

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ
ಕನ್ನಡ ನಿಘಾಂಟು

ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟ

“ಶಬ್ದಪಾರಮಾರ್ಗಮಶಕ್ಯಂ”

—ಕೇಶಿರಾಜ

ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕ

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು
ಚಾಮರಾಜಪೇಟೆ : ಬೆಂಗಳೂರು-೧೮

೧೯೮೮

KANNADA NIGHANTU - VOL-V

Second Edition : 2010

Published by : Kannada Sahitya Parishat

Pampa Mahakavi Road, Chamarajapet, Bangalore - 560 018

Pages : VIII+4491 to 5471, Price : Rs. 350=00

ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ - ೧೯೮೮

ಎರಡನೆಯ ಮುದ್ರಣ - ೨೦೧೦

ಪ್ರತಿಗಳು : ೨೦೦೦

ಬೆಲೆ : ಮುನ್ನೂರು ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳು

@ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಯ್ದಿರಿಸಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು (೨೦೧೦)

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್ ಆರ್.ಕೆ.

ಗೌರವ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳು

ಪ್ರೊ. ಎಚ್.ಕೆ. ಮಳಲಿಗೌಡ

ಶ್ರೀ ಟಿ.ಎಸ್. ದಕ್ಷಿಣಾಮೂರ್ತಿ

ಗೌರವ ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷರು

ಶ್ರೀ ಮಂಡಲೀಕ ಹಾಲಂಬಿ

ಮುದ್ರಣ: ದಾಚಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್

ನಂ.೫೯, ೪ನೆ ಕ್ರಾಸ್, ಲಾಲ್‌ಬಾಗ್ ರಸ್ತೆ

ಕೆ.ಎಸ್. ಗಾರ್ಡನ್, ಗಂಗಾಧರಪ್ಪ ಬ್ಲಾಕ್

ಬೆಂಗಳೂರು- ೫೬೦ ೦೨೭.

ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿ
(೧೯೮೭ ರ ಡಿಸೆಂಬರ್ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ)

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು
ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಸದಸ್ಯರು

ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಸಿದ್ದಯ್ಯ ಪುರಾಣಿಕ., ಬಿ.ಎ., ಎಲ್‌ಎಲ್‌.ಬಿ.
ಡಾ. ಜಿ. ಎಸ್. ಗಾಯಿ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಹಾ. ಮಾ. ನಾಯಕ, ಎಂ.ಎ. ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಜಿ.ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.

ಡಾ. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಟಿ. ವಿ. ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಕೆ. ವಿ. ರಮೇಶ್, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಡಾ. ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.
ಶ್ರೀ ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ, ಎಂ.ಎ.

ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಡಳಿತಗಾರರು
ಶ್ರೀ ಅ. ರಾ. ಚಂದ್ರಹಾಸಗುಪ್ತ

ಸಹಾಯಕ ನಿರ್ದೇಶಕರು
ಶ್ರೀ ಕಾ. ತ. ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ

ಸಂಪಾದಕ ವರ್ಗ

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು

ಪ್ರೊ. ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಟಿ.

ಉಪಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀ ಹೀ. ಬಿ. ಶಾಂತವೀರಯ್ಯ ಎಂ.ಎ., ಬಿ.ಇಡಿ.

ಶ್ರೀ ಟಿ. ಆರ್. ಮಹದೇವಯ್ಯ ಎಂ.ಎ.

ಸಹಾಯಕ ಸಂಪಾದಕರು

ಶ್ರೀಮತಿ ಮಂಜುಳಾರಾವ್, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ. ಎನ್. ಜಾನಕಮ್ಮ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಉಮಾದೇವಿ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಜಯ, ಎಂ.ಎ.

ಶ್ರೀ ಬಿ. ಆರ್. ಬಸವರಾಜ, ಎಂ.ಎ.

ಬೆರಳಚ್ಚುಗಾರ್ತಿಯರು : ಶ್ರೀಮತಿ ಎ. ನೇತ್ರಾವತಿ ಬಾಯಿ, ಶ್ರೀಮತಿ ಸಿ. ಎನ್. ವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ

ಸೇವಕರು : ರಾಘವೇಂದ್ರ, ಮಾದವ್ವ, ಶಂಕರಪ್ಪ, ರೇವಯ್ಯ

ಅಧ್ಯಕ್ಷರ ನುಡಿ

‘ನಿಘಂಟು ಎಂದರೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟು’ ಎಂದೇ ಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವ ಈ ಮಹಾನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಅದು ಪ್ರಕಟವಾದ ೧೫ ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಮತ್ತಷ್ಟು ಸುಂದರವಾಗಿ ಮರುಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಕುಲಕೋಟಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ನನಗೆ ಸಂತೋಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಭಾಷೆಯ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಅದರ ಸಂಪನ್ನತೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಹತೆಗಳಿಂದಾಗಿಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೋಕದೆದುರು ಬಿಚ್ಚಿತ್ತೋರಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ಈ ಬೃಹತ್ ನಿಘಂಟು. ಕನ್ನಡದ ಸಮಸ್ತ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಐಕ್ಯಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ವಿವಿಧ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೊಂದರ ಅರ್ಥ, ವಿವರಣೆ, ಉದಾಹರಣೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅರ್ಥಪುಟವನ್ನು ದಾಟಿ ಒಂದು ಪುಟವನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು.

ಕ್ರಿ.ಶ.೪೫೦ರ ಹಲ್ಮಿಡಿಶಾಸನದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಈ ಸಂಪುಟ ಯೋಜನೆ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಂಡ ೧೯೯೫ರವರೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದಲೂ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿರುವುದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದೇ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಜೊತೆಗಿರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನೂ ನಾಮಪದ ಅಥವಾ ಕ್ರಿಯಾಪದವೆಂದು ವಿಚಿತವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು, ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಕ್ಕಿಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯತುಂಡುಗಳೇ ಮೂಲಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದಬೇಕೆನ್ನುವ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು - ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಇದರ ಅಮೂರ್ವತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಾಗಿವೆ. ನಿಘಂಟು ಎನ್ನುವುದೇ ತುಂಬ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ, ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಸೃಜನ ಸಾಹಿತ್ಯದಷ್ಟೇ ಪ್ರಮುಖವಾದ, ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ರಚನೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲದರ ಎಚ್ಚರದ ದುಡಿಮೆಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮೈತುಂಬಿಕೊಂಡ ಘನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸತತ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಈ ಯೋಜನೆ ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧವಾಗಿ ಯಶಕಂಡಿದೆ. ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣದ ೧೦,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು ಕೆಲವೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಮನೆಯ ಕಪಾಟುಗಳನ್ನು, ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರಗಳನ್ನು, ಶಾಲೆಕಾಲೇಜುಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಧನ್ಯತಾಭಾವವನ್ನು ತಳೆಯುವಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಿಘಂಟುವಿನ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ತಡವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡವರು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ದೂರವಾಣಿ ಕರೆ ಮಾಡಿ, ಮಾರಾಟ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಪುಸ್ತಕ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಾಡಿ ಸಿಗದೆ ನಿರಾಶರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮರುಪ್ರಕಟಿಸುವಂತೆ ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂಬತ್ತು ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಪುಟಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ, ಎಲ್ಲರ ಮನೆಯನ್ನೂ ಬೆಳಗಬೇಕಾಗಿರುವ ಈ ನಿಘಂಟನ್ನು ಮುದ್ರಿಸುವುದಾಗಲೀ, ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆ ಜೋಡಿಸಿಡುವುದಾಗಲೀ, ಮಾರಾಟದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವುದಾಗಲೀ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು

ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದಾಗಲೀ ಅಷ್ಟೊಂದು ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ಈ ಅಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಸುವ ಧೈರ್ಯೋತ್ಸಾಹಗಳು ಪರಿಷತ್ತಿನೊಡಲಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದೇ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಕನ್ನಡದ ಭಾಗ್ಯವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಬಿ.ಎಸ್. ಯಡಿಯೂರಪ್ಪನವರು ಹಲವು ಒತ್ತಡಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಆಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಅತಿಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುದು, ಪರಿಷತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೂ ಹಸಿರು ನಿಶಾನೆ ತೋರುತ್ತಿರುವುದು, ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ - ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಕಚೇರಿಯ ಹೊರಗೆ ಕಡತಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿರುವುದು, ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಿಂದ ತಾಲ್ಲೂಕು ಸಮ್ಮೇಳನಗಳವರೆಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಅದ್ಧೂರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಣ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು - ಇಂಥವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಂಡಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ನನಗೆ ಮನಸ್ಸು ತುಂಬಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆರುಕೋಟಿ ಕನ್ನಡಿಗರ ಪರವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞತಾ ಕುಸುಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. 'ಕನ್ನಡದ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' 'ಕನ್ನಡಿಗರ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿ' ಎಂದು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ನುಡಿಯಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಸನ್ಮಾನ್ಯ ಮುಖ್ಯಮಂತ್ರಿಗಳ ಕನ್ನಡದ ಮೇಲಿನ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಬಗೆಗಿನ ಈ ಅಖಂಡ ಪ್ರೀತಿ ಹೀಗೇ ಮುಂದುವರಿಯಲೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮನಗಂಡು ಒಂದು ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಉದಾರವಾಗಿ ನೀಡಿದೆ. ಸರ್ಕಾರ ಹಣ ನೀಡಿರುವುದು ಪರಿಷತ್ತಿಗಾದರೂ ಇದು ಜನತೆಯ ಹಣ ಮತ್ತು ಇದರ ಅಂತಿಮ ಫಲಾನುಭವಿಗಳೂ ಜನತೆಯೇ. ಈ ಎಚ್ಚರವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಬಹುಬೇಡಿಕೆಯ ಬೃಹನ್ನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಸರ್ಕಾರದ ಉದಾರ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವಿನ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ನಿಘಂಟಿನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಕೊಳ್ಳಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುವಂತೆ ಕಡಿಮೆಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿಮಾನದ ಸಂಕೇತವೆಂಬಂತೆ ಈ ಯೋಜನೆಯ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸಿರುವ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಜಯರಾಮರಾಜೇ ಅರಸ್ ಮತ್ತು ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಶ್ರೀ ಮನು ಬಳಿಗಾರ್ ಅವರುಗಳನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಘಂಟು ಯೋಜನೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಜಿ. ನಾರಾಯಣರಿಂದ ಮೊದಲಗೊಂಡು ಮುಕ್ತಾಯವಾದಾಗ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಡಾ. ಸಾ.ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯನವರವರಿಗೆ ಇದನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುನ್ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಎಲ್ಲ ಅಧ್ಯಕ್ಷರುಗಳಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸದಸ್ಯರುಗಳು, ಸಂಪಾದಕರು, ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ರಾಜಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್‌ನವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು ತುಂಬಾ ಆಭಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಮರುಮುದ್ರಣದ ಈ ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಜನತೆ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು
೫-೬-೨೦೧೦

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್ ಆರ್.ಕೆ.
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಅರಿಕೆ

ಕನ್ನಡ - ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಂಪುಟವು ೧೯೭೯ರಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯಿತು. ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಮುದ್ರಣವು ಕೆಲವು ತಿಂಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಪೂರೈಸುವ ಹಂತವನ್ನು ತಲಪಿದ್ದರೂ ಅದರ ಬಿಡುಗಡೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ತಡವಾಯಿತು. ಈಗ ಆರನೆಯ ಸಂಪುಟವೂ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಅದರ ಮುದ್ರಣವೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಐದಾರು ತಿಂಗಳುಗಳಲ್ಲಿ ಅದೂ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿದೆ. ಏಳನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಉಳಿದಿರುವ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸರಕಾರದ ಧನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಏರ್ಪಾಟಾದ ನಿಘಂಟಿನ ಯೋಜನೆ ಪೂರೈಸಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಘಂಟಿನ ಪ್ರಕಟನೆಯ ಮಹಾಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮಂಗಳವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸಂತೋಷ ಕನ್ನಡ ಜನರಿಗೆ ಬೇಗ ಲಭಿಸಲಿ. ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆ ಬಾರದಂತೆ ಸಕಲ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಈ ಕನ್ನಡದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಈ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ದುಡಿದು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಆಗಮಾಡಿರುವ ಕೋಶಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರೂ ಆದ ಪ್ರೊ. ಜೆ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯನವರಿಗೂ ಅವರಿಗೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ನಿಂತ ಸಂಪಾದಕ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ನಿಘಂಟು ಕಛೇರಿಯ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯವರಿಗೂ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಕನ್ನಡದ ಜನ ಈ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಬೇಗ ಪಡೆಯುವಂತಾಗಲಿ.

ಬೆಂಗಳೂರು
೧೫-೧೨-೧೯೮೭

ಅ.ರಾ. ಚಂದ್ರಹಾಸಗುಪ್ತ
ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿ
ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು

ಸಂಪಾದಕರ ಮಾತು

ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಕೊನೆಯ ಪಕ್ಷ ಐದು ವರ್ಷಗಳಾದುವು. ಆರನೆಯ ಸಂಪುಟವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳಾದುವು. ಆದರೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅವುಗಳ ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ತಡೆಯುಂಟಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಬಂದಿತು. ಈಗಲಾದರೂ ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಿ ಆರನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಮುದ್ರಣ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುವುದು ಸಮಾಧಾನ ತರುವ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ಈ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಇಂದು ಪರಿಷತ್ತಿನ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಅ. ರಾ. ಚಂದ್ರಹಾಸ ಗುಪ್ತ ಅವರ ದಕ್ಷ ನಿರ್ವಹಣೆಯಿಂದ. ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಕೋಶ ಸಮಿತಿಯ ಉಪಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ಎಸ್. ಮಾಳವಾಡರು ಈಚೆಗೆ ನಿಧನ ಹೊಂದಿದುದರಿಂದ ನಾವೆಲ್ಲ ಅವರ ಅಪಾರ ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಂತಾಗಿದೆ. ನಿಘಂಟಿನ ಕಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವರೂಪದ ವಿವರಣೆಯ ಬಗ್ಗೆಯೂ ನಾನು ಸಲಹೆ ಕೇಳಿದಾಗ ಅವರು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನಾನು ಎಂದೂ ಮರೆಯಲಾರೆ. ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ನಾನಿಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರಕಾರವು ನೀಡುತ್ತಿರುವ ಧನಸಹಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯ ಎಂದೋ ನಿಂತು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸರಕಾರದ ಅಪಾರ ಧನ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ನಾವೆಲ್ಲ ಅವರಿಗೆ ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿರಬೇಕು. ಕೋಶ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರು ನೀಡಿದ ಸಹಕಾರ ಸಹಾಯಗಳಿಗೆ ನಾನು ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀ ಭಗವಾನ್ ಇಂಡಸ್ಟ್ರೀಸ್‌ನವರು ಈ ಸಂಪುಟದ ಮುದ್ರಣವನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂರೈಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಮಾಲೀಕರಾದ ಶ್ರೀ ಎಂ. ಜಿ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ಶೆಟ್ಟಿಯವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ವಂದನೆಗಳು.

ಏಳನೆಯ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಮ, ವ, ಸ, ಹ - ಇಷ್ಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಮಿಕ್ಕ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ನಿಘಂಟಿನ ಮುದ್ರಣಪ್ರತಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಭಾಪ್ರತಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಮಿಕ್ಕಿರುವ ಪರಿಶೀಲನೆಯ ಕೆಲಸ ಪೂರೈಸಿ ಈ ಯೋಜನೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಮುಗಿಯಲಿ ಎಂದು ನಾನು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

ಐದನೆಯ ಸಂಪುಟದ ಕರಡನ್ನು ತಿದ್ದುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿಘಂಟಿನ ಸಂಪಾದಕ ವರ್ಗದವರು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೂ ಕಚೇರಿಯ ಮಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗದವರಿಗೂ ಅವರ ಸೇವೆಗೆ ನಾವು ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿರಬೇಕು.

ಬೆಂಗಳೂರು
ತಾ|| ೧೫-೧೨-೧೯೮೭

ಜಿ. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ
ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕ

ನಾಭಿಕಮಲ (ನಾ). (ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ) ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಹೊಕ್ಕುಳಿನಲ್ಲಿರುವ ತಾವರೆ : ಶ್ರೀಪತಿಯ ನಾಭಿಕಮಲದಿ ಅಜ ಜನಿಸಿದನು (ಪುರಂದ. ೧-೩-೧). [ನಾಭಿ+ಕಮಲ]

ನಾಭಿಕೂಪ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳುಗುಂಡಿ : ಅಹವಮಹಾಹುಂಕಾರ ಕಾಲಕೂಟವಿಟಿಪ್ರರೋದಶಂಕಾವಹ ನಾಭಿಕೂಪಾವಲಂಬಿ ಕೂರ್ಚ ಕಲಾಪಂ . . . ಲಾಟಿಬಲಂ (ಅದಿಪು. ೧೩-೪೫). [ನಾಭಿ+ಕೂಪ]

ನಾಭಿಖಂಡನ (ನಾ). =ನಾಭಿನಿಕರ್ತನ : ಮೊದಲಿಗನವನೀಶ್ವರ ರೋಳ್ ಮಹಿಮಾಸ್ವದನಾದಂ ನಾಭಿ ನಾಭಿಖಂಡನಕುಶಲಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೯೨). [ನಾಭಿ+ಖಂಡನ]

ನಾಭಿಗೋಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು ; ಎರಡು ಮೊಳದ ಅಳತೆಯ ಕಡ್ಡಿ : "ಎರಡು ಮೊಟನಾಗಲಾ ನಾಭಿ ಗೋಲೆಂದೆನಿಸುಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೯೬-೧೧). [ನಾಭಿ+ಗೋಲ್]

ನಾಭಿಜ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣು ವಿನ) ನಾಭಿಕಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ. [ಸಂ.]

ನಾಭಿತಾನ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ವಿಳಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಿರುವ ಒಂದು ಸ್ವರಶ್ರೇಣಿ ; IP ನಾಭಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಅತಿಮಂದ್ರವೂ ಗಂಭೀರವೂ ಗಂಭೀರವೂ ಗುಂಭವೂ ಆಗಿರುವ ಸ್ವರಗಳಿಂದ ಆದ ತಾನ : ಒಂದು ದಿನ ಅವರು ತಮ್ಮ ನಾಭಿತಾನಸಾಧಕವನ್ನು ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೩೫). [ನಾಭಿ+ತಾನ]

ನಾಭಿದಘ್ನ (ಗು). ೧. ಪಾದದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಹೊಕ್ಕುಳು ಮುಳುಗುವಷ್ಟು ಆಳವಾದ (ನೀರಿನ) ಮಟ್ಟವುಳ್ಳ : ಪೆಣ್ಣಿಗೆ ನಿಂದುದು ಪೊಕ್ಕು ಜಾನುದಘ್ನೋರುದಘ್ನ ಕಟಿದಘ್ನ ನಾಭಿದಘ್ನ ಸ್ಥಳದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೧೪-೯೫). (ನಾ). ೨. ಹೊಕ್ಕುಳು ಮುಳುಗುವಷ್ಟು (ನೀರಿನ) ಆಳ, —ಮಟ್ಟ : ಮನಃಪ್ರಿಯಂ ಸವತಿಯು ಮೆಯ್ಯೊಳೊತ್ತೆ ಚಂದನಾಂಬುವಂ ಕುಟಿತೆಗೆ ನಾಭಿದಘ್ನಮಾಯ್ತು ನಿತ್ತೆ ಮತ್ತವಳ ವಿಲೋಚನಾಂಬುವಿಂ ಸ್ತನದ್ವಯಂ ಸಮಸಮ ಮಾಯ್ತು ಪೂಗೊಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೫೨); ಸಂತಾಪಮುಂ ಮೆಯ್ಯೆ ಚ್ಚಲ್ ತಟ್ಟಾಜುತಿರ್ದತ್ತೆನೆ ಪ್ರಭುಳಸರಸ್ಸಂಕುಳಂ ಕಂಚದಘ್ನಂ ದಿಚ್ಚಿತ್ತಾ ನಾಭಿದಘ್ನಂ ತಡೆಯದೆ ಕಟಿದಘ್ನಂ ಕರಂ ಜಾನುದಘ್ನಂ (ಬಾಧಪು. ೧೪-೨೯); ಉಹಿಸದೆ ನಾ ಸ್ವಟಿಕವೆಂದುತ್ಸಾಹಿಸಲು ನೀರಾಯ್ತು ನನೆದನು ನಾಭಿದಘ್ನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೩೮). [ಸಂ.]

ನಾಭಿನಗ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಜಂಬುದ್ವೀಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪರ್ವತ ; ಮೇರು. ೨. ಜಂಬುದ್ವೀಪದ ನಾಲ್ಕು ಶ್ವೇತಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವತಗಳು : ನಾಲ್ಕು ನಾಭಿನಗಂಗಳೆಂದಂ . . . ಚತುರ್ಧಶ ಮಹಾವಾಹಿನಿಗಳೆಂದಮೆಸೆದು (ಅದಿಪು. ೧-೪೮ ಪ). [ನಾಭಿ+ನಗ]

ನಾಭಿನಾಲ, ನಾಭಿನಾಳ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಬಳ್ಳಿ. **ನಾಭಿನಾಳ :** ನಾಭಿನಾಮಮಮಾಯ್ತು ಭಾಕನಿಕರನಾಭಿನಾಳಪ್ರಕರನಿಕರ್ತನಮ ನಜಾಯೆ ಪೇಟ್ಟು ದಜಾಂದಂ (ಅದಿಪು. ೬-೬೬); ಮಗುವು ಬಲವಾಗಿದ್ದರೆ . . . ನಾಭಿನಾಳಕ್ಕೆ ನೀರು ಸೋಂಕದ ಹಾಗೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿ . . . ಮಲಗಿಸಿದರೆ ೫-೬ ಗಂಟೆ ಅದು ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೪). [ನಾಭಿ+ನಾಳ]

ನಾಭಿನಾಳ 'ನಾಭಿನಾಲ' ನೋ.
ನಾಭಿನಿಕರ್ತನ (ನಾ). ತಾಯಿಗೂ ಮಗುವಿಗೂ ಸಂಪರ್ಕ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ್ದ ಹೊಕ್ಕುಳುಕುಡಿಯನ್ನು ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಕತ್ತರಿಸುವುದು : ಆತನ ಕಾಲದೊಳು ಶಿಶುಗಳ್ಗೆ ನಾಭಿನಿಕರ್ತನ ಮಾಡೊಡೆ (ಜಾವಂಪು. ೧೧). IP ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಮನುವಾದ ನಾಭಿರಾಜನು ಮಕ್ಕಳ ಜನನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾಭಿನಿಕರ್ತನ ವಿಧಾನ ವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ 'ನಾಭಿ' ಎಂಬ ಹೆಸ ರಾಯಿತೆಂದು ಪೂರ್ವಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. [ನಾಭಿ+ನಿಕರ್ತನ]
ನಾಭಿಮಂಡಲ (ನಾ). ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾದ ಹೊಕ್ಕುಳು : ಮುನಿಕುಮಾರನ ಸುರು ಚರಗಂಭೀರನಾಭಿಮಂಡಲಮೆಸೆಗುಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೩೬). [ನಾಭಿ+ಮಂಡಲ]

ನಾಭಿಮೂಲ, ನಾಭಿಮೂಳ (ನಾ). ೧. ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಕೆಳ ಭಾಗ, —ಬುಡ : ಅನುಕೂಲಪವನನಿಂ ಜೀವನಿಪ್ಪದಿಂ ನಾಭಿಮೂಲ ದೊಳ್ ಕಹಳೆಯ ಪಾಂಗಿನಪೋಲ್ ಶಬ್ದವ್ರವ್ಯಂ ಜನಯಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೨). **ನಾಭಿಮೂಳ :** ೨. ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಕುಳಿ, —ಹಳ್ಳ : ಎಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುವ ಸರರಮರರ ಕಣ್ಣೊಳನಂಗರಾಜನ ಬಯ್ಯುಟ್ಟಿಮದ್ಗಂ ಕೊಳೆತಳಿದುಮ ನಾಭಿಮೂಳ [ಪಾಪಂ. ೮]ಮುಂ ಬಾಹುಮೂಳಮುಂ ಸುರನಧುವಾ (ಅದಿಪು. ೯-೩೫). [ನಾಭಿ+ಮೂಲ]

ನಾಭಿಮೂಳ 'ನಾಭಿಮೂಲ' ನೋ.
ನಾಭಿರಾಜ (ನಾ). ಆದಿತೀರ್ಥಂಕರನ ತಂದೆ : ಆತನ ಮಗಂ ನಾಭಿರಾಜನೆಂಬೊಂ ಪದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಕುಳಧರಂ ಪಂಚವಿಂಶತ್ಕುತ್ರ ಪಂಚಶತಚಾಪೋತ್ಪೇಧನುಂ (ಜಾವಂಪು. ೧೧); ನಾಭಿರಾಜಂ ಧರದೇ ಯುವತಿಗೆ ಮರುದೇವಿಯ ದಲ್ ಸವತಿಯೆನಲ್ ಸುಖದಿನರಸು ಗೆಯ್ಯುತ್ತಿರ್ದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೯೪); ನಾಭಿರಾಜ ಮರುತಾದೇವಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದಾತನರುಹ (ಬಸವ. ೫೪೬); ಮನುವಂಶಾಗ್ರಣಿ ನಾಭಿರಾಜ ನೊಗಿದಂ ಸಂತಪ್ತಸೌಂದರ್ಯಕಾಂಚನವರ್ಣಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ. ೧೦-೧೪). [ಸಂ.]

ನಾಭಿಶೂಲೆ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳು ನೋವು : ಹಿಂಗು, ಶುಂಠಿ, ಸೈಂಧವಲವಣ ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೆಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ದಿಸಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುಡಿಯಿ, ನಾಭಿಶೂಲೆ, ಹೊಟ್ಟೆಬೇನೆ, ಅತಿಸಾರ ಮಾಣ್ಣುಂ (ವಿನೈವಿ. ೧೨೩); ಜೀರಕಾದಿ ಚೂರ್ಣ . . . ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಸಕಲಾಜೀರ್ಣ . . . ನಾಭಿಶೂಲೆ . . . ಸರ್ವರೋಗವೂ ಹರ (ಸಕನ್ಯ. ೩೬೮). [ನಾಭಿ+ಶೂಲೆ]

ನಾಭಿಸರೋಜ (ನಾ). =ನಾಭಿಕಮಲ : ಅವನ ನಾಭಿಸರೋಜ ದೊಳ್ ವಚಶ್ರೀವರಸುತ್ಸವಂಚರಿಸು ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಪಂಚಕಂ. ೧-೨). [ನಾಭಿ+ಸರೋಜ]

ನಾಭಿಸೂತ್ರ (ನಾ). =ನಾಭಿನಾಲ : ತಾಯಿವುಂಡನ್ನರಸ ನಾಭಿ ಸೂತ್ರದಿಗೊಂಬುತಿಹುದು (ಸಮೋ. ೧೪-೫೧). [ನಾಭಿ+ಸೂತ್ರ]

ನಾಭಿಸ್ನಾನ (ನಾ). ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ : ಶ್ರೀನಿಳಯಮಿಡುವೆ ನಾಭಿ ಸ್ನಾನಮೆನಲ್ ನೆಟಿದಯೋಧ್ವಿಗವತರಿಸಲ್ ಶ್ರಿಚ್ಛಾನಧರಂ ಬಗೆದಂ (ಅದಿಪು. ೭-೧). [ನಾಭಿ+ಸ್ನಾನ]

ನಾಭೀಕೂಪ (ನಾ). =ನಾಭಿಕೂಪ : ಲಾವಣ್ಯಾಂಬುರಸದ್ರವ ರೂಪಂ ಭಾವಿಪೊಡಾಕೆಯ ನಾಭೀಕೂಪಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧ ರಗಳೆ). [ಸಂ.]

ನಾಭೀನಳಿನ (ನಾ). =ನಾಭಿಕಮಲ : ಬಳಿಕ ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ನಾಭೀ ನಳಿನದಲಿ ತೆಗೆದನು ವಿರಿಂಚಿಗೆ ಸಳಿನಸಂಭವನೆಂಬ ಹೆಸರಾಯ್ತುಂಜು ಮೊದಲಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೩೦). [ಸಂ. ನಾಭೀನಳಿನ]

ಸಾಫೇಯ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮ : ಸಾಫೇಯಂ ಸುರಾಮಾತ್ಮನಿಂದ್ರ
ನದೀನಂದನನುತ್ಥ ವಂ . . . ನೀತಿವ್ಯೋತಿರ್ನಿರ್ವಾತಿಯಂ ಮನದೋರ್
ಮಾಚ್ಚಿ (ಪಂಚತಂ. ೩-೧). ೨. ಅದಿತಿರ್ಭಂಕರ. [ಸಂ.]

ಸಾಮ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥ
ಗಳಿಂದ, ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ಮಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಟ್ಟಿರುವ ಸಂಕೇತಪದ;
ಹೆಸರು; ಅಭಿಧಾನ : "ಅಖ್ಯಾತ್ಯ ಸಾಮ ಗೋತ್ರಾಭಿಖ್ಯಾತ್ಯಯ
ಸಂಜ್ಞೆಗಳ ಸಮಾನಾರ್ಥಗಳಾಗಿ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೮೧-೩೬); ನಿಮ್ಮ
ಸಾಮವೆನಗೆ ಮಂತ್ರ . . . ನಿಮ್ಮ ಸಾಮ ಕಾಮಧೇನುವೆನಗೆ
(ಬಸವಂ. ೬೬); ತೊಡೆವೆಂ ಶಕ್ತನ ಸಾಮಮಂ ತುಡುಕಿ ನೀರೋಳ್
ಮೆಟ್ಟುನೆಂ ವಹಿಯಂ (ಜಗದಿ. ೩-೨೧); ಎಲೆಯಪ್ಪರೇ ನಿಮ್ಮ
ಸಾಮಮಂ ಪೇಳಿಯೆನೆ (ನಂದರ. ೬-೪೫); ನಾರಾಯಣನಿನ್ನ ಸಾಮದ
ಸ್ವರಹೆಯ ಸಾರಾಮ್ಯ ತವೆನ್ನ ಬಾಯಿಗೆ ಬರಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪೮ ಪಲ್ಲವಿ);
ಭರತಂಗೆ ಛಾಯಾಶರೀರವೆನೆ ಶಕ್ತುಫ್ಫನಿರ್ವನು ತನ್ನ ಸಾಮಲಕ್ಷ್ಯಕೆ
ಲಕ್ಷಣಂ ತಾನೆನಲ್ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬-೬೯೯); ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಕಲ
ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲೂ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಪ್ರಕಾರ, ಇಪ್ಪತ್ವ, ಸಾಮ, ರೂಪ—ಈ
ಐದು ಅಂಶಗಳು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೫). ೨. ಗಂಧ,
ಗೋಪೀಚಂದನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಹೆಣೆ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಲಾಂಛನ.—ಗುರುತು : ಮುಖವ ತೊಳೆದು
ಸಾಮವನ್ನಿಟ್ಟು, ದಲ್ಲದೆ ಪ್ರಕಟಶಾಸ್ತ್ರವ ಸಾಮ ನೋಡಿದನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೨೧-೧); ನೇಮವಿದ್ದವನಿಗೆ ಕಾಮವು ಕಡಿಮೆಯೆ ಸಾಮವಿದ್ದ
ವರೆಲ್ಲ ಮಡಿಯೆ (ಇಂಟಾಸ. ೯೫-೬೧); ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜುಟ್ಟು
ಹಹೆಯ ಮೇಲೆ ಸಾಮ, ಇವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಅಪೂರ್ವ . . . ಎಂ.
ಎಸ್ಸಿ. ಶಾಸು ಮಾಡಿದ (ಭಾರತಿ. ೧); ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮ, ಇದಿಲ್ಲದೆ ಸಾಮ, ಮುದ್ರೆ, ಲಿಂಗ,
ಜನಿವಾರ, ಗಡ್ಡೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ದಂಭಾಚಾರ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬೨). ೩.
ಪುಂಡ್ರಧಾರಣೆಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಗೋಪೀಚಂದನ;
ತಿರುಮಣ್ಣು : ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಪೈಸೆಗೆ ಸಾಮ ಕೊಡಿ (ರೂಢಿ).
೪. —ಸಾಮಕಲ್ಪನೆ : ವಿಕಲ್ಪಗಳು ಐದು—ಜಾತಿ, ಗುಣ,
ಕ್ರಿಯೆ, ಸಾಮ ಮತ್ತು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂದು (ಭಾತತ್ವ. ೨೨೫).
೫. [ವ್ಯಾಕ] ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದ; ಕ್ರಿಯಾ
ಪದ ಮತ್ತು ಅವ್ಯಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಪದ : ತರದಿಂದಂ
ಸಂಧಿಸಾಮಸ್ಥಿ ತಿವಿತತಮಾಸಕ್ರಮಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫); ಕ್ರಮದಿಂದೆ
ಸಂಧಿಸಾಮಂ ಸಮಾಸಮಾ ತದ್ವಿ ತಂ . . . ಸಂಧಿ ಶಬ್ದ ಮಹದರ್ಪಣ
ದೋಳ್ (ಕಮದ. ೧). ೬. ಸಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಲಿಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಅಸಾಧಿತವಾದ ಸಾಮಪದ; ಮೂಲಸಾಮಪದ : ಕ್ರಿಯೆಯಂ
ನುಡಿಯದದು ವಿಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದುದರ್ಥಮುಳ್ಳು ವಂತದು ಲಿಂಗಂ
ನಿಯತ ಚತುರ್ಭೇದಮದಾರಯ ಕೃತ್ವ ದ್ವಿತಮಾಸನಾಮಸ್ಥಿತಿಯಂ
(ಕಮದ. ೬೨). ೭. (ಆಲಂ) ಮೋಸ; ವಂಚನೆ : 'ಪಂಗಸಾಮ' ಪರಾ.

ಸಾಮದ ಉಂಡೆ—ಸಾಮದ ಗೆಡ್ಡೆ : ಸಾಮದ ಉಂಡೆ ತೀರದೆ,
ತರಿಸು (ರೂಢಿ). ಸಾಮದ ಕೋಳಿ—ಹೆಣೆಯ ಮೇಲೆ
ಸಾಮದಂತೆ ಪಟ್ಟಿಗಳುಳ್ಳ, ಕೋಳಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ,
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಕೊಳ್ಳರೆ, ಸಾಮದ ಕೋಳಿ . . . ಬೇರೆ
ಬೇರೆ ಗಾತ್ರದ ೧೧ ಕುಟುಂಬಗಳುಳ್ಳ ಉಪವರ್ಗವಿದು (ಪಕ್ಷಿ.
೧೩೫). ಸಾಮದ ಗೆಡ್ಡೆ—ಸಾಮ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಳಸುವ
ಬಿಳಿಯ ಮಣ್ಣಿನ ಉಂಡೆ : ಕೋಡಿದಾರು, ಓಲೆಗಿರಿ ಪುಸ್ತಕ

ಗಳೂ ತಿರುಪಕೂಡೆಗಳೂ ಸಾಮದ ಗೆಡ್ಡೆಗಳೂ ತುಂಬಿದ್ದ ಒಂದು
ಕೊಡಿದಿಯನ್ನು ಧೂಳು ಹೊಡೆದು ಅವರಿಗಾಗಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ್ದರು
(ಬೈಸರ್ವ. ೨೦). ಸಾಮ ಹಾಕು—೧. ಹೆಣೆ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನ
ಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮವನ್ನು ಧರಿಸು. ೨. ಮೋಸ ಮಾಡು : ಎರಡು
ವರ್ಷಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಅಂಗದಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದರಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೊನೆಗೆ
ಅತ ನನಗೆ ಸಾಮ ಹಾಕಿ ಓಡಿದೋಡ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಸಾಮನ್]
ಸಾಮಂಜೂರ್ (ನಾ). ಅಸ್ವೀಕೃತವಾದುದು; ನಿರಾಕರಿಸಿದುದು:
ರಜೆ ಸಾಮಂಜೂರ್ ಆಯಿತು (ಜೀವಾನ್. ೯೧); ಆ ಸಾಹೇಬನು
. . . ರಜೆ ಸಾಮಂಜೂರ್ ಮಾಡಿದನು (ಇಪ್ಪ. ೬೬).

[← ಪಾರ. ಸಾಮಂಜೂರ್]

ಸಾಮಂಜೂರಿ (ನಾ). ಅಸ್ವೀಕಾರ; ನಿರಾಕರಣೆ : ರಜೆಯು
ಸಾಮಂಜೂರಿಯಾಗುವ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಅಂಚೆಕೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಜೀವಾನ್.
೨೬೬). [← ಹಿಂ. ಸಾಮಂಜೂರಿ]

ಸಾಮಕರಣ (ನಾ) ೧. ಹೆಸರಿಡುವುದು : ದೇಶಿಯರು ತಮ್ಮ ನಾಡಿಗೆ
'ಕರುಸಾಡು' ಎಂಬ ಸಾಮಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಿ (ದ್ರಾವಿ. ೮೯). ೨.
ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವಿಗೆ ಹೆಸರಿಡುವ ಒಂದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವಿಧಿ:
ಪ್ರಕಟಮುಮಪ್ಪಂತಿರೆ ಜಾತಕರ್ಮದೊಸಗೆಯುಮನೊಸೆದು ಮಾಡಿಸಿ
ಬಯಕಳಕಳನಶೀತಾಂತುಗೆ ಸಾಮಕರಣದುತ್ಪವದೊಳುತ್ಪವಂದಿರೆ
ಸಾಗಲ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೬೬); ದ್ವಾದಶದಿನಕ್ಕೆ ಸಾಮಕರಣೋತ್ಸ
ವಮಂ ಮಾಡಲೆಂದು ಗಾಗ್ಯನೆಂಬ ಪುರೋಹಿತಂ ತಿರೋಹಿತವೇಷ
ನಾಗಿ ಬಂದು . . . ತನಯರ್ಗೆ ರಾಮಕೃತ್ಯ ರೆಂಬ ಸಾಮಕರಣಂ
ಮೊದಲಾಗಿ ಪಲವುಮನ್ನರ್ಥಸಾಮಮನ್ನಿಟ್ಟು (ಜಗದಿ. ೩-೨೬ ವ);
ಗರ್ಭಾಧಾನ ಪುಂಸವನ ಸೀಮಂತ ಉನ್ನಯನ ಜಾತಕರ್ಮ ಸಾಮಕರಣ
ಉಪನಿಷ್ಠಮಣ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ ಚೌಲ ಉಪನಯನ ಮಹಾನಾಮ್ಯ
ಮಹಾವ್ರತ ಉಪನಿಷತ್ತು ತೋರ್ಥನ ಉದ್ವಾಹನ ಮೃತಿಗಳೆಂಬ
ಪೋಷಕರ್ಮಗಳೊಡನೆಯುಂ (ವಿವೇಕ. ೬); ಸಾಮಕರಣವನೆಂತು
ಮಾಳ್ತೆನಸಾಮರೂಪಕ್ರಿಯೆಗೆ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೬-೩೮); ಜನನವಾದ
ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿವಸ ಸಾಮಕರಣವನ್ನು ಮಾಡುವುದು (ಅರ್ಯಭ.
೧೨೩). 'ಪೋಷಕರ್ಮಸ್ವಾರ' ಪರಾ. ೩. ವಿಧಾನಸಭೆ ಮೊದ
ಲಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಸದಸ್ಯರನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡುವುದು.—
ಚುನಾವಣೆ ನಡೆಸದೆ ನೇರವಾಗಿ ನೇಮಿಸುವುದು. ೪. ಚುನಾ
ವಣಿಗಾಗಿ ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಸಾಮಕರಣ ಮಾಡು—೧. (ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವಿಗೆ) ಸಾಮ
ಕರಣವೆಂಬ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸು; ಹೆಸರಿಡು : ನನ್ನ
ಕಿರಿಹುಡುಗನ ಸಾಮಕರಣ ಮಾಡುವಾಗ ಸ್ವಾಮಿಗಳನ್ನು ಕರೆಸಿದ್ದ
(ರೂಢಿ). ೨. ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಸದಸ್ಯರನ್ನು ನೇಮಕಮಾಡು.
೩. "ಒಂದು ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಚುನಾವಣೆಗೆ ಹೆಸರು ಸೂಚಿಸು;
ಸಾಮಕರಣ ಮಾಡು" (Nominate. ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೬).

[ಸಾಮ + ಕರಣ]

ಸಾಮಕರಣಂಗಿಯ, ಸಾಮಕರಣಂಗೈ (ಕ್ರಿ). (ಹುಟ್ಟಿದ
ಮಗುವಿಗೆ) ಸಾಮಕರಣವನ್ನು ಮಾಡು; ಹೆಸರಿಡು : ಇಂತೂ
ಪುನ ಕುಮಾರನುದಯೋತ್ಪವದಿಂ ದೇವಮಾನ್ಯಾದಿಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು
ಸಾಮಕರಣಂಗಿಯು (ವಮ್ಯಾರ. ೨-೨೫ ಪ). ಸಾಮಕರಣಂಗೈ :
ಚಂದ್ರಹಾಸನೆಂದಿಳಿಯೋಳತಂಗೆ ವಸರಾಗಲೆಂದುಚ್ಚರಿಸಿ ಸಾಮಕರಣಂ
ಗೈದರು (ಚೈದ್ಯಾ. ೨೮-೬೦).

[ಸಾಮಕರಣ + ಕಿಯ]

ನಾಮಕರಣಂಗೈ 'ನಾಮಕರಣಂಗೈಯ' ನೋ.

ನಾಮಕರಣಪತ್ರ (ನಾ). ಸಂಘ, ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಸದಸ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಉಮೇದುದಾರರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪತ್ರ : "ಹೆಸರು ಸೂಚನೆಯ ಪತ್ರ ; ನಾಮಕರಣಪತ್ರ ; ಉಮೇದುದಾರಿಕೆಯ ಅರ್ಜಿ" (Nomination Paper- ಪುಟ. ೫೭). [ನಾಮಕರಣ + ಪತ್ರ]

ನಾಮಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. - ನಾಮಕರಣ ೨ : ನಾಮಕರ್ಮ ಬಹಿಯಾನ ನಿವದ್ಯಾನ್ವಪ್ರಾರಣ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಕೇಶಾವಾಪ . . . ಎಂಬ ಯುಕ್ತ ಮೂಲ ಗರ್ಭಾಧಿ ನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತಗಳ ಪ್ರಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳುಂ (ಅಧಿಪ. ೧೫-೧೫೬); ಜನಂಗಿಸಿದುದಂತಾ ನಾಮ ಕರ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿ (೨೦೦೩೫. ೧೦-೭೮); ನಾಮಕರ್ಮಮುಂ ಬಹಿಯಾನ ನಮುಂ...ನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತಮಪ್ರಯುಕ್ತ ಮೂಲ ಗರ್ಭಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಯೋ (ಜಾಪಂ. ೨೧೨). 'ದೀಕ್ಷೆ' ಪರಾ. ೨. [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಅರ್ಥಾತಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಶರೀರ, ಅವಯವ, ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಹಾಗೂ ತೊಂಬತ್ತು ಮೂರು ಪ್ರಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕರ್ಮ : ನಾಮಕರ್ಮಮುಂ ಪಿಂಡಾಪಿಂಡನಾಮದಿಂ ತೊಂಬತ್ತು ಮೂರು ಕೆಲಸಕ್ಕುಂ (೨೦೦೩೫. ೧೨-೧೧೬); ಜೀವ ವಿಸಾಕಿಯುಂ ಪುದ್ಗಲವಿಪಾಕಿಯುಂ ಕ್ಷೇತ್ರವಿಪಾಕಿಯುಮೆಂದಿಂತು ನಾಮಕರ್ಮಂ ತ್ರಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮ. ೨-೭).

[ನಾಮ + ಕರ್ಮ]

ನಾಮಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). = ನಾಮಕರ್ಮ ೨ : ಸತ್ಯ ಕಥನಮಲ್ಲಮಕದ ಬಂಧದೊಳಂ ಚೆತ್ತಾರಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಮಕರ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಪು (ಗೊಮ್ಮ. ೬-೧೦). 'ದೀಕ್ಷೆ' ಪರಾ. ೧೨ ಇದು ಜೀವನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಶರೀರ, ಅವಯವ, ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಾರಕ ಮೊದಲಾದ ರೂಪವನ್ನು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಅನ್ವರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಇದು ಜೀವನ ಶುದ್ಧಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಆಚ್ಛಾದಿಸಿ ಅವನಿಗೆ ಮನುಷ್ಯ, ತೀರ್ಥ, ನಾರಕ, ದೇವ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ನಾನಾ ಬಗೆಯಾದ ರಚನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೂಲತಃ ೪೨ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಉಪಾಂಗಗಳು (ಉತ್ತರ ಭೇದಗಳು) ಸೇರಿ ಒಟ್ಟು ೯೩ ಆಗುತ್ತವೆ. ಅವು ಯಾವುವೆಂದರೆ : ೧. ನರಕಗತಿ, ೨. ತೀರ್ಥಗತಿ, ೩. ಮನುಷ್ಯಗತಿ, ೪. ದೇವಗತಿ, ೫. ವಿಕೇಂದ್ರಿಯಜಾತಿ, ೬. ದ್ವೀಂದ್ರಿಯಜಾತಿ, ೭. ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಜಾತಿ, ೮. ಚತುರ್ದ್ರಿಯಜಾತಿ, ೯. ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಜಾತಿ, ೧೦. ಔದಾರಿಕಶರೀರ, ೧೧. ವೈಕ್ರಿಯಿಕಶರೀರ, ೧೨. ಆಹಾರಕಶರೀರ, ೧೩. ತೈಜಸಶರೀರ, ೧೪. ಕಾರ್ಮಣಶರೀರ, ೧೫. ಔದಾರಿಕಶರೀರ ಬಂಧನ, ೧೬. ವೈಕ್ರಿಯಿಕಶರೀರ ಬಂಧನ, ೧೭. ಆಹಾರಕಶರೀರಬಂಧನ, ೧೮. ತೈಜಸ ಶರೀರಬಂಧನ, ೧೯. ಕಾರ್ಮಣಶರೀರಬಂಧನ, ೨೦. ಔದಾರಿಕ ಶರೀರಸಂಘಾತ, ೨೧. ವೈಕ್ರಿಯಿಕಶರೀರಸಂಘಾತ, ೨೨. ಆಹಾರಕಶರೀರಸಂಘಾತ, ೨೩. ತೈಜಸಶರೀರಸಂಘಾತ, ೨೪. ಕಾರ್ಮಣಶರೀರಸಂಘಾತ, ೨೫. ಸಮಚತುರಸ್ತ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನ, ೨೬. ನೈಗೋಧಪರಿಮಂಡಲಸಂಸ್ಥಾನ, ೨೭. ಸ್ವಾತಿಸಂಸ್ಥಾನ, ೨೮. ಕುಬ್ಜಕಸಂಸ್ಥಾನ, ೨೯. ವಾಮನಸಂಸ್ಥಾನ, ೩೦. ಕುಂಡಕ ಸಂಸ್ಥಾನ, ೩೧. ಔದಾರಿಕಾಂಗೋಪಾಂಗ, ೩೨.

ವೈಕ್ರಿಯಿಕಾಂಗೋಪಾಂಗ, ೩೩. ಆಹಾರಕಾಂಗೋಪಾಂಗ, ೩೪. ವಜ್ರರ್ಷಭನಾರಾಚ ಶರೀರಸಂಹನನ, ೩೫. ವಜ್ರನಾರಾಚ ಶರೀರಸಂಹನನ, ೩೬. ನಾರಾಚಶರೀರಸಂಹನನ, ೩೭. ಅರ್ಧ ನಾರಾಚಶರೀರಸಂಹನನ, ೩೮. ಕೀಲಕಶರೀರಸಂಹನನ, ೩೯. ಅಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾಸ್ಯ ಪಾಟಿಕಾಶರೀರಸಂಹನನ, ೪೦. ಶುಕ್ಲವರ್ಣ, ೪೧. ಪೀತವರ್ಣ, ೪೨. ನೀಲವರ್ಣ, ೪೩. ರಕ್ತವರ್ಣ, ೪೪. ಕೃಷ್ಣವರ್ಣ, ೪೫. ಸುಗಂಧ, ೪೬. ದುರ್ಗಂಧ, ೪೭. ಮಧುರ ರಸ, ೪೮. ಅಮ್ಲರಸ, ೪೯. ತಿಕ್ತರಸ, ೫೦. ಕಟುರಸ, ೫೧. ಲವಣರಸ, ೫೨. ಕರ್ಕಶಸ್ಪರ್ಶ, ೫೩. ಕೋಮಲಸ್ಪರ್ಶ, ೫೪. ಶೀತಸ್ಪರ್ಶ, ೫೫. ಉಷ್ಣಸ್ಪರ್ಶ, ೫೬. ಸ್ನಿಗ್ಧಸ್ಪರ್ಶ, ೫೭. ರೂಕ್ಷಸ್ಪರ್ಶ, ೫೮. ಲಘುಸ್ಪರ್ಶ, ೫೯. ಗುರುಸ್ಪರ್ಶ, ೬೦. ನರಕಗತ್ಯಾನುಪೂರ್ವೀ, ೬೧. ತೀರ್ಥಗತ್ಯಾನುಪೂರ್ವೀ, ೬೨. ಮನುಷ್ಯಗತ್ಯಾನುಪೂರ್ವೀ, ೬೩. ದೇವಗತ್ಯಾನುಪೂರ್ವೀ, ೬೪. ಪ್ರಶಸ್ತವಿಹಾಯೋಗತಿ, ೬೫. ಅಪ್ರಶಸ್ತವಿಹಾಯೋಗತಿ, ೬೬. ಅಗುರುಲಘು, ೬೭. ಉಪಘಾತ, ೬೮. ಪರಘಾತ, ೬೯. ಉಚ್ಛ್ವಾಸ, ೭೦. ಆತಪ, ೭೧. ಉದ್ಯೋತ, ೭೨. ತ್ರಸ, ೭೩. ಸ್ಥಾವರ, ೭೪. ಬಾದರ, ೭೫. ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ೭೬. ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ, ೭೭. ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ, ೭೮. ಪ್ರತ್ಯೇಕಶರೀರ, ೭೯. ಸಾಧಾರಣ ಶರೀರ, ೮೦. ಸ್ಥಿರ, ೮೧. ಅಸ್ಥಿರ, ೮೨. ಶುಭ, ೮೩. ಅಶುಭ, ೮೪. ಸುಭಗ, ೮೫. ದುರ್ಭಗ, ೮೬. ಸುಸ್ವರ, ೮೭. ದುಸ್ವರ, ೮೮. ಆದೇಯ, ೮೯. ಅನಾದೇಯ, ೯೦. ಯಶಃಕೀರ್ತಿ, ೯೧. ಅಯಶಃಕೀರ್ತಿ, ೯೨. ನಿರ್ಮಾಣ, ೯೩. ತೀರ್ಥಕರ.

[ನಾಮಕರ್ಮ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ನಾಮಕಲ್ಪನೆ (ನಾ.) [ಬೌದ್ಧ] ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ ಜಾತಿ, ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ನಾಮ ಮತ್ತು ದ್ರವ್ಯ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಪನೆ ಅಥವಾ ವಿಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ವಿಕಲ್ಪಗಳು ಅಥವಾ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಐದು. ವಿಧ-ಜಾತಿಕಲ್ಪನೆ, ಗುಣಕಲ್ಪನೆ, ಕ್ರಿಯಾಕಲ್ಪನೆ, 'ನಾಮಕಲ್ಪನೆ ಮತ್ತು ದ್ರವ್ಯಕಲ್ಪನೆ ಎಂದು . . . ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾದುವುಗಳು ; ನಾಮ ಕಲ್ಪನೆಯು ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡುವುದು (ಭಾಷ್ಯ. ೨೬೬). 'ದ್ರವ್ಯಕಲ್ಪನೆ' ಪರಾ. [ನಾಮ + ಕಲ್ಪನೆ]

ನಾಮಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಗುರುಗಳು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಪುಂಡ್ರಧಾರಣೆ ಮಾಡಿಸುವಾಗ ಶಿಷ್ಯರು ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಕಾಣಿಕೆ : ಈ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಗಡ್ಡೆ ಬೆದ್ದಲು ತೋಟಕುಡಿಕೆ . . . ಏರುಕಾಣಿಕೆ ನಾಮಕಾಣಿಕೆ ಗುರುಕಾಣಿಕೆ (ಹುಟ್ಟು. ೩). [ನಾಮ + ಕಾಣಿಕೆ (<ಕಾಣ್ಯ)]

ನಾಮಕಾವಾಸ್ತೆ 'ನಾಮಕೇವಾಸ್ತೆ' ನೋ.

ನಾಮಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). ದೇವರ ಹೆಸರನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು, - ಭಜಿಸುವುದು ; ಭಜನೆ : ಕುಲಜನಾಗಲಕುಲಜನಾಗಲಿ ಜಲರುಹಾಕ್ಷನ ನಾಮಕೀರ್ತನದೊಳಗೆ ಬದುಕುವನಾವನಾತನೆ ಸುಕೃತಿ ಯೆಂಬವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೨೩). [ನಾಮ + ಕೀರ್ತನೆ]

ನಾಮಕೀರ್ತನೆ (ನಾ). = ನಾಮಕೀರ್ತನೆ : ನಾಮಕೀರ್ತನೆ ಅನುದಿನ ಮಾಳ್ಗೆ ನರಕಭಯಗಳುಂಟೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೦೬ ಪಲ್ಲವಿ); ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಪೀಠರ ನಾಮಕೀರ್ತನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ . . . ವಿನಾಯಿತು ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಕವಾಂ. ೪).

[ನಾಮ + ಕೀರ್ತನೆ]

ನಾಮಕೇವಾಸ್ತೆ, ನಾಮಕಾವಾಸ್ತೆ (ಅ). ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ : ಶ್ಯಾಮರಾಯನ ಕೈಯಾಗಿನ ಭಗವಂತ ಅಂತ ಮಾಡಿದೀರಿ? ಅಂವಾ ನಾಮಕೇವಾಸ್ತೆ ತಂದಿ ದಿನೈವಾ ? (ದೀಪಕ. 11, ೩೬೭). ನಾಮಕಾವಾಸ್ತೆ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆತ ನಾಮಕಾವಾಸ್ತೆ ಯಜಮಾನ. ಆದರೆ ಆಡಳಿತವೆಲ್ಲಾ ಆತನ ಹೆಂಡತಿಯದೇ (ರೂಢಿ).

[IP ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ಪದವಲ್ಲ]

ನಾಮಗ್ರಹ (ನಾ). ಹೆಸರನ್ನು ಕರೆಯುವುದು; ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವುದು : ಬಂದು ನಿಂದನಿಹೋಗಿ ನಾಮಗ್ರಹಂ ಮಾಡಿ. . . ಕಾರ್ಯಮಂ ನುಡಿದೆ ನಿನ್ನಂ ಬಿಟ್ಟು ದೈವಜ್ಞನಾದನುಮಿಲ್ಲಾಂ ಕೃತಕೃತೃನಾದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೧೩). [ನಾಮ + ಗ್ರಹ]

ನಾಮಗ್ರಹಣ (ನಾ). = ನಾಮಗ್ರಹ : ಪಲಂಬರು ಶಿವಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪನಗೊಂಡೊಡೆ ಕೇಳದಂತಿರ್ಪ ಪರಮೆಯರು ನಿಮ್ಮದಿಗಳ ನಾಮ ಗ್ರಹಣಂಗೊಳಲೊಡನಂತಂತೆ ಪುಕುಕುತಲೆವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿತೆಯಾಗಿರಲ್ (ನಂಬರ. ೧೦-೧೯). [ನಾಮ + ಗ್ರಹಣ]

ನಾಮದ ಬೇರು (ನಾ). ಸುರುಳಿಸುರುಳಿಯಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪೊದರುಗಡೆ; "ಶಾರಿವ, ಶ್ಯಾಮ" (ಪಂಡಿತ. ೨೫೫). [<ನಾಮ + ಬೇರು (<ಬೇರ್)]

ನಾಮದ ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪಿನ ಗಡೆ : (ಮೈತ್ರಿ. ೫-೯೦). [<ನಾಮ + ಸೊಪ್ಪು]

ನಾಮದಾರ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಾಂತ; ಕೀರ್ತಿ ಪಡೆದ; ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ; ಸನ್ಮಾನ್ಯ : ನನ್ನ ಗುಣಲನೇ ಇಸವಿವರಿಗೆ ಹಿಂದುಸ್ತಾನದ ರಾಜ್ಯಕಾರ ಭಾರವನ್ನು ನಾಮದಾರ ಈಸ್ಟ್ ಇಂಡಿಯ ಕಂಪನಿಯವರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡದ ಸರಕಾರದವರ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಂದ ಸಾಗಿಸಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೧೨). (ನಾ). ೨. ಹೆಸರಿನ ಹಿಂದೆ ಸೇರಿಸುವ ಗೌರವಸೂಚಕವಾದ ಒಂದು ಉಪಪದ : ಇಂಥ ದಾಳನಿಕ ಮಹಾಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ "ಮುರಿದ ರೆಕ್ಕೆ" (Broken wing) ಎಂಬ ಹೆಸರೇಕೆ . . . ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ನಾಮದಾರ ಗೋಖಲೆಯವರೇ ಎತ್ತಿದ್ದರು (ಪ್ರಬಂಧ. ೮೯).

[<ಪಾರ.ಹಿಂ.ಮರಾ. ನಾಮದಾರ್]

ನಾಮದೇಶಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ನಾಮದೇಶಿ - ಸಂಪೂರ್ಣ ರಾಗ, ಪದ್ಮಗ್ರಹವನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದೆ (ಚತುಸ್ತ. ೧೪೩). [ಸಂ. ನಾಮದೇಶಿ]

ನಾಮಧಾರಕ (ಗು). ೧. ಹೆಸರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿರುವ; ನಿಜವಾದ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶೂರ, ಪಂಡಿತ ಮೊದಲಾದ ಬಿರುದುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ : ಕವಿಗಳ ನಾಮಧಾರಕ ಸರಾಧಿಪರೋಳಿಯೋಳಿತನೊಳ್ಳಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦). (ನಾ). ೨. ಅರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುವವನು : ಪ್ರತಸಂಸ್ಕಾರದಿನಾದರ್ ವಿತಕುಣಾರ ದ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಕ್ರಿಯಾಸಂತತಿಸಂಯುತರು ಚಿತಸಕ್ತಿಯಾ ವಿರಹಿತನಾತಂ ನಾಮಧಾರಕಂ ದ್ವಿಜನಲ್ಲಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೫); ಇಜಾಯದೆ ಬೇಡಿ ದೊಡ್ಡಿಯದೆ ಜುಜು ಬೇಡಿ ಕುಲಿನತೆಗೆ ಬೆಸೆದು ಪಾರ್ಥಿವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೆಸೆ ಬೆಸೆ ನಿನ್ನ ಧರ್ಮಿಗೆ ಪೊಲೆಯನಿಪಂ ರಾಜನಾಮಧಾರಕನಲ್ಲೆ (ಸಂರಾಮ. ೪-೪೧); ವಿನಯಯಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯನೇ ಚತುರಕವಿಪ್ರತಾ ನರಚತಾಧ್ಯಕ್ಷತೃಪ್ತಕೃತೃಕಪಾತ್ರಸಂಸ್ಥಿತಗುಣದೋಷದಗ್ಧ ಜಳಭೇದನಮಂ ಕವಿನಾಮಧಾರಕಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೩೮). [ನಾಮ + ಧಾರಕ]

ನಾಮಧಾರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರು ಪಡೆದವನು; ಹೆಸರುವಾಸಿ ಯಾದವನು; ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು. ೨. ನಟನೆ ಮಾಡುವವನು;

ಸೋಗುಗಾರ : ಅತ್ಯಾಶಿಗೆ ಬಕಪ್ರತಿಗೆ ಗ್ರಾಮಣಿಗೆ ಪಾಪಂಧ ಗಾತ್ಮವಿರಾಮಕಾರಿಗೆ ಕೂಟಿಸಾಕ್ಷಿಗೆ ನಾಮಧಾರಿಗೆ ಪಾರ್ಥ ಕೇಳಾ ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೬). ೩. ಭಗವಂತನ ನಾಮವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು, — ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವವನು; ಭಕ್ತ : ದೇವನಾಮದ ಜೋಡು ನಮ್ಮನು ಕಾವುದೈ ನೀ ಮುನಿದಡೆಯು ನಿಮಗಾವು ಹೆದಜಿವು ನಾಮಧಾರಿಗಳತುಳಬಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೩); ಸ್ವಾಮಿ ಶ್ರೀಪುರಂದರವಿಟ್ಟಲರಾಯನ ನಾಮಧಾರಿಗಳಿಗೆ ನರಕವುಂಟೆ (ಪುರಂದ. ೩-೧೦೯-೩). ೪. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಹೆಗ್ಗುರು ತಾದ ಮೂರು ನಾಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ತ್ರಿಪುಂಡ್ರ ಧಾರಿ. ೫. ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರ ಮತಾನುಯಾಯಿ; ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ. [ಸಂ. ನಾಮಧಾರಿ]

ನಾಮಧೇಯ (ನಾ). ೧. ನಾಮ; ಹೆಸರು : ಭವಪರಿಣಾಮ ಪರಾವರ್ತನದಿಂದ ಬಂದು ವಿಂಧ್ಯಾಟವೀಮಧ್ಯದೊಳ್ ಸೋಮನಾಮ ಧೇಯ ತಾಪಸಂಗಂ ಶ್ರೀದತ್ತೆಗಂ ಸೋಮಲನೆಂಬೊ ಮಗನಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೯-೯೧ ನ); ಪರವಾದೀ[ಶರಭ]ಧೇರುಡ್ಡಾ ಪರನಾಮ ಧೇಯರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ ಶ್ರೀನಂದಿ ಪಣ್ಣಾಕದೇವರ್ಗ್ಗಿ (ಸಾಂ. ೪೩-೨೬; 1072); ಶೃಂಗೀದೇವಪುರ ನಾಮಧೇಯದ ಬೇಡರೂರಿಂ ಗರಸು ಗುಹಂ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೯೭-೫೩೨). ೨. ಯಜ್ಞಯಾಗಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವ ವೇದದ ಭಾಗ : ಮತ್ತಮಾ ವೇದಂಗಳಾ ದೊಡೆ ವಿಧಿವಾದ ಅರ್ಥವಾದ ಮಂತ್ರವಾದ ನಾಮಧೇಯಂಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕುಭೇದದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮಂಗಳಂ ಬೋಧಿಪವು . . . ಜನನೀ ಜನಕರೆಂತೆ ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೆಸರಂ ಪೇಳ್ವುದೇ ನಾಮಧೇಯಮಕ್ಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೪); ವೈದಿಕಜ್ಞಾನವು ವಿಧಿ, ನಿಷೇಧ, ಮಂತ್ರ, ನಾಮ ಧೇಯ, ಅರ್ಥವಾದವೆಂದು ವಿಭಜಿತವಾಗಿದೆ (ಭಾರವ. ೧೨೯).

[ಸಂ.]

ನಾಮನಕ್ಷತ್ರ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರಿನ ಮೊದಲ ನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಗೊತ್ತುಮಾಡುವ ನಕ್ಷತ್ರ; IP ಜನ್ಮ ನಕ್ಷತ್ರವು (ಅಂದರೆ ಒಬ್ಬನು ಹುಟ್ಟಿದ ನಕ್ಷತ್ರವು) ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಹೆಸರಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ನಕ್ಷತ್ರವನ್ನೂ ನಕ್ಷತ್ರಪಾದವನ್ನೂ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚು, ಚೆ, ಚೊ, ಲ, ಈ ಅಕ್ಷರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅತ್ತಿನಿ ೧, ೨, ೩, ೪ನೆಯ ಪಾದ. ಹೀಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೂ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಪಾದ ದೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ : ಪಾತಕ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೆಸರು ಹೇಳಿ. ನಾಮನಕ್ಷತ್ರದಿಂದ ನೋಡಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ).

[ನಾಮ + ನಕ್ಷತ್ರ]

ನಾಮನಿರ್ದೇಶ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ೨. = ನಾಮಕರಣ ೩ : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ನಾಮನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ ಹನ್ನೆರಡು ಜನಗಳೂ . . . ಸದಸ್ಯರಾಗಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೩೯).

[ನಾಮ + ನಿರ್ದೇಶ]

ನಾಮನಿರ್ವಚನ (ನಾ). ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವುದು, — ಹೊಗಳುವುದು, — ಪ್ರಶಂಸಿಸುವುದು : ಬಸವನವತಾರ ಬಸವನ ನಾಮನಿರ್ವ ಚನವೆನ ಬಾಲ್ಯದ ಲೀಲೆ (ಲಾಜಂ. ೧-೧೩).

[ನಾಮ + ನಿರ್ವಚನ]

ನಾಮಪತ್ರ (ನಾ). ಚುನಾವಣೆಗೆ ನಿಲ್ಲಲು ಅಭ್ಯರ್ಥಿ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಪತ್ರ : ಮುಕುಂದನ ನಾಮಪತ್ರ ಕೊಡಿಸಿದರು . . . ಚಂಚಲೆ ಹಿಂದು

ಮುಂದು ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ತಾನೂ. ನಾಮಪತ್ರ ಸಲ್ಲಿಸಿದಳು (ಭೂಮಿಪಾ. ೭೪) ; ಚುನಾವಣೆಗೆ ನಾಮಪತ್ರವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲು ಇಂದೇ ಕೊನೆಯ ದಿನ (ರೂಢಿ). [ನಾಮ + ಪತ್ರ]

ನಾಮಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ವಸ್ತು, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸುವ ಪದ : ಸಂಗತಿಯೆಂದಂ ನಾಮಪದಗಳ ವೇರ್ತಾಭಾಗತಿಯೊಳಾಗಿ ಸಮಾಸಂ ಸಂಗಳಿಸುಗುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಾಂ. ೧೯೯) ; ಮರ, ದೇವ, ಎಂದು (ನಾಮ)ಲಿಂಗಮನಿರೂಪಿಸುಂ ಎಂಬ ನಾಮ ವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಕೂಡೆ, ಮರಂ, ದೇವಂ ಎಂದು (ನಾಮ)ಪದಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೩೫ ಸ್ತುತಿ) ; ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವ ಪದಗಳೆಲ್ಲ ನಾಮಪದಗಳು (ಮಧ್ಯಮ. ೭) ; ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪದಗಳನ್ನು ನಾಮಪದ, ಕ್ರಿಯಾಪದ, ಅವ್ಯಯ ಎಂದು ಮೂರು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿ. ೩೩). [ನಾಮ + ಪದ]

ನಾಮಪ್ರಕೃತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ನಾಮಪದದ ಮೂಲರೂಪ : ಪ್ರಾತಿಪದಿಕ : ಸುಲಲಿತಾಕ್ಷರಂಗಳಪ್ಪ ನಾಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸರಿಮಾಡಿ, ಸಮಸಂಸ್ಕೃತಮೆಂಬ ಪೆಸರನ್ನಿಟ್ಟು, ಶಬ್ದಜ್ಞರಾ' ಲಿಂಗಮಂ ಮಾಲ್ವರಾ' (ಶಮದ. ೪೦ ಸ್ತುತಿ) ; ನಾಮಪದದ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ನಾಮಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೭) ; ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಕೃತ್ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಸೇರಿ ನಾಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಾಗುವುವು (ಕೃಷಿ. ೧೩). [ನಾಮ + ಪ್ರಕೃತಿ]

ನಾಮಫಲಕ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಟ್ಟಡ, ಬೀದಿ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ, ಇದು ಇಂಥದೆಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಬರೆದು ತಗುಲುವಾಕಿರುವ ಹೆಸರಿರುವ ಹಲಗೆ : ಪಂಪನಂದಿರದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣುವಂತೆ ಹಾಕುವ ನಾಮಫಲಕದ ಮೇಲೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ಬರೆಸಬೇಕು ?—ಎಂಬ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ವಳಿ (ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಹಾವಳಿ)ಯನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಎಸೆದರು (ಪ್ರಾಮಿ. ೧೧) ; ಅವರು ಹೊಸ ಅಂಗಡಿಯೊಂದನ್ನು ತೆರೆದು ನಾಮಫಲಕವನ್ನು ತಗುಲು ಹಾಕಿದರು (ರೂಢಿ). [ನಾಮ + ಫಲಕ]

ನಾಮಮೋಹ (ನಾ). ಹೆಸರಿನ ಮೇಲಿರುವ ಪ್ರೀತಿ : ಜಯದ ಮದ್ದಿನಲಿ ನಾಮಮೋಹದಲಿ ಭರತನಾದ ಮೂಢ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೫೦-೭). [ನಾಮ + ಮೋಹ]

ನಾಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬರೆದನ್ನಾಮಯ್ಯಂ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೪-೪೦ ; ಸು. ೩೨೦). [ನಾಮ + ಅಯ್ಯ]

ನಾಮರೂಢಿ (ನಾ). ಪದದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥ,—ಮೂಲಾರ್ಥ : ಶಬ್ದದ ನಿಜಸ್ವರೂಪ : ಸ್ವರಮಿದಿರೊಳಿರೆ ವಿಭಕ್ತಿಸ್ವರಕಂ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರಕ್ಕುಮಕ್ಕುಂ ಲೋಪಂ ವರಸಂಸ್ಕೃತ ಕರ್ತಾಟಕಮೊದಲೊಳಂ ನಾಮರೂಢಿಯುಡು ಪಕ್ಷಂ (ಶಮದ. ೫೨) ; “ನಾಮರೂಢಿಯುಡು ವುದು” ಎಂದರೆ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ಬರುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಕೃಷಿ. ೭). [ನಾಮ + ರೂಢಿ]

ನಾಮರ್ದ (ನಾ). ೧. ಹೇಡಿ ; ಪುಕ್ಕ. ೨. ನವುಂಸಕ : ಆ ನಾಮರ್ದ ನಿನ್ನ ಭಾವ ಯಾವ ಮುಖ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಾನೆ (ದುಂಬಿಕ. ೧೭೧). ೩. ಸಾರವಿಲ್ಲದುದು : ನಿಸ್ಸತ್ತ್ವ : ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಜಾಗ ನಾಮರ್ದ ಎಂತ ಕೇಳುತೇನೆ (ಚಿತ್ರಪಾ. ೭೩). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಾಮರ್ದಾ]

ನಾಮಲಿಂಗ (ನಾ). = ನಾಮಪ್ರಕೃತಿ : ನಾಮಲಿಂಗಕ್ಕೆ—ಅರಸ . . . ಹರಿಣ, ಮೂಸಕ—ಎಂದಿರಿಸಿ ಸಪ್ತವಿಭಕ್ತಿಯಂ ಪತ್ತಿಸುವುದು (ಶಮದ. ೭೨ ಪ್ರಯೋ). [ನಾಮ + ಲಿಂಗ]

ನಾಮವಾಚಕ (ನಾ).—ನಾಮಪ್ರಕೃತಿ : ಬಗೆಬಗೆಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಥವಾ ವಿಷಯಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ನಾಮಪದಕ್ಕೆ ನಾಮವಾಚಕವೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೨೫). [ನಾಮ + ವಾಚಕ]

ನಾಮವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ನಾಮಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪ್ರತ್ಯಯ ; ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಹಿಂತೆ ಬೇಟ್ಟು ನಾನಾ ತೆವದ ಲಿಂಗಂಗಳ್ಲಿ ಪರವಾಗಿ ನಾಮವಿಭಕ್ತಿಗಳ್ . . . ಪ್ರಥಮಗಂ . . . ಸಪ್ತಮಿಗಂ—ಎಂಬಾಗಿ ಕಾರಕವಶದಿಂ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮದ. ೯೩ ಸ್ತುತಿ). [ನಾಮ + ವಿಭಕ್ತಿ]

ನಾಮವಿಶೇಷಣ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ನಾಮಪದಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವ ಪದ : ವಿಶೇಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪದ ; ಗುಣವಾಚಕ : ನಾಮಪದಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಬರತಕ್ಕವುಗಳೆಲ್ಲಾ ನಾಮವಿಶೇಷಣಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೪೧). [ನಾಮ + ವಿಶೇಷಣ]

ನಾಮವ್ಯತ್ಯಯ (ನಾ). ಹೆಸರಿನ ಬದಲಾವಣೆ ; ನಾಮಾಂತರ : ಅವನ ನಾಮವ್ಯತ್ಯಯದಿಂದ ಭೂಪತಿಗೆ ಯಾವ ಸಮಾಧಾನವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೨). [ನಾಮ + ವ್ಯತ್ಯಯ]

ನಾಮಶೂನ್ಯ (ನಾ). ಹೆಸರು ಕೂಡ ಇಲ್ಲದುದು ; ನಿರ್ನಾಮವಾದುದು ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾದುದು : ನಾಮಶೂನ್ಯರ [ವ] ಮೂಡಿಬಿಡುವೆನು ರಾಮಸೇನೆಯನು (ಶಾಂತ. ೨೦-೭). [ನಾಮ + ಶೂನ್ಯ]

ನಾಮಶೇಷ (ನಾ). ಹೆಸರು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುವುದು : ಅಳಿದು ಹೋದುದು : ನಾಶವಾದುದು : ತೊಗಲುಗೊಂಬೆಯ ಬದಲು ಮರದ ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಕುಣಿಸುವುದೂ, ಯಕ್ಷಗಾನ ಹಾಡುತ್ತ, ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅರ್ಥ ಹೇಳುವುದೂ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ಕಲಾವಿಧಾನವೂ ಇಂದು ನಾಮಶೇಷವಾಗಿದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೫) ; ಬಡಗಣ ಸಿಂದರ ಆಳಿಕೆ ನಾಮಶೇಷವಾಗಿ ಅವರ ಸಿಂದವಾಡಿಯನ್ನು ಸಿಂಭಣನು ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು (ಮೂರುಲು. ೭೭). [ನಾಮ + ಶೇಷ]

ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನ (ನಾ). = ನಾಮಕೀರ್ತನ : ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾದರೆ ದೇವರ ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನವನ್ನಾದರೂ ಮಾಡಲಿ (ರೂಢಿ). [ನಾಮ + ಸಂಕೀರ್ತನ]

ನಾಮಸಾದೃಶ್ಯ (ನಾ). ಹೆಸರಿನ ಸಾಮ್ಯ ; ಹೆಸರಿನ ಹೋಲಿಕೆ ; ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಹೆಸರಿರುವುದು : ಈ ಬಾಲಕನು ‘ಶಕುಂತಲಾವಳಿ’ ಎಂದು ನಾನು ಅಡಿಬದನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾಮಸಾದೃಶ್ಯದಿಂದ ಭ್ರಮಿಸಿದನು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೭-೧೨). [ನಾಮ + ಸಾದೃಶ್ಯ]

ನಾಮಸೂಚಿ (ನಾ). ಹೆಸರನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ : ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆಗೆ ತರುವುದೇ ನಾಮಸೂಚಿಯ ಧ್ಯೇಯ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೫೧). [ನಾಮ + ಸೂಚಿ]

ನಾಮಸ್ಮರಣ (ನಾ). (ಇಷ್ಟದೇವತೆ, ಗುರು ಮೊದಲಾದವರ) ಹೆಸರನ್ನು ನೆನೆಯುವುದು : ಬಲಿಯು . . . ದಿವಿಜಗಣಗಿಣವ ಹರಿಯ ನಾಮಸ್ಮರಣಬಲದಲಿ ಹಲಿಗೆಯ ತಿರುಹಿ ಸುರರ ರಾಜನ ವರರಥವ ನಿಯ ಗೆಲಿದು ಗಂಧರ್ವಾದಿ ನಾಯಕರ (ಸಂಭವ. ೯-೩೦) ; ಈ ಉಪಕಾರವನ್ನು ತಾವು ಮಾಡಿದರೆ ತಮ್ಮ ನಾಮಸ್ಮರಣವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಾಡುತ್ತ ಇರುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [ನಾಮ + ಸ್ಮರಣ]

ನಾಮಸ್ಮರಣೆ (ನಾ).—ನಾಮಸ್ಮರಣ : ಏನ ಓದಿದರೇನು ಏನ ಕೇಳಿದರೇನು ಈ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಗೆ ಸರಿ ಬಾರದು (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೧-೯೦-೩); ಉಪಾಧ್ಯಾಯನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ (ಕಲಸಾ. IV, ೫೬೫). [ನಾಮ + ಸ್ಮರಣೆ]

ನಾಮಾಂಕ (ನಾ). ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗುರುತು ಮಾಡಿರುವುದು; ಹೆಸರು ಹಾಕಿರುವುದು. [ನಾಮ + ಅಂಕ]

ನಾಮಾಂಕಿತ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗುರುತು ಮಾಡಿದ; ಹೆಸರನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ. ೨. ಹೆಸರು ವಾಸಿಯಾದ; ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ : ನಾಮಾಂಕಿತ ವಕ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಗೋಖಲೆಯವರು . . . 'ರಂಗಸಚ್ಚಿ' ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಕಥಾ. ೩೩). (ನಾ). ೩. ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದು ; ಹೆಸರುಳ್ಳುದು : ಕಮಲವಿಂದು ನಿನ್ನ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖಮುಖಾ ಕಮಲದಂತೆ ನಿಕ್ಕುವ ಮುಂದಿನ ಮುದ್ರೆ ಪೇಟ್ಟುದನಟಗುತ್ತ ಮರಣೋನ್ಮೋಹಮಾನ ನಾಮಾಂಕಿತಮಂ (ಕವಿಾ. ೩-೩೩). ೪. ಹೆಸರನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವುದು : ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯು . . . ತನ್ನ ನಾಮಾಂಕಿತವಾದ ಮುದ್ರಿಕೆಯನ್ನು . . . ಶಕುಂತಲೆಯ ಬೆರಳಿಟ್ಟು ಹೋದನು (ಶಾಕುಂತ. ೪೩-೪). ೫. ಹೆಸರು : ಅನೇಕ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ತಾವು ಮಾಡಿದ ಕಲಾಕೃತಿಗಳ ಕೆಳಗೆ ತಮ್ಮ ನಾಮಾಂಕಿತದ ಮೊದಲನೆ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊರೆದಿರುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೫೦೬); ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀತೋಟದ ಸಿದ್ಧ ಲಿಂಗೇಶ್ವರರ ನಾಮಾಂಕಿತದಲ್ಲಿ 'ಸಿದ್ಧಾಪುರ'ವೆಂಬ ನಗರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ (ನೋಟಂ. ೩೩).

ನಾಮಾಂಕಿತ ಮಾಡು = ಹೆಸರನ್ನು ಇಡು ; ನಾಮ ಕರಣ ಮಾಡು : ಅವರ ಹೆಸರು ಆಜರಾಮರ ಉಳಿಯಲೆಂದು ಜನಪದವು ಆ ಊರನ್ನೇ ಅವರಿಗೆ ನಾಮಾಂಕಿತ ಮಾಡಿದ್ದುಂಟು (ಕನ್ನಡಾ. ೮೫).

[ನಾಮ + ಅಂಕಿತ]

ನಾಮಾಂತರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಸರು : ರಾಜ್ಯನೇ ದೇವಸಾಮರ್ಥ್ಯ ನೆಂದು ಪುರಾಣಭೇದಗಳೆಂ ನಾಮಾಂತರವುಂಟಾಗಿ (ವಿನಯ. ೨೧೮); ಊರು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಈ ವ್ಯಕ್ತಿ ನಾಮಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಬೇರೆ ಊರನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಾಮಾಂತರಿತ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಬಂಧ ಚಮತ್ಕಾರ ; ಹೇಳಬೇಕಾದ ಹೆಸರನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿ ಹೇಳುವ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯ ; ಪ್ರಹೇಳಿಕೆ : ನಾಮಾಂತರಿತಕ್ಕೆ—ಮೊದಲೊಳೆ ವಿಕಾರಿ ನಾಕಾರದರ್ಶನಾಯಂ ವಿರಾಮದೊಳ್ಳಾ ಯಕಮಂತದು ತಾಂ . ನಿಂದಮುಲ್ಕಾದಿದೇವಪುತ್ರಂ ಸದಾನವಾರಿ ಪ್ರಮುಖಂ (ಕಾವ್ಯಮ. ೬೦೦). IP ಇಲ್ಲಿ 'ವಿನಾಯಕ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅಕ್ಷರಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಹೋಗಿವೆ.

[ನಾಮ + ಅಂತರಿತ]

ನಾಮಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ವರ್ಣ : ಅನುಜಂ ನಾಮಾಕ್ಷರದಿಂದನಂತವೀರ್ಯಂ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂ ತನ್ನನೆ ತಾನೆ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿ. ೨-೧೧); ಅನುದಿನಮೊದೊಂದಾಗಲೆ ಪನಿತಾ ಮಣಿಯಣವುದನ್ನ ನಾಮಾಕ್ಷರಮಂ (ಶಾಕುಂತ. ೪೪ ಅಡಿ).

[ನಾಮ + ಅಕ್ಷರ]

ನಾಮಾನುಕ್ರಮ (ನಾ). ಹೆಸರುಗಳ ಅಕಾರಾದಿಯಾದ ಪಟ್ಟಿ ; ಪರಿವಿಡಿ ; ಅನುಪೂರ್ವ : ಅಂಗರಚನಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಾಂಭಾಷಿಕ ನಾಮಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ (ನಾಮಂಶ್ಲೇಷಂ) ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ತಗ್ಗುತ್ತಿದೆ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೨೨). [ನಾಮ + ಅನುಕ್ರಮ]

ನಾಮಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ (ನಾ).—ನಾಮಾನುಕ್ರಮ : ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಮಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರೆ ಓದುಗರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ನಾಮ + ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ]

ನಾಮಾವಶೇಷ (ನಾ).—ನಾಮಶೇಷ : ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ನಾಮಾವಶೇಷ ಮಾಡಿದುದು ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರವಾದ ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಯ ನಿದರ್ಶನವಾಗುವಂತಿದೆ (ಪಾರಾಕ್. ೩೨). [ನಾಮ + ಅವಶೇಷ]

ನಾಮಿ, ನೌಮಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷದ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ದಿನ.—ತಿಥಿ ; ನವಮಿ : ಪದಮಧ್ಯಲೋಪಕ್ಕೆ . . . ನವಮಿ-ನಾಮಿ, ನಿಯಮ-ನೇಮ (ಕಮದ. ೩೩೫ ಸ್ತೋತ್ರ). ನೌಮಿ : ನವಮಿ, ನೌಮಿ ; ದಶಮಿ, ದಶಮಿ (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೧೬೦ ಸ್ತೋತ್ರ). 'ಮಾನಾಮಿ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ನವಮಿ]

ನಾಮಿ (ಗು). ೧. ಬಗ್ಗಿಸುವ. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ದಂತಾಕ್ಷರವನ್ನು ತಾಲವ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಅಥವಾ ಮೂರ್ಧನ್ಯವನ್ನಾಗಿ ತಿರುಗಿಸುವ. (ನಾ). ೩. ಅ, ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳು : ಪರಿಹರಿಸುವರ್ಣಮನಾ ಸ್ವರಂಗಳವು ನಾಮಿಯಂಬುವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಮ. ೧೨) ; ಅವರ್ಣಂ ಪಿಂಗಿದಾ ಸ್ವರಂ ನಾಮಿಯೆಂದು ಪೇಟಲ್ಪಡುಗುಂ (ಕಮದ. ೯) ; ಅವರ್ಣವನ್ನುಳಿದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು "ನಾಮಿಗಳು" ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೩).

[ಸಂ. ನಾಮಿನಾ]

ನಾಮಿ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ನಾಮಿಯಡ್ಡವಂತಿಕೆ ನಾನಾ ಸುಲಿಗೆ ಲಾವಣಿಯೆಂಬೀ ಗಳಬಳಮಂ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕಳಸ. ೩-೩೦). [?]

ನಾಮಿತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಡುವ ಧಾಟಿ ; ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಹೇಳಿರುವ ಹದಿನೈದು ಬಗೆಯ ಗಮಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; IP ಹಿಂದಿನ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಗಮಕದ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮತಭೇದವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ. "ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಪಂಚದಶವಿಧ ಗಮಕಗಳು ಹೀಗಿವೆ :— ೧. ತಿರಿಪ—ಸ್ವರ ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ವರ ಒತ್ತಲ್ಪಟ್ಟು ನುಡಿಯುವುದು. ೨. ಸ್ಪುರಿತ—ಜಂಟಿಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಸ್ವರ ಒತ್ತಲ್ಪಟ್ಟು ನುಡಿಯುವುದು. ೩. ಕಂಪಿತ—ಮುಂದಿನ ಸ್ವರ ತಾಗುವಂತೆ ಅಲುಗಿದರೂ ಆ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಒಂದು ಸ್ವರ ಅಲುಗುವುದು ಅಥವಾ ಕಂಪಿಸುವುದು. ೪. ಲೀನ—ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರವೊಂದು ಮುಂದಿನ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಮೈದುವಾಗಿಯೂ ನಿಧಾನವಾಗಿಯೂ ಏಕೈವಾಗುವುದು. ೫. ಅಂದೋಳಕ—ದೀರ್ಘಕಾಲ ಒಂದು ಸ್ವರ ನುಡಿದ ನಂತರ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಲೀನವಾಗುವಂತೆ ತಂತಿ ಎಳೆಯುವುದು (ವೀಣೆಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಗಮಕ). ೬. ವಳಿ—ವೀಣೆಯ ಒಂದು ಸ್ವರಸ್ಥಾನದಲ್ಲೇ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಗಳು ನುಡಿಯುವಂತೆ ತಂತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯದಿಂದ ಜಗ್ಗಿಸುವುದು (ವೀಣೆಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಗಮಕ). ೭. ತ್ರಿಭಿನ್ನ—ವೀಣೆಯ ಒಂದು ಸ್ವರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಾರಣೆ, ಪಂಚಮ ಮತ್ತು ಮಂದ್ರ, ಅನುಮಂದ್ರ ತಂತಿಗಳ ಮೇಲೂ ಒಂದೇ ಬೆರಳು ಅಥವಾ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಬೆರಳುಗಳನ್ನೂರಿ, ನಾಲ್ಕು ತಂತಿಗಳನ್ನೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಮಾಡುವಂತೆ ಒಂದೇ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ಮೀಟುವುದು (ವೀಣೆಗೆ ಮೀಸಲಾದ ಗಮಕ). ೮. ಕುರುಳಿ—ಸ್ವರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಂತಿ ಜಗ್ಗಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವರ ನುಡಿಸುವುದು

(ವೀಣೆಗೆ ಮಿಸಲಾದ ಗಮಕ). ೯. ಅಹತ—ಒಂದು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಮಿಟು ಹಾಕಿ, ಮಿಟುಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವರ ನುಡಿಯುವುದು (ವೀಣೆಗೆ ಮಿಸಲಾದ ಗಮಕ). ೧೦. ಉಲ್ಲಸಿತ—ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಸ್ವರಗಳು ಗೋಚರವಾಗದಂತೆ ಒಂದು ಸ್ವರದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಜಾರುವುದು. ೧೧. ಪ್ಲಾವಿತ—ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯ ಕಂಪನ. ೧೨. ಹುಂಪಿತ—ಶಾರೀರ ವನ್ನು ಸಂಚಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ನಂತರ ಅದೇ ಸ್ವರವನ್ನು ಘಾತ ವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಘಾತವಾಗಿ ಸ್ವರ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಸಂಚಾಗಿ ಅದೇ ಸ್ವರ ನುಡಿಯುವುದು. ೧೩. ಮುದ್ರಿತ—ತುಟಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಶ್ರುತಿಲೀನವಾಗಿ ಹಾಡುವುದು. ೧೪. ನಾಮಿತ—ಸಣ್ಣ ಸಂಚುಶಾರೀರದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವುದು. ೧೫. ಮಿಶ್ರಿತ—ಎರಡು ಮೂರು ವಿಧ ಗಮಕಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹಾಡುವುದು” (ಸಂಗೀತಂ. ೨೬); ಸ್ವರಕಂಪವು ಅಪರೋಹಕ್ಕೆ ಮುಂದುವರಿದು (ಸ್ಥಾಯಿಯು) ದ್ವಾದಶ ಅದು ನಾಮಿತ(ವೆಂಬ ಗಮಕ) (ಚತುಸ್ತ. ೩೨).

[ಸಂ.]

ನಾಮು (ನಾ). ಎಳೆಜೋಳವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ದನಕರುಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಒಂದು ಸಲ ಜೋಳವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಕೂಳೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಚಿಗುರು ಜೋಳವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗ : (ಎಸಮ್. xv, ೪೨). ೧೨ ಇದು ನಾಮುಹುಳ ಎಂಬ ಕ್ರಿಮಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ರೋಗ ಬಂದರೆ ದನಕರುಗಳು ನಡುಗುತ್ತವೆ. ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಮೆಲುಕು ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ; ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಚಿಮ್ಮುತ್ತ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ.

[ದೇ. || ತೆಲು. ನಾಮು = ಜೋಳದ ಕೂಳೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಚಿಗುರು]

ನಾಮುಹುಳ (ನಾ). ನಾಮು ರೋಗವನ್ನು ತರುವ ಕ್ರಿಮಿ : (ಎಸಮ್. xv, ೪೨). [ನಾಮು + ಹುಳ (< ಪುಟು)]

ನಾಮೂಷಿ (ನಾ). ಅಗೌರವ; ಅಪಮಾನ : ಅಣ್ಣಿಗೆ ನಾಮೂಷಿ ಮಾಡಿದ ವಿಧವೆಯ ಮೇಲೆ ರೋಷವನ್ನು ತಾಳಿದ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ . . . ಅಭಟೆ ಮಾಡಿದನು (ಪಾಗ್ಲ. ೩೬, ೧೨೧).

[← ಹಿಂ. ನಾಮೂಷೀ ; ಮರಾ. ನಾಮೋಶೀ, ನಾಮೋಷೀ, ನಾಮುಷ್ಕೀ]

ನಾಮೈ, (ನಾ). ಹೆಸರು; ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ನಮ್ಮ ಹಿರೇರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ನಾಮೈ ನಮ್ಮ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ (ಗಂಜೂಯ. ೫೦) ; ಈಗಾಗಲೇ ಶ್ಯಾಮರಾಯ ಪ್ರಥಿತಯಶ. ಕಂತ್ರಾಟದಾರನೆಂಬ ನಾಮೈಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ (ದೀಪಕ. II, ೨೮). [← ಸಂ. ನಾಮುನಾ]

ನಾಮೈ, (ನಾ). ಕಾಗದ; ಪತ್ರ; ದಾಖಲೆ : ‘ಕಂಡನಾಮೈ’, ‘ಪಂಚನಾಮೈ’ ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಾಮಾ]

ನಾಮೋದ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). ಹೆಸರಿಸಿದ; ನಮೂದಿಸಿದ : ಸಂಸ್ಕೃತನ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸದನದಿಂದ ನೇಮಕವಾದ ಅಥವಾ ನಾಮೋದ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಯಾವುದೊಂದು ನ್ಯಾಯಾಲಯವು . . . ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರ ಅಚರಣೆಯನ್ನು ಪುನರ್ವಿರೋಧಿಸಿ ಒಳಪಡಿಸಬಹುದು (ಭಾಷಾ. ೨೧೪). [ಸಂ.]

ನಾಯ್, ನಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಶುನಕ; ಶ್ವಾನ : “ಕಾಲೇಯಕಃ, ಸಾರಮೇಯಃ, ಶುನಕಃ, ಶ್ವಾ, ಕುರ್ಕುರಃ, ಭದಕಃ, ಮೃಗದಂಶಃ, ಶಾಲಾ ವ್ಯಕಃ : — ಈ ಆ ನಾಯ್ [ಪಾಶಾಂ. ಯು]”

(ಹಲಾಯು. ೪೭-೧೨೬) ; ಈತಂ ಸ್ವಾಮಿ ಭಕ್ತನೆಂದು ನಾಯ್ಕೋರಿಳಿ [ಯೋಲ್] ಕರಮೆಂಬುದಿವಗ್ಗನೂ ಹೀನಾಧಿಕಪ್ರಶಂಸಾದೋಷಂ (ಕವಿಂ. ೩-೮೮) ; ಮರಾಠಾ ಎನ್ನನೊಡೆದ ನಿನ್ನ ಕಾಲ್ಮಳಂ ಜನ್ಮಾಂತರದೊಳಂ ನಾಯಂ ನರಿಯುಮಾಗಿಯುಬ್ಬೊಡಂ ಕೊಂಡು ಮಕ್ಕಳ್ಳರನು ತಿಂಟೆಂ (ಮಜ್ನಾರಾ. ೮-೧೯) ; ಪಂದಿವೇಂಟಿಯ ನಾಯಂತಪ್ಪು ವೆಂದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ದ) ; ಮೊನಂ ಮೊನಂ ತಿಂಬಂತಿರೆ ನಾಯ್ಕಾಯಂ ತಿಂಬಂತಿರೆ ತಿಂದರಬಿಬರಂ ರಕ್ಕಸಿಯಾ (ಗದಾಯು. ೪-೪೦) ; X X X ಪೋಗಲ್ ತ್ತು ಪ್ಪಿ ಹರಿದ ನಾಯಂ . . . ಸೂರಸೇವಿ ನಾಯಕಂ X X X ಕಟ್ಟಿಕೊಣ್ಣು ಬಿಡಲೊಲದಿಟೊಡೊಡೆ (ಎಕ. iv, ಪುಣ್ಯ. ೧೧-೧೭ ; 1020 ?) ; ಪಲವು ನಾಯ್ಕಳ ನಡುವಣ ಪುಲ್ಲೆಯಂತೆ ನಡನಡುಗಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೭-೯೨) ; ಪೊರೆದೇಂ ಬಾಳವೆ ಪಂದಿ ನಾಯ್ಕಳೊಡಲಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧೪) ; ಹಾಸಗಳ ಹಿಡಿದಳವ ನಾಯ್ಕಳ . . . ಹೆಬ್ಬಲೆ ಬೀಸಿದರು ಬೇಂಟೆಗರು ಬಹಳ ಮೃಗಂಗಳನು ಕೆಡಹಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೯). ೨. (ಆಲಂ) ಹೀನಜಾತಿಯದು ; ಕೀಳುಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು : ‘ನಾಯಿತುಳಸಿ’, ‘ನಾಯಿನೇಜಾಲ್’ ಪರಾ. ೩. ನೀಚ ; ತುಚ್ಛ ; ಅಮೋಗ್ಯ : ಕಡಿಗಳ ಹದಿನೆಂಟನೊಡಗೂಡಿ ಸಂದಿಸಿ ತೊಡಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸರರ ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಈ ತೊಡಹದ ನಾಯ ನಿಚ್ಚ ನಿಚ್ಚಿ ಕೆಡಿಸಿದೆಯಯ್ಯ (ದೇವಾನ. ೩೭-೭೨) ; ಆಕ ಹೆದರಿಸಿ ನುಡಿದ ನಾಯ್ಕಳ ಬೀಳ ಬಡಿ ಬಡಬಾಗಿ ನೊರಜಿನ ದಾಳಿಗಳುಕುವುದುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾ. ದ್ವಿ. ೨-೭೯). ನಾಯಿ : ೧. ಕಳ್ಳನೊಕ್ಕಲಾದುದಿಲ್ಲ ನಾಯಿ ಜಂಗಳಯಾದುದಿಲ್ಲೆಂಬ ನಾಯ್ಕುಡಿಯನಡಾದೆಯಲ್ಲಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೧೭೩) ; ನಾಯ ಹಾಲು ನಾಯಿಗಲ್ಲದೆ ಪಂಚಾಮೃತಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೨೩) ; ಹನ್ನ ಮಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಜುನನ ಅಜ್ಜಾದ ಬಳಕೆ ಆ ಕಾಯವ ನಾಯಿ ತಿಂದರೇನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೯-೩) ; ಬಿಡಿಸುತ್ತಂ ಬೆಳ್ಳಾರಮನಡಿಯಿಡು ಕಾಣದ ಪೊಲೊಯ್ಯನಿಸು ನಾಯಿಗಳಂ ಸಡಲಿಸು ಹಾಸಮನೆನುತುಗ್ಗಡದಿಂ ಮುಟ್ಟಿದುದು ಪುಲ್ಲೆಯಂ ಭಿಲ್ಲಾಳಂ (ಉದ್ಯ. ೨-೭೦) ; ನಾಯಿ ಸಿಂಹಕ್ಕೆದಿರೆ ಫಡ ಹೋಗಿಂವಳಬುಜಾಕ್ಷಿ (ಕುವ್ಯಾ. ದಿ. ೨-೩೯) ; ನಾಕದ ಸುಖ ನಾಯಿಗೆ ತಿಳಿದೀತೆ ? (ಗಾದ). ೩. ಅ ರತ್ನಪುರಿಯೊಳಗೆ ಅತಿ ಮಹದ ನಾಯಿಗಳು ಹೊಕ್ಕರೆ ಕ್ಷಿತಿತಳಕೆ ಸುರಮುನಿಪ ನಾರದ ಯತಿ ವರನು ಬರೆ (ಪಂಪ. ೭-೨೫) ; ವಾಯಂಸುತನೆಂಜಿಸು ವನೇಂದೀ ನಾಯಿ ಬೆದೊಡನಳಟಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೫೯) ; ನಾಯಿ ಬಗುಳದ ಕೆಲಕೆ ಸಾರ್ . . . ಎಂದಸಹಾಯೊರರ ದೇವ ಜಞ್ಜಿರಿದಾದಾದನು ಜರನ (ತೊರರಾ. ೫-೫-೬) ; ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲವ ಕೊಡದ ನಾಯಿ ಇಟ್ಟ ಭಾಷೆಯ ತಪ್ಪುವ ನಾಯಿ (ಪುರಂದ. ೫-೪೯-೧) ; ನ್ಯಾಯವ ದಿಟ್ಟ ನ್ಯಾಯವ ಪೇಳುವ ನಾಯಿಗೆ ನರಕವು ತಪ್ಪೀತೆ (ಕನಕ. ೨೫-೪) ; ನಿಶ್ಚ್ರಿಯಸಾಭಾಸಿಗಳ ನಿಂದಿಸ ನಾಯಿಗೇತೆ ನವರಸಾನ್ನವು (ಅನ್ಯುತ. ೧-೩೨).

ನಾಯ ದಿಂಗರ—ಬಹಳ ಹೀನನಾದವನು ; ಕಡು ನೀಚ : ಕುಲಮುಳ್ಳ ನರಂ ಬೆಜರೆಂಜಲನುಂಡಂದೆಲ್ಲಮವನ ದಿಂಗರನೆಂಬರು ಸಲೆಯಡಗಂ ನಾಯೆಂಜಲ ಸಲಿಬಲಪಡೆ ತಿಂದೆಂದು ನಾಯ ದಿಂಗರ ನಟ್ಟಿ (ಕಸಾರ. ೫೯೮). ನಾಯ ಜೋಣೆ—ನಾಯಿಗೆ ಅಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಡುವ ಪಾತ್ರೆ : ಬಲ್ಲಿದನೆಂಬವನ ಕೆಡಿಸಿತ್ತು ನಿಧಿ . . . ದಶ ಮುಖನ ನಾಯ ಜೋಣೆಯಲ್ಲೂಡಿಸಿತ್ತು (ಬಸವ. ೩೭-೯೫). ನಾಯ ತೇಜ—‘ಹೇಯವಾದ ದರ್ಪ ಅಥವಾ ಕೀರ್ತಿ’ (ಬಸವ. ಕೋಶ) : ಹರಗಣಪಂಕ್ತಿಯ ನಡುವೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ನಾನು ಒಡೆಯತನದ

ನಾಯಿ ತೇಜವ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು . . . ಒಡೆಯರಿಂದಲೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿ
ಗಿಕ್ಕಲು ತೆಗೆದಿರಿಸಿದನು (ಒಪ್ಪ. ೪೩೯). ನಾಯಿ ತೋಟ = ನಾಯಿಗಳ
ಜಗಳ : ಬೇಟೆಯ ಬೆಂಬಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕುವ ನಾಯಿ ತೋಟಿಗೆ ತೊಡಕಲು
ಹಿಂದಿನ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಅಡ ತಿಂದಹತ್ತು (ಕಲ್ಯಾಣಂ.
೧೧೧-೧೧೨). ನಾಯಿ ನಡುಬೋಸ = ನಾಯಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ
ಆಹಾರ : ನಾಯಿ ನಡುಬೋಸವನು [ಪಾಪಂ. ನಾಯಿಗಳ ನುಡಿ
ಗೀತೆ, ನಾಯಿಮಾರ್ಗವೆ ಬಿಟ್ಟು] ನೆಚ್ಚಿ ನೃಪಾಯ ಕೆಡಬೇಡಾ
(ಕುವ್ಯಾಳು. ೩-೧೨೯). ನಾಯಿನೂಡು = ನಾಯಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸು, —
ಎರೆ : ಕವಿಲೆಯಂ ಕುಟಿದು ನಾಯಿನೂಡುವ . . . ಕಟ್ಟಿಗ್ಗರಂತೆ
(ಧರ್ಮಪ್ರ. ೯-೧೬೨). ನಾಯಿ ಪಾಡು = ನಾಯಿಯ ಗತಿ, — ಸ್ಥಿತಿ ;
ಬಹಳ ಹೀನಾವಸ್ಥೆ : ಆತನು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕುಣಿಯುತ್ತಾ
ಬಂದರೆ ನಮ್ಮ ಪಾಡು ನಾಯಿ ಪಾಡಾಗುವದರಲ್ಲಿ ಆನ ಸಂಶಯವೂ
ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಜನ್ಮಜೀ. ೫೯). ನಾಯಿ ಮುಟು = ಮರಿನಾಯಿ ;
ಕುನ್ನಿ : ಸಿಂಹವೆತ್ತಲು ಸಂಗಳೆತ್ತಲು ನಾಯಿ ಮುಟಾಯೆತ್ತ
(ಕುವ್ಯಾಳ. ೯-೬). ನಾಯಿ ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಬುತ್ತಿ = ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ
ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರುತ್ತ ಬೆಂಬುದನ್ನು ನಂಬಲಾಗದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ
ಅಧಿಕಾರ : ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು : ಈ ಕೆಲಸವೋ ನಾಯಿ ತಲೆಯ
ಮೇಲಿನ ಬುತ್ತಿ ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ನಂಬುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ
(ರೂಢಿ). ನಾಯಿ ಮುಟ್ಟಿದ ಗಡಿಗೆ = ಅಪವಿತ್ರವಾದುದು : ನಾಯಿ
ಮುಟ್ಟಿದ ಗಡಿಗೆ ಮುಸುರಿಯಾದರೇನು ? ಮಡಿಯಾದರೇನು ?
(ಗಾದೆ).

[ದೇ. ೩ ತಮಿ. ಮಲ. ನಾಯಿ ; ತುಳು. ನಾಯಿ ;

ಕೊಡ. ನಾಯಿ ; ಗೊಂಡಿ. ನಯ, ನಾಯಿ, ನಾಯಿ]

ನಾಯಿ, ನೇಯಿ (ನಾ). ನಾಯಿ : ನೀತಿ : ಯತ್ನಲೋಪಕ್ಕೆ —
ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ — ಅವಾಸಿ, ಅವಸಿ . . . ನಾಯಿ — ನೇಯಿ, ನಾಯಿ
(ಕಮದ. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋ) ; ನಾಯಿ — ನಾಯಿ (ಪದ್ಮಾಂ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ) ;
ಬಾಲನೋರ್ವನಂ ಬಳ್ಳು ಪಿಳ್ಳೆಯನೆಂತಂತು ಕೊಂಡುಯ್ಯದಿವಾಂ
ನಾಯಿಂ (ರಾಮಾಂ. ೧೫೬-೧೧) ; ಇಬ್ಬರ ನಾಯಿ ಒಬ್ಬನಿಗಾಯಿ
(ಗಾದೆ). ನೇಯಿ : ಮೇಲಿನ 'ಶಮದ.' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು
ನೋಡಿ. [<ಸಂ. ನಾಯಿ]

ನಾಯಂಕ (ನಾ). = ನಾಯಕ ೨ : ಬಸವೆಯನಾಯಂಕನ
ಬೆಲಂದಪ್ಪನ ಮಗ ಭೂಕೆಯ ನಾಯಂಕನು . . . ಭಕ್ತರಿಗೆ ಧಾರಾ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆರೋಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮದ ಪ್ರೀತಿಗೆ (ಸಾಂ. ೧೫.
IX-II, ೪೨೨-೪ ; 1397). [IP ಇದು 'ನಾಯಕ' ಎಂಬುದರ
ಅಪರಿಚಿತ]

ನಾಯಂದ 'ನಾವಿದ' ನೋ.

ನಾಯಕ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಾಳು ; ಮುಖಂಡ ; ಅಗ್ರೇಸರ ;
ಗಣ್ಯ : "ಆರ್ಯಃ . . . ನಾಯಕಃ, ಅಧಿಭೂಃ, ಅಧಿಪಃ, ಅಧೀಶಃ,
ಅಧಿಪತಿಃ — ಈ ೧೦ ಒಡೆಯಂ (ಪರ್ವಾಂ. ೫೬-೧೪೪) ; ರಾಯ
ರೈವಪ್ಪನ ಭುಜಕೌಶ್ಲಿಯಕವನಪವನಾಂತ ಗೋವಿನ್ನ ಚಮೂ
ನಾಯಕನೋಳ್ ಸೇನಿಸುವವಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೩೬-೩೬ ; 1114).
೨. ದೊರೆ ; ರಾಜ : "ನಾಯಕಃ = ದೊರೆ" (ಕಾಶ್ಯಪ. ೧೫೪) ;
ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ಊರಲ್ಲಿ ಕಾಯಕ ಸಿಕ್ಕಿತೆ ? (ಗಾದೆ). ೩. ದಳಪತಿ ;
ಸೇನಾಪತಿ : ಎರಡುಮೊದ್ವಣದ ಮೊನೆಯ ನಾಯಕನಿಕ್ಕಾಯದನೇಕ
ವಿಧದ ಬಿಂಕದ ಪದರ ಪಚ್ಚಿಗಳುಂ . . . ಒದವುವುದುಂ (ಸಮಿಪ.
೧೨-೧೫೦ ಪ) ; ಶತಬಲಿ ಗಂಧಮಾದನ ಶರಭ ಮೈಂದಾದಿಗಳು ಕಾದಿತು

ಮುಖ್ಯನಾಯಕರ (ಕಾಶ್ಯಪ. ೩೫-೧೫). ೪. ಗಂಡ ; ಪತಿ ; ಒಡೆಯ ;
ಯಜಮಾನ : ಪ್ರಿಯಕಾಂತೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲುವ ನಾಯಕನಂತೆ
(ಸಾಗಂಧಿ. ೫೬-೬). ೫. = ನಾಯಕಮಣಿ ೨ : "ಮುತ್ತಿನ ಸರದ
ನಡುವಣ ಮಾಣಿಕಮಂ ತರಳಮೆಂಬುದು ಅದನೆ ನಾಯಕಮೆಂಬುದು"
(ಪರ್ವಾಂ. ೯೨-೪೧೦) ; "ಆ ಹಾರಮಧ್ಯದ ರತ್ನ ನಾಯಕಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೪) ; ಕರಮೊಪ್ಪಿದುದೆಂಬ ಪುರಂದರನೀಯ
ಪುಳೋಮಸುತೆಯ ಕಟ್ಟಿದ ಕಂಠಾಭರಣಕ್ಕೆ ತಗುಳ್ಳಿದ ಪದ್ಮರಾಗ
ನಾಯಕಮಿದೆಂದಿನಂ ರವಿಬಿಂಬಂ (ಪಾಂಕಿಪ. ೮-೧೧೪) ; ನಾಯಕಮಿಲ್ಲದ
ತೊಡವಿನ ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ದಿನಾವಸಾನಂ . . . ಮದ್ದ್ರಿಯಿಲ್ಲದ
ಗಜಮದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಅಜಪ. ೬-೯೪) ; ರಾಯರಹನದ
ನಡುವೆ ನೀನನುಗಾಯಕವೊ ನಾಯಕವೊ ಮೇಣುಪನಾಯಕವೊ
ನೀನಾವನೆಂದನು ಜಜಿದು ಮುರಹರನ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೮-೩೨).
೬. ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾದುದು ; ಪ್ರೇರಕವಾದುದು : ಈ
ಪ್ರೇರಣೆಯು ಬುದ್ಧಿಗೆ ನಾಯಕನೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಸಂಪೂರ್ಣ
ಸ್ವರೂಪದ ಅಕಲನವನ್ನು ಒಮ್ಮೇಲೆ ಮಾಡಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಪ್ರ. ೬೦೪.
೧೧೬). ೭. ಅಂಕಿತನಾಮಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಪದ.
೮. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿರುವ
ಕಥೆಯ ಮುಖ್ಯವಾಕ್ಯ ; ಕಥಾನಾಯಕ : ನಾಯಕನನ್ನನಾಗಿ
ಕೃತಿ ವಿಶ್ರುತಮಾಗದುದಾತ್ಮ ರಾಘವಂ ನಾಯಕನಾಗಿ ವಿಶ್ರುತಮೆ
ನಿಶ್ಚಯವಿಶ್ವಯಕಾರಿಯಲ್ಲ (ಸಂಪಾಪ. ೧-೩೬) ; ನಾಯಕನಲ್ಲಿ
ಧೀರೋದಾತ್ತ, ಧೀರಲಲಿತ, ಧೀರೋದ್ಭುತ, ಧೀರ(ಪ್ರ)ಶಾಂತ ಎಂದು
ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಕೃಷ್ಣ. ೨೦೯) ; ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕವಿಯಾಗಲಿ ಕವಿ
ನಿರ್ಮಿತನಾದ ನಾಯಕನಾಗಲಿ ರಸಭಾವರಹಿತನಾಗಿ 'ಜೇಳುವನ'
ನಾದರೆ ಸಂಘಟನೆಗೆ ಐಯಮವಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಂ. ೧೪೩) ; ಅದೇ
ಕಾತರವನ್ನು ತನ್ನ ಪಕ್ಕಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಾಯಕ ನಾಯಕೆ
ಯರನ್ನೋ ; ಕಾವ್ಯಸಂಪತ್ತನ್ನೋ, ತೈಲಿಯನ್ನೋ ಅಭಿನಂದಿಸಲು
ತಿರುಗಿಸಿದರೆ ಆಗ ಅದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಲಾಭವುಂಟಾದೀತು
(ಶ್ವದ. ೮೪). [ಸಂ.]

ನಾಯಕಗ್ಗಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಗ್ಗಲಿ ಮರ ; ದುರ್ವಾಸನೆ
ಯುಳ್ಳ ಕಗ್ಗಲಿಮರ ; ಹುಚ್ಚು ಕಗ್ಗಲಿಮರ : "ಏಟಿದಿರೆ —
ನಾಯಕಗ್ಗಲಿ" (ಒಪ್ಪ. ೧೫೩). [<ಸಂ. - ಕಗ್ಗಲಿ]

ನಾಯಕತಃಖ್ತಿ (ನಾ) : ಒಂದು ಕಾರ್ಯಾಲಯದ ಎಲ್ಲಾ
ಕಾರ್ಯಗಳ ವಿವರವನ್ನು ನಮೂದಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ
ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಪಟ್ಟಿ ; ಸಮಗ್ರವಾದ ವಿವರ
ಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಸಾಧಕವಾದ ಪಟ್ಟಿ : ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಳಿಗೂ
ಅನ್ವಯಿಸುವ ಒಂದು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ನಾಯಕತಃಖ್ತಿ (Master-
Form) ಯೆರಬೇಕು (ಮುದ್ರಕ. ೧೦೪).

[ನಾಯಕ + ತಃಖ್ತಿ (< ತಖ್ತಿ)]

ನಾಯಕತನ (ನಾ). ಒಡೆತನ ; ಪ್ರಭುತ್ವ ; ಅಧಿಕಾರ : ತಿಮ್ಮ
ರಾಜಗಳು ತಮ್ಮ ನಾಯಕತನಕ್ಕೆ ಸಲುನ ಮಂತ್ರವಾಗಿಲ ರಾಜ್ಯದ
ನಾನಾ ಗೋತ್ರದ . . . ಅಶೇಷವಿದ್ಯುನ್ಮದಾಜನೇ ಭೃ. ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮ
ಶಾಸನ (ಎಕ. X (8), ಮುಳಬಾ. ೨೪೩-೧೧ ; 1157) ; ಮಂತ್ರವಾಗಿಲ
ನಾಡಲು ನಮ್ಮ ನಾಯಕತನದ ತನ್ನನಕ್ಕಯ ಅತ್ತಿ ಕುಣ್ಣಿ ಪೂರ್ವ
(ಮೈ. ೧೯೨೩, ೧೪-೬ ; 7). [ನಾಯಕ + ತನ]

ನಾಯಕತನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಒಡೆತನವನ್ನು ವಹಿಸು ; ಅಧಿಕಾರ
ಮಾಡು : ನಾಯಕತನಂಗಿಯಂಗೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿತ್ವಮಾಡಂತೆ ಮುನ್ನವೆ

ಬ್ರಹ್ಮಮಂ ಕೊಳಲೆಂದಿದರ್ಪರ್ . . . ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡರ್
(ಧರ್ಮಪ್ರಾ. ೧೦-೨೮೩). [ನಾಯಕತನ+ಕೆಯರ್.]

ನಾಯಕತ್ವ (ನಾ). ಮುಂದಾಳುತನ; ಮುಖಂಡತ್ವ: ಬಂಗಾಳ
ದಲ್ಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ ನಾಯಕತ್ವವಿರಲಿಲ್ಲ (ಚುಕ್ಕಾರ. ೧೧೩ ಪೀಠಿಕೆ);
ಅನೇಕ ಮುಖವಾದ ಜೀವನವೇ ಈ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ನಾಯಕತ್ವ
ವನ್ನು ವಹಿಸಿದೆ (ಸಮೀಕ್ಷೆ. ೨ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ನಾಯಕನರಕ (ನಾ). ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ನರಕ;
ಭಯಂಕರವಾದ ನರಕ; ಘೋರ ನರಕ: ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ
ಶರಣನವರವರವರ ಕುಂಭಿಯ ಪಾತಕ ನಾಯಕನರಕ ತಪ್ಪದು ಕಾನಾ
(ಬಸವ. ೫೬೯); ಲಿಂಗದ ಕೂಡ ಸಮಾಧಿಯ ಕೊಂಡಿನಂತೆಂಬ
ಭಕ್ತರಿಗೆ ನಾಯಕನರಕ ತಪ್ಪದು (ವೋರವಜ್ಞ. ೫೦-೨೦೯); ಮುನ್ನಿ ಸಳಿ
ಮಗನ ಮಾತನಿ ದೇಂ ನಾಯಕನರಕವಿಗೊಳ್ಳತಮಾಯಿತ್ತೀ
(ಯತೋಚ. ೩-೬೪); ಮೈವಸ್ತುತನು ನಾಯಕನರಕದೊಳಗೆದ್ದುತ ಬಡನು
(ಕುವ್ಯಾ. ೪-೬೪). [ನಾಯಕ+ನರಕ]

ನಾಯಕಮಂಡಲೀಕ (ನಾ). ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಂತ್ಯಾಧಿಕಾರಿ;
ಒಂದು ದೇಶಭಾಗದ ಒಡೆಯ, -ಪ್ರಭು: ಬಂಡಿಬೋವರ್ಗಿಣಿಮ
ನಾಯಕಮಂಡಲೀಕರ್ಗಿಣಿಮ ನಾಟಕಪಂಡಿತರಿಗೊಬ್ಬರಾದ ಬಟ್ಟೆ
ನಿಕ್ಕುವರಿಗೊಬ್ಬರು (ಬಸವ. ೫೯-೨೬).

[ನಾಯಕ+ಮಂಡಲೀಕ (= ಮಂಡಲೀಕ)]

ನಾಯಕಮಣಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮುಖಂಡ; ಮುಂದಾಳು
ಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನಾದವನು: ಭಾರತದ ನಾಯಕಮಣಿಗಳ
ಜೀವನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಇವೆ (ಸಂಗೀತ. III, ಅಮುಖ).
೨. ಹಾರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ರತ್ನ: ವಜ್ರಬಾಹುಮಹೀನಾಥಂ
ನಿಜತನೂಜಗುಣಮಣಿಮಾಲೆಗೆ ತತ್ತ್ವನ್ಯಾರತ್ನಮಂ ನಾಯಕಮಣಿ
ಮಾಡಲೆಂದಾತ್ಮೀಯವಿಶಾಸಂಬರಸು ಬಂದು ಪುಂಡರೀಕಿಣಿಗೆ
ಮುಂದಟ್ಟಿದ ದೂತಂಗೆ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಮೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚುತ್ತ (ಅದಿಪ್ತ.
೪-೨೩ ಪ); ಮೊಗಕ್ಕೆ ಮೂಗುಂ ಆಭರಣಕ್ಕೆ ನಾಯಕಮಣಿಯು
ಮುಂಬಂತೆ . . . ಇರ್ಪದು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ರಾಜಧಾನಿ (ಶಾಂತಿಪ್ರ.
೩-೨ ಪ). [ನಾಯಕ+ಮಣಿ]

ನಾಯಕರತುನ (ನಾ). -ನಾಯಕಮಣಿ ೨: ಪತಿಯಿಳಿದ ಸತಿ
ಯಿರವು ನಾಯಕರತುನನಿಲ್ಲದ ಪದಕ ದೈವಸ್ತುತಿಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾವ್ಯ
ರಚನಾಭಾವದಿಂದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೪). [ನಾಯಕ+ರತುನ]

ನಾಯಕರತ್ನ (ನಾ). -ನಾಯಕಮಣಿ ೨: ಪ್ರತವೆಂಬುದು
ನಾಯಕರತ್ನ ಪ್ರತವೆಂಬುದು ಸುಪ್ತಾಣಿಯ ಮುತ್ತು (ಉರಶ. ೪.
೨೫-೫೩); ಕಂಠಮಾಲೆಯೊಳ್ ಜಾತಿನಾಯಕರತ್ನಮಂ ತೆಗೆದು
ವಿಸುಟಂತೆ ಧಾತುಗೆಟ್ಟಿದೆ ತಮ್ಮ ಬಲಮೆಂದು ಹಲುಬಿದಂ ಧರಿಯೊಳ್
ಪೊರಳ್ಳು ಮಜುಗಿ (ಚ್ಯಮಿಭಾ. ೧೩-೫೪). [ನಾಯಕ+ರತ್ನ]

ನಾಯಕವಾಡಿ (ನಾ). ೧. (ಉರಿನ ಅಥವಾ ನಾಡಿನ) ಮುಖಂಡ;
ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ; ಒಡೆಯ; ಅಧಿಪತಿ: ಸಸಾಯಿತರು ನಾಯಕ
ವಾಡಿಗಳು ಮಕ್ಕಳುಗಳೊಳಗಾದ ಕಂದದಕ್ಕೆ ಬರದಿಹ ಸ್ವಳಂಗಳು
ಸಿರಿಪುರಮಹಮನೆ ಮಂಜಿ (ಎಕ. IX, ಕಾಸಕಾ. ೧೧೦-೧೭; 1306 ?);
ಹೊಂಞಿಗೆ ಅರಗದ ನಾಡ ನಾಯಕವಾಡಿಗಳು ಪೂವ X X X ಅನು
ಭವಿಸಿ ಬಹ ಮುಟ್ಟುವಳಿ (ಎಕ. VII, ೨ನವೊ. ೭೧-೨೩; 1431).
೨. ಸೇನಾಪತಿ; ದಳಪತಿ: ದುರುಳನ ಮದವನಳವೆನು ಬಾಯ
ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ ಕದನದಲಿ ನಡುಗಿಸುವ ನಾಯಕವಾಡಿಗಳನಿನ್ನು
ಬಡಗನಿದಿರಾದನು . . . ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೧೧);

ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟುದು ಸಕಲ ನಾಯಕವಾಡಿಗಳ ಗುಡಿಹೊಯ್ದ ವಸುರ
ವಿಭಾಡಗೆ (ತೂರಾ. ೩-೧-೧೯); ಅಮರನಿಕರವನೀಡಿದ ಪ ತೋಳು
ಗಳ ನಾಯಕವಾಡಿಗಳ ಕೈದುಗಳ ಹೊಗರಂಬರವನಳ್ಳಿಣಿಯೆ (ನಿಭಾ. ೪-೧೭-೨೩); ಸರಳು ಬಿಲುಗಳ ಬಿಜುಬಿಜುತನ ಕರದ ನಾಯಕವಾಡಿ
ಗಳ ನಿಷ್ಕರದ ಹೀಜಾಳಿಗಳು ಮೆಣಿದುದು (ಮೂಲಕಾ. ೧-೨೯).
೩. ಸೇನಾನಾಯಕರ ಗುಂಪು, -ಬೀಡು: ಅಭಿಮುಖ್ಯವಿನ
ಹೊಯ್ದಲಿ ಹುರುಳುಗೆಟ್ಟಿದು ಹೆಸರ ನಾಯಕವಾಡಿ ದುಗುಡದಲಿ
(ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೫).

[←ಮರಾ. ನಾಯಕವದೀ./ತೆಲು. ನಾಯಕವಾಡಿ, ನಾಯಕವಾಳಿ]
ನಾಯಕಸಾನಿ, ನಾಯಕಸಾನಿ (ನಾ). ೧. ನೈತೃಮಾಡು
ವವಳು; ನರ್ತಕಿ: (೪). ೨. ಸೂಳೆ; ಗಣಿಕೆ: "ವಾರಸ್ತೀ;
ಪಾತಕದವಳು; ನಾಯಕಸಾನಿ" (ಗಂಗಾ. ೨೪೩). **ನಾಯಕಸಾನಿ:**
೨. ಒಂದು ದಿನ . . . ಆ ನಾಯಕಸಾನಿಯ ಮನೇ ಮುಂದೆ ಸುಳಿ
ದಾಡುವುದೂ . . . ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ತಾನೇ ನಗುತಾ
ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಒಲವು ಮಾಡುತಾ ಬಂದನು (ಮುಸುಗ. ೩).

[ನಾಯಕ+ಸಾನಿ]

ನಾಯಕಸಾರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವೇಯ: ನಾಯಕಸಾರವೊಲಿದು
ಕಡುಸೀಯೆನೆ ಕುದಿಯೆಂದು ತಂದು ಕುದಿಯಿಸುವರ್ ತಪ್ಪಾಯನ
ರಸಮಂ (ಶಾಂತಿಪ್ರ. ೭-೯೭). [ನಾಯಕ+ಸಾರ]

ನಾಯಕಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಮುಖಂಡನ ಸ್ಥಾನ: ತಾನು ನಾಯಕ
ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಚುನಾವಣೆಗೊಂಡ ವಿಷಯವನ್ನು ಆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ವಂತ ವ್ಯಕ್ತಿ
ಅಧ್ಯಕ್ಷನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೩೩). [ನಾಯಕ+ಸ್ಥಾನ]

ನಾಯಕಿ (ನಾ). ೧. ಒಡತಿ; ಯಜಮಾನಿತಿ: ನಾಯಕಿಯರ್ಕ್ಕಳ
ತಮ್ಮಯ ನಾಯಕಿಯರನಟ್ಟಿ ನೀಲನೀರೇರುಹಪತ್ರಾಯತನಯನೆ
ಯರ ತನು ವ ಜಾಯಾ ಸಮಜಾತೆಯರ್ಕ್ಕಳೆನೆ ನಂದನದೊಳ್ (ಮಹಾನೀ.
೧೪-೧೭). ೨. ಹೆಂಡತಿ; ಪತ್ನಿ: ಮಡೆಯಂಗುತ್ತಮಜಾತಿ
ನಾಯಕಿಯ ಪಾಪಾತ್ಮಂಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುಷಂ . . . ನೀಡುವಂ ಸುಡು
ಪಾಪಿಷ್ಠನ ಬೊಮ್ಮನಂ (ಸೋಮೇಶ. ೩೩). ೩. ರಾಣಿ: "ನಾಯಕಿ
= ಅರಸಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೫೪). ೪. ನರ್ತಕಿ: ನಾಯಕಸಾನಿ:
ಬರೆ ಪುರದ ಬೀದಿಯೊಂದುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್ಳೆಂದು ಹರನೋಲಗದ
ನಾಯಕಿಯ ವಿಳಾಸಿಯೊಂದು ಪರಿಯಾಣಮೊಳೆದುಡಕಮುಮನಲ್ಲಿ
ಚೆಲ್ಲುತಿರೆ (ತುರ. ಪೀ. ೩-೧೦). ೫. ವೇಶ್ಯೆ; ಸೂಳೆ: ಮದನ
ಕಲೆಗಳಂ ಪಾಟಿಸುವ ಬಗೆಯನಳೆಯರ್ಗ ಕಲಿಸುವ ನಾಯಕಿಗೆ
(ಚ್ಯಮಿಭಾ. ೩-೩೭). ೬. ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ
ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರ; ನಾಯಕನ ಹೆಂಡತಿ: ಶಾಕುಂತಲ, ಸೀತ . . . ರಾಧ
ಮುಂತಾಗಿ ನಾಯಕಿಯರ ಪಾತ್ರವೆಲ್ಲ ಇವಳ ಪಾಲಾಗಿದ್ದುವು
(ರಂಗನಾ. ೧೪). ೭. ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಸೇರುವ ಪದ.
ಉದಾ: ರಂಗನಾಯಕಿ. [ನಾಯಕ+ಇತಿ]

ನಾಯಕಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ನಾಯಕೀ
ರಾಗವು . . . ಸದಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು (ರೂಢಿ
ಯನ್ನು) ಅನುಸರಿಸಿಯೂ ಹಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ (ಚುಪ್ರ. ೧೩೪);
ನಾಯಕಿ-೨೨ನೇ ಮೇಳಕರ್ತ ಮರಹರಪ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ (ಸಂಗೀತಂ.
೧೩೨). [ಸಂ.ನಾಯಕೀ]

ನಾಯಕಿಣಿ (ನಾ). -ನಾಯಕಸಾನಿ ೨: ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯಾದರೂ
ದೂರದೇಶದಿಂದ ನಾಯಕಿಣಿಯರನ್ನು ತರಿಸಿದ್ದರೆ ನೆಟ್ಟಗಾಗುತ್ತಿತ್ತು
(ದೇವಾ. ೧೫೪). [←ನಾಯಕಿ]

ನಾಯಕಿತಿ 'ನಾಯಕಿತಿ' ನೋ.

ನಾಯಕಿತಿ, ನಾಗತಿ, ನಾಯಕಿತಿ, ನಾಯಕಿತಿ (ನಾ).

೧. ನಾಯಕನ ಹೆಂಡತಿ : ಒಡತಿ : ನಾಯಕಿಯ ಹಳ್ಳಿ ಕಾಲ ಬಯಲು ಕಾವರಿಯೆಂಬ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೬೪-೧೨೨ ; 1261) -

೨. = ನಾಯಕಿತಿ : ಆ ಬೊಮ್ಮನಾಯನ ಹೆಂಡತಿ X X X ಬನ್ನನಾಯಕಿತಿ (ಎಳ. VII, ೩ನೋ. ೬೧-೧೬ ; 1287). ನಾಗತಿ : ೧. ದೊರೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ನಾಯಕಿತಿ ಅಥವಾ ನಾಗತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಚಕ್ರಪಾ. ೧೦ ಉಪಾಧ್ಯಾ. ೪). ನಾಯಕಿತಿ : ೧. ಮನ್ನಣೆ ಸಂವತ್ಸರದ ಪುಣ್ಯ ಸುಧ ಪಂಚಮಿಯಲು ಕೊಡಕುನೆಯ ತಿಂಮನಾಯಕನ X X ಯ ನಾಯಕಿತಿ ಸ್ವರ್ಣಾಕ್ಷರಪ್ರಾಪ್ತಳಾದ (ಎಳ. VIII(೩), ಸೊರಬ. ೫೬೬-೫ ; ಸು. 1400) ; ದೊರೆಯ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ ನಾಯಕಿತಿ ಅಥವಾ ನಾಗತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಚಕ್ರಪಾ. ೧೦ ಉಪಾಧ್ಯಾ. ೪).

೩. ಭೀಮನನಾಯಕಿಯಾಗಿ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಮನ್ನಪಾಸಾಮಂತ ಬಾಚೇದೇವಂ ಭೀಮ ಜಿನಾಲಯಮೆನ್ನು ಬಸ ದಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿಯಂ (ಎಳ. XII, ತುಮಕೂ. ೯-೧೦೨ ; 1151) ; ಆ ಕೊಂಡೇವಿಗಧಿಕಂ ಜೋಕನನಾಯಕಿತಿ (ಎಳ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೫೫ ; ಸು. 1225). ನಾಯಕಿತಿ : ೧. ಶ್ರೀಬಳರ ನಾಯಕಿಗೆ X X X ನಿಲಿಸಿ ನಿಲಿದಿ ಜಯತ್ರ ಬಹುಳ ೧೦ (ಎಳ. VII, ೩ನೋ. ೧೧೦-೬ ; ?).

[ನಾಯಕ + ಇತಿ]

ನಾಯಗ, ನಾಯಕ, ನಾಯಗ, ನಾಯ್ಕ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರ ಮಾಡುವವನು ತನ್ನ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಿರುದು : ವಿಜಯನಾಯಕರಾ ಮಗನ್ (ಎಳ. IX, ೧೬-೬ ; ಸು. 800). ನಾಯಕ : ನಾಯಕರು ಗುಣಕರರು ಮುಂತಾಗಿ ಯದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ (ಎಳ. VII, ೩ನೋ. ೧೦೬-೪೨ ; 1576 ?).

ನಾಯಗ : ಗಂಗ ಪರ್ಮನೇದೇವರಂ ಸಿಂಗಪುರನಾಯಗರುಂ ಮೂವಾಣಿಗರುಂ . . . ಅಸ್ತ ದಾನಸ್ತ ಸಾಕ್ಷಿಣಃ (ಎಳ. XVI, ಗುಪ್ತಿ. ೬೫-೫೫ ; 733). ನಾಯ್ಕ : ಉದಯಪುರ ನಾಯ್ಕರ ಮಗನ್ [ಸಿ]ಂಗಪತ್ತನು[ಂ] (ಎಳ. IX, ೨೧-೯ ; ಸು. 800).

ನಾಯಗನ ಚಕ್ರ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ವಿಮಳಕೀರ್ತಿಧ್ವಜಂ ನಾಯಗನ ಚಕ್ರ ಪರಚಕ್ರವಕ್ರಂ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮನ್ನಪಾಸಾಮಂತಂ ಸಿಂಗರಸರುಂ (ಸಾಂ. XX, ೫೬-೧೨ ; 1082).

[<ಪ್ರಾ. ಕಾಯಗ./ ಸಂ. ನಾಯಕ]

ನಾಯಚಿಲಕೆ 'ನಾಯ್ಕಿಲಿಕೆ' ನೋ.

ನಾಯಚುಂಚಲು 'ನಾಯ್ಕುಂಚ' ನೋ.

ನಾಯತುಳಸಿ 'ನಾಯ್ಕುಳಸಿ' ನೋ.

ನಾಯತೊಳಸಿ 'ನಾಯ್ಕೊಳಸಿ' ನೋ.

ನಾಯತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಕಲ್ಲತ್ತಿಮರ : "ಕಾಕೋದುಂಬಿಕಾ, ಫಲ್ಲು, ಮಲಪೂ, ಜಘನೇಫಲಾ - ಈ ೪ ನಾಯತ್ತಿ" (ನಾಚಾರ. ೧೦೮) ; ಎಸೆದಿರಿ ನಾಯತ್ತಿಯ ಸಂಧಿಸಿ ಸರ್ಪನ ಗೃಹಮುಮಾಗಿ ಪಡುವಣಿ ದೆಸೆಯೊಳ್ ನಿಶದಂ ಪುರುಷ ತ್ರಯದೊಳೊಸಗುಂ ಜಲಮಲ್ಲಿ ಕೂಡೆ ಬೆಳ್ಳಿಲೆ ನೆಗೆಗುಂ (ರೋ.ಕೋ. ೫-೨೧) ; ಎಸೆನ ನಾಯತ್ತಿಯಂ ಮೂಡ(ಲ್)ಲು ಪುತ್ತಿರೆ . . . ಮೂಡಾಳ ಮಟ್ಟಿ ದಿಂ ಪಡುವ ಧಾರೆ ಭೋರ್ಗರೆದುದಿಸಿ ಬರ್ಕುಂ (ಅಬ್ಬ. ೧೧-೧೧). [ನಾಯ್ಕ + ಅತಿ]

ನಾಯನ (ನಾ). ತಂದೆ ; ಅಪ್ಪ : ಬೇಗ ಅನ್ನುತ್ತೀರಿ, ನಾಯನ. ನಮಗೆ ೩೪ದಾಗ ಬೇಗ ಅಪ್ಪ (ಸಾಂ. VII, ೪೪). [<ತಲು. ನಾಯನ]

ನಾಯನಾರ್, ನಾಯನಾರ್ (ನಾ). ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದ ಅರುವತ್ತು ಮೂರು ಜನ ಸಂತರು : "ನಾಯನಾರ್ = ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಶರಣರು ; ಅರುವತ್ತು ಮೂವರು" (ವೀಶ್ವ. ೨೪-೪) ; ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಶೈವಪಂಥದ ಸಂತರು, ನಾಯನಾರರು (ಭಾರ. ೪೦೦) ; ಈತನು ಮೊದಲು ಜೈನ ನಾಗಿದ್ದು ನಾಯನಾರರೆಂದು ಹೆಸರಾದ . . . ಅಪ್ಪರ್ ಎಂಬ ಯತಿಯ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಶೈವಮತವನ್ನವಲಂಬಿಸಿದನೆಂತೆ (ಭಾಷ್ಯ. ೨೪೪).

ನಾಯನಾರ್ : ಸಿಕ್ಕೆಯರ ನಾಯನಾರಂದೊಸೆದು ಮುಂದಿದರ್ ವಾಗಿಶನಂ ತಕ್ಕಯಿಸಿ ನೆಲಿದು (ವಾಗಿರ. ದೇ. ೩೬೫-೧೬).

[<ತಮಿ. ಮುಲ. ನಾಯನಾರ್]

ನಾಯನೇಜಲ್ 'ನಾಯನೇಜಲ್' ನೋ.

ನಾಯನ್ಮಾರ (ನಾ). = ನಾಯನಾರ್ : ೬೬ ನಾಯನ್ಮಾರರ (ಶೈವಸಂತರ) ಬಗ್ಗೆ ಕಾಲಕ್ಷೇಪಗಳಾಗಿ ಶರಭಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮರಾಠಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಮಿಳಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸುಮಾರು ೫೦೦ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಗೀತ. ೮೯).

[<ತಮಿ. ನಾಯನ್ಮಾರ್]

ನಾಯಬ, ನಾಯಿಬ್, ನಾಯೇಬ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಬದಲಿ ಸಹಾಯಕ : (೧). ೨. ಕೆಳದರ್ಜೆಯ ನೌಕರ : ನರಗಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿವಾನ, ಕೆಲವು ಅಡಳಿತಗಾರ . . . ಕೆಲವು ನಾಯಬ (ಕಮ. ೧೦) ; ಅಲ್ಲಿಂದ ಹರಿ ನಾಯಬನ ನೆರವಿನಿಂದ ಗೌಹರಳ ಮನೆಗೆ ಜೋಡ (ಕೊಪಕಾ. ೬೦). ನಾಯಿಬ್ : ೩. ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿ : ಒಂದು ಪ್ರಾಂತದ ಮುಲ್ಕಿ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯೇ ಸೈನ್ಯಾಧಿಕಾರಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಇವನಿಗೆ ನಾಯಿಬ್ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಇಸ್ಲಾಂ. ೬೬).

ನಾಯೇಬ : ೧. ಹರಕುಮಾರ . . . ತಮ್ಮ ಜಮೀನುದಾರರ ಬಳಿಗೆ ನಾಯೇಬರೆಂದು ಅವರ ಆಸ್ತಿಯ ಭಾರ ಹೊತ್ತ ಕರ್ಮಚಾರಿಯಾಗಿ ದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪ. ೮೪).

[<ಅರ. ನಾಯಿಬ್ ; ಮರಾ. ನಾಯಬ್ ; ಹಿಂ. ನಾಯಬ್, ನಾಯಿಬ್]

ನಾಯಬಿರಿಸ್ತಿದಾರ (ನಾ). ತಾಲ್ಲೂಕು ಕಚೇರಿ ಮೊದಲಾದ ಕಂದಾಯವಿಭಾಗದ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಗುಮಾಸ್ತರ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ ; ಮುಖ್ಯ ಗುಮಾಸ್ತ : (೧).

[ನಾಯಬ + ಬಿರಿಸ್ತಿದಾರ]

ನಾಯಬೀಳ 'ನಾಯ್ಕೀಳ' ನೋ.

ನಾಯಮಾರ 'ನಾಯ್ಕಮಾರ' ನೋ.

ನಾಯಮ್ಮಾರ 'ನಾಯ್ಕಮಾರ' ನೋ.

ನಾಯರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಮರದ ಹೆಸರು : ಶಂಕರನಾಡನು ಅವನ ಕಿರಿಯ ತಂದೆ ಗೋವಿಂದನಾವಡನು ಕೊಟಿ ನಾಯರ ಮುಲ ದಿಳುಮರ ಮಾಡನೆಂಬ ಗಡೆ ಮುಡಿ ೪ (ಸಾಂ. IX-ii, ೬೨೦-೫೪ ; 1546).

[?]

ನಾಯರ್ಪಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಶೋಗಿಲ್ಲಿ ಸೇಂದ್ರಕಮಹಾರಾಜರ್ ನಾಯರ್ಪಂಡ ಮುಂ ಹೆದುಗೂರಾಳ್ಳಿಯಾ ನಾಳತ್ತು (ಇಳ. XIX, ೧೪೪-೪ ; 680).

[<ನಾಗರಪಂಡ]

ನಾಯಹತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕಾಡುಹತ್ತಿ : "ಪೈಚುಕಾ - ಕುರುಟಿಗೆ, ನಾಯಹತ್ತಿ" (ಒಪ್ಪ. ೧೦೬).

[<ನಾಯ್ಕ + ಹತ್ತಿ (<ಪುಟ್ಟ)]

ನಾಯಾಟಿ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ಆಟ ; ನಾಯಿತನ ; ನಾಯಿಯ ವರ್ತನೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿ ಕಾಮುಕತೆ :

ಆಜ್ಞೆಯು ವೆ ಪೂಸತೇ ನಿನ್ನ ನಾಯಕನಿಂದ ಸಾಲ್ವದು ಸಾಲ್ವಂಕಿ
ದುರದಕ್ಕುಂ (ಶೀಲಾಪ. ೬-೧೨೦). [ನಾಯ್ + ಅಟ]
ನಾಯಿ 'ನಾಯ್' ನೋ.
ನಾಯಿಉಗನಿಹಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಮೃದ್ವಿ. ೫೦-೯೯೬). [ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಉಗಂ + ಹಂಬು]
ನಾಯಿಂದ 'ನಾವಿದ' ನೋ.
ನಾಯಿಂದಗತ್ತಿ 'ನಾವಿದಗತ್ತಿ' ನೋ.
ನಾಯಿಂದಗತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಂದ ಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು.
೨. ನಾಯಿಂದನ ಹೆಂಡತಿ : (೪).
[ನಾಯಿಂದ (<ನಾವಿದ) + -ಗತ್ತಿ]
ನಾಯಿಕ 'ನಾಯಗ' ನೋ.
ನಾಯಿಕಲಮೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಚಕ್ಕಾಕವಲಿ,
ನಾಯಿಕಲಮೆಗಿಡ (ಮೃದ್ವಿ. ೧೪-೨೨೩).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕಲಮೆ ? + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]
ನಾಯಿಕಸಾನಿ 'ನಾಯಕಸಾನಿ' ನೋ.
ನಾಯಿಕುನ್ನಿ (ನಾ). ನಾಯಿನುರಿ : ಕಾಯಲಾಜನು ರಂಗ
ಕಂಡವರ ಬಾಗಿಲನು ನಾಯಿಕುನ್ನಿಯಂತೆ ಸರರ ಒಡಿಸುತ್ತ (ಪುರಂದ. ೨-೧೩೩ ಪಲ್ಲವಿ). [ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕುನ್ನಿ]
ನಾಯಿಕೂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನಾಯಿಕೂಟಿ,
ಕುಕ್ಕೂಮ್ (ಮೃದ್ವಿ. ೬-೧೨೬). [ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕೂಟಿ]
ನಾಯಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಡತಿ : ಸ್ವಾಮಿನಿ : ಯಜಮಾನಿ :
'ನಾಯಿಕೆತನ' ಪರಾ. ೨. ಹೆಂಡತಿ : ಪತ್ನಿ : ಅನುಕೂಲಮಿತ್ರ
ಸನುರಕ್ತ ನಾಯಿಕಾಣೀಕಸನುಗತಪ್ರಕೃತಿ ಚರಂತನರೀಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ
ಗಳ ನೆಗಬ್ಬ ನೆಗಬ್ಬ ತನ್ನಭಕ್ತರಪತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೫೦).
೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ]ನಾಟಕ, ಕಾವ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ
ವಾದ ಸ್ತ್ರೀಪಾತ್ರ : ೧ ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಿವೆ : "ನಾಯಿಕಾ
-೩ : (ಅ) ಸ್ವ(ಸ್ತ್ರೀಯಾ), ಅನ್ಯಾ, ಸಾಧಾರಣಸ್ತ್ರೀ.
ಅಂತರ್ಭೇದ : ಸ್ವ(ಸ್ತ್ರೀಯಾ) (i) ಮುಗ್ಧಾ, ಮಧ್ಯಾ,
ಪ್ರಗಲ್ಬಾ (ಭಾವ., ರತ.). (ii) ಧೀರ, ಅಧೀರ, ಧೀರಾ
ಧೀರ, ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ, ಕನಿಷ್ಠಾ ; ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀ-ಕನ್ಯೆ (ಅವಿವಾಹಿತ),
ಊಡೆ (ವಿವಾಹಿತ), (ದಶರೂ. ೯೯). (ಆ) ಕುಲಜಾ.
ವೇಶ್ಯಾ, ಉಭಯಾ (ದಶರೂ. ೧೬೮). (ಇ) ಉತ್ತಮ,
ಮಧ್ಯಮ, ಜಘನ್ಯ (ರಸರ. ೫೯). (ಈ) ಕನ್ಯೆ, ಪುನರ್ಭೂ
(ಉಪಭುಕ್ತ, ಅನುಪಭುಕ್ತ), ವೇಶ್ಯೆ (ಕಾಮ. ೨೦). (ಉ)
ಬಾಲಾ, ತರುಣೀ, ಪ್ರೌಢಾ (ಕಾಮ. ೧೬೧). ನಾಯಿಕಾ-೪ :
(ಅ) ಅಂತಃಪುರ ನಾಯಿಕೆಯರು : ಏಕಚಾರಿಣಿ, ಜ್ಯೇಷ್ಠಾ,
ಕನಿಷ್ಠಾ, ಪುನರ್ಭೂ (ಕಾಮ. ೧೯೪). (ಆ) ಧೀರಾ, ಲಲಿತಾ.
ಉದಾತ್ತಾ, ನಿಭೃತಾ(ಸಂ. ೪೨). (ಇ) ಅನುಕೂಲಾ, ದಕ್ಷಿಣಾ,
ಶಠಾ, ದುಷ್ಠಾ (ಅನಂಗರಂಗ - ಸಂ. ೪೨). ನಾಯಿಕಾ-೫ :
(ಅ) ಸ್ವಾಧೀನಪತಿಕಾ, ವಾಸಕಸಜ್ಞಾ, ವಿರಹೋತ್ಕಂಠಿತಾ,
ಖಂಡಿತಾ, ಕಲಹಾಂತರಿತಾ, ವಿಪ್ರಲಬ್ಧಾ, ಪೋಷಿತಪ್ರಿಯಾ.
ಅಭಿಸಾರಿಕಾ (ದಶರೂ. ೧೧೨ : ನಾಟ್ಯಶಾ. ೨೪-೨೧೦)"
(ಪ್ರೇಮಪ. ೨೩೬) : ಪ್ರಕಟಿತರ ನಾಯಿಕೆಯರಾ ಸ್ವಕೀಯ ಪರ
ಕೀಯ ಪಡೆಯನೆ ಮೂಜು ತೆಪಂ(ರಸರ. ೮೩ ಸೂತ್ರ) ; ನಾಯಿಕೆ
ಯರಲ್ಲಿ 'ಸ್ತ್ರೀಯೆ' (ತನ್ನ ವಳು), 'ಅನ್ಯೆ' (ಇತರಳು), 'ಸಾಧಾರಣಿ'
(ವೇಶ್ಯೆ) ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ (ಕೃಷ್ಣಿ.೨೧೦). [ಸಂ. ನಾಯಿಕಾ]

ನಾಯಿಕೆತನ (ನಾ). ನಾಯಿಕೆಯ ಅಧಿಕಾರ, -ಗುಣ : ೫
ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕು ಇವಳ ನಾಯಿಕೆತನ (ಪ್ರಿಕಾಶ. ೩೩).
[ನಾಯಿಕೆ + -ತನ]
ನಾಯಿಕೆಮ್ಮಲು 'ನಾಯಿಗೆಮ್ಮಲು' ನೋ.
ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು 'ನಾಯ್ಕೆಮ್ಮು' ನೋ.
ನಾಯಿಕೊಡೆ (ನಾ). ಗೊಬ್ಬರದ ಗುಂಡಿ, ಹುತ್ತ, ಶಿಪ್ಪೆ
ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ
ಕೊಡೆಯಾಕಾರದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಅಣಬೆ ; ನಾಯಿ
ಚಿತ್ರ : ಮೂಲಮೂಲೆಯಲ್ಲೂ ಮಾತನ ಮಲ್ಲರು ಹುಟ್ಟಿದರು
ನಾಯಿಕೊಡೆಗಳಂತೆ (ಕಗಪ. ೧೧೬) ; ಯಾರ ಪ್ರತಾಪಾಗ್ನಿಯು
ಉದ್ಭವದ ಬಾಹ್ಯೀಕರಣವು ಆದುವ ಮಕ್ಕಳು ನಾಯಿಕೊಡೆಯನ್ನು
ಕಿತ್ತೆಸೆಯುವಂತೆ ಕಿತ್ತೆಸೆಯಿತೋ . . . ಆ ದೇವಪುತ್ರ ತುವರ
ಮಿಲಿಂದನ ಕನ್ಯೆ ಈಕೆ (ಬಾಹ. ೮೮) ; ಯಾವ ನೂತನ ಶಿಕ್ಷಣ
ಪದ್ಧತಿಯೇ ಆಗಲಿ . . . ಅದು ಆರಂಭವಾದೊಡನೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ
ಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಶಂಸಾಪೂರ್ಣ ಬೆಂಬಲ ದೊರೆತು, ನಾಯಿಕೊಡೆಯಂತೆ
ಅದನ್ನನುಕರಿಸುವ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ (ಶ್ವೇದ. ೬೨೩).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕೊಡೆ]
ನಾಯಿಗ 'ನಾಯಗ' ನೋ.
ನಾಯಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ದೃಷ್ಟಿ. ೨. (ಆಲಂ)
ಕಾಮದಿಂದ ನೋಡುವ ನೋಟ ; ಕಾಮುಕ ದೃಷ್ಟಿ :
ಅವನು . . . ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಮುಗ್ಧಹುಡುಗಿಯನ್ನು
ನಾಯಿಗಣ್ಣಿನಿಂದಲೇ ನೋಡಿದ್ದನು (ಮಲೆಮ. ೭೯೧).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ)]
ನಾಯಿಗಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಳ್ಳಗಿಡ : ಪಾಲನೊಲ್ಲದೆ
ನಾಯಿಗಳ್ಳಿಯ ಪಾಲನುಣ್ಣನುಂ . . . ಮರುಳ್ಳಣ್ಣೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೮೩). [ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕಳ್ಳಿ]
ನಾಯಿಗೆಮ್ಮಲು, ನಾಯಿಕೆಮ್ಮಲು (ನಾ). -ನಾಯ್ಕೆಮ್ಮು :
ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಡುಗರಿಗಲ್ಲ ನಾಯಿಗೆಮ್ಮಲು ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದೆ
(ರೂಢಿ). ನಾಯಿಕೆಮ್ಮಲು : ನಾಯಿಕೆಮ್ಮಲು ಬಂದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ
ಬಹಳ ಹಿಂಸೆ (ರೂಢಿ). [ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಕೆಮ್ಮಲು]
ನಾಯಿಗೆಮ್ಮು 'ನಾಯ್ಕೆಮ್ಮು' ನೋ.
ನಾಯಿಚಿತ್ರ (ನಾ). -ನಾಯಿಕೊಡೆ : ಮಳೆ ಬಿದ್ದು, ಶಿಪ್ಪೆಗುಂಡಿ
ಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ನಾಯಿಚಿತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ (ರೂಢಿ).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಚಿತ್ರ (<ಚಿತ್ರ)]
ನಾಯಿಚುಂಚಿ, ನಾಯಿಚುಂಚಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ
ವನಸ್ಪತಿ : "ಕಟುಕಾ-ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ, ಹಾಗಲ, ಕಹಿನೋರೆ,
ನಾಯಿಚುಂಚ, ಕೊಡಸಿಗ" (ಒಷಧಿ. ೨೩). ನಾಯಿಚುಂಚಲು :
"ವೇದಿನೀ-ನಾಯಿಚುಂಚಲು, ಮುಂಥಿಯ" (ಒಷಧಿ. ೧೫೬).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಚುಂಚಿ]
ನಾಯಿಭತ್ತರಿಗೆ (ನಾ). -ನಾಯಿಕೊಡೆ : ಯುದ್ಧದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಇಂತಹ ಬಣ್ಣದ ಬುರುಗಿನವರು ನಾಯಿಭತ್ತರಿಗಳಂತೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು
. . . ಮರೆಯತೊಡಗಿದರು (ಭಾರಥಿ. ೯೬) ; ನಾಯಿಭತ್ತರಿಗಾಗ
ಕಳಿತು 'ರುದ್ರಗಂಭಿ ಮೂಸಿ' ನೋಡು ಮಾಡುವ ಮಯಾಗಾರ್ತಿ
ಪಾತರಗಿತ್ತಿ (ದತ್ತವಾ. ೩೧) ; ಕಲ್ಲುಹೂ, ನಾಯಿಭತ್ತರಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲ
ಈ ವರ್ಗದೊಳಗೆ ಬರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೨೬೫).
[ನಾಯಿ (<ನಾಯ್) + ಭತ್ತರಿಗೆ (<ಚಿತ್ರರಿಗೆ)]

ನಾಯಿಜನ್ಮ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ಹುಟ್ಟು; ನಾಯಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ನಾ ನಾಯಿ ಜನ್ಮದಿ ಬಾರದೆ ಈ ನರಜನ್ಮದಲಿ ಬಂದು ಸೇರಿದೆ (ಪುರಾಣ. ೨-೪೧-೧). ೨. (ಆಲಂ) ನೀಚಜಾತಿ: ಅಲ್ಪವಾದುದು: ಸ್ವತಃ ಮಾಡೂ ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲ, ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಮೂಸಿ ನೋಡುವ ನಾಯಿಜನ್ಮದವು (ಪೂರುಷ. ೧೪೧).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಜನ್ಮ]

ನಾಯಿಡು (ನಾ). ೧. ಗ್ರಾಮದ ಮುಖಂಡ: ಪಟೇಲ; ಊರಗೌಡ: ಪಟೇಲನಿಗೆ-ಪಟೇಲ... ಮನೆಗಾರ ಅಥವಾ ಅಡಿಗಾರ, ನಾಯಿಡು ನಗರ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಗ್ರಾಮ. ೧). ೨. ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒಳಪಂಗಡ ಮತ್ತು ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಗಂಡಸರು ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನ ಮುಂದೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪದ: ಕೃಷ್ಣಯ್ಯನಾಯಿಡು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದೇವಸ್ಥಾನ ಇಡು (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ಕಮಿ. ನಾಯಿಡು; ತೆಲು. || ನಾಯುಂಡು, ನಾಯಂಡು]

ನಾಯಿತಕ್ಕಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ವಿಷಮಧಾರಿ, ಕುಂಡಲಿ, ನಾಯಿತೇತಕ್ಕಲೆ (ಮೈಸೂ. ೨೨-೪೧೬).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ತಕ್ಕಲೆ(<ತಕ್ಕಲ್)]

ನಾಯಿತನ 'ನಾಯ್ತನ' ನೋ.

ನಾಯಿತುಳಸಿ, ನಾಯತುಳಸಿ (ನಾ). ತುಳಸಿ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಕಾಡುತುಳಸಿ: (ಮೈಸೂ. ೫೬-೧೧೪೬). ನಾಯತುಳಸಿ: "ಗಂಧಪರ್ವತ - ನಾಯತುಳಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೪೬); ನೆತ್ತಿಯಶೂಲೆಗೆ-ನಾಯತುಳಸಿಯ ರಸಮಂ ನಿಂಬೇಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಸಿ ನೆತ್ತಿಗೊತ್ತಲು ನೆತ್ತಿಶೂಲೆ ಮಾಡು (ಎಸ್.ವಿ. ೧೯೦).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ತುಳಸಿ(=ತುಲಸಿ)]

ನಾಯಿತೇಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಭಾರಂಗಿ; ಕಿರುದೇಗು: "ಹಂಚಿಕಾ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ, ಪಡ್ವಾ... ವಂದಕೇ-೯ ಭಾರಂಗೀ ಹೆಸರುಗಳು, ಗಂಟುಭಾರಂಗೀ ಎಂಬುವ ಗ್ರಂಥಿಕದ್ರವ್ಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು, ಕಿರುದೇಗುಗಿಡವೆಂದು ಕೆಲವರನ್ನುವರು, ನಾಯಿತೇಗದ ಮರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೨).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ತೇಗ(<ತೇಗು)]

ನಾಯಿತೊಣಚಿ (ನಾ). ನಾಯಿಯ ಮೈಮೇಲಿನ ಕೂದಲಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ; ತೊನಸೆ: (೪).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ತೊಣಚಿ(<ತೊನಸೆ)]

ನಾಯಿತೊಳಸಿ, ನಾಯತೊಳಸಿ (ನಾ). = ನಾಯಿತುಳಸಿ: "ಆಜಕ-ನಾಯಿತೊಳಸಿ" (ಆಕಾಶ. ೨-೩೨); "ತೀಕ್ಷ್ಣಮಾಣಿ - ನಾಯತೊಳಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೭೦). ನಾಯತೊಳಸಿ: "ಪರ್ವತಾ-ನಾಯತೊಳಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೨). [ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ತೊಳಸಿ]

ನಾಯಿದ 'ನಾವಿದ' ನೋ.

ನಾಯಿದೊಣ್ಣೆ (ನಾ). ಗಾಡಿಯ ಅಚ್ಚುಮರ ಹೊರಳದಂತೆ ಕಾಪಾಡುವ ದಂಡ: ಗಾಡಿಗೆ ನಾಯಿದೊಣ್ಣೆಯೇ ಆಧಾರ (ರೂಢಿ).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ದೊಣ್ಣೆ]

ನಾಯಿನಾರ್ 'ನಾಯನಾರ್' ನೋ.

ನಾಯಿನಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಮತ್ತಂ ಒಳಮಾಡಿನ ಒಳಗೆ ನಾಯಿನಾರೆಯ ಧರ್ಮದ ಬಳಸ ಕಂಟ್ರಿದ ಮೇಲಣ ತೆಂಗಿನ ಮರ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಒಡೆಯರ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಒಬನ ಧರ್ಮ ನಡವದು (ಸೌತಾ. IX-II, ೪೬೩-೨೫; 1487); ಸೊಗಡೆ, ಸಿಲದೆ, ನಾಯಿನಾರೆ, ಇವಂ ಆಡಿನ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಕೊಡಿಸುವುದು (ಎಸ್.ವಿ. ೧೪೬). [?]

ನಾಯಿನಾಲಗೆ ಗಿಡ (ನಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ನೆಲ ಮುಟ್ಟಲು, ಹಸ್ತಿಪಾದ, ಹಕ್ಕರಿಕೆ, ಅನಕಾಲುಗಿಡ, ನಾಯಿನಾಲಗೆಗಿಡ (ಮೈಸೂ. ೩೩-೬೪೧).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ನಾಲಗೆ+ಗಿಡ(<ಗಿಡು)]

ನಾಯಿನಿದ್ದೆ (ನಾ). ನಾಯಿಯ ನಿದ್ರೆಯಂತೆ ಆಳವಿಲ್ಲದ ನಿದ್ರೆ: ತಿಳಿನಿದ್ರೆ: "ನಾಯಿನಿದ್ದೆ; ಲಘುವಾದ, ಅಗಾಗ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವ, ನಿದ್ರೆ" (Dog sleep. ಇಂಕೃ). [ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ನಿದ್ದೆ]

ನಾಯಿನಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪಿನ ಗಿಡ: (ಮೈಸೂ. ೨೬-೫೦೬). [?+ನಿಸೊಪ್ಪು]

ನಾಯಿನೇರಳೆ 'ನಾಯಿನೇಜುಲ್' ನೋ.

ನಾಯಿನೇಜುಲ್, ನಾಯನೇಜುಲ್, ನಾಯಿನೇರಳೆ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇರಳೆ: ಕಡೆಮೆ (ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳ) ರುಚಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ನೇರಳೆ; ಕೇಳುನೇರಳೆ; "ನಾಡೇಯಿ, ಭೂಮಿ ಜಂಬುಕೆ" (ನಾಚಾ. ೪). ನಾಯನೇಜುಲ್: "ಜಂಬುಪ್ರಿಯಾ. ನಾಯನೇಜುಲ್" (ಒಷಧಿ. ೬೧). ನಾಯಿನೇರಳೆ: "ನಾಡೇಯಿ, ಭೂಮಿಜಂಬುಕಾ-೨ ಕಾಗಿನೇರಳೆಗಿಡ; ನಾಯಿನೇರಳೆ ಗಿಡ, ನೆಲನೇರಳೆ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨). 'ಕುನ್ನೇರಿಳೆ' ಪರಾ.

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ನೇಜುಲ್]

ನಾಯಿನೊಳಲೆ 'ನಾಯ್ನೊಳಲೆ' ನೋ.

ನಾಯಿಪಾಡು (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ಸ್ಥಿತಿ. ೨. (ಆಲಂ) ಬಹಳ ಹೀನವಾದ ಸ್ಥಿತಿ: ಶೋಚನೀಯ ಸ್ಥಿತಿ: ಹೋರೆಯಿಲ್ಲದವನು ಸಾರೀನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಅವನ ಪಾಡು ನಾಯಿಪಾಡು (ತುಂಗಭ. ೧೫); ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲ ಜ್ಞಾಪಕವಿರುವುದಾದರೆ ನಮ್ಮ ಪಾಡು ನಾಯಿಪಾಡು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೪೪); ಆತ್ಮಗುಬ್ಬಕ್ಕಿಯ ಪಾಡೋ ನಾಯಿಪಾಡು (ಒಡ್ಡಿಲು. ೯೫).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಪಾಡು]

ನಾಯಿಪಾಲು 'ನಾಯ್ಪಲ್' ನೋ.

ನಾಯಿಬ್ 'ನಾಯಬ' ನೋ.

ನಾಯಿಬದುಕು 'ನಾಯ್ಬದುಕು' ನೋ.

ನಾಯಿಬಾಲು 'ನಾಯ್ಬಾಲ್' ನೋ.

ನಾಯಿಬಾಳು 'ನಾಯ್ಬಾಳು' ನೋ.

ನಾಯಿಬೀಟಿ (ನಾ). ಬೀಟಿ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: (ಮೈಸೂ. ೨೪-೫೫೦). [ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಬೀಟಿ]

ನಾಯಿಬೆಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಬೆಂಡೆಮರ, ಬೆಲ್ಲಕ, ಬೆಳಗಂ, ಕೋಳಿಬೆಂಡೆ, ನಾಯಿಬೆಂಡೆ (ಮೈಸೂ. ೪೪-೯೩೪).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಬೆಂಡೆ]

ನಾಯಿಬೆತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತ: ಬಲಿಬೆತ್ತ, ನಾಯಿಬೆತ್ತ (ಮೈಸೂ. ೧೫-೨೪೧). [ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಬೆತ್ತ]

ನಾಯಿಬೆಳಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಸೀತಜಗಂಧ, ಸೂರ್ಯಭಕ್ತ" (ಪಂಡಿತ. ೨೪೨).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಬೆಳಗಿಡ(<ಗಿಡು)]

ನಾಯಿಬೇಲ 'ನಾಯ್ಬೇಲ' ನೋ.

ನಾಯಿಬೇಳ 'ನಾಯ್ಬೇಳ' ನೋ.

ನಾಯಿಮರಸೆ 'ನಾಯಿಮ್ಮರಸೆ' ನೋ.

ನಾಯಿಮರಿ (ನಾ). ಮರಿನಾಯಿ: ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ನಾಯಿ: ಕುನ್ನಿ: ನೀನು ಸಾಕಿದ ನಾಯಿಮರಿ ಕೊಟ್ಟ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿ

ಯದೆ, ಏನಗಾಗಿ ಹಟಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ಸಹವಾ. 11, ೯೭೦) ; ಕೇಡು ಗಾಲಕ್ಕೆ ನಾಯಿಮರಿ ಮೊಟ್ಟೆ ಇಕ್ಕಿತು (ಗಾಡ).
[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ ಮರಿ(<ಮರು)]

ನಾಯಿಮಾರ, ನಾಯಮಾರ, ನಾಯಮ್ಮಾರ (ನಾ). ೧. ಕೇರಳ ದೇಶದ ನಾಯರು ಜನಾಂಗ. ೨. ಮಲೆಯಾಳಿ ಜನ : ಸುಕಾಲಿಯರು, ಕೊರಚರು, ನಾಯಮಾರರು ಮೊದಲಾದ ವಿದಿ ವರ್ತಕರು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೫-೧೪) ; ಇಂತು ನೀಲೇಶ್ವರದ ಗಡಿಯು ಬಿ ದೊಳ್ ತೊಲಗದ ಕಂಬಮಂ ನಿಲಿಸಿ ನಾಯಿಮಾರರಂ ಪಶಗೈದು (ಕಳಸ್ಯ. ೭-೧೧). ನಾಯಮಾರ : ೨. ನೀವು ಯಾವತ್ತು ನಾಯಮಾರ ರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಕೊಡಗಿನ ಸೀಮೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಘಟ್ಟ ಹತ್ತಿ ಬಂದರೆ ನಾನು ಕೆಲವು ಕೊಡಗರನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಕುಮ್ಮಕ್ಕಿಗೆ ಸಾಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬). ನಾಯಮ್ಮಾರ : ೨. ನಮ್ಮ ನಾಯಮ್ಮಾರರು ಕಳೆದ ಎರಡು ಗಳಿಗೆಗಳಿಂದ ಎಡೆದಿಡದೆ ಹೋರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಹುಲಿಹಾ. ೩೪೭).

[←ತುಳು. ನಾಯಿಮಾರ]

ನಾಯಿಮ್ಮ, ನಾಯಿಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬತ್ತನ ಹೆಸರು : ರೂಪಿನ ಮನೆ ವಿನಯದ ಗೌರವದ ಧರ್ಮದಾಗರಮನೆ ಸಜ್ಜ ನನುತ ಗೋತ್ರ ಕಳತ್ರ ರೋಚಿರುಚಿ ನಾಯಿಮ್ಮ (ಕಳ. 1, ೨೦-೨೩ ; ?). ನಾಯಿಮ್ಮ : ಮಿಕ್ಕಿಸಟ್ಟಿಗೆ ತಾಂ ತಮ್ಮನಾಪ್ಪನಾಮ್ನಾ ನಾಯಿಮ್ಮ (ಕಳ. 1, ೨೦-೨೧ ; ?). [?]

ನಾಯಿಮ್ಮರಸ, ನಾಯಿಮ್ಮರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬತ್ತನ ಹೆಸರು : ಕಾಲದಿಯ ನಾಯಿಮ್ಮರಸಂಗೆ ಶಾಸನಮಂ ತೋಟಾ (ಇಆ. XVIII, ೩೯-೨೨ ; ೨೨೨). ನಾಯಿಮ್ಮರಸ : ತ್ರೀಮನುಷ್ಣೆಯ ನಾಯಿಮ್ಮರಸ [ನುಂ] ಮೂಕರಸನುಮಿಟ್ಟು (ಸೌಗಂಧಿ. XX, ೨೩-೨೨ ; 1040).

[ನಾಯಿಮ್ಮ+ಅರಸ]

ನಾಯಿಯುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (*).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಉಳ್ಳಿ]

ನಾಯಿಯೆಲವ 'ನಾಯೆಲವ' ನೋ.

ನಾಯಿರಾಗಿ (ನಾ.) ರಾಗಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : (*).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ರಾಗಿ]

ನಾಯಿರ್ಮ 'ನಾಯಿಮ್ಮ' ನೋ.

ನಾಯಿವೇಳ 'ನಾಯ್ವೇಳ' ನೋ.

ನಾಯಿಸಂತೆ (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ಅಗ್ಗಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸಿಗುವ ಪೇಟೆ ; ತುಂಬ ಕಡಿಮೆ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾಲುಗಳು ಸಿಗುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ಬಹಳ ಅಗ್ಗ ; "ಹೊಲೆ ಅಗ್ಗ" (ಜಾನಕೀ. ೧೧).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಸಂತೆ]

ನಾಯಿಸಾಸಿವೆ (ನಾ). ಸಾಸಿವೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಕಾಡು ಸಾಸಿವೆ, ನಾಯಿಸಾಸಿವೆ (ಮೈತ್ರಿ. ೨೨-೪೧೫).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಸಾಸಿವೆ(<ಸಾಸಿವೆ)]

ನಾಯಿಸೊಂಕುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ನಸಗುಣ್ಣು, ನಾಯಿಸೊಂಕುಬಳ್ಳಿ, ತುರಚಿ ಅಸರೆ (ಮೈತ್ರಿ. ೫೫-೧೧೦೪).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಸೊಂಕು(<ಸೋಂಕು)+ಬಳ್ಳಿ]

ನಾಯಿಸೊಣಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಈಗ ಸತ್ತು ಹೋದ ಆ ವಾರ್ತೆಯು ಪುನಃ ಮೊಳೆತು ನಾಯಿಸೊಣಗಿನ ಬಳ್ಳಿ ಯಂತೆ ಹದ್ದಿ ಯಾರ ಮೈಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿತು (ವಿಧವೈ. ೧೨೬).

[←ತುಳು. ನಾಯಿಸೊಣಗ್]

ನಾಯಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : (ಮೈತ್ರಿ. ೭೫-೧೫೦). [ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಸೊಪ್ಪು]

ನಾಯಿಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ದೊಡ್ಡ ಹಂಚೀಕುಲ್ಲು, ಹಲ್ಲು ಚುಚ್ಚಿ ಹಂಚಿ, ನಾಯಿಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ (ಮೈತ್ರಿ. ೯-೧೫೧).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ(<ಹಂಚೀಕಡ್ಡಿ)]

ನಾಯಿಹಕ್ಕರಿಕೆಗಿಡ (ನಾ). ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (*).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಹಕ್ಕರಿಕೆ(<ಹಕ್ಕರಿಕೆ)+ಗಿಡ(<ಗಿಡು)]

ನಾಯಿಹಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾಲೆಮರ : ಅಡು ಮುಟ್ಟಿದ ಗಿಡ, ಅಂತಮೂಲ, ನಾಯಿಹಾಲೆ, ನೇಪಾಳದ ಬೇರು (ಮೈತ್ರಿ. ೭೬-೧೫೫೬).

[ನಾಯಿ(<ನಾಯ್)+ಹಾಲೆ(<ಹಾಲೆ)]

ನಾಯೆಲವ, ನಾಯೆಯೆಲವ (ನಾ). ಬೂರುಗದ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಶಾಲ್ಮಲಿಕೆ-ನಾಯೆಲವ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೩). ನಾಯೆಯೆಲವ : "ಕೂಟಶಾಲ್ಮಲಿ-ನಾಯೆಯೆಲವ" (ಒಷಧಿ. ೨೨).

[ನಾಯ್+ಎಲವ]

ನಾಯೇಬ 'ನಾಯಬ' ನೋ.

ನಾಯೊಡಲ್ (ನಾ). (ಆಲಂ) ತುಚ್ಛವಾದ ಶರೀರ ; ಹೇಯ ವಾದ ದೇಹ : ಈ ಪುರುಷಿಲ್ಲದ ನಾಯೊಡಲಂ ಮರುಕೇ ಕರಮೊಲ್ಲು. ಕೂರ್ಪ ಮಾನಸರೋಳರೇ (ಧರ್ಮಾಧ್ಯ. ೭-೧೪೨).

[ನಾಯ್+ಒಡಲ್]

ನಾಯೊಳಲೆ (ನಾ). = ನಾಯೊಳಲೆ ೧ : "ಗಂಡೂಪದ : ಕಿಂಚು ಕಳೆ - ಈ ೨ ನಾಯೊಳಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೯-೩೯) ; "ಕಿಂಚುಕಳೆ ಮನಲು ಗಂಡೂಪದಾಪ್ಪಿಮನೆ ನಾಯೊಳಲೆಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗಂ. ೧೨೨-೪). "ಎರುಬುಹುಳು" ಪರಾ.

[೧೨ ಇದು 'ನಾಯೊಳಲೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತ]

ನಾಯ್ಕಿತಿ 'ನಾಯಕಿತಿ' ನೋ.

ನಾಯ್ಕಿ 'ನಾಯಗ' ನೋ.

ನಾಯ್ಕಿ ಮ್ಮು, ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು, ನಾಯಿಗೆಮ್ಮು (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಮ್ಮು ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕೆಮ್ಮು ವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ ; ಕೋಡಗ ಕೆಮ್ಮು : ಕಿವಿನೋವು, ಕಲಿನೋವು, ನಾಯ್ಕಿ ಮ್ಮು, ಬದರೂಲೆ (ಬಗಾಳ. ೪೭-೬). ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು : ಸಿಡುಬು, ಕ್ಷಯ, ದಿಫ್ರೀರಿಯಾ, ನಾಯಿ ಕೆಮ್ಮು, ಸೆಟರೋಗ ಮತ್ತು ಟ್ರೈಫಾಯರ್ ರೋಗಗಳು ಬರದಂತೆ ತಡೆಗಟ್ಟುವ ವಿಧಾನಗಳು ಇಂದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿವೆ (ಕೆಲರೋ. ೬) ; ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು . . . ಬರದಂತೆ ತಡೆಯಲು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು ಇನಾಕ್ಯುಲೇಷನ್ (Inoculation) ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಉತ್ತಮ (ಗೃಹವಿ. ೧೫೧). ನಾಯಿಗೆಮ್ಮು : "ನಾಯಿಕೆಮ್ಮು(ನಾಯಿಗೆಮ್ಮು) = ಕೋಡಗ್ಗೆಮ್ಮು" (ಜಾನಕೀ. ೧೦). [ನಾಯ್+ಕೆಮ್ಮು]

ನಾಯ್ಕಿಲಿಕೆ, ನಾಯ್ಕಿಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಲಿಕೆ ಸೊಪ್ಪು : "ಪುನಕಚಿಲ್ಲೇ-ನಾಯ್ಕಿಲಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೯). ನಾಯ್ಕಿಲಿಕೆ : "ಶ್ವಚಿಲ್ಲೇ-ನಾಯ್ಕಿಲಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೨).

[ನಾಯ್+ಚಿಲಿಕೆ]

ನಾಯ್ತನ, ನಾಯಿತನ(ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ಗುಣ, -ಸ್ವಭಾವ. ೨. (ಆಲಂ) ಕೀಳುತನ ; ತುಚ್ಛಬುದ್ಧಿ ; ಹೀನಬುದ್ಧಿ :

ಇದೊಮ್ಮೆಗೆ ಕೂಗಿದಲಾತ್ ಕಳ್ಳ ನಾಯ್ಕನದೊಳೆ ಮಿಗಲೆಂಬುದುನೊ ಕಳ್ಳನನಂದಳೆ ದೇವಿ ಸಾವಳೆ (ಸಮಪ. ೯-೧೦೬); ಪಂಚನಲ್ಕಿನನಂ ನೀಂ ಪುನಿವೇಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಿದೆಯದರ್ಕಾಂ ಬಲ್ಲಿನೇ ನಿನ್ನ ನಾಯ್ಕನಮಂ ಸಂಬದಿರೆಂದು ಮೂವುವೊಲ್ (ರಸರ. ೬-೧೩೫). ನಾಯಿತನ:

೨. ಈ ನಾಯಿತನವ ಮಾಣಿಸು ಕೂಡಲನಂಗಮ ದೇವಾ (ಬಸಪ. ೩೫); ಬಾಯಿ ಹುಳುವುದು ಬಯಲ ಸುಡಿದೊಡೆ ನಾಯಿತನ ದೇಡಲವೊ ಕೆಡದಿರು (ಕುಪ್ಯಾ. ೩-೧೩). [ನಾಯ್ಕ + ತನ]

ನಾಯ್ಕಪಾಠ್ಯ (ನಾ). ಕಗ್ಗಲಿ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಮರ; ದುರ್ಗಂಧವುಳ್ಳ ಕಗ್ಗಲಿ ಮರ; ಹುಚ್ಚುಕಗ್ಗಲಿಮರ: "ಅಂ ಮೇದ, ವಿಟ್ಟಿದಿರೆ" (ನಾಚರಾ. ೪).

[ನಾಯ್ಕ + ಪಾಠ್ಯ (< ಪಾಠ್ಯ)]

ನಾಯ್ಕಿಳಲೆ, ನಾಯಿನೊಳಲೆ (ನಾ). ೧. (ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೂ ತೇವದ ನೆಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಹಂಚೇಕಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪುಹುಳು; ಎರುಬುಹುಳು: ಬುಲದೆ ಪೊತ್ತು ಕಲ್ಲನುಲುನಂಗಿಣಿಯಾದ ಮಹಾಪ್ರಕಾಶಿ ನೀಂ ಪೆಲಕ ನಡುತು ಕೊಂದ ಕಡುವಲ್ಕುಣೆ ಮಾಣ್ಣಿರದಣ್ಣು ಬಂದು ನಾಯ್ಕಿಳಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿ ಕಡುವೀರ ಕುಟುಂಬದಿನಗ್ಗೆಲಕ್ಕೆ ಕೈಗೂದಿರೆ ಶಂಬನೋ [ಗಡ] ಮಹಾತ್ಮ್ಯರಣಾಗ್ರದೊಳೆಡಗುಳ್ಳೆಯೋ (ಬಂಪರ. ೬-೬೭). ನಾಯಿನೊಳಲೆ: ೧. "ನಾಯಿನೊಳಲೆ—

ಮಹೀಲತೆ, ಗಂಡೂಪದ, ಕಿಂಚುಲಕ" (ನಾಚರಾ. ೪); ಕ್ರಿಮಿ ಜಂತು ನಾಯಿನೊಳಲೆ ಶಂಬದ ಪುಲು ಗುಳ್ಳೆ ಮೊದಲಾದುವಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಶನಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಪೀ. ೧೧೬-೫); ನಾಯಿನೊಳಲೆ ಜಿಗುಟೆ ದೊಪ್ಪುಯಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ . . . ದುಃಖಮನೆಯುಗುಂ (ಜಪಾಪ. ೨೩೯).

೨. ನಾಯಿಕೊಡೆ; ಅಣಬೆ: (೪). [ನಾಯ್ಕ + ನೊಳಲೆ]

ನಾಯ್ಕಾಲ್, ನಾಯಿಪಾಲು (ನಾ). ನಾಯಿಯ ವಶಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದುದು; ನಾಯಿಗೆ ದೊರಕಿದುದು: ನಮ್ಮ ದೇವರ್ ಬಂದು ಕಾಯದಿರೆ . . . ಅದುನೆ ನಾನು ನಾಯ್ಕಾಲ್ ಶವಂಗಲ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೪೨-೪೨೩). ನಾಯಿಪಾಲು: ಈ ಅನಾಥನ ನಾಯಿ ಪಾಲು ಸರಿಪಾಲು ಆಗುವ ಮುಂಚೆ ಮಣ್ಣು ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ನಾಯಿಪಾಲಾಗು = ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು: ಮಕ್ಕಳ ಬೇಟವಾಬ್ಬಾರಿಯಿಂದ ಅವರ ಅಸ್ತಿ ನಾಯಿಪಾಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ).

[ನಾಯ್ಕ + ಪಾಲ್]

ನಾಯ್ಕದುಕು, ನಾಯಿಬದುಕು (ನಾ). (ಆಲಂ) ನಾಯಿಯಂಥ ಜೀವನ: ಹುಚ್ಚುವಾದ ಬಾಳು; ಹೇಯವಾದ ಜೀವನ: ನಂದಿರಾ ಳು ಕುನ್ನಿ ಕೈಯಿಂದ ಶಿವಲಿಂಗಪ್ರಸಾದವನೊಂದು ನಾಟಕಿಯಿಲ್ಲದೆ ನಾಯ್ಕದುಕು ಬಂದು (ಬಸಪ. ೬೧-೧೯). ನಾಯಿ ಬದುಕು: "ನಾಯಿಬದುಕು (ನಾಯಿಬಾಳು) = ದುಃಖಪ್ರಪಂಚ, ಕೆಟ್ಟ ಬಾಳು" (ಜಾಸಕೋ. ೧೧); ಈ ನಾಯಿಬದುಕಿಗಿಂತ ನಾಯುವುಡೇ ಮೇಲು (ರೂಢಿ).

[ನಾಯ್ಕ + ಬದುಕು (< ಬದುಕು)]

ನಾಯ್ಕಸನಿಗತನ (ನಾ). (ಕಾಮವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ) ನಾಯಿಯಂತೆ ನಡೆವಳಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ; ಅತಿಯಾದ ಕಾಮಲೋಲುಪತೆ: ಬಸಿಪವುದು ಮೆಯ್ಯ ಕೀವುಂ ರಸಿಗಿಯುಮೊಡಲಬಾಡುಹಾ ದೊಡಂ ಮಾಣದೆ ನಾಯ್ಕಸನಿಗತನಮಂ ಕಂಡೀ ಕಿಸುಗುಳಿಯಂ ಜವನುಮುಯ್ಯಲೇಂ ಪೇಗಿದನೋ (ಯೋಗೇಶ. ೩-೬೨).

[ನಾಯ್ಕ + ಬಸನಿಗತನ]

ನಾಯ್ಕಾಳು, ನಾಯಿಬಾಳು (ನಾ). = ನಾಯ್ಕದುಕು: (೪) ನಾಯಿಬಾಳು: ನಿಮ್ಮ ಬಾಳು ನಾಯಿಬಾಳು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೦೮); ನಮ್ಮ ಬಾಳು ನಾಯಿಬಾಳಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು (ಪುನರು. ೨೩೬).

[ನಾಯ್ಕ + ಬಾಳು (< ಬಾಳು)]

ನಾಯ್ಕೇಲ, ನಾಯಿಬೇಳ, ನಾಯಿಬೇಲ, ನಾಯಿಬೇಳ, ನಾಯಿ ವೇಳ, ನಾಯ್ಕೇಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (೪). ನಾಯಿಬೇಲ: "ಸರಣ—ನಾಯಿಬೇಳ" (ಓಪ. ೧೪೫). ನಾಯಿ ಬೇಲ: "ಚಿತ್ರವಲ್ಲಕೆ—ನಾಯಿಬೇಲ" (ಓಪ. ೫೭): ನಾಯಿ ಬೇಲದ ಸೊಪ್ಪು ಒಂದು ಒಳಹಿಡಿಯನ್ನು . . . ಮೆಲ್ಲಲು ಕೆಮ್ಮು ಉಬ್ಬಿಸ ಸಹ ಗುಣವಹುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೨೦೮). ನಾಯಿಬೇಳ: ನಾಯಿಬೇಳದ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುಡಿಯಲು ಕೆಂಪಿನ ಹೆನ್ನೆ ಮಾಣುವುದು (ವಿವೃ. ೧೭೬). ನಾಯಿವೇಳ: ವಿಮಳ ಮೆನಿಸಂದ್ರವಾರುಣಯ ಮೂಲಮಂ ಫೈತದೊಳ(೪)ಟ್ಟಿ ಪೂಸುಗೆ ಬುಯಂ ಕ್ರಮದಿಂ ನಾಯಿವೇಳ[ಸಾಕಾಂ. ನಾಯ್ಕೇಲ] ಕಂಯು ಮರ್ವನೆಗಂ ತಳ(೪)ಯೆ ವಿಪದ ಪುಣ್ಯಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಬಸಪ. ೧೦-೫೯). ನಾಯ್ಕೇಳ: ಕಯ್ಯಸೋರಿಯ ಮಿಡಿಯುಂ ಕುಡಿಯುಂ ನಾಯ್ಕೇಳದ ಕಾಯುಂ ಪಣ್ಣುಂ . . . ಪೊಲ್ಲಿಂಶಂತೆ ಮಿಥ್ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಯ ನೆಗಬ್ಬಿಯುಮೊಂದು ಪೊಲ್ಲಿಂದು ಮುನಿದು ಬರಿಯ ನಿಂತೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೯-೧೩೨). [ನಾಯ್ಕ + ಬೇಳ]

ನಾಯ್ಕಣೆಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ನಾಯ್ಕಣೆಗಿಣಿಯ ತಾಯ್ನಣ್ಣ ಮುಕೊಡಲ್ ತಟ: (ಇಪ. XII, ೧೬-೪b; 735). [ನಾಯ್ಕಣೆ + ಕಿಣಿ]

ನಾಯ್ಕಾಲ್ (ನಾ). ನಾಯಿಯ ಹಾಲು: ಕುಮತಿಗಳು ನಾಯ್ಕಾಲನುಂದರೊ ತಮವಿಡಿದು ಮರುಕ್ಕೊಂಡರೋ (ಬಸಪ. ೫೪-೩೦). [ನಾಯ್ಕ + ಪಾಲ್]

ನಾಯ್ಕಾಲ, ನಾಯಿಬಾಲ (ನಾ). ೧. ನಾಯಿಯ ಬಾಲ,— ಪುಚ್ಚು: ಉದಾಸೀನಂ ಮಾಡಿದನಪ್ಪೊಡೆ ನಾಯ್ಕಾಲಮಂ ಪಿಡಿದು ತೊಟೆಯಂ ಪಾಯ್ಪ ಜಡನ ಪೊಲೈಯಿಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೬-೧೨೨). ನಾಯಿಬಾಲ: ೧. ನಾಯಿಬಾಲ ಎಂದಿದ್ದರೂ ದೊಂಕೇ (ಗಾಡ). ೨. (ಆಲಂ) ತಿದ್ದಲಾಗದುದು: ಸರಿಪಡಿಸಲಾಗದುದು: ಅವನ ಬುದ್ಧಿ ನಾಯಿಬಾಲ (ರೂಢಿ). [ನಾಯ್ಕ + ಬಾಲ್]

ನಾಯ್ಕೇಳ 'ನಾಯ್ಕೇಲ' ನೋ.

ನಾರ್, ನಾರು (ನಾ). ೧. (ಬಾಳೆ, ಕತ್ತಾಳೆ, ತೆಂಗು, ಸೆಣಬು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಸಿಪ್ಪೆಯಲ್ಲಿರುವ) ಎಳೆ,—ನೂಲು,—ಕತ್ತ: ನಾರಿಲ್ಲದೆ ಪೂಗಟ್ಟಿ ವೆನೆಂಬ ಪೆರ್ಗಾವಿಲನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೫-೧೦೬); ತೋರಮುಡಿವಿಡಿದು ಕುಡಿಯಂ ನಾರಂ ಸದವಂತೆ ತದೆದು . . . ಒದೆದೊಡೆ ಕೇರು ಪೊರಕ್ಕಂತೆ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಪೊರಕ್ಕಳ್ (ಯೋಗೇಶ. ೨-೫೦). ೨. ಗಿಡ, ಮರಗಳ ಸಿಪ್ಪೆ; ತೊಗಟೆ; ವಲ್ಕು: "ವಲ್ಕುಂ ನಾರಂತಮ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೩೧-೬); ಅದಟಂ ಬಡಪಟ್ಟಿ ಬೆಟ್ಟದೊಳ್ ಪೋಗಿ ತೊಟಲ್ಕು ನಾಗಗಳನುಡಲ್ ಕರು ತಿರ್ದಲೆ ಮಾಡಲಾತ್ ಕಳ್ಳಗಲೆ ಕೋಡಮಂ ನಿನಗೆ ಸಂಚಿತ ಶೌರ್ಯ ಧನಂ ಧನಂಜಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬); ಈಯಡನೆಯಲೆಮದ್ದು ಮರನುಂ ಕಾಯಿ ನಾರುಂ ಬೇರುಮುಭವನ ಕಾಯರುಣಿಯಂ ಕಡೆಗೆ ಮಾಣಲಾಪವೇ ಇನ್ನು (ಬಸಪ. ೧೬-೧೦). ೩. ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ಬಟ್ಟೆ; ನಾರುಮಡಿ; ವಲ್ಕುಲ: ಪುಗಲಿಲ್ಲೇ ಖನ ಮಾಗ್ಗಾಂಮು ನೆಲಸಲ್ ನಾರುಂಟುಡಲ್ ಮೆಲ್ಲೆ ಕೊಂಬುಗೊಳ್

ಪಣ್ಯಲಮುಂಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೦) ; ಸೀರೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ನಾರನುಡು
ವಂತೆ ಸದ್ವರ್ತಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಪ್ರೀತನಾಗಿರ್ಪುದಂ
(ಭಾರವ್ಯ. ೧೧-೧೬೨). ನಾರೈ : ೧. ನಾರು, ನೂಲು, ಕ್ರಿಮಿಜ
ರೋಮ(ಜಂ)ಗಳೆಂದು ಪುಟ್ಟುವು ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯೦-೨೯೫) ; ಎಲೆ ನಾರು ಸುಜುಗು ಗೆಣಸುಂ . . . ದಿಂಡುಮಂದಿ
ನಿತವೊಳಂ ಸಲೆ ಕಾರ್ಯಕೊಡಗುತೊಪ್ಪುವ ಚೆಲುವೆನೆದಿದ ಬಾಚಿ
ಮರಗಳೊಪ್ಪುಗು ವನದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೪-೨೬೧) ; ಕಲ್ಲಲಿ ನಾರುವಂ
ಕೊಳಲು . . . ಸತ್ತು ಹುಟ್ಟಲು ಬಲ್ಲ ನೆಜಿ ಜಾಣೆ (ಬಸವ. ೫೦-೫) ;
ನಾರು ನೂಲು ಕ್ರಿಮಿಜ ರೋಮಂಗಳೆಂದೆ ನೆಯ್ಯಾ ಆ ಸೀರೆ ನಾಲ್ಕು
ತೆಜನಕ್ಕು (ಮಂಗಳಾ. ೧೦೦-೨೬) ; ಹನಿಗೂಡಿ ಹಳ್ಳ ನಾರೊಡಗೂಡಿ
ಹಗ್ಗ ವೆಂಬನುವಿನೊಳ್ಳೆಡೆಗೂಡಿ ಚಕ್ರ ಭನಕವೆತ್ತನು (ಭರಣಿ. ೪೯-೮೨) ;
ನಾರು ನಾರಿಕೇಳದ ಹೊರಗಿನ ಅಂಶ (ಕಮಲ. ೧೫) ; ಹೂವಿನಿಂದ ನಾರು
ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಯಿತು (ಗಾದ). ೨. "ತ್ವಚ್ಛ, ವಲ್ಕಲಂ, ವಲ್ಕು-
೩ ನಾರಿನ ಹೆಸರು, ನಾರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೦) ; ನಾರು ಬೇರಂಜನಂ
ಭುಜಿ . . . ಮಂತ್ರಯಂತ್ರಂ ತಂತ್ರಸಾರ ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶಮಂ
ಬಯಸುವ ವಿಚಾರಿಸಿದ್ಧರು ಸಂಯಂ ಸಿದ್ಧರಾವಂಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೯).
೩. ನಾರನು ಉಟ್ಟರೆ ನಾರದನಾದಾನೆ ಬೂದಿಯ ಬಳಿದರೆ ತಿವನೆ
(ಇಂಚಾಪ. ೯೫-೬೧). ೪. ಬೇಲ, ಮಾವು ಇತ್ಯಾದಿ ಹಣ್ಣು
ಗಳು ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಕಾಯಿ, ಎಲೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ
ಜುಂಗು ; ಬೇಲದ ಹಣ್ಣಿನ ನಾರ ಬಿಸುಟು ತಿರುಳಂ ಮೊಸರಿನೊಳಗಿಕ್ಕಿ
(ಸೂಪಾ. ೨-೧೨) ; ತನ್ನಯ ರೂಪಿಗೆ ಸೇರಿಸುವ ಸತಿಯರ ಬಿನ್ನ
ಪಟ್ಟಿಯನೆತ್ತುವಂತೆ ರನ್ನದಂಗುರವನ್ನಿಟ್ಟಳವೆರಲುಗುರಿಂದ ಪರ್ಜದ
ನಾರನೆತ್ತಿ ದಳು (ಮೋಹತ. ೧೬-೨೨).

ನಾರ ಸೀರೆ = ನಾರುಸೀರೆ : ಬಗೆವೊಡೆ ಕಟ್ಟಿದೀ ಜಡೆಗೆ ತಕ್ಕುದೊ
ಮೇಣ್ಣೊಡೆದಿದ ನಾರ ಸೀರೆಗೆ ಮೊರೆಯೋ ತಪಕ್ಕದನುರೂಪಮೊ
(ಪಾಂಪಭಾ. ೮೧೯) ; ನನ್ನನುಜರ್ ಬನ್ನದ ಕೊಬನುಂಡರ್ ಪನ್ನೆರಡು
ವರ್ಷಂ ಬೇಡರಂತದವಿಯೊಳ್ ನಾರ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟು . . . ಪಂದೆಯ
ಮನದಂತಳ್ಳಾಡುತಿರ್ಪರ (ಪಂಪಭಾ. ೨೧೮-೧೪) ; ಆಕಳಿಗೆಮೈಯಂ
ಜನೆಗೆ ಗೋಡುವೆಯಂ . . . ಬಜುಸೀರೆಗೆ ನಾರ ಸೀರೆಯಂ ಶಾಕಟಿ
ಕಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ರಥಮಂ ಪ್ರತಿಮಾಡಿದನೋರ್ವ ಜೀಯಂ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೨೦) ; ಭಸಿತದ ಭಾಳಲೋಚನೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಭದ್ರಾಂಗಿ
ನಾರ ಸೀರೆಯ ಧೀರೆ (ಗಿಜ. ೯-೧೬ ಪ) ; ಉಜ್ಜ್ವಲಮುಚಿಕಾಂಚಿಯಿಂದೆ
ಸೆವ ಮಧ್ಯದೊಳಂತುಗೆ ನಾರ ಸೀರೆಯಂ ತಳೆವೆ (ದಶಕ. ೮-೨೯) ;
ನಾರ ಸೀರೆಯನುಡುವೆನೆಮಗಾಹಾರವೇ ಫಲಮೂಲತತಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೧೨) ; ಸಂತವಿಸುತತ್ತೆಯನು ಸತಿ ನಿಜಕಾಂತನಿತ್ತಾ ನಾರ ಸೀರೆಯ
ನಾಂತುಕೊಂಡಳು (ತೊರಾ. ೨-೩-೪೧). ನಾರಾಗು = ಬಡಕಲಾಗು ;
ಕೃತವಾಗು ; ನರಗಳು ಕಾಣುವಂತಾಗು ; ಕುರಿಗಳು ಸೆವದು
ನಾರಾದವು (ದೂರ್ಗ. ೯೯). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ನಾರ್ ; ತುಳು.
ನಾರ್, ನಾರು ; ತೆಲು. ನಾರ]

ನಾರ (ಗು). ೧. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಮಾನವೀಯ :
'ನಾರಲೋಕ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ನೀರು ; ಜಲ : 'ನಾರದ'
ಪರಾ. ೩. ಆಗತಾನೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಸುವಿನ ಕರು. ೪. ಮನು
ಷ್ಯರ ಗುಂಪು ; ಜನಸಮೂಹ. [ಸಂ.]

ನಾರಂಗ (ಗು). ೧. ಕಿತ್ತಳೆಬಣ್ಣ ವುಳ್ಳ ; ನಸುಗೆಂಪಾದ ; ಕೇಸರಿ
ಬಣ್ಣದ : ನಾರಂಗ ಸಕಳನಟ್ಟಿಯ ಪುಯಿಗಳಂತೆ ನಭಕ್ಕೆ
ಮಿಳಿದು ಮಿಕ್ಕಿಸಿ ಪಾಪುವ ನೆತ್ತರ ಸುಟ್ಟುರೆಗಳುತುಡುಕುಂಕರಾ

ಕಾರಮಾಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೪೦ ಪ). (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು ; ಕಿತ್ತಳೆ : ಕಬ್ಬಲಿಸುತ್ತಿ ಪೊಲಿನಳ್ಳಿ
ಪಣ್ಣಿಲೆವ ನಾರಂಗಂ ಫಲವ್ಯಾತದಿಂ ನೆಲನಂ ಮೋಡುವ ಮಾತುಳುಂಗೆ
ಮೆಸೆಗೊಂ (ಅದಿಪ್ಪ. ೧-೬೬) ; ನಾಯಿಗೆ ನಾರಂಗಬ್ರವ್ರಕ್ಕೊಡೆ
(ಸರ್ವಜ. ೧೮೬-೮೫೬) ; ನಾರಂಗಂ . . . ಸೋಗಯಿಸುತಂ ನೇರಿದವನಿ
ಸಿಪ್ಪುವಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಂ ಪೆಂಪಿಂ (ಪಾಪ್ಪಾ. ೧೩-೯೬) ; ಒಂದು ಫಲವದು
ಪಲಸು ಮೇಣ್ಣಾರಂಗಫಲವೊಂದು (ಬಸವ. ೧೯-೬೬) ; ಅವ ಕಾಲದೆ
ಲಾದೊಡೆಯಾ : ಫಲವೀವುತಹ ಪಲತೆಜದ ನೇಜುಲು . . . ನಾರಂ
ಗಾದಿ ತರುಲತೆಯ . . . ತಿವಿ ಚೆಲಿಸುವ ಕುಕುಟಕಪ್ಪಮರಾವಳೆಯ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಈಕೆ : "ಮೇದಿನಿಯೊಳ
ಗೀಳೆಯನ್ನೊಡು ನಾರಂಗಂ" (ಕವಿ. ೬೫) ; ಈ ರೀತಿಯಂ ನಿಂಜಿ
ಕಿತ್ತೀಳೆ ನಾರಂಗ ಹೇರೀಳೆ ಕಂಚ ನಿಂಬೆಯ ಕಾಯ ಕುಸುರಗಳನಾ
ರಸವೊಡೆಯಂದಂತೆ ಹುಳಿದೆಗೆದು (ಸೂಪಾ. ೩-೧೦). ೪. ಈಳೆಯ
ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ (ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಂಜನಗಳನ್ನು
ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡುವ) ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು ; ಹೇರಳೆ : "ವರಾವಶಾ
ಭಿಧಾನಂ ನಾರಂಗಂ" (ವಿಸ್ತುತೋ. ೩೪-೬) ; "ವರಾವಶಾ,
ನಾರಂಗಂ . . . ನಾದೇಯಾ, ಭೂಮಿಜಂಬುಕಾ-ಈಳೆ ನಾರಂಗಂ"
(ನಾಚರಾ. ೧೦೬) ; ನೂಲಕಾಯಿ ಬಿಲ್ಲಕಾಯಿ ಗಂಧದ ಮನೆ
ನಾರಂಗದ ಕಾಯಿ (ಜನ್ಮಪ. ೪. ೬೬-೧೫೧) ; ನಿಂಬೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ
ನಾರಂಗವೆಂಬುದುಂಟು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಕ್ಕರಿಗಂಚಿ, ಕಂಚಿಕಾಯಿ ಎಂಬ
ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ಕೃಷ್ಣ. ೧೬೮) ; ನಾಯಿಗೆ ನಾರಂಗದ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ ?
(ಗಾದ). ೫. = ನಾರಂಗವಟ್ಟಿ : ನೇಜಾಲ ರಕ್ತಜಾಮರಂಗಳೊಳಂ
ದಿಗಿದ ನಾರಂಗದ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನೊಳಂ . . . ಎಸೆವ ಮಂಟಪಂಗಳ
ಸಡುವಣ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪಟ್ಟಿವಹೆಯೊಳ್ ನಿಲಿಸಿದ ಕಾಮದೇವನನತಿ
ಪ್ರೀತಿಯಿಂದರ್ಚಿಸಿ (ಪಾಂಪಭಾ. ೬೮೩). [ಸಂ.]

ನಾರಂಗವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಿತ್ತಳೆಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟಿ ; ನಸುಗೆಂಪುಬಣ್ಣದ
ವಸ್ತ್ರ : ನಾಂದ ನಾರಂಗವಟ್ಟಿಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನಂಬರದೊಳ್ಳಟ್ಟಿದ
ಳೆಂಬಂತೆ ಸಂಜೆಸಂಜಾತಸ್ವರಾಗಪಟಲಮಂ ಪಸರಿಸಿ (ಪಾಂಪಭಾ. ೬೬೫) ;
ಭೃಂಗಕುಂತಳೆಯು ನಾರಂಗವಟ್ಟಿ ಶೃಂಗಾರವಾಗಿ ನಿಂದಿ ಹಳು
(ಸೌಂದರಾ. ೩-೪೬). [ನಾರಂಗ + ಬಟ್ಟಿ]

ನಾರಂಗಸಂಘ (ನಾ). ಕಿತ್ತಳೆಮರಗಳ ತೋಪು. -ಗುಂಪು :
ಸಕಲೋದ್ಯಾನಂಗಳೊಳ್ ಸಂತತ ರಸಭವಪ್ರಾತದಿಂ ಸೇವ್ಯಮಲ್ಲಿ ಕರಂ
ಖರ್ಜೂರವೃಂದಂ . . . ಬೀಜಪೂರಪ್ರಕರಂ ನಾರಂಗಸಂಘಂ (ಪುಷ್ಪಾ. ೯-೧೫). [ನಾರಂಗ + ಸಂಘ]

ನಾರಂಗಿ (ಗು). ೧. = ನಾರಂಗ ೧ : ಆ ನೀಲಸಲಿಲದಲಿ ಕೊರೆದು
ನಾರಂಗಿಪಥ ದಿನಕರನು ನಡೆಯಿಸುವ ದಿನದಿನದ ಅವನ ರಥ
(ದ್ವೈವಾಚ್ಯ. ೪೬-೧೧). (ನಾ). ೨. = ನಾರಂಗ ೨ : ನಾರಂಗಿಯ
ಸಸಿಗೆ ನೀರು ತಂದಜದಿದರೆ ಮಿಜಾದಮೃತವನೀವಂತೆ ಹಿರಿಯರ
ಕಾರುಣ್ಯವೆಂದ (ಸರ್ವಜ. ೬೯೮). [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಾರಂಗೀ]

ನಾರಂದ (ನಾ). = ನಾರದ ೧ : ನಾರದ ಫಟ್ಟಿಸುತೆಡ್ಡು ಕೊಡು
ನಸಿಷ್ಠಂಗೆ ಭಾಷೆಯನು ಕೌತಿಕ ಎಂದನು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೪) ;
ಶಕುಂತಲ ಕಜುವೆಂದನೆ ಧರಗೀತವಂದಂ ಪವನಮಾರ್ಗದಿಂ ನಾರಂದಂ
(ಪುಷ್ಪಾ. ೫-೬೧) ; ಸಂದಣಿಸಿದ ಸಭೆ ಸುಮ್ಮನಾಗಲು ನಾರಂದ ನುಡಿ
ದನು ಕೌತಿಕಗೆ (ಪರಸಾಂ. ೧-೨೬). [೨ ಇದು 'ಭಂದಸ್ಥಿ'ಗಾಗಿ
ಮಾಡಿಕೊಂಡ ರೂಪ.] [← ಪಾಂಪ]

ನಾರಂಬೇಳೆ 'ನಾಟುಂಬೇಳೆ' ನೋ.

ನಾರಕ (ಗು). ೧. ನರಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ನರಕದ: 'ನಾರಕ ದುಃಖ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಪ ಮಾಡಿದವರು ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ಪಡೆಯುವರೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಒಂದು ಲೋಕ; ನರಕಲೋಕ: "ನಾರಕ, ನರಕ, ನಿರಯ, ದುರ್ಗತಿ: —ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನರಕದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೪); ವಿಚಾರಿಸದೆ ನುಡಿದವರಿಗಿಂತಲೂ ನಾರಕದ ಫಲ ತಪ್ಪದು (ಕುವ್ಯಾಲು. ೪-೯೧). ೩. ನರಕಲೋಕದಲ್ಲಿರುವವನು; ನರಕಲೋಕವಾಸಿ: "ನಾರಕಾ, ಪ್ರೇತಾ, ಯಾತಾ, ಅತಿವಾಹಿಕಾ: —ಈ ೪ ನಾರಕರಾ" (ಪಲಾಯು. ೧೦೩-೩); ಎರಡನೆಯ ನರಕದೊಳ್ ಮೂಡುಸಾಗರೋಪ ಮಾಯುಷ್ಯಮನೋದಯ ನಾರಕನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಸತ್ತು (ವಿದ್ಯಾರಾ. ೧೬೮-೨೬); ಸೀಳಿಗಳನ್ನು ನಾರಕಕ್ಕೆ ತಂದು . . . ಸೀಳುತಗುಳು ನವನಾರಕರಂ (ಸುತುಮಾ. ೧೧-೪೨); ವಿಶೇಷದಂ ನರಕಗತಿಯೊಳ್ ಪ್ರಥಮಪುಣ್ಯದಂ ನಾರಕರಾ ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಗಳ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೧); ನಾರಕನಪ್ಪು ದೊಂದೆಡೆಯೊಳೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಕೃತಪುಣ್ಯಬಂಧದಂ ಚಾರುಗುಣಾಮರಾಧಿಪತಿಯಪ್ಪುದು (ಜೀವಸಂ. ೮೩-೨೪); ನಾರಕ ರೋಕಧಿಕನಾರಕರಾರನೆ ಮನ್ಮನಮೆ ವಿಪಯವೈತರಣಿಯೊಳಂತೋರಂತೆ ಬಂದೊಡಂ ಮತ್ತಾರಯದಲ್ಲಿಯೆ ವಿಮೋಹಿಸಿಪುರದಲೊಂದಂ (ಉಸಾರ. ೧೬೧). ೪. ಪಾತಕ; ಪಾಪ; ದುಷ್ಕೃತ್ಯ: "ದುರಿತಂ ಪಾಪ ಮಧರ್ಮಸ್ವರೂಪಂ . . . ನಾರಕಂ ಮಳಂ ದುಷ್ಕರ್ಮಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೨೦-೧೨). ೫. [ಜೈನ] ದೇವ, ಮನುಷ್ಯ, ತೀರ್ಥಂ ಮತ್ತು ನಾರಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾದ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನರಕ ಗತಿ: ನಾರಕ ತೀರ್ಥಗತಿ ಸಂಸಾರಿಗೆ ಪಾಪೋಪಶಯದೆ (ಅದಿಪು. ೧೧-೩೮); ನಾರಕ ತೀರ್ಥಪ್ರವೃತ್ತಿವಾರಕಮನೆ ಗತಿಹತುಷ್ಪ ಯಂಗಳೆ ಸಲೆ ಸಂಸಾರದ್ರವ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಾದ್ಯಾಽಮಿತಿಭೇದದಿಂದಮದು ಪಂಚಾತ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೬). 'ಚತುರ್ಗತಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಾರಕದುಃಖ (ನಾ). ನರಕವಾಸದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವ ದುಃಖ; ನರಕದುಃಖ: ನಾರಕದುಃಖಮಂ ಸಜ್ಜೆಯೊಳೊಡುವೆನೋ ಪಲ ಕಾಲಮಾತನಂ ಎಂದು ನಿಶಾಚರಂ ರೋಷಾವೇಶಮಾನಸಂ ಮಾನಸ ದೊಳೆ ಬಗೆಯುತ್ತುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೬). [ನಾರಕ + ದುಃಖ]

ನಾರಕಪಟಲ (ನಾ). [ಜೈನ] ನರಕಗಳಲ್ಲಿಯ ನಲವತ್ತೊಂಬತ್ತು ಭಾಗ, —ಸ್ವರ: ೧೨ ರತ್ನಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನೂರು, ಶರ್ಕರಾ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು, ವಾಲುಕಾಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು, ಪಂಕಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಏಳು, ಭೂಮಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಐದು, ತಮಃ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು, ಮಹಾತಮಃಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು—ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ನಲವತ್ತೊಂಬತ್ತು ಪಟಲಗಳಿವೆ: ನಿನ್ನಮಂ ಸ್ವಮಿತ ಸಾಗರಚರಧರಣೀಂದ್ರಂ ತೀವ್ರದುಃಖಮನನುಭವಿಸುವುದನುಡು ಮೋಹದಿಂ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಳಿಸಿದನಾ ನಾರಕಪಟಲಂ ಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೪ ವ). [ನಾರಕ + ಪಟಲ]

ನಾರಕಶರೀರ (ನಾ). ನರಕಲೋಕವಾಸಿಯ ಶರೀರ: "ಅಪು ತಾನುಸುಕ್ತಮದೊಳ್ . . . ಪುಟ್ಟು ಪ ನಾರಕಶರೀರಾಯುಷ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಂಗಳ್" (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೬ ವ). [ನಾರಕ + ಶರೀರ]

ನಾರಕಸ್ಥಳ (ನಾ). —ನಾರಕಾವಾಸ: ರಾಜನಾದಾತನಿಗವಸ್ಥಾಪು ನಾರಕಸ್ಥಳವನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಪರದಲಿ ಬೇಡಿಸಿದ್ದೆವಿದು (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೩೦). [ನಾರಕ + ಸ್ಥಳ (= ಸ್ಥಳ)]

ನಾರಕಾವಾಸ (ನಾ). ನರಕಲೋಕ: ಬೇಸಟಿ ಲೋಕಮಂ ತಗುಳ್ಳು ಸುಟ್ಟುಬಲಿಂದೆ ಖರಾಂತು ನಾರಕಾವಾಸದೊಳಾಬ್ಬವೋ ಲಪರನಾರ್ಥಿಯೊಳಾಬ್ಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೮೧). [ನಾರಕ + ಆವಾಸ] ನಾರಕಿ (ನಾ). ನರಕದಲ್ಲಿರುವವನು; ನರಕಲೋಕವಾಸಿ: ಅಂತಕಂ ತಾನಾದೊಡೆ ನಾರಕಿಗಳಂ ಬಾಧಿಸುವುದಲ್ಲದಸುರಸಂಹಾರಕನ ಸೇವೆಯಂ ಮಾಡುತಹ ನಮ್ಮ ಪರಿವಾರಮಂ ಕೊಲ್ಪಡಧಿಕಾರಮೆತ್ತ ನದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೩೩); ರಾಯನತ್ತಣಂ ಬಳಸಿ ವರ್ಷ ಗಾಳಿಯ ಸೋಂಕಿಂ ನಾರಕಿಗಳನಿಸುಂ ಬೇತರಿಸಿ ತಣ್ಣಗೊಂಡು ಕಟ್ಟುಬ್ಬರದ ಬೇನೆಯಂ ಸೈರಿಸಂತಿರಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೨-೨೯); ಮುಂದಿನ ಸಾಂಕರ್ಯಸ್ಥಿತಿಗೂ ಧರ್ಮಗ್ನಾನಿಗೂ ಕಾರಣನಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನ ಪಿತ್ತಗಳೂ ನಾರಕಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ (ಭಾರವ. ೧೧೨). [ಸಂ. ನಾರಕಿನ್] ನಾರಕಸೆ (ನಾ). (ಕಾಗದ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಕಚ್ಚಾವಸ್ತುವನ್ನು ಕೊಡುವ) ಅಗಸೆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕಾಗದವನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಚ್ಚಾವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳಾವು ವೆಂದರೆ, ನಾರಕಸೆ (Linen), ಸಣಬು . . . ಒಣಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾ ದುವು (ಮುದ್ರಕ. ೬೬). ಇವರ ಉಡುಪು ನಾರಕಸೆ ಮತ್ತು ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ್ದು. (ಪ್ರವಾಹ. II, ೧೨೬).

[ನಾರು (< ನಾರ್) + ಅಗಸೆ]

ನಾರಚೆ, ನಾರಸ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ; ಶರ: ನಡುಕಂ ಮೊಗಮಂ ಪೇಚಕ ದೆಡೆಯಿಂದೊಂದೊಂದೆ ನಾರಂ ನುಸುಳಿ ಪಡೆದೊಡೆದುದಿಭಮಾಲೆ (ಹಗವಿ. ೧೨-೨೦); ವಿವರಂಗಳಿಂದಮೊಗವೆ ಗುರುವ ಮೊಗೆ ನಾರಚ [ಚೆ]ಕೆ ಮೇಲೆ ಮುಸುಟಾದ ಭೃಂಗೀನಿವಹದ ಗಣುಗಣುಗೆಡೆಯನೆ ಗವಾಕ್ಸಮಂಗಳನ ದೊಡೆಗೆ ತೊಣೆಯನಿಸಿರ್ಕಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೬೨); ಅರು ನಿನ್ನವೊಲೆಯು ಹರಣನ ನಾರಚೆವರೆಡ್ಡವರು. (ತೊರಾ. ೬-೫೧-೬). ನಾರಸ: ೧. "ಪ್ರಕ್ಷೇಪದನ, ನಾರಾಚೆ: —ನಾರಸದ ಹೆಸರುಗಳು, ನಿಡುಗೋಲು, ನಿಡುಸರಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೂಪಾದ ಆಯುಧ: ನೀಲಗಪ್ಪಡದೊಗೆ ಘಾಳಿಯು ಸೀಲೆ ಕೊಂಕಿಯ ನಾರಸಂ ಸೆಳೆಗೋಲು ಒಂದಟ್ಟಿಯ ಕರಹು ನಾಯಿಗಳ ಬಾಯ್ಕಟ್ಟು ಒಳಿಯಿಂದಿವು ಮೆಟ್ಟಿಯೆ (ಬಸವ. ೩೧-೪); ಮೋದುವ ಬಡಿಕೋಲುಮಿಡುವ ನಾರಸಮವ ಸಂಪಾದಿಸಿ ಬೇರೆಯು ಭರದಿಂ ವ್ಯಾಧಂ ಕಾನನಮನೆಯು ಪೊಕ್ಕಂ ಭರದಿಂ (ಸನ್ನಾ. ೬-೨೧೦). [< ಸಂ. ನಾರಾಚೆ]

ನಾರಚ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ (ಪದಾತಿ)ನಮೂಹದಿಂದ ಉಂಟಾದುದು: ಅವಿಧೇಯಧ್ವಜನೀಶಾಟನವಹಂ ಸಾಗಾಳಿಯಂ ಗಾಳಿಯಂ ಜವದಿಂ ಗೆಲ್ಲಿಸಮಾರ್ಥ ಸೂಂಕೆ ನೆಗೆಯಲ್ ಸೇನಾರಜಂ ನಾರಚಂ . . . ಸಂಹರಿಸಿದಂ ಕಂಜೋದರಂ ಜೋದರಂ (ಹಗವಿ. ೧೨-೧೯). [ಸಂ.]

ನಾರಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ: ಈ ಗ್ರಾಮದ ಚತುಸ್ಸೀಮೆಗೆ ಸಲುವ ಸಂಜೆ ಪುಂಜೆ ವಾನ್ ಪಯರು . . . ನಾರಡೆ ಬಳುಕುನಿರು ಉರ ಸಂತೆ ಮೊದಲಾದ ಹಲ ಉಪಾಧಿಗಳು ಸಹ (ಪ್ರಾಣ. IX—II, ೬೪-೬೬; 1472). [?]

ನಾರಣ 'ನಾರಯಣ' ನೋ.

ನಾರಣಬ್ಬೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ನಾಗಿಯಬ್ಬೆಗಳಬ್ಬೆ ನಾರಣಬ್ಬೆಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ನೈರುತಿಭಾಗದ ಮುಟ್ಟಿದ ಕರೆಯ ಎರಡು ಕಡೆ ಗೋಡಿನ ನಿಪ್ಪರಿಯೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XII, ೩೦೨. ೩೯-೩೩; ೨೨೦)

[ನಾರಣ (< ನಾರಯಣ) + ಅಬ್ಬೆ]

ನಾರಣಾಗಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಎಜೆಯಂಗ ಗಾವುಣ್ಣುನುಂ ಪೆರ್ಯಾದ. ಕುಳುವತ್ತಿ ಬೇಡಗಾವುಣ್ಣುನುಂ . . . ಮಾರಯ್ಯಂಗಿ ದಾನಸುಗೊಟ್ಟಿರುತ್ತರಾಯಣದ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಅದಿಕ್ಕವಾರ ಮಾಗೆ ನಾರಣಾಗಾಲ ದಿಟಂ (ಮೈಲಿ. ೧೯೩೫. ೧೭-೧೫; 1010); ೫೫ ಇದನ್ನು 'ನಾರಾಯಣಮಂಗಲ' ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. 'ಗಾಲ' ಎಂದು ಕೊನೆಗಾಣುವ ಊರಿನ ಹೆಸರಿನ ಭಾಗ 'ಮಂಗಲ' ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿರಬಹುದು. [?]

ನಾರದ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ದೇವರ್ಷಿಯ ಹೆಸರು : ೫೫ ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾನಸಪುತ್ರರಲ್ಲೊಬ್ಬನಾದ ಈತ ಕಲಹಪ್ರಿಯನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ; ವೀಣಾವಾದನದಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತ : ಕಮಲಸಂಭವನಂದನನೆಂದು ನೋಟಕರ್ ತಳವಳಿಗಾಗಿ ಸಾರಿವರಿ ನೀರದಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಾರದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩); ಅವ ಕಾಳಗದೊಳಂ ಕಣ್ಣಾರದಂ ನಾರದಂ (ಪಂಪಮಾ. ೩-೧೮); ಇಳವ ಜಡೆ ಬಳವ ವೀಣಾಕಳಸ್ಸನಂ . . . ಮುಖಮಂಡಳಂ ದ್ರಿಕ್ಕಿಯೊಪ್ಪೆ ನಾರದಂ ನಡೆತಂದಂ (ಗುಳ. ೪-೩೪); ನಾರದನಂತೆ ಕಂಡವರ ಕೊಂಡೆಯ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೪೧-೧೨); ನಿಜರಮಣನಂ ನಾರದಮುನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಬಳಿಕೊಡೆಯರುಂಟೆ ನಿನಗೆ (ಚೈದುಭಾ. ೭-೨೩). ೨. ಮೋಡ; ಮೇಘ. ೩. ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಮಶೈವ ಸ್ಕಂದ ಲೈಂಗ್ಯಾದಿಕ ನಾರದ ಮತ್ಸ್ಯ ಕೂರ್ಮ ಸ್ಕಂಧ ವಾಮನ ಗಾರುಡ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ವಾರಾಹನಿರತ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ವೈಷ್ಣವ ಪರಭವಿಷ್ಯದ್ಯಾವತ ವಿಸ್ತರಣ ಪದ್ಮಾಗ್ನೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಕೈ[ವ್ಯ]ವರ್ತ ಸಾಂಗದಿಂದ ಪ್ಲಾದಪಪುರಾಣಂಗಳೊಳಿಸೆವ ಭಸಿತೇವಾಸಂಗವಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೩-೭೩). ೪. ಶಿವಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಪ್ರಮಥರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ನಾರದನೆಂಬ ಗಣೇಶ್ವರನಂತೆ (ಎಣ. V. ೨೪೩-೨೨; ಸು. 1200). ೫. [ಜೈನ] ಒಂಬತ್ತು ಜನ ನಾರದರ ಗುಂಪು : 'ನವನಾರದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾರದಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೫೫ ನಾರದನಿಗೆ ಸನಕ ಸನಂದನಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಉಪದೇಶ ರೂಪವಾದ ಒಂದು ಪುರಾಣ. ಇದರಲ್ಲಿ ೨೫೦೦೦ ಗ್ರಂಥಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ವರ್ಣನೆ, ನಾನಾಧರ್ಮಗಳ ವಿವರಣೆ, ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆ, ವೇದಾಂಗ, ಶುಕ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ, ಪ್ರತಿತಿಂಗಳೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ವ್ರತಗಳು ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಿವೆ : ಬೃಹತ್ಕಲ್ಪ - ನಾರದಪುರಾಣ, ವಾರಾಹಕಲ್ಪ - ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಪುರಾಣ (ಭಾರದ. ೧೪೩). 'ಅಷ್ಟಾದಶಪುರಾಣ' ಪರಾ.

[ನಾರದ+ಪುರಾಣ]

ನಾರದವೀಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ : ಬಳಕೆ ವಿಪಂಚಕೆ . . . ನಾರದವೀಣೆ . . . ಕಾಲಕೀಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂವು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ (ವಿನೇಶ. ೨೫೩). [ನಾರದ+ವೀಣೆ]

ನಾರದಸಂಹಿತೆ (ನಾ). = ನಾರದಸ್ಮೃತಿ : ರಾಜನು ದೇಶವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರತಿಫಲವೇ ತೆರಿಗೆ ಗಳೆಂದು (ಸಂ. ಕರ) ಗೌತಮಸಂಹಿತೆ, ನಾರದಸಂಹಿತೆ ಮುಂತಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಭಾವಿಸುತ್ತವೆ (ಕಲಾ. ೩೯೩). [ನಾರದ+ಸಂಹಿತೆ]

ನಾರದಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಾರದ ನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ : ನಾರದಸ್ಮೃತಿಯು ಕ್ರಿ. ಶ. ೪-೫ ಶತಮಾನಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿನದೊಂದು . . . ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ

ಸ್ಮೃತಿಯು, ವಿಷ್ಣುಸ್ಮೃತಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನದಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪಂಡಿತರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೫೦); ನಾರದಸ್ಮೃತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಲಿಖಿಯ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ (ಕಲಾ. ೧೩ ಅಡಿಬಿ).

[ನಾರದ+ಸ್ಮೃತಿ]

ನಾರದೀಯಪುರಾಣ (ನಾ). = ನಾರದಪುರಾಣ : ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ಪದ್ಮಪುರಾಣ ವೈಷ್ಣವಪುರಾಣ ಶೈವಪುರಾಣ ಭಾಗವತಪುರಾಣ ನಾರದೀಯಪುರಾಣ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಪುರಾಣ ಆಗ್ನೇಯಪುರಾಣ ಭವಿಷ್ಯಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣ ಲೈಂಗಪುರಾಣ ವಾರಾಹ ಪುರಾಣ ಸ್ಕಂದಪುರಾಣ ವಾಮನಪುರಾಣ ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ ಮತ್ಸ್ಯ ಪುರಾಣ ಗಾರುಡಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣನೆಂಬವೇ . . . ಹದಿನೆಂಟು ಮೂಲಪುರಾಣಗಳು (ವಿನೇಶ. ೮). [ಸಂ.]

ನಾರಯಣ, ನರಯಣ, ನರೇಯಣ, ನಾರಣ, ನಾರ್ಣ (ನಾ).

೧. ನಾರಾಯಣ : ವಿಷ್ಣು : ದ್ವಿಜಗುರು ದೇವತಾಜ್ಯೋಷನ ಪರೋನಾರಯಣಚರಣನೊಡ್ಡತ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುಗೋಪ ಮಹಾಧಿರಾಜ (ಎಕ. I, ೧-೯; ಸು. 466); ಕಾವುದಾನತ ಜನಪ ಗದುಗಿನ ವೀರ ನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧); ನಿಜಪುರತ ಹೊಕ್ಕನು ವೀರನಾರಯಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೫). **ನರಯಣ :** ೧. ಮಿಗೆ ಕಳವಳಿಸಿ ಪದಂಕಿಸಿ ಕೊಳುಕೆ ಭೂಪತಿತಿಲಕ ಚಿಂತಿಸಿ ನೆನೆಪುತಿದ್ದನು ವೀರನರಯಣನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೯೪); ಭಯದಿ ಕುಂತಿಸೊನುಗಳು ಮಲಗೊಳುಕೆ ಲಿರ್ಮದು ವೀರನರಯಣನ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೫೩). ೨. ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಪ್ರತಿಮೆ, -ವಿಗ್ರಹ : ಎವಂಜ್ಞಲ್ಲೊನ್ನು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ನೆಲನ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಪದ[ಜ್ಞ]ಲಿಗಂ ಒನ್ನು ನರಯಣನ ಪಾನಗೊಟ್ಟ (ಸಾಂ. XI-1, ೩೫-೧೦; 933). **ನರೇಯಣ :** ೩. ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ನರೇಯಣ ಬೊಮ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲುತ್ಪನ್ನ ಸತ್ಯಾದಿ ಲೋಕದಲಿ (ವೈಕುಂಠ. ೨-೩). **ನಾರಣ :** ೧. "ನಾರಣ (ನಾಣ) - ನಾರಾಯಣ (ನಾಣ - ನಾರಾಯಣೇ)" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೧). ೩. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವೇದ ನೇದಾಂಗ[ಮನೋದ]ದ ಸಾಸ್ತ್ರಮನಾದಿಮುಢ್ಯಾಂತಮುಡಾಯದೆ ನಾರಣಂಗಾದುದು ಕವಿತೆ ಸದಜಮೇ (ಸಾಂ. XI-1, ೪೨-೩೫; ಸು. 971). **ನಾರ್ಣ :** ೩. 'ನಾರ್ಣಯ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ನಾರಾಯಣ]

ನಾರಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : ಸರುಕಲು, ನಾರಲೆ, ಸರನೆ, ಮುನ್ನು, ಮಡಿಕೆ (ಮೈಲಿ. ೩೪-೧೩೦೧). [?]

ನಾರವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಮರಗಳು : ಹೆಸವ . . . ಅರಸಿನಬೂರುಗ, ಚಡಲೆ, ನಾರವಳ್ಳಿ, ನೀರವಳ (ಸಮ್ಮನು. ೨೩೩).

[?]

ನಾರವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಸಂಕೀರ್ಣ . . . ಕರೇ ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಶಿರಂಟು, ನಾರವೆ, ಕೂಲಿ, ನೆಕ್ಕಲು, ತುಳಸಿ (ಸಮ್ಮನು. ೨೩೪). 'ನರವೆ' ಪರಾ. [←ತೆಲು. ನಾರುವೆ]

ನಾರಸ 'ನಾರಚ' ನೋ.

ನಾರಸಿಂಗ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೇ ಯದು; ನರಸಿಂಹ : ವೈಕೋದರಂ . . . ಧೃತಕನಹೃದಯಸಪ್ತ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನುಮಂ ಪೋಲ್ವ ನಾರಸಿಂಗನಂತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೨ ವ). 'ನರಸಿಂಗ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಾರಸಿಂಹ]

ನಾರಸಿಂಹ (ಗು.) ೧. ನರಸಿಂಹನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : ಸುಧನ್ವಂ ಕೂಡದೂರಿಯಂ ನಾರಸಿಂಹಜಪದಿಂ ಜಯಿಸೆ (ಚೈದುಭಾ. ೧೨-೧). (ನಾ). ೨. = ನಾರಸಿಂಗ : ನಾರಸಿಂಹನೆಂಬೊ ದೇವನು ನಂದಿದಂಥ

ನರಸಿಂಹ ಪರವ ಕೊಡುವನು (ಪುರಂದ. ೪-೭೭೭೭). ೩. ಕಾಮಿ
ಕಾಗಮದ ಮೂರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬಳಿಕ ಉತ್ತರ
ಭೈರವೇಶ್ವರ ನಾರಸಿಂಹವೆಂಬವೇ ಕಾಮಿಕಾಗಮದ ಪ್ರಭೇದಗಳು
(ವಿನೇಶ. ೭೪); ಕಾಮಿಕಾಗಮಕ್ಕೆ ಮೂರು ಉಪಾಗಮಗಳಿವೆ—
ಉತ್ತರ, ಭೈರವೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ನಾರಸಿಂಹ (ಕಶಾಪ. ೧೨೬). [ಸಂ.]
ನಾರಸಿಂಹಪುರಾಣ(ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಉಪಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
೧೫ ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ವಿಷ್ಣು ನರಸಿಂಹಾವತಾರದ ಕಥೆ ವರ್ಣಿತ
ವಾಗಿದೆ : ಸನತ್ಕುಮಾರಪುರಾಣ ನಾರಸಿಂಹಪುರಾಣ ನಂದಿಪುರಾಣ
ಶಿವಧರ್ಮಪುರಾಣ ದೂರ್ವಾಸಪುರಾಣ ನಾರದೀಯಪುರಾಣ ಮೂನಪ
ಪುರಾಣ ಉತ್ಸವಪುರಾಣ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ ಮಾರುತಪುರಾಣ
ಕಾಳೀಪುರಾಣ ವಾಸಿಷ್ಠಪುರಾಣ ಲೈಂಗಪುರಾಣ ಸಾಂಬಪುರಾಣ
ಸೌರಪುರಾಣ ಸಾರಾಶಪುರಾಣ ಮೂರ್ತೀಪುರಾಣ ಭಾರ್ಗವಪುರಾಣ
ವೆಂಬವೇ ಆಯಾ ನಾಮಭೇದವುಳ್ಳವುಂಟು ನಿರೂಪಿತಂಗಳಾದ
ಹದಿನೆಂಟು ಉಪಪುರಾಣಗಳು (ವಿನೇಶ. ೯).

[ನಾರಸಿಂಹ + ಪುರಾಣ]

ನಾರಸಿಂಹಾವತಾರ (ನಾ). ವಿಷ್ಣು ವಿಷ್ಣು ದಶಾವತಾರಗಳಲ್ಲಿ
ನಾಲ್ಕನೆಯದು : ೧೫ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಕೊಲ್ಲು
ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಂಬದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದನೆಂದು ನಂಬಲಾದ,
ಅರ್ಧಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಅರ್ಧಸಿಂಹದ ರೂಪವುಳ್ಳ ಅವತಾರ :
ಇಲ್ಲಿ ನಾರಸಿಂಹಾವತಾರವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ
(ಭಾರದ. ೧೪೫). 'ನರಸಿಂಹಾವತಾರ' ಪರಾ.

[ನಾರಸಿಂಹ + ಅವತಾರ]

ನಾರಳು 'ನಾನಲಾ' ನೋ.

ನಾರಾಚೆ (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ (ಉದ್ದವಾದ
ಐದು ಗರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ:
ನೇಜಿಗೊಂಡು ನಾರಾಚೆ ನೇಜಿಗಾಣಲ್ಪಾತುರ್ದಿಲ್ಲ ದೀರಕೆ ದೀಯ
ಕ್ಕಿಡುವದಿಂಗಳೊಳಾರ್ ದೊರೆ ನೇಜಿ ಕೋರ್ಕುಮೆ. ಶತ್ರುಜನಕ
ಮರ್ಥಜನಕ್ಕೂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೪) ; "೧. ಬಾಣ. ೨. ತೂಕ
ಮಾಡುವ ತ್ರಾಸು" (ಗದಾಸಂ. ೯೪ ಬಿಪ್ಪಣಿ); ೧೫ 'ನಾರಾಚೆ'
ಮತ್ತು 'ನಾರಾಚೆ' ಎಂಬ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳ ಉಚ್ಚಾರ
ಸಾಮೀಪ್ಯದಿಂದ ಕ್ಲೇಷೆಯ ಚಮತ್ಕಾರವು ಹೊರಹೊಮ್ಮು
ವಂತೆ ಕವಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವಂತೆ ಕಂಡುಬರು
ತ್ತದೆ. ೨. ಬಾಣ ; ಸರಳು : "ಸರ್ವಾಯಸಿ, ಪ್ರಕ್ಷೀಳನಿ,
ದಿವನಿ, ನಾರಾಚಿ—ಈ ೪ ನಾರಾಚಿ" (ಹರಾಯು. ೬೬-೬೧೩);
ಅಂತು ಗುರುನಂದನಂ . . . ಕೊಳಗುವ ನಾರಾಚೆದಿನೆಚ್ಚುಮೂರು
ಧೀಮನ ನೊಸಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೯) ; ಸಗಧರನ ನಿಶಿತನಾರಾಚೆ
ಗಣಂ ನಡೆ ಪಾಯ್ ರಿಭುಭಾರುಣಜಲಧಾರಿಗಳಂ . . . ಪೂಜನೆಯ
ರಾಂತು ಕುಡಿದರ್ ಧುರದೊಳಾ (ಜಗದಿ. ೬-೪೨) ; ಒಳಗುಡಿದ ನಾರಾಚೆ
ದೇವಾನಂದದಿ ಹೊಂಬಲಸಮೇಳಗೊಳಗೇಗುವಾವಗಿಯ ಶಿವಿಯಂತೆ...
ಸತಿಯಳಲು ನೀಗಿಯೊಳಗಣ ಪಾಳೆಗಿಡಿಯಾದುದು (ಹಳಕಾ. ೧೨-೧೩);
ಕಡುಮನದ ಹಾಯ ನಾಲ್ಕರಂಗದಿ ಹೊಕ್ಕು ಹಾಯವವು ರುಂಡಿತೆ
ಯೊಳ್ಳಾರಾಚೆ (ಕೂಗಿಯು. ೨೪-೧೧೧) ; ಕತ್ತರೆಯನಟ್ಟಿ ಬರ್ಪಿನನ
ನಾರಾಚೆದಿಂ ಗಾಯಗೊಂಡಿರ್ದಿರ್ದುಳ್ಳ ಕಾದರ್ ನೆತ್ತರ್ ಸೋರ್ವ
ಸೋನೆ ತುಂತುರ್ ಮಳೆಯೊ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧-೯೯) ; ಈ ನಾಲ್ಕರ
ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ ಆಹುತಗೊಂಡ ನಾಲ್ಕು ನಾರಾಚೆಗಳೂ ಒಂದೇ
ಮಾದರಿಯವು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೨೧). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ :

ನಾರಾಚೆ ತಗರ್ತಲೆಯಂ . . . ಕವಲಂಬುವೆಂಬಂಕದಂಚಿತ್ತ
[ಬುಂ] ಕುಡುಗಿ ನಡುವಿನಂ ಸಾರ್ವ ಸಾರ್ವಚ್ಛಿಚ್ಛು ಕಾದಿದರಕಿರಣ
ರೊಂದು ಜಾವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೯) ; "ತಕ್ಕದಿಯು ಮುಳ್ಳಿನಂತಿ
ರುವ ಬಾಣ" (ಪಂಪದೀ. ೫೨೪). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ;
ಈಟಿ : ಹೊಕ್ಕು ತಿವಿದನು ಸಬಳದಲಿ ಜಡವಕ್ಕುಲನನಳಿಯಲಿ ಹರಿಣ
ಪಕ್ಕಿದರು ನಾರಾಚೆದಲಿ ಸೈವರಿದು (ಕುವ್ಯಾತ. ೧೩-೨೬) ; ಐಲು
ತಿರು . . . ಭಲ್ಲ ನಾರಾಚೆ . . . ಮೀಟಿಕ ಮುಂತಾದ. ಶತ್ರುಜಯಾತ್ಮ
ರಕ್ಕಾದಿ ಸಾಧನವಿಶೇಷಂಗಳೆಂಬಂ (ವಿನೇಶ. ೨೪೧); ನಾರಾಚೆವೆಂದೂ
ಜೊರೆಯೆಂದೂ ಅಂಕುಶವೆಂದೂ ಪ್ರಾಸವೆಂದೂ . . . ಈ ಮೂವ
ತ್ತೆರಡು ಆಯುಧಗಳ ಹೆಸರು (ಬಿಪ್ಪಣಿ. ೨-೩೬). ೫. ಓಲೆ
ಗರಿಯ ಮೇಲೆ ಬರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಉಕ್ಕಿನ ಲೇಖನಿ;
ಕಂಟಿ : "ಪತ್ರಿ ನಾರಾಚೆಮನೆ ಕಂಕಂ" (ಜುಂಗರಾ. ೧೦೬-೧೫).
೬. [ಜೈನ] ಆರು ಬಗೆಯ ಸಂಹನನ ನಾಮಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.
'ನಾರಾಚೆಸಂಹನನ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾರಾಚೆಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧದ್ರವ್ಯ :
ನಾರಾಚು[ಚ]ಚೂರ್ಣ:- ತಿಗಡೆ ಗ ೧ ತೂಕ, ಹಿಪ್ಪರಿ ಗ ೪ ತೂಕ . . .
ಸಕ್ಕರೆವೆರಳಿ ಜೀನುತುಪ್ಪದಿಂ ಸೇವಿಸಿ ವೀರಕವಡು (ಸಕವೈ. ೩೦೨).

[ಸಂ.]

ನಾರಾಚೆಚಾಲ (ನಾ). ಬಾಣಗಳ ಸಮೂಹ.—ಪರಂಪರೆ :
ನಾರಾಚೆಚಾಲದಲಿಂಭಟಿನ ದಿಗದು ಕಡಿದು ದಿಸುಟಿಸು ದ್ರುಪದ
ತನುನು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯಾ. ೧-೫೬). [ನಾರಾಚೆ + ಚಾಲ]

ನಾರಾಚೆವಿಕ್ರಮ (ನಾ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ.—
ಪರಾಕ್ರಮ : ಹೊರಿಸುವ ನಾರಾಚೆವಿಕ್ರಮದೊರಣಿಗೆ ನಾರಾಚಿಸಿತು
ವಿಸ್ತಾರದಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ಜಯಸಮರಸಾಹಸನ (ಕುವ್ಯಾತ. ೩-೬೨).

[ನಾರಾಚೆ + ವಿಕ್ರಮ]

ನಾರಾಚೆವೃಷ್ಟಿ (ನಾ). — ನಾರಾಚೆಸೋನೆ : ನಾರಾಚೆವೃಷ್ಟಿ
ಮಂಗಳಧಾರಾಸ್ಥಪನಮನೆ ಪೋಲಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೬೪).

[ನಾರಾಚೆ + ವೃಷ್ಟಿ]

ನಾರಾಚೆಸಂಹನನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹೊಂಬತ್ತುಮೂರು ನಾಮ
ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಆರು ಸಂಹನನ ನಾಮಕರ್ಮ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೫ ಕೀಲು ಮತ್ತು ಅಸ್ತಿಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗು
ವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ನಾಮಪ್ರಕೃತಿ : ನಾರಾಚೆವಿದ್ಯಮು
ದುಪ್ಪೆಲ್ಲಟ್ಟುಳ್ಳ ತೃತೀಯನಾರಾಚೆಸಂಹನನಮುಮಂ . . . ಮಾಳ್ಕುಂ
(ತತ್ವಪ್ರ. ೨೯೬) ; ನಾರಾಚೆಸಂಹನನ : ಸಾಧಾರಣ ಕೀಲುಸಹಿತ
ಅಸ್ತಿಪಂಜರದ ನಿರ್ಮಾಣಕ ಕರ್ಮ (ಜೈನಸ. ೩೬೪).

[ನಾರಾಚೆ + ಸಂಹನನ]

ನಾರಾಚೆಸೋನೆ (ನಾ). ಬಾಣದ ಮಳೆ ; ಸರಳ ವೃಷ್ಟಿ :
ಹೂಳಿಹೊಯಿತು ಸಳನ ಪಡೆ ನಾರಾಚೆಸೋನೆಯಲಿ (ಕಾಕರಾ. ೧೯-೧೬).

[ನಾರಾಚೆ + ಸೋನೆ]

ನಾರಾಚೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನ ತಕ್ಕಡಿ.—ತ್ರಾಸು ; ಚಿಂತಾಲು :
"ನಾರಾಚೆ, ದಿವಳಕಾ—೨ ತ್ರಾಸಿನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೦).

[ಸಂ. ನಾರಾಚೆ]

ನಾರಾಟ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಧ್ವನಿವಿಶೇಷ ; ೧೫ ಮಾಧುರ್ಯ
ವಿಲ್ಲದ ಹಾಗು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ತಾಲಸಂಸ್ಪರ್ಶಯುಕ್ತವಾದ
ಧ್ವನಿ : ಸೊಗಯಿಸುವ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳೊಗದಿಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು
ನೆಗಳುತಿರೆ ನಾರಾಟ ಕಾವುಳವೆಂಬ ಧ್ವನಿಗೂಡಿ (ಬಸವ. ೧೯-೧೦) ;

ಮತ್ತಮಾ ರಾಗಗಳಂ ಪಾಡುವಲ್ಲಿ . . . ಕಾವುಳ ಬಬ್ಬೋಳ ನಾರಾಯಣ
ಮಿಶ್ರವೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧ ಸುಸ್ವರಗಳೆಂದುರುಳಿಸಿ . . . ಕರ್ಣರಸಾಯನ
ಮೂಗಿ ಪಾಡಿ (ವಿನೇಶ. ೨೫೨). [ಸಂ.]

ನಾರಾಯಣ (ನಾ). ೧. ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲಪುರುಷ ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ.

೨. ಹಿಂದೂಗಳ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆಯಾಗಿರುವ
ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ಮಹೇಶ್ವರರೆಂಬ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ
ಎರಡನೆಯವನು ; ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಯ ಅಧಿಪತಿ ; ವಿಷ್ಣು : ಕ್ವಾರ
ಕ್ಷೀರಾಂಬುಧಿಗಂ . . . ಮುರಜಿನ್ನಾರಾಯಣಗಂ ಸಿರಿಗಂ ಶ್ರೀರಾಮ

ಗಮತನುಗಂ ಭವಾಂಗಮೈಕ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೯೦೬) ; ನಾರಾಯಣ
ವೃದ್ಧ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿ ಬಂದು ಬರಿಯ ಫಲವಿಯೆ ಬೀಡಿದ (ಬಸವ.
೬೨೩) ; ನಾರಾಯಣ ಎಂದರೆ . . . ಮಾನವ ಸಮಾಜರೂಪಿ ಭಗವಂತ
ನೆಂದು ಅರ್ಥ (ಭಾರವ. ೩೬೪). ೩. ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಪೂರ್ಣಾವತಾರವೆನ್ನಿಸಿ
ರುವ ಕೃಷ್ಣ ; ವಾಸುದೇವ : "ವಿಷ್ಣುಃ, ಕೃಷ್ಣಃ . . . ನಾರಾಯಣಃ,
ಜಗನ್ನಾಥಃ, ವಸಮಾಲೀ, ಗದಾಧರಃ—ಈ ೪೫ ನಾರಾಯಣನ
ವೆಸರ" (ಪರಾಯು. ೫-೨೫) ; ಅಂತು ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿನ್ಯೆಂದನ
ದೊಳಂ ಸೂಚಿಸುವ ಶುಭಸೂಚನೆಯೊಳಂ ನಾರಾಯಣನುದಾತ್ತ

ನಾರಾಯಣನ ಬರವನಪಾಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೩ ಪ) ; ನಾರಾಯಣಂ
ಚಾಳುಕ್ಕನಾರಾಯಣನ ಶೂರಕೃತ್ಯಂಗಳಂ ಪೂಗಲುತಿರ್ಪಿಸಂ

(ಗದಾಯು. ೧೦-೧೧ ಪ) ; ಕಪಟನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರ ನಾರಾಯಣ ಪ್ರೇರಿತ
ಮನಸ್ಸನಾಗಿ ವಸುದೇವನಿಂತೆಂದಂ (ಜಗದಿ. ೬-೨೨ ಪ) ; ನಾರಾಯಣನ
ನುಡಿಯಿಂದ ಮುನ್ನ ಜಲಾಯಂತಾಸ್ತವನರ್ಜುನನು ಗಾಂಡಿವದ

ಲುಗುಳಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೪೬) ; ನಾರಾಯಣ ನಿನ್ನ ನಾಮದ
ಸ್ವರಣೆಯ ಸಾರಾಮೃತವೆನ್ನ ಬಾಯಿಗೆ ಬರಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪೮
ಪಲ್ಲವ). ೪. ಒಬ್ಬ ಮುಷಿಯ ಹೆಸರು : ಅಯತಿಯಿಂದಂ

ನರ ನಾರಾಯಣರೆನೆ ನೆಗಟ್ಟಿವರಿಗೆ ನಾವಿರ್ವರುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೫).
'ನರನಾರಾಯಣಾಶ್ರಮ' ಪರಾ. ೫. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ವಸದಿ
ಯಾನ್ನೆಯೊ ನ್ನಾರಾಯಣ ಪೆರುನ್ನ ಚೈನ್ (ಮೃ. ೧೯೩೭, ೫೮-೭ ;
ಸು. 825). ೬. = ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತು : ಬಳಿಕ ಶ್ರೀ

ರುದ್ರ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ . . . ನಾರಾಯಣ ಹಂಸ . . . ಮುಂಡಕ
ವೆಂಬ ಮೊದಲಾದುವೆ ಕತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿನೇಶ. ೪).
೭. = ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರ : ಕೈನೀಡಿದನು . . . ಹೊಣೆಗಾರಾಯ

ನಾರಾಯಣನುಹಾಶರಕ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೧೪). ೮. [ಚೈನ್]
ಒಂಬತ್ತು ಜನ ವಾಸುದೇವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : ನಾರಾಯಣನಂ ಮಣಿಮಯ

ನೀರಾಜನ ದೀಪಮಾಲೆ ಬಳಸಿದುವಾಗಲ್ (ಪರಮಜ. ೧೪-೭೩) ; ನಾರಾ
ಯಣರ ಸಂಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಅರ್ಥವಷ್ಟು. ಅದು

ದರಿಂದ ನಾರಾಯಣರನ್ನು ಅರ್ಥಚಕ್ರಗಳೆಂದೂ ಹೇಳುವರು. ಇವರು
ಒಂಬತ್ತರು (ಚೈನ. ೧೨೮). 'ನವನಾರಾಯಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾರಾಯಣಕವಚ (ನಾ). ಒಂದು ರಕ್ಷಾಮಂತ್ರ : ಪ್ರಣವ

ರೂಪನೆ ಹೇಳು ನಾರಾಯಣಕವಚವೆಂದೆನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೮-೧) ;
ಅವನು ಇವನಿಗೆ ನಾರಾಯಣಕವಚವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಗುರು

ವಾದನಲ್ಲ ! (ನದಿಪಾ. 11, ೧೪೦೪). [ಸಂ.]
ನಾರಾಯಣಗೌಲ 'ನಾರಾಯಣಗೌಲ' ನೋ.

ನಾರಾಯಣಗೌಲ, ನಾರಾಯಣಗೌಲ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು

ರಾಗದ ಹೆಸರು : ನಾರಾಯಣಗೌಲ ೨೮ನೇ ಹರಿಕಾಂಭೋಜಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ
(ಸಂಗೀತಂ. ೧೫೯) ; ವೆಂಕೋಬರಾಯರು . . . ನಾರಾಯಣಗೌಲ

ರಾಗವನ್ನು ಹಾಡುವಂತೆ ಸನ್ನೆ ಮಾಡಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೩).
5

ನಾರಾಯಣಗೌಲ : ನಾರಾಯಣಗೌಲವು (೫೨) ಸಂಪೂರ್ಣವೆಂದು
ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ; (ಇದು) ಕೇವಲಗೌಲ ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ ;
ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವಂತಹದು (ಚತು. ೬೩).

[ನಾರಾಯಣ + ಗೌಲ]

ನಾರಾಯಣಶೈಲ (ನಾ). ಸಂಧಿವಾತ ಮೊದಲಾದ ರೋಗ
ಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಮೂಲಿಕೆಗಳಿಂದಾದ ಶೈಲ : ನಾರಾಯಣ

ಶೈಲ—ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸೇರು ೧೦, ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹಾಲು ಸೇರು ೧ . . . ಎಲ್ಲ
ಯುಳವ ತನಕ ಅಟ್ಟು . . . ಸರ್ವಾಂಗ ಲೇಪಂಗೆಯೆ ಸಕಲಸನ್ನಿವಾತಂ

ಗಳು . . . ಮಾಣುವುತ್ತು (ಸಕನ್ಯ. ೧೭೯). [ನಾರಾಯಣ + ಶೈಲ]

ನಾರಾಯಣದೇಶಾಕ್ಷಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ
ಹೆಸರು : ನಾರಾಯಣದೇಶಾಕ್ಷಿಯು (೩೪) ಸಂಪೂರ್ಣ(ರಾಗ) ;

ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಶಂಕರಾಭರಣವೆಂಬ ರಾಗದ
ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ (ಚತು. ೬೧). [ನಾರಾಯಣ + ದೇಶಾಕ್ಷಿ]

ನಾರಾಯಣಬಲಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಹತ್ಯೆ, ಅಸಫಾತ ಮೊದಲಾದ
ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ದುರ್ಮರಣಕ್ಕೊಳಗಾದವರು, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ

ಗಳಾಗಿ ಸತ್ತವರು ಮೊದಲಾದವರ ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ನಾರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ ಬಲಿ : ಪ[ಷ್ಣಾ]

ಶ್ವರನ್ನಾ ಮಗ್ರಾಮನ್ನಾರಾಯಣಬಲುಪಹಾರಾರ್ಥಂ ಕೋಡತ
ಸಂಪ್ರೀತ್ಯೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಶ್ಚ ಸತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪ್ರತಿದಿನಮನುವಿಧಾನ

ವ್ಯುತ್ಪಾ (ಕಾ. V, ೧-೧೩ ; 378) ; ಈಗಲೂ ಕೈದುಮಂ ಹೊಂದಿದ
ಗೌವನಿ ನಾರಾಯಣಬಲಿಯನಸಪ್ತರು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೧೫೪). [ಸಂ.]

ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ನಾರಾಯಣನು ಅಧಿದೇವತೆ
ಯಾಗಿರುವ ಬಾಣ ; ರಾಯಕಟಕವ ಬೆದರಿಸಿದ ನಾರಾಯ

ಣಾಸ್ತ್ರದ ಬಾಣಿಯನು ಕಮಲಾಯತಾಂಬಕ ನಿಲಿಸಿ ಸಂತ್ಸೈಸಿದನು
ಪಾಂಡವರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯ ೨೩೫ನೆ) ; ಭಂಗಿಸಿದನೆಷ್ಟು

ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರದೊಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೪-೪೫) ; ಅವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೈತಿ
ಸಿಟ್ಟು ಬಂದು . . . ಪಾಂಡವಸೇನೆಯ ಮೇಲೆ ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರವನ್ನು

ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ದಿಟ್ಟನು (ಪಟಭಾ. ೨೯೧). [ನಾರಾಯಣ + ಅಸ್ತ್ರ]

ನಾರಾಯಣಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ತ್ರೀರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದ ವಿಷ್ಣು ;
ಮೋಹಿನಿ : ದಾರುವನದಲ್ಲಿ ಮೋಹಿನಿ ನಾರಾಯಣಿ ಸುಳಿಯ ಲೊಡಂ

ಮೋಹಿತರಾದರ್ ಧೀರಯತಿರಾಜರ್ (ಪನ್ನಾರ. ೬-೨೬). ೨. ವಿಷ್ಣು
ವಿನ ಪತ್ನಿ ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : 'ಅದಿನಾರಾಯಣಿ' ಪರಾ. ೩. ಅದಿಶಕ್ತಿ ;

ದುರ್ಗೆ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ ; ಮಜ್ಜೆಗೆ ಗಡ್ಡೆ ; ಅಸಡಿ ;
ಶತಾವರಿ : "ಶತಮೂಲೀ, ಬದುಸುಕಾ, ಅಧೀರು, ಇಂದೀವರಿ,

ವರೀ, ಮುಷ್ಯಪ್ರೀಕ್ತಾ, ಅಧೀರುಪ್ರೀ, ನಾರಾಯಣೀ, ಶತಾವರೀ,
ಅಹೇರು—೧೦ ಒಬ್ಬ ಸಿಟ್ಟರದ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ಅಸದಿಯನ್ನು

ವರು, ಅಪಾಧೀವೀರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ, ಮಜ್ಜೆಗೆಗಡ್ಡೆ, ಅಜ್ಜೆಗೆಗಡ್ಡೆ"
(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೫). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ಬಳಿಕ ಸಮಸ್ತ ರಾಗಗಳೊಳಗೆ ರಾಮಕ್ರಿಯೆ . . . ನಾರಾಯಣಿ . . .

ಮಧ್ಯಮಾವತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾರು ರಾಗಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ
(ವಿನೇಶ. ೨೫೧) ; ತಾಳದಂದಿಗಿಡಿದು ಸುವಾಸಿನಿಯರು ಬಂದು
ನಿಂದು ದೇಶಾಕ್ಷಿ ನಾರಾಯಣಿ ಫೂರ್ಜಿಯಂ ರತಿರನ ವಿತನ

ಪಾಡಿದರು (ಮೊದತ. ೧೬-೬೩) ; ನಾರಾಯಣೀರಾಗವು (೩೬)
ಶಂಕರಾಭರಣವೆಂಬ ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ (ಚತು. ೬೧).
[ಸಂ. ನಾರಾಯಣೀ]

ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತು (ನಾ). ವೇದಾಂತಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಹರಿಯ ಜಗಮಂದನೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಪುರುಷವೇ ವೇದಮೃತಲು [ಪುರುಷಮೇ ವೇದಮೃತಲು] ಸಂಭವತೇನ ನಾರಾಯಣೋಪನಿಷತ್ತು ಘೋಷಿತಲು (ಗಗಾ. ೧೭-೨೧). [ನಾರಾಯಣ + ಉಪನಿಷತ್ತು]

ನಾರಾಶಂಸಿ (ನಾ). ವೀರಪುರುಷರ ಪ್ರಶಂಸೆ : ವೀರಗಾಥೆ : ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ಗಾಥಾ, ನಾರಾಶಂಸಿಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೊರಟವು. ಇದು ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ಗಾಥಾ ಮತ್ತು ನಾರಾಶಂಸಿಗಳ ಪ್ರಿಯಸ್ಥಾನ (ಭಾರವ. ೧೭೨). [ಸಂ. ನಾರಾಶಂಸಿ]

ನಾರಿ, (ನಾ). ೧. ಬಿಲ್ಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹುರಿ; ಸಿಂಜಿನಿ; ಹೆದೆ : "ತಿರು ತಿರ್ಪಂದೊಡಂ ಬಿಲ್ಲ ನಾರಿ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೮); "ತಿರು ತಿರ್ಪ ಹೆದೆಯನೆ ಬಿಲ್ಲ ನಾರಿ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪೪); ನಾರಿ ಹಜಾಯತ್ತು ಬಿಲ್ಲು ಮುಜಾಯತ್ತು ಅಂಬೇನ ಮಾಡುವುದು (ಅವಚಂ. ೭೩-೨೭೭); ಆ ಶವಸಿಯಂ ಮುಳಿದೆಬಿಟ್ಟು ದೆ ಕರ್ಪು ಬಿಲ್ಲು ತಾಂ ಮುಜಾಯದೆ . . . ತುಂದಿಯ ನಾರಿ ಬೇಗದಿಂ ಪಜಾರುದೆ (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೨೭೭); ಪೂವಿನ ಬಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪನೊಡೆದೇಟಾಸಿ ತಾವರೆ ನೂಲ ನಾರಿಯಂ ಜೀವೊಡೆಗೆಯ್ದು (ಶಮ. ಸ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ); ನಾರಿಯ ತೀಡಿ ಜೀವದೈದು ಸಿಡಿಲಂತೆಬಗೆ ರಾಘವನು (ಕಾಶಾ. ೩೫-೧೯); ನಾರಿಯಂ ಕೀಸಿ ನರಮಂ ಸೀಳಿ ಹೆದೆಗೆಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕ. ೧೦-೩೨); ಮದನಂ ಮಾಲೆಗಾರಿಯರ ಹುಟ್ಟೆಂಬ ಜಾಹಮಂ ಕುರುಳೆಂಬ ನಾರಿಯಂ . . . ಅಳವಡಿಸಿ ಕೊಂಡು (ಚೈಮಿಭಾ. ೬-೧೭); ಲವಂ ಪಲವಂ ರಾವುತವಡೆಯಂ . . . ಕಂಡು ಮಾಣ್ಣು ನಾರಿಯಂ ಬಿಲ್ಲಿ ಬಿಗಿದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೪-೧೦). ೨. ತೆಂಗು, ತಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳ ಗರಿಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ ನಾರಿನ ಪೊರೆ : (+). [ದೇ.೩ ತಮಿ. ತುಳು. ತಲು. ನಾರಿ; ಕೋಲಾ. ನಾರಾ = ಹಗ್ಗ]

ನಾರಿ, (ನಾ). ಹೆಂಗಸು; ಮಹಿಳೆ; ಸ್ತ್ರೀ : "ವನಿತೆ ವಧು ನಾರಿ ಸೀಮಂಕಿನಿಯೋಷಿದ್ವಾಮೆ ಕೇವಳಂ ಸ್ತ್ರೀನಾಮಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೧); "ನಾರಿಯೋಷಿದ್ವಾಮೆ ಮಹಿಳೆಯಬಳಿ ರಾಮೆ ವರವರ್ಷನ ಯನಲ್ಕೆ ಹೆಂಗಸಿನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೧-೧); ಆಲದ ಬಿಬಿಲಂತೆ ನೆಲಕ್ಕಳಿದ . . . ಬಿಲ್ಲಾಜಿನಂತೆ ನಾರಿಗಾಸೆ ಮಾಡದೆ ಹಂಸಿಯಂತೆ ಸಾಧ್ಯಾಹಿಯಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೫-೯೯); ನಾರಿಗೆ ಗುಜವೇ ತೃಂಗಾರ (ಬಸವ. ೭೪); ನಾರಿಯರೂಪಂ ಮನದೊಳ್ ಬೇರೊಬ್ಬಲು (ಪುನ್ಯಾಸ್ಯ. ೪-೩೯); ಹೊತ್ತುಗಳೆಯದೆ ಹೊಸಿರೇ ನಾರಿಯನು ನಿಮ್ಮಯ ಬಾಣ ಗರ್ಭನೆಯ (ಕುವ್ಯಾಭೀ. ೯-೩೪); ಚಾಪದ ನಾರಿ ಬೆಸಲಾಗಲಿ ಮಹಾಸ್ತ್ರವನು (ಕುವ್ಯಾಪ್ಯ. ೨-೭೩); II ಮೇಲಿನ 'ಧರ್ಮಾಪ್ಯ', 'ಕುವ್ಯಾಭೀ' ಮತ್ತು 'ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ' ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿಭಾಷಾಶ್ಲೋಕ' ಎಂಬ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಕವಿಗಳು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಆರು ಹಿತವರು ನಿನಗೆ ಮೂಡುಮಂದಿಗಳೊಳಗೆ ನಾರಿಯೋ ಧಾರಣೆಯೋ ಬಲುಧನದ ಸಿರಿಯೋ (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೨ ಪಲ್ಲವಿ); ಒಲಿದರೆ ನಾರಿ ಮುನಿದರೆ ಮಾಂ (ಗಾಪ). [ಸಂ. ನಾರಿ]

ನಾರಿ, (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲದವನು; ಅಜಾತಶತ್ರು : "ವನಿತೆಯ ಜಾತಶತ್ರು ತಿರುವಂದಿವು ನಾರಿ ಸಮಾಖ್ಯಂ" (ನಾಸಾರ. ೭೫).

[ಸಂ. (ನ + ಅಂ)]

ನಾರಿಕೇರ (ನಾ). = ನಾರಿಕೇಲ. [ಸಂ.]

ನಾರಿಕೇಲ, ನಾರಿಕೇಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ : ತೆಂಗು. ನಾರಿಕೇಳ : ನಾರಿಕೇಳಂ ಕ್ರಮುಕಂ

ತಾಳದ್ದು ಮುಂದಿವು ಭೂಜಾಳಿಗಳೋಳ್ ತೃಣಮುಹೀರುಹಂಗಳೆನಿಕ್ಕುಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೭-೧೯); ಮತ್ತಮನೇಕ ಪನಸ ಜಂಬೀರ ನಾರಿಕೇಳ ಸದಕಾರ ಕದಳೀಪ್ರಮುಖ ಫಲಿತಭೂಜರಾಜಿಗಳ (ಪುಷ್ಪಪ. ೫-೪೭೮); ಜೀವೋತವಾಹಂಗೆ ನಿಜಸುಧಾರಸಮಂ ಮರಕತಕಳಚದೊಳ್ ತೀವಿ ನಿಡುದೋಳಂ ನೆಗಟಿ ಮೇಗಣ್ಣೆ ನೀಡುಂ ನೀಡಿದವಳೆಂಬಂತೆ ರಂಜಿತ ನಾರಿಕೇಳಮುಂ (ಶಬಕಂ. ೨-೪೨ ಪ); ಮಾಚಕಟ್ಟೆ ಮಾರಸಿಂಮಯ್ಯ ನವರುಗಳು . . . ತಾಂತಲೆಯ ಕೈಗೆ ನಾರಿಕೇಳಫಲವನ್ನಿತ್ತು . . . ಧಾರೆಯೆರೆದು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ನಾರಿಕೇಲಿ (ನಾ). = ನಾರಿಕೇಲ. [ಸಂ.]

ನಾರಿಕೇಳ 'ನಾರಿಕೇಲ' ನೋ.

ನಾರಿಕೇಳಪಾಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಓದಿದ ಕೂಡಲೇ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ತಿಳಿಯುವಂತಿರದೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪರ್ಯಾಲೋಚನೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಕಾವ್ಯರಚನಾ ರೀತಿ ; II ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯ ತಿರುಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾದರೆ ಮೊಟ್ಟೆ ಸುಲಿದು ಚಿಪ್ಪನ್ನು ಒಡೆಯಬೇಕಾಗಿರುವಂತೆ, ಕ್ಲೇಶದಿಂದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯ ಹದ : ಕೆಲವು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ . . . ಅರ್ಥವು ಗೂಢವಾಗಿದ್ದು ಅದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಬುದ್ಧಿ ಕ್ಲೇಶವಾಗುವುದು ; ಈ ಗುಢೀರತೆಯ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪಾಕವನ್ನು 'ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕ', 'ನಾರಿಕೇಳಪಾಕ' ಎಂದು ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಕೃಷಿ. ೨೨೫); ವರ್ಣನೆ ಕಲ್ಪನೆ ಎರಡೂ ಪ್ರೌಢವಾಗಿವೆ. ಅದರೂ ನಾರಿಕೇಳಪಾಕದಂತೆ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿದೆ (ಭಾರವ. ೪೫೭). 'ದ್ರಾಕ್ಷಾಪಾಕ' ಪರಾ.

[ನಾರಿಕೇಳ (= ನಾರಿಕೇಲ) + ಪಾಕ]

ನಾರಿಕೇಳಲೇಹ್ಯ (ನಾ). ಎಳನೀರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ : ನಾರಿಕೇಳಲೇಹ್ಯ . . . ಸೇವಿಸಿದರೆ ಕ್ಷಯರೋಗ, ಅಮ್ಲ ಪಿತ್ತ, ಅಶ್ಮಿ, ಶಾಂಡು, ಕಾಮಿಲಾ, ಮೇಹ ಈ ರೋಗಗಳು ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಚಪ್ಪ. ೪೫೨).

[ನಾರಿಕೇಳ (= ನಾರಿಕೇಲ) + ಲೇಹ್ಯ]

ನಾರಿಗಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರನ್ನು ಕದಿಯುವವನು ; ಸ್ತ್ರೀಚೋರ : ವೀರರಂಗವ ಬಿಟ್ಟು ನೀನೇ ಚೋರರಂಗವ ಕಲಿತೆ ಹೊಸತೇ ನಾರಿಗಳ್ಳನು ತಂದೆ ನೀ ಭುರಗಳ್ಳ ಹಸನಾಯ್ತು (ಕಾಶಾ. ೧೯-೨೮).

[ನಾರಿ + ಕಳ್ಳ]

ನಾರಿಚೋರ (ನಾ). = ನಾರಿಗಳ್ಳ : ನಾರಿಯೊಬ್ಬಳ ಪತ್ನಿಯಂತೆ . . . ನಾರಿಚೋರನ ಕೊಂದೆಯಂತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧-೨).

[ನಾರಿ + ಚೋರ]

ನಾರಿಯಳಿ 'ನಾರಿವಾಳ' ನೋ.

ನಾರಿರನ್ನ (ನಾ). = ನಾರಿರನ್ನೆ : ನಾರಿರನ್ನಳ ಕಂಡೆಯ ನಾರಿಜ ಸಾಫ . . . ಚೆನ್ನಿಗರಾಯನ (ಪುರಂದ. ೩-೧೩೫ ಪಲ್ಲವಿ).

[ನಾರಿ + ರನ್ನ]

ನಾರಿರನ್ನೆ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ರತ್ನ ಪ್ರಾಯವಾದವಳು ; ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಹೆಣ್ಣು ; ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ : ನಾರಿರನ್ನೆ ಸುಭದ್ರಸಹಿತ ಕುಮಾರನನು ಕಳುಹೆಂದನರ್ಜುನನೊಡನೆ (ಜನಭಾ. ೩೨-೪೭). [ನಾರಿ + ರನ್ನೆ]

ನಾರಿವಣ 'ನಾರಿವಾಳ' ನೋ.

ನಾರಿವಾಣ 'ನಾರಿವಾಳ' ನೋ.

ನಾರಿವಾಳ, ನಾರಿಯಳಿ, ನಾರಿವಣ, ನಾರಿವಾಣ (ನಾ). ತೆಂಗು; ನಾರಿಕೇಳ : ಪಾಖಿಗೆ ಕೋಟಿಗೆ ಭಕ್ಷಿಯಾಗೊಂದರಪ್ಪುದೆ

ಸಾರಿವಾಳ[ಸಾಕಾಂ.೧]ವಕ್ಕುವುದೆ ಸಾಯಿಗೆ (ಬಸವ. ೬೫೦); ಕಬ್ಬು
ಒಳೆ ಸಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೊಡೆದವರಾರಯ್ಯ (ಸುಪಾದೇ.ಬ. ೧೦-೨);
ಸಾರಿವಾಳ[ಪಾಕಾಂ. ೧]ದ ಕಾಯೊಳಗಣ ತಿರುಳನೊಡೆಯದೆ ಮೆಲ
ಬಲ್ಲದೆ ಬೆಡಗು (ಅವತಂ. ೧೨೬-೫೬೨). ಸಾರಿಯೆಳೆ : "ಸಾರಿಯೆಳೆ
ಸಾರೀಕೇರಂ ತೆಂಗಿನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಳಾ. ೬೪-೧೦). ಸಾರಿವಣಿ : ಅಲ್ಲದ
ಹೇಟೊಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗೆ ಸಾರಿವಣದ ಕಾಯ ಹೇಟೊಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗೆ
ಕಾಯಿ ಮೇಲೊಗರದ ಭಂಡಿ ಒಂದಕ್ಕಂ ಹಾಗೆ (ಎಕ. V. ಬೇಲೂರು.
೬೫-೧೦೪ ; 1382). ಸಾರಿವಾಣಿ : ಸಾಯಿಗೆ ಸಾರಿವಾಣವಕ್ಕುವುದೆ
(ಬಸವ. ೬೧); ಸಾರಿವಾಣ ತಂದು ಸಾಯಿ ಮುಂದೆ ಹಾಕಿದರೆ
ಒಡೆಯಲಾಯದು ತಿನಲಾಯದು (ವಚಸಂ. ೧೮೮-೨೫);
ಕಾಪ್ಪಾಂಗಾರಮುಖ್ಯವ್ಯವಾಳಕರು ಕಪಿ ಸಾರಿವಾಣಫಲಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿದ
ತೆಲದೆ ವೀಣೆಗಳ . . . ನುಡಿಸುತರೆ (ಜೇಮಂ. ೯-೪).

[<ಪ್ರಾ. ಕಾರಿವಿಲ. / ಹಿಂ. ಸಾರಿಯರ್ ; ಮರಾ. ಸಾರಳ್]

ಸಾರೀಕೇಲ, ಸಾರೀಕೇಳ (ಸಾ). = ಸಾರೀಕೇಲ. ಸಾರೀಕೇಳ :
ಭೂಸುರನು . . . ಮೊದಲು ದೇವಾಲಯದ ಹೊಗುತಲಿ ಕದಲಿ
ಸಾರೀಕೇಳವಿಡುತಲಿ ಪದುಮನಾಥ ಸಮೋಯನುತ್ತಲಿ ಕರವ
ಮುಗಿವುತಲಿ (ಸುಮದು. ೬-೧೧). [ಸಂ.]

ಸಾರೀಕೇಳ 'ಸಾರೀಕೇಲ' ನೋ.

ಸಾರೀಕೋರ (ಸಾ). = ಸಾರಿಗೆಳ್ಳ : ಸಾರೀಕೋರ ನಡೆನಡೆ ಎನುಕ
ತವಿನು ದಿಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟನಲಿ (ಕುವಾಳ. ೨೨-೬೬). [ಸಂ.]

ಸಾರೀರೂಪ (ಸಾ). ಹೆಂಗಸಿನ ಆಕೃತಿ : ಸ್ತ್ರೀರೂಪ : ಸಾರೀ
ರೂಪದ ಯಂತ್ರಂ ಚಾರುತರಂ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಕರಗಿದುದು (ಅವಿಫ.
೯-೪೪). [ಸಂ.]

ಸಾರು, 'ನಾಪು' ನೋ.

ಸಾರು (ಸಾ). ವಾಸನೆ : ಕಂಪು : ದಿಂಸನೆ ಸಾರು ದೀರದೇಂ ?
ತಟಕದೀ ಎಲೆವನಿ ಇದೇನು ? (ಗಿಳಿವಿಂ. ೨೮-೬೯). [<ನಾಪು.]

ಸಾರು, 'ಸಾರ್' ನೋ.

ಸಾರು (ಸಾ). (ಕೆಲವು ಬಗೆಯ ಗುಳ್ಳೆ ಅಥವಾ ಕುರುವಿನಲ್ಲಿ
ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ) ಎಳೆಯಂಥ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳುವಿನಿಂದ
ಉಂಟಾಗುವ ಹುಣ್ಣು ; ನಾಡೀವ್ರಣ : ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾರಿನ
ಉಪದ್ರವವಾದರೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಲಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲಿ ಅಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ
(ಕಭಾಗ. ೪೧೫); ಅದರಿಂದ ಸಾರು, ಹುರುಕು, ಕಚ್ಚು . . .
ಮುಂತಾದ ಪುಗ್ಗೋಗಗಳು . . . ಮೈಯೊಳಗೆ ಸೇರುತ್ತವೆ
(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೮).

ಸಾರ ಹುಣ್ಣು = ನಾಡೀವ್ರಣ : ನೀರಿಯ ಎಲೆಯ ಅವಿನ
ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಪೂಸೆ ಸಾರ ಹುಣ್ಣು ಮಾಡುವುದು (ವಿದ್ಯದಿ. ೮೦).

[<ಹಿಂ. ಮರಾ. ಸಾರೂ]

ಸಾರುಂಬೇಳೆ 'ನಾಪುಂಬೇಳೆ' ನೋ.

ಸಾರುಕಚೂರ (ಸಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂದಿಗೆಪದಾರ್ಥ :
ಕಂಠರಸಿನ, ಸಾರುಕಚೂರ (ಮೈದಿಗ. ೨೬-೪೯೯)

[ಸಾರು (<ನಾಪು.) + ಕಚೂರ]

ಸಾರುಗ (ಸಾ). ಸಾರಿನ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು ;
ಸಾರಿನ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುವವನು : ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—
ಸಾರುಗಂ, ಬೇರುಗಂ (ಕಮದ. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಸಾರುಗಂ,
ಪಾರುಗಂ, ಪರಲುಗಂ (ಕಜ್ಜಾಪು. ೪೨೪ ಪ್ರಯೋ).

[ಸಾರ್ + -ಉಗ]

ಸಾರುಗಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾರನ್ನು ತೆಗೆ ; ಎಳೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸು ;
ಹಿಂಚು : ಸೌರಭಮಂ ಪಳಂಗಳೊಳೆ ಬಣ್ಣದೆ ನುಣ್ಣನೆ ರಾತ್ರಿಮಾಳಿಕಾ
ಕಾರೆ ತೊಡರ್ಚಿ ಸಾರುಗಿದ ತಿಂಗಳ ತಣ್ಣದಿರಂ . . . ತನಗೆ ನೀಡಿದಳ್
(ಅನಂಪು. ೪-೧೧೪) ; ತರತರದಿಂದ ಸಾರುಗಿದು ತೋಳ್ಳಲೆ ಮಾಡುವ
ಕೊಯ್ಲು ತೆಂದು ಪಾದರಿಯೊಡಗಟ್ಟಿ ಸೂಡುವ . . . ಅಲಂಪಿನಂ
ಬುಸಿದರ್ ಘನಚಂದ್ರಿಕೆಯಂ ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೨೬೬).
೨. ದೇಹದ ನರಗಳು ಕಾಣುವಂತೆ ಕೃಶವಾಗು ; ನವೆ ;
ಬಡವಾಗು ; ಸೊರಗು : ಸಾಸಾವಿಧದಿಂದಮೇಂ ನಮದು ಸಾರುಗಿ
ದಿರ್ಪರೊ ಜೈನದೀಕ್ಷಿತರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೯) ; ಅನಿವಿದು ದುಃಖ
ದೊಳ್ ನಮದು ಸಾರುಗಿದು ಪೊಗಿದು ಸತ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೯).

[ಸಾರ್ + ಉಗಿ.]

ಸಾರುಗಿ, (ನಾ). ಸಾರಿನ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವಳು ;
ಸಾರಿನ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು : ಸಾರುಗಿ, ಸಾರುಗಿತಿ ;
ಬೇರುಗಿ, ಬೇರುಗಿತಿ (ಕಜ್ಜಾಪು. ೧೯೬ ಪ್ರಯೋ). [ಸಾರುಗಿ + -ಗಿ]
ಸಾರುಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾರುಮೆಡಿಯನ್ನು ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು ; ವಲ್ಕಲ
ವನ್ನು ಧರಿಸು : ಕ್ರಮವಜಾಯದಿತರ ಕುಮತಕ್ಕಮದೆ ತಪಂಗಿಯು
ನವೆದು ಸಾರುಟ್ಟದಮಕ್ಕುಮೆ ಸುಗತಿ (ಸಮಕ. ೩-೮೬).

[ಸಾರು.]

ಸಾರುಡೆ (ನಾ). ಸಾರುಬಟ್ಟೆ : ವಲ್ಕಲ : ಆರಯೆ ಸೂಚಿಕಂ
. . . ಸಾರುಡೆಯಂಚಿನಿಂದಿಹ ನೀರೆ ರಿಯಾಂತ ತಟಾಕಮಾರ್ಗಮುಂ
(ಶಾಕುಂ. ೬-೧೪) ; ತುಡಿಸುತರೆ ರಘುಕುಲೇಶಂ ಸತಿಗೆ ಸಾರುಡೆಗಳಂ,
ಕಂಡ ಕೌಸಲೆಗುಕ್ಕು ದುಕ್ಕುಮಕ್ಕಳ್, ಮೊಗಂ ಪುಡುಗಲಂಜಲಿಗೆ
(ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೯೨-೬೯೨). [ಸಾರು (<ಸಾರ್) + ಉಡೆ.]

ಸಾರುತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). (ಕೆಲವು ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಥವಾ
ಎಲೆಯ ಬೆನ್ನ ಮೇಲಿನ) ಸಾರನ್ನು ತೆಗೆ. —ಸುಲಿ : ವೀಳಿಯದೆಲೆಯ
ಸಾರುತೆಗೆದು ಸುಣ್ಣ ಹಚ್ಚು (ರೂಫ). [ಸಾರು (<ಸಾರ್) + ತೆಗೆ.]
ಸಾರುತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಸಾರುಹುಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಳೆಯನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ
ತೆಗೆ : ಅಡವೀಗೊಲ್ಲರು . . . ಈ ಗೊಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಮೈಯೊಳ
ಗಿನ ಸಾರು ತೆಗೆಯುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ತುಮ್ಮದೀ ಹಟ್ಟಿ ರಕ್ತ ತೆಗೆಯು
ವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಕುಶಲರುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೬೬). [ಸಾರು + ತೆಗೆ.]
ಸಾರುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). = ಸಾರುಡೆ : ರಾಜುನಿಗೆ ಸಾರುಬಟ್ಟೆ ಉಡಿಸಿ
ಅವನನ್ನು ೧೪ ವರ್ಷ ಕಾಡಿಗೆ ಕಳುಹಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ನೀತಿಚಂ. ೨, ೧೪).

[ಸಾರು (<ಸಾರ್) + ಬಟ್ಟೆ.]

ಸಾರುಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವನಸ್ಪತಿ : ಸಾರುಬೇರು,
ಹಾವುಲಿಗೆ, ಹಂಟಿಗೆ, ಹೌಳಿಗೆ, ಬೆಳಂಗಿ (ಮೈದಿಗ. ೨-೬೨). [?]

ಸಾರುಬೇಳೆ 'ನಾಪುಂಬೇಳೆ' ನೋ.

ಸಾರುಮಡಿ (ನಾ). = ಸಾರುಡೆ : ಕುಭ್ರವಾದ ಸಾರುಮಡಿಯು
ಸುಟ್ಟು (ಸಾಂಧಿ. ೮೯-೧೦) ; ವಿಕೇಷ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗು
ವಾಗ ತೊಡುವ ಸಾರುಮಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು
(ಮರಮ. ೬೪). [ಸಾರು (<ಸಾರ್) + ಮಡಿ.]

ಸಾರುಮೋಡ (ನಾ). ಸಾರು ಸಾರಾಗಿರುವ ಮೋಡ ; ಜಾಳಾಗಿ
ರುವ ಮೇಘ : ಮುಗಿರೆಲ್ಲ ಸಾರುಮೋಡದಿಂದ ದಿಗದುಹೋಗಿತ್ತು
(ಯದುರಾ. ೨೬). [ಸಾರು (<ಸಾರ್) + ಮೋಡ.]

ಸಾರುವಗೋರಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ತೀತಪುಪ್ಪು—
ಕೋಬಾಕುಟುಮು, ಸಾರುವಗೋರಟೆ" (ಬಸವ. ೧೬೬).

[ಸಾರು (<ನಾಪು) + ಗೋರಟೆ (<ಗೋರಂಟೆ)]

ನಾರುವದ (ನಾ). ಪಾಕವು ನಾರಿನಂತೆ ಎಳೆಯಾಗುವ ಹದ ; ಪಾಕವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದರೆ ನಾರಿನಂತೆ ಇಳಿಬೀಳುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಹಿರಿವಾಗಿಯದ ಹಿಸಿದು ನಾರುವದನಂ ಮಾಡಿ ಅರಗಿನಂದ ದೊಳು ಸಂಗಿಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸೂತ್ರಾ. ೧-೪೧).

[ನಾರು (< ನಾರ್) + ಪದ]

ನಾರುಸಿರು (ನಾ). ದುರ್ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಉಸಿರು : ಕೆಟ್ಟ ಉಸಿರು : "ಅತಿ ಕೆಟ್ಟ ನಾತದ ಉಸಿರು ; ಮರ್ಗಂಧಶ್ವಾಸ ; ನಾರುಸಿರು" (Halitosis. ಇಂಕಾ).

[ನಾರು (< ನಾಜು) + ಉಸಿರು (< ಉಸಿರು)]

ನಾರುಸೀರೆ (ನಾ). ನಾರಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿರುವ ವಸ್ತ್ರ, — ಬಟ್ಟೆ ; ನಲ್ಯಲ : "ನಾಲ್ಕುಂ, ಕ್ವಾಮಂ—೨ ನಾರುಸೀರೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೦೨) ; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು . . . ಬಿಟ್ಟು ನಾರುಸೀರೆಗಳನ್ನು ಉಟ್ಟು . . . ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿದ್ದವನು ಅರಣ್ಯವಿಮುಖನನ್ನಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುವನು (ಶೃವಾ. ೧೪೧) ; ನಾರುಸೀರೆ ಮಡಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ (ರೂಪ).

[ನಾರು (< ನಾರ್) + ಸೀರೆ]

ನಾರುಸೂತ್ರ (ನಾ). ನಾರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಾರ : ಬಿಡಿಮಾತು ಪವನಸಿರೆ ಮೆರೆಯುವು ಒಲವುಗಂ ಪಿನ ನಾರುಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ (ಮುಕ್ತ. ೫೨-೨). [ನಾರು (< ನಾರ್) + ಸೂತ್ರ]

ನಾರುಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ನಾಲಿ ಹುಲ್ಲು, ನಾರುಹಂಚಿಹುಲ್ಲು (ಮೃದ್ಧಿ. ೬೪-೧೩೯೩).

[ನಾರು (< ನಾಜು) + ಹಂಚಿಹುಲ್ಲು]

ನಾರುಹುಣ್ಣು (ನಾ). = ನಾರು : ಇದೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಬ್ಬರ ಕಾಲಿಗೂ ನಾರುಹುಣ್ಣು ಯಿತು (ಸ್ತೋತ್ರ. ೩೬) ; ಈ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಜಂಕುಹುಳು, ನಾರುಹುಣ್ಣಿನ ಹುಳು . . . ಮುಂತಾದವು ಸೇರುತ್ತವೆ (ಪಂಚ. ೪೯). [ನಾರು + ಹುಣ್ಣು (< ಪುಣ್)]

ನಾರೂಪ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ ; ರೂಪದ ಅಭಾವವಿಲ್ಲದುದು ; ಆಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಈ ಪರಮಾರ್ಥನಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ತ್ವವನ್ನು . . . ಅರೂಪ, ನಾರೂಪ, ಅನಿಧಿ, ಅಪ್ರತಿಷೇಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೨). [ಸಂ.]

ನಾರಿತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಲನ್ನು ತೆಗೆ ; ಎಳೆಯಾಗಿ ಬಿಡಿಸು : ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರಿತ್ತುವರ್ ತ್ವರಿತಂ ದಿನ್ನಣದಿಂ ದಿಸಿಲ್ಲ ದುರೆಯಂ ತಂದೇಜುವರ್ ಮೇರುನಂ ಭರದಿಂದಂ ಪಿಡಿದತ್ತುವರ್ ಮಳರೊಳಂ ನೀರ್ಮಾಡುವರ್ ಜೋಡೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪು. ೩-೧೩೪) ; ಕಾಡ್ ಮಂ ಕೊಸರಪರ್ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಾರಿತ್ತುವರ್ . . . ಕಿವಿಗಳೊಳ್ ಪೀಯೂಷಮಂ ಪಿಂಡಲುಮರೆಯೊಳ್ ಸಂದ ಕವಿಪ್ರವೇಶರೆ ನಲಂ ಬಲ್ಲರ್ ಜಿಜರ್ ಬಲ್ಲರೆ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೩). ೨. ಮರ, ಗಿಡಗಳ ತೊಗಟೆಯನ್ನು ಸುಲಿ : ನಾರಿತ್ತುವ ತೆಜದಿಂ ಕೈಯಾರೆ ಕುಕಿಲ್ಲಾರ್ದು ಪೊಯ್ಲು ಮೆಯ್ಯಳ ತೊಪಲಂ ಕ್ರೂರತನದಿಂದಮೆತ್ತುವರ್ (ಧರ್ಮಪು. ೩-೨೨) ಗಿಡಮರ ಬಳ್ಳಿ ಹೊದಲು ಪುಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುವಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಬೇಗಿಯ ಮುರಿಯೆಯುಂ . . . ನೀಳಿಯುಂ ನಾರಿತ್ತೆಯುಂ . . . ದುಂಬು ಮನೆದ್ದು ಸುಗುಂ (ಪಸಾರ. ೨೩೯). [ನಾರ್ + ಇತ್ತು]

ನಾರೋಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನಾರೋಲಿ, ಮೂಳ ಮರ, ಮೂಳ, ಮೂಡಲಿ, ಕನಕಚಂಪಕ (ಮೃದ್ಧಿ. ೫೬-೧೧೪೦). [?]

ನಾರ್ಗವುಂಡು 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾರ್ಗವುಂಡುಗೆಯ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡುಗೆಯ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾಜೆ 'ನಾಲ್ಕು ಜೆ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾಮುಂಡ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾಮುಂಡು 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾಮುಂಡುಗೆಯ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡುಗೆಯ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾವುಂಡ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾವುಂಡು 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾವುಂಡುಗೆಯ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡುಗೆಯ' ನೋ.

ನಾರ್ಗಾಡು 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾರ್ಣ 'ನಾರಯಣ' ನೋ.

ನಾರ್ಣಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಆತನ ತಮ್ಮಂ ನಾರ್ಣಯಂ ಗೋಪಾಸಮಿಟ್ಟ ತಾಣಗುನ್ನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಪರಸಿದರ್ (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೫೩೨-೫, ೨೬೪).

[ನಾರ್ಣ (< ನಾರಯಣ) + ಆಯ (< ಆಯ)]

ನಾರ್ಥಕ (ನಾ). ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದುದು ; ನಿರರ್ಥಕ : ಮುಕ್ತಿ ನಾರ್ಥಕವಲ್ಲ, ಸದರ್ಥಕವಾದ್ದು . . . ಅಂಥ ಮುಕ್ತಿಯ ವಿವರವನ್ನು ಹೇಳಿದವನಿಗೆ ಶರಣುಹೊಕ್ಕುತ್ತೇನೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩, ೯). [ಸಂ.]

ನಾರ್ಪಪರ್ವರ್ತಿ (ನಾ). ಉದ್ಯೋಗದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿ : ನಿನಗೆ ನಾರ್ಪಪರ್ವರ್ತಿ ಅದೆ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಕೆಲಸ ಅವನಿಗೆ ಕೊಡುವ (ಮಾಗ್ಧಿ. ೧೪೩). [?]

ನಾಲ್, ನಾಲ್, ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ 'ನಾಲ್ಕು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ : 'ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ', 'ನಾಲ್ಕುಸಿರೆ' ಪರಾ. ನಾಲ್ : 'ನಾಗಂಡುಗೆ', 'ನಾಗಳ' ಪರಾ. ನಾಲ್ಕು : 'ನಾಲ್ಕುಜೆ' ಪರಾ. [< ನಾಲ್ಕು]

ನಾಲಿ, ನಾಳಿ, (ಗು). ೧. ಲಾಳದ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ, — ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ. (ನಾ). ೨. (ತಾವರೆ, ಕೆಸವು ಮುಂತಾ ದುವುಗಳ) ಒಳಗೆ ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ ದಂಟು. ೩. ಟೊಳ್ಳಾದ ಕೊಳವೆ ; ನಳಿಕೆ. ೪. ದೇಹದ ಒಳಗಿರುವ ರಕ್ತನಾಳ, ಶ್ವಾಸನಾಳ, ಉಸಿರುಗೊಳವೆ, ಮೂತ್ರನಾಳ ಮುಂತಾದುವು. ೫. ಹಿಡಿಕೆ ; ಹಿಡಿ. ೬. ನೀರು ಹರಿಯುವ ಕಾಲುವೆ ; ನಾಲೆ. ೭. ಹುದಳ ; ಅರಿದಾಳ. ನಾಳಿ : ೨. "ನಾಳಂ, ಕಾಂಡಂ—ಈ ೨ ಕಂಡಿಕೆ" (ಪಟಾಯು. ೯೫-೪೨೫) ; "ದಂಟು ನಾಳ ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೯-೩) ; ಶಶಿಕಳಗಳಂ ಮೆಲ್ಲ ಸೈಂಹಿಕೆಯು ನಂತೆ ಮೃಣಾಲನಾಳಗಳಂ ಮೆಲ್ಲ (ಕಾದಂಪು. ೧೬೪) ; ಭಾವಿಸಿ ಪೋಲ್ಪುದು ನಾಳಂ ಕಾವನೆ ಕರ್ಣಿಕೆಯ ಕಳಸಮನೆ . . . ಜಲ ದೇವಿಯ ಪಿಂಠಾತಪತ್ರಮನೆ ಶತಪತ್ರಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೧) ; ನಾಳಂ ಸೊಗಯಿಪ ನಾಳನಾಳಂ ಮೃದುಚರಣಕರತಳಂ ಕೋಮಳಪತ್ರಾಳಿಯಾದನೆ ನೆನೆಯಿಸಿದಂ ಪಾಳಕನಂದಿರೆಯ ಕೈಯ ಕೆಂದಾವರೆಯಂ (ಪಂಪ. ೩-೧೦೦) ; ನೀದವಾ ಮಗ್ಗುಲಿನ ಮೈಯಲಿ ನೈದಿನ ತಾವರೆಯ ಕದಳಿಯ ನಾದಿಕೆಯ ನಾಳಂಗಳುಂನೊಗೊದಿಯ ಸಬುದ ದಲಿ (ತೂರಾ. ೩-೧೧-೪೬). ೩. ಅವನ ಮುಖವನ್ನು ತೆಂಬಾಕಿನ ನಾಳ ಸರ್ವದಾ ಅಲಂಕರಿಸಿರುವುದು (ಯೋಧಪ. ೬೬). ೪. ನಾರಿಯೆಂಬ ರೂಪಿಗೆ ನೀವು ಒಲಿದು ಬಂದಿರಣ್ಣ ಮೂತ್ರವು ಬಿಂದು ಒಸರುವ ನಾಳವೆಂದು ಕಂಗಾಣದೆ ಮುಂದುಗಟ್ಟಿ ಬಂದಿರಣ್ಣ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೬೬-೧೬೬) ; ಜೀಡಂ . . . ಕಾಲನೂಟಾತ್ತದೊ ಶುಂಡಿಲ ನಾಳಮಂ ಹೊಕ್ಕೊಡದೊಡು ಶುಂಡಾಲಮಂ ತಲೆಗೇಟಾಕೊಂಡಿತ್ತು (ಬಸವ. ೧೮-೪೪) ; ನಿಡಿದಪ್ಪ ಕೊರಲ ನಾಳಂಬಡೆವೆಗಂಧೀರದೀರ್ಘಸ್ವರ

ದೊಳೆ ತಾಂ ಪೊದರಿಸ ಮಹೋದರಾಶ್ಚಂ ಪಡೆಗುಂ ಪದಿನೇಲುನವರ್
ಮಾಯುವ ಪವಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೧೪); ಕಡಿದು ಚಿಮ್ಮಿದ ಬೆರಳುಗಳ
ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಘಾಯದ ನಾಳ ಹುಡುಗರ ಮಡಿದ ಗೋಡನ ಬೆಸುಗೆ
ದಿಂದ ಕಪಾಲದೋಡುಗಳ . . . ರಣಮಹಿ ಭಯಾನಕರಸಕೆ ಗುಡಾ
ಹುಯ್ಯು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪-೧೪); ಎಲಗಿದಶನೀಶಾತಮುಖ್ಯಯ
ವಿಜಯಿನಿ ಬುಡುಬುಡಿಸಿ ನೆತ್ತರಿನೊಡನೆ ಹಾಯ್ದು ಮ ಪದನದರಿ
ನಾಸಿಕದ ನಾಳದರಿ (ಕೊರಂ. ೫-೫-೨೪); ಉದ್ದವಾದ ದಿಂಡುಗಳು
ನಾಳಗಳು; ನಾಳಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳಗಳು, ಗೂಡುಗಳು (cells)
. . . ನಾಳಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ, ಅವುಗಳ ಶಾಖೆ, ಕ್ರಮ, ವರ್ಗೀಕರಣದಲ್ಲಿ
ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಕೀಟ. ೧೯). ೮. ದೋಣಿಯ ಹುಟ್ಟು :
ಅಂತ್ಯಕಥೆ - ಹಡಗದ ನಾಳ (ಗಂಗಾ. ೧೪). [ಸಂ.]

ನಾಲಿ, ನಾಲು, ನಾಳ, ಲಾಡ, ಲಾಳ, (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ,
ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಕಾಲುಗೊರಿಸಿನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮೊಳೆ ಹೊಡೆದು
ಅಳವಡಿಸುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಹಲ್ಲೆ : "ನಾಲ (ನಾಲು) = ಕಬ್ಬಿಣದ
ಪಟ್ಟಿ, ಮೊಳೆ" (ಜಾಣಕೋ. ೧೧). ೨. ಜೂಜಾಟದ ಅಡ್ಡೆ ಇಟ್ಟಿನನ್ನಿಗೆ
ಕೊಡುವ ಹಣ : ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಪಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದಿತು,
ಅದಕ್ಕೆ ಕೀರಿ ಹಾಕಿದ್ದರು. 'ನಾಲ' ಹಾಕಲು ಒಂದು ಕಿಂಡಿ ಮೇಲೆ
ಇದ್ದಿತು (ಕೂತಕಾ. ೨೫); "ನಾಲ ಎಂದರೆ ಹೆಡ್ಡದ ಹಣ" (ಕೂತಕಾ.
೨೫ ಅಡಿಟಿ). ನಾಲಿ : ೧. ಒಂದು ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಂಡಿಯನ್ನು
ಮುಚ್ಚಿ ಕುದುರೆಯ ನಾಲಿನ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ.
೬-೧೨೦); ನಾಲನು ಬಡಿಸದ, ಜೂಲವ ಹೊದಿಸದ (ಕಪ್ಪ. ೧-೫೦).
ನಾಳ : (೨). ಲಾಡ : (೨). ಲಾಳ : ೧. ಅಶ್ವರಕ್ಷದ
ಅಭರಣದ ಲೆಖ್ಯಾ . . . ೨೪ ಲಾಳದ ಮೊಳೆ (ಎಕ. XIV, ಸಂಜನ.
೨೯೩-ಪುಟ ೧೪೩ ; 1847); ಎತ್ತೊಂದು ಲಾಳವ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಳುವಾಗ
ಕಪ್ಪ ಕಾಲತ್ತದ ಹಾಗೆ (ಇಂಜಾ. ೨೦೫-೧೪).

[←ಅರ.ಪಾರ.ಹಿಂ.ಮರಾ. ನಾಲ]

ನಾಲಕಟ್ಟು, ನಾಲುಕಟ್ಟು, ಲಾಳಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುದುರೆ,
ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗೊರಸಿಗೆ ಹಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ :
ನಾಲಗಾರ = ನಾಲಬಂದಿ, ನಾಲಕಟ್ಟುವವ (ಜಾಣಕೋ. ೧೧).
ನಾಲುಕಟ್ಟು : ೧. ನಾಲಬಂದರು . . . ಕುದುರೆಗಳಿಗೂ ಯೆತ್ತು
ಗಳಿಗೂ ನಾಲುಕಟ್ಟುವದೇ ಇವರ ಕೆಲಸದ ಹೋರೆ (ಕಭಾಗ. ೨೩೫).
೨. ಪಾದರಕ್ಷೆಗಳು ಸನೆಯದೆ ಇರುವಂತೆ ನಾಲು ಅಳವಡಿಸು :
ಅದೇನು ಬೂಟಿಗೆ ನಾಲುಕಟ್ಟುವದಿದೆಯೆ ? (ಪ್ರತಿಷ. ೧).
ಲಾಳಕಟ್ಟು : ೧. ಈ ಎತ್ತುಗಳ ಕಾಲಿಗೆ ಲಾಳಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ
(ಪ್ರವಾ. I, ೧೪೧); ಲಾಳಕಟ್ಟುವವನು ; ಲಾಳಗಾರ ; ಹಲ್ಲೆಗಾರ
(Farrier. ಇಂಕಿ). [ನಾಲಿ + ಕಟ್ಟು.]

ನಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ : ಆ ಸೋಮಶೇಖರ
ನಾಯಕಂ . . . ನಾಲಿಕೆಯೆಂಬ ಮನೋಹರಮಾದ ಮಹಾಯಾನಮ
ನಾರೂಢನಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಸೈನ್ಯಸಹಿತಂ ಸರ್ವಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮಹಾ
ನವಮಿಯ ಬಯಲಲ್ಲಿ ಕೆರಳು (ಕಪ್ಪ. ೧೦-೬೬).

[←ಹಿಂ. ನಾಲಿಕೆ ; ಮರಾ. ನಾಲಿಕೆ, ನಾಲಖೀ ; ಪಾರ. ನಾಲೀ]

ನಾಲಗಾರ, ಲಾಳಗಾರ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದುವು
ಗಳ ಗೊರಸಿಗೆ ಲಾಳ ಕಟ್ಟುವವನು ; ನಾಲಕಟ್ಟುವವನು :
"ನಾಲಗಾರ = ನಾಲಬಂದಿ, ನಾಲಕಟ್ಟುವವ" (ಜಾಣಕೋ. ೧೧).
ಲಾಳಗಾರ : ಲಾಳಕಟ್ಟುವವನು ; ಲಾಳಗಾರ ; ಹಲ್ಲೆಗಾರ
(Farrier. ಇಂಕಿ). [ನಾಲಿ + -ಗಾರ, (-ಕಾರ)]

ನಾಲಿಗೆ, ನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡಲು ಮತ್ತು ರುಚಿ
ನೋಡಲು ಸಾಧಕವಾದ ಅವಯವ ; ರಸನೆ ; ಜಿಹ್ವೆ : "ನಾಲಿಗೆ
ರಸನೆ ರಸಜ್ಞ ಜಿಹ್ವೆ" (ಮನ್ವ. ಕೋ. ೬೯-೧೫); ಸಮಿರಾನ್ಮೋವದೋಠಾ
ನಾಲಿಗೆಯನ್ ಕಿಲ್ಮಿನ್ (ಎಇ. IX, ೧೯-೪ ; ಸು. 800) ; ಎರ
ಬ್ಯಾಳಂಗನಾಗಂಗಳ್ ಪಡೆಗಳನೆತ್ತಿ ನಾಲಿಗೆಗಳಂ ಪೊಳೆಯಿಸುತ್ತಂ
ಬಂದೊಡೆ (ವತ್ಸಾ. ೧೦೦-೬) ; ಜೀವನಿಲ್ಲ ಮೊಹಿಯಿಲ್ಲವಿಲ್ಲ ಪರಕ್ರ
ಯಿಲ್ಲನಲ್ಪಸಕಳೆಯಂತೆ ನಾಲಿಗೆ ಪೊರಳುಮು ರಾಜಸಭಾಂತರಾಕದೋಳ್
(ಅವಿಷ. ೨-೧೧) ; ನಾಲಿಗೆಯಿಲ್ಲದ ಸುದಿವನೆಂಬ ಪುನೋಲಿಲ್ಲದೆ
ಕೊಹಿಯಂ ಪಾಯ್ವನೆಂಬ ಪಚ್ಚಪಸಿಯೆಗ್ಗನಂ ಪೊಲ್ಯುಂ
(ಧರ್ಮಪು. ೧-೬೬) ; ಹಾಡಿ ನಾಲಿಗೆ ದೇಯದು (ಬಸವ. ೪೪೬) ;
ತನು ಪಾದ್ಯಂ ನಾಲಿಗೆ ವಾದನದಂಡಂ ಕರ್ತೃವಾತ್ಸವನ ಮನೋವೃತ್ತಿ
ನಿಮಿತ್ತಮಾಗಿ ಲಬ್ಧಂ ಜನಿಯಸುಗುಂ (ತಮಸ. ೩೪) ; ಕಡುಗಾಡಾರಿ
ಗಳ ಮಹಿಮಕುಟಿಡೊಲಹಿನ ನಾಲಿಗೆಯ ನಿರ್ದ್ರವದ ಮಾದ್ರಾಧೀಶ
ನಿಂತೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೫-೨೦) ; ನಾಲಿಗೆಗೆ ದ್ರವಿಲ್ಲ . . . ಹೇಳಲಿನ್ನೇ
ನರಸ (ಸಕಪ. ೩-೧) ; ಶಿವಕವಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ನಿನ್ನಂತೆ ವರಕವಿಯ
ನಾಲಿಗೆ ಕವಿ ಮನಂಗಳಂ ಸೆಳೆವವಂ ಕವಿಯಲ್ಲಿ ಭೂತಕವೊಳು
(ಕವಿಪು. ೧-೨೬). ೨. (ಲಿಲಂ) (ಬೆಂಕಿಯ) ಜ್ವಾಲೆ : "ಜ್ವಾಲಾ
ಶಿಖಾಚ್ ಕಿಟ್ಟಿನ ನಾಲಿಗೆಯು" (ಮನ್ವ. ಕೋ. ೬-೯೦) ; "ಅರ್ಚಿ,
ಕೀರಾ, ಜ್ವಾಲಾ—ಈ ೩ ಉರಿಯ ನಾಲಿಗೆ" (ಕರಾಯು. ೧೨-೩೫) ;
ಮರನೆಂದು ಪೋಗಿ ಸಾವುಗಡುಮುರಿಗಳ ನಾಲಿಗೆಗಳಂತೆ ಮರದಲಿ
ಯಿಲ್ಲಂ ಪಿರಿದಪ್ಪ ತೇಲ ರೂಪಿಂ . . . ಕಡಿವುತ್ತು ಮುಳಿಸಿಂ
(ಧರ್ಮಪು. ೩-೪೫) ; ಹರಿವ ಹಾವಿಂಗೆಂಟಿ ಉರಿಯ ನಾಲಿಗೆಗಂಜಿ
(ಬಸವ. ೪೪೬) ; ಕೊಂಡದೊಳಿನ್ನೆಬರಮೆದಿದದ ಬೆಟಿಟಿವ ಬೇಳುರಿ
ನಾಲಿಗೆಗಳು ನೀಡಿಕೊಂಡಿರ್ದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೬-೪). ೩. ವಚನ ;
ಮಾತು : ನಾಲಿಗೆ ಕುಲಮಂ ಕುಟ್ಟುವವೊಲುಪದೆ ನೀಂ ಕೆಡೆನುಡಿವು
(ಸಂಪದಾ. ೧೦-೨೦) ; ಕುಲವ ನಾಲಿಗೆಯುಟುಹಿತೆಂಬ ನಾಣ್ನುಡಿಗಿಂದು
ನೆಲೆಯಾಯ್ತರಾ (ಕಪಕಾ. ೨-೩೨) ; ಎರಡು ನಾಲಿಗೆಯವರನ್ನು
ನಂಬಬಾರದು (ರೂಢ). ನಾಲಿಗೆ : ೧. ಆಚಾರವಿಲ್ಲದ ನಾಲಿಗೆ ನಿನ್ನ
ನೀಡಬುದ್ಧಿಯ ಕಿಡು ನಾಲಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೩ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಮುಖ
ಪದ್ಮದಲಿ ಸಿಂಧೇವಿ . . . ಅಕಳಂಕನ ನಾಲಿಗೆಯೊಳು ನಾಗ್ಗೇವಿ
ಸುಖದಿಂದ ನೆಲಸಿಹರೊಲಿದು (ಕಂಸ. ೪-೯೫) ; ಕಣ್ಣು ನಾಲಿಗೆ
ಮನವು ತನ್ನದೊಡೆನಬೇಡ (ಸರ್ವಪು. ೧೨೪೨). ೩. ಕುಲವನ್ನು
ನಾಲಿಗೆ ಹೇಳುವುದು (ಗಾಡ) ; ನಾಲಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾದರೆ ನಾಡಲ್ವಾ
ಒಳ್ಳೆಯದು (ಗಾಡ). ೪. (ನಡುವೆ ಅಲುಗಾಡಿ ಬಾರಿಸುವಂತೆ)
ಗಂಟಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿರುವ ಲೋಹದ ಅಥವಾ ಮರದ ತುಂಡು,—
ಬಾರಿಸುವ ಸಾಧನ : ನಾಲಿಗೆಲ್ಲದ ಗಂಟೆಯಂತಾಯಿತ್ತೇ ಬಾಯಿ,
ಜಾಲದೊಳು ಸಿಕ್ಕ ಹಕ್ಕಿಯುಪೊಲಾಯಿತು ಮನವು (ಸೋಗೀ. ೯೪-೧).

ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ ಬಿಡು = ಹತ್ತೊಟ ಮಿರಿ ಮಾತನಾಡು ; ಬಹಳ
ಮಾತನಾಡು : ಸುಮ್ಮನೆ ಇರಬಾರದೆ ? ಎಂದು ಜಿಹ್ವೆ ತುಸು
ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ ಬಿಟ್ಟು ಸುಂದರಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದರು (ಕಪ್ಪ. ೧೦೪).
ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ ಮಾಡು = ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ ಬಿಡು : ನಾಲಿಗೆ ಉದ್ದ
ಮಾಡಬೇಡ (ರೂಢ). ನಾಲಿಗೆಗೆ ಮೌ = ಬಾಯಿಯವರೆಗೆ ಬರು ;
ಮಾತನಾಡುವಷ್ಟಾಗು : ಎರಡು ಮುಳಿಸು ನಾಲಿಗೆಗೆ ಪರಿ
ಸ್ಥಿರಪಾಟದಿ ವಿದ್ವಿಷ್ಟವಿದ್ರಾವಣನಿಂತೆಂದಂ (ಸಂಪದಾ. ೨-೬೯).
ನಾಲಿಗೆ ತಪ್ಪು, ನಾಲಿಗೆ ತಪ್ಪು = ಆದಿದ ಮಾತನ್ನು ನಡೆಸದಿರು ;
ಮಾತೆಗೆ ತಪ್ಪು : ಕಂಗಳು ತಪ್ಪು ನೋಡಿದರೆ ಮಾರಿ ನಾಲಿಗೆ ತಪ್ಪು

ನುಡಿವರೆ ಮೂರಿ (ಬಸವ. ೩೩೧); ನಾಲಗೆ ತಪ್ಪಿದವನು ನಾಯಿಗಿಂತ ಕಡೆ (ಗಾಡ). ನಾಲಗೆ ನಿಡಿವಾಗು = ಬಹಳ ಮಾತನಾಡು : ನಾಲಗೆ ನಿಡಿವಾಗು ಕೂರ್ವಾಳುಂ ಕೋ[ಕೋ]ಲುಮಿಗಲೆ ಸಾಧ್ಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೧-೮). . ನಾಲಗೆಯ ತಿಂಡಿ = ಮಾತನಾಡಬೇಕೆಂಬ ಚಪಲ; ನಾಲಗೆಯ ತೀಟೆ : ಜನರು ತಮ್ಮ ನಾಲಗೆಯ ತಿಂಡಿಯನ್ನು ಹೀಗೇ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೋ (ಮೂರುದಾ. ೧೩೧). ನಾಲಗೆಯ ತೀಟೆ = ನಾಲಗೆಯ ತಿಂಡಿ : ಅವರಿಗೆ ನಾಲಗೆಯ ತೀಟೆ ಬಹಳ (ದೂಧ). ನಾಲಗೆಯ ವೀರ = ಮಾತನಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗಟ್ಟಿಗ; ಬಾಯಿ ಶೂರ : ನಾಲಗೆಯ ವೀರರು ನೀವು ಮೂಢರು ನಾವು ನುಡಿಗಳಿರಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೪೫). ನಾಲಗೆಯಾದಿಸು = ೧. ನಾಲಗೆಯನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸು : ನಾಲಗೆಯಾದಿಸುತುಂ . . . ಕುಣಿದಂ ಶೂಲದ ತಲೆ ಕುಣಿದ ತೆಜದ ಕುಣಿದಾಟಯದೊಳ್ (ಅರ್ಥಸೇ. ೫-೨೭). ೨. ಮಾತನಾಡು : ಬಾಯಿ ತೆರೆದೆ. ನಾಲಗೆಯಾದಿಸಿದೆ. ಅದರೆ ಭೃಷಿ ಹೊರಡಲೇ ಇಲ್ಲ (ಸಂಖರು. ೫೯); 'ನಾನೆಂದೂ ಹಾಗೆ ಯೋಚಿಸಿರಲಿಲ್ಲ' ಎಂದು ನೆಕ್ಕು ದೋವ್ ನಾಲಗೆಯಾದಿಸಿದನು (ಫನರು. ೧೦೯). ನಾಲಗೆಯಾಡು = (ಅನಗತ್ಯವಾಗಿ) ನಾಲಗೆಯಿಂದ ತುಟಿಯನ್ನು ಸವರಿಕೊಳ್ಳು : ಕೆಮ್ಮನೆ ಕೆಮ್ಮಿ ಕೆನ್ನೆಯಂ ತುಟಾಸುತ ಸನ್ನೆಯಂ ಕರೆದು ನಾಲಗೆ ಯಾಡುತಂ. . . ಐದಿತು ಜಾರಿಯರೊಂದು ಭಾವದಿಂ (ಮಲ್ಲಾಶಾ. ೮-೧೪೦). ನಾಲಗೆ ಹರಿದು = ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿನ ಹತ್ತೋಟಿಯನ್ನು ಕೈಬಿಡು ; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡು : ದಳಸತಿ ತನ್ನ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ ಎಷ್ಟು ಘೋರವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸದೆಯೆ ನಾಲಗೆ ಹರಿದಿಟ್ಟನು (ಫನರು. ೩೫೬); ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ "ನಿಮ್ಮ ಯಜಮಾನಕಿವಿ" ಅಂತ ನಾಲಗೆ ಹರಿದಿತಾನಲ್ಲ? (ಅಶ್ವಮೇ. ೧೫). ನಾಲಗೆ ಉದ್ದ ಅಗು = ಮಾತು ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಮಿತಿಮೀರಿ ಮಾತು ಬರು : ಪಾಪ ಅಂತ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರೆ ನಾಲಗೆ ಉದ್ದ ಅಗ್ತಾ ಇದೆ (ದೂಧ). ನಾಲಗೆಗೊಟಿ = (ನೆಯ್ಗೆಯವನ) ನೆಯ್ಗೆ ಮರದ ಬಲಗಡೆ ಕಾಲು : (೪). ನಾಲಗೆ ತಿರುಗು = ಸ್ಪುಟವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ನಾಲಗೆ ಹೊರಳು : ಅವನಿಗೆ ನಾಲಗೆ ತಿರುಗುವುದಿಲ್ಲ (ದೂಧ). ನಾಲಗೆ ಬಿಗಿಹಿಡಿ = ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾತನಾಡದಿರು ; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡು : ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದಿರು : ಸ್ವಲ್ಪ ನಾಲಗೆ ಬಿಗಿಹಿಡಿದುಕೊ, ಎಲ್ಲ ಸಂಯಾಗುತ್ತೆ (ದೂಧ). ನಾಲಗೆಯುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಮಾತನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು, — ನಡೆಸು : ಭಾಷೆ ತಪ್ಪದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು : ನಾಲಗೆಯುಳಿಸಿಕೊಂಡು ಕೊಡುವ ಗುತ್ತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುದಿಡು (ದೂಧ). ನಾಲಗೆ ಸೇದಿಹೋಗು = ಮಾತು ನಿಂತುಹೋಗು : ಅದರಿಗೆ ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯುವಿ ನಿಂದ ನಾಲಗೆ ಸೇದಿಹೋಗಿದೆ (ದೂಧ).

[ದೇ. ೩ ಕವಿ. ಮಲ. ನಾ, ನಾಕ್ಕು, ನಾವು; ತುಳು. ನಾಲಗೆ, ನಾಲಯಿ, ನಾಲಾಯಿ; ಕೊಡ. ನವು; ತೆಲು. ನಾಲಿಕ, ನಾಲುಕ, ನಾಲ್ಕು; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕು. ನಾಲ್ಕು]

ನಾಲಗೆಗಲಿ (ನಾ). ಬಾಯಿಬಡಾಯಿಯವನು ; ಮಾತಿನ ಶೂರ : ತಾಳುಗೆ ಪತ್ತಿ ಬತ್ತಿ ಬಾಯ್ಯಾಡಿ ನಾಲಗೆಗಿತ್ತುಕೊಳ್ಳ ನಾಲಗೆ ಗಲಿಗಳುಮಂ (ರೀಲಾಪ. ೫-೧೧೪ ವ). [ನಾಲಗೆ + ಕಲಿ]

ನಾಲಗೆಗಿಡುಕತನ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವಿಕೆ ; ನಿಂದಿಸುವಿಕೆ; ಹೀಯಾಳಿಸುವಿಕೆ : ಅಸುರಾರಿ ನುಡಿಯದಿರು ಜಡ ಮೂಳ ನಾಲಗೆಗಿಡುಕತನ ನಡ್ಕೊಡನೆಯೇ ಎನುತಡರಿ ಮುಂದಲಿ ವಿಧಿದು (ಅಶ್ವಮೇ. ೬-೨೫). [ನಾಲಗೆ + ಕಿಡುಕ (< ಕೆಡುಕ) + -ತನ]

ನಾಲಗೆಗೀಲ್ವ, ನಾಲಗೆಕೀಳು, ನಾಲಗೆಗೀಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಲಗೆ ಯನ್ನು ಕೆತ್ತು ಹಾಕು : ತಾಳುಗೆ ಪತ್ತಿ ಬತ್ತಿ ಬಾಯ್ಯಾಡಿ ನಾಲಗೆ ಗಿತ್ತುಕೊಳ್ಳ ನಾಲಗೆಗಲಿಗಳುಮಂ (ರೀಲಾಪ. ೫-೧೧೪ ವ). ೨. ನಾಲಗೆಯನ್ನು ಚಾಚು, — ನೀಡು : ತೆಗಳಗಿವಿರ್ದೂಡಲುಂ ನಾಲಗೆಗಿತ್ತ ರೆಬ್ಬಾತ ಬಾಯುಮುಟ್ಟ ರೆಗದ್ದೇಡುಗಳುಂ ತಾಟುವ ತಾಳ್ಳಳುಮಗುವಿರ್ದಾ, ಕಾಡ ಕೋಣನೆಯ್ದುದುಡಬಲಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೩೬). ನಾಲಗೆಕೀಳು : ೧. ಜಾಡಗಳ್ಳೇಳುವುದಿಲ್ಲ ನುಡಿವಾಡು ನಾಲಗೆಕೀಳುವರಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೩೯-೩). ನಾಲಗೆಗೀಳ್ : ೧. ಹರಿದಂದೆಗೆಯ್ದವನ ತಿರವಿರುವುದಿಲ್ಲಮೊಡೆ ಫರದೆ ನಾಲಗೆ ಗೀಳ್ವಂದಲ್ಲಮೊಡೆ ತಾಂ ಹರಿದವಂ ಬಿಡೆ (ಸಾಸಂಜೆ. ೩-೯೯).

[ನಾಲಗೆ + ಕೀಲ್ವ]

ನಾಲಗೆಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಕೇವಲ ಮಾತಿನ ಸ್ನೇಹಿತ : ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಿತ್ರ : ನಾಡ ನಾಲಗೆಗೆಳೆಯರೆಂಬುದ ಮೂಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೯-೧೪). [ನಾಲಗೆ + ಕೇಳು]

ನಾಲಗೆಗೊನೆ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯ ತುದಿ; ತುದಿನಾಲಿಗೆ : ಮುಟು ನಾಲಗೆಗೊನೆಗೆ ನಾಮದ ಏಜುಗೆ ನೆರೆಗೊಳೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೮೩); ಅಚ್ಚುತನಾಮ ನಾಲಗೆಗೊನೆಗೆ ಬರುತಿರಲು (ಸಭಾಗ. ೬-೨-೧೬); ಆತ್ಮನೊಳುದಿಸಿದ ಮಾತ ನಾಲಗೆಗೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿತ್ತರಗೆಯ್ದ ಇನ್ನಯಳೆ ಕೇಳ್ ನಿನ್ನ ಕರ್ಣರಸಾಯನವನಲುಸಿರುವನೇ ಕೃತಿಯ. (ಮೋಹಕ. ೧೨-೨). [ನಾಲಗೆ + ಕೊನೆ]

ನಾಲಗೆತೀಂಟೆ 'ನಾಲಗೆದೀಂಟೆ' ನೋ.

ನಾಲಗೆತೀಂತೆ 'ನಾಲಗೆದೀಂಟೆ' ನೋ.

ನಾಲಗೆತುದಿ 'ನಾಲಗೆದುದಿ' ನೋ.

ನಾಲಗೆದಳೆ (ಕ್ರಿ). ನಾಲಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ, — ಹೊಂದು : ಕೆಲಬಲದ ವೇಲಾಯತರ ವೆಗ್ಗಳದ ರಾವ್ತರ ಗಡಣ ನಾಲಗೆದಳೆದುಡನೆ ಹೊಳೆ ಹೊಳೆವಡಾಯುಧಭಟರು ನೂಕಿದರು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೭೧).

[ನಾಲಗೆ + ತಳೆ]

ನಾಲಗೆದೀಂಟೆ, ನಾಲಗೆತೀಂಟೆ, ನಾಲಗೆತೀಂತೆ (ನಾ). ೧. ನಾಲಗೆಯ ಚಾಪಲ್ಯ ; ಹೆಚ್ಚು ಮಾತನಾಡುವ ಆತುರ : ನಾಲಗೆ ದೀಳ್ವೆಯೇನು ? — ನೆರೆದ ಒಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲ! (ಚಿಟ್ಟಲ. ೩೬-೯). ನಾಲಗೆತೀಂಟೆ : ೧. ಕೊಂಡೆಗಳ್ಳ ನಾಲಗೆತೀಂಟೆ [ಪಾಪಾಂ. ತಿಂತೆ] ಮಸಗೆ ಸರೇಂದ್ರನೆಡೆಗೈದಿ ನಿಂದಜಿಗಿ ಕರಗಳಂ ಮುಗಿದು (ಪ್ರಸವಿ. ೮-೩೫). ನಾಲಗೆತೀಂತೆ : ೨. ತಿನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಅತಿ ಆಸಕ್ತಿ : ಅಂತಂತೆ ನರಿಮ ನಾಲಗೆತೀಂತೆ ಮಿಗಲ್ ಕಳೆಗಳಿಸಿ ಚಂಚುಪನಿಟ್ಟೀ ರಂತೆ ಸವಿಸವಿದು ಸೊರ್ಕಿ ನಿರಂತಂ ಕರೆದತ್ತು ಮಾವಿನೊಳ್ ಪರಭುಟ್ಟಂ (ಗಿಂಕ. ೨-೪೨). [ನಾಲಗೆ + ತೀಂಟೆ]

ನಾಲಗೆದುದಿ, ನಾಲಗೆತುದಿ (ನಾ). — ನಾಲಗೆಗೊನೆ : ಹೃದಯ ರಾಮಭಾಷ ನಾಲ[ಪಾಪಾಂ. ಲಿ]ಗೆದುದಿ ನಿಜೇಶಸ್ವರಣ . . . ಇದಿರ ಬಗೆವಳಿ ಸೀತೆ ಮಾಯಾವಿದರ ಮಾಯೆಗೆ ಸಿಲುಕುವಳೆ (ತೊರಣಾ. ೫-೩-೩೯). ನಾಲಗೆತುದಿ : ಅಗಲಿ ಎಂದರು ನಾಲಗೆತುದಿಯಿಂದ ಮನದೊಳು ನೊಂದರು ತಂದೆ (ಇಂಜಾಪ. ೧೯-೪೪).

[ನಾಲಗೆ + ತುದಿ]

ನಾಲಗೆದ್ರವ (ನಾ). ನಾಲಗೆಯಲ್ಲಿ ತೇವವುಂಟಾಗುವಿಕೆ : ನಾಲಗೆ ದ್ರವಕ್ಕೆ : — ಕೋಷ್ಠ, ಮಧುಕ, ಅಳಲಕರೆ . . . ಕುಂಕುಮ, ಇವಂ ನೀರಿಂದ ತೇದು, ನಾಲಗೆ ಕೊಡೆಯಲು ಬಿದ್ದ ನಾಲಗೆ ಬಕ್ಕು. ದ್ರವ ವಕ್ಕು (ವಿವೃದಿ. ೬೫). [ನಾಲಗೆ + ದ್ರವ]

ಸಾಲಿಗೆಯೇಷು(ನಾ). ಸಾಲಿಗೆಯ ಹುಣ್ಣು, -ಗಾಯ, -ವೃಣ : ಸವಿವ ಸಯಂ ತವರಾಜಂ ತನ್ನಿವನ್ನ ಕು ಶಿವಾರ್ಥತವಲ್ಲದುದಂ ಸವಿದ ತರಣಂತೆ ಸಾಲಿಗೆಯೇಷು (ಸಂಪದ. ೧೬-೧೭).

[ಸಾಲಿಗೆ + ಏಷು (< ಏಷು)]

ಸಾಲಿಗೆವೆಲವ (ನಾ). ಸಾಲಿಗೆಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ವನು ; ಮಾತನಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಮಿಗೆ ಪದವಿದ ಲಣಾಯದ ಸಾಲಿಗೆವೆಲವ . . . ಬಗೆವೊಡೆ ಕದ್ದಿಗರಕ್ಕುಮೆ (ರೇಲಾಮ ೧-೨೩). [ಸಾಲಿಗೆ + ವೆಲವ]

ಸಾಲಿಗೆಸಿಕ್ಕು (ಕ್ರ). ಸಾಲಿಗೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾಗು, -ತಡೆ ಯುಂಟಾಗು ; ಸಾಲಿಗೆ ತಡೆನರಿಸು : ಕಕ್ಕಸದ ಮಾತು ಬಂದಾಗ ಸಾಲಿಗೆಸಿ[ಪಾಕಾಂ. ಸು]ಕ್ಕುವಂತಿದನೆಸಗಿದನು (ಭರಣ. ೩೪-೧೩೩).

[ಸಾಲಿಗೆ + ಸಿಕ್ಕು (< ಸಿಕ್ಕು)]

ಸಾಲಿತನಾಡ 'ಸಾಲ್ಪತುಂಬಾಡ' ನೋ.

ಸಾಲಿತ್ತಾನೆ (ನಾ). ನಲವತ್ತು ಜನರ ಸಭೆ (?) : ಅದಕ್ಕೇ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೆಲ್ಲಿಪುಸೂರ್ ಪನ್ನಿವರುಂ ಅಯ್ಯಾಮಂತರುಮ್ ಸಾಲಿ ತ್ತಾನಿಲಂ ಇದಾನುಮೊನ್ನೆ ಮಜಾಸಾತನಪ್ಪೊನ್ (ಮೈಲಂ. ೧೯೨೫, ೧೦೬-೨೧ ; ?). [?]

ಸಾಲಿಬಂದ (ನಾ). ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಲಾಳ ಕಟ್ಟುವವನು ಮತ್ತು ಆ ಕಸುಬನ್ನು ಮಾಡುವ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು : ಸಾಲಿಬಂದರು . . . ಕುದುರೆಗಳಿಗೂ ಯೆತ್ತುಗಳಿಗೂ ಸಾಲುಕಟ್ಟುವದೇ ಇವರ ಕುಲದ ಹೋರೆ (ಕಳಾಗೆ. ೨೩೫).

[<-ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಸಾಲ್ಬಂದಾ]

ಸಾಲಿಬಂದಿ, ಸಾಲುಬಂದಿ, ಸಾಲುಬಂದು, ಸಾಳಬಂದಿ, ಲಾಲಬಂದಿ, ಲಾಳಬಂದಿ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು, ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ಲಾಳ ಕಟ್ಟುವಿಕೆ : (+). ೨. -ಸಾಲಿಬಂದ : (+). ಸಾಲು ಬಂದಿ : (+). ಸಾಲುಬಂದು : (+). ಸಾಳಬಂದಿ : (+). ಲಾಲಬಂದಿ : ೨. ಆಲಿಸುನೆ ಕಡರುಮಾಡಿದ ಬಡಗಿಯಿಂದ ೧/೪ ಲಾಲಬಂದಿಯಿಂದ ೧/೨ ಹಳೇ ಪೈಕದವರ ಗ್ರಾಮಾಂತ್ರಗಳಿಂದ ವರುಷ ೧ಕ್ಕೆ ವರ್ತನೆ (ಎಳ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧-೧೨ ; ಸು. 1656 ?). ಲಾಳಬಂದಿ : (+).

[<-ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಸಾಲ್ಬಂದೀ]

ಸಾಲಿಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಫಿರ್ಯಾದು ; ತಕರಾರು. ೨. ನಿಂದೆ ; ಅಪವಾದ ; ದೋಷಾರೋಪಣೆ : ಶ್ಯಾಮರಾಯ ಅಪರ ಸಾಲಿಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಛೇತಿ ಇತ್ತು (ದೀಪಕ. II, ೧೦೯).

[<-ಮರಾ. ಸಾಲಿಸ್ತಿ, ಸಾಲಿಸ್ತಿ]

ಸಾಲಾ 'ಸಾಲೆ' ನೋ.

ಸಾಲಾಭೆ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಶೂನ್ಯತತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ ; ಅಲಾಭವಲ್ಲದುದು ; ಲಾಭ : ಈ ಪರಮಾರ್ಥವಾದ ಶೂನ್ಯತತ್ವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು . . . ಅಲಾಭ, ಸಾಲಾಭ . . . ಅಪ್ರತಿವೇಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಸಂ. (ಸ+ಅಲಾಭ)]

ಸಾಲಾಯಕ್ 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ಸಾಲಾಯಕು 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ಸಾಲಾಯಕ್ಕು, ಸಾಲಾಯಕ್, ಸಾಲಾಯಕು, ಸಾಲಾಯಖ್, ಸಾಲಾಯಖ, ಸಾಲಾಯಖು, ಸಾಲಾಹಿಕ್(ನಾ). ೧. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅನರ್ಹ ; ಅಯೋಗ್ಯ : ನೀನು ಕುದ್ದ

ಸಾಲಾಯಕ್ಕು, ಅಯೋಗ್ಯ (ಗರುಡಾ. ೯೨) ; ಮೊದಲಿನವಳು ಮುದುಕಿಯಾದಳು ; ಹಂದಬಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಸಾಲಾಯಕ್ಕು (ಆಳ. ೨೩೨). ಸಾಲಾಯಕ್ : ೧. ಆ ದೊರುಗಳ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರು ಸಾಲಾಯಕ್ ಎಂದು ಅಪರ ಎರಡು ಇಂಕ್ರಿಮಂಟನ್ನು ಸರ್ಕಾರದವರು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು (ಸಂಪದ. ೧೬೩). ಸಾಲಾಯಕು : ೧. "ಸಾಲಾಯಕು = ನಿರುಪಯೋಗಿ, 'ಅಯೋಗ್ಯ' (ಜಾನಕೋ. ೧೧). ಸಾಲಾಯಖ್ : ೧. ನಮ್ಮ ದೇವರ ಮುಂದೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಇತರ ಎಲ್ಲ ದೇವರೂ ಸಾಲಾಯಖ್ (ಧರ್ಮಾ. ೭೩). ಸಾಲಾಯಖ : ೧. ಅವರು ಈ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸಾಲಾಯಖ (ಕಾಮಿಕಾಂ. ೯೪) ; ಕೇರಿಯ ಗೃಹಸ್ಥರು ಮಾತ್ರ ಲಗ್ನವಾಗಲು ಸಾಲಾಯಖನಾದವರಿಗೆ ಸುಳ್ಳೇ ತಂಗಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಎಂಬ ಧಾಟಿಯಲ್ಲೇ ಅವನ್ನು ಹೇಳಿರಬೇಕು (ಮೂರುದಾ. ೬೯). ಸಾಲಾಯಖು : ೨. ಅನರ್ಹವಾದುದು : ಸಾಗುವಳಿಲಾಯಖುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ . . . ಇದ್ದರೆ ಸಾಗುವಳಿ ಸಾಲಾಯಖೆಂದು ವುತ್ತರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತೆ (ಧರ್ಮಿ. ೩೪). ಸಾಲಾಹಿಕ್ : ೧. ನೀನು ವಸ ಕಾಯುವುದಕ್ಕೂ ಸಾಲಾಹಿಕ್ (ಚಳುಮ. ೧). [<-ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಸಾಲಾಯಕ್]

ಸಾಲಾಯಖ್ 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ಸಾಲಾಯಖು 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ಸಾಲಾಯಖತನ (ನಾ). ಅಯೋಗ್ಯತನ ; ಅನರ್ಹತೆ : ದೇವರ ಸಾಲಾಯಖತನವನ್ನು ಹಳೆಯುತ್ತ . . . ಫಾಲಿಹಸ್ತರಾಗಿ ಪೂಜಾ ಪರೇದಿಗೆ ಹೊರಟವು (ದೀಪಕ. II, ೭).

[ಸಾಲ್ಪಾಯಖ (< ಸಾಲಾಯಕ್ಕು) + -ತನ]

ಸಾಲಾಯಖು 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ಸಾಲಾಹಿಕ್ 'ಸಾಲಾಯಕ್ಕು' ನೋ.

ನಾಲಿ, ನಾಳಿ (ನಾ). ೧. (ತಾವರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಟೊಳ್ಳಾಗಿರುವ ದಂಟು, -ಕಾಂಡ. ೨. ದೇಹದ ಒಳಗಿರುವ ನಾಡಿ. ೩. ಕೊಳವೆ ; ನಳಿಕೆ. ೪. ತಾವರೆ ; ಕಮಲ. ೫. ಆನೆಯ ಕಿವಿಯನ್ನು ತೂತುಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ. ೬. ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷಗಳ ಕಾಲ ; ಒಂದು ಗಳಿಗೆ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಾಗಟೆ. ೮. ಪಟ್ಟಿ ; ಸೀಳು ; ಕನ್ನ ಬಟ್ಟೆಯ ಕೊನೆಯನ್ನು ಒಂದು ಸಾಲಿಯಾಗಿ ಹಂದು ಗಾಯದ ಮೇಲೆ ದಿಗಿಡು ತಲೆಯ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದನು (ಚಳಾ. ೩೧೧). ನಾಳಿ : ೨. "ನಾಳಿಯ ನಾಡಿಯೋ" (ಕರ್ನಾ. ೩೫). ೩. ದಿದಿರ ಪೂಸನಾಳಿಯೋ ಕಾಡಿದ ಬಾಲಂ ಪೊಯ್ತು ಮತ್ತೆ ಕೊಗ್ಗಿ ಸಬೋಳ್ ಮೂಡುದಿನಂಬರಮಿರಿಸಿ ಬುಕ್ಕದನೊಡೆದೊಡೆ ನಾಳಿಯಂದಿಂ ಮೊಸರಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೫೦) ; ಸಿಂಬುಳ ನಾಳಿ ಮೂಗುಗುಬ ಪೆರ್ವೊಜ್ ಬಾಯ್ ಮಲದಾಗರಂ ಬುಜ್ (ಧರ್ಮಾ. ೫-೨೪) ; ಪಳಿಕೆನ ಪುಡಿಲೆಗೊಳಂ ಹರಿನೀಲದ ನಾಳಿಗೊಳಂ . . . ತೀವಿದಿನ ತಾನುಂ ತೆಲದ ಬಂಧುರ ಸುಗಂಧವಸ್ತು ಸಂದೋಹಮಂ ಪಿಡಿದು (ಜಗದಿ. ೬-೧೪ ಬ) ; ಬಾಯಿಯ ತಡಿಗೆ ಪೋಗಿ . . . ನೀರ್ವೊಗೆ ಪುಪಾಯಮನಾಂ ಮಿಗೆ ಕಂಡದೊಂದು ಬಳ್ಳಿಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪೆರ್ವಿದರ ನಾಳಿಯನಾರ್ಪನೆ ಕಟ್ಟಿ ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಯ ಲಲಿತಾಂಬುವಂ ಪಡೆದು ಸೇರಿದಿನಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೧೪-೧೫). ೬. "ನಾಳಿಯ ತಾಂ ಭುಗಿಗೆ ಯನಕಮವನೀತರದೊಳ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೫) ; "ನಾಳಿಯನೆ ನಾಡಿಯನೆ ಗಳಿಗೆಯೆಂದಕ್ಕು" (ಕಳ. ೫೪). ೯. ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ : ಬೆಲ್ಲ ನಾಳಿ ೪ . . . ತುಪ್ಪ ನಾಳಿ ಮುಣಸು ನಾಳಿ x

ಉಪ್ಪು ನಾಳಿ ೧ (ಸೌಖ್ಯ. IX—11, ೫೪೭-೫ ; 1532) ; ಆ ಅಭರಣವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ನಾಳಿ ವಜ್ರಗಳನ್ನೂ ಹನ್ನೊಂದು ನಾಳಿ ಮುತ್ತುಗಳನ್ನೂ . . . ಇವಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಇತರವಾದ ಸಪ್ತರತ್ನಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರು (ಹತ್ತುಮ. ೩೦). ೧೦. ಕಾಲುನೆ; ನಾಲೆ. ೧೧. ನೆಯ್ಯೆಯವನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ನೇಯುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಹೊಕ್ಕುನೂಲನ್ನು ಹಾಸುನೂಲಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ಉಪಕರಣ; ಲಾಳಿ : “ನೇಮ, ವಾಯದಂದ—ನೆಯ್ಯೆ ಕಾಣನ ನಾಳಿ” (ನಾಚರಾ. ೪). ೧೨. (?) : “ನಾಳಿ=ನಾಡೆ ; ನಾಡಿ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಡಿಯೆಂದು ನಾಡಿಯೆಂಬರ್ಥಂ]” (ಕಮಹ.ಪಂ. ೨). ೧೨ ಇಲ್ಲಿಯ ‘ನಾಡೆ’ ಶಬ್ದವು ‘ನಾಡಿ’ ಎಂಬುದರ ಅಪರಿವರ್ತನೆಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ ?

ನಾಳಿಯ ಕೋಲ್=(ಬಿದಿರಿನಂಥ) ಬೊಳ್ಳಾದ ಸಸ್ಯಕಾಂಡದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಾಣ (?) : ನಾಳಿಯ ಕೋಲ್ ಜವನಾಳಿ ವಂದಿನಂ ಕವಿದುವು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೬೧). ‘ನಾಳಿಯೆಂಬು’ ಪರಾ. ನಾಳಿಯ ಬಿಲ್ಲು=ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಲ್ಲು : ಗಗನತಳವನು ಹಿಗದ ಬಲುಜಂಚೆಗಳ ತುಂದಿದ ಹೊದೆಯ ಕಡೆಗಳ ಹಿಗದ ನಾಳಿಯ ಬಿಲ್ಲುಗಳ . . . ಜೋದರದೊಂದರಂದು ಬೊಳ್ಳಿಯಾದು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೩-೫). ‘ನಾಳಿವಿಲ್’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾಲಿಕೆ, ನಾಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ; ಕಮಲ. ೨. ಬಾಯಿಂದ ಉಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ; ಕೊಳಲು. ೩. ಬಂದೂಕು; ಕೋವಿ : ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಗ್ನಿ ಪುಷ್ಕ (ಇದನ್ನು ‘Gun powder’ ಎಂದು ಒಪ್ಪೆ ಬರ್ತೆ ಅವರು ಅನುವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ)ವೆಂಬ ಪದವಾಗಲಿ, ನಾಲಿಕೆ . . . ಎಂಬ ಪದವಾಗಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಕರ್ತೃ. ೨೭೯). ನಾಳಿಕೆ : ೧. ರೋಲಕಂಠಕಳೆಯುವಧರಿಸುಯಿಂತೆಂದು ಸಿರಮೌಳಿಯಂ ಮಡೆದು ದಾ ನಾ ಪ್ಪಿ ಹಿವನಂಭಿಯುಗನಾಳಿಕಂಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಲು (ಸಮೋ. ೩೩-೪೯). [ಸಂ.]

ನಾಲಿಕೆ, ನಾಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. (ತಾವರೆಯ) ನಾಳ; ದಂಟು. ೨. ಕೊಳವೆ; ನಳಿಕೆ : (೪). ನಾಳಿಕೆ : ೩. ಇಪ್ಪತ್ತು ನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷಗಳ ಕಾಲ ; ಒಂದು ಗಳಿಗೆ : ಅದು ಸಮಯಾವಳಿಕೋಚ್ಚಾಸ್ತಮ್ನೇಶ್ವರಿನೇಷನಾಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ೬] ಕಾ ಮುಹೂರ್ತದಿನಸಪ್ತಮಾಸರ್ಪಯನ ಸಂವತ್ಸರಾದಿ ಗಣನಾನುಕ್ರಮದಿಂದ ಪರ್ವದೇವತೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಅದಿಪ್ತ. ೬-೪೪ ಪ) ; ಸ್ತೋತ್ರಂ ನೆಹದೇವಿಯಾಗಿ ಲವಾಕಾಲಂ ಮೂವತೆಂಟುಪರೆಯನಿನ ಲವಾಣೀಕಂ ನಾಳಿಕೆ ತನ್ನಾಳಿಕಾಲಯುಗಂ ಮುಹೂರ್ತಮನೆ ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೫೦). [ಸಂ. ನಾಲಿಕಾ]

ನಾಲಿಕೇರ, ನಾಳಿಕೇರ (ನಾ). —ನಾಲಿಕೇರ : ನಾಲಿಕೇರಸಹಕಾರೇಷ್ವರ ಸಪ್ತವಾಹದಿಂದ ಬೆಳೆದು ಮಗಮಗಿಪ . . . ತಂಡುಲಂಗಳಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಬಾಗಿದೋಗರಮನಾರೋಗಿಸುವಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೩೫ ಪ) ; ಬಿಲ್ಲುವೆತ್ತುವಮೋಕರಪಲ್ಲವದೋಳ್ ಸವೀನಕದಲೀ ಸವಾಮ್ನ ನಾರಂಗ ನಾಲಿಕೇರಫಲಂಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೯೪). ನಾಲಿಕೇರ : “ನಾಳಿಕೇರ, ನಾಡಿಕೇರ, ಲಾಂಗಲೀ—ಶೆಂಗಿನ ಮರದ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೨) ; ಅಷ್ಟ ತೀರ ಪಧಿ ನಾಳಿಕೇರ ಸಹಕಾರ ಪೂಗೀಫಲ ಪುಂದ್ರೇಷ್ವರಸಂಗಂಥಂ . . . ಅಧಿಪತೆಂಗೆಯ್ದು (ಅದಿಪ್ತ. ೧೬-೧ ಪ) ; ಪೂಗದ್ರುಮ ನಾಳಿಕೇರ ಬಹುಳಂ . . . ಶ್ರೋತೃಬ್ಲ ನಾನಾ ಲತಾಲಲಿಕಂ ಕಾನನಮಯ್ಯ ಕಣ್ಣೊಳಿಸುಗುಂ ಮುಷ್ಕಾಶ್ರಮೋಪಾಂತದೋಳ್ (ಕಾಪಂಪು. ೨೧೬) ; ನಾಳಿಕೇರಮನ

ವಳಂದಿಸಿದುವು ಫಲಂ ರಸಪೂರಿತಮಾಗಿ ಮಾಗಿಯೋಳ್ (ಜಗದ. ೧೪-೫) ; ಸಕನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದ ನವನಾಳಿಕೇರಂಗಳಂ . . . ತೋಜುತುಂ (ಸಂಪರ. ೯-೧೦೦). [ಸಂ.]

ನಾಲಿಗೆ ‘ನಾಲಗೆ’ ನೋ.

ನಾಲಿಗೆ ಕಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಕಡಿ.

ನಾಲಿಗೆ ಕಚ್ಚು ನುಡಿ=ಹಿಡಿದು ಹಿಡಿದು ಮಾತನಾಡು; ತಡೆದು ತಡೆದು ಮಾತನಾಡು : ಅವಳು ನಾಲಿಗೆ ಕಚ್ಚು ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪ. ೧೪೬). [ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಕಚ್ಚು (<ಕಚ್ಚು)]

ನಾಲಿಗೆ ಕಲ್ಲು (ನಾ). (ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಬಾವಿಯ ಒಳಗೆ) ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಚಪ್ಪಡಿ ಕಲ್ಲು : (೪).

[ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್ಕ)]

ನಾಲಿಗೆ ಕೀಳು ‘ನಾಲಗೆಗೀಳು’ ನೋ.

ನಾಲಿಗೆ ಕೆಡು (ಕ್ರಿ). ರೋಗ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ರುಚಿ ತಿಳಿಯದಂತಾಗು ; ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ರಸವು ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಗು ; ಅರುಚಿಯುಂಟಾಗು : ಎರಡು ದಿನ ಜ್ವರ ಬಂದಿದ್ದಕ್ಕೆ ನಾಲಿಗೆ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢ). [ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಕೆಡು]

ನಾಲಿಗೆಗೀಳು ‘ನಾಲಗೆಗೀಳು’ ನೋ.

ನಾಲಿಗೆ ದೋಷ (ನಾ). ಸನ್ನಿ ಮೊದಲಾದ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ, ನಾಲಿಗೆ ಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಜಾಡ್ಯದ ಸೂಚನೆ,—ರೋಗ ಉಲ್ಬಣವಾಗುವುದರ ಗುರುತು : ಆಕಲಕರೆಯನ್ನು ತೇದು ಕೊಂಬುದು ನಾಲಿಗೆ ದೋಷ ಗುಣ (ವೈ. ೧೦೨). [ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ದೋಷ]

ನಾಲಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಬರುವಿಕೆ ; ಒಬ್ಬರು ಮಾಡಿದ ವಾಗ್ದಾನದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇರುವಿಕೆ : (೪). [ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಪ್ರಮಾಣ]

ನಾಲಿಗೆ ಬೀಳು (ಕ್ರಿ). —ನಾಲಿಗೆ ಹೋಗು : ಶಾರ್ಫವಾಯುವಿನಿಂದ ಆ ರೋಗಿಗೆ ನಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದಿದೆ (ರೂಢ).

[ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಬೀಳು (<ಬೀಳು)]

ನಾಲಿಗೆ ವಾಸಿ (ನಾ). ಅಡಿದ ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪದಿರುವಿಕೆ ; ಸತ್ಯಸಂಧತೆ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತನ : ನಾಲಿಗೆ ವಾಸಿಯಿದ್ದವನ ಮಾತು ಹಾಲಿಗಂತ ಹೆಚ್ಚು (ಗಾಥ). [ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ವಾಸಿ]

ನಾಲಿಗೆ ಹೋಗು (ಕ್ರಿ). ಮಾತನಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಹೋಗು ; ಮಾತನಾಡದಂತಾಗು : ಕಳೆದ ವರ್ಷ ಶಾರ್ಫವಾಯುವಿನಿಂದ ಆವರಿಗೆ ನಾಲಿಗೆ ಹೋಯಿತು (ರೂಢ).

[ನಾಲಿಗೆ (<ನಾಲಗೆ) + ಹೋಗು (<ಪೋ)]

ನಾಲೀಕ, ನಾಳೀಕ (ನಾ). ೧. ಬಾಣ ; ಶರ. ೨. ಕುಟಿ ; ಭಲ್ಲೆ. ೩. ತಾವರೆ ; ಕಮಲ. ೪. ತಾವರೆಯ ನಾಳ,—ದಂಟು. ನಾಳೀಕ : ೩. ನಾಳೀಕನಯನೆ ಎನಗಿದು ಪ್ರಥಮ ಜನ್ಮವೌ ಮುಂದೆ ಸದ್ಗುಣವಪ್ಪುದು (ಗುರುಚಾ. ೬-೪೫). ‘ನಾಳೀಕ ಭವ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾಲೀಜಂಘ, ನಾಳೀಜಂಘ (ನಾ). ೧. (ನಾಳದಂತಿರುವ ಕಾಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ ; ಕೊಕ್ಕರೆ ; ಬಕ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಗೆ ; ಜೊಂಬಕಾಗೆ. ೩. ಕೋತಿ ; ಕಪಿ : “ಪ್ಲವಂಗಮ ತಬ್ಬಂ ನಾಲೀಜಂಘಾಪ್ರಯೋಳಂ ಶಾಲೂರದೊಳಂ ಯಥಾರ್ಥಕಂ ವರ್ತಿಸುಗುಂ” (ವಸ್ಯು. ೧೩೦-೭೬). ನಾಳೀಜಂಘ : ೩. ವಿಳುಪ್ತಂ ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದಿರ ಕಿಳ್ಳುಟ್ಟಿಯೋ . . . ಶಾಖಾಗ್ರದೊಳದರ್ಪಲಗಲ್ಲಾಸೆ ಮೇಲ್ಕೆಲಿತ್ತಂ ನಾಳೀಜಂಘಂ

ಕರಂ ಪರ್ದೆಜಿಮ ನಡಂಗಿ ಹಜ್ಜೆಂದು ಪುರ್ವಿಕ್ಕಿ ತಾಗಳ್ (ರಾಜಕೀ. ೯-೨೯). [ಸಂ.]

ನಾಲೀಸು (ನಾ). ಹೇಯವಾದುದು ; ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ಒಂದು ಸಂಗತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವರ ವ್ಯಾಪಾರ ನಾಲೀಸು (ಮುಗಿದು. ೧೩). [←ತುಳು. ನಾಲೀಸ್, ನಾಲಿಸ್]

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್ಕು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್ಕು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್ಕು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್ಕು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್ಕು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು (ಕ್ರ). ಕುದುರೆ. ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗೊರಸಿಗೆ ಹಲ್ಲೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದು; ನಾಲ್ಕು ಕಟ್ಟು; ಕುದುರೆಯು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಅದೆ; ಅವರ ಕಾಲು ಮಾತ್ರ ಕುಂಟುತ್ತದೆ! ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಬದಿ ನಮ್ಮ ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯ ಕೊಡಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ! (ಮೋಹನ. ೫೬). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ಬದಿ, ಸು.]

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್ಕು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು (ನಾ). (?): ಹೊಸವಳು ಪ್ರಭುಮುಖದಾದ ಮೋದರಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರು ಅ ನಂ ತ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯ ರೊಳ ಗಾ ಗಿ ನಾಲ್ಕು ಬಿಡುಮು ಮುಖ್ಯ ಧಿ ದಾ ವ ತೊದಲುಂ ತೊಂದಿರು ವೈನೂರ್ವರವಿವಿಧವಿವಿಧ ಭರ್ತುಮೆಂತೆಂದದೆ (ಇಳ. XI, ೨೭೪-೨೬; 1080). [?]

ನಾಲ್ಕು ಸಾಸಿರ 'ನಾಲ್ಕು ಸಿರ' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು, ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹರಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ತಗ್ಗು, —ತೋಡು ; ಕಾಲುವೆ : ನಾವು ಸ್ಥೂಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದ ನಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯ ಬಲೆ ಎಸೆದು ವಿನಾಸ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾ ನಿಂತಿರುತ್ತಿದ್ದ (ವಿಸ್ತ. ೪) ; ವ್ಯವಸಾಯದ ಸಲುವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ನಾಲೆಯ ಅಥವಾ ಜಲನಾಗರದ ಉಪಯೋಗ (ಭಾಷಾ. ೨೬೬) ; ಗೌಡರು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದು ಮೈಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ನಾಲೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಹೊರಟಿದ್ದರು (ಗೋಪ. ೧೪೯) ; ನಾಲೆ ಇಲ್ಲದ ಊರೂ ಮಾಲೆ ಇಲ್ಲದ ಪ್ರಸ್ತುತ ಒಂದೇ (ಗಾಡ). ನಾಲ್ಕು : ೧. ನೀರುಗಂಟಿ—ಕರೆ ಮತ್ತು ನಾಲಾಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ಬಿಡುವವನು (ಗ್ರಾಮ. ೧) ; ಅರವತ್ತು ವರ್ಷದಿಂದ ಮಂದಗರೆ ಉತ್ತರನಾಲಾ ಬರಬೇಕೆಂತ ಸರಕಾರದವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇದ್ದ (ಹುಟ್ಟ. ೧೬೦). ೨. ಬಂದೂಕಿನ ನಾಲೆ, —ನಳಿಕೆ : ಕೋವಿಗಳು ಒಂದೂವರೆ ಮಾರು ಉದ್ದ. ಅವುಗಳನ್ನು ಬಾರುಮಾಡಬೇಕಾದರೆ . . . ನಾಲಾದಲ್ಲಿ ಮದ್ದನ್ನು ಸುರಿಯಬೇಕು (ಸಕ. ೪೧). [←ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಾಲಾ]

ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : "ಕುರಣಿ—ನಾಲೆ, ನಾರುಂ ಬೇಳೆ" (ಒಪ್ಪ. ೩೪) ; ನೊಸೆ ನೈಹಂಟ ಕಣಿಗಿ ನಾಲೆ ಗರುಗ . . . ಎಸಿದಿಹವಾ ವಿಸಿನದೊಳು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೬-೧೪) ; ನಾಲೆಹುಲ್ಲು, ನಾರು ಹಂಟಹುಲ್ಲು (ಮೈ. ೬೪-೧೩೯೩). [←ಸಂ. ನಲ ?]

ನಾಲ್ಕು, ನಾಕಡಿ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ, —ಕಾಲು, —ಪಾದ : ಕಂದ ಕೇಳಲುಗುಣಂ ಪಾಲಿಸಂ ನಾಲ್ಕುಯದೊಂದು ಹಯಂ ನಿಗದಿಗಿ ಚಂತೆ ಬೇಡ (ಪ್ರಬಂಧ. ೧-೧೨). ನಾಕಡಿ : ೨. ನಾಲ್ಕು ಅಡಿಗಳ ಉದ್ದ : ಹಲಬರ ಸುಂಗಿದ ಹಾವಿಗೆ ತಲೆ ಬಾಲವಿಲ್ಲ . . .

ನಾ ಕಡಿಯ ನೈ ಹು ವು ದು ರೋಕದ ಕಡೆಯನೆ ಕಾಣ್ಪುದು (ಒಪ್ಪ. ೪೫೬).

ನಾಲ್ಕು ದಿಯವು—ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳನ್ನುಳ್ಳವು ; ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಿನ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ; ಚತುಷ್ಪಾದಿ : "ನಾಲ್ಕು ದಿಯವಲ್ಲಂ ಪಡು ಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗಿ. ೫೫-೯). [ನಾಲ್ಕು + ಅಡಿ.]

ನಾಲ್ಕು 'ನಾಲ್ಕು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಕೊಳಗ ಬತ್ತದ ಬೀಜವರಿ ಭೂಮಿ (?) : ಮಜುಗರೆಯರ್ ಚತ್ತಪ್ಪ ಕೆಳೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ವೆಯ ಭಾಗಂ ದಿತ್ತು ವಾಟಂ ಕೆಡಿಗೆ ಕುದುವುದು (ಎಳ. XI, ಹುಯ. ೩೩-೫; ಸ. 890). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಲ್ಕು) + ಕಳವೆ (<ಕಳವೆ)]

ನಾಲ್ಕು, ನಾಕಾಣೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಆಣೆ ; ರೂಪಾಯಿಯ ನಾಲ್ಕು ನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; (ಇಂದಿನ) ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಪೈಸೆ : ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಹುಲ್ಲಾಸೆ ನಿಧಿಸಿ ನಾಲ್ಕು ನೆಯನ್ನೂ ಕೋಳಿಗಳನ್ನೂ ಪಾದಿಗೆ ಕೊಡಿಸಿ, ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ನೆಯನ್ನು ಊರೊಟ್ಟಿನ ಹಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದರು (ಹುಟ್ಟ. ೧೩೬). ನಾಕಾಣೆ : ಅರಸಿಹಟ್ಟಿಗೆ ನಾಕಾಣೆ ಬಿದ್ದ ಪ್ಲಾ ಪಳೆ (ಹುಟ್ಟ. ೬೦). [ನಾಲ್ಕು + ಆಣೆ.]

ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಜನ. ೨. ನಾಲ್ಕು ಆಳು ಉದ್ದದ ಅಳತೆ ; ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣ : ನಾಲ್ಕು ಕುದ್ದಕ್ಕೆ ನೀರುಂಟು (ಲೋಕೋ. ೫-೨೬ ಅಡಿ) ; ಆಳ ನಾಲ್ಕು ಕುದ್ದಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮರಿಯೊಳುಳು ಮೇಣ್ ಬಾಳುದೇಂ ಕೇಳೊಡೆಯ ಕಾಯ್ದನೆಂದರಂ (ಕಾಲಾ. ೧೩೮-೨೯೮). [ನಾಲ್ಕು + ಆಳು (<ಆಳು)]

ನಾಲ್ಕು, ನಾಕು, ನಾಲುಕು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ಮೂರು ಮತ್ತು ಐದರ ನಡುವಿನ ಸಂಖ್ಯೆ : ಶ್ರುತಮಪ್ಪ ಮರ್ಥದುಪ್ಪಂ ಶ್ರುತಿಕಪ್ಪಂ ಕಲ್ಪನೋಕ್ತಿ ಕಪ್ಪಮುಂದಿ ಕೈತಕ್ಕ ತ್ತಮಲ್ಲ ವಲ್ಲಭ ಮತದಿಂ ನಾಲ್ಕು ಕೈಮಿಲ್ಲಿ ಕೈತದೋಸಂಗಲ್ (ಕವಿ. ೧-೬೨) ; ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಸಮುದ್ರಂಗಲ್ ಮೇರಿದಪ್ಪಿದಂಕೆ ವಿರಾಟಿನೋಲ್ ಕೊಡಿ ಪೋಗಿ ತಾಗಿದಾಗಲ್ (ಕಂಪು. ೪-೯೦ ಪ) ; ಕ್ಷಿತಿಯೋಲ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ ಕೈಮಗತಿಯಿಂದಂ ಪ್ಲಾಹ್ಯವಾದಿ ವರ್ಣಂ ನಾಲ್ಕುಂ (ವಸ್ತು. ೫೬-೬೦) ; ಮಾನಭಂಗವದೊಂದು ಕಾಣದೆ ದೀನನಾಗಿಹು ದೆರಡು ನಾಟಕೆ ತಾನಜಯದದು ಮೂಟು ನಗಗಿದೆಯಾಗಿಹುದು ನಾಲ್ಕು (ಬಸವ. ೪೦-೬೨) ; ನಿಮ್ಮಂಭಟಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕೈ ಕಣ್ಣು ನೊಸಲಿನಲಿ . . . ವ್ಯಥಾ ಭಯವೇಕೆನುಕ ಕುರುರಾಯನನುವಾದ (ಕುವಾ. ೪-೨೬). ನಾಕು : ಕ್ರೀವೀರಕೇಶವದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿ ವ್ರಿತ್ತಿ ಎರಡಕ್ಕಂ ಎರೆಯು ಮತ್ತರು ನಾಕು ಕೆಂಗಾಡು ಮತ್ತರು ಅಯಿದು (ಸೌ. ೧೫. IX-೬, ೨೫೪-೬೩ ; 1189) ; ನಾಕು ಪಂಡನ ಕೂಡೆ ಕಾಡುವುದೇಕೆ ತಿದ್ದುವೆನೆನುಕ ರಥವನು ನಾಕು ತರದಲಿ ಮೂಡದು . . . ಐದಿನನು ದ್ರೋಣ (ಕುವಾ. ೨-೪೨) ; ಜೋಕೆ ಮಾಡದೆ ಮೇಲ್ಪಾಯಿದು ಕುದುರೆಗಳ ನಾಕು ಕಾಲನು ಪಡು ದಿಡಲು ಆಕಾಶದಿಂದ ಬಿಡುಂಕು ತುರಗಗಳು ಭೂಕಾಂಕೆಯೊಳುರುಳಿದವು (ಅಂಜ. ೬-೧೧೮) ; ನಾಕೂ ಮೂಲೀಗೇ ನಾಕೂ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗಂಟೆ . . . ಭೈರುವಸ್ತೇರು ಕೋಕಾ ತಲ್ಲಣಿಸೇ ಹಂದಾವು (ಹುಟ್ಟ. ೧೧೦). ನಾಲುಕು : ಮೇಲಾದ ನಾಲುಕು ಮತ್ತರು ಕೆಯ್ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವ್ಯಾಧಿ ಪ್ರತಿಶಾಸನಮಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌ. ೧೫. XI-೬, ೫೦-೬೧ ; 1138) ; ಮೈಸನಗೇಲುಮಂ . . . ಕರಣ ನಾಲುಕುನುಂ ತನು ಮೂಟುಮಂದಿವಂ ನುಸುಕಿಂನುತ ಚತ್ತದೊಳ

ಗೀತನ ನಿರ್ಮಲ ಧರ್ಮಮೂರ್ತಿಯಂ ಪಸರಿಸಿ ಭನ್ನವಿಲ್ಲದಿರುತ್ತವೆ
ಮಹಾಮುನಿಮುಖ್ಯನೊಪ್ಪಿದಂ (ಮಲ್ಲಾ. ೩-೭೩); ಬೆಳಗಿದವು
ಬೊಂಬಾಳದೀವಿಗೆ ಬಲದೊಳಾನೆಗೆ ಹತ್ತು ರಥಕಾವಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು
ಹಯಕೆರೆದು ಕಾಲಾಳಗೊಂದೊಂದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೩೩);
ಅವನಿಜಾಸುತ ಕೇಳು ಸರಿದವು ದಿವಸ ನಾಲ್ಕು (ತೋರಾ. ೩-೪-೨೯);
ಶಿವನೊಳು ಸೇನುನ ಮಿನಾಸೇತನಪರಿವಾರದಂತೆ ನೂತನಾಯವ
ಸದ್ಗುಣದೊಪ್ಪು ನಾಲ್ಕು ಜಾತಿಯಂಗನೆಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಮೋಹತ.
೧೫-೨೪).

ನಾಕಪ್ಪತ್ತು = ನಾಲ್ಕರಿಂದ ಗುಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಇಪ್ಪತ್ತು; ಎಂಭತ್ತು;
ನಾಕಪ್ಪತ್ತು ಅಗಿ ಹೋತು ಮುಖ್ಯ (ಮುಖ್ಯ. ೧೧). ನಾಲ್ಕನೆಯ,
ನಾಲ್ಕನೇ, ನಾಲ್ಕನೇ = ನಾಲ್ಕರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ, —
ಅಂತಸ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ; ಚತುರ್ಥ: ಶ್ರುತೇವಳಿಗಳ ನಾಲ್ಕನೆಯವರ
ಗೋವರ್ಧನರಂಬ ಭೂರರುಜ್ಜಯಂತಮಂ ವಂದಿಸಲೆಂದು ವಿಹಾರ
ಸುತ್ತಂ ಬರ್ಹಾರಾ ಕಾಂಡೀನಗರಕ್ಕೆ ವಂದು (ವಡಾರಾ. ೩೩-೨೩);
ಪ್ರೀತಾಜ್ಜವಿಜಯಸಮೃದ್ಧ ಸತ್ಯವಾಖ್ಯ ಬೆಮ್ಮನದಿಗಳಾಳುತ್ತ
ನಾಲ್ಕನೆಯ ವರ್ಷದ ಮಾಗ್ಗುಸಿರಮಾಸದ ಪೆಜಿತಲದಿವಸವಾಗಿ
(ಎಕ. III, ಪ್ರೀರಂಗ. ೧೪೮-೩; ೨೦೪ ?); ಕ್ಷೇಮಂಧರನೆಯೊಂ
ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕುಲಧರಂ . . . ಅಪ್ಪಪ್ರಮಾಣ ಸಂವತ್ಸರಾಯು
ಪ್ಪನುಮಾಗಿ (ಚಾಪಂ. ೧೦); ಕರುಳ ಮೂಲೆಯ ಯಡದ ಕೈಯಲ್ಲಿ
ವಿಡಿದು ಕಂಠಕೆ ತೊಡೆದು ಮಾಡ್ಲೆ ನೈಸಿಂಪ ನಾಲ್ಕನೇ ಅವತರಣ (ಗುತಾ.
೧೯-೨೪); ನಾಲ್ಕನೇ ವೇಗಾ ಭರ್ವ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನಡುಕೆ (ವಿವಚ. ೯-೫).
ನಾಲ್ಕಯ್ಯ = ಕೆಲವು; ಹಲವು: ಅರಸಂ . . . ತನ್ನೇಜಾದ ವಾರುವ
ದೊಡವರ್ವ ನಾಲ್ಕಯ್ಯ ಕುದುರೆಗಳೆರೆಸು . . . ಮೈಕಂಪಾಯನನ
ವೀಡಾವುದೆಂದಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುವಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೩೪). ನಾಲ್ಕರ
ಚಳಿ = ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ತಪ್ಪದೆ ಬರುವ ಚಳಿಪ್ಪರ:
ದೇಹಾದ್ಯಂತವೂ ಬೆಂಬರಿಟ್ಟು ನಾಲ್ಕರ ಚಳಿ ಬಂದವರ ಹಾಗೆ ಅವನು
ಗಡಗುಟ್ಟಿ ನಡುಗಲಾರಂಭಿಸಿದ (ಬಸ. ೪೩). ನಾಲ್ಕಾರು = ಕೆಲವು;
ಹಲವು: ಉಳ್ಳ, ಸೈಂಧವ, ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ವಿಸೀರಿದರಿದು
ನಸ್ಯಂಗಿಯ ನಾಲ್ಕಾರು ಹನಿ ಸೋಕಿದ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೆ ಮೈಮರಿದು
ಎಚ್ಚರಹುದು (ಸಕವ್ಯ. ೧೪೧); ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿಯೆ ಪರಿಸರದ ನಾಲ್ಕಾ
ರೂರು ಬಾಲ್ಯದೊಳಾದಿದ ಉರು (ಇಂಜಾ. ೯-೩೧); ಹೀಗೆಯೇ
ನಾಲ್ಕಾರು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದವು (ಹುಟ್ಟ. ೧೩೨). ನಾಲ್ಕಕಾಲ =
ಕೆಲವು ವರ್ಷ; ಕೆಲವು ಕಾಲ, — ಸಮಯ: ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ
ನಾಲ್ಕಕಾಲ ಬದುಕಿರಬೇಕಾದರೆ ನನಗೆ ತೋರುವುದು ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗ
(ವಚ. ೧೧೨). ನಾಲ್ಕುಗೆಯ = ೧. ನಾಲ್ಕು ಭಾಗವನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡು: ರಘುರ ನಾಗಯ್ಯಂ ತನ್ನ ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲಕ್ಕೆನ್ನು . . .
ಅ ಪನ್ನಿಮುಕ್ತ ಕೇಯ್ಯಂ ನಾಲ್ಕುಗೆಯ್ಯು [ದೇವ]ಮನ್ಯ [ಗ್ನಾ]ಗಿ
ಬಾಲ್ಯು (ಸಾ. ೫೧. XI-1, ೩೪-೧೩; ೨೨೨). ೨. ನಾಲ್ಕರನ್ನು
ಮಾಡು: ಒಂದೊಂದು ಮಾನಸಂಭಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕುಗೆಯ್ಯು ಸಮಚಿತು
ರಸ್ತ್ರಂಗಕಪ್ಪ ಪದಿನಾಟುವಾವಿಗಳವಜವಜಿ ಬಾಹ್ಯಕೋಣದ್ಯುಸಿತ
ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಳನಾರ್ಥಂ ಕಾಂಚನಕುಂದದ್ವಯಂಗಳಂ ನೆಜೆದು
(ಚಾಪಂ. ೪೪). ನಾಲ್ಕುಜನ = ಹಲವು ಜನ: ಅನೇಕ ಮಂದಿ;
ಜನತೆ: ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ ನಾಲ್ಕುಜನ ಒಪ್ಪುವ ಹಾಗೆ ಇರಬೇಕು
(ರೂ. ೧೩). ನಾಲ್ಕುಜಾತಿ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು
ಶೂದ್ರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣ: (೪). ನಾಲ್ಕು ತಿಜ = ನಾಲ್ಕುಬಗೆ, —
ವಿಧ: ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತವಿಡು ನಾಲ್ಕುತಿಜನನೂನಾಗಮದೊಳ್ (ಕಾಂ. ೩೪).

೧-೯೦). ನಾಲ್ಕು ದಿನ = ನಾಲ್ಕು ದಿವಸ: ಲೇಸೆನಿಸಿಕೊಂಡು
ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಬದುಕಿದರೇನು (ಬಸ. ೧೫೪). ನಾಲ್ಕು ದಿವಸ = ಕೆಲವು
ದಿನ: ನಾನು ಬಡತನದಿಂದ ಸಂಪತ್ತುನ್ನು ಕಂಡೆ. ಅದನ್ನು ನಾಲ್ಕು
ದಿವಸ ಅನುಭವಿಸಿದೆ (ಸಬಸ. ೩೩೪); ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲೊ ನಾಲ್ಕು
ದಿವಸ ಇದ್ದು ಹೋಗು (ರೂ. ೧೩). ನಾಲ್ಕು ದೆಸೆ = ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕು;
ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆ: ವಸುಧೇಶ್ವರನ ವಲ್ಲಭ ನಾಲ್ಕು ದೆಸೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೆ . . .
ಎನಲು (ಬಸ. ೪೩-೧೦); ಹೋಗಹೋಗಲು ಮತ್ತೆ ಕುದುಬಲ
ಸಾಗರದ ಭಟಲದಂ ಲಳೆಯಲಿ ತಾಗಿದರು ತುಡುಕಿದರು ತಡೆದರು
ನಾಲ್ಕು ದೆಸೆಗಳಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೫). ನಾಲ್ಕು ನಾಲಿಗೆಯಾಗು =
ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವ ಅವಕಾಶವುಂಟಾಗು, — ಶಕ್ತಿಬರು:
ನೂವವರಿಗೆ ನಾಲ್ಕುನಾಲಿಗೆಯಾದ ಮೇಲಿನೇನನ್ನೇನು (ಪುರಂದ.
೨-೩೩-೨). ನಾಲ್ಕು ನೀರ, ನಾಲ್ಕು ನೀರು = (ಮುಟ್ಟಾದ) ನಾಲ್ಕನೆಯ
ದಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಎರೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು; ಶುದ್ಧಿ ಜಲ: ಬೆಡಗಿನ
ತುಂಬುಜವನೆ ನಾಲ್ಕು ನೀರನು ಮಿಂದಕೊಲುವಿಂದ (ಸಾ. ೩೪).
ಪುಷ್ಪವತಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ನೀರು ಮಿಂದು ಒಪ್ಪದಿಂದಾಭರಣವಿಟ್ಟು
(ಜಿ. ೩೪. ೫-೨). ನಾಲ್ಕು ನೀರ್ಮಾ = (ಮುಟ್ಟಾದ) ನಾಲ್ಕನೆಯ
ದಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡು: ಜನಕಮತೆ ನಾಲ್ಕುನೀರ್ಮಾಂವು
ನಾಡೆ ಬೆಳ್ಳಸದನಂ ವಿರಾಜೆ . . . ಸಜ್ಜೆ ವನೆಗೆ ವಿಜಯಂಗೈಯ್ದಳ್
(ಕರಾಮಾ. ೧೫-೩೨); ಚತುರ್ಥದಿವಸಸ್ನಾತಾ = ನಾಲ್ಕುನೀರ್ಮಾಂವು
ಸ್ನೀ (ಸೀತಾ. ೨೩-೧೯); ಕೆಲವಾನುಂ ದಿವಸಕ್ಕೆ ರುಗ್ಗಿಹೆಮ್ಮಹಾದೇವಿ
ನಾಲ್ಕುನೀರ್ಮಾಂವು ಮಂಗಳವಸದನಂಗೊಂಡು (ಬಂ. ೪-೩ ಪ).
ನಾಲ್ಕು ಮಡಿ, ನಾಳು ಮಡಿ = ನಾಲ್ಕುಪಟ್ಟು; ನಾಲ್ಕುಡಿ: ಚಲುವಿಗೆ
ಹಿಮವಂತತುತೆಗ್ಗಲೆ ರಮಾದೇವಿಯ ಮಹಾಮಂಗಳತೆಗಿಮ್ಮಡಿ
ನಾಲ್ಕು ಮಡಿ ಸೊಬಗಿರೆ ಸರಸ್ವತಿಯ (ತೋರಾ. ೩-೩-೧೪); ನಳ
ಭೂಪನೇ ಸರಲೋಕದೊಳಗುತ್ತಮನಲಾ ತಪ್ಪಿ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ನಾಳು
ಮಡಿ ಮಿಗಿಲೆಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ ಕಾಳು ಬಳಸಿತೆ (ತೋರಾ. ೩-೨-೧೪).
ನಾಲ್ಕು ಮಾಡು = ನಾಲ್ಕು ಹೋಳುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ನಾಲ್ಕು
ಭಾಗ ಮಾಡು: ಈ ಕಬ್ಬಿನ ಜಲೆಯನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಮಾಡಿ ನಾಲ್ಕು
ಜನಕ್ಕೂ ಕೊಡು (ರೂ. ೧೩). ನಾಲ್ಕು ಮಾತು = ಕೆಲವು ಮಾತು:
ಸಮಾಧಾನಪರವಾದ ನಾಲ್ಕುಮಾತಿನ ವಿನಾ ಬೇರೆ ವಿನು ಮಾಡ
ಬಲ್ಲಳು? (ಗೀತಾ. ೩೫). ನಾಲ್ಕು ಯೋಗ = ಆತ್ಮಧ್ಯಾನ, ರೌದ್ರ
ಧ್ಯಾನ, ಧರ್ಮಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು
ಧ್ಯಾನಗಳು: ನಾಲ್ಕು ಯೋಗವ ಧರಿಸಿ . . . ಬೋಧಿಸ ನಾಲ್ಕು
ಗಣದಾಚಾರ್ಯರದಿಗಳ ವಿಚಿತ್ರದಿ ನುತಿಸಿ ವಂದಿಸೆ (ಸಾಗ. ೧-೨೮).
ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣ = ನಾಲ್ಕುಜಾತಿ: ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳೊಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ
ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ವೈಶ್ಯನಂದಿ ಮೂಜು ವರ್ಣಂ ದ್ವಿಜಾಖ್ಯಮಕ್ಕುಂ
(ಮಂಗ. ೩೪-೧). ನಾಲ್ಕು ವೇದ = ಋಕ್ಕು, ಯಜುಸ್ಸು,
ಸಾಮ ಮತ್ತು ಅಥರ್ವಣ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳು;
ಚತುರ್ವೇದ: ಶ್ರುತಿಗಳೂ ನಾಲ್ಕು ವೇದವೂ ಹುಸಿಯದೆ . . .
ಕೊಡಲ ಸಂಗಮನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆಂದು ವೇದ (ಬಸ. ೫೩೦); ಮಕ್ಕಾಂವ
ತಾರದಿ ನಾಲ್ಕು ವೇದವ ತಂದೊಡ್ಡಿ ವೆಂಕಟೇಶ (ಪುರಂದ. ೨-೩೪-೧).
ನಾಲ್ಕು ಸಾಸಿರ, ನಾಳು ಸಾವಿರ = ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ:
ಪೊಲೊಳಾದ ಜನದುಲಿವುಮಂ . . . ರೇವತೀಮಹಾದೇವಿವರಸು
ನಾಲ್ಕು ಸಾಸಿರ ಮಳುಟಿಬದ್ದರಿಂ ಪರಿವೃತನಾಗಿಯೊಡ್ಡೊಲಗಂ
ಗೊಟ್ಟಿರ್ದ ಪರುಣಮಹಾರಾಜಂ ಕೇಳು (ಧರ್ಮಾ. ೫-೨೦೩);
ಅಜುಸಾಸಿರ ಕಾಲಾಳು ಗಣಗಳೆಂಬ ವಾರುವ ನಾಲ್ಕು ಸಾಸಿರದ

ಮೇರೆಯ ಬಲವ ಖಾಸಗಿಗೆ ತೋರಿಸಿದನು ಕೈರಿತಿಖಾನನೇಂಬನನು (ಕಂಠವಿ. ೧೧-೪೪); ನಾಕುಸಾವಿರ ತೇಜಿ . . . ನೂಜಾನೇ ನೂಕಿತು ಕಾಟಿಣ್ಣನ ಮೇಲೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೧೦). ನಾಲ್ಕೆಂಟು=ಕೆಲವು; ಹಲವಾರು : ನಾಲ್ಕೆಂಟು ದಿನಮಂ ಮುನ್ನಿ ಗಜಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ವಿಳಾಸದಿನಿದು (ಭರ್ತಾಪು. ೨-೨೦೬); ನಾಲ್ಕೆಂಟು ದಿನದೊಳು ಕಂತುಸನ್ನಿಭನ ನಾ ತಪನು (ಕಂಠವಿ. ೯-೧೪೫). ನಾಲ್ಕೆರಡು=ಕೆಲವು; ಹಲವಾರು : ಬಸವರಾಜಂ . . . ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯ ಪಕ್ಕದೊಳು ಶಿನ ಪ್ರಸಾದಸಂತುಷ್ಟತ್ವದಯನಾಗಿ ನಾಲ್ಕೆರಡು ಪರುಷಂ ಸುಖದೊಳಿರೆ (ಬಸವ. ೨-೧೦); ನೀಂ ನಾಲ್ಕೆರಡು ಪಗಲೊಳೆಮ್ಮೊಡೆಯನ ಕೈಯ ನನೆಯ ಕೋಲ ಕಾಲಾಟಮಂ ಕಾಣ್ತೆರ್ (ಚಬ್ಬಿ. ೧೪೮). ನಾಲ್ಕೊಂದು= ಐದು : ಆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರಸಾದವೆಂಬ ಮಹಾವೃಕ್ಷ ತನ್ನ ಚಕ್ರಕ್ರಿಯ ರೀಲಾವಿನೋದದಿಂದ ಪಂಚಶಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕೊಂದು [ಪಾಪಾಂ. ನಾಲ್ಕೊಂದು] ಹೂವಾಯಿತು (ಭಸವ. ೫೪-೪೬); ನಾಲ್ಕೊಂದು ಕೋಶದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿ ಇದ್ದು . . . ನಾಲ್ಕೊಂದು ಯಜ್ಞ ಪತಿತೆ ಮೂಡಿ ನಿತ್ಯ ನಾಲ್ಕೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಬಂಧನವ ಮಾಡು (ವಿವಾಸ. ೬-೩). ನಾಲ್ಕೊಡ್ಡಿ=ಹದಿನಾರು : ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವುದು ನೀವು ಕೋಡೋ ನಾಲ್ಕೊಡ್ಡಿ ಒಕ್ಕಾಳಿಗೆ ಎಂಬ ತಿಳಿದಿ ರೇನು? (ಚಳವಂ. ೯೭). ನಾಲ್ಕೊಪ್ಪತ್ತು=ಕೆಲವು ಕಾಲ : ಈ ಅಂಚಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅಳುಕದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಜೀವ ನಾಲ್ಕೊಪ್ಪತ್ತು ಬದುಕಿ ಹೋಯಿತು (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೧೯೭); ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕೊಪ್ಪತ್ತು ಬದುಕಿದ್ದ ನವುಗ ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಅದೇ ಅನ್ನಿ (ಹಿಮಗು. ೩). ನಾಲ್ಕು, ನಾಲುಮರು, ನಾಲ್ಕು, ನಾಲ್ಕುರು=ನಾಲ್ಕುಮಂದಿ,—ಜನ : ಇಂದ ಕಾವರ್ನಾಲ್ಕು ಮುಳ್ಳಲೆಪರುಂ (ಇ. VI, ೧೦೨-೧೪; 777 ?); ಪರದರ್ಗಾ ಪಾರ್ವರ್ಗಾಯ್ತರಸರ್ಗಾ ಕುದಿಯರಪ್ಪ ನಾಲ್ಕುರ್ಗಾಳು ಸ್ಥಿರಗೋಪಾ ಧ್ಯಾಯಕ್ಕಾಪರಿಪಾಲ್ಕುಕ್ಷೇತ್ರ ಕೆಳಗೆ ಕ್ರಿಯೆಗಳ (ಕನಾ. ೧-೬೫); ಆ ಸಭಾಮಂಟಪದ ಧರ್ಮಂ ತನ್ನ ನಾಲ್ಕುರ ತಮ್ಮಂದಿರೊಡನೆ ದೇವೇಂದ್ರಲೀಲೆಯೆಂದೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿರೆಯಿರೆ (ಪಂಪ. ೬-೫೪); ಆ ಬಲದೇವಾಶ್ವತ್ಥಾಮರುಮಿದರ್ವರವರವರು ಮಲ್ಲದೆ ಕೃಪ ಕೃತಮರ್ವರುಮಿದರ್ವಂತು ನಾಲ್ಕುರೊಳೊರ್ಬಂಗೆ ವೀರಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಗದಾಯು. ೩-೫೯); ಸರಿದರೇ ನಾಲುಮರು ರಾಯನ ಮರಳಲೀಯದೆ ಮತ್ತೆ ಮಾರುತಿ ಹರಿಸಿದನು ನಿಜರಥವನು (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೨-೭೭); ನಾಲುಮರು ಸಂದನರಿಗವನೀಪಾಲ ತೇಜೋರಾಜಿ ಮಿಗೆ ಸಮ್ಮೇಳವಿಸಿದುದು ಮಜ್ಜಿದುದವರಭ್ಯುದಯ ದಿನದಿನಕೆ (ತೊರಣ. ೧-೪-೪೨); ಎನ್ನೊಲ್ಲು ಬೇಬ್ಬದಂ ನೆಟ್ಟನೀಗುಂ ನಾಲ್ಕುರೈಯುಂ ನಾಗರೋಳು (ಕಾವ್ಯಾವ. ೩೧); ಮಿಕ್ಕ ನಾಲ್ಕುರನ್ನು ಸಾಯ ಬದಿದನು ಮುಂದೆ ಕೌರವರಾಯನನು ತಾಗಿದನು ಧೀಮನ ದಾಯ ಬಂದುದು ಸಕಲ ಕುರುತಳತಂತ್ರ ತಲ್ಲಣಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೨-೮೨); ಚಳಗತಿಯ ವಾಜಿಗಳು ಕೋಡೊಯ್ದು ಕುಹಿದವು ತಮಸೆಯಲಿ ನಾಲ್ಕುರು ಕಳೆದರಾ ತೀರದಲಿ ಜಲದಾಹಾರದಲಿ ತಮಿಯ (ತೊರಣ. ೨-೪-೪); ಲಲನೆಯೊಲಿವುದಕಿದೆ ಉಸಾಯವು ಹಲವು ಮಾತೇನೆಂದು ನಾಲ್ಕುರು ಸಳಸ ರೂಪನು ತಾಳ್ದರಿತ್ತಲು ಧರಣವಲ್ಲಭರು ನೆಲದು ಬರುತಿರೆ (ಸಳಸ. ೩-೪೯).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ನಾಲ್ಕು, ನಾನ್ಕು, ನಾಲ್, ನಾಲು; ಮಲ. ನಾಲ್ಕು, ನಾಲ್, ನಾಲು, ನಾನ್; ತುಳು. ನಾಲು; ಕೊಡ. ನಾಲೀ; ತೆಲು. ನಾಲುಗು, ನಾಲ್ಕು, ನಾಲ್ಕುವು; ಗೊಂಡಿ. ನಾಲುಂಗ; ಕುಂ. ನಾಲ್ಕಿ, ನಾಲ್]

ನಾಲ್ಕುವರೆ, ನಾಲ್ಕುರೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಅರ್ಧ ಸೇರಿ ಆದ ಮೊತ್ತ : ರತ್ನಪ್ರಭೆಯಂ ತೊಟ್ಟು ನಾಲ್ಕುವರೆ ಸರಕಭೂಮಿವರಂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಮುಷ್ಣಮುಂ (ಚಪ್ಪ. ೧೧-೬೪); ನಾಲ್ಕುವರೆ ಸರಕದೊಳ್ ಬಗೆಯಲ್ಪರನುದ್ಧುತತರಂ ಮಹೋತ್ಸವಂ (ಪರ್ವನಾ. ೫-೨೫). ನಾಲ್ಕುರೆ : ಕರಗಂಗುಮಾಗಳೆ ವಜ್ರಮುಮಿರದನಿಪುಷ್ಪಮಯಮಾಗಿ ನಾಲ್ಕುರೆನಲನತ್ತರದೆಯಗ್ಗಿಗಮ್ಮೆಕ್ಕೊಡರಿಕೊಳ್ಳು ಮನಿಪ್ಪ ತೀತಮಯ ಮಾಗಿರ್ಕಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೬-೯). [ನಾಲ್ಕು + ಅರೆ]

ನಾಲ್ಕುವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಪೂರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಮೇಲುಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿಗೋಲ್ಕಳ ಘಾತವು ಪುರುಷರಿಂದ ನಾಲ್ಕುಬಾರಿ ಆವರಿಸಿದೊಂದು ಮಾದಲು ತಕ್ಕಂಥಾದು ಅದು ನಾಲ್ಕುವೆಟ್ಟಿನ ಬದಿತಳನೆಂದು ನುಡಿಯಲ್ಪಡುವುದು (ಖಡ್ಗ. ೫-೪೦). [?]

ನಾಲ್ಕುಟಿ (ನಾ). (ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವಿರುವ) ನಾಲ್ಕು ರ ಗುಂಪು,— ಸಮೂಹ : ಈ ಮುಕ್ಕೂಟಿನಾಟಕದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ . . . ಅಣಕನಾಟಕವೂ (ಸ್ಯಾಟರ್ ನಾಟಕ) ಸೇರಿ ನಾಲ್ಕುಟಿ ನಾಟಕವೂ ಆಗಿದೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. X, ೫೦೪).

[ನಾಲ್ (< ನಾಲ್ಕು) + ಕೂಟಿ]

ನಾಲ್ಕುಷಧಿ (ನಾ). (ರೋಗ ತೀವ್ರವಾಗಿದ್ದಾಗ ನೀಡುವ) ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿದ್ರವ್ಯ; ೧೧ ಸಂಧ್ಯಾಕರಣಿ, ಶಲ್ಯಾಕರಣಿ, ಮೃತಸಂಜೀವಿ ಮತ್ತು ಸಂಜೀವಿ : ಗಿರಿಯ ಮೇಲಿರುತಿರ್ಪ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯದೌಷಧಿ ನಾಲ್ಕು ಸಂಧ್ಯಾಕರಣಿ ಶಲ್ಯಾಕರಣಿ ಮೃತ ಸಂಜೀವಿ ಸಂಜೀವಿ . . . ಅದನಜ್ಞಾನ ತಂದುದನೆ ಮರುತಸುತ ನಾಲ್ಕುಷಧಿಯಲಿನ್ನೇನು ಗುಣವೆಂದ (ತೊರಣ. ಪಂ. ೭೧೦-೪).

[ನಾಲ್ಕು + ಔಷಧಿ]

ನಾಲ್ಕುಂಡೆಗೆ 'ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ' ನೋ.

ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ, ನಾಗಂಡುಗೆ, ನಾಘಂಡುಗೆ, ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಾಲ್ಕು ಕಂಡುಗೆ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀದಾಚಿಸ್ವರ್ ಜಯ ಮೆಮ್ಮ ಸಂವತ್ಸರದ ಉತ್ತರಾಯಣಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಅನ್ನು ನಾಲ್ಕುಂಡುಗದ ಬೆದೆ ಮಣ್ಣುನ್ ಕೌಣ್ಣಿನ್ನಗೋತ್ರದ ದೇವದತ್ತಗ್ಗೇ ಇತ್ತಾರ್ (ಎಕ. XVI, ಪಾವನ. ೧೧-೨; 754); ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ ಕೊಡಗಿ ಅಚ್ಚೆತ್ತ ತಾರಂಬರಂ ಸಲ್ಲಂ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೯೨-೧೨; 968); ಇಪಗೊಣ್ಣಿನ ಒರೆಯ್ಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗೆ ಪಕ್ಕ ಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೧-೧೨; 1020 ?). ನಾಗಂಡುಗೆ : ಚಕ್ಕಗವುಡನ ಕೆಡೆಯ X X X ಗಡ್ಡೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆದ್ದಲು ನಾಗಣ್ಣುಗೆ ಶಿವಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಗಡ್ಡೆ ಬೆದ್ದಲುಮಂ . . . ಚಾವುಡಗವುಡ ಬಿಟ್ಟ ದಾಸ (ಎಕ. XVI, ತಿಪಟೂ. ೧೫೭-೨೬; ?); ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಎರಡು ಮಂಡುಗೆ ಎಳ್ಳು ನಾಗಂಡುಗೆ ಜೋಳ ಆಗೇ ಆಯ್ತು (ಮಟ್ಟಪ. ೧೭೮). ನಾಘಂಡುಗೆ : ಬಡಮೂಡಲ ತಾಕಿನಡು ನಾಘಣ್ಣುಗೆ (ಎಕ. XIV, ಗಂಡು ಹೆ. ೧೨೪-೪೨; 1510). ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ : ಮಹೀದೇವಭಟಾರರ ಗುಡ್ಡಂ ನಿರವದ್ಯಯ್ಯಂ . . . ಉಜ್ಜಿನಿಯೊಳ ನಾಲ್ಕುಂಡುಗೆ ಭತ್ತಮು ನಿತ್ತರ್ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ಕಮ. ೭೫-೧೨; 1060 ?).

[ನಾಲ್ (< ನಾಲ್ಕು) + ಕಂಡುಗೆ (< ಮಂಡುಗೆ)]

ನಾಲ್ಕುರೆ (ನಾ). ಪಗಡೆಹಾಸಿನ ಚತುರ್ಬಾಹುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮನೆಗಳ ಸಾಲು : ತತ್ಪರ ದಿನ ಶಶಿವೀಧಿಗಳುನ್ನತೀಯೊಳೊಪ್ಪುವೆಡೆ ಪಗಡೆಯ ನಾಲ್ಕುರೆದಂತೊಪ್ಪಿದುವು (ಇಯಾ. ೧-೫೫).

[ನಾಲ್ (< ನಾಲ್ಕು) + ಗರೆ]

ನಾಲ್ಕು ರೈ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಕೈ : ಪಾಲ್ಕಡಲ ತೆರೆಯ ಬೊಂಬಲಕ್ಕಂ
ಜೀರಿಗೊಡನ ಪಾಲ್ಕಂ ಮಿಡುಗುವಿಂಗೊಳ್ಳಕ್ಕವಾದ ಮೇಲ್ಕಂ
ಪರಕಲಿಪ ಕೀಲ್ಕಂ ತಿಳಿದವರ ನಾಲ್ಕರದರಸುವೆನಿಸುವ ಒಲ್ಕಾದಿವತ್ತ
... ನೀವೆನ್ನು ಪಾಲ್ಕಕ್ಕುಂ ಬಹುದು ಕಾಲ್ಕಣ್ಣ ತಾಂತಮಲ್ಲ
(ವಿಶ್ವತ. ೩-೧-೧). [ನಾಲ್ಕ(<ನಾಲ್ಕು)+ಕರೈ]

ನಾಲ್ಕುಳ, ನಾಗುಳ (ನಾ).-ನಾಲ್ಕುಳ : ತರುಗುಲ್ಕಾಂಟ್ರಪ
ವಲ್ಲಿಗೆ ಜಮೀನೋರೊಂದೊಳ್ಳುಂ ನಾಲ್ಕುಳಂ ಕರೆಯಳ್ಳಿಲ್ಲ
ಮೇಷವಾದಮಲಮೋರೊಂದೊಳ್ಳುಂ . . . ವಿತ್ತರದಿದಿಕ್ಕುಗೆ
ಸಾರ್ವಕಾಲಫಲಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋ. ೩-೬೦). ನಾಗುಳ :
ಇನಿತು ಬೇರೆ ನಾಗುಳಮನೆ ನೀರುಮನೆಬಿಡುಕೊಂಡು ಮತ್ತೊಳ್ಳುಳ
ಮುಪ್ಪನಿತ್ತಾಗಿ ತೆಗೆದು (ಆಶ್ವತಾ. ೧೧-೬೧); ದೇವರಿಂದ ನಾಗುಳ
ಬ್ರಾಹ್ಮರಿಂದ ನಾಗುಳ ಉಭಯಂ ಯೆಂಬಿಕೊಳಗೆ ಗದ್ದೆಯನೂ . . .
ಬಾಯಕಾಚಾಯ್ಯರಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಮಣುವಿನ
ಎಣ್ಣು ಕೊಳಗದೆ ಗದ್ದೆ (ಎಳ. XI, ಪೂಜಣ. ೨೩-೩೯; 1410);
ಕೊಡುಗಿನ ತೊಕ್ಕು ನೂಜು ಹಲವ ನಾಗುಳ ನೀರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯವೆತ್ತಿ
(ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೨೧೫). [ನಾಲ್ಕ(<ನಾಲ್ಕು)+ಕುಳ್ಳ]

ನಾಲ್ಕೆಲ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ಕಡೆ, - ಪಕ್ಕ; ಸುತ್ತಮುತ್ತ :
ಸುಂದಿಲನೆತ್ತಿ ಸುತ್ತ ನಾಲ್ಕೆಲದೊಳಡರ್ತು ಪಾಯ್ತು . . .
ಅದೊಂದು ಪಲ್ಲಮು ಲಲ್ಲಿಯ ಜಲ್ಲಮನೆನೊಡರ್ಚಿಕೊ (ಧರ್ಮಸಾ.
೩-೧೧೪). [ನಾಲ್ಕ(<ನಾಲ್ಕು)+ಕೆಲ]

ನಾಲ್ಕೊಂಟು (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕು : ನಾಲ್ಕೊಂಟುಗಳ
ಪಣ್ಣಾಣ್ಣಂ ಹೂನೋಟಿಮಿನ್ನುಲಿಯ ತುಂದಿಯರೆ ಚಪ್ಪರನೆ
ತೋಟಿಂ (ಕಾಲೂರ. ೩೪-೪೪). [ನಾಲ್ಕ(<ನಾಲ್ಕು)+ಗೊಂಟು]

ನಾಲ್ಕೊಳ, ನಾಗಳ, ನಾಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ; ನಾಲ್ಕು
ಕೊಳಗೆ : ಎಳನೊಮ್ಮದಿಕ್ಕಯ ಮಗನಯ್ಯಪಣಮೈಯನ ಕೊಟ್ಟ
ಮಣ್ಣು ಬಸದಿಗೆ ಪಡುವಣ ತೆಣ್ಣುತೋಣ್ಣಮುಂ ತೆನ್ನೊಲದೊ
ಳ್ಳಾಲ್ಕೊಳವೆಡೆ ಪಕ್ಕ ಕುಳಿ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೯೦-೯೩; 903).
ನಾಗಳ : ಬೆಣೆಗೆಯಸ್ತ ಪರದ ಸೋಮಕೊಡೆಯರಿಗೆ ನಾಗಳದ ಗದ್ದೆ
ಬದುಹುಯ ಹಕಲು (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೪೯-೬; ?); ಹಿರಿ
ಮದ್ದು, ಕಳ್ಳಂಗಡಲೇಬೇರು, ಅರಗು ಇವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಗಿಡ ಹಲವನ್ನು
ನಾಗಳ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕಷಾಯವ ಪಾಯಿಸಿ . . . ಪಾಕವ ಮಾಡುವಾಗ
ಹಾಕುವ ಕಲ್ಪದ್ರವ್ಯ (ಸಕಪ್ಪ. ೧೨೬); ಗಂಧಿನವರೇ ಹೆಣ್ಣಿನವರಿಗೆ
ಅವರು ಬಡವರಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಐಗಳ ಭತ್ತ, ನಾಗಳ ರಾಗಿ, ಒಳ್ಳಳ ಕಾಳು
ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದುದುಂಟು (ಸನ್ನಾರು. ೬೨); ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದೆ ಮೂಳ ಗಂಜಿ
ಕುಡಿಯುವವನಿಗೆ, ಉಪ್ಪಿದ್ದರೆ ನಾಗಳವೂ ಸಾಲದು (ಗಾದೆ).
ನಾಗೊಳ : ನಾಳು ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ನೆನ್ನು ಕೊಡಿಗೆ ಹೊಲದಲು ಪೊಳಗೆ
ನಾಗೊಳ ಕೊಟ್ಟಿಲು (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೫೦-೧೬; 1393).

[ನಾಲ್ಕ(<ನಾಲ್ಕು)+ಕೊಳ]

ನಾಲ್ಕಾಸಿರ, ನಾಲುಸಾಸಿರ, ನಾಲ್ಕಾಸಿರ, ನಾಲ್ಕಾಸಿರ, ನಾಸಾವಿರ
(ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ನಾಲ್ಕುಸಾವಿರ : ಸುತರ್ಮಾನುಮಂ
ನಾಲ್ಕಾಸಿರ ರಥಂಪರಿಸು ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಭಾಗಕ್ಕೆ ವೇಬ್ಬು ತುಣುಪಂ ಕೊಳಿಸಿ
ದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ಪ); ಪರಮಪ್ರಮಾಣಮುಡುಸಾಸಿರಂಬರಂ
ಮತ್ತೆ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಿತಿ ನಾಲ್ಕಾಸಿರಮಧಮಮಾತ್ರಮಿರ್ಲಾಸಿರಂ ಶರಾ
ಸನಮದು ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೦೩); ಪಾರ್ಶ್ವದೇವರ
ಬಸದಿಗೆ ಕರಹದ ನಾಲ್ಕಾಸಿರದೊಳಗಣ ಕುಂಬದಿ ೩೦೦ ರೆ ಬಾಯು
ಕನ್ನದಿಗೆಯ ಸಂಬರಸನ ಮಗಂ (ಇಳ. XIX, ೨೬೩-೪೪; 1034).

ನಾಲುಸಾಸಿರ: ಕಾಂಗಿನ ಮರಂ ನಾಲುಸಾಸಿರಂ (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು.
೫೧-೫೯; 1169). ನಾಲ್ಕಾಸಿರ : ಆಳ ಕೊಂದನು ಕಲ್ಪವನು
ತುರಗಾಳಿಯನು ನಾಲ್ಕಾಸಿರನ ತುಂದಾಲಭಟಿಗಳ ತುಂದಿಸಿದ
ನೊಂದರಡುಸಾವಿರವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೬). ನಾಲ್ಕಾಸಿರ: ನಾಲ್ಕಾಸಿರದ
ಮೂನೂಜಾರ್ಪತ್ತು ಮಹಾಧ್ವಜಂಗಳಿಂದಂ . . . ಎಸೆವ ಪತಾಕಾವನಿ
ತಳಮೊಂದುಯೋಜನಮಗಲಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೧೦-೩೩ ಪ); ನಾಲ್ಕಾಸಿರದ
ಮೂನೂಜಾರ್ಪತ್ತು ಮಹಾಧ್ವಜಂಗಳಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೬-೨೦ ಪ);
ಸುಮಿತ್ರನಂತೆಗೆಯ್ದನೆಂದು ನಾಲ್ಕಾರ್ ಸಾಹಸಭಟರಸ್ತ ಸುಭಟಿಗ್ಗ
ನಾಲ್ಕಾಸಿರ ಪೊನ್ನಂ ನುಡಿದು . . . ಮನೆಗೆ ಪೋಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾ.
೬-೪ ಪ); ತನು ನಾಲ್ಕಾಸಿರವಿಲ್ಲಿದಿನಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೬೬).
ನಾಸಾವಿರ : ಗುರುಗಳಿದಿರಲಿ ವೀರವೇ ಸಾಕಿರಲಿ ಮೂದಲೆಯೆನುತಲಾ
ವಿಲುದಿರುವ ಮಿಡಿದಿದರು ನಾಸಾವಿರ ಮಹಾರಥರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬.
೧-೬೬).

ನಾಲ್ಕಾಸಿರ್ವರ್, ನಾಲ್ಕಾಸಿರ್ವರ್ = ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಜನ :
ನಾಲ್ಕಾಸಿರ್ವರ್ ಮನೋನಯನವಲ್ಲಭೆಯರೊಳಂ . . . ಭೋಗಿಸಿದಂ
ಲಲಿತಾಂಗವಲ್ಲಭಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೨-೬೯ ಪ); ಆ ಸಾಹಸಭೂಷಣ
ನಾಲ್ಕಾಸಿರ್ವರ್ ಕುಡದ ಕೊಸುಗಳೆರಸು . . . ಅಮಕದೀಕ್ಷೆಯಂ
ಕೆಯೊಂದಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೪೪).

[ನಾಲ್ಕ(<ನಾಲ್ಕು)+ಸಾಸಿರ]

ನಾಲ್ಕಿಂಗಳ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು : ನಾಲ್ಕಿಂಗಳೊಳ್ ಜೀರ್ಣ
ಪರ್ಣದ ಸಂಸೇವನೆ ಮಾಸಪಂಚಕದೊಳಾಯ್ತು ತಂಗಿ ವಾತಾರನಂ
(ಕುಚಂ. ೨-೯೯). [ನಾಲ್ಕ(<ನಾಲ್ಕು)+ತಿಂಗಳ]

ನಾಲ್ಕಿನ (ನಾ). ನಾಲ್ಕುದಿವಸ : ಮಾವಂ . . . ನಾಲ್ಕಿನದ
ಕೆಲಸಮೊಂದೇ ದಿನದೊಳಾಗುವಂತೆನಗುತಿರ್ದಂ (ಮಲ್ಲ. ೧೬-೧೮).
'ನಾಲ್ಕಿನಗಾಣ' ಪರಾ. [ನಾಲ್ಕ(<ನಾಲ್ಕು)+ದಿನ]

ನಾಲ್ಕಿನಗಾಣ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳನ್ನು ನೋಡು.
೨. (ಮುಟ್ಟಾದ ಹೆಂಗಸು) ಮೈಲಿಗೆಯ ಮೂರು ರಾತ್ರಿ
ಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನವನ್ನು ನೋಡು, -ಮುಟ್ಟು;
ಅತ್ತ ಭೀಷ್ಮಕರಾಯನಾತ್ಮಸಂಜಾತ ನಖಬಣ್ಣವ ಕಂಡು ನಾಲ್ಕಿನಗಂಡು
ವೈದಿಕದಲ್ಲಿ ಮಿಂದಳುತ್ತವದಿ (ವೇದಕತ. ೪-೨೬).

[ನಾಲ್ಕಿನ+ಗಾಣ]

ನಾಲ್ಕಿಸೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕು; ಸುತ್ತಮುತ್ತ; ಎಲ್ಲ ಕಡೆ :
ನೀವಾಣಮಂ ನೋಡಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ವಾಜ್ಞ ಬುಲೆಯಂ ಕಳೆದು
ಪೋಪಂ ಬುಲೆಯೆಂದು ವಾರಿವಾಸಂಗಳನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕಿಸೆಗಳೊಳ್
ನೋಬ್ಬುಂ ಮಹೀವಲ್ಲಭಂ (ಪಾದಂಪೂ. ೬೨೯); ಕರ್ಕಟಕನುಪಾಯ
ನಿಪುಣಂ ನಾಲ್ಕಿಸೆಯುಮಂ ನೋಡಿ ನಡನದೀತಟಾಕನರೋವರಂಗಳ
ನೊಂದಮಂ ಕಾಣದೆ (ಪಂಪತಂ. ೮೫-೪); ಮಾರ್ಬಲಂ . . .
ತನತನಗೆ ನಾಲ್ಕಿಸೆಯೊಳಾರ್ಡು ಮಸಗುತ್ತಿರಲು (ಇಹರ. ದೇ.
೪೧-೧೦); ತೆರಳಿದುದು ಕುಸೇನೆ ಸಾಗರ ಹೊರಳಿದೆಗೆವಂದಲಿ
ನಾಲ್ಕಿಸೆಗೆ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೨೦); ನಾಲ್ಕಿಸೆಯಲಿ ಬಲುಪೊಜಿ ವಾಯು
ವಣಿತು ಮಾಡಿದರು (ಕಂಪನಿ. ೧೩-೨೦); ಬಳಸಿ ನಾಲ್ಕಿಸೆಯಲ್ಲು
ಜಲರಾಶಿ ಹಬ್ಬಿದುದು (ವಿವೇಕೀ. ೧೯-೬).

[ನಾಲ್ಕ(<ನಾಲ್ಕು)+ಸೆ]

ನಾಲ್ಕಿಜ, ನಾಲುತೆಜ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ರೀತಿ, - ಬಗೆ :
ಅಂಗಜಲಯವಿದಂಗೆ ನಾಲ್ಕಿಜನು (ಜನಪ. ೪-೨೫). ನಾಲುತೆಜ :
೨. ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕು : ಕಾಯ್ದುಯೊಳು ಕರ್ಬುನದ ಮೇಲ್ಕುಂಬದಿ

ಸಾಧನೆಯು ಪುಸ್ತಕದ ದಾರಿ ತಾ ನಾಲ್ಕುನೆಯ ತಾನಾದುದು ಬಂದ ದೈತ್ಯರಿಗೆ (ಮೋಹಿತ. ೧೨-೨೯).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ತೆಜ]

ಸಾಲ್ಮೋಕ್ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ತೋಳು : ಸಾಲ್ಮೋಕ್ ನಾಲ್ಕು ತೋಳು ಭಟಿರಂದೊಬ್ಬರೂ . . . ಕಣ್ಣೆಂಬಾಡನುನುತ್ಯುರದ ನುಡ್ಯದ್ದರುತಾತೆಯೊಳ್ ಪುರದ ಬಾಗಿಲ್ವಾದದೊಳ್ ಪೂರಿಯಾ (ತಬಹಂ. ೧-೬೧) ; ಸಾರಾಯಣನ ನಾಲ್ಕು ತೋಳು ಪದವರ್ ಸಾಲ್ಮೋಕ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೫-೨೯).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ತೋಳ್]

ಸಾಲ್ಮೋಕ್ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ತೋಳುಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು ; ಸಾರಾಯಣ : "ರಕ್ತಸವಗಯನೆಯ್ತು . . . ಸಾಲ್ಮೋಕ್ ನೆಯಲ ಪೂಕ್ಕುಬಂ ನಾಡೆ ತಾವರಿಗ್ಗು ನೆಲರುಣೆಯಪಕ್ಕುಗನೆಯಲ್ಪುಪೆಂದ್ರಾಪ್ಪು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬) ; "ಸಾಲ್ಮೋಕ್ ನೆಯ ಪಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೪) ; ನಿನ್ನ ಪದಕಳಿಸಿ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟ ಗಡ ಸಾಲ್ಮೋಕ್ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೨) ; ನಾಲ್ಕು ತೋಳುಳ್ಳ ಅವಂಗೆ ಆತಂ, ಸಾಲ್ಮೋಕ್ (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೧೦ ಪ್ರಯೋ.).

[ಸಾಲ್ಮೋಕ್ + -ಅ]

ಸಾಲ್ಮೋಕ್ (ನಾ). (ಮುಟ್ಟಾದ) ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ನೀರು : ಮರುದೇವಿಮಹಾದೇವಿ ಮಹಾಮಹಿಯಾಗಿ ಸಾಲ್ಮೋಕ್ ಮಿಂದು ಪತಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಯ್ಯ ಸುಖನಿದ್ರಾಮುದ್ರಿತಾಂಕ ದೊಳ್ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವದೊಳ್ . . . ಶುಭಸ್ವಪ್ನಂಗಳಂ ಕಂಡೆಪ್ಪತ್ತು (ಶುಭಾಶ್ವ. ೪೧-೧೫).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ನೀರ್]

ಸಾಲ್ಮೋಕ್ (ಕ್ರಿ). (ಮುಟ್ಟಾದ) ನಾಲ್ಕನೆಯ ದಿನ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಎರೆದುಕೊಳ್ಳು : ಅಲ್ಲಿ ರೇಣುಕೆ . . . ಪುಷ್ಪಿಯಾಗಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಮೋಕ್ ದಿನದಿರುಳ್ಳಲ್ಲಿ ರವಿಪತಿಗಂಡ ಸ್ವಪ್ನವ ನೆಲ್ಲಗುಲಿದಳು (ಪರಮ. ೪-೪೪).

[ನಾಲ್ಮೋಕ್ + ತಳೆ]

ಸಾಲ್ಮೋಕ್ (ಕ್ರಿ). = ಸಾಲ್ಮೋಕ್ : ಬಳಿಕ ಸಾಲ್ಮೋಕ್ ಮಂದಾ ಸಮಯದೊಳ್ ಅರಿತಾಂಗಿಯೊಬ್ಬರಳು (ಶಂಪ್ರಸಾಂ. ೪-೨೦).

[ನಾಲ್ಮೋಕ್ + ಮಾ]

ಸಾಲ್ಮೋ, ನನ್ನೂರು, ನನ್ನೂರು, ನಾನೂರು, ನಾನೂರು (ನಾ). ನೂರರ ಸಾಲ್ಮೋಕ್ ; ನಾಲ್ಕುನೂರು : ಕರ್ಬೊನ್ನ ರಥಮುಮಾ ರಥದೊಳೊಡಂಬಡೆ ಪೂದಿದ ಸಾಲ್ಮೋ ಗೊಂಕೆಯ ಗಟ್ಟಿಯುಂ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೭ ಪ). ನನ್ನೂರು : ಇಡೆಯ ಗಟ್ಟಿದೊಳಗೆ ಜಡಿಬಾಚಲು ಪಡುವಲು ನನ್ನೂರು ಕಂಬ ತೋಟಿ (ಸೌಹ. IX-೬, ೨೯೧-೩೧ ; II ನೆಯ ಪತ ?). ನನ್ನೂರು : ಈ ಭೂಮಿ ಪದಿನಾಲು ಗೇಣ್ಯೋಲೊಳ್ಳಾಯರದ ನನ್ನೂರು ಸಾಲ್ಮೋ ಕಮ್ಮಂ (ಎಳ. IX, ಸಲಮಂ. ೧-೧೪ ; 1029). ನಾನೂರು : ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳ ಬಂದರೂ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿ ಸಾಕಾಗು ತ್ತದೆ ? (ರೂಢಿ). ನಾನೂರು : ಭಾರುಚೇತರು ಮಡಿದರೊಂದೇ ಸಾರಿಯಾಲ್ಮನೂರು ಮತ್ತೆ ಮಹಾರಥರು ಮೂನೂರು ಪುನರಪಿ ನೂರು ನಾನೂರು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೪-೫೧) ; ಮೌಳಿಯುಲಿ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಸರಬಾಲನು ಸಾನೂರುದೋಲೆಯ ಸೀಳಿದನಲ್ಪಿ ಚೈದ್ಯ ಪಾಂಚಾಲರ ಕಲಿಕರ್ (ಕುವ್ಯಾಶ್ವ. ೧೧-೧೬).

ಸಾಲ್ಮೋರ್, ಸಾನೂರ್ = ಸಾಲ್ಮೋ ನೂರು ಮಂದಿ : ಪನ್ನಿಶ್ಚಾರ್ಸರದ ಸಾಲ್ಮೋರ್ ವಾದಿಗಳುಂ ಪ್ರಾಕೃತ್ಯಾಪ್ಯಾಕ ಯರ್ . . . ಮೂಜುಲಕ್ಕೆಯುಮಿರ್ಪತ್ತು ಸಾನಿರ್ಪಡೆ ಕೆಯರುಂ (ಅಶ್ವ. ೪-೨೫ ಪ) ; ಪೇರೂರ ಮಹಾಜನಂ ಒಬ್ಬಲು ಸಾಲ್ಮೋರ್

ಮುಖ್ಯೋರಮಣರೊಳಗುಣಗಣಸಾರಪ್ಪಾಳಿಸುಗೆ (ಇಳ. XVIII, ೨೭೪-೨೮ ; ಸು. 1022) ; ಇರ್ಪತ್ತು ಸಾನಿರದ ನಾನೂರ್ ವಾಕ್ರಿಯಾರ್ಥ ಸಂಪನ್ನರುಂ (ಅಶ್ವ. ೪-೨೫ ಪ).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ನೂರು]

ಸಾಲ್ಮೋಗಲು 'ಸಾಲ್ಮೋಗಲ್' ನೋ.

ಸಾಲ್ಮೋಗೆ 'ಸಾಲ್ಮೋಗೆ' ನೋ.

ಸಾಲ್ಮೋಟ್ಟು 'ಸಾಲ್ಮೋಟ್ಟು' ನೋ.

ಸಾಲ್ಮೋಜ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಭುಜ, —ತೋಳು. ೨. ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಸಾಲ್ಮೋಜನೀತಂ (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೯೪ ಪ್ರಯೋ.).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ಭುಜ]

ಸಾಲ್ಮೋಡಿ 'ಸಾಲ್ಮೋಡಿ' ನೋ.

ಸಾಲ್ಮೋಡಿಸು 'ಸಾಲ್ಮೋಡಿಸು' ನೋ.

ಸಾಲ್ಮೋ (ನಾ). ನಾಲ್ಕುಸಲ ; ನಾಲ್ಕುಬಾರಿ ; ನಾಲ್ಕುಪರ್ತಿ : ಒಮ್ಮೆ, ಇಮ್ಮೆ, ಮೂವು, ನಾಲ್ಕು, ಸೂಮ್ಮೆ, ಸಾನಿಮ್ಮೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೬ ಉದಾ) ; ಸಾಲ್ಮೋ, ಸಾಲ್ಮೋ, ಅಯ್ಯೋ, ಅಯ್ಯೋ (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೫೧ ಪ್ರಯೋ) ; ದಶರಥಂ ತಾನೆಯ್ಯದನು ಮಿಥಿಯುಂ ಸಾಲ್ಮೋ ದಿನಮಣಿ ಮುಳುಗುವನಿತರರಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೦-೬೫೧).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + -ಮು]

ಸಾಲ್ಮೋಗ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಮುಖ : ಸಾಲ್ಮೋಗದಿರದಪ್ಪ ದಾವರೆಯ ಚಂದಮನಂದೊಳಕೆಯ್ಯ . . . ಕಣ್ಣೆನೆಂದ ದಿದಿ ನಂದು ನೋಬ್ಬರಾ (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೬೪) ; ತಳೆವುದೆಂಬಾನೆನದ ಮದ್ರಾಕ್ಷೆಯಂ ಕಂಕದೊಳಗೆ ಮೂವತ್ತೆರದ ಸಾಲ್ಮೋಗದವೈವತ್ತೆ ತಳೆವುದು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೬-೩೩). ೨. ನಾಲ್ಕು ಕಡೆ, —ದಿಕ್ಕು : ಉರವಣಿಸು ದಳಪತಿಯ ನೇಮದೆ ಬಲ ಪುರದ ಸಾಲ್ಮೋಗದೊಳುಬ್ಬಿಡಾದು (ಕಂಪನಿ. ೧೪-೧೫೨). ೩. ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ವರಸತಿಯರ ಕೂಡೆ ನುಡಿವಾಡ ಬೇಕೊಮ್ಮೆ ಸರಸತಿಯೊಳು ನುಡಿಬೇಳು ಪರಸತಿಯೊಳು ಮೌನ ಮುಕ್ತಿ ಸಂಭಾಷಣದಿರಬೇಳು ಸಾಲ್ಮೋಗ [ಪಾಶಾಂ. ಮೌನವು] ಬೇಳು (ಭರತ. ೫-೭೯). ೪. ನಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : "ಅಂಜೀದೇರಂ, ನುಡಿನೆಣ್ಣೆಯುಂ . . . ಸಾಲ್ಮೋಗಂ, ತಾವರೆ ವನೆಯುಂ—ಈ ಒಬ್ಬರೊಗೆ ವೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೨-೧೫) ; "ಅರಲಿಹ ಸಾಲ್ಮೋಗ ನುಡಿನೆಣ್ಣೆಯುಂ . . . ದೇವದತ್ತಿಗನುಮನೆ ಧಾತ್ರಂ" (ಕವಿಂ. ೨೯) ; ಇನ್ನೆಕ್ಕೆ ಕರ್ತನಮರೇಂದ್ರ ವೇದಕ್ಕೆ ಕರ್ತಂ ಸಾಲ್ಮೋಗಂ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೬-೫) ; ಈಗೇಳಿಕೆ ತಪವೆಂದು ಸಾಲ್ಮೋಗ ಮನೋರಾಗದೆ ಪೇಳ್ವನಪ್ಪುತಗೆ (ಮೋಹಿತ. ೫-೧೬) ; ಸಲ ಸಾಲ್ಮೋಗನಾಗಳ್ ಮತ್ತಮಿಂತು ನುತಿದನೊಳ್ಳಂ (ವಿಷ್ಣು. ೨-೧೪೦) ; ಸಾಲ್ಮೋಗ ನಗಿಟ್ಟುಕೆಯೊಳೊಗದ ಒಳ್ಳೆಯ ಮುದ್ದುಗುವರಿ ! ಸುಪ್ಪಿ ! ಸುಪ್ಪಿ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೪-೫).

ಸಾಲ್ಮೋಗದ = ಸಾಲ್ಮೋಮುಖಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು : ಸಾಲ್ಮೋ ಮುಖದ ವೈಕ್ರಿ : ಕೊಲಗತ್ತ ಸಾರ್ಪನ್ನ ತೆವದ ಸಾಲ್ಮೋಗದರಂ ಪಲ ಬರಂ ಕಂಡಾಪಂ (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೨-೩೪). ಸಾಲ್ಮೋಗದವ = ಸಾಲ್ಮೋ ಮುಖಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ನೀ ಸಾಲ್ಮೋಗದವನ ನೇಮದಲಿ ಪಾಲಿಪುದಾ ಮಹಾಪುರವಾ (ಅನಂಜ. ೧-೬-೫೦). ಸಾಲ್ಮೋಗನೇನುಗ = ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಗ ; ನಾರದ : ಸಾಲ್ಮೋಗನೇನುಗಂ ಮುಂತೆ ಸುಗಿದಂ (ಅಮೃತ. ೧೯-೨೦). ಸಾಲ್ಮೋಗನಯ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮನ ತಂದೆ ; ವಿಷ್ಣು : ಸಾಲ್ಮೋಗನಯ್ಯನ ಗುಣ ಪೊಗಿ ಕಿಗ್ಗು ಪುದೇ (ಫಗದಾ. ೩೬೩).

[ನಾಲ್ (<ನಾಲ್ಕು) + ನೋಗ]

ಸಾಲ್ವಾ ವು 'ಸಲ್ವಾ ವು' ನೋ.

ಸಾಲ್ವಾಂಡೆ (ಸಾ). (?) : ಸುರೇಶ್ವರದ ಶ್ರೀಮಹಾದೇವರ ಶಾಂತಿ ದೇವ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡು[ಪ] ಅದಿಗಳಿಗೆ ಸಡಸಿ ಕೊಡುವ ಭಕ್ತ ಸಾಲ್ವಾಂಡೆಯಲು ಮುಡಿ ೨೬ ಕಾಟಿಗ ೨ (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೪೯-೨೬; 1444); ಆ ದುಗ್ಗಣಸಿಟ್ಟಿಯರೂ ಅವರ ಅಳಿಯಂದಿರೂ ವಾಸಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಧಾರೆಯನೂ ಎಬದು ಕೊಟ್ಟ ಭರ್ಮದ ಬಾಳಿನ ವಿನರ ಗುಡ್ಡಂಪಾದಿಯ [ಕ]ಣಕೆಯ ಕಳೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಲ್ವಾಂಡೆಯಲಿ ಮುವತ್ತು ಸಾಲ್ವಾ ಮುಡಿ ಅಕ್ಕಿ ಗೇಡೆಯಕ್ಕುವ ಬಾಳು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೬೪-೧೧; 1472). [?]

ಸಾಲ್ವಾಗಲ್, ಸಾಲ್ವಾಗಲು (ಸಾ). ೧. ಸಾಲ್ವುದಿನ. ೨. ಮುಟ್ಟಾದ ಸಾಲ್ವನೆಯ ದಿನ : ಲಲನೆಗೆ ಸಾಲ್ವ [ಪಾಕಾಂ. ಸಾಲ್ವ] ಗಲಾಗಿ ಕುಂದದ ಪುತ್ಥಳಿಯ ದೂಸು ಕೆಡಲೆಂದು ಪುಣ್ಯದೊಳೆ ವಂದದಿಂದನೆ ಕೋಮಲೆಯರು ಝಳಕವ ಮಾಡಿಸಲೆಸಗಿದರು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೨-೪೯). ಸಾಲ್ವಾಗಲು : ೨. ಎಳಲತೆಯಳಸಿ ಮಳಿಗೆ ಮೆಯ್ಯಾಡ್ವ ವಪೋಲ್ವಾಲ್ವಾಗಲಿನ ನೀಮಿಗಂದು . . . ಎಳಮಿಂಚಿ ಕಂಡೊಂದ ಕಾಂತೆಯನಲ್ಲದು ಸೊಗಸಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೯).

[ಸಾಲ್ (<ಸಾಲ್ವಾ) + ಪಗಲು (<ಪಗಲ್)]

ಸಾಲ್ವಾಗೆ, ಸಾಲ್ವಾಗೆ (ಸಾ). ೧. ಸಾಲ್ವು ವಿಧ; ಸಾಲ್ವು ರೀತಿ. 'ಸಾಲ್ವಾಗೆ ಫಲ' ಪರಾ. ಸಾಲ್ವಾಗೆ : ೨. ಸಾಲ್ವು ಮನಸ್ಸು : ಒಗ್ಗದಿರೆ ಸಾಲ್ವಾಗೆಗೆ ಹುಡುಕಿ ಹದುಕದ ಪೊಕ್ಕು ಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ ಮದುನೆಸಾಳ್ ಮುಗಿಸಿದರ್ ಮಾತಂ (ಕಾಲೂರ. ೬೩-೧೩೩).

[ಸಾಲ್ (<ಸಾಲ್ವಾ) + ಬಗ್ಗೆ]

ಸಾಲ್ವಾಗೆ ಫಲ (ಸಾ). ಸಾಲ್ವು ವಿಧವಾದ ಪ್ರಯೋಜನ : ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಸಾಲ್ವು ಬಗೆಯಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥ : ಶಿಷ್ಯಜನರ ಪ್ರೀತಿ ಸಾಲ್ವಾಗೆ ಫಲವೇನ ತಾತಾಚಾರಿಯರಾಗಿಹಗುವೆನು (ಮೋಹತ. ೧-೪). [ಸಾಲ್ವಾಗೆ + ಫಲ]

ಸಾಲ್ವಾಗೆ ಮುಕ್ತಿ (ಸಾ). ಸಾಲೋಕ್ಕ, ಸಾಮಾನ್ಯ, ಸಾರೂಪ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಯುಜ್ಯವೆಂಬ ಸಾಲ್ವುಬಗೆಯ ಮೋಕ್ಷಗಳು : ಭಕ್ತಿಯೊಳೆನ್ನ ಸಾರಾಧಿಸಿ ಸಾಲ್ವಾಗೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆದವನಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯೊಳ್ ಕಾಳೆಗೆ ದೇಕೆಂಬ ಸಮರಸದುಕ್ತಿಯ ನೀ ಬಲ್ಲೆ ಮಗನೆ. (ಮೋಹತ. ೩೫-೬೧). [ಸಾಲ್ವಾಗೆ + ಮುಕ್ತಿ]

ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿ, ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿ (ಸಾ). ೧. ಸಾಲ್ವು ದಾರಿ, -ಬೀದಿ. ೨. ಸಾಲ್ವು ಬೀದಿ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳ; ಚೌಕ; ಚೌಪಥ : "ಚೌವಟಿಮುಣುವು ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿ" (ಚಮ. ೯೦); ಮತ್ತಮಾ ನಾಡ ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿಯೊಳ್ಬಲ್ಲಿ . . . ತೆವರೊಳವಿರಳಮಾದುಪಂಬಿಗೆದಾಣಂ ಗಳೊಳ್ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨-೩೨ ಪ); ಸಾಲ್ವಾಜನಕಂ, ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿ (ಕಬಾ. ೨೯ ಪ್ರಯೋ). ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿ : ೧. ಸಾಲ್ವಾಟ್ಟಿಯ ಪಿಟ್ಟಿ ಪೋಲ್ ಕಾಲಸಗೌಠಂ ಸುಗೌಪತ್ತು (ಜಗದಿ. ೧-೩೦).

[ಸಾಲ್ (<ಸಾಲ್ವಾ) + ಪಿಟ್ಟಿ]

ಸಾಲ್ವಾಡಿ, ಸಾಲ್ವಾಮಿಡಿ, ಸಾಲ್ವಾಡಿ (ಸಾ). ೧. ಸಾಲ್ವರಷ್ಟು ; ಸಾಲ್ವುಪಟ್ಟು : ಸಕ್ಕದೊಳ್ ಮುನ್ನುಳ್ಳ ಕಾಳಿದಾಸಂಗಸಾಲ್ವಾಡಿ ರಡನೆಯೊಳ್ ಕುರುಳ್ಳಳ ಸವಣಂ (ಪಾಂಕಪ. ೧-೧೧); ಧರೆಯೊಳ್ ದೀರದ ಪೆಂಪಿಂ ಸರಣಂದಿಮರ್ಗದ ಬಕಾರಿಯಂ ಮೂವಡಿ ಭಾಸ್ವರ ಸುತನಂ ಸಾಲ್ವಾಡಿ ತಂಕರನಂದಯ್ಯಡಿ ನೆಗಟ್ಟಿಯದಟರ ಭೀಮಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೬೦); ಮೋಸದಂದಿಮರ್ಗ ಸಾಲ್ವಾಡಿಯನೀವುತಂ (ಅನೀರ. ದೇ. ೪೫-೬); ಪಾನಂದಿಮರ್ಗದ ವಿವದಿಂ ಮೂವಡಿ ತಾದೂಲದಿಂದ

ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಫಲ್ಲಾಕಾನಳಿಯಂದೈವಡಿ ಹೋಹೋವೆಂಬುದು ಖಳ ಚರಿತ್ರಮಂ ಭುವನಜನಂ (ಸೂಕ್ತ. ೧-೫೧). (ಗು). ೨. ಸಾಲ್ವಾ ನೆಯ : ದೀರಂಗೊಂಡೆನಿವಾನೆ ಪೆರ್ಬುರಿಯನೇ ಕೈಗೋವಿಯಂ ಖುಂದಿಂ ದೀರಂ ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಯನಳವಿಂ . ಕೊಂದಿ ಕೈ (ಮೈಸೂ. ೧-೬೬); ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಕೃಷ್ಣರ ಮದುಮೆಯ ಕರಿಯೋಲೆ ಸೀಳೆಯಗೌಡರ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿತ್ತು (ಜಂಜಾಪ. ೬-೨೩). ಸಾಲ್ವಾಮಿಡಿ : ೨. ಕನ್ನಡದ ಕಣ್ಣದು, ಮೈಸೂರು, ಸಾಲ್ವಾಮಿಡಿ ಕೃಷ್ಣನ ಮೈಸೂರು (ಹೊಂಗಳು. ೫-೬). ಸಾಲ್ವಾಡಿ : ೧. ಒದ್ದಾಯನಮಹಾರಾಜಂಗೆ ಪಟ್ಟದರಸಿ ಪ್ರಭಾವತಿಯಂಬಳ . . . ರೂಪಿನೊಳ್ಳು ವಾಸೆಗಂ ಪಂಜರಪ್ಪವರ್ಗದೊ ನೋಬೊಡೆ ಸಾಲ್ವಾಡಿ (ಧರ್ಮಾ. ೪-೧೪); ಪಿಡಿಯವಲಕ್ಕಿಗೋಸುಗ ಕುಡೀಲನಿಗೆ ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಭಾಗ್ಯವಿತ್ತ ಮಾಳವನ ಅಡಿಪಾಸರೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ (ಮೋಹತ. ೩೦-೧); ವೀಣಾವಾದನ ಅರಮನೆ ಯಲ್ಲಿ ನಡೆದದಿನ ಪ್ರಭುಗಳು ಈ ಕನ್ಯೆಯರಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ ಸೌಂದರ್ಯ ಕ್ಕಿಂತ ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದಿತು ಇಂದು (ಪಾಂಕಪ. ೧೦೯); ಪಲ್ಲಭ ಭಾಯಿಪಟೀಲರ ಸಂಘಟನಾಶಕ್ತಿ, ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಶಕ್ತಿ ಪಾಗೂ ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆಗಳು ಸಾಲ್ವಾಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳಗಿ (ರಾಜ. ೩೫). ೨. ಸಿಂಗರ ವಾಯಿತು ಮೈಸೂರು . . . ಸಾಲ್ವಾಡಿ ಕೃಷ್ಣನ ಮೈಸೂರು (ಕನ್ನಡಾ. ೧೪೬-೨೯). [ಸಾಲ್ (<ಸಾಲ್ವಾ) + ಮಿಡಿ]

ಸಾಲ್ವಾಡಿಸು, ಸಾಲ್ವಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲ್ವರಷ್ಟಾಗು ; ಸಾಲ್ವು ಪಟ್ಟಾಗು : ಪೆಣ್ಣಳ . . . ವಿರಹವಿಮ್ಮಡಿಸೆ ಸುಯಾ ಮೂವಡಿಸೆ ಮೈದಿಸುರ್ಬದೆ ಸಾಲ್ವಾಡಿಸೆ ಕಿಡಿಕಡಿಯಾಗಿ (ಜಬಜ. ೪೬-೧೦). ಸಾಲ್ವಾಡಿಸು : ನಲ್ವ ಸಾಲ್ವಾಡಿಸೆ ಕಂದರ್ಪಾಸ್ತವೈದೆಯ್ನ ನಟ್ಟಿವು (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೫೪). [ಸಾಲ್ವಾಡಿ + ಇಷ್ಟು]

ಸಾಲ್ವಾಣೆಗೆ (ಸಾ). (?) : ಬಾಳೆಯಹಳೆ ಸುಬಲನೆಗ್ಗೆಡೆಯರು x x x ಗೆಯ ನಾಡವರು ಸಾಲ್ವಾಣೆಯುತಿಯ ನಾಡು ಭೂಮಿಯ ನಾಡು ವೀರೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ . . . ದಿಟ್ಟ ಪರ್ಮಾ (ಮೈಲರ. ೧೯೬೪, ೧೧-೧೨; ?). [?]

ಸಾಲ್ವಾ ತು 'ಸಾಲ್ವಾ ತು' ನೋ.

ಸಾಲ್ವಾ ತುಂಬಾಡ, ಸಾಲತವಾಡ (ಸಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು; IP ಈಗಿನ ಬಿಜಾಪುರಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಲತವಾಡ : ಶ್ರೀಸಾಲ್ವಾ ತುಂ ಬಾಡದ ಕೊಂಡಿಮುವ ಗೋಮರಸ ಅವರ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಪಶಾಳತ ದುಗ್ಗಿಮಯನ ಅ[ರ್ಥ] [೦] [ಗ] ಲಕ್ಷ ಬಲಕವ [ಗೌಡಿ] ಶ್ರೀಮತು ತಂದೆಧಡೆ ಬಲೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ ದಿಟ್ಟ . . . ಮತರು ೩೦ (ಸೌಖ್ಯ. X-1, ೬೪-೯; 1833). ಸಾಲತವಾಡ : ಸಾಲತವಾಡದ ಕರಣನ್ನು ಕುರಿತು (ಅರಳು. ೩೨೮-೧).

[ಸಾಲ್ವಾ ತು (<ಸಾಲ್ವಾ ತು) + ಬಾಡ]

ಸಾಲ್ವಾತ್ತರ್ (ಸಾ). ಸಾಲ್ವು ಮತ್ತರು : ಮೂವತ್ತರ x x x ಯ ಕೆಲಗೆ ಏಲು ಮತ್ತರ x x x ಜ್ಞಾನಿಯ ಕೋಡಿ ಸಾಲ್ವಾತ್ತರ್ ಲೂರ ಧರ್ಮದೇಗುಲದ ಪೊಜಿಗೆ ಮೂಮತ್ತರ್ (ಎಳ. VII, ೩೨೩. ೧೧೫-೪; ?). [ಸಾಲ್ (<ಸಾಲ್ವಾ) + ಮತ್ತರ್]

ಸಾಲ್ವಾತ್ತು, ಸಲವತ್ತು, ಸಾಲ್ವಾತ್ತು (ಸಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ಸಾಲ್ವರ ಹತ್ತರಷ್ಟು : ಸಾಲ್ವಾತ್ತು ಸಾವಿರೊಳೊನ್ನು (ಎಳ. VI, ೧೬೬-೬; 793); ಈ ಭೂಮಿ ಪದಿನೆಂಟು ಗೇಣ್ಯೋರೊಳ್ಳಾಯರದ ನನ್ನೊಲು ಸಾಲ್ವಾತ್ತು ಕಮ್ಮಂ (ಎಳ. IX, ಸಲಮಂ. ೧-೧೪; 1829); ಸಾಲ್ವಾಳ್-ಸಾಲ್ವಾಡಿ, ಸಾಲ್ವಾತ್ತು, ಸಾಲ್ವರಲ್ (ಕಮದ. ೧೪೯ ಪ್ರಯೋ); ಸಾಲ್ವಾತ್ತರ ಮೇಲೆ ಸಡಿಲ ಎಂಭತ್ತರ ಮೇಲೆ ಬಡಿಕೆ (ಗಾಡ).

ಸಲವತ್ತು : ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಬೆಲೆ ಸಲವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳು (ರೂ. ೨೦).

ಸಾಲ್ವತು : 'ಸಾಲ್ವತುಂಬಾಡ' ಪರಾ.

ಸಾಲ್ವತನೆಯು = ಸಲವತ್ತರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ; ಎಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಲವತ್ತಕ್ಕೆ ಬರುವ : ಸಾಲ್ವತನೆಯ ವಾರುಷಿಕನಾಗಿಹ ಚತುರ್ವರ್ಷದ ನಿಶ್ಚಿತ ಮಾರಾಳವಾಹನದೊಳಕ್ಕೆ ಮೊರೆಸಿ ಬಂದನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿಂದಾಗಳ್ (ಚೈಮಿಧಾ. ೩೨-೩೩). ಸಾಲ್ವತ್ತಿವರ್, ಸಾಲ್ವತಿಬ್ಬರು, ಸಾಲ್ವತ್ತಿವರ್ = ಸಲವತ್ತಿರಡು ಜನರು : ಸಯೋಗಿಕೇವಲಿಗಳೊಳ್ ಬೆದಾರಕ ಮಿಶ್ರಕಾಯ ಯೋಗಿಗಳೊಳ್ ಸಾಲ್ವತ್ತಿವರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩); ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ಹೊಂನೆಯನೂರ ಊರೊಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಮಹಾಜನಗಳು ಸಾಲ್ವತಿಬ್ಬರು . . . ಶ್ರೀಮತ್ತೋಮೇಶ್ವರಪಟ್ಟಕ್ಕರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೧೩-೩; 1128); ಬಾದಾಳ-ಸಾಲ್ವತ್ತಿವರ್ ಚಂದ್ರರ್ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೪೧). ಸಾಲ್ವತ್ತಿಪ್ಪಾವು = ಸಲವತ್ತೆಂಬ ಗಾವುದ : ಸಾಲ್ವತ್ತಿಪ್ಪಾವು ನೀಳದ ಮೂವತ್ತಾಳು ಗಾವುದಗಳದ ದೀದಿಗೆ ವಾಸ್ತವಿಭಾಗಕ್ಕೆಡೆ ಯಿಲ್ಲದೆ ಕುಡುಂಬಗಳೊಳ್ ದೀಡಂ ದಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಅದಿಪ. ೧೩-೬೮ ಪ). ಸಾಲ್ವದಿಂಬರ್, ಸಾಲ್ವದಿಂಬರು, ಸಾಲ್ವದಿಂಬರು, ಸಾಲ್ವದಿನ್ನರ್ = ಸಲವತ್ತು ಜನರು : ವೈಶಾಖಮಾಸದ ಪೌರ್ಣಮಾಸೆಯನ್ನೆಬ್ಬುಣಸೆಯ ಸಾಲ್ವದಿಮ್ಮಮ್ಮಪೂಜನಮುಂ ಮೋನಿಗೊರೆ ವರುಂ . . . ಗೋಕರ್ಣಪಟ್ಟಣ ಭಟ್ಟರಗ್ಗರ್ ಸರ್ವವಾಧಾಪರಿಹಾರಂ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಕಾ. 1, ೧೩-೩; 865); ಎಳೆಅರಸಮ್ಮ ಗನ್ನಿಮ್ಮಲ್ಲದಿಯುಂ ಕದಂಬೂರಾ ಸಾಲ್ವದಿನ್ನರು ವಿದತ್ತರುನಾವಿದ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೫; ಸು. 760); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀತೊನ್ನಗೊಲೆಲುಕ X X ತೊಡುಕೊಳ X ಸತ್ತೋನ್ X X ಕೊಳತ್ತೂರಾ X X ಸಾಲ್ವ ದಿನ್ನಾರು ಇಬ್ಬು ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟಿದು (ಎಳ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೦೫-೬; ?); ಇದಕ್ಕೈ ಸಾಕ್ಷಿ ಬೆಳೆತೂರಾ ಮಹಾಜನಮುಂ ಕಡತೂರಾ ಮಹಾ ಜನಮುಂ ಕದಂಬೂರಾ ಸಾಲ್ವದಿನ್ನರುಂ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೧-೧೨; ಸು. 755); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮನ್ ವಿಷ್ಣು ಗೋವರಸರ್ X ದುಗ್ಗಮಾರರ್ ಸೇನೆ ಮಗ X X ಸಾಮೈದಿನ್ನರ್ಕಪ್ಪ X X ಪೊನ್ನೊಡೆ ವಿಟ್ಟಿದು (ಎಳ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೧೨೩-೩೬; ಸು. 800).

[ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಪತ್ತು]

ಸಾಲ್ವರಲ್ (ನಾ). ಸಾಲ್ವು ಬೆರಳು : ಗಿರಿಗೆ ಮೆಳಸಿ ನ್ನಂ ಕಿಟಾದಕ್ಕ ಕಾಲೊಕ್ಕು ಸಾಲ್ವರಲಕವಿಗ ಕಿಟಾದುಮಕ್ಕ ತುರಗಂ ಬೆಟ್ಟದಿಂ ಪಿರಿದಕ್ಕ (ಎಳ. II, ೧೩೩-೧೦೦; 882).

[IP ಇದು 'ಸಾಲ್ವರಲ್' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿವಿತ]

ಸಾಲ್ವರ್ತನ (ನಾ). ಸಾಡಾದೆಯ ನಡವಳಿಕೆ : ಸಲನಂ ಪೊತ್ತತ್ತಿ ಸಾಲ್ವರ್ತನದ ಮಹಿಮೆಯುಂ ಪೋಗುವಂ ಕೊಮ್ಮರಾಜಂ (ಎಳ. IV, ಸಾಗದುಂ. ೪೮-೨೫; 1229).

[IP ಇದು 'ಸಾಲ್ವರ್ತನ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿವಿತ]

ಸಾಲ್ವಲ (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕ ; ಸಾಲ್ವು ಪಲ : ಸುರಿದ ಉದ್ದಿನ ಬೇಳೆಯು ಸಾಲ್ವಲ (ಸಾಲ್ವಸಾಂ. ೧೧). 'ಮೂವಲ' ಪರಾ.

[ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಪಲ್]

ಸಾಲ್ವಗಿಲ್ (ನಾ). ಸಾಲ್ವು ಬಾಗಿಲು, -ದ್ವಾರ : ರತಿ ಪಾರ್ವತಿ ರಮ ರಾಜೀಭೋದ್ಯನ ಸತಿಯರ್ ಕುಳ್ಳಿಪ್ಪರುಸೀತಗಳೆಸಲರಿಂಚಿನೆ ಸಾಲ್ವಗಿಲ ಗೋಡುರಂ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೫).

[ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಬಾಗಿಲ್]

ಸಾಲ್ವಡ (ನಾ). ಸಾಲ್ವು ಗ್ರಾಮ.

ಸಾಲ್ವಡರು, ಸಾಲ್ವಡರು = ಸಾಲ್ವು ಗ್ರಾಮದವರು : ದೇವರ ಬಸವಂತ ಕಲ್ಲ ಮುಂದೆ ಸಾಲ್ವರು ಸಾಲ್ವಡರು . . . ಕೋಟೀಸರಾ ಚಾಯಂತ್ತಿನಿಬರು ನಡಸುವಂಥಾ ನೀಮೆ ಸ್ವಾಮ್ಯಲು . . . ನಡಸಿ ಬಹರು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೫೭-೧೪; 1455); ಕೋಟೀಕ್ಕೆ X X ಕೆಳ ಮುಂಡೆ ೪ ಸಾಲ್ವಡರ ಒಪ್ಪ ಮುದ್ದುಜದೇವರು ಯಾ ಧರ್ಮವನೊ ಪಡುವರ್ತೆಯ್ ಹಲರು ಸೆಟ್ಟಿ ಕಾರರೂ ಪಾಲಿಸುವವರು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೪೪-೩೮; 1455). [ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಬಾಡ]

ಸಾಲ್ವಿರಲ್, ಸಾಬೆರಳು, ಸಾಲ್ವಿರಳು (ನಾ). ೧. ಸಾಲ್ವು ಬೆರಳು. ೨. ಸಾಲ್ವು ಬೆರಳುಗಳ ಅಳತೆ : ಅವಳ ಮೇಗಲರ್ ಪೊಂದಾಮರೆಯಕ್ಕುಮದಂ ಸಾಲ್ವಿರಲಂ ಮುಟ್ಟಿದೆ ಅವಳ ಮೇಗೆ ಪಲ್ಯಂಕದೊಳದೊಂದು ಬೆಳ್ಳಿಡೆಯನೊಡೆಯೊನಾಗಿ ಮೂವತ್ತಿರಡಂ ಜಾಮರಂಗಳಿಂ ದೇವರ್ಕಳ್ ದೀಸುತ್ತಮಿಂತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ವಜ್ರಾರಾ. ೧೫೫-೩); ಜಸಕ್ಕಾಗರಮಾಡ ಬದ್ಧಗನ್ನಿ ಸರಸಿಂಹನಿನ್ನ ಸಾಲ್ವಿರಲ್ ಮೇಗು ಪೊದಟ್ಟು ಜಾಗದೊಳದೊಂದಿದ ದೀರದೊಳಂ ಗುಣಾರ್ವಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೫೦); ಜನಕಂತ್ತ ಗ್ಗಂ ಸಾಲ್ವಿರಲ್ಪದೊಳ್ ತೌರ್ಯ ದೊಳಂದಿನಂ ಧರಗೆ ಸಂದಂ ಸಿಂಹಭೂಪಾಳಕಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೮೪-೨೧; 1035 ?); ಅತನ ಸಿದೆಯಂ ಪೇಲಿಕ್ಕೊಡೆ ಭೂಕಳದೊಳ್ . . . ದೇವೇಂದ್ರಂ ಮಾರ್ತೇಂಬಗೆವಂದು ಸಾಲ್ವಿರಲ್ ತಾಂ ಪಿರಿಯಂ (ಧರ್ಮಪು. ೬-೧೧); ಉರಗಂ ಕೊಂಡಲ್ಲಿಂ ಸಾಲ್ವಿರಲನಿಹಂ ಕಳೆದು ಕಟ್ಟಿ ಮೇಗಂ ಬೇಗಂ ಸೆರೆವಿಡುಗೆ ಸುಡುಗೆ ಕದಿದಿರದಂದಿಕ್ಕುಗೆ ನೀವಿ ಕಳೆಗೆ ನಿರ್ವಿಷಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಾ. ೨೩೮). ಸಾಬೆರಳು : ೧. ಸಾಬೆರಳು ಅಗಲವ ನಿಗಿನಿಗ ಉರಿಯುವ ಕೆಂಪಿನ ಬಣ್ಣದ ಬುಗುಡಿ ಅಂಚಿನ ಹೊಡುಪಂಡೆ (ಸುವಸಂ. ೫೨). ಸಾಲ್ವಿರಳು : ೨. ಹೆಗಲ ಮೇಲಣ ಕಂದಿ ಸಾಲ್ವಿರಳುಗಳ ಹವಣಗೆ ನೆಗೆದು ಬರುತಿರೆ (ಬಸಪ. ೪೪-೬); ಸಾಲ್ವಿರಳು ಹಸ್ತಿನಿಗೆ ಮೂವೆರಳು ಚಿತ್ತಿನಿಗೆ ಇರ್ವೆರಳು ಕುಳಮಧ್ಯ ಕಂಪಿನಿಗೆ ಪದ್ಮಿನಿಗೆ ಒರ್ವೆರಳು ನೋಡೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೫).

[ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಬೆರಲ್]

ಸಾಲ್ವಿರಳು 'ಸಾಲ್ವಿರಲ್' ನೋ.

ಸಾಲ್ವರ (ನಾ). ಸಾಲ್ವು ಬಾಣ, -ಶರ : ಅಸಮಾಪ್ತನೈಸರಂಗಳ ಲಿಸದೀಗಲ್ಲೆ ನೆಗಟ್ಟು ಸಾಲ್ವರದಿಂದಿಸುಪಂ ವಿಯೋಗಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೫-೨೩).

[ನಾಲ್ (< ಸಾಲ್ವ) + ಸರ]

ಸಾಲ್ವಾದರ 'ಸಾಲ್ವು ಸಿರೆ' ನೋ.

ಸಾಲ್ವುಸಿರೆ 'ಸಾಲ್ವು ಸಿರೆ' ನೋ.

ಸಾವ 'ಸಾವೆ' ನೋ.

ಸಾವಧಾನ್ಯ (ನಾ). ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ ; ನವಧಾನ್ಯ : ಸಾವಧಾನ್ಯನ ಕುಡಿಸಿ ಕುಳಿತು ಧಿಸಿ ಹೆಂಡೆ ಮಾಡಿ (ಎಳ. VII, ೩೨೩. ೧೦೭-೧೬; 1576 ?). [ಸಂ.]

ಸಾವನಿವಾಸಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಅಂಬಿಗಿತ್ತಿ : ಅ ಸಮಯದಿ ಸಮ್ನು ಕು ರಾಯ ನೆನೆದ ಪರಾಶರಮುನಿಗಾದ ಹದನ ಭೂಸಭೆಯೊಳು ತನಗು ದೆಂದು ಸಾವನಿವಾಸಗಾರ್ತಿಯರ ದೀಳೊಂಡ (ಮೋಹತ. ೫-೨೬).

[ಸಾವ (< ಸಾವೆ) + ನಿವಾಸ + -ಗಾರ್ತಿ + -ತಿ (< -ಇತ್ತಿ)]

ಸಾವಲಿಗೆಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ : ಕುಲಸಿ, ಸಾವಲಿಗೆಡ್ಡಿ ಇವಿಪ್ಪು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ . . . ಕಡಾಯವಂ ಕಾಯಿಸಿ, ಕೋಧಿಸಿ ಕೊಂಡು (ಸಪ್ತ. ೭೨). [ಸಾವಲಿ + ಗೆಡ್ಡಿ (< ಗಡ್ಡಿ)]

ಸಾವಲಿಗ, ಸಾವಲಿಗ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾವದ ; ಸಾವಿಹ : ಸಾವಲಿಗ ಸಾವರೂ 'ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡೆಯಿರಿ ಕಾಡುಡಿ' ಎಂಬ ನಮ್ರಮಾತಿನಿಂದ

ಸಂತ್ಯುಕ್ತಿದ್ವ (ಮುಂಗಾಫ. ೮೭); ಈ "ಗರುಡೆಯರ" ಮುಂದನಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಾವಳಿಗೆರ ಯಮನಾ ಕೂಡ ಹೊರಗಿನ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇರೆಯೇ . . . ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮವನ್ನು ಯಥಾಸಾಂಗವಾಗಿ ಪೂರೈಸುತ್ತಾನೆ (ಗೀತುಗ. ೬). ಸಾವಳಿಗೆ : (೨). [**ಸಾವಿಲಿ** + **-ಇಗೆ**]

ಸಾವಳಿಗೆ 'ಸಾವಲಿಗೆ' ನೋ.

ಸಾವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮೊಳುಕಾರಾ ಮಹಿಯ ಗಾಮುಣ್ಣುರು ಸಾವಳ್ಳಿಯರು ಅಣ್ಣಗಿಯಾಗಾಮಿಗರು . . . ಮುಖಮಾಗಿ ಎರಡು ಸಾವಳ್ಳಿ ರಾಜಕ್ರಾವಿಕಮಾಗಿ ಪ್ರಸಾದಂ ಕೆಟ್ಟಾರ್ (ಎಳ. VII, ೨೪೦. ೧೫೪-೧೦; ಸು. ೮೮). [**?**]

ಸಾವಾಟಿ (ನಾ). ದೋಣಿ, ಹಡಗುಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ ಆಟ, -ಕ್ರೀಡೆ; ನೌಕಾವಿಹಾರ : ಗೆಲಿಯ ಮುದ್ದಿಯಾರನು 'ಸಾವಾಟಿ' ದ ಕಾರ್ಯವರ್ತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಬೇಕಾದಾಗ ನಿಜರಿಸುವ ಆಸ್ಪದವಿತ್ತು (ಕ್ರೀಡಂಗ. ೫೮).

[ಸಾವ (<ಸಾವೆ) + ಆಟ]

ಸಾವಾಡಿ (ನಾ). ದೋಣಿ, ಹಡಗು ಮೊದಲಾದ ಜಲಯಾನ ಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಅಂಬಿಗ : ಸಾವಾಡಿಯು ತುಟ್ಟುಹೊಡೆಯುತ್ತ ಸಾವು ಸಾಗಿಸತೊಡಗಿದ್ದನು (ಸಕುಮಂ. ೩೦).

[ಸಾವ (<ಸಾವೆ) + ಅಡಿ]

ಸಾವಾಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ನಾವೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಹಡಗನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ನಾವಿಕ; ಅಂಬಿಗ : ಸಾವು ಬುಡಮೇಲಾದುದರಿಂದ, ಎಲ್ಲರೂ ಮುಳುಗಿದರು . . . ಸಾವಾಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷಕೂಟದ ಹೊತಗಿದ್ದ ಒಂದು ನಾಯಿ ಇಷ್ಟು ಬೆಟ್ಟು ಉಳಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಗಂಗಾ ಜಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೨೩); ಸಾವಾಡಿಗೆಗೆ ಸಾವನ್ನು ಬೇಗನೆ ದಂಡೆಗೊಯ್ಯಲು ಹೇಳವ್ವ (ಅಪ್ಪಾಜಿ. ೩೯); ಗಂಗೆಯ ದಡದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅಲ್ಲಿರುವ ಸಾವಾಡಿಗೆರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ಜ್ವಾಲೆಯೆಂಪಳು (ಬದುಕ. ೪೦). ೨. ಸಮುದ್ರಯಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ನೌಕಾಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೊಡಗಿರುವವನು : ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಾವಾಡಿಗೆನೆಂದು ಹೆಸರಾದ ಈ ಹೆಸ್ರಿಯು ಪೋರ್ತುಗಲ್ನ ದುರ್ದೈವರಿಂದ ೧೪೬೦ರಲ್ಲಿ ಸತ್ತನು (ಚುಸಂ. ೨೧೪); ಖಾಂದ ಕಾರ್ವಿಯಂದರೆ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹಸ್ತವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸುವ ಸಾವಾಡಿಗೆರೆಂಬ ಅರ್ಥವಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಕಥಾಗ. ೧೪೪).

[ಸಾವಾಡಿ + -ಗಿ]

ಸಾವಾರೋಹ (ನಾ). ೧. ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವವನು; ಸಮುದ್ರಪ್ರಯಾಣಿಕ : "ಸಾವಾರೋಹ, ಸಾವಿಕೆ - ಈ ೨ ಹಜುಗರೇಜುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೫-೨೩೬). ೨. ಅಂಬಿಗ; ಸಾವಿಕ. [ಸಂ. (ಸೌ + ಅರೋಹ)]

ಸಾವಾಸನ (ನಾ) [ಯೋಗ] ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ಈ ಆಸನದ ಭಂಗಿಯು ತುಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾವೆಯನ್ನು ಹೋಲುವುದು : ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲವು ಆಸನಗಳು - ಅಷ್ಟವಿನ್ಯಾಸಗಳು ೧. ಉತ್ತಾಸಾಸನ ೨. ಚತುರಂಗದಂಡಾಸನ . . . ೨೨. ಸಾವಾಸನ (ಭಾರದ. ೧೬೬). [ಸಂ. (ಸೌ + ಆಸನ)]

ಸಾವಿಂದ 'ನಾವಿದ' ನೋ.

ಸಾವಿಕ (ನಾ). ೧. ಹಡಗು, ದೋಣಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಅಂಬಿಗ : "ತತ್ಪ್ರೀತವಾಹಿ ಸಾವಿಕನಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೨೩-೧೦); "ಕರ್ಣಧಾರ, ಸಾವಿಕ. - ಹಡಗು ನಡೆಸುವವನ ಹೆಸರು" (ಸುತ್ಯಂ. ೬೧); ಇಳಿದು ರಥದಿಂದ ಮಂಜಾಳಿಗೆಗೆ ಪೊಡುಟ್ಟು

ಬಳಿಕ ಸಾವಿಕರೊಡನೆ ಸಾವದೊಳ್ಳಂಗಿಯಂ ಕಳೆದು ನಿರ್ಮಲತೀರ್ಥದೊಳ್ ಮಿಂದು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೯-೭); ಕುರಿಯ ಬಾಲವ ಹಿಡಿದ ಗರ್ವದಿ ಶರಧಿಯನ್ನು ತ್ವರಿಸಲೆಳಸಲು ಸರಿಸಮಪ್ಪದೆ ನಾವೆ ಸಾವಿಕರೊಲುಮೆಯಿಲ್ಲದೊಡೆ (ಗಗತಾ. ೧೬-೫೬); ಅಲ್ಲಿ ತಾನು ಕಂಡ ಪ್ರವಾಸಿಗಳನ್ನೂ ಸಾವಿಕರನ್ನೂ ವಿಚಾರಿಸಿ ತಾನೆ ರಚಿಸಿದ ಆತನ ಗ್ರಂಥವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೆ: ತೀರ ನಿರ್ಮಪ್ಪವೂ ಅಲ್ಲ; ಅದರಲ್ಲಿಯ ಹೇಳಿಕೆಗಳು ತೀರ ನಿಷ್ಕೃಪ್ತವೂ ಅಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೭೦). ೨. ಹಡಗು, ದೋಣಿ ಮೊದಲಾದ ಜಲಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವವನು; ಸಾಗರದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಯಾಣಿಕ : "ಸಾವಾರೋಹ, ಸಾವಿಕೆ - ಈ ೨ ಹಜುಗರೇಜುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೫-೨೩೬); "ದೋಣಿಯೇಜುಪಂ ಸಾವಿಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೬); ಪೊಸದೇಶಗಳ ಕಂಡು ಹಿಡಿದ ನೆಂಬುಲ್ಲದ ಸಾಹಸದ ಸಾವಿಕಂ ತನ್ನ ಹಡಗಿನ ಪಡೆಯ ಕೂಡಿ ತೊಡಗುವನು ವಾರಾವಾರಯಾತ್ರೆಯಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೨೧-೫೬೨). [ಸಂ.]

ಸಾವಿಕಳಕ್ಕೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಲೂಟಿಮಾಡುವ ಕಳ್ಳ; ಕಡಲುಗಳ್ಳೆ; ಹಡಗುಗಳ್ಳೆ : ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೋರ್ತುಗೀಸು ಮತ್ತು ಇತರ ಸಾವಿಕಳಳ್ಳರ ಛುಡಿಂದ ಸಮುದ್ರಯಾನದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಸಾರ್ವೈದು ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಜತೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಯಾಣಮಾಡುವುದು ಪದ್ಧತಿ ಯಾಗಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಳಂ. ೧). [ಸಾವಿಕ + ಕಳ್ಳ]

ಸಾವಿದ, ನಯಿಂದ, ನಾದಿಗೆ, ನಾಯಂದ, ನಾಯಿಂದ, ನಾಯಿದ, ನಾವಿಂದ, ನಾವಿಲಿ (ನಾ). ಸ್ವೀರ ಮಾಡುವುದು ವೃತ್ತಿಯಾಗುಳ್ಳವನು; ಸ್ವೀರಿಕ; ಕೆಲಸಿಗೆ; ಹಜಾಮ : "ಸ್ವೀರ ಮರ್ದೀ, ದಿವಾಕೀರ್ತಿ, ಚಂದಿಕೆ, ನಾವಿಕೆ - ಈ ೪ ಸಾವಿದಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೫); ಕದಂಬೂರಾ ಸಾಲ್ವದಸ್ತರು ವಿದತ್ತರು ನಾವಿದ ಪಂದಮು ಅಜಿಯು ಈರಿದತ್ತರಾ ಪೊರುಳ್ಳ X X X ಆ ಮುನಿಗೆತ್ತು (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೭-೬; ಸು. 760); ನಾವಿದರ ಗೋಸಾಸಿ ಗುಲುಗಂ ಕೆಟ್ಟಿ ಸತ್ತು ಸುರರೋಕಕ್ಕೋದ (ಎಳ. VII, ೨೪೦. ೧೯೫-೫; 1007); ಅನ್ನೆಗಂ ನೆರೆಮನೆಯ ನಾವಿದನ ಪೆಂಡತಿಯಪ್ಪ ದೊಡವಿ ಪಾದರಿಗನಂ ಸಂಕೇತಸ್ತಾನದೊಳಿರಿಸಿ ಪಂತಂದು (ಪಂಚಕಂ. ೭೫-೨); ಕೌಂಡಿನೈಂಬ ಮುಹಿ ಮೂಯು ಭುವನವಾಯು ನಾವಿದ ಕಾಣಂ ಭೋ (ಬಸವ. ೫೯೦); ನಾವಿದಂ ಕನ್ನೆಯ ಪುರ್ವಂ ನೊಸಲುಮಂ ಸಮುಜಾದಾಗಳ್ (ಬಂಜೆ. ೯-೭ ಪ); ನಾವಿದ ಹೆಟ್ಟೋಜನ ಮಗ ನೋಪೋಜ ಅಶ್ವಯುಧಂಧಾರವಾಗಿ ನಿತ್ಯಾಧಿಸೇಕಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಗಂ (ಸೌತಾ. IX-1, ೬೪೭-೧೪; 1276). ನಯಿಂದ : ನಯಿಂದರ ಜಂಜಾಯನ ಮಗ ತಂದುಯಗೆ ಉಂಬಳಿ ಕೊಟ್ಟಿ ತೋಟಿ (ಮೃತ. ೧೯೬೯, ೨೦-೯; 1837). ನಾದಿಗೆ : ನಾದಿಗರು, ಗೌಳಿಗರು, ಅಗಸರು, ಬೇಡರು ಮುಂತಾದ ಕುಲಗಳಿಗೆ ಈ ಮೇರಿನ ಕಟ್ಟಿಕೆಗಳು ಹತ್ತುವದಿಲ್ಲ (ಕಥಾಗ. ೯೬); ನಾದಿಗರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ತೆಗೆಯುವ ತುಮ್ಮಡಿ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೬೬); ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥೇಟಿನ ಕಲ್ಲುಗಳೂ, ನಾದಿಗರ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಮನೆಯುವ ಕಲ್ಲುಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ವಿಜಾಪ. ೪೧). ನಾಯಿಂದ : ಇವರು ನಾಯಂದರು ಅಸಗರು ಕುಂದಾರರಿಗೆ ಕಾಲುಗರು ಮೇಲುಕಟ್ಟಿಯುಲ್ಲಯನಲಾಗಿ ಕುಂದಾರ ಸೆಟ್ಟಿಗಳು ಉಂಟುಯಂದು . . . ಗೆದ್ದಾಗ ಬರದ ಶಾಸನದ ಕ್ರಮ (ಎಳ. IV, ಎಕಂದೂ. ೨-೫; ಸು. 1580 ?). ನಾಯಿಂದ : ತಿಪೆ ಪಾಡ್ಯ . . . ನವಿ ನಾಯಿಂದ ಒಡಲು ದೊಂಬ ದನ್ನು ಅಗಸ . . . ಇಂತೀ ಹದಿನೆಂಟು ಶಾಕಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟು (ಸರ್ವ. ೧೬೧-೬೬೬);

ರಾಮನಾಥಪುರದ ಗ್ರಾ. ೧ ಅ ದೇವರಿಗೆ ಸಲುವ ಹಳಿಗಳ ಅಡೆದರೆ ಮುಗ್ಗದೆ ಕುಂಮರ ಗಾಣಗರ ನಾಯಿಂದರದರೆ ಎರಡು ಗಡಿಯ ಸುಂಕವಳಗಾಗಿ (ಎಳ. XV, ಅರಕ. ೧೧೨-೧೮; 1583); ನಾಯಿಂದರ ತೆರಿಗೆ ಕುಂಭಾರತೆಯಾಗಿ : . . ಮುಂತಾದ . . . ಸರ್ವತೆಯಾಗಿಯೆನು ಶ್ರೀವೀರಪ್ರತಾಪಶ್ಯಾಮರಾಯರಿಗೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು (ಎಳ. IV, ಗುಂಡು ಪೇ. ೩-೧೯; 1573); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಮಣ್ಣಲೇಸ್ವರ ರಾಮ ರಾಜಯ್ಯವಿಲೇಸ್ವರದೇವಮಹಾಅರಸುಗಳು ನಾಯಿಂದರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಶನ (ಎಳ. XI, ಹಿಂಯೂ. ೨೯-೧೩; 1544); ಗಂದಿಗ ಬೋಗಾರ ತಿಲಗಾತಕ ನಾಯಿಂದರ . . . ಜಾಲಗಾಡರ ಗೃಹ ಬೆಂದದಿಂ ದೊಟ್ಟಿಮವಾಗ (ಕಂಠಪಿ. ೩-೫೪); ಬಾಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ನಾಯಿಂದ ಮುರುವ (ಗಾಡ). ನಾಯಿಂದ : ರಾಮರಾಜಯ X ವ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಸೀಮೆಯ ನಾಯಿಂದರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಳ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೩೯-೮; ಸು. 1576); ಕೆಡಪದ ನಾಯಿಂದರ ತಪ್ಪಿಯೊಳು ಮುದಿನಳದ ಬೇರು ಕಾಣಪುದೆಯೆನೆಗೆ (ರಾಘವ. ೪-೩೩). ನಾವಿಂದ : "ದಿವಾಕೀರ್ತಿ ಚಂದಿಲನು ನಾವಿಂದನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೧); ಗ್ರಾಮ ೧ ಅ ಮುಗ್ಗದೆಳೆ ಮದು ಭಡಗಿ ಕಂಮಾಡಿ ಅಸಗ ನಾವಿಂದ ಕುಂಭಾರ ಮಾಡೆಗೆ ಕೆಯ್ಯಿ ಗಾಣ ಎತ್ತು ಗಾಣ (ಎಳ. IX(೨), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೩೨-೪; : 408); ರಾಮರಾಜಪೊಡೆಯರು ನಾವಿಂದರ ಕೊಂಡೋಣಿಗೆ ಮೆಚ್ಚು ದಿಟ್ಟಿದು (ಎಳ. VI, ಪರೀಶ. ೧೩-೬; 1545). ನಾವಿಲಿ : ಯಾ ರಾಯರಾಪ್ಪದ ಪೊಳಗೆ ತಂದು ನಾವಿಲಕುಲದ X X X ಯಾ ದಿರಾಡವ ಕೊಳುತಿದ್ದರು (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೩೯-೮; 1547); ನಾವಿಲರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಿರಾಡ ಕಾಡಿಕೆ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೩೯-೨೧; 1547); [ರಾ]ಮರಾಜ X X X ತಿಂದುರಾಜ ಮಹಾ ಅರಸುಗಳು ನಾವಿಲರು ತಿಂದುರಾಜ ಕೊಂಡೋಣ ಭದ್ರೋಜಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಶನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೨೫೯-೧೦; 1547); ಭತ್ತ ಬಿಂ ೧೨೦ ನಾವಿಲರಿಗೆ ಬಿಂ ೩೦ (ಎಳ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯-೧೦೮; 1573).

ನಾಯಿಂದನ ವರಿ = ನಾವಿದವಾರಿ : ನಾಯಿಂದನ ವರಿ ಕುಂಭಾರರು ಕಾಣೆಯಾಲರ ಬೇದಿಗೆ . . . ಅಂತು ಯಾ ತೆಯಗೆ ಸಹವಾಗಿ ಆದಿಯೂರು ಯಶತ್ತ ಬದು ಹೊಂನು (ಎಳ. XIV, ಗುಂಡು ಪೇ. ೧೨೯-೧೦೦; 1521). [**ಪ್ರಾ. ಕಾವಿಅ./ಸಂ. ನಾವಿಶ**]

ನಾವಿದಗತ್ತಿ, ನಾಯಿಂದಗತ್ತಿ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಿಕನ ಕತ್ತಿ; ಕ್ಷೌರ ಮಾಡುವ ಕತ್ತಿ; "ಕ್ಷುರ" (ನಾಟಂ. ೪) : "ಕ್ಷುರಂ, ಕ್ಷುರಿಕಾ, ಈ ೨ ನಾವಿದಗತ್ತಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೨೪). **ನಾಯಿಂದಗತ್ತಿ :** (೪).

[ನಾವಿದ + ಕತ್ತಿ]

ನಾವಿದಗೆಯ್, ನಾವಿದಗೆಯಿ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಿಕನಿಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಉಂಬಳಿ ಜಮೀನು : ನಾವಿದಗೆಯ್ಯತ್ತರೆಟು ಮನೆಯೊನ್ನು ಪಣಕಾಣಿಗೆ ಮತ್ತಪ್ಪನ್ನೆರಡು ಮನೆಯೊನ್ನು ಗುಣಶಾಸನದಿನಾಳ್ವರ ಸತ್ತಕ್ಕೆ ಮತ್ತನ್ನೂಳು ಮನೆಯೆರಡು (ಎಳ. XX, ೩೮-೨೯; 1012). **ನಾವಿದಗೆಯಿ :** ನಾವಿದಗೆಯಿ ೨೦೦ ಮನೆ ಕೈ ೩ (ಕೊಲ್ಲಾ ಶಾ. ೨೩-೫೪; ?). [ನಾವಿದ + ಕೆಯ್ಯ]

ನಾವಿದಗೆಯಿ 'ನಾವಿದಗೆಯ್' ನೋ.

ನಾವಿದದೇಶಿ (ನಾ). = ನಾವಿದವಾರಿ : ಪನ್ನಾಯದೇಶಿ ನಾವಿದದೇಶಿ ಇನ್ನಿಸಹಿ ತೆಪೆಯನು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿಟ್ಟರು (ಎಳ. IV, ಮುಖಸೂ. ೧೩೬-೪೦; 1162). [ನಾವಿದ + ತೆಯ್ಯ]

ನಾವಿದಬಾಳು 'ನಾವಿದವಾಳ್' ನೋ.

ನಾವಿದವಾರಿ (ನಾ). ಕ್ಷೌರಿಕನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಉದ್ಯೋಗ ತೆರಿಗೆ : ಮಹಾಜನಂ ಮಹಾದೇವಯ್ಯಂಗಿ ನಾವಿದವಾರಿಯುಂ ತಳಂದಿ ಗೊಲಿಯುಮನಾವಕಾಲಮುಂ ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೧೩೨-೨೬; 1068).

[ನಾವಿದ + ವಾರಿ (೪ ← ತಮಿ. ವಾರಿ = ತೆರಿಗೆ)]

ನಾವಿದವಾಳ್, ನಾವಿದಬಾಳು (ನಾ). = ನಾವಿದಗತ್ತಿ : ಬಾಲ್ = ಜೀವನಾರ್ಥಂ; (ನಾವಿದವಾಳ್, ಕೂರ್ವಾಳ್, ಹರಗುವಾಳ್ = ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕುಳಂ) (ತಮಿ. ಪರಿ. ೧). **ನಾವಿದಬಾಳು :** ವೀರನ ತೋಳ ಬಾಳುಮಂ ನಾವಿದಬಾಳುಮಂ ಸಮನೆ ಪತ್ತಿ ಪ ಸಾಣೆಯೋ ಮದ್ವುಜಪ್ರಜಂ (ಅನಂಥ. ೧೧-೯೩). [ನಾವಿದ + ಬಾಳ್]

ನಾವಿದಿತಿ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷೌರಿಕನ ಹೆಂಡತಿ. ೨. ನಾಯಿಂದಜಾತಿಯ ಹೆಂಗಸು : ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯಸಗಿತಿ ಯೋಗೀಶ್ವರಿಯರ ಕಿಡಿಕಿಯ ನಾವಿದಿತಿಯರೊಳಂ[ಪಾಣಂ. ಕಿಡಿಕಿಯ ನಾವಿದಿತಿಯರ ಮುಂದಂ, ಕುಳ ಗೇಡಿಯನಾಮರೀತಿಯೊಳ್]ನುಡಿಯಲೀಯಲಾಗದು ಪಥವಂ (ಮಡಕ. ೮-೨೩); (ಸೂಕ್ತಿ ಸು. ೮-೧೦೪ ನೋ); ಸ್ವರಲೋಪಕ್ಕೆ - ಫಟ್ಟಿವತ್ತಿ . . . ನಾವಿದಿತಿ, ಹಾದರಿಗಿತಿ (ತಮಿ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ).

[ನಾವಿದ + ಇತಿ (< ಇತಿ)]

ನಾವಿಲಿ 'ನಾವಿದ' ನೋ.

ನಾವಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಹಡಗನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ನಾವಿಕ : ನಾವಿಲಂ . . . ನಾವಾ ದಿವ್ಯನ್ ನಾವಿಲ ಇತಿ ನಾವಿಕ ಇತ್ಯರ್ಥಃ (ತಮಿ. ಸು. ೪೪೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವವನು. [ನಾವ (< ನಾವೆ) + ಇಲ]

ನಾವೀನ್ಯ (ನಾ). ಹೊಸತನ; ನವೀನತೆ : ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಲ್ಪನೆಗಳ ಹುಚ್ಚುಟಿವಿರದೆ ನೈಜಭಾವದ ನಾವೀನ್ಯವು ತುಂದಿ ಹರಿಯುವುದು (ಕನ್ನ. ಜಾ. ೮೪); ಊರಲ್ಲಿ ಹಳತು ಹೊಸತು ಕೂಡಿ ಬೆರೆತಿರುವಂತೆ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಲಿನ್ಯವೂ, ನಾವೀನ್ಯವೂ ಸಂಗಮಿಸಿರುವವು (ಸಮೀ. ೩); ಆ ಬಾಳಿನ ನಾವೀನ್ಯ ನೈರ್ಮಲ್ಯಗಳನ್ನವನು ಮತ್ತೆ ಅನುಭವಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಅನಂ. ೨೭೪). [ಸಂ.]

ನಾವು 'ನಾವೆ' ನೋ.

ನಾವೆ, ನಾವ, ನಾವು (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಾನ; ಹರಿಗೋಲು; ದೋಣಿ : "ದೋಣಂ, ಪರೀತಂ . . . ದೋಣಯೆಂದೆನರ್" ನಾವೆ ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೪); ಈ ಸಂಸಾರಾಂಭೋಧಿಯೋನುವಿನಿನಗಿದುವೆ ನಾವೆ ತದಿಗಾಣೈಯನಾಯಾಸದೊಳ್ (ಅದಿ. ೫-೩೦); ಅಂತ್ರಂ, ಕೋಟಪತ್ರಂ-ಈ ೨ ನಾವೆಯ ಸೋಗಿ (ಹಲಾಯು. ೧೧೧-೫೦); ಪ್ರಸಾದಪರಿಮಳಮಂ ಫ್ರಾಣಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿಸುವ ಸಂಪಗೆಯ ಮುಗುಳ ನಾನೆಯಂತೊಪ್ಪುವ ನಾಸಿಕದ . . . ಬಸವರಾಜಂ ಕಾರಣಕಪುರುಷಂ (ಬಸವ. ೨-೨೬); ನಾನೆಗೆಂದೆ ನದಿಯನು ದಾಟಿ ಬಳಿಕಲ್ಲಿಂದ ತೆರಳಿದ ರಿವರು ಮೂವರು ಕಾಲುನಡೆಗಳಲಿ (ತೊರಂ. ೨-೪-೧೪); ಅದೊಡೆ ದ್ವೀಪಾಟಿನಂಗಿಯೊ ನಾವೆಯೊಳ್ ಬಂದದಕ್ಕುಂ (ಅದ್ವೈತ. ೪೩-೯). **ನಾವೆ :** "ನೌ, ನಾವಂ, ನಾವಾ, ಈ ೩ ಹಡಗು" (ಕಾಶ್ಯ. ೩೮). 'ನಾವನಿವಾಸಗಾರ್ತಿ' ಪರಾ. **ನಾವು :** ಒಬ್ಬ ಕವಿಯು ಒಂಟಿ ಯನ್ನು ಅಡವಿನಾವು ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೬); ಆ ನಾಯಕನು ಆ ಆನೆಯನ್ನು ನಾವಿನೊಳಗೇರಿಸಿ . . . ಆಚೆ ದಂಡೆಗೆ ಇಳಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೧); ಇವರ ನಾವು ಇನ್ನೂ ಆ ಸಂಗಸ ದೋಣಿಯಿಂದ ತುಸು ದೂರದಲ್ಲೇ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು (ಇಂದುಮು. ೩೩).

[<ಸಂ. ನೌ./ಪ್ರಾ. ಪಾಪಾ./ಪಾರ.ಹಂ. ಮರಾ. ನಾಪಾ./ತಮಿ. ನಾಪಾಪಾ; ತುಳು. ನಾಪೆ; ತೆಲು. ನಾಪ]

ನಾವ್ಯ (ಗು). ೧. ದೋಣಿಯ ಮುಖಾಂತರ ದಾಟಬೇಕಾದ; ದೋಣಿ ಹಾಯಿಸಬಹುದಾದ. ೨. ಹೊಗಳುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ. (ನಾ). ೩. ಹಡಗು, ದೋಣಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ದಾಟಬೇಕಾದ ಹೊಳೆ ಮೊದಲಾದ ಜಲಾಶ್ರಯ; ಹಾಯ್ದು ಕೊಂಡು ಹೋಗಲಾರದಷ್ಟು ನೀರಿರುವ ಹೊಳೆ; ಹೆಚ್ಚು ನೀರುಳ್ಳ ನದಿ : "ನೌತಾಯಂ ನಾವ್ಯಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೧೦-೭೨); "ನಾವ್ಯ ಯಂಬುದು ಹಣಗಲಿಕ್ಕುವ ನೀರಾ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೭-೨೭); "ನಾವ್ಯಂ . . . ಹಡಗು ಅಥವಾ ಕೆಪ್ಪ ಅಥವಾ ದೋಣಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಹಾಯ್ದು, ಅಡೀ ದಡಕ್ಕೆ ಸೇರತಕ್ಕ ದುಸ್ತರಜಲವುಳ್ಳ ಹೊಳೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೭೨). ೪. ನವೀನತೆ; ನಾವೀನ್ಯ. [ಸಂ.]

ನಾಶ (ನಾ). ೧. ಕಳೆಗೆ ಕಾಣದೆ ಹೋಗುವುದು; ಅದ್ಭುತವಾಗುವುದು. ೨. ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು; ಹಾಳು; ಅಳಿವು : "ವಿಲಯಂ ನಾಶ ಯುಗಾಂತದೋಳಾ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೨೩-೭೪); ದುಃಖದುಶ್ರವಾದ ಸುಖ ಇದಲೋಕದಲ್ಲಿತ್ತುವು ನಾಶವುಂಟು ದಿನ ಕೊಂದು ಬಗೆಬಗೆಯಾದಂಥ ಸುಖವಾಗಿ ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಸುಖವನನುಭವಿಸುತ್ತ ಕ್ರಮದ ತಿರುಗುವರು (ಪುರಂದ. ೫-೧೩೧-೧೩೩). ೩. ಸಾವು; ಮರಣ : "ನಿಧನಂ, ನಾಶಃ, ಮೃತ್ಯುಃ . . . ದೀರ್ಘನಿದ್ರಾ - ಈ ೧೨ ಸಾವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೬); "ಮೃತ್ಯು ಮರಣಂ ದೀರ್ಘನಿದ್ರೆ ನಿಧನಂ ನಾಶಂ . . . ವಿವಿಕ್ತಿಯೆನೆ ಸಾವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೩); "ಪಂಚತಾ, ಕಾಲಧರ್ಮಃ . . . ನಾಶಃ, ಮೃತ್ಯುಃ, ಮರಣಂ, ನಿಧನಂ - ೧೦ ಸಾಯುವುದಕ್ಕೆ. ಹೆಸರುಗಳು, ಮರಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೭೨).

ನಾಶ ಮಾಡು = ಹಾಳು ಮಾಡು; ನಾಶಪಡಿಸು : ದೋಷ ರಾಶಿ ನಾಶಮಾಡು ಶ್ರೀಶ ಕೇಶವ (ಕನಕ. ೯೮ ಅನುಪಲ್ಲವ); ಈ ನಿಶ್ರಾಂತಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಕ್ರಿಮಿಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಬೇಕು (ತರಣಿ. ೧೪); ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಷಾಪಹಾರಿ (Disinfectant) ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ನೀರಿಗೆ ಬೆರೆಸಿ, ಸೆಲವನ್ನು ತೊಳೆಯುವುದರಿಂದ ಸೆಲದ ಮೇಲೆ ತಂಗುವ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೩೮); ನಾಶ ಮಾಡುವವನು ದಾಸನಾದರೆ ಲೇಸು ಮಾಡಿಯಾನೆ? (ಗಾದ). ನಾಶವಾಗು = ೧. ಹಾಳಾಗು; ನಷ್ಟವಾಗು : ಶರಣ ಸೆಂ ತೆಂ ದಿ ನಯ್ಯಾ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ನಾಶವಾಗ [ಪಾಪಾಂ. ನಷ್ಟವಾಗ, ನಾಸ್ತಿಯಾಗ] ದನ್ನಕ್ಕೆ (ಬಸವ. ೫೧); ಕ್ಷರ ಎಂದರೆ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಕ್ಷಣ ಅಥವಾ ನಾಶವಾಗುವುದು (ಪ್ರಾದಿ. ೯೩). ೨. ಸಾಯು; ಮರಣ ಹೊಂದು : ಕುದಿಯುವ ನೀರಿಗೆ ಸೀಮೆಯಿಡ್ಡೆಯನ್ನು ಪಾಕ ತಿಗಣೆಗಳಿರಬಹುದಾದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಓಡಕಾರಿ ಹೊಡೆದರೆ ಇವುಗಳ ಮೊಟ್ಟೆಗಳು ಮತ್ತು ಮರಿಗಳು ನಾಶವಾಗುವುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೦೭); ನಾಶವಾಗುವವರಿಗೆ ಆಶೆ ದಿಡದು (ಗಾದ). [ಸಂ.]

ನಾಶಕ (ಗು). ೧. ಹಾಳು ಮಾಡುವ; ನಾಶ ಮಾಡುವ : ಕ್ಷಯಕಾರಿ, ಖಾದಕ, ನಾಶಕ (corrosive. ಪಾಂಸಿ. ೨೪). (ನಾ). ೨. ಹಾಳು ಮಾಡುವವನು; ಕೆಡಿಸುವವನು; ನಿರ್ನಾಮ ಮಾಡುವವನು : 'ಕುಲನಾಶಕ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಾಶಗೊಂಡು (ಕ್ರಿ). ಕ್ಷಯಿಸು; ಹಾಳಾಗು : ವೇದವೆಂಬುದನಧಿಕ ತರವಾಗಿ ನಾಶಗೊಂಡಿತು ಕಾಲವಶದಿಂದ (ಸಿಪಾಣಿ. ೧೧-೨೧-೨).

[ನಾಶ+ಗೊಂಡು]

ನಾಶಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೊಲ್ಲು; ನಿರ್ಮೂಲಗೊಳಿಸು : ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ, ಖೂನಿಮಾಡುವಿಕೆ . . . ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು, ಸಾಯ ಗೊಳಿಸುವಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೭೨); ಇದರಿಂದ ಜಿರಲೆಗಳಿಗೆ ಮಂಕು ಹಿಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹಿಡಿದು ನಾಶಗೊಳಿಸಬಹುದು (ಅಜುಸೌ. ೪೯); ಅವುಗಳ ಧೂಮವು ಅಣುಜೀವಿಗಳನ್ನು ನಾಶ ಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೦೭). [ನಾಶ+ಕೊಳ್ಳು+ಇಸು]

ನಾಶನೆ (ನಾ). ೧. ಹಾಳು; ನಾಶ; ನಿರ್ಮೂಲ; ಧ್ವಂಸ : ನಿನ್ನ ಕುಲ ನಾಶನಾಗ! (ಕಾಣೂರು. ೧೬೦); ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆ ಉರಿಸುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ನಿನ್ನ ಮನೆ ನಾಶನಾಗಿ ಹೋಗದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಕೂಡಿ). ೨. ಹಿಂದು ಬಗೆಯ ನರಕಶಿಕ್ಷೆ; ಮುಕ್ತಂ ನಾಶನ . . . ಮುಘೋಗ್ಯ ನಾನಾವಿಧಾಸಂಖ್ಯಾತ ತೀವ್ರವೇದನಾರೂಪಂಗಳಾಗಿ ಶಿವ ದ್ರೋಹಿಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಮಾಳ್ವ ಶಿಕ್ಷಾಲೇಖಮೆಂದನಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ನಾಶಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಾಳುಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು; ನಿವಾರಿಸು ; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು : ಅದಿಕಪುತ್ರರಾದ ಮಿತ್ರ, ಅರ್ಯನು ಮತ್ತು ವರುಣ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳೂ . . . ಉತ್ತಮವಾದ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನ ವುಳ್ಳವನೂ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನೂ ಆದ ಪುರುಷನನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ ಅವನ ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತ ಅವನನ್ನು ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಾರೆ (ಪುರ್ವಾರ. ೧೩೦); ಕೋಟಿಯೊಳಗೆ ನೋಣ ಮತ್ತು ಕೊಳ್ಳೆಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇರಕೂಡದು. ಕೋಟಿಯೊಳಗಿರತಕ್ಕಂತಹವು ಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಬೇಕು (ಕಲರೋ. ೭).

[ನಾಶ+ಪಡಿಸು]

ನಾಶಹೇತು (ನಾ). ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು : ನಾಶಹೇತು ಗಳೊಂದುವು ಸುತ್ತಿಬಿಡು ಧೂಮಕೇತುಗಳಾಗಲ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೫).

[ನಾಶ+ಹೇತು]

ನಾಶಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಹಾಳಾಗು; ಧ್ವಂಸವಾಗು; ನಿವಾರಣೆ ಯಾಗು : ಹುಳುಗಳನ್ನು . . . ಹಳ್ಳಗಳಲ್ಲಿ ಸುರಿದು ಸುಡಬೇಕು ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮೊಟ್ಟೆ-ಮರಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತವೆ (ತರಣಿ. ೧೩). [ನಾಶ+ಹೊಂದ್ವು (<ಪೂರ್ವ)]

ನಾಶಿ 'ನಾಸಿ' ನೋ.

ನಾಶೀಪುಡಿ 'ನಾಸೀಪುಡಿ' ನೋ.

ನಾಶ್ತಾ, ನಾಷ್ತಾ, ನಾಷ್ತಾ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ತಿಂಡಿ; ಅಲ್ಪಾ ಹಾರ; ಉಪಾಹಾರ : ನಿಮ್ಮ ನಾಶ್ತಾ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇನ್ನು ಎರಡು ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ತರುತ್ತೇನೆ (ಸಮಜಿ. ೮೩೫). ನಾಷ್ತಾ : ಇನ್ನು ನಾಷ್ತಾನೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಕಣಯ್ಯ (ರುದ್ರಿಮ. ೧೧). ನಾಷ್ತಾ : ನಾಯಕನು ಶಿವಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ನಾಷ್ತಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ದಿನಾನ್ತಖಾನೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೯); ಹೋಟಲಿಗೆ ನಾಷ್ತಾಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದು (ಭೀಮಕಾ. ೬೩).

[<ಪಾರ. ನಾಶ್ತಾ, ನಾಸ್ತಹ್; ಹಂ. ನಾಶ್ತಾ, ನಾಸ್ತಾ; ಮರಾ. ನಾಷ್ತಾ, ನಾಸ್ತಾ]

ನಾಶ್ಯ (ಗು). ಹಾಳಾಗಬಲ್ಲ; ನಾಶವಾಗುವ. [ಸಂ.]

ನಾಷ್ತಾ 'ನಾಶ್ತಾ' ನೋ.

ನಾಷ್ತಾ 'ನಾಶ್ತಾ' ನೋ.

ನಾಸ (ನಾ). ಮೂಗು; ನಾಸಿಕ: ತರಳನೋಟದ ವರಸುನಾಸದ
... ಕರವರಾಂಬುಜ ವಜ್ರಚಕ್ರೆಯೊಟ್ಟಿವಳು ದೇವಿ (ಕಾಶೀರಾ.
೨-೩); ಕರ್ಣ ಗೀತೆಗಳ ಕೇಳಲಿ ನಿನ್ನ ನಮೂಲ ನಾಸವಾಪ್ತಾಪನಲಿ
ಹರಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧-೧); ತುಮುಲವಸ್ತ್ರಗೊಳಾ ಚಂಪಕಂ
ನಾಸದೊಳ್ ... ಕೇತಕಿಯುಗುರ್ಗೊಳಗೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಮಚ್ಚರಿಸಲು
(ಜಬಪ. ೧೦-೪). 'ನಾಸೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಾಸಾ]

ನಾಸತ್ಯ (ನಾ). ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ದೇವತೆಗಳ ವೈದ್ಯ:
"ನಾಸತ್ಯ, ಅಶ್ವಿನಿ, ವಸು, ದೇವಚಿತ್ತಕೌ-ಈ ೪ ದೇವರ
ವೈದ್ಯರ" (ಕಲಾಯು. ೧೫-೪೪); "ದೇವಚಿತ್ತಕರಶ್ವಿನಿದೇವರ
ನಾಸತ್ಯರಶ್ವಿಗಳ ದಸ್ತಾಪ್ತರ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦-೫೩); ಸರರಾತ್ಯತಿ
ಯನಾಂತು ನಾಸತ್ಯರೇಂ ನೆಲಕೆ ಬರವಾಯ್ತು (ವೆಂಕಾರಾ. ೩-೯-೧೧);
ಸೂರ್ಯ ಸರಣ್ಯಯಂ ಕೂರ್ತು ... ತಾಂ ಕುದುರೆಯಾಗಿ ಪೆಣ್ಣು ದುರೆ
ಯಾದಳನೊಂದಿ ನಾಸತ್ಯರಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದಪರಾ (ಸೌನಂದ. ೭-೨೬).

[ಸಂ.]

ನಾಸವಾತ (ನಾ). ಮೂಗಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ರೋಗ: ಹಿಂಗ್ವಾದಿಚಾರ್ಣ ... ಅಲ್ಲದ ರಸದಿ ಕೊಳ್ಳೆ ...
ಕ್ರಮಿ, ಶ್ವಾಸ, ನಾಸವಾತ, ಶೂಲೆ ಎಲ್ಲಾ ಮೂಗ್ಗುಂ (ವಿಷ್ಣುವಿ. ೫೮).

[<ಸಂ. ನಾಸಾವಾತ]

ನಾಸಾಂತರ (ನಾ). ಮೂಗಿನ ರಂಧ್ರ; ಹೊಳ್ಳೆ; ಗಳಸುಂಟಿ(ಟಿ)ಗೆ
ಕಿಡುಗುಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ಕಾಮನ ನಕ್ಕದಿಂದ ನಾಸಾಂತರದೊಳ್ ಕಳೆಯಿಸೆ
ರಕ್ತಮನಂತದು ಕಳೆಗುಂ ಕರನೊದವಿ ತೋಜುವುಪಜಿಹ್ವಕೆಯುಂ
(ರೋಗೋಪ. ೯-೯೮). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಮೂಗಿನ ತುದಿ; ತುದಿಮೂಗು: ನಾಸಾಗ್ರದ
ದಿಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಿಮರೆ ... ನಿಂ ಕರನೊಟ್ಟಿದನೊ ಪುಷ್ಪದಂತಮುನಿಪಂ
ಯೋಗೋಪಯೋಗನಿಷ್ಠಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೪-೩೧); ಅರಿಮುಗುಳಾದ
ಕಣ್ಣಳ ನಾಸಾಗ್ರದೊಳಿಂಸಿ ... ಜಾನಿಸಿದನಾ ಮಂತ್ರಿ ನಿರ್ಜರರಾಜನ
ಜೀಗದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೪); ನಾಸಾಗ್ರಸ್ತಾಂಬಕನಾ ಸುಭಗಂ
... ಭಾಸುರಹರಿಯಂ ಜಾನಿಸುತ (ಯಾದಜಂ. ೧೪-೭೬). ೨. ಮೂಗಿನ
ಆದಿಭಾಗ; ಹುಬ್ಬಿನ ಮಧ್ಯ; ಭ್ರೂಮಧ್ಯ: ನಾಸಾಗ್ರವೆಂದರೆ
ಭ್ರೂಮಧ್ಯವೆಂದರ್ಥ (ಉತ್ಪಟಿ. ೮-೪). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಮೂಗನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವುದು; ಅರಸ ಕರ್ಣ
ಚ್ಛೇದವೇ ಋಷಿರಿಯ ನಾಸಾಚ್ಛೇದವನ್ನರವನೊಡರು ಹೊಯ್ದಾಡಿ
ಹೊಗಳಿಸು ಬಾಹುವಿಕ್ರಮವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಛೇದ (ನಾ). = ನಾಸಾಚ್ಛೇದ: ನಾಸಾಛೇದವಾದವಳಿಂದ
ನೀ ಮರುಳಾದ ಕಾಮುಕತನದಿ ಕಂಗಾಣದಿ ವಿಧೀಪಣನ ವೇದವ್ಯಾಗ್ರದ
ಮಧುರವಚನವಾದೊಡನದೊ ಕೆಟ್ಟು (ತೋರಾ. ೬-೧೦-೫೩). [ಸಂ.]

ನಾಸಾನಿಲ (ನಾ). ಮೂಗಿನಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಗಾಳಿ; ನಿಶ್ವಾಸ:
ನಾಸಾನಿಲನ ಕೆಂಪು ಸುಳಿಯು ... ನಿತ್ಯನಾಗೆಸನ ಪಂಪಾನಿರೂಪಾಕ್ಷ
ಸೂರ್ಯನಾನಂದಮಂ ನಮಗೀಯಲಿ (ಜಬಪ. ೧-೨). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಪುಟ (ನಾ). ೧. ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆ, -ರಂಧ್ರ: ಕೋಪದ
ಪರ್ಜನೊಳ್ ನಡುಗುವೊರುಯುಗಂ ಕಡುಹಿಂದರಲ್ವ ನಾಸಾಪುಟಂ
... ಭುಜಾಗ್ರಳಂ ರಿಪುಗಳ್ಳುಹಮಾಡುದು ಧೀಮಸೇನನಾ (ಪಂಪಭಾ.
೭-೬); ಅರಳ್ವ ನಾಸಾಪುಟಂ ... ಹುರಿಯೊಡೆದ ರೋಮಂ ತೂಗಿ
ತೊನೆದು ಮೆಯ್ಯಿಡವ ಹಂದಿಯನು ಕೌಶಿಕ ಕಂಡನು (ಹಜಕಾ.
೬-೬೦); ನಾಸಾಪುಟದೊಳ್ ವಿತ್ತವಿನಾಶನಮಂ ... ಪತಿಗೆ ಮಾಯ್ಯು
ಮಾವರ್ತಂಗಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೧೬); ಪೂತ್ಯತಿ ಬಲಿದ ನಾಸಾಪುಟದ

... ದಂತಿಗೆಸೆದವೊಗ್ಗಿ ಸಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೪); ಜೊದಜೊದ್ದ
ಕಂಗಳ ಕಿಡಿಯ ನಾಸಾಪುಟದ ಕಬ್ಬೊಗೆಯ ಎದ್ದ ರೋಪದಿ ಮೂಗು
ಲೋಕವನದ್ದಿ ಮುಂಗುವ ಹರನ ಖತಿಯನು ಕದ್ದನೆನೆ ಕಾಲಕ್ಕಿವನು
ನಿಜರಥದೊಳಿಂದ್ರಚಿತು (ತೋರಾ. ೬-೪೨-೩೨); ಹುಂಕಾರದೊಡನೆ
ನಿಶ್ವಾಸಮಂ ದಿಡುವ ನಾಸಾಪುಟಂ ಜ್ವಾಲೆಯಂದದೊಳೊಟ್ಟರೆ ಕಿಡಿ
ಹಿಡುವ ಕೋಪಮಂ ತಾಳ್ದಂ ಧನಂಜಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೬).
೨. ಮೂಗು; ನಾಸಿಕ: ನಾಗಚಂಪಕಕುಟ್ಟರಾನುಕಾಂ ನಾಸಾಪುಟ
ವಿಕಸಿತಮುಕುಲತೋಧಿತ ಚಂಪಕಂಗಳಂ ... ನಿಂದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ
ನೋಡುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೬ನ); ತನ್ನಚ್ಚಯ ಮುರಿನೋಟದ
ನಿಶ್ರಾಂತಿಯೆಡೆಯದೆನೆ ನೀಳ್ವ ನಾಸಾಪುಟಂ ರಂಜಿಸೆ ... ವಾರ್ತೀಕಿ
ತಾನಾ ಬಟ್ಟಿಯೊಳೆ ಬರುತುಮಿದ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೦-೨೨); ದೇಶ
ಚರಿತೆಗನುವರ ಜನಕಮಂಕುಲವಾಯ್ತು ನಾಸಾಪುಟದ ರೇಣಿಮಂಕುಲ.
೩೦೬). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಭರಣ (ನಾ). ಮೂಗಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಒಡವೆ; ಮೂಗುತಿ; ಮೂಗುಬೊಟ್ಟು: ನಸುನಗುಮುಖವು
ನಾಸಾಭರಣ ಎಸೆವ ಕಪೋಲ ... ಶಶಿಸೂರ್ಯರ ಅಭರಣ ಸುತೋಧಿಕೆ
(ಪುರಂದ. ೧-೧೯೧-೪). [ಸಂ.]

ನಾಸಾಮಣಿ (ನಾ). ೧. = ನಾಸಾಭರಣ. ೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು
ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಜ್ಯೋತಿರಾಗ ಮತ್ತು ಛಾತಪಂಚಮರಾಗ,
ಅಮೇಲಿ ನಾಸಾಮಣಿ (ಚತುಪ್ತ. ೧೨೯). [ಸಂ.]

ನಾಸಾರೋಗ (ನಾ). ಮೂಗಿಗೆ ಬರುವ ರೋಗ, -ಖಾಯಿಲೆ:
ವಾತಜಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯ ... ನಾಸಿಕಾರ್ಬುಧ, ಎಂದು ಹೀಗೆ ನಾಸಾ
ರೋಗ ಹದಿನೆಂಟು ತೆಜನೆಂದಾ ವೈದ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿದರು (ವೈದ್ಯಸಾ.
11, ೧೦೦). [ಸಂ.]

ನಾಸಾವಂಶ (ನಾ). ಮೂಗಿನ ನಡುಮೂಳೆ, -ಕಂಬಿ, -ಸಿಂಬಿ:
ನಾಸಾವಂಶದೊಳಂಕವಾಸಮನಾ ಪತಿಗೆ ಮಾಯ್ಯಮಾವರ್ತಂಗಳ್
(ಅಶ್ವಶಾ. ೪-೧೬); ಪೋಷ್ಕದ ಕಣ್ಣೆಡೆ ಘೋಷಮದಾ ತೆಜ ಮೂಗಿಗೆವ
ಕಂಬಿ ನಾಸಾವಂಶಂ ... ಪಸರೋತಿಕುಂ ಮೂಗಿನೊಳಗುಮಶ್ವಾ
ಗಮದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೯-೧೩). [ಸಂ.]

ನಾಸಾವಳಯ (ನಾ). ಮೂಗು; ನಾಸಿಕ: ಸುಳಿದುಡಾ ಕಾಂತಾರ
ಮಧ್ಯಸ್ಥರೊಳಗೆ ಸರಗಂಧ ನಾಸಾವಳಯದಲಿ ನೈಶಾಟಕುಲದಾಟಿವಿಕೆ
ತಾಟಿಕೆಯ (ತೋರಾ. ೧-೧೦-೫). [ಸಂ. ನಾಸಾವಳಯ]

ನಾಸಾವಿರ 'ನಾಲ್ಕು ಸಿರೆ' ನೋ.

ನಾಸಾವಿರ (ನಾ). = ನಾಸಾಪುಟ ೧: ಹಂಪದಪರಾಜ್ಞುಖಜೀವಿ
ಗಳು ... ತತ್ಪಾದತುಳಸೀಪಾವನೋದವನು ನಿಜನಾಸಾವಿರವೆಡೆ
ಗೊಳ್ಳದುಸುರುವಣಂಗಳವರೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೨-೨-೭). [ಸಂ.]

ನಾಸಿ, ನಾಶಿ (ನಾ). ನಾಸೀಪುಡಿ; ನಸ್ಯ. 'ನಾಸೀಪುಡಿ' ಪರಾ.
ನಾಶಿ: ನಾಶಿ ಬೇಕಾಗಿತ್ತೇನ? (ಚಿನ್ನಹಂ. ೭೧).

[<ನಾಸ./ತುಳು. ನಾಸಾ]

ನಾಸಿಕ (ನಾ). ಶರೀರದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ; ಮೂಗು: "ನಾಸಿಕಂ ಸಿಂಹಿಃ ... ನಾಸೆಯನೆ
ಮೂಗುಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೫); ನಾಸಿಕ ವಾಯುವಿನ ಸ್ಥಾನ (ಬಸವ.
೮೪೪); ನಾಸಿಕೆಯು ಜಾಲು ಸಾಧಕಾಂಗಂ ನಾಸಿಕದ ನೀರೆ ಬರಿಸಿತ್ತು
(ಕಲ್ಯಾಣಾ. ೯-೧೦೪); ಸುಳುವ ತಂಗಾಳಿಯಿಂದ ತಿಡುವ ಸುಗಂಧಮಂ
ವಾಸಿಸಿದ ನಾಸಿಕೆ ನಾಡೆ ಹೊಲೆಯಿಲ್ಲ ಸೋಂಕಿಗೆ ಹೊಲೆ
ಯುಂಟಾಯ್ತು (ಹಜಕಾ. ೬-೧೯); ಕರದ ಚಳಕದ ಕಾದ ನಾಸಿಕದೊಲ

[ಪಾಠಂ. ನೆರಳೆ] ಕೆತ್ತುವ ಮೂರ್ತಿಯ ಭಟಿರಬ್ಬರುರವಣಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೩-೫); ನಾಸಿಕದಲಸುರರಲು ನೀತಿಯ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದ (ಕಾಂ. ೨೩-೩೧). 'ನಾಸಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಾಸಿಕಾ]

ನಾಸಿಕಾಗ್ರ (ನಾ). ೧. ಮೂಗಿನ ತುದಿ; ತುದಿಮೂಗು : ಭ್ರೂಮಧ್ಯದಡೆಯೊಳು ನಾಸಿಕಾಗ್ರದೊಳು ನೇಮದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ 5 ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಪ್ರೇಮದಿ ಪುರಂದರದಿವಲನ ಭಜಿಸುತ (ಪುರಂದ. ೪-೧೪೪-೩); ಕೈದಳೊಳಿಸೆವ ತಲೆಯಂ ನಾಸಿಕಾಗ್ರದೇಗೊಯ್ಯ ಮುರಮಥನವಾ ಭ್ರೂವದನು (ಪ್ರಮಿ. ೧೩-೫೨). ೨. ಮೂಗಿನ ಆದಿಭಾಗ; ಭ್ರೂಮಧ್ಯ : ನಾಸಿಕಾಗ್ರ ಭ್ರೂನಿಟಲ ಮಧ್ಯದೊಳ್ಳಿಬ್ಬರಿಸಿ ಬೆಳಗುವ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅಕಾಶದಿಂದೊಸರ್ವ ಅಗ್ನಿ ವಹಿಯಂ ಮಜ್ಜನವಂ ಮಾಡಿ (ಅದದ. ೨೮-೪೪). [ಸಂ.]

ನಾಸಿಕಾಚೂರ್ಣ (ನಾ). ನಸ್ಯ; ನಸ್ಯ. [ಸಂ.]

ನಾಸಿಕಾಪುಟಿ (ನಾ). = ನಾಸಾಪುಟಿ ೧ : ತನ್ನ ಕವಳುಗಳೊಡಗಿ ಪುರ್ಣುಗಳುಂ ನಯಂಬಡೆ ನಾಸಿಕಾಪುಟಿದಿಂ ನಡೆಯಲು ಶ್ವಾಸವಧರು ಮಿಡುಕಿ ಮುಖವತ್ತಿ (ಬಸವ. ೪೭-೫೮). [ಸಂ.]

ನಾಸಿಕಾಭರಣ (ನಾ). ಮೂಗಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಗು ಬೊಟ್ಟು, ನತ್ತು, ಬುಲಾಕು ಮುಂತಾದ ಒಡನೆ : ಸ್ತ್ರೀಯರು ಗಳಿಗೆ ಶುಭನನ್ನೂ, ಶ್ರೀಪತ್ನನನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿ . . . ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದೇ ನಾಸಿಕಾಭರಣ ಗುಣ (ಸಕಪ್ಪ. ೩೭). [ಸಂ.]

ನಾಸಿಕಾವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆ. ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಪ್ರವೃತ್ತಿ ವಿಜ್ಞಾನದ ಅರುಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪ್ರವೃತ್ತಿವಿಜ್ಞಾನವು ಚಕ್ಷುರ್ವಿಜ್ಞಾನ, ಶ್ರೋತ್ರವಿಜ್ಞಾನ, ನಾಸಿಕಾವಿಜ್ಞಾನ, ರಸನಾವಿಜ್ಞಾನ, ಕಾಯವಿಜ್ಞಾನ, ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ ಎಂದು ಆರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯). [ಸಂ.]

ನಾಸಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮೂಗು; ನಾಸಿಕ : "ಮೂಗು ನಾಸಿಕಾ ಘ್ರಾಣ ಸಿಂಧಿಫೋಣಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ಯುತೋ. ೩೦-೧೭); ಕೊರಲುಂ ಚಿಹ್ನಾಮೂಲಮುಮುರಮುಂ ತಾಲುಗೆಯು ಮೋಕ್ಷಮುಂ ನಾಸಿಕೆಯುಂ ಶಿರಮುಂ ದಂಶಮುಮೆಂದಕ್ಕರಮುಂದಯಿತ ತಾಣ ಮಾನುಷೀ ಸೇವ್ಯಂಟುಂ (ಕಮದ. ೩೦); ಅವರಿಸುವ ಮಧುಕರದ ರುಂಕಾರದಿ ತೀವಿ ಕರ್ಣಕೆ ಸುಖಗೊಡುವ ನಾವನ ಪರಿಮಳದೊಳು ನಾಸಿಕೆಯನುಜಿ ಕಾವರಿಕ್ಕಿತು ಗಂಭವಸರ (ದರ್ಭಜ. ೧-೧೦೮). ೨. ಅನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು. [ಸಂ. ನಾಸಿಕಾ]

ನಾಸಿರ (ನಾ). ೧. ಸೇನೆಯ ಮುಂಭಾಗ; ಮುಂದುಗಡೆಯ ಸೈನ್ಯ; ಮುಂಚೂಣಿ : ನಾಸಿರದೊಳ್ ಸುನಾಸಿರನಂತೆವ ನಿಗೆ ಸಕಲ ಸುಭಟಿ ಸಾಧಾರಣ ಕೆಸಿಧ್ವಜಂ (ಕಳುಮಾ. ೮-೧೦). ೨. ಮುಂಚೂಣಿಯ ಭಟಿ. [ಸಂ.]

ನಾಸೀಪುಡಿ, ನಾಶೀಪುಡಿ (ನಾ). ಮೂಗಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ, ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪಿನಿಂದ ತಯಾರಾದ ಪುಡಿ, —ಚೂರ್ಣ; ನಸ್ಯದ ಹುಡಿ : ಅವುಗಳ (ಮೊಳಕೆ) ಮೈಬಣ್ಣವು ನಾಸೀಪುಡೀ ಬಣ್ಣದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೨೮); ಕಿಸೆಯೊಳಗಿಂದ ನಾಸೀಪುಡಿಯು ಡಬ್ಬಿಯನ್ನು ಹೊರತೆಗೆದು ಮನಸ್ಸಿನ ಬೇಸರ ಮರೆಯಲು ನಾಸೀಪುಡಿಯ ಮರೆಹೊಕ್ಕರು (ಮೂರುದಾ. ೮೨). ನಾಶೀಪುಡಿ : ಟೊಂಕದಲ್ಲಿಯ ನಾಶೀಪುಡಿಯು ಡಬ್ಬಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ನಾಶಿ ಏರಿಸುತ್ತಾ ಪಾದ-ಅಜಾಯ್ಕರು ನುಡಿದರು (ಜೀವಪ್ರ. ೧೦); ಮಂಗಳೂರಿನ ಪಾರದ ಪಳದೀ ನಾಶೀಪುಡಿ . . . ಪಾಸನೆ ನಸ್ಯ ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಸೇರದಂತಾಯಿತು (ಹಿಂದು. ೧೦೭); ಶಿವರಾಮನು . . . ನಾಶೀಪುಡಿ ಬಣ್ಣದ ತನ್ನ

ಕೋಟು ಹಾಗೂ ಗೆರೆಗೆಯು ಪರ್ವಿ ತೆಗೆದಿಡುವನು (ಪ್ರತಿಮ. ೨೯).

[ನಾಸಿ + ಪುಡಿ]

ನಾಸೀರ (ನಾ). ೧. = ನಾಸಿರ ೧. ೨. = ನಾಸಿರ ೨ : ಮೋಹದ ಮುಳುಗಿ ಕೋಕಿಸುತ ನಾಸೀರಮುಳದ ಖಿಬ್ರಲಂದತಕ್ಕ ಬಕ್ಕುತ ಸುರೇಶನೇಹಿತ ಕರಂಗಳಂ ಮುಗಿದು ಕೌಸಲ್ಯಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಗೈದನು (ವಂಕಾ. ೨-೨೩-೯). [ಸಂ.]

ನಾಸೆ (ನಾ). ೧. = ನಾಸಿಕ : "ನಾಸಿಕಂ ಸಿಂಧಿಫೋಣಮಾ ಘೋಣಮನೆ ನಾಸೆ [ಪಾಠಂ. ನಾಸಿಯನೆ] ಮೂಗಕ್ಕು" (ಮಂಗಾ. ೯೪-೫); "ನಾಸೆ (ನಾಸೆ)- ನಾಸಾ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೧). ೨. ಅನೆಯ ಸೊಂಡಿಲು. ೩. ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಬಾಗಿಲ ಮೇಲುಭಾಗದ ತೊಲೆ, —ಬಡು; "ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದ ಮರ" (ಅಮರ. ೪೯೪). [ಸಂ. ನಾಸಾ]

ನಾಸ್ತಿ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಾವ : ನಮ್ಮ ಅನುಭಾವದಿಂದ ಎನ್ನ ಭವಂ ನಾಸ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೪೨); ತನುಗುಣ ನಾಸ್ತಿ ಮನಗುಣ ನಾಸ್ತಿ ಭನಗುಣ ನಾಸ್ತಿಯಾದದೇನು ಭಾವ ನಾಸ್ತಿಯಾಗ ಬೇಕು (ಅವತಂ. ೨೩೭-೧೦೭೭); ಕಂಕುಂಭೋದ್ಭವಮೌಕ್ತಿಕಪ್ರಕೃತಿಯುಂಟೇ ನಿಮ್ಮೊಲೆಂದನ್ನಲ್ . . . ಸೊಸೆಯೊ ಕಣ್ಣನ್ನೆಯೊಳ್ ಕೋಡುಡಳ್ ಕಂಕುಂಭಪ್ರತಿಮಾಸಕುಂಭಕುಂಭಚೆಯಾದಂದಿಂದ ಮದ್ದೇಹದೊಳ್ ಕಂಕುಂಭೋದ್ಭವ ನಾಸ್ತಿಯೆಂದಳಿದು ತಾನೇನೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವೋ (ಮಲ್ಲಾ. ೩-೨೨೩); ಲಿಂಗವೆ ಪತಿಯಾಗಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ನಾಸ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧವ. ೧೦೪-೩೨೩); ತನ್ನ ಶ್ರಮದ ಹೊರತು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಯಾವ ಭನವೂ ಭನೋತ್ಪಾದನೆಯ ಸಾಧನವೂ ಇರಕೂಡದು. ನಾಸ್ತಿಯೇ ಅವನ ಅಸ್ತಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಮಾನಾ. ೧೨೪). [ಸಂ. P ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಇದು ನಾನುಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಅವ್ಯಯ]

ನಾಸ್ತಿಕ (ಗು). ೧. ದೇವರು, ಪರಲೋಕ, ಆಗಮ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ : 'ನಾಸ್ತಿಕವಾದ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ದೇವರು, ಪರಲೋಕ, ಆಗಮ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿ : ಧರಣೀಪುತ್ರನಿವಾಸದೊಳ್ ನಿಲಿ ಬುಧಂ . . . ನಾಪಾಸ್ತಪಾನರತಂ ನಾಸ್ತಿಕಂ (ಪಾತಕ. ೧೭-೨೨); ಹಿಡಿದ ಶರಣಾಗತರ ಕಾಯದೆ ದಿಡುವನನ ನಾಸ್ತಿಕನ ವಿಪ್ರರ ಜಡಿದು ನುಡಿದನ ಗತಿಗಳಾಗಲಿ ರಣದೊಳೊಡಿದರೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೪); ಎಲಾ ನಾಸ್ತಿಕನೇ, ಕಂಡ ಮಾತ್ರವೇ ಕತ್ತನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವ ಕದಿನಾಯಿಯೇ (ಕವಿ. ೧, ೪). ೩. ವೇದಕ್ಕೆ ಪುರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕೊಡದಿರುವ ಬೌದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಮತಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವವನು : "ಶೂನ್ಯವಾದಿನ್, ಸುಗತಃ, ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ತಕಃ, ನಾಸ್ತಿಕಃ—ಈ ೪ ನಾಸ್ತಿಕನು" (ನಾಚರ. ೧೨೩). ೪. ವೇದವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ ಮತ : ನಾಸ್ತಿಕವೆಂದರೆ ಬೇದವನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ ಮತ (ಭಾಷ್ಯ. ೮). 'ಅಸ್ತಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾಸ್ತಿಕತನ (ನಾ). = ನಾಸ್ತಿಕತೆ : ಈಗಂತೂ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ನಾಸ್ತಿಕತನ ಹೆಚ್ಚಿದೆ (ರೂಢಿ). [ನಾಸ್ತಿಕ + ತನ]

ನಾಸ್ತಿಕತೆ (ನಾ). ದೇವರು ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಗಳನ್ನು ನಂಬದಿರುವಿಕೆ; ನಾಸ್ತಿಕತನ; ನಾಸ್ತಿಕತ್ವ : "ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಃ, ನಾಸ್ತಿಕತಾ — ೨ ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಬುದ್ಧಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೫).

[ಸಂ. ನಾಸ್ತಿಕತಾ]

ನಾಸ್ತಿಕತ್ವ (ನಾ). - ನಾಸ್ತಿಕತೆ. 'ಅಸ್ತಿಕತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ನಾಸ್ತಿಕದರ್ಶನ (ನಾ). ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದ
 ತತ್ತ್ವ. - ಶಾಸ್ತ್ರ : ಈ ಮೂಲ ತತ್ತ್ವಾನ್ವೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ
 ಜಾರ್ವಾಕ, ವೈಭಾಷಿಕ, ಸೌತ್ರಾಂತಿಕ, ಯೋಗಾಚಾರ, ಮಾಧ್ವಮಿಕ,
 ಜೈನದರ್ಶನಗಳೆಂಬ ಆರು ನಾಸ್ತಿಕದರ್ಶನಗಳೂ ವೈಶೇಷಿಕ, ನೈಯಾ
 ಯಿಕ, ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ, ಜೈನೀಯ, ದಿವ್ಯನಿವೇಶನವೆಂಬವು
 ಆರು ಅಸ್ತಿಕ ದರ್ಶನಗಳೂ ಅವಿಭವಿಸಿರುತ್ತವೆ (ಭಾರದ. ೨೨೯).

[ನಾಸ್ತಿಕ + ದರ್ಶನ]

ನಾಸ್ತಿಕಧರ್ಮ (ನಾ). ದೇವರು ಮತ್ತು ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲವೆಂಬ
 ಮತ : ಮೂಢಜನರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ನಾಸ್ತಿಕಧರ್ಮವನ್ನು ಜನರಿಗೆ
 ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಅವನ ಮೇಲೆ ಆರೋಪ ತಂದಂ, ಅವನನ್ನು
 ನ್ಯಾಯಸಭೆಯು ಮುಂದೆ . . . ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿಸಿದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೮೨).

[ನಾಸ್ತಿಕ + ಧರ್ಮ]

ನಾಸ್ತಿಕಮತ (ನಾ). - ನಾಸ್ತಿಕಧರ್ಮ : ಅಸ್ತಿಕಮತದಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತಿಕ
 ಖಂಡನೆಯೂ ನಾಸ್ತಿಕ ಮತದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿಕ ಖಂಡನೆಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ
 . . . ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಇದ್ದು ವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ.
 ೧೬). [ನಾಸ್ತಿಕ + ಮತ]

ನಾಸ್ತಿಕವಾದ (ನಾ). ದೇವರು ಮತ್ತು ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲವೆಂಬ
 ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ವಾದ ; ನಿರೀಶ್ವರವಾದ :
 ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ನಾಸ್ತಿಕವಾದ ಮಾಡುವವರಿಗೆ
 ಅಸ್ತಿತ್ವ ದೃಢವಾಗುವುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು
 (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೬) ; ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ
 ಪಂಥಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡುವು. ಅವೇ ಅಸ್ತಿಕ ನಾಸ್ತಿಕವಾದ
 ಗಳು (ಸಿಐಉ. V, ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ನಿರೀಶ್ವರವಾದ
 ವೆಂದೂ ನಾಸ್ತಿಕವಾದವೆಂದೂ ವೇದಾಂತದಾರ್ಶನಿಕರು ದೂರ ತಳ್ಳಿದ್ದಾರೆ
 (ಭಾರದ. ೧೧೩). [ನಾಸ್ತಿಕ + ವಾದ]

ನಾಸ್ತಿಕವಾದಿ (ನಾ). ದೇವರ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕವಿಲ್ಲವೆಂದು
 ವಾದಿಸುವವನು ; ಅವರಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತಿಕವಾದಿಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು ಮಂದಿ (೮೦೭).

[ಸಂ. ನಾಸ್ತಿಕವಾದಿ]

ನಾಸ್ತಿಕತ್ವ (ನಾ). - ನಾಸ್ತಿಕತೆ : "ಮತಧರ್ಮವಿರೋಧ ; ಮತ
 ಧರ್ಮನಿರಾಕರಣ : ನಾಸ್ತಿಕತ್ವ" (Irreligion. ಇಂ. ೪೫) ; ಅಸ್ತಿತ್ವದಾಧಿಕ
 ಇನ್ನ ನಾಸ್ತಿಕತ್ವದೈವವ್ಯಕ್ತಿ ದೇವರುಂಟೆನೆ ಅಶಕ್ತಿ (ಗಣಿತ. ೬೧-೧೫).
 'ಅಸ್ತಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾಸ್ತಿಕತ್ವ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಭಾವ : ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನಾಧಿ
 ಜೈತನ್ಯಧರ್ಮ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ನಾಸ್ತಿತ್ವ, ವಸ್ತುತ್ವ -
 ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಅಜೀವದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ (ಭಾರದ. ೧೪೦).
 'ಅಸ್ತಿತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಾಸ್ತಿ (ನಾ). ದನಗಳ ಮೂಗಿಗೆ ಹಾಕುವ ದಾರ ; ಮೂಗುದಾರ :
 "ನಾಸ್ತಿ = ಎತ್ತುಗಳ ಮೂಗಿನ ನೇಣು" (ನಾಚರಾ. ೪). [ಸಂ. ನಾಸ್ತಿ]

ನಾಹ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಬಂಧನ. ೨. ಸೆರೆ ; ತಡೆ ; ಅಡ್ಡಿ :
 ದೇವತೆಗಳಾದಿ ಪ್ರಪಂಚವು ನಾಹಮನಲಳಿದುಕಳಿದ ನಿತ್ಯನಿರೀಹದಮಳ
 ಜ್ಞಾನರೂಪನು ಇನ್ನ ನೋಡೆಂದ (ಕುನ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೪-೫೯). ೩. ಬಲೆ ;
 ಬೋಣು. [ಸಂ.]

ನಾಹಂ (ನಾ). ನಾನು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಾಹಂ
 ಕೋಹಂ ನೋಹಂ ಎಂಬ ಭಾವರಹಿತನಾಗಿ ಇಪ್ಪನು (ಸಿದ್ಧಾಂತ.
 ೧೮೯-೫೬೬). [ಸಂ.]

ನಾಹಲ, ನಾಹಳ (ನಾ). ಕೀಳುಜಾತಿಯವನು ; ಬೇಡ ; ದಮ್ಮು ;
 ಮ್ಲೇಚ್ಛ ; ಕಿರಾತ. ನಾಹಳ : "ಕಿರಾತಃ . . . ನಾಹಳಃ, ಭಟಃ,
 ಮಾಳಾಃ, ಮ್ಲೇಚ್ಛಃ" - ಈ೪ ಬೇಡವೊಂದಲಾಗುಳ್ಳಂತ್ಯ ಜಾತಿಗಳಾಂ
 (ಹಲಾಯು. ೯೦-೪೪೫). [ಸಂ.]

ನಾಹಳ 'ನಾಹಲ' ನೋ.

ನಾಹ್ಯ (ನಾ). ಕಟ್ಟಲ್ಪಡುವುದು ; ಬಂಧಿಸಲ್ಪಡುವುದು. [ಸಂ.]

ನಾಳ್ (ನಾ). ದಿನ : 'ತಿರುನಾಳ್', 'ಮದುನೆನಾಳ್' ಪರಾ.
 [ದೇ. II ತಮಿ. ಮುಳ. ಕೊತ. ತೊದ. ನಾಳ್]

ನಾಳ್, 'ನಾಬಾ' ನೋ.

ನಾಳ್, 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಳ್, 'ನಾಲ್' ನೋ.

ನಾಳಕಿವಿ (ನಾ). ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕೀವು ಸುರಿಯುವ ಒಂದು ರೋಗ ;
 ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ತೂತು ಬೀಳುವ ಒಂದು ರೋಗ : ಉತ್ತರಾಣಿ
 ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸ ಇಳುಹಿ ಕಿವಿಗೆ ಹಿಡಲು ನಾಳಕಿವಿ ಮಾಣ್ತುಂ (ವಿವೃ. ೩೧).
 [ನಾಳ್ (= ನಾಲ್) + ಕಿವಿ]

ನಾಳಬಂದಿ 'ನಾಲಬಂದಿ' ನೋ.

ನಾಳಲು 'ನಾನಲ್' ನೋ.

ನಾಳಲುವಾಸೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಶುಷ್ಕ - ಕುಂಬಳ,
 ಉತ್ತರಣಿ, ನಾಳಲುವಾಸೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೦೦). [?]

ನಾಳವಾಸಿಗೆ 'ನಾಲವಾಸಿಗೆ' ನೋ.

ನಾಳವ್ಯಾಸ (ನಾ). ಬಂದೂಕಿನ ಕೊಳವೆಯ ರಂಧ್ರ, - ಬೊಳ್ಳು :
 "ಬಂದೂಕಿನ ಕೊಳವೆಯ ನಾಳ ; ನಾಳವ್ಯಾಸ" (Bore. ಇಂ. ೪೫).

[ನಾಳ್ (= ನಾಲ್) + ವ್ಯಾಸ]

ನಾಳಸಂಕೋಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠರೋಗ ; ಲೋಳ
 ಸಂಕೋಲೆ : ನಾಳಸಂಕೋಲೆ, ಭಳಜ್ವರ, ರೇಷ್ಮೆಜ್ವರ, ಗಂಟಿಲುಬೀನೆ
 ಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೂರಿಕೆಗಳು ಸಿದ್ಧಪಡವಾಗಿದ್ದವು (ಸಂಪಂ. ೫೪).
 [ನಾಳ್ (= ನಾಲ್) + ಸಂಕೋಲೆ (< ಸಂಕಲೆ)]

ನಾಳಿ 'ನಾಲಿ' ನೋ.

ನಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಹಿದೊಂಡಿ ನಾಳಿಯಕ್ಕು"
 (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೪) ; "ಶೃಂಗೀ - ಅತಿಬಣ್ಣ, ಕರ್ಕಾಟಿಕಶೃಂಗಿ, ನಾಳಿ,
 ಗೋಣಿ, ಅರಳಿ, ವ್ಯಸಭಕ, ಖಡ್ಗಮೃಗ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೦). [?]

ನಾಳಿಂಧಮ (ನಾ) - ನಾಡಿಂಧಮ : "ನಾಳಿಂಧಮಂ ಕಳಾಹಂ
 ಮುಕ್ತಿಕದನಕೃಷಾರಯನಿಶಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೧) ; ಕೀಳುಬಿನ್ನದ
 ಕುಂಠನವನೆಂದಿನಂತಾರೋಚನದ ತೆಗೆದು ಕೊಡುವುದೆನಲು ಪೋಲಾ
 ಗದಂತಿತ್ತ ನಾಳಿಂಧಮನ ಕಂಡೆವು (ಭಕ್ತಿಸ. 111, ೨೬-೨).

[< ಸಂ. ನಾಡಿಂಧಮ]

ನಾಳಿಕ 'ನಾಲಿಕ' ನೋ.

ನಾಳಿಕಾದಳನೆತ್ತ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಎಸಳುಗಳಂತೆ
 ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು. ೨. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ : ಅವನ ಹಿಡಿತಲು ನಾಳಿಕಾದಳ
 ನೇತ್ರ ಬಂದಪನುಮವನೊಡನೆ ಸೇಣಿ (ಸಮೋ. ೨೯-೬).

[ಸಂ. ನಾಲಿಕಾದಳನೆತ್ತ]

ನಾಳಿಕಾಪಾತ್ರ (ನಾ). ಕೊಳವೆಯಾಕಾರದ ಪಾತ್ರೆ ; ಬಿದಿರಿನ
 ಅಂಡೆ : ಶ್ರುತಿನಾಥಂ ಚರಣಾಯುಧಧ್ವನಿ ಶಿವಾಗಾರಾಳಿ ತೂರ್ಯ
 ಸ್ವನಂ ತತಸರ್ಯಸ್ವನಮಿಂದು ಸಿಂಧುಜಲಮಗ್ನಂ ನಾಳಿಕಾಪಾತ್ರ
 ಮುದ್ದತ ಭೃಂಗೀರುತಿ ಶೋಭನಂ ನೆಹೆಯೆ (ವ್ಯವಿ. ೯-೨೬).

[ಸಂ. ನಾಲಿಕಾಪಾತ್ರ]

ನಾಳಿಕಾಯಂತ್ರ (ನಾ). ದೂರದರ್ಶಕಯಂತ್ರ; ದುರ್ಬೀನು : ಈ ಸ್ಥಳೀಯವಾದ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಈ ಸಮೃದ್ಧ ಭರತಖಂಡವೆಂಬ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ಚರಿತ್ರೆ ಎಂಬ ದುರ್ಬೀನು ಅಥವಾ ನಾಳಿಕಾಯಂತ್ರದಿಂದ ತೋರಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ . . . ಅನೇಕವಾಗಬಹುದು (ಸಾಳಗಾ. ೨). [ಸಂ. ನಾಳಿಕಾಯಂತ್ರ]

ನಾಳಿಕಾವಾದ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದುವ ವಾದ್ಯ ; ನಾಳ ಮೊದಲಾದ ಬಿಳುಪು ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ವಾದ್ಯ : (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ) ನಾಳಿಕಾವಾದ್ಯ(ಗಳು) (Reed. ೫೦೪೩). [ಸಂ. ನಾಳಿಕಾವಾದ್ಯ]

ನಾಳಿಕೆ 'ನಾಲಿಕೆ' ನೋ.

ನಾಳಿಕೇರ 'ನಾಲಿಕೇರ' ನೋ.

ನಾಳಿಕೇರಗುಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ : ಬಹುಮೂತ್ರಕ್ಕೆ ನಾಳಿಕೇರಗುಳಿಗೆಯುಂ ಕೊಡುವುದು (ವಿದ್ಯವಿ. ೧೫೫).

[ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ಗುಳಿಗೆ]

ನಾಳಿಕೇರತೋಯ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿಯು ಒಳಗಿರುವ ನೀರು ; ಎಳನೀರು : ಫೈತಕ್ಷೀರದನಾಳಿಕೇರತೋಯವು ರಸೇಕ್ಷುರಸ ಗಂಧೋದಕಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಸವನಮುಂ (ಅದಿಪ. ೧೫-೧೬ ನ).

[ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ತೋಯ]

ನಾಳಿಕೇರಪರ್ಣ (ನಾ). ತೆಂಗಿನ ಮರ : ಅಂತು ಪೊಕ್ಕು ಶತಪತ್ರ ಸೂತ್ರಂಗಳೊಳಂ . . . ಶೀರ್ಷನಾಳಿಕೇರಪರ್ಣಂಗಳೊಳಂ ಅಮರ್ಶೆಯುಂ ಪೋಲ್ವೆಯುಂ ಒಲ್ಲುಂ ಚೆಲ್ಲುಮಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೧೧೪ ನ).

[ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ಪರ್ಣ]

ನಾಳಿಕೇರಫಲ (ನಾ). ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ : ನಿರವದ್ಯಾಮಳನಾಳಿಕೇರಫಲ ತೋಯಸ್ನಾನಮುಂ . . . ಆಯು ಪಾತ್ರ ಸುರಸೇನಾಚಕ್ರನಿಂ ಶಕ್ರನಿಂ (ಪ್ರಪ್ತಪ. ೧೧-೬). [ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ಫಲ]

ನಾಳಿಕೇರರಸ (ನಾ). = ನಾಳಿಕೇರತೋಯ : ನಾಳಿಕೇರರಸಧಾರಾ ವೃಕ್ಷಿ ಹೇನೆಯು ಸೋನೆ ಸುಧಾಸಾರದಿವತ್ತೆಂ ಪಸರಿಸ್ತಿಂಬಂತು ದೈತ್ಯಾಂ ಬಾಜಿಸಿದಂ . . . ವಾಸವಂ (ಒಗವಿ. ೫-೪).

[ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ರಸ]

ನಾಳಿಕೇರವಟಿಕೆ (ನಾ). = ನಾಳಿಕೇರಗುಳಿಗೆ : ನಾಳಿಕೇರವಟಿಕೆ : - ಇದನ್ನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ ಬಹುಮೂತ್ರಕ್ಕೆ ಗುಳಿಗೆಯುಂ ಮಾಡುವ ಪ್ರಕಾರವು - ತೆಂಗಿನ ಹೊಂಬಾಳೆ, ಬಾಳೆಹೂವು, ಇವು . . . ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹತ್ತು ಪಲದ ಮಯಾದೆಯಲ್ಲಿ ತೂಗಿಕೊಂಡು ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಅರೆದು ೭೯೮ ಸಲ ಉದಕವನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಕಳಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದು . . . ಕಾಸಿ ಇರಿಸುವುದು (ವಿದ್ಯವಿ. ೬೫). [ನಾಳಿಕೇರ (= ನಾಲಿಕೇರ) + ವಟಿಕೆ]

ನಾಳಿಕೋದ್ಯವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಕಾಲಗತಿ ಯಾರನುಳುಹಿದುದಿಲ್ಲ . . . ನಾಳಿಕೋದ್ಯವನ ಶಿರಗಳಿಸಿತ್ತು . . . ಮುನಿಜನರ ಮೈಗೆ ಬೂದಿಯು ಪೂಸಿತು (ಸಮೋ. ೪-೫೯).

[ನಾಳಿಕೆ (= ನಾಲಿಕೆ) + ಉದ್ಯವ]

ನಾಳಿಗಡಿತ (ನಾ). ನಾಳಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ ; ನರಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದು : ವೈರಸೇನೆಯ ನಾಳ[ಪಾಠಂ. ೪]ಗಡಿತದ ನೋಯ ರಕುತದ ಸೂತುಧಾರಿಗಳ ಏಳಿಗೆಯಲಾ ಭಕ್ತಚಮರೀಜಾಳ ನನೆದವು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೨೩). [ನಾಳಿ (= ನಾಲಿ) + ಕಡಿತ]

ನಾಳಿಗೆ 'ನಾಳಿಕೆ' ನೋ.

ನಾಳಿಗೊಂಡ (ನಾ). "ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಿರುವ ಗುಂಡಿ" (೩ವಸಂ. ಕೋಶ) : ಬೋಳನ್ನ ಪ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿ ಪುಷ್ಪವನು ನಾಳಿಗೊಂಡದೊಳಂದು

ಹಾಯ್ದು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವನು (೩ವಸಂ. ೨೫೬-೧೪೦) ; ಬೋಳನ್ನ ಪ ಬರುಕೆ ಕೊಂಡದೊಳಾರು ಕೇಳಿರೇ ನಾಳಿಗೊಂಡಕೆ ಬಂದ ನೀವಾರು ಹೇಳಿರೇ ಎನುಕೆ ಸಮೋದೆಯರಲ್ಲಿಗೆ ನಡೆಯು ನಡೆಯನುಕೆ (೩ವಸಂ. ೨೫೬-೨೦೪).

[ನಾಳಿ ? + ಕೊಂಡ]

ನಾಳಿದು, ನಾಡದು, ನಾಡಿದು, ನಾಡಿದ್ದು, ನಾಳಿದ್ದು, ನಾಳಿದುರ್ (ನಾ). ನಾಳೆ ಕಳೆದ ಮರುದಿನ ; ಇಂದಿಗೆ ಮೂರನೆಯ ದಿನ : ನೀನಿನ್ನುಟ್ಟಿಗಂಬದಿದಿರ್ ನಾಳೆಯೊ ನಾಳೆಯೊ ನಿಜಪ್ರಿಯಸಮಾಗನು ಮಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂ. ೧೮) ; ತರುಣಿಯ ಕೇಳಾಬೊಡೆ ನಾಳಿದು ಹಿಂದು ಕರವಾರಂ ಪೋಪೆಂ ಪೋಪೆಂ (ಉದ್ಯಜ. ೬-೬೬). **ನಾಡದು :** ಕೊಡುಪಾ ಬಗೆಗೊಳೆ ನಾಳೆ ನಾಡದು ಮಹೋತ್ಸವದಿಂ ನಿಜಜೀವಿ ತೇಶನೊಳ್ (ಅದಿಪ. ೬-೫೦) ; ಇಂದು ಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಾಳೆ ಮಾಡಿದರೇನು ನಾಡದು ಮಾಡಿದರೇನು ಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೇನು ? (ಮುಂಗಾ. ೬೯). **ನಾಡಿದು :** ಸವಸಂವ ಕಾಲವಾಚಕವಿವು ನಾಡಿದು ನಾಳೆ ನಿನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆಗಳಾದಂ (ಶಬ್ದ. ೩೨೨) ; ನಾಳೆ ನಾಡಿದನೊಳು ಮುಗಿವುದಾ ಗ್ರಂಥ ಭೂಪಾಲವಂಶಾಂಬರಭಾಸು (ಭರತ. ೨೦-೯೨). **ನಾಡಿದ್ದು :** ನಾಳೆ ಬೇಡ, ನಾಡಿದ್ದು ಬಾ (ರೂಢಿ). **ನಾಳಿದ್ದು :** "ನಾಳಿದ್ದು - ನಾಡದು" (ಜಾನಕೋ. ೧೧) ; ಇಂದೆನ್ನ ವಧುವ ನಾಳೆನ್ನ ಧನವ ನಾಳಿ[ಪಾಠಂ. ೬]ದ್ದೆನ್ನ ತನುವ ಬೇಡರೇಕಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೨೨). **ನಾಳಿದುರ್ :** ಗುರುಮತಮೊಳೆಮ್ಮಯ್ಯಗಳ ಪರ್ಬಕ್ಕೆ ನಾಳಿದುರ್ ಕರೆಯ ಬಹೆ ನಾ ನಿನ್ನನು (ಬಸವ. ೧೪-೧೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಾಳಿನಿನ್ನು]

ನಾಳಿದ್ದು 'ನಾಳಿದು' ನೋ.

ನಾಳಿಪತ್ರ (ನಾ). ರಕ್ತನಾಳ ; ಧಮನಿ ; ಸೆರೆ : "ಸಿರೆ ನಾಳಿಪತ್ರ ಮನೆ ಸೆರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೪). [ಸಂ. ನಾಲಿಪತ್ರ]

ನಾಳಿಪುಣ್ 'ನಾಳಿಪುಣ್' ನೋ.

ನಾಳಿಬೀಳ್ (ಕ್ರೈ). ನಾಡಿಹುಣ್ಣಾಗು ; ಗುಳಿಬಿದ್ದು ಹುಣ್ಣು ಉಂಟಾಗು : ಮನೆಯೊಳ್ ಪಿಣ್ಣೆತ್ತಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ ಓರೆಯವಪ್ಪ ಪೊಣಿಗಳಂ ಪೊತ್ತು ಪೋಗಿ ಬೆನ್ನೊಳ್ ನಾಳಿಬಿದುರ್ ಕಣಮೆಯಾಗಿ ಪುಣಿತು ನಮದು ಸತ್ತು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೯-೨).

[ನಾಳಿ (= ನಾಲಿ) + ಬೀಳ್]

ನಾಳಿಯೆಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ : ಬೋಳೆಯಂದೀ ರೈದುಸಾವಿರ ನಾಳಿಯೆಂಬುಗಳಾಟು ದಿಂದಿಯ ರಕ್ತವಿದೆಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೨೨) ; ಆತನ ಆಯುಧಗಳ ಗಣನೆ ಎಷ್ಟುಂಕೆಂದಡೆ . . . ನಾಳಿಯೆಂಬುಗಳು ಹತ್ತು ಸಾವಿರ (ಭೈರವ. ೪೫). 'ನಾಳಿವಿಲ್' ಪರಾ.

[ನಾಳಿ (= ನಾಲಿ) + ಅಂಬು]

ನಾಳಿಯ ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ನಾಸಾವತಿ - ನಾಳಿಯ ಸೊಪ್ಪು" (ಒಪ್ಪ. ೪೫). [ನಾಳಿ + ಸೊಪ್ಪು]

ನಾಳಿದುರ್ 'ನಾಳಿದು' ನೋ.

ನಾಳಿವಳುಗು (?). (?) : ನಾಳಿವಳುಗು ಕೊ ೯ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಬಡಗಲು ಮಣಲಿಹಂತ ಗಡ್ಡೆ ಸ ೨ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೯-೨೦ ; 1177). [?]

ನಾಳಿವಿಲ್, ನಾಳಿವಿಲು, ನಾಳಿವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಲ್ಲು : ಬಾಂಬರಮೆಸೆವ ಕಕ್ಕೆಯದ ನಾಳಿವಿಲ್ ರೂಗರೂಗಿಸ ಪೊಸಪೊನ್ನ ಪಕ್ಕ ರಕ್ಕಗಳ . . . ಮದಾಂಧಸಿಂಧುರವಗಮಸ್ತ ಕಮನಗಿದು ಪೊನ್ನಂಕುಶದ ಮೈವಳಿಗೆ ತರ್ಪ ಜೋದರ ಹಿಂದು ನಡೆಗೊಂಡುದು (ಚಿಪು. ೪೧-೫೦). **ನಾಳಿವಿಲು :** ಲೌ ದಿಯ ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಗಳ ನಾಳಿವಿಲುಗಳ

ರಾಯನೋದರ ಮೇಲನವಳ ಚಕ್ರಗತಿಮಂಜಾಲವನು ನೋಡಿದರು
ಗಜನೇನಾಸಮುದ್ರವಲಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೧-೧೯); ಅಲ್ಲಿಯಾತನ ಕೂಡ
ಚೈಯ ಬಿಲ್ಲುಗಳನಾ ಪೊಂಗುವಿಲುಗಳ ಬಲ್ಲಿತನಿವಾ ನಾಳವಿಲುಗಳನಂತೆ
ಸಿಂಗಾಡಿಬಿಲ್ಲುಗಳ . . . ಓದಿದಾ ನಿಶಾಟರು ನೆರೆದುದವನೊಡನೆ
(ಸಾಲ್ವಾ. ೫-೧೩). ನಾಳವಿಲ್ಲು : ವರಾಳಕಳಿಂಗಬರ್ಬರಾನಗಳ
ಫಟ್ಟಿಂಗಿ ಕೈವೀಸಿದರು ಕೊಂಡರು ನಾಳವಿಲ್ಲುಗಳ (ಕುಮ್ಭಾ. ೨-೭೪);
ಇಡುಗುಂಡು ನಾಳವಿಲ್ಲುಲು ಜೊಂಕಣ ಇಟ್ಟ ಬಿದದಿ
ದೀಪುನ ಪಾಶ ಲಿಡಿ . . . ಕೈಪಾರೆಯ ಕಡುಗಲಿ ಜೋಡರಿಯು
ದರು (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೯-೨೧). [ನಾಳಿ (=ನಾಲಿ)+ದಿಲ್ಪ]

ನಾಳವಿಲು 'ನಾಳವಿಲ್' ನೋ.

ನಾಳವಿಲ್ಲು 'ನಾಳವಿಲ್' ನೋ.

ನಾಳವುಣ್, ನಾಳವುಣ್ (ನಾ). ನಾಡಿಹುಣ್ಣು; ಗುಳಿ ಬಿದ್ದ
ಹುಣ್ಣು; ಚರ್ಮ ಬಿರುಕು ಬಿಟ್ಟು ಆಳವಾಗುವ ಹುಣ್ಣು :
ಚಂಚಪತ್ರರಸಮಂ ಫೃತಪ್ರಿಕವಮಟ್ಟು ಪೊಯ್ತಡಂ ಪಂಚಸಲ್ಪ
ಸಾಲ್ವಾ. ೧೨-೨೫). ನಾಳವುಣ್ : ಎತ್ತುಗಳ ಬೆನ್ನೊಡೆದು ಅಡ್ಡ
ನಾ(ಲಾ)ಳವುಣ್ ಮುಣ್ಣು (ರೋಷೋಪ. ೯-೨೧೪ ಬೀಳು);
ನಡುವೆನ್ನೊಡೆದಿಬಗಿಯಾಗಿ ಪೊಯ್ತು ನೀರೇಪಾದ ನಾಳವುಣ್ಣುಡೆದು
ಪೊಳನೆ ಸೀಳುಡು ದೋಣಿಪೊಳಿಸಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೬).

[ನಾಳಿ (=ನಾಲಿ)+ವುಣ್]

ನಾಳವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಗುಳಿಬೀಳು; ಪೋಟುಬೀಳು : ಧನ್ಯಪದಕ್ಕೆ
. . . ಪುಣ್ ನಾಳವೋವಪುಡು, ಪುಣ್ ನಾಳವೋವಪುಡು (ಕಮದ. ೧೫೮
ಪ್ರೋಲ). [ನಾಳಿ (=ನಾಲಿ)+ಪೋಗು]

ನಾಳೀಕ 'ನಾಲೀಕ' ನೋ.

ನಾಳೀಕಭವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ : ನಾಳೀಕ
ಭವನ ಸುದಿಯಿಂದ ವೈಕುಂಠಪತಿ ಸುನುಜಾವತಾರವನ್ನು ತಾಳಿದತರಭ
ಕುಮರನೊಬ್ಬ ಪರಿಯನಾಂ ಕೇಳಿ ಕ್ರತುರಕ್ಷಣಿಗೆ ಯಾಚಿಸಲ್ ನೃಪತಿ
ಸಮೋದಿಂದ ಸುತರವರನ್ನು ಕಳುಹಿದ (ಕಂಠಾಂ. ೧-೧೬-೧).

[ಸಂ. ನಾಲೀಕಭವ]

ನಾಳೀಜಂಘ 'ನಾಲೀಜಂಘ' ನೋ.

ನಾಳೀಪತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಧಾತ್ರೀಪತ್ರಂ—
ನಾಳೀಪತ್ರಂ" (ಒಷಧಿ. ೪೧). [ಸಂ. ನಾಲೀಪತ್ರ]

ನಾಳೀವ್ರಣ(ನಾ). = ನಾಳವುಣ್ : ಅ ಪ್ರತತಿತಾಸಂಸಾರವ್ರತಚೈದ
ಮಕ್ಕುಮಾ ಸಂಸಾರಂ ತೀವ್ರತರದುಃಖದಂ ನಾಳೀವ್ರಣಸದೃಶಂ
ಶರೀರಗದ ಕಿಡೆ ನೆಗಲಾಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೭); ಕೊಳಗುಳಿಕೆಯ ಪುಣಸೆಯ
ಕೋಮಳಿಕೆಯನೆ(ದ)ಳಿದಳಿಸುವತ್ತು ನಾಲಿಗೆಯಲೆಯಂ ತಿಲ ತೈಲ
ದೊಳರದೊಂದನೆ ವಿಲೇವನಂಗಿಯುಡದಸಿ ನಾಳೀವ್ರಣಮಂ (ಅಶ್ವಶಾ.
೧೨-೧೩). [ಸಂ. ನಾಲೀವ್ರಣ]

ನಾಳು 'ನಾಟ್ಯ' ನೋ.

ನಾಳುಪ್ರಭು 'ನಾಟ್ಯಭು' ನೋ.

ನಾಳಿ (ನಾ). ಈವೊತ್ತಿನ ಮರುದಿನ; ಇಂದಿನ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ
ಕೂಡಲೆ ಬರುವ ದಿನ : ಅನ್ನೇಗಮರನನುಮರಿಯುಂ ಭಟ್ಟಾರರೊಡ
ನಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ತಪಂಬಟ್ಟಿ ನೆಂಬುದಂ ಕೇಳು . . . ನಾಳಿ ನಮ್ಮ
ಮನೆಯೊಳ್ ಪಾಣಿಗಟ್ಟುವಮೆಂದು ಬಗೆದಿರ್ದು (ಪದ್ಮಾಂ. ೭೯-೧೧);
ಗುಣಾರ್ಜನಂ ನಾಳಿಯ ಕೇಳದಿರ್ದರೆ ಮಹಾಗಾಂಧೀವನಿರ್ಭೋಷಮಂ

(ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೬); ನಾಳಿ ಬಂದು ಜಾಲಮಂ ದೀಸಿ ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳಂ
ಪಿಡಿದಂ (ಪಂಪಂ. ೧೫೪-೨೦); ನಾಳಿ ಬಪ್ಪುಡು ನಮಗಿಂದೆ ಬರಲಿ
(ಬಸವ. ೩೯೬); ಇಂದಿಗಂತು ನಾಳಿಗಂತೆಂದು ಚಂತಿಸಲೇಕೆ (ದೇವಾಪ.
೪೬-೯೧); ನಾಳಿ ಪಡುವಣ ತರಣೆ ತೊಲಗದ ಮುನ್ನ ಕೊಲುವನು ವೈಂ
ಸ್ಕಂಧವನ (ಕುಮ್ಭಾ. ೪-೭೫); ಕುರಗದಿವು ನಾಳಿನಲಿ ಕುಂದಿನಿ
ಪುಂಗಿ ಪರಗತವಾಗವು (ತೊರಣಾ. ೩-೨-೧೯); ನಾಳಿಯ ತನಕ ನಾನು
ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಾರೆ (ಬಂಕಿಮ. ೧೭೬). [ದೇ.೫ ತಮಿ. ನಾಳಿ;
ಮಲ. ನಾಳ; ಕೊಡ. ನಾಳ; ಗೊಂಡಿ. ನಾಟಾ]

ನಾಳ್ಯಡಿವೋಗು 'ನಾಟ್ಯಡಿವೋಗು' ನೋ.

ನಾಳ್ಯೇಳೋ (ನಾ). ಒಂದು ದುರ್ಗದ ಹೆಸರು : ಕಾಳ್ವಾ ಪುರಿ
ನಾಳ್ಯೇಳೋಪ್ರಮುಖಾದಿ ದುರ್ಗನಿವಹಾನ್ ದಗ್ಧ x x x (ಮೈಲಂ.
೧೯೨೧, ೧೦-೪೯; ೧೯೨೭). [?]

ನಾಳ್ಯೆ (ನಾ). ನಾಡ ಕತೆ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಕಥೆ : ನಾಳ್ಯೆಯ
ನಡೆಸುವ ಪುಣ್ಯಬಾಹಿರರು . . . ಪಂಭಕ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರರು ನಿಂದಕರು
ಹೊಣವಡಲಿ ಬಡ್ಬೆ ಪಂಕಜಾಪ್ತವ (ಕಾಶಾ. ೪-೨).

[ನಾಳ್ಯೆ (<ನಾಡು)+ಕತೆ]

ನಾಳ್ಯಾ ದೆ 'ನಾಟ್ಯಾ ದೆ' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾ ಮಿಗ 'ನಾಟ್ಯಾ ಮಿಗ' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾ ಮುಂಡ 'ನಾಟ್ಯಾ ಮುಂಡ' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾ ಪುಂಡ 'ನಾಟ್ಯಾ ಮುಂಡ' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾ ಪುಂಡು 'ನಾಟ್ಯಾ ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾ ಪುಂಡುಗೆಯ್ 'ನಾಟ್ಯಾ ಮುಂಡುಗೆಯ್' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾ ದಿ 'ನಾಟ್ಯಾ ದಿ' ನೋ.

ನಾಳ್ಯಾತು, ನಾಟ್ಯಾತು (ನಾ). = ನಾಟ್ಯಾಡಿ : ಎಲೆಲೇ ಉಳ್ಳುಡ
ನಾಡೆ ಕೊಳ್ಳಿಗೊಳುಮಲ್ ನೋಡೆಂಬ ನಾಳ್ಯಾತಿದೇಂ (ರತ್ನಾ. ೩೩).
ನಾಟ್ಯಾತು : ಎನ್ನಯ ಸುದಿಯಂ ಕೋಡಿ ಕನ್ನೆಯನೊಲಿತ್ತೆಯೆಂಬು
ದದು ವಿಕ್ರಯದೋಪನ್ನನೆಗೆ ಬರ್ಕುಮಂತನೆ ರನ್ನಮನಳಿತ್ತರೆಂಬ
ನಾಟ್ಯಾತಿನವೋಲ್ (ದಶಕಂ. ೪-೧೨೫).

[ನಾಳ್ಯೆ (<ನಾಡು)+ಮಾತು]

ನಾಳ್ಯಾಭು 'ನಾಟ್ಯಾಭು' ನೋ.

ನಾಟ್ಯ, ನಾಟ್ಯ (ಕ್ರಿ). ನಾರ್ಪ, ನಾರ್ಪ (ಭವಿಕ್ಯ). ೧. ಗಮ
ಗಮಿಸು; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಬೀರು : ರಾಜಾನ್ನದ ಕೊಟುಂ
ಪೆಪಿ ತೊನೆಯುಂ ಬೆನ್ನಿಗಾಸಿದಾಡೋದಸುಗಂಧಪರಮಳಂ ನಾರ್ಪ
ತುಪ್ಪಮುಂ . . . ಭಟ್ಟಾರಗಿ ಬಡ್ಬಿ (ಪದ್ಮಾಂ. ೭೪-೧೫);
ಸೋಜಗುಡಿಯೊಯ್ಯನಾಗೆ ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆ ಮುಲ್ಲಗೆ ಕಂಪು ನಾಟ್ಯ . . .
ಗುಣಾರ್ಜನಂ ನೆಣಸೆಯ ನಿಟ್ಟಿಸಿದಂ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾವಮಂ (ಪಂಪಭಾ.
೪-೧೧೦); ಹೀತನರ್ಪದ ಮಣ್ ಅ ಮಣ್ಣಿನಿಂದತ್ತ ಪಡುವ ಮೊಗೆ
ವಂತಪ್ಪ ಧಾರೆ ಲೋಡಗಂಧಂ ನಾಟ್ಯಗುಮುಪ್ಪಕ್ಕುಂ (ಐಬ್ಬಮ.
೧೧-೨೯); ಯಾತಲಡು ಹೂವೆನು ನಾತರದು ಸಾಲದೆ ಣಾತಿ ವಿಣಾತಿ
ಯೆನಬೇಡ ದೇವ ನೊಲಿ ದಾತನೆ ಜಾತ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೭೪).
೨. ದುರ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಬೀರು; ದುರ್ಗಂಧವನ್ನುಂಟುಮಾಡು :
"ನಾಟ್ಯ—ದುರ್ಗಂಧೇ, ಅದ್ರೀಕರಣೇ ಚ (ನನೆಯಿಸು)" (ಕಮಧಾ);
ಸಿಡಿಲ್ವ ನೆತ್ತರೊಳ್ ಪೊರೆದು ನಿರಂತರಂ ಪೊಲಸು ನಾಟ್ಯವ ಮೆಯ್ಯನೆ
ಕರ್ತಲೆಂದು ಚಕ್ರರಮಪರಾಂಬುರಾತಿಗಿಟುವಂತಿಬದಂ ಕಮಳ್ಳಿಕ
ಬಾಂಧವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೧); ಕಾಡ ಪಂದಿಗಳ ಬಲ್ಲೆಡದಿ ಪೊಲಸಟ್ಟಿ
ನಾರ್ಪ ಜೀವಡೆಗಳ ಪುಣ್ಯಕೊ ತೊರೆವ ನೆತ್ತರ ಕಯ್ಯಡು ಗಲ್ಲಿ

(ಕಾದಂಬರಿ. ೧೮೬); ಕಾಗಿಯ ಗೊಡಿನ ಗಂಧಂ ನಾಟ್ಯವೊಡಂ ಮನ
ವಿಕ್ಕುವೊಡಂ ಹಯಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದು ಮರಣಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೫೨);
ಬುಡುಬುಡಿಸುವೇಣಾನರಿ ದಂಪ್ರಣದೊಡನೆ ಸೊಸುವ ಬಸಿಯು
ನಾಟುವ ಮೊದನೇನ . . . ಹೇಣಸಾಲುಗಳ ಸಂದನೆಯಡವಿಯ ಕಂಡಿ
ಮರು ನಿನ್ನವರಹರೆ ನೋಡೆಂದ (ತೊರಣ. ೬-೮-೪); ನೀಜಿಗೆ ರೋಗ
ಬಂದಾಗೊಮ್ಮೆ ಮೈಯಲ್ಲ ನಾಟುತಿದುದು(ಧರಣ. ೬-೬೫-೬೨). **ನಾರ್ಕು** :
೨. ಆವಾಗ ನಾರುವ ಮೈಯ ದಿಟ್ಟ ತೋರಿ ನರಿಯುವ ಕಾಲು
ಕೈಯು; ಕೋರೆಯ ಮುಸಿಯುತ ಕೊಸರಿಕೊಂಡಸುರನ್ನ ಉದರವ ಬಗೆ
ದಂಥ ಅದ್ಭುತಮಹಿಮ ತಾ (ಕರ್ನಾಟ. ೨೮೨); ಮರ್ವಾಸನೆ ನಾರದದಲ್ಲಿ
ಅಹಂಕಾರ ನೇರದಲ್ಲಿ (ಅರಣ. ೬೮೬-೧೦); ನೀರುಳ್ಳಿಯನು ಕಟ್ಟಿ
ಬಾಯಿ ನಾರುವುದೆಂದು ದೂರದರದಕಾವ ಕುಂದು(ಇಂಬಾಸ. ೯೬-೬೯);
ಸಮುದ್ರವು ಉಪ್ಪಾಗಿಯರುವುದೆಂದ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳು ಉಂಟು.
ಅದರಲ್ಲಿ ಸತ್ತ ಜಂತುಗಳ ಕಳೆಬರಗಳೆಂದ ಮರ್ಗಂಧ ನಾರುವದಿಲ್ಲ
(ಅನಂಶ. ೫೪ ಬೀಳಂ); ನೀರಾದರೂ ನಾರಬಾರದು (ಗಾದ); ಕಾಡುವ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಗೆ ನಾರುವ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ (ಗಾವ). ೩. (ಆಲಂ)
ಮುಗಿಯದಿರು; ಉಳಿದಿರು : ಎಷ್ಟು ಕೆಲಸ ಹಾಗೇ ನಾರ್ತಾ
ವಿದ್ದಿದೆ (ಮುನಿಪಾ. ೧೪). [ದೀ.೫ ತಮಿ. ಮೆಲ. ನಾಟು; ತುಳು.
ಕೊಡ. ನಾರ್]

ನಾಟ್ಯ (ಕ್ರ.). ಒದ್ದೆ ಮಾಡು : "ನಾಟ್ಯ—ದುರ್ಗಂಧೇ, ಅದ್ರೀ
ಕರಣೇ ಚ (ನನಯಸು)" (ಕಮಧಾ). [?]

**ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆ, ನಾರಂಬೇಳೆ, ನಾರುಂಬೇಳೆ, ನಾರುಬೇಳೆ, ನಾಟು
ಬೇಳೆ (ನಾ).** ಆಡಿನ ವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಸಧಿ
ಸಸ್ಯ; ಅಜಗಂಧಿಕೆ : ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆ, ಹೊಂಗೆಬೇರು, ಹಿಪ್ಪಲಿ
. . . ಇವುನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು ವರಹ ತೊಳವ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ
ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಳಾಯವತ್ತಿ ಅಪ್ಪಾವಶೇಷವಾಗಿ ಕಾಸಿ ಕೊಡಲು
ಉದರಕೂಲಿ . . . ಪಂಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೨೯೫); ಹಿರೀಮದ್ದಿನ
ಗೆಣಸು, ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆಬೇರು, ಬಟೆ . . . ಇವುನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ನಾಟ್ಯ ವರಹ ತೊಳವನು ಸಣ್ಣ ನಾಗಿ ಚೂರ್ಣಿಸಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೫೧).
ನಾರಂಬೇಳೆ : ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ, ನಾರಂಬೇಳೆ ಇವು
ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹತ್ತು ಹಲವಂ . . . ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಳ ತೊಳವಂ
ಸೇವಿಸುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೨೧೬); ತಿಲಪರ್ಣಿಕಾ (ನಾರಂಬೇಳೆ) (ಅಪ್ಪಾಂಗ.
೧೬೪-೬೬); ನಾರಂಬೇಳೆ ತಿಲಾಕ್ಷರಬೇರಂ ತಂದು ಹಾರೊಳರೆದು
ಹಾರೊಳ್ಳರೆಸಿ ಕುದಿದದೆ ಮುಟ್ಟಾಗದೆ ಇದ್ದ ಸ್ತ್ರೀ ತೀಳುದಲ್ಲಿ
ಮುಟ್ಟಾಗುವಳು (ಕಾಮಕಾ. ೧೧-೨೬೮). **ನಾರುಂಬೇಳೆ** : "ಬರ್ಬರಾ
—ಬರ್ಬರಿ, ನಾರುಂಬೇಳೆ" (ಒಪ್ಪ. ೧೦೫). **ನಾರುಬೇಳೆ** : "ನಾರು
ಬೇಳೆ, ಅಜನಿ" (ಅಶಾ. ೧-೬); "ಅಜಗಂಧ - ಅಜಗಂಧಿ; ನಾರು
ಬೇಳೆ" (ಒಪ್ಪ. ೬). **ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆ** : ಹೊಟ್ಟೆಶೂಲಿಗೆ : —ನಾಟು
ಬೀಳೆ, ಅಗುಳಕುಂಠಿ, ಗಂಟುಭಾಂಗಿ ಈ ಮೂವುನ್ನೂ ಕಳಾಯವಂ
ಕಾಸಿ . . . ಕೊಳ್ಳಿ ಹೊಟ್ಟೆಶೂಲಿ ಮಾಡು (ವೈದ್ಯ. ೬೧).

[ನಾಟ್ಯ + ಬೀಳೆ]

ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆ 'ನಾಟ್ಯಂ ಬೀಳೆ' ನೋ.

ನಾಟ್ಯ, ನಾಣ್ಯ, ನಾಳ್, ನಾಳು (ನಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ
'ನಾಡು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ : ಕೊಂಡು ಪೋದ
ಛಂಡಮಂ ನಾಟು ಪೊಡಂ ತಮ್ಮ ನಾಟ್ಯ ಪೂರ್ವಂಪ್ಪ ಛಂಡಮಂ ತೀವಿ
ಕೊಂಡು . . . ಬಂದಿದಾರ್ (ವಜ್ರಾಂ. ೬೧-೨೫). 'ನಾಟ್ಯಾದೆ',
'ನಾಟ್ಯ ಮುಂಡ' ಪರಾ. **ನಾಣ್ಯ** : 'ನಾಣ್ಯದಿ', 'ನಾಣ್ಯಟ್ಟಿ'

ಪರಾ. **ನಾಳ್** : 'ನಾಳ್ತೆ', 'ನಾಳ್ವಡಿ' ಪರಾ. **ನಾಳು** :
'ನಾಳುಪ್ರಭು' ಪರಾ.

ನಾಟ್ಯ, ನಾರ್ಕಳ್, ನಾಟ್ಯ (ಬಹುವ್ರ) : ಅರುವಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ
ಕಳ್-ಮಳ್ಕಳ್, ನಾಟ್ಯ, ಕೋಬ್ಬಳ್ (ಕಮದ. ೧೦೧ ಪ್ರಯೋ);
ಎನಿತುಂ ನಾರ್ಕಳನೊರ್ಗಂ ಪ್ರಜೆಗಳಂ ಸಂತೋಷದಿಂ ಮಾಡಿದಂ
ವಿನಯಾದಿತ್ಯ ನೃಪಾಳ (ಎಳ. 11, ೧೪೬-೮; 1145); ಕೆಲದೊರ್ಗುಮಂ
ನಾಟ್ಯಳುಮಂ ತೊಟಲ್ಪು (ವಜ್ರಾಂ. ೬೬-೨೦). [**<ನಾಡು**]
ನಾಟಿ (ನಾ). ನೋಸವಾದುದು; ಕೃತಕವಾದುದು : ಅಡೆ
ವಿರೋಧಮಾಗದಿರದಾಗರೊಡಂ ಬಟಕೇನನಾದೊಡಂ ಮಾಡುವಮೆ
ನೋಡಿದವು ಪಾಸಗೆ ನಾಟಮನುಳ್ಳವಿತ್ತ ಬೆಂ ಬೇಡಿದ ವಾಯುಮಂ
ಕುಡುವವೆಂಬುದುಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧೦-೮); ಜುಲೆ ನಾಟಿ ನುಡಿ ತುಂಬು
ಕಳ್ಳನೊಳುಂಟು ನಾಟವಾಸಗೆ ಕುಳಂ ಲತೆಯೊಳ್ ಪ್ಪಳಂ (ಸಂಜೀವ. ೨೬).
'ನಾಟವಾಸಗೆ' ಪರಾ. [**<ತಮಿ. ನಾಟ**]

Δ ನಾಟಲ್ 'ನಾನಲ್' ನೋ.

ನಾಟವಾಸಗೆ, ನಾಳವಾಸಿಗೆ (ನಾ). ಕಳ್ಳ ದಾಳ; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ
ದಾಳ : "ನಾಟವಾಸಗೆ—ಕಳ್ಳವಾಸಗೆ; (ಸಂಸ್ಕೃತದೊಳ್ 'ನಾಳಂ'
ಪ್ಪಳಂ)" (ಕಮದ. ಪಂ. ೧); ನಾಟವಾಸಗೆಗಳಂ ಮುನ್ನಮೆ ಸಮಂಜೆ
ತಾಮುಮಾಮುಂ ಕೆಲವು ದವಸಂ ಗೋಷ್ಠಿಯೊಳರ್ಪಂ ಬರ್ಕೆಂದು
ಬಟಿಯನ್ನೆದೊಡೆ (ಕಂಪಧಾ. ೬-೬೪ ವ); ಶಕುನಿಯಂಬ ಮಂತ್ರಿ
ಯೆಂದಂ ಧರ್ಮನಂದನಂ ಜ್ಯೋತದೊಳಕಿತ್ತೀತನಪ್ಪು ದಹಂ ನಾಟವಾಸಗೆ
ಗಳಂ ಸಮೆದುಪಾಯಾಂಶರದಿಂ . . . ಧನಮಂ ಗೆಲ್ಲಂ (ನೇಮಿಪ.
೧೦-೨೧ ವ); ಮರ್ಯಾದೇಧನನಲ್ಲಿದಮರ್ಮ ಪೋಗಿ ಗೊಡದೊಳ್ಳಾಯ
ವಾಸಗೆಗಳಂ ಸಮೆಯಿಸಿ . . . ಪಾಂಡವರಂ ಬರಿಸಿ(ಬಂಹಂ. ೧೧-೨೬ ವ);
ಮಾಡಿದ ನಾಟವಾಸಗೆಯ ದೂಸಣನಾಯ್ತು ಧರ್ಮಿ (ಮಹಾಸೇ. ೧೦-೫೬).
ನಾಳವಾಸಿಗೆ : ನಾಳವಾಸಿಗೆಯಿಂದ ಕುರುಪತಿ ಕೌಶಿಕಾಜನ ತೆವಡಿ
ಪಾಂಡವರಾಳುನಿಗೆಯನು ಸೆಳೆದು ಕೊಂಡು (ಪಾಶ್ಚಾ. ೬೯-೪೦).
'ಕಳ್ಳವಾಸಗೆ' ಪರಾ. [ನಾಟ + ವಾಸಗೆ (<ವಾಸಗೆ)]

ನಾಟಿ, (ನಾ). ಗಳಿಗೆ; ಇವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷದಷ್ಟು ಕಾಲ :
"ನಾಟಿಯೆಂದು ಗಡಿಗೆ" (ಕಳಸಾ. ೧೬-೨೫೦); "ನಾಟಿ ನಾಡಿ
ಗಾಯ್ದು ಘಟಿಗೆ" (ಸಂಜೀವ. ೨೨); ಮೂಟಾ, ಬೋಟಾ, ನಾಟಿ,
(ಶಬ್ದಾ. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [**<ಸಂ. ನಾಡಿ**]

ನಾಟಿ, (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ನಾಟಿಯುಳ್ಳ
ಮೂವತ್ತು ಗಣ್ಯಗಳ ಪಡೆಯ ತೆಲುಪ್ಪೆದು (ಇಳ. XIV, ೨೬೬-೬೫;
ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ನಾಟಾಕೆ, ನಾಳಿಗೆ, ನಾಟಾಗೆ (ನಾ). ಗಳಿಗೆ; ಘಟಿಕೆ : ಉದಯಂಬರೆ
ಬಂದ ಒಲಗ್ಗದಲ್ಲಿ ತಾನೆನಿತನೆ ಸಲ್ಲು ಮುನ್ನನಿತೆ ನಾಟಾಕೆ ಜನ್ಮಘಟೀ
ಪ್ರಮಾಣಮಾ ದಿನ ರಜನೀಪ್ರಮಾಣವನುಪಾಶವದಿಂ ನಿಜಲಗ್ನಸಂಕ್ಷಿ
ಯೊಳ್ (ಚಾಕತ. ೬-೧೯). **ನಾಳಿಗೆ** : "ನಾಳಿಗೆ - ನಾಡಿಶಾ - ಗಳಿಗೆ"
(ಕದೃಕೋ. ೨೧). **ನಾಟಾಗೆ** : "ನಾಡಿಕೆಗೆ ನಾಟಾಗೆಯನ್ನಿತ್ತು" (ಸಂಜೀವ. ೨೨); ನಾಡಿಶಾ - ನಾಟಾಗೆ (ನಾಟಾಗೆಯೆಂದು ಘಟಿಗೆ)
(ಕಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). [**<ಸಂ. ನಾಡಿಶಾ**]

ನಾಟಾಗೆ 'ನಾಟಾಕೆ' ನೋ.

ನಾಟ್ಯದಿಗಟಿ 'ನಾಟ್ಯದಿಗಟಿ' ನೋ.

ನಾಟ್ಯದಿಗಟಿ 'ನಾಟ್ಯದಿಗಟಿ' ನೋ.

ನಾಟ್ಯದಿವೋಗು 'ನಾಟ್ಯದಿವೋಗು' ನೋ.

ನಾಟ್ಯದಿವೋಗು 'ನಾಟ್ಯದಿವೋಗು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು (ನಾ). ನಾಡಿನ ಕಡೆ, -ಗಡಿ : "ನಾಡ ಕಡೆ ನಾಲ್ಕು . . . ಅಯ್ಯ" (ಸಂಜೀವ. ೨೧); ನಾಲ್ಕುಗರಣಂ, ನಾಲ್ಕುಡೆ, ಕೋಬ್ಬುಟ್ಟು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧೯ ಉದಾ); ಚಕಾರಕ್ಕಾದೇಶಮಾದ ಬಿಲ್ಕು ಪ್ರಯೋಗಂ . . . ನಾಡಕಡೆ = ನಾಲ್ಕುಡೆ (ತಮಿಷ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ.).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಕಡೆ]

ನಾಲ್ಕುಡೆಗಲಿ, ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ, ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ, ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗು; ನಾಡಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗು; ಗಡೀಪಾರಾಗು : ನಾಲ್ಕುಡೆಗಲಿಮಹಿ [ಪಾಶಾಂ. ನಾಲ್ಕುಡಿ ಗದಿದೆ] ಬೇರಂ ಬಿಲ್ಕುಯುಮಂ ತಿಂದು (ಗದಾಯು. ೩-೩೫). ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ : ೨. ದೇಶದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕು; ದೇಶ ಬಿಡು ವಂತೆ ಮಾಡು; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡು : ಬಿಲ್ಕುಟ್ಟುನೊಂದು ನಿಮ್ಮಂ ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿಮಾಡೆ ಮದೀಯ ನಾಥಂ ಬೇರಂ ಬಿಲ್ಕುಯನೆ ತಿಂದ ದೆವಸದೊಳುಕ್ಕಾದಿ ದೀರಮಾಗಳೇಂ ಪೊಸತಾಯ್ತೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೩೮). ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ : ೩. ಅಕ್ರೋಶಂಗೆಯ್ತು ಕಪಿಳಂಗಳಸಂ ಮುಳವು ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿಮಾಡೆ (ಚಾಪುತ. ೧೯೩). ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ : ೩. ಪಡೆವಳ್ಳರ್ ನೈವಗುಣಮಂ ದಿದೆ ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿವ ತೊಡೆ ನಡೆ ನಡೆಯಂಬರ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೫೩). IP ಇದು 'ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ' ಎಂಬುದರ ಅವಲಂಬಿತವಿರಬಹುದು.

[ನಾಲ್ಕುಡೆ + ಕಲ್ಕಿ (<ಕೊಳ್ಳಿ)]

ನಾಲ್ಕುಡೆವೋಗು, ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗು, ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗು, ನಾಲ್ಕುಡಿ ವೋಗು(ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗು; ಗಡೀಪಾರಾಗು : ಕಾಲ್ಕುಟ್ಟು ತಗುಳಿ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೋಬ್ಬುಟ್ಟು ವನದ್ವಿಪೇಂದ್ರಚಯಮುತಿ ಭಯದಿಂ ನೀಲ್ಕುರಿ ನಿಲ್ಲದನನುಂ ನಾಲ್ಕುಡೆವೋಪಂತೆ ಪೋವುದೀ ನಗತಬಿದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೯೮). ೨. ಹಾಳಾಗು; ನಷ್ಟವಾಗು : ಮಸುಕಿ ನಿಜಾನ್ವವಾಯ್ತು ಮಹಿಮೋನ್ನತಿ ನಾಲ್ಕುಡೆವೋಗೆ ಪಾಪಿಯುಂ ಪಸುಗಿಯುಂ . . . ಭೂಚರಗಿ ಪೇಚರ ನೀಂ ಚರನಾಗಿ ಬರ್ತದೇ (ಪಂಪಮಾ. ೧೧-೧೩೩). ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗು : ೧. ಪಡೆಮಾತೇಂ ಗಳ ಗಂಗಿಗೊಣ್ಣು ಪುರದಾ ಚೋಳಂ ಜಯಗೊಣ್ಣು ನಾಲ್ಕುಡಿ ವೋ ದಂ (ಮೈ. ೧೯೩೦, ೩೩-೩೩ ; 1080). ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗು : ೧. ಅರಸಂ ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗವೇಲ್ಕೊಡೆ ಭಯಂಗೆಯಿಂನನಾ ಸಾಧು ತಂದರಸಂಗೊಪ್ಪಿ ಪೋದಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೨-೧೩೫). ನಾಲ್ಕುಡಿ ವೋಗು : ೨. ಅಳವಾಳದೊಳನುರತರುಣಿಯರದಕೆ ಪೊಯ್ಯಮದ್ ಸುಂಡು ಸಂಜು ನಾಲ್ಕುಡಿವೋಗೆ (ಲೀಲಾವ. ೯-೫೨ ವ).

[ನಾಲ್ಕುಡೆ + ಪೋಗು]

ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ 'ನಾಲ್ಕುಡಿಗಲಿ' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡುಗೆಯ್ 'ನಾಲ್ಕು ಮುಂಡುಗೆಯ್' ನೋ.

ನಾಲ್ಕಾದೆ, ನಾಲ್ಕಾದೆ, ನಾಲ್ಕಾದೆ, ನಾಲ್ಕಾದೆ (ನಾ). ೧. ಜನ ಜನಿತವಾದ ಗಾಡೆ; ನಾಣ್ಣುಡಿ; ಲೋಕೋಕ್ತಿ : ಕೊಡಲ ಸಕ್ಕಮಿಲ್ಲದೊರಲಂ ಸುಂಗಿದರೆಂಬ ನಾಲ್ಕಾದೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೩೩); ಅದಿಷ್ಟುತಂ ಮಾಡಿದಂ ದೇವಂಗಾಜದ ಧರ್ಮಿಯಂ ಬದಿದ ರೆಂಬೀ ಸಂದ ನಾಲ್ಕಾದೆಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೮೩). ನಾಲ್ಕಾದೆ : ೨. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಅಲ್ಪವಿಚಾರ : ಕಾದಿ ಕೊಂಬುದು ಪಾಳುನಾಡೆಂಬುದೆಂದು ನಾಲ್ಕಾದೆಯಂ ನೀವೆಸಗಬೇಡ (ಸಾಂಪ. ೧೨-೯೧); ನಾಲ್ಕಾದೆಯಲ್ಲ . . . ಪರಿಗಳಂ ಕುವರರೆಯ್ತು ಮೇಗಣ್ಣಿ ಭೋಂಕೆಸಲದಂ ದಿದಿಯೆಸಲವೋಡೆಯ ಮೆಯ್ತು ರುವರಂ ಜು

ದರು (ಭಾಷಾಭೂ. ೮-೪); ಚಿಲ್ಕುಪಣ್ಣಿ ಕೆಯ್ತು ರುತಿಹೋರನೆದೇಗೇನವರು ನಾಲ್ಕಾದೆಯನಿವರವರೆ (ವೀಶ್ವ. ೨-೩-೨೩). ನಾಲ್ಕಾದೆ : ೧. ಅಪರ ದಿಂದಂ ಬೋಧರ್ ಬೋಧರನಿಟ್ಟುಬೋಡೆ ಬೂದಿ ಬೂದಿಯ ನಾಲ್ಕಾದೆ ದಮನೇಗಲ್ ನಾಲ್ಕಾದೆಗೆ ದೋರೆ ಸಮಯಭರ್ಮದಿಗುಡುವರ್ತು (ಸಮಪ. ೪-೮೯). ನಾಲ್ಕಾದೆ : ೧. ಕಾಮಿಗಳ ಕಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಪುನಿಯ (ಪದ್ಮ. ೮-೯೦). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಗಾಡೆ] ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮಿಗ, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮಿಗ (ನಾ). ನಾಡಿನ ಗ್ರಾಮಸ್ಥ : ಬಿಟ್ಟ ಗೆಜಿಗಳ ಎಡೆನಾಡೆ ಗಾಮಂ . . . ಕರಿಮೂರಾನೊಂದು ಕೊಣ್ಣುಳುತಿರೆ ಕಣ್ಣು ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮಿಗಕ್ಕಳುಂ ನಿಮ್ಮ ವಸವೂರ ಎಂಬುದು ಕೊಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಟ್ಟಿ (ಎ. VIII, ಸೂರಬ. ೧-೩ ; 797 ?). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮಿಗ : ಬಿಟ್ಟಿಗ ಎಜಿಗಿ ಗೊಳ್ಳನಾಡೆ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮಿಗರ್ (ಎ. VIII, ಸೂರಬ. ೫೨೨-೨ ; ಸು. 800). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಗಾಮಿಗ]

ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು (ನಾ). ದೇಶ ಭಾಗದ ಒಡೆಯ; ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿ; ನಾಡಿನ ಮುಖಂಡ : ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡುನುಮಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿ (ಎ. XIV, ೧೯೧-೯೯ ; 725); ರಣಪಾರಗಾಮುಂಡುರುಂ ಅನ್ನಮಾಸಲ ಉತ್ತಮ ಗಾಮುಂಡುರುಂ ನವಿಲೂರ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡುರುಂ (ಎ. II, ೩೫-೯ ; ಸು. 800); ಇ ಕೊಡಣ್ಣಿಯ ಬಳಸಿದೋರ್ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು ದಿಯ ಳನುಂ ಪಿರಿಯಮುಗುಳಿಯ ಕೊಮರಯ್ಯನುಂ (ಎ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೩-೧೨ ; 899 ?). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : ಬೆಳ್ಳಿಲ ಮೂನೂಣು ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು ಕೊಣ್ಣಿಯನುಂ (ಎ. XIV, ೩೩೫-೧೪ ; 945). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : ಭಾವನೆ ಮುಗುನ್ದ ಮೂ[ವ]ರ್ತಕ್ಕೇ ವಸುಧೆಗೆ ತಿಳಕಮದ[ಪ್ರ]ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡುಂ ಚಾಪುಣ್ಣಂ (ಸಾಂಪ. XI-1, ೩೮-೪೨ ; 1045); ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು ಭೂಮಿ ೨೦೦೦ ಗೃಹೇಶ್ವರಂ (ಎ. XIV, ೧೪೧-೨೩ ; ಸು. 12ನೆಯ ಶತ). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : (ರೋಷಸ. ೩೩). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣದನ್ನು ಮುಳುಗುನ್ದ ಪನ್ನೆರೆಡೆ ಜೋಳಗೆ ವೆರೆಯ ಪೊಸವೂರೊಳ್ಳಾದ್ವಾಪುಣ್ಣಂ ಕೊಣ್ಣುಗುನ್ದಂ . . . ಪೊಸವೂರ ಮೂಲಸಾ ನದೇಬರ್ಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನದ ಕೋಣ್ಣು ಪೊನ್ನು (ಸಾಂಪ. XI-1, ೪೩-೧೩ ; 995). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : ಬೆಳ್ಳಂ ವಾದಿಯ ಗೊಟ್ಟಿವಾದಿಯ ಇವುನಿತ್ತು ಮೂರಣ್ಣ ಕಲ್ಕಾ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡುಗಳ್ಳಂ ತಂಭುಲಪ್ರವಣಿಯುಂ ಒಡಂಬಡಿಸಿ ಕೊಣ್ಣುದು (ಎ. XII, ಸಂಜನ. ೩೩೯-೯೩ ; 904); ಇದಕ್ಕೆ ಸಕಲೆ ಬೆಳ್ಳು ನೂರುಂ ಕಿಜುಪೆಳ್ಳು ನೂರುಂ . . . ಎಡೆನಾಡೆ ಮು ವರ್ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು ಗಳುಂ ಸಕ್ಕ (ಎ. III, ಸಂಜನ. ೧೫೫-೯ ; 970 ?). ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು : ನಾಡೆ ಅಜಿಗೇಣಿಯ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು XXX ಗೊಳ್ಳರ ಮೂರಗಾಪುಣ್ಣ . . . ತುಜುಗಕೊಳ್ಳತ್ತು (ಎ. VII, ಸಮಾ. ೨೨-೩ ; 969); ಶ್ರೀಧರಯ್ಯನುಂ ನಾಡುಂ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡುಂ ನಿನ್ನಗಾಪುಣ್ಣನುಮಿಟ್ಟು ಸತ್ತಿವಂಗಲದ ಭೂಮಿಯ ಸಮ್ಮಸ್ತಂ ಮೂರಯ್ಯನುಂ (ಎ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೧೧-೫ ; 997). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಗಾಮುಂಡೆ] ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, 'ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು' ನೋ.

ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು, ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು (ನಾ). ನಾಡಿನ ಅಧಿಕಾರಿ; ಪ್ರಾಂತಾಧಿಕಾರಿ : ಪರ್ಮಾನದಿ ಗಾಮುಂಡುಂ ಕೊಣ್ಣುಡಿಗನ್ನಾಡೆ ನಾಲ್ಕಾದೆ ಮುಂಡು ಕಿಜುವುಪೊರುಮಂ ಕಲ್ಕಾಡುಗೊಟ್ಟರ್

ಸಂಧಿಯಾಗುವಾಗ ಮೊದಲಿನ ಪದದ ಕೊನೆಯ ಚುಕಾರವು ೪ ಕಾರವಾಗಿ ನಾಲ್ಕುಡಿ ಎಂದಾಯಿತು (ನಾಲ್ಕುಡಿ. ೩).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ನುಡಿ]

ನಾಲ್ಕುಗರಣ (ನಾ). ೧. ಗ್ರಾಮೀಣವಾದ ನಾಟಕ; ಜನಪದ ನಾಟಕದ ಒಂದು ಬಗೆ : ನಾಲ್ಕುಗರಣಂ, ನಾಲ್ಕುಡೆ, ಕೋಟುಟ್ಟು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧೯ ಉದಾ); ಚಕಾರಕ್ಕಾದೇಶಮಾದ ಜುಕ್ಕು . . . ನಾಲ್ಕುಗರಣಂ; ನಾಲ್ಕುಡುಗುಣ (ಪದ್ಯ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ); 'ನಾಡಿನ ಪಗರಣ' ಅಲ್ಲದೆ 'ನಾಲ್ಕುಗರಣ' ಎಂಬುದರಿಂದ ದೇಶದೊಳಗೆ ಅಡಿ ಕೋರಿಸಲು ಅರ್ಥವಾದ 'ಯಕ್ಷಗಾನ' ಪ್ರಬಂಧವೇ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನಬಹುದು (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೨೯). ೨. ನಾಟಕದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿಕೊಂಡ ಒಂದು ವಿಮೋದ ಪ್ರದರ್ಶನ.

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಪಗರಣ]

ನಾಲ್ಕುಡು (ನಾ). ನಾಡೆ ಹಾಡು : ಚಟುಲತರಫಟಿಚೇಟಿ ವೀಣೆಪ್ಪಿ ತಂಗಳಂ ಪೆರುತಪ್ಪ ಸೂಳೆವಾದದ ನಾಲ್ಕುಡುಗಳೊಳ್ ಕೇಳು ಕವಿಗಳ್ ಐಬ್ಬರಮುಟ್ಟುಗಂಗೊಂಡಿಕುಂ (ಚಳವಿ. ೩-೧೫೩ ಬ).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಪಾಡು]

ನಾಲ್ಕುಭು, ನಾಳುಪ್ರಭು, ನಾಲ್ಕುಭು (ನಾ). ನಾಡಿನ ಪ್ರಭು, — ದೊರೆ; ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಒಡೆಯ : ಸಂತತಂ ಪರಮಳದಂತೆ ವಾಣಿ ಸೆಲಸಿಕ್ ವಿಶಾಸವಿಲಾಸದಂತೆಪೋಲ್ ಸಿರಿ ನೆರೆದಿಕ್ ನಾಲ್ಕುಭು ಜನಾರ್ದನದೇವನ ವಕ್ರಪದ್ಮದೊಳ್ (ಯಶೋ. ೪-೪೭); ಜಗದೊಳ್ ನಾಲ್ಕುಭು ಶಾಂತವರ್ತನನವಂ ಪ್ರೇದ್ವಾಮುಲಕ್ಷ್ಮೀಗೃಹಂ (ಪ್ರಪ್ತ. ೧-೭೬). ನಾಳುಪ್ರಭು : ಕುಲಮಂ ಪೇಳ್ವದೆ ನಂದಿಯ ಕುಲವಾ ನಾಳುಪ್ರಭುಗಳಂನಕ್ಕೆಯನಾರಯ್ಯಲನೂನಂ (ಎಕ. IV(R), ಪುನಃ. ೨೪-೪೫; 1162); ಎದೆ ದೊಡ್ಡ ಯೆ ಪ್ಪತ್ತು ಮಂ ಡಲಿ ಸಾಯಿರದ ನಾಳುಪ್ರಭು ನೇಮವೆಗ್ಗಡೆಯಾತನ ಮಗಂ ಬಿಡುಗವುಡ ಮಹಾಪ್ರಭು (ಎಕ. VII, ೩೨ನೂ. ೪೩-೩೦; 1172 ?). ನಾಲ್ಕುಭು: ನಾಲ್ಕುಭು ಜಾಳುಕ್ಕವಿಕ್ರಮಕಾಲದ . . . ನಾಡೆಂದೆ . . . ಚಂದ್ರಶೇಖರವೆಗ್ಗಡೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆಲಸಯ ಕಳಗೆ ಗಟ್ಟಿ ಕಮ್ಮ ಮೂವತ್ತು (ಎಕ. VII, ೩೨ನೂ. ೪೯-೨೫; 1111); ಹಿಣಿಯಪ್ಪನು ಮಂಡಲಿ ಸಾಯಿರದ ನಾಳುಭು ಪಡ್ವ ವ್ಯವಹಾರಿಯಡವಿಗೊಡೆಯ ಹೊಯ್ಸಳ ಗೋಯಿಟ್ಟಿಯರ ಸುಪುತ್ರ ಕಲ್ಲಿಸಿಟ್ಟಿ (ಎಕ. VII, ೩೨ನೂ. ೩೬-೩; 1180); ಆ ದ್ರಿಶಿಯ ಶ್ರೀಮಂನಾಳ್ಪ್ರಭುಗಳು ಹುಲ್ಲೂರ ಏಕವೆನಾಯಕಿಯಿಟ್ಟು ಗಾತ್ರಂಡ (ಎಕ. XI, ಬಿತ್ತರು. ೨೩-೨೯; 1203); ಅತನ ಕನೂಜಂ ನಾಗರಮಂಡಲಿ ನಾಲ್ಕುಭು ಬೊಮ್ಮಿಟ್ಟಿ (ಕಳ. IV, ೨-೧೨; 1241).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಪ್ರಭು]

ನಾಲ್ಕುಭುತ್ಯ (ನಾ). ನಾಡಿನ ಒಡೆತನ, — ಅಧಿಕಾರ : ಶ್ರೀಮಜ್ಜಾಳುಕ್ಕಂಗವೆಮ್ನಾಡಿ ಕೇಸ(ಶ)ವಗಾತ್ರಣಂ ನಾಲ್ಕುಭುತ್ಯದಿಂ ಪೊಟ್ಟಿಯೂ[ಗ್ಗ] ಗಾತ್ರಣು ಗೆಯುತ್ಯವಿಟ್ಟು (ಎಕ. XVI, ೪೪-೨೨; 1087). [ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಪ್ರಭುತ್ಯ]

ನಾಲ್ಕುಟ್ಟಿ, ನಾಣ್ಣುಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನ ಹಾದಿ; ಊರ ಹಾದಿ : ಕೊಟ್ಟಿನ ರಾಗಂ ಮನದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ ಕಿರಾತೇಶನೊಸಿದು ಪಲವುಂ ಪೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟಿಡವಂ ಕೊಳ್ಳದೆ ನಾಲ್ಕುಟ್ಟಿ [ನಾಣಂ. ನಾಣ್ಣುಟ್ಟಿಯ ದೊಡ್ಡೊಣಲಟ್ಟಿ ಮನಗದೆ ಸಾಲ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೫೬-೩೪). ನಾಣ್ಣುಟ್ಟಿ : ಎಂಟೆದೆಯ್ದುಪ್ಪುವ ಕಾರ್ಯಹಾಸಿ ಪಥಿಕ ಗರ್ಜರೂರ ನಾಣ್ಣುಟ್ಟಿಯೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೧-೪೪); ಪುಟ್ಟಿದುಂಜದಲ್ಲ

ಮೊಜೆ ಮುಟ್ಟಿದುಂಜದವು ಮೊಂದು ನಾಣ್ಣುಟ್ಟಿಯ ಗಾಜೆಗೊಂದೊರೆ ವಿಶೇಷಮದೆಂತೆ (ಚಕ. ೧೭೫-೨೨).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ಉಟ್ಟಿ]

ನಾಲ್ಕುತನ (ನಾ). ೧. ದೇಶದ ಧರ್ಮ, — ಸಂಪ್ರದಾಯ; ದೇಶಾಚಾರ. ೨. ಸಾಧಾರಣವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆ; ಸಾಚಾಡಿ ಯಾದ ಪದ್ಧತಿ : ಎಳವಿದರ ಬಣ್ಣಮೊಳ್ಳಡು . . . ಸೊಬಗಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುತನಮೇ (ಅದಿ. ೪-೪೪). ೩. ಮುಚ್ಚು ಮರೆ; ಕಪಟ : ಅಂತಾ ನಾಲ್ಕುರುಂ ನಾಲ್ಕುತನಮಿಲ್ಲದುಕ್ಕು ದನುಕ್ಕುಂಜದೊಳೊಪ್ಪ ವುದುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೫ ಬ).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ತನ]

ನಾಲ್ಕುಳಾಸ (ನಾ). ದೇಶೀಯವಾದ ಬೆಡಗು, — ಸೊಗಸು : ನಾಲ್ಕುಳಾಸದೊಳ್ ಪೊರೆದಿರ ಬಂದುದೊಡನೆ ಸಜ್ಜನವಂದಿರ ತಂದಮೋಳಿಯೊಳ್ (ಅದಿ. ೧೧-೪೬ ಅದಿ. ೪೬).

[ನಾಲ್ಕು (<ನಾಡು) + ವಿಳಾಸ (= ವಿಲಾಸ)]

ನಿಂಗ (ನಾ). ಶಿವನ ಒಂದು ಆಕಾರ; ಲಿಂಗ : ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರ ಜಗಳ ಗಂಧ ತೀದಿದ್ದಾಂಗ ನಿಂಗಕ ನೀರು ಎರೆದ್ದಾಂಗ ಹಿಂಜೊಳೆಯ ಗಂಗದ್ವ ಸಾಗಿ ಪರಿದ್ದಾಂಗ (ಗರ. ೩೧). [<ಸಂ. ಲಿಂಗ]

ನಿಂಗಪೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ನಿಂಗಪಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಲಗೊಡಗೆ ಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮ (ಮೃ. ೧೯೨೯, ೧೦೬-೨; ?).

[ನಿಂಗ + ಪೆ (<ಅಪ್ಪಿ)]

ನಿಂಗಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಲಿಂಗದ ಗುರುತು ಇರುವ ಮುದ್ರೆ; ಲಿಂಗ ಮುದ್ರೆ : ನಿಂಗಮುದ್ರೆ ಸ್ತಾಪ್ಯ ಮಾಡಿಸಿ ನಿಮಾಪ್ತವಾಕ್ಯ ನಾಮಾ ಸ್ವಾರಾ ಮಾಡಿದನೂ (ಮೃ. ೧೯೪೪, ೪೦-೫; 17ನೆಯ ಕೆ).

[ನಿಂಗ + ಮುದ್ರೆ]

ನಿಂಗರಾಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ನಿಂಗರಾಯನೊ ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೬-೧೦; ಸು. 890 ?). [ನಿಂಗ + ರಾಯ]

ನಿಂಗವಂತ (ನಾ). ಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಲಿಂಗಾಯತ; ಲಿಂಗವಂತ : ಜಾತಿ ನಿಂಗವಂತರದು (ಬಿಟ್ಟು. ೪೨).

[ನಿಂಗ + ವಂತ]

ನಿಂಗಾಯತ (ನಾ). — ನಿಂಗವಂತ : ಅವನು ನಿಂಗಾಯತ (ರೂ. ೩೧).

[< ಲಿಂಗಾಯತ]

ನಿಂದಣ (ನಾ). ೧. ತೆಗಳುವಿಕೆ; ದೂಷಣೆ; ನಿದೆ : ಕೊಂಡೆಯದ ಕೋಟಿ ನಿಂದಣದಗಲಿನದಿಗಿ ಕೊಂಡಿನಟ್ಟಿ . . . ಅಜಿಮುಟದ ದೆಂಕಣಿಗಲೊಡ್ಡುವ ತಂದ ಮಮಾಗದುಗವ ಬಸವರಾಜೇಂದ್ರ ಕೊಂಡು (ನಿಂಗಾ. ೪೫-೪). ೨. ದೂಷಣೆ ಮಾಡುವವನು; ಜರೆ ಯುವವನು; ನಿದಿಸುವವನು : "ಗರ್ಹಕ, ಗರ್ಹಮಾಣ; ೪ ೨ ನಿಂದಣಂ" (ಚಾಕ. ೧೨೩); ವರಸನಟ್ಟುನು ನಿಂದಣಂ ನೀಕರುಣಿ ಮದಿಂಗಾದೊಡೊಟ್ಟುನು ಪುರದೊಳುಸಿದೊಡ್ಲ (ಬಸಪ. ೪-೫೫); ನಿಂದಣರ ಸುಡುಪ ಎದೆಗಿಟ್ಟು ನೋಡಾ (ನಿರ್ದೇ. ೧೦೫-೩೩); ನಿಂದಣಿರಬೇಕಿರಬೇಕು (ತುಂಡ. ೪-೧೩೩ ಪಲ್ಲವ); ಒಂದೆಲಗ ಮೆಲ ಹೊಲ್ಲ ನಿಂದಣರ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೯೦೦). [ಸಂ.]

ನಿಂದಣ, ನಿಂದಣಿ (ನಾ). — ನಿಂದಣಿ : ತನುಗೊಂದು ಮಾಡಿದ ವೈಯಾಪ್ಯ ತ್ಯಮನೂದು ನಿಂದಣಗರುಹಣಿಯಿತ್ತು (ಪದ್ಯಾ. ೧೩೨-೧೧) ನಿಂದಣಿ : ರಸಿಯರಂ ಕೊಂಡನೆಂದೂ ನಿಂದಣಗರುಹಣಿಯಿತ್ತು ತಾನು ಮಲ್ಲಿಯ ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಕ್ಕು ಸತ್ತು (ಪದ್ಯಾ. ೧೫೩-೧೫).

[<ಸಂ. ನಿಂದಣ]

ನಿಂದನೆ 'ನಿಂದಣ' ನೋ.

ನಿಂದನೆ (ನಾ). ದೂಷಣೆ ; ಬಯ್ಯುಳು ; ನಿದೆ : ಪಂದನೆ ನಂದನೆ ಎಂಬುದು . . . ಉಪಮಾತೀತನಾದ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗೈಕ್ಯನಿಗುಂಟಿ (ಸಿದ್ಧಿ. ೨೧೫-೬೬೧) ; ಹೆರಳು ಅಡುವ ನಂದನೆಯ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಯಾವನು ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ರೋಕವನ್ನೆಲ್ಲ ಜಯಿಸುವನು (ವ್ಯಾಸ. ೨೯) ; ನಂದನೆ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಪಂದನೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾಡೆ).

[ಸಂ. ನಂದನೆ]

ನಿಂದಾವಾಣಿ (ನಾ). ದೂಷಣೆ ; ಬಯ್ಯುಳು ; ನಿದೆಯ ಮಾತು : ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರಸ್ತರಾದ ಪಟ್ಟಣಗರ ಮೇಲೆ. ಆಕಾಶದಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಬಾಣದ ಮಳೆಗರೆದಾಗ, ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯ ನಿಂದಾವಾಣಿ ಕೇಳಿಸಿತು (ನಿಬಂಧ. II, ೨೧೧). [ಸಂ. ನಂದಾವಾಣಿ]

ನಿಂದಾಸ್ತುತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಹಿರಿಯರನ್ನೂ ಹೊಗಳುವಾಗ, ಅವರನ್ನು ತೆಗಳಿದಂತೆ ಪದ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದರೂ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಹೊಗಳಿಕೆ ತೋರುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ರಚನಾಚಮತ್ಕಾರ. ೨. ಅಂಥ ಚಮತ್ಕಾರವುಳ್ಳ ಪದ್ಯ : ಇನ್ನು ನಿಂದಾಸ್ತುತಿರೂಪವಾದ ವ್ಯಾಜಸ್ತುತಿಯು : ಶರ: ನಂದ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೊಳು ಸ್ತುತಿಯು ತೋರೆ ಜಂದದಿಂದಮ ವ್ಯಾಜಸ್ತುತಿಯು ಇಂದು ನೀ ಗಂಗೆ ಪಾಪಿಗಳ್ಳೇವೆ ಸ್ವರ್ಗ ಭಂದ ದಿಂದದಾವ ವಿನೇಶ (ಕುಮಲ. ೬೬). [ಸಂ.]

ನಿಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ; ೨ ಈಗಿನ ಹೆಗ್ಗಡದೇವನ ಕೋಟೆಯ 'ಹಿರಿನಂದಿ' ಎಂಬ ಊರು : ನಿನ್ನಯ ಕೊರೆಯಿರಸರ ಮಕ್ಕಳಾಲ್ವಾರು ನೆಲಮಾಡಿನೊಕ್ಕಾದಿ ಸತ್ತ X X (ಎಕ. IV, ಹೆ. ೧೧೬-೯ ; ಸು. ೨೩೦). [?]

ನಿಂದಿತ (ಗು). ೧. ನಿದೆಗೊಳಗಾದ ; ದೂಷಣೆಗೊಳಗಾದ. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರಯೋಗ್ಯವಾದ ; ಕೇಳಾದ. ೩. ನಿಷೇಧಿಸಿದ ; ನಿರೋಧ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೪. ತಿರಸ್ಕಾರಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ಕೇಳಾದುದು : ಸತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಅಥವಾ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಇಟ್ಟ ಅನ್ನವು ನಂದಿತವು (ಆರ್ಯಭ. ೨೧೮). ೫. ದೂಷಿತನಾದವನು ; ನಿದೆಗೊಳಗಾದವನು : ಆಚಾರವಿಲ್ಲದ ಮಾನವನು ರೋಕದಲ್ಲಿ ನಂದಿತನಾಗುವನು (ಚಕ್ರಿ. ೬೬). ೬. (ಆಲಂ)ಕೆಟ್ಟ ಫಲವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವವನು : ತ್ರಿಕಯಾಯಾಪ್ಯಮದೋಳ್ ತುಷಾರಕರನಿಂದೇ ಕಾಡಶದ್ರವ್ಯಧರ್ಮತನೂಪಾಸ್ತದೊಳಿಂಪ್ರಮಂತ್ರಿ ಶುಭದಂ ತೇಷಂಗಳೊಳ್ ನಂದಿತಂ (ಚಾತಕ. ೧೦-೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಂದಿತಾನ್ನ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನೀಡುವ ಆಹಾರ : ನಂದಿತಾನ್ನ — ಶುದ್ಧವೇ ಆದರೂ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಕೆಡುವುದು. ಸತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ ಅಥವಾ ಪುರಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ, ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಇಟ್ಟ ಅನ್ನವು ನಂದಿತವು (ಆರ್ಯಭ. ೨೧೮). [ನಿಂದಿತ + ಅನ್ನ]

ನಿಂದಿರಿಕೆ 'ನಿಲ' ಪರಾ.

ನಿಂದಿರಿಸು 'ನಿಲ' ಪರಾ.

ನಿಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಯ್ಯು ; ದೂಷಿಸು ; ತೆಗಳು ; ಹರೆ: ತನ್ನ ಭೋಗ ಕೃಷ್ಣಯಂ ತಾನೆ ತನ್ನ ಮನದೊಳ್ ನಂದಿಸುತುಂ (ಆದಿಪ. ೧೬-೨೦ ಪ) ; ಎತ್ತಿ ಕೊಳಲೇಕೆ ಮತ್ತಿ ಕುಹರೇಕೆಯ್ಯಾ . . . ನಂದಿಸಲೇಕೆ ಸ್ತುತಿಸಲೇಕೆ (ಬಸವ. ೪೧೯) ; ನಿಮ್ಮ ನಂದಿಸುವವರುಗಳು ಮುಷ್ಯಮಿಗಳ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೧೦೯) ; ಹಿಂದೆ ನಂದಿಸರನ್ನು ಪಂದಿಸುತಲಿರಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೨-೬೫-೨) ; ನಂದಿಸುವ ಮರ್ಜನರೆಯೊಂದು ಭಯಂಬೆತ್ತು ಸುಕವಿ ರಚಿಸೆ ಕೃತಿಯಂ (ರಾಜಶ. ೧-೨೧) ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು

ಹೀಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಂದಿಸ ಹಚ್ಚುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೨೬).

ನಂದಿಸಿಕೊಳ್ — ಜರೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಹೀಯಾಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ತಮ್ಮಂ ತಾನೆ ಕೃಪಾಕೊನ್ನರೆಂದು ನಂದಿಸಿಕೊಂಡರಾ (ಪಂರಾಮ. ೧೫-೧೬) ; ತನ್ನಂ ತಾನೆ ನಂದಿಸಿಕೊಂಡು ತಡವರಿಸಿ ಬೀಬ್ಬ ಮುನಿನಾಥನಂ ಬೀಬಿರಿಯದೆ ತರ್ಕಿಸಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೧೬೯).

[ನಂದಿ + ಇಸ್ತು]

ನಿಂದೆ (ನಾ). ೧. ತೆಗಳಿಕೆ ; ಬಯ್ಯುವಿಕೆ ; ದೂಷಣೆ : "ತೆಗಬೆನ್ನಲಡು ತಾಂ . . . ನಂದಾಪ್ತಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೨) ; ಸ್ತುತಿ ನಂದೆಗಳು ಬಂಧರೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಕೋಪವ ತಾಳದೆ ಸಮಾಧಾನಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೪೫-೧೦೬) ; ಸ್ತುತಿ ಇಲ್ಲ ನಂದೆ ಇಲ್ಲ ನೆಂಬಿಲ್ಲ . . . ತಾನೆಂಬ ನೆನಕು ಲ್ಲಾಗಿ (ಆದವ. ೪೬-೧೬೨) ; ಮಹಾವನಭವನ ನಿದೆಯಂ ಕೇಳದಕಿರಾಗಿ (ಇದುರ. ದೇ. ೧೦೬-೧೨) ; ಅಂತು ನಿದೆಯನಾಂತು ಸ್ತುತಿವೆತ್ತ ಮಣಿ ಗಾಣರ ಪಸರದಿಂದ ಮುಂದೆ . . . ಎಸೆವುಮಂಭರಂಗಳ ಪಸರಂ (ದಶಕ. ೧-೩೬ ಪ) ; ನಂದೆ ಹೊಮ್ಮದು ನಡೆವಳಿಕೆಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೩-೨೨) ; ಒಂದೊಂದು ವೇಳೆ ಮಾತಿನ ಭರದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಬ್ಬರ ನಿದೆಯ ಮಾತು ಗಳಾಗಲಿ ಚಾರಿಯಾಗಲಿ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳಬಹುದು (ಮುಂಬಯ. ೪-೪೯). ೨. ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಆರೋಪ, — ಅಪವಾದ ; ಆಕ್ಷೇಪ : "ಅಪವಾದಃ . . . ನಂದಾ, ಜುಗುಪ್ಸಾ. ಈ ಅಪವಾದದ ನಾಮಂ" (ಹಲಾಯ. ೨೪-೧೪೬) ; "ಅಪಾರ್ಥಿಯಪವಾದಂ ಜುಗುಪ್ಸ ನಿರ್ವಾಡಮಪಕೀರ್ತಿ . . . ಉಪಕ್ರೋಶಮನಿ ನಿದೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೪).

ನಿದೆಯತನ — ದೂಷಣೆ : ಹಾವ ಹಿಡಿವುದಕ್ಕೆ ಗಾರುಡವ ಹೇಳಿ ದುದಿಲ್ಲ ಕುತ್ತುವ ಹಸುವಿನ ಕೊಂಬ ಹಿಡಿಯ ಕಲಿಸಿದುದಿಲ್ಲ ತಿಂಬ ಹುಲಿಗೆ ಅಂಗವ ತಪ್ಪಿಸುವುದ ಕಲಿಸಿದುದಿಲ್ಲ ನಿನಗಿದು ನಿದೆಯತನವೆ (ಮೋಳಮಾ. ೨೦೨-೬೫೪). [ಸಂ. ನಂದಾ]

ನಿಂದೆಗಾಣ (ನಾ). ತೆಗಳುವವನು ; ನಂದಕ : ನಂದೆಗಾಣನೊ ಮೇಣು ರೋಕದ ಬಂದಿಗಾಣನೊ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೧-೧೫). [ನಂದಿ + ಗಾಣ]

ನಿಂದೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಉಪಮಾನವಸ್ತುಗಳನ್ನು ದೋಷಪೂರ್ಣವೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನಂದಿಸುವ ಮತ್ತು ಉಪಮೇಯವನ್ನು ಹೊಗಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪಮಾಲಂಕಾರ : ಸದಸೀಜಂ ಸರಜಂ ಶಶಧರವಿಂಬುಮಡಕಿಕಂಕಿತಂ ನಿನ್ನ ಮೊಗಂ ನಿರುಪಮುನುಗಿಯುಮಪಲೋಕ್ ದೊರೆಯೆಂಬುದನಡುಕು ಕೊಳ್ಳಿ ನಂದೋಪಮೆಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೬). 'ಪ್ರಶಂಸೋಪಮೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಂದೋಪಮಾ]

ನಿಂದ್ಯ (ಗು). ೧. ನಂದಿಸಲು ತಕ್ಕುದಾದ ; ದೂಷಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ : ಪಾಪಪರಿಶೋಧನೆಗಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವರು ನಂದ್ಯಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೫೫). (ನಾ). ೨. ನಂದಿಸುವಂತಹ ಕೆಲಸ ; ದೂಷಣೆಗೊಳಗಾಗುವ ಕಾರ್ಯ : ಪಂದಿಗಳ ನಂದ್ಯಮನೆ ಮಾಗಧರಾಗದನೆ ಸೂತರನೀತಿಯನೆ . . . ಸಮುದ್ರ ಜೋಳದಂತೆ ಘೋರಸುಡ ಜನಶೋಭಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳದೆ (ಜಗದಿ. ೨-೫೬ ಪ). ೩. ತೆಗಳಿಕೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು : ಅತನಗೆ ಈ ಅಸಹಿಷ್ಣುತೆಯು ನಂದ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದ ವೃತ್ತವು ರೀತಾಶಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೬೬). ೪. ದೂಷಣೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು, — ಅರ್ಹನಾದವನು : ನಂದ್ಯನಾವನು ರೋಕದೊಳಗಿಧ ಪಂದ್ಯನಾವನು (ಕುಮ್ಭಾ. ೨೬-೪೨). [ಸಂ.]

ನಿಂಬ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಬೇವು: "ನಿಂಬಮರಸ್ತಂ
ಒಪುಮಂದಂ ಬೇವು" (ವಸ್ತು ತೋ. ೩೪-೧೦); "ನಿಂಬಮರಸ್ತಮೇನೇ
ಒಪುಮಂದಮೇನೇ ಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೩); ಕಳ್ಳೆ ಮುಸ್ತೆ ನಿಂಬಂ
ಕೊತ್ತಂಬರೆಯಂದಿವಂ... ಮುಟುಗಿಸಿ ಕುಡಿಯೆ ಪೈತ್ತಿ ಕಜ್ಜರ ಹರಣಂ
(ರೋಕೋಪ. ೯-೧೭); ನಿಂಬದ ಕುಸುಮಂಗಳನೌದುಂಬರಪಂಚಕಮ
ಸಂತೆ... ಗಿಣ್ಣು ನುಣ್ಣು ದಿವ್ಯದವೋಘಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೪೩). ೨.
ಮಂದಾರ; ಪಾರಿಭದ್ರ: "ನಿಂಬಕರು" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಂಬಕ್ಕೆನೆ (ನಾ). ಬೇವಿನ ಕೆಂಪು—ಕಿತ್ತರುಚಿ: ನಿಂಬಕ್ಕೆಮಯಂ
ಸರ್ಪನ ಪರೋಕು ವಿಷಮಂತು ಸ್ವಭಾವಮಂತೆ ಸ್ತ್ರೀಯನಿತ್ತು...
ಘಟುಮಂ ದರ್ಪಮುಂದಿವಂ ದಿಡುಪರಬ್ಬದಣಂ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ನಿರ್ವಾಣ
ಮಿಲ್ಲ (ಪ್ರಾಪ್ತಾ. ೧೧೫-೪). [ನಿಂಬ+ಕ್ಕೆನೆ (<ಕಯ್ಯ)]

ನಿಂಬಣೆ (ನಾ). ನಿಂಬವನದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ದೇವತೆ; ಮಲ್ಲರ
ದೇವತೆ; ರಣದೇವತೆ; ಚಂಡಿ; ೧೦ ಈಕೆಯು ನಿಂಬವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ವಾಸಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು 'ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ
ಪುರಾಣದ ನಿಂಬಜಾತಕ್ತಿವಿಜ್ಞಾನ' ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ:
ಭುಜದಲಿ ತಿರದಲಂಕೃತದ ಮುಣ್ಣು ಜಿರಳಲುಮರಿಚಿ ಬಾಳುಗೊಂದರು
ನೆನೆದು ನಿಂಬಣೆಯ (ಕುಮಾರ. ೧೯-೪೧); ಬಹಳ ರವಬ್ಬರದಲಿವನು
ನೆನೆದು ನಿಂಬಣೆಯ (ಪ್ರಹ್ಲಾದ. ೩-೫೪); "ಗರುಡಿಯವರ
ಕುಲದೇವತೆ" (ಪ್ರಭೂ). [ಸಂ. ನಿಂಬಜಾ]

ನಿಂಬತರು (ನಾ). ೧. ಮಂದಾರ ವೃಕ್ಷ: "ಪಾರಿಭದ್ರ, ನಿಂಬತರು,
ಮಂದಾರ, ಪಾರಿಜಾತಕ: — ೪ ಹಾಲಿವಾಣದ ಮರದ ಹೆಸರುಗಳು -
ಇದಕ್ಕೆ ಗಂಧಬೇವೆಂತಲೂ ಪಾರಿಜಾತವೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಅರ್ಥ ಹೇಳು
ವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೭). ೨. ಬೇವಿನ ಮರ. [ನಿಂಬ+ತರು]

ನಿಂಬದಳ (ನಾ). ಬೇವಿನ ಎಲೆ, — ಸೊಪ್ಪು: ನಿಂಬದಳಂ ಧಾತ್ರೀ
ಫಲಮಂವಿನೋದನರದು ಕುಡುವುದು... ಕುಪ್ಪರೋಗನಿವಾರಣಂ
ಕಿಡುಗುಂ (ರೋಕೋಪ. ೯-೧೧೦); ಮನಂಗೊಳಿಸ ನಿಂಬದಳವಂದಿಂ
ಪೊಂಗಡದ ಬಂಧುರಭ್ರೂಲಕೆಯ ಕೋಮಲಲತಾಂಗಿಯರು ಬಂದರು
(ಸೌಂದರ್ಯ. ೭-೫೩). [ನಿಂಬ+ದಳ (=ದಲ)]

ನಿಂಬಪತ್ರ (ನಾ). — ನಿಂಬದಳ: ನಿಂಬಪತ್ರವನು ಕಲೆ ಉಡಿಯಲ್ಲಿ
ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಿ ಮಾರಿಯಂ ಕುಣಿಸುತ್ತ (ಪ್ರಾಪ್ತಾ. ೩-೪೧);
ಪಾಪಿಗಳಾರವಗ್ಗೆ ಹರಿಕೇಶನೆಯಲ್ಲಿಯುಬೇಕ್ಷೆ ಯೋಗ್ಯಮೆ ಜ್ಞಾಪಿಸಿ
ಹೊತಪಕ್ಕಲಮಂ ಮಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿಂಬಪತ್ರಮಂ ವ್ಯಾಪಿಸಿ
ಫಕ್ತಪತ್ರದವೊಲ (ಯಾದವಂ. ೧೨-೩೨). [ನಿಂಬ+ಪತ್ರ]

ನಿಂಬಫಲ (ನಾ). ಬೇವಿನ ಹಣ್ಣು: ಕಾವನ ಕೈಯೆರಲೆಯ ಕೋಡಿ
ಗಿಣಿಯಾದ ಫಾಮೆಯ ಕುಡುವುಗಳಿಗೆ ತಾವಣಿಯೆಂದು ಗವಿಸಿ ಕೈಬೆ
ಮಾಡಿದನಾ ವಿಧಿ ನಿಂಬಫಲಕೆ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೩-೬೪). [ನಿಂಬ+ಫಲ]

ನಿಂಬಮಾಲೆ (ನಾ). ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪು ನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮಾಲೆ, —
ಹಾರ: ನಿಂಬಮಾಲೆಯ ಕಿಡುವಿಲಿಯ ಪೆಂಚಿಯದ ಕೇಶಬಂಧ
ದೊಳಂ... ಪಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯ ಗಂಡುಡಿಗೇಯೊಳಮೆಸೆದು ಪಸಪ
ನಂಗಿಯು (ಜಗದಿ. ೪-೪೦ =). [ನಿಂಬ+ಮಾಲೆ]

ನಿಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಸಾರುತರಿ ಕೆಂಬರಲಂ
ಬಳದ ಕಡುರಂಗು ಹಾರದಳಮುತ್ತು ತಾರಗೆಗಳ ತರಸ್ಕಂಸಿ ಚೇರಮ
ತ್ತಿಪಾಲ... ಪುರವಿಹಾರಕ್ಕೆ ಬರೆ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೭-೨೧); ನುಜ್ಜಾಳಕದ
ನಿಂಬಳವನಿಟ್ಟು (ರೇನಾ. ೩೩-೧೪). [?]

ನಿಂಬಾಲ್ಯ (ನಾ). ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ: ಮಜ್ಜನದ ಮಾರಯೇ ಪಕ್ರಿಯ
ತಾಪಕ್ರಿಯ ನಿಂಬಾಲ್ಯದ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತ ಮಾಡುವವನೇನಂಬೆ (ಸರ್ವನ.

೩೨-೧೫೪); ಲಿಂಗಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳೆಂದು ಬಿಟ್ಟು ನಿಂಬಾಲ್ಯದ
ನರ್ಪಿಸಬಹುದೆ (ಪ್ರಭೋಗ. ೪೩). [<ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ]

ನಿಂಬಾವಳಿ (ನಾ). ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ; ನೀತಾಂಬರ
(?): ಜರತಾರಿಯ ಅಂಚಿನ ನಿಂಬಾವಳಿ ಮಗುಟದ ಮಡಿಯ
ಉತ್ತರಿಯ (ಸಪದಾ. ೧, ೫೫).

[<ನಿಂಬೆ+ ಪಳೆ (<ಪಟ್ಟಾ)]

ನಿಂಬಿ, 'ನಿಂಬೆ' ನೋ.

ನಿಂಬಿ (ನಾ). (?): ಕೆಲರು ಕರ್ಮಾದಿನಂಬರಕ್ಕೆ ಕೆಲರು ಬೊಮ್ಮ
ದಿನಂಬರಯ್ಯಾ... ಗೆಲಲು ನಿರಯಮಹಾಸಮರವಂ ಸಲಲು ಮುಕ್ತಿ
ಯೊಳಣ್ಣ ಮೊಗ್ಗೇ ತೊಲಗು ನಿಂಬಿಯ ಸೂಚಿಯ ಗಣಪದಿರುಮವನ್ನಿ
(ಸಾಸಂಪ. ೪-೬೨). [?]

ನಿಂಬೆ, ಇಂಬಿ, ನಿಂಬಿ, ಲಿಂಬಿ, ಲಿಂಬೆ (ನಾ). ಈಳಿ ಜಾತೆಗೆ ಸೇರಿದ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಆದರ ಹಣ್ಣು; ಜಂಬೀರ: "ಕರಣ,
ಜಂಬೀರ: — ಈ ೨ ನಿಂಬೆ" (ಹರಾಯು. ೩೨-೪೧); "ಜಂಬೀರಮೆನೆ
ನಿಂಬೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೦); ಈಳಿ ನಿಂಬೆ ಮಾವು ಮಾದಲಕ್ಕೆ ಹುಳೀರ
ನೆಲೆದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೧೦-೧೩); ನಿಂಬೆಯ ಕೌಂಗು ಕೆಂಗು
ಪೊಸ ನೆಲ್ಲಿ... ಸುಜಂಪಕಾದಿ ತರುಸಂತೆ ತೋಳಿಸಿತ್ತು (ಉದ್ಭಟ.
೯-೧೩); ನಿಂಬೆಯಂಬಟೆ ಮಾಕುಳಂಗೆ ಎಳಂಗೆ ಸಾರಂಗೆ ಎಂಬ... ತರು
ನಿಕುರುಂಬವನು ನಿರ್ಣಿಸಿದನು ನಿಶ್ಚೇಷವೆನೆ ಹನುಮ(ಪೂರಾ. ೫-೪-೬);
ನಿಂಬೆ, ಕಿತ್ತಲೆ... ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು ತೋಟ
ಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಬಹುದು (ವ್ಯವಮ. ೫೪). 'ಗಜನಿಂಬೆ' ಪರಾ.
ಇಂಬಿ: ರಂಬೆ ವರನಂದಿ ಬರುವಾಗ - ಚಟುವೈಯ್ಯ ಇಂದೀಹಣ್ಣ
ಸ್ವಂಗೆ-ಹೊಳೆದಾನೂ (ಪುಟ್ಟಪ. ೯೦); ಇಂದೀವನದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಯಿರುವ
ನೀತಮ್ಮಗೆ ಉಂಗುರವ ತಂದ ಹನುಮಯ್ಯ (ಪ್ರಭೂ. ೪). ನಿಂಬಿ:
"ರೋಷಣಕೆ—ನಿಂಬಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೦); ನಿಳವಿ ಗಜನಿಂಬಿ...
ಮಾದಳನಿಂಬಿ ಎಂದು ಇವೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೭೪). ಲಿಂಬಿ: ಲಿಂಬಿಯ
ವನಂ ಮಕಮಾನೆ (ರೋಕೋ. ೨೪). ಲಿಂಬೆ: ಅಲ್ಲ ಹೇರಳಿ
ಲಿಂಬೆ ಮೊಣಸು ಯಾಲಕ್ಕಿಕಾಯ್ ನೆಲ್ಲಿಯಂಬಟಿಕಾಯಿ ಚೆಲುವ
ಮಾಗಾಯಿ - ಬಿಲ್ಲ ಮುಂಗುಳಿ ಸೊಂಡೆ ಚೆಲುವ ಪಾಪಟಿಕಾಯಿ
ಎಲ್ಲಾ ಧರಾದೇವಿ ತಾ ಬಡಿಸಿದಳಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೨-೧೩೯-೨); ಲಿಂಬೆ
- ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಇದು
ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಉಂಟು (ಕರ್ಪಾ. ೪೭); ಸಿಕ್ಕದ ಬದಲಿಗೆ ಲಿಂಬೇರಸ
ಸೇರಿಸಬಹುದು (ಅಮೃತ. ೧೦೯).

ನಿಂಬೆಯ ಕಾಯ್, ಲಿಂಬಿಕಾಯಿ — ಹಣ್ಣು ಗಡೆ ಇರುವ ನಿಂಬೆ:
ನಾರುವದನಾದ ಕಣಕವನು ನಿಂಬೆಯಕಾಯಿ [ಪಾಣಂ. ಹಣ್ಣು] ತೋರ
ಮಂಡೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪತಾ. ೧-೨೬); ಅವಳು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ
ಲಿಂಬಿಕಾಯಿಯನ್ನು ಅಫೀಮನ್ನು ಸಹ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಟ್ಟಳು
(ಅಂಬಿಕ. ೭೬). ನಿಂಬೆಯ ಪುಟಾ, ನಿಂಬೆಯ ಹುಳಿ, ಲಿಂಬಿಹುಳಿ—
ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಹುಳಿಯಾದ ರಸ: ನಿಂಬೆಯ ಪುಟಾಯಿಂ ಕೇಡಣ್ಣು
(ಮಮದ. ೩-೪೩); ಉತ್ತಮದ ಸೇವಗೆಯ ತೊದಿ ಬಾಳೆಯ ದಿಂದ
ನುತ್ತರಿಸಿ ನೀರೋಳೊಂದಿನು ನಿಂಬೆಯಹುಳಿಯುನಿತ್ತರದೊಕ್ಕಿ
ಪೊಂದಿನಿಸು ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ತೆಗೆದು (ಸೂಪತಾ. ೪-೬೯); ಅಣ್ಣಸ್ವಗಳ
ಹಿಡಿದು ಹೊರಟವರ ಕಲೆಯ ನುಣ್ಣಿಗೆ ಮಾಡಿ, ಲಿಂಬಿಹುಳಿಯನು
ಹಿಂದಿ... ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಮುಂದೆ ಮೆರೆಸೋಣ (ನಿಲಮು. ೧೭-೬).
ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು, ನಿಂಬಿಯ ಹಣ್ಣು, ನಿಂಬೇಹಣ್ಣು — ನಿಂಬೆವಣ್ಣ:
ನಿಂಬೆಯ [ಪಾಣಂ. ನಿಂಬಿ, ಸೇವಿಯ] ಹಣ್ಣು ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು

ಹುಣಸೆಯ ಹಣ್ಣು (ಬಸವ. ೧೮-೧೬); ಕಾಣಿಕೆಗೆ ಹೋಸು ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು
ಕಂದಿತ್ತು (ಭರಣ. ೫-೨೯); ಪದಿನೆಯು ಪರಿಯ ಪಕ್ಕಾನ್ನಂಗಳಂ
ಮಾಡಿ ಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿಸಿ ಒಪ್ಪಿಡಿ ಒಗರದಿಕೆಯ ಭಾಗವನು ಎರಡೆಲೆ
ಯೊಳ್ ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸುಣ್ಣುಮುನಿಕ್ಕಿ ವೀಳೆಯಮಂ
ನೀಡಲ್ (ತುಣ್ಯಸ್ತ. ೬-೧೮೪); ನಿಂಬೇ ಹಣ್ಣು ಬರೆ ಹಂಬಲಿಸಿದರೆ
ಬಂದೀತೇ ? (ಗಾಡ); ನಿಂಬೇಹಣ್ಣಿನ ಪಾನಕ ತಂಪು (ರೂಢ).

[<ಸಂ. ನಿಂಬೂ, ನಿಂಬೂಕ. /ಪ್ರಾ. ಲಿಂಬ./ಮರಾ. ಲಿಂಬೂ./ತುಳು.
ನಿಂಬಿ, ಲಿಂಬಿ, ಲಿಂಬ]

ನಿಂಬೆಗಿಡ (ನಾ). ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ : ಸಮ್ಮ ಮನೆಯ
ಹಿತ್ತಲಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಂಬೆಗಿಡ ಇದೆ (ರೂಢ). [ನಿಂಬೆ+ಗಿಡ(<ಗಿಡು)]

ನಿಂಬೆಚೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ರಸ ಹಿಂಡಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ನಿಂಬೆ
ಹಣ್ಣಿನ ಸಿಪ್ಪೆ. [ನಿಂಬೆ+ಚೊಟ್ಟಿ]

ನಿಂಬೆಹುಳಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ತುಳಸಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು
ವಿಧ; "ಮರತುಳಸಿ" (ಸಸ್ಯಶ. ೯೭). [ನಿಂಬೆ+ತುಳಸಿ (=ತುಲಸಿ)]

ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು, ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು (ನಾ). ಹಣ್ಣಾದ ನಿಂಬೆ; ಜಂಬೀರೆ
ಫಲ : ಬೆಳ್ಳಿ ಕಾಸಿದ ತುಪ್ಪ ಹಪ್ಪಳಂ ಸಸುನಿಂಬೆಹಣ್ಣುನಿಕ್ಕಿದ ಹಲವು
ಪರಿಯ ಹೋರಳಂ (ಸಮ್ಯಕ್. ೭-೨೪). ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು : ನವಿಲು
ಗರಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳು. . . ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಫಲಗಳಲ್ಲಿ ರಸ
ವೈಚಕ್ಯವು—ಇವು ಮೊದಲಾದುವು ಹೇಗೆ ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವೋ ಹಾಗೆ
ಮನುಷ್ಯರ ಸುಖದುಃಖಗಳೂ ಆಯಾ ದೇಹಾದಿ ವಸ್ತುಸ್ವಭಾವ
ಮೂಲಕವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧); ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ಪರಿಮಳ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿ
. . . ಮೂಗಿಗೆ ಸ್ವಗೃಹಸುಖವನ್ನೇ ನೀಡುತ್ತದೆ (ಸನ್ನಾರು. ೧೮೬).

[ನಿಂಬೆ+ಹಣ್ಣು]

ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು 'ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು' ನೋ.

ನಿಂಬೆಹುಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಟ್ಟು : ಮಜ್ಜೆಗಿಹುಟ್ಟು.
ನಿಂಬೆಹುಟ್ಟು (ಮೈಥಿ. ೨೭-೫೫). [ನಿಂಬೆ+ಹುಟ್ಟು(<ಪುಲ್)]

ನೀಕಂಟಕ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕಂಟಕ : ನೆಲಸಂ ನೀಕಂಟಕಂ ಮಾಡಿ
ವಿಕ್ರಮದ್ರಿಂ ನಿಷ್ಕಂಟಕರ ಪ್ರಭುತೆಯಂ ತಾಳಿದ್ದರ್ ಚಾಕುಕೃಷಕೈ
ಮಹೋತ್ಪಾದಿನಾಶ್ಚ ನೈಯ್ಯ ಧರೆಯಂ ಸೆವ್ಯಾರ್ಥ ಭವಿಷ್ಯಥ (ಸಾಂಖ್ಯ-
XX, ೪೫-೪; 1124). [ಸಂ.]

ನೀಕರಿಸು (ಕ್ರ). ತಾತ್ಪಾರಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು (?) : ಆತ್ಮಿಕ
ನಿರಾಕೃತಿಗಳೆಂಬ ಕೃತಿಯೆಳೆದು ವ್ಯಾಕುಳ ನಿರಾಕುಳವದಾಗಿ ನೀಕರಿಸು
ವುದು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಡರಾಡರನಲ್ಲದವಿಕಾಂತನಾಗಿ ನಿಂದ ನಿಜವು
(೮೮೮. ೪೬-೧೧೫); ಭಕ್ತಿಯ ಕುಳಸ್ಥಲವನಣಾಯದೆ ಎಲ್ಲರೂ
ಎಂದಂತೆ ಎಂದರು ಬಲದಲ್ಲಿ ಬಂದರು ಇದೆ ನೀಕರಿಸಿ ಜಂಗಮವೇ ಲಿಂಗ
ಬೆಂದು ಸಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಾದ ಬಸವಣ್ಣ (ಮದಮಾ. ೬೨-೧೧). 'ನೀಕರಿಸು',
'ನೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ನೀಕರಣ+ಇಸು]

ನೀಕರುಣ (ಗು). ನಿಷ್ಕರುಣನಿ. (ನಾ). ೨. = ನಿಷ್ಕರುಣ ೨ :
ಶತ್ರು ಕಲ್ಪಭೂಮಿರುಹನುಂಜಮಂಜರಗಳೊಳ್ ಕೊಡಕೊಡನೊ ಕೊಟ್ಟ
ನೆಯ್ದ ನೀಕರುಣ[ಪಾಪಾಂ.ನೀಕರುಣ]ದ ಕಾಯಾಂ ಸುಂಗಿದವನಂತಕಂ
(ದರ್ಭ. ೧೦-೫೭). 'ನೀಕರುಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೀಕರುಣಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕರುಣಿ : ಮರುಳನಧಮನು ಮರ್ಜನಂ . . .
ನಿಂದಕಂ ನೀಕರುಣಿ ಮರ್ದಿಂಗಾದಡೊಬ್ಬನು ಪುರಮೊಳಗಿಸಿದೊಬ್ಬ
(ಬಸವ. ೪-೫೫). [ಸಂ. ನೀಕರುಣನಾ]

ನೀಕರ್ಮ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕರ್ಮ : ವಿನಿರ್ಮಲನೀಕರ್ಮ ನಿರ
ಪರಮಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಗುಣೈಕ ಮರ್ಪುಲದಪ್ಪಧುತರ್ಮಾತ್ಮಿಕ

ಗಳವರುಂ ಸಮಾನವೆ ಆಗಮೋಕ್ತಿಯಲಿ (ಬಸವ. ೫೪-೨೦).

[ಸಂ. ನೀಕರ್ಮನಾ]

ನೀಕರ್ಮಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕರ್ಮಿ ನಿ : ಬಸವನ ಮೂರ್ತಿಯ ಕರ್ಮವ
ಹೊಂದು ಆನು ನೀಕರ್ಮಿಯಾದನೆಯ್ಯಾ (ನೀಲವ. ೬೨-೧೦೫); ದುಃಖಿ
ಜೀವನದ ದೇವನತಿ ನೀಕರ್ಮಿಯಪ್ಪನು (ಬಸವ. ೫೧-೨೬).

[ಸಂ. ನೀಕರ್ಮಿನ್]

ನೀಕಲ, ನೀಕಳ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಲ ನಿ : ಜಡ ಅಜಡವೆಂಬುದು
ವನಾದು ಸಕಲವೋ ನೀಕಲವೋ ಬೇಡೊಂದು ಹೊಲಬೋ
ನಿನ್ನೊಲವರನ ನೀನೇ ಬಲ್ಲೆ (ಸರ್ವ. ೧೦೭-೫೭೨). ೨. = ನಿಷ್ಕಲ
೨ : ಸಕಲ ನೀಕಲನಯ್ಯ ನೀಕಲ ಸಕಲನಯ್ಯ ಸಕಲನಾಗಿ ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲ
ನೀಕಲನಾಗಿ ವೈರಾಗಿಯಲ್ಲ (ಜನ್ಮ. ೪. ೬೧೨-೧೬೨); ನೀಕಲ ನಿರಂಜನ
ತೂನ್ಯ ಮಹಾಲಿಂಗ ಸದಾಶಿವ . . . ಎಂಬ ಪ್ರಭುಮೂರ್ತಿಗಳಂ
ತಾಳ್ದಂಥ ಆ ಪರಶಿವನುಂ (ಭೃರಸೂ. ೧). ನೀಕಳ : ೩. [ಸಂಗೀತ]
ವೀಣೆ ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ; ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ
ನಾದವನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವುದು : ಸಾರಸೆಯ ಸಕಳ ನೀಕಳ ಚಾರಣಿಯ
ಬೆಡಗುಸರದ ರಾಗದ ಸವಿಯಂ ಪೂರಿಸಿಕೊಯೊಳ್ ದಿವಿಪ್ರೀತರಮಣಿಯ
ಮುಂದೆ ವೀಣೆಯಂ ಪಾಡಿಸಿದಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೧೬೯). [ಸಂ.]

ನೀಕಲಾತೀತ (ಗು). ನಿಷ್ಕಲಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿದ : ಸಕಲ
ನೀಕಲಾತ್ಮಕ ಸಕಲ ನೀಕಲಾತೀತ [ಪಾಪಾಂ. ನಿಷ್ಕಲಾತೀತನು]
ಲಿಂಗ ವಾಹ್ಯಾತ್ಮರಂ ನಾಸ್ತಿ ಲಿಂಗಪೂಜ್ಯಮೇವ ಚ (ಉರಿಸಿ. ೪.
೧೯೫-೨೬೫). [ಸಂ.]

ನೀಕಲಾತ್ಮಕ (ಗು). ಭಾಗಗಳಿಲ್ಲದ : ಅಖಂಡವಾದ : ಸಕಲ
ನೀಕಲಾತ್ಮಕ [ಪಾಪಾಂ. ನಿಷ್ಕಲಾತ್ಮನು] ಸಕಲ ನೀಕಲಾತೀತ ಲಿಂಗ
ವಾಹ್ಯಾತ್ಮರಂ ನಾಸ್ತಿ ಲಿಂಗಪೂಜ್ಯಮೇವ ಚ (ಉರಿಸಿ. ೪. ೧೯೫-೨೬೫).

[ಸಂ.]

ನೀಕಳ 'ನೀಕಲ' ನೋ.

ನೀಕಳಂಕ (ಗು). = ನಿಷ್ಕಲಂಕ ೨ : ಲಿಂಗವಾದಿಯ ಅಂಕವನಣಾದ
ಗುಣನಂಗಿಯಲ್ಲದೆ ಯೋಗಿಯಲ್ಲ ನೀಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಗಾ ಮರ್ಫನಾ
(ಮೋಳಮಾ. ೪-೧೧); ಭಾಪುರೇ ವೇಮನ ಕುಭಾಂಕಾ/ ಭಾಪುರೇ
ಮನ ನೀಕಳಂಕಾ (ಬಸವ. ೪೬-೭೬). [ಸಂ. ನೀಕಲಂಕ]

ನೀಕಾಂಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರು
ವುದು : ಕುದೃಷ್ಟ್ಯಂತರ ಕಾಂಕ್ಷಾನಿರಸನಮಂ ಮೇಣ್ ನೀಕಾಂಕ್ಷತೆ
ಶರೀರಾದ್ಯ ಕುಚಸ್ವಭಾವಮನಾದು (ತತ್ತ್ವಸ್ತ. ೨೬೫).

[ಸಂ. ನೀಕಾಂಕ್ಷತಾ]

ನೀಕಾಂಕ್ಷಿತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೌಕಿಕವಾದ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು; ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
ನೀಕಾಂಕ್ಷಿತ - ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಲೌಕಿಕಸುಖದ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನೂ
ಮಾಡದಿರುವುದು (ಜೈನ. ೪೬೦). [ಸಂ.]

ನೀಕಾಂಕ್ಷಿ (ನಾ). ನಿ. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಷ್ಯಾಮಬುದ್ಧಿ :
ಚಂತೆ ಸಂಕೋಪವೆಂಬ ಕಾಂಕ್ಷೆ ನೀಕಾಂಕ್ಷಿಯೆಂಬ ಜೀವ ಪರಮರೆಂಬ
ಇಂತಿ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಲ್ಲವು ದ್ವಾರಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅನಧಿಯಾದವು
(ಮೋಳಮಾ. ೨೬೨-೭೮೫). ೨. = ನೀಕಾಂಕ್ಷಿತ : ಇದರೋಕೆ
ವಿಷಯೋಪಭೋಗಕಾಂಕ್ಷೆಯುಮಂ "ಪಶುವಿಡುವುದು ನೀಕಾಂಕ್ಷಿ
(ಪ್ರಾಂಪು. ೨೬೧). [ಸಂ. ನೀಕಾಂಕ್ಷಾ]

ನೀಕಾಮಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕಾಮಿ : ಕಾಮಿಯಾಗಿ ನೀಕಾಮಿಯಾದಳು
ನೀಮೆಯಲ್ಲಿದರ್ ನೀಕಾಮಿಯಾದಳು (ಮದಮಾ. ೧೫-೪); ಕಾಮಿಗಳು

ನೀತಾತಗಳು ಅಶ್ವಿತ್ಯರ ಅದಂತು ಕಲ್ಯಾಣವ ಹೊಗಬಹುದಯ್ಯ
(ಮಹಾಭ. ೬. ೧-೧); ಹಂಪ್ರಧರನಂ ನೀತಾತಿಯಂ ಸ್ವಾಮಿಯಂ
. . . ಹೃದ್ರಾಜೀವದೊಳಿಟ್ಟು ನಾಡೆ ನೆನೆದಂ ಮುದ್ರಾಜ
ಮುರ್ವಿಶ್ವರಂ (ಹವ್ಯಾ. ೨-೭). [ಸಂ.]

ನೀತಾತ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪಾತ : ನೀತಾತಮನೆಯಿದ್ದುದನಘಟನೇತನ
ಘನಕಳವಿಮಳಕೇವಳೋಧಂ (ಸರ್ವಾ. ೧೫-೭). [ಸಂ.]

ನೀಶ್ವತಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ೧ : ಪಂಚವಿಂಶತ್ತಿಯಾಳಯದಲ್ಲಿ . . .
ಪಂಗ್ರಹಾವಿನಾಶಾರ್ಥಮುತ್ಪಾದು ಪಾರಿಗ್ರಾಹಿಕೀಕ್ರಿಯೆ ೨೨, ಪ್ಲಾನ
ದರ್ಶನಾದಿಗಲೊಳ್ ನೀಶ್ವತಿಯುಂ ಪಂಚನೆಯುಂ ಮಾಯಾಕ್ರಿಯೆ ೨೩
(ತತ್ವಪ್ರ. ೨೫೭). [ಸಂ.]

ನೀಶ್ವ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು
ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ; ಕರ್ಮರಾಹಿತ್ಯ : ಅಶ್ವ ಪಡುವರ್ಗವ ಕೂಡಿ
ಧನ್ಯವಿಟ್ಟು ಸ್ವವಿಲ್ಲದ ಮರ್ಗಭೇದವ ಕೊಟ್ಟು . . . ಸತ್ತ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವಿತ
ನಾಗಿ ನೀಶ್ವಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಂಗನಾಗಿ ಕರ್ತೃರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕಿಚ್ಚು ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ
ಅದು ಹುಟ್ಟುವಲ್ಲಿ ಆ ಬುಡಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೫-೫೯);
ಪಂಚಭೌತದ ಸಂಚಲನವನು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಲಿಂಗಸಮ್ಮತ
ವಾದನು ಶ್ರೀಯೋಧಮ ನೀಶ್ವಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದನು (ಏವಗೀ. ೧೧೧-೫೪೭).
'ಸತ್ತ್ವ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನೀಶ್ವಿಯಾ]

ನೀಶ್ವೇವಂತ (ನಾ). ಕರ್ಮರಹಿತನಾದವನು; ನಿಷ್ಕರ್ಮ :
ಶ್ರೀವಂತಂಗೆ ಅಂಗ ಭವ ನೀಶ್ವೇವಂತಂಗೆ ಮನ ಭವ ವೇಷವ ಹೊತ್ತು
ಕಿರುಗುವ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಅತಿ ಭವಿ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೫೭-೫೪೭).
[<ಸಂ. ನೀಶ್ವಿಯಾತಾ]

ನೀಶ್ವೋಧಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕೋಧಿ : ಜಲಮವೇನು . . .
ಶ್ವೋಧಿಯ . . . ನೀತಾಮಿ ನೀಶ್ವೋಧಿ ನಿರ್ಲೋಧಿ ನಿರ್ಮೋಹಿ
ನಿರ್ಮದ ನಿರ್ಮತ್ಸರನಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೀವ. ೧೫೫-೪೬೧).
[ಸಂ. ನೀಶ್ವೋಧಿನ್]

ನೀಶ್ವಪಾತ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪತ್ಸಪಾತ. [ಸಂ.]
ನೀಶತಿ (ನಾ). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ತಾನೇ ಒಡೆಯನಾದ
ವನು; ಪರಮೇಶ್ವರ : ನಿರ್ಲೇಪ ನೀಶತಿ ನಿರಂಜನನಾಗಿ ವೇದಂ
ಗಳಾಯುವು ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ನಿಮ್ಮನುಯುವು (ಅವಶಂ. ೧೫೪-೭೦೬);
ಮಾರುಗ ಕ್ರೀಡಗಲೊಳಗೆ ನೀಶತಿಯಾಗಿ ದೇವ ಕ್ರೀಡವಿದ
ಕಾರಣ ಧನ್ಯಭಾವನಳಿದು ಶಿವಾಚಾರ ಜೀವನವಾಗಿ ಲಿಂಗದೊಳು ಬೆರಸ
ಬಲ್ಲದೆ ಯೋಗಿ (ಏವಗೀ. ೪೭-೪೦೭); ಪ್ರತಿ ಇಲ್ಲದ ಅಪ್ರತಿಮ ಪ್ರಸಾದ
ದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪತಿ(ನೀಶತಿ)ಯಾಗಿ ಮಹಾಪ್ರಸಾದಿಯಾದನು ನೋಡಾ(ಸಿದ್ಧೀವ. ೧೭೭-೫೭೪). [ಸಂ.]

ನೀಶತ್ರಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪತ್ರಿ ೨ : ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಆಚಾರ ಮನಕ್ಕೆ ಅಣುವು
ಅಣುವಿಗೆ ಒಂಪು ಕುಣುಹು ಆ ಕುಣುಹು ನೀಶತ್ರಿಯಹನ್ನಕ್ಕೆ ಕೂಲದ
ಮೇಲಣ ಭಟಿ ಜೀತನ ಹೋಹನ್ನಕ್ಕೆ . . . ಬೋಧಿಸಬೇಡ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೫೧-೫೭೦). [ಸಂ.]

ನೀಶವಿವು (ನಾ). ಹಸಿವಾಗದಿರುವುದು : ಭೋಗಮಭೋಗವೆರಡು
ಪಸುವು ನೀಶವೆರಡು ರುಚಿಯರುಚಿಯೆಂಬೆರಡು ಭಾವಿಸಿ ನೋಡೆ
ನರನೀತರಾಗರ್ಗ ಸಮವಾಗಿ ತೋರಿದುದೇ (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೧-೪೯).
[ನಿಶ್ + ಪಸುವು]

ನೀಶಾತ (ನಾ). ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ.
ನೀಶಾತ ಮಾಡು = ನಾಶಮಾಡು : ದೇವತೆಗಳು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ
ಅವರೆಲ್ಲರ ನೀಶಾತ ಮಾಡಿದರು (ತುಳು. ೪೯). [ಸಂ.]

ನೀಶಿಚ್ಛಸಂಘ (ನಾ). [ಜೈನ]ನವಿಲುಗರೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದೆ
ಇದ್ದ ಸಾಧುಗಳ ಒಂದು ಪಂಗಡ; ೧೧ ಈ ಸಂಘವು ಮಧುರಾ
ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಸೇನಮುನಿಯಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೮೯೭ರಲ್ಲಿ
ಸ್ಥಾಪಿತವಾಯಿತು. ಈ ಸಂಘದವರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ
ವೆಂದು ಅನೇಕರು ಅನುಮೋದಿಸಿರುತ್ತಾರೆ : ಈ ಸಂಘದ ಸಾಧು
ಗಳು ಪಿಚ್ಛವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇವರಿಗೆ
ನೀಶಿಚ್ಛಸಂಘದವರೆಂದೂ ಹೆಸರಾಯಿತು (ಜೈನಸ. ೭೩). [ಸಂ.]

ನೀಪ್ರತ್ಯೂಹ (ಗು). = ನಿಷ್ಪತ್ಯೂಹ ೧ : ನೀಪ್ರತ್ಯೂಹವಿತ್ತಾಸ್ತ
(ದಿಂ)ದು ದ್ವಪದಿಂದುತ್ತಮನಾದಂ . . . ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಭೂಪಾಳಂ
(ನಿಶ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೪೦-೧೧; 1200 ?). [ಸಂ.]

ನೀಪ್ರಪಂಚಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪಪಂಚಿ ೧ : ನಿರ್ಭೇದ್ಯ ನೀಪ್ರಪಂಚಿ . . .
ಮಹಿಮಾನಂದಾರ್ಣವ ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಿಶಿವನುಂ (ಭೈರಸೂ. ೧).
[ಸಂ.]

ನೀಪ್ರಪಂಚಿ 'ನೀಪ್ರಪಂಚು' ನೋ.
ನೀಪ್ರಪಂಚು, ನೀಪ್ರಪಂಚಿ (ನಾ). ಲೌಕಿಕಸಂಬಂಧವನ್ನು
ಬಿಟ್ಟವನು; ನಿಷ್ಕಾಮಿ: ಕರಣಂಗಳ ನೋಡಕ್ಕೆ ಈಡಾಗದೆ ಪ್ರಾಣನ
ಪ್ರಪಂಚಿನಲ್ಲಿ ಬೆರಸದೆ ಜೀವನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಹಿಸದೆ ಹಂಸನ ಅತಿ
ಗೊಳಗಾಗದೆ ನೀಪ್ರಪಂಚುಗಳಾಗಿ (ಮದಿಮಾ. ೩೭-೫೧). ನೀಪ್ರಪಂಚಿ:
ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರ್ಮಮಕಾರ ನೀಪ್ರಪಂಚಿ ನಿರ್ಲೇಪಕನಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೀವ. ೪. ೧೫೫-೪೬೧). [<ಸಂ. ನೀಪ್ರಪಂಚ]

ನೀಪ್ರಾದೇಶಿಕ (ನಾ). ದೇಶಾತೀತನಾದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ :
ವಿದೂರಿಯನಾತ್ಮನೆಂದೊಡನಾದಿಯನಂತಂ ನಿರತ್ಯಯಂ ಚಿತ್ತಯಂ
ನೀಪ್ರಾದೇಶಿಕ[ಪಾಶಾಂ. ದೇಶಕ]ನೆಂದಾತನುಪಾದೇಯಂ ಮುಕ್ತಿಮುಕ್ತ
ನುಂ ಪರಮಾತ್ಮಂ (ಯೋಗೀಶ. ೪-೨೭). [ಸಂ.]

ನೀಫಲ (ನಾ). = ನಿಷ್ಫಲ ೨ : ಬದಭಕ್ತರುಗಳೂ ಮೇಲೆ ಬಿಡ್ಡೆ
ನೀಫಲಂ (ಬಸವ. ೨೩-೩೪); ಹಲವು ಕಾಲಂ ತೊಡಗಿಯಾಲದೆ ನೆರೆ
ಯೋಡ್ಡೆ ನಿರವಳಿದು ನೀಫಲವೆನಿಸಿತ್ತಾ (ಬಸವ. ೫೭-೧೫). [ಸಂ.]

ನೀಶಂಕ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಂಕ ೧ : ನೀಶಂಕ : ನಾವು ಯಾವ ಸತ್ಯಮಾರ್ಗ
ವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವೆನೋ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು
(ಜೈನಸ. ೪೭೦). [ಸಂ.]

ನೀಶಂಕತೆ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಂಕತೆ : ನೀಂ ನೀಶಂಕತೆಯನ್ನಿಹು ದೇಹಿಗಳಂ
ಕೊಂದಪೆ ಸರಕದೊಳ್ ನಿವಾರಣೆವಡೆದಯ್ಯ (ಯೋಗೀಶ. ೪-೭೦).
[ಸಂ. ನೀಶಂಕತಾ]

ನೀಶಂಕೆ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಂಕೆ ೧ : ನೀಂ ನೀಶಂಕೆಯನ್ನೀ ದೇವಾ ನೀಶಂಕ
ಜನರಿಗೆ ಶರಣಾಗಿಗಳ್ (ಭದ್ರೋಲು. ೪. ೧-೪೪).
[ಸಂ. ನೀಶಂಕ]

ನೀಶಬ್ಧ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಬ್ಧ : ಭಕ್ತನಿಧಿ ನಿರ್ದೇಹ ದೇಹಿ ವಿರಕ್ತಗತಿ
ನಿರ್ನಾಮಿ ನಾಮಿ ಚಿದಂತಮತಿ ನೀಶಬ್ಧಶಬ್ದ ವಿಭಾವಭಾವಿತನು
(ಬಸವ. ೭-೫); ಪಗಲಿನ ಜಗದ ಸದ್ವಿಳಿದು ಶಿವನಾಯ್ತು ನೀಶಬ್ಧಂ
(ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೧೨೯-೧೨೭). [ಸಂ.]

ನೀಶಮ (ನಾ). ನೆಮ್ಮದಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಆತಂಕ; ಕಳವಳ :
ನೀಶಮನುಂ ಪಂಹರಿಸೀ ನೀಶಾಪ ಪ್ರಸಾದಮಂ ಕರುಣಾತ್ಮ
(ಭದ್ರೋಲು. ೪. ೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನೀಶರಣ (ಗು). ರಕ್ಷಕರಿಲ್ಲದ; ಅನಾಥ : ನೀಂ ನೀಶಂಕೆಯನ್ನೀ
ದೇವಾ ನೀಶರಣ ಜನರಿಗೆ ಶರಣಾಗಿಗಳ್ (ಭದ್ರೋಲು. ೪. ೧-೪೪).
[ಸಂ.]

ನಿಃಶರೀರತ್ವ (ನಾ). ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ನಿಃಶರೀರತ್ವದಿಂದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಾನುಭವರಹಿತರಪ್ಪ ಸಿದ್ಧಗೌ ಮುಕ್ತಿಯೊಳ್ ಸುಖ ವೆಂಕಟ್ಟುಮೆನವೇಡ (ತತ್ವಪ್ರ. ೩೭೪). [ಸಂ.]

ನಿಃಶಸ್ತ್ರ (ಗು). ೧. ಆಯುಧವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಯುಧವಿಲ್ಲದವನು.

ನಿಃಶಸ್ತ್ರಗೊಳಿಸು = ಆಯುಧರಹಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ನಿರಾಯುಧನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು : ಅವರನ್ನು ನಿಃಶಸ್ತ್ರಗೊಳಿಸಿ ಕೈಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಸರಳಗಳನ್ನು ಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು (ಮೇವಿಮ. ೪೮). [ಸಂ.]

ನಿಃಶಾತ್ಯ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಾತ್ಯ : "ನಿಃಶಾತ್ಯಂ [ವಾಕಾಂ. ನಿಶ್ಯಾತ್ಯಂ, ನಿಶ್ಯಾತ್ಯಂ] ಅನವಸ್ಕರಂ - ಈ ೨ ದಿರದುದು?" (ಪಠಾಯು. ೧೨೩-೪೫). [ಸಂ.]

ನಿಃಶೀಲವ್ರತ (ನಾ). [ಪ್ರವ್ರ] ಸತ್ಯಶೀಲವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸದಿರುವಿಕೆ : ಅಲ್ಲಿ ನಿಃಶೀಲವ್ರತಮನುಷ್ಯತಿಯಾಗ್ಗೆ ಪಂಗತ್ ಹಾನಾನು ಮೋದನದಿಂದ ಸರಸ್ವದಿವೋಧವಿರಹಿತಪಂಚೇಂದ್ರಿಯತಿಯಾಗ್ಗೆ ತಿಳಿತಿಳಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೫೪). 'ಶೀಲವ್ರತ' ಪರಾ. [ಸಂ. ?]

ನಿಃಶೂನ್ಯ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯೂನ್ಯ : ಅಪ್ಪದಳಕಮಲದ ಮೇಲಿತ್ತು ನಿಶೂನ್ಯನ ಮರ್ಮವನೆಯಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗವೆಂಬರು (ಅನವಂ. ೩೩-೧೪೨). [ಸಂ.]

ನಿಃಶೇಷ (ನಾ). = ನಿಶೈಷ ೨ : ನಿಃಶೇಷಂ [ವಾಕಾಂ. ನಿಶೈಷಂ] ನ್ಯಕ್ಷ ಮೆನುಬಾಯದಿಹುದಕ್ಕೆ ಸಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಃಶೋಭ್ಯ (ನಾ). ತೊಳೆದು ಶುಚಿ ಮಾಡಿದುದು; ಶುಚಿಯಾದುದು. [ಸಂ.]

ನಿಃಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). = ನಿಶ್ರೇಣಿ : "ಅಧಿರೋಹಿಣೀ ನಿಶ್ರೇಣಿ [ವಾಕಾಂ. ನಿಶ್ರೇಣಿ] ಯನರೇಣಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೯-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿಃಶ್ರೇಯಸ (ನಾ). = ನಿಶ್ರೇಯಸ : "ನಿಶ್ರೇಯಸ [ವಾಕಾಂ. ನಿಶ್ರೇಯಸಂ] ಮಹಾನಂದವೆನಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪-೨೩); ಅಭ್ಯುದಯನಿಃಶ್ರೇಯಸಾರ್ಥಕ್ರಿಯಾವಿನಾಶಪ್ರಯೋಗಮನೆಯಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೭೧); ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಫಲವು ನಿಃಶ್ರೇಯಸವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಃಶ್ವಾಸ (ನಾ). = ನಿಶ್ವಾಸ ೧ : ಉಶ್ವಾಸಮುಮುಷಿ ನಿಶ್ವಾಸ ಸೂಕ್ತಕಂ ನಿಶ್ವಾಸಮುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಃಷಮ (ನಾ). ೧. ಅಕಾಲ; ಅನೇಕ. ೨. ಸಮವಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ನಿಃಸಂಕ್ಷ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಂಕ್ಷ ೨ : ಪ್ರಜ್ಞೆ ನಿರ್ದಿಸಿದರೆ ನಿಃಸಂಕ್ಷಾದನಗೆ ಕಣಸಾದುದು (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೪೪-೪೫೦). [ಸಂ.]

ನಿಃಸಂಪರ್ಕ (ಗು). ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ : ಭೂಪತಿಯು ಚಾರುನನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಅನಾಸಕ್ತಭಾವದಿಂದ ನಿಃಸಂಪರ್ಕ ಮನುಷ್ಯನ ಹಾಗಿ ಮೂರ ಮೂರದಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಇವ್ಯು. ೨೯೩). [ಸಂ.]

ನಿಃಸತ್ಯ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸತ್ಯ ೩ : ಮಿಥುನ . . . ಚಪಟಾಗಿದ್ದು ಹಾಂಗೂ ಪೂಳು ಮತ್ತು ನಿಃಸತ್ಯ ಇಂಥಾದಿರಬಾರದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೫೦). [ಸಂ.]

ನಿಃಸರಣಿ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸರಣಿ ೨ : "ಮುಖಂ, ನಿಃಸರಣಂ - ಈ ೨ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು ಮುಂಕು" (ಪಠಾಯು. ೪೪-೧೩೪). [ಸಂ.]

ನಿಃಸದ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸದ ೨ : ಈ ವಕ್ರ ಚಕ್ರದ ಜೊತೆಗೆ ನಿಃಸದನೆಂಕ ವಿಶೇಷ ತಿರುಗುವೇ ಯಾ ಕಲ್ಪ ಪವ ಸಂಕಲ್ಪ ಪೂರ್ವ ಈ ಹೃದಯ ದುಡಿಸಿದೆ ಸ್ವಲ್ಪವೇ (ಅರಳು. ೧೯೩-೫). [ಸಂ.]

ನಿಃಸಾರ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಾರ ೨ : ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ದಿವಸ ಇಟ್ಟ ಹಾಗೆ ಅದರೊಳಗಿನ ರಸವು ಒಣಗುತ್ತ ಹೋಗಿ ನಿಃಸಾರ ವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೩೫). [ಸಂ.]

ನಿಃಸೀಮೆ (ನಾ). ೧ = ನಿಸ್ಸೀಮೆ. ೨. ನಿಸ್ಸೀಮೆವಾದವಳು; ಮೇರೆ ಇಲ್ಲದವಳು; ಸೀಮಾತೀತಳು : ಕಾಮಿಯಾಗಿ ನಿಃಕಾಮಿಯಾದಳು ಸೀಮೆಯಿಲ್ಲದ್ದರ ನಿಃಸೀಮೆಯಾದಳು (ಮದಿಮಾ. ೧೫-೧೮). [ಸಂ. ನಿಃಸೀಮಾ]

ನಿಃಸ್ಥಲ (ನಾ). = ನಿಸ್ಥಲ : ಲಿಂಗಸುಖ . . . ಪರಮಸುಖ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸುಸ್ಥಪ್ಪವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಂಗಸ್ಥಲದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ, ಲಿಂಗಸ್ಥಲದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ 'ನಿಶ್ಚಲವೇ ಆನುಭಾವ' ಎಂಬ ಸ್ಥಲಕುಲವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ನಿಃಸ್ಥಲದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೮ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಸಂ.]

ನಿಃಸ್ವಾರ್ಥ (ನಾ). = ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ೨ : ನಿಃಸ್ವಾರ್ಥವಾದ ಬಯಲಿಗಿಂದ ಪರಕು ಕಷ್ಟೇನೊಳವೆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ? (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೦೮-೨೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಃಕಟಿ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ; ಸಮೀಪದ : ನಿಃಕಟಿ ಭೂಮಿಯನಳಂಕರಿಸಿ ಇಳಿಜಳಿಸುವುದೆನಲು ಪಸೆಯೊಳ್ಳುಕ್ಕುರ್ಮ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೧೦೧); ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಿರ್ಮರುಂ ಬಲ್ಲುಗುಡದಿಂದ ಮುಂಕೆ ಮುಂಕೆ ಮುಪ್ಪುಮೂಳಪರ್ವತ ನಿಃಕಟಿಪ್ರಾಂತದೊಳ್ ಬರೆವರೆ (ಅದ್ವೈತ. ೩೫-೧೨). (ನಾ). ೨. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ : "ಸಮೀಪ ಸಮೀಪ ಪಥಾಪತಂತಿಕಂ ನಿಃಕಟಂ" (ಮುಕ್ತಿಕೋ. ೧೦೯-೩೮); ತವಾಕ್ರಮ ಮನೆಯಿಂದನಂತರಂ ನಿಃಕಟಮಂ ಸಾರ್ಥನ್ಯಂ ನಿನ್ಯಂತೆ ಮಾಡಂಬುಮಂ (ನೇಮಿಪ. ೩-೯೩೪); ಮಗುವಿನ ಬಾಳಿಗೂ ತಾಯಿಯ ಬಾಳಿಗೂ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಅತಿ ನಿಃಕಟವಾದ ಸಂಬಂಧವಿದೆ (ರಾಮಾನ. ೪೮); ತುಳು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದ ಸಂಬಂಧ ಅತ್ಯಂತ ನಿಃಕಟವಾದುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಪ್ರಾವಿ. ೧೪೨). ೩. ಹತ್ತಿರದ ಸ್ಥಳ; - ಪ್ರದೇಶ : ಅನ್ನೆಗಂ ಹಿಂತೆ ಕಂಡೆಯದೆಡೆಗಳನೆಂತೆ ದೂರಮಂ ನಿಃಕಟಮಂ, ಮೇಣಂತೆ ಪೂವೆಡೆಗಳಂ ಮತ್ತೆ ಪಶ್ಚಿಮದೊಳಂ ಪುಡುಕಿದರ್ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೨೫೩-೩೫೧). [ಸಂ.]

ನಿಃಕಟಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರವಾಗು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅವರ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹ ನಿಃಕಟಿಗೊಂಡ ಬಗೆಯನ್ನವನು ನೆನೆದು ಸುಖಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೨೧). [ನಿಃಕಟಿ + ಕೊಳ್ಳು. (< ಕೊಳ್ಳು.)]

ನಿಃಕಟಿಪರಿಚಯ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಪರಿಚಯ; ಆಪ್ತತೆ : ಹೀವನದ ಮರಂತ, ಸಾಂಕೇತಿಕತೆ, ವಿನೋದಪೂರ್ವಕ - ಹೀಗೆ ಮೂರು ಮುಖಗಳ ನಿಃಕಟಿಪರಿಚಯವನ್ನು ಲೇಖಕರು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಅಬೋಲೀ. ೯, ಸಂವಾದಕರ ಮಾತು). [ನಿಃಕಟಿ + ಪರಿಚಯ]

ನಿಃಕಟಿವರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿರವಾದುದು; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವುದು : ನಿಮ್ಮ ಗಾಳಿನಿಃಕಟಿವರ್ತಿಗಳಪ್ಪ ಮಹಾದ್ರೋಹಾಮುಖಿಗಳುಮಂ . . . ಫೋಡಾ ಕಾಕರಸಂಗ್ರಹಾಕರ ಗೋಪ್ರಜಂಗಳುಮನವಸಾರ್ಥಕ ಹೀಗೊಳ್ಳು ಏಟ್ಟಿ ಬೆಸೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು ಫೋಗಿಪನೋಗಂಗಳುಮನುಂಕು ಮಾಡಿ (ಅದ್ವೈತ. ೪-೩೩೪). ೨. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವವನು; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವನು : ಒಂದು ದಿವಸ [ನು] ಶಿಶಿರಕಿರಣಸರಜಲನಿಧಿಪತಿ ನಿಃಕಟಿ ವರ್ತಿಯಾದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೧೪). ೩. ಹತ್ತಿರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆಪ್ತವ್ಯಕ್ತಿ : ಮಹಾತ್ಮರ ನಿಃಕಟಿವರ್ತಿಯಾದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಲೋಬಿಸಿದವರು (ಪ್ರಬಂಧ. ೯೧). [ಸಂ. ನಿಃಕಟಿವರ್ತಿ]

ನಿಃಕಟಿವರ್ತಿತ (ಗು). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ : ಸೌಮಿತ್ರ ವಿಲಯಕಾಲ ಮಹಾಮೇಘಸ್ಯಂಧನಿಃಕಟಿವರ್ತಿತದ್ದುಮಾಡು ಮುನಿವೆನೆ ಪಂಕಾಂಕು

ಸ್ತೋಮಂ ಪೂಕಮುಕ್ತೆ ಚಿಟ್ಟಿ ವೆಟ್ಟಿನೆ ನು ದಿವಂ (ಪಂಚಮಾ. ೬-೧೪೦).

[ಸಂ.]

ನಿಕಟಸಂಪರ್ಕ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಸಂಪರ್ಕ ; ಹೆಚ್ಚು ಗಾಢವಾದ ಸ್ನೇಹ : ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡರನ ಮರಣಾನಂತರ ಸೆಲ್ಯೂಸಸ್‌ನಿಕಟಾರ್ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತ ಮೌರ್ಯನೊಡನೆ ನಿಕಟಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆದ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೧೩ ಪ್ರವೇಶ). [ನಿಕಟ + ಸಂಪರ್ಕ]

ನಿಕಟಸಂಬಂಧ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧ, —ನಂಟು : ಇನ ಹೇವನಕ್ಕೂ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ನಿಕಟಸಂಬಂಧವಿದೆ (ಕಸ್ತೂ. ೨೦೬) ; ಅವರಿಂದ ನಾನೆಷ್ಟೋ ದೂರದೂರವಾಗಿ ಹೋದಂತೆ ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರವಾಗಿ ಅವುಗಳ ನಿಕಟಸಂಬಂಧವು ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕೆಟ್ಟಿತೊಡಗಿದ್ದಿತು (ಹೇಮಂ. ೨೯೯). [ನಿಕಟ + ಸಂಬಂಧ]

ನಿಕಟಸ್ಥ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವನು ; ನಿಕಟವರ್ತಿ : ಅನಿಬಂಧಿ ಹಂ ನಿಶ್ಚಿತೋಮುಖನನಿಸಿ ಭೋಜನ ಮಂಡಲದ ಸಡುವನಿಬಂಧಮುಖನನಿಸಿ ತನ್ನ ಕಟಸ್ಥನೆಂದನಿಸಿ . . . ಉಣ್ಣುತಿರ್ಪನಿಬರ ಮಧ್ಯದಲಿ ನೆಲೆದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೩-೯). [ಸಂ.]

ನಿಕಟಾರ್ಥಕ (ನಾ). ಸಮೀಪದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಳ್ಳುದು : ನಾದರೂಪಗಳ ಮಾತಂತಿರಲಿ ; ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಅಥವಾ ನಿಕಟಾರ್ಥಕವಾದ ಪದಗಳೂ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿತ್ಯ. X, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಸಂ.]

ನಿಕಟೋದ್ದೇಶ (ನಾ). ಹತ್ತಿರದ ಪ್ರದೇಶ ; ಸಮೀಪದ ಸ್ಥಳ : ಈ ಚಂಪಾನಗರ ನಿಕಟೋದ್ದೇಶದೊಳಗೆ ಶ್ವೇತಪುರಮೆಂಬ ಪುರಮುಂಟು (ಸುಕುಮಾರ. ೭-೨೯೪). [ನಿಕಟ + ಉದ್ದೇಶ]

ನಿಕಟೈ (ನಾ). = ನಿಕಟ ೨ : ನಿಕಟೈಯಲಿಯದ್ದು ಪರಿಪರಿಯಿಂದಲಿ ಒಲಿಸಿ ಮಾಧವನಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪಡೆದು ಸುಖಿಸಿದರು (ವಿರಹೀ. ೧೪).

[<ಸಂ. ನಿಕಟ]

ನಿಕರ, (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : “ನಿಕರುಂಬಂ ನಿವಹಂ . . . ನಿಕರಂ ಸಂಹತಿ ಸಂಜಯಂ . . . ಪ್ರಾತಮೇಕಾರ್ಥಕಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೦೨-೨೬) ; “ನಿಕರಂ ನಿಕಾಯಂ . . . ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮುಕ್ತಂ” (ಮಂಗಳಾ. ೧೨೬-೧) ; ಅಂತಮನವನಿಕರಂ ಕದ್ಯಾಂತ ವನವನಿಕರವೊಂದು ಕೋಟಿಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತೆ (ಗದಾಯು. ೧-೧೫) ; ತಿರಿಕರನಿಕರದಂತೆ ಕುಮುದಪ್ರಕಾಶಕರರುಂ . . . ಸಾರ್ವಭೌಮೋಪ ಹೇವಿಗಳಂತೆ ವಿಷಯಾಸಕ್ತರುಮೆನಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೫೪) ; ನಾನಾ ವಿಲಾಸಿನೀನಿಕರದಿಂದಿದಿಗೊಳಲು ಪುರಮಂ ಪೂಕು (ಸಂಚರ. ೪-೭೨). ೨. ರಾಶಿ ; ಗುಪ್ತೆ ; ಒಟ್ಟು. ೩. ಕಟ್ಟು ; ಹಿಂಡಿ. ೪. ತಿರುಳು ; ಸಾರ. ೫. ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪಾರಿತೋಷಕ ; ಗೌರವದ ಕಾಣಿಕೆ. ೬. ನಿಧಿ. ೭. (?) : ನಿಕರಂ ತೆಂಕಣಗಾಳಿ ನಾಗಂಕನಾಗಲ್ ದರ್ಶಕಂ ಪೀತಮದಾಳನಾಗಲ್ ಮಧುಮಾಸಮೊಲ್ಲು ನಿಟಿನಾಗಲ್ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯನಾಯಕನಾದಂ ತಕದೃಷ್ಟದಕ್ಷಿಣಗುಣಂ ಪುಂಗಾರಕಾರಾಗ್ಯಹಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೫೪).

ನಿಕರಕೆ ಗಂಡ = ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನಿಕರಕೆ ಗಣ್ಣು ವೈರಿಬಳಮುಲ್ಲಂ ಗಡಿಯಕ್ಕುಮುಲ್ಲಂ ಮೂರೊಣ್ಣ ನನ್ನನಂ ಬಾಯಾದ್ಯಬನ್ಧನಂ (ಎಕ. III(R), ಹಗ್ಗದ. ೧೧೪-೪ ; 1087). [ಸಂ.]

ನಿಕರೈ, ನಿಬರ, ನಿಗರೈ, ನಿರಕು, ನಿರಕ್ಕು, ನಿರುಕು (ಗು). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ; ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾದ ; ಖಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಘಟ್ಟ, — ಸ್ಥಿತಿ ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆ ;

ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ; ನಿರ್ಣಯ : ಅವನಿಗೂ ಅರಸನಿಗೂ ನಿಕರದ ಪಾಗ್ಯಾದ ಗಳಾದವು (ಇಂಗ್ಲೆಂಡ. ೩೬) ; ಅವರಿಗೆ ಅದಿಲ್ಲ ನಿಕರವಾಗಿ ಗೊತ್ತು (ನನ್ನಜೊ. ೬೯) ; ಕೊನೆಗೊಮ್ಮೆ ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ಮಾತು ನಿಕರಕ್ಕೆ ಬಂತು (ಸ್ತೋ. ೪) ; ಸಮ್ಮತಂಗ್ರಾಮವು ಇನ್ನೊಂದು ನಿಕರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿರುವಾಗ . . . ಉಗ್ರವಾದ ಅಸ್ತವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲೇಬೇಕು (ಕರವೀ. ೪೪). **ನಿಖರ :** ೨. ನಿಖರವಾದ ಉತ್ತರ ನೀಡುವ ಅಸಕ್ತಿಯಿಂದ ವಕೀಲ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಮೌನವಾಗಿದ್ದನು (ಕನಕ. ೨೪೫) ; ಭೂಮಿಯ ನಯಸ್ಸನ್ನು ನಿಖರವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲು ಮಾರ್ಗವೊಂದನ್ನು ಭೂಗರ್ಭಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಕಂಡುಹಿಡಿದುದು ೧೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ (ಭೂಮುಟ್ಟು. ೯೭) ; ನ್ಯಾಯವಾದ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯಲಿ, ನಿಖರವಾದ ಬೆಲೆ ಇರಲಿ (ಕೊನೇ. ೫೪). **ನಿಗರೈ :** ೨. ಬಗೆಯ ದಾವವು ವೇದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿಗರದಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಲ್ಲದೆ ಬೆದಗುಗೊಳಿಸಿದ ಬೇಗ ಹೇಳನೆ (ಉತ್ತರಾ. ೩೪-೯೫). **ನಿರಕು :** ೨. ಕುಕ್ಕರಿಸಿ ಅದಿಗೆ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಇಷ್ಟ ಅಂತ ನಿರಕು ಅಯ್ಯು (ಬಾಳಕೊ. ೪೬). ೩. “ಸತ್ಯ ; ನ್ಯಾಯ” (ಬಾಣಕೋ. ೧೧). **ನಿರಕ್ಕು :** ೨. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಿದ್ದರು, ಅವರ ಕೃತಿಗಳಾವುವು ಎಂಬ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ನಿರಕ್ಕಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಗಣಿತ. ೧೬). **ನಿರುಕು :** ೨. ಕೆಲವು ನಿರುಕಾದ, ಆಡುವ ಮಾತಿನ ಮುಟ್ಟುವನ್ನು ಅಪ್ಪೇನೂ ಮೀರಿ ಬಿರದೆ, ವಾಕ್ಯರಚನೆ (ಕಲಸಾ. ೩೯) ; ಸುಮ್ಮನೆ ‘ಕರು’ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ‘ಎಳೆಯ ಕರು’ ಎಂದರೆ ಕರುವಿನ ವಿಷಯ ಇನ್ನೂ ನಿರುಕಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೦).

[<ಮರಾ. ನಿಕರ, ನಿಕರೂ]

ನಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಮನ ಬೆದರಾ ಭ್ರಾಂತಿಯ ಸದಮದ ದೊಳು ಸಿಲುಕಿ ನಿಜವೆ ನಿಕರಿಸುವಾ ಉನ್ನದಗತಿಯ ಬಿಸುಟು (ಪದಕಂ. ೬೯).

[<ನಿಕರಿಸು]

ನಿಕರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ ; ತುಂಡರಿಸುವಿಕೆ : “ಧೇವನಂ ನಿಕರ್ತನ ನಾಮಂ” (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೪-೨೧) ; ಸುಕದ ಕಣೆಯನಿಸಿ ಮಾಪುಟ್ಟುಕೋಟಿ ಪರಮಾಯುನಾಥಿ ನಾಮಮುಮಾಯು ಧಾಳಿನಿಕರ ನಾಥಿನಾಳಪ್ರಕರನಿಕರ್ತನಮನಿಯೆ ಪೇಟ್ಟು ಬಿಡುಬಿಡು (ಅದಿಪ. ೬-೬೬) ; ಆತನ ಕಾಲದೊಳು ಶಿಶುಗಳ್ಗೆ ನಾಥಿನಿಕರ್ತನಮಾದೊಡೆ (ಬಾವಂ. ೧೧). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಡೆದುಹಾಕುವಿಕೆ ; ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಅತಿರೇಕ ; ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ : (೪). ೨. “ನೀಚ ತನ” (ಗಂಗಾಮ. ೧೪೨). [?/ಮರಾ. ನಿಕರ್ಷ, ನಿಕರ್ಶ]

ನಿಕರ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟಣದ ಒಳಗಿನ ಅಥವಾ ಸಮೀಪದ ಬಯಲುಪ್ರದೇಶ, —ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ : “ಸನ್ನಿವೇಶ, ನಿಕರ್ಷಣಂ-೨ ಪಟ್ಟಣದ ಸುತ್ತಲೂ ಪುರಜನ ಸಂಚಾರಾದಿಗಳಾಗಿ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಬೈಲು, ಊರು ಹೊರಗಣ ಮುಂಗಳ, ಬಿಳಿಬೈಲು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೫). ೨. ಮನೆಯ ಅಂಗಳ. ೩. ನೆರೆಹೊರೆ ; ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಮನೆ ಯವರು. ೪. ಎಳೆಯುವುದು ; ಜಗ್ಗುವುದು. [ಸಂ.]

ನಿಕಶೋಷಕ (ನಾ). ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಲ್ಲು ; ಒರೆಗಲ್ಲು : ನಿಶ್ಯಂಕರಾಹಂ ಸುಭಟಿಕನಕ ನಿಕಶೋಷಕಂ ಪರಶಾಗತವಪ್ರಾಕಾರಂ (ಸಾಂಖ್ಯ. XV, ೯-೧೧ ; 1125). [<ಸಂ. ನಿಕಶೋಷಕ]

ನಿಕಷ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಒರೆಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಲ್ಲು ; ಒರೆಗಲ್ಲು : “ಶಾಖಾ, ನಿಕಷ, ಕಷ - ೩ ಒರೆಗಲ್ಲ ಪೆಸರು, ಸಾಣೆಯು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೬) ; ಸಂಗರನಿಕಷದೊಳೆಮ್ಮಂದಮಂ ನೀರಿ

ಕಾಪ್ಪೆ (ಅದಿ. ೧೪-೪೨) ; ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಕಪ್ಪುನೆ
ನಿಕಷದಲ್ಲಿ ತೊಳಗುತ್ತಿರುವ ಚನ್ನದ ಒರೆಯಂತಿರಬೇಕು (ಅಂನಾಸಾ. ೧೪).
೨. ಒರೆ ; ಪರಿಶ್ಲೇ : ಅವಂದಿರ ಕಲ್ಪವಿನ್ನು ವಿರ್ಭವು ಗುಣದೋಷಮಂ
ನಿಕಷವಿಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡೆ (ಗದಾಯು. ೧-೪೭) ; ಕಂ - ನಾಡು
ಇಂಥ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಹೆಸರುಗಳ ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಕೆಲ
ವೊಂದು ತಾತ್ವಿಕ ನಿಕಷವು ಅವಶ್ಯವಿರುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೫೨೪) ;
ಮೂಕಶೋಕರಸದ ನಿಕಷ ಸಮ್ಮ ಪ್ರಯುಕ್ತಿದ್ದಿಗೆ (ಭಾರಂಗ. ೩೧-೧೫).
೩. ಒರೆಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿನ ಬಂಗಾರದ ಗೆರೆ. [ಸಂ.]

ನಿಕಷಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಒರೆಯಿಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನು. ೨. (ಆಲಂ)
ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವವನು : ಭಾಷಾಸಂಸ್ಕರಣಪ್ರಮಾಣ
ಮುಖ್ಯೇಪರ್ ಜನೇಂದ್ರಾಗಮಾಶೇಷಜ್ಞಾ ನಿಕಷಜ್ಞರವ್ಯು ದುಚಿತಂ
ವಿದ್ಯತ್ಯಭಾಮಧ್ಯದೋ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೭). [ಸಂ.]

ನಿಕಷಣಿ (ನಾ). ಉಜ್ಜುವುದು ; ತಿಕ್ಕುವುದು ; ಘರ್ಷಣೆ :
ಶ್ರೀವಿಜಯಾರ್ಥಾಡಳಿಮಣಿರಾವಳಿ ಮಣಿಮಕುಟಿ ನುಕಂಶಾನಿಕಷಣಿ
ಲೇಖಾವಿಳಿತಪದಕವುಕನಿವಾಂವ್ಯಯಶಂ ಸರಸ್ವತೀಮಣಿಹಾರಿ
(ಅದಿ. ೨-೧). [ಸಂ.]

ನಿಕಷದ್ವಪದ (ನಾ). = ನಿಕಷ ೧ : ಪಾಷಾಣದ್ವಯರಪ್ಪೊಡೆ
ದೂಸಿ ಮತ್ಯಾವ್ಯಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುಗೆ ಗುಣಾನ್ವೇಷಿಗಳಪ್ಪೊಡೆ ಕನಕ
ನಿಕಾಶದೋಳೆಂ ನಿಕಷದ್ವಪದಮಹಿಸದರೋಳರೆ (ಲೀಲಾಪ. ೧-೭೯).
[ಸಂ. ನಿಕಷದ್ವಪದ]

ನಿಕಷ (ಗು). ೧. ಹತ್ತಿರದ ; ಸಮೀಪದ. (ನಾ). ೨. ರಕ್ಕಸರ
ತಾಯಿ : "ರಾಕ್ಷಸರ ತಾಯಿ ನಿಕಷಾ" (ಪಲಾಯು. ೨೦-೧೧೯) ;
"ರಕ್ಕಸರ ವೃಂದಮಂ ಪಡೆದಾಕೆ ನಿಕಷಿ (ಪಾಶಾಂ. ಸೈಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ.
೭-೨೪). [ಸಂ. ನಿಕಷಾ]

ನಿಕಷೋಪಲಿ (ನಾ). = ನಿಕಷ ೧ : ಆಕಾಶಂ ನಿಕಷೋಪಲಂ ತನಗಿನಲ್
... ನಾನಾಪತಾಕಾಧ್ಯಜವ್ಯಾಕೀರ್ಣಂ ಸುರಶೈಲಮಂ ನೆನೆಯಿಸಲ್
ಪೋಲ್ತತ್ತಯೋಧ್ಯಾಪುರಂ (ಕರ್ಣಂ. ೩೨೯). [ನಿಕಷ + ಉಪಲ]

ನಿಕಷ (ನಾ). ಒರೆಗೆಲ್ಲು : ಸಕಲೇಶಮಾದರಸು ಭಕ್ತುತ ಮಾದಯ್ಯ
ನಿಗೆ ನಿಕಟಿ ಗುರು ಲಿಂಗ ಜಂಗಮನು ಕಾಯಕದ ನಿಕಸಮಂಟಪಕೆ
ಮೂಗುತಿಯು (ಕನ್ನ. ೨೮೦). [ಸಂ.]

ನಿಕಷಿ (ನಾ). = ನಿಕಷ ೨ : "ರಕ್ಕಸರ ವೃಂದಮಂ ಪಡೆದಾಕೆ ನಿಕಷಿ
[ಪಾಶಾಂ. ಸೈಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೭-೨೪). [<ಸಂ. ನಿಕಷಾ]

ನಿಕಷಿ (ನಾ). ಒರೆಗೆಲ್ಲು : "ನಿಕಷಿ-೧. ನಿಕಷಾ. ೨. ನಿಕಷ-
ಒರೆಗೆಲ್ಲು" (ತದ್ಯಕೋ. ೨೧). [ಸಂ. ನಿಕಷ]

ನಿಕಾ, ನಿಕಾವು, ನಿಖಾ (ನಾ). (ಮುಸ್ಲಿಮರ ಪದ್ಧತಿಯ ಮೇರೆಗೆ
ನಡೆಯುವ) ಮದುವೆ, -ವಿವಾಹ : ಸನ್ನನ್ನು ಅದೇ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ
ಮುಸ್ಲಿಮನೊಬ್ಬನಿಗೆ ನಿಕಾ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದು (ಜೋಳಭ. ೨೭) ;
ಗುಲಾಮನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ನಿಕಾ ಮಾಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ದಾಲಖ. ೧೭೩) ;
ಹಾಗಾದರೆ ಸನ್ನನ್ನು ಯಾವಾಗ ನಿಕಾ (ಮದುವೆ) ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿರಿ
(ಕೋಟನಾ. ೩೫). ನಿಕಾವು : (೨). ನಿಖಾ : ಆಕಿ ಸಮ್ಮ ಜಾತಿಯ
ವನ್ನ ನಿಖಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ ಆಕಿ ಜೊಟ್ಟಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಮಕ್ಕಳು
ನೀವು ಮುಟ್ಟಿರಿ (ಎಳಕ. ೧೯) ; ವಿನೇನೋ ಹೇಳಿ ನಿಖಾ ಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಉಡುಗೊ. ೮೮).

[←ಮರಾ. ನಿಕಾ ; ಆರ. ಹಿಂ. ನಿಕಾಹ್]

ನಿಕಾಚನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆ ;
೧೧ ಉದೀರಣಾ, ಸಂಕ್ರಮಣ, ಉತ್ಕರ್ಷಣ, ಅಪಕರ್ಷಣಗಳೆಂಬ

ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡದಿರುವಿಕೆ : ಈ ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃದ್ಧಿ
ಬಂಧ (ಅತ್ಯನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದು) . . . ನಿಕಾಚನ (ಉದೀರಣಾ ಸಂಕ್ರಮಣ,
ಉತ್ಕರ್ಷಣ, ಅಪಕರ್ಷಣ ಆಗಿರುವುದು) ಈ ಹತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ
ಇರುತ್ತನೆಂದು ನೇಮಿಚಂದ್ರಸಿದ್ಧಾಂತಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು 'ಗೊಮ್ಮಟ
ಸಾರ'ದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವರು (ಜೈನಸ. ೩೭೯). [ಸಂ.]

ನಿಕಾಮ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ; ಬಹಳವಾದ ; ವಿಪುಲವಾದ ;
ಅತಿಶಯವಾದ : "ನಿಕಾಮವೆನೆ ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ" (ವಸು. ಕೋ.
೧೦೫-೪೨) ; ಅತಿಮೃದುಕೋರಕದಿಂ ಬುಯಂ ಮಂಜರಿ ನಿಕಾಮ
ಕೋವಕುಲಾಸದಿಂ ಪುಟ್ಟುವವೋಲ್ (ಕಾಂತ್ರಿ. ೫-೧೭) ; ನಿಸ್ಸೀಮ
ನಿಕಾಮಬಾಹುಸಾಹಸಾಡಂಬರಪ್ರಳಂಬನಿಂಬ ಪ್ರಳಂಬನುಮಂ (ಜಗದಿ.
೩-೨೨ ಸ). ೨. ಇಚ್ಛೆ ಸುವ ; ಬಯಸುವ. (ನಾ). ೩. ಯಥೇಷ್ಟ
ವಾದುದು ; ಬಹಳವಾದುದು : "ಕಾನಂ, ಪ್ರಕಾಮಂ,
ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ, ನಿಕಾಮಂ, ಇಷ್ಟಂ, ಯಥೇಷ್ಟಿತಂ-ಈ ೬ ಯಥೇಷ್ಟ
ವಾದುದರ ಹೆಸರುಗಳು. ಬೇಕಾದಷ್ಟು, ಬಹಳವಾದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.
೨೯೧). ೪. ಇಚ್ಛೆ ; ಬಯಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿಕಾಮಂ (ಅ). ೧. ಯಥೇಚ್ಛ ವಾಗಿ ; ವಿಪುಲವಾಗಿ ; ಅತಿಶಯ
ವಾಗಿ : ಕುಚಂ ಬೆಳ್ಳುವೆತ್ತುದು ರೋಮಾವಳಿ ರಾಜಕಂ ನಡು
ನಿಕಾಮಂ ಪೀವರಶೋಣಿ ಸಂಪದ್ಗಿಂ ತೀವಿದಿದೀ ಕುಮಾರಿಗೆ
ವಿಕಾಸಾಳಂಬನಂ ಯವ್ವನಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೩-೪೩) ; ಮುಕುರದೊಳಾ
ಪ್ರತಿಂಬಂ ನಿಕಾಮಮನಿವಂತೆ ತದ್ವಜೋವಿಸ್ತರದೊಳ್ ಸಕಲಜಗಂ
ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಜಂದ್ರ. ೨-೪೫). ೨. ಸಾರಷ್ಟು ; ತೃಪ್ತಿ
ಯಾಗುವಷ್ಟು. [ಸಂ.]

ನಿಕಾಮಕೋಮಳಿ (ನಾ). ತುಂಬ ಕೋಮಲವಾದವಳು ;
ಸುಕುಮಾರಿ : ಬುಲ್ಬುಡಿ ಜೋಲ್ತು ನೇಲಿ ಸಂಚರದಳಕಾಳಿಗಲ್
ವಿಳಿದೊ ನರ್ತನೆ ನರ್ತಕಿವೋಲ್ ನಿಕಾಮಕೋಮಳಿ ಪರಿತಂದು . . .
ಕುಮಾರನನಂದು ನೋಡಿದೊ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೧೧).

[ನಿಕಾಮ + ಕೋಮಳಿ (= ಕೋಮರೆ)]

ನಿಕಾಮಿ (ನಾ). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ :
ಸುರೇಶ-ಶತೂರ ಸಮಸ್ತಿ ಬಗೆಹರಿದರೆ, ಅವನು ತೀರಾ ನಿಸತ್ವನಾಗಿ
ನಿಕಾಮಿಯಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ (ದೀಪಕ. II, ೩೭೧).

[←ಮರಾ. ನಿಕಾಮಿ ; ಹಿಂ. ನಿಕಾಮ್, ನಿಕಮ್ನಾ]

ನಿಕಾಮಿನಿ (ನಾ). ಬಹಳವಾಗಿ ಆಸೆ ಪಡುವವಳು ; ಆತ್ಮಾನೇಷ್ಠೆ
ಯುಳ್ಳವಳು : ಭಾಮಿನಿಯೆಸೆದೊ ಸೌಂದರಚಿತ್ತಸುರಕಾಮಿನಿ ಬಿಸಿರಿ
ಯೆಸೆದೊಳಭಿನವಗೋವಿನಿ ಸತತಂ ಭೋಗಾನುಭವನಿಕಾಮಿನಿ
(ಉದ್ಯೋ. ೨-೫೪). [ಸಂ. ನಿಕಾಮಿನೀ]

ನಿಕಾಯ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ ; ಸಮುದಾಯ :
"ನಿಕರುಂಬಂ ನಿವಹಂ . . . ನಿಕಾಯಂ ಚಿಯಂ ನಿಕರಂ ಸಂಹತಿ . . .
ಸಮೂಹಂ ಪ್ರಾತಮೇಕಾರ್ಥಕಂ" (ವಸು. ಕೋ. ೧೦೨-೨೭) ; "ನಿಕರಂ
ನಿಕಾಯಂ . . . ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೭-೧) ;
ಆದರದಿಂ ದೇವನಿಕಾಯದೊಳ್ ನೆರೆವುದೊಂದುತ್ಪಾದಮುಂ (ಸಂಪದಾ.
೧೦-೪೩) ; ಪರಿಚಾರಿಕಾನಿಕಾಯಂ ಬೆರಸು . . . ಕುಟ್ಟಿಯೆಂಬ ಸೈರಂಧ್ರಿ
ನಡೆತರೆ (ಜಗದಿ. ೩-೧೪ ಸ) ; ನೆರೆದು ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಮಹಾರಥ ನಿಕಾಯದಿಂ
(ಸಂಬರ. ೧೧-೧೪೫) ; ಪುತ್ರನಳಿವು ಜನ್ಮನಿಕಾಯದಳವೆಂಗನಾಹನನ
ಮಾಯಾಹನನವಂಜಬೇಡ (ಪಚಕಾ. ೧೪-೭). ೨. ವಾಸ್ತವ್ಯ ; ಮನೆ ;
ಗೃಹ. ೩. ದೇಹ ; ಶರೀರ : ಅಂದು ನೀಲಾಚಲ ನಿಕಾಯದ
ಸೌಂದರಾಂಗದ ಕಾಸ್ತುಭಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಕಾಂಚನರಥವನಿಳವನು ದಾನವಾ

ರಾಕಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೫೬). ೪. ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯ; ಗುರಿ. ೫. ಗಾಳಿ; ವಾಯು. ೬. ಭಾಗ; ವರ್ಗ. ೭. ಪರಮಾತ್ಮ; ಪರಮೇಶ್ವರ. ೮. [ಬೌದ್ಧ] "ಸುತ್ತಪಿಟಕದ ಐದು ಭಾಗಗಳು" (ಬುದ್ಧ. ಪ. ಮೀರಿಂದ. ೧೩೧ ಕೋಶ) : ಮೂರು ಪಿಟಕಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಭಿಕ್ಷುಗಳೂ ಐದು ನಿಕಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವರೂ ಸಾಲ್ವ ನಿಕಾಯಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರೂ ಆ ನಾಗಸೇನನನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸುವರು (ಬುದ್ಧ. ಪ. ೨೯ ಮೀರಿಂದ). [ಸಂ.]
ನಿಕಾಯ (ಸಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ; ಗೃಹ : ಅವಾಸ : . . . ನಿಲಯ; ನಿಕಾಯ; ಉಪಜಂ . . . ನಿವಸನಂ, ಅಲಯ : - ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಪರಾಯ. ೪೯-೧೩೬). [ಸಂ.]

ನಿಕಾರ (ಸಾ). ೧. ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತೂರುವುದು : "ಉತ್ಕಾರ, ನಿಕಾರ : . . . ಅಂದರೆ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತೂರಿ ರಾಕಿಮಾಡುವಿಕೆ" (ಓದ್ವಾಂ. ೩೬೮). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವುದು. ೩. ಕೊರೆ; ಸಂಹಾರ. ೪. ಅನಾಹರ; ತೇಜೋವಧೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅಪಮಾನ : "ಪರಭೂತಿ ನಿಕಾರಮನಾಹರಂ ತಿರಸ್ಕಾರಮಭಿವಂ ಭಂಗಂ" (ಪಸ್ತು. ೧೧೧-೨); ಗೋಪೀಯುವತಿಜನ ಪಾರನಾಚಾರದಹೀನವೆ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿ ನಿನಗೆ ನಿಕಾರಂ (ಜಗದ್. ೧೩-೨೩). ೫. ಕೇಡು; ದ್ವೇಷ; ಮತ್ಸರ. ೬. ವಿರೋಧ. [ಸಂ.]

ನಿಕಾರ್ 'ನಿಖಾರಿ' ನೋ.

ನಿಕಾರಣ (ಸಾ). ಕೊರೆ; ಸಂಹಾರ : "ಪ್ರಮಾಪಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ, ನಿಕಾರಣಂ . . . ಪಥ : ಈ ೩೦ ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ನಿಧಾಂ. ೩೬೨). [ಸಂ.]

ನಿಕಾರವಟ್ಟಿ (ಸಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಶುಭ್ರವಾದ ಬಟ್ಟೆ : ನೋಡುವ ನೆವದಿಂ ಮಣಮಂಟಪಕ್ಕೆ ನಿಕಾರವಟ್ಟಿಯ ಹೆಂಡ್ತಿಯಮಂ ಸಂದಿಸುವಂತೆಯುಂ (ಅನಂ. ೪-೭ ಪ); ಮಿಶ್ರಮ್ ಮಸಗಿಸುವ ನಿಕಾರವಟ್ಟಿಯ ಗುದಿಯ ತುಣುಗಲೊಳಂ (ಅನಂ. ೧೪-೨೩ ಪ). [ನಿಕಾರ್ (<ನಿಖಾರಿ) + ಬಟ್ಟೆ_೨]

ನಿಕಾರಿ 'ನಿಖಾರಿ' ನೋ.

ನಿಕಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು; ಮಡಿಮಾಡು : ಮೃದನ ಭಕ್ತರತ್ತ ವಸ್ತ್ರಮಂ ನಿಕಾ[ಪಾಣಂ. ಪಾ]ರಿಸತ್ಯ ನೆನೆದು (ತುತೊಂ. ದೇ. ೨೬೨-೨೭). ೨. ಮುಚ್ಚು; ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡು : ಸಾರ ಹರಿ ತಂದಳಿ ನೊಂದನು ಕಾರುಣಿಕಸನ್ಯಾಸಿಯನುತ ನಿಕಾರಿಸುತ[ಪಾಣಂ. ನಿಕಾರಿಸಿದ, ವಿಕಾರಿಸದ]ಸೊಗಿನರಿ ತೋದಳು ಬಹಳ ತೋಡತವ[ಕುವ್ಯಾ. ೯-೨೦]; ಕಾರುಣ್ಯವಾರ್ಧಿಯ ಕಾರುಣ್ಯಜಲಧಿಯ ನೀರನು ಮೊಗದಿತ್ತಿ ದಂತೆ ಕಾರು ತೋಜಾದುದೆದ್ದ ಜಲಧರಪಟಲ ನಿಕಾರಿಸೆ ಗಗನಮಾರ್ಗ ವನು (ಪರ್ವ. ೯-೬೪).

[ನಿಕಾರ್ (<ನಿಖಾರಿ) + ಪಾಣಂ/ಹಿಂ. ನಿಖಾರಿಸಾ]

ನಿಕಾಲ 'ನಿಕಾಲೆ' ನೋ.

ನಿಕಾಲಸು (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದ; ನೇರವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ : (೧). (ಸಾ). ೨. ಮುಚ್ಚುಮರೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನೇರವಾದುದು : (೨)

[<ಮರಾ. ನಿಕಾಲಸ್, ನಿಖಾಲಸ್ ; ಹಿಂ. ನಿಖಾಲಿಸಾ]

ನಿಕಾಲಿ 'ನಿಕಾಲೆ' ನೋ.

ನಿಕಾಲೆ, ನಿಕಾಲ, ನಿಕಾಲಿ, ನಿಖಾಲೆ (ಸಾ). ೧. ಇತ್ಯರ್ಥ; ಅಂತಿಮನಿರ್ಣಯ; ಫೈಸಲು; ಬಗೆಹರಿಯುವಿಕೆ : ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕರಣಗಳ ನಿಕಾಲೆಯು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಆಗುವದು! (೪೪೪. ೨೪); ಇದರ ನಿಕಾಲೆ ಆಗಿ (ಸದಾ. ೧, ೨೬೬); ಅದರ ನಿಕಾಲೆ ಆಗುವದು ಎಷ್ಟು

ಮಹತ್ವದ್ದು ಅದ (ದೀಪಕ. ೧೧, ೭೯). ೨. ತೀರುವಳಿ; ಸಂದಾಯ ವಾಗುವಿಕೆ : ದಿನದಿನದ ಚೆಕ್ ಸಾಲದ ನಿಕಾಲೆ ಸುಲಭವಾಗುವಂತೆ ಮಾರ್ಪಾಡುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಸುಲಭ ಮಾಡುವುದು (ಜಗಪ್. ೨೦೬). **ನಿಕಾಲಿ** : ೧. ಎಲ್ಲ ಮೂಲವು ಒಂದೇ ಪಾತೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಲಮಿಗಳ ನಿಕಾಲ ಆಗದ ಹೊರ್ತು ಲೆಖ್ಪದ ಪಟ್ಟಿಯು ನಿಕ್ಕೆ ತಯಾರ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೭೪); ಇಂದ ಗಪ್ಪನ ನಿಕಾಲವಾಗಿ ತಗದ ದಿಡಲೂ ಅಂತೀನಿ (ದೀಪಕ. ೧, ೯೪). **ನಿಕಾಲಿ** : ೧. ಹಿಂದಳ ಒಮ್ಮೆ ತೋಗಿದ್ದ, ಅನರ ಕೇಸು ನಿಕಾಲಿ ಆಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಕೊಡ ಕೊಡಿದ್ದರು (ಸಮಾ. ೧೫೧). ೩. ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು; ಪಾಲಿ ಯಾಗುವುದು : ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಮೋಡ ಒಂದೇ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿ ನಿಕಾಲಿ ಆಗ್ಗೇಳು ಇಲ್ಲಾ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ಹಾಗಿ ದೂರ ಹೋಗ್ಗೇಳು (ಕೇರು. ೯೧). **ನಿಖಾಲೆ** : ೧. ಇದರ ನಿಖಾಲೆ ಇಂದು ಆಗಿಯೇ ದಿಡಲಿ (ಮೂರುದಾ. ೩೯).

ನಿಕಾಲೆ ಮಾಡು, ನಿಕಾಲ ಮಾಡು, ನಿಕಾಲಿ ಮಾಡು = ೧. ಇತ್ಯರ್ಥಮಾಡು; ನಿರ್ಣಯಿಸು; ಬಗೆಹರಿಸು : ಲಗೂನ ವಿನರ ನಿಕಾಲೆ ಮಾಡಲಿ (ದೀಪಕ. ೧೧, ೨೧೬); ಸಾ ಕುಂಡ್ರೊದಿಲ್ಲ . . . ಇದರ ನಿಕಾಲೆ ಮಾಡಿ (ಕಮ್ಮಟ. ೨); ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಪತ್ರಿ ಹಬ್ಬ ನಿಕಾಲ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಗೌಡಿಕೇ ದಿಡಲೇನಿ (ಗ್ರಾಮಾ. ೩೧). ೨. ತೀರುವಳಿ ಮಾಡು; ಸಂದಾಯ ಮಾಡು : ಅದನ್ನೇನ ನಿಕಾಲಿ ಮಾಡೂ ಅವನೋ, ವಿನ ಹಂಗ ಬದ್ಧಿ ಬೆಳೆಸಿಕೋಡ ಇರಾಫ್ತೋ (ದೀಪಕ. ೧, ೧೪೧). ೩. ಕೊಲ್ಲು; ಸಾಯಿಸು : ಇವನ ನಿಕಾಲಿ ಮಾಡೂ ವ್ಯಾಳೇದಾಗ ಅದ್ದ ಬರಬಾಡ (ಮಟ. ೩೩).

[<ಪ್ರಾ. ನಿಕಾಲ್./ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಿಕಾಲ್]

ನಿಕಾವು 'ನಿಕಾ' ನೋ.

ನಿಕಾತ (ಗು). ೧. ಹೋಲುವ; ಹೋಲಿಕೆಯುಳ್ಳ : ಪಳಕ ಭವಳಾಬ್ಬ ಮುಕ್ತಾ ಭಲಶಂಖ ಶಶಾಂಕ ಕಾಶ ನಿಕಾತ[ಸು] ವಿನಿಮರ್ಶ ರುಬರವರ್ಣನುಂ ಸಲ ತಳದಂ ಹಳ ತನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ಲೋಕದೊಳಂ (ಪರ್ವ. ೩-೪); ಫಲಭುಷ್ಣಭಾರಾಸನಕ ಕರುಲಕಾಶ್ರೀಣ ಕಾಂ ಮಣಿನಿಕಾತೋದಕ ಸದೀವಕ್ಷದರ್ಪಣದಿ ಮಾರ್ಪೊಳವಪ್ಪೊಲ್ ಬಾಗಿ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೧೫೦-೨೨೨). (ಸಾ). ೨. ಹೋರಿಕೆ. ೩. ದಿಗಂತ; ಬಾಂನಂತು; ದಿಕ್ಕಿನ ಕೊನೆ. ೪. ಹತ್ತಿರ; ಸಾಮಾನ್ಯ. ೫. ಹೋರಿಕೆ; ಎಣೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ : ಅಶಾವಳಯುತ ಲೋಕಾಕಾಶ ಮಿಜೇನವಿಕಾಲಮೋ ನಿನ್ನ ಯತೋರಾಶಿಯುಂನಿಂದುದ್ಯುತಿಯು ನಿಕಾತ ಮನೋಕಲೊಳ್ಳು ಮಳವಿಗಲಾದಿದುರದುಮಂ (ಕವಿ. ೩-೯೪); ಪಾಪಾಣ ಹೃದಯರಶ್ಮಿಡೆ ದೂವಿಸಿ ಮತ್ಯಾಪ್ಯಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುಗೆ ಗುಣದ್ವೇಷಿ ಗಳಪ್ಪಿಡೆ ಲೋಕನಿಕಾತದೋಳೆಕ ನಿಕಪದ್ಯ ಪದಮಣಸದರೊಳೇ (ದೀಪಕ. ೧-೭೯); ಅಮರತರು ನಿಕಾತೋದಾರ ಗುಣನಿಧಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೧-೪೫). ೬. ಬೆಳಕು; ಕಾಂತಿ. ೭. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ. [ಸಂ.] **ನಿಕಾತ** (ಸಾ). ಹೋರಿಕೆ; ಎಣೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ : ಊರುದ್ವಯಂ ಕದಳೇಶ್ವಂಭನಿಕಾತಮಾದುಮ ಕುಮಾರಂಗೊಟ್ಟಿ ತಾರುಣ್ಯದೊಳ್ (ಪರ್ವ. ೩-೭೩). [ಸಂ.]

ನಿಕೀರ್ಣ (ಗು). ತುಂಬಿದ; ದಟ್ಟವಾದ : ಕರಾಳನಕ್ರಹ್ರಹರ್ವಿಕ ನಿಕೀರ್ಣ[ಪಾಣಂ. ಉದ್ದೀರ್ಣ, ವಿಕೀರ್ಣ, ವಿಶೀರ್ಣ]ನಿರುಯಜನಕುರುಂಬ ಶಲ್ಯಶಕಲಪರಿಪೂರಿತ ಭವಳಪ್ಪದಮರ್ನೀಕ್ಷಣವಿವಮಯಂ (ಅದಿ. ೫-೪೬ ಪ); ಅತೋಕವೃಕ್ಷಮೆಸೆದಪುದು ನಮಜ್ಜ ನಮನತೋಕಂ ಮಾಪ್ಪಿ ಪೊಲನೇಕ ಶಾಖಾನಿಕೀರ್ಣ ಕಿಸಲಯುಚಯದಿಂ (ಅಜಿತ. ೪-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಕುಂಜ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸದ ಒಂದು ಬಗೆ ;
೫ "ಹೊರಕ್ಕೆ ಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು ವಿ. ದಾನ, ಅಭಯಪ್ರಧಾನ
ಇವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೬೪ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) :
ಕಳೆದ ನಿಕುಂಜ ಮೇಗಯ್ಯಕವಟ್ಟು ಕಳೆಯು ಕಳೆಯಲಾಕುಂಜಂ
(ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೧೫೧). 'ನಿಕುಂಜ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಕುಂಜಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಸೇರಿನ ಹದಿನಾರನೆಯ
ಒಂದು ಭಾಗ ; ಚಟಾಕು ; ಚಟ್ಟಿ : "ನಿಕುಂಜಕಃ - ೧ ಸೋಲಿಯ
ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೫). [ಸಂ.]

ನಿಕುಂಜಹಸ್ತ (ನಾ).-ನಿಕುಂಜ : ಪತಾಕದ ಕರದೋಳಿ ವಿರಚಿತ
ಮಧ್ಯಮಯ ಮೂಲಮಂ ಪೆಸರಲ್ ಪತ್ತಿ ಕೇಳಿ ನಿಕುಂಜಹಸ್ತಂ
(ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೬೯). [ನಿಕುಂಜ + ಹಸ್ತ]

ನಿಕುಂಜಿತ (ಗು). ೧. ಸಂಕುಚಿತಗೊಂಡ ; ಕುಗ್ಗಿದ : ಸಂಕುಚಿತಗೊಂಡ
ಚತುರೋತ್ತಮ ನಿಕುಂಜಿತ ಪತಿಪದಮಭ್ಯುಕ್ತವಿರಚಿತಭೂಲತಗಳ್
(ಶೀಲಾಪ. ೪-೧೧೪) ; ವಿವಿಧ ಗುಲ್ಮನಿಕುಂಜದಲಿ ಭೂವಿವರವಳಯಂ
ಗಳಲಿ ಭೂರುಹಪದವಲಿ ನಿರ್ಜರನಿಕುಂಜಿತಪಲ್ಲವಗಳಲಿ . . . ಅಯ್ಯ
ನೋದಿವರವರು ಜಾನಕಿಯ (ತೊರಾ. ೬-೧೧-೬೨). (ನಾ).
೨. [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದ ಒಂದು ಭಂಗಿ ; ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ೫ "ಕಾಲನ್ನು ಬೇಳೆನ ಬಾಲದಂತೆ [ಕೊಂಡಿಯಂತೆ]
ಹಿಂದಕ್ಕೆತ್ತಿ ಇನ್ನೊಂದು ಪಾರ್ಶ್ವದ ಕೈಯಿಂದ ಅರಾಲಹಸ್ತ
ವನ್ನು . . . ಮಾಡಿ ತಲೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಇನ್ನೊಂದು
ಕೈಯನ್ನು ಅರಾಲಹಸ್ತದಲ್ಲಿ . . . ಮೂಗಿನ ನೇರಕ್ಕೆ ಎದೆಗೆ
ಎದುರಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವುದು. ವಿ. ಹಾರುವುದು, ಚಿತ್ಸು ಕೈ
ಇವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೯೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) :
ತಲಪುಷ್ಪ ಪುಟ, ರೀನ . . . [ವಿಕ್ರಿಸ್ತಾ ಕ್ಷಿಪ್ರ, [ನಿಕುಂಜಿತ, ಘೋರ್ವತ
. . . ಗಂಗಾವತರಣ - ಈ ನೂಣಂಟು ಕರಣಂಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೪-೪೨ ಪ).
[ಸಂ.]

ನಿಕುಂಜಿತಕೇಶ (ನಾ). ೧. ಗುಂಗುರು ಕೂದಲು. ೨. ಗುಂಗುರು
ಗೂದಲನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಸುರುಳಿಗೂದಲನ್ನುಳ್ಳವನು : ಕವೀಂದಿ
ಶಾಸ್ತ್ರಕುಶಲಂ ಜೂದಾಳಿ ಚಿಲ್ಮಂ ನಿಕುಂಜಿತಕೇಶಂ ಪ್ರಿಯವಾದಿ (ಜಾತಕ.
೧೬-೬). [ನಿಕುಂಜಿತ + ಕೇಶ]

ನಿಕುಂಜ (ನಾ). ೧. ಪೊದೆ ; ಮೆರೆ ; ಹೊದರು : ಎಕ್ಕಲವಂದಿಯಂ
ಕವಿ ಕರಣ್ಣವದಿದ್ವಾದಿನಿ ನಿಕುಂಜದೋಳ್ ಪೊಕ್ಕಿಯ (ಸಳವಂ. ೬೪) ;
ವಿವಿಧ ಗುಲ್ಮನಿಕುಂಜದಲಿ ಭೂವಿವರವಳಯಂಗಳಲಿ ಭೂರುಹಪದವಲಿ
ನಿರ್ಜರನಿಕುಂಜಿತಪಲ್ಲವಗಳಲಿ . . . ಅಯ್ಯ ನೋದಿವರವರು ಜಾನಕಿಯ
(ತೊರಾ. ೬-೧೧-೬೨) ; ನಡೆ ಸಾರ್ ಮುಂದೈದು ಬೆಳ್ಳಾರಮನೆ ದಿಗಿ
ನಿಕುಂಜಂಗಳಂ ನೋದಿಸು (ಶಬ್ದಂ. ೬-೪೯). ೨. ಬಳ್ಳಿಮಾಡೆ ;
ಲತಾಗೃಹ : "ನಿಕುಂಜಃ, ಕುಂಜಃ - ೨ ಲತಾದಿಹಿ ಹಿತ್ತೋದರೇ .
ಬಳ್ಳಿಗಳು ರೆಂಬೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಗುಂವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು . . .
ಮನೆಯ ಹಾಗಿರುವ ಬೇಲಿ, ಲತಾಗೃಹ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೯) ; ನನೆಯ
ಕೊನೆಯ ಕಳೆದುಗುಳ ವನಲತಾ ನಿಕುಂಜದಿಂ ಪ್ರಸೂನರವದ ಪುಂಜದಿಂ
(ಪಂಪಾ. ೧-೫೫ ರಗಳ) ; ಕನಕಾದ್ರೀಂದ್ರನಿಕುಂಜರಂಜಿತವನಕ್ಕೋ
ರೋಮ್ . . . ಪೋಗಿ ಪೊಟ್ಟು ಗಳೆವಂ ನಿಜ್ಜಂ ನಿಕುಂಜೋತ್ತಮಂ
(ಸುಕುಮಾರ. ೯-೪೦) ; ಮತ್ತಮಾ ಮದಗಜಗಮನೆ ವನ್ಯಗಜಬೃಂಹಿತಕ್ಕೆ
ತಟ್ಟುನಿ ತನ್ನಂ ಕುಟ್ಟುನಿ ಸಲ್ಲಕೆನಿಕುಂಜಮುಮಂ . . . ವಿಯೋ
ಗತೋಕಾಕುಲಚಿತ್ತ ನವರೋಕಿಸುತ್ತುಂ (ಪರಾಸೂ. ೯-೧೨೦ ಪ) ;
ತನ್ನಹಾದ್ರಿನಿಕುಂಜವನದ ನಿಕುಂಜದಲಿ ನಿರ್ಜಯವಿಹಾರದಲಿ . . .

ಅಲಿಸವನಾ ಧ್ವನಿಯ (ಕುಮಾರ. ೫-೬೯). ೩. ಗುಹೆ ; ಗವಿ :
"ಗಹ್ವರಮಾ ನಿಕುಂಜಮನೆ" (ಮಂಗಳ. ೬೦-೨) ; ಮಾಳವಂ ವಿಂಧ್ಯ
ನಿಕುಂಜಪ್ರಾಪ್ತನಾದಂ ಜಳಧಿ ನಿಕುಂಜಮಂ ಚೋಳಕಂ ವೇಳೆಗೊಂಡಂ
(ಎಳ. ೪, ಅರಸೀ. ೬೨-೨೯೩ 1177). [ಸಂ.]

ನಿಕುಂಜವನ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಮಾಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವನ :
ಸೌಂದರ್ಯದ ಒಂದು ನಿಭೃತ ನಿಕುಂಜವನವನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ
ದಾದರೆ, ಅಗ ಮಾತ್ರ ಅದರ ಈ ದುಡಿದು, ತನಗೆ ತಕ್ಕ ಗೌರವವನ್ನು
ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲದು (ನಿಬಂಧ. ೧, ೨೬). [ನಿಕುಂಜ + ವನ]

ನಿಕುಂಭ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಪಾಪಾಳ :
"ಮುಕ್ಕಲಕೆ, ನಿಕುಂಭಃ, ದಂತಿಕಾ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣೇ, ಉದುಂಬರ
ಪರ್ಣಃ ೫ ದಂತಿಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೫). ೨. ಒಬ್ಬ
ರಕ್ಕಸನ ಹೆಸರು ; ಸುಂದೋಪಮಂದರೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸರ ತಂದೆ :
ದೈತ್ಯಹರಂ ಶರಣಸ್ವಾಕಾಶನನಿಕುಂಭನಂ . . . ಅಸಮಾನ
ರಾಕ್ಷಸಕುಂಭನನೆಯ್ದಿದನಾ ನಿಕುಂಭನಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೫) ; ಬರಹೇಳ್
ನಿಕುಂಭನಂ ಕುಂಭನಂ . . . ಎನುತ್ತುಂದದ್ದನು (ಜಿಜ್ಞ. ೪೬-೨೧).
[ಸಂ.]

ನಿಕುಟ್ಟಿಕ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನರ್ತನದ ಒಂದು ಭಂಗಿ ; ನೂರೆಂಟು
ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೫ "ಮೊದಲು ಮಂಡಲಸ್ಥಾನಕದಿಂದಲೂ
. . . ಅನಂತರ ಚತುರಸ್ಪರ್ಶನಕದಿಂದಲೂ . . . ನಿಂತು
ಕೊಂಡು ಬಲಗೈಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡಿ ಹೆಗಲಿನೆಲುವಿನ
[ಸ್ಪಂಧಶಿಸ್ತಿ] ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಂದು ಅಲಪದ್ಧ ಹಸ್ತ . . . ಮಾಡಿ
ಎದೆಗೆ ತಂದು, ಬಲಗಾಲಿನಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಸಿ, ಅವಿದ್ಯ
ಮುಖಹಸ್ತವನ್ನು . . . ಮಾಡಿ ಚತುರಸ್ಪದಂತೆ . . . ಹಿಡಿಯು
ವುದು. ಹೀಗೆಯೇ ಎಡಗಡೆಯೂ ಮಾಡುವುದು. ವಿ-ಆತ್ಮ
ಸಂಭಾವನಾಪ್ರಧಾನವಾದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸು
ವಾಗ" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೯೦ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) ; ನಿಕುಟ್ಟಿಕ, [ಅರ್ಥ
ನಿಕುಟ್ಟಿ, ಕಟೀರ್ಣ . . . ಗಂಗಾವತರಣ-ಈ ನೂಣಂಟು ಕರಣಂ
ಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೪-೪೨ ಪ) ; ಒದವಿದ ಕುಂಜಿತವದಮಂ ಪುದಿಮಂ
ನಿಲ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ ನಿಕುಟ್ಟಿಕಮನಿಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೬-೪೬). [ಸಂ.]

ನಿಕುಟ್ಟಿಕಕರಣ (ನಾ).-ನಿಕುಟ್ಟಿಕ : ನಿಕುಟ್ಟಿಕಕರಣಮನೊಂದೇ
ಭಾಗದಿಂದ ಮಾಡಿ ತೋಡಿ ಅರ್ಧನಿಕುಟ್ಟಿಕಕರಣಮಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ.
೪-೬೦ ಪ). [ನಿಕುಟ್ಟಿಕ + ಕರಣ]

ನಿಕುಟ್ಟಿನ (ನಾ). (ಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ) ತುಳಿಯುವಿಕೆ ; ತುಳಿತ :
ವನರುಹರೋಚನ ಚಂಡಾಂಭಿನಿಕುಟ್ಟಿನಘಗ್ನಮಸ್ತಕಗ್ರೀವನಹೀಂದ್ರ
ನದ್ವರುಧಿರಮಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಕಾಣಾ ದಿಗುರ್ತು ಮೂರ್ಛಾಘೋಷಂ
(ವಿಷ್ಣು. ೫-೨-೧೧೬). [ಸಂ.]

ನಿಕುರುಂಬ (ನಾ). ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : "ನಿಕುರುಂಬಂ ನಿವಹಂ
. . . ಸಮೂಹಂ ವ್ರಾತಮೇಕಾರ್ಥಕಂ" (ವಸು. ೧೦೬-೨೬) ;
"ನಿಕುಂ . . . ನಿಕುರುಂಬಮುತ್ಪರಂ . . . ರಾಶಿ ಚಯ ಕುಳಮನಲ್
ಮತ್ತೆ ಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಳ. ೧೨೬-೧) ; ಅನನರತ
ನಿಕುಂಜ ಸರಕುತುರಗನಿಕುರುಂಬ ಕೀಲಾಲ ಕಲ್ಲೀಲ ಪ್ರವರ್ತನಾನೇಕ
ನದವೀಪ್ರವಾಹವಾಹುಕ್ಕುಮಸ್ತರಾವತರಣಮೂರ್ಗಮುಂ (ಪಂಪಾ.
೧೩-೫೧೫) ; ನೆಗೆಗೆಡೆಯಾದನುತ್ಪಲಿಗೊಂದು ತಲೆವಾಗಿತ್ತ ನಿಗುರುಂಬಂ
(ಸಳವಂ. ೧೪೨) ; ಕುಮಾರರನು ಪಾಂಡಾಲರನು ನೋಡುವೆವನುಕ
ಘಾಪಾಲ ನಡೆತರಲಿರುವಂದುದು ಯುವನಿನಿಕುರುಂಬ (ಕುಮಾರ.
೧೦-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುರುಂಬಕ (ನಾ). - ನಿಕ್ತುರುಂಬ : ರಮ್ಯತಮ್ಯನಿಕ್ತುರುಂಬಕದಿಂದ
... ಸೋಗಯುಕುಂ. . . ಅಲ್ಲಿಯು ಸೋಗೇರಿಗಲ್ (ಜಗದಿ. ೯-೯೯);
ತಮ್ಮ ಕೇಶರನಕರಂ ಗವಾಕ್ಷನಿಕ್ತುರುಂಬಕದಿಂದ ಪೊಪೊಪೊ ನೋಡಿದರ್
(ಜಗದಿ. ೧೬-೮೬). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುರುಂಬಿ (ನಾ). ಪರಿವಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು; ಪರಿವಾರ
ಸಹಿತೆ (?); ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾರಂಭ ಕನಕಪುತ್ರಳೆಂಬವಳು ವಿಕಸಿತ
ಸುಲರಿತಾಂಬೆ ಸುನಿತಂಬೆ ನಿಕ್ತುರುಂಬಿ ಸುರಂಭ ದಂತ ದಾಳಂಬೆ
(ವಿದ್ಯಾ. ೬೪-೧). [ನಿಕ್ತುರುಂಬ + -ನಿ.]

ನಿಕ್ತುತ (ಗು). ೧. ತಿರಸ್ಕೃತವಾದ; ಅ ಪಮಾನ ಹೊಂದಿದ.
೨. ವಂಚಿತವಾದ; ಮೋಸಗೊಂಡ. ೩. ತೆಗೆದುಹಾಕಿದ;
ಕಳೆದ. ೪. ಭಾಸಿ ಹೊಂದಿದ; ಕೇಡಾಗೊಳಗಾದ. ೫. ತುಚ್ಛ
ವಾದ; ನೀಚವಾದ. (ನಾ). ೬. ಅಪಮಾನ; ತೇಜೋಭಂಗ.
೭. ದೀನ; ದೈನ್ಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವನು : "ನಿ[ಪಾಣಂ. ವಿ]ಕ್ತುತಃ,
ವಿಪ್ರಲಬ್ಧಃ - ಈ ೨ ದೈನ್ಯಂಬಟ್ಟವಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೩-೨೨೮).
[ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುತಿ (ನಾ). ೧. ತುಚ್ಛತನ; ನೀಚತನ. ೨. ಮೋಸ; ವಂಚನೆ.
೩. ಅಪಮಾನ : ನೃಪಕುಲ ನಿಕ್ತುತಿಗಿದು ಮೊದಲಾಯ್ತು (ನಿಧಾಂ.
೧೦-೪೧-೬). ೪. ತೆಗೆದುಹಾಕುವಿಕೆ. ೫. ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ.
೬. ಭೂಮಿ. ೭. ಅಷ್ಟವಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ. ೮. ಮಾಯೆ :
"ಈರ್ಷ್ಯಾ . . . ನಿಕ್ತುತಿ, ಮಾಯಾ, ಶಾಂಬರ, ಶಕಲೈಃ ನಾ-ಈ
೧೦ ಮಾಯೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೫೬). ೯. [ಜೈನ]ನಿಕ್ತುತಿ, ಉಪಾಧಿ,
ಸಾತಿಪ್ರಯೋಗ, ಪ್ರಣಿಧಿ, ಪ್ರತಿಕುಂಚನಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ
ಮಾಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಕಾರ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಅಸೆಯಿರುವವನನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು. "ನಿಕ್ತುತಿ
ವಿಜ್ಞೇದಿನಿ" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುತಿವಿಜ್ಞೇದಿನಿ (ನಾ). [ಜೈನ]ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆ; ಮಾಯೆ
ಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು, - ಕತ್ತರಿಸುವುದು : ಅವಲೋಕನಗೀ
ರೋಹಿತ ಗರುಡವಾಹಿನಿ ವಿದ್ಯೆ ನಿಕ್ತುತಿವಿಜ್ಞೇದಿನಿಯೆಂ (?) ದಿವು
ಮೊದಲಾಗಿರೆ . . . ಕೇಶವಂಗೆಂದಿತ್ತಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೩೦).
[ಸಂ. ನಿಕ್ತುತಿವಿಜ್ಞೇದಿನಿ]

ನಿಕ್ತುತ್ವ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಿದ; ತುಂಡುಮಾಡಿದ : ಜಯ ಜಯ
ನಿಕ್ತುತ್ವ ಸುರಪಕ್ಷದಕ್ಷಮಹೋಗ್ರ ಜಯಜಯ ನೃಸಿಂಹಸಂಹರಣಶಬ್ದ
ಪರಿಭಾಂಗ (ರಾಜಕೀ. ೧೪-೧೬೯ ರಗಳೆ). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುತ್ವ (ಗು). ೧. ತುಚ್ಛವಾದ; ನೀಚವಾದ; ಕೀಳಾದ :
ಪಾಪದಿಂದಿಹತು ನಿಕ್ತುತ್ವ ದುರ್ಗಾತಿಗೋಳ್ ಬಲವಂದುದನೀಗಲಾಗಿಯುಂ
ನೆನೆದು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೯). ೨. ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದ; ಬಹಿಷ್ಕೃತ
ವಾದ. ೩. ಅಸಂಸ್ಕೃತವಾದ; ಅಸಭ್ಯವಾದ. ೪. ಹತ್ತಿರದ;
ಸಮೀಪದ. (ನಾ). ೫. ತುಚ್ಛವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು :
"ಅರ್ನಾಣಂ, ಅಣಕಂ . . . ನಿಕ್ತುತ್ವಂ, ಅ ವಕ್ತೃತ್ವಂ . . . ರೇಫಸಂ
-ಈ ೧೩ ಹೊಲ್ಲದ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೮೩); ಉತ್ತಮ
ಮುಢ್ಯನು ಕನಿಷ್ಠ ನಿಕ್ತುತ್ವವೆಂಬ ಪಾತಿವಿಚಾರಂಗಳ ಮೇರೆದಟ್ಟಿದವಾಸಿ
ವೇತಿ . . . ಕನ್ನಿಕೆಯರಲ್ಲಿ ಕಂಗೆಟ್ಟು ವರ್ತಿಸುವ ಪಾಪದೃಷ್ಟಿಯು
ಕ್ರೂರಾತ್ಮಂಗೆ (ಉಂ. ೧೦೧-೪೯). ೬. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ.
೭. ಕೆಟ್ಟವನು; ನೀಚ; ತುಚ್ಛ : "ನಿಕ್ತುತ್ವನೆ ಕಪ್ಪವೆಂಬವನಿಗೆ
ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾ. ೬೭-೪); ಕುಲಜಂ ಕುಲಹೀನನೆಂದು
ಬಗೆಯದೆ ನೆಲಸುವೆ ನಿನ್ನಂ ನಿಕ್ತುತ್ವರೆಂಬರುಮೊಳರೇ (ಗದಾಯು. ೯-೬);

ದುಃಖದೊಳ್ ಪಿರಿದುಮವರಿಂ ಕನ್ನಟ್ಟಿಂ ಭಟ್ಟಿಂ ನಿಕ್ತುತ್ವರ ದೂಷಣಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೯); ಮಾನವನನನುಸರಿಸಿ ಯಾಚನೆಯ ನೀ ಗೈಯ
ಕಾಣುವನು ನಿಕ್ತುತ್ವನೆಂದು ನಿನ್ನ (ಕುಮಾರ್ಯ. ೬೮-೬). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತುತ್ವಚೇಷ್ಟೆ (ನಾ). ತುಚ್ಛವಾದ ನಡತೆ; ನೀಚತನ : ನಗೆಗೆಡ
ಯಾಗಿ ದೈವವನೇನೆನೊಡರ್ಪಣಿತೀಗಕ್ಕು ರಾಗಗಳ ನಿಕ್ತುತ್ವಚೇಷ್ಟೆ
ಗನುಗಿಯ್ದೆಂ (ಕಾದಂಬ. ೮೧೯). [ನಿಕ್ತುತ್ವ + ಚೇಷ್ಟೆ]

ನಿಕ್ತುತ್ವಜೀವಿ (ನಾ). ಹೀನ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನೀಚ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಮನೆಯ
ಎಲ್ಲರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲೂ ವಿಸುತೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಇಲ್ಲದ . . . ನಿಕ್ತುತ್ವಜೀವಿ
(ದೂರಸ. ೨೨೦). [ನಿಕ್ತುತ್ವ + ಜೀವಿ]

ನಿಕ್ತುತ್ವತೆ (ನಾ). ಕೆಳಮಟ್ಟ; ಕೀಳುತನ : ಪದ್ಮರೆಂದು ಅವರನ್ನು
ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿದರೆ ನಿಕ್ತುತ್ವತೆಯ ಮನೋಭಾವ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ
(ಒತ್ತದ. ೯೪). [ಸಂ. ನಿಕ್ತುತ್ವತಾ]

ನಿಕ್ತುತ್ವಾಚಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ; ಹೀನವಾದ ಆಚಾರ.
೨. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಹೀನವಾದ ಆಚಾರವನ್ನುಳ್ಳ
ವನು : ಜಾರಂಗಿ ಜಡಂಗಿ ನಿಕ್ತುತ್ವಾಚಾರಂಗಿ ಪುನಃನಿಧಿ ಧರ್ಮ
ವಿಷಯರಂಗಿ ಕರಿಪಾರ್ಥ ಕೇಳ ಪರರೋಕವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುಮಾರ್ಯ. ೪-೨೪).
[ನಿಕ್ತುತ್ವ + ಆಚಾರ]

ನಿಕ್ತೇತ (ನಾ). ಗೃಹ; ನಿಕ್ತೇತನ : "ಜಿನನಿಕ್ತೇತ" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತೇತನ (ನಾ). ೧. ಮನೆ; ವಾಸಸ್ಥಳ; ಗೃಹ : "ಭವನಂ
ಸದನಂ . . . ಗೇಹವಾಲಯಂ ಕುಟಿ ನಿಕ್ತೇತನಂ : ಗೃಹಮುಟಿಜಂ"
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೮); "ಸದ್ಮಮೋಕಸಮಾಲಯಂ ಗೃಹಂ ಭವನಂ
ನಿಕ್ತೇತನಂ . . . ಗೇಹಮನೆ ಧಿಷ್ಟಮನರಿವು ಮನೆಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು"
(ಮಂಗಾ. ೫೨-೬); ಪುರಜನಮಂತಃಪುರಜನಮುಂ ಪರಿಜನಮುಮಕ್ಕು
ತದ್ರಾಜನಿಕೇತನದಲ್ಲಿ ದಿರ್ಮ ಪಡೆದುದು ಮನಕ್ಕೆ ಕಡುಮುಕಿಸಿನೆ
ಸಕಮಂ ಮಾಗಧನಾ (ಅದಿ. ೧೨-೯೨); ಸೌಧಮಗಳಲ್ಲದ ಶ್ರೀಪ್ರಭ
ವಿಮಾನದುಪಪಾತನಿಕೇತನದೊಳ್ (ಜಂದ್ರ. ೪-೩೦ ಪ); ಅವಕೇರಡು
ಶೈಗಳ ಮುಗಿದು ಹೊಣವಂಟಳು ನಿಕ್ತೇತನವ (ತೂರಾ. ೨-೧-೩೦);
ಸ್ವಟಿಕ ನಿರ್ಮಲ ಸರೋವರ ಸುಭಗೀತರದಲಿ ಶೋಭಿಸಿದುದಾ ಮುನಿ
ನಿಕ್ತೇತನಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೬೪-೧೮೪). ೨. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ :
ನೋಬ್ಬಿಡೆ ನಾಲ್ಕತ್ತೆ ಜ್ಞಾನುದಗಲಮುಖ ಪವಣೆ ನಿಕ್ತೇತನಮದಾಯ್ತು
ಸಾಕೇತಪುರಂ (ಅಜಿ. ೨-೨೨); ಎಸೆದಂ ಧನಶಿಕ್ಷೇತನಸುಪ್ಪಲಕಾಂತಿ
ನಿಕ್ತೇತನಂ (ಜಗದಿ. ೧೨-೨). ೩. ದೇವಾಲಯ; ದೇವಸ್ಥಾನ.
೪. ಈರುಳ್ಳಿ. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತೋಚ (ನಾ). ಸಂಕುಚಿತಗೊಳ್ಳುವುದು; ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು
ವಿಕೆ : ಹಯಕಂಠನುರಕನುಕಾಲಯದಿಂದ ಪಿರಿ ಸಂಜೆವೊಟ್ಟು ಬರೆ
. . . ತದ್ವೇದಿಯಿಂದ ಮುಚ್ಚುವವೊಲಾಯ್ತು ಸಕನನಿಕೋಚಂ
(ವರ್ಧಮಾ. ೪-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ತೋಚಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ; ಅಂಕೋಲೆ :
"ಅಂಕೋಲಃ, ನಿಕ್ತೋಚಕಃ - ೨. ಅಂಕೋಲೆಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೮).
[ಸಂ.]

ನಿಕ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ತೂಕ; ನಿಷ್ಟ : "ನಿಕ್ತುಸರ್ವೇಳೆಯರಡುಮು
ನೊಂದು ಪಾಗಮವು ನಾಲ್ಕಾಗಿ ಪೂಮಿನಿಕ್ತುವು ದಶಂ ತೂಕಕ್ಕೆ ನಿಕ್ತು
[ಪಾಣಂ. ನಿಲ್ಕ]ವೀರೆಂಬಾಗಿ ಪಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗಾ. ೧೦೪-೧೧).
[< ಪ್ರಾ. ನಿಕ್ತು. / ಸಂ. ನಿಷ್ಟ]

ನಿಕ್ತುಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಕಾಳನ್ನು ತೆಗೆದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ
ಭಾಗ, - ಹೊಟ್ಟು : ಇದು ನಿಕ್ತುಣಿರಾಶಿ (ರೂ. ೧). [?]

ನಿಕ್ಕರು (ನಾ). ಚಡ್ಡಿ ; ಚಲ್ಲಣ ; ಪೋಲೀಸಿನವರಂತೆ ಕಾಬಿಲ್ಟದ
ನಿಕ್ಕರನ್ನು ಹಾಕಿ, ಹಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತಂದ ಬಟ್ಟೆಯ ಬೆಲ್ವನ್ನು ಪರಟಿನ
ಮೇಲೆ ಒಗ್ಗಿದು (ಫರ್ಮಾ. ೪). [\leftarrow ಇಂಗ್ಲಿಷ್. Knicker]

ನಿಕ್ಕರುಣ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರ್ದಯ ; ನಿಷ್ಕ
ರುಣೆ : ತಕ್ಕ ಕಲ್ಪ ಭೂಮಿರುಹನುಂಜಮಂಜರಿಗೊಳ್ ಕೊಡಕರ್ಪನೊ
ಕೊಟ್ಟ ನಯ್ಯ ನಿಕ್ಕರುಣ [ಸಾಕಾಂ. ನಿಕ್ಕರುಣ]ದೆ ಕಾಯ್ದು ನುಂಗಿದಪ
ನಂತಕಂ (ಪರ್ವತ. ೧೦-೫೬). [\leftarrow ಹ್ಯಾಂ. ನಿಕ್ಕರುಣ./ಸಂ. ನಿಷ್ಕರುಣ]

ನಿಕ್ಕರುಣೆ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನಿರ್ದಯ ; ನಿಷ್ಕರುಣೆ :
ರೊಕ್ಕ ಬಡ್ತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವ ನಿಕ್ಕರುಣೆಯಾಗಿ
ತಿರುಗುವಳು ಹೊಲತಿ (ವಿವಾಹ. ೫೯-೨). [\leftarrow ಸಂ. ನಿಷ್ಕರುಣೆ]

ನಿಕ್ಕಳ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದುದು ; ಅಖಂಡವಾದುದು :
ತಲೆಯಲರಿದರು ಬುಡದೊಳಿದೆ ನೆಲೆಗೊಂಡ ನಿಲವಿನ ನಿಕ್ಕಳ ಮರದ
ನೆಲೆ ನೋಡುವದು . ನಡುಗಿನಿ ಸ್ಥಿರದ—ಹಂಚಲದಿಕ್ಕಳ (ಹೃದಯ.
೫೯-೧೧) ; ಅನಂತರದಲ್ಲಿ, ಅವನು ಪ್ರಕಟವಾದ 'ಅಮೃತಾನುಭವ'ಕ್ಕೆ
ತನ್ನ ನಿಕ್ಕಳ ಅನುಭವವನ್ನೇ ನೆಲೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ನಿವಾಹ. ೧೫).

ನಿಕ್ಕಳಾಗು—ಧೃಢವಾಗು ; ನಿಶ್ಚಿತವಾಗು ; ಪಾತರಿಯಾಗು :
ಸತ್ಯ—ಸಂಕೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಅರೆದು—ಅರೆದು ಕೊನೆಗೆ ನಿಕ್ಕಳಾಗಿ ನಿಂತು
ದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕಲ್ಲವೇ ? (ಕರ್ಣಾಭೂ. ೧೯).

[\leftarrow ಮೂ. ನಿಕ್ಕಳ, ನಿಖಳ, ನಿಖ್ವಳ./ಸಂ. ನಿಖಲ]

ನಿಕ್ಕಳಿಕೆ (ನಾ). (ಉಕ) ದಣವು ; ಆಯಾಸ : 'ನಿಕ್ಕಳಿಕೆ ಬೀಳು'
ಪರಾ. [?]

ನಿಕ್ಕಳಿಕೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). (ಉಕ) ದಣೆ ; ನಿತ್ಯಾಣವಾಗು ;
ಸುಸ್ತಾಗು : ಪ್ರತಿಭಾಸ ಪಾಲಿಗೆ ಆ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ಅತ್ತು ಅತ್ತು ಆಕೆ
ನಿಕ್ಕಳಿಕೆ ಬಿಡಳು (ಮಾಲ. ೧೩). [ನಿಕ್ಕಳಿಕೆ + ಬೀಳು, (\leftarrow ಬೀಳು_೧)]

ನಿಕ್ಕಾರಣ (ಗು). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ; ನಿಷ್ಕಾರಣ : "ನಿಕ್ಕಾರಣ—
ನಿಷ್ಕಾರಣ" (ಪದ್ಯೋ. ೨೨). [\leftarrow ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾರಣ]

ನಿಕ್ಕಿ_೧, ನಿಕ್ಕಿ_೨ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯ ; ಖಚಿತ : ಕಡೇ ಮನೆ ಗೋವಿಂದ
ನಿಗೆ ಕೊಡಕ್ಕು ಅಂತ ನಿಕ್ಕಿ ಆತು (ಮಂಜು. ೭೩). ನಿಕ್ಕಿ_೧ : ನಿಕ್ಕಿ
ಭಾವವನ್ನು ಬರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಡಡಣೆ ಬರುವದು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೭೩).
'ನಿಕ್ಕುವ' ಪರಾ.

[\leftarrow ಮೂ. ನಿಕ್ಕಾ, ನಿಕ್ಕೇ, ನಕ್ಕೇ ; ನಕ್ಕೇ ; ಹಿಂ. ನಕ್ಕೇ]

ನಿಕ್ಕಿ_೨, ನಿಕ್ಕಿ_೩ (ಅ) ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ; ಖಚಿತವಾಗಿ : ನಿಕ್ಕಿ ಅರಿಸಿ
ಬರೂ ಗಿರಾಕರಿ ಅವು (ಅಪಸಾ. ೧೭೩). ನಿಕ್ಕಿ_೨ : ೨. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ :
ಅವು ತಿಂಗಿ ಬಂದು ತೂಕ ಆಗದ ಹೊರ್ಮೆ ಲೆಖ್ವು ನಿಕ್ಕಿ ತಯಾರ
ಅಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೭೪). [\leftarrow ನಿಕ್ಕಿ_೧]

ನಿಕ್ಕುವ (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯ ; ದಿಟ ; ಸತ್ಯ : "ನನ್ನ ನಿಕ್ಕುವಂ
... ದಿಟಂ—ಈ ೩ ಸತ್ಯಂ" (ಕಪಸಾ. ೧೩-೨೫೪) ; "ನಿಷದಂ ನಿಕ್ಕುವ
ಮುಂದುಂ ಪೆಸರಿಸುತುಂ ಸನ್ನಿ ಸಾಜನೆನಸುಂ ದಿಟಮುಂದುಸಿಲೆ ಸತ್ಯ
ಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೧) ; ಬಂಧುದುಣಬಂಧುಸಂತತಿಗೆ ನಿಕ್ಕುವ
ಮುಂಬುದಭುಷ್ಯಕಾರ್ಯಂ (ಕವಿಕಂ. ೧-೧೧೩) ; ಸಲೆ ಮೆಲ್ವು
ಬಲ್ವನಟಾಗುಂ ಕೈಪಾರಮಂ ಕೂಡೆ ಕೂರಿಸುಗುಂ ನಿಕ್ಕುವಮುಪ್ಪ
ಕಾರಣದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೯) ; ತಂಗಿ ನೀನೆನೆಗೆ ಕೂರ್ತುಡು ನಿಕ್ಕುವ
ಮುಪ್ಪುಡೆ . . . ಮುದಿಯ ಕೋಕದಿಂ ಬೇವವನಬ್ಬ ಪತ್ತುವಿದದಂತಿರೆ
ಮಾಡುವುದಾವುಪಾಯದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೯೧) ; ಮೊಕ್ಕಳಮು ತಿಳಿ
ಯಿಸುವ ತಕ್ಕದ ನಿಕ್ಕುವಮುನಾ ಮುನಿಪರಂಬ ಭವಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಡುತೆಯಿದೆ
ಮುಪ್ಪು ತಲೆದಿದನು ಭೂಪ (ಸಾಕ್ಷಾಭಾ. ೪-೩೩).

ನಿಕ್ಕುವಂ ಮಾಡು—ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ; ನಿಶ್ಚಯಗೊಳಿಸು :
ಸೆಟ್ಟಿಯ ಬಳ್ಳಂ ಕಿಣಿದಂಬುದೊಂದು ನುದಿಯಂ ನೀಂ ನಿಕ್ಕುವಂ
ಮಾಡಿದ್ದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೫).

[?/ತೆಲು. ನಿಕ್ಕುವ, ನಿಕ್ಕು./ಮೂ. ನಕ್ಕೇ, ನಕ್ಕೇ]

ನಿಕ್ಕುವಂ (ಅ). ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ; ದಿಟವಾಗಿಯೂ ; ಬಾಚಿಂಬುಡು
ನಿಕ್ಕುವಂ ಗುಣಗ್ರಾಮಣಿಗಳ ಪಾಲ್ಗಾಗಿ ತೆಗಟೆ ಬಾಲ್ಗಾ ಬಾಚೀನಾ
ಚಂದ್ರತಾರವೋ ಮಾನಸರಾ (ಕವಿಕಂ. ೩-೧೭೬) ; ಪಂದಿರೆಂಬರೊಳ್
ಕೊಡುವನಲ್ಲೆ ನಿಂದು ಮೊದಲಾಗಿರೆ ನಿಕ್ಕುವವೆಂದು ರಾಗದಿಂ
ಕೊಡಿದನುಯವ್ವಿಂ ಸತ್ಯವತಿಯಂ ಸತಿಯಂ ಪತಿಯೊಳ್ ನದೀಸುತಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೩) ; ನೆಗ್ಗೋ ಮನೋಹರವಭೂಸಂಜೋಹಮಾ
ರಾಜಕಪ್ರಸಂ ನಿಕ್ಕುವಮೆನ್ನದೆಂದು ವಿ ಹ ಗೀಂ ದ್ರಂ ಗಾಂ ದೆ
ತೋಡುತ್ತ (ಪಂಪಕಂ. ೧೩೩-೪) ; ಇಲ್ಲಿರ್ಪಾಳೆಯ ನಿಕ್ಕುವಮನಂತ
ಮತಿಯಕ್ಕುಂ (ಫರ್ಮಾನ್ಯ. ೩-೨೩೬) ; ನಿಕ್ಕುವಮೊರ್ವಂ ಜನಸುತನು
ದಯಪಂ (ಇಭುಕಾ. ೨-೪೫) ; ಮರುಗದಿರು, ನಿಕ್ಕುವಂ ಮುನ್ನೆ
ನಿನ್ನ ಪೆಗಿಯಳಿವೋಪಂ (ಗಿಳಿಂ. ೨೪-೪೫). [\leftarrow ನಿಕ್ಕುವ]

ನಿಕ್ಕುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಯ್ಯಾರದಿಂದ ಒಲಿದಾಡು ; ಬೆಡಗಿನಿಂದ
ಬಾಗು : "ನಿಕ್ಕುಳಿಸು—ವಿಲಾಸಾವಿನಮೇ (ವಿನೋದದಿಂದ ಬಗ್ಗು)"
(ಕಪಸಾ) ; ನಾಡೆ ನಿಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಕೈಯ ಮೆಯ್ಯ ನುಗುಂಟಿನ ಸೊಂಪಿನ
ಜಿಲ್ಲಾಗಾರ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೦-೧೯) ; (ಅತನಿಗೆ ಮೇಲಂದನ್ನೋಸರಿಸಿ
ನಿಕ್ಕುಳಿಸ . . . ಅಹ್ವಾನದಾಲಿಂಗನದ ಸಳಿತ್ತೋಳ್ಳಕನ್ನು ಮುನ್ನೀಡಿ,
ಪ್ರತೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಳು) (ಜಿಲ್ಲ. ೪೭-೬) ; ಒಂದು ಮುಟ್ಟಿನ ಹಿಂದೆ
ಮರೆಯಾಗಿ ನಿಂತು, ಕಾಲ ತುದಿಯ ಹೆಬ್ಬಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ನಿಮಿಂ
ನಿಕ್ಕುಳಿಸಿ ನೋಡಿದನು (ಮಲಮ. ೪೪೬). [? + ಇಕ್ಕು]

ನಿಕ್ಕಿ_೧ 'ನಿಕ್ಕಿ_೧' ನೋ.

ನಿಕ್ಕಿ_೨ 'ನಿಕ್ಕಿ_೨' ನೋ.

ನಿಕ್ಕಿ (ಗು). ೧. ತೊಳೆದ ; ಶುದ್ಧ ಪಡಿಸಿದ. ೨. ಕಾಪಾಡಿದ. (ನಾ).
೩. ಶುಚಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ; ಶುದ್ಧ ಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಕಣ (ನಾ). ೧. ತಬ್ಬ ; ಧ್ವನಿ. ೨. ಆಭರಣಗಳ ಧ್ವನಿ,—
ಸವ್ವುಳು : "ನಿಕ್ಕಣ, ಕ್ಷಣ, ಕ್ಷಣ, ಕ್ಷಣ—೫ ದೀಪಾದಿ
ಸಕಲವಾಡ್ಯ ಧ್ವನಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೫೬) ; ನವ್ಯಪ್ರಮಂ
ಮುಡಿಸಿನೆಗೆಂಬವೋಲ್ಕಲಿತಕಂಕಣನಿಕ್ಕಣಮುಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೪೬) ;
ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಣಭೂಷಣಗಳ ಗುಂಜನ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ
ಯಿಂದ ಸೂರ್ಯರಗಳ ನಿಕ್ಕಣ (ಇಪ್ಪಳ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಕಣಧ್ವನಿ (ನಾ).—ನಿಕ್ಕಣ ೨ : ನೃತ್ಯಲೀನಪ್ರಕೃತಿಯ ಸೂರ್ಯರ
ನಿಕ್ಕಣಧ್ವನಿಯ ಹಾಗೆ . . . ತರಂಗಿತವಾಗತೊಡಗಿತು (ಇಪ್ಪಳ. ೩೧).

[ನಿಕ್ಕಣ + ಧ್ವನಿ]

ನಿಕ್ಕಣಿತ (ನಾ).—ನಿಕ್ಕಣ ೨ : ಮೃದುಪದವ್ಯಾಸ ಕಿಂಚಿತ್ತಲತ್ಯಂಕಣ
ಕಾಂಚೀಕಿಂಚೀ ನಿಕ್ಕಣಿತಯುತೆ ಪರಾಭರ್ಣಮಂ ಸಾದಳಾಗಳ್
(ರಾಜಶೇ. ೪-೫೪). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಕಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ನಾದವನ್ನು
ಹೊರಡಿಸು : ಪರ್ವಸಂದೋರನಿಗೆ ಓ ವಾಣಿಯಯ, ನಿತ್ಯಸತ್ಯಂ
ನಿಕ್ಕಣಿಸುಪೋಲಾ ಪಪ್ಪಾತಂತ್ರಿ ಕವಿಯ ಚಿಟ್ಟಂತ್ರ ಸಮದ್ವಿದೀಪಿಯಂ
(ಪ್ರೀರಾಮ. ೪೪೫-೧೧). [ನಿಕ್ಕಣ + ಇಕ್ಕು]

ನಿಕ್ಕಾಣ (ನಾ).—ನಿಕ್ಕಣ ೨ : "ನಿಕ್ಕಾಣ, ನಿಕ್ಕಣ, ಕ್ಷಣ,
ಕ್ಷಣ, ಕ್ಷಣ—೫ ದೀಪಾದಿ ಸಕಲವಾಡ್ಯಧ್ವನಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೫೬) ; ಕಾಣಿಸಿದವನುಮಾಣನ ಬೀಡಿಯ ಹಿಟ್ಟಂ ಪ್ರಗ್ನು

ಕೋಕಿಲಕಲನಿಕ್ಷಾಣಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೪೫) ; ಮಧುರನಿಕ್ಷಾಣದೊಳೆದ ಗೆಡಸುವೆನು (ವರ್ಧ. ೧೧-೧೦೬). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷತ್ರಂ (ಅ). ನಿರ್ವಿಯವಾಗಿ ; ನಿಶ್ಚೇದವಾಗಿ : ಹಗ್ಗಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಕ್ಷತ್ರಂ ಮಾಡಿ ನಿಕ್ಷತ್ಪ್ರಜ್ಞೆಯೆಯಲ್ಲಿ ಆಳುತ್ತಿರಲು ನೀರ ಮಹೇಂದ್ರನು ಗಂಗರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದನು (ಕರ್ಣಾ. ೧೮೩). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷಿಪಿತ (ನಾ). ಇರಿಸಿದುದು ; ಇಟ್ಟುದು : ಬಹುಸ್ವರ ಗಂಟಲ ಗಾಳವೆನೆ ನಿಕ್ಷಿ [ಪಾಶಾಂ. ಕ್ಷು] ಪಿತವಾದುದು ಯಂತ್ರ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೪-೩೫). [<ಸಂ. ನಿಕ್ಷತ್ರ]

ನಿಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಇಟ್ಟ ; ಇರಿಸಿದ : ಏನುಂ ತೊಡಕಿಲ್ಲದುವೆ ಕಿಲಾ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಾಕ್ಷರಂ ವಿಧೀಪಣರಣದೊಳೆ ಜಾನಕಿಯ ದೂಸರಾಂ ಲಂಕಾ ನಾಥಂ ದಾಶರಥಿಯ ಕೈಯೊಳೆ ಮದಿಗುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೨೩) ; ನಿವೇದಗ್ರಹಣದಿಂದ ದೇವ ಕುರೂತ್ತರ ಕುರುಗ್ರಹಣಮಾದೊಡೆ ತನ್ನಿಷೇ ಧಾರ್ಥಂ ಅನ್ಯತ್ರಗ್ರಹಣಶಬ್ದಂ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಮಾಯು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೪) ; ನಿಜವತ್ತೋಪನಿಕ್ಷಿಪ್ತಕ್ಷೇಪದೊಡೆ ರೋಕಪಾತನಯಪ್ಪ ಪೂಕನ ಯುಮಂ . . . ಕರೆದು (ಜಗದಿ. ೩-೨೨ ಪ). ೨. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಿಸಿದ ; ಎಸೆದ ; ಒಗೆದ. ೩. ಅಡಗಿರುವ ; ಹುದುಗಿರುವ : ಲಗ್ನ ನುಗ್ನಿ ಮೇಲ್ವಾಯುವನಿತರೊಳೆ ನೀಮದ್ವಿಸಲ್ವೇಳ್ವುಮಯ ಲಂಕಾಂತ ರಂಗನಿಕ್ಷಿಪ್ತಲಯಶಕ್ತಿಯಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೩-೧೩೩). ೪. ಹೂಳಿಟ್ಟ. ೫. ಕಳುಹಿಸಿದ ; ಸಾಗುಹಾಕಿದ. ೬. ಬಿಟ್ಟ ; ತೆಗೆದುಹಾಕಿದ. ೭. ನಿಯೋಜಿಸಿದ ; ನಿಯಮಿಸಿದ ; ನೇಮಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷಿಪ್ತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇರಿಸಿದವನು, — ಇಟ್ಟವನು : ಸಕಲವಿಚಾರನೀರ್ತಕನರ್ತನಗೀತವಾದ್ಯನೂತನವಿದ್ಯಾನಿರೀಕ್ಷಣ ನಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಚಿತ್ತನುಂ . . . ಆಗಿ (ಸಂಪದ. ೧೩-೧೨೪). [ನಿಕ್ಷಿಪ್ತ + ಚಿತ್ತ]

ನಿಕ್ಷಿಪು (ಕ್ರಿ). ನೋಡು ; ಈಕ್ಷಿಸು ; ದಿಟ್ಟಿಸು : ಚಂದ್ರಮಂಡಲ ಪೋಲುವ ಇಂದಿರಾನೊಗವನು ಚಂದದಿಂದಲಿ ಏದದೆ ನಿಕ್ಷಿಪುವ ರೋಚನ (ತೀರ್ಥಮ. ೧೩೨). [<ಈಕ್ಷಿಸು ?]

ನಿಕ್ಷುಣ್ಣ (ಗು). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ; ನೇರವಾದ : ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಮಗಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವಂತಹ ಅಧರ್ಮದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಾರೆನೆಂದೂ ರಾಮನಾಥನು ನಿಕ್ಷುಣ್ಣವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟನು (ಕವೀರ. ೮೬). [<ನಿಕ್ಷುಣ]

ನಿಕ್ಷುಣ (ಅ). ಸರಳವಾಗಿ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ; ನೇರವಾಗಿ : (೩). [<ಮರಾ. ನಿಕ್ಷುಣ, ನಿಕ್ಷುಣ]

ನಿಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಂತಾಗುವಿಕೆ ; ಕ್ಷೇತ್ರವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವಿಕೆ : ದಕ್ಷಯಾಗವ ಮಾಡಿ ನಿಕ್ಷೇತ್ರ ನೆರೆ (?) ದುಡಕಟಳಿಟಾ ಕೇಳಿಯೂ ಏಕೆ ಮಾಡರೊ (ಬಸವ. ೫೮೩) ; "ಕ್ಷೇತ್ರವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದು ; ನಾಶ (?) " (ಬಸವ. ಕೋಶ). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಒಗೆಯುವುದು ; ಎಸೆಯುವುದು. ೨. ಅಳಿಸುವುದು ; ತೆಗೆದು ಹಾಕುವುದು. ೩. ಇಡುಗೆ ; ಶೇವಣೆ ; ಶೇವಣಾತಿ : (Deposit. ಪಾಂನಿ. ೨೪). ೪. ಹುಗಿದಿಟ್ಟ ಹಣ ; ಗುಪ್ತ ಧನ ; ನಿಧಿ : "ಕಡಾರಂ ನಿಕ್ಷೇಪ" (ಕವಿಕಂ. ೩೩೫) ; ನಿಧಿ ನಿಧಾನ ನಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಸ್ರದಂಟಂ ಮೊದಲಾಗಿ ದುಷ್ಕನಿಗ್ರಹ ವಿಸಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಕ ನಂಗಿಯು ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತರೆ (ಎಳ. XI, ಚತ್ರದು. ೪೯-೨೧ ; ೨೪7) ; ಸಾಯಲಡಸಿದ ಬಡತನಕ್ಕೆ ಪಲಾಯನವೆ ನಿಕ್ಷೇಪವಿದ ಬಯಲಾಯಸವು ನಮಗೀತಕೆಂದನು ಮಾದ್ರಪತಿ (ಕುಮಾರ. ೧೨-೧೩) ; ಸಕಲರನ್ನಿಗಲೂ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತುಗಳೂ

ವೈಶ್ವಾನರಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪಗಳಂತೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿವೆ (ಮುಕ್ತಾರ. ೩). ೫. ಇರಿಸುವುದು ; ಇಡುವುದು : ಹಗೆಯ ತಲೆ ಹೋಗದಡೆ ವಹಿಯ ಹೋಗುವ ನುಡಿ ತಮ್ಮನದು ಬಳಿಕಾ ಸೆಗಳಿಕೆಯೊಳೊಡೆಮ್ಮ ನಾಲ್ವರ ದೇಹ ನಿಕ್ಷೇಪ (ಕುಮಾರ. ೯-೩೨). ೬. ಒಪ್ಪಿಗೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ವತ್ತನ್ನು ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು ; ಜಾಮೀನು ಆಗುವುದು ; ಒತ್ತೆ ಇಡುವುದು ; ಗಿರವಿ ; ಅಡವು : ವ್ಯವಹಾರವು (೧) ಮಣಾದಾನ (Debt) (೨) ನಿಕ್ಷೇಪ (Bailment) . . . ದೂತ ಸ ಮೂ ಹ್ವಯ (Gambling) ಎಂದು ಹದಿನೆಂಟು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ಭಾರದ. ೫೬). ೭. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತೇಬರಿಸಿ ಇಡುವುದು : ವಾಯವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪದ ಮನೆ (ಮಸಲ. ೧೮-೫). ೮. [ಜೈನ] ನಾಮ, ಸ್ಥಾಪನೆ, ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾವಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸಾಧನೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವುದು ; ಅಪ್ರಕೃತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಕೃತವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು : ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ಜೀವಾದಿಗಳ ಸಂವ್ಯವಹಾರದ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಂ ಮಾಣಸಲುನೇಡಿ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂ ನಿಕ್ಷೇಪಮಂ ಪೇಟ್ಟಪರು (ತಸೂನ್. ೪೧) ; ಪ್ರಮಾಣ ನುಮ ನಯ ನಿಕ್ಷೇಪಂಗಳೆಂ ಯಥಾವಸ್ಥಿತಿ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪಮಂ ನಿಕ್ಷಯಮಾ ಗಿರಲಣುವುದು ಸಮ್ಯಕ್ಜ್ಞಾನಮಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೮ ಪ) ; ನಯವಾದಂ ನಯಮಾಗಿ ಕೂಡೆ ಪೊಳೆಯಲ್ ನಿಕ್ಷೇಪನಾಕ್ಷೇಪಮಾರ ಯಮಿಲ್ಲೆಂದೆನಿಸಲ್ ಪ್ರಮಾಣಗದಿತಾರ್ಥಂ ಸಂಶಯಂಗೊಳ್ಳ ವಾದಿ ಯೊಳುಂಟಾಗಿ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೪).

ನಿಕ್ಷೇಪವಾಗಿರು = ಅಡಕವಾಗಿರು ; ಸೇರಿರು ; ಅಡಗಿರು : ಮನವು ಮುಖಾಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪವಾಗಿರಬೇಕು (ಅಬಂಧ. ೧೩೯-೧೨೧). [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷೇಪಣ (ನಾ). ೧. ಇರಿಸುವಿಕೆ ; ಇಡುವಿಕೆ : ಅದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣ ಸಮಿತಿ - ಕೊಳುವ ಇಡುವ ಎಡೆಯೊಳಪ್ಪ ಯತ್ನಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೯). ೨. ಇಟ್ಟ ವಸ್ತು ; ಇಟ್ಟುದು. [ಸಂ.]

ನಿಕ್ಷೇಪನಿಧಿ (ನಾ). (ರಾಜ್ಯ ಅಥವಾ ಸಂಸ್ಥೆ ತನ್ನ ಸಾಲವನ್ನು ಕ್ರಮ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೀರಿಸುತ್ತ ಬರಲು) ಕೂಡಿಹಾಕುವ ಹಣ ; ಇಳಿಕೆನಿಧಿ : ಬಡ್ಡಿಗೆ ಮತ್ತು ನಿಕ್ಷೇಪನಿಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವೆಚ್ಚಗಳೂ ಹೊಣೆಯ ಮೋಚನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವೆಚ್ಚಗಳೂ ಸೇರಿ ಭಾರತಸರ್ಕಾರವು ಬಡ್ಡಿತಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರತಕ್ಕ ಮೂಲಭಾರದ ವೆಚ್ಚಗಳು (ಭಾಧಾನ. ೫೮). [ನಿಕ್ಷೇಪ + ನಿಧಿ]

ನಿಕ್ಷೇಪಾಧಿಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಜೀವಾಪ್ರವದ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಇಡುವಾಗ ಸಂಭವಿಸುವ ಪಾಪಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದುದು ; ೧ "ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಪ್ರವ ಭೇದಗಳು ೧೧ : (೧). ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ, ಇದರಲ್ಲಿ ದೇಹ ದುಃಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ (ಶರೀರದಿಂದ ಕುಕ್ಕುತಿ ಮಾಡುವುದು), ಉಪಕರಣ ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ (ಶಸ್ತ್ರಾದಿ ಹಿಂಸೋಪಕರಣ ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು) ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. (೨). ನಿಕ್ಷೇಪಾಧಿಕರಣ. ನಿಕ್ಷೇಪ = ಎತ್ತುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಹಸಾನಿಕ್ಷೇಪ, (ಭೀತಿ, ಆತುರತೆ ಮುಂ. ಗಳಿಂದ ಪುಸ್ತಕ, ಕಮಂಡಲು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ಚೆಲ್ಲುವುದು), ಅನಾ ಭೋಗ ನಿಕ್ಷೇಪ (ಆತುರತೆಯಿಲ್ಲದೆಯೂ ಚೆಲ್ಲುವುದು),

ದುಃಪ್ರಮೃಷ್ಟನಿಕ್ಷೇಪ (ದುಷ್ಟತನದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನದಿಂದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಇಡುವುದು), ಅಪ್ರತ್ಯವೇಕ್ಷಿತನಿಕ್ಷೇಪ (ಸ್ವಲ್ಪವೂ ನೋಡದೆ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಇಡುವುದು) ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು. (೩). ಸಂಯೋಗಾಧಿಕರಣ - ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪಕರಣಸಂಯೋಗ (ಪುಸ್ತಕಾದಿ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಬಿಸಿಲಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದು ಹಿಂಭದಿಂದ ಒರೆಸುವುದು ಮುಂ.), ಭಕ್ತಪಾನ ಸಂಯೋಗ (ಅನ್ನಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವಿಧದ ಅನ್ನಪಾನಗಳ ಬೆರೆಕೆ ಮಾಡುವುದು) ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. (೪). ನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ - ಇದರಲ್ಲಿ ಮನೋನಿಸರ್ಗ (ದುಷ್ಟತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸುವುದು), ವಾಗ್ನಿಸರ್ಗ (ಅಭದ್ರವಚನ), ಕಾಯನಿಸರ್ಗ (ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಶರೀರ ಚಲನವಲನ) ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಈ ಮೇರೆಗೆ ಅಜೀವಾಸ್ತ್ರವಾಧಿಕರಣಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ೧೧" (ಚೈನಧ. ೬೪) : ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಸ್ತ್ರವ ಭೇದಗಳು ೧೧ : (೧) ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ . . . (೨) ನಿಕ್ಷೇಪಾಧಿಕರಣ (ಚೈನಧ. ೬೪). [ನಿಕ್ಷೇಪ+ಅಧಿಕರಣ]

ನಿಕ್ಷೇಪಿಸು (ಕ್ರೀ). ೧. ನಿಧಿಯಾಗಿರಿಸು; ಹುಗಿದಿರಿಸು; ಅಡಗಿಸು: ರುದ್ರ ಮುಖದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಭುಜದಲ್ಲಿ . . . ಜಗವ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿದ ಕುಕ್ಷಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಯನಗಡತನು (ಬಸವ. ೫೩೩); ಸರ್ವಪ್ರಸೂನಗಳನಳ ಪೀರ್ವುಡು ದಿಡೆದನುತಲಿದನೆ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿದನೊ ಕರ್ವಿಲ್ಲನೆಂಬ ಬಗೆಯಿಂ ಬೇರ್ವದನೆ ದಿವ್ಯವಲ್ಲಿ ಮುಡಿವಾಳಂಗಳ್ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೪-೫೧೦); ಗಾಳಿ ಮರೆಯಾಗಿದ್ದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಸವಾಗಲಿ ಪಕ್ಷವಾಗಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿರಿಸಿ . . . ಸೇವಿಸಲು ಬಹುದಿವಸದ ಕ್ಷಯರೋಗ, ಶ್ವಾಸ . . . ಗುಣಮಕ್ಕು (ಸಕವೈ. ೨೫೫). ೨. ಸ್ಥಾಪಿಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಿಸು: ಮನ ಭಾವ ಜ್ಞಾನ ನೋಟವ ತಂದು ಕರಸ್ತಲದಲ್ಲಿ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ವೆಂದಜಾಯದೆ ಅನಿಮಿಷನಾಗಿಪ್ಪನು (ಅವತಂ. ೧೬೬-೭೫೪); ತನ್ನ ನಂಬಿದ ಸಜ್ಜನ ಸದ್ವಕ್ತರಲ್ಲಿಗೆ ಲಿಂಗವಾಗಿ ಗಮಿಸಿ ತಾ ಕಂಡ ಲಿಂಗಾಂಗ ವನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿ ತಾ ನಿರ್ಗಮನಿಯಾಗಿ ಸುಳಿಯಬಲ್ಲರೆ ಜಂಗಮಲಿಂಗವದು (ವಚಸಂ. ೧೮೬-೧೮೭). ೩. ಮಿಡಿಸಲಾಗಿರಿಸು; ಇಡುಗಂಟಾಗಿರಿಸು: ಈತಂ ತಟಾಕಮಂ ಕಟ್ಟಿದಂ ಸದ್ಗನವಾತಮಂ ನಿಕ್ಷೇಪಿಸಿದಂ (ಚಿಬಿಫ. ೫೬-೧೭). [ನಿಕ್ಷೇಪ+ಇಸು]

ನಿಖಂಡಿತ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಿದ; ತುಂಡರಿಸಿದ: ಅತಿಶರೀರಭಕ್ತರುಗಳ ಮುರತಿಮರ ನಿಖಂಡಿತ ಲವಂಗಪಲ್ಲವಮುಮೈರಾವತಕರಲೂನಸಲ್ಲಕೀ ಶಬಳಮುಮುಪ್ಪದಯಗಿರಿಯಿಂ ಸೋಗಯಿಸುವ ಪೂಜಣದನೆಗೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೮ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಖರ 'ನಿಖರ' ನೋ.

ನಿಖರತೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಿತತೆ: ಒಂದೇ ಮಟ್ಟದ ಉತ್ತರ ಬರೆದಿದ್ದರೆ ಅಂಕಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ನಿಖರತೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ (ಚಿತ್ತದ. ೬೪೪).

[ನಿಖರ (<ನಿಖರ_೨) + -ತೆ_೨]

ನಿಖರ್ವ (ಗು). ೧. ಕುಳುಬದ; ಗಿಡ್ಡಾದ. (ನಾ). ೨. ಗಿಡ್ಡ; ಕುಳ್ಳ. ೩. [ಗಡೆತ] ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ; ಅಂಕಗಳ ಶ್ರೇಣಿ ಹದಿನೆಂಟರ ವರೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರೇಣಿಗಳು ಯಾವು ವೆಂದರೆ: ಏಳಂ . . . ಖರ್ವ, ನಿಖರ್ವ, ಮಹಾಖರ್ವ, ಕಂಟ, ಸಮುದ್ರ, ಮಧ್ಯ, ಅಂತ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಾರ್ಥ (ಪ್ರವಾಚ. ೧, ೬೫೭). 'ಮಹಾಖರ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಖಾ 'ನಿಖಾ' ನೋ.

ನಿಖಾತ (ಗು). ಹೂಳಿದ; ಹುಗಿದಿಟ್ಟು: 'ನಿಖಾತನಿಧಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಖಾತನಿಧಿ (ನಾ). ಹೂಳಿಟ್ಟ ದ್ರವ್ಯ; ಗುಪ್ತನಿಧಿ; ನಿಕ್ಷೇಪ: ೪೩. ರಾಜ್ಯದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮಂ. ೪೪. ನಿಖಾತನಿಧಿ (ಭಾಧಾಸ. ೨೯೧).

[ನಿಖಾತ+ನಿಧಿ]

ನಿಖಾರಿ, ನಿಖಾರ್ಯ, ನಿಖಾರಿ (ನಾ). ೧. -ನಿಖಾರವಟ್ಟು: ಕುಡು ಮುಡಿಯನೆಡಗೈಯೊಳೊಂದಿಸುತ ವರ ನಿಖಾರಿಯು ನಿಖಾರಿಯ ರಥಸದ . . . ಗಮನದ ಭರದಿ ಕಿಜುಬೆಮರಡುತ ನಡೆಸರುತರ್ದಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩೬). ನಿಖಾರ್ಯ: ೧. ತರಿಸಿದನು ನವಹೇಮಜುನಿಭಾಸುರದ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಲಲಿತಾಸ್ತರಣದಡಿಲುನಾಸಗಳ ನಿರ್ಮಳ ನಿಖಾರಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೫). ೨. ಸ್ವಚ್ಛತೆ; ಶುಭ್ರತೆ: 'ನಿಖಾರಿಸು' ಪರಾ. ನಿಖಾರಿ: ೧. ನವನಿಖಾರಿಯ ವಲ್ಲಿ ಸೀರೆಗಳಮಯವದ ರಕುತದಲಿ ತೋರಿದವು ಜವನಳಿದು ಸಾರಥಿಗೆ ಸೊಡನೆ ರಥವ ಮರಳಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೭೫). [←ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಿಖಾರ್]

ನಿಖಾಲಿ 'ನಿಖಾಲಿ' ನೋ.

ನಿಖಿಲ, ನಿಖಿಳ (ಗು). ಎಲ್ಲ; ಸಕಲ; ಸಮಸ್ತ: ನಿಖಿಳಜಪ್ರತಾಪ ನಿರ್ಜಿತನಿಖಿಳಭೀಮಸೇನಂ ಭೀಮಸೇನಂ ಕೌರವನಿಧಿಗ್ ವಂದು (ಗದಾಯು. ೩-೩೦ ಪ); ಮಂತ್ರಿಯುಂ ಸ್ವಪತಿಯುಂ ಬಗೆಗೊಂಡ ನುಕೂಲವೃತ್ತಿಯೊಳಂ ನೆಜೆದಿರೆ ಕೂಡುಗುಂ ನಿಖಿಲರಾಜ್ಯವಿಭೂತಿಗಳ್ (ಪಂಪತಂ. ೯೩-೨೨); ದಿನಕರಹಿಮಕರನಕ್ಷತ್ರ ನಿಖಿಲತಾರಾಗ್ರಹಂಗಳ ತ್ಯಾಗ್ರಹದಿಂ ಕನಕಮಹೀಧರಮಂ ನಿಜ್ಜನಿಜ್ಜ ಮೋರಂತೆ ಸಂತತಂ ಬಲ ವರ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೬೦); ಚಂದ್ರಮೌಳಪ್ರಮುಖನಿಖಿಲವಿದ್ದಿಜ್ಜ ನಂ ಮೆಚ್ಚಿ ರುದ್ರಾಂಕನೆ ಬೇಟ್ಟುಂ (ಜಗದ. ೧-೨೨); ಪ್ರೇಮವೆ ನಿಖಿಲ ಪೂಜೆಯಾಯ್ತು (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೧೭-೪೩೬). ನಿಖಿಳ: "ಸಮಮಖಿಳಂ ನಿಖಿಳಂ . . . ಸಮಗ್ರಮೆಂದಿವು ಸಮಸ್ತ ವಾಚಿಗಳಕ್ಕುಂ" (ವಸುತೋ. ೧೦೭-೫೭); ನಿಖಿಳಜಗಂಗಳೊಳಧಿಕನು ಮುಂಡಕೌರ್ಯನುಂ (ವರ್ಧಪ. ೧೫-೩೫); ನಿಖಿಳಸರೋರುಹಕುಟ್ಟಳಮುಖಲಗ್ನ ಮಯುಡಿಖಲೇಖಿಯುಂ (ತುಷ್ಪ. ೪-೧೦೪); ಕಮಲಾಸನನ ಹತ್ತಿರೆ ಕರೆದು ಮುನ್ನಿಸಿ ನಿಖಿಳ ನಿರ್ಜರ ಜನವ ಸಂತೈಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೧). [ಸಂ.]

ನಿಖಿಲಜನ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಜನ: ಎಲ್ಲಾ ಜನ: ಹರುಷದ ತರದಿ ಯೊಳಗೊಲಾಡುತಿಮ್ಮದು ನಿಖಿಲಜನ ನಲಿದು (ಕಾಕಾ. ೪೪-೫೫).

[ನಿಖಿಲ+ಜನ]

ನಿಖಿಲಸಮತೆ (ನಾ). [ಚೈನ] ತೀವ್ರೋಪವಾಸ, ದಾನವ್ರತ, ನಿಖಿಲಸಮತೆ ಮತ್ತು ಸಂನ್ಯಾಸವ್ರಜನಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ಸರ್ವಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಎಣಿಸದೆ ಸಮಾನಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ: ತೀವ್ರೋಪ ವಾಸವುಂ ದಾನವ್ರತಮುಂ ನಿಖಿಲಸಮತೆಯುಂ ಸನ್ಯಾಸವ್ರಜನಮು ಮೆಂಬಿವು ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತವಿದು ನಾಲ್ಕುತೆಜನನೂನಾಗಮದೊಳ್ (ಕಾಂಕಿಫ. ೧-೯೦). [ಸಂ. ನಿಖಿಲಸಮತಾ]

ನಿಖಿಳ 'ನಿಖಿಲ' ನೋ.

ನಿಖಿಳಪರಿವಾರ (ನಾ). ಸಕಲ ಪರಿವಾರ, -ಪರಿಜನ: ಕರ್ಣ ನೀನೇ ಮರಳಿ ಸೇನೆಯ ರಕ್ಷಿಸೆಂದುದು ನಿಖಿಳಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬೦. ೧೬-೨೦). [ನಿಖಿಳ (=ನಿಖಿಲ)+ಪರಿವಾರ]

ನಿಖಿಳಭುವನ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಲೋಕ: ಈತ ನರಮುನಿ ನಿಖಿಳ ಭುವನಖ್ಯಾತ ನಾರಾಯಣನಲ್ಯೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೬೪).

[ನಿಖಿಳ (=ನಿಖಿಲ)+ಭುವನ]

ನಿಖಿಳ (ನಾ). "ಪರಿಪೂರ್ಣ" (ಪ್ರಭುರೇ. ೪೩:೩) : ಅಖಿಲ ಪರಣಮು
ನೋಡಬಹುದಾದುದೋಲಾಡುತ್ತಿರ್ದಳು ನಿಖಿಳ ಸದ್ಯೋನ್ಮುಕ್ತ
ಮುಕ್ತಾಯಗಳು ಜಗಮಯಾ (ಪ್ರಭುರೇ. ೧೨-೨೬). [ಸಂ. ನಿಖಿಲಾ]
ನಿಖಿಳೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ; ಇಂದ್ರಿಯ
ಸಮೂಹ : ನಿಖಿಳೇಂದ್ರಿಯ ರೋಚಕ ದಿಗಿಯ ಬೇಗೆಯ ಬೇಸಹಾಸ
ದಿಸುಗುದಿಯ ಸುಯ್ಯನರಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೨೧-೧೫).

[ನಿಖಿಳ (= ನಿಖಿಲ) + ಇಂದ್ರಿಯ]

ನಿಗ, (ನಾ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ
ಶಬ್ದ.

ನಿಗನಿಗ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಕೆಂಡ ನಿಗನಿಗ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ).

ನಿಗನಿಗ ಉರಿ - ಚನ್ನಾಗಿ ಉರಿ : ಬಲಗೆ ತರಗು ಕುಂಬು, ನಿಗನಿಗ
ಉರಿಯಲಿ (ರೂಢಿ).

ನಿಗ್ಗ, 'ನಿಗಾ' ನೋ.

ನಿಗಂಟು (ನಾ). = ನಿಘಂಟು ೧ : "ನಿಗಂಟು - ನಿಘಂಟು = ಅರ್ಥ
ಕೋಶ" (ತದ್ಭ. ೨೨) ; ನಿಘಂಟು - ನಿಗಂಟು ; ಸಂಘ - ಸಂಗ
(ತಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋಗ). [**ಸಂ. ನಿಘಂಟು**]

ನಿಗಂಶ 'ನಿಗ್ಗಂಥ' ನೋ.

ನಿಗಂಶಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ : ಈ ಶ್ರವಣ ಶ್ರವಣಯುರನ್ನು
ಜೈನಗ್ರಂಥಗಳು 'ನಿಗಂಶಿ', 'ನಿಗಂಶೀ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತವೆ (ತೀರ್ಥಕ.
೧೦೮). [**ಪ್ರಾ. ನಿಗಂಶೀ. / ಸಂ. ನಿಗ್ರಂಥೀ**]

ನಿಗಚು 'ನಿಮಿಚು' ನೋ.

ನಿಗತಣಿ (ನಾ). ಬಿಗಿಯಾಗಿರುವುದು ; ಬಿಗಿರುವುದು : ನಿಗತಣಿ
ಬೇಡಲಿ ಮಕರಂದ ಸ್ವಪನೋಳು ಪಗತಣಿ ಸಲ್ಲದು ತಂಗಿ ನಿಗತಣಿ ಪಗತಣಿ
ನಟನಿಗನುರೋಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವಿಲ್ಲ ಮೆಚೆಯುವು (ಭರಣ. ೯-೯೬).

[← ಮರಾ. ನಿಗಟಣಿ = ಬಂಧಿಸು]

ನಿಗಡ (ಗು). ೧. ಸಂಕೋಲೆ ಹಾಕಿದ ; ಸರಪಳಿಯಿಂದ ಬಂಧಿಸಿದ.

೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ; ಬಿಗಿಯಾದ : 'ನಿಗಡಬದ್ಧ' ಪರಾ. (ನಾ).

೩. (ಅನೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ) ಸಂಕೋಲೆ ; ಸರಪಳಿ :
ನಿಗಡಂ [ಪಾಣಂ. ನಿಗಳಂ, ವಿಗಡಂ] ಗೋಕರ್ನನೋಳ್ ವಿಗ್ರಹಮೊದವಿದ
ವಾದಂಗಳೋಳ್ . . . ತಲ್ಲಣವುದಮಯೋಳುಂಟಿಲ್ಲ ಬೇಟಾಲ್ಲ ನಾಡೋಳ್
(ಅನಂ. ೧-೪೫) ; (ಸೂಕ್ತ. ೪-೨೬ ನೋ.). ೪. ಬಂಧನ ; ಸೆರೆ.

[**ಸಂ.**]

ನಿಗಡನಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. = ನಿಗಡಬದ್ಧ ೧. (ನಾ). ೨. ಬಂಧಿತನಾದ
ವನು : ನಿಗಡನಿರುದ್ಧನಂ ತನಯೋಕವಿಲಾಸಿಯನುಗ್ರಸೇನನಂ
ನಗಧರನೋಲ್ಮ ಸಂತಪಿಸೆ (ಜಗದ. ೬-೧೦೫). [**ಸಂ.**]

ನಿಗಡನಿರೋಧ (ನಾ). ಸರಪಳಿಯ ಬಂಧನ, — ಸೆರೆ : ಅನ್ನಿಗ
ವಿಾತನನುಣಿ ಬಲ್ಲಿನ್ನಿಗಡನಿರೋಧದಲ್ಲಿ ಕುಳಿರಿಸಿ (ದಶಕು. ೪-೧೪೪) ;
ದೀದಿದೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಗಡನಿರೋಧಮದಗಜತಯ ಬೃಂಹಿತನಾದದಲಿ ಕಳ
ಕಳತನತ್ತಿಮದಾಗಳು ತುರವು (ಪ್ರಭುರೇ. ೬-೫). 'ನಿಗಳನಿರೋಧ'
ಪರಾ. [**ನಿಗಡ + ನಿರೋಧ**]

ನಿಗಡಬಂಧನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದಂಡನೆ ; ಸರಪಳಿ ಹಾಕಿ
ಬಂಧಿಸುವಿಕೆ : ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾದರೂ ನಿಗಡಬಂಧನವೇ
ದಂಡನೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಥ. ೧೧, ೬೦೨) ; ಅ ಬಾಲಕರ ಮೇಲೆ
ರಾಜಾಸುಗ್ರಹವಾದರೆ ಭಾಗಣ್ಣನ ಬಲಮೆಯಿಂದ ಅವರು ದೊಡ್ಡ
ಪದವಿಗೇರುವರೆಂದು ಅಸಹಯಿಯಿಂದ ಪೂವರಿಗೂ ನಿಗಡಬಂಧನ
ಮಾಡಿಸಿದರು (ಕಥ. ೧೧, ೪೬೨). [**ನಿಗಡ + ಬಂಧನ**]

ನಿಗಡಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಸರಪಳಿಯಿಂದ ಬಿಗಿದ, — ಬಂಧಿಸಿದ.

೨. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ; ತೊಡಕಿನ : ಅ ನಿಗಡಬದ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೂ
ಅಕೆ ಸಾಕ್ಷಾಂಗಪ್ರಣಪಾತ ಮಾಡಿ . . . ತನ್ನ ಅಪರಾಧವನ್ನು
ತೊಳೆದುಕೊಂಡಳು (ಬಾಗಲ. ೨೯೪). [**ಸಂ.**]

ನಿಗಡಿ (ಗು). ೧. ಸಂಕೋಲೆ ಹಾಕಿದ ; ಸರಪಳಿ ಹಾಕಿದ.
೨. ಬಂಧಿತವಾದ ; ಬಂಧಿಸಿದ : ಕರ್ನಾಟಕದಂತೆಯೇ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರವೂ
. . . ಜನ್ಮಾಂತರಸ್ನೇಹದಿಂದ ನಿಗಡಿ ತವಾದ ನರನಾರೀಗಣದಿಂದ
. . . ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ (ಮಹಾ. ೬) ; ಕೆರಳುನೊಡಿಬ್ಬ
ಸನಿದನರಿತಿಯನು ಶೋಕನಿಗಡಿತ ಪಥಿಕನು (ಗಾಥಾ. ೧೨೫-೧೦೦).

[**ಸಂ.**]

ನಿಗತಂದಿವಿ (ಕ್ರಿ). (?) : ಭೃಗುಮತದೊಳಾದ ಪರಣತಿ ಪೊಗಳ
ಲೈವಂಗಮಂದಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಚಟ್ಟಿಂ ಕ್ರಿಗುಣಿಸುವ ತಿರಿಗಿ ಪಾಯಿಪ
ನಿಗತಂದಿವಿವರೆಯೊಳಾದಿಗ್ರಹಂ ಮಿಗುವಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು.
೧೯೬-೬೩ : 1160). [**? + ತಂದಿ**]

ನಿಗದ (ನಾ). ೧. ಕಂಠಪಾಠ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು ; ಉರು
ಹೊಡೆದು ಹೇಳುವುದು. ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ (ಹೋಮದ)
ಮಂತ್ರ, — ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಘೋಷಣೆ. ೩. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳು
ವಿಕೆ, — ಹೇಳುವುದು : "ನಿಗಾದೇ, ನಿಗದೇ — ೨ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ
ನುಡಿಯುವಿಕೆ, ಮೃತ್ಯುವಾಗಿ ಪೇಳುವಿಕೆ" (ನಿಧಾಂ. ೩೫೯). ೪.
ಭಾಷಣ : 'ನಿಗದಿತ', 'ನಿಗದಿಸು' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ನಿಗದಿ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯ ; ನಿರ್ಣಯ ; ಗೊತ್ತುಮಾಡು : ನಾವು
ನಿಗದಿ ಮೇಲೆ ಹಣಾ ಕೊಟ್ಟು ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೧) ; ಎಲ್ಲಾ
ಪ್ರಾಂತಗಳೂ ನಿಗದಿಯಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚನ್ನವನ್ನು ಟಂಕಸಾಲಿಗೆ ತರಬೇಕು
(ಪ್ರವಾ. ೧೧, ೧೫೬) ; ನಿಗದಿಯಾದ ಶುಲ್ಕವನ್ನು (ಫೀ) ಕೊಡಬೇಕೆನ್ನಿ
(ಗಲಿಪ್ತ. ೬೦) ; ನಿಗದಿಯಾದ ಹಣವನ್ನು ಮಂತ್ರಿ ತಂದು ಕೊಡುತ್ತಿ
ದ್ದರು (ಕಥ. ೧೨೯) ; ನಿಗದಿ ಇದ್ದವರಿಗೆ ಪೊಗದಿ ಇದ್ದೀತೇ ? (ಗಾಡ).

ನಿಗದಿ ಮಾಡು = ನಿಶ್ಚಯಿಸು ; ಗೊತ್ತುಮಾಡು : ಸಕಲರೂ
ನಿಗದಿ ಮಾಡಿದ ವಿವರ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೯೬-೮೧ : 1402 ?) ; ಸಂಬಳ
ವನ್ನು ನಿಗದಿ ಮಾಡಿದ (ಪ್ರವಾ. ೧೧, ೨೬೬) ; ಜನರಿಂದ ಎಷ್ಟು ತೆರಿಗೆ
ವಸೂಲು ಮಾಡಬೇಕೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ನೋದಲೇ ನಿಗದಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ
(ಪ್ರವಾ. ೯೧). [**?**]

ನಿಗದಿತ (ಗು). ೧. ಹೇಳಿದ ; ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ : ನಿಗದಿತ ಕಾವ್ಯೋಕ್ತಿ
ಗಳೊಳ್ ನೆಗಬ್ಬುವ ಮಾರ್ಗಗಳಂತೆ ಮೆರೆದುಕ್ತಿಗಳು (ಕವಿರಾ. ೨-೫).

(ನಾ). ೨. ಮಾತು ; ಭಾಷಣ. [**ಸಂ.**]

ನಿಗದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು ? ನುಡಿ : ಮಿಗೆ ಕನ್ನಡಗಟ್ಟುಗಳೊಳಗಣತ
ಗುಣಗದ್ಯಪದ್ಯಸಮ್ಮಿಶ್ರಿತಮಂ ನಿಗದಿಸುವರ್ ಗದ್ಯಕಥಾಪ್ರಗೀತಿಯಂ
ತಟ್ಟಿರಂತನಾಚಾರ್ಯರ್ಗಳ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೨೬) ; ಅಂಕ ಮ ದಾದಿ
ಪುರೋಂತ ವಿಟಂಕಂಗಳೊಳಗಿಟ್ಟವಂ ನಿಗದಿಸುವರ್ (ಪ್ರಸ್ತುತೋ.
೧೬೦-೬೬) ; ಮಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಪ್ಪ ಬಾಧೆಯಂ ನಿಗದಿಪಡಿಸುವಿಧಿಯ
ಫಲಾಫಲಮಂ ಬುಧರೊಲ್ಲು ಬಣ್ಣ ಸಲ್ (ಜಟ್ಟನು. ೬-೧೬೯) ;
ನಿಗಮಾಗಮ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮಾಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ನಿಗದಿಸುಗುಂ ನಿಶ್ಚಯಮಂ
(ನೀತಿಮಂ. ೧೧, ೨೫೦). [**ನಿಗದ + ಇಸು**]

ನಿಗನಿಗನೆ (ಅ). ನಿಗನಿಗ ಎಂದು ಹೊಳೆಯುತ್ತ : ಮೃಗಲಕ್ಷ್ಯಸಾಮ್ಯ
ಮೊಗದಿಂ ಮೃಗಸನ್ನಿಭನಯನದಿಂದ ಪೊಸವೊಂಗಳ್ ನಿಗನಿಗನೆ ಮಿಂಚಿ
ಮುಂಚುತಲೊಗೆತರೆ ನಿಜತೆಗೆ ಕಂಡ ಕನಸಂ ಪೆಲ್ಲಳ್ (ಮಲ್ಲಾ.
೬-೧೧೫). [**< ನಿಗ, + -ಅನೆ**]

ನಿಗನಿಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಳೆ ; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ನಿಗನಿಗಿಸು
ಪೊಂಬೊಡೆ ಜಾನುಗಳ ಜಂಘಾವಿಭ್ರಮವನಾಗಣಿಸಬಲ್ಲವರು
(ಅನಂಕ. ೧-೩-೩೫) ; ನಿಗನಿಗಿಸು ಗೋಪುರಪುರದ್ವಾರಗಳ ದರ್ಶನಮಕರ
ತೋರಣಮಂಗಳಪ್ರಭೆಯಂ ವಿಡಾಯಿಸುತಿದವಲ್ಲೆಡೆಯ (ಅನಂಕ. ೩-೨೫-೩). [\leq ನಿಗ, + -ಇಸು,]

ನಿಗಮ (ನಾ). ೧. ವೇದ ; ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಮೂಹ : "ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯಂ
ನಿಗಮಮಂಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೨-೧೦) ; ನಿಗಮಂಗಳ ವಿಷ್ಣು
ವಿರಿಂಗಳಾದಯದ ತಿವನನಜುಪೊಡೆನ್ನಳವೆ (ಗಂಕ. ೫-೪೯) ; ಹೊಲಬು
ಗೊಡಿಸಿದನೂಳನಿಗಮಂಗಳನು ತನ್ನಯಲೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೧೪) ;
ನಿಗಮಂಗಳಿಗೆ ಕಾಲಾಂತವೆ ಭವತ್ಯಾದಾಬ್ಬ ಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೪೧) ;
ಮುಗುಂದಯೇ ಕೃತಿಗೇಳೆ ನಿಗಮದೊಳೊಗದ ನೇಮಂಗಳ ತಿವಿ ಜಗದ
ಪಾವನೆಯರೆನಿಸರು (ಹರಿಬ. ೧-೫೬) ; ನಿಗಮ ಸತ್ಯಲೆಕಾವ್ಯಗಳ ಗವಾಕ್ಷ
ಗಳಂ ಗಗನದೊಳನಂತದರ್ಶನದ ಮುಕ್ತಿಯನೊಂದು (ಮಂಕು. ೪೬೦) ;
ನಿಗಮಗಳು ಉತ್ತರಭಾರತದ ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವುಗಳಾದರೆ ಅಗಮಗಳು
ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವು (ಭಾರತ. ೩೯೬). ೨. ವೇದ
ಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದುದು ; ವೇದವಾಕ್ಯ. ೩. ವೇದಗಳನ್ನು ಅರ್ಥ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು, ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಹಾಗೂ ಸಹಾಯಕವಾದ
ನಿರುಕ್ತ, ಮೀಮಾಂಸೆ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥ. ೪. ನಿಶ್ಚಯ ;
ನಿಶ್ಚಿತ ; ಭರವಸೆ. ೫. ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ.
೬. ವ್ಯಾಪಾರ ; ಮಾರಾಟ. ೭. ಅಂಗಡಿಬೀದಿ ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ;
ಸಂತೆ. ೮. ವ್ಯಾಪಾರ ; ವರ್ತಕ. ೯. ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಗುಂಪು ;
ವರ್ತಕರತಂಡ. ೧೦. ದಾರಿ ; ಮಾರ್ಗ : "ಅಧ್ಯಾ . . . ಪದ್ಯಾ,
ನಿಗಮಃ—ಈ ೧೩ ಬಟ್ಟೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೫). ೧೧. ನಗರ ;
ಪಟ್ಟಣ : "ನಗರ ಪುಟಭೇದನಂ ಪೂಜ ಪುರಂ ಪತ್ತನಂ ನಿಗಮಂ
ಪುರಂ ಪ್ರಜಾಸ್ಥಾನಮಾದುರ್ಗಮೇನೆ ನಗರಮೇನೆ ಪಟ್ಟಣಂ" (ಮಂಕ. ೫೬-೩) ; ಅನೇಕ ನಗರನಿಗಮ . . . ಸಂಪಾಪನಿಜಯನಿಚಿತಮಂ . . .
ಎನಿಸಿದ ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಧ್ಯದೊಳು ಮಧ್ಯದೇಶಮಂಟು (ಜಗದಿ. ೨-೧೪) ; ತನಕು ಪದಪಾಂಸುವಿಂ ಗ್ರಾಮನಗರ . . . ನಿಗಮಪತ್ತನತತಿ
ಪಾವನಮಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿ ಮೌನಪ್ರವಿಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೧೪) ; ಅಪನು
ಬಿಂದುದು ಯಾವ ಗ್ರಾಮ ನಿಗಮ ನಗರಗಳಿಂದ ? (ಬುದ್ಧ. ೮೦) ;
ನಿಗಮಗಳೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದ ವ್ಯಾಪಾರಪ್ರಧಾನವಾದ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ
(ಭಾಷ್ಯ. ೧೯೫). ೧೨. ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರನ್ನು
ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳುವುದು ; ಸ್ತೋತ್ರ. ೧೩. ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ ;
ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ. ೧೪. ಹೊಂದುವುದು ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೧೫. ಭಂದಸ್ಸು ;
ಭಂದಶಾಸ್ತ್ರ. ೧೬. (ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯಂತೆ ಕಾರ್ಯ
ನಡೆಸಲು ಅಧಿಕಾರ ಪಡೆದ) ಸಂಸ್ಥೆ : "ನಿಗಮ - ಕಾರ್ಪೊರೇಷನ್"
(Corporation. ಪತ್ರಿಕೆ. ೨೫). ೧೭. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಪ್ರಕೃತಿ.
೧೮. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಅನುಮಾನ ; ಊಹೆ : "ನಿಗಮ (ಅನುಮಾನ)"
(Deduction. ಪಾಂ. ೨೭).

ನಿಗಮಾಗಮ—ವೇದ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರ : ಅ ಮಾಧನಂ . . .
ವಿಜಯಂಗೈದನಾ ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳೊಂದುದು ಮಹಾಜನಂ ತಾಮರಸ
ನೇತ್ರನಂ ತಮತಮಾಗಿ ನುತಿಸಿದರ್ಥನಾಗಮೋಕ್ತಿಯಿಂದ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿಗಮಕರ (ನಾ). ಪೌರಸಂಸ್ಥೆಯು ವಿಧಿಸುವ ತೆರಿಗೆ, — ಸುಂಕ :
"ಪರಮಾನದ ಮೇಲಿನ ಕರಗಳು" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ನಿಗಮಕರವು ಸೇರ
ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೧೫೪). [ನಿಗಮ + ಕರ]

ನಿಗಮಗೋಚರ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವವನು ;
ದೇವರು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನೀನೇ ದಯಾಳೋ ನಿಮಲಚಿತ್ತ
ಗೋವಿಂದ ನಿಗಮಗೋಚರ ಮುಕುಂದ (ಪುರಂದ. ೧-೫೪ ಪಲ್ಲವಿ).

[ನಿಗಮ + ಗೋಚರ]

ನಿಗಮಚೋರ (ನಾ). ವೇದಗಳನ್ನು ಕದ್ದವನು ; ಹಯಗ್ರೀವ
ನೆಂಬ ರಕ್ತಸೆ : ನಿಗಮಚೋರನ ಕೊಂದು ನೀರೊಳು ಮುಳುಗಾಡಿ
ನಗವ ಬಿಸ್ಸಿಲಿ ಪೊತ್ತು ಸುರರಿಗಮ್ಮತವನಿತ್ತು . . . ಜಗದೊಳುದ್ದಂಡ
ಬಾಹುಕನಾದ ದೇವನಾ (ಕರ್ನಾ. ೨೮೧).

[ನಿಗಮ + ಚೋರ]

ನಿಗಮತತಿ (ನಾ). ವೇದಗಳ ಗುಂಪು, — ಸಮೂಹ : ನಿಗಮತತಿ
ನುತಿಸಾತ್ಯ ನಿಖಿಲಮುನಿನಜೈತ್ಯ . . . ಪಾಲಿಪುರು (ಪ್ರೌಢ. ೪-೧) ;
ಕಬಾಕ್ಷವಿತ್ತನು ನಿಗಮತತಿಪುಲಿಯ (ಗಗತಾ. ೨-೧).

[ನಿಗಮ + ತತಿ]

ನಿಗಮತುರಗೆ (ನಾ). ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳನ್ನು ತನ್ನ ರಥಕ್ಕೆ
ಕುದುರೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು ; ತ್ರಿಪುರಸಂಹಾರಿಯಾದ
ಶಿವ : ನಿಗಮತುರಗೆಪಾಪನಮೂಲದಾವಾ ಮೃಗಪಾಣಿ ಮೃತ್ಯುಂಜಯ
ಜಯ ಸುಪ್ರಭಾಪ (ವಿವಾಕ. ೬-೧). [ನಿಗಮ + ತುರಗೆ]

ನಿಗಮನ (ನಾ). ೧. ವೇದಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ವಾಕ್ಯ ; ವೇದ
ವಾಕ್ಯ. ೨. ಒಳಹೊಗುವಿಕೆ ; ಪ್ರವೇಶ. ೩. ಸಿದ್ಧಾಂತ ;
ನಿರ್ಣಯ : ತತ್ವಗಳ ನಿಗಮನವು ತರ್ಕಬದ್ಧವಾದದ್ದು (ತತ್ತ್ವಶಾ. ೨೬೩). ೪. [ನ್ಯಾಯ] ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ
ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ಉದಾಹರಣ, ಉಪನಯ ಮತ್ತು ನಿಗಮನ
ಗಳೆಂಬ ಐದು ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಕಾರಣಪೂರ್ವಕ
ಉದನ ; ನಿಗಮನ" (Deduction. ಇಂಕನ) ; ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನವು
ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ಉದಾಹರಣ, ಉಪನಯ, ನಿಗಮನ ಎಂಬ ಐದು
ಅಂಗವುಳ್ಳದ್ದು (ಭಾಷ್ಯ. ೨೬೩) ; ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯಗಳಾದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ,
ಹೇತುಉದಾಹರಣೋಪನಯನಿಗಮನಗಳಲ್ಲಿ ಐದೂ ಅವಶ್ಯಕವಿಲ್ಲ
(ಒಂದನಾ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ನಿಗಮನಿಧಾನ (ನಾ). ವೇದಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡವನು ;
ಈತನಾಕ್ಕೆ ಬಂದವನು . . . ಎಂದರೆ ಬೆಸಗೊಳಲು ಈತನೇಗೇರೇ ಜೇಯ
ನವಿಾ ಯಾತುಧಾನಶಿರಃಪ್ರಧಾನಸುನೀತಿನಿಗಮನಿಧಾನ ಸತ್ಯನಿಧಾನ
ನಿವನಂದ (ತೊರಾ. ೬-೧೯-೨೧). [ನಿಗಮ + ನಿಧಾನ]

ನಿಗಮನುತ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಿಕೊಂಡವನು, —
ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡವನು ; ತರಣ ನಿತ್ಯಂಕಲ್ಪ ನಿತ್ಯಾನಂದ ನಿಗಮನುತ
(ಗಗತಾ. ೧-೪೩). [ನಿಗಮ + ನುತ]

ನಿಗಮಪೂತ (ಗು). ವೇದಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಿ
ಗೊಂಡ : ಕಮಲಜನ ಹೋಲುವೆಯ ಧಾರುಣಿಯಮರಕದಲಿ ನಿಗಮ
ಪೂತೋತ್ತಮ ಸುಪಾರಿಗಳಿವದವನನ್ನಿಭನ ಮಸ್ತಕಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೧).
[ನಿಗಮ + ಪೂತ]

ನಿಗಮಮಂತ್ರೋಚ್ಚರಣೆ (ನಾ). ವೇದಮಂತ್ರಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ;
ವೇದಘೋಷ : ನಿಗಮಮಂತ್ರೋಚ್ಚರಣೆಯಲಿ ಪೂರ್ಣಾಹುತಿಗೆ
ತನ್ನೊಡಲನೊಪ್ಪಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨೨).

[ನಿಗಮ + ಮಂತ್ರ + ಉಚ್ಚರಣೆ]

ನಿಗಮಮಸ್ತಕ (ನಾ). ವೇದಗಳ ತುದಿ, — ಕೊನೆಯ ಭಾಗ ;
ಉಪನಿಷತ್ತು ; ವೇದಾಂತ : ನಿಗಮಮಸ್ತಕದರ್ಥವೇದಿಗಳುಳ್ಳವಾತ್ಮ
ವಿಚಾರಿಗಳ ಸೋಗಯಪಪ್ಪವಿಧೋರುಯೋಗಸರಾಯಣರ್ . . .

ಸೋಗದೆ ಸುಂದರರಾಜನಂ ಸಲೆ ಸಾಡುತೊಪ್ಪಿ ದರಾಗಳುಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೦-೬). [ನಿಗಮ + ಮಸ್ತಕ]

ನಿಗಮರಾಜಿ (ನಾ). = ನಿಗಮತತಿ : ನಿಗಮರಾಜಿವಿರಾಜಿತವಾಚಿ . . . ಭಗವಾತುರಭಾಸ್ವರ ಸಜ್ಜ ಬಾಪ್ರಗುಣಪಾವನ ಪಾಲಯ ಮಾಂ ಹರಾ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧೪-೫೬). [ನಿಗಮ + ರಾಜಿ]

ನಿಗಮಲಿಖಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಿಖಿ : ಗಗನಲಿಖಿ ಭೂಮಲಿಖಿ ಜಲಲಿಖಿ ಓಶಾಚಲಿಖಿ ಮಗಲಿಖಿ ಕದಂಬಲಿಖಿ ಕಾಕಲಿಖಿ ಕಪುಪಲಿಖಿ ನೆಗಮಲಿಖಿ ನೀಲಲಿಖಿ ಬಿಂದುಲಿಖಿ ಚಕ್ರಲಿಖಿ ಲೇಖಲಿಖಿ ದರ್ಶನಲಿಖಿ ಮೃಗಲಿಖಿ ಪ್ರಬಂಧಲಿಖಿ ರಗಣಲಿಖಿ ಶೈಲಲಿಖಿ ದೇವಲಿಖಿ ನಂದಿಲಿಖಿ ಈ ಅಗಣಿತ ಲಿಖಿ ಗಳಿ ನೋಡಲಜಾಯದೆ ಬಿಜ್ಜ ಕರಾಯನ ಸಭೆಯೊಳು ಕಳವಳಗೊಳು ತಿದ್ದರು ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳೆಲ್ಲಾ (ಭಾಸ್ವರ. ೬೬-೫); IP ಈ ಲಿಖಿಗಳೆಲ್ಲವು ನಿಶ್ಚಯ ವಾಗಿ ಇವೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

[ನಿಗಮ? + ಲಿಖಿ]

ನಿಗಮವಂದ್ಯ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಂದ ವಂದಿತನಾದವನು, — ನಮಸ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡವನು : ನಿಗಮವಂದ್ಯನೆ ನಿತ್ಯಸಂತುಷ್ಟ . . . ಶರಣು (ಶಾಂತಿ. ೨೬-೫೬); ನಿಗಮವಂದ್ಯನು ಕಂಡನುರಿಯೊಳಗಿದ್ ಮೈಥಿಲಿಯ (ಶಾಂತಿ. ೪೩-೩೪). [ನಿಗಮ + ವಂದ್ಯ]

ನಿಗಮವಿದೂರ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಗೂ ನಿಲುಕದವನು ; ವೇದ ಗಳಿಗೂ ವರ್ಣಿಸಲಸಾಧ್ಯನಾದವನು, — ಅನಿರ್ವಚನೀಯನಾದ ವನು ; ವೇದಾತೀತನಾದವನು : ಲಲಿತವಿಹಾರ ನಿಗಮವಿದೂರ ಸುಖ ಸಾಕಾರ ಗತವಾರ . . . ಸಲಹಬೇಕೆಂದ (ಉನ್ಯಾಭಿ. ೩-೪೬).

[ನಿಗಮ + ವಿದೂರ]

ನಿಗಮವೇದ್ಯ (ನಾ). ವೇದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನು ; ವೇದ ವೇದ್ಯ ; ವೇದಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಪರವಸ್ತು, — ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿಗಮವೇದ್ಯನ ಭಜನೆಯುಬಾಡು ಪುರದಾ ಜೈನರುಗಳೆಲ್ಲ ಬಂದು . . . ನಿನ್ನಂಗನೆಯುಕಂಡೆಮ್ಮ ಜೈನಕುಲಕಳವೆಂದೆನೆ (ಪ್ರಾಥಮ. ೧೨-೧೬).

[ನಿಗಮ + ವೇದ್ಯ]

ನಿಗಮಶಿರ (ನಾ). = ನಿಗಮಮಸ್ತಕ : ಸ್ವಾನುಭವ ಸಂಸಿದ್ಧ ನಿಜವಿಜ್ಞಾನ ದೀಪವೆನಿಸ್ತ ನಿಗಮಶಿರೋನಿಘಾಂತರಹಸ್ತ ವೇದಪುರಾಣಸಂಹಿತೆಯು . . . ಕರುಣಿಸಿದಾ ನಿಖರಮುನಿವಂದ್ಯ ಶುಕಮುನಿಚರಣ ಶರಣೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧-೨-೩೦); ನಿಗಮಶಿರಗಳಿಗಂದದಾವನಗೆ ಭಗವಾತಯತ ರೂಪನಾಗಿಯೆ ಬಗೆಗೊಳೆರನಾಗಿ (ಗಗನಾ. ೧೪-೧). [ನಿಗಮ + ಶಿರ]

ನಿಗಮಸ್ತೋಮ (ನಾ). = ನಿಗಮತತಿ : ನಿಗಮಸ್ತೋಮದ ನಿಲಯಂ ನಿಗಮಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ಬೀಡು ನಿಗಮಂ ನಿತ್ಯಂ ನಿಗಮಸ್ತೋಮದ ಸೌಖ್ಯಂ ನಿಗಮಸ್ತೋಮಕ್ಕೆ ಲೋಕನಾಥಂ ಮುಖ್ಯಂ (ಪದ್ಮಾ. ೧-೬೩).

[ನಿಗಮ + ಸ್ತೋಮ]

ನಿಗಮಾಂತ (ನಾ). ವೇದಾಂತ ; ಉಪನಿಷತ್ತು : ನಿಗಮಾಂತಾಭೇದ್ಯ ಸಮ್ರೂಪ ಚಿದ್ಭ್ಯೂಮಾಕಾರ . . . ನಿಷ್ಕಾಮಪ್ರೇಮ ಮಹೇಶ ರಕ್ಷಿಸೊಲವಿಂ (ರಾಜಲೀ. ೩-೩೯). [ನಿಗಮ + ಅಂತ]

ನಿಗಮಾತೀತ (ನಾ). ೧. ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕದುದು ; ವೇದ ಗಳನ್ನು ವಿಾರಿದುದು : ಇಂತೀ ಶರಣನ ಮಹಿಮೆಯನಂತಿಂತೆಂದುಸಿರ ಲಕವೆ ನಿಗಮಾತೀತಂ (ಪದ್ಮಾ. ೫-೫೦). ೨. ವೇದಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯ ಲಾಗದವನು ; ವೇದಾತೀತ : ಅಲಿಸು ಪುನೀತ ನಿಗಮಾತೀತ ಮನ್ಮಥ ಭೂಲೋಕದೊಳು ಭಕ್ತಿ ಮಸುಳಿಸಿತು ದೇವ ಕರುಣಾಲೋ ಕನಂಗಿಯು ಶಿವಮತವ ಪೆಚ್ಚಿಸುವದೆಂದು ಮುನಿ ಬಿನ್ನೈಸಲು (ಪ್ರಾಥಮ. ೨-೩). [ನಿಗಮ + ಅತೀತ]

ನಿಗಮಾನೀಕ (ನಾ). = ನಿಗಮತತಿ : ನಿಗಮಾನೀಕಮನಾ ಸ್ತುತಿ ಪ್ರಚಯಮಂ ಬಲ್ಲರ್ ತದರ್ಥಂಗಳಂ ಸೋಗಸಿಂ ದೋದಂತಮೊಂದೆಯಾ ದೊಡದನಂಗೀಕಾರಮಂ ಮಾಡುತಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧೫-೨೫).

[ನಿಗಮ + ಅನೀಕ]

ನಿಗಮಾರ್ಥ (ನಾ). ವೇದಗಳ ಅರ್ಥ, — ತಾತ್ಪರ್ಯ : ನಿರುತವಿದು ನಿಜನೆಂದು ಬಗೆ ನಿರ್ಧರಿಸಿದವು ನಿಗಮಾರ್ಥವಲಿ ನಿಗಮಾರ್ಥವಾಚನುಗ್ರಹದ ದೀಪಾಕ್ಷರವಿದೀಗಂದ (ತೋರಾ. ೧-೨-೯). [ಸಂ.]

ನಿಗಮಾಳಿ (ನಾ). = ನಿಗಮತತಿ : ಕಾದಿ ಕೈವಲ್ಯವನು ಪಡೆದರು ಸೋದರರು ನಿಗಮಾಳಿ ಕಾಣದ ಪರಮಪಾವನನ (ಶಾಂತಿ. ೨೬-೧).

[ನಿಗಮ + ಅಳಿ (= ಅಲಿ)]

ನಿಗಮಿತ (ಗು). ಸಂಘಟಿತವಾದ ; ಸೇರಿದ : 'ನಿಗಮಿತ ಸಮವಾಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಗಮಿತಸಮವಾಯ (ನಾ). ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಸಂಘಟಿತವಾದ ಒಂದು ಸಂಸ್ಥೆ : ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಸರ್ಕಾರದ ಪರವಾಗಿ ನಡೆದ ಯಾವುದಾದರೂ ಸಂವಿಧೆಯಲ್ಲಿ . . . ಒಂದು ನಿಗಮಿತಸಮವಾಯದ ಸದಸ್ಯರಾಗಿ . . . ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಾ ಪರೂ ಭಾಗಿಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ (ಭಾಷಾ. ೧೪೪). [ನಿಗಮಿತ + ಸಮವಾಯ]

ನಿಗಮೋತ್ತಮಾಂಗ (ನಾ). = ನಿಗಮಮಸ್ತಕ : ಉಚುಷ್ಣಾಡೆ ಸಂತತಂ ಪುಲಿಮೋವಲ್ ನಿಮಗಲ್ಲದೊಡಾ ದಿಗಂಬರಂ . . . ನಿಗಮೋತ್ತಮಾಂಗ ಮುಚ್ಚೊಡೆ ವಿಷಮಲ್ಲದೊಡೆ ಸಮಸ್ತಜಗಂ ನಿಮಗೇನನೆಂದಪರ್ (ಸಂಪಾಶ. ೨೦). [ನಿಗಮ + ಉತ್ತಮಾಂಗ]

ನಿಗಮೌಘ (ನಾ). = ನಿಗಮತತಿ : ನಿಗಮೌಘವಹಿಸಿದತ್ತ ಲಿತ್ತಲು ಸಂವ . . . ನೆನೆವರಿಗೆ ತನ್ನನು ತೆತ್ತು ಬದುಕುವನೆಂಬ ಬೋಳೆಯರರಸ ನಡೆತಂದ (ಉನ್ಯಾಭಿ. ೧೦-೫೨). [ನಿಗಮ + ಘ]

ನಿಗರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಮನೋಹರತೆ ; ಚೆಲುವು : "ನಿಗರ್ಮ . . . ಕಣ್ಣೆ ಮಂದುದು, ಪರವದೆದು — ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಳಸಾ. ೧೧-೨೧೧); "ನಿಗರಂ ನೆಟ್ಟು ಚೊಕ್ಕ ಚೊಕ್ಕಳೆಯು . . . ಎನೆ ಮನೋಹರ ಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೯೯); ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಕನ ನಿಲವಿನ ನಿಗರದವೊಲೆಂದ (ತೋರಾ. ೩-೬-೩೩); ಕೆಲಕೆ ಸಾರುತ್ತು ಬುರ್ತಂ ನಿಗರದಿಂ ಸಲಿಗರ್ಚುತಂ ಪುಲ್ಲಂ (ಕೊಟ್ಟಿಬ. ೧೦-೨೧). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ಒಪ್ಪು ತಕ್ಕುದು ; ಉತ್ತಮವಾದುದು ; ಸರಿಯಾದುದು : ಮಗುವು ರಾಘವನೆಂದು ತಪ್ಪಿಸಿ ನುಡಿದ ನುಡಿ ನಿಗರನೇ (ತೋರಾ. ೧-೯-೩೦); ಭಗವಂತನು ಮತ್ತೆ ರ್ಕುಳಿಸಿ ನಿಗರವಲ್ಲದೆನುತ್ತ ರಕ್ಕಸ ವಿಗಡಕ್ಕಿದುವನಿರಿಸಿ ಕೆಲಸಾರಿದನು ಕಲಿಹನುಮ (ತೋರಾ. ೫-೨-೪೫); ಬಹಾದಿ ಸೇನೆಯನವನ ಕೈಯಿಂದ ಗಗನಪಥಕರ ಮಾಡಿಸುವದಿರು ನಿಗರ ವಲ್ಲೆ ಮಗಿ (ತೋರಾ. ೬-೪೦-೧೬).

[← ತಮಿ. ನಿರ್ಗರ = ಮೋಲಿಕೆ, ಎಣೆ. ಸಾದ್ಯಶ್ಯ ; ಸಮಾನಾಂತರ ವಾದುದು, ಸಮವಾದುದು ; ಕಾಂತಿ, ಪ್ರಕಾಶ, ಹೊಳಪು ; ಕಾಳಗ, ಯುದ್ಧ]

ನಿಗರ್ಮ (ನಾ). ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : "ನಿಗರ್ಮ—ನಿರ್ಗರ್ಮ=ಸಮೂಹ" (ತದ್ವ. ೪೩. ೬೬); 'ನಿಟಿನಿಗರ್ಮ ಬಳಕೆಸಿದುದಂದು ವಸಂತಮುತುವಿನಲಿ (ಅಂಬಾ. ೧೧-೪); ತೋಳಿನಿಂ ಪಿಡಿದಿತ್ತಿ ತನ್ನ ಪೀತಾಂಬರದ ಮೇಲ್ಮೆ ರಗಿನಿಂದ ಮೈರಜವನೆಲ್ಲಂ ಪೊಡದು ಜಾಳಿಸುವ ಕಣ್ಣೆ ರನೊರಿಸಿ ಮಂಡೆಯ ನಿಗರ ವಾಸನಿಸಿ ನುಡಿದಂ (ತುರಂಗ. ೨೬-೧೪); ನೀಲಗಿರಿಯ ಮುಗಿಲ ನಿಗರದ ಶಿಖರಮನೇಣು ಮೈಮನತ್ತ ಶ್ರೀಪುರುಷೋತ್ತಮನಂ ಕಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೬-೧೯).

ನಿಗರಕೋಳ್ಗಂಡ, ನಿಗರಕೊಳುಗಂಡ, ನಿಗರಕ್ಕೊಳ್ಗಂಡ = ಗುಂಪಿಗೆ ಸಾಹಸಿಯಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ನಿಗರಕೋಳ್ಗಂಡ ಸತ್ಯಯುಧಿಸಿರೆಂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸಾಮಂತ್ರಂ ಭಾವಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಕಂ . . . ಶ್ರೀಭೋಗಾಭ್ಯಾಸ್ತರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನಮಾಳುತುಮಿರೆ (ಕೃ. IV, ೪೧-೧೦ ; 11ನೆಯ ಶತ) ; ಮನ್ನೆಯರೆ ಗಂಡ ನಿಗರಕೊಳುಗಂಡ ಬಾಚಗಧೂಪ ಸಂಕಶಾ[ಜ] (ಕೃ. ೧೩-೪-೪೪ ; 1093) ; ಪಾಣ್ಯಗಜಕೇಸರಿ ನಿಗರ ಕೊಳ್ಗಂಡ (ಸೌ. 1X-1, ೩೩೫-೧೪ ; 1155). [**ಸಂ. ನಿಗರ**]

ನಿಗರ, 'ನಿಕರ' ನೋ.

ನಿಗರಗತ್ತರಿ (ನಾ). ಶ್ರೀಷ್ಠವಾದ ಕಸ್ತೂರಿ ; ಉತ್ತಮವಾದ ಅಥವಾ ಶುದ್ಧವಾದ ಕಸ್ತೂರಿ : ಪದನಜಾದರೆನ ಸಿರಿಗಂಪಿನ ಕುರುಳ್ಳಿ ಪುಡಿಗತ್ತರಿಗೆಯ್ ನಿಗರಗತ್ತರಿಯ ಕಾಲ್ಪಳವ ಕಪ್ಪುರದ ತೊಳವ ಜವಾದಿಯ ಮೇದಿಸುವ ಪೊಗೆಗೊಳಸುವಗುವಿನ ಪೊರೆವರಲ ಪೊಟ್ಟಳದ ಪಂಪಿಟ್ಟಳವನಾದ ತಂತಮ್ಮ ಮನೆಗೆಲಾಳ್ . . . ಜಾಲೆಯರ್ ಲೀಲೆಯರಿದರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨-೧೦೪ ನ) ; ನಿಗುರು[ಗರ]ಗತ್ತರಿಗಂಪನತಿ ಗಳವ ತನ್ನವಿನೋರಗವರೆಯದಂಗೆಯರೇತ್ರಂದು ಬಳಸಿದರು ಸುಗುಣರಧಿ ನಾಥನಂ ವರಸುಂದರೇಂದ್ರನಂ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೦-೨೪) ; ನಿಗರಗತ್ತರಿಯಡ್ಡ ಬೊಟ್ಟು (ರೀಮ. ೩-೩೩). [**ನಿಗರ, + ಕತ್ತರಿ**]

ನಿಗರಣ (ನಾ). ೧. ನುಂಗುವುದು ; ಕಬಳಿಸುವುದು. ೨. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ೩. ಗಂಟಲು. ೪. ಹೋಮದ ಹೊಗೆ. ೫. ಕುತ್ತಿಗೆ ; ಕೊರಳು : ಸುಹೃಜ್ಞನದಯಂತಂ ಬೃಹನ್ನಿಗರಣಂ ಜ್ಞಯನ್ವದ್ಧಿಧನಾನ್ವತಂ . . . ಕುಬ್ಜ ಶರೀರಿ ಕುಳೀರಸಂಭವಂ (ಜಾತ. ೧೭-೪). [**ಸಂ.**]

ನಿಗರಳ (ನಾ). ಕುತ್ತಿಗೆ ; ಕೊರಳು : "ಕೊರಲ್ ಕಂಠ ಗ್ರೀವಾ ಗಳ ನಿಗರಳಂ ಕಂಠರವನಾಲ್" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೩೦-೩). [**ಸಂ. ನಿಗರಣ**]

ನಿಗರಾಣಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ; ಉಸ್ತುವಾರಿ : ಪರೇಶ್ವಾಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ನಿಗರಾಣಿ ಮಾಡಲು ನಾಲ್ವರು ಅಧ್ಯಾಪಕರಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢ). [**ಮರಾ. ನಿಗರಾಣಿ ; ಪಾರ. ಹಿಂ. ನಿಗರಾಣಿ**]

ನಿಗರ್ಭ (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆ ; ಬಸಿರು : ನಿಗರ್ಭಪೂರಿತಮಾಗಿರಲ್ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವಂತಮೂಖ ಸವಿಷಯಸ್ತೋಮ ಜಾರಿತ್ಯಪ್ರವರ್ತನ ಸೀಮೆಯಲಿ ಪೊಸತಿನೆ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಮೊದಗಿರಲು (ಬಸಪ. ೩೫-೧೦). [**ಸಂ.**]

ನಿಗರ್ವ (ನಾ) = ನಿಗರ್ವತೆ. [**ಸಂ.**]

ನಿಗರ್ವತೆ (ನಾ). ಗರ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ವಿನಯ : ಸರ್ವೋಪಾಯ ದಿಂದೊಡಬಡಿಸಿದನು ನಿಗರ್ವತೆಯಿಂದ ರಾವಣನು ಸರ್ವಥಾ ಸೀತೆಯ ದಡೆನೆಂದವನತಿಗರ್ವದ ಮಾತನಾಡಿದನು (ರಾಮ. ೧೫-೫೩).

[**ಸಂ. ನಿಗರ್ವತಾ**]

ನಿಗರ್ವಿ (ನಾ). ಜಂಭವಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವವನು : ಅಳದ ಮಡುವಿನೊಳಾಡುತಲಿದ್ದರು ತಾನು ನಿಗರ್ವಿ ರೋಹಿತನು (ಇಂಜಾಪ. ೩೨-೪೯) ; ಅವರು . . . ನಿಗರ್ವಿಗಳು (ಸುಮಂ. ೧).

[**ಸಂ. ನಿಗರ್ವಿನ್**]

ನಿಗರ್ವಿತೆ (ನಾ) = ನಿಗರ್ವತೆ : ವರ್ಷಾಪುಷ್ಯಂಗೀಸು ಮಂಗಳವೊಪ್ಪ ದೇನ್ಯ ಜಗದೊಳಾವಂಗಪ್ಪು ದೀ ಬಲವೀ ನಿಗರ್ವಿತೆಯಿಂದನಾ ಮತ್ಸ್ಯ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೯-೨೦). [**ಸಂ. ನಿಗರ್ವಿತಾ**]

ನಿಗಲ, ನಿಗಳ (ನಾ). ೧. ನುಂಗುವುದು ; ಕಬಳಿಸುವುದು. ೨. ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳು, — ಕುತ್ತಿಗೆ. ೩. ಬೇಡಿ ; ಸಂಕೋಲೆ ; ಸರಪಳಿ. ನಿಗಳ : ೨. ಹುಡುಗ ಕೊರಲೊಳುತ್ತಮ ನಡುವಣ

ಪ್ರದೇಶ ನಿಗಲಮದಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವತಾ. ೯-೨೫). ೩. ವೇದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಯ ಕಟ್ಟುವ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ನಿಗಲವನ್ನಿಕ್ಕುವ ತರ್ಕದ ಬೆನ್ನ ಬಾರನೆತ್ತುವೆ (ಒಸವ. ೬೧೬) ; ಹರನಾಜ್ಞೆಯೆಂಬ ನಿಗಲವ ಹಜಾಮ ಕೈಲಾಸಗಿರಿಯೆಂಬ ಸದ್ಗುರದಿಂದ ಪೊಟಮಟ್ಟು (ಸಂದಮಾ. ೧೩-೬). ೪. ಅನೆಯ ಕಾಲಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಸರಪಳಿ ; ಸಂಕೋಲೆ : "ನಿಗಳ . . . ಕೃಂಖಲಾ, ಅಂದುಕೆ - ಈ ಜ ಅನೆಯ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು" (ಪಲಾಪ. ೩೩-೩೦) ; "ಹಿಂಜೀರಮಂದುಕಂ ಕೃಂಖಲಂ ಪಾದಬಂಧಂ ನಿಗಲಮನಲು ಸಂಕಲೆಯನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೨) ; ನಿಗಲಂಜೋಲ್ ತೊಡರ್ದೊ ಮೋಹನಿಗಲಂ ನಿರ್ವಾಕುಲಂ ಹಿಂಗೆ ಮತ್ತಗಜೇಂದ್ರಂಬೊಲಲಗಲಂ ವನಮನಂದಾನಂದದಿಂದ ಪೊಕ್ಕುಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೩೪೨) ; ಪರ್ಮಾದಿರಾಯನ ಪಟ್ಟಿದಾನೆ ಸಪ್ತಮದಾವಸ್ಥೆಯಿಂ ಮುಂದುಗಾಣೆ . . . ಕಾಲೊಳ್ಳಂಧಿಸಿದ ಮಾಲೆಯ ನಿಗಲಂಗಳುಂ ಘುಲಘುಲಿಸೆ ಜಾಣಂ ಸೆಳೆದುಡ್ಡು ಪೊಗ್ಗು ಘಳಲನೆ ಕಂಪಿಸಿ ಏಟ್ಯೋದಿಯಾದಿಗೊಂಡು ಪರಿದು (ಬಾಹೂರ. ಹ. ೩೧೯-೬) ; ಕಾವನ ಮದದಂತಿಯ ಕಾಲೊ ನಿಗಲಮನೋವದ ತಂದಿಕ್ಕು ವಂತೆ ಕೋವಿದೆಯೊರ್ವಳವಳ ಪದಯುಗಳೆ ನೇವುರವನು ರಚಿಸಿದಳು (ಕುಂಜಾಂ. ೨೯-೯೪). ೫. ಕಾಲಿಗೆ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ ; ನೂಪುರ ; ಕಾಲಂದುಗೆ : ನಿಗಲವ ನುಣ್ಣುಂ ನೆಗೆವಿನಂ ನೂಡಿಗಲ್ ಕಿವಿಗಂಪನವಿನಂ . . . ನೀಲಾಯಿರೊಲ್ಲ . . . ಮುತ್ತಿನ ಸೇಸುನಾಗಳಕ್ಕಿದಲ್ (ಕಬ್ಬಾ. ೩೪೨) ; ನಿಗಲ ಉಂಗುರ ಗೆಟ್ಟು ಪೊನ್ನಂದುಗೆ ಪವಳಮುಂ ಮುತ್ತು ಪೊಸೆಜವಕಿಗೆ ಕಿವಾಗಿಯುಂ . . . ತಂದುಕೊಡುವರು ನಾಳೆಯಮ್ಮಯ ತಂದತಾಯಿಗಳನೆಗೆ (ಬಸಪ. ೧೪-೧೫). ೬. ಕೈಗೆ ತೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ ; ತೋಡೆ : ಮುಂಗೈ ನಿಗಲವನು ತಿರುಹುತ್ತ ನಸುನಗುತೆದ್ದ ಸಥಿಮನ್ನಾ (ಕುಮ್ಯಾ. ೪-೩೪). ೭. (ಅಲಂ) ಬಂಧನ ; ಕಟ್ಟು ; ಪಾಶ : ಮೋಹಮಯಂ ನಿಗಲಂ ಕಳತ್ರಂ (ಪಂಪ. ೪-೧೨) ; ಕರಮಸಿದ್ಧರ್ದು ಹೆಸಳಿಗೆ ಸಿರಿಗಿಕ್ಕಿದ ಏಯಮನಿಗಲಮೆನೆ ಭುಜಗಯುಗಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೧) ; ಪೊಪೊಡಂ ತನಯವಿಮೋಹಮೆಂಬ ನಿಗಲಂ ತೊಡರ್ದೊಪ್ಪುದು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೨) ; ಪಿತ್ಯ ಪಾಳ್ಯಪರಿಪಾಲನಾ ನಿಗಲದಿಂದ ಧರ್ಮವಾಲಾನಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಗೊಂದಿನಳುಲನ ಪೈರ್ಯದೈರಾವತಂ ಹೋರಾಡುತಿರ್ಪುದಂ ಕಾಣುತೆ ಗುರುಪಸಿಕ್ಕ ನಾಡಿದನ್ (ಪ್ರೀರಾಪೂ. ೧೬೯-೪೪೨) ; ಈ ಭೋಗದ ನಿಗಲದಿಂದ ಪಾರಾಗಲು ಎಚ್ಚೆತ್ತು ಕೊಳ್ಳು ಪುದಕ್ಕೂ ಕಾಲಬಿಟ್ಟಿ ಬೇಕು (ಪರೀ. ೧೩೫). ೮. ಕಾಲುವೆಡೆಯ ವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪರಾಕ್ರಮಿ, — ಶೂರ (?) : ಅ ಕಳವ ಕೆಲ ದೊಳ್ ಸಾರಿಯಂ ಕೋಲೊಡ್ಡಿ ಗೆಲ್ಲ ನಿಗಲನ ನೆಗಟ್ಟಿ ಗಿಡವ ಭೃಗುವಂ ನಗುವ ಬೇತಾಳನಂ ಬೇಡಿನ ಪ ಕಳ್ಳ ಮಿಕ್ಕುವರೆ ಕಲ್ಪ ಬಿನ್ನನೆಗಲಮ್ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೩೦ ನ). ೯. (?) : ಅಲ್ಲಿ ಮಹಾಜನಮಾನ್ವರಿದು ನಿಗಲ ಬಾಲ್ಯಸ್ತು ಜೀವಿತಂ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳು ಮೆನ್ನೊಡೆ (ಸೌ. 1X-1, ೪೩-೪ ; ಸು. ೩ನೆಯ ಶತ) ; ನಿವೂರ ನಿಗಲದೊಂದು ಬಣ್ಣ ಗುಡುರೆ! ಎಮ್ಮಾ ಜಾಯಿಲಂಗೆ ದೊರೆವರ್ಕುಂ. ಕೊಂಕದ ಬಾಲಂ, ನಿಮಿಡ್ ಕೊಡಂಕೆ, ದಗೆಪೊಯ್ಯಳ್ಳಿ, ಗುಜ್ಜುಗಾಲ, ನೆಟ್ಟೊಡಲ್, ಕಬ್ಬಾಯದ ಮಯ್ಯಿಂ (ರಾಮಾಜ್ಞ. ೪೪-೨೪). "**ನಿಗಡೆ**" ಪರಾ.

ನಿಗಲಂಕ ಮಲ್ಲ = ಕಾಲುವೆಡೆಯವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪರಾಕ್ರಮಿ, — ಶೂರ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ವೈರಿಭೇರುಣ್ಡಂ ನಿಗಲಂಕಮಲ್ಲಂ ಕಳಿಕದ ಗೋವಂ ಅಣ್ಣನ ಸಿಂಗಂ (ಪಾಂಡೀ. ೩-೧೫ ; 1068) ; ನೈಪರೊಳು ನಿಗಲಂಕಮಲ್ಲನಾದಗಲದ ವೀರವಾರಳವೊ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೫-೫೪ ; 1186).

[**ಸಂ.**]

ನಿಗಲ 'ನಿಗಲ' ನೋ.

ನಿಗಲನಿರೋಧ (ನಾ). ಸಂಕೋಲೆಯಿಂದ ಬಂಧಿಸುವುದು; ಸರಪಳಿಯ ಬಂಧನ: ನಿಗಲನಿರೋಧ ಮಹಾಜಂಗಲೋಹ. . . ಅಕ್ಕು ಮಲ್ಲದ ಜನಪದದ ಜನಗಲೋಹ (ಜಗದಿ. ೨-೧೫). 'ನಿಗಲನಿರೋಧ' ಪರಾ. [ನಿಗಲ (= ನಿಗಲ) + ನಿರೋಧ]

ನಿಗಲಬಂಧ (ನಾ). = ನಿಗಲನಿರೋಧ: ಸರಸಂನಿಗಲಂಜರಂ ಸಂಸಾರ ಬಂಧಕಾರಣ ನಿಗಲಬಂಧಂಗಳಂ ಪಜಾಯೆ ಪೊಯ್ದು . . . ಸನ್ಮಾರ್ಗ ವಿಧಿಯೋ ಪರಮ ಪರಮಗತಿಯನೆಯ್ದುವುದು (ಅಜಿತ. ೧೨-೧೫). [ನಿಗಲ (= ನಿಗಲ) + ಬಂಧ]

ನಿಗಲಮೋಕ್ಷ (ನಾ). ಸಂಕೋಲೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ: ಅವುಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವ ವಸುಧೇವನಂತ್ರಿಯ ನಿಗಲಮೋಕ್ಷನದಾವುದು ನೃಪ ಚಕ್ರಬಂಧಕವಾಟಿನಿರ್ಭೇದ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೪-೧೧). [ನಿಗಲ (= ನಿಗಲ) + ಮೋಕ್ಷ]

ನಿಗಲವಿಕ್ಕು (ಕ್ರ). ಸೆರೆಹಾಕು; ಬಂಧಿಸು: ಕೇಳುವ ಕಿವಿಯೊಳು ಗೂಟಮನಾಲ್ಕನೆಗಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೊನೆಯೊಟ್ಟಿ ಜಿವಿದಿಂದೀಶ್ವರಲಿಕ್ಕಿಯೊಳ ದಟುವೆನ್ನೊನೆಗಂ ನಿಗಲವಿಕ್ಕಿದಂ ಭೂತಪ್ರ(ನ್ಯ)ಪ (ಇಲ. XII, ೯೬-೧೧; 1187). [ನಿಗಲ (= ನಿಗಲ) + ಇಕ್ಕು]

ನಿಗಾ, ನಿಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಗಮನ: ಅವಳ ಗಂಡ ಬಹು ಕಾಲದಿಂದ ಮನೆಯ ಕಡೆ ನಿಗಾ ಕಡೆಮೆ ಮಾಡಿದ್ದ (ಪ್ರಕಾರ. ೭); ಈ ಕಲಿಗಾಲದ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಗಾ ಇರಲಿ (ಕಲನಿ. ೩೭೮); ಇವರ ಮೇಲೂ ನಿನ್ನ ನಿಗಾ ಇರಲಿ (ಮುನಿ. ೨೦). ೨. ಹೊಣೆ; ಜವಾಬ್ದಾರಿ: ಮನೆಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿ . . . ಮನೆಯ ಮೇಲೆ 'ನಿಗಾ' ಒಪ್ಪಿಸಿ . . . ಹೊರಬಿಡು (ಸುಖ. ೧೪); ಮಗುವಿನ ತಂದೆಯಾದ ನಿಮಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ನಿಗಾ ಇರಬೇಡವೇ? (ಮಂತ್ರ. ೬೯). ನಿಗ್ಗ: ೧. ಅವರ ನಿಗಕ್ಕೆ ಸುಬ್ಬುವೂ ದಿದ್ದನು (ಅಪಹಂ. ೫೧); ಅಮೇಲಿನೇ ನನಗೆ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಜ್ಞಾಪಕ, ಅವಳ ಸೊಸೆ ಮೇಲೆ ನಿಗ ಬಂದದ್ದು (ಬೆಂಗಳೂರಿ. ೩೮).

ನಿಗಾ ಇಡು = ಗಮನಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡು: ಮೇಷ್ಟ್ರಿಗಳು ಕೂಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಗಾ ಇಟ್ಟೇ ಇರುತ್ತಾರೆ (ಸಾಹೇಬ್. ೧೪); ಅವನ ಮೇಲೆ ನಿಗಾ ಇಡಬೇಕೆಂದು ಆದರ್ಶ ಇದೆ (ಭಾರತ. ೨೭); ನಿಗಾ ಇಡದ ಹೊಲ ಹೊಗೆಯಾಗಿ ಹೋದೀತು (ಗಾಡ). ನಿಗಾ ತೆಗೆಯು, ನಿಗಾ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳು = ಗಮನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡು: ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಗಾ ತೆಗೆಯಲಿಲ್ಲವೇ? (ದೇಶಭ. ೮೨); ನಾನು ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಗಾ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಈ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿ, ಅವರ ಪಾಡು ಏನಾಗಬೇಕು? (ಕೊನಭ. ೧೧೫). ನಿಗಾ ತಪ್ಪು, ನಿಗ ತಪ್ಪು = ಗಮನವಿಡದಿರು; ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡದಿರು: ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಗಾ ತಪ್ಪಿದರೂ ಈ ಕೆಲಸ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ (ದೂಡ). ನಿಗ ತಪ್ಪು ಸ್ವಲ್ಪ ತೇವವಾಗಿ ರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಡಲ್ಪಡುವ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ ಹೋಳುಗಳು, ಬ್ರೆಡ್, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಕಳತ ಹಣ್ಣುಗಳು ಇವನ್ನು ಬೂಜು ಒಳ ಹೊಕ್ಕು . . . ಕೆಡಿಸಿ ಹಾಳು ಮಾಡುವುದು (ಗೃಹ. ೫೬). ನಿಗಾ ನೋಡು = ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳು; ಕಾಯ್ದು ಕೊಳ್ಳು; ಲಕ್ಷ್ಯವಹಿಸು: ಇವರೇ ಆ ಹುಡುಗನ್ನ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡು ನಿಗಾ ನೋಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಭವಾ. ೨೬). ನಿಗಾ ಮಡಿಸು = ಲಕ್ಷ್ಯವಿಡು; ಗಮನವಿಡು: ನೀವು ಅವರನ್ನ ನಿಗಾ ಮಡಿಸಿ ನೋಡಿ (ನಮ್ಮ. ೧೪). ನಿಗಾ ವಹಿಸು = ಲಕ್ಷ್ಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಮುತುವರ್ಜಿ ವಹಿಸು: ಜ್ಞಾನಾಂಬೆ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದ ನಂತರ, ಅಜ್ಜಿಯು, ಮೊಮ್ಮಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿ

ಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ನಿಗಾ ವಹಿಸಿ ನೋಡಿಕೊಂಡಳು (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೦೧).

[←ಮರಾ. ನಿಗಾ; ಪಾರ. ಹಿಂ. ನಿಗಾಹ್]

ನಿಗಾದ (ನಾ). ೧. ಕಂಠವಾತ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವಿಕೆ; ಉರು ಹೊಡೆದು ಹೇಳುವುದು. ೨. ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವ (ಹೋಮದ) ಮಂತ್ರ; ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಘೋಷಣೆ. ೩. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನುಡಿಯುವಿಕೆ: "ನಿಗಾದ, ನಿಗದಿ" - ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನುಡಿಯುವಿಕೆ, ಮೃತ್ತವಾಗಿ ಹೇಳುವಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೫೯). 'ನಿಗದಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಗಾಬಾನಿ, ನಿಗಾವಣಿ, ನಿಗಾವಾನಿ, ನಿಗವಾನಿ (ನಾ). ೧. ಮೇಲ್ಮೆ ಚಾರಣಿ; ಉಸ್ತುವಾರಿ: ತಮ್ಮ ಸೀಮೆ ಆರೈಕೆ ಬಗ್ಗೂ, ನಿಗಾಬಾನಿ ಯಿಂದ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ಲಜಾಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಇರಬೇಕು ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೨೬). ನಿಗಾವಣಿ: ೧. ಹೆಂಗಸರ ಗುಂಪಿನಿಂದ ದಿಡುವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮನೋರಮ ಮೇಲೆ ನಿಗಾವಣಿಗೆ ಬಂದಳು (ದೇಶಪ್ರ. ೨೦); ಪೋಲೀಸನವರ ನಿಗಾವಣಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಮೇಲೆ 'ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಂದ ಬಂದ ಬಾಪ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗೀಶ್ವರರು . . . ಹಣ ಪಡೆದರು (ಕಲನಿ. ೩೭೮). ನಿಗಾವಾನಿ: ೧. ಅದೇ ಮೇಲೆ ನಿಗಾವಾನಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ತಯಾರು ಮಾಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಸಾಹೇಬರು ತಮಗೆ ಬರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿ ಇದ್ದಾರೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೧); ವಿರರಾಜೇಂದ್ರಪೇಟೆ ಮೋದ್ ಖಾನೆ ನಿಗಾವಾನಿ ಬಗ್ಗೆ ಮುಸ್ಲೂರು ಮಂದಿ ಮಡಗಿದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೭). ನಿಗವಾನಿ: ೨. ಎಚ್ಚರಿಕೆ; ಜಾಗರೂಕತೆ: ರಸ್ತೆ ನ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ನಿಗವಾನಿಯಿಂದ ಮಡಕೇರಿಗೆ ತಲಪಿಸಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೨).

[←ಮರಾ. ನಿಗಾಬಾನಿ; ಪಾರ. ಹಿಂ. ನಿಗಾಬಾನಿ]

ನಿಗಾರ(ನಾ). ನುಂಗುವುದು; ಕಬಳಿಸುವುದು: "ನಿಗಾರ-ನುಂಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ನಿಗಾಲ, ನಿಗಾಳ (ನಾ). "ಕುದುರೆಯ ಕತ್ತಿನ ಸಮೀಪ ಭಾಗ" (ಅಮರ. ೬೯೪). ನಿಗಾಳ: "ನಿಗಾಳ . . . ಕುದುರೆಯ ಕೊರಳು ಮೇಲ್ಗಡೆಗೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ನಿಗಾವಣಿ 'ನಿಗಾಬಾನಿ' ನೋ.

ನಿಗಾವಾನಿ 'ನಿಗಾಬಾನಿ' ನೋ.

ನಿಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ.

ನಿಗಿನಿಗಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಅದರಿಂದ ಕುಲಿಮೆಯಲ್ಲಿ ನಿಗಿನಿಗಿ ಕಿಚ್ಚಾಗಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೯); ನಿಗಿನಿಗಿ ಮುಗಿಲು ನಿಗಿನಿಗಿ ಹಗಲು ಕೆಂಡವ ಕಾರು ವುದು (ನವದಲಿ. ೨೧-೧); ಸೌದೆ ಇಜ್ಜಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಹಚ್ಚಿ ನಿಗಿನಿಗಿ ಬೆಂಕಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮನೋಸಂ. ೧೯೫). ನಿಗಿನಿಗಿ ಉರಿ = ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು: ಇರುಳ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ನಿಗಿನಿಗಿ ಉರಿಯುವ ಕೆಂಡದ ರಾಶಿ . . . ಕಾಡಸುತ್ತದೆ (ನಂಬರು. ೧೩೫). ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ = ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುತ್ತಾ ಉರಿಯುವ ಕೆಂಡ; ಕೆಂಪಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಕೆಂಡ: ಎದೆಯು ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡ ಮನವೆಲ್ಲ ಹಳವೆಂದೆಂದೆಂದುಸುರುತಿತ್ತು ಒಗುಮಿಗುವ ಹೊಗೆಯು (ಪಯಣ. ೮೭-೧೦).

ನಿಗಿಚು 'ನಿಮಿಚು' ನೋ.

ನಿಗಿನಿಗಿಯೆನ್ನು (ಕ್ರ). = ನಿಗಿನಿಗಿಸು: ಅದೊಂದು ವಜ್ರದ ಪದಕ, ನಿಜ ವಾಗಿಯೂ ನಿಗಿನಿಗಿಯೆನ್ನುತ್ತಿತ್ತು (ರಂಗನಾ. ೧೯೪).

[←ನಿಗಿ + ಎನ್ನು (<ಎನ್),]]

ನಿಗಿನಿಗಿಸು (ಕ್ರ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು; ಹೊಳೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು: ಬಗ ಬಗೆಯ ಚಾತುರ್ಯಕದ ವಾರನಾರಿಯರ್ ನಿಗಿನಿಗಿಸ ತನುಕಾಂತಿಯಿಂದ ಲೈತಂದರಸನೊಗುವಿಗೆಯ ಚರಣಶಾಸಕರಾಗಿ (ವಿಂಕರಾ. ೧-೬-೩೧); ನಿಗಿನಿಗಿಸುವ ಉಗುರುಗಳೊಡನೆ ಸಲಿಗೆಯಾಗ್ಗಿಡು (ಸಂಗಡಿ. ೧೪೫-೨೦);

ಅತ್ತಿಮುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಗುಂಡುಮುಟ್ಟುಗಳು ಚಗುರೊಡೆದ ಜೋಡುಗಳಾಗಿ
ಗಳಂತೆ ನಿಗಿರಿಸಿದರು (ದಾಸನಂ. ೬೫); ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯ ತನಕ
ನಿಗಿರಿಸುವ ದಿನಲು (ಮಾರ್ಗದ. ೪೭). [**ನಿಗಿ** + **-ಇಸ್ಯ**]

ನಿಗಿರಿಸು 'ನಿಮಿರಿಸು' ನೋ.

ನಿಗುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡು ; ಗುಂಪಾಗು ;
ಸಂದಣಿಸು : ಇದಿರೊಳ್ ಕಂಡಂ ನೆರೆದು ನಿಗುಂಬಿಸು [ಪಾಠಾಂ.
ವಿಗುಂಬಿಸು] ತಂದಂಗೊಂಡಿದ್ ನರರ ಮಹರರ ಗುಂಡಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೭);
ಸಭೋಯಾನಂದಮನುರವಾಹಿನಿ ಬರೆ ಪರಿಕಲಿಸಿಯುಂ ತುಳುಂದಿಯುಂ
ನಿಗುಂಬಿಸಿಯುಂ ಕೇಳಿಸಿಯುಂ ನಡೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೨೧ ಪ); ಪೆಣ
ಬೆರೆಯಲ್ಲಿ ತಣ್ಣಲೆವ ಸಂತಸವತ್ತಣದೀ ವಿಮಾನವತ್ತಣದಿರೊಳ್
ನಿಗುಂಬಿಸಮರಾಳಿಯೆತ್ತಣದು (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೬೪); ಪವಳದ ಕಂಬದ
ಇಂದಿನೊಳ್ ನಿಗುಂಬಿಸು ನಿಂದು ಪಾಡುವ ಕೂಡುವ-ನೋಡುವ ಭಾವ
ಸಮುಚ್ಚಯದ ಸಜೀವಮಾದ ವಿಚಿತ್ರಪುಕ್ತಿಗಳ ಬಿತ್ತರಂಗಳಂ (ಅನಂಪು.
೧-೧೦೫ ಪ); ಅಮರಕೋಟಿ ತಳದೊಡೊಡನೆಯ ನೆರೆದು ನಿಗುಂಬಿಸಿ
ನಿಯುಕ್ತನಿಜನಿಜಭವಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೪-೪೫); ಕಾನನದೊಳ್ಳಿ ಕಿಸಿ ಬೆಳೆದು
ಲಂಬಿಸುವ ಬೆಳಿದಿರ ರವೆಗೆ ನಿಗುಂಬಿಸುವ ರವಿಭಕ್ತರಂಗವ ವಿಡಂಬಿಸುವ
ಮರ್ಕಟವನೋಪಸುತನುರಂಜಿತ ನಡೆದ (ಅಶ್ವಮೇ. ೫-೧೩); ಮುಮುಕ್ಷು
ಮುಪ್ಪುತಿಗಳ ನಿಗುಂಬಿಸಿ ಬಾಲ್ಯಯೊಂದು ತಗಡೆ ಮಿಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟುಂ
ಪಾರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೪-೩). ೨. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸು ; ಒಂದುಗೂಡಿಸು;
ರಾಶಿಮಾಡು : "ನಿಗುಂಬಿಸು-ಸಂಕೀರ್ಣ ರಾಶಿ" (ನಾನಾ ಪದಾರ್ಥ
ಗಳನ್ನು ರಾಶಿ ಮಾಡು) (ಶಮಧಾ); ಕರಪುಟದಲ್ಲಿ ನೆಲ್ಲನೆತ್ತಿ ನಿಗುಂಬಿಸಿ
ಕೊಂಡು (ಬಿಟ್ಟು. ೧೧೯-೧೧). ೩. ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು :
ಜಗತ್ತಿತ್ತಯಚಿತ್ತವಲ್ಲಭನ ವರ್ಧನೋತ್ಪಾದದೊಳ್ ನಿಗುಂಬಿಸಿ ಮನೋ
ಮುದಂ (ಅನಂಪು. ೫-೧೪); ಕುಳಿತು ತನ್ನಕವಿಯ ತತ್ತ್ವ ಸತ್ಯಶ್ಚೆಯ
ತಿಳಿದವರೊಳು ಪಲ ಪೊತ್ತ ಕಳುಹಿ ಬೀಳೊಂಡುದೀ ಮಾನ ನಿಗುಂಭಿ
[ಬಿ]ಸಲೊಪಪೊಕ್ಕ ಸಗ್ಗದ ನೆಲೆಯ (ಪರ್ವತ. ೯-೩೭).

[**ನಿಗುಂಬು** + **-ಇಸ್ಯ**]

ನಿಗುಂಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡು; ಸಂದಣಿಸು : "ನಿಗುಂಬಿಸು"
ಪರಾ. ೨. ರಾಶಿಹಾಕು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : "ನಿಗುಂಬು-ಪುಣೀ
ಕರಣೀ(ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು)" (ಶಮಧಾ.) ೩. ಕುಪ್ಪಳಿಸು: "ನಿಗುಂಬಿಸು =
ಕುಪ್ಪಳಿಸು" (ಶಮಧ. ಪರಿ. ೨). [?]

ನಿಗುಂಬುರ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಸಪ್ತತೃಭೃನ್ನರೇ
ನಿಗುಂಬುರುನಾಮಗ್ರಾಮಃ (ಮೃಶಿ. ೧೯೩೫, ೪೦-೬೭; ೨೩ ?).

[**ನಿಗುಂಬು** ? + **ಊರ**]

ನಿಗುಚು 'ನಿಮಿಚು' ನೋ.

ನಿಗುಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು : ಬಿಗಿಪುಗಿದದ
ಮರ್ದು ಬಗೆಗೆಸದ ಗದ್ಯವಿರಚನೆಗೆ ಬಾಣಾಂ]ದಂ ಬಣ್ಣಂ ನಿಗುಣಂಗೆಂ
ನಿಗುಣಂ ವೃತ್ತಗುಣಂ ಪದದ್ರಿಡೆಗೆ ಸಾಗವರ್ಮ ಕವೀಂದ್ರಂ (ಪರ್ವತಾ.
೧-೭೬); "ನಿಕ್ಕುಷ್ಟ ಮತ್ತು ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಗುಣ" (ಪರ್ವತಾ. ಕೋಶ).
[ಸಂ.]

ನಿಗುತು 'ನಿಮಿರು' ಪರಾ.

ನಿಗುರ್ 'ನಿಮಿರ್' ನೋ.

ನಿಗುರಿ (ನಾ). ನಿರಿಗೆ : ಮುಕುರವನೋಪ್ಪಿ ಜಗುಳದ ಚಕುರವ ಸ್ಥಿತಿ
ನಿಗುರಿಗಳ ನೀವುತಂ ಶುಕುಕನಿಕರದ ಗಾನದ[ವ] ಚಕಿತೇಣಾಂಬಕಿಯು
ಮುದದಿ ರಾಲಿಸುತರ್ದಳ್ (ಬೀಜಂ. ೨-೧೪೭). [ನಿಗುರು 'ನಿರಿಗೆ'
ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಮಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿಗುರಿಕೆ 'ನಿಮಿರ್ಕೆ' ನೋ.

ನಿಗುರಿಸು 'ನಿಮಿರಿಸು' ನೋ.

ನಿಗುರು, 'ನಿಮಿರು' ನೋ.

ನಿಗುರು, 'ನಿಮಿರು' ನೋ.

ನಿಗುರುತೆಗೆ 'ನಿಗುರುತೆಗೆ' ನೋ.

ನಿಗುರುತೆಗೆ, ನಿಗುರುತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಎಳೆ; ನೆಟ್ಟಗೆ
ಮಾಡು : ಬೆಳೆಯಬೇಕೆಂದೆನುತ ಕೈಕಾಲ್ಕಳನೊಡನೊಡನೆ ನಿಗಿ
ನಿಗುರು[ಪಾಠಾಂ. ರ]ದಿಗೆವಳು . . . ಕೋಮಲತನುವನೊರೆಸುವಳು
(ಬಸವ. ೧೫-೯). **ನಿಗುರುತೆಗೆ :** ಬಿಗಿದ ಹಾವಿನ ಸುತ್ತಳದು ವಿಕ್ರಮ
ಶಾಲಿ ನಿಗರ[ನಿಗುರು]ತೆಗೆದು ನೋಯಿಸಲು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೧೧-೬೪).

[**ನಿಗುರು** (<**ನಿಮಿರು**) + **ತೆಗೆ**]

ನಿಗುರುಬಾಲ (ನಾ). ಮೇಲೆಕ್ಕೆತ್ತಿರುವ ಬಾಲ ; ನಿಗುರಿ
ಕೊಂಡಿರುವ ಬಾಲ : ಕನಕನಲಿ ಮಂದಿತಾ ಕಂಡಿದ್ದ, ಕಂಡಿದ್ದ
ನಿಗುರುಬಾಲದ ಕಂತ್ರಿನಾಯಿ (ಅಂಜನ. ೩೧-೧೨).

[**ನಿಗುರು** (<**ನಿಮಿರು**) + **ಬಾಲ**]

ನಿಗುರೊಡಲು (ನಾ). ನೀಳವಾಗಿ ಕೊಂಡ ದೇಹ ; ದೀರ್ಘ
ಶರೀರ : ನಿಗುರೊಡಲ ಮುಂಬರವ ಚಮುಕು . . . ಮೃಗಮೃಗೀ
ನಿಕುರುಂಬದೊಳಗಡಹಾಯ್ದು (ಕೊರರಾ. ೩-೪-೪೫).

[**ನಿಗುರು** (<**ನಿಮಿರು**) + **ಒಡಲು** (<**ಒಡಲು**)]

ನಿಗುರ್ಗಣಿ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಗೆ ಹಾರುವ ಬಾಣ : ರಣವನದನೇನೆಂಬನ್ನಿ
ಧಾರುಣಪತಿಯ ವಿಕ್ರಮದ ವಿಸ್ತಾರಣ ನಿಗುರ್ಗಣಿ ವಿಗಡಿಸು ವಿಬುಧರ
ವಿಡಾಯಿಗಳ (ಕುಮಾರ. ೧೨-೨೩). [**ನಿಗುರು** (<**ನಿಮಿರು**) + **ಕಣಿ**]

ನಿಗುರ್ಗುಡಿ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದ ಧ್ವಜ, -ಬಾವುಟ :
ನಿಗುರ್ಗುಡಿಗೆರಕೆಯ ರಾಹದಿಂ (ಪರಶು. ೩೧-೯).

[**ನಿಗುರು** (<**ನಿಮಿರು**) + **ಗುಡಿ**]

ನಿಗುರ್ಚು 'ನಿಮಿರ್ಚು' ನೋ.

ನಿಗುರ್ದು 'ನಿಮಿರು' ಪರಾ.

ನಿಗುರ್ 'ನಿಮಿರು' ನೋ.

ನಿಗೂಢ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟ ; ಅವಿಚಿಟ್ಟ ; ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ :
ಸಿಂಹಾಸನಾರೂಢನಾರೂಢಯೌವನಯುಮಂತರ್ನಿಗೂಢ ಶೋಕೋ
ದ್ರೇಕಮೂಕೆಯುಮಾಗಿದ್ ನಿಜತನೊಡೆಗೆ ಬುಲಿಯನಟ್ಟಿದಾಗಲ್
(ಅದಿಪ್ತ. ೩-೪೬ ಪ); ಜಡರು ನಿಜವೆಂದಕ್ಷಗೋಚರದೊಡಲನೇ ಬಗೆವಂತೆ
ದುರ್ಮತಿ ನುಡಿಸಿದನು ನಿಧ್ರಾನಿಗೂಢಕ್ರಮನೆನಿಪ ನೃಪನ (ನಿಭಾ.
೧೦-೫೧-೫೦). ೨. ರಹಸ್ಯವಾದ ; ಗುಟ್ಟಾದ : ಒಂದೊಂದು
ಕಥೆಯೊ ಒಂದೊಂದು ನಿಗೂಢ ತತ್ವವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೊರಟಿದ
(ಭಾರತ. ೧೦೨); ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ನಿಗೂಢ
ಭಾವನೆಗಳು ಬಾಣನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ತಾರೆಗಳಂತೆ ಮಿನುಗುತ್ತಿದ್ದುವು
(ಧೂಮಕು. ೧೫). ೩. ಭೇದಿಸಲಾಗದ ; ಮರ್ಮವರಿಯಲಾಗದ.
(ನಾ). ೪. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ : ನೂತನವೂ ನಿಗೂಢವೂ ಅದ
ಸತ್ಯವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಅರಿಯಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಭೆಯೆಂದು ಹೇಳುವರು
(ಇಕ್ಷ್ವ. ೫೬೨). [ಸಂ.]

ನಿಗೂಢಚತುರ್ಥ (ನಾ). [ಛಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪದ್ಯಬಂಧ;
ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವ : ಚ್ಯುತದತ್ತಾಕ್ಷರಮುಂ ಗೋಪಿತಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಂ ನಿಗೂಢ
ಚತುರ್ಥಂ ಪ್ರತಿಭಯತ ಗತಪ್ರತ್ಯಾಗತಂ ದಲಿಂದಿತು ಪಜಪುಮುಕ್ಯಂ
ಚಿತ್ರಂ (ಕಾವ್ಯಾನು. ೫೪೭). 'ನಿಗೂಢಚತುರ್ಥ' ಪರಾ.

[**ನಿಗೂಢ** + **ಚತುರ್ಥ**]

ನಿಗೂಢತ್ವ (ನಾ). ಅಡಗಿರುವಿಕೆ; ಗುಪ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಧ್ವನಿ
ಯಿರುವಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷಣಾಪ್ರಯೋಜನವು ನಿಗೂಢತ್ವವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯ
ಸಿರುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಗೂಢಾಂಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಹೆಗಲನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಕುಗ್ಗಿದ
ಅಥವಾ ಗುಜ್ಜಾದ ಹೆಗಲುಳ್ಳವನು : ಪಿತೃವಿತ್ತಭೋಗಿ ಕುಸುಖಂ
ಮಲ್ಪಿಂದ ಬಲ್ಪಿಂದ ಸಾಧಿಸಿ ಸಾಧ್ಯಂ ನಿಪುಣಂ ಮಹೋದ್ಯಮಿ ನಿಗೂ
[ಪಾಣಂ. ಸುಗಾ, ಸುಗೂ] ಧಾಂಸಂ ಧನುರ್ಗೇಹಂ (ಚಾತಕ. ೧೬-೯).

[ನಿಗೂಢ + ಅಂಸ]

ನಿಗೂಹನ (ನಾ). ೧. ಅಡಗಿಸುವಿಕೆ; ಬಚ್ಚಿಡುವಿಕೆ.
೨. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗುಟ್ಟಾಗಿಡ
ಬೇಕೆಂದಿರುವ ಸಂಗತಿಯು ಬಹಿರಂಗವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭವೊದಗಿ
ದಾಗ ಉಪಾಯವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವುದು : ಉದಾ :
ಸಂವಿಧಿಯೈ ಸೋದಿಗಿ ತಂದೆಯ ತಾಯಿ ಸಮಾಪದೋಳ್ ತನೂ
ದರಿಯ ರತೋಪಯುಕ್ತರುತಮಂ ವಿನತಾನನೆ ನಾಣ್ಣಿ ತಾಳತತ್ತರಿರು
ನರ್ತನ ಪ್ರದತಕಂಕಣಯುಕ್ತ ತಪಸ್ತ ತೂರ್ಯಸುಂದರರವಂದಿದದಂ ಮುಜ
ಸಿದಳ್ ಗಡ ಮುಗ್ಗಿ ಕರಂ ವಿದಗ್ಧಿ ಪೊಲ್ (ಕಾಂಕಿಪು. ೮-೪೫) ;
(ಕಾವ್ಯಮ. ೩೪೧ ನೋ). ೨ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತರುಣಿಯು
ರತಿಕೂಜಿತವನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವುದು ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ವಿವರಿಸ
ಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ : ಗುಣಮನೆ ತರ್ಪದು ದೋಷದ ಗಣನೆಗೆ ದೋಷಮು
ಮನಿಸು ಗುಣಗಣನೆಗೆ ತಂದೋರ್ವುದು ಲೇಶಂ ವಿಬುಧಾಗ್ರಚಗ್
ಕೆಲಬರ್ ನಿಗೂಹನಂ [ಪಾಣಂ. ಮಂ] ಲವಮಂಬರ್ (ಕಾವ್ಯಮ. ೩೩೯) ;
ನೆಗಲ್ಪಿಪ್ಪ ವಸ್ತು ರೂಪದ ನಿಗೂಹನಂ ಲೇಶದಿಂದ ಧನ್ಯಮದಾಗಲ್
(ಮಾಧವಾ. ೨-೨೫೩). [ಸಂ.]

ನಿಗ್ರಹೀತ (ಗು). ೧. ಸೆರೆ ಹಿಡಿದ; ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡ;
ಬಂಧಿಸಿದ. ೨. ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ; ದಂಡನೆಗೊಳಪಡಿಸಿದ; ತಡೆದ.
೩. ಆಕ್ರಮಣಗೊಂಡ; ದಮನಗೊಂಡ. (ನಾ). ೪. [ನಾಟ್ಯ]
ವಿವರ್ತಿತ, ಕಂಪಿತಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ತುಟಿಯ
ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೦ ತುಟಿಗಳನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆಮಾಡಿಬಾಯನ್ನು
ಮುಚ್ಚುವುದು. ಹೆಂಗಸರ ರೋಷ ಮತ್ತು ಈರ್ಷ್ಯೆ, ಬಲಾತ್ಕಾರ,
ಚುಂಬನ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ವಿನ್ಯಾಸಗೊಳಿಸಬೇಕು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೬೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ವಿವರ್ತಿತ, ಕಂಪಿತ, ವಿಸೃಷ್ಟ, ನಿಗ್ರಹೀತ, ಸಂದಷ್ಟ,
ಸಮುದ್ಗ, ಉದ್ವಿಗ್ನ, ವಿಕಾಶ್ಯ, ಆಯತ, ರೇಚಿತ—ಈ ಹತ್ತು ಅಧರ
ಭೇದಗಳಿ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೪೧ ದ); ಸಲೆಯಧರದ ಮೊಗಮೆರಡುಂ
ಸಲವಿಂದೂಳಾಗಿ ಪೊಂದಿ ನಿಗ್ರಹೀತಾಖ್ಯಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಗ್ರಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸಬೇಕಾದ; ನಿರೋಧಿಸಬೇಕಾದ.
೨. ದಂಡಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ. [ಸಂ.]

ನಿಗಿವಾನಿ 'ನಿಗಾಬಾನಿ' ನೋ.

ನಿಗೋದ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಾಧಾರಣವಾದ ನಾಮಕರ್ಮದ
ಉದಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅನಂತಜೀವಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ
ಒಂದು ಶರೀರವಿಶೇಷ; ೧೦ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು
ಮಾಡಿರುವ ಅನೇಕ ಜೀವಗಳಿಗಿಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಶರೀರವಿರುತ್ತದೆ.
ಈ ಶರೀರದೊಳಗಿನ ಜೀವಗಳಿಲ್ಲ ಜನ್ಮ, ಮರಣ, ಉಸಿರಾಡು
ವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಮಾನರೂಪವಾಗಿ ನಡೆಯು
ತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬರು ಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಅದನ್ನು
ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ಒಂದು ಜೀವವು ಸತ್ತರೆ ಎಲ್ಲ ಜೀವಗಳೂ
ಸಾಯುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ವಾಪವನ್ನು ಮಾಡಿ

ರುತ್ತಾರೆ. ಸಾಧಾರಣನಾಮಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ
ಉಂಟಾಗುವ ಈ ನಿಗೋದಶರೀರವು ಏಳು ನರಕಭೂಮಿಗಳ
ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ರಜ್ಜು ಪ್ರಮಾಣದ್ದೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತಮೋನುಯವಾದ
ತೂನ್ಯಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನರಕಕ್ಕಿಂತ ಕೀಳೆಂದು
ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಕವಿಗಳು ಇದನ್ನೂ
'ನರಕ' ಎಂದರೆ ಮಹಾಹಂಸೆಯ ಸ್ಥಳವೆಂದು ತಿಳಿದು ಆ
ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ: ಸಂಧಿಸ್ತ ಮಹಾಮತಿಗಳ್ ಗಂಧೀರ
ನಿಗೋದದೋಳ್ ತಮೋಮಯದೋಳ್ ದುಃಖಾಂಭೋಧಿಯ ಕಡೆಗಾಣದೆ
ಜ್ಞಂಭತ ಮ್ಹಸ್ತಮದಿಂದ ನಮದಪರಿನ್ನುಂ (ಅದಿಪ. ೫-೬೬); ಸಂಧಿಸ್ತ ನುಂ
ಮಹಾಮತಿಯುಂ ನಿಗೋದಮಂಜೊಕ್ಕರ್ (ಚಾವಂಪು. ೨೯); ಅಪಂ
ವೀಳ್ಕುಂ ನಿಗೋದಂಗಳೋಳ್ (ಎಂ. XVIII, ೧೮೦-೧೬ : 1082);
ಶಿವತತ್ವವೆಮ್ಮೊಳೆ ವಿಮುಕ್ತಿಯುವೆಮ್ಮೊಳೆ ನಿಂದುದಂಬ ಗಾವಿಲರ
ನೆಗಬ್ಬಿ ದುರ್ಯಶದೊಳೊಂದಿ ನಿಗೋದದೊಳೊತ್ತದಿಕ್ಕುಮೆ (ಸಮಕ.
೧೪-೬೨); ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಗಾಣದೆ ನಿಗೋದದೊಳಿನ್ನುಂ ದುಃಖ
ಮುನುಡುತ್ತಿದರ್ಪರ್ (ಪೂರ್ವಪು. ೩೮). 'ನಿತ್ಯನಿಗೋದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಗೋದಜೀವ (ನಾ). [ಜೈನ] (ಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ)
ಅನಂತಜೀವರ ಶರೀರಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಒಂದು ಶರೀರ
ವಿಶೇಷ : ಏಳ ನಿಗೋದಶರೀರದೊಳ್ ಅತೀತಕಾಲ ನಿಖಿಲ ಸಿದ್ಧರಾತ್ಮ
ನಂತಗುಣಂ ಭಾವಿಕಾಲಸಿದ್ಧರಾತ್ಮನಂತ್ಯೆಕಭಾಗಮಾತ್ರಮಪ್ಪ ನಿಗೋದ
ಜೀವಂಗಳಪ್ಪುದುಂ (ತತ್ತ್ವಸ್ರ. ೨೩೬); ನಿಗೋದಧ್ವಜದೊಳಂ
ಪೊಕ್ಕು ನಮದ ಜೀವಂಗಳು ಚತುರ್ಗತಿ ನಿಗೋದಧ್ವಜೀವಂಗಳಕ್ಕುಂ
(ಬ್ರಾವಣಾ. ೩೫-೮). [ನಿಗೋದ + ಜೀವ]

ನಿಗೋದಶರೀರ (ನಾ). = ನಿಗೋದಜೀವ : ಒಂದೊಂದು ನಿಗೋದ
ಶರೀರದೊಳ್ ಅತೀತಕಾಲ ನಿಖಿಲಸಿದ್ಧರಾತ್ಮನಂತಗುಣೈಕೇಂದ್ರಿಯ
ಜೀವಂಗಳಪ್ಪುವು (ತತ್ತ್ವಸ್ರ. ೩೩೧). [ನಿಗೋದ + ಶರೀರ]

ನಿಗೋಧ (ನಾ). = ನಿಗೋದ : ಕ್ರೋಧಿಯುಮಿರದ ಸುಗತಿಯಂ
ಸಾಧಿಸಿ ರಾರವ ನಿಗೋಧಕೆಳಗುಂ (ಕಚ. V, ೧೧-೩೯ : 1078).

[೧೦ ಇದು 'ನಿಗೋದ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತ]

ನಿಗ್ಗ 'ನಿಗ್ಗವ' ನೋ.

ನಿಗ್ಗಂಥ 'ನಿಗ್ಗಂಥ' ನೋ.

ನಿಗ್ಗಂಥವನ್ನು (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನಧರ್ಮ; ದಿಗಂಬರ ಮತ :
ಈಗ ಜೈನಧರ್ಮವೆಂದು ಯಾವ ಆಚಾರವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತಿ
ದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಭಗವಾನ್ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಹಾಗೂ ಮಹಾವೀರರ ಕಾಲ
ಗಳಲ್ಲಿ 'ನಿಗ್ಗಂಥವನ್ನು' ಅಂದರೆ 'ನಿಗ್ಗಂಥಧರ್ಮ' ಎಂದು ಕರೆಯು
ಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜೈನಸ. ೩). [<ಪ್ರಾ. ಜೈನಂಥವನ್ನು]

ನಿಗ್ಗಂಥ, ನಿಗ್ಗಂಥ, ನಿಗ್ಗಂಥ (ನಾ). [ಜೈನ] ದಿಗಂಬರ ಜೈನಯತಿ;
ಸವಣ : (ನಿಗ್ಗಂಥ) ಶಬ್ದವನ್ನು ಜೈನರು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ತಮ್ಮ
ಗುರುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ಜೈನಸ. ೫೨೧).
ನಿಗ್ಗಂಥ : ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩ನೆ ಶತಮಾನದ ಆರೋಪನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ
'ನಿಗ್ಗಂಥ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ (ತೀರ್ಥಕ.
೧೦೯). **ನಿಗ್ಗಂಥ :** 'ನಿಗ್ಗಂಥಧರ್ಮ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಜೈನಂಥ. /ಸಂ. ನಿಗ್ಗಂಥ]

ನಿಗ್ಗಂಥಪಾವಯಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನ ಶಾಸ್ತ್ರ, —ಪ್ರವಚನ :
ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಜೈನಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ "ನಿಗ್ಗಂಥಪಾವಯಣ" (ನಿಗ್ಗಂಥ
ಪ್ರವಚನ) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದು (ಜೈನಸ. ೫೨೧).

[<ಪ್ರಾ. ಜೈನಂಥಪಾವಯಣ]

ನಿಗ್ಗಡಿ 'ನಿರ್ಗೇಡಿ' ನೋ.

ನಿಗ್ಗವು (ನಾ). ಮುಂದೆ ಚಲಿಸುವುದು, —ನುಗ್ಗುವುದು : ಹರಿದಾನಂ ಹಳವ ಮಾರುತನೇಳಿಸುವ ಹರಿಸರಳನಿಳಿಯ್ವು ದೃಷ್ಟಿಗಳ ನೇಳಿಸುವ ಮನದೂರವನೆಯನಲ್ಲೆಂಬ ನಿಗ್ಗ[ಪಾಠಂ. ಗ]ಮದ ಲಾಗು ಬೇಗಂಗಳ . . . ಚಾರುತುರಗಳುಲವನುವಾಗಿ ನಿಂದವು (ಸೋಮಚ. ೫-೨೮); ಗಮನ ಸಟ್ಟಿಯವಾಯ್ತು ವೇಗಭ್ರಮಣ ಜಡವಾಯ್ತು ದಿಗದಿಗೆ ನಿಗ್ಗಮದೊಳಗೆ ರಥವದ್ದು (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೫).

[<ಸಂ. ನಿರ್ಗಮ]

ನಿಗ್ಗರೆ, ನಿಗ್ರ, ನಿಘ್ರ, ನಿರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆ; ಹಿಡಿತ; ಹತ್ತೋಟೆ : "ನಿಗ್ಗರೆ — ನಿಗ್ರಹ = ಹಿಡಿತ" (ತದ್ಭವ. ೬೬). ೨. ತೊಂದರೆ; ಕಷ್ಟ; ಉಪದ್ರವ : ಅಸುರನ ನಿಗ್ಗರೆಗೆ ತನು ದಿಕ್ಕು ಧಿಗಿಲಿಸುತಿರ್ದುದಿನಸುತನ (ತೊರಾ. ೬-೨೪-೨೫); ಈಗಲೇ ಆ ಸಂಸಾರದ ನಿಗ್ಗರೆ ಬಾಡ ಮಾರಾಯರೆ (ಬೀದಿ. ೩೬); ತನಗೆ ಮಗುವಿನ ನಿಗ್ಗರೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಸಾಕು ಎಂದಿಷ್ಟೆ ಅವಳ ಎಣಿಕೆ (ನಡದಾ. ೧೧, ೮೮೪); ಹಡೆದೊವನ ಬರಹೇಳ ಅತ್ತಿಮನಿ ನಿಗ್ಗರೆ ಬಾಳ ಇರಲಾರೆ (ಕನ್ನಡಾ. ೧೧೦). ೩. ಒತ್ತಾಯ; ಬಲಾತ್ಕಾರ; ನಿರ್ಬಂಧ : ಎಂದಾದರೂ ತಾಯಿ ನಿಗ್ಗರೆದಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚಿ ಎರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಈಕೆ ದೊಡ್ಡ ದನ ತೆಗೆದು ಆಳುತ್ತಾಳೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೧೪); ನುಗ್ಗಿಯ ತಾಯಿ ಬಗ್ಗಡವೇ ನೀನುಣದಿದ್ದರೆ ಬಲು ನಿಗ್ಗರವೇ ? (ಗಾದ). ನಿಗ್ರ : ೨. ಆ ಕಾಯಕ ದಿಂದ ಪದಾರ್ಥ ದೊರೆಯದೆ ನಿಗ್ರವಾಗಿರಲಾ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ತಿವನು ರಸವಾದ ಸಿದ್ಧನೆಂಬ ಜಂಗಮವಾಗಿ ಬಂದು ವೇಮಯ್ಯನೊಡನೆ ಇಂತೆಂದನು (ಭೈರವ. ೩೪೪). ನಿಘ್ರ : ೨. ಆ ನಿಘ್ರವಂ [ಪಾಠಂ. ನಿಗ್ರಹವ, ನಿಗ್ರಮಂ] ನೋಡಲಾಪದೇಶ್ವರನೊಬ್ಬ ಮಾನವನ ರೂಪಿನಂ ಬಂದಿರ್ದ ಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೧). ನಿರ್ಗ : ೧. ನಿರ್ಗವನು ತಾನಿಸಿದವೆ ನವರ್ಗಪದವಿಗೆ ಮನವನುಣ್ಣೆ ಸ್ವರ್ಗವನು ಜಿತಶತ್ರುವಾಗಿ ವಿಕಾರ ರೂಪವನು ನಿರ್ಗಮಾಗಮವಿಲ್ಲ (ನಿಘಂ. ೬-೧೦-೪೧).

ನಿಗ್ಗರೆದ ವೇಳೆ = ತೊಂದರೆಯ ಸಮಯ; ಇಕ್ಕುಟ್ಟಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ : ಅಂದ ಬಳಿಕ ವೆಂಕಟದೊರೆಯು ಆ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠ ವಂಶದ ಪ್ರತಾಪಿಯಾದ ತರುಣನನ್ನು ಇಂಥ ನಿಗ್ಗರೆದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮಾನದಿಂದ ನೋಡಿದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನು ? (ಕುಮುದ. ೪೬). 'ಇಗ್ಗರೆ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ನಿಗ್ರಹ]

ನಿಗ್ಗರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಹಿಂಸಿಸು; ಕಾಡು : ನುಗ್ಗುನುರಿ ಮಾಡು ಕುಲಭೂಧರವನಲ್ಲಕಲ್ಲೊಲಮಾಡಂಬುಧಿಯನು ಒಗ್ಗರಿಸು ಸರ್ವರಾಜರೋವಿಯ ಪದಾರ್ಥಸಂ ನಿಗ್ಗರಿಸು ನಿಟಲರೋಚ ನನನು (ಸಮ್ಯಕ್. ೫-೩೬); "ನಿಗ್ರಹಿಸು; ಕೆಡೆಹು; ಜಯಿಸು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ); ಕರುಣವಿಲ್ಲದ ನೋಡಕೆ ಕಂಟಕಿಯಾಗಿ ಹಿರಿದು ನಿಗ್ಗರಿಸಲು ನೀನು ಹರಣವ ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ನಾನು ಬಿಡುವೆನು ಸರಸಕಲಾಕೋವಿದನ (ಸೇಮಿಸಂ. ೧೦-೧೪೬). ೨. ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗು; ಹಿಂಸೆಪಡು : ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಮಕ್ಕಳನ್ನು 'ಭರಪುಪ್ಪ'ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಂಟು. ಆಗ ಕೂಸುಗಳು ನಿಗ್ಗರಿಸಿ ಆಳುತ್ತವು (ಕನ್ನಡಾ. ೨೨).

[ನಿಗ್ಗರೆ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಗ್ಗವ, ನಿಗ್ಗ (ನಾ). ಅನೆಯ ಕೋರೆ; ಹಸ್ತಿದಂತ : "ನಿಗ್ಗವಂ ಗಜದಂತಂ" (ತಮದ. ಪರಿ. ೨); ದಿಗ್ಗಜದ ನಿಗ್ಗವಮನುಡಿವಂತೆ ನಿಯಚ್ಚರೆ ಪತಿಯ ನಟ್ಟಿನ ಖರದೂಪಣರಂ ಕೊಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೯೪ ಬ); ಚಂದದ ನಿಗ್ಗವಂಗಳ ಲಸನ್ನು ಸಲಗಳನಾಂತು ಪಾಡುತಂ ಕುಂದದೆ ಮೈವಂಗಳನೆ ಕುಟ್ಟು ತೆಣ್ಣೆ ಸೆದರ್ ಪುಳಂದಿಯರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೯೦);

ಉಗುರೊಳುಕುವ ನಿಗ್ಗವದೊಳಿಬ್ಬಗಿಯ ಮಾಡುವ ಕಾಲುಗೊಲೆಯರಿ ವಿಗಡಕರಿ ಕುಳಿದಾಡಿದಿರಿದಿರಾದ ಪಟುಭಟರ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೩-೧೬); ನಿಗ್ಗವದೊಳೆಡೆಯ ಕುಲವರ್ತಕಂಗಳಂ ನುಗ್ಗುನುಸಿಯಪ್ಪುವು (ಚಪ್ಪ. ೨೮-೧೦); ಬನರಂಗಿಯು ಗಜಂಗಳ ನಿವಹದ ನಿಗ್ಗವಮ ದುಡಿದು ಸೂಸಿರೆ ನೆಲದೊಳ್ (ರಾಜೇ. ೫-೬೧). ನಿಗ್ಗ : ಸಿಂಗದೇವನ ಯುಂಗುರಂಗಳಂ . . . ಪೆರ್ವದಿಗೊರೆಗಳ ಬದಿಗೊಲ್ಲ ಕಿಂ ನುಂಗ್ಗಿದ ನಿಗ್ಗಗಳ ಗದೆಗಳಿಂ . . . ಎಸೆದ ವನಚರವೆಯಂ ಕಂಡಳು (ಮದೇಪ. ೩೧-೨೩). [?]

ನಿಗ್ಗವಂಗಿಳು (ಕ್ರಿ). ಅನೆಯ ದಂತವನ್ನು ತೆಗೆ, —ಕೋರೆ ಹಲ್ಲನ್ನು ಕೇಳು : ಕಡಲೇಳನೊಡಗಲಿಸರೋ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರನು ಪೊಡವಿಳುಪಲೊ . . . ದಿಗ್ಗಜಂಗಳ ನಿಗ್ಗವಂಗಿತ್ತು ತಂದಿಸರೋ (ಸಾಳಭಾ. ೨೫-೩). [ನಿಗ್ಗವ + ಕಿಳು, (<ಕಿಳು,)]

ನಿಗ್ಗವಣೆ (ನಾ). (?): ನಿವದತ್ತಂಧ್ಯಾನಕಂ ನಿಗ್ಗವಣೆಯ ಪರ್ವ ಪೂರ್ವಾಚಲಂ ತುಂಗರಂಗಂ ತನಗಾದತ್ತೆಂದಿನಂ ನೀಲಿಯ ಜವನಿಕೆ ಪೋಲ್ ಪಿಂಗಿ ಸಂಧ್ಯಾತಮಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ತಾರಾಣೀಕೃಷ್ಣಾಂಜಳಿಯ ನೆಸವಿನಂ ಸೂಸಿ ತತ್ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕನುಗ್ಗಿಪುದ್ವನ್ನಿಶಾನರ್ತಕಿಯ ಪದನ ದಂತಿಂದು ಕಣ್ಣೆಡ್ಡೆಮಾಡಂ (ಚಂದ್ರ. ೮-೩೦). [?]

ನಿಗ್ಗಳ (ನಾ). ಕೇಳಾದವನು (?): ದಶಮುಖನಿಂದ ಬಲಿಮುಖ ರಗ್ಗಳರೊ ನಿಗ್ಗ[ಪಾಠಂ. ಗ]ಳರೊ ಚಿತ್ರಯಿಸು ಸಂಧಿಸದೆ ಭೀತಿಯನು (ತೊರಾ. ೫-೮-೫೮). [?]

ನಿಗ್ಗಾವು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾವು; ಅಧಿಕವಾದ ತಾಪ: ಚಿತ್ತವಿದು ಚೆಂಬೊನ್ನು ವಿಷಯದ ಮೊತ್ತವೇ ಕರುಪದರ ನೆನವೇ ಬಿತ್ತಿ ಗೆಯ ನಿಗ್ಗಾವು ಮೋಹದೊಳೆಯಲದರೊಳಗೆ ಮತ್ತೆ ಬೇರೊಂದಾಕ್ಕತಿಯ ತಾಂ ಪತ್ತುವದೆ (ವಿವೇಚ. ೧೩-೪೨). [<ನಿಡಿಮ, + ಕಾವು, (<ಕಾಯು,)]

ನಿಗ್ಗ (ನಾ). (ಕರಾ) ದಟ್ಟಣೆ; ಸಂದಣೆ; ನೂಕುನುಗ್ಗಲು : ಆ ಬಂದಿಯನ್ನು ಭಕ್ತಕೋಟಿ ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಅವರಿಸಿ, ಉಳಿದ ಪ್ರಯಾಣಿಕರಿಗೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲದಷ್ಟು ನಿಗ್ಗನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತ್ತು (೪೪೩. ೬); ಎಲ್ಲ ನಿಲ್ಲುನೆಗರೂ ಒಂದೇ ಕಡೆ ಇರುವುದೆಂದರೆ, ಒಟ್ಟು ನಿಗ್ಗಾಗುತ್ತದೆ (ಮರಮಂ. ೧೭೩). [<ತುಳು. ನಿಗ್ಗ, ನಿರ್ಗ]

ನಿಗ್ಗಡಿ 'ನಿರ್ಗೇಡಿ' ನೋ.

ನಿಗ್ಗಡಿತನ (ನಾ). ಅವಿವೇಕ; ದಡ್ಡತನ : ಎಲೆ ಗಾಂಪ ಸಮಸ್ತ ನಂಟರಂ ಪುಡದಿಯನಿಷ್ಟರಂ ಕಿಡಿಸಿ ದುರ್ಗತಿವೋಗದೆ ಬರ್ಪುದೆಂದು ನಿಗ್ಗಡಿತನಿಂದ ಸಬಾಂಧವಜನಂ ತೆಗೆದಪ್ಪಿದರಾ ಮುನೀಂದ್ರನಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೮-೮೮). [ನಿಗ್ಗಡಿ (<ನಿರ್ಗೇಡಿ) + ತನ]

ನಿಗ್ಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಕೊಣ್ಣುಣ ಅಳಸರ ಆಳು ಎಣಿದು ಸತ್ತೊನ್ ಭಾನುದಾಸನ್ ಜಯವಿತ್ತನ್ ಊಸರ ಮೈತಿಕನ್ ಒಡಿನೆಟ್ಟಿ ರಾಯಿಳನ್ನಿಗ್ಗೊಳನ್ನುಜಾಗರನ್ (ಮೃ. ೧೦. ೧೯೩೯, ೨೨-೧೪; ಸಂ. 790). [?]

ನಿಗ್ರ 'ನಿಗ್ಗರೆ' ನೋ.

ನಿಗ್ರಂಥನ (ನಾ). ಸಂಹಾರ; ಕೊಲೆ. [ಸಂ.]

ನಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆ; ಹಿಡಿತ; ಹತ್ತೋಟೆ; ದಮನ : ಈ ಮೃಕ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರತೆಯಿದೆ, ಸಮತೋಲವಿಲ್ಲ; ಉತ್ಸಾಹವಿದೆ, ನಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲ (ಕಸಾಚ. ೧೬೧). 'ಮನೋನಿಗ್ರಹ' ಪರಾ. ೨. ಹಿಂಸೆ; ಪೀಡೆ : "ನಿಗ್ರಹಂ ಪೀಡನಂ ಸ್ವರ್ಶನಂ ಗ್ರಹಣ ಮನಲಾ ಹಿಡಿದಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೬); ಪೊದದಾತನನೆಯದಂತೆ ಪೊದದ ಮಡಿ ಬಯ್ಯಂ ಧೂಳಿಯೊಳ್ ಮಾಸಿಯಸಗನ ಬಾರಿಯೊಳ್ಳಿದರ್

ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೂಳಗಪ್ಪಂತೆ ಚಳರಾ . . . ದುಃಖಂಬಡುವರಾ (ಧರ್ಮಾಸ್ತು. ೪-೩೮); ಕುದಿದಾಪಧಂ ಬಾಯ್ಲಿ ನಿಗ್ರಹಂ ಮಾಡಿ ತಾಕೊಡಲಿಂಗಿ ಸುಖವನೀವಂತೆ (ಚಟಕಾ. ೧೪-೩); ಪಲವಂದದ ನಿಗ್ರಹದಿಂ ಕೊರಿಸಿ ದೊಡಾ ಮೊಸಳೆ ತನುವನುಡಾ ದು . . . ಬಯಕೊಯ್ಯನೊಗೆದುದಾದಿನ ರೊಪಿಂ (ಯಶೋಚ. ೩-೪೯). ೩. ಶಿಕ್ಷೆ; ದಂಡನೆ: ತಳಾಪನಂ ಕರೆದು ಬೇಗಂ ಕಳ್ಳನನಾರಯ್ಯಲ್ಲದಾಗಳಾ ಕಳ್ಳಂಗೆ ತಕ್ಕ ನಿಗ್ರಹವಂ ನಿನ್ನಗೆ ಮಾಡ್ಪಿನಿಂದರಸನಾತನಂ ಬಗ್ಗಿಸಿ ನುಡಿದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾಂ. ೧೫-೧೦); ಪೊನ್ನ ನಾವ ಪ್ರಕಾರದೊಳವನಗಿಯುಮಾರಯ್ಯ ತಂದು ಕುಡುವದಂತ್ಲ ದೊಡೆ ಕಳ್ಳಂಗೆ ಮಾಡ್ಪಿ ನಿಗ್ರಹವಂ ನಿನ್ನಗೆ ಮಾಡ್ಪಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೮ ದ); ಹಿಂದಿನ ನಿಗ್ರಹ ರೀತಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಮಾರ್ಪಟ್ಟು ಮಕ್ಕಳ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಹೊಸರೂಪವನ್ನು ತಾಳುತ್ತಿವೆ (೨೪೬. ೩೮೮). ೪. ಸೋಲಿಸುವುದು; ಪರಾಭವಗೊಳಿಸುವುದು: ತಪೋಬಲಂ ಕುತಿಕಾತ್ಮಕಂಗೆ ನಿಗ್ರಹಕರ್ತೃವಂ, ನಿನ್ನ ತನುಜಾತರೂಪ್ಯ ದಯಾಕಾಗಿ ಬಂದಿದನುಂ ಕೇಳಾ ಸಾಕೇತಪುರಿಗೆ (ಪ್ರೀತಾಂಜನಾ. ೩೦-೭೩). ೫. ಯಾತನೆ; ನೋವು: 'ನಿಗ್ರಹಂಬಡು' ಪರಾ. ೬. ಎಲ್ಲೆ; ಮಿತಿ. ೭. ಸಾಲ. ೮. ನಿಂದೆ; ಬಯ್ಯಳು. ೯. ಬಂಧಿಸುವುದು; ಸೆರೆ ಹಿಡಿಯುವುದು. ೧೦. ದೇವತೆ. ೧೧. ಹಿಡಿಕೆ; ಹಿಡಿ. ೧೨. (ರೋಗವನ್ನು) ಅಧೀನಕ್ಕೆ ತರುವುದು, -ಗುಣ ಪಡಿಸುವುದು; ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ೧೩. ಜುಗುಪ್ಸೆ; ಅಸಹ್ಯ. ೧೪. [ನ್ಯಾಯ]ನ್ಯಾಯವಾದದ ಒಂದು ದೋಷ; ೧೫ ನೈಯಾಯಿಕನು ವಾದದಲ್ಲಿ ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗಿ ವಾದಿಸಿ ಸೋಲನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು. ೧೬. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಇಪ್ಪತ್ತು ಹಸ್ತವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ: ಧೂನನ . . . ನಿಗ್ರಹ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟ . . . ಈ ಇಪ್ಪತ್ತು ಕರಕರ್ಮ ಭೇದಂಗಳ (ರಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೩ ದ). [ಸಂ.]

ನಿಗ್ರಹಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ.). ೧. ಹಿಂಸಿಸು; ಹಿಡಿಸು; ಚಿತ್ರಸೇನೆಯುಂ ಸೋಮಿರೆಯೊಳಪ್ಪ ನೈರಸಂಬಂಧಿಂ . . . ವೃಷಭಸೇನಂಗೆ ಛಾಯೆಯಾಗಿ ತನ್ನ ನಿವಾಸವೈರಸಂಬಂಧಿಂ ಚಂದನೆಗೆ ನಿಗ್ರಹಂಗಿಯಾಳಾ (ಚಾವುಂಫ. ೪೦೧); ಕುಡು ಕೊಂಡೊಡಮೆಯನೀಗಲೆ ಕುಡಿದಿರದೆ . . . ಬಿಡಿದೊಯ್ಯ ಮುಟ್ಟುವೆಂ ಪೆರ್ಗೊಳೆಯೊಳಾ ಎಂದು ಕೌದ್ರಾ ಬೋಸಮಂ ಪಣ್ಣಿ ನಿಗ್ರಹಂಗಿಯಾಲಿಂದಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾಸ್ತು. ೧೩-೨೩೦). ೨. ಶಿಕ್ಷಿಸು; ದಂಡಿಸು; ದಂಡನೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡು.

[ನಿಗ್ರಹ+ಕೇಯ]

ನಿಗ್ರಹಂಬಡು (ಕ್ರಿ.). ಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸು; ಹಿಂಸೆ ಪಡು; ನಿಗ್ರಹಂಬಡುವೆಮುಗಭಯವನನುಗ್ರಹಿಸಿ ಕಾಯಿರೆ ಸದಾ ಚಾರಾಗ್ರಗಣ್ಯರು ನೀವು (ಬಸವ. ೫೬-೪೫). [ನಿಗ್ರಹ+ಪಡು]

ನಿಗ್ರಹವಡಿಸು (ಕ್ರಿ.). ತೊಂದರೆ ಕೊಡು; ಕಾಡು; ಹಿಂಸಿಸು: ನಿಗ್ರಹವಡಿಸದೆ ಪ್ರಣಿ ಪರಿವಾರವ ವೆಗ್ಗಲದಿಂ ತುಪ್ಪಿಬಡಿಸು (ಮೋಹತ. ೧೩-೧೧). [ನಿಗ್ರಹ+ಪಡಿಸು]

ನಿಗ್ರಹಕಂಕೆ (ಸಾ). ಹಿಡಿಯ ಹೆದರಿಕೆ; ಹಿಂಸೆಯ ಭಯ: ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟನುಗ್ರಹಂಬಡೆಯದೆ ನಿಗ್ರಹಕಂಕಾಭರಾ ತಂಕಿತವ್ವದಯರಾಜ ಅಂಗ ವಂಗ . . . ಮರುಪ್ರಭೃತಿಭೂಪಾಲಕರಿಂ (ಇಗವಿ. ೨-೩೯ ದ). [ನಿಗ್ರಹ+ಕಂಕೆ]

ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನ (ಸಾ). [ನ್ಯಾಯ] ನ್ಯಾಯದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಭಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಾಜಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು; ೧೫ ವಿದ್ವತ್ಪ್ರಭಿಗಳಲ್ಲಿ 'ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ'ವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯ

ಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದ್ದ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಪರಾಜಿತ ನಾದನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳಿದ್ದುವು. ಅವಕ್ಕೆ 'ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನ'ವೆಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದಿತು. ಈ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಭಾಗ ವಹಿಸುವುದು ವಿದ್ವಾಂಸನ ಕರ್ತವ್ಯ. ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ೨೨ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳು ಹೀಗಿವೆ:—

೧. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಹಾನಿ: ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಿ ಆ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು ಭಾಷಣ ಮಾಡುವುದು.
೨. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಂತರ: ತಾನು ಒಂದು ಗೊತ್ತು ವಳಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ವಿರೋಧಿಗಳಿಂದ ಬಂದ ಆಕ್ಷೇಪಣೆಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಮೊದಲು ಸೂಚಿಸದಿದ್ದ ತಿದ್ದುಪಡಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.
೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಿರೋಧ: ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
೪. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಂನ್ಯಾಸ: ತಾನು ಸಾಧಿಸಲು ಹೊರಟ ವಿಷಯದ ಬಗೆಗೆ ಎದುರಾಳಿಗಳು ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯೆತ್ತಲು ಅದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲಾರದೆ ತಾನು ಸಾಧಿಸ ಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕೈಬಿಡುವುದು.
೫. ಹೇತ್ವಂತರ: ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಮಾಡಿದ ದೋಷಾರೋಪಣೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ತಾನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳದಿದ್ದ ಕಾರಣ ಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು.
೬. ಅರ್ಥಾಂತರ: ತನ್ನ ಪಕ್ಷದ ಸಾಧನೆಗೆ ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊರಡುವುದು.
೭. ನಿರರ್ಥಕ: ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲದ ಅಂದರೆ ಅವಾಚಕವಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾತನಾಡುವುದು.
೮. ಅವಿಜ್ಞಾತಾರ್ಥ: ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು.
೯. ಅಪಾರ್ಥಕ: ತನ್ನ ವಾದಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗುವಂತೆ ಅಸಂಗತವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವುದು.
೧೦. ಅಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲ: ಇಷ್ಟೇ ವಿಷಯವು ಚರ್ಚನೀಯವೆಂಬ ನಿಯಮವಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ಸಂಬಂಧಪಡದ ಯಾವುದೋ ವಿಷಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮಾತನಾಡುವುದು.
೧೧. ನ್ಯೂನ: ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಾಧಕವಾಗದ ಉಪವಿಷಯಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮಾತನಾಡುವುದು.
೧೨. ಅಧಿಕ: ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಹಿತ ಮಿತವಾದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡದೆ ಅಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ಅನೇಕಾ ನೇಕ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು.
೧೩. ಪುನರುಕ್ತ: ಹೇಳಿದುದನ್ನೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು.
೧೪. ಅನನುಭಾಷಣ: ನಿರ್ಣಾಯಕರು ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಮೂರಾವರ್ತಿ ತಿಳಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸದಿರುವಿಕೆ.
೧೫. ಅಜ್ಞಾನ: ವಾದಿಯು ಮೂರುಸಲ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಭೆಯು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೂ ಪ್ರತಿವಾದಿಯು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು.
೧೬. ಅಪ್ರತಿಭೆ: ಎದುರಾಳಿಯು ಕೇಳಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಉತ್ತರಿಸಲು ಅರ್ಹವಾಗಿದ್ದರೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಹೊಳೆಯಿ ರುವುದು.
೧೭. ವಿಕ್ಷೇಪ: ಇಲ್ಲದ ನೆಪವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಾದವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೊರಟುಹೋಗುವುದು.
೧೮. ಮತಾನುಜ್ಞೆ: ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಮಾಡಿದ ದೋಷಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸದೆ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು.
೧೯. ಪರ್ಯನುಯೋಜ್ಯೋಪೇಕ್ಷಣ: ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡಿ

ದಿರುವವನಿಗೆ ಕೂಡಲೆ ಆ ದೋಷವನ್ನು ತಿಳಿಸದೆ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದು. ೨೦. ನಿರನುಯೋಜ್ಯಾನುಯೋಗ : ನಿಗ್ರಹ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇದೆಯೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು. ೨೧. ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ : ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು. ೨೨. ಹೇತ್ವಾಧಾಸ : (೧. ಬೆಂಕಿಯೊಂದು ವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿದೆ. ೨. ಕೃತಕವಾದುದರಿಂದ ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯವಾದುದು. ೩. ಕಣಿಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯವಾದುದು ಎಂಬಂತೆ) ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯ ; ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಕಾರಿಯಾದ ದುಷ್ಪ್ರಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು : ಪ್ರತೀತಾದಿ ನಿರುತ್ತರನಾಗಿ ಪಕ್ಷಪಂತ್ಯಾಗಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮೆಂಬುದು ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮನೆಯ್ಯಯಮಿರದೆ . . . ಸುಗತಮತಮಂ ಸಿದ್ಧಿಂ (ತಾಂತ್ರಿಕ. ೮-೧೪೧ ವ); ಗೌತಮೇಶ್ವರನಾಂವು ಪ್ರಮಾಣ . . . ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಗಳೆಂಬ ಮೋಡಶಪದಾರ್ಥಂಗಳಂ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತ (ವಿವೇಕ. ೧೦); ನ್ಯಾಯವರ್ತನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯ ಸಂಪತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನ ವ್ಯಸ್ಥಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವಯವ ತರ್ಕ ನಿರ್ಣಯವಾದ ಜಲ್ಮ ವಿತಂಡಾ ಹೇತ್ವಾಧಾಸ ಭಲ ಜಾತಿ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). 'ಮೋಡಶ ಪದಾರ್ಥ' ಪರಾ. [ನಿಗ್ರಹ+ಸ್ಥಾನ]

ನಿಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರೈ). ೧. ಅಂಕೆಗೊಳಪಡಿಸು : ಹತ್ತೋಟಿಗೆ ತರು : ಮನಮಂ ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ಸದ್ವಿಷಯದತ್ತಲಾ ಪೂರ್ವದಂತಾಗಿ ಮಾಡಿ . . . ಲೋಕೈಕನಾಥನ ನಾನಾಗಳನಾಥೆಯಂ ಶರಣಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರಿಸಿದಂ ಸ್ಥಾನವಂ (ಕಾದಂಭ. ೯೫); ಬಹುವಿಧದೊಳಂತಾರುಹತಾಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಲಲಾಪದೆ ಬಳಕೆ ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ತಮ್ಮಂ ಕೊಲುವನೋ ಎಂದೆಯ್ನೆ ಮೊಲೆಯೊಕ್ಕು (ಜಸಪ. ೪೯-೪೦); ಎರೆ ಗಿರಿಜಾತೆ ನೋಡಿದನ ಸಾಹಸಮಂ . . . ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ್ ಶರೀರದಿಂದದೇಂ ಕಲಿಯೊ ಕಡಂಗಿ ಕಾದಿದನಂ ಸಮದಂಡಿ ಯೊಳೆನ್ನೊಳರ್ಜುನಂ (ಶಬರಂ. ೪-೬೬). ೨. ಹಿಡಿಸು : ಹಿಂಸಿಸು : ಬೆಟ್ಟತ್ತಾಗಿ ಬುಯ್ಯ ಕೆನಿಸುವುದುಂ ಗಣಿಸುವುದುಂ ಬಡುವುದುಂ ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದುಂ ಇಟ್ಟುವುದುಂ ಕೊಲ್ಲುವುದುಂ ಎಂದಿಂತನೇಕ ಲಕ್ಷಣಮಾಗುಕ್ಕು ದು ಹಿಂಸಾನಂದಮೆಂಬ ರೌದ್ರಧ್ಯಾನಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೮೧).

[ನಿಗ್ರಹ+ಇಸು]

ನಿಗ್ರಾಹ (ನಾ). ೧. ತಿಟ್ಟೆ ; ದಂಡನೆ. ೨. ಕೆಡುಕು ಬಗೆಯುವುದು. ೩. ನಿಂದೆ. [ಸಂ.]

ನಿಘ (ಗು). ೧. ಅಗಲ ಮತ್ತು ಎತ್ತರಗಳು ಸಮವಾಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಸಮವಾದ ಪ್ರದೇಶ ; ಜಗಲಿ : "ನಿಘ ಶಬ್ದವು ಉದ್ದವು, ಅಗಲವು, ಹಳ್ಳವು, ಎತ್ತರವುಳ್ಳದ ಸಂಯಾಗಿರುವ ಜಗಲಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಹೆಸರು" (ಗುರುಬಾ. ೫೨ ಮೂರನೆಯ ಶಾಂಖ). ೩. ಗುಂಡಾದುದು ; ಚಂಡು. ೪. ಪಾಪ. [ಸಂ.]

ನಿಘಂಟು (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಕೋಶ ; ಶಬ್ದ ಕೋಶ ; ಅರ್ಥಕೋಶ : ಭಂಡಮಾಲಿಕಾರಂ ನಿಘಂಟು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯಂಗಳುಂ . . . ಮಂತ್ರವಾದಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನೆಲೆಯೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೩-೨೪); ಸಮುದಿತ ಸಂಖ್ಯಾವ್ಯಯರಿಹತಮೆನಿಸಿ ವರ್ತಿಸ ನಿಘಂಟುವಿನ ಸಾಮಪದೋತ್ತಮವರ್ಣಪ್ರತ್ಯಯಗಳಂ ಸಮ ಸಂಸ್ಕೃತವೆಸರನ್ನಿಟ್ಟು ಲಿಂಗಂ ಮಾಲ್ಪುರ್ (ಶಮದ. ೪೦); ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಗೌರವ ಹುಟ್ಟುವುದು ಅಪೂರ್ವ ; ನಿಘಂಟು ಒಂದು ಗ್ರಂಥವೆಂದು ಒಪ್ಪದವರೇ ಹಲವರಿದ್ದಾರೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೬೬); ಮಗ ನಿಂದ ಕಾಗದ ಬಂದರೆ ಒಡನೇನಿರ್ಧಾರಿ ಬೇಕು ನಿಘಂಟು (ಇಂಜಾಪ.

೧೬೯-೨೪). ೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು ; ಖಚಿತವಾದುದು ; ಖಾತ್ರಿ ಯಾದುದು : ಒಂದು ಮೊಳದ ಅಳತೆಯನ್ನು ತಾಮ್ರದ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟು ಮಾಡಿ . . . ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರು (ಉಲ್ಲಾಸ. ೩೯). ೩. ಯಾಸ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ನಿರುಕ್ತವೆಂಬ ವೇದದ ಶಬ್ದಗಳ ಕೋಶ.

ನಿಘಂಟಾಗಿ ಹೇಳು = ಖಾತ್ರಿಯಾಗಿ ಹೇಳು ; ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳು : ಕೆಲವು ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೇ ಸರಿ ಎಂದು ನಿಘಂಟಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಕಪ್ಪ (ರೂಢಿ). ನಿಘಂಟಾಗು = ಖಾತ್ರಿಯಾಗು ; ಖಚಿತವಾಗು ; ನಿಖರವಾಗು : ನಿಘಂಟಿನ ಹೇಳಿಕೆ ನಮ್ಮ ಜನಕೆ ಅನ್ನುವಂತೆ "ನಿಘಂಟಾಗ ಬೇಕಾದರೆ ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ಎಷ್ಟು - ದುಡಿದರೂ ಸಾಲದು (ಸಮಾಲೋ. ೨೬೦). [ಸಂ.]

ನಿಘಂಟುಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರವಾದ ಆಧಾರ ; ಖಚಿತವಾದ ಪುರಾವೆ : ಪರಿಯ ಕಾಲೊಳು ಗಂಗೆ ಜನಿಸಿತೆಂದು ಧಾರುಣಿಯ ಮೂಢ ಪರಸಮಯಗಳು ಬಗುಳುವರು . . . ಅದಜ್ಞಾ ವಿಚಾರನೆಂತೆನೆ ನಿಘಂಟುಪ್ರಮಾಣದೊಳೊರೆವೆನು (ವೀರಶೈ. ೩-೧೪-೨೩).

[ನಿಘಂಟು + ಪ್ರಮಾಣ]

ನಿಘಂಟುಸಮಯ (ನಾ). ಶಬ್ದ ಕೋಶ ರಚನೆಯ ತತ್ತ್ವ ಅಥವಾ ನಿಯಮ ; ನಿಘಂಟು ಶಾಸ್ತ್ರ, - ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಅಭಿಧಾನಲಿಂಗಾಂಗೀ ಕೃತಮಪ್ಪ ನಿಘಂಟುಸಮಯಮುಮಂ ತರ್ಕಾರ್ಯವೃತ್ತಕಮಪ್ಪ ಸಾಟ್ವಿ ವಿದ್ಯೆಯು ಮಂ . . . ತ್ರಿದಶವರ್ಗಕ್ಕುಪದೇಶಂಗಿಯುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೦ ವ). [ನಿಘಂಟು + ಸಮಯ]

ನಿಘರ್ಷಣ (ನಾ). ತೀಡುವಿಕೆ ; ಉಜ್ಜುವಿಕೆ ; ಘರ್ಷಣೆ : ಸಿದ್ಧಾರ್ಥದ ಸೇನೆಗಳನ್ನಿಕ್ಕಿದೊಡೆತ್ತಾನುಮುದಿದುರ್ ದುರ್ವ ಸಿತಸರ್ಪಶಸ್ತರ್ಕನಿಘರ್ಷಣದಿಂದ ಪದುಳಮಿರಲಾಯದೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೩೫ ವ); ಕರಟಿನಿಘರ್ಷಣದ ಮದಂ ಬೊರೆದಾನೆಯ ಕೈಯನಳಿಗಾವರಿಸಿದವೊರ್ ಮರಕತಕಂಕಣಮೆಸೆದುವು ತಿರುಪೊಯ್ಯಂ ಕರ್ಪುವೆತ್ತ ತಕ್ಕರೆಯುಗ ದೊರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೦); ನಿಘರ್ಷಣದಿಂದ ತಾಪನತಾಡನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲಂ ಬಂದೊಡೆ ಪೊನ್ನೊಕ್ಕುತ್ತು (ಜೀವಮಂ. ೫೧-೨೬ ವ). [ಸಂ.]

ನಿಘರ್ಷಿಸು (ಕ್ರೈ). ೧. ಉಜ್ಜು ; ತೀಡು ; ತಿಕ್ಕು. ೨. ಪುನಃ ಪುನಃ ಚರ್ಚಿಸು, - ಆಲೋಚಿಸು : ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಂಗಳಿಂ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯಂಗಳನುಪಧಾವಿಶುದ್ಧ ಮಂತ್ರಮಂಡಳದೊಳಿರತಂ ನಿಘರ್ಷಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೬೦ ವ). [ನಿಘರ್ಷಣ + ಇಸು]

ನಿಘಸ (ನಾ). ೧. ತಿನ್ನುವುದು ; ಆಹಾರಸೇವನೆ ಮಾಡುವುದು : "ಜಗ್ಗಿ ; ಭೋಜನಂ, ಜೀವನಂ, ಲೇಪ, ಆಹಾರ, ನಿಘಸ, ನ್ಯಾಸಃ - ೬ ಭೋಜನದ ಹೆಸರುಗಳು, ಊಟ, ಅರೋಗಣೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೯೧). ೨. ಆಹಾರಪದಾರ್ಥ ; ತಿಂಡಿ. [ಸಂ.]

ನಿಘಾತ (ನಾ). ೧. ಏಟು ; ಹೊಡೆತ : ಚಕ್ರನಿಘಾತದಿಕ್ಕಿ ದೀರ ಮುರ್ತಿಗೆ ಪಡೆದಂದಮಾಗಿ ತಪುದೊಟ್ಟಿ ಜಯಾಂಗನೊಣ್ಣನಾದಸಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೪); ಅಡಿ ಕಾಲಿಟ್ಟಿಡಿದೆ ನಿಘಾತದಿಂ ಪೊಯ್ಯೊಡಾಂಕೆಗೊಂಡಣ್ಣ ಕಾದಿದರ್ ಕಡಂಗಲಿಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೮-೯); ತಿರದ ಸೀಸಕವನು ನಿಘಾತದಲೆರಡು ಶರದಲಿ ಮತ್ತೆ ಭೂತತಿಯುರವನೊಳಿದ ನೆಂಟಿಲಿ ಮಗುಳಿಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಲಾದ (ಕುಮಾರ. ೩-೪೪). ೨. ನಾಶ ; ಧ್ವಂಸ : ಪಾತಕವ್ರಾತಪ್ರಜಾತನಿಕೇತನಗಳು ಕುಡುಗುಣಿಗಳು ನಿಘಾತಕರ್ಮಕ್ರಿಯೆಗಳವಿಚಾರಿಗಳು (ಜಸಪ. ೪೦-೬೫); ದಾಸವರ ಫಟ್ಟಿಯೆ ಕೀಲಣದಾ ಸಗರಿಯನು ನೆಗ್ಗಿಂತಿರಲೀ ನಿಘಾತದ ಸೇನೆ ಮುಯಾದುದು ಭಟಿನ ಭಾರಣಿಗೆ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿಘೃಷ್ಣ (ಗು). ೧. ಉಜ್ಜಿದ; ತಿಕ್ಕಿದ: ಪಂಚಯನಾರ್ಥಂ ಭಾಸುರಸುರಮಕುಟಿನಿಘೃಷ್ಣ ಚರಣಕಮಲನುದ್ಯದ್ಭವನಸಾದಿತ್ಯನಸಾ ದರದಿಂದಂ ನೆನೆದು (ಸಂಚಿತಂ. ೨೫೭-೧೭). ೨. ಏಟು ತಿಂದ; ಸೋಲಿ ಗೊಳಗಾದ; ಪರಾಧೀನವಾದ. [ಸಂ.]

ನಿಘ್ನ (ಗು). ೧. ಅಧೀನವಾದ; ವಶವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಧೀನ ನಾದವನು; ವಶವಾದವನು: ಅಧಿಕಚಂತಾನಿಘ್ನನಾಗಿ ವಿಹಿತಧ್ಯಾನ ದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರ್ಥನಂ . . . ಕಾಣಲ್ಪ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೧೨). ೩. ಪರರ ವಶದಲ್ಲಿರುವವನು; ಪರಾಧೀನನಾದವನು: "ನಿಘ್ನಂ ಪರವಶವತಿ" (ವಸ್ತುತೋ. ೧೦೦-೨೧); "ಪರವಶಂ ನಿಘ್ನಂ ಪರಾಧೀನ ನೆಂದನಲು . . . ಪರರ ವಶವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೭).

[ಸಂ.]

ನಿಘ್ನ 'ನಿಗ್ಗರ' ನೋ.

ನಿಚಯ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಪಟಿಕವಂಬು(ದದು) ನಿಚಯದೊಳಂ" (ವಸ್ತುತೋ. ೧೩೮-೧೩೯); ದೇವಾಪ್ನರೋನಿಚಯ ನಿಚತಮಪ್ರ ದೇವದಿನಾನನುಂ ಪೂರ್ವಾಕಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೨೭ ಪ); ಉಜ್ಜಲದಶನನಿಚಯತಾಂಬುಲಹವರ್ಣಭರಿತಕಪೋಲರುಂ . . . ಆಗಿ (ಜ್ಞಾ. ೪-೪೦ ಪ); ಮದನಂಗೀಶ್ವರ ಶತ್ರು ಬಂಧುನಿಚಯಕ್ಕುಂ ಪಾರೆಯೇ ಶತ್ರು (ಸೋಮೇಶ. ೪೭); ದಿರುಗಾಳಿ ಬೆದರಿಕೆ ಭೂರುಹ ನಿಚಯಕ್ಕೆ ಮಂಜಿನ ಭಯವಬ್ಬವನಕ್ಕೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೮-೪೦). ೨. ನಿಶ್ಚಂದೇಹವಾದ ನಂಬಿಕೆ; ಬಂಡಿತವಾದ ಭಾವನೆ; ನಿಶ್ಚಯ.

[ಸಂ.]

ನಿಚಿತ (ಗು). ೧. ಸೇರಿದ; ಕೂಡಿದ: ಪ್ರಚಾರತೆಯಂ ಪ್ರಥಮಾ ಬಹುವಚನಂಗಳವೇಕವಚನಕ್ಕು ತಲಿಂಗಂಗಳ್ ನಿಚಿತವಿವರ್ಗಮನುಜಾದಂದು (ಚಮದ. ೪೭). ೨. ತುಂಬಿದ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ: ಅತ್ತೀಯಚೇತೋ ನಿಚಿತಮೋಹಾಂಧತಮಸ್ತ್ರೋಮಮಂ ಕಳೆದು (ಅದಿಪ. ೨-೧೭ ಪ); ಸಕಲವಿನೇಯಜನ ವಿಲೋಚನ ಚಂಚರೀಕ ನಿಚಯ ನಿಚಿತಾಶೋಕಾನೋಕ ಹನುಂ (ಅಜಪ. ೭-೨೦ ಪ). ೩. ಅತಿಶಯವಾದ; ನಿಶೇಷವಾದ: ಪ್ರಚುರದಿ ಪದಿನೆಂಬಿರಳನೆಯ ಕಾಮಕ್ಕೆ ರಚಿಸುವರಾನಂತು ಪೇಳಿ ಉಚಿತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಪೇಳಿನಿಧ್ಯಾತ್ಮವೆ ನಿಚಿತಪ್ರಯೋಜನವೆನೆಗೆ (ಭರಣ. ೧-೧೫); ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೇ ನಿಚಿತಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಭಾರತೀಯರ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾಗಿರುವ ಒಂದುಭಾವವನ್ನೇ-ಭಗವತ್ಪ್ರೇಮ ವನ್ನೇ-ಇಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ಎದುರುಗೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ (ಭಾಷೀ. ೧೮೬). (ನಾ). ೪. ತುಂಬಿದುದು; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದುದು: ಉಪಯುಗಿಂ ಕಟಿಕುಹರಪಂಕರ [ನಿಶಾಕರ]ಹಂಧ್ರೀತ ನಿಜಹರಿಣುಂಧ್ರಿರನಿಚಯ ನಿಚಿತಮಾದಂತೆ ಲೋಹಿತಾಂಗನಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ಪ); ಆ ಮೇರು ಗಿರಿಯ ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾಭಾಗದೊಳನೇಕನಗರನಗಮಾಗ್ರಹಾರಗ್ರಾಮನಿಕರ ಪೇಟಿಬರ್ಗಟಮುಟಿಂಬಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾಮುಖಸಂವಾಹನಿಚಯನಿಚಿತ ಮುಂ (ಜ್ಞಾ. ೨-೧ ಪ); ಯಮನ ನಾಲಗೆಯ ತೆಜದಿಂದಮಿತಭಯಂಕರ ಸುತೀಕ್ಷ್ಣ ಶಸ್ತ್ರಂಗಳಿನಾದವು ನಿಚಿತವಾದ ಶಾಲಾಸಮುದಯನುನಿತಂ ಬೆಡಂಗನನಗಯಿಸಿರ್ಗುಂ (ಪಾಪಭ. ೧-೧೫೨). ೫. ಗುಂಪು; ಸಂದಣಿ: "ಆಚಿತಂ, ನಿಚಿತಂ . . . ಭರಿತಂ, ಪೂರ್ಣಂ-ಈ ೯ ಸಂದಣಿ (ಪಲಾಯು. ೧೧೬-೧೭); "ಭರಿತಂ ಪ್ರಪೂರ್ಣಮಾಚಿತಂ ನಿಚಿತಮಾಕುಳಂ ಪರಿಕೀರ್ಣಮಾಚ್ಛದನಮನಲು ಸಂದಣಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೯).

[ಸಂ.]

ನಿಚಿತಂ (ಅ). ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ಪರಕ್ಕು ತಿರುತ್ತಿರುತ್ತಿರುವುದು ಪರಮವ ಕಕ್ಕುಂಗೆ ಕಾಮ್ಯಕೃತ್ಯಕ್ಕುಮದೇಂ ವರಕ್ಕು ತಿರುತ್ತಿರುತ್ತಿರುವುದು

ಮರುಳಂಗಂ ಜಹಿದು ಮೆಚುವುದುಚಿತಂ ನಿಚಿತಂ (ಪದ್ಮಾರ. ೧-೧೭).

[<ನಿಚ]

ನಿಚಿತವಚನ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ನುಡಿ, -ಮಾತು: ಇನಿತೇಚ್ಛ ವಿವಾದಾಡಂಬರದೊಳಕುಂಬಮೊದವಿ ನಿಲಿ ಪಾಸುಂಪೊಕ್ಕುಂಬಂದು ನಿಚಿತವಚನಕದಂಬಕಮರ್ದಗೋಸಿ ಸಧೆಯ ನಿಬುಧಾನಕಿಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೨೮).

[ನಿಚಿತ + ವಚನ]

ನಿಚಿತರುಷ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ ಹರ್ಷ, -ಸಂತಸ. ೨. ಅತಿಶಯವಾದ ಸಂತಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು: ನಿಚಿತರುಷರು ನಿಶ್ಚತರ್ಮಂಗಜುಹಿದರು ಹದನ (ಕುನ್ಯಾ. ೭-೧).

[ನಿಚಿತ + ರುಷ]

ನಿಚುಲ, ನಿಚುಳ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಹುಬ್ಬೆ ಗಿಡ: "ಪಂಜುಲ, ನಿಚುಲ-ಈ ೨ ಹುಬ್ಬೆಗಿಡದ ಪೆಸರ" (ಪಲಾಯು. ೩೨-೪೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ನೀರುಹಲಸು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡೆಗಿಲೆ ಮರ; ತೋರೆಗಣ್ಣಿಗಿಲೆ: "ನಿಚುಲ, ಅಂಬುಜ, ಹಿಜ್ಜಲ-ತೋರೆಗಣ್ಣಿಗಿಲೆ" (ನಾಭರಾ. ೪.). ೪. (ಬಳ ಅಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ತೊಡುವ)ಮೇಲಿನ ಅಂಗಿ; ಕವಚ. ನಿಚುಳ: ೧. "ನಿಚುಳ ನಿಚುಳ[ಪಾಪಂ. ೮]ಮಾರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೦). ೨. "ನಿಚುಳ, ಅಂಬುಜ, ಇಜ್ಜಲ-೩ ಗನ್ನೇರಳೆಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು. ಇದನ್ನು ನೀರುಹಲಸಿನ ಗಿಡವನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೫); ಅದ ಲೋಕದೊಂದೆಡೆ ಸಾಳತಾಲಲವಳೇಹಿಂತಾಳನಾಳೇತಮಾಳದಿಂ . . . ಒಂದೊಂದೆಡೆ ಭೂರ್ಜ ಕೋಳನಿಚುಳಾಕೋಜಂಗಳಿಂದೊಪ್ಪುಗುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೪೮). [ಸಂ.]

ನಿಚುಳ 'ನಿಚುಲ' ನೋ.

ನಿಚೋಲ, ನಿಚೋಳ (ನಾ). ೧. ಮೇಲಂಗಿ; ಕವಚ. ನಿಚೋಳ: ೨. ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ವಸ್ತ್ರ: "ನಿಚೋಳ, ಪ್ರಚ್ಛದ ಪಟಿ-೩ ಮೇಲುಹಾಸಿಗೆ, ಹಾಸಿಗೆ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ನೇರುಬಟ್ಟೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ನಿಚೋಲಕ್ಕ, ನಿಚೋಳಕ್ಕ (ನಾ). = ನಿಚೋಲಂ. ನಿಚೋಳಕ್ಕ: ಪದನಖದೀಪ್ತಿಮಂಜರಿ ನಿಚೋಳಕ್ಕದಂತಿರ ತನ್ನ ಸಾವಗಂ ಪುದಿಯಲೊಡಂ ದಿರುರ್ಗಣ ರಘುಪ್ರಹಸನ್ನಿಧಿಯಿಂದದೃಶ್ಯಮಪ್ಪದುಂ (ಸಂಯಮಾ. ೫-೮೬). [ಸಂ.]

ನಿಚೋಳ 'ನಿಚೋಲ' ನೋ.

ನಿಚೋಳಕ್ಕ 'ನಿಚೋಲಕ್ಕ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನ; ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ.

ನಿಚ್ಚಕ್ಕುಂ = ನಿತ್ಯದ ಭಿಕ್ಷೆಗೆ, - ಆಹಾರಕ್ಕೆ: ಮರ್ವಾಸಮಾ ಮುನಿಯರೆಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ನಿಚ್ಚಕ್ಕುಂ ಬರ್ಪರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೮ ಪ); ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ - ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ; ಪ್ರತಿದಿನವೂ: ಮನವೇ ಸರ್ಪ ತನುವೇ ಹೇಳಿಗೆ . . . ಇನ್ನಾವಾಗ ತಿಂದುದೊಂದೊಡೆಯ ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ[ಪಾಪಂ. ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ]ನಿಮ್ಮ ಪೂಜಿಸಬಲ್ಲೊಡೆ ಅದೇ ಗಾರುಡ (ಬಸವ. ೧೬೦). ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚು = ನಿರಂತರವಾಗಿ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ: ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚು ಒತ್ತೆಯ ಬೇಡಿದಡೆ ಅಚ್ಚಗನಾಯಿತವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲಂಗಿ (ಅಪಚಂ. ೨೫-೨೦೬); ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚು[ಪಾಪಂ. ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ, ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚು]ನೆನವ ಮನವ ಅಂದಂದಿಂಗೆ ಅತ್ತಲಿತ್ತ ಹರಿವ ಮನವ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನಿರಿಸಬಲ್ಲಡೆ ಬಚ್ಚ ಬಜಾಯಿ ಬೆಳಗು ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗವು (ಅಪಚಂ. ೭೮-೩೫೧). ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ಬರು = ನಿತ್ಯದ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಬರು, - ಆಗಮಿಸು: ಸೆಲ ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನ ಧವಳಾರ ಧವಳಾರದೊಳಗೊಬ್ಬ ಸೂಳಿ ನೋಡೆಯ್ಯ ತಲಿ ಯೊಲ್ಲದಾತ ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ಬಪ್ಪ ಕರುಳಲ್ಲದಾತ ಕುಂಟಿಣಿಯಾದ ನೋಡೆಯ್ಯ

(ಅವಶಂ. ೯೯-೪೪೫). ನಿಚ್ಚದ ಕಾಹು = ಎಡೆಬಿಡದೆ ಕಾಯುವ ಕಾವಲು; ನಿತ್ಯದ ಕಾವಲು; ಮಹಾರಥರುಮುಕಿರಥರಂ ಕೋದರುಂ ನಿಚ್ಚದ ಕಾಹಿನ ಬಂಟಿರನೂದು ಪಡಿಬಲಮಂ ಕೂಡಿ ತೆರಳ್ವರ್ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೯೪-೧). ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ - ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ; ಮುಟ್ಟು. ಪುತ್ಥಳಿಯ ಮಾಣವ ಜಲದಲ್ಲಿ ಕೊಳೆದರೆ ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಕ್ಕೆ [ಗಾಣಂ. ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚ]ಕೆಸುಹುದಲ್ಲದೆ ಅದಜಿಚ್ಚುಗ ದಿಡ ದಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೯೩). ನಿಚ್ಚಲ್, ನಿಚ್ಚಲು = ೧. ನಿತ್ಯವೂ; ಪ್ರತಿದಿನವೂ; ಮಕ್ಕಳಂ ಬೇಡಿ ಪನ್ನೆರಡುವರುಷಂಬರೆಗಂ ನಿಚ್ಚಲುಂ ಶ್ರೀವಿವಾರಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ಶ್ರೀಯಾದೇವತೆಯನರ್ಪಿಸುತ್ತಂ . . . ಇರೆ (ವಜ್ರಾರಾ. ೧೦೮-೨); ಇಪ್ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ ಪೊನ್ನೊಟ್ಟು ಪದದರ್ ನಿಚ್ಚಲೊನ್ನು ಪರಿವರಿಯಂ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭-೧೨; ೨೨೨); ನಿಚ್ಚಲುನೋರಂತಿ ಕಾವರ್ (ಸಂಪದಾ. ೫-೮೧); ನಿಮಗೆ ಕಂಗಳ್ ಜೊರೆಕೊಳ್ಳನ್ನಂ ನಿಚ್ಚಲೊಂದೊಂದು ಮೈಗವನಟ್ಟುವು (ಸಂಪದಂ. ೪೪-೯); ನಿಚ್ಚಲುಂ ತಟಂಬಿದಲೆಯಂ ಕಂಡಲ್ಲದಜವೇಡೆಂಬುದಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೨-೧೬೬); ವನಾಂತದಲಾದ ಚಿತ್ರ ಮೃಧೆಯ ಕೇಳಿದು ಬೆಂದುದನ್ನೊಡಲು ಆ ದಿವಾಕರ ನಂತೆ ನಿಚ್ಚಲು ಕಾದುದುದಯಾಸ್ತಮಯದಲಿ ದನುಜಾದಿ ಖಳರೊಡನಬಿಡಿ ಗೋಟಲೆಯೆಂದು ದಿಸುಸುಯ್ಯ (ಕುವಾಳ. ೧೭-೯); ಕಂಠುರಾಯನ ಸಕ್ಕುಮಾರಕನು . . . ನಿಚ್ಚಲೊಂದೊಂದು ವಿನೋದ ವಿಶೇಷ ವನಚ್ಚಿರಿಯೆನೆ ತೋರುತಿರ್ಪ (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೪). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ; ಪರಿಣತ ಜೈನತತ್ತ್ವರುಪದೇಶಕರೆನ್ನಯ ಚಿತ್ರಗೇಹದೊಳ್ ಭರನಪದಂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುಗೆ ನಿಚ್ಚಲುಮುತ್ತಮಬೋಧರತ್ನಮಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೪); ನಿಚ್ಚಲರ್ಪಿಸ ತಂದ ಬತ್ತವು ವೆಚ್ಚಕ್ಕಿಬ್ಬಳವಾಗಿ ಕುಂದವು ಹೆಚ್ಚ ವದಲುಂ ಜಂಗಮಾನಳಿಗೊಲಿದು ಮಾಡುತ್ತ . . . ಅಸಮಭಕ್ತಿ ಸಮಾನ್ಯತೆ ಯೊಳಿರು (ಬಸವ. ೨೯-೯). [<ಸಂ. ನಿಚ್ಚ. ಸಂ. ನಿತ್ಯಂ]

ನಿಚ್ಚೆ 'ನಿಚ್ಚೆಂ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚೆ (ಗು). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ; ನಿರಂತರವಾದ; ಶಾಶ್ವತವಾದ: 'ನಿಚ್ಚೈದೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವಂಥದು; ನಿತ್ಯವಾದುದು; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ನಿಚ್ಚ ಮಂದರತು ವಿಷಯಾನುಭೂತಗಂಗಳನು ಮಟ್ಟು ಗುರುತರಪಾತಕಗಳನೆಸಗಿ (ವಂಕಾರಾ. ೨-೧೯-೩೩). [<ಸಂ. ನಿತ್ಯ]

ನಿಚ್ಚೆಂ, ನಿಚ್ಚೆ (ಅ). ೧. ಪ್ರತಿದಿನವೂ; ನಿತ್ಯವೂ: ನಿಚ್ಚಂ ಧರಾಧೀಶಂ ಪಡಲಿಟ್ಟಂತಿ ಮಾಟ್ಟುಂ (ಸಂಪದಾ. ೧೦-೨೫); ನಿಚ್ಚಂ ಬಂದಾದರದಿಂದ ನೋಡಿ ಪೋಪಂ ಗುರುಜನಪರಿವೃತನೆನ್ನಪ್ಪ ನಿಜನಂದನಂ (ಕಾಪಂಪಾ. ೪೩೬); ಕಲ್ಪಭೂರುಹವನಕ್ಕೋರೋಮ್ . . . ಪೋಗಿ ಪೊಟ್ಟುಗಳೆವಂ ನಿಚ್ಚಂ ನಿಳಂಪೋತ್ತಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೦); ಇಂತು ಪೊಟ್ಟುಗಳೆವರ್ ನಿಚ್ಚಂ ಪುರೋದ್ಯಾನದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೨-೩೮); ಅಣುಗುಣ ತಿಕ್ಕಾಪ್ರತಿಸನ್ನಿಭೂಪಣಭೂಷಿತಾಂಗನಹೃದ್ಭವನಪ್ರಣುತ ರುಚಿರುಚಿರನಾದಂ ಪ್ರಣಯಮನೊದವಿಸನೆ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನಿಚ್ಚಂ (ಉಸಾರ. ೧೪-೧೦೬); ಮೇಲೆ ನಿಚ್ಚಂ ಪರಿವ ದಿನಮಣಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೧). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ: ಇದು ನಿಚ್ಚಂ ಪೊಸರ್ಪವಂ ಬೋಲತಗಂಧೀರಂ ಕವಿತ್ವಂ (ಆದಿಪ. ೧-೨೭); ಸಿರಿವೆಚ್ಚವನೊಳ್ ನಿಚ್ಚಂ ಬೆರಸಿರ್ಪವಳ್ (ಕುಪ್ಪಿ. ೧೩). ನಿಚ್ಚೆ: ೧. ನೊಟಂಬನ್ನಟ್ಟು ಉತ್ತಮೂರ ಮಹಾಜನಂ ಪನ್ನಿಬ್ಬರ್ಗ್ಗಂ ನೊಟುಗದ್ಯಾಣಂ ಪೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟು ನಿಚ್ಚವಯ್ಯರತಿಕಿಳ್ ಪರಿವರಿಯುಂ (ಎಳ. X, ಮುಳಬಾ. ೧೨೨-೯; ೨೨೨); ಈ ವಾಲಿಕೇಶ್ವರನು ನಿಚ್ಚ ಸಾವಿರ ಹೊನ್ನ ಪದಿಯಂ ವೆಚ್ಚ ಕುಡುಗಿ ದೆ . ಕೊಡುವನಾತನೊಳೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡೇನನಾದೆ

ಬೇದಿದುದನೀವ (ಬಸವ. ೨೬-೧೮); ನೆಚ್ಚದಿರು ಪರಸತಿಯರಚ್ಚೆಯೊಳು ಬೆರೆಯದಿರು ನಿಚ್ಚ ನೆರೆಯೊಳಗೆ ಕಾದದಿರು ಒಬ್ಬರ ಇಚ್ಛೆಯಲಿರದಿರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೪೬).

ನಿಚ್ಚಂನಿಚ್ಚಂ, ನಿಚ್ಚಂನಿಚ್ಚ, ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚ, ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಂ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪರಮಜನಪತಿಬಾರುಚಾರಿತ್ವಮಂ ನಿಚ್ಚಂನಿಚ್ಚಂ ನಿಚ್ಚಳಂ ಮಾಡೆನೆಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೪); ನಿಚ್ಚಂನಿಚ್ಚವಾನಂದಸಂಗತಿಯಿಂದಂ ನೆರೆವೆರ್ಪ ತಿರ್ಪರೆನ ಸುಂ ಹರ್ಷಾಂಬುವಿಶ್ರಾಂತಿವಿದ್ಯಾಪ್ರಿಯವಿಜಯಾವತೀ ಯುವತಿಯಿಂದಂ ವಿಶ್ವಂಭರೋವೀರ್ಪನುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೫೮); ಅಚ್ಚ ಶರಣರು ನಿಮ್ಮ ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚ ನೆನೆವರು (ಬಸವ. ೩೦೧); 'ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚಂ ಪೊಸತೆಂಬಂತಾಗೆ ಪಾರ್ಥಂಗೊನೆದು . . . ಸಾಧಿಸುಪುದ್ದಕ್ಕಿ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೮); ಸೂನುಗೊಲವಿಂ ಸೊಡಮಕ್ಕಿನ ಬೊಟ್ಟುನಿಟ್ಟು ತೂಪಿಜಾದು ಪಲರ್ಪಯಿಂದಂ ಪರಸಿ ಸೋಗಿಲೊಳಿಟ್ಟುಣ್ ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚ ಮುಟ್ಟುಜನೊಳ ಮೆಚ್ಚನಿತ್ತು ತನಿವೆರ್ಪವ ಸೈವನೆಂದು ಸಾಗುರ್ನೋ (ಚಂದ್ರಶ. ೩-೪೫). ನಿಚ್ಚನಿರಂತರ = ಯಾವಾಗಲೂ: ಅಚ್ಚವಳ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಸರಿ ಮುಂಚ್ಚು ಮಲ್ಲಿಗೆ ನಿಚ್ಚ ನಿರಂತರ ಇದು ಸುಗ್ಗಿ (ಮೂರ್ತಿಪಾ. ೪೭-೫). ನಿಚ್ಚ ಮದವನೆಗೆ = ಒಂದು ಬಿರುದು (?): ನಿಚ್ಚಮದವನೆಗೆ ಹನುಮಪ್ಪನಾಯಕರಾ ಪೌತ್ರರಾದ ಶರಣಾಹನುಮಪ್ಪ ನಾಯಕರ ಪುತ್ರರಾದ ಸೀತಾರಾಮಪ್ಪನಾಯಕರು (ಎಳ. VI, ಪಂಪ. ೨೨-೯; 1681). [<ನಿಚ್ಚೆ]

ನಿಚ್ಚಂಗೆ (ನಾ). ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿಶ್ಚಂಗೆತ್ವ: ನಾಡದ ತಂಬುರಿ ಮೋದ ಮಂದಾರವು ನಿಚ್ಚಂಗೆದ ಟೊಟ್ಟಿಗೆನಿಟ್ಟ ಬೋಧದ ಛಂಗಿ ಅಮೃತದ ಲುಂಗಿ ಸಮಾನಗುಳಿಗೆಯನಿಟ್ಟ (ಪರಂಪ. ೫-೩೩-೨).

[<ಸಂ. ನಿಶ್ಚಂಗೆ]

ನಿಚ್ಚಗಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). = ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಿಕೆ ೧: ನೀವು ಕಿರಿಯ ಉಗ್ರಾಣಕ್ಕೆ - ನಿಚ್ಚಗಟ್ಟಿಕೆಯ ಉಗ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಒಂದು ಬಗೆಯೆಷ್ಟು ಭತ್ತವ ದನ್ನೀಗಲೇ ತರಬೇಕು (ಜಟ್ಟಿ. ೧೧೪-೨೦). [ನಿಚ್ಚೆ + ಕಟ್ಟಿಕೆ]

ನಿಚ್ಚಗಲಿ (ನಾ). = ನಿಚ್ಚೆಗಲಿ: ಕವಿಯಂತೆ ಯಕ್ಷಿಯನುಂ ಸಾಗರ ದಂತೆ ನಿಸ್ಸಾರದವರನುಂ ನಿಚ್ಚಗಲಿಯಂತೆ [ಧರ್ಮದೊಳ್] ನಿಶ್ಚಂಕನು ಮುಳ್ಳುದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೪೬). [<ನಿಚ್ಚೆ + ಕಲಿ]

ನಿಚ್ಚಗಾಳಿಗೆ (ನಾ). ನಿತ್ಯದ ಕಾಳಿಗೆ, - ಹೋರಾಟ: ಚಕಾತಾ ವರ್ತನರೆಂಬರ್ ಮ್ನೇಂಚ್ಚರಾಜರ್ ತುಚ್ಚ ಪರಿಚ್ಛದರುಳ್ಳವಿಗ್ರಹಮು ನೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು ನಿಚ್ಚಗಾಳಿಗೆದೊಳಟ್ಟಿಗಂಗೊಳಿಸಿ (ಅಜಿತ. ೯-೩೪೮).

[ನಿಚ್ಚೆ + ಕಾಳಿಗೆ]

ನಿಚ್ಚೆ ಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಪಟವಿಲ್ಲದುದು; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದುದು: "ನಿಚ್ಚೆ ಟಿ - ನಿಶ್ಚಿತ = ನಿಷ್ಕಪಟ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೨); ದಿಟ್ಟಿ ಗವಸಣಿಗೆ ಯಲಿ ತನ್ನಯ ನಟ್ಟನಾಯುಧವನು ಕರ್ಣನ ನಿಚ್ಚೆ ಟದ ಮನವೈದೆ ಹರುಪದಿ ಕೊಟ್ಟ ನಮರೇಂದ್ರ (ಸಂಪದ. ೨೩-೧೩). ೨. ಯಥಾರ್ಥತೆ; ನಿಜ; ಸತ್ಯ: ಗ್ರಾಮದ ಪದಗತಿಯನಜಾಯರು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಗುರುವಾವುದೆಂದಜಾಯರು ಗ್ರಾಮದ ಕರಣದಿಂದಿಲ್ಲಿ ನಿಚ್ಚೆ ಟಿ ವಾವುದೆಂದಜಾಯರು (ಚನ್ನ. ೪. ೫೯೨-೧೩೨೬); ಕಿಚ್ಚನಲಿ ತಣುವಿಲ್ಲ ನಿಚ್ಚೆ ಟೆ ಸೆನೆಯಿಲ್ಲ ಮುಚ್ಚರವು ಇಲ್ಲ ಅಗಸೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫೨). ೩. ಸಹಜವಾದ ರೀತಿ; ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸ್ಥಿತಿ; ಬೆತ್ತಲೆ: ಅಚ್ಚ ಬೆಂಗಳೊಕ್ಕೊತ್ತೊರ್ಪನಿಯಂ ನಿಚ್ಚೆ ಟದೊಳಿಳವಂತೆ ನೀವಿಯಂ ಬರೆಸೆವುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೧೯). [<ಸಂ. ನಿಶ್ಚೆ]

ನಿಚ್ಚೆ ಟಿ, ನಿಚ್ಚೆ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ; ದೃಢವಾದ; ನಿಶ್ಚಲ ವಾದ: 'ನಿಚ್ಚೆ ಟಿಗತಿ', 'ನಿಚ್ಚೆ ಟಿಭಕ್ತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨.

ನಿಶ್ಚಲವಾದುದು; ದೃಢವಾದುದು; ಸ್ಥಿರವಾದುದು : ಅಚ್ಚ
ಪ್ರಸಾದಿಗಳು ನಿಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿಗಳು ನಿಚ್ಚಟದಸಮಸುಖದ ಸರ್ವಪ್ರಸಾದಿಗಳು
(ಬಸರ. ೭-೧೭೬); ನೀರಧೀಪ್ತನ ನಿಚ್ಚಟದ ಭಕ್ತಿಯನು ನೆನೆದೊಲಿದ
ಹರಿಶಿವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೬); ಎನ್ನ ತನುಮನಧನಂಗಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ
ಮಾಣುಕೊಟ್ಟನೆಂಬ ನಿಚ್ಚಟದ ಸುರಿಯೇ ಕಾಲನ ಗಂಟಲ ಗಾಣ
(ಭಸವ. ೧೫-೧೬); ಸಚ್ಚಿದಾನಂದೈಕರಸವನ ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಜಸುಖವ
ನಟಾಯದೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಮನೆಯಾಸುಯವಿಷಯಸುಖಲೇಶದನುಭವಕ್ಕೆ ಕಿಚ್ಚ
ತಿಂಬರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೬-೫); ಅಚ್ಚಳಿದು ಐಕ್ಯಸ್ಥಲವಾದ ಶರಣಂಗೆ
ನಿಚ್ಚಟದ ನಿಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨). ೩. ನಿರ್ಧರಿತವಾದುದು ;
ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು : ಗೆಲ್ಲಂ ನಿಚ್ಚಟವಾಗಿರೆ ಬಲ್ಲಿತ್ತೆನೆ ಪೊಣದರ್
ಪೊಯ್ಯುದು (ಚಕವಿ. ೫-೫೨). ೪. ದೃಢತೆ; ಸ್ಥಿರತೆ; ಸ್ಥೈರ್ಯ :
ನಿಚ್ಚಟದ ರಾವುತರಂ ಚಲ್ಲಣಂದೆಗದುಂ ಮುಂಗುಡಿಯ ರಾವುತರಂ
ಭಂಗಿಸಿ ತಿವಿದು (ಮುಳ. ಪ. ೨೨೭-೧೪); ಉಭಯರಾಯರ ನಿಚ್ಚಟಕ್ಕೆ
ಮರು ಪೂಕುರೊಂದು ಮೇಲೆ ಸುರಕಟಿಕ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೭೬); ದಿಟಮಲ್ಲ
ಪೂಪೊಯ್ಯುದಂ ತೆಗೆಯುತು ನಿಚ್ಚಟದ ಕಲಿಗಳ ಕಾಡುಕರ್ದೂ
(ಚಿಬಪ. ೪೪-೨೭). ೫. ದೃಢಮನಸ್ಸಿನವನು; ಸ್ಥಿರಮನಸ್ಸನ್ನು
ಳ್ಳವನು; ನಿಶ್ಚಲ : ಅನಿತ್ಯವ ಹಲಾದ ನಿಚ್ಚಟಂಗೆ ಮಿಥುನವಾರಾದಿ
ದಡೇನು (ನೋಳಮಾ. ೪೨-೧೭೬); ಬಳಭದ್ರಕೇಶವಾದಿಗಳ ನೇಮಿ
ಕುಮಾರಂ ನಿಚ್ಚಟವಾಗಿ ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡುದಕ್ಕೆ ಜೋಡ್ಯಂಬಟ್ಟು ಪೂಜಿಸಿ
ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಮಗುಟ್ಟು ಪೋದರ್ (ಬಂಜರಿ. ೧೩-೨೪ ಪ); ಸುರಗಿಯ
ಜಾವುಂಡರಾಯಂ ನಿಚ್ಚಟಂ ನಿರ್ಮಳಂ ನಿರುಪಮಂ ಕಡುಮಾಣಿ ಅಚ್ಚ
ಶಿವಭಕ್ತನುತ್ಪನ್ನನೀಶಭಾಣಿ (ಸುರ. ೮೭-೨); ಪದಮ ಗೋವಿಂದ
ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ನೃಪತಿ ರಾಗದೊಳಸಗಿಯದಣಿ ಗೃಹದೊಳಗಣೆ ಕರೆಯೆ
ಪೋಗದೆಯವಂ ಕಿನಿಸುತೀ ಪರ್ಮಳೆಯೊಳಗೆ ನನೆಯದೊಂದೆ ನೆನಗುತೆ ನನೆ
ಯದೆ ಪದನೆಯೊಂದ ನಿಚ್ಚಟಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೧೦); ಮೆಚ್ಚಿದರ ನೀ ವರಿಸಿ
ಕಾವುವುಡಚ್ಚರಿಯ ಮಾತೇನು ಗೆಲುವಿನ ನಿಚ್ಚಟನೆ ನೆಲಕೊಡೆಯನುದಿದು
ಸಮಯಕ್ಕೆ ತವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೪೫); ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿಯ
ಹಡೆವೆವೆಂದುಗೂಡಿ ನಿಚ್ಚಟವಾಗಿ ಧೀರೋದಾರವೃತ್ತಿಯಲಿ ಮೋಡಿ
ಪೋಗದೆ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಹೇಡಾಡದವರನು ಕಾಂಬೆವು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪-೩೫);
ಮಾಯಾವಿರೋಧಿಗಳ್ಳುರ್ಮದ್ವಯಂಗಳಂ ಬಾಯೆ ನೆಜೆ ಪೊಯ್ಯುವಂ
ಭಂಗಿಸುವ ನಿಚ್ಚಟರ್ (ನೀಲೋಪ. ೭-೩೯). ೬. - ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ :
ಇಳಾತಳಕ್ಕೆ ಪಾಯ್ಸಿಯೊಳೆ ತಾಗಿ ತಲ್ಲಣವ ನಿಚ್ಚಟರೊಪ್ಪಿದರಾಣಿ
ರಂಗದೊಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೭೫); ಶಸ್ತ್ರನ ಹಿಡಿದಲ್ಲಿ ರಣಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಟ
ನಾಗಿರಬೇಕು (ನೋಳಮಾ. ೫೫-೨೨೬); ಚಕ್ರವ್ಯೂಹದೊಳಭಮನು
ನಿಚ್ಚಟವಾಗಿ ಪೊಕ್ಕು ಪಲರಂ ಗೆರೆ (ಬಂಜರಿ. ೧೨-೨೫ ಪ); ಕೋಲಳವಿ
ಗೊಡ್ಡಿದ ನಿಚ್ಚಟರ ನೀಗಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೨೨); ಅವನ ಪುಣ್ಯವೆ
ಮೂರ್ತಿಯಾದಂತೆ ನಿಚ್ಚಟನೆ ನೀನವನ ಬಂಧನ ಬಿಚ್ಚುವಿ ಗಳಿಗೆಗಳ
ಕಂಡು ಅಚ್ಚಂ ಕಣಾಯೆಂದು ಕೊಂಡಾದಿದರು ನಿಜಸುಖರು (ಸಾಕುಭಾ.
೧೭-೨೧). ನಿಶ್ಚಟ : ೨. ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು ಬಲ್ಲರು ನಿಶ್ಚಟದ ನಿಜಾಂಗಿ
ಗಳ (ನೋಳಮಾ. ೧೯-೭೫). ೪. ನೀಟುಗಾಣಿಕೆಯ ನಿಶ್ಚಟದ ಕನಕದ
ಕಾಣದೋಟಿಯೊಡ್ಡಣದ ಕನಕಮಣಿಖಚ್ಚೇಟಿಕದುಬ್ಬಟಿಯುಬ್ಬರದ
ಹಂಗೆಕಾಜರ ಮೊತ್ತದೊತ್ತಿ ನುಭಯಪಾರ್ಶ್ವದೊಳಿಂಬುಗೊಂಡು (ಪದ್ಮಾರ.
೩-೩೩ ಪ). ೫. ಅಗ್ನಿಗೆ ತಂಪುಂಟಿ ವಿಷಕೆ ರುಚಿಯುಂಟಿ ಹೇಳಾ . . .
ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು ಮೂಣುಲೋಕವಾಯೆ ನಿಶ್ಚಟರಯ್ಯ (ಅನಚಂ.
೩೨-೧೩೪); ಇಂತು ತನು ಮನ ಪ್ರಾಣ ನಿಮಗೆ ಸಂದಿದ್ದ ನಿನ್ನಂಗಿಯಾದ
ನಿಶ್ಚಟ ನಿಜಲಿಂಗೈಕ್ಕೆ ಕಾಣಾ (ಅನಚಂ. ೩೬-೧೫೪); ಭಕ್ತರೆಂದರೆ

ಶಿವನೊಪ್ಪುಗೊಂಬನೆ ನಿಶ್ಚಟರನಲ್ಲದೆ ನೀಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನವರ
ಬಲ್ಲನಾಗಿ ಒಲ್ಲನು (ಪದಗೋ. ೧೧೫-೯೩); ನಿರಾಕರಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಟನಾಗಿ
ನೀಡುನ್ಯವೆಂಬ ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಸೋಂಕಿಲ್ಲದೆ ಸೊಬಗಿನಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿ
ಗೊಂಡಿಪ್ಪ ಆ ಮಹಾಪ್ರಭುವಿನ ಪಾದಕ್ಕೆ ನಾನು ನಮೋನಮೋಯೆಂದು
ಬದುಕಿದನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೫-೯೨೪). 'ನಿಚ್ಚಟ' ಪರಾ.

[? / ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲ]

ನಿಚ್ಚಟಂ (ಅ). ನಿಜವಾಗಿಯೂ ; ದಿಟವಾಗಿಯೂ : ತನು ಕಡು
ಗೋಡುಗೋಡಿದಪುದೆಳ್ಳನಿತುಂ ಮಿಡುಕಂತದಿಲ್ಲ ಮೂಗಿನೊಳುಸುರೊಂಬ
ಮಾತು ಪಟುಪಟ್ಟಿದು ನಿಚ್ಚಟಮೆಂದು ಸಂಕೆಯಿಂ ವನಜದಳಾಕ್ಷಿ
ನೋಡಿ (ಪದ್ಮಪೂ. ೫-೫). [
ನಿಚ್ಚಟ.]

ನಿಚ್ಚಟಂ (ಆ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ : ಕುರುಪ್ರಧಾನನೊಳ
ಕಣುಪನೆ ನಿಚ್ಚಟಂ ದಿಸುಟು ನಿನ್ನಯ ಪೇಬ್ಬುದುಗೆಯ್ಯು (ಪಂಪಭಾ.
೧೪-೧೦); ದೇಹಮನಿದನೆಂತು ನಿಚ್ಚಟಂ ನಂದಿದಪೋ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೬೧
ಪ್ರಯೋ.). [
ನಿಚ್ಚಟ.]

ನಿಚ್ಚಟಗತಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪದವಿ ; ಮೋಕ್ಷ ; ಮುಕ್ತಿ :
ಮನಮೊಳಾದ ಹೇವದಿಂ ನಿಚ್ಚಟಗತಿಯುಪ್ಪುದುಂ ಪಂಚೈದಿಸಿ ತಂದರ್ಥ
ಮೆಲ್ಲಮುಮಂ ತಾಯ್ತುಂ ಪೆಂಡತಿಗಂ ತಕ್ಕನಿತಂ ಕೊಟ್ಟು . . .
ವರಧರ್ಮಭಟ್ಟಾರಕರಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೨-೨೧೧).

[ನಿಚ್ಚಟ + ಗತಿ]

ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಲನಾದ ವೀರ ; ಕೆಚ್ಚಿದೆಯ ವೀರ ;
ಕಡುಗಲಿ : ಸಾರ್ವದ ಮದರದನಿಗೆ ಹರಿ ನಿಲ್ಲದೆ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿಗೆ ಪಸರ
ಕಲಿ ನಿಂದಪನೇ (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೧೦೮); ಸೆರಗಂ ಬೆರಗಂ ಬಗೆಯದ
ನಿಚ್ಚಟಗಲಿಗಳುಮಂ . . . ನೋಡಿ (ಗದಾಯು. ೯-೩೪ ಪ); ಅಂತಸ್ತು
ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ ಕಲಹವನೇ ಬಯಸಿ ತನಗೆ ಅಧಿಕನನಿಸುವಂ (ಪಂಪತಂ.
೩೭-೮); ಬಂಟಿರೊಳ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೯-೧೦೮); ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ
ನೀಲವರ್ಣನೆಡೆಗೆ ಬಂದು ಕಚ್ಚುವೆನೆಂದು ಕೋಪದೊಳು ಒತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಾ
ಬಾಯನು ಕಂಡು (ನೀಮಿಪಂ. ೧೫-೧೧೬). [ನಿಚ್ಚಟ + ಕಲಿ]

ನಿಚ್ಚಟಗಲಿತನ(ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಶೌರ್ಯ ; ಸಹಜ ಪರಾಕ್ರಮ ;
ಕಡುಗಲಿತನ : ಸ್ವಭಾವಕೂರತ್ವಂ—ನಿಚ್ಚಟಗಲಿತನಮುಂ (ನೀತಿವಾ.
೨೧-೧೫). [ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ + ತನ]

ನಿಚ್ಚಟತ್ವ (ನಾ). ದೃಢತೆ ; ನಿಶ್ಚಲತೆ ; ಸ್ಥಿರತೆ : ಎನ್ನ ಭಕ್ತನ
ನಿಚ್ಚಟತ್ವವನೇನನೆಂದನು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೧-೨೬).

[ನಿಚ್ಚಟ + ತ್ವ]

ನಿಚ್ಚಟಭಕ್ತಿ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿ : ನಿಚ್ಚಟಭಕ್ತಿಯಂ ತಡವ,
ನಾಗಿಸಿ ಸದಾಶಿವನನೊಲಿಸಿ (ನಂದಿಮಾ. ೧೦-೬). [ನಿಚ್ಚಟ + ಭಕ್ತಿ]
ನಿಚ್ಚಟವಕುತಿ (ನಾ). - ನಿಚ್ಚಟಭಕ್ತಿ : ನಿಚ್ಚಂ ಶ್ರೀರಾಮನಂ
ಮೂದಗಿಯ ನಿಚ್ಚಟವಕುತಿಯಂ ತುತಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೪).

[ನಿಚ್ಚಟ + ವಕುತಿ]

ನಿಚ್ಚಟಿಕೆ, ನಿಚ್ಚಟಕ್ಕೆ (ನಾ). - ನಿಚ್ಚಟತ್ವ : ಜೀವೂತವಾಹನ
ನೆಂಬಂಕದ ಜಾಗಿ ನಿಚ್ಚಟಿಕೆಯಂದೀ ಶೈಕದೊಳ ಶಂಬುಚೊಡನಾನಂದದೆ
ಕಾದ ಪೆಂಪೆಯೊ ನಾಗಾನಂದಮಂ ಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೬).
ನಿಚ್ಚಟಕ್ಕೆ : ಪಾಂಡುನನ್ನನಿನ್ನ ಮಹಿಯೊಳ ಪೆಂಪಂ ಕಲಿಯೆ ನೆಟ್ಟ
ನಿರರ್ಜುನ ನಿಚ್ಚಟಕ್ಕೆಯೊಳ ಭೀಮನುಮಿನ್ನ ನಲ್ಲನೆನೆ ಪೋರ್ದಿ[ಗ]
ವಂಗನೆ ಗಂದರೆಂಬರಾರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೪).

[ನಿಚ್ಚಟ + ಇಕೆ]

ನಿಚ್ಚಟಕ್ಕೆ 'ನಿಚ್ಚಟಿಕೆ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚಣೆ (ನಾ). ಏಣೆ; ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ : ನಿಚ್ಚಣೆಯ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಅಂತರವಲ್ಲದೆ ಕೀಳು ಮೇಲುಂಟೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೭೧-೭೭೯); ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ವೀರಸೇತು ಸಹಸಾರಂ ಬದ್ದರಂ . . . ಎಂಬ ಬಹು ಕೋಟಾಯಂತ್ರಸಾಮಗ್ರಿ ತಿಂತಿಣಿಗೊಂಡಂತಿರೆ ಲಗ್ನಗಾರ್ಮ ವಸು ಸೇಣಂ ಸಾರ್ಮ ಸೂಚ್ಯಸಿದಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೩); ಹರಮಾತ್ಮಂಗೆಣೆ ಯಿಲ್ಲಂಬರಕೆ ನಿಚ್ಚಣೆಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨೦).

[<ಸಂ. ನಿಶ್ರೇಣಿ]

ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ, ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ (ನಾ). ೧. - ನಿಚ್ಚಣೆ: "ನಿಶ್ರೇಣಿ, ಅಧಿರೋಹಿಣಿ-ಈ ೩ ನಿಚ್ಚಣೆಯು ಹೆಸರು" (ಸಾಚರಾ. ೧೦೪); ಮೋಕ್ಷದ ನಿಚ್ಚಣೆಯನುಜ ಹನೀಂದ್ರಧರ್ಮಮಂ ಕೇಳು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೪೬); ನಿಚ್ಚಣೆಯನೇಣು ತೆಗೆವುದಕ್ಕೆ ಮುಂದೊಂದು ಅಟ್ಟಿಯೊಂದಿ ಬಯಕೆ ಲವಿಸಿದ್ದಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೨೬೮-೩೫); ಕೊತ್ತಳದ ಹುಲಿಮುಖದ ದಿದ್ದಿಗಳ ಸರಸದೊಳ್ ಪತ್ತಿವರ ಸಾಲ ನಿಚ್ಚಣೆಗಳ ಮೇಲೆ (ಚಿವು. ೪೨-೩೫); ಮುಗಿಲಿಗೆ ನಿಚ್ಚಣೆ ಬೀಳು . . . ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯ ಸಾಲವೋ (ಸಾಚರಾ. ೨೮-೧೩); ನಿನ್ನ ಹಗ್ಗ-ಕೋಲುಗಳು ಕೈಗೆ ನಿಲುಕಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ-ನಿಚ್ಚಣೆ ಹಿಂದಿರಲಿ (ನೈದ್ಯರಾ. ೯೪). ೨. ಹಿಂದಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬರುವ ಕ್ರಮ; ಅರೋಹಣಕ್ರಮ : ಮನೋರೋಗಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಚ್ಚಣೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ನೋಡಬಹುದು (ಮನೋರೋ. ೫). **ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ : ೧.** "ನಿಶ್ರೇಣಿ, ಅಧಿರೋಹಿಣಿ-ಈ ೩ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ" (ಹರಾಯು. ೫೦-೧೪೬); ಇದು ಮತುವಿಮಾನಮಂ ತನ್ನದಗ್ಗಚೂಳಿಕೆಯೊಳಾಂತುಕೊಂಡಿರೆ ಸಗ್ಗಕ್ಕಿದು ನಿಚ್ಚಣೆಗಪ್ಪವೊಲಿದರ್ದವಲ್ಲಿ ಜಿನಸನಜಲಪವಿತ್ರತಕಟಿಕಂ (ಅವಿಘ್ನ. ೨-೩೧); ನಸು ಜೋಲ್ಪು ಕೋದ ಗಜಾಯೆ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೧೦೫ ವ); ಗಗನಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯನಿಕ್ಕಿದವರುಂಟೆ (ಅವಚಂ. ೧೯೬-೮೮೭); ಸುದುರ್ಗದ ಹಿರಿಯಗಳೊ ಬಲುಗೋಂಟಿಯೋ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ[ಸಾಕಾಂ. ಕೆ]ಯೋ ದಿನದ ಮುರಿಮುರಿಂದ ಹುಲಿಮುಖದ ಹೇಮದ ತರದ ತೆನೆಗಳ ವಜ್ರಮಯಬಂಧುರಕವಾಟಿಸ್ಸು ಟಿಡಲೆನೆದುರು ಹಸ್ತಿ ನಾನಗರ (ಕುವ್ಯಾಳು. ೭-೨೮); ಅಟ್ಟವನೇಜುವುದಕ್ಕೆ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯೇ ಸೋಪಾನಮಯ್ಯ ಹರಪದವನು ಎಯ್ಯವರೆ ಶ್ರೀಗುರು ಹೇಳಿದ ಸದಾ ಚಾರವೇ ಸೋಪಾನಮಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೯೦-೨೬೧); ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ನಿಚ್ಚಣೆಗಳನು ತಂದು ನಿಗುರಿಸಿದರು (ಕಂಸದಿ. ೧೮-೧೫೬); ಮತ್ತಮ ದಾಳ್ಯಂಗಂ ಬಹುವಿಶ್ವಸುಧಾನ್ಯಾತ್ಮಸಂಭವರ್ಕಳನೀಗುಂ ಸತ್ತ ಮನೊಸ ಲೊಳ್ ಮೂಸಂಘಿಯೊತ್ತಿರೆ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯಂತೆ ಕುದುರೆಗೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೧೧-೮೩); ಇಹವು ಪರದ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದರು (ಭಾರದ. ೪೦೧). [<ಸಂ. ನಿಶ್ರೇಣಿ]

ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ 'ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಏಣೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಭಕ್ತಿರಸಪರಪಾಕ ಭೇದಮಂ ನಿಚ್ಚಣೆಗೆಯ್ದು ಪರಮಪದಮನೇಜಾದಂ (ಚಳವಂ. ೫೬-೧೩).

[ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ (<ನಿಚ್ಚಣೆಗೆ) + ಕೆಯ್,]

ನಿಚ್ಚತ (ನಾ). ಸ್ಥಿರತೆ; ಸ್ಪಷ್ಟತೆ: ಜಿನ್ನಲಾಳಿಯ ಕೊಂದು ನಿಚ್ಚತ ನನ್ನಯಿಲ್ಲದೆಯಾಯವಾರದಿ ಮನ್ನಸುತದೊಬ್ಬ ತಿಥಿಗಿಕ್ಕುತಲೇಕಳುಕ್ತದಲಿ . . . ವಿಜಿತೇಂದ್ರಿಯಂಗಿದು ಬದುಕು ಲೋಕದಲಿ (ಸಂಭವ. ಪಂ. ೩೪೧).

[<ನಿಚ್ಚಟಿ]

ನಿಚ್ಚತಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಪುರುಷಂ ಕೇಳೆ ದಜೊಳ್ಳು ಸೂಹಿಸಿಯಪೋಹಂಗೆಯ್ಯ ತಾ ಪ್ಪಯರ್ ದೊಂದಿರವಂ ನಿಚ್ಚತಗೊಂಡದಂ ಮುಜಿಯದಿರ್ಪಾ. ಧಾರಣಾಶಕ್ತಿಯಂ

ಪರಂ ಬೋಧಿಸುವಾರ್ತಿನೊಳ್ ತಿಳವಿನಂ ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತಾರವಿಯರಡುಂ ಮಾರ್ಗಮುಮಾರ್ಗಮುಂಟೆ ಚಳದೇವೇಂದ್ರಂಗೆ ಕೈವಂದಪೋಲ್ (ಚಳವಿ. ೪-೯೭). [ನಿಚ್ಚತ + ಕೊಳ್ಳು]

ನಿಚ್ಚದಂದುಗೆ (ನಾ). ನಿತ್ಯದ ವ್ಯವಹಾರದ ಚಿಂತೆ; ಪ್ರತಿದಿನದ ಕೆಲಸದ ಚಿಂತೆ : ತನ್ನ ಕೂಡುವಳದ ನಿಚ್ಚದಂದುಗೊಂದು ಮಿಡುಗಿಂ ನಂಜುಂಜ ಬಾನ್ಸವಿರಂ, ಗಜಮುಖನ ದಿರಿಪೊಡೆಯ ಪಾವಂ . . . ತನ್ನ ಬಸವನಂ ಇನ್ನಾನುಂ ಪಗೆಯಂ ಮುಜಿಮು ಸಂತಂ ಪುದು ವಾಬ್ಬುದಂದು ಬುದ್ಧಿವೇಬಲ್ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೪೨-೧೧).

[ನಿಚ್ಚ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ದಂದುಗೆ]

ನಿಚ್ಚನರಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ನರಕ : ಅಚ್ಚ ಭವಿತ ನದಿಂದ ನಿಚ್ಚನರಕಕ್ಕಿಳವ ಕರ್ಮಜಾಂಡಾಲವಿಪ್ರರು ನೀವು ಕೇಳಿರೆ (ಉಂಜ. ಕ. ೧೬೧-೨೧೬). [ನಿಚ್ಚ + ನರಕ]

ನಿಚ್ಚಪಯಣ 'ನಿಚ್ಚವಯಣ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚಪೊಸತು (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಹೊಸದಾಗಿರುವುದು; ನಿತ್ಯನೂತನವಾದುದು : ಪೂಜ್ವರದರ್ಥಕ್ಕಿಪ್ಪಬಂಧಮುಂ ಕಿವಿಗಿ ದಾಗಿ ನಿ[ಸಾಕಾಂ. ಪೊ]ಚ್ಚಪೊಸತಾಗಿ . . . ಪೇಟಲೊಡರ್ಪದನೀ ಪ್ರಬಂಧಮುಂ (ಭಂಡೋಬು. ೧-೧೧).

[ನಿಚ್ಚ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ಪೊಸತು]

ನಿಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ನೀತ್ಯೆ] ನಿತ್ಯವೂ ಶಿವಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು; IP ಮನಸ್ಸು ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅದು ಲಿಂಗರೂಪಿಯಾದ ಶಿವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಶಿವನಿಗೆ ನೀವೇದನೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆಯೋ ಅದಕ್ಕೂ ಪ್ರಸಾದವೆಂದೇ ಹೆಸರು. ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ನೈರ್ಮಲ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಶಿವನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನಾಹಾರಗಳನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಮನಃಪ್ರಸಾದವುಂಟಾಗಿ ಅದರಿಂದ ನಿರ್ಮಲ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ : ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ ನಿಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ ಸಮಯ ಪ್ರಸಾದಿಗಳೆಂದು ಜಲಕ್ಕೆ ಕನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಉದಕವ ತಂದು ಲಿಂಗಮಜ್ಜನ ಕೈಜೀವ ಹಗಲುಗಳಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುವನೆ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೪೬-೧೧೦); ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ ನಿಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ ಎಂದು ತಮಿಚ್ಚಿಗೆ ಬರುಳುವ ಕುನ್ನಿಗಳ ನೋಡಾ (ಚನ್ನವ. ಕ. ೩೫೯-೭೪೯). 'ಅಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ' ಪರಾ. [<ನಿಚ್ಚಪ್ರಸಾದಿ]

ನಿಚ್ಚಯ, ನಿಚ್ಚೆಯ (ನಾ). ದಿಟ; ಸತ್ಯ; ನಿಶ್ಚಯ : "ನಿಚ್ಚಯ (ನಿಚಯ)-ನಿಶ್ಚಯ" (ತದ್ವಕೂ. ೨೨); ನಿಚ್ಚಳದ ಸುರಸರಂಗಳನೆ ನೋಡುತಬರಲ್ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸತೆನಿಸಿ ತೋರುತ್ತ ಮಿದ ಸಂತಸದಿ ನಿಚ್ಚಯ ಮಿದಂತೆಂದು ಪೇಳಲಕ್ಕುಮೆ (ಮಹಾರಾ. ೫-೪-೫). **ನಿಚ್ಚೆಯ :** ಭಕ್ತ ಮಾಡುವುದೇ ಕ್ರಿಯೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಡೇಶ್ವರಗೆ ಪುತ್ರ ಕೇಳ್ ನಿಚ್ಚ[ಸಾಕಾಂ. ಶ್ಚ]ಯ ಅದಜ ಮುಂದಿಹ ನಿಷ್ಠೆ ತಥ್ಯಪ್ರಸಾದಿಗಿವು ಮೂಜು (ಗುರುನೋ. ೩-೧೪೭). [<ಸಂ. ನಿಶ್ಚಯ]

ನಿಚ್ಚಯಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಣಯಮಾಡು; ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ಗೊತ್ತುಮಾಡು : ನಿಚ್ಚಯಗೆಯ್ದ ಪರದನೆನೊಂದೆ ಕೊರಳೊಳು ಜಗವು ಪೊಗಳಲು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೭-೫೨). [ನಿಚ್ಚಯ + ಕೆಯ್,]

ನಿಚ್ಚಯವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). = ನಿಚ್ಚಯಗೆಯ್ : ವಿಚ್ಛೇದ ಒಚ್ಚಯವಿಲ್ಲದೆ ಮನದಿಂ ನಿಚ್ಚ[ಸಾಕಾಂ. ಶ್ಚ]ಯವಿಡಿದಜ್ಜಿಜಾಯೆ ಬಲದಿಂ ಎಂದು ಬುದ್ಧಿಗಲಿಸಿದ ಗುರುನಾಥಂ (ದೀಪ್ಯಾ ಬೋ. ೧೦೬-೨೯).

[ನಿಚ್ಚಯ + ವಿಡಿ]

ನಿಚ್ಚಯಸು, ನಿಚ್ಚಯ್ಯ (ಕ್ರಿ) = ನಿಚ್ಚಯ್ಯೇಯ್ : ನಿಚ್ಚಯ್ಯಿದರು
ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣಸೀತೆಯರ್ ಮರಳಲ್ಯೋಧ್ಯಯಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ.
೨೨೯-೨೫). ನಿಚ್ಚಯ್ಯು : ನಿಚ್ಚಯ್ಯಲಾಡದುಮುಚ್ಚದೊಳಿಟ್ಟುಗಂ
ಗೊಂಡು ಮೂರ್ಛಯಿಂದರ್ಚತ್ತಂತೆ ಬೆಚ್ಚನೆ ಸುಯ್ಯು (ಸುಕುಮಾ.
೩-೬ ಪ); ಚಿತ್ರದೊಳಾ ನಿಚ್ಚಯ್ಯ ನೆರೆಯಲೆಳಸುವಳೊಮ್ಮೆ (ಚಂದ್ರಪ.
೬೮-೭೫). [ನಿಚ್ಚಯ್ಯ + ಇಸ್ಯು]

ನಿಚ್ಚಯ್ಯು 'ನಿಚ್ಚಯ್ಯ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚಲ, ನಿಚ್ಚಳ (ಗು). ೧. ಅಲುಗಾಡದ; ಸ್ಥಿರವಾದ; ದೃಢ
ವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಲುಗಾಡದಂಥ ಸ್ಥಿತಿ; ಸ್ಥಿರತೆ; ದೃಢತೆ :
ಶತ್ರುತ್ವ ಚಿತ್ತಂ—ನಿಚ್ಚಲ-ನಿಚ್ಚಲ; ನಿಚ್ಚಂತ-ನಿಚ್ಚಂತ (ಕಮದ. ೨೩೩
ಪ್ರಯೋ); ಜ್ವಲಿತ ಪಂಚಾಗ್ನಿಯ ನಡುವೆ ನಿಚ್ಚ[ಸಾಕಾಂ. ಶ್ಲ]ಬದಿ
ಬಯಲೊಳು ಮುಸುಕಿ ಪೆರೊಣಿಗಳ ಪರಿಯ ಪಟುತವನಾಚರಿಸುವ
ತಪಸ್ವಿಗಳು (ಬಸವ. ೧೯-೪೧). ನಿಚ್ಚಳ : ೩. "ನಿಚ್ಚಳಮೆಂದು ನಿಚ್ಚಲದ
ನಾಮದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೫೩); ಮೆಚ್ಚಿದನೆಲೆ ಗಿಳಿ ನಿಚ್ಚಯ ನಿಚ್ಚಳ
[ಸಾಕಾಂ. ೮] ಮಾಡಮುಳುಕಿಗೀವಂ ಪೇಟ್ಯು ನಿಚ್ಚಯದಾವುದು
(ಉದ್ವಿ. ೬-೧೦೬); ಕರನುಸನ ಕರ್ಣಾಚಾರಂಗಲೆಯೆಬಲಿಕ್ಕಿದ
ದೂವೆಯದ ನೇನಲಂಗಳ ನಿಚ್ಚಳಂಗಳ ಪೊನ್ನ ಕಿವರಂಗಳ ಜಾಯಿಲ
ಮನಿತ ಜಾತ್ಯಶ್ಚಂಗಳನೇಟಾ (ಮಹಾನೇ. ೧೨-೩೨ ಪ); ನಿಚ್ಚಳದೊಳೆನಿವ
ತಿಗೊಳನ ಕಲಕಾದಿ ಬಿದಿರಚ್ಚಲರ ಧೂಳಿಗಳ ಚಿಲ್ಲಾಡಿ ಸಲೆ ಮದಂ ಪೆಚ್ಚಿ
... ನಿಚ್ಚಮೆಳವೆಲರಂಬ ಸೊಕ್ಕಾಣೆ ತಾನೆ ತನ್ನಿಚ್ಚಿಯಂ ತಿರುಗುತಿದೆ
(ಚೈಮಿ. ೩-೨೪); ಮೇರುಗಿರಿ ನಿಚ್ಚಳದಲಿಳೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಧರಿಸಿದುದು
(ಕೋಗಯ. ೪-೫೦); ಕಕ್ಕದವು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು
(ಮುಂಬಯ. ೪-೩೯); ಗಾಳಿ ಬೀಸದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟ ಸೊಡರನಂತೆ ಅವನ
ಬಗೆಯಾಳವು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿತ್ತು (ನಾಗಕಾ. ೨). ೪. 'ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿರು
ವುದು; ಸಂದೇಹರಹಿತವಾದುದು : ನಿಚ್ಚಳದ ಸುರನರಂಗಳನೆ
ನೋಡುತ ಬರಲಾ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸತೆನ್ನಿ ತೋರುತ್ತ ಮಿದೆ ಸಂತಸದಿ ನಿಚ್ಚಯ
ಮಿದಂರೆಂದು ಪೇಳಲಕ್ಕುಮೆ (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೪-೫); ದಾರಿ ನನಗೀಗ
ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ (ಮುಚ್ಚಿ. ೪೨); ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು
ನಿಚ್ಚಳವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ (ಬಿಟ್ಟಪೊ. ೧೦೫);
ಗುಂಯು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿದ್ದರೆ ... ಸರಿಯಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಉಪ
ಯೋಗಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಲ್ಲ (ಕಥಕ. ೧೨).

ನಿಚ್ಚಳಾಗು, = ಸ್ವಪ್ನವಾಗು : ಪೂಜ್ಯ ಮಹಾತ್ಮಾಚಾರ್ಯನರ
ಬಲಿದಾನದ ತರುನಾಯು ಈ ಮಾತು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ನಿಚ್ಚಳಾಗಿ ಎಲ್ಲರ
ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೧೬); ನನಗೇನೂ ಆ ಮಾತು
ಅಷ್ಟೊಂದು ನಿಚ್ಚಳಾಗಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (ಮಾತನೇ. ೨೧).

[<ಪ್ರಾ. ಚಿಟ್ಟಲ. / ಸಂ. ನಿಚ್ಚಲ]

ನಿಚ್ಚಲವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸದೆ ಇರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಹಕ್ಕಿ; "ಅಂದೆಗೀರ; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ" (ಪ್ರಭಾ. ೧); ಧನುರ್ವೇದಿ
ಯಂ ಶಬ್ದವೇದಿಯಂಪುಪ್ಪ ಬಿಟ್ಟು ದನ್ನಯನೊರ್ಪನಂ ಕರೆದು ನಿಚ್ಚಂ
ವಕ್ಕಿ ಸುತರ್ಪ ನಿಚ್ಚಲವಕ್ಕಿಯನೆಚ್ಚು ಬಾಯೆಂದು ಪೇಟ್ಯುದುಂ (ಪಂಚತಂ.
೧೨೬-೨೦). [ನಿಚ್ಚಲ + ವಕ್ಕಿ]

ನಿಚ್ಚವಚ್ಚ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ತೊಡುವ ಆಭರಣ : ಎನ್ನ
ಬಲ್ಲಾಲದ ನಚ್ಚನ ನಲ್ಲಿಳದಿ ಚಂದ್ರಮತಿಗಾ ಎನ್ನ ಚಂದಿರಗಾವಿಸೀರೆಯಂ
ಬಣ್ಣ ಗುಪ್ತಸಮಂ ಹಬ್ಬದ ನಿಚ್ಚವಚ್ಚ ಮನೆಲ್ಲಮಂ ಮೆಚ್ಚುಗುತ್ತು ...
ಮಂಜುಗದಂತಿ ಪೇಟ್ಯು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮-೨೧).

[ನಿಚ್ಚ೨ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ಪಚ್ಚ೨]

ನಿಚ್ಚವಯಣ, ನಿಚ್ಚಪಯಣ (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ
ದೂರ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯಾಣ : ನಿಚ್ಚವಯಣದಿಂ ಬಂದು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದ
ಪೂರ್ವದಿಗ್ವಾಗದೊಳಾ ಪ್ರಳಯಂ ಮೂರಿಬಿಟ್ಟಂತೆ ದೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು
(ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೩೧ ಪ); ನಡೆಯ ನಿಚ್ಚವಯಣಂಗಳೊಳಾ ಅಣಾಕೆಯ
ಕೆಳೆಯ ನದೀನದಂಗಳ ದೀಡುಬಾಣಂಗಳೊಳಾ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೬೪ ಪ);
ಸಾಲದ ನೋಲದ ಪೊಡೆಮುಟ್ಟಿಲ್ಲೆಸದೆ ನಿಚ್ಚವಯಣದಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನಿವಾರ್
ಲಯದೊಳಿರ್ವಾರ್ (ಪಂಚತಂ. ೫೩-೬); ಬಲಾಚ್ಯುತರ್ ನಿಚ್ಚವಯಣದಿಂದೆ
ಯ್ಯಂದರ್ (ಪಂಚಮಾ. ೪-೫೨); ನಿಚ್ಚವಯಣಂ ಬಂದಂ ಮುರ
ಧ್ವಂಸಕಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೬೮); ಅಂದಿನ ದಿನಮಲ್ಲಿದು ಮೂದುವನಂ
ಪುಂಡರೀಕನಿಗೆ ನಿಚ್ಚವಯಣಂ ಬಂದು (ಪುಷ್ಪ. ೮-೯೪ ಪ).
ನಿಚ್ಚಪಯಣ : ನಿಚ್ಚಪಯಣಂಗಳೆಂ ಯುವರಾಜನೇಕ
ಯೋಜನಂಗಳಂ ಪೆಣಿಗಿಕ್ಕಿ ಪೋಗುತ್ತ ಮಿರಿಯರೆ (ಶಾಂತಿ. ೫೨೮);
ನಿಚ್ಚಪಯಣದಿಂ ಬಂದು (ಎಕ. VII, ೨೪೩. ೪-೨೫; 1122); ನೇಸ
ರಿಂದುಗಳು ನಿಚ್ಚಪಯಣದಲಿ ವಿಶ್ವಮಿಸುವ ನಿಶ್ಚಾಣವಾದ ಪಹ್ಯಾದ್ರಿ
ಶೃಂಗದ ಇಲ್ಲವೆ ಪವನಮಾರ್ಗದ ಪುಣ್ಯಯಾತ್ರಿಕನಾದ ಮೇಘ
(ಸಾಸಮಾ. ೯೨). [ನಿಚ್ಚ೨ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ಪಯಣ]

ನಿಚ್ಚವಲಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವ
ನಿವೇದನವನ್ನು, —ಬಲಿ : ನಾಡಿಗರ್ ದಿನದಿನಂ ಬೇಳಿಕ್ಕುಂದು
ಹವ್ಯಮನುಂಡುಂಡು ಸವಿಗೊಂಡ ಬೋಲಿಯರೆತ್ತಾ ನುಮೊರ್ವನೀ
ನಿಚ್ಚವಲಿಯಡೆಯಂ ಪುರುಳ್ಳಾಣದೆ ಪೆಚ್ಚಿಬಿಟ್ಟು ತಿರುಳಂ ಸಮಂತು
ಪುರುಳಂ ತೋಜುಪ ಬೋಗವೆನ್ನೆ ಸಂಜುಗೈಯಲೊಡಂ ಕಟುಂದಿ
ನರ್ಸರವಿವುಚ್ಚುಗೆಕ್ಕೆ ತಡೆವರ್ಪರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೫-೨೦).

[ನಿಚ್ಚ೨ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ಬಲಿ]

ನಿಚ್ಚವಸದನ (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ತೊಡುವ ಉಡಿಗೆ, —ವಸ್ತ್ರ :
ತಮ್ಮ ನಿಚ್ಚವಸದನದ ಸಿಂಗರಕ್ಕೆಂದು ಸಿಂಗನೆಯಿ ವಿವುಡುಂಡು
ಕೆಲಕೊಳ್ಳ ಮುತ್ತಾನೆಯ ಅಣಮುತ್ತಗಳಂ ... ತಿಟಾದೊಟ್ಟು
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೩-೧೩). [ನಿಚ್ಚ೨ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ವಸದನ]

ನಿಚ್ಚವಳ (ನಾ). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಬರುವವನು :
ಆ ಕೆಲಸು ಮೂಡಣ ಪದಿನಯ್ಯು ಮತ್ತರು ಬೆದಲಿಯುಮಂ ನಿಚ್ಚವಳ
ಪೋರ್ವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಗೆ ಅಕ್ಕಿ ಮಾ ೫ ... ಎಲೆ ೪ ಪಿ ಪದಿಯಲು
ನಡಸುವನಾಗಿ (ಸಾಹಿ. IX-1, ೨೪೫-೩೬; 1146).

[ನಿಚ್ಚ೨ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ವಳ]

ನಿಚ್ಚಶಿವರಾತ್ರಿ (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ಮಾಡುವ ಜಾಗರಣೆ ಮತ್ತು
ಶಿವಪೂಜೆ : ದೇವದೇವ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಸುಖಮಂ ಸವಿಗಂಜೆಂ ಬಿಡಲಾಣ
ನಾಚಿಂ ಇಂದಿನ ತೆಟದೊಳಾ ಬಂದಿಂಗೆಂ ಕುಂಪದೆ ನಿಚ್ಚಶಿವ
ರಾತ್ರಿಯಂ ಮಾಳ್ವನೆಂಬ ನೇಮವಂ ಕೈಕೊಂಡೆಂ (ಬಸವ. ೬-೫೩).

[ನಿಚ್ಚ೨ (<ನಿಚ್ಚಂ) + ಶಿವರಾತ್ರಿ]

ನಿಚ್ಚಳ 'ನಿಚ್ಚಲ' ನೋ.

ನಿಚ್ಚಳ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದುದು; ಶುದ್ಧವಾದುದು; ಶುಭ್ರ
ವಾದುದು : ಬಳ್ಳಲೊಳಗಣ ಬಾಲಮಳು ಬಿಲ್ಲುದೇ ನಿಚ್ಚಳದ
ನೀರಿನನುಭವವ (ಮದಮಾ. ೧೩-೧೬); ಪಚ್ಚಿಯ ತೊಲೆ ಪವಳದ ಕೆಂಬ
ಬೋದಿಗೆ ನಿಚ್ಚಳವದ ನೀಲದಿಂದ ... ಮಣೆಮಂಟಪವಚ್ಚರಿಯಾಗಿರು
ತಿದುದು (ಕ್ರಿ. ಪುರಾಂ. ೬-೮೦); ನಿಚ್ಚಲಂ ತಂಗಳಭದ್ರಾನದಿಯೊಳುಂ
ಮಿಂದಾ ನಿಚ್ಚಳದ ಧೌತಾಂಬರವನುಟ್ಟು (ಚಿ. ಪು. ೩೪-೩೧); ಇಕ್ಕಲ
ದೊಳಿಡ ನಿಚ್ಚಳ[ಸಾಕಾಂ. ೮]ದ ಕರುಮಾಡದೋರಣದ ನೆಲೆ ನೆಲೆ
ಯೊಳೊಚ್ಚೇರೆಗಂಗಳೆಳವಂಗಳ ಕಟಾಕ್ಷದ ಮರೀಚಿಗೊಗಯಿಸಿದುವು

(ಚ್ಛದಿಭಾ. ೬-೧೦). ೨. ಕಾಂತಿ ; ಹೊಳಪು : ಇಷ್ಟಾರಿ ಮಹರ
ತೋರಣ ರತ್ನಕೀರಿತ ನಿಚ್ಛಳ ಹೊನ್ನ ತೋರಣದ ಸ್ವಚ್ಛದಿ ಪೊಣ
ಮುಟ್ಟುರು (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೮) ; ಲಲಿತಾಂಗಿಯರ ಕರತಳದ ವಿಮಲ
ಕಲತೋದಕವನೋದಿಂಜಿಂಟು ತಿರ್ವೊಡಂ ಮನತಳೆಯದಧ್ವಗರ್ಗಾ ಹೆಂಗಳ
ಮಾದಳರ ಪಳವ ಚೆಂದುಟಿಯ ಸವಿಗಳನಗೆಯೊಳಾವರಿವ ಕಂಗಳೆಯ
ನಿಚ್ಛಳೆ . . . ಬಯಸಿ ಬಯಸಿ (ಚ್ಛದಿಭಾ. ೬-೧೦) ; ಮನೆಯೊಳ
ಅಂಗಳದೊತ್ತಿ ನ ನಿಚ್ಛಳದ ಪಚ್ಚೆಯ ಜಗಲಿಯೊಳ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಚಳಿ. ೬-೧೫೪ ದ). ೩. "ಎಚ್ಚರ, ಅರಿವು" (ಪಾಸಕೋ. ೧೧) : ಇನ್ನೂ
ನಿಚ್ಛಳವಾಗಿಲ್ಲ. ನಿಜ ಗಣ್ಯದಿಯ ಇದ್ದ ಹಾಗಿದೆ (ರೂಪ).

ನಿಚ್ಛಳಾಗು - ಎಚ್ಚರವಾಗು : ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು
ಮುಖಕ್ಕೆ ಉಗ್ಗಿಕೊಂಡೆ. ನಿಚ್ಛಳಾಗಿ ಎಚ್ಚಿತ್ತಿ (ಮೇದಿಮ. ೧೦೫).

[?]

ನಿಚ್ಛೆಗಳಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರ). ಸ್ವಪ್ನಗೊಳಿಸು : ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆ
ಗಳಿಂದ ನಾನು ಧನ್ಯಾಧಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಂಡ ರೀತಿನೀತಿ
ಗಳನ್ನು ನಿಚ್ಛೆಗಳಿಗೊಳಿಸಬಹುದು (ತರಣ. ೧೩ ಮುನ್ನುಡಿ).

[ನಿಚ್ಛಳೆ (<ನಿಚ್ಛಲ) + ಕೊಳ್ಳು + -ಇನ್ನು]

ನಿಚ್ಛೆಗಳಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರ). ನಿರ್ಮಲವಾಗು ; ಶುದ್ಧವಾಗು : ಕೆಲದಿನ
ಮದದಿಯಿಂದ ದೂರವಿದ್ದ ಪ್ರಭಾಕರನ ಕಿವಿ ಚುರುಕಾಗಿ ಕಣ್ಣು ನಿಚ್ಛಳ
ಗೊಂಡು ಮನಸ್ಸು ಜಾಗೃತವಾಯಿತು (ತೀರ್ಮೋ. ೧೦೬).

[ನಿಚ್ಛಳೆ + ಕೊಳ್ಳು (<ಕೊಳ್ಳು)]

ನಿಚ್ಛೆಳತಿ (ನಾ). ಕದಲದಿರುವಿಕೆ ; ದೃಢತೆ ; ಸ್ಥಿರತ್ವ : ಮಲವ
ಪೊದ್ದದೆ ಜಗದೊಳೆಲ್ಲಿಯೂ ಸುಳವ ಮಾರುತನಂತೆ ಕದನಿಚ್ಛೆಳತೆಗುಂದದೆ
ತೊಳಲೂತಹನೆಲೆ ಭೂಪ (ನಿಭಾ. ೧೧-೧೩-೩೧). [<ಸಂ. ನಿಚ್ಛಲತಾ]

ನಿಚ್ಛೆಳಮನ (ನಾ). ೧. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ದೃಢವಾದ
ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ದೃಢಚಿತ್ತ ; ಸ್ಥಿರಮನಸ್ಸು : ಒರಲು ಕೊಳಂ
ದಿದಿರಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕ ನಿಚ್ಛೆ [ಪಾಶಾಂ. ಶ್ಲ]ಳಮನ ಸುವಿ ಕಾಡೊಡೆಯ ಸುವಿ
ಮನೋಹರ ಸುವಿ ಸುವಿಯಿಂದಳವಡೆ ರಾಗದಿಂ ತಳಿಸಿದರ್ ವನದಲ್ಲ
ಪುಳಂದಕಾಂತೆಯರ್ (೧೦೪. ೧-೧೩೩).

[ನಿಚ್ಛಳೆ (<ನಿಚ್ಛಲ) + ಮನ]

ನಿಚ್ಛಳಾಗು 'ನಿಚ್ಛಲ' ಪರಾ.

ನಿಚ್ಛಳಾಗು 'ನಿಚ್ಛಳೆ' ಪರಾ.

ನಿಚ್ಛೆಳತ (ನಾ). ಸ್ಥಿಮಿತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ದೃಢಚಿತ್ತ :
ಧ್ಯಾನದೊಳಭವಂ ನೆಲೆದಿನಿಸಾನುಮನರೆಮುಚ್ಚ ಕಣ್ಣಳಂ ನಿಚ್ಛ
[ಪಾಶಾಂ. ಶ್ಲ]ಳತಂ ತಾನಿರ್ದು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೩). [<ಸಂ. ನಿಚ್ಛಲತ]

ನಿಚ್ಛೆಳಸು(ಕ್ರ). ೧. ಶುದ್ಧಪಡಿಸು ; ಚೊಕ್ಕುಟಮಾಡು : ನಿಶ್ಚಲೂತಿ
ಪಾರ್ವತಿಯೊಳಿ ಮುಖ್ಯಿಯಂ ಬೇಡಿ ತಂದಾ ತಂದಲವನು ನಿಚ್ಛೆಳಸಲ್ಲದೆ
ಯದೆ ಜಲಮಿತ್ರದಿಂ ವಿಟ್ಟುಗುಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕ್. ೬-೩೧) ; ಕುದುಪಲಕ್ಕಿಯು
ನಿಚ್ಛೆಳನೆನೆಯಕ್ಕ ಕುಟ್ಟು (ಭೀಮಸೂ. ೧೯). ೨. (?) : ರತ್ನುತ್ಪವಂ
ರತ್ನಂತದೊಳ ನಿಚ್ಛೆಳನಿಯರ ಮೆಚ್ಚಿಂದಂ (ಅನಂತ. ೪-೫೪).

[ನಿಚ್ಛಳೆ + -ಇನ್ನು]

ನಿಚ್ಛೆಳಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳು ; ದೃಢಚಿತ್ತಿ : ಬಿಟ್ಟು
ದಿಚ್ಚಿಲ್ಲದನು ಕೇಳುತ್ತಿಬಿಟ್ಟಿಯಿಂ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಗೆ ನಿಚ್ಛೆಳಿಗೆ
ಸಂತರಲುಬೇಕೆನಲಾಗ ಕಾಸಕ್ಕೆ (ಜರಾಮಾ. ೧೩೪-೬೧) ; ನಿಚ್ಛೆಳಿಯು
ಕೊಂಡೊಯ್ದ ದೃಶ್ಯನ ಮೆಚ್ಚದಿರೆ ಕಾವಲನುಗೈದಿಹನಚ್ಚು ತಾಗ್ರಜ
ನಂವುದನೆ ನೆಲೆಗೇಳಿ ಜಾನಕಿಯೊ (ಜರಾಮಾ. ೩೩೧-೫೦).

[<ಸಂ. ನಿಚ್ಛಲಾ]

ನಿಚ್ಛಂತ (ಗು). ೧. ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ; ಯೋಚನೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿಶ್ಚಿಂತ
ವಾದ. (ನಾ). ೨. ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಯೋಚನೆಯಿಲ್ಲ
ದವನು : ತತ್ಸಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತಂ-ನಿಶ್ಚಲ-ನಿಚ್ಛಲ ; ನಿಶ್ಚಿಂತ-ನಿಚ್ಛಂತ (ಕಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). [<ಪ್ರಾ. ಚಿಚ್ಚಂತ. / ಸಂ. ನಿಶ್ಚಿಂತ]

ನಿಚ್ಛಿತ (ಗು). ೧. ನಿಶ್ಚಯವಾದ ; ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ. (ನಾ).
೨. ನಿಶ್ಚಯ ; ನಿರ್ಣಯ : "ನಿಚ್ಛಿತಮೆಂದು ನಿಶ್ಚಿತದೊಳಂ"
(ಕರ್ಣಾ. ೩೩) ; ಬೆಚ್ಚು ಭಯ ಸಂಗವನುಳಮ ನೆಲೆ ನಿಚ್ಛಿತದಿ ರುದ್ದಿ
ಗಳನಾಂತರನಿಚ್ಛಿತುತ ಜಿನಮುನಿಗಳನು ಮೆಚ್ಚಿದನು (ಪಾಶ್ವಭಾ. ೪-೩೨).

[<ಸಂ. ನಿಶ್ಚಿತ]

ನಿಚ್ಛಿನಿಸು (ಕ್ರ). ನಿಶ್ಚಯಿಸು ; ನಿರ್ಧರಿಸು : ತನುರುಚಿಯಂ
ಪುರುಷುಳನೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಭೋಗಮಸಾರಮೆಂದು ನಿಚ್ಛಿನಿಸಿ ನಿಜಪ್ರಿಯಾ
ತ್ವದಿಗೆ ಸನ್ನತಿಯಂ ಕರೆದಿತ್ತು (ಎಚ. VII, ೨೨೦. ೨೧೯-೨೩ ; ೨೩೧).
[IP ಇದು 'ನಿಚ್ಛಯಿಸು' ಎಂಬುದರ ಅವಶೇಷವೆಂಬುದು]

ನಿಚ್ಛಿಲಿ (ನಾ). ನೈಜತೆ ಇಲ್ಲದವನು ; ಕಸಟೆ ; ಮೋಸಗಾರ (?) :
ನಿಚ್ಛಿಲಿ ಕಾರುಕೊಳ್ಳ ಪೊಣಪಚ್ಚಮುಟ್ಟುರೊಡುಂಕಿ ಕಪ್ಪದೊಳಾ
ಪಾಟಿಚ್ಚರಭಯದಿಂದುಟ್ಟು ಪಟಿಚ್ಚರಮಂ ಮನೆಗೆವಂದು ನಿಂದಂಗಳ
ದೊಳ (ಪಾಂಕಿ. ೬-೬೫). [ನಿಚ್ಛಿಲಿ + -ಇಲ್ಲಿ]

ನಿಚ್ಛೆಯ 'ನಿಚ್ಛಯ' ನೋ.

ನಿಚ್ಛೈದೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಿರುವವಳು ;
ದೀರ್ಘಸುಮಂಗಲಿ : ಆ ಸತಿಯಂ ಪರಸಿದರಾಯುಷ್ಯತಿ ನೀಂ ನಿಚ್ಛೈದೆ
ಯಾಗೆನುತ್ತಿ (ಪಾಂಕಿ. ೬೨೩). 'ನಿಚ್ಛೈದೆ' ಪರಾ.

[ನಿಚ್ಛೈ + ದಿ (<ಆಯ್ಕೆ)]

ನಿಜ (ಗು). ೧. ಸ್ವಕೀಯ ; ತನ್ನ : ಅರೆಮುಚ್ಚಿ ಕಣ್ಣಳಂ ವನಕಂ
ಮೆಲ್ಲದೆ ಲಲಿತಪಲ್ಲಕೀಪಲ್ಲವಮಂ ಸ್ಮರವತಂದಿದೊಡು ನಿಜಕೇಣುಪೇಳಕ
ನಿರೂಪಿತಾಯತತ್ತ್ವಂ (ಕವಿಪಾ. ೩-೪) ; ಮಿಕ್ಕೈಸೆನ ಪ್ರಳಂಡ
ಮಾರ್ತಾಂಡನಲರ್ಚೆಗನ್ನ ಹೃದಯಾಂಬುಜಮಂ ನಿಜವಾಹುರೀಚಿಯಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೩) ; ನಿರೂರೆ ಪೆಂಪೊ ಲತ್ತಿ ನಿಜವಲ್ಲದೆ ಜಾಹ್ನವಿ ತನ್ನ
ಪಾದಪದ್ಮೋದಕಮಿಂದ್ರಮುಖ್ಯದಿವಿಜರ್ ಸ್ವಪರಿಗ್ರಹಂ . . . ಎನಪ್ಪ
ದುಗ್ಧೋದಧಿಪಲ್ಲನಂ ಸರಸಭಿಷ್ಣು ತಿರಿಯುದು ಧಾಪ್ಯುಕ್ತಮಲ್ಲನೇ
(ಚಳಿ. ೧-೨೦). ೨. ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ ; ಸಹಜವಾದ ;
ಕೃತ್ರಿಮವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಸ್ವಕೀಯತೆ ; ತನ್ನತನ ; ಆತ್ಮ
ಸ್ವಭಾವ : ಎನಗೊಂದು ನಿಜವಿಲ್ಲ ಎನಗೊಂದು ನಿಷ್ಪ್ರಿಯಿಲ್ಲ ಲಿಂಗವ
ತೋಟು ಉದರನ ಹೊರವ ಭಂಗಗಾಜ ನಾನು (ಬಸವ. ೩೦೬) ; ಹೊರಳ
ದನು ಹುಡಿಯೊಳಗೆ ಸಲೆ ಕಾತರಿಸಿದನು ಮೋಹಾಂಧಕಾರಕೆ ಕರಣವನು
ಕೈಸೂಜಿಗೊಟ್ಟನು ನಿಜದೊಳೆಚ್ಚಿದ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೯).

೪. ಸ್ವಭಾವ ; ಸಹಜತೆ ; ಹುಟ್ಟುಗುಣ : ಆ ಸಾಡವರ್ಗಳಾ
ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ ಕುಟುಕೋದದೆಯೊಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗಪರಿಣತ
ಮತಿಗಳ (ಕವಿಪಾ. ೧-೩೪) ; ನಿಜದೊಳೆ ಭೂಪರೆಂಬರವಿವೇಕಿಗಳಪ್ಪರ್
(ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೦) ; ನಿಜದಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯನೆಂದು ತನ್ನ ನಿಜವನುಜಿದ ಕರ್ಣನ
ವ್ಯಾಧಭಾವ ದಿದದಂತೆ ತಾನು ತನ್ನ ನಿಜವನುಜಿದರೊ . . . ಮುನ್ನಿನ
ಭ್ರಮೆಗಳ ಬಿಡಲಜಾಯದ ಬಡಮನದ ಮನುಜರೆಲ್ಲರೂ ನಿಜಗುಣನ ನಿಜ
ಭಾವದಲೂ ನಿಲ್ಲದವಂಗೆ ನಿಜಸುಖವು ಸಾಧ್ಯವಪ್ಪದೆ ಹೇಳಾ (ವಚನಂ. ೯೧-೫೮) ; ಕ್ರಮದೆ ಗುರು ದೀರ್ಘಪೋಕಾರಮುಖ್ಯಸಂಧ್ಯಕ್ಷರಂಗಳವು
ನಿಜದಿಂ (ಕಮದ. ೧೦). ೫. ಯಥಾರ್ಥವಾದುದು ; ದಿಟ ; ಸತ್ಯ :
ಚಿತ್ರದ ರೂಪು ಕಾಣರಣ್ಣ . . . ಅಪ್ಪಿದರೆ ಸುಖವಿಲ್ಲ ಮೆಲೆದರೆ ರುಚಿ
ಯಿಲ್ಲ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಜವಿಲ್ಲದವನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೧೨೬) ;

ಅ ಮಾತು ಕಪಟವೂ ನಿಜವೂ ಬಳಕೆ ರೀತಿಗಳನ್ನಾರೈದು ನೋಡುವೆನು (ಬಸವ. ೨೮-೪೪); ಮಗುವುತನದೊಳು ಕೂಡಿ ಮೆಲೆವುದು ಜಗವದಲ್ಲದೆ ನಿಜವ ಬೆರಸುವ ವಿಗಡರಿಗೆ ಪರತ್ವಚಿನ್ಮಯಯರೂಪ ತಾನೆಂದ(ಕುವ್ಯಾಧಿ. ೩-೫೬); ಅವನು ನನ್ನ ಮಾತು ನಿಜವೆಂದು ನಂಬಿದನು(ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೪).
 ೩. ಸಹಜವಾದ ಸ್ವರೂಪ: ಇವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು ಲಿಂಗದ ನಿಜವ (ಅದವ. ೨-೪); ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಮಹಾಮುನಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ಮರಣಿಯನ್ನಿಕ್ಕೊಂಡ ನಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗದ ನಿಜವನುಬಾಯನು (ಬಸವ. ೮೫೬); ಈತನ ನೆನಪನೀತನ ನಿಜವನುಬಾವ ಮಹಾತ್ಮರಾರಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೩); ಭಜಿಸಿ ನೆರೆಯರು ನಾರದಾದ್ವರು ನಿಜವನೀತನೀತ ನಿಜಗಾತ್ಮಜನೆ ಹೋಗಲೆ ಮರುಳೆ (ತೊರಣ. ೧-೯-೩೩). ೩. ದಿಟವಾದುದು; ಸತ್ಯವಾದುದು; ಆತ್ಮ: ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿ ನಿಜವ ಕಂಡು ತೋಪುವ ಬಸವ (ನೀಲವ. ೨೬-೪೪); ನಿಜವನುಬಾಯದ ಭಕ್ತ ಬಳುವನಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗ ಬಳುವುದು (ಬಸವ. ೧೧೩); ಮುಗಿಗೋಡೆರವಾದಮಿಂಡಪರಿಪೂರ್ಣಾದ್ವಿತೀಯ ಚಿನ್ಮಯ ನಿಜವಿದೇ . . . ಎನುತದಿಯ ಮೇಲೆ ದೀಕ್ಷು (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೩೪); ನೀತಿಜ್ಞಂ ನಿಜನಿತ್ಯತತ್ತ್ವನಿಭೂಂ . . . ರಾಜೇಂದ್ರಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ (ಪದ್ಮಾರ. ೧-೬೬). ೪. ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯ; ಪರಮಾರ್ಥ: ಅದುವವಿವೇಕ ದಲಿ ಸತ್ಯಭವೈದಿಕಾಕ್ರಮಣವಿನ್ನು . . . ಈ ಮರಾಗ್ರಹ ನಿಲಲಿ ಹಾಯಿಕು ಕೈದುನನು ಸುಸಮಾಧಿಯೋಗದಲೈದು ನಿಜವನು (ಕುವ್ಯಾಧಿ. ೧೪-೫೪). IP ಈ ಶಬ್ದದೊಂದಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ನಾಮಪದಗಳು ಸೇರಿ ಅನೇಕ ಸಮಾಸಪದಗಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿವೆ.

ನಿಜ ಆಯುಗಾರ = ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯವಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಗ್ರಾಮದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಈ ಪಾಳಯಗಾರರ ಆಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಗಳ ಬಾರಾಬಲಾತಿ ಕೆಲಸದವರಿಗೆ ಮಾನ್ಯ ಮಿರಾಸಿ ಮೊದಲಾದ ಅಗತಗಳ ನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು, ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ನೇಮಕ ಮಾಡಿದ ವಿವರ ಹೇಗೆಂದರೆ:—ನಿಜ ಆಯುಗಾರರು ೧. ಗೌಡ. ೧. ತಾನುಭೋಗ. ೧. ಬಡಗಿ . . . ಆರೆ ಆಯುಗಾರರು ೧. ಜೋಯಸ. ೧. ಕುಲಾಲ (ಕುಂಬಾರ). ೧. ನಾಸಿಕ(ಕ್ವಾರದವನು)(ಚಕ್ರಪಾ. ೪೪೫ಫೋದ್ವಾತ). [ಸಂ.]

ನಿಜಕರ್ತೃ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] (ಅನ್ಯಪ್ರೇರಣೆಯಿಲ್ಲದೆ) ತಾನೇ ಕರ್ತೃ ವಾಗಿರುವುದು; ಸ್ವಯಂಕರ್ತೃ: ಸಂಸ್ಕೃತದಾ ಧಾತುಗಳೇಕಾಕ್ಷರ ಕಿಸುಡಾತಂ ನಿಜಕರ್ತೃವೋ ಪ್ರಯೋಜನದಡೆಯೋ (ಕಮದ. ೨೩೧). 'ಅನ್ಯಕರ್ತೃ' ಪರಾ. [ನಿಜ + ಕರ್ತೃ]

ನಿಜಕಾಯ (ನಾ). ತನ್ನ ದೇಹ; ಸ್ವಂತ ಶರೀರ: ನಿಜಜೀವಂ ಪರಲೋಕದೊಳ್ . . . ನಿಜಕಾಯಂ ಕುರುಭೂಮಿಯೋ ನೆಲಸೆ ಗಾಂಧಾರೀಜ ದುರ್ಯೋಧನಾನುಜ ದುಶ್ಯಾಸನ ಭೀಮಭೀಮಗದಯಂ ಪಂಚಶ್ರುಮಂ ಪೂರ್ವದ್ವಿ (ಗದಾಯು. ೫-೫). [ನಿಜ + ಕಾಯ]

ನಿಜಕೃತ್ಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ; ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸ: ನಿತ್ಯವಲ್ಲದ ದೇಹವಿದು ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿಹುದಂದೆನುತೆ ನಿಜಕೃತ್ಯ ಲೋಕಿಸ ದಂತೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ (ಅಶ್ವಾತ. ೩-೪೧). [ನಿಜ + ಕೃತ್ಯ]

ನಿಜಗಲಿ (ನಾ). ಸಹಜಪರಾಕ್ರಮ; ಆಜನ್ಮಕೂರ: ನಿಜಗಲಿ ನೀತಿನ್ಯ ಪುಣಸಾರರಥಾಶ್ವಪದಾತಿಕುಂಜರಪ್ರಜನವಿಜಯುಧಾತಿಕುತಲಂ (ವರ್ಧತ. ೨-೩೧); ಸಕಳಮಂ ತನ್ನೊಳಗಿದಿಸಿ ಮೇಣ್ ಸಕಳಮಂ ತೊಡೆದಸೆ ನಿಜಗಲಿ (ಬಸವ. ೫೧-೪೫); ತ್ರಿಜಗದೊಳದಟ್ಟಿಕ್ಕ ದೈತ್ಯನ ಮಡುಹಿದ ಭುಜಬಲನಾರು ಬೇಳೆನಲು ನಿಜಗಲಿಯವನೀಗ ನೋಡೆಂದು ಮಕರಧ್ವಜನ ವಿಗ್ರಹದ ತೋಪುವ (ಮೋಹತ. ೧೩-೩೫).

[ನಿಜ + ಕಲಿ]

ನಿಜಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ದಿಟವಾದುದನ್ನು ಕಾಣು,—ತಿಳಿ; ಆತ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾಣು: ಇಂದು ನಿಜಗಂಡು ಪರಮಾ ನಂದದ ಕಡಲೊಳಗೆ ಮುಳುಗಿ ಸವಿಯುತಿರ್ಕುಂ (ಭವ್ಯಮ್. ೧೪).

[ನಿಜ + ಗಾಣ್]

ನಿಜಗಾರ (ನಾ). ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ಸತ್ಯವಂತ: ಕೃಷ್ಣ ನೀನು ನಿಜಗಾರನೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದೀಯೆ; ಹಾಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗನ ಸಾವನ್ನೇ ಮರೆಸುವುದೇ? (ವಚಭಾ. ೩೩೨). [ನಿಜ + ಗಾರ (< -ಕಾಣ)]

ನಿಜಗುಣ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟುಗುಣ; ಸಹಜಗುಣ; ಸ್ವಭಾವ: ಬೇಡಲು ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಬೇಡಲು ವಿಧಿಯೇ ಸೂಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ನಿಜಗುಣ ಸಜ್ಜನವಪ್ಪದೆ (ಬಸವ. ೧೨೪); ನಿಜಗುಣಾರ್ಣವ ನಿಜಗುಣಪರಪೂರ್ಣ ಸಜ್ಜಿದಾನಂದ ಸನಕಾದಿವಂದ್ಯ (ತುರಂದ. ೨-೩೬-೫). ೨. (ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ) ಮೂಲಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ಪರತ್ವತ್ವ; ಭಗವಂತ; ಪರಮಾತ್ಮ: ತಾನು ತನ್ನ ನಿಜವನು ದರೂ ಜಾತಿಯಾಶ್ರಮಗುಣಧರ್ಮಜೀವಾದಿ ಭೇದಗಳೊಳಗಾದ ಮಯಾ ಮಯಂಗಳೆಂಬ ಮುನ್ನಿನ ಭ್ರಮೆಗಳ ದಿಡಲಿಯಾದ ಬಡಮನದ ಮನುಜ ರೆಲ್ಲರೂ ನಿಜಗುಣನ ನಿಜಭಾವದಲೂ ನಿಲ್ಲದವಂಗೆ ನಿಜಸುಖವು ಸಾಧ್ಯ ವಪ್ಪದೆ ಹೇಳಾ (ವಚಸಂ. ೯೧-೫೪). [ನಿಜ + ಗುಣ]

ನಿಜಗುರು (ನಾ). ತನ್ನ ಗುರು,—ಆಚಾರ್ಯ: ನಿಜಗುರು ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಮನಜಾತರಿವು ತನ್ನ ತಮ್ಮನುಂ ತಾನುಂ ಭೂಭುಜ ರುಜಿನಂ . . . ನೆಗಬ್ಬ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೫೦); ಅರಸಂ ಪ್ರಿಯರತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೊಟ್ಟು ಸುರಗಿಂಗೆ ನಿಜಗುರುವಂದನಾರ್ಥದಿಂ ಬರುತ್ತುಂ (ಜಾವುಂಪ. ೭೩); ನಿಜಗುರು ದೀಕ್ಷೆಯಂ ತಳೆಯೆ (ನೇಮಿಪು. ೫-೪); ಶ್ರೀವಿಜಯಜಿನಾಲಯ[ಂ] ಕಾಲದಿಂ ಜೀರ್ಣಮಾ[ದೊಳು] ನಿಜ ಗುರೊಪದೇಶದಿಂ ಪೊಸತಾಗೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಸಾಹಿ. XX, ೨೦೫-೩೩; 1247). [ನಿಜ + ಗುರು]

ನಿಜಗೃಹ (ನಾ). ತನ್ನ ಮನೆ; ಸ್ವಂತ ಮನೆ; ಸ್ವಗೃಹ: ಮದಿವಾಳೆಯುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ತೊಣೆಯ ಕೊಂಡು ತನ್ನ ಲಿಂಗ ಸಹಿತ ದೀಕ್ಷೊಂಡು ನಿಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಬಂದು ಆ ಲಿಂಗದ ಕಯ್ಯಲ್ಲಿ ಕಾಯ ಕವ ಮಾಡಿಸಿ (ಕೂಪ್ಯಸಂ. ೨೯೩-೧೪). [ನಿಜ + ಗೃಹ]

ನಿಜಗೆಂಪು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಇರುವ ಕೆಂಪುಬಣ; ಸಹಜವಾದ ಕೆಂಪು: ಪರಪತ್ನಿಮಾಂಗಳೆ ರಮಣಸ್ಥಿತರುತಿರೆ ಮಜ್ಜಿನ ಮಾಡಿ ಅರುಣ[ವರ್ಣದ] ಪೊಂಬಟ್ಟಿಯನುಟ್ಟಂತೆ ಪರಿಶೋಧಿಸತು ನಿಜಗೆಂಪು (ಕಂಠದಿ. ೨೩-೩೦). ೨. ಸಹಜವಾದ ಕೆಂಪುಬಣ ವುಳ್ಳುದು: ತಂಗಿ ನಿನ ಮೈಯು ನಿಜಗೆಂಪು (ನಾಪದ. ೭೫).

[ನಿಜ + ಕೆಂಪು]

ನಿಜಗೋತ್ರ (ನಾ). ತಾನು ಹುಟ್ಟಿದ ಗೋತ್ರ,—ಕುಲ,— ವಂಶ.

ನಿಜಗೋತ್ರದೀಪಕ = ತನ್ನ ಮನೆತನವನ್ನು ಬೆಳಗುವವನು; ಕುಲದೀಪಕ: ಕಳಂಬಲದ ಸಲಿ ಕಟ್ಟಿರೆಂಬುದಾಗದು[ಮ]ನಿಡಿದ ಮನ್ನಣೆಯ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬಟ್ಟಲ ತಂಬುಲಂ ಜಯಂಗೊಂ X ಪಡೆದಂ ಕದಂಬಕುಳಭೂಪನೋ ನಿಜಗೋತ್ರದೀಪಕಂ (ಸಾಹಿ. XX, ೩೧-೧೦; 1044). [ನಿಜ + ಗೋತ್ರ]

ನಿಜಚರ್ಮ (ನಾ). ಮೇಲಿನ ಚರ್ಮದ ಅಡಿಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಚರ್ಮ; ಒಳಚರ್ಮ: (ತೊರಚರ್ಮದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿರುವ) ನಿಜ ಚರ್ಮ (Cutis, ಇಂಕನಿ). [ನಿಜ + ಚರ್ಮ]

ನಿಜಜನನಿ (ನಾ). ತನ್ನ ತಾಯಿ, — ಮಾತೆ : ಕುಳವನಜನಂಜೊಂ . . . ನಿಜಜನನಿ ತನಗದಾಪೆ ತಮ್ಮಯ್ಯನಲ್ಲಿಗೆ ಪೋಗಿ ಪೊಡೆ ವಡುವೆಂದುಂ (ಚಾವುಂ. ೩೯೮); ಧರೆಯೊಳಗಡವಿಪಾಲಾಗೆಂದು ಪಡೆ ದಳೊ ತನ್ನ ನಿಜಜನನಿ (ನಳ. ೫-೨೫). [ನಿಜ+ಜನನಿ]

ನಿಜಜೀವ (ನಾ). ತನ್ನ ಜೀವ, — ಪ್ರಾಣ : ನಿಜಜೀವಂ ಪರಲೋಕದೊಳ್ ಜಮಹಾಪಾಂಸಂ ಪಿಶಾಚಾಸ್ತದೊಳ್ . . . ನಿಜಶಿರಂ ನಕ್ಷಂಚರೀಹಸ್ತದೊಳ್ (ಗದಾಯು. ೫-೫). [ನಿಜ+ಜೀವ]

ನಿಜಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಸ್ವಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನ : 'ನಿಜಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಿ' ಪರಾ. [ನಿಜ+ಜ್ಞಾನ]

ನಿಜಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನಾದವನು ; ಸತ್ಯ ಸ್ವರೂಪಿ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಜ್ಞಾನ ಸಂಜ್ಞಾನ ಮಹಾಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಗಳು ಇಲ್ಲದಂದು ಅಖಂಡ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಅದ್ವಯ ನಿಷ್ಕಲ ನಿಜಜ್ಞಾನಮೂರ್ತಿ ನೀನೆಯಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧಿ. ೪-೨೬).

[ನಿಜಜ್ಞಾನ+ಮೂರ್ತಿ]

ನಿಜತನಯ (ನಾ). — ನಿಜಸುತ : ನಿಜತನಯರಾಲಿಂಗಿಸಿದರಂಗನೆಯ (ನಳ. ೭-೪೨). [ನಿಜ+ತನಯ]

ನಿಜತನು (ನಾ). ತನ್ನ ದೇಹ, — ಶರೀರ : ತಾರಾಪತಿವತ್ಸರ್ಗವಿಹಾರಾ[ಪಾರ]ಪ್ರಭಯಾ ನಿಜತನುಪೂರಾ ಪೂರಾಶ್ರಿತ ಹೃತ್ಕೇಶ ವಿದೂರಾ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೩೫). [ನಿಜ+ತನು]

ನಿಜತನುಭವ (ನಾ). ತನ್ನ ಮಗ ; ಸ್ವಂತ ಮಗ : ನಿಜತನು ಭವರೈಸಾಸಿವರ್ ಪದಿನಾಳುಸಾಸಿವರ್ ಮಳುಟಿಬದ್ದರ್ . . . ಬರಸಾಗಳ್ ವಜ್ರನಾಥಿ ನಿಜದ ರೂಪುಮಂ ನಿಗ್ರಂಥರೂಪುಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ನೆಗಟ್ಟಿನಿಂತಿ ಮೂಬಿಕ್ಕಿಯಿಂ (ಅವಿ. ೬-೨೭).

[ನಿಜ+ತನುಭವ]

ನಿಜತರುಣಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಯುವತಿ, — ಪತ್ನಿ : ಏಕಭವತಿ ನಿಜ ತರುಣಿಸುತರೊಡಗೂಡಿ ಮಂಗಳಕರದೊಳೊಪ್ಪಿದ ಸಕಲದೇವಾಮರರು ನರಿಬಾಡೆ (ನಳ. ೯-೬೩). [ನಿಜ+ತರುಣಿ]

ನಿಜತೇಜ (ನಾ). ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶ, — ಕಾಂತಿ : ನಿಜತೇಜಂ ಪೊಜಗಾಗಿ ಸೈರಿಪನೆ ರಾಮಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬಂತೆ ನೀರಜಮಿತ್ರಪ್ರಭಯಂ ಪಳಂ ಚಲೆದು (ಪಂಪಮಾ. ೧೨-೩೪). [ನಿಜ+ತೇಜ]

ನಿಜತ್ವ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥತೆ ; ಸ್ವಂತತನ ; ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ : ಬಹಳ ಕಾಲ ಜನರ ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ಮೂಯವಾಗಿದ್ದ ಈ ಅಮೂಲ್ಯಗ್ರಂಥ ೧೯೦೯ರಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಅದರ ಕಾಲ ಮತ್ತು ನಿಜತ್ವ ಕರ್ತೃತ್ವಗಳ ಬಗ್ಗೆ ದೀರ್ಘವಾದ ಮತ್ತು ಬಹುಮುಖವಾದ ವಾದವಿನಾದಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಯಿತು (ತತ್ವಜ್ಞಾ. ೧೦೮). [ಸಂ.]

ನಿಜದಾತಾರ (ನಾ). ತನಗೆ ಕೊಡುವವನು ; ತನ್ನ ಪೋಷಕ : ಜಜ್ಜಾರ ಮೂಸಾಳುಗಳು ನಿಜದಾತಾರನವಸರಳೊದಗಿ ಹಣವಿನ ಪುಣನ ನೀಡಿದರು (ಕುಣ್ಯಾದ್ರಿ. ೧-೫೦). [ನಿಜ+ದಾತಾರ]

ನಿಜದೋರು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾಣಿಸು ; ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗು : ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ್ಗೆ ಕರದಿಷ್ಟಲಿಂಗದೊಳಗೀಶ ನಿಜದೋರಿಯವ ಕುರಿತ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಮಂ ಸಲಿಸಿ (ಸದಮೋ. ೨೦-೧೯).

[ನಿಜ+ದೋರು (<ತೋರು)]

ನಿಜಧಾರುಣಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಭೂಮಿ, — ರಾಜ್ಯ ; ಸ್ವಂತ ರಾಜ್ಯ : ಸೈರಿಸುವನೆಲ ಅಣ್ಣ ಧರ್ಮಕುಮಾರಕನು . . . ಕೊಡು ನಿಜಧಾರುಣಿಯೊಳರ್ಥವನು ಪಾಂಡುಕುಮಾರರಿಂಗಿಂದ (ನಿಭಾ. ೩-೧-೮).

[ನಿಜ+ಧಾರುಣಿ]

ನಿಜನಾಥ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಧಿಪತಿ, — ಅರಸು : ಅತನುಂ ಗಗನಗಮನನಾಗಿ ವಿವಿಧ ನದನದೀನಗನಗರಜನಪದಾಸ್ವದಂ ನಿಜನಾಥಪುರವರ ಮನೆಯ್ಗೆ (ಕಾಂತಿ. ೫-೩೬ ಪ). [ನಿಜ+ನಾಥ]

ನಿಜನಾಮ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೆಸರು ; ಸ್ವಂತ ನಾಮ : ಬರೆಯಿಸಿದಂ . . . ವೃಷಭಾಚಲದೊಳ್ ಭರತಂ ನಿಜನಾಮಮನೆನೆ ಪರಿಹಸಿತಂ ಬುಧನಕ್ಕದಲ್ಲದೆ ಪಟತೇಂ (ಅವಿ. ೧೪-೭೩). [ನಿಜ+ನಾಮ]

ನಿಜನಿವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಳ, — ಮನೆ ; ಸ್ವಂತಸ್ಥಳ : ಮೂರ್ಛಿ ಪೋದ ಮಯೋಧನನನ್ನತ್ಯಾ ಮುಕ್ತ ಪಶ್ಯತವಮಲಕುನಿಯರ್ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೊಡಗೊಂಡು ಪೋದರ್ (ಪಂಪ. ೧೨-೨೨೦ ಪ); ಧರಣೀಂದ್ರಂ ವಿದ್ಯುದ್ವಂಪ್ರಸಂ ಸಂತೋಷಂಬಡಿಸಿ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಚಾವುಂ. ೧೬೨); ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಸಿಂಹ ಸಂಹನನಮನಾ ಸಿಂಹಸನ್ನನಂ ದಿವ್ಯದ್ರವ್ಯಂಗಳೆಂ ಸಂಸ್ಕಾರಿಸಿ ಭರ್ಮ ಪ್ರಭಾವಮಂ ದಿವಿಜೋಳಕ್ಕೆ ಮೆಲೆಯುತ್ತಂ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ವಂದು (ಪರ್ವಮಾ. ೬-೪೬ ಪ). [ನಿಜ+ನಿವಾಸ]

ನಿಜನಿವಾಸಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸ್ವಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯಾದವನು ; ಶಿವೈಕ್ಯನಾದವನು : ಬಸವಪ್ರಿಯ ಕೊಡಲಚಿನ್ನಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲಿ ನಿಜನಿವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದಾನು (ಚೂಡ. ೪೪೧-೬೯). [ಸಂ. ನಿಜನಿವಾಸಿ]

ನಿಜಪೆ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಮಹಾಬಲಿ ವಂಶ ನಿಜಪನ ಮಗ ಅಣ್ಣ ಗಿ ಇಬ್ಬರರಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದು (ಎ. ೧. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೫; ಸು. ೩೨೦). [ನಿಜ+ಅಪ (<ಅಪ್ಪ)]

ನಿಜಪತಿ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಒಡೆಯ, — ಅಧಿಪತಿ : ನೇಸರ್ಪಡುವಿನ ಮರ್ಮ ನಿಜಪತಿಯಂ ದೀಬಿಕ್ಕೊಂಡು ಪಂಜಣಂಬೋಗಿ ಹಸ್ತಿ ನಾಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು . . . ದೀಡಂ ಮಂಜಿಬಾವಂತಿರುಳೊಳಿಬಾದನಶ್ಚತ್ಯಾಮಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೨). ೨. ತನ್ನ ಪತಿ, — ಗಂಡ : ಪರಪುರುಷನೇವನಾ ಕೃತಸುರತವಿಕಾರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನಿಜಪತಿಯೊಳ್ ನೆರಿದಾಗಲೆ ಮೆಲೆಯಲ್ಪಗೆದಿರವದು ನಗಿಸಿತ್ತು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೩); ವಸುಪೂಜ್ಯನೃಪತಿಯ (ವಿ)ಜಯಾಪತೀದೇವಿ . . . ಪೋದಶಸ್ತೃಗಳಂ ಕಂಡು ತಪ್ಪಲಗಳಂ ನಿಜಪತಿಯಿಂದಜಾದು . . . ಸಂತೋಷಂಬಟ್ಟಿರ್ಪನಂ (ಚಾವುಂ. ೧೪೫); ತವುದ ರಾಹುಗ್ರಹವು ಸೋಂಕಿದ ದ್ಯುಮನಯಂತರಿ ಕಂಡು ಧೈರ್ಯದಿ ಕಮಲಮುಖಿ ಕೈಮುಗಿದು ಬಿನ್ನೈಸಿದಳು ನಿಜಪತಿಗೆ (ನಳ. ೪-೩೫).

[ನಿಜ+ಪತಿ]

ನಿಜಪಥ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಯವಾದ ದಾರಿ ; ನಿಜವಾದ ಮಾರ್ಗ ; ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ. ೨. ಮೋಕ್ಷ ; ಕೈವಲ್ಯ : ಕರಣಮಥನಕರ್ಕಶ ದಿಂದ ಹೋರುವವರು ಸಲ್ಲರಂಜನಯ್ಯ ನಿಜಪಥಕ್ಕೆ (ಅಮಂಡ. ೧೩೧-೧೦೨). [ನಿಜ+ಪಥ]

ನಿಜಪದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪದವಿ ; ಮೋಕ್ಷ : ಎನ್ನ ಮನ ಸಂಗನ ಬಸವಣ್ಣ ನ ನಿಜಪದವ ಬಿರಿಸಿತ್ತು (ಚೂಡ. ೪೪೧-೬೯); ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರೀಗಳನು ಜಂಗಮದಾಸೋಹದಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮನ ಮಗ್ನನಾಗಿ ಅದೇ ತನ್ನ ನಿಜಪದವಾಗಿರುತ್ತಂ (ಪಟ. ೨೫೭-೪೩); ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ನಿಜಪದವಜಾಯದೆ ಹೋರಾಡುವೆ ಹಗಲಿರುಳೆಂದೆನ್ನದೆ (ಪುರಂದ. ೩-೧೯೦ ಪಲ್ಲವಿ); ಸದ್ಗುಣಗಳಂ ಮಾಡಿ ನಿಜಪದವ ಪಡೆದ ರೊಲವಿಂ (ಪ್ರಾ. ೪ ಸೂಚನೆ). [ನಿಜ+ಪದ]

ನಿಜಪಾಯದಳೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ, — ದಳ : ಎಲಲೆ ಕಟಕಾ ಬಾರ್ಯನಕೊ ಕೊಳುಗುಳದೊಳಪಡೆಸೆಯ ಕಂಡನೊ ಗೆಲಿದನೋ ರವುವೆಂದುಲಿಯ ನಿಜಪಾಯದಳವಂದು (ಕುಣ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೩-೧೬).

[ನಿಜ+ಪಾಯದಳೆ]

ನಿಜಪಾಳಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಪಾಳೆಯ ; ಸ್ವಂತ ಶಿಬಿರ : ತೆಗೆದವು ಬಲವೆರಡು ನಿಜಪಾಳಯಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯು. ೨-೧) ; ಸಮಸಪ್ತಕರ ಬಲ ನಿಜಪಾಳಯ ಕೆ ತಿರುಗಿದುದು ತೀರಿತು ತೆರೆಯಾಯಿತೋಪ (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯು. ೪-೧). [ನಿಜ + ಪಾಳಯ (ಪಾಳೆಯ)]

ನಿಜಪುತ್ರ (ನಾ). ತನ್ನ ಮಗ ; ಸ್ವಂತ ಮಗ : ನಿಜಪುತ್ರಂ ಚಿತಶ್ಚುಗ್ರಪ್ರತಿಮಮಂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು . . . ಮುಕ್ತೈಂಗನಾ ಭುಜಪಾಶಕ್ಕೊಳಾಗಿ ಹೀರ್ದನೊಲವಿಂ ತದ್ವಕ್ರಪೀಯೂಷಮಂ (ಪಂಪಾ. ೧೦-೬೨). [ನಿಜ + ಪುತ್ರ]

ನಿಜಪುರ (ನಾ). ತನ್ನ ಊರು, — ಸ್ಥಳ : ಕಾಳಿದಾಸಂಗೆ ಕಣ್ಣಿನತ್ತೆ ಹಿಲಿಯುನ ನಿಜಪುರಕ್ಕೊಯ್ದು . . . ಎನ್ನನೇಕೆ ಒಲೈಯೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೧೭). [ನಿಜ + ಪುರ]

ನಿಜಪುರುಷ (ನಾ). ಸತ್ಯಾರ್ಥ ; ಒಳತತ್ವ : ಅಜಾಯದವನಾ ನಿಜ ಪುರುಷಂಧೋರಾರೆಯ್ಯೊಡರುಳದವನಾ ಗೆಯ್ಯ ಅಜಂ (ಕುಟಿ. ೧-೨೫-೯). [ನಿಜ + ಪುರುಷ]

ನಿಜಪ್ರಿಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತ, — ಅಪ್ಪ : ತನ್ನ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಬಲನೆನ್ನಪರಸು ವಿಶ್ವಾಸದಿನ್ನಿಜಮನಿಪ್ಪ ಬೆರ್ಗಡೆ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ಸಂಪ್ರಮೋ ನ್ನ ತದ ಜನಪದಂ ಜಲತಿಲಾಧಾರವಪ ಸರ್ವಸಂಗ್ರಹದ ಮರ್ಗಂ ರನ್ನ ಹೇಮಾದಿ ಭಂಡಾರಂ ಮಹಾವೀರಸೈನ್ಯಂ ನಿಜಪ್ರಿಯಂ ಕೊಡಿ ಸಪ್ತಾಂಗ ಸಂಪನ್ನನೆನಿಸುವ ರಾಜನಕ್ಕುಂ (ಮಂಗಳ. ೪೦-೧೦). [ನಿಜ + ಪ್ರಿಯ]

ನಿಜಬಲ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ, — ದಳ : ಪುಷ್ಕರ ಭರದಿ ಕೋಪ ದೊಳಂದು ಕರೆಸಿದನಾಗ ನಿಜಬಲವ (ಸಳಹ. ೯-೩೫). [ನಿಜ + ಬಲ]

ನಿಜಬಿಂದು (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅನುಸ್ವಾರ ದಿಂದೊಡಗೂಡಿರುವ ಶಬ್ದ ; ನಿತ್ಯಬಿಂದುವಾದ ಶಬ್ದ : ಕೆಲವು ನಿಜಬಿಂದುಗಳ್ ಕೆಲಕೆಲವು ವಿಕಲ್ಪಾರ್ಥಬಿಂದುಗಳ್ ದ್ವಿತ್ವಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೬). 'ನಿತ್ಯಬಿಂದು' ಪರಾ. [ನಿಜ + ಬಿಂದು]

ನಿಜಬೋಧೆ (ನಾ). ಆತ್ಮವಿಚಾರವಾದ ಉಪದೇಶ, — ಬೋಧನೆ : ಮೃದುತರಭಾವರೋಳ್ ಕಲಹಮಂ ಸರೆ ವರ್ಧಿಸಿ ರೋಷವಾಂಕು ನಾಂ ಮದಿಸಿದನೆಯ್ಯಾ ಕಾಯೊ ನಿಜಬೋಧೆಯನಿತ್ತು (ಅಮರ. ೩೯). [ನಿಜ + ಬೋಧೆ]

ನಿಜಬೈ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೆಯ ಹೆಸರು : ಎಳೆಯ ಬಸವಂಗೆ ಒನ್ನು ಮತ್ತಲ್ ಕೆಯ್ಯಂ ನಾಗಾರ್ಜುನಯ್ಯನುಂ ನಿಜಬೈಯುಂ ಪೆಜಿಗೆ ನಡೆಯು ಸುವರ್ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೨೨೦-೨೦ ; 1015). [ನಿಜ + ಬೈ]

ನಿಜಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಬೆಯಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ ; ದಿಟಭಕ್ತಿ : ಸಹಜಗುಣ ವೆನ್ನೆಲ್ಲಿಲ್ಲಯ್ಯಾ ನಿಜಭಕ್ತಿಯನಿಗಿಲ್ಲ ತಂದೇ (ಬಸವ. ೨೮೬). [ನಿಜ + ಭಕ್ತಿ]

ನಿಜಭಗಿನಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ಸ್ವಂತ ಸಹೋದರಿ : ನಿಜಭಗಿನಿಯನುಂದರಿಯಂ ಗಜಗಮನೆಯನಂದು ಕಾಮು ಕಾ ಚಾರ್ಯಂಗಾ ವಿಜಶಂಪುಷಿಯ (ನೀಮಿ. ೯-೧೪). [ನಿಜ + ಭಗಿನಿ]

ನಿಜಭಾವ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಭಾವನೆ ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಭಾವ : ಮಾಯಾಮಯಂಗಳೆಂಬ ಮುನ್ನಿನ ಭ್ರಮೆಗಳ ದಿಡಲಾಯದ ಬದಮನದ ಮನುಜರೆಲ್ಲೊ ನಿಜಗುಣನ ನಿಜಭಾವದಲೊ ನಿಲ್ಲದವಂಗೆ ನಿಜ ಸುಖವು ಸಾಧ್ಯವಪ್ಪುದೆ ಹೇಳಾ (ಮಹಿ. ೯೧-೫೪) ; ನಿಜಭಾವ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸರಸ್ವತಿ ಒಲಿದದೆ ಕುಲನವಜಸಲದೇಕೆ (ಒಪ. ೬೦೨). [ನಿಜ + ಭಾವ]

ನಿಜಭುಜಗರ್ವ (ನಾ). ತನ್ನ ತೋಳ್ಳಲದ ಬಗೆಗಿರುವ ಹೆಮ್ಮೆ, — ಜಂಭ : ನಿಜಭುಜಗರ್ವದಿಂ ಮುಕುಟಬದ್ಧ ರನ್ನಪ್ಪ ಸಹಸ್ರಮಂ ಕ್ರಮಾಂಬುಜ ನಶರಾಗಿ ಮಾಡಿ (ನೀಮಿ. ೨-೧೫). [ನಿಜ + ಭುಜ + ಗರ್ವ]

ನಿಜಭುಜಚಕ್ರವರ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಯಾಗಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅತನ ಮಗಂ ನಿಜಭುಜ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನೊಮ್ಮೊಡಿತೈಲನ್ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೯-೨೦ ; 1015).

[ನಿಜ + ಭುಜ + ಚಕ್ರವರ್ತಿ]

ನಿಜಮಂಡಲ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಪ್ರದೇಶ ; ಸ್ವದೇಶ : ಚರಗೃಹಮಪ್ಪಮ ಮಾಗಿರೆ [ಪರ]ಮಂಡಲದೊಳ್ ಸ್ಥಿರಾಲಯಂ ತದ್ವ್ಯಹಮಾಗಿರೆ ನಿಜ ಮಂಡಲದೊಳ್ . . . ಮದಿಗುಂ (ಜಾತಕ. ೨೩-೩). 'ಪರಮಂಡಲ' ಪರಾ. [ನಿಜ + ಮಂಡಲ]

ನಿಜಮಂದಿರ (ನಾ). — ನಿಜಾಲಯ : ಹರಿದುದೋಲಗವಲ್ಲಿ ನಿಜ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಬಂದಾಲೋಚಿತುಂ ಮಿಗೆ ತರುಣಮರ ಕಳುಹಿಸಲು ಬಂದರು ಬಾಣಸಿನ ಮನೆಗೆ (ಸಳಹ. ೪-೪೫). [ನಿಜ + ಮಂದಿರ]

ನಿಜಮತ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಸ್ವಂತ ಅಭಿಪ್ರಾಯ : ನಿಜಮತಮನೆನೆಗೆ ಮಿಜಲ್ಪಜಾತ ದೊರೆಯಲ್ಲವಲ್ಲದೊಡಮೆನ್ನಿ[ದ] ಜನಿಸಿ ನುಡಿಯಿಸಿದುಹೆದ್ದಜನೋನದೆ ಮುನ್ನೆ ನೆಗಟ್ಟು ಮತ್ತರಿತಂಗಳ್ (ಪಂಪಾ. ೯-೨೧) ; ದನುಜರದ್ವೈತವ ಮದಿದರನಿಮಿಷಾವಳಿ ಚೀಂಟೆ ಯಾಡಲು ನೆನೆದು ಬಿನ್ನೈಸಿದರು ಕಮಲಭವಂಗೆ ನಿಜಮತವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪). [ನಿಜ + ಮತ]

ನಿಜಮಹಿಮ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು ; ಸತ್ಯ ವಾದ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಪರಧನಕಾತವರೆ ನಿಜಮಹಿಮರಾದೊಡೆ ಯಾತರದು ಊಹೆತ್ವ ನೀಚವು ಬಗೆದು ನೋಳ್ತರಿಗೆ (ಬಿಜ್ಜ. ೧೦೮-೬೬). 'ಫನಮಹಿಮ' ಪರಾ. [ನಿಜ + ಮಹಿಮ]

ನಿಜಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಸತ್ಯವಾದುದನ್ನು ಅರಿಯುವ ದಾರಿ, — ಮಾರ್ಗ : ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ : ನಿಜಮಾರ್ಗಂ ನಿಜಮಾರ್ಗಬೋಧಿತ ಲಸಜ್ಜೀವಸ್ವರೂಪಂ ದಲಾ ನಿಜಮಂ ಮಾನಿಜನಂಗಳಲ್ಲದವರೋಪಂತಿ ಮರ್ದಿಂ ತೀರ್ದದೊಡು ಜಡವ್ಯಾಕ್ಯತಿಯಂ ಗಡಂ ಗಲಪುರಂ (ವರ್ಧ. ೧೬-೪೧). ೨. ಸರಿಯಾದ ರೀತಿ, — ಕ್ರಮ : ಯೋಗ್ಯ ಮಾರ್ಗ. [ನಿಜ + ಮಾರ್ಗ]

ನಿಜಮುಕ್ತಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಿ : ಶಿವಶರಣನಾಗಿ ಭವಮರಣಗಳ ನೆರೆ ನೀಗಿ ಶಿವಲಿಂಗವನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಜಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಶಿವಭಕ್ತನಾಗಿ ನಿಜಮುಕ್ತನೆನಿಸಿದ ಪರಿಯ ಜಡಮುಖ್ಯರೆತ್ತರಿವರು (ಮೈಲಾರ. ೫೧-೨೬). [ನಿಜ + ಮುಕ್ತಿ]

ನಿಜಮೋಹರ (ನಾ). ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ, — ದಳ : ಕರಕಿ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ನಿಜಮೋಹರವ ರಚಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಡ್ಯು. ೨-೨೪). [ನಿಜ + ಮೋಹರ]

ನಿಜಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ನಿಜಮ್ಮನೆ ಪಡೆದ ರಿಯ ಸಳ್ಳಕ್ಕೆ ವೆಳೆಯಲ್ಪು ಸತ್ತಂ (ಎಕ. V, ಮಂಜರಾ. ೨೮-೫ ; 1000 ?). [ನಿಜ + ಅಮ್ಮ]

ನಿಜರಕ್ತ (ನಾ). ತನ್ನ (ದೇಹದ) ರಕ್ತ : ನಿಜರಕ್ತಂ ರಿಪುಕುಪ್ತಿಯೊಳ್ ನಿಜಶಿರಂ ಸಕ್ತಂಚೋರಹಸ್ತದೊಳ್ . . . ನೆಲನೆ ಗಾಂಧಾರೀಜ ಮಯೋಧ ಧನಾನುಜ ದುಶಾಸನ ಭೀಮಭೀಮಗದೆಯಿಂ ಪಂಡತ್ವಮಂ ಪೊದಿ ದಯರ್ (ಗದಾಯು. ೫-೫). [ನಿಜ + ರಕ್ತ]

ನಿಜರವ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ನಿಜರವನ ಮಗ ಮ್ಹಜ್ಜಿ ಪರಸರಲಾಯ ತುಡುಗೋಳೂರಲುನಿಜೋಪಪದೆ ಪರಿಯಾಟ್ಟು x x ಸತ್ತ (ಎಕ. XII, ಕುಮರ. ೬೯-೧ ; ಸು. 900 ?). [?]

ನಿಜರಿಪು (ನಾ). ತನ್ನ ಶತ್ರು, — ಹೆಗೆ : ಮರುದಾತ್ಮಜ ನಿಜರಿಪು ತಲೆಗರೆದಿರ್ದಪಲ್ಲಿ ನೋಡು ಕೊಳದೊಳಗೆಂಬಂತೆ ಪೊಳೆದು ಕೋಪ

ಜಲಹರಪರಿಕರಮಾಪಿದುವು ತಾಮ್ರ ದುರ್ಯೋಧನನಂ (ಗದಾಯು. ೬-೪೬). [ನಿಜ+ರಿಪು]

ನಿಜರೂಪ (ನಾ). ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ, -ಸೌಂದರ್ಯ : ನಿಜರೂಪವಿವಿಧ ಮಕರಧ್ವಜನಿರೂಪಿತಾಂತರಪ್ರತಿಷ್ಠಿತೀತಿ (ಪಂಪ. ೬-೬); ತರುಣೇಂದು ಸುರನದಿ ಜಟಾಮಳುಬಿವ್ರಸಮಾಶ್ವಪುರಗುಂಡಲವೈದುವದನ ವಿರೈದು ತೋರ್ ಗರಳಗವಿಭವರ್ಪವೆದದ ಗಿರಿಸುತೆವೆರಸಿ ತೋಜಾಹಂ ನಿಜರೂಪನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೬೯). [ನಿಜ+ರೂಪ]

ನಿಜಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತು, -ವಿಶ್ವರ್ಯ : ರಾಜನಿವೃತ್ತಿ ತೇಜಂ ಪಲಮಂದಿನೆಗಂ ಶ್ರೀವಿಜಯಂ ಮೈದುನಗೆ ನಿಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ನಿವೇದಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟಂ (ತಾಂತ್ರಿ. ೫-೮೦). [ನಿಜ+ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ನಿಜಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗ; ಪರಮಸ್ತು : ಪರಮಾತ್ಮ : ಪೃಥ್ವಿ, ಅಪ್ಪು ತೇಜ ನಾಯು ಆಕಾಶದಿಂದ ಹೊಂದುವ ಹುಟ್ಟುವ ದೇಹದ ಅಂದಗಾಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದುದನುಯಾ . . . ಮುಂದಣ ನಿಜಲಿಂಗವನುಯಾ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೧-೬೯). [ನಿಜ+ಲಿಂಗ]

ನಿಜಲಿಂಗೈಕ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕೈಕನಾದವನು; ಕೈವಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಮುಕ್ತಿ ಪಡೆದವನು : ಕುಜುಹಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ತೆಜಹಿಲ್ಲದರ್ಪನು ನೋಡಾ ಅಖಂಡೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮ ನಿಜಲಿಂಗೈಕ್ಯನು (ಅಖಂಡೇ. ೩೧೫-೨೨). [ನಿಜಲಿಂಗ+ಏಕೈಕ]

ನಿಜಲೋಕ (ನಾ). ತನ್ನ ಲೋಕ, -ಸ್ಥಳ : ಆ ಸಮುದೋಳ ದೇವತೆಗಳಿಲ್ಲಂ ನಿಜಲೋಕಕ್ಕೆ ಪೋದರ್ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೫-೧೬೪). [ನಿಜ+ಲೋಕ]

ನಿಜವಾಸ (ನಾ). ಸತ್ಯದ ನೆಲೆ : ನಿಜನಿರ್ವಯುಲ ಸಮಾಧಿಯ ನಿಜವಾಸದ ಬಾಗಿಲ ತೋಜಾದ ಬಸವಣ್ಣ (ಕೂಸ್ಯಸಂ. ೪೪೨-೭೫). [ನಿಜ+ವಾಸ]

ನಿಜವಾಸಿ (ನಾ). = ನಿಜನಿವಾಸಿ : 'ಕೇದಿಲ್ಲದ ಪದವಿ'ಯಲ್ಲಿ ಮನವನಿರಿಸಿ ತಮ್ಮ ನಿಜವನಿರಿದು ನಿಜವಾಸಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದರೆ ಮನದ ಜಾಂಡಲ್ಯ ಪೊಂದು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೦೧ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಸಂ. ನಿಜವಾಸಿನ್]

ನಿಜವಾಹ (ನಾ). ತನ್ನ ವಾಹನ : ನಿಜನೇತ್ರಂ ಲೋಕನೇತ್ರಂ ನಿಜ ಭರಣಮಿಶಾಶಕ್ತಭಾರಾವಹಂ ಮೇಷೈಜವಾಹಂ ಧರ್ಮಗೇಹಂ (ರಾಜಕೀ. ೧-೨). [ನಿಜ+ವಾಹ]

ನಿಜವಿಷ್ಣುರ (ನಾ). ತನ್ನ ಆಸನ, -ಸೀತ : ತಮ್ಮೊಡೆಯನ ಪದಯುಗಲಕಾಗಿ ಕಡೆಗೆ ಸರಿದು ನಿಜವಿಷ್ಣುರದೊಳೊಗ್ಗೊಡೆಯದೆಸೆವ ಸಮುದೋಳು (ಪ್ರಪಂಚ. ೧೪-೧೫೧). [ನಿಜ+ವಿಷ್ಣುರ]

ನಿಜವೃತ್ತಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವ ; ಸ್ವಂತ ಮನೋಭಾವ : ನಿಜವೃತ್ತಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಮಗಳ ಮನೋವೃತ್ತಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಸಂತುಷ್ಟ ದ್ವಯನಾಗಿ (ಪಂಪ. ೫-೧೬೬೪). [ನಿಜ+ವೃತ್ತಿ]

ನಿಜವೆಜು (ಕ್ರಿ). ಸತ್ಯವಾಗು ; ಯಥಾರ್ಥವಾಗು ; ದಿಟವಾಗು : ಪರುಗಳ ಮೊತ್ತ ಪೊಮ್ಮೆಯಂ ಹುಲ್ಲುನುಡಕವನೊಲ್ಲದಿರ್ದುಡಕೆ ಉತ್ತಮದ ಶಿವಲಿಂಗವೇ ನಿಜವೆತ್ತ ಸಾಕ್ಷಿಯೆನಲೈ ಹರುಷಂಬೊತ್ತು ಲಿಂಗಸ್ವರೂಪದ ನಿಯಮಂಗಳಂ ತೀರ್ಪ (ಬಸವ. ೬೦-೬೬). [ನಿಜ+ವೆಜು]

ನಿಜವ್ರತ (ನಾ). ಸತ್ಯವಾದ ವ್ರತ ; ಸಹಜವಾದ ನಿಯಮ : ಪರಣ ಸಜ್ಜನಿಕೆ ಸಮಯಾಚಾರ ನಿಜವ್ರತವು ದುರಾಚಾರಿಗಳಿಗವನದದು (ಬಸವ. ೮೫೫). [ನಿಜ+ವ್ರತ]

ನಿಜಶರಣ (ನಾ). ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಭಕ್ತನಾದವನು : ಸ್ವಾದು ಉದಕದಲ್ಲಿ ಉಂಟೆ ಕಷ್ಟದ ಪಾದಿ ಸಮಯದೊಳಿ-ನಿಜಶರಣರ ನೆಲೆ (ಕೂಸ್ಯಸಂ. ೩೧೧-೨೯). [ನಿಜ+ಶರಣ]

ನಿಜಸಂಗ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಕೂಟ ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಜೊತೆ : ವಿವೇಕದ ಸಂಗವೇ ನಿಜಸಂಗವಾಗಿ ನಿಂದನೆಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲವ. ೪-೪). [ನಿಜ+ಸಂಗ]

ನಿಜಸಂಯುಕ್ತ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯ ನಾದವೈಕ್ಯ ; ನಿಶ್ಚೈಕ್ಯ : ಪರಮಾತ್ಮದ ನಿಜಸಂಯುಕ್ತರ ಅನು ನೀಸಂಬ ಶುಭಸುಖಗಳ ತೋಜಾ ಎನಗೆ (ಬಸವ. ೪೮೦). [ನಿಜ+ಸಂಯುಕ್ತ]

ನಿಜಸಖಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಗೆಳತಿ : ನಿಜಸಖಿಯೊಡವರಲ್ ಸಾಮಾಜಿಕ ವನದೊಳಗೆ ಪೊಕ್ಕು ಕಂಡರ್ ಮಿಾನಧ್ವಜನಿಭವಂ ಪಾಂಡುಪಂ (ನೀಲಿಪು. ೩-೬೯). [ನಿಜ+ಸಖಿ]

ನಿಜಸತಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ, -ಪತ್ನಿ : ಮರುಳ ಮತ್ಯಾಸನನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲದಗೆಡಹಿ ಎರಡುಬಲದಕಿರಪುರ ಜಣಿದಳಲಿಸಿ ನರಹರಿಯ ಲೀಲೆಯಿಂದವನುರವ ಬಗಿದು ನಿಧಿರುಳ ನಿಜಸತಿಗೆ ಮುಡಿಸಿದಲ ಭಾಪುರೆ (ಪುರಂದ. ೩-೬೫-೪); ಬಾಡುಕನು . . . ಮನದಲಿ ಕಾತರಿಸಿ ನಿಜಸತಿಗೆ ಹಲುಕಿದ ಮದನನಸುಗೆಯಲಿ (ಸಳಹ. ೬-೯). [ನಿಜ+ಸತಿ]

ನಿಜಸಮಾಧಿ (ನಾ). ನಿಜವಾದ ಸಮಾಧಿ ; ಸರಿಯಾದ ತನ್ಮಯತೆ : ಗೊಹೇಶ್ವರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಬಯಲ ಪ್ರಮೆಯಕವು ಜ್ಞಾನಸಮಾಧಿಯನೆಯ್ಕು ಬಲ್ಲದೆ ಅದೇ ನಿಜಸಮಾಧಿ ಕೇಳಾ (ಅನುಚಂ. ೧೯೨-೮೬೬). [ನಿಜ+ಸಮಾಧಿ]

ನಿಜಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ದಿಟವಾದ ಸಾಕ್ಷಿ, -ಆಧಾರ : (೪). [ನಿಜ+ಸಾಕ್ಷಿ]

ನಿಜಸಾರ (ನಾ). ತನ್ನ ಸತ್ಯ, -ಜೈತನ್ಯ : ಅನುಭಾವದ ಸಾರವೇ ನಿಜಸಾರವಾಗಿ ನಿಂದನೆಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲವ. ೪-೪). [ನಿಜ+ಸಾರ]

ನಿಜಸಿರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ವಿಶ್ವರ್ಯ, -ಸಂಪತ್ತು : ಕುಲಾಂಗನೆಯ ಪ್ರಕಳಲದ ಪುಷ್ಪೋದಯದಿ ನಿಜಸಿರಿ ಭಲಿಸಿನ್ನೀ ಲೋಕದಲಿ ನಿನಗಾರು ಸರಿಯಂದ (ಸಳಹ. ೯-೮). [ನಿಜ+ಸಿರಿ]

ನಿಜಸುಖ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದ ; ಮೋಕ್ಷಸುಖ : ಮಾಯಾಮಯಂಗಳೆಂಬ ಮುನ್ನಿನ ಪ್ರಮೇಗಳ ವಿಜಲಾಯದ ಬಡಮನದ ಮನುಜರೆಲ್ಲರೂ ನಿಜಗುಣನ ನಿಜಭಾವದಲೂ ನಿಲ್ಲದವಂಗೆ ನಿಜಸುಖವು ಸಾಧ್ಯವಪ್ಪುದೆ ಹೇಳಾ (ವಚಸಂ. ೯೧-೫೮); ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಾಳದಲ್ಲಿ ಅದುವ ಮಹಾದೇವನ ಕತ್ಯವೆಂದಜಾದ ಕಾರಣದಿಂದ . . . ನಿಜಸುಖದಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಕತ್ತಲೆಯ ಹರಿಯಿಸಿ ತಮವ ಹಿಂಗಿಸಿ . . . ಮುಂದೆ ನೋಡಿದಡೆ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗ ಕಾಣಬಹುದೆಂದರು (ಲಿಂಗವ. ೬೫-೫೬); ಭವಧುಮಿ ಪಾಹವನು ನೆಣೆ ಜಜಿದು ನಿಜಸುಖವುಪ್ಪನಹುದೆಂದ (ನಿರ್ಧಾ. ೨-೧-೩೮). [ನಿಜ+ಸುಖ]

ನಿಜಸುಖಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ವೈಕ್ಯ : ನಾವಲ್ಲಿದ್ದಡೇನು ನಾವಿದ್ದಿದ್ದಡೇನು ನಮ್ಮ ನಮ್ಮ ಸಂಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಿರುಪಮಾಕಾರಮೂರ್ತಿಗಳಾಗಿ ನಿರವಯವನ್ನೆದಿ ನಿಜಸುಖಿಗಳಾದವು (ನೀಲವ. ೧೫-೬೯); ದ್ವೈತಾದ್ವೈತವ ಮಿಾಣು ನಿಂದ ನಿಜಸುಖಿಗಳಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು (ವಚಸಂ. ೫೪೧-೨೪). [ನಿಜ+ಸುಖಿ]

ನಿಜಸುತ (ನಾ). ತನ್ನ ಮಗ ; ಸ್ವಂತ ಮಗ : ನಿಜಸುತನಪ್ಪ ಸುಬಾಡುಗೆ ನಿಜರಾಜ್ಯನುನಿತ್ತು ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೧೪೨); ನಿಜಸುತ ಸಮಾಜವರ್ಯಾನನೇಯಭುಜವೀರ್ಯನಂ ನೃಪಂ ಬರಿಸಲ್ (ನೀಲಿಪು. ೩-೧೨೧); ಮುನ್ನ ವಿತಳಕೆ ಗರುಡಭಯವಾಯ್ತೆಂದು ತಕ್ಷಕನಿರಿಸಿದನು ನಿಜಸುತನನುರೇಶ್ವರನುಜ್ಜಿಯಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೪.೨೦-೫೮). [ನಿಜ+ಸುತ]

ನಿಜಸುತೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಮಗಳು; ಸ್ವಂತ ಮಗಳು : ನಿಜಸುತೆ ಸುತಾರಿಯಂ ಶ್ರೀನಿಜಯಂಗೆ ಪರಸ್ಪರಾನುರಾಗಂ ಮಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು (ವರ್ಧನ. ೯-೪೮); ಧೀಮನ್ಯಪಾಲ ಕರಿಸಿದನು ಬಾಲೆಯರ ತನ್ನಾಪ್ತ ಸಚಿವರ ಮೇಳದಲಿ ನಿಜಸುತೆಯ ಕರೆತರಹೇಳಿ ರತ್ನಾಭರಣಗಳನ್ನಿತ್ತವರ ಕಳುಹಿದನು (ನಳ. ೬-೬೬). [ನಿಜ + ಸುತೆ]

ನಿಜಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ದಿಟವಾದ ಸ್ಥಿತಿ, — ಇರವು : ಮದ್ದಿನ ನಿಜಸ್ಥಿತಿ ಯನ್ನು ಮುಂದುಕನಿಗೆ ಹೇಳದೆ ಅವನಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯರಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬನು. ೨೧). [ನಿಜ + ಸ್ಥಿತಿ]

ನಿಜಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ೧. ಮೂಲಸ್ವರೂಪ; ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪ : ಪರಿಹಿತದ ಮೇಗೆ ನಿಜಸ್ವರೂಪಮರೆ ನೆಗೆದ ನಾಲ್ಕುಬೆರಲಳದಿಯೊಳಾ ಪರಮೇಶ್ವರನಭಿವಿಭವನಕರನಾಪ್ತಾಗಮಪದಾರ್ಥವಾಗಮ್ಯ ತಮು ಪಿಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೨); ಮೂಢನ ನಿನ್ನ . . . ನಿಜಸ್ವರೂಪದ ಪದನುಮು ನಾರ್ ಬಲ್ಲರ್ (ಜಗದಿ. ೬-೧೦೬); ಗ್ರಂಥದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವೇನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ನಾವು ಅಧುನಿಕ ಸಂಶೋಧಕರ ಅಧಿಪ್ತಾಯಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೮೬). ೨. ನಿಜಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು ; ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪಿಯಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿರವಯ ನಿರಾಮಯ ನಿರಾಕುಳ ನಿರ್ವ್ಯಂಧ ನಿರ್ಮಲ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ನಿರ್ಭಾವ . . . ನಿರ್ಮಯ ನಿರಾಕುಳ (ನಿರ್ದೇ. ೧-೧). [ನಿಜ + ಸ್ವರೂಪ]

ನಿಜಾಂಕ (ನಾ). ತನ್ನ ತೊಡೆ : ಐರಾವತದ ಬೆಂಗೆವಂದ ನಿಜಪರಮ ಸ್ವಾಮಿಯಂ . . . ನಿರಿದನಿಬದ್ಧ ಪವಿತ್ರ ಕೌಮೋಪಪತ್ಯ ಮೋಪಚಿತ ಸುಖಾಸನಾಂಕತಮಂ ನಿಜಾಂಕಮನೇಜು ಸಿಕೊಂಡು . . . ನೋಡುತ್ತಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೬೫ ವ). [ನಿಜ + ಅಂಕ]

ನಿಜಾಂಗನೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ, — ಪತ್ನಿ : ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ವಂದು ನಿಜಾಂಗನಾಮುಖವಿಲೋಕನಂಗಿಯು (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೧೫ ವ). [ನಿಜ + ಅಂಗನೆ]

ನಿಜಾಂಗರುಚಿ (ನಾ). ತನ್ನ ದೇಹದ ಕಾಂತಿ, — ಪ್ರಕಾಶ : ಕನಕಾಂಭೋಜರಜಂ ನಿಜಾಂಗರುಚಿಯಂ ಕನ್ನೆಯ್ಲಿ ಲಿಂದಂ ಕಬಿಲ್ದಿ ನಿಸಂ ತೂಳ್ಳಿ ತೆರಳು (ಅವಿ. ೧-೬೨). [ನಿಜ + ಅಂಗರುಚಿ]

ನಿಜಾಂಗಿ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪನಾದವನು ; ಸತ್ಯ ಸ್ವರೂಪಿ : ಹೊತ್ತು ತುಂದಿದವಳು ತನ್ನ ನಿತ್ತರಿಸುವ ಬೇನೆಯನು ಪಳು ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು ಬಲ್ಲರು ನಿಜಾಂಗಿ [ಪಾಪಂ. ಲಿಂಗಾಂ]ಗಿಗಳ (ಮೋ. ೧೯-೬೫). [ಸಂ. ನಿಜಾಂಗಿ]

ನಿಜಾಂತರಂಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಂತರಂಗ, — ಮನಸ್ಸು : ಆ ಮಹಾ ಪ್ರಕಾಶಮಂ . . . ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಳ್ಳುತ್ತಂ ನಿವಾರಿತನೇತ್ರನಾಗಿ ನಿಜಾಂತರಂಗದೊಳ್ ಅತಿದುರ್ಗೋಕ್ಷಮಾದೀ ಪೃತಿಯಂ ತೊಲಗಿರುವು ತೋರ್ಪದಾಕಾರಮನಚ್ಚುತ ನೀನೆಂದಾ ಬ್ರಹ್ಮಂ ಸ್ತುತಿಯನೆ (ಜಗದಿ. ೧-೪೪). [ನಿಜ + ಅಂತರಂಗ]

ನಿಜಾಂಬಿಕೆ (ನಾ). ತನ್ನ ತಾಯಿ ; ಸ್ವಂತ ತಾಯಿ : ಪೊಕ್ಕು ನಿಜಾಂಬಿಕಾಜನಕರಂ ಸುತೆ ದೀಪ್ತೋಳಿ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೦೪). [ನಿಜ + ಅಂಬಿಕೆ]

ನಿಜಾಂಕ (ನಾ). ಸತ್ಯವಾದ ಅಂಶ, — ಭಾಗ : ಲಿಖಿಯ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ನಿಜಾಂಕಕ್ಕೆ ಮೂರಿದ ಗಾಳಿಸವಾರಿಯ ಚಳಮಕೆಯಿದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೫೬); ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜಾಂಕವಿದೆ ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ನಿಖರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ (ನೊಳಬ. ೪೦). [ನಿಜ + ಅಂಕ]

ನಿಜಾಂಸ (ನಾ). ತನ್ನ ಹೆಗಲು : ಉತ್ತಂಗಪೀನನಿಜಾಂಸಾರ್ತಿ ಲಂಬಹಾರಂ (ಪಂಪ. ೨-೫೪). [ನಿಜ + ಅಂಸ]

ನಿಜಾಕೃತಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಸ್ವರೂಪ ; ಸ್ವಸ್ವರೂಪ : ಓಲಗದ ಸಭಾಸದರಿ ದಿವ್ಯನೇಂಬನೇಳೆ ನಿಜಾಕೃತಿಸಂಪ್ರತಿತಿಯಂ ಬಂದು ನಿಮ್ಮೊ ಸುಡಿದು ನೋಲ್ತು ಪೊದನೆಂದು ತನ್ನಂ ಬೆಸಕೊಳಿ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೫೫ ವ). [ನಿಜ + ಅಕೃತಿ]

ನಿಜಾಗಾರ (ನಾ). ತನ್ನ ನೆಲೆ ; ಸ್ವಂತ ಬೀಡು : “ನಿಜಾಗಾರ ಗಲೊಳಂ ನಿರಾಸದೊಳು ನೆಲೆ” (ಕಬ್ಬ. ಮಂ. ೧೦೬). [ನಿಜ + ಅಗಾರ]

ನಿಜಾಗ್ರಜ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಣ್ಣ ; ಸ್ವಂತ ಸಹೋದರ : ಅನಿಲಸುತಂ ನಿಜಾಗ್ರಜಂಗೆ ಮುಳಿದು (ಗದಾಯು. ೧-೬೦೪); ನಿಜಾಗ್ರಜನ ಸಾವು ಬೇವಸಮನಗ್ನಳಂ ಮಾಯ್ಪುದುಂ (ಪಂಪ. ೧೩-೧೨೫). [ನಿಜ + ಅಗ್ರಜ]

ನಿಜಾತ್ಮಜ (ನಾ). — ನಿಜಸುತ : ಅತ್ತೀಯಾಸ್ವಯೋದ್ಧರಣ ಸಮರ್ಥನಪ್ಪ ನಿಜಾತ್ಮಜಂಗೆ ಸಮಸ್ತಗೃಹಪರಿಚ್ಛೇದಮನೊಪ್ಪಿಸುವ ಸಕಲದತ್ತಿಯುಮನುಳ್ಳುದು ದತ್ತಿಯೆಂಬ ಮೂಲನೆಯಾರ್ಯಮರ್ಯಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೨೫ ವ). [ನಿಜ + ಅತ್ಮಜ]

ನಿಜಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಅಧಿಪತಿ, — ಒಡೆಯ. ೨. ತನ್ನ ಗಂಡ, — ಪತಿ : ದೀನಜನದುರ್ಲಭುದ್ಧಿಯಪ್ಪ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರಿ ತನ್ನಂಕ ರಂಗದೊಳ್ ಬಗಿದದುವ ಪೊಟ್ಟಾಗಿ ಪೋಗಿ ನಿಜಾಧಿಪತಿಗದ್ದಿಲ್ಲಮನು ಪುನುದುಂ (ಶಾಂತಿ. ೯-೧೦೨ ವ). [ನಿಜ + ಅಧಿಪತಿ]

ನಿಜಾನಂದ (ನಾ). ದಿಟವಾದ ಆನಂದ ; ಆತ್ಮಾನಂದ : ಯೋಗಾ ಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಮನೋಲಯವಾದಲ್ಲಿ ತೋರ್ಪದೇ ನಿಜಾನಂದಮನಿಸು ವುದು (ವಿವೇಕ. ೨೬). [ನಿಜ + ಆನಂದ]

ನಿಜಾನುಭಾವ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ತಾನು ಪಡೆದ ಆನಂದಾನುಭವ : ಆತನು ಒಳ್ಳೆಯ ಶಿವಾನುಭಾವಿ . . . ಆತನ ಪಟ್ಟಿಲದ ನಿಜಾನು ಭಾವದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯಬಹುದು (ಶಂಕರ. XI, ೬೬೪). [ನಿಜ + ಅನುಭಾವ]

ನಿಜಾಪತ್ಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಸಂತಾನ ; ಸ್ವಂತ ಮಕ್ಕಳು : ಗಳಿತ ಬಾಷ್ಪಾಂಭುಕಣಂ ಬೇಗಮುಣ್ಣುವಿನಂ ಪೊಣ್ಣುವಿನಂ ವಿಜಾದೊಡ ವಿಂದಂದಳ್ ನಿಜಾಪತ್ಯರಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೬೬). [ನಿಜ + ಅಪತ್ಯ]

ನಿಜಾಪ್ತವರ್ಗ (ನಾ). ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳು, — ನಂಟರು, — ಅತ್ತಿಯರ ಗುಂಪು : ಬಂಧು ಸನಾಧಿಸಗೋತ್ರಂ . . . ಬಂಧು ಸಮೂಹಂ ಕೃತಸಂಬಂಧಂ ಬಂಧುಕೆ ನಿಜಾಪ್ತವರ್ಗಂ ನಂಟರ್ (ವಸ್ತು. ೫೬-೨೪). [ನಿಜ + ಅಪ್ತ + ವರ್ಗ]

ನಿಜಾಭಿಮಾನ (ನಾ). ತನ್ನ ಹಿರಿಮೆಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ತಿಳಿ ವಳಿಕೆ ; ಸ್ವಂತ ಅಭಿಮಾನ ; ಸ್ವಾಭಿಮಾನ : ಸುಟ್ಟುರೆಯ ಪೊಲಪ್ಪು ಪರ್ವಮನುಸಾರ್ತಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿಜಾಭಿಮಾನಮಂ ಧರಿಯಿಸುವಲ್ಲಿ ಚಾದಗೆಪೊಲಪ್ಪುದು ತಪ್ಪದಮಾತ್ಮಲಕ್ಷಣಂ (ವಾಕ್ಯ. ೪೨೨). [ನಿಜ + ಅಭಿಮಾನ]

ನಿಜಾಭಿರೂಪ (ನಾ). (ತನ್ನ) ನಿಜವಾದ ರೂಪ ; ಸಹಜ ಸೌಂದರ್ಯ : ನಳನಮುಖಿ ನಳನಳ ಮುಕ್ತಾ ವಳಯಲಂಕಾರವನುಗಿದು ಸಭಿಯೊಳಗೆ ದಿಸುಟಳು ನಿಂದಳಬರೆ ನಿಜಾಭಿರೂಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೫೯). [ನಿಜ + ಅಭಿರೂಪ]

ನಿಜಾಭ್ಯುದಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಏಳಿಗೆ ; ಸ್ವಂತ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ನಿಜಾಭ್ಯುದಯ ನಿವೇದಿದೀರ್ಘಕರಮೊಪ್ಪೆ ಜಗತ್ತಿಯನಾದ ಬೇವನಂಕದ ಗಣನಾಯಕಂ ಪರದಸಕ್ಕಮಗಮ್ಮನ ಗಂಧವಾರಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೦). [ನಿಜ + ಅಭ್ಯುದಯ]

ನಿಜಾಮು (ನಾ). ೧. ದೊರೆ; ರಾಜ : ರಾಮು ಬಲ್ಲನು ರಾಜಕಾರ್ಯ
ಕುಭವು ನಿಜಾಮು ಬಂದರೆ ಬರಲೇಳು (ಸಾಂಪ್ರ. ೪-೭). ೨. ಹೈದರಾ
ಬಾದಿನ ಮಹಮದಿಯ ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಇದ್ದ ಒಂದು ಬಿರುದು :
ವರದೀಶ್ವರನಾಜ್ಞೆಯಿಂದರೆ ನಿಜಾಮುಂ ಲೇಖನಂಗಿಯ್ಯ (ಕಳಸ್ಯ.
೧೦-೭೦); ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಾಗೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ನಿಜಾಮನ
ರಾಜ್ಯವು ಇದರ ಉತ್ತರ ಮೇರೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ವಿಜಾಪು. ೪).

[←ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಿಜಾಮ್]

ನಿಜಾಮಶಾಹಿ (ನಾ). ಹೈದರಾಬಾದಿನ ಮಹಮದಿಯ ದೊರೆ
ಗಳಾದ ನೈಜಾಮರ ಆಡಳಿತ, —ರಾಜ್ಯಭಾರ : ಅದರ ಗೋಡೆ
ತದ್ರೂಪಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಚಾಂದದೀದಿಯ ಗುರುತು ಹೇಳುವಂಥದು. ಅದರಿಂದ
ನಿಜಾಮಶಾಹಿಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಂಡ ಸರ್ವ ಹೊರದೀಳುತ್ತಿತ್ತು
(ಸ್ವತಃ. ೩೯೭). [ನಿಜಾಮು + ಶಾಹಿ]

ನಿಜಾಯತಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಹಿರಿಮೆ, — ಮಹಿಮೆ : ಸತತಂ
ಪರ್ಜಿತ್ತು ನಿಜಾಯತಿಯೊಡನೆ ಮಹಾನಿಭೂತಿ ಪರಮೋದಯನಾ
(ಕವಿ. ೩-೧೫೫). [ನಿಜ + ಅಯತಿ]

ನಿಜಾಯತ್ತ (ನಾ). ತನಗೆ ಸೇರಿರುವುದು, —ಅಭೀನವಾದುದು :
ಇಂತು ಸಾಮಾನ್ಯಮಂ ನಿಷ್ಕಂಟಕಮುಂ ನಿರಾಶಂಕಮುಂ ನಿಜಾಯತ್ತ
ಮುಮುನಿಸಿ (ಚಂದ್ರ. ೨-೩೧). [ನಿಜ + ಆಯತ್ತ]

ನಿಜಾಯುಷ್ಯಾಂತ (ನಾ). ತನ್ನ ಜೀವಿತಕಾಲದ ಕೊನೆ, —
ಅಂತ್ಯ : ವಿಕಾಸಾಪ್ತ ದಶಸಾಗರೋಪಮ ನಿಜಾಯುಷ್ಯಾಂತದಿಂದಂ
ಪ್ರಜಾಪತಿ ಭೂತಕ್ರೈಗೆ ಬಂದು ಪುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿ. ೭-೭೨).

[ನಿಜ + ಆಯುಷ್ಯಾಂತ]

ನಿಜಾರಿ (ನಾ). ತನ್ನ ವೈರಿ, — ಶತ್ರು : ತಕುಶುಕ್ರಂ ನೆಗಳ್ಳಂ
ನಿಜಾರಿಬಲವೊನ್ನಲು ಬನ್ನಮಂ ಕಂನಮಂ (ಕಳಸ. ೭೪-೧೨-೭ ; 1170).

[ನಿಜ + ಅರಿ]

ನಿಜಾಲಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಮನೆ; ಸ್ವಂತ ಸ್ಥಳ : ಮಾತ ಕೇಳಿದ
ನವನು ಬಲಸಂಗಾತಲ್ಪತಂದವರ ಕಂಡಪ್ರೀತಿಯಂ ತಕ್ಕೈಸಿ ಕರೆ
ತಂದನು ನಿಜಾಲಯಕ್ಕೆ (ಸಳಸ. ೭-೪೧). [ನಿಜ + ಆಲಯ]

ನಿಜಾವಸ್ಥಂಭ (ನಾ). ತನ್ನ ಬಗೆಗಿರುವ ವಿಶ್ವಾಸ; ಆತ್ಮ
ಪ್ರತ್ಯಯ; ದರ್ಶ : ಅಂಕುಳಗಹ[ನೋ] [ವೀರೋದೋದ್ರಾಖಿ]ಣಂ
ಮಾಪ್ತಿ ನಿಜಾವಸ್ಥಂಭ[ದಿಂ] ಕಾಳಗನ ಮದಗಜ ಬಾಪ್ತುರೆಯೆನ್ನು
ವನ್ನಿಜಮೆಲ್ಲಂ ಕಿತ್ತಿ X X ಧಾತ್ರಗೆ ನೆಗಟ್ಟ ಯಶೋದ್ವಾನ್ಮನಾದಿಕ್ಕ
ವರ್ನುಂ (ಸೌ. XX, ೩೧-೨೭ ; 1044). [ನಿಜ + ಅವಸ್ಥಂಭ]

ನಿಜಾವಳಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಬಿರುದುಗಳ ಮಾಲೆ, — ಪ್ರಕಂಪಗಳ
ಸಮೂಹ : ಈ ಮೂವರುಂ ಬಂದ ವಂಶಾವಳಿಯುಮಂ ನಿಜಾವಳಿ
ಯುಮನೊಳ್ಳುತ್ತಾಗಿ ಪೇಬ್ಬಿ ನಿನ್ನ ಚೆನ್ನಭಾಷಿತಮದೊಳ್ಳುತ್ತಾದುದು
(ಗದಾಯು. ೨-೮ ಪ); 'ಶರಣಾಗತ ಪರಪಾಲಕ' ಎಂಬ ನಿಜಾವಳಿಯ
ದಿರುದು ಒಳಗಡೆ — ಟಿಕ್ಕಿನ ಜಕ್ಕು ಮರೆತವಾಗಿ . . . ಪತಿತವಾಗಿ
ಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟಾಧಿಪಾಷೆಯೇನು (ಬಿಟ್ಟ. ೭೪-೧೦).

[ನಿಜ + ಅವಳಿ (= ಅವಲಿ)]

ನಿಜಾವಾಸ (ನಾ). ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಸ್ವಂತ ಸ್ಥಳ : ತದ
ಸಂತರಂ ನಿಜಾವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋಗಿದು (ಶಾಂತಿ. ೭-೧೦ ಪ); ಏಲನೆಯ
ಗೇಹಂ ಕನ್ನೆಯಾದಂ . . . ಕೂಡ ತೀಕ್ಷ್ಣಗು ಲಗ್ನಿಸ್ತಿತನಾಗಿ ಪೆಣ್ಣ
ಕಡಿದಂ ಸಾಯ್ಕಂ ನಿಜಾವಾಸದೊಳ್ (ಜಾತ. ೨೩-೪); ಸೌಧಮ್
ಕಲ್ಪೇಶ್ವರಂ . . . ನಿಜಾವಾಸದತ್ತಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೩).

[ನಿಜ + ಆವಾಸ]

ನಿಜಾಶ್ರಮ (ನಾ). ತನ್ನ ಆಶ್ರಮ; ಸ್ವಂತ ಆಶ್ರಮ : ಮುನಿ
ಯಮನಂದನನ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ತಾಪಸವ್ಯಂದಸಹಿತಲ್ಲಿಂದ ಹೊಜ
ವಂಟನು ನಿಜಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ (ಸಳಸ. ೯-೭೦). [ನಿಜ + ಆಶ್ರಮ]

ನಿಜಾಸಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಕತ್ತಿ, — ಖಡ್ಗ : ದಿಗ್ವಿಭೂಪ್ರಸರಮೆ
ಸಾಕ್ಷಿ ಕೀರ್ತಿಗೆ ರಿಪುಬ್ರಜೆ ಮಂಡಳಮೆಯ್ವ ಸಾಕ್ಷಿ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ನಿಜಾಸಿ
ಸಾಕ್ಷಿ ಗಳ ವೀರಗುಣಕ್ಕೆನೆ (ಸೌ. XX, ೪೩-೭೨ ; 1072).

[ನಿಜ + ಆಸಿ]

ನಿಜೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯ : ಒಡಲ ಪೊಡಪ್ಪು ತುಟ್ಟಿಸದ
ಮುನ್ನ ನಿಜೇಂದ್ರಿಯವರ್ಗದೇಶ್ವರಿಯಗುಡಿಸದ ಮುನ್ನ . . . ನಿಮ್ಮ
ಪದಮಂ ನೆಜಿ ಪೂಜಿಸವೇಳ್ಕುಂ (ಕಂಕ. ೧೪). [ನಿಜ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ನಿಜೇಶ್ವರ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಡೆಯ, — ಪತಿ : ಗೋಪಿ ಬಂದು . . .
ನಿಜೇಶ್ವರಂಗಜಾಪಿ ಮಾಡಿಸಿದಳ್ ಬದುಶಾಂತಿಕರ್ಮಮಂ (ಜಗದಿ. ೩-೩೧).

[ನಿಜ + ಈಶ್ವರ]

ನಿಜೇಷ್ವವಸ್ತು (ನಾ). ತನಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಪದಾರ್ಥ ; ತಾನು
ಬಯಸುವ ವಸ್ತು : ಬೇಡಲ್ ನಿಜೇಷ್ವವಸ್ತು ಪ-ನೀಡಿದ ಕೈ ತೆರಪ
ನುಳಿದ ಬೆರಗ್ಗಿನೆಸೆಗುಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦೫-೧೩೯).

[ನಿಜ + ಇಷ್ಟ + ವಸ್ತು]

ನಿಜೇಷ್ವಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಭೀಷ್ಟವು ಸಿದ್ಧಿಸುವಿಕೆ, —ನೆರವೇರು
ವಿಕೆ : ಜನಮಂಗೀಕರವುದು ನೆಟ್ಟನೆ ಸಂಬಂಧಾಧೀಯ ಶಕ್ಯಾನುಷ್ಠಾನ
ನಿಜೇಷ್ವಸಿದ್ಧಿಗಳ್ ನೆಲಸಿ ನಿಂದ ಕಾರಣದ ಶಬ್ದಮಡದರ್ಪಣಮಂ
(ಶಮದ. ೭ ೬೩೪). [ನಿಜ + ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ]

ನಿಜೈಕ್ಯ (ನಾ). ೧. [ವೀಕ್ಯೆ] ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗುವಿಕೆ ;
ಶಿವನಲ್ಲಿ ಲೀನ ಹೊಂದುವಿಕೆ; ಮೋಕ್ಷ : ನಿಷ್ಕಳ ನಿಜೈಕ್ಯ
ಪ್ರವಿಧಿರ್ವರ್ಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನಿಮ್ಮ ಶರಣಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲಾ
(ಬಸವ. ೭೬೯). ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೀನನಾದವನು; ಶಿವನಲ್ಲಿ
ಐಕ್ಯನಾದವನು : ತನುಮನಧನನ ನಾಜಾ ಮಾತಾಡಬಲ್ಲರೆ ಆತ
ನಿಸ್ಸೀಮನು ಆತ ನಿಜೈಕ್ಯನು (ಬಸವ. ೨೧೩); ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಾಕನಾದ
ನಿಜೈಕ್ಯನ ಕಥ್ಯಮಿಥ್ಯದಿಂದ ನುಡಿಸ ತುಚ್ಛರೆ ನುಡಿ ತಟ್ಟಿಬಲ್ಲದೇ
(ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨೧೫-೭೭೦). [ನಿಜ + ಐಕ್ಯ]

ನಿಜೈಕ್ಯಪದ (ನಾ). —ನಿಜೈಕ್ಯ ೧ : ನಿಮ್ಮ ಶರಣರು ಲಿಂಗನನಹೆಂಬ
ಕಿಚ್ಚ ಹಿಡಿಯಲು ಅಂಗಜನ ಅರಮನೆ ಬೆಂದು ಭವ ಹೊಟಿಂಗಿತ್ತು
ನೋಡಾ ಇದೇ ಲಿಂಗದೊಲವು ನಿಜೈಕ್ಯಪದ ಉಳಿದವೆಲ್ಲಾ ಹುಸಿಭ್ರಮೆ
ಕಾಣಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೪೨-೧೧೫). [ನಿಜೈಕ್ಯ + ಪದ]

ನಿಜೈಕ್ಯಾನುಭಾವ (ನಾ). [ವೀಕ್ಯೆ] ಶಿವನೇ ನಾನು ಎಂಬ ವಸ್ತು
ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು
ವುದು ಮತ್ತು ಈ ಐಕ್ಯಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ
ಆನಂದಾನುಭವ : ಇಷ್ಟಲಿಂಗಸಂಬಂಧ . . . ಪ್ರಾಣದ ಮಜಿ
ಹ್ವಾನ ಇಂತಿ ಗುಣಂಗಳ ವಿಕವ ಮಾಡಿ ಉಭಯದ ದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಡಲಿಲ್ಲದೆ
ನಿಂದುದೆ ನಿಜೈಕ್ಯಾನುಭಾವ (ಪೋಷಣ. ೧೧೨-೪೪೭).

[ನಿಜೈಕ್ಯ + ಅನುಭಾವ]

ನಿಜೋಜ್ಜಲ, ನಿಜೋಜ್ಜಳ (ನಾ). ಸಹಜವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸು
ವಂಥದು; ಸಹಜವಾಗಿ ಇರುವಂಥದು : ಕೇಶಿರಾಜನು . . .
ಕನ್ನದದಲ್ಲಿ ನಿಜೋಜ್ಜಲವಾಗಿ ಹಲವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಗಳಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ
ದನು (ಪ್ರಾಣಶಾ. ೧೦೮). ನಿಜೋಜ್ಜಳ : ಒಳವು ಮಹಾಪ್ರಾಣಂ
ಗಲ್ಪಕಶ್ಯರ್ವಾಟಿಭಾಷೆಯೊಳ್ ಕೆಲವು ನಿಜೋಜ್ಜಳಮಾಗಿ (ಶಮದ. ೧೫).

[ಸಂ.]

ನಿಜೋಜ್ಞತೆ 'ನಿಜೋಜ್ಞತೆ' ನೋ.

ನಿಜೋಜ್ಞತೆ (ನಾ). ತನ್ನ ಶಿರೋಭೂಷಣ, -ತಲೆಯ ಒಡವೆ :

ದಶಕುಲಧರ್ಮನಿರ್ಮಲವೆನಿಸಿದ ಸುಧರ್ಮಾಚಾರ್ಯರ ಪಾದಪದ್ಮಮಂ
ನಿಜೋಜ್ಞತೆಗಳೆಂದು ಮಾಡಿ ತಲೆಯ ಪಾದಪದ್ಮಗಳೆಂದು ಕರಪಲ್ಲವೆಗಳೆ
ನೊತ್ತುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೪೪ ಪ). [ನಿಜ + ಉಜ್ಞತೆ]

ನಿಜೋದಾರತೆ (ನಾ). ತನ್ನ (ವಿಶೇಷವಾದ) ಉದಾರಗುಣ, -

ಬೌದ್ಧಾರ್ಯ : ಜನಕ ಪ್ರಗಲ್ಬದೊಳ್ ಮಾಂತನದೊಳ್ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ
ದೊಳ್ ನಿಜೋದಾರತೆಯೊಳ್ ಅನುಪಮಗುಣದೊಳ್ ಶ್ರೀಶಂ ಭನಮನೆ
ಮಾಲೋಪಮಾನಭೇದವಿದಕ್ಕೊ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೧).

[ನಿಜ + ಉದಾರತೆ]

ನಿಜೋನ್ನತಿ (ನಾ). ಸ್ವಂತ ಹಿರಿಮೆ, -ಅಗ್ಗಲೆ : ಈಸು

ಮಹಿಮೆಯ ಮಹಿಮೆ ಲೋಕವಿಳಾಸಜೀವ್ಯಯನನುಸರಿಸಿ ಸರವೇಷವನು
ನಟಿಸಿದನು ಹಂ ಹೂಳಿದ ನಿಜೋನ್ನತಿಯ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೨೩).

[ನಿಜ + ಉನ್ನತಿ]

ನಿಜೌನ್ನತ್ಯ (ನಾ). -ನಿಜೋನ್ನತಿ : ಬಿಡದೆ ಬಿಡಲೊಂದೊಂದ ಸುಂಗಿ

ಸುಂಗಿದವು ಬಳಿಕೆಬಿಡದೆ ಭೋಕ್ತೃತಂ ಭೋಕ್ತೃತಂ ಭೂಕ್ತೃತಂ ಹೊಡ
ಳೆನೆ ಕಾದಿದರು ಜಯಜರು ಮಂದಿತನಿಜೌನ್ನತ್ಯ ಕಲ್ಪಕುಜರೂ
(ವೀಕ್ಯು. ೩-೧೨-೯). [ನಿಜ + ಉನ್ನತ್ಯ]

ನಿಜ್ಜರ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು ; ಜರೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ದೇವತೆ :

'ನಿಜ್ಜರವನಿತಿ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಜ್ಜರ]

ನಿಜ್ಜರವನಿತಿ (ನಾ). ದೇವತೆ ; ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ ; ಮಜ್ಜನವದಿಸುಪರ್ಣ

ಶೂರ್ಪದೊಳಾಂತು ಸೆಜ್ಜಿಗೆ ತಂದರಾ ಶಿಶುವ ನಿಜ್ಜರವನಿತಿತ್ರೆಯ ಪಕ್ಕ
ದೊಳೆಟ್ಟಿರು ಸಜ್ಜಾತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೭-೨೩).

[ನಿಜ್ಜರ + ವನಿತಿ]

ನಿಜ್ಜವಣಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಒಂದು ಭಂಗಿ ; ದೇಶೀ

ಲಾಸ್ಯದ ನಂದ್ಯಾವರ್ತವೆಂಬ ಸ್ಥಾನವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಮೊಳಕಾಲು
ಗಳನ್ನು ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಬಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಭಂಗಿ
ಯನಾಳೆ ನಿಜ್ಜವಣಿ ರೇಖೆ[ಸಾಂ. ೫ ರಾಜ] ಮನೋಹರಮಾಗೆ ರೂಪು
ಚಿಲ್ವಿಂಗಡೆಯಾಗಿ ತಾಳದನುಕೂಳತೆಯಿಂದ ವಳನೋರುವರ್ತನಂ ಸಂಗತ
ಮಾಗೆ ಗೀತದೊಳವೊಂದಿದ ವಾದ್ಯದೊಳಂ ಲತಾಂಗಿ ಸರ್ವಾಂಗದ ಪಾಡು
ವಂತೊಸಿದು ಬಾಜಿಸುವಂತೆವೊಲಾಯ್ತು ನರ್ತನಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೨-೨೮);
ಪಯಪಾಡು ನಿಜ್ಜವಣಿ ಚಾಳಿಯೆಂದುಲ್ಲಾಸಂ ತಿರಿಂಪು ತಡವಿತ್ತಡ
ಮುನ್ನಯನವಿಶೇಷಂ ದಿಶ್ಯಾಯಿಯ ಲುಳಿ ಪುದಿದುಸುರಮೆಸಿದಿನಂ
ನರ್ತಿಸಿದಳು (ಧರ್ಮಪ. ೨-೨೩). [<ಸಂ. ನಿಜವಣಾ]

ನಿಜ್ಜಾಡಿಸು 'ನಿರ್ಧಾಟಿಸು' ನೋ.

ನಿಜ್ಜೋಡು (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಹೊಂದಿಕೆ ; ವಿಶೇಷವಾದ

ಹೊಂದಾಣಿಕೆ : ಧರ್ಮಜನ ಸತ್ಯಾಭ್ಯುದಯಕೋಸುಗ ಉರ್ವಶಿಯ
ಶಾಪದರಿ ಬಂದುದು ಹೊತ್ತು ನೂಕಿದನೊಂದುವತ್ತರನ, ಇದಕೆ
ನಿಜ್ಜೋ[ಸಾಂ. ನಲ್ಲೋ]ಡಾಯ್ತು ನಿರ್ಧಾಟಿಸಿದ ನೂಕಿದವನಧಿಯನು
ತನ್ನದಟಿತನನು ಭೇತಿಗೊಳ್ಳದೆ ನೋಡು (ಕುಮಾರ. ೩-೪೪).

[<ನಿಜ್ಜು + ಹೋಡು]

ನಿಟ್, ನಿಡಿ, ನಿಡು (ಸಪೂರೂ) 'ನಿಡಿದು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ

ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ. 'ನಿಟ್ಟಾಲಿ' ಪರಾ. ನಿಡಿ :
'ನಿಡಿಗರುಳು' ಪರಾ. ನಿಡು : ಜಿಸು, ಕಿಜು, ನಿಡು ಇತಿ ಇನಾದಿರಾ
ಕೃತಿಗಳಿ (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೩೩೪ ಪ್ರಯೋ). 'ನಿಡುಗರುಳು' ಪರಾ.

[<ನಿಡಿದು]

ನಿಟಿಂಬ (ಅ). ಉದ್ದಕ್ಕೆ ; ಸಾಷ್ಟಾಂಗವಾಗಿ : "ಮಗು ತಾಯಿಯ
ಬಳಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟುದಿನ ದೂರ ಉಳಿದಿತು" ಎಂದು ಆತ ಹೇಳಿದಾಗ
ಕೋನಮ್ಮನಿಗೆ ಮುಖ ತಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲಿಯೇ
ಅವರ ಕಾಲಿಗೆ 'ನಿಟಿಂಬ' ಅಡ್ಡಬಿದ್ದಳು (ಕೃಮಾಂಶ. ೯೭). [?]

ನಿಟಿಲ, ನಿಟಿಲಿ (ನಾ). -ನಿಟಿಲ. ನಿಟಿಲಿ : ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿನಿಟಿಲಿಗ್ರಲಾಸು
ನಾಶ್ರಿತೋತ್ಪನ್ನಕರಂ (ಸಾಂ. XX, ೩೩-೩೦ ; 1118). [ಸಂ.]

ನಿಟಿಲಿ 'ನಿಟಿಲಿ' ನೋ.

ನಿಟಿಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ತಡಸು : "ತಡಸು
ನಿಟಿಲಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೧೮). [?]

ನಿಟಾಲ (ನಾ). -ನಿಟಿಲ : ಅಂಗುಲಿಗಳು ಕಟಿ ನಿಟಾಲ ಚೆಂಬುಕ

. . . ಕಕಂಧ ಗಂಡಂಗಳು ಸಂಭವಿಸಿದನೆಯ ತಿಂಗಳೊಳ್ಳ ಭಾಸ್ತ
ಮಾದ ಪಿಂಡಕ್ಕಮ್ಮದೆ (ಸಂ. ೨-೩೫-೭). [ಸಂ.]

ನಿಟಾಲಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಹಣೆಯ ಕಣ್ಣು ; ನಿಟಿಲಾಕ್ಷಿ : ಪ್ರಳಯ

ರುದ್ರನ ನಿಟಾಲಾಕ್ಷಿ ಸಂಭವಿಸ್ತಲೋಜ್ಞತವೀತಿಹೋತ್ರಸ್ತುಲಿಂಗಪಾತನ
ದಿಂದ ಚಿಳಿ ಚಿಳಿಲೆನುತ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂಗಳೊಡವಂತೆ . . . ಸಿದ್ಧಿ
(ಸಂ. ೩-೩-೧೯). [ನಿಟಾಲ + ಅಕ್ಷಿ]

ನಿಟಿಲ್, ನಿಟಿಲು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಕಟಿವಾಯ್ತು

ಕೈಯನಿಟ್ಟಿರದರೊಳಿ ಸೀಳಾಗಿ ನಿಟಿನೆಲ್ ನಿಟಿನೆಲ್ ನಿಟ್ಟಿಲು
ವನುಜಿ ಮುಣಿದು (ಚಿ. ೨೧-೩) ; ಅನುಕರಣಾಭ್ಯಾಸಗಳು —
ಗಜಗಜ, ಕನಕವ . . . ನಿಟಿಲ್, ಪತಿಲ್ . . . ಮಧುಮುನಿ
ಇತ್ಯಾದಿ (ಕೃ. ೫೨). ನಿಟಿಲು : ಭಂಭಂ ಭುಳುಭುಳು
ಫಿಲಿಲ್‌ಫಿಲಿಲೆಂಬ ಕಟಿ ಪಟಿ ನಿಟಿಲು ನಿಜಾಲೆಂಬ . . . ಭೃನಿಗಳವನಿಗೆ
ಭಯವನೀವುತಿರೆ (ಸಾಂ. ೮-೧೩).

ನಿಟಿಲ, ನಿಟಿಲಿ (ನಾ). ಹಣೆ ; ನೊಸಲು : ಕೋಮಲಶ್ಯಾಮಲ

ಚ್ಚಾಯಾಕಾಯಮುಪನಿಟಿಲಕುಟಿಲಫಟಿಪಟಿಲಂಧಮುಂ (ಅದಿ. ೧೩-೪೫ ಪ) ;

ನಿಟಿಲನೃತ್ಯ ಕರಾಬ್ಬ ಸಂಪುಟ ವಿನಮ್ರಾತ್ಮಾಂಗರಂ ಭಕ್ತಿ

ಲಂಪಟಿರಂ ತಮ್ಮನಿ ಧರ್ಮವೃದ್ಧಿ ನಿಮಗೆಂದಾ ನಾಲ್ಕರಂತ್ತಮು ;
ಪಟಿಮಂ ಪಿಂಗಿಸಿ (ಪಾಂ. ೭-೯) ; ನಿಟಿಲಂ ರುದ್ರಾರ್ಥಚಂದ್ರಾರ್ಥಂ
(ಸುಕುಮಾರ. ೫-೫೩) ; ಬೆಡವಿ ಮನಂ ವನಸ್ಕಲದೊಳೊಂದಿಭವಿದುರ್ದಮ
ಮೂರ್ಧಪಿಂಡಮಲ್ಲಿದು ಶಿಖರಸ್ಥಲಂ ನಿಟಿಲವಲ್ಲಿದು ಪಾಪಜಿ . . .
ಮದಗಜವಲ್ಲಿದಿದ್ದನೊಳಿದಿರ್ಚಿದ ನಿಲನಗೇಂದ್ರಮೆಂದಿನಂ (ಸಂ. ೧೦-೧೫೯) ;
ಬಾಲಪ್ರವಾಳೋಷ್ಣ ಸುತ್ಪ್ರವಕ್ತಾಂ ಬಕನಪ್ಪವೊಂದು
ನಿಟಿಲಂ [ಸಾಂ. ೪೦] . . . ಉಜ್ಜಳಕೇರಂ ಧರಣೀಶಸೂನು
ತಳೆದಂ ಸಾಶ್ವರ್ಯಸೌಂದರ್ಯಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೭). ನಿಟಿಲಿ :

"ನಿಟಿಲಂ ಭಾಳಂ ಅಕಳಮುಜಿಗೆ ಬಲಾಟಿಂ" (ಪ್ರಸ್ತುತೋ. ೩೦-೧೮) ;

ಸಂತೋಷದಿಂದ ದೀಗಿದಂತುಳ್ಳ ಮಾದ ನಿಟಿಲಮುಮಂ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಮುಂ

. . . ನೋಗಿಯುವ ರೂಪುಂ ಗಾಡಿಯುಮುಖಲೋಕಾಶ್ವರ್ಯ
ಮಾಗಿ (ವರ್ಧಮಾ. ೭-೭೩ ಪ).

ನಿಟಿಲನಿಟಿತಾಂಜಳಿ = ಕೈಗಳನ್ನು ಬೊಗಸೆಯಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿ

ಹಣೆಯ ಬಳಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವನು ; ಕೈಮುಗಿದವನು : ಅಂತು
ನಿಂದು ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿವಿಕ್ಷೇಪಮಂ ಮಾಡಿ ನಿಟಿಲನಿಟಿತಾಂಜಳಿಯಾಗಿ
(ಚಂದ್ರ. ೧೨-೧೩೫ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಟಿಲಂದಜಿ (ಕಿ). (ಅಲಂ) ಹಣೆಗಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆ, -ತೆಗೆ :

ಹಂಪೆಯರಸಂ ನಿಟಿಲಂದಜಿಯಲ್ ಬಳಿಕ್ಕ . . . ಎತ್ತಣ ತ್ರಿದಶ
ಸಂಕುಳವತ್ತಣ ಭಾಸ್ಕರೇಂದುಗಳ (ಸಂ. ೩೪).

[ನಿಟಿಲ + ತೆಜಿ]

ನಿಟ್ಟಯ್ಯ, ನಿಟ್ಟಯ್ಯ, ನಿಟ್ಟದೆ (ನಾ). ಬಹುಕಾಲ ಸುಮಂಗಲಿ
ಯಾಗುವವಳು, — ಮುತ್ತೈದೆಯಾಗುವವಳು ; ದೀರ್ಘ
ಸುಮಂಗಲಿ : ಅಯ್ಯಂಪದನನ ಕಾಂಕೆಯನೆಯ್ಯ . . .
ಮುತ್ತಯ್ಯಯಿ ನಿಟ್ಟಯ್ಯ [ಸಾಕಾಂ. ಟ್ಪುದೆ]ಯಿ ನೆಜೆಯಯ್ಯಯಿ
ಸಲಿಯಯ್ಯಯಿಂದು ಪದಸುತ್ತಿದರ್ (ಗಿರ. ೧೦-೯೬) ; ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ —
ನಿಟ್ಟಯ್ಯ, ನಿಟ್ಟಸರ್ (ಕಮಪ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). ನಿಟ್ಟಯ್ಯ :
'ನಿಟ್ಟಯ್ಯ ತನ' ಪರಾ. ನಿಟ್ಟದೆ : ಜಗವ್ವು ಅಡಾಯಲು

ಎನಗೊಬ್ಬ ಗಂಡನುಂಟು ಅನು ಮುಕ್ತೈದೆ ಅನು ನಿಟ್ಟಿದೆ (ಬಸವ. ೫೦೩); ಒತ್ತುವ ನಿಟ್ಟಿದೆಯರೊಗ್ಗು ರಂಜಿಸಿದುದು (ಉದ್ಭಟ. ೪-೫೪); ನಿಟ್ಟಿದೆ ನುಡಿದಳೆರ ರಾಯ ಹಾಕಿಸ್ತರಣೆ ಹುಟ್ಟಿದೆ ನಿನಗೆ ಕೇಳೆಂದು ಪೂರ್ವದ ಕಥೆಯು ಏತ್ತ ರಿಸಿದಳು ಮಾನಿನಿ (ವೀರಶೈವ. ೨-೩-೧೬); ಕಟ್ಟಿ ವಿಷಯಾಪಾಶದಂ ನಿಟ್ಟಿದೆಯರ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಜಾರದ ದೇಶ ಕಟ್ಟಿ ನೀರರ . . . ಹುಟ್ಟುಗಡಲೊಳ್ ತಿರುಗಿಸುವ ಕಾಮನವಿಳವನರ (ಪತಿಲ. ೨-೨೭).

ನಿಟ್ಟಯ್ಯಯಾಗು, ನಿಟ್ಟಿದೆಯಾಗು = ದೀರ್ಘಸುಮಂಗಲಿಯಾಗಿ ಬಾಳು; ಬಹುಕಾಲ ಮುಕ್ತೈದೆಯಾಗಿರು : ನಿಟ್ಟಯ್ಯಯಾಗು ಪತಿಯೊಳ್ ತೊಟ್ಟಿನನುವೆಯಾಗು ಶೀಲವತಿಯಾಗು . . . ನೀನೆಂದಿಟ್ಟಿರಾ ಸೇಸೆಯಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೨೩); ಕಡೆದಿರುವ ಸೆಳವಂಗಳಿಯು ಪರ್ವದಾ ನಿಮ್ಮ ವಣೆಯರ ಭವೋನ್ನತ ಸುರೇಖೆಯುಳ್ಳವಳು ಧಾರುಣಿಯಲ್ಲಿ ನಿಟ್ಟಿದೆಯಾಗಿ ಬಾಳುಳು ಕಣಾ (ವೀರಶೈವ. ೪-೨೩-೪೦).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆಯ್]₂

ನಿಟ್ಟಯ್ಯತನ, ನಿಟ್ಟಯ್ಯತನ (ನಾ). ಬಹುಕಾಲ ಸುಮಂಗಲಿಯಾಗಿ ಬಾಳುವುದು; ಮುಕ್ತೈದೆಯಾಗಿರುವುದು : ಭಜನನಿತ್ಯೇ ಜುಂಜವನಂ ರಾಜ್ಯಾಕ್ಷಿಗ್ಗೆ ನಿಟ್ಟಯ್ಯತನಂ ಜನಕ್ಕೆ ಪಸರಂ ತೇಜಕ್ಕೆ ಕಾಯ್ಪಾತನಂ ಗುಣಂಗಳೊಳ್ಳುದು (ಎಚ್. XIII, ೪೪-೩೨; 1112). ನಿಟ್ಟಯ್ಯತನ : ನಿಟ್ಟಯ್ಯತನಂ ತನಗಳವಟ್ಟೀಡಲದೇವಿ ಸ್ತುತಂ ನರಸಿಂಹಂಗಳಾದಳು ಪಟ್ಟಿಮಹಾದೇವಿಯೆನಲು ನೆಟ್ಟನೆ ತತುಕಾಂತೆಯಂತೆ ನೋತ್ತರುಮೊಳರೇ (ಮೈ. ೧೯೩೦, ೧-೩೧; ಸು. 1180).

[ನಿಟ್ಟಯ್ಯ + ತನ]

ನಿಟ್ಟಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ನೆಟ್ಟಗಾಗು; ನೇರವಾಗು; (ಮರವಟ್ಟು) ಸೆಡೆತುಕೊಳ್ಳು : ಕಾಪಿನಾಳ್ ಬಳಿಗೆ ಬಪ್ಪನಿತರೊಳ್ ಕೆಂಜೊಡರ್ ವಳಗಿನೊಳ್ ಕಂಡುದಾಳ್ ಕಂಡುದಾಳ್ಕಿ, ಪಣನ ಮಾಳ್ಕೆಯಂ, ನಿಮಿರಿ ನಿಟ್ಟಯ್ಯ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೬೦೩-೬೩). [<ನಿಡಿಮ್]

ನಿಟ್ಟಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). = ನಿಟ್ಟಯ್ಯ : ಬಾಹುಗಳು ನಿಟ್ಟಿರಿಸಿದುವು (ದಾಳ. ೬೧). [?]

ನಿಟ್ಟಿರುಳಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಅರಳಮರ, — ಅಶ್ವತ್ಥವೃಕ್ಷ : ಬಲಗೈ ನಡೆದು ಕಲ್ಲುರಳು ಕೊಲಿಗನ್ನೇಲ ಕಾರಣಿ ಎ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಡೆ ಎ ಬಡಗೈ ನಿಟ್ಟಿರುಳು ಎ ಕರದಿಗುಡುಕಿ ಮೇಲ ಕೋಡುಜ್ಜಿಲ್ (ಎಚ್. X(೨), ಚಕ್ರ. ೬೩-೨೦; 850).

[೧೯ ಇದು 'ನಿಟ್ಟಿರುಳಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿಟ್ಟಿವಧಿ (ನಾ). ಬಹುಕಾಲ; ದೀರ್ಘಾವಧಿ: ನೆಟ್ಟಿನಾ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಮೋಕ್ಷಗಳಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಹರ್ಯಾಜರಿಂದ್ರಪದವನೊಡೆದಾವಗಂ ನಿಟ್ಟಿವಧಿ ವಿಧಿಗಳ ತಿರೋದುಧೊಡೊಳ್. ನಿಂದು ದಿನದಿಸುತ್ತ (ಭಾವಚಂ. ೧-೪). [ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅವಧಿ]

ನಿಟ್ಟಿಜೆ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತರವಾದ ಬಂಡೆ; ಹೆಚ್ಚುಂಡೆ : ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಸೆರೆಯ ನಿಟ್ಟಿಜೆ ಅದಣ ತದನಾಂತರ ಕುಂಟೆಯ ತಡಗೋಡ ಮೇಕೆಜೆ ಯಾಲ ಅದಣ ತದನಾಂತರ ಮುಕುಟೆ ಆಲದ ಹಾಳ ಅದರ ತದನಂತರ ಜೈಕೋಲ ತಾಲುಮರ (ಸಾಂ. 1X-1, ೪೧-೨೪; ಸು. 11ನೆಯ ಪತ).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅಜೆ]

ನಿಟ್ಟಾಣಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮೊಳೆ; ದೊಡ್ಡ ಮೊಳೆ : ವಿಜಯ ನಾರಸಿಂಹನ ಕಟಿಬಂಧಮೊರೆಯನ್ನು ಕಳಲ್ಪಿ, ಪುದಿಯ ಗೋಡೆಯ ನಿಟ್ಟಾಣಿ ನೇಲಗುಳ್ಳ (ಮಂತ್ರ. ೧೪೦-೧೧).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಅಣಿ]

ನಿಟ್ಟಾಯ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ : ಶ್ರೀಯಂ ಕೂರಿಸ ಲಾಜ್ಜೆಯಂ ಪಸರಿಸಲ್ . . . ಮರಿತಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಿಸಲ್ ನಿಂದ ನಿಟ್ಟಾಯಂ ನಿಟ್ಟಿಸಲೊಳ್ಳನ್ನಪ್ಪಿ ತನಸಲ್ಲೇಬ್ಬಂಗೆ ಬೇಬ್ಬೇ ಸುಖೋಪಾಯಂ ತ್ವಡ್ಪರಣಪ್ರಣಾಮಮುಜಾದಂ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಿ ನಾಧೀಶ್ವರಾ (ಲೀಲಾವ. ೩-೭೯); ನಿಡಿದು ಆಯಂ, ನಿಟ್ಟಾಯಂ (ಶಬ್ದಾ. ೩೩೯ ಶ್ರಯೋ). [ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆಯ್]

ನಿಟ್ಟಾಯು (ನಾ). ೧. ದೀರ್ಘವಾದ ಬಾಳು; ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸು. ೨. ದೀರ್ಘಾಯುಸ್ಸನ್ನು ಉಳ್ಳುದು : ವಿಜಯಾದರಂ ತವ ಕೊಂಡ ಪೆಂಪು ಕಟ್ಟಾಯದ ಪೆಂಪು ಕ್ರೋಡನೇಡಾದ ಪೆಂಪು ಪೆಂಪುಪತ್ತು ನಿಟ್ಟಾಯುಗಳಾಗಿ ನಿನ್ನೊಳಮರ್ದಿಮ್ಪು (ಪಂಪ. ೧೪-೧೬). ೩. ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಉಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಿಟ್ಟಾಯುವಾಗು ನೀನೆಂದಿಟ್ಟಿರಾ ಸೇಸೆಯನಗಣ್ಣುಪ್ಪಣ್ಣಂಗನೆಯರಾ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೨೩). [ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆಯ್]₂

ನಿಟ್ಟಾರನೆ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ತೋಟ, — ತೋಪು : ಇಂದರ ಗಾವುಣ್ಣನ ಮಗಂ ಬಮ್ಮಿಗೊಟ್ಟಿಗೆ ಬಿನ್ನಪುರಂ ಗಾಣೊಳಗಣ ಕುಳುವ ನೂರುಂ ನಿಟ್ಟಾರನೆಯಂ ಅಂತರೋ ಪನಂ ವಿಜಾಯ ಎಲೆ ಕುಡುವ ನೂಮ್ಪುಡಿಆಯ್ಕದರನಂ ಬಮ್ಮಿಗೊಟ್ಟಿಗೆಗೊಟ್ಟಿ ಶಾಸನದ ಪೊಲದ ಸೀಮೆ (ಎಚ್. XI, ದಾವಣ. ೧೯-೧೧; 1045).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆರವೆ]

ನಿಟ್ಟಾಲಿ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಕಣ್ಣು, — ನೇತ್ರ : ಎನಿಕಾಸುಂ ಮಜೆದೊಂದನೊಂದಿ ನೆನೆಯುತ್ತಿರ್ದಪಳೆಂಬಂತೆ ತೊಟ್ಟಿನ ನಿಟ್ಟಾಲಿ ಗಳಾಟವಡ್ಡಬಾದು ವಕ್ಷಸ್ತಂಪನಂ ನಿಂದು . . . ಮರವಟ್ಟೀರಂದ ದಿಂದಿರ್ದಳ್ (ಕುಸುಮ. ೧೨-೧೩೧); ಮಾರಾಂತ ಸೇನೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲ ಕಲ್ಪಿಲ ಮೂಡಿ . . . ಕೊಂದಿಕ್ಕಿದನು. ನಿಟ್ಟಾಲಿಯಿಂದ ನೋಡಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಬಂದನು (ಭಾಮ. ೨೭).

ನಿಟ್ಟಾಲಿಯಾಗು = ನಿಟ್ಟಾಲಿಗೊಳ್ : ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಂ . . . ಹಸ್ತಿನಪುರದೊಳ್ ಶಾಂಡವರ್ದರಗೆತ್ತು ಮಲ್ಲಿಗೆ ನಿಟ್ಟಾಲಿಯಾಗಿ ದಾಟು ಯನಿಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿವಂದು (ಪಂಪ. ೧೩-೧೩೧); ವಿಶ್ವನಂದಿಯುಂ . . . ವಿಹಾರಿಸುತ್ತ ಮುತ್ತರಮಧುರಗೆ ವಂದು ಮಾಸೋ ಪವಾಸದ ಪಾರಣೆಯೊಳ್ ಹರಿಗೆಪುಗೆ ಕಟ್ಟಿದೊಳ್ ನಿಟ್ಟಾಲಿಯಾಗಿ ಕೆಂಗಳ್ಳಾಗಿ ಬಂದೊಂದಿರಂದ ಪಸು ತನ್ನನಿವತಿಯನಿಡುವುದುಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೫೯ ಪ).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆಲಿ]

ನಿಟ್ಟಾಲಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ಅರಳಿಸು; ದಿಟ್ಟಿಸು : ಅಜಾಕೆಯ ನಾಯಕರನಜುವತ್ತು ಸಾಸಿವರನೊರ್ವಗಂ ಕೊಲ್ಲಂತೆ ಕೊಂದು ನಿಟ್ಟಾಲಿಗೊಂಡು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನಂ ಮುಟ್ಟಿವಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೩೧ ಪ). [ನಿಟ್ಟಾಲಿ + ಕೊಳ್]

ನಿಟ್ಟಾಸುರ (ನಾ). ಅತಿ ಭಯಂಕರವಾದುದು : ಸೂತಬಲಾಪ್ತಂ ಕೆದಡಾದ ಕೇಶಪಾಶದ ತೆಳುವನುಣ ನಿಟ್ಟಾಸುರದ ಹೊಯ್ಲುಗಳ (ಕುಮಾರ. ೧೨-೫). [ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆಸುರ]

ನಿಟ್ಟಾಳ್ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ಮನುಷ್ಯ : ಪುಣ್ಯದ ಪುರ ಮಂಟಿ ಗೋಡೆಯ ಆರಸವಿಾಸಾ, ಬಲ್ಲಿಟ್ಟಾಳ್ (ಪಾರ. ೩-೬೬).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆಳ್]

ನಿಟ್ಟಾಳ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಆಳ; ತುಂಬ ಆಳ : ಒಂದೆತದಿ ನೆನೆಗನ್ನನ್ ಕಡುಗುತ್ತಲೆ ಟಾರ್ಗರನ್ನೆ; ಜಗದಿವಜಾ ಕೆಲನೆಯಾ ಅದಿನಲನಾ ನಿಟ್ಟಾಳಕೆ (ಬದ್ಧ. ೫೩-೧೨೨೧).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಆಳ (<ಆಲ)]

ನಿಟ್ಟುತ (ಗು). ನೆರೆ ನಿಂತ; ಸ್ಥಿರಗೊಂಡ; ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ : ಅಭಿಮಾನ . . . ಜೈಮಿನಿಮುನಿಯ ಕೊಂಡಾದಿ ಸುತ ಸುದಿಸಿದನೇ ನಿವೇನ್ಯ ಸುಗಮಯುಷಿ ನಿಗೇಕೆ ನಿಟ್ಟುತ ನಿಗಮಮತಸುಗುಣಾದ್ವಿಯನುತಾ ಮುನಿಯನಿಕ್ಷಿಪ್ತದ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೬೦೫. ೩-೪೩).

[<ಸಂ. ನಿಟ್ಟುತ]

ನಿಟ್ಟುದಿರ್ (ನಾ). ನೇರವಾದ ಇದಿರುಭಾಗ; ಕಟ್ಟಿದಿರು : ಕನಲ್ಪಾಮುಗಳಿಗದ ವಿಷಂ ದಿನಪಣಿ ನಿಟ್ಟುದಿರ ತಿಮಿರದಂತೆ ಕಿಡುಗುಂ (ಸುಮದ. ೧೨-೩೧). [ನಿಟ್ (<ನಿಡಿಮ್) + ಇದಿರ್]

ನಿಟ್ಟರ್ (ಕ್ರಿ). ದೂರದಲ್ಲಿರು : ಮುಳ್ಳಕ ತೊಟ್ಟಿಲ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಂಪಿನ ಹಣ್ಣು ನಿ(ಪ)ಟ್ಟಿದರ್ ನಿಲುಕಲು ಬಾರದು (ಸರ್ವಪ. ೮೬-೪೪೩).

[<ನಿಡಿಮ್ + ಇರ್]

ನಿಟ್ಟುರುಳು (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ರಾತ್ರಿ : ಅರೆವೀದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂಗಾಳು, ಮುಸುಕಿಸಿಟ್ಟು ದೊರೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸುಳುವು ತೋರದಿಲ್ಲ ! ನಿಟ್ಟುಸುತ ಕತ್ತಲೆಯ ನಿಟ್ಟುರುಳಿನಲ್ಲಿಯೂ ಗಟ್ಟಿಸುತೆ ನನ್ನ ನೈ ಅತ್ತು ಕರೆವೆ (ಸಾಪರ. ೧೨-೧೬).

[ನಿಟ್ (<ನಿಡಿಮ್) + ಇರುಳು (<ಇರುಳ್)]

ನಿಟ್ಟುರ್ (ನಾ). ಬಹುಕಾಲದಿಂದಿರುವ ವಾಸಸ್ಥಾನ : ಬಿಟ್ಟುಹಿ, ನಿಟ್ಟುರ್, ನಿಟ್ಟುರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೬ ಉದಾ); ಬಿಕ್ಕಾರಕ್ಕೆ . . . ನಿಟ್ಟುಡೆಲ್, ನಿಟ್ಟುರ್ (ಕಮಪ. ೧೪೧ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಟ್ (<ನಿಡಿಮ್) + ಇರ್]

ನಿಟ್ಟುಸು, ನಿಟ್ಟುಯಸು, ನಿಟ್ಟುಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು ; ಕಾಣು : ಬೇಗಂ ತುಡುವ ಬಿಡುವ ಸೂಚ್ಯವ್ಯು ವೇಗಂಗಳಂ ನಿಟ್ಟುಸ ರಾಗಂ ಬಾರದಂತಾಗಸದಳಮಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦) ; ಗೃಹಮಿದು ಗೃಹವನಮೆಂಬುದನಾಗಂ ನಿಟ್ಟುಸಲ್ಪ ಬಾರದು ಪುರದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೨-೬೨) ; ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯಂತೆ ನಿಟ್ಟುಸಲರವಪ್ಪ ಮರುಳಂತೆ ಕೊಂಡಾಡಲರವಪ್ಪ ಪರಿವ ತೊಡೆಯಂತೆ ಮಾಣಸಲರವಪ್ಪ . . . ವ್ರತಪರಂಕ್ಷಮೋಪಾಯಮಂ ಚಿಂತಿಸುತಿರ್ಪೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೦೬) ; ಕಟ್ಟಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಂಬ ನಿಟ್ಟುಡಲ ದಂತೆ ಕಟ್ಟುಟ್ಟು ಸರಾಗಮಂ ದೊಳುದಿದನು ನಿಟ್ಟುಸುವುದಟ್ಟುವುದು ಕಟ್ಟುವುದು ಸಹಸಹನೆ ಮಟ್ಟಿ ನೀಳುವುದು ಪಂಚಾಸ್ಯಮಂತ್ರ (ಸಾಂಪ. ೧-೪೧) ; ಸರಲ ಸರಿಯಂ ಸುರಂಭಂತಿಸುವರ್ಗಕ್ಕೆ ಯೋಳ್ ನಿಟ್ಟುಸಬಾರದು ತುಡುವ ಬಿಡುವ ಪವರ್ (ಕವ್ಯಾ. ೨೬೪) ; ಬಿಟ್ಟದ ಮೇಗಣೆಂ ಕೆಲಗೆ ದೀಪ್ತ ಸುನಿರ್ಭೂರವಾರನೇಗದೋರೊಟ್ಟಿಡೆಯಿಂ ಬಪ್ಪ ಬರವೇ ನೆಹಿ ಪೋಪುದು ಪೋಪುದೇ ಕರಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಪ್ಪದೊಡವಟ್ಟುರಭಾವದು ನಾವನೋ ಸರಂ ನಿಟ್ಟುಸರಾಪ್ಪನಂತೆ ಸಿರಿಯಾಗತಿಯುಂ ಗತಿಯುಂ ಸ್ಥಿರತ್ವಮುಂ (ಬಾಧಪ. ೫-೨೩) ; ಇರುಳು ನಿಟ್ಟುಸಿದ ಹೆಬ್ಬಾವಿಗೆ ಹಗಲೆ ದಿವ್ವಂತಾದುದೆಮಗೆ (ಮೋಹ. ೩೯-೨೦). ೨. ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡು ; ನೇರವಾಗಿ ನೋಡು ; ಗಮನವಿಡು ; ದಿಟ್ಟಿಸು : "ನಿಟ್ಟುಸು—ನಿರ್ಭರಾರೋಕೇ" (ಕಮಧಾ) ; ಅಂಜರಿಕಾಸ್ತ್ರಮನಮೋಘಾಸ್ತ್ರಧನಂ ಜಯನಾಕಳಾಂತಂಬರಂ ತೆಗೆದು . . . ಕಂಧರಸಂಧಿಯಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೨ ಪ) ; ತುರಗರತ್ನದವಯವಮುಖದೊಳ್ ಮಿಡುಗುವ ಚೆಲ್ಲಂ ನಿಟ್ಟುಸಲಯದ ಬೆಟಗಾಗಿ ಸ್ವಪತಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂ (ಕುಮರ. ೮-೪೪) ; ನೆಲಸನುಗುಟದ ಕುಡಿಯೊಳು ಬರೆದು ನಿಟ್ಟುಸುತ ಕನ್ನಡಿಗಳ (ಅಂಜ. ೬-೪೩) ; ಹೊನ್ನ ಪುತ್ರಿಯಂತೆ ನಿಂದಿದ್ ಕುವೆಯಂ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಮೊಗವ ನಿಟ್ಟುಸಿದ (ಮೋಹ. ೨೫-೩೩) ; ನಿಟ್ಟುಸಿದರೆ ಮುತ್ತು ಮುಂದುಕಿಗಾದರು ಜುಮ್ಮುದಟ್ಟಿಸುತಿಡುದು ರೂಪವನ

(ಧರಪ. ೧-೫೧) ; ಈ ಪದ್ಯಕರ್ತೃವದಾವುದನಲ್ . . . ಮೇಲೆ ನಿಟ್ಟುಸಿ ಕಾಣದೆ ತವ ತಲೆಯ ಬಾಗಿ ನುಡಿಯುಡುಗುವಳಿಗಿದ್ದುಗಂ ಕವಿಯ (ಚಲಪ. ೧-೨೬) ; ನೆಹಿ ಗುಡೆಯಂದೆದ್ದ ಸಿಂಹಗರ್ಜನೆಗೆಳ್ಳಿ ಪರದೋಡಿ ಮದಗವೊಡಂ ನೆರೆದು ದೂರದಲಿ ನಿಟ್ಟುಸುವಂತೆ (ಕಂಪ. ೧೪-೯೬). ೩. ನಿರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು ; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು : ತಿಳಪಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ ಕುರುಪತಿ . . . ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಕದಾಡು. ೮-೨೩) ; ನಾಯೆಯ ನಿಲುಕಿ ನಿಟ್ಟುಪರಿಗಿಲ್ಲ ಕೂಗುತಿದೆ ಕತ್ತಲೆಯ ಕಾವಲಿನ ಕೋಳಿ (ಗೃಹಿಂ. ೧೧೯-೧೩). ೪. ಅರಸು ; ಹುಡುಕು : ದಿಟ್ಟಿದಳು ವಸಂತಕಿಲೆಯ ನಿಟ್ಟುಸಿಯ ಕಾಣದೆ ವಿಳಲನಾದನು ವನಗೃಹನು (ಸಾಕ್ಷ್ಯಭಾ. ೧೬-೩೩). ೫. (ಆಲಂ) ಪರಿಶೀಲಿಸು : ತುಭದಿನ ನಕ್ಷತ್ರ ಯೋಗಕರಣಂಗಳಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೪ ಪ) ; ಪುಟ್ಟಿದನಂ ಪೊಂದನಂ ನೆಟ್ಟನೆ ಲೋಕೈಕವರ್ತಿ ತಾನೆನಿ ಸಿದನಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ ಮನದೊಳು ದುರಿತಪುರೈನನನಗಾಪ್ಪನೆಂದು ಭಾವಿಪುದು (ಸಮಪ. ೧-೬೬) ; ನೆಟ್ಟನೆ ಕಾಡುವ ಕೂಟಂ ಮುಟ್ಟಿದು ನಾಯೆಯಂ ಧರಾತಳಾಗ್ರದೊಳನೆ ಮುಂ ಬಿಟ್ಟು ಬಣ್ಣಕೃಪವನುಂ ನಿಟ್ಟುಸುವೊಡೆ ಪಂದೆ ಕಪ್ಪನಾ ನಾಯೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೩೨) ; ನಿಟ್ಟುಸಲು ರವಿ ಕಾಣದುವ ಕವಿ ಕಂದನೆಂಬ ನುಡಿ ಹುಸಿದುಲ್ಲ (ಹಳಕಾ. ೩-೪೦). ೬. ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು ; ಗುರುತಿಸು : ನಿಟ್ಟುಸುವುದು ಮೋಕ್ಷ ಮಾರ್ಗಮಂ ಜಿನವೃತದೊಳ್ (ಸಮಪ. ೩-೬೬) ; ಸಂಭವನೆಯ ಬಿಡು ತೋತ್ತಮನಂ ನಿಮಿತ್ತವಿದನಂ ಪೇಟೆಯುಡುಂ ನೋಡಿ ಪಾರ್ಥಿವ ಕೇಳೇ ಭರತಕ್ರಿಯಂಡಪತಿ ತಾನಕ್ಕುಂ ವರಂ ನಿಕ್ಕುವಂ ಎಂಬುದುಮದನಂತು ನಿಟ್ಟುಸಲಕ್ಕುಮೆನೆ (ನೇಮಿಪ. ೬-೧೧೧). ೭. ದಯೆಯಿಂದ ನೋಡಿ ಕೊಳ್ಳು ; ಕರುಣೆ ತೋರು ; ಕರುಣಿಸು : ಶಶಿಯೇ ನಿಟ್ಟುಸು ಪುಷ್ಪಬಾಣದರಸೇ ಕೈಗಾಯ ತಂಗಾಯೋ ಪೊಸತನ್ನೇ ಕಮನೀಯ ಮಾಧವನೆ ಕೊರ್ಪಂದೋವು . . . ಎಂದು ಚಿಂತಿಸು ತುಂ ತಪ್ಪನಿತಾಕದಂಬವಲುತಿರ್ಪತ್ತು ತಾಂ ಪೇದದಿಂ (ಉದ್ಭಟ. ೬-೩೩). **ನಿಟ್ಟುಯಿಸು :** ೫. ಒಟ್ಟಿದ ನಿರ್ವರಣದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದಿರಾಗಿರ್ದು ನಿಂದರಾರಾರವರಂ ನೆಟ್ಟನೆನಗುಪವೇಳ್ಳೆನೆ ನಿಟ್ಟುಯಿಸಿಯ ನುಡಿದನಸುರ ಕುಲಗುರು ಭರದಿಂ (ಗಂಕ. ೬-೫೬) ; ನಿಟ್ಟುಯಿಪೊಡೆ ಮೆಲ್ಲದಿಗಿವು ಬಿಟ್ಟಮಂಜುರುಹಮೆನುತುಮಿಟುಕೆಯ್ವ ಪನಿ ಮುಟ್ಟಿಮಣಮೆಂಬ ತಿಲದಿಂ ಮೆಟ್ಟಿದ ಸುರಸತಿಯರಾದಿದರ್ ಸರಸಿಜದೊಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೪-೪೧). **ನಿಟ್ಟುಸು :** ೩. ವಸಂತನಿರ್ದವಂದ ಕೋಕಿಲಂಗಳಂತೆ ಪರಮಾನುರಾಗಂಬಡೆದು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ನೆಟ್ಟನೆ ನುಡಿಪುದುಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ನಿಟ್ಟುಯಿಸಿ, ನಿಟ್ಟುಸಿ] ಕೇಳುತ್ತವಂದಾಳ್ವು (ನಂಬರ. ೪-೬೫). ೪. (?) : ತುಟ್ಟಿಯ ದಿನಮಂ ಪೂದಿಂದೊಟ್ಟಿಡೆಯಿಂದಿಂದು(ದ್ವಿ) ಗುಣಿಸಿ ಕೇಳು ಅಂತಮುಂ ನಿಟ್ಟುಸಿ ಮಾತೆ ತ್ರಿಗುಣಿಸುಪೊಟ್ಟಿಡೆಯಂ ತೆಗೆಯೆ ವಿಶಮತ್ವದು ಬರ್ಕುಂ (ಪ್ರದಟಾ. ಉಪಮಾಣ ?).

[<ದಿಟ್ಟುಸು ?]

ನಿಟ್ಟು, 'ನೀಡು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಚೀಲ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಪೇರಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವುದು ; ಅಡಕಿಲು : ಶಿವಪುತ್ರ ಜೋಳದ ಚೀಲಗಳ 'ನಿಟ್ಟು'ನ ಮೇಲೆ ಬೋರಲಾಗಿ ದಿವ್ಯ ಕೊಂಡಿದ್ದ (ಬರಹಾ. ೧೬) ೨. ನನ್ನ ಧಣೇ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಚೀಲದ ನಿಟ್ಟು ಹಚ್ಚಾನ (ಪಂಪ. ೩೧) ; ಜೋಳದ ಚೀಲಗಳ ನಿಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ (ಅಶೋಕ. ೨೩೬). ೩. ದಿಕ್ಕು ; ದೆಸೆ ; ಕಡೆ : ಅವ ನಿಟ್ಟಿನೊಳಂ ಐವತ್ತು ಕೋಟಿ ಯೋಜನಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ಚಳಬ. ೨೯) ; ಬಾಮರಾಜೇಶ್ವರಸ್ವಾಮೀದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪಶ್ಚಿಮನಿಟ್ಟಿನ ಕೈಸಾರೆ

ರಿಂಗಸಾಲಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಎಚ್. XIV, ಬಾಮರಾ. ೨೨೬-೪; 1853); ಭಾರತದ ಸಾಲ್ಮು ನಿಟ್ಟುನಿಂದಲೂ ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು ಭಾರತದ ರಾಷ್ಟ್ರಗೀತೆ (ಆತ್ಮಾರ್. ೧೯೨); ನಮೂರಿನಿಂದ ಸಾಲ್ಮು ನಿಟ್ಟುನಲ್ಲಿ ದಾರಿಗಳು ಹೋಗಿವೆ ಇದರಿಂದ . . . ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ವಸ್ತುಗಳು ಬರುವುವು (ಕಪು. ೬-೧೩); ಈ ಹತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೋರೆ ಬೇರೆ ನಿಟ್ಟಿಗೆ ತಿರುಗಿದೆಯೆನ್ನಬೇಕು (ತಮಗು. ೮); ಈ ಎರಡೂ ಧರ್ಮಗಳ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಮಹಾತ್ಮರು ಹುಟ್ಟುತ್ತ ಹೋಗುವರೆಂದೂ, ಮಾನವಕುಲಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಪರಮಸತ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಿಟ್ಟುಗಳಿಂದ ನಿಲುಕಿಸಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಸಾರಿ ಹೇಳುವರೆಂದೂ ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕಪು. ೫೯೬); ಪ್ಲಾಟಿಯದ ನಿಟ್ಟುಗಳ ಮತ್ತು ವುದು ನೆತ್ತರಿನ್ ದೋರಿಕರ ಕಯ್ಯಿಟ್ಟಿ (ಪಾರು. ೩೦-೬೦೩); ಹುಟ್ಟು ನಿಟ್ಟು ಗೊತ್ತಾಗಿರುವನಾಗಿದ್ದರೆ, ಅಂತಹವನನ್ನು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಗಿಸಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬಹುದು (ದೇವೀ. ೫೪); ಹೊಸತೇನು ಇಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಹುದು ಅಗಿಲ್ಲ ಗುಟ್ಟುರಟ್ಟು ತಮ್ಮರಿವೆ ಗುರುವು ತಂತನುಗೆ ಎಂಬಿ, ಪರಮಾತ್ಮ ಎಲ್ಲ ನಿಟ್ಟು (ಮುಕ್ತಕಂ. ೧೫-೨). ೩. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ: ಇದರಲ್ಲಿ ಅದುವ ಕಟ್ಟು ಇಲ್ಲ, ನಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲ (ಗೊರೂ. IX, ಮುನ್ನುಡಿ); ಗಿಡ ಗುಟ್ಟು ತವರು ತಿಟ್ಟು ಎನ್ನದಿದ ಕೊಂದು ನಿಟ್ಟು (ಗಣೇಶ. ೩೯-೪). ೪. ಕಟ್ಟಳೆ; ನಿರ್ಬಂಧ: ಹೀಗೆ ನಿಯಮದ ನಿಟ್ಟು ಕಡಮೆಯಾಗಿ . . . ಈ ಸಮಾಸನಿಯಮದ ಕಡಿವಾಣ ಕಡಿಮೆ ಹೋಗಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ವಿಷಯ (ಸಂಶೋಧ. ೮೨). 'ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟು' ಪರಾ. ೫. ಒಂದೇ ಘಟಕವಾದುದು; ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದುದು: ಬಡಗಲ ನಿಟ್ಟು ಗಕ್ಕೆಳಗಿ ನೀಳ ಮಾರೂ ೫೦೯ ಕೆನೆಗಳೂ ಈ ಮೇರೆಗೆ ಅಳತೆಮಾಡಿ (ಪಾಮನಂ. ೮೮); ಕಥೇರಿಯ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ಹೋದವು. ಅದು ಒಂದೇ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ನಿಟ್ಟು (ಚಂಗಾಳ್. ೩೧೬). ೬. ಗುತ್ತನಾಗಿರುವುದು; ಅಳತೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿರುವುದು (?) : ಹರಡೇಕಂಕಣ ಕಮಲಾದೇವೀ ಒಂಕೀ ಬಾಪೂರಿ. ನಿಟ್ಟೀ ನೊಳಗೇ ಕುಪುಸಾವೂ (ಹುಟ್ಟು. ೧೫೩).

ನಿಟ್ಟಿನ ಸೂಡು, ನಿಟ್ಟುಸೂಡು = (?) : ಜೀವಸ್ಥಾನದ ದ್ವಾರ ಸಾಲಕರ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿಲ ಕೈಸಾಲಿಗೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇರತಕ್ಕ ೯ ಅಂಕದ ನಿಟ್ಟಿನ ಸೂಡು ೩ಕ್ಕೆ ೨೬ ಅಂಕಗಳ ಕಲ್ಲುಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಮಹಾಪಂ. I, ೧೦೦); ತ್ರಿನಯನೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ದ್ವಾರಸಾಲಕರ ಮುಂಭಾಗ ಭದ್ರವಾಗಿಲ ಕೈಸಾಲಿಗೆ ಪೂರ್ವ ಅಂಕದ ನಿಟ್ಟುಸೂಡು ೩ಕ್ಕೆ ೨೬ ಅಂಕದ ಕಲ್ಲುಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ . . . ನಿಟ್ಟಿದರು (ಪಾಮನಂ. ೯೫). ನಿಟ್ಟು ಹಾಳು = ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದ ರಂತೆ ಸಾಲಾಗಿರಿಸು; ಪೇರಿಸಿಡು: ನುಣಸನ್ನು ಬೇಲಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಮಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿಟ್ಟು ಹಾಕಿದ್ದರು (ಪ್ರವಾ. II, ೧೯೬).

ನಿಟ್ಟುಡುಗೊಣ್ಣೆ(ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಉಡುಗೊರೆ, -ಬಹುಮಾನ: ನಿಟ್ಟುಡುಗೊಣ್ಣೆಯು ಸಾಹಿತ್ಯನಾಲಿನ ಕೂಡಿ ಕೊಟ್ಟು ಮುಂದವನ ಕಳುಹಿದ (ಭರಣ. ೩೬-೧೫). [ನಿಟ್ಟು(=ನಿಟ್ಟು)+ಉಡುಗೊಣ್ಣೆ]

ನಿಟ್ಟುಪವಾಸ(ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಉಪವಾಸ; ಕಟ್ಟು ನಿಟ್ಟಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಉಪವಾಸ: ಗಂಗೋದಕ ಸಹ ನಾನು ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ, ನಿಟ್ಟುಪವಾಸ! ಈಗ ಹತ್ತು ವರುಷಗಳಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಮಹಾ. ೧೪೪). [<ನಿಟ್ಟು+ಉಪವಾಸ]

ನಿಟ್ಟುಪಾಸ(ನಾ). ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಉಪವಾಸ: ಅನಿತನಿಲ ಕೂಡಿ ಹುಟ್ಟಿದ ನಿಟ್ಟುಪಾಸದೊಳೆಳುದಿನದಿರಲು (ಬಸವ. ೨೬-೧೬). 'ಕಟ್ಟುಪಾಸ' ಪರಾ. [ನಿಟ್ಟು(=ನಿಟ್ಟು)+ಉಪಾಸ]

ನಿಟ್ಟುರೆ, ನಿಟ್ಟುರೆ, ನಿಷ್ಟುರೆ, ನಿಷ್ಟುರೆ, ನಿಷ್ಟುರೆ(ನಾ). ೧. ಕಠಿನತೆ; ಕಠೋರತೆ; ನಿಷ್ಟುರತೆ: "ಹೆಲ್ಲಣೆಯೆಂದುಂ ನಿಟ್ಟುರೆ ಮೆಂದುಂ ನಿಷ್ಟುರೆಂ" (ಕಪು. ೬೬-೪೯೯); "ಹೆಲ್ಲೆಡೆ ನಿಟ್ಟುರೆ ನಿಷ್ಟುರೆಂ" (ಕಪು. ೨೦೩); ಸುರಿವ ಮದಂ ಮಳೆ . . . ದಂಕಂ ನಿಟ್ಟು [ಸಾಕಾಂ. ಪು.]ರದಿಂದೆಡಗುವ ಸಿದ್ಧಿಲಾಗಿರೆ ಕಾರ್ಗಾಲದವೊಲಿದು ವಲ್ಲಿಯ ಕರಿಗಳ್ (ಗಿರಿ. ೨-೬೬); ಪುಟ್ಟಿನದೇನೇಯೊ ವಿಧಿ ನಿಟ್ಟುರದಿಂ ರೋಷದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೫೧); ನಿಷ್ಟುರೆ-ನಿಟ್ಟುರೆ; ನಿಷ್ಟು-ನಿಟ್ಟು, ಹಿಟ್ಟು. (ತಮದ. ೨೮೩ ಕ್ರಿಯಾ); ಉರವಣಿ ದಿಗದ ದಿಲ್ಲಂಬಗಳ ಕುಡಿದು ನಿಟ್ಟುರದೀಬಿಗಳನಾಂಕು ಲೌದಿಗಳನಕ್ಕೊಂ ತಿರುಪುತ ವೀರ ಶಿವದೊಕ್ಕೊಂ ದರಾಹಾಹ ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟು ಹು ಕೊಡೆ (ವೀರ. ೨-೬-೩೦); ಕಟ್ಟಕದಿಂ ನಿಟ್ಟುರಮೊಂದಿ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕೈಯಿಟ್ಟಂ ಕರಂ ಬಿಟ್ಟದಂ (ಚವಿ. ೨-೧೦೨). ೨. ಕಠೋರವಾದ ಮಾತು; ಕ್ರೂರನುಡಿ: ಕಟ್ಟುಡದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟುತೆನೆ ನಿಟ್ಟುರಮಂ ನುಡಿದು (ಚವಂ. ೬೬-೨೧). ೩. ನಿರ್ದಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕಠಿಣಮನಸ್ಸು: ನಾಣಿಲ ನಿಟ್ಟುರೆಂ ಸಿಹ ನಾಟವಿಟಂ . . . ನಿನಗೆ ಕೂರದೊಳ್ ಬೆರಸಿಪಂ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೧೨೩). ನಿಟ್ಟುರೆ: (೪). ನಿಷ್ಟುರೆ: ೪. ನಿಂದೆ; ಅಪವಾದ: ಕಪ್ಪ ಪಡಲಾರೆ, ನಾ ಕಾನನದೊಳಿರಲಾರೆ; ನಿಷ್ಟುರವು ಇದ್ದ ಕಡೆ ನಿಲಲಾರೆನು (ಕಪು. ೫೧). ನಿಷ್ಟುರೆ: ೧. ಎದುರಾಳಿನ ಸ್ವಭಾವ ಪನ್ನಾಗಲಿ, ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಲಕ್ಷಿಸದೆ ನಿಷ್ಟುರವೆಂದು ಹಿಂತೆಗೆಯದೆ. ತನ್ನ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು (ಕಾಂಪು. ೨೩). ನಿಷ್ಟುರೆ: ೨. ಅಂದು ನಿಮ್ಮ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವನನು ಅ ಬಗೆ ನಿಷ್ಟುರೆ ಗಳನು ನುಡಿದು . . . ಹೋದನಲ್ಲ (ವಡಕಾ. ೨೬). ೪. ನನಗೂ ಈ ನಿಷ್ಟುರೆ, ಕಟ್ಟಿ ಹೆಸರು ತಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತು (ಮಹಾ. ೧೫೩).

[<ಪ್ರಾ. ನಿಟ್ಟುರೆ/ನಂ. ನಿಷ್ಟುರೆ]

ನಿಟ್ಟುರೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ನಿಷ್ಟುರವಾಗಿ ನುಡಿ: ಮುನಿಯದಿರು ಮಗುಳಾಸರಿಂದ ನಿಟ್ಟುರೆಗೈದು ಮನವ ಕದಡೆನಿಸಿದರು . . . ಇನನೇಳ್ಳ ಸಮಯಕ್ಕೆತಂದುದೆ ಎಂಬು ಸವಿಯಂಕಂ ದಿನದದಿಂ ಕಳುಹಿದಳ್ (ವೆಂಕಾ. ೫-೨-೪೦).

[ನಿಟ್ಟುರೆ+ಗೈ(<ಕೆಯ್)]

ನಿಟ್ಟುರೆದನಿ(ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಶಬ್ದ: ಪಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಕೋ ಎನುತ ಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಕುಟ್ಟಿದ ಗದಯ ಗಾಯದಲಿ ಕುಟ್ಟಿದ ನಿಟ್ಟುರೆದನಿಗೆ ಪಾತಿಯಲಿ ಕಂಗೆಟ್ಟಿದು ಸುರ ನಿಶಾಚರರು (ಮೋಹ. ೧೨-೬೩). [ನಿಟ್ಟುರೆ+ದನಿ]

ನಿಟ್ಟುರಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (?) : ನಾಲ್ಕತ್ತೆಣ್ಣೆವುದಪರಿಪ್ರಮಾಣ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ಳಿಯುಂ ದುರ್ಯೋಧನನಂ ಅಜಿಸಿ ಕಾಣದೆ ವಿಸ್ಮಯಂ ಬಟ್ಟವನ ದಿಟ್ಟ ದೀಡಂಗೆ ನಿಟ್ಟುರಿಗೊಂಡು . . . ಕುರುರಾಜದ್ವಾರೋ ಪಾಂಕಮನೆಯೊಂದಂಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೬-೨೪೪).

[೧೯ನೆಯ 'ನಿಟ್ಟುರೆಗೊಳ್' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿಟ್ಟುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಷ್ಟುರ ಮಾಡು; ನಿಂದಿಸು; ಆಕ್ಷೇಪಿಸು: ಯಾತರೊಂದೊಂದು ದಿನವಲ್ಲಾ ಪಲುಭಯರುಂ ಮಾತಿನಿಂ ನಿಟ್ಟುರಿಸಲದ ಮನದೊಳೆಡೆ ನಿಟ್ಟುರೆಯಿಂ ಕಾಕಿಡಲ್ಕೆಳ್ಳುಂ(ವೆಂಕಾ. ೨-೨೩-೩೨).

[ನಿಟ್ಟುರೆ+ಇಸು]

ನಿಟ್ಟುರುಹು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸುಡು, -ದಹಿಸು; ನಾಶ ಮಾಡು: ಫಲಪದ ನೆಲಕೊತ್ತಿ ಮಲ ಮೂರು ನಿಟ್ಟುರುಹಿ ಮೂಲಕ ನಿಷದ ನಿರ್ಮಯಲ ಚಿದ್ವರೂಪ (ಸಿದ್ಧ. ೩೬-೬).

[<ನಿಟ್ಟುರೆ+ಉರುಹು(<ಉರುಪು)]

ನಿಟ್ಟು ವಡು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರು : ಪೂಜದೊಳ್ ನಿಟ್ಟು ವಟ್ಟು
[ಸಾಕಾಂ. ನಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟು] ಮನೆಯಮಂಡನಾಯೋಗದೊಳೊಡಂಬಟ್ಟು
ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಅದಿಪ. ೪-೫೪ ಪ). [ನಿಟ್ಟು + ಪಡು]

ನಿಟ್ಟು ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ದೂರಕ್ಕೆ ಓಡು, - ಧಾವಿಸು : ನಿಟ್ಟು ಪರಿಯಲು
ಕೂಡೆ ರಥ ಸಾಲಿಟ್ಟು ಹರಿದು ದಡದ ಸುಳಿವು ಮುಟ್ಟಿ ಮೂಡಲಿಸುತ್ತ
ಹೊಮ್ಮುರು ಹೊಕ್ಕು ಪರಬಲವ (ಕುಮಾರ. ೧-೫೧).
[ನಿಟ್ಟು + ಪರಿ]

ನಿಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿ ಪೇರಿಸು, - ಅಡಕುಹಾಕು :
ಪಾದರಾಶಿಯನ್ನು . . . ಪರಿಸು ಸುತ್ತಾ ರಸ್ತೆ ತುಂಬಿದಂಥ ಗೋಣಿ
ಗಳನ್ನು ಕೋಟಿ ಕಟ್ಟಿದ ಹಾಗೆ ನಿಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟು, ಅಪರ ಅಶ್ರಯ
ದೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕೊಂಡು, ಸಾಯಂಕಾಲದ ಪರಿಯಂತರ ಜಗಳಮಾಡು
ತ್ತಿದ್ದನು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೦). [ನಿಟ್ಟು + ಪೊಟ್ಟು]

ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್, ನಿಟ್ಟು ಸಿರು, ನಿಟ್ಟು ಸುರ್, ನಿಟ್ಟು ಸುರು (ನಾ).
(ದುಃಖ, ನಿರಾಸೆಗಳಿಂದ) ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬಿಡುವ ಉಸಿರು ;
ನಿಡಿದಾದ ನಿಶ್ವಾಸ : ನಿಟ್ಟು ಸಿರಿ ಕೊಲ್ಲುಹಿಯುಮಳುಹು ದಿಟ್ಟಿಯ
ನೋಟಂ . . . ಪರ್ವತಗಳ ಕೊಲ್ಲುರಾಶಿ ಮಳನೊಳೆದವೆಂದೆತ್ತವೇ
(ಶುಕ್ಲ. ೧-೫೩) ; ನಿಡಿದು ಉಸಿರ್, ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ (ಶಬ್ದಾ. ೩೩೯
ಪ್ರಯೋಗ) ; ಪದಪದಗಳ ಕೊಡರಿ ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ಗಳೆಳ್ಳುತ್ತ ಮನ್ಮಥನ ಸಾಣೆ
ದಿಡಲಗಿನಂತಲ್ಲದೆ ಮರೆದೊರಗಿದ ಸೊಕ್ಕು ಜವ್ವನೆಯರೋ (ವೆಂಕಟಾ.
೫-೪-೧೯) ; ತಡೆಯದಿಡ ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ ಗುರುಗುರಿಸುತ್ತಿದು (ಕಾಲೀದ.
೧೭೨-೨೪೯). **ನಿಟ್ಟು ಸಿರು :** ಬಾಗಿಹುದು ಬಲುದಿಲ್ಲ ಕಿವಿವರೆಗಾಗಿ
ರಿತುಬಲ ನಿಮಿಷನಿಮಿಷಕೆ ನೀಗಿಹುದು ನಿಟ್ಟು ಸಿರೆನೆಲೆಭೂಪಾಲ (ಕುಮಾರ.
೯-೧೪) ; ತಡೆದುಬಾ ಬಳವಾಗಿ ಕೊಡುಗ್ಗಡದ ಧೂಮಾಕಲಿತಶಿಖೆಯನ್ನು
ಕಡುಹಿನಿಲಕುಮಾರಕನ ನಿಟ್ಟು ಸಿರಿನಾಟೋಪ (ಕೊರಂ. ೬-೧೭-೧೯) ;
ಮಗುವು ನಿರಾಧಾರಾ ಹೆಸರು ವಸುಂಧರಾ ಇಟ್ಟು ರಯಾರು ನಿಟ್ಟು ಸಿರಿನ
ಲೆಕ್ಕಾ ? ಉಸುರಿನ ಲೆಕ್ಕಾ ? (ಸಾದರಿ. ೩೪-೬) ; ಅವಳು ನಿಟ್ಟು ಸಿರು
ವಿಟ್ಟು ಇಳಿದನಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಿದಳು (ವಾಣಿ. ೨೪೪). **ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ :**
'ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ವಡು' ಪರಾ. **ನಿಟ್ಟು ಸುರು :** ದಿವಾಟಕು ಕಂಠವನ್ನು
ನಾಸಿಕೆಳೆಡೆದುರು ನಿಟ್ಟು ಸುರು ನಿಮಿಷಕೆ ಬೀಜಾದುರು ಕುರುರಾಯದಳ
ಕಲ್ಯಾಣಸಾನದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೩-೬೪) ; ಭರ್ಜಿಸುವ ಸಿಂಹವೋ ಹೆರಗಳೆಡ
ನಿಟ್ಟು ಸುರುನುಗನೊ ಮೇಣನಲು ಸೌಮಿತ್ರಿ ಹಲುಬೊರೆದ (ಕೊರಂ.
೨-೩-೬) ; ರಾಯರು ನಿಟ್ಟು ಸುರುನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಮೇಣನ
ಮೇಲೆ ದಿಡ್ಡ ಅಂದಿನ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ . . . ಹೇಳಿದರು
(ರಾಯ. ೪೩) ; ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಬಾರದ ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನವೆಲ್ಲ ನಿಟ್ಟು ಸುರ
ನೀಡುಕ ಬರುವರು ತಾಯಿಕಂಡ ಸುಟ್ಟ ಹೊಟ್ಟೆಯ ತಣಿಸಲು
(ಸದ್ವಿ. ೪-೬೯). [ನಿರ್ (< ನಿಮಿ) + ಉಸಿರ್]

ನಿಟ್ಟು ಸಿರಿ (ನಾ). ನಿಡುಸುಯ್ಯುವವಳು : ಸಡುಗುತವಳು ದಳಾ ನಲ್ಲನಂ
ಗಾಳಿಯಂ ಬಡಿದೊಡ ಬಳ್ಳಿ ಸಾಲಮನವು ಪಂತೆವೊಲ್ ಪೊಡರದದೊಸ
ಗಾಡು ನಿಟ್ಟು ಸಿರಿ ನೋಡಿದಂ (ಪಾಸಂ. ೪-೧೯).

[ನಿಟ್ಟು ಸಿರು (< ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್) + -ಇ]

ನಿಟ್ಟು ಸಿರು 'ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು ಸಿರುಗರೆ (ಕ್ರಿ). ನಿಟ್ಟು ಸಿರು ಬಿಡು ; ನಿಡುಸುಯ್ಯು : ಕಟ್ಟಿ
ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ನಿಟ್ಟು ಸಿರುಗರೆದು, ಫಲಕಾಲ ಅವನು ಚೇತನಾದಿವಿನ
ವಾದ ಕಲ್ಲ ಬೊಂಬೆಯಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟನು (ಅಂಬ. ೨೦) ;
"ಅದಂತು ಫಯಂಕರವಾಗಿದೆ" ಎಂದವಳು ನಿಟ್ಟು ಸಿರುಗರೆದಳು (ಅನು.
೨೦೯). [ನಿಟ್ಟು ಸಿರು (< ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್) + ಕರೆ (< ಕಣ)]

ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ವಡು, ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ವಡು (ಕ್ರಿ). - ನಿಟ್ಟು ಸಿರುಗರೆ :
ಬಡಬಾನಲಂ ತನ್ನೊಳು ದಿನದಿನದೊಳವಗಡಿಸುತ್ತಿದಂ ಬಡಬ ಜಡತನಂ
ತನಗೆ ಬಂದುದಂ . . . ನೆನೆನೆನೆದು ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ವಡು (ಸಾಕಾಂ. ಸುರ್ವಿಟ್ಟು
ಸುಯ್ಯಂತು ದಿ. ತೆರೆತರ್ಚುಗಿಯೊಳದೊಡು (ಚಿದು. ೩-೨).

ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ವಡು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು
ನೋಡಿ. [ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ + ವಡು]

ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ 'ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು ಸುರು 'ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು ಸುರ್ವಡು 'ನಿಟ್ಟು ಸಿರ್ವಡು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು ರ 'ನಿಟ್ಟು ರ' ನೋ.

ನಿಟ್ಟು ರಿ (ನಾ). ದಯೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಕ್ರೂರಿ : (ಕ).

[ನಿಟ್ಟು ರ (< ನಿಟ್ಟು ರ) + -ಇ]

ನಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ ; ಕಟ್ಟಳೆ : "ನಿಟ್ಟಿಯೆಂದು ನಿಟ್ಟು"
(ಕಚನಾ. ೩೯-೫೭೨) ; "ನಿಟ್ಟಿಯೆನೆ ನಿಟ್ಟಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿ. ೨೨೪) ;

ಜನಮಂ ಧರ್ಮಮುಮನುಪಾಣಿ ಸುಪೊಡೆ ಚದುರಮನೆ ನಿಟ್ಟು ನಿಮ
ಗಟ್ಟಿ ಮನಸವಾಲ್ ಮುಜುಗಿ ಸೋಲುವಿರೆಗುವುಡುಕೊಳೊ ಜನ
ಮುಮಂ ಧರ್ಮಮುಮಂ (ಅದಿಪ. ೨-೬೪) ; ದೇವಿಯರನ್ನೆಗಂ ನೆಗಟ್ಟು
ನಿಟ್ಟುನಿಯಾಮದ ನಿಟ್ಟು ದೇವಪೂಜಾದಿ . . . ಭವದಾಯಕವಾದುದು
(ಮಲ್ಲಿ. ೪-೬೬) ; ಪಕ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಟಿಕ್ಕುಂ-ನಿಟ್ಟು-ನಿಟ್ಟು (ಕಮ. ೨೪೩
ಪ್ರಯೋಗ) ; ಹುಟ್ಟಿದಳು ಹರಪಾದಸೇವೆಯ ನಿಟ್ಟಿಯಲಿ (ಸಂಭ. ೬-೪೯) ;

ನಡೆಸುವರೊಳವೆದಸ್ತು ತ್ಯಾಪಾರಾಯಣವ ಶಾಸ್ತ್ರವನಕ್ಕಿಕ್ಕಿನಿಟ್ಟಿಯಲಿ
(ಕಾಕಾ. ೩೯-೬). ೨. ಶ್ರದ್ಧೆ ; ಲಸಕ್ತಿ ; ಜನನಂ ನಿಟ್ಟಿಯನೋಲ
ಗಿತ್ತುದು (ಸಮ. ೪-೨೨೧) ; ನಾಲ್ಕುಂ ನಿಯಮವಿಧಾನದ ಬುಟಂಮ
ನಿಟ್ಟಿಯಂ ಬರಿಯುಸಿ(ಮಲ್ಲಿ. ೪-೪೬) ; ಪೆರಿಂದಪ್ಪ ಕಾರ್ಯಂ ನಿಟ್ಟಿಯ
ಲಿಂಜುಡು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿ. ೨೫-೧೦) ; ನಿಟ್ಟಿಯಂ . . .

ಕಟ್ಟುಳುಗಿಟ್ಟು ಪೊದಮಟ್ಟುರು (ಕುಮಾರ. ೪-೩೧) ; ರಥದೊಡ
ವನೆಯಂ ರಿತ್ತುಸಾರಥಿಯಂ . . . ಪತ್ತಿ ಸಿದವವಿಶ್ವಮೆನ್ನದೆ ನೋಟ್ಟು
ದಮ್ಮ ಕಾಳಗದನುವಂ ಎಂಬು ರಿಕ್ಕಿರ್ ನುಡಿದು ನಿಟ್ಟಿಯಂ ನಿಟ್ಟುಮಂ
(ದಶಕ. ೬-೫೩ ಪ). ೩. ಮಾಡಳೇಕಾದುದು ; ಕರ್ತವ್ಯ :

ದಿಮ್ಮನೆಯೆ ನಂದು ತುಸುಪೊಳ್ಳು, ಮುಂಬಟ್ಟಿಯಂ ತನಗೆ ನಿಟ್ಟಿಯಂ
ನಿಟ್ಟಿಯು ನರಲೋಕನಿಷ್ಟಕರ್ತವ್ಯಮಂ (ಪ್ರೀತಾ. ೮೩೮-೩೧೫).
೪. ದೀರ್ಘಕಾಲ ಇರುವಂಥದು ; ಶಾಶ್ವತವಾದುದು : ತ್ಯಾ
ನಿಖರಾಧ್ಯಾಪಿತಾಂಭಃಕಣಸಂಚಳಮುರಜಾಪಚಳಕಂ ದಿ ದ್ಯುತ್
ಕ್ಷಣಕಂ ನಿಟ್ಟು (ಸಾಕಾಂ. ಟ್ಟಿಯ ತನುಭದ್ಧನ ಯೌವನರೂಪವಿಭವ
ಭೋಗಾಭೋಗಂ (ಅದಿಪ. ೪-೬೫) ; ನೋಡಿಯೆಡ ಜವ್ವನಂ ನೆರೆದ ರೂಪು
. . . ಇವು ನಿಟ್ಟಿಯೆಂಬ ದಂದುಗಮದೆಯರ್ಚಿ (ಪಾಂ. ೯-೩೬) ;

ನೆಟ್ಟನೆ ಬಂದಪನೆನ್ನಯ ನಿಟ್ಟು (ಸಾಕಾಂ. ಟ್ಟಿಯ ನಿಧಿ ಅಂಪ್ರಸೆಂದು
ರಾತ್ರೀವಧು ತಾಂ ಕಟ್ಟಿದ ಬಹುರತ್ನದ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನಿಡುದಂಬರಂ
ಸುತಾರಾಗಣದಿಂ (ಗಂ. ೪-೯೨) ; ಜರೆ ರುಣೆ ಕಂಟಕಂ ತುಡುಕಲಣದ
ದಿವ್ಯರೇರಮಂ ನರಂ ಕರಗಿ ಕುಲೈತಂ ದಿವದಿನೆದೊಡೆ ಮರ್ತ್ಯರ
ಬಾಲ್ಕಿ ನಿಟ್ಟು (ಸಾಕಾಂ. ಟ್ಟಿಯೇ (ಅನಂ. ೩-೬೨) ; ಸಂಸಾರಿಗೆ
ನಿಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ ಸುಖಂ (ಶುಕ್ಲ. ೧೩-೨೩) ; ನಿನ್ನ ಜವ್ವನಂ ನಿಟ್ಟಿಯೆ
(ಪಾಂ. ೩೯. ೫-೧೦೩). ೫. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪದವಿ ; ಮೋಕ್ಷ ;

ಕೈವಲ್ಯ : ಒಟ್ಟಿದ ಕಿಚ್ಚು ಚಕ್ರಾತ್ಮತಮಧ್ಯದಿ ನೆಟ್ಟಂತೆ ಏಕಪಾದ
ದಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ನಂದುಗ್ರತವನಿಳಿದರು ನಿಟ್ಟಿಯ[ಸಾಕಾಂ. ಕಟ್ಟಿನ] ವರವ
ಬೇಡುಕಲಿ (ಅಬ್ಬಲ. ೩-೪೫). ೬. (?) : ಕಟ್ಟಿಯೋ ಹರಸೇನೆ

ನಿಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ನಿಯಮ ; ಕಟ್ಟಳೆ : "ನಿಟ್ಟಿಯೆಂದು ನಿಟ್ಟು"
(ಕಚನಾ. ೩೯-೫೭೨) ; "ನಿಟ್ಟಿಯೆನೆ ನಿಟ್ಟಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿ. ೨೨೪) ;

ಜನಮಂ ಧರ್ಮಮುಮನುಪಾಣಿ ಸುಪೊಡೆ ಚದುರಮನೆ ನಿಟ್ಟು ನಿಮ
ಗಟ್ಟಿ ಮನಸವಾಲ್ ಮುಜುಗಿ ಸೋಲುವಿರೆಗುವುಡುಕೊಳೊ ಜನ
ಮುಮಂ ಧರ್ಮಮುಮಂ (ಅದಿಪ. ೨-೬೪) ; ದೇವಿಯರನ್ನೆಗಂ ನೆಗಟ್ಟು
ನಿಟ್ಟುನಿಯಾಮದ ನಿಟ್ಟು ದೇವಪೂಜಾದಿ . . . ಭವದಾಯಕವಾದುದು
(ಮಲ್ಲಿ. ೪-೬೬) ; ಪಕ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಟಿಕ್ಕುಂ-ನಿಟ್ಟು-ನಿಟ್ಟು (ಕಮ. ೨೪೩
ಪ್ರಯೋಗ) ; ಹುಟ್ಟಿದಳು ಹರಪಾದಸೇವೆಯ ನಿಟ್ಟಿಯಲಿ (ಸಂಭ. ೬-೪೯) ;

ನಡೆಸುವರೊಳವೆದಸ್ತು ತ್ಯಾಪಾರಾಯಣವ ಶಾಸ್ತ್ರವನಕ್ಕಿಕ್ಕಿನಿಟ್ಟಿಯಲಿ
(ಕಾಕಾ. ೩೯-೬). ೨. ಶ್ರದ್ಧೆ ; ಲಸಕ್ತಿ ; ಜನನಂ ನಿಟ್ಟಿಯನೋಲ
ಗಿತ್ತುದು (ಸಮ. ೪-೨೨೧) ; ನಾಲ್ಕುಂ ನಿಯಮವಿಧಾನದ ಬುಟಂಮ
ನಿಟ್ಟಿಯಂ ಬರಿಯುಸಿ(ಮಲ್ಲಿ. ೪-೪೬) ; ಪೆರಿಂದಪ್ಪ ಕಾರ್ಯಂ ನಿಟ್ಟಿಯ
ಲಿಂಜುಡು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿ. ೨೫-೧೦) ; ನಿಟ್ಟಿಯಂ . . .

ಕಟ್ಟುಳುಗಿಟ್ಟು ಪೊದಮಟ್ಟುರು (ಕುಮಾರ. ೪-೩೧) ; ರಥದೊಡ
ವನೆಯಂ ರಿತ್ತುಸಾರಥಿಯಂ . . . ಪತ್ತಿ ಸಿದವವಿಶ್ವಮೆನ್ನದೆ ನೋಟ್ಟು
ದಮ್ಮ ಕಾಳಗದನುವಂ ಎಂಬು ರಿಕ್ಕಿರ್ ನುಡಿದು ನಿಟ್ಟಿಯಂ ನಿಟ್ಟುಮಂ
(ದಶಕ. ೬-೫೩ ಪ). ೩. ಮಾಡಳೇಕಾದುದು ; ಕರ್ತವ್ಯ :

ನಡೆವಾ ಬಟ್ಟೆಯೋ . . . ಕುಲಗಿಯ ವಂಶದ ಕಟ್ಟಿದೆಯ ಪಕ್ಷವನು
ದೋಲಿತು ಸೇತು ಖಳಕೇತು (ಕಾಂ. ೧೩-೨೭).

ನಿಟ್ಟಿಗೆ ವರಾ - ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡು ; ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಹೊಂದು :
ನಿಟ್ಟಿಗೆ ವಂದು ಕೋಮಲಗುಣಂ ಗೆಡೆಗೊಂದಿರೆ ಪೂವಿನಂತಿರಾಯ್ದುಟ್ಟ
ಪದಂ ಬೆಡಂಗಿನೆ ಬಣ್ಣ ಸರಂ ಪೂಸತಾಗಿ ನುಣ್ಣಾದಂಬಟ್ಟಿರೆ ಬಂದವೊಂದೆ
ಚತುರಾಳಿ ಕರಂ ಬಸದಾಗಿ ಬಾಸಿಗಂಗೆಟ್ಟುವನಂತು ಕಟ್ಟುವುದು
ಕಟ್ಟುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೩೨). [**ಕಂ. ನಿಷ್ಠಾ**]

ನಿಟ್ಟು ಕಾಣ (ನಾ). ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಜಾಳ ಜಾಳುವ ಜಾಮರದ
ಪೂಡವ ದೊಡೆಯ ಜೇಗಟೆಯ ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಸಂದಣಿಸಿ ಹರಿದಾಡುವ
ನಿಟ್ಟು[ಟ್ಟು]ಕಾಣರ ಮುಖದೊಳಮುಚ್ಚಿ ಮಾಪೋಳವ ಲೋಹದಪೂಣದ
ಕಾಲ್ ಕೊಗಿದಪರಿಮಿತ ರೂಪದಳೆದು (ಪದ್ಮಾ. ೩-೩೩ ಪ).

[ನಿಟ್ಟು + ಕಾಣ]

ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್, ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳು ; ದೃಢ
ವಾಗು : 'ನಿಟ್ಟುಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ;
ಆಸಕ್ತನಾಗು : ಲೋಗರು ಮಾಡಿದ ಪಲತೆಜದಾಗಮಮಂ ಕೇಳ್ತು
ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳದವಂ ಕೇಳ್ವಾಗಳೆ ಸನ್ನತಿಯಕ್ಕುಂ (ಸಮಸ. ೩-೫೩).
ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು : ೩. (?) : ನಟ್ಟಿದನೆಯಲಿ ನೀನು ಮೈಫರಟ್ಟಿ
ಕೇಳ್ ನಿಷ್ಕರುಣದಿಂ ನೆಹಿ ದಿಟ್ಟು ಹೋಗಲು ನಿನ್ನ ಪದವಂತಿರ್ದು
ವಕಟೆನ್ನ ನಿಟ್ಟುಗೊಂಡಗಲಿಸಿತು ರಾಜಶ್ರೀಸ್ವ ನೀ ಮೈದೋಟಾ ಕರುಣಾ
ದೃಷ್ಟಿಯಲಿ ನೋಡು (ಜೀವಂ. ೫-೨೦). [**ನಿಟ್ಟು + ಕೊಳ್ಳು**]

ನಿಟ್ಟುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು ; ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಇಟ್ಟ
ಮಕುಟದ ಕಟ್ಟಿದ ಬಾಸಿದ ದಸಗಧಿಸ್ಥಾನಮಂ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಭಾಳಪಟ್ಟ
ದೊಳ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟಮಂ ನಿಟ್ಟುಗೊಳಿಸಿದಂ ಬುಕ್ಕಿ (ಅನಂ. ೬-೫೮ ಪ). ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದು
ವಂತೆ ಮಾಡು : ಪೈನುತೀಂದ್ರರಂತು ನಿಟ್ಟುಗೊಳಿಸಲ್ಪಂತುಂ ಪೆಣರ್
ಬಲ್ಲರೆ (ಸಮಸ. ೪-೪೫). [**ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು + ಇಸು**]

ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು 'ನಿಟ್ಟುಗೊಳ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿದುರು (ನಾ). = ನಿಟ್ಟಿದಿರು : ಜೀವನನ್ನು ನಮ್ಮ ಭಾವದ ನಿಟ್ಟಿದುರಿ
ಸಲ್ಲಿ ಬೊಂಬೆ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದೊಂದು ಕಾರ್ಯ (ವಿಜಯಂ. ೫೭).

[ನಿಟ್ಟು (<ನಿಡಿದು) + ಎದುರು (<ಎದಿರು)]

ನಿಟ್ಟಿಪಡು 'ನಿಟ್ಟಿಪಡು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿಯೆ 'ನಿಟ್ಟಿಯೆ' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿಯೆತನ 'ನಿಟ್ಟಿಯೆತನ' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿದ್ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷಸ್ಥಳ : ನಿಟ್ಟಿಪ್ಪಿ, ನಿಟ್ಟಿದ್,
ನಿಟ್ಟಿಕ್ (ಭಾಷಾಭಾ. ೧೩೭ ಉದಾ). [**ನಿಟ್ಟು (<ನಿಡಿದು) + ಎದ್**]

ನಿಟ್ಟಿಲು 'ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿಲುವು 'ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟಿಲೆಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನಿಟ್ಟಿಲೆಹೊನ್ನೆ,
ನಿಟ್ಟಿಲೆಹೊನ್ನೆ . . . ಕೈಲವನಟ್ಟು ನಿರೂಹಣೆಯೊ ಅಜೀರ್ಣ
ಮುಂತಾದ ಸಕಲಜೀವಿಗಳುಂ ನಾಕಮಹುಡು (ಸತ್ಯ. ೧೨೯).

[ನಿಟ್ಟು (<ನಿಡಿದು) + ಎಲೆಹೊನ್ನೆ]

ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು, ನಿಟ್ಟಿಲು, ನಿಟ್ಟಿಲುವು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮೂಳೆ ;
ಬೆನ್ನುಮೂಳೆ : ಮುಟಾದ × × ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗ. ೧೧೬-೧೫; ಸು. ೨೨೦); ಪಗಿಪರ ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲಂ ಮುಟಾಪೊಡೆನೆಗೆ ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟು
(ಪಂಪ. ೧೦-೧೬) ; ಕಿಲ್ಲೊಡೆ ಮೇಗಾಲ್ ಪರಲುಂಗಟಂ ಬರಿ
ನೊಸಲ್ ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು ಗೋನಾಳ ಬೆನ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೬) ; ಭೂಕಾಜನ

ಹೃತ್ಪಿಲ್ಲಂ ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲುಳ್ಳ ದಿರುದ ಪೊಕ್ಕಿಗೊಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦.
೩೦-೧೫ ; 1031) ; ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲುಗಲ್ ಕೋಟುವಿನಂ ಕಾಯ್ದು ಕೈಬಾಂದಿ
ಕುಳಿಸಿ (ಸುಕುಮ. ೭-೩೫) ; ನಿಟ್ಟಿಲು ನಿಟ್ಟಿಲೆನೆ ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲು [ಮಟ್ಟುಳ್ಳ]
ಮುಟಾಪೊಡೆ (ಕುಮಾರ. ೮-೪೮). **ನಿಟ್ಟಿಲು :** ದುಪ್ಪಚತುಷ್ಪಯರಲಿ
ಹೊಟ್ಟಿ ನಿಟ್ಟಿಲು ಗೋನಾಳಿಯಂ ಮುಟಾದು (ಎಕ. VIII, ಸೂರ. ೨೬೮-೩೩ ; ಸು. 1245) ; ಕರುಳುಗಿಯೆ ತಲೆ ಸಿದಿಯೆ ನಿಟ್ಟಿಲು
ಮುಟಾಯೆ ಮೂಳೆಗಳುದಿರೆ (ಕುವಾ. ೪-೨೮) ; ಕೊಂಡಂ ಗಡೆಯ
ನಿಕುಂಭನಿಕುಲನ ಮನ್ನೆಯ ಮನಮಚ್ಚುಗಾಜನ ಬೆನ್ನನಪ್ಪಳಿಸಿದನು
ನಿಟ್ಟಿಲು ಭಿನ್ನವಾಗದೆ ಮಾಣದಿರದೆಂದಪುರಗಣ ಸುಡಿಯೆ (ಕೋರಂ. ೬-೩೯-೪) ; ನಿಟ್ಟಿಲುಗಳನು ನಿಟ್ಟಿಲುಲೆಂಬಂತೆ ಕಿತ್ತು ಮಸ್ತಕವನು
ತಿಟ್ಟುಕಲ್ಲನಾದಿ ಬೊದ್ದಿಟ್ಟಾದ (ಮೋಹ. ೧೨-೩೭) ; ನಿಟ್ಟಿಲು ಮುರಿ
ಮುರಿದೊಟ್ಟಿದರೂ (ದೀಪ. ೧-೨೪). **ನಿಟ್ಟಿಲುವು :** ಸ್ವಸ್ಥ
ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿದು ನಿಟ್ಟಿಲುವ ಮುಟಾದು . . . ಅಮೃತವ
ನುಂದಿಹೆನೆಂಬವರ ಕೇಡಿಂಗೆ ಕಡೆಯಿಲ್ಲ (ಅವಂ. ೯೯೯-೨೨೦) ; ನಿಟ್ಟು
ನಿಟ್ಟಿಲುವ ಮುಟಾವೆನೆಂದರವಣಿ ಜಜೆಯುತ್ತ . . . ಸುತನ
ಹಿಂಗಾಲ್ಪಿದಿರು ಸೇಡು ಬಿಸುಟಂ (ಪಟ. ೧೨-೩೬) ; ಮುರಹರನ
ನಿಟ್ಟಿಲುನೆ ಕಟ್ಟಿ ಉರಗರಾಜನೆ ನೇಣು ಸರಕೇಸರಿಯು
ನುಮೇ ಕೊಂಕಿ . . . ಪಿರಿಯ ಗಾಳವನಿಕ್ಕುವಾ ಬಲಿಗಾಜನುಂ ತಾನೆ
(ಬಸವ. ೨೧-೨೮) ; ಕೌರವ ನಾಯಿಗಳ ನಿಟ್ಟಿಲುವ ಮುಟಾದು ನವಾಯಿ
ಯಲಿ ಭಟ್ಟಿಸದೆ ಕೊದ್ದಿದ ತನ್ನ ತೋಳುಗಳ ವಾಯುಸಮಿಲಿ ಸುಡು
ವನು . . . ಎಂದೊಡನೊಡನೆ ಮಿಡುಕಿದನು ಕರಿಭೀಮ (ಕುವಾ. ೧೪-೯೧) ; ಕಟವಾಯ್ ಕೈಯನಿಟ್ಟಿರದೆಲ್ ಸೀಳಾಗಿ ನಿಟ್ಟಿನೆಲ
ನಿಟ್ಟಿನೆಲ್ ನಿಟ್ಟಿಲುವನುಡೆ ಮುಟಾದು (ಜಟ. ೨೧-೬).

[ನಿಟ್ಟು (<ನಿಡಿದು) + ಎಲ್ಲು]

ನಿಟ್ಟಿವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸು. ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಗೆ
ಒಳಪಡಿಸು : ಮತ್ತಮೊಳಗಾಟುಂ ತಪದೊಳಗಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ
ವಿನಯ ವೈಯಾಪ್ಯತ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನ ಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗಂಗಳಂ
ನಿಟ್ಟಿವಡಿಸಿ (ಶಾಂತಿ. ೯-೧೦೮ ಪ) ; ಎರಡುಂ ತೆಜದ ಭರ್ಮಮಂ ಮನ
ದೊಳ್ ತಾಳ್ಪಿ ಪಾಯ್ ಪತ್ತಿದಂಕಮನೊತ್ತಿ ಪಿಡಿದು ಗೆಲ್ಲ ಗಾಯ
ಮುಟಾವಂಕದಂತೆ ಬೋಧಿಯಂ ನಿಟ್ಟಿವಡಿಸಿ (ಬಂಪ. ೧೦-೩೧ ಪ).

[ನಿಟ್ಟಿವಡು + ಇಟ್ಟು]

ನಿಟ್ಟಿವಡು, ನಿಟ್ಟಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ;
ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತಾಳು : ನಿನ್ನ ಕುಳನಾಮಜಪಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿಟ್ಟಿವಟ್ಟಿ
ಸಕಲಯಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿದಪ್ಪ ನಿಜದೇಹವಿದಾಹಮುಕ್ತಿಯಂ (ಚಂದ್ರ. ೮-೪೩) ; ಅಯ್ಯಂ ಸಮತೆಯೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಅಜುಂ ಕ್ರಿಯೆಗೊಳ್
ನಿಟ್ಟಿವಟ್ಟು (ಅನಂ. ೧೨-೩೩). **ನಿಟ್ಟಿಪಡು :** ೨. ಶ್ರದ್ಧೆಯ
ನ್ನುಂಟುಮಾಡು ; ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು :
ಕರೆದೊಡೆ ಜೂದಿಂಗೆಂ ಭರಭರ[ಕಾಪಿಟ]ಕ್ಕೆ ಭೂಭುಜಂಗಾಗದು
ಮಯ್ಯರಿದಿರಲೆಂಬ ಪುರಾತನಗುರುವಚನಂ ತನಗೆ ನಿಟ್ಟಿಪಟ್ಟಿದೊಂದಂ
(ಪಂಪ. ೬-೭೧). [**ನಿಟ್ಟು + ಪಡು**]

ನಿಟ್ಟಿಸರಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚುಹೊತ್ತು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುದಿಯಲು ಒಲೆಯ
ಮೇಲೆ ನೀರಡು : ನೆಟ್ಟಿನ ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಯ ಕಪ್ಪುರಾಯಿ ತಂಡುಲಂ
ಗಳಂ ನಿಟ್ಟಿಸರಿಟ್ಟು ಬಾಗಿ ಮೃದುವಾದ . . . ಅನ್ನಮಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಿ
ಸನ್ನಮಂ ಮುಟ್ಟುವನಲ್ಲಂ . . . ಸುಕುಮಾರವಲ್ಲಭಂ (ಸುಕುಮ. ೧೦-೧೦೮). [**<ನಿಡಿದು + ಎಸರಿಡು**]

ನಿಟ್ಟಿಸಲ್ 'ನಿಟ್ಟಿಸಲು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟ ಸಳು 'ನಿಟ್ಟಸಳು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟ ಸಳುಗಣ್ 'ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟ ಸಳುಣ್, ನಿಟ್ಟಸಳುಗಣ್, ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್ಣ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ರೇಳು ಅಥವಾ ಪಕಳೆಯನ್ನು ಹೋಲುವ ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣು : ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್ಣ ನಿಜಗುರುಕುಲಿಯ . . . ಎನೆಯಲುಗಡೆ ನೀಡುಂ ನಿಟ್ಟಪ ನೀಜನ ಬಗೆ (ಜಯಶಾ. ೪-೧೦). ನಿಟ್ಟ ಸಳುಗಣ್ : ಎಳನೆಯ ಸಿರಿಮೂಗದ ಚೆಲುವಿನ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ನಿಟ್ಟಸಳುಗಂಗಳ (ಕುಪ್ಯಾಧೀ. ೩-೭೬); ನಿಟ್ಟಸಳುಗಂಗಳ . . . ಪಡೆದ ನಿಜರೂಪನಂ ಕಂಡನವನೀಪಾಲನು (ಚ್ಯವಿಧಾ. ೩-೪೮). ನಿಟ್ಟ ಸಳುಣ್ಣ : ಬಾಲೆಯ ಕೊರಲು ಹೊನ್ನೊರಲು . . . ನಿಟ್ಟ ಸಳುಣ್ಣ ಲೆಯ ಮನೆಗೊಪ್ಪಿದುತ್ತು (ಮೋಹಕ. ೩-೫೦); ಅಂದವದೆದಿರ್ ಸಾಸಿಕದ ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್ಣ ಕಾಂತಿಗಳ ತುಲುಗಿನೆಗಳ . . . ಮದನನಂ ಕಾಣದೆಂತರ್ನೋ (ಜಯಪ. ೩೫-೩೬).

[ನಿಟ್ಟಸಳು (<ನಿಟ್ಟಸಳು) + ಕಣ್]

ನಿಟ್ಟ ಸಳುಣ್ಣ 'ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟ ಸಳುಣ್, ನಿಟ್ಟಸಳು, ನಿಟ್ಟಸಳು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ದಳ; ನೀಳವಾದ ಎಸಳು, —ರೇಳು, —ಪಕಳೆ: ನೀಳ್ ಕಡ್ಡಲರ್ಗೊ ಕೊತ್ತಲುಪ್ಪಳದ ನಿಟ್ಟಸಳುಂ (ಲೀಲಾಸ. ೯-೧೩೧); ನೀರೇಜದ ನಿಟ್ಟಸಳು ದಸೆಗಳೆಂದೆಸೆಯ ನಿರಚಿದ ಲತಾಮಂಟಪಮಂ ಕಂಡು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೯೭೨); ಪೂತೆನೆ ಜಾದಿಯಲಮಂಡನುಜಿಯುಂಡು ತಡೆದು ಕೇತ ಕಿಯ ನಿಟ್ಟಸಳು ಬಂಬಲು ಕೊಳ್ಳುಡೆದು (ಉದ್ಯತಿ. ೧೦-೧೨೨); ಮಿನು ಗುವ ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್ ನೀರ್ವನಿಗಳನೊಳಕೊಂಡು ಕೋರ್ಪ ಕೆಂಡಾ ವರೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೪); ದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ . . . ನಿಟ್ಟಯ್ಯೆ, ನಿಟ್ಟಸಳು (ಕಮದ. ೧೮೦ ಪ್ರಯೋ). ನಿಟ್ಟ ಸಳು: 'ನಿಟ್ಟಸಳುಣ್' ಪರಾ. ನಿಟ್ಟ ಸಳು: 'ನಿಟ್ಟಸಳುಗಣ್' ಪರಾ.

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಎಸಳು]

ನಿಟ್ಟ ಸಲ್ಲ ವಳಿಗೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಓಲೆಯ ಗರಿಗಳ ಕಟ್ಟು: ಓಡುವುದಲರಾದ ಕೆಡಗಿಯ ಕುತ್ತೆ ಸಲ್ಲೋಲೆಯನೆತ್ತಿ ನಿಟ್ಟ ಸಲ್ಲವಳಿಗೆ ಯಾಗೆ ಭೃಂಗನಿಟರಾಜಿ ಮನೋಜನವೀರವೃತ್ತಿಯಂ (ಅನಂಥ. ೧-೯೧).

[ನಿಟ್ಟ ಸಲ್ಲ + ಕವಳಿಗೆ]

ನಿಟ್ಟೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ವೇರಿಸು; ನಿಟ್ಟು ದಾಕು: ಆ ಎರಡು ನಿಟ್ಟೇರಿಸಿದ ಚೀಲಗಳ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ (ಗಂಗಾಗಾ. ೮೨).

[ನಿಟ್ಟು + ಏರಿಸು (<ಏಜಿಸು)]

ನಿಟ್ಟುಡೆ 'ನಿಟ್ಟಯ್ಯೆ' ನೋ.

ನಿಟ್ಟುಸು 'ನಿಟ್ಟುಸು' ನೋ.

ನಿಟ್ಟೊಡಲ್, ನಿಟ್ಟೊಡಲು (ನಾ). ೧. ನೀಳವಾದ ಒಡಲು, — ಶರೀರ; ದೀರ್ಘದೇಹ: ನೀರ ಜನಕುಮಾರನಂ ದೂರದೊಳ ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು . . . ಪೊಣ್ಣು ಪೊಕ್ಕಿಯಾರಭಸಮಾಜಂ ಭೀತಿಯಂ ಮಾಡೆ ನಿಟ್ಟೊಡಲಂ ನೆಟ್ಟನೆ ನಾಗರಾಜನಿಳಿಯದೆಬ್ಬಂದನುಂ ತಾಳ್ವಿದಂ (ವರ್ಧಾಪ. ೧೪-೭೪); ಏವೂರ ನಿಗಳಡೊಂದು ಬಣ್ಣ ಗುದುರೆ! . . . ನಿಮಿರ್ ಕೊಡಂಕೆ, ಚಗ್ಗೊಯ್ಯಕ್ಕೆ, ಗುಣ್ಣು ಗಾಲ್, ನಿಟ್ಟೊಡಲ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೪-೨೬). ನಿಟ್ಟೊಡಲು: ೧. ಸರಿಸದಲಿ ನಿಂದರೆ ಸಾಡುವೆನು ನಿಟ್ಟೊಡಲ ರಕುತದಲಿಳಿ ದಿಗುತಟೆವ (ಕುಪ್ಯಾಧೀ. ೧೩-೨೦); ದಿಟ್ಟ ಮಂದೆಯ ಕೆಂಚುಗೂದಲ ನಿಟ್ಟೊಡಲ . . . ಕಡುಮರುಳು ನೇಪವ ಕೊಟ್ಟು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨-೩೩). ೨. ದೊಡ್ಡ ಶರೀರ: ಕಟ್ಟ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಂ ಬ ನಿಟ್ಟೊಡಲ ದಂತಿ ಕೊಟ್ಟೊಟ್ಟ ಸರ್ವಾಗಮರಿದನಿತ್ತುವು (ಸಾಸಂಪ. ೧-೪೧).

[ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಒಡಲ್]

ನಿಟ್ಟೊಡಲ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಎತ್ತರದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ತಪದಿಂದಂ ಬಡಪಟ್ಟಿ ನಿಟ್ಟೊಡಲನಂ ಸರ್ವಗ್ರನಂ ತಪ್ಪುರೋರು ಪದಪ್ರಾಪ್ತನನಿಬ್ಬು ಪಾಯ್ ಪಸು ಕೊಗೊಡೊಂದೆ ಕೋದತ್ತಿ . . . ತುಡಾದಿತ್ತು (ವರ್ಧಾಪ. ೩-೭). [ನಿಟ್ಟೊಡಲ್ + ಅ]

ನಿಟ್ಟೊಡಲು 'ನಿಟ್ಟೊಡಲ್' ನೋ.

ನಿಟ್ಟೊರಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮದ ಕಾಲ ಕಟ್ಟುವೆ ವ್ರತಭ್ರಷ್ಟರ ನಿಟ್ಟೊರಸುವೆ (ಸರ್ವಪ. ೧೮೬-೪೬೦); ಆ ರವಿಯ ತೇಜಮಂ ಕೊರಗಿಸನೆ ಮೇಘನಾ ಮೇಘಮಂ ವಾಯು ನಿಟ್ಟೊರಸನೆ (ಲಾಚಿಂ. ೩೯-೮೦); ಧರಧುರದ ದುರ್ವ್ಯಸನಿಗಳ ನಿಟ್ಟೊರಸಿ ತೆಗೆ ನಿನ್ನ ವರನೆನುತುಬ್ಬ ರವ ಮಾನಸಿ ಹೂಣಿಗರ ಹೊಯ್ದದನು ಕಲಿ ಭೀಷ್ಮ (ಕುಪ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೬); ಗಜರಾಜಿಯಂ ದಿಂಡುರುಳ್ಳಿಸಿ ತೇರ್ಗಲಂ ಭಕ್ತಚಮರಾಳಿಗಳ್ಳಿರಸಿ ನಿಟ್ಟೊರಸಿ . . . ಸಮಾಡುಡು ಸುಭಟರಂ ಮತ್ಸರಗಜನೇನೆಂಬೆನು (ಜಯಪ. ೨೪-೨೪); ತುದಿವಾಲದಲಿ ಫಣಿಗಡ್ಡ ನಿಟ್ಟೊರಸುತ ಲಲಾಟಿಗಳಿಗೊರಸುವನು ಗೋಮಯವ (ಉತ್ತರ. ೩೨-೩೬); ಚಾಪಾಯುಧನು . . . ಕಂಫಟ ತುರಂಗಮಂ ಬರಿಗೈವುತ ನಿಟ್ಟೊರಸಿ ತೇರ್ಗಲಂ ಪ್ರದಿಮಾಡಿ . . . ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ನಿಲ್ಲುನಿಲ್ಲೆಂದೆನುತ ದಿಲ್ಲುಡುಕು ಸಾಕೋಡಬೇಡೆಂದನು (ತುರಂಗ. ೪೯-೧೦). [<ನಿಡಿಮ್ + ಓರಸು]

ನಿಟ್ಟೋಟೆ (ನಾ). (ದಾವುಗಾಲಿನ) ರಭಸವಾದ ಓಟ; ಅತ ವೇಗದ ಓಟ: ಎಡನಂ ಬಲನಂ ದಿಟ್ಟಿಸುತೆ ನಿಂದು ನಿಲ್ಲದೆ ನಿಟ್ಟೋಟೆ ದೊಳೋಡಿತೆನೆವ ಮಸಕದ ಶಶಕಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೮೬); ಬದುಕಿದನೆಂದು ನಿಟ್ಟೋಟೆದಲಿ ಹಾಯ್ದನು ದಿಟ್ಟ ಮಂಡೆಯಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಧೀ. ೬-೧೨); ಸಪ್ತಮದಾವಸ್ಥೆಯಿಂ ಮುಂದುಗಾಣವೆ ಬಲ್ಲಂಬಮಂ ಮುಡುಡು ನಿಗಳಮಂ ಪಟುಡು ನಿಟ್ಟೋಟೆದಿಂ ದೀದಿವರದು (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೧ ವ); ಹಸು ಬೆಟ್ಟ ಬೆದರ . . . ಗುರುಗಳನ್ನು ಮುಳ್ಳಿನಲ್ಲಿಯೊ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿಯೊ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ನಿಟ್ಟೋಟೆವಾಗಿ ಓಡಿ ಹೋಗಿ ಬಳಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಿತು (ಸಗ. ೨೫); ನೆಟ್ಟನೆ ಕಲ್ಲು ನಿಟ್ಟೋಟೆ ಓಡಿತೆ ? (ಗಾದ). [ನಿಟ್ಟ (<ನಿಡಿಮ್) + ಓಟ]

ನಿಡವು (ನಾ). (?): ಶ್ರವಣ ಭಸ್ಮಯ್ಯಂ ಕತಭಸಂ ನೆಗಟ್ಟುಕ್ಕಿನಿ (ಪುನರ್ನಾಮ್)ವೈದು ಮಧ್ಯಮಂ ಭರಣೆ ಕೃತ್ತಿಗೆ ಚಿತ್ತಿ ವಿಶಾಖೆ ಮೂಟು ನಿವರಣಮಪ್ಪ ಪೂರ್ವವರಸಾದ್ರಮಹಾವನನಾರ್ಕ್ರಮಂಬ ಪತ್ತು ನಿಡವಿಂ ಕನಿಷ್ಠ ಮಿವ ದಿತ್ತಿತ್ತುದು (ಐಬ್ಬಸು. ೯-೨೬). [?]

ನಿಡಿ, 'ನಿಟ್ಟ' ನೋ.

ನಿಡಿ, (ನಾ). ಕಟುವಾದ ವಾಸನೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಾಸನೆ; ಘಾಟು: (೪). [←ತಮಿ. ಸಟ]

ನಿಡಿ, (ನಾ). ೧. ಅನ್ನವನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಬಸಿದ ನೀರಾದ ಗಂಜಿ: ಅನ್ನದ ನೀರುನೀರಾದ ಗಂಜಿ: ಓಗರದ ಮೇಲಣ ನಿಡಿ = ಮಾಸರೆ, ಅಜಾಮು, ನೀಸ್ತಾನೆ, ಓಗರದ ಗಂಜಿ ಎಂದೂ ಎಂಬರು (ಸಾಚರಾ. ೪); ಓಟ್ಟು-ಕೂಟ ಮೇಲಣ ನಿಡಿ (ಸಾಚರಾ. ೪). ೨. ಮದ್ಯ ಅಥವಾ ಹೆಂಡದ ಮೇಲಿನ ತಿಳಿ: ಕಾರೋತ್ತರ, ಸುರಾಮಂಡ-ಮದ್ಯದ ಮೇಲಣ ನಿಡಿ (ಸಾಚರಾ. ೪); ಸುರಮಂಡೇನ-ಕೀಳುಜಾತಿಯಾದರೆ ಹೆಂಡದ ಮೇಲಣ ನಿಡಿಯಿಂದ . . . ಪಾಯಯೇತ್ = ಕುಡಿಸಬೇಕು (ಪಾಪಟೀ. ೨-೧-೮೬ ವ). ೩. ಮೊಸರ ಮೇಲಿನ ಒಡಕು ಒಡಕಾದ ನೀರಿನಂತಹ ಭಾಗ, —ತಿಳಿ: ಮುಸ್ತು-ಮೊಸರ ಮೇಲಣ ನಿಡಿ (ಸಾಚರಾ. ೪); ಮಂತ = ಕಡೆಗೋಲು, ಮೊಸರ ಮೇಲಣ ನಿಡಿ (ಕಮದ. ೨೫೫ ಅಡಿಬ). ೪. ತಂಪು; ತಣ್ಣ ಗಾಡುಡು: ಗಡಿಯಾಗಲಬುಧ

ನೀರಸವೆತ್ತು ಚಂದ್ರ ಕೆಂಗಿಡಿಯಾಗಲಿಗ್ಗೆ ಮೆಯ್ಯುತು ನಿಡಿಯಾದರಾಗ
ಬೇಕಲ್ಲದೆ ನೀ ಬೇಳ್ವ ನುಡಿಯೊಳು ಪುನಿಯಲ್ಲ ತಾಯಿ (ಮೋಹತ.
೨೫-೨೯).

ನಿಡಿ (ನಾ). (?) : ಗಡಿ ನಿಡಿ ಹುಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳೆಯ ವಿವರ . . .
ಮೂಡಕೇರಿ ಪಡುವಕೇರಿಯ ಗಡಿ ನಿಡಿಯನು ತಿದ್ದಿ ಮುಗಿದು ಬರಿಸಿದ
ವಿವರ (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೫೭-೧೦; 1455); ಲೋಕ ನಿಡಿ ಅನುಭ
ಸನುಭ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ. X X X ಲ ಪಾಪಾಣ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ಯೇನು
ಕಂಠಾದನು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವ X X X ರ(ಂ)ನೋದಕದಾನ ಧಾರ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೆಹದು ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೬೦-೩೭; 1482);
ಅಂತು ಗೆ ೭೩ ಎಪತನೂರು ವರಹನ ಭೂಮಿಯನು . . . ಮಹ
ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಡಸಿ ಅಷ್ಟಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯಮು ದ್ರಾಳು ಮುರಿಯಾದೆ
ಯಲ್ಲಿ ಆಗುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಷ್ಟಾದಶಪಾತಿಗು ನಿಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
. . . ಸುಖದಿಂ ಅನುಭವಿಸಿ ಬಹಿರಿ (ಎಕ. VIII, ಕೀರ್ತ. ೩೨-೨೮;
1835); ಅರೈದು ನೂತ ಕುಕ್ಕದಿಯ ತಂದು ಮೂರೇಳು ಸಾಸಿರದರು
ನೂರು ನಿಡಿಯ ಸೇರಿಸಿ ಹೊಯ್ದು ಸಣ್ಣದಿಯ ಹುಂಜ ಅರೈದು
ಹಡಗಿಯಂ ನೇಯ್ದು ಚಿತ್ಕೊಡಿಯ (ಮೃಗ. ೯೦-೧). [?]

ನಿಡಿಗಣ್ 'ನಿಡುಗಣ್' ನೋ.

ನಿಡಿಗಣ್ಣ 'ನಿಡುಗಣ್' ನೋ.

ನಿಡಿಗಣ್ಣು 'ನಿಡುಗಣ್' ನೋ.

ನಿಡಿಗರುಳು 'ನಿಡುಗರುಳು' ನೋ.

ನಿಡಿಗಲ್ಲು 'ನಿಡುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ನಿಡಿಗುರುಳ್ 'ನಿಡುಗುರುಳ್' ನೋ.

ನಿಡಿಗುರುಳು 'ನಿಡುಗುರುಳು' ನೋ.

ನಿಡಿಗೊಂಡೆಯ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಗೊಂಡೆ : ಎನಗೆ ನನ್ನನೊಲಿಸ
ಬೇಕೆಂಬ ಸಂಭ್ರಮದ ಕಾಂಚಿದಾಮ ಕಟಿಸೂತ್ರ ಕೇಯೂರ ನಿಡಿ
ಗೊಂಡೆಯ[ಸಾಂ. ನಿಡುಗೊಂಡೆ]ವೆಂಬಾಭರಣ ಅನುಲೇಪನ ವಸ್ತ್ರಂ
ಗಲೆನಗೆ ಅಲಂಕಾರವಾಯತ್ತು (ಭಸವ. ೨-೧).

[ನಿಡಿ (<ನಿಡಿದು) + ಗೊಂಡೆಯ]

ನಿಡಿಗೊರಲು 'ನಿಡುಗೊರಲು' ನೋ.

ನಿಡಿದು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದುದು ; ನೀಳವಾದುದು :
"ನಿಡಿದೆಂದನಲ್" ಪಿರಮದ್ದವಾದುದು" (ಕಳರ. ೫೫); ಸಕುಲನಂ
ತೊಟ್ಟುಲ ಸಮಾಪದೊಳ್ ನಿಡಿದಪ್ಪ ನೇಣಂ ಕಟ್ಟಿ ಪೋದಂ (ಪಂಚತಂ.
೧೮೮-೨೦); ನಿಡಿದೊಂಡು ಕೋಲನು ಕಡಿದು ಎರಡು ಮಾಡಿ . . .
ಹೊಸದೊಡೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಿಚ್ಚು ಹೆಣ್ಣೋ ಗಂಡೋ (ದೇವಾ. ೬೯-೧೪೪);
ನಿಡಿದಾದ ಕಪ್ಪುಗಣ್ಣಳ ಪಾರನಾರಿಯರದಿಯಟ್ಟರು (ಮೋಹತ.
೧೫-೨೬). ೨. ವಿಸ್ತಾರವಾದುದು ; ವಿಶಾಲವಾದುದು :
ಕನ್ನಡನುಡಿದು ನಿಡಿದಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಏನಭಾವೆಯ ಸ್ವರೂಪ ವಿವಿಧ
ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೇ ಇತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸದ್ಯದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ
ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೭೬). ೩. ದಪ್ಪವಾದುದು ; ಸ್ಥೂಲ
ವಾದುದು : ನಡು ನಿಡಿದಲ್ಲದೆಯಂ ಮೇಣ್ ಕಡುಕಿಹುದಲ್ಲದೆಯು
ಮೊದಲಿ ಸಿಂಹದ ಕಟಿಪೋಲ್ ಕಡು ಚೆಲ್ಲಿನೆ ಕಟಿ ಕಪ್ಪೆಯ ಪೋಡೆಪೋಡೆ
ಪೋಲ್ ತೋಪೋಡೆವೊಡಾತಂ ಧನ್ಯಂ (ಲೋಕೋ. ೧೧-೪).
೪. ವಿಸ್ತಾರ ; ಹರಹು : ನುಡಿಗೆ ಗಿಣಿ ನೀಲದ ಮರನೇಣಾದವು ಕಣ್ಣುಗಳ
ನಿಡು[ದಿ]ಗೆ ಮಿಗಂ ಪುಲ್ಲ ಕಟ್ಟಿದುವು(ಸಂದಿಮಾ. ೯-೭೭). ೫. ನೀಳ ;
ದೀರ್ಘತೆ : "ಚೆಲ್ಲಿಯನೆ ನಿಡಿದು" (ಕಚ್ಚಿ. ೫೦); ಎಡಹಿಡಿದಿಲ್ಲ
ನಿಡಿ ನಿಡಿದಾದೊಡಮಿಲ್ಲುಸಿಕ್ಕುತಿಪ್ಪುಸಿಲ್ ತಡೆಮೊಡಮಿಲ್ಲ . . .

ಕೆಮ್ಮಿದೊಡಮಿಲ್ಲದದ್ದುರಮಿಂತು ಕೆಟ್ಟುಪೋಪೋದಲಿದಕೇಳೆ ಕಾಮ
(ಪಂಪಾ. ೮೩); ದೊಡ್ಡ ಸಿಂಹಗಳು ಮೂಗಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಬಾಲದ
ತನಕ ಬದು ಬದಲವರೆ ಮೊಳ ನಿಡಿದು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೦೮).

ನಿಡಿದಾಗು = ಉದ್ದವಾಗು : ಸ್ಥೂಲತೀತಿ ನಿಡಿದಾದವುಬುದು
(ಕಾಶ್ಯ. ೩೬). **ನಿಡಿದು ಮಾಡು** = ಉದ್ದಮಾಡು : ಕೂನುವೆರೆಸಿದ
ಕುಬ್ಜಾಕಾರಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬರೆ ತಟ್ಟನಂಗಳ್ ನೋಡಿ ಸಗೆ
ವಿಗುರ್ವನೆಯಂ ಕೆಲಂಬರೆ ಪ್ಠಾಣಮಂ ಸೂಕರಪ್ಠಾಣದಗ್ರದಂತೆ
ನಿಡಿದು ಮಾಡಿಯಂ . . . ಬಂದು (ಮಜಾಣಿ. ೬-೧೩ ಪ). **ನಿಡಿಯು** =
ಉದ್ದವಾಗಿರುವವನು ; ಎತ್ತರವಾಗಿರುವವನು : ತತ್ತ್ವೇ ಶ್ರ
ಪ್ರಮಾಣಬಲಪ್ರಕಾಶವಿಕ್ರಿಯಾಶೋಧನಂ ಇಮೋಽನಿಡಿಯನುಂ ಕುಳ್ಳ
ಲೇಶ್ಯಾಪರಿಣಾಮನುಮಪ್ಪಹವಿಂದ್ರನಾಗಿರ್ಪಿನಂ (ಚಾವುಂ. ೧೧-೧೧);
ನಿಡಿಯಂ ಚಳಪ್ಪುತರೇರಂ ತುಂಗನಾಸಂ . . . ತಾಲಿಗೆಹೋದ್ದವಂ
(ಜಾತಕ. ೧೭-೭); ಕಡುಗುಟ್ಟಂ ಕಪಟಮನಂ ನಿಡಿಯಂ ಚಳಕಂ ಸಮಂತು
ಸಮಸಂಸ್ಥಾನಂಬಡಿದೊಡೆ ನಿಧಿಪುರುಷಂ (ಲೋಕೋ. ೧೧-೨೮).
ನಿಡಿಯಟ್ಟಳೆ = ಅಗಲವಾದ ಅಟ್ಟಣೆ ; ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಟ್ಟಳೆ :
ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬೆಳವಂದರೋಳಿಯಂತೆಸಿದವದೊಳು ತೆಳ್ಳಳುಕಿನ ನಿಡಿ
ಯಟ್ಟಳೆಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೯೧). **ನಿಡಿಯ ನಾಲಿಗೆ** = ಉದ್ದವಾದ
ನಾಲಿಗೆ : ನಿಡಿಯ ನಾಲಿಗೆಯಂ ಪಿಡಿದು ಪರ್ಮಾಡುಗೊಳಿದಿರುಂ
ಬಡಿಯುವಿರಿಸುತ್ತುಂ (ಅಜಿತ. ೧೦-೧೧ ಪ); ಗುಣವಚನದತ್ವವಿತ್ಯಕ್ಕೆ
. . . ನಿಡಿಯ ನಾಲಿಗೆ, ಪಿರಿಯ ಮಗಂ, ಕಿಟಿಯ ಮಗಂ (ಶಮದ.
೧೬೮ ಪ್ರಯೋ). **ನಿಡಿಯ ಭೂತ** = ದೊಡ್ಡದಾದ ಭೂತ : ಕಡಿಮಿಂದ
ಮಾಡಿ ಕಾಸನದೊಳು ಚರಿಸುವ ನಿಡಿಯ ಭೂತಗಳನು ಬರಿಸಿ ಕುಡದೆ
ಮಾಣನು ತಾನೆಂದಾಗ್ರಹವನು ಪಿಡಿದು ನುಡಿದಂತೆಂದು (ಅಂಜ. ೧೩-೭೧).
ನಿಡಿಯ ಮರ = ಎತ್ತರವಾದ ವೃಕ್ಷ : ಗುಂಡಿಗೆಯು
ಮೊಂದು ನಿಡಿಯ ಮರದ ತುತ್ತ ತುದಿಯೊಳಿದೂದು (ವಡ್ಡಾಂ. ೯೧-೧೬).
ನಿಡಿಯ ಮಾತು = ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಾತು : ಮೃದನ ಮೋಹದ ಭಕ್ತ
ನಿಡುಮಾರದೇವಯ್ಯನೊಡನೆ ವಾದಿಸಿ ಸೋಲ್ಪ ಶ್ರವಣಪಡೆಯೆಲ್ಲವ
ತಡೆಗಡಿದನೆಂಬುದ ಕೇಳಿ ನಿಡಿಯ ಮಾತೇನೆಲೊ ನನಗೆ (ಭೈರವೇ. ೫-೭೧).
ನಿಡಿಯಲ್ (ಬಹುವ) : ಕಡುಗಲಿತನಮುಂ ಬಾಗದ ಪಡೆಮಾತುಂ
ವಿದ್ಯೆಯುರ್ಕುಮೊರ್ವನೊಳೆಂತುಂ ನಡೆಯುವು ಭುವನಾಂತರದೊಳ್
ನಿಡಿಯರ್ಗಂ ನಿಡಿಯರೊಳರಿದೇಂ ವಿಸ್ಮಯಮೇ[ಸಾಂ. ನಿಡಿಯಂಗೆಂ
ನಿಡಿಯನೊಳವಿದೊಂದತ್ಪರಿಯೇ] (ಅಜಿತ. ೧೨-೧೦೪); ಲೋಕದೊಳ್
ಕವಿಗಳುಂ ಚಾಗಿಗಳುಂ ಒರ್ವರೊರ್ವರ್ಗ್ಗೆ ನಿಡಿಯರ್ಗ್ಗೆ ನಿಡಿಯರೊಳರ
ದೇನಪೂರ್ವಂ (ಧರ್ಮಾಸ್ತ. ೪-೨೧೯); ಧರೆಯೊಳು ನಿಡಿಯರ್ಗಂ
ನಿಡಿಯರುಂಟು ಚೂಡಾರತ್ನ (ನೀತಿಪಾ. ೨೩೦). **ನಿಡಿಯ ರಸ** =
ಹೆಚ್ಚಾದ ರಸ ; ಅಧಿಕವಾದ ರಸ : ಕುಡುಕಿ ತರಣಿಯನಗಿನ ರಾಜುನಿ
ನಡಬಲದ ಕಟಿಪಾಯಲೊಸರುವ ನಿಡಿಯ ರಸವನಲಿಸೆವ ದಾಡೆಯು
ಹುರಿಯು ಹುಬ್ಬುಗಳ . . . ರತ್ನಸರಾಯನೆಸಿದರ್ (ಕೊರಾ. ೩-೭-೩).
ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ = ನೀಳವಾದ ಹೊವಿನಂತಿರುವ ಕಣ್ಣು :
ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಣಳ ಬೆಡಂಗಿಯರ್ಕಳನಕಂ ನಡೆ ನೋಡಿ ಪೋಗಲಾಣದೆ
ತಡೆಯ ಪಗಲ್ ಪಿರಿಯಪ್ಪುವು (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೬೮ ಕೂದ್ರಕ); ಉಂತೆ
ಪೋವ ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಣಲ್ಲಿ ಮಳಮಳವ ನೋಟಮುಮನುಂತೆ ತೊದಳಿ
ಸುವ ನುಡಿನ ನುಡಿಗಲ್ಲಿ ತೊದಳುಮಸೆಕ್ಕಿಯಂ ಕಳೆಯು ನಿಜೆಯು
ಕೆಯ್ಯೆಯ್ತು (ಪಂಪಾ. ೭-೮೧ ಪ); ಆ ಸುಕುಮಾರನನೀಕ್ಷಿಸ ನೀಟೆಯು
ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ಣುಗಳು (ಜಯಾಂ. ೪-೧೪). **ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣೆ** =
ಉದ್ದವಾದ ಹೊವಿನ ಬಾಣ : ವಿಟರಂ ದಡದಿಲ್ ತೆಗೆದ ಮದನನ

ನಿಡುಬರ್ಗರ್ಗನೇ ಪೋಲ್ಟು ವಾಕೆಯ ಕಣ್ಣು (ಕಾನ್ಯಾ. ೧೫೦).
ನಿಡಿಯವು (ಬಹುವ) = ೧. ಉದ್ದವಾದುವು : ಕಾಯ್ತು ಕರ್ಬೊನ್ನ
ನಿಡಿಯವುಂ ತೋರಮುಮಪ್ಪ ಕೀಲ್ಕ ಕಂದಂ ಮೆಯ್ಯಿಲ್ಲಮುಂ ನಿರಂತರ
ಮುರ್ಚ ಪೋಗಿ (ಪದ್ಯಾ. ೫೦-೬); ಕಡುನಿಡಿಯವಡ ಜಾಜುವಟ್ಟ
ದಲವದಡೆದು ನಡೆತಂದವೋಯೆನೆ . . . ಬಾಣೂರಮುಖ್ಯರು ನಡೆದುಬಡ
ಹವಣೆಯ ಕವಾಸ್ತಾನವನು ಮುಟ್ಟು ಸಿತು (ಪಾಲ್ಟು. ೨೨-೫೪); ಇನಿಯವು,
ಪಿಯವು, ಕಡಿಯವು, ನಿಡಿಯವು, ಕಿ ಜಿಯವು (ಕಬ್ಬಾ. ೨೬೬
ಪ್ರಯೋ). ೨. ಎತ್ತರವಾದುವು : ಕಾಲ್ತು ತೊಂಬತ್ತು ದಿನವಡೋ
ಸಮಚತುರಸ್ತ್ರಸಂಸ್ಥಾನ ಸಂಪಾಹನಂಗಳಜುಸಾಸಿರದಿಲ್ ನಿಡಿಯವಾಗಿ
ದಿನತ್ರಯದೋ ಬದೋಳಕ ಮಾತ್ರಾಹಾರಿಗಳು . . . ಆಗಿ (ಅವಿ. ೫-೪೧). ನಿಡಿಯಸಿಯೋಣಿ = ಉದ್ದವಾದ ಕತ್ತಿಯ ಒರೆ,—
ಕೋಶ:ನಿಡಿಕೆಯ ತೀವಿದ ಕೋರ್ಗಣಿ ಮಡಕಾಲ್ಪರವರವ ಕಟ್ಟ
ನಿಡಿಯಸಿಯೋಣಿ . . . ಬೆಡಂಗನೋಕೋಳ್ಳಿ (ಪಂಪ. ೧೦-೬೧).
ನಿಡಿಯ ಸೊಬಗು = ಅತಿಶಯವಾದ ಸೊಬಗು,—ಚೆಲುವು :
ಅಡಗಿದವಾ ಕೋಕಿಲಗಳ ನುಡಿಗಳು ಒಡೆದವು ತರುನಿಕರಗಳು
ಬಡವಾದಳು ಭಾಗೀರಥಿ ಲೋಕದ ನಿಡಿಯ ಸೊಬಗು ಮಸುಕಿಸಿತು
(ಅಂಜನ. ೪-೧೪೦). ನಿಡಿಯಲ್ = ಎತ್ತರವಾಗಿರುವವಳು : ಕಡು
ನಿಡಿಯಲ್ ಕರಮೆ ಗುಚ್ಚಿ ಮೇಣ್ ಕರಮಸಿಯಲ್ ಕಡೆದೊಡ್ಡ
ಯೆನಪ್ಪೊಡಂ ನೋಬೊಡ್ಡೆ ಪುರುಷಾಕಾರೆಯಪ್ಪೊಡಂ ಕಪ್ಪೆಯವಳ್
(ರೋಕೋಪ. ೧೧-೬೦); ನಿಡಿಯಂ, ನಿಡಿಯಲ್ (ಕಬ್ಬಾ. ೧೬೬
ಪ್ರಯೋ). ನಿಡಿಯಸಬ್ಬಣ್ = ನಿಡಿಯಲರ್ಗಣ್ : ನಾಸಿಕಮಡ್ಡಂ
ಬಂದದಮನೀಗ್ಗಿಸಿ ಪೆಣ್ಣಿಂ [ದಂ] ದೀಕ್ಷಿಸು [ವು] ವವಳ ನಿಡಿಯಸಬ್ಬಣ್
(ಕವಾ. ೩-೨೬೬). ನಿಡಿಯೊಡಲು = ದೊಡ್ಡದಾದ ಶರೀರ ;
ದೀರ್ಘಕಾಯ : ನಿಡಿಯೊಡಲು ಮುರಿಮಾಸೆಗಳ ಕೆಂಪದರ್ಧ ಕಂಗಳ
ಹೊಳೆವ ದಾಡೆಯ ದಡಿಗದಾನವ (ಕಾನ್ಯಾ. ೧೫-೪೪); ಅಂಬುಧಿಯ
ನಿಡಿಯೊಡಲುಜಿ ಬಗಿದಂಬರವ ಚುಂಬಿಸು ನ ರಣನಾಡಂಬರವ
ನಡಬಾಗ್ಗಿಯಪೊಲುಪ್ಪರಿಸಿದನು ಹನುಮ (ಪದ್ಯಾ. ೫-೫೨೫). ನಿಡು
ಬೊಂಬೆ ಪಟ್ಟಿಪಚ್ಚಡ = ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಗೊಂಬೆಗಳ ಚಿತ್ರವಿರುವ
ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ : ನಿಡುಬೊಂಬೆಪಟ್ಟಿಪಚ್ಚಡವತ್ತು ವೀಳೆಯಗೊಡುತ
ಜಾಳಿಗೆ ನೂಲಗೊಟ್ಟು (ಭವ. ೨-೯೯).

[ವೇ. ೧೧ ಕಮಿ. ನೆಟ್ಟಮ್, ನೆಟ್ಟು, ನೆಟ್ಟು ; ಮಲ. ನೆಡು, ನಿಡು ;
ತುಳು. ನಿಡಿ, ನಿಡು, ನೆಡಿ ; ತೆಲು. ನಿಡಿವಿ, ನಿಡು, ನಿಡುವು, ನಿಡುವು]

ನಿಡಿದು, (ಅ). ೧. ಎತ್ತರವಾಗಿ ; ಉತ್ತಂಗವಾಗಿ ; ನಿಡಿದದರೆ ಮಿಗೆ
ಬಳಿದ ಮೂಲಗೊಡನುಂ ಪೊಜನಾಜುಮಲೆಗೆ ಮಾವುನಿಯಂಚೆಲ್ಪೊಡಂಸಿರೆ
ನಿಳ್ಳಿ ನಿಲಂ ತಿಜುವಡೆಯೋ ತಜವಾದುದಲ್ಲ ಲಲಿತಲತಾಂಗಿ (ಪಾಲ್ಟು. ೯-೪೬). ೨. ದೃಢವಾಗಿ ; ಗಾಢವಾಗಿ.

ನಿಡಿಯಪ್ಪು = ದೃಢವಾಗಿ ಅಪ್ಪು ; ಗಾಢವಾಗಿ ಆಲಿಂಗಿಸು :
ಸಂಬುಗೆ ತತ್ಪಾರ್ಥವಾನವಳಂಜಿಸಿ ನಿಡಿಯಪ್ಪೆ ಸಮಿತಗ್ಗುಂ ಪರ್ಯಾಯಂ
ಬಿಡಿದು ಕ[ಡ]ಿಯ ನಿರ್ವಾಣಂಬರಮಂತೆಯ್ ಸಪ್ತಪರಮಸ್ಥಾನಂ
(ಪರ್ವ. ೬-೨೦). [**<ನಿಡಿದು**]

ನಿಡಿದೇಹ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಶರೀರ ; ದೀರ್ಘಕಾಯ : ನಿಡಿದೇಹ
ಸ್ವರ್ಣಚಾಯೆ ಮಂಜಿಷ್ಣ ಬಾಯ್ತುಡುವ ಪೇಣ್ಣಿನ ತಂದವಳು
ಪಿಡಿಸಡುವಿನ ಮಾಯಾಂಗಳೆಗಿತ್ತು (ಪೋಪ. ೧೧-೬೬).

[ನಿಡಿ, (<ನಿಡಿದು) + ದೇಹ]

ನಿಡಿದೋಳ್ 'ನಿಡುದೋಳ್' ನೋ.

ನಿಡಿದೋಳು 'ನಿಡುದೋಳು' ನೋ.

ನಿಡಿನಾಲಗೆ 'ನಿಡುನಾಲಗೆ' ನೋ.

ನಿಡಿಣಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲು ; ಎತ್ತರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ಮಡಿವಸನ
ವನುಟ್ಟು ಪೂರ್ವದಿಗ್ಗನಿಕೆಯ ಮುಡಿಯೊಳು ಹೊತ್ತು ಹೊಂಗಳನ ನಿಡಿ
ನಿಂದ ರಥದ ಮೇಲಡರ್ಬಿದ ರನ್ನಗನ್ನಡಿಯಂತೆ ಸೂರ್ಯ ಮೂಡಿದನು
(ಪೋಪ. ೧೪-೧೦೯). [**<ನಿಡಿದು + ನಿಲ್**]

ನಿಡಿಯಮಾರ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ನಿಡಿಯಮಾರ[ಂ] ಪಡೆ
ದೊನ್ (ಕಣ. ೧, ೪-೬ ; ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ನಿಡಿಲು, ನಿಟ್ಟಿಲು (ನಾ). [?] : ಮರ ನೆಕ್ಕಿ ನಿಡಿಲು ಹಾಡಿ ಹಕ್ಕಲು
(ಸೌ. ೧೯೩೨, ೩೧೯-೪ ; ೧೩೪) ; ಮಾವ ಕಲ್ಲಂದಿಯ ಕಯ್ಯಲು
ಅರಸು ಭಂಡಾರಿ ತಾ ಕೊಂಡು ಬಾಳು ನೀರು ಕೋಟಿ ಮನೆ ಮಕ್ಕಿ
ಮ[ರ]ನೆಕ್ಕಿ ನಿಡಿಲು ಯಿಂತಿನ್ನಿ X X ತಂನ ಹೆಸರಲು . . . ನೀರ
ನೆಜದು ಬಿಟ್ಟು (ಸೌ. ೧೯. ೧೫-೧೬, ೪೦೬-೨೦ ; ೧೩೪) ; ಮನೆಯ
ಹಿಂದಣ ಬಿಟ್ಟು ತಿಪ್ಪೆ ಮಕ್ಕಿ ಮೆಕ್ಕಿ ಬಯಲು ಕಳೆ ಕೆಜಿ ಮಕ್ಕಿ ಮರ
ನೆಕ್ಕಿ ನಿಡಿಲು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ . . . ಸಹಿತವಾಗಿ (ಸೌ. ೧೯. ೧೫-೧೬, ೪೨೬-೧೪ ;
೧೪೦). **ನಿಟ್ಟಿಲು :** ಒಳಗಣ ಚತುರ್ವಿಮೆಯಿಂದೊಳಗಣ ಮಕ್ಕಿ
X X X ರ ನಿಕ್ಕಿ ನಿಟ್ಟಿಲು ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಪಾಶಾಣ ಸಿಧ ಸಾಧ್ಯ ಅತ್ತಣ
ಅಗಾಧಿಯಿಡಿಕವಾದಯಿಂತಿ ಅಪ್ಪಭೀಣಕ್ಕೆ ಬಹ ಸಾ(ಂ)ಮ್ಪ ಸಹಿತ
ವಾಗಿಯೆಜದು ಕೊಟ್ಟು (ಸೌ. ೧೯. ೧೫-೧೬, ೪೧೯-೧೪ ; ೧೩೪). [?]

ನಿಡಿವಲೆ 'ನಿಡುವಲೆ' ನೋ.

ನಿಡಿವಾಸೆ 'ನಿಡುವಾಸೆ' ನೋ.

ನಿಡಿವುರ್ವು 'ನಿಡುವುರ್ವು' ನೋ.

ನಿಡಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಹುಲ್ಲು : ನಡೆದಂತೆಲ್ಲ ಕುರುಡಲುಹುಲ್ಲುನೆಲ ನಿಡುಹುಲ್ಲು ತುಂಬಿ
ಪೊದರುನೆಲವಾಯಿತು (ಹಸು. ೧೬೪).

[ನಿಡಿ, (<ನಿಡಿದು) + ಹುಲ್ಲು (<ವುರ್ವು)]

ನಿಡು 'ನಿಟ' ನೋ.

ನಿಡುಂಗೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ; ೧೨ ಈಡೆಗೆ
ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಗಂನೆಯ ಶತಮಾನದ ಜಿನವಲ್ಲಭನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈ
ಶಬ್ದ ಬಂದಿದೆ : ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಸ್ತ ಸಕಲಕಳಾಳಾಪಸ್ತವೀಣಂ . . .
ಶ್ರೀವತ್ಸಗೋತ್ರಂ ಗುಣೈಕಜ್ಞ ನಿಡುಂಗೊಳ್ಳಿಯಧಿಮಾನಚಂದ್ರನ
ಮರ್ಮಂ ಭೀಮಪಯ್ಯನ ಬೆಳ್ಳೊಲದಣ್ಣೆಗಿಜಿಯ ಜೋಯಿಸ ಸಿಂಘನ
ಮರ್ಮಂ (ಪ್ರಕಾಶ. ೫೦-೩-೬೯). 'ನಿಡುಗುಂದ' ಪರಾ. [?]

ನಿಡುಂಬರೆ (ನಾ). ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪಾಳೆಯ ; ದಂಡಿನ
ಪಾಳೆಯ : ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಡುಂಬರೆ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ
ಮುನ್ನೂರು ಚೆಲುವಾನು ಆಳು ಉಂಟಿಟ್ಟಿ (ಕಾಣೀಂದ್ರ. ೬೫).

[← ತುಳು. ನಿಡುಂಬರೆ, ನಿಡುಂಬರೆ]

ನಿಡುಕ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾಗಿರುವವನು ; ಎತ್ತರವಾದ ಶರೀರ
ವುಳ್ಳವನು : ಕ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—ಬಡಕಂ, ನಿಡುಕಂ, ಒಣಕಂ (ಪಮ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ) ; ನಾತಿರೀರ್ಪು—ಅತಿ ನಿಡುಕನಲ್ಲದಾತಂ (ಪ್ರಕಾಶ. ೫-೪).
೨. ಗೊಮ್ಮಟನುರ್ತು : ಬಿಡಿಯ ಕೊಳದ ಕಾರಕಳದ ನಿಡುಕರನಿಂತೊ
ಬಂಧುರಂ ! (ಗವಿ. ೨೧-೬೬) ; "ನಿಡುಕರು = ನಿಡುನಿಡಿರುನ
ಗೊಮ್ಮಟನುರ್ತುಗಳು" (ಗವಿ. ೬೫).

[ನಿಡು, (<ನಿಡಿದು) + ಕ]

ನಿಡುಕರ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೈ ; ನೀಳವಾದ ಹಸ್ತ : ನಡೆದು
ಬಂದದಿಗಳನೆಡುಮಂ ಕಡಿದು ತರ್ಕ್ಕಿಸಲು ಬಯಸಿದಾ ನಿಡುಕರಂಗಳ
ನರಿದು (ಬಸಪ. ೪೫-೨೯). [ನಿಡು, (<ನಿಡಿದು) + ಕರ]

ನಿಡುಕುಂಗೋಣ್ (ನಾ). (?) : ಕಳ್ಳಳಗಣ್ ಕದಡು ಕೆಂಗೂದಲ್
ಮೊಕ್ಕ ನೊಸಲ್ ನಿಡುಕುಂಗೋಣ್. ನೆನುಕುಂಗೋಣ್ ದಿದು ಬಾಯ್
. . . ಎಸೆವ ಪಲ ರಕ್ಕಸಿಯರ ತಂಡಂ ನಡೆತಂದುದು ತಮ್ಮ ರಥರಣಿಯೊಳು
(ಜಯಕಾ. ೬-೨೬). [?]

ನಿಡುಕೋರಳು 'ನಿಡುಗೋರಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಕೋಲ್ 'ನಿಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಗಂಪು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸುವಾಸನೆ ; ಅತಿಶಯವಾದ
ಕಂಪು : ಎಡೆಯಾಡುಪಂಗನೆಯರ ಪದವಿಗೊಂಪು ಕೊಡಹಿದ ನಿಡು
ಮುಡಿಯಲರ ನಿಡುಗಂಪು (ಕಂನಡಿ. ೬-೯೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಕಂಪು]

ನಿಡುಗಂಬ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕಂಬ ; ದೊಡ್ಡಸ್ತಂಭ : ಸಿರಿದಪ್ಪ
ಕಲ್ಲ ನಿಡುಗಂಬ (ಪಾಕಾಂ. ಕಡು)ಗಂಬಮನೊಂಡೆ ಕರಾಗ್ರದಿಂದ ಮೆತ್ತಿದ
. . . ಅದಟಿದು ಪೋದುದೇ (ಪರ್ವತ. ೩-೧೫); ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ನಿಂದೀಕ್ಷಿಸು
ತಿರ್ಪಡೆಯೊಳ್ ಪೋಲ್ತುಳ್ ನೀಲದ ನಿಡುಗಂಬದೊಳಮದ್ ಪೊನ್ನ
ಪೊನ್ನ ಪುತ್ಥಳಿಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೩೧); ಗಿರಿಯಂಬ ನಿಡುಗಂಬದ ಕೊನೆ
ಯೊಳು ಹೊತ್ತಿಸಿದ ಹೆಜ್ಜೆ ದರೆದೆಂಬು ಮಾಳ್ವೆಯೊಳು . . . ನೆಡು
ಬೊತ್ತಿ ನೊಳೆಸೆದು ಬಿಂಬಮಂಭೋರುಹಸಖನ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೪-೪೮);
ಫನಕೇರಪಾರ ಸದಿಲಿ ಮಡಕಿದೊರ್ವ ವನಿತೆ ನಿಂದೀಕ್ಷಿಸುತೆಸೆದಳು ಜನಪ
ಕೇಳ್ವೊಲದ ನಿಡುಗಂಬದೊಳೊಂದಿ ಮಿನುಗುವ ಪೊನ್ನ ಪುತ್ಥಳಿಯಂತೆ
(ಪ್ರಭುತಿ. ೧೧-೨೦). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಕಂಬ_೧ (<ಕಂಭ)]

ನಿಡುಗಡಿ(ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿ ಕಡಿ ; ನೆಟ್ಟಗೆ ಕತ್ತರಿಸು : ದಮಿತಾರಿಯ
ರಥಚಕ್ರರಸ್ತಕರಪ್ಪ ಖ್ವುಂವಂದಂ ಬಳಿಯೊಳ್ ತೊಡರ್ವ ಖ್ವುಂ
ವಂದಮಂ ಕೊಡುವಿನಂ ನಿಡುಗಡಿದಂತಿರೆ (ಪಾಂಕಪ. ೪-೪೪ ಪ).

[<ನಿಡಿದು_೨ + ಕಡಿ]

ನಿಡುಗಡ್ಡ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಗಡ್ಡ ; ದೊಡ್ಡ ದಾಡಿ : ನಿಡುಗಡ್ಡವನು
ತೋಡುತ ನಕ್ಕವನು ಭೈರು ನೀನಲಾಯೆನುತ ಬವರಿಗಡ್ಡವ ಹೊಡು
ಅಗ್ನಿಗೆ ಹವಿಯ ಮಾಡಿದನವನಲಾ ನಕ್ಕವನು ಪೂಪನೆನುತ್ತ ಹೊಡೆದನು
ಬಾಯ ಹಲು ಕಳೆಯೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೨-೨೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಗಡ್ಡ_೧]

ನಿಡುಗಣ್, ನಿಡಿಗಣ್, ನಿಡಿಗಣ್ಣು, ನಿಡುಗಣ್ಣು (ನಾ). ವಿಶಾಲ
ವಾದ ಕಣ್ಣು ; ನೀಳವಾದ ನೇತ್ರ : ತುಜುಗೆಮೆ ನೀಳ್ವ ಪುರ್ವ
ನಿಡುಗಣ್ ಪೊಣೆಯಲ್ಲದೆ ಬಟ್ಟತಪ್ಪ ಬಾಯ್ವಿಜಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೮);
ನಿಜಾದಲೆ ನೀಳ್ವ ಪುರ್ವ ನಳತೋಳ್ವಿಡುಗಣ್ ಸುಲಿಪಲ್ (ಭಾರ್ಯಮೃ. ೪-೧೪೨);
ಚೆಲ್ಲೆಗಣ್ಣುಳುಗಣ್ಣುಳ ನಿಡುಗಣ್ಣುಳ ಬಿಡಂಗಿಯರ್ (ಜಗವಿ. ೪-೧೨೪);
ಅರಳ್ವ ನಿಡುಗಂಗಳ ನಿಹಾರದ ಕರದ ಚಳಕದ ಕಾದ ನಾಸಿಕ
ದರಲಿ ಕೆತ್ತುವ ಮೀಸಗಳ ಭಟಿರೆಚ್ಚುರುರವಣಿಸಿ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೨೩-೫);
ಮೊಳೆತುದು ಕೋಪಾಗ್ನಿ ಪೊಗೆದುದುಸಿರೊಳ್ ನಿಡುಗಣ್ಣುಳ ಕಡೆಯೊಳ್
ಕಿಡಿಗದರ್ವದು ಬಳಕಲದರ್ವದು ಮುಖದೊಳ್ (ಕಬಚಂ. ೪-೩೬).

ನಿಡಿಗಣ್ : 'ನಿಡಿಗಣ್ಣು' ಪರಾ. ನಿಡಿಗಣ್ಣು : ನಿಜಾಗುರುಳಿ
ನಿಡಿಗಣ್ಣು ಕೆಲವಾಯಿದೆಯೆಳೆ ಕೆಡಿಯುವಿನವಳಿ (ಪರ್ವತ. ೩-೧೪);
ನಿಡಿಗಣ್ಣು ಹುಲ್ಲೆಗಣ್ಣು ಪರಾ . . . ನಗೆನೋಟದ ತೋರಧಮ್ಮಿಲ್ಲೆಯ
ರೆಯ್ವಿ ತೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೨). ನಿಡುಗಣ್ಣು : ನಿಡುಗಣ್ಣು
ನೋಟ ನವರಸಿಕರ ಗೆಲುವಿನೋಟ . . . ದ್ವಿಜತನೂಜೆಯ ವಿಲಾಸನು
ನಡೆನೆಂಬೆನು (ಸಮೃತ್ಯ. ೬-೧೧); ತಾವರೆಯೆಸಳನೇಳುವ ನಿಡುಗಣ್ಣು
(ಮೋಹತ. ೧೮-೬೨); ತವದ ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಲಿ ಕೂಡುವ ಸಮ
ಪ್ರಣಯಗಳ ನಿಡುಗಣ್ಣು ನೆಗರಮುಗಿವುತಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೮-೩೬);

ನಿಡುಗಣ್ಣು ಕುಣಿಕೆಯುಮನೊತ್ತಿ ದೊಡಪಾಂಗದತ್ತ ನೆಳಗುಮಾ ಜಳಂ
(ಕುಮಾರ. ೪-೨೪೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಕಣ್]

ನಿಡುಗಣ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಾಣ, -ಸರಳು : ದಿವ್ಯದಿವ್ಯ ಜೇಗೈದು
ನಿಡುಗಣ್ಣುಗಳಂ ತೆಗೆದಚ್ಚು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೨-೨೩).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಕಣ್]

ನಿಡುಗಣ್ಣು ಉಂವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಗರಿಯಲ್ಲಿ ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು
ಉಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ ; ನವಿಲು ; ಸೋಗಿ : ನುಡಿಸಕ್ಕಿಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳ
ಹಕ್ಕಿಯ ನಿಡುಗಣ್ಣು ಉಂವಕ್ಕಿಯ ಬಳಗಂ ಬಳಸಿದುದಾ ನೃಪಸತಿಯ
(ಜಯಕಾ. ೨-೧೮). [ನಿಡುಗಣ್ + ಉಂ + ವಕ್ಕಿ]

ನಿಡುಗಣ್ಣು, ನಿಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳ
ವನು ; ನಿಡುಗಣ್ಣು ಅವಂಗಿ ಅಳಂ, ನಿಡುಗಣ್ಣುಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೩೧೦
ಪ್ರಯೋ). ನಿಡಿಗಣ್ಣು : ಹಿಡಿದ ಪೂಸರಳುಗಳೆ . . . ನುಡಿಸ ಪಿಕ್ಕಾಳಿ
ಗಳೆ ತಳತಳಸುವ ನಿಡಿಗಣ್ಣು ನಿಲ್ಲೆಂದಳಕುತ (ಮೋಹತ. ೯-೩೩).

[ನಿಡುಗಣ್ + ಅ_೧]

ನಿಡುಗಣ್ಣೆ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು : ನಿಡು
ಗಣ್ಣೆ, ನಿಡುವರಲಿ . . . ದಿಳಿ, ಮುದುಕಿ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೯೪ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಡುಗಣ್ಣು + ಅ_೨]

ನಿಡುಗಣ್ಣು 'ನಿಡುಗಣ್' ನೋ.

ನಿಡುಗಯ್ 'ನಿಡುಗೈ' ನೋ.

ನಿಡುಗರುಳ್, ನಿಡಿಗರುಳು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕರುಳು ; ದೊಡ್ಡ
ಕರುಳು : ನಿಡುಗರುಳ್ಳಂಡ ಮಿದುಳಡಗು ಸುಂಟಿಗೆ ಮಜ್ಜೆ ಮಾಂಸಂಗಳ
ನೇಮಯಂ . . . ರಣರಂಗಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೨-೨೩). ನಿಡಿಗರುಳು :
ದುರುಳ ದುಶ್ಶಾಸನನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲಡಗಿಡಹಿ ಎರಡು ಬಲದತಿರಥರ
ಜವದಳಲಿಸಿ ನರಹರಿಯ ಲೀಲೆಯಿಂದವನುರವ ಬಗಿದು ನಿಡಿಗರುಳ ನಿಜ
ಸತಿಗೆ ಮುದಿಸಿದಲ ಭಾಪುರೆ (ಪುರಂದ. ೩-೩೫-೪); ತರಳನ ಕೂಗಾಣೆ
ಯಿಂದ ದೈತ್ಯರ ನಿಡಿಗರುಳೊಡಹಾಯ್ವು ಕೃಪ್ಯಳಿಸಿ . . . ಭೀಕರ
ವಾಯ್ವು (ಮೋಹತ. ೩೫-೧೪). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಕರುಳ್]

ನಿಡುಗರ್ಪು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ಭವದಧರ
ಪುಟಾಂಚೆಚ್ಚೊಡದಿಂ ರಾಜಸಂ ತ್ವತ್ತವಿಮಲಹಸನಾಂಶುಶ್ವೇತದಿಂ
ಸಾಕ್ಷಿಕಂ ನಿನೈವೆಗಳ ನಿಡುಗರ್ಪು ತಾಮಸಂ ಪುಟ್ಟೆಂದಾಡುವರವಳ
ಮುನೀಂದ್ರಕೂರ್ತು ಪಂಪಾಭವಾನಿ (ಉದ್ಬ. ೩-೧೦೫).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಕರ್ಪು]

ನಿಡುಗಲ್, ನಿಡಿಗಲ್ಲು, ನಿಡುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ನಿಡಿದಾದ ಕಲ್ಲು;
ದೊಡ್ಡದಾದ ಶಿಲೆ ; ಹೆಬ್ಬಂಡೆ : ಮರಳಿ ಗಿರಿಗಿರಿಮರದಲಿ ನಿಟ್ಟರದ
ನಿಡುಗಲ್ಲಲಿ ಬಲು ಹಾಸಜಗಳಲಿ . . . ಬವರದ ದಿನ್ನಣಿರಚ್ಚರಿಯ
ಸಮರೋಚಿತವ ಮೊಡರು (ಕೂರಣ. ೪-೪-೨೨). ನಿಡಿಗಲ್ಲು : ನಿಡಿ
ಗಲ್ಲು ನಿತಿಹ ಹಾಸಜಗಲ್ಲು ಜೌಕದ ಬಡಿಗಲ್ಲು ಬಟುಗಲ್ಲು ದೀಳಿ . . .
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹುಡಿಯೇಳಲೆಚ್ಚು ಹಾಟುಸಿದ (ಮೋಹತ. ೪೦-೩೩); ಜಡ
ದೊಳಗೆ ಮುಣುಗಿ ದಟ್ಟದಿಯಾಗಿ ಮೂಗನು ಪಿಡಿದು ನಿಡಿಗಲ್ಲಿನಲಿ ಪಾಸ
ವಾಗಿ ಗಿಡಲತೆ ಎಲೆ ಮೆದ್ದು (ವಿಶಾಸು. ೮೯-೧). ನಿಡುಗಲ್ಲು : ೧.
ಅದ್ವಿಯ ನಿಡುಗಲ್ಲುಗಳನದಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಎಡೆಯಾಡುತಿದ ದೋಣೆ ದುಗ್ಗಿ
ಕಪ್ಪಲು ದೊಡ್ಡ ಹದಗುಗಳಿರವ ನೋಡಿದರು (ಭರಣ. ೨೩-೯೬); ೨.
ಸಿದರು ಹುಡಿಗಲ್ಲು ನಿಡುಗಲ್ಲು ಬಡಿಗಲ್ಲು . . . ದಿರಿಗಲ್ಲುಗಳನು (ನವನೋ.
೩೩-೩೩). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಈ ನಿಡುಗಲ್ಲಂ
ಕಾವಡೆ ನೀನಲ್ಲ ನಾಮನೆಂದಿರುಂಗೋಳಧರಿತ್ರೀನಾಥನಿತ್ತ ನೀಯಲಿಕ್ಕುಂ
ತಂತ್ರಪಾಳನಾಮಂ ಸುಖದಿ (ಸಾಹಿ. IX-1, ೨೭೦-೫೨; 1169);

ನಿಡುಗಲ್ಲ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಹ ನಿವರದ ಪಟ್ಟಣದಲು (ಸಾಂ. 1X-II, ೪೧೦-೧೪; 1363). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಲ್]]

ನಿಡುಗಲ್ಲ 'ನಿಡುಗಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಗವಣಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕವಣಿ; ದೊಡ್ಡ ಕವಣಿ ಮತ್ತು ಅಂತಹ ಕವಣಿಯಿಂದ ಅಡುವ ಆಟ : ಗುಡುಗು ಗುತ್ತಿನ ಚೆಂಡು . . . ಹರಿಹರಿಗೆ ನಿಡುಗವಣಿ ಕಡೆದು ಕುಟ್ಟಿಗನಾದಿಯಾದನೆ ಗಡ ವಿನೋದದಲಾದಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕವಣಿ]

ನಿಡುಗಲಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಎಳೆಯ ಬಿದಿರು : ನಿಡುಗಲಿ [ಸಾಂ. ೪]ರೆಯ ಮೊನೆಯುರ್ಚದ ಜಡಧರಮೆಗೆದುಡು(ಕಬಕಂ. ೩-೩೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಲಿ(<ಕಲಾಲಿ)]

ನಿಡುಗಾರಣಿ (ನಾ). ಗೋಡೆಯ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡದಾದ ಹಸೆಯ ಗೀಟು, -ಕಾರಣಿ: ಹೊರದ ಕಸ್ತುರಿಸಾರಣಿಯ ನವಪರಮಳದ ಪನ್ನೀರ ಚಳಿಯದ ಪರಿಸರದ ಕುಂಕುಮದ ನಿಡುಗಾರಣಿಯ . . . ಧೂಮಗಂಧೋತ್ಕರಸಮುದ್ರದೊಳದ್ದೊಲ್ಲದ ಪಥವ ಪವಮಾನ (ತೊರಣ. ೧-೧೩-೫). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಾರಣಿ]

ನಿಡುಗಾಲ್, ನಿಡುಗಾಲು (ನಾ): ಉದ್ದವಾದ ಕಾಲು : 'ನಿಡು ಗಾಲ್' ಪರಾ. ನಿಡುಗಾಲು : ಐತಾಳರ ನಿಡುಗಾಲುಗಳು ದೀಸು ದೀಸಾಗಿ ನಡೆದವು (ಮರಸು. ೪೬). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಾಲ್]

ನಿಡುಗಾಲ, (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವನು : ಕುಡುವಿಲ್ಲಂ, ನಾಲ್ಕೋಳಂ, ನಿಡುಗಾಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೨೬ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಡುಗಾಲ್ + ಅ]

ನಿಡುಗಾಲ್, (ನಾ). ಹೆಚ್ಚು ಸಮಯ; ದೀರ್ಘಕಾಲ : ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಡುಗಾಲ್ ವಾಸಮಾಡುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ (ವ್ಯಾಸನಿ. ೬೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಾಲ್]

ನಿಡುಗಾಲು 'ನಿಡುಗಾಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಗಾಲುನೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕಾಲುನೆ; ದೊಡ್ಡ ಕಾಲುನೆ : ಹರನ ನಿಡುಗಾಲುನೆಯನಗಲಕ್ಕೆ ಜರುಹಿ ರತ್ನಸೋಟಿಗರ ಹೊಯ್ದಾರಿಸಿ ಬನದಲಿ ದೀದಿವರಿದಾದಿದನು (ತೊರಣ. ೫-೪-೧೪).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಾಲುನೆ(<ಕಾಲ್ವಾಯ್)]

ನಿಡುಗಿಂಡಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಗಿಂಡಿ, -ಬಟ್ಟೆಲು : ಮಿಸುನಿಯ ನಿಡುಗಿಂಡಿ ಕರಂ ಪರಂಜನಿಯಂ ಪಡೆದತ್ತು (ಜಯಶಾ. ೨-೧೫); ಎಡಗೈ ಯೊಳಾಂಚ ಹೊಂಬಟ್ಟಿ ಅಡ್ಡಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟ ನಿಡುಗಿಂಡಿ ಬಲದ ಹಸ್ತದೊಳು ತೊದಿಯು ಪ್ರಥಿ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪಸರಿಸಿ ನಡೆಯ ನಡೆದನಾ ರಾಯ (ಧರಣ. ೩-೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಗಿಂಡಿ]

ನಿಡುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಉರಿ, -ಕೆಚ್ಚು : ದಶಕಂಧರನ ನಗರಾಂಗಣಿ ವಿರಾಗದಲಿ ಪರಮಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕಂಗೀಕರಿಸಿ ಹೊಗಲು ಬೋಗಿಸಿದ ನಿರ್ಭರದ ನಿಡುಗಿಚ್ಚುನವೊರಿದುಗಡು ದಹನ ರಿಪುಪುರದ (ತೊರಣ. ೫-೪-೬೪). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಿಚ್ಚು]

ನಿಡುಗುಂಡು (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ಕಲ್ಲು ; ಹೆಚ್ಚುಂಡೆ : ಜಾಳಿಸಿದ ಹದವಿಲ್ಲ ಮುಮ್ಮಾನೆ ಬೋಳೆಗಳ ನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಬಡಿಕೋಲುಗಳ ನೆಕ್ಕದವನುರು ಪಾರಿಯದ ಕುಪ್ಪಸವ ಮೇಳವನಿ ಹೊಜವಂಟಿನವನೋಪಾಲ ಬೇಂಟಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೪); ಸಾಲ ಮುಗಿಲಟ್ಟಿಯ ದೊಂಕೆಯ ಪಂದಿವಲೆಯೋಳೆಗಳ ಮರುಕೆಳ್ಳೆಗಳ ತೂಗದೊಲೆಯ ಭೃಜಾಳೆಗಳ ಸೆಟ್ಟಿ ಸಲಕಳ ನಿಡುಗುಂಡುಗಳ ಸಂದಣಿಯ . . . ದಿವಿಜಪತಿ ಕಂಡು (ಚಿಬಪ. ೪೨-೨೨). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಗುಂಡು]

ನಿಡುಗುಂಡ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನಿಡು ಗುಂಡ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಪತ್ತುಗದ್ಯಾಣಗೊಟ್ಟು; (ಎಳ. VI, ಮೂಡಗ. ೧೪-೧; ಸು. 1025); ಆ ನಾಡಿನ ಪೂರ ಬಸವನ ಹಳ್ಳಿ ಕೊಡಗಿನಾಡ ಬಾರಿಸಿ ಹಂಸರಡು ನಿಡುಗುಂಡ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಹಿತ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೫೪-೪೨; 1117). 'ನಿಡುಂಗೊಂಡೆ' ಪರಾ. [?]

ನಿಡುಗುಂದಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನಿಡುಗುಂದಗೆ ಪನ್ನೆರಡುಮಾನಾಳುತಿಟ್ಟು (ಎಳ. VII, ೨೧೩-೪; 874); ಸೈನ್ಯಿಕ ಸ್ಥಾನ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷಿಯೊಳು ನಡೆವ ಪಾಸಂಗಲ್ಲಯ್ಯಾಜಿಜ ಕಮ್ಮಣಂ ನಿಡುಗುಂದಗೆ ಪನ್ನೆರಡಜ ಬಳಿಯ ಪಳ್ಳವುರಂ ಕಳವ್ವತ್ತಿಯಾಗಿ (ಕಬ. 1, ೧೬-೩೩; ಸು. 1055). [?]

ನಿಡುಗುಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಅದುನೆ ವಸಂಕಂ ಕೊಟ್ಟೊರೊಡವಿನ ನಿಡುಗುಂದಿ ಮಿಕ್ಕ ವಿಕ್ರಮಪುರವೆಂಬುದುಮಗ್ರಹಾರ ಸಂಪತ್ಯದವಿಗೊಳಮಗ್ರಗಣ್ಯನೂರ್ವಪುಣ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೪೧); ಅಂದಣಿಯು ಕಲ್ಲಗೌಡನುಂ ನಿಡುಗುಂದಿಯ ಸಮಸ್ತಪ್ರಜೆಪಿ(ಹಿ?)ಟ್ಟು ಕಾರರುಂ (ಕಳುಲ. ೧೬-೧೫; ಸು. 1050); ಅಗ್ರಹಾರಂ ನಿಡುಗುಂದಿಯ ಮಹಾಜನಂ ನಾಲ್ಕುವೈಯುಂ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಯಂ ನಡೆವ ಪಾರಿಪಾಯದ ಹೊಂಗೆ ಮೂಜುವರೆ ವೀಸವಮಂ ಪರಸ್ಥಾನದ ಮಹಾಜನದಭಾಗತ ಪೂಜೆಗೆ ದಿಟ್ಟರು (ಸಾಂ. XI-೩, ೧೧೬-೪; 1076). [?]

ನಿಡುಗುಡಿ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಕುಡಿ, -ಚಿಗುರು : ಬಳ್ಳವಂದ ಬಳ್ಳ ವಂದರದ ಬಳ್ಳಿಗಳೊಳ್ ನಿಮಿರ್ವ ನಿಡುಗುಡಿಗಳೊಳಾಯಿ (ರೀಲಾವ. ೩-೨೧ ಪ). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕುಡಿ]

ನಿಡುಗುರುಳ್, ನಿಡಿಗುರುಳ್, ನಿಡಿಗುರುಳು, ನಿಡುಗುರುಳು (ನಾ). = ನಿಡುಗೇಶ : ಮಹಾವರ್ ಸುರ್ಕುಂಗುರುಳ ಸುಟುಗುರುಳ ನಿಡುಗುರುಳುರುಳಿಗುರುಳ ತುಂದಿಗುರುಳ ಗೋಪಸ್ತೀಯರ್ (ಜಗದಿ. ೪-೧೨೫). ನಿಡಿಗುರುಳ್ : ನಿಡಿಗುರುಳ್ಳಿನ ಧೂಪದ ಪೊಗೆಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು . . . ಮಧುಪಾನಮಂ ಮಾಡಿ ಕಪ್ಪುರವೀಳಿಯಂಗೊಂಡು ಸೊಗಯಿಸಿದರು (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೦-೧೬). ನಿಡಿಗುರುಳು : ನಿಡುಗುರುಳ ಸುಕ್ಕುಂಗುರುಳ ನಿಡಿಗುರುಳ . . . ಕೋಮಲೆಯರೆಡವಿದೊಡಗಿ ಬರು ತಿರ್ದರು (ಚಿಬಪ. ೩೬-೪೬). ನಿಡುಗುರುಳು : ಬಾಲವೆಂಗಳು . . . ನಿಡುಗುರುಳಿನ ಮುತ್ತಿನ ಕುಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಲೆಡಗಾಗಿ ಮಹಾದರ್ಶಿಯಲಿ (ಕಂಸನಿ. ೨೪-೪೨).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕುರುಳ್]

ನಿಡುಗುರುಳು 'ನಿಡುಗುರುಳ್' ನೋ.

ನಿಡುಗಿಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ದವಾಗಿ ಬೀಳು : ನೀಲಗಿರಿಯಡೆಪೊಕ್ಕುವನೆ ಖಳನೋಡಲು ನಿಡುಗಿಡೆಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೧). ೨. ಅಡ್ಡ ಬೀಳು; ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಬೀಳು : ಕೃಷ್ಣ ಜಯಜಯನುತ ನಿಡುಗಿಡೆ(ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೬). [<ನಿಡಿದು₂ + ಕೆಡೆ]

ನಿಡುಗಿಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ನಿಡುಗಿಜ್ಜಿಯ ಬಯಲ ನೋಡಿ ಗಟ್ಟಿಯ ಎಣಿಯ ಹಯ್ಯ ಪುಣಸೆಯ . ನಡುವೆ ಪದಿನಯ್ಯ ಕೊಳಗ ಬೆಡೆ ಗಟ್ಟಿಯುಂ (ಎಳ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೧೬-೧೬; 1021). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಮೂಡಲು ತಾವರೆಗಿಜ್ಜಿಯ ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿ ಸೀಮ ತೆಂಕಲು ನಿಡುಗಿಜ್ಜಿಯೊಳಗಣಂ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಳ. VII, ೨೨೦. ೧೩೪-೪೪; 1194). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಕಿಜ್ಜಿ]

ನಿಡುಗಿಜ್ಜಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಗೆರೆ, -ಸಾಲು : ನಿಡುಗಿಜ್ಜಿ ದಾಗಿ ನಾಲ್ಕೆಗೆ ಸಾಲಾಗಿ ಚಿಲ್ಲದರದ ಸೆಟ್ಟಿ ವಣೆಗಳು ಇದಿಕೊಡಿದ್ದು ಪು (ಧರಣ. ೧೫-೨೦). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಗಿಜ್ಜಿ]

ನಿಡುಗೇರಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ರಸ್ತೆ; ದೊಡ್ಡ ಬೀದಿ; ಹೆದ್ದಾರಿ : ದಿವ್ಯಧೂಪದೀಪಗಳ ಗಡಜಿರಿ ಗಾಡಿವತ್ತೆ ಸೆವವಾ ನಗರದ ನಿಡುಗೇರಿಗಳೆ ಡಿವಿಡ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೧೭). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೇರಿ]

ನಿಡುಗೇತ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೂದಲು; ನೀಳವಾದ ಕೇಶ : ನಿಡುಗೇತದೊಳು ಮುದ್ದಿಕೆಯೊಳು ಲಾಮಂಡದೊಳು . . . ದೇವಕೀ ತನಯನೊಳು ಬಾಲಕಾಧಿಪ್ಯಯ್ಯಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೫೩-೬೧); ನಿಡು ಗೇತದ ಬಗಿಬಗಿದು ಕೆಮ್ಮೆಡ್ಡೆಯನೊಡನೆಹೊಂದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೯-೪೨); ನಿಡುಗೇತಪಾಣಾಪ ಮದದಿರನ್ನೆಯೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೨೫-೧೩೩); ಮುತ್ತು ಮಾಣಕನೇಕೆ ಮತ್ತೆ ಕುರುಳುಗಳೇಕೆ ಉತ್ತಮದ ಉಡಿಗೆ ಉಡಲೇಕೆ ನಿಡುಗೇತ ತೊಟ್ಟಿಗೇಕೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೪೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೇಶ]

ನಿಡುಗೇಶ (ನಾ). = ನಿಡುಗೇತ : ನೀರಕ್ಕಿಪಾಗಮದ ಸದವಳಿಯ ಕುಡಿವರಿಸಿ ಬೆಳಮುವನೊಪ್ಪಂತೆ ನಿಡುಗೇಶ ಕವಲಿಜಾದು ಬೆಳೆದುದು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೨-೩೦); ತೀರಮನದರ್ಮ ನಿಡುಗೇಶಂಗಲೊಳು ಸುರಿವ ನೀರನಾಟುಸಿ (ಜಿಬಫ. ೪೫-೬೯). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೇಶ್ವ]

ನಿಡುಗೈ, ನಿಡುಗಯ್ಯ (ನಾ). = ನಿಡುಕರ : ತಿರುಳಿಯಂ ಗಿಲ್ಲು ದರ್ಶ ಮುಡಿಗಿಕ್ಕುವಂತೆ ನಿಡುಗೈಗಳಂ ಮುಡಿಗಿಕ್ಕಿ ನಡೆದು (ಕಬ್ಬಿ. ೨೩೨). **ನಿಡುಗಯ್ಯ :** ಮಿಂಚುದಲೆ ಒಣಕರುಂ ನಿಡುಗಯ್ಯ ದದಿಗರುಂ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೫೪-೨೨); ರಾಣಿ ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡ ನಾಗಯ್ಯ ಗಂಗರಾಜರು ಎದ್ದು ನಿಂತು ನಿಡುಗಯ್ಯಲ್ಲಿ ಬಾಗಿ ನಮಿಸಿ ದರು (ಸಪ. ೨೭). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೈ (<ಕೈಯ್ಯ)]

ನಿಡುಗೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಕೊಂಬೆ, -ಟೊಂಗಿ : ತೋರಗೊಂಬಿನ ನೊಗಂ ನಿಡುಗೊಂಬಿನ ಮೂಂಕು ಕಡ್ಲೆ ಚೆಲ್ವನೆ ನಡೆ ಕಂದುವಂದಸುಗೆಯೆಂಬ ನೆಗಲ್ತಿಯ ತೇರ್ಗರ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೧೩); ನಿಡುಗೊಂಬಿನೆಲೆದುಲುಗಲ ಪೊದಬ ಪೊರೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯರೆದರ್ದ ಗಂಧರ್ವ ಸೌಂದರಿ ನೆಲೆವಡೆದಕ್ಷೀಣರೂಪಯಕ್ಷಿಣಯಂತೆಯೊ ಮಿಸುಪ ವಟಿ ವಿಟಿಯಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೩-೩೫ ಪ). ೨. ಕೊಂಬಿನಾಕಾರದ ಉದ್ದವಾದ ಒಂದು ವಾದ್ಯ : ಕಹಳೆ : ಚನ್ನದ ಚೀಲುಗಳ ನಿಡುಗೊಂಬುಗಳ ಟೆಂಬಕನ ನಿರ್ಘೋಷ ಬೋಜುಗಳೆದುವು ನೆಲನನುದಧಿಯ ಇಜಾಸಿದವದಿ ಮಳಲನೆನೆ ಹುರಿಯೇಜಾಪ್ಪುರವಿವರ ಬಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೧-೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೊಂಬು]

ನಿಡುಗೊಂಬೆ (ನಾ). = ನಿಡುಗೊಂಬು ೧ : ಆ ಉದ್ದಾನದಲ್ಲಿ ಬೆತ್ತಲೆಯ ನಿಡುಗೊಂಬೆಗಳ . . . ವೃಕ್ಷಗಳು ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೫೩೩). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೊಂಬೆ]

ನಿಡುಗೊನರು (ನಾ). = ನಿಡುಗುಡಿ : ಎಸಳ ಕಟುಂಕೆಯೊಳೆಯ ನಿಡುಗೊನರಿಟ್ಟು ತೋತ್ತಲರೋಚನೆಯರ್ ಮಿಗೆ ಸಂಕಸದಿಂ ತುಲುಗಿವೆಯೆತ್ತಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೊನರು (<ಕೊನರ್)]

ನಿಡುಗೊನೆ (ನಾ). = ನಿಡುಗೊಂಬು ೧ : ಮುತ್ತುಗೆ ನಿಡುಗೊನೆ ನೀರ ಹೂವಾದಂತೆ ನೆತ್ತರ ಬಣ್ಣ ತೋಜಿಸಲು ಚಿತ್ರಜನಾತ್ಮಸಂಭವನ ಕೀರ್ತಿಸಿದ ಮಿಲೋತ್ತಮ ಕಡು ಮೆಚ್ಚಿ ನಗುತೆ (ನೋಡತ. ೩೫-೪೧).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಗೊನೆ (<ಕೊನೆ)]

ನಿಡುಗೊರಲ್, ನಿಡಿಗೊರಲು, ನಿಡುಕೊರಳು, ನಿಡುಗೊರಲು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೊರಳು; ನೀಳವಾದ ಕುತ್ತಿಗೆ : ನಿಡು ಗೊರ[ಪಾಣಂ. ದಲೆತ್ತಲ್ ಶರಭಕ್ಕೆ ಕರಭನೆಡೆಯನಿಸುಗುಮೇ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೫೪); ನಿಂದರೆಗಿಣ್ಣುಗಿಡಾತ್ಮಚಂಚುವಂ ನಿಡುಗೊರಲಿಂ

ಮರಲ್ಲಿ ನಿಜಪಕ್ಷದೊಳೊಯ್ಯನೆ ಸಾರ್ಜ (ರಾಜೇ. ೬-೯).

ನಿಡಿಗೊರಲು: ನಿಡಿಗೊರಲು ತುಪ್ಪರಸ ಕೆಡುಕುವೆದೆಯೆತ್ತಿ ಪೊಯ್ಯುತ್ತ . . . ಕುಕ್ಕುಟದ ಸರ್ಪಗಳೆರಡು ಹೀಗುವವು (ಸಾಗಣ. ೧೩-೧೦೦).

ನಿಡುಕೊರಳು : ಪೇರುಳಂ ನಿಡುಕೊರಳು [ಪಾಣಂ. ಗೊರಲು]. . .

ಖಂಡಗಳ್ ತೋಜಿ ಬಟುವಾಗಿರ್ ಪಾರುವಂ ರಾಜಪಾಹನಮಪ್ಪ

ತೇಜಯಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೨೨).

ನಿಡುಗೊರಲು : ಮೇಲಿನ 'ಮಂಗರಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೊರಲ್]

ನಿಡುಗೊರಲು 'ನಿಡುಗೊರಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಗೊಲೆ (ನಾ). (ಕಲಂ) ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ : ಯಾವ ಭಾರತ ಸ್ತ್ರೀಯು ಸೀತಾ ಸಾವಿತ್ರಿಯರ ಮಟ್ಟ ಕೈರಬೇಕೆಂದು ಅತಿಸದ್ವೇಷಾ ಅಂತಹರ ತೀಲದ ನಿಡುಗೊಲೆಯಾಯಿತು (ಅಮಗಾಂ. ೬೧).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೊಲೆ]

ನಿಡುಗೊಳ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಕೊಳ; ದೀರ್ಘಕೆ: ಅದಕ್ಕೆ ಸೀಮೆ ಪಡುವಲುಂ ಬಡಗಲುಂ ನಿಡುಗೊಳಂಗಳೆ ಮೇರೆ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೧೨೫-೩೪; 1019). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೊಳ್ಳ]

ನಿಡುಗೋಡು (ನಾ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿಯ) ಉದ್ದವಾದ ಕೊಂಬು, -ನೀಳವಾದ ಶೃಂಗ : ಮಿಗೆ ಬೆಚ್ಚಿಸಿದಂತೆ ತೋಜುವಗ್ಗದ ನಿಡು ಗೋಡು . . . ಕುಡಿವಾಲಮಂದೆನೆಯ ಕರ್ಬಸುಗಳ್ ಪರಿಗೊಂಡುವಾಚಿ ಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪). ೨. = ನಿಡುಗೊಂಬು ೧ :

ಚಳಗಾಡದೆ ಪೇರಾಲದ ಕೆಳಗಿಪ್ಪನಿಪತೊಳೆ ಚಲಕುಟಿ ನಿಡುಗೋಡಂ ಸೆಳೆದಲುಗೆ ಸೂಸುವೆಲೆವನಿಗನೊರ್ವಂ ನೆನೆದು ನಡುಗಿ ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೊಂಡಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೪). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೋಡು]

ನಿಡುಗೋಣ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕುತ್ತಿಗೆ : ನಿಡುಗೋಣುಂ ಕುಸಿ ಗೋಣುಮಾದೊಡನೆ ದೊಡ್ಡಿತ್ತಾದೊಡೆ . . . ಅದನಾಚ್ಚಾತಂ ಸುಖಂ ಬಾಬ್ಬನೆ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೯೪). 'ನಿಡುಗೋಣ' ಪರಾ.

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಗೋಣ]

ನಿಡುಗೋಣ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು : ನಿಡು ಗೋಣಂ ಶಶನಂಗರ್ಗತರಾಜಾಲಂ ಫಟಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಪಾತಕ. ೧೬-೧೧). [ನಿಡುಗೋಣ್ + ಅ]

ನಿಡುಗೋಲ್, ನಿಡುಕೋಲ್, ನಿಡುಗೊಲು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಕೋಲು : (೧). ೨. ನಿಡಿದಾದ ಕಣೆ; ಉದ್ದವಾದ ಬಾಣ; ನಿಡುಸರಳು : ಕುಲುಗುಣಂ ಕಾಣುತುಕ್ಕುದಿಂ ಮೃಗದಿಂ ಸೆಳೆದು ಕೋದಂಡಮಂ ತೀದಿದಂ ಪೂದಿದಂ ಪೊಳವ ಕೆಂಗಡಾಯ ನಿಡುಗೋ[ಪಾಣಂ. ಕೋ]ಲ್ಲಳಂ ಸಾಲ್ಪಳಂ ಕಟ್ಟಿದಂ ಗಗನಪಥಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೩೧).

ನಿಡುಕೋಲ್ : ೨. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ನಿಡುಗೋಲು :** ೨. "ಪ್ರಕ್ಷೇಪನಿ, ನಾರಾಚಿ - ೨ ನಾರಸದ ಹೆಸರುಗಳು, ನಿಡುಗೋಲು, ನಿಡುಸರಳು" (ಸಿದಾಂಕ. ೨೬೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಕೋಲ್]

ನಿಡುಗೋಲು 'ನಿಡುಗೋಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಬಾಪೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಚಾಪೆ; ದೊಡ್ಡ ಮಂದಲಿಗೆ : ಗಾಳಿ ಸೋಂಕದ ಪಾಂಗೆ ಗಿಡುಗಣೋಳೆಯಲಿ ನಿಡುಬಾಪೆಗಳ ನಾಟೀಳನಾಗಲೆ ಕಟ್ಟಿ (ಜಪಫ. ೩೪-೧೧). [ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಬಾಪ]

ನಿಡುಬಾಲ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಸಾಲು, -ಶ್ರೇಣಿ; ದೊಡ್ಡ ಸಾಲು : ಕಡುಬೋಜಿಗಂ, ನಿಡುಬಾಲ್ (ಕಬ್ಬಾ. ೯೩ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿಮ್) + ಸಾಲ್]

ನಿಡುಚೀಲ (ನಾ). ನೀಳವಾಗಿರುವ ಚೀಲ; ದೊಡ್ಡ ಚೀಲ : ನೀಡಗಲದ ಗಗನದ ನಟ್ಟಿ ನಡುವೆ ಮುಚ್ಚೋದಿಯ ನಿಡುಚೀಲದಂತೆ ಕೂಡಿ ಗಾಳಿಗಳು ಮೂಡುತುವದೊಳು ತುಂದಿದೀದಿನಂತಿಮವಾಯು ವಸ್ತು (ಭರಣಿ. ೩೭-೩೮). [ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಚೀಲ]

ನಿಡುಚು (ನಾ). ಉದ್ದ; ನೀಳ: ಈ ಪದಗಳು . . . ಕಂಡಾದ ನಿಡುಚಾದ ಕೂಪಲುಗಳುಳ್ಳ ಪರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ತುಳುನಾ. ೨೧೫).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಚು]

ನಿಡುಜಂಘೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಕಣಕಾಲು. ೨. ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆ; ದಾಪುಗಾಲು: ಎಲ್ಲಗೆಯ್ದು ವೆದ್ದಿ ಹೊಗುವವೆದ್ದಿ ಸಾರುವ ವೆನುತ ಕಳವಳದಲ್ಲಿ ಮಿಗೆ ಕುಡುಜಂಘೆಯಂ ನಿಡುಜಂಘೆ [ಪಾಕಾಂ. ಗೆ] ಗಳನಿಡುತ ಕುಡುಕುವೆಯಲಿ ಪರಮ (ಬಸವ. ೨೬-೩೧).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಜಂಘೆ]

ನಿಡುಜಡೆ, ನಿಡುಜೆಡೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಜಡೆ; ನೀಳವಾದ ಹೆರಳು: ಕಾಮಿನಿಯ ನಿಡುಜಡೆ ರಂಜಿಸಿದುದು (ಉದ್ಯಮ. ೯-೧೧೩); ಕಣ್ಣೆವಂದತ್ತು ಬೆನ್ನಂ ಮುಸುಕಿ ಪೊಪ್ಪಿವಾಟುಗಿಳಿದ ನಿಡುಜಡೆ (ಜಮ. ೧೦-೩೩); ಅಳವೆಯಂ ಸದಿಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಿದ ತನುಜಾಪಲತೆಯಂತೆ ತನುಲತೆ ನಿಡುಜ[ಪಾಕಾಂ. ಹೆ]ದೆಯಂ ಕಡು ಬೆಡಂಗುವಡೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯); ನಿಡುಜಡೆ ಬಡನಚು ಕುಡುಕುಬ್ಬು ಕುಣಿಸುತ್ತ . . . ಪೊಡದ ಯೋಳನ್ನ ಸೋಲಿಸುವಂಲೊಂದು ಮಡದಿ ಒಪ್ಪಿದಳು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೩-೩೩). ೨. ನೀಳವಾದ ಜಟಿ, — ಜಡೆಗೆಟ್ಟಿದ ಕೂದಲು: ನಿಡುಜಡೆ ಕಣ್ಣ ದೊಳ ಪಳಕಿನೊಪ್ಪುವ ಕುಂಡಲಂ . . . ಒಳ್ಳೆದರಿದರೆ ಬಂದನೊರ್ವ ನನ ವಾಕುಪತಾಸ್ತಕಧಾರಿ ತಾಪಸಂ (ದಶಕು. ೮-೧೪೦); ನಿಡುಜಡೆಯ ಕಡಿ ಕಲೆಯು . . . ಮೃದನನು ಕಂಡುದಮರಗಣ (ನಿಭಾಗ. ೯-೩-೨೭); ಛಟಿ ಛಟಿಲೆಂಬ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ದಿಗಿಲಿಗೆ ನಿಟಿರಾಜ್ಞ ಛೇತಸ್ತನಾಗಿ ಕುಟಿಲ ವರ್ಷಾ ನಿಡುಜಡೆಯೊಳಗಾಕಾಶಟಿನಿಯ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೯-೪೭). **ನಿಡುಜೆಡೆ:** ೧. ಮೇಲಿನ 'ರಾಜಶೇ: ೫-೧೯' ವೆ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ೨. ಅಡಮ್ ನಿಡು ಜೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳೆಯಡಂಗಿ ತನ್ನಸ್ತಕಸ್ತಕಫಣಮಣಿ ಪದಪಂ ಪಡೆದುದು ತನ್ನೊಪನ ತಲೆಯೆಡೆಯಣ ಬೆಡ್ಡೊಣಿ ಜಗಿದು ಪೊಪ್ಪೊಡವೋರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೫). [ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಜಡೆ]

ನಿಡುಜಲ್ಲಿ, ನಿಡುರುಲ್ಲಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಗೊಂಡೆ, — ಗೊಂಚಲು: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಜೋಡಣೆಗೆ ನಿಡುಜಲ್ಲಿಗಳಿಂದ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಪಲ್ಲವಕೋಟಿಗಳಿಂದಾ ಗಿರಿದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೂಲಗಳು ಮಹಿಮೆವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೧೩). **ನಿಡುರುಲ್ಲಿ:** ಮುಡಿವಾಳದ ನಿಡುರುಲ್ಲಿಗಳನು ಕಟ್ಟಿ ರೊಡನೊಪ್ಪಿದುದಾಗಸವ ಒಡೆವನಿಗೆ ಬಪ್ಪ ಸುರತರುನಿನ ಬೇರ ಗಡಣ ನಿಡಂಬಂದೊಳು (ರಾಮ. ೭-೨೯).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಜಲ್ಲಿ]

ನಿಡುಜಾಗರೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಮಾಡುವ ಜಾಗರಣೆ; ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಅಲಸದೆ ಮಾಡಿ ಬೇಸಟದ ಸಾಲು ಮಿಡೆನ್ನದೆ ಮೆಯ್ಯೊಕ್ಕಕ್ಕೆ ಪಂಬಲಿಸದೆ ನಿಡುಗೆಟ್ಟು [ನಿಡು]ಜಾಗರದೊಳಾ ಕೊಡಮ್ (ಪಂಪ. ೧-೧೩೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಜಾಗರೆ]

ನಿಡುಜೆಡೆ 'ನಿಡುಜಡೆ' ನೋ.

ನಿಡುರುಲ್ಲಿ 'ನಿಡುಜಲ್ಲಿ' ನೋ.

ನಿಡುಡೆಂಕಣೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಡೆಂಕಣೆ: ಪಗೆಗಳ ತೃಂಗಲಮಂ ಜೊಡೆಗೆ ಗಿತ್ತಿ ತಪ್ಪರವರೇಶನಾನಂದಲತಾಳಿಗೆಗಳ ಪರ್ವತಮಂ ಬಗೆಗೆ

ನಿಡುಂ ಪಿಂಕದಿಂದೆ ನಿಡುಡೆಂಕಣೆಗಲ್ (?) (ದಶಕು. ೧-೩೫); ಬಾಲಗಳ ರ್ಜುಪಾಶಯ ನಿಡುಡೆಂಕಣೆಯ ಕಟ್ಟಾಡಿಕೆಯ ಕೊನೇನೆ ಸರಸದ ಲೀಲಿಜಾಡು ಹತ್ತಿಮಮ ಕೊತ್ತಳವಾಳುವೇರಿಯಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೧೧-೩).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಡೆಂಕಣೆ]

ನಿಡುಡೊಳ್ಳು, ನಿಡುಡೊಳ್ಳು (ನಾ). ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ಬೆಳೆದ ಹೊಟ್ಟೆ; ಬೊಜ್ಜು ಹೊಟ್ಟೆ: (೨). **ನಿಡುಡೊಳ್ಳು:** ತುಂಡಿಲ, ಬ್ಬಹಟ್ಟು: — ನಿಡುಡೊಳ್ಳುಳ್ಳವನು (ನಾಚರಾ. ೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ಡೊಳ್ಳು (<ಬೊಳ್ಳು)]

ನಿಡುತೋಳ್ 'ನಿಡುಡೋಳ್' ನೋ.

ನಿಡುದಂಡೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಸರ, — ಮಾರಿ: ತೊಂಡಲ್ಲೂವಿನ ಗಾಲಿ ನನೆಯ ನಿಡುದಂಡೆ ಮನೋಹರಮಾದಚ್ಚು ತರಂಗೊಂಡಿಕ್ಕಿದ ಹೊಸಹೊಂಗೇದಗಿಯಸಳ್ಳಲ್ ಸವಶಸ್ತುತತಿ . . . ಒಪ್ಪಿದುದು (ಜಯರಾ. ೫-೩). [ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ದಂಡೆ]

ನಿಡುದಡ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ದಂಡೆ, — ಜಗಲಿ: ಹೆಡಗಯ್ಯ ಬಿಗಿದ ನೇಣಂ ಕೊಯ್ದು ಬಿಸುಟು ನಿಡುದಡದಲ್ಲಿ[ಪಾಕಾಂ. ಬಿಸುಟಿಕೆದು ಹಿಡಿತಂದು]ಮೂಡ ಮುಂತಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಹಿಂದದಲ್ಲಿ ಕುಸಿದು ನೀಡದ ಯಟ್ಟು ನಿಂದು ಖಡ್ಗವ ಸೆಳೆದು ಜಡಿದು ನೋಡಿ (ಪರ್ವತ. ೧೩-೧೨).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ದಡ (<ತಡ)]

ನಿಡುದನಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಸ್ವರ; ಕೋರಾದ ಧ್ವನಿ: ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ: "ಕೀಜ, ಕೂಜ, ಕುಜ—ಅವ್ಯತ್ನೇ ಶಬ್ದೇ, ನಿಡುದನಿಯೊಳ್" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೪); ಹಾ ಎನ್ನುತೊಡಲುತಿದ ನಿಡುದನಿಗಳಂ ಕೇಳಿ (ಬಸವ. ೪೬-೨೨); ಕೊಟ್ಟಿ ಪರಮದು ವಿವಿಧವಾದ್ಯದ ನಿಲ್ಲರದ ನಿಡುದನಿಯು (ಕುವ್ಯಾಧೀ. ೮-೫); ಇಟ್ಟಿಡೆಪ ಜನದ ಕಡೆಗಾಲ್ಕು ಲಿಂದಾ ಸುತಂ ಪೊಡೆಗೆಡೆ ಯಲು ಕಡುತವಕದಿಂ ಬರ್ವ ಮಂತ್ರಲಕ್ಷಂ ಕಂಡು ನಿಡುದನಿಯೊಳೊಡವಾ ತೇಜಿಯ ದಾಂಟಿಸಿದಂ (ಭಾವಚಂ. ೮-೧೮); ನನಗಾವ ನಿಡುದನಿಯೊ ಕೇಳ್ದುದಿಲ್ಲ! (ಬಗಾ. ೪೫-೧೪). [ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ದನಿ]

ನಿಡುದನಿಗೆಯ್ (ಕ್ರ). ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಧ್ವನಿ ಮಾಡು; ದೊಡ್ಡ ದಾಗಿ ಕೂಗು: ಕೀಜತಿ—ನಿಡುದನಿಗೆಯ್ತುವುದು (ಕಾಶ್ಯ. ೧೪).

[ನಿಡುದನಿ + ಕೆಯ್]

ನಿಡುದಲೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತಲೆ: ಈ ಮಡಿಟರೇನಿಯ ರೂ ಆಸ್ತೀಲಿಯನರಂತೆ ನಿಡುದಲೆಯಪರೇ ಆಗಿದ್ದರು (ಪ್ರಾವಿ. ೨೯); ಉದ್ದವಾದ ತಲೆಯುಳ್ಳ; ನಿಡುದಲೆಯ (Dolichocephalic. ಇಂಕಣ).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ತಲೆ]

ನಿಡುದಲೆಯ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತಲೆಯುಳ್ಳವನು: ಕುಟುಂಬ್ಯಂ, ನಿಡುದಲೆಯಂ (ತಟ್ಟಾಣು. ೯೭ ಪ್ರಯೋ). [ನಿಡುದಲೆ + ಆ]

ನಿಡುದುರುಬು (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಹೆರಳು; ಉದ್ದವಾದ ಮುಡಿ: ನಿಡುದುರುಬಿನೊಯ್ಯಾರಿ ಬೈತಲೆಯ ತೃಂಗಾರ (ಮಹಾಡಿ. ೬-೧೮).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ತುರುಬು (<ತುರುಬು)]

ನಿಡುದೆಂಗು (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ತೆಂಗಿನ ಮರ: ಜನಗೆ ಗಗನದ ತುಡುಕುವ ನಿಡುದೆಂಗಿನೆಳೀರ ತೆಗೆತೆಗದಛೇತೆಗೈದ (ಭರಣಿ. ೧೬-೭೨).

[ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ತೆಂಗು]

ನಿಡುವೆನೆ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಕದಿರು; ದಪ್ಪವಾದ ಹೊಡೆ. ೨. ಕೋಟಿಯ ಮೇಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಬುರುಜು, — ಗುಮ್ಮಟ. ೧, ೨: ನಿಡುವೆನೆಯಂ ಪ್ರಾಕಾರದೊಳುಡುಗದ ಕಣೆಯಿಂದ ಜೊಡೆ ಯೊಳೆಡೆಯೊಳಿದುದಂ ಶಾಕಿಗಳಂ . . . ಬೆಳೆದ ನೆಲನೆ ಪೊಲನಾ ನೆಲದೊಳ್ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೨-೧೩). [ನಿಡು (<ನಿಡುಮೃ) + ತೆನೆ]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಅರೆ; ದೀರ್ಘವಾದ ತರಂಗ :
ಆಂಗಡಲ ನಿಡುನಿಡುಗಳೇ ಬೆಳುದಿಂಗಳೊಳುದಿರುಳುಗಳೋ . . . ಎನಲು
ಮುಂಗಡೆಯೊಳುಗುಗಿನ ಪೊನ್ನ ಸೆಬಂಗುಗಳ ವಸ್ತ್ರಂಗಳುನ್ನೆ ಕಂಗೆ
ಮಂಗಳವಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೧೧-೩೪); ಪಾಡುವುದು ಅಕರವದಿ ಕೈಗಳ
ನಿಡುವುದು ನಿಡುನಿಡುಗಳೆಂ ದನೆ ನೋಡುವುದು ನೆಡ್ಡುಲುಗಳರಳೆಂ
... ಕಾಸಾರವದು (ಸಾತ್ಯಭ. ೧೩-೯). ೨. ಅಗಲವಾದ ತೆರೆ, -
ಪರದೆ : ಪಲ್ಲವದ ನಿಡುನಿಡಿಯ ಭವಳಶ್ಚ ತ್ರಚಮರದೊಳೊದಗಿತರಥರು
(ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೩). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ತೆರೆ]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ತೊಡೆ; ತೋರವಾದ ತೊಡೆ :
ಬಿಡದ ಜಂಘಾಕಾಂಡದ ನಿಡುನಿಡಿಯೊಳಗೊಡನೆಂದಿಸುತ್ತುಂ ಬಿಡ
... ಕೂಡಿ ರಾಜದ ಕಡುಚೆಲ್ಲುನಿಬರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಠಿ. ೩-೧೨೫).
[ನಿಡು (<ನಿಡು) + ತೊಡೆ]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ಗುಲ್ಲು; ದೊಡ್ಡ ತೊರಳೆ :
ಕಾಳಜದ ಬೆಮ್ಮೊರದಿ ಕೆನ್ನತ್ತಂನ ಮಡು. ನಿಡುನಿಡುಗಳೆ ಹೇರಾ ಸಿ
... ಭೂತಲೋಟಿಯು ನೆರವಿಗುಡುಬಿಡವೊಲಿದುರ್ದಮು ಮರವಿರೋಧಿಯು
ಕವನ (ಕೊರಂ. ೩-೪೫-೬೧).
[ನಿಡು (<ನಿಡು) + ತೊರಳೆ]

ನಿಡುನಿಡು 'ನಿಡುನಿಡು' ನೋ.

**ನಿಡುನಿಡು, ನಿಡುನಿಡು, ನಿಡುನಿಡು, ನಿಡುನಿಡು, ನಿಡು
ನಿಡು (ನಾ).** ನೀಳವಾದ ಬಾಹು; ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು :
ಬಳ್ಳಳ ಬಳದ ವಿಶ್ರಾಂತತುಂಗನ ನಿಡುನಿಡುಗಳ್ ಗಣಕಾಜನಕ್ಕೆ ಕಾಮು
ಪಾಶಂಗಳುಮರಾತಿಜನಕ್ಕೆ ಯಮಪಾಶಂಗಳುಮಾಮುಪ್ಪೆ (ಕಂಠಿ. ೨-೩೯ ಪ); ಪಡೆವಂ ಮುತ್ತುಂಜಿಂಜಿ ಪದಮನಿಹುಕಾಲಕ್ಕೆಮುತ್ತುಂ
ನೇಂದ್ರಂ ನಿಡುನಿಡುಗಳೆಂದಪ್ಪಿ ಭೋಂಕಲ್ ಭುಮದೆ ನಡುಗುತಂ ಕಣ್ಣಂ
ಮುಟ್ಟಿ (ಕಾಪಂ. ೬೪೪); ನಿಡುನಿಡುಗಳ್ ನೀಳುವು ನೀಳ್ಳಲುಡ್ಡಕ
ಸಿಚ್ಚತ್ತಂಗಳಂ ನಾಡೆಯುಂ ತೊಡೆಗಳೊರ್ವಿದುವುಗ್ರದಂತಿಯನದಿರ್ಪಲ್
(ಮಲ್ಲಿ. ೪-೧೩೯); ನೀರತ್ತಿಯಂ ನಿಡು[ಪಾಶಂ, ೬]ನಿಡುಗಳ್ ಕೊರಿ
ಸಿದುದು ಕೈದುಗಲ್ಲು (ಅರ್ಥನೀ. ೨-೩೩); ಕೊಬ್ಬಿದ ಭುಜಯಂಗಳದಿ
ವೀರರಸದಿಂದುಬ್ಬಿದ ನಿಡುನಿಡುಗಳ್ಳೆಯ ಪರ್ವದ ಕಾಂತಿತಾಣಗಳೆನೆ
ನೆಣಗಿದಿರಿ ಗೆರುವನೊಪ್ಪಿದನು (ಮೋಹ. ೩೩-೫೩); ನಿಡುನಿಡುಗಳ್
ನೀಳ್ಳ ತರಂಗಮಾನನಮರಲ್ಮಂಭೋರುಹಂ . . . ಎಂಬಂತೆ ಸಿಂಹು
ರಾಜನೊಸೆದೇಲ್ವಂದಂ ಗರ್ಭರಾಸ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೧೦೦).

ನಿಡುನಿಡು : ಇವಾಶನ ನಿಡುನಿಡುಗಳ್ (ಕಮಪ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ).
ನಿಡುನಿಡು : ನಿಡುನಿಡುಗಳೆಂದೆ ಕೃಷ್ಣಾಗ್ರಜಾತನ ಸಿಂಹುನಿಡಿಯಲ್ಲಿ
ಪಟ್ಟನಿಕ್ಕಿದನು (ಮೋಹ. ೪೦-೬೦). **ನಿಡುನಿಡು :** ಉಕ್ಕಲಿ
ಸಪ್ರವಿಷಮರಾಗಸಾಗರಮನೀವದಪನೆಂಬಂತೆನ್ನನಬ್ಬಿ ಮುಯಾನಿಯಂ
ಮೂರನಿಡು ನಿಮಿರ್ದ ನಿಡುನಿಡುಗಳಂ ಪನ್ನಿಳ್ ತೋರು . . .
ಬರುತಿರ್ದಂ (ಕಾಪಂ. ೫೩೫). **ನಿಡುನಿಡು :** ಉಗಿಮ
ಜಾಯ್ತು ಮಳನ ನಿಡುನಿಡುಗಳಂ ಬಳಲಿದವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೨);
ನಿಡು[ಪಾಶಂ, ೬]ನಿಡುಗಳ್ ತೋರಮುಡುಮು . . . ಬಿಡದ ಮಹೆಯೆ
ರಾಮನಧರಾಮು ಕೆನ್ನದಿಡುಮು ಕಮಲನೇತ್ರಿಯರೆ (ಕುರಾಸಂ.
೦-೪೪); ಕಾಡುಕೊಳ್ಳನುತಾದಿಟ್ಟ ಕೃಷ್ಣನು ಹೆತ್ತದಲಿ . . .
ಬೈತ್ತೆಲ್ಲರನ ಆದಿಕುಡುನಿಡುನಿಡು ತೊಂಬತ್ತೆಂಬು ನಿಡುನಿಡುಗಳ ಕತ್ತಂ
ಸಿಡುತು (ಮೋಹ. ೪೦-೪೦); ಮುಡಿಯು ಮುಟ್ಟಿನ ಬಲಿ . . . ನಿಡು
ಮೋಳ ಬಳೆ ತಾತಿ ಕಡಗ ಕಂಕವಾಂಕ ಕಡುಚೆಲುನೆಯರೆಸಿದಿಹರು
(ಕಂಠಿ. ೩-೧೦೪). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ತೋಳು]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೈಗಳುಳ್ಳವನು; ದೀರ್ಘ
ಬಾಹುಗಳುಳ್ಳವನು : ಕುಡುನಿಡು, ನಿಡುನಿಡು, ಅರಮಗ
(ಕಮಪ. ೪ ಪ್ರಯೋ). [ನಿಡುನಿಡು + -೨]

ನಿಡುನಿಡು 'ನಿಡುನಿಡು' ನೋ.
ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ನಡಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ :
"ರೇಚಂ . . . ದಿಡುನಿಡೆ, ಜಾರುನಿಡೆ, ನಿಡುನಿಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩. ೨೫೧).
[ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನಿಡು (<ನಡು)]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ನಿಡುನಿಡು ಮೊಗ್ಗು; ದೊಡ್ಡ ಮುಗುಳು :
ನಲವಿಂದಂ ಸೂಡಿ ಪೊಂಜಾದಿಯ ನಿಡುನಿಡಿಯಂ ವೇಣಯೇಳ್ ಸೆಕ್ಕಿ
(ರೇಚಾ. ೫-೩೯). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನೆನ್ನೆ]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ನರ; ನೀಳವಾದ ಸೆರೆ : ಅಡಗುಗಳ
ತಿರುಳಿಂದ ನಿಡುನಿಡದ ಕರುಳಿಂದ ಕಡಲಿಡುವ ನೆತ್ತರಿಂದೆಡೆಬಿಡದ ಸತ್ತರಿಂದಿ
ದಿದಿರ್ದದಾ ರಣದಲೋರಣದ ಮೂರಣದ ಕಾರಣದ ಪೂರಣದೊಳು
(ಜೈಮಿ. ೧೨-೪೪). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನರ, (<ನರ)]

ನಿಡುನಿಡು, ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ನಾಲಗೆ ;
ನೀಳವಾದ ಬೆಡ್ಡೆ : ಮೂದಿನೇಕೆಯೊ ಮೇಲಂ ನೋಡದೆ ಬಿಡಿ
ವಿಷಮುಳುಗಳೆಲ್ಲ ಕಪ್ಪಂ ರೂಪಿಸಿದ ಕೇಳಿ ಮುಳ್ಳಂ ನಾಡುಕೆಯು
ಮರ್ಜನಗೆ ನಿಡುನಿಡುಗಳೆಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೩೨); ಸೂರ್ಯಾದೇವನೇ
ಗಳುಮರ್ ಕಡುಮಿಗಿಲ್ ದ್ವೀಪಿಪನ್ ನಿಡುನಿಡುಗಳೆಯ ಗಬಬಾ ಸೊರೈ
ನುಡಿಗಳನ್ (ಅಂತಿ. ೩-೧೦೦). ೨. (ಆಲಂ) ಹರಟುವ ನಾಲಗೆ.
ನಿಡುನಿಡು : ೧. "ನಿಡುನಿಡು = ದೀರ್ಘಬೆಡ್ಡೆ, ಉದ್ದವಾದ
ನಾಲಗೆ" (ಪ್ರಭು). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನಾಲಗೆ]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಹಸ್ತಿ, ದಂತ, - ಆನೆಯ ಕೋರೆ :
ಹೊಳೆನ ನಿಡುನಿಡುವ ಬೆಳುವೆಳು ಕುಡಿಮಿಂಚುಗಳ ಬಳಗ . . .
ಮಳೆನಿಡುನಿಡುಗಳೆಯಾಗಿ ಕಾಗಾಳವೆಂಬೊಲು ಮೈಮೆನಡೆದಿರ್
ಮತ್ತಮಾತಂಗವಿಟ್ಟಿಳಿದ ಜನಂಗಳಂ ತೂಕ್ಕು ಸೀಳ್ವಿದಿ ವಿಷಬೆಂಬರು
ಬರುತಿರ್ದದು (ಸಾಂಪ. ೩-೧೪).
[ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನಿಡು]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚುಹೊತ್ತು ಮಾಡುವ ನಿಡು; ಗಾಢ
ನಿಡು : ನಿಡುನಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಗುಹೆಯೊಳಗೆ ಮೆಯ್ಯುಡಿರ್ವ ಕಡುಗಲಿ
ಮೃಗಾಧೀಶನಾಡುನಿಡುನಿಡು ಮಿಗಗಳೊಡಗೊಡಿಯುಲುಹುಮಾಡುವ ತೊ
ದಿನೆನ್ನ ಮಹವೆಯೊಳೆನೆಯಾಳ್ವಿನನು ಬಿಡದೆ ಮಾಡುವರು (ಸಮ್ಯಾ. ೨-೩);
ನನ್ನ ನಿಡುನಿಡು ಮುಗಿದು, ಎಚ್ಚರವಾಗುವಾಗ ಅವಳಂತು
ಜಾವದಿಯಲ್ಲಿರಲ್ಲಿ (ಮೂಲ. ೨೩೪). ೨. (ಆಲಂ) ದೀರ್ಘನಿಡು;
ಸಾವು; ಮರಣ : ಅರಸಾ ನಿನ್ನ ಸುಪ್ಪದ್ವಾ ವರಣಿಯುತರುಣಿಯವಗೆ
ನಿಡುನಿಡಿಯುನೊದವಿಸಿ ಭರದಿಂ ಬರ್ಪೆನುತುಮುನ್ನಂ ನಿನ್ನೆಡೆಗಟ್ಟಿದಳ್
(ಜಯಶಾ. ೩-೯). [ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನಿಡು]

ನಿಡುನಿಡು (ನಾ). ೧. - ನಿಡುನಿಡು ೨ : 'ನಿಡುನಿಡುಗೈಸು'
ಪರಾ. ೨. ನಾಶ; ಅಂತ್ಯ : ಜಗದ ನಿಡುನಿಡಿಯಲಿ ಮೋಹರದಗಿಡ
ಮುಗಿಲೋ ಮೇಣುಳುಳುಬದಿಭವಂಟೊಂದಾಯ್ತು ಕೈಕಾಲ್
ಮೂಡಿಕೋ ನಡೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೯).

[ನಿಡು (<ನಿಡು) + ನಿಡು]
ನಿಡುನಿಡುಗೈಸು (ಸಿ). ೧. (ಆಲಂ) ವಧಿಸು; ಸಾಯಿಸು ;
ಕೊಲ್ಲು : ಕೃಷ್ಣಮೃಗುನರಮನೆಗಾಗಿ ಪಹಿಲವಲಿ ಬಂದು ಪಾಗಿಲ
ಮುಞ್ಜಾದು ಕಾಹಿನ ಮಂದಿಯನು ನಿಡುನಿಡುಗೈಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೨೩).
೨. ನಿಡುನಿಡುಗೈಸು : ನಿಡುನಿಡುವನೊಡಲ ಭರ್ಮಾಡ ತೊಕ್ಕ

ನೆಂದಡೆ ಕರಣವನು ನಿಡುನಿದ್ರೆಗೈಸಿ ನಿಜಾನುಭವದಲಿ ನಿಂದ ವರಯೋಗಿ (ನಿಘಾಂ. ೬-೧೫-೨೬).

[ನಿಡುನಿದ್ರೆ + ಕೈಸು (<ಕೈಯು)]

ನಿಡುನೀಳ್ (ಕ್ರ). ಉದ್ಭವಾಗಿ ಇಳಿಬೀಳು, -ಜೋಲುಬೀಳು : ನಿಡುನೀಳ್ ಸಜಗ ಸಾಗಿಸುತೊಮ್ಮೆ ಕೈಲಾಗುಗೊಡುತ ಮುಂದವಧಾನ ವೆಂದು ನುಡಿಯುತ ತಂದೆಯ ಹಿಂದುಮುಂದೆಬಲವಿದಿದು ಕುಮಾರ ರಿಯ್ಯ ದರು (ಭರಣ. ೪೫-೬೧). [\leq ನಿಡಿದು + ನೀಳ್]

ನಿಡುನೆನಪು (ನಾ). "ಬಹುಕಾಲ ಮರೆಯದಿರುವ ಜ್ಞಾಪಕ ಶಕ್ತಿ; ನಿಡುನೆನಪು" (Long-memory. ಇಂಕನಿ).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ನೆನಪು]

ನಿಡುನೇಜೆಯ (ನಾ). ಉದ್ಭವಾದ ಬರ್ಜಿ; ದೊಡ್ಡ ಈಟಿ : ನಿಡುನೇಜೆ[ಸಾಕಾಂ. ಜಿ]ಯದಿನದೊರ್ವಂ ಜದಿದಿಜಾದೊಡೆ ಮುತ್ತುವಂ ಕರವಾಳಂ ಪೊಡೆದದಿ (ರಾಜಕೀ. ೬-೬೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ನೇಜೆಯ (<ನೇಜೆಯ)]

ನಿಡುನೇಣ್ (ನಾ). ಉದ್ಭವಾದ ಹಗ್ಗ; ನಿಡಿದಾದ ಪಾಶ : ಅಂ ನಿನ್ನಂ ತೆಗೆದು ಬಾಬಾಪ್ಪನೆನೆಗೆ ರಸಮಂ ಮೊಗೆದು ಕುಡೆಂದು ನಿಡು ನೇಣಂ ಪಲವುಂ ಸೋರೆಗಳುಮಂ ತಂದು ತೀವಿಸಿ (ನಡ್ಕಾರಂ. ೧೪೬-೧೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ನೇಣ್]

ನಿಡುನೋಗ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ನೋಗ : ಕದಿಯಾಣವನಾನೆಗಳ ಮೋಜಿಗೆ ತೊಡಸಿದರು ದಂಕಿಗಳ ಹೆಗಲಲಿ ನಿಡುನೋಗನ ಕಟ್ಟಿದರು (ಕುವ್ಯಾಪ್ಯಾ. ೮-೪೫). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ನೋಗ]

ನಿಡುನೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ಸಮನೆ ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿ; ನೆಟ್ಟ ನೋಟ : ಅರಸುಗಳ ನಿಡುನೋಟವಲ್ಲಿಯ ಗರುವೆಯರ ಸಸುನೋಟಿ ತಮ್ಮೊಳು ಬೆರಸಿ ಹೊಯ್ದೊಡವು ಪಾಡಾಪಾಡಿಯಂದದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಯಾ. ೧೩-೪೪). ೨. (ಆಲಂ) ದೂರಾಲೋಚನೆ; ದೂರದೃಷ್ಟಿ : ಹಲವರಂತೆ ತನ್ನ ಭವಿಷ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ನಿಡುನೋಟಿ ಚಾಚಿದವನಲ್ಲ (ಚಗುಕ. ೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ನೋಟಿ]

ನಿಡುಪಗೆ 'ನಿಡುವಗೆ' ನೋ.

ನಿಡುಪಚ್ಚಳ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಪಿರ್ರಿ, -ಹಂಭಾಗ; ಬಾಲದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬುಡ : ಕೂರಂಜಿನಲಿ ಕೋದನು ಗಜದ ಮಸ್ತಕವ ನಿಲುಕಿ ನೆತ್ತಿಯನೊಡೆದು ನಿಡುಪಚ್ಚಳೆ ಹಾಯ್ದು ವು ಬಾಣ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಯಾ. ೩-೬೪). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಪಚ್ಚಳ]

ನಿಡುಪತಾಕೆ (ನಾ). (ಎತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ) ದೊಡ್ಡ ಬಾವುಟ, -ಧ್ವಜ : ಗಗನದೊಳಿಡಿದ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಧಾಳಿಸುವ ಚೆಮರಂ ಗಳ ನಿಡುಪತಾಕೆಯ ವಿವಿಧ ಧಾತುಗಳ ಕೇತುಗಳ . . . ಭೂರಿಗಳ ಪದವಿಂದ ಪಡೆ ನಡೆದುದು (ಜ್ಯೋತಿಷ. ೨೦-೩೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಪತಾಕೆ]

ನಿಡುಪನೆ (ನಾ). ಉದ್ಭವಾದ ಕೋರೆ ಹಲ್ಲು; ದೊಡ್ಡ ದಂತ : ತಲೆಯೊಲೆದು, ಸೊಂಡಿಲಂ ತೊನೆದು, ನಿಡುಪನೆಗಳಂ ತೂಗಿ, ಮೊರಗಿವಿ ಗಳಂ ದೀಸಿ, ಫೀಳಿಟ್ಟೊಡನೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹೋರಾಡಲನುವಾದುದಾ ದೋರಹೋರಾನೆ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೪೫೮-೩೫೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಪನೆ]

ನಿಡುಪು (ನಾ). ದೀರ್ಘತೆ; ಗಾಢತೆ : ಮುಖೇಂದು ದಿಗುರ್ತಿರೆ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಯುಂ ನಿಡುಪ[ಪು]ಮಳುಂಬಮುಪ್ಪಿ ನೆಗವಿಾತನದಲ್ಲಿನೆತ್ತ ಪೋದನಾವಡೆಯನಧೀಶನಂದು ಪಲವಾದಿದರಂದಜಿತಾಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿತ. ೬-೧೩೧); ಸುಯ್ಯ ನಿಡುಪು[ಪಾಕಾಂ. ಕೆ]ಡುಗದಿರಿಯುಂ ಮೆಯ್ಯರೆ

ಮುಟ್ಟಿದೆಯುಮಿಂತು ಸಂದಂದಿನಬರ್ ಬಯ್ಯಲೆ ಪೊಯ್ಯಲೆ ಕುರುಕಂ ಕೊಯ್ಯಲೆ ಪೋಯ್ಯಂತು ವಿನಯವತಿಗಂ ಪತಿಗಂ (ಪಾಪ್ಯಾಪ. ೩೧).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + -ಪು]

ನಿಡುಪು (ನಾ). (?): ಜದಿವ ಗುಳ ರೆಂಚಿಗಳ ಘಂಟೆಯ ತೊಡಪುಗಳ ನಿಡುಪುಗಳ ತುಂಡಿಲ ಕಡುಕಿಲೆಯ ದಡಿವಲೆಯ ಮಿಂಚುವ ತೊಂಬುಗತ್ತಿ ಗಳ ಕುಡಿದದದ ಕಡುಮದದ ಕರಗಳ . . . ನಡೆದವು ಪದ್ಧಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಅಂಬಕಾ. ೪೦-೯). [?]

ನಿಡುಪುರ್ಬು 'ನಿಡುಪುರ್ಬು' ನೋ.

ನಿಡುಪುರ್ಬು 'ನಿಡುಪುರ್ಬು' ನೋ.

ನಿಡುಪೊಂಗು (ಕ್ರ). ದಪ್ಪವಾಗಿ ಉಡು; ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾತು ಕೊಳ್ಳು : ತೊಡೆದು ತಿಲಕೈಲಮಂ ಕರಪು(ವು)ದಿ ಸಾಸಿವೆ ಲೋಯ ಸರದ ತಿರುಳೆಂದಿವನಿಟ್ಟಡಸಿ ದಿಗತಾಗಿ ಕಟ್ಟಲ್ ನಿಡುಪೊಂಗುದಿದರ್ ಕೆಯ್ಯ ಭಂಗಂಬಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಶ. ೯-೧೩೨); "ಮುಟಾದ ಕೆಯ್ಯ -ಆ ತಾವಿಗೆ ಎಳ್ಳೆ ಕೈಯಂ ತೊಡೆದು ಸಾಸಿವೆಯ ಚೂರ್ಣಂ, ಲೋಯಿಸರದ ತಿರುಳ್ ಈ ಎರಡುಮಂ ಇಕ್ಕಿ ಬಿಗತಾಗಿ ಕಟ್ಟಲ್ ಸತ್ತವಿಲ್ಲದಿದರ್ ಕೈಗೆ ಸತ್ತವತ್ತುದು" (ಲೋಕೋಶ. ೬೪೪).

[\leq ನಿಡಿದು + ಪೊಂಗು]

ನಿಡುಪೊಳ್ಳು 'ನಿಡುಪೊಳ್ಳು' ನೋ.

ನಿಡುಪೊಳ್ಳುಗಳೆ (ಕ್ರ). ದೀರ್ಘಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆ; ಬಹಳ ದೊತ್ತನ್ನು ತಳ್ಳು : ತಾವೆಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರ್ಪರವರೆನಲ್ ಬೇಕದರ್ ಛಾವ ದಿಂದಿಲ್ಲಿಯೇ ನಿಡುಪೊಳ್ಳುಗಳೆದವರ್ ಬೇಗದಿಂದೀಗ ಮನೆಗೆಯ್ದಿದರ್ ತಾವೆನಲ್ (ವಿವಸಂ. ೯-೬೯).

[ನಿಡುಪೊಳ್ಳು (<ನಿಡುಪೊಳ್ಳು) + ಕಳೆ]

ನಿಡುಪೊಳ್ಳು, ನಿಡುಪೊಳ್ಳು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚುಹೊತ್ತು; ಬಹಳ ಕಾಲ : ನೇಸಜೊಡನಾ ಕಾರವನಾ ಮುಟಿಗೆ, ನಿಡುಪೊಳ್ಳು ಪಕ್ಕದೊಳ್ ಕುತ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨-೩೩). ನಿಡುಪೊಳ್ಳು : 'ನಿಡುಪೊಳ್ಳುಗಳೆ' ಪರಾ. [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಪೊಳ್ಳು]

ನಿಡುಬತ್ತಳೆಕೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮೂಡಿಗೆ, -ಬತ್ತಳೆಕೆ : ಪೊಳೆಂಬು ಬೆನ್ನ ನಿಡುಬತ್ತಳೆಕೆ ವಿರಾಜಿಸಿ ಪುಳಂದನದೊಳಪೊಕ್ಕುಂ (ರಾಜಕೀ. ೫-೨೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಬತ್ತಳೆ (<ಪತ್ತಳೆ)]

ನಿಡುಬತ್ತಿ (ನಾ). (ದೀಪದ) ಉದ್ಭವಾದ ಬತ್ತಿ; ನೀಳವಾದ ಬತ್ತಿ : ತೆಗೆತೆಗೆದು ಹೊತ್ತಿಸಿದ ನಿಡುಬತ್ತಿಗಳ ತೆಜದಲಿಯಲಗುವೆಗಳೊಡೆ ರುಗರುಗುಗಿಸಿ ಧಾನುಷ್ಯದಪ್ಪದೊಲೆದವಂಬುಗಳು (ಅಮೃತ. ೬-೪೦).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಬತ್ತಿ]

ನಿಡುಬಯ್ಯಲೆ (ನಾ). ಉದ್ಭವಾದ ಬೈತಲೆ; ನೀಳವಾದ ಬೈತಲೆ : ಚೆನ್ನಪೊಂಗರ ಕುಡಿ ಮುಂಜೆಯಂ ನಿಡುಬಯ್ಯಲೆ [ಪಾಕಾಂ. ಬೈತಲೆ] ಬಾರ್ತೆಯ (ಅನಂಪು. ೮-೪೯); (ಸೂಕ್ತಿ. ಸು. ೮-೩೬೬ ನೋ).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಬಯ್ಯಲೆ]

ನಿಡುಬವಣಿ (ನಾ). ಸತತವಾದ ತಿರುಗಾಟ; ನಿರಂತರವಾದ ಚಲನೆ : ಮೋಮುಂ ಮೆಯ್ಯುಂ ಪೊಗರುಂ ಮಿಗೆ ಸೊಗಸಂ ಪಡೆಯ ಕಂಡು ಕಳವಳದಿಂದನ್ನೆಗಮಿಂದುಕಾಸುಸೂರ್ಯರ್ ಜಗುಬ್ಬರ್ ಕಜಿ ರೂಪುಗೇಡು ನಿಡುಬವಣಿಗಂ (ಚವಿ. ೩-೧೦).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು) + ಬವಣಿ (<ಬವಣಿ)]

ನಿಡುಬವರಿ (ನಾ). ಮುಲ್ಲಯುದ್ಧ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಸುತ್ತುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವರಸೆ, -ಚಲನೆ : ಪ್ಲವಗತಿ ಜಂಭಾಕ್ರಮಣ ನಿಡುಬವರಿ ಭಂಜನೆ ಲಾಗು ಲಳಿ ಲುಳಿ ತ್ರಿವಳಿ ಪಂಡನೆ

ಯುತ್ಪತ್ತಿನ ಪಕ್ಷಪ್ರಬಂಧದಿಂದ ದಿವಸವುಗಳು ಸೂನುಗಳು . . . ಕಾದಿದ
ರಖಿಚಿತ್ರದಲಿ (ತೋರಾ. ೪-೪-೨೬). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬವರಿ]
ನಿಡುಬಾವಿ (ನಾ). ಅಳವಾದ ಬಾವಿ; ದೊಡ್ಡ ಬಾವಿ: ಪೊಸ
ದುರ್ಗವು ಪಾಟಿಟಿ ಪಿರಿಯ ನಿಡುಬಾವಿಗಳನ್ನೆಳೆದುನಡೆದಿರಲು (ಬಪು.
೧೬-೧೧). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬಾವಿ]

ನಿಡುಬಾಸೆ 'ನಿಡುವಾಸೆ' ನೋ.

ನಿಡುಬಾಳು (ಕ್ರಿ). ಬಹುಕಾಲದವರೆಗೆ ಬದುಕು, -ಜೀವಿಸು:
ಶ್ರೀಜಯನ್ ನಿಡುಬಾಳು ನಮ್ಮನೊಂದಿಗಾಗಿ; ಕನ್ನಡಿಗರುಸಿರಾಗಿ ಕನ್ನಡಂ
ಬಾಳು (ಹೊಂಗಳು. ೩೪-೨೨).

[<ನಿಡಿದು₂ + ಬಾಳು (<ಬಾಚು₁)]

ನಿಡುಬಾಳು (ನಾ). ಬಹುಕಾಲದ ಬದುಕು; ದೀರ್ಘಾವಧಿಯ
ಜೀವನ: ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಹೀಗೆ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ನಿಡು
ಬಾಳನ್ನು ದಾಳಿ ೧೬೦೦ರಲ್ಲಿ ಸರೋವರಾಗಿ ವೃಂದಾವನಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದರು
(ಜಗದಾ. ೯೪). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬಾಳು (<ಬಾಚು₂)]

ನಿಡುಬಿಡುವು (ನಾ). ದೀರ್ಘಕಾಲದ ರಜೆ, -ಸೂಟಿ: ಬೇಸಗೆಯ
ಬೇಗೆ, ಶಾಲೆ ಕಾಲೇಜುಗಳ ನಿಡುಬಿಡುವಿನ ಬೇಸಗೆಯಿಂದ ಜೀವ ತೀರ
ಬೇಸರಿತದಾಗಿ ಮಳೆಗಾಲದ ಕಾಮೋದಗಲು ಸುಳಿಯುತ್ತಲೆ . . .
ಜೀತರಿಸಿಕೊಂಡೇಳುವುದು (ಮುಂಗವು. ೩೨).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬಿಡುವು (<ಬಿಡು₂)]

ನಿಡುಬಿಲ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬಿಲ್ಲು; ದೊಡ್ಡ ಧನುಸ್ಸು.
ನಿಡುಬಿಲ್ವಾಗು = ದೊಡ್ಡ ಬಿಲ್ಲಿನಂತೆ ಬಗ್ಗು; ದೊಡ್ಡ ಕಮಾನಿ
ನಂತಾಗು: ನಿಡುಬಿಲ್ ಬಾಗಿ ದಾನ ಗೋಲಮನ್ ಬೆನ್ನೊಳಗಿನ್ನುಂ
ನರಲುತೆ ಪೊಪುವನ್ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. ೨೩-೪೪೭).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬಿಲ್₂]

ನಿಡುಬೆನ್, ನಿಡುಬೆನ್ನು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬೆನ್ನು; ನೀಳವಾದ
ಹಿಂಭಾಗ: ನಿ[ಪಾಪಂ. ನೆ]ಡುಬೆನ್, ಉಡುಮೊಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ.
೩೧ ಪ್ರಯೋ). ನಿಡುಬೆನ್ನು: ಆ ಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಸಭೆಗೊಂಟಂತೆ
ನಿಡುಬೆನ್ನುನ ಕತ್ತನೆಯ ಕುರ್ಚಿಗಳನ್ನು ಸಾಲಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿತ್ತು
(ಪುನರು. ೩೪೫). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬೆನ್]

ನಿಡುಬೆನ್ನು 'ನಿಡುಬೆನ್' ನೋ.

ನಿಡುಬೆರಳು 'ನಿಡುಬೆರಲು' ನೋ.

ನಿಡುಬೇಸಣ್ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಬೇಸಾರು, -ಬೇಸರ:
ನಿಟ್ಟು ಸಿರು ನಿಡುಬೇಸಣ್ ಕಡರಿಟ್ಟಿಳಿಸ ಕಂಬನು . . . ಗೋಳಿನಲಖಿಳ
ಜನ ನಡೆತಂದುದರಮನೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೨-೫).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬೇಸಣ್₂]

ನಿಡುಬೊಗರೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬುಗುರಿ: ಹರಿಯ ವರವರೂಢಮನೆತ್ತಿ
ಕರಯಾಗಳದಿ ನಭಕೆ ತಿರುತಿಟ್ಟು ನಿಡುಬೊಗರೆಯಂತೆ (ಜಬಪು. ೨೫-೨೬).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬೊಗರೆ (<ಬೊಗರಿ)]

ನಿಡುಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬೊಟ್ಟು: ನಿಡುಬೊಟ್ಟುಸೆಯ
ದರ್ಜೆ ಕರಮತಿಶಯದಿ ಬೆರಳೊಳ ರಂಜಿಸೆ ಕಾಶಂಪರಮಸಿದಿರಿ ಬಂದು
ನಿಂದು ಭೂಸುರನೇವಂ . . . ವೇದರುಳ್ಳಂ ಪೇಬಿಟ್ಟತೆಯನೀವುದಂ
(ಧರ್ಮಪು. ೧-೯೫).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬೊಟ್ಟು (<ಬಟ್ಟು₁)]

ನಿಡುಬೊಟ್ಟೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೂಗಾಟ; ಭಾರಿ ಗದ್ದಲ:
ಕುಂದಲಾ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಲೋಕಬೊಳೆಂದು ನಿಡುಬೊಟ್ಟೆಗಳನಡುತಾನಂದಿಸು
ತಾರುತ. (ಬಪು. ೩೨-೨೬). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಬೊಟ್ಟೆ₁]

ನಿಡುಭರಿಕೆಯ್ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಸೊಂಡಿಲು: ಕಡಿದ ಕದ್ದಾಳ
ಕುಮ್ಮರಿಯಂತೆ ಕಂಸಾರಿಯೊಂದಿಂದು ಮದಿದ ಸರ್ಪಗಳ ಪಡೆಯಂತೆ
ಮೆಜುಡು ಕಡಿದದಾನೆಯ ನಿಡುಭ[ಪಾಪಂ. ದಿಬ]ರಿಕೆಯ್ ಕಾಟ
ಯೊಳು (ಕಂಪಾಪಂ. ೧೬-೬೦). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಭರಿಕೆಯ್]

ನಿಡುಮಗುಡ (ನಾ). ಭಾರಿಯಾದ ಕಿರೀಟ: ನಿಡು ಮಗುಡಂ
ತೆಜುಬೊಳಿನ ನುಣ್ಣು . . . ಪೊದಟ್ಟು ಕನ್ನಡಿಗದೊಂ ಮೊಗಂ
ಕಟಗುಮೇಂ ಗಳ ಕಣ್ಣು ಮಂಗಳಂಗಳಂ (ಚಕವಿ. ೩-೪೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮಗುಡ]

ನಿಡುಮರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮರ; ಹೆಮ್ಮರ: ನಿಡುಮರದ ತುದಿಗೋಡು
ಗೊಳ್ಳಟ್ಟಿದ ಕೃಣಪುಲೇಚ್ಛಂಗಳನಜಾಯರಾದ ಕಾಡ ಪಟಪಾಟಿಗೆ
ಗೊಳಂ (ಕಾಪಂ. ೨೬೬); ಮೇಗಿಮೇಗುಟ್ಟೇಳ್ಳ ಸುಯ್ಯನ
ತಾಗುವಳ್ಳೆಯ ತೋದ ಬೆಮರಿಸ ಬಾಗುಗಳ ನಿ[ಪಾಪಂ. ೧]ಡುಮರನ
ಮಜಿಗಳಲಟ್ಟಿದನು ಮೃಗದ (ತೋರಾ. ೩-೪-೨೨).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮರ]

ನಿಡುಮಾಲೆ (ನಾ). -ನಿಡುದಂಡೆ: ಇವನೆಯೊಲಿಯದ ಭಾವಗಳು
ಕರಿಗಲ್ಲಿನ ನಿಡುಮಾಲೆಗಳು! (ಕವಿ. ೪೨-೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮಾಲೆ]

ನಿಡುಮಾಳ (ನಾ). ವಿಶಾಲವಾದ ಬಯಲು; ವಿಸ್ತಾರವಾದ
ಮೈದಾನ: ಎರಡೂರೆಯಂ ನಿಡುಮಾಳ(ಮಂ) ಸ್ವಾಂತರಮೆಂಬುದು
(ಹಲಾಯು. ೪೩-೧೦೬); ನಿಡುಮಾಳಂ ಮುಂದೆ ನೀರಿಲ್ಲವೆ ಮಗು
ಬಿಟ್ಟೊಡಂ ಸಂತೋಷಗೊಟ್ಟು (ರಮದ. ೧೪೧ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮಾಳ]

ನಿಡುಮಿನ್ (ನಾ). ಭಾರಿಯಾದ ಮಿನ್; ದೊಡ್ಡ ಮಿನ್:
ನೆಜಿನೆಗೆವ ನಿಡುಮಿನ್ಗಳಂ ನಿಳ್ಳಿ ನೋಡಿ ಘುಳುಘುಳು ಮೊಜಿವ
ನೆವದಿಂ ಪಲ್ಕೊಟ್ಟಿದು (ರಾಜಶೀ. ೨-೪೪).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮಿನ್]

ನಿಡುಮುಗಿಲ್ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮೋಡ: ನಡೆವು ನಭಕ್ಕೆ ಮಿಂಡುವ
ನಿಡುಮುಗಿಲಮರಿಯರೆ ಕಡ್ಡೆ ಕುಡಲೆಂದಗೊಳ್ ದಿದನೋಡುವ
ವೇಚರಿಯರೆ ಕಡೆಗಣ್ಣು ಬೆಳಗನೇಜಾ ತೋಪುವ ತೆಜದಿಂ (ಕರ್ಪನೇ.
೨-೬೪). [ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮುಗಿಲ್]

ನಿಡುಮುಡಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಜಡೆ, -ಹೆಳಲು: ನಿಡು
ಮುಡಿಯರೆಸೆನೆಡೆ ತಳಿರಡಿ ಬಟ್ಟಿದೊಡ ಬಡಬಾಸೆ ನುಣ್ಣೊಳ್ಳಳ . . .
ಜವ್ವನೆಯರೆಯ್ದಿದರಾಗ (ಪ್ರಭು. ೧೪-೧೯); ಎಡೆಯಾಡುವಂಗೆನೆಯರೆ
ಪದವೆಗಳ್ಳಿಂಪು ಕೊಡಹಿದ ನಿಡುಮುಡಿಯಲರೆ ನಿಡುಗಂಪು . . . ತೀವಿ
ಕೊಂಡಡೆಗಿಡು ದೀದಿಯೊಳಗೆ (ಕಂಪವಿ. ೩-೯೬); ನಿಡುಮುಡಿಯಲರೆ
ಪಾಸನೆ ಕರಕಮಲದ ಪಿಡಿದ ಕಪ್ಪುರದ ವೀಳುಗಳ ಕಡುಪರಮಳ . . .
ದಿಡದೆ ದಸೆಯ ತುಂದಿದುದು (ಕಂಪವಿ. ೨೧-೨೬). ೨. ನೀಳವಾದ
ಜಟ್ಟಿ, -ಜಡೆಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲು: ನಿಡುಮುಡಿಯೊಳು ರಂಜಿಸುವ
ಹಸುಳೆವಜೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸ ಬೆಳಗೇದಗೆಯೆಸಳಂ . . . ದುರ್ಗಾಂವಿಕೆ
ಯಂತೊಟ್ಟಿದಳು (ಜಯಕಾ. ೨-೧೧).

[ನಿಡು (<ನಿಡಿದು₁) + ಮುಡಿ]

ನಿಡುಮುಸುಕು (ನಾ). (ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ) ದೊಡ್ಡ
ಬಟ್ಟೆ, -ಮುಸುಕು: ಮುಲ್ಲನೆಟ್ಟನೆ ಸುಮ್ಮನಿರುತುರೆ ನಿಡುಮುಸುಕ
ನೋಸರಿಸೆ ದೇಹದುಸಿರಿಂದಿರೆ (ಬಪು. ೯-೧೫೦); ಸಿದಿವ ತಲೆಗಳ ಬಳಿ
ವಿಡಿದು ಧಾರಿಡುವ ರಕುತಲೆರೆಡುಬಲದಲಿ ಹಿಡಿದ ದೀವಿಗೆ ನಂದಿದವು
. . . ಸುಭಟೆ ನಿಡುಮುಸುಕು ಮೋಹಿಸಿತು (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೧೬);

ಹೊತ್ತ ಮಗುಡದ ನಿಡುಮೂಗುಕುಗಳ ಬಿಗಿದ ಬೆಜಗಿನ ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣುಗಳ
ಒಡೆಯನಿರಲಿ ಕುಳ್ಳಿರದೆ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧-೧೪).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮುಸುಕು₂(<ಮುಸುಕು₂)]

ನಿಡುಮೂಗ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮೂಗುಳ್ಳವನು ; ನೀಳವಾದ
ಮೂಗುಳ್ಳವನು : ಹೆಚ್ಚುಗಾಲಂ, ನಿಡುಮೂಗಂ, ಕುಸಿಗೊರಲಂ,
ಸವಟಿವಾಯಂ (ಕಮಪ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). [ನಿಡುಮೂಗು + -ಅ₁]

ನಿಡುಮೂಗಿ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಮೂಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಮೆಲ್ವಿನ್ನಣ,
ಕಡುಗೇಡಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ, ಹೆಚ್ಚುಗಾಲಿ (ಕಮಪ. ೧೬೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಕಡು
ಗೊಲಿ, ನಿಡುಮೂಗಿ, ಹಲವಾದಿ (ಕಮಪ. ೧೮೬ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಡುಮೂಗು + -ಇ₃]

ನಿಡುಮೂಗು(ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮೂಗು ; ನೀಳವಾದ ನಾಸಿಕ :
ಈ ನಿಡುಮೂಗನು ನಾನೇ ಬಯಸಿದೆ ಈ ಹಿರಿಕಿಯನು ನಾನೇ ಬಯಸಿದೆ
(ಗಣೇಶ. ೫-೨೪) ; ಅವರೊಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಅಕ್ಕಂತಾಸಕ್ಕಿ ವಹಿಸಿದ್ದವನೆಂದರೆ
ಕುರುಗಡ್ಡದ ನಿಡುಮೂಗಿನ ಮಂದ್ರಭ್ರೂಯ ಎತ್ತರದ ವ್ಯಕ್ತಿ
(ಪನರು.೩೦೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೂಗು₁]

ನಿಡುಮೂಗಿ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಮೂಗಿ, -ಮುಖ : ನಿಡು
ಮೂಗಿಯ, ನೀಳಮೂಗಿನ (Snipy. ೫೦೪೫).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೂಗಿ]

ನಿಡುಮೆದೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ರಾತಿ, -ಒಟ್ಟುಲು : ಬೆಳ್ಳಿಲೆಯ ನಿಡುಮೆದೆ
ಘನಸಾರಹೋಣದ ರಾತಿಗೊಡನೆಸೆದವು ಚಪ್ಪರದೊಳು (ರಾಮವಿ. ೬-೩೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೆದೆ₁]

ನಿಡುಮೆಯ (ನಾ). = ನಿಡುವೊಡಲು : ಅಡದ ಮೆಯ್ಯಳ್ಳ ನಿಡು
ಮೆಯ್ಯಳುಮಾದಿದುವಂತೆ ಮೆಟ್ಟುವಳ ನೋಡಿದರೊಬ್ಬರಂ ಪಿಡಿದು
ಮೆಟ್ಟಿದಳ (ಕಂಪು. ೩-೯೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೆಯ್ಯ]

ನಿಡುಮೊಗ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮುಖ ; ನೀಳವಾದ ಮುಖ.
ನಿಡುಮೊಗದವಳು = ನೀಳವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು ; ಕೋಲು
ಮುಖದವಳು : ನಿಡುಮೊಗದವಳು ತೃಷಾಕುರೆ ತುಡಲುಣಲಾಟಿಸುವ
ಳೊಂದೆ ಕಾಲೊಳ್ ನಿಲುವಳ . . . ತನ್ನೇಷಮುಘಮದ್ರೇಕ್ಯಾಣಂ
(ಪಾತಕ. ೧೯-೨). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೊಗ]

ನಿಡುಮೊಲೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮೊಲೆ ; ತೋರಪ್ಪನ ; ಉದ್ದವಾದ
ಮೊಲೆ : ಬಾಂದಳಕಡರ್ದಳ್ಳ ನಿಡುಮೊಲೆಗಿಂತ ಬಲವನ್ನಪ್ಪಳಿಸಿಡುತ್ತಿರು
ತಿರುಗಿ ದೀಸುತ್ತ ಯೋಜನಪ್ಪನ ಕನಲ್ವಾಪ್ಪನೊಳು (ಚ್ಯಮಿಭಾ.
೧೬-೩೬). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೊಲೆ₁]

ನಿಡುಮೋಹರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಗುಂಪು, -ಸಮೂಹ : ದೂರೆ
ಮುಗಿಲು ತೆರಮುಗಿಲು ನಿಡುಮೋಹರದ ಮುಗಿಲು ಪ್ಪರದ
ಮುಗಿಲುಬ್ಬರದ ರೂಪಾಯಿ ಹೋಡಿಗಳ ಜಂಗಳದ ಮುಗಿಲಿನಲಿ ತರಣ
ತುತಾರಾಗ್ರಹಂಗಳ ಹರವು ನಿಂದುದು (ತೊರಂ. ೪-೬-೫).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಮೋಹರ₁]

ನಿಡುರೂಪು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಆಕೃತಿ : ಕೊಡೆ ಮಡ . . . ಬೆನ್ನು
ಸಡಂಗಳನ್ನಿತ್ತ ಮುರಿದು ಅಡಗಿಸುವರು ನಿಮಿರಿಸುವರು ಮೇಣದ
ನಿಡುರೂಪು ಮೈಯೊಯಿಂಬಂತೆ (ಭರಣ. ೩೬-೫೨).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ರೂಪು]

ನಿಡುವಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಕ್ಕರಿಕೆ, -ಪಕ್ಕರಿ : ಮಡೆಯನಾಳ
ಜನಪದದ ಅರಸಿನಂತೆ ಚೀರಮಯವೆನಲುರವನೊ ನೂಕಿದರು ನಿಡು
ವಕ್ಕರಿಕೆಗಳ ಗರುವಾಯಿಗಳ ಘನಮದದ ತೇಜಗಳ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೪-೫೧).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಪಕ್ಕರಿಕೆ(<ಪಕ್ಕರಿಕೆ₁)]

ನಿಡುವಗಲು (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಹಗಲು : ನಿಡುವಗಲಿನ ಬೆಳಕನ್ನರಿ
ನಡುನಿಡುವಗಲಿನಲ್ಲಿ ಕರಿನಿಕ್ಕಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊಳಸ ನೋಡುತಿ
(ವಿಜೇ. ೬೬-೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಹಗಲು(<ಹಗಲು₁)]

ನಿಡುವಗೆ, ನಿಡುವಗೆ (ನಾ). ೧. ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಶತ್ರು ; ಬದ್ಧ
ದ್ವೇಷ : ನಿಡುವಗೆ ಸೈಪಿನಿಂದ ದೊರೆಕೊಂಡುದು (ಕಂಪು. ೧೧-೧೪೨) ;
ಪಗೆಗೆ ಮೊದಲಿಗಿನ ನಾಂ ನಿ(ಪಾಂ. ೧೦೦೧, ನಾಂನಿ)ಡುವಗೆ ಕೌರವನಂತ
ದಕ್ಕೆ ನೀಮಲ್ಲಂ ಪಾಯಿಗಳನನುನಲ್ಲಿ ತೋಡಲ್ಪಡು (ಗದಾಯ. ೬-೬೨).
ನಿಡುವಗೆ : ೨. ದೀರ್ಘಕಾಲದ ವೈರ ; ಬದ್ಧದ್ವೇಷ ; ಬಹು
ಕಾಲದ ಶತ್ರುತ್ವ : ತಂತಮ್ಮ ನಿಡುವಗೆಗಳನ್ನೂ, ಕೆಳಗಣ್, ಪೊರ್ಯಾಗಿ
ಗಳನ್ನೂ, ಜೀವತೆಗಳನ್ನೂ, ಮಿಗೆ ನಲಿ . . . ಕಲವಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳ ನೂಡ
ಸುವುದೇನೆಂದು ಕಲಿಸಿದನ್ ಅಮರ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೬-೫೫೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಪಗೆ₁]

ನಿಡುವಟ್ಟ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹೆಚ್ಚು, -ದಾಖು : (ನಿಡುವಟ್ಟ ಗಳಿಂದ
ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ, ಬೆಳ್ಳಿಮುನ್ನಳ್ಳಿಬಿರಲ್ಲಿ ನಿಂತು), (ಬಿಟ್ಟು. ೧೨-೪).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಪಟ್ಟ]

ನಿಡುವಟ್ಟಿ (ನಾ). ನಿಡಿದಾದ ದಾರಿ ; ದೀರ್ಘವಾದ ಮಾರ್ಗ :
ಸಂಪಾತಿ ತಾಂ ಕುಳ್ಳು, ತಾಪದ ವಿಮೋಚನದ ನಿಡುವಟ್ಟಿಯಂ ನೋಡು
ತಿರ್ದನ್ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೩೩೩-೪೩).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಬಟ್ಟಿ₁]

ನಿಡುವಣಿ, ನಿಡುವಣಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಹಣಿ ; ವಿಶಾಲವಾದ
ನೊಸಲು : 'ನಿಡುವಣಿಯ' ಪರಾ. ನಿಡುವಣಿ : ಚಂದ್ರಬಿಂಬದ
ಮೇಲೆ ಕೆಂಪು ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು ; ಕಂದ ಮುದ್ದನ ಅಡ್ಡ ನಿಡುವಣಿಗೆ
ಜೋ ; ಕಂದ ಮುದ್ದನ ಅಡ್ಡ ನಿಡುವಣಿಗೆ ತಾಯ್ ತರಳೆ ಚಂದದಿಂ
ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟ ಕತ್ತರಿಗೆ ಜೋ ! (ಕವಿಪು. ೪-೨).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಪಣಿ₁]

ನಿಡುವಣಿಯ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಹಣಿಯುಳ್ಳವನು ; ವಿಶಾಲ
ವಾದ ನೊಸಲುಳ್ಳವನು : ನಿಡುವಣಿಯಂ, ನುಣ್ಣೊಡೆಯಳ್ . . .
ನಿಡುವಣಿಯಳ್, ಪೆಜಿವಣಿಯಳ್ (ಕವಿಪು. ೩೨೮ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಡುವಣಿ + -ಅ₁]

ನಿಡುವಯಣಿ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಪ್ರಯಾಣ : ನಿಡುವೋಳ್,
ನಿಡುವಯಣಂ, ನಡುಸೆಜಂಗು (ಕಮಪ. ೧೮೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಪೆಡಸಾಡ್
ಜೆನ್ನಬಸವಂ ನೆಲೆದಿದಿದಂ ಪಡಿಬರಿಸಿದ ಕೊಪ್ಪುಪಾಸಂ ನಿಡುವಯಣಂ
ಪೊದಂ (ಅಪ್ರ. ೩-೯೦ ನ) ; ನಿಗಿಯೆನ್ನೆನುತಿ ವಿಚಾರದಿಂ ಅಪ್ಪಿದಪ್ಪಿದು
ನಿಡುವಯಣಂ ಇರ್ಲೆ ರಾಘವಂ ಪೆಟ್ಟಂ ಅಲ್ಲದೊಡೆ ತಾಂ ತಮಗೆ ನೆಲೆ
ಗೆಯ್ದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೨೯). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ವಯಣ]

ನಿಡುವರಿ (ನಾ). ವೇಗದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗತಿ, -ಚಲನೆ ; ನಿಟ್ಟೋಟಿ :
ಮದಗಜದ ನಿಡುವರಿಯ ತೇರಿನ ಕುಮರಕಾಪರ ಕಾಹಿನಿ ಕೊಪ್ಪಿದುದು
ನಿಬ್ಬರನಾಗಿ ಬಹುವಿಧವಾದ್ಯನಿರ್ವೋಣ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೨-೬೮) ; ನಿಡು
ವರಿಯ ಗಜ ತೂಕಿದವು ಕೋಳಿನ ಬಾಳ ಹೊಯ್ದಿನಲಿ (ತೊರಂ.
೩-೬-೧೫). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ವರಿ₁]

ನಿಡುವಲ್, ನಿಡುವಳ್ಳು (ನಾ). ೧. ನೀಳವಾದ ಹಲ್ಲು. ೨.
ಅನೆಯ ಉದ್ದವಾದ ಕೋರಿದಾಡೆ, -ದಂತ : ಘನಕಂಠಗಳಿಗಲ್
. . . ಪೆಟ್ಟುನೆರ್ಲ ನಿಮಿರ್ಲ ನಿಡುವಲ್ ಬೆಳಗೆ, ತುಂಬಿಕೆಯೊಳಂಬು
ಗೊಂಡ ತುಂಬುನೀರಂ ಪೂಕ್ಕರಿನಿಡುವಳ್ಳುನೆಂಬಂತೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಬಲ್ಲರಿ
ಸುರಿಯ ಮುಟಗಾಲಂ ಬೆಲ್ವಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೧೦). ನಿಡುವಳ್ಳು :
೧. ಕತ್ತಿಯ ರೂಪಿಣಂ . . . ಪರಿದು ಬಹ ಭರಕತ್ತರಿದ ಪರ್ಮರಗಳವು

ಬುಡಗೇಡೆಯ ಬಾಯನು ತೆಪ್ಪೆದು ನಿಡುಹಬ್ಬಗಳ ತೋರುತಲದಿರೆ ನಡೆ
ತರಲು (ಸಾತ್ವಭಾ. ೨೧-೫೮). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಪರ] **ನಿಡುವಲಗೆ (ನಾ).** ದೊಡ್ಡ ಹರಿಗೆ, -ಗುರಾಣಿ: ಒಡದ ಪೆರ್ಬಾಳ
ನಿಡುವಲಗೆಯ ತುಡುಕಿ ಗಗನವನಲದ ಮೌಳಿಗಳ ಚೆಲ್ಲಿದ ಕುದಿಯ
ತೊಂಗಲ ಹಲವು ವಿಧದ ಸಾನಾಧ್ಯಾನದಿಂದ ಗರ್ಜನೆಯ ರಕ್ತಸಫೂತ
ವೇತಾಳರಮೃತಮಂ ಕಾದಿದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೪೪).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಪಲಗೆ]

ನಿಡುವಲೆ, ನಿಡುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಬಲೆ :
ತಡೀನಲೆ . . . ನಡುವಲೆ ತಡೆನಲೆ ಸಿಡಿವಲೆ ನಿಡುವಲೆಗಳೊಟ್ಟಿ ದವು
ಲುಬ್ಬ ಕರೊಳ್ (ಗೀತ. ೧-೪೦); ಇಡುವಲೆ ಸಿಡಿವಲೆ . . . ಕಳ್ಳಡನಲೆ
ನಿಡುವಲೆ ಸಾಲ್ವಲೆ ನಿಡುವಲೆಗಳೆನಿಪ್ಪುವೆನುವಾ ಬೇಂಟೆಗೊಳ್
(ಕಬಚಂ. ೩-೨೪). **ನಿಡಿವಲೆ :** ಕೋಲುನಲೆಗಳ ಸಿಡಿವಲೆಯ ನಿ[ಕಾಕಾಂ.
ಮಿ]ದಿವಲೆಯ . . . ಬೇಟೆಗಾಜರು ಬಳಸಿದರು ಶಿವನ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪.
೫-೩೩); ನಿಡಿವಲೆ ಪಾಪ ಬೆಳ್ಳಾರ ಬದಿವಲೆ ಬಲುನಲೆಗಾಜರು ಕೂಗಿ
ಬೊದ್ಬಿದುತಲೆದಿದರು (ಪೋಪತ. ೧೯-೧೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಬಲೆ]

ನಿಡುವಳ್ಳಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಹಳ್ಳಿ : ನಡುವಣ ಮಂಡದೊಳಪ್ಪತ್ತ
ನಾಲ್ಕೊಟ್ಟಿ ನಿಡುವಳ್ಳಿಗಳನಾಯ್ದು ಕೊಟ್ಟು ಅಡಿಗಡಿಗವರೆ ಸೇವೆಯ
ಮಾಳ್ವದಿಂದನರೊಡೆಯಗೆ ಸೇವಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ (ಭರಣ. ೪೪-೨೬).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಪಳ್ಳಿ]

ನಿಡುವಾನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ನಿಡುವಾನಿಯ ತುಡು
ಗೋಳೊಳ್ ಬಿದಿರ್ದಕದ ಏಣಗಾವುಣ್ಣನ ತಮ್ಮ ಕೆಳ್ಳಾ (ಎಕ. IV,
ಹೂಳನ. ೧೨೯-೩, ೨೭೦). [?]

ನಿಡುವಾಯಿದೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲದ ಗಡುವು; ದೀರ್ಘಕಾಲಾ
ವಧಿ : ದಿಸಾಸಿಟ್ (ಪುದುವಟ್ಟು ಅಥವಾ ಕೀವಣಿ) ಲೆಕ್ಕ ಎರಡು ಬಗೆ
ಯಾಗಿ ಇರಬಲ್ಲದು : ಒಂದು ನಿಡುವಾಯಿದೆ (ಗಟ್ಟಿ) ದಿಸಾಸಿಟ್ಟು ;
ಇನ್ನೊಂದು ಕಿರುವಾಯಿದೆ (ಚಾಲ್ತಿ) ದಿಸಾಸಿಟ್ಟು (ಪಣಪ್ಪ. ೩೩);
ಇನ್ನೊಂದು ಬೇಂಕಿನವರು . . . ನಿಡುವಾಯಿದೆಯ ಸಾಲ ಒದಗಿಸಿದರು
(ಅಪುಷ. ೬). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ವಾಯಿದೆ]

ನಿಡುವಾಸೆ, ನಿಡುವಾಸೆ, ನಿಡುವಾಸೆ (ನಾ). ಹೆಂಗಸರ ಹೊಟ್ಟೆಯ
ಮೇಲೆ ಸಾಲಾಗಿರುವ ಕೂದಲು, -ರೋಮರೇಖೆ: ತೆರದೋಳ
ನ್ನೆತ್ತಿ ಕಣಿಗೊಂಡು ಪೊದವಂತೆ ತಳ್ಳು ಪಾಯ್ಲು ನಿಡುವಾಸೆಯಿಂದ ರಂಜಿಸಿ
ನೀರಾಟಕಳಿಸಿ (ರಾಜಕೀ. ೨-೪). **ನಿಡಿವಾಸೆ:** ನೇರ್ಪುಟ್ಟಿ ನಿಡಿವಾಸೆಯ
ಳ್ಳದ್ದಗಳೇಯಾಸೆ ಕಟ್ಟಿನವಾತು ವಿಟಗಿ ಕೇತು (ಉದ್ಭವ. ೫-೧೪).
ನಿಡುವಾಸೆ : ಕಂಬುಗೊರಳ ಬಲೊಲೆಗಳ ಸಿಯ ನಡುಗಿಂಬಾದ
ನಿಡುವಾಸೆಗಳ ಪೊಂಬಣ್ಣವೆಟ್ಟದಂತೆನವ ಜಘನಗಳ ಪೊಂಬಾಳೆದೊಡೆಯ
ವರೆಸೆಯ (ಪೀನಂಪಾಂ. ೧೯-೨೨); ಶಿವಜ್ಞಾನದೀಪದ ಕುದಿಯೊಳಮಂದ
ಧೂಮಚ್ಚವಿಯೊಯಿಂದೆನಲ್ ಕಪ್ಪಡರ್ಪ ನಿಡುವಾಸೆ ಕಣ್ಣೆನಿದು
(ಚಲಪ. ೪-೧೨). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ವಾಸೆ]

ನಿಡುವಾಳ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕತ್ತಿ; ನೀಳವಾದ ಮಿಡ್ಡ :
ಮಡದಿ ಗಂಜನ ಕಾಣುತೇಳುತಲಿ . . . ನಿಡುವಾಳ್ಕ[ಳ]ತ್ತಪರವಾಂತು
ಕಡುಜವದಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದಳು (ಸಾತ್ವಭಾ. ೧೬-೩೩); ಮಾರನ ತರದ ನಿಡು
ವಾಳೊ ನಾಸಿಕವೊ ನೋಡೆ! (ಗೊಲ್ಲೊ. ೪-೧).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ವಾಳ್]

ನಿಡುವಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉದ್ದವಾದ ಬಾಳೆಮೀನು :
ಓದಿದಿಡ್ ಬಾಳ್ಳುಳುಡದ ನಿಡುವಾಳೆಯಿಂದಿಡು ಸತ್ತಿಗಿಳ್ ನೋರೆ

ವಿಂಡಂ . . . ನೆಗಟ್ಟಿ ಪೆರ್ಬಾಳ ಕಡಲಿಂದಿನಂ ಮಸಗಿ ಬಂದುದು ಪೆರ್ಬಾಡೆ
ಕುರ್ಬುವಿಲ್ಲನಾ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೦೭). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಬಾಳ್]

ನಿಡುವುಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕಾದಿ ತ x ಯಣ್ಣ
ಸತ್ತೊಡೆ ನಿಡುವುಟಿಯನೆ ಕಲ್ಲಡಾಗಿಯತ್ತ (ಎಕ. XIV, ನಾಂಮಂ.
೧೩೬-೯; ?). [?]

ನಿಡುವುರಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಉರಿ; ಮಹಾಜ್ವಾಲೆ : ವಿಯೋಗಾವಳಿ
ಮೃಗಂಗಳಂ ಮಥುವೆಂಬ ಬೇಂಟೆಗಂ ಸುಡಲೆಂದು ಬನದೊಳಿಟ್ಟಿ ಪಾವಾಗ್ಗಿ
ನಿಡುವುರಿಯ[ಕಾಕಾಂ. ಬಯಂಬುಂಬವ]ನಾಲಿಗೆಗಳನೆ ಕೆಂಪುದೀವಿ ದಟ್ಟ
ಯಿಸಿದ್ ತಳವೊದಗರ್ಗಳ ಕೆಳಗನಾವರಿಸುತೆಳ್ಳು ತಳಿಂದತೋಕ
ದ್ರುಮಂಗಳ್ ಕರಂ ಮೆಜೆದುವು (ಚಲಪ. ೪೫-೧೯).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಉರಿ]

ನಿಡುವುರ್ಬು 'ನಿಡುವುರ್ಬು' ನೋ.

**ನಿಡುವುರ್ಬು, ನಿಡುವುರ್ಬು, ನಿಡುವುರ್ಬು, ನಿಡುವುರ್ಬು, ನಿಡು
ವುರ್ಬು, ನಿಡುಹುಬ್ಬು, ನಿಡುಹುಬ್ಬು (ನಾ).** ಉದ್ದವಾದ
ಹುಬ್ಬು; ನೀಳವಾದ ಭ್ರೂ : ನಿಜಮುಖಾಂಬುಜಮುಂಬುಜಮುಂ
ಮೊದನಲರ್ಪನಂ ನಿಜದ ಚೆಲ್ವಮರೆ ನಿಡುವುರ್ಬುಗಳ್ ಸಮೀಪನಂ (ಅದಿಪ್ತ.
೬-೨೬ ರಗಳೆ); ಕರಂ ಪೊಳೆವಪಾಂಗೆ ಕಣ್ಣಿಂದಳುತುರ್ಬುಂಗೆ ನಿಡುವುರ್ಬು
ಗಳ್ ಪೊಡರೆ . . . ಸಿದ್ಧಿ ಮೆಟ್ಟುವಳ್ ನೋಬ್ಬರಂ (ಪಂಪಭಾ.
೪-೪೯); ಇವಳ ಲಲಾಟಮೆಂಬ ಸಸಿಯಂ ನೆಜೆ ನೋಡುವೆನೆಂದೊಡೀ
ಮನೋಭವನೆನುಗಡ್ಡಮಾಗಿ ನಿಡುವುರ್ಬುಗಳೆಂಬ ಪೊದಟ್ಟು ಬಾಪಮಂ
ಸುವಿಟಿಜನೋಪದಾಮಮನುದಗ್ಗದಿಕ್ಕಿದಂ (ಭರಣ. ೬-೨೦೦);
ನಿಡುಬೋಳ್, ನಿಡುವುರ್ಬು; ನಡುವೆಗಲ್, ನಡುವನೆ (ಭಾಷಾಭೂ.
೧೪೩ ಉವಾ). **ನಿಡಿವುರ್ಬು :** ನಿಜಗುರುಳ್ಳಿಪೆನೊಸಲ್ವಿಮಿದ್
ಕಣ್ಣಿಡಿವುರ್ಬು ಮಿಜುಪ ಕದಪು (ಕುರಾಪಾಂ. ೧-೧೦೪). **ನಿಡು
ವುರ್ಬು :** ಪೊಳೆವ ಕಂಗಳ ತುಜುಗಿದವೆಯ ನಿಡುವು[ಕಾಕಾಂ. ಪು]ರ್ಬು
ಗಳ ಪೆಜೆನೊಸಲ . . . ಮೋಹನದ ಚೆಲ್ವನೊಬ್ಬಳೊನಿಜ

ರಾಘವನ ಸಿರಿಮೊಗವನೆಂತು ನೋಡದೆ ಮಾಣ್ಣೆಂ (ಚೆಮ್ಮಭಾ. ೧೯-೨೧).
ನಿಡುವುರ್ಬು : ಮಿಜುಗುವ ನಿಡುವುರ್ಬಿಗೆ ತಾನಿಕ್ಷುಡಾಪಂ ದೊರೆ
ಯಲ್ಲಂ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೬-೬೪); ನಿಡುವುರ್ಬುಕೋದಂಡವೇಜಾಸಿ ಕಡೆಗಣ್ಣು
ಸರಳಿಂದಲೆಸೆವುತ . . . ಅಂಗಜಪಡೆಯು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಂತು ಕೆಲಹ
ಕಾಯತದಿ (ನಾಗಪ. ೪-೩೦). **ನಿಡುವುರ್ಬು :** ಮನೋಭವನ
ಕಾಮುರ್ಕವ ಪೊಲ್ಲು ನಿಡುವುರ್ಬುಗಳು ಸೊಗಯಿಸುವರ್ಮೆಯ . . .
ಬೆಳಮುರ್ಬುಂಕಿದ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಬುನೋಹರಮಾಗಿ ಪರವೆಯೆಸೆದಳು
(ಪಾಂಡಪ. ೬-೧೦). **ನಿಡುಹುಬ್ಬು :** ಕುಂಭನೋಸಲಿನ ತಳೆತನೆಯ
ನಿಡುಹುಬ್ಬುಗಳ ಕೋಮಲಸುಮುಕ್ತಾಳಲಕೆ ಸೇನಸುವ ದಂತಪಂಕ್ತಿಗಳ
. . . ಮುನ್ನಿನ ರೂಪ ತೋರಿಂದ (ಕುಪ್ಯಾ. ೩-೬೬); ಕಬ್ಬು
ವಿಲ್ಲಗೆ ಹೇಳು ಭರತರಾಜನ ನಿಡುಹುಬ್ಬುನೋಲ್ವೆನೆಂದು ಗಿಳಿಯ (ಭರಣ.
೬-೪೫); ಕಡೆಗಣ್ಣು ಸದಿಸಿದಿ ನಿಡುಹುಬ್ಬಿನ ಬೇಟೆ ಬಡನಡು ಕಡು
ನಿಂತಂಬಗಳ ಬಿಡದೆ ಬಳುಕೆ ಕುಣಿಸುವ ಚೆಲ್ವಿನ ಮುದ್ದುಮಡದಿರನ್ನೆ
ಯರೈದಿದರು (ಕಂಪದಿ. ೨೧-೬೫); ಬಡನಡು ಕಿರಿದೊಡೆ ಗಿಂದಲೆ ತುರುಗಿವೆ
ನಿಡುಹುಬ್ಬು . . . ಅಂಜೆಯ ನಡೆ ನುಡಿಯ ಜಾಣೆಯರು (ಪಾಂಡಪಾ.
೩-೬೬). **ನಿಡುಹುಬ್ಬು :** ಕಣ್ಣಿಗೆ ತಾನರೆಯ ನಿಟ್ಟಿಸಬಿಳಾಸಮಂ
ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದಂತೆ ನಿಡುಹುಬ್ಬಿಗಂ ಕರ್ವಿಲ್ಲ ಬಿಂಕಮಂ ಸುಂಕಮಿಕ್ಕಿದಂತೆ
ನೆಗೆಮೊಗಕ್ಕೆ ಅಂದ್ರಮಂಡಲದೊಪ್ಪಮಂ . ಕಪ್ಪುಮಿಕ್ಕಿದಂತೆ . . .
ತ್ಯಂಗಾರಕ್ಕೆ ಸೀಮೆಯಾಗಿಪ್ಪಳ್ (ಪುಣ್ಯ. ೨-೩೨ ವ).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು_೧) + ಪುರ್ಬು]

ನಿಡುವೆತ್ತಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಉತ್ತರತಃ ನೇಸಮಪಳ್ಳಂ ಸೆಜಾನೇಡ್ ಕಿಜುಲಕ್ಕಿಯಾಕ್ಕಿಪ್ಪಿ ಸೆಕ್ಕುಕೆಜಿ ನಿಡುವೆತ್ತಕೆ ಕೊಲ್ಲಿ ಸಹಿತಾ (ಎಳ. 111, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೬೦ : 713).

[? + ಕೆಜಿ]

ನಿಡುವೆರಲ್, ನಿಡುವೆರಳು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬೆರಳು ; ನೀಳವಾದ ಅಂಗುಲಿ : ನೀಳ್ ಕಣ್ಣರಲ್ ನಿಡುವೆರಲಿಂಪು ಸೊಂಪಿದಿದ ಚೆಂಡುಬಿ . . . ಒಪ್ಪಿರೆ ಕಣ್ಣೆ ಕೋಜಿಬಾಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೪೫). **ನಿಡುವೆರಳು** : ಕಡಲ ಮುನ್ನಡೆಯುವ ನೆಂಗಳಚ್ಚುರವಟ್ಟು ನಿಡುವೆರಳಟ್ಟು ನಾಸಿಕೆ ಮುನಿಯೊರೆದೊಲೆದು ನೋದಿದರದಜೊಂದು ಬಲ್ಲಡನೆಗೆ ಬಗೆಯೊಳು ಮೆಚ್ಚಿ (ಭರಣಿ. ೨೩-೯೩).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಬೆರಲ್]

ನಿಡುವೆರಲ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬೆರಳಿರುವವನು : 'ನಿಡುವೆರಲಿ' ಪರಾ. [ನಿಡುವೆರಲ್ + -ಅ.]

ನಿಡುವೆರಲಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬೆರಳಿರುವವಳು ; ನೀಳವಾದ ಅಂಗುಲಿಯವಳು : ನಿಡುಗಡ್ಡೆ, ನಿಡುವೆರಲಿ, ಬಡಕೆ, ಮುಡುಕೆ (ತಪ್ಪಾಣು. ೨೯ ಪ್ರಯೋ). [ನಿಡುವೆರಲ್ + -ಇ.]

ನಿಡುವೇರು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಬೇರು ; ನೀಳವಾದ ಬೇರು : ಇದಿಕಿಡಾದಿದ ಪುಷ್ಪದೊಳು ಗಂಧವಿರಲಾಡಿದ ತುಡುಕುವುದೆಂದು ನೆಲದ ನಿಡುವೇರನೊಳು ಪರಿಮಳವೆತ್ತು ರಂಜಿತ ಮುನಿವಾಳವಸರವೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೩-೧೬). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಬೇರು (<ಬೇರ್)]

ನಿಡುವೈಪಾಳಿ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಸಂಚಾರ ; ನಿಡಿದಾದ ಸುಳಿದಾಟ : ಸೂಳಗಿನ ನಿಟ್ಟುಸುರೆ ನಿಡುವೈಪಾಳಿಯಲಿ ತಜಗಿಲೆಯ ವೊಲು ಜೊಕ್ಕಾಳು ಹಾಟುತು ಲಕ್ಷಸಂಖ್ಯೆಯುಲಭ್ರಮೆಂಡಲಕೆ (ತೊರಂ. ೬-೨೬-೩೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ವೈಪಾಳಿ]

ನಿಡುವೊಡಲು (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಹೊಟ್ಟೆ ; ಕೃಶವಾದ ಒಡಲು : ಮಡಿದ ಕೊಡಕೆಗಳೊಡ್ಡಿದುರದೊಪ್ಪಿದಿಯ ನಡುವಿನ ಕೊಂಕಿದುಗುರಿದ ನಿಡುವೊಡಲ ನಿರ್ವಾಂಸವಂಪೆಯು . . . ನಾಯ್ ನೂಕಿದವು ಹಾಸದ ವಿಳಾಸದಲಿ (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೧೩-೨೦).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಒಡಲು (<ಒಡಲ್)]

ನಿಡುವೊಡೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತೆನೆ ; ನೀಳವಾದ ಕಡೆತ : ಪಾಮರಿಯರ ಪೆರ್ನುಡಿಲಿನಲ್ಲೊಕ್ಕು ನಸುವಾದಿದ ನೆಲ್ಲ ನಿಡುವೊಡೆಗಳಂ . . . ಮನೋಹರವಾದ ಮಾಧವೀಮಂಟಪದ ಮೊಗಶಾಲೆಯೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಲೀಲಾವ. ೫-೫೯ ಪ). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಫೊಡೆ]

ನಿಡುವೊನಲ್ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಪ್ರವಾಹ : ರಸದಾಳೆಯೊಸರ್ದು ನಿಡುವೊನಲೆಗೊಂ (ಹ್ರುಮಾ. ೧-೩೧). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಫೊನಲ್]

ನಿಡುವೊಯ್ಲು (ನಾ). ನೇರವಾಗಿ ಬೀಳುವ ಹೊಡೆತ. -ನೆಟ್ಟು : ನಿಡುವೊಯ್ಲು ಓರೆವೊಯ್ಲು ಪ್ರರದ ಹೊಯ್ಲು ಬೈಜು ವೊಯ್ಲು ನಲೊದಗಿ ದರು ಭಟಿರಸಮಸಮರದಲಿ (ತೊರಂ. ೪-೪-೨೪).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಫೊಯ್ಲು (<ಫೊಯಲ್)]

ನಿಡುವೊಸಗೆ (ನಾ). (ಮದುನೆಯ) ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಪನ್ನ, -ಮೆರವಣಿಗೆ : ಜೊರೆನಟ್ಟಿಯಂ ಓದಿದು ಮಂಗಳವರೆಯ ನಾಡಕ್ಕೆ ನಡೆನಡೆಯ ನಿಡುವೊಸಗೆ, ತೆಕ್ಕನೆಯ ತೋರ್ದುಪ್ಪತ್ತಾ ತಕತಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೫೧-೬೪೪). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಒಸಗೆ]

ನಿಡುಶ್ವಾಸ (ನಾ). ನಿಟ್ಟುಸಿರು ; ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸ : ಬಲವಿಳಿದು ಹೋದ ಜೆಟ್ಟುಲಿಯಂತೆ ನಿಡುಶ್ವಾಸ ವಿಡುವ ಆದ (ಮುಂಗಾಮು. ೩೧).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಶ್ವಾಸ]

ನಿಡುಸರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೂಗು ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಸ್ವರ ; ದೀರ್ಘಧ್ವನಿ : ತುಡುಕಿ ನೆಗಹಿದ ಕಯ್ಯ ನಿಡುಸರಂ ನೈಪಕಿ ಜೊಡೆದನೆರೆ ಕೌಶಿಕಮುನೀಂದ್ರ ಮೊಜೆಯೋ ಎಂಬ ನಿಡುಸರದ ಮಡದಿಯರ ದನಯನಾಲಿಸಿ ಸರ್ವಶಾಲೆಯಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟುನು (ಹಚ್ಚಾ. ೬-೨೬) ; ಕೋಗಿಲೆಯ ನಿಡುಸರಂ ಪಾರಿವದ ಕಲ್ಲುಣಿಸು ಗೂಗಿಗಳ ಕಣ್ಣೊಳಸು . . . ಗಡನಗಡ್ಡರದೊಳಳುವ ಶಿಶುವಂ ನೋಡಲಾಗಿ ಬಂದೆಡೆಗೊಂಡ ದುಃಖಾತಿರೇಕಮೆಂಬಂತೆ ಕಾಣಸುಕರ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೩೮) ; ನಿಡುಸರದಿಂ ಕೂಗಿ ಕರಿಕರೆದು ಕಾಣದೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೦೨ ಪ).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸರ]

ನಿಡುಸರ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಮಾಲೆ ; ದೊಡ್ಡ ಹಾರ : ಹೊಡೆದವಮರದ ಭೇರಿ ಜೂವಿನ ನಿಡುಸರದ ಸೋನೆಗಳ ದಿವಿರ ಮಡದಿಯರು ಸೂಸಿದರು ರಘುಕುಲನುತ್ತುಮೂಗದಲಿ (ತೊರಂ. ೧-೧೦-೧೯).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸರ]

ನಿಡುಸರಂಗೋಳ್ (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ ಮಾಡು ; ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಕಿರಿಚು ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕಿರಿಚು : ಒಡನೆಡ್ವಾ ಬಾಗಿಲೊಳ್ಳೊಂಟಿ ಟಂಪೆಗಳು ನಿಡುಸರಂಗೊಂಡು ಕರೆದುವು ಪಗಲ ಬಕ್ಕುಗಳು ಈ ತೆವದೊಳುತ್ಪಾತವಾಗುತರೆ ನಡೆತಂದು (ವಿಳಾಂ. ಹ. ೨೪೨-೨೫).

[ನಿಡುಸರ + ಕೋಳ್]

ನಿಡುಸರಳ್, ನಿಡುಸರಳು (ನಾ). -ನಿಡುಗೋಲ್ ೨ : ಅನುಸಾರ್ಪಂ ಕನಲ್ಪು ಜಗದಳವಿನಂದು ಸುಳಿವ ಬಿಜುಗಾಳಿಯಂ ಸೋಲಿಸುವ ನಿಡುಸರಳ್ಳ ಗಟಾಯ್ ಭರವಲ್ಲಭಾತದಿಂ ಬಯಲಾಡುವಳವಿಯನಲಿಸುಗಿಯಂ ಕೈಗೊಂಡು ಸವಜಾದಂ ಒಂದರಿಪುನೇಹರವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪೦). **ನಿಡುಸರಳು** : "ಪ್ರಕ್ಷೇಪನೇ, ನಾರಾಜೆ-೨ ನಾರಸದ ಹೆಸರುಗಳು, ನಿಡುಗೋಲು, ನಿಡುಸರಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೬೪) ; ಕೈಗಿಡದಿರಿಸು ನಿಡುಸರಳ ತುಡು ಕೆಲಕೆ ಸಿದ್ಧಿಯದಿಪೊಡೆ ಸಾರ್ಬ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೪-೪೫) ; ಸಿಡಿಲು ಹೊಡೆದಂತಾಗಿ ಬೇವಿಯ ನಿಡುಸರಳು ತಾಗಲಿಕೆ ಕೋಪದ ಸಡಗರವನೇನೆಂಬೆ (ದೇವೀಮ. ೩೦೪-೩೧) ; ತುಡು ನಿಡುಸರಳ (ಚಂದ್ರ. ೨೪-೧೪). 'ನಿಡುಗೋಲ್' ಪರಾ.

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸರಳ್ (<ಸರಲ್)]

ನಿಡುಸರಳು 'ನಿಡುಸರಳು' ನೋ.

ನಿಡುಸಾಣ (ನಾ). ಗರಡಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ : ಗರಡಿನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು ವಾಸಿಪಂಥದೊಳ್ಳಿ ದುಡಿನವರಿ ಗಿಮ್ಮದಿಯ ಸಾಸದಿಂ ದಂಡೆಗಳ ನೂಕುತ್ತೆ ತಿರುತುತ್ತೆ ಲೋಡು ನಿಡುಸಾಣಂಗಳ (ಪರಶು. ೪-೧೦). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸಾಣ]

ನಿಡುಸಾಲ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಧಿಯ ಸಾಲ, -ಕಡ : ಲೇವಾದೊ ಕೆಲಸಗಳ ಜೊತೆಗೆ ನಿಡುಸಾಲ ಕೊಟ್ಟು ಹೊಸ ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳಿಗೆ ಬಂಧವಾಳ ಒದಗಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಬಾಂಕುಗಳು ಬೀರೆ (ಹಣಪ್ರ. ೬೯).

[ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸಾಲ]

ನಿಡುಸಿಂಬಿ (ನಾ). -ನಿಡುಸುರುಳಿ : (ಹಗ್ಗ, ಮೊ.ವನ್ನು) ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತು ; ಸಿಂಬಿ ಸುತ್ತು ; ಬಟ್ಟಿಸಿಂಬಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ನಿಡುಸಿಂಬಿಯಾಗಿ ಸುತ್ತು (coil. ೫೦೪೫). [ನಿಡು(<ನಿಡಿದು₁) + ಸಿಂಬಿ]

ನಿಡುಸುಯ್ಯ, **ನಿಡುಸುಯ್ಯು** (ಕ್ರಿ). ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಉಸಿರೆನ್ನು ಬಿಡು ; ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡು : ಹೊಗಂ ಮೊಗದತ್ತ ಸಾರ್ಬ ಬೆಚ್ಚಿಗೆ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ನೆಲ್ಲಳ ಮುಪಾಂಬುಜಸೆರಭದೊಳ್ ಪೊದಬ್ಬಡೇಂ ಮಗ ಮಗಿಸಿತ್ತೊ . . . ಕದಂಬದಂಬುಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೬) ; ನಿಡುಸುಯ್ಯಂ ಗುಡುಗುಡನೆ ಸುರಿವ ಕಣ್ಣಿನಿಗಳಂ ಮಿಡಿವುತ್ತುಂ ಮುತ್ತ

ಮಿಂತೆಂದಳು (ಕಾದಂಬ. ೯೩೨); ಒಡೆದಿರೆ ರೋಮಂ . . . ನೀರದಳೆ
ಹಿರಿವಾಗಿ ರೋಮಂನಿ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಹಯಂ ಕರಂ ಜ್ವರಾತ್ಮನಿಕ್ಕುಂ
(ರೋಮಂ. ೯-೨೩೪). **ನಿಡುಸುಯ್ಯ** : ಕಡ್ಲೆನ ಮುಂದಿರುವ ಈ
ದೈನಂದಿನ ಚೆಲುವಿನ ಬಗೆಗೆ ಕುರುಡಾಗಿರುವ ಈ ಜನಕ್ಕೆ ಸೌಂದರ್ಯಾನು
ಭವ ಶಕ್ತಿ ಲಭಿಸುವುದೆಂದಿಗೆ ಎಂಬ ಹಂಬಲದಲ್ಲಿ ನಿಡುಸುಯ್ಯವ ಕವಿ
(ಸೌಂದ. ೨೬). [**ನಿಡುಮ್ + ಸುಯ್ಯ**]

ನಿಡುಸುಯ್ಯ (ನಾ). ನಿಡಿದಾದ ಉಸಿರು; ನಿಟ್ಟುಸಿರು; ದೀರ್ಘ
ಶ್ವಾಸ : ದೆಸೆಗಟ್ಟುಲಗಣ್ಣು ನೋಟಮುಟ್ಟಿದ ಬೆನುರೋಳಿನಟ್ಟಿ ನಿಡು
ಸುಯ್ಯ ತೊಡಕಿಂಗಡೆಗೊಂಡ ಮಾತು ಕುಂದಿದ ಲತಕಾಂಗವೊಂದಿದ
ವಿಕಾರಮದೀಶೋಳಿಗಳಾದುದು (ಪಂಪ. ೪-೬೦); ಓರೋಮ್
ರಣರಣಕವ್ಯಾಪ್ತವನಪಲ್ಲವಭಂಗವಾದವು ದೊಂದೆ ನಡುಗುವಂತೆ ನಿಡು
ಸುಯ್ಯ ಗಾಳಿಯಂ ನಡುಗುವ ಲತಾಮಂಟಪದೋರ್ವಳು (ಕಾದಂಬ. ೩೩೪);
ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಸುಯ್ಯೋಳ್ ಹೃದಯದ ನಡುಕಂ ಮಿಡುಕಿಸೋಳ್ . . .
ಬೆರಸಿತರೆನೊಳುಗಳ್ (ಲೀಲಾ. ೩-೫೩); ನಿಡುಸುಯ್ಯೋಲ್
ಕಪಟದ ಕೊಡುವೆಲೆಯೆಂ ದಿಸುಟು ಮುಳಿದು ಪೊಯ್ಯಲ್ಕೆ (ಉದ್ಬ. ೧೦-೮೪);
ಬೇಣುಗ್ಗೆ ಪೋದ ನಲ್ಲರ ನೆನೆದು ದೂಡುಸುವ ನೀಡಿಯೆರ
ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಗಡಗದಿಂ (ಕವ್ಯ. ೫೪); ನಿಡುಸುಯ್ಯಂ ಭುಗಿಲೆನೆ
ಪೊಜಮಡೆ ಪೋಗೆ . . . ಗರ್ಜನಕ್ಕೆ ನಡುಗೆ ಮಹಾಹವಮನೆನಗಿದರ್
ಧುರಗಲಿಗಳ್ (ಪಂಪ. ೪-೬೬); ಕುಡಂಗಳೊಳಿನ್ನುಂ ಮಿತಿಮಾರಿ
ಬರ್ಪ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಕಂಪಮಂ ಪುಟ್ಟಿ ಕುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೩-೩೦);
ನಿಡುಸುಯ್ಯ ತುಟಿಗಂಪನ್ನಿಲ್ಲನೆ ಬಂತಾಜಾಗದಂಜೆತ್ತು (ಶಾಕುಂತ. ೮೨-೧೩೬). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸುಯ್ಯ**]

ನಿಡುಸುಯ್ಯಲ್, ನಿಡುಸುಯ್ಯ (ನಾ). ೧. = ನಿಡುಸುಯ್ಯ :
ಎಣಿಗೆ ನೋಡುವುದೊಂದಣಿ ಎರಡಣಿ ಚಿಂತನೆ ನಿಡುಸುಯ್ಯ [ಸಾಕಾಂ.
ಯ]ಲ್ ಮೂಜಣಿ . . . ಮೇಣ್ ಹತ್ತಲಿ ಮರಣ ಇವು ದಶಾವಸ್ಥೆ
ಗಳೆನಲು ಹೇಳುವವು ವಿರಹಿಜನಗ್ಗೆ (ಬಸವ. ೩೫-೩೨). **ನಿಡುಸುಯ್ಯ** :
೧. ಅತ್ತರನೊಡನೆ ಹರಿ ಪೊಜಮಡಲಾಗದೆ ಪೊಜಮಟ್ಟಿದೊರ್ವಳ
ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಸಮೀರನೊಡನೆ ಜೀವಸಮೀರಂ (ಜಗದ. ೫-೯೮);
ಸೂಳಿಯು ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಕಟ್ಟುಗೆ ಜಾಳಿಯಲೇಳಾವಳಿಯು
ಮುಕ್ತಾಳಿ ಕಂಡಿತ್ತು (ಕುವ್ಯ. ೧೦-೨೩); ನಿಡಿಲೆ[ದ್ವಿ]ನಿಪ ನಿಡು
ಸುಯ್ಯಗಳು ಪೊಜಮಡುತಿರು ಮೂಗಿನಲಿ . . . ಎಡೆಬಿಡದೆ ಗದ್ದದ
ನಿಪಾವಳದಸಿರುಳು ಕಂಠದಲಿ ಜಾಹ್ನವಿ ನುಡಿದಳಾ ಸಮಯದಲಿ ಕೌರವ
ಸಮೀಕಿಯದಿನಲಿ (ತಿಮ್ಮ. ೧೧-೩೬); ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಧಾಳಿಯ ಜಳಕೆ
ಚೆಂಬಟರಪೊಡನೆ ಬಜುತು (ಕಂಪ. ೯-೧೬೨). ೨. ಎದುಸಿರು;
ಉಬ್ಬಿಸ : ನಿಡುಸುಯ್ಯ ತನ್ನನೊತ್ತಂಬರಿಸಿ ಉಪುತುಂ . . .
ಪಾಣ್ಣಿಯೊರ್ವಳ್ ನಿಜಮನಭವದ್ವಾರದೊಳ್ ಬಂದು ನಿಂದಳ್
(ಸೂಕ್ತಿ. ೨-೧೬೬); ಕಾಡಾನೆಯ. ಅಳಿಗಾಲದ ನಿಡುಸುಯ್ಯಂತೆ
ಕೇಳಿಸಂತೆ (ಹಸುಜೊ. ೨೮೦). [**ನಿಡುಸುಯ್ಯ + ಅಲ್**]

ನಿಡುಸುಯ್ಯಲ್, ನಿಡುಸುಯ್ಯಲು (ನಾ). = ನಿಡುಸುಯ್ಯ : ಎಣಿಗೆ
ನೋಡುವುದೊಂದಣಿ . . . ನಿಡುಸುಯ್ಯ[ಸಾಕಾಂ. ಯ]ಲ್ ಮೂಜಣಿ
(ಬಸವ. ೩೫-೨೨). **ನಿಡುಸುಯ್ಯಲು** : ಬಿಡದೆ ಭುಕ್ತಿಸುತಿರ್ಪ
ಫಣಪನ ನಿಡುಸುಯ್ಯಲುಗಳಿಗುತಿ ದ್ವುಗುತಿಹಿಡಿಗಳೊಗೆ ಭುಗಿಭುಗಿಲು
ಫಟಿಫಟಿಸುತ ಮಿಗೆ ನೆಗೆಯ (ಬಸವ. ೧೬-೧೯).

[**ನಿಡುಸುಯ್ಯ + ಅಲ್**]

ನಿಡುಸುಯ್ಯಲು 'ನಿಡುಸುಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಸುಯ್ಯ 'ನಿಡುಸುಯ್ಯ' ನೋ.

ನಿಡುಸುಯ್ಯಲರ್ (ನಾ). ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನ ಗಾಳ. ನಿಡುಸುಯ್ಯಲರಿಂ
ಮೇಲುಮೆ ತೊಲಗೆ ಚಾಮರದಲರ್ಗ ನಿಮಿತ್ತತೆಯನೊಡರ್ಚಯಂ
(ಕಾದಂಬ. ೩೬). ಅ ನೆಗೇಶ್ವರನ ನಿಡುಸುಯ್ಯಲರ್ಗ ಪೊಜಮಟ್ಟಿ
ವೆಂಬಂತೆ ಗುಹಾಮುಖದಿಂ ಪೊಜಮಟ್ಟಿ ಜೀವಮಂ ಬಿಡುವ ಜರದ
ಜಗರಂಗಳುಮಂ . . . ನೋಡಿ (ಜಗದ. ೩೮-೫೬); ಒಳಗಡೆಪೊತ್ತುವ
ಮದನಾಸಳಸಂ ಹಮರೀಜಧಾರಣೇಚಾಳಿತ ಕೋಮಳತಾಳವ್ಯಂತಮಂದಾ
ನಿಳಮುರಿಮಿದೊಡವಿ ನೃಪನ ನಿಡುಸುಯ್ಯಲರಿಂ (ಪದ್ಮ. ೫-೧೬).

[**ನಿಡುಸುಯ್ಯ + ಎಲರ್**]

ನಿಡುಸುಯ್ಯ 'ನಿಡುಸುಯ್ಯಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಸುರುಗಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕತ್ತಿ; ನೀಳವಾದ ಖಡ್ಗ;
"ಗೇಣ್" (ಪಂಪ. ೩. ೧. ೮). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸುರುಗಿ**]

ನಿಡುಸುರುಳಿ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ದೊಡ್ಡ
ಸುರುಳಿ, -ಸುತ್ತ : ವಿಮುಕ್ತವಾಹದ ಚಲನೆಗಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ
ತಂತಿಯ ನಿಡುಸುರುಳಿ (Coil. ಇಂಕಿ. ೩); ವಿಮುಕ್ತವಾಹವನ್ನು ಹೊತ್ತ
ನಿಡುಸುರುಳಿಯು ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ದಂಡಕಾಂತಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿರು
ವುದು (ಭಾಷ. ೩೩೫). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸುರುಳಿ**]

ನಿಡುಸೂಟಿ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ವೇಗ : ಇರ್ಡಸಿಯ ಕುಮರಗಾಣರ್
ಚೋಟಿಯೊಳ್ ಕಾಣುತ್ತಾರ್ಡು ನಿಡುಸೂಟಿಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲದೋರ್ವಾಘೆ
ಯೊಳ್ ಮಾರ್ದು ಸದಳಂಗಳಂ ಸುರಿದು ಸೆಜಿ ತುಲುಗಳಂ ಪಿಡಿದರ್
(ಚಿ. ೪೮-೨೫). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸೂಟಿ**]

ನಿಡುಸೂಳ್, ನಿಡುಸೂಳು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ
ಶಬ್ದ : ಕಡುಗಂಪು, ನಿಡುಸೂಳ್ (ಶಬ್ದ. ೮೬ ಪ್ರಯೋ). **ನಿಡು
ಸೂಳು** : ಗಟ್ಟಿಸಿದುದು ಗಗನವನು ಬಲುವೊಪ್ಪೆ ಬಡುವಿಧವಾದ್ದು
ರಭಸದ ನಿಲ್ಲರದ ನಿಡುಸೂಳು ಸೂಳಿಸಿದುದು ದಿಗುತಿಟವ (ಕುವ್ಯ. ೨೩-೩).
[**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸೂಳ್**]

ನಿಡುಸೂಳು 'ನಿಡುಸೂಳ್' ನೋ.

ನಿಡುಸೆರೆ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಕಂಠನಾಳ : ಅರಸ ಬಳಲಿದನೇನ
ಮಾಡುವೆ ದುರುಳ ನುಡಿದನ ನಾಲಗೆಯ ನಿಡುಸೆರೆಯ ಬಿಡಿಸುವೆ ಮಾವ
ಸ್ಥಿರಿಸಿಯೆಂದನಾ ಥೇನು (ಕುವ್ಯ. ೧೨-೩೦).

[**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸೆರೆ**]

ನಿಡುಸೊಂಡೆ (ನಾ). ಸೊಂಡೆಯ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ :
ಕುಟಿಂ ನಿ(ಗಿ)ಡುಸೊಂ [ಸಾಕಾಂ. ಗೊಂ, ಗೊಂಡೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಂ
ಗುಣನಿಧಿ ಸಾಧಿಸಿಟ್ಟಿದುದು ತತ್ತಂಗೊಡಿದ ಚೋರ್ವಮಾಡೊಡಂ (ಮಮ. ೧೬-೧೦೪). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸೊಂಡೆ**]

ನಿಡುಸೋಗೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಸೆರಗು : ತೆಳುಡೊಗಲ ನಿಡು
ಸೋಗೆಯುಡುಗೆಯನಿಳಗುರುಳ ಸಿಂಗಾರದುಜುವಿನ . . . ಕೊಡಗೊಸು
ಪೂತನಿಳಕರವೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯ. ೫-೩೪). ೨. ಕಡ್ಲೆ ನ ಕುಡಿಗೆ
ಮಾಡಿದ ಗೆರೆಯ ಅಲಂಕಾರ : ದೇವಕಾಮಿನಿಯೊರ್ವಳಾ ತಿವದೇವಿ
ಯತ್ತಿಗೆ ಕಜ್ಜಳನ ಪರಿಭಾವಿಸಿದ ನಿಡುಸೋಗೆ ದ್ವುಗುಪ್ಪಿಕೆಯ
ಸೋಮುರಿಯು ಭಾವವಾಗಿರೆ (ಸಾಕಾಂ. ೩೨-೩೬).

[**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಸೋಗೆ**]

ನಿಡುಹಣಿ 'ನಿಡುವಣಿ' ನೋ.

ನಿಡುಹಲ್ಲು 'ನಿಡುವಲ್' ನೋ.

ನಿಡುಹಾಸು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಹಾಸು : ರಾಯನ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ
ಹೋಗುವ ದಾರಿಯ ಉದ್ದ ಕೂ . . . ಕೆಂಪುಮೊವುಸೊನ್ನಿನ ನಿಡುಹಾಸು
(ಪಂಪ. ೫೬). [**ನಿಡು(<ನಿಡಿಮ್) + ಹಾಸು(<ಪಾಸು)**]

ನಿಡುಹುಬ್ಬು 'ನಿಡುವುರ್ವು' ನೋ.

ನಿಡುಹುಬ್ಬು 'ನಿಡುವುರ್ವು' ನೋ.

ನಿಡ್ವಳ (ನಾ). (?): ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿಡ್ವಳಮಲ್ಲದೆ ಸತ್ಯವಿಧಿಸುಂಟೆ
ಯೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತಿನೊಳು ದೀನತ್ವಮಲ್ಲದೆಯುಂಟೆ ನಿಷ್ಕರಂ ನೋಡೆ
ನಿಜಪರವತ್ವಮಲ್ಲದೆ ರತಿಯೊಳಿಟ್ಟುಂಟೆ ಮನಸ್ಸೋವಲ್ಲಭೆ ಭಾವಿಸೆ
(ಸಮ್ಯಕ್. ೩-೧೩); ಬಲಿಯೊಂ ನಿಡ್ವಳದ ತನ್ನಳಲ ಕಂಬನಿಯೊಳೆರೆವಂ
ಕಡ್ವದೀ ಪಾಳ್ವೆಯಾಟದಿ ನಡೆಯೊಂ ಪಡೆಯಲ್ (ಕಾಲೂರ. ೧೩೩-೩೩೨).

[?]

ನಿತಂಬ (ನಾ). ೧. (ಪ್ರಿಯರ) ಸೊಂಟದ ಕೆಳಗಿನ ಹಿಂಭಾಗ;
ಕಟಪ್ರದೇಶ; ಪಿರೈ; ಕುಂಡೆ: "ಅರೋಹಾ, ನಿತಂಬಾ, ಕಟೀ-
ಈ ೩ ಕಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೩೫೪); ಪನಿತೆಯ ಪುಳಿನನಿತಂಬೋದ್ದೇಶಂ
ಮನಸಿಜಮದಗಜಕಂಠನಿಕಾಶಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೫೧ ರಗಳೆ); ಮುದಿಯ
ಭಾರಕ್ಕೆ ಕೊರಲೆಸೆವ ಕುಳಿಭಾರಕ್ಕೆ ಬಡನಡು ನಿತಂಬಭಾರಕ್ಕೆಸೆವ ಬಟ್ಟ
ನುಣ್ಣೊಡೆ ಚೆಲುವನಾಂಕವಯದದ ಸೌ ಕು ಮಾರ ತೆಯ ಭಾರಕ್ಕೆ
ಸರ್ವಾಂಗವೂ ಬಡದೆ ಬಳುಕುತನೆ (ಹಲಾಯು. ೪-೧೩). ೨. ಬೆಟ್ಟದ
ಇಳುಕಲುಪ್ರದೇಶ; ಸಾನು: "ನಿತಂಬಾ, ಕಟಿಕ, ಸಾನು, ಪ್ರಸ್ಥಂ,
ತಟಂ, ಭೃಗು-ಈ ೩ ತಪ್ಪುಲ್" (ಹಲಾಯು. ೨೩-೧೨); "ಸಾನು
ಕಟಿಕಂ ಭೃಗು ಪ್ರಸ್ಥಂ ತಟಂ ನಿತಂಬಂ ಗಿರಿಯ ಹೊರೆಯಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೩೦-೨); ಆ ಗಿರಿಯ ತೆಂಕಣ ದರಿಯ ರುಚಕಮಮೋಘಂ
ವಿಮಳಂ ರುಚಕೋತ್ತರಮಂಜತಸುಪ್ರಬುದ್ಧಂ ಭದ್ರಂ ರುಚನನ್ನಂಧರ
ಮಪವರಕಚಾರುತರ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠ ಮೆಂಬ ನಿತಂಬಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೩೫);
ಅಭ್ರಂಕೋತ್ತರಂಗಳಸಂಗತ ಗಿಂವರ ನಿತಂಬಸಂವಾಸಬರಶಿರಸಂಕೀರ್ಣ
ಮುಮುಪ್ಪುದೊಂದು ಮಹಾಟವಿಯನೆಯ್ದಿವಪ್ಪದೊಂದು (ಪಂಚತಂ.
೨೩-೧೨); ದಶನದನಂ . . . ಕ್ರಮದಿಂ ಕೈಲಾಸಪರ್ವತಮನೆಯ್ದಿ
ವಾಲಿದೇವರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಂ ನೆನೆಯ ಪೊಗಟುತ್ತಮಾ ನಗದ ನಿತಂಬ
ದೊಳು ಬೀಡುವಿಟ್ಟಿ ಪುರದೊಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೪೪ ಪ); ಆ ಪೊಂಬೆಟ್ಟಿದ
ನಿತಂಬದೊಳಿಂಬುಬಡದೆ ಜಂಬುಜಂದೀರನಸಪಾಟಿಕರಸಾಲತಮಾಲ . . .
ಕಮಳಪಂಚಂಗಳಿಂದಿದಿದು ಕಡುಬೆಡಂಗಾದ ಸಾರ್ವರ್ತುನನಾದ ಸದಮಳ
ತಪೋವನದ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೨೫ ಪ). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತು
ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ "ಪತಾಕಹಸ್ತಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ
ಒಂದನ್ನು ಮೇಲ್ಬುಟ್ಟುವಾಗಿಯೂ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕೆಳಮುಖ
ವಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಭುಜ ಮತ್ತು ನಡುಗೆಳಿಗೆ
ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸುತ್ತಿಸುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೫೦ ಗದ್ಯಾನುವಾದ):
ಚತುರಸ್ತ್ರ, ಉದ್ಯುಕ್ತ, ತಲಮುಖ, ಸ್ವಸ್ತಿಕ್, ನಿಪ್ರಕೀರ್ಣ, ಅರಾಳಕಟಿಕಾ
ಮುಖ, ಅನಿಧವಕ್ತ್ರ, ಸೂಚ್ಯಾಸ್ಯ, ರೇಚಕ, ಅರ್ಧರೇಚಕ, ನಿತಂಬ,
ಪಲ್ಲವ . . . ಲರಿತ-ಈ ಮೂವತ್ತು ಸ್ವತ್ಯಹಸ್ತಂಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ.
೨-೪೪ ಪ). ೪. ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ "ಪತಾಕ
ಹಸ್ತಗಳೆರಡರ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಹಿಡಿದು ಪರಿವರ್ತ
ದಿಂದ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ತಲೆಯ ಹತ್ತಿರ ನಿಲ್ಲಿಸಿ,
ಕೈಗಳನ್ನು ಎದುರಾಗಿಯೂ, ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ದೇಹಕ್ಕುಭಿಮುಖ
ವಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿ ಭುಜದ ಸಮಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿ, ನಿತಂಬಹಸ್ತವನ್ನು
. . . ಮಾಡುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩೦೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ): ತಲಪುಪ್ಪ
ಪುಟ, ಲೀನ, ವಿವರ್ತ . . . ಅಪಕ್ರಾಂತ, ನಿತಂಬ . . . ಗಂಗಾವ
ತರಣ-ಈ ನೂರೆಂಟು ಕರಣಂಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೪-೪೨). [ಸಂ.]

ನಿತಂಬದ್ವಯಸ (ನಾ). ನಿತಂಬದವರೆಗೆ ಬರುವಷ್ಟು (ನೀರಿನ)
ಅಳ; ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಮುಳುಗುವಷ್ಟು (ನೀರಿನ) ಅಳ:

ಜಳಕೇಳಿ ನಿಮಿರ್ಗ ಭರತನ ಲಳಿತಾಂತಃಪುರದೊಳಿಂಬ ತನ್ನಬ್ಬಜೊಳಾ
ಜಳದೊ ಬೆಸಸೆ ಗಂಗಾಜಳಮಾಯ್ತು ನಿತಂಬಿನೀನಿತಂಬದ್ವಯಸಂ
(ಅದಿಪ. ೧೧-೧೪೪). 'ಊರುದ್ವಯಸ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿತಂಬಬಿಂಬ (ನಾ). ದುಂಡನೆಯ ಪೊರವಾರು; ವೃತ್ತಾಕಾರದ
ಪಿರೈ; ಅಕ್ಕಗಳ ಪೀವರಕುಂಗನಿತಂಬಬಿಂಬದೊಂದಗಲದ ವೃದ್ಧಿ ನರ್ಜಿ
ನೆಲೆನರ್ಜಿದುದೀ ಕೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೪); ತೆರಿವಿದಿದೀಸುವೆವೇದಿತಿಯ
ಗುರುತರನಿತಂಬಬಿಂಬಮಂ ಮುಳುಂಗಿ ತೋರ್ಪ ಕರಿಯು ತಿರಂಗಿಕ್ಕು
(ರಾಜಶೇ. ೩-೨೪ ಪ). [ನಿತಂಬ + ಬಿಂಬ]

ನಿತಂಬಸ್ಥ (ಗು). ನಿತಂಬದ ಮೇಲಿರುವ. [ಸಂ.]

ನಿತಂಬಹಸ್ತ (ನಾ). -ನಿತಂಬ ೩: ನೆಲೆಬಡೆದ ಪತಾಕಂಗಳ್ ನೆಲೆ
ಮೊಗಮಾಗೊಂದು ಮೇಗುಮೊಗಮಾಗೊಂದು ಸಲೆ ಭುಜದಿನಿಳಿದು
ಕಟಿಗಳೊಳಲಸದೆ ತಿರುಗಲ್ ನಿತಂಬಹಸ್ತ ಮದಕ್ಕುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೫೫).

[ನಿತಂಬ + ಹಸ್ತ]

ನಿತಂಬಿನಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥೂಲವಾದ ನಿತಂಬವನ್ನುಳ್ಳವಳು;
ಚೆಲುವೆ; ಸುಂದರಿ: "ಸ್ಥೂಲನಿತಂಬವುಳ್ಳವಳು ನಿತಂಬಿನಿಯನಿಸುಗು"
(ನಾಟಕ. ೧೧೩); ಪರಿಜನವೆಟ್ಟು ಕಯ್ಯಾಡೆ ನಿತಂಬಿನಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ವಾಮ
ಜಾನುವಂ ಕರತಳದಿಂದಮೂಡು . . . ಅತಿಸಂಭ್ರಮದಿಂದಮೇಲಿ
(ಶಾಂತಿಪು. ೩೯೩); ಸುಗುಣಾವಲಂಬಿನಿಯರ ಶಿರೋಮಣಿಗೆ ತಂಬಿತು
ನವಮಾಸ ಮಣಿಮಂಚದೇಯ ನಿತಂಬಿನಿ ತನುವ ಸಾರ್ವದಳು (ಮೋಹತ.
೧೩-೧೨); ನೋಡದೊ, ನಿತಂಬಿನಿ, ತೊರೆಯ ನಡುವಣಾ ನನ್ನ ಮೈಬಿಟ್ಟ
ಪುಳಿನಪುಂಜದೆಯಲ್ಲಿ, ಬೆಳ್ಳಾವರೆಯ ಬೆಳ್ಳು (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೪-೫೧).
೨. ಹೆಂಗಸು; ಸ್ತ್ರೀ: "ರಾಮಾ, ವಾಮಾ . . . ರಮಣೀ, ನಿತಂಬಿನೀ,
ವನಿತಾ, ದಯಿತಾ, ಪ್ರತೀಪದರ್ಶಿನೀ, ವಧೂಾ, ವತಾ, ಯುವತಿಃ-
ಈ ೨೪ ಸ್ತ್ರೀಯರ್" (ಹಲಾಯು. ೩೯-೩೨೪); "ಭಾಮಿನಿ ನಿತಂಬಿನಿ
. . . ಮಹಿಳೆಯಬಳಿ ರಾಮೆ ಪರವರ್ಣಿಯನಲ್ವಿ ಹೆಂಗೂಸಿನಿಕ್ಕು"
(ಮಂಗರಾ. ೪೯-೧). [ಸಂ. ನಿತಂಬಿನೀ]

ನಿತಂಬಿನೀಕದಂಬ (ನಾ). ಚೆಲುವೆಯರ ಗುಂಪು; ಸುಂದರಿಯರ
ಸಮೂಹ: ಒದವಿಸಲಾರ್ತದಲ್ಲಿ ಜಳಕೇಳಿಯೊಳರ್ಧ ನಿತಂಬಿನೀಕದಂಬದ
ಮುಖವಲ್ಲ ಮಂ ನಯನಮುಕ್ತಲಮಂ (ಪುಷ್ಪಪ. ೩-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿತಂಬಿನೀಜನ (ನಾ). -ನಿತಂಬಿನೀಕದಂಬ: ನೆಗಟ್ಟು ನೃಪಂ
ತನಗಿಹಿತನಾಗಿ ಮೈಮಲಿದು ನೆಗಟ್ಟು ಭೂಸಂ ನಿಜಸ್ಥಿತ್ಯನಿತಂಬಿನೀಜನಾ
ಕ್ರಂದನಮಂ ಕೇಳುತ್ತಮಿರ್ಪಂ ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಪಂಚತಂ.
೨೧೪-೩). [ಸಂ.]

ನಿತಂಬಿನೀನಿವದ (ನಾ). -ನಿತಂಬಿನೀಕದಂಬ: ಕುದ್ವಾಂತನಿತಂಬಿನೀ
ನಿವತಮೊಲ್ವಳಸುತ್ತಿರೆಯುಂ ಧಾಂಗಳನಾಕಾಂತನ ಚಿತ್ರನೇಕವಾಯಿ
ಮೊಂದದಣಂ ಸುರತೋಪಭೋಗಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨೦). [ಸಂ.]

ನಿತಪ್ಪ (ಗು). ಕಂದಿದ; ಕಾಂತಿಗುಂದಿದ: ಉಚ್ಚಾಸ್ತನಿತಪ್ಪಾಧರ
ರುಚಿಯಂ ಮನುಜೇಂದ್ರಾಂಗನೆಯನೆಯ್ದಿ ಕಂಡಿತಂದಳ್ (ಯೋಗೀಶ.
೨-೩೫). [ಸಂ.]

ನಿತರಾಂ (ಅ). ಅತಿಯಾಗಿ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಶತರಾಜ್ಯಲಾಭದಿಂದ
ಮುಮುಕ್ಷಿಯುಂ ಮಾತಿದನೆಗೆ ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ನಿತರಾಂ ಪ್ರಮಾದಿಯೊಳ್
ನಿಷ್ಕಿತಮಾಗದ ನೇಡಮನ್ನೊಳಂ ವಸಿಪುರಂ (ಸ್ವಪ್ನವಾ. ೫೪). [ಸಂ.]

ನಿತಾಂತ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ:
ಮೇಘವಾದ ತನ್ನ ಮಗಂ ಸಿಂಹನಾದಂಗೆ ರಾಜ್ಯಭಾರಮನಿತ್ತ ತಪೋಭಾರ
ದೊಳ್ ತಾಂ ನಿಂದು ಶುಭಭಾವನಿತಾಂತಕುದ್ವಾಂತರಂಗಂ . . . ಕಲ್ಲೆರೆ
ನಿಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೩ ಪ); ಕವಿಪ್ರತಿ ನಿತಾಂತಸೇಮ್ಯತೆಯನೊಂದಿ

ಸರಸ್ವತಿಯಿಂದದಿಂದ ಸರಸ್ವತಿ ದಯೆಗೆಯ್ಗೆ ನನ್ನೊಳನುಕೊಲತೆಯಿಂದವನ
ನಿರ್ಮಲಕೃತ್ಯಮಂ (ಕಾಂಡಂ. ೨) ; ಮೋಕ್ಷನಿಶಾಂತೇಚ್ಛೆಯನನುಬರುವನುನಿ
ವರ್ತಿತರಾದರ್ (ವಿಷ್ಣು. ೪-೧೩೭) ; ಹನ್ನೆರಡುನರ್ವಕಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ
ಕಲಿತು ಇಂಥ ನಿಶಾಂತಸಂದರವಚನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದುದು ಮರುಳು
ಶಂಕರವೇವನ ಸಾಹಸವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು (ಪರಶ. ೩೪೫) ; ಭೂದೇವಿ
ವಿಸ್ವಯಮೂಕಳಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲೂ ನಿಶಾಂತಮಾನ
ವ್ಯಾಪಿಸಿರುತ್ತದೆ (ಪತಂಜ. ೯೩) ; ಈ ಪದ್ಯಶ್ಲೋಕ . . . ಉದ್ಭವ-
ಬಂಧ, ಬಂಧಕಾರಣ, ಮೋಕ್ಷ, ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಗಳ ನಿಶಾಂತ ವಿಮರ್ಶೆ
(ಭಾರವ. ೧೨೨). (ನಾ). ೨. ಹಿರಿದು ; ದೊಡ್ಡದು : "ಕಾಮಂ,
ಪ್ರಕಾಮಂ, ಪರ್ಯಪ್ತಂ, ನಿಶಾಂತಂ . . . ಅತಿಮರ್ಯಾದಂ, ಅತಿ
ವೇಳಂ-ಈ ಆ ಹಿರಿದಾಗಿದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೩) ; "ನಿಶಾಂತ
ಮತ್ಕಥಾಮತಿವೇಳಂ ಪ್ರಕಾಮಮತಿಮರ್ಯಾದಮನಲು ಪಿರಿದನಿಳು"
(ಮಂಗಳ. ೧೨೯-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಂತಂ (ಅ). ಬಹುವಾಗಿ ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ ;
ಬಹಳವಾಗಿ ; ಸುತತಿಶಯವಾಗಿಪ್ರಕಟಿಸುವುದಾಗಿದೆ ಮಾಡಿದ
ವೊಲಾಯುತ್ತಿಂತೆಯೂನಿನ್ನ ಮುಖಂ ನಿಶಾಂತಮಂಜಾಗಳೂ
ಗಭೂತೋಪಮಯಂ (ಕವಿ. ೩-೭೮) ; ಆ ರಾಶಿಯಂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆ
ಕೃತಮವಕ್ಕುಂ ನರಂ ತದ್ವೃಹಂ ಸ್ವೀಗೃಹಮಾಜಂಜುಗ್ರಾಶೋಕಿನಿ
ಕೃತನು ತತ್ಕಾಂತೆಯಕ್ಕುಂ ನಿಶಾಂತಂ (ಜಾತಕ. ೨೧-೪) ; ಅಗ್ರಹಿಸಿ
ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಸಮಗ್ರತೆಯಂ ತೋರ್ಪುದಿಲ್ಲಿ ನೀಮನೆ ಕುಳಿಕಾಹಿಗ್ರಸ್ತರಂತೆ
ನುಡಿವುದವಗ್ರಹಮಂದುಗುಗೊಂಡರಂತೆ ನಿಶಾಂತಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೧೯) ;
ಈ ಧರಿಯೊಳ್ ದೌರ್ಜನ್ಯರಲ್ಲಿಂ ಪರಕೃತಿಸುತಗಂ ಸಲ್ಲರಲ್ಲಿಂ ನಿಶಾಂತಂ
(ಪುಣ್ಯ. ೧-೨೪) ; ಸತ್ಯವ್ಯದಂತಬ್ಧಿಯಂತೆ ನಿಶಾಂತಂ ಸರಸಂ ವಿರಾಜಿಸಿ
ದನಾ ರಾಜೇಂದ್ರಪಂಚಾನನಂ (ರಾಜಕೀ. ೩-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಂತವಂದ್ಯ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯ ; ಅಧಿಕ ಗೌರವಕ್ಕೆ
ಪಾತ್ರನಾದವನು : ಜೈನದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಮೂಲರಾದ ಆದಿಕೀರ್ತಕರರು,
ಮಹಭದ್ರವರು ವೈಷ್ಣವ ಅಗಮಗಳಿಗೂ ನಿಶಾಂತವಂದ್ಯರಾಗಿರುವ
ರೆಂಬುದು ನಮಗೆ ಕಂಡುಬರುವುದು (ಭಾರವ. ೧೬೮).

[ನಿಶಾಂತ+ವಂದ್ಯ]

ನಿಶಾಂತತ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾದವನು ; ಮಹಾ
ಮೂರ್ಖ : ನಿಷ್ಕರಣೋ ನಿಶಾಂತತನೋ ನಿಷ್ಕೇಹಮಂ ತೋರ್ಪ
ಸಂಚಳನೋ ಸದ್ಗುಣಹೀನನೋ ನೆರೆಪ ಕೂಟಂ ನಂಜನೂಟಂ ಸಖೀ
(ರಾಜಕೀ. ೧೧-೧೫೧). [ನಿಶಾಂತ+ತ]

ನಿತ್ತ 'ನಿಲ್' ಪರಾ.

ನಿತ್ತಧರ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮ, -ಪುಣ್ಯ
ಕಾರ್ಯ : ಈ ನಿತ್ತಧರ್ಮಮಾನ್ಯಾದೋರಾ ಕುಲಸಂ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ
(ಎಳ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೭-೪ ; ಸು. ೮75 ?). [<ಸಂ. ನಿತ್ಯಧರ್ಮ]

ನಿತ್ತರಣೆ (ನಾ). ಉದ್ಧಾರ ; ರಕ್ಷಣೆ : ಪಳ್ಳದೊಳಗಣ ಬಳಂಬೆಯಂತೆ
ದ್ರೋಹನ ನಿತ್ತರಣೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೯-೨೩).

[<ಸಂ. ನಿತ್ತರಣ]

ನಿತ್ತರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಸೆಜು ; ಸೈರಿಸು ; ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು :
ಇನ್ನೆವರೆಗುಮಿದ್ವಿನ್ನೆನುಗೆ ನಿತ್ತರಿಸಲ್ ನೆಜವಿಲ್ಲ ತಾಣಲಾದುವು ತನು
ಕೂಟ ನೀರ ದೆಸೆಯಿಲ್ಲದೊಡಲನಂತು ತಾಳುವಂ (ಅದಿ. ೯-೮೯) ;
ಇತ್ತಂ ವಿಶ್ವನಂದಿಗಂ ವಿಶಾಖನಂದಿಗಂ ಒಂದು ನಂದನ ವ್ಯತಿರೇಕದಿಂದ
ಕಲಹಮಾಗಿ ವಿಶಾಖನಂದಂ ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದೊಡುವುದುಂ (ಚಾವು. ೧೪೧) ;
ನಿಸಿತಾಸ್ತಾಪಾತದಿಂ ಸತ್ತ ಭೂಪರ ಪೆಂಡಿರ್ ದಿಸುಸುಯ್ಯ

ನೀಳ್ವ ಕಿವಿ ತಂನಂ ಮುಟ್ಟಿ ನೋಂದಿದು ನಿತ್ತರಿಸಲ್ವ ನಣಮಾಜದೆ
(ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೫ ; 1042) ; ಹೊತ್ತು ತಂದಿದವಳು
ತನ್ನ ನಿತ್ತರಿಸುವ ಬೇನೆಯನಜಾವಳು (ಮೋಳಮಾ. ೧೯-೨೩) ; ಮದನ
ದಹನಂ ಪತ್ತೆ ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದೆ ಲಲನೆಯ ಲಾವಣ್ಯರಸದ ಬಯಲೊನಲೊ
ಕೋಲಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಂತೆಯುಂ . . . ಕಂದರ್ಪದೇವನಿರ್ವುಡುಂ (ರೀಲಾ. ೩-೬೦) ;
ಸುರನದಿ ಬತ್ತೆ ನಿತ್ತರಿಸಮೋರ್ವದಲ್ಲಿಯ ಬಾಳಿಮಾಂಗಳೇ
ಧರಣೀತಳಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಪುತ್ತು (ಜಗದಿ. ೧೪-೪೮) ; ಬೋಜಗನೋರ್ವಕೊಲ್ಲುಳಂ
ನುಡಿದು ಬೇಳಾಗಿ ಕೇಳುವನೊಳೆಸು ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಕ್ಕು ಪೊತ್ತುಗಳೆ
ದಿರುಳಿನ ಜೊನ್ನದುರಿವರಿಗೆ ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದೆ (ಅನಂ. ೪-೩೨) ;
ಸಿಡಿವಿಡಿಗೊಂಡು ತನ್ನ ಮನೆಯ ವಿತ್ತಮೆಲ್ಲಂ ಪೋಗಲಿಯೆಂದು ಬಾರಿಸೆ
ಎಲ್ಲಂ ಪೋಯ್ತಾ ನೆರೆಮನೆಯವನರ್ಥಂ ಪೋಯ್ತು ಮತ್ತೆ ನಿತ್ತರಿಸವನ್ನು
ವೆರಡುಕನ್ನಡೆಡೆ ಪೋಗಲಿ ಎಂದು ಬಾರಿಸೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೧೫) ; ಉತ್ತರ
ನಗರದೊಳೊಬ್ಬ ಪಾತಕ ತನ್ನ ಪತ್ತ ತಾಯಿಗೆ ಅಳುವರೆ ನಿತ್ತರಿಸದೆ
ಊರ ಜನರೊಡನೆ ಹೋಗಿಂದು ಅತ್ತ ನೂಕಲಾಗವರು (ಸನ್ನಿ. ೧೩-೩).
೨. ಪಾರಾಗು : ಪರಹಿತವಿದಾತ್ಮಹಿತಮೆಂಬೆರಡು ಮನುಬಾದಬಲನೆಮಗೆ
ಮಾಡಿದವಂ ನಿತ್ತರಿಸಂ ತಿಯಾಗ್ತಾ ತಿಯೊಳೆರಡಿಲ್ಲದೆಯಂ ವಿಶಾಖುಟ್ಟದೆ
ಮಾಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೮೪) ; ತಿರಿಕ ನಾರಕ ಮಾನವಾಮರಲೋಕದೊಳ್
ನೆಲೆಗೊಂಡು ನಿತ್ತರಿಸದೆಲ್ಲೆಯುಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೬೫) ; ಸಿರಿಗಡೆಯ
ಜಡೆ ಭಾರತಿಗಿರದಾಡವೊಬ್ಬನೇದಿಗಿತ್ತಾನುಂ ದುಶ್ಚರಿತಂ ತೋಜಾ
ದೊಡದು ನಿತ್ತರಿಸು ಕಳ್ಳಲೆ ತಮೋರಿಗಿರದಾಡವುಡೇ (ಉತ್ತರ. ೨೯-೧೭೫) ;
ಒತ್ತಾಗಿ ಬಲೆಯ ಬೀಸಿದನು ನಿತ್ತರಿಸದೆ ಪತ್ತಿ ಬಲೆಯೊಳು
ಬೀಳಲು ಸುತ್ತಿ ಹಾಕಿದ ಕಲ್ಲಿಯೊಳಗೆ (ಕಪ್ಪಾ. ೭-೨೪). ೩. ಸಾಗಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಹೋಗು ; ನಿಭಾಯಿಸು ; ನಿರ್ವಹಿಸು : ಅರಿದಂ ಗಿಲ್ಲೆ
ಪಾರ್ವನ ಶರಾಸವವಿದ್ಯೆಯನೆಂದು ನೋಡು ನಿತ್ತರಿಸದೆ . . . ಭಾಸ್ಕರ
ಸುತನೊಯ್ಯನೋಸರಿಸೆ (ಪಂಪ. ೩-೭೧) ; ತದ್ಭಾರಮಂ ಪೊತ್ತುಂ
ನಿತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದೊಂದೆ ನೀನೆ ಪಿರಿಯೈ ಶ್ರೀದಾಸಚಿಂತಾಮಣೀ
(ಅನಂ. ೧೨-೯) ; ನಾಮವರೊಳ್ ಪಗೆಯನೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು ನಿತ್ತರಿಸಲಯಿ
ಯೆವು (ಸಂಚತಂ. ೨೪೦-೧೫) ; ಮಹೋಗ್ರನೇಬ ಪೆಸರಂ ಕೈಕೊಂಡನಂ
ಪೊದಿ ವಿತ್ತರಿದಂ ನಿತ್ತರಿಸಲ್ವೆ ಬಾರದೆನುತಂ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಬಿಟ್ಟುಂ
ಜಿನೇಶ್ವರನಂ ಶಂಕರನಂ ಗುಣಾಕರನತತ್ಯಾನಂದದಂ ಪೊರ್ದವರ್
(ಸಮ. ೪-೧೦೭) ; ಕರಗಸ ಗಾಳ ನಿಶ್ಚದೆಗೆ ಬಟ್ಟು ಕವೆಂಬಿನಿಕ್ಕಿ ಕಾದಿ
ನಿತ್ತರಿಸದೆಯೋಡಿದೋಡ ಬೆಕ್ಕರೆಯೆ ಬೇಟೆಯಲು ಕೊಲಲುಪೊಲ್ಲದೆ
ಕಾವನು ವಿಕ್ರಮ]ಭೂಭುಜ (ಪಾಣ. IX-೬, ೨೭೬-೩೩ ; 1183) ;
ಅರೆ ಚತುರ್ಬಲಂ ಬೆರಸು ಭೋಂಕನೆ ನೂಕಿದ ವೀರತಾರಕಾಸುರ
ನೊಳ್ . . . ಅವನೊಡರ್ಪವನಾನಂತು ನಿತ್ತರಿಸುವಂ (೧೦೮. ೩-೭೫) ; ಆ
ನಾಗನಾಂತ ಪೊಜೆಯಂ ಭೂನಾಗಂ ಪೊತ್ತು ದೇವ
ನಿತ್ತರಿಸುವುದೆ (ಅನಂ. ೩-೯೦) ; ಎಮ್ಮಯ ವಂಶದಿಕ್ಕರಿಗಳೆಂಬು
ಮಿಳಾತಳಭಾರಮಂ ಕೊರಳ್ ಕೊಮ್ಮಿ ಪೊತ್ತು ನಿತ್ತರಿಸುತಿದೊಡಮಾ
ನೆಲನೆಯೈ ಕಾಯು ಸುಡುತಿರ್ಪುದೆಂದಿದುವಂತೆ ಪುಯ್ಯಲಂ ತಮ್ಮ
ಕರಾಗ್ರದೊಳ್ ತೊನಲನಂತು ನೆಬ್ಬ ತೊಟ್ಟು ವಾನೆಗಳ್ (ಚಾವು. ೪-೮೩) ;
ಬಹಳ ಭಂಗಂಬಡೆದು ಕದನಮಂ ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದಾಳ್ವೇರಿಯಂ
ಕೆಡೆದರಗೊಳಗಾಗಲಸುರಭಟರು (ಚಾವು. ೨೪-೩೦) ; ಎತ್ತಿಕೊಂಬಳು
ಪೆಣಸನು ಮತ್ತೆ ದಣೆಯದೆ ಮುತ್ತು ಕೊಡುವಳು ಮಗನಿಗೆ ನಿತ್ತರಿಸುವೆ
ನಾನಿನ್ನಾವಪರಿಯೆಂದು ಹೆತ್ತ ತಾಯಿ ಹಲಬುವಳು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೯೨).
೪. ಪಾರುಮಾಡು ; ದಾಟಿಸು ; ಉದ್ಧಾರಮಾಡು ; ಬಾಲತ್ವ
ದೊಳ್ ಉಪಾಸಕಾಧ್ಯಾಯನುನೋಡಿ ಲಬ್ಧ ಸಂಸ್ಕಾರನಾಡಾತಂ

ತನ್ನ ಮಂ ಪೆಜರು ಮಂ ಕೊಂಡು ನಿತ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಸ್ತು]ರಿಸುಗುಂ
(ಪಾವಂ. ೯೩); ಸುರಿವ ಕೂರ್ಗನೆಯಿಂದ ಕೂರ್ಗನೆಯಚ್ಚು ನಿತ್ಯರಿಸಿ
ಮೂರ್ಬಲವ ರಕ್ಷಿಸಿದ (ಮೋ. ೪೦-೫೦). ೫. ಉಳಿ; ಸುರಕ್ಷಿತ
ವಾಗಿರು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅರಣ್ಯದೊಳ್ ನಿತ್ಯರಿಸಂತು ನಾಡ
ಗಡಿಯಂ ಮುಚ್ಚಿದುಂ ಪುಗದಂತನಂಗೆ ಭೂಪೋತ್ತಮನಾಡ್ತೆಯೆಂಬ
ಮಣಮಂಡನಮಂ ನಡನೆತ್ತಿತ್ತಿ ದಿಗ್ವಿತ್ತಿಗೆ ಕೀರ್ತಿಪಂದನವಿಲೇಪ
ಮುನಿತನಿದೇನುದಾತ್ತನೋ (ಪಂ. ೪-೩೪); ಕುಡಲಾಪ್ಪನೇ
ಕನಕಶೈಲಂ ದೂರವಾಗಿದ್ದು ನಿತ್ಯರಿಸಿತ್ತು (ಎ. ೪. ೪, ಬೇಲೂರು. ೫೪-೩೯;
1117). ೬. ತಡೆಯಲ್ಪಡು; ಅಡ್ಡಿಯೊಂದು: ಎಣ್ಣೆಸೆಯಿಂದ ಬಿಡೆ
ದೀಸೆ ಗಾಳಿ ನಿತ್ಯರಿಸದೆ ದೀಸಿದಂದು ಮುಚ್ಚಿಯಿಲ್ಲ[ಪಾಠಾಂ. ನಿತ್ಯರಿಸಿದಂದು
ಮುಚ್ಚಿ]ನೆಲಂ ಪುದಿವಿಟ್ಟು ಪಾಡುಗುಂ (ಬಟ್ಟ. ೪-೨). ೭. ಕಳೆ;
ವಿಾರು: ಪೊತ್ತು ನಿತ್ಯರಿಸಲಾ ಕನ್ನೆ ಕೈಸಾರ್ವದಿನ್ನೆತ್ತ (ಜನಮು. ೩-೧೯).
೮. ಬೀಸು; ತೀಡು: ಕಂಪನವುಂಗೆ ಪೊತ್ತು ನಿತ್ಯರಿಸರೆಂಬಿನೇವು ಪೊ
ಮದೀಯ ಮನೋಗತಕಾಮರಾಗಸಾಗರದೊಂದಿನಿಗೆ ನಲ್ಲಳ ವಿಲೋಕನ
ಚಂದ್ರಿಕೆಯೊಂದೆ ಸಾಲದೇ (ಕಂಪನ. ೫-೧೧). [**ನಿತ್ಯರಿಸು**]
ನಿತ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ನಿರ್ವಾಡು:
ಶ್ರೀರಣಸಾಗರಾಳುಪೇಂದ್ರರಾ ರಾಜ್ಯದುಳ್ಳ ಕಪುಳಪ್ಪಯ್ಯಾಚ್ಚಿಯೆ
ಪದನಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟಣಮುಮ್ ನಿತ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ... ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಆಗಿ ಉರು
ರಕ್ಷಿಪ್ಪದು (ಸಾ. ೪೫. VII, ೨೪೪-೩; ?). [**ಸಂ. ನಿತ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾ**]

ನಿತ್ತಿರಿಕೆ 'ನಿಲ' ಪರಾ.

ನಿತ್ತು 'ನಿಲ' ಪರಾ.

ನಿತ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈ. ೨-೩೬). [?]

ನಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿದಿನವದ; ದಿನನಿತ್ಯದ: 'ನಿತ್ಯಜೀವನ',
'ನಿತ್ಯಜ್ವರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರತಿದಿನವ; ಪ್ರತಿದಿನ: ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ
ಹಲವು ಕೆಲಸ ಭೃತ್ಯನಂತೆ ಮಾಡಿ ರಿಕ್ತದಸ್ತದಿಂದ ಮನೆಗೆ ಸೇರುವ
(ಕನಕ. ೪೬-೧); ದೇವಿಹರಿತನನಿದನು ನಿತ್ಯದಲೋದಿಕೊಂಡಿರಲು ಅವಳು
ಬೇಡಿದ್ದ ಬಯಕೆಗಳ (ದೇವೀ. ೧೧-೧೨); ನಿತ್ಯ ಸಾಯುವವರಿಗೆ
ಅಳುವವರು ಯಾರು? (ಗಾ. ೨).

ನಿತ್ಯಾಲು = ಪ್ರತಿದಿನ; ದಿನಂಪ್ರತಿ: ಪಂಚಪಾಂಡವರಾ ಪರಜನನ
ಗಳಾ ಕಾಲಕಾಲದೊಳಾಪುವುದು ಪದಾಳದವರವರಾಲಯಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯಾಲು
ನಿರೋಹಿತರು ನಾವಡುದಿಂದ ಧರ್ಮಜನು (ಜನಪ. ೨೦-೫).

[**ಸಂ. ನಿತ್ಯಂ**]

ನಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾದ; ನಿರಂತರವಾದ; ಯಾವಾಗಲೂ
ಇರುವ; ಅನಂತವಾದ: ಇಂತೀ ತತ್ವವಾದ ತಾನಂತನಲು ಆ ಪರ
ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು ನಿತ್ಯನಿರಾಳ ನಿಶೂನ್ಯಲಿಂಗವೇ ತನ್ನ ರೀಲಾವಿಲಾಸದಿಂದ
ತಾನೆ... ಮಹಾಲಿಂಗವೆಂದೆನಿಸಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೪. ೧೪೬-೩೪೧);
ದೇಹ ಕರಣಾದಿ ಪ್ರಪಂಚವು ನಾಶಮನಲಿಳಿದುಳಿದ ನಿತ್ಯ ನಿರೀಹವಿಮಳ
ಜ್ಞಾನರೂಪನು ನಿನ್ನ ನೋಡೆಂದ (ಕುನ್ಯಾದೋ. ೧೪-೫೯). 'ಅನಿತ್ಯ'
ಪರಾ. ೨. ದಿನವೂ ಮಾಡುವ; ದೈನಂದಿನ ಆಚರಣೆಯ.
'ನಿತ್ಯಕರ್ಮ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ಸ್ಥಿರ
ವಾದುದು; ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನೆಲಸಿರುವಂಥದು: "ನಿತ್ಯಂ ಧ್ರುವಂ
ಶಾಶ್ವತಮದು ಸನಾತನಮಸ್ತುರಂ ಸ್ಥಿರಮನಿಶ್ಯು" (ಮಂಗ. ೪-೨೫);
ಸತಿಮತರು ಮನೆ... ಭೋಗೈಕಸಂಪದವು ನಿತ್ಯವಲ್ಲ (ಸಕಲ.
೪-೩೯); ನಿತ್ಯವಲ್ಲ ನಿತ್ಯವಲ್ಲ ಅನಿತ್ಯ ದೇಹವಿದ್ವು (ಪುರಂದ. ೨-೯೪
೨೭೩); ಸತ್ತು ಬಿತ್ತು ಆನಂದ ನಿತ್ಯಪೂರ್ಣ ಅಮಂದವೆಂಬ ಅಮು
ಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತವಾದ ಮಹಾಲಿಂಗವೇ ಪತಿ ನಾನೇ ಶರಣಸತಿ (ಅಮಂದೇ.

೨೪೬-೧); ವಾಗರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧ ನಿತ್ಯವಾದುದು. ಹಾಗೆಯೇ
ಪಾರ್ವತೀಪರಮೇಶ್ವರರ ಸಂಬಂಧವೂ ನಿತ್ಯವಾದುದೇ (ಭಾರತ. ೪೫೦);
ಮುಕ್ತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನೊಳಗೇ ಸೇರಲಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಜಗತ್ತುಗಳು
ಮಿಥ್ಯೆ ಅಥವಾ ವಸ್ತುಕಲ್ಪಿತವೆನಿಸಲಾರವು. ಅದರೇ ಅವು ಸತ್ಯ ನಿತ್ಯಶಾಶ್ವತ
ವಸ್ತುಗಳೇ ಆಗಿರುವವು (ಕಲ್ಪ. ೧೪). ೪. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವವನು;
ಪರಮಾತ್ಮ; ದೇವರು: ನಿತ್ಯಂ ನಿರಂದ್ರಿಯಂ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯನವಿಸಾತಿ
(ಮಧ್ವ. ೧೪-೬೪); ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯನೇ ನಿತ್ಯ ಉಳಿದ ದೈವವೆಲ್ಲಾ
ಅನಿತ್ಯ (ಬಸವ. ೫೫೨); ಪರಮಾತ್ಮನೆನ್ನೆಂದೊಡೆ ಚರಮಾಂಗಪ್ರಮಿತ
ನವಿಲಲೋಕಸಮಾನಂ ನಿರನಯವಂ ನಿತ್ಯಂ[ಪಾಠಾಂ. ನಿರಂಜನ]ನಿರ್ವಾಂ
ತನಂತಂ ಪ್ರಯೋಧದರ್ಶನಸೌಖ್ಯಂ (ಯತೋಚ. ೪-೨೦); ಸುರಗಿಯ
ತಿಖರದೊಳು ಇರುತನ ನಿರ್ಮಲನ ನಿತ್ಯನ ನಿರುಪಮನ... ಗುರುತಂ
ಮರಾರಿಂದ (ಗಗ. ೧೬-೧). ೫. ಸ್ಥಿರವಾದ ಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ:
ಧ್ರುವಂ ಸನಾತನಂ ನಿತ್ಯಮನಿಸ್ತುರವಸ್ತುತಿಚ್ಚವ ಶಾಶ್ವತಸ್ಯಾಸಮಮಗಕ್ಕೆ
ನಿರಾಕುಳಂ (ಮಸ್ತು. ೨೧-೨೦). ೬. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದವನು;
ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ: ನಿತ್ಯನೆಂದೆನಿಸಯ್ಯ ಎನ್ನ (ಅಮಂದೇ. ೩೪-೩೦); ಸತ್ಯರ
ನುಡಿ ತೀರ್ಥ ನಿತ್ಯರ ನಡೆ ತೀರ್ಥ... ಹರಿವ ನೀರೆತ್ತಣದು ತೀರ್ಥ
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೦). ೭. (ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಪೂಜೆ ಮುಂತಾದ)
ನಿತ್ಯಕರ್ಮ; ನೇಮ: ಗುರುವಚನವಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವೆಂದೆನಿಸದು ಗುರು
ವಚನವಲ್ಲದೆ ನೇಮವೆಂದೆನಿಸದು (ಬಸವ. ೩೨); ಅಂಬರದಿ ಉಡುಗಣಂ
ಗಳ ಸಹಿತ ವಿಭವದಿ ಉಡುಗಣಾಧೀಶ್ವರನು ಮೂಡಿದ ಪೊಡವಿಸತಿ ನಿತ್ಯ
ವನು ಸಲಿಸಿದನು (ಕಾ. ೧೬-೨೧); ನಿತ್ಯವಿಲ್ಲ ನೇಮವಿಲ್ಲ ಮತ್ತೆ
ದಾಸಧರ್ಮವಿಲ್ಲ ಮೃಗವಾಗಿ ಕೆಡದೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನ ನೆನೆಯರೊ
(ಪುರಂದ. ೨-೧೦-೧); ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕದ ಕರ್ಮಗಳ ಸನುಮತದಲಾರ್ಜಿ
ಸಲು (ಗಗ. ೧೬-೩೧); ಮಾನವನ ಕಾಯಿಕ... ನಿತ್ಯ,
ನೈಮಿತ್ತಿಕ, ಕಾಮ್ಯ, ನಿಷಿದ್ಧ, ವಿಹಿತ, ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲ 'ಕರ್ಮ' ಪದದಲ್ಲಿಯೇ
ಅಡಕವಾಗುತ್ತವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೦). ೮. ಪ್ರತಿದಿನದ ನೇಮ;
ನಿತ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇಂದ್ರೀ ಚತು[೨]ನೀಮಯೋಳಗಣ ಬಾಳನೂ ತೆಂಗಿನ
ತೋಟವನೂ ನಿತ್ಯಕೆ ಬಿಟ್ಟನು (ಸಾ. ೪೫. IX-II, ೪೪೪-೧೫; 1442).
೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಪಿರ್ಯಾಲ: "ಸನ್ನ: ಪುರಾಣ,
ನಿತ್ಯ" (ಪಿ. ೧೬೪). ೧೦. ಕಡಲು; ಸಮುದ್ರ. ೧೧. [ವ್ಯಾಕ]
ವಿಕಲ್ಪವಲ್ಲದುದು; ಅಗತ್ಯವಾದುದು: ಪ್ರತೀಕೇಧದ ಧಾತುಗೆ
ಮುಂದೆ ತಲುಂ ಬಿ ಒಳ್ಳೆ ಪೂರ್ವಕಾಲಕ್ರಿಯೆಯೊಳಾ ಪ್ರತಿಷೇಧದ
ದೊಂಬುದು ತೋಟ ಮೇಣ್ ದ್ವಿತ್ವವ್ಯತಿ ನಿತ್ಯಮನಿಶ್ಯುಂ (ತಮದ. ೩೧);
ಇದುವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಸಂಧಿಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲ, ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರು
ವಾಗಲೂ ಸಮಾಸದಲ್ಲೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ (ಮಧ್ವ. ೨೧). ೧೨.
[ವಿಶಿಷ್ಟ]ಮೂರು ಬಗೆಯ ಜೀವಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ;
೧೩ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಜೀವರಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ, ಮುಕ್ತ
ಮತ್ತು ಬದ್ಧ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರು ವಿಧ. ಯಾವಾಗಲೂ
ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದ ಜೀವರು ನಿತ್ಯರು-ಗುರುಡ ಮೊದಲಾದ
ವರು. ಇನರಿಗೆ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದೂ
ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡವರು ಮುಕ್ತರು-ಶುಕ,
ವಾಮದೇವ, ವ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರು.
ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವವರು ಬದ್ಧರು: ಈ
ಜೀವಾತ್ಮತತ್ವವು ನಿತ್ಯ, ಮುಕ್ತ, ಬದ್ಧ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ.
ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಅನಂತ, ಗುರುಡ,
ವಿಸ್ತೃತನ ಮೊದಲಾದ ಭಗವಂತನ ಪರಿಜನರು ನಿತ್ಯರು (ಹಿಂದ. ೨೪೬).

ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ = ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತು ಅಶಾಶ್ವತ; ಸ್ಥಿರ ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರ : ಆದಿ ಅನಾದಿಯ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವ ತಿಳಿಯಲಾರದ ವಾಯುಳ್ಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮವ ನುಡಿದ ವಾಯುಪ್ರಾಣಗಳವರೆತ್ತ ಬಲ್ಲರೋ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವ ನಿಜದ ನಿಲವ (ಮಹಾದೇ. ಬ: ೧೦೧-೨೬೫) : ಅಮೃತದಿಂದಾದ ಸೇವಿಸಿ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವ ಗೆದ್ದು ನಿರ್ಮಲ ನಿರಾವರಣನಾದನು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೨೬-೩೮೦); ಧರ್ಮ ಧರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೬). ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತು - ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮತ್ತು ಅಶಾಶ್ವತವಾದ ವಸ್ತು; ಸ್ಥಿರ ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರವಾದ ವಸ್ತು : ಭಜನು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವ ವಿಜಯನಹೆ ಇಹಪರಕೆ ತತ್ವದ ನಿಜವಿಡಲೆ ಭೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಚಿತ್ತೈಸೆಂದನಾ ಮುನಿವ (ಕುರ್ಯಾ. ೪-೧೦). ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವಿವೇಕ = ಯಾವುದು ಶಾಶ್ವತ, ಯಾವುದು ಅಶಾಶ್ವತವೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನ : ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ವಸ್ತುವಿವೇಕವೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇದು ಶಾಶ್ವತ, ಇದು ಅಶಾಶ್ವತ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೦); ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತುವಿವೇಕ, ಈ ಲೋಕದ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕದ ವಸ್ತುಗಳ ಉಪಭೋಗದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿಯು . . . ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೨). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಸದಾ ; ಎಡೆಬಿಡದೆ : ನಿತ್ಯ ಸಂಗರ ನಿಷ್ಣಾತ ಭೃತ್ಯಪುಂಗವಸಂಘದಿಂ ಸತ್ಯಮಂಗಲಸಂಪನ್ನಂ ಸತ್ಯಮಂಗಲ ಮೊಂದಿದಂ (ಚಕವಿ. ೨-೧೩೪); ಈ ಸಮಸ್ತಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀಶರಂಗನೆಂದು ವಾಸನಾಮಯದಿಂದ ನೀ ಸೇವಿಸತ ನಿತ್ಯ (ವಿದಾಕೃ. ೬೭-೪).

[<ನಿತ್ಯ]

ನಿತ್ಯಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಸದಾ : "ಸಂತತಂ, ಸತತಂ, ಅನಿಶಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಅಜಸ್ರಂ, ಶಶ್ವತ್ . . . ಅಸಕ್ತಂ-ಈ ೧೧ ಸಂತತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೧೩); ನಿತ್ಯಮುಣುವ್ರತಮನದ ಪ್ರತ್ಯಾಮ್ಯಾನಂ . . . ಕಿಡಿಕ್ಕಂ (ಸಾರ್ವಭ. ೫-೨೬); ಕಂದನೀತನ ರಕ್ಷೆಯೋಳ್, ಪ್ರಳಯಾಗ್ನಿ ಹಕ್ರ ಕೇಂದ್ರದೊಳಿಹ ಸುಧೆಯವೊಳ್, ನಿತ್ಯಂ ಸುರಕ್ಷಿತಂ (ಪ್ರೀರಾಸಾ. ೩೦-೭೪). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ 'ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ನಿತ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಕೃತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯೇ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮ; ೧೧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಐದು ವಿಧಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. (೧). ನಿತ್ಯಕರ್ಮ-ಪ್ರತಿ ನಿತ್ಯವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮ. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ, ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞ ಮೊದಲಾದುವು. (೨). ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮ-ಒಂದು ನಿಮಿತ್ತ ದಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ. ಗೃಹಣಸ್ನಾನ, ಉಪಾಕರ್ಮ ಮೊದಲಾದುವು. (೩). ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕರ್ಮ-ಪಾಪಪರಿಹಾರ ಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಗಂಗಾಸ್ನಾನ, ರಾಮನೇತುದರ್ಶನ ಮೊದಲಾದುವು. (೪). ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ - ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಇಷ್ಟಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧಿಸಲೆಂಬ ಆಶೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣವ್ರತ ಮೊದಲಾದುವು. (೫). ನಿರ್ಮಲಕರ್ಮ - ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಫಲಾಭಿಲಾಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡುವ ಪಂಚಾರ್ಕ್ರೋ ಜಪ ಮೊದಲಾದುವು. ಕೆಲವರು ಇದನ್ನು ನಿಷಿದ್ಧ ಕರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, ಎಂದರೆ ಇದು ಮಾಡಬಾರದ ಕರ್ಮ, ಅಭಿಚಾರಿಕ ಕರ್ಮ. ಅವರು ನಿರ್ಮಲಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ : "ನಿತ್ಯಕರ್ಮಮದು ಯಮನುಕೃಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೫೮-೩೬); ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಚರಿಸುವ ನಿತ್ಯದೌಪಾಸನನ ಬೇಳುವ

. . . ರಾಕ್ಷಸವಿಪ್ರಗೃಹಗಳಲಿ (ಕಾಶೀ. ೩೯-೭); ಮತ್ತಮಾ ಗೃಹಕ್ಕೆ ನಿಂದನುಸ್ತಿಸಲ್ಪಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಾದೊಡೆ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕಾಮ್ಯ ನಿರ್ಮಲವೆಂದು ಪಂಚವಿಧವಾಗಿರುವದಲ್ಲ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾದಿ ಕವೇ ನಿತ್ಯಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೩೮); ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ, ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು. 'ವಿಷ್ಣು ಪಂಚಕ' ಮೊದಲಾದವು ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮ (ಹಸಾರ. ೯-೧೬ ತಾತ್ಪರ್ಯ); ಮಾಡದಿದ್ದೊಡೆ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಕರ್ಮಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ವೆನಬೇಕು (ಇಗದು. ೧-೪-೧); ದೇವ, ನಿತ್ಯ ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ಮುಗಿಯುವ ವೇಳೆಗೆ ನಾನು ಬಂದುಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ಮಹಾಣ. ೧೬೬). ೨. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಕ್ರಿಯೆ : ದಿನನಿತ್ಯದ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದ ಕೆಲಸ. [ನಿತ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ನಿತ್ಯಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಮುಖಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ, ದಂತಧಾವನ, ಸ್ನಾನ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ : ಮಂಗಳಗಾಯಿಕಾ ಮಧುರಗಾನದಿನೆಲ್ಲ ಜನೆಯಿ ನಿತ್ಯಕೃತ್ಯಗಳ ಮಂಗಳಾಚರಣಮಂ ನೆಗಬುತ್ತ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೨೧); ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅನೇಕ ನಿತ್ಯಕೃತ್ಯಗಳು ಕೇವಲ ದ್ವಿಜರಿ ಮಾತ್ರ ನಿಯಮಿತವಾದವುಗಳಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೫೪).

[ನಿತ್ಯ + ಕೃತ್ಯ]

ನಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಸದಾ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸ್ಥಳ; ತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾ ಕ್ಷೇತ್ರ : ಜಾತರ ಕೊಡುವುದು ನಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವೆನ್ನುವರು (ಸಿದ್ಧ. ೫-೬೬).

[ನಿತ್ಯ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ 'ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ' ನೋ.

ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ, ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ, ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ, ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡುವಂಥದು; ದಿನವೂ ನಡೆಸುವ ಕೆಲಸ, - ಕಾರ್ಯ : ಯಾವುದಾದರೂ ಅಪತ್ತಿಗೋ ಮದುವೆಯಂಥ ದೊಡ್ಡ ಖರ್ಚಿಗೋ ಇರಲಿ; ಹುಡುಗರು ನೀವು ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆಗೆ ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ದಿಟ್ಟಿರಿ ಎಂದು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದನಪ್ಪ (ಮಹಾ. ೨೮೮). ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ : ೧. ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದ ರತ್ನಮಯವಾದ ತಮ್ಮ ಬಿಡಾರಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ವ್ಯಾಯಾಮ ಮುಂತಾದ ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆಯ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಅಂದಿನ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆದರು (ಮಹಾ. ೯೧). ೨. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನೈವೇದ್ಯದ ವಿವರಗಳು : ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಅವೆಲ್ಲ ಸೇವೆ-ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ ಉತ್ಸವಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಈಗಲೂ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೭೪). ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ : ೧. ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪಾತ್ರೆತೊಳೆಯುವುದು ಮೊದಲಾದ ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆಯ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ನಿಬಂಧ. 11, ೧೬೫); ಬರುವ ಚಿಲ್ಲರೆ ಹಣವು ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆಯ ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಖರ್ಚುಗಳಿಗೆ ಕರಗಿ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು (ಚತನ. ೧೨೮). ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ : ೧. ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ-ನಾಲ್ಕು ಗಳಿಗೆ, ಎಂಟು ಗಳಿಗೆ, ಎರಡು ಗಳಿಗೆ, ಈ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಉದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಡುವುದು, ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಶರೀರವು ಲಘುವಾಗುವುದು; ಕೈಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ತ್ರಾಣಹುಟ್ಟುವುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೨೯). ೨. ಅಯಾ ದೇವಸ್ಥಾನದ ತಾರತಮ್ಯವಿದ್ದಂತೆ ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಲೆ ಪಡಿತರ ದೀಪಾರಾಧನೆ ಬ್ರಹ್ಮೋತ್ಸವ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಉತ್ಸವಗಳಿಗೂ . . . ಅನೇಕ ವಸ್ತುಭರಣ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು (ಚಾಮನಂ. 1, ೪೩).

[ನಿತ್ಯ + ಗಟ್ಟಲೆ]

ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಿ 'ನಿತ್ಯಗಟ್ಟಿ' ನೋ.

ನಿತ್ಯಜೀವನ (ನಾ). ದೈನಂದಿನ ಜೀವನ ; ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ನಡೆಸುವ ಬಾಳು. — ಬದುಕು : ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಸತ್ಯವಾಸಂಪದ್ವಿವರಣೆಯಾದೇಕೆಂಬುದೇ ಭಾರತೀಯ ಕಲಾವಿದರ ಮಹೋದ್ದೇಶ (ಭಾರತ. ೫೪೧). [ನಿತ್ಯ + ಜೀವನ]

ನಿತ್ಯಜೀವಿ (ನಾ). ೧. ಚಿರಂಜೀವಿ; ಚಿರಾಯು. ೨. ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ, ಬಲಿ, ನ್ಯಾಸ, ಹನುಮಂತ, ವಿಭೀಷಣ, ಕೃಪ ಮತ್ತೂ ಪರಕುರಾಮ ಎಂಬ ಸಾವಿವ್ರವೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಏಳು ಜನ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. 'ಚಿರಂಜೀವಿ' ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯ + ಜೀವಿ]

ನಿತ್ಯಜ್ವರ (ನಾ). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಬರುವ ಜ್ವರ ; ದೈನಂದಿನ ಜ್ವರ : ಇದನ್ನೇ ಗೋಮೂತ್ರದಿಂದೇಳುವಿನ ಸಿಗಿದುಕೊಳ್ಳಲು ನಿತ್ಯಜ್ವರಂ ಮಾಯ್ಯಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೧೬). [ನಿತ್ಯ + ಜ್ವರ]

ನಿತ್ಯತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ತತ್ತ್ವ ; ಪರಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವ : ನೀತಿಶ್ಲಂ ನಿಜನಿತ್ಯತತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಯ ನಿಶ್ಚಾಪರಂ . . . ರಾಜೇಂದ್ರ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ (ಪದ್ಮಾ. ೧-೨೬). [ನಿತ್ಯ + ತತ್ತ್ವ]

ನಿತ್ಯತತ್ತ್ವವಾದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ತತ್ತ್ವವು ಉಂಟೆಂಬ ವಾದ : ಋದ್ಧಮತದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತತ್ತ್ವವಾದವೂ ಒಂದಿರಬಹುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೫). [ನಿತ್ಯತತ್ತ್ವ + ವಾದ]

ನಿತ್ಯತಾಪ್ರತಿಭೆ (ನಾ). ಸದಾಕಾಲವಿರುವ ಪ್ರತಿಭೆ ; ಸದಾ ಎಚ್ಚರ ಗೊಂಡಿರುವ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿ : ಪಾಲ್ಕೀ . . . ಧ್ಯಾನದೊಳ ಮುಳುಗಿರಲಾ, ಮಿಂಚಿತಯಾ ಕಾಡುವಿದ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ. ಸನಸವೋನ್ಮೇಷ ಶಾಲಿನಿ, ನಿತ್ಯತಾಪ್ರತಿಭೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೨-೫೦). [ಸಂ. ನಿತ್ಯತಾಪ್ರತಿಭಾ]

ನಿತ್ಯತ್ವ (ನಾ). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ ತುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಸದಾ ತೃಪ್ತನಾಗಿರುವವನು : ಅವನು ನಿತ್ಯತ್ವ. ಯಾವ ಚಿಂತೆಯನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ರೂಢ). ೨. ದೇವರು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿತ್ಯತ್ವಂಗೆ ನೈವೇದ್ಯದ ಹಂಗೆತಕ್ಕೆ (ಮಹಾದೇ. ೧. ೧೬೩-೨೦೪) ; ಅರ್ಚಿತವ ಮಾಡುವನೆ ನೀನು ನಿತ್ಯತ್ವವನು (ಅವಜಂ. ೯೫-೯೨೪) ; ಭೂವಂದಿತಂ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಸಮಸ್ತಮುಖಜೀವಾನುಕಂಪಿ ಯಂದನಿ ರಾಜಪ ಸುಕೃತಭಾವಿ ಹಂಪಿಯ ಶಂಕರಪ್ರಭು ಮದಿಯ ಮತಿಗೀಗೆ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನು (ಹಳಕಾ. ೧-೯) ; ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಸನ್ನಿ ಹಸಿವಿನ ಭುಮ ಉಂಟೇ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨೧೬-೬೪೩) ; ನಿಗಮಗೋಚರ ಬಂದ ನಿತ್ಯತ್ವವನು ಬಂದ (ಪುರಂದ. ೧-೪೪-೬) ; ನಿತ್ಯತ್ವ ಸರ್ವಸಾರಭೋಕ್ತ ಪುರುಷೋತ್ತಮ . . . ಹರಿಗೆ ನಾನೋಪಚಾರದಿಂದ ಭಕ್ತಿವೆಗ್ಗವಾಗಿ ಮಜ್ಜನಾದಿಯ ಮಾಡಿ (ವಿವಾಕ್. ೫೯-೨೬). [ನಿತ್ಯ + ತ್ವ]

ನಿತ್ಯತ್ವತ್ವ (ನಾ). ಸದಾಕಾಲ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿರುವಿಕೆ : ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ನಿತ್ಯತ್ವತ್ವ . . . ಅನಂತಶಕ್ತಿತ್ವಗಳೆಂಬ ಪಡ್ಡುಣ್ಣೈತ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನ ನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನು . . . ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಶೈವಾಗಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತ (ಭಾರತ. ೬೪). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಿ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ ಅನಂದ ; ನಿರಂತರವೂ ಇರುವ ತುಷ್ಟಿ. — ತೃಪ್ತಿ : ಕರಡಿ ನಿರಹಂಕರದ ಪಾತ್ರೆಯ ಫರಿಯದ ರೊಳು ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಿಯ ಭರತ ಸಿದ್ಧರಸಾನ್ಮುತನ ಸೇವಿಸುತಲದರಿಂದ ಪರಮ ಸೌಖ್ಯಮನಪ್ಪ ತೃಪ್ತಿಯ ವರಿಸಿ (ಗಗನಾ. ೧೬-೨೧) ; ಮನೆಯವರೆಲ್ಲ ಅರೋಗ್ಯ, ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಿ . . . ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ಸಾಗಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಮಕ್ಕಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಚಾತುರ್ಯ, ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ ಇವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು ಸತ್ಯ (ಗೃಹಪಿ. ೧೫೨). [ನಿತ್ಯ + ತ್ವಪ್ರಿ]

ನಿತ್ಯತೆ (ನಾ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸ್ಥಿರತೆ ; ಅನಂತತೆ : ಮನುಷ್ಯ ಕೀಟಜನ್ಮಪರಿದೆಯ ಬಾಳುವರೆ ನಿತ್ಯತೆಯೇನಿವೆಯೋ ಕೃಪಾಪ್ರಸಾದವನಿರದಿತ್ತು ಕಾಯಿ ಪರಮಪ್ರಭುವೇ ಮಹದೈವೋಕ್ತರಾ (ಕಕಳ. ೧೪೪-೬೦) ; ಎಲ್ಲ ಇದೆ, ಎಲ್ಲ ಇದೆ ನಿತ್ಯತೆಯ ಗಟ್ಟಿತೆ ; ಮುಂದೆಯದು ತೋರುವುದು ವಿಷುಗಡೆಯ ಹಬ್ಬದಿ ! (ಪಾಂಪ. ೬-೨). ೨. ಚಿರಂಜೀವಿತ್ವ. [ಸಂ. ನಿತ್ಯತಾ]

ನಿತ್ಯತ್ವ (ನಾ). ೧. — ನಿತ್ಯತೆ ೧ : ತಿವಣ ಸರ್ವತ್ವತ್ವ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ಪೂರ್ಣತ್ವ, ನಿತ್ಯತ್ವ, ವ್ಯಾಪಕತ್ವ ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಗಳು ಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಕ್ರಮೇಣ ಪಂಚಕಂಠುಗಳಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೨೧೪) ; ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ಕಾರಣವಾದ ಈ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವ ವ್ಯಾಪಕತ್ವ, ನಿತ್ಯತ್ವ . . . ಎಂದೇ ಜಾತಿಯ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆಯೇ ಅಗಿರುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧, ೨೪೯) ; ಬೋಕ್ಷದಲ್ಲ ಜೀವಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತ್ವ ತಿರುತ್ತಿರುವನು. ಅದಂತೆಂದರೆ ವಿಭುತ್ವ ದ್ರವ್ಯತ್ವ ನಿತ್ಯತ್ವ . . . ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳೊಡನೆ ಯಾವತ್ಕಾಲ ನಿರ್ಮಾಣಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೨೪).

೨. ಮೋಕ್ಷ ಪದವಿ : ನಿನ್ನಂಥ ಬಗೆವ ತಾಯಿಗಳಿರುತಿರಲಾ ವ್ಯಾಧಿಗಳವೇ ಗೆದ್ದು ಪವನುತವನಿಗೆ ಮೆಚೆಯಲನ್ನುವೈಗಂ ನಿತ್ಯತ್ವವಂ ಕೊಟ್ಟ (ಬಸವ. ೧೫-೬೬) ; ಚಿಪ್ಪಳಿದು ಮುತ್ತು ಬೆರಸಲಾಗಿ ನಿತ್ಯತ್ವ ಪದವಾಯಿ ತ್ತೆಂಬಿನು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೯೬-೫೯೬). ೩. [ವ್ಯಾಕ್] ಅವಿವಿಕ್ತವಾಗಿ ರುವಿಕೆ ; ಅಗತ್ಯ ; ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಆಕಾರಾಂತ ಸಮಂಸಕಲಿಂಗದ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತ್ವದ ನಿತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಒಲವು ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ (ಸಂಕೋ. ೬೧). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯದರಿದ್ರ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ದರಿದ್ರನಾಗಿರುವವನು ; ದಟ್ಟ ದರಿದ್ರ : ಜೋತಿಸ್ವರು ನಿತ್ಯದರಿದ್ರರಾಗಿ ತಪೋಬಲಮಿಲ್ಲದೆ . . . ಭ್ರಾಂತರಾಗಲೆಂದು . . . ಶಾಪವಂ ಕೊಡಲು (ವೀಶ. ೨೬೧) ; ನಿತ್ಯದರಿದ್ರನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿಂತೆ (ಗಾಜಿ). [ನಿತ್ಯ + ದರಿದ್ರ]

ನಿತ್ಯದರಿದ್ರತನ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಬಡತನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ; ಬಡತನದಾರಿದ್ರ್ಯ : ತನ್ನ ನಿತ್ಯದರಿದ್ರತನಕ್ಕೆ ಮರಮರ ಮರುಗಿಡಳು (ಚಯಂಕ. ೪೯). [ನಿತ್ಯದರಿದ್ರ + ತನ]

ನಿತ್ಯದಾಸ (ನಾ). ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ದಾಸ : ಹೆತ್ತ ಕಾಯಿಕಂಡೆಗಳ ಚಿತ್ತವ ನೋಯಿಸಿ ನಿತ್ಯದಾಸನ ಮಾಡಿ ಫಲವೇನು (ಪುರಂದ. ೪-೧೯೬-೧). [ನಿತ್ಯ + ದಾಸ]

ನಿತ್ಯದೀಪಾವಳಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಬೆಳಗುವಂಥ ದೀಪಗಳ ಸಮೂಹ : ದೀಪಗಳ ನಿತ್ಯದೀಪಾವಳಿಯ ಶಾರದಸಂಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕರಗಿ ತನಸಾಗಿತ್ತು ಆ ಹಕ್ಕಿ (ಕಲಾಲ. ೩೦-೪). [ನಿತ್ಯ + ದೀಪಾವಳಿ]

ನಿತ್ಯದುಃಖಿ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ದುಃಖದಿಂದ ಇರುವವನು ; ಸದಾದುಃಖಿ : ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಿತ್ಯದುಃಖಿಯಾದ ಜೀವನು ಮಲಸಂಬಂಧ ದಿಂದ ನಿತ್ಯದುಃಖಿಯಾಗಿ ಸರಳುತ್ತಿರುವನು (ಶಕ್ತಿಪಿ. ೬೨) ; ನಾಸ್ತಿಕನು ಇಹವೂ ಪರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯದುಃಖಿಯಾಗುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೨).

[ನಿತ್ಯ + ದುಃಖಿ]

ನಿತ್ಯದೇಹ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ದೇಹ, — ಶರೀರ : ಕೊಲೆಗಡಿಕರಿಗೆ ನಿತ್ಯದೇಹವನೊಲಿದು ಕೊಟ್ಟರೆ ಲೇಸು (ಉಪಾ. ೪. ೬-೭). [ನಿತ್ಯ + ದೇಹ]

ನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ದೈನಂದಿನವಾಗಿ ಗಳಿಸಿದ ವಸ್ತು, — ಪದಾರ್ಥ : ಕಾಯಿಕಂಡೆ ಬಂದುದು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಿತವಲ್ಲದೆ ಮರಾಸಿಯಿಂದ ಬಂದುದು ಅನರ್ಪಿತ ಇದು ಕಾರಣ ಸತ್ಯಶುದ್ಧಕಾಯಕದ ನಿತ್ಯದ್ರವ್ಯವಾದರೆ ಹಿಂದೇಶ್ವರಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನೈವೇದ್ಯ ಸಂದಿತ್ತು ಕೇಳಯ್ಯ (ಕೊನ್ನಸಂ. ೨೫೩-೧೫). [ನಿತ್ಯ + ದ್ರವ್ಯ]

ನಿತ್ಯನರಕ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ನರಕ : ಎರಡನೆಯವರು ನಿತ್ಯನರಕ ವೆಂಬ ತಮೋಲೋಕವೃತ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ನಿತ್ಯದುಃಖಾನುಭವಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೭೫).

[ನಿತ್ಯ_೨ + ನರಕ]

ನಿತ್ಯನಾರಕಿ (ನಾ). ೧. ನಿತ್ಯವೂ ನರಕ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನು. ೨. [ದ್ವೈತ] ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನರಕವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನು; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಅವಕಾಶವನ್ನೇ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವವನು; ಇ ತಮೋಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯು ಕೊಡುವ ಕಠಿನದಂಡನೆಯೇ ನಿತ್ಯನರಕ. ಇಂಥ ನರಕದಲ್ಲಿರುವವನು ನಿತ್ಯನಾರಕಿ : ನಿತ್ಯನಾರಕಿಗಳೆಂದರೆ . . . ಭಗವದ್ವೇಷ ಪರಿಪಾಕದಿಂದ ನಿತ್ಯನರಕಲೋಕವೃತ್ತಿಯಾಗಿ, ನಿತ್ಯದುಃಖಾನುಭವ ಪಡ್ತಿರುವವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೮).

[ಸಂ. ನಿತ್ಯನಾರಕಿನ್]

ನಿತ್ಯನಿಗೋದ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಶಾಶ್ವತವಾದ ನರಕಕ್ಕಿಂತ ಕೀಳಾದ ಸ್ಥಳ : ಆ ನರಕಭೂಮಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೆಳಗೇಕರಜ್ಜುಂತರದೊಳಗೇಕಡೆ; ಒ ನಿಗೋದವು ನಿತ್ಯನಿಗೋದಂ ತಮೋಮಯಮಾಗಿರ್ಗಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೫೦ ಪ); ಆ ನರಕಂಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೆಳಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೋದಮೆಂಬ ನರಕ ಮಿಥುಡು (ಮುಢಿ. ೧೩-೧೫೪). 'ನಿಗೋದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯನಿಯಮ (ನಾ). ದೈನಂದಿನ ನಿಯಮ; ದಿನವೂ ಅನುಸರಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ, - ವಿಧಿ : ಲೋಕಗುರುವುಂ ನಿಜಗುರುವುಮಪ್ಪ ಕ್ಷೇಮಂಕರಾವನೀಶ್ವರಂಗಳನತೋತ್ತರಮಾಂಗನಾಗಿ ಕಂಡು ನಿತ್ಯನಿಯಮದಿ ನೋಲಗಿಸುತ್ತಮಿರ್ದು (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೧೪ ಪ). [ನಿತ್ಯ_೧ + ನಿಯಮ]

ನಿತ್ಯನೂತನ (ನಾ). ಸದಾ ಹೊಸದಾಗಿರುವುದು; ಯಾವಾಗಲೂ ನವೀನವಾಗಿರುವುದು : ವಚನಸಾಹಿತ್ಯವು ನಿತ್ಯನೂತನವಾಗುತ್ತ ಸದೆ ದಿರುತ್ತದೆ (ಮಹಾಸಾ. ೧೩); ಗತಕಾಲದ ಇತಿಹಾಸಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಪವಿತ್ರ ಸಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಮಕೂಟ ನಿಂತಿದ್ದರೆ . . . ಪುರಂದರದಾಸರೆಂಬ ಹೇಮಕೂಟ ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದೆ. ಎರಡೂ ಶಾಶ್ವತವೇ, ಅದರ್ಶವೇ, ನಿತ್ಯನೂತನವೇ ! (ಹೇಮಕೂ. ೧ ಮುನ್ನುಡಿ).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ನೂತನ]

ನಿತ್ಯನೇಮ (ನಾ). ದಿನಗಟ್ಟಳೆಯ ವಿಧಿ, - ನಿಯಮ; ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಕಟ್ಟಳೆ : ಗುಣವಿರಹಿತನಾಗಿ ಚತುರ್ವಿಧಫಲ ಹೊಜೆಯಾಗಿ ನಿತ್ಯನೇಮವೆಂದು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಿವಿಧಿಗೆ ಮಾಡಿಯೂ ಮಾಡದಿದ್ದರೇನು ದಗ್ಧ ಪಟ್ಟದಂತೆ ನಿರಕಳಂಕಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೪-೫೦); ತನ್ನ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ನಿತ್ಯನೇಮವನು ತಾ ಮಾಡಬೇಕಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಬಹುದೆ (ಬಸವ. ೧೮೩); ನಿತ್ಯನೇಮಂಗಳ [ಪಾಪಂ. ನೇಮನಿತ್ಯಗಳ, ನಿತ್ಯನಿಯಮಂಗಳ] ಮಾಡುವಡೆ ನಿನಗನಂತ ನಾಮಂಗಳಾದವು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೯೫-೪೨೪); ಸತ್ಯತಪ ನಿತ್ಯನೇಮ ಯುಕ್ತಿ ಶೈವಾಗಮಾವೇಶ ಲಿಂಗಾರ್ಚನಾಸಕ್ತಿಯಿಂ ಬೆಳೆದ ಪುಣ್ಯ ದೊಳರ್ಥಮಂ ಸುಧಾಭುಕ್ತರಜಯಿಲು ಕೊಡುವೆನಾ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಹುನಿಯಂ ಸುದಿಯದಿರಲಿ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೨೭); ತಂದ ಭೃತವಂ ಚಿತ್ತಜಾರಿಗೆ ನಿತ್ಯನೇಮಂ ಪೊತ್ತು ಸಾವಿರದಿವಿಗಳೆಂ ಪೊತ್ತಿಸುತಮಿರಲು (ಬಸವ. ೫೦-೫೨).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ನೇಮ]

ನಿತ್ಯಪದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ; ಮುಕ್ತಿ : ನಿತ್ಯಸುಖ ಬಲುಹಿಂದಲ್ಲುಳಿದಾ ನಿತ್ಯಪದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಭೋಗಗಳತ್ತ ಸಾರಿದವನು ತುಪಮಾತ್ಮದಿ ತೃಡೇಕರಸಿ (ಗತಾ. ೧೩-೨೨).

[ನಿತ್ಯ_೨ + ಪದ]

ನಿತ್ಯಪಯಣ (ನಾ). ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಸಂಚಾರ, - ಪ್ರಯಾಣ: ನಿತ್ಯಪಯಣ ಬುತ್ತಿಗೆಡು (ಗಾದೆ). [ನಿತ್ಯ_೧ + ಪಯಣ]

ನಿತ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ; ದೇವರು : ನಾನು ತುರ್ಯ ತುರ್ಯಾಕೀತವಪ್ಪ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದನಿತ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣವೇ ತನ್ನಿರವೆಂದು ತಿಳಿಯೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦೨-೨೩೫); ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ನಿತ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣ ಇರಂಜನ ನೀನಾದ ಕಾರಣ ನಿನ್ನ ನಿಷ್ಕಲ ತಿವತ್ತದೊಂದೆನು ಕಾಣಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೯-೩೨); ಆ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದನಿತ್ಯಪರಿಪೂರ್ಣವೆನಿಪಾ ಸಮರ್ಥ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಛಾವಿಸಲ್ (ವೀಕ್ಷಿತ. ೮-೧೧-೯).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪರಿಪೂರ್ಣ]

ನಿತ್ಯಪರೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಪರೀಕ್ಷೆ : ನಿತ್ಯಪರೀಕ್ಷಣ ಸ್ವಕವಿಶಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿದಾನಂಗಳಂ ನಿಯೋಗಿಗಳಂ ಕಾಮದುಫಲ ಮಾಡಿಯುಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೩೧). [ನಿತ್ಯ_೧ + ಪರೀಕ್ಷಣ]

ನಿತ್ಯಪುಣ್ಯ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪುಣ್ಯ; ನಾಶರಹಿತ ವಾದ ಪುಣ್ಯ; ಇ ಪುಣ್ಯ ಮತ್ತು ವಾಸಗಳು ಅನುಭವಿಸುವುದ ರಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿದರೂ ಜನ್ಮಾಂತರ ಪಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೇರೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಹೇಳು ತ್ತವೆ. ದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ನಾಶವಾಗದಿರುವ ಪುಣ್ಯ ವುಂಟೆಂದೂ ಅದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಅದೇ ನಿತ್ಯಪುಣ್ಯ : ಧರ್ಮಾರ್ಥಮಂಟ ಪುಣ್ಯವಾಸಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಪುಣ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸಜ್ಜೀವಸ್ವರೂಪವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೮).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪುಣ್ಯ]

ನಿತ್ಯಪುಷ್ಪ (ನಾ). ದಿನವೂ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು; ನಿತ್ಯಮಲ್ಲಿಗೆ : ಅಂಗಲದಿ ಬೆಳೆಸಿದ್ದ ಬಂಗಾರಗೊಂಡೆಹೂ, ಸಜ್ಜೆ, ದಾಸಾಳ, ಕಂಕುಳಸಿ, ದೀಪನಿತ್ಯಪುಷ್ಪ ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕಾಪಾಲು (ನವ್ಯ. ೫-೨೫). [ನಿತ್ಯ_೧ + ಪುಷ್ಪ]

ನಿತ್ಯಪೂಜೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಆರ್ಚನೆ, - ಸೇವೆ, - ಆರಾಧನೆ : ಅದಿತ್ಯಬಿಂಬದರ್ಶದ್ವಿಬ್ಬಾರಂಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಮದಿಂ ನಿತ್ಯಪೂಜೆಯುಂ ಅಷ್ಟಾಹ್ನಿಕಮುಂ . . . ಮಾಡುತ್ತುಂ (ಚಾವಂ. ೩೭೩).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪೂಜೆ]

ನಿತ್ಯಪ್ರಯಾಣ (ನಾ). - ನಿತ್ಯಪಯಣ : ದಕ್ಷಿಣಾಧಿಮುಖನಾಗಿ ನಿತ್ಯಪ್ರಯಾಣಂಗಳಂ ಬಂದು (ಅದಿ. ೧೩-೭೭ ಪ).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪ್ರಯಾಣ]

ನಿತ್ಯಪ್ರಲಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರಳಯ. ೨. ನಿದ್ರೆ; ನಿದ್ರೆ : ಪ್ರತಿದಿನವದಲ್ಲೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯೆಂಬ ಸುಷುಪ್ತವಸ್ಥೆಯೇ ನಿತ್ಯಪ್ರಲಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೭); ಸುಷುಪ್ತಿಯು ನಿತ್ಯಪ್ರಲಯ ಎನ್ನಿಸುವುದು (ಭಾಷ್ಯ. ೩೧೩).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪ್ರಲಯ]

ನಿತ್ಯಪ್ರವರ್ತಿತ (ಗು). ದಿನವೂ ನಡೆಯುವ : ಸ್ವಸ್ತನನರಕ ಪರಮ ಕಲ್ಯಾಣಾಭ್ಯುದಯ ಸದಸ್ವರ್ಗಭೋಗಭಾಗಿನಿ ನಿತ್ಯಪ್ರವರ್ತಿತ ದಯ ದಾನಧರ್ಮೋದ್ಯೋಗಿನಿ (ಸಾಂ. XX, ೪೩-೧೧; 1072).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪ್ರವರ್ತಿತ]

ನಿತ್ಯಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). - ನಿತ್ಯಪ್ರಸಾದಿ : ಅನಿತ್ಯವಿಲ್ಲದ ನಿತ್ಯಪ್ರಸಾದಿ . . . ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಪ್ರಸಾದಿ (ಬಸವ. ೯೪೨).

[ನಿತ್ಯ_೧ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ನಿತ್ಯಬಿಂದು (ನಾ). ೧. [ವ್ಯಾಕ] ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಬರುವ ಅನುಸ್ವಾರ. ೨. ಯಾವಾಗಲೂ ಅನುಸ್ವಾರ ಸಹಿತವಾಗಿಯೇ

ಇರುವ ಶಬ್ದ : ಕೆಲವು ಪದಗಳ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ನಿತ್ಯದಿಂದಿರುವ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರತಿ); ನಿತ್ಯದಿಂದಿರುವ—ಬೆಡಗು, ಕಡಗು, ಅಡಗು . . . ಕರಂಡಗೆ, ತಂದೆ (ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋಗ). 'ನಿಜಬಿಂದು' ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯ₂ + ದಿಂದಿರುವ]

ನಿತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತವನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವವನು: ಪರ್ವತಗಳೂ ಗಿಡಮರಗಳೂ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಾವು! ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ನಿತ್ಯಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು, ನಿತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು (ಪದಭಾ. ೩೨೯).

[ನಿತ್ಯ₃ + ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ]

ನಿತ್ಯಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). —ನಿತ್ಯಪುಷ್ಪ : ಮನೆಯ ಮುಂದಿರುವ ನಿತ್ಯ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಳ್ಳಿಯ ತುಂಬಾ ಹೂವುಗಳು ಅರಳಿವೆ (ರೂಢಿ).

[ನಿತ್ಯ₁ + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ನಿತ್ಯಮಹ (ನಾ). ದಿನವೂ ನಡೆಯುವ ಪೂಜೆ; ಪ್ರತಿದಿನದ ಪೂಜೆ: ಮುನಿಜನಪೂಜಾನ್ವಯದಾದ ಕರಣಜನಗೃಹಜನಸತತೋಪನೀಯಮಾನ ಪಾದ್ಯಗಂಧಾಕ್ಷತಕುಸುಮಚರ್ಮ ಭೂಪದೀಪಪಲಾದ್ಯರ್ಚನಾತ್ಮಕಮಪ್ಪ ನಿತ್ಯಮಹಮುಂ (ಅದಿತ್ಯ. ೧೫-೧೬); ನಿತ್ಯ(ಮಹ)ಮುಂಬುದು ನಿತ್ಯಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಜನಗೃಹಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೆಯಿಂದ ಗಂಧಪುಷ್ಪಾಕ್ಷತಾದಿಗಳನ್ನುಯ್ಯುದು . . . ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಬಿಡುವುದು (ಚಾವುಂ. ೨೧೧); ಅಲ್ಲಿಯುಥಾಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸದಾ ಜನಗೃಹಕ್ಕೆ ನಿಜಗೃಹದಿಂದ ಅಪ್ಪವಿಧಾರ್ಜನೆಯಿಂದ ನಡೆಯುವುದು ಜೈತ್ಯಚೈತ್ಯಾಲಯಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಶಾಸನ ಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಗ್ರಾಮಕ್ಷೇತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಕುಡುವುದು ಜನಪೂಜೆಯಿಂದ ಮಾಡುವುದು ನಿತ್ಯಮಹವೆಂಬುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೮೭). [ನಿತ್ಯ₁ + ಮಹ]

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತ (ನಾ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಮನಃಭವವಸ್ತುವಾದ ಬಳಿಕ ಮನವಚನಕಾಯ ಎಂಬ ತ್ರಿಕರಣಪದ್ಧತನಿಂಬೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನೆಂಬೆ (ಸಿದ್ಧಿ. ೨೧೫-೨೬೩). ೨. ಪರಮಾತ್ಮ; ದೇವರು: ಭ್ರಾಂತಿಗಳು ಕಡಲಾತನೆಯವು ತಾನಪ್ಪನಿಂತುಬಿಡೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನುಮಪ್ಪ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮನೆಂತು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನೆಂಬುದು ನಿಜಂ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯಗಳರ್ಥ (ದೀಪ್ಯ. ೫-೧೬-೨೨); ಪುಣ್ಯಪಾಪಾನುಸಾರವಾಗಿ ಜೀವರಿಗೆ ಫಲವನ್ನೀಯತಕ್ಕವನವನು. ಇವನು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನು (ಭಾರತ. ೨೩೭).

[ನಿತ್ಯ₃ + ಮುಕ್ತ]

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಯ್ಯೆ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೈದೆ (ನಾ). ೧. ದೀರ್ಘಸುಮಂಗಲಿ: (೪). ೨. (ಉಲಂ)ಸೂಳೆ; ವೇಶ್ಯೆ: (೪). ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೈದೆ: ೧. ಬತ್ತಿಸಿದ ಪಾಕರಾಯ: ಬತ್ತಜನುಯ್ಯನ ಸಭೆಗೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೈದೆ ಯರಲ್ಲ ಎತ್ತಿ ರತನದಾರತಿಯ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೪ ಅನುಪಲ್ಲವ). 'ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಲಿ' ಪರಾ. [ನಿತ್ಯ₂ + ಮುಕ್ತಯ್ಯೆ]

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತೈದೆ 'ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಯ್ಯೆ' ನೋ.

ನಿತ್ಯಮೈತ್ರಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಸ್ನೇಹ; ಶಾಶ್ವತವಾದ ಗೆಳೆತನ: ಪಾಕರಣಜಟಿಗಳಂತಿರೇ ಬೆಳೆಗಳಂತೆಂಬುವಿನ ಜತೆಯೆರಡದಿಗಳ ಸಾಕು ಗಡೆ ನಿತ್ಯಮೈತ್ರಿಗೆ ಲೋಕಾವಲೋಕಿತನಲ್ಲ. ಪ್ರಥಮಂ ಸುಜನಂ (ಪ್ರಪಂ. ೩-೪೭). [ನಿತ್ಯ₂ + ಮೈತ್ರಿ]

ನಿತ್ಯಯಾತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ದಿನವೂ ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಹೋಗುವುದು; ನಿತ್ಯವೂ ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡುವುದು: ನಿತ್ಯಯಾತ್ರಿ ಮಾಡುವಾಗ ಪುತ್ರರ ಮೇಲಿನ ಚಿಂತೆ ಎತ್ತ ನೋಡಿದರತ್ತ ಉದರದ ಚಿಂತೆ (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೨-೭೫-೨); ರಮಣಾಚಾರ್ಯರು ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ದಾಸರು . . . ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ನಿತ್ಯಯಾತ್ರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವರೂ ಕೂಡ ಈಚೆಗೆ ಅತ್ತ ಸುಳಿಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು (೨೧೧೫. ೪೭). ೨. ಜೀವನೋಪಾಯ; ಉದರ

ನಿರ್ವಾಹ: ನನ್ನಂತಹ ಕಳ್ಳನಿಗೆ ಸುಖಜೀವನದ ಸುದ್ದಿಯೇಕರದು? ಈ ರೀತಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತರೆ ನಿತ್ಯಯಾತ್ರೆಯು ಸಾಗದು (ಬೆನ್ನ ಬೇ. ೨೪).

[ನಿತ್ಯ₁ + ಯಾತ್ರಿ]

ನಿತ್ಯಯೌವನ (ನಾ). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ ತಾರುಣ್ಯ. ೨. ಸದಾಕಾಲ ಯುವಕನಾಗಿರುವವನು; ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದವನು: ನಿತ್ಯಯೌವನನುಮಾಗಿ ಮಂಚಳಿಳಾಮುರೇಶ್ವರನಿರೆ (ಶಾಂತಿ. ೭-೭೭ ನ).

[ನಿತ್ಯ₃ + ಯೌವನ]

ನಿತ್ಯರುದ್ರ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತನಾದ ಶಿವ: ಜಗದ್ಗಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಹೊರುವ ವಿಭ್ರವಂತರಿಗೆ ತಕ್ಕದ ಸುದ್ದಿಯ ಹೇಳಿದರೆ ನಿತ್ಯರುದ್ರನಾದದೂ ತಪ್ಪದು ಸರಕವೆಂದೆ ನಿತ್ಯಕಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೨೩-೪೯).

[ನಿತ್ಯ₂ + ರುದ್ರ]

ನಿತ್ಯರೂಪ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ರೂಪವುಳ್ಳವನು; ನಾಶವಿಲ್ಲದ ಆಕಾರವುಳ್ಳವನು: ಗಣನೀಕರದಿಂದ ಪೃಥುವೆರಸಿ ಯಮನ ಪಟ್ಟಿಣದತ್ತ ನಡೆದನೂ ನಿತ್ಯರೂಪಂ (ದೀಪ್ಯ. ೨-೩-೪೪). [ನಿತ್ಯ₃ + ರೂಪ]

ನಿತ್ಯರೋಗ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ ವ್ಯಾಧಿ; ಸದಾ ಇರುವ ಕಾಯಿಲೆ: ಕುಲಹೀನಂ . . . ಪಂಚಕಂ ನಿತ್ಯರೋಗಾಕಾಳನೆಂದಿರ ನಾನುನಾಮಾವಳಿಗೆ ನಿಳಯನಕ್ಕುಂ ಪ್ರತಪ್ರಾತಹೀನಂ (ಪದ್ಮಾ. ೧೦-೩೧). [ನಿತ್ಯ₃ + ರೋಗ]

ನಿತ್ಯರೋಗಿ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ರೋಗದಿಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸದಾ ರೋಗಿ: ಅವರ ಹೆಂಡತಿ ನಿತ್ಯರೋಗಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೪೨); ನಿಷ್ಕಲವಾದ ಯಾವುದೋ ಪರಿಶೋಧನೆಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಇತರ ಉಪಕರಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ತನ್ನ ಶರೀರದ ರಕ್ತವನ್ನೇ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬೆರೆಸಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದನೆಂದೂ ಅಂದಿನಿಂದ ಅವನು ನಿತ್ಯರೋಗಿಯಾದನೆಂದೂ ಜನರು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಯೋಧ. ೫೩). [ನಿತ್ಯ₃ + ರೋಗಿ]

ನಿತ್ಯಲಂಪಟಿ (ಗು). ಸದಾ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ; ಯಾವಾಗಲೂ ಆಸೆಯುಳ್ಳ: ವಿಭ್ರಮಮತಿರಾದ್ರಮಾಯ್ಯ ಸುಮನಸ್ಸುಮನೋ ಭರನಿತ್ಯಲಂಪಟಿಪ್ರಮರಮನೇಕಭೂತನಿಳಯಂ ಸಮರಂ ಕುಮರಂಕ ರಾಮನಾ (ಗದಾಯು. ೧೦-೩). [ನಿತ್ಯ₃ + ಲಂಪಟಿ]

ನಿತ್ಯಲಿಂಗಾರ್ಚನೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಲಿಂಗಾರಾಧನೆ: ನಿತ್ಯಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡದವರ . . . ಎನಗೊಮ್ಮೆ ತೋಪಿದರು (ಬಸವ. ೪೫೪). [ನಿತ್ಯ₁ + ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆ]

ನಿತ್ಯವಂತ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದವನು; ನಿತ್ಯನಾದವನು; ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಮಾತುಮಾತಿನೋಳಿಗೇ ಅಜಾತನ ಸಂವ್ಯಾಜ್ಯ ಆ ನಿತ್ಯವಂತನದೇಕಜಿಗಿರಿದ್ವಿಹನೆಂಬುದನಪಾಯದೆ ಉದರದ ಹುತ್ತಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾಸುಪದದಾಸೆಯ ಸಂಬಯಸಲೇಕೆ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೭೩-೭೫೦).

[ಸಂ. ನಿತ್ಯವಂತ]

ನಿತ್ಯವರದ (ನಾ). ಸದಾಕಾಲ ವರ ಕೊಡುವವನು: ಪರಣಜನ ಪುಣ್ಯಫಲಂ ಭಕ್ತಜನಭಾಗ್ಯೋದಯಂ ಭೈತ್ಯಕುಲನಿತ್ಯವರದಂ . . . ತಿರುವಾರೂರ ಶಿವಾಲಯಕ್ಕೆ ದಿಜಯಂಗೆಯಿಂದ (ಸಂಖರ. ೧೬-೯೪); ನಿತ್ಯವರದ ಪುರಂದರವಿಠಲನ ನೆನೆದರೆ ಸ್ಥಿರವಾದ ಮುಕುತಿಯಹುದು (ಪುರಂದ. ೪-೧೩೦-೩). [ನಿತ್ಯ₃ + ವರದ]

ನಿತ್ಯವಸ್ತು (ನಾ). (ಜೀವಾತ್ಮ ಮುಂತಾದ) ಶಾಶ್ವತವಾದ ವಸ್ತು, —ಪದಾರ್ಥ: ನಿತ್ಯವಸ್ತುಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯಪ್ರತಿದಿಂಬಿಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೧). [ನಿತ್ಯ₂ + ವಸ್ತು]

ನಿತ್ಯವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದಾಗ ಹೊರಡುವ ಧ್ವನಿಯು ನಿತ್ಯವಾದುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ; ೧೨ ತಾರ್ಕಿಕರ

ವರ್ಣಗಳು ಅನಿತ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ನಿಘಂಟು ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಣವಾದ 'ನಿ' ಎಂಬುದು ಉಚ್ಚರಿತವಾದ ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಘಂ' ಎಂಬ ವರ್ಣೋಚ್ಚಾರಣೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ನಿ' ಇರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಟು' ಎಂದಾಗ 'ನಿ' ಮತ್ತು 'ಘಂ' ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ 'ನಿಘಂಟು' ಎಂಬ ಮೂರಕ್ಷರಗಳು ಸೇರಿ ಕೋಶವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೊಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ವವರ್ಣವು ನಷ್ಟವಾದರೂ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಶೇಷದಿಂದ ಉತ್ತರವರ್ಣದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಕೊನೆಯ ವರ್ಣದ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಗಳೂ ಸೇರಿದಂತಾಗಿ ನಿಘಂಟು ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳು ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ವರ್ಣಗಳು ಅನಿತ್ಯವೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೈಯಾಕರಣರು ಈ ವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ವರ್ಣಗಳು ನಿತ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ನಿತ್ಯವರ್ಣಗಳೇ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು (ಪದಗಳನ್ನು) ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ವಾದವನ್ನೇ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ವೇದಾಂಗಗಳೂ ಸಾಂಖ್ಯರೂ ಯೋಗ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಬ್ಬರು ಹೇಳುವ ಸಂಗೀತ, ಭಾಷಣಗಳನ್ನು ಯಂತ್ರಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸೆರೆ ಹಿಡಿದು ಮರುಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಟೀಪ್ ರಿಕಾರ್ಡ್‌ಗಳು ಶಬ್ದ ನಿತ್ಯವಾದವನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತವೆ.

ಮೈಯಾಕರಣರು ಹೇಳಿರುವ ಸ್ಫೋಟವಾದದಲ್ಲಿ ಅನಿತ್ಯವಾದ, ನಿತ್ಯವಾದ ಎಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಗಳಿವೆ. ಅನಿತ್ಯವಾದವೆಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿವಾದ. ಗಂಟೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸಿದರೆ ಅನುರಣನರೂಪವಾದ ಧ್ವನಿಯು ಹೊರಡುವಂತೆ ವಕ್ರ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅದೂ ಇದೇ ರೀತಿ ತರಂಗಾಕಾರವಾಗಿ ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಧ್ವನಿಯು ಹೊರಟು ಶ್ರೋತೃವಿನ ಕಿವಿಯನ್ನು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ವಕ್ರವಿನ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಟ ಪದವು ಸ್ಫೋಟವೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕಿವಿಯವರೆಗೂ ಒಂದು ಶಬ್ದದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದವು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾ ಬರುವ ಶಬ್ದಜನ್ಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಅದರಿಂದಲೇ ಅರ್ಥವು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ನಿತ್ಯವಾದದಲ್ಲಿ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳುವ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ನಾದವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಲ್ಲಿ ಇಡೀ ಪದದ ಶ್ರವಣಾನಂತರ ಪೂರ್ವವರ್ಣಶ್ರವಣಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಲ್ಲ ಕಡೆಯ ವರ್ಣಶ್ರವಣಸಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅಖಂಡ ಸ್ಫೋಟವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಂತ್ಯವರ್ಣಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಸ್ಫೋಟಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ ವರ್ಣಗಳು (ಗೋ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಗ+ಉ+ಃ) ಧ್ವನಿಯೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಆಲಂಕಾರಿಕರ ಅನಿತ್ಯಪಕ್ಷದ ಆಧಾರದಿಂದ ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೂ ನಿತ್ಯಪಕ್ಷದ ಆಧಾರದಿಂದ ವ್ಯಂಜಕವಾದ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ: ಮೈಯಾಕರಣರ ಸ್ಫೋಟವಾದದಲ್ಲಿ : ಅನಿತ್ಯವಾದ (=ಉತ್ಪತ್ತಿವಾದ), || ನಿತ್ಯವಾದ (=ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾದ)ವೆಂಬ ಪಕ್ಷದ್ವಯಗಳಿವೆ (ಧ್ವನೀಶ್ವರ. ೩೮ ಅಂಟ). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯವಿಧಿ (ನಾ). ನಿತ್ಯಕರ್ಮ : ಅವರು ಸಂಧ್ಯಾನಂದನಿ ಮೊದಲಾದ. ನಿತ್ಯವಿಧಿಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡು . . . ಬಂಧರು (೪೪೫. ೯). ೨. =ನಿತ್ಯಕರ್ಮ ೨ : ನಿತ್ಯವಿಧಿಂದು ಅತಿಶ್ರುತಿರುಗುವಾಗಲೂ ದೊಡ್ಡ ಮೃನ ಬೈಗಳು ಕಾದಿದೆಯೆಂದು ಯತೋದೇಗೊತ್ತು (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೮೯) ; ಇದು ಸಮ್ಯಜನಗಳ ಜೀವನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿತ್ಯವಿಧಿ ಎನ್ನಬಹುದು (ಭಾರತ. ೩). 'ನಿತ್ಯನಿಯಮ' ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯ + ವಿಧಿ]

ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟಾ] ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಪ್ರಭಾವ, —ದಿವ್ಯ ಪರಿಣಾಮ : ಶ್ರೀದೈತ್ಯವಮತವೂ ಪಾಂಶರಾತ್ರಾಗಮವೂ ಮೋಕ್ಷ (=ಪರಮಪದ)ವೂ ದೇವರ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿ ಎಂದೂ . . . ಹೇಳುವುವು (ಭಾರತ. ೩೬೪) ; ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರ ಪ್ರಾಕೃತಮಂಡಲದಂತೆ ಬಹುವಿಧ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಡುವುವು. ಅದರೂ ನಿತ್ಯವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳೇ ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯). [ನಿತ್ಯ + ವಿಭೂತಿ]

ನಿತ್ಯವೇಷ (ನಾ). (ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಯಕ್ಷಗಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ) ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಕಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗದ ಪಾತ್ರ, —ವೇಷ : ನಿತ್ಯ - ನೈಮಿತ್ತಿಕಗಳನ್ನೆಂಬುದಾದ ಈ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಕಾಣಿಸಬಹುದು : —ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ—ನಿತ್ಯ (೧) ೧. ಕೋಡಂಗಿಗಳು. ೨. ಬಾಲಗೋಪಾಲರು, ನಿತ್ಯವೇಷ ಅಲ್ಲವೆ ಕಟ್ಟುವೇಷ (ಸಾರ್ಥಸು. ೩೨). [ನಿತ್ಯ + ವೇಷ]

ನಿತ್ಯವ್ರತ (ನಾ). = ನಿತ್ಯನೇಮ : ಅವಗ್ರಹಂ ನಿತ್ಯವ್ರತದೋ ಅಸವಾಸಕ್ತ ಮಧುವ್ರತದೋ (ಚಂದ್ರಶ್ವ. ೩-೯೪) ; ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ನಿತ್ಯವ್ರತವಾಗಿತ್ತು (ಭಾರತ. ೧೦೫).

[ನಿತ್ಯ + ವ್ರತ]

ನಿತ್ಯಶುದ್ಧ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಿಶುದ್ಧನಾಗಿರುವವನು : ನಿತ್ಯಶುದ್ಧಂಗೀ ದ್ವಿಜಾದಿ ಕುಲೋಕ್ತಸಂಸ್ಕಾರದಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯಪ್ಪಣದ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೭-೭೯) ; ತಾನು ನಿತ್ಯಶುದ್ಧನೆಂಬ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ . . . ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನದ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳು (ಭಾರತ. ೧೫೧). [ನಿತ್ಯ + ಶುದ್ಧ]

ನಿತ್ಯಸಂಕಟ (ನಾ). ನಿರಂತರವಾದ ಸಂಕಟ ; ಎಡೆಬಿಡದ ಯಾತನೆ : ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪರಿಯದ ರಾಜನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ನಮಗೆ ಈ ನಿತ್ಯಸಂಕಟ ಬಂದಿದೆ (ಮಹಾಭಾ. ೪೫). [ನಿತ್ಯ + ಸಂಕಟ]

ನಿತ್ಯಸಂಗತಿ (ನಾ). ದಿನವೂ ನಡೆಯುವ ಸಂಗತಿ : ಇಂತಹ ಅನುಭವ ನಿತ್ಯಸಂಗತಿಯಾಗಿ ಸತ್ಯದ ಕಥೆಯಾಗಿ ನಾವು ಒಲಿದ ಮದುಮಕ್ಕಳು ಭಾವೈಕರಸರಾಗಿ ಸಂಸಾರಹಿಡವು ಹೂಡಿದವು (ಇಂಜಾಪ. ೩೭-೭೫).

[ನಿತ್ಯ + ಸಂಗತಿ]

ನಿತ್ಯಸಂದಿ (ನಾ). = ನಿತ್ಯಸಂಧಿ : ಶ್ರೀಚಲಿಖರಾಯರಿಗೆ ನಿತ್ಯಸಂದಿ ತಪ್ಪ ತಿರುನಾಳು ಚಿಹ್ನ ತಿರುನಂದಾವನ ಮೊದಲಾದ ಕೈಂಕರ್ಯದ ಕೆಲವಾಗಿ ಸಹಿರಣೋದಕ ದಾನ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿಮಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದವಾಗಿ (ಎಳ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೯೫-೨ ; 1555).

[IP ಇದು 'ನಿತ್ಯಸಂಧಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತ]

ನಿತ್ಯಸಂಧಿ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೇವೆ : ಕೆಲವು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಮಾಡಿದ ನಿತ್ಯಸಂಧಿ || ವ ಮಯಿಲನಳಯ ಸಂಮಂಥ ನಿತ್ಯಸಂಧಿ ಖಂ ೧/೪ (ಎಳ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೯೫-೩ ; 1555) ; IP ಮೇಲುಕೋಟೆ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕೈಪಿಡಿಯ ಗುಡಿನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡ

ಬೇಕಾದ ದಿನವಹಿ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತ — “ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಂಧಸೇವಾಕಾಲಕ್ಕೆ ‘ಅರುಳವ್ವಾಡ’ನ್ನು ಪ್ರಸಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಚಕರು ಹೇಳುವುದು. ಆಧ್ಯಾಪಕರು ‘ನಿತ್ಯಾನುಸಂಧಾನ’ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದು” ಎಂಬ ನಿರ್ದೇಶವಿದೆ. ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ಸಂಧಾನಗಳು ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ‘ನಿತ್ಯಸಂಧಿ’ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಸುವ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಬಂಧವೆಂದು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. [ನಿತ್ಯ + ಸಂಧಿ]

ನಿತ್ಯಸಂಧ್ಯಾಕರ್ಮ (ನಾ). ದಿನವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ವೈದಿಕಕಾರ್ಯ : ಮಾಧ್ಯಾಹ್ನಿಕಾದಿ ನಿತ್ಯಸಂಧ್ಯಾಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿಯಮಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವನಾಗಿ . . . ಭೋಜನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಲ್ಲವರ ಮತವು (ಸಕವ್ಯ. ೪೯).

[ನಿತ್ಯ + ಸಂಧ್ಯಾಕರ್ಮ]

ನಿತ್ಯಸಂನ್ಯಾಸಿ (ನಾ). ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸವ್ರತವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು : ಪರ್ವತಗಳೂ ಗಿಡಮರಗಳೂ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಾತ ! ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ನಿತ್ಯಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು, ನಿತ್ಯಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು ; ಅವುಗಳಿಂದ ಯಾರಿಗೂ ಏನೂ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲ ! (ಮಹಾಭಾ. ೩೨೯).

[ನಿತ್ಯ + ಸಂನ್ಯಾಸಿ]

ನಿತ್ಯಸಂಶಯ (ನಾ). ಬಹುಕಾಲದ ಸಂಶಯ ; ಬೇರೂರಿದ ಸಂಶಯ : (Chronic-doubt. ಇಂಕನಿ). [ನಿತ್ಯ + ಸಂಶಯ]

ನಿತ್ಯಸಂಸಾರ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಸುಖದುಃಖಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಜೀವನ, — ಬಾಳು : ನಿತ್ಯಸಂಸಾರವೆಂಬ ನಿತ್ಯಸುಖದುಃಖಮಿಶ್ರಾ ಸುಖಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಮಿಶ್ರಾಸುಖಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೫). ‘ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ’ ಪರಾ. [ನಿತ್ಯ + ಸಂಸಾರ]

ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಜೀವಾತ್ಮರುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮೂರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸಂಸಾರದಲ್ಲೇ ತೊಳಲುವವನು ; ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಜೀವಾತ್ಮರಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮಾಧಮ ಭೇದದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು, ತಮೋಯೋಗ್ಯರು, ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಗಳೆಂದು ಭೇದವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೪). [ಸಂ. ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿನ್]

ನಿತ್ಯಸಭೆ (ನಾ). ದಿನವೂ ನಡೆಯುವ ಸಭೆ : ಸಾಯಕರು ನಿತ್ಯಸಭೆ, ಸೈಮಿತ್ತಿಕ ಸಭೆ, ಯುಧ್ಧಸಭೆ, ಶ್ರಾದ್ಧಸಭೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಓಡಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೨೦೧). [ನಿತ್ಯ + ಸಭೆ]

ನಿತ್ಯಸುಂದರ (ನಾ). ಸದಾ ಚೆಲುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು : ಸತ್ಯವನ್ನು ನಿತ್ಯಸ್ವರಣೆಯಿಂದ ಆರಾಧಿಸುವವನು ನಿತ್ಯಸುಂದರನಾಗಿ ತೋರಿಸಬಲ್ಲನು (ಚಕ್ರವಿ. ೩). [ನಿತ್ಯ + ಸುಂದರ]

ನಿತ್ಯಸುಖ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖ : ನಿತ್ಯಸುಖಮಾತ್ಮರೂಪ ಮನಿತ್ಯಸುಖಂ ಮೋಹರೂಪವೆಂಬ ವಿನೇಕಂ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪಮದಜ್ಞೋಳಗತ್ಯಂತಾನುಭವವಿಭವಮುಕ್ತಮುಗರುದಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೪೬) ; ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಂಗಳಂ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪರ್ಜಿಸಿ ಪೆತ್ತು ನಿತ್ಯಸುಖಮಂ ಸತ್ಕೀರ್ತಯಂ. ತಾಳ್ಮೆ ರಾಜ್ಯಮನಾರಾಳ್ಯರೂ ಪದ್ಮರಾಜನಪೊಲುರ್ವಿ ಛಾಗದೊಳ್ ಭೂಭುಧರ್ (ಪುಷ್ಪಲ. ೩-೨೧) ; ನಿತ್ಯಸುಖವದ ಸಂಕರುಪ ಕಾಂಕ್ಷಿಯನು ನೆನೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೧೦-೪೦). [ನಿತ್ಯ + ಸುಖ]

ನಿತ್ಯಸುಖಾನುಭವ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖದ ಅನುಭವ : ಸಂಶಯವ ಕಳೆದು ನಿತ್ಯಸುಖಾನುಭವಪದದೊಳಗೆ ನಿಲಿಸಿದುದನ್ನೆ ಜನ್ಮದ ಫಲಮುಗ್ರವೆನ್ನೆ ಸಲ ಸಂಪನ್ನವಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೫-೪-೪೨).

[ನಿತ್ಯಸುಖ + ಅನುಭವ]

ನಿತ್ಯಸುಖಿ (ನಾ). ಸದಾಸುಖಿ ; ಯಾವಾಗಲೂ ಸುಖದಿಂದ ಇರುವವನು : ಪಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಿತ್ಯಸುಖಿಯಾದ ಜೀವನು ಮಲಸಂಬಂಧದಿಂದ ನಿತ್ಯದುಃಖಿಯಾಗಿ ಸರಳುತ್ತಿರುವನು (ಚಕ್ರವಿ. ೬೨).

[ಸಂ. ನಿತ್ಯಸುಖಿನ್]

ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಲಿ (ನಾ). ೧. ದೀರ್ಘಸುಮಂಗಲಿ ; ಮುಕ್ತೈದೆ. ೨. (ಚಲಂ) ಸೂಳೆ ; ವೇಶ್ಯೆ : ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ರೀತಿ ನೋಡಿದರೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೇನೋ ಗುಣ್ಯ ? ಅವಳು ನಿತ್ಯಸುಮಂಗಲಿ ಕಣೋ (ಹೂವಣ್ಣ. ೧೧೯). [ನಿತ್ಯ + ಸುಮಂಗಲಿ]

ನಿತ್ಯಸೂರಿ (ನಾ). ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾದವನು ; ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು : ಯಾವಾಗಲೂ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಅನಂತ, ಗರುಡ, ವಿಷ್ಣು, ಕ್ಷೇನ ಮೊದಲಾದ ಭಗವಂತನ ಪರಿವನರು ನಿತ್ಯರು. ಇವರೇ ನಿತ್ಯಸೂರಿಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೬). [ನಿತ್ಯ + ಸೂರಿ]

ನಿತ್ಯಸೌಖ್ಯ (ನಾ). — ನಿತ್ಯಸುಖ : ಪರಮಾನಂದಕ್ಕಿಲ್ಲದಂ ಲಿಂಗಮಂ ಧರಿಸಿಯುಂಟು ದುರಿತವನೊರಿಸಿ ಪೂರ್ವವಳಿದು ಮಿಗಿಲೆನಿಸಿದರು ಸರ ಸುರೋರಗರೆಲ್ಲ ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳಾಗಿ ನಿತ್ಯಸೌಖ್ಯದೊಳಿರ್ಪರು (ಪ್ರಾಥರಾ. ೪-೨). [ನಿತ್ಯ + ಸೌಖ್ಯ]

ನಿತ್ಯಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ದಿನವೂ ನಡೆಯುವ ಕಟ್ಟಿಕೆ : ಬರೆಯಲುಂ ಬಾಜಿ ಸಲು ಬಲ್ಲ ಶಬ್ದ ಸಂಸ್ಕಾರವುಳ್ಳಾತ ಸಾಗದೇಸಿಗರ್ಗ್ಗೆ ನಿತ್ಯಸ್ಥಿತಿ ಯೊಂದು ಪೊಲ್ಲ ಜಾಣಾರಮುಂ ಪರಿಪಕ್ವೊನ್ನು ಕಪ್ಪಡವುನಿಕ್ಕಿಯೋದಿಸಿ ಗುಣ ಶಾಸನದಿನಾಳ್ವಕ್ಕರಿಗವೈತ್ತಿ ಮತ್ತರಿಪ್ಪಕ್ಕೈದು (ಎಇ. XX, ೬-೨೬ ; 1012). [ನಿತ್ಯ + ಸ್ಥಿತಿ]

ನಿತ್ಯಸ್ವರಣೆ (ನಾ). ನಿರಂತರವಾದ ಸ್ವರಣೆ, — ಚಿಂತನೆ, — ಧ್ಯಾನ : ಸತ್ಯವನ್ನು ನಿತ್ಯಸ್ವರಣೆಯಿಂದ ಆರಾಧಿಸುವವನು ನಿತ್ಯಸುಂದರನಾಗಿ ತೋರಿಸಬಲ್ಲನು (ಚಕ್ರವಿ. ೩). [ನಿತ್ಯ + ಸ್ವರಣೆ]

ನಿತ್ಯಸ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ; ಸದಾ ಸ್ವತಂತ್ರ : ನಿತ್ಯಸ್ವತಂತ್ರನು ನೀನೆ ದೃಷ್ಟಲಿಂಗಣಂನು ಒಂದೆ ಎಂದಿನ್ನೆನು ಪರಮಪ್ರಭುವೆ (ಜನಮ. ೪೨೧). [ನಿತ್ಯ + ಸ್ವತಂತ್ರ]

ನಿತ್ಯಹರಿದ್ವರ್ಣ (ನಾ). ಸದಾ ಹಸುರುಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ; ಯಾವಾಗಲೂ ಹಸುರಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಎಂದೆಂದೂ ಹಸುರಾಗಿರುವ ಸಮಭಾಜಕವೃತ್ತದ ನಿತ್ಯಹರಿದ್ವರ್ಣದ ಕಾಡುಗಳು (ಧೂವಿವ. ೧೪೮). [ನಿತ್ಯ + ಹರಿದ್ವರ್ಣ]

ನಿತ್ಯಾಂಧಕಾರ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆ, — ಗಾಢಾಂಧಕಾರ : ಕ್ರೂರಮೃಗಪ್ರಕೀರ್ಣಕಟಿಕಂ ನಿತ್ಯಾಂಧಕಾರಂ ಮಣಪ್ರಥನ ಸ್ಥಾನನಿಳುಂಟವನ್ನಿ ದಜ್ಞೋಲೆಂದೊಪ್ಪಿ ದುರ್ದೌಸ್ಸತ್ಯದಿಂ ಸಭಮಂ ಹಿಂದಿಸುತಿರ್ಪದೊಂದು ಕುಧರಂ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೩-೧೪).

[ನಿತ್ಯ + ಅಂಧಕಾರ]

ನಿತ್ಯಾಗ್ನಿ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಅಗ್ನಿ ; ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೈದಿಕರು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಗ್ನಿ : ನೀಲಕಂಠಭಕ್ತರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ನಿತ್ಯಾಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯಂ ಗೈದು . . . ಮಲಗಿದರು (ಛಂ. ೧೪೨). ‘ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ’ ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯ + ಅಗ್ನಿ]

ನಿತ್ಯಾತಮ (ನಾ). — ನಿತ್ಯಾತ್ಮ : ‘ಇಂದಿದಮು’ ವರ್ಣಸುನ ಕೇಳುವರಿದಧಿಕಸುಕ್ತತಿಗಳದಾರು ಮುಕುಂದ ನಿತ್ಯಾತಮವದಾಬ್ಬ ಪರ ಪ್ರಸಾದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೧೧-೫೬) ; ರತ್ನಸುತಾ ಕಾಂಕೆ ಮೈಯಿಕ್ಕಿದಳು ನಿತ್ಯಾತಮನ ಚರಣದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೩-೫೪).

[<ಸಂ. ನಿತ್ಯಾತ್ಮನ್]

ನಿತ್ಯಾತ್ಮ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ದೊರಕುವುದು ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗಳಿರುವುದನ್ನಾಧಿ ಸಕಲಜಗದೀಶ್ವರನೆನಪ ನಿತ್ಯಾತ್ಮ ವಿಶ್ವಂಭರನ ಕರಣದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೪೮). [ಸಂ. ನಿತ್ಯಾತ್ಮನಾ]

ನಿತ್ಯಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದ ; ಸ್ಥಿರ ವಾದ ಸಂತೋಷ : ವೇದಾಂತಶ್ರವಣಮನನನಿಧಿಧ್ಯಾಸನಗಳಿಂದ ತೋರ್ಪಡೆ ನಿತ್ಯಾನಂದವೆನಿಸುವದು (ಸಾಧನ. ೨೬-೨) ; ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ಜೀವರು ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮೈಕುಂಠರೋಚಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಿತ್ಯಾನಂದ ವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಹಾಗೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೮). ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಆರು ಏಳದ ಮುನ್ನು ಎದ್ದು ಸ್ವಂಗಾರ ಮಾಡಿ . . . ನಿತ್ಯಾನಂದಗೆ ನಿಲುಪುಗನ್ನದಿಯ ತೋಜಾ (ಪುರಂದ. ೫-೧೧೮-೨) ; ನಿತ್ಯಾನಂದಂ ನಿಯತಪರದಂ ನಿಷ್ಕುಂ . . . ಭುವನ ಶರಣಂ ತ್ವಾಂ ಶರಣಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೮) ; ಶರಣು ನಿಷ್ಕಂಕಲ್ಪ ನಿತ್ಯಾನಂದ ನಿಗಮನುತ (ಗೀತಾ. ೧-೪೬). [ನಿತ್ಯಾನಂದ]

ನಿತ್ಯಾನುಮೇಯ (ನಾ). ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಉಂಟು ತಿಳಿಯ ಬೇಕಾದ ವಿಷಯ : ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯಕವಾದ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವನ್ನು ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೇ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಉದ್ದೇಶವೆಂದೂ . . . ಪ್ರಧಾನ, ಪುರುಷ, ಅವುಗಳ ಸಂಯೋಗ — ಇವು ನಿತ್ಯಾನುಮೇಯಗಳೆಂದೂ ಸಾಂಖ್ಯರು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೬೬). [ನಿತ್ಯಾನಂದ + ಅನುಮೇಯ]

ನಿತ್ಯಾಭಿಯೋಗ (ನಾ). ಸದಾ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ ; ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧ : ಸತಿಯು ಪತಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿ ಬಾಳುವೆವೆಂಬುದಂತೆ, ಜೀವನು ಶಿವನೊಡನೆ ಕೂಡಿ ನಿತ್ಯಾಭಿಯೋಗ ಹೊಂದಿರುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೮೧). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯಾರ್ಚನ (ನಾ). ದಿನವೂ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ : 'ನಿತ್ಯಾರ್ಚನಂಗೈ' ಪರಾ. [ನಿತ್ಯಾರ್ಚನ]

ನಿತ್ಯಾರ್ಚನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ದಿನವೂ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡು, — ಸೇವಿಸು : ಹಿಮಗಿರಿಶ್ವರನಂದಿಗಿರುಹಿ ನಿತ್ಯದಿ ನಿನ್ನ ರಮಣನಂಭ್ರಿಯನು ಸದೈಕ್ಯಿಯಂ ಭಜಿಸಿಪೊಲಿಸುವೆವೆಂದು ಸೇರಿ ಪೋಗಿ ಕ್ರಮವಿದಿದು ನಿತ್ಯಾರ್ಚನಂಗೈ ಪುತರಲು (ಸಮಜಾ. ೬-೧೯).

[ನಿತ್ಯಾರ್ಚನ + ಕೈ (< ಕೆಯ್,)]

ನಿತ್ಯಾರ್ಚನೆ (ನಾ). — ನಿತ್ಯಾರ್ಚನ : ಜೀವನು ಶಿವನೊಡನೆ ಕೂಡಿ ನಿತ್ಯಾಭಿಯೋಗ ಹೊಂದಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಅವನು ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ನಿತ್ಯಾರ್ಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗುವನು. ಈ ಬಗೆಯ ನಿತ್ಯಾರ್ಚನೆಯೇ ಈ ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವೆನಿಸಿದೆ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೮೧). [ನಿತ್ಯಾರ್ಚನ]

ನಿತ್ಯಾರ್ಥ (ನಾ). ತಪ್ಪದೆ ಇರುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ; ಕಡ್ಡಾಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥ : ಸಲಿಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯಾರ್ಥದೊಳಂ . . . ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಶಮಜ. ೩೧೩ ಪೃ. ೨). [ನಿತ್ಯಾರ್ಥ]

ನಿತ್ಯಾರ್ಥವಲಂಬಿ (ನಾ). ನಿತ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಸಲಿಯೆಂಬುದು ನಿತ್ಯಾರ್ಥವಲಂಬಿ . . . ಅನುಮಾನಾರ್ಥಯುಗಳವುವು ಶಾಶ್ವತರಂ (ಶಮಜ. ೩೧೩).

[ಸಂ. ನಿತ್ಯಾರ್ಥವಲಂಬಿ]

ನಿತ್ಯಾಲಂಬ (ನಾ). ಸದಾಕಾಲದಲ್ಲಿರುವ ಆಶ್ರಯ ; ಯಾವಾಗಲೂ ಆಧಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಶಿಲಂ ಪಾಲಿತಪಟ್ಟ ಕಾರಮೆನಿಸಿದಾರ್ ವಶಕಕ್ಕಾಯ್ತು ನಿತ್ಯಾಲಂಬ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫). [ನಿತ್ಯಾಲಂಬ]

ನಿತ್ಯಾವರಣ (ನಾ). ಸದಾ ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ ; ಯಾವಾಗಲೂ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರುವಿಕೆ : 'ನಿತ್ಯಾವರಣದೇವತೆ' ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯಾವರಣ]

ನಿತ್ಯಾವರಣದೇವತೆ (ನಾ). ಸದಾಕಾಲವೂ ಪ್ರಧಾನದೇವರ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಪರಿವಾರದೇವತೆ : ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಕೇಶ್ವರಗೆ ನಿತ್ಯಾವರಣದೇವತೆಗಳಾದ ಗಣಪತಿ ಭೈರವ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಗಣಗಳುಂಟೂ ಅವರ ಪೂಜೆಯೇ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಸಾಧನೆಯಾಗುವದು (ಆಕರಮಾ. ೧೮). [ನಿತ್ಯಾವರಣ + ದೇವತೆ]

ನಿತ್ಯಾವಳಿ (ನಾ). ವರ್ತನೆಯಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಪೂಜೆಗೆ ಹೋಗುವುದು : ಬೆಳಗಿನ ಸ್ನಾನ ಬಗೆಹರಿಸಿ . . . ನಾಳು ನಿತ್ಯಾವಳಿ ಮನೆಯ ದೇವರ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಣ್ಣೆರು ಸುರಿಸಿ . . . ಮನೆಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದವು (ವೀರಪ. 11, ೧). [← ಮರಾ. ನಿತ್ಯಾವಳಿ]

ನಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ನಿರಂತರ ; ಪಾರ್ವತಿ : ನಿತ್ಯ ಸತ್ಯ ನಿರ್ವಿಕಾರ . . . ಪಾಲಿಸಮ್ಮ ಸರ್ವಮಂಗಲೇ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧೬-೪೬). ೨. ಕಶ್ಯಪನ ಮಗಳು ; ಮನಸಾದೇವಿ. [ಸಂ. ನಿತ್ಯ]

ನಿತ್ಯೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ನಿತ್ಯವೂ ಮಾಡುವ ಯಾಗ, — ಯಜ್ಞ : ನಿತ್ಯೇಷ್ಟಿ ಕಾಮ್ಯೇಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂ . . . ಕ್ಷತ್ರಿಯನಾದೊಡೆ ಅಧಿಕೃತನಾಗಿ ಮಾಡುವು (ವೀರಪ. ೧೪೬). 'ಕಾಮ್ಯೇಷ್ಟಿ' ಪರಾ.

[ನಿತ್ಯ + ಇಷ್ಟಿ]

ನಿತ್ಯೇಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತನಾದ ಒಬ್ಬನೇ ದೇವರಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಾದ : ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಈಶ್ವರನಾಗಬಹುದೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಕಲಹವನ್ನು ತಿಳಿದು ಈಶ್ವರನಾದಿಗಳು ನಿತ್ಯೇಶ್ವರವಾದವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೪).

[ನಿತ್ಯ + ಏಕ + ಈಶ್ವರ + ವಾದ]

ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನ (ನಾ). ೧. ದಿನವೂ ನಡೆಸುವ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯ, — ಉತ್ಸವ : ಅಂತು ವಿಜಯಮಂಗಳಂ ನೆಗೆಟೆ ಗೋಕುಲಮಂ ಪೊಕ್ಕು ನಂದನಂದನಂ ಗೋಪಾಲವಿನೋದಮೆ ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನಮಾಗಿ ಸುಖದಿಂದಿ ಪನ್ನೆಗಂ (ಜಗವಿ. ೪-೫೮ ಪ) ; ಭೂಲೋಲ ನರಸೇಂದ್ರನ ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನ ದೋಲಗುನಿಯೆ ಬಡ್ಡೆ ಸುನೆ (ಕಾಸವಿ. ೪ ಸೂಚನ) ; ಆಲಂಬನದಿ ನಿರುಪಮ ಶಿವಮಯಾವನಿಯತ್ತು ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನವ ಪಾಲಿಸು (ಜಿರಾಮಾ. ೧-೬) ; ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆಯು ಸ್ವ-ಪರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧಕವಾದ ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನ ಮೊದಲಾಗಿ ರಥೋತ್ಪನ್ನ ಪರ್ಯಂತವಾದ ವಿಶೇಷೋತ್ಪನ್ನಾಚರಣಗಳಿಂದ . . . ಸಿದ್ಧರಿಗೂ ಕೂಡ ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಿಯೂ ಬೋಧಕವಾಗಿಯೂ ಇದೆ (ಭಾರತ. ೮೨). ೨. ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದವನು : ತಿತ್ತೀಸ ಕೋಟಿ ದೇವರ್ಗಳ ಒಡಗೂಡಿ . . . ನಿತ್ಯೋತ್ಪನ್ನ ಬಂದ ಕಾಚರೇನೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೦-೬). [ನಿತ್ಯ + ಉತ್ಪನ್ನ]

ನಿತ್ಯೋದಯ (ನಾ). ೧. ದಿನವೂ ಉದಯಿಸುವವನು : ನಿತ್ಯೋದಯನುಮಪ್ಪ ಗಭಸ್ತಿಪಾಲಿಗರ್ಭಮನತ್ತಿದ ಹಸ್ತಕಮಲ ದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೭-೫). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ ಅಭ್ಯುದಯ ಪುರೈಸನು : ಪ್ರಶ್ನತಿಯೊಳ್ ನಿತ್ಯೋದಯನುಂ ನಿ ಸರ್ಗದೊಳ್ ರಿಪುವರ್ಗದುರ್ಗನರ್ಥದಿಯುಂ . . . ಅಜೇಯನುಮಪ್ಪ ದಮಿತಾರಿಗೆ ಪಾಡುಣ್ಣದೊಳ್ ಯಾನಮುಮುನಾಯಚತುಷ್ಟಯದೊಳ್ ದಂಡಮು ಮಲ್ಲದುಂಬದ ಗುಣಪಂಚಕಮುಮುಪಾಯತ್ರಯಮುಂ ದೊರೆಯಲ್ಲವು (ಕಾಂಪು. ೨-೫೧ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿತ್ಯೋಪಹಾರ (ನಾ). ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಅರ್ಪಿಸುವ ನೈವೇದ್ಯ : ಮತ್ತಮಾ ಹಂನಿವ್ವರ್ ಗಾವುಂಡುಗಳ್ ಮುಖ್ಯಸಮಸ್ತಪ್ರಜೆಗಳುಂ ದೇವರ ನಿತ್ಯೋಪಹಾರಕ್ಕೆಂದು ಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಯಸ್ಯಾಯಿಯಾಗಿ ಮೇಟೆ ಗೊಳಗವ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಸಾಂಜ. XX, ೨೪೮-೬೪ ; 1228).

[ನಿತ್ಯ + ಉಪಹಾರ]

ನಿತ್ರಾಣ (ನಾ). ೧. ದುರ್ಬಲತೆ; ಶಕ್ತಿಹೀನತೆ: ಅಣಗಪಟಯ
ವಿಲ್ಲಲೇ ಕೇಳಾಣೆ ಬಿಂಕದೊಳ್ಳಲೇ ನಿತ್ರಾಣದಲಿ ಸಂಗರವ ಹೊಗೆಯಲೆ
. . . ಉಪೇಕ್ಷೆಯ ಕೇಣವನು ದಾನದಲಿ ಮಾಡಲೆ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಸ.
೧-೪೪). ೨. ದುರ್ಬಲವಾದುದು; ಅಶಕ್ತವಾದುದು :
ನಿತ್ರಾಣವಾದ ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆಯೂ . . . ನಿಧಾನವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದುದು
ರಿಂದ ಅವನು ಅಪರಿಚಿತವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಕಾತರ
ನಾಗಿದ್ದನು (ಕುಸುಮ. ೨೬೩). ೩. ಅಶಕ್ತನಾದವನು; ದುರ್ಬಲ
ವ್ಯಕ್ತಿ : ಪ್ರಾಣದಾಸೆಯ ಮಜೆದೊ ತನ್ನೊಳು ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾದನುತೆ
ನಿತ್ರಾಣನು ನಿಲ್ಲದೆ ನುಡುಗಲಿಡಿದನಾ ಕೇಣ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೩);
ಕಾಣದಿರೆ ಕುಂದಲವ ಕೆಟ್ಟನೆಂದನುತ ನಿತ್ರಾಣನಾದನು ಮುನಿಪ
(ಕುಸುಮ. ೬-೧೫); ಇದುವರೆಗೂ ಮಾತಾಡಲು ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ರಾಣ
ನಾಗಿದ್ದ ಕನಕಸಭೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇತರಿಸಿಕೊಂಡ (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೩). [ಸಂ.]

ನಿತ್ರಾಣಿ (ನಾ). = ನಿತ್ರಾಣಿ ೩ : ಮೇಣ ತಿದ್ದಿದ ರೂಪಿಗಡಗಿಬಹಂತೆ
ಕುಂದಾಣ ಬಹಂತೆ ಭೂಷಣ ಕ್ಷೇಣಕರ್ಮಗಳ ಕೈಮಾಟಿಕೆ ಬಂದು
ನಿತ್ರಾಣಿಯಾಗಿರುತ್ತದನಾತ್ಮ (ಭರಣ. ೬೪-೧೧೧). [ಸಂ. ನಿತ್ರಾಣಿನ್]

ನಿತ್ರಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಅಶಕ್ತವಾಗು; ದುರ್ಬಲ
ವಾಗು : ನಿಣಲೋಚನೆಯ ಬಲೊಲೆಯ ಭಾರಕೆ ನಿತ್ರಾಣಿಸಿ ನಡು
ನಿಲ್ಲದನುತೆ ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ರತ್ನಕೀಲಿತ ಸ್ಪರ್ಣದೊಡ್ಡಾಣವ ತಂದಿಕ್ಕಿದರು
(ಮೋಹತ. ೨೩-೪೪). [ನಿತ್ರಾಣಿ-ಇಸ್ಯ]

ನಿದರ್ಶ (ನಾ). = ನಿದರ್ಶನ ೨ : ನಿದರ್ಶಮಂ ಮಾಡಿದಂಪದಂ ನೀಂ
ಮುಂದಂಗೊಳುತ್ತಂ ಮದೀಯ ಪೆಣ್ಣಂ ವಿವಾಹಮಾಗೆಂದು . . .
ಪೇಳಲಿ (ಕಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೯-೫೫). [ಸಂ.]

ನಿದರ್ಶನ (ನಾ). ೧. ಉದಾಹರಣೆ; ದೃಷ್ಟಾಂತ : ಮಹೀಪತಿ
ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅನಿತ್ಯತೆಗಿದುವೆ ನಿದರ್ಶನಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೫೧೮); ಈ
ನಿದರ್ಶನ [ಸಾಹಾಂ.ನಿದರುಶನ]ದಿಂದ ಪಾಂಡವಸೇನೆಯನು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳಗೆ
ಕೊಲಲೇನು ಹೊಲೆದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೬); ಹಳೆಯ ತಮಿಳು ಮತ್ತು
ಕುರುಖ ಭಾಷೆಗಳು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಉತ್ತಮನಿದರ್ಶನ (ದ್ರಾವಿ. ೨೩೬);
“ಕಾವ್ಯೇಷು ಸಾಟಿಕಂ ರಮ್ಯಂ” ಎಂಬ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಮೇಲಿನ ಹೇಳಿಕೆಗೆ
ಒಂದು ನಿದರ್ಶನ (ಭಾರವಿ. ೬). ೨. ನೋಟ; ದೃಶ್ಯ.
೩. ತೋರಿಸುವುದು; ಕಾಣಿಸುವುದು. ೪. ಸೂಚನೆ;
ಶಕುನ : ಎಂದುವಿಲ್ಲದೊಂದುಮಾರ್ಗಂ ಮುಂದೆಸೆಯೋರೆ ನೋಡಿ
ಚೋದ್ಯಮನೊಂದಿ ದರುಶನವಿದು ನಿದರ್ಶನವಾಯ್ತಲಾ ಎನೆಗೆ ಎಂದು
ತನ್ನೊಡತಣ ಶಬರಂ ಪಿಂದಿರಿಸಿಯೊವನೆ ಬರುತ (ಬಸವ. ೧೮-೫).
೫. ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಗೋವಿಂದರಾಯರ ಭರ್ಮಬಾಹಿರಕೆ
ನೀತಿಬಾಹಿರತೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಗಳವರ ನಿದರ್ಶನಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು(ಸಮೀ. ೩೬).
೬. = ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರ : ಸತತಮದಜಾಯ ನಿದರ್ಶನಗಮಂತಕ್ಕುಂ
ಪ್ರಮೋದದಿಂ ಕನಿಜನದೊಳಿ (ಕವಿಂ. ೧-೪೬); ಸರಸೋಪಮಾನೋಪ
ಮೇಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನುರೆ ಐಕ್ಯ ಮಾಡೆ ನಿದರ್ಶನವು (ಕುಸು. ೪೪-೧).
[ಸಂ.]

ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು; ೧ ಇದನ್ನು ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆ
ಯಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಸರು ಒಂದೇ ಆದರೂ ಲಕ್ಷಣಗಳು
ಬೇರೆ ಬೇರೆ. (೧). ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೊಂದನ್ನು
ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ
ವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಸತ್ಪುರು
ಷರು ಜನರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಬಿನ್ನಾಗಿ

ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕನ್ನಡಿಯು ತನ್ನ ಮುಂದಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು
ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸರಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ
ಕವಿಯು ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ
ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ‘ಕವಿ
ರಾಜಮಾರ್ಗ’ದ ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರ. (೨). ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿ
ಅಥವಾ ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸಹಜಸ್ವರೂಪದ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಜನರಿಗೆ
ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ನೀತಿಯೊಂದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು.
ಸೂರ್ಯನು ಉದಯಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ತನ್ನ ಪ್ರೀತಿಸಾತ್ಮವಾದ
ತಾವರೆಗಳನ್ನು ಅರಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ಉದ್ದೇಶವು—ಒಬ್ಬನಿಗೆ
ಅಧಿಕಾರವಾಗಲಿ ಐಶ್ವರ್ಯವಾಗಲಿ ಒದಗಿದರೆ ಕೂಡಲೆ ಅವನು
ತನ್ನ ಆಪ್ತೇಷ್ಟರಿಗೆ ತನ್ನ ವಿಳಿಗೆಯ ಫಲವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಡ
ಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಕೈಲಾದಷ್ಟು ಸಹಾಯ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು
ಎಂಬುದೇ ಆಗಿದೆ. ಇದು ದಂಡಿಯ ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರ. (೩).
ಎರಡು ಸಮಾನವಾದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದೇ ಇದು
ಎಂದು ಆರೋಪ ಮಾಡುವುದು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾರೋಪ. ರೂಪ
ಕಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ‘ಮುಖವೇ ಚಂದ್ರ’
ಎಂಬಂತೆ ಆರೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗಳಿಗೆ
ಅದೇ ಇದು ಎಂದು ಮಾಡುವ ಆರೋಪ. ಉದಾ :—ಉದಾರಿ
ಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸೌಮ್ಯಸ್ವಭಾವವಿರುವುದೂ ಪೂರ್ಣ
ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಳಂಕತ್ವವಿರುವುದೂ ಒಂದೇ. ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾನ
ವಾದ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಐಕ್ಯಾ
ರೋಪವಿದೆ. ಇದು ಕುವಲಯಾನಂದಕಾರರೇ ಮೊದಲಾದ
ನವೀನಾಲಂಕಾರಿಕರು ಹೇಳಿರುವ ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರ : ಗುಣ
ದೋಷಾದಿಗಳಿಂದನುಗುಣಮಾಗಿರೆ ಪೆಟ್ಟು ತದನುಸದ್ವದನೊಂದಂ
ಪ್ರಣಿಹಿತನಿದರ್ಶನಕ್ರಮದೊಳುವುದಕ್ಕುಂ ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿಂ.
೩-೧೪೧); ಉಪಮೇಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮುಂ ಉಪಮಾನವಾಕ್ಯಾರ್ಥಮುಂ
ಏಕಮಂದಾರೋಪಿಸಿ ಪೇಟಿ ನಿದರ್ಶನಾಲಂಕಾರಂ (ಆಪ್ತ. ೬೧-೧೬);
ಉಪಮಾನೋಪಮೇಯವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಐಕ್ಯದಿಂದಾರೋಪಿಸಿ ನಿದರ್ಶನಾ
ಲಂಕಾರ (ಕುಸು. ೪೪-೧೯ ಬೀಕ). [ನಿದರ್ಶನ+ಅಲಂಕಾರ]

ನಿದರ್ಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ಉದಾಹರಿಸು : ನನಗೆ ಕೋಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ
ವಿರುವ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಇದನ್ನು ನಿದರ್ಶಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ
(ಸಮೀ. ೧೩೫). [ನಿದರ್ಶನ+ಇಸ್ಯ]

ನಿದಾಘ (ಗು). ೧. ಸುಡುವ; ಉರಿಯುವ; ಬಿಸಿಯಾದ :
ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೆರಳು, ಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಹೀತಲವಾರಿ, ಸುತ್ತ ನಿದಾಘ
ರವಿಕರಣಸಮುದ್ರ (ಅಚ. ೨). (ನಾ). ೨. ಬಿಸುವು; ಕಾವು;
ಉಷ್ಣತೆ : “ನಿದಾಘಃ, ಭರ್ಮಃ, (ಉಚ್ಯತೆ)—ಈ ೨ ಬೆಂಕಿಯ ಪೆಸರಾ”
(ಕಲಾಯು. ೮-೪೦); ಅನಂತೋರ್ಯನಿಕ್ಷಾಕುಕುಲಾಮೃತಾಣಾಂ
ಸುಧಾಕರಣಂ ರಣಮೇರು ಲೋಕಲುಂಟಾಕನಿದಾಘತಾಪಹರವರ್ಷಣ
ಮೇಘನುದಾತ್ತರಾಘವಂ (ಸಂಕಾಂ. ೫-೬೨); ನವಭೂಮಾಲಾರವ
ದಿಂದವನೀಜೀವಿಯ ನಿದಾಘಕುತಾಪಪಡಂಗವಪೋಲ ಸಖಿಯ
ಸುಭಾಷಿತರವದಿನದಂಗಿದು ದೇವಕೀದೃತ್ವಾಪಂ (ಜಗದ. ೨-೬೯).
೩. ಬಿಸಿಲುಕಾಲ; ಬೇಸಗೆ : “ನಿದಾಘಃ, ಗ್ರೀಷ್ಮಃ—ಈ ೨ ಬೇಸಗೆ”
(ಕಲಾಯು. ೨೦-೧೧೬); ಪಾದರಿ ಪೂಜುವು ತೋರಿದುವಾದುವು ಮಲ್ಲಿಗೆ
ಗಳೆಯ್ತೆ ಪಣ್ಣುವು ಮಾದಿಂಬಾದುದು ನಿದಾಘಮಧುವಿನ ಭೇದಮದೀ
ಬನದೊಳಾತಪಕ್ಕೆಡೆಯುಂಟೇ (ಆದಿ. ೧೧-೮೬); ಪರ್ವದುಡತಿಯು
ದೃಗ್ಗ್ನಾನಿದಾಘಂ ನಿದಾಘಂ (ಜಗದ. ೧೬-೬೧); ಅಂತು ನಿದಾಘದ

ಚಾತಕದಂತೆ ಬಾಯ್ಬಿಟ್ಟು . . . ಪಲಂಬುತ್ತುಮೆತ್ತ ಪೋದಲೋ
ನೋಲ್ವನೆಂದು (ಪುಣ್ಯಪ್ರ. ೧೨-೩೫ ಪ); ಅರಸನಲಾಕಿದನೆಂಬ ಜಯ
ಮುಬ್ಬರದ ಬೆಳಸಿರಿಗಿದೆ ನಿರ್ದಾಘದ ಬಿಜುಬಿಸಿಲು ಕೊಳ್ಳೆಂಬು ಕೈಗೊಂಡೆ
ಚ್ಚರತರಥರು (ಕುಪ್ಯಾಪ. ೪-೪); ಪುಡಿ ತನಗಿಂಡದ ಬೂದಿಯ ಪಡಿ
ನೆಲಮುಟ್ಟಿಲೆಯ ಕೊಲೆಯಲರ್ ಬರೆಯೆಯ ಬಾಯೆಡೆಯಲರ್ಗಿಡೆ
ಯುರಿಗಿದು ಸರಿ ಕಡುವಿಸಿಲೆನಿಸಿರೆ ನಿರ್ದಾಘಮೇಂ ಪಸರಿಸಿತೋ (ರಾಜಶೇ.
೫-೩೪). ೪. ಕಡುವಿಸಿಲು ; ಉಗ್ರವಾದ ಬಿಸಿಲು : "ಕಡುವಿಸಿಲು
ಘರ್ವಂ ನಿರ್ದಾಘಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦-೨). ೫. ಬೆವರು ;
ಸ್ವೇದ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾಘಾಯತು (ನಾ). ಬೇಸಗೆ ; ಬೇಸಗೆಯ ಸಮಯ ;
ಗ್ರೀಷ್ಮಾಯತು : ವಸಂತದ ಕಡೆಯ ನಿರ್ದಾಘಾಯತುಕಾಲದೊಳೊಂದುದಿನಂ
ಸಳಿಸಿಯೋಗದೋಲಗದೊಳೊಪ್ಪಿದ್ ಸಮಯದೊಳ್ ಕಾಲವಿಕ್ರಮ
ನೆಂಬ ಬೇಡನಾಯಕಂ ಬಂದು ನಿಂದಿರೆ (ಪದ್ಮಾ. ೪-೩೬ ಪ).

[ನಿರ್ದಾಘ + ಯತು]

ನಿರ್ದಾಘಕಾಲ (ನಾ). = ನಿರ್ದಾಘ ೩ : ಕುಲಗಿರಿ ಕಾಯ್ದ ಕರ್ಬುನದ
ಬಿಟ್ಟು ಪೊರಿದುವು . . . ದಿಶಾವಿನರಂ ಸಲೆ ಕಾಜುಗಾಜಿನಟ್ಟಿಲೆಯ
ಪೊರಿದುರ್ವೇಂ ಪ್ರಳಯಕಾಲಮೊ ತೀವ್ರನಿರ್ದಾಘಕಾಲಮೋ (ಸೂಕ್ತಿ. ಸು.
೧೦-೧೦೧). [ನಿರ್ದಾಘ + ಕಾಲ]

ನಿರ್ದಾಘಜ್ವಾಲೆ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಯ ಉರಿ, —ತಾಪ, —ಬೇಗುದಿ :
ಏನನೆಂಬೆನು ಪಾರ್ಥಸುಗ್ರತಪೋನಿರ್ದಾಘಜ್ವಾಲೆಯನುಸಂಧಾನವನು
ತತ್ತಂಸರದ ಪಾವನತಪೋಧನರ ಮೌನವುಟೆ ಸೀದುದು(ಕುಪ್ಯಾಪ. ೫-೧೨).

[ನಿರ್ದಾಘ + ಜ್ವಾಲೆ]

ನಿರ್ದಾಘತಪ್ತ (ಗು). ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಯಿಂದ ಬೆಂದ, —ಸುಟ್ಟು :
ನಡುನೆತ್ತಿ ಬಿರಿದು ಮುತ್ತು ಗಳೊಡೆದುಚ್ಚರಿಸುತ್ತೆ ಪಾಟಿ ಪನಿಗತ್ತು
ನುಲ್ ತುಡುಕೆ ನಿಜಚಂಚುವಂ ಸುಡೆ ಮಿಡುಕಿದುದು ನಿರ್ದಾಘತಪ್ತಕರಿ
ಸಂಕುಳದಾ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೧). [ನಿರ್ದಾಘ + ತಪ್ತ]

ನಿರ್ದಾಘತಾಪ (ನಾ). = ನಿರ್ದಾಘಜ್ವಾಲೆ : ಉರಿನ ನಿರ್ದಾಘತಾಪ
ಮೊಳೆ ಮೇರುನಗಂ ಪೊಟೆ ಪೋಗೆ ಸುತ್ತಲುಂ ಕರಗಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕಿಳಾವಳೆಯ
ದಕ್ಕೆ ಸೆಗಂ ನೆಟೆ ಸೂಸಿ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೦). [ನಿರ್ದಾಘ + ತಾಪ]

ನಿರ್ದಾಘಪೋಮ (ನಾ). ಬೇಸಗೆಕಾಲದ ಆಕಾಶ ; ನಿರ್ಮಲ
ವಾದ ಗಗನ : ನಿರ್ದಾಘಪೋಮದಿ ಮುಲ್ಲಗೆ ಮುಲ್ಲಗೆ ತನ್ನೊಂದಿಚ್ಚೆಗೆ
ತೇಲುವ ಮೇಘದ ಆಲಸ್ಯಕೆ ಅರಸನ ಅಳುಕಿಲ್ಲ (ಪಾಂಚಜ. ೩೬-೪).

[ನಿರ್ದಾಘ + ಪೋಮ]

ನಿರ್ದಾಘಸಮಯ (ನಾ). = ನಿರ್ದಾಘ ೩ : ನಿಜಸ್ವಪ್ನಾವಿರವಿಧುರೆ
ಪೊಣ್ಣುವ ಕಣ್ಣು ನೀರ್ಗಲಂ ನಿರ್ದಾಘಸಮಯಸರಸಿಯಂತಲಿಸಿ ಮಿಗಲೀಯ
ದೊಳಗಡಂಗಿಸಿ ಸಭೆಯೊಳಂತೆಂದಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೬-೩೬ ಪ); ನಿರ್ದಾಘ
ಸಮಯಮುಧ್ಯಂದಿನಪ್ರಾಪ್ತ ಸಪ್ತ ಸಪ್ತ ಪ್ರತಾಪವಿಹ್ನಲೀ ಭೂತಜೀವಕಂ
ಸಂಜೀವಕಂ ನಿಲ್ಲುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೩-೧೬); ಅಂತತಿಪ್ರಬಲಮಾದ
ನಿರ್ದಾಘಸಮಯದೊಳ್ ದಿನಮಂ ಕೆಲವಂ ದಶರಥತನುಜರ್ ದಶಪುರ
ದೊಳರ್ದು ಪೋಗಲೊಡಂ ನೋಂದನದರ್ ವಜ್ರಕರ್ಣಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೬-೪೪ ಪ); ಅಪ್ರತಿಮಪ್ರತಾಪದಾ ರಾಜತೆಯಂ ನಿರ್ದಾಘಸಮಯಾರ್ಕ
ನೊಳೂರ್ತಕಾರ್ಮಘಮಮಂವಿ ಜಸಮಂ ದಿಶಾಕರಿಯೊಳ್ಳದ ವೈರಿ
ನೈಪಾಳರಲ್ಲಿ ರಾರಾಜಿಸಲೀಯದೊಂದು ನೆಗಟ್ಟುಂ . . . ದಿಜ್ಜಳಂ (ಶಾಪಮಂ.
೪೧೫ ; 1172 ; ಎಚ. XV, ೩೨೦-೧೬ ನೋ). [ನಿರ್ದಾಘ + ಸಮಯ]

ನಿರ್ದಾಘಾಕ್ರಾಂತ (ಗು). ಬೇಸಗೆಯ ಝಳಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾದ, —
ಸಿಕ್ಕಿದ ; ಗ್ರೀಷ್ಮದ ತಾಪಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ : ನಿರ್ದಾಘಾಕ್ರಾಂತಭೂಜಾಳಿ

ಶರಿಯು ಸಂಕಲ್ಪದೆ ಪತ್ರಪುಸ್ತಕಲಭಾರಾಕ್ರಾಂತಮಾಗಿದರ್ವು (೫೧.
೩-೩೬). [ನಿರ್ದಾಘ + ಆಕ್ರಾಂತ]

ನಿರ್ದಾನ್, (ನಾ). ೧. ನಿಧಿ ; ನಿಶ್ಚಯ ; ಸಂಪತ್ತು : ಬಡವಂ
ನಿರ್ದಾನಮಂ ಪಡೆದಂತೆ ಕುರುಡಂ ಕಣ್ಣಡೆದಂತೆ ಮನದೊಳ್ ಪಿರಿದು
ಮುತ್ಪಾಹಮಂ ಪಡೆದಳಾತ್ಮಜರ ಬರವಿಂದ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೨). ೨.
ಸಂಕಲ್ಪ ; ನಿರ್ಣಯ ; ನಿಶ್ಚಯ : ಇದು ನಿರ್ದಾನವೆನ್ನುತ್ತ ಮನದೊಳು
ಮದನನೈಯನು ತಿಳಿದು ಬಾರೈ ಸದಮಲಾತ್ಮಕಕ್ಕೂರಹಿತನಕ್ಕೂರ
ನಾಮದಲಿ (ಕೋಗಯ. ೧೨-೧೫); ದಾನವ-ಮಾನವ-ಸುರರೊಳಗೆ ನೀನೇ
ಭಟೆ ಎಂಬ ನಿರ್ದಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದು, ನಾನು ಸಂಗ್ರಾಮದಾನವನ್ನು
ಬಯಸಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ (ಬದುಕಿ. ೫೬). ೩. ತಡ ; ವಿಳಂಬ ; ಸಾವಕಾಶ :
ಮದಗಜಯಾನಮದನಿಕುಂ ನಿರ್ದಾನಮಾದತ್ತ ನಿಕ್ಕು ಕೇಸರಮುಧ್ಯಂ ಪಡೆಸಿಂ
ಪೊಂಗಿದುದು (ಚಂದ್ರ. ೪-೩೪); ಅಣ್ಣನ ನಿರ್ದಾನವು ನಂಜರಾಜಯ್ಯನ
ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿತ್ತು (೬೬೪. ೬೬); ಇದು
ನಿರ್ದಾನದ ದಾರಿ (ಮುನಿಮಾ. ೨೬). ೪. ತಾಳ್ಮೆ ; ಸೈರಣೆ : ನಿರ್ದಾನ
ವಿದ್ದವನು ಸ್ವಾಧೀನ ತಪ್ಪಾಡೇ ? (ಗಾಡ). [
ಸಂ. ನಿರ್ದಾನ]

ನಿರ್ದಾನ್, (ನಾ). ೧. ಹಗ್ಗ ; ರಜ್ಜು ; ಮಿಡೆ. ೨. ಕಾರಣ ;
ನಿಮಿತ್ತ : ಧರ್ಮಮೆ ದೇಹಿಗ(ಮಿ)ಹಪರಶಮಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಾನಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩
೧೦೪); ಏನು ನಿನಗೇ ವನಕೆ ಬರುವು ನಿರ್ದಾನವನು ಹೇಳಿನಲು ಕುಂತಿ
ಸೂನು ನುಡಿದನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಪರದ ಸಂಗಿಯು (ಕುಪ್ಯಾಪ. ೧೬-೪೪);
ಎಷ್ಟು ದೋಷಗಳಿದ್ದರೂ ರಸಿತೆಯು ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಅದು
ನಾಗಂಕತೆಗೆ ನಿರ್ದಾನ (ಸಾಹಿಜೀ. ೬೪). ೩. (ರೋಗದ) ಮೂಲ
ಕಾರಣ ; ಆದಿಕಾರಣ : "ನಿರ್ದಾನಮೆಂಬುದು ಕುತೃದ ಕಾರಣಂ"
(ಹಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೪). ೪. ರೋಗಮೂಲವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿ
ಯುವಿಕೆ; ರೋಗಪರೀಕ್ಷೆ : "ರೋಗಂಗಳಂ ತಿಳುವುದು ನಿರ್ದಾನಮಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೧೫-೨); ನಿರ್ದಾನಪ್ರಾಗ್ಜ್ಞಪಲ್ಲಕ್ಷಣೀಪರಯ್ಯಾಚ್ಯುತಗಂಜೈದು
ತೆರದಿಂದಲೂ ರೋಗವ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು. ನಿರ್ದಾನವೆಂಬುದು ರೋಗಕ್ಕೆಲ್ಲಾ
ಆದಿಕಾರಣವಾದಂಥಾದ್ದು (ಸಕಪ್ತ. ೨೧); ಆ ಡಾಕ್ಟರುಗಳ ನಿರ್ದಾನ
ಕ್ರಮದಂತೆ ಆ ರೋಗಿಗಳು ಪೂರ್ಣರೋಗಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಮನೋರೋ.
೧೦). ೫. ಕೊನೆ ; ಅಂತ್ಯ ; ಮುಕ್ತಾಯ : "ಮುಗಿದ ಬಗೆಯೊಳು
ನಿರ್ದಾನಮನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೨-೧೪). ೬. [ಜೈನ] ಭವಿಷ್ಯ
ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿಸುವವು ಬೇಕೆಂಬ ಅವೇಕ್ಷೆ, —ಬಯಕೆ :
ಮನಮಲ್ಲಿಯ ಕೀರಿಸೆ . . . ಗತಜೀವಿತನಂತವೀಕದಿಂ . . . ಬಂದಿಲ್ಲಿ
ನಿರ್ದಾನದಿಂದತಿಬಲಂಗೆ ಮಹಾಬಲನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಅದಿಪ. ೨-೪೨);
ಪಲಕಾಲಂ ತಸಂಗಿಯು ವಸಾನಕಾಲದೊಳ್ ನಿರ್ದಾನಪೂರ್ವಕಂ ಸತ್ತರನಿ
ಘೋಷನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿ. ೬-೪೪ ಪ); ಈ ಸಮಾಧಿಯ ಫಲದಿಂದನ
ಗಿಂಕಪ್ಪೈಶ್ವರ್ಯಮುಕ್ಕುಂದು ಸಂಸಾರಭೋಗಮಂ ಬಯಸುವುದು ನಿರ್ದಾನ
ವೆಂಬುದು (ಪಸಾರ. ೩೬೧). "ನಿರ್ದಾನಂಗಿಯು" ಪರಾ. 1೨ ಇದ
ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತನಿರ್ದಾನ, ಅಪ್ರಶಸ್ತನಿರ್ದಾನ ಮತ್ತು ಭೋಗಕ್ಕೆ
ನಿರ್ದಾನ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಗಳಿವೆ. ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು
ಬಲಶಾಲಿಯಾಗಬೇಕು, ಮುಂದೆ ಧನಿಕರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ
ಬೇಕು ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳದೇ ಪ್ರಶಸ್ತನಿರ್ದಾನ.
ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಾದರೂ ತನ್ನ ಮೈರಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬೇಕು
ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕ್ರೋಧಾವೇಶದಿಂದ ಇಷ್ಟಪಡುವುದು
ಅಪ್ರಶಸ್ತನಿರ್ದಾನ. ತಾನು ದೇವತೆಯಾಗಿ ದಿವ್ಯಭೋಗಗಳನ್ನು
ಅನುಭವಿಸಬೇಕು ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿಯಾದ ಅವೇಕ್ಷೆಯೇ ಭೋಗ
ಕ್ಕೆನಿರ್ದಾನ. [ಸಂ.]

ಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಮೂರು ಸಾಧನಗಳಿವೆಯೆಂದು ಯೋಗಿಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. (೧) ಶ್ರವಣ—ಗುರುಗಳಿಂದ ವೇದಾಂತದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೇಳುವುದು. (೨) ಮನನ—ಆ ಅರ್ಥದ ಚಿಂತನೆ. (೩) ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸ(ನ)—ಮತ್ತೆ ಅದರ ನಿರಂತರವಾದ ಧ್ಯಾನ. ಈಚೇಚೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಅಳವಾದ ಚಿಂತನೆಗೂ ಈ ಪದ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದೆ: 5
ಪ್ರವಿಧವಿಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಕೇಳಿದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವಣದಿಂದ ಜ್ಞಾನಮುಕ್ತನಾದರೆ ಸಂಶಯವೂ ತವೆ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತವಾದ ಭಾವನಜಾವುರ್ವದಂತದವರೆ ಯೋಗ್ಯರು ಮುಕ್ತಿಗೆ (ಗಗತಾ. ೧೩-೧೬); ಭನಮಜಾವಾತಕವು ಕಳೆದವು ದಿನಕರನ ತೆರನಂತೆ ತೋರಲು ಭನ ಮಹಾತ್ಮರು ಪೇಕ್ಷರದನನು ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸವೂಯಿಂದ (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೧೨-೨೬); ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಬಹಿರ್ಮುಖವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವವೂ . . . ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಅಮೃತ. ೬-೫೧ ಬೀಳು); ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿಯೆಂಬ ಸ್ವಜಾತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯನು ಸಂಧಾನವ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸವೂ (ಕುಶ್ವಸ್ತ. ೨೧-೧೦).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನ (ನಾ).—ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸ: ಮನನದಿಂದ ಶ್ರವಣದ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನದಿ ನಿವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೊತ್ತಿ ವಿದ್ಯಾವಿನಯಸೌಶೀಲ್ಯದಲಿ ನಡೆವುದು (ಕುನ್ಯಾ. ೧೫-೧೬); ಶ್ರವಣ ಮನನವಾ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನವೆನೆ ಪ್ರಿಪುಟಿಭೇದಗಳಿಂದಂ ಪುಟ್ಟಿ ರಾಜಸಿರ್ವ ಪರೋಕ್ಷದನುಭವಂ ಬಾಧಕಕ್ರಲ್ಲಿಯಾ ನೆಪದೊಳಂತಾಗೆ ವೇದಾಂತವಾಕ್ಯಶ್ರವಣವಾಗಿ ಶ್ರಧಾನವಯದೈ (ವೀಶ್ಯಪ. ೫-೧೧-೧೧); ಮನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಭಾವಾಭಾವಂಗಳಲ್ಲಿದೆ ಕಲ್ಪಿತಾ ಕಲ್ಪಿತಂಗಳಲ್ಲಿದೆ ಮನೋಲಯಮಾಗುವದೇ ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನವೆನಿಸುವದು (ನಾನಾಗು. ೩೦-೧೪); (ಅತ್ಯನನ್ನು) ಶ್ರವಣ ಮಾಡಬೇಕು, ಮನನ ಮಾಡಬೇಕು . . . ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನ—ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ಪ್ರಶ್ನ. ೩, ೫೨); ನಿರ್ದಿಧ್ಯಾಸನ ಎಂದರೆ ಧ್ಯಾನ (ಭಾತತ್ವ. ೪೩೯). [ಸಂ.]

ನಿದುಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ತತಃ ಕಿಷ್ಟಾದನ್ನರೇ ನಿದುಗಟ್ಟಿನಾ ದಕ್ಷಿಣಾಶ್ರಭಾಗಂ (ಮೈಅರಿ. ೧೯೪೨, ೭೫-೧೧೫; 819).

[?]

ನಿದೇಶ (ನಾ). ಆಜ್ಞೆ; ಆದೇಶ; ಅಪ್ಪಣೆ: ಈ ಭಾಗದಿಂದ ಕೊಡಲಾಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದನ್ನಾದರೂ ಚಲಾಯಿಸುವ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಉಚ್ಚತಮಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವದರು ಆಯಾ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾಗಿರಬಹುದಾದಂತೆ . . . ಯಾವ ನಿದೇಶವನ್ನಾಗಲಿ, ಅದೇಶವನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಸಾದರು ಮಾಡಲು ಶಕ್ತರಾಗಿ ಇರತಕ್ಕವರು (ಭಾಷಾ. ೧೯). 'ನಿದೇಶ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿದ್ಧಂಡಿ (ಗು). ಸೋಮಾರಿಯಾದ; "ಮುಟ್ಟು; ಆಲಸಿ" (ಜಾನಕೋ. ೧೧). [**ನಿದ್ಧ**]

ನಿದ್ಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆಮಾಡು; ನಿದ್ರಿಸು: ಪದುಮವಿತ್ತನ ಉದಯ ಹರಿಗಟ್ಟಿದಯದಂತೆ ರಾಮು ನಿದ್ರಿಸದುದಯದಿಂದಪವಾಸವಟ್ಟನು ಮೂಜುದಿನ ತನಕ (ಕಾಶಾ. ೧೫-೩೪); ಸ್ವಾಗತವನಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳುತೆ ನೀಗುತೆ ಕಷ್ಟವನವರ ಸೊಗಡೆ ನಿದ್ಧಿಸಿದರಾ (ಮೈಸೂಮ. ೬-೧೩೬); ಎಂದಂ ನಿದ್ರಿಸದ ಆ ಸೂಸನಾಯುಧಂ . . . ಅವನ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದಿಗಿ . . . ಎತ್ತಿ ಬಡಿಯಿತ್ತು ಅವನನಾ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦-೪೧೪). 'ನಿದ್ರಿಸು' ಪರಾ. [ನಿದ್ಧಿ+ಇಸು]

ನಿದ್ಧಿ (ನಾ). ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿದ್ರೆ: "ನಿದ್ರಾ, ಶಯನಂ, ಸ್ವಾಪ, ಸ್ವಪ್ನ, ಸಂವೇಶ-೫ ನಿದ್ಧಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೬); ಇಂದಿನಗೆ ನಿದ್ಧಿ ಬಾರದು ಬಂದಪುದಾಲಸ್ಯಮನವದಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೬);

ಪಸುವಜಾಯದೆ ಕೃಷೆಯಜಾಯದೆ ದಸೆಯಜಾಯದೆ ನಿದ್ಧಿಯಜಾಯದಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ[ಪಾತಾಂ. ಮದನ ಮನದಿ ಪಲವುಂ ಕಾಲಂ]ಕುಸುಮದೆ ಲಿಂಗಮನೊಸೆದರ್ಬಸಿದ ಫಲಂ ಕಿರ್ಚನೊಳಗೆ ಬೇವಂತಾಯ್ತು (ಗಿಂಕ. ೮-೬೯); ಹಸುಳೆ ನಿದ್ಧಿಯ ಹಾವ ಹೊಯ್ದಿಬ್ರಿಸುವರೇ (ಕುನ್ಯಾ. ೯-೬); ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಿ ನಿದ್ಧಿಯೊಳಾನೊಡಗಿರೆ ಕಂಡೆನು ಬಲು ಕೆಟ್ಟ ಕನಸ (ಮೋಹತ. ೪-೮೯); "ಕಲ್ಪಿ! ಕಲ್ಪಿ!" ಎನ್ನುತ ಬೀರಿ ಕನಸೊಡೆದಿದ್ದೆ! ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯ ನಿದ್ಧಿ? (ಪಾಂಚಜ. ೬೧-೨೧); ಮುದ್ದೆಯಂತೆ ನಿದ್ಧಿ (ಗಾ.ದ).

ನಿದ್ಧಿ ಕಾಯು ನಿದ್ಧಿ ಕಟ್ಟು: ಇಡೀ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಾ ನಿದ್ಧಿ ಕಾಯಲು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ನಿದ್ಧಿ ಮಂಪರು—ನಿದ್ರೆಯಿಂದಂಟಾದ ಜಡತ್ವ,—ಆಲಸ್ಯ: ನಿದ್ಧಿಮಂಪರನಲ್ಲಿ ಅವಳು ಬಡಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ನಿದ್ಧಿ ಮಾಡು = ನಿದ್ರೆಗೆಯ: ಜಗದ ಕೂಡ ಬಂದವು ಜಗಲಾಡಿ, ಕೊಟ್ಟಿರಿ ನಿಮ್ಮ ಕೊಡಿ, ಅಲ್ಲಿ ನಿದ್ಧಿಮಾಡಿ ಎದ್ದೇವೀಗ ಯಾವುದೋ ಹೊಸಾ ನಸುಕಿನಾಳಗ (ಪಾಡುಪಾ. ೪೦-೧). ನಿದ್ಧಿ ಹತ್ತು = ನಿದ್ರೆ ಬರು: ನೀ ಏನೂ ಹೆದರಬೇಡ ಚಂದ್ರಭಾಗೀ, ಡಾಕ್ಟರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರಲ್ಲ—ಅವಳಿಗೆ ನಿದ್ಧಿ ಹತ್ತಿದೆ (ಮೂರುದಾ. ೩೧೬); ರಾಸಮಂಡೆಯಾ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತಳಾಗಿ ನಿದ್ಧಿ ಹತ್ತಿ ಮಲಗಿದ್ದಳು (ಇಪ್ಪ. ೩೯೫). ನಿದ್ಧಿ ಹರಿ=ಎಚ್ಚರವಾಗು; ನಿದ್ರೆತಿಳಿ: ನಿದ್ಧಿ ಹರಿಯುವ ಹೊತ್ತು ನಸುಕುಹರಿಯುವ ಹೊತ್ತು (ನಸಲ್ಲ. ೧೪-೬). ನಿದ್ಧಿ ಹಾರು=ಎಚ್ಚರವಾಗು; ನಿದ್ರೆ ಕೆಡು: ರಾತ್ರಿ ನಿದ್ಧಿಹಾರಿ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ಸಹ ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಹಚ್ಚಲಾಗಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪ. ೩೯೪).

[<ಪ್ರಾ.ಕದ್ವಾ./ಸಂ. ನಿದ್ರಾ]

ನಿದ್ಧಿ ಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕು,—ತಡೆ; ನಿದ್ಧಿ ಮಾಡದೆ ಇರು; ಜಾಗರಣೆ ಮಾಡು: ಇತ್ತೀಚಿನ ದಶಾನತಾರ ಇಡೀ ನೋಡಲಾರದೆ ನಿದ್ಧಿ ಕಟ್ಟಲು ಪ್ರಾಣಿಡಿ ಆದವೂ ಉಂಟು (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೪೨).

[ನಿದ್ಧಿ+ಕಟ್ಟು]

ನಿದ್ಧಿ ಕಣ್ಣು 'ನಿದ್ಧಿ ಗಣ್ಣು' ನೋ.

ನಿದ್ಧಿ ಗಣ್ಣು, ನಿದ್ಧಿ ಕಣ್ಣು (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣು; ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಅರೆಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು: ನಿದ್ಧಿ ಗಣ್ಣು ಕಿರ್ಮ ಗೊಗಿವಲೆಯನುದ್ದಂ ನೆಗಸಿ ಪರಿವ ಕದ್ದಲಿಗಳಮಂ . . . ಕಂಡು (ಲೀಲಾವ. ೫-೧೧೪ ದ); ಗದ್ದಲಿಗೆ ಹೊನ್ನ ಹಿಡಿಯೇಕೆ ಸೊಳಗೆ ನಿದ್ಧಿ ಗಣ್ಣು ಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೬); ಗದ್ದಿಗೆಯ ಬಳಿ ಕೆಡವಿದರು . . . ನಿದ್ಧಿ ಗಣ್ಣಿನ, ಒದ್ದೆ ಕೊಡಲು ದೊಂಬನಾ (ಕನಕ. ೪೦-೨೯); ಬೈವಾಡ್ಡೆಯೆಂದು ನಾನು ಬಗ್ಗಿದ್ದಿದ್ದು ನಿದ್ಧಿ ಗಣ್ಣು ಲಿದ್ದ ನನ್ನ ಭ್ರಮೆಯೋ . . . ನನ್ನ ಅಹಂಕಾರದ ಮೋಸವೋ ಬಗೆಹರಿಯಲಿಲ್ಲ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೨೫೨); ನೀಗರ ಪರಕೀಯಮುಖಗಳನ್ನು ನಿದ್ಧಿ ಗಣ್ಣು ನಿಂದಲೆ ಬಂದು ಸೋಚಿಗದಿಂದ, ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಕದ್ದು ಕದ್ದು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ವೈ. ೬). **ನಿದ್ಧಿ ಕಣ್ಣು:** ನಿದ್ಧಿ ಕಣ್ಣು ನಾನಿದ್ದ ಗಂಡನೆಂದು ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೂಡಿದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೬೦-೬). [ನಿದ್ಧಿ+ಕಣ್ಣು (<ಕಣ್)]

ನಿದ್ಧಿಗರೆ (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆಮಾಡು; ನಿದ್ರಿಸು: ಮಗ್ಗುಲೊಳಗಿದ್ದವನ ಕೂಟಕೊಡಗಲಾಡದೆ ನಿದ್ಧಿಗರೆದು ವದನಕ್ಕೆ ಮುಸುಣ್ಣುವ ಬರೆಯಿಸಿ ಕೊಂಡ ಚದುರೆಣ್ಣು ಬವ ನೀನು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೪೬).

[ನಿದ್ಧಿ+ಕರೆ]

ನಿದ್ಧಿಗುಳಿಗೆ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಬರಿಸುವ ಮಾತೆ; ನಿದ್ಧಿಗುಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಗುಣಪಡಿಸಬಹುದೇ? (ಮೂರುದಾ. ೩೧೪).

[ನಿದ್ಧಿ+ಗುಳಿಗೆ]

ನಿರ್ದೇಶನ (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ದೇಶನಕ್ಕೆ ಕೆಲಸ ; ಎಚ್ಚರ : ನಿರ್ದೇಶನ
ಮದ ಕಾರಣವಾಗಿ ಹೆಂಡತಿಗೂ ಶಿಷ್ಯನಿಗೂ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟು ಮುಗಿಸು
ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ (ಗಾಂ. ೧೫೯).

[ನಿರ್ದೇಶನ + ಇಸು]

ನಿರ್ದೇಶನ (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ದೇಶನ ; ನಿರ್ದೇಶನ ; ನಿರ್ದೇಶನ
ಕಟ್ಟು ; ಅಲಸದ ಮಾದಿ ಬೇಸದ ಸಾಲು ಮಿದನ್ನದೆ ಮೆಯ್ಯಾಗಕ್ಕೆ
ಪಂಬಲಿಸದೆ ನಿರ್ದೇಶನ [ನಿರ್ದೇಶನ] ತೊಡರ್ಪಕವಾದದೊಳ್
ಬಲಿದುಪವಾಸದೊಳ್ ನಮದು (ಪಂಪ. ೧-೧೩೬) ; ನಿರ್ದೇಶನದ
ನಾಳೆ ಹಸಿವಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ಇದ್ದಂತೆ ಇಪ್ಪನೆನುವನುಣ್ಣು ನೆನ್ನವಂ (ಕಣ್ಣ. ೮೬. ೧೩೨-೧೧) ; ನಿರ್ದೇಶನ ವನೋ ಬುದ್ಧಿ ಗಟ್ಟಿ ವನೋ ? (ಗಾಂ. ೧೫೯).

[ನಿರ್ದೇಶನ]

ನಿರ್ದೇಶನ (ಕ್ರಿ). ಮಲಗು ; ನಿರ್ದೇಶನ ; ಪುಟ್ಟಂ ಸತ್ತೊಂ
[ಕಟ್ಟಂ] ಕೊಟ್ಟಂ ಬಾಲ್ಯವನ್ನಿವಂದಿಯಾಗೆ ಪಸರಂಗೊಟ್ಟುಂ
ಮೆಯ್ಯಟ್ಟು ಪೋಲುಟ್ಟುಂ ಒಂದು ನಿರ್ದೇಶನ ಸುಖಮಂ ಪಡೆಯಾ
(ಶಾಂತಿ. ೮-೧೩೪) ; ನಿರ್ದೇಶನದ ಇನ್ನಾವ ಮಗುಡಂ ಬೇಡ
ಇದ್ದವಂ ಕಾಡಾಗಿ ಒಂದುಂ ಭಯಂ ಬೇಡ (ಕಣ್ಣ. ೮೬. ೧೩೨-೬) ;
ಸತಿಪತಿಗಳ ಸುಖದೊಂ ಪರ್ಯಂತಾಗ್ರದೊಳ್ ನಿರ್ದೇಶನಗಳ
(ಪಂಪ. ೨-೧೩೬) ; ಉದ್ಯೋಗ ವೇದಾರ್ಥ ನೈವೇದ್ಯವಾಗು
ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಗೆ ಬರ್ಪನಕ ನಿರ್ದೇಶನದ ಮಂದಿರದೊಳ್ ಹಾದರವಿದ್ದ
ಯಂಗೆಗೆಳೊಟ್ಟಿದರು (ಪಂಪ. ೧೮-೨೯). [ನಿರ್ದೇಶನ]

ನಿರ್ದೇಶನ (ನಾ). ನಿರ್ದೇಶನದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ದೇಶನದಿವಿಕೆ :
ಕುಂಭಕರ್ಣನಿಗೆ ನಿರ್ದೇಶನದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಪಮೆಯಲ್ಲಿ ತುಸು
ಸ್ವಸ್ಥವಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಮಂ. ೯೪). [ನಿರ್ದೇಶನ]

ನಿರ್ದೇಶನ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ದೇಶನ. ೨. (ಅಲಂ) ಸಾಯು ;
ಮರಣ ಹೊಂದು : ನಾಲ್ಕುಗಳೊಳೆ ರಕ್ತಸಬಲದೊಳೆ ಪಡೆ ನಿರ್ದೇಶನ
ಗೊಂಡುದು (ಅಮೃ. ೪೬-೧೨). [ನಿರ್ದೇಶನ]

ನಿರ್ದೇಶನ 'ನಿರ್ದೇಶನ' ನೋ.

ನಿರ್ದೇಶನ, ನಿರ್ದೇಶನ (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ದೇಶನದ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು ;
"ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳು" (ಪ್ರ. ೧೫೯). **ನಿರ್ದೇಶನ :** ನಿರ್ದೇಶನದೊಳ್ ನಲ್ಲ
ಪೋಣ್ ನಿಶಾಂತದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತ. ೯-೬೦) ; ಸುನೀತಿದೇವಿ ನಿರ್ದೇಶನ
ತಳೆದು ಎದ್ದು ಕುಳಿತಳು (ನಲ್ಲ. ೨೩ ಸಲ್ಲದ). [ನಿರ್ದೇಶನ]

ನಿರ್ದೇಶನ (ನಾ). ನಿರ್ದೇಶನ ಆಳ, —ನೆಲೆ : ನಿರ್ದೇಶನ ನಮಗಿಲ್ಲ ;
ತಿಳಿದಿತೆಂತು ಸಾವಿನ ಆಳವು ? (ಪಾಪ. ೫೦-೧೦). [ನಿರ್ದೇಶನ]

ನಿರ್ದೇಶನ (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ದೇಶನ ಅವರಿಸು ; ನಿರ್ದೇಶನ : ಆ ಪಂದಿತನಿಗೆ
ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಜಾಡಿಸಿ ಹಾಸಿಗೆ ಹಾಸದಿದ್ದರೆ ನಿರ್ದೇಶನದಿಲ್ಲ
(ಮಂ. ೪-೧೫೪) ; ಭವಾನಿಚರಣನಿಗೆ ನಿರ್ದೇಶನದಿಲ್ಲ
(ಪಂಪ. ೩೯೫). [ನಿರ್ದೇಶನ (< ಪರ)]

ನಿರ್ದೇಶನ (ನಾ). ನಿರ್ದೇಶನ ಜಡತೆ ; ನಿರ್ದೇಶನ : ನಿರ್ದೇಶನ
ನಲ್ಲಿ ಅವನು ನನು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ (೮೫೬).
[ನಿರ್ದೇಶನ (< ಮರ್ಪ)]

ನಿರ್ದೇಶನ, ನಿರ್ದೇಶನ (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ದೇಶನ ; ಮಲಗು :
ಅಂತು ಬಗೆಯ ಬಗೆವೆಯು ನೆನಪಿನ ಕಳವಳದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶನ ರಾಯಂ
... ಕನಸಂ ಕಂಡು ಪೊಟ್ಟು ಬಿಡಿಯೊಳಿಟ್ಟು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆಯೊಳೆ
ಗಮಂ ಪುಗುತಂದಂ (ರಾಮಾ. ೩೫-೧೫) ; ಅವನು ನಿರ್ದೇಶನವ
ಕಲ್ಪಂಚಿರುವ ಸಜ್ಜೆಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಗುಪ್ತಮಾರ್ಗದ
ಬಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಬದ್ಧರೇನು ? (ಮಂ. ೫೩-೧೬). **ನಿರ್ದೇಶನ :**

ನಿರ್ದೇಶನ, ಶಯನ : — ನಿರ್ದೇಶನ ಹೋಗುವವನ ಹೆಸರು (ನಿರ್ದೇಶನ. ೩೩೧).

[ನಿರ್ದೇಶನ]

ನಿರ್ದೇಶನ (ನಾ). ಸದಾ ನಿರ್ದೇಶನ ಮಾಡುವವನು ; ಸೋಂಚೇರಿ
ಮನುಷ್ಯ : "ತೊಡಕಿಯು, ಗಮನವಿಲ್ಲದೆ, —ಮನುಷ್ಯ ; ಸೋಂಚೇರಿ ;
ನಿರ್ದೇಶನ" (Sleepyhead. ೫೦೫).

[ನಿರ್ದೇಶನ (< ಪೋಕ)]

ನಿರ್ದೇಶನ 'ನಿರ್ದೇಶನ' ನೋ.

ನಿರ್ದೇಶನ (ನಾ). ಮಲಗುವವನು ; ನಿರ್ದೇಶನವನು : ತಾನ
ತೊಟ್ಟಲವಾಗಿ ತಾನ ಮಲಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಕೈಲೆ ತೂಗಿ ನಿರ್ದೇಶನದ ತಾನ
ಎಚ್ಚರಾಗಿ ಎದ್ದು ಕೂತಿದ್ದ ಹಿಂಗ ಅಲ್ಲಮಗ್ರಭುಲಿಂಗ ಲೀಲಾ ತೋರಿದ್ದ
(ಲೀಲಾ. ೧೦೪). [< ಸಂ. ನಿರ್ದೇಶನ]

ನಿರ್ದೇಶನ (ನಾ). ನಿರ್ದೇಶನದಿರುವವನು ; ಮಲಗುವವನು :
ಎಡಗಯ್ಯಂ ತಲೆಗಿಂದಿನೊಳ್ ಮಡಗಿ . . . ಮೃದಾಲಕಟ್ಟಿದೆಯೊಳ್
ನಿರ್ದೇಶನ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿದಳು (ಮಲ್ಲಾ. ೬-೧೧೦).

[ಸಂ. ನಿರ್ದೇಶನ (ನಿರ್ದೇಶನ + ಅಂಕ + -)]

ನಿರ್ದೇಶನ, ನಿರ್ದೇಶನ (ನಾ). ನಿರ್ದೇಶನದ ಆವೃತವಾದವನು ;
ನಿರ್ದೇಶನದವನು : ತೋಳುಗಳ ತಲೆಯೊಳಾಸಿ ಗುಡುಗುಗುಡುಗು
ರಥದೊಳಗೆ ಸಾರಥಿವೆರಿಸಿ ನಿರ್ದೇಶನವರಾಂ. ಕೈರು ಜೊಮ್ಮಿನ ಮೇಲೆ
ಮೈಮುಲೆದಿರ್ದರಂತಿರ್ದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೮೫). **ನಿರ್ದೇಶನ :** ಎಲೆ
ಕವಿ ಕಳ್ಳೇಡುಕಾಣಿನ ತಲೆಯ ಹೊಯ್ ಹೊಯ್ಯನುತ ನಿರ್ದೇಶನರು
ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಾ ಗುಳಿಸಿ ತೊಡಕಿಸಿದರು ಮರಳಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಶನ 'ನಿರ್ದೇಶನ' ನೋ.

ನಿರ್ದೇಶನ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದೇಶನ ಬರಿಸುವ : ಅಭೀಮು,
ಭಂಗಿ ಮತ್ತು ಇತರ ನಿರ್ದೇಶನಕರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು ನಿರ್ದೇಶನಗಳು
(ಭಾಷಾ. ೨೯೨). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ದೇಶನ ಬರಿಸುವಂಥದು :
ಅವನಿಗೆ ನಿರ್ದೇಶನ ತಾನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಸಲುವಾಗಿ . . .
ನಿರ್ದೇಶನವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದ ಒಂದು ಪುರಿಯನ್ನು ಬ್ರಾಂದಿಗೆ ಬೆರಸಿ
ಸ್ವಲ್ಪೋಪಾಯಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿಯೂ . . . ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು
(ಪಂಪ. ೪೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಶನ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದೇಶನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ; ನಿರ್ದೇಶನದಿರುವ.
(ನಾ). ೨. ನಿರ್ದೇಶನ ಮಾಡುವವನು : "ನಿರ್ದೇಶನ, ಶಯನ : —
ನಿರ್ದೇಶನ ಹೋಗುವವನ ಹೆಸರು" (ನಿರ್ದೇಶನ. ೩೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಶನ ನಾವರಣೇಯ (ನಾ). [ಚೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ
ಘಾತಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ನಿರ್ದೇಶನ ಅವರಿಸುವುದು : ನಿರ್ದೇಶನ
ದರ್ಶನನಾವರಣೇಯಕರ್ಮದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಜನಿಸಿದೊಡಂ ದೃಷ್ಟಿ
ಗಳಂ ತೆಲೆಯಲು ಶಕ್ತನಲ್ಲಂ (ಗೊಮ್ಮ. ೩-೫). 'ಘಾತಿಕರ್ಮ',
'ದರ್ಶನನಾವರಣೇಯ' ಪರಾ. ೧ ರಾಜದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತ
ನಾದ ದ್ವಾರಪಾಲಕನು ರಾಜದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕನಾಗಿ
ರುವಂತೆ ದರ್ಶನನಾವರಣೇಯವು ಜೀವನಿಗಿರುವ ದರ್ಶನಗುಣಕ್ಕೆ
ಅವರಣವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿದೆ.
ಇದರಲ್ಲಿ ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನನಾವರಣೇಯ, ಅಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನನಾವ
ರಣೇಯ, ಅವಧಿದರ್ಶನನಾವರಣೇಯ, ಕೇವಲದರ್ಶನನಾವ
ರಣೇಯ, ನಿರ್ದಾ, ನಿರ್ದಾನಿರ್ದಾ, ಪ್ರಚಲಾ, ಪ್ರಚಲಾ
ಪ್ರಚಲಾ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯನಗೃಹ್ಣಿ ಎಂಬ ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಗಳಿವೆ.
೧. ಚಕ್ಷುರ್ದರ್ಶನನಾವರಣೇಯದ ಉದಯದಿಂದ ಚಕ್ಷು
ರಿಂದಿ ಯದಿಂದ ನೋಡಬಹುದಾದ ಮೂರ್ತಿದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು

ನಿದ್ರಾಲಾಪ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಭ್ಯಾಸ;
ಕನವರಿಕೆ: "ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಭ್ಯಾಸ; ನಿದ್ರಾಲಾಪ"
(Somniloquy. ಇಂಕೂ). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಲಿಂಗನವಿಮುಖ (ನಾ). ನಿಧ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚಿತ್ತವನು :
ನೇಸರ್ ಮೂಡುವುದುಂ ಪಟುಪುಣ್ಯಪಾಠಕಸಮುಚ್ಚಾರ್ಯಮಾಣ
ಮಂಗಳವಚನರಚನಾಸಮಕ್ಯಪ್ರಕೃತಭಾಷು ನಿಧ್ರಾಲಿಂಗನವಿಮುಖನಾಗಿ
ಸಜ್ಜೆಯಿಂದಿಟ್ಟು (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೧೪ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಲು, ನಿಧ್ರಾಳು (ಗು). ೧. ನಿಧ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ; ನಿಧ್ರಿಸುವ.
೨. ಅಲಸ್ಯಭಾವವುಳ್ಳ; ಸೋಮಾರಿಯಾದ. **ನಿಧ್ರಾಳು :**
(ನಾ). ೩. ನಿಧ್ರೆಯೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು : "ಸ್ವಪ್ನಾ,
ಶಯನಃ, ನಿಧ್ರಾಳುಃ-೩ ನಿಧ್ರೈಯುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನ ಹೆಸರು
ಗಳು" (ನಿಧ್ರಾಂತಿ. ೩೩೧); ಕಾಳುಸುಡಿಯಿಗಿಂತೇ ನೀರ್ ನಿಧ್ರಾಳು
ವಾಗಿರ್ಪವನೆಂದಿ ಸಲಾಜದವರು (ತೋರಾ. ಪಂ. ೩೯೯-೧). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಲೋಲ (ನಾ). ನಿಧ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖಿಸುವವನು; ಸುಖವಿಂದ
ನಿಧ್ರಿಸುತ್ತಿರುವವನು : ಅ. ವಿಷಯ . . . ನಿಧ್ರಾಲೋಲನಾಗಿ
ಮಲಗಿ ಹಂದ್ರಹಾಸನಂ ಕಂಡು ಸೈವಜಗಾದಳು (ಜೈಮಿಥಾ. ೩೦-೧೯).
[ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾವಾತರೋಗ (ನಾ). ನಿಧ್ರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ವಾತರೋಗ : ಎಲ್ಲ ಕಡೆ ಹರಡಿದ್ದ ಭಯಂಕರ ನಿಧ್ರಾವಾತ
ರೋಗವನ್ನು (ಸ್ವೀಪಿಂಗ್ ಸಿಕಾಸಸ್) ತಡೆಗಟ್ಟಲಾಗಿದೆ (ಕವಿಕೋ. ೧,
೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾವಿದ್ರಾವಣಿ (ನಾ). ನಿಧ್ರೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು :
ನಿಧ್ರಾವಿದ್ರಾವಣನ ಲೋಚನದ್ವಯರಸನದಂತೊಡನೊಡನೆ ಮಾಣ್ಣುದು
ಮಶನಿಘೋಷಂ ಮನದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಂಕನಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೬-೪೦ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾವ್ಯಸನ (ನಾ). ನಿಧ್ರೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆಸಕ್ತಿ : ಎಸಲು
ಸಮೋದನದ ಶರ ಪಸರಿಸು ಬಲದಲಿ ಬಹಳ ನಿಧ್ರಾವ್ಯಸನ (ಕುಮಾರಿ.
೮-೮೨). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾವ್ಯಾಕುಲ (ನಾ). -ನಿಧ್ರಾವ್ಯಸನ : ಆ ಕಮಲಜನ ತುರಗ
ನಿಧ್ರಾವ್ಯಾಕುಲದಿ ಮಲಗಿರಲು ಕಂಡು (ನಳಕ. ೨-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಸಕ್ತ (ನಾ). ನಿಧ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು : ಸರಳ ಸೊಕ್ಕವ
ಗಡಿಸಿ ಸಲೆ ಮೈಮುಟಿದಿತ್ತಲು ದ್ರೋಣ ರಥದಲಿ ಪರಮನಿಧ್ರಾಸಕ್ತ
[ಪಾಶಾಂ. ಗುಪ್ತ]ನಾದನು ತನ್ನ ಮಗ ಸಹಿತ (ಕುಮಾರಿ. ೮-೮೬). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಹವ (ನಾ). ನಿಧ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕಾಳಗ : ಕೊಂಡನು ಶ್ವಾಸ
ದಲಿ ಕೆಲಬರು ಸಂದರಾಗುಳಿಯಲಿ ಕೆಲಬರು ನಿಧ್ರಾಹವದಲಿಳಿದರು
ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದಕೆ (ತೋರಾ. ಪಂ. ೬೦೦-೧). [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಾಳು 'ನಿಧ್ರಾಲು' ನೋ.

ನಿಧ್ರಿತ (ಗು). ಮಲಗಿದ; ನಿಧ್ರಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ನಿಧ್ರಿಸು (ಕ್ರ). ನಿಧ್ರೆ ಮಾಡು; ಮಲಗು : ಕುಸಿದಂ ರಿಪುನಿಜಯ[ದ]
ನಿಧ್ರಿಸಿದಂ ಕಂಡೆಂದಿನಂದಮಂ ತಪ್ಪಿದನಾಳ್ವಸಕಗಿಯೆ ನುಡಿದನೆಂದೀ
ಓಸುಣನಣಂ ಕೇಳ್ವಿ ನಿಲ್ಲ ದೀಡಿನೊಳವನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೨); ಪುಳಿಂದರು
ಬಳಸಿ ಬೇಂಟೆಯನೆಯ್ದಿ ಬನದೊಳು ತೋಹಿನಲ್ಲಿರ್ದು ಕಿಟಾದು ನಿಧ್ರಿಸಲಲ್ಲಿ
ರುದ್ರನ ಕುಣುಪುವೆರಸಿ ತಪಸ್ಸಿವೇಷಂ ಮೆದೆಯೆ ತಿವನೆಯತಂದು
(ಬಸವ. ೧೮-೩); ಮುಖಪೊಂದೆದಿಳಿದ ಕಣ್ಣಿಡಿಯದ ನಿಧ್ರಿಸದ
ಬೆರೆಯದಗಲದ ಕಣ್ಣಂ ಪೊಟಸೂಸದೊಳಗಿರದ ಸಯ್ಯಜಿಗಿನ ಸಮರಸದ
ಭಾವಮೇಂ ರಂಜಿಸಿತೋ (ಶಬಕಂ. ೨-೧೦೪); ಒಮ್ಮೆಲೆ ನಾನು . . .
ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ನಿಧ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಂಡೆ (ಮುಂಗಾಡು. ೧೯).
'ನಿಧ್ರಿಸು' ಪರಾ. [ನಿಧ್ರೆ+-ಇಸ್ಯ.]

ನಿಧ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿಧ್ರೆ : ಅಂತಿಮವಾಗಳ್
ಕೆಲವುದವನಂ ಕಾದು ಪಿರಿದುಂ ಪಯಣಂ ಬಂದು ಬಬಲು ಕೋರೈಸಿ

ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್ದವರ್ ಕೊಟ್ಟನೆ ನಿಧ್ರೆಯಿಂದಿಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೯-೩೨ ಪ);
ಪಸುವಿಗೆ ತೃಪ್ತೆಗೆ ನಿಧ್ರೆಗೆ ಬಿಸಿಲ್ಲೆ ಸೀತಕ್ಕೆ ತಮಗೆ ಯತ್ನಂ ಮಾಡ್ವಂತು
ಸದಾ ಪ್ರಯತ್ನಮಂ ಭವ್ಯಸಮಿತಿ ನಿಜಸಮಯಿಗೊಲ್ಲ ಮಾಡ್ವಂ
ನಿಶ್ಚಂ (ಸಮಸ. ೪-೬೨); ಶ್ವಾನನ ನಿಧ್ರೆ ಅಡ್ಡಾ ನಯ ತಪದಂತೆ ಆಯಿ
ತಯ್ಯಾ ಎನ್ನ ಮತಿ (ಬಸವ. ೨೮೦); ದೈವದ ನೆಲೆಯನಟಿಯದವಂಗೆ
ದಿಟವಿದು ತಿಳಿಯೆ ಬಾರದು ನಿಧ್ರೆ (ಕುಮಾರಿ. ೩-೩); ನಿಧ್ರೆಯನಾಗ
ಕೊಂದಿರಲವಂ ಮಹಿಪತಿಯ ವಾಣಿ ಬಂದು ತುಳಿಯಲಾ (ಪಾಶಾಂ. ೩-೮-೨೧); ಅವಳ ಕೆಲಸ-ಬೋಗಿ, ಊಟ-ಉಪಚಾರ, ನಿಧ್ರೆ-ಚಾಗರಣೆ
ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ತನ್ನ ಸಲುವಾಗಿ ಗಂಡನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ (ಕನ್ನ. ೧೧೯). ೨. ಅಲಸ್ಯ; ಸೋಮಾರಿತನ : ನಿಧ್ರೆಯಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ
ಯಂಬುದಿಲ್ಲ ನೋಡಾ ಕಾಯವೊಂದೆನೆ ಜೀವವೊಂದೆನೆ ಗುಣೇಶ್ವರ
ಲಿಂಗ ತಾನೊಂದೆನೆ (ಅನುಶಂ. ೨೬೧-೧೧೮೬). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ]
ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಿಂತೋಗ್ರತೇಷ್ಯಾಧ್ಯತಿ ನಿಧ್ರಾವೇಗ
. . . ಇಂತೆಯ್ದ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯ. ೬೮೫); ನಿಧ್ರೆ ಭೃತಿ
ತರ್ಕ . . . ಅಪಸ್ವಾರವೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂಟು ಸಂಚಾರಿಭಾವಂಗಳಿಂ
ಪರಿವರ್ಧಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೬); "ಮನಃಸಂಮೋಹನಂ ನಿಧ್ರೆ"; ಇದು
ಜೊಂಪು. ಮೈಮುರಿಯುವುದು, ಅಗುಳಿ ಇವೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಉಂಟು
(ಭಾರವಾ. ೩೪೬). ೪. [ಯೋಗ]ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
ನಿಧ್ರೆ ಎಂದರೆ ಜಾಗ್ರತ್ಸ್ವಪ್ನಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಯಾವ ವಿಧ ಜ್ಞಾನವೂ
ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ (ಹಿಂದಸ್ತಾ. ೧೦೪); ಪ್ರಮಾಣ, ವಿಷಯಯ,
ವಿಕಲ್ಪ, ನಿಧ್ರೆ, ಸ್ಥೂತಿ-ಈ ೫ ಅಂತಃಕರಣ ವೃತ್ತಿಗಳು (ಭಾರವ. ೧೨೬).
'ಸಂಚಾರಿಭಾವ' ಪರಾ. ೫. [ಜೈನ]ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ದರ್ಶ
ನಾವರಣೀಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಧ್ಯಾನಪರಣತಪರಮಿತ್ತದೇಶನಿರ್ಜ
ರಾದಿಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪಕಲಿತನುಚಿತಕತವಯಸಮಯಂಗಳನಾತ್ಮದ್ವಿಚರಮ
ಸಮಯದೊಳ್ ನಿಧ್ರಾಪ್ರಚಲಿಗಳಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪ. ೧೦-೧೪ ಪ); ಚಕ್ಷು
ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಂ . . . ನಿಧ್ರಾ ನಿಧ್ರಾನಿಧ್ರಾ . . . ನವವಿಧಭೇದ
ಮಪ್ಪ ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ಪ); ಅತ್ಮನ
ದರ್ಶನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಕರ್ಮವು ದರ್ಶನಾವರಣೀಯಕರ್ಮವೆನಿ
ಸುವುದು. ಇದು ಚಕ್ಷು . . . ನಿಧ್ರಾ, ನಿಧ್ರಾನಿಧ್ರಾ . . . ಎಂದು
ಒಂಬತ್ತು ವಿಧವಾಗಿದೆ (ಜೈನಸ. ೩೬೬).

ನಿಧ್ರೆ ಮಾಡು = ನಿಧ್ರಿಸು; ಮಲಗು : ಕೆಲವರಿಗೆ ಊಟ ಮಾಡಿದ
ಕೂಡಲೆ ನಿಧ್ರೆ ಮಾಡುವುದು ಅಭ್ಯಾಸ (ರೂಢಿ). ನಿಧ್ರೆ ಹತ್ತು =
ನಿಧ್ರೆಹತ್ತು; ನಿಧ್ರೆಬರು : ಚಿಂತೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ಕಾರಣ ಆತನಿ
ನಿಧ್ರೆ ಹತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೪೧). [ಸಂ. ನಿಧ್ರಾ]

ನಿಧ್ರೆಗೆಡು (ಕ್ರ). -ನಿಧ್ರೆಗೆಡು : [ಅಂತು ಬೆಗಡುಗೊಂಡು ನಿಲಲುಂ
ನಿತ್ತರಿಸಲುಮಾಡದೆ] ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರಂತೆ ನಡುಗಿ . . . ತಳಾಣ
ನಂತೆ ನಿಧ್ರೆಗೆಟ್ಟು ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಜೋಡಾಮಣಿಗೆಂತೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ.
೧-೧೬೮). [ನಿಧ್ರೆ+ಕೆಡು.]

ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್, ನಿಧ್ರೆಗೈ (ಕ್ರ). -ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್ : ಮಹೇಂದ್ರಸಿಂಹ
ನೋರ್ವನೆ . . . ಪ್ರಿಯಂಗುಷಂಧಮಂ ವನಮನೆಯ್ದಿ ತದ್ವನಮಧ್ಯಸ್ಥ
ಗೃಹದೊಳಿರುಳಿದು . . . ದೇವತೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್ದಂ
(ವಜ್ರಾಂ. ೫೪-೧೨); ಅಂತಿಮವಾಗಳ್ ಕೆಲವುದವನಂ ಕಾದು ಪಿರಿದುಂ
ಪಯಣಂ ಬಂದು ಬಬಲು ಕೋರೈಸಿ ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್ದವರ್ ಕೊಟ್ಟನೆ
ನಿಧ್ರೆಯಿಂದಿಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೯-೩೨ ಪ); ರಕ್ಕಸಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ
ನಿಧ್ರೆಗೆಯ್ದು ಬಂದನೆಂದರೆ ಇದ ಕಂಡು ಬೆಟಗಾದೆ (ಅನುಶಂ. ೬-೨೬);
ಪುರಮರ್ಗಂಗಳ ಬಲೆಮಾಡದೆ . . . ಆತಂದಿದುಂಡುನಿಧ್ರೆಗೆಯುಂ

ಮದನಂಗಾಳಾಗಿಹಂ ಲೋಕದೊಳ್ ದೊರೆಯೇ ಸೊಕ್ಕಿದ ಕೋಣನೈ
(ನೋಮೇಶ. ೫೫); ಬದಮುನಿಸು ಇಂತೊಂದು ಬಾರಿಯು ನುಡಿಯು
ಲಿಲ್ಲದಹಂಗೆ ಹದುಳಿಸಿ ಕಡೆಯೊಳಾಂ ತಿಳುಹಿದವನೆಲೆ ನೀ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ಲುತಿರು
(೩ನಪು. ೪೭-೨೨); ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ಲಿರೆ ಭೂಪಾಲಂ ರುದ್ರಜಂಗಮವೇಷದಿಂ
(ಶಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೪-೫೦). **ನಿದ್ರೆಗೈ**; ಶರಣ ನಿದ್ರೆಗೈದಡೆ [ಪಾಶಾಂ.ಗೆಯ್ಲಿರೆ]
ಜಪ ಕಾಣರೋ ಶರಣನೆದ್ದು ಕುಳಿತರೆ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಕಾಣರೋ (೩ನಪು.
೮೭೨); ನಿದ್ರೆಗೈದರನಿಜಾವುದೇನಿದು ಪಂಥನೇ ಪೌರಾಣಮೂರ್ಗದಲಿ
(ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೧); ನಿದ್ರೆಗೈವವನೊಡಲ ಧರ್ಮವ ಹೊದ್ದನೆಂದ್ವಡೆ
ಕರಣವನು ನಿಧನನಿದ್ರೆಗೈಸಿ ನಿಜಾನುಭವದಲಿ ನಿಂದ ವರಯೋಗಿ (ನಿಭಾಗ.
೬-೧೫-೨೭); ನಿದ್ರೆಗೈದಿಂದುಹಾಸನ ಕಂಚುಕದ ಕೊನೆಯೊಳಿರ್ಪ
ಪತ್ರವನೋದಿಕೊಂಡು ಚದುರಿಂದದಂ ತಿರ್ಪಿ (ಜೈನುಭಾ. ೩೦ ಸೂಚನ).
'ನಿದ್ರೆಗೆಯ್' ಪರಾ. [ನಿದ್ರೆ+ಕೆಯ್.]

ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ಲು (ಕ್ರಿ). ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿಸು: ಪರಿಚಯಪ್ರವಾಹಮಿಥುನಂಗಲ
ನೋಯ್ತನೆ ನಿದ್ರೆಗೆಯ್ಲುನಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೪). [ನಿದ್ರೆಗೆಯ್+ಸು.]
ನಿದ್ರೆಗೇಡು(ನಾ). =ನಿದ್ರೆಗೇಡು: ಬರೀ ಗುಟ್ಟು, ನಿದ್ರೆಗೇಡು (ಗಾಡ).
[ನಿದ್ರೆ+ಕೇಡು]

ನಿದ್ರೆಗೈ 'ನಿದ್ರೆಗೆಯ್' ನೋ.

ನಿದ್ರೆತಿಳಿ (ಕ್ರಿ). =ನಿದ್ರೆತಿಳಿ: ನಿದ್ರೆತಿಳಿದು ಕಣ್ಣೆರೆದು ನೋಡಿ ಜಿಜ್ಞಾ
ಸೆಗಡುಗೊಂಡು (ಬಸವ. ೪-೨೪); ಸತಿ ನಿದ್ರೆತಿಳಿದದ್ದು ನಡೆನಡುಗಿ ಹಾ
ಎನುತೊಡಲುತಿದ ನಡುವಿನಿಗಳಂ ಕೇಳಿ ಪತಿಯೊಡನೆ ರಕ್ತಂ ಸುರಿವ
ಕರವಂ ಸರ್ಪನಂ ಕಂಡು (ಬಸವ. ೪೭-೨೨); ಸರಸರನೆ ಸತಿ ಗೊಪೆಯ
ನೆಗೆವುದ್ದರದ ಪನಿಯಂ ಕೇಳಿ ಧಿಕ್ಕನೆ ತರುಣನಾಗಲೆ ನಿದ್ರೆತಿಳಿದದ್ದು
(ಬಸವ. ೪೭-೮); ನಿದ್ರೆ ತಿಳಿದೇಳ್ವವೋಲುನ್ನಿದ್ರೆಕ್ಷಣೆಯೆಳ್ಳು ಚೌಡ
ದೇವನ ಪದಭಾಸ್ವದ್ರಾಜೀವಕೆ ಮನೆಯ (ವ್ಯವಹ. ೨೧-೪೨).

[ನಿದ್ರೆ+ತಿಳಿ.]

ನಿದ್ರೋಪಾಸಕ (ನಾ). ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವವನು; ನಿದ್ರೆ
ಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು: ತಗುಣೆ, ಸೊಳ್ಳೆ, ಮೊದಲಾದವು ನಿದ್ರೋ
ಪಾಸಕರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು (ನಂಟರು. ೪೨).

[ಸಂ.]

ನಿಧತ್ತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಉದಯಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಲೂ ಮತ್ತು
ಬೇರೆ ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಕ್ರಮಿಸಲೂ ಆಗದಿರುವ
ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿ; ೧೨ ಬಂಧ, ಉತ್ಕರ್ಷಣ, ಸಂಕ್ರಮಣ, ಅಪ
ಕರ್ಷಣ, ಉದೀರಣಾ, ಸತ್ತ್ವ, ಉದಯ, ಉಪಶಮ, ನಿಧತ್ತಿ
ಮತ್ತು ನಿಕಾಚನ ಎಂಬ ಹತ್ತು ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಿವೆ. ಇವಕ್ಕೆ
ದಶಕರಣವೆಂದೂ ಹೆಸರು: ಈ ಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂಧ
(ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದು) . . . ನಿಧತ್ತಿ (ವೃದ್ಧಿ, ಕಡಿಮೆ ಆಗದೆಯೇ
ಉದೀರಣಾ ಅಥವಾ ಉಪಶಾಂತವಾಗುವುದು), ನಿಕಾಚನ (ಉದೀರಣಾ,
ಸಂಕ್ರಮಣ, ಉತ್ಕರ್ಷಣ, ಅಪಕರ್ಷಣ ಆಗದಿರುವುದು) ಈ ಹತ್ತು
ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆಂದು ನೇಮಿಚಂದ್ರಸಿದ್ಧಾಂತಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು
'ಗೊಮ್ಮಟಸಾರ'ದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವರು (ಜೈನಪ. ೩೬೯). [ಸಂ./೧೨ ಪಾಣಿ
ನಿಯ ಸೂತ್ರಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಶಬ್ದದ ಸ್ವರೂಪ 'ನಿಹಿತಿ'ಎಂದಾಗ
ಬೇಕು]

ನಿಧನ (ನಾ). ಹೊಳಿಟ್ಟು ದ್ರವ್ಯ; ನಿಧಿ; ನಿಧಾನ: ಜ್ಯೋತೀಯ
ಎತ್ತಿ ನೀತೀಲಿ ಕೈಮುಗಿದು ನೀತ್ಯುಳ್ಳ ಕಂದಯ್ಯಗೆ ನಿಧನಾವೆ ಹೆಚ್ಚಾಲಿ
ಎಂದು ಜಗಜ್ಯೋತಿಗೆ ಕೈಯ ಮುಗಿದೇವು (ನನ್ನೂರು. ೧೯). 'ನಿಧನ
ವೆತ್ತು' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಧಾನ]

ನಿಧನ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: ಅನಿಧನನಿಧನನಿಧ
ನೋಡ್ವನ ಶಿವ ಶರ್ಪತ್ಯ ಎಂದೆನುತ (ವೀಕ್ಯು. ೭-೪-೨೭). ೨. ವಂಶ;
ಕುಲ; ಮನೆತನ. ೩. ಅಂತ್ಯ; ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೪.
ಸಾವು; ಮರಣ: "ನಿಧನಂ, ನಾಶಃ, ಮೃತ್ಯುಃ, ಮರಣಂ . . .
ದೀರ್ಘನಿಧ್ರಾ-ಈ ೧೨ ಸಾವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೬); ಧನಮೆಂಬುದು
ವಿಭುಗೆ ಯಶೋಧನಮದನಿಂಕೂಪಿ ಕಳಿಪಿ ಕಿಡೆ ಮಾಡಿದಾರ್ತನ ಪಡೆದ
ಧನಮದೇಶದ ಧನಮದಜಾಂ ನಿಧನಮೆಯ್ದಿದರ್ ಪಲರರಸರ್ (ಅವಿಪು.
೧೪-೭೪); ಓಲೆಗಾಣುತ ಭರತ . . . ಹಾಳುಮೆದುವಾ ಪುರವ ಹೊಗುತವೆ
ಕೇಳಿ ಪಿತ್ಯನಿಧನವನು ಹಲುಬುತ ಗೋಳುಗುಟ್ಟುತ ಬಂದು ಕೈಕೆಯ ಕೇಳಿ
ದನು ಹದನ (ಕಾಂತಾ. ೪-೧೦); ಪಿತ್ಯದೇವನಾ ದೈನ್ಯಮಂ ದುಃಖಮಂ
ನಿಧನಮಂ ಕೇಳೆನ್ನ ರಿಕ್ತ ಮತಿ ತತ್ತರಿಸಿತು (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೭೦-೫೦೭);
ಪ್ರಭುಗಳು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂಧುಜೂ ರಾಜಮಾತೆಯವರ ನಿಧನ
ವೈತ್ತಾಂತವೂ . . . ಬೊಪ್ಪಣನಿಗೆ ತಿಳಿದು ಬಂದುವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೭೯);
ಕೌಲ್ಬರನಂತಹ ಪ್ರತಿಭಾನ್ವಿತ ಸಸ್ಯವಿಜ್ಞಾನಿಯೊಬ್ಬನ ನಿಧನದಿಂದ . . .
ವಿಜ್ಞಾನಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಪಾರನಷ್ಟವಾಗಿದೆ (ಸಸ್ಯಕ. ೪೧). ೫. ನಾಶ :
ನಿಧನಮನೆಯ್ದಿಸಿದಂ ಸುಗುಣಧನಂ ತತ್ತ್ವೈಕಸಾಧನಂ ವಿಜಿತಾರಪ್ರಧನಂ
ಚಕ್ಷುರಚಕ್ಷುರನಧಿಕೇವಳದರ್ಶನಾರಣಮಂ ಸಾಲ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು.
೧೪-೭೫); ವೈರಿಪಾಂಚಾಲಕರೊಳ್ಳೆವರು ಭಾರುಣೇಶ್ವರರಸುವ ವಿಟ್ಟಿರು
ಚಾರುಚಾಪಳಚಾತುರಂಗದ ನಿಧನನಿರ್ಣಯವ ಆರು ಬಲ್ಲರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪.
೧೦-೨೫). ೬. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಐದು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉದ್ದೀಪ,
ಪ್ರಸಾದ, ಹಿಂಕಾರ, ಪ್ರತಿಹಾರ, ನಿಧನವೆಂಬ ೫ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸಾಮಾ
ನ್ಯವು. ಭಾಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು (ಹಸಾರ. ೬-೧೪ ತಾತ್ಪರ್ಯ).
೭. ಅನಿರುದ್ಧರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ: ಸಂಹಾರಕರ್ತನಾದುದರಿಂದ
ನಿಧನನೆಂದು ಸಂಕರ್ಷಣನಿಗೆ ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೬-೧೪ ತಾತ್ಪರ್ಯ).
೮. ಬಡವ; ದರಿದ್ರ. ೯. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜಾತಕದಲ್ಲಿ ಲಗ್ನದಿಂದ
ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಶಶಲಕ್ಷ್ಮಿಂ ಕ್ಷೀಣಂ ವ್ಯಾಧರದೊಳ್ ನೀಲಿ ಜನ್ಮ
ಲಗ್ನದೊಳ್ ನಿಧನದೊಳಕ್ಕುಳಿದರೆ ಕೇಂದ್ರದಿಂ ತೊಲಗೆ ಕುಳ್ಳಿಗು
ಮಂದೆ ಸಾಯುಂ ನೂ ಪುಟ್ಟಿದವಂ (ಜಾತಕ. ೬-೫); ನಿಧನದೊಳಧಿಕ
ಕ್ಷೀಣಂ ವಿಧಾ ನೀಲಿ ರವಿತನಯನುದಯದೊಳ್ ಹತ್ತನೆಯೊಳ್ ರುಧಿರಂ
ನಾಲ್ಕನೆಯೊಳ್ ರವಿ ನಿಧನಂ ಮನುಜಂಗೆ ಲಗುಡಪಾತದಿನಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ.
೨೩-೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಧನರಹಿತ (ನಾ). ಸಾವಿನಿಂದ ದೂರವಾದವನು; ಅವರು:
ನಿಧನರಹಿತನೆ ಕೇಳಿದೆನ್ನಾಶ್ರಯದೊಳಿರ್ಪ ಬುಧರೊಡರ್ಪದ ಕಾರಣ
ದೊಳಾದುದ್ದಯು ಗೋವಧೆ (ವೀಕ್ಯು. ೪-೨-೧೨). [ನಿಧನ+ರಹಿತ]
ನಿಧನವೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). (ಹೊಳಿಟ್ಟು) ನಿಧಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೆಗೆ,
ಹೊರದೆಗೆ: ಉಡುಡು ವಧೂಸಂಕುಳಮೋಕುಳಿಯಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟು
ಪೋವುದಂ ಪಜಗೆ ಕರಂಗಿಡಾಡಾಗಿ ನಿಧನವೆತ್ತಿದ ಕುಟಾಯಂತಿರ್ಪತ್ತು
ಕಣ್ಣೆ ಪೂಗೊಳನಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೪೮). [ನಿಧನ+ಎತ್ತು.]
ನಿಧನವೈದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಕೊಲ್ಲು;
ಸಾಯಿಸು: ಬುಧರೊಳಗೆ ಹಗೆಗೊಳುವ ಬುಧರಂ ನಿಧನವೈದಿಸ ಬುಧರ
ಸೇಳೆ . . . ಬುಧರಂ ವಿಧಿಗೊಳಿತ ಬುಧಗೀವರಂ ಕವರ್ಪಧಮ
ಭೂಪರಿಗಂಟಿದಿಡುವೆ ವಿನಾಶಕರವೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೫೩).

[ನಿಧನ+ವಿದಿಸು(<ಎಯ್ದಿಸು)]

ನಿಧನಸ್ತು (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ]ಎಂಟನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುವವನು:
ರವಿ ಲಗ್ನಾವಸಥಕ್ಕೆ . . . ನಿಧನಸ್ತನಾಗಿ ವಿಕಲಾಕ್ಷಂ ಸ್ವಲ್ಪಪುತ್ರಾ
ನ್ವಿತಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೩). [ಸಂ.]

ನಿಫನೋದ್ಯವ (ನಾ). ಜಗತ್ತಿನ ಲಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಲಯಜನಕ; ಲಯಕಾರಣ : ಅನಿಧನ ನಿಧನ ನಿಫನೋದ್ಯವ ಶಿವ ಶರ್ವತ್ಯ ಎಂದನುತ ಪರಮಾತ್ಮ ಮಹೇಶ್ವರ ಮಹಾಶೇಷ ಎನುತ (ವೀಶ್ವತ. ೬-೪-೨೭). ೧೦ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಲಯಗಳಿಗೆ ಪರಮೇಶ್ವರನೇ ಕಾರಣನೆಂಬುದು ಶೈವಸಿದ್ಧಾಂತ.

[ನಿಧನ+ಉದ್ಯವ]

ನಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಹುದುಗಿಟ್ಟ ಧನ,—ದ್ರವ್ಯ; ನಿಕ್ಷೇಪ : ಪಿರಿದಪ್ಪ ನಿಧಾನಂ ಸಾಕಾರ ಮನುಷ್ಯನ ಪುಣ್ಯದುದಯದಿಂದ (ಸಮಶ. ೪-೫); ನೆಲನನಗುಬ್ಬರೊಂ ನಿಧಾನಮಂ ಕಾಣ್ತರೇ (ಧರ್ಮಾಧ್ಯ. ೫-೨೭೯); ನೆಲದ ಮಹಿಯ ನಿಧಾನ[ವಾಣಾಂ. ನಿಕ್ಷೇಪ]ದಂತೆ ಫಲದ ಮಹಿಯ ರುಚಿಯಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦-೨); ಮಾಡುವ ನೀಡುವ ಭಕ್ತನ ಕಂಡರೆ ನಿಧಿ ನಿಧಾನವ ಕಂಡಂತಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೭೫೮); ಬದನಂ ನಿಧಾನಮಂ ಕಂಡಂತೆ ಹರುಷಮಂ ತಾಳ್ದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೨-೮ ಪ); ನೆಲನ ಮಹಿಯ ನಿಧಾನ ಮುಗಿಲೊಳದಗಿದ ಮಿಂಚು ಸಲೆ ಭಸ್ಮದೊಳ ಗಡಗಿ ತೋರ್ಪ ಹುತವಹನವೊಲು ನಲಿದು ಶಿವಶರಣಾರ್ಥರು (ಬಾಚಂ. ೭೮-೧೫೭); ಇದೋ ನಿಧಾನವನ್ನು ಎಡವಿ ಕಂಡ ಹಾಗೆ, ಸಮಯ ಒದಗಿ ಬಂದಿದೆ! (ಬದುಕ. ೭೭). ೨. (ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ನಿಧಿ ಯನ್ನು) ಹೂಳಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ಪಾತ್ರೆ. ೩. ಅಷ್ಟಭೋಗ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಪತ್ತು; ಐಶ್ವರ್ಯ : “ಸೇವಧಿ, ನಿಧಿ—ಈ ೨ ನಿಧಾನಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೪-೮೨); ನಿಧಾನಮನೀಡಾಡುವಂತೆ ಕೂಸಂ ಗಂಗೆಯೊಳೆಡಾದಿ ಬಂದಳು (ಸಂಪಭಾ. ೧-೯೫ ಪ); ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯಂ ಕದಂಬಳೆಗಸಾಯಿರಮುಮಂ ನಿಧಿ ನಿಧಾನ ನಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಸ್ರದ್ವಂ ಮೊದಲಾಗಿ ದುಪ್ಪನಿಗ್ರಹ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಳನಂಗಿಯ್ದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯-೧೯; ೨೪೭); ನಿಧಾನ ಕಟ್ಟಿ ಬಂದರೆ ಒಳ್ಳೆ ನಂಬರಂ (ಬಸವ. ೮೫೪). ೪. ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ : “ನಿಜಾಗಾರ ಗಳೊಳಂ ನಿಧಾನದೊಳು ನೆಲೆ” (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೭); ಅಧಿಕತರಾಗದೀಧಿ ನಿಧಾನಮನಲೆಸದ ಚಕ್ರಿಚರಣಾಂಬುಜವಾ ಮಧುಕೈಟಭಮದನುರ್ದನ ರುಧಿರಾರುಣಚಕ್ರಿಚರಣಮಂ ನೆನೆಯಿಸುಗುಂ (ಕಾಂಡಂ. ೨೭); ಕೌಚ ಸಂತತಿಗೆ ಕುಳಿವನಂ ಸಂತತಾನೊಸದಾನಕ್ಕೆ ನಿಧಾನಂ (ಎಇ. XVI, ೫೫-೧೧; 1053); ಅನತಿಶಯಗರ್ಭಸುಖಿಸಂಜನನಿಧಾನಂ . . . ತನೂಭವಂ ನಿನಗೆ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧೦). ೫. (ಮಾಡ ಬೇಕಾದ) ಕೆಲಸ; ಕಾರ್ಯ : ತನ್ನ ನಿತ್ಯ ನಿಧಾನವ ಸಾಧಿಸಲಾಯಿದ ಹಂದೆಗಳಿದ್ದು ಫಲವೇನು (ಚಿನ್ನ. ಕ. ೪೦೧-೪೪೮). ೬. ತಡ; ವಿಳಂಬ; ಸಾವಕಾಶ; ಮನ ಸುನಿಧಾನದಿಂದ್ಯದುವಡೆ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಧಾನವಿರಲೆನ್ನದೊಳೆಂದನು ಥೀಮ ರಾಕ್ಷಸಗೆ (ಚಿನ್ನಭಾ. ೧೪-೧೧). ೭. ತಾಳ್ಮೆ; ಸಹನೆ : ನಿಧಿ ಇದ್ದರೂ ನಿಧಾನವಿರಬೇಕು (ಗಾದೆ). ೮. ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಧಾರ; ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ : ಇದು ನಿಧಾನವು ಥೀಮ ಪಾರ್ಥಂಗಿದು ಮುಹೂರ್ತವು ವೀಳೆಯನ ತಾ ಕದನವಿಜಯದ ವೀರಸೇನೆಯನಿಕ್ಕಿ ಕಳುಹೆಂದ (ಕುಮ್ಭಾ. ೨-೫೦); ದೇವತೆಯ ಮೇಲಾಣೆ ವರವಸುದೇವನಂಟಿಗಳಾಣೆ ಮನುಮುಘದೇವನಾಣೆ ನಿಧಾನ ವನು ಕೇಳಬಲೆ ನಿನ್ನಾಣೆ (ಕುಮ್ಭಾ. ೭-೧೩). ೯. (?) : ಉಂಡೆವೈ ಹಲಕಾಲಕಿಂದಿನಲುಂಡದೂಟೆ ಕಣಾ ನಿಧಾನವು ಮಿಂಡಪರಮನಿಜಾಣೆನುತ ನುಡವೇಜಾದನು ಥೀಮ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೦-೩೫).

ನಿಧಾನವಾಗು—ತಡವಾಗು; ವಿಳಂಬಗತಿಯಿಂದ ಕೊಡಿದು : ಹುಟ್ಟುಹಾಕುವ ಹಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯ . . . ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬರು ತಿದ್ದ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೨೧); ಕಟ್ಟುಬಂಡೆಗಳಲ್ಲದ, ಆಳವಾಗಿಯೂ ನಿಧಾನ

ವಾಗಿಯೂ ಹರಿಯುವಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನದಿ ಸಂಚಾರಯೋಗ್ಯವಾದುದು (ನಸದಿ. ೧೯). [ಸಂ.]

ನಿಧಾನತ್ರಿಪುಡೆ (ನಾ). ಯಕ್ಷಗಾನದ ವಾದನಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಒಂದು ತಾಳಗತಿ : ತ್ರಿಶ್ರವಾತಿ ತ್ರಿಪುಟತಾಳದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸರಬ್ಬ ಮತ್ತು ನಿಶ್ಯಬ್ಬಕ್ಕಿಯೆಗೂ ಎರಡೆರಡು ಅಕ್ಷರ ಕಾಲ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ನಿಧಾನತ್ರಿಪುಡೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಸಂಶೋಧ. ೧೬೦). ‘ತ್ರಿಪುಡೆ’ ಪರಾ. [ನಿಧಾನ+ತ್ರಿಪುಡೆ(<ತ್ರಿಪುಡ)]

ನಿಧಾನಿ (ನಾ). ತಾಳ್ಮೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅನನು ತುಂಬಾ ನಿಧಾನಿ (ರೂಢಿ). [ನಿಧಾನ+ಇನ್]

ನಿಧಾನಿಸಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಾವಕಾಶ ಮಾಡು; ತಡ ಮಾಡು : ಒಂದು ನಿಮಿಷ ನಿಧಾನಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಲೆಖ್ನ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡಿ (ಶಾಲೆ. ೨೦೭). ೨. ಆಲೋಚಿಸು; ವಿಚಾರ ಮಾಡು; ವಿಚಾರಿಸು : ಆ ನುಡಿಯ ಮಾರ್ಕೊಂಡು ಶಿವಶಿವದೇವನಾದಿದೆ ತಾಯಿ ನೀನೆಂದೂ ನಿಧಾನಿಸಲಚಲಿಸುಖಿಗಳು ಶಿವನ ಕರುಣದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೨೩); ನಿಧಾನಿಸಿ ವೈದಿಕಾಂಗದಲಿ ಗುರುನಲಾ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೬-೩೫); ಮಗನೆ ಸಮಗ್ರಬಲ ನೀನೆನೆ ನಿಧಾನಿಸಲಿಂದು (ಕುಮ್ಭಾದ್ರೋ. ೪-೪೨); ದೇವ ನೋಡೀ ಸಂಭ್ರಮವು ತಾನಾನ ರಾಯರಲುಂಟು ಸೇನಾರಾವವಿದು ಲಯಸಾಗರದಲುಂಟೀ ನಿಧಾನಿಸಲು (ಕೊರರಾ. ೬-೨೦-೫೬); ಶರ್ಯಾತಿ ತಾಂ ತಲೆವಾಗಿ ರಾಣಿಯೊಳ್ ನಿಧಾನಿಸಲ್ವೆಂದು ಕನ್ನಾ ವಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆತಂದು ಅರಸಿಗೀ ಕತೆಯಂ ಪೇಟ್ಟುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೨೯). ೩. ನಿರ್ಧರಿಸು : ಹೋಜಿಗೊಳಗೆ ಹದನಿದು ನಿಧಾನಿಸಲಾಯಿನೆನ್ನ ಸುವಿನಲಿ ಹೃದಯದ ಸೆಜೆ ಬಿದದು ಶಿವಶಿವಯೆನುತ ಮಜುಗಿದನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೨-೭೯). ೪. ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಇಂದಿನೀ ಮೋಹರದ ಮುರಿನಸದಳ ನಿಧಾನಿಸಲರಿದಿನಲು ಮನದೊಳಗೆ ನಿಶ್ಚಿಸಿದನು ಮುರವೈರಿ (ಕುಮ್ಭಾದ್ರೋ. ೪-೨೬). [ನಿಧಾನ+ಇನ್]

ನಿಧಾನೆ (ನಾ). ನೆಲೆಯಾದವಳು; ಆಶ್ರಯ ನೀಡುವವಳು : ಕಲಿಕೇರವಾಣಿಯರ್ . . . ಕಾಯಜನಿಧಾನೆಯರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩).

[ಸಂ. ನಿಧಾನಾ]

ನಿಧಿ (ನಾ). ೧. ಅಷ್ಟಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಸಂಪತ್ತು; ಐಶ್ವರ್ಯ : “ಸೇವಧಿ, ನಿಧಿ—ಈ ೨ ನಿಧಾನಂ” (ಹಲಾಯು. ೧೪-೮೨); “ನಿಧಾನಮದು ನಿಧಿ ಶೇವಧಿಯನಿಕ್ಕುಂ” (ಸುಂಗಂ. ೧೭-೧೭); ನಿಧಿ ದೊರೆಕೊಳ್ಳೊಡಂ ಕೆಲಭನಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳೊಡಂ (ಅದಿ. ೧೨-೨೦); ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ನಯ್ಯಂ ಕದಂಬಳೆಗ ಸಾಯಿರಮುಮಂ ನಿಧಿನಿಧಾನನಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಸ್ರದ್ವಂ ಮೊದಲಾಗಿ ದುಪ್ಪನಿಗ್ರಹವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಳನಂಗಿಯ್ದು (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೪೯-೧೯; ೨೪೭); ಭೋಗವಜಾಯದ ತರುಣನಂ ನಿಧಿಗೆ[ವಾಣಾಂ. ತರಳನಂ ನಿಧಿಗೆ, ನಿಧಿಗೆ ತರುಣನಂ]ಕೂಡೆ ತೃಪ್ತನಾಗಿ ತನ್ನಂ ಕೊಡುವುದೆಂಬಾಗಳ್ (ಹಚಕಾ. ೧೦-೧೮); ಸುರಧೀನುಪೊಸಿದು ಬಂದಂತಿರೆ ನಿಧಿ ಬಂದಂತಿರಮರಭೂಷಂ ಬಂದಂತಿರೆ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೧೨೨); ನಿತಕ್ಕಾ ಜಾರದ ಚಿಪ್ಪುಗಳನ್ನೊ, ಹೊರುಗಳನ್ನೊ, ಮಕ್ಕಳು ದೊಡ್ಡ ನಿಧಿಯಂತೆ ಕೂಡಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿರುತ್ತೇವೆ (ಇತ್ತ. ೭೫). ೨. ಹುದುಗಿಟ್ಟ ಧನ,—ದ್ರವ್ಯ; ನಿಕ್ಷೇಪ : ಮಾಡುವ ನೀಡುವ ಭಕ್ತನ ಕಂಡರೆ ನಿಧಿ ನಿಧಾನವ ಕಂಡಂತಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೭೫೮); ಪುಟ್ಟ ದಂದಿಂದ ಪುರುಕುಗಾಣದವರು ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಧಿಯ ಕಂಡಂತೆ ಕಟ್ಟಿಜಕದೊಳಿ ನಯನ ಕಾಣುತ ಮರವಟ್ಟು ಮೈಮಹಿಳು ನಿಟ್ಟಪಳು (ಹದಿಬ. ೬-೪೧). ೩. ನಿಯತಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮೀಸಲಾಗಿಡುವ ಹಣ; ಪುದುವಟ್ಟು : ಆ ನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡುವ ಒಟ್ಟು ಹಣವು . . .

ಪೋಷಣೆಗೆ ಒದಗುತ್ತದೆ (ಹಣ್ಣು. ೧೫೧). ೪. ಒಟ್ಟು; ರಾಶಿ :
 “ನಿಧಿಯೆನಲು ರಾಶಿ” (ಮಂಗಳ. ೧೦೯-೩). ‘ನಿಧಿಗೊಳು’ ಪರಾ.
 ೫. ಅಶ್ರಯ; ನೆಲೆ : ಸ್ವಾಭಾವಿಕಶುಭಗುಣನಿಧಿಗಂಬುಜನಾಭ
 ನಿಗಾನೆಗುವನು (ಹದಿಬ. ೩-೧). ೬. ಕಡಲು; ಸಮುದ್ರ. ೭.
 [ಗಣಿತ] ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : “ನಿಧಿ ಮಣಿ
 ಗ್ರಹ ರಂಧ್ರಮಿರಲು ಪೊಂಬತ್ತು” (ಮಂಗಳ. ೧೦೪-೮); ಸಸುಧಾಭಾವಂ
 ಕೇಶವ ದಿಶ ವಂಕಂ ಭಾವ ರಂಧ್ರ ನಂದ ಪದಾರ್ಥಂ . . . ನಿಧಿ ರತ್ನ
 ಸವಮು ಪೊಂಭತ್ತಿನಿಕುಂ (ಪ್ರವಚನ. ೯-೯); ನವ ಪದಾರ್ಥ ರಂಧ್ರ
 ನಂದ ಲಬ್ಧ ನಿಧಿ ನವನಿಧಿ . . . ನಾಲ್ಕುಂಗೆ ಇಂತಿನಿಕುಂ ಕಳ್ಳ
 ಶವರು (ಪ್ರವಚನ. ೧೧-೩); ಕೋವಿದರು ಕೇಳೊಳ್ಳಿತೆನಲುಡು
 ದೇವ ನಿಧಿ ನಯನೇಂದು ಸಂಖ್ಯೆಗೋವಿ ಶಕವರುಷಂಗಳಾಗಲು (ಬಸವ.
 ೩೧-೯೨). ‘ಜಲನಿಧಿ’, ‘ವಿಷನಿಧಿ’ ಪರಾ. ೮. ಒಂದು ದೊಡ್ಡ
 ಸಂಖ್ಯೆ : ಎಕ್ಕಂ ದಹಂ ಶತಂ . . . ಕ್ರೋಢ ಮಹಾಕ್ರೋಢ ನಿಧಿ
 ಮಹಾನಿಧಿ ಸಾಗರ ಮಹಾಸಾಗರ ಹರಿ ಮಹಾಹರಿ ಶಂಖಿ ಮಹಾಶಂಖಿ
 ಘನ ಮಹಾಘನ ಕ್ರತು ಮಹಾಕ್ರತು ವಂದಿವೇ ಉಗ್ರದೇವತೆಗಳು (ದೀಪ.
 ೭); ಕ್ರೋಢ ಮಹಾಕ್ರೋಢ ನಿಧಿ ಮಹಾನಿಧಿ ಸಾಗರ ಮಹಾಸಾಗರಾ
 ಪರಿಮಿತ . . . ಇವು ೩೨ ಪುಛದೇ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೧-೮).
 ೯. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಲಭಿಸುವ ನವನಿಧಿಗಳು; ಚಕ್ರ
 ವರ್ತಿಗೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ದಿವ್ಯವಸ್ತುಗಳು ;
 IP(೧). ಕಾಲನಿಧಿ—ಪುತುಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ
 ಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. (೨). ಮಹಾಕಾಲನಿಧಿ—(ಪಂಚ
 ಲೋಹದ) ಭಾಜನವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. (೩). ಪಾಂಡು
 ನಿಧಿ—ಅಹಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
 (೪). ಮಾನವ ನಿಧಿ—ಬೇಕಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
 (೫). ಶಂಖನಿಧಿ—ಚತುರ್ವಿಧ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
 (೬). ಪದ್ಮನಿಧಿ—ಬೇಕಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
 (೭). ನೈಸರ್ಗನಿಧಿ—ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಭವನಗಳನ್ನು ಕೊಡು
 ವುದು. (೮). ಪಿಂಗಲನಿಧಿ—ಒಡವೆ, ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.
 (೯). ನಾನಾರತ್ನ—ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾದ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕೊಡು
 ವುದು. ಇವುಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಧಿಪಾಲ
 ರೆಂಬ ದೇವತೆಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ.
 ಒಂದೊಂದೂ ಒಂಬತ್ತು ಯೋಜನ ಅಗಲವಾಗಿಯೂ ಹನ್ನೆರಡು
 ಯೋಜನ ಉದ್ದವಾಗಿಯೂ ಎಂಟು ಯೋಜನ ಅಳವಾಗಿಯೂ
 ಇದ್ದು ಗಾಡಿಯ ಅಕಾರದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ : ನಿಧಿಯೆಂಬುದು ಪರಮ
 ಗುಣನಿಧಿಯನರ್ಥದ್ದೇವನಾರಾಧಿಸಿ ತನ್ನ ನಿಧಿದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ಪತ್ತು
 ವಿಟ್ಟು ದೀಕ್ಷೆಯೊಳ್ಳೆಗಟ್ಟೊಡೆ ದಿವ್ಯವಿಜಯ ಪರಮನಿಧಿಗಳ್ಳಧೀಶ್ವರ
 ನಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂಡ. ೨೩೦). ‘ನವನಿಧಿ’ ಪರಾ.

ನಿಧಿಯೊಡೆಯ = ವಿಶ್ವರ್ಯದ ಅಧಿಪತಿ : ನಿಧಿಯೊಡೆಯರ್ ನೀಮಿರ
 [ಲಾ]ಮಧನರ್ ಪೋದಪ್ಪವೆಂಬುದುಂ (ಮಹಾಶಿ. ೧೪-೬೪). [ಸಂ.]

ನಿಧಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಳೆಬಿಟ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಕಾಣು : ಕರಂ ಮೇಳಿಸಿ
 ದಪ್ಪದನ್ನೆರ್ದೆಯನೆಂದು ಬೊದಿಲ್ಲನೆ ಪಾಯ್ತು ನೀರೊಳಾ ಬಾಳನ
 ನಾದಮಾದರದೆ ಕಂಡೊಸಿದಂ ನಿಧಿಗಂಡನಂತೆವೋಲ್ (ಪಂಪ. ೧-೯೬);
 ಮಾರ್ಪನಗಲಿಲ್ಲೊಡಂ ನಿಧಿಗಂಡಂತೆ ಪರ್ಜ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೧೨೮);
 ದಾರಿದ್ರ್ಯನಾದರದಿಂದಂ ನಿಧಿಗಂಡವೋಲ್ ಕ್ಷಪಣಕತ್ತಂ ಪಿಂಗಿ ಸದ್ವಿಕ್ತ
 ನಾಗಿರುತ (ವಾಗೀಶ. ೬೬. ೨೩೩-೨); ನಿಧಿಗಂಡ ಬುದ್ಧಿವಂತಂ ಅವ
 ನಾನಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವೆಂದಿ (ಭವ್ಯವ್ಯ. ೩೪). [ನಿಧಿ + ಕಾಣ್]

ನಿಧಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ರಾಶಿಮಾಡು ; ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು : ಆ ನೆನಹ
 ನೊಸಗೆಗಳ ನಿಧಿಗೊಳುತ, ಗುದಿಯ, ನಿಂತೆ ನನ್ನ ಮಾನಸ ನಿನ್ನ
 ಶ್ಯಾಮಸುಂದರಗರ್ಭದೊಳಗವನು ತಡತಡಕಿ ತೀರದಂತೆ (ಮಲದೇ.
 ೧೦-೯); ಆ ಭೂಪವಾ ದೀಪವಾ ತಾಳಮೇಳಗಳ ಆ ಸರ್ವಸಂಘಾತದಿ
 ಮೂಡಿಬಹ ದಿವ್ಯತೆಯ ದಿನದಿನವು ನಿಧಿಗೊಳುತ ಕಳಕಳವುದೀ ಬಿಂಬದಿ
 (ಮಲದೇ. ೩೦-೧೦). [ನಿಧಿ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ನಿಧಿತೆಗೆ ‘ನಿಧಿದೆಗೆ’ ನೋ.
 ನಿಧಿದಾಣ (ನಾ). ನಿಕ್ಷೇಪವಿರುವ ಸ್ಥಳ : ಸುಡುವಡೆ(ಕಾ)ಗಾಡು
 ಪುತ್ತಿ ನೊಳಮುಕ್ಕುಣಂ ನಿಧಿದಾಣ ಕೋಟಿರಂ ಕಡೆದೊಡೊಂದ ಭೂಜವಟ
 ಕಾನನಮೊಪ್ಪುವ ವೇಣುಕಂಜವೆಂಬೆಡೆಗೊಳರ್ಥ ಪಾಪ ಕೊಳಲಪ್ಪು
 ದಸಾಧ್ಯಮಿಳಾತಳಾಗ್ಗದೊಳ್ (ಬಸವ. ೩-೪೧). [ನಿಧಿ + ತಾಣ]

ನಿಧಿದೆಗೆ, ನಿಧಿತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊತ್ತಿಟ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಹೊರತೆಗೆ :
 ಬಾರದ ಕವಿತೆಯನುಸುರ್ವಂ ಧಾರುಣಿಯೊಳಗಿನ್ನ ದಾತನೇತತ್ಯಂಜುವನಾ
 ರಾಯರ್ ಪಿಡಿದೊಯ್ತೊಡೆ ಬಾರದ ನಿಧಿದೆಗೆದು ಕೊಡುವುದಾತಂಗೆಂದೇ
 (ಮಲ್ಲಕಾ. ೧-೯೧). ನಿಧಿತೆಗೆ : ೨. ಜೋಳವನ್ನು ತುಂಬುವಾಗ
 ದೇವರಿಗೆಂದು ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದಿರಿಸು ; IP ಹೀಗೆ ತೆಗೆ
 ದಿರಿಸಿದ ಜೋಳವನ್ನು ರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿದಿಡಿಯಾಗಿ
 ಚೆಲ್ಲುತ್ತ ಹೋಗುವರು. ಇದರಿಂದ ರಾಶಿಯ ಜೋಳ ಹೆಚ್ಚಾ
 ಗುವುದೆಂದು ಭಾವನೆ. ಹೀಗೆ ಹಾಕಿ ಉಳಿದ ಜೋಳವನ್ನು
 ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುವರು : ನಿಧಿತೆಗೆದು ರಾಶಿಯನ್ನು ತುಂಬು
 (ರೂಢಿ). [ನಿಧಿ + ತೆಗೆ]

ನಿಧಿನಾಗರ (ನಾ). ವಿಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕಾಯುವ ಸರ್ಪ, —ಹಾವು :
 ಥಟ್ಟನೆದಿ ಗರುಡನ ತೆರ ಅಹಮಂದೀ ನಿಧಿನಾಗರನೊಯ್ದು ಹೀ ನೀ
 ಮುದವಿಮೃತ್ ಸ್ಪರ್ಶವ ಮನ ಶರೆಯ (ಗಣೇಶ. ೨೫-೧೪).
 [ನಿಧಿ + ನಾಗರ (< ನಾಗರು)]

ನಿಧಿಪತಿ (ನಾ). ನವನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದವನು ; ವಿಶ್ವರ್ಯದ
 ಅಧಿದೇವತೆ ; ಕುಬೇರ : ನಿಧಿಪತಿತಪಸ್ಕುತಶಿವಲನ ಕುಧರಸ್ಥ
 ಕುಶಲನಿಡೆನ್ನ (ಶತಸಾಂ. ೬೨-೭). [ನಿಧಿ + ಪತಿ]

ನಿಧಿಪತಿತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ]ನವನಿಧಿಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾಗಿರುವಿಕೆ :
 ಮಗಧನ ಕೆಯ್ಯ ಚಕ್ರಮೆನಗಾವ ಪುರಾತನಪುಣ್ಯದಿಂದೆ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ದೊರೆ
 ಕೊಂಡುದೀ ನಿಧಿಪತಿತ್ವಮುಮೆತ್ತಡನಾಯ್ತು (ಮಹಾಶಿ. ೧೫-೧೩೦).
 [ಸಂ.]

ನಿಧಿಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ನವನಿಧಿಗಳುಳ್ಳವನು ; ಅತುಲೈಶ್ವರ್ಯ
 ವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ದಧಿ ನವನೀತಂ ತಕ್ರಂ ಸುಧಿ ಫೃತಮೆಂಬಿ
 ವನೆ ಮಾಜಾ ಗಳಿಸಿದ ಧನದಿಂ ನಿಧಿಪುರುಷರೆನಿಸುತೊಲವಿಂದಧಿಕಸುಖಂ
 ಬೆತ್ತು ಘೋಷಜನಮೆಸದಿಕುರ್ಗಂ (ತ್ರಿಪು. ೧೫-೪). ೨. [ಜೈನ]
 ಚಕ್ರವರ್ತಿ : ನಿಧಿಪುರುಷಂ ಪುಟ್ಟುವುದಂ ನಿಧಿಗಂಡುಡು ನಿಖಿಳ
 ಲೋಕಮನೆ ಜನನದೊಳಕ್ಕಧಿಕೋತ್ಸವದಿಂದಧನಗಧನತೆ ತಲೆದೋಪ
 ದಂಪು ಪಾರ್ಥಿವನಿತ್ತಂ (ಪಾರ್ಥ. ೭-೮೪). [ನಿಧಿ + ಪುರುಷ]

ನಿಧಿವಾಸ (ನಾ). ಮುಖರಂಧ್ರಕ್ಕೂ ತಾರರಂಧ್ರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ
 ಒಂಬತ್ತು ಭಾರತೀಯ ಅಂಗುಲಗಳು ಇರುವ ಕೊಳಲು :
 ಜಾತಿವಾಸ ಸುಜಾತಿವಾಸ . . . ದಿಗ್ವಾಸ ನಿಧಿವಾಸ ಯುಷಿವಾಸ . . .
 ಶಿವಶಕ್ತಿವಾಸ ಭುವನಾಧಿಪವಾಸವೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ತೆಲದ ವಾಸಂಗಳ
 ಲಕ್ಷಣವೆನುತು (ದೀಪ. ೨೩೭). [ನಿಧಿ + ವಾಸ]

ನಿಧಿಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ]ನವನಿಧಿಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ :
 ಪೊಸ ಪೊನ್ನವೇದಿ ಸಾಲ್ಕುಂ ದೆಸೆಗಳೊಳಂ ಬೆಳ್ಳಿವೆಸದ ಬಾಗಿಲ್ಪಾಡಂ

ಪರಿಸಿದ ಸಕಲಮಂಗಳವಿಸರಂ ನಿಧಿಸಮಿತಿ ಯಕ್ಷರಕ್ಷಕರೆಸೆಸಿಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೫-೫೫). [ನಿಧಿ + ಸಮಿತಿ]

ನಿಧೀಶ (ನಾ). ೧. ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದವನು; ಕುಬೇರ. ೨. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿ : ಅಗ್ರಜನತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಕದಮೇಗೋರಂತೆ ಪಾಯಾತ್ಮಬಾಪ್ತಜಲಾಘಂಗಳಿನಂದು ಬಾಹುಬಲಿ ತನ್ನಿಂದ ನಿಧೀಶಂಗೆ ವಂಶಜರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕವನಂ ನೆಗಟ್ಟು ದಂಬಾ ಶಂಕೆಯಂ ಮಾಡಿದಂ (ಅಮೃ. ೧೪-೧೩೩). [ನಿಧಿ + ಈಶ]

ನಿಧೀಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದವನು; ಕುಬೇರ. ೨. = ನಿಧೀಶ ೨ : ಏಲಾಲವಂಗಳವಲೀವೇಲಾವನಭೂಮಿಯೋ ನಿಧೀಶ್ವರಸ್ತನ್ಯನ್ಯಾಲಗಳಂಗಳ ವನಗಳಲೀಲೆಯನನುಕರಿಸೆ ಕಣ್ಣೆವಂದುವು ಪಲವುಂ (ಅಮೃ. ೧೩-೨); ನಿಧೀಶ್ವರನವಿಂಶತಮಂಂಡಳ ನಾಭನದ್ರಿವಿಸ್ತಸ್ತನಿಜಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕೃತಾಂತಮಹೀಪತಿ ಸಿದ್ಧ ದಿಗ್ವಿಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೬೪). [ನಿಧಿ + ಈಶ್ವರ]

ನಿಧುವನ (ನಾ). ೧. ಕಂಪನ; ಅಲ್ಲಾಡುವಿಕೆ; ನಡುಕ. ೨. ಸುರತ; ಸಂಭೋಗ : "ಸಂವೇಶನಂ, ನಿಧುವನಂ, ಸಂಪ್ರಯೋಗಃ . . . ಮೋಹನಂ-ಈ ೩ ಸುರತಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೫); ಬಳವಿ ವಡೆದಟ್ಟುಮನೋರೋವರೋ ನೆಜೆದನೇಕವಿಧನಿಧುವನಸುಖಸುಧಾರಸಾಧೀನಚಿತ್ತರುಂ (ಅಮೃ. ೪-೫೨ ಪ); ವಸಂತೆಯುಂ ರಮಣಿಯುಂ ಮಂದಿರ್ವರ್ ಗಣೆಯುಂ ಗಾಢಶಕ್ತನಾಗಿ ಧನಮಂ ನಿಧುವನಕ್ಕೆ ಸಲಿಸಿ (ಪಂಚಮಾ. ೧೫-೪೭ ಪ); ನಿಧುವನಮುದ್ರಾತಂ ನೂತಂ ಮೃಗಾ ನ್ವಯಸಿಂಧುರಂ (ಬಂಕು. ೨-೪೯); ಇನ್ನು ಕೆಲವೇ ನಿಮಿಷಗಳಲ್ಲಿ ರತಿಮನ್ಮಥರು ಅವರನ್ನು ನಿಧುವನದ ಶಿಖರಾನುಭವಕ್ಕೂ ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರೊ ಏನೋ? (ಮಲೆನು. ೨೫೮). [ಸಂ.]

ನಿಧುವನನಿಕೇತನ (ನಾ). ಮಲಗುವ ಮನೆ; ಸುರತಾಲಯ; ಶಯ್ಯಾಗೃಹ : ಚತುರೋಕ್ತಿ ಜಳಮನೆಜೆದು ಮುಳಿಸಂ ಕಳೆದೇಗಂತೆ ತೆಗೆದು ಬಗೆನೆಲದೊಳ್ಳೆಟೆವೆಂಬ ಸಸಿಯಂ ಬೇರ್ವಯಿಸಿ ವಿನಯದಿಂದೊಡಗೊಂಡು ಬಂದು ನಿಧುವನನಿಕೇತನಮಂ ಪುಗಿಸಲಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೪೦ ಪ). [ನಿಧುವನ + ನಿಕೇತನ]

ನಿಧಾನ (ನಾ). ನೋಡುವಿಕೆ; ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ : "ನಿಧಾನಂ, ನಿಶಮನಂ, ನಿಧಾನಂ . . . ದ್ಯೋತನಂ - ಈ ೩ ನೋಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೨). [ಸಂ.]

ನಿನತು 'ನಿನತ್ತು' ನೋ.

ನಿನತ್ತು, ನಿನತು, ನಿನ್ನತು, ನಿನ್ನದು (ಸ). ನಿಮತು, ನಿಮತ್ತು, ನಿಮ್ಮತು, ನಿಮ್ಮದು, ನಿಮ್ಮತ್ತು (ಬಹುವ) : ನಿನಗೆ ಸೇರಿದುದು : "ನಿನತ್ತೆಂದು ನಿನ್ನದು" (ಕಶಪಾ. ೬೮-೫೩೨); ನಿನ್ನದು ಎನ್ನದು ತನ್ನದು ಎಂಬವರ್ತೆ ನಿನತು ಎನತು ತನತು ಎಂದಾದೇಶ ಮಕ್ಕುಂ; ಮೇಣಂಬ ವಿಶ್ವದಿಂದವರ್ತೆ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು ನಿನತ್ತು ಎನತ್ತು ತನತ್ತು - ಎಂದು (ಶಮದ. ೧೪೭ ಪೃ. ೨); ನಿನತು, ನಿನತ್ತು (ಶಮದ. ೨೮೪ ಪ್ರಯೋ); ನಿನ್ನ ದೊಪು ಕಾಮಿನಿಯೆರಡೆಚ್ಚೆಯೋ ನೆಲನುಮಾಗಸಮುಂ ದಸೆಯುಂ ನಿನತ್ತು ರೂಪನೆ ತಳೆದೊಪ್ಪಿ ತೋಡುವುದು ನೀಡಿಗೆ ನಿನ್ನಯ ಮಾಯೆಯೇಂ ನೃಪಾ (ರಸರ. ೧-೬೩); ಎನ್ನ ಮತಿಯೊಳಗುಗಾಡಿದ ನಿನತ್ತೆಂದು ನುತಿಯುಂ ಕಂಗಳ ಜಟ್ಟವಾಗಿ ನಿನ್ನಯ ಗುರುವರನ ನೋಡುರ್ದಬ್ಬುಗಿಸಿ ಬಂದಿನೆನಲು (ರಾಘ. ೧೪-೪೨). ನಿನತು : "ನಿನತೆಂದು ನಿನ್ನದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೧೯); ನಿನ್ನದಿ ಮೇದಿನಿ ಪಟ್ಟಮುಂ ನಿನತೆ (ಪಂಪ. ೯-೬೪); ಎನಗೆ ಕೂರ್ತದನಾ ಘಟಿಸಂಭವಂ ನಿನಗೆ ಕೂರನುಲಾ ನಿನತಲ್ಪು ಕೇಳೆ[ನ]

ತುಮಾಟದ ತೋಕಮಂವರಂ ಮುನಿವರಂ ತನೆ ಕೊಂದೊಡನೇಗುವಂ (ಪಂಪ. ೧೨-೩೬); ಸರಸತಿ ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯವರೆಯಾದುದೆ ಹಾ ನಿನತೋಲೆವಾಗ್ಯವೋಸರಿಸಿದುದೇ ಧರ್ಮ (ಪಂಪ. ೯-೬೦); ಅಪ ರೂಪದಲಿ ನೋಡಿದೊಡೆ ಮಿಗಿಲು ನೂಗು ನಿನತು? (ನನ್ನ. ೧೩-೨). ನಿನ್ನತು : ಕವಿ ಎಂಬುದೊಂದೇ ಪರಾ ಸಾಲದೇ ನಿನ್ನತೆಲ್ಲಕ್ಕಮೇಂ ಪೇಳೆಲೇ! (ಪಂಪ. ೧೩-೩೩). ನಿನ್ನದು : ಕಾರವನುಳವು ನಿನ್ನದು ಕಂದ ಕದನವ ಜಯಸು ಹೋಗೇಂದ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧-೨೩); ಕುಂತಿಯು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳೆವರ ತಂದು ಮುದ್ದು ಕೃಷ್ಣನ ಕರದಿ ಕೊಟ್ಟು ಪಂಭಾರವಿದುಯಿದ್ದು ನಿನ್ನದೆಂದು ಪೇಳಲಾ (ಕುರಂಗ. ೧೩-೪೮). ನಿಮತು : ಸಾವೆ ನಿಮತಿಚ್ಚೆಯನೆ ಪೂರ್ವದವಂ ತಳ್ಳಿಡಿದು ಗೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪ. ೧೧-೩೧); ಕೃತಾರ್ಥನಾದನಿನ್ನಮತು ದಸೆಯಿಂದನ್ನರಾ ನಿಮ್ಮಂತು ಮಾನ್ಯರೆ ಧನ್ಯರೇ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೧೧); ಬಲೆಯಾಕ್ರೋಶಕ್ಕೆ ಮಣೆಯದಿದ ಶಿರ ನಿಮತು (ಅಮೃ. ೨೨-೬). ನಿಮತ್ತು : ನಿನತು ಎನತು ತನತು - ಎಂಬ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಬರುವನದೊಳ್ ಮತ್ತಮುಂಟು - ನಿಮತು ಎನತು ತನತು; ವಿಶ್ವದಿಂದವ ದ್ವಿರ್ಭಾವಮುಂಟು - ನಿಮತ್ತು ಎನತ್ತು ತನತ್ತು - ಎಂದು (ಶಮದ. ೧೪೭ ಪೃ. ೨); ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಶರ್ಕರಾವೃತದೊಳ್ಳು ಬಿದವೋಲಾ ನಿಮತ್ತು ಸವಿಗೂಟಂ ಪಿಂಗೆ ಕಾಮಾಗ್ನಿಗಾಹುತಿಯಪ್ಪಂದವುದಲ್ಲ (ರಸರ. ೪-೧೬೮). ನಿಮ್ಮತು : "ನಿಮ್ಮತೆಮ್ಮತು ತಮ್ಮತೆನೆ ಬರುವನದೊಳ್ಳುಂ" (ಕಬ್ಬಿ. ೬೦). ನಿಮ್ಮದು : ತನು ನಿಮ್ಮದೆಂಬೆ ಮನ ನಿಮ್ಮದೆಂಬೆ ಧನ ನಿಮ್ಮದೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೩೦೪); ನಿಮ್ಮದೊಂದು ಗಿರಾಕಿ ಕಳೆದ ನಾನು (ಬೆಂಗಳ. ೨೩೦). ನಿಮ್ಮತು : ದೇವಾ ಸುಭದ್ರೆಯುಂ ಪದ್ಮಾವತಿಯುಂ ನಿಮ್ಮತಿರ್ವರಸಿ ಯರಸ್ಯದ್ವ್ಯವಲ್ಲಭಾಗ್ರದೆಯರಿನ್ನಾ ವೆದಿ ವೈತರ್ಕವಿಷಯಮಾ ಕೊಳ್ಳೊಡೆ ಯೋಳ (ಮಹಾಣೀ. ೩-೧೨೦); ನಿಮ್ಮತಿರ್ವರುಂ, ಎಮ್ಮಾತ್ಮನರುಂ, ತಮ್ಮತೆಯವರುಂ (ಶಮದ. ೧೪೮ ಪ್ರಯೋ).

[<ನೀನಾ]

ನಿನದ (ನಾ). ಧ್ವನಿ; ಸವುಳು; ಶಬ್ದ : "ನಾದಂ ಸ್ವರಂ ಘೋಷಂ . . . ಧ್ವಾನಮಾ ನಿನದಮಾ ಧ್ವನಿಯೆನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಳ. ೯-೩೧); ಕನಕಕಾಂಟೇನಿನದಪ್ರಗಣತಮಗಲ್ಲ ನಲ್ಲಳ ಜಗನಮಿದನ್ನೆರ್ಬೊನಂತು ಪೊಕ್ಕುಳವುಪುದೋ (ಪಂಪ. ೪-೬೩); ವನರುಹವದನದ ಮದಕುಳಿನದದ . . . ಮಳೆಯರುಹಗಂಧದ ವನತಾನಿಕರಕ್ಕೆ ದೇವನುಳಿನವಕಾಮಂ (ಸಾಹಿ. IX-೬, ೧೧೮-೩೯; ಸು. 1057); ನೆರಪುವ ಗೋಧನಮನ ಲಂಕರಿಸುವ ಘೋಷ ನಿವಾಸಿಗಳಿಂದಮಾಯ್ತಿ ಕಳಕಳನದಂ (ಜಗದ. ೪-೮೦); ಈ ನಿನದವೆಮ್ಮಂದಿನಗ್ಗದ ವಾನರನ ಗರ್ಜನೆಗೆ ಗುರು ವಾಯ್ತೇನನೆಂಬೆನುತ್ತು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮಿಡುಕಿದನು ಹನುಮ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೧೩); ಮದಗಜದತ್ತ ಬೊಬ್ಬೆಯ ನಿನದದಲಿ ತಿರುಗಿದನು (ತೊರಂ. ೨-೩೨-೩೧); ಪಣ್ ಎಂದಂ ದೀಯದ ಫಲವೃಕ್ಷಂಗಳಿತ್ತಂ ತುಡುಗಿ ಬೆಳೆದಿರೆ ಭ್ರಮದ್ವ್ಯಮರ ನಿನದಮೆಂದುಂ ಕಿವಿಗಿನದಂ ಕಜಿಯ, ಪುಷ್ಪಾ ಶ್ರಮೋಪವನಂ ಸೀತೆಗೆ ಕಣ್ಣೆವಂದತ್ತು (ರಮಾ. ೪೩-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿನದಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸದ್ದು ಮಾಡು; ಧ್ವನಿ ಮಾಡು : ನಿನದಂಗೆಯ್ತು ನುಯ್ದು . . . ನೆರೆದೊಡೇರಂತಾ ರಥಾಂಗವ್ರಜಂ (ಕುಮಾರ. ೪-೬೪). [ನಿನದ + ಕೆಯ್]

ನಿನದಿಸು (ಕ್ರಿ). ನುಡಿ; ಧ್ವನಿಸು; ಮೇಳಗು : ೨ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆಡುನುಡಿಯ ಸ್ವರೂಪ ನಮಗೆ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲವಾಗಿ, ಈ ಪ್ರಹಸನದ ಮಾತುಗಳು ಆ ಆಡುನುಡಿಯನ್ನು ನಿನದಿಸುತ್ತಿವೆಯೆ? (ದ್ರಾವಿ. ೮೧); ಇರ್ಚಿಯಿಂದ ಹೊರಟ ಗಂಟೆಯ ಧ್ವನಿ ಸುತ್ತಲಿನ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ನಿನದಿಸು

ವಾಗ ನಿರ್ಮಲಯ . . . ಮನಸ್ಸು ಪುಲಕಿತವಾಯಿತು (ಮೂರುದಾ. ೯೧); ವಸಂತಸ್ತನಯವಾದ ಮೂತು ಅವಳ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ನಿನದಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕಮಲ. ೧೯೬); ಭಾಗವತರ ತಬಲವಂತೂ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ನಿನದಿಸುತ್ತಿದೆ (ಕತ್ತಬೆ. ೬೫). [ನಿನದ+ಇಸ್ಯ]

ನಿನಾದ (ನಾ). = ನಿನದ : ಮುನಿಕುಮಾರರೋದುವ ವೇದನಿನಾದದಿಂದ ವಿಗತನಿಧಿಯಾಗಿ ಪಾಂಡುರಾಜಂಗಳಮಲ್ಲಿಯ ಮುನಿಜನಂಗಳ ಮುನಿಪಿ ದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪೨); ಪೊಣ್ಣುತುಟ್ಟುಂಟುಲಂ ಗೋತ್ರ ಗಿರಿಚ್ಯಾತ್ರಾನುವಾದಾಧ್ಯಯನಗುರುಜರಾಸಂಧಭೇರೀನಿನಾದಂ (ಜಗವಿ. ೬-೩೯); ಆ ಪುರದೊಳಗಣ್ಣು ಪೊಣ್ಣು ಕೃತಮಂಗಳತೂರ್ಯನಿನಾದ ನೆತ್ತಲುಂ (ಪುಷ್ಪಪ. ೮-೫೦); ನಾದ ನಿನಾದ ಗಗನಭೇದಿಯಾಗಿತ್ತು (ದೀಪದ. 11, ೩೮೮). [ಸಂ.]

ನಿನಾದಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಗೊಳ್ಳು : ಭಂದೋಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಹಜ ನಾದಮಯ ವರ್ಣಗಳು ಲಯದ ಜಾಡ ಹಿಡಿದು ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು ವುದರಿಂದ ಲಯವು ನಾದಮಯವಾಗುತ್ತದೆ; ನಿನಾದಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಭಂದೋಬಿ. ೧೩). [ನಿನಾದ+ಕೊಳ್ಳು (<ಕೊಳ್ಳು)]

ನಿನ್ನತು 'ನಿನತ್ತು' ನೋ.

ನಿನ್ನದು 'ನಿನತ್ತು' ನೋ.

ನಿನ್ನೆ, ನೆನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಈ ದಿನದ ಹಿಂದಿನ ದಿನ; ಈವತ್ತಿನ ಹಿಂದಿನ ದಿನ : "ನಿನ್ನೆಯಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಯಾಣವೆಂಬುದು" (ಪಲಾಯು. ೧೩೫-೨೩); ನಿನಗೆ ನಿನ್ನೆ ತಣೆಯೆಯಾಣಲಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದು ಮುಳಿದು ಬದಿಬಿಟ್ಟು ಕಳೆದೊಂ (ವಜ್ರಕಾ. ೬೬-೧೬); ಅನಜಾಯದೆ ನಿನ್ನೆ ನೋಯಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೩); ಸತ್ತ ಕಣುವಿನ ಮಾಂಸವಂ ಮುದವೆತ್ತಿ ಯಾರೋಗಿಸುವ ನೇಮಂ ಬೊತ್ತು ಬಂದನು ನಿನ್ನೆ (ಬಸವ. ೫೬-೩೪); ಮೊನ್ನೆ ಮದುವೆಯಾದೆನ್ನೆ ಕಟ್ಟಿಪುದೊಂದರೆನ್ನೆ ನಿನ್ನೆ ಕೊಂಡೆನು ಕ್ಷೇತ್ರಪಲವು ಬಹುದು (ಪುರಂದ. ೨-೬೧-೨); ಜೋಡಾದಿ ಹೋದಿಂ ನಿನ್ನೆ ನೀವಿಂಜೇನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದೆನ್ನಿದಿಂ (ಭರಣ. ೪೨-೧೫); ನಾವು ಲೀಲಾಮಾತ್ರಜೀವರು, ನಮ್ಮ ಜೀವನಲೀಲೆಗೆ! ನಿನ್ನೆ ನಿನ್ನೆಗೆ, ಇಂದು ಇಂದಿಗೆ, ಇರಲಿ ನಾಳೆಯು ನಾಳೆಗೆ! (ನವಿಲು. ೫೧-೧೪). ೨. ಸ್ವಲ್ಪ ದಿನಗಳ ಹಿಂದಿನ ದಿನ; ಈಚಿನ ದಿನ: ಬವರಂಗಿಯ ಮೋಘಮೆಂಬ ಬಗೆಯಿಂ ನೀಮೆಲ್ಲವಾದಂ ರಣೋತ್ಸವದಿಂ ನಿನ್ನೆಯ ಪೋದ ಗೋಗ್ರಹಣ ದಂದೇನಾದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೬). ೩. ಹಿಂದಿನ ದಿನ; ಮುನ್ನಾದ ದಿನ : ಯೇಸು ಸಾವಂದಿನ ನಿನ್ನೆಯ ಗುರುವಾರದ ರಾತ್ರಿ . . . ಯೂದನು ಅವರನ್ನು ವಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋದನು (ಗೊಲ್ಡ್ಸ್ಮಿಥ. VI, ಮುನ್ನುಡಿ). ನೆನ್ನೆ : ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಯೋಗ ಕೂಡಿ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ನೆನ್ನೆ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದೆ (ನಿಶಲು. ೧೪೧). ೪ ಕಾಲವಾಚಕಶಬ್ದಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಯವಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ. [ದೇ. II ತಮಿ. ನೆರುನಲ್, ನೆರುನೈ, ನೆನ್ನಲ್, ನೇಜು; ಮಲ. ಇನ್ನಲೇ; ಕೊಡ. ನಿನ್ನಾಂದಿ; ತೆಲು. ನಿನ್ನ; ಗೊಂಡಿ. ನಿನ್ನೆ]

ನಿಪ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬುವ ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಡ : "ನಿಪಂ ಕುಂಭಂ ಕುಟಂ ಕಳಶಮೆಂದೆನಲು ಕೊಡಮ(ನೆ)ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರ. ೬೨-೨೨).

[ಸಂ.]

ನಿಪಕ (ನಾ). ಜಾಣ ; ಚತುರ : ಆತಾಪಿಯೂ ನಿಪಕನೂ ಅದ ಭಕ್ತುವು [ಗೋಚದ ಈ ಸಂಸಾರದ] ಗೋಜನ್ನು ಬಿಡಿಸುವನು (ಮದ್ದ. ೪೫ ಮಿಲಿಂದ). [←ಪಾಲಿ. ನಿಪಕ]

ನಿಪತ (ನಾ). ಓದುವಿಕೆ; ಪಠನ; ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವಿಕೆ : "ನಿಪಾತಃ, ನಿಪತಃ, ಪಾತಃ-೩ ಓದುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೫). [ಸಂ.]

ನಿಪತನ (ನಾ). ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವುದು ; ಪತನ : "ನಿಪತನಂಗೈಯ್ಯು" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಪತನಂಗೈಯ್ಯು (ಕ್ರಿ). ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು,- ಬೀಳಿಸು,- ಕೆಡೆಡು : ನಿನ್ನನೀ ರಥದಿಂದ ನಿಪತನಂಗೈಯ್ಯೊಡೆ ತನಗೆ ಪರಲೋಕ ದೊಕ್ಕಿಪರೀತಗತಿಯಾಗದಿಡ್ಡಪದೆ ಪೇಳೆಂದು ತೆಗೆದಡ್ಡು ಬೊಬ್ಬಿಪಾದನು (ಜೈಮಿಥಾ. ೧೪-೧೩). [ನಿಪತನ+ಕೈಯ್ಯು]

ನಿಪತಿತ (ಗು). ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ; ಪತಿತವಾದ : ಸಂಗತೋರಗಖಗ ಮೃಗಾವಾಸಂಗಳೊಳು ಗಿರಿಶಿಖರನಿಪತಿತತುಂಗಧಾರೋದ್ಧಾರಕಲ್ಪೋರ್ವೀತಳಂಗಳೊಳು ಪೊಂಗಿ ನಡೆವುತೆ (ಬಸವ. ೧೯-೩೫); ಶೀತಳಪ್ರದ ವಾಗಿ ರಾಜಸುವಾ ತರುಚ್ಯಾಯೆಗೆ ಮನಸಿಜಾರಾತಿ ಒಯ್ಯನೆ ಬಂದವನಿ ಯೊಳು ನಿಪತಿತಪ್ರಸವಜಾತವಾಸನನಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ಬಸವ. ೨೬-೪೨).

[ಸಂ.]

ನಿಪತ್ತಿ (ನಾ). = ನಿಪತನ : 'ಪ್ರಣಿಪತ್ತಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿಪನ (ನಾ). (?) : ಆಗತಮನಿಸಿದ ನಿಪನದನಾಗತಮತ್ತದಜೋಳು ತ್ರಮಂ ಮಧ್ಯಮನೊಂದಾಗಿ ಕನಿಷ್ಠಾರ್ಥಮನೊಂದಾಗತ ನಾಲ್ಕುಂ ತಜಕ್ಕಮಯ್ಯಯ್ಯಕ್ಕುಂ (ಅತ್ತರಾ. ೬-೪೩). [?]

ನಿಪಾತ (ನಾ). ಓದುವುದು ; ಅಧ್ಯಯನ : "ನಿಪಾತಃ, ನಿಪತಃ, ಪಾತಃ-೩ ಓದುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೫). [ಸಂ.]

ನಿಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುವುದು ; ಪತನ : ಘನಶಠಫು ನಿಪಾತಗಳೊ ಘನಜನಿತ ವರುಪಾಸಾರಗಳೊ ತಾನೆನೆ ಭಟದ್ವಯದಾಹವಾ ಕೃತಿ ಮೋಹಿತು ಜಗವ (ತೊರರಾ. ೬-೨೪-೨೫). ೨. (ಬಾಣದಂತೆ) ಎಸೆಯುವಿಕೆ,-ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಿಕೆ : ತಮದಂಬನರ್ಕಶರದಿಂದಾಶೀ ವಿಷೋಗ್ರಾಸ್ತ್ರಮಂ ಖಗರಾಜಾಸ್ತ್ರನಿಪಾತದಿಂ ಕಿಡಿಸಿ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಗೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨೦). ೩. ಮೇಲೇರಿ ಬರುವಿಕೆ ; ಧಾಳಿ. ೪. ಮರಣ. ೫. ನಾಶ ; ಹಾಳು. ೬. ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧ ಪಟ್ಟಂತೆ ವಿಭಾಗಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವಿಧ : ಯಾಸ್ಕರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಪದಗಳನ್ನು ನಾಮ ಅಪ್ರಾಕ ಉಪಸರ್ಗ ನಿಪಾತ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೬).

೭. [ವ್ಯಾಕ] ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡದ ಶಬ್ದ ; ವ್ಯಾಕರಣ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಳವಡದ ಶಬ್ದ ; ೧೨ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಸಿಂಹ', 'ಹಂಸ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ೮. ಭಯ, ವಿಸ್ಮಯಾದಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅಕ್ಕಟಾ, ಅಯ್ಯೋ, ಅಃ, ಅಃ, ಎ, ಏ, ಓ, ಓ ಮುಂತಾದ ಉದ್ಗಾರವಾಚಕ ಪದ : ಅರಮೆ ಎಲೇ ಎ ಓಹೋ ಅರೆ ಎಂಬ ನಿಪಾತಮುಂ ನಿಶಂಕಾಪರಮುಂ ದೊರೆವೆತ್ತವಧಾರಣಮುಂ ಸ್ವರೂಪದಿಂ ನಿಲ್ಕುಮವಿಕ್ಕತಂಗಳನೆಂದುಂ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೪೬); ಎ, ಏ, ಓ, ಓ ಎಂದೀ ಯುಗಲಾಕ್ಷರಂಗಳುಂ ವಿಶಂ ಕಾವಧಾರಣ ನಿಪಾತಂಗಳಲ್ಲದೆ ನಿಜದಿನೊಳವು (ತಮದ. ೫. ೧೪ ಪೃತ್ತಿ) ; ಅಮೃಯಂಗಳನ್ನು (i) ಸಾಮಾನ್ಯ, (ii) ನಿಪಾತ . . . (V) ಕೃದಂತ ಎಂದು ವಿಭಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಕೃ. ಮಿ. ೫೨). ೧೨ ಅವ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ನಿಪಾತವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರು ವುದು ಎಕೆಂದರೆ, ಇವುಗಳ ಮುಂದೆ ಸ್ವರ ಬಂದರೂ ಸಂಧಿ ಕಾರ್ಯಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ನಿಪಾತ ಮಾಡು = ನಾಶ ಮಾಡು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ತಾವು ಆನ ರೀತಿಯಿಂದಾದರೂ ಶತ್ರುವನ್ನು ನಿಪಾತ ಮಾಡೋಣವಾಗಲಿ (ಬನ್ನಬೇ. ೬೨). ನಿಪಾತವಾಗು = ಹಾಳಾಗು ; ನಾಶವಾಗು : ರಜಸ್ಸಲೆ

ಯಾಗಿದ್ದ ದ್ರವಿಯನ್ನು ಸಭೆಗೆ ಎಳೆದು ತರಿಸಿ ನಮ್ಮ ಎದುರಿಗೇ
ಅಪಚಾರ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಿಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ನಿಪಾತನಾದರು (ಅಗ್ರಹ. ೧೨).
[ಸಂ.]

ನಿಪಾತಕ (ಗು). ೧. ಪಾಪದ; ದುಷ್ಕರ್ಮದ; ಅಕ್ರಮಣಕಾರರ
ನಿಪಾತಕ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಡೆದುಕೊಂಡು ಇವರು ತಮ್ಮ ಕಠಿಣತೆಯನ್ನು
ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ (ಭಾರತ. ೫೫೧). (ನಾ). ೨. ಪಾಪ;
ದುಷ್ಕರ್ಮ. [ಸಂ.]

ನಿಪಾತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು; ಮಹಮ್ಮದೀ
ಯರನ್ನು ನಿಪಾತಗೊಳಿಸಲು ಒಂದು ದಂಡು ಬಂದಿತು (ಸ್ಮರಣ. ೮೦).
[ನಿಪಾತ + ಕೊಳ್, + ಇಸ್ಯ]

ನಿಪಾತತ್ವಣಿ (ನಾ). ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಂಥ ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿ: ಯಕ್ಷನಿಟ್ಟ
ನಿಪಾತತ್ವಣವಂ ನೆಗಸಲಾಜದೆ ಧಾತುಗೆಟ್ಟರು ನಿಷ್ಕು ಧಾತರು ತಾವೆ
ಘನವೆಂದು (ಬಸವ. ೫೪-೪೫). [ನಿಪಾತ + ತ್ವಣಿ]

ನಿಪಾತನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಿಸುವುದು. ೨. ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು
ವುದು. ೩. ಎಸೆಯುವುದು. ೪. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹಾರುವುದು.
೫. ಕೊಲೆ; ಸಂದಾರ: ಹರಿದುಬಿಟ್ಟು ಜಾಯೊಡೆ ಪೇಡೆಯವಂಗೆ ಹಬ್ಬ
ವಾಯ್ತೇನೆಂಬೆನಗೆತ ಮೃಗನಿಪಾತನವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೨೫). [ಸಂ.]

ನಿಪಾತಾವ್ಯಯ (ನಾ). = ನಿಪಾತಕ: ನಿಪಾತಾವ್ಯಯಗಳು-ಇವು
ಭಯ ವಿಸ್ಮಯಾದಿ ಭಾವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ (ಕೃಷಿ. ೫೨).
[ನಿಪಾತ + ಅವ್ಯಯ]

ನಿಪಾತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು: ಅಶನ
ವೇಗನುನುಂ ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ ನಿಪಾತಿಸುವನಾವನೊರ್ವನಾತಂಗೆ
ನಿಮ್ಮ ಮಗಳಂ ಕುಡಿಸೆಂದು ದೇವಗುರುವೆಂಬ ನೈಮಿತ್ತಿಕಂ ಪೇಪ್ಪಂ
(ಸದ್ಭಾರ. ೬೧-೨೪). ೨. [ವ್ಯಾಕ] ನಿಪಾತಶಬ್ದವೆಂದು ತಿಳಿ,
ನರ್ತಿಸು; ಅವ್ಯಯವೆಂದು ಭಾವಿಸು: ಪೊಸಕು ಪಲವೆಳೆದು
ಪೊಡಗೊಳಗು ಸಮಮೆನಿಪ್ಪಿವಜ್ಜೊಳತ್ತಮಂತಕ್ಕೆ ನಿಪಾತಿಸಿ ಪಡೆಗು
ಮವಜ್ಜೊಳೊಳಗಿಂಗಸಂಗದಿಂ ಸಮನಿಸರ್ಕಮುಳ್ಳಾದೇಶಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೩೯).
[ನಿಪಾತ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಪಾಸ (ನಾ). ೧. ಕುಡಿಯುವುದು. ೨. ನೀರಿರುವ ಸ್ಥಳ;
ಜಲಾಶಯ. ೩. ಸಣ್ಣ ಹೊಂಡ; ಬೆಂಚೆ: "ನಿಪಾಸಂ, ಉಪ
ನಾಸಂ, ಪಾಪೀ, ಅಪಾವಿ-ಈ ೪ ಬೆಂಚೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೩೨).
೪. ಬಾವಿ. ೫. ಪಶುಗಳು ನೀರು ಕುಡಿಯಲು ಏರ್ಪಡಿಸಿರುವ
ತೊಟ್ಟಿ: "ಅಪಾವಿ, ನಿಪಾಸಂ-೨ ಭಾವಿ ಬಳಿ ಪಶುಗಳು ನೀರು
ಕುಡಿಯುವ ಬಗ್ಗೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ನೀರ ತೊಟ್ಟಿಯ ಹೆಸರುಗಳು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೫). [ಸಂ.]

ನಿಪೀಡನೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಡುವುದು; ಹಿಡುಕುವುದು. ೨. ಪೀಡಿ
ಸುವುದು; ಹಿಡಿಸುವುದು: 'ನಿಪೀಡಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಪೀಡಿತ (ಗು). ಹಿಂಡಿದ; ಹಿಡುಕಿದ; ಒತ್ತಿದ: ಅ ಮುಸ್ತಕದ
ರೋಷೋತ್ಕರದ ರೂಪ ರೂಪಾದಿಸಿತು ಶುಭ್ರಸ್ಪುರಣದಂತ ನಿಪೀಡಿತಾಧರ
ನಾದನಾ ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಪೀಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಯಾತನೆಪಡಿಸು; ಹಿಡಿಸು; ಕಾಡು: ಮನ
ಸಿಜನೆಂಬ ಬಲ್ಲಹಮದೊತ್ತಿ ನಿಪೀಡಿಸಿ (ಪಾಪ. ೧೬-೩೮).
[ನಿಪೀಡನೆ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಪೀತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಡಿದ: ಸುಧೆಯಂ ತೆಗೆದುಂಬ ಮರಾಳನೆತ್ತ
... ನಿಪೀತಚಂದ್ರಿಕಾವ್ಯತಮಚಲೋರನೆತ್ತ ಬಿಸಿಲಂ ಕುಡಿದಂದಮದೆತ್ತ
ಲೋಕದೊಳ್ (ಪ್ರಪಂ. ೯-೪೨). [ಸಂ.]

ನಿಪುಣ (ಗು). ೧. ಮರಿತ; ಪ್ರವೀಣನಾದ. (ನಾ). ೨.
ಪಾರಂಗತ; ಜಾಣ: "ಕೃತಹಸ್ತಂ . . . ಪ್ರವೀಣಂ ವಿಶ್ವಜ್ಞಂ
ನಿಪುಣಂ ಕೃತಮತಿ ನಿಪುಣಂ ನಿಜ್ಞಂ ಕೃತಕರ್ಮಂ ಕೋವಿದಂ
[ವಿದಂ ಜ್ಞಂ] ಜಾಣಂ" (ಸಮ್ಯಕ್. ೯೯-೫); ಕಿಷಾದಜ್ಞೋಳಿ ಪಿಂದು
ಮರ್ಥಮನಜಾಪಲ್ ನೆಣಿ(ವಾ)ತನಾತನಂದಂ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೫);
ಬುಧರ್ವ್ಯಾಂಶಮಾ ಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್ ಕೂದರೆ ಪಂದಿತಂ ನಿಪುಣ
ಸಕ್ಕಂ . . . ತದ್ಭೂಟೀವರಂ (ಚಾತ. ೨೨-೧೪); ಕಪಟವನು
ನೆಣಿ ಮಾಡಿ ಜಾಜನೊಳು ಪರಿಕಾರ್ಯವೆ ಜೈಸಿಕೊಡುವೆನು ನಿಪುಣ
ರೆನ್ನಂದದಲಿ ಲೋಕದೊಳ್ಳ . . . ಎಂದನಾ ಪಕ್ಕನಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೯);
ಯಾವನೋ ನಿಪುಣನಾದ ಕಲಾವಿದನು ವರುಷಗಟ್ಟಲೆ ದುಡಿದು
ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಲಾಪ್ರಾಧಿಮೆಯ ಭಟ್ಟಿ ಇಳಿಸಿದ್ದನು (ಕಂಬು. ೧).
೩. ನೈಪುಣ್ಯ; ಕುಶಲತೆ; ಕೌಶಲ್ಯ: ತಾಂ ಪಟ್ಟುವಿಟ್ಟ ಕ್ಷೇತ್ರ
ದೊಳು ಕೃಷಿ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ ಕೆಲಸಂಗಯ್ಯತರ್ದ ಭೃತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನ
ರೂಪಗಂಧಲ್ಲದೆ ನಿಪುಣಮಾಗಿ ಗೆಯ್ಯೊಡೆದು ದೂರದೊಳಿರ್ದಾ ಮಯ್ಯೋ
ರ್ಪದು ರೂಪಾನುಪಾತಂ (ಶ್ವಾ. ೨೨೩); ಅಪರಿಮಿತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ
ದೊಳೊಳವನಂ ಕಪಟನಾಟಕಸೂತ್ರವಿದ್ಯಾನಿಪುಣಾದಿಂ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ತತ್
ಚೈತನ್ಯಭಾವಿ ಶಿವಂ (ಬಸವ. ೫೧-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಪುಣತನ (ನಾ). ಕುಶಲತೆ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಜಪ ಮಾಡಿದರೇನು ನೀ
ತಪ ಮಾಡಿದರೇನು ಕಪಟಿ ಕಲ್ಪತ ಕಳೆಯಲಿಲ್ಲ ನಿಪುಣತನ ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ
(ಪುರಾ. ೩-೧೫೫-೨). [ನಿಪುಣ + ತನ]

ನಿಪುಣತೆ (ನಾ). ೧. = ನಿಪುಣತನ: ಕೃತಪರಿಚಯಮುಂ (ತರ್ಕುಂ)
ಪ್ರತಿತಿ(ಯಂ) ವಾಗ್ವಿದಗ್ಧತಾ ನಿಪುಣತೆ (ಯೋಳ್) (ಕವಿಾ. ೧-೧೧),
ಸಾಂಖ್ಯತತ್ತ್ವದ ಕೃಪೆಯ ಮಾಡಿದನಾತ್ಮಯೋಗದ ನಿಪುಣತೆಯಲಿ
(ನಿಪಾ. ೧-೨-೪); ರಥಾರೋಹಣ ನಿಪುಣತೆಯೊಳ್ ಪಾರ್ಥನಂ ಪಳವ
ಪಾರ್ಥವಸಮುದಯಂ ಮುದಂದದಳೆದೊ ಪನ್ನ ತಿಕೆಯಂ ಪರಿಯಪಾಗಳ್
(ರಾಜಾ. ೬-೧೧೨). ೨. ಜಾಣತನ; ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ: ಅನರಲ್ಲನೆಳೆದು
ಕೃಷಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ನಿಪುಣತೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಂದು
ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ (ಚಂಗಾಳ್. ೩೪೨); ಶಕ್ತಿ (= ಪ್ರತಿಭೆ), ಲೋಕದ ನಡವಳಿಕೆ,
ಶಾಸ್ತ್ರ, ಕಾವ್ಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪರಿಣೀಲನೆಯಿಂದ ಬರುವ ನಿಪುಣತೆ
(= ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ) . . . (= ಅಭ್ಯಾಸ)-ಇವು ಮೂರು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕಾವ್ಯ
ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಭಾವಿ. ೧೩೯). ೩. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ದಕ್ಷತೆ.
[ಸಂ. ನಿಪುಣತಾ]

ನಿಪುಣತ್ವ (ನಾ). = ನಿಪುಣತನ: ಅಪರಿಮಿತಕರ್ಮಗಳ ಅನುಸರಿಸಿ
ನಡೆವುದಕ್ಕೆ ನಿಪುಣತ್ವ ಮೊದಲೆ ಇಲ್ಲ (ಕನಕ. ೬೬-೧); ಆ ಲರಿತತ್ವಂ
ನಿಪುಣತ್ವಮಾ ರತಿವಿಲಾಸಾತ್ಕೃಮೇನಾದುದುಜ್ಜಲ ಸಾಮಂತಕಿರೀಟ
ರತ್ನರುಚಿಸಂಘಟ್ಟಾಂಭ್ರಪಂಕೇರುಹಾ (ವಿಷ್ಣು. ೫-೫-೧೧೬).
[ಸಂ.]

ನಿಪುಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ಪಾರಂಗತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ನಿಪುಣನನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡು: ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೊಪಜಂ ಕಣಾ ನೀನಾಗು, ನಿನ್ನೊಲಿವರೆಲ್ಲರಂ
ನಿಪುಣೆಸಾ ಎಂದವನ ಕುರುಕುಲದ ಶಸ್ತ್ರಾಗಮಾಚಾರ್ಯನಾಗಿಸಿದನೆಂತೆ
(ಪ್ರಪಂ. ೨-೨೧). [ನಿಪುಣ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಪುಣೆ (ನಾ). ಜಾಣೆ; ಬುದ್ಧಿವಂತೆ: ನೃಪಭುಕ್ತಿ ಶೂರಸೇನಾಧಿಪ
ನಿರಿದೊಳ್ ರಥಿನಿ ನಿಲ್ಲುದುಂ ಚತುರಕಳಾಲಪನೆ ನೃಪೇಶ್ವರವರ್ಣನ ನಿಪುಣೆ
ಪತಿಯವೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಂದಿಂತೆಂದಳ್ (ಶಾಂತ. ೫-೧೨೬); ಅಕ್ಕ
ಮದನಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಪುಣೆಯರು ಸಿಕ್ಕ ಮೂಢವನ ಕಂಡರೆ ಅವರಾ ವಿದರು
(ಪುರಾ. ೩-೧೯೬-೧). [ಸಂ. ನಿಪುಣಾ]

ನಿಪುತ್ರಿಕ (ಗು). ೧. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ; ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ: ಪುನಾ ವೇಯ ಉಟಿ ಮಗನಿಗೆ ಒಗ್ಗದೆಂದು ತಮ್ಮ ತಂಗಿಯಾದ ವನಮಾಲಾ ನನ್ನು ಹೊತೆಗೆ ಇಟ್ಟರು. ವನಮಾಲಾ ನಿಪುತ್ರಿಕ ವಿಧವೆ (ಜಮುಂ. ೧೫೩). (ನಾ). ೨. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಪುರದೊಳಗೆ ಅನ್ಯಾಯ ನಿಪುತ್ರಿಕವಿಲ್ಲ ನಾಡಿಗೆವು ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆವು ಅಸತು ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯೇನು ಹುಟ್ಟಿದವು ಅರಸುಮನೆಯ (ಕೂಲಾ. ೨೦-೩೪; ೧೨೬). ೩. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು; ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನು: ಅಮದೇ ನಾ ನಿಪುತ್ರಿಕ? - ಇಹಪರದೊಳು ನಿರ್ಗತಿ? (ಕ್ರೋಧ. ೩೮-೬). 'ನಿಪುತ್ರಿಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಪುತ್ರಿಕತೆ (ನಾ). - ನಿಪುತ್ರಿಕ ೨ : ಆ ಪಂಪಾಸವು ತನ್ನ ನಿಪುತ್ರಿಕತೆಯನ್ನು ಕೊಂಗುವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿದಂತೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಅಪಿಸಿದ ಮೂಲಕ ಅವನ ನುಡು ಗಂಧೀರವಾಯಿತು (ಗುಣಾಯ. ೧೮೫).

[ಸಂ. ನಿಪುತ್ರಿಕತಾ]

ನಿಪ್ಪಟ (ಗು). ಅಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ: ಪಪ್ಪದ ಹರಳೊಳದಳ ವಾಗಿರುವ ಪ್ರವಾಗ್ನಿಯಂತಾ ಛಾಲಗುಟ್ಟು ಮಾ ನಿಪ್ಪಟ ಬ್ರಹ್ಮಜಯದ ದೀಧಿತಿಯ ನೋಡೆ! (ಗೂಲಿ. ೧೫. ೪-೮೮).

ನಿಪ್ಪಟನೀರು = ಬರೀ ನೀರು; ತುಂಬಾ ನೀರು: ಈ ದಿನ ಸಾರು ನಿಪ್ಪಟ ನೀರಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ಪಪ್ಪ. ಚಪ್ಪಟ್ಟಿ]

ನಿಪ್ಪಟಂ (ಅ). ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ನಿಪ್ಪಟಮೆ ಜೀರ್ಣ ಮಾಡುವುದು ಪುಟ್ಟಾಯನ ಮಹಾಜನೇಂದ್ರಾಲಯನುಂ ನಿಪ್ಪಟಮೆ ಮಾಡಿದಂ ಕರಮೊಪ್ಪರೆ ಹುಳ್ಳಂ ಮನಸ್ಸಿ ಬಂಕಾಪುರದೊಳ್ (ಎಕ. ೧೧, ೩೪೫-೪೦; ಸು. ೧೧೨). 'ನಿಪ್ಪಟಂ' ಪರಾ. [← ನಿಪ್ಪಟ]

ನಿಪ್ಪಟ್ಟು, ನಿಪ್ಪಿಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರಿದ ಕಾರದ ತಿಂಡಿ: ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಕೇಳು ಮಗು. ನಾಟಕಪಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ನಿಪ್ಪಟ್ಟು ಬೇಕೆ? (ಮನಚಂ. ೮೪). ನಿಪ್ಪಿಟ್ಟು: ಸೀತೆ ಹೆದರಿ ಅವರ ಕೈಗೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದು ನಿಪ್ಪಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು. . . ಹೊರಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದಳು (ಆದತಂ. ೬೦).

[ದೇ. ೫ ತಲು. ನಿಪ್ಪಟ್ಟು, ನಿಪ್ಪಟ: ಕೋಲಾ. ನಿಪಟ, ನೀಪಟ]

ನಿಪ್ಪಟ್ಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಂಚ (?): ಚಪ್ಪರಮಂಚ ಗುಣ್ಣ ರಿಗಾಲಮಂಚ ಮೇಲಾಪ್ಪರಮಂಚ ಹೂಮಂಚ ನಿಪ್ಪಟ್ಟೆ ತಳುನಿ ತೂಗುವ ಮಂಚ ಸೆಳಮಂಚವೊಪ್ಪ ವಾಂತೆಸೆದುವು (ಭರಣ. ೧೫-೩೬). [?]

ನಿಪ್ಪಡಂ (ಅ). ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ (?): ಒಪ್ಪುವ ಮಾರ್ಗತೀರುಪದ ಪುಣ್ಣಿ ಮೆಯೊಳ್ ಕುಜಾಪಾಗಿ ಶುಂಠಿಯಂ ತುಪ್ಪ ಮನುಪ್ಪು ಹೇನ ಪ್ಪುತ ಸರ್ಕರೆಯಂ ಸಿದ್ಧಿದರ್ಪ ಮಾಪಾಕೊಳ್ ತಪ್ಪದೆ ಮೂಜುತಿಂಗಳೊಳೆ ಲಾಭಮನುನ್ನತಮುಂಟುವನಾಡುಗುಂ ನಿಪ್ಪಡ ಮಲ್ಲದಿರ್ಪ [ಪಾಣಂ. ಪೊಪ್ಪದೆ] ಪರದಂಗೆ ಧನಂ ಕಿಡದಂತೆ ನಿಪ್ಪಯಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೬-೩೯). [← ನಿಪ್ಪಟ ?]

ನಿಪ್ಪಡಿ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ಕೆಂಪುಹೂವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; "ಕ್ರಾಕರ" (ಸಂ. ೩೩೯). [?]

ನಿಪ್ಪತಿ (ನಾ). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

ನಿಪ್ಪತಿಯಾಗು = ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಾಗು: ಮನದ ಯುಕ್ತಿ ನಿಪ್ಪತಿಯಾಗಿ ನಿಜನೋಡಗೊಂದಿರ್ಪ ಭಕ್ತ ರಿಗೆ ತೊತ್ತಾಗಿ ಬಾಳ್ವನೆಂಬುದು ನಿಪ್ಪತಿಯೆಗೆ ಪ್ಪತ್ಯಾಚಾರವು (ಮ್ತಾರ. ೩-೩೧). [← ಸಂ. ನಿಪತಿ]

ನಿಪ್ಪರಿ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿಯುವ ಹಳ್ಳ: ನಾಗಿಯುಟ್ಟಿಗಳವ್ವ ನಾರಣಪ್ಪಿಯ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ನೈರುತಿಥಾಗದ ಮುಟ್ಟದ ಕೆಜಾಯ ಎರಡು

ಕಡಗೋಡಿನ ನಿಪ್ಪರಿಯೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XII, ೨೦೨. ೩೯-೩೩; ೨೨೦).

[IP ಇಮ 'ನೀರ್ವರಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದೆ?]

ನಿಪ್ಪಲ್ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಶೀಶಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು, ಹಣೆ ನ ರಸ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಕುಡಿಸುವಾಗ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮೊರೆತೊಟ್ಟಿನ ಆಕಾರದ ರಬ್ಬರಿನ ಸಾಧನ: ಶೀಶಿಗಳು, ನಿಪ್ಪಲ್‌ಗಳು, ಹಾಲನ್ನು ತಯಾರುಮಾಡುವ ಇತರ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಇವೆಲ್ಲವು ಗಳನ್ನೂ ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿ ತೊಳೆದು ಕುಚಯಾಗಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹವಿ. ೧೦೭). [← ಇಂ. Nipple]

ನಿಪ್ಪಸರ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯ; ಅಧಿಕ; ಹೆಚ್ಚಳ; ಲಲನೆ. . . ನಿಪ್ಪಲಮಿಸೆ ಕಂತು ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಸರದಿಂ ಸರದಿಂವುದೋಪು ಕೋಗಿಲೆ ವಿಧು ದೀಪಿ ಧೀತಿಕರಮಂ ಕರಮಂ ಕರಮಂ ಕಪೋಲದೊಳ್ ನಿಲಿಸು ವಳೆಯ್ವಿ (ಜಗವಿ. ೧೧-೧೯); ಆಡುಕೆ ಪಾಡುಕೆ ಶಿವನಂ ಪರಮತಿ ಒಪ್ಪುವೆ ಮುತ್ಪ್ರದಯಂಕೆಗಳಂ ನಿಪ್ಪಸರದ ಕವಿಗಳ ತೆಕ್ಕೆಗಳಂ. . . ಪೊನ್ನಾಂಬಲದಧಿಕತಿಯೊಟ್ಟಿ ದ್ವಂ (ವಿಜನಾ. ಪ. ೧೧೧-೩೩); ಒಪ್ಪುವ ಕರಸ್ಥಲ ಉರಸ್ಥಲದಚಲರಲ್ಲಿ ನಿಪ್ಪಸರದಚ್ಚಿತಿಲಿಂಗವ್ವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ರೂಪುಗೊಂಡಂದದಿಂ ಕೆಲರು. . . ಕೋಟಿವೃಷಭಧ್ವಜದ ನಡುವೆ ಕೂಡೆ (ವಿಜಾಂ. ಪ. ೨೮೬-೧೨); ಹೊಸ ಹೊಗದ ಜವ್ವನ ಸಿರಿಯ ಜೋಡಣೆ ಜನಮನವನಾವರಿಸಿದುದು ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಪಾಂಚಾಲನಂದನೆಯ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೩-೩೬); ಬಸುಜಿ ಜಾಯ್ತಳ ಹೊಯ್ಯೂಳನ ನಿಪ್ಪಸರ ವಾಕ್ಯಂದನದ ನಾರೀವಿಸರ ಬಳಸಿತು ವೀರಧೀರೋದ್ಭುತ ದಶಾನನನ (ಕೊರಾ. ೬-೫೧-೯೧). ೨. ವೇಗ; ಶೀಘ್ರತೆ: ಅಸಿಯಲಿಟ್ಟಿರಿದಂತೆ ಬಲ ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ನುಗ್ಗಾಯ್ತು ನೀಗಿದರಸುವನೀ ದುಶ್ಯಾಸನನ ನಂಬುಗೆಯ ಪರಿವಾರ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೯-೨೦); ಈ ಸೈನ್ಯಸುಭಟರ ನೆರವಣಿಗೆ ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಮುಸುಕಿತು ಧನಂಜಯನ (ಕುಮ್ಭಾ. ೨-೫೩); ಮಿಸುಪ ಸಂಪಗೆಯ ಕುಸುಮದ ಸುರಧಿಗಿಜಗಿ ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಮೂರ್ಛಯೊಂದಿದ ಪರಮವಜಾಯಂತೆ (ಆರಾಜ. ೫-೫-೩೬); ಚಪ್ಪರಿಸಲರಿದೀ ನಿಸಾಟನ ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಪಾಂಡವರಿಗಡವು ತೆಂದರೆ ಸಾಮನೇ ಹಿತವೆಂದು ನಡೆತಂದ (ಪಾಲ್ಕು. ೩೦-೩೬). ೩. ರಭಸ; ಜೋರು; ಅವೇಗ: ಕೇಳು ಭೂದಿರುಹದ ಶಿಖರ ವಿಶಾಲದೊಳು ನಿಪ್ಪಸರದಿಂ ಸಲೆ ದೀಳುತಿಹ (ಸ್ವರೂಪಾ. ೧-೨); ಮಸಗಿದುದು ಬಹುವಾದ್ಯಜಯ ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ನಿಪ್ಪಾಳತತಿ ಗರ್ಜಿಸಿದುವು (ಸಂಧಪ. ೩೦-೫); ಮತ್ತೆ ಹೊಯ್ಯನು ಧೀಮ ಸೇನನ ನೆತ್ತಿಯನು ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಕಳೆ ಹತ್ತಿ ರೋಯಿಸಿ ತಿರುಗಿದಿದ್ದನು ದಿಗದಿ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೩೬); ಬೆಸುಗೆಗಳಿವ ಶಾಲ್ಮಲಿಯ ಭೂರಸದವೊಲು ಬಯಲಾಯ್ತು ಬಲ ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಬೊಬ್ಬಿಡಲು ದಿರಿ ದುದು ಗಿರಿ (ಕೊರಾ. ೬-೩೬-೧೯); ದರ್ಪಕದೈತ್ಯವಲ್ಲಭನೊಳಗಿರಾಂತು ನಿಪ್ಪಸರದ ತೋಳ ಮೊದಲ ಚಪ್ಪಳಿಗೊಳಿಸಿ ದಂಗೆಯ ಹೂಡಿ ನಿಂದಿರು ಪೊಪ್ಪವನೇನ ಬಣ್ಣಜನು (ನೋಹತ. ೧೨-೮೪). ೪. ನಿಷ್ಕರ; ಉರವಣಿ: "ಉರವಣಿಯೆಂದೂ, ನಿಪ್ಪಸರವೆಂದೂ ನಿಷ್ಕರಂ" (ಕರಸಾ. ೩೧-೩೨೮); ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಬಯಲ ದೇಹಿಯನಪ್ಪ ಲಜಾಯದಿದೇನು ಚೋದ್ಯವೊ (ಪ್ರಭಾಲಿ. ೧೯-೩೫); ಅಪ್ಪು ಪೊದೆ ನಿಜಕಾಂತನಿಲ್ಲದೊಡೆ ಮನ್ನಹಂ ನಿಪ್ಪಸರದಿಂದಿಸುವ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಕನ್ಯರಂ ಬಪ್ಪ ಸರಕವನಜಾಯ ದೊಡಗೂಡವೇಳ್ವುದಿದಕಂಜುವಂ ತಾನೆಂದಳು (ಚೈನು. ೨೭-೧೩). ೫. ನಿಷ್ಕರತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು: ಪ್ರತಿಬಲದಗ್ನಳೆ ನಿಪ್ಪಗೆ ನಿಪ್ಪಸರ ಕರಿಯಾಗಳಾಮಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಕನ್ಯಯ್ಯಂ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರಮ. ೪೯-೧೫; ೨೪೭); ಸುಖಗಿಟ್ಟು ಕುಸುಮಕ್ಕೆ ಕೋಸಿಸುವ ಸ್ಥಾಪನಂ ಹೊರವ ನಿಪ್ಪಸರ ಹೋ (ಸದ್ವರಾ. ೧-೫೯). [← ನಿಡು, + ಪಸರ]

ನಿಪ್ಪಸರಂಜಿಲು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕೃತವನ್ನು ಪಡೆ; ಅತಿಶಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಪೂಸತಂಡಸದಿಂ ಕಿತ್ತಂ ದಸಿಯಂ ಜೀರ್ಣೋಪವಿ ಚವ್ಯದಂತಿರೆ ಮುನ್ನುಂಡಸಮಸಿತಭಸಿತಮದು ನಿಪ್ಪಸರಂಜಿತ್ತು ಪಾಯ್ತು ದೇವಾಂದಾಗಲ್ (ವೃಷಭ. ೨೯-೧೩೫). [ನಿಪ್ಪಸರಂ + ಪೆತ್ತು]

ನಿಪ್ಪಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಈ ಇಂದಿನ ಸಮೃದ್ಧವು ಕೊಲೆಗಾಡ ಬಳಿಕ ಕೆರಳು ಕಡಂಗಿ ನಿಪ್ಪಸರಿಸುವ ಕಡುಪಿನ ಅವನ ಪಕ್ಷದವರ ಮಂತ್ರಕಂತ್ರಗಳು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಮಂತ್ರಕ. ೧೩೪-೯). [ನಿಪ್ಪಸರಂ + ಇಸು]

ನಿಪ್ಪಾಳಿಯ (ನಾ). ಪಾಳೆಯವನ್ನು ತೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಉರು ಬರಿದಾಗುವಿಕೆ: ಭೃಗು ಜಾಬಾಲಿ ಇಮದಗ್ನಾ ದಿವ್ಯಮುನೀಂದ್ರ ಗಣಿದಲ ಒಲಗಿಸುವುದು ಮಹ್ಯಾಗಿ ನಿಪ್ಪಾ[ಪಾಣಂ. ಪ್ಪಾ]ಳಿಯು ಬಳಿಕಹುದು ಮಂತ್ರವಿಶಾಲದೀಪದಿಯುಮದು ಸಂತತಿ ಕಾಂತ ಕೇಳಿಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೧). [<ನಿರ + ಪಾಳಿಯ]

ನಿಪ್ಪಿಟ್ಟು 'ನಿಪ್ಪಿಟ್ಟು' ನೋ.

ನಿಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). (ಕರಾ) ಹೊಡೆ; ಜಪ್ಪು. ನಿಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಹೊಡೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಜಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಇಗಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನಿಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದೆಯಾ? (ರೂಢಿ). 'ಜಪ್ಪಿಸು' ಪರಾ. [?]

ನಿಪ್ಪು (ನಾ). ಕಂಡ: ಉರಿಯುವ ಬೆಂಕಿಗಿಂತ ನಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಗಡ್ಡೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಜೇ. ೧೧ ತಮಿ. ನೆರುಪ್ಪು; ಮಲ. ನೆರುಪ್ಪು, ನೇರುಪ್ಪು; ತೆಲು. ನಿಪ್ಪು, ನಿಪ್ಪುಕ; ಕೋಲಾ ನಿಪ್ಪು]

ನಿಪ್ಪುಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಒಳಗೆ ನುಗ್ಗು, -ಪ್ರವೇಶಿಸು (?): ಸಮುದ್ರಂ ಬಹಿಶ್ರಂ ಬೆದಜುವಂದು ತಿಟ್ಟನೆ ತಿಜಾದು ಕಲ್ಲೆಯಂ ಕವಿಯುಮಾಗಿ. . . ಕೀಲ್ ಕಬಲೆ ದಿಗುಪು ಬಬಲೆ ನಿಪ್ಪುಗೆ ಭಯಂ ಮಿಗೆ ನಾವಿಕಾಜನಮೆರ್ದೆಗೆಟ್ಟು ಬಾಯ್ತುಟ್ಟು ಸುಯ್ಯು ಪೊಯ್ತು ಬುಲೆಬಲ್ಲು ಮಮ್ತುಲಮಜುಗೆ ಚಾರುದತ್ತಂ ಕಂಡು (ಬಂಕಂ. ೪-೧೪೮). [P ಇದು 'ನೀರ್ಪುಗು' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರ ಬಹುದೆ?]

ನಿಪ್ಪುಟಂ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ: ವಿರಲಫಲಂಗಳಾದುವೂಶಿಷಧಿಗಳ ರಸವೀರ್ಯಪಾಕಮುಂ ವಿರಲಮೆ ವೃಕ್ಷರಾಜಿಗಳೊಡಲ್ ಪಸಿವಾರ್ಥಳುಳ್ಳ ನಿಪ್ಪುಟಂ ಕರಗಿದುದು ಬಾಲ್ಯ. ತೆಣನಾ ಪುದೊ (ಅದಿ. ೪-೩೨). 'ನಿಪ್ಪುಟಂ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಪ್ಪುಟ]

ನಿಪ್ಪುಣ (ನಾ). ನಿಡಿದಾದ ಹೆಣ: ಹಸುಮನಂಗದ ನಿಪ್ಪುಣನ ಕೊಂಡಗ್ಗಿಸುತ ಸಹಿತ್ಯದಿವನು ಸ್ವಪನ (ಕೊರಾ. ೩-೪೪-೨೯). [<ನಿಡಿದು + ಪೆಣ]

ನಿಪ್ಪುಸ (ಗು). ಹೊಚ್ಚಹೊಸ; ಬಹಳ ನೂತನವಾದ: ಪೂಸ ಪೂಸ ಕಾದಲೆಯಲ್ ನಿಪ್ಪುಸ ಪೂಸರುಚಿ ರಸನೆಗಂತೆ ಕಾಳ್ಳಳಪಂಗಲ್ ಪೂಸಪೂಸ ಬವಣೆಗಳುಳ್ಳದ ಸುಖಂಗಳುಮಾಳ್ಳವರಮೆ ಕವಿ ಕವಿ ನಿಪ್ಪದಂ (ಸಂಸಪ. ೪೫-೪೫); ಪೂಸ ಪುಣಸೆಯು ಪಗಿನಂ ನಿಪ್ಪುಸ ಬೇವಿನ ದತ್ತನರಿದು ಬಲ್ಲಬೇಗಂ ಪತುವಿನ ಮೂಗಿನಲೆರಿದೆ ಬಸವಳಿದ ಜ್ವರಾ ತಪಾರಮಾಗಳೆ ಕೆಡುಗುಂ (ಗೋವೃದ್ಧ. ೧೯೯-೯). 'ನಿಪ್ಪುಸತು' ಪರಾ.

[<ನಿಡಿದು + ಪೂಸ]

ನಿಪ್ಪುಸತು (ನಾ). ಹೊಚ್ಚಹೊಸದು; ಅತಿ ಹೊಸದು: ಪೂಸತಂ ಮಾಡಿಟ್ಟನೋ ನಿಪ್ಪುಸತು ಪಲಿಪಜ್ಜಿಯೊಂದಂ ಮಂಬಂತದೇಂ ರಂಜಿ ಸಿಕ್ಕೋ ವಿದ್ಯಾಧರಾಧಿರ್ದರನ ಕೆಲವ ವಿದ್ಯಾಧರಸ್ತ್ರೀಸಮೂಹಂ (ಅದಿ. ೧-೪೨); ನಿಪ್ಪುಸತೆನಪ ದೇನೆ ಮಾಸಬಮಿಸಿದರೆ ಸಧಿ ಮಡ್ಡಿ ಪೊಪ್ಪ

ಪೂಸತಾಯ್ತು ರಸಂ (ಅದಿ. ೪-೩೩); ನಿಪ್ಪುಟಮೆ ಜೀರ್ಣಮಾದು ದನುಪ್ಪುಟ್ಟಾಯ್ತು ಮಹಾಜನೇಂದ್ರಾಲಯಮಂ ನಿಪ್ಪುಸತು ಮಾಡಿದಂ ಕರಮೊಟ್ಟಿರೆ ಹುಳ್ಳಂ ಮನಸ್ಸು ಬಂಕಾಪುರದೊಳ್ (ಎಕ. II, ೩೪೫-೪೧; ಸು. 1158); ನೋಡುಪೊದಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣಲಸಿ ನಿಪ್ಪುಸತಂ (ರೀಪಾವ. ೨-೩೯); ತೆಕ್ಕಸಿಜಾನಿಸಂ ಪೊಂಗದು ನಿಪ್ಪುಸತು ಸತಿಯ ಗರ್ಭವಿಲಾಸಂ (ಅನಂ. ೪-೧೩೧); ನಿಪ್ಪುಸತಪ್ಪ ರತ್ನಚಯಮಂ ಹಿದಿದಾಯ್ತು ಸುಧಾರಸಂಗಳೆಂ ತೊಪ್ಪನೆ ತೊಯ್ತು ಪೊಲ್ ಪೊಳವ ಪಲ್ಲಳಂ (ಬಾಧಪ. ೨-೫೦); ಒಂದಿ ನಿಸುಂ ತಡವಂ ಮಾಡದೆ ತಮಗುಳ್ಳ ನಿಪ್ಪುಸತಪ್ಪ ಸುವಸ್ತು ವನಮ್ಯಯು ಚೂಪಂಗೆಲ್ಲಾ ಲೋಕನಜುವಪೊಲ್ ಕಪ್ಪಂದೆತ್ತ ಪರಲ್ಲದೆ ನಿರ್ನರ ಮೂಗಿದವರಲ್ಲ (ಇಯಾ. ೩-೩); ನಿಪ್ಪುಸತೆನಪ ನೈವೇದ್ಯದಿಂದೊಮ್ಮೆ ಲೇಸಪ್ಪ ಭಕ್ತ್ಯಾಳಿಯಿಂದೊಮ್ಮೆ . . . ಇನಪನಂದಿಕೆಯುನರ್ಚಿದ (ಭರಣ. ೧೯-೧೨೦).

ನಿಪ್ಪುಸತು (ಬಹುವ): ರಸಭಾವಾಧನಯಂಗಳ್ ಪೂಸವ ಪುಗಲ್ ಪೂಸವೆ ಚಲ್ಲಿಗಳ್ ಪೂಸವೆ ನಯಂ ಪೂಸವೆ ಕರಣಂಗಳುಂ ನಿಪ್ಪುಸವನೆ ಪೂಸಯಿಸಿದಳಾಕೆ ನಾಟ್ಯಾಗಮಮಂ (ಅದಿ. ೯-೨೫).

[<ನಿಡಿದು + ಪೂಸತು]

ನಿಬಂದಿ, ನಿಬಂಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಗಾಣವಾಂ ಗಾಣಂ ಪ್ರತಿಮಾನಂ ಅಸಗರೊಳ್ಳು ನಿಬಂದಿ ಹಿದಿಯದೆ ಸೀರೆ ಗ ಉಪಿನ ಕಾವಲಿಡೆ ಪ್ರತೀಕಂ ಪಣ ೫ ಉಪ್ಪು ಕೊಳಗ ೫ ಯಂತಿವು ಮೊದಲಾಗಿ . . . ದೇವರ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ಧಾರೆಯನಿಪ್ಪೆದು ಬಿಟ್ಟಳು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೧೪೫-೩೩; 1079); ಹಲುಗೂರು ಬೋಡರ ಹಳ್ಳಿಯಲು ನಾಲು ಕೋಟಿ ಪಾಣ ನಿಬಂದಿ ದರುಸನ ಕಾಣಿಕೆ ಮುಂತಾದ ಕಾಣಿಕೆಗಳು (ಎಕ. IX, ಕಾನಕಾ. ೩೨-೨೩; 1277). ನಿಬಂಧಿ: ಪಾಣ ಎಳ್ಳು . . . ಕಳುಕು ಕಂದಿಕೆವಣ ಪಾಣ ನಿಬಂಧಿ ನೂಲ ಹದಿಕೆ ಅಡಿಕೆಯ ಸುಂಕ (ಎಕ. VI, ತರೀಕೆ. ೨೦-೨೯; 1185).

[<ಸಂ. ನಿಬಂಧ]

ನಿಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟು; ಬಂಧ: "ಅನಾಹಮದು ನಿಬಂಧಂ (ಮನ್ವುಕೋ. ೩೩-೩೫); ದಾಶರಥಿಸುತ ಕೇಳ ಕಪರ್ಧಿಯ ಮೃಗಿಯು ಮಿಕ್ಕನು - ಶಿರೋವಿನ್ಯಾಸದಿಮಲಜಾಢಿನಿಬಂಧದ [ಪಾಣಂ. ನಿಬಂಧತ, ನಿಬಂಧದ]ನಾಟಿಕಾಂಗದಲಿ (ಕೊರಾ. ೨-೪-೧೩). ೨. ಕರಾರು; ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಿಕೆ. ೩. ಕಾರಣ; ನಿಮಿತ್ತ: ನೂತನರುಂ ಪುರಾತನರುಂಪ್ಪ ಮಹಾಕವಿಗಳ್ಳವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತಿಗೆ ಪಾಸನಂ ಬರೆದ ಸತ್ಯತುಂಬಂಧಮರ್ಕೆ ಸಜ್ಜ ನ್ನೀನಿಬಂಧನಲ್ಲದೊಡರೊ ಮುಂಕಡೆಯ ಕಾರಣಂ ಜನಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಬಂಧಮೆಂಬ ಬಗೆ ಕೈಮಿಗೆ ಪೆಟ್ಟುಪಣಿ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೧-೫೧). ೪. ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಿಷಯದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವ ಗ್ರಂಥ; ಪದವಿಗಾಗಿ ಬರೆಯುವ ಸಂಶೋಧ ನಾತ್ಮಕ ಬರೆವಣಿಗೆ: ಅವರ ಪೋತ್ನಾಹದ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದ ಫಲವೇ ಈ ನಿಬಂಧ (ಕಜಾ. ಮೊದಲ ಅಂಶ). ೫. ಅಧುನಿಕ ಗದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ; ಪ್ರಬಂಧ: ನಾನು ಹಿರಕ್ಕಿ ಟೀಕೆ ನನ್ನ ಕುಂತು ಒಂದು ನಿಬಂಧವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೆ. ಆ ನಿಬಂಧವನ್ನು ಕುಂತು ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರು ಹತ್ತು ಬರಹಗಳನ್ನು ಬರೆದರು (ಪರಪ. ೩). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಮನ್ನೆಯ ನಿಬಂಧ ಕಿಜುದಿಜುಗಳವಾಪು ವೆನ್ನದೆ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೩-೩೫; 1074); ಅಲ್ಲಿ ತವಗೆ ನಡವ ಮನ್ನೆಯದ ನಿಬಂಧ ಹೊನ್ನೊಳಗೆ ಪರ್ವಪ್ರತಿ ಮೂಜುಗದಾಣ ಪೂಸನಾಡಂದ್ರಾಳ್ವಕಾರಂಬರಂ ಸಲ್ಪನ್ನಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟಿಲ್ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೦೪-೨೨; 1133);

ಶಾಂಡ್ಯನಾದ ಪದಿಕೇನಯ ಸ್ಥಳದ ಕೋಗಳಿನಾದ ದವಸಾಯದೊಳಗೆ
ವಂಶಂ ಪ್ರತಿ ನಿಬಂಧವಾಗಿ ಸಲುವ ಗದ್ಯಾಣವೆರಡು (ಸೌಖ್ಯ. 1X-1,
೩೪೧-೧೦; 1226); ಆ ನಾಡಧಿಕಾರಿಯ ನಿಬಂಧ ಆ ನಾಡ ಸೇನಬೋವರ
ನಿಬಂಧ ಪೊಲಗಾಯತ್ತಕ್ಕೆ ತೆರುಪ ಗ ೨೦೫ ಪ ೭ (ಎಕ. XV, ದೇವಲೂರು.
೨೯೮-೬೬; 1279); ತೊಡರು ಗ ೧ ಖಾಣ ನಿಬಂಧ ಪ ೯ ಅನ್ನೂ ಗ
೧೬ ಪ ೬ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೬೮-೩೫; 7). ೭. [ವ್ಯಾಕ]
(ವಾಕ್ಯ) ರಚನೆ, —ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ನಿಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟುವುದು; ಬಂಧನ : ನಿಮಿತ್ತನಿಬಂಧನಮುಪ್ಪ
ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಂ ಪುರಾಣದೊಳಂ ತನ್ನ ಕಂಡ ತೇಜನಿಕೆಂದು ವಿಸ್ತರಿಸಂ
ಗಿಯ್ವಂ (ಚಾವುಂ. ೨೯೬). ೨. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಳೆ : ಹೀನಗತಿ
ಪದಿತಳದ ಹೊಯ್ವು ತ್ತಾ ನವಾಯದಲೊದಗಬೇಕೆಂದೀ ನಿಬಂಧನವಾರ
ಲಳದುದು ಕೃಷ್ಣ ಹೇಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩೦). ೩. = ನಿಬಂಧ ೪.
೪. [ವ್ಯಾಕ] (ವಾಕ್ಯ) ರಚನೆ, —ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. [ಸಂ.]

ನಿಬಂಧನಶಾಸನ (ನಾ). (ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದ) ಕಾನೂನಿಗೆ ಸಂಬಂಧ
ಪಟ್ಟ ಶಾಸನ, —ಕಟ್ಟಳೆ : ಎಲ್ಲ ಅನೀಕ್ಷಿತ ವಿಷಮಸ್ಥಾನವೇಶ
ಗಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ತವ್ಯವು (ರಾಜ) ರಾಷ್ಟ್ರಾಧ್ಯಕ್ಷ
ನದು. ನಿಬಂಧನಶಾಸನವು ಅನ್ಯತ್ರ ದಿಗ್ಗಜನ ಮಾಡಿಸದಿರುವ ಕಡೆ
ಆತನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಮಗತಿ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೯೮). [ನಿಬಂಧನ + ಶಾಸನ]

ನಿಬಂಧನೆ (ನಾ). = ನಿಬಂಧನ ೨ : ಕೋಟಿಸಿದಂತವರ್ಕೆ ಪರಿಭಾವಿಸೆ
ಜನದನುರಾಗಮದೆ ನಿಬಂಧನೆಯಲ್ಲೇ (ಚಂದ್ರ. ೪-೨೧); ಅವಳ
ನಿಬಂಧನೆ ಬರೆಯಲಲ್ಲ ! ಅವಳ ಚಿಕ್ಕಮನೆಗೆ ಹೋಗು (ಅರ್ಯಕ. ೩೮);
ನಿಬಂಧನೆಯು ಅಸ್ತಿರವಿರದೆ, ಜನರ ಗೌರವಾದರಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸಿ
ಕೊಂಡರೆ ಪರಂಪರೆ ಎಂಬುದು ತಾನಾಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಗುತ್ತದೆ
(ರಾಜಪ. ೫೪); ರಾಜ್ಯನಿಬಂಧನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷನಾದವನು ಅಪರಾಧ
ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಶಾಸನಸಂಸ್ಥೆಯು ಆತನನ್ನು ಅಧಿಕಾರವಹಿ
ಯಿಂದ ಚ್ಯುತಮಾಡಬಹುದು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೯೯); ಸಂಸತ್ತು ವಿಧಿವ್ಯಾಪಾ
ತನೆಗೆ ಉಚಿತ ತೋರುವ ನಿಬಂಧನೆಗಳ ಮತ್ತು ಪರತ್ತುಗಳ ಸಮೀಕ
ನೂತನರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಘಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಬಹುದು (ಭಾಷಾ. ೨).

[ಸಂ. ನಿಬಂಧನ]

ನಿಬಂಧಿ 'ನಿಬಂದಿ' ನೋ.

ನಿಬದ್ಧಿ 'ನಿಬ್ಬದ್ಧಿ' ನೋ.

ನಿಬದ್ಧಿ (ನಾ). ದಿಟ; ಸತ್ಯ : "ಶಚಂ, ಶಚ . . . ಶಚ್ಯಂ ಈ ೬
ನಿಬದ್ಧಿಯ ಸುಧಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೯೩); ಸಕಲಭೋಗೋಪಭೋಗಂಗಳಿಲ್ಲವ
ಸರಳ ಮಾಡಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ನಿಬದ್ಧಿಯೆಂಬ ರುದ್ರ ಮಾಜಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ
ವಿರಕ್ತಿಯೆಂಬ ಬೀಟಿಗೆ ಒಪ್ಪ ನಿಬ್ಬದಿರಲಿ (ಸುಂಕಬಂ. ೬೫೩-೨೩).

[ದೇ. 11 ತಮಿ. ನಿಪತ್ತಿ; ತೆಲು. ನಿಬದಿ, ನಿಬದ್ಧಿ, ನಿಬ್ಬದ್ಧಿ]

ನಿಬದ್ಧಿವಿಧಿ (ಕ್ರ). ಗೀತಕ್ಕೆ ಹೊಂದು, —ಮೇಳವಾಗು : ಶುದ್ಧ
ಸಾರಂಗ ಸಂಕೀರ್ಣ ತನಗಳೆಂಬ ಮುದ್ದಣಿಗಳಿರಿಯ ಕಂದಾವುಜ
ಸುಖವುಜ ನಿಬದ್ಧಿವಿಧಿದ್ ಕುಡುಪಾವುಜನಡಾವುಜಂಗಳು ಶಬ್ದದುಗ್ಧದ
ಕೆಯ ವೃದ್ಧಿವಿಧಿಯೆ . . . ವಿಮಳಹಿಮಕ್ಕದ್ದರನ ಸಮುಖ
ದೊಳೊಪ್ಪಿದವು ತವಿತತಳನಸುಹಿರವೆನಿಪ ವಾದ್ಯ (ಸಾಂಪದ. ೮-೬).

[<ನಿಬದ್ಧ + ವಿಧಿ]

ನಿಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಿದ; ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ
ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಬಂಧಿಸಿದ : ಮದಲೇಖಿಯ ಮಾತನೊಳ್
ನಿರ್ಭರಾನಂದೆಯಾಗಿ ಕಾದಂಬರಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಗಂ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಚರಣ
ತಳನಿಬದ್ಧ ಹೇವಿತಮುಪ್ಪ ರಾಜಲೋಕಕ್ಕಂ ಪ್ರಿಯತಮಾಕೃತಿಯಂ ತೋರು

ಲೊಡಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೩೧); ಸದಾನುರಾಗನಿಬದ್ಧ ರಾಗುತವರ್ಕಳುಂಜೊಕ್ಕ
ಪ್ರಸಾದವನು ಸಿದ್ಧಿ ತಾರ್ಥಮಿದಂದು ಮೊಗಿಮೊಗಿದುದ್ದಂ ಸುತಂ ಹೆಡಗೆ
ಗಳನಭಿವೃದ್ಧಿ ಕರಮಾಗಲ್ಕೆ ತಂದು (ಬಸವ. ೫೬-೯); ನಿಶಬ್ದಿಶ್ಚನಿಬದ್ಧ
ರತ್ನಪ್ರಕರಮಧ್ಯದ ಕೌಸ್ತುಭದ ಪೋಲ್ ಚಕಿತಬಾಲಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಮುಜ
ದಳು ಯುವತಿಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೪೮); ಏನೆಲವೊ ಶುಕ
ನಮ್ಮೊಡನೆ ಮಾಯಾನಿಬದ್ಧಾಕ್ಷಿಗಳೆ ತನ್ನನು ನೀನಣಿಯದವನೇ
ವಿಚಾರಿಸಿ ಗಳದದಾದೆಯಲಾ (ತೊರಣ. ೬-೮-೪೬). ೨. ಅಡಚಣೆ
ಉಂಟುಮಾಡಿದ; ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸಿದ; ತಡೆದ. ೩. ಬರೆದ; ರಚಿಸಿದ.
೪. ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೊಳಗಾದ. (ನಾ). ೫. ಕಟ್ಟಿದುದು; ಬಂಧಿಸಿ
ದುದು : ವೃದ್ಧ ಬಾಲವಧೂಜನರು ಸಹಿತಧ್ವಗಮನಪ್ರಮವನುಳಿದು
ನಿಬದ್ಧ ವನೆ ಮನೆಮಾಡಿದರು ವೃಂದಾವನಾಂತದಲಿ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೧೧-೧೯);
ಪ್ರಕೃತಿಜನ್ಮನಾದ ಕರ್ಮವಶವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ.
ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸ್ವಕರ್ಮದಿಂದ ಸರ್ವವೂ ನಿಬದ್ಧವಾಗಿದೆ (ಭಾಷಾ.
೧೧೫). ೬. ಕಟ್ಟಳೆ; ನಿಯಮ : "ಸತ್ಯಂ ನಿಬದ್ಧಮೆನೆ ಕಟ್ಟಳೆ"
(ಮಂಗಳ. ೧೦೫-೧೪). ೭. ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾದುದು; ಕೂಡಿ
ದುದು : ಪದರಚನಾತಿಶಯಂ ರೀತಿ ಪಲಮವುಂ ನಿಯತವರ್ಗಗುಂಭನ
ಗುಣದೊಂದೊದವಿಂ ಮೂದಲಿನಕ್ಕುಂ ವಿದರ್ಭ ಪಾಂಚಾಲ ಗೌಡವಿಷಯ
ನಿಬದ್ಧಂ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೮೧); ತೊದಳೊಂದಿಲ್ಲದಿಲ್ಲದಾತು ಶಾಸ್ತ್ರೀತ್ವರ
ಪಾಂಡಿತ್ಯಂ ಭವದ್ವಂಶಜರೊಳಿದು ನಿಬದ್ಧಂ ನಿಶಾಂತಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ
(ರಾಜಶೇ. ೬-೧೩೬). ೮. [ಸಂಗೀತ] ಯತಿ ಹಾಗೂ ಭಂದಸ್ವಿ
ನಿಂದ ಕೂಡಿ ನಿಯತಾಕ್ಷರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕುಸಾಲಿನ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ರಚನೆ : ಸಾಧನಕಮುರೋಗತಂ ಶಿರೋಗತಮೆಂಬ ತ್ರಿಸ್ಥಾನ
ಶುದ್ಧಿಯೊಡೆದು ನಿಬದ್ಧಾ ನಿಬದ್ಧ ಭೇದಮನುಳ್ಳರೊಂ ಮಾರ್ಗಬೋಳ
ಮನುನಾಸಿಕಾನುಕಂಪನ ಗದ್ದದ ಗರ್ಭರಾದಿ ದೋಷಂಗಳಂ ಪೊರ್ವಲೀ
ಯದೆ . . . ಪಾದಿ ಪರಿಪಕ್ವನಮಂ ಶಲೆದೊಗಿಸುವುದುಂ (ಮಹಾಣೀ.
೪-೫೪೪); ಜಾತಿತಾಲದ ಮಾನದಿಂಪಿನ ಧಾತುಮಂಗಂ ಮಾತು ರೀತಿ
ಸಮೀಕವಾಗಲೊಡರ್ಪ ಸಿದ್ಧ ನಿಬದ್ಧರೂಪದಲಿ (ಬಸವ. ೧೯-೧೨);
ಕೀರ್ತನೆಗಳು ಮತ್ತು ಪಿಳ್ವಾಂ ಗೀತೆಗಳು—ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುತೇಕವಾಗಿ
ವೈವಿಧ್ಯತೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ . . . ಇವೆಲ್ಲವೂ ನಿಬದ್ಧ, ಅನಿಬದ್ಧ ಮತ್ತು
ರಾಗಾಲಾಪನದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೇ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಹೇಮಕೂ. ೧೦೫).

[ಸಂ.]

ನಿಬದ್ಧಗಾಯನ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿ
ಕೊಂಡ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ : ರಾಗಮಾಧುರ್ಯವನ್ನು . . . ಸವಿಯಲು
ವಿಧವಿಧವಾದ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ
ವಾದುವು ನಿಬದ್ಧ, ಅನಿಬದ್ಧ ಗಾಯನ. . . ನಿಬದ್ಧ ಗಾಯನವು ನಿಯಮ
ಪೂರಿತ, ಕಲಾವಿದನ ಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನ (ಭಾರತ. ೫೪೧); ನಿಬದ್ಧ
ಗಾಯನದಲ್ಲಿ (೧) ಬರೇ ರಾಗಲಯಪ್ರಧಾನವಾದ ಪ್ರೌಢಬಂಧಗಳೂ
(ಧ್ರುವ, ಪದ, ವರ್ಣ . . . ಇತ್ಯಾದಿ) (೨) ಕಾವ್ಯಗಾನ ಸಮಮಿಳಿತ
ವಾದ (ಕೀರ್ತನ, ಪದ, ಭಜನ್ . . . ಜಾವಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ) ಕೃತಿಗಳೂ
ಸೇರುತ್ತವೆ (ಭಾರತ. ೫೪೨). [ನಿಬದ್ಧ + ಗಾಯನ]

ನಿಬದ್ಧಮಂಗಳ (ನಾ). ಕಾವ್ಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ದೇವತಾ
ಸ್ತುತಿರೂಪವಾಗಿ ರಚಿಸುವ ಮಂಗಳ ಅಥವಾ ನಾಂದೀಪದ್ಯ;
ಕವಿಯೇ ರಚಿಸಿದ ಮಂಗಳಪದ್ಯ : ಮೇಷಬದ್ಧಾ ನಿಬದ್ಧ ಭೇದದಿಂ
ಮಂಗಳಂ ದ್ವಿವಿಧಮಕ್ಕುಂ ತನ್ನಿಂ ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟಿ ನಾಂದೀನಿಬದ್ಧ ಮಂಗಳಂ
ಪರಕೃತಮನಿಬದ್ಧ ಮಂಗಳಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೪).

[ನಿಬದ್ಧ + ಮಂಗಳ (= ಮಂಗಳ)]

ನಿಬದ್ಧಾಂಜಳಿ (ನಾ). ಜೋಡಿಸಿದ ಕೈ : ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರಜನೇಂದ್ರಸಂ
ಪ್ರೀತೃದಕ್ಷಿಣಂಗಿಯು ಭಕ್ತಿಭರವಿನಮಿತ್ರೋತ್ತಮಾಂಗ ನಿಬಿಡ ನಿಬದ್ಧಾಂಜ
ಳಿಗಳಾಗಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೮-೬೬ ಪ). [ನಿಬದ್ಧ + ಅಂಜಳಿ (= ಅಂಜಳಿ)]

ನಿಬದ್ಧಿ (ನಾ). (ಸಂಸಾರ) ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನು : ನಿಬದ್ಧಿ
ಯೆಂಬುದೊಂದನು ಪಮಬೋಧಿ ಪುಟ್ಟಿದೊಡೆ ಪೇರ್ ಮನೆಯೊಳ್
ತೊಡದೊಂಕು ನಿಬ್ಬದೇ (ಜೀವಸಂ. ೨೧೦-೫೪). [<ನಿಬದ್ಧ]

ನಿಬದ್ಧಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಒಟ್ಟುಗು; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು :
ಬುದ್ಧಿ ಸಾಗರನ ಕಂಡೆಮಗೇನು ಪ್ರಸ್ತ ನಿಬದ್ಧಿಸಿ ನಾವು ನಮ್ಮೊಳಗೆ ಬುದ್ಧಿ
ಸಾಗರನೊಡೆಯನ ಮುಂದೆ ತಾಂಡನ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದು ತೋರಿಸಿದವು
(ಭರತ. ೧೪-೧೬) ; ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದೊಳು ನಮೋಸ್ತು ಗೃಹದ ಭರ್ಮವೃದ್ಧಿ
ಯೆಂದು ಹರಸಿದರು ವೃದ್ಧಿ ತಪ್ಪದು ನಿಮ್ಮ ಹರಕೆಯೆಂದನುಕ ನಿಬದ್ಧಿಸಿ
ದೀಕ್ಷಾಂಡನಂದ್ರ (ಭರತ. ೭೦-೧೦೬). ೨. ನಿಬದ್ಧಿ ಗಾಯನವನ್ನು
ಮಾಡು : ಶುದ್ಧದೊಳಗೆ ಜಿನಿಸಿದ್ದರ ಪಾದಿ ನಿಬದ್ಧಿಸಿ ಸಂಕೀರ್ಣದೊಳಗೆ
ವೃದ್ಧಸಂಪನ್ನಯೋಗಿಗಳ ಪಾದಿದರಹೊ ಶುದ್ಧಸಂಕೀರ್ಣಕೋವಿದರು
(ಭರತ. ೬೪-೧೪). [ನಿಬದ್ಧ + ಇಸು]

ನಿಬರ್ದಣ (ನಾ). ೧. ಕೊಲೆ ; ಸಂಹಾರ : “ಮಾರಣಂ, ನಿಶರಣಂ,
ನಿಬರ್ದಣಂ, ಸೂದನಂ . . . ಹಿಂಸಾ, ಸಂಜ್ಞ ಸನಂ—ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ”
(ಕಲಾಯು. ೭೮-೨೨೬) ; ಕಂಸಂ ತದೀಯ ಬಾಲಹಿಂಸಾಪರನಾಗಿ . . .
ಪಾಸಪಿಯೊಳ್ ಕೊನನಪ್ರಳಿ ಬಾಲನಿಬರ್ದಣಗರ್ಹಾತೀರದಿಂ ಗತ
ಶ್ರೀಕನಾಗಿ ನಿಜರಾಜಮಂದಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಜಗದಿ. ೨-೫೪ ಪ). ೨.
ನಾಶ ; ಹಾಳು : ಸರಭಸಿತಧಾರಿಗಳ ಭಾವೋತ್ತರದ ಪರಿಯಲಿ
ಪೂರ್ವಲಿಖಿತಾಕ್ಷರವಿತಾನನಿಬರ್ದಣಕಾಪಿಪುನಾನಾಗುತ್ತ (ಜನಪ. ೩೪-೪೬).
‘ನಿವರ್ದಣ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಬಾಯಿಸು ‘ನಿಭಾಯಿಸು’ ನೋ.

ನಿಬಿಡ (ಗು). ೧. ದಟ್ಟವಾದ ; ಸಾಂದ್ರವಾದ ; ಒತ್ತಾದ :
ನಿಜಪರಮಸ್ವಾಮಿಯಂ ನಿಷಾದಿಯಂತೆ ನಿಬಿಡ ನಿಬದ್ಧಪವಿತ್ರಕ್ರಮೋ
ಪಚ್ಚದೋಪಚಿತಸುಖಾಸನಾಂಕಿತಮಂ ನಿಜಾಂಕಮನೇಪಿಸಿಕೊಂಡು
(ಶಾಂತಿ. ೧೦-೬೫ ಪ) ; ಶ್ರೀಲಲನಾಸ್ತನಭರನಿಬಿಡಾಲಿಂಗನಕುಂಕು
ಮಾಂಕಿತೋರಸ್ತುಲನುರ್ವೀರೋಕಮಂಡನಂ ಮಹಿಮಾಲಂಬನ ಬಾರು
ಜರಿತನಭಿನವಪಂಪಂ (ಪಂಪಾ. ೧೦-೧) ; ಉತ್ತುಂಗನಿಬಿಡ
ಸ್ತನಕಳಸಯುಗದಂದವಂ ನಿನವ ಅಂಗನೆಯ ಗಂಭೀರನಾಭಿಸುರಂಗ
ವನು ನಿನವನು (ಬಸವ. ೪೧-೨೨) ; ನೀರಸತರುನಿಬಿಡವಿನ, ಹಸುರ
ಹೆಸರ ಕಾಣದಿರುವ ನೆಲವು (ಮಂಡಳ. ೩೪-೧೦). (ನಾ). ೨. ದಟ್ಟ
ವಾದುದು ; ಸಾಂದ್ರವಾದುದು ; ಒತ್ತಾದುದು : “ನಿಬಿಡಂ,
ನಿಬಿರೀಸಂ, ದೃಢಂ, ಗಾಢಂ — ಈ ೪ ತೆಪ್ಪಿಲ್ಲದುದು”
(ಕಲಾಯು. ೧೧೯-೩೩) ; ನಿಬಿಡಮಾದ ನೆಳಲುಳ್ಳ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ
(ಗರಮ. ೯-೫೯-೬) ; ಚಿತ್ತ ಭನ ನಿಬಿಡ ವನ ; ಹೊತ್ತು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ ;
ಮಿಸುಗುಡವ ಮನ ತನ್ನ ಸುಂಗಿದೆ ತಾನು (ಉದ್ಯೋ. ೪-೨) ; ತೆರೆಯು
ಮೇಲೆ ತೆರೆಯದ್ದು ಬರುವಂತೆ, ರಹದಾರಿ ನಿಬಿಡವಾಗತೊಡಗಿತು (ದೀಪಕ.
II, ೨೦೪) ; ಸದ್ಭಾಗದಂತೆ ಅಡ್ಡದಾರಿಯಿಂದ ನಿಬಿಡವಾದ ಕಾದಿಗೆ
ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು (ಮಲನಾ. ೧೦೫). ೩. ಅಧಿಕವಾದುದು ;
ದೇವತೆಗಳೆಂಬಂತೆಯೆ ನಿಬಿಡವನೆ ಮಾಡದೊಡೆ ಸರಕಬಾಧೆಗೊಳಗಪ್ಪ ಸರಸ
(ದಶಕು. ೬-೫೭). ೪. ವಿಪುಲವಾದುದು ; ಬಹಳವಾದುದು :
ಈ ವಿವಿನದಲ್ಲಿ ಉಗ್ರವಾದ ಹಿಂಸ್ರಪಶುಗಳು ನಿಬಿಡವಾಗಿರುವವು
(ಕಗದ್ಯ. ೧೦೦). ೫. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯದ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ಶಿಥಿಲವಲ್ಲದ ಪದರಚನೆ ; ಪದಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು

ಸಾಂದ್ರವಾಗಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು ; ಶ್ಲೋಕವೆಂಬ
ಕಾವ್ಯಗುಣ : ಸಮ ಮಧುರ ನಿಬಿಡ ಕಾಂಕ ಸುಕುಮಾರಸುಸಮಾಹಿತ
ಪ್ರಸನ್ನೋದಾರಪ್ರಮಿತ್ತಗ್ರಾಮೋಚಸ್ವಿಕ್ರಮದಿಂದ ದಶಭೇದಮಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ
ಮಾರ್ಗಂ (ಕವಿ. ೨-೫೪). ‘ನಿಬಿಡ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಬಿಡಂಜಲು (ಕ್ರ). ದಟ್ಟವಾಗು ; ಸಾಂದ್ರವಾಗು ; ಒತ್ತಾಗು :
ಆಮೂಲಾಗ್ರಭಾಗಂಬರಮುತಿನಿಬಿಡಂಜ್ಜಿರಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೨೫).

[ನಿಬಿಡ + ಜಲು]

ನಿಬಿಡತೆ (ನಾ). ಒತ್ತೊತ್ತಾಗಿ ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ಸಾಂದ್ರತೆ ;
ದಟ್ಟತೆ : ಪಂಪನತ್ತ ಪರಮಿತ ಭಳಪರ್ಣಪುಷ್ಪಗುಚ್ಛಂಗಳನನಿಬಿಡತೆ
ಯನವು ಗೈದು ರನಿತಶಿಕರಂಗಳಡೆಯಾಟಕ್ಕೆ ತೆಪ್ಪುಗೊಡದೆ (ತಟಕಂ.
೩-೩೫ ಪ) ; ಈ ವಚನಗಳನ್ನು . . . ದಿದಿಯಾಗಿ ಓದಿದಾಗ ಅದ ಪರಿ
ಪಾಸದ ನಿಬಿಡತೆಯೇ ಇದಿಯಾಗಿ ಓದಿದಾಗ ತಿಳಿದಿತು (ಕರ್ನಾ. ೭೯).

[ಸಂ. ನಿಬಿಡತಾ]

ನಿಬಿಡತ್ವ (ನಾ). = ನಿಬಿಡತೆ : ಇಂಕಪ್ಪ ಪುರವೀಧಿಯೊಳಗೆ ನಿಬಿಡತ್ವದಿಂದ
ದಂತಿವಾಜಿಪರೂಢಗಳನಡರಿಯುಧಿಕಭೂಕಾಂತರಾತ್ಮಜರು ವೈಯ್ಯಾಳ ಕೇಳಿ
ಮೇಳದೊಡನೆಯೆಡೆಯಾಡುತಿದರು (ಸಮೋ. ೨-೪೯). [ಸಂ.]

ನಿಬಿಡಬಂಧ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ವರ್ಣಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು
ಅಗಲದೆ ಒತ್ತಾಗಿರುವ, ಶ್ಲೋಕವೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ರಚನೆ : ಮಿಗೆ ನಿಬಿಡಬಂಧಮೆಂಬುದು ತಗುಳ್ಳುವು ವರ್ಣಂಗಳಗಲದಿರೆ
(ಕವಿ. ೨-೬೪). [ನಿಬಿಡ + ಬಂಧ]

ನಿಬಿಡಮತಿ (ನಾ). ದಡ್ಡ ; ಮಂದಮತಿ : ನಿಬಿಡಮತಿ ನೃಪವರಂ
ಬಂದು ಬನದೊಳಾಂ ಬೇಳ್ತ ಹೋಮಮಂ ಕಂಡು . . . ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟು
ನೋಡಿದಂ ಮದ್ದೂಪಂ (ದಶಕು. ೧೦-೧೦೬). [ನಿಬಿಡ + ಮತಿ]

ನಿಬಿಡಸ್ಯೂತ (ನಾ). ಒತ್ತಾಗಿ ಹೊಲಿದಿರುವುದು ; ದಟ್ಟವಾಗಿ
ಹೊಲಿದಿರುವುದು : ಇದು ಜತುಮುದ್ರಾಮುದ್ರಿತಮಿದು ನಿಬಿಡ
ಸ್ಯೂತಮಿದು ಮಹಾಗ್ರಹಧೃತಮಿಂತಿದು ಲೋಹಮನದ ಮನಿಪ್ಪದು
ಪರಕೃತಮಿಂತಿಯೊಳಖಿ ಮಿಳನವಕ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೪೦).

[ನಿಬಿಡ + ಸ್ಯೂತ]

ನಿಬಿಡಿ, ನಿಬ್ಬಿಡಿ, ನಿಬ್ಬಿಡಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದುದು ; ಸಾಂದ್ರವಾ
ದುದು (?) : ಕಾರಣಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ವಿಸ್ತಾರ
ಯೊಮ್ಮಾಂಡದೊಳು ನಿಬಿಡಿಯಾಗಿ ದ್ವೀರಸ್ಥ ಪಂಚ ಪಂಚ ಚತುರಷ್ಟಾ
ಚಮುತಾಗಿ ಬಾರುಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೊ ಆರು ಎರಡರಿಂದ
ತಿಳಿಯಬೇಕು (ವಿಷಾ. ೩-೧). **ನಿಬ್ಬಿಡಿ :** ತಬ್ಬಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬಿ
ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಮುಟ್ಟು ಕವಿಂತೆ ಗಟ್ಟಿದೇಹದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ ಪಾಪದ
ನಿಬ್ಬಿಡಿ ತಿಳಿಯದೆ . . . ನಿನ್ನ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಬ್ಬಿದವನಾದೆ
(ಮೋಕ್ಷಮ. ೩೮-೨). **ನಿಬ್ಬಿಡಿ :** ಅಬ್ಬಿದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪೊರೆಯಿಂದಿನೊ
ನಿಬ್ಬಿದಿಯಾದ ಇಹಸುಖವೆ ಒಲ್ಲೆನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡಿರು
(ಮೋಕ್ಷಮ. ೭೫-೧). [<ನಿಬಿಡ ?]

ನಿಬಿಡಿತ (ಗು). ತುಂಬಿದ ; ಭರ್ತಿವಾದ ; ಆವರಿಸಿದ : ವಿತರ
ಪ್ರೀತ್ಯಾರಪ್ರಕೃಂ ಜಳನಿಬಿಡಿವಾಸಸ್ಪೃಟೇಭೂತನಿನ್ನೋನ್ನತಮುದ್ಧ
ದ್ರೋಮದರ್ಪಸ್ತನವಿಗಿಹಿತದೋಃಸ್ಪೃಶಿಕಂ ಲೋಚನೋಷ್ಣದ್ವಿತಯ
ಸ್ಯತ್ಯಸ್ತವರ್ಣಾತಿ ತಿವಿತಕಪೋಶಾವರ್ಣಾಳಕಂ ಯವೌವತಮಾದಂ ಕಣ್ಣ
ವಂದಿದುರ್ದಮ ಕೃತಸಲಿಲಕ್ರೀಡಮಸ್ತೋಷ್ಣಪೀಡಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೭-೧೪೯).

[ಸಂ.]

ನಿಬಿಡಿಲೆಕ್ಕತ (ಗು). ತುಂಬಿದ ; ಭರ್ತಿಮಾಡಿದ ; ಇಡಿಕಿರಿದ.

[ಸಂ.]

ನಿಬಿಡೋಕ್ತಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಶ್ಲೋಕಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು, — ಉಕ್ತಿ : ಅದ್ಭುತರಸಂ ನಿಬಿಡೋಕ್ತಿಗಳಿಂದಮಲ್ತೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೯೯). [ನಿಬಿಡ + ಉಕ್ತಿ]

ನಿಬಿಡೋರು (ನಾ). ದಪ್ಪವಾದ ತೊಡೆ; ತುಂಬಿಕೊಂಡ ತೊಡೆ : ಕುರುರಾಜ ನಿವ್ಯಾಜನಿಬಿಡೋರುದ್ವಯಭಂಗ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಭಾರನುಂ . . . ಸಾಹಸಾಂಕನುಮೆನಿಸಿದ ಭೀಮಗೇನನಂತು ಅರೂಢಕೋಪನುಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಢನುಮಾಗಿ (ಗವಾಯು. ೨-೧ ವ). [ನಿಬಿಡ + ಉರು]

ನಿಬಿರೀಸ (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದುದು ; ನಿಬಿಡವಾದುದು : "ನಿಬಿರಂ, ನಿಬಿರೀಸಂ, ದೃಢಂ, ಗಾಢಂ - ಈ ತೆರಿವಿಲ್ಲದುದು" (ಕವಾಯು. ೧೧೯-೩೩); ಖಲಸಮೂಹಚ್ಛಾಯೆ ಬಲುಹಿಂದ ಪರ್ಜಿದುದೊ ನಳ ದಂಜನಾಸಾರ ಕರೆಯೊಯೆನಲಂಧಕಾರಂ ಪರಹಿತೆನ್ನಿಗೆ ನಿಬಿರೀಸನಾಗಿ ಜವದಿ (ವೆಂಕಾ. ೫-೨-೩೨); ಅವನೀತನೂಜಾತಿಯೈತರುತಮಿರೆ ಲೋಕನವಕ ನಿಬಿರೀಸನುನೆ ನೆರೆದು ಪಂಥಾನಕುಂ ಪವನೇಯದಿದೆ (ವೆಂಕಾ. ೩-೩೩-೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಬುದ್ಧಿ, ನಿಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಹೆಡ್ಡತನ ; ಮಂದಬುದ್ಧಿ : ಪೀನ ಗ್ರಹಣದಿಂದ ಕೆಲವಜ್ಜಿಗಳ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲ - ಅಚ್ಚ ಮುದ್ದಿ - ಅಚ್ಚ ಮುದ್ದಿಗೆ . . . ನಿಬುದ್ಧಿ - ನಿಬುದ್ಧಿ (ಶಮದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ). **ನಿಬುದ್ಧಿ :** ದ್ವಿತ್ವಾಗ್ರರೇಫಲೋಪಕ್ಕೆ - ಅರ್ಥ - ಅಗ್ನ . . . ನಿಬುದ್ಧಿ - ನಿಬುದ್ಧಿ (ಶಮದ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ); ಕೀಲಾರಂ, ಕೀಲಾರಂ . . . ನಿಬುದ್ಧಿ, ಮಾಲೆದೋರಣಂ . . . ಇತಿ ಕೀಲಾರಾದಿರಾತ್ಯತಿಗಣಃ (ಶಮದ. ೩೩೮ ಪ್ರಯೋ). [**ಸಂ. ನಿಬುದ್ಧಿ**]

ನಿಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ; ಜ್ಞಾನ ; ಬುದ್ಧಿ. ೨. ಬುದ್ಧಿವಾದ : ಹಾನಿ ನಿವಗುಪಕರಿಸದಿರದೆಂದಿ ನಿಬುದ್ಧಿಗೆ [ಪಾಂ. ನಿಬದ್ಧಿ, ವಿಶ್ವತೆಗೆ] ನಿನ್ನ ಮನದನುಮಾನವಾವುದು ಹೇಳು ಕೇಳುವೆ ನೆಂದನಸುರಮುನಿ (ತೋರಾ. ೩-೩-೩೨). [ಸಂ.]

ನಿಬ್ಬ (?) (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ (?) : ಪಿಳ್ಳುಳಕ ಚೆಂಬೋಕ ಗೀಜಗ ಕುಳ್ಳು ಕೋಗಿರೆ ಕಾಮುರುಳಿ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯೆಲಗೊಲೆ ಹುಲ್ಲಬಂದಿಗೆ ನಿ [ಪಾಂ. ೪] ಬ್ಬ ನೀಮುಳುಕ . . . ಕೆಂಡವಕ್ಕಿಗಳವ ಟೋರೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಂ. ಭಾ. ೫-೨೨). [?]

ನಿಬ್ಬಂದಿಗೆ (ನಾ). ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನು : "ನಿಬ್ಬಂದಿಗೆ - ನಿರ್ಬಂಧಿ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೨); ಪೀನಗ್ರಹಣದಿಂದ ಕೆಲವಜ್ಜಿಗಳ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲ - ಅಚ್ಚ ಮುದ್ದಿ - ಅಚ್ಚ ಮುದ್ದಿಗೆ . . . ನಿಬ್ಬಂದಿಗೆ - ನಿರ್ಬಂಧಿ (ಶಮದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ). [**ಸಂ. ನಿರ್ಬಂಧಿ**]

ನಿಬ್ಬಗಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಹಾರ (?) : ನೆಬಲು ಮೂಢ [ದ]ಸಂಧಿ[ದ] ಬುಕ್ಕುಂಬ ಪುರೀನುಂಡಳಂ ಬಟಾಗೂಳನುಂಬ ನಿಬ್ಬಗಡಿಯುಂ ಕಳಿಯುಂ ಕೂಟನುಂಬ ಆಯಂದಿಲಮುಮೆಂದಿನಂ ತನ್ನ ಕತ್ತಿಯಂ ಮುಟಸದಾವುದುಂ ಮಾಡಿದೊಡಂ ಪುರೀಪದೋಪವಾಸ ಮೆಂಬೆರಡನೆಯ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತನುಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೧೩). [?]

ನಿಬ್ಬಡವ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಬಡವ ; ಕಡುಬಡವ : ಬಡವನೆ ರತ್ನ ತ್ರಯನುಂ ಪಡೆದಾತಂ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿ ಸಿರಿಯೊಡೆಯಂ ನಿಬ್ಬಡವಂ [ಪಾಂ. ನೋಬ್ಬಡೆ ತಾಂ] ರತ್ನತ್ರಯಮಂ ಪಡೆಯದವಂ ಭಾಗ್ಯಹೀನ ನನನೆ ದಂದ್ರಂ (ಸಮಾ. ೩-೩೩). [**ಸಂ. ನಿಬ್ಬಡ**]

ನಿಬ್ಬಡಿ 'ನಿಬಿಡಿ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಡ್ಡಿ, ನಿಬಡ್ಡಿ (ನಾ). ಬಡ್ಡಿ ರಹಿತವಾದುದು ; ಬಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದುದು : ನಿಬ್ಬಡ್ಡಿಯಾಗಿ ನಾನು ಸಾಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ರೂಢಿ). **ನಿಬಡ್ಡಿ :** ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ ಸಾಲ ಮಾಡಬಹುದು, ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಾಕು

ಕಾರರೇ ಒಂದರದು ವರ್ಷಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಬಡ್ಡಿಯಿಂದಲೇ ಕೊಟ್ಟರು (ಚಾರುದಾ. ೪). [**ಸಂ. ನಿಬಿಡಿ + ಬಡ್ಡಿ**]

ನಿಬ್ಬಣ 'ಬಿರ್ದಿನ್' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಣಗಿತ್ತಿ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಗುಂಪಿನ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವವಳು ; ಬೀಗರ ಗುಂಪಿನವಳು : ಹಳಗಾಲದಲೊಬ್ಬ ಪುರುಷಂಗೆ ಎಳೆಯ ಕನ್ನಿಕೆಯ ಮದುವೆಯ ಮಾಡಲು ಕೆಳದಿಯರೈವರು ನಿಬ್ಬಣ ಬಂದರು . . . ಕೂಡೆ ಬಂದ ನಿಬ್ಬಣಗಿತ್ತಿಯರಲ್ಲಾ ಹೆಂಡಿರಾದರು (ಅವಳಂ. ೨೧-೪೩); ಅನಿರಳ ವಿಟನ ಮದುವೆಗೆ ನಿಬ್ಬಣಗಿತ್ತಿಯವರಲ್ಲಾ ಬಂದು ಕೆಂಡದಂದೆಯನೆ ಮುಡಿಮೆ (ಅವಳಂ. ೧೩೩-೩೨೪).

[**ನಿಬ್ಬಣ (<ಬಿರ್ದಿನ್) + ಗಿತ್ತಿ**]

ನಿಬ್ಬಣಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆಯ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗು ; ನಿಬ್ಬಣದೊಂದಿಗೆ ಸೇರು : ಗುಣನಿಧಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ರಾಮರು ಸಕಲ ನಿಬ್ಬಣಗೂಡಿ ಪೂಜ್ಯರಾಯನ (ನೋಡು. ೧೩-೩೧).

[**ನಿಬ್ಬಣ (<ಬಿರ್ದಿನ್) + ಕೂಡು**]

ನಿಬ್ಬಣಜನ (ನಾ). ಮದುವೆಗೆ ಬಂದ ಆಪ್ತೇಷ್ಟಜನ : ಮದುವೆಗೆ ಬಂದ ನಿಬ್ಬಣಜನಂ ದಿಡದಜ್ಜರಿವಟ್ಟಿರಬ್ಬರಂ ಮುದ್ದೊಳದೃಶ್ಯಮಾಗಿ ಮುನಿ ಪೋಗಿ (ಉದ್ಭ. ೪-೩೯).

[**ನಿಬ್ಬಣ (<ಬಿರ್ದಿನ್) + ಜನ**]

ನಿಬ್ಬಣೆಗೆ 'ದಿಬ್ಬಣೆಗೆ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಯಲು (ನಾ). ಎಸ್ತಾರವಾದ ಬಯಲು : ಅಪರಭಾಸುವಾಕ್ಯ ಪನು ನಿಬ್ಬಯಲೋಗೆ ನೋಡ ! (ಪ್ರಶಾ. ೩೦-೧೩೪).

[**ಸಂ. ನಿಬ್ಬಯಲು (<ಬಯಲ್) + ಯಲು**]

ನಿಬ್ಬರ (ಗು). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ; ಅಧಿಕವಾದ. ೨. ಕಠೋರವಾದ ; ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ. ೩. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ; ಹರಿತವಾದ. ೪. ಹುರುಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೫. ತುಂಬಿದ ; ಪೂರ್ಣವಾದ. ೬. ಊದಿಕೊಂಡ ; "ಉಬ್ಬಿದ" (ಜಾಣಕೋ. ೧೧). (ನಾ). ೭. ಅತಿಶಯ ; ಅಧಿಕ ; ಹೆಚ್ಚಳ : ಆತುರದಂ ನೀತಾಂಕು ತಾರಾವಳಿವೆರೆಸಿಲುತಂದುರ್ವರಾಭಾಗದೊಳ್ ನಿಬ್ಬರದಂ ಘಾಸ್ಯತ್ತ ಪೋ ಮೂರ್ತಿಯನೆ ತಳೆದಪೋಲ್ ತಾಪಸಾವೃತ್ತದಿಂ ಘಾಸುರನಾಗಿರ್ಪಂ ದಯಾಂಭೋನಿಧಿ ಕಪಿಲಮಹಾಚಾರ್ಯನಾಚಾರ್ಯವರ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧-೧೧೩); ದಂಡಾಧೀಶ್ವರಂ ಮನಗದದಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯಗಳನಿಟ್ಟು ಹದುಳಿಸದೆ ನಿಬ್ಬರದ ಕೋಶಾಕ್ರಾಂತನಾಗುತ್ತ (ಬಸವ. ೩೩-೧); ಸಭ್ಯತಾಲತೆ ಹೂತು ಹಸರಿಹ ಹದ್ದಿ ಫಲವಾದಂತೆ ಕಾಯುವ ನಿಬ್ಬರ ದರೀಡಾದಿವಳು ಹರಿಪದಪಯೋಜದಲಿ (ಉಪಾ. ೧೩-೩೪); ಸುಳಿ ಸುಳಿದು ಕಟ್ಟು ಪುಂಡಣದ ಗೊಂದಣದ ಕಳಕಳದ ವಾದ್ಯರವದಬ್ಬರದ ನಿಬ್ಬರದಲಾ ಪುರಂ ರಂಜಿಸಿದುದು (ಬಸವ. ೧೧-೩೫); ನಂಬುಗೆಯ ಕೊಂಬುದು ನಿಬ್ಬರದಿಂದಿ ಬರ್ಪವೋಲ್ (ಚಳವಿ. ೩-೧೫೪). ೮. ಕಠೋರತೆ ; ಕಠಿನತೆ : ಧರಿಯೊಳುದಯಿಸಿ ಸೇವೆನುತ ನಿಬ್ಬರದ ಶಾಪವನಾಗಲೆಯಲು (ಬಸವ. ೩೪-೧೧); ನಿಬ್ಬರದ ಮನವೆಂದು ಕಾಮ ದೇವಂ ಕರಿಯ ಕದ್ದಿ ಸತ್ಯಧಿಕ ದಿಲ್ಲಿಂಗಿಯುನ್ನದವನಿಪ್ಪು ಬಿಡು ಬಾಣಮಂ ತೊಟ್ಟು ತೆಗೆದಾರ್ಕರ್ಪೂರಕ್ಕೆ ನಿರಿಸಿ ದಿಡಲು (ಲಾಟಂ. ೧೪-೫೦); ಒಬ್ಬನೇ ನೀನೆನ್ನ ಸಮರದ ಹಬ್ಬವನು ನೋಡೆನಲು ನುಡಿಗಳ ನಿಬ್ಬರದ ತಾ ಕಂಡು ಮೃಪದನು ಪಾರ್ಥಗಿಂತಂದ (ಸಂಭವ. ೧೪-೯೩); ಸಾಕು ಸತಿ ನಿಬ್ಬರದ ನುಡಿಗಳದೇಕೆ ಹೃದಯವನಿಡು ಮುಕ್ತವಿವೇಕತನದಲಿ ಮುಳಿಯಬೇಡೆಂದೆನುತೆ ಕೈಮುಗಿದ (ಅಕ್ಕಾ. ೪-೪೧). ೯. ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ; ಹರಿತ : ಹೆಬ್ಬರಿಯನಡಗಿ ಸತತ ಪಿರಿಯುರಿ ಹಬ್ಬ

ತದಂತ ಭಾವನೇತ್ರನ ನಿಬ್ಬರದ ಭಾಕಾಂಬಳಾಗಿ ಸಮವನಿಸಿತರಲು
(ಬಸವ. ೪೪-೨೧); ಕಿಬ್ಬದಿಯ ಕೀಲಿಸಿದ ಕಾಮನ ನಿಬ್ಬರದ ಕೊರಂಟಿ
ನರಿ ತನುನಿಬ್ಬರವೆಂಬೊಂದು ನಿಮಿಷ ಕುಳ್ಳಿರಲಾಜದಳವೆಂದು (ಪ್ರಭುಲೀ.
೫-೨೧); ಪ್ರಾಣದಾಸೆಯ ಮಹಾದು ತನ್ನೊಳು ಕೇಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾದೆನುತ
ನಿಬ್ಬರನನು ನಿಬ್ಬರದ ನುಡಿಗಳೆರಲಾದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೬).
೧೦. ಹುರುಳು; ಉತ್ಸಾಹ; ಹುಮ್ಮಸ್ಸು; ಕುಡುಮಾಡೆಯಂ
ನಿಬ್ಬರದ ಮನೆದು ಕೊಡದಂ ಹೊಯ್ದು . . . ಹೆಬ್ಬಂದಿ ವಿಸಿನದೊಳು
ನಂದಂದಾ ಶಬರರಿಗೆ ಮೃತ್ಯು ತಾನೆಂಬಂದದಿ (ಹರ್ಷ. ೬-೬); ಒಬ್ಬ
ರೊಬ್ಬರುಳೇ ಉಳೇ ಜಾಂಗು ಭಲ ಎನುತರಲು ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುಬೊಟ್ಟಿಗಳ
ನಿಡುತುಬ್ಬರಿಸುತುಬ್ಬರಿಸುತಾರುತ ಬಿಟ್ಟುಬಾಳೆಯ್ಯುಗಳು ನೊಬ್ಬರೊಳಗೆ
ಹುಗುತರಲು (ಬಸವ. ೫೬-೧೪); ಕೆಂಪೆಬಾದಪ್ಪಯ್ಯರರರರರರರರರರರರರರರರ
ರೊಗುತಲದೆ ಕಿಡಿಗಳ ತುಸಾರತೆಯ ಸ್ವರದಹಂಕಾರಪ್ರತಾಪಪ್ರದಿ
ಮೈ ಕಾಣೇಜುತದೆ ನಿಬ್ಬರದ ಬರದಿಂದೀಶನದು ಕರಿಕರ್ಣ ನೋಡೆಂದ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೫); ಬೊಟ್ಟಿಯೊಳಂಗಣತಗೆ ವೀರರಸವುಳ್ಳ ನಿಬ್ಬರದರಿ
ಕೋಲ ಕಪಟ (ನೋಪ. ೨೪-೧೪); ನಿಬ್ಬರದಿ ತಾ ಪಿಡಿದ ಪುಟ್ಟದಿ
ಬೊಟ್ಟಿಯಾದು ಧನಪತಿಯ ಸಟಪನುಬ್ಬಿ ಹೊಯ್ದು ನು ಚನಕದಿದು ದೆನೆ
ದೆನೆಗೆ ಚಿಮ್ಮಿದನು (ಉತ್ತ. ೧೩-೨೫); ನಿಬ್ಬರದಿಂದಲಿ ಸರ್ವದ
ಕೊಡುಂಬೊ ಹಬ್ಬವನುತೆನುವಿ ಹರಿಯ (ವಿದಾ. ೯-೧); ಕೊಟ್ಟಿದ
ಖಂಡವ ತಿಂದು ಭೂತಗಳಾಗ ನಿಬ್ಬರದರಿ ಕುಣಿದಾದಿ ಹಬ್ಬವಾಯಿತು
ನಮಗೆಂದು ಮರುಳುಮನ ಉಬ್ಬಿ ಹರಿಸಿ ಹಾಡಿದವು (ಮಾದೇಸಾಂ.
೨-೧೩೫). ೧೧. ವೇಗ; ರಭಸ; ಜೋರು: "ನಿಬ್ಬರೆ-ನಿರ್ಭರ-
ರಭಸ" (ತದ್ಧ ಕೋ. ೨೨); ಶ್ರವಣಕುಲವಂ ನಿಬ್ಬರದಿ ತಾಗುವ: ಜೊಡೆಯಲು
ಗರುಮಾದವಾ ವೈಜವೆ ನಿಜಮರ್ಯಾಳುಮಾನನೆಯಾದೆ ಕಾರಣವು
(ಬಸವ. ೫೨-೨೦); ಒಬ್ಬ ದೈತ್ಯನ ಕೊಲಲು ಸಮಗಿರಿತುಬ್ಬರನೆಗಳು
ಕೋಟಿ ಹುಟ್ಟಲು ಹಬ್ಬ ನಮಗಿಹುದಿಂದು ಸಂಜಯವಿಲ್ಲ ಕೆಡಿಸುವೊಡೆ
ನಿಬ್ಬರದಲಟ್ಟುವುದು ಹನುಮನ (ಕಾಕರಾ. ೩೪-೩೧); ಅದ್ಭುತವಾದ
ಕನಕ ಕಂಡು ದಾಯನು ಉಬ್ಬಿ ಹೆದರಾ ಕಣ್ಣ ತೆಣೆದು ಬಿಟ್ಟುಳೆಯಾಗಿ
ನೋಡಲು ನಾಲ್ಕುದನೆಯನು ನಿಬ್ಬರದಲ್ಲಿ ತದ್ವಿದಳು (ಪಂಸಾಂ. ೨-೨೦);
ಕರದ ವಾಪೆಯ ಸಡಿಲ ಬಿಡೆ ನಿಬ್ಬರದಿ ಗಮನದೊಳ್ಳಿದಿವನನೊಳುರವನೊ
(ನಳ. ೬-೬); ಅಬ್ಬರಿಸುತ ಬರ್ಪ ಹೆಂಗಳ ಬೀಳ್ಕೊಂಡೊಬ್ಬಳು
ಕೆಳದಿಯ ಕೂಡಿ ನಿಬ್ಬರದರಿ ಕಾಮನಧಾರಾಗಿ ನಡೆದಳು ಹೆಬ್ಬನವನು
ನಿಟ್ಟುತೆ (ನೋಪ. ೯-೨೨); ನಿಬ್ಬರದಿ ಪರಮಂಜನು ಮಾಡುವ
ವೊಬ್ಬಳೆಯ ದೇವೋಪಕರಣ ಬೊಟ್ಟಿದುತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯು ಯಾರನ
ನುಳುಕಿ (ಉತ್ತ. ೧೯-೩೬); ಪರಮು ಪೊಸಕೋಟಿಯಂ ಮುತ್ತಿರ
ಲೊಡವನಾ ಸಂಜರಾಜನಂಜನಿನಂ ನಿಬ್ಬರದಿಂದೆ ಸಾಗಮಂಗಲ
ದರಸಂ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಂದನಂಗುಸರಾಜಂ (ಚವಿ. ೨-೩೩); ನಿಬ್ಬರದರಿ
ಬಂದ ನೀಲಕುಮಾರಿಯನೇರಿ ಹೆಬ್ಬರ ಚಿಲುಪರಾಜ್ಯಯ್ಯ (ಸಾಂಪ. ೧-೬೧). ೧೨. ಅಗಲವಾದುದು; ದೊಡ್ಡದಾದುದು; ವಿಸ್ತಾರ
ವಾದುದು: ಕೊಬ್ಬಿ ಕೋಮಲವಾದನುಗುರಿಂದ ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುಗಣ್ಣು
ಗಳ ಕಾಗಬ್ಬನಜಾಯದೆ ಕಬ್ಬಿನಿಟ್ಟಿಗೆ ಮೆಲುವ ಮರುಳಂತೆ . . . ಮಾಟ
ನಿಪ್ಪಲವೆಂದಳಾ ನಿಮಳೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೬). ೧೩. ನೀಳವಾದುದು;
ನಿಡಿದು: ನಿಬ್ಬರದ ನಿಡುಸುಯ್ಯ ಪೋದಿಯ ಮನದ ಕಳ್ಳದಿಯ
. . . ಪೀದದ ಮದ್ದಿನರಿ ಹಣಗಿದರು ಪವನಜಫಲುಗುಣಾದಿಗಳು
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೫೬); ಹೆಬ್ಬಿವುಗಳ ನಿಟ್ಟಿರದಸುರು (ಅರಸಾ. ೫-೨೧೫).
೧೪. ಭಾವೋದ್ವೇಗ; ಉದ್ವೇಗ; ತಳಮಳ: "ತಳವಳೆಗೊಂದನ್ನ
ಲಮದೆ ನಿಬ್ಬರನುಳ್ಳಂ" (ಕವಿಂ. ೨೪೩); ಕಪಾಕಂಠನಿಡಿದಿಗಿ

ಕದನದೊಡ್ಡೋಗಕ್ಕೆ ಪೊಜಮದಲ್ಲೆಂದಿರ್ದುದಾ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗುಣಾ
ನೊಡಿದಿರ್ದುದಬ್ಬರದ ಪರಸಮಯಗಳೆಲ್ಲ ನಿಬ್ಬರ[ಸಾಕಾಂ. ನಿರ್ಭರ]
ವದೇವೋಗಕ್ಕೆನು (ನೋಪ. ೫-೩೩); ಕಂಡೆನರಸನ ನಿಬ್ಬರದ
ಬಳಿಕಂಡಲೆಂದುದಕೊಳಕಿಬಿ ಕೈಗೊಂಡುದಿಲ್ಲರೇಳಿಗೆ ಬಳಿಕೆಡ್ಡತ್ತು
ಕಂಡೆಜುತು ಮಂಡಿಸಿದನೆನ್ನುಬ್ಬಿಯನು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೬). ೧೫. ಕಷ್ಟ;
ತೊಂದರೆ: ಕಟ್ಟುವಿಲ್ಲಂದಿನದೆ ಪೂಸರಲ್ಲಾಣ್ಣೆಸರ್ ನಿಬ್ಬರದಿಂದೆಂದು
ನುದನಂ ಮಾರ್ಗಗಾರಿಯರ ಹುಟ್ಟಿಲು ಜಾಪಮಂ ಕುರುಳೆಂಬ ಸಾರಿಯಂ
ಕಣ್ಣೆಂಬ ಕೊಗ್ಗಣೆಯನು ಉಬ್ಬರದ ಸಾಪದೊಳವದಿಸಿಕೊಂಡು
(ಚಮಿಭಾ. ೬-೧೬); ಕಿಬ್ಬದಿಯೊಳಗೊಡಿದಂತಾ ನಿಬ್ಬರದಿ ಬೆಂಜಾಗಿ
ಭೂತತಿ . . . ಇಬ್ಬರಂಗದ ನೋವ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತದ್ವಿದನು ಮೈರಾಗ್ಯವ
(ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೩). 'ನಿರ್ಭರ' ಪರಾ.
ನಿಬ್ಬರವಾಗು-ಅತಿಶಯವಾಗು: ಮದಗಜದ ನಿಡುವರಿಯು
ಕೇರಿನ ಕುಮರೀಕಾರದ ಕಾಹಿನಿ ಕೊಬ್ಬಿದುದು ನಿಬ್ಬರವಾಗಿ ಬಹು
ವಿಧವಾದನಿರ್ಭೋಷ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬೪); ಅನ್ನೆಯವಾಯಿತು
ನನ್ನದು ಬಾಳು; ಒಬ್ಬರನುಳಿದು ಹೋಗಲು ನನಗೆ ನಿಬ್ಬರವಾಗಿದೆ
ಮನದರಿ ಹುಲು (ಚಲುವ. ೫೦-೪). [**ಸಂ. ನಿರ್ಭರ**]
ನಿಬ್ಬರೆ (ಸಾ). ಆರುವಿಕೆ; ಬತ್ತುವಿಕೆ; ಒಣಗುವಿಕೆ: ಸಾಲಗೆ
ನಿಬ್ಬರವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಡರ್ ಕನಲದೆ ನಂದವೊಯ್ದು ತೆಜನಾಗಿ ಶ್ವಾಕುರ
ಸಾಡನಾ ಸ್ವಪಂ (ರೀಲಾಪ. ೬-೪೪). 'ನಿಬ್ಬರಿಸು' ಪರಾ.
[**<ನಿಡಿದು, + <ಬಟ ?**]
ನಿಬ್ಬರೆಂ (ಅ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ಅರಳುಬುಗಳ್ ಕಟ್ಟುವಿಲ್ಲದಿವು
ನಾಡೆ ನಿಬ್ಬರಮಮರರಂ ಜಯಿಸಲೆಂದವಂ ಬಿಟ್ಟಿ ತಂಬರಮಳನ
ಸಾಂದೋಳಿತಾಪದಿಂ ಸುದತಿಯೆಂಬೊಂದು ಪಾಣವನೆ ಪೂಡಿ (ಚಲುವ.
೧೦-೧೩).
ನಿಬ್ಬರೆಂ ಣಿರಿ-ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಅರಳು: ಕಾಗೆಯ್ಯ ಮೇರೆ
ಯೊಳ್ಳಿ ಕೆಳ್ಳರಿಕೆ ದಿವಂತಾನುಂ ಮೆಯ್ ದಿರ್ಕುರೇಕೆನೆ ನಿಬ್ಬರೆಂ
ದಿರಿದೊಳುಗುಂ ಹೋಲ್ಕುಂ ಬೈಪಿತ್ತ. ಜೀವರ ರೊಪದಿಂ (ಕಾಂಕಿ.
೬-೯೨); ತೆಜವುಗುಡದೆ ಸೊಟ್ಟಿಸುವ ನಿಪ್ಪಾಳದ ಬಲ್ಲರಕೆ ದೆನೆವಟ್ಟು
ಗಳ್ ನಿಬ್ಬರೆಂ ದಿರಿಯೆಯುಂ ಬೇಗದಿಂ ನಡೆದಿತ್ತಿ ಬಂದಂ ಮಂಜು
ಮೆಟ್ಟುಮಂ ಮೂವಳಸಾಗಿ ಮುತ್ತಿದಾಗ್ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೪೪). [**<ನಿಬ್ಬರೆ**]
ನಿಬ್ಬರೆಗತಿ (ಸಾ). ವೇಗವಾದ ಗತಿ; ರಭಸದ ಗಮನ: ಜೋದರ
ಜೀವ ಜಾಳನೆ ದೀದಿವರಿದವು ಗಣಭೂತಗಳು ತಾವು ನಿಬ್ಬರೆಗತಿಯ ರಫ
ಕುರಗಾವಳಿಕೆದವು ರಭಗಳನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೨೯). [**ನಿಬ್ಬರೆ + ಗತಿ**]
ನಿಬ್ಬರೆಗಲಹ (ಸಾ). ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಲಹ;
ಹುರುಪಿನ ಕಾದಾಟ: ನಿರಿಸಿತವುಬ್ಬರದ ನಿಬ್ಬರೆಗಲಹವಾ ದಿನ
ಮಧುಯ ಸಮರದ ಕಲಿಸಲಾಡಿಯನು (ಕೊರಾ. ೬-೧೪-೧೪).
[**ನಿಬ್ಬರೆ + ಕಲಹ**]
ನಿಬ್ಬರೆಣಿ (ಸಾ). ಅತಿಶಯತೆ; ಅಧಿಕ: ಅದಿರುಪ್ರಸ ವಾಮು
ನೆಯನದಲ್ಲಿ ಹಂದ್ರನು ಹುಟ್ಟಿದನು ಬಲದ ನೆಯನದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಹುಟ್ಟಿ
ದನು ಅದರ ನಿಬ್ಬರೆಣಿಗೆ ನೋಡತಂದರು ಹುಟ್ಟಿದರು (ದ್ರವ್ಯಾ. ೪೯).
[**ನಿಬ್ಬರೆ + ಅಣಿ**]
ನಿಬ್ಬರೆದಿಟ್ಟು (ಸಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋಟ; ಹೆರಿತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ:
ಕರುನಿಯನ್ :-ಅರಮನೆಯ ನೆಲವಾಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ . . . ಸಜ್ಜೆಗೆ ಹೊಸ
ವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಗುಪ್ತದೂರದ ವಾಗಿಲುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲಿರೇನು ? . . .
(ನಿಬ್ಬರೆದಿಟ್ಟುಯಿಂದ) ಅದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಒಳಗಣ ಹೊರಗಣ ದಿಯ್ಯ
ಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಜಾಡಿ (ಮಂತ್ರ. ೫೩-೨೨). [**ನಿಬ್ಬರೆ + ದಿಟ್ಟ**]

ನಿಬ್ಬರಿಬಾಯ್ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಾಯಿ: ಮರುಳತ್ತಿತ್ತೊಂದು ದಿಕ್ಕುಂ ಮುಜಾದು ಮರುಳ ಮುಂಗೆಯ್ಯುಮಂ ಬಿಕ್ಕುಮಂ ನಿಬ್ಬರಿ [ಪಾಪಂ. ನಿಬ್ಬರಿ, ಗಿಬ್ಬರಿ]ಬಾಯೊಳ್ಳೊಕ್ಕೊಡಂ ಕಂದಿಸುವ ಸಿದ್ಧದ ಬೇತಾಳನಂ ಮುಚ್ಚದಿಂ ಚೆಚ್ಚದಿಂದಂ ಕಿಬ್ಬು ಬೇತಾಳನ ತಲೆಯನೆ ಸತ್ತಂಚೆರಂ ತಿಂದ ಸತ್ತಂಚೆರನಂ ಮುಂಗಿತ್ತು ಭೂತಂ (ಅರ್ಥಪೀ. ೫-೪೦).

[<ನಿಬ್ಬರಿ + ಬಾಯ್]

ನಿಬ್ಬರಿಸು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಪರಿಯ ಪರ್ವದ ಮಂಜು ರಂಜಿಸುವಂತೆ ತಾವರೆ ನಾಡೆಯಂ . . . ಭೂಳಿ ಧೂಳಿಪರವಾದ ಸುವರ್ಣಪುತ್ರಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ ನಿಟ್ಟುಮೊಲೆಯ್ದು ನಿಬ್ಬರಿಸಿದಂಗೆ ಮಪೂರ್ವಕಾಂತಿಗೆ ತೊಟ್ಟಿ ನೇನೆದಗೊಟ್ಟಿದೋ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ. ೪-೩೧); ಅಬ್ಬರಿಸುತ ಬಂದರು ದೂರದೊರೆಗಳು ಉದ್ಬವದ ಹಿಡಿಕೊಂಡು ಹೆದ್ದಾಗಲ ದಿದಿಯಲಿ ಪರಿಯ ಹೊಯ್ಯ ನಿಬ್ಬರಿಸುತ ಚೋರಭಯವು (ಬಸವ. ೫-೪೧). ೨. ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ನಿಬಿಡವಾಗು: ಕುಂಭಸ್ಥಳಂ ನಿಬ್ಬರಿಸಂತುಡ್ಡುಕ್ಕುಚಂ ಬಿಂಬಿಚೆ . . . ಕಣ್ಣುಚೆಸಿ ಬಿಡೆ ಮಂಚೊಪ್ಪಾಳ ಮೈ ಸೋಂಕೆ ಬಿಂಬಾಧರೆ ಪಿಂಗಲ್ಪಾನಂದು ಕಂದರ್ಪನ ಕರುನಿಡುತರ್ಪಂತೆ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡ ಮಾದಳ (ಅನಂಪು. ೪-೯೩).

[ನಿಬ್ಬರಿ + ಇಸು]

ನಿಬ್ಬರಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಬಾಡು; ಕಂದು; ಮಸುಳಿಸು: ನೇಸಜ ಸಾರೆ ನಿಬ್ಬರಿಸುವುಕ್ಕಲಮಾಲೆಯನಿಪ್ಪ ದೃಷ್ಟಿವಿನ್ಯಾಸಮನೋಯ್ಯನೋಸರಿಸಿ ನಮ್ಮಶಿರೋಧರೆ ಸೀತೆ ರೋಷಕಸಂತಾಸಿಯ ರೂಪು ಪಾದನಖದರ್ಪಣ ದೊಳ ಪಲವಾಗಿ ತೋಪಿ ಕಂಡಾ ಸತಿ ಬೆರ್ಚ ಮುಚ್ಚಿದಳೆಬ್ಬರಿದಿಂ ಕರಲೇಕ್ಷಣಂಗಳಂ (ಸಂರಾಮ. ೯-೧೧೨); “ಮುಚ್ಚು” (ಸಂರಾಮ. ಕೋ. ೨); ಏರಹಭರೋತ್ಕಂಕಮನೋಹರಿಯ ಕಪೋಲಂಗಳಂತೆ ನಿಬ್ಬರಿಸಿದ ಬೆಳ್ಳರಿಸಿದಲೆಗಳನದಲೆಗಳ ಬರಿಸುವುದನುನುಡದೆ ಪೆಂಟೆ ಗೆಂಟಿಟ ವಿಟೆರಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೨-೨೨). [ನಿಬ್ಬರಿ + ಇಸು]

ನಿಬ್ಬಾಣ 'ನಿಬ್ಬಾಣ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಾಣ, ನಿಬ್ಬಾಣ, ನಿರ್ಬಾಣ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ವಾಣ; ಮೋಕ್ಷ: ಈ ಮೂರು ಸಂಕೋಲೆಗಳನ್ನು ಕಳಚಿ ಎಸೆಯದಿದ್ದರೆ ಶುದ್ಧಿಯ ಮೊದಲ ಘಟ್ಟವಾದ ಮೋಕ್ಷದ ಪ್ರವಾಹದೊಳಕ್ಕೆ ಇಳಿಯುವುದೂ ಕೂಡ ಸಾಧ್ಯ ವಿಲ್ಲ (ಸೋತಾಪತ್ತಿ). ಇನ್ನು ‘ನಿಬ್ಬಾಣ’ ದೂರವೇ ಉಳಿಯಿತು (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೧೬೬). **ನಿಬ್ಬಾಣ:** ೧. ಮಾರನಂ ಮುರಿಮ ಸಂಬುಡ್ಡ ನೆಮಗಗ್ಗಂ ನಿಬ್ಬಾಣಮೊಂದೆ, ತಣ್ಣಿಯರಣ್ಯಮಂ ತರಿದು, ತೋರ್ದಸರಿಯ ಟ್ಟಂಗಿಕದ ಭಮ್ಮಮಗ್ಗಂ (ಗೀಮಂ. ೪೫-೬). **ನಿರ್ಬಾಣ:** ೨. ಮುಕ್ತಾಯ; ಮುಗಿತಾಯ: ಚಂತಿಸಲಾಗ್ಗಂ ಬಾರದು ಎಂಬಂತು ಟಿಣ ಕಳಸ ನಿರ್ಬಾಣಮುಪ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಎಇ. XV, ೯೦-೫೩; 1060); **ಶ್ರೀಸೋಮನಾಥದೇವರ** ದೇವಾಲಯನುತ್ತುಂಗಪ್ರಾಸಾದತಿಮರ ಕಳಸಂಬರಂ ಕಲುಪಸ ನಿರ್ಬಾಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರದು. ೩೬-೪೩; 1109); ಯಾ ದೇವರ ದೇವಾಲಯದ ಕಳಸ ನಿರ್ಬಾಣ ಪವುಳಿ ಬಾಗಿಲುನಾಡ ಅಳವಣಿಯ ಕೊಂಡ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ದಿನದಿಂ (ಎಕ. VI, ಕದೂರು. ೪೯-೬೫; 1291).

[<ಸಾಲಿ. ನಿಬ್ಬಾಣ. /ಪ್ರಾ.ನಿಬ್ಬಾಣ. /ಸಂ.ನಿರ್ವಾಣ]

ನಿಬ್ಬಿಡಿ 'ನಿಬಿಡಿ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬುದ್ಡಿ 'ನಿಬುದ್ಡಿ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಿಗ 'ನಿಬ್ಬಿಗ' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಿಡೆ (ನಾ). “ಬೆಡೆಯಲ್ಲಿದ್ದು” (ಜಾಸಕೋ. ೧೧).

[<ನಿರ್ + ಬೆಡೆ]

ನಿಬ್ಬಿರಗು 'ನಿಬ್ಬಿಜಗು' ನೋ.

ನಿಬ್ಬಿರಗು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೆರೆತು ಕೊಳ್ಳು, —ಒಂದಾಗು; ಸಮರಸವಾಗು: ಭಕ್ತಿಯ ಭಾವನಿತ್ಯ ನಿಬ್ಬಿರಸಲಾಗಿ ಶಿವನ ತನ್ನ ವಶವ ಮಾಡಿತ್ತು ಭಕ್ತಿ (ಮಹಿಮ. ೨೮೨-೨೮೪); ನಿತ್ಯ ನಿಬ್ಬಿರಗಿ [ಪಾಪಂ. ನಿಬ್ಬರಿಸಿ] ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡು ಅಥಲಾಸ ಸಮನಿಸದೆ ಪರಿಚೈದಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳಲ್ಲಿ ಮಾಹೇಶ್ವರ (ಚನ್ನ. ಕ. ೫೯೯-೧೩೪೧).

[<ನಿಬಿಡು + ಬೆರಸು (<ಬೆರೆಯಿಸು)]

ನಿಬ್ಬಿಳಕು (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಬೆಳಕು; ಪ್ರಜ್ವಲವಾದ ಬೆಳಕು: ಯಾವ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯೂ ಯಾವ ನಿಬ್ಬಿಳಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ (ಚಕ್ರಸ್ತ. ೧). [<ನಿಬಿಡು + ಬೆಳಕು (<ಬೆಳಗು)]

ನಿಬ್ಬಿಜಗು, ನಿಬ್ಬಿರಗು (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯ, —ವಿಸ್ಮಯ: “ತಳವೆಳಗಿನ ನಿಬ್ಬಿಜಗು” (ಚತು. ೯೮); ಜೊಗಳುವ ಕುನ್ನಿಗಳ ನೋಡಿ ಎನ್ನ ಮನ ಬೆಜಗು ನಿಬ್ಬಿಜಗು ಆಯಿತ್ತಯ್ಯ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೯೮-೨೨೫); ಕುಜುಹಳದ ಕರಸ್ಥಳದ ನಿಬ್ಬಿಜಗಿನ ನೋಟದ ಎನ್ನ ಪರಮಗುರುವ ಕಂಡು ಬದುಕಿದನು ಕಾಣಾ ಗೊಡೇಶ್ವರ (ಅವತಂ. ೧೩೭-೭೫೨); ಮಜುಗಿದನು ಸುರನಾಥನನ್ನಿ ಬಸವಳಿದ ಯಮ ಬೆಜಗಾದ ಸುರುತಿ ಹಲುಗಟ್ಟಿದನು ವರುಣ ನಿಬ್ಬಿಜಗಿನೊಳೆಡೆ (ಮಹಾ. ೪-೧೧); ಇದೇ ಕಣಾ ಶಿವಲಿಂಗಭಕ್ತಿಯ ಹೃದಯವನು ಸಾಧಿಸುವ ಪರಿ ಭಾವದಲಿ ನೆಲೆ ನೆಟ್ಟಾಲಿಯಲಿ ನಿಬ್ಬಿಜಗಿನಂದಲಿ ಇದನು ಸಾಧಿಸದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೨೩); ಯತಿರಾಜ ನಿಬ್ಬಿಜಗಿನಂ ಕೆಲದೊಳೆಡೆಕರವನಡಾಯದಿರೆ ನೋಡಿ ಸಂಚಲಚಿತ್ತನಾಗಿ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬-೨೮); ಪರವತಿ ಗಾಜುಗೆಟ್ಟು ಬೃಸಂಬಟ್ಟು ಮೈಮಜೆದನಾಗಿ ಬಲದೊಳೆತ್ತಂ ನಿಬ್ಬಿಜಗಿನ ಕಲಕಲಂ ಪಿರಿದಾಯ್ತು. (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೫-೬). **ನಿಬ್ಬಿರಗು:** ಜನರು ನಿಬ್ಬಿರಗೊಂದಿ ಬಾಯ್ತುಡುಕಿರಲ್ (ಮಹಾವಿ. ೫-೧೩); ಕೊನೆಕೊನೆಗೆ ಶಂಭರು ದೇವೋನ್ಮಾದದ ಪೂರ್ಣ ನಿಬ್ಬಿರಗಿನಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದರು (ಶಂಭ. ೬೧ ಕವಿಶಾಸ್ತ್ರಸಂಚಯ); ಬಿರುಗಾಳಿ ಮತ್ತು ಮೊಳಗು ಮಿಂಚುಗಳ ಹೊದ್ದುಗೆ ಕಡಿಮರುಳುವ ಹೆಬ್ಬಂಡೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಬ್ಬಿರಗಿನ ನೋಟಗಳು (ಬದ್ಧಪ್ರ. LVIII, ೨೬೪); ಜಗ ಜೀವಗಳನು ತಾ ಹೊರಗುಮಾಡಿ ನಿಬ್ಬಿರಗು ಮನವಾಂತ ಎರಡರಿಯದೊಂದು ಕೈವಲ್ಯ ನೈಜ ಬರಿ ಬೆತ್ತಲೆತ್ತಲೂನೂ (ಆರಳು. ೨೨೮-೧೦).

ನಿಬ್ಬಿಜಗಾಗು, ನಿಬ್ಬಿರಗಾಗು —ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅತಿಮಂದದಿಂದ ಸೌಂದರವತಿ ಬರಲೊಂದನುಗೈದುಮಡ್ಡ ತಣ್ಣಿಬಲೂ ಕ್ಯೂಪತಿಯುದ್ಭಟಿಗಿರೆ ಕಂಡಾ ಸಿತಕಂಕಜಪತ್ರನೇತ್ರ ನಿಬ್ಬಿಜಗಾದಳ (ಉದ್ಯ. ೬-೧೨); ಕೂತಾಡಿ ದೇವರು ಪೊತ್ತ ತಾಂಡನಮೂರ್ತಿಯಂ ಕಾಣುತ್ತ ನಿಬ್ಬಿಜಗಾಗುತಂ ಪೂಜಾರಿಗಿಂತೆಂದ (ಬಸವ. ೧೬-೧); ಪರವೆಯಾ ಪರಿಯಂದ ನರ್ತನಂಗಿಯುತ್ತಲಿರಲು ನಿಬ್ಬಿಜಗಾಗಿ ನಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ಸೌಂದರಗಣಾಧೀಶ ಸಿಟ್ಟಿಸುತಿದೊಡೆ (ಸೌಂದಪ. ೯-೧೪); ಅಲಿಸ ನಿಮಿಷಗಮಲಿಂಗಮಂ ನೀನಿತ್ತ ಮೇಲೆ ತಲ್ಲಿಂಗದೊಳ್ ಮನ ಲೀನವಾಗಿ ಕಣ್ಣಾಲಿಗಲ್ ನಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ನಿಬ್ಬಿಜಗಾಗಿ ಸುಖಸುಖಸಮಾಧಿಯೊಳೆರೆ (ಬೆಜಪ. ೬-೧೨); ಇಸ್ಕಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ ನಿಬ್ಬಿಜಗಾಗಿ ಆಚರಿಸುವಲ್ಲಿ (ಅಮರ್ತ. ೨೬೩-೧೬); ನಾನು ನಿಬ್ಬಿರಗಾಗಿ, ಬಾಯಿ ದಿಟ್ಟಿದ್ದರೂ ನುಡಿಯದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದೆ (ಸಹಮ. II, ೧೦೧೬); ಉತ್ತರನು ಬಹುವಾಗಿ ಹೆದರಿ ರಥದಲ್ಲಿ ನಿಬ್ಬಿರಗಾಗಿ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟನು (ಮಹಾ. ೨೦೮).

[<ನಿಬಿಡು + ಜಿಜಗು / ತಿಲು.ನಿಬ್ಬಿರಗು]

ನಿಬ್ಬಿಜಗುವಡು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು: ನಿಬ್ಬಿಜಗುವಟ್ಟು ಸೌಂದರಿಯೊಬ್ಬಳಿಗೊಂಡಕ್ಕದೂದೀಕ್ಷಿಸಿ ನೈವನಂ

ದಿಬ್ಬೋಳಂ ಕುಡಿವರಿಯಲ್ ನಿಬ್ಬಿಗದೆ ನಿನಗಾರಣಹಸನಮದೆಂದಲ್
(ಉದ್ಬ. ೧೧-೨೬). [ನಿಬ್ಬಿ ಅಗುವಡೆ + ಪಡು.]

ನಿಬ್ಬಿ ಅಗುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ನಿಬ್ಬಿ ಅಗುವಡೆ : ಮಾಲೆ ತೊಡೆಡುವ
ಕಜ್ಜವಂ ಮುಜೆಡು ನಿಬ್ಬಿ ಅಗುವಡೆಡು ಲೆಪ್ಪದ ಪೆಡ್ಡೆನಂತಿರ್ಡಲು
(ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೨-೪೦). [ನಿಬ್ಬಿ ಅಗುವಡೆ + ಪಡೆ.]

ನಿಬ್ಬಿಸನ (ಗು). ೧. ಯಾವುದೇ ಬಗೆಯ ಚಟವಿಲ್ಲದಿರುವ :
ಕುಸುಮಮಾಲೆಗಳಂ ರಚಿಸಿ ತಂದೊಡೆಡು ಭಕ್ತರಿಗಿತ್ತು ತಾ ನಿಬ್ಬಿಸನ
[ಪಾಣಂ. ತೃತೀಯಾಂಕಲದ್ವಯಲಿ ಜಂಗಮಕೆ ಮಾಡುತ್ತ ಪೆಸರು
ಪಸರಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ (ಏಪ್ರ. ೨೨-೨೬). (ನಾ). ೨. ಯಾವುದೇ
ಬಗೆಯ ಚಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. [**<ಸಂ. ನಿಬ್ಬಿಸನ**

ನಿಭ (ಗು). ೧. ಸಮಾನವಾದ ; ಸದೃಶವಾದ ; ಹೋಲಿಕೆ
ಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಸೋಗು ; ಕಪಟ ; ಮೋಸ. ೩. ನೆವ ;
ನೆಪ : "ಕೃತವಂ, ಕಪಟಂ . . . ಮಿಷಂ, ನಿಭಂ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ,
ಮೃಪದೇಶಃ - ಈ ೧೦ ನೆವಂ" (ಪರ್ವಾಯ. ೧೧೬-೨೪) ; "ಕಪಟಂ ನಿಭಂ
ಕೃತವಂ ಮೃಪಂ . . . ಮೃಪದೇಶಮನೆ ವ್ಯಾಜಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.
೧೨೪-೧೦). ೧೨ 'ನಿಭ' ಎನ್ನುವುದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಸಮಾನದ
ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಬರುವ ಒಂದು ಶಬ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ
ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲ. [ಸಂ.]

ನಿಭಾಯಿಸು, ನಿಬಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ;
ನಿರ್ವಹಿಸು : ಆ ಜನರು ತಮ್ಮ ಹೆಂಡರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅನ್ನ ವಸ್ತ್ರ
ಕೊಟ್ಟು ಯಾವ ಮೇರೆ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೪) ;
ಈಗ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದ ತಾನು ಅವಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಸಂಸಾರ ಹೇಗೆ
ನಿಭಾಯಿಸುವುದು ? (ಮಾಮನ. ೩೩) ; ಆನಂದನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗೂ ದೃಷ್ಟಿ
ಯಿಟ್ಟು ನಿಭಾಯಿಸಲು ಮೈವಧಾನವೇ ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಮರಳ. ೩೬) ;
ಶ್ರೋತ್ರಿಯರೇ ನನ್ನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ . . . ಅವರೊಬ್ಬರೇ
ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ವಂಶ. ೩೬೯) ; ಮುಂದೆ
ಹೇಗೆ ತಾನೆ ನಿಭಾಯಿಸುತ್ತೇವೋ ತಿಳಿಯದು (ರಂಗ. ೧೬) ; ಸ್ವಭಾವ
ತಳೆದರೆ ನಿಭಾಯಿಸಬಹುದು (ಗಾ. ೧೨). **ನಿಬಾಯಿಸು :** ಈ ಕೆಲಸ
ನಿಭಾಯಿಸಲು ಅವರೊಬ್ಬರಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರಾ. ೩೬).

[**<ಹಿಂ. ನಿಭಾನಾ, ನಿಬಹನಾ, ನಿಬಾಹನಾ ; ಮರಾ. ನಿಭೇ, ನಿಭಾ
ವಹೆ. /ತುಳು. ನಿಭಾಯಿಸು ನಿಭಾಸು, ನಿಬಾಸು ; ತೆಲು. ನಿಭಾಯಿಂಟು]**

ನಿಭಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ (?) : ಪರನಿಭಾಯಿಸು
ಬಳವನರಿ ಬಲಮುಂಯು ದಿಗದನು ಪದಮುಖಕೆ ಮುಂಜೆಜಗ ದಿಟ್ಟನು
ದಿಗದ ಬದ್ದಗೆ ದಾರಗೊಂಡಯಕ (ಕುನ್ಯಾ. ೪-೧೬).

[೧೨ ಇದು 'ನಿಬಾರಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿಭಾಲನ, ನಿಭಾಳನ (ನಾ). ನೋಡುವಿಕೆ ; ನೋಟ. **ನಿಭಾಳನ :**
"ನಿಭಾಳನಂ, ನಿಶಮನಂ, ನಿಭಾಳನಂ . . . ದ್ವೋತನಂ ಈಶ ನೋಟಂ"
(ಪರ್ವಾಯ. ೯೩-೪೧೨). [ಸಂ.]

ನಿಭಾಳನ 'ನಿಭಾಲನ' ನೋ.

ನಿಭೃತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಇಟ್ಟು, - ಇರಿಸಿದ. ೨. ತುಂಬಿದ ;
ಅವರಿಸಿದ : ಪುಳಿತಕಪೋಷಕಗಳಂ ನಿಭೃತಮದಿರಾರುಣೇಕ್ಷಣಂ ಸ್ವರಿ
ತೋಷ್ಠಂ ಕೆಳದೀ ನನ್ನ ಮುಖಂ ತಳಮುಳಗೊಳಸುಗುಮಿಂತು ನಿಭೃತ
ಶೃಂಗಾರಸಂ (ಕಮಿ. ೩-೧೯೨) ; ಎರಡನೆಯದ್ದಿ ಯಾಂ ಮೊದಲ
ವಾರಧಿಯಾಂ ಗದಿಯಾಗೆ ನೀಳ್ವು . . . ಕರನುಸಿದ್ಧಿವಾದಾತಕ ಗುಹಾ
ದ್ವಯ ವಜ್ರಮಯಾದಂಬ್ರಭಾಪಂಜಿತಪಾರ್ಶ್ವಮಗ್ರನಿಭೃತಾಂಬುಧರಂ
ನಿಜಯಾರ್ಥಭೂಧರಂ (ಪಂಪ. ೬-೨) ; ಚಾರು ಮನಾನಂದ

ಸಲುವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ವಿಕಾಂತದಲ್ಲಿ . . . ಸಾಹಿತ್ಯನೀಡವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ
ಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಅದರ ಮೇಲೆ . . . ಒಂದು ಶಿಲಾಮಂಡ ಬಂದು ಬದಿದು
ಅವಳ ನಿಭೃತನೀಡವನ್ನು ಅಮೂಲಾಗ್ರ ಕೆಡವಿಡುವಂತಾಯಿತಲ್ಲ
(ಇಪ್ಪ. ೨೫೪). ೩. ಮರೆಮಾಚಿದ ; ಗುಪ್ತವಾಗಿರಿಸಿದ. ೪.
ಬಲವಾದ ; ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ; ಸಮರ್ಥವಾದ : ಭಾನು ಭಾಯಿ
ತಮನ ತಿವಿನದಾರ ನೆರವಿನ [ಪಾಣಂ. ಯ]ಲಿ ಈ ನಿಭೃತ ಗಡೆಯರಲು
ಕುಂತೀಸೂನುಗಳ ಕೈಕೊಂಡನೇ (ಕುನ್ಯಾ. ೩-೩೧). (ನಾ).
೫. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ : ನಿಶಾಂತವಾಗಿ, ನಿಭೃತವಾಗಿ ಆತನಿಗೆ ಬಾರಿ
ಬಾರಿಗೆ ಯಾವುದನ್ನು ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆಯೋ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು
ಇಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ನಿಮಂ. ೧. ೩) ; ಕಪಾಲಕುಂಡಲೆಯು
ಪುಳಿತವನ್ನು ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ನಿಭೃತವಾಗಿಬಿಟ್ಟ ಒಂದು ಕಾಸನ
ದೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಳು (ಕಪಾಕಂ. ೨೯) ; ದೇವಮೂರ್ತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ
ಅನಿಭೃತವಾದ ಗೃಹಗಳೊಳಗೆ ತರಗಲೆಗಳ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿ
ದ್ದವು (ಕೋಟನಿ. ೩) ; ಇಷ್ಟು ರಾತ್ರಿ ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ತಮ್ಮ
ನಿರಾಪದವೂ ನಿಭೃತವೂ ಆದ ನಿವಾಸದ ಹತ್ತಿರ ಜನಸಮಾಗಮ ಕಂಡು
ಅವು ಚಕಿತವಾಗಿ ಚಿತ್ತರಿಸಿದ (ಇಪ್ಪ. ೧೨೭). [ಸಂ.]

ನಿಭೃತಶಾಂತಿ (ನಾ). ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ದೊರಕುವ ಸಮಾಧಾನ, -
ಸಮಚಿತ್ತತೆ : ಆ ಸಹಜಲಭ್ಯವಾದ ಸುಖಸಾಧನಗಳ ಮುಖಾಂತರ
ಅವನ ಜೀವನದ ಗೃಹಕೋನದಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯ ದೀಪ ತೋಳಗಿಸಿ,
ನಿಭೃತಶಾಂತಿಯನ್ನು ಅವನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸತಕ್ಕನು (ಇಪ್ಪ. ೨೬೯).

[ನಿಭೃತ + ಶಾಂತಿ]

ನಿಭೃತಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಗುಪ್ತಸ್ಥಾನ ; ಗುಟ್ಟಾದ ಸ್ಥಳ : ಅವರ
ಸಂಗಡ ಆ ಕಟ್ಟುಮುಂಬಿನದ ನಿಭೃತಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅದನ್ನು ಪಾಣ
ಯೋಗ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸಾಹಸದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ನೆರವಾಗಿ ನಿಂತು
(ಮರಮ. ೩೧೦). [ನಿಭೃತ + ಸ್ಥಾನ]

ನಿಭೃತೇಂಗಿತ (ನಾ). ಗುಪ್ತವಾದ ಇಂಗಿತವನ್ನುಳ್ಳವನು :
ಸನ್ನಿಧಿಯ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳು ಮುನಿದು ಸಂವೃತಾಕಾರನುಂ ನಿಭೃತೇಂಗಿ
ತನುಮಾಗಿ ದಕ್ಷಜನೋಪಲಕ್ಷಿತಾಕಾಸನಪರಾಜಿತಾನುಜನುಂ ನುಡಿವಾಗಲ್
(ಶಾಂತ. ೨-೫೫). [ನಿಭೃತ + ಇಂಗಿತ]

ನಿಭ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಭ್ರಮೆರಹಿತವಾದ :
ನುಡಿಯ ಸಡಗರದಲಾದ ಬಿಂದು ತಾನಲ್ಲ ಪದುಮಪರಿಮಳಕೆಜಗುಸ
ಭ್ರಮರ ತಾನಲ್ಲ ಭವದ ಕುಳವನು ಗೆರಿದ ನಿಭ್ರಾಂತ ತರಣ (ಏಪ್ರ. ೨೫೬-೧೯೬) ; (ನಾ). ೨. ಭ್ರಮೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲ
ದವನು : ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ನೊಳು ಸಿಲುಕದಾ ಪ್ರಯಸ
ತನ್ನದೆನ್ನದೆ ತಿಂಗಳಂಗಮಕೆ ಸಮಿಸುತ್ತ ತನ್ನೂತಾಯಾಗಿ ನಿಭ್ರಾಂತ
ಸಾಗಿರಬಲ್ಲವಾತನೇ ಸದ್ಭಕ್ತನು (ನಿರ್ದ. ೧೩-೬೨).

[**<ಸಂ. ನಿಭ್ರಾಂತೆ**

ನಿಭ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಎನ್ನ ದಿವ್ಯಶ್ಶಾಸನೇ
ದೀಪ ಎನ್ನ ನಿಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಸೈವೇದ್ಯ (ಪಪಂ. ೧೫೧-೫೪).

[**<ಸಂ. ನಿಭ್ರಾಂತಿ**

ನಿಮಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಕರೆಯುವಿಕೆ ; ಬರಹೇಳುವಿಕೆ. ೨.
ಯಾವುದಾದರೂ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ಕರೆ, - ಆಹ್ವಾನ. ೩.
ಕರೆಯೋಲೆ ; ಆಹ್ವಾನಪತ್ರಿಕೆ : ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು ನಿಮಂತ್ರಣ
ಮೂಲಕ ಆಹ್ವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ರೂಪಾಂ. ೪). ೪. ಪ್ರಾಪ್ತ
ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಹೇಳುವುದು ; ಪೂರ್ವಪಂಕ್ತಿಗೆ ಕರೆಯುವುದು.
೫. ಪ್ರಾಪ್ತದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಂಕ್ತಿಯ ಊಟ ; ಪ್ರಾಪ್ತ ಭೋಜನ :

ಭಟ್ಟರು ನಿಮಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆಂತೆ (೧೫೬). ೫ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ನಡೆಸಲೇ ಬೇಕಾದ ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನಕ್ಕೆ ನಿಮಂತ್ರಣವೆಂದೂ ನಡೆಸದಿದ್ದರೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಆಹ್ವಾನಕ್ಕೆ ಆಮಂತ್ರಣವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಆಮಂತ್ರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಮಂತ್ರಣೆ (ನಾ). = ನಿಮಂತ್ರಣ ೪ : ಅದಕ್ಕೆನಗೆ ನಿಮಂತ್ರಣೆ ಮೂರುದಿನಕೊಮ್ಮೆ . . . ನಮ್ಮ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧವೇ ಸಾರ (ಗಣೇಶ. ೬೮-೧೩). [ಸಂ. ನಿಮಂತ್ರಣ]

ನಿಮಂತ್ರಣ (ಗು). ೧. ಕರೆದ; ಆಹ್ವಾನಿಸಿದ: ತಂಭಾಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ನನ್ನನ್ನು ಸಭಾಭವನಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದು ಕೆಲವು ನಿಮಂತ್ರಣ ದೊಡ್ಡ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೊಡಿಸಿದರು (ಅಜೋಲಿ. ೧೩೧). ೨. ಆಹ್ವಾನಿತನಾದವನು; ಆಮಂತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಉಂಡು ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬಿಸಿ ತೇಗುತ್ತ . . . ನಿಮಂತ್ರಣರು ಹಾದು ಹೋದರು (ಅನ್ನ. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ನಿಮಂತ್ರಿಸು (ಕ್ರ). ಕರೆ; ಆಹ್ವಾನಿಸು: ಕ್ರೋತ್ರಿಯರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಶ್ರಾದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಪೂರ್ವಪಂಕ್ತಿಗೆ ನಿಮಂತ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಂಶವ್ಯ. ೪೮೩). [ನಿಮಂತ್ರಣ + ಇಪ್ಪು]

ನಿಮಂತ್ರಣವು 'ನಮ್ಮಂತ್ರಣವು' ನೋ.

ನಿಮಗ್ನ (ಗು). ೧. ಮುಳುಗಿರುವ; ವಿಲೀನವಾದ: ಮಶಾಸ ನೋರಸ್ಥಳೋಚ್ಚಲದುಷ್ಠಾಂಬುನಿಮಗ್ನ ಪೂರ್ಣಚರಂ . . . ಜಾಳುಕ್ಕ ಕಂಠೀರವಂ (ಗದಾಯು. ೨-೪೮); ಭಣಿಶಿರೋಮಣಿಯಂತೆ ಪೊಳೆದು ದರ್ಭನಿಮಗ್ನ ಬಿಂಬ ರವಿಮಂಡಲದ ವರ್ತುಲಾಗ್ರಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪೧೩-೩೭೦). ೨. ಕಾಣದ; ಅಡಗಿದ: ಮರೆಯಾದುದಾ ದೇವ ತೇಜಃ ಪುಂಜಮುಖಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮೆಯ್ ಜ್ವಾಲಾನಿಮಗ್ನ ಮೇಲಾ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೪-೩೩೬). (ನಾ). ೩. ಮುಳುಗಿದವನು; ತಲ್ಲೀನ ನಾದವನು; ಅಡಗಿದವನು: ಭವವಾರಾಶಿನಿಮಗ್ನರಂ ದಯೆ ದಮಂ ದಾನಂ ತಪಂ ಶೀಲಮೆಂದಿನ ಮೆಯಾಗರೆ ಸಂದ ಭರ್ತಮೆ ವಲಂ ಪೂತ್ರಿತ್ತುಗುಂ (ಅಜಞ. ೨-೭); ಜನನಯ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಲ್ವೆ ನಾಣ್ಣೆ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ಬಾಗಿ ತಲೆಯಂ ಚಿಂತಾಬ್ಬಿನಿಮಗ್ನರಾಗಿ ಕಣ್ಣೇರ ನಿಕ್ಕುತಿರೆ ನೋಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೦); ತೆರಳಿದನಾ ಧಾನ್ಯಮಾಲಿನಿವರೆಸಿ ರಾವಣಂ, ಚಿಂತಾನಿಮಗ್ನನಂತರ್ವರ್ತನಾ ಜೀವನಾಂಭೋಧಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೩೩೪-೧೦೦). ೪. ಹೀನಸ್ಥಿತಿ ಯಲ್ಲಿರುವವನು; ಹಿಂದುಳಿದವನು; ಪಾಪಿ: ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಿಮಗ್ನರನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಲು . . . ದ್ರಾವಿಡವೇದರೂಪವಾದ ದಿವ್ಯಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವರೆಂದೂ ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿದಿದೆ (ಭಾರತ. ೩೯೩). [ಸಂ.]

ನಿಮಗ್ನತೆ (ನಾ). ಮುಳುಗಿರುವುದು; ತಲ್ಲೀನತೆ; ತತ್ಪರತೆ: ಆ ನಿಮಗ್ನತೆಯಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಲಭಿಮಾಕೌಶಲ (ಕಾವ್ಯಕು. ೧). [ಸಂ. ನಿಮಗ್ನತಾ]

ನಿಮಚಿಕಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಡಕೆ: ಚಿಕಣಿ ಅಡಿಕೆ-ಭೆಕ್ಕಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಚಿಕಣಿಯಾಗಿರಬೇಕು . . . ಇದರಲ್ಲಿ ನಿಮಚಿಕಣಿ ಅಂತೆಂದು ಒಂದು ಜಾತಿಯುಂಟು. ಅದು ಚಪಟಾಗಿದ್ದು ದಪ್ಪಿರುವುದು (ಮುಂಬವ್ಯ. ೪೮). [← ಮರಾ. ನಿಮಚಿಕಣಿ]

ನಿಮಜ್ಜಕ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವವನು. ೨. ಮುಳುಗಿಸುವವನು. ೩. ಆಳವನ್ನು ಆಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸುವ ಗುಂಡು: "ಗಾಳವನ್ನು, ಗಾಢಮಾಳವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಭಾರ; ನಿಮಜ್ಜಕ; ಮುಳುಗುಗುಂಡು" (Sinker. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ನಿಮಜ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವುದು: ಪಾಪಂಜಾಗಮಕರ್ಮದೊಳ್ ನಿಮಜ್ಜನವಾಗದಂತೆ ವಿಜ್ಞಾನಮುನಿನೆಮ್ಮುಮಂ ನೀನುದ್ದರಿಸಲ್ವೀಳ್ವುಂ (ಯಾದಚಂ. ೧೩-೧೪ ವ); ಶಿಕ್ಷಣವಿಧಾನದ ಗುಣಸ್ಥಿತಿಪಾತದಲ್ಲಿ ನಿಮಜ್ಜನವಾಗದೆ-ಇರುವ ವಿಕೋಪದೋಷ-ಈ ನಮಕಿನ ನಿದ್ರಾಭಂಗ (ಗಾಳಪ. ೧೩೧). ೨. ಮುಳುಗಿಸುವುದು. ೩. ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ನಿಮಜ್ಜರೆ (ನಾ). ದೋಣಿ; ನಾವೆ: "ಹೋಗಂ ಪರೇಶಂ ನಿಮಜ್ಜ [ಪಾಪಂ. ನಿಮಂಜ]ರಂ ದುಗ್ಗಿಯೋಡಂ ದೋಣಿಯೆಂದನಲ್ ನಾವೆ ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೪). [?]

ನಿಮತು 'ನಿನತ್ತು' ಪರಾ.

ನಿಮತ್ತು 'ನಿನತ್ತು' ಪರಾ.

ನಿಮಾಜು 'ನಮಾಜು' ನೋ.

ನಿಮಾನಿಮಿ (ನಾ). ಶೇಕಡ ಐವತ್ತರಷ್ಟು; ಅರ್ಧಾರ್ಧ: ಪಟ್ಟೀ ದಾರನ ಸಿಕಮಾಕುಳಗಳ ಗೊಣಗಾಟಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಅವಕಾಶ ವಿಲ್ಲದಂತೆ ನಿಮಾನಿಮಿ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಪಟ್ಟೀದಾರನಿಗೆ ಇತರ ಕುಳಗಳು ಕೊಡುವುದೆಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದು (ಭೂಮಿ. ೩೭). [← ಪಾರ. ನಿಮಾ; ಹಿಂ. ಮರಾ. ನಿಮಾ, ನಿಮ್ಮ] ನಿಮಿ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆ ಆಡುವುದು; ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ; ಎವೆಯಿಕ್ಕುವಿಕೆ. ೨. ಇಶ್ವರಾಕು ಎಂಬ ಸೂರ್ಯವಂಶದ ಚಕ್ರ ವರ್ತಿಯ ಮಗ; ವಿದೇಹದೇಶದ ರಾಜ: ವರವಿದೇಹಸ್ವಪಾಲನಾ ನಿಮಿಧರಣವಂಗುಬುಭುಸಿದುದ ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು . . . ಮುನಿ ವಸಿಷ್ಠಂಗೆ (ಕೊರರಾ. ೧-೧೩-೨೧); ಈಕೆ ನಿಮಿಕುಲದ ಪುಟ್ಟ ರಾಜಯೋಗಿಯಪ್ಪ ಜನಕನುಬುಗುವರೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯-೨). [ಸಂ.]

ನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ೧. ಕಾರಣ; ಹೇತು: ಪಲಂಬರ್ . . . ದೀಕ್ಷೋಪವಾಸತ್ರಯಾತ್ರಂಗಿಯು ಶರೀರಸಂಧಾರಣಾನಿಮಿತ್ತಂ ಚಂಗಿ ವ್ಯೋಕ್ತೋಡೆ (ಮದ್ದಾರಾ. ೩೨-೨೫); ಪ್ರಭಾತಸಮಯದೊಳ್ ಪುರಬಹಿ ರುಪವನೋದ್ದೇಶೋಚಿತಾಂಭೋರುದನನಕ್ಕೆ ವಂದು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ ಕ್ರಿಯಾನಿಮಿತ್ತ ಸ್ನಾನಾಂತರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩ ವ); ಆಗಳ ಪುರೋ ಹಿತಂ ವಿವಿಧಾಗಮವಿದನಿಡುವೆ ಭಾವಿಪುತ್ರಾವಾಪ್ತಶ್ರೀಗೆ ನಿಮಿತ್ತಂ ಪಿಡಿ ನೀಂ ರಾಗದೊಳೆಂದೆನ್ನ ಕೆಯ್ ಪರಸುಕ್ತಿತ್ತಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೦೪); ಮನೋವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತಮಾಗಿ ಶಬ್ದಂ ಜನಿಯಸುಗುಂ (ಕಮಲ. ೩೪); ನಾವು ಮೊದಲು ಕೊಟ್ಟ ನಿಜರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಕಲಕಿದ "ನಿಮಿತ್ತ" ಯಾರೋ ನಡೆಸಿದ ಅಪಬಾರ (ಭಾವಗೀ. ೩೫). ೨. ಉದ್ದೇಶ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಜಟಾಯುದೇವಂ ನೀನೀ ಪೋನಂ ಪೊತ್ತು ತೊಬಲ್ವುಡೇನಿಮಿತ್ತಮೆಂದು ತೋಟಾ ನುಡಿದುದುಂ (ಪಂರಾಮ. ೧೩-೫೫ ವ); ಪೂಜೆಗೆ ಮಾಂಸಾದಿ ನಾನಾಬಲಿಯಿಂದ ದೇವರ್ ನರರಾ ತ್ವಚ್ಚರಣಕಮಲಮಂ ಶ್ರೀಜಯಶ್ರೀನಿಮಿತ್ತಂ (ಇಗವಿ. ೨-೫೮); ಇಂದು ಶರ್ಮನಿಗೆ ಕ್ಷುಣ್ಣಕವೇಷಮಂ ಹಾಕಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವೇನು (ಕಗದ್ಯ. 11, ೪); ಬದತನದಲ್ಲಿ ರೈತನು ಅದಚಣೆಗಳಿಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೊಂದು ನಿಮಿತ್ತಕ್ಕಾಗಲೀ . . . ಸಾಲ ತೆಗೆದು ತನ್ನ ಅದಚಣೆಯನ್ನು ಸಾಗಿಸುವನು (ಕನ್ನ. ೧೦೮). ೩. ಗುರಿ; ಲಕ್ಷ್ಯ: "ವೇಧ್ಯಂ, ಲಕ್ಷ್ಯಂ, ಶರವ್ಯಂ, ನಿಮಿತ್ತಂ-ಈ ೪ ಗುಣಃ" (ಹಲಾಯು. ೭೭-೩೧೪); "ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಶರವ್ಯಂ ನಿಮಿತ್ತಮೇನೆ ಗುಣಾಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೮೩-೩೫). ೪. ನೆಪ; ನೆಪ: ವಿನೋ ಒಂದು ಸುಳ್ಯ ನಿಮಿತ್ತ ತೆಗೆದು ಹೇಳಿದನು (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೯೩); ನಿಮಿತ್ತಕ್ಕೆ ವೀತಾಂಬರವೊಂದು ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಉಳಿಯಿತು (ಸ್ತುತಿ. ೩೨);

ಅಕೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಮುಮತೆಯನ್ನು ಅಂತೇ ನನ್ನನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸುವ
'ನಿಮಿತ್ತ'ವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿತು (ಮನೋಸಂ. ೧೫೪). 'ನಿಮಿತ್ತ
ಮಾತ್ರ' ಪರಾ. ೫. ಮುಂದೆ ಬರುವ ಶುಭಾಶುಭಗಳನ್ನು
ಸೂಚಿಸುವ ಶಕುನ: "ಶಕುನಂ ನಿಮಿತ್ತಮೆಂಬರ್" (ದಸ್ತುಕೋ. ೧೨೬-೪೪); ದತ್ತಿ ಜೋತಪ ಶಕುನ ನಿಮಿತ್ತಂಗಳಂ ಬಲ್ಲಹಗೆ ಪ್ರತ್ಯ
ಗಿಯ್ಯಂ . . . ಪಡೆದವರ್ ಗೋಲೆಯ ಭಟ್ಟವರ್ (ಸೌಹೃ. ೫೬-೧, ೪-೨೨; ೫೬೨); ಪೆಜವು ನಿಮಿತ್ತಂಗಳಂ ನೋಡಿ ಪೇಜಿ (ಚಾವುಂಫ. ೩೯೦);
ಶರೋಧನೇನಾನುಂ ನಿಮಿತ್ತಂಗಳನಪ್ಪಾವರಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೪ ದ);
ಪ್ರವೇಶನನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸಿ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ (ಶಾಕುಂತ. ೬-೧೫);
ಅವರ ಉದ್ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುವೆಂದರೆ ದೇವರ ಪೂಜೆ, ನಿಮಿತ್ತ
ನೋಡುವುದು, ಭವಿಷ್ಯತ್ತು ಹೇಳುವುದು (ಕಾನೂರು. ೩೩).
೫. ಗುರುತು; ಚಿಹ್ನೆ: "ನಿಮಿತ್ತ ಶಬ್ದವು ಕಾರಣಶಬ್ದ ಗುರ್ತಾಗೂ
ಹೆಸರು" (ಗುರುತು. ೩೩೫). ೬. - ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ. ೮. [ಜೈನ]
ಅಂತರಕ್ಷ, ಭೌಮ, ಅಂಗ, ಸ್ವರ, ವ್ಯಂಜನ, ಲಕ್ಷಣ, ಭಿನ್ನ,
ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟ ಎಂಬ ಎಂಟು ನಿಮಿತ್ತಗಳು; ೧೧. ಸೂರ್ಯ
ಚಂದ್ರಾದಿ ಗ್ರಹಗಳ ಉದಯಾಸ್ತಗಳನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ ಸುಖ
ದುಃಖಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ನಭ ಅಥವಾ ಅಂತರಕ್ಷ
ನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ). ೨. ಭೂಮಿಯ ಘನ, ಸುಷಿರ, ಸ್ನಿಗ್ಧತೆ,
ರೂಕ್ಷತೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ತಾಮ್ರ, ಕಬ್ಬಿಣ, ಬೆಳ್ಳಿ,
ಬಂಗಾರಗಳ ಹಾನಿ ಅಥವಾ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು
ಭೌಮನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ). ೩. ಮನುಷ್ಯ ಹಾಗೂ
ತೀರ್ಯಗ್ನೀವಿಗಳ ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳನ್ನು ದರ್ಶನ ಹಾಗೂ
ಸ್ಪರ್ಶನದ ಮೂಲಕ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫರೂಪ ಪ್ರಕೃತಿಗಳನ್ನು
ರುಧಿರಾದಿ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾ
ಗುವ ಸುಖ, ದುಃಖ, ಮರಣಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು
ಅಂಗನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ). ೪. ಮನುಷ್ಯರ ಹಾಗೂ ತೀರ್ಯಗ್ನೀವಿ
ಗಳ ವಿಚಿತ್ರ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಮುಂದಾಗಲಿರುವ ಸುಖ
ದುಃಖಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸ್ವರನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ).
೫. ತಲೆ, ಹೆಗಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಕಾರ್ಕಳು,
ಮಚ್ಚಿ, ಸಂಗಾತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನೋಡಿ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು
ತಿಳಿಯುವುದು ವ್ಯಂಜನನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ). ೬. ಅಂಗೈ,
ಅಂಗಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ತ್ರಿಕಾಲದ
ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಲಕ್ಷಣನಿಮಿತ್ತ
(ಜ್ಞಾನ). ೭. ಪ್ರಾಸಾದ, ನಗರ ಹಾಗೂ ದೇಶಾದಿಕಚಿಹ್ನೆ
ಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ತ್ರಿಕಾಲಭಾವಿ ಶುಭಾಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯು
ವುದು ಚಿಹ್ನೆ ಅಥವಾ ಭಿನ್ನನಿಮಿತ್ತ (ಜ್ಞಾನ). ೮. ವಾತ
ಪಿತ್ತಾದಿ ದೋಷರಹಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ರಾತ್ರಿ ಮಲಗಿದಾಗ
ಕಾಣುವ ಸ್ಪಷ್ಟಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ತನ್ಮೂಲಕ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಾಗ
ಗುವ ಅವನ ಸುಖ ದುಃಖಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟನಿಮಿತ್ತ
(ಜ್ಞಾನ): ಇದಪ್ಪಾಂಗಮಹಾನಿಮಿತ್ತಮಿವಂ ಕಲ್ಪು (ಚಾವುಂಫ. ೧೪೬);
ಅಂತರಕ್ಷಭೌಮಾಂಗಸ್ವರಸ್ಪಲ್ಪಲಕ್ಷಣವ್ಯಂಜನಚಿಹ್ನಾಭಿಧಾನಾ
ಪ್ಪಾಂಗಮಹಾನಿಮಿತ್ತಂಗಳುಮಂ ಪೇಜುಂ (ಕತ್ತಪ್ರ. ೩೩).
'ನಿಮಿತ್ತಾಂಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಮಿತ್ತಕ (ನಾ). ೧. ಹೇತು; ಕಾರಣ. ೨. [ಕಾಮಶಾ]
ನಿಮಿತ್ತಕ, ಸಂಘಟಕ, ಸ್ಪೂರಿತಕ, ಭ್ರಾಂತಕ, ತೀರ್ಯಗಾ
ಯಕ, ಅತಿದೃಷ್ಟಕ, ಉತ್ತರಸಂಘಟಿತಕ, ಜಿಹ್ವಾಮೇಲನಕ,

ಜಿಹ್ವಕ, ಅತಿಜಿಹ್ವಾಯೋಗ, ಸೀತಾಕರ ಮತ್ತು ದಂಶನಕ
ಎಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯ ಚುಂಬನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮುಖ
ವನ್ನು ಎದುರೆದುರಿಟ್ಟು ತುಟಿಯನ್ನು ಚುಂಬಿಸುವುದು; ೧೨
ಮಿಕ್ಕ ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರಗಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ
ಯಾಗಿವೆ. 'ಮನ್ಮಥವಿಜಯ'ದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಕ, ಸ್ಪೂರಿತ,
ಅಧರ, ಉತ್ತರ, ವಿಘಟಿತ, ಘಟಿತ, ಸಂಘಟಿತ, ಜಿಹ್ವಕ,
ಪೀಡಿತಕ, ಭ್ರಾಂತಕ, ತೀರ್ಯಕ ಮತ್ತು ಅನುವದನವೆಂದೂ,
'ಜನವತ್ಸ'ದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತಕ, ಸಂಘಟಿತಕ, ಸ್ಪೂರಿತಕ,
ಭ್ರಾಂತಕ, ತೀರ್ಯಕ, ಅತಿಶೃಷ್ಟ, ಉತ್ತರ, ಸಂಘಟಿತ,
ಜಿಹ್ವಾಮೇಲನ, ಜಿಹ್ವಕ, ಅಧಿಕ ಮತ್ತು ಜಿಹ್ವಾಪಾನವೆಂದೂ
ಇದೆ: ಮುದದಭಿಮುಖವಾಗಿಸಿ ಮುಗ್ಧವಾದ ಸಾದೋಪರೋಪ
ರೋಪರ ದಂತಚ್ಛದಸೀಯೂಷಮುನಿರದಿಂಟಿದೂಡದು ಪೆಸರಿಂ ನಿಮಿತ್ತ
ಕಾಮ್ಯಮನಾಳ್ಕುಂ (ಮನ್ಮಥ. ೧೨-೨); ಇಂಬಾದಳನೊತ್ತಂಬಿ
ಪಿಡಿದುಜಿಹ್ವೆ ಚುಂದಿಸಲದನೆ ನಿ[ಸಾಕಾಂ. ಸೈ]ಮಿತ್ತಕವು (ಜನನ. ೬-೧೩);
ನಿಮಿತ್ತಕ ಸಂಘಟಿತಕ ಸ್ಪೂರಿತಕ ಭ್ರಾಂತಿಕ ತೀರ್ಯಗಾಯಿಕಕ ಅತಿ
ದೃಷ್ಟಕ ಉತ್ತರಸಂಘಟಿತಕ ಜಿಹ್ವಾಮೇಲನಕ ಜಿಹ್ವಕ ಅತಿಜಿಹ್ವಾಯೋಗ
ಸೀತಾಕರ ದಂಶನಕವೆಂಬ ದ್ವಾದಶವಿಧ ಚುಂಬನಸಂಘಟಿತಮಗಳಿಂ
(ವಿವೇಕ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ]ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ
ಸಮವಾಯಿಕಾರಣ, ಅಸಮವಾಯಿಕಾರಣ, ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ
ಎಂಬ ಮೂರು ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ತಾನೇ ಕಾರ್ಯ
ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಕಾರಣ;
ವೇದಾಂತಿಗಳು ಹೇಳಿರುವ ಉಪಾದಾನಕಾರಣದಿಂದ ಭಿನ್ನ
ವಾದ ಕಾರಣ; ೧೧ ತಾರ್ಕಿಕರು ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಸಮವಾಯ
ಕಾರಣ, ಅಸಮವಾಯಕಾರಣ ಮತ್ತು ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣ ಎಂದು
ಮೂರುವಿಧಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ೧. ಸಮವಾಯಕಾರಣ
ವೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟು
ಮಾಡುವ ಕಾರಣ. ಉದಾ: ವಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ದಾರ ಕಾರಣವಾಗಿರು
ವಂತೆ. ೨. ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳೆರಡರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು
ಕಾರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಅಸಮವಾಯಕಾರಣ.
ಉದಾ: ಬಟ್ಟೆಯ ನೇಯ್ಗೆ. ೩. ಇವೆರಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ
ಕಾರಣಗಳು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ. ಉದಾ: ಬಟ್ಟೆಗೆ ಮಗ್ಗ
ಕಾರಣವಾಗಿರುವಂತೆ: ಸಾಗರನ ಮಗಳಜಾಯದಂತೆ ಸರಗದಲಿ
ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿಹ ಉದ್ಯೋಗವೇನು ನಿಮಿತ್ತ [ಸಾಕಾಂ. ೫] ಕಾರಣವಿಲ್ಲ
ರೋಕದಲಿ (ಕುಸಾ. ೨೬); ಈ ಉಪಾದಾನಕಾರಣದಿಂದ ಕಾರ್ಯಮು
ನುಂಟುಮಾಡುವ ತೀಜನುತು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ತೃ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಂ
(ಚಕವ. ೨೧); ಕೆಡಾದರ ಮತದವರಾದರೋ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಈಶ್ವರನು
ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವೆಂದೂ ಪರಮಾಣುಗಳು ಸಮವಾಯಕಾರಣವೆಂದೂ
ಇದೇ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಊಹಿಸಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೬೬);
ವೇದಾಂತಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಪರಮೇಶ್ವರನೇ' ಉಪಾದಾನ
ಕಾರಣವು, ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವು ಸಹ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರಬಹುದು
(ಹಿಂದಸಾ. ೯೩). 'ಉಪಾದಾನಕಾರಣ' ಪರಾ. [ನಿಮಿತ್ತ + ಕಾರಣ.]

ನಿಮಿತ್ತಘಟಕ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಾರಣವನ್ನು
ಅವಲಂಬಿಸಿ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಘಟಕ; ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಸಮಿತಿ:
ರಣನಿಯಲ್ಲಿ ಸೆಲ್ ಅಥವಾ "ನಿಮಿತ್ತಘಟಕ" ಇಬ್ಬರೂ ಸ್ವರೂಪದ್ದಾ
ಗಿಳುಹುದು (ರಾಜಪ. ೧೬). [ನಿಮಿತ್ತ + ಘಟಕ]

ನಿಮಿತ್ತಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ಶಕುನ, ಸಾಮುದ್ರಿಕ, ಗ್ರಹಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಶಕುನ, ಸಾಮುದ್ರಿಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ೨. [ಜೈನ] ಅಷ್ಟಾಂಗನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು : ಅವನೀಕನು ಬೆಸಗೊಂಡಾಗಳ್ ನಿಮಿತ್ತಜ್ಞನಂಬರಭೂಗೋಚರರೋಚ್ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿಮಿತ್ತಾಂಗಗಳೊಳ್ ನೋಡಿ ಕಂಡಿರದಂತೆಂದನಧೀಶನಂ ಬಗೆದು (ಶಾಂಕಿಪ. ೫-೨೧). [ಸಂ.]

ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ತೋರಿಕೆಯ ಕಾರಣ : ಆದರಾಶನ ಗಿಲಗಿಗಾ ಬಟ್ಟೆಗರ್ದಿಂಬು ಬಧಿ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಂ (ಚಂದ್ರಸ. ೫೦-೧೪); ವಿಧಿ ರಿಖಿತ್ಯ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ನಾವು ನಡೆಯಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ . . . ಶತ್ರುತಡೆಗಳಿಗೆ ಎಡೆಯುಂಟಾಗಿ, ಅವು ಏನು ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೃತ್ತಿಯೂ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರವಾಗಿ ಉಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಹೇಮಂತ. ೧೪೧); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಎಲ್ಲ ಕರವರನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸಿದ. ಅರ್ಜುನ, ಪಾಂಡವರು ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೦೬). ೨. ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣವೆನಿಸಿಕೊಂಡವನು; ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರಣನಾಥವನು : ಕೇಳು ಧರ್ಮಜ ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಹೇಳಿ ಮಾಡಿಸುವೊಡೆಯ ನಿಜನ ನೂಲೆಗವರಿ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರ ಸ್ವತಂತ್ರ ನೀನಲ್ಲ (ಹಿಮ್ಮರಾಂಥ ೧-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಮಿತ್ತವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ತನ್ನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ, ಸುಖದ ಅವೇಕ್ಷೆ ಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಾದ; ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡದೆ ಪರಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಾದ : ಯಾಗವನ್ನು ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಫಲಸಂಯೋಗ ವಾದವು. ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವುದೇ ನಿಮಿತ್ತವಾದವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೯). [ನಿಮಿತ್ತ + ವಾದ]

ನಿಮಿತ್ತವಿದ (ನಾ). = ನಿಮಿತ್ತಜ್ಞ ೨ : ಶ್ರೀಜಗದ ತಿರಿಕೆ ವಿವಾಧಿ ಜಾತಗಂಧಂ ನಿಮಿತ್ತವಿದನಾ ಸಭಿಯೊಳ್ ದ್ವಿಜನಬಾದಂತೆಂದನೋಫ ದಿಹ್ವನೆಂಬೊ ಸಮಸ್ತವಸುಧಾಧಿಪನಂ (ಶಾಂಕಿಪ. ೬-೨೪). [ಸಂ. ನಿಮಿತ್ತವಿದ]

ನಿಮಿತ್ತಸ್ಥಲ (ನಾ). ವೈದಿಕವಾದ ಶ್ರಾದ್ಧಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿತ ವಾದ ಬಂದು ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆಯ ಸಹಿಂಡೀ ಕರಣಶ್ರಾದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇತಸ್ಥಾನ; ಪಿತೃತ್ವಕ್ಕೆ ವಿಸರ್ಜಿಕಾದ ಮೃತನ ಸ್ಥಾನ; ೧೨ ಸತ್ತ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವ ಸಹಿಂಡೀಕರಣಶ್ರಾದ್ಧದಿಂದ ಮೃತನಿಗೆ ಪ್ರೇತತ್ವ ತೊಲಗಿ ಪಿತೃತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ರಾದ್ಧದಿಂದ ಮೃತನಿಗೆ ಪರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬ ನನ್ನು ನಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸು ತ್ತಾರೆ. ಇದು ನಿಮಿತ್ತ ಸ್ಥಲ. ಯಾರ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಈ ಶ್ರಾದ್ಧ ನಡೆಯುವುದೋ ಅವನಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತನೆಂದು ಹೆಸರು : ನಿಮಿತ್ತ ಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡವರಿಗೆ ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸೂರೊಂದು ರೂಪಾಯಿ ಪಕ್ಷಿ ಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). [ನಿಮಿತ್ತ + ಸ್ಥಲ]

ನಿಮಿತ್ತಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಭಾವೀಫಲಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ರೇಖೆ ಗಳುಳ್ಳ, ಕೈಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಮಾನವಶರೀರಭಾಗ : ಆತ ನಿಮಿತ್ತಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯ ರೇಖೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನ, ನಕ್ಷತ್ರ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಶಕುನದ ವಿಧ; ಬೇರೆ

ಬೇರೆ ಶಕುನ. ೩. = ನಿಮಿತ್ತ ೪ : ನಿಮಿತ್ತಜ್ಞನಂಬರಭೂಗೋಚರ ರೋಚ್ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿಮಿತ್ತಾಂಗಗಳೊಳ್ ನೋಡಿ (ಶಾಂಕಿಪ. ೫-೨೧). [ನಿಮಿತ್ತ + ಅಂಗ]

ನಿಮಿತ್ತಾಭ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಿಮಿತ್ತಾಂಗದ ಅಭ್ಯಾಸ : ಅನುಮಾತೆಯುಂ ಸುಖದೋರ್ದೂ ನಿಮಿತ್ತಾಭ್ಯಾಸಂಗಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಜಾವಂಥ. ೧೪೬). [ನಿಮಿತ್ತ + ಅಭ್ಯಾಸ]

ನಿಮಿತ್ತೋದ್ಯೂತ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಾರಣ ಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಜಗತ್ತಿನ ಉದ್ಭಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅವತಾರ ವನ್ನು ತಾಳಿದವನು; ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ : ಚದ್ರಾಪನಪ್ತ ತಾನೇ ನಿಮಿತ್ತೋದ್ಯೂತ ಸದ್ರಮಾಕರನಪ್ತ ಕರ್ತುವಾದಂದಿಂ (ವೀಶ್ವತ. ೫೧೪-೨೦). [ನಿಮಿತ್ತ + ಉದ್ಯೂತ]

ನಿಮಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಾರಣ : ಕೂ(ಸೂ)ಯ್ಯುಗ್ರಹಣಿ ನಿಮಿತ್ಯ(ತ್ಯ)ದಿಂ (ಇಳ. XIX, ೨೭೬-೨೪; 1054); ಇದು ನಿಮಿತ್ಯಂ[ಸಾಕಾಂ.ತ್ಯಂ] ಹೇಳಲಂಜುವನು (ಬಸವ. ೩೭-೧೫); ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ನಿಮಿತ್ಯವಾಗಿ ತನ್ನಾತ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಸರ್ವಧನವನಪರಿಸ್ಥಿತೊಂದು ಹೋಗುವ ಸಮಯ ದಲ್ಲಿ (ತೇಷಧ. ೬-೫); ಚಿತ್ತದೋಳ ಕುದಿಯದಿರು ಸತ್ಯಕಂ ನ್ಯಾಯ ದೋಳ ನಿತ್ಯರಗಲೇಕೇ ನಿಮಿತ್ಯದೋಳ ಮಗನೆ (ತುರಂಗ. ೪೦-೩). ೨. ಶಕುನ; ಭವಿಷ್ಯ : ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೋರುವರೆ ರೂಪಿನವನಲ್ಲ ಅರ್ಜುನ ಕಾಬುದಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕಿ ಹಂಗನ ನಿಮಿತ್ಯವ ಈ ಸಜ್ಜಿದಾನಂದನ ಸಂಗ ಬಡ್ಬಬಯಲು (ಮೇಳಮೂ. ೬-೨೧); ಎಲ್ಲಾ ದರೂ ಹೋಗಿ ನಿಮಿತ್ಯ (ಪ್ರಶ್ನೆ) ಕೇಳಿ ಬರುವನೆಂದು ಧಾವಿಸಿದಳು (ಚೋಮದು. ೬೨); ಹಣ ಸುಂಬ ಕುಂಕುಮ ಬಳಿದು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಡಿಕೆಯ ಹಿಂಗಾರ ಹಿಡಿದು ಅವಳು ನಿಮಿತ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೯೯); ಬೇಗ ಹತ್ತಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿಗೆ ನಿಮಿತ್ಯ ಕೇಳಬೇಕೆ? (ಗಾಪ). ೩. ದೋಷಾರೋಪಣೆ; ಅವವಾದ : ಜನರಿಂದ ಬರುವ ನಿಮಿತ್ಯಕ್ಕೆ ದೆವರಿ ಆಕೆ ಸುಮ್ಮನಾದಳು (ರೂಢಿ). [<ಸಂ. ನಿಮಿತ್ಯ]

ನಿಮಿತ್ಯಕ (ನಾ). ಉದ್ದೇಶ : ನಗರೇಶ್ವರದೇವರ ಭೋಗಕ್ಕಂ ಮಿಜ್ಜುಟಿತಕ್ಕುಮದ್ವಿಪ್ಪ ತಪೋಧನರ ಪಕ್ಕಾಹಾರಮೋನಧನಿಮಿತ್ಯಕ ಮಾಗಿ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ದಿಟ್ಟ ನೆಲಂ (ಸಾಹಿ. XX, ೨೧-೫೬; 1019). [<ಸಂ. ನಿಮಿತ್ಯಕ]

ನಿಮಿರ್, ನಿಗುರ್, ನಿಗುರು, ನಿಗುಳ್, ನಿಮಿರು, ನಿಮಿಬರ್, ನಿಮುರು, ನಿವುರು (ಕ್ರಿ). ನಿಮಿದ್ (ಭೂತಕ್ಕ). ನಿಗುತು, ನಿಗುರ್ದು, ನಿಮಿದ್ (ಭೂತನ್ನೂ). ೧. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಪಸರಿಸು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು : "ನಿಮಿರ್ - ಪ್ರಸಾರಣೆ" (ತಮಧಾ); ನಿಮಿದ್ ಲತೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಶಾಸಂ ನೀ ನೀಡಿ ಕಾಲನರಿಬರ್ ಮಲಂಗಿವರ್ (ಅವಿ. ೧೧-೬೬); ಆ ದೇವರ ತೆಂಕ ದಸೆಯಂ ಮೂಡರ್ ನಿಮಿದ್ ಕೇರಿಯರಡು (ಇಳ. V, ೧೬-೩೬; 1019); ನಮ್ಮ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಮನದಲ್ಲಿ ರತಿ ಹುಟ್ಟಿ ನಿಮಿದ್ವೆನ್ನ ಕಳೆಗಳು (ಬಸವ. ೪೯೧); ಕನ್ನೆವರಂ ನಿಮಿದ್ವಿಕ್ಕಿ ರಾಗಂ ಮಧುಸೇವೆಯಂ ನೆಗಟಿ ರಂಜಿಸಿದರ್ ಮಧುಮತ್ತಕಾಂತೆಯರ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೧೧೪); ಕಾಂತೆಯೊಳ್ ನಿಮಿದ್ ಕಾಮಧ್ಯಾಂತನುಂ ತವಿಸಿ ಕಂತುಹರಭಕ್ತಿಯೊಳಹೊಜಗನಾವರಿಸಿ (ಸದ್ಭಾ. ೫-೩೨); ಸೌಖ್ಯದೊಳಮದರ್ ನಿಮಿದ್ ಮಹೋಲ್ಲಸದ್ವಳ ಕ್ರೀಡೆಯೊಲೊಂದಿ ನೋಡಿ ಸೊಗಸಂಬಡೆದಳಲಿತಾಂಗಿಯರ್ ಪಲಂ (ಪದ್ಮಾರ. ೪-೨೬). ೨. (ಹೊರ) ಚಾಚು; ನೀಡು; ಬಿಡಿ ಕೊಡ . . . ಸುಡು ಪಿಡಿ ಬಿಡಿ ನಿಮಿದ್ವಿಡು ಬಯ್ ಕಡಂಗಿ ನುಂಗು (ಸದ್ಭಾ. ೧೨೬-೧೧); ದೇವಕನ್ನಿ ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಕೋಮಲಬತೆಯ

ನಿಮಿರ್ ಕುಡಿಯೋಳ್ ಗಿಳಿ ಪಾಯ್ತೆ ನಿಸಿ ಸಕಿಗೆ ತಂಬುಲಮಿತ್ತಳ್
(ಅದಿಪ್ತ. ೬-೧೨); ಇನಿತು ದಿನಸಕ್ಕಿಂತಾನುಂ ಕಂಡೆನಪ್ಪು ವೆ ಕಂಡ
ಹಾಯನುತ ನಿಮಿರಲ್ ಕೋಳ್ಳಳ್ . . . ಎಲ್ಲಂದಳ್ ಸೋತ್ಯಂತೆ
ಪುತ್ತವೊಡದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೬೧); ಮಹೋಜ್ವಲತೆಯಂದಮಂ
ನಿಮಿರ್ ಕೋಳ್ . . . ಪೋಲ್ವುದುಂದರವಿಂದವತ್ತೆ ಕೋಮಲೆ
ಕಡುಗಾಡಿಕ್ಕಾರ್ ಮರವಾನಿಸೆಯೆಂಬುದನುಂಟುಮಾಡಿದ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೪೦);
ನಿಮಿರ್ ಕೋರಲ್ ಮರಲ್ವು ಮಡಿದೂಜಾದ
ಮುಂದಣ ಕಾಲ್ವಳ್ . . . ಮಿದುಕೋಡುವ ಕಂಕನಾಳಮಂದಮದಿರೆ
ನೀರನುಂದೆರೆಯಂ ಬರಲೊಲ್ಲದೆ ನೋಡಿದಂ ನೈಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೫೬);
ನಿಮಿರ್ಮ ಹಿಡಿದನು ಕಮಲಪಂಕ್ತಿಗಳ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೫೬);
ಸುಖಕೊಂಡಿಟ್ಟಿ ಸೋದರ್ಗಮಿದುರ್ ಮನೆಯಂ ಸುಟ್ಟಂದದಿಂ (ಕತಕ. ೧೦೪-೫೪);
೩. ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಲ್ಲು; ನೇರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಎದ್ದು
ನಿಲ್ಲು; ಅದಿವಿದಿಟ್ಟಿ ಪುತ್ತಗಳ ನೆತ್ತಿಗಳಂ ನಿಮಿರ್ದಲ್ ಬಳ್ಳಿಗೊಡಿದು
ವಿಹೋರಗಪ್ರತತಿ ನೋಲ್ವೊಡಗುರ್ಗನೆ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೪-೧೪೦);
ತುಳುಕೆ ಸಪತ್ನಿ ಕುಂಕುಮರಣಂಗಳೋಪನ ಮೇಲೆ ಚಲ್ಲಮಂ
ತುಳುಕುವ ಕಣ್ಣೋಳ್ ನಿಮಿರ್ಮ ನಿಕ್ಕಿ ವಿಹೋಕಿಸುವಾಯಿತ್ತಿಗಲ್
(ಕಾದಂಬ. ೬೬೮); ಕೋಪಂ ಪರ್ಚಿದುಡು; ಕಣ್ಣಳ್ ಕೆಂಪಾದುವು;
ಮೆಯ್ಯವಿರ್ ನಿಮಿರ್ದತ್ತು (ಅದ್ಭುತ. ೪೨-೨); ೪. ಬೆಳೆ; ವರ್ಧಿಸು;
ಮದಕಂಗಳ ಮದಜಕದೊಕ್ಕಿಮಿರ್ದಲ್ ಮರದ ತುದಿಗೊಂಬುಗಳೋಳ್
(ಕಾದಂಬ. ೯೪); ಅಕ್ಕಳ್ಳಿಸಿದ ಬಸಿಂ ಬೆಮರಿಕ್ಕಿದ ಮೆಯ್ಯುಂ
ಸಮಂಕು ನಿಮಿರ್ದರೆ ಸುಯ್ಯುಂ ಮಿಕ್ಕಿ ಧರಾಮರನಾ ಸಭೆವೊಕ್ಕು
ಕರಂ ಸೇದವಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಪಿಗನೆಗಂ (ಸೇವಿಪ್ತ. ೩-೧೨೪); ಕಮಳವೆದನೆಗೆ
ರುಚುರುಚಿಯಾಯ್ತು ಮಳಕಾಯದ ಮೂರ್ತಿ ಸುದತಿಯ ನಿಮಿರ್ದ
ಜತರದೊಳೆ ತನೂಲೆ ಬೆಳುವು ಬಲಿದಪ್ಪುದು (ಜಪ್ತ. ೩-೧).
೫. (ಕೊಂಕಳಿದು) ಉದ್ದವಾಗು; (ಬಿಟ್ಟು) ದೀರ್ಘವಾಗು;—
ನೀಳವಾಗು; ಜಲಕೇಳೇಲೀರೆಯೋ ಮಹಿಮೆ ನಿಮಿರ್ ಕುರುಳ್ಳ ಕುಂ
ಕಂಪೇಜಾದ ಕಣ್ಣಳುಂ ಬೆಳ್ಳೇಜಾದ ಬಾಯ್ತೆ ಬೆಳುಂ ಪಳಂಚಿದ ಬಣ್ಣಂ
ಗಳಮೆಸೆಯೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ನಿಜವಧೂಜನಂಬೆರಸು ಪೊಜಮಬ್ಬಾಗಲ್
(ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೬೨); ಪೊಸಪಾದಿ ಬೆಲ್ವನೀಯಂತಿರೆ ದೇಸಿಯಂ ನಿಮಿರ್ದ
ಸೋಮರ್ಗದಿಯೋಳ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೪-೧೩೬); ಪೊದಪ್ಪುಗತ್ತಂ ಸ್ವನಂ
ಕೊಂಕಳಿದು ನಿಮಿರ್ ನೀಳಾಳಂ . . . ಲೆಂಟಿಸುವ ತನು ರತಿಶ್ರಾಂತಿ
ಯಿಂದಂ ಬೆಡಂಗಂ ಕುಡೆ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೨೪); ಸುದತೀರಾಜತರೋಮು
ರಾಜಿ ನಿಮಿರ್ದತ್ತು ತೋಮಳಪ್ಪಾಮಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೫); ಸುನ್ನೊಗ
ರೊಪ್ಪಿ ಪುನಸ್ತನಂಗಳವ್ವಳೆ ನಿಮಿರ್ದ ವೆಚೆ ಕದಪಂ ಪುಗೆ . . . ನಸು
ಬಾಗಿ ದೀಸುಗಲ್ಲಳನಡತಿರ್ಪ ಪಾಮರಿಯೊಪ್ಪುವರಾ ಕಳಮುಪ್ಪದೇಶ
ದೊಳ್ (ಪತಕ. ೧-೨೯); ಎತ್ತಿದ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಡಾಳಿಸುವ ಚಾಪುರದ
ಮಿಳರ್ ಕೇತನದ ಪಂಕಿಯತ್ತಂ ನಿಮಿರ್ದರೆ (ರಾಮಾಪ್ತ. ೫೦-೫).
೬. ಅತಿಶಯವಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅದಮಾಂಧಂ
ತನ್ನೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಸಂತಸದಿಂದಮಾದ ಸುಖಮದು ಸುಖಮಲ್ಲದಲ್ಲ
ವಸ್ತುಂದಾದುದು ವಸ್ತುವೆ ಕುಂದೆ ಕುಂದುಗುಂ ನಿಮಿರ್ದಪುದೇ
(ಅದಿಪ್ತ. ೬-೪೫); ಪೊಯ್ದು ಭೃಂಗಾಳಯ ನಿಶ್ವನಂ ನಿಮಿರ್ದ
ಮಂಗಳಗೀತಮನಂತೆ ಜೊತಪೂಜಾಳಿಗಳೊಳ್ಳು . . . ನೆಪೆಯೆ
ಪೋಲ್ವುದು ನೋಡ ವಿವಾಹಗೇಹಮಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೩-೨೧);
ಸುಮನಸ್ಸಿಲೀಮುಖಾಕ್ರಾಂತಮಿದಲಗುರ್ಗದಿ ದೇವ ತನ್ನೊಳುತ್ಪಳೆ ಕರಂ
ನಿಮಿರ್ದರೆ ನಿನಗೆಪಕಮನಾಂತು (ವರ್ಧ. ೪-೧೨); ಮೇಗಾಯ್ತು
ಯಾದವಾನ್ವಯವಿಾಗಲ್ ನಿಮ್ಮಯದಿಂದಮುಖಾನ್ವಯಂಕಂ ಯಾಗಂ

ದಾನಂ ಧರ್ಮಂ ಚಾಗಂ ನಿಮಿರ್ದಪ್ಪು (ಅನಂಪ. ೧೩-೩೪); ಚದುರೆನೆ
ವಂತು ಭಾವಮಮರ್ವಂತು ನಯಂ ನಿಮಿರ್ವಂತು ಮಲ್ಲಪಂ ಪದವಿಡೆ
ಭಾರತೀವನತಿ ಭೋಂಕನೆ ಬಂದು ಮನಸ್ಸರೋಜದೊಳ್ ಚದುರೆನೆವಂತು
ಭಾವಮಮರ್ವಂತು ನಯಂ ನಿಮಿರ್ವಂತು ಲೀಲೆಯಂ ಪದವಿಡುತಿರ್ಪ
ಳಾ ಹವನಕಾರಣಮಂತ್ರಮಿದಾಗದಿಕ್ಕಾರ್ ಮೇ(ಸೂಕ್ತಿ ಸು.೧-೩೬); ಅನಿರಳತ
ಶಿವಭಕ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಭುವಿಗಳೊಳು ಪಸರಿಸಿ ನಿಮಿರ್ದರೆ (ಜಪ್ತ. ೫೪-೧೩);
ಪರನೋತ್ಪಾದಂ ನಿಮಿರೆ ಕೊಂಡಾಡಿ (ಮಹಾವಿ. ೪-೨೫). ೭. ಎತ್ತರೆ
ವಾಗು; ಉನ್ನತವಾಗು; ತಕ್ಕವರವೊಲು ವಂಶಾವಳಿಗಿಂದಾ ಸದನ
ದಂದದಿ ನಿಮಿರ್ದ ಭದ್ರದಿ ವಿದಿತ ಪತ್ತಲತಾವಳಿಗಳಿಂ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧೬-೪).
೮. ಜರುಗು; ನಡೆ; ಉಂಟಾಗು; ಜಲಕೇಳಿ ನಿಮಿರ್ಗೆ ಭರತನ
ಲಲಿತಾಂತಃಪುರದೊಳೆಂಬ ತನ್ನಬ್ಬಲೋಳಾ ಜಲದೇವಿ ಬೆಸನೆ ಗಂಗಾಜಲ
ಮಾಯ್ತು ನಿತಂದಿನೀನಿತಂಬದ್ವಯಸಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೧-೧೪೪); ನಿಮಿರ್ದ
ರತಿಕೇಳೇವಿನೋದದಿನಮರ್ದವತ್ತೆ ನ್ನಂತರಾಯತ್ತಮವಮದೊ ತನಗೆನುತ
ತತ್ ಕಮಲಾಸ್ಥಿ ತನ್ನೊಳಗೆ (ಬಸಪ್ತ. ೩೫-೨೫). ೯. ದೊರಡು;
ನಿರ್ಗಮಿಸು; ನಿಖಿಳಾಳು ಕಂಜಕುಂಜದಿಂದಮೆ ನಿಮಿರ್ದಾಗಳಾಗಳಿ
ಪೊದಲ್ವುದು ಪರ್ವ ತಮಂ ದಿಗಂತಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೪೬);
ಅಧೀಶನಿ ನಿಮಿರ್ದು ಕುಮಾರನತ್ತ ರೆಳಸಿದಳ್ . . . ರಾಜ್ಯರಮಾವಧು
(ಪುಷ್ಪ. ೪-೪೬); ನಿಮಿರ್ದ ಹೊಂಗಳಾಯಂಬು ಹೊಳೆಹೊಳೆದು
ಮುರಹರನ ಪಾದಾರವಿಂದದ ಹೊರೆಯೊಳಡಗಿತು (ಕುಮಾರ್ವಿ. ೧೯-೪೯).
೧೦. ಮುಂದುವರಿ; ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಲಿಸು;
ಮುನ್ನುಗ್ಗು; ಅಂತು ರಥಮುಂ ಮನೋರಥಮುಂ ನಿಮಿರೆ ವಿವಾಹ
ಮಂಗಳವೇಷಸನಾಥೆಯಾಗಿ ಮಂಚಾಂತರ ರಾಜಮಾರ್ಗಮಂ ಪೊಕ್ಕು
(ಶಾಂತಿಪ. ೫-೯೬೨); ಪೊಸವಿಸಿಲ ಪೊಳವಿಸಿಂ ನುಣ್ಣು ನುಣ್ಣುಳು ರನ್ನೆವಳ
ವೆಳಗಿನ ಬಳಗದಿಂ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಸುರಶರಾಸನಂಗಳನೊಲಿಕ್ಕಿದಂತೆ ನಿಮಿರ್
ನಿರ್ಬುರಂಗಳಮನಪ್ಪು ಕೆಯ್ದು ಕೇಳೇಪರ್ವತನಂಬಂಗಳೊಳಂ(ಕಾದಂಬ. ೫೨೬);
ನಿಖಾವಿದು ನಿಮಿರ್ ಪರ್ವರಗಳಿಂ . . . ನೆರೆನ ಬಲೊಡ್ಡಿ
ಗಳಿಂದೆದುಡಬುದಿ (ಸಂದಿಪ್ತ. ೨-೧೪). ೧೧. ನೆರವೇರು;
ಈಡೇರು; ಫಲಿಸು; ಬಗೆಯದಿರೆಯಿರೆ ಕೃತಾಂತಂ ಬಗೆದಂ ಪೆಜ
ತೊಂದನಾರ ಪುಟುವಗೆಯುಮವಂ ಬಗೆಯದಿರೆ ನಿಮಿರ್ಗುಮಾತಂ ಬಗೆ
ದೊಡೆ ಬಗೆದಂತೆ ಬಗೆದ ಬಗೆ ನಿಮಿರ್ದಪುದೇ (ಶಾಂತಿಪ. ೬-೧೧);
ಮುಕ್ಕಿತ್ತಿಯೆ ಶೃಂಗಾರಪೂರದೊಳೋಲಾಡುವ ನಿನಗೆಪ್ಪೆ ನಿಮಿರ್ಗುಂ
ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಸುಂಗಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೬೧). ೧೨. ಚೆಮ್ಮು;
ನೆಗೆ; ಪುಟೆ; ನೆಣದೊರ್ ಸೂನೆ ಬಂಬಲಿದುಬುರ್ ಪಾಯ್ತೆ ನೆತ್ತರ
ಸುರೈನುತ್ತುಂ ನಿಮಿರೆ . . . ಕಾದಿತ್ತು ಮಿಡ್ನಪ್ರತಾಸಂ (ಜಗದಿ. ೬-೫೬).
೧೩. ಉಬ್ಬು; ಎದ್ದುಕಾಣು; ಅಳಿ ನಿಖಾಸ್ತದಿಂ ನಿಮಿರೆ ಪುತ್ತಿನ
ಬಾಯ್ತೆಲೆಯೋಳ್ ಪಿಪೀಲಿಕಾನಾಳಿಗೆ ಪಾಸಿ ನಾಲಗೆಯನೊಂದು
ಭಯಂಕರ ಭಲ್ಲಮುಲ್ಲಸದ್ವ್ಯಾಳತಮಾಳುಗಲ್ಲದೊಳಗಿಪ್ಪುದುಮಾ ಸೊವ
ದಿಗೆ ಕಾಯ್ತುನಿಂ ಕಾಳಿಗನಾಗನಿರ್ದಪುದೊಂದು ತಮಾಳದ ಬಳ್ಳಿ
ಯೆಂಬಿನಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೬೨). ೧೪. ಸುರುಳಿ ಬಿಚ್ಚು; ನೇರ
ವಾಗು; ಅತಿವಿಷ; ದೀರ್ಘಪ್ಪು;—ಈ ೨ ನಿಮಿರ್ದ ಪಾ(ಹಾ)ಪು
(ಪಲಾಯ. ೧೦೫-೧೪). ೧೫. ಪ್ರಯತ್ನವಡು; ಶ್ರಮಪಡು.
ನಿಗುರ್: ೧. ಅಗರುಧೂಪದ ಪೊಗೆಯ ಕುಂಪಿಂದೆ ಪೆಂಪಿಂದ ಮೈಗನಾಥ
ಕಪೂರದ ಸೊಂಪಿಂದೆ ತುಂಪಿಂದ ನಿಮಿರ್ ಪೂಮಾಲೆಗಳಲಂಪಿಂದಲಂಪಿಂದೆ
ಮಂಟಪಂ ಬೆಲ್ವಾದುದು (ಜಪ್ತ. ೩೬-೩೨). ೨. ತಕ್ಕಸುವ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ
ತವೆಸಿ ನಿರ್ಗಮ್ ಕೋಳ್ ಸಲೆ ಚುಂಬಿತಾತುರದೊಳೊರೆವ ಬಾಯ್
(ಜಿಪ್ತ. ೧೯-೩೨); ಶುಂಡಾದಂಡವಂ ನೆಗೆಸಿ ಕರ್ಣಾಗ್ರದಿಂ ಗಂಡ

ನಿಮಿರ್ಮ, ನಿಗುರ್ಮ, ನಿಮಿರ್ಮ (ನಾ). ೧. ವಿಸ್ತಾರ; ವಿಶಾಲತೆ; ನೀಳ: 'ನಿಮಿರ್ಮಣ' ಪರಾ. ನಿಗುರ್ಮ: ೨. ಚಾಚಿರುವಿಕೆ: ಭುಗುಭುಗಿಲ್ ಭುಗಿಲೆಂದು ಭೋರ್ಗರೆದುಗುಳುವವು ಬಲುಗಿಡಿಯನುರಿ ಸಾಲಗಿಯ ನಿಗುರಿನಲಗುಗಳು (ತೊರಣ. ೧-೧೧-೧೬). ೩. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃ; ಸಮೃದ್ಧಿ: ಉಬ್ಬಿದನು ಹರುಷದಲಿ ಕಂಗಳ ಗಬ್ಬ ಮುಜು ದುಡು ಮದದ ನಿಗುರಿನ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಹೊಲಬಳಿಯ ಸಾಲಗಿಯುಡುಗೆ . . . ಬೆಜಗಾದ (ಕುಪ್ಯಾಭೀ. ೩-೬೬). ನಿಮಿರ್ಮ: ೪. ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿಮಿರ್ಮಣ ಹುಟ್ಟಿ ಹಂದದೊಳಿಟ್ಟ ಧಿಟ್ಟಿ ಜೀವಿಗಳ ಭಂಗದ ಬರಿಯಂತರಂಗ (ಮಿಗೀ. ೩-೬). [**ನಿಮಿರ್ಮ**]

ನಿಮಿರಿಸು, ನಿಗಿರಿಸು, ನಿಗುರಿಸು(ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸು; ನೆಟ್ಟ ಗಿರಿಸು: ಬೆನ್ನು ನಡುಗನತ್ತಿತ್ತ ಮುರಿದು ಅಡಗಿಸುವರು ನಿಮಿರಿಸು ವರು ಮೇಜದ ನಿಡುರೂಪು ಮೈಯೊಯಂಬಂತೆ (ಭರಣ. ೬೩-೫೩); ಮುಂಗಾಲಂ ನಿಮಿರಿಸಿ ಮಿಗೆ ತೊಂಗುವ ಪೆರ್ಬುರಿಯ ಕಂಡು (ಪ್ರಮುಖಾ. ೧-೮೩); ಕಿವಿಗಳ ನಿಮಿರಿಸಿಕೊಂಡೆ ನಾವಿರುವವು ಕರೆಯೆಂದು ಬರುವುದೊ ಎಂದು (ಇಂಚಾಣ. ೨೧೯-೮೧); ಬಸ್ಸು ಗಾಡಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಬೆಟ್ಟದಾಕಾರದ ಭೂತನೇ ಬಂದಂತೆ ಕಂಡು . . . ಕಿವಿ ನಿಮಿರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಪರಾರಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದುವು (ನನ್ನೂರು. ೨೯). ನಿಗಿರಿಸು: ೨. ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಅನೆಯ ಕೊಂಡ ತಲು . . . ಕೃಷ್ಣರಾಯನು ಕೂಗಿಯ ನಿಗಿರಿಸಿದ ಪಾಲು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೨೬೩, ತುಟಿ ೨೦೩; ?). ನಿಗುರಿಸು: ೩. ಹೊಗರೊಗುವ ಜವ್ವನದ ಸೊಂಪಿನ ನಿಗುರಿಸಿದ ನಿಡುರೂಪುಗಳ ಸೆಳುಗುರ ಮಣಿ ಮುದ್ರಿಕೆಯ ಘನ ಶೃಂಗಾರಮುಟ್ಟುಗಳ . . . ಅಬಲಾಜನದ ಕೈಗಳ ಲಗಿನ ಚಾಮರವೆನಿದವು (ತೊರಣ. ೬-೧೦-೧೨); ಮೃಗಮದದ ತಿಲಕ ವನು ನ[ಸಾಕಾಂ. ೦]ಗುರಿಸಿದಾಣ್ಣಿದಲಿ ಮುಳುಮುಳಿಸ ನೂತನ ಯುಕ್ತ ಕರ್ಪಮವನು ನಿಡಾರಂಗದಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೨೦-೧೫); ನಿಗುರಿಸಿ ಗೋಣ್ಣ ಕಂ ದಿಗಿಭಸಂತತಿ ಸಂಪಸಮಿರ್ಪನಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೨-೬); ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ನಿಜ್ಜೆನೆಗೆಗಳನು ತಂದು ನಿಗುರಿಸಿದರು ಕೋಟೆನೆಗೆ (ಕಂಪದ. ೧೪-೧೫); ಎರಡು ಕೋಳುಗಳನ್ನೂ ನಿಗುರಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡು ಹೋಗು ನಿವಾರಿಸಿ ಕೊಂಡೆ (ಚಂಗಾಳ್. ೮೨); ಕಡೆಕೆಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದ ಎತ್ತುಗಳ ರಡೂ ಬಡೆಯನ್ನೂ ಕಂಡು ಕಿವಿಗಳನ್ನು ನಿಗುರಿಸಿದುವು (ಮಣ್ಣು ಹೆ. ೨೫); ಕಿವಿಗಳನ್ನು ನಿಗುರಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ವಿಮಲೆಯು ತಾಯಿಯು . . . 'ವಿನು ಬಹಳ ಮಾತುಕಳೆ ನಡಿಯುತ್ತಿತ್ತು?' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು (ನಿಪ್ಯಾ. ೧೬). ೨. ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರಡು: 'ನಿಮಿರ್ಮಣ- ಪ್ರಸಾರಣ (ನಿಗುರಿಸು)' (ತಮಾಧಾ). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು; ಉಂಟಾಗಿ ಸು: ಅಸಿಕೆಯೊಳ್ಳೆಟ್ಟಿದೊಳ್ಳೆಟ್ಟಿಯ ಮೂಟುಂ ನೆಜಂಗುಗಳೊ ಕೊಡದು ನೇಲ್ದ ಬಟ್ಟೆಮುತ್ತುಗಳುಂ ಕಿವಿಯೊಳ್ಳೆಟ್ಟಿ ಚಾಳುಕವಾವುರಿ ಗಳುಮಿಣಿಯನಂ ಬುಸುಸಂದುವಂ ತಾರಗೆವೊ ಕೆಂಬ ನೆನಪಂ ನಿಗುರಿಸು ತ್ತಿದೆ (ಚಳವ. ೨೨-೫). [**ನಿಮಿರ್ಮ** (**ನಿಮಿರ್ಮ**) + **ನಿಮಿರ್ಮ**]

ನಿಮಿರ್ಮ, 'ನಿಮಿರ್ಮ' ನೋ.

ನಿಮಿರ್ಮ, 'ನಿಮಿರ್ಮ' ನೋ.

ನಿಮಿರ್ಮ, ನಿಗುರಿಸು (ನಾ). ೧. ಹರಡುವಿಕೆ; ವಿಸ್ತಾರ; ಪಸರಿ ಸುವಿಕೆ: ತದಂಬು ಮೃದುತ್ವದಿಂ ತಳೋದರಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಕುಂಕುಮ ದೊಳೊಂದಿ ನಿಮಿರ್ಮಯನೊಪ್ಪಿ ಮಾಣಕಾಭರಣದ ಭಂಗಿಯಂ ನೆಜೆಯ ತಾಳ್ವಿದುಡು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೪-೧೫); ಪಡೆಯ ನಿಮಿರ್ಮಗೀ ಧರಣಿ ಸಾಲದು ಕೇತುಗಳೇಚ್ಚಿಗಂ ನಭಂ ಕಡುಕಿಟಾದು (ಜಗಮಿ. ೯-೬೬). ೨. ನೆಟ್ಟಗಿರುವಿಕೆ; ನೇರವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸೋತು ಹೋಬುದು

ಮಾಸೆಯ ನಿಮಿರ್ಮ ತುಟಿಗಳ ವಿಳಂಬಿಸಿದುವು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೭೪-೪೪). ೩. ಬೆಳವಣಿಗೆ; ಬೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: ಕಾದಂಬರೀಪ್ರಣಯಕ್ಕೆ ನಿಮಿರ್ಮಯಂ ಮುಪ್ಪುದೆಂಬಾಸುಂ ಕಯ್ಯೊಳ್ಳ ದಿರಲಾಕೆ ಭಗ್ನಪ್ರಣಯೆಯಾದಪ್ಪಳ (ಕಾದಂಬ. ೧೨೧); ಜನಪನ ನಿಡಾರಿಸುತಲತೆಯ ನಿಮಿರ್ಮಗೆ ನೀಲರತ್ನ ದಂಡದರ್ಪಂ ವನಜಭವನಿಟ್ಟ ನೆಂಬಂತೆ ನಭಕ್ಕೊಗದತ್ತು ಹೋಮಧೂಮೋದ್ವಾ ಮಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೩೮). ೪. ಅಧಿಕೃ; ಅತಿಶಯ; ಪೆಂಪು; ವಿಳಗೆ; ಹಿರಿಮೆ: ಶ್ರೀಯ ನಿಮಿರ್ಮಗಂ ಸುಖದಕ್ಕೇಗಮುನ್ನಕೇರ್ತಿಗಂ . . . ಅಟ ಪೊಡೆ ಪೂಜಿಸು . . . ಮರಿತಾರಿ ತತುಮುಗುಳಾಂತಿನಾಥನಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೫-೬೨); ಸೋಮವಂಶಜರೋದ್ವಾರ. ತನ್ನೊಳಿವುಡೊಂಜು ಸಾಹಸದ ನಿಮಿರ್ಮ . . . ಧರಿತ್ರಿಯೆಳಾ ವಿರಾಜಿಸುತಿರಲುತ್ಪರೋತ್ತರ ವಿರಾಸ್ತುತಿವೆತ್ತುದು ವೀರಪಾಂಡ್ಯನಾ (ಎಕ. XI, ಧಾಪಣ. ೮೫-೨೦; 114೨); ದಮಿತಾರಿಗೆ ಸಮಸ್ತಧಾತ್ರೀವಿಭಾಗದೊಳಾ ಭಾವಿನಿ ವಿಕ್ರಮದ ನಿಮಿರ್ಮಗಮಾಯತಿಯುರ್ಮಗಂ ಪೇಟಿ ಪೋಲ್ವೆಗಾವಂ ಬರ್ಪಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೪೬); ಅದಟನಳ್ಳು ಮೆಯ್ಯಯ ನಿಮಿರ್ಮ ಯತೋಧನ ದಿಕ್ರ . . . ತನ್ನದೆಂಬುದನೆನೆ ಪೆರ್ಬೊಯಂ ತಳೆದನೋ ನಿಪರೊಳು ನಿಪತ್ಯಲಶಾಸ್ತ್ರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫೯-೧೨೦; 125೦). ೫. ಎತ್ತರ; ಟೆನ್ನೆತ್ತ: ಆ ಪುಣ್ಯದಂಶಕಗಳ ಮತಿಯ ನಿಜ್ಜೆಯ ನಿಮಿರ್ಮಗೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಸಂತತಂ ಕ್ಷಿಯೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟಲರ್ಪಾದಿಗನಾಥನಂ ಸತಿಯುದರದೊಳಗಂದು ಮಡಗಿದಂ ಕರುಣದಿಂ ಸೌರಾಪ್ತ ಪುರದರಸನು (ಸೋಮಜ. ೧-೬೮). 'ನಿಮಿರ್ಮವೆಂಬ' ಪರಾ. ೬. ಹೊರಹೊರಡು ವಿಕೆ; ನಿರ್ಗಮನ: ಜೀವಹಿಂದಸ್ಸ ಜಗ್ಗನುಣಂ-ಜೀವ ಪ್ರವೇಶದ ನಿಮಿರ್ಮ (ತಮಾಪ್ಪ. ೬೧). ೭. ಜಂಬು; ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ: ಧರೆ ಗೆನಿದತ್ತು . . . ತಾರಣಾಸುರನ ನಿಮಿರ್ಮ ತಾರಕನ ಮೂರ್ತಿ ತಾರಕನುತ್ಪಥಕ್ರಮಂ (ಗಿಂಕ. ೬-೧೧). ೮. ಗತ್ತು; ಶೀವಿ; ಬಿಂಕ: ಕೆಲಬಲದಲ್ಲಿ ಕುಂಜರಘಟಾವಳಿಯಪ್ರಬಲಂ ಪದಾಕಸಂಕುಳ ಪೊಲವಿಂ ಬರುತ್ತವಿರೆ ಮುಂದೆ ಸುಪರ್ಣದ ಪೆಟ್ಟಿಕಾಯಿಗ್ಗಳಿಸಿ ನಿಮಿರ್ಮಯಂ ನಡೆಯ ಕಾಲ್ದದೊಳಾ ನಡೆತಂದನು . . . ಮರುಳಾಗಿ ಸೌಂದರಂ (ಸಂಬರ. ೧೫ ಸೂಚನೆ). ನಿಗುರಿಸು: ೧. ಪ್ರಪಾಪದ ಸಿಯು ನಿಗುರಿಸಿಯ ರ್ಪುಳದ ರ್ಪುಣದಿಯ ಹೋದಿವುರಿ ಕೆಲಬಲಕೆ ಮೈದೋಟಾ ದನು ಬೊಟ್ಟಿಯ ಬಿಲುಪನಿಯ ಬಣಸಿಡಿಲುಬುಜಭವಾಂಡಘಟಿ ದಿರಿಯ (ತೊರಣ. ೬-೨೦-೪೯). [**ನಿಮಿರ್ಮ** + **ನಿಮಿರ್ಮ**]

ನಿಮಿರ್ಮಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವು ಕಮ್ಮಿಯಾಗು; ಹಿರಿಮೆಯು ಕ್ಷೀಣವಾಗು: ನಿಮಿರ್ಮಗುಂದವಾಪಗಮುತಾಪ್ಪಮಂ ಪಡೆವುದೀ ದೊರೆಯು[ಪಾಕಾಂ. ತು]ನ್ನತಿ ಪಾತ್ರದಾನದಾ (ಅವಿಧ. ೫-೪೬).

[**ನಿಮಿರ್ಮ** + **ಗುಂದು**]

ನಿಮಿರ್ಮವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪೆಂಪನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಅಧಿಕೃವನ್ನು ಹೊಂದು; ಅತಿಶಯವಾಗು: ಪದನೆಪ್ಪಾಸಿರ ಮ್ನೇಚ್ಚರಾಜರುಮೆಣ್ಣುಪ್ಪುನಾಲ್ಕುಕೋಟಿ ವೀರಭಟಿರ್ಕಳುಂ ನಿಮಿರ್ಮ ವಡೆದ ನಾಲ್ಕುತೆಂಬಿಕೋಟಿ ಪಪಾಳಿಗಳುಂ (ಪಾರ್ವತ. ೧೨-೧೨).

[**ನಿಮಿರ್ಮ** + **ವಡೆ**]

ನಿಮಿರ್ಮವೆಂಬ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಬ್ಬು; ಹರಡು; ಪಸರಿಸು: ಮೊರಟದ ಬಂಕದೇವವಿಧುವಿಂದೆ ಕೊರಂಟು ತರ್ತಾ ಪಾಂಗಿನಂ . . . ಶಾಂಕ ವಸರಯ್ಯನ ಭಾವದ ಬಲ್ಪಿನಂದಮಂಕಾರಿಸಿ ನಿಮಿರ್ಮವೆತ್ತು ಕರಪಲ್ಲವ ನೊಪ್ಪಿದುದಾ ತಪಸ್ವಿಯ (ಪ್ರಪಂ. ೨೬-೪೬). ೨. ಉದ್ದವಾಗು: ನೀಳವಾಗು; ನಿಡಿದಾಗು: ನಿಮಿರ್ಮವೆತ್ತು ನಿಶ್ಚಿಸುಮುಂ ಕೂಸು

ಮಾದ ಸಾಕ್ಷ್ಯನಯನಗಳಂ . . . ಜಡತೆಗೆಯೊಡ ಯಾನಮಂ
ಬೆರಸು ಮೆಲ್ಲನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೪೬ ಪ). ೩. ಅಧಿಕೃ
ಹೊಂದು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಅದಕು ನಿಮಿರ್ಚವೆತ್ತ ಉತ್ಪನ್ನೋದಕಧಾರೆ
ನವಾರುಣಾಂಕುಪೋಲ್ ಪೊದೆಯಿಸಿತಂಬುಜಾನನೆಯರೆಂಬ ನವಾಂಬು
ಬೋಕದಂಬಮಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೧೦೬) ; ಕುಸುಮಾವಳಿತನೂದರಿಯ
ದಿವಾಹವೈಭವಮುನೀಕ್ಷಿತ ಕಾಂಕ್ಷೆ ನಿಮಿರ್ಚವೆತ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೪೩).
೪. ಎತ್ತರವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಎತ್ತರವಾಗು : ನಿಮಿರ್ಚವೆತ್ತ
ಕುಜಮೆತ್ತಿದ ಸತ್ತಿಗೆ ಸಿಂಹದಿವ್ಯರಂ ತೋಡುವ ಚಂದ್ರಕಾಂತಕಿಲಿಯಾಗಿ
. . . ಪರ್ವತರಾಜನೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗೀತ. ೧-೫೦). [ನಿಮಿರ್ಚ + ಪಟ್ಟು]
ನಿಮಿರ್ಚು, ನಿಗಚು, ನಿಗಿಚು, ನಿಗುಚು, ನಿಗುಚು, ನಿಮುರಿಚು,
ನಿವುಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು ; ವಿಸ್ತರಿಸು "ನಿಮಿರ್ಚು-ಪ್ರಸಾರಣೆ.
(ನಿಗುರಿಸು)" (ಕುಸುಮಾ) ; ವನಧಿಪರೀತಭೂತಳದೋತನ ಸೋಲದ
ಗಂಡನೆಂಬ ಪೆಂಪಿನ ಪೆಸರಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದುದುಮಲ್ಲದೆ ವಿಕ್ರಮದಿಂದೆ ನಿಂದ
ಗುಣನಲ್ . . . ಮೆಯ್ಯಲಿ ಬದ್ದೆ ಗನನ್ನ ನಾವನೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೬) ;
ಕೊಂಕಣೇಶ್ವರನನಿರ್ದಿ ಸಾಧಿಸಿದನಂಬುಧಿಸಿಮೆವರಂ ನಿಮಿರ್ಚದಂ
ಧರೆಯನದೇಶೆ ಕೇಳ್ವೆಯು ಸಾಹಸಧೀಮನ ಸಾಹಸಂಗಳಂ (ಗದಾಯು. ೨-೪೬) ;
ತುಂಗನಿಜಪ್ರತಾಪಮಂ ಸೇತುವರಂ ನಿಮಿರ್ಚ ತಳದಂ ಜಸಮಂ
ರಘುವಂಶಮಂಡನಂ (ಪಂಪಕಂ. ೧೦೩-೧೪) ; ಮನೆಯಂ ಪೆರ್ಚಿಸುಪೊಡೆ
ಮುನ್ನಿನ ಮಾಲ್ಕಿಯೊಳಯ್ ಮೂಡಲುಂ ಬಡಗಲ್ ಪೊತ್ತಿ ನಿಮಿರ್ಚು
ಗುಬಾಡ ದೆಸೆಗೊಳಿಳಿತಂ ಪೆರ್ಚಿಸಲೆವೆಡ ಪೆರ್ಚಂ ಬಗೆವಂ (ಲೋಕೋದ. ೨೦
೩-೧೩) ; ಸುತ್ತಣ ಕಡಲ್ಪರೆಗೆ ನೆಲನಂ ನಿಮಿರ್ಚ ಭೂಮೋತ್ತಮನಿಂತು
ತನ್ನ ಜಸಮಂ ದೆಸೆಯೊಳುವರಂ ನಿಮಿರ್ಚದಂ (ಪಂಪಾ. ೨-೩೪) ;
ಶ್ರೀಬಮ್ಮದೇವಂ ಮಹೀತಳಮಂ ತೋಳುವಲದಿಂ ನಿಮಿರ್ಚದನದೇಂ
ಪೆಮ್ಮೂದಿ ಶೆಯ್ಯಾತ್ಮನೋ (ಎಕ. VII, ೩೨೩. ೫೭-೩೪ ; 1115) ;
ಹಾವಳಾವವಿಳಾಸವಿಪ್ರಮವರ್ಧನಾತಿಶಯಂಗಳಿಂದಾವಗಂ ಧರಣೀ
ತಲಾಧಿಪತಿತ್ವ ತ್ರಿಯುಮಂ ಲಸದ್ವ್ಯವದಿಂದದಲೊಡನೆ ಪಾತ್ರವಿಶೇಷ
ದಾನವ ವೈತ್ರಿಯಂ ಪೀಡಿಸನ್ನೆ ಸೂರ್ಯಗೊಂಡು ನಿಮಿರ್ಚದಲ್ ನಿಜ
ಕೀರ್ತಿಯಂ (ಪಾಪ. ೪-೫೦). ೨. ಹೊರಚಾಚು ; ನೀಡು :
ಇದಿಗೊಂದಿನೊಳ್ ತೊಡರ್ ಚೆಂಚುವನಂಟ ನಿಮಿರ್ಚ ನೀಡಿ . . .
ವಿಡಂಗೆಮಂಗಳೆಚ್ಚು ಕುಟುಕಂ ಕೊಡಲ್ಪಿದೆ ಪಾಡುದುವು (ಕುಸುಮಾ. ೩೦-೪೫) ;
ಸನಕ್ಕುಮಾರಂ ತೂನ್ನಪ್ಪದಯಾಂಧಂ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಗೋಣಂ
ನಿಮಿರ್ಚ ಬಲ್ಲರಂ ಪೊಡೆದಂತೆ ಬೆಟ್ಟನೆ ಜಿಜಿರಿ ಮೂದಲಿಸುನಂತೆ ನಗುತ್ತಂ
(ಸಾಸಂಚ. ೨೩ ಪ ಕಥಾಗರ್ಭಸಂಧಿ). ೩. ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡು ; ನೇರ
ವಾಗಿರು : ಉಳ್ಳಿಸುಳ್ಳಾಂಕನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಕರದಿಂ ನಿಮಿರ್ಚ
. . . ಪದ್ಮಿನಿಯೊಳನಂ ಪ್ರವಾಸಪರಿಪೇದಮನಾಜಿಸಿದಂ ಪ್ರಭಾತ
ದೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೪-೬೬). ೪. ಅತಿಶಯಗೊಳಿಸು ; ಅಧಿಕ
ಗೊಳಿಸು ; ವಿಜೃಂಭಿಸು : ಖಡ್ಗಧರ ಭುಜಬಲಮದೇಂ ನಿಮಿರ್ಚ
ದುದೊ ರಣದೊಳದ್ವೈತರಸಮಂ (ಗದಾಯು. ೪-೩೦) ; ಜಯಕೇಶಿಯಂ
ಮಹಾಹವದೊಳೆ ಮಾರಸಿಂಹಸ್ವಪನಕ್ಕೆ ನಿಮಿರ್ಚದನಾತ್ಮಶೆಯ್ಯಮಂ
(ಎಕ. VII, ೩೨೩. ೪-೪೬ ; 1122) ; ಭೂವನಿತೆ ನಿಮಿರ್ಚುಗಿನ್ನ
ಮತಿಯಂ ಚತುರೈಯಮಾಗೆ ನಲ್ವೆಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೩). ೫.
ಎರ್ಪಡಿಸು ; ನಡೆಸು ; ಜರುಗಿಸು : ದಮಿತಾರಿಮಹಾರಾಜಾಧಿ
ರಾಜನಂಶಕ್ತಮನಂತನೀರ್ಯ ಸಂಬಂಧಮುಂಟದನಲಾದು ತದೀಯ ಕುಲ
ವೈದ್ಯರ್ ನಿಮಿರ್ಚಲುಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲುಂ ಪೆಟ್ಟುದು (ಕಾಂಪ. ೨-೬೬ ಪ) ;
ಸುರಗುರುನಂ ಕಳೆಪುವುದಾದರಿದಂ ಸಂಧಾನಮಂ ನಿಮಿರ್ಚು
ವುದು (ಗೀತ. ೬-೧೪). ೬. ನೆರವೇರಿಸು ; ಈಡೇರಿಸು ;

ಸಫಲವಾಗಿರು : ವಿನಾಯಕಂ ತಾನ್ನಿಮಿರ್ಚುಗೆ ಕಟ್ಟುಮಂ ನಡುದಿಂ
ಗುಣಾನ್ವಿತಭೂತನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬) ; ಅನಿತಜೊಳವರ ಪುನೋ
ರಥಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಲೆಂದು ಸೈವ ಸಾಕಾರತೆವೆತ್ತು ಬರ್ಪಂತೆ (ರಾಜಕೀ. ೩-೬೪ ಪ). ೭. ತೋರಿಸು ; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು : ಉದಾರರಾಗೋ
ದಯಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದುದು ಕಣ್ಣಿ ವಿಯತ್ತಳಚಾರಣೋದಯಂ (ಅದಿಪ. ೫-೪೬) ; ಸಾರ್ಚಿದ ಲೋಹಾಸನದೊಳಮುರ್ಚಿದ ಬೊಂದಂಗೆ ಪಟಾಯ
ಬಿತ್ತರಿಗೆ ಕರಂ ಪೆರ್ಚುವ ಮಹಿಮೆಯನೆಯ್ ನಿಮಿರ್ಚ ಮಹಾಮುಕುಟ
ಬದ್ದ ರೋಳಿಯೊಳಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೨೪). ೮. ಸುರುಳಿಯನ್ನು
ಬಿಚ್ಚು. — ಅಗಲವಾಗಿ ಮಾಡು : ಪಿಶಾಚವೇಷಮಂ ಕೈಕೊಂಡ
ರಮನೆಯಂಗಳದೊಳಿದರ್ ಪಟಮಂ ನಿಮಿರ್ಚಯಿತ್ತಿ ತೋಟಾ ಪಾಡುತ್ತಂ
(ಪದ್ಮಾರಾ. ೩೯-೨೪) ; ಮನಃಪ್ರಿಯತಮನ ಬರೆದ ಸಾಧಿಪ್ಪಾ ನಪಟಮ
ನೀವುದು ಮಾಕೆಯುಮದಂ ನಿಮಿರ್ಚ ನೋಡಿ (ಅದಿಪ. ೪-೨೨ ಪ) ; ಅನಂತ
ರಮಾ ಲೀಲನಮಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿಮಿರ್ಚ ನೋಟ್ಟು ನೈಗಂ (ಕಾಂಪ. ೪೦೦) ; ರತ್ನಕಂಬಲಮಂ ನಿಮಿರ್ಚ ತೋಪ್ಪುದುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೧೧೬ ಪ). ೯. ನೆಟ್ಟಿಗಾಗು ; ನೇರವಾಗು : ದೆಸೆಯ ನುಣ್ಣನೆ
ಸುಂಗಿ ಸೂರ್ಯನ ಹೊಸದು ಮುಕ್ಕಿತ್ತೊ ರಾಸು . . . ಸಿರ ಹಸರಿಸಿ
ನಿಮಿರ್ಚತೊ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೫-೨). ೧೦. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಉಂಟಾ
ಗಿಸು : ಸಿದ್ಧರನಂತಸುಖಪ್ರಯುಕ್ತರಘುಪ್ರಿಯಸುಖಂಗಳಂ ನಮಗೆ
ಮಾಡಿ ನಿಮಿರ್ಚುಗೆ ಕಾವ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಅದಿಪ. ೧-೨) ; ಮೇಳದವಳಂ
ಸತಿ ನಿರ್ಭರಗರ್ಭಭಾರದಿಂ ನೆರ್ಮಿ ನಿಮಿರ್ಚವಲ್ ಪುರುಳಿಯೊಳ್
ಪಂಹಾಸವಜೋವಿಲಾಸಮಂ (ಪಂಪಾ. ೩-೧೦೪) ; ಮಿಗೆ ತೂರ್ಯ
ಧ್ವನಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚ ಬಹುಕೋರ್ವಿಗರ್ಜತಂ . . . ಬಂದನಾಚಿಗೆ
ಖಗೇತಂ (ಪದ್ಮಪ. ೪-೪೧) ; ಭವತ್ತನೂಭವ ತ್ರಿಪಿಪ್ಪಕುಮಾರಂಗೆಂ
ಮದೀಯ ನಂದನೆ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಕುಮಾರಂಗೆಂ ಪಂಜಯಮನೊಡರ್ಚ
ತಾಮೆಮಗೆ ಮಾಲ್ಪು ಸುಪ್ರೇಮಮಂ ನಿಮಿರ್ಚುವುದು (ಕಾಂಕೀಶ್ವ. ೨-೧೦೧ ಪ) ; ನಡಬಾಗಿಗಳ್ಳಿ ತನ್ನೆಲ್ಲಯ ರತ್ನಮಂ ಕಳೆತೋ ಕಡಲೀ
ಪುಂಗಿಂಬ ಮಾತನಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಮಿರ್ಚುಗುಂವಿಪಜೀವಿಯೊಳೊಪ್ಪು ವ ರತ್ನರಾಶಿ
ಗಳ್ಳಿ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೪೪) ; ವಾರ್ಧಿತರತ್ತರಂಗೆನಿವತ್ಯಾಂಚೀಕಲಾಪಾಂಚಿ
ತಾಸ್ವದಯಂ ಸಾಧಿಸಿ ಕದ್ದಿಗಂಗೆ ನೆಲಸಂ ನಿರ್ವಾಜದಿಂದಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದ
ಗೆಲ್ಲಂ ಭುವನೈಕರಾಮಮಹಿಪಂಗಳಕ್ಕುಂ ಪೆರ್ಚುಕ್ಕುಮೇ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫
ಪ್ರೋ. ೩) ; ಖಂಜರೀಖಾತಿಯೊರ್ವಳು . . . ಮುತ್ತಿನ ಸರಗಳಂ ಜಾಣ್ಣಿ
ಯಿಂದಮರ್ಚದಳು ಸೌಂದರನ ಬಗೆಗೊಲವಂ ನಿಮಿರ್ಚಲೆಂದು
(ಸೌಂದ. ೧೩-೩೯). ೧೧. ನಿರ್ಮಿಸು ; ರಚಿಸು ; ಮಾಡು : ಅಂತು
ಕಳತಳ ತೊಳಗುವ ದುಕೂಲದ ಸಕಳಪಟ್ಟಿಯೊಳ್ ನಿಮಿರ್ಚದಂತಾನುಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೧ ಪ) ; ಅಧೀಶೇಷಮಂ ಜಿನೇಂದ್ರಂಗೆ ಸುರೇಂದ್ರನಂದು
ನೆಲೆವರ್ಚಿದ ಸಮ್ಮದದಿಂ ನಿಮಿರ್ಚದಂ (ಪದ್ಮಪ. ೧೪-೩೯) ;
ಸಸಿದಲೆಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದುರುಕ್ಕುನೆಯಂ ಪರಿಲಂಭಿಸಲ್ಪಮಂಶಸುರ
ಹರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಾಗದು (ಉದ್ವಿ. ೧೧-೪೨) ; ಅತ್ತಣೆನೆಂದು ನಿಮಿರ್ಚು
ವರತ್ತೆಂದಾಗಿದ್ ಪಂಚಮಿಯನ್ನಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧೬) ;
ಪನ್ನೆರಡು ಪೊನ್ನಿಂ ಸಮಸ್ತ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಮಂ ನಿಜ್ಜ ಮೊದವಿಸಿ ನಿಮಿರ್ಚನ
ಮನಕಿಸಾಂಗದಿಂ ನಿಮಿರ್ಚ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೨-೧೫). ೧೨. ಮಾಡಿಸು :
ಗಾಂಗೆತೋಯದೆ ಸಖಿಯರ್ ನೈಪಾಂಗನೆಗೆ ಮಂಗಳಮೆಚ್ಚ ನಮಂ ನಿಮಿ
ರ್ಚಿದರ್ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೧೬). ೧೩. ಬಿತ್ತರಿಸು ; ನಿರೂಪಿಸು :
ಕಿಣಾದೀ ಕಥಾಪರಿಸ್ಪಂದಮದಂ ನಿಮಿರ್ಚ ಕವಿತಾರಸಮಂ ನೆಜಿ ಪೆಟ್ಟ
ರಿಲ್ಲ (ಪದ್ಮಪ. ೧-೪೫) ; ಮಲಯಾನಿಲದಂತೆ ಮರಾಳನಂತೆ ಹಂಬೆಯ
ಹರಿದೇವನೊಪ್ಪಿರೆ ನಿಮಿರ್ಚಿದ ಕಾವ್ಯವಿಳಾಸನೋತ್ಪವಂ (ಗೀತ. ೧-೧೪),

ಕಬ್ಬಿಗರ್ ಪದದೊಲವಿಂದ ಕೀರ್ತಿಸಿ ನಿಮಿರ್ನವಿರ್ನೇ ಸುಭಗಪ್ರಬಂಧಮಂ
(ಕುಟುಂಬ. ೬೧-೨); ಶ್ಲೋಕದಲೇ ಮಹೋಪಕೃತಿಯೆಂದೆನೆ ಕನ್ನಡದಿಂ
ನಿಮಿರ್ನ ಸತ್ಯತೆಯಂ . . . ಹಂದೇವ ರಾಘವ ಪಡಕ್ಷರದೇವರನೊಲ್ಲ
ವಂದಿಪೆಂ (ದಪ್ಪು. ೫. ೬೬೪೨೨೨೨೨೨೨೨). ನಿಗಚು : ೧೪. ಕೊಲ್ಲು ;
ಸಾಯಿಸು : ಸರಕಾರಿ ಅಮಲದಾರರಿಗೇ ವಿಷ ಹಾಕೋ ಅವ ನೀನು
ಯಾಕೋ ಅಮಲದಾರನ ನಿಗಚಿ ಬೊಡ್ಡ ನ ಅನಿಸಿಗೋಬೇಕಂತ ಮಾಡಿ
ದ್ದಿಯೇನು ? (ಗಂಪಾಯ. ೧೮೯). ನಿಗಚು : ೧೫. ಅಗಲಿಸು ;
ಹಿಗ್ಗಿಸು : ಗುರಿಯನಿಸುವ ಕಡಕನ ನಿಗಚಿ (ಚಿದಾಪ. ೧೧೬-೧೧). ನಿಗುಚು :
೨. ಪವನಸುತ ದೊಡ್ಡನು . . . ಜವದಿ ಹಸರಿಸಿಕೊಂಡನೊ
ಯ್ಯನೆ ಅವಯವಂಗಳ ನಿಗುಚುತಿದ್ದನು (ಕಾಶಾ. ೨೨-೧೯); ಮಂತ್ರದಿಂ
ಕುಂಡಲೋಳ್ ತುತ್ತ ಗಳ ಪುತಧಾರೆಯೋಳ್ ಬಿಡಲು ಶಿಖಿಗದಲೆ ನಿಗುಚಿದಂ
ನಾಲಗೆಯನು (ಕುರೂ. ೮೩-೨೯). ೩. ಮದಿವಳನ ಮಲಗಿಸಿ ನಿಗುಚಿದನು
ಕುಬುಜೆಯ ಕಳೇಬರನ (ವಿಭಾಗ. ೩-೩-೨೬); ಕೇದಿಯ ಕೂದಲು
ಚೋಗಚೆಯ ಕಾಯ್ದಂಗೆ ನಿಗುಚಿ ಬೈತಲೆ ತೆಗೆದಾಳ (ಪ್ರಯ. ೫೬).
೪. ನಂದೆಯ ನೆಗ್ಗಿಲ ಮುಳ್ಳು ಸ್ವಪ್ರಕಂಸೆಯ ಗೊಳಗುಳೆ . . .
ಕೊಬ್ಬಿನ ಬಡ ಚೋಗಚಿ ನಿಂತಿವೆ ನಿಗುಚಿ ! (ಮಾಸ. ೬೯-೧೩). ೧೫.
ಸೂಲಿಸುವ ಬಗ್ಗಿಸುವ ನೋಯಿಸುವ ಸುಲಿವ ಮರ್ಘಸ್ಥಾನಮಂ
ನಿಗುಚುವ ಬಾಲೆಯರ ಹಂಗೆಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೫). ೧೬. ಹೊಡೆ ;
ಬಡಿ ; ಚಚ್ಚು ; ಹಣೆ : ಚನ್ನವ ಕಾಸಿದಡೆ ಕರಗಿಸಿದಡೆ ಕಡಿದಡೆ
ನಿಗುಚಿದಡೆ ಬಣ್ಣ ವಧಿಕವತ್ತುದು (ಚನ್ನ. ೨. ೧೨೮ ೨೮೯); ಬಳವತ್ತಾಲನ
ಕೋಪದ ಬಂಟಂ ಪ್ರಳಯಾನಳನಿಂ ಕಾಯಿಸಿ ರಾಹುವ ಕೇತುವ
ಬಲಿದಕ್ಕುಳನಿಂ ತೆಗೆದಂಧಾಸುರನೇರ್ಗಲೊಳ್ ವಜ್ರದ ಸಮ್ಮಟಿಗೆಯ
ನಿಗುಚಿ (ವೀರೇಚ. ೨-೯); ಕರ್ಣನ ನೆನಹಿನಲಿ ಪುಟವಿಟ್ಟು ಕಳನಿಯ
ನೀತಿಯಲಿ ನಿಗುಚಿ ಅನುಜಮತದಲಿ ವಿಶ್ವಂ ಮೈದುನನ ನುಡಿಯಲಿ
ಬಣ್ಣ ವಿಟ್ಟನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೨೨); ಕುಡಿದ ರಕುತದ ಜಿಗುಳಿ ನೀ
ನಿನ್ನೊಡಲ ನಿಗುಚುವೆ ನಿಲ್ಲೆನುತ ಬಲನೆಡನ ದಿರುದರ ಮೇಳದಲಿ ತೂಗಿ
ದನು ವೈಷ್ಣವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೦-೪). ೧೭. ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬರು ;
ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರು : ಒಡಲಜಾಯದ ಭೀಮನಂಜಿನ ರೂಢಿ ನಿಗುಚಿದೆ
ಕಾಡುವರೆ ಜಯ ಜೋಡಿಸಿದ ಹೋವಳಿ ಜವಗುಂದಿದನು ಕಲಿಭೀಮ
(ಕುಪ್ಯಾ. ೨೦-೧೧). ೧೮. (ಆಲಂ) ಹಿರಿಮೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು ;
ಆಗ್ನಿ ಕೆಳೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ದೇವರಾವೆಂದಮ್ಮನು ದಕ್ಷಿಣೆ ನೀವು
ನಿಗುಚಿದಿರಾವು [ಪಾಪಂ. ನಿಗುರದಿರಾವು, ನೆಗಹಿದಿರಾವು] ಮರ್ತ್ಯರು
(ಪೂರಾ. ೬-೨-೫೮). ನಿಗುಚುರ್ : ೨. ನಾಗೇಂದ್ರಂ ನಾಲಗೆಗಳಂ
ನಿಗುಚಿದವೊರ್ ಸರ್ವಸಾಂದ್ರರುಚಿಖಡ್ಡ ಮರಸನ ರುಂಡೋಜ್ಜುಲಕರ
ದೊಳಿರ್ದುದು (ಪವಿರ್. ೩-೩೬). ನಿಮುರಿಚು : ೧೬. ಶಿವ
ಕೃಪೆಯೆಂಬ ಹಮ್ಮಟಿಗೆಯಂ ಪೊಡೆದು ನಿಮುರಿಚಿ ಪರಶುವೆಂಬಾ
ಯುಧಮಂ ಮಾಡಿ (ಪನ್ನ. ೫೩. ೧-೪೮ ಪ). ನಿವುಚು : ೩. ಅತಿವೃದ್ಧ
ತಾಪಸಂ ನಸಿದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೈತಂದು ನೆಳಲಂ ಸಾರ್ದು ಕುಸಿದ ಬೆನ್ನಂ
ನಿವುಚಿಕೊಳುತ ಶಿವನ ಮಹಾದೇವಯೆನುತಂ ಕುಳ್ಳಿರೆ (ಸೋಮಚ.
೩-೮೧). ೧೫. ಅಜಾತರಾ ಘಟ್ಟಗಳ ಪರಿಯನು ಇರಿಸಿ ಹೂವನ್ನ
ತೋಟಾ ನಿವುಚಲು ಯರಕ ಮ್ಯಾಣದ ಕೆಲಸದಂತೆಯು ಹಟಾದು
ನಿವುಚಿದವು (ರೇವತಾ. ೫-೫೮). [ನಿಮಿರ್, + ಚು]

ನಿಮಿರ್ನವಿರ್ (ನಾ). ಮೇಲೆದ್ದ ಮೈಗೂದಲು ; ರೋಮಾಂಚ ;
ಪುಳಕ : ಬಳ್ಳಿ ಪೂದರ್ಮದಲ್ಲು ಸೊಂಪೇಜಾದುದು ; ಮೇಣ್ ಪೊಸಸು
ಲೊಳ್ ಸಸಿದಟ್ಟು ನಿಮಿರ್ನವಿರೆ ಪಸಲೆಯೆನಿದುದು (ರಾಜಾ. ೩-೧೬).

[ನಿಮಿರ್, + ನವಿರ್]

ನಿಮಿರ್ನವಿರ್ (ಕ್ರಿ). ನೀಳವಾಗು ; ಉದ್ದವಾಗು : ನಯಂಬಡೆದ
ರೋಮಚಯಂ ನಿಮಿರ್ನವಿರ್ ವಾಳಮುತ್ತು ಮಲಕ್ಷಣಂ ಮೆಚಿನ
ವಾರುವವಂ ಪದದಿತ್ತನಾ ನೃಪಂ (ದಶಕು. ೫-೩೮). [ನಿಮಿರ್, + ನವಿರ್]
ನಿಮಿಷ(ನಾ). ೧. ರೆವೈ ಹೊಯ್ಯುವುದು ; ಕಣ್ಣು ಮಿಟುಕಿಸುವುದು :
“ಪಳಚುವೆತ್ತ ನಿಮಿಷಂ ನಿಮಿಷಮೆನಿಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೩); ನಿಮಿಷ
ತಡೆದರೆ ಅನಿಮಿಷನಾದಾನೆ ? (ಗಾದೆ). ೨. ಒಂದು ಸಲ ರೆವೈ
ಹೊಡೆಯುವಷ್ಟು ಕಾಲ ; ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲ : “ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಂ”
(ಕಬ್ಬ. ೮೦. ೧೯); “ನಿಮಿಷಂ ನಿಮಿಷವು” (ಕಶ. ೫೪); ಒಂದು ನಿಮಿಷ
ವಾದರೆಯೊ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಸಂಗದಲ್ಲರಿಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೬೧); ನಿಮಿಷ
ಮಂಗಳ್ಳು ತಾನರಿದವಳ್ ತಳದಿಂ ದಿನಿತೊಂದು ಪೊಟ್ಟಿ ದೇಕೆಮ ತಡೆದಿರ್ದಳ್
(ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೩೬); ಸಂಗತಭುವನತ್ರಯರಾಜ್ಯಾಂಗನೆಯಂ ನಿಮಿಷದಿಂ
ವಶಂ ಮಾಡುವ ಮಂತ್ರಂಗಳಂ . . . ಸಹಜಸುಭಮತಿ ಪೇಟ್ಟಂ
(ಪಾಶ್ಚ. ೧೫-೨೮); ನಿಮಿಷದೊಳೆ ತುಂಬಿ ನೀಡಿದನಮರೇಶಂ ಸಲಿಲ
ದೇವಿಯರ್ ಕಾಣಕೆಗೊಟ್ಟ ಮೃತದ ಕುಂಭಂಗಳ ಸುರಸಮಿತಿಗೆ ಕೊಡುತಿರ್
ಮಾಟ್ಟಿಯೆಂದಿನೆಗಂ (ಪಾಶ್ಚ. ೮-೮೬); ಕರ್ಣನ ಹೊಳ್ಳುಗಳೆದನು
ಪಾರ್ಥ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೩-೨೫); ಕೇಳಿಸಿತು ಬಳಕೆವಿಳವೃದ್ಧಿ
ಪಾಲಪಂಕ್ತಿಯನ್ನಮೇಧವಿಶಾಲಸುತಕಾಮೇಷ್ಟಿಯಧ್ವರಪಾರ್ಥ ನಿಮಿಷ
ದಲಿ (ಪೂರಾ. ೧-೬-೧೩); ಕುಂಬಾರನಿಗೆ ಪರೂಪ, ದೊಣ್ಣೆಗೆ ನಿಮಿಷ
(ಗಾದೆ). ೩. ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ಅರವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ;
ಅರವತ್ತು ಸೆಕೆಂಡುಗಳಷ್ಟು ಕಾಲ ; ಮಿನಿಟೈ : ಅದರೊಡನೆ
ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಹಾಲು, ಉತ್ತು ಮತ್ತು ಅಲೂಗಡ್ಡೆ ಹಾಕಿ ಕೆಲವು ನಿಮಿಷ
ಗಳ ನರೆಗೆ ಆರಲು ಬಿಡಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೯೩); ಒಂದೆರಡು ನಿಮಿಷ ಬಡ
ಬಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೪೩); ಶಾಲೆ ಬಿಡುವುದಕ್ಕೆ ಹದಿನೈದು
ನಿಮಿಷಗಳು ಮಾತ್ರ ಇವೆ (ನಾಡಿಗ. ೧೦೯). ೪. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು
ಖಗೋಳೀಯ ರೇಖಾಂಶದ ಅರುವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ;
ಖಗೋಳೀಯ ರೇಖಾಂಶಗಳನ್ನು ದಿಗ್ಗಿಳಿಂದ ಅಳೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ
ಘಂಟೆಗಳಿಂದ ಅಳೆಯುವುದು ಹೆಚ್ಚು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ . . . ಒಂದು ಘಂಟೆ
ರೇಖಾಂಶಾಂತರವನ್ನು ೬೦ ಸಮಭಾಗಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವನ್ನು
ನಿಮಿಷಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೩೬). [ಸಂ.]

ನಿಮಿಷಮಾತ್ರ (ನಾ). ಕೇವಲ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ; ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲ :
ಹಿಳುಕ ಹೊದಿಸಿದಖಿಲದಸೆಗಳ ನಿಲುಕಲಂದನೆ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕಳಚಿ
ಕಳೆದನು ಭೀಮ ತೊಟ್ಟನು ಮತ್ತೆ ಮಾರ್ಗಣದ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೩೫);
ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲ್ಲೇ ಈ ಘಟನೆ ನಡೆದು ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿಮಿಷಾದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಜೀನಗಾರರು
. . . ಇವರ ಕುಲದೇವತೆಯು ಮೈಸೂರುಕೀಮಯಲ್ಲಿ ಇರುವ
ನಿಮಿಷಾದೇವಿಯು (ಕಳಾಗ. ೧೫೪). [?]

ನಿಮಿಷಾರ್ಥ (ನಾ). ನಿಮಿಷದ ಅರ್ಥದಷ್ಟು ಕಾಲ : ನಿಮಿಷಾರ್ಥ
ಕ್ರೋಮೊದಲೊಳೆ ಸಮನಿಸೆ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೩-೧೩೪);
ನಿಮಿಷಾರ್ಥ ಸುತಿಗೆಯ್ದೊಡಪ್ಪಿದೆ ಪಲಂ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಶ್ವಂ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ.
೧೭-೯೬); ನಿನ್ನಂ ಕಂಡು ನಿಮಿಷಾರ್ಥದಿ ಪೋವುದು (ಮಲ್ಲಿಕಾ.
೧೫-೧೯೧); ರಾಘವನಾಡಿಸುವ ಮಜಾಕೋಡಗಂಗಳ ನಾವು ನಿಮಿಷಾರ್ಥ
ನೋಡುತಿರೆ (ಕಾಶಾ. ೧೫-೨೬). [ನಿಮಿಷ + ಅರ್ಥ]

ನಿಮಿಷ, ನಿಮುಷ, ನಿವಿಷ (ನಾ). = ನಿಮಿಷ ೨ : “ಇತ್ಯಕ್ಕೆ—
ನಿಮಿಷ—ನಿಮಿಷ” (ಕಪದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋಗ); “ನಿಮಿಷ (ನಿಮಿಷ)—
ನಿಮಿಷ” (ಕಪ್ಪ. ೨೨). ನಿಮುಷ : ಎಂದು ನಳನೃಪ ನುಡಿಯ
ಭೂವರ ಮುಂದೆಜಾಯದೆಂತೆಂದು ಬೆಸಗೊಳೆ ಒಂದು ನಿಮುಷಕೆ ಬೇಖನಾ

ರ್ಥದಿ ಒದಗಬೇಕೆಂದ (ಅಂಕ ೪೭-೨೪) ; ವಿನೋದದೊಳಗವನೀಶ ಕಳೆದನು ವರುಷ ನಿಮಿಷವಾಗಿ (ಚಿತ್ರ. ೬೪-೫) ; ಅವರ ಪದಕ ಕಿರೀಟ ಕಂಕಣವನರ ಕರ್ಣಭರಣ ಕೇಯೂರವನು ಕಡಿಕದೊಟ್ಟಿದನು ಕಲಿ ಪಾರ್ಥ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕೃಷ್ಣಾರ್. ೩-೨೩). **ನಿವಿಸ :** "ನಿವಿಸ ನಿಮಿಷಂ" (ಚಿತ್ರ. ೧೯) ; ಅರೆನಿವಿಸದೊಳಗೆ ಧರೆಗೆ ನಾಂ ಕಡಹದಿರೆ . . . ಅಘಂ ಘಟಿಸಲೆನೆಗೆಂದು ಪೂತ್ಯೈಗೈದು (ಶೇಷಂ. ೩೧-೧೮) ; ಅವನಿಯಲಿ ನಿನ್ನಳಿಯುತೊರ್ವಳೆ ನಿವಿಸವಾದರು ಬೀವಿಸೆನು (ಪೀತಾಂ. ೩-೨೬) ; ನಿನ್ನ ಈ ಕುನ್ನಿಗಳು ಇನ್ನರೆನಿವಿಸದೊಳಗಾಗಿ ತೊಲಗಿಹೋಗಿರದಿದ್ದರೆ, ನೀನು ಯಮಪಾಶದಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲಿಯಿರುತ್ತಿರುವುದು ಖಂಡಿತ (ಮಂತ್ರ. ೪೩-೪). [**ಸಂ. ನಿಮಿಷ**]

△ ನಿಮಿಷ 'ನಿಮಿರ್' ನೋ.

ನಿಮಿಲನ, ನಿಮಿಳನ (ನಾ). ೧. (ಕಣ್ಣು)ರೆಪೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚುವುದು : ಅಕ್ಷಿನಿಮಿಲನ ಮಾಡದೆ ನಕ್ಷತ್ರದ ಗಣ ಗಗನದಿ ಹಾರದಿದೆ (ಸಾದರ. ೫೦-೧೩). ೨. ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು ; ಕೆಳಗೆ ನೋಡುವುದು ; ಅಭೋಮುಖವಾದ ದೃಷ್ಟಿ : "ಮೇಲ ದೀಕ್ಷಿಸಲದುನ್ನೀಲನಾಖ್ಯಂ ಅಕ್ಷಿಯಂ ಕೆಲಗೆ ನೋಡಲ" ನಿಮಿಲನ ಮೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೩). 'ಉನ್ನಿಲನ' ಪರಾ. ೩. (ಅರಳಿ ರುವ) ಹೂವು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು, -ಸಂಕೋಚನಗೊಳ್ಳುವುದು : "ಮುಗುಳ್ - ನಿಮಿಲನೇ (ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚು), ಕುಟ್ಟಲೇ ಚ (ಮೊಗ್ಗು)" (ಶಮಧಾ) ; ಇಲ್ಲಿ ಲೀಲಾಕಮಲನಿಮಿಲನವು ಯಾವ ಅಥಿ ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವೋ ಅದನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೇ ಹೇಳಿ ದಿಟ್ಟಿದೆ (ಧ್ವನಿ. ೯೪). ೪. ಸಾವು ; ಮರಣ : "ಮೃತ್ಯು ಮರಣಂ ದೀರ್ಘಾದ್ರೈ ನಿಧನಂ ನಾಶಮತ್ಯಯಂ ಕಾಲಂ ನಿಮಿಲನಂ ನಿಷ್ಠೆ ವಿನಿವೃತ್ತಿಯೆನೆ ಸಾವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೩). ೫. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಒಂದು ಪದಾರ್ಥವು ತನಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಏಕೈಕವನ್ನು ಪಡೆದು ■ ಸದೃಶಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣದಿರುವುದು ; ಸಾದೃಶ್ಯವುಳ್ಳ ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸಾಮ್ಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಭೇದ ತೋರದಿರುವುದು : ಜಾತಿ ಸಹೋಕ್ತಿ . . . ಸಾರ ನಿಮಿಲನಂಗಳಿಂದೀ ತೆದಿಂದಮೊಂದಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ ನೆಜೆ ವಾಸ್ತವಭೇದವೃತ್ತಿಗಳ್ (ಕಾಮ್ಯ. ೬೦೬). **ನಿಮಿಳನ :** ೪. "ನಿಧನಂ, ನಾಶ . . . ನಿಮಿಳನಂ, ದೀರ್ಘಾದ್ರೈ - ಈ ೧೩ ಸಾವು" (ಪರ್ವಾಯ. ೧೦೩-೬). ೫. ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನಲ್ಲದೊಡಾಗತುಕಹೇತುವಿನಂ ಪ್ರಕೋಪರಾಗಾದಿ ಮನೋವಿಕ್ರಿಯೆನುಪಲಕ್ಷಿಸಿ ತಿಳಿಯೆ ಕಾಣದಿರಲದು ನಿಮಿಳನಂ ಪೆಸರಿಂದಂ (ಕಾಮ್ಯ. ೬೯೧). [**ಸಂ.**]

ನಿಮಿಲಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ : 'ಗಜನಿಮಿಲಿಕೆ' ಪರಾ. [**ಸಂ. ನಿಮಿಲಿಕಾ**]

ನಿಮಿಲಿತ, ನಿಮಿಳಿತ (ಗು). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ : 'ನಿಮಿಲಿತನಯನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ : ಕಡೆಜಾವದ ಇರುಳಿನ ತೊಡೆ ಮೇಲೆ ಮೂಡುವ ಉಪೆಯ ನಿಮಿಲಿತದೋಲೆ ತಿರು ಮಲಗಿರೆ, ಕಾವ್ ಕೂತಿದೆ ಮೇಲೆ ಮಾತೃಪ್ರೇಮದ ನಿಃಸ್ವಾರ್ಥ (ಕೋಗಿಲೆ. ೫೯-೮೩). **ನಿಮಿಳಿತ :** ೧. ಸುಖನಿಮಿಳಿತೋನ್ನೀಳಿತನಯನಂಗಳು ಮುಕುಳಿತಮುಂ ಕುಸುಮಿತಮುಂವೂಡ . . . ಪಥೂಪರರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದೆನಿಸಿ (ಜಗದಿ. ೨-೫೨ ವ). ೨. ಲೋಚನಂಗಳನ್ನನ್ನೀಳಿತ ಮುಂದುನಿಮಿಳಿತಮುಮಾಗಲೆಯದೆ (ಜಾವುಂ. ೪೪೩). [**ಸಂ.**]

ನಿಮಿಲಿತನಯನ (ನಾ). ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು : ಅಂತು ಸಹಸ್ರನಯನಂ ಸುಖರಸನಿಮಿಲಿತನಯನನಾಗಿ (ಅಪಭ. ೮-೧೩ ವ).

[**ನಿಮಿಲಿತ + ನಯನ**]

ನಿಮಿಲಿತಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳದು : ಲೋಮಂಥ ಲೀಲಾತತ್ವ ರತೆಯಂ ದರನಿಮಿಲಿತಾಕ್ಷಂಗಳಾದ ಕಾಡೆನುಯೆ ನೋಗದಿ ನುಗುವ ನೋರೆಯನುರುಳಿಗೊಂಡು ತಂದಡವಿಯ ಗಿಡುಗಳೊಳ್ ಗೂಡಿ ಗಟ್ಟಿದಂತೆ ತೊಡಬೆಯುಂ (ಚಂದ್ರ. ೮-೪ ವ). ೨. - ನಿಮಿಲಿತ ನಯನ : ಅಲರಿತತ್ವದ ಯತೋದಾಬಾಲಂಗಳಂಭಿನಮಿಸಿ ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಲಿತಾಕ್ಷನು ಕಂದಜಿಡು ಮುನಿಜನಕೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಕುನ್ಯಾಸ. ೯-೧). [**ಸಂ. (ನಿಮಿಲಿತ + ಅಕ್ಷಿ + -)**]

ನಿಮಿಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚು : ಜ್ವಾಲಾಸಬಾಳಗಳ್ಳಿ ನಿಮಿಲಿಸಿದಂತ್ರ ಸಹಸ್ರಲೋಚನಮೆನಲುನ್ನೀಲಿಸೆ ಮಹಾಸ್ತ್ರದಿಂ ವನಮಾಲಾ ಧರನಚ್ಚು ಶಕ್ತಿಯಂ ಖಂಡಿಸಿದಂ (ಜಗದಿ. ೧೨-೪೪)

[**ನಿಮಿಲಿಸು + -ಇಸು**]

ನಿಮಿಲನ 'ನಿಮಿಲನ' ನೋ.

ನಿಮಿಳಿತ 'ನಿಮಿಲಿತ' ನೋ.

ನಿಮುರಿಚು 'ನಿಮಿರ್ಚು' ನೋ.

ನಿಮುರು 'ನಿಮಿರ್' ನೋ.

ನಿಮುಷ 'ನಿಮಿಸ' ನೋ.

ನಿಮೇಷ (ನಾ). ೧. ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ : "ಪಳಚುವಕ್ಷಿ ನಿಮಿಷಂ ನಿಮೇಷವೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೩). "ವಿಗತನಿಮೇಷ" ಪರಾ. ೨. ಕಣ್ಣನ್ನು ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ ; ನಿಮಿಲನ : ನಿಜನಿಮೇಷೋನ್ನೇಷ ಮಾತ್ರಂ ಜಗತ್ತಯಸ್ತಪ್ಪಿಕ್ಷಮನಾದ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹತ್ತ್ವಕ್ಕೇನಿದಾತ್ಯ ಯೋಮೇ (ಜಗದಿ. ೩-೬೭) ; ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯನ ಚಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. (೧) ಪ್ರಾಣ, (೨) ಅಪಾನ, (೩) ನಿಮೇಷ, (೪) ಉನ್ನೇಷ . . . (೧೨) ಪ್ರಯತ್ನ (ಜೀವಾತ್. ೩೪). ೩. ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕಾಲಭಾಗ ; ಎರಡು ಲವದಷ್ಟು ಕಾಲ : "ಸಮಯ ಮನೇಹಂ ಕಾಲಂ ನಿಮೇಷ ಕಾಷ್ಠಾದಿ ತದ್ವಿಶೇಷವದನಿಕಂ" (ಮುಕ್ತ. ೧೫-೧) ; ಮೃವಹಾರಕಾಲಮೆಂಬುದು . . . ಸಮಯಾವಲಿಕೋ ಚ್ಚಾಸ್ತಸಸ್ತೋಕನಿಮೇಷನಾದಿಕಾಮುಹೂರ್ತದಿವಸಪಕ್ಷಮಾಸರ್ತ್ವಯನಸಂ ವತ್ಸರಾದಿಗಣನಾನುಕ್ರಮದಿಂದಂ ಪರ್ಚದಹಿಕೆಯೊಳ್ ಕೂಡಿದುದು (ಅಪಭ. ೬-೪೮ ವ) ; ಒಮ್ಮೆ ಕಣ್ಣೆ ಮೆಯನಿಕ್ಕುವನಿತು ನಾಲ್ಕುಭಾಗದೊಳೊಂದು ಭಾಗವೇ ಶ್ವ[ಶ್ರು]ಟಿಯನಿಸುವದು ಮತ್ತೆರಡಾಗಲೊಂದು ಲವವೆನಿಸು ವದು ಮತ್ತೆರಡಾಗಲೊಂದು ನಿಮೇಷವೆನಿಸುವದು (ವಿದೇಕ. ೩೨೦). ೪. ಒಂದು ನಿಮಿಷದ ಅರುವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಒಂದು ಸೆಕೆಂಡು : ಹೆಣಗೆಯು ದಬ್ಬಳದ ಒಂದು ತುದಿಯನ್ನು 'ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡ ಬೇಕಾದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನಿಮೇಷಗಳು (ಎಂದರೆ ಸೆಕೆಂಡುಗಳು) ಮುಳುಗಿಸಿದಬೇಕು (ವಿಜ್ಞಾನ. ೨೬). [**ಸಂ.**]

ನಿಮೇಷಶೂನ್ಯ (ಗು). ಎವೆಯಿಕ್ಕದಿರುವ ; ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆಯದಿರುವ : ನವಕುಮಾರನು ನಿಮೇಷಶೂನ್ಯವಾದ ಚಕ್ಷುಗಳಿಂದಾ ನೂತನ ನೂತನವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ತೋಭಾರಾಶಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಪಾಕಂ. ೪೫). [**ನಿಮೇಷ + ಶೂನ್ಯ**]

ನಿಮೇಷಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಎವೆಯ ಚಲನ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ರೆಪ್ಪೆಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚುವುದು : ಪ್ರಸ್ತುತ, ಕುಂಚಿತ, ಉನ್ನೇಷಿತ, ನಿಮೇಷಿತ, ವಿವರ್ತಿತ, ಸ್ಫುರಿತ, ಪಿಟಿತ, ದಿತಾದಿತ, ಸಮ-ಈ ಒಂಬತ್ತು ಎವೆಯ ಭೇದಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯಂ. ೩-೪೯ವ). [**ಸಂ.**]

ನಿಮೋನಿಯ 'ನೈಮೋನಿಯ' ನೋ.

ನಿಮ್ಮ (ಗು). ೧. ತಗ್ಗಾದ ; ಆಳವಾದ : ತೆವರಿಲ್ಲದ ದೇವತಾಮಂದಿರ
ನವದಮೆ ನಿಮ್ಮ ಸ್ಥಳೀರಾದೆಯಿಲ್ಲದ ಸುವಿರಾಜ್ವಿರೋಧಕಾಸಂಕುಲಭರಿತ
ಮುಖಪೂರ ನೀರೇಜಕಾಸಾರವೆ (ಎಫ. XVI, ೩೮-೨೪ ; 1152). ೨.
ಕೇಳಾದ ; ಕೇಳುವುದು : ದರಿಯದ ಗಿರಿಯಿಲ್ಲ, ನೆರಳದ ಬೆಳಕಿಲ್ಲ,
ಮರಣವಿಲ್ಲದ ಜನನ ಜೀವನಗಳಿಲ್ಲ ವರಗುಣೋನ್ನತಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಗುಣಗಳೊಡ
ವುಟ್ಟು ತೆರೆ ಬೀಳದೇಳುವುದೇ ? (ಮಂಕು. ೨೯೩) ; ಮೂನವಸಂಸ್ಕೃತಿ
ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿವಿಶೇಷಗಳ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ನಿಶಿಯ . . . ಈಗ
ತೀರ ನಿಮ್ಮ ಹಂತವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದೆ (ನಿಷಂ. ೧). (ನಾ). ೩. ಬಿಲ್ಲ ;
ರಂಧ್ರ ; ಕುಳಿ : "ನಿಮ್ಮಂ, ಅಗಾಧಂ . . . ದರ - ಈ ಗಣ ಕುಟು" (ಜಲಾಯು. ೧೦೩-೨). ೪. ಆಳವಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ ; ಆಳವಾಗಿರು
ವುದು : "ನಿಮ್ಮಂ, ಗಂಧೀರಂ, ಗಂಧೀರಂ-೩ ಆಳವಾಗಿರುವುದರ ಹೆಸರುಗಳು,
ಅಂದರೆ ಭಾತವುಳ್ಳದ್ದು" (ಸಿವಾಂ. ೮೦) ; ಎಸೆವೀ ನಿಮ್ಮೋನ್ನತಂಗಳ
ವಿರಾಜಿಸಿ ಬಿಲ್ಲಿಂಗಡೆಗೊಂಡುವು (ಆದಿ. ೪-೪) ; ತತ್ತರುಣಯಾ ಪೂರ್ವ
ತಾಪತ್ರಯಂ ಪೋಪುದನುತಂ ಮುಂದೆ ಸಾರ್ವಂತೆ ತ್ರಿವಳಿಯದಗಿದುವು
ತಿವತ್ಸಮದು ಬೇವಾರೆಯಲಜ್ಜಾನಳೂಪ ನೆಲೆಗಿಟ್ಟಿದೆನೆ ನಾಭಿ ನಿಮ್ಮ
ವನುಳಿದುದು (ಜಲಪ. ೪-೧೩) ; ಬರುತಬರುತಂ ಮುಂಗಡೆಯ ಕಂಡರು
ಮಹಾಪಾತಾಳನಮ್ಮದ ಪರಿಬಯಂದಟ್ಟಿನಯ ಸಹ ಕಂಗೇಸವ . . .
ಮಯೂರಪುರಮಂ (ಶಂಕವಾ. ೨-೨೩) ; ಪರ್ವತಾಲಿಗೆ ಸಮಾಪಮಾ
ನಿಮ್ಮದೊಳ . . . ಗೋಪಾಚರಿಯ ತೆರದಿ ಪಂದಿರಲ್ ಕಾಲನದಿ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೩-೩೮). [ಸಂ.]

ನಿಮ್ಮಗಾತಬಿ (ನಾ). ನದಿಯ ತೀರ ; ಹೊಳೆಯ ದಡ : ನಿಂಧುವಿ
ನೊಳ . ಕೂಡಿದ ಗುಹಾಮುಖ್ಯದೊಳುನ್ನಿಗುನ್ನಿಜಲನಿಮ್ಮಗಾತಬಿ
ದೊಳ ಬೀಡಂ ದಿದಿಸಿ (ಆದಿ. ೧೩-೫೦). [ಸಂ.]

ನಿಮ್ಮಗೆ (ನಾ). ಹೊಳೆ ; ನದಿ : "ಹ್ರದಿನಿ ತರಂಗಿಣಿ ನಿಮ್ಮಗೆ ನದಿ . . .
ಧುನಿ ತೊಡಗಿ" (ವಸು. ಕೋ. ೨೩-೧೧) ; "ನದಿ . . . ನಿಮ್ಮಗೆ ಸರಸ್ವತಿ
ದ್ವೀಪವತಿಯಾಪಗಿಯೆನೆ ತೊಡಗಿ ನಾಮಂ" (ಮಂಗಂ. ೧೨೨-೧೦) ;
ಬೇಸಗೆಗೆ ಸಿಲ್ಪಿದ ನಿಮ್ಮಗೆಯಂತೆ . . . ಕನ್ನೆವೇಟದ ಪೊಸಗಿಟ್ಟಿ ನೊಳ
ಪೊರಕುತರ್ದ ಕರಂ ಕೊರೆಗಿರ್ದ ಕಾಂತೆಯಂ . . . ಕಂಡಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೨-೩೫) ; ಪರಮಸುಖಾಮೃತಂ ನಯನನಿಮ್ಮಗೆಯಂ ಕರೆಗಿಟ್ಟುನಂತಿ
ರುಟ್ಟರಿಸಿ ಮುದವುಪೂರಂ . . . ಮಾತರಸಿತರರ್ ಕುಮಾರಮುಖ
ದರ್ಶನದಿ ಪಡೆದರ್ ಪ್ರಮೋದಮಂ (ಅನಂಪ. ೫-೯೧) ; ವಾಟಿ ತಟಾಕಂ
ದೀರ್ಘಕೆ ಕೊಪಂ ನಿಮ್ಮಗೆ ಮಹಾಪ್ರದಂಗಳ್ ನೋಡಲ್ಪೊಪೊತ್ತಂ
ಸಳಕೋದೀತಾಪಮನಪದಸುತಿಪ್ಪವಾ ಜನಪದದೊಳ (ಪ್ರಪಂ. ೨-೨೯) ; ಅತ್ಯುತರದಿವನಿಮ್ಮಗೆಯಂ ತಾಳ್ದನೀಶ್ವರನ . . . ನೆನೆವೆಂ
ಸತತಂ (ಉದ್ವದ. ೩-೩೩) ; ಆ ದೇವದಂಪತಿಗಳಿವರೊಂ ನಗಮೇಖಲಾ
ನಿಮ್ಮಗೆಯ ತಣ್ಣತೀರ್ಥದೊಳ ಮನದಡೆಯ ವಿಂದು ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೪-೩೫). [ಸಂ. ನಿಮ್ಮಗಾ]

ನಿಮ್ಮನಾಭಿ (ನಾ). ಆಳವಾದ ಹೊಕ್ಕುಳು, -ನಾಭಿ : ಜಳನಿಧಿ
ಯೆನೆ ಪೋಲ್ಪು ತರಣಾಗತಜಳನಿಧಿಯ ನಿಮ್ಮನಾಭಿ ಬಿಲ್ಲಿಂಗಿ ತಾನೆ ನಾಭಿ
ಯಾದುದು (ಪಂಪ. ೨-೩೯ ಪ) ; ಒಯ್ಯುನೊಯ್ಯನೆಯ್ದಿ ದುವು
ವಿರೋಲನೆಶ್ಚ ಜಲವಿಂದುಗಳಾಯೆ ನಿಮ್ಮನಾಭಿಯಂ (ಪಂಪ. ೫-೯) ;
ನಿಮ್ಮನಾಭಿಯಂ ಪರಮನೊಳಪೊಕ್ಕು ಒಳಗೆ ತೀವಿದ ಪುಡಿಗತ್ತರಿಯ
ಸುಟ್ಟುರೆಯನುಡನೆ ಬೇಟೊಂದು ಬಾಗೆಯಂಬಂತೆ ನೆಗು . . . ಸುಟಾ
ದಾದಿಯಂ ಸಾಯಂತನಸಮಯಸವಾರಣಂ ಸೌಖ್ಯಸಾರಸರ್ವಸ್ವಮನಿ
ಸಿದಾಗಲ್ (ಚಂದ್ರ. ೮-೪ ಪ). [ನಿಮ್ಮ + ನಾಭಿ]

ನಿಮ್ಮಪ್ರದೇಶ (ನಾ). ತಗ್ಗಾದ ನೆಲ ; ಹಳ್ಳವರಿ ಭೂಮಿ :
ನತ್ಯಕಾವತೀವಿಷಯದಾವಾವೆಯೊಳಂ ನಿಮ್ಮಪ್ರದೇಶದಪ್ರದೆ ಪಥಿಕ
ಜನದ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕ್ಕಂ ಪಸರಂಬಡೆದ ನೆಲೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಸರಸ
ಸರಸೀರುಹಾಕರಂಗಳೊಳ (ಪಂಪ. ೧-೫೩ ಪ). [ನಿಮ್ಮ + ಪ್ರದೇಶ]
ನಿಮ್ಮಮಧ್ಯ (ಗು). ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳವಾಗಿರುವ, -ತಗ್ಗಾ
ಗಿರುವ : ರೂಪರೇಖೆ ಅಥವಾ ಹೊರಮುಖವು ವರ್ತುಲರೇಖೆಯ ಅಥವಾ
ವರ್ತುಲದ ಒಳಭಾಗದಂತಿರುವ ; ಒಳಬಾಗಿಲ ; ನಿಮ್ಮಮಧ್ಯ ; ಪುಟಾ
ಕಾರ (Concave. ಇಂಕನಿ). [ನಿಮ್ಮ + ಮಧ್ಯ]
ನಿಮ್ಮಮಸೂರೆ (ನಾ). ಒಳಬಾಗಿಲು ಮಸೂರೆ ; ಅಂತರ್ವಕ್ರ
ಮಸೂರೆ : ಮಸೂರೆಗಳು ಮಧ್ಯೆ ದಪ್ಪವಾಗಿ ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ತೆಳುವಾಗಿದ್ದರೆ
ಪೀನಮಸೂರೆಗಳೆಂದೂ (Convex lenses) ಮಧ್ಯೆ ತೆಳುವಾಗಿದ್ದರೆ
ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಂದವಾಗಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮಮಸೂರೆಗಳೆಂದೂ (Concave lenses)
ಹೆಸರು (ಭಾಷಿ. ೧೪೩). [ನಿಮ್ಮ + ಮಸೂರೆ]
ನಿಮ್ಮವರ್ಗ (ನಾ). ಕೆಳಗಿನ ವರ್ಗ ; ಹಿಂದುಳಿದ ಪಂಗಡ :
ನಿಮ್ಮವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಪರೀಕ್ಷಾಶುಲ್ಕವಿಲ್ಲ (ರೂ. ೧).
[ನಿಮ್ಮ + ವರ್ಗ]

ನಿಮ್ಮಕುಹರಾಮ 'ನಮ್ಮಕುಹರಾಮ' ನೋ.

ನಿಮ್ಮಕುಹರಾಮತನ (ನಾ). ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹ ಮೂಡುವಿಕೆ ;
ಉಂಡ ಮನೆಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯುವಿಕೆ : ಬೀಳುಪುಲಾನರ ದಿವಸದಲ್ಲಿ
ಆಧಿಕಾರಿ ಮಾಡಿದಂಥವರು ನಿಮ್ಮಕುಹರಾಮತನದಿಂದಾ ಹಡಕಾಸು
ತಂದು, ರೈತರಿಗೂ ಭೂಮಿಕೊಟ್ಟು, ಬೀಳುಪುಲಾನರ ಒಡವೆ ತಂದಂಥ
ವರು ಎಂಬುದು ಇಂಗ್ಲೀಷಸರಕಾರಕ್ಕೂ ಜಾಣೆರು ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೯೫). [ನಿಮ್ಮಕುಹರಾಮ] (<ನಮ್ಮಕುಹರಾಮ) + -ತನ]

ನಿಮ್ಮಕುಹರಾಲು 'ನಮ್ಮಕುಹರಾಲು' ನೋ.

ನಿಮ್ಮತು 'ನಿನತ್ತು' ಪರಾ.

ನಿಮ್ಮದ (ನಾ). ಮದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಸೊಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಹಂ
ಕಾನೈಯುವಿರಾಕಾನೈಯ ದೋರೆಗೆವರಲ್ಪೊಪೊಂಬ ನಿಮ್ಮದದ ಗುಣೋತ್ಪ
ರಮನೊಳಕೊಡ್ತು ಹರಿಯಬೆ ಪರಹಿತದಂ ಧರೆಯೊಳೆಯ್ದಿ ಜನಮಂ ಕಳೆ
ದಲ್ (ಎಫ. VI, ಮೂಡ. ೨೨-೨೪ ; 1129). [<ಸಂ. ನಿರ್ಮದ]

ನಿಮ್ಮದು 'ನಿನತ್ತು' ಪರಾ.

ನಿಮ್ಮನೆ (ಅ). ನೆಟ್ಟಗೆ ; ನಿಡಿದಾಗಿ : ಅದರ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಲ್ಲ
ಮುರ್ಮಾಂಗಗಳೂ ಸೇರಿ, ನಿಮ್ಮನೆ ನಿಗುರಿದ್ದು ಪು, ಹುಡುಗರ ಕುಚೋದ್ದ
ಬೀಳೆಗಳಿಗೆ ಶತ್ಕಾಗಿ (ಪಂಪ. ೪೯೫). [! + -ನೆ]

ನಿಮ್ಮಳ (ಗು). ೧. ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ : ದ್ವಿತ್ಯಾಗ್ರ
ರೇಫರೋಪಕ್ಕೆ : -ಆಳು-ಆಗ್ನ . . . ನಿರ್ಮಳ-ನಿಮ್ಮಳ (ಕಮದ. ೨೩೧
ಪ್ರಯೋ) ; ನಿಮ್ಮಳತನುಮಿಸುಗಿಂದುದಾದಳಸುವ ಮೊಗಮೃದಂ . . .
ಸಮ್ಮಂಗುಡುಗಿಮಗೆ (ಉದ್ವದ. ೩-೩). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ಮಲತೆ ;
ಪರಿಶುದ್ಧತೆ : ಅಮೃತಯೋಗ ಸ್ತ್ರೀಯಾರೊಳು ಮನ ನೆಮ್ಮಿಹುದು
ಸುಖವಲ್ಲೆನುತ ಮನ ನಿಮ್ಮಳದಿ ಹೇಳಿದನು (ಸಾಳ್ಯ. ೨೦-೫೨).

[<ಪ್ರಾ.ನಿಮ್ಮಲ. /ಸಂ. ನಿರ್ಮಳ]

ನಿಮ್ಮಳಂ (ಅ). ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿ : ಉಮ್ಮಳಸದಿರಲೆ
ಭೂಮಿಪ ನಿಮ್ಮಳಮಾ ಮಗುವಿನುರದ ಮಧ್ಯದ ಕುಡಮಂ ತಮ್ಮಯ್ಯ
ದಲೆಯೋಕ್ಷಿಸಿ ಗಮ್ಮನೆ ಬಯಲಪ್ಪು ಬೆಂದು ನುಡಿದುದು ವಾಣಿ(ದಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೫೩). [<ನಿಮ್ಮಳ]

ನಿಮ್ಮಳಿಕೆ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲತೆ ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ : "ನಿಮ್ಮಳಿಕೆ ನಿರ್ಮಲ
ದೊಳ" (ಕರ್ಣಾ. ೪) ; "ನಿಮ್ಮಳಿಕೆಯು ಬೆಳ್ಳಿಕೆಯುಂ . . .

ಒಮ್ಮಲಾಪ್ತಿಯು ತಾನಕ್ಕುಂ (ಕವಿಕಂ. ೧೦೧) ; ಜೋಗಿಯ ಮನದ ನಿಮ್ಮಲಿಕೆಯಂತೆ ದಸೆಯತ್ತಂ ನಿಮ್ಮಲವನಾದುದು (ರಾಮಾತ್ಮ. ೧೦೦-೨) ; ದಾಳಗಳನ್ನೂ ನಿಮ್ಮಲಿಕೆಗಾಗಿ ಆ ಹಸಿಯ ನಟ್ಟ ನಡುವೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಸಿ (ಮಂತ್ರಕ. ೧೬೪-೧೧). [ನಿಮ್ಮಲ+ಇತಿ]

ನಿಮ್ಮತು 'ನಿಮ್ಮತು' ಪರಾ.

ನಿಯಂತ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮಿಸುವವನು ; ಪ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವವನು ; ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು : "ನಿಯಂತ-ನಿಯಂತ್ಯ = ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ" (ತದ್ವ್ಯಾಕ. ೨೨) ; ವೇದಾಂತ ದೃತ್ಯಹಂತ ವಾದದೊಡನೆ ಸುತ ನಿಯಂತ ಯುಕ್ತಿವಂತ (ಪುರಂದ. ೫-೧೨ ಅನುಬಂಧ) ; ಹಾದಿ ತೋರಿಸುವವನು . . . ನಿರ್ವಾಹಕ ; ನಿಯಂತ್ರಕ. ಮೇಳನಿಯಂತ್ರಕ. (ಮೋಟಾರು, ಟ್ರಾಂಬಂಡಿ, ಮೊ.ಗಳಲ್ಲಿ) . . . ಪ್ರಯಾಣಕರ ವಿಚಾರವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರಿ ; ನಿಯಂತ (Conductor. ಇಂಗ್ಲಿಷ್). ೨. ರಥ, ಬಂಡಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು ; ಸಾರಥಿ : "ನಿಯಂತಾ, ಪ್ರಾಜಿತಾ . . . ಸೂತಃ-ಈ ೩ ಸಾರಥಿ" (ಪಠ್ಯಾಣು. ೩೪-೨೯೫). [ಸಂ. ನಿಯಂತ್ಯ]

ನಿಯಂತ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿಯಮಿಸುವ ; ಹತೋಟಿ ಮಾಡುವ ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ : ಮದ್ಯಮನಿಯಂತ್ಯ ವಿಧಿ ತಾಂ ತಯೊಡ್ಡಿದ ಮಹತ್ಕೀರ್ತಮಂ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಯತ್ಯಗ್ನಿ (ಪ್ರೀತಾದೂ. ೧೧೭-೧೫೪) (ನಾ). ೨. ನಿಯಮಿಸುವವನು ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು : ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯುಮಾ ಸರ್ವ ನಿಯಂತ್ಯವುಮೇಷಿತತನು ಸತತಂ ಪರ್ವರೆ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೩-೧೩೪) ; ಒಬ್ಬನೇ ಅತ್ಯನಾದರೆ ನಿಯಂತ್ಯ ನಿಯಂತವ್ಯ ಭೇದವು ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ? (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೩೦೮ ಅಕ್ಷಿ). [ಸಂ.]

ನಿಯಂತ್ರಕ (ನಾ). ಹತೋಟಿಯಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು ; ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡುವವನು ; ನಡೆಸುವವನು : ಈ ಕ್ಷಣಿಗೆ ಯಾವ ನಿಯಂತ್ರಕನನ್ನು ನಿಯಮಿಸಲಿ ? (ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ. ೩೮-೩) ; ಭಾರತದ ನಿಯಂತ್ರಕ ಮಹಾಲೇಖಾಪರೀಕ್ಷಕರಿಗೆ ಅಥವಾ ಅವರ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ, ಶಾವಕಿಯಾಗಬೇಕಾದ ವೇತನ (ಭಾಷಾ. ೫೮). [ಸಂ.]

ನಿಯಂತ್ರಣ (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಹತೋಟಿ ; ಹಿಡಿತ ; ನಿರ್ಬಂಧ ; ನಿನ್ನ ನಿಯಂತ್ರಣವ ಹೇಳಿ ನಿಧಾನವನೊಂದಿಡುವುದು (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೨) ; ಅಗಿನ ಹಬುವಟಿಕೆಗಳು ಗುಪ್ತವಾಗಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಸುದ್ದಿಯ ಮೇಲೆ ಧೀರವಾದ ನಿಯಂತ್ರಣವು (ಪೂಜನಾ. ೧೭) ; ಈ ನಿಯಂತ್ರಣವು ಅಸಹ್ಯವಾಗಿ ತೋರಿತು (ಕಲಕ. ೩೯) ; ರಾಜ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯೂ ನಿಯಂತ್ರಣವೂ ಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಮೂವಳನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ವಿಧಾನ ಮೂರು (ದೇವಸ್ಥಿ. ೪೭). 'ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ರಮ', 'ನಿಯಂತ್ರಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ; ಹೋದನೆ ; ನಿರ್ದೇಶನ : ಅಸಂಖ್ಯಾತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಅಧೀನ ನಿಯಮಗಳನ್ನು . . . ಮಾರ್ಗ ತೋರಿಸುವ ಅಪ್ಪಣೆ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದ ವಿಷಯವಾದ ನಿಯಂತ್ರಣಗಳೆಂದೂ (ದೈವಶಾಸ್ತ್ರ). . . ಕರೆಯಬಹುದು (ಕವಿಕಂ. ೧, ೨೮೭). ೩. ಕಟ್ಟಿದಾಳುವುದು ; ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡುವುದು : ಮತ್ತೆ ನಿಯಂತ್ರಣ . . . ಮಧ್ಯೋಗ್ಯ ನಾನಾವಿಧಾಸಂಖ್ಯಾತಕೀವ್ರದೇವನಾ ರೂಪಗಳಾಗಿ ಶಿವದ್ರೋಹಿಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಮಾರ್ಪೆ ತಿಕ್ಕಾರೇಕ ಮೊದಲಿಸಿ (ವೀರ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ರಮ (ನಾ). ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡುವ ರೀತಿ ; ನಿರ್ಬಂಧಿಸುವ ವಿಧಾನ : ಈ ಮುಂದಿನ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಮೋಳಗಳನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಬಹುದು (ಅಮೃತ. ೫೦). [ನಿಯಂತ್ರಣ+ಕ್ರಮ]

ನಿಯಂತ್ರಣಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತೋಟಿಗೆ ತರು ; ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು : ಶಿಕ್ಷಕರು . . . ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸೂಕ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಯಂತ್ರಣಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೪೧೦).

[ನಿಯಂತ್ರಣ+ಕೋಲ್, + -ಇತ್ಯು]

ನಿಯಂತ್ರಣೋಪಾಯ (ನಾ). ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡುವ ಕ್ರಮ, - ಉಪಾಯ : ಆತನಿಗೆ ಕೀಟಗಳ ಪ್ರಕಾರಗಳು, ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವ, ಹಾವಳಿಯ ರೀತಿ, ನಿಯಂತ್ರಣೋಪಾಯಗಳು ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳ ಬಗೆಗೆ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಿಕಜ್ಞಾನವಿರುವುದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ (ಕೀಟ. VI, ೪೦೪). [ನಿಯಂತ್ರಣ+ಉಪಾಯ]

ನಿಯಂತ್ರಿ (ನಾ). ರಥ, ಬಂಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು ; ಸಾರಥಿ : "ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಂ ನಿಯಂತ್ರಿಯಾ ಕ್ಷತ್ರ ಸೂತನೇ ಸಾರಥಿಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಲಾ. ೪೫-೨೫). [ಸಂ. ನಿಯಂತ್ರಿನ್]

ನಿಯಂತ್ರಿತ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟಿದ ; ಬಂಧಿಸಿದ ; ಬಿಗಿದ : ಮದೇ ಭಾಂತ್ಯನಿಯಂತ್ರಿತಾರ್ಪಣವಮಾಂಸದಸಾಸವ ಮತ್ತಯೋಗಿನೀತಂತ್ರನುದೇ ಸಗುರ್ವನೋಳಿಕೊಂಡುದೊ ಕರ್ಣನ ಗೆಲ್ಲ ಕೊಳ್ಳುಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೦). (ನಾ). ೨. ಹತೋಟಿಗೊಳಗಾದುದು : ಅಲ್ಲಿ . . . ಮೂಡುವ ವಾತ್ಯಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ವಸ್ತು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿತವಾದುದು (ಭಾಷಾ. ೫). [ಸಂ.]

ನಿಯಂತ್ರಿತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು ; ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳು ; ಅಧೀನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿರಿಸು : ಅವದೇವಿ . . . ಮನುಜ ದನುಜನುರೂಪನಾಗೆಯಂತ್ರತಂತ್ರಮಂತ್ರವಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿತುವಳೋ ಅವಳಿ ಇಂದು ಮನೆಗೆ ಬಂದು . . . ಹರಸು ತಿರುಳು (ಅನೀಲ. ೧೨-೧೩) ; ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಒಂದನ್ನೊಂದು ದಾಖಲೆ ರೀತಿ ನಿಯಂತ್ರಿತವೇಕು (ರಾಜ್ಯಾಂಗ. ೫೩) ; ಜನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿತಲು ಸಾವು ಕೈಲಾದಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ಕಾಲಯಾ. ೫೬) ; ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಇಲಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೇ ನಿಯಂತ್ರಿತುವುದು ಸ್ವಚ್ಛೇದಿಯವನಿಗುತ್ತದೆ (ದೇವಸ್ಥಿ. ೫೦). ೨. ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೋದಿಸು : ಶರೀರವೋಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಒಂದೆಂದರೆ ಯಕೃತ್ತು (Liver) ರಕ್ತದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿತುವುದು (ಗೋಗ್ರಾ. ೪೫). [ನಿಯಂತ್ರಣ+ -ಇತ್ಯು]

ನಿಯತ (ಗು). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ; ಹತೋಟಿಗೆ ಒಳಗಾದ ; ನಿಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಆಳಿಕೆಗೊಳಪಟ್ಟ ; ಅಧೀನವಾದ. ೩. ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ : ನಿಯತಾಗ ಮಾರ್ಗದೋ ಸಂಕೆಯೊಂದಿರೆಯಲ್ಲಿ ತೋಡೆ ಸಂಖ್ಯಾವಿಜಯಾಪ್ತಿಯ ಚಾರಣಿಯುಗಳಂ ನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಮಯ್ಯಂದು ತೀರ್ಥಕರದಾರಕನಂ ಬಲರೆ . . . ತೊಲಗಿದುದು ಪದಾರ್ಥಸಂಖ್ಯೆಯಂ (ಪಂಪ. ೧೪-೬೪) ; ನಿಯತರಸರಸಿ ಕಿಂಚಿದ್ವಯತರತನು ವಿಜಯವಿಜಯಮತಿಗರ್ವಸಮಾಶ್ರಯ ಮಾಗಿ ಸುಭಗಿಯೆನೆ ನೆಗಟ್ಟು ಯುವತಿ ಸಲೆ ಮಧ್ಯೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೩೦) ; ನಿಯತಾಸ್ಥಾ ದ್ವಂದ್ವದೋಪರಹಿತ ಶ್ರೀಹೃದನಿಂಬಂ ವಿಶುದ್ಧಿಯನುಪ್ಪಾದಿಕಂ (ಪಾಶ್ವಾ. ೧೭-೧೪) ; ಅವಧಾರಣೆಯ ನಿವಾರಣೆ ತನ್ನ ನಿಯತಾರ್ಥಮಂ ವಿಟ್ಟು ಅನಿಯೋಗ ಮಾಡ್ವೆಯುಂ . . . ಸಂಧಿಯುಂಟು (ತಮದ. ೬೪ ಪೃ. ೨). ೪. ನಿಶ್ಚಲವಾದ ; ದೃಢವಾದ ; ಅಚಲವಾದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ :

ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ : ನಿಯತಸಮಯಸಾರಾಸಾಧನೀಯಾದಿ ತಾರಾನ್ವಯ
ಪರಮತಪೋನಾಸ್ತಾನಮಿತ್ಯಾರ್ಥಸಿದ್ಧಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೨೧); ಅ
ಮಹಂತಂ ನಿಯತ [ಸಾಕಾಂ. ನಿಖಿಳ] ಭಕ್ತಿ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯಿಂದೊಪ್ಪು
ತಿಪ್ಪುಧರಾಮಪುರವೇ ರಾಜಧಾನಿಯನಲ್ಲ ನುತಿವೆತ್ತು ಭೂಮಿಯಂ
ಪರಪಾಲಿಸುತ್ತ (ಬಸವ. ೧೯-೪). ೫. ತಪ್ಪು ಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ;
ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ. ೬. ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ; ಬಂಧಿಸಿದ,
(ನಾ). ೭. ಗೊತ್ತುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು;
ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವುದು : "ನಿಶ್ಚಿತಂ, ನಿಯತಂ - ೫. ೨ ನಿಶ್ಚಯ
ಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಜಲಾಯು. ೧೧೪-೨೫); ನಿಯತಾಯುರಬ್ಧ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ಷಯ
ದೋಷ ದಿನದಿಂದಮಿಂಬಾದ ಬಂದಮರಂ ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ಳಿಸುಲ್ಲ ಪುಟ್ಟಲ್
ಬಯಸುವರೆನೆ ಪೆಣದನಿನ್ನದೇವಕ್ಕೆ ಸುವೆಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೬); ಪ್ರತಿ
ಯೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳು ನಿಯತವಾಗಿವೆ
(ಜೀವಾತ್ಮ. ೬೬). ೮. ನಿಶ್ಚಲವಾದುದು; ಸ್ಥಿರವಾದುದು; ದೃಢ
ವಾದುದು : ನಿಯತವೆನ ಶೌಚಾಚಮನ ನಿರ್ಣಯವನುಜಿ ವಿಶ್ವರೂಪಿ...
ಸಂಕಲ್ಪಸಮುದಲಿ ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ವಿಷ್ಣು ಚರಣದ್ವಯನ ಸಂಸ್ಕರಿಸುತ್ತ
ವಾಣೀಪ್ರಿಯವಧುವ ಮಧ್ಯದಲಿ ಮುಳುಗಿದ ತನ್ನನೀಕ್ಷಿಸುತೆ (ಅಶ್ವಾಚ.
೫-೨೭). ೯. ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು;
ಗ್ರಾಹಿತ : ಸಯಗಣದಿಂದಂ ನಿಯತಕೂಡಕ್ಕುಂ ಪ್ರಿಯಲಬನೇ ಕೇಳಾ
ನುದಿದಿಸುದಾತ್ತಂ (ಭಂಜೀಂಜು. ೨-೭೫). ೧೦. ಖಂಡಿತ; ನಿಶ್ಚಯ:
"ನಿಶ್ಚಿತ ನಿಯತಮೇನೆ ನಿಶ್ಚಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೩); ನಿಯತದನೆ
ಮರ್ದಿನೋಳನುದೇವನಯ ಜೀವನಮಂ ಮರಾಳಮಿಡು ಬೇರ್ಪಡಿಕುಂ
(ವೃಷಭಿ. ೧೪-೧೪); "ಹಿಪ್ಪಾರ್ಕಸ್" (Hipparchus) ಎಂಬಾತನೇ
ಕ್ರಿಸ್ತ ಶಕಾರಂಭಕ್ಕೆ ೧೩೦ ಸಂವತ್ಸರಗಳ ಹಿಂದೆ ತಾರಾಭಂಜಗಳ ಸ್ಥಾನ
ಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಯತವಾಗಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು... ಮರ್ಣಿಕಂ
ಸಿದನು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೩). ೧೧. ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ
ಕ್ರಮ; ನಿಯಮ : ಸುವ್ರತನಿಯತವಂ ಬುಧರಿಂದುಮುಖಗಿಣುಪಿದದೆ
ಪರಮಾನಂದದಿಂದ ಮಾದಾಯಿ ಶಿವನುಂದಿರೆ ನಡೆತಂದು (ಬಸವ. ೨-೪೯);
ಚೋರದಿವ್ಯವು ಸಹಜ ನಿಮಗಾ ಪಾರದಾರ್ಯವು ನಿಯತ ದಿಟ ದಿಟ
(ಕಾರಾ. ೩೬-೪೩). ೧೨. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಬೇರ್ನ್ನಾಗಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು
ವವನು; ನಿಶ್ಚಯ; ಸೇವಾಪರ; ಗಾಢಾಸಕ್ತ : ಭವದ ಭಾರಿಯ
ತಪ್ಪು ಸಿಕ್ಕೊಂಬರೆ ನೀನು ನಿಯತನಾಗಿ ಭಯಭರಿತನಾಗಿ ಅಹಂಕಾರಿ
ಯಾಗದೆ ಶರಣೆನ್ನು ಮನನೇ (ಬಸವ. ೨೭೪); ದಾಸತ್ವಂ ನೀರದಾಸತ್ವಂ
... ಎಂಬ ಪ್ರತಿಯರ್ಥನ ನೋಡಿ ನಿಯತನಾಗಬಲ್ಲದೆ ಆತ
ಮಹೇಶ್ವರನಪ್ಪನಯ್ಯಾ (ಚನ್ನಮ. ೨೧-೬). [ಸಂ.]

ನಿಯತಂ (ಅ). ೧. ಯಾವಾಗಲೂ; ತಪ್ಪದೆ; ಸತತವಾಗಿ;
ಸದಾ : ನಿಯತಂ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೋಗಪಟುವೆನಿಪ ಭೂತಕಾಧೀಶ್ವರನ
ಪ್ರಿಯರಂ ಮರ್ದಿಸಿ ಭರೆಯಂ ಜಯಲಕ್ಷೀಭಾಮನಾಗಿ ಪರರಕ್ಷಿಸುಗುಂ
(ಕಂಜತಂ. ೨೧೨-೧೫); ನಿಯತಂ ಭಾವಿಸು ಚಿತ್ತದೋಳ ಬೆದಜದೊಲ್ಪಾ
ರಯ್ಯ ಕೇಳಗಿ ಭೂತಿಯೊನಾಸಗ್ಗಜನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೨೪); ನಿಯತಂ
ಪದಿಯುಜಿವೆನಾದಿಯಾಗೆ ಬೆಸನೆತನಿತ್ತಮಂ ಸಲ ಸುರಕಾಂತೆಯರೆ
ತನಗೆಸಪರ (ವರ್ಧಮ. ೧೩-೫೪); ಸಕಾರಂ... ಆರೆ ಎಡೆಯೋಳ
ಜತ್ತಂ ಮೇಣರೆಎಡೆಯೋಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಾಗೆ ನಿಯತಂ ಭತ್ತಂ (ಕಮದ. ೬೮).
೨. ಖಂಡಿತವಾಗಿ; ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ; ವಿಶಲ್ಪ
ವಿಲ್ಲದೆ : ನಿಯತಂ ಕತಿಪುನಿಪುಕ್ತಿಯೊಳೊಳೊಂಡಿರ್ಕಮಶನ
ವಸನಮಿವರಡುಂ (ವಸ್ತ್ರ. ೪೩೬. ೧೪೦-೧೩೦); ಸತತಾಭಾಸಪ್ರಯತ್ನಂ
ಕವಿತೆಗೆ ನಿಯತಂ ಕಾರಣಂ (ಕಾಮಾ. ೪೨೪); ನಿಯತಂ ಶೀಲಕ್ಕೆ

ಪಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಪೆಸರ್ವಡೆದಂ ದೇವರಿಂದಂ ಕುಬೇರಪ್ರಿಯನೆಂಬಂ ರೂಪವಂತಂ
(ಪುಣ್ಯಾ. ೭-೫); ನಿಯತಂ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸಾರ್ಥಯೊಳೊಪ್ಪುವ
ಕಾಡೊಳೆಯ್ತು ಕರದಿಯ ರೂಪಿಂ ಭಯಮಿಲ್ಲದೊಗುವೆಂದಾ ಮಯಾಕರಂ
ಬೆಸನೆ (ವೃಷಭಿ. ೨೨-೩೧). [**ನಿಯತ**]

ನಿಯತಕಾಲ (ನಾ). ನಿಗದಿಮಾಡಿದ ಕಾಲ, -ಅನಧಿ : ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ
ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿಯತಕಾಲದ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವಾಗ ರಾಜ್ಯ
ಸರ್ಕಾರಗಳ ಸಲಹೆ ಸಹಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ಇಕ್ಷವ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ).
[ನಿಯತ + ಕಾಲ]

ನಿಯತಕಾಲಿಕ (ಗು). ೧. ನಿಗದಿಯಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ;
ನಿಯಮಿತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ, -ಹೊರಡುವ : ನಿರ್ದಿಷ್ಟ
ಸಮಾಂಶದಲ್ಲಿ ಪುನರಾವರ್ತವಾಗುವ; ನಿಯತಕಾಲಿಕ (Periodic.
ಇಂಜಿನಿ). (ನಾ). ೨. ನಿಗದಿಯಾದ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಡುವ
ವಾರ, ಪಕ್ಷ, ಮಾಸ, ತ್ರೈಮಾಸಿಕ ಪತ್ರಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವು :
"ದಿನಪತ್ರಿಕೆ; ನಿಯತಕಾಲಿಕ; ಪತ್ರಿಕೆ" (Journal. ಪತ್ರಿಕ. ೪೪);
ಭಾರತದಲ್ಲಿನ ವ್ಯಕ್ತ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಹಾಗೂ ನಿಯತಕಾಲಿಕಗಳ ಮೂಲಕರ ಸಂಘ
ವಾಗಿದ್ದು ತನ್ನ ಸದಸ್ಯರ ನಡುವಣ ವ್ಯಾಪಾರಾಸಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಉತ್ತೇಜನ
ಗೊಳಿಸಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸುವುದು (ಕವಿಕಾ. I, ೧೩೭). [ಸಂ.]

ನಿಯತದ್ವಿತ್ವ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ದ್ವಿತ್ವವಾಗಿಯೇ
ಇರುವುದು; ಒತ್ತಪ್ಪರವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುದು : ಇನ್ನು
ನಿಯತದ್ವಿತ್ವಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮ, ಕಪ್ಪಡಿ, ದಿವ್ಯಂಡಂ, ಉಪ್ಪಂಡಂ (ಕಮದ.
೩೩ ಪ್ರಯೋ). "ಶಿಥಿಲದ್ವಿತ್ವ" ಪರಾ. [ನಿಯತ + ದ್ವಿತ್ವ]

ನಿಯತಧರ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರುವ
ಧರ್ಮ; ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ನಾಶ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ
ಅವಿನ್ಯಾಭಾವದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜಾತಿ, ಗುಣ ಮೊದಲಾ
ದುವು : "ಕಾಗೆ ಕುಳಿತ ಮನೆಯೇ ದೇವದತ್ತನ ಮನೆ", ಎಂದು. ಇಲ್ಲಿ
"ಕಾಗೆ" ಮನೆಯ "ಲಕ್ಷಣ"ವಲ್ಲ, ನಿಯತಧರ್ಮವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ; ಅದರ
"ಉಪಲಕ್ಷಣ", ಅಥವಾ ಪ್ರಸಂಗಾತ್ ಸೂಚಕ (ಧ್ವನ್ಯಾಲಂಕ. ೫೧
ಅಡಿ). [ನಿಯತ + ಧರ್ಮ]

ನಿಯತಪ್ರತೀತಿ (ನಾ). ೧. ಖಂಡಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಲೋಕ
ವಾದ; ಸುಳ್ಳಾಗದೆ ಜನವಾದ. ೨. ನಡೆಯಬೇಕಾದುದು
ನಡೆದೇ ತೀರುವುದೆಂಬ ಜ್ಞಾನ; ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದುದನ್ನು
ಅನುಭವಿಸಲೇ ಬೇಕೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನ : ಸತತೋದಯನಪ್ರತಿ
ಹತಗತಿತಿವ್ರಂ ತದ್ವಿನಾಧಿನಾಥನುಮಸ್ತಂಗಳನಾದನಂತೆ ನಿಯತ
ಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕಳೆಯಲಕ್ಕುಮೇ ವ್ಯಾಪಕಮಂ (ಕವಿಕಾ. ೩-೩೦).

[ನಿಯತ + ಪ್ರತೀತಿ]

ನಿಯತವಿಧಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯ ಆದೇಶವೇ ನೀತಿಯ ಪರಮ
ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ತತ್ವ : "ನಿಯತವಿಧಿ, ಪರಮವಿಧಿ, ನಿರಪೇಕ್ಷ
ವಿಧಿ" (Categorical imperative. ಸಾಂಘ. ೧೨) [ನಿಯತ + ವಿಧಿ]

ನಿಯತವ್ಯತ್ಯಸ್ಥಿತ (ನಾ). ೧. ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದ ನಡವಳಿಕೆ
ಯಲ್ಲಿರುವವನು; ಸ್ಥಿರವಾದ ನೀತಿಯುಳ್ಳವನು. ೨. ಬೇರೆ
ಬೇರೆ ಸಂಕ್ರಾಂತಿವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸದೆ ಒಂದೇ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ
ನೆಲಸಿರುವವನು. ೧, ೨ : ಪರಮೋದಯರಿಂದ ಕಮಲಾಕರಬೋಧಕ
ರಿಂದ ದೀನಶನುಂ ನೀನುಂ ಭಾಷ್ಯರನನಿಯತವ್ಯತ್ಯಸ್ತಮನರಸಾ ನಿನ್ನಂತೆ
ನಿಯತವ್ಯತ್ಯ [ಸಾಕಾಂ. ೨] ಸ್ಥಿತನೇಂ (ಕವಿಕಾ. ೩-೪೧). [ಸಂ.]

ನಿಯತಸಾಹಚರ್ಯ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ
ಇರುವುದು; ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು

ಇರದೇ ಇರುವಿಕೆ; ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ
ರುವ ಸ್ಥಿರವಾದ ಸಂಬಂಧ : ಆ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವ,
ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಭಾವ . . . ಸಾತ್ಯನಾಶಕ ಭಾವ-ಮೊದಲಾದ ಸಂಬಂಧ
ಮೂಲಕ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ನಿಯತಸಾದರ್ಭರ್ಯವೆಂದು
ಮೈವದರಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೦). [ನಿಯತ + ಸಾದರ್ಭರ್ಯ]

ನಿಯತಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಆಕಾರ, - ರೀತಿ :
“ಸರ್ವೇಷಾನ್ಮಾನೋಭವಂತು”-ಇಂಥಾ ಬೃಹದಾದಿವಾದ್ಯವಾದ ವಾಕ್ಯ
ಗಳು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಒಂದು ನಿಯತ
ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರಿಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಬಹುಮಂದಿ
ಮೊರೆಯಲಾರರು (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೨೪೬). [ನಿಯತ + ಸ್ವರೂಪ]

ನಿಯತಸ್ವಾಂತ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸು; ದೃಢವಾದ
ಮನಸ್ಸು : ಇಂತು ರೋಕಹಿತೈಕ ನಿಯತಸ್ವಾಂತಚೇಷ್ಟಿತನಾದ ಮುನಿ
ವೇದಾಂತಸಾಗರಸಾರಸಂಗ್ರಹವೆನಲು ವಿರಚಿಸಿದ (ನಿಭಾಗ. ೧-೪-೧೨).

[ನಿಯತ + ಸ್ವಾಂತ]

ನಿಯತಾಂಕ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಬದಲಾವಣೆಯಾಗದ ಅಂಕ; ಖಚಿತ
ವಾಗಿರುವ ಅಂಕ : “ಮೃತ್ಯಾಸ ಹೊಂದದ ಅಂಕ, ಪದ : ನಿಯತಪದ ;
ನಿಯತಾಂಕ” (Constant, ಇಂಕನ). [ನಿಯತ + ಅಂಕ]

ನಿಯತಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ ಅಧಿಕಾರ. ೨. ಸ್ಥಿರ
ವಾದ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳವನು ; ಒಂದು ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿ
ಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ; ಅಧಿಕಾರಿ : “ನಿಯತಾಧಿಕಾರನಜಾಗಾಯುಕ್ತಂ”
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೬೧-೫೬). [ನಿಯತ + ಅಧಿಕಾರ]

ನಿಯತಾಪ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಸಂಶಯವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಪಡೆಯು
ವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ನಾಟಕಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಥಾ
ವಸ್ತುವಿನ ಐದು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದು ; ಅಪಾಯಗಳು
ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಾಯಕನಿಗೆ ಫಲ ದೊರಕುವುದರಲ್ಲಿ ಇರುವ
ಭರವಸೆ, - ದೃಢವಾದ ನಂಬಿಕೆ, - ನಿಶ್ಚಯಜ್ಞಾನ : ನಿಯತಾಪ್ತಿ
- ಅಡಚಣೆಗಳು ಕಳೆದುಹೋಗಿ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಆಗಬಹುದೆಂಬ
ಭರವಸೆ (ಕೃಷಿ. ೨೦೮). [ನಿಯತ + ಅಪ್ತಿ]

ನಿಯತಾಹಂಕೃತಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಅಡಗಿಸಿರುವವನು :
ನಿಯತಾಹಂಕೃತಿ ಪೂತನಾಪ್ರತಿಭಯಂ . . . ಜಯಮಂ ತಾಳಿದು
ದಾತೃನನ್ನಿಭಗುಣಂ ಶ್ರೀಗಂಧಗೋಪಾಳನಾ (ಅರ್ಧನೀ. ೬-೯೬).

[ನಿಯತ + ಅಹಂಕೃತಿ]

ನಿಯತಾಹಾರ (ನಾ). ಪರಿಮಿತವಾದ ಆಹಾರ. ‘ನಿಯತಾ
ಹಾರಯಜ್ಞ’ ಪರಾ. [ನಿಯತ + ಆಹಾರ]

ನಿಯತಾಹಾರಯಜ್ಞ (ನಾ). ಪರಿಮಿತಾಹಾರ ಸೇವನಾರೂಪ
ವಾದ ಯಜ್ಞ, - ದೇವತಾರಾಧನೆ ; ಆಹಾರನಿಯಮಪಾಲನೆ
ಯಿಂದ ದೇವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ಪ್ರಸ್ಯಯಜ್ಞ, ತಪೋ
ಯಜ್ಞ . . . ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಯಜ್ಞ, ನಿಯತಾಹಾರಯಜ್ಞ - ಹೀಗೆ ಅನಂತ
ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ . . . ಮೇಲಣ ಮಾತನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೧೧೬). [ನಿಯತಾಹಾರ + ಯಜ್ಞ]

ನಿಯತಿ (ನಾ). ೧. ಹತೋಟಿ ; ನಿರ್ಬಂಧ ; ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ. ೨.
ಅದೃಷ್ಟ ; ವಿಧಿ ; ದೈವ ; ಜನ್ಮಾಂತರೀಯ ಕರ್ಮ : “ಯಮು ನಿಯತಿ
ದಿಷ್ಟ ವಿಧಿ ನಾಮಮಯಾನಯರೂಪಮಂತದಕೃಂ ದೈವಂ” (ಮಸ್ತುಕೋ.
೧೦-೫೫) ; “ನಿಯತಿಕಿ, ವಿಧಿ-ಈ ೨ ದಿವಿ” (ಪಶಾಯು. ೧೫-೮೬) ;
“ನಿಯತಿಯನೆ ವಿಧಿಯುಳ್ಳು” (ಮಂಗಲಾ. ೨೨-೧) ; ನಿಯತಿಯನಾರ್
ಮಿಜಾಪದರ್ (ಯತೋಪ. ೧-೪೯) ; ನಿಯತಿಯ ಗತಿಯನ್ನು ಯಾರು

ಬಲ್ಲರು ? (ಕಸಿ. ೧೪೧) ; ನಿಯತಿಯ ವಜ್ರಮುಖ್ಯಯಿಂದ ವಿದು
ಗಡೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆ ? (ರೂಪಸ. ೪). ೩. ಕಟ್ಟು ; ನಿಯಮ ; ಕ್ರಮ ;
ವ್ಯವಸ್ಥೆ : ಪ್ರಾರಬ್ಧದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಪುಣ್ಯವಿನಿತಾನುವಿರೆ ಸೇರೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ
ಭಾರವದರೊಡನೆ ಬಾರುಣದ ಕರ್ಮಯುತಿಯನಿಂತು ತಿಥಿಲಿಪುದು
ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ದೈವ (ಮಂಕುಕ. ೫೦೯) ; ಕಲಿತಕ್ಕೆ ಬಿಲ್ವಿಜ್ಞಯಂ,
ವೇದಮಂ, ನೀತಿನಯವಿನಯನಿಯತಿಯಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೫-೬೬೧) ;
ತಾವು ದೊಡ್ಡವರು. ನಿಯತಿಗೆ ಭಗ ತರಬಾರದು (ನಡವಾ. II, ೧೬೯೧).
೪. ವ್ರತ ; ನೇಮ : ಧೀನರಂ ಜಿನಹಾರಕೆಯಿಂದ ಕಾವಿನಲಿ
ಕಣ್ವೇನೆಯಾಗಿರಲಾವಗಂ ಶಿನಲಿಂಗದಹಸ್ಯಯತಿ ತಪ್ಪಿದಡೆ ಜೀವವಂ
ತಾಂ ತೃಜಿಸುನಂ (ಬಸವ. ೯-೬). ೫. ಪ್ರಪಂಚದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ
ಮೂಲಶಕ್ತಿ : ನಿಯತಿಕೂ (Norm) ಪ್ರಕೃತಿಕೂ (Matter) ಇರುವ
ಸಂಬಂಧಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಕ್ರಮ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೨೪೪). ೬. ಮನಸ್ಸನ್ನು
ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಮನೋನಿಗ್ರಹ ; ಆತ್ಮ
ಸಂಯಮನ. ೭. ಪದಾರ್ಥಗಳ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕ್ರಮ : (೬).
೮. [ವ್ಯಾಕ] ವಿಕಲ್ಪವಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಬರುವಿಕೆ : ಕೆಲವು ಶಬ್ದ
ದೊಳಗೆ = ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ; ದತ್ತನಿಯುಕ್ತಯತ್ನಮುಂ = ದತ್ತದೊಡನೆ
ಕೂಡಿದ ಯತ್ನವುಂ ; ಜತ್ತನಿಯತವುಂ = ಜಕಾರದ ನಿಯತಿಯುಂ ;
ತಾಳ್ಮಿಕುಂ = ಧರಿಸಿಪುದು (ಪದಪ. ೬. ೨೫೯ ಬೀಳು). ೯. [ಶೈವ]
ಶೈವಾಗಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮೂವತ್ತಾರು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ನಿಯಮನ ಶಕ್ತಿ : ಪಟ್ಟಂಶತ್ತ್ವಗಳು :- ಶಿವ, ಶಕ್ತಿ . . .
ನಿಯತಿ, ಪುರುಷ . . . (ಇವು ಶೈವಾಗಮದಲ್ಲಿರುವ ತತ್ತ್ವಸಂಖ್ಯಾಹ
ಗಳು) (ಭಾರತ. ೬೬೬೬೬) ; ಪಡ್ಡುಣ್ಣೈಶ್ವರ್ಯಸಂಪನ್ನನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನು
- ನಿಯತಿ, ವಿದ್ಯಾ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ಶಾಂತಿ, ಶಾಂತತೀತಗಳೆಂಬ ಐದು
ಕಲೆಗಳಿಗಾಶ್ರಯವಾದ . . . ಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ . . . ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹ
ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೬೪). ೧೦. ಪರಮೇಶ್ವರನ ಐದು
ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಶುದ್ಧಸ್ವಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಯಾತತ್ತ್ವವು ಕಾಲ,
ನಿಯತಿ, ಕಲಾ, ವಿದ್ಯಾ, ರಾಗ ಎಂದು ಪಂಚವಿಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದು
(ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೬) ; ಈ ನಿಮಿತ್ತವೇ ನಿಯತಿ. ಇದು ಆಯಾ ಜೀವನ
ಕರ್ಮಭೋಗವನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದು (ಭಾಷತ್ತ. ೬೬೫). ೧೧.
[ವೀಶೈ] ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ : ನಿಯತಿ ಎಂದರೆ
ಪರಾಧೀನತೆ ; ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಶವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಇದು ಸರ್ವಭಯಾನು
ಕತೆಯ ಸಂಕೋಚ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೪೫). ೧೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಹೃದಯ
ಕಮಲದಲ್ಲಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ದಳಗಳ ಹನ್ನೆರಡು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು : ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿರುವ ೧೨ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ರೂಪಗಳು. ಅವು
ಶಕ್ತಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ಸಂವಿತ್, ಸ್ವಾರ್ಥ, ಪ್ರಸನ್ನತ, ಪರಾ, ವಿದ್ಯಾ,
ಮತಿ, ನಿಯತಿ, ಮಾಯಾ, ಕಾಲ, ಪುರುಷ - ಹೀಗೆ ೧೨ ರೂಪಗಳು
(ಪಶಾಯ. ೪-೨೬ ತಾತ್ಪರ್ಯ). [ಸಂ.]

ನಿಯತಿಕೃತ (ಗು). ೧. ವಿಧಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ; ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ
ನೇರವೇರಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿಯಮದಿಂದ ಮಾಡಿ
ದುದು : ನಿಯತಿಕೃತವೂ ನಿಯಮರಹಿತವೂ ಅದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ದೈವ ಪೌರುಷಗಳ ಸಂಘರ್ಷದಿಂದಲೇ ಸ್ವಭಾವದ
ವಿಲಾಸವು ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೧). [ನಿಯತಿ + ಕೃತ]

ನಿಯತಿಕ್ರಮ (ನಾ). ನಿಯಮದ ರೀತಿ : ನಿಗದಿತ ಕಾರ್ಯೋಕ್ತಿಗಳೊಳಗೆ
ನೆಗಬ್ಬುವ ಮಾರ್ಗಗಳಂತೆ ಮೆರೆಡುತ್ತಿರುವಂ ಬಗೆವಾಗಲೆಡು ಮಾಲ್ಕಿ
ಯೊಳೊಗುವು ವಕ್ರಸ್ವಭಾವ ನಿಯತಿಕ್ರಮದಿಂದ (ಕವಿರಾ. ೨-೫೨).

[ನಿಯತಿ + ಕ್ರಮ]

ನಿಯತಿಕ್ಲಪ್ತ (ನಾ). ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದವನು : ಅಳವರಿ
ನಿರ್ಧಾರ ಮೇಲೆ ನಿಯತಿಕ್ಲಪ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ (ಮಂಕುಕ. ೯೪).

[ನಿಯತಿ + ಕ್ಲಪ್ತ]

ನಿಯತವಾದ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಇಚ್ಛಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ
ವಾದ : (ಇಚ್ಛೆಯೇ ಅನ್ಯತೆ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಇಚ್ಛಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ ; ನಿಯತಿ
ವಾದ ; ಸಂಕಲ್ಪ ನಿರ್ಣಯವಾದ (Determinism. ಇಂಕನಿ).

[ನಿಯತಿ + ವಾದ]

ನಿಯತವಾದಿ (ನಾ). ನಿಯತವಾದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವನು ;
ನಿಯತವಾದದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು : (Determinist. ಇಂಕನಿ).

[ಸಂ. ನಿಯತವಾದಿನ್]

ನಿಯತೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು
ಕೊಂಡವನು ; ಜತೇಂದ್ರಿಯ : ನಾವಭ್ಯಾಸೇ ನಿಯತೇಂದ್ರಿಯವರ್ತಿ
ಗಲ್ (ಪಾಂ. ೪. ೮-೬೬ ಪ) ; ನಿಯತೇಂದ್ರಿಯನೋಳ್ ತೇಜೋಮಯ
ನೋಳ್ ರೂಪೈಕಪಕ್ಷಪಾತದ ನೆಲೆ ನೀತಿಯನುಬಾಡು ಮುನಿಪನೋಳ್
ನಿರ್ಭಯನಂಗನನ್ನೆ ನಿಂತಿರಲ್ ಸೋಲಿಕುಮೇ (ಪಾದಂಧಾ. ೭೪೯).

[ಸಂ.]

ನಿಯತೋದ್ದೇಶಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಒಂದು ಕ್ರಮವಾಗಿರ
ಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೇಳಿರುವ ಪದ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಕ್ರಮ
ವನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಪದಗಳ ಜೋಡಣೆ :
ನಿಯತೋದ್ದೇಶಿಯು ಮನುಷ್ಯನು ದೇಶಿಯು ಮನುಷ್ಯನು ಪೇಟೆ ಯಾಥಾ
ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಮನುಷ್ಯ (ಕವಿ. ೧-೮೬) ; "ನಿಯತವಾದ ಉದ್ದೇಶಿ
ಯನ್ನೂ ಅನುದೇಶಿಯನ್ನೂ ಅನುವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೆ ಯಥಾಸಂಖ್ಯೆ".
ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪದವರ್ಗ ಉದ್ದೇಶಿ (ಕವಿ. ೧-೮೬ ಬಿನ್ನದ). [ಸಂ. ನಿಯತೋದ್ದೇಶಿನ್]

ನಿಯತ್ತು, ನಿಯತ್ತು (ನಾ). ೧. ದುರ್ಗುಣಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ
ವರ್ತನೆ ; ಸದಾಚಾರ ; ನೀತಿ ; ಧರ್ಮ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ :
ಇವನು ಯಾರೋ ಕಳ್ಳ ಅಂಶ ನಾವು ಕರಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ. ನಿಜಕ್ಕೆ
ಎಂತ ನಿಯತ್ತಿನ ಮನುಷ್ಯ ! (ಚಕರ. ೩೫೨) ; ಒಳ್ಳೇ ನಿಯತ್ತಿನಿಂದ
ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ (ಪಾಪಂ. ೨೨೮) ; ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ
ನಿಯತ್ತಿಗೆ ಹೆದರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಪದ್ಯ. ೨೧೫) ; ನನ್ನೊರಿಸಿ ಪೂಜಾಂ
ಗಂಗಳ್ಳು ನಿಯತ್ತಿನ ಮನುಷ್ಯ (ಸನ್ನಾ. ೬. ೧೩೨) ; ಅಗ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದ್ದ
ಪೋರೀಸ್ ಇನ್ ಸೈಕ್ರುರು . . . ಒಳ್ಳೆಯ ನಿಯತ್ತಿನವರು (ಕಲನ. ೧೦೦).
೨. ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ ; ಬಿಚಿತ್ಯಜ್ಞಾನ : ರಂಗಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ
ಮೊದಲು ನನಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸದೆ ಹೊರಡುವದಿಲ್ಲ. ಅದೀಗ ನಿಯತ್ತು
(ಬಣ್ಣ. ೧೦೬). ೩. ನಂಬಿಕೆ ; ವಿಶ್ವಾಸ : ಅತ ತುಂಬಾ
ನಿಯತ್ತಿನ ಮನುಷ್ಯ (ರೂಢಿ). ನೀಯತ್ತು : ೧. ನನ್ನನ್ನು
ಇದುವರೆಗೆ ಕಾಪಾಡಿರುವುದು ನನ್ನ ನೀಯತ್ತು. ನೀಯತ್ತಿದ್ದವರಿಗೆ
ಬರಬತ್ತು ಎಂದು ತುರುಕರು ಹೇಳುವುದು ನಿಜ (ಚನಸಂ. ೧೪೪).

[←ಅರ. ಹಿಂ. ನೀಯತ್ ; ಮರಾ. ನಿಯತ್, ನಿಯೇತ್, ನೇತ್]

ನಿಯಮ(ನಾ). ೧. ಅಂಕಿಯಲ್ಲಿಡುವುದು ; ಹತೋಟಿ ; ನಿರೋಧಿಸು
ವುದು ; ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು ; ಪ್ರತಿಬಂಧ. ೨. (ಹೀಗೆಯೇ ಇರ
ಬೇಕೆಂಬ) ಕಟ್ಟು ; ವಿಧಿ ; ಕಟ್ಟಳೆ : ನಿಯಮಮುನೀವರ ಸಂಗಂ
ನಿಯತಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಲೆನೇದಿದನಗಂ ಮನದೊಳ್ ದಯೆ ಪುಟ್ಟಿವಂತೆ ನೆಗಟ್ಟನೆ
ನಯಹೀನಂ ಮೆಚ್ಚಿದಂದದಿಂದ ನೆಗಟ್ಟಂ (ಪಾಶ್ವ. ೪-೨೧) ;
ನಿಯಮದ ತೈಲಂ ತೀರ್ದೊಡೆ ಧಯಮಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ರುಧಿರಂ ದೀಪ್ತಗಳಂ

ನಯದಿಂದ ಬೆಳಗಿದಂ (ಪ್ರಪಂ. ೪೬-೧೬) ; "ವಿಧಿ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ, ಯಾವು
ದೊಂದು ಅಧ್ಯಾದೇಶ ಅದೇಶ ಉಪವಿಧಿ ನಿಯಮ ವಿನಿಯಮ ಅಧಿಸೂಚನೆ
ಭಾರತ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯಂತೆಯೇ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ ರೂಢಿ ಅಥವಾ
ಪದ್ಧತಿ ಸೇರಿರುತ್ತದೆ (ಭಾಷಾ. ೭) ; ಭೃಗುಸೂತ್ರವೇ ಹಾಗೂ ಭೃಗು
ಸ್ಥಾಯಿತ್ವದ ನಿಯಮಗಳು ಈ ಹೋಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿವೆಯೇ ?
(ದ್ರಾವಿ. ೩೮) ; ಕರ್ಮನಿಯಮ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಗೂ ಸಮವಾದ
ಹಾಗೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯುಂಟೆಂಬುದು ನ್ಯೂಟನ್ ನ ನಿಯಮ
(ಕೆಲ. ೨೩೩). ೩. ಅಪ್ಪಣೆ ; ಆಜ್ಞೆ : ಗಿರಿಗುಹೆಯ ಪದಿಗಳಂ ದಂಡ
ರತ್ನದಂ ತೆಡೆದು ಬೆಂಕಿಯಾಣುವಿನಂ ಚಿತ್ತರಮಾ ಮ್ನೇಚ್ಚ ಮಹೀಪಾಳರ
ತೇಜಮನಾಜಿಸೆಂದು ನಿಯಮಮುನಿಶಂ (ಪಾಶ್ವ. ೧೧-೨೬).
೪. ನಿರ್ಣಯ ; ನಿರ್ಧಾರ ; ನಿಶ್ಚಯ. ೫. ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ ;
ಅಂಗೀಕಾರ ; ವಾಗ್ದಾನ : "ಸಂವಿಧಾ, ಅಗೋ, ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಸಂ,
ನಿಯಮ, ಆಶ್ರಮ, ಸಂಕ್ರಮ : . . . ೧೦ ಅಂಗೀಕಾರದ ಹೆಸರುಗಳು
ಅಂದರೆ ನನಗಿರಲಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೩). ೬. ಕ್ರಮಬದ್ಧ
ವಾದ ಅನುಷ್ಠಾನ, —ಆಚರಣೆ : ನಿಯಮದಿನಗಳುಂ ವನದೊಳಿರ್ಪ
ವಳೇತ್ತಿ ಕಲ್ಪಕಕ್ಕುಮಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂದಿನಂ ಶಬರಿ ತಾಳಿದ ಪುಲ್ಲೆಯ
ಕೊಲ್ಲಿನೋಟಮಂಚೆಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂಚರಂ . . . ಒಬ್ಬಳು ಕೊಟಿ
ದೊಳೊರ್ಪ ಧಿಲ್ಲನಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೯೬) ; ನಿಯಮದ ಸನ್ನಿಧಿಸುತ್ತರದಯನ
ದೊಳೆಸೆದಿರ್ಪ ಕರಿಯ ಮಾರ್ಗಕ್ಕುಮಾಯ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳವರ್ . . .
ಕುಳ್ಳಿರಲೊಡಂ (ದಿವ್ಯ. ೧೦-೨೯) ; ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದೊಳಗಿಟ್ಟು
ಕೊಂಡು ನಡೆಯುವವನಿಗೆ ಬಹುಕರ ರೋಗಗಳು ಬರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯ.
೪-೨೫) ; ನಿಯಮ ಉಳ್ಳವನನ್ನು ಕಂದರೆ ಯಮನಿಗೂ ಧಯ (ಗಾದ).
೭. ದೇವರ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉಪವಾಸ, ಧ್ಯಾನ ಮೊದ
ಲಾದ ಆಚರಣೆ ; ವ್ರತ : "ಸಂವಿತ್ವತ್ಸ್ಮಿತಿ ನಿಯಮಂ" (ಪಪ್ಪ. ಕೋ.
೫೮-೩೬) ; ದಯೆ ವೃಕ್ಷಮೂಲಮನಿಕಂ ನಿಯಮಂ ವೈ ತೀಲಮಾಳ
ವಾಳಮನಲ್ವೆಲ್ಲೆನುನಾಳ್ಳು ಸುಖದ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯನಾಗಿ ಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ
ಮಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೫೫). ೮. ತಪಸ್ಸು : "ವ್ರತಂ
ನಿಯಮವೆನೆ ತಪಂ" (ಮಂಗರ. ೧೩೫-೩೬) ; ನಿಯಮದಿನದಂ ನಿರಪ
ರಾಧನನನ್ನೆಯದಿಂದವುನ್ನ ತಂಗಿಯ ಮಗನಂ ವಿದಾರಿಸಿದನಂ ತಡು
. . . ಅಜಾಪಂ ಮರನ ಕೋಕಕ್ಕುಮಾನುಮಂ (ಕರಣಾ. ೯-೬೨).
೯. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ;
ಪ್ರಪಂಚದ ಮೇಲಿನ ಹತೋಟಿ, —ಅಂಕೆ : ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ,
ನಿಯಮ, ಅನುಪ್ರವೇಶ ಎಂಬ ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದಂಥ
ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರಪಂಚಮಯನಾದವನು (ಈಶ್ವರ) (ಅಮೃತ. ೩-೧೫೦
೮೬೪). ೧೦. ಹೇತು ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ
ವಿಶೇಷ ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ ; IP ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಯನ್ನು
ನೋಡಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಊಹೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ
ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯು ಸಾಧ್ಯ (ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ವಸ್ತು),
ಧೂಮವು ಹೇತು : ಮಿಸೂಂಕಳವುತದ್ದಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದರೆ
ಅದೊಂದು ಸಂಬಂಧವು . . . ಹೇತು ಸಾಧ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂಬ
ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು, ಅದಕ್ಕೆ ನಿಯಮವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೯).
೧೧. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಕವಿಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ :
ನಿಯಮವೆಂದರೆ, ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕಬಹುದಾದ್ದನ್ನು ಒಂದೇ
ಕಡೆ ದೊರಕುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು, ಅಥವಾ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳು ಇರುವ
ಕಡೆ ಒಂದೇ ಗುಣವಿರುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು (ಕೃಷಿ. ೨೪೫). IP
ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅನೇಕ ಕಡೆ ದೊರಕಬಹುದಾದ ಶಂಖವನ್ನು

ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆಯೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವುದು. ೧೨. = ನಿಯಮಾಂಶ : ರೇಫ ಜಾರಂಗಳ ನಿಯಮಮಾಗ ದುರ್ದರ್ಶ - ಧರ್ಮೋ ಪಜಾಮುಜಯಾದುವ ತೆಜದಿಂದಿಹದಿಹದನೆಂಬ ನಿಯಮಂ ದೂಷ್ಯಂ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). ೧೩. [ಯೋಗ] ಯಮ, ನಿಯಮ, ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರ, ಧ್ಯಾನ, ಧಾರಣ, ಸಮಾಧಿ ಎಂಬ ಯೋಗದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು ; ೧೪ ಯೋಗದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಗವಾದ ಯಮವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ನಡೆ ನುಡಿಗಳನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಯಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಂತರಂಗ ಜೀವನವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಯಮದಲ್ಲಿ ಐದು ಬಗೆಗಳಿವೆ. ೧. ಶೌಚ - ಶುಚಿಯಾಗಿರುವುದು. ೨. ಸಂತೋಷ = ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿರುವುದು. ೩. ತಪಸ್ಸು = ಕಠಿಣವಾದ ಕೃತ್ಯ, ಚಾಂದ್ರಾಯಣ ಮೊದಲಾದ ವ್ರತೋಪವಾಸಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು ; ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕ್ರಮದಿಂದ ಮಾಡುವ ದೇಹದಂಡನೆ. ೪. ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ = ಮಂತ್ರ ಜಪ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ. ೫. ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನ = ದೇವರನ್ನು ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು : "ಯಮು ನಿಯಮಾದಿ ನಿಜಯೋಗಮಕು" (ಮಂಗಲ. ೬೬-೧೨) ; ಯಮುನಿಯಮಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಧ್ಯಾನಧಾರಣಮೋನಾಸುಪ್ತಾ ನಜಪಮಾಧಿಶೇಷಸ್ಪೃಶ್ನರ್ . . . ರುದ್ರ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರ್ (ಸೌಂದ. XX, ೪೬-೧೬ ; 1072) ; ಯಮು ನಿಯಮಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಕ್ರಮಯುತರ್ . . . ಚಾರಣ[ರ್] ಮಹಿ [ಯುಗಳರ್] (ಬಂಕು. ೮-೬೫) ; ಯಮುನಿಯಮಅಸನಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರಧ್ಯಾನಧಾರಣಸಮಾಧಿಗಳೆಂಬ ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗದೊಳಗೆ (ಅಮರೇ. ೨೧೪-೫೪) ; ಈ ಎರಡನೆಯದಾದ ನಿಯಮವು ಶೌಚ, ಸಂತೋಷ, ತಪಸ್ಸು, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಈಶ್ವರಪ್ರಣಿಧಾನ ಎಂಬ ಐದು ಅಂಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ (ಧಾರದ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ನಿಯಮಜ್ಞ (ನಾ). ನಿಯಮವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ವ್ರತದ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವನು ; ನಿಯಮಜ್ಞರ್ ಸಕಲಾಗಮಜ್ಞ ರಮಳರ್ ಸಂದರ್ ಧರಾಣ್ಯದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೧-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿಯಮನ (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಡುವುದು ; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡುವುದು ; ನಿಗ್ರಹಿಸುವುದು : ಸಾವು ಅಗಲೇ ಹೇಳಿರುವ ಐದು ವಿಧವಾದ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯ ನಿಯಮನವೇ, ನಿರೋಧವೇ ಯೋಗದ ಲಕ್ಷಣ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೨೬೯) ; ನಿಯಮನವೆಂದರೆ ಸರ್ವಸಮ ಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೩). ೨. ಅಪ್ಪಣೆ ; ಅಚ್ಚೆ : ಯಮನ ಗೆಲ್ಲುವಡೆ . . . ಯಮಳಾಜುಗನಭಂಜನ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿಯಮನವಿಲ್ಲದೆ ಘಟಿಸುವುದೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೬೩-೬೪). ೩. = ನಿಯಮ ೯ : ನಿಯಮನವೆಂದರೆ ಸಕಲವಿಧಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರೇರಣೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೪) ; ನಿಯಮನವೆಂದರೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆ (ಭಾತತ್ವ. ೯೨೫) ; ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಆ ಕರ್ತೃತ್ವ ಉಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ (ದೇವಾರ. ೨೨-೧೧ ಪದ್ಯಾರ್ಥ). [ಸಂ.]

ನಿಯಮನಿಧಾನ (ನಾ). ತಪಸ್ಸೇ ನಿಧಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ತಪಸ್ವಿ : ಸ್ನಾನಾರ್ಥಮೊಂದು ಕಳಶವನಾ ನಿಯಮನಿಧಾನನೆಂಬ ವಿಧವನುಳನಗಂಗಾನದಿಗೆ ಪಂದು ಸುರತನಿಧಾನಿಯನಮರೇಂದ್ರಗಣಿಕೆಯಂ ಮುನಿ ಕಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೧). [ನಿಯಮ + ನಿಧಾನ]

ನಿಯಮನಿರತೆ (ನಾ). ವ್ರತ, ಉಪವಾಸ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವಳು ; ನಿಯಮಪರಾಯಣೆ : ಎಲೆ ಸುಪ್ರತೆ, ನಡೆ,

ನಿಯಮನಿರತಿಯಾಗಿರುವ ಶಕುಂತಲೆಗೆ ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸೋಣ (ಶಕುಂತ. ೧೦೮-೧೦). [ಸಂ. ನಿಯಮನಿರತಾ]

ನಿಯಮನಿಷ್ಠೆ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ; ವ್ರತೋಪವಾಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ : ಅವನು ವೈದಿಕವನ್ನು ಒಳ್ಳೆ ನಿಯಮನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರಾಧ). [ನಿಯಮ + ನಿಷ್ಠೆ]

ನಿಯಮಪಾಲನೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು : ಪಂಡಿತೆಗದುಕೊಳ್ಳುವುದರ ಉದ್ದೇಶವು ಗ್ರಂಥಾಲಯಕ್ಕೆ ಉತ್ಪನ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿದೆ ಓದುಗರಿಗೆ ನಿಯಮಪಾಲನೆಯನ್ನು ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದಾಗಿದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬೭). [ನಿಯಮ + ಪಾಲನೆ]

ನಿಯಮಬದ್ಧ (ನಾ). ಕ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ; ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದುದು : ಅವಳ ಕಾಲಿನ ಗೆಜ್ಜೆಯಿಂದಿಗೆಯ ಕೂಡ ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿರುವಂತೆ ಮೃದುವಾಗಿ ಮಂಜುಳನಾದಿಯಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮಹಾಣ. ೨೩೭). [ನಿಯಮ + ಬದ್ಧ]

ನಿಯಮರಹಿತ (ನಾ). ನಿಯಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ; ಕಟ್ಟುಪಾಡಿಗೆ ಒಳಪಡದಿರುವುದು : ನಿಯತೀಕೃತನಿಯಮರಹಿತವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ . . . ಸ್ವಭಾವದ ನಿಲಾಸವು ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೩೧). [ನಿಯಮ + ರಹಿತ]

ನಿಯಮವಿಘ್ನ (ನಾ). ತಪಸ್ಸಿಗೆ ತೊಂದರೆ, - ಎಡರು ; ತಪೋಭಂಗ : ಆ ರಾಜರ್ಷಿಯ ನಿಯಮವಿಘ್ನಾರ್ಥವಾಗಿ ಭೀಕರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಮೇನಕೆಯೆಂಬ ಅಪ್ಪರಸ್ತ್ರೀಯು ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಳು (ಶಕುಂತ. ೧೪-೯). [ನಿಯಮ + ವಿಘ್ನ]

ನಿಯಮವಿಚಾರ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಶಾಸನ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಅಂಶವು ಸಭೆಯ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ಅಂಶದ ಪರಿಶೀಲನೆ : (ಸಭಾ) ನಿಯಮವಿಚಾರ (Point of order. ಇಂಗ್ಲಿಷ್). [ನಿಯಮ + ವಿಚಾರ]

ನಿಯಮಸ್ಥ (ನಾ). ಸದಾಚಾರವುಳ್ಳವನು ; ಆಚಾರಶೀಲ : ಮುಂದುಗಾಜನು ಲೋಗರಂ ತೃಣವೆಂದುವಜಾಯನು ತನ್ನನಜಾಯನ ಮಂದಗರ್ವದಿ ತಾ ಮಹಾನಿಯಮಸ್ಥನಂದದಲಿ (ಒಪಪು. ೪೩-೩೬). [ಸಂ.]

ನಿಯಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಯಾವಾಗ, ಎಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ನಿಯಮಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ ; ೧೨ ಪಾಡ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನೈದು ತಿಥಿಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲೂ ಪಾದಾಂಗುಷ್ಠ, ಗುಲ್ಫ, ಉರು, ಭಗ, ನಾಭಿ, ಎದೆ, ಹೃದಯ, ಕಕ್ಷ, ಕಂಠ, ಓಷ್ಠ, ಗಂಡ, ನಯನ, ಶ್ರವಣ, ಲಲಾಟ, ಶಿಖೆ - ಈ ಹದಿನೈದು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಯಥಾಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಎಡಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಪುರುಷರಿಗೆ ಬಲಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಕ್ಷದ ಆಯಾ ದಿನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕಾಮೋಪ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಈ ಹೆಸರು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ : ನಿಯಮಸ್ಥಾನಮನಂಟ ಸತ್ಪದೋದವಂ ಮುಂ ನೋಡಿ . . . ಅಂಗನೆಯಿಚ್ಛೆಯಂ ಸಲಿಸಿದಂ ಸಂಭೋಗದೊಳ್ ಯೋಗದೊಳ್ (ದಶಕು. ೧೦-೮೦). [ನಿಯಮ + ಸ್ಥಾನ]

ನಿಯಮಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ವ್ರತ ನಿಯಮಾದಿಗಳಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ದಂಡಿಸುತ್ತಾ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವುದು ; ತಪಸ್ಸು : "ತಪಸ್ವಾ, ನಿಯಮಸ್ಥಿತಿ - ಈ ೨ ತಪಂ" (ಹಲಾಲು. ೧೨೪-೯೧). [ನಿಯಮ + ಸ್ಥಿತಿ]

ನಿಯಮಾಂತರಿತ (ನಾ). ನಿಯಮದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ; ನಿಯಮಿತವಾದುದು : ಸರಸಜಡೋಳ್ ನನ್ನ ಮುಖಂ ತರುಣೇ ಸದೃಶಂ ಸಮಂತು ಪೋಲದು ಪಿಪಿತಂ ನಿರುತಮಿದೆಂಬುದು ನಿಯಮಾಂತರಿತಂ ನಿಯಮೋಪಮಾವಿಕ್ರಿತಭಾಗಂ (ಕವಿಾ. ೩-೩೪).

[ನಿಯಮ+ಅಂತರಿತ]

ನಿಯಮಾಧೀನ (ನಾ). ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾದುದು ; ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು ; ಕಟ್ಟುವಾಡಿಗೆ ವಶವಾದುದು : ಈಗ ಜೀವನ ಆತ್ಮಂತ್ ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಸರಳವಾಗಿ ಸ್ವನಿರ್ಮಿತ ನಿಯಮಾಧೀನವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕನಕ. ೫೯). [ನಿಯಮ+ಅಧೀನ]

ನಿಯಮಾರ್ಥ (ನಾ). - ನಿಯಮದಿಂದ : ಅತಃಸತ್ಯವಿಸಮಯಂ ಜಾತಿ ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಗುಣಾಶ್ರಯಮಸದಾಖ್ಯಾತಿ ಸದಕೀರ್ತನಂ ನಿರ್ವಚನಂ ನಿಯಮಾರ್ಥಮೈಕ್ಯಮನೇ ಸಾಲ್ಪು ತಪಃ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೪೫). 'ನಿಯಮ' ಸರಾ. [ನಿಯಮ+ಅರ್ಥ]

ನಿಯಮಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮಗಳ ಗುಂಪು, - ಸಮೂಹ. ೨. ನಿಬಂಧನೆಗಳ ಗುಂಪು : ಪಕ್ಷದ ನಿಯಮಾವಳಿಗಳು, ಧೋರಣೆಗಳು ಮತ್ತಿತರ ನಷ್ಟ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೀಡುವುವು (ರಾಜಪ. ೩೩).

[ನಿಯಮ+ಅವಳಿ (= ಅವಳಿ)]

ನಿಯಮಿಗ (ನಾ). ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವನು : ಪದಿಪೂ ಮನಾಚರಿತಂ ಪದಿಸಣಿಗಂ, ವಿನಂ ಅಟಮಟಿಗಂ . . . ನಿಯಮಿಗಂ (ಕವಾ. ೧೦೩ ಪ್ರಯೋಗ). [ನಿಯಮ+ಇಗ]

ನಿಯಮಿತ (ಗು). ೧. ಹತೋಟಿಗೆ ತಂದ ; ಅಂಕೆಗೊಳಿಸಿದ ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ : ಶೀಲಸಂಬಂಧ ಬ್ರಹ್ಮಿಕಳಂ ಶೀಲಸಂಬಂಧಸ್ತು ತಿಯೋಳನು ಕೂಲಭಾವದೊಳಿರಿಸಿ ಯಿರಿಸಿ ನಿಯಮಿತಶೀಲರನು (ಬಸವ. ೩-೩೧). ೨. ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ; ನಿಗದಿಮಾಡಿದ ; ನಿರ್ಧರಿಸಿದ : ನಿಯಮಿತಾನ್ವಯ ಜಾತಿಗುಣಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯವಿದಾಯವಧಾರಣಬಕ್ಷಣಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೩೪) ; ಹಿಂದುಸ್ತಾನದೊಳಗಿನ ಯಾವದೇ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಆಗಲಿ ನಿಯಮಿತ ತೂಕದವರೆಗೆ ಅರ್ಧ ಅಳಿಗೆ ಪತ್ರ ಮಾತ್ರ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾದಂದಿನಿಂದಲೂ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವು ಬಹಳೇ ಬೆಳೆದಿದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೩). ೩. ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಗಾದ. ೪. (ಮಾತಿಗೆ) ಕಟ್ಟಿಬಿಡುವ ; (ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಿಂದ) ಬಂಧಿತನಾಗಿರುವ. (ನಾ). ೫. ಹತೋಟಿಗೊಳಗಾದುದು ; ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟುದು : ಕಾಣಸ್ತುತಿಯು ತನ್ನ "ಭಾಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜಲನೆಯು ಈಶ್ವರನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವೂ ನಿಯಮಿತವೂ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೨೬೯). ೬. (ಒಂದು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ) ನಿಯೋಜಿತನಾದವನು ; ನೇಮಕ ಹೊಂದಿದವನು : ಕಾಸಕ್ ಜನಗಳಿಗೆ, ತಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಕಾಯಲು ನಿಯಮಿತನಾಗಿರುವ . . . ರಷ್ಯನ್ ಶಿವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಹೆಚ್ಚು (ಸುಲನಾ. ೨೧). ೭. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ; ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : ಹೆಚ್ಚು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಹಾಗೂ ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ದೇಶನ್ಯ. ೩೪). [ಸಂ.]

ನಿಯಮಿತತನ (ನಾ). ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸಮಯನಿಷ್ಠೆ ; ಕಾಲನಿಷ್ಠೆ : ಕೈಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಉಪ್ಪು' ಬೇಕೇ ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತ ಹೋಗುವಾತನ ನಿಯಮಿತತನ, ಪರಿಚಿತ ಧನ, ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೆ ಯತೋಪ ಹೊಸ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಕೊಡಲಾರಂಭಿಸಿದಳು (ಮಾತೃಲ. ೧೨೦) ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮಿತತನವು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಕಜಠ. ೫-೨). [ನಿಯಮಿತ+ತನ]

ನಿಯಮಿತಶ್ಲೇಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಶ್ಲೇಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ ; ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವ ಶ್ಲೇಷ ; ೧ ಅಂಗೋತ್ಪಭೇದಿ ವಿಬುಧೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ (ಕವಿಾ. ೩-೧೧೨) - ಎಂಬುದು ಉದಾಹರಣೆ. ಅಂಗೋತ್ಪಭೇದಿ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ "ದ್ವೇಷಿಗಳಾದ ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವವನು" ಮತ್ತು "ಶತ್ರುಗಳ ವಂಶವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು" ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆ ಪದದ ಇಂದ್ರ ಸರವಾದ ಅರ್ಥವು ಹೋಗಿ ಶತ್ರುಗಳ ವಂಶವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷೆಯಿಂದ ಎರಡು ಅರ್ಥ ಹೊರಡುವಾಗ ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ನಿಯಮ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು. ಇದನ್ನು ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : ಪರರೂಪಕಾದ್ಯಕಂಕಾರರಚನಯೋಕ್ ಮುನ್ನೇ ಪೇಚ್ಚು ಬಂಜಂ ಕೆಲವಂ ದೊರೆಕೊಳ ಬಗ್ಗೀ ತಪದಿಂ ನಿರಂತರವಿರುದ್ಧ ನಿಯಮಿತ ಶ್ಲೇಷಗಳಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೧೩). [ನಿಯಮಿತ+ಶ್ಲೇಷ]

ನಿಯಮಿತಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಇಂಥದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಒಂದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರುವ ಪದ : ನಿಯಮಿತಾಕ್ಷರ ದಿಂದುಪವನಾಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನೆ ತಿರ್ದುವುದುಯಿಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೪೪).

[ನಿಯಮಿತ+ಅಕ್ಷರ]

ನಿಯಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತೋಟಿಮಾಡು ; ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳು ; ವಶದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು : ಪೇಟೇನಿನಂತಾಂ ನಿಯಮಿಸಿದದೆ ಪೆನಾ ಧೂತನಂ ಪತ್ರಲೇಖೀ (ಕಾದಂಬ. ೩೦೫) ; ನೆಲನಂ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂ ಸಾಲಿಸಿ ನಿಯಮಿಸಿ ವರ್ತಾಶ್ರಮಾಚಾರಮಂ . . . ಆತ್ಮಂತಿಕ ಸುಖಪದಮಂ ಪೆತ್ತ ರಾಜಾಧಿರಾಜರ್ ಪಲರಿಂದಿತ್ತಾಕುವಂಶಂ ಕುಲನದಿಯು ವೊಲಾಯ್ತು ಮೈವಟ್ಟಿ ನ್ನರೂಪಂ (ಕಂಠಾಸೂ. ೧-೧೩೨) ; ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಂಗಳಂ ನಿಯಮಿಸುವುದು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮೆಂಬುದು (ಕಲಾಮು. ೩೩-೨೪೩) ; ಮನಮಂ ನಿಯಮಿಸಲರಿಯರ್ . . . ಮನಮಂ ತನುಮಂ ನಿಯಮಿಸಲನುದಿನವಿಾ ನೇಮಿದೇವನೋರ್ವನೆ ಬಲ್ಲಂ (೨೪. VII ; ೩ನೂ. ೩೩-೧೩ ; 1227 ?). ೨. ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಮಾಡು ; ಅಜ್ಞೆ ಮಾಡು ; ನಿಧಿಸು ; ಕಟ್ಟುಮಾಡು : ಸಹಜೇವನಂ ವರುಣನದಿಪಾಲ್ ನಿಯಮಿಸುವಂತೆ ಪಶ್ಚಿಮದಿಗ್ಗಾಕ್ಕೆ ವೇಚ್ಚು (ಕಂಠಾಸೂ. ೩-೨೪ ವ) ; ಸರೋಜನೀಯ ಯನನ್ನ ಬರ್ಹನ್ನ ಮರನನಗಲದೆ ವಿಕಸಿತಶಕ್ತಪತ್ರದ ತಣ್ಣಿ ಬಲುಮಂ ಕುಂದಲೀಯದಿರೆಂದು ನಿಯಮಿಸಿ ರುದ್ರಾಸತಾರಂ . . . ಪೋದಂ (ಕಂಠಾಸೂ. ೧೩-೧೦೫ ವ) ; ಪದವಳನಂ ಬುಸಿ ಬೀಡೆಲ್ಲಮರ್ಚನಾದ್ರವ್ಯಂ ಬೆರಸು ಪೊಲಮಡುವಂತೆ ಸಾರಿಯು ನಿಯಮಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೩೨) ; ನಿಯಮಿಸಿ ದರೂಢಿಗೀತತಿ ಹಯರತ್ನಮನೇಣ ದಂಡರತ್ನಮನೇಣ ಕರಮಂ ಧರಿಯನೆ (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೧೧-೨೯) ; ನಿಮ್ಮನು ನಿಯಮಿಸುವರಾ ರುಂಟು ಭಾಗ್ಯೋದಯವಿಹೀನನು ತಾನೆನುತ ಕುರುರಾಯ ಬಿಸುಸುಯ್ಯ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧-೨೪). ೩. ಶಿಕ್ಷಿಸು ; ದಂಡಿಸು : ಅನ್ನೆಯದಿಂ ನಡೆಸವಳಂ ನೀನ್ನಿಯಮಿಸುನ್ನೆ ದಶಾಸ್ತ ಪಿಪಿಣಾವಂ ನಿನ್ನನ್ನಿಯಮಿಸುವಂ (ಕಂಠಾಸೂ. ೯-೯೨). ೪. ಕಟ್ಟಿಹಾಕು ; ಕಟ್ಟು ; ಬಂಧಿಸು : ಆ ಮಹಿಷಂ ಪೀತಾಂಬುಸನಂದು ಹಯನನಾಸನ್ನವಿಹಿಯೋಕ್ ನಿಯಮಿಸಿದಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೪೩). ೫. ನೇಮಕಮಾಡು ; ನಿಯೋಜಿಸು : ಇಲಾಬೇವಿ . . . ಸೀತೆ ಭದ್ರೆಯರಬೆಟ್ಟರುಮಂ ಸಾಕನಾಯಕಂ ಪ್ರಿರೋಕಗುರು ಸವಿತ್ರಿಗೆ ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೇಯದಿಂ ಪೊಚ್ಚುಗಳೆಯಲ್ ನಿಯಮಿಸಿದಂ (ಕಾಂತಿಪ. ೯-೧೩೪ ವ) ; ಮತ್ತಮಿತರನಿವಾಸಿನಿಯರಪ್ಪ ಪೆಜಪೆಜರುಮೆಂಬರಾನುಂ ದೇವಿಯರುಮಂ ದೇವರಾಜಂ ವಿಜಯಗೇನಾ

ದೇವಿಯ ಸಂಶೋಧನಾವಿಧಿವರ್ಧನಾಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಪರಿ
ಚಾರಕೆಯೆಂದು ನೆಗಟ್ಟುತು ನಿಯಮಿಸಿ (ಅಪ್ಪಣ. ೩-೫೪) ;
ಮಹಾಶಿವಮೂರ್ತಿಯ ಮತ್ತೆ ಪ್ರಾತರಂಗಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು
ನಿಯಮಿಸಿ (ಅಪ್ಪಣ. ೩೯-೧೪). ೩. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು; ನಿಗದಿ
ಮಾಡು; ವಿವರಿಸು; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು: ಅವರ್ಗ ಬಾಧೆ
ಯಾಗದಂತೆ ಕಾಪಂ ನಿಯಮಿಸುತ್ತಂ . . . ಬಂದು (ಪಂಪ. ೨-೯೬೪);
ದೇವತೆಗೆ ಮೇರೆಯಂ ನಿಯಮಿಸಿದಲ್ಲದೆ ನಡೆಯದು
(ಕಾಂಡ. ೧-೪೯); ಉಭಯಬಲದ ಮಂತ್ರಿಗಳಿವರುಂ . . . ಧರ್ಮ
ಯಾದ್ಯಕ್ಕೆ ಭರತ ಬಾಹುಬಲಿಗಳನೊಡಂಬಡಿಸಿ ಬಲಮೆರಡುಂ ಮಿಡುಕದೆ
ನೋಡುವಂತು ನಿಯಮಿಸಿದಾಗಳ್ (ಚಾಪು. ೪೯). ೬. ಉಪ
ದೇಶಿಸು; ನಿರ್ದೇಶಿಸು: ಸಾವದ್ಯಂ ಸಾರದಂತಾಗಿರೆ ನಿಯಮಿ
ಸುವಾಚಾರ್ಯರನ್ನೆಮ್ಮನೇನೋಬಾಪಂ ತಳ್ಳಬ್ರಹ್ಮದಂತೋಸರಿಸಿ ಕಳೆಗೆ
ಸಂಸಾರಕಾಂತಾರದಿಂದಂ (ಅಪ್ಪಣ. ೧-೩); ಗುರುಗಳ್ಳಿಯಮಿಸಿದ ಮೋಕ್ಷ
ಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಂ ಧರ್ಮಂ ಮಿಡುಪಲ್ಲದ (ಸಮ. ೩-೪೧); ಶಿಷ್ಯರಂ
ನಿಯಮಿಸುವರ್ ತ್ರಿವಿಧಧನು:ಪ್ರಯೋಗದೋಳ್ . . . ಚತುರಬಾಪಾ
ಚಾರ್ಯರ್ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೨-೫೯). [ನಿಯಮ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಯಮೋಪಮೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಉಪಮಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ
ಒಂದು ವಿಧ: IP ಉಪಮೇಯಕ್ಕೆ ಇದೊಂದೇ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ,
ಮತ್ತಾವುದೂ ಸಮಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪಕ್ಷಾಂತರವನ್ನು
ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಕೃತೋಪಮಾನವನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದು, — ದೃಢ
ಪಡಿಸುವುದು: ಸರಿಸಿದೋಳ್ ನಿನ್ನ ಮುಖಂ ತರುಣೇಶದೃಶಂ
ಸಮಂತು ಪೋಲದು ಪೆಜಿತಂ ನಿರುತವಿಂಬುದು ನಿಯಮಾಂತರತಂ
ನಿಯಮೋಪಮಾವಿಶ್ವತಃಭಾಗಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೬೪).

[ಸಂ. ನಿಯಮೋಪಮಾ]

ನಿಯಾಮು (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವುದು; ಹತೋಟಿಮಾಡು
ವುದು. ೨. ನಿರ್ದೇಶನ; ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ: “ಉಯಾ-ನಿಯಾಮೇ”
(ತಮಾ). ೩. ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಜ್ಞೆ: ಆ ಚಪ್ಪಡಿಸಿಟ್ಟಿಯರೆ ನಿಯಾಮದಿಂದ
ನಾಗರಸರು ಪುರದಿಂದ ಪಡೆವಲು ತೊಟ್ಟಿಯ ಕೂಡಿದ ಹಳ್ಳ (ಎಚ್. XXI,
೧೪-೬೬; 1260). ೪. ದೋಣೆ ನಡೆಸುವವನು; ಅಂಬಿಗ.
‘ನಿಯಾಮಕ’ ಪರಾ. ೫. [ಭಂದ] ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಸಾಲಿನ
ಪ್ರಥಮ ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ
ವ್ಯಂಜನ ಬರುವುದು; ದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರ ಪ್ರಾಸ: ಕುಳಿದ ನಿಯಾಮ
ದೊಳೆಂದು ಕ್ಷಕಕ್ಕೆ ಲಾಕ್ಷರವಿಟ್ಟುಮಿಲ್ಲ (ಶಮ. ೫); ಇಂತೇಕಸ್ತಾನಿ
ಗಣಾದ ಕಾರಣದಿಂದಿವು ಪರ್ವಾವೃತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವು, ನಿಯಾಮಕ್ಕಂ
ಯಮಕ ವ್ಯವಹೃತಿಗಾಗುವು (ಶಮ. ೧೯ ವೃತ್ತ). [ಸಂ.]

ನಿಯಾಮಕ (ಗು). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವ; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳುವ. (ನಾ). ೨. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದು;
ಹತೋಟಿ ಮಾಡುವುದು: ಮನುಷ್ಯನು ವಿಹಿತಕರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸ
ಬೇಕೆಂದೂ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕರ್ಮವೇ ನಿಯಾಮಕವೆಂಬ ಮನೋಸಂಕರವಾದ
ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಇಡತ್ವ ದಿವ್ಯವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ (ಗೋ. ೧೬೪);
‘ಸರ್ಗಬಂಧ’ವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರಸಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಹೊರಬಿದ್ದರೆ ರಸಾನು
ಗುಣವಾದ ಔಚಿತ್ಯವೇ ಅದರ ಸಂಘಟನೆಗೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗುತ್ತದೆ
(ಪ್ರಸ್ತಾವ. ೧೪೩); ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ರಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅದರ್ಶ
ಜೀವನದ ನಿಯಾಮಕ (ಮಹಾ. ೪೪ ಪೀಠಿಕೆ). ೩. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು
ಕೊಂಡಿರುವವನು; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವನು: ಈ
ಸರಿಯುಳ್ಳವನು . . . ವಿಷಯ ಪ್ರಾಪಕ ಸ್ಥಾಪಕ ನಿಯಾಮಕ

ವ್ಯಾಪಕನುಯಿಂದದಾದು ನೀ ನಿರ್ದೇಶನಾಗಿರು (ತಮಾ. ೪-೨೯); ಈ
ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವರು ಸ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಲಿ ತಮಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ
ಭಗವಂತನ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಲಿ ತಿಳಿಯದೆ . . .
ಸಂಸಾರಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದುವರು (ಭಾಷ್ಯ. ೯೨೫); ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲಾ
ನಿಯಾಮಕನಾದ ಆ ಯಮದೇವನು ಹೊರಟುಹೋದ (ಪಂಪ. ೧೬೪).
೪. ರಥವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಸಾರಥಿ. ೫. ದೋಣೆ ಅಥವಾ
ಹಡಗನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ನಾವಿಕ; ಹಡಗಿನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ:
“ನಿಯಾಮಕಾಃ, ಪೋತವಾಹಾಃ — ೨ ಹಡಗಿನ ಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಇದ್ದು
ಹಡಗು ನಡಿಸತಕ್ಕ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವರ ಜನರುಗಳು”
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೯). ೬. ಅಪ್ಪಣೆ; ನಿಯಮ; ಶಾಸನ: (+).

[ಸಂ.]

ನಿಯಾಮಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರಿಸು; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿರು
ವಂತೆ ಮಾಡು; ನಿಗ್ರಹಿಸು: ಉನ್ಮಾಗದಿಂದ ಪರಿವಿಧಿಯಂಗಳಂ
ನಿವಾರಿಸದೆಯುಂ ಕದದಿದ ಮನಮಂ ನಿಯಾಮಿಸದೆಯುಂ ಇಂತಿರ್ಪುದುಚಿತ
ಮುಖಂ (ಕಾದಂ. ೪೪೪); ಉನ್ಮಾಗಗಳಪ್ಪ ರಾಜಪುತ್ರಂ ನಿಯಾ
ಮಿಸುತ್ತಮಿರ್ಮ ಪಗಲುಂ ಕಳೆಯೆ (ಕಾದಂ. ೫೦೧). ೨. ಅಪ್ಪಣೆ
ಮಾಡು; ಆಜ್ಞಾಪಿಸು: “ನಿಯಾಮಿಸು—ಆಜ್ಞಾಪನೇ” (ತಮಾ);
ಮಿಡುಮಿಡಮಾಹೇಶ್ವರನಂ ತಂಕರಂ ಪರಮಕರುಣದಿಂದಿತ್ತಿ ತಾಂ
ಬರಿಸಿದ ದಿವ್ಯವಿಮಾನದೋಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ನಿಯಾಮಿಸಲ್ಪಾಗಳ್ ಸುರ
ಕಾಂತಾಜನವತ್ಯಾದರದಿಂದ ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲ್ಪೆ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೬-೧೫೪). ೩.
ನೇಮಿಸು; ನೇಮಕ ಮಾಡು: ಒಸದಿವ ತೆಜಕಾಜನಾರಾತನಂ
ನಿಯಾಮಿಸು ತಂದೆ ಎನೆ (ಹಚ್ಚ. ೯-೧೫); ಸಕಳಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂ
ರಕ್ಷಿಸುವ ರುದ್ರಾಚಗೆ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ತಂದೆ ನಿಯಾಮಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ದಂದಿಗೆಯ
ಧನವಳ್ಳಿದ ಅಂಗರಕ್ಷಕರ . . . ಪೋಷಕಶಕ್ತ, ವಿಶಾಸೀಯವರಸು
ನಡೆತಂದು (ಗಿರಿ. ೩-೯೧೪). ೪. ನಿರ್ದೇಶಿಸು; ಅನುಸರಿಸು
ವಂತೆ ಮಾಡು: ಭವ್ಯನವಕ್ಕೆ ದಯಾಮಯಮಪ್ಪ ಧರ್ಮಮಂ
ಕರಣದಿನೂಪಾತೋಟಂ ನೆಜಿ ಪೇಟ್ಟು ನಿಯಾಮಿಸುವರ್ ಸುಧರ್ಮದೋಳ್
(ಬಾಧ. ೧-೪). ೫. ನಿರೂಪಿಸು; ಹೇಳು: ನೇಜದ ರಮಣಿಯಾಕೆಯ
ಸುತರು ಮಹದುಡ್ಯನುರು ಕೇಳಿದಸುರರಿಪು ಕುಂತಿಗೆ ನಿಯಾಮಿಸಿದ
(ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೦). [ನಿಯಾಮ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಯುಕ್ತ (ಗು). ೧. (ಒಂದು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ) ನೇಮಕಮಾಡಿರುವ.
೨. ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ; ಕೂಡಿ ಕೊಂಡಿರುವ: ದುವಾರಸಂಸಾರ
ವಿಚ್ಛೇದೋಪಾಯನಿಯುಕ್ತ ಸೂತ್ರವ್ಯವಮಾರ್ಗಗ್ರೇಸರಂ . . . ದಯೆ
ಗೆಯ್ಯನಕ್ಕೆಮಗೆ (ಅಪ್ಪಣ. ೧-೧); ನುಡಿದಂ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆಯು
ನಿಯುಕ್ತ ಮಧುರೋಕ್ತಿಗಳಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೨೫); ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದ
ನಿಯುಕ್ತ ಲಕಾರದ ನೆರೆಗೆ ಒಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ಸಲ್ಲದಂ ಕ್ಷಕನೆಂಬರ್
(ಶಮ. ೧೬). ೩. ಕಟ್ಟಿ ಹಾಕಿರುವ; ಬಂಧಿಸಿರುವ. (ನಾ).
೪. (ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ) ನೇಮಕ ಹೊಂದಿರುವವನು: ವ್ಯಾಸನಿಯುಕ್ತಂ
ರೌದ್ರಾಕಾರಂ ವಜ್ರಮುಖನೇಂಬ ದನುಜಂ . . . ತಾಗಿದೊಡೆ (ಪಂಪ. ೧೧-೬೦); ನಿಯುಕ್ತನೆಂದರೆ ಒಂದು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಧಿಕಾರಿಯಿಂದ
ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಡುವವನು (ಹೂಣಂ. ೪೬); ತಂದೆ ಚರ್ಚಿಸ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ
ನಿಯುಕ್ತ (ಗಂಪಾಯ. ೬೪); ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರತದ ಡೊಮಿನಿ
ಯನ್ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ನಿಯುಕ್ತವಾಗಿರತಕ್ಕಂಥ ಪದಾಧಿಕಾರಿಗೆ
(ಭಾಷಾ. ೪). ೫. ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದುದು; ನಿಗದಿಯಾಗಿರು
ವುದು; ನಿಯಮಿತವಾದುದು: ಪಯೋಯುಗ್ಮದಿಂದಂ . . .
ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಿದ್ಧಂ ನಿಯುಕ್ತಂ ವಿಚಿತ್ರಂ (ಭಂಡೋ. ೨-೬೬);

ಪ್ರಿಯೋನಿವರ್ತಿ ಮತ್ತು ದಿಗ್ರಿ ತರಗತಿಗೆ ನಿಯುಕ್ತನಾದ, ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ . . . ಸುಮಾರು ೫೦ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಈ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಬಿದ್ದಿವೆ (ಸುಸರ್ಗ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ನಿಯುಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪಣೆ; ಅಜ್ಞೆ. ೨. ನಿಯಮಿಸುವುದು; ನೇಮಕ: ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿಯವರ ನಿಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೩೭). ೩. ಸೇರುವಿಕೆ; ಕೂಡುವಿಕೆ: ಹರುಷಂಬಟ್ಟು ಪುನರಸಿ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಪೊಡವಟ್ಟು ಭಕ್ತಿನಿಯುಕ್ತಿಯಲಿ ದಸರಯ್ಯನಿರುತ್ತಿರಲು (ಬಸವ. ೩೮-೫೦); ಗುರುಸದಾಂಬುಜ ಭಕ್ತಿಯಂ ಗುರುಕರುಣಾಕಾರ್ಯಾನಿಯುಕ್ತಿಯಂ . . . ನಿರುತದಿಂ ರಂಜಿಸುತಮಿರಲು (೩೮. ೩೯-೪). ೪. ಹುದ್ದೆ; ಅಧಿಕಾರ.

ನಿಯುಕ್ತಿ ಮಾಡು—ನೇಮಕ ಮಾಡು; ನೇಮಿಸು: ಪದವೀಧರ ರಾಗಿದ್ದ ತರುಣಿಯರಿದ್ದರೆ ತಮ್ಮ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕಿಯರಾಗಿ ನಿಯುಕ್ತಿ ಮಾಡಲು ಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವುದಾಗಿಯೂ . . . ಪತ್ರ ಬರೆದರು (ಭವ್ಯಗಂ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಯುತ (ನಾ). ೧. ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು; ಸೇರಿರುವುದು. ೨. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಒಂದು ಲಕ್ಷ. ೩. ಹತ್ತುಲಕ್ಷ; ದಶಲಕ್ಷ. ೪. ಹತ್ತುಸಾವಿರಕೋಟಿ; ಒಂದು ನೂರು ಅಯುತ. ೫. ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ. ೬ ಈ ಶಬ್ದವು ಯಾವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. [ಸಂ.]

ನಿಯುದ್ಧ (ನಾ). ಕುಸ್ತಿ; ಮಲ್ಲಯುದ್ಧ; ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧ; ಮಲ್ಲಗಾಳಗ: ಸಕಲಕಟಕಚಾತುರಂಗಬಲಮಕುಟಿಸಂಘಟಿತ ಚಕ್ರಚಟುಲ ಗತಿನಯುದ್ಧಾಯುಧಭಾತುರಧಿರಕರ್ಮಮಸಮ್ಮದಿತಮುಮಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾ ಮುಘಾಮಿಯೊಳಗನೆ ಬರ್ಪಲ್ಲಿ (ಗದಾಯು. ೪-೩೭ ಪ); ಘನದ್ವೈದ್ಯೋರು ಛೋಕ್ಕರಣಪಾತನೋನ್ಮೂಲಿತನಿಯುದ್ಧ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಬಾಣೂರಮುಖ್ಯಕಾಸುರ . . . ಚಂದ್ರಕಾಪೀಡರೂಢಗೋಪಾಲ ಕ್ರೀಡಗವದ್ವಾಸುದೇವ ನಮಸ್ತೇ ನಮಸ್ತೇ (ಜಗವಿ. ೧೨-೫೭ ಪ); ಪತ್ತುವ ಲಗ್ಗೆಗೆ ಮಾರಯೊಳ್ ಮೊಗಂಬೊಳ್ಳವೊಲಗೆ ಬೆರ್ಚದನವಂ ಕುವರಂಗನಮಂ ನಿಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೫-೪೦); ಅಲಘುಬಲ ನೀನೆಂದು ಬಗೆದಿಹೆ ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತದಲಿ ತಿಳವದರಿವಾದುದು ನಿಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಲುಕುವುದು ದೇವಗಲ್ಲವೇ (ಕೊರಂ. ೬-೬-೫೩); ನೆರೆ ಮುಳಿದದಕ್ಕೆ ಬಳಕಿಸುವನು ನಿಯುದ್ಧಚಾತುರಿಯಿಂದ ಬಲೊತ್ತು ಸೇನುಕೈ (ಶೇಷಂ. ೨೨-೨೧); ನಿಯುದ್ಧದಲಿ ನನ್ನ ಸಮನಿಲ್ಲ (ಭಾಸನಾ. ೨೨). [ಸಂ.]

ನಿಯುದ್ಧ ರಂಗ (ನಾ). ಮಲ್ಲಶಾಲೆ; ಅಖಾಡ: ವಸುದೇವಂ ಬಲದೇವಂಬೆರಸು ಚಾತುರ್ದಂಕಬಲಮಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ನಿಯುದ್ಧ ರಂಗದ ಕೆಲದೊಳ್ ಯುದ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾಗಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೭೩ ಪ).

[ನಿಯುದ್ಧ + ರಂಗ]

ನಿಯೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪರ್ಮಕ್ಕಳ ಸನ್ತಾನ ಪಾರ್ವ್ವನಿ ನಿಯೂರಾ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟದ್ದು (ಎಕ. VII, ೨೪೦. ೪೫-೨೬; ಸು. ೨೨೦ ?). [? + ಊರ್]

ನಿಯೋಕ್ತ (ನಾ). ಪ್ರೇರಿಸುವವನು; ಪ್ರೇರಕ; ಬೋದಕ: ಸುಯಶನ ನಿಯೋಕ್ತ ಕರ್ತೃ ಹರ . . . ಭಸ್ಮಾಂತಕಂ (ವೀಶ್ವ. ೬-೪-೨೨). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಸೇರುವುದು; ಕೂಡುವುದು; ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ೨. ನೇಮಿಸುವುದು; ನೇಮಕ. ೩. ನೇಮಿಸಿದ ಕೆಲಸ,—ಕಾರ್ಯ,—ವ್ಯವಹಾರ: ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮಮೇಖಲಾಸ್ಥಿ ತೋಭಯ ಶ್ರೇಣಿಗಳೊಳ್ ಕರ್ಮಭೂಮಿಯ ನಿಯೋಗಮೆ ನಿಯೋಗಂ. (ಎವಿಪ.

೯-೧೨೧ ಪ); ವೀರಪುರುಷರಂ ಬರಿಸಿ ಯಥೋಚಿತಪ್ರತಿಪತ್ತಿಗಳೊಳಿಸಿ ವೇಬಾಮಿನ್ನೆಮ್ಮ ಗೆಯ್ಯ ನಿಯೋಗಮೇನೆನೆ (ಪಂಪ. ೧೩-೨೦ ಪ); ಭರತಕ್ಷೇತ್ರಮೊಳಲ್ಲಿಂದಿತ್ತವೀ ತೇಜದ ನಿಯೋಗಮಕ್ಕುಮೆಂಬಜಾಪಿ (ಜಾಪಂ. ೧೦); ಜನಕಜೆಯ ಸುದ್ದಿಯಂ ತರ್ಪ ನಿಯೋಗಂ ನಿನಗೆ ಮೊನೆಯೊಳಾಟಂದು ದಶಾಸ್ಥನಸಿಕ್ಕಿ ದೇವಿಯಂ ತರ್ಪ ನಿಯೋಗಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂಗೆ ಪುದು ಪೆಟಗುಂಟೇ (ಸಂರಾಮ. ೧೧-೪೫); ಒಲವ ಹಿತವರು ಸೋದರರು ಮಕ್ಕಳುಗಳಾಜಾಯ್ಯಾದದೇತನ ಬಲುನಿಯೋಗವನ್ನಿಲ್ಲವಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುವರೊಳರೆ (ಬಸವ. ೫-೪); ನಾಗನಗರಧರಿತ್ರಿಕೋಶವಿಭಾಗ ತಂತ್ರನಿಯೋಗ ಗಮನಸರಾಗ ಸಾಂಧವರಾಜಚತಸಂಗ್ರಾಮನಿಸ್ಸೀಮ (ಹಂಪಾ. ೧೫). ೪. ಊಳಿಗ; ಸೇವೆ: ಅಂತಾ ಸಮಯದೊಳ್ ಗಂಧರ್ವರಾಜನಂದನೆ ಸುರಭಿಗಂಧೋದ್ಧಾರಿಗಳಪ್ಪ ದೀವಿಗೆಗಳಂ ಹಿಡಿದು ದೀಪಧಾರಿಯೆರ್ವಂದು ನಿಜನಿಯೋಗಾಶೂನ್ಯಾರ್ಥಮಾಗಿ ಗೆಂಟೆಜೊಳಿ ಬಳಸಲವಂ ಸೈರಿಸದೆ ನಿವಾರಿಸುತ್ತ ಮಿದುರ್ (ಕಾಂಠ. ೩೨೨); ಹದವಳ ಬೋಕಣಂ ಕುಡೆ ನಿಯೋಗಮನೂರ್ಜಿತತೇಜದಿತ್ತರಂ ಪೊಡವಿಗಪ್ಪುರ್ವ ಮಾಗೆ . . . ಪೊಗಳ್ಳಿವತ್ತ ಹೆಗ್ಗಡೆಯೆಳಗಂ ಪ್ರತಾಪನಿಧಿ ಸೋಧಿಸುವಂ (ನಿಶ. V, ಪಾಸನ. ೩೯-೪೧; 1155); ಈ ನಿಯೋಗಮನೀತಂ ನಡೆಯು ಸುನನೆಂಬಲ್ಲಿ ವಳ-ವಳ್ಳ, ಆಯ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯಂಗಳಕ್ಕುಂ (ಶವಾ. ೧೯೮ ಪೃ. ೨); ಮಿರಮಂ ಸೋದಿಸುವುದು . . . ಸಮತಲನೆಲದೊಳ್ ಪೊರಳಿ ಸುವುದೊರಸುವುದು ಪಗಲಿರುಳುಂ ಪರಿಚಾರಕಂಗೆ ನಿತ್ಯನಿಯೋಗಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೭-೯). ೫. ಅನುಷ್ಠಾನ; ಆಚರಣೆ: ಕಲ್ಲೆಲೆ ನಿಂದು ಯೋಗದ ನಿಯೋಗದಿನಿರ್ವಹದಮೊರ್ವಂ . . . ನೆನೆದಂ ವಿಭಂಗದಿನತೀತ ಭವಾಂತರಭೂರವೈರಮಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೧೦೮); ಮಹಾಕಾಶಶ್ವಶಾನ ಮೊಳಗೆ ಯೋಗನಿಯೋಗಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗದಿಂ ನಿರುದ್ಧಕರಣ ನಿಷ್ಪಂಜ ಶರೀರನಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪ ಪ). ೬. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜರು ಆಡಳಿತಕ್ಕಾಗಿ ವಿರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಭೆ,—ಮಂಡಲಿ; ಅಧಿಕಾರಿಸಮಿತಿ: ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಜ್ಯನಿಯೋಗರಾಜಾಧ್ಯಕ್ಷನುಂ (ಕಾಂ. ೫-೨-೧೪೬; 1058); ವಿಜ್ಞಳಧರಣವಲ್ಲಭನು ಹರುಷದಿಂ ತಾನುಂ ಬಸವಧೀವರನು ಮಖಿಳನಿಯೋಗದೋಲಗವೆರಿಸಿ ಬರುತಿಪ್ಪಡೆಯೊಳಾ ಪುರ ವೀಧಿವೀಧಿಯಲಿ (ಬಸವ. ೫-೧೯); ಶರಣರ ಕೊಂಡಾಡಿದವರು ಮುಕ್ತ ರೆಂಬುದ ಕಂಡೆವೆಂದು ತನ್ನ ನಿ[ಪಾಂ. ನಿ]ನಿಯೋಗವೆರಿಸಿ ವಂದಿಸಿದನು ವಿಜ್ಞಳನು (ಭೃಶಸೂ. ೨೦). ೭. ಭಕ್ತ, ದೇವಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಆಡಳಿತ ವರ್ಗ; ಧರ್ಮದರ್ಶಿ ಸಮಿತಿ: ಮಂತ್ರಿಪದಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಂದೊಡೆ ಸಕಲಾಳನೊಲ್ಲದ ಷಕ್ತಶಾಲೆಯ ನಿಯೋಗಕಪ್ಪಕ್ಷನಾಗಿ ಯರಸಂಗಪಾಯಮಂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿದುರ್ (ಕಗವಿ. ೯೦ ರಾಜಾಪ). ೮. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಅಥವಾ ಬೇಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಂತ್ರಿಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರಿಗೆ ನೀವೇದಿಸಲು ಹಾಗೂ ಚರ್ಚಿಸಲು ವಿರ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿ ಅಥವಾ ಸಮಿತಿ: "೧. (ಪ್ರತಿನಿಧಿ) ಅಧಿಕಾರ ವಹಿಸಿಕೊಡುವುದು. ೨. ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು; ಶಿಪ್ಪಮಂಡಲ, ನಿಯೋಗ" (Delegation. ಪತ್ರಿಕ. ೩೦); ಅದು ರಣಧೀರನಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲನಾಗಿರುವುದಾದರೂ ರಣಧೀರನು ಆ ನಿಯೋಗದವರನ್ನು ಔದಾರ್ಯದಿಂದ ಉಪಚರಿಸುತ್ತಾನೆ (ಸಂಸಕ. ೧೧೦); ಶಿಕ್ಷಕರ ನಿಯೋಗವೊಂದು ವಿದ್ಯಾಮಂತ್ರಿಗಳ ಬಳಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ. ೯. ವೇದ: ನಿಯೋಗವೆಂದರೆ ಅಪ್ರತಿಪತ್ತವಾದ, ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯವಾದ, ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಅಜ್ಞೆಯಂತಿರುವ ನೇದವೆಂಬ ಮಹಾಪುರುಷನ ಅಜ್ಞೆ (ಹಿಂದಸ. ೧೩೫); ಸರ್ವರಿಗೂ ಕಾಪ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದು ರಸಾಸ್ವಾದವೇ ಹೊರತು ತಿಳವಳಿಕೆಯಲ್ಲ, ನಿಯೋಗವಲ್ಲ (ಭಾರದಾ. ೨೧). ೧೦. (ಗಂಡನ

ನವುನಕತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅನರ್ಹತೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ವೈಫಲ್ಯದಿಂದ ಅಪುತ್ರವತಿಯಾದವಳು ಗಂಡನ ಸಹೋದರರೇ ಮೊದಲಾದ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವು ಅನುಮತಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ, ಪುರುಷರಿಂದ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಒಂದು ಕ್ರಮ : ವಿಧವೆಯರ ಪುನರ್ವಿವಾಹಕ್ಕಾಗಲಿ ನಿಯೋಗಕ್ಕಾಗಲಿ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಶಾ. ೪.೨೧); ನಿಯೋಗ ಎಂದರೆ ಮದುವೆ ಗಂಡನ ಸೋದರನ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು (ಕಶಾ. ೪.೨೧ ಅಡಿಬಿ).

ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರ = ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ನಿಪುಣನಾದವನು : ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮದುವೆಯ ಗಂಡನ ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರಂ ಸಮರಥುರಂಧರಂ . . . ದಣ್ಣ ನಾಯಕಂ ಭೀಷಣಯ್ಯಂಗಳ ದಿನ್ನ ಪದಿನಾ (ಸೌ. ೫. ೫-11, ೧೬೯-೨೧ ; 1095); ನೀತಿಚಾಣಕ್ಯ ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರ ನಾಯ X X X (ಸೌ. ೫. ೫. ೧೪-೧೮, 1194). **ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರಾಯಣ** = ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರ : ಬಾಳುಕ್ಕು ನಾರಾಯಣಂ ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರಾಯಣನ ಮೊಗಮ ಸೋಪ್ಪಂಕು (ಸೌ. ೫. ೫. ೪೯-೧೦ ; ಸಂ. 1076). **೧ ಯೋಗಂಧರಾಯಣನು** ವತ್ಸ ರಾಜನ ಅತಿಮರ್ಥನಾದ ಮಂತ್ರಿಯೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

[ಸಂ.]

ನಿಯೋಗಕಾತಿ (ನಾ). ಊಳಿಗದವಳು; ಸೇವಕೆ: ಸರಸದ ವಿನೋದದ ವಿಶಾಸದ ವಿಚಾರದಾಭರಣದೊಡನೆ ಬಹುನಿಯೋಗಕಾತಿಯರಿಸಿತು ತರುಣಿಯರನೊಪ್ಪಿಸಿದನಂದು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಮುನಿಗೆ ಸತ್ಕರ ದೇವನು (ಪಶಾ. ೯-೨). [ನಿಯೋಗ+ಕಾತಿ]

ನಿಯೋಗಿ (ನಾ). ೧. ರಾಜಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ; ರಾಜಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಉನ್ನತಾಧಿಕಾರಿ : ಅನ್ನೆಗಂ ನಾಗಶ್ರೀಯುಂ ಪಂಚಮಿಯಂದು ಮಂತ್ರಿಯರ್ಕಳ ಪರ್ಗಡೆಗಳ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠಿಯರ ಪ್ರಧಾನರಪ್ಪ ನಿಯೋಗಿಗಳ ಪಲಂಬರುಂ ಪೆಜ್ಜಾಸುಗಲ್ವರಸು . . . ನಾಗರಸರ್ಜಾಸಿ (ಸಹ್ಯಾ. ೧.೨-೨೧); ಮಾನವಲಕ್ಷ್ಯದೇವರಾ ಮಹಾವಿಭವರ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೆ ಧುರಂಧರನಾದ ನಿಯೋಗಿ ಮಾಧವ ಪಲರಂ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಂ ನಿಯೋಗದೊಳನೇಕೋಪಾಯಚಾಣಕ್ಯಂ (ಸೌ. ೫. ೧೪-೧೬ ; 1099); ಕರಸಿ ಮಂತ್ರಿ ನಿಯೋಗಿಗಳನಾ ಪುರಜನಗಳನು ಗೊಜೆಗಳಲಿ ಹಿರಿದು ಮುನ್ನಿಸಿ ರೋಮಪಾದಮಹಾಮಹೀಪತಿಯ ಸರಮಸತ್ಕಾರವನು ಕೈಕೊಂಡರೆ . . . ಬಂದನು (ತೊರಣ. ೧-೬-೧೯). ೨. ಸೇವಕ ; ಊಳಿಗದವನು : ದೈತ್ಯ ಹೊನ್ನಂದಣದಣ್ಣರ ಕಳುಹೆ ಸಂದಣಸಿದರಣ್ಣ ಗಳು ನಿಯೋಗಿಗಳ ಬಂದರು ರತಿಯದ್ದ ಬಳಿಗೆ(ಮೋಹ. ೧೦-೮); "ಓಲೆಕಾರರು" (ಮೋಹ. ಅಡಿಬಿ); ಆಪಾವ ಮಾನವೇಂದ್ರರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಗಳನು ಬೆಸಗೊಂಡುಬಿಡವಸ್ತುಗಳಾ ಸರಾಧಿಪನೆತ್ತಿ ಕೊಟ್ಟ ನಿಯೋಗಿಜನಕಲ್ಲ (ಬಿಜ್ಜ. ೪. ೪೧-೨೫); ತನ್ನ ಅತ್ತಿತ ದೊರೆಗಳಿಗೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನೆರವು ನೀಡಲು ವಿಶೇಷ ನಿಯೋಗಿಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿದನು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೨೦೯). 'ಬಾಹತ್ತರನಿಯೋಗ' ಪರಾ. ೩. ಒಬ್ಬರ ಪರವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಪ್ರತಿನಿಧಿ: ಗ್ರೀಕ್ ರುದ್ರನಾಟಿಕದ ಮೇಳ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕನಿಯ ನಿಯೋಗಿಯೂ ಅವನ ಜೀವನದರ್ಶನದ ವಕ್ತಾರನೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ (ಸಾಹಸ್ರ. ೨೪೯). ೪. ತೆಲುಗು ಮಾತನಾಡುವ ಒಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪಂಗಡ : ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ನಿಯೋಗಿಗಳು ಆಂಧ್ರದಿಂದ ಬಂದವರು (ರೂಢಿ). ೫. ವ್ಯಾಪಾರಿ; ವರ್ತಕ (?): ಕೆಟ್ಟ ನಿಯೋಗಿ ಬಿತ್ತು ಮೊದಲಿಲ್ಲದೆ ಬಂದ ಕೃಷೀವಲಂ ಮೊದಲಿಟ್ಟ ಕಿರಾತನೋಲಗಿಸಲಾರದೆ ಸೇವಕನಾಗಿ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೪೬-೨೩ ; 1117).

ನಿಯೋಗಿನಿಧಾನ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಪೂರೈಕೆಯುಳ್ಳ ಕೀರ್ತಿವಿಧಾನ ನಿಯೋಗಿನಿಧಾನಂ ಉಭಯದೇಶೀಮನೋರಂಜನಂ (ಕಶಾ. ೧೦೩-೪-೧೪ ; 1076). [ಸಂ. ನಿಯೋಗಿನಿಧಾನ]

ನಿಯೋಗಿತನ (ನಾ). ಪ್ರತಿನಿಧಿಯ ಅಧಿಕಾರ : "ನಿಯೋಗಿತನ; ಪಾತ್ರಿನಿಧ್ಯ" (Legation. ಇಂಕಾ). [ನಿಯೋಗಿ+ತನ]

ನಿಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಯಮಿಸು ; ನಿಯೋಜಿಸು ; ನೇಮಕ ಮಾಡು : ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಮನುವಿನ ಬಳಿ ದಾಸಿಯರಂತೆ ಇರಲು ನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ಮೂರಾಣ. ೬೧). ೨. ಕೊಡು ; ಹಂಚು ; ವಿನ್ಯೋಗ ಮಾಡು : ಆರಾಂಗೀನೇನ ಕೊಡಬೇಕಾದದ್ದ ತಾರತಮ್ಯದಿ ನಿಯೋಗಿಸಲು . . . ಮಾನವಿಯರುಗಳು ಶೃಂಗಾರದ ತಾಳ್ಮೆ ತಪ್ಪದೆ (ಮೋಹ. ೧೪-೪೦). [ನಿಯೋಗ+ಇಸು]

ನಿಯೋಜಕ (ನಾ). ಪ್ರೇರಕ ; ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕ : ನಿಯೋಜಕರು ಬೇಕು ! ಈಗ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಆಗತ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಜನರಂದರೆ ನಿಯೋಜಕರು (ಕಲ್ಪ. ೬೬). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಜನ (ನಾ). ನೇಮಿಸುವುದು ; ನೇಮಕ ಮಾಡುವಿಕೆ : 'ನಿಯೋಜಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಯೋಜನೆ (ನಾ). ವಿರ್ವಾಡು ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ; ಸಿದ್ಧತೆ : ನನ್ನ ನಿಯೋಜನೆ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಬರಲು ಕಾರಣರಾದ . . . ದೈರೆಕ್ಕರು, ಅಸಿಸ್ಟೆಂಟ್ ದೈರೆಕ್ಕರುಗಳ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಸದಾ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ (ಭಾರದ. II ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ. ನಿಯೋಜನೆ]

ನಿಯೋಜಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ : ದ್ವಾದಶರಾಜಮಂಡಲನಿಯೋಜಿತ [ಪಾಶಾಂ. ಸುರಿ ನಿಯೋಗಿ] ಪ್ರಧಾನ ವಜ್ರಗೀಷುವೃತ್ತನುಂ . . . ಸುಖದಿನರಿದಾ (ಅಡಿಬಿ. ೨-೯೯ ಪ). ೨. ವಿರ್ಪಡಿಸಿದ ; ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ : ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯಿದ್ದರೆ . . . ನಿಯೋಜಿತವಾದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತ ವರ್ಷದ ಶಾಂತವನ್ನು ಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ (ಒತ್ತದ. ೨೬೩); ಮುಂದಿನ ಅದೃಶದ ಅವಧಿಗೆ ಇವರು ನಿಯೋಜಿತ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). (ನಾ). ೩. ನೇಮಕವಾದವನು ; ಗೊತ್ತುಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟವನು : ಚಂದಾ ನಡೂಲಿಗೆ ಕೆಲವರು ನಿಯೋಜಿತರಾದರು (ಭೀಮಕಾ. ೧೬೩) [ಸಂ.]

ನಿಯೋಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಒಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ) ನಿಯಮಿಸು ; ನೇಮಕ ಮಾಡು : ಸಕಳಜನಮುಂಮನಾಜ್ಞಾ ಕರಣ ವಿಧಾನದೊಳ್ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಅಡಿಬಿ. ೬-೧೦೭ ಪ); ತನ್ನ ತಮ್ಮನಂ ಯುವರಾಜನಸಂತೋಷಾರ್ಥಂ ರಾಜ್ಯಭಾರದೊಳ್ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಪಾಂಕಿ. ೨-೨೧ ಪ); ತಡವಾದವುಬಾಹರನೀಯದೆಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಲಿಕೆಂಬವೊಲ್ ನೃಪವರನಿರ್ದೇಗೆ ನಿಯೋಜಿಸಿದಳ್ ದಿಡದೆಯೊಡುವ ಬೆಸಕೆ ಕನ್ನೆ ತನ್ನಯ ಮನನುಂ (ಕಾದಂ. ೪೭). ೨. ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು ; ವಿರ್ಪಡಿಸು : ಪರದಾರಾಧಿಕಮನನುಂ ನಿಯೋಜಿಸುವ ದುಷ್ಟನೇ ವಿಶ್ವಾಸಭೂಮಿಯನಿಸಿದ ಮಿತ್ರನೆನಿಸುಗುಂ (ಕಾದಂ. ೫೭೩); ಆಗಳರಸ ನತಿಮರ್ಪಚಿತ್ತ ಸರ್ವತೃರಮೇಶ್ವರಪೂಜಾಧಿಗಳಂ ನಿಯೋಜಿಸಿ (ಮಲ್ಲ. ೪-೬೬); ಸರಳತರೋಪ್ಪ ಸ್ವರಸಮಾರಾಧನೆಯೆ ನಿಯೋಜಿತರಿಯದೊಳ್ ತರಳತೆಯಂ ನಿಯೋಜಿತ ನೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣಮೇನೊ ಕಾಮಿನೀ (ಚಂದ್ರ. ೩-೫೪); ಆ ಯೋಜನೆ ೭ನೇ ಮಯ್ಯಿನಿಂದ ೧೪ನೆಯ ಮಯ್ಯಿನವರೆಗೆ ಉಚಿತ, ಕಡ್ಡಾಯರಿಕ್ಷಣವನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸುತ್ತ (ಒತ್ತದ. ೭೩೩); ಅದು ಲಿಂಗನಿರ್ಧಾರಕ್ರಮವನ್ನು ನಿಯೋಜಿಸುತ್ತದೆ (ಕೀಟ. ೧೧೦). ೩. ಗುರಿಪಡಿಸು ; ಒಳಪಡಿಸು ; ಕೊಡುಮಾಡು : ಆ ನಿಕಂವಿನ

ಭೂಶಂಖ್ಯೆಗೆ ಜಾಗರತ್ಯನರತ್ಯೇಕಾಂತರತ್ಯೇಕಭುಕ್ತಿ ನಿಯಾಮಕ್ಕೊಡಲಂ
ನಿಯೋಜಿಸಿದಳಾ (ಮುಲ್ಲತು. ೪-೪೭). [ನಿಯೋಜನ+ಇಸು.]

ನಿಯೋಜ್ಯ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನೇಮಕ
ವಾದವನು : ನಿಯೋಜ್ಯವೆಂದರೆ ನಿಯೋಗವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವನು
(ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್-(ಉಪ). ಅಧಿಕೃತ, ಅತಿಕ್ರಮ, ಅಭಾವ, ನಿಷೇಧ ಮೊದಲಾದ
ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ಉಪಸರ್ಗ : 'ನಿರ್ಮಾಟ',
'ನಿರ್ವಯಲು' ಪರಾ. ೨ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಮತ್ತು
ವ್ಯಯವರ್ಣಗಳು ಪರವಾದಾಗ 'ನಿರ್' ಎಂಬುದು 'ನಿರ್' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. [ಸಂ.]

ನಿರಂಕ (ನಾ). ೧. ಲಾಂಛನವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದವನು.
೧, ೨ ೧ ನಿರುಪಮ ನಿರಂಕನೇ ಸಸಿಯ ಪ್ರಭಾತಿಶಯ . . . ಕಂಗಳಿಗೆ
ಮಂಗಳವಿತ್ತು (ಕುಪಲ. ೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಕುಶ (ಗು). ೧. ಯಾರ ಅಂಕೆಗೂ ಒಳಪಡದ ; ಸರ್ವ
ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯ : 'ನಿರಂಕುಶಮತಿ' ಪರಾ.
(ನಾ). ೨. ಯಾರ ಅಂಕೆಗೂ ಒಳಪಡದಿರುವುದು ; ಸ್ವೇಚ್ಛೆ ;
ಸ್ವಚ್ಛಂದತೆ : "ಅಯಂತ್ರತಂ, ಉದ್ಧಾನಂ, ಉಚ್ಚ್ವಾಸಂ,
ಅನಗಲಂ — ಈ ೪ ನಿರಂಕುಶಂ" (ಪಲಾಯು. ೧೨೪-೩೩) ; ಮಾಂಕರಸದ
ಉಪ್ಪು ಗುರುವಚನಾಂಕುಶಮಂ ಪಾಟಾಯೆಡೆಗೆ ಪೊಣದೊಂಬಲಮಂ
ಕಿಂಕೊಳೆ ಮಾ[ಬ್ಬಿಡೆಗಣನು] ನಿರಂಕುಶಮನಿಸಿದುದು ಮುನಿಸು
ಭದ್ರಾಂಕುಶ[ನಾ] (ಕಂಪಭಾ. ೧-೩೨) ; ಅಜ್ಞಾನ ಅವರಣ ವಿಕ್ಷೇಪಗಳು
ಕೆಡಲು ಮಹಗಜದೊಳಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವದೇ ನಿರಂಕುಶವೆನಿಸುವುದು
(ನಾನಾಗು. ೨೮-೨೨). ೩. ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವುಗಳ
ರೂಪಭೇದವಾದ ವಾದವೇ ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ನಿರಂಕುಶರೂ ಇರು
ತ್ತಾರೆ (ಸಂಶೋಧ. ೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭು (ನಾ). ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅನಿರ್ಬಂಧವಾದ ಅಧಿ
ಕಾರವನ್ನು ಉಳ್ಳ, ಒಡೆಯ, —ರಾಜ ; ಶಾಸನಸಭೆ ಮೊದ
ಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡದ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಪ್ರಭು : ಪ್ರಜೆಗಳ
ಮೇಲೆ ರಾಜನ ಅಧಿಕಾರವು ಅಪರಿಮಿತವಾಗಿದ್ದರೆ . . . ಅಂಥಾ ರಾಜ
ನಿಗೆ ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭುವೆಂದು ಹೆಸರು (ಭೂಗೋಳ. ೧೯).

[ನಿರಂಕುಶ+ಪ್ರಭು]

ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭುತ್ವ (ನಾ). ಯಾವ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದ ಒಡೆತನ ;
ಪರಚಕ್ರದ ಭಯವಿಲ್ಲದೆ ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ
(ಮಂಜು. ೧೩) ; ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲೆ ರಾಜನ ಅಧಿಕಾರವು ಅಪರಿಮಿತ
ವಾಗಿದ್ದರೆ ನಿರಂಕುಶಪ್ರಭುತ್ವವೆಂದು . . . ಹೆಸರು (ಭೂಗೋಳ. ೧೯).

[ನಿರಂಕುಶ+ಪ್ರಭುತ್ವ]

ನಿರಂಕುಶಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ತನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಎಲ್ಲವೂ ನಡೆಯ
ಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿ ; ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯ ಮನೋಭಾವ.

[ನಿರಂಕುಶ+ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ನಿರಂಕುಶಮತಿ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಮನೋವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ;
ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು : ನಿರಂಕುಶಮತಿಯಾದ ರಾಜ
ನನ್ನು . . . ನಿರಚ್ಛೇದನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ ಹಿಂಜರಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದು
ಅರಿತರು (ಭಾರತ. ೪೨೭). [ನಿರಂಕುಶ+ಮತಿ]

ನಿರಂಕುಶವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಮನೋವೃತ್ತಿ : ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ
ಕೃತ್ಯವೆಲ್ಲ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು . . . ಎಂದು ಸಹಜಪರಿಹುಪ್ಪಿ ನಡೆದಿರ್ಪುದೇ
ನಿರಂಕುಶವೃತ್ತಿಯೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೪೩). [ನಿರಂಕುಶ+ವೃತ್ತಿ]

ನಿರಂಕುಶ (ನಾ). ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಸ್ವಚ್ಛಂದವೃತ್ತಿಯವಳು :
ಮತ್ತ ಮೂರ್ವಳಭಿನಯವನಾಸವಮದ ವಿಶಾಸನಿರಂಕುಶ . . . ಬಂದು
ಚಕ್ರಧರರೂಪಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ನೋಡಿದಳಾ (ಅದಿಪ. ೧೦-೨೦ ನ) ; ನಿರತಿಶಯ
ರೂಪವಿಶಾಸನಿರಂಕುಶೆಯುಂ . . . ಎನಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೧೫ ನ).

[ಸಂ. ನಿರಂಕುಶಾ]

ನಿರಂಗ (ಗು). ೧. ಅಂಗವಿಲ್ಲದ ; ಅವಯವವಿಲ್ಲದ ; ಆಕಾರ
ವಿಲ್ಲದ : ಜಂಗಮವಪ್ಪ ನಿರಂಗ ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಬೆರದು ಅವಿರಳನಾದವಂಗೆ
ಬಂಧಮೋಕ್ಷ ಕರ್ಮಗಂ ಬೆಂಬಲಿಗೆ ಸಲ್ಲ ಅದು ನಿರಂಗವನ್ನು (ಪದಗೋ.
೪೫-೧೧೫). ೨. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಭೌತರಚನೆಯಿಲ್ಲದ ; ಜೀವ
ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ; ಜೀವವಿಲ್ಲದ : ಹೀಗೆ ಸಾಂಗ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ
ಅವು ನಿರಂಗ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಚಾಲಪ. II, ೩೯೫).
(ನಾ). ೩. [ವೀಶ್ಯ] ಶರೀರದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮೀರಿದವನು ;
ಶರೀರದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದವನು ; ೪ ವೀರಶೈವ
ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಶಿವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಭಾರಬ್ಬವಶ
ದಿಂದ ಇನ್ನೂ ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸದ ಶಿವಜ್ಞಾನಿಯು ಶರೀರ
ವಿದ್ವರೂ ತತ್ತ್ವಯುಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.
ಅವನು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಅಂಗಾರೇಪನೆಂದೂ,
ನಿರಂಗನೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಅವನ ಸ್ವರೂಪವು ದೇಶ ಕಾಲಾದಿ
ಪರಿಚ್ಛೇದಶೂನ್ಯ ಮತ್ತು ಚಿದಾನಂದಸ್ವರೂಪ. ಅವನ
ಸ್ಥಿತಿಯೂ ನಿರಂಗವೆನಿಸುತ್ತದೆ : ಕಂಗಳು ಮುಚ್ಚಿಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವ
ಕಾಣದಾರದು ಅದು ನಿರಂಗಂಗೆಲ್ಲದೆ ಜಗದ ಹಂಗೆನವರಿಗಿಲ್ಲ (ಶರಣ. ೩೨೫) ;
ನಿರಂಗನನಂತನುತ ನಿರ್ಮಲ ನಾಮಧೇಯಂ . . . ಎಂದೂರಿತ ಪೌರಾ
ಣೋಕ್ತಿಗಳಂ ಕೇಳ್ದು (ಪ್ರಾಧಾ. ೨-೧). ೪. ಶರೀರಸಂಬಂಧವಾದ
ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ : ವಿಚಾರಸಂಗನನುಜು
ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆನೆಗೆ ಬಸವಾ ಹೇ ಹೇ ಎನಲೊಂದಿ ಸಂಗ ಸಂಗ ನಿರಂಗ ನಿರಂಗ
ಬಸವ ಬಸವ ಎಲೆ ಬಯಲು (ನೀಲಪ. ೧೦-೨೨) ; ಹುವಿನ ಮೇಗಳ ತುಂದಿ
ಹುವ್ವ ತಿಂದು ಗಂಧವನುಳುಹಿತ್ತು ಉಳುಹಿದ ಗಂಧ ತುಂದಿಯ ತಿಂದು
ತುಂದಿ ಗಂಧವೊಂದೆಯಾಯಿತ್ತು ಅದು ನಿರಂಗದಿರವು (ಅಜುಮಾ.
೧೩೮-೫೨೮). ೫. ನಿರಾಕಾರವಾದ ಲಿಂಗ ; ಪರಮಾತ್ಮ ; ಜಂಗಮ
ಜಂಗುಳಿಯಾಗಿ ಕಂಡಕಂಡವರಂಗಳಕ್ಕೆ ಜಂಭೆಯನಿಕ್ಕಲಾಗಿ ನಿರಂಗಕ್ಕೆ
ಹೊಜಗಂ (ಇಮಂ. ೭೧). ೬. ಅನುಕೂಲವಿಲ್ಲದವನು ; ಸಾಧನ
ಸಂಪತ್ತಿಲ್ಲದವನು : (೭). ೭. [ಅದ್ವೈತ] ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿ ;
ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ : ನೆಗೆದೀ ನಿಸ್ಸಂಗನಿರ್ಗುಣನಗಣಿಪಜಾನಂದ ನಿರುಪಮ
ನಿಗಮವೇದ್ಯನಿರಂಗನೆನಗದಕೆಂತಹುದು ಸಂಗ (ಅಮೃತ. ೬-೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಗ್ಯ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಬಣ್ಣ, —ರಂಗು (?) : ಹಿಂಗದ
ಕುಪ್ಪಿಗೆಗಿಳವ ಕುಂಕುಮದ ನಿರಂಗದಿ ತಾಂಬೂಲರಸವಾ ನುಂಗುವಾಗಿದಿರಿ
ತೋಜುವುದರಸನ ನುಂಗೊರಳೇನ ಬಣ್ಣ ಬೆನು (ಭರಣ. ೯-೫೫). [?]
ನಿರಂಗಸ್ವರೂಪ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಆಕಾರವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರಾಕಾರ
ನಾದವನು ; ಅಂಗರಹಿತನಾದವನು : ಛೇತಿ ನಿರ್ಛೇತಿ ಇಲ್ಲದೆ
ನಿರಂಗಸ್ವರೂಪನಾದಡೆ ನೇದಾಂತಿ ಎಂಬೆ (ಉಂಜ. ೨೦೭-೨೮೩).

[ನಿರಂಗ+ಸ್ವರೂಪ]

ನಿರಂಗಿ (ನಾ). ಶರೀರವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅಂಗವಳದ ನಿರಂಗಿಯಾನು
ಬಸವಾ (ನೀಲಪ. ೨೬-೪೨). [ಸಂ. ನಿರಂಗಿನ್]

ನಿರಂಜನ (ಗು). ೧. ಕಾಡಿಗೆಯಿಲ್ಲದ ; ಕಣ್ಣು ಕೂಡಿರದ ;
ಸುರಿನ ನಿರಂಜನಾತ್ಮಕನಾದ ಕುಚದೊಳಗೆ ಪೊಸಮುಕ್ತಿ ನಾರಮಂ . . .
ನಿಯೋಜಿತ ನೆಗೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣಮೇನೋ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೫೪).

೨. ದೋಷರಹಿತವಾದ; ನಿಷ್ಕಲಂಕವಾದ: ತಿರ್ಯಗ್ಗತಿಭ್ರಮಾ
ಜನಿತ ದುಃಖವಿನಾಶಾರ್ಥ ನಿಜನಿರಂಜನ ಪರಮಾತ್ಮತ್ವಭಾವನೆ
ನಿರಂತರಂ ಮಾಡಿ ಪಡುವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೩೩). (ನಾ). ೩. ಕಪ್ಪಿ
ನಿಂದ ಕೂಡಿದಂಥದು; ಕಾಡಿಗೆ ಅಥವಾ ಅಂಜನದ ಲೇಪವಿಲ್ಲ
ದುದು: ವೇಶ್ಯಾಜನಂ ಕಾಸುನಿಧಿಗಿಟ್ಟಿ ವಿನುತಾಂಜನಂ ಮೋಹಿಜನ
ರಂಜನಂ ಗತನಿರಂಜನಂ ಚೆಲ್ವಾದುದು(ಜಬತ. ೧೦-೧೨); ಅಂಥಕಾರ ರಾತ್ರಿ
ಸಮುದ್ರದಂತೆ. ಅದು ಕಾಡಿಗೆಯಂತೆ ಕಪ್ಪು; ಅದರೂ ನಿರಂಜನ
(ನಿಬಂಧ. 11, ೧೪೧). ೪. ಅಂಗಸಂಬಂಧರಹಿತವಾದುದು; ಕರೀ
ರೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ನಿಷ್ಕಾಯವ ತುಶ್ವರನಳ
ವದಿಸಿಕೊಂಡ ನಿರಂಜನವ ಸದಾಶಿವನಳವದಿಸಿಕೊಂಡ(ಅವಶಂ. ೧೩೫-೩೬೦);
"ಜ್ಞಾನತನು" (ಅವಶಂ. ೪೩೪); ಪಶು ಎಂಬುದು ಸಾಂಜನ ಮತ್ತು
ನಿರಂಜನ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧ: ಸಾಂಜನವು ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧ
ಬಾಳುವ ನಿರಂಜನವು ಅವುಗಳಿಂದ ರಹಿತ (ಭಾತತ್ವ. ೩೩೬); ವಚನ
ದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದುಬೋರುವ . . . ನಿತ್ಯ ಸತ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣ ನಿರ್ಮಾಯ
ನಿರಂಜನವ ನೆಳಲನ್ನೂ ಕಂಡವ ನಾನಲ್ಲ (ವಚಸಂ. 1, ೬೪ಗೆ ಪ್ರವೇಶ).
೫. ಪವಿತ್ರವಾದುದು: 'ನಿರಂಜನಾರತಿ' ಪರಾ. ೩. ನಿರ್ಲಿಪ್ತ;
ವಿರಕ್ತನಾದವನು: ಸಕಲಸಂಸಾರಭಾರದುಃಖಭಾರಧಂಜನನುಂ
ನಿರಂಜನನುಮಾಗಿ (ಪರಾಂಮಾ. ೧೩-೪೧ ವ); ನಿರಂಜನರಾಗಿರ್ದುಮುಖೇಷ
ಲೋಕನಿಹಿತಾರ್ಥಗ್ರಾಹಿಗಳ . . . ಬುದ್ಧರಿಸುಗೆಮ್ಮಂ ಸಿದ್ಧಿಯಪ್ಪ
ನ್ನೆಗಂ (ತುಷ್ಪ. ೧-೨); ನಿರಾವರಣ ನಿರಂಜನನು ನೋಡಾ . . .
ನಿಮ್ಮ ನಿಜಲಿಂಗೈಕ್ಯನು (ಅಖಂಡೇ. ೩೧೬-೫); ನೆರೆ ನಿರಂಜನನಾಗೆನುತ
ಗುರು ಹರಸಿ ಅಭಯವನಿತ್ತ (ಗಗತಾ. ೨-೩೧). ೬. ಪರಮಾತ್ಮ;
ದೇವರು: "ನಿರಂಜನಃ-ಪರಮಶಿವಂ" (ಶಾತಕೃ. ೨೩೩); ಪರಮ
ನಿರಂಜನ[ನ] ಮಹಿಮೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತುಂಬಿದ ಪರಮಿಯ ಕೆಲ್ಲು ಕೊಂಡಂತೆ
(ಬಸವ. ೧೩೯); ಗಿರಿನಂದನಾವಕ್ಷೋಜಭಸ್ಮ ಉತ್ಸಂಧತನು ಚಿನ್ನಯ
ನಿರಂಜನ ಭೂರಿಪಂಜರನ . . . ಕಂಡನಬುಜಭವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೧೫);
ಎಂಜಲನಶೌಚವು ಸಂಜೆಯಿಂದನಬೇಡ ಕುಂಜರವು ವನವ ನೆನೆವಂತೆ ಬಿಡದೆ
ನಿರಂಜನನ ನೆನೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಜನಜಂಗಮ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವಾದೈವತ ತತ್ತ್ವವನ್ನು
ಬಲ್ಲವನು: ಚಿತ್ತನ ಮಹಾಲಿಂಗದೇವನ ನಿರಂಜನಜಂಗಮದೋಪಾದಿ
ಯಲ್ಲಿ ಸಗುಣಗುಣಾಭಿರೂಪಿಗಳ ಮಾಡಿ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೨೩-೨೪೪);
ಈ ವೇದಾಂತನನ್ನು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ವೀರಶೈವರೆಂದೂ. . . ನಿರಂಜನಜಂಗಮ
ರೆಂದೂ ಹೆಸರಿಂದ (ಶಕ್ತವಿ. ೩೯). [ನಿರಂಜನ+ಜಂಗಮ]

ನಿರಂಜನತತ್ತ್ವ (ನಾ). ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ; ವಿರಕ್ತಿ: ಇದೆ ನಿರಂಜನತತ್ತ್ವ
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸಫಾಟಿಕೆ ನಾವು ಕಡುಮೂರ್ಖಾದಲಿ ಮೈಮಹಿದವು
ಶರೀರದ ಬಂಧುತ್ವಕ್ಕಾದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೬೪). [ನಿರಂಜನ+ತತ್ತ್ವ]

ನಿರಂಜನಪದ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಪದವಿ, -ಸ್ಥಾನ: ಕಾತ್ಯಾಕ
ಗೋತ್ರಪವಿತ್ರಂಗೆ ಕಟಿಸೂತ್ರಮಂ ಕಟ್ಟಿ ನಿರಂಜನಪದೇಚ್ಛುಗಂಜನ
ಮನೆಚ್ಛು (ಚಂದ್ರತ. ೧೨-೧೫೬ ವ). [ನಿರಂಜನ+ಪದ]

ನಿರಂಜನಾರತಿ (ನಾ). ಪವಿತ್ರವಾದ ಆರತಿ: ನಿರಂಜನಾರತಿಯು
ಲೀಲೆಯಿಂದ ನಿವಾಳಿಸುತ ಸುರಮೌಳಿಮನೆಯನಿಸಿದ ಮುಕುಂದನ ಲಾಲಿಸಿ
ದನಾ ಪುಷ್ಪಲಾವಣನಧಿಕವರ್ಷದಲಿ (ಅಕ್ರೂಷ. ೬-೪೨).

[ನಿರಂಜನ+ಆರತಿ]

ನಿರಂತ (ಗು). ೧. ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ. (ನಾ). ೨.
ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ಸತತವಾದುದು: ನೀನುಮನ್ನ ಕಪ್ಪದೊಳನ
ಗೆಂದು ಸ್ತುತಚನಾದಿಯ ವೇದರಹಸ್ಯದೊಳನಿರಂತದ[ಪರಿಚಯಯಂ]

ನೆಯೆಯೊ ಯೋಜಿಸಿದಂ ಕದನತ್ತಿಹೇತ್ರನಂ (ಕಂಠಭಾ. ೧೦-೬೪). ೩.
ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಮರಣವಿಲ್ಲದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಅ ಗುಣ
ಚಿತ್ತಿನ ಮುಕ್ತಿನ ತೆಜ ಕಸ್ತುರಿಯ ಶುಕ್ಲದ ತೆಜ . . . ನಿರಂತ ನಿರಂತ
ಸುಸಂಗ ನೀಕಳಂಕ ಮುಲ್ಲಕಾಜುನಾ ಇದಿಹಿಂದವ ಹೇಳಾ (ಮೋಕ್ಷಮಾ.
೪-೧೨); ನಿರ್ಮಲರಣ ನಿರವಯ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ನಿರಂತ ನಿಶ್ಚಿಂತ . . .
ನಿಜನಿರ್ಮಲಯ ಬಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪); ನಿರ್ಮಲಾಚರಣ ನಿರಂತ
ನಿರ್ಭವ . . . ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರಂತರ (ಗು). ೧. ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಸತತವಾದ: ಬಂದಿಗಳನೊಡ್ಡಿ
ದರಾ ನಿರಂತರ ಶರವ ತಡೆದರು ತೆಕ್ಕೆವರಿಗೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೧-೫೦);
ನಿರಂತರೋಚ್ಚಾಸ್ತದಿಂದ ತಿದಿಯೊತ್ತಿದಂತೇದುತ್ತಿ ದುಳ್ಳಿಗಳ ರಹಂ ಕಿರಿ
ದಾಗಿ (ಪ್ರರಾಮಾ. ೧೦೫-೧೪೯); ಇದರಿಂದ ಸಕಲ ಮನಸಿಕ ನಿರಂತರ
ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಮೆದುಳಿನ ಅವಸ್ಥಾ ವಿಶೇಷಗಳೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧ
ವಾಗುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೪); ನಿರಂತರ ಸೇವೆಯ ನದಿಗಳ ಭೇಯ
(ತನದಿ. ೧೩). ೨. ಸಮೃದ್ಧವಾದ; ಸಮೀಚೀನವಾದ; ತೃಪ್ತಿ
ಕರವಾದ. (ನಾ). ೩. ನಿತ್ಯವಾದುದು; ಸತ್ಯವಾದುದು: "ಸತ
(ತ)ಮವಿಚ್ಛಿನ್ನಂ . . . [ನಿರಂತರಮುಜಸ್ತಮನೆ ತಾಂ ನಿತ್ಯಂ]"
(ಮಪ್ಪುಕೋ. ೧೦೯-೬೩). ೪. ಸದಾಕಾಲವೂ ಇರುವಂಥವನು;
ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವವನು: ಕಾಯವಂಚಕನಲ್ಲ ಜೀವವಂಚಕನಲ್ಲ
ನಿರಂತರ ಸಹಜ ನೋಡಯ್ಯ . . . ಕೊಡಲಸಂಗನ ಶರಣನುಪಮಾ
ತೀತ ನೋಡಯ್ಯ (ಬಸವ. ೯೪೦); ನಿರುಪಮಾನಿರಾಮಯನಿರಂತರನಿರವ
ತೀಪ . . . ಕರುಣಿಸುವುದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೪೯). ೫. ದಟ್ಟವಾ
ದುದು; ಸಾಂದ್ರವಾದುದು: "ನಿರಂತರಂ, ಘನಂ, ಸಾಂದ್ರಂ,
ಬಹುಳಂ, ವಿರಳೇತರಂ-ಈ ೫ ಮಂದಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೨);
"ನಿರಂತರಂ ಸಾಂದ್ರಮತಿಘನಂ" (ಮಪ್ಪುಕೋ. ೧೦೪-೩೯). ೬. ತಡೆವು;
ತೃಪ್ತಿ; ತುಷ್ಟಿ; ಸಮೃದ್ಧಿ (?): 'ನೈರಂತರ್ಯ' ಪರಾ.
ನಿರಂತರಂ ಮಾಡು-ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸು; ತುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸು; ತಡೆಸು:
ಸಿದ್ಧಾರ್ಥನ ಪಿರಿಯರಸಿ ಜಯಾವತಿಯೆಂಬೊಳ್ . . . ಒಂದು ದಿವಸಂ
ವಿಜಯಭದ್ರರೆಂಬ ಭಟಾರವಧಿಜ್ಞಾನಿಗಳ ಹರಿಗೆಘೊಕ್ಕೊಡೆ ಕಂಡವರಂ
ಜಯಾವತಿ ನಿಜಾಸಿಯಾದಮಾನುಂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಂ ಕೈಯಲಿಕ್ಕಿ ನಿರಂತರಂ
ಮಾಡಿ ಕುಳ್ಳಿಡ್ ಬುಟಕ್ಕಿಂತೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡಳ್ (ನಡ್ಕಾರಾ. ೪೩-೨೧);
ಪರಮಾನುರಾಗದಿಂದಂ ನಿರಂತರಂ ಮಾಡಿ ಬುಟ ತಾನುಂಬುದು(ಅನಂತ.
೧೦-೪೧). [ಸಂ.]

ನಿರಂತರ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ; ಎಡೆಬಿಡದೆ: ನಿಮ್ಮ
ಶರಣ ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಆದಿ ಹಾಡಿ . . . ಪರಿಣಾಮಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು (ಬಸವ. ೪೫೪); ಹಳವಿನಲಿ ಹೆಮ್ಮೆಯನು ಕುಂದಿನ ಕುಲದೊಳ
ಗ್ಗಲಿಕೆಯನು ತಂದುದಲಿ ಬೆಳಗ ಬಣ್ಣಮುಖೆ ನಿರಂತರವೆಂದನಾ ಚೈದ್ಯ
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೧೧); ಹರಿಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡೋ ನಿರಂತರ ಪರಗತಿಗೆ ಇದು
ನಿರ್ಧಾರ (ಪುರಂದ. ೫-೪೫ ಪಲ್ಲವ); ನಂದಿದ ಭಕ್ತರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೆರೆ
ಹಿಂಗದೆ ನಿರಂತರ ನೆರೆಸಿರ್ಪನು (ಅಖಂಡೇ. ೧೩೦೦೧೪); ನಿರಂತರ ಬರುವವ
ಪರ್ಯಂತರ ಬಾರನೇ (ಗಾದ). [
ನಿರಂತರಂ]

ನಿರಂತರಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ; ಎಡೆಬಿಡದೆ: ಪರಿದಿರೆ
ರಾಗಂ ತನ್ನೊಕ್ಕಿರಂತರಂ (ಕವಿತಾ. ೧-೧೦೧); ಜಗತ್ತನ್ನಿಡ್ಡಿ ಚಿರಂತನ
ನೂತನ ಮಹಾಕವೀಶ್ವರಶೈಲಾಸ್ತ್ರಾಂತರಸ್ಥಾರತಿ ನಿಶ್ಚಿ ನಿರಂತರಂ
(ಜಾತಕ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂತರಪಕ್ಷ (ನಾ). ಸತತವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷವಾತ, -ಒಲವು:
ಅಳುಕುವನೆ ಸುಕುಮಾರ ಸಾರಥಿ ಬಲುಹನುಕೃವನೇ ನಪುಂಸಕನಲಿ

ನಿರಂತರಪಕ್ಷವೆಂದು ವಿರಾಟ ಖಂಡಿಗೊಂಡ (ಕುನ್ಯಾ. ೯-೧೫).

[ನಿರಂತರ, + ಪಕ್ಷ]

ನಿರಂತರಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ (ನಾ). ಅಖಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ; ಅಖಂಡವಾದ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ: ಪೂಜ್ಯರಾದ ಕಣ್ಣು ನಿರಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ತಾಳುಂಕ. ೧೩-೨೮).

[ನಿರಂತರ, + ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ]

ನಿರಂತರಶ್ಲೇಷ (ನಾ). [ಶಾಸ್ತ್ರವಿಜ್ಞಾನ] ಆರ್ಥಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ೧೦ ನಿರಂತರಶ್ಲೇಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿನ್ನನಿರಂತರಶ್ಲೇಷ (-ಪದಗಳನ್ನು ಒಡೆಯದೆ ಎರಡು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪದಗಳು ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಸೇರಿರುವುದು) ಮತ್ತು ಭಿನ್ನನಿರಂತರಶ್ಲೇಷ (-ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪದವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪದಗಳು ಸೇರಿರುವುದು) ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಗಳಿವೆ: ಸರಸಪದ್ಯಾರ್ಥಾಲಂಕಾರ ರಚನೆಯೊಳ್ಳು ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ಬಂದಂ ಕೆಲವಂ ದೂರಕೊಳೆ ಬಗೆಗೆ ತೊಂದಿಂ ನಿರಂತರ ವಿರುದ್ಧ ನಿಯಮಿತಶ್ಲೇಷ ಗಳಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೧೩). [ನಿರಂತರ, + ಶ್ಲೇಷ]

ನಿರಂತರಾಭ್ಯಾಸ (ನಾ). ಸತತವಾದ ಅಭ್ಯಾಸ; ಎಡೆಬಿಡದ ಅಭ್ಯಾಸ: ಒಂದು ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಅನುವಾದ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಒದಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಿನ ಅಬಾಧಿತವಾದ ವ್ಯಾಪಕತೆ ಎಷ್ಟು ಕಾರಣವೋ ಅನುವಾದಕರ ರಸಿಕತೆಯೂ ನಿರಂತರಾಭ್ಯಾಸವೂ ತಿದ್ದಿ ತೀಡಿ ಮಿರುಗಿಸುವ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಲೂ ಅಷ್ಟೇ ಕಾರಣ (ವಿರಿಯೋ. VI, ೫ ನಾಟಕವನ್ನು ಕುರಿತು). [ನಿರಂತರ, + ಅಭ್ಯಾಸ]

ನಿರಂತರಾಯ (ನಾ). ೧. ಅಡಚಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆ; ಸುಸೂತ್ರತೆ; ನಿರಾಯಾಸ: ಜನಧರ್ಮವು ಕೆಲವು ಕಾಲಂ ನಿರಂತರಾಯವಾಗಿ ನಡೆಯ (ಜಾನ್ಯು. ೪೦೪); ಕೃಷ್ಣನೊಡಂಬಟ್ಟು ಬಿಡುವ ನಿರಂತರಾಯವು ಚಿಂತೆ ಬೇಡ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೦-೨೪); ಆದುದೇ ಪರಿ ಸಕಲಸೌಕರ್ಯಾದಿವೈಭವದಿಂದಲೂ ಸುಕೃತೋದಯನ ಹಯ ಸಪ್ತ ತಂತು ನಿರಂತರಾಯದಲಿ (ತೊರಾ. ೧-೭-೫೩). ೨. ತಡವಾಗದಿರುವಿಕೆ; ಶೀಘ್ರತೆ; ಬೇಗ: ಅಂತಾ ಜಗತ್ಪವಿತ್ರಚಾರಿತ್ರಪಾತ್ರಂಗಿ ಪುಷ್ಪಮಿತ್ರಂ ವಿರುದ್ಧ ಮುಖ್ಯಾಪಾರದಾನಮಂ ನಿರಂತರಾಯವಾಗಿ ಮಾಡಿದಾಗಲಿ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೧೦ ವ); ಪರಿಣತನದಲಭಿಕನು ನೀ ನಿಧಾನನಿಗೆ ಮೂರುತ್ತರವಿತ್ತು ನಿರಂತರಾಯದಲಿ ತನುವಿಗಾಪ್ಯಾಯನವ ಮಾಡುವುದು (ಕುನ್ಯಾ. ೨೩-೩೫); ಮುನಿಗಳ್ಳಿ ನಿರಂತರಾಯದೊಳು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯವನಾಗಿ ಕಂಡು (ಕವಿ. ೯೨ ರಾಜಾ. ೨). ೩. ಎಡೆಬಿಡದಿರುವಿಕೆ; ನಡುವೆ ಅವಕಾಶವಾಗದಿರುವಿಕೆ: ನರಮೃಗಾಧಮ ನಿಮ್ಮ ಭಾರತನರುಷಭಮಿಯೊಳೊಂದು ವರುಷಾಂತರ ನಪುಂಸಕನಾಗಿ ಹರಸು ನಿರಂತರಾಯದಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೮-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂತರಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸುರಿಯುವ ಬಾಣ: ನಿರಂತರಾಸ್ತ್ರದ ಜಲನಿಧಿಗೆ ವಡಬಾಗ್ನಿಯಾದನು ನಗುತ ಯಮಸೂನು (ಕುನ್ಯಾ. ೩-೭೦). [ನಿರಂತರ, + ಅಸ್ತ್ರ]

ನಿರಂತರಾಳ (ನಾ). ಕಡಿಮೆ ಆಳವಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಹೆಚ್ಚು ಆಳವಿಲ್ಲದ ಎಡೆ: ಕರಂಜತರು ಪುಟ್ಟ ಪುಂಡ್ರಿಡುಗಳಾಗಿ ಮೇಣ್ ಪುಟ್ಟು ದಂಕುರಂ ಕರಮ ಕೆಂಪುಪ್ರಿತಿ ತದುರ್ವಿಯಂ ತೋಡೆ ಮೇಣ್ ಸುರಕ್ಷಮನಿಕಂ ಬುಳ್ಳೆ ಸರೆ ಪುಟ್ಟುಗುಂ ನೀರ್ ನಿರಂತರಾಳದೊಳ್ (ಲೋಕೋ. ೫-೬). [ಸಂ. ನಿರಂತರಾಳ]

ನಿರಂತರಿತ (ಗು). ಎಡೆಬಿಡದಿರುವ; ಒತ್ತಾಗಿರುವ; ನಿಬಿಡವಾದ: ಸುತ್ತಮನೇಕಳುಸುಮಕಿಸಲಯ ಭಳಪರಿಣತಭಲಾವನಮ್ರಾಪ್ತಕಮ್ರ

ತರುನಿರಂತರಿತ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಡಂಬಟ್ಟು ನೋಡುತಿರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಅವು. ೫-೪೫ ವ); ನಿರಂತರಿತ ಶಾಲಿಸಸ್ಯಚಯಶಾಡ್ಯಲೋರ್ವಿತಳಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೯೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಥ (ನಾ). ಕತ್ತಲಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕಾಶ: ನಿರಂಥ ತಮಂಥನಿಲ್ಲದಂದು . . . ಬಸವಣ್ಣನೊಬ್ಬನೇ ಉದಯವಾದನು (ಚನ್ನ. ಕ. ೪-೧೪) [ಸಂ.]

ನಿರಂಬರಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದವಳು; ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿರುವವಳು; ದಿಗಂಬರಿ: ತನಿವೇಟದಲಿ ತಾನುಸಿ ನಿರಂ[ಪಾತಂ. ನಿಶಾಂ. ದಿಗಂ]ಬರಿಯಾಗಿ ನೆಲೆದಿಟ್ಟವಳು ನಿಜಪತಿಯ (ತೊರಾ. ೫-೩-೪) [ಸಂ. ನಿರಂಬರಿ]

ನಿರಂಬಳಿ 'ನಿರುಮ್ಮಳ' ನೋ.

ನಿರಂಬಳಿ (ಅ). ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಾಗಿ: ಹೀಗ ಗಂಡಸರು ನಿರಂಬಳಿ ಇರೋದು ಭಲೋ ಅಲ್ಲ (ಹೊಸಂ. ೧೫೭); ಮರಗಳ ಕೊಂಬೆಗಳು ಕೊಟ್ಟ ರೂಪಕ್ಕೆ ಬಿಸಿಲು ಪಡೆಯುವ ರಂಗವಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಇರಲಿ ಮನಸ್ಸು. ನಿರಂಬಳಿ ತೆರೆದು ದಿಡಲಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೯೫). [ಸಂ. ನಿರಂಬಳಿ]

ನಿರಂತ (ಗು). ೧. ಅಂಶವಲ್ಲದ; ಭಾಗವಲ್ಲದ: 'ನಿರಂಶಜೀವ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಅಂಶವಲ್ಲದುದು; ಅಖಂಡವಾದುದು: ನಿರನ್ಯಯ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವಿಶರಾರುಗಳ್ಳಿ ನಿರಂಶಂಗಳಾಗಿಯುಂ ಭ್ರಾಂತಿಪತಿಯಂ . . . ವಿಜ್ಞಾನಲಕ್ಷಣಂಗಳಾತ್ಮಾಭಿಧಾನಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಅವು. ೨-೯ ವ). ೩. = ನಿರಂಶಜೀವ: ಮನುಷ್ಯಜೀವರು ನಿರಂತರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೮೩). [ಸಂ.]

ನಿರಂಶಜೀವ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಜೀವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ; ತನ್ನ ಅಂಶದಿಂದ ಅವತಾರ ಮಾಡಲು ಆಗದ ಜೀವ; ಮನುಷ್ಯ ಜೀವ; ೧೦ ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಅಂಶವಿಶೇಷದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಜೀವರಿಗೆ ಸಾಂಶಜೀವರೆಂದು ಹೆಸರು. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅವತರಿ ಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ನಿರಂಶಜೀವನೆಂದು ಹೆಸರು: ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಾಂಶಜೀವರೆಂತಲೂ, ನಿರಂಶಜೀವರೆಂತಲೂ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ ಉಂಟು (ಹಸಾರ. ೩-೯ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ). [ನಿರಂಶ-ಜೀವ]

ನಿರಂಹ (ನಾ). ಜಂಬವಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಅಹಂಕಾರರಹಿತನಾದವನು: ರತ್ನಪ್ರಯುಕ್ತಭಾಪ್ರಭಾವಿ ನಿಜಮನೋಭವನರುಂ . . . ನಿರಂಹರುಮುಪ್ಪ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀನಿಧಿಪಣ್ಣಿ ತದೇ ವಜ್ರವಿತಾರಾಧನಾಪುರಸ್ಕರ ಮಾಸಪಲ್ಲೇಖಿನಿಯಂ . . . ಚತುರ್ವಿಧಾ ರಾಧನಿಯಂನಾರಾಧಿಸಿ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೫೩-೩೪; 1077). [ಸಂ. ನಿರಂಹ]

[ಸಂ. ನಿರಂಹ]

ನಿರಕರ (ನಾ). ಕಡೆಗಣಿಸುವಿಕೆ (?).

ನಿರಕರ ಮಾಡು - ಕಡೆಗಣಿಸು; ತುಟ್ಟೀಕರಿಸು (?): ಈಶ . . . ಜಿನ್ನಾಗಿ ನಿಜದೋರಿ ಕತ್ತರಿಯ ಕಡೆಗಿಟ್ಟು ಚಣ್ಣ ನಿಸಗಿಂತುಮಾ ಯಾಸಮೇಕಿ ಬೇಳೆಸಲು ಯೆನ್ನ ಭಕ್ತಿಯನು ನಿರಕರ ಮಾಡಲಾನಂತು ಗಿಯೊನೆಂದಿಗೇರಗಲು (ಚೋರಾ. ೮-೪೮). [ಸಂ. ನಿರಕರ]

ನಿರಕು 'ನಿರಕರ' ನೋ.

ನಿರಕ್ಶರ (ಗು). - ನಿರಕ್ಷರ ೧: 'ನಿರಕ್ಶರ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ನಿರಕ್ಷರ]

ನಿರಕ್ಶರಿ (ನಾ). ಅಕ್ಷರವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿರುವವನು; ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವವನು: ದುಂದುಮಿ ಪಾಗೂ ಅಾವಣೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ

ಪಾದದ ಕವಿಗಳು ತೀರ ನಿರಕೃಂಗಳಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ಕನ್ನ. ೫೬).
[ನಿರಕೃ+ಇ]

ನಿರಕೃ 'ನಿರಕೃ' ನೋ.

ನಿರಕ್ಷದೇಶ (ನಾ). ಭೂಮಧ್ಯರೇಖೆಯ ದೇಶ; ಸಮಭಾಜಕ
ವೃತ್ತದ ಹತ್ತಿರದ ಪ್ರದೇಶ: (೨). [ಸಂ.]

ನಿರಕ್ಷರ (ಗು). ೧. ಅಕ್ಷರ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ; ಓದು ಬರಹ ಬಾರದ.
(ನಾ). ೨. ಓದು ಬರಹ ಬಾರದಿರುವವನು.

ನಿರಕ್ಷರ ಕುತ್ಸಿ = ಓದು ಬರಹ ಬಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನ
ವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವರು ಬಹಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿರಕ್ಷರಕುತ್ಸಿಗಳಾಗಿದ್ದು
೦೦೦೦ ಹಾಗಾಯಿತು (ಜಾಣೀ. ೯); ನಿರಕ್ಷರಕುತ್ಸಿಯಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಭುಲಿಯು
ಶಾಸ್ತ್ರಪಂಡಿತಳೂ ವ್ಯವಹಾರದಕ್ಷಳೂ ಆದದ್ದು ಭವಾನೀಕಾಕೂರನ ದೀರ್ಘ
ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ (ಬಂಕಿಮ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ನಿರಕ್ಷೀಕೃತ (ಗು). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡಿದ: ಗಾಳಿಯ
ಪೊಯ್ಯಿಂದಂ ದ್ಯುತಿಮಾಳೆ ತೆರಳೊಡನೆ ನೆಗಟ್ಟು ತಮದೊಡ್ಡನಲಾಭೀಶತೆ
ಮತ್ತೊಂದು ನೀಳಭನಾಳಿನಿರಕ್ಷೀಕೃತಾಂಬರಂ ಘನಪಥದೊಳೆ (ಜಗದಿ.
೪-೪೭). [ಸಂ.]

ನಿರಖ್, ನಿರಖು (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಬೆಲೆ; ನಿಖರವಾದ ಬೆಲೆ:
(ರೈಸಗ. II. ೫೫೭). ನಿರಖು: ನಿರಖು ಕಟ್ಟುವಲ್ಲಿ ಅರ್ಜಿಪಾಪಾರ
ನಿರಖಿಗೆ . . . ಹಣ ಜಾಸ್ತಿ ಭಡಾಯಿಸಿ (ಸುಹಾಸಂ. II. ೭೦); ೧೩೦೦೦
ರೂಪಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಯಂ(ನಿರಖು) ಕೇವಲಯಾಗಿ (Fixed Deposit)
೨ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಬಡ್ಡಿಗೆ ಇರಿಸುತ್ತಾರೆ(ಬಾಲಪ್ರ. III. ೧೫೫೬). 'ನಿರಕೃ' ಪರಾ.
ನಿರಖು ಮಾಡು = ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಗೊತ್ತು
ಪಡಿಸು; ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಕಂದಾಯವನ್ನು ನ್ಯಾಯವಾಗಿಯೂ
. . . ನಿರಖು ಮಾಡಿದವನು ಇಕ್ಕೇರಿ ಶಿವಪ್ಪ ನಾಯಕ (ಪಾಳಗಾ. ೫೧).
[←ಪಾರ. ಹಿಂ. ನಿರ್ಖ್; ಮರಾ. ನಿರಖ್]

ನಿರಖು 'ನಿರಖ್' ನೋ.

ನಿರಖುಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಬೆಲೆಯ ಪಟ್ಟಿ; ಕ್ರಯಪಟ್ಟಿ: (೨).

[ನಿರಖು (<ನಿರಖ್)+ಪಟ್ಟಿ]

ನಿರಗುಂಡಿ 'ನಿರ್ಗುಂಡಿ' ನೋ.

ನಿರಗಿ, 'ನಿರ್ಗಿ' ನೋ.

ನಿರಗಿ, 'ನಿರ್ಗಿ' ನೋ.

ನಿರಘ (ಗು). ೧. ಪಾಪವಿಲ್ಲದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ: ದೆಕ್ಕುಳಗಿಯು
ಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ ನಿರಘ ನಿರ್ಮಲ ಮಸ್ತರಾಜನ ಗೋಮುಟೇಶ್ವರನು
(ನಾಗಪ. ೧-೬೪). (ನಾ).೨. ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರು
ವಿಕೆ: ನಿರಘದಾ ನಿರುತ್ತರಗುಣದ ನಿರ್ವಾಸನಾ ನಿರ್ವಾಣಾದ್ವೈತನಿಶ್ಚಲ
ನಿರಘನನೊಳೆನ್ನ ನೋಡೆಂದನಾಯ್ತಂ (ವೀಶ್ಯಪ. ೧-೨-೫). ೩. ಪಾಪ
ರಹಿತನಾದವನು; ದೋಷರಹಿತನಾದವನು: ನಿರ್ಮಾಯಂ ನಿಜ
ನಿತ್ಯಪ್ರತಿ ನಿರಘಂ . . . ಪ್ರಭುದೇವ ದೇವನಿಶಂ ರಾಜೀರ್ ಮಜ್ಜೀತ
ದೋ (ಪದ್ಮಾ. ೧-೧೧); ನಿರಘ ನಿರೇಹ ನಿರ್ಭಯ . . . ನಿತ್ಯಕಂಕ
ಜಯಶಂಕರ ನಿರ್ಗದ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪); ನಿರಘ ನಿರ್ಮಲ
ನಿರಾವರಣಾಶ್ರಿತ ಕಲ್ಪಧರಾರುಹ ಸ್ವರಿತ ವಿಷ್ಣುನಯನಾರ್ಜಿತ ಪಾದ
ಸರೋಜ ಮದೀಶ್ವರಾ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೧-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿರಘತಿ (ನಾ). ಪಾಪರಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ:
ಸಚ್ಚರಣಾಚಾರಸತ್ಕುಲಪರಂಪರೆಗೆ ನಿತ್ಯನಿರಘತಿ ಕೀರ್ತಿ ದೇವತಾಪ್ರೀತಿ
ಮತ್ತತ್ಯಧಿಕಸಂಪದ ಸಂತೀನೆಯಿಂದೊಡಗುವುದು(ವೆಂಕಾಟ. ೨-೯-೪೫).
[ಸಂ.ನಿರಘತಾ]

ನಿರಘಿ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತೆ; ಕಳಂಕರಹಿತೆ; ಪಾಪರಹಿತೆ: ನಿರುತ
ನಿರ್ಮಲ ನಿರಘಿ ನಿರತಿಶಯ ನಿರ್ಭೇದ್ಯ (ನಿರ್ಭೇ. ೧-೯).

[ಸಂ. ನಿರಘಾ]

ನಿರಜ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಮಲವಾದುದು; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು.
೨. ನಿರ್ಮಲನಾದವನು; ರಜೋಗುಣರಹಿತನಾದವನು;
ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು: ನಿರಜ ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರ್ಮಲ ನಿರಾಳ ಪಂಪಾ
ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು (ಪುಷ್ಪಾ. ೧-೪); ನಿರಜ ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರವಯು
ನಿರಾಸಕ್ತ ಪುರಹರನೆ (ಸೋಮಪ. ೧-೫); ನಿರಜ ನಿರ್ಗದ ನಿತ್ಯನಿರ್ಮಲ
. . . ನಿರ್ಮಾಯಂ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿರಜೆ (ನಾ). ಕಳಂಕರಹಿತೆ; ಪರಿಶುದ್ಧಳಾದವಳು: ತಮ್ಮ ನೀನಾ
ದಿದಂತವನಿಸುತೆ ನಿರಜೆಯಹುದು (ಚೈದಿಭಾ. ೧೪-೫೪); ನಿರುಪಮೆ
ನಿರಾವರಣೆ ನಿರಜೆ ನಿರಹಂಕಾರಿ (ನಿರ್ಭೇ. ೧-೯). [ಸಂ. ನಿರಜಾ]

ನಿರಜ್ಜ (ನಾ). ಅಜ್ಜ ನಲ್ಲದವನು; ಬುದ್ಧಿವಂತ: ನಿರವಮಾನನಿರಜ್ಜ
. . . ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೬). [ಸಂ.]

ನಿರತ (ಗು). ೧. ಆಸಕ್ತವಾದ; ತಲ್ಲೀನವಾದ: ಮಗ್ನವಾದ:
ಅಕೆಯ ಮನಸ್ಸೆಲ್ಲವೂ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿರತವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ನನದಿ. ೧೪).
(ನಾ). ೨. ತೊಡಗಿದವನು; ಮಗ್ನನಾದವನು: ಪರಮತಪಸ್ವಿರೂಪ
ನಿರತರು ಪರನಾದೀ [ಶರಣ]ಭೇರುತ್ತಾ ಪರನಾಮಧೇಯರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್
ಶ್ರೀನೃಪ ಪಟ್ಟತವೇವರ್ಗ್ನಿ (ಸಾಂಧ. XXX. ೪೭-೨೭; 1072); ಮೂಜಗ
ದಲ್ಲಿ ನಿರತರು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ತ್ರಿವಿಧವನಾಯಿರು (ಬಸವ.
೯೦೧); ಎಸೆದರ್ ವತ್ಸಪಾಲಕರ್ ಬಲಕೃಷ್ಣರ್ . . . ಮಧುರಸ್ಥನ
ಪತ್ನವಾದ್ಯನಿರತರ್ (ಜಗದಿ. ೩-೭೭); ನಿರತರ್ ಭರಿತರ್ ಚರಿತರ್ ಪರ
ತತ್ತ್ವರತರ್ ಸುತರ್ . . . ನೆಲಸಿದರ್ (ಗಿಂಕ. ೫-೨೪); ಬಳಿಕ
ಸ್ಥಾನ ಮಾಡಿ ದೇವತಾರ್ಚನೆ ಮುಂತಾದ ಅಹಿ ಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗು
ತ್ತಿದ್ದನು (ಕೃದೇವ. ೧೦); ಆಯಾ ದೇಶದ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕಷ
ವಾಗಿ ನಿರ್ವಾರಿಸಿ ತೃಪ್ತಿಯಾದ ನಿರ್ವಾಣಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿರತ
ರಾಗಿದ್ದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೫೭). [ಸಂ.]

ನಿರತತ್ವ (ನಾ). ತೊಡಗಿರುವಿಕೆ; ನಿರತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ತಲ್ಲೀನ
ವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪರ ಭಗವದ್ಭಾಗವತಸ್ಕರದಾಚಾರ್ಯಾಂಘ್ರಿಕಂಕರತ್ವ
ದೊಳನಿಶಂ ನಿರತತ್ವಂಚಿತ್ತಿರ್ವಾ ಚರಮದ ದಶೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆದು ವೈಕುಂಠ
ಪುರಕ್ಕಿರದೆಯ್ದಿದರ್ (ದಿವ್ಯಜ. ೫-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರತಿಕ್ರಮ (ನಾ). ನಿಯಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸದಿರುವಿಕೆ,—
ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ; ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ: ವರಪಂಚಾಣು
ವ್ರತಮಂ ನಿರತಿಕ್ರಮಮಾಗಿ ತಾಳ್ವಿ ಪರಮದಯಾತತ್ವರನೆನಿಸಿದ ಶಲ್ಯ
ತೃಯವಿರಹಿತನರಡನೆಯ ನೆಲೆಯನಂ ತಾಂ ವ್ರತಿಕಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೨೭).
[ಸಂ.]

ನಿರತಿಚಾರ (ನಾ). ಅತಿಚಾರಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಇಂತೀ ಸಮಾಜೀನ
ಶ್ವಾವಕಾಚಾರಂಗಳಂ ನಿರತಿಚಾರಿಮಾಗಿ ತಾಳ್ವಿದ ದೇಶವಿರತಂಗಿಚ್ಛಿ ವಾರ್ತೆ
ಪತ್ತಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಸಂಯಮ ತಪಮಂದಾರ್ಯಕರ್ಮಮಾಡು
ತೀವ್ರಕೃಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೨೫ ಪ); ನಿರತಿಚಾರವೃತ್ತಿಯಂ ಗುಣವ್ರತ
ಶಿಕ್ಷಣವ್ರತಂಗಳಂಬ ಸಪ್ತಶೀಲಂಗಳನ್ನುನಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧-೧೬).
[ಸಂ.]

ನಿರತಿಶಯ (ಗು). ೧. ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ: ನಿರತಿಶಯ
ರೂಪಯೌವನ ವಿರಾಜಿತಾಂಗಿಯರ್ . . . ನೆಗಟ್ಟು ವಸುಂಧರೆಯುಂ
ವಸುಮತಿಯುಂ ಮೆಂಬರಸಿಯರಾದರ್ (ಶಾಂತಲಾ. ೧-೭೨); ನಿರತಿಶಯ
ಸುಖಸುಧಾಸಾಗರದೊಳೆ ಮನಮಾರೆ ಮೂಡಿ ಮುಟ್ಟಾಡುತ್ತಂ

ಪರಮಾಯುಷ್ಯವಂ ಪುನರ್ವಸು ಚರಾಮರಂ ತೀರ್ಥ ಬಂದು ಲಕ್ಷ್ಮಣನಾದಂ
(ಪಂಚಮಾ. ೧೪-೫೯); ನಿರಂತರತೆಯಸುಖದೊಳಗೆ ನಿಜವಾಗಿರಬಲ್ಲ
ಗುಣೇಶ್ವರನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ಅಪರಂ. ೧೨೪-೫೬೬); ನಿರಂತರತೆಯತೀರದಿಂದ
ಸುಂದರ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ . . . ನೆಗಟ್ಟಿನವಿಷಯವಾದವೆಂದಂ
(ಬಂಹರಿ. ೧-೩೯); ನಿರಂತರತೆಯಪದಂ ಕೂರ್ತು ಪೇಶ್ವೆಯಿಂದಂ ಕಾವ್ಯಂ
ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿಯನಿಪ ಸುಧಿ ಸತ್ಯಂ ಕವೀಶಾಧಿಪತ್ಯಂ (ಗುಣ. ೧-೧೬).
(ನಾ). ೨. ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು : ನಿರಂತರತೆಯ
ಮಕ್ಕಳುಮದು ಬಂಧುರಕವಿಜನಪ್ರಯೋಗಸಂಬಂಧನದಿಂದ(ಕವಿರಾ. ೧-೬೫);
ನಿರಂತರತೆಯನಿಪ ಧರ್ಮಾನುರಾಗವಿಾ ತೋರ್ಪುದೆಂಬನಂ ಸುರಸನಿಪಾ
ಕರಕಿಸಲಯದೊಳ . . . ಭಾಜನಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ಪಂಚಮಾ. ೧೬-೯೫);
ನಿರಂತರತೆಯಮಾಗಿ ಪರ್ವದ ಪರಿಬೋಧಾರಹಿತಮಾದ ಶಾಶ್ವತ
ಸುಖದಿಂದ ಪಿರಿದುಂ ತಣವುತ್ಪಿದಂ (ಬಾಧಪ. ೧೬-೩೦೨); ನಿರುತ್ತಮದ
ಕೇಳಜ್ಞ ಸುಗತಿಗೆ ನಿರಂತರತೆಯನನವು ದುರ್ಗತಿಗರಸುತನ ದುರ್ಮಾರಣ
ವಿದು ತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವರೆ (ತೊರಣ. ೪-೧೧-೯). ೩. ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ;
ಅತಿಶಯತೆ : ಸುರಪುಯುಗಪವನದ್ವಿತಯಾಶಾಶಾಂಬುಗಣಂಗಳೆಂದಿರೆ
ಯತಿ ನಿಧಿಯೊಳ್ಳರೆ ನಿರತ್ತನಂದನೊಂದುಂ ನಿರಂತರತೆಯದೊಳದನೋದರೆ
ನೀಲಾಬ್ಜಾಂಬಕಿ (ಭಂಜೋಂಬು. ೨-೧೬೦). ೪. ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾದವನು :
ನಿರಂತರತೆಯನ ನಿಜೋನ್ನತೋನ್ನತ ಭರಿತ ಬಹಳ ಬ್ರಹ್ಮಮಯನೀಶ್ವರ
ಘನಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೈವ ಕಂಡನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರಣ. ೬-೫೧-೪೯).

[ಸಂ.]

ನಿರಂತರತೆಯವಸ್ತು (ನಾ). [ಸಾಂಖ್ಯ] ಗುಣ, ದೋಷ ಮೊದಲಾದ
ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲದ ನಿರ್ವಿಕಾರ ವಸ್ತು; ಆತ್ಮ : ಈ ಆತ್ಮ
ನೆಂಬುದು . . . ಶುದ್ಧವಾದ ಕನ್ನಡಿಯಂತಿರುವುದು, ನಿರ್ವಿಕಾರ, ಅವನು
ಕೂಟಿಸ್ತನು, ಮಧ್ಯಸ್ತನು. ಇದಕ್ಕೆ ನಿರಂತರತೆಯವಸ್ತುವೆಂದು ಹೆಸರು
(ಹಿಂದಸಾ. ೫೮). [ನಿರಂತರತೆಯ + ವಸ್ತು]

ನಿರಂತೆ 'ನಿಜತೆ' ನೋ.

ನಿರಂತಿ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ. (ನಾ).
೨. ತನಗೆ ಅಧಿಕರಾರೂ ಇಲ್ಲದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು :
ನಿರುಪಮಾನ ನಿರಂತಿ ನಿರ್ಭಯನಿರಂತ . . . ನಿಜನಿರ್ಮಾಯ ಬಿತ್ತಿಸು
(ಬಸವ. ೬೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿರಂತಿಷ್ಠಾ ನ(ನಾ). ಊರೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಆಶ್ರಯರಹಿತವಾದುದು;
ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು : ನಿರಂತಿಷ್ಠಾನಂ ದಿವಸುಂಬರಂತಿಷ್ಠಾನಮಲ್ಲವೇ
ನಗದಿದು ತಪ್ಪುರಸದನಕ್ಕೆ (ಜಗದಿ. ೮-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರಂತಿಕ್ರೋಶ (ನಾ). ದಯೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಕೃಪೆಯಿಲ್ಲದವನು :
ಅವಳ ದೊಡ್ಡ ಅಕ್ಷೇಪನೆ ಅದನು ಅಷ್ಟು "ನಿರಂತಿಕ್ರೋಶನಾಗಬಹುದೇ
ಎಂಬುದು (ಸಂಭಾಷಿ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರಂತಿಗ್ರಹೇಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅನುಗ್ರಹ ಬೇಕಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು : ಸರ್ವಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಓದಿಹೋಗುವವನಿಗೆ
ಹಗ್ಗದ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ನಿರ್ವರ್ತಕವೇ ವಿಶಾ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪ್ರಸಾದ ಬೇಕಿಲ್ಲ
ವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದುದರಿಂದ ಇವರನ್ನು ನಿರಂತಿಗ್ರಹೇಶ್ವರವಾದಿ
ಗಳೆಂದು ಕೆಲವರು ಕರೆಯುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೨೫).

[ಸಂ. ನಿರಂತಿಗ್ರಹೇಶ್ವರವಾದಿನಾ]

ನಿರಂತಿನಾಸಿಕ (ಗು). ೧. ಅನುನಾಸಿಕ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರದ :
ಅಕೆಯ ನಿರಂತಿನಾಸಿಕ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಸೀನುಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಕೇಳಿ
ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಿಗೆ ಸಾಕಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು (ದೇಶಸ್ಥಿ. ೧೮). (ನಾ).
೨. [ವ್ಯಾಕ] ಮೂಗಿನ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಉಚ್ಚರಿಸಬಹುದಾದ

ವರ್ಣ ; ಅನುನಾಸಿಕವಲ್ಲದುದು : ಯವಲಂಗಳನುನಾಸಿಕಂಗಳುಂ
ನಿರಂತಿನಾಸಿಕಂಗಳುಮಪ್ಪುವು (ಕಮದ. ೧೬ ಪೃ. ೩); ಗಕಾರವು (ತಾನು)
ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದು ಕೊಂಡೇ ಉದಾತ್ತವೂ, ಅನುದಾತ್ತವೂ, ತ್ವರಿತವೂ,
ಸಾನುನಾಸಿಕವೂ, ನಿರಂತಿನಾಸಿಕವೂ (ಆಗಿದೆ) ಎಂದು ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ
ಅನೇಕ ರೂಪವುಳ್ಳದ್ದಾಗುವದು ಹೇಗೆ ತಾನೆ (ಸಂ ಹೋದೀತು) ?
(ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೪೬೨). [ಸಂ.]

ನಿರಂತಿಭವತಾಲಿ (ನಾ). ಅನುಭವಸ್ಥನಲ್ಲದವನು : ಕವಿ ನಿರಂತಿಭವ
ತಾಲಿ. ಅದರಿಂದ ಬೇಡಿದವೆ ನಿನ್ನ ಸಾರ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೬೧-೪೩೦).

[ಸಂ. ನಿರಂತಿಭವತಾಲಿನಾ]

ನಿರಂತಿಭವಿ (ನಾ). ಅನುಭವವಿಲ್ಲದವನು : ನೀನೇನಾ ನಿರಂತಿಭವಿ
ಯಲ್ಲಯಾ, ಎನ್ನಿಂದೆ ಕಲ್ಪಿಸ್ತನುಂ ಅಲ್ಲಯಾ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦-೪೨೯);
ನಾನು ನಿರಂತಿಭವಿ. ನನ್ನ ಯಾವ ಮಾತಿಗೂ ಬೆರೆಯಿಲ್ಲ (ಹೊಸಪ್ರ. ೨೪೬).
[ಸಂ. ನಿರಂತಿಭವಿನಾ]

ನಿರಂತಿವಿಕಾರ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಇರುವುದರಿಂದ
ಉಂಟಾಗುವ ವಿಕಾರ; ಉಪವಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತಳವುಳ;
ಹಸಿವಿನಿಂದಾದ ಮನೋವೈಕಲ್ಯ, ಭ್ರಾಂತಿ : ರಾಘವನ
ಸುದ್ದಿಯನೀಕೆಗೆ ಜೇಬುದಾಗದೇ ಕರ್ಣಾಕಾಶವಿಾ ವಿಕಲಭಾಷೆ ನಿರಂತಿ
ವಿಕಾರಮಾಗದೇ (ಪಂಚಮಾ. ೧೧-೯೧). [ಸಂ.]

ನಿರಂತಿಯ (ಗು). ಮುಂದಿನ ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲದ : ನಿರಂತಿಯ ಪ್ರತಿ
ಕ್ಷಣವಿಶಾರದುಗಳ ನಿರಂತಿಂಗಳಾಗಿಯುಂ ಭ್ರಾಂತಿವಶದಿ . . . ವಿಶ್ವಾಸ
ಲಕ್ಷಣಂಗಳಾತ್ಮಾಧಿಧಾನಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗುಂ (ಅಪರ. ೨-೯೪); ವಸ್ತು
ಗಳೆಲ್ಲ ನಿರಂತಿಯವಿನಾರ ಸಹಜವಾದುದೇ ಆಗಿದೆ (ತತ್ತ್ವಸಾ. ೧೯೮).

[ಸಂ.]

ನಿರಂತೀಷ (ನಾ). [ಜೈನ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಸುಖಸಾಧನಗಳಿಗೆ ಹಾತೊರೆಯದಿರುವಿಕೆ; ೧೦ ಎಂಟು ಬಗೆಯ
ಧರ್ಮಗಳು—೧. ಸತ್ಯಜೀತ—ಭಯ, ರಾಗಾದಿ ದೋಷವಿಲ್ಲ
ದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸಮಾನ—ಜಾತಿ, ಕುಲ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲದೆ
ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸಬಹುದಾದ ಧರ್ಮ. ೩. ನಿರುಪಾದಾನ—
ಯಾವ ಬಗೆಯ ಸುಖಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಬಯಸದಿರುವಿಕೆ. ೪.
ನಿರಂತೀಷ—ಭೋಗೋಪಭೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ಬಯಸದಿರುವುದು.
೫. ದುಶ್ಚರ—ಕಾಪುರೂಪರಿಂದ ಒಂದು ದಿನವೂ ಮಾಡಲು
ಅಶಕ್ಯವಾದುದು. ೬. ಪ್ರರೂಢ—ದೀರ್ಘಕಾಲ ಪ್ರವೃತ್ತ
ವಾದುದು. ೭. ಅಹಿಂಸಾಪ್ರತ—ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದೆ ಇರುವಿಕೆ.
೮. ಫಲವಂತ—ಜಾತಿ, ಜರೆ, ರೋಗ, ಮರಣಗಳನ್ನು ನಾಶ
ಪಡಿಸಿ ಪರಮ ನಿರ್ವಾಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದು : ನಿರಂತೀಷವೆಂಬುದು
ಭೋಗೋಪಭೋಗಪೂಜಾವಂದನಾದ್ಯುತ್ಪಾದಿಗಳನ್ನೇಕ್ಷಿಸದೆ ಭವ್ಯ
ವರ ಪುಂಡರೀಕದ ನಡೆವ ಧರ್ಮ (ಚಾಣಾಕ. ೬). [ಸಂ.]

ನಿರಪರಾಧಿ (ನಾ). ೧. ಅಪರಾಧ ಮಾಡದಿರುವುದು; ನಿರ್ದೋಷ:
ನಿನ್ನ ಹೃದಯದ ಕೆರೆಗೆ ನಿರಪರಾಧವ ಕೂಗು ಕೇಳಿ ಬರುತ್ತದೆ (ಕೃಷ್ಣ.
೨೪೦). ೨. —ನಿರಪರಾಧಿ: ನಿರಪರಾಧನನ್ನೆಂದೆಂದೆನ್ನ ತೆಗೆಯ
ಮಗನಂ ವಿದಾರಿಸಿದನಂ ತಪಾಡು . . . ಅಜಾಪೆಂ ಮರನ ತೋಕ
ಕೆ ಶಾನುವಂ (ಪಂಚಮಾ. ೯-೬೨). [ಸಂ.]

ನಿರಪರಾಧಿ (ನಾ). ಅಪರಾಧ ಮಾಡದಿರುವವನು; ನಿರ್ದೋಷಿ :
ನಿರಪರಾಧಿಗಳಂ ನಿರ್ದೋಷಿಗಳಂ ನಿರರ್ಥಕವಿಾ ಪಾತಕಂ ಕೊಂದನೆಂದು
ತನ್ನಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾರದೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೬೮-೯); ನಿರಪರಾಧಿಯನು
ಬನ್ನಬಡಿಸುವುದುಚಿತವೇ (ಬಸವ. ೬೪-೬೦); ನಿರಪರಾಧಿಯನು ಸಾರ

ಯೊಬ್ಬಳನಕಟಿ ಸಭೆಯಲಿ ಸೀರೆಯುನಿಯುರ್ಚುವರು ಕೆಟ್ಟನು . . .
ಎಂದೊಬರಿದಳು ತರಳೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೦೭); ನಿರಪರಾಧಿಯ ಕೊಲೆಯು
ತನಗಿನ್ನರದೆ ಅಂಗೈ ಮೇಲೆ ನೋಳಿತು ಹರಹರಾ ಕಡುವಾಸಿ ತಾನೆಂದ
ಳರಿದನು ರಾಮ (ಕಾಶ್ಯಾ. ೨೨-೭೨); ನಾನು ನಿರಪರಾಧಿ, ನನ್ನನ್ನೇಕೆ
ಬಂಧಿಸಿ ಕಾಡುತ್ತೀರಿ? (ಮನಿಸ. ೭). [ಸಂ. ನಿರಪರಾಧಿನಿ]

ನಿರಪರಾಧಿನಿ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಮಾಡದವಳು; ನಿರ್ದೋಷಿಯಾದ
ವಳು; ನೀನು ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ, ಧರ್ಮಶೀಲೆ . . . ಮಕ್ಕಳ ತಾಯಿ;
ಪತಿವ್ರತೆ, ನಿರಪರಾಧಿನಿ-ಇಂಥ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕೊಡಲೆ? (ದಶಭಾ. ೪೨).
[ಸಂ. ನಿರಪರಾಧಿನಿ]

ನಿರಪವರ್ತನ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಅಪವರ್ತನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರದ
ಸಂಖ್ಯೆ; ಲಕ್ಷದಪರಿಗಿರುವ ನಿರಪವರ್ತನ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಕೋಷ್ಟಕಗಳು
ಇವೆ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೭). [ಸಂ.]

ನಿರಪವಾದ (ನಾ). ಕಳಂಕರಹಿತವಾದುದು; ನಿರ್ದೋಷ
ವಾದುದು; ಯೌವನಶ್ರೀಯಂ ನಿರಪವಾದಮನಾರ್ ಕಳೆದಪರವರೆ
ಮಹಾತ್ಮರ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೭೯೮). [ಸಂ.]

ನಿರಪಾಯ (ಗು). ೧. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ; ನಾಶರಹಿತವಾದ;
ಅವಿನಾಶಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ;
ತೊಂದರೆಗಳಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸುರಕ್ಷಿತತೆ; ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆ;
ಸಮುಚಿತಸ್ವಭಾವಗುಣವರ್ಗಗಳ ಸಮೂಹವು [ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಮುಖಗಳ ಕಪ್ಪು] ರಾ
ಕ್ರಮಸಹಿತಮಗಮ್ಯರೂಪ ಕಾ[ವ್ಯಾ]ಶ್ರಮಮಂ ನಿರಪಾಯ[ದ್ರ]ಯ್ಯ
ಶಾರ್ಙ್ಗರ್ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೭); ನಿರಪಾಯಂ ನಿತ್ಯಮಾತ್ಮಂತಿಕ ಸುಖ
ಮರುಣಂ . . . ಶಿವಮಮೃತಮಯಂ ನಿತ್ಯ ತಿಸ್ತಾ ನಮಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಮಾ.
೧೫-೩೦). ೩. ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದವನು; ಪಾಯನಂತ ತನ್ನವರು
ಭಯದಲಿ ಬಾಯ ದಿಡೆ ನಿಮಿಷಾರ್ಧದಲಿ ನಿರಪಾಯನೆಡೆ ನು ನೋಡಿದನು
ಬೇತರಿಸಿ ಕೆಲಬಲನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೭-೧೦); ನಿರಪಾಯಂ ಚಿನ್ಮಯಂ
ತಾನೇನಿಪ ಪರಶಿವಂ ನೀನೆ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದಂ ಗುರುರೂಪಂ ತಾಳ್ದು
ತೂಳ್ಳಿ ಭವಮುಂ (ವೃಷಭ. ೨೭-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿರಪೇಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದ; ಅನ್ಯ ಸಹಾಯ ಬೇಕಿಲ್ಲದ;
ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ; ಅರ್ಥನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಧ್ವನಿಸಮಾಸಾರ
ವುಂಟೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಂತಾಯಿತು (ಧ್ವನಾಶೋ. ೫೦). (ನಾ). ೨.
ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಈ ಸ್ವರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲ ಹೃದಯವು
ವಿಷಯ ನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ ಅನಂದದ ಪ್ರತೀಕವಾಗುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೫೨).
೩. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಯಾವುದನ್ನೂ ಬಯಸದವನು;
ನಿಸ್ಸೃಹನಾದವನು; ನಿರಕ್ತನಾದವನು; ನಿರಪೇಕ್ಷನನೇಕರಿಂದ
ಪುರುಷೇವನನಿಷಿತು ಬಯಕೆಯುಳ್ಳಿಡೆ ನಿಮಿಷಾರ್ಧಮಂ ಮರುಳಾಗ
ದೆಯೂ ಭರತನನೋಲಗಿಸಿ ಪಡೆಯುಮುಭಿನುತಫಲಮಂ (ಅದಿಪ. ೯-೧೦೪);
ಅನುರಂಭರುಂ ನಿರಪೇಕ್ಷರ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೨೮); ಮನಮುಳ್ಳಿಡೆ
ಜನಯಿಸುನಂ ಮನಸಿಜನಾಯುಷ್ಯಮುಳ್ಳಿಡಂತಕನೆಯ್ಯ ಪಾನನುತ್ತ
ವನುಟಾದಂತದರ್ಗಿನಿಡೆಗುಡದಿರ್ ನೀನೆ ದರ್ ನಿರಪೇಕ್ಷಾ (ಚಂದ್ರಪ.
೭-೯); ನಿರಪೇಕ್ಷ ನಿಷ್ಯಾದಿ . . . ನಿರಾಳ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ತರಣು
(ದಶಭಾ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ನಿರಪೇಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದುದು; ನಿರಪೇಕ್ಷಕನುನಿಸಿ
ಯುಮೇಂ ಪರಿಪತ್ತಲಿ ಪರಿವ ಸುತನ ಕಡ್ಡುಕುಂದಂ ತೆರಮಸಗಿದು
ಪರಸಿಯ ಮೋಹರಸಂ (ಪಂಪಮಾ. ೩-೧೭೧). ೨. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದವನು;
ಬಯಸದವನು; ಮೋಕ್ಷದೋಳಿ ನಿರಪೇಕ್ಷಕನುಮಾಗಿ (ಪಂಪಮಾ. ೨೫-೮);
ಪರವನಿತಾನಿರಪೇಕ್ಷಕನನಿಸಿದ ದೇವರ ದೇವಂ ಕುಡುಗೆ ಸುವ್ರತಂ
ಸುವ್ರತಮಂ (ಯೋಜಿತ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ನಿರಪೇಕ್ಷಣೀಯ (ನಾ). ಬಯಸದುದು; ಬೇಡಾದುದು;
ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವಲ್ಲದುದು; ತನ್ನ ತ್ಯಾಗ ನಿರಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾದುದು
ದೆಂಬಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಅವಳ ಮಾತಿನ ಭಂಗಿ . . . ನೀತಿಗೆಟ್ಟ
ಹೆಂಗಸಿನ ಹೊಟ್ಟೆಗಳೆಂದು ಅವನು ಯೋಚಿಸಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೪೦೪);
ಭಾವಗೀತೆಯ ಸಕಲವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಅನ್ಯವಸ್ತು ನಿರಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾಗಿ
ಕವಿಯ ಅಂತರಂಗಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಜನ್ಮ ತಳೆದು . . . ಪರ್ಯವಸಾನ
ಹೊಂದುತ್ತವೆಯೇ? (ಭಾವಗೀ. ೭). [ಸಂ.]

ನಿರಪೇಕ್ಷಭಾವ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಅಲಂಬನವಿಭಾವವನ್ನು
ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿರುವುದು; ೧೨ ಕರುಣರಸದಲ್ಲಿ ಅಲಂಬನ ವಿಭಾವವು
ಕಣ್ಣಿ ದುರಿಗಿರಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ; ವಿಪ್ರಲಂಛಿತ "ಸಾಪೇಕ್ಷ
ಭಾವ"ವೆಂದೂ ಕರುಣವು "ನಿರಪೇಕ್ಷಭಾವ"ವೆಂದೂ ಭರತನು ನಿರೂಪಿಸು
ತ್ತಾನೆ (ಭಾವಮಾ. ೪೦೫); ಕರುಣದಲ್ಲಿ ನಿರಪೇಕ್ಷಭಾವ; ವಿಪ್ರಲಂಛ
ಶೃಂಗಾರದಲ್ಲಾದರೆ ಸಾಪೇಕ್ಷಭಾವ (ಧ್ವನಾಶೋ. ೧೭೯ ಅದಿಪ.).
[ನಿರಪೇಕ್ಷ + ಭಾವ]

ನಿರಪೇಕ್ಷವಾದ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ
ವಾಗಿಯೇ ಅಡಗಿರುವ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ
ವಾದ, -ತತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಾದನೆ: ವಸ್ತುಸ್ವಭಾವಕ್ಕಿ ಯಿಂದಲೇ ಸಕಲ
ಕೆಲಸಗಳೂ ನಡೆಯುತ್ತವೆಂಬುದು ನಿರಪೇಕ್ಷವಾದವು, ಸ್ವಭಾವವಾದವು.
ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನ ಸಂಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆಂಬುದು ಸಾಪೇಕ್ಷವಾದವು
(ಹಿಂದಸಾ. ೨೧). [ನಿರಪೇಕ್ಷ + ವಾದ]

ನಿರಪೇಕ್ಷಿ (ನಾ). ಅಪೇಕ್ಷಿಸದುದು; ಬಯಸದುದು; ಸಂಗೀತನಿರಪೇಕ್ಷಿ
ಯಾದ ಭಾವಗೀತೆಗಳಂತೆಯೇ ಸಂಗೀತಸಾಪೇಕ್ಷಿಯಾದ ಭಾವಗೀತೆಗಳು
ಇಂದಿಗೂ ರಚಿತವಾಗುತ್ತಿವೆ (ಭಾವಗೀ. ೨೨).
[ಸಂ. ನಿರಪೇಕ್ಷಿನ]

ನಿರಬಯಲು 'ನಿರ್ವಯಲು' ನೋ.

ನಿರಭಿಧಾನ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದವನು; ನಿರಂಗನನಂತವಿನುತನಿರ್ಮಲ
ನಾಮಧೇಯಂ ನಿರಭಿಧಾನನತುಲಗಿರಿವಾಸಂ ಸ್ವತಾನನಿಲಯಂ
(ಪ್ರಾಥಮಾ. ೨-೧). [ಸಂ.]

ನಿರಭಿಮಾನ (ನಾ). ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲ
ದಿರುವಿಕೆ; ನಮ್ರಭಾವ; ಕಲಿತ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಈ ನಿರಭಿಮಾನವಲ್ಲದೆ
ಕಲಿತ! (ಶಾಂತಲಾ. ೩೧೭). [ಸಂ.]

ನಿರಭಿಮಾನಿ (ನಾ). ಅಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದವನು; ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲ
ದವನು; ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವನು; ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಜೀವನು ನಿರಭಿಮಾನಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ತೀರ
ಧಿನ್ನನೆಂಬ ಅಂಶ ನಿರ್ವಿವಾದವಾದದ್ದು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೪).
[ಸಂ. ನಿರಭಿಮಾನಿ]

ನಿರಭ್ರ (ಗು). ೧. ಮೋಡವಿಲ್ಲದ; ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಅನಂತಾ
ಕಾಲವು ನಿರಭ್ರ ನೀಲವರ್ಣದಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ (ಬಂಗಾಣ. ೧).
(ನಾ). ೨. ಮೋಡಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ಮಲತೆ: "ಮುಗಿಲ್ಲ
ಳ್ಳಿಲ್ಲದಿರುವ ನಿರಭ್ರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧-೭೨). ೩. ಮೋಡಗಳಿಲ್ಲದುದು;
ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕೆಳಗಿರುವ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಮುಗಿಲೆಡೆಗೆ ಹರಿಯಿತು.
ಆಗ ಮುಗಿಲು ನಿರಭ್ರವಾಗಿತ್ತು (ಸಮೀ. ೧೭೪); ನಿರಭ್ರವಾದ ಆಕಾಶ
ದಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುವ ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ವಾಸುದೇವ
ಲೋಕವನ್ನು ಮರೆತ (ಮೂರುದಾ. ೨೦೭). [ಸಂ.]

ನಿರಮಿಸು (ಕ್ರ). ರಚಿಸು; ಕಟ್ಟು; ನಿರಮಿಸದನ್ನೆ ಮಧುರೆಯೆಂಬ
ಫಲವು (ಪ್ರೀತಾ. ೭-೨೮). [<ನಿರಮಿಸು]

ನಿರಯ (ನಾ). ೧. ನರಕ : "ನಿರಯಂ ಶ್ವಭ್ರಂ ಮರ್ಗಾತಿ ನರಕಂ" (ಮಸ್ತು ಕೋ. ೨೦-೧೧) ; ಜರಾಯುಷಾಂಡಜಪೋತಂಗಳ್ ಗರ್ಭಸಂಭವಂ ದ್ವೈನಿರಯೋದ್ಯುತಂ (ಸಂ.ಕುಮಾರ. ೮-೯) ; ಅಜಾಯದೆ ಪೊಟಲಂ ಪುಗೆ ಕೆಲರಜಗುಲಿ ಮುಷಿಯರ್ಗೆ ಮುನಿದು ತನ್ನಾಜ್ಜಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಬರೆಂದು ಕೊಂದು ಪಾತಕ ತೆಪ್ಪಿದಂ ಪುಗಲೆಂದು ಪುರಯದರರೇ ಪುಟಮಂ (ಪಂರಾದಾ. ೯-೧೧) ; ನಿರಯಂಗಳ ದುಃಖಂಗಳ ಪರಿಣಾಮಂ ನೆನೆವೊಡಾರ್ಗಮತಿ ಭೀಕರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೩-೬೩) ; ನರರ ಕೀರ್ತಿಸಿದ ಕಥೆಗೇಳಿ ವ್ಯರ್ಥ ನಿರಯಕ್ಕೆಳೆವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿದು (ಪ್ರಭುಪ. ೨-೬) ; ಅನೇಕ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳು ನೀನು ನಿರಯದಲ್ಲಿ ಬೇಯುತ್ತಿದ್ದೆ (ಮದ್ದಪ. ೧೬೧). ೨. ಸಂತೋಷ ವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ದುಃಖ. ೩. ಪಾಪ. [ಸಂ.]

ನಿರಯಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ನರಕದ ಪ್ರದೇಶ, - ಸೀಮೆ : ಖರಸಂಕಸಲಿಲ ಭಾಗಂ ನಿರಯಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಮೂದಿದಂ (ಮಲ್ಲಪು. ೧೩-೧೨೮).

[ನಿರಯ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ನಿರಯಗಾಮಿ (ನಾ). ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ದಿವ್ಯಭಾಷೆಯನ್ನು ಪರಶುಜನಿ ಯಶರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳನು ಕೇಳುವ ಪೆಲ್ಲರೂ ನಿರಯಗಾಮಿಯಾಗುವರು (ಶೀಷಧ. ೧೬-೨೦).

[ಸಂ. ನಿರಯಗಾಮಿನ್]

ನಿರಯಜ (ನಾ). ನರಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ನಾರಕೆ : ಕರಾಲನಕ್ರ ಚಕ್ರಚರ್ವಿತೋದ್ಧೀರ್ಣವಿಶೇಷ ನಿರಯಜನಕುರುಂಬಶಲ್ಯಶಕಲಪರಿಪೂರ್ಣ ಭವಲಕ್ಷಣ ಮರ್ನಾರೋಕ್ಷ್ಯವಿಪಮಯಂ . . . ವೈತರಣಿಯಂ ಪೊಕ್ಕಾ ಗರ್ (ಅದಿಪ. ೫-೮೭ ಪ) ; ತಲ್ಲುಟುನಿ ತಳಮಳಗುತ್ತು ಪೆಲ್ಲಳನಿ ದೆಸೆದೆನೆಗೆ ದಿಜುವರಿವೆಂದನಂ ಪುರಾತನ ನಿರಯಜ[ರ್]ಕ[ರ್]ಕ[ಂ]ಡು (ಪರ್ಧಮಾ. ೫-೨೮ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರಯನ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಗ್ರಹಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಾಗ ಅಯನದ ಗತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸದಿರುವಿಕೆ, - ಅಯನದ ಗತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸದಿರುವುದು : 'ನಿರಯನಪದ್ಧತಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿರಯನಪದ್ಧತಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಅಯನದ ಗತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸದೆ ಮಾಡುವ ಗಣನೆಯ ಕ್ರಮ, - ರೀತಿ ; ಅಯನಾಂಶವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿ : ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ರೇಖಾಂಶಗಳನ್ನು ಒಂದು ಸ್ಥಿರದಿಂದುನಿಗಂಧ ಅಳಿಯುವ ಭಾವತೀಯ ಪದ್ಧತಿಯು ನಿರಯನಪದ್ಧತಿ (ಸಪ್ತ. ೭೫). [ನಿರಯನ + ಪದ್ಧತಿ]

ನಿರಯನಸೌರವರ್ಷ (ನಾ). ನಿರಯನಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಗಣಿಸುವ ಸೌರವರ್ಷ : ನಿರಯನಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಸೂರ್ಯನು ರೇವತೀತಾರೆಯಿಂದ ಹೊರಟು ಪುನಃ ರೇವತೀತಾರೆಯನ್ನು ಸೇರುವ ಕಾಲವನ್ನು ಸೌರವರ್ಷವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ . . . ನಿರಯನಸೌರವರ್ಷವು ಸಾಯನಸೌರವರ್ಷಕ್ಕಿಂತ ೨೦ ನಿ. ೨೬ ಸೆ. ದೊಡ್ಡದು (ಸಪ್ತ. ೭೫). [ನಿರಯನ + ಸೌರವರ್ಷ]

ನಿರಯನಿಳಯ (ನಾ). - ನಿರಯಕ್ಷೇತ್ರ : ನಿರಯನಿಳಯದಂತೆ ಪತಿಸಾಸಿಪ್ರಧೀಷಣಪ್ರದೇಶಮುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು (ಚಂದ್ರ. ೧೦-೧೦೫ ಪ) ; ಮೂತಿದು ಪಾಯವಾದದೆ ನಿರಯನಿಳಯದ ಯಾಯಿಗಳ ಗತಿಯಾಗಲೆಂದನು ನೀಡಿ ನಂಬುಗೆಯ (ತೋರಣ. ೪-೩-೨೪). [ನಿರಯ + ನಿಳಯ (= ನಿಲಯ)]

ನಿರಯಭವ (ನಾ). ನರಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ನಿರಯಭವರ್ಕ್ಕಿ ನಿರಂತರಮುಂದುಂ ಕುಂದದೊಂದೆ ಮಾಬ್ಬಿಯೊಳಾತಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಮು ಕುಭಲೆಶ್ಯಾಪರಾಣು ಕರೀನೇವನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಪರ್ಧಮಾ. ೧೫-೪).

[ಸಂ.]

ನಿರಯಯಾತನೆ (ನಾ). ನರಕದ ಬಾಧೆ ; ನರಕಯಾತನೆ : ನಿರಯಯಾತನೆಗಳೆಂದೆ ಮೇಣೊಗುವಿಗೆಯ ದುರ್ಗತಿ . . . ಬಲು ಸಸು ಹಾನಿಗಳುದಿಸಿದುವು (ಚಂದ್ರ. ೧೪-೨೪). [ನಿರಯ + ಯಾತನೆ]

ನಿರಯವಾಸ (ನಾ). ನರಕಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದು ; ನರಕವಾಸ : ರಾವಣನುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನುಂ ನಿರಯವಾಸದಿಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು ಬಂದು (ಪಂರಾದಾ. ೧೬-೭೨ ಪ). [ನಿರಯ + ವಾಸ]

ನಿರರುತಿ 'ನಿರುತಿ' ನೋ.

ನಿರರ್ಗಲ, ನಿರರ್ಗಲ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸರಾಗವಾದ : ಮಹಾದು ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳು ಪಸರ್ವತ್ತ ಘನಕಲ್ಯಾಣದೊಳು ನಿತ್ಯಪ್ರಥಿತ ಕಲ್ಯಾಣಭಕ್ತಿನಿರರ್ಗಲಾ [ಪಾಪಂ. ೪೫] ಲೌಲ್ಯಾಲಸತ್ವದಲಿ (ಬಸವ. ೫೬-೧೦೦). ನಿರರ್ಗಲ : (ನಾ). ೨. ತಡೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಉಚ್ಛ್ರಂಖಲತೆ : "ಉದ್ಭೂರಮುದ್ಭಟ ಮುನ್ನುಮುದ್ಭಟತಮುಚ್ಛ್ರಂಖಲಂ ನಿರರ್ಗಲಮಕ್ಕುಂ" (ಮಸ್ತು ಕೋ. ೧೦೬-೫೪). ೩. ಕಟ್ಟುಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡದವನು ; ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು : ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯೊಳು ಮಜಗನ್ನೇತ್ರ ವೀತಿಹೋತ್ರಾಂಬಳ . . . ಪಾಲಿಪುಡೆನ್ನಂ (ಪನ್ನಿರ. ೭-೧).

ನಿರರ್ಗಲವಾಗಿ - ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ; ಸರಾಗವಾಗಿ : ಅನನು . . . ನಿಂತು ನಿರರ್ಗಲವಾಗಿ ಮೂತನಾದಿದನು (ಸಮಜೀ. ೧೫೫) ; ನನ್ನ ಲೇಖನಿಗೆ ವಿರಾಮವನ್ನು ಕೊಡದೆ ನಿರರ್ಗಲವಾಗಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಮಾತ್ರ ನಾನು ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ (ಭಾರತ. ೯೬) ; ನಿರರ್ಗಲವಾಗಿ ಇವನು ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡಬಲ್ಲ (ಭಾರತ. ೨೭). [ಸಂ.]

ನಿರರ್ಗಲ 'ನಿರರ್ಗಲ' ನೋ.

ನಿರರ್ಗಲಿತ (ಗು). - ನಿರರ್ಗಲ ೧ : ಗೆಲವಿನ ಸುಗ್ಗಿಗಿದ ಮಳೆಗಾಲವೆಂತೆ ನಿರರ್ಗಲಿತಭುಜಶೌರ್ಯ ಸುರಿದನು ಸರಳ ಸರಿವಳಿಯ (ಕುಮಾರ. ೨೦-೭). [ಸಂ. ನಿರರ್ಗಲಿತ]

ನಿರರ್ಗಲೆ (ನಾ). (?) : ಇಂತಾವತ್ತಾಗಮ ಪಪ್ಪಿಗಳ ನಿರರ್ಗಲೆಯೆಂದು ನಂದಿ ಕಟ್ಟುನಮುಂಡ ನಿರರ್ಪೋಲ್ವೊಪಪೊದಿಪ್ಪುದು ನಿಶ್ಚಂಕೆ (ರತ್ನ. ೧-೭ ಪ). [?]

ನಿರರ್ಥ (ಗು). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ; ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ : ಮನೆಯೆಂದುಂ ಮಕ್ಕಳೆಂದುಂ . . . ಸಕಲವಿಷಯ ವಿಂತೆನ್ನದೆಂದುಂ ನಿರರ್ಥಾರ್ಥನಿಮಿತ್ತಂ ಬೆಂದು ತಾಪತ್ರಯದೊಳೆ ಕುದಿದಂ (ರತ್ನಾ. ೨೨). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದುದು ; ವ್ಯರ್ಥವಾದುದು : "ವ್ಯಥೆ ನಿಷ್ಕಲಂ ಮೋಘಮೆನಲದು ನಿರರ್ಥಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೩೦) ; ಕ್ರಿಯಾವಾಚಕವಾಗಿ ಸಲ್ಲದುದು, ಸಪ್ತವಿಧಕ್ಕೆ ಗಳಿಸಿಲ್ಲದುದು, ನಿರರ್ಥವಾಗಿ ಸಲ್ಲದುದು ಲಿಂಗಮೆನಿಸುಗುಂ (ಶಮದ. ೭೨ ಪೃ. ೨) ; ರಾಯತನಮೆದುಗಿಂದ್ರಲೋಕದ ಲಾಯದಲಿ ದಿಟವೆಂದು ನುಡಿವರು ಜೋಯಿಸರು ಸಾಕವರ ನಚನ ನಿರರ್ಥವಲ್ಲೆಂದ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೪೫).

[ಸಂ.]

ನಿರರ್ಥ (ಅ). ಸುಮ್ಮನೆ ; ವ್ಯಥಾ ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ : ಹೊದಿದ್ದವಂಗಳ ಬೇಡಿ ಬೇಡಿ ನಿರರ್ಥ[ಪಾಪಂ. ನಿರರ್ಥ] ಕೆಡಬೇಡ (ಬಸವ. ೫೫೬) ; ನಳಿನಾಭನ ಕೂಡೆ ವೈರಕ ಬೆಳಸಿ ಕೆಟ್ಟ ನಿರರ್ಥ (ತೋರಣ. ೬-೨-೩೬).

[<ಸಂ. ನಿರರ್ಥಂ]

ನಿರರ್ಥಕ (ಗು). - ನಿರರ್ಥ ೧ : ತಾವು ತಮ್ಮಯ ಹೆಚ್ಚು ಕುಂದಿನ ಜೀವಕಳೆಯುಜೆಯಾದ ನಿರರ್ಥಕ ಜೀವಿಗಳು (ಕುಮಾರ. ೯-೧೬) ; ಇಂತಹ ನಿರರ್ಥಕ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಕೈ ಹಾಕದಿರುವುದೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ (ಚಂದ್ರ. ೬). (ನಾ). ೨. ವ್ಯರ್ಥವಾದುದು ; ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದುದು :

“ಅಂತರ್ಗತಂ ನಿರರ್ಥಕಮಪ್ರಯೋಜನಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೬); ನಿರಜಾಪಲಯ ಚೆಲ್ವು ನಿರರ್ಥಕಮಾಗದು (ಅವಿಶ್ವ. ೪-೯೩); ಪಿತ್ತಮಾತ್ಮ ಗುರು ದ್ವಿಜದೇವಪೂಜೆಯಂ ಕಾಲವಿದೆಯ್ವ ಸಲ್ಲದನ. ಬಾಲ್ಯ ನಿರರ್ಥಕ ಮಲ್ವಿ ಲೋಕದೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೯೩); ಗುರುಗಳಲಿ ಸಂಬುಗೆ ನಿರರ್ಥಕ ವಾಯ್ ನುತ ಕುರುರಾಯ ದಿಸುಸುಯ್ವ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೪-೫); ನಿರರ್ಥಕ ವಾದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸ್ವಾರ್ಥ ಪಡೋದಾಕೆ? (ಗಾಜ. ೩). ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವನು; ಅಯೋಗ್ಯನಾದವನು: ಪಾರ್ಥ ಭೀಮರ ಮಹಾಯೋಧಿ ನಿರರ್ಥಕರನಾದಿದು ಜಯನ ಸಮರ್ಥನು ಪಡ ಹೋಗನುತ ತೆಗೆದಡ್ಡು ಪಾಶುನ(ಕುವ್ಯ. ೨-೨೭). ೪. [ಕಾವ್ಯಮಾ]ಪದದೋಷ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಪರಿಪೂರ್ಣವೇನೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ ಪದ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮೇಣ, ನೆರೆ ಇತ್ಯಾದಿ: ನಿರರ್ಥಕ-ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಹಾಕಿರುವುದು (ಕೃಷಿ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ನಿರರ್ಥಕಂ (ಅ): ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ; ವ್ಯರ್ಥಾ:ನಿರ್ದೋಷಗಳಂ ನಿರರ್ಥಕವಿಾ ಪಾತಕಂ ಕೊಂದನೆಂದು ತನ್ನಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಸೈರಸಲಾಜದೆ (ಜ್ಞಾನಾ. ೧೭೮-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿರರ್ಥಕರ (ನಾ): ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದುದು: ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಭಿಧಾನಮಂ ಪಡೆದ ಪದಾರ್ಥಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರತಮಂಬುದನುಕ್ತಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲದಂಭಿಧಾನಂ ನಿರರ್ಥಕ ರಮುಮಾಧಾರರಹಿತಮುಮುಕ್ತ ಮೆಂದುಮಿಲ್ಲದ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಭಿಧಾನಮ ನಿಡುವ ಮರುಕಾಪೊಂ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೩೪ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರಲಂಕಾರ, ನಿರಳಂಕಾರ (ನಾ): ಅಲಂಕಾರ ರಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಭರಣವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಚೆಲುವು ತರುವ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವಿಕೆ; ಸ್ವಭಾವ ಸೌಂದರ್ಯ: ನಿರಲಂಕಾರ ನಿಶಾಮ ಮಾತ್ಮತೆ ತದಾಕಾರಂಬೊಲಸ್ಯತ್ವಿಯಾಧರದಂದಕ್ಷತೋಮಲಂ ಕಿಸಲ ಯಂ (ಲೀಲಾ. ೧೪-೯೨). **ನಿರಳಂಕಾರ:** ನಿರಳಂಕಾರ ವಿರಾಜಮಾನ ಜಿನನಂಗತ್ರೀಯ ಸಂಸಂಗದಿಂ ಪಿರಿಯಂ ಶೋಭಿಗೆ ಸಂಪದಮದು ಶಬಿ ತಂದಾನಂದದಿಂದಿಕ್ಕಿದಾಭರಣಂಗಳ್ (ಪರ್ವ. ೧೪-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿರಲಸ (ಗು): ೧. ಅಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಚಟುವಟಿಕೆಯ: ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ವೀರ ಹೋಗುವುದು. ಎಷ್ಟು ನಿರಲಸ ಪ್ರಯತ್ನದ ಮತ್ತು ಬಲದ ಕೆಲಸ (ಸುಬಂಧ. ೧೧, ೩೭೯). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಯಾಸ; ಚಟುವಟಿಕೆ: ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ಉಗಮ ಹೊಂದಿದ ಭಕ್ತೋದ್ಧಾರ ತರಂಗಿಯು . . . ಈ ನಿರ್ಮಲೀಕರಣವನ್ನು ನಿರಲಸವಾಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ಮಾಹಿ. ೧೫). ೩. (ಅಲಂ) ಅಲಸ್ಯ; ಜಡತೆ: ಆನನು ತನ್ನ ಹೊದ್ದ ದೋತರವನ್ನು ಗೂಟಿಕೆ; ಲೋದಿಗೆ ಆತು, ಕಾಲು ಚಾಚಿ ದನು. ಕಾಲಲ್ಲಿ ಮಲಿತು ನಿಂತ ನಿರಲಸವು ಪ್ರಸರಣ ಹೊಂದಿತು (ರತ್ನ. ೨೩೩). [ಸಂ.]

ನಿರವ (ನಾ): ತಿಳಿಸುವಿಕೆ; ನಿರೂಪ: “ನಿರವ-ನಿರೂಪ-ತಿಳಿಸುವಿಕೆ (ತದ್ವ. ೨೨); ಕೆಲೆಯಂ ಬಂದನೆನ್ನಕ್ಕಗಳೆ ಮುದಮಂ ತಲೆದು ತನ್ನ ನಿರವಪಾಪಲ್ಯಾ ಬಳಮಂ ಬಿಡಿಸುವ ಬಗೆಯಿಂ ಭಳಲನೆ ಸ್ವಪಂಕು ಮುನಿಸನಂ ಬಿಡಿಸ್ಕೊಂಡಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೭೦); ನಿರೂಪ-ನಿರವ. ಪ್ರಸಾಧನ-ಪದವ, ಉತ್ತರಿಯ-ಉತ್ತರಿಗೆ (ರತ್ನಾ. ೧೩೦ ಪ್ರಸೋ). [ಸಂ. ನಿರೂಪ]

ನಿರವಗ್ರಹ(ನಾ): ೧. ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿದವನು; ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ನಡೆಯುವವನು; ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯವನು; ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರ ನಾದವನು: “ಯಥಾಕಾಮಾ, ಸ್ವರುಚಿಃ, ಸ್ವಚ್ಛಂದಃ, ನಿರವಗ್ರಹಃ — ಈ ೪ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ಕಾಪಿಂ” (ಪರಮಾ. ೩೨-೨೨೪); “ಸ್ವರುಚಿ ನಿರವಗ್ರಹಂ

ಸ್ವಚ್ಛಂದನಂದನಲ್ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಗಾಪಿನಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯); ನಿರವ ಯವ ನಿರ್ದೋಷ ನಿರವಗ್ರಹ ನಿರಾಧಾರ . . . ಕರುಣಿಸುವುದೆಂದ (ಕುವ್ಯ. ೪. ೩-೪೯). ೨. ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲದುದು; ನಿರಾತಂಕವಾದುದು: ನಿರವಗ್ರಹಮಕ್ಕೆ ವಿಯಚ್ಛೇಂದ್ರನಂದನೆಯೋಳೆ ಕುಮಾರಂಗೆ ಶುಭೋ ತ್ವರುಧಿಪರಗ್ರಹಂ ತಾಂ ಕರಗ್ರಹಂ ಸಕಳದೇವತಾನುಗ್ರಹದಿಂ(ಪರ್ವಮಾ. ೩-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿರವದ್ಯ (ಗು): ೧. ದೋಷರಹಿತವಾದ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ: ಮಾನೋನ್ಮತ ನಿರವದ್ಯ ಕುಲೀನ ಮಹಾಪುರುಷ ಪರಧನಂಗಳ ದತ್ತಾ ದಾನಂ ಗಳ್ ನಿಗಗಾಗವಮಾನುಷವಿಾ ರೂಪದಕ್ಕೆ ಮರಿಯರ ಪೆಂದಿರ್ (ಶಾಂತಿ. ೩-೭೭); ನಿರವಿ ನಿರವದ್ಯರೂಪಿಸೊಂಕು ನೆಗಬಲಾಗದೆಂದು ವನದೇವತೆ ಗಳು ಜಡಿದೊಡಂಜಿ . . . ತ್ರಿದಂಧಿಗಳುಮಪ್ಪ ಪರಿವ್ರಾಜಕರುಮಾಗಿ (ಪಾವಂ. ೩೪); ನಿರವದ್ಯನಿಖಿಲವಿದ್ಯಾತರಂಗಿಣೀಸಂಗದಲ್ಲಿ ತೋಜುವ ಸುಲಾಯಂತಿರ ಸುರುಳ್ಳು ಮುನಿಕುಮಾರನ ಸುರುಚಿರಗಂಧೀರನಾಥಿ ಮಂಡಲಮೆಸೆಗುಂ (ಪಾದಂ. ೩೩೭). (ನಾ). ೨. ಕಳಂಕವಿಲ್ಲ ದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಉತ್ತಮವಾದುದು: ಪದ್ಯಂಗಳ್ ಸವರಸಸೂರಪದ್ಯಂಗಳ್ . . . ಮಹಿಯಂತಿಪ್ಪವೀ ಸತ್ಯತಿಯೋಳ್ (ಗಿಂಕ. ೧-೧೩); ನಿರವದ್ಯಂಗಳೆನಿಪ್ಪನೆಕವಿಧ ಪೂಜಾಪ್ರವೃ ಸಂಪೂರ್ಣ ಭಾಸು ರಮಂ ಭಾಜನರಾಜಿಯಂ ತಲೆದ ನಾನಾವಾರನಾರೀಜನಂ ಬರೆ (ಮಹಾಸೇ. ೧-೧೦೦); ನಿರವದ್ಯಂ ನಿಜಮಕಾರದೆಡೆಗಂ ಪತ್ತಂ (ರಮದ. ೧೦೪). ೩. ಪರಮಾತ್ಮ: ಜಯಜಯ ವಾಸುಪೂಜ್ಯ ಸುರಪೂಜ್ಯ ಜಿನೇಶ್ವರವೀತರಾಗ ನಿರ್ಭಯ ನಿರವದ್ಯ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೪); ನಿರವ[ಪಾಣಂ. ವಂ, ವೇ]ದ್ಯ ನಿರ್ಭನ್ನ . . . ನಿರ್ಮಳ ನಿರಾಳ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು (ಪರ್ವ. ೧-೪); ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಈಶ್ವರತ್ರಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯ . . . ನಿರವದ್ಯ . . . ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾದವೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಶರ್ಯಾಯ ನಾಮಂಗಳಕ್ಕುಂ(ವಿವೇಕ. ೨೭); ನಿರವದ್ಯಂ ನಿಗಮಾಂತವೇದ್ಯನತುಳಂ . . . ಪೂರಗೆಮ್ಲಂ ಸುಂದರಾಧೀಶ್ವರಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧೩-೪೪). ೪. ಕಳಂಕ ವಿಲ್ಲದವನು; . . . ಶ್ರೇಷ್ಠ: ಉದಿತ್ತೀಳಬ್ರಹ್ಮನುಳ್ಳೀ ರಷಿಗಿರಿಸಿಲಿ ಮೇಲೋನ್ನು ತನ್ನೇಹಮಿಕ್ಕಿ ನಿರವದ್ಯನೇಲಾ ಸ್ವಗ್ಗ್ಂ ಶಿವನಿಲಿ ಪಡೆದಾನ್ (ವಿ. ೧೧, ೪೪-೨; ಸು. 700); ನಿರವದ್ಯರ್ ನಿರಘರ್ ನಿರುತ್ತರಸುಖರ್ . . . ಮಹಿವುದೀ ಹಾಲಾಸ್ಯ ಚಾರಿತ್ರಮಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೧೭-೧೩೭).

ನಿರವದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರ = ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು: ಚಂದ್ರಿಕಾತ್ರೀವಿಲಾಸದೊಳ್ ನಿರವದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರನಚಿತನಾಥಂ ವಿದ್ಯಾಧರ ರೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿದುರ್ ದಿಗವಲೋಕನಂಗೈಯ್ (ಅವಿಶ್ವ. ೩-೪೫ ಪ).

[ಸಂ.]

ನಿರವದ್ಯಚರಿತ (ನಾ): ಪರಮಾತ್ಮ; ನಿರವದ್ಯ: ನಿರವದ್ಯಚರಿತಂಗೆ ನರಜಾಪನರದಂಗೆ . . . ಶುಭಮಸ್ತು ಶೋಭನಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೩-೪೧).

[ನಿರವದ್ಯ + ಚರಿತ]

ನಿರವದ್ಯಚರಿತ್ರ (ನಾ): ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನುಳ್ಳವನು; ನಿಷ್ಕಳಂಕವಾದ ಶೀಲವುಳ್ಳವನು; ಶುದ್ಧ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವನು: ಸಿಂಗದ ಮಹಿಗಳ್ ಶರಭದ ಕೆಲದೊಳ್ ನಲಿದುವು ನಿರವದ್ಯಚರಿತ್ರನಿಡ್ ಪುಷ್ಪಾಶ್ರಮದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೪-೧೪). [ನಿರವದ್ಯ + ಚರಿತ್ರ]

ನಿರವದ್ಯಮಾರ್ಗ (ನಾ): ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾರ್ಗ, — ಹಾದಿ; ಉನ್ನತವಾದ ಪಥ: ನಿರವದ್ಯಮಾರ್ಗದೊಳರ್ ಭವಜನಂಗಳ ಶೀಲದ ಮಹಿಮೆಯಂ ಬಡ್ಡಿಸಲ್ ಬಲ್ಲನಾಂ (ಪುಷ್ಪಾ. ೩-೨೪ ಪ).

[ನಿರವದ್ಯ + ಮಾರ್ಗ]

ನಿರವದ್ಯವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತವಾದ ವಿದ್ಯೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ವಿದ್ಯೆ : ಮುನಿಸಾಗರಗಿರಿಯೊಳ್ ಮತ್ತನುಜೆಯ ನಿರವದ್ಯವಿದ್ಯೆಯಂ ಸಾಧನೆ (ಶಾಂತಿ. ೯-೫). [ನಿರವದ್ಯ + ವಿದ್ಯೆ]

ನಿರವದ್ಯವೃತ್ತ (ನಾ). = ನಿರವದ್ಯಚರಿತ್ರ : ಸುನಿದೀಪದಿಸುದ್ಧ, ಧೂಪದಿಂ ಫಲಕುಳದಿಂ ಧರಾಧಿಪತಿ ಪೂಜಿಸಿದಂ ನಿರವದ್ಯವೃತ್ತನಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೧೪-೯). [ನಿರವದ್ಯ + ವೃತ್ತ]

ನಿರವದ್ಯಚಾರ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತವಾದ ಆಚರಣೆಯುಳ್ಳ ವನು ; ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರನಾದವನು ; ಆಚಾರಶೀಲ : ನಿಜಯುತಂ ಸಜ್ಜನಾಧಾರನಾದಂ ನಿರವದ್ಯಾಚಾರನಾದಂ ಚತುರಕವಿಜನಾಸ್ಥಾನಂ ರತ್ನಪ್ರದೀಪಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೪-೧೫೩). [ನಿರವದ್ಯ + ಆಚಾರ]

ನಿರವದ್ಯಾನ್ಯಯ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತವಾದ ವಂಶ ; ನಿಷ್ಕುಲಂಕ ವಾದ ವಂಶ : ನಿರವದ್ಯಾನ್ಯಯ[ಮು]ದ್ಭಮುದ್ಧ ತಮ[ಹಾಶ್ವೇ]ರಾಪ್ತಿ ದಿಂದೀರಪಾಂಡುರಂ . . . ಸ್ತೀವಾಲವೃದ್ಧಾಹಿತಂ ಪರಮಾನಂದಿಕ ರೋಕಮೊಪ್ಪ ನೆರಗೊಳ್ಳ ಚಂದ್ರತಾರಂಬರಂ (ಕವಿ. ೩-೩೧). [ನಿರವದ್ಯ + ಅನ್ಯಯ]

ನಿರವದ್ಯಾಹಾರ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಹಾರ : ಪರಮುತಪಶ್ಚರಣ ನಿರತ ಯತಿಸಮಿತಿಗಿಲ್ಲಂ ಪ್ರತಿಗ್ರಹಾದಿಪುರಸ್ಕರಂ ನಿರವದ್ಯಾಹಾರಾದಿ ವಿತರಣರೂಪಪಾತ್ರದತ್ತಿಯುಂ . . . ಬೆರಸಾರ್ಯಪಟ್ಟಿಮಂಗಳಂ ನಿಮಗಿವು ಕುಲಾಚಾರಂಗಳೆಂದಜಾಯ ಪೇಟ್ಟು (ಅವಿ. ೧೫-೧೩ ಪ) ; ವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ನಿರವದ್ಯಾಹಾರಮುಂ ಕುಡುವುದುಮವರ್ . . . ಕೈಯೆತ್ತಿ ಕೊಂಡಕ್ಷಯಂ ದಾನಮೆಂಬುದುಂ (ಪರಮಾ. ೯-೧೮). [ನಿರವದ್ಯ + ಆಹಾರ]

ನಿರವದ್ಯೆ (ನಾ). ಕಳಂಕರಹಿತೆ ; ನಿರ್ದೋಷಿ : ನಿತ್ಯ ನಿರವದ್ಯೆ ಶರ್ವಾಣಿ ಶಾಂಭವಿ . . . ಪದ್ಮೋದ್ಭವನ ರಾಣಿ (ಉದ್ಭವ. ೪-೪). [ನಿರವದ್ಯಾ]

ನಿರವಧಿ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸೀಮೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿಸ್ಸೀಮ ವಾದ : ಇತ್ತ ಬಲದೇವನುಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮನುಮನೇಕವತ್ಸರಂ . . . ನಿರವಧಿಸಂಪತ್ತಿಗೆ ನೆರೆಯನಿ ಸಾಡೆ ನರಿಯುತಿರ್ವರ್ (ಪರಮಾ. ೧೩-೪೩) ; ನಿರವಧಿಸೌಷ್ಠವದಿಂ ತನ್ನಿರವಧಿಕಂ ಚೆಲ್ವುದೀಪಿ ಕಬಿರೀ ಫರದಿಂ ಪರಭಾಗಂಬೆತ್ತಾಕೆಯಪರಭಾಗಂ ಪತಿಯ ಮನಮನುಜೆ ಸೆಜೆವಿದಿಗುಂ (ಜಗವಿ. ೧೦-೪೩) ; (ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೨೪೪ ನೋ) ; ನಿರವಧಿ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಂ . . . ಉರುತರತೋಭಾಚಿತ್ರಂ ಕರಮೆಸಿಗುಂ ರಯ್ಯ ಮಪ್ಪ ಪುರತಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೩೯) ; ನಿರವಧಿಸ್ಥಿತ ಲಿಂಗನಿಷ್ಠಿತ ಸುರುಚೀಂದ್ರಿಯರತುಳಚದಮಕನಿರತರಂ (ರಸಪ. ೩-೧೩) ; ಮುಕ್ತಿ ಸುಖವಾಂತರಿಕವದು ನಿರವಧಿ ಸುಖ (ಮಂಜು. ೪೪೪). (ನಾ). ೨. ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಸೀಮೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಅಪರಿಮಿತವಾದುದು : ಅ ಸತಿಯ ಮುಖಮೇನೆಂದು ನೋಳ್ವಿ ವಿಪರೀತಕರ ದುಃಖ ನಿರವಧಿಯ ಬುಧಿಯ (ನಂಜಾ. ೩-೩-೪೦) ; ಜೀವದ ಕಾಲ ನಿರವಧಿಯದ ಕಾಲ (ಸಮಜೀ. ೯೩೨). [ನಂ.]

ನಿರವಧಿಕ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸೀಮೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಅಧಿಕ ವಾದ ; ಹೆಚ್ಚಾದ ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಕಾದಂಬರಿಗಾದಂ ಬುದ್ಧಿ ವೇಲ್ವಟ್ಟಿದ ನಿರವಧಿಕ ಪ್ರೇಮದಿಂ (ಕಾದಂಭ. ೯೭೧) ; ವಧುಗಳಾ ಪರಮೇಶ್ವರನ ನಿರವಧಿಕ ಸೌಖ್ಯದ ಸಾರತರ ನವನಿಧ ರಸೋತ್ಸವದಿಂದ ಮೆಜೆದರು ಲೋಕವಿಭ್ರಮವ (ನಿಭಾಗ. ೩-೨-೪೫). (ನಾ). ೩. ಹೆಚ್ಚಾದುದು ; ಅತಿಶಯವಾದುದು : ಅಲಂಕಾರಗಳ ವರ್ಗವೇ ಉಕ್ತಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದಾಗ, ನಿರವಧಿಕವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ ನೂರಾರು

ಶಾಖೆಗಳನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ (ಭೃಗ್ಯಾ. ೨೫೩). ೩. ಅಧಿಕ ; ಅಪರಿಮಿತತೆ : ನಿರವಧಿಕದಿಂ ಭೂತಿಶಾಸನಭರಣಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಮಾಹೇಶ್ವರರಿಗಿಷ್ಟಾರ್ಥಗಳಂ ಸಲಿಸುತ್ತ ಮಿರುತಿರಲು (ಬಸಪ. ೩-೩೪). ೪. ಸೀಮೆಯನ್ನು ಮೀರಿದವನು ; ಎಲ್ಲೆಗೆ ಅತಿತನಾದವನು : ನಿರವಧಿಕ ನಿರ್ಮಾಯ . . . ಕರುಣಿಸುವುದೆಂದ (ಕುಬ್ಜ. ೩-೮೯).

[ನಂ.]

ನಿರವಮಾನ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ ತಗಲದವನು ; ತಿರಸ್ಕಾರ ಅಂಟ ದವನು : ನಿರವಮಾನ ನಿರಜ್ಜ ನಿಶ್ಚಲ ನಿರಸನೇಂದ್ರಿಯ ನಿರ್ವಿಷಯ ನಿರ್ಗುಹರಣ ನಿರಸೂಯ . . . ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸಪ. ೩೧-೪೩). [ನಂ.]

ನಿರವಯ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ದೇಹವಿಲ್ಲದುದು ; ನಿರಾಕಾರ ವಾದುದು ; ಶೂನ್ಯ : ನಿರವಯ ರೂಪಾಯಿತೆಂದು ನುಡಿಸರು ಬಯಲು ರೂಪಾದ ಪರಿ ಇನ್ನೆಂತೋ (ಮೋ. ೩೪-೨೩೧) ; ನಿತ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣವೇ ತನ್ನಿರವಯಂ ತಿಳಿಯ ಆ ತಿಳಿದ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಅನಿತ್ಯದಾ ಬೆಸುಗೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿರಾಕರದಲ್ಲಿ ನಿರವಯ[ವಾಚಂ. ನಿಜ]ವನೆಯ್ತುಲಜಾಯದಿ (ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೦೨-೨೩೫) ; ಇಂತೀ ಸರ್ವಾಚಾರ ಸಂಪತ್ತು ಎನ್ನ ತನು ಮನ ವೇದ್ಯವಾಯಿತು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯಯ್ಯ ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಿರವಯವು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯಯ್ಯ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೧೯-೨೩೩) ; ಕುಜುಹು ದೊರೆಯಿತು ದೇಹ ಅಜಾವನಜಾಯಿತು ಪ್ರಾಣ ಹರುವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು ಭವಪಾಶ ಮುಕ್ತಿಯ ಇರವು ನಿರವಯವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩). ೨. ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಅಕಾರವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರಾಕಾರ : ತುರಿಯ ಪರಮಾನಂದನು ನಿರವಯ . . . ಕೂಡಲಸಂಗ ಯ್ಯನು (ಬಸಪ. ೯೫೪) ; ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರವಯ ನಿರಾಸಕ್ತ ಪುರಹರನೆ (ಸೋಮಶ. ೧-೫) ; ನಿರ್ಮರಣ ನಿರವಯ ನಿಷ್ಕಳಂಕ . . . ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸಪ. ೩೧-೪೪) ; ಶ್ರೀ ಗುರು ಸದಾಂವಳ . . . ನಿರವಯ ನಿರಾಮಯ (ಭೃಗು. ೧).

ನಿರವಯವಾಗು = ನಿರಾಕಾರವಾಗು ; ಲಯವಾಗು ; ಸಕಲ ಲೋಕಂಗಳು ನಿರವಯವಾದಲ್ಲಿ ನಿಜವೆಳಗಿನೋಳಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಸೋಹಂ ಎನಲು . . . ಗುಣೇಶ್ವರ ನೀನೆ ಲಿಂಗ (ಅವಜ. ೨೩೮-೧೩೩೫).

[<ನಂ. ನಿರವಯವ]

ನಿರವಯಲು "ನಿರ್ವಯಲು" ನೋ.

ನಿರವಯವ (ಗು). ೧. ಅವಯವವಿಲ್ಲದ ; ಶರೀರವಿಲ್ಲದ : ನಿರವಯವ ತತ್ವೈಕ ರಸವಿದೆ ಸರಸುನೋಹರ ರೂಪನರಿ ವ್ಯವಹರಣ ಸಂಕ್ಷಾರಹಿತ ವಿವ ಕೈಸ್ತಾಧಿಧಾನದರಿ (ಕುಬ್ಜ. ೯-೩೫). ೨. ಭಾಗ ಮಾಡಲು ಆಗದ ; ಅಖಂಡವಾದ ; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ. (ನಾ). ೩. ಶರೀರವಿಲ್ಲದುದು ; ನಿರಾಕಾರವಾದುದು ; ಅನುೂರ್ತವಾದುದು : ಎನ್ನಂಗಳನು ಶ್ರೀಗುರು ಮಂತ್ರವ ಮಾಡಿ ತೋಪಾದನಾಗಿ ಸಾವಯವಕ್ಕೆ ನಿರವಯವಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ೪. ೩೩-೧೮೧) ; ಅಮೂರ್ತ ಎಂದರೆ ನಿಷ್ಕುಲ, ನಿರವಯವ ಎಂದರ್ಥ (ಕತ್ತಿ. ೨೩). ೪. ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗದುದು ; ಅವಿಭಾಜ್ಯವಾದುದು : ಕಾಣುವ ಯಾವದಾದರೂ ಹರಳನ್ನು . . . ವಿಭಜಿಸುತ್ತ ಹೋದರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅವಿಭಾಜ್ಯವಾದ ಒಂದಂಶವುಳಿಯುವುದು, ಇದೇ ಪರಮಜು. ಇದು ನಿರವಯವ (ಪಾರದ. ೨೩೦). ೫. ಶರೀರವಿಲ್ಲ ದವನು ; ನಿರಾಕಾರನಾದವನು : ಪರಮಾತ್ಮನೆನ್ನೆಂದೊಡೆ . . . ನಿರವಯವನಿರಂಜನನಿದುರ್ಗತನನಂಪ್ರಭೋಧದರ್ಶನಸೌಖ್ಯಂ (ಯೋಜಿ. ೪-೨೩). [ನಂ.]

ನಿರವಯವತ್ವ (ನಾ). ದೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರಾಕಾರತೆ : ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವನು. ಅದಂತೆಂದರೆ . . . ನಿರವಯವತ್ವ ನಾನಾತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳೊಡನೆ ಯಾವತ್ಯಾಳು ನಿರ್ಮಾಪಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೨೪).

[ಸಂ.]

ನಿರವಯವರೂಪತೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿತ್ರ] ವಸ್ತುವಿನ ಅವಯವಗಳ ಆರೋಪಣೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಇನ್ನೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿ ಹೇಳುವುದು; ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ನಿರವಯವರೂಪಕಕ್ಕೆ—ಆರಕ್ತಕಪೋಲಂ . . . ಆಸ್ಥಾಂಭೋರುಹಮಾಸುಹಂತಿಂತಿದೇನೊಪ್ಪಿದುದೋ (ಕಾವ್ಯಮಿ. ೬೯೧). II ಮೇಲಿನ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಸ್ಥವೆಂಬ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಅಂಭೋರುಹವೆಂಬ ವಸ್ತುವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಆಸ್ಥದ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಭೋರುಹದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇದು ನಿರವಯವ ರೂಪಕ. [ನಿರವಯವ+ರೂಪಕ]

ನಿರವಯಾಂಗ (ನಾ). ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಶರೀರವಿಲ್ಲದವನು; ನಿರಾಕಾರನಾದವನು : ಒಡಲುಒಡಿದು ಕಂಡಿಹೆನೆಂದಡೆ ಅಗೋಚರ ಒಡಲು ಹುಡು ಕಂಡಿಹೆನೆಂದಡೆ ನಿರವಯಾಂಗ (ಮೋಳಮಾ. ೩೫-೧೪೭); ನಿರವಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಗೆ ದಾರದ ಹಂಗೇಕೆ ನಿರವಯಾಂಗಂಗೆ ಪರಿಪ್ರಮಣವೇಕೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೦೫-೪೧೯). [<ಸಂ.ನಿರವಯಾಂಗ]

ನಿರವಲ್ 'ನಿರವಲ್' ನೋ.

ನಿರವಶೇಷ (ಗು). ೧. ಶೇಷವಿಲ್ಲದ; ಉಳಿಯದ : ನಿರವಶೇಷ ಮೋಹೋಪಶಮೋದ್ಯುತಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತಚಾರಿತ್ರಸಂಪನ್ನನಂತರ್ಮುಗ್ಧೂತಾದಿಂ ಸ್ವಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತನಾಗಿ (ಅದಿಪ. ೬-೩೩ ವ); ವಿನಿರ್ಜಿತ ನಿರವಶೇಷ ನಿರಂಪನಾಥ ವಿಭವನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಸ್ತಿಮಿತಸಾಗರಮಹೀವಲ್ಲಭಂಗೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೧-೬೧ ವ). (ನಾ). ೨. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ : ಬೇಡರಂತೆ ಪರಿಪರಮ ನಿರವಶೇಷದಂ ಕಿಡಿಸಿಯಂ (ಸಂಚಿತಂ. ೨೮-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿರವಶೇಷಂ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಶೇಷವಿಲ್ಲದಂತೆ : ದ್ವಿಸ್ಪತ್ಯಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪ. ೧೬-೪೯ ವ); ಪ್ರಥಮಕರಣ ಚರಣಾನುಯೋಗಂಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಲ್ಪೊಡಲ್ಲದೆ ಜೋಯಿಸಮಂ ಕಲರಾರದು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೫ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರವಸರ (ನಾ). ಆತುರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಧಾನ; ಸಾವಕಾಶ : ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಮ್ಮನವರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನಿರವಸರವಾಗಿ ಮಾಡಿದರು (ಇಬದು. ೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರವಸ್ಥ (ನಾ). ಬಾಲ್ಯ, ಕೌಮಾರ, ಯೌವನ, ವಾರ್ಧಕಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಲ್ಲದವನು : ಸ್ವಸ್ಥ ಪುರಿಯಾತೀತಾವಸ್ಥೆಯನೊಳಕೊಂಡು ತೊಳಸ ಶೃಂಗಾಟಕಪದ್ಧತಿ ತನೊಳಸಫನೊಳ್ ನಿರವಸ್ಥನೊಳೊಡವೆರೆದು (ಶಬರಂ. ೨-೧೦೩). [ಸಂ.]

ನಿರವಾಣಿ (ನಾ). ಬುದ್ಧ : ನೀರ ಪೊಕ್ಕನ್ನು ಗಿರಿಯ ನೆಗಹಿ ಧರಣಿಯ ತಂದು ಸರಮ್ಬುಗ ಬರಿಬಂಧ ಕೊರಳುಗೊಯಿಕ ಶರ ಮುಜಾದೊರಳಿದು ನಿರವಾಣಿ ಹಯ ಹತ್ತಿ ಪುರಂದರದಿಲ ಮನೆಗೆ ತಾ ಬಂದ (ಪುರಂದ. ೧-೮೫-೩). [<ಸಂ. ನಿರವಾಣಿ]

ನಿರವಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಹೇಳು; ನುಡಿ : ಅಡವಿಯೊಳೊಗೆದು ಬಳಿದ ಹುಲುಗಿಳ . . . ನಾಮಿತ್ತ ಕಂಡುಕಂ ತೊಜ್ಜಿದಿಹುದು ದಚ್ಚರಿಯಿಂದೆನು ತುಡುಪಾನನೆ ನಿರವಿಸಲು (ಜಯಕಾ. ೨-೨೪); ಸರಕದ ಸಗ್ಗದ ಸಂಜ್ಞೆಯದುರುತರಪಾಪಂಗಳಧಿಕಪುಣ್ಯದ ಫಲಮೇ ಸರಿಯೆಂದು ಬಲ್ಲರಿದುಂ ನಿರವಿಸುಗುಂ (ವಿಷ್ಣು ಪು. ೨-೧-೨೧೬); ಸೆರೆಗಿವ ಕೊರಲುಮುಣ್ಣುವ

ನವರುಮಾದಿರವಂ ನಿರೂಪಿಸಿ ಆಯಂಕಿತಂಗಳಿಂ ಮಾನಸಾರಾಧನದೊಳಿನ್ನೆ ವರಮಾಡುದೀ ನೀತಿಗಳಾಗುತಿರ್ಪುದೀಯಂಶಮಂಜುಬಂ ಸಂಕಯವಿಲ್ಲದೆ ನಿರವಿಸಿದಂ (ಚಕವಂ. ೯೫-೨); 'ನೀನು ಮುಖಮಂ ನೀಗಿ ನಿನ್ನ ಸಹ ಜಾತರೊಡಗೂಡಿ ಸಂತಸದೊಳಿರ್ಪುದಂ ಕಂಡೆವು ಎಂದು ನಾರದಮುನೀ ಶ್ವರಂ ನಿರವಿಸಲಾಗಿ (ಭಾರತಂ. ೧-೩); ಪ್ರಕಯಾಂಬುಧಿಯೊಳ್ ಪವನಿಸಿದಳಮೆಯ ತೆಜನಂತಿದಂದು ನಿರವಿಸಿ ತಿಳಿದಾ ಪಟಿಯರ್ ಪಟ ನುಡಿಯಂ ಗೋವಳಗುವರನ ಕವಡುಗಿದ್ದಿಯಂ ಪುಸಿಗೆಯ್ದರ್ (ಗೀತಗೋ. ೮-೧೯). ೨. ವಿವರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸು; ವಿವರಿಸು : ಅತ್ತೀಯಂ ಪಂ [ಜನವಂ] ಪೆಸರ್ವೆಸರೊಳ ಕರೆದು ನಿರವಿಸಿ ಬೆಸಗಿದಾಗಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೫೨ ನ); ಕಂತು . . . ಬಂದಿರದೆ ಪೋಣ್ ಸೋಲ್ವು ವಿಜಯ ಧ್ವಜವಂ ತೆಜಿದತ್ತು ಪೋಡುದಂ ನಿರವಿಸ ಪುಷ್ಪದಂತಮುಕ್ತರಧ್ವಜನೀಗಿ ಮನೋನುರಾಗಮಂ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೧-೧೨); ನಿರವಿಸಿದ ತನ್ನ ಮಲಗುರುದಿಗೆ ಯಾಗದುಪಕ್ರಮವ (ಸಂಭವ. ೩೦೮ ಪಂ ೧); ಇತ್ತಲರಂ ಸರಂಗಾ ಮಂತ್ರಮಂ ನಿರವಿಸಿ ಕಳುಪರೊಡಂ (ಚಿಬಪು. ೫೩-೫); ಹರ್ಷಚಕ್ರಾದಾ ತವಗಿಳುಂ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಂಗಳಂ ರಾಘವಂಗೆ ನಿರವಿಸುತುಮಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ರ. ೧೬-೧೪); 'ಸಾಹಿತ್ಯೋದಯ'ದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ . . . 'ಕವಿರಾಜಮಾರ್ಗ'ದ ವರೆಗೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬಹುದಾದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ನಿರವಿಸಲಾಗಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೪೫). ೩. ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳು; ಬಿನ್ನ ವಿಷು; ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡು : ಮರದದಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರಿಯೆಯಂ ಕುಳನಾಸ ತನುಜವಾರ್ತೆಯಂ ನಿರವಿಸಿದಪ್ಪೆವು (ಕಾಡಂಬು. ೪೩೭); ಮೇಣುಂ ಮೇಣುಂ ದೇವರದಿಯೊಳ್ ಪೊರಳ್ಳು ತನ್ನ ಬನ್ನಮಂ ನಿರವಿಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ರ. ೧೪೭-೭). ೪. ಕೇಳು; ಪ್ರಶ್ನಿಸು : ಕೊಳವಕ್ಕಿಗಳ ಕಳಕಳಕ್ಕೆ ಬಿರ್ಚಿದಂತೆಚ್ಚತ್ತು ಬಿಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟಿದೇನೆಂದು ನಿರವಿಸಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೧೪ ವ). ೫. ಕೊಡು; ಒಪ್ಪಿಸು : ತರಳೆಯೆಂಬ ನಮ್ಮ ಮುಜಾ ಪುಲ್ಲಿಯನೊಂದು ತಪೋವನಕ್ಕೆ ನೀಂ ನಿರವಿಸು ಪಂಜರಾಂತರದ ಕನ್ನಡ ವಕ್ಕಿಯನೊಂದು ಬಂದ ಮಾಮರದೊಳ ಸಾರ್ಜಾ (ಕಾಡಂಬು. ೫೯೪). ೬. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು; ಆಡ್ವಾಟಿಸು : ನೀಂ ನೆಲೆಯೆ ತನ್ನೆಗೆ ಬರ್ಪುದೆಂದಂದು ನಿರವಿಸಿದನದಡುಂದೆಮಗೆ ಕಾಶೀಪ್ರಯಾಣಮಾವಕ್ಕಳಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೧೦); 'ನೀನೀಯೊಳಾದರಿದನವತರಿಸಿ ಸರ್ವಮುಕ್ತರಪ್ಪಂತೆ ಪಿರಿದಿಸುವೆನ್ನ ಭಕ್ತಿಯನುಂಟುಮಾಡು ಪೋಗಿಂದು ನಿರವಿಸಲು (ಪಾಸೂಪು. ೧-೬೧). ೭. ನೇಮಿಸು; ನೇಮಕ ಮಾಡು : ದೇವ ಯಾನಿಯನಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಿಗೆ ಒಲಿದು ನಿರವಿಸಿ ತಾನು ರಾಕ್ಷಸತಲಕವನಸರ ಹಾಯುತಿದಾನು (ಸಂಭವ. ೫-೭೯); ಇವರನರಮನೆಯೊಳಗೆ ಕನ್ಯಾಧವನ ಮಧ್ಯದೊಳಿರಿಸಿ ಬಳಿಕನೊಳವರ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ನಿರವಿಸಿದಾ ಸುಭದ್ರೆಯನು . . . ಬೆಸಗಿದು ಮಾಡುವುದೆಂದು ನೇಮಿಸಿದ (ಸಂಭವ. ೩೬-೬೭); ಭಟರನು ನಿರವಿಸಿದನುಡವು ಬರಲು ವಿದೇಹನಂದನಿಯ (ತೊರರಾ. ೪-೪-೧೨); ಪಿರಿದು ಕಿಡಿದಂಗಳ ಭೇದವನೆನಿಸದೆ ನಿರವಿಸಿದುದನೆಸಗು ವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೩೩). ೮. ಹೆತೋಟಿಯಲ್ಲಿರಿಸು; ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡು : ಇರದಳುರ್ದಾರನಗಂ ಬಿಡದೆ ತೊಡಿಸುತಿರ್ಪುದೆನ್ನ ಜನ್ಮ ಮಂದಿರಮನಿಪದ್ಧಿಗಳಮನೆನುತ್ತ ಮ ತಾಂ ಮುಳಿದಿರ್ಪವಟ್ಟಿಯಂ ನಿರವಿಪೊಡಾರ್ಪಿಂ ದೊಳಪೊಕ್ಕಪೆಂಬವೊಲಾಗಳಪ್ಪಭೂಧರಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಪಶ್ಚಿಮಪಯೋನಿಧಿಗಂದಿಬಾಡಂ ಸುಧಾಕರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೭೭; ಶಾಂತಿಶ್ಲ. ೧೧-೮೯ ನೋ); ಜಗವ ನಿರವಿಸಿದ ಕೈಯೊಂದಾ ದೊಡೇಕಿಂತು ಬಗೆಬಗೆಯ ಜೀವಗತಿ ? (ಮಂಕುಕ. ೬). ೯. ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ವಿಚಾರವಮಾಡು : ಇಂತಿರ್ದಿರವಂ ನಿರವಿಸಿ ಕಲಾಧರಂ ಮನದೊಳ್ . . . ಆ ಸೋಸಂ ನೋಡಿ ಕದುಬುತ್ತಿ (ಚಕವಿ. ೬-೨೦೯ ವ).

೧೦. ನೋಡು; ಕಾಣು: ಸನ್ನಿಹಮಾದಯದೊಡ್ಡಹನ್ನರವಿ ಮಣೆದು
ಪೊಗು ಪೊಡೆಮಡುವಿನೆಗಂ (ಚಿವ. ೩-೬೬); ಈ ಮಂತ್ರಮನುಚ್ಚ
೦ಸುತ್ರೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಕರ್ಣ ಚಂದ್ರಕರಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ತಿಳಿತಳಮುಪ್ಪುದುಂ
ತೆಜ್ಜಿದು ನಿರವಿಸಂದವಳನ್ನರಿಸಿ . . . ಪೋಪನಿತುಕೋಳ್ (ಚಿವ.
೬-೨೦೫೪). ೧೧. ನಿರ್ಧಾರಮಾಡು; ನಿರ್ಧರಿಸು; ನಿಶ್ಚಯಿಸು :
ಹರಿಸಂಕೀರ್ತನಮೊಂದೇ ಪರಗತಿಗನುಕೂಲಮೆಂದು ನಿರವಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ
(ಗೀತಗೋ. ೧-೯). ೧೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಆಗಿಸು : ನಿರವಿಸಿ
ನಾಡ ನೇರ್ಪ ನಿಜಮುದ್ರೆಯನೇಜಿಸಿ ಶಾಸನಂಗಳಂ ಬರಿಸಿ ಬುಧಗ್ಗಿ
ದಿತ್ತರಿದಂ ಜಸಮಂ ಯುನರಾಜಚಂದ್ರಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೧೩);
ಶಂಭು ಜಯಮಂ ಕುಡೆ ಭಾರತಿ ಬಲೈಯೆಲ್ಲಮಂ ನಿರವಿಸಿ ಮಂತ್ರಿ
ಬಲ್ಲುಗಿಗೆ ಪುಟ್ಟಪಣಿ ನರಸಿಂಹನಳ್ಳುಟಂ (ಸಾಹಿ. 1X-1, ೩೪೩-೧೬;
1226); ಅಗಲ್ಮಯಾನಿದ್ರೆಯಂ ನಿರವಿಸಿ ನಿದ್ರಾಮುದ್ರಿತನೇತ್ರಕಪತ್ರಿ
ಯಾಗಿದ್ಯೋರಾದೇವಿಯ ಮುಂದೆ ಮಾಯಾರ್ಭಕನರಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ.
೧೪-೫೯೪). ೧೩. ಇಡು; ಇರಿಸು : ಸುರಭಶರಂಗಂ ನಯನದೋಳ್
ಕುಡುವೊಗನೊಳಿಟ್ಟುಬಾಪನುಂ ಪರಿಚಿತನಾಕೇತನಮನಾವಗಮೊಪ್ಪುವ
ಕೇಶವಸ್ತೋತ್ರೋ ನಿರವಿಸಿ ಬಯ್ಯು ಮೆಯ್ಯರೆದು ಶೂಲಧರಂಗಿದಿರ್ನರ್ಪ
ನಲ್ಲಿ ಪಂದಿರ ಮಜೆಯೋಳ್ ಪುನೋಜನನೆ ಚೆಲ್ವಸೆವರ್ ಕಡುಗಾಡಿಶಾರ್ತಿ
ಯರ್ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೯೧೩); ಆ ಸೌಧಮೋಂಜ್ರಂ . . . ಅಗಸದಿನಿಟುಡು
ತದೀಯ ವಿಶಾಳಶಾಲಾಬಹಿರ್ಭಾಗದೊಳ್ಳುಕಳಸುರಸೇನೆಯಂ ನಿರವಿಸಿ
(ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೫೯೪); ವಜ್ರಮಯಕೇಯೂರಮಂ ಬಾಹುಯುಗಳ
ದೋಳ್ ನಿರವಿಸಿಯುಂ (ತ್ರಿಪು. ೧೮-೯೯೪). ೧೪. ಸೂಚಿಸು;
ತಿಳಿಸು : ನಿರವಿಸಿದುದನೇವ್ಯತೆಯಂ ಗೊರೆ ಭಕ್ತ ಸ್ವಪದವ್ಯಕ್ತಿಯಂ
ದಂಡು ವಿಪಸ್ತುರ ದಂಡಧರತೆಯಂ ತಾಂ ಧರಿಯೆಗೆ ರೌದ್ರಾಕ್ಷನೇಂಬುದಂ
ರುದ್ರಾಕ್ಷಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೨೧ ಪ್ರಯೋ.). ೧೫. ಲಕ್ಷಿಸು; ಗಮನಿಸು :
ಅಂತು ಸುತ್ತಲುಮಿರ್ದ ಲತೆ ಚೂತಲತೆ ಲಲಿತ ಸಖೀನಿಕರಮೆ ಬೆಸ
ಗೆಯ್ಯಂತಿರ್ದ ಲೀಲಾವತೀಲತೆಯ ಕಣ್ಣೆಳದುವರಿಯೆ ಕಂಡು ಮನಮೆಳದು
ವರಿಯೆ ನಿರವಿಸಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೯೧೪). ೧೬. ಕಾಯು; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು
(?) : ನಿರವಿಸಿ ನಿರವಿಸಿ ನಿಂದೆಯೊಳು ಜಾವವರಿಗೆ ನಿಲುತ ಶರಣೆಯರು
ಚರಣ ಬಳವು ಸ್ವಾಮಿ ಪರಾಕೆನಲೆರಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯನಿಕ್ಕಿದನು (ಗೊಮ್ಮಚ.
೬-೮೫). [**ನಿರೂಪಿಸು**]

ನಿರಶನ (ನಾ). ಅಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಉಪವಾಸ : ತೆರಳುವುದು
ನೀವಜಿಸುವುದು ನಿಮ್ಮರಸ ನೇಮಿಸಿದಂದದಲಿ ತಾ ನಿರಶನವ ಕೈಕೊಂಡ
ವನು ನೀವ್ ದಿಜಯ ಮಾಡೆಂದ (ತೊರಾ. ೪-೧೧-೯); ಸಲ್ಲದು, ದೇವಿ,
ಶಕವರನಂ ನಿನ್ನಾರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ; ಮೇಣಾತ್ಮಹತ್ಯೆಯಾ ನಿರಶನಂ
(ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೨೪-೧೫೨). 'ನಿರಶನವ್ರತ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ನಿರಶನಮರಣ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿ ಅವಸಾನ ಹೊಂದು
ವುದು, - ನಿಧನ ಹೊಂದುವುದು : ಮನನಿಧಿಯೇ ವಿವಿಧಗರಳವಿತಾನ
ವನು ತರಿಸುವನು ನಿಶ್ಚಯವೇನು ನಿರಶನಮರಣವೇಕೆಂದಳು ಸರೋಜ
ಮುಖಿ (ಕುಂಜಾ. ೨೧-೧೮).

[**ನಿರಶನ + ಮರಣ**]

ನಿರಶನವ್ರತ (ನಾ). ಉಪವಾಸ ವ್ರತ : ನಿರಶನವ್ರತವೆಂದು ಮಂತ್ರೋ
ಚ್ಚರಿತಸಂಕಲ್ಪದಲಿ ಕೌರವರಸ ಪವದಿಸಿದನು ಕೃತಪ್ರಾಯೋಪನೇಶದಲಿ
(ಕುಂಜಾ. ೨೧-೧೬). [**ನಿರಶನ + ವ್ರತ**]

ನಿರಶನಸತ್ಯಾಗ್ರಹ (ನಾ). ಉಪವಾಸಮುಷ್ಕರ : ಗೋಕಾಕಾ
ವರದಿಯು ಜಾರಿಗೆ ಬರಲು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತಿಗಳು ನಿರಶನಸತ್ಯಾಗ್ರಹವನ್ನು
ಆಚರಿಸಿದರು (ರೂ. ೧). [**ನಿರಶನ + ಸತ್ಯಾಗ್ರಹ**]

ನಿರಸ (ಗು). ೧. ಒಣಗಿದ; ಶುಷ್ಕವಾದ; ರಸವಿಲ್ಲದ; ನಿರಸ
ವಾದ : "ನಿರಸ-ನೀರಸ = ಶುಷ್ಕ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೨); ನಿರಸಮುಖದಲಿ
ಕರನೇತ್ರಲು (ಸಾಗಣ. ೯-೬೬). (ನಾ). ೨. ನೀರಸತೆ; ನಿಸ್ಸಾರತೆ :
ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುರಾಯನಾನತೆಲ್ಲರನು ಸಂಸಾರ ನಿರಸ [ಪಾಪಂ. ವಿಷಯ]ದ
ಕಲ್ಲ ಕಾಜುವ ಕೋಟಲೆಯ ಮಾಣಿಸಿ . . . ಬರುತಿರ್ದನು ವಿನೋದದಲಿ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೨-೨). ೩. ಗೌಣವಾದುದು; ಹೀನವಾದುದು :
ಸರಸ ವಿರಸವಾಗಿ ಮೌನ ನಿರಸವಾಗಿ ಒಗಟೆಯಾಗುವ ಬಾಳು ಒಡೆಯ
ದಿದೆ (ಸಖೀಗೀ. ೪೦-೮೧೧). [**ಸಂ.**]

ನಿರಸನ (ನಾ). ೧. ಹೊರದೂಡುವುದು; ದಬ್ಬುವುದು; ಅಟ್ಟು
ವುದು : "ಅಪಾಕರಣಂ ನಿರಸನಂ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೧೧೫-೨೪); ಬಲೆಯೊ
ಳಿದೆ ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆ, ವಾನರ ರಾಜಧಾನಿ. ವಾಲಿಯದನಾಳ್ವನವನೆಂದೆ ನಿರಸನ
ಪೊಂದಿ ನೆಲೆಗೆಟ್ಟ ಸುಗ್ರೀವನಿಹನ್ನ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬೬-೩೬೦). ೨.
ಧ್ವಂಸ; ನಾಶ : ದೇವಕಿ ಪಡೆದಮಳ್ಳಳನಾ ಕಂಸಂ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂ
ನಿರಸನಮನೆಯ್ದಿಸಿ ಮುಷಿಪಚನಮಂ ಪುಸಿ ಮಾಡಿದಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೬೪೪);
ಮರೆ ಹುಲಿ . . . ಎಯ್ಯಮ್ಮಗಂ ಕಡುಕೊರ್ಡ ಕಾನನಾಂತರದ
ಕುಟೀರನಂ ಬೆಳೆದ ಕೆಯ್ಯಳನಂತರಲೀಯವಂತವಂ ನಿರಸನವೈದಿಸಲ್
ನೊಪ್ಪ ಬೇಂಟೆಗೆ ಕಾಲಮಿದು (ನಳವಂ. ೩೫). ೩. ಹತ್ಯೆ; ಕೊಲೆ :
"ಮಾರಣಂ, ನಿಶರಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ, ಸೂದನಂ, ನಿರಸನಂ . . . ಸಂಜ್ಞ
ಪನಂ-ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಪರಾಯು. ೬೮-೩೨೩); "ವಿಶಸನಂ . . .
ನಿರಸನಂ ಕ್ರೃಧನಂ ಪ್ರಮಾಪಣಂ ಕೊಲೆಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೪-೩೯).
೪. ತಿರಸ್ಕಾರ; ಹೀಯಾಳಿಸುವಿಕೆ; ಧಿಕ್ಕಾರ : ಅಯ್ಯಾ ಸದಾ
ಚಾರವೆಂದೆ ಚಿದ್ವನಮಹಾಲಿಂಗಧ್ಯಾನಪರಪ್ರವೃತ್ತಿನಿರಸನ (ಮಡಿಮಾ.
೨೩-೩೨); ನಿರಸನಭಾವವೃತ್ತಿ ಬಹುದೋಷ ಕುಸಂಧಿಯ ಮಾರ್ಗ
. . . ಎನಪ್ಪ ದಾ ಕುಳವಿ ಕಾಮ್ಯವಪೂಲ ಕಲಿಕಾಲಮಾವಗಂ (ದಶಾವ.
೧೧-೨೪). ೫. ನಿಗ್ರಹ; ಹತೋಟಿ. 'ನಿರಸನೇಂದ್ರಿಯ' ಪರಾ.
೬. ಪರಿಹಾರ; ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು; ನಿವಾರಣೆ : ಅರ್ಜುನನಿಗೆ
ಈ ಭ್ರಮೆಯ ನಿರಸನವೂ ಆಗುತ್ತದೆ (ಬಿದರಿ. ೬); ಅನನ ಭ್ರಮೆ
ನಿರಸನವಾದುದನ್ನು ನೋಡಿ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಹೇಳಿದರು (ರಾಜ್ಯೋದ.
೧೮೩). 'ಭ್ರಮನಿರಸನ' ಪರಾ. ೭. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ ;
ಮುಕ್ತಾಯ : ಕೂಡೆ ಮನನೆಯೊಳೊಯ್ಯನೆ ಏಡಿದುದೊಡ
ನೊಡನೆ ಮಿಥುನತೆಯಿರುಳೊಲವಿಂ ಸೂದಿದ ಪೂಮಾಲೆಗಳುಂ ಮಾಡಿದ
ಸೊಡಗುಡಿಗಳುಂ ನಿಶಾನಿರಸನದೋಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೯೪). [**ಸಂ.**]

ನಿರಸನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರ). ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು :
ನೀರ ಗುಳ್ಳೆಯಂತೆ ಇವರ ಭ್ರಮೆ, ಇವರ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಗಳು ಕ್ರಮೇಣ
ನಿರಸನಗೊಂಡುವು (ದ್ರಾವಿ. ೧೯ ಹಿನ್ನೆಲೆ).

[**ನಿರಸನ + ಗೊಳ್ಳು**, (< ಕೊಳ್ಳು)]

ನಿರಸನಿ (ನಾ). ಧಿಕ್ಕರಿಸುವವನು; ತಿರಸ್ಕಾರವುಳ್ಳವನು : "ಶಾ"ನ
ನಾಟಕಗಳೆಂದರೆ ನಿಮಗೆ ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿಯೇನು ? ನನಗೂ ಅಷ್ಟೆ.
ಆದರೆ . . . ಅದೆಲ್ಲ ಜೊಳ್ಳು. ಅದು ಬರೇ ನಗಲು ಬಲ್ಲ ಆ ನಿರಸನೆಯ
ಬರವಣಿಗೆಯ ಧಾಟಿಗಾಗಿ (ಪಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೮೯). [**ಮರಾ. ನಿರಸನೀ**]
ನಿರಸನೆ (ನಾ). - ನಿರಸನ ೬ : ಮುರಾರಿ ಅಡ್ಡ ತಿಡ್ಡ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿ, ತನ್ನ
ಶಂಕೆಗಳು ಪೂರ್ಣ ನಿರಸನೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದನು (ಕೃತಕೃ. ೧೮).

[**ಸಂ. ನಿರಸನ**]

ನಿರಸನೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದವನು :
ನಿರವಮಾನ ನಿರಜ್ಞ ನಿಶ್ಚಲ ನಿರಸನೇಂದ್ರಿಯ ನಿರ್ವಿಷಯ . . . ನಿರ್ವಿ
ಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸಪು. ೬೧-೪೫) [**ನಿರಸನ + ಇಂದ್ರಿಯ**]

ನಿರಸಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನಿರಸಲ ತೊಪ್ಪಲ, ಹುಲ
ಗಲಿ ತೊಪ್ಪಲ, ಹೊನ್ನಾವರಿ ತೊಪ್ಪಲ ಮುಂತಾದ ಬಯಲುಪನದಲ್ಲಿ
ಕಾದ ತೊಪ್ಪಲುಗಳನ್ನು ತಗ್ಗಿಗೆ ಹಾಕಿ . . . ಗೊಬ್ಬರವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ
. . . ಹೊಲಗಳಿಗಾದರೂ ಉಪಯೋಗವಾಗುವದು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೪) ;
ನಿರಸಲ-ಸುಂದರವಾದ ವೃಕ್ಷವು, ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬೀಜಗಳ
ಎಕ್ಕೆ ಔಷಧಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕರ್ಭಾಗ. ೪೨). [?]

ನಿರಸಿತ (ನಾ). ನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಒಳಗಾದುದು; ತೆಗೆದು ಹಾಕಿದುದು :
ಈ ಸಂವಿಧಾನವು ಅರಂಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ತೀರ್ಪಾಗಿದ್ದ
ಅಥವಾ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ "ನಿರಸಿತವಾಗಿಲ್ಲದಿರ
ತಕ್ಕ ವಿಧಿಗಳು . . . ಕೆಲವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರ
ಬಹುದಾಗಿವೆ" ಸೇರಿರುತ್ತವೆ (ಭಾಷಾ. ೬).

[< ಸಂ. ನಿರಸ್ತ]

ನಿರಸು (ನಾ). ಬಿರುಸು ; ಬಿಗಿ : ಗೋಧಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತುವ ಹೊಲವು
ಮಡಿಕಟ್ಟು ಅಥವಾ ನಿರಸಾದ ಎರೆಯಾದರೆ ಅಂಥ ಹೊಲವನ್ನು ಎರಡು
ಸಾಲು ಮಡಿಕೆ ಹೊಡೆದು ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸಾಲು ಹರಗಬೇಕು
(ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೨). [?]

ನಿರಸೂಯ (ನಾ). ಕರುಬಿಲ್ಲದವನು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಇಲ್ಲದವನು :
ನಿರಸೂಯ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರ್ದೋಷ . . . ನಿರಾಳ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು
(ಹಜಕಾ. ೧-೪) ; ನಿರಸೂಯ ನಿರ್ವಾಣಪದ ನಿರ್ವಿಘ್ನ . . . ನಿರ್ವಿಕಾರಾ
ಕಾರಾ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೨-೪೩) ; ನಿರ್ದೋಷ ನಿರಸೂಯ
ನಿರ್ಮೋಹ ನಿರ್ಮದ ನಿರಾಮ್ನಿ (ಎಕೋಪ. ೬-೮೬). 'ಅನಿಸೂಯ'
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರಸೂಯೆ (ನಾ). ಕರುಬಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು ಇಲ್ಲದಿರು
ವಿಕೆ : ಭರತಂ ಮಹಾತ್ಮನೆನಿಸಿದನು ದಿವ್ಯತೇಜಸ್ವಿ . . . ಸಂಯಮದ
ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ, ನಿರಸೂಯೆಯಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೩-೬೯೫).

[ಸಂ. ನಿರಸೂಯಾ]

ನಿರಸ್ತ (ಗು). ೧. ಹೊರದೂಡಿದ ; ದೂರಗೊಳಿಸಿದ ; ನಿವಾರಿಸಿದ :
ನಿರಸ್ತವಿವೇಕಂ ಬೊಲಿದೇಕೆ ಮೋಹಿಸಿದಪ್ಪೆ ನೀಂ (ಅಮೃತ. ೧೬-೫೯) ;
ಪರಹಿತಕುಲಪ್ರಸಂಗಂ ನಿರಸ್ತದೋಷಾನುಷಂಗಂ ಸಿಜಿವ ಬೆಡಂಗಂ
(ಗದಾಯು. ೧-೨೧) ; ಇಂತು ನೆಗೆಟ್ಟಿವೆತ್ತೇಕಾದಶಸ್ಥಾನಂಗೊಳಿ
ನಿರತಿಚಾರವ್ರತಕೀಲಸಂಪನ್ನನುಂ ನಿರಸ್ತಮಿಥ್ಯಾತ್ಮನುಂ . . . ಅಗಿ
(ಸುಕುಸು. ೬-೩೭ ಪ) ; ಸಕಲೇಶಾಪಾರಮೌಲೀಶಚಾರುಚರಣಾರ
ವಿಂದದ್ವಂದರಂ ನಿರಸ್ತದ್ವಂದ್ವರುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರಭಾಚಂದ್ರ
ತ್ವೈವಿದ್ಯಭಟ್ಟಾರಕದೇವಶ್ಚಿರಂ ಜೀಯಾತ್ (ಕವಿ. ೯೪-೩-೧೧ ; 1124) ;
ನಿರಸ್ತ ಜಗದಂಹಂ ರೌದ್ರರಂಹಂ ನೈವಂಹನಿಪ್ರಾಪ್ಯ ತಿಯಂ ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪು
ಪ್ರಧ್ವಂಸಮಂ ಮಾಡಿದ್ದಿ (ಒಗವಿ. ೧-೫೪) ; ಅಸ್ತಮಿತದುರಿತನವಿರತ
ನಿರಸ್ತದೇಹಪ್ರಾಪ್ಯ ತಗುಣಸಮಸ್ತನಂ . . . ದಂದಿತಯಮಸಮುದ್ಧಂದನಂ
ನೋಡಿ (ಒಸಪ. ೩೯-೫೪). ೨. ಮೀರಿದ ; ಸೋಲಿಸಿದ : ಆ
ರವಮಂ ನಿರ್ಜಿತಕಂಠೀರವನಮಂ ನಿರಸ್ತಘನರವಮಂ ಕೋಪಾರುಣ
ನೇತ್ರಂ ಕೇಳಾ ನೀರೋಗಿದರ್ಶಂ ಬಿಮರ್ಶನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು.
೬-೨೨) ; ಕೇಳಿತದಿಹಿಪಲ್ಲಭೀಲಂ ವಿಕ್ರಮನಿರಸ್ತಕಾಳಂ ದಿವಿಜಾಘೀಲಂ
ಮುಠಿತಾಖಿವದಿಕ್ಪಾಳಂ ಶಿರುಪಾಳನೆಂಬನೊರ್ವಂ ದನುಜಂ (ಪಂಚತಂ.
೨೩೫-೧೫) ; ಅತಿಬಲಪ್ರಪ್ತ ಲಕ್ಷ್ಮಣಕುಮಾರನ ವೀರರಪ್ರವಾಹಿನೀಪತಿತ
ಮಹಾಮಹೀರುಹಮೆನ್ನಲ್ಪತನಾದನವಂತಿವಲ್ಲಭಂ ಹತಸುಮನೋವಿಳಾಸ
ನಪಸಾರಿತಮೂಲಬಲಂ ನಿರಸ್ತವಿಸ್ತೃತನಯನಸ್ತಸಾರಂ (ಪಂರಾಮ.
೬-೬೬). (ನಾ). ೩. ಪರಿಹಾರವಾದುದು ; ನಿವಾರಣೆಯಾ

ದುದು : "ಪ್ರ(ತ್ಯಾ) ಪ್ಯಾತಂ, ಪ್ರತಿಕ್ರಿಸ್ತಂ . . . ನಿರಸ್ತಂ, ಅಪವಿಧ್ಯಂ,
ಪರಿಹೃತಂ-ಈ ೩ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೬-೧೮) ;
"ನಿರಸ್ತಮಪವಿಧ್ಯಂ" (ಪ್ರಸ್ತುತೋ. ೧೦೪-೩೯). ೪. ವೇಗವಾಗಿ
ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಾದುದು ; ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದ
ನುಡಿ : "ತ್ವರಿತೋಚ್ಚಾರಿತವಕ್ಕುಂ ನಿರಸ್ತವ[ದು]" (ಪ್ರಸ್ತುತೋ.
೮೦-೩೧) ; "ಮರುಳಾಟನುದಿಯಟ್ಟುಳಿ ನಿರಸ್ತವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ.
೨೬-೨) ; ತ್ವರಿತೋಚ್ಚಾರಣೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು ಎರಡು ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ
ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರದ ಮೌಲ್ಯ ಬಂದರೆ 'ನಿರಸ್ತ' ಎನಿಸುವುದು (ಸಂಶೋಧ.
೧೨೦). ೫. [ನಾಟ್ಯ] "ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತ ಒಂದಾವರ್ತಿ ಉಸುರು
ಬಿಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೬೬ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಸ್ವಸ್ಥ, ಚಲ,
ಪ್ರವೃದ್ಧ, ನಿರಸ್ತ . . . ಪ್ರಸ್ತುತ-ಈ ಒಂಬತ್ತು ಕೋಹರಣ ಮತ
ದಂತೆ ಗಾಳಿಯ ಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೭೮ ಪ).

ನಿರಸ್ತಮಾನಸ್ತಂಭ-ಕೆಡೆದ ಮಾನವೆಂಬ ಸ್ತಂಭವುಳ್ಳವನು ;
ಎತ್ತಣವು ತನಗೀ ಮತಿಭ್ರಮೆ ಕೆತ್ತುದಜಾವಿನ ಕದವೆನುತ್ತ ನಿರಸ್ತ
ಮಾನಸ್ತಂಭನಾದನು ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೨೩-೧೫).

[ಸಂ.]

ನಿರಸ್ತಮಿತ (ಗು).-ನಿರಸ್ತ : ಕೀಚಕಮಥನಂ ನಿರಸ್ತಮಿತಮೈಂ
ನಿವಹಗಜಸಿಂಹಬಲಂ (ಗದಾಯು. ೧-೫೪). [ಸಂ.]

ನಿರಸ್ತೆ (ನಾ). ಹೊರದೂಡಿಸಿಕೊಂಡವಳು ; ಪರಿತ್ಯಕ್ತೆ : ಆ
ಕೋಸಲನಿರಸ್ತೆ . . . ಕೊಲಗಿದಳಯೋಭೈಯಿಂ (ಶ್ರೀರಾಮ.
೧೨೨-೨೬೫). [ಸಂ. ನಿರಸ್ತಾ]

ನಿರಹಂಕರ (ನಾ).-ನಿರಹಂಕಾರ : ಕರದಿ ನಿರಹಂಕರದ ಪಾತ್ರೆಯ
ಧರಿಸಿಯದರೊಳು ನಿತ್ಯತ್ಯುಪ್ಪಿಯ ಭರತ ಸಿದ್ಧರಸಾನ್ಮತವ ಸೇವಿಸುತ
(ಗಜಕಾ. ೧೬-೨೧). [< ನಿರಹಂಕಾರ]

ನಿರಹಂಕರಣ (ಗು). ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ಹೆಮ್ಮೆಯಿಲ್ಲದ : ಈ
ಯುದಾರತೆಯೊ ಸರಸಪಾಂಡಿತ್ಯವೀ ನಿರಹಂಕರಣ ಭಕ್ತಿ . . . ಅರಿ
ಗುಂಟು (ಒಸಪ. ೨-೩೧) ; ಅಹಂಕರಿಸಿದ ಸುರಾವಳಿಗಂತಕಂ ನಿರಹಂಕರಣ
ಶರಣಾಂತರಂಗನು ಸಕಲಜಗದುದ್ಧರಣಕಾರಣನು (ಬಸವ. ೫೪-೫೪).

[ಸಂ.]

ನಿರಹಂಕಾರ (ನಾ). ೧. ಗರ್ವ, ಹಮ್ಮುಬಿಮ್ಮುಗಳಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ;
ನಿಗರ್ವತೆ ; ವಿನಯ : ತನುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ವೋಹ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿರಹಂಕಾರ
ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯ . . . ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾನಂದವೆಡೆಗೊಂಡ ಬಳಿಕ
ಸೌರಾಪ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರಲಿಂಗವು ಬೇಜುಲ್ಲ ಕಾಣರೊ (ಅದವ. ೨೦-೪೪) ;
ಹರಿ ನಗುತಿ ಬಕುತನ ಮನದ ನಿರಹಂಕಾರ ಭಕ್ತಿಯ ನೆನೆನೆನಿದು ಪುಳಕಿ
ಸುತೆ ಕೈವಿದಿತ್ತಿ (ಅಕ್ಕಾಚ. ೮-೪೪) ; ನಿರಹಂಕಾರಮನಿಪ್ಪ ಬಲ್ಲ
ರಗಿಯಂ ಪೋಳುನ್ನದೋದ್ರೇಕಸೂಕರಮಂ (ಪ್ರಪವಿ. ೨೨-೪೪). ೨.
ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರ್ಮಳ ನಿರಾಳ ಪಂಪಾ
ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು (ಹಜಕಾ. ೧-೪) ; ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರವಯ ನಿರಾಪಕ್ತ
ಪುರಹರಣಿ (ಸೋಮಪ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ನಿರಹಂಕಾರಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿಗರ್ವಿ :
ನಿರಹಂಕಾರಿ ನಿರ್ಮಮಕಾರಿ ನಿಪ್ರಪಂಚಿ ನಿರ್ಲೇಪಕನಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇಶ.
೧೫೫-೪೬೧). [ಸಂ. ನಿರಹಂಕಾರಿನ್]

ನಿರಹಂಕಾರಿ (ನಾ). ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದವಳು ; ನಿರುಪಮೆ ನಿರಾವರಣೆ
ನಿರಜೆ ನಿರಹಂಕಾರಿ (ನಿಕೋಪ. ೧-೯).

[ಸಂ. ನಿರಹಂಕಾರಾ]

ನಿರಹಂಕೃತ (ಗು). ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತವಾದ ; ಸೊಕ್ಕಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ನಿರಹಂತೆ (ನಾ). - ನಿರಹಂತಕಾರ ೧ : ಮನದ ನಿರಹಂತೆಯು ಬಾಹ್ಯ ಭಯವೀವುತ ಸಲಹಲಸುಗೈದು ನಿಜಮೂರ್ತಿಯಂ ತೋಟಾದನ ವಿಮಲ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಪರಣು (ಲಾಟಂ. ೪-೩೧) ; ಮರೆಯುವನು ತಾನೆಂಬುದನೆ ಮಹಾವೇಶದಲಿ ನಿರಹಂತೆಯದು ಮೋಕ್ಷ (ಮಂಕುತ. ೬೯೬) : 'ಅಹಂತೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿರಹಂತಾ]

ನಿರಹಂಭಾವ (ನಾ). - ನಿರಹಂತಕಾರ ೧ : ನಿರಹಂಭಾವದಲ್ಲಿ ನಾನಿದ್ದೆ ನಯ್ಯ ನೋಡಿದನೆಂದರೆ ನೋಡಲಿಲ್ಲ ಕೇಳಿದನೆಂದರೆ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ ಭನ ನಿರಂಜನದ ಬೆಳಗಿಂಬಾದುದು (ಅವಚಂ. ೧೫೧-೬೯). [ಸಂ.]

ನಿರಹಮ್ಯ (ನಾ). - ನಿರಹಂತಕಾರ ೧ : ನಿಮ್ಮ ಮಾಡಿದವೆಲ್ಲೆಯನು ನಿರಹಮ್ಯನಲಿ ರಂಜಿಸುವ ವಿಮಲ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪನು ಬಗೆಯಲಹುವನೆ ಭೃತ್ಯವರ್ಗದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧-೫-೪೦) ; ಗುರುಭಕ್ತಿ ನಿರಹಮ್ಯ ನಿರಪೇಕ್ಷೆ ಸ್ಮರಣೆ ಕರಣಾನುಕೂಲತೆ ಪರಣಾಮ (ಪರಮೇ. ೬-೩-೩).
[ನಿರ್ಹ+ಅಹಮ್ಯ]

ನಿರಳಂಕಾರ 'ನಿರಲಂಕಾರ' ನೋ.
ನಿರಳಂಕೃತಿ (ನಾ). - ನಿರಲಂಕಾರ : ನಿರಳಂಕೃತವನಿತೆ ಮನೋಹರೆಯನಿಸದ ತೆಜದೆ ಸರಸಕೃತಿಯುಚಿತಾಳಂಕರಣದಿನಪಗತಮಾಗುತ್ತಿರೆ ಚದುರರ ಸರಸಹೃದಯಮಂ ಮಚ್ಚಿಕುಮೇ (ಪಾಶ್ವ. ೧-೬೪).
[ಸಂ. ನಿರಲಂಕೃತಿ]

ನಿರಳವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?) : ಅವಂಕೆ ಬೇರಿಸ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಅವಂಕೆ ಕೊನೆಯನು ಸಹ ೬೦ ಗಳಿಗೆ ಮೊಸರಂದರೆದು ಗುಳಿಗೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಸೇವಿಸೆ ನಿರಳವ್ಯಾಧಿ ಮಾಣುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೩೯೧).
[ನಿರಳ ?+ವ್ಯಾಧಿ]

ನಿರಾಳ (ನಾ). ಬೆವರು ; ಸ್ನೇಹ. [ಸಂ.]
ನಿರಾಳ (ನಾ). (?) : ಸೋಮಾರಿಯರೊಪ್ಪುವ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಗಳ ಏಕರೂಪದಲಸಿಯ ಹುಬ್ಬುಗಳಾಕೃತಿಯ ಹೆರೆನೊಸಲ ತಿಲಕ ನಿರಾಳ ದಳಗಳ ಕುರುಳುಗಳ ಧ್ಯಾನಿಪುದು ಭಾವಕರು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೧-೪೧).
[?]

ನಿರಾಕರಣ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವುದು. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರ : "ಸೂದನೀಯಂ, ಸೂದ್ಯಂ, ಸೂದೀ, ೩ ನಿರಾಕರಣಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೮೪).
೩. ನಿವಾರಿಸುವುದು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು : ವಿವೇಕಜ್ಞಾನ ದೀಪದಲಿ ತೋಳ ಮೋಹಮಹಾಂಧಕಾರನಿರಾಕರಣವನು ಮಾಡಿ ಪುಣ್ಯ ಶೋಕನನು ಸಂತಪಿಸಿ ನಾರದನದಡುವನು ನುಭವ (ನಿಭಾಗ. ೧-೯-೪೪).
೪. ಬಿಡುವುದು ; ತ್ಯಜಿಸುವುದು. 'ನಿರಾಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರಾಕರಣಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲ್ಲಗಳೆ. ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಈ ಪೇಟ್ಟು ಮೂಡುಂ ತೆಜದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟು ಬೈನದ್ವಿಜಂಗೆ ಹಿಂಸಾದೋಷ ಮಾಗದೆಂದು ನಿಜಪಕ್ಷದೋಷನಿರಾಕರಣಂಗಿಯೈದು (ಚಾವುಂ. ೨೨೬) ; ದುರ್ಯೋಧನಂ ಹರನುಮಂ . . . ಕಂಜೋದರನುಮಂ ನಿರಾಕರಣಂ ಗಿಡ್ಡು ನಿತಪೋಳಂ ಮಾಣ್ಡು ಸ್ಮರಿಸಲಾಡದೆ ಸಮರೋದೋಗಂಗಿಯೈ (ಗದಾಯು. ೩-೪೪ ಪ). [ನಿರಾಕರಣ+ಂಗಿಯ]

ನಿರಾಕರಣೆ (ನಾ). ೧. - ನಿರಾಕರಣ ೧ : ಅವಂಕೆ ಪ್ರಾಚ್ಯಸಂಘದ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ, ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಕರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಾಲ್ಪಾವೆಲ್ಲನ ಸೂಚನೆಗೆ ಪೋಷಕ ವಾಗಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೪೧) ; ಆ ನಿರಾಕರಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಪ ದ್ವೇಷಗಳು ತುಳುಕುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ನೆಕ್ಕದೋಪನಿಗೆ ಭಾಸವಾಯಿತು (ಪುನರು. ೨೫೫).
೨. ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ ; ನಿರ್ಮೂಲನ : ಒಕರಿಸಿದಳು ಮೃತ್ಯುವೆನ್ನನು ಲೋಕದಲಿ ಹೊಣೆಗಂದು ಯಮನ ನಿರಾಕರಣೆಗಳ ಜೀವಜಾತಿಯೊಳಿಲ್ಲವನ

ನೆಂದು ಲೋಕದಲಿ ದಂಗುರವ ಹೊಯ್ದವನೇ ಕವಾ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೮). [ಸಂ. ನಿರಾಕರಣೆ]

ನಿರಾಕರಿಸ್ಸ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕರಿಸುವವನು : ವ್ಯಾಕುಲರ ಬಯ್ಯಬಯ್ಯ ಚಪಲಾನೀಕ ಬಂದಿಸಿ ಚಂಡವಾತ ನಿರಾಕರಿಸ್ಸ ಗಳೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿತು ದಳದ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೦). [ಸಂ.]

ನಿರಾಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲ್ಲಗಳೆ ; ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ಹೀಯಾಳಿಸು : ಪಾರ್ವರ ಸಭೆಯ ನಡುವಿದು ಕನಿಷ್ಠ ನಿಷ್ಕರವಚನಂಗಳಂ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ನುಡಿದು ಪೊಲ್ಲದಂ ಪೇಟುಟ್ಟಿ ಕಳೆಯ (ಮತ್ಸ್ಯಾ. ೩-೧೯) ; ತೆರೆಗಳ ಬಂಬಲಂ ಮಿಳನ್ ಕೇತನ[ರಾ]ಜಿಗಳ . . . ತೆಂಬ ಬೊಳವ ಮಿಂಗಳನುಳ್ಳುವ ಕೈದುಗಳ ನಿರಾಕರಿಸಿರೆ ಮೇರೆದಪ್ಪಿ ಕವಿ ದತ್ತು ನರಾಧಿಪಸ್ಯೆನ್ನಸಾಗರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೮) ; ಪೊಳವ ಮಿಂಚಿನ ಗೊಂಚಲನಂಚತೋತ್ತಮಭರಣದ ದೀಪ್ತಿ ತೋರವನಯಂ ಪೊಸಮುತ್ತಿನ ಲಂಬಣಂ ನಿರಾಕರಿಸೆ (ಶಾಂತಪ. ೩-೧೪) ; ಈ ಮಹಾಗಂಧೀರಭೋರ ನಿರ್ಭೋಷಮಂ ನೀಂ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಮಂದೇಕೆ ನಿರಾಕರಿಸುವೆ (ಪಂಚತಂ. ೩೬-೫) ; ದಮುಘೋಷಪುತ್ರಂ ವಸುದೇವಪುತ್ರನಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ನುಡಿಯಲ್ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೪ ಪ) ; ತಾರಕಂ ನಯಮನೊಲ್ಲದೆ ನಿರಾಕರಿಸಿ ನುಡಿಯ (ಗಿರಿಕ. ೬-೨೮ ಪ) ; ಲೋಕಸಮ್ಮತವಾವುದೆನು ನಿರಾಕರಿಸುವವರುಗಳು ತಾವೇನಾಕೆವಾಳರೆ ಜಗಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೦೦) ; ತಾನು ನಿರಾಕರಿಸು ತಿದ್ದರೂ, ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತಾ ಹೇಗಾದರೂ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆತನು ತನ್ನ ಹಿತಚಿಂತಕನೆಂದೂ ನಿರ್ಧರಿಸಿದಳು (ರಾವಣ. ೧೯). ೨. ಬಿಡು ; ವರ್ಜಿಸು : ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಸ್ವರ್ಣರಸಗಂಧಶಬ್ದರೂಪಂಗಳಂ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಂ (ಅಜಿತ. ೬-೮ ಪ) ; ಇಂತಪ್ಪ ಆತೆ ಹುಸಿ ಬಾಧೆಯ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಇರಬಲ್ಲ ಗುಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ (ಅವಚಂ. ೧೧೬-೫೨೬) ; ಮಹಾರಾಜನ ಈ ಮನೋ ವ್ಯಾಕುಲತೆಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವು ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು (ಶಾಕುಂ. ೮೨-೩). ೩. ಒಪ್ಪದಿರು ; ಸಮ್ಮತಿಸದಿರು ; ತಿಮ್ಮನನ್ನು ಅತ್ತಿ ಹಣ್ಣು ಕೊಡೆಂದು ಕೇಳಿದರು . . . ತಿಮ್ಮನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದ (ಚಿಂಗಳ. ೮೦) ; ಚಿದ್ರಸ್ತನವರು ತಮ್ಮ 'ಶೀವರಾಲಿಖಿ' ಕಾರು ಕಳುಹಿಸುತ್ತೇನೆಂದರೂ ಗೋದಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೯೪) ; ಅವಳ ಸರಳಮನನ್ನು ಅವಳನ್ನು ಅದರ್ಶದತ್ತ ಕರೆಯುತ್ತಿತ್ತೇ ವಿನಃ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಮತ್ತೆ ಬರಲು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವರಂ. ೩೧) ; ಕುಹಿತಳಾದ ರಾಧೆಯು ಮೊದಲು ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಭಾರತ. ೪೫) ; ಬಡವನಾದಾಗ್ಯೂ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಅವನ ಹಣವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಶಾಂತಜೀ. ೧೪).

[ನಿರಾಕರಣ+-ಇಸು]

ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು : (೪) [ಸಂ. ನಿರಾಕಾಂಕ್ಷಾ]

ನಿರಾಕಾರ (ಗು). ೧. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ; ರೂಪವಿಲ್ಲದ ; ಅನೂರ್ತವಾದ : ಆ ಮೌನಮಯ ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ, ನಿರಸ . . . ಮೌನದಲಿ ತೆಯ್ನು ಕತ್ತಲೆ ನಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ, ನಿರಾಕಾರವಿಗ್ರಹವಂತಿರುತ್ತದೆ (ಚಿಂತಾ. ೯೩). (ನಾ). ೨. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದುದು ; ರೂಪವಿಲ್ಲದುದು ; ದೇಹವಿಲ್ಲದುದು : ನಿರಾಕಾರವ ಮಿಡುವ ಸಾಕಾರವುಂಟೆ (ಅವಚಂ. ೨೬೦-೧೨೪೦) ; ಸಗುಣವೇ ಸಾಕಾರ ನಿರ್ಗುಣವೇ ನಿರಾಕಾರ (ಅಮೃತ. ೩-೬೪) ; ಸ್ವಪ್ನ ಲೋಕದೊಳು ಆಕಾರಪ್ರಳಯವಿರುವಂತೆ, ತುಂಬಿದೆ ನಿರಾಕಾರ ತನು (ಉದ್ಯಾ. ೪-೪) ; ನಿರಾಕಾರವಾದದ್ದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದರೆ ಆಕಾರ ವಾದದ್ದು ಕಾಣದೆ ಹೋದಿತು (ಗಾದ). ೩. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದವನು ;

ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಅಮೂರ್ತಸ್ವರೂಪ : ಅಯ್ಯಾ ನೀನು ನಿರಾಕಾರವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಾನು ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ವಾಹನವಾಗಿದ್ದೇನೆ (ಬಸವ. ೬) ; ನಿರಾಕಾರ ನಿರಜ . . . ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು (ಹಜವ. ೧-೪). ೪. [ಜೈನ] ಯಾವುದೇ ಫಲವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮರಣಾಂತಿಕೆವಾಗಿ ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಉಪವಾಸ : ಸಾಕಾರ ನಿರಾಕಾರಾಗತಮುಪ್ಪನತನಮೆಂಬ ಮೊದಲ ತಪದೊಳಂ . . . ಇಂತಪ್ಪೆಡೆಯೊಳಿಂ ತೆಂಬವರ್ ನಿಜಸಿದ್ಧಿಲ್ಲದೆ ನಿಲ್ಲೆನೆಂಬಾ ನಿಯಮಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೬-೭೦ ಪ) ; ಸಾಕಾರ ನಿರಾಕಾರ ವಿರಹಿತಮುಪವಾಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೯ ಪ) ; ಅರಯೆ ಸಾಕಾರ ನಿರಾಕಾರಮನಿಪ್ಪರಡು ಭೇದದತನಮಂ . . . ಅಂತಂ ಮುನಿಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೪). ೫ "ಅನಶನವೆಂಬುದು ಸಾಕಾರಾಂಕ್ಷ ಮತ್ತು ನಿರಾಕಾರಾಂಕ್ಷ ಎಂದು ಎರಡುವಿಧವಾಗಿದೆ. ೧. ಪಶ್ಯಮ, ಅಪ್ಯಮ, ಮಾಸ ಮೊದಲಾದ ಉಪವಾಸಗಳೂ, ಕನಕಾವಳಿ, ಏಕಾವಳಿ, ಮುರಜ, ಸಿಂಹನೀಕ್ರೇಡಿತ ಮೊದಲಾದ ವ್ರತಗಳ ಅಂಗವಾದ ನಿಯಮಿತ ಕಾಲದ ಉಪವಾಸಗಳೂ ಸಾಕಾರಾಂಕ್ಷ ; ಇದಕ್ಕೆ 'ಇತಿರಿಯ'ವೆಂತಲೂ 'ಅವಧೃತ'ವೆಂತಲೂ ಹೆಸರುಂಟು. ೨. ಭಕ್ತಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಇಂಗಿನೀಮರಣ, ಪ್ರಾಯೋಗಮನ ಅಥವಾ ಇನ್ನಾವುದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ಮರಣ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಉಪವಾಸಕ್ಕೆ ನಿರಾಕಾರಾಂಕ್ಷವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದಕ್ಕೆ 'ಯಾವಜ್ಜೀವ', 'ಅನವಧೃತ' ಎಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು. 'ನಿರಾಕಾರ' ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ 'ನಿರಾಕಾರಾಂಕ್ಷ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. [ಸಂ.]

ನಿರಾಕುಲ, ನಿರಾಕುಲ (ಗು). ೧. ಮನಃಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದ ; ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ; ವ್ಯಾಕುಲದಿಂದ ದೂರವಾದ ; ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ : ನಿರಾಕುಲಶುಕಮಯಂ . . . ಆಗಿ ಕಾನನಂ ಕನ್ನಿಸಿದುದು (ಹಜವ. ೫-೧೪) ; ನಿರಾಕುಲಾಂತಃಕರಣನಾದನು ಬಳಿಕ ಕಲಿಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೯-೪). (ನಾ). ೨. ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದವನು ; ದುಃಖ ರಹಿತನಾದವನು : ನಿರಾಕುಲ ನಿಷ್ಕಲ ನೀಲಕಂಠ . . . ಜಯ ಶಂಕರ ನಿರ್ಜಡ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ತುಲಸಿ. ೫-೨೪) ; ನಾನೆಂಬ ನಾದಗಳು ಇಲ್ಲದಂದು . . . ತಾನು ತಾನೆಂಬ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲದಂದು ಅತ್ತಿತ್ತಲೆ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಾಕುಲನಾಗಿದ್ದನಯ್ಯ (ನಿರಾಗೋ. ೬-೪೫). **ನಿರಾಕುಲಃ** ೧. ಖಚರೇಶ್ವರನೆಯ್ಯದಂ ನಿರಾಕುಲಗತಿಲೀಲನಪ್ರತಿರಥಂ ರಥನೂಪುರ ಚಕ್ರನಾಳಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೨). ೨. ಖಳಕರ್ಮಾಪ್ಪನಿಧೋಗ್ರ ಕಂಟಕಕುಳಪ್ರಧ್ವಂಸದಿಂದಂ ನಿರಾಕುಲರುಂ ನಿಷ್ಕಳರುಂ . . . ತಾಮಾಗಿ ಲೋಕಾಗ್ರದೊಳ್ ತೊಳಗುತ್ತಿ ಪ್ಪ ನಿಶುದ್ಧ ಸಿದ್ಧರೆನುಗೀಗಾತೋದಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ (ಜೀವಸಂ. ೧-೨) ; ನಿತ್ಯಾನಂದ ನಿಜನಿಶ್ಚಲ ನಿರಾಕುಲ ನಿರ್ವಿಕಾರ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೪). ೩. ನಿರಾಯಾಸ ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಈ ಸಮುದ್ರ ತೀರಮಪಾಯ ಬಹಳವೆನಗಂ . . . ಇನ್ನಿಲ್ಲಿರಲ್ಪಾರದು ಬೆಜತೊಂದು ನಿರಾಕುಲಮಪ್ಪೆಡೆಯನೆಡೆಮಾಡಿ ಬಂದನ್ನನೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿಸುಂಬುದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೦-೧೪) ; ನಿರಾಕುಲದ ಭಕ್ತಿ ನಿರ್ವಯಲಾಯಿತ್ತು ಬಸವಾ (ನೀಲಪ. ೧೧-೨೬) ; ನಿಶ್ಚಿಂತವೆಂಬಾಶ್ರಮದಲ್ಲ ನಿರಾಕುಲ [ಪಾಠಂ. ನಿರಾಕ]ವೆಂಬ ಸಿಂಹಾಸನವನಿಕ್ಕಿ ಗಗನಗಂಭೀರದ ಭಾವಿಯೊಳಗೆ ಅಗೋಚರದ ಅಗ್ರವಣಿಯ ತಂದು (ಅವತಂ. ೮೬-೬೬೪) ; ತಮದ ಹಿಂಗಿಸಿ ವ್ಯಾಕುಲನನಳಿದು ನಿರಾಕುಲದಲ್ಲಿ ನಿಂದು . . . ಮುಂದೆ ನೋಡಿದರೆ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಕು ಕಾಣಬಹುದೆಂದರು (ಲಿಂಗದ. ೬೫-೫೬) ; ನಮ್ಮ ನಿವೇಕನನು ದಳ ನೋಡುತಿರಲಿ ನಿರಾಕುಲದಲಿಚ್ಛಾದುವೆವು ನಿಲ್ಲೆಂದನಾ ಭೀಮ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೯-೨೯). [ಸಂ.]

ನಿರಾಕುಲಂ, ನಿರಾಕುಲಂ (ಅ). ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ; ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಕೂಡಿ : ಇಲೆಯೊಳ್ ಪರ್ಮಳಯಂ ಸಮಸ್ತ ಫಲಮುಂ ಸಂತೋಷಮುಂ ಧರ್ಮಸಂಕುಳಮುಂ . . . ಶ್ರೀಯ್ಯು ಮಾಯುಂ ನಿರಾಕುಲ[ಪಾಠಂ.ಳ]ಮೆಂದುಂ ನೆಲಸಿರ್ಪುದೊಂದು ತೇಜನಂ ತಾಂ ಮಾಳ್ಕ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೧೧೫) ; ಅಲರ್ಗಂಪಿಗೇಜಗಿದ್ದ ತುಂದಿಗಳ ಬಂಬಲ್ಯಾಮುಗಿಲ್ . . . ಪಿಳಪ್ಪಕರನಾದಂ ಮೇಘನಾದಂ ನಿರಾಕುಲನೊಂದಿರ್ಪ ಶುಕಾಳಿ ಶಕ್ರಧನವೆಂಬಂತಾಗೆ ಮೇಘಾನುಂಬೊಲದೇಂ ಸೂಸಿದುದೋ ಮರಂದರಸವ್ಯಪ್ಪಿವ್ರಾತಮಂ ಮಾಮರಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೨). **ನಿರಾಕುಲಂ :** ವೀರಲತಾಂಗಿಯ ಸೋಂಕು ಮೆಯ್ಯೊಳಂ ಕುರಿಸಿ ನಿರಾಕುಲಂ ಕಳೆದನಾಜಿಪಂಶ್ರಮಮಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೫೫) ; ಮಗನದೊಂದು ವೃತ್ತಾಂತಮಂ ನಿರಾಕುಲಮೆ ಪೇಟ್ಟೂ (ಕಾಡಂಬ. ೬೪೦) ; ನಿರಾಕುಲಂ ದಿವುಟಿ ಹಿಂಸೆಯೊಳಾದನುಸಂಸ್ಥ ವೃತ್ತಿಯಂ . . . ನೆಜೆಯ ನೋಂತುಮ ನೋಂಪಿಗಳಂ ಮೃಗಾಧಿಪಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೬-೬೨) ; ಧೃವಂ ಸನಾತನಂ ನಿತ್ಯಮನಿಶ್ಚರದಪ್ರತಿಜ್ಞವ ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಥಾನವೆನುಗಕ್ಕೆ ನಿರಾಕುಲಂ (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೧-೨೦) ; ಮಾಯ್ ವಿಧಾತ್ರನೆನ್ನಣುಗಿನಗ್ರತನೂಜನಂತಗಲ್ಲಿ ಕೊಂದುಯ್ದನವಾರ ಶೋಕರಸಪೂರದೊಳೇ ಸಧಿಯಂ ನಿರಾಕುಲಂ ತೊಯ್ದನದರ್ಶಗುರ್ವಿ ದನದಲ್ಲೆಡ್ ನಿಚ್ಚನರಲ್ಲೆ ತನ್ನೊಳಂ ಪೊಯ್ದನದರ್ಶ ಕೃತ್ಯವೆನಗೇನೆ ನುಕುಂ ತಳೆದಂ ಪ್ರಳಾಪಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೦) ; ಶಿವನಲ್ಲಿ ತಿರುನಾಳ್ ಬರೆ ಕಂಡು ತರುಕುಳಂ ಶಿವನ ರೂಪಂ ಬಯಸಿ ಬೆಳೆದವು ನಿರಾಕುಲಂ (ನಂಬರ. ೯-೨೬) ; ನಿಕದ್ವಿಶ್ರಿಚತುಃ ಪಂಚಾಕಲಿತಾರ್ಥಂಗಳಾಗಿ ಟಿಲನೊಳವು ನಿರ್ವರ್ಗಾಕೃತಿ . . . ನಿರಾಕುಲಮುನಿವಂ (ತಮದ. ೨೬) ; ನಿರಾಕುಲಂ ಚಪ್ಪನ್ನದೇಶಂಗಳಂ ಸಂಚರಿಸುತುಂ ಕಪ್ಪ ಕಾಡ್ಕೆಗಳಂ ಕೂಡಿ ತರ್ಪುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೬-೨೯). [ಸಂ.]

ನಿರಾಕುಲ 'ನಿರಾಕುಲ' ನೋ.

ನಿರಾಕುಲಂ 'ನಿರಾಕುಲಂ' ನೋ.

ನಿರಾಕುಲತೆ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ನಿರಾಮಯನುಮಪ್ರತಿ ರೂಪನುಮಾಗಿ ದೇವಕಾಂತಾದಯಿತಂ ನಿರಾಕುಲತೆಯಂ ತಳೆದು (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೧). [ಸಂ. ನಿರಾಕುಲತಾ]

ನಿರಾಕುಲತ (ಗು). ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲದ ; ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದ : ನಿರಾಕುಲತ ಮನಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಸಮಾಯತಮೇ ಎನಲಾಯತಂ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೮೪) ; ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮೆಂಬ ನಿರಾಕುಲತ ತೇಜೋನಿಧಿಗೆ ಮನಯಾಕಳತ್ರ ದೊಳಾಯ್ತು ನಿಜಗುಣಭೇದವು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೪-೬೬). [ಸಂ. ನಿರಾಕುಲತ]

ನಿರಾಕುಲತು (ಕ್ರಿ). (?) : ಸೋಕಿಪನಿಲನನಂದಗದಿಸಿದಳಾಕೃತಿಯ ಪರಿಮಳದಲಂಗನೆ ಮೂಕನಾದವು ಗಿಳಿಗಳಬಲೆಯ ಕಳರವೆಂಗಳಲಿ ಸಾಕ ವನಿತೆಯ ನಯನಕಾಂತಿ ನಿರಾಕುಲತೆ ಹರಿಣೇಕುಳವನಂತಾಕರಿಸಿದಳು ಚಾರುಪನಲಕ್ಷುಮಿಯನು ಚಪಲಾಕ್ಷಿ (ನಿಭಾಗ. ೫-೨-೬).

[೫ ಇದು 'ನಿರಾಕರಿಸು' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿರಾಕೃತ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸಿದ ; ಹೊರದೂಡಿದ ; ಪಿತ್ತಸಂದೇಶ ದಿನಾ ಮುಜೋನ್ನತಿಯಂತಂ ಸಾದ್ರ್ಯಾಂತರಂಗಂ ನಿರಾಕೃತಘೂತಾಪಧರಂ ಕುಮಾರನಧಿಕೋತ್ಸಾಹಾವಗಾಹಂ ಪ್ರಭಾವತಿಯೆಂಬಗ್ಗದ ಕನ್ನೆಯಂ ಮದುವೆನೆಂದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೧೨) ; ಕುಳಿವರ್ಧಿಪೇಶಂಧಸಲಿಲಂಗಳ ನಾಗಳ . . . ಕೋಮಳಾಂಗುಳಿಗಳೊಳಬ್ಬಿ ಕೊಂಡೆರ್ದೆಯೊಳಂಟಿ ನಿರಾಕೃತಪಾಪತಾಪಮುತ್ತುಳಕಳದಂಬಕಂ ನಲಿದುದಂದು ಕರಂ ದಿವಿಜಾಂಗ ನೋತ್ಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೪೪). (ನಾ). ೨. ಕಡೆಗಣಿಸಿದುದು ; ನಿರಾಕರಿಸಿದುದು : "ಪ್ರ(ತ್ಯಾ)ಖ್ಯಾತಂ . . . ನಿರಾಕೃತಂ, ನಿರಸ್ತಂ,

ಅಪವಿಧ್ಯಂ, ಪರಿಹೃತಂ-ಈ ೭ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ" (ಪ್ರಬಂಧಂ. ೧೧೭-೧೮). [ಸಂ.]

ನಿರಾಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ರೂಪವಿಲ್ಲದುದು ; ಆಕಾರವಿಲ್ಲದುದು ; ಆಕೃತಿಯಿಲ್ಲದುದು : ಏಕನೂತ್ವಾಯಂದು ವೇದಾನೀಕ ಕೈವಾರಿ ಸಲು ಮೆಚೆವ ನಿರಾಕೃತಿಯ ಪರಬೋನ್ಮೂಲಸಿನ ತಾತ ನೋಡೀತ (ಕುಪ್ಯಾಉ. ೯-೫೩). ೨. ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು ; ವೇದಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವನು : "ಅಸ್ಯಾಧ್ಯಾಯಃ, ನಿರಾಕೃತಿಃ - ಈ ೨ ವೇದವಿಲ್ಲದವಂ" (ಪ್ರಬಂಧಂ. ೬೭-೨೫೧) ; "ಓದಿಲ್ಲದಂ ನಿರಾಕೃತಿಯನಧ್ಯಾಯನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೬). ೩. ಹೊರೆ ದೂಡಿದುದು ; ತಿರಸ್ಕೃತವಾದುದು : "ಪರಿಹೃತಂ . . . ಅಪವಿಧ್ಯ ಮನೇ ನಿರಾಕೃತಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷಿಪ್ತ ವೆನಲು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೮-೯). ೪. ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ; ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು : "ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ, ನಿರಸನಂ, ಪ್ರತ್ಯಾಕ್ಷೀಣಃ, ನಿರಾಕೃತಿಃ - ೪ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಿಕೆ, ಜರಿಯುವಿಕೆ" (ನಿದ್ಧಾರತಿ. ೩೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರಾಕ್ಷೇಪ (ಗು). ೧. ಆಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲದ ; ದೂರಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲದುದು. ೩. ಆಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]
ನಿರಾಕ್ಷೇಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಆಕ್ಷೇಪಣೆಯಿಲ್ಲದುದು. ೨. ನಿಂದನೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗದ ಸ್ಥಿತಿ : (ಕ). [ಸಂ. ನಿರಾಕ್ಷೇಪಣ]

ನಿರಾಖ್ಯ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದವನು : ಅನಾಮಧೇಯ : ನಿರಾಕಾರ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರುತ್ತರ ನಿರಾಖ್ಯ ನಿರ್ಜಡ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ (ನಿಕೋಪ. ೬-೨). [ಸಂ.]

ನಿರಾಗ (ಗು). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಮೋಹವಿಲ್ಲದ ; ಕಾಮವಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ನಿರಾಗಮ (ಗು). ವೇದೋಕ್ತವಲ್ಲದ ; ವೇದಾಧಾರವಿಲ್ಲದ : ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ನಿಮಗಿನ್ನು ನಿಜ್ಜಂ ಹೋಗಿ ಹೊಡವಡಲೇತಕೆಂಬ ನಿರಾಗಮ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಕೊಡುವನುತ್ತರವನು (ಬ್ರಹ್ಮ. ೫೧-೧೯). [ಸಂ.]

ನಿರಾಗಸೆ (ನಾ). ಪಾಪರಹಿತವಾದುದು ; ತಪ್ಪಿಲ್ಲದುದು : ಇಂಥ ಸಂಬಂಧ ಮುಂಬಯಿಯಿಲ್ಲದ್ದು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟು ಸರಾಗ ವಾಗಿಯೂ ಸರಳವಾಗಿಯೂ ನಿರಾಗಸವಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಾಗಿಯೂ ಸಾಗುವದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತ. ೬೩). [ಸಂ. ನಿರಾಗಸ]

ನಿರಾಗಸೆ (ನಾ). ಪಾಪವಿಲ್ಲದವಳು ; ತಪ್ಪು ಮಾಡದಿರುವವಳು : ನಿರಾಗಸೆಯ ನಿಷ್ಕಾರಣಿ ಬಿಡುವುದುಬಿಡವೆ ನರೇಶಾ (ವೆಂಕರಾ. ೨-೧೧-೨೩). [ನಿರಾಗಸೆ + -ಎ]

ನಿರಾಜಿ, ನೀರಾಜಿ, (ನಾ). ೧. ಜರತಾರಿ ; ಸರಿಗೆ ; ಕಲಾಬತ್ತು : ನಿರಾಜಿಯ ದುಪ್ಪಟ ಗುಣಶ್ಲೇಷವಾಗಿಯೂ . . . ವಾತಶ್ಲೇಷದರ ವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು (ಸಕನ್ಯ. ೩೩) ; ನಿರಾಜಿಯ ತೆರೆಯ ಮರೆಯೋಳ್ ಪ್ರಾತನೆಯಂಗೈಸಿ (ಸೌಗಂಧ. ೪೩-೬) ; ನಿಗ್ಗಿಗಿಸುತಿದ ನಿರಾಜಿಯ ಹಾಶಿಕೆಯ ಹಾಶಿ (ಬಾಣಾಳ ೧೧) ; ಗದ್ದಿಗೆ ಮೇಲೆ ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನಿರಾಜಿ ಅಂಚು ಸೆರಗು ಉಳ್ಳ ಹಳದಿ ಮಗುಟ ಕೆಂಪಿನ ಮಗುಟಗಳಾದವು (ಮಾಮರಾ. ೧೨೮). ನೀರಾಜಿ : ೨. ಜರತಾರಿಯ ಬಟ್ಟೆ. - ಹಾಸು : ನೀರಾಜಿಯ ಮೇಲುಕಟ್ಟು ಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ . . . ನೋಡುವವರಿಗೆ ವಿಸ್ಮಯವಾಗುವಂತೆ ರಾಜದ್ವಾರಮಂ ರಚಿಸಿದಂ (ಮುಪ್ರಾ. ೧೯೨) ; ಹಾಸಿ ನೀರಾಜಿಯನದರಲ್ಲಿ ರತ್ನದ ರಾಶಿ ರಾಶಿಗಳನು ಸುರದೂ ಮಾಸಲೀಯದ ಜವಳಗಳ ಮೆದೆಯನಿಟ್ಟು ಲೇಸಿನ ಶಿಟ್ಟಿಗಳಹರು (ಸೌಗಂಧ. ೧-೧೧).

ನಿರಾಜಿಯ ಬಿಲ್ಲತ್ತು = ಸನ್ಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಜರತಾರಿ ಅಂಚಿನ ಉಡುಗೊರೆ, - ಶಾಲು : ದೊರೆಗಳವರು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿದ್ದ ನಿರಾಜಿಯ ಬಿಲ್ಲತ್ತು ನವರತ್ನಾಭರಣ ಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥ ಗಳನ್ನೂ ಕುಶಲಪ್ರಕ್ರಿಯೆನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಮಹಾಪಂ. ೧, ೧೪೩).

[? / ತುಳು. ನಿರಾಜಿ, ನಿರಾಸಿ ; ತೆಲು. ನಿರಾಸಿ]

ನಿರಾಜಿಕಂಬಿ (ನಾ). ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಅಂಚು : ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಹಳೇ ನಿರಾಜಿಕಂಬಿಯವನು ಕೂಗಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ನಿರಾಜಿ + ಕಂಬಿ]

ನಿರಾಜಿಗೌಸು (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಮುಸುಕು, - ಹೊದಿಕೆ : ಮಣಿಮಯದ ತಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಮದಗಿ ನಿರಾಜಿಗೌಸುಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ರಾಜೇಂದ್ರನ ಮುಂದಿರಿಸಿ (ಸೌಗಂಧ. ೫೬೧-೨).

[ನಿರಾಜಿ + ಗೌಸು (< ಗವಸು)]

ನಿರಾಜಿತರೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಪರದೆ, - ಜವನಿಕೆ : ದೊಡ್ಡ ಉಪ್ಪರಿಗೆ . . . ಪಟ್ಟೀ ತೆರೆಗಳು, ನಿರಾಜಿತರೆಗಳು, ಗೋಡೆಯ ಸುತ್ತ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿರತಕ್ಕ ಭಾವಚಿತ್ರಗಳೂ . . . ಕಾಣಿಸಿದವು (ಶೇಟಿಪೂ. ೫೫). [ನಿರಾಜಿ + ತರೆ]

ನಿರಾಜಿದುಪ್ಪಟ (ನಾ). (ಹಾಸಲು ಮತ್ತು ಹೊದೆಯಲು ಉಪ ಯೋಗಿಸುವ) ಜರತಾರಿಯ ದುಪ್ಪಟ : ರಂಗುವಡದ ಬೆಳಕುಂಗುರ ಗೆಲಸದ ಅಂಗಿ ನಿರಾಜಿದುಪ್ಪಟಿಯು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೫-೧೨೧).

[ನಿರಾಜಿ + ದುಪ್ಪಟ]

ನಿರಾಜಿಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿಯ ಬಟ್ಟೆ, - ವಸ್ತ್ರ : ಬೆರಳಿಗೆ ಉಂಗುರ ನಾಯಿತು . . . ಪಟ್ಟೀಅಂಚಿನ ಘೋತ್ರವಾಯಿತು, ನಿರಾಜಿಬಟ್ಟೆ ಯಾಯಿತು (ಮಾಮರಾ. ೧೨೮). [ನಿರಾಜಿ + ಬಟ್ಟೆ]

ನಿರಾಜಿವಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ನಿರಾಜಿಬಟ್ಟೆ : ಚಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ನಿರಾಜಿವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ . . . ಕೊಟ್ಟು (ಕೃಮುಸ. ೫೫). [ನಿರಾಜಿ + ವಸ್ತ್ರ]

ನಿರಾಜಿಸೀರೆ, ನೀರಾಜಿಸೀರೆ, ನೀರಾಜಿಸೀರೆ (ನಾ). ಜರತಾರಿ ಸೀರೆ ; ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಸೀರೆ : ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ತಡವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ಧೂತಾರು . . . ಅವಳುಟ್ಟಿದ್ದ ನಿರಾಜಿಸೀರೆಯನ್ನು ಕೂಡಾ ದಯಾದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಸುಲಿದುಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರಣಿ. ೩). ನೀರಾಜಿಸೀರೆ : ತೇಜದಿಂ ಮೆರೆವ ಕನಕಾವರಣ ಮತ್ತು ನೀರಾಜಿಸೀರೆಯುಮೆನಿಸಿ ಯಾಜ್ಞಿಕರ ಹೋಮವಿಭ್ರಾಜಿತಾಸಿತ ಧೂಮಮಳಕಾಳಿಯಾಗಲಾ ನಗರ ನಾರಿಯೊಲಿಸುವುದು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೧-೪೬). ನೀರಾಜಿಸೀರೆ : ಆರು ತಿಂಗಳಿಗೊಂದರಂತೆ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ವರ್ಣರಂಜಿತ ನೀರಾಜಿಸೀರೆ ಗಳನ್ನೂ ತಂಗಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ್ದಾಳೆ (ಬಿಳುಮ. ೨೫೩).

[ನಿರಾಜಿ + ಸೀರೆ]

ನಿರಾಡಂಬರ (ಗು). ಆಡಂಬರವಿಲ್ಲದ ; ಸರಳವಾದ : ಅವರ ನಿರಾಡಂಬರ ಮೃಕ್ತಿತ್ವ ಅವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯಿತು (ರಂಗಕೋ. ೬೨) ; ವಾಯುಗುಣಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವಂತೆ ಉದಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳು ನಿರಾಡಂಬರವಾಗಿದ್ದುವು (ಪಭಾಷ. ೪೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾತಂಕ (ಗು). ೧. ಅಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸುಗಮವಾದ ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದುದು ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಅಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಸುಗಮವಾದುದು : ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ ನಿಷ್ಕುಂಟಕಮುಂ ನಿರಾತಂಕಮುಂ ನಿಜಾಯತ್ತಮುಮೆನಿಸಿದಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೬೦ ಪ) ; ಅಗಸದ ಗಂಟುನೋರೆಯಲಿ ಹೊಂದಿಸಿಲ ತುಂಬು ನಗೆ ಹರಿಸಿ ಹರಿದಿಹುದು ನೀರು ನೀರೇ ನಿರಾತಂಕ (ವಿಜಯ. ೧೫-೧೪).

೩. ನಿರ್ಭೀತಿ; ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಕೈಯಿಕ್ಕಿರಿ (ಸಮ. ೩. ೩೭); ಹಿಂದುಹಿಂಡಾಗಿ ನೋಣಗಳು ಬಂದು ಎಲೆಯ ಹತ್ತಿರ ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕಿದ್ದ ಪಾಯಸದ ಬಿಂದುಗಳನ್ನು ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ಹೀರಿದ ದೈತ್ಯವನ್ನು . . . ನೋಡಿದ್ದು ಇಂದಿಗೂ ನೆನಪಿದೆ (ಸಂಟರು, ೪೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾತ್ಮ (ನಾ). ಕೈಗೊಂಡ ಪ್ರತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು: "ಆತ್ಮಪ್ರತ ಸಂಸ್ಕಾರನಿವರ್ತಿತನವೇರ್ಪಡಿಸುಂ ನಿರಾತ್ಮನುಮಕ್ಕುಂ" (ಮೃತಕೂ. ೫೮-೬೮). [ಸಂ. ನಿರಾತ್ಮನ]

ನಿರಾತ್ಮಜ (ನಾ). ಮಗನಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಪುತ್ರಹೀನ: ದಿನಪಾಂಶ ದೊಳಗೆ ಹಿಮಕರನಿನಾದಿಗಳ ನೋಡೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ ತರದಿಂ ಕೋಪನನನನಿಪ ಪ್ರಿಯಂ ಬಹುಧನಾಸ್ಥಿತಂ ಪ್ರಭು ನಿರಾತ್ಮಜಂ ವಧತೀಲಂ (ಜಾತಕ. ೨೦-೧೬). [ಸಂ.]

ನಿರಾದರ (ಗು). ೧. ಆದರವಿಲ್ಲದ; ಮನ್ನಣೆಯಿಲ್ಲದ; ಗೌರವ ವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆದರವಿಲ್ಲದವನು; ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ಸಾರಸಸ್ತು ಗಳೋರ್ಪ ನಿರ್ಗದಿಂದ ತಾಂ ನಿರಾದರನಾಗಿ ಶುಭಭಾವನೆಯೋ ರಾಜ್ಯಕಾಲಮಂ ಸಲಿಸುತ್ತ ಮಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೧೬ ನ); ಭಯವಿವರ್ಜಿತ ಹೃದಯರುಂ ಪಾಪನು ಮೂರ್ತಿಸಂತನುಗಿದುರ್ ದೊಡಸಂಯತರೋರ್ಪ ನಿರಾದರರುಮಪ್ಪಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಪತ್ನನುಂ ಕೇಳು ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ಕುಮಾರ ದೀಕ್ಷಿತರಾದರ್. (ಚಾಪು. ೨೮೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾದರಣೆ (ನಾ). ಗೌರವಿಸದೆ ಇರುವಿಕೆ; ಮನ್ನಿಸದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ. ನಿರಾದರಣ]

ನಿರಾದಾನ (ನಾ). ಏನನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ಅಥವಾ ಕೊಡದಿರುವುದು: ಅಂತು ಮದಿಸಿ ಶರೀರಸಮೇತಂ ನಿರಾದಾನ ವಿಧಾನದಿಂ ಗಾಳಿವಿಜಿಗೋರ್ಪಮಳದಿಹಿಯಂತಿವರುಮೊಡನದೈತ್ಯ ರಾಗಿ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೨೧ ನ). [ಸಂ.]

ನಿರಾಧಾರ (ಗು). ೧. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ನಿರಾಲಂಬವಾದ. (ನಾ). ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು: ಬಸವನಜುಪು ನಿರಾಧಾರವಾಯಿತ್ತು (ನೀಲನ. ೨೨-೬೬); ಭೂಮಿಯು, ಚಂದ್ರನ ಹಾಗೆ ನಿರಾಧಾರವಾಗಿ, ಅಂತರಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತೇಲಾಡುತ್ತದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೩). ೩. ನಿರಾಲಂಬನಾದವನು; ಸ್ವತಂತ್ರ; ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರ್ಲೇಪ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಧಾರ . . . ಪುರಹರನೆ (ಸೋಮಜ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ನಿರಾಧಾರಿ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದವನು; ಬಡವ: ಆತ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿರಾಧಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿರಾಧಾರಿನ್]

ನಿರಾನಂದ (ಗು). ಆನಂದರಹಿತವಾದ; ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ನಿರಾನಂದಜನೀಪೇತಿಯುಮನೂನಿತಹರ್ಷೋ ತ್ಯಕ್ತಯು ಮಾಗಿ ದ್ವ ತನ್ನನ್ನಯರಾಜಧಾನಿಯನನುಜಸಮೇತನಪರಾಜಿತನೆಯ್ದೆವಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೩ ನ). [ಸಂ.]

ನಿರಾಪದ (ನಾ). ಆಪತ್ತಿನಿಂದ ದೂರವಾದುದು; ಅಪಾಯರಹಿತ ವಾದುದು; ಸುರಕ್ಷಿತವಾದುದು: ಇಷ್ಟು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆ ಕಮ್ಮ ನಿರಾಪದವೂ ನಿಭೃತವೂ ಆದ ನಿವಾಸದ ಹತ್ತಿರ ಜನಸಮಾಗಮ ಕಂಡು ಅವು ಚಕಿತವಾಗಿ ಚೀತ್ಕರಿಸಿವೆ (ಇಪ್ಪ. ೧೨೭); ನಿರಾಪದವಾದ ಅಶ್ವಮುಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ . . . ಹಸುವಿನ ಕರುಗಳು, ಸೂರ್ಯದೇವ ಸಕಲ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲೂ ಮೂಡಿಸಿದ ಹರ್ಷ; ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ರೂಪುಕೊಟ್ಟಂತಿವೆ (ವಿಶಂವಾ. ೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾಪರಾಧಿ (ನಾ). ನಿರಪರಾಧಿ: ಮಾರನೆಂಬ ನಿರಾಪರಾಧಿಯ ಬೇರುಗೊಲೆಯನ್ನೆಗೈದ ಲಜ್ಜೆಗೆ ನಾರಿ ಗಂಗೆಯ ತಿರದಿ ತೊಡೆಯಲಿ

ಗೌರಿಯನು ತಾಳ್ದ (ಕಾಶೀ. ೨-೧); ರಾಪುಮಾಡದೆ ಬಿಡನು ಯಮನು ನಿರಾಪರಾಧಿಯ ನೋಡಿ ಕೀರ್ತಿಲಾಪವನು ನೀ ಕಾಯ್ದು ರಕ್ಷಿಸು (ಹರಿಸಾ. ೬೮); ತಂದೆಗೆ ಸರ್ಪದಪ್ಪಮಿರದಾದುದೆನುತ್ತ ಭುಜಂಗ ಯಾಗನುಂ ಕುಂದಿನಿತಿಲ್ಲದಂತೆ ರಚಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ನಿರಾಪರಾಧಿಗಳ ಬೆಂದುದಣ್ಣಂದಲಂದು ಜನನೋಜಯನೆಂಬ ನೃಪಗೆ ಕುಪ್ಪ ತಾ ಬಂದುದು (ಕಪಿಕಂ. ೨೮). [ಸಂ. ನಿರಪರಾಧಿನ್]

ನಿರಾಪೇಕಂ (ಅ). ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿಸ್ಪೃಹವಾಗಿ (?): ಧರ್ಮಸುತನನಾಂ ನಿನಗೆ ನಿರಾಪೇಕನೊಡಂಬಡಿಸುವೆಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೧೩). [?]

ನಿರಾಪೇಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವಿಕೆ: ಉರ್ವರಾಸ್ಯತುಲಕನಪ್ಪ ತರ್ಪೋಧನನುಂ ಸಿದ್ಧಿಗಿರಿಯೊಳಾತ್ಮ ಪರನಿರಾಪೇಕ್ಷನುಪ್ಪ ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನದಿಂ . . . ಅಚ್ಯುತೇಂದ್ರ ಪದಮಂ ಪಡೆದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೯ ನ); ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಂಥಾ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಶರೀರದ ಪುರುಷನಂ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಯಸಿದೊಡೆ ಅದು ನಿರಾಪೇಕ್ಷ (ಕಾಮರಾ. ೯-೧೯೭). ೨. ಬಯಕೆಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಏನನ್ನೂ ಬಯಸದಂಥವನು; ನಿರಪೇಕ್ಷ: ಕಾನನಮಧ್ಯಸ್ಥಿತ ರುಂದ್ರಗಿರೇಂದ್ರಶೃಂಗದೊಳಾ ಅತ್ಯಪರಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಿರಾಪೇಕ್ಷರಾಗಿ . . . ತದ್ರಿಶಿಖರದೊಳೊಂದೆನೆತ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೭೧ ನ); ಗುರೂಪರೋಧ ವಶದಿಂ ಸ್ನಾನಾನ್ನಪಾನಂ ಹೀಲೆಪನಮಾಲ್ಯಾದಿಗೆ ತಾನೊಡಂಬಡುವನೇಂ ದೇವಂ ನಿರಾಪೇಕ್ಷನೋ (ಅಜಿಪು. ೫-೮೬). [ಸಂ. ನಿರಪೇಕ್ಷ]

ನಿರಾಬಾಧ (ಗು). ೧. ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ; ನಿರಾ ತಂಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಡ್ಡಿ, ಅಡಚಣೆಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸುಗಮತೆ: ಪುಲಿಕೇಶಿಯು ಸ್ವತಂತ್ರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಬಾಧವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನೆಂದೂ ಅವನ ಮಗ ನಾದ ಕೀರ್ತಿವರ್ಮನು ಅದನ್ನು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿದುದಲ್ಲದೆ ಹಬ್ಬಿಸಿದನೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು (ಕರ್ಣಾಟ. ೫೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾಬಾಧಕ (ನಾ). ನೋಯಿಸದಿರುವವನು; ಅಹಿಂಸಾಪರ: ಅಕುಟಲಿಂಗೇಕಿದು ನಿರಾಬಾಧಕರಿಗೇಕಿದು ಸಕಲಸಂಜನಪ್ರಕರವೆಂದ್ವರಿ ಗೇಕೆನು ತ್ತಸುರಾರಿ ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುಮಾರ. ೨-೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾಬಾಧೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ, ಅಡಚಣೆಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ದನುಜೇಜ್ಯಜ್ಞ ಕುಜಾಂಗಿರರ್ ಸಮನಿಲಗ್ನಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಾ ಬಾಲ್ಯರಾಗಿ ನಿರಾಬಾಧೆಯು ನಿರೋಡಾ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರೋಪೇತೆಯುಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಿಯುಂ ಪ್ಯಾತೆಯುಮಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨೨-೨೩). [ಸಂ. ನಿರಾಬಾಧ]

ನಿರಾಭರಣ (ನಾ). ೧. ಅಭರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಅಭರಣವನ್ನು ಧರಿಸದಿರುವುದು: ಅವಳು ವಿಳಯ ಸೀರೆಯುಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ನಿರಾಭರಣ ಭೂಷಿತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ (ಮಹಾಣ. ೨೩೭). ೨. ಅಭರಣ ಧರಿಸದೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸಾಲ್ವರೂ ನಿರಾಭರಣರು. ಅಜ್ಜ ವಿಳಯ ರೇಶಿಮೆಗಳನ್ನು ಉಟ್ಟ ಅವರು ವೈರಾಗ್ಯದ ಮೂರ್ತಿಗಳಂತೆ ಕಂಡರು (ಸಮ. ೩೧). ೩. ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೧, ೩: ಅರುಹನ ಮೂರ್ತಿಯಂತೆ ನಿರಾಭರಣಂ ಮೆಜೆಯಲ್ಕೆ ಪೇಲ್ವನೆಂ ಚರಿತಪುರಾಣಮಂ (ಅನಂಪು. ೧-೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರಾಭರಣಸುಂದರಿ = ಅಭರಣವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಚೆಲುವೆ: ಸಹಜಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವಳು: ನಿರಾಭರಣಸುಂದರಿಯರು ಹೇಗಿರುತ್ತಾರೆ ಅಂತ ಇವತ್ತು ಅರ್ಥವಾಯಿತು (ದೂಪಟ್ಟ. ೩೫). [ಸಂ.]

ನಿರಾಭರಣ (ನಾ). ಆಭರಣವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವಳು : ಪಾಳ್ಯನೆಯ ತೆರದಿನೆದಳು ಮಾತೆ, ನಿರ್ಜನೆ, ನಿರಾಭರಣ, ನಿಶ್ಚಲೆ, ರವಿಹೀನೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೦೭-೧೧೪); ನೀನು ನಿರಾಭರಣಿಯಾಗಿ ಅನಾಥಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಿನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ರಾಜಶ್ರೀಯು ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೨೨); ನಾನು ನಿರಾಭರಣಿ ಇರಬಹುದು. ಅದರೆ ಸುಂದರಿ ಖಂಡಿತ ಅಲ್ಲ (ದೂರಬ್ಬ. ೩೫). [ಸಂ. ನಿರಾಭರಣ]

ನಿರಾಭಾರಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯೆ] ವಿರಾಗಿ; ವಿರಕ್ತ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ : ಸಹಜ ನಿರಾಭಾರಿಗಳ ಮೇಳದಿಂದ ನಿಶ್ಚೀಮದ ನಿಭ್ರಾಂತನ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶಾವದವ ಅನುಕೂಲ (ಅವಶಂ. ೮೪-೨೭೪); ಅಂಗದ ನಿರಾಭಾರಿಗಳೆಲ್ಲರು ಕೂಡಿ ಲಿಂಗದ ಹೊಲಬ ಬಲ್ಲಿವೆಂದು ಅನಂಗನ ಬಲೆಯೊಳಗೆ ತಾಳುವೆವೆಂದು . . . ನಿಳಕತೆಗೊಂಡವರ ನೋಡಾ (ವೋಳಮಾ. ೧೭೦-೨೭೪); ಇಟ್ಟ ಕದ್ದಿನ ಜೂಜನೊಳಗೊಬ್ಬಟ್ಟ ನರ್ಥದೊಳಿಹುಳಿ ದಡಂ ದೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಡು ಸೋಲವಲ್ಲಾ ಕೇಳಾ ನಿರಾಭಾರಿ (ಬಸವ. ೨೦-೨೩); ನಿನ್ನಂಗಿ ನಿರ್ಘನಿ ನಿರಾಭಾರಿ . . . ಶ್ರಭುಜಂಗಮದ ಪಾದಮೇಳನ್ನ ಹೃದಯದೊಳಗೆ (ವೀಶ್ಯತ. ೧-೧-೫); ನಿಜಸುಖವಿತ್ತು ಗುರುಸಿದ್ಧ ದೇವ ಸೇನಸುಖ ನಿರಾಭಾರಿ ಗುರುತಿಲಕ (ಶೃಕವ. ೧-೧-೫). [ನಿರ್-+<ಆಭಾರಿ?]

ನಿರಾಭಾಸಿ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ : ಆಶ್ರಯವು ತನಗಿಲ್ಲ ತಾನೇ ಆಶ್ರಯವು ತನಗಿಲ್ಲ ನಿರಾಶ್ರಯ ನಿರಾಭಾಸಿ ನಿತ್ಯಾನಂದಪದವೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೨-೪-೮). ೨ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಸದೃಶ, ಅದ್ವಿತೀಯ ಎಂದೂ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಗೋಚರನಾಗದವನು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. [ಸಂ. ನಿರಾಭಾಸಿನ್]

ನಿರಾಮಯ್ಯ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ಆರೋಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೨. ದುಃಖ, ಸಂಕಟಗಳಿಲ್ಲದ; ಉಪದ್ರವವಿಲ್ಲದ; ಕ್ಷೇಮಕರವಾದ. ೩. ನಿಷ್ಕಳಂಕನಾದ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ : ನಿಶದಂ ತನ್ನ ನಿರಾಮಯಾಕೃತಿ ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತಮಾದತ್ತು (ಪುಷ್ಪತ. ೧-೨೪).

(ನಾ). ೪. ಸಂಕಟವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನೆಮ್ಮದಿ; ಸಂತೋಷ : ಆ ಮುಕುಂದನ ನೆನಪು ನಮಗೆ ನಿರಾಮಯವು (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೧-೨೮); ಇನ್ನೆತ್ತಂ ನಿರಾಮಯಂ, ನಿರಾಕುಳಂ; ಸುಭಿಕ್ಷಂ; ಶಾಂತಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೭೩-೧೮). ೫. ರೋಗವರ್ಜಿತನಾದವನು; ನಿರೋಗಿ; ಆರೋಗ್ಯಶಾಲಿ : "ನಿರಾಮಯಂ ಪಟುವೆನಿಪ್ಪ ನಾರೋಗ್ಯಮಯಂ" (ಪಸ್ತುಕೋ. ೭೨-೭೩); ನಿರಾಮಯನುಮುಪ್ರತಿರೂಪನುಮಾಗಿ ದೇವಕಾಂತಾದಯಿತಂ ನಿರಾಕುಳತೆಯಂ ತಳೆದು (ಪರ್ವಮಾ. ೧೧-೧); ಇಂತಹ ಸಂಜೀವಿನಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಜೀವನು ತನ್ನ ಸಕಲ ಅಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಿರಾಮಯನಾಗುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೭೩). ೬. ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯ; ಮುಕ್ತಿ : "ಮೋಕ್ಷಂ ಮುಕ್ತಿಪದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ ಕೈವಲ್ಯಪದವಿ ನಿವಗತಿ ನಿರಾಮಯಂ ನಿರ್ವಾಣಂ" (ಪಸ್ತುಕೋ. ೨೧-೧೯); ಮಿಕ್ಕಭವ್ಯತೆಯ ಕೇಡಿಂದಕ್ಕುಮುಕ್ಷೂಣಮೋಕ್ಷಪದಂ ಮುಕ್ತಿಪದಂ ನಿರಾಮಯಪದಂ ನಿರ್ವಾಣಸೌಖ್ಯಾಸ್ವಪದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೩೩); ಭವ್ಯತೆ ನಿರಾಮಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ದೂತಿಯಾಕೆಯೊಳ್ ಸಂದೊಡಗೊಡುವನ್ನಮೆಡೆಯೊಳ್ ನಿಲಿಲೇಗುಮೆ ತುದ್ದವೃತ್ತರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೭). ೭. ಮುಕ್ತನಾದ

ವನು : ನಿರುತ್ತರ ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (೭೫ಪು. ೬೧-೪೩); ಆ ಮಹೀಶ್ವರಸಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಮಯನು ನಿಮ್ಮಯ್ಯ ನಿಡನು ಸತೇಜದಲಿ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧-೯೨); ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ಗುಣ . . . ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಜಯಶಂಕರ ನಿರ್ಜಡ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಶುಭಂ. ೫-೨೪); ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಹಾದಿಗಿಲ್ಲವಯ್ಯ ತಾಳ ಲಯ; ನಾ ನಿರಾಮಯ (ಭಾರಂಗ. ೫೩-೨). [ಸಂ.]

ನಿರಾಮಿಷ (ಗು). ಮಾಂಸ ತಿನ್ನದ; ಸಸ್ಯಾಹಾರದ : ಹಾಗೆ ಸೇರುವ ಜನರು ನಿರಾಮಿಷ ಆಹಾರಿಗಳೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದಲ್ಲ. ಎಷ್ಟೋ ಜನರು ಸಾಮಿಷ ಆಹಾರಿಗಳೂ ನಿರ್ಗ್ರಂಥಸಂಘದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದರು (ಜೈನಸ. ೫೨೭); 'ಜೈನದ' ಎಂದರೆ ಜೈನರ ಎಡೆ ಎಂದರ್ಥ. ಎಂದರೆ ನಿರಾಮಿಷ ನೈವೇದ್ಯ! (ಕಾಸೂರು. ೨೫೦). [ಸಂ.]

ನಿರಾಮ್ಲ (ನಾ). [ಭೌತವಿ] ಅಮ್ಲವಲ್ಲದುದು : ಜಲಜನಕದೊಡನೆ ಒಂದು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಾದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟು . . . ಕ್ಷಾರವಸ್ತುಗಳಿಂದ ನಿರಾಮ್ಲವಾಗತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ರಾಸಾಯನಿಕ ವಸ್ತು (Acid, ಇಂಕಸಿ). [ಸಂ.]

ನಿರಾಯಾಸ (ನಾ). - ನಿರಾಯಾಸ : ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ನಿರಾಯಾಸದಿಂದ ಪರಮಸುಖ . . . ಕೊಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ನಿಲವು (ಬಸವ. ೯೧೬); ಪೊಡವಿಯೊಳಗಿಂತೀಗ ಬಸವಂ ಪಡೆದನಮಮ ನಿರಾಯಾಸದೊಳೇ ಮೃದನ ಕರುಣಮನು (ಬಸವ. ೪-೭೩); ಆಯಿತೇ ನವರಿಗೆ ಸರೋಜದಳಾಯತಾಕ್ಷನ ಚರಣನೇವೆ ನಿರಾಯಾಸದ ಸದವಾಸ ಭೋಜನವೆಂದನಾ ನೃಪನ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೪-೧೩); ನಿರಾಯಾಸದೊಳರಿ ಭಟನ ಕಾಲನ ಬಾಯೊಡ್ಡದಡದಿಂದ್ರಚಿತುವೆಂಬಸುರನಲ್ಲೆಂದ (ಕೊರರಾ. ೬-೪೦-೪). [<ಸಂ. ನಿರಾಯಾಸ]

ನಿರಾಯಾಸ (ನಾ). ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸುಲಭತೆ; ಅನಾಯಾಸ : ನಿರಾಯಾಸನಾಗಿ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು (ಚಂಗಾಳ್ಕ. ೩); ನಿರಾಯಾಸನಾಗಿ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಏಕೆ ಬಿಡಬೇಕೂಂತ ಇರಬಹುದು (ನೀರಯೋ. ೨೪); ರೈತರ ಮೇಲೆ ಆನರ ಪ್ರೀತಿಯಿತ್ತು. ಎಂತಲೇ ಲಾವಣಹಣ ಆನರಿಗೆ ನಿರಾಯಾಸನಾಗಿ ಬಂದು ಬೀಳುತ್ತಿತ್ತು (ಬೆಸಂ. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾಯುಧ (ನಾ). ಆಯುಧವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರಾಯುಧನನಿಸೆಂದ ನಂತವೀರ್ಯನಂ ದಮಿತಾರಿಯಂತೆಂದಂ (ಶಾಂತಪು. ೪-೪೮ ನ); ಜಲವ ಹೊಕ್ಕನ . . . ನಲ್ಮೀಕಸಂಗತನನು ನಿರಾಯುಧನ ಕೊಲುವುದನುಚಿತ ವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವ ತಿಳಿದು ನಂಬಿದೆ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೫-೨೮); ಭರ್ತುವ ಬಲ್ಲ ಯಾಗಿ ನಿರಾಯುಧರನೆಸಲೊಲ್ಲೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೪೧); ಹರಿ ಚಕ್ರಮಂ ನೀಗಿ ಬಂದಾ ನಿರಾಯುಧಂ ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳಿರುತಿರ್ದನು (ವೀಶ್ಯತ. ೨-೧೩-೩೮). [ಸಂ.]

ನಿರಾರ (ನಾ). ಆಹಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಉಪವಾಸ; ನಿರಾಹಾರ : ಒಪ್ಪತ್ತು ಉಂಡ್ರ, ಒಪ್ಪತ್ತು ನಿರಾರ (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೦೧). [<ಸಂ. ನಿರಾಹಾರ. /ತುಳು. ನಿರಾರ]

ನಿರಾಲಂಬ, ನಿರಾಲಂಬ(ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಬಳಿಕ ಪಸುಳಿಗೆ ನಿರಾಲಂಬನಾಗಲಾ ಪಟ್ಟಣದೊಳ್ಳಿಗ್ಗ ಕಾರುಣ್ಯಕೀಡಾದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೧೯); ಅದುದರಿಂದ ಆ ಆಶ್ರಧಾನ ಕರ್ತೃಗಳ ವಾಕ್ಯವು ನಿರಾಲಂಬನಾಗಿ ಪ್ರಿಶಂಕುವಿನಂತೆ ಉಳಿದುಬಿಡುತ್ತದೆ (ಕನ್ನಡ. ೧೭೪). ೨. ಯಾವುದನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸದುದು; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದುದು : ಸಹಜದಿಂದ ನಿರಾಲಂಬನಾಯಿತ್ತು ನಿರಾಲಂಬದಿಂದ ನಿರಾಕನಾಯಿತ್ತು (ಅವಶಂ. ೧೭೪-೭೪೨); ನಿರ್ಮೂಲನಾಯಿತ್ತಾಹಾ ನಿರಾಲಂಬನಾಯಿತ್ತಾಹಾ ನಿರಾಕುಳನಾಯಿತ್ತಾಹಾ ಪುಣ್ಯದ ಫಲ ತೋಟು ಬಯಲನೆ ಕೊಡಿತ್ತು (ನೀಲವ. ೩೧-೧೦೧); ನಿರಂಜನತತ್ವ . . . ಸರ್ವಥಾ ನಿರಾಲಂಬಮನಿಪುದು (ಗಗತಾ. ೧೮-೪೧); ಸ್ವಾತ್ಮಾರಾಮ ಸ್ವಾಮಿಯು ರಾಜಯೋಗ . . . ನಿರಾಲಂಬ, ನಿರಂಜನ, ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ, ಸಹಜಾನಸ್ಥಾ, ತುರಿಯಾವಸ್ಥಾ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೬೫). ೩. ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು : ನಿರುಪಮ

ನಿರಾಲಂಬ ನಿತ್ಯನಿರ್ಭಯ . . . ಪುರಹರನೆ (ಪೋಷಣ. ೧-೫).
ನಿರಾಲಂಬ : ೨. ವಸಧಿದ್ವೀಪಕುಲಾದ್ವಿಮುದ್ರಿತಜಗಚ್ಚಕ್ರಂ
ಯುಗಾಂತಪ್ರಭಂ ಜನನೀರಾವತಚಕ್ರದಂತೆ ತಿರಿವಂತಾಳ್ಕುಂ ನಿರಾಲಂಬಂ
(ಅಜಿತ. ೨-೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾಲಂಬನ (ಗು). ೧. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ; ನಿಷ್ಕಾರಣ
ಕಾಯಕಂಪನಮುಂ ನಿರಾಲಂಬನ ವಾಗಾಡಂಬರಮುಂ ತಕ್ಕುದಲ್ಲ
(ಅಜಿತ. ೧೪-೨೧ ದ). (ನಾ). ೨. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು : ಪಂಪ-
ಕಂತಿಯರ ಸಂವಾದವಾಕ್ಯೇಳೆಯನ್ನು ಅವರ್ಜಿಸನಾದವನೊಬ್ಬನು ತನ್ನ
ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣದಿಂದ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು ನಿರಾಲಂಬನವಾದುದಲ್ಲ
(ಕರ್ಣಾಕ. ೫೮). [ಸಂ.]

ನಿರಾಲಂಬನವಾದ (ನಾ). (ವಸ್ತುವಿನ ಅವಲಂಬನೆಯಿಲ್ಲದೆ)
ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಮೂಲತತ್ವವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಾದ : ಬೌದ್ಧರು ನಿರಾಲಂಬನವಾದವನ್ನು
ಸಾಬಿಸುತ್ತಾರೆ, ಎಂದರೆ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವೇ ತತ್ವವೆಂದು
ಭಾವ (ಹಿಂದೂ. ೨೦೯). [ನಿರಾಲಂಬನ + ವಾದ]

ನಿರಾಲಸ್ಯ (ನಾ). ಅಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸೋಮಾರಿತನವಿಲ್ಲದಿರು
ವಿಕೆ; ಚಟುವಟಿಕೆ : ನಿರಾಲಸ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂದ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಿಂದ
ನಿರಮಿಷ್ಠರುಂ ನಿಶ್ಚಯಮೋದುವೊಡಾವುಮಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದೋದಿಸಿ
ಪಂಡಿತರಾಗಿ ಮೂಲ್ಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ದ). [ಸಂ.]

ನಿರಾಲೋಚಂ (ಅ). ಯೋಚನೆ ಮಾಡದೆ ; ನಿಯೋಚನೆನೆಯಿಂದ :
ಅನುರೂಪಂ ಕನ್ನಿಗೀತಂ ಕುಲಭುಜಬಲವಿದ್ಯಾಬಲಖ್ಯಾತನಿನ್ನಂಗೆ ನಿರಾ
ಲೋಚಂ ಕುಡಲ್ವೇಟ್ಟುದು ಯುವತಿಯಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧೦-೧೧೪).
[ಸಂ.]

ನಿರಾವರಣ(ನಾ). ಭ್ರಮೆ, ಭ್ರಾಂತಿಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಮಾಯಾರಹಿತ;
ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಭಯ ನಿರಾವರಣ . . . ಪಂಪಾವಿರೂಪಾತ್ಮ
ಶರಣು (ಪಂಪ. ೧-೪) ; ಜಯ ಜಯ ನಿರಾವರಣ ಜಯ ಪುಣ್ಯಮಯ
ಚರಣ (ಚಿಟ್ಟ. ೩೬-೧೧) ; ಜೀಯ ಶುದ್ಧಾನ್ವಯ ನಿರಂಜನ ನಿರಾವರಣ
. . . ನೀನೇ ಸತ್ಯರೂಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೮) ; ಪರಮಪಾವನ ನಿರ್ಗುಣ
ನಿರಾವರಣ ನಿರವಯ . . . ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಶಿಸುಂ(ಭೃರೂ. ೧) ;
ಪಾವನದ ಗುರುಪಾದಪದ್ಮದ ಸೇವೆಯಲಿ ಸಂಸಾರವಳಿಯ ನಿರಾವರಣ
ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿಜ ನೀನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸು (ಅಮೃತ. ೫-೫೭). [ಸಂ.]

ನಿರಾವರಣಿ (ನಾ). ಭ್ರಮೆ, ಭ್ರಾಂತಿಗಳಿಲ್ಲದವಳು; ಪರಮೇಶ್ವರಿ:
ನಿರುಪಮೆ ನಿರಾವರಣಿ ನಿರಜೆ ನಿರಹಂಕಾರಿ (ವಿಕೋಪ. ೧-೯).
[ಸಂ. ನಿರಾವರಣಾ]

ನಿರಾವಸಥ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ವಸತಿಯಿಲ್ಲದವನು.
೨. ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ರವಿಯಿಲ್ಲ ದಿಸಿಲುಂಟೆಂಬ ದಸೆ
ಯಂತೆ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ನಿರ್ಮಳಂ ನಿರಾವಸಥ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಜ್ಯೋತಿ
ರ್ಮಯಾಕಾರ ಶಿವಲಿಂಗವಾದನಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾವಾಸ (ನಾ). = ನಿರಾವಸಥ ೨ : ನಿಶ್ವಾಸಾಸನಂ ನಿರಾವಾಸನಂ
. . . ಕೂರ್ತು ವಂದಿಸುವೆಂ (ವಿಕ್ರಮ. ೬-೧-೩೫). [ಸಂ.]

ನಿರಾಶ (ನಾ). ೧. ಆಶಾಭಂಗ ; ನಿರುತ್ಸಾಹ ; ವಿಷಾದ : ಅವನು
ನಿರಾಶದ ನಿಟ್ಟಿನಿಂದ ವಿಮಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದನು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೮೯).
೨. ಆಶಾಭಂಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ; ನಿರಾಶೆಗೊಂಡವನು :
“ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲೊಲ್ಲದೆ ಕಾಣದುದ ಹಿಡಿದನೆಂದು” ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ,
ನಿರಾಶನಿ, ನಿರಾಶರಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ (ದೇಶನ್ಯ. ೨).
[ಸಂ.]

ನಿರಾಶಕ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದವನು.
೨. ಪರಮಾತ್ಮ : ಭಾಷೆಗೆ ತಪ್ಪು ಸರ್ಗುಣ ನಿರಾಶಕ ಸರ್ವಕಂಠ
ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಪೋಷಣ. ೧೦೩-೪೧೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾಶಾಪದ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ ; ನಿಷ್ಕ್ರಮ ಸ್ಥಿತಿ :
ಸಹಜ ನಿರಾಶಾಪದಗಳ ಮೇಳದಿಂದ ನಿಸ್ಸೀಮದ ನಿಭ್ರಾಂತನ ಸಂಗದಲ್ಲಿ
ನಿರಾಶಾ[ಪದ] ಸಾ[ಪದ]ವೆ ಅನುಕೂಲ (ಅನಂ. ೮೪-೩೭೪).
[ಸಂ.]

ನಿರಾಶಾವಾದ (ನಾ). ಆಸೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು
ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ ; ಜೀವನ, ಜಗತ್ತು ಯಾವಾಗಲೂ ದುಃಖ
ಮಯವೆಂಬ ಮನೋಭಾವ : ನಿರಾಶಾವಾದ, ತಳಬುಡವಿಲ್ಲದ ಆಶಾ
ವಾದ . . . ಇನೇ ಮೊದಲಾದ ದರ್ಶನಗಳು ಚಕ್ರಮದುವುಗಳಿದ್ದಂತೆ
(ಸತ್ಯ. ೧೧) ; ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎನ್ನುವ ಭೇದ
ಭಾವದ ನಿಮ್ಮ ಮತ ನಿರಾಶಾವಾದವಲ್ಲವೆ ? (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೮೦). [ಸಂ.]

ನಿರಾಶಾವಾದಿ (ನಾ). ಆಶೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ; ಭರವಸೆ
ಯನ್ನು ತೊಳೆದವನು ; ನಿರುತ್ಸಾಹ : ಅದರ್ಶವಾದಿ ನಿರಾಶಾವಾದಿ
ಯಾಗಲು ಈ ನಾಲ್ಕು ಹರಿದಾರಿಯ ಜಾಣತನನ ಕಾರಣ (ದೇಶನ್ಯ. ೭).
[ಸಂ. ನಿರಾಶಾವಾದಿನ್]

ನಿರಾಶಾಸಂಪನ್ನ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ನಿಷ್ಕ್ರಮನಾದವನು :
ಈಯಾಕೆ ಎಂಬ ವಿಧಿ ನಿವನೊಲಿದವರನು ಹೊದ್ದಲಮ್ಮದಾಗಿ ಉರಿ
ಲಿಂಗವೆದ್ದಿಪ್ಪಿಯ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರನ ಶರಣರು ನಿರಾಶಾಸಂಪನ್ನರು (ಉರಿಸ.
೯೯-೮೩). [ಸಂ.]

ನಿರಾಶೆ (ನಾ). ೧. ಆಶೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ;
ಅನಿಚ್ಛೆ : ನಿರಾಶೆ ನಿರ್ಭಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ನೀನೊಲಿದ ಶರಣಂ
ಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೫೪) ; ದುರಾಶೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ನಿರಾಶೆಯಾಗಿ ಲಿಂಗವ
ನಾಶ್ರೈಸಿದಡೆ ಪ್ರಸಾದವಪ್ಪುದು (ಉರಿಸ. ೫೧-೮೪) ; ನಿರಾಶೆಯುಳ್ಳ
ವನಲ್ಲಿ ಆಶೆ ಮಾಡಿದರೆ ಭೋಷ ಹೋಗದೇ ? (ಗಾಡ). ೨. ಆಶಾಭಂಗ ;
ಆಸೆಗೇಡು ; ಆಸೆಯು ಭಂಗವಾಗುವುದು : ನಿರಾಶೆಯ ಬಿಸಿರಿ
ನಲ್ಲಿಯೇ ಆಶೆಯು ಬೀಜವಿದೆ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪೨-೧೧) ; ಮನಸ್ಸಂಕೀರ್ಣತೆ
ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಲು . . . ಕಾರಣ ಅವನ ಗುಪ್ತ ಮನಸ್ಸಿ
ನಲ್ಲದಿರುವ ನಿರಾಶೆ (ಉದ್ಧ. ೬೫೧). [ಸಂ. ನಿರಾಶಾ]

ನಿರಾಶೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆಶಾಭಂಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಹಾಗಾ
ದರೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನಿರಾಶೆಗೊಳಿಸದೆ . . . ಇರೋ ಹಾಗೇ ಇಲ್ಲ ಅಂತ ಕಾಣ
ಸುತ್ತೆ (ರಂಗನಾ. ೧೦೨) [ನಿರಾಶೆಗೊಳಿಸು + ಇಸು.]

ನಿರಾಶೆಗೊಳು, ನಿರಾಶೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಶಾಭಂಗವನ್ನು ಹೊಂದು ;
ನಿರುತ್ಸಾಹಗೊಳ್ಳು : “ನಿರಾಶೆಗೊಳಿಸು” ಪರಾ. ನಿರಾಶೆಗೊಳ್ಳು :
ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಜನರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ತುಂಬ ನಿರಾಶೆಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ
(ಪುನರು. ೨೩೬). [ನಿರಾಶೆ + ಗೊಳು (< ಗೊಳ್ಳು)]

ನಿರಾಶೆಗೊಳ್ಳು ‘ನಿರಾಶೆಗೊಳು’ ನೋ.

ನಿರಾಶ್ರಮವಂತ (ನಾ). ಆಶ್ರಮಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿಾರಿ
ದವನು ; ಆಶ್ರಮಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದವನು : ಶರಣ ಆಶ್ರಮ
ವಂತನಾದಡೆ ಕಿಟಾಡೆಂಬರು ಶರಣ ನಿರಾಶ್ರಮವಂತನಾದಡೆ ಹಿರಿದೆಂಬರು
(ಅಮಂಡ. ೩೦೬-೮೯). [ಸಂ. ನಿರಾಶ್ರಮವತ್]

ನಿರಾಶ್ರಯ (ಗು). ೧. ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದ ; ಆಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿ
ರದ. (ನಾ). ೨. ಯಾರ ಆಶ್ರಯವೂ ಇಲ್ಲದವನು. ೩. ಪರ
ಮಾತ್ಮ : ನಿರಭ ನಿರೇಹ ನಿರ್ಭಯ ನಿರಾಶ್ರಯ . . . ಶಂಕರ ನಿರ್ಜಡ
ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಕಬೀರಂ. ೫-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರಾಶ್ರಿತ (ನಾ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ; ನೆಲೆಗೆಟ್ಟವನು ; ಆಧಾರವಿಲ್ಲದವನು : ಒಂದೂವರೆಲಕ್ಷ ಜನ ನಿರಾಶ್ರಿತರು . . . ಜನರಲ್ಲಿ ಉದ್ರೇಕಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಗಲಭೆ ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ದ್ವಿಪ. ೫೦). [ಸಂ.]

ನಿರಾಸ (ಗು). ೧. ವೈರಾಗ್ಯಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿದ : 'ನಿರಾಸಮೃತಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ತೊಲಗಿಸುವುದು ; ಅಟ್ಟುವುದು ; ತಳ್ಳುವುದು : ಭಸ್ಮಾರೋಪನೆಯನ್ನು ಭಾಸುರಭಾಳಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೂಲಿಸಿ ನಿರಾಸೆಯನ್ನು (ವೃ.ಪದಿ. ೩೪-೩೬) ; ಅದಿನಾಥನ ಜನ್ಮಾವಳಿಯ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಭೋಗದ ನಿರಾಸವನ್ನು ನೋಡಿದವು ; ಇನ್ನು ವಿಭವದ ನಿಷ್ಕಲತೆಯನ್ನು . . . ಭರತನ ವೃತ್ತಾಂತದಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ಕನಾಚ. ೯೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾಸಕ (ಗು). ೧. ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ; ಖಂಡಿಸುವ : ಬ್ರಹ್ಮನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿದ ಹೊರತು ಅವನ ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಸಂಭಾವಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಪಾದಕವಾದ ಪರಪಕ್ಷ ನಿರಾಸಕ ಮತ್ತು ಸ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಪಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತೆಯು ಪ್ರಕ್ರೃತವಾಗಿರುವುದು (ಭಾತತ್ವ. ೯೧). ೨. ನಿವಾರಿಸುವ ; ನಾಶಪಡಿಸುವ : ಸರಸಿರುಹಸಂಭವಕ್ಕೆ ದುರಾಕ್ಷರವಿನಿಯತ ನಿರಾಸಕಮಹಾ ನಿರುಪಮಿತ ಮಹಿಮಾಧ್ಯನಂ ಪ್ರೃಥನನಮಾಧ್ಯನನು . . . ಕೊಂಡಾಡಿ (ಬಸವ. ೪೬-೬೧). ೩. ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ತ್ಯಾಗಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ : ಜಗದ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ವೇಷಲಾಂಛನಧಾರಿ ಸೆಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಸರ್ವ ಪ್ರಕೃತಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆನಹಾರನ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿ ನಿರಾಸಕ ಕೋಲುಕಾಟ ತನುವಿನ ಸೆಟ್ಟಿಯ ತಡೆ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಸುಂಕಬಂ. ೬೫೪-೫೬). (ನಾ). ೪. ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು : ನಿತ್ಯ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರ್ಮಲ ನಿರ್ಮಾಯ ನಿರಾಸ[ಪಾಪಂ. ೪]ಕಂ (ಸಿದ್ಧ.ಪಂ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ನಿರಾಸಕ್ತ (ಗು). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ನಿರಹಂಕಾರ ನಿರವಯ ನಿರಾಸಕ್ತ ಪುರಹರನೆ (ಸೋಮಚ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ನಿರಾಸಕ್ತಿ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಜಯಂತನ ದನಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಸಂದ, ನಿರಾಸಕ್ತಿ, ನಿರಾಭಯ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರಾಸಮತಿ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ವಿರಕ್ತಿ ; ವೈರಾಗ್ಯ : ಬೇಸತ್ತು ನಿರಯದನುಭವ್ಯಯಲಾರದೆ ನಿರಾಸಮತಿಯಂ ಜನ್ಮಕರ್ಮಗಳ ನೆನೆನೆನವು ಕೂಸು ತನ್ನೊಳ ತಾನೆ ಹಂಬಲಿಸಿ ತೆರನದೇನೆಂಬಿನಿಟ್ಟಿಯ ಪರಯ (ವೆಂಕಾ. ೨-೩೫-೧೦). [ನಿರಾಸ + ಮತಿ]

ನಿರಾಸಮಾರ್ಗ (ನಾ). ವೈರಾಗ್ಯಮಾರ್ಗ : 'ಜಗನ್ಮುಖ್ಯ'ಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕುದ್ಡಾದ್ವೈತಮಾರ್ಗ, ಮಾಯಾಮಾರ್ಗ, ಕೇವಲ ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ, ಸಂನ್ಯಾಸಮಾರ್ಗ, ನಿರಾಸಮಾರ್ಗ (ಪದಸಂ. XXXII ೬೪೧ ಪ್ರವೇಶ). [ನಿರಾಸ + ಮಾರ್ಗ]

ನಿರಾಸೆ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರೀಕ್ಷೆ : ಅಶಯೇ ದಾಸತ್ವ ನಿರಾಸೆಯೇ ಈಶತ್ವ ದಾಸತ್ವದ ಈಶತ್ವದ ಅನುವ' ವಿಚಾರಿಸಿ ನಿರಾಸೆಯಾಗಿಪ್ಪುದ ಈಶಪದವಯ್ಯ (ಉರಸಿ. ೯೮-೯೯) ; ಅಸೆಯನಳಿದು ನಿರಾಸೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು ವೇಷನ ಮಹಿಮೆ ಜಗದ ಹೇಸಿಯಾಟಿನ ತೊಡಕೆದು (ಪದಸಂ. ೩೬೫-೩೦). ೨. ಆಶಾಭಂಗ ; ಉತ್ಸಾಹಹೀನತೆ : ಬಾಳ ಸಲ್ಲಿ ಜಿಹಾಸೆ, ನಿರಾಸೆ ಹೊಂದಿದ್ದ (ಮುನಿಮ. ೧೯೨) ; ಸಂಜಪ್ರಾಣಿಯು ನಿರಾಸೆಯ ನಗುವನ್ನು ನಕ್ಕು . . . ಎಂದನು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೧೬). [ಸಂ. ನಿರಾಶಾ]

ನಿರಾಸ್ರವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದವನು ; ಕರ್ಮವನ್ನು ಕ್ಷಯಿಸಿದವನು : ಕಾಲಾಂತದೊಳಗೆ ಜನಂ ವೈ ಜನಮಂ ತವಿಸುತ್ತೆ ನಿರಾಸ್ರವಂ ತ್ರಿಲೋಕಾಂತವನೆಯೆ ತಾನುಮಿರದೆಯ್ದ ರಾತ್ಯನಿಕೇತನಂಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೪೬). 'ಆಸ್ರವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವುದು ; ಅನಶನ ; ಉಪವಾಸ : ಈ ನಿರಾಹಾರವು ನಿರರ್ಥಕವೇನನೆಂಬಿನು ಜೀಯ ಮುಜಾದಭಿಮಾನ ಬೆಸುವುದೆ ಬಣ್ಣವಳವುದೆ ಬಂದ ಮರಿಯಲದ (ಕುಷ್ಠಾ. ೨೧-೨೦) ; ಕೋಗಿಲೆಯ ನಿಧುಸರಂ ಪಾರಿವದ ಕಲ್ಲುಡಿಸು ಗೋಗಿಗಳ ಕಣ್ಣೊಳಸು ಬಳನ ಮೌನದ ಬೆಜಗು ನಾಗದ ನಿರಾಹಾರಂ . . . ಅಳುವ ಶಿಶುವಂ ನೋಡಲಾಗಿ ಬಂದೆಗೊಂಡ ದುಃಖಾತಿರೇಕಮೆಂಬಂತೆ ಕಾಣಿಸುತಿದುರ್ದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೩೮) ; ವಿಶಾದಶಿವ್ರತ ನಿರಾಹಾರವು ನಮಗೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೬೮). ೨. ಆಹಾರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವವನು ; ಉಪವಾಸವನ್ನಾಚರಿಸುವವನು : ನಿರಾಹಾರ ನಿಜನಿರಂಜನ ಪರಮಾತ್ಮ ಭಾವನಾನಿರತ ಪ್ರಮತ್ತ ಸಂಯಂತಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಪದಾರ್ಥಂಗಳೇನಾನುಂ ಸಂಶಯಮಾದೊಡೆ (ಪಸಾರ. ೫೩೪) ; ಅವನು ಕೋಪದಿಂದ ಒಂದು ದಿನ ಪೂರ್ತಿ ನಿರಾಹಾರನಾಗಿದ್ದನು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿರಾಹಾರವ್ರತ (ನಾ). ಉಪವಾಸವ್ರತ : ದರ್ಶನಯ್ಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಹಾರವ್ರತ ಹಿಡಿದು ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ನಾನೂ ಬರಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳಾಡಿದೆ (ಸಂಟರು. ೩೮). [ನಿರಾಹಾರ + ವ್ರತ]

ನಿರಾಹಾರಿ (ನಾ). ೧. ಆಹಾರವಿಲ್ಲದವನು ; ತಿನ್ನುವುದಕ್ಕೇನೂ ಇರದವನು. ೨. ಉಪವಾಸವಿರುವವನು ; ಆಹಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವವನು : ದಂಪತಿಗಳಬ್ಬರೂ ನಿರಾಹಾರಿಗಳಾಗಿ ನಿಯಮಸ್ತರಾಗಿ ಬಾಯಿಬೀಗ ಸಹಿತವಾಗಿ ತಿರುಪತಿಗೆ ಹೋಗಿ (ಈಶ್ವ.ಸ್ತ. ೫-೧೨) ; ಕಡೆಕಡೆಗೆ ನಿರಾಹಾರಿಯಾಗಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಕುಳಿತರು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೧೦೪). [ಸಂ. ನಿರಾಹಾರಿನ್]

ನಿರಾಳ (ಗು). ೧. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ; ನಿರ್ಮಲವಾದ : "ನಿರಾಳ—ನಿರಾವಲಂಕಿತವು" (ತದ್ವೈ. ೨೨) ; ಒಡಲಿಲ್ಲದ ನಿರಾಳಕರ್ತೃ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ ಜಂಗಮಮುಖವಾದನಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದನೊಯಿ ನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೯೮) ; ಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ನಿರಾಳ ಪ್ರಸನ್ನಮೂರ್ತಿ ಯಾದ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲಪಂ. ೧-೧) ; ವಿಕರ್ಮೇವಾದ್ವಿತೀಯನಪ್ಪ ನಿರಾಳ ಪರವಸ್ತುನೆ (ಭೈರವ. ೨) ; ಕೀಳುಸುಖಗಳ ಬಾಳು ಕಾಲಿನ ಕೋಳ ಸುಖವಿಂತೆಂಬನಿಗೆಯು ಹೇಳಬುದೀ ಗಗನನಿತ್ಯ ನಿರಾಳವಚನ (ಗಗನಾ. ೪-೩). ೨. ನಿಶ್ಚಿಂತನಾದ : ಸಿಕ್ಕಲವ ಸ್ಥಲ ವಿಡಲು ನಿರ್ಮಲಾತ್ಮಂಗೆ ಇಡವಿಲ್ಲ ಪರವಿಲ್ಲ ಅದಮಧ್ಯಾಂತ ನಿರಾಳ ಗುಣೇಶ್ವರನ ಅನುಭವಿಗೆ ಸರ್ವಾಂಗ ಲಿಂಗವು (ಅವಚಂ. ೧೩೧-೫೯೬). (ನಾ). ೩. ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ಶಾಂತಿ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೆ ಯಾಯಿತ್ತು ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ನಿಂದ ನಿರಾಳ ಅನಾಯಾಸದನುವ ಕಂಡು ಅನು ಬೆಜಗಾದೆನು (ಅವಚಂ. ೧೯೪-೨೬೯) ; ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗತ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರಾಳವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಲು ಹಿಂಜರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಿಂದೂಗಳು (ಬಂಕಿಮ. XXIV, ಮುನ್ನುಡಿ) ; ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಂಟೆ ತಳರಾರು ಇರಕೂಡದು. ಅದು ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೂ ನಿರಾಳ (ಅನಾಮಿ. ೬) ; ಭಾರತದ ಕವಿಗಳ, ಕಲಿಗಾರರ ಅಂತರಾತ್ಮ ಬಿಡುಗಡೆಯ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನಿರಾಳವಾಗಿ ಉಳಿರಾಡಿತು (ಶ್ರೀಷ್ಠ. ೧೬೫) ; ನಿರಾಳ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಶಾಂತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ (ಅಳಸಿ. I, ಮುನ್ನುಡಿ). ೪. ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ನಿಶ್ಚಿಂತ : ಅಯ್ಯ ನೀನು ನಿರಾಳ ನಿರ್ಮಾಯ ನಾಗಿಪ್ಪೆಯಾಗಿ . . . ನಿಜದ ನಿಲವ ನೋಡಿ ಕಂಡೆನು (ಅವಚಂ. ೨-೮) ;

ನಿರಾಕಾರ ನಿರಾಳ . . . ನಿರಾಳ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣು (ಹಚ್ಚಾ. ೧-೪); ನಿರ್ಮಲಾಕಾರ ನಿರಾಳ ನಿಶ್ಚಿಂತ . . . ರುದ್ರನಿರುತಿರ್ಪನು ವಿನೋದದಲಿ (ಪ್ರಭುರೀ. ೨-೯); ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳೆರಡು ಮಾಯೆಯು . . . ಬಾಲಕನೆ ನೀನೆರಡು ತನುವಿನ ಮೇಲಣಭಿಮಾನವನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರಾಳ ನಿಜ ನೀನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದನವರತ (ಅಮೃತ. ೩-೬೩). 5
 ೫. ಅನೂಹ್ಯತೆ : ಇಹಪರ ಸ್ವರ್ಗ ನರಕಾದಿಗಳಲ್ಲದಂದು ಸುರಾಳ ನಿರಾಳಂಗಳೇನೂ ಇಲ್ಲದಂದು . . . ಅಂದೇನೋ ಇಂದೇನೋ (ಅದವ. ೧-೧); ನಿರಾಳ ಸುರಾಳವೆಂಬ ಬಯಲು ಅವಗವಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆಲ್ಲ ಆಯಿತ್ತು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೭೯-೮೧೨); ಎನ್ನಭಿಮಾನದ ಕರ್ತು ನಿರಾಳದಲ್ಲಿ ನಿಂದ ಬಳಿಕ ಸಯಿದಾನ ಸಯಿದಾನವಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ (ನೀಲವ. ೧೪-೪೯). [<ಸಂ. ನಿರಾವಿಲ]

ನಿರಾಳಂ (ಅ). ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ : ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿರಾಳಮಾಗಿ ಮೊಗಮಿತ್ತು . . . ಮೆಜೆ ಪರ ವಾಹಂಗಳಂ ವಾಹಕರ್ (ಅನಂಭ. ೨-೩೧). [<ಸಂ. ನಿರಾಳ]

ನಿರಾಳಂಬ 'ನಿರಾಲಂಬ' ನೋ.

ನಿರಾಳತ್ವ (ನಾ). ನಿರಾವರಣ ; ಹೊದಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಕುಂಭನಿಯ ಮೊಲೆಯ ಮೇಲುದ ಸೆಳೆದ ಜಾರನಂತದ್ರಿಗಳು ಸಲ ನಿರಾಳತ್ವ ದಿಂದವನೆಯ್ತೆ ತೋರಿಸುತೆ ಹೈಮಂತರುತು ಪ್ರಾಪ್ತಿಸೆ (ಪರಶು. ೧೫-೨೭). [ನಿರಾಳ+-ತ್ವ]

ನಿರಾಳಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] (ಮಾಯಾಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) 20
 ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಲಿಂಗ : ನಿರಾಳಲಿಂಗವ ಕಾಂಬುದಕ್ಕೆ ಮನ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆಗೆ ಹರಿದುಬೀಳಿಕು (ಲಿಂಗವ. ೭೭-೮೦); ಮಾನವನ . . . ಭಾವಾಂಗವೆಲ್ಲ ಚಿಹ್ನೆಗಳಾಗಿ, ಚಿತ್ಪ್ರಭಾಂಗವಾಗಿ, ನಿರಾಳ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬೆಳಗಿನ ಸೆಡ್ಡಿಯಾಗಿ . . . ಪರಣಮಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಶರಣರ ಅನುಭವ ವಿಚಾರ (ವಚನಂ. XVII ೬೪೧ ಪ್ರವೇಶ); ಬಯಲೇ ಸೆಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳಗುವ ನಿರಾಳಲಿಂಗದ ನಿಲವನ್ನು ವೇದ ವೇದಿಸಲಿಲ್ಲ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೦ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ನಿರಾಳ+ಲಿಂಗ]

ನಿರಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಲ್ಲು ; ಸಾಯಿಸು : ಮರುಳಾದಂ ಜನಪಂ ಸಮಸ್ತ ಹನನವ್ಯಾಸಂಗಮಂ ಸಿಂಗಮಂ ನಿರಿಯಂ ನೀಮದನೆಂದು ಮಕ್ಕಳ ನಿವಂ ತಾನಟ್ಟಿದಂ (ವರ್ಧಾಪ. ೩-೪೧); ನಿರಿದಪ್ಪಂ ಮಗಧೇಶನಂ 30
 ನಿಲಾಸಿದಪ್ಪಂ ಜೋಲನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೮-೧೪). ೨. ಚುಚ್ಚು ; ತಿವಿ : ಮರ್ನಮಂ ಸ್ವರಂ ನಿರಿದಪನೆನ್ನ ಜೀವಿತಮಿದೇಕೆಯೋ ಪೋಗದು (ಲೀಲಾಪ. ೧೪-೬೧). ೩. ನಿವಾರಿಸು ; ಪರಿಹರಿಸು : ಆ ಪಟುಕರ್ಮದಿವಸ್ತ ನೋವನಾವಂ ನಿರಿಯಲ್ ಸಮರ್ಥನೆಲೆ ಜೀವನೆ ಕೇಳಾ(ಶಾಂತೀಶ. ೯-೧೧೯). 'ನೇರ್' ಪರಾ. [ದೇ. || ತದಿ. ಮುಲ. ನೆಂ]

ನಿರಿ, 'ನಿಱಿ' ನೋ.

ನಿರಿದ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದ, -ವೇದ್ಯ ವಾಗದ ; ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತವಾದ : 'ನಿರಿದ್ರಿಯಸುಖ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರದವನು ; ಇಂದ್ರಿಯ 40
 ಗಳಿಗೆ ಅತೀತನಾದವನು : ನಿತ್ಯಂ ನಿರಿದ್ರಿಯಂ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯ ಸಮಾಪಿಜೀವನತರಂ ತನುವೆಂದತ್ಯಂತ ಭೇದವಿಷಯಾಪತ್ಯಾದಿಯನೆನ್ನ ವೆನ್ನ ನನ್ನತ್ವವಿದಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೪-೬೪). [ಸಂ.]

ನಿರಿದ್ರಿಯಸುಖ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲಾಗದ ಸುಖ, -ಅನಂದ ; ಮೋಕ್ಷಸುಖ : ದುರಿದ್ರಿಯಸುಖಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಕೆ ಪುಟ್ಟ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ನಿರಿದ್ರಿಯಸುಖಕ್ಕೆ ನಾಡೆ ಮನಮಿಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೧). [ನಿರಿದ್ರಿಯ+ಸುಖ]

ನಿರಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಯುವುದು ; ನಿರೀಕ್ಷೆ : "ನಿರಿಕೆ-ನಿರೀಕ್ಷಾ = ಕಾದಿ ರುವಿಕೆ" (ತದ್ವ ಕೋ. ೨೨). [<ಸಂ. ನಿರೀಕ್ಷಾ]

ನಿರಿಗೆ 'ನಿಱಿಗೆ' ನೋ.

ನಿರಿಗೆಗಟ್ಟು, ನೆರಿಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟು ; ಮಡಿಕೆಯಾಗು : ಗದ್ದ . . . ಸ್ವಲ್ಪ ನಿರಿಗೆಗಟ್ಟು ಅಪ್ಪ (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೯). ನೆರಿಗೆಗಟ್ಟು : 5
 ನೋವಿನ ಅಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದ ಆತನ ಹಸೆ ನೆರಿಗೆಗಟ್ಟು ತಿತ್ತು (ಬದುಕ. ೧೧೯).

[ನಿರಿಗೆ(<ನಿಱಿಗೆ)+ಗಟ್ಟು]

ನಿರಿಗೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸುಕ್ಕಾಗು ; ನಿರಿಗೆಯಾಗು : ಅವಳ ತುಟಿ ಸಂತೋಷಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿರಿಗೆಗೊಂಡು (ಪುನರು. ೪೨೦).

[ನಿರಿಗೆ(<ನಿಱಿಗೆ)+ಗೊಳ್ಳು(<ಗೊಳ್ಳು)]

ನಿರಿಗೆಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಿರಿಗೆ ಹಾಕು ; ನೆರಿ ಹಿಡಿ : ತುದಿಕಾಲ್ಪಿರಳು ಗಳು ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ನಿರಿಗೆಹೊಯ್ದು ದೋಡೋತರವನ್ನು ಉಡು 10
 ತಿದ್ದರು (ಶರಣ. ೬೧ ಕವಿಕಾನ್ಡ ಪರಿಚಯ).

[ನಿರಿಗೆ(<ನಿಱಿಗೆ)+ಹೊಯ್(<ಘೋಯ್)]

ನಿರಿಚೈ (ನಾ). ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರವೇಕ್ಷವಾದುದು ; ನಿಷ್ಕಾಮವಾದುದು : ಪ್ರೇಮವು ನಿರಿಚೈಯುಳ್ಳದ್ದು (ಸ್ವಾತಿ. ೪೪೫). [ಸಂ. ನಿರಿಚೈ]

ನಿರಿಡಿಬಿತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ತಿಲೋಣ, ಶ್ರೀಕಲ, ಸೂರ್ಯಾವರ್ತ, ನಿರಿಡಿಬಿತ್ತ. (ಮೈಶಿ. ೪೧-೪೨೦).

[ನಿರಿಡಿ ? + ಬಿತ್ತ (<ಬಿತ್ತು)]

ನಿರಿನಿರಿ, (ನಾ). (ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ) ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ನಿರಿನಿರಿ ಮೆರೆದುದು ನೀಲಿಯ ನೀರೆ (ಸಾಂದನ. ೩೪೧); ಕಾಮನ ದಿಲ್ಲೇ ಕುಣಿದೊಲು ನಿರಿನಿರಿ (ಹೂಹಾದಿ. ೧೩-೫).

ನಿರಿನಿರಿ, 'ನಿಱಿ' ಪರಾ.

ನಿರಿಬಿಗಿ (ಕ್ರಿ). ನಿರಿಗೆಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟು : ಹುಡುಗಿ 25
 ಯರು ಕೊರಚಾಡುತ್ತಾ ನಿರಿಬಿಗಿಯುತ್ತಾ ಮುಂದೆ ಹೋದರು (ಕಾಲೂರ. ೯ ಕಥಾಸಾರ). [ನಿರಿ(<ನಿಱಿ)+ಬಿಗಿ]

ನಿರಿಮುಗಿಲು 'ನಿಱಿಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ನಿರಿಯಣ 'ನಿರಿಯಾಣ' ನೋ.

ನಿರಿಯಾಣ, ನಿರಿಯಣ (ನಾ). ೧. ಸಾವು ; ಮರಣ. ೨. ಸಾಯುಜ್ಯ ; ಐಕ್ಯ : ಆ ಲಿಂಗದ ಕೊಟಿನೆ ನಿರಿಯಾಣ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೨೧೨); ಹರಣವಿದ್ದೂ ಹರಣವಿಲ್ಲ ಹರಣ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರಿಯಾಣವಾಯಿ 30
 ತ್ತಾಗಿ (ಅದವ. ೪೭-೧೩೩). ನಿರಿಯಾಣ : ೧. ನಿರಿಯಾಣದ ಕಾಲದಲಿ ಗತಿಗಿಡಿಸಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ವೈವಸ್ವತನು ನಾಯಕನರಳೆದೊಳಗದ್ದುತ ಬಡನು (ಕುವ್ಯಾಲು. ೪-೮೩). [<ಸಂ. ನಿರಿಯಾಣ]

ನಿರಿಯಿಡು(ಕ್ರಿ). ನಿರಿಗೆ ಹಾಕು : ನಿರಿಯಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿಬಟ್ಟಿಯನ್ನುಟ್ಟರು 35
 (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ). [ನಿರಿ(<ನಿಱಿ)+ಇಡು]

ನಿರಿವಿಡಿ 'ನಿಱಿವಿಡಿ' ನೋ.

ನಿರಿಸು 'ನಿಱಿಸು' ನೋ.

ನಿರಿಹಕೆರ (ಗು). ೧. ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ; ಇಹವೂ ಅಲ್ಲದ ಪರವೂ ಅಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಇಹ ಮತ್ತು 40
 ಪರಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸದವನು ; ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಗಳೆರ ಡನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು : ಶ್ರಾಂತಿಯಂ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಗತಿಗಿಟ್ಟು ಮತಿಗಿಟ್ಟು ಮುಂತನೆಯದೆ ನಿರಿಹಕೆರನಾಗಿ . . . ಶಂಕಿಸುತ ನಿಂದಿರುವ ಕರ್ಮಸಂದೇಹಿ (ಗಣೇಶ. ೩೭-೩). [ಸಂ.]

ನಿರಿಹಿಡಿ 'ನಿಱಿವಿಡಿ' ನೋ.

ನಿರೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ : ದಿವ್ಯಾಂಗನಾಭಾವಾಪಾಂಗ
ನಿರೀಕ್ಷಣಾಮೃತಕೃತಾನಂಗೋತ್ಪವಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೨-೬); ಪೂಸಮುತ್ತಂ
ಪಾಲೋಕ್ ತೋಳಿದೆಸಿರೆ ದೆಸೆದನೆಗೆ ಕೆದಜಾದಂತಾಗೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವ
ನಿರೀಕ್ಷಣಮೆ ಮನಃಪ್ರಸಾದಮಂ ಪೇಬದಜುಪುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೩೮);
ತನ್ಮನೋಹರಾಂಗ ನಿರೀಕ್ಷಣತ್ಯಾಗ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯರೆ ಮನೋಹರಮಪ್ಪ
ಅಮಯವಂಗಳ ನೋಟಮಂ ತೋಳುವುದುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೦); ಫಣ
ಧರಣ ಕಣ್ಣೊಳು. . . ಉಗುವಂಬುಗಳೆ ಭೂಪವದಾಯುತ್ತೆಂದಡಂ
ಕರುಣಾನಿರೀಕ್ಷಣದ ಪ್ರಣುತಕಂಕಣನಿರಕರಮದು ತಾಂ ಗಣದಿಸುವಡಾನಂದ
ಕರಕಾರಣಮೆನಿಸಿದುದು ಚೋದ್ಯಮೇ (ಬಸಪ್ತ. ೧೮-೬೬). ೨. ನೋಡು
ವುದು; ಕಾಣುವುದು; ದರ್ಶನ : ನೀಗಿದುದೀಗಲೆನ್ನು ವನವಾಸ
ಪರಶ್ರಮವಿಾಗಳಾಳೆವಾ ಸಾಗರಮೇಖಳಾವೃತ ಧರಿತ್ರಿಯಂ . . .
ನಿನಾಗದೊ ಪೇಟಲ್ ಭವಶೃಂಗರಣಪದ್ಮನಿರೀಕ್ಷಣದಿಂ ಮುನೀಶ್ವರಾ
(ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೦); ತನ್ಮುನಿನಿರೀಕ್ಷಣಕ್ಷಣದೊಳಬರ್ದು ಕಡವಿನ ಮರಗಲ್
ಪರಿಗತರೋಮಾಂಚತೆಯಂ ದೊರೆಮಾಡಿದುದೆನ್ನ ತನುವುಮಂ ನೆಲೆ
ತನ್ನೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೨-೯೯). ೩. ಪ್ರತೀಕ್ಷೆ; ಭರವಸೆ. [ಸಂ.]

ನಿರೀಕ್ಷಣೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವಿಕೆ; ವೀಕ್ಷಣೆ : ಸಾಹೇಬರ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ
ಪೋಕ್ಷಣೆ ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಗುರುಗಳು ತಮ್ಮನ್ನೇ ಸಾಪರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ
ಹುಡುಗರಿಗೆ ಕ್ರಮ ಪೇಳಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಇಯಂಕ. ೨೩). 'ನಿರೀಕ್ಷಣೆ
ಗೆಯ್' ಪರಾ. ೨. ಪ್ರತೀಕ್ಷೆ; ಭರವಸೆ: ಯಾರು ಯಾರಿಗೆ ವಿವಾ
ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಂಟೋ ಅಂಥವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಈ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು
ಇಷ್ಟವಾದಾವೆಂಬುದು ಪರಿಪತ್ತಿನ ನಿರೀಕ್ಷಣೆ (ಸಾಹಿ. ೬೨). ೩.
ಯಾವುದೇ ವಸ್ತು, ವಿಷಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ಕಾಯುವಿಕೆ :
ಮಗನ ಆಗಮನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಗೌಡರಿದ್ದುದನ್ನು ತಿಳಿದ ರಂಗಮ್ಮ
ಕತ್ತಲಾದೊಡನೆಯೆ ಎಂದಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇಗನೆ ದೀಪ ಹಾಕಿದರು
(ರಂಗವ. ೨೪೪); ಕೆಲವು ದಿನ ನಾವು ಆವರ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದೆವು
(ಬಾಳಹೊ. ೫೫). [ಸಂ. ನಿರೀಕ್ಷಣಾ]

ನಿರೀಕ್ಷಣೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ಕಾಣು : ಭಾಳಾಪ್ಪನ ಜಡಗಲ
ನಿಳಿದು ಮೋಕ್ಷದ ಕುಡುಂಬದ ಪರಮಪಾವನೆಯ ನಿರೀಕ್ಷಣೆಗೆಯ್ದು
ಮನ್ಮಥನು (ಮೋಹತ. ೬-೩೨). [ನಿರೀಕ್ಷಣೆ+ಗೆಯ್]

ನಿರೀಕ್ಷಣೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). (ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ)ವಧುವರರಿಗೆ (ಪರಸ್ಪರ
ವಾಗಿ) ಪ್ರಥಮದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸು : ನೆಟ್ಟನೆ ತೆರೆವಿಡಿದರು ಕ್ಷತ್ರ
ವಿಧಿಯಿಂದ ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಲಿಸಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು ಮಂಗಳಾಪ್ಪಳದಿ
ನಿರೀಕ್ಷಣೆಗೊಟ್ಟರು ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೩-೬೮).

[ನಿರೀಕ್ಷಣೆ+ಕೊಡು]

ನಿರೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು; ಅವಲೋಕನ
ಮಾಡು; ಕಾಣು : ವಿಸುತಸಮಗ್ರಮಂಡಲದ ಚಂದ್ರನ ಚಂದ್ರಿಕೆ
ವೊಲ್ವರೇಂದ್ರಚಂದ್ರನ ರುಚಿರೋತ್ಕರಗ್ರಹಣತೋಭಿತೆಯಂ ಗೊಣೆಯಂ
ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೪೯೨); ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಿಕ್ಕಪ್ಪ ದುಪ್ಪಗಣರಂ ಗತಪ್ರಜ್ಞ
[ರಂ] . . . ಆಗ್ರಹಿಸಿ (ಸುಳುಮಾ. ೨-೧೮); ನಡುವಿರುಕಂತೆ ಕಟ್ಟಲಿಸೆ
ಪಟ್ಟಪಗಲ್ ರಣಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ ಪಡೆಯದೆ ದೇವರುಂ ದಿವಿಜಾಂತೆ
ಯರುಂ ಬೆಣಗಾಗಿ (ಪಂಪಮಾ. ೧೩-೪೪); ಅಮಲ ಚದ್ರಾಪಕನೊಲ್ಲು
ಕರುಣಾಪಾಂಗದಿಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪); ಭೂಮಿಪನವದವಾ
ಪುರುಷಾಮೃಗದ ಕಾಯವ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಹೋಡುದೀ ಪರಿವಿಡಿಯಲನುಧನವು
(ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೫. ೬-೫೦); ಯುವತಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವರೆ ಕಣಿರದೆ ಕೃತಾರ್ಥತೆ
ಮಾಡುವಳು (ಇಯಕಾ. ೩-೫೬). ೨. ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡು;
ನೆಟ್ಟಿಸು; ದಿಟ್ಟಿಸು : ಕಂಗಳು ತುಂಬಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ತುಂಬಿ

ಹಾರೈಸಿ . . . ಮಾಡುವುದು ಭಕ್ತಿಶ್ಛಲ (ಬಸವ. ೮೬೪); ಆಗಲತಿ
ಕ್ರೋಧಮಂ ತಳೆದು ಮಗಧರಾಜಂ ಚೇದಿರಾಜನಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ (ಜಗವಿ.
೬-೪೫೫); ಸರಳ ಹಿಳುಕಿನ ಹೊಂಗಳಾಯು ತುದಿವರಲೊಯ್ಯಾರಿಸುತ
. . . ಕೂರಲಗ ಧಾರೆಯ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ ಇರಲು (ತೂರಾ. ೩-೪-೧೫).
೩. ಎದುರುನೋಡು; ಕಾಯು; ಪ್ರತೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿರು; ಹಾದಿ
ನೋಡು : ಹಂದಿಯು . . . ಕೋರೆಯನ್ನು ಮನೆಯಿಂತಾ ಹುರಿ
ಯನ್ನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ನಿಂತಿತ್ತು (ಚಿಂಗಳ್ಳ. ೫೪); ಪತಿ ಎಂದಾದ
ರೊಂದು ದಿನ ಹಿಂದಿರುಗುವರೇನೋ ಎಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮೂಲಾಸ.
೨೧೪); ಪ್ರವಿಾಳ ಪ್ರಕಾಶರು ಬಸ್ಸಿನಿಂದ ಇಳಿದು ಆನಂದನನ್ನು
ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಮರಳ. ೧೪೩); ರೋಗಿಗಳೆಲ್ಲ ಉತ್ಸುಕತೆಯಿಂದ
ಆಸಳ ಬರುವಿಕೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕುಂಕುಮ. ೮೪). ೪.
ಬಯಸು; ಹಾರೈಸು : ಜನತೆ ಇವರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೇವೆಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿ
ಸುತ್ತದೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೪೨). [ನಿರೀಕ್ಷಣೆ+ಇಷ್ಟು]

ನಿರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ಈಕ್ಷಣ : ಮಧುರಕರ
ಮಧುಸೂದನಾನನಸುಧೆಗಿಡಗಿಡೀ ಜಗದ. ಕಂಗಳು ವಿಧುರತೆಯನ್ನೆದುವುವು
ರೂಪಾಂತರನಿರೀಕ್ಷೆಯಲಿ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೩-೨-೪೫). ೨. ಎದುರು ನೋಡು
ವುದು; ದಾರಿಕಾಯುವುದು : ತಾಂಬೂಲದ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ನಿರೀಕ್ಷೆ
ನಿರಾಸೆಗಳೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಬಾಳಹೊ. ೯೬). [ಸಂ. ನಿರೀಕ್ಷಾ]

ನಿರೀಶ (ನಾ). ಒಡೆಯನಿಲ್ಲದವನು; ತಾನೇ ಒಡೆಯನಾದನು :
ನಿರೀಶ ನಿರಂತರಾಯ ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವ ನಿರತಯ ನಿಷ್ಕಷಾಯ (ವರ್ಧಮಾ.
೧೪-೬). [ಸಂ.]

ನಿರೀಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಒಡೆತನಕ್ಕೂ ಒಳಪಡದವನು;
ಪರಮಪುರುಷ; ದೇವರು : ನಿರತಿಶಯ ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿಗಮೇತರ
ನಿರೀಶ್ವರ . . . ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರಾ ಚಿತ್ತ್ವಸು (ಬಸಪ್ತ. ೬೧-೪೩).
೨. = ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿ : ತನಗೆ ತಾನೇ ದೈವವೆದೆ ಶಿವನಿಲ್ಲವೆಂದಾ
ನಿರೀಶ್ವರರನ್ನೆ ಬರೆಮಾಡಿದಂ (ವೀಶ್ವ. ೪-೩-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರೀಶ್ವರವಾದ (ನಾ). ದೇವರಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಾದ; ನಾಸ್ತಿಕವಾದ :
ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ನಿರೀಶ್ವರವಾದವೆಂದೂ ನಾಸ್ತಿಕವಾದವೆಂದೂ
ವೇದಾಂತದಾಶ್ವನಿಕರು ದೂರ ತಳ್ಳಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರದ. ೧೧೩).
[ನಿರೀಶ್ವರ+ವಾದ]

ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿ (ನಾ). ದೇವರಿಲ್ಲವೆಂದು ವಾದಿಸುವವನು;
ನಾಸ್ತಿಕ : ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಾರ್ವಾಕ-ಜೈನ ಬೌದ್ಧ ಮೀಮಾಂಸಕ ಸಾಂಖ್ಯ
ರೆಂಬವರೆ ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿಗಳು (ವಿನೀತ. ೧೨); ಸಾಂಖ್ಯರಿಗೂ
ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೂ ಈಶ್ವರನೇ ಬೇಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಎರಡು ಗುಂಪಿನವರೂ
ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿಗಳು (ಬುಕ್ಕಾರ. ೧೦೦ ಪೀಠಿಕೆ); ಶಾಶ್ವತವಾದ ಒಬ್ಬ
ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿಗಳು,
ಪ್ರವಾಹೇಶ್ವರವಾದಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೪೯).

[ಸಂ. ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿನಾ]

ನಿರೀಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯ (ನಾ). ಈಶ್ವರನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸ
ದಿರುವ ಸಾಂಖ್ಯಮತದ ಒಂದು ಗುಂಪಿನವನು; ಇ ಈಶ್ವರನು
ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ನಿರೀಶ್ವರ
ಸಾಂಖ್ಯರೆಂದು ಹೆಸರು. ಕೆಲವರು ಸಾಂಖ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು
ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಸೇಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯರು :
ನಿರೀಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯನು ಈ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ತರುವದಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ
ವಾದರೂ ಸೇಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯನು ತರುಹುದಾಗಿದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫೬೬ ಅಡಿ).
[ನಿರೀಶ್ವರ + ಸಾಂಖ್ಯ]

ನಿರೀಷ (ನಾ). ಈಚೆಲ್ಲದ ನೇಗಿಲು; ದಂಡವಿಲ್ಲದ ನೇಗಿಲು :
“ನಿರೀಷಂ, ಕೂಟಕಂ - ಈ ೨ ಮರಕ್ಕೆ ಸೇರದೇ ಇರುವ ಕಬ್ಬಿಣದ
ನೇಗಲ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸುಪ್ತಾಂತ್ರಿ. ೨೭೭). [ಸಂ.]

ನಿರೀಹ (ಗು). ೧. ಏನನ್ನೂ ಬಯಸದ, - ಇಚ್ಛಿಸದ : ಕೊನೆಗೆ
ಶಾಂತಿಯುಂಟಾದ ನಿರೀಹ ಸ್ವಭಾವದ ಶಶಿಭೂಷಣನು ಉರು ಬಿಟ್ಟು
ಕಲಕತ್ತಾಕ್ಕೆ ಓಡಿಹೋಗುವ ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಸಿದನು (ಇಪ್ಪ. ೪೪);
ಇಂತಹ ಪ್ರಾತಃಸ್ಮರಣೀಯರಾದ ನಿರೀಹ ಪುರುಷರು ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿರು
ವದೇ ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯೋದಯವು (ಬ್ರಹ್ಮವಿ. ೧೨೬). (ನಾ). ೨.
ಏನನ್ನೂ ಬಯಸದುದು : ಅನಯಂ ಪೂಜಮಾಡುವುದ್ದಿಯುಂ
ಪ್ರಜಾನಂದಮುಳುಂಬುವುದು ನಿರೀಹ ನಿರಂತರಮಾದುದೊಳ್ಳುಣಂ
ಕುಂದದಳುಕೆವತ್ತುರು (ಪರ್ವಮಾ. ೭-೫೯). ೩. ಬಯಕೆಗಳಿಲ್ಲ
ದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿಶ್ಚಲ ನಿರೀಹ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ
ನಿರಂಜನ (ಶಂಕರ. ೩೪); ನಿಗಮಾಗಮವಂದ್ಯ ನಿರೀಹ . . . ನಿರಾ
ಮಯ ಕೂಡಲಸಂಗಮೇಶ್ವರಾ (ಪ್ರವಿ. ೪೨-೩೯); ಭಕ್ತಜನವತ್ಸಲ
. . . ಭಕ್ತಬಾಲನೋದ್ಯುಕ್ತ ನಿರೀಹ ಭಕ್ತಪರಮೋಕ್ಷದ (ಶಬರಂ.
೫-೧೭). ೪. ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಿಷ್ಯಾಮಿ. ೫. ಉದಾ
ಸೀನನಾದವನು; ಉದಾಸೀನವೃತ್ತಿಯವನು : ನಡೆಸುಪೊಲೆ ನಡೆ
ವಂಥ ಕುರಿಗಳ ನೀವು ಭಾರತಪುತ್ರರೇ ಪಡೆದವನು ಪಡುವಂಥ ದುರ್ಬಲ
ದೈವದೇವ ನಿರೀಹರೇ ನಡೆಯಿರಿ ಬಳಿ, ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ, ಪಡಿನೆಳಲನೆನ್ನಿ
ರೊಳು (ಅಮೃತಂ. ೫೩-೬). ೬. ನಿರಾಶೆಯೊಂದಿರುವುದು; ಆಸೆ
ಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಅಂದಾತ್ಪನ್ನವಗವಾಹಿನಿ ವಿಂಧ್ಯಕಾನನದ ಬಳಿ
ಗೆಟ್ಟು ನಿರೀಹಮಾಗಿ ಮುಕ್ತಬಿಲಮುಖದಿ ನಿಂದವೊಲು ಧರ್ಮಗತ್ಯರ
ಮುಖದಿ ಶಂಕಿಸುತ ನಿಂದಿರುವ ಕರ್ಮಸಂದೇಹಿ . . . ಗವಿಯ ತಮ
ಕಂಟ ಹಿಂಜರಿದು ನಿಲಬೇಡ (ಗಣೇಶ. ೩೭-೫). [ಸಂ.]

ನಿರೀಹತಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಷ್ಯಾಮತೆ;
ನಿಸ್ಸೃಹತೆ. ೨. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಲತೆ. ೧, ೨ :
ಅಶ್ವವಿರಾಗವರ್ತನೆ ದೃಢೀಕೃತಮೂಲಗುಣಂ ನಿರೀಹತಾವೃತ್ತಿ . . .
ಕರಂ ವಿರಾಜಿಸೆ ವನಸ್ಥಿತಶಾಖಿನಿಕಾಯಮಾವಗಂ ಪೆತ್ತುದು ಚೆಲ್ಲನಾ
ಮುನಿಪನೋಳ್ ತಲೆದಂತೆ ತಪೋನಿಯೋಗಮಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೨-೧೦೩).
[ಸಂ.]

ನಿರೀಹಿತ (ನಾ). ಆಸೆ, ಬಯಕೆಗಳಿಲ್ಲದವನು; ನಿಷ್ಯಾಮಿ :
ಶಾಂತನುಂ ನಿರ್ವಿಕಾರನುಂ ನಿರೀಹಿತನುಂ ನಿರ್ಮಲನುಮಾಗಿ (ಅನಂಘ.
೬-೨೨ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರುಂಬಳ 'ನಿರುಮ್ಮಳ' ನೋ.

ನಿರುಂಬಳತೆ (ನಾ). ಶಾಂತಿ; ನೆಮ್ಮದಿ : ವ್ಯಾಸಹೀತದ ಮೇಲೆಲ್ಲ
ನಿರುಂಬಳತೆಯ ಮಂದಹಾಸವೊಂದು ಸುಳಿದು ಹೋಯಿತು (ಸಮಜೀ.
೭೨೫). [ನಿರುಂಬಳ (<ನಿರುಮ್ಮಳ) + ತೆ]

ನಿರುಕಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು : ಮನಸಿಜನಂತಕನ ಬಲ
ಪಂದು ಪೊಡವಂಟಂತರಕ್ಷದಲೆಸೆವ ಪುಷ್ಪಕವನ್ನು ನಿರುಕಿಸಿದ (ಕಾಶಿಂ.
೪೪-೨೬); ಜನಪನ ದೀನಾನನಮಂ ನಿರುಕಿಸಿ (ದಮಸ್ತ. ೧-೨೦ ವ);
ಮರಿಯಾಗುವನ್ನೆಗಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಪೋಪುದನೆ ನಿರುಕಿಸುತ್ತ (ಶೇಷಂ.
೪-೧೬); ಅಡುವ ಬಾಲೆ ತನ್ನದೊಂದು ಪುತ್ರಂ ನಿರುಕಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೬೬-೧); ಅವರಂತಿಲ್ಲದ ನನ್ನನ್ನು ಎವೆಯುಕ್ಕದೆ ನಿರುಕಿಸಿದರು (ಕಾಲಯಾ.
೪೬); ಅರುಹೋದಯ ಪ್ರಭೆಯ, ಗಿರಿಪಂಗದುನ್ನತಿಯ ವರುಣಾಲಯಾ
ಯತಿಯ ನಿರುಕಿಸಿದೊಡುದೇಂ ? (ಮಂಕುಕ. ೪೯೫); ಕವಿಗಳ ನೋಡಿ
ಜ್ಞಲದ ನೋಟವೊಂದು . . . ಪಂಡಿತರ ನಿಶ್ಚಯದ ನೋಟವೊಂದು

ಈ ಎರಡನೂ ನೆರವುಗೊಂಡು ವಿಶ್ವವ ನಾವು ತಿರುತಿರುಗಿ ನಿರುಕಿಸುತ
ಬಲು ದಡೆದವು (ಜಗದಾ. ೨೪). ೨. ಪರಿಶೀಲಿಸು; ಪರಿಶೀಲನೆ
ಮಾಡು : ಆ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾದ ಗಂಗರಾಜನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು
ನಿರುಕಿಸಿದರೆ ಗನೆಯ ಗುಣವರ್ಣನ ಕಾಲ ಗನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತ
ರಾರ್ಧವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ತಪನ. ೩೬); ನಿರುಕಿಸಲಾಗಿ ಅವು
ಮೋಟರಗಾಲಿಯ ಕಲೆಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಿತು (ಕನಕ. ೩೫); ಮಹಾ
ರಾಜನಿಗೆ ವಿಜಯವಾಗಲಿ ! ಉಪವನ ಪ್ರದೇಶಗಳು ನಿರುಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು
(ಶಾಕುಂತ. ೪೩-೬).

**ನಿರುಕಿಸಿ ನೋಡು - ೧. ಎವೆಯುಕ್ಕದೆ ನೋಡು : ಮೊಮ್ಮಗ
ನನ್ನು ನಿರುಕಿಸಿ ನೋಡಲು (ಮಣ್ಣು ಹ. ೨೫). ೨. ಪರಿಶೀಲಿಸು ; ಗಮ
ನಿಸು : ಆ ಹಿರಿಮೆಯ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಒಂದಿಷ್ಟು ನಿರುಕಿಸಿ ನೋಡ
ಲಾರದ ಜನಗಳಿಗೆ, ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸ್ವಶಾಸನವನ್ನು ಕಂಡು ಏನು
ತೃಪ್ತಿಯೋ ? (ಅಳಸ. ೧೪೭). [<ನಿರುಕ್ತಿಸು]**

ನಿರುಕು 'ನಿಕ್ಕರು' ನೋ.

ನಿರುಕ್ತ (ಗು). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ, - ವಿವರಿಸಿದ. (ನಾ).
೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದುದು; ವಿವರಣೆ. ೩. ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ, -
ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ : ಸಾರಾಯಣರಾಯರ 'ಕರುನಾಡು' ಎಂಬ ನಿರುಕ್ತ
ವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ ಅಕ್ಷೇಪಣೆಗಳೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಲಿವೆ
(ದ್ರಾವಿ. ೯೦). ೪. ಆರು ವೇದಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವೇದದಲ್ಲಿರುವ
ಪದಗಳ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ
ಶಾಸ್ತ್ರ; ಯಾಸ್ಯಮುನಿಯ ನಿರುಕ್ತಶಾಸ್ತ್ರ; ೫ ಇದು ವೇದ
ಪುರುಷನ ಶ್ರೋತ್ರರೂಪವಾದ ಅಂಗವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.
ವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಯಸುವವರಿಗೆ ನಿರುಕ್ತದ
ಅಧ್ಯಯನವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಅನೇಕ
ವೈದಿಕ ಪದಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದ ನಿಘಂಟು ಎಂಬ
ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ನಿರುಕ್ತವು ಭಾಷ್ಯರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನೈಘಂಟುಕ
ಕಾಂಡ, ನೈಗಮಕಾಂಡ, ದೇವತಾಕಾಂಡವೆಂಬ ಮೂರು ಕಾಂಡ
ಗಳಿವೆ. ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ
ವೆಂದು ಯಾಸ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಎಲ್ಲಾ ನಾಮಪದಗಳೂ
ಧಾತುಗಳಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿವೆ ಎಂಬುದು ನಿರುಕ್ತದ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

[ಸಂ.]

ನಿರುಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೇಳಿದುದು; ಹೇಳಿಕೆ : ವೇದವು ಯಾರ
ನಿರುಕ್ತಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಅದು ಸ್ವಯಂಭು (ಭಾರವ. ೧೨೯). ೨. ವಿವ
ರಣೆ; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ : ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ವ್ಯಾಯಾಕಮುಂ ವ್ಯಾಯಾಕಪ
ಶಮಿಕಮುಂ ಔದಯಿಕಮುಂ ಪಾರಿಜಾಮಿಕಮುಂ ಅಕ್ಕಮುಂದು
ನಿರುಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೭೪); ಸಂಜ್ಞಾನಂ ಸಂಜ್ಞಾ
ಎಂದಿ ನಿರುಕ್ತಿಯಂ ಜ್ಞಾನಮೆಂಬೊಡೆ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಂಗಳುಂ ಜ್ಞಾನಾ
ತ್ವಕಂಗಳಪ್ಪುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೯). ೩. ವೇದಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ;
ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅರ್ಥವನ್ನೂ
ವಿವರಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ನಿರುಕ್ತಿಯ ವೈದಿಕಶಬ್ದಾರ್ಥಸಮಂ ನಿರಾಮಿಸು
ತ್ತಿಕುಂ (ವಿವೇಕ. ೩). ೪. ಶಬ್ದದ ಹುಟ್ಟು, - ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ :
'ನಿರುಕ್ತಿ ಕಾರ' ಪರಾ. ೫. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾ
ಲಂಕಾರದ ಹೆಸರು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಗೆ ಯೌಗಿಕ
ವಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ; ಅವಯವ ಶಕ್ತಿ
ಯಿಂದ ನಾಮಪದಗಳಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸು
ವುದು : ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪರ್ವಗಳಿಗೆ ಯೌಗಿಕವಾಗಿ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವುಂ

ಪೇಟ್ಟುದು ನಿರುಕ್ತಿಯೆನುವುದು (ಅಪ್ರ. ೧. ೧೩೬-೨೨); ನಾಮಗಳಿಗೆ
ಯೋಗವಶದಿಸ್ತುಂಥ ಪ್ರೇಮದಿ ಕಲ್ಪಿಸಲು ನಿರುಕ್ತಿ (ಕುವಲ. ೧೭೪-೧).
[ಸಂ.]

ನಿರುಕ್ತಿ ಕಾರ (ನಾ). "ಶಬ್ದ ವೃತ್ತಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವವನು"
(Derivationist. ಇಂಕನ). [ಸಂ.]

ನಿರುಕ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳು; ನಿರೂಪಿಸು: ಮುಕ್ತಿಯೆಂಬುದು
ಮೂಲ ರತ್ನದಿಂದ ಹೊಂದಿದ ಯುಕ್ತಿಯೆಂಬಾಗಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮ
ನೊಂದು ರೂಪನೆ ದೇವರೇಗ ನಿರುಕ್ತಿಸಲೇಕೆ (ಭರಣ. ೧೭-೯೬).

[ನಿರುಕ್ತಿ + ಇಸ್ಯ]

ನಿರುಕ್ತಲಂಕಾರ (ನಾ). ನಿರುಕ್ತಿ ಹೆ: ಇದರ್ಥೋ . . . ಬಸವ
ವಡೆಯೆಂಬ ಬೆಸಗೊ ಪುಲ್ಲ ಬಾದದೊಂ ಬಸವವಡೆಯೆಂದು ಪಡೆತೊಂದ
ರ್ಥಮಂ ಪೇಟ್ಟುದೊಂದಿದು ನಿರುಕ್ತಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರ. ೧. ೧೩೬-೯).

[ನಿರುಕ್ತಿ + ಅಲಂಕಾರ]

ನಿರುಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಿರೂಪಣೆ: "ಜಳರಂಕು ದಾತೊಡ
ಮನಲಾ ನಿರುಗನಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೫೨-೧೦). [?]

ನಿರುಗಮ್ಯಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕಣ್ಣು ಮ್ಯಯ್ಯನ ಮಗ
ನಿರುಗಮ್ಯಯ್ಯನು . . . ಕೆರನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಅಯ್ಯದಿಂಬಗ್ಗಂ
ಇಪ್ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣ ಪೊನ್ನೊಟ್ಟು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೫೭-೪; ಸು.
೨೨೨). [ನಿರುಗಂ + ಅಮ್ಯಯ್ಯ]

ನಿರುಗಿ 'ನಿಜಾಗಿ' ನೋ.

ನಿರುಗಿ 'ನಿಜಾಗಿ' ನೋ.

ನಿರುಗಿಕಾರ (ನಾ). ಸ್ಥಿತಿಗೊಳಿಸುವವನು; ಆಳುವವನು; ಪಾಲಕ:
ಎರಡು ತೋಳುಗಳಿಂದ ದಿಕ್ಕಿನ ನಿರುಗಿಕಾರರು ಚಂದ್ರ ಭಾಸ್ಕರರೆಡು
ಕಣ್ಣಂ ದ್ವಿಪ್ರತಿಯಲೀ ದಿಗ್ವಿದ್ಯಾಗಳು ಮೆರೆವ ನಾಸಾಪುಟದೊಳು
ಸುರನ ಬರವು (ಅಧ್ಯಾ. ೨-೩೬).

[ನಿರುಗಿ (< ನಿಜಾಗಿ) + ಕಾರ (< ಕಾಣ)]

ನಿರುಜ್ಞಾಸ (ಗು). ೧. ಉಸಿರಡದ; ಉಸಿರಾಡಿಸದಿರುವ. (ನಾ).

೨. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು: ನಿರುಜ್ಞಾಸ ಸುದೀರ್ಘ ಕೊಟಿ
ಶಾಲ್ವಲಿ ಅರಿಪ್ಪ ಸುಮನಸೆಯೆಂದು ಮಂತ್ರಿ ನರಕಂಗಳೊಡನೆ ಭಯೋತ್ಕಟ
ವೆಂಬರಸುನರಕವಿಹುದು (ವಿನೇಶ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ನಿರುಜ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ರೋಗರಹಿತವಾದ. (ನಾ).

೨. ರೋಗವಿಲ್ಲದುದು; ರೋಗರಹಿತವಾದುದು; ಆರೋಗ್ಯ
ವಾದುದು: ನಿರುಜಂ ತ್ರಿಪದ್ಯಾಪಣ ಕರಿ ಕವಳಂಗಳೊಳ್ಳದೆಂದು
ಸಾಹಸದ ಮಹತ್ತರರಣಾಪಿ (ಸಂರಾಜ. ೧೫-೩೨). ೩. ರೋಗವಿಲ್ಲ
ದವನು; ನಿರೋಗಿ; ಆರೋಗ್ಯಶಾಲಿ: ದೊರೆತೊಂಡಂದಧಿಯೋಗಂ
ನರಪತಿ ದೀರ್ಘಾಯು ವಿಭವಸಂಯುತನಭಯಂ ನಿರುಜಂ . . . ತಾನೆನಿಸಿ
ವರ್ತಿಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೧೧); ಅವ್ಯಾಧಿಶುಭಂ ನನ್ನರಮಣೀದೂರಂ
. . . ನಿರುಜಂ ಸರ್ವಜನೋಪಕಾರಿ ಶುಭ ಸದ್ವ್ಯಾಕೃಂ ನಿರಾಲಸ್ಯರಪ್ಪರ
ನಾರಯ್ತು ಪದೇಶಮಂ ಕೊಡುವುದು (ಅಶ್ವ. ೧೦-೩); ಬದರೇಶ್ವರ
ಮಾತ್ರಾಪಾರರುಂ ವಿಗತಮಲಮೂತ್ರವಿಜಾರರುಂ ನಿರುಜರುಂ ಅಶೋ
ಕರುಂ ಅಜರರು (ರತ್ನ. ೩-೨೪ ವ); ನಿರುಜಂ ನಿರ್ಮಲನು . . .
ಭೆನುಗುಳ್ಳಮಂ ನಿನ್ನೆಣೆದೊಳಮನನುನುದಿಂ ಸಿರಿಕಂಡದ ಕೆಂಡದೊಳನು
ದಿನಮೆನಗೀಯೆಂದುಸಿರ್ದು (ಉದ್ವ. ೩-೪೨). [ಸಂ.]

ನಿರುಜೆ (ನಾ). ಖಾಯಿಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆರೋಗ್ಯ: ಸ್ವಪತಿಯ
ಮನೋರಥವ ಪೂರಿಸಲ್ ನಿರುಜೆಯೆಂದು (ವಂಶಾ. ೨-೪-೯).

[ಸಂ. ನಿರುಜಾ]

ನಿರುತ್ಯ (ನಾ). ೧. ದಿಟ; ಸತ್ಯ: "ನಿರುತಮನಲ್ ಸ[ನಾ.ನಿ]ತ್ಯಂ"

(ಭಾರಣಿ. ೫೪); ಇಂತಪ್ಪ ಶ್ರೀವಿಭೂತಿಯ ಧರಿಸರೇ ಭವನ
ಪಜಾವುದು ಮರಿತಸಂಕುಳವನೊರಸುವುದು ನಿರುತವಿದು ನಂಬು ಮನುಜ
(ಮಹಾದೇ. ಬ. ೯೩-೨೧೯); ಸತ್ಯನಿಧಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರರಾಯನ ವಾಕ್ಯದೊಳು
ಹುಸಿಗಳು ಮೊಳೆಯವಿದು ನಿರುತ (ಹಜಾ. ೨-೧೪); ಗುರುದೇವ
ವಚನೋಕ್ತಿ ನಿರುತದಿಂ ರಂಜಿಸುತಮಿರಲನವರತಮುಂ ತನುಧರ್ಮವಂ
ಮಜಿ ದಂದನಲು ವರ್ತಿಸುವವನು ತಾನಾಸ ಪರಿಯನಲು (ಬಸವ. ೩೪-೪);
ಒಡೆಯ ನಿರೇಂದಂಜಿ ನಿರುತನ ನುಡಿಯಲಮ್ಮರು (ಕುಸ್ತು. ೯-೧೧);
ನೀ ನರನೋ ನಿಶಾಚರನೋ ನಿರುತವಾವುದು ಹೇಳಿನಲು (ಕೊರಾ.
೨-೫-೧೪); ಕಳುಹಿದರಾರು ನಿರುತದಿಂ ಪೇಳೆಂದು ಬೆಸಗೊಳಲ್ಕಿ
(ಜಬ್ಬ. ೨೩-೨೦). ೨. ನಿಶ್ಚಯ; ಖಂಡಿತಭಾವನೆ; ನಿಶ್ಚಂದೇಹ
ವಾದ ನಂಬಿಕೆ: ಆ ಒಕ್ಕುಳನ ಕುಟ್ಟಿ ಮಿಕ್ಕುಳ ಕೇರೆ ಮತ್ತೆ ಅದು
ಒಬ್ಬಳವಾಯಿತ್ತು ಆ ಒಬ್ಬಳನ ಕುಡಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದು ನಿರುತದಿಂದ
ನೋಡೆ ಮೂಟು ಮಾನನ ನುಂಗಿ ಒಮ್ಮಾನವಾಯಿತ್ತು (ದೋಳಮಾ.
೨೧೭-೧೧೮); ಮುನಿಸಂ ಮನ್ಮಥಯುಧ್ಧ ದೊಳು ನಿರುತಮಂ ತಪ್ಪಾತ್ಮ
ದೊಳು ಭಕ್ತಿಯಂ ಜಿನಸಾದಾಂಬುಜದೊಳು . . . ನಿಜಾಸಿದರು
ವಾಕ್ಯಾದಿನರ್ಗಾಹ್ಲಯಲ್ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೪೬-೧೧; 1388);
ಅನ ವೇಗದೊಳಿರಲಿಸುವವನಾದ ನಿರುತದಲೊಡ್ಡವನು ಕೊರಳಂಗೆ
ಕೋಲುಗಳ (ಕುಸ್ತು. ೨-೬); ನಿರುತವಿದು ನಿಜವೆಂದು ಬಗೆ
ನಿರ್ಧರಿಸಿದವು ನಿಗಮಾರ್ಥದಲಿ ನಿನಗುರುತರಾನುಗ್ರಹದ ದೀಪಾಕ್ಷರವಿದೀ
ಗೆಂದ (ಕೊರಾ. ೧-೨-೯). ೩. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ; ಸತ್ಯವಂತ:
ದೊರಕಿದನು ಉಂಡುಂಡು ದೊರಕಿದನು ಉಟ್ಟುಟ್ಟು ದೊರಕಿದಲಿ ಶಯನ
ಪಡೆವಾತ ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿರುತನಾಗಿಕ್ಕು (ಸರ್ವ. ೪೦೨). ೪. ಪ್ರಾಮಾ
ಣಿಕತೆ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಕಾಪ್ಪಾಂಗಾರನಿನ ತಾನು ನಿರುತ
ದಿಂದಡುಗಟ್ಟು ತಂದಾ ಪುರದೊಳಗೆ ವಿಕ್ರಯಿಸಿ ತನ್ನನು ಹೊರೆದುಕೊಳು
ತಿಹನು (ಜೀವಂಜ. ೩-೩). ೫. ಕತ್ತರಿಸದುದು; ಒಡೆಯದುದು;
ಭಾಗವಾಗದೆ ಇರುವಂಥದು: (೫).

ನಿರುತಮಾಗು, ನಿರುತವಾಗು = ನಿಶ್ಚಯವಾಗು; ದೃಢವಾಗು:
ಭರತನ ಮನದೊಳ್ ನಿರುತಮಾದ ವೈರಾಗ್ಯವಜ್ರಲೇಪಮಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆಯ
ಲ್ವೆಂದು ತನ್ನಂ ತೇಪುರದ ಪಥಾಜನಸಮೀಪಂ ಸೀತೆವರಸು ನೀಂ ಪೋಗಿಂದು
ಭರತನಂ ಕಳೆಪುವುದುಂ (ಅಣ್ಣಾ. ೨-೭೪); ವರವೈ ಕೋದರನೆಂಬ
ನಾಮವು ನಿರುತವಾಯ್ತು ವಗಂದು (ಸಂಭ. ೧೭-೩೫); ತೊಟ್ಟು ದಿಟ್ಟು
ಹಣ್ಣಾಗಿ ಎನಗೆ ನಿಜೈಕ್ಕದ ಬಟ್ಟೆ ನಿರುತವಾಯಿತಯ್ಯ (ಭಸವ. ೪೨-೩೪).
'ಮುತ' ಪರಾ. [ದೇ. 11 / ಪ್ರಾ. ನಿರುತ್ತ]

ನಿರುತ್ಯ 'ನಿರುತಂ' ನೋ.

ನಿರುತಂ, ನಿರುತ್ಯ (ಅ). ೧. ದಿಟವಾಗಿ; ಸತ್ಯವಾಗಿ: ವಿನಮಿತ
ಲರಿತಪದೋಕ್ತಿಗಳಂ ಜನಹಿತಮಿಂತಿದು ಮುನಿಮತಮೆಂಬುದು ನಿನಗಣಾ
ಪಿದೆ ಕೆಳದೀ ನಿರುತಂ (ಭಂಜೋಂಬು. ೨-೧೯೪); ಭಣಿಸಲೆಯಂ
ತಾಲಂ ತೆಂಗಿನಮರನಡದ(ದ)ರ್ಪಮ(ದ)ದಜಾಂದಜುಗಿಯ್ಯಂತರದೊಳ್
ಬಡಗಲ್ ನಿರುತಂ ತೋಡುಗೆ ಸಾಲ್ಪು ಪುರುಷದೊಳ್ ನೀರಕ್ಕುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೫-೨೬); ಅಧಿಗಮಸಿಂಹೋತ್ಪರಾನುಗ್ರಹತ್ವಂ ನಿರುತಂ
ಕೈಗಣ್ಣು ಪೊಣ್ಣುತ್ರಿರಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೩); ಬಿರುದವಾದಿದುದವಿನ್ಯಾಳಂ
ನಿರುತಂ ತಾನೆನಲೆಸೆದಂ ಧರಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VII, ೩೨೨. ೪-೩೨;
1122); ನಿರುತಂ ಸತ್ಯವಿಗೋರ್ವ ಗರ್ವಿ ಪುನಿಯುತ್ವಂ ಲೋಧಿಯಾಗಲ್
ನಿಜಂ ಧರಿಯೊಳ್ ದಾತರು ಪುಟ್ಟರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬); ಗೆಲ್ಲೆ ನಿರುತಂ
ಮತಂ (ಪ್ರೋಮಾ. ೪೪-೧೩೪). ೨. ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ; ನರನೋರ್ವಂ

ಪೂಜಾಗಾಗಲೊಂದು ದಿವಸಂ ಕೌಂತೇಯರಂ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ ನಿರುತಂ ನೀನೆನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೮). ನಿರುತ್ತ: ೧. ನಿರುತ ಕೌರವನರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಿಂಕರತೆಯೆಂಬಾಗಾಯಿತ್ತು ರಾಜ್ಯಶ್ವರಿಯ ಸೇವಾಪರಂಗೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೨-೩೨); ನಿರುತ ಕರಣೇಂದ್ರಿಯಗತುಪಸಂಹರಣೆಯನಿಸುವ ತಪದ ಪರ್ವಣಿಗೆ (ಅಮೃತ. ೧೦-೭೬); ನಿರುತ ಪರಿಪೂರ್ಣಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ದಿರುಗರೆಲ್ಲಿ (ಗಣಿತಾ. ೧೬-೩೮). [**ನಿರುತಿ**]

ನಿರುತಿ, ನಿರರುತಿ (ನಾ). ೧. ನೈಮಿತ್ಯದಿಕ್ಕು: ನಿರುತಿಯ ಕಂಠ ದಿಂದಮುನಿಗಳಸೆಯೊಳಕ್ಕುವ ಕಂಠಮುಪ್ಪು ದೊರ್ವರಲನಕರ್ ತಗ್ಗಿ ತು (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೮). ೨. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ನೈಮಿತ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ: "ನಾನಸದೇರನುಂ ಪಿಚ್ಚು ಪುಣೆಗನೊಡೆ ನಿರುತಿನ ಸರಕ್ಕು" (ಕಲ್ಯಾಣ. ೧೪); "ಮಾನಸದೇರ ಕೊಂತಗಯ್ಯಂ ಪಿಚ್ಚು ಪುಣೆಗನೊಡೆ ನಿರುತಿನ ಸರಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪); ಮುಣುಗಿದನು ಸುರನಾಥನಿಗೆ ಬಸವಳಿದ ಯಮ ಬೆಜಗಾದ ನಿರುತಿ ಹಲುಗಚ್ಚಿದನು (ಪದ್ಮಾ. ೫-೧೧); ಸುರರಾಜ ನಗ್ನ ಕಾಲಂ ನಿರುತಿ ವರುಣನಾ ಮರುತಂ ಕುಬೇರನೀಶಂ ದಿಶಾಧಿಪರು (ಮಂಗರಾ. ೧೭-೧೮); ಹಾಯೆನುತ ಹರಿ ವರುಣ ಶಂಕರ ವಾಯು ವಿಕ್ರಮ ನಿರುತಿ [ಪಾಪಾಂ. ೩] ಶಿವಿಯಮರಾಯಂಧದ ನಿರ್ಗಮುಕೆ ಲಭು ಸಂಧಾನ ಕೌಶಲಕೆ . . . ರಾಘವರಾಯ ಭರಣಿ ವರಾಹಯೊಂದುದು (ತೊರರಾ. ೩-೬-೪೯); ನಿರುತಿ ಮಾನಸನಂ . . . ಗಿರಕಂ ವೃಷೇಂದ್ರನಂ ಮಮತೆಯೊಳೇಟು ಪಾಲ್ಗಡಲ ಸಾರಿದರು (ದಶಾವ. ೨-೫). ೩. ರಾಕ್ಷಸ; ದೈತ್ಯ: "ನಿಶಾಚರಂ ರಾಕ್ಷಸಂ ಕೋಟಪಂ ಯಾತುಧಾನಂ ಕೈಕಸೇಯನೆನೆ ನಿರುತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೫-೧೦); "ಕರ್ಬುರ: = ನಿರುತಿಯುಂ, ಬಣ್ಣವುಂ" (ಕಾಶ್ಯಾ. ೫೪); ಅರಿಗಕ್ಕಿತರದಂತೆ ಕಾವಲನಿರಿಸಿದನು ಬೇತಾಳ ಜಟ್ಟಿಗೆ ನಿರುತಿ ಭೈರವ ಭೂತನಾಥ ಪ್ರಮುಖ ಭುಜಬಲರ (ತೊರರಾ. ೬-೪೮-೯). ೪. (?): ಆರಾರೆ ಇರವಿನ ತೊನ ಪರಿಹರಿಸಿ ತಾ ಸರಿಸವಾಗಿ ನಿರುತಿಗಳ ನಿಜವನೊಂದು ಪೂಸರ ಆಸೆಯನೊಂದು . . . ಇಪ್ಪಾತ ತ್ರಿವಿಧವನಲ್ಲ (ಸರ್ವನ. ೧೨೨-೩೨೪). **ನಿರರುತಿ:** ೨. ವಾಯುಸುಖ ಬಾಣನಿಗಂ ತಳವಾಲಿನಂತಕಂ ನಿರರು [ಪಾಪಾಂ. ರು]ತಿ ಬಾಗಿ ರಾತ . . . ರಕ್ಕಸ ರಾಸನೇಂದ್ರಂ (ದಶಾವ. ೮-೧೦).

[<ಸಂ. ನಿರರ್ತುತಿ]

ನಿರುತಿವಾಹನ (ನಾ). ಕತ್ತೆ: ನಿರುತಿವಾಹನದ ಮಂದಂ ನೆಗಳಳ ಸಾಲ . . . ಗರುಡೋತ್ಪರಂ ಪುರಬಹಿರ್ವಾಯುಜೋಳಗಿಲ್ಲಿಯುಂ ತೀವಿ ರಲ್ (ಚಂದ್ರ. ೨೦-೬). [**ನಿರುತಿ + ವಾಹನ**]

ನಿರುತ್ತರ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಉತ್ತರ ಕೊಡದಿರುವಿಕೆ: ಅವಳ ನಿರುತ್ತರದಿಂದ ರಾಮಯ್ಯನಿಗೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ರೇಗಿತು (ಚಂದಕೋ. ೨೩೩). ೨. ಉತ್ತರಿಸಲಾರದವನು; ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಅಸಮರ್ಥನಾದವನು: ಪ್ರತಿವಾದಿ ನಿರುತ್ತರನಾಗಿ ಪಕ್ಷಪರಿತ್ಯಾಗಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮೆಂಬುದೊಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮನೆಯೊಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೪೧ ಪ); ಆ ನೃಪಾಳೋತ್ತಮಂ . . . ಮರ್ಣಾತಿರ್ನಿರ್ಣಯನಿಪುಣ ರಪ್ಪ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಂ ನಿರುತ್ತರಂ ಮಾಡಿ (ಪಾಪಾಂ. ೫-೬೧ ಪ); ಗಂಗವ್ವ . . . ದೇಸಾಯರನ್ನು ನಿರುತ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದಳು (ಗಂಜಾಯ. ೫೧). ೩. ತನಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನವರಾರೂ ಇಲ್ಲದವನು; ಶ್ರೇಷ್ಠ: ನಿಮಿತ ನಿರುತ್ತರ ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೩). ೪. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ; ಉತ್ತರ ವಿಲ್ಲದ ಮಾತು: ಪೆಜನಾವಂ ಧರಾಡಕ್ಕಕ್ಕೊಯಂ ಕೆಳೆಯಪ್ಪವಂ ನೆಜೆ ಯಾರೊಯಂಬನ್ನಂ ಕುಜಾತದ್ದಿಗೆ ಬನ್ನಮಂ (ನಿರುತ್ತರಂ) (ಕವಿ. ೨-೧೩೬); "ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ, ಅವಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವು

ಹೊರಪಡದಿದ್ದರೆ ಅದು 'ನಿರುತ್ತರ'ವೆನಿಸುವುದು" (ಕವಿ. ಬಸವ. ೪).

[ಸಂ.]

ನಿರುತ್ತರವಾದಿ (ನಾ). ಹೊಣೆಗೇಡಿ; ಬೇಜವಾಬುದಾರ: ನಿರುತ್ತರ ವಾದಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಿವೇಕಿಗಳೊಡನೆ ಹೊಣೆಗಾರರು (ದೇಶಸ್ಥ. ೪).

[ಸಂ. ನಿರುತ್ತರವಾದಿನ್]

ನಿರುತ್ತರ (ನಾ). ಉತ್ತರವಿಲ್ಲದವಳು; ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಅಸಮರ್ಥೆಯಾದವಳು: ಇವಂ ಕುಶಾಗ್ರಮತಿ ಕಲ್ಪಂ ಮತ್ತಮಿವ ಕಳೇಗಿಯುಂ ಕಲಲಾಟರೇಗಿಯೊಂದೊಡಾಕೆ ನಿರುತ್ತರೆಯಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೪ ಪ); ಅವಳು ನಿರುತ್ತರೆಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು (ಕವಾಕುಂ. ೧೦೧). [ಸಂ. ನಿರುತ್ತರಾ]

ನಿರುತ್ಸಾಹ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಉದಾಸೀನತೆ: ಆ ಸಾರಥಿ ನಿರುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಉತ್ತರವಿತ್ತನು (ಮರಣಾ. ೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರುತ್ಸಾಹಿ (ನಾ). ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಉದಾಸೀನ: ಈಗ ಅಂಥದೊಂದು ಸಂಕಟವನ್ನು . . . ನೆನೆದು ಭೈರ್ಯಗೊಂಡು ನಿರುತ್ಸಾಹಿಯಾದೆ (ಹೇಮಂತ. ೩೨). [ಸಂ. ನಿರುತ್ಸಾಹಿನ್]

ನಿರುತ್ಸುಕತೆ (ನಾ). -ನಿರುತ್ಸಾಹ: ಅನಿಲ ಮಾತ್ರ ಯಾವದೇ ರೀತಿಯ ಉತ್ಸುಕತೆ ತೋರಿಸದಾದ. ನಿರುತ್ಸುಕತೆಯ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದ ಹೊಸಮನಿ ರಂಗಣ್ಣ ನವರ ಮೂಲಕ ಅವನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಾ ವಿವಿಧವಾಗಿತ್ತು (ಅಪಸಾ. ೨೩೧). [ಸಂ. ನಿರುತ್ಸುಕತಾ]

ನಿರುದಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ದಯ: ನಿರುದಯವು ನಿಷ್ಕರವು ದುರುಳತ್ವ ಧಾಳಳವು ಪರಬಂಧಕವು ಚಂಭವನಾದವು (ಸುಸಾರ. ೬-೨). [<ಸಂ. ನಿರ್ದಯ]

ನಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ತಡೆಹಿಡಿದ; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಿದ: ನೀಳ್ವ ಪೊದಬ್ಬು ಪರ್ವ . . . ನಿರುದ್ಧೋಚ್ಚಾಸಮಸ್ತನ್ನೆಗಂ ಪುದಿದಾ ದಂತಕಿಯಂ ಪುದುಂಗೊಳಿಸಿ ಕೋಕಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ಮಾಡಿ ಕೊಂದುದು ಕೃಷ್ಣಾ ಗರುಡೂಪಧೂಮನಿವಹಂ (ಅದಿ. ೫-೨೩); ನಿರುದ್ಧ ನಿಜವಾಪ್ತ ಮೋಕ್ಷರಹಿತಧುಃಖದೀನಾನನರ್ ಪರಿಹೃತಮುದರ್ ಮದಾನನವಿರೋಕನ ಪ್ರಸ್ತರಂತಿರಲ್ಕೆ ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದೇಂ (ಪಾಪಾಂ. ೬೪೦); ಬಹುಶಾಖೆ ಯಿಂದಮಿಂದ್ರಾಯಮಂ ಪಳಂಚಿ ತಮಮಂ ಸಿಜೆಗಿಯುಂ ಹಿಮಕ್ಕೆ ಕೊಂಬುಗೊಟ್ಟುಲಮನೆಗ್ಗ ಪಲ್ಲವಕರಾಗ್ಗ ನಿರುದ್ಧ ಮರುತ್ತರಂಗೀಣೇಕೂಲ ಮನೆಯೊದರ್ (ಪಂಪಾ. ೬-೧೩೬). (ನಾ). ೨. ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪ್ರತಿಬಂಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದುದು: ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದ ರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿರುದ್ಧವಾಗುವಂತೆ ಹಾದಿಕಾರರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಡೆದು ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು (ಕುಳಸಿ. ೨೫೪); ಅಂತು ಪೃಥಾಗೋರಾಸಿನ ಸಂಪ್ರ ದಾಯ ಇಲ್ಲಿಗೆ ನಿರುದ್ಧವಾಯಿತು (ಮಕ್ಕಾರ. ೧೬೫೪೪); ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಕುಚಿತವಾದ ಎಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದಾಗ, ಆ ಪುಟ್ಟ ಎಲ್ಲೆಯೊಳಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಸಾಗರೀಕತೆಯ ತ್ಯಾಜ್ಯಾಂಶಗಳು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೆಡಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿತು (ನಿಬಂಧ. II, ೨೯೦). ೩. ಹಿಂಸೆ; ತೊಂದರೆ; ಬಾಧೆ: ನಿನ್ನ ಸುತನ ದನೆಯಿಂದ ನಮ್ನಾ ನೆಲಂ . . . ಪರುಪಕ್ಷಿವ್ಯುಗಕೇಟಿ ತರುಗುಲ್ಲಲತೆಗಳೆಲ್ಲ ಈ ನಿರುದ್ಧಕೆ ಧನ್ಯವಾದವೇಂ ಕೃತನೊ ನೀಂ ಭಾನುರಶ್ವಿಗೆ ಕಂಡಜಿಯದ ಗೂಗಿಯೊಳೊಪ್ಪಾ ನಿ ದ್ವಿಜಾ ಧಮಂ ತಾನಾದೆಂ (ಚೈಮಿಧಾ. ೧೨-೨). ೪. [ಯೋಗ] ನಿಗ್ರಹಿಸಿದ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ: ಸ್ವಪ್ನ ಮೂಢ ವಿಶ್ವಪ್ಪ ವಿಶಾಗ್ಗ ನಿರುದ್ಧವೆಂದು ಚಿತ್ತಸ್ಥಿತಿ ಏದು ವಿಧ . . . ನಿರುದ್ಧವೆಂದರೆ ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲೆಯೂ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಬಿಡದೆ ತಡೆಯುವುದು; ಎಂದರೆ, ತಡೆಯಕ್ಕ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ನಿರುದ್ಧಕರ (ನಾ). (ಶ್ವಾಸವನ್ನು) ತಡೆದ ಕೈ; (ಉಸಿರಾಟವನ್ನು) ತಡೆದ ಹಸ್ತ : ದರನಿವಾರಿತದ್ವ್ಯಸ್ಥಿ ನಿವೃತ್ತಮಾಗೆ ಮೂಗಿನ ತುದಿಯೊಳ್ ನಿರುದ್ಧಕರಮುಂ ನಿಲಿ ಮಂತ್ರಪದಾಕ್ಷರಂಗಳಂ ಜಿನುಗುತಲಿದನಾ ಪರಮಯೋಗಿಯವೋಲಾ ಫಣಿರಾಜಕೇತನಂ (ಗವಾಯು. ೬-೧೫).

[ನಿರುದ್ಧ + ಕರ]

ನಿರುದ್ಧಕರಣ (ಗು). ೧. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿ ಕೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡವನು; ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಿ : ಮಹಾಕಾಳಶ್ಚತಾನದೊಳಗೆ ಯೋಗನಿಯೋಗಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗದಿಂ ನಿರುದ್ಧಕರಣ ನಿಷ್ಕುಂದತರೇರ ನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನಡಕಂಚೆರು ಪಟ್ಟಿರ್ ಪುಷ್ಕರೂಪಕಮಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪ ವ). ೩. ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಇಂದ್ರಿಯ ; ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗದಂತೆ ನಿಗ್ರಹಿತವಾದ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದುವು.

[ನಿರುದ್ಧ + ಕರಣ]

ನಿರುದ್ಧಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗ] ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾಯಕ, ವಾಚಕ, ಮಾನಸಿಕ ಸಂಬಂಧವುಳ್ಳವನು : ಕೈಲಾಸಶೈಲತೀರಾ ಲಂಕಾರ ನಿರುದ್ಧಯೋಗನುಮಪಗಯೋಗಗುಣಸ್ಥಾನನುಂ . . . ಆಗಿ (ಅವಿಶ. ೧೬-೨೪ ವ). [ನಿರುದ್ಧ + ಯೋಗ]

ನಿರುದ್ಧೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರುವವಳು ; ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹವುಳ್ಳವಳು : ಮನಮಂ ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ಸದ್ವಿಷಯದತ್ತಲಾ ಪೂರ್ವದಂತಾಗಿ ಮಾಡಿ ನಿರುದ್ಧೇಂದ್ರಿಯ ಯಾಗಿ . . . ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿ ಸ್ಥಾನವಂ (ಶಾಧನಪೂ. ೯೫೩).

[ಸಂ. ನಿರುದ್ಧೇಂದ್ರಿಯಾ]

ನಿರುದ್ಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಜಡತನ ; ಆಲಸ್ಯ ; ಸೋಮಾರಿತನ : ಅಸ್ತಮಯದು ದಯಕಾಲದೆ ನಿದ್ರೆಗೈವನಾತ್ಮಸ್ತುತಿಯ ಪರನಿಂದೆಯವನ ಸಾಧಿಸಿ ಪರರ ಮಸ್ತು ವಂ ಕಳುವನ ನಿರುದ್ಯೋಗದವನ ಸಿರಿ ತೊಲಗದಲ್ಲದೆ ಮಾದ್ವಳಿ (ಜ್ಯಮಿಧಾ. ೫-೬೪). ೨. ನೌಕರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಉದ್ಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಒಂದೆಡೆಗೆ ನಿರುದ್ಯೋಗ . . . ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಗೆ ಹೊಸತಿಕ್ಕದಿಂದ ಬಂದ ಸ್ವಾಧಿಮಾನ, ಸ್ವದೇಶಾಧಿ ಮಾನಗಳ ಉರಿ-ಉಬ್ಬರ ಇವುಗಳಿಂದ ನಮ್ಮ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಅಂದೋಲನ ಅರಂಭವಾಯಿತು! (ಮಹಾದ. ೯೫); ಇಂತಹ ನೌಕರಿಯು ಶ್ರೀಧರನ ನಿರುದ್ಯೋಗದ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊನೆಗಾಣಿಸಿಕೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೇನನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಅಂಬುಜಾ. ೧೦).

ನಿರುದ್ಯೋಗವೇತನ = ಉದ್ಯೋಗ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗುವ ವೇತನ, —ಸಂಬಳ : ಉದ್ಯೋಗ ದೊರೀ ದಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ನಿರುದ್ಯೋಗವೇತನ ಸಿಗುತ್ತಿ (ಹೂಸಕ್ಕ. ೨೨೧). [ಸಂ.]

ನಿರುದ್ಯೋಗತನ (ನಾ). ನೌಕರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಉದ್ಯೋಗ ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಈ ನಿರುದ್ಯೋಗತನದಿಂದ ನನ್ನ ಜೀವನ ಎಷ್ಟು ದಿನ ಸಾಗಬಲ್ಲದು ? (ಸ್ವಾಧರಂ. ೫); ಇತ್ತ ಉತ್ತನ್ನ ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಕೆಲಸ ಗಾರರ ನಿರುದ್ಯೋಗತನ ಇನ್ನೂ ಬೆಳೆಯಬದು (ಮಹಾದ. ೧೩೨).

[ನಿರುದ್ಯೋಗ + ತನ]

ನಿರುದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). ೧. ಸೋಮಾರಿ ; ಜಡ ; ಆಲಸಿ : ಸೊಸುಳ್ಳುದ್ದುತ್ತರಂ ತಲ್ಪಿಯಾದ . . . ಒಪ್ಪಂ ಗುಣಮಂಟಂ ಮಂಡು ಪಟ್ಟಿರ್ ಪನನಣಮೆ ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಂ ಭೂಪನೆಂಬರ್ (ಕಂಠಭಾ. ೯-೧೧); "ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳ ತಲಿ ಪಿಶಾಚಿಯೆ ಕಾರ್ಪಾಸೆ ಎಂಬ ಅಂಗ್ಲ ನಾಡ್ಕುಡಿ ಇದೆ (ಸಾಧಿಗ. ೨೬೪); ಸೋಮಾರಿಗಳೇ (ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳೇ) ಬಲು ಕಾಮುಕರುಬರೆಂದು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನಾ ಅನುಭವದ

(ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೧೬೧). ೨. ನೌಕರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ಉದ್ಯೋಗ ವಿಲ್ಲದವನು : ತನ್ನ ಕೆಲಸ ಕಳೆದುಕೊಂಡು . . . ಆ ಹುಡುಗ ನಿರು ದ್ಯೋಗಿಯಾಗಿ ಪಟ್ಟಣದ ದೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೫೯).

ನಿರುದ್ಯೋಗಿ ಭಕ್ತ = ನಿರುದ್ಯೋಗವೇತನ : ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಉದ್ಯೋಗ ದೊರಕುವವರೆಗೂ ನಿರುದ್ಯೋಗಿ ಭಕ್ತ ಸಿಗುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿರುದ್ಯೋಗಿನಾ]

ನಿರುದ್ವಿಗ್ನ (ಗು). ೧. ಆವೇಗವಿಲ್ಲದ ; ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದ ; ಶಾಂತ ನಾದ. (ನಾ). ೨. ಉದ್ವೇಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಆವೇಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಶಾಂತವಾಗಿರುವವನು : ಅವನು ನಿರುದ್ವಿಗ್ನನಾಗಿ ನಿರ್ಭಯನಾದನು (ಪುನರು. ೧೩೧); ಸೊಪೋದರೋವ್ ನಿರುದ್ವಿಗ್ನನಾಗಿ ಉತ್ತರಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೫೬೪). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಕ್ರಮ (ನಾ). ಅರಂಭವಿಲ್ಲದುದು ; ಆದಿಯಿಲ್ಲದುದು ; ಅನಾದಿ : ಆ ಯತಿ . . . ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ಬಾಗಿಲನೇಳನಾ ನಿರುಪಕ್ರಮದ ನಿಜದೈವದಂತೆ ಪುರಕೆ ನಡೆತಂದ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೯-೪-೧೯). [ಸಂ.]

ನಿರುಪದ್ರ (ನಾ). = ನಿರುಪದ್ರವ : (೧). 'ಉಪದ್ರ' ಪರಾ. [\leq ಸಂ. ನಿರುಪದ್ರವ]

ನಿರುಪದ್ರವ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಬಾಧೆ ಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಕಾಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಆ ಪಾನವರ ಮದ್ದಾಗಿ ದೇವರೋಕನನಿಗೆ ನಿರುಪದ್ರವದಲೆಡೆಮಾಡಂದನಮರೇಂದ್ರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೯). ೨. ಹಾನಿ, ರೋಗ, ನಾಶ ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಪೀಡೆಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದದವನು ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ : ಆ ಅಂಶ ಯೋಗಿ ಮೊದಲಾದ ಅಶ್ವರಕ್ತಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಮ . . . ನಿರ್ಮಾಯ ನಿರುಪದ್ರವ . . . ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾದವೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಪರ್ಯಾಯ ನಾಮಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವೀರ. ೨೬). [ಸಂ.]

ನಿರುಪದ್ರವಿ (ನಾ). ೧. ತೊಂದರೆ ಕೊಡದಂತಹುದು ; ಕೆಡುಕು ಮಾಡದಿರುವಂತಹುದು : ನೆಲ ಪಾತ್ರೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪೃಶ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತು ತೇವವಿಲ್ಲದಂತೆ ಇರಿಸಿದರೆ ಈ ಅಣುಗಳು ಸತ್ತು ಹೋಗಿ ನಿರುಪದ್ರವಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಅರುಣಾ. ೩೬). ೨. ತೊಂದರೆ ಕೊಡದ ವನು ; ಕೆಡುಕನ್ನಲ್ಲದವನು : ಅವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬಂದ ಜನರು, ನಿರುಪದ್ರವಿಗಳಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರು (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೮೦೬). [ಸಂ. ನಿರುಪದ್ರವಿನಾ]

ನಿರುಪಧಾವಿ (ನಾ). ೧. (ಆತ್ಮಾಸೆಯಿಂದ) ಯಾರ ಸಮೀಪಕ್ಕೂ ಹೋಗದವನು ; ನಿಸ್ಪೃಹ. ೨. ಯಾವ ಚಿಂತೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ವನು ; ನಿಶ್ಚಿಂತ : ವಿಜಿತಪದ್ಮಗಳನ್ನು ನಿರರ್ಗಳ ನಿಜಶಿವೈಕ್ಯನು ನಿರುಪ ಧಾದಿ[ಪಾಶಂ. ದಾದಿ] ಭವಿಜನಸಂಗತ್ಯಾಗಿ (ಬ್ರಹ್ಮ. ೩೦-೩).

[ಸಂ. ನಿರುಪಧಾವಿನಾ]

ನಿರುಪಶ್ಲವ (ಗು). ೧. ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ವಿಘ್ನ : 'ನಿರುಪ ಶ್ಲವಾನಂದ' ಪರಾ. ೨. ತೊಂದರೆ ಕೊಡದ. (ನಾ). ೩. ಶಿವ. [ಸಂ.]

ನಿರುಪಶ್ಲವಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕಗಳಿಲ್ಲದ ಅನಂದ ; ಶುದ್ಧವಾದ ಅನಂದ ; ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ. ೨. ಪರಬ್ರಹ್ಮ : ಆ ಅಂಶಯೋಗಿ ಮೊದಲಾದ ಅಶ್ವರಕ್ತಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಮ . . . ಆಸಂಗಿ ನಿರುಪಶ್ಲವಾನಂದ . . . ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾದ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮ ಪರ್ಯಾಯನಾಮಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವೀರ. ೨೬). [ನಿರುಪಶ್ಲವ + ಅನಂದ]

ನಿರುಪಮ (ಗು). ೧. ಹೋರಿಸಲಾಗದ ; ಅಸದೃಶವಾದ ; ಉಪ ಮಾತೀತವಾದ : ಧಂತ್ರಿಸ್ತುತನಕ್ಕುಜ್ಜಲನಿರುಪಮದೇಹಪ್ರಭಾ

ದಿವ್ಯಸರ್ವವಧಿಯೋಧಂ (ಸುಕುಮಾರ: ೩-೪೪); ನಿರುಪಮಕಲ್ಪವಲ್ಲಿಗೆ
ಲತಾವಳಿ ಬಂದಿಹಗುತ್ತು ಮಿರ್ಚಿಪೋಲೆ ಪರಿಕರಕಾಂತೆಯೊರಸು ತಾಂ
ಕಳಭಾಷಿಣೆ ಬಂದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೧೪೬); ನಿರುಪಮಗುಣಾವೇಷಿಯ
ಜಲಿತಸರಸನೂನ್ಯತಭಾಷಿ (ಬಸವ. ೭-೪); ಹರಿ ತೋಟಾದನು ನಿರುಪಮ
ನಿಶ್ಚರೂಪವನಾ ಮಹಾಸಭೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೫೭); ಪೆಣ್ಣೆಂಬ ತಪಕೆ
ನೀಂ ನಿರುಪಮಪ್ರತಿಮೆಯೊ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೫೯-೫೬೯). (ನಾ). ೨.
ಅಸದೃಶವಾದುದು; ಉಪಮಾತೀತವಾದುದು; ಪರಿವೃತ್ತಿ
ಯೆಂಬುದಕ್ಕೂ ನಿರುಪಮಮರ್ಥಸ್ವರೂಪವಿನಮಯವಚನಂ (ಕವಿಾ.
೩-೧೫೪); ನಿರುಪಮವಲೇ ಹೊಗಳುತದೆ ಹೊಸಪರಿಯ ಬಲು ಬರುತಿರ್ದುದ
ದ್ರಿಯ ಹರಹುಗಳ ಪೊದಲುಗಳ ಬಲು ಹೆಮ್ಮರನ ನೆಗಹಿನಲಿ (ತೋರಾ.
೪-೭-೯). ೩. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸದೃಶ; ಉಪ
ಮಾತೀತ : ನಿರುಪಮರವರಂದಿಪತ್ತಿರದಂಬುಧಿಯುಪಮೆಯಾಯು
ತನಗಾಗಲ್ಪಯ್ಯುರುಮಿದರ್ ಪುಮರತ್ನಾಕರದೊಳಗೋಲಾದಿ ಮೂಡಿ
ಮುಂಬುಡುತ್ತುಂ (ನೇಮಿಪ. ೧೪-೧೨೫); ನಿರುಪಮನ ನಿರ್ಮತ್ತರನ
ನಿರ್ಮರಣ ನಿಶ್ಚಿಂತನು... ಕಂಡನಸುರೇಂದ್ರ (ತೋರಾ. ೬-೫೧-೪೯);
ನಿರುಪಮ ನಿರಾಳನು ನೋಡಾ ಲಿಂಗೈಕ್ಯಮು(ಅಖಂಡೇ. ೩೧೩-೫); ಗಿರಿಯ
ಕರದೊಳಗಾಂತವನ ನಿರುಪಮನ... ಗುರುತರಿವರಾರಿಂದ (ಗಗನಾ.
೧೩-೧). ೪. [ಭಂದ] ಪ್ರತಿ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿಯೂ ಹನ್ನೆರಡು ಅಕ್ಷರ
ಗಳು ಇರುವ ಜಗತೀಭಂದಸ್ಥಿನ ಒಂದು ವೃತ್ತ; IP ಇದರ
ಪ್ರತಿಸಾಲಿನಲ್ಲಿಯೂ ನೆಗಣ, ಭಗಣ, ಜಗಣ, ರಗಣಗಳು ಕ್ರಮ
ವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ: ಸುರಪುರೇಂದ್ರದಿವಸಾಧಿಪಾಗ್ನಿಗಳ ಬರೆ...
ಪೆಸರ್ ನೆಗಬಿ ಪಿಂಗಲೋಕ್ತಿಯೊಳ ನಿರುಪಮಂ ನಿರುಪಮಾನ ವಿಭ್ರಮಂ
(ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಮಚರಿತ್ರೆ (ನಾ). ಅಸದೃಶವಾದ ನಡತೆಯನ್ನುಳ್ಳವಳು;
ಉತ್ತಮವಾದ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವಳು: ನಿರುಪಮ
ಚರಿತ್ರೆ ಸೂರ್ಯಜನರಸಿಯನ್ನಿಂದುಮಾಲೆ ಪೆತ್ತಳೆ ಲೋಕೋತ್ತರರನಿಪ
ವಾಲಿಸುಗ್ರೀವರುಮಂ (ಪರಾಮಾ. ೧೦-೧೩೫).

[ಸಂ. ನಿರುಪಮಚರಿತ್ರ್ಯ (ನಿರುಪಮ + ಚರಿತ್ರ್ಯ + -)]

ನಿರುಪಮತೇಜ (ಗು). ೧. ಅಸದೃಶವಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ
ಕೂಡಿದ; ಉಪಮಾತೀತವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ:
ನಿರುಪಮತೇಜನಾ ಮಹರರಾಜನ ತದ್ವುಜಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ ದಿತ್ತರಿತ
ನಿಶಾತ ಮಿಡಲತೆ (ಕಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೧೫೨). (ನಾ). ೨. ಅಸದೃಶವಾದ
ಕಾಂತಿ, - ತೇಜಸ್ಸು : ನಿರುಪಮತೇಜದಿಂದ ದಿನಪನೋಲಗದೋರಗೆ
... ಸಂಪದಂಗಳಿಂ ಸುರಪತಿಯೋಲಗಕ್ಕೆ ಸಮಮಾಯು ನರೇಶ್ವರ
ಚಕ್ರಿಯೋಲಗಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೯೩). [ನಿರುಪಮ + ತೇಜ]

ನಿರುಪಮಸುಖ (ನಾ). ಅಸದೃಶವಾದ ಸುಖ; ಪರಮಸುಖ:
ನಿರುಪಮಸುಖ ಪಂಜಾನುತ್ಪರಗೊಳಹಮಿಂದ್ರಬೃಂದವಂದ್ಯಂಗಳ್
ಮಂದರದಂತಿರಿಯ ಜಿನಮಂದಿರಮನೆಗುಂ ನಂದನಾಳಿ ಸುಂದರವಿಭವಂ
(ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೩-೨೪). [ನಿರುಪಮ + ಸುಖ]

ನಿರುಪಮಾತ್ಮ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ: ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ್ಯಕೃಷ್ಣವೇನಿಪ
ನಿರುಪಮಾತ್ಮನ ನಿಲವನಜಾಯದೆ ನರಕ ಜಡನಾ ಜೀವವೆಂಬೀ ತರಳತನವೇ
ಹಿಂಸೆಯಿರುವದಹಿಂಸೆ ಕೇಳಿಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೫೬-೫೧).

[ನಿರುಪಮ + ಆತ್ಮ]

ನಿರುಪಮಾದ್ಭುತ (ನಾ). ಅಸದೃಶವಾದ ಅದ್ಭುತ : ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವಕೆ
ನಾವೆ ನಿರುಪಮಾದ್ಭುತಮಯ್ಯಾ! (ಪಾಂಚಜ. ೪೧-೧೨).

[ನಿರುಪಮ + ಅದ್ಭುತ]

ನಿರುಪಮಾನ (ಗು). ೧. ಹೋಲಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಸದೃಶವಾದ;
ಉಪಮಾತೀತವಾದ : ಸುರಪುರೇಂದ್ರದಿವಸಾಧಿಪಾಗ್ನಿಗಳ ಬರೆ...
ಪೆಸರ್ ನೆಗಬಿ ಪಿಂಗಲೋಕ್ತಿಯೊಳ ನಿರುಪಮಂ ನಿರುಪಮಾನವಿಭ್ರಮಂ
(ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೩೧); ಗಂಗಾಧರನ ಗರುವೆ ಚಂದ್ರಧರನಸಿಯನಿಪ
ಗಿರಾಜತನೂಜಿಯಿದರ್ ನಿರುಪಮಾನ ತಪಪ್ರಭಾವಂ ನಿರೂಪಾತ್ಮನ
ಕರಣಂಗಳೊಳ ಬೆರೆಸಿ ಬಳಯ (ಗಿರಕ. ೯-೪೩೫). (ನಾ). ೨. ಹೋಲಿಕೆ
ಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಸದೃಶ; ಉಪಮಾತೀತ : ನಿರುಪಮಾನ
ನಿರರ್ಥ ನಿರ್ಭಯ... ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಯ ಬಿತ್ತಿಸು (ಬಸವ. ೩೧-೪೪).

[ಸಂ.]

ನಿರುಪಮಿತ (ಗು). - ನಿರುಪಮ ೧ : ನಿರುಪಮಿತಪ್ರದೇಶಕಶೋಭಿ
ಯನಾ ಸಮುದಾಯಶೋಭಿಯಂ... ಅಧೀಕ್ಷಿಸುತರ್ದವಲಂಕಿಸಂ
ತನೂದರಿ ಕುಸುಮಾನಳಿವಿಲುಕತಾಕ್ಷಿಗಳಾ ಪಟಲೇಖ್ಯಚಕ್ರದೊಳ
(ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೪೧); ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯನುಗಳಿಗೆ ಕ್ಷೀಣಪದದಲಿ ಮಿಲಾ
ತೋಟುವ ನಿರುಪಮಿತಮೂರ್ತಿ (ಬಸವ. ೫೦-೭೦); ಧರಣಿಪನ ಕಾಣಿಸು
ವುದಂಧನ ನಿರುಪಮಿತಶೋಕಾನಳನ ಸಂಹರಿಸುವುದು ನಯವೆಂದು
ವೇದವ್ಯಾಸಮಂನಿ ನುಡಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೫೧). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಮೆ (ನಾ). ಉಪಮಾತೀತವಾದವಳು; ಸಮಾನರಿಲ್ಲದವಳು:
ಸತತಗುಣಲಯ... ನಿರುಪಮೆ ಚನ್ನಯ ಭಾರತಿಯನಸುಂ ನೆಲಸು
ಗೆಮ್ಮ ಮುಖಸರಸಿಜದೊಳ (ರಸಕ. ೨-೨); ನಿರುಪಮೆ ನಿರಾವರಣಿ
ನಿರಣಿ ನಿರದಂಕಾರಿ (ನಿಕೋಪ. ೧-೯). [ಸಂ. ನಿರುಪಮಾ]

ನಿರುಪಯುಕ್ತ (ಗು). ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ:
ನಾನು ಆಗಾಗ ಹೋಗಿ ಆ 'ನಿರುಪಯುಕ್ತ' ಮುಡುಕಿನ ಬಳಿ ಕುಳಿತು
ಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅನೇಕರು ಅಶ್ಚರ್ಯಪಡುತ್ತಿದ್ದರು
(ಜನಜೀ. ೩). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಪ್ರ
ಯೋಜನ: ರೋಗಗುಣಿತವಾದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಅಧರಣಗಳನ್ನು
ಹಾಕಿದರೂ ನಿರುಪಯೋಗ (ಸ್ವಾವಲಂ. ೧೩); ಕರ್ತವ್ಯದ, ನೀತಿ
ನಿಯಮದ ಅಂಕಿಯಿಲ್ಲದ ಮಾಧುವಿನ ನಿರುಪಯೋಗವಾದ, ಅಪೇಕ್ಷೆ
ಯಿಲ್ಲದ, ಹುಂಬಪ್ರೇಮವಿದೆ (ಪೊಪ್ಪ. ೨೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಯೋಗಿ (ಗು). ೧. - ನಿರುಪಯುಕ್ತ: ಇಬ್ಬರು ನಿರುಪಯೋಗಿ
ಧಾಂದಿಗೆ ತಮ್ಮಂದಿರು ಇರೋ ಮನೆಗೆ... ಕಲಿತವಳು ಬಂದು
ಸೇರಿದರೆ ಮಂಡಿತ ಜಗಳವೆದ್ದುಸುತ್ತಾಳೆ (ಪೊಪ್ಪ. ೨೨೫). (ನಾ).
೨. ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದುದು; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು:
ಒಡೆದು ಅಥವಾ ನಾಡುರುಸ್ತಿಯಾಗಿ ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾಗಿ ಹೋಗು
ವಂಥ ಜೀನಸಂಗಳನ್ನು ಹೊರ ಊರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವುದು (ಮುಂಬಯ್ಯ.
೧೫); ಮರಗೆಣಸಿನ ಗೆಡ್ಡೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಯ ಹಾಗೆಯೇ ಇಟ್ಟರೆ
ಅದು ನಿಷ್ಪ್ರಯವಾಗಿ ನಿರುಪಯೋಗಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಅಡುಸಾ. ೧೧೨).
೩. ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ: ಅಪರ
ಮುಳ್ಳಳು ಶುದ್ಧ ನಿರುಪಯೋಗಿಗಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿರುಪಯೋಗಿನ್]

ನಿರುಪದತಿ (ಗು). ೧. ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದ; ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದ:
ನಿರುಪದತಿಪಲಂ ಮೃದುತರಾಸನಮೊಳ್ಳುಡಿಸಿಂಪುದಂಬುಲಂ...
ಸತ್ಯಕೃತಾದರತೆಯನುಳ್ಳ ಸತ್ಯನಿಯಮವಿಸುಪೊಡಗದೆ ಕಾವ್ಯವಾರ್ಥ
ಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೭೦). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾದುದು;
ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.]

ನಿರುಪಾದಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸುಖೋಪಭೋಗವಸ್ತುಗಳನ್ನು
ಬಯಸದೆ ಹಾಗು ಇತರರಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಇರುವ ಧರ್ಮ:

ನಿರುಪಾಧಾನವೆಂಬುದು ಶಯನಾಸನ ವಸ್ತ್ರ ಭಕ್ತ ಪಾನಕನಕಭಾಷಣಾದಿ ಗಳುಮಂಜಿವು ಸುಖಪಾಧನಂಗಳುಮನಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಧರ್ಮಂ (ಚಾಂ. ೩). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಾಧಿ(ಗು). ೧. = ನಿರುಪಾಧಿಕ ೧ : ಭೇದವೋರದ ನಿರುಪಾಧಿ ಭಕ್ತಿಯ ಸುಪ್ರಸಾದತ್ವ ಪ್ರಿಯೋಪನಾದಿಜಂಗಮದ ಶ್ರೀ (ಮೈಲಾರ. ೧೨೮-೩). (ನಾ). ೨. ಪರಮಸತ್ಯ ; ಪರವಸ್ತು : ಎಲ್ಲಿ ಸುಳಿದಡೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ದಿಡದಯ್ಯ ಈ ಉಪಾಧಿಗೆ ಅಪಾಯವನಿತ್ತು ನಿರುಪಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಅವನ. ೧೩-೨೩) ; ಉಪಾಧಿಯನಳಿದು ನಿರುಪಾಧಿಯ ತಿಳಿದು . . . ಮೂಲೋಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಮನನದರ್ಶನ ಮಹಾಪರಣರ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ಸಮೋನಮಃ ಎಂದನಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೮೬-೯೦).

[ಸಂ.]

ನಿರುಪಾಧಿಕ(ಗು). ೧. ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದ ; ಉಪಾಧಿರಹಿತವಾದ : ಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ಭಾವಿಸಿ ಮಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಗನ ಮಾಡಿ ನಿಸ್ಸಂಗಿಯಾದನು ನಿರುಪಾಧಿಕ ನೀಳಳಂಕ ಮಹಾಲಿಂಗಗುರು ಶಿವ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಪ್ರಭುವೇ (ನಡಸಂ. ೪೯೯-೮) ; ಜ್ಯೋತಿ ಬೆಳಗುತಿದೆ ವಿಸುಲ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಬೆಳಗುತಿದೆ ಮಾತು ಮನಂಗಳಿಂದತ್ತ ಮಿಜಾದ ಸಾತಿಯಾದ ನಿರುಪಾಧಿಕ ನಿರ್ಮಲ (ಕೃಷ್ಣ. ೮೦-೫೯ ಪಲ್ಲವ) ; ನಿರುಪಾಧಿಕಪ್ರಕಾಶಾಂತರಜ್ಯೋತಿಗೆ ಸಮಾನಮತ್ತೆಂದು ಕರಂ ಪರಿಹಾಸಂಗೆಯ್ದಂತಿರೆ ಕರುಣಂ ಮಡದೀಪಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ನಗುವಂ (ರಾಜಕೀ. ೪-೩೩). ೨. ಭಂಗ ಬಾರದಿರುವ ; ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ; ಸಮಗ್ರವಾದ. (ನಾ). ೩. ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಉಪಾಧಿರಹಿತವಾದುದು : ಇಷ್ಟು ಜೊಡ್ಡ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿರುಪಾಧಿಕವಾಗಿ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ನೀವು ಗಳು ಇದನ್ನು ಯೋಚಿಸಬೇಡವೆ ? (ಶಾಂತರಾ. ೧೯) ; ಆ ಬಹಿರಂಗ ದೇಶವು ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದದ್ದು (ಜಗತ್ತು. ೨೧೯). ೪. ಸತ್ಯ ; ನಿಜ ; ಪರವಸ್ತು : ಸರಸಭಕ್ತಿಸತಿಯ ಪರವಶಾವರಣದಿಂದ ನಿರುಪಾಧಿಕದ ವಿಸ್ತರದವಸ್ಥೆಯೊಳುರು ಸುಖಾಸ್ತಿ ಮಿತೇಂದ್ರಿಯೊಳಿಹಗೆ (ಬಸವ. ೩೫-೩೪). ೫. ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು : ಉಪಮಾತೀತ ನಿರುಪಾಧಿಕ . . . ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಿಶಿಸನುಂ (ಭೈರವ. ೧) ; ನಿರುಪಾಧಿಕರೂ ನಿಶ್ಚಿಂತರೂ ಆದ ಸಿದ್ಧಪರಮೇಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಪಾದಕ್ಕೆ ಅತ್ತಿ ಮದ್ದೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದರಗಿದಳು (ದಾಸಚಂ. ೧೧೪). ೬. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಕಾರಣ, ಹೇತುಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗದಿರುವುದು ; ಉಪಾಧಿರಹಿತ ವಾದುದು : ಭೇದವು ಪುನಃ ಸೋಪಾಧಿಕ ಎಂದೂ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಎಂದೂ ಎರಡು ವಿಧ (ಭಾತತ್ವ. ೬೦೩) ; ತಾಯಿ ಪ್ರೀತಿಯು ನಿರುಪಾಧಿಕ ವಾದುದು (ಇಗುಪ್ಪ. ೧೬). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಾಧಿಕಾಧ್ಯಾಸ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ಒಂದು ವಸ್ತು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನಂತೆ ತೋರಿ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಭ್ರಮೆ ; ೧೧ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಾಗಿ ಭಾವಿಸುವುದು ಅಧ್ಯಾಸ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೋಪಾಧಿಕಾಧ್ಯಾಸ, ನಿರುಪಾಧಿಕಾಧ್ಯಾಸವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಉಪಾಧಿ(ನಿಮಿತ್ತ)ಯಿಂದ ಆಗುವ ಅಧ್ಯಾಸ ಸೋಪಾಧಿಕಾ ಧ್ಯಾಸ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕೆಂಪುವಾಸವಾಳದ ಹೂವಿನ ಹತ್ತಿರ ದಲ್ಲಿರುವ ಬಿಳಿ ಸ್ಫಟಿಕಮಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕೆಂಪುಮಣಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದಾಸವಾಳವು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಕೆಂಪುಮಣಿ ಎಂಬ ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾವು ಅಥವಾ ಕಪ್ಪೆ ಚಿಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾದಾಗ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಹಾವಾಗಲೀ ಬೆಳ್ಳಿಯಾಗಲೀ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹುದು ನಿರುಪಾಧಿಕಾಧ್ಯಾಸ : ಅಹಂ

ಎಂಬುವುದುಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮಾಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ರಜ್ಜು ಸರ್ಪವೆಂಬಂತೆ ನಿರು ಪಾಧಿಕಾಧ್ಯಾಸವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೩೭).

[ನಿರುಪಾಧಿಕ + ಅಧ್ಯಾಸ]

ನಿರುಪಾಯ (ಗು). ೧. ಉಪಾಯಗಾಣದ ; ನಿಸ್ಸಹಾಯಕವಾದ : ನಿರುಪಾಯಭಾವವನ್ನು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತರು (ಜನಜೀ. ೧೦೨). (ನಾ). ೨. ದಾರಿಗಾಣದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಸ್ಸಹಾಯಕತೆ : ಮಲಕಪ್ಪ ಜೋಳವನ್ನು ಅಳಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ಮೇಲಿಗಿರಿಸಿಟ್ಟಿರು ನಿರುಪಾಯವ ಕರುಣಾದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಜನಜೀ. ೨). ೩. ಉಪಾಯಗಾಣದವನು ; ನಿಸ್ಸಹಾಯಕ : ಉಳಿದವರು ನಿರುಪಾಯರಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೋದರು (ಮೇದಿಸು. ೧೦೬) ; ತಮಗೆ ದಿಡುವಿದ್ದರೆ ತಡೆಯಿರಿ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನಾನು ನಿರುಪಾಯ (ಸ್ವಾತೀ. ೧೯೬). [ಸಂ.]

ನಿರುಪಾಯತೆ (ನಾ). ದಾರಿಗಾಣದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಸ್ಸಹಾಯಕತೆ : ಟಿಲಿಫೋನ್ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ನೌಕರ ಸಮಭಾಷೆಯಲ್ಲೇ ತನ್ನ ನಿರುಪಾಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ (ಹೂಸಿ. ೧೬೩). [ಸಂ. ನಿರುಪಾಯತಾ]

ನಿರುಮ್ಮಳ, ನಿರಂಬಳ, ನಿರುಂಬಳ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ನೆಮ್ಮದಿ ; ಶಾಂತಿ : ನಿರುಮ್ಮಳವಾಗಿ ಬಾಳುವೆ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ವಿದ್ಯೆ ಇಲ್ಲದೆ ಆಗದು (ಬೆಳಮ. ೧೦೩). **ನಿರಂಬಳ ;** ಚೀನದೇಶದ ದುಃಖಗಳೆಲ್ಲ ಒಮ್ಮೆಲೆ ನಿವಾರಣೆಯಾಗಿ ನಿರಂಬಳವಾದೀತು (ಜೀನವಾ. ೨೫೧) ; ಗಣಪ್ಪ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗದೆ ತುಳಸಿಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಒಬ್ಬನೇ ಕಾಲಾಡಿಸುತ್ತ ನಿರಂಬಳಭಾವದಿಂದ ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ (ಆಮೃ. ೩೬). **ನಿರುಂಬಳ :** ಇನ್ನೇನು ದಿಡು ; ನಿರುಂಬಳ ಅಯ್ಯಲ್ಲಾ ಇವರಿಗೆ (ದುಲಮ. ೫೫೦) ; ಹಯಾತನು ಅಸ್ವಾಚಿಯ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ನಿರುಂಬಳವಾಗಿ ಜೀವನ ಮಾಡು ತಿದ್ದ (ಜಿಂಗಾಶ್ವ. ೨೮). [ನಿರ್-+ಉಮ್ಮಳ]

ನಿರುವಾಣ (ನಾ). ನಗ್ನತೆ ; ಬತ್ತಲೆ : ಮಂದಗಮನೆಯರ ಮುಂದೆ ನಿರುವಾಣದಿಂದ ಮೂರುತಿಗಾರತೆಯಿತ್ತಿರೆ (ವಾದಿಕೀ. ೧೫೬-೨).

[<ಸಂ. ನಿರ್ವಾಣ]

ನಿರುಹಣ (ನಾ). = ನಿರೂಹಣ : ನಿರುಹಣಮುಖ(ಮನು)ವಾಸ (ಹ)ನಮುಂ ಸೆರೆವಿಡುವುದುಮಗ್ನಿಕ್ರಮಮಾ ಸ್ವೇದಮಸುತರವಸ್ತು (ಸ್ತಿ)ವಿಧಾನಮನಾವರಿಸಿದುದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೦-೩೧).

[<ಸಂ. ನಿರೂಹಣ]

ನಿರುಹರಣ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸುವ ; ಪರಿಹರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವುದು ; ಪರಿಹರಿಸುವುದು. ೩. ಪರಿ ಹರಿಸುವವನು ; ನಿವಾರಿಸುವವನು : ಧನ್ಯನಾದನು ಪುಣ್ಯನಾದನು ದೈನ್ಯನಿರುಹರಣಾ ನಿರಸ್ತಜಘ್ನ ಬಹಳವದಾನ್ಯ ಮಾಯಾಶೂನ್ಯ (ಬಸವ. ೪೩-೩೧) ; ಕಲ್ಯಾಣಹಲ್ಯಾಕಾಪನಿರುಹರಣಚರಣದಿಂದ ಕಾಳಿಂಗ ಸುರ್ದನ ಚರಣವಿದು (ಉಪ್ಯಾ. ೧೬-೩೫). [<ಸಂ. ನಿರ್ಹರಣ]

ನಿರುಹಾದ (ನಾ). ಶಬ್ದ ; ಗಲಭೆ ; ಸದ್ದು : ಕೃಷ್ಣಾದಸೇನಾ ಮಧ್ಯದಲಿ ನಡೆಬಾಗಿಲಿಂದದಲಿ ಕೈದುಗಳ ಬೆಳಗಿನಲಿ ಘನನಿರುಹಾದ ದಬ್ಬರಣೆಯಲಿ ಬಲು ಜಲನಾದಿಗಳ ದಿರುದಂಕನಹನಲಿ ದೇವ ನೋಡೆಂದ (ತೊರಣಾ. ೩-೨೦-೩೮). [<ಸಂ. ನಿರ್ಹಾದ]

ನಿರೂಢ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಾದ ; ಖ್ಯಾತವಾದ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ : ಚಾರುಚರಿತಂ ಮತ್ತೆಯುಂ ಬಾಹೂರ ಬೊಮ್ಮಯನೆಂಬ ಭಕ್ತ ಸುದಾರಕೀರ್ತಿ ನಿರೂಢಗಾಢಮಹತ್ವತ್ಯಾರ್ಥ (ಬಸವ. ೨೨-೨೩). ೨. ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದ ; ರೂಢಿಗೆ ಬಂದ ; ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ : ಗಾಢ ವಿಕ್ರಯ ಸಕ್ರಯದೊಳೇ ಗೂಢಕರು ಮೂಲೈಕಲಾಭನಿರೂಢಪರ

ರೂಪದರು ವೈಶ್ಯರು ಧರ್ಮಕಾಲದಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೪-೪೨). (ನಾ).
೩. ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದುದು ; ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದುದು :
ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಕೂದ್ರ, ಎಂಬೀ ಸಾಲ್ಕುವರ್ಣಗಳು
ಜಗದುತ್ಪತ್ತಿಯ ಸಂತರ ಬಳಕೆ ಕಾಲ ಸಂದ ಮೇಲೆ ನಿರೂಪವಾದಂತೆ
ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೧೦೦). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಣೆ (ನಾ). ೧. ಖ್ಯಾತಿ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ನೆರೆದ ಸೇನೆಗೆ ನೆಲನಗಲ
ನೆಲೆಯದು ನಿರೂಪಿಯ ಭಟರ ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅಳವು ಕಿಟಾದಿರಾಯದಿಗೆ
ದಿಗುಬಳಯವಿಟ್ಟಿದೆಯಾಗಿ ರಥಯು ದಳವುಳಕೆ ಕುರುಸೇನೆ ನೆರೆದುದು
(ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧-೪೫) ; ಆ ನಿರೂಪಿಯ ದೊರೆಗಳವನ ಸಮಾನರೇ ಗುಣ
ದಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೨೨-೩೪). ೨. ಕಾರ್ಯ ; ವ್ಯವಹಾರ : ಆ ನೆರೆಂದ್ರ
ಮನೋಹರದ ಮೈಗಯಾನಿರೂಪಿಯ ದಿಸುಟು ಬಂದನು (ಕುನ್ಯಾ. ೨೨-೨೩). ೩. ಕೌಶಲ ; ನಿಪುಣತೆ ; ಪ್ರಾವೀಣ್ಯ. [ಸಂ.]

ನಿರೂಪ (ನಾ). ೧. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರಾಕಾರವಾದುದು :
ಮಹಾಲಿಂಗಸಾ ನಂಗಳು ಮಹಾಲಿಂಗದ ಹೆಸರಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗ ಬೇರೇ
ರೂಪ ನಿರೂಪನಲ್ಲ (ಬಸವ. ೯೫೦) ; ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ನುಡಿಯಿಲ್ಲ ನೋಡು
ವುದಕ್ಕೆ ರೂಪಿಲ್ಲ ಇಂತಪ್ಪ ನಿರೂಪದ ಮಹಾಭೂತವು ಶರಣರ ಹೃದಯದಲ್ಲ
ನೆಲೆಗೊಂಬುದಲ್ಲದೆ ಈ ಜನನಮರಣಕ್ಕೊಳಗಾಗುವ ಮನುಜರತ್ತ
ಬಲ್ಲರು (ಲಿಂಗವ. ೬೧-೪೬). ೨. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರಾಕಾರ ;
ಪರಮಾತ್ಮ : ಪರಮಪರ . . . ಪರಂಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪ ನಿರೂಪ
ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೫). ೩. ಹೇಳುವಿಕೆ ; ವಿವರಿಸುವುದು ;
ವಿವರಣೆ : ಇದಕ್ಕೆ ಮಂದಿವಾಚಯ್ಯಗಳ ನಿರೂಪ (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೨೫೧-೩) ;
ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯೆಂದು ಜನಿಸಿತ್ತು ಶರೀರದೊಳಿಹ ಧರಣದೇಕು ಶರಣಜನ
ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನೆ ನಿರೂಪವನಿತ್ತು ಪರಿಪಾಲಿಸು (ಸಾಂದಪ. ೬-೨೪). "ನಿರೂ
ಪಿಸು" ಪರಾ. ೪. ಹಿರಿಯರ ಉಪದೇಶ, —ಬೋಧನೆ: "ನಿರೂಪಂ,
ನಿರೂಪಣಂ, ನಿರೂಪಿತಂ, ಈ ೩ ಗುರುವಾಕ್ಯಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೯೦) ;
ಪ್ರಭುದೇವರು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನ ನಿರೂಪವ ಕೇಳಿ ಬದುಕೆಂದು ಹೇಳಲಾ
ಚಂದಯ್ಯಗಳು ನಿರೂಪಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ ಒಂದೆಂಬಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟಲಿಂಗಮಂ
ಧರಿಸಿಕೊಂಡು (ಶಾಸ್ತ್ರಸಂ. ೨೬೨-೪೯). ೫. ಸಂದೇಶ : ಕಣ್ಣಮಹಾ
ಮುನಿಗಳ ನಿರೂಪವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ.
೬-೩೪೧). ೬. ಅಪ್ಪಣೆ ; ಆಜ್ಞೆ : ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪ
ನಾದ ನಿರಂಜನ ಜಂಗಮಲಿಂಗ ಲಿಂಗಜಂಗಮನೇ ಗತಿಯೆಂದು ನಿರೂಪವ
ಕೊಡಲು (ಚನ್ನವ. ೪. ೩೫೪-೬೬೪) ; ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಿಹ ಸುತನನುರವನಿ
ಭನಭುಜಂಗಂ ಕಚ್ಚಲೊಡನೆಯೊನೆ ನಗುತ್ತ ಶಿವನ ನಿರೂಪವಿದನುತ
(ಬಸವ. ೪೪-೪) ; ಕೋಟಿಸುತ ತನ್ನಯ ತೇರನಿಳಿದನು ಪಾರ್ಥಸಸುರಾ
ರಿಯ ನಿರೂಪದಲಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೧೨) ; ಹರಿ ನಿರೂಪವನೀಯಲಾ
ತರುಚರರು ಬುಕ್ಕರದಲ್ಲರೇಟಾತು ಪರವಿಮಾನದಲಗಬರಿಗೆ ಎಡೆಯರಲು
(ಕೌಶಾ. ೪೪-೧೨) ; ನೀಲಧ್ವಜಂ ಮನೆಯೊಳಾ ಜ್ವಾಲೆಯ ನಿರೂಪಮಂ
ತಲೆಯೊಳಾಂಕು ಸಲ್ಲರಿತ ನಾಚಿಯಂ ದಿಡೆನೆನ್ನೊಡನೆ ಕಾದಿದಲ್ಲಂದಾ
ಕಿರೀಟಿಗೆ ಪೇಳಿದಂ (ಜೈಮಿ. ೯-೧೨) ; ನಾಗವೈ . . . ರಾಜ
ಮಾತೆಯ ನಿರೂಪವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಿದಳು (ಸವತಿ. ೩೧). ೭. ಬರೆದ
ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಆಜ್ಞೆ ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ ; ಶಾಸನ: ಉಂಬಳ ಉತ್ತಾರವ
ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಾಕು ನಿರೂಪವಾಗಿ ಅದೇ ಗಡಿ ಕಲು ಹಾಕಿಸಿ ಕೊಡುವ
ರೀತಿ ಅಪ್ಪಣೆಯಾಗಬೇಕೆಂದು (ಎಳ. VII, ೨೪೦. ೨೧೦-೨೩ ; 1758) ;
ಅಪ್ಪಣೆಯಾದಂತೆ ನಿರೂಪವನ್ನು ಬರೆದು . . . ಆ ನಿರೂಪಕ್ಕೆ ದೊರೆ
ಗಳವರ ದಸ್ತತ್ತು ಮೊಹರು ಮಾಡಿಸಿ, ಅಯಾ ಜನಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ
ಕೊಡುವಂತೆ ನಿಬಂಧನೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾಸಂ. I, ೧೪೬) ; ಇಸ್ಕಾಂಮತ

ವಸ್ತುವಲಂಬಿಸುವಂತೆ ಸಾನಾದೇಶಗಳ ರಾಜರುಗಳಿಗೆ . . . ಮಹ
ಮ್ಹದನು ನಿರೂಪಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು (ಜೈಮಿ. ೪೪).

ನಿರೂಪದ ಚಾವಡಿ = (ಮೈಸೂರು ಸೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದೇವ
ರಾಜ ಒಡೆಯರು ವಿರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಲಳ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ) ಪೂರ್ಣವಾದ
ರಾಜಾಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಇಲಾಖೆ : ನಿರೂಪದ
ಚಾವಡಿ :— ಇದರಲ್ಲಿ ರಾಯಸದವರು ಗಡಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಅಧಿಕಾರ
ಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಯಾರು ಯಾರು ಅರ್ಜಿಗಳನ್ನು ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಂಡರೂ, ಅವು
ಗಳನ್ನು ಸುಲಾವಣೆ ಮಾಡಿ, ಅಪ್ಪಣೆಯಾದಂತೆ ನಿರೂಪವನ್ನು ಬರೆದು
ಅವರ ಸಕಲನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆ ನಿರೂಪಕ್ಕೆ ದೊರೆಗಳವರ ದಸ್ತತ್ತು
ಮೊಹರು ಮಾಡಿಸಿ ಅಯಾ ಜನಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ನಿಬಂಧನೆ
ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾಸಂ. I, ೧೪೬). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಕ (ಗು). ೧. ಹೇಳುವ ; ವಿವರಿಸುವ : ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ
ವಿರುದ್ಧಾಂಶಗಳರಬಹುದೇ ಎಂದರೆ, ಅಪೇಕ್ಷಕನೆಂಬ ನಿರೂಪಕಭೇದದಿಂದ
ಇರಬಹುದು. ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘತ್ವವೂ . . . ಕನಿಷ್ಠತ್ವವೂ
ನಿರೂಪಕಭೇದದಿಂದಿರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೬೯). (ನಾ). ೨. ಗಮನಿಸು
ವುದು ; ಲಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ. ೩. ಹೇಳುವುದು ; ವಿವರಿಸುವುದು. ೪.
ಅಪ್ಪಣೆ ; ಆಜ್ಞೆ : ಒಡ್ಡಿನೆನಬಹುದೇ ನಿಜಸ್ವಾಮಿಯ ನಿರೂಪಕವ(ತೊರಾ.
೬-೧೯-೫೦). ೫. ನೋಡುವವನು ; ಗಮನಿಸುವವನು : ತಿಂಗಳು
ಮೊಡನುಕುರ್ವ ಬೆಂಗಳಕುಮಕ್ಕುಂ ನಿರೂಪಕಾಂತಕರಣಕ್ಕಿಂಗಡಲ
ಕುವರಿ ತಾಂ ಪಡೆದಂಗಳಿಹುಗಿಣಿಯಲಿಟ್ಟು ಪಾಲ್ಪೆಜ್ಜೆಯಪೊಲ್ (ಚಕವಿ.
೬-೨೫). ೬. ಹೇಳುವವನು ; ವಿವರಿಸುವವನು ; ನಿವೇದಕ :
ನಿರೂಪಕರು ವಿಷಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿಸಿದರು (ರೂಪಿ).
೭. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಜ್ಞಾತ ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾತ ಮೊತ್ತದ ಹಿಂದೆ
ಬರುವ ಮತ್ತು ಆ ಮೊತ್ತವನ್ನು ಗುಣಿಸುವ ಸಂಖ್ಯೆ ;
ಗುಣಾಂಕ ; ಗುಣಕ : "ಗುಣಕ, ಅನಜ್ಞೇದಕ ನಿರೂಪಕ,
ನಿರ್ಧಾರಕ" (Coefficient, ಪಾಠ. ೧೬). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಕಿಯಾಪ್ರವೃತ್ತ (ನಾ). ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡು
ವವನು, —ಬೋಧಿಸುವವನು : ನಿರೂಪಕಿಯಾಪ್ರವೃತ್ತನೆಂಬೊನಾ
ನೆಂತು ತತ್ತ್ವಜ್ಞನಾದೆನೆನ್ನ ಪೊರ್ದಿದ ಜನಗಳುಮಿಂತೆ ತತ್ತ್ವಜ್ಞರಕ್ಕೊಂದು
ಪ್ರಾತಿಭೋಜನ ಪಾನೋಪಕರಣ ಪೂರ್ಣಗಳನೇಪ್ರದೇಶ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶಂ
ಗೆಯ್ಯೊಂ (ಚಾವುಂ. ೫) ; ಪರಿಣತಯುಕ್ತನುಂ . . . ನಿರು[ರೂ]ಪಕಿಯಾ
ಪ್ರವೃತ್ತನುಂ ಪವಿತ್ರಚಾರಿತ್ರನುಮೆಂಬ ಅಪ್ಪವಿಧೀತತ್ತ್ವಗುಣಗಳಿಂದಂ
ನೆಲೆದನಾಚಾರ್ಯನಕ್ಕುಂ (ಚವಿ. ೧೧-೨ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಣ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು ; ಕುಣ್ಣಣ ; ನೋಟ ;
ದೃಷ್ಟಿ. ೨. ವಿವರಿಸುವುದು ; ವಿವರಣೆ : ಬರಿಶನನೋಭಮಿಂದುಪ
ವನಾಂತರದಲ್ಲಿಗೆ ನಲ್ಲನಂ ತಗುಳ್ಳಿರಿಶನನಾರತಂ ಸುರತರಾಗನಿರೂಪಣ
ಕಾರಣಂಗಳಂ ತರಿಬೆಂ (ಕವಿ. ೨-೧೦೩) ; ಆ ಪುರಾಣಕ್ಕೊ ಲೋಕಾ
ಕಾರಕಥನಮುಂ . . . ಚತುರ್ಗತಿಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಮುಂ ತಪೋದಾಸ
ವಿಧಾನವರ್ಣನಮುಂ ತತ್ಪಲಪ್ರಾಪ್ತಿಪ್ರಕಟನಮುಮೆಂದಿಂತವಯವಂಗಳೆಂ
ಟಕ್ಕುಂ (ಅದಿ. ೧-೪೨ ವ) ; ಶ್ರೀಪದಮಂ ಸಮವೃತ್ತನಿರೂಪಣಸಮ
ಯದೊಳೆ ತಂದು ಮೊದಲಿಟ್ಟೆಂ (ಭಂಡೋಂಬು. ೨-೫೦) ; ಗುಣವೇಕಂ
ರೀತಿಕ್ರಮರಸನಿರೂಪಣಂ ಕವಿಸಮಯಮಿಂತಯುಮಿದಜ್ಞೋಳಿ
ಕರಣಂಗಳ್ (ಕಾನ್ಯಾ. ೧-೫). ೩. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು :
ಸದಸದಾದಿ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪನಿರೂಪಣಪ್ರವೀಣ ಸಿದ್ಧಾನ್ತಾದಿ ಸಮಸ್ತ
ಶಾ[ಸ್ತ್ರ]ಮೃತಪಾರಾಪಾರಗಳರುಂ (ಸಾಂ. XX, ೪೬-೨೫ ;
1072). ೪. ಹಿರಿಯರ ಮಾತು, —ಬೋಧನೆ : "ನಿರೂಪಂ,

ನಿರೂಪಣೆ, ನಿರೂಪಿತಂ, ಈ ೩ ಗುರುವಾಕ್ಯಂ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೯೦).
 ೫. ಸಂಗೀತರೂಪದ ಕಥೆ; ಕಾಲಕ್ಷೇಪ: ಗಾಯನರೂಪದ ಕೀರ್ತನೆ
 ಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಹಾಡಿ, ಭಗವತ್ಪ್ರಭೆಯನ್ನು ಗೋಷ್ಠಿಗೆ ಶ್ರವಣ
 ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ . . . ಇಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ 'ಕಾಲಕ್ಷೇಪ'
 ವೆಂದೂ 'ನಿರೂಪಣೆ' ಎಂದೂ . . . ಹೆಸರುಗಳಿವೆ (ಸಂಗೀತ. ೬೮);
 ಮಹಾದೇವಭಾಗವತರು . . . ಗೀತೆಗಳು, ಸ್ವರಜತಿಗಳು . . . ಮತ್ತು
 ನಿರೂಪಣೆಗಳು (ಸಂಗೀತ ಕಥೆಗಳು) ಇವುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ
 (ಸಂಗೀತ. ೪೫). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಣೆಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ.). ವಿವರಿಸು; ತಿಳಿಸು: ಕಾಲಸ್ವರೂಪ
 ನಿರೂಪಣೆಗಿಯ್ವರ ಶೋಕಪ್ರತ್ಯನೀಕಮನದಿರ್ವಿಧಂ (ಪೂರಾ. ೧-೪೪೫);
 ತರಣಯುಧಯಸುಪ ಸೋಗಮಂ ನಿರೂಪಣೆಗಿಯ್ವರಲೈ
 ಮುಂಬುರುಣಂ (ಪ್ರಪಂ. ೧-೩). [ನಿರೂಪಣೆ + ಕಿಯ್]

ನಿರೂಪಣಾತ್ಮಕ (ನಾ). ವಿವರಣೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ವರ್ಣ
 ನಾತ್ಮಕವಾದುದು: ಮೂಲಾ ಕಲೆ ನಿರೂಪಣಾತ್ಮಕವೂ, ಸಾಹಿತ್ಯ
 ಕವೂ, ನಾಸ್ತವವೂ ಆಗಿತ್ತು (ಭಾರವ. ೫೨೯). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಣೆ (ನಾ). ೧. ದೃಷ್ಟಿ; ನೋಟ; ನೋಡುವುದು. ೨.
 ವಿವರಣೆ: ಅವನ ಕವಿವ್ಯಾಪಾರವಕ್ರತೆಯ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳು
 'ಧ್ವನ್ಯಾರೋಹ'ದ ಮೂರನೆಯ ಬುದ್ಧೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣ . . . ಮೊದಲಾದ
 ಮಂಜಕಗಳಿಂದ ಧ್ವನಿ ಹೊರಡುವುದರ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ
 ಕಲ್ಪಿತವಾದಂತಿವೆ (ಭಾರವಿ. ೪೮); ಘಟನೆಗಳ ನಿರೂಪಣೆ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರ
 ಸೃಷ್ಟಿಗಳೇ ಅಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶ (ಭಾಷಣ. ೫); ಅದರ ನಿರೂಪಣೆಯು
 ಕೆಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅಲಂಕಾರವಿಶೇಷಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಯಾವ ಬಗೆ
 ಯಿಂದಲೂ ಸಮಾನವಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಮನದಟ್ಟಾಗುವುದು (ಧ್ವನ್ಯಾರೋ.
 ೩೯). ೩. ಹೇಳಿಕೆ: "ಹೇಳಿಕೆ, ನಿರೂಪಣೆ" (Statement. ಪತ್ರಿಕ. ೩೭).
 [ಸಂ. ನಿರೂಪಣೆ]

ನಿರೂಪದಸ್ಯತ್ತು (ನಾ). ಆಜ್ಞಾಪತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾಡಲಾಗುವ (ಅಧಿ
 ಕಾರಿಯ) ಸಹಿ: ರಾಜ್ಯದ ಆದಾಯವ್ಯಯವನ್ನು ತಾವೇ ನಡೆಸುತ್ತ
 ದೊರೆಯನ್ನು ಮೂಲವಿಗ್ರಹದಂತಿಟ್ಟು ನಿರೂಪದಸ್ಯತ್ತುಗಳನ್ನು
 ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿಸುತ್ತಲಿದ್ದರು (ಒಡಕ. ೫೬).

[ನಿರೂಪ + ದಸ್ಯತ್ತು (<ದಸಕತ್ತು)]

ನಿರೂಪಲೇಖ (ನಾ). ಬರೆಹ ರೂಪದ ಆಜ್ಞೆ; ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ: ಈ
 ಭಾಗದಿಂದ ಕೊಡಲಾಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ . . . ನಿರೂಪಲೇಖವೂ
 ಸೇರಿ ಯಾವ ನಿರ್ದೇಶವನ್ನಾಗಲಿ . . . ಸಾದರು ಮಾಡಲು ಶಕ್ತರಾಗಿ
 ಇರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೧೯). [ನಿರೂಪ + ಲೇಖ]

ನಿರೂಪಿತ (ಗು). ೧. ನೋಡಿದ; ಈಕ್ಷಿಸಿದ. ೨. ಕಂಡುಹಿಡಿದ;
 ಶೋಧಿಸಿದ. ೩. ನಿಯುಕ್ತ ಮಾಡಲಾದ; ಆಯ್ಕೆಗೊಂಡ.
 ೪. ವಿವರಿಸಿದ; ನಿರೂಪಿಸಲಾದ: ವಿಕಟವೇದಾಗಮನಿರೂಪಿತ
 ಸುಕರನಾಸಾಧ್ಯಾಂಗಂ ಗೀತಕುಟಿಲಾತ್ಮನು ಮಂಜಣಾಚಾರ್ಯನು
 ಮುಖ್ಯವುತರಲು (ಬಸವ. ೫೩-೬೦). ೫. ಹೇಳಿದ; ತಿಳಿಸಿದ. (ನಾ).
 ೬. ವಿವರಿಸಿದುದು; ವಿವರಣೆಯಾದುದು: ಪರಮಪುರಾಣ
 ಕವೀಶ್ವರ ನಿರೂಪಿತಂಗಳ ವಿಚಿತ್ರಮಾರ್ಗಯುತಂಗಳ (ಕಾವ್ಯ. ೪೯೯).
 ೭. ಹಿರಿಯರ ಮಾತು; ಬೋಧನೆ: "ನಿರೂಪಂ, ನಿರೂಪಣಂ,
 ನಿರೂಪಿತಂ, ಈ ೩ ಗುರುವಾಕ್ಯಂ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೯೦). [ಸಂ.]

ನಿರೂಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು: ಎನ್ನಯ ತೀವ್ರರಾಶಿ
 ವಾಚ್ಯಹಿಮೆಯನಾತನಂದೂ ಕಡಿಮ್ಪದ ಶರ್ಮರಸಂತೆವೋಲದೇನಹದ
 ನಿರೂಪಿಸಂ ಕಡೆದು ಪೊಂದಿದನಾಯಿಳೆಯಲ್ಲಚೇತನಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೭೫);

ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟದ ಕನ್ನಡಮಂ ನಿರೂಪಿಸುವೆಂ (ತಮದ. ೨೫೩ ಪು. ೩);
 ಮಾವೆಲ್ಲಿ ಫಲಂದೋಣುವುದೇ ಕಾಲದೊಳುಲ್ಲದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸೆ
 ನಲ್ಲಗುತುಸಿರಿದನಿಂತೆಂದು (ಜಯಕಾ. ೨-೩೧); ಈ ಭವದ ಕೋಟಲಿಗೆ
 ತವ ಮಹಾಸ್ಥಾನದೊಳಗಿರ್ಪ ಘನಮಹಿಮೆಯಂ ಬಹರೂ ಪರಮಾನಂದ
 ನಿತ್ಯಸುಖದಿಂದಿರ್ಪರೋ ನಿರೂಪಿಸವೇಳ್ವಂ (ಚಿ.ಪು. ೩-೧೬); ಎಲೆ ದೇವ
 ಬಿಜಯಂಗೆದ ಕಥನವನೆನೆಗೆ ನಿರೂಪಿಸಬೇಡುದು (ಚೈ. ಮಿ.ಭಾ. ೧೪-೨೮);
 ಇಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವ ಕೆಲವು ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪ
 ವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದೆ (ಜಗದಾ. ೧೬೭). ೨. ಅಪ್ಪಣೆಮಾಡು; ಆಜ್ಞೆ
 ಮಾಡು; ಆಜ್ಞಾಪಿಸು: ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳಂತೊಮ್ಮೆ ಎಮ್ಮನು ಪಟ್ಟ
 ಮಂಚವನೇಟಾ ಎಂದಿರಿ ನಟ್ಟ ಕೂಲವನೇಟಾಯೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದಿರೇ
 (ಬಸವ. ೩೯-೪೪); ಎಮಗೆ ಬೆಸವೇನುಂಟು ಜೀಯ ನಿರೂಪಿಸುವುದೆನಲು
 (ಕುನ್ಯಾ. ೬೦೫. ೨೫-೨೧); ನಿರೂಪಿಸು [ಪಾಠಾಂ. ೩]ಜೀಯ ಸಂಗರಕೆ
 (ತೊರರಾ. ೩-೫-೧೨); ಬೆಸಗುಡು ದೈತ್ಯಾಧೀಶ್ವರ ನೀ ನಿರೂಪಿಸಲಾನು
 ಮಿತಿಯ ಮಿಾಣುವನೆ (ನೋಹಕ. ೩೩-೩೦). ೩. ಒಪ್ಪಿಸು; ನೇಮಿಸು;
 ವಹಿಸು: ಮಗಂ ಪುಟ್ಟದೊಡಾತಂಗೆ . . . ಪಟ್ಟಂಗೆಟ್ಟ ಸಮಸ್ತರಾಜ್ಯ
 ಭಾರಮೆಲ್ಲಮಂ ನಿರೂಪಿಸಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೫-೨೪). ೪. ರಚಿಸು;
 ಕಟ್ಟು: ಮಲ್ಲಣಾಯಾಂ ನಿರೂಪಿಸಿದನೀ ಭಾವಟಂಕಾರತ್ಮಮಂ
 (ಭಾವಚಂ. ೯-೩೦). [ನಿರೂಪ + ಇಮ್]

ನಿರೂಪು (ನಾ). ೧. ರೂಪ ಅಥವಾ ಆಕಾರಗಳಲ್ಲದಿರುವುದು;
 ನಿರಾಕಾರ: ರೂಪಿಗೆ ಕೇಡುಂಟು ನಿರೂಪಿಗೆ ಕೇಡಿಲ್ಲ ರೂಪು ನಿರೂಪ
 ನೊಳೊಡಗೂಡುವ ಪರಿಯೆಂತು ಹೇಳಾ (ಆವಚಂ. ೨೭೩-೧೨೬೬);
 ಹಿರಿದಕ್ಕೆ ಹಿರಿದು ಕಿಟಾದಕ್ಕೆ ಕಿಟಾದು ವಾಗ್ವನಕ್ಕೆ ಗೋಚರ ಕೂಡಲಸಂಗಮ
 ದೇವ ಸ್ವರೂಪು ಪ್ರಸಾದ ನಿರೂಪು ಲಿಂಗೈಕ್ಯ (ಬಸವ. ೪೩೮); ತನುವಿಲ್ಲ
 ಬಸವಯ್ಯಂಗೆ . . . ಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಬಸವಯ್ಯನ ರೂಪು ನಿರೂಪಾದ
 ಬಳಿಕ (ನೀಲವ. ೨೦-೫೯); ಪರಾತ್ಪರಮೂರ್ತಿಯ ಶರೀರ ಚಿದಾಕಾಶವರ್ಣ
 ನಿರೂಪು (ರುದ್ರಭಾ. ೪೩). ೨. ಅಪ್ಪಣೆ; ಆಜ್ಞೆ: ಲಿಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ
 ಮಾಡೆಂದು ಎನಗೆ ನಿರೂಪಿಸುತಿರ್ಪ ಕಾರಣ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ದೆನಲ್ಲದೆ
 ಎನಗೆ ಬೇಟೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಉಂಟೆ ಹಿಂದೆ ನೀವು ಕೊಟ್ಟ ನಿರೂಪು ಹುಸಿ
 ಯಾದರೆ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸ್ವಯವಪ್ರಂತೆ ನಡಿಸಾ (ಸಿದ್ಧ. ೪. ೩-೧೯೯).
 ೩. ಆಜ್ಞಾಪತ್ರ; ನಿರೂಪ (?): ಧಟದೊಳಪ್ಪಣೆ ನಿರೂಪುಗಳಾಗಿ
 ಮಡಗಿಹವು (ಶೃಷ್ಣ. ೨-೪೧). [<ಸಂ. ನಿರೂಪ]

ನಿರೂಹ (ನಾ). ೧. ದೇಹದೊಳಗಿನ ದೋಷವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿ
 ಸಲು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಬಸ್ತಿಕ್ರಿಯೆ; ವಿರೇಚಕ
 ಕ್ರಿಯೆ. ೨. ತರ್ಕ; ಚರ್ಚೆ; ವಾದವಿವಾದ. ೩. ಅಭ್ಯಾಸದಾರ
 ಪದಗಳಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯ. ೪. ನಿಶ್ಚಯ. [ಸಂ.]

ನಿರೂಹಣ (ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ವಿರೇಚನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ;
 ವಿರೇಚಕ ಕ್ರಿಯೆ: ನಿರೂಹಣಂ ಮಾಯಕ್ಕೆ ಸರ್ವಕೂಲಾಪಹರಂ
 (ಆಶ್ವತಾ. ೧೧-೫); (ತೋಧನವು) ನಿರೂಹಣ, ವಮನ, ವಿರೇಕ, ನಸ್ಯ,
 ರಕ್ತಮೋಕ್ಷಂಗಳೆಂದೈದು ತೆರನಾಗಿರುವುದು (ಸಪ್ತ. ೧೮). [ಸಂ.]

ನಿರೂಹಣಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ನಿರೂಹಣ: ಸರುಪಪಮಂ ಘೃತಮಂ
 ನಾಗರಮಂ . . . ವಿಸ್ತರದಿಂ ತ್ರಿಫಲಾರಸದೊಳ್ ನಿರೂಹಣಕ್ರಿಯೆಗೆ
 ಯೋಜಿಪುದು (ಆಶ್ವತಾ. ೧೦-೧೬). [ನಿರೂಹಣ + ಕ್ರಿಯೆ]

ನಿರೂಹಣೆಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ). ವಿರೇಚನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಭೇದಿ
 ಮಾಡಿಸು: ಸರುಪಪಮಂ ಸ್ಯಂಧಮುನುಸರೆದಕ್ಕೆಣ್ಣೆಯೊಳೆ ಕೂಡೆ
 ಪೊರ್ಕುಳ ಕಲು(ಳೆ)ಯೊಳ್ ಬೆರಸಿ ನಿರೂಹಣೆಗಿಯ್ಯುದು ತುರಗಕ್ಕುದು
 ಸರ್ವ ಕೂಲಿನಿರೂಪಲಕರಂ (ಆಶ್ವತಾ. ೧೧-೬). [ನಿರೂಹಣ + ಕಿಯ್]

ನಿರೂಪದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ವಿರೇಚನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಸ್ತು ; ವಿರೇಚನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಔಷಧಿ : ದಾರು = ದೇವದಾರು, ರಾಸ್ನಾ, ರಾಸ್ನಿ . . . ತ್ರಿವೃತಾ : ತಿಗಡೆ, ಎಂದಿವು ನಿರೂಪಹಾಸ = ನಿರೂಪದ್ರವ್ಯಗಳು (ವಿದ್ಯಾ. ೬೦). [ನಿರೂಪ+ದ್ರವ್ಯ]
ನಿರೋಗ (ಗು). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ಆರೋಗ್ಯಕರವಾದ; 5 ಆರೋಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ. (ನಾ). ೨. ರೋಗನಿವಾರಣೆ, - ಪರಿಹಾರ : ಶೂಲಿ ಮಂತ್ರವಜ್ರಾದಯಾದೇ ಶೂಲಿ ರೋಗ ನಿರೋಗವಹುದು (ಬಸವ. ೪೮-೨೪). [ಸಂ.]
ನಿರೋಗಿ (ನಾ). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದುದು ; ಆರೋಗ್ಯಕರವಾದುದು ; ಆರೋಗ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು : ನಿರೋಗಿಯೂ ಪುಷ್ಪವೂ ಆಗಿರುವ ಪಶುವಿನ ಮಾಂಸವು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬಲು ಪುಷ್ಟಿಕಾರಕವಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೬೫). ಪ್ರಕೃತಿ ಅಂತೂ ಎಂದಿನಿಂದಲೂ ನಿರೋಗಿ (ಆಸ್ತ. ೧೯೦); ನಿರೋಗಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು ಇಪ್ಪನಾದ, ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಥವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ (ಮನೋರೋ. ೧೪). ೨. ರೋಗವಿಲ್ಲದವನು ; ಆರೋಗ್ಯಶಾಲಿ : ಚರಂಜೀವಿ ಎಂದೆಡೆ ನಿರೋಗಿ ಚರಂಜೀವಿ ಎಂದೆಡೆ ಸಶಕ್ತ ಚರಂಜೀವಿ ಎಂದೆಡೆ ಬಹುಕಾಲ ಬದುಕುವವನು (ಸಿದ್ಧ. ೪. ೪೦-೧೨೬); ಮಿಗೆ ವಾತಗುಲ್ಮಪರಿವೃತರಾಗಿಯೂ ನಿರೋಗಿಗಳು . . . ಕುಲಗೋತ್ರ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಿಗಳಾಗಿಯೂ ಸೋಗಯಿಪೇಶಾಕಿಗಳೆನಿಸಿ ಶಿವನನೊಲಿಸಿದ ಮುನೀಶ್ವರರು ಕಡ್ಡೆಸೆದರು (ಹಚ್ಚಾ. ೬-೨೬); ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೀವನುನೆಯದಿ 20 ನೋಡಲು ರೋಗಿಯಾದವನು ನಿರೋಗಿಯೆನಲೈ ಬಾಲ್ಯನಲಾ (ಬಸವ. ೪೬-೬೫); ರಾಗಿಯನು ಉಂಟುವ ನಿರೋಗಿ ಎಂದೆನಿಸುವನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨೨); ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿದ್ದರೆ, ಅವರು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರೋಗಿಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ನನಗೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿದೆ (ದೇಶನ್ಯ. ೨೮).
[ಸಂ. ನಿರೋಗಿನಾ]

ನಿರೋಧ (ನಾ). (ಸಂತಾನ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕಾಗಿ) ಸಂಭೋಗ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗಂಡನರು, ಗರ್ಭನಿರೋಧಕ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಳಸುವ, ರಬ್ಬರಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಲಿಂಗಕವಚ : ಗಂಡನರು, ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಿರೋಧ ಬಳಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸುಲಭ (ರೂಢಿ). [**ನಿರೋಧ**]

ನಿರೋಧ (ನಾ). ೧. ಕಟ್ಟು ; ಬಂಧನ ; ತಡೆ : ಜನನ ಮರಣ ತಾಗು ನಿರೋಧ ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕರ ನೀವೆಂತು ಲಿಂಗವಸ್ಥಿರಿ ಹೇಳರಣ್ಣಾ (ಚನ್ನ. ೪. ೧೬೯-೬೬೮). ೨. ತಡೆ ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಪ್ರತಿಬಂಧ : ಮಲಮೂತ್ರಗಳ ನಿರೋಧ, ಅತ್ಯಂತ ಅಹಾರ, ಜಾಗರಣೆ, ತೋಕ, ಇವಜಿಂದಲೂ ವರ್ಷಾಕಾಲದಿಂದಲೂ ವಾತಪ್ರಕೋಪವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೨೧). ೩. ಮುಚ್ಚುವುದು ; ಆವರಣವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು. ೪. ನಿಗ್ರಹ ; ಹತೋಟಿ ; ಅಂಕೆ ; ಅಧೀನ : ನಿರೋಧಮುಂ ನಿಪರಿಗ್ರಹಮುಂ ತಪೋವೃತ್ತಿಯೇಳ್ (ಎಚ್. XIII, ೩೩೨-೪೪; 929); ಈ ತೆಲದಿಂದಮಾ ತೆಲದ ಜೀವ ಮನೋವುನೀ ನಿರೋಧದಿಂದೀ ತೆಲದಿಂದ್ರಿಯಂಗಳನಡಂಗಿಪುದೀ ಪರಿಣಾಮ ಶುದ್ಧಿಯಿಂದೀ ತೆಲದುದ್ಧ ತಾಘನಿಕರಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಛೇದಂ. ೧೮೬-೪); ತೆರಳುವ ಕುಕ್ಕುಟಾಸನದ . . . ಏಕಪಾಶ್ಚ್ಯದಬ್ಬರದ ನಿರೋಧಮುಂ ತಳೆದು ತೀವ್ರತಪಂ ತನುವೊತ್ತು ಬಂದುದು (ಧರ್ಮನಾ. ೨-೯೪). ೫. ನಿರೋಧ ; ವೈರ : ಎನ್ನಯ ಕುಮಾರಿಯರ ಮದುವೆ ಯಾಗೆಲ್ಲಾ ನಿರೋಧಮುಂ ಬಿಡುವೆನು (ಹಚ್ಚಾ. ೮-೨೧). ೬. ಧ್ವಂಸ ಪಡಿಸುವುದು ; ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು ; ನಾಶ : ತೊಡಗಿದೊಂದು

ಲೆಗ್ಗೆ ನಿಶೇಷ ನಿರೋಧ ನಿರೋಧ ಗಾಢದಿಂ ಕಡುದನಿ ಪುಟ್ಟಿ ನಿರ್ಕಾ ನಿಜಾಲೆಂದು ನಿಟ್ಟಿಳಿಲೆಂದು (ಹಮ್ನಾ. ೩ ೪೬); ಸ್ವಂಧಸಂಚೇತವು ಅತ್ಯಂತಿಕವಿನಾಶವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ನಿರೋಧವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೨). ೭. ನಿರಾಶೆ ; ಆಶಾಭಂಗ : 'ನಿರೋಧನಿಬಂಧನ' ಪರಾ. ೮. ನೋವು ; ದುಃಖ ; ವ್ಯಥೆ ; ಸಂಕಟ : ಭೂಭಾರಮಂ ಪಂಗಿಸಲು ದಯಿಸಿದಂ ಚಕ್ರಿ ನಮಿಸ್ತು ಭರಾಕ್ರಾಂತಿನಿರೋಧಂ ಮಾಣ್ತುದು (ಜಗದಿ. ೩-೪); ಉಳ್ಳಿಯಂ ಕಿನ್ನರಯ್ಯಂಗಾಡ ಮುಳಸುವಂ ಉಳ್ಳಿಯಿಂದವ ತೀರ್ಚ ಕಳೆವುದು ನಿರೋಧವಂ (೬ಸರ. ೧೧-೯೪); ಇದನಿ ಕೆಳಗೆ ಕವಿನ ನೆಳರೋಳಾವನಿಡ್ವನಾತಂಗೆ ತಾಂ ತವಿಲೆದರು ಬಡತನ ನಿರೋಧ[ಪಾಶಾಂ. ನಂ ರೋಗ, ನಂ ಲೋಭ]ವಪಕೀರ್ತಿ . . . ಹರೆವುದು (ಹಚ್ಚಾ. ೬-೧೦); ಅಡಿಗೆಡೆದನಾ ಭೀಮನಿತ್ತಲು ಕಡುನಿರೋಧವ ಹಿಡಿದು ತಾನೇ ಇಡೆದು ಬಂದನು ಧರ್ಮಸುತನಾ ಕೊಳನ ಪಥವಿಡಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೩೦). ೯. -ನಿರೋಧಿ. ೧೦. -ನಿರೋಧರತಿ : ಅರ್ಪಣಗೂ ರತಿಭಾವ ಮುಪ್ಪುದು. ಅದು ನಾಲ್ಕು ಪರಿ. ನಿಜ ನಿರೋಧ ಪರಾಧೀನ ಸ್ವಾಧೀನ (ಕಾಮಶಾ. ೨೩೧).

ನಿರೋಧವಳು = ನಿರೋಧವೆಂಬ ರತಿಭಾವವನ್ನುಳ್ಳವಳು : ಪುರುಷನೊಲುವು ಮಿಗಲಾಲಿಂಗನಂಗಿಯುಲು ಅಲುಗಿ ಬಿಸಿ ಬಿಸಿಯತನು ಜಲಮನುಂಟಾಗಿ ಮುಂಚಲಿಸಿ ತೋರ್ಪಳಿನಿ[ಪಾಶಾಂ. ೬]ನಿರೋಧವಳಬಲೆ (ಜನನ. ೮-೩೮). [ಸಂ.]

ನಿರೋಧಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಥೆಪಡು ; ಸಂಕಟಗೊಳ್ಳು : ಮಗನ ಕರುಣಾಸ್ಯಮುಂ ಚಂದ್ರಚೂಡಂ ಕಂಡು ನಗುತ್ತಿ ತಕ್ಕೈಸುತಂ ನಿರೋಧಂಗೊಂಡು (೬ಸರ. ೧-೫೪). [ನಿರೋಧ + ಕೊಳ್ಳು]

ನಿರೋಧಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು ; ತಡೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡು ; ಕಾಡು : ಒಡಲ ಹಮ್ಮಿನ ಯೋಗಿಗಳನವಗಡಿಸಿ ಕಾಡುವ ಮಾಯೆಯಂತಿರೆ ಕಡುನಿರೋಧಂಬಡಿಸಿದನು ಮಿಳನಚ್ಯುತನ ಹಿಡಿದು (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೬೯). [ನಿರೋಧ + ಪಡಿಸು]

ನಿರೋಧಕ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ : ಏಟಿಮಿನ್ 'ಡಿ' :-ಇದನ್ನು ರಿಕೆಟ್ಸ್ ನಿರೋಧಕ ಸಕ್ಕರೆವೆಂಡೂ ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶ ಏಟಿಮಿನ್ (Sunshine Vitamin) ಎಂಬೊ ಕರೆಯುವರು (ಗೃಹಪ. ೩೦). (ನಾ). ೨. ಅಡ್ಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತ ಹುದು ; ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದುದು : ಕರುಣಾರಸಕ್ಕೆ ಮಿಗೆ ಪಾಶ್ಯರಸಂ . . . ರಾಧ್ರಸಕ್ಕಮದ್ಭುತಂ ವೀರರಸಕ್ಕೆ ಭಯಾನಕಂ ನಿರೋಧಕ ಮು[ಪಾಶಾಂ. ನಿರೋಧಿಗಳ]ಕ್ಕುಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೮೩೧). ೩. ತಡೆಯುವವನು ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವವನು. ೪. ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡುವವನು ; ಸೆರೆಹಿಡಿದು ನಿರ್ಬಂಧಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ನಿರೋಧರತಿ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ನಿಜ, ನಿರೋಧ, ಪರಾಧೀನ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಧೀನವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅಲಿಂಗನ ಚುಂಬನಮಾಡದ ಮುನ್ನವೆ ನೋಡಲ್ಪೆ ಕ್ರೋಧದಿಂ ಮುನ್ನವೆ ಉಪ್ಪದಿಂ ಪಿರಿದುಮಾಗಿ ಸ್ವನಿಜೊಡೆ ನಿರೋಧರತಿ (ಕಾಮಶಾ. ೨೩೧).

[ನಿರೋಧ + ರತಿ]

ನಿರೋಧಸಮಾಧಿ (ನಾ). ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸದಂತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಧ್ಯಾನಮಗ್ನನಾಗುವಿಕೆ : ಎಂದಿಗೆ ಗಡಾ ನಿರೋಧಸಮಾಧಿಯಲಿ ವಿಹರಿಸನೊ ಸುಗತನನನ ದೇಹಕ್ಕೆ ನೆಮ್ಮದಿಯೆಂದೆ (ವೈಶಾಖ. ೬೬-೪೫). [ನಿರೋಧ + ಸಮಾಧಿ]

ನಿರೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಬಂಧಿಸು ; ನಿಗ್ರಹಿಸು ; ತಡೆಹಿಡಿದು ; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡು : ದಕ್ಷಿಣವಾಮನಾಸಾರಂಧ್ರನಿರ್ಗಮನಾಗಮನ

ಮೂಲಕ ವಾಯುಗಳಾದ ಇಡಾ ಹಿಂಗಳಗಳ ಗತಿಗಳಂ ನಿರೋಧಿಸಿ (ವೇದ. ೯೭); ಪಿರಿದಸದಳವು ಮನವ ನಿರೋಧಿಸಲು (ಗಣತ. ೧೩-೧೦); ಮನುಷ್ಯ, ಪಶು, ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಭೂಮಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಭಾರವಾಗಿರಲು ಕಾರಣವೇನು ? ನಿರೋಧಿಸಲಶಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಬಲವು ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂತತವೂ ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವುದೇ (ಜ್ಯೋತಿಷಿ. ೨೪೨).

[ನಿರೋಧ + ಇಷ್ಟು]

ನಿರೋಧಿ (ನಾ). ಕೋಪವಿಲ್ಲದವಳು : ದಾಸಿ ರಜಕಕ್ಕೌಲಕ್ಕೋ . . . ನಿರೋಧಿ ಸೂಚನೆಗೂಡಿ ಗುಣಮೆಚ್ಚಿವಾ ಸತಿಯರನು ಮಾಡು ದೂತಿಯನು (ಜೀವಂಜ. ೧೭-೪೫). [ಸಂ. ನಿರೋಧಿ]

ನಿರೋಷ್ಯ (ನಾ). = ನಿರೋಷ್ಯ ರಿ : ಅಕ್ಷರದೊಂದುಚ್ಚುತಕಂ ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಿಯೇಕಾಕ್ಷರಂ ನಿರೋಷ್ಯ [ಪಾಠಾಂ. ಪೃ. ೬] ಮತಾಲಪ್ಯಾಕ್ಷರಮೇನ ನಿಜನಾಮ ಸದ್ಯಕ್ಷಂ ಲಕ್ಷಣಮದಾಗಿ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಪಲವುಂ (ಕಾಡ್ಯಾ. ೧೭೦).

ನಿರೋಷ್ಯ ಕಂದ = [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಓಷ್ಯಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸದೆ ರಚಿಸಿದ ಕಂದಪದ್ಯ : ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವದ ಕಂದ : ನಿರೋಷ್ಯ ಕಂದ || ಖರಕಿರಣನ ತನಯನ ಖರಕಿರಣಕರ ಪರಕಥನ ನಳನ ಜಳಜನ ಭರಾವರನ ಶತಧರನ ಚಕ್ರನ ಚರಿತೆಯ ನಿಜಚರಿತಮೆನಿಸಿದಾತನನ್ನೊಲ್ಲುಂ (ಮದತಿ. ೬-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರೋಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವಾಗ ತುಟಿಯ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಇರುವುದು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಚಿತ್ರಕವಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ ; ಉಕಾರ ಬಕಾರ ಹಾಗೂ ಪಕಾರಗಳನ್ನು ಬಳಸದೆ ಬರೆದ ಪದ್ಯ : ಸರನಾಯಕನಂ ನಿಂದಾನರದೀ ಗಳೆ ಕಾಂತನಂ ನೆರೆದೇನದಬಾಂದಿಲ್ಲಾ ನೆರೆದಿದರ್ಶನಾಗೆನೆ (ನಿರೋಷ್ಯಂ) (ಕವಿರಾ. ೨-೧೨೫); ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೋಷ್ಯ . . . ಹಾರಬಂಧ, ಮುರಜಬಂಧ ಮುಂತಾದ ನಾನಾವಿಧಗಳುಂಟು (ಕೃಷಿ. ೨೫೪).

[ಸಂ.]

ನಿರೋಹಣ (ನಾ). ಮರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುದು ; ಹೂವು ; ಪುಷ್ಪ : ನಿರ್ವ್ಯಾಕುಳವಿಗಲ್ಲ ನೆಲಿಸುತ್ತ ಜಡಾತ್ಮಕರೂಪಮಾಗಿ ರತ್ನಾಕರಸಂಕುಳಂ ನಿಖನವೃಕ್ಷವಿವರ್ಜಿತಮಾ ನಿರೋಹಣಾನೀಕಮನಲ್ಪ ರನ್ನವಸರಂ ಬಗೆಗಚ್ಚ ರಿಯಂ ನೆಗಟ್ಟುಗುಂ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೪-೬೩೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯುತಿ (ನಾ). ೧. ಅಳಿವು ; ನಾಶ ; ಕ್ಷಯ. ೨. ಮೃತ್ಯು ದೇವತೆ. ೩. ನೈರುತ್ಯ (ದಿಕ್ಕು). ೪. ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ನೈರುತ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ, -ಅಧಿಪತಿ : "ನಿರ್ಯುತಿ-ದಿಕ್ಪಾಲಕ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೪೭). ೫. ಬಡತನ ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ : "ಅಲಕ್ಷ್ಮೀ-ನಿರ್ಯುತಿ ೨ ಅಭಾಗ್ಯದ ಹೆಸರುಗಳು, ನಿರ್ಭಾಗ್ಯತನ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೭೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಕಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳು ; ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು : ಪೂರ್ವಕಿಯಾದಿದುವಲರೊಳ್ ನಿರ್ಕಲಿಸಿದವಟ್ಟು ಬಂದಿನೊಳ್ ತನಿಗೊಂದಟ್ಟುಮೆವಟ್ಟು ಕುಡಿಯೊಳ್ ದರ್ಶನದಲೆ ವಾಯುವಲ್ಲಿ ಮದಮಧುಪಂಗಳ್ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೧೪-೧೪೪).

[ನಿರ್- + ಕಲಿಸು (< ಕಲಸು)]

ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ನೀಳುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ನಿರ್ಗ 'ನಿಗ್ಗರ' ನೋ.

ನಿರ್ಗಂಧ (ಗು). ೧. ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದ ; ಗಂಧರಹಿತವಾದ : 'ನಿರ್ಗಂಧಕುಸುಮ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨ = ನಿರ್ಗಂಧವಾಯು : ಬೇಳೆಯ ಕಾಳುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗಂಧದ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೆಚ್ಚಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಜಯ. ೬-೨೪೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಂಧಕುಸುಮ (ನಾ). ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದ ಹೂವು : ಏಕೋ ನಿರ್ಗಂಧಕುಸುಮದ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ನನಗೆ ಸಹಿಸದು (ಆಬೋಲಿ. ೨).

[ನಿರ್ಗಂಧ + ಕುಸುಮ]

ನಿರ್ಗಂಧವಾಯು (ನಾ). ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದ ಅನಿಲ ; ಸಾರಜನಕ ; ನೈಟ್ರೋಜನ್ : ನೈಟ್ರೋಜನ್ನೆಂಬ ನಿರ್ಗಂಧವಾಯು ೩ ಪಾಲು ಆಕ್ಸಿಜನ್ನೆಂಬ ಪ್ರಾಣವಾಯು ೧ ಪಾಲು, ಈ ಪ್ರಕಾರ ಎರಡು ಮೂಲ ತತ್ವಗಳು ಕೂಡಿ ಹವೆಯುಂಟಾಗಿದೆ (ಮುಂಜಯ. ೫-೧೫೧).

[ನಿರ್ಗಂಧ + ವಾಯು]

ನಿರ್ಗಡಿ 'ನಿರ್ಗೇಡಿ' ನೋ.

ನಿರ್ಗಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾನ್ಯವಲ್ಲದ ; ಗಣನೆಗೆ ಬಾರದ ; ಗಣ್ಯ ವಲ್ಲದ ; ಗೌಣವಾದ : ಕೆಲವರು ಹೊಲೆಯರು ಕಾಫಿಬೀಜ ಕಡ್ಡು ಮಾರುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪೀಮರಾಗಿದ್ದರು . . . ಹೊಲೆಯರಿಗೆ ಸಿಗುವ ಕ್ರಯ ಕಾಫಿಬೀಜದ ನಿಜವಾದ ಕ್ರಯದ ಬರೇ ಒಂದು ನಿರ್ಗಣ್ಯ ಅಂಶ ಮಾತ್ರ (ರಕ್ತರೂ. ೯೦). (ನಾ). ೨. ಮಾನ್ಯವಲ್ಲದುದು ; ಗೌಣ ವಾದುದು : ಪುಣ್ಯವರ್ತನೆಗಾಗಿ ಮಾರ್ಚೆ ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯದಾಸ್ಯವ ಗಳು ಮತ್ತೆ ಪುಣ್ಯವಲ್ಲದ ಕೃತ್ಯಕಾದ ಯೋಗಗಳು ನಿರ್ಗಣ್ಯ ಪಾಪಾ ಸ್ತ್ರವವಲ್ಪಿ (ಭರಣ. ೬೪-೯೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗತ (ಗು). ೧. ಹೊರಬಿದ್ದ ; ಹೊರಬಂದ : ಮುನಿಮುಖ್ಯ ಮುಖಾಂಭೋಜೋದರ ನಿರ್ಗತಮಂತ್ರಪೂತಾಂಗಮಂ ನೃಪನೆಯ್ದಿದ ನುದ್ದಚ್ಚಂಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೫). ೨. ಹೊರಟುಹೋದ ; ಅದೃಶ್ಯವಾದ. ೩. ಬಿಡುಗಡೆಯಾದ ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ; ಮುಕ್ತ ವಾದ. (ನಾ). ೪. (ಬಾಯಿಂದ) ಹೊರಬಿದ್ದುದು ; ಹೇಳಿ ದುದು : ಮಾನುತಭವ್ಯಲೋಕಮನಿದಂ ಭುವನಶ್ರೇಷ್ಠಾಗ್ರದಲ್ಲಿಗೊಯ್ಯಾ ನೆವದಿಂದಮಾಪ್ತಮುಗ್ಧ (ಋ)ನಿರ್ಗತಮಂ . . . ಆಗಮಮಂ ಪ್ರತಿದೋಧಿ ಪರಾ (ಜೀವಂಜ. ೨-೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗತಿ (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಬಡತನ ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ : ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಉಹಿಸದೆ ಇದ್ದ ನಿರ್ಗತಿ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಯಿತೋ ಹಾಗೇ ಮಾಯವಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗತಿಕ (ನಾ). ಗತಿಯಿಲ್ಲದವನು ; ಕಡುಬಡವ : ಈಗಲೆ ನಾವು ನಿರ್ಗತಿಕರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಅದು ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೊಳೆದು ಬಿಡುತ್ತದೆ (ಪನರು. ೨೯೩); ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲದ ನಿರ್ಗತಿಕರಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಮಹಮ್ಮದೀಯ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೪೪); ನೀನು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದವ, ನಿರ್ಗತಿಕ . . . ಒಂದೆರಡು ಕಾಸು ಗಿಟ್ಟಿಸಿಕೊ (ಹಸುಹೊ. ೩೪೦).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಮ (ನಾ). ೧. ಹೊರಡುವಿಕೆ ; ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಗಮನ : ಚೆಲೋರಿಗೆ ತಳದೊಪ್ಪಲೊಪ್ಪಿದುದು ನೀರದಶಾರದನಿರ್ಗಮಾಗಮಂ (ಪುಷ್ಪಾ. ೪-೪೪); ಅದಿಗೆ ಯೋಜನ ಯೋಜನ ಮೆಲ್ಲದಿಗೆ ಬೆಳವುತ ಬಂದನಿಗೆ ಕೆಳಕಡೆಗೆ ಯೋಜನಯೋಜನವ ತಗ್ಗಿದುದು ನಿರ್ಗಮಕ್ಕೆ (ತೊರರ. ೪-೧೨-೧೯). ೨. ಹೊರಹೋಗುವ ದಾರಿ.

ನಿರ್ಗಮವಾಗು = ಹೊರಟುಹೋಗು ; ಗಮಿಸು : ಆ ಸರ್ವ ಮಂಗಳೆ ಜನಪಲಭಕುಲಗರ್ವ ನಿರ್ಗಮವಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫-೫).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಮನ (ನಾ). ಹೊರಡುವಿಕೆ ; ಗಮನ : ಅರ್ಪಣ ಮುನ್ನವೆ ಇಲ್ಲ ಗಮನ ನಿರ್ಗಮನವಾಯಿತ್ತು (ಪಪಪ. ೬೯೨); ನೆಜೆ ನೆರಂ ಸಂತೈಸೆ ಬಳಿಕ ದುಶ್ಶಳ ತೊರಿಗೊಗಿ ಭಕ್ತರ ಬೆಳವಿಗಳನೊಸೆದಾವಾಪ ತೊದಿಂದೆ ಮಾಡುವಂತೆನ್ನ ನುದ್ದರಿಸೆಂದು ನಿರ್ಗಮನಕಮವಾದಳು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೬-೨೪೯).

೩೨-೫೬); ದಿನಗಳು ಕಳೆದಂತೆ ಅವನ ಆಗಮನ ನಿರ್ಗಮನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಕಳೆದುಹೋಗಿ (ಹೇಮಂತ. ೪೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಮನಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳ ಕಡೆ ಗಮನವಿಲ್ಲದವನು; ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಲಿಪ್ತನಾದವನು; ವಿರಕ್ತ: ಗಮನವಿಲ್ಲದೆ ಸುಳಿಯಬಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಗಮನಿಯಾಗಿ ಉಬಲ್ಲದೆ ಅದು ವರ್ಮ ಅದು ಸಂಬಂಧ (ಅನಂದ. ೧೨೬-೨೭೩); ಶರಣ ಗಮನಿಯಾದರೆ ಕಿಟಾದೆಂಬರು ಶರಣ ನಿರ್ಗಮನಿಯಾದರೆ ಹಿರಿದೆಂಬರು (ಅಮಂಡೇ. ೩೦೬-೫).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗಮನಿನ್]

ನಿರ್ಗಮನಿರತ (ನಾ). ಹೊರಡುವ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು: ಹೊರಡಲು ಉತ್ಸುಕನಾದವನು: ಮುಖದಿವಸ ಮಂಗಳಮಯಮುಹೂರ್ತದ ಜೋಯಿಸರ ಜೋಕೆಯಲಿ ನಿರ್ಗಮನಿರತನಾದನು ಕೃಷ್ಣನೊಲವನಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಲು. ೩-೪). [ನಿರ್ಗಮನಿ + ರತ]

ನಿರ್ಗಮಿಸು (ಕ್ರ). ಹೊರಟುಹೋಗು; ಹೊರಹೋಗು: ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ರಾಜೀನಾಮೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ನಿರ್ಗಮಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರಸಾದ. ೩೨೬).

[ನಿರ್ಗಮಿಸು + ಇಸು]

ನಿರ್ಗರ (ನಾ). ವಿಷರಹಿತ ಮನಸ್ಸಿನವನು; ನಿರ್ಮಲಾಂತ: ಕರಣದವನು: ತಲೆ ನೀಡುಂ ಜಡಯುಕ್ತಮಾಗುವೆ ಶರೀರಂ ನೋಡೆ ವಾತಕ್ಕೆ ತಾಂ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರಬಾರಂಗಳಮಾಯು: ಪವಿತ್ರವೆಂದುಂ ಜಲಾ ಪೇಕ್ಷೆಯುಂಜ್ವಲಿಸುತಿರ್ದಪುದಾವಂ ನಿನ್ನ ನಿನ್ನಂ ಜಾನಿಸುತ್ತಿರ್ಪರೀ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳಿರ್ಗರಪ್ರರಿಂತರಿರಲಾ (ಪ್ರೀತೋಪ. ೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗರ್ವ (ಗು). ೧. ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ; ಗರ್ವವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ವಿನಯ; ನಮ್ರತೆ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗರ್ವತೆ (ನಾ). ಗರ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಮ್ರತೆ: ಗಮಿಸಲು ಬಾರದಂತಾ ನಿರ್ಗರ್ವತೆ[ಪಾಠಂ. ನಿರ್ಗಮನದವನು]ನೆಲೆಗೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಪ್ಪವಂ . . . ಮನದ ಕೊನೆಯಲಿ ಹೊಲೆವುತಿಪ್ಪವನು (ಬಸವ. ೫೧-೪೭).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗರ್ವತಾ]

ನಿರ್ಗರ್ವಿ (ನಾ). ಸೊಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ವಿನಯಶೀಲ; ನಮ್ರತೆಯುಳ್ಳವನು: ಸರ್ವಜೀವದಯಾಶರಂ ನಿರ್ಗರ್ವಿ ಕಿನ್ನರಬೊಮ್ಮಿದೇವನ ಪೂರ್ವವೀರಪ್ರತ ಸದಾಚಾರಾನುಸಾರಕನು (ಬಸವ. ೨೮-೩).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗರ್ವಿನ್]

ನಿರ್ಗಲಿತ, ನಿರ್ಗಲಿತ (ಗು). ಸುರಿದುಹೋದ; ಹರಿದುಹೋದ; ಹೊರಟುಹೋದ: ನಿರ್ಗಲಿ[ಪಾಠಂ. ೪]ತ ಸರಾಗಭಾವಮೆನಿಸುತ್ತ ರದ್ಭವಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೭೬). ನಿರ್ಗಲಿತ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ವಾತಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಹನ (ನಾ). ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸುಲಭತೆ; ಅನಾಯಾಸ: ದುರ್ಗಮಮುಖ್ಯ ಪಥದೊಳ್ ನಿರ್ಗಹನದಿನಂದು ಪೋಗಿ ಕಂಡಂ . . . ಸಮಭೂತಳಮಂ (ನೀತಿ. ೪-೧೦೦); ಸ್ವರ್ಗಭಲಮಂ ಸ್ವಕೀಯ ಭುಜಾರ್ಗವದಂ ನಿತ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಂಡಪರೀತಂ ನಿರ್ಗಹನದಿನೆನೆ ಗಹನಾಂತ ಗಹನಸಿದ್ಧಿರನೂರ್ಧ್ವಬಾಹುವದೋರ್ಧ್ವಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೫೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಹನವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸುಲಭವಾದ ರೀತಿ; ಅನಾಯಾಸ: ಅಂತು ಮುಕ್ತಿ ಕಾಡುತಿದ್ದ ಸೇನಾನಾಹೋದಧಿಯಂ ಮುಂದರಾಚಲದಂತೆ ಪೊಕ್ಕು ನಿರ್ಗಹನವೃತ್ತಿಯಂ ಪುರನುಂ ಪುಗಲ್ ಪೋಪಾಗಲ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೫-೧೦೬ ದ). [ನಿರ್ಗಹನ + ವೃತ್ತಿ]

ನಿರ್ಗಲಿತ 'ನಿರ್ಗಲಿತ' ನೋ.

ನಿರ್ಗಾವಿಲ (ನಾ). ಗಾಂಪನಲ್ಲದವನು; ಜಾಣ; ಚತುರ: ಖರಿದಿನಂ ಕಲಿ ಕೂರೆ ಕೂರ್ಪನುಜುವಂ ನೀಡಂ ಕರಂ ಭಾವಕಂ

ಬೆರಸಲ್ಪಕ್ಕನು ದಾತ್ತನಿತ್ತು ನೆರವಂ ನಿರ್ಗಾವಿಲಂ ಭೋಗಿ ನಾಲ್ಕರಸಂ ನೀತದ ಗೊಟ್ಟಿಗೊಲ್ಲನಿನಿಯಂ ತೋಳೊ ಪ್ಪವಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೭೧).

[ನಿರ್-+ಗಾವಿಲ]

ನಿರ್ಗಾಳಿ (ನಾ). ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದ ಜಾಗ; ನಿರ್ವಾತಸ್ಥಳ: ನಿರ್ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ (ವ್ಯಾಕೃಮ್) ನಿರ್ಗಾಳಿಯುವ ನಿರ್ಗಾಳಿಗಿ ಸಿ ಒಣಗಿಸುವ ತಂತ್ರದಿಂದ ಅಂಗಾಂಶಗಳು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಬದಲಾಗವು (ಕವಿಕೋ. ೧, ೩೧).

[ನಿರ್-+ಗಾಳಿ]

ನಿರ್ಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಗಿಡ; ಲೊಕ್ಕಿಗಿಡ; ಸಿಂಧುವಾರ: "ನಿರ್ಗುಂಡೀ, ಸಿಂಧುವಾರ:-ಈ ೨ ಲೊಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯ. ೩೩-೪೭); ಪಾಳಕ್ಕುಶಕಾಶನಿಶಂ ಕಾಕಾಂದೋಕಾತ್ಮಗುಪ್ತಾ ಲಾಬೂ ನಿರ್ಗುಂಡೀ ಕೃಷ್ಣಲಾಮರೀ ದಿಂಬಾಕೀರ್ಣಂ ತನ್ನದೀತಟಿಂ ಕಡು ರಯ್ಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೪೦); ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಣೆ ಮದಯಂತಿ ಮಾಗಧಿ ತರಣ ನಿರ್ಗುಂಡಿ ಸಪ್ತಲದ (ಪ್ರಾಸ. ೨೫-೬೧). 'ನಿರ್ಗುಂಡಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿರ್ಗುಂಡೀ]

ನಿರ್ಗುಂಡಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳ ಒಂದು ಸಮಯ,- ಪದ್ಧತಿ: ಪಿಂಞ ಕಮಂಡಲಾದಿ ಪ್ಪದಹರಣ ವಿಶೋಷಮುಮಂದಿವು ಮೊದಲಾದ ಸತ್ಯವುಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಪೇಟ್ಟು ಶ್ವೇತಪಟಿಯಾಪನಿಯ ಕಾಪ್ಪ ಪ್ಪಾವಿಡ ನಿಃಸಿಂಧ ನಿರ್ಗುಂಡಿ ಸಂಘಂ ಮೊದಲಾದಿದ್ರಸಮಯ ಸಮುಚ್ಚಯಮಪ್ಪ ಸಂಶಯ ಮಿತ್ಯಾತ್ಮಮುಂ (ಪಸಾರ. ೫). [?]

ನಿರ್ಗುಂದ 'ನಿರ್ಗುಂದ' ನೋ.

ನಿರ್ಗುಂಡಿ, ನಿರಗುಂಡಿ, ನೀರ್ಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮೂಲಿಕೆ (?): ದ್ರಮ್ಮ ಸಾಸಿರದ ಮೂನುಪೊಟಲ ನಿರ್ಗುಂಡಿ ಅಶೆ ದೊಳೆರಡು ದ್ರಮ್ಮ ಮಾವಮಿಲ್ಲದ ಮಣಿಯೊಳ್ಳೂರು ಪಣ (ಕಳಲ. ೪೬-೧೮-೨೧; ೨೨೨); ಬಿಚ್ಚಿ (ನಿರ್ಗುಂಡಿ) . . . ಸೂತ್ ಮುಡ (ಮುಂಬಪ್ಪಾ. ೧೬೭). **ನಿರಗುಂಡಿ:** ಸರ್ಗ ಮುಡ ಮೇಲೆಕಿಮ್ಮತ್ತು ಅಗತಕ್ಕೆ ಜೀನಸುಗಳು ೧, ಅಕ್ಕಲಪಾರ . . . ೧೩, ಬಿಚ್ಚಾ (ನಿರಗುಂಡಿ) (ಮುಂಬಪ್ಪಾ. ೧೨೨). **ನೀರ್ಗುಂಡಿ:** ನೀರ್ಗುಂಡಿ, ನೋಚ್ಚಿ, ನೀರ್ಗುಂಡಿ (ಮೈಟಿಗಿ. ೭೪-೧೬೦೧). 'ನಿರ್ಗುಂಡಿ' ಪರಾ. [?]

ನಿರ್ಗುಣ (ಗು). ೧. ಸೂತ್ರವಿಲ್ಲದ; ಹೆದೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಗುಣ ರಹಿತವಾದ; ಗುಣವಿಲ್ಲದ: 'ಸ: ಆತ್ಮಾ ಸ ನಿತ್ಯ: ಶುದ್ಧ: ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ' ಎಂಬ ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಸ್ತುವಿ ನಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮತ್ವ, ಸತ್ಯತ್ವ, ಶುದ್ಧತ್ವ, ಕೇವಲತ್ವ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುವು (ಭಾತತ್ವ. ೫೦). (ನಾ). ೩. ಹೆದೆ ಇಲ್ಲದುದು. ೪. ಆಕಾರರಹಿತವಾದುದು: ದೈವೀಸಂಪತ್ತನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬಯಸುವ ಅಸ್ತಿತ್ವನಿಗೆ ನಿರ್ಗುಣವಾದ ದೈವೀತೇಜಸ್ಸು ಸಗುಣ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಭವಿಸಿದಾಗ ಆಗುವ ಅನಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವೆನಿಸುವುದು (ಭಾರದ. ೮೦). ೫. ನಿಷ್ಕರ ಸ್ವಭಾವದವನು; ನಿಷ್ಕರುಣಿ: ಅನುರೂಪಂ ನೋವನೇಂ ಜವಂ ನಿರ್ಗುಣನೋ (ಬಲ್ಲಪ. ೧೩-೧೧೮). ೬, ೭: ಆ ಬಾಲಕರ ದಾಲ್ಕದಿಂ ತೊಟ್ಟು . . . ಸುರಶರಾಸನದಂತೆ ನಿರ್ಗುಣರುಂ ತೀಕ್ಷ್ಣಕೌಕ್ಷೇಯದಂತೆ ನಿಷ್ಕಂಶಭಾವರುಂ . . . ಎನಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫ ದ). ೮. ಸತ್ಯ, ರಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ತಮಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಮೂರುಗುಣಗಳಿಗೆ ಅತೀತನಾದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಮುರಾಂ ತಕನಗಣತೋಪಮಮಹಿಮನುಲಾ ಸಗುಣ ನಿರ್ಗುಣನಾ ಮಹಾತ್ಮನಂತ ರೂಪವನು ನಿಗದಿಸಲು ಜಯವಹುದೆ (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೧-೨೧); ಆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಈಶ್ವರತ್ವಯುಕ್ತ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಮ . . . ನಿರ್ಗುಣ

... ಎಂಬುವು ಮೊದಲಾದವೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಸರ್ವಾಯನಾನುಂಗತಕ್ಕಂ (ವಿನೇಶ. ೨೭); ನಿತ್ಯನಿರಂಜನ ಪರಮಪಾವನ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಕರಣ . . . ನಿಃಕಳಂಕ ಮಹಿಮಾನಂದಾರ್ಣವ ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಶಿವನುಂ (ಭೃಗುಸೂ. ೧). ೭. [ಯೋಗ] ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ; ನಿರಾಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನೆ; ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿ; ಇ ಸಗುಣೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಸಾಲೋಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಮುಕ್ತಿಗಳು ದೊರಕುತ್ತವೆಯೆಂದೂ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಶಾಶ್ವತ ಮುಕ್ತಿ ದೊರಕುವುದೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ: ಸಗುಣ ನಿರ್ಗುಣವೆಂದು ಯೋಗದ ಬಗೆಗಳೆರಡಾಗಿವೆ ಪದವಿಗಳು ಸಗುಣವೇ ಸಾಕಾರ ನಿರ್ಗುಣವೇ ನಿರಾಕಾರ . . . ನಿರ್ಗುಣದಿಂದಲಾ ಸಾಯಂಜ್ಯವಹುದೆಂದ (ಅಮೃತ. ೬-೭೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗುಣತತ್ವ (ನಾ). ತ್ರಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಅತೀತವಾದ ತತ್ವ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಅಕಟ ನಿರ್ಗುಣತತ್ವವಿದೆ ನಾಟಕದ ಬಹುರೂಪಿನಲಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕ ಪರಾನಂದೈಕರಸವಿದೆ ಮನೆಯ ಕೇಯಲಿ (ಅಮೃತ. ೯-೨೪).

[ನಿರ್ಗುಣ + ತತ್ವ]

ನಿರ್ಗುಣತೆ (ನಾ). ಗುಣಹೀನತೆ: ಕೇವಲ ಅದಿಯ ಕೆಳಗೆ ಇರುವುದ ರಿಂದಲೆ ಮೆಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಮರ್ಯಾದೆ ಬಂದಿತೆ? ಹಾಗೆನ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದ ಕ್ಲೋದು ದುರ್ಗುಣವಿದೆ ಅಥವಾ ನಿಷ್ಕರವಾದ ನಿರ್ಗುಣತೆಯಿದೆ ಎನ್ನೋಣ (ದೇಶಸ್ಥಿ. ೧೪೬). [ಸಂ. ನಿರ್ಗುಣತಾ]

ನಿರ್ಗುಣತ್ವ (ನಾ). ೧. ದಾರ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಗುಣಹೀನತೆ. ೧, ೨: ನಿರ್ಗುಣತ್ವಂ ಬಿಡುಮುಗಲೋಕ್ . . . ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಖಿ ಗಲೋಕ್ ಅಕ್ಕಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಲೋಲ್ಲ (ಜಗದ್ವಿ. ೨-೧ ಪ). ೩. [ದ್ವೈತ] ಪರಮಾತ್ಮನು ಗುಣರಹಿತನೆಂದು ಹೇಳುವುದು, — ನಂಬುವುದು: ಜೀವಾಭೇದ, ನಿರ್ಗುಣತ್ವ, ಅಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವ, ಇತರಸಾಮ್ಯ, ಇತರಾಧಿಕ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮನಾನಾತ್ವ, ಅವತಾರನಿಂದ, ಭಕ್ತನಿಂದ, ತತ್ವಮಾಣನಿಂದ ಈ ಒಂಬತ್ತೂ ಹರಿದ್ವೇಷಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೩).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನ ಹೇಳುವರು ಸಚ್ಚಿದ್ವಿಶ್ವೈಕ ನಿರಾಳ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವೆಂದದ ಬಲ್ಲ ಯೋಗಿಗಳು (ಅಮೃತ. ೩-೫೨); ನಿನ್ನ ನಿನ್ನದು ನಿನಗೆ ನೀನೆಲ್ಲ ಎನ್ನುವಿರೆ, —ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವೇ ನೀವು? (ದೇಶಸ್ಥಿ. ೩೦-೪); "ಬ್ರಹ್ಮ ತತ್ವವು ಅಸತ್ಯವಲ್ಲ, ಜಡವಲ್ಲ, ಅಪಧಿಯುಳ್ಳದಲ್ಲ (ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನ ಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ)" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು (ಭಾಷ್ಯ. ೭೫). [ನಿರ್ಗುಣ + ಬ್ರಹ್ಮ]

ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಾದಿ (ನಾ). ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವನು: ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳಾದ ವೇದಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ನಿಷ್ಕಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳು . . . ಕೆಲವರು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳು (ಭಾರತ. ೧೩೧). [ಸಂ. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನ್]

ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ: ವಿಶುದ್ಧಾದ್ಯೈಕ ಸಂಪ್ರದಾಯದವರು ಶೂದ್ರರಿಗೆ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವನ್ನೂ ಅನುಗ್ರಹಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೧).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ]

ನಿರ್ಗುಣಭಕ್ತಿ (ನಾ). ನಿರಾಕಾರನೂ ಗುಣಾತೀತನೂ ಅದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಭಕ್ತಿ, —ನಿಷ್ಠೆ: ಕದೀರರು ಹಿಂದೂ ಮಹಮ್ಮದೀಯರೊಬ್ಬರಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ಗುಣಭಕ್ತಿಯ ಕದೀರಸಂಘ ವನ್ನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿದರು (ಕರ್ನಾಟ. ೩೯). [ನಿರ್ಗುಣ + ಭಕ್ತಿ]

ನಿರ್ಗುಣವಾಯು (ನಾ). [ವಿಜ್ಞಾ] ಬಣ್ಣ, ರುಚಿ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳಿಲ್ಲದ ಒಂದು ಅನಿಲ; ಸಾರಜನಕ; ನೈಟ್ರೋಜನ್: ಈ ವಾತಾವರಣವು ಎರಡು ವಾಯುರೂಪಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಅಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ "ನೈಟ್ರೋಜನ್" (ನಿರ್ಗುಣವಾಯು)ವೆಂತಲೂ "ಅಕ್ಸಿಜನ್" ಎಂತಲೂ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೭೪).

[ನಿರ್ಗುಣ + ವಾಯು]

ನಿರ್ಗುಣಶ್ರುತಿ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಪರಮಾತ್ಮನು ಗುಣಾತೀತನೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿ: ಎಂಟನೆಯದಾದ ನಿರ್ಗುಣಶ್ರುತಿ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸಗುಣಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸತ್ಪರಜಸ್ತಮಸ್ಸೆಂಬ ಹೇಯಗುಣಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವೆಂದೂ ಬೋಧಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳಿಗೆ ಹೇಯಗುಣಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದಂಟಾದ ಕೊರತೆಯಿರಬಹುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹೊರಟಿರುವುದು (ತತ್ವಶಾ. ೧).

[ನಿರ್ಗುಣ + ಶ್ರುತಿ]

ನಿರ್ಗುಣಾರಾಧನೆ (ನಾ). ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವಿಕೆ: ಭವರಹಿತಯೋಗಿಗಳ ಭರಿತೆಯ ಸುವಿನಿಲಾತ್ಮಕ ನಿರ್ಗುಣಾರಾಧನೆಯ ನಿರ್ಣಯವೆ. . . ಅಜಾಯಲು ಬೇಕು ಮೊದಲಲಿ (ಅಮೃತ. ೧-೧೭). 'ಸಗುಣಾರಾಧನೆ' ಪರಾ.

[ನಿರ್ಗುಣ + ಆರಾಧನೆ]

ನಿರ್ಗುಣಾಷ್ಟಾಂಗ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧಕವಾದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು; ಯಮನಿಯಮಾದಿ ಯೋಗದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳು: ನಿರ್ಗುಣಾಷ್ಟಾಂಗವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೆಳೆಯುಳ್ಳವರಿಗಾವನ ಭರ್ತನಲ್ಲಿಯ ಭಕ್ತಿಭಾವವ ಮೂಲ್ಯ ಸುಜನರಿಗೆ . . . ಉಸುರೇ ಅನುಭವಾಮೃತವ (ಅಮೃತ. ೬-೩). 'ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗ' ಪರಾ. [ನಿರ್ಗುಣ + ಅಷ್ಟಾಂಗ]

ನಿರ್ಗುಣಿ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಿರ್ಜವ್ಯಕ್ತಿ: ಗುಣಮಂ ತಿಳಿಸುವೊಡಲು ನಿರ್ಗುಣಿಯಂ ನೀನನ್ನೆಚ್ಚಿದವಳೆಂದವಳಂ (ಮದಕ. ೧೧-೪೦). ೨. ಗುಣಾತೀತನಾದವನು; ಗುಣರಹಿತ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಓವಿ ನಿರ್ಗುಣಿಯಾಗಿ ಸಗುಣವನೀವನಂ ಪ್ರವಾತ್ಮನಾಗಿ ಸದಾಮಯವದಿಂದೊಂದಿದವನಂ ಕಂಡು (೨.ಸಪ್ತ. ೬-೧೩).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗುಣಿನ್]

ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕ (ನಾ). ಗುಣಾತೀತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವವನು: ಭಕ್ತಿಯುಂಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಕವಿಗಳು ನಮಗೆ ಕಾಣಬರುತ್ತಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯವರು ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸಕರು (ಭಾರತ. ೪೫೪). [ನಿರ್ಗುಣ + ಉಪಾಸಕ]

ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನ (ನಾ). = ನಿರ್ಗುಣಾರಾಧನೆ: ಜೈನವತಿಸುಕ ಕೇಳು ಸಾಮರಸ್ಯದಿ ಸಗುಣೋಪಾಸನಧಾನುವನು ತರುವಾಯ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನವನೆಂದ (ಪ್ರಾಸಂಗ. ೨೦-೧೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆ (ನಾ). = ನಿರ್ಗುಣಾರಾಧನೆ: ಅದರ ಅಂಗವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಹೋಮ, ಹವನ . . . ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿತಿಗೊಳಿಸಲು ಸಹಾಯಕಗಳಾದವು(ಭಾರತ. ೪೧).

[ಸಂ. ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆ]

ನಿರ್ಗೇಡಿ, ನಿಗ್ಗಡಿ, ನಿಗ್ಗಿಡಿ, ನಿರ್ಗಡಿ (ನಾ). ಅವಿವೇಕಿ: ಮತ್ತೊರ್ವನಗಡಿನ ಪೆಂದಿರೋಕ್ ವ್ಯವಹಾರಮಲ್ಲದೆ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿಂದ ನಿರ್ಗೇಡಿಬೊಜಗಂಗೆ ನೊಬಗುಬೊಜಂಗೆನಂತೆಂದಂ (ಲೀಲಾ. ೨-೯೩ ಪ).

ನಿಗ್ಗಡಿ : ಮೃದನಂ ತನ್ಮಯ ತಲಯಂ ಕವಿಪದದಂ ಮರೆಯ ರೂಪಿಣಂ ತನುಜೆಗೆ ಸೋಲೊಡವದೊಂ ನಾಣಲಿ ನಿಗ್ಗಡಿ [ಸಾಹಿ. ಗುಣಿ] ನಿಜ ದಿನಪೂಜನಾಪ್ತನೆನಲಾಗಜಾವಂ (ಸಮಪ. ೮-೧೩೧) ; ದುರ್ಮಾರ್ಗಗಮಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡಾಚರಣಂ ಗಡಂ ತಮಗೆನಲ್ ಚೀಯಂಬಿನಂ ಬಾಳ್ವ ನಿಗ್ಗಡಿ ಗಳ್ ಮತ್ತಿನ ಭೂಭುಜದೊರ್ಯ ಪೇಳ್ ಬಲ್ಲಾಳಭೂಪಾಳನೇಳ್ (ಎಕ. V, ಪಾಸಪ. ೩೧-೩೧ ; 1173 ?) ; ಸಿಂಹೆ ಬಾಳ್ವ ನಿಗ್ಗಡಿ ಸಚಿನ ಕೃಕಳಂ ನಗುವವೋಲೆಗೆದಿಪ್ಪುದು ವೀರಶಾಸನಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೧೨-೧೧೧ ; ಸು. 1280). ನಿಗ್ಗಡಿ : ಸುಡು ಪೊಲ್ಲಳನೆನ್ನದೆ ತನ್ನೊಡ ಮಯ ಕೇಡಿಂಗಮವಳ ಪೋಗಿಂಗಂ ನಿಗ್ಗಡಿ [ಪಾಪಾ. ಗೌಡಿ, ಗಡೆ, ಕ್ಲೆಡಿ] ಬೆನ್ನೊಳಜಿಸಿ ಪೋದಂ ಕಡುಮೋಹಿತರಾರುಮುಚಿತಮಂ ನೆನೆದಪರೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೩೩). ನಿರ್ಗಡಿ : ಮೇಲಿನ 'ಪಂರಾಮಾ' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. + ಕೇಡಿ.]

ನಿರ್ಗೋತ್ರ (ನಾ). ೧. ದೇಶ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡವನು. ೨. ಬಳಗ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು. ೧, ೨ : ನಿಶಾಂತವಿರಕ್ತನನ್ನು ನಿರ್ಗೋತ್ರನೆನ್ನಪ್ಪ ಸತ್ಯವಳಯೋದ್ಗತ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನೇಕು ಪೋಗಲಿರ್ದಾಪ್ತನಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿದಂ ಸುವಿಧೀಶನ ಚತ್ವರ್ದಶಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೫೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಂಥ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತಲೆ; ನಗ್ನತೆ : ಕುಟುಂಬಲಾಳಕಂಗಳ ನಿಮಿರ್ದೆ . . . ವಿಟವೃತ್ತಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಿತ್ತಂ ಪಸರಿಸಿರೆ ವಿಟಂ ಬೀಸೆ ನಿಂದಿರ್ದೊಳೊರ್ವಳ್ ಸ್ವುಟಿತೋರೋಮಧ್ಯ ಭಿನ್ನಾಪಟುತಟಿವಟಿಟ್ಟಂಥ ನಿರ್ಗಂಥದಿಂದಂ (ಕಾನ್ಯಾ. ೮೦೨). ೨. ಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಕಳಚಿ ಕೊಂಡವನು ; ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ಹೊರತಾದವನು : ನಿರ್ಗಂಥರೆಂದರೆ ಯಾವ ತೊಡಕೂ ಇಲ್ಲದವರು (ಭಾರವ. ೧೪೫). ೩. ಜೈನ ಅಥವಾ ಬೌದ್ಧ ಮುನಿ: "ನಗ್ನಾಟಿ . . . ಮಲಧಾರೀ, ನಿರ್ಗಂಥಃ, ಸಾಧುಃ - ಈ ೧೦ ಸವಣರ ಶೆಸರ್" (ಪರ್ವಾ. ೫೭-೧೪೪) ; ನಿರ್ಮರ್ಥಗಪ್ಪಡಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ನಿರ್ಗಂಥಮಪ್ಪ. ರಿಸಿ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬಯಯ ತಪಂಗೆಯ್ಯುದು (ವಜ್ರಾ. ೯೩-೧೩) ; ನಿರ್ಗಂಥಂ ಸಮಂತದಂ ನೆಜೆ ತಾಳ್ವೊರ್ವುದು ದಿವ್ಯಮಪ್ಪ ತಪಮಂ (ವಜ್ರಾ. ೯-೩೩) ; ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗಂಥರು ಬಿದ್ದರು (ಬುದ್ಧ. ೧೩೧) ; ಅಗಿನ ಅನೇಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗಂಥರಿಗೆ ವಿಶೇಷಸ್ಥಾನ ಕೊಡುವುದನ್ನು ವಿಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು (ತೀರ್ಥ. ೨೮). ೪. ಜೈನರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೈನರಲ್ಲಿ ಯಾವನೀಯ, ನಿರ್ಗಂಥ, ಕೂರ್ಚಕ, ಶ್ವೇತವಟಿ, ಅಹಂಪ್ರಿ ಸಂಘಗಳೆಂಬ ಪಂಗಡಗಳಿದ್ದುವು (ಕರ್ಣಾ. ೪೦) ; ಮುನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುಲಾಕ, ಬಕುತ, ಕುಶೀಲ, ನಿರ್ಗಂಥ, ಸ್ವಾತಕ ಎಂದು ಐದು ಪ್ರಕಾರಗಳು (ಜೈನಧ. ೮೯). ೫. ನಿರ್ಮಲ ವಾದುದು ; ದೋಷರಹಿತವಾದುದು : ನೆಲಂ ನಿರ್ಗಂಥಮಾದೋಡೆ ದಿವ್ಯವಂಗಿ ರಾಗಂ ಗಗನಂ ನಿರ್ಗಂಥಮಾದೋಡೆ ಮದುವೆಗುತ್ಸವಂ ನೀರ್ ನಿರ್ಗಂಥಮಾದೋಡೆ ಕುತ್ತದ ಕೇಡು ಕಿರ್ಚ ನಿರ್ಗಂಥ ಮಾದೋಡೆ ಅಡುಗೆಯ ಕಾಯ್ಕಂ ಆಕ್ಕಿ ನಿರ್ಗಂಥಮಾದೋಡುಟಿದ ರುಚಿ ಪಾಲ್ ನಿರ್ಗಂಥಮಾದೋಡಳಿಯ ಸವಿ . . . ಅಂತೆ ಜಿನೇಶ್ವರನ ತಪದ ನಿರ್ಗಂಥದಿಂದಮೆ ಲೋಕದ ಕಾಯ್ಕಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಸಿದ್ಧಿಯಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾ. ೯-೩೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಂಥತ್ವ (ನಾ). ದಿಗಂಬರತೆ ; ಬತ್ತಲಾಗಿರುವಿಕೆ : ಜಯಂಧರಯೋಗಿ ನಿರ್ಗಂಥತ್ವದಲಿ ನೆಗಳ ಕೇವಲಿಯು ತಾನಾಗಿ ನಿಜ ತತ್ವಾನಿಚಾರನ ತಾಳಿ ಪ್ರತಿಮಾಭಾವನೆಯ ಯೋಗೀಂದ್ರನಾದನು (ನಾಗಸ. ೩೦-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಂಥಧರ್ಮ (ನಾ). ಜೈನಧರ್ಮ : ಈಗ ಜೈನಧರ್ಮವೆಂದು ಯಾವ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಭಗವಾನ್ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಹಾಗೂ ಮಹಾವೀರರ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ಗಂಥಧರ್ಮ' ಅಂದರೆ 'ನಿರ್ಗಂಥಧರ್ಮ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜೈನಸ. ೩).

[ನಿರ್ಗಂಥ + ಧರ್ಮ]

ನಿರ್ಗಂಥನ (ನಾ). ಕೊಲೆ ; ಹಿಂಸೆ ; ಹೀಡನೆ : "ಮಾರಣಂ, ನಿಶರಣಂ . . . ನಿರ್ಗಂಥನಂ, ಆಳಂಥಃ, ಪ್ರಮಯಾ, ಹಿಂಸಾ, ಸಂಜ್ಞ ಪನಂ—ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಪರ್ವಾ. ೩೪-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಗಂಥಯತಿ (ನಾ). ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿ ; ಸವಣ : ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಮೂರ್ವ ನಿರ್ಗಂಥಯತಿ ಭೈಕ್ಷಭಾಷನಮಂ ಕೊಂಡು . . . ಭೈಕ್ಷಂ ಬೇಡಿ (ವಜ್ರಾ. ೯೨-೯). [ನಿರ್ಗಂಥ + ಯತಿ]

ನಿರ್ಗಂಥರೂಪ (ನಾ). ದಿಗಂಬರ ರೂಪ : ನಿಜತನುಭವರಯ್ಯಾ ಸಿರ್ವರ್ ಪದಿನಾಜುಸಾಸಿರ್ವರ್ ಮಕುಟಬದ್ಧರ್ . . . ಬೆರಸಾಗಳ್ ವಜ್ರನಾಥ ನಿಜದ ರೂಪಮಂ ನಿರ್ಗಂಥರೂಪಮಂ ಕಯ್ಯೊಂದು ನೆಗಟ್ಟು ನಿಂತೀ ಮಾಚ್ಚಿಯಂ (ಅದಿಪ. ೩-೨೩) ; ಸುಭದ್ರಸೂರಿನನ್ನಿಧಾನದೊಳ್ ನಿರ್ಗಂಥರೂಪಮಂ ತಾಳಿ (ಪಾಂ. ೯-೧೧ ಪ). [ನಿರ್ಗಂಥ + ರೂಪ]

ನಿರ್ಗಂಥರೂಪು (ನಾ). = ನಿರ್ಗಂಥರೂಪ : ವಜ್ರನಾಥ ನಿಜದ ರೂಪಮಂ ನಿರ್ಗಂಥರೂಪು[ಪಾಪಾ. ಪ]ಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಅದಿಪ. ೩-೨೩). [ನಿರ್ಗಂಥ + ರೂಪು]

ನಿರ್ಗಂಥಸಾಧು (ನಾ). = ನಿರ್ಗಂಥಯತಿ : ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನೇ ನಿರ್ಗಂಥಸಾಧುವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಜೈನಸ. ೪೪೦). [ನಿರ್ಗಂಥ + ಸಾಧು]

ನಿರ್ಗಂಥಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ಜೈನರ ಗುರು : ನಿರ್ಗಂಥಾಚಾರ್ಯ ರಪ್ಪ ಮದೀಯ ಗುರುಗಳ ಬರೆದರ್ (ತತ್ತ್ವ. ೨). [ನಿರ್ಗಂಥ + ಆಚಾರ್ಯ]

ನಿರ್ಗಂಥಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ದಿಗಂಬರತ್ವದ ಸ್ಥಿತಿ : ಈತನ ಸತ್ವ ಯನ್ನು ಕಂಡ ಗುರುವು ಈ ಕೌಶೀನಪರಿಗ್ರಹವನ್ನೂ ತೊರೆಯಿಸಿ ದಿಗಂಬರದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಸಾಧುವಿನ ಈ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ನಿರ್ಗಂಥಾವಸ್ಥೆಯೆಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರವ. ೧೪೫). [ನಿರ್ಗಂಥ + ಅವಸ್ಥೆ]

ನಿರ್ಗಂಥೆ (ನಾ). ಬತ್ತಲೆಯಾದವಳು ; ನಗ್ನೆ : ಅವಳ ಕೈಯೊಳಿರ್ದ ಧನಮನಾಭರಣಂಗಳನಾ ಪುಷ್ಪಕೆಯುಟ್ಟಿದ್ ಮುತ್ತಿನ ಸೆಹಗಿನ ಪಟ್ಟಿಯೆಡೆಚಕದ ಭೀನಾಂಬರದ ಸೀರಿಯೊಳ್ ಪೊಣೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ನಿರ್ಗಂಥೆ [ನಿರ್ಗಂಥೆ] ಯಾಗಿದವಳಂ ನೀರೊಳ್ ಕುಳಿರಿಸಿ . . . ಆ ಶೌಂಡಿಕಂ ಹೊಳೆಯಂ ಹಾಯ್ದು . . . ಪೋಗುತ್ತಿರೆ (ನನ್ನಾ. ೩-೧೧೩ ಪ) ; ಪೋಗಿಂದು ಪೋದನನತಿದೇಗದೊಳಂ ಶೌಂಡನತ್ತ ಪುಷ್ಪಕೆ ಜಲ ಮಿಂಬಾಗಿ ನಿರ್ಗಂಥೆ [ನಿರ್ಗಂಥೆ] ಯಾಗಿದಾ ಗಾದೆಯಾದುದೀಗ ಭಾವಕೆ ನಿನಗಂ (ನನ್ನಾ. ೩-೧೧೩ ಪ). [ನಿರ್ಗಂಥ + ಎ]

ನಿರ್ಭಾತ (ನಾ). ೧. ಬಿರುಗಾಳಿ ; ಝಂಝರವಾತ. ೨. ಭೂಮಿಯ ಅದಿರುವಿಕೆ ; ಭೂಕಂಪ : ಸಡುಗಿತಿ ನಿರ್ಭಾತದಲಿ ಬಜಿಸಿಡಲು ಸುಳಿದುದು . . . ಕೊರವೇಂದ್ರನ ಪತನಕಾಲದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೮-೩). ೩. ಸಿಡಿಲು : ಕಾಲಾಂತಪನಹತಕಲ್ಪೋಲಾವಿಲಜಲಧಿನನದಮೋ ನಿರ್ಭಾತಾಳಿಳುರರುದಿತಮೋ ಲಯಕಾಲಾಂಬುಧಭೋಷಮೋ ನೆಲಂ ಮೊಬಗಿದುಮೋ (ಅದಿಪ. ೧೨-೩೩) ; ಇದು ನಿರ್ಭಾತಮೋ ಮೇಣ್ ನೆಲಂ ಮೊಬಗಿತೋ (ಸಂಪ. ೨೩-೫). ೪. ಬಿರುಸಿನ ಹೊಡೆತ ; ಬಲವಾದ ಪೆಟ್ಟು ; ಜೋರಾದ ಎಟು ; ಪ್ರಳಯಕಾಲ ಹಾತೋತ್ಪಾತ

ವಾತನಿರ್ಭಾವತದಿಂದಮುಳ್ಳಾದಿ ತಳ್ಳಂಕಂಟುಪ್ಪವ ಜಳನಿಧಿಗಳಂತೆ ಮೇಲೆ ದಪ್ಪಲಾ ಬಗ್ಗುವುಭಯಸ್ತೆ ನ್ಯಂಗಳಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಾ. ೧೦-೬೫ ವ); ಅಶ್ರಮ ದೊಳಲ್ಲಿಂದೊಳಗೊಗದ ನಿರ್ಭಾವತರ್ಜಿತವೇದಸ್ವಾದಮಂ ಮುಟ್ಟಲೀ ಯದೆ ಸೇನಾಪತಿತ್ವಂ ತುರಂಗರತ್ನ ಮನವಯವದೊಳಿನಿಸಾನುಂ ಕಣ್ಣಿತ್ತಿ ದಂತೆ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೪೧ ನ); ಆ ತೆಲುಗಬೊಮ್ಮಯ್ಯನ ಶರನಿರ್ಭಾವತ ಪಾತಕ ತೊಡರ್ಮ ಮದಿಯಲು (ಬಸವ. ೩೪-೨೫). ೫. ಉತ್ಪಾತ. ೬. ಖಡ್ಗ ಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು; -ವರಸೆ: ಆಗರ್ವಲದ ಕಡಿತಲೆ ಕಾಜರಲಗಲಗಿನೊಳ್ ಪಳಂಚೆ ತಾಗಿ ನಿರ್ಭಾವತವುಪ್ಪರಂ ತಾರವಟ್ಟು ಮುವಿತ ಮುಟತಮಂಟ ಪಲವುಂ ತೆವದಿಡಾಪ ದಿನ್ನಣದೊಳ್ ಸೆಜೆದು ತಾಳುಂತಟ್ಟುಂ ಪೊಯ್ತೆ (ಪಂಪಾ. ೧೩-೫೪ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾವತನ (ನಾ). ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು: 'ನಿರ್ಭಾವತನಂಗಿಯಾ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾವತನಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: ಕಡುಳ್ಳೆದು ಮರ್ಗಿ ನಿರ್ಭಾವತನಂಗಿಯು ಕೋಡುದಿದ ಮಹಿಷಾಸುರನೊ ಎಂದೆಂಬ ಸಂದೇಹ ಕಡೆಯಾದ ಸೊಕ್ಕಿದಕ್ಕಲನೊಂದಂ ಕಂಡೆನರಸ (ಪಂಪಾ. ೬-೨೦).

[ನಿರ್ಭಾವತನ + ಕಿಯಾ]

ನಿರ್ಭಾವತವಾತ (ನಾ). ಪ್ರಬಲವಾದ ಬಿರುಗಾಳಿ: ಪರವಾಚಾಳ ನೈಪಾಳಜಾಳಕುಳನಾತೋತ್ಪಾತನಿರ್ಭಾವತವಾತರವಂ ವಿಕ್ರಮನಾಟಿಕಾ ಧನಯನಾದೀವಂಗಳಾತೋದ್ಯದ್ಯದ್ವರವಂ ತಾನೆನೆ ಘೋರ್ಗಿಸಿತ್ತು . . . ಭೀರೀರವಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೬). [ನಿರ್ಭಾವತ + ವಾತ]

ನಿರ್ಭಾವತಾಪಾತ (ನಾ). ಸಿಡಿಲು ಬೀಳುವಿಕೆ; ಸಿಡಿಲಿನ ಹೊಡೆತ: ಇಂದಿಂಗೇಬುದಿವಸದಂದಿಗೆ ಪೊದನಪುರಾಧೀಶಮಸ್ತು ಕದೊಳ್ ನಿರ್ಭಾವತಾ ಪಾತಮಕ್ಕುಮೆಂದಾದೇಶಂಗಿಯುಯ್ದುಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೨೪ ವ).

[ನಿರ್ಭಾವತ + ಪಾತ]

ನಿರ್ಭಾವತಿಸು(ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಹೊಡೆ: ಜೋರಾಗಿ ಪೆಟ್ಟು ಕೊಡು: ನಿಮ್ಮವನಾಧದ ಮೂತನಾದದೆ ಹಗೆಯವೊಲು ನಿರ್ಭಾವತಿಸುವನೇ (ನಿರ್ಭಾ. ೬-೨-೨೬). [ನಿರ್ಭಾವತ + ಇಸು]

ನಿರ್ಭಾವಣ (ನಾ). ೧. ಕ್ರೂರವಾದುದು: ಸಡುವೆ ಕದ್ದಿಡದ ಸಲಾಕೆ ಗಳು ನಿರ್ಭಾವಣವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದರೂ ಅವಳು ಸರಹರಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣುಂಟ ನೋಡಿ ಹಿಗ್ಗಿದಳು (ಸಮಜೀ. ೬೬೧). ೨. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವನು; ದಯಾಹೀನ; ಕ್ರೂರ: ಜೀವದಗಳ ಪುಣ್ಯಂ ತೊರೆದ ನೆತ್ತರ ಕೆಯ್ದುಗಲ್ಲೆ ನೀಡಿ ಕೀಳಿದೆಯಿಡೆ ಗಂಟಲರ್ ಮುಣಾದನೊರ್ಮೆಯ ನಿರ್ಭಾವಣನೆಯ ತಂದೆಯಂ (ಕಾಂಡಾ. ೧೮೩); ಪಾಪಿ ಕೈವಲ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಬಿಡುವಂತಿರ, ನಿರ್ಭಾವಣನಾಂ ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಬಿಡುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೧೪); ಶಾಸ್ತ್ರಿ ಇಷ್ಟ ನಿರ್ಭಾವಣಗಲುಹುದೆಂದು ಸುಬ್ಬ ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಯೋಚಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಅನಾಥ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾವಣಾತ್ಮಕ (ನಾ). ದಯವಿಲ್ಲದವನು; ನಿಷ್ಕರುಣೆ: ಪುತ್ರ ಸನು . . . ನಿರ್ಭಾವಣಾತ್ಮಕರಾಗಿ ಹೊಡೆವಂದದಂತವರ ತೋಳು ಬೀಳದ ನಿಂದುವು? (ಭಾಷನಾ. ೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾವಣ (ನಾ). ಎರುದನಿ; ದೊಡ್ಡದ್ದನಿ; ಜೋರಾದ ದ್ವನಿ: ವಿಬುಧವಂದಿಸ್ವಾತಮಾಂಗಲ್ಯನಾಪರವಂ ಭೀರಂಕಣಿ ಕೇಳ ಲಾಯ್ತು ಗೆಲೆವಂದಂಭೋಧಿನಿರ್ಭಾವಣಮಂ (ಜಗದ. ೧-೪೬); ಸೇವುರದ ದನಿ ದಟ್ಟಿಸಿತು ವೇದಾವಳಿಯ ನಿರ್ಭಾವಣವನು ನಾನಾವಿಭೂಷಣಕಾಂತಿ ಕೇಣಿಕು ಮುನಿಸಮಾಧಿಗಳ(ಉಪಾ. ೧೪-೬); ನೀರುಬ್ಬಗಳ ನಿರ್ಭಾವಣ ದಬ್ಬರದ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡ ತೆರಿಗಳ . . . ತೊಳುವ ಭೇನಸಿಂಹದ ಗುಣುಬಿನಲಿ ಗಾಡಿಸಿತು ಗೋದಾವರಿ ಕಕುತ್ಸ್ಥಜನ (ತೊರಣ. ೩-೧-೪೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾವಣ (ನಾ). = ನಿರ್ಭಾವಣ: ಘನಘಂಟಾಭೋರನಿರ್ಭಾವಣ ಚಕಿತದಿಶಾಸಿಂಧುರಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೮-೧೩೩): ಚಾತಕೋದಕಕೇಳೇಶ್ವತ ತೂರ್ಯನಾದಮೆನೆದತ್ತಂಭೋದನಿರ್ಭಾವಣಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೩೫).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾವಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡದ್ದನಿ ಮಾಡು; ಉದ್ಘಾತಿಸು: ಭಾಸುರಾಸೆಯೊಳು ನಿರ್ಭಾವಣಿಸುವ ಪ್ರಣಮಸ್ವರೂಪಿಯಾದವ ಶಿವಗೆ (ಕಂಕ. ೧೪೩-೩). [ನಿರ್ಭಾವಣ + ಇಸು]

ನಿರ್ಜಂತುಕೆ (ಗು). ಜೀವಿಗಳಿಲ್ಲದ; ಜನರಹಿತವಾದ; ನಿರ್ಜನ ವಾದ: ವಿಶಾಳ ನಿರಾಕುಳ ನಿರ್ಜಂತುಕ ನಿರ್ಮಲಶಿಲಾಪಟ್ಟಿದೊಳ್ . . . ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನುಮಾಗಿರ್ದಾಗಳ್ (ಅದಿಪ. ೧೦-೧೩ ನ); ನಿರ್ಜಂತುಕ ಪ್ರದೇಶದೊಳಿಹ ಶಿಲಾಪಟ್ಟಿಕದ ಮೇಲೆ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನಾಗಿ . . . ನಿಂದಂ (ಸುಳುಮಾ. ೮-೫೮ ನ); ಸೀತೆಯನೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ಭೀಮಾಟವಿ ಯೊಳ್ ನಿರ್ಜಂತುಕ [ಸಾಕಾಂ. ನಿರ್ಜನ] ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಬರ್ಪೊಡು (ಪಂಪಾ. ೧೫-೬೩ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜಡ (ಗು). ೧. ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಲವಲವಿಕೆಯ; ಉಲ್ಲಾಸದ; ಉತ್ಸಾಹದ. (ನಾ). ೨. ಆಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಲವಲವಿಕೆ ಯುಳ್ಳವನು; ಉತ್ಸಾಹಿ: ನಿತಿಜ್ಞಂ ನಿಜ ನಿತ್ಯತತ್ತ್ವನಿಪುಣಂ ನಿಷ್ಕಾ ಪರಂ ನಿರ್ಜಡಂ ಪೂತಾತ್ಮಂ ಪರಿತೋಷಪಂಡಿತವರಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೨೬); ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಜಯಶಂಕರ ನಿರ್ಜಡ[ನಾಂ. ೮] ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜಣಿಸು? (ಕ್ರಿ). (?) : ಬಣ್ಣ ತಾಳಿದಗಳಂ ಕೆಲಬಲದಿ ಬಡಿ ಸುತಂ ಕಜ್ಜ ಕಮನಳಿದು ಬೆಳ್ಳಿಸೆವ ಗೋಧಿಯನಾಚ ನಿರ್ಜಣಿಸಿ ತುಯ್ಯಲಂ ಕಾಸಿ ಗೋಕ್ಷೀರಮಂ ಪರ್ಜಳಿಸುತಿನಿದುಗೊಡಿ ಸರ್ಜುಕದ ಪಂಚಧಾರೆಯ ನೆಜದು ಪರಿಮಳದೊಳುರ್ಬಗಿಸಿ ಪಚನದಿಂ ಬೆಲ್ವಾಗಿ ರಸ ಬಸವ ಸೋರ್ಜಗಿಯ ಸರಮಾನ್ಯಮಂ ಸವಿದು ಕರುಣಪುಡು ಮಜ್ಜಿ ನೀತೇಶಬಲರು (ಲಿಂಗಾ. ೮-೪). 'ಜಣಿಸು' ಪರಾ. [? + -ಇಸು]

ನಿರ್ಜನ (ಗು). ೧. ಜನರಹಿತವಾದ; ಜನವಿಲ್ಲದ: ಬಿಟ್ಟು ಬಂಡ್ವ . . . ರಾಜಪುತ್ರರ ನಟ್ಟಿದಿಯಲಿ ನಿರ್ಜನಾರಣ್ಯಪ್ರದೇಶದಲಿ (ತೊರಣ. ೨-೫-೪); ನಿರ್ಜನಾಟವಿಯೊಳೆಂತೋರ್ವಳೆಯೆ ಬರ್ಬುಕುಹೆ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೪-೪೪೪). (ನಾ). ೨. ಜನರಹಿತವಾದ ಜಾಗ; ಏಕಾಂತವಾದ ಸ್ಥಳ: ಅಭರಣವನು . . . ಪಾಂಡುಪುತ್ರರ ಮಾನಗಿ ಕೊಡಿ ನಿರ್ಜನದೊಳುಜಾಸನೆಯ ಸೇರಿಸುವುದಮಗಿಂದಟ್ಟಿದನು ಚರರ (ಉಪಾ. ೨೨-೬); ಆ ಪ್ರದೇಶವು ನಿರ್ಜನವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಹೇಮಂತ. ೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜರ (ನಾ). = ನಿರರ್ಜರ: ನಿರ್ಜರದ ನಿಜಾಸು ನಿಜು ಜಂಝಾ ಸನಿರಾಸ ಬಿಡಾಸು . . . ಕೇಳ ನನಮೇಘಕಾಲದಲಿ (ತೊರಣ. ೪-೬-೬); ಹರಿವ ನಿರ್ಜರವಾರಿಗಳ . . . ತರುನಿಕರ ಪಲ್ಲವ ಪಲಾಶೋತ್ಕರ ಫಲಚ್ಚಾಯಾಭಿವಾರಿತ ಕರಮರೀಚಿ ಮರೀಚಿಗಳಲೊಪ್ಪಿದುದು ವನಭೂಮಿ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೧೮-೫); ಪಂಚಜಾಣ ರಕ್ತಕಿರಣ ಮುನ್ಮಥಸತಿ ಅಲಕ್ಷ ಹರಣ ಜೀರ್ಣೋನಿಯ ಒಳುಳಿಯೆನೆ ಚಿಮ್ಮುಮಳೆ ನಿರ್ಜರಾ! (ಅನೀ. ೧೮-೮).

[< ಸಂ. ನಿರರ್ಜರ]

ನಿರ್ಜರ (ಗು). ೧. ಪ್ರಾಯವಳಿಯದ; ಮುಪ್ಪಾಗದ. ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ; ಅಮರವಾದ. ೩. ದೇವಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿ ಸಿದ: 'ನಿರ್ಜರಕರಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಶಾಶ್ವತವಾದುದು; ನಿರಂತರವಾದುದು. ೫. ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು; ದೇವತೆ; ಅಮರ: ಭುಜಬಲರಿನಿಪ್ಪ ನಿರ್ಜರರ ಮೊತ್ತಂಗಳಂ ಪರಿಪಯಿ ವಾಹನದಿ ನಡೆವ

ದಿಗಧೀಶರಂ. . . ನೋಡುತಂ (ಸಂಪರ. ೧೯-೯೬); ನುಡಿಯನಾರಿಸಿದನಾರ್ಯ
ನೀನು ನಿನ್ನಗಾಗಸದಲಿರನೇನಸುರನೋ ಕಿನ್ನರನೋ ನಿರ್ಜರನೋ ಉಸುರೆನಲು
(ಕುಪ್ಯಾ. ೨೬-೩೬); ನೋಗಯಿವುದು . . . ಗುರ್ಜರದೇಶಂ ನಿರ್ಜರರಾ
ವಾಸದವೋಳ್ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೧೦); ನಡಬನುಪಟಳವೆಂದು ನಿರ್ಜರರೊ
ಡೆಯ ಪಥವನು ಬೇಡೆ (ಸುವಾಸು. ೨-೨೫). ೬. = ನಿರ್ಜರೆ ೩ :
ಇದನ್ನು ಕರ್ಮದ ಬಿದ್ದು ಹೋಗುವಿಕೆ (ನಿರ್ಜರೆ) ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ
(ಕರ್ತಾ. ೬೮); ಭಾವ-ಕರ್ಮಗಳ ನಿರ್ಜರ (ಕ್ಷಯ) (ಜೈನಸ. ೩೩೯).

ನಿರ್ಜರರ ನಗರಿ = ನಿರ್ಜರನಗರಿ : ಕೈದುಕಾಜರ ಗುರು ಭವಾಳಿಸಿ
ಮೈದಗೆದು ನಿರ್ಜರರ ನಗರಿಗೆ ಹಾಯ್ದನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೩). [ಸಂ.]
ನಿರ್ಜರಕಟಿಕೆ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸಮುದಾಯ; ಅಮರರ
ಗುಂಪು : ರೂಢಿಗಗ್ಗದ ರಾಜಸೂಯದಲೂಡಿ ನಿರ್ಜರಕಟಿಕವನು ಖಯ
ಖೋದಿಯಿಲ್ಲದೆ ನಿರಿಸಿತ್ತು ತ್ರಿದಿವದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೫-೬೧).

[ನಿರ್ಜರ_೨ + ಕಟಿಕ]

ನಿರ್ಜರಕರಿ (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಅನೆ; ಐರಾವತ : ನಿರ್ಜರಕರಿ
ಪಾಂಸುಕೇಳಿಯನೊಡರ್ಪಗುಮಲ್ಲಿ ಜಯಪ್ರಯಾಣದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಕರಿ]

ನಿರ್ಜರಗುರು (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಗುರು ; ಬೃಹಸ್ಪತಿ : ನಿರ್ಜರ
ಗುರುವ ಪೋಲ್ವ ವಿಬುಧರ್ಷಣಂ ಪರಮುನಿಯ ಸಭೆಯಂತೆ . . .
ಮೆಜಿದುದಾ ರಾಯನೊಡೊಲಗಂ ಸೈಪಿನಿಂದೆ (ಭಾವಟಂ. ೭-೫).

[ನಿರ್ಜರ_೨ + ಗುರು]

ನಿರ್ಜರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸುವುದು : 'ನಿರ್ಜರಣ
ಕರಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜರಣಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡುವಿಕೆ : ಸಕಳಮುಳನಿರ್ಜರಣ[ಪಾಂ. ನಿರ್ಜರಾ]ಕರಣಕಾರಣಮಂ
ತಪಸ್ತ್ರೀಯಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಗಿದು (ಅವಿಶ್ವ. ೧-೮೦ ಪ). [ನಿರ್ಜರಣ + ಕರಣ]

ನಿರ್ಜರತತಿ (ನಾ). = ನಿರ್ಜರಕಟಿಕ : ನಿರ್ಜರತತಿ ಮೊಜಿವುತ್ತಿರೆ
ದುರ್ಜನಗಿಂವಜ್ರನೆನಿಸ ಗಣನಾಥಗಂತ್ಯೊರ್ಪ ಗಣಪದವಿತ್ತು (ಪ್ರಿಪವಿ. ೩೯-೧೩). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ತತಿ]

ನಿರ್ಜರಧೇನು (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಹಸು ; ಕಾಮಧೇನು :
ಪರುಪದಂತಾ ವೇದವಳೆಗೋಲಂತೆ ನಿರ್ಜರಧೇನುವಂತೆ ಪತಿಭಕ್ತಿಯಂತೆ
. . . ರಂಜಿಸುವ ಕರಮಾ ಪ್ರನಾಳದಿಂದೆನೆ ದಂಡಿಗಿವಿದು
ಗಾಣಂ ಪಾದಿದಂ (ಭಾವಟಂ. ೭-೬). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಧೇನು]

ನಿರ್ಜರನಗರಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಪಟ್ಟಣ; ಅಮರಾವತೆ : ಕುಶಲವೇ
ದೇವೇಂದ್ರನಾತನ ಶಶಿವದನೆಯರು ಸುಖಿಗಳೇ . . . ನಿರ್ಜರನಗರಿ
ನಿರ್ಜಯವೇ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೧-೨೬). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ನಗರಿ]

ನಿರ್ಜರನದೀಧಾರ (ನಾ). ಗಂಗೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಶಿವ ;
ಈಶ್ವರ : ನಿರ್ಜರನದೀಧಾರಸಂತತಿಪಲನಂದದಿಂ ಮದುವೆಯಾಗಾರ
ದಂತಾ ಮುಸಲಿಯಂತೆ . . . ಮುಂಗಾರ್ ಬಂದುದು (ಭಾವಟಂ. ೬-೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜರನಾರಿ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ನಿರ್ಜರನಾರಿಯರು ತೊತ್ತಾದರ
ಮರಾಂಗಳ ಮನೆಗಳಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೧೧). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ನಾರಿ]

ನಿರ್ಜರಪರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು ; ರಾಕ್ಷಸ : 'ನಿರ್ಜರಪರಭಂಗ'
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜರಪರಭಂಗ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು ;
ಶಿವ : ನಿರ್ಜರಪರಭಂಗ ತುಂಗಮಹಿಮಾಕರ . . . ನಿತ್ಯಜಯಕಿಂಕರ
ಶಂಕರ ಚಂದ್ರಶೇಖರಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೫೩). [ನಿರ್ಜರಪರ + ಭಂಗ]

ನಿರ್ಜರಾತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ವಿಳು ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
ಜೀವತತ್ತ್ವಮಜೀವತತ್ತ್ವಮಾಸ್ತವತತ್ತ್ವಂ ಬಂಧತತ್ತ್ವಂ ಸಂವರಾತತ್ತ್ವಂ
ನಿರ್ಜರಾತತ್ತ್ವಂ ಮೋಕ್ಷತತ್ತ್ವಮೆಂಬ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವರೂಪಮುಮಂ . . .

ಕೈಕೊಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ಪ). 'ಸಪ್ತತತ್ತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ನಿರ್ಜರಾಧಿಪ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಇಂದ್ರ : ನಿರ್ಜರಾಧಿಪ
ಮುಖ್ಯ ದಿಕ್ಪಾಲನಮಿತೆಡೆರಣಾರ್ಜವಸುಮಿತ್ರ ಸಿತದೀಪ್ತಿಬುಜಿ
ದೂರ್ಯೋಗೀ ಅರ್ಜುನಂಗೊಲಿದು ಶರವಿತ್ತ ಭವ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ ರಕ್ಷಿಸೆನ್ನ
(ಪ್ರಾಕಾ. ೭-೧). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಅಧಿಪ]

ನಿರ್ಜರಾಧೀಶ (ನಾ). = ನಿರ್ಜರಾಧಿಪ : ಸರ ನಿರ್ಜರಾಧೀಶ ವೃದ್ಧ
ಶ್ರವಂಗೆಯೊಪ್ಪಲು ಜೀವನಾಗಿ ಚಕ್ರಶಿಖಂಡಿಜಂ ಮಂತ್ರಿತಲಕಂ ಗಡಾ
(ಭಾವಟಂ. ೨-೧೯). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಅಧೀಶ]

ನಿರ್ಜರಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹನ್ನೆರಡು ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ೧೦ ಕರ್ಮವನ್ನು ಕ್ಷಯಿಸುವ ಅನಶನವೇ ಮೊದಲಾಗಿ
ಹನ್ನೆರಡು ಪ್ರಕಾರವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರ ಅಥವಾ
ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವಿಕೆ : ನಿರ್ಜಾನಪರಿಣತಿಯಂ ಜೀವಪ್ರದೇಶಂಗಳಂ
ಕ್ಷೀರನ್ಯಾಯದಿಂ ಬಂದು ಪೊರ್ಪಿದ ಕರ್ಮನುಲಕಲಂಕಶಂಕಮುಂ ವ್ರತ
ಗುಣಚಾರಿತ್ರಮುಂ ಭೇದವಿಜ್ಞಾನಮೆಂಬ ಜಲದಿಂ ತೊರೆದು ಕಳವುದು
ನಿರ್ಜರಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ (ಪ್ರಾಕಾ. ೧೪೬-೨೨); ನಿರ್ಜರಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ—
ಕರ್ಮನಿರ್ಜರೆಯಂ ವಿಶರಿದಾದೀತೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು (ಜೈನಸ. ೮೩).

[ನಿರ್ಜರ_೨ + ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ]

ನಿರ್ಜರಾರ್ಯ (ನಾ). = ನಿರ್ಜರಗುರು : ನಿರ್ಜರಾರ್ಯಹಿತೆ ಹೈಮ
ಕ್ವಾ ಧ್ವಸಂಜಾತೆಯಾಕ್ರಮಿತಸ್ಥಾಜು ಮೃದಾಪಿ ಕಲ್ಪಲತೆಯಂತೀ
ಗಮ್ಮಭೀಷ್ವಾರ್ಥಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೮೩). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಅರ್ಯ]

ನಿರ್ಜರಾವಿಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವ
ಕ್ರಮ (?) : ಯಥಾಪ್ರಯೋಗಸಮಯಪ್ರತಿಷಮಯಂಗಳನಂತಗುಣ
ಹಾನಿರೂಪ ನಿರ್ಜರಾವಿಧಿಯನಾಯು; ಕರ್ಮಮುಖಾಯಲಿಬಾಡ ಕರ್ಮಂ
ಗಳ ಪ್ರಕೃತಿಶಿತ್ಯನುಭಾಗಂಗಳಂ ಕುಲೈ ಕಳೆಯುತ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೩೨ ಪ). 'ನಿರ್ಜರೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. [ಜೈನ] ಕರ್ಮವು ಕ್ಷಯಿಸು, — ನಾಶ
ಹೊಂದು, — ಸವೆ : ಇಂತೀ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಅಗ್ನಿಹೀತಗ್ರಹಣಶಲಾಕಾ
ನಿಚಯಂ ಅನಂತವಾರಂ ಪೋಗಿ ಪುಧ್ಲಲಪರಿವರ್ತನಪ್ರಥಮಸಮಯ
ಗೃಹೀತನೋಕರ್ಮಸಮಯ ಪ್ರಬಂಧಪುಧ್ಲಲಂಗಳ್ ದ್ವಿತೀಯಾದಿ
ಸಮಯದೊಳ್ ನಿರ್ಜರಿಸಿವುದು (ತತ್ತ್ವ. ೪೮); ಕರ್ಮಂ ತನ್ನದಯ
ಮಂತಾನೆ ಕೊಟ್ಟು ನಿರ್ಜರಿಸುಗುಂ (ಪರಾ. ೩೪); ನಿರ್ಜರಣ ನಿರ್ಜರಗ
ಳಸಂಖ್ಯಾತಗುಣತಕ್ರಮದಿಂ ಕರ್ಮ ನಿರ್ಜರಿಸುಗುಂ (ಪ್ರಾಕಾ. ೬೫-೨೦).
೨. (ಕರ್ಮವನ್ನು) ಕ್ಷಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು, — ಹೋಗಲಾಡಿಸು :
ಕರಣಮನುಪಶಮಿಸುವ ನಿರ್ಜರಿಸುವ ಕರ್ಮಂಗಳಂ ಶುಭಧ್ಯಾನಮನುದ್ದರಿ
ಸುವ ಬಗೆಯಿಂ ತಳೆದಂ . . . ಅನಶನಮಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೧೧-೨೨); ಸರಸ
ದೊಳಗೆ ಸವಿಮಾತಿನೊಳಭವ ನಿರ್ಜರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಪರಮ
ನೀನೆನ್ನಂತರಂಗಧೊಳರು (ಭರಣ. ೩೩-೯೧). [ನಿರ್ಜರ_೨ + ಇಸು]

ನಿರ್ಜರೀಭವೆ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯ ಮಗಳು ; ಅನಶನದೇಶಂ
ವಿವರಣೆ ನಿರ್ಜರೀಭವೆಯಲಾ ಸುಂದರಿ ನವರಸಲಹರಿ (ಪಾಕಾಂತ. ೨೪
ಅಡಿ). [ಸಂ. ನಿರ್ಜರೀಭವಾ(ನಿರ್ಜರೀ + ಭವ + -)]

ನಿರ್ಜರೆ (ನಾ). ೧- ಮುಪ್ಪು ಇಲ್ಲದುದು ; ಅಮರತೆ ; ಶಾಶ್ವತತೆ :
ಪಂಪ ಹುಟ್ಟಿ ಭಾರತನ ಕಟ್ಟಿ ಹಿಂ ಸಿದ್ಧಪದವ ಮುಟ್ಟಿ ನಿರ್ಜರೆಯು
ಪಡೆದ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೪-೧೦). ೨. ದೇವಲೋಕದ ಹೆಂಗಸು :

ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಮನ್ಮಥಸ್ತುಪ್ಪಿಯಂತೆನ ಮಾಹೇಂದ್ರಾಗ್ರದಿಂ ಬಂದ
ನಿರ್ಜರನಾ ನಿರ್ಜರೆಯರ್ಜಯಾವತಿಯುಮಂತಾ ಸೀತೆಯುಂ ಪಂದಿರಾಗಿರೆ
. . . ಧರೆಯನಾಳ್ತಂ ಸಂದ ಸೋಮಪ್ರಭಂ (ಅನಂಥ. ೧೨-೪೪).
೩. [ಜೈನ] ಜೀವ, ಅಜೀವ, ಆಸ್ರವ, ಬಂಧ, ಸಂವರ, ನಿರ್ಜರ
ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಸಂಚಿತ
ಕರ್ಮಗಳು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ನಾಶವಾಗುವಿಕೆ ; ಕರ್ಮಕ್ಷಯ :
ಯಥಾಕಾಲಾನುಭವನ ತಪೋನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಸವಿಸಾಕಾಪಿಪಾಕರೂಪದಿಂ
ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತಕರ್ಮನಿರ್ಜರಣಂ ನಿರ್ಜರೆಯೆಂಬುದು (ಅನಂಥ. ೧೦-೬೩ ಬ);
ಪೂರ್ವೋಪಾರ್ಜಿತ ಪರಮಕರ್ಮನಿರ್ಜರಣಾಕಾರಣಂ ನಿರ್ಜರೆಯೆಂಬುದು
ದಕ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೫ ಬ); ತರದಿಂ ಜೀವಮಜೀವಮಾಸ್ರವಮುಘ
ವ್ಯಾಪಾರಬಂಧಂ ಸುಸಂವರಮಾ ನಿರ್ಜರೆ ಮೋಕ್ಷಮೆಂದು ಸಲೆ ತತ್ತ್ವಂ
ಸಪ್ತಭೇದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೪); ಹೊಸತಾಗಿ ಬರ್ಪದ ತಡವುದೆ ಸಂವರೆ
ಕಿಸುರದೆ ಹಳೆಯ ಕರ್ಮಗಳ ಕುಸಿಗುಟ್ಟುವುದೆ ತಾನೆ ನಿರ್ಜರೆ (ಭರಣ. ೬೪-೬೧). ೪. = ನಿರ್ಜರಾನುಪ್ರೇಕ್ಷೆ : ಎಂದಿಂತಥ್ಯವಮರಣಮೇಕತ್ವ
ಮನ್ಮತ್ವಮಶುಚಿತ್ವಂ ಸಂಸಾರಂ ಲೋಕಮಾಸ್ರವ ಸಂವರೆ ನಿರ್ಜರೆ ಬೋಧಿ
ಬುರ್ಲಭಧರ್ಮಸ್ವಾಖ್ಯಾತಮೆಂಬುವ ಪನ್ನೆರಡುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಂ ಕ್ರಮ
ದಿನನುಸ್ಮರಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪನೆಗಂ (ಅಜಿತ್. ೬-೬೧ ಬ). 'ದ್ವಾದಶಾನು
ಪ್ರೇಕ್ಷೆ' ಪರಾ. ೫. (?) : ಯಜುಮತಿಯ ಜಘನಂ ದ್ರವ್ಯದಿಂ
ದಿದಾರಿಕಶರೀರನಿರ್ಜರೆಯಂ ಉತ್ಪನ್ನದಿಂ ಚಕ್ಷುರಿದ್ರಿಯನಿರ್ಜರೆಯಂ
ಅಜುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೯). [ಸಂ. ನಿರ್ಜರಾ]

ನಿರ್ಜರೇಂದ್ರ (ನಾ). = ನಿರ್ಜರಾಧಿಪ : ನಿರ್ಜರೇಂದ್ರನ ಸ್ಥಾನ
ಪೂನಲಿಡ್ಲಿಸಿಯನೆತ್ತರ್ಜೋಗುಸಿತೆ ಮೈಮಜಿಡು ಬಿದ್ದನಿಲೆಯೊಳ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೩೫). [ನಿರ್ಜರ + ಇಂದ್ರ]

ನಿರ್ಜಲ, ನಿರ್ಜಲ (ಗು). ೧. ನೀರಿಲ್ಲದ ; ಒಣಗಿದ. (ನಾ). ೨.
ನೀರಿಲ್ಲದುದು : ದೂರವಾದುದು ನಿಳಯವೀ ಕಾಂತಾರ ನಿರ್ಜಲವೈದ
ಲಂಟ್ರಿಗೆ ಭಾರ ಪಥವನ್ನೇನು ಹದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೧೨). ನಿರ್ಜಲ :
೨. ಆತಪತಾಪದಿಂದಮಿದು ನಿಶ್ಚುಣ ನಿರ್ಜಲ ನಿಪ್ಪವಾಳವಲ್ಲೀಕರು
ವಾದುದೀಯೆಡೆಯೊಳಿನ್ನಿರವಾಗದು ಪೋಪುದುತ್ತಮಂ (ಜಗವಿ. ೩-೬೫).
[ಸಂ.]

ನಿರ್ಜಲ 'ನಿರ್ಜಲ' ನೋ.

ನಿರ್ಜಾಡಿಸು 'ನಿರ್ಜಾಡಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ಜಾತ (ಗು). ೧. ಕಾಣಿಸುವ ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ; ಗೋಚರ
ವಾಗುವ. (ನಾ). ೨. ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು ; ಜನ್ಮರಹಿತನಾದ
ವನು : ಸಹಿ ಫಲವ ಬಲ್ಲುದೆ ನಿರ್ಜಾತರ ಜಾತ ಬಲ್ಲನೇ ಅವನೀತಕ್ಕೂ
ಸಿಕ್ಕ (ಮೋಕ್ಷದಾ. ೪೬-೩೪೪) ; ನಿರ್ಜಾತ ನಿರ್ಜಾಯಲನೆಯ್ದಿದ ಮಹಾಂತ
ಕೂಡಲಚೆನ್ನಸಂಗಮ (ಪದಗೋ. ೬೦೦-೫) ; ನಿರ್ಜಾತ ನಿರ್ಜಾತ
ನಿರ್ಜಾಯ ನಿರಾಕಾರ ನಿರ್ಜಾತ (ನಿಕೋಪ. ೫-೬೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜಿತ (ಗು). ಜಯಿಸಿದ ; ಗೆದ್ದ ; ಅದನಾಳ್ತಂ . . . ಅನೀಕಸಮರ
ಸಮ್ಮುಖನನಿರ್ಜಿತೋರ್ಜಾತಾರಾತಿಬಲನತಬಲನೆಂಬಂ (ಅನಿತ್. ೧-೬೧ ಬ);
ಶ್ರೀನಾರೇಕಾಂತಂ ನಿರ್ಜಿತವೈರವಜನಿಸಿ ಹಿಟ್ಟುಗಂ ಸಲೆ ನೆಗಟ್ಟಂ
(ಸಾಂಖ. XX, ೧೪-೧೨ ; ೨೨೦) ; ಆ ರವಮಂ ನಿರ್ಜಿತಕಂಠೀರವರವಮಂ
ನಿರಸ್ತಘನರವಮಂ ಕೋಪಾರುಣನೇತ್ರಂ ಕೇಶ್ವಾ ನೀರೋಗಿದುರ್ಗಂ
ಬೆನುಹಾನುರಗಪತಾಕಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೨) ; ದಂದಶೂಕತಪಾಕನ
ಸೆರಗಿಲ್ಲದ ಮೆಯ್ಯಲಿತನಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತಲೆಯಂ ತೂಗಿ ನಿಜಭುಜಪ್ರತಾಪ
ನಿರ್ಜಿತ ನಿಖಿಲಭೀಮಸೇನಂ ಭೀಮಸೇನಂ ಕಾರವನಿದಿಗಿ ವಂದು
(ಗದಾಯು. ೬-೩೦ ಬ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜಿತಕಾಮ (ನಾ). ೧. ಕಾಮವನ್ನು ಗೆದ್ದವನು. ೨. ಶಿವ
ನಿರ್ಜಿತಕಾಮಂ ಮನದಿಪ್ಪವನತಿಯುದಿದೀಯಲೆಂದು ಬಂದಂ ಬೇಗಂ
(ಪವಿತ್ರ. ೨-೪). [ನಿರ್ಜಿತ + ಕಾಮ]

ನಿರ್ಜಿತಮಾಯೆ (ನಾ). ೧. ಮಾಯೆಯನ್ನು ಗೆದ್ದವನು. ೨.
ವಿಷ್ಣು : ಪಾಂಡವರಾಯ ಜಂಗಮಜೀವ ನಿರ್ಜಿತಮಾಯೆ ನಿಜವನು
ತೋಟು ಪಾರ್ಥನನೊಲಿದು ಬೋಧಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬ ಸೂಚನೆ).
[ನಿರ್ಜಿತ + ಮಾಯೆ]

ನಿರ್ಜಿತಮಾರ (ನಾ). ೧. = ನಿರ್ಜಿತಕಾಮ ೨. ೨. ಮನ್ಮಥ
ನನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ಸುಂದರ ; ಕೃಷ್ಣ : ಭುವನಾಧಾರ ನಿರ್ಜಿತಮಾರ
ಮುರಹರ ಸಲಹಬೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೬). [ನಿರ್ಜಿತ + ಮಾರ]

ನಿರ್ಜಿತಸುರ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮೋಲಿಸಿದವನು. ೨.
ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ : ಶಿವ : ನಿರ್ಜಿತಸುರ ನಿಟಲಾಕ್ಷ
ಮಹೋರ್ಜಿತ ಮಹಿಮಾಭರಾಮ . . . ಜಯ ಭವನಾಶ (ಪ್ರತಿ. ೬-೬೦).
[ನಿರ್ಜಿತ + ಸುರ]

ನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದವನು : ನೋಟ
ದಲಿ ಮದನಾಸ್ತವದಯಲಿ ನಾಟದವು ವಿಟರುಗಳ ಹುದ್ದಿನ ಬೇಟದಲಿ
ಬೆಂಡಾದರಗ್ಗದ ನಿರ್ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರು (ಕೊರಾ. ೧-೧೪-೨೪).
[ನಿರ್ಜಿತ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ನಿರ್ಜೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಕ್ಷಯವಾಗದ ; ಕ್ಷೀಣಿಸದ ; ಕುಗ್ಗದ.
(ನಾ). ೨. ಕ್ಷೀಣಿಸದಂತಹುದು ; ಕ್ಷಯಿಸದುದು : ಸಮಯಾಧಿ
ಕಾಪಲಿಲಾಕಾಶ್ರಾಂತಾನಂತರ ದ್ವಿತೀಯಾದಿ ಸಮಯಂಗಲೊಳ
ನಿರ್ಜೀರ್ಣಮುಂ ಅಪ್ಪ ಪುದ್ದಲಜಯಂ ಕರ್ಮಪುದ್ದಲಪರಿವಹನಮಕ್ಕುಂ
(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜೀವ (ಗು). ೧. ಜೀವವಿಲ್ಲದ ; ಜಡವಾದ ; ಅಜೀತನವಾದ :
ಧರಣೀಗ್ರಸುಂಟಾದರ್ಭೋತ್ಪರ ಸಕಲವುಂಟವದಿಲ್ಲದದರಣ ಕೇಶ್ವ
ನಿರ್ಜೀವ ದೇಹವಿದೆಂದನಾಗಿರಣ (ಪ್ರಮಾ. ೨-೩೯). (ನಾ). ೨.
ಜೀವರಹಿತವಾದುದು ; ಜೀವವಿಲ್ಲದುದು : ಗರ್ಜನೆಯ ದನಗಖಿಳ
ರೋಕದ ಜನಂ ಬೆರ್ಜ ನಿರ್ಜೀವಮಾಯ್ತು (ಜಿ.ಪು. ೪೬-೨೦) ; ಪೃಥಿವಿಪತಿ
ಮಂಕುಗಟ್ಟಂ ದಿಟ್ಟಿಸಿದನು ಶವಾಸ್ತಿಯೊಳಾ, ನಿರ್ಜೀವನೆನೆ ನಿಶ್ಚಲಂ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೦೧-೩೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಜೀವತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವ, ಅಜೀವ, ಆಸ್ರವ,
ಬಂಧ, ಸಂವರೆ, ನಿರ್ಜರೆ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ
ಎರಡನೆಯದು ; ಅಜೀವ ಪದಾರ್ಥ ; ಜೈತನ್ಯರಹಿತ ವಸ್ತು ;
೧೨ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದಂತೆ ಅಜೀವತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಪುದ್ದಲ (ಪ್ರಾಣಿಗಳ
ಶರೀರ), ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಆಕಾಶ, ಕಾಲ ಎಂಬ ಐದು
ಭೇದಗಳಿವೆ. ಪುದ್ದಲದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತನಿರ್ಜೀವ (ಕಣಿ ಗೆ ಕಾಣುವ
ವಸ್ತು) ಅಮೂರ್ತ ನಿರ್ಜೀವ (ಕಣಿ ಗೆ ಕಾಣದ ವಸ್ತು) ಎಂಬ
ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿವೆ : ನಿರ್ಜೀವತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಕೇಳು ಜೀವತತ್ತ್ವವ
ಕಳೆದುಳಿದುದವಸ್ತು ನಿರ್ಜೀವಗಳೆರೆ ಧಮ್ಜೀವಾ (ಭರಣ. ೬೪-೩೦).
'ಅಜೀವತತ್ತ್ವ' ಪರಾ. [ನಿರ್ಜೀವ + ತತ್ತ್ವ]

ನಿರ್ಜೀವತೆ (ನಾ). ಅಜೀತನಸ್ಥಿತಿ ; ಜೀವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ;
'ನಿರ್ಜೀವತೆವೆಲು' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿರ್ಜೀವತಾ]

ನಿರ್ಜೀವತೆವೆಲು(ಕ್ರಿ). ಜೀವರಹಿತವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು :
ಜೀವವಿವಾದಮತ್ತ ಪರಲೋಕಫಲೋದಯಮತ್ತದರ್ಶ ಮಯೋಜವದೆ
ಪೂಣ್ಣ ಕೊಳ್ಳ ತಪಮೆತ್ತಡಮಣ್ಣದ ಮಿಯದಂಗ ನಿರ್ಜೀವತೆವೆತ್ತುದತ್ತ
(ಶಾಂತಿ. ೪-೧೨೯). [ನಿರ್ಜೀವತೆ + ವೆಲು]

ನಿರ್ಜೀವಿ (ನಾ). ೧. ಜೀವವಿಲ್ಲದುದು ; ಅಜೀವನವಾದುದು ; ಮರಗಟ್ಟಿದುದು : ನಿರ್ಜೀವಿಯು ತೆಲದೊಳಿಹಂತಿರುತ್ತಳುಗು ದಟ್ಟ ಸುಗು ತೊಪ್ಪನೆ ಕಡೆಗು (ಬಸವ. ೧೪-೧೮) ; ಸಮುದ್ರಾಂಜಿ . . . ನೋಳ್ಳಳಾ ತನ್ನ ಪೊಸ ಪತ್ರ ಸುಸುಧೀವಿಯಂ ತಾಯ್ಕಳಲ ಬರುನೊದ ಬತ್ತಲೆಯ ಬೇಸರದ ನಿರ್ಜೀವಿಯಂ (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೧೬೫-೧೬೬). ೨. ಬದುಕಿದ್ದೂ ಸತ್ತಂತೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಜೀವಚ್ಯವ.

[ಸಂ. ನಿರ್ಜೀವಿನ್]

ನಿರ್ಯುರ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಹರಿಯುವ ಪ್ರವಾಹ ; ಬೆಟ್ಟದ ಹೊಳೆ : "ನಿರ್ಯುರಮೆಂಬುದು ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲೊಳಾ ಪುಟ್ಟ(ದ) ಪರವ ತೊಪ್ಪಿ" (ಹಲಾಯು. ೨೭-೧೨) ; ಉಡ್ಡಮಪ್ಪ ಬೆಟ್ಟಗಳ ತಟಿಂಗಳಂ ಸುರವ ನಿರ್ಯುರಮುಂ ಪೊಸ ಕಾರೊಳಂತು ಬೆಳ್ಳಗೆ ಪಥಿಕಾಂಗನಾಜನ ಮನಂಜಿಸುಮಂಕಿರಿ ತೋಡೆ ಸುತ್ತಲುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೪) ; ನಿರ್ಯುರೋಚ್ಚಳಿತ ಶೀತರಶೀತಳವಾತನರ್ತೋತ್ಪನ್ನದ ಶಬರೀಜನಾಳಕಮ[ದ್ರಾ]ಯತ ವೇಶ್ರಲತಾವಿತಾನಕಂ (ಸಂಪದಾ. ೩-೧೦) ; ಆ ಮಹಾಗದನಮಂ ಪೊಕ್ಕು ತನ್ನಧ್ಯ ನಿರ್ಯುರವಾರಾಧಾರಾಪರೀತಗಿಂದರೀಪ್ರದೇಶದೊಳಾ ಮಹಾ ಸಯಂ ರಥದಿಂದಿಟುಪಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೭೫ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯುರಜಲ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಝರಿಯ ನೀರು : ಗಿಂದರೀವನಕ್ಕೆ ನಿರ್ಯುರಜಲಾಭಿಷವನಮನೊಡರ್ಚಿಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೮-೧೦೨).

[ನಿರ್ಯುರ+ಜಲ]

ನಿರ್ಯುರಶ್ಲವ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ಝರಿಯ ಪ್ರವಾಹ : ಬೆಡ್ಡ ಮನಂ . . . ಮದಪ್ಪವಮಲ್ಲಿದು ನಿರ್ಯುರಶ್ಲವಂ ಮದಗಜವಲ್ಲಿದಂ ದ್ರ ನೊಳಿಡರ್ಚಿದ ನೀಲನೆಗಿಂದ್ರಮೆಂದಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೫೯).

[ನಿರ್ಯುರ+ಶ್ಲವ]

ನಿರ್ಯುರಣಿ (ನಾ). ಹೊಳೆ ; ತೊರೆ ; ನದಿ : "ಸಿಂಧು, ಸ್ರವಂತೀ, ತಪನೀ, ತರಂಗೀ, ನದೀ ; ಧುನೀ, ನಿರ್ಯುರಣೀ, ನಮ್ಮಗಾ . . . ರೋಧೋವಕ್ತಾ—ಈ ೨೧ ತೊಪ್ಪಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೩) ; ಮಮುಕುತಿದೆ ಆ ತಪೋವನದ ನೇಮಿಯೊಳೊಂದು ನಿರ್ಯುರಣಿ (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೧೩೨-೨೦೪) ; ಅನಂದದ ನಿರ್ಯುರಣಿಯ ಜಲ ಧುಮಿಕ್ಕಿ! (ಕೋಗಿರೆ. ೩೬-೧೭). [ಸಂ. ನಿರ್ಯುರಣೀ]

ನಿರ್ಯುರೋದಕ (ನಾ). = ನಿರರ್ಘರಜಲ : ಪಟದಾಗಲ್ ಪಣ್ಣಲುಂ ಗಳಂ ತಿಂದು ನೀರಡಸಿದಾಗಲ್ ನಿರ್ಯುರೋದಕಮಂ ಕುಡಿದು ಬುಲಾಡ ಗಲ್ ರಮ್ಯಮಪ್ಪಡೆಗೊಳಾ ವಿಶ್ರಮಿಸುತ್ತುಂ (ಜೀವಸಂ. ೫೬-೩೫ ಪ).

[ನಿರ್ಯುರ+ಉದಕ]

ನಿರ್ಣಯ (ನಾ). ೧. ತೆಗೆದು ಹಾಕುವಿಕೆ. ೨. ತೀರ್ಮಾನ ; ತೀರ್ಪು ; ನಿರ್ಧಾರ : ಫಲಗುಣನ ನಾವಿತ್ತಲೊಯ್ದರೆ ಬಳಿಕ ನಿರ್ಣಯ ವೆಂದು ಮನದಲಿ ತಿಳಿದು ಪಾರ್ಥಂಗಂದನಸುರಾರಾತಿ ನಸುನಗುತ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೨೭) ; ಈ ಬಗೆಯ ಉಚ್ಚಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಕಠಿಣವಾಗುವುದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೪೯) ; ನಾನು ಬಿಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದ ಜಗತ್ತಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೂ ನಿರ್ಣಯ ಗಳೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೊಸದಾಗಿದ್ದವು (ಮಲನಾ. ೧೭೪). ೩. ಗೊತ್ತುವಳಿ ; ಠರಾವು : ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಸದಸ್ಯರು ಮಂಡಿ ಸಿದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಬೇಕೆಂದು ಅಧ್ಯಕ್ಷರು ಸೂಚಿಸಿದರು (ಬಾಧ). ೪. ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿಯ ವ್ಯಾಜ್ಯದ ತೀರ್ಪು. ೫. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದುದು ; ನಿರ್ಧಾರವಾದುದು : ಅರ್ಜವ ಜಾತನೆ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯಂ ಸರ್ವವಿಷಯಭಾಷಾದಿಗಳಂ ನಿರ್ಣಯ ನಾಗಜಾಪಿಸಿಂ ಕರ್ಣಾಟಕವಿಷಯದಾತಿಯಂ ಕೇರ್ ಪೇಲಕ್ಕಿಂ

(ಭಂಡೋಂಬು. ೫-೨) ; ನಿರ್ಣಯ ತಿಪ್ಪರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡ ವಾರ್ತೆಯಂ ನಿಮ್ಮ ಮುನ್ನಿನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯಪ್ಪ ಸೋಮದತ್ತ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿ ಕರ್ಣಪರಂಪರೆಯನಜಾಡು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೭ ಪ). ೬. ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನ ; ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕವಾದ ಜ್ಞಾನ : ಶೀಲ ಶೀಲವೆಂದು ನುಡಿದ ಉದ್ದೇಶಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಲ್ಲರು ಅನಂತಶೀಲರು ಅಜ್ಞಾನ ನಿರ್ಣಯವನಜಾಯರು (ಚನ್ನ ಪ. ೪೦೨-೪೪೯). ೭. ವಿವರಣೆ ; ಸಮಜಾಯಿಸಿ : ನಿಂದ ಹೊನ್ನಿಗೆ ನಿರ್ಣಯಮಂ ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ನಿರೋಧಮಂ ನುಡಿಯ ಬಸವಂ ಕೇಳು (ಬಸವ. ೮-೧೧೬) ; ಪ್ರತಿಶೋಕಗಳ ನಿರ್ಣಯಮರುಹಿದನು ಸುತಗೇ (ಗಗತಾ. ೧೪ ಸೂಚನೆ). ೮. [ನ್ಯಾಯ] ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ ಕಾರರು ಹೇಳಿರುವ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಪಕ್ಷ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಳಿಂದ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಿ ವಿಷಯವನ್ನು ತೀರ್ಮಾ ನಿಸುವುದು : ಗೌತಮೋಕ್ತ ನ್ಯಾಯವು ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯ ಸಂಶಯ ಪ್ರಯೋಜನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವಯವ ತರ್ಕ ನಿರ್ಣಯ ವಾದ ಜಲ್ಪ ವಿತಂಡಾ ಹೇತ್ವಾಭಾಸ ಭಲ ಜಾತಿ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಂಗಳೆಂಬ ಸೋಡಕ ಪದಾರ್ಥಂಗಳಂ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತ (ವಿವೇಕ. ೧೨) ; ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯ ಸಂಶಯ ಪ್ರಯೋಜನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವಯವ ತರ್ಕ ನಿರ್ಣಯ ವಾದ ಜಲ್ಪ ವಿತಂಡಾ ಹೇತ್ವಾಭಾಸ ಭಲ ಜಾತಿ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨).

ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡು = ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡು ; ನಿರ್ಧರಿಸು : ಅದಷ್ಟು ಬೇಗನೇ, ಅವನಿಗೆ ಅದನ್ನು ದಾನಪತ್ರವೋ, ಉಯಿಲೋ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು—ಎಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೧೪೧). **ನಿರ್ಣಯವಾಗು** = ೧. ನಿರ್ಧಾರವಾಗು : ಅಹುದೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಇನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕು (ಕುರುಕಾ. ೨೪). ೨. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗು ; ಆಯವರಿ ; ನಿಯಮಬದ್ಧವಾಗು : ಅಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೂ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಟೆ ಕೊತ್ತಲಗಳೂ, ಎಣ್ಣೆ ತುಪ್ಪವನ್ನು ತುಂಬುವ ಭಾವಿಗಳೂ . . . ನೋಡಲಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ದೊರೆಗಳ ಐಶ್ವರ್ಯ ಎಂಥಾದ್ದಾಗಿರ ಬಹುದೆಂದು ಅಶ್ವರ್ಯ ಹುಟ್ಟಿತು (ಚಕ್ರಪಾ. ೪ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಯಿಸು ; ನಿರ್ಧಾರಮಾಡು ; ತೀರ್ಮಾ ನಿಸು : ಕಡುಬೆಲುವೊಪ್ಪೆ ಸಾಡ್ ಪೊಸನೆನ್ನೆ ದನಾರಯೆ ಮುನ್ನಮೇಂ ಕರಂದಿದಿನೊ ಮೇರ್ ಕರಂದಿದಿಯೆನೋ ಎನುತಂ ಮನದಲ್ಲ ನಿರ್ಣಯಂ ಬಡೆಯದೆ . . . ಭೀಗಿಸಲ್ಪಮುಳಿಯಲ್ಪಮುಣಂ ಬಗಿದಪೊಡಾರೆ ನಾಂ (ಶಾಕುಂತ. ೬೭-೧೧೯). [ನಿರ್ಣಯ+ಬಡೆ]

ನಿರ್ಣಯಕಾರ (ನಾ). ಸಾಧಿಸುವವನು ; ನಿರ್ಣಯಿಸುವವನು : "ಸಾಧ್ಯ, ಸಾಧನ, ಸಾಧಕ, ಸಾಧ್ಯ, ಸಾಧವಾನ್, ಈ ೫ ನಿರ್ಣಯ ಕಾರಂ" (ಶಾಶಕ್ತ. ೧೮೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣಯಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಅಂತಿಮ ತೀರ್ಮಾನ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವ್ಯವಹಾರವೂ ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವು ಕ್ರಮ ವಾಗಿ . . . ಸಂಶಯಹೇತು ಪರಾಮರ್ಶ (Weighing of evidence) ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಯಪ್ರಮಾಣ (Final conclusion) ಎಂದು ವಿಭಾಗಿ ಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದವು (ಭಾರದ. ೫೬). [ನಿರ್ಣಯ+ಪ್ರಮಾಣ]

ನಿರ್ಣಯವಿಹೀನ (ಗು). ನಿಶ್ಚಯವಾಗದ ; ತೀರ್ಮಾನವಾಗದ : "ವಾದ, ನಿರರ್ಜನ, ಕ್ರಿಯೆ, ಮೋ" ಒಂದು ಗೊತ್ತಿಗೆ ಬರದ, ತೀರ್ಮಾನವಾಗದ ; ನಿರ್ಣಯವಿಹೀನ (Inconclusive. ಇಂಕನಿ).

[ನಿರ್ಣಯ+ವಿಹೀನ]

ನಿರ್ಣಯಾರ್ಥ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನುಳ್ಳದು : ಪುರಜನಪದಕ್ಕೆ ಲಾಭವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾದುದು ಸ್ವಾಂತರ ಸಮ್ಯಗಗಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾರ್ಥ (ಕವಿಾ. ೩-೨೧೧). [ನಿರ್ಣಯ + ಅರ್ಥ]

ನಿರ್ಣಯಿಸು, ನಿರ್ಣೈಸು, ನಿರ್ಣೇಸು (ಕ್ರೈ). ೧. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು ; ತೀರ್ಮಾನಿಸು ; ನಿಶ್ಚಯಿಸು : ಜಯವನ್ನಾಹವ ದೊಳಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದೆಂದುಗೊತ್ತು ಗುರು ಪಾಳಯಕೆ ನೇಮವ ಕೊಟ್ಟನು (ಕುಂದಾ. ೨-೧೨); ಸೀರೆಯ ಬೆಲೆಯನು ಜನರು ನಿರ್ಣಯಿಸರು ಸೆರೆಗಿನ ರೈರಿಯನು ನೋಡಿ (ಇಂಜನ. ೨೦೮-೨೯); ಕರ್ಣಾಟಕ-ಕರ್ಣಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ಯಾವುದು ನಿಲ್ಲಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಲಪುರುಷನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿ (ದ್ರಾವಿ. ೪೬). ೨. ವಹಿಸು; ಧರಿಸು : ಅರ್ಣವತ್ ಭೂಭರಮಂ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಪುತ್ರನಲ್ಲಿ ಗತಿವಡೆಯದೆ ಪೋಷಕ (ಅರ್ಥನ. ೧-೧೧೧). ೩. ಪೂರೈಸು; ಮುಗಿಸು; ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸು : ಹೇಮಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗ್ರಹ ಸಾಲಗ್ರಾಮದೇವರ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಪ್ರೇಮದಿ ನಿಖರೋಪಚಾರವನ್ನಿಟ್ಟು ನೇಮವ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರು (ಮೋಹ. ೩-೪೬). **ನಿರ್ಣೈಸು :** ೧. ನಿಜತತ್ವಾಯದ ದೀಪ್ಯಮಾಂಸ ಪಯಂ ನಿರ್ಣೈಸಲಿತ್ತಂ ನೈವಂ (ಮೈಸೂ. ೫-೬೦). ೨. ಈ ಸಕಲಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಭಾರನೀ ಸುಬಾಹುಧ್ಯಂತಿಯಲಿ ನಿರ್ಣೈ [ಪಾಶಾ.ನಿರ್ಣೈ]ಸಿದದೆ ನಿಶ್ಚಿಂತರಾವೆಂದರಸೆ ನೇಮಿಸಿದ (ಕೊರಾ. ೨-೧-೧೨). ೪. ವಿವರಿಸು; ವಿತರಿಸು; ಸಿದ್ಧಾಂತೀಕರಿಸು : ಬಂಧುರವನ ತರ್ಕಶಬ್ದಗಳ ನೆರೆಯ ನಿರ್ಣೈಸಿ ತೋರಿಸುವ ವಿಧ್ಯಾಂಸರ ಪರಿವಿಡಿ ಮೊಳೆದುಬೇನೆಂಬೆ (ಕಂಠ. ೮-೩೫). ೫. ತೀರಿಸು; ಸಲ್ಲಿಸು; ಸಂದಾಯಮಾಡು : ಅವಧಿಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಚಿತ್ರವಿಟ್ಟನುಸರಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವದೆ ತಂದು ನಿರ್ಣೈಸಿ ಕೊಡುವೆನು (ಪದಕಾ. ೮-೫೫). ೬. ನಾಶಪಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು : ಎದ್ದಿ ದಾರೋಂಬವರನೊಳ ಗುದ್ದಿನಲಿ ನಿರ್ಣೈಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ . . . ಸೀತೆಯ ಕದ್ದ ಕಳ್ಳನ ಖಳನ ಸೆಡ್ಡೆಯ ಸದನಕ್ಕೆತಂದ (ಕೊರಾ. ೫-೨-೬೬); ನಿಂದೆಯಂಬಟಿಮಾತುಕಂಗೆ ವಿಳಂಗನಾರಂಗ ಎಂಬ . . . ತರುನಿಕುರುಂಬವನು ನಿರ್ಣೈಸಿದನು ನಿಶ್ಚೇಪವನೆ ಹನುಮ (ಕೊರಾ. ೫-೪-೬). **ನಿರ್ಣೇಸು :** ೪. [ಹೇ]ಮದೇವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಿರ್ಣೇಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಜಯಪತ್ರದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದೊಡೆ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೩೨-೧೧; 1412).

ನಿರ್ಣೈಸಿಕೊಳ್ = ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ನಿರ್ಧಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಈ ಬಾಣನ ನಿರ್ಣೈಸಿಕೊಂಬಾತನ ಕಾಡೆನಂದಿಲ್ಲರ ನುಡಿದು ಲಾಭವತಿಯ ಮಂಚ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳೆನುತಲ್ಲ ನಾಭನನೆಚ್ಚು ಬೊದ್ದಿಡಿದ (ಮೋಹ. ೩೯-೨೫). [ನಿರ್ಣಯ + ಅಸ್ಮಿ]

ನಿರ್ಣಾಮ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದುದು ; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ : ಅರ್ಣಾಭೇಶಮ ಯಶನಾಶ್ಚ ಚತುರಂಗಮಂ ನಿರ್ಣಾಮ[ಪಾಶಾಂ. ನಾ]ಮ ವನಿಸಿ ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಾರ್ಯಮಂ ನಿರ್ಣಾಯಿಸಿ ಕೊಡುವೆನು (ಚಿದ್ರಾ. ೨-೪೨); ಈ ಮೈಸೂರ ರಾಜ್ಯದ . . . ಹೆಸರೂ ನಿರ್ಣಾಮವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು (ಸುಗುಂ. ೪೪-೨೨). [**ಸಂ.** ನಿರ್ಣಾಮನ್]

ನಿರ್ಣಾಮೋದಕ (ನಾ). = ನಿರ್ಣಾಮೋದಕ : ಆ ಚರಗನುಳ್ಳ ಸಮಸ್ತರಿಸುವಂತಹದೇ ನಿರ್ಣಾಮೋದಕವೆನಿಸುವುದು (ಚನ್ನ. ಕ. ೬೪-೧೬೩). [**ಸಂ.** ನಿರ್ಣಾಮೋದಕ]

ನಿರ್ಣಾಯಕ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ; ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುವ; ಬಗೆಹರಿಸುವ : ರಾಮಾವತಾರದಲ್ಲಿ ತಾನು ಅರ್ಣಾಪದ್ಧ ಪುಣ್ಯಾರಾಶಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಅರ್ಜುನನ ಆ ನಿರ್ಣಾಯಕ ದಾಣಕ್ಕೆ ಎರೆದು ಕೊಳು ಹೊಯ್ದು (ಜಮರ. ೬೨); ಸಾಮುದ್ರಿಕ ಜಾಗು ಸಂಸಾರ

ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಈ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ, ಹೃದಯ-ಬುದ್ಧಿಗಳ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ನಾನು ಸೋತು ಸಂಸಾರವುಳಿಸಿ ಕೊಂಡೆ (ಗಾಳಪ. ೧೨೪); ನಿರ್ಣಾಯಕ ಅಂಶಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಅಂಶಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದುನರ್ಷಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವುಂಟು (ಕರ್ಣಾ. ೧೩); ಪಾಸನೀಸರ 'ತಬ್ಬಲಿಗಳು' ಕೆಲವು ತಬ್ಬಲಿಜೀವಗಳ ಅಂತಿಮವೆನ್ನಬಹುದಾದ ಒಂದು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಕ್ಷಣದ ಕತೆ (ಹೊಸಪ. ೨೯೩). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ಧಾರಿತವಾದುದು; ಖಚಿತವಾದುದು : ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಭಳಿಗೆ ಸಮಾಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೮೯); ಮೇಲೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಅಂಶವನ್ನು ಕಾಲವು ನಿರ್ಣಾಯಕವೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ (ಸಾಹಿ. ೧೫೧). ೩. ತೀರ್ಮಾನಿಸುವವನು ; ನಿರ್ಧರಿಸುವವನು : ಗುರುಸೂನು ಮೊದಲಾದ ನಾಯಕರು ದುಸ್ತೀರ್ತಿನಾರಿಯ ನಾಯಕರು ಸುಪಲಾಯನದ ನಿರ್ಣಾಯಕರು ಮುರ್ದು ಪೂತುರೆಂದುದು ನಿಖರವರಿವಾರ (ಕುಂದಾ. ೧೩-೪೬); ದೊರೆತ ಸತ್ಯದಿಂದ ನಿರ್ಣಾಯಕರಿಗೇನೋ ಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೬). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಣಾಯಕತನ (ನಾ). ನಿರ್ಧರಿಸುವಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಣಯಿಸುವಿಕೆ : ನಿರ್ಣಾಯಕತನವೇ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯಾಗಿ, ಮೋಡವು ಭೂಮಿಯನ್ನೆತ್ತಿತ್ತು (ಪಂಪ. ೧೬೫). [ನಿರ್ಣಾಯಕ + ತನ]

ನಿರ್ಣಾಯಕಮತ (ನಾ). (ಅಂತಿಮವಾಗಿ) ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಮತ ; ನಿರ್ಧಾರಕ ಅಭಿಮತ : ಉಭಯ ಪಕ್ಷಗಳ ಮತಗಳ ಸಮತೆಯು ಕಂಡುಬಂದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವರು ನಿರ್ಣಾಯಕಮತ ಕೊಡಲು ಅವರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೪೪). [ನಿರ್ಣಾಯಕ + ಮತ]

ನಿರ್ಣಾಯಕತತ್ವ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಸರಿಯಾದ ಪಾಠವನ್ನು ಅರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಇವನ ಉತ್ತಮ ಅಭಿರುಚಿಯೂ ನಿರ್ಣಾಯಕಶಕ್ತಿಯೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿದ್ದುವು (ಕನ್ನ. ಸಂ. ೨೬). [ನಿರ್ಣಾಯಕ + ತತ್ವ]

ನಿರ್ಣಕ್ತ (ಗು). ೧. ತೊಳೆದ ; ಶುಚಿಮಾಡಿದ ; ನಿರ್ಮಲವಾದ : ನರುಣಮಂತ್ರಾಕ್ಷರದ ಜಪಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಕ್ತ ಚೇತಃಸ್ಪುರಣ ಸಲಿಲಸ್ತಂಭನವನನೀಶ ಮಂತ್ರಿಸಿದ (ಕುಂದಾ. ೧-೪೨). ೨. (ಪಾಪ) ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ; ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡ. ೩. ನಿರ್ಧಾರಗೊಂಡ : ಸಕಲಕಳಾಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರಕಸಾಮಯಿಕಾದಿ 'ನರ್ಣಾನಿರ್ಣಕ್ತ ಪ್ರಕಟಿತರವನ್ನು ವಿಶ್ವರವಿಕಲ್ಪ (ವಿ)ದನಲ್ಲದಾಗದಾಗದು ಪೇಟಲ್ (ಕವಿಾ. ೧-೨೪); ಅವನೀಪಾಶಾನತ ಶ್ರೀಪಾದಕಮಳಯುಗಂ ತತ್ಪ್ರನಿರ್ಣಕ್ತ ರಾಧಾನ್ತವಿದಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೫೦-೨೯; ?). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಣೇತ (ಗು). ೧. ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ; ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ; ಒಪ್ಪಿತವಾದ : ಜನಚರಿತಮ ನಿರ್ಣೇತ[ಪಾಶಾಂ. ನಿರಕ್ತ]ಚಾರಿತ್ರಮಾದತ್ತೆನಸುಂ ವಿದ್ವಜ್ಞನಂ ಬಿಜ್ಞಾನಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೪೯). (ನಾ). ೨. ಗೊತ್ತಾದುದು ; ಖಚಿತವಾದುದು ; ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದುದು ; ನಿರ್ಧರಿಸಿದುದು : ಆತನಸತ್ಯವಿಸಮಯಂ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುಣಾಶ್ರಯ ಮಸದಾಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸದಕೀರ್ತನಂ ನಿರ್ಣೇತಂ ನಿಯಮಾರ್ಥಮೈಕ್ಯಮನೆ ನಾಲ್ಕುತೆಂದ (ಕುಂದಾ. ೪೪೫); ಮಹಾದೀರ ನಿರ್ವಾಣವು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೫೩೬ರಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂದು ನಿರ್ಣೇತವಾಗಿದೆ (ಕೀರ್ತ. ೩೨); ಕತಕತ್ರಯ ಭಕ್ತಾದಿಯ ಕಾಲವು ಇನ್ನೂ ಕಂಡಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಣೇತವೂ ಆಗಿಲ್ಲ (ಮೂರು. ೧೧೪). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಣೇತಿ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರ ; ನಿರ್ಣಯ : ನೀತಿನಿರಂತರಾನುಗತ ವ್ಯಕ್ತಿವಿಶ್ವಕರ್ಮಂ ತದೀಯ ನಿರ್ಣೇತಿಯನೀತಿಜತ್ತು ಕಜಾಸಲ್ಲಿ

ಬುಧೋತ್ತಮರುತ್ತಿ ಪೂರ್ವಕಂ (ಕವಿ. ೨-೧೦೧); ರೀತಿ ವಿನೂತನವು ಕೃತಿಗೊಪ್ಪುವ ಮೆಯ್ ರಸಭಾವವು ತ್ರಿರ್ಣೀತಿಯ ಜೀವಂ (ಕಾವ್ಯ. ೭೮೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣೇಷಕ (ನಾ). (ಬಟ್ಟಿಗಳನ್ನು) ಮಡಿ ಮಾಡುವವನು; ಮಡಿ ವಾಳ; ಅಗಸ: "ನಿರ್ಣೇಷಕ, ರಜಕ: — ಈ ೨ ಅಗಸಂ" (ಪಲಾಯ. ೯೭-೯೭೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣೇಷನ (ನಾ). ತೊಳೆಯುವಿಕೆ; ಪ್ರತ್ಯಾಳನ: ಆರು ತೊಳೆ ದರು ದೇವ ನಿನ್ನಿ ಬಾರುಚರಣನಬಾಗ್ಯದನು ಮತ್ತಾರು ಧರಿಸಿದರಮಕ ನಮಿನಿರ್ಣೇಷನದ ಜಲವ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೬೮-೯೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣೇಷಿತ (ಗು). ತೊಳೆದ; ಶುಭ್ರಮಾಡಿದ: ಸರಭಸೋನ್ಮುಕಿ ತೋರು ಮಂದರ ಗಿರಿನಿರಣೀಪತಾಂಗದ ಕರಕಮಲಕಂಕಣದ ಮಣೆ ಮುದ್ರಿಕೆಯ ಬೆರಳುಗಳ . . . ಸುಭೂರಿಭಾಗ್ಯದ ಲಕ್ಷಣದ ಮೂರ್ತಿಯನು ನನೆ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೩-೧೩-೩೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣೇಯ (ನಾ). ನಿರ್ಣಯಿಸಬಹುದಾದುದು; ನಿಶ್ಚಯಿಸಬಹುದಾದುದು: ಕಾಯ ನಿರ್ಣೇಯವದರೊಳು ಮನವನಿರ್ಣೇಯ (ಮಂಕುಳ. ೧೦೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಣೈಸು 'ನಿರ್ಣಯಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ವಂಧ (ಗು). ಜಂಬಿಲ್ಲದ; ವಿನಯಶಾಲಿಯಾದ: ಕುಂಭಜನೀ ತೆಜದಿಂ ನಿರ್ವಂಧ ತಪಸ್ವಿಗಳ ಮೊಗ್ಗರಕ್ಕಂ ಸುಂದರ ಕಂಠುಚರಿತ್ರಮನೋರಿ ವಾರಂಧತ ಶಿವಧೃತಿಯಿಂದಮೊಪ್ಪಿದನಣಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೩-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಗ್ಧ (ಗು). ೧. ಸುಡದಿರುವ; ಬೇಯದ. ೨. ಸಂಪೂರ್ಣ ವಾಗಿ ಸುಟ್ಟುಹೋದ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬೆಂದ: ಏಳು ತಂದೆ ಮುಕುಂದ ಕದನವ್ಯಾಳವಿಷನಿರ್ವಗ್ಧ ಧರಣೀಪಾಲವರ್ಗವ ತೋಜಾಸೆಂದಳು ತರಳೆ ಕೈಮುಗಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಯ (ಗು). ೧. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ; ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ: ಸ್ವರ್ಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೇಲಬ್ಬಿಹೋದದೇಂ ನಲಿದನೋ ಸಂಭೋಗಸಮ್ಮರ್ಧ ನಿರ್ವಯನಿಷ್ಟಿಡಿತದೇವವಾರವನಿತಾಬಿಂಬಾಧರಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಅವಿಷ್ಣ. ೫-೭೧). (ನಾ). ೨. = ನಿರ್ವಯಿ ೧: ಸಮಾಜವಾದದ . . . ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನೂ ಧೋರಣಗಳನ್ನೂ ಮಾರ್ಕ್ಸ್‌ನು ನಿರ್ವಯವಾಗಿ ನಿರಂತರ ವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿ ಬರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಮಾನಾಜ. ೩೧). ೩. ದಯೆ ಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ದಯಾಹೀನ: ತೊಟ್ಟುಂ ನಿರ್ವಯಂ ಮಾತು ಗೀಳ್ತನುಮಲ್ಲಾಗನೆ ವೃದ್ಧಿಯೆಂಬಿವರೊಳೊತಿರ್ಪಂ ಮೃಗಪ್ರೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೧೦); ಏನು ಬರೆದೆಯೊ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂತು ನಿರ್ವಯನು (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೧ ಸಲ್ಲವಿ); ರಕ್ಕಸರನಿಬರೈರುಂ . . . ಮಯಾವಿ ಗಳ್ಳಿದೆಯುಕೋಲೆಗಡಿಕರು ಹೊಕ್ಕ ಸಮರಕ್ಕೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿರು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಯತನ (ನಾ). ಅನುಕಂಪೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವಿಕೆ; ಕಠಿಣಸ್ವಭಾವ: ಪಟ್ಟಿಣದ ಕ್ಷೇತ್ರ ದೊಡ್ಡದು, ಜನ ವಸತಿ ಬಹಳ. ಅದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿ-ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯ ನಿರ್ವಯತನ ವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಜಯಂತ. ೩೪೨); ಅವನ ನಿರ್ವಯತನಕ್ಕಾಗಿ ಕೋಪಗೊಂದಿದ್ದ ಅವಳೇ ಮುಂದೆ . . . ಉಜ್ಜಲವಾದ ಹೊಗಳಿಕೆಯು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾಳೆ (ಪೂರಣ. ೬೩). [ನಿರ್ವಯ + ತನ]

ನಿರ್ವಯಿ (ನಾ). ೧. ಕಠಿಣತೆ; ಉಗ್ರತೆ: ತರ್ಮಗಳಲಗುಂ ಬಹಿಷ್ಠಿಯೊಳುದಿ ನೆಲಾವರೆಯ ಬೇರನಾಸುಳಕಮುನುಂ ಬರ್ದಿಮಿಂಚೆಯ ರಸದೊಳ್ ನಿರ್ವಯಿಯಿಂದೊರೆಸಿ ಪೂಸೆ ದಿನಪಂಚದೊಳ್ (ಕಮದ.

೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ದಯೆಯಿಲ್ಲದವಳು; ದಯಾಹೀನ: ಅಯಶ ಕೈಡಾದ ನಿರ್ವಯತೆಯನುಭವಂ ನಿಷ್ಕಲೋಪ್ತನೈಯಂ ನಿರ್ವಯಿಯಂ . . . ಪಾಪಿಯಂ ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳೆ ಫಲಮೇಂ ಶೇಖ್ ಮಹೀಪಾಲ ಕಂದ್ರಾ (ಕಾಂಡಪು. ೯೫೭). [ಸಂ. ನಿರ್ವಯಾ]

ನಿರ್ವಲನ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯುವಿಕೆ; ಸೀಳುವಿಕೆ. ೨. ನಾಶ ಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸುಡು. ೨. ನಾಶಮಾಡು: ಬಹ ವಿಶತ್ತಿನ ಶರಣೆ ಜೋಡಂದಿದುದಲಾ ಸುವಿವೇಕಗತಿ ನಿರ್ವಹಿಸದೇ ಕೋಕಾಗ್ನಿ ಧರ್ಮದ್ವಮದ ಬೇರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೨). [ನಿರ್ + ಹಹಿಸು]

ನಿರ್ವಳಿತ (ಗು). ನಾಶಪಡಿಸಿದ; ನಾಶಗೊಳಿಸಿದ: ಜಯಜಯ ಜನಾಧಾರ ನಿರ್ವಳಿತ ಸಂಸಾರ (ಅವಿಷ್ಣ. ೭-೧೫ ೪೫). [ಸಂ. ನಿರ್ವಳಿತ]

ನಿರ್ವಾಕ್ಷಿಣ್ಯ (ನಾ). ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಸ್ಸಂಕೋಚ ಪ್ರವೃತ್ತಿ; ಖಡಾಖಂಡಿತ: ಈ ಎರಡು ಸಂಗತಿಗಳಿಂದಲೂ ನಿರ್ವಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಯುಧ್ಧ ಮಾಡುವುದೇ ನಿಶ್ಚಿತವಾದಂತಾಯಿತು (ಭಾರವೀ. ೧೬); ಏನೂ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದವನಂತೆ ಮಾತನಾಡುವ ಪಾರ್ಥನ ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನಿರ್ವಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರವ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಟಿಸು 'ನಿರ್ವಾಟಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ವಾಯ (ನಾ). ೧. ಅಖಂಡತೆ; ಸಂಪೂರ್ಣತೆ: ಧೂರ್ಜಟಿಯ ಶರ . . . ನಿರ್ವಾಯದಲಿ ವಶವರ್ತಿಯಾಯ್ತೆನಗಿಂದನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೨೮); ಆ ಮಾಯೆಯಲಿ ನಿರ್ವಾಯದಿಂದೊಳಬಿದ್ದು ತೊಳಲುವ ಜೀವರಾಶಿಗಳ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧-೪-೩). ೨. ನಿರ್ಧಾರ: ನಿಶ್ಚಯ: ಬೊಬ್ಬಿಡಾದು ವಿಪ್ರನಿಕಾಯ ಕುಣಿದೆಂದು ಕಮಲಮುಖಿ ನಿರ್ವಾಯದಲಿ ಸೇರಿದಳು ಹಾರುವಗೈನುತ ಹರುಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೩೦); ಕಾಯಬಿಲ್ಲವನೊಬ್ಬನೇ ತಾವಾಯುವನು ನೀಗಾಡದಿರು ನಿರ್ವಾಯದಲಿ ನುಡಿ ಬೇಗ ಭಯ ಬೇಡೆಂದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರಾ. ೬-೪೯-೪೦); ಜೀಯ ಸಂದೇಹಮೇಕುಂಜುಗಿಸು ಮುಖಮಂ ಸಹಾಯಮಂ ಧನಮಂ ಪುರಂಗಮಂ ನಿನ್ನೆ ನಿರ್ವಾಯದಿಂ ತೋಳು ಸಿದ್ಧನೇ ಮುಖಪನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಯಕ (ನಾ). ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದವನು; ಅಖಂಡನಾದ ವನು: ದೀಯವಾಗುವ ತನುವಿನಲಿ ನಿರ್ವಾಯಕನು ನೀನಿರ್ಮು ಅತಿಹರಿ ದಾಯಸಂಬಡಿಸುವರೆ (ಪಂಸಾ. ೯೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಯವಣ (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ; ರೀತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸು; ವಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿ: ಕ್ರಾಯದೆ ಹಣ ತೆಗೆಯದೆ ಸೊಳೆ ಕೃಷಿಯ ನಿರ್ವಾಯವಣಿಯದ ಪಾಪಜರು ಕ್ಷಾಯವಿದಿದ ಮೃತಜೀವಿಯಂದದೆ ಬಹುಕಾಯಸಗೊಳ್ಳರು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೫೪). [ನಿರ್ + ವಾಯ + ಷಣ]

ನಿರ್ವಾಯಾದ್ಯ (ನಾ). ದಾಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದುದು: ಈಗಳಾಯ್ತು ಧರೆ ನಿರ್ವಾಯಾದ್ಯಮಂದಾ ಸುಯೋಧನನಾಳುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾರಕ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯುವವನು; ಸೀಳುವವನು. ೨. ಹಾಳು ಮಾಡುವವನು: ಕಂಠುವೆಂಬ ದಾರಕನುಂ ಜಿನಧರ್ಮನಿರ್ವಾರ [ವಾರ]ಕನುಮಾಗಿ ಮದ್ಯಮಂಥಮಾಂಸಸೇವನೆಯ್ತು ಸರಕ ತಿಯಗಾಡಿ ಗತಿಗೊಳ್ ಪಲಕಾಲಂ ತಿರಿತಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೬-೩೮ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾರಣ (ನಾ). ಒಡೆಯುವುದು; ಸೀಳುವುದು; ಸಂತಸದಿಂದ
ಮನಮುಟ್ಟಿ ನೈಜನತಾ ನಿರ್ದಾರಣಂ ವಾರಣಂ (ರೋಕೋಪ. ೧೨-೨೧).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾರಿತ (ಗು). ಒಡೆದ; ಸೀಳಿದ; ರಣಕ್ಷಿಪ್ತತತ್ವತ್ರಂ ಹತಕ್ಷತ್ರ
ನಿರ್ದಯನಿರ್ದಾರಿತದೇಹರೋಹಿತಪಯಶ್ಯಾಶಾಸಿ ಶಾಶಾಸಿ ಮುಚ್ಚಯ
ಧಾರಾಚಕಿತಾರಿಕ್ಷಣ ಭುಜಾದಂಡಂ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೧೬೧-೫೬;
1137).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾರಿಸು (ಕ್ರ). ಒಡೆ; ಸೀಳು; ಕೂರಿದರಪ್ಪ ಭನುರ್ಧರದೀರರ
ನಿರ್ದಾರಿಸು ನಿಶಾಶರಹತಿಯಂ ನಿರ್ದಾರಿಸಿ ಸಮರಪ್ರಥಮಪ್ರಾರಂಭಂ
ಪೋಲ್ತು ಪಂಚಕಾಪೋಶನಮಂ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೦); ತಗರಾಗಿ ಪಳಂಜುವ
ಪಂದಿಯಾಗಿ ನಿರ್ದಾರಿಸು . . . ಮಾಧ್ಯವನಾಗಿ ಸುಂಗುವ ಮಹಾಸ್ತ್ರದಿ
ನೆಚ್ಚು ಕಿರೀಟಿ ಕಾದಿದಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೨೧). [ನಿರ್ದಾರಣ + -ಇಸು.]

ನಿರ್ದಾಲನ, ನಿರ್ದಾಲನ (ನಾ). ೧. ನಿವಾರಣೆ; ಪರಿಹಾರ :
ಭೂತಗಳ ಪಾಲನೆಗೂ ಕಂಟಕಗಳ ನಿರ್ದಾಲನಕ್ಕೂ ದಯೆ ಎಂದು ಹೆಸರು
(ಬ್ರಹ್ಮವೇ. ೨೫೫). **ನಿರ್ದಾಲನ :** ೨. ನಾಶ : 'ನಿರ್ದಾಲನ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾವ (ನಾ). ಬೆಂಕಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಳ; ಕೆಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಳ;
ಕೊಂಡೊಯ್ದನ್ನೊಂದು ನಿರ್ದಾವದಲ್ಲಿ [ಪಾಶಾಂ. ನಿವ್ವಾದಲ್ಲಿ] ನಿಜಿಸು
ಮಹೀಶಾ (ನಳಚಂ. ೫೯೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾವ (ನಾ). ೧. ಉರಿಯುವಿಕೆ; ಉರಿಯುವ ಕ್ರಿಯೆ.
೨. ಬಾಯಾರಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : "ಬಾಯಾರಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲದಿರು
ವುದು; ಅತ್ಯಷ್ಟ ; ನಿರ್ದಾವ" (Adipsia. ಇಂಕನಿ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಾಲನ 'ನಿರ್ದಾಲನ' ನೋ.

ನಿರ್ದಾಲಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು.
೨. ಕೊಲ್ಲು; ಸಂಹರಿಸು : ಕಾನನನು ನಿರ್ದಾಲಿಸಾತನ ಭಾವಕೆಯು
ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾ ವನವನನು ಮರಳಿ ಬದುಕಿಸಿದ (ಪಾರ್ವತ.
೩-೫೨). [ನಿರ್ದಾಲನ (= ನಿರ್ದಾಲನ) + -ಇಸು.]

ನಿರ್ದಿಗಂತ (ನಾ). ಕ್ಷೇತಿವೆ ಇಲ್ಲದುದು; ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಮೀರಿ
ದುದು : ಎಲ್ಲ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಮೀರಿ, ನಿರ್ದಿಗಂತವಾಗಿ ನಿರಿ, ಓ ನನ್ನ
ಜೀತನ, ಆಗು ನೀ ಅನೀತನ ! (ಅನೀತ. ೬೦-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಿಗ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕರಮರಿಕೆಗಿಡ : "ಕರ
ವಂದಂ ಕರವಂದಿಗೆ ಬಹುವಳ ನಿರ್ದಿಗ್ನಿಕಾಪ್ಪಿ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೩೭-೨೮).
[ಸಂ. ನಿರ್ದಿಗ್ನಿಕಾ]

ನಿರ್ದಿತ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ದೆಸೆಗೆಟ್ಟಿರುವವನು;
ನಿರ್ದಿತಿಕ; ಪರದೇಶಿ : ಹರಹರ ನಿರ್ದಿತನು ತಾನಾದನಾವುದೋ ತನಗೆ
ಗತಿಯನ್ನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೩೩); ಕೈಗಾವರಾರೋ ಹರ ಮಹಾದೇವ
ನಿರ್ದಿತನಿನ್ನೇನು ಗತಿ (ನಿಭಾಗ. ೮-೧೦-೨೮). [ಸಂ. ನಿರ್ದಿತಾ]

ನಿರ್ದಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ತೋರಿಸಿದ; ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ; ಗೊತ್ತಾದ :
ಮೆಲ್ಲಗೆ ಎದ್ದು, ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು, ಸುಖೋಪವಿಷ್ಟ
ಯಾಗಿ, ಮಿಂಟಿಕೊಡಗುವಳು (ಚಿಟ್ಟು. ೧೧-೬); ಯಾವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ
ಆಗಲಿ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಉತ್ತರ ಬಯಸಿ ಮಕ್ಕಳ ಆಲೋಚನಾಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು
ಪ್ರಚೋದಿಸುವಂತಿರಬೇಕು (ಚಕ್ರ. ೨೭೯); ಈ ಮನೆ ಎಷ್ಟು ಸರ್ವ
ಸಂಪನ್ನವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ ಕಸಪೂರಕೆಯನ್ನು ಇರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕೂಡ
ಅದರಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ (ಸಂಟರು. ೧೯).
೨. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ನಿರ್ಧರಿಸಿದ; ಖಚಿತವಾದ : ಗುರುಲಘುರಚನೆಗೆ
ನಿರ್ದಿಷ್ಟರೂಪನಾಧಿಕಾರರಂ ಛಂದದೊಳೊಂದಿರೆ ಭಿನ್ನವೃತ್ತಮೆಂಬುದು

ದುರುಕ್ತಮುಕ್ತದೋಷಮುಕ್ತಂ ಕೃತಿಯೋ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೪೪೨).
೩. ನಿವರಿಸಿದ; ವಿಶದೀಕರಿಸಿದ; ಹೇಳಿದ. (ನಾ). ೪. ನೆಪ;
ನಿಮಿತ್ತ : "ಕೃತವಂ, ಕಪಟಂ . . . ನಿರ್ದಿಷ್ಟಂ, ವ್ಯವದೇಶಃ - ಈ
೧೦ ನೆಪಂ" (ಹರಾಯು. ೧೧೬-೨೪); "ಕಪಟಂ ನಿಧಂ ಕೃತವಂ ಮೃಪಂ
ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮುಪಧಿ . . . ವ್ಯವದೇಶವನೆ ವ್ಯಾಜಮುಕ್ತಂ" (ಮಂಗರಾ.
೧೨೪-೧೦).

ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸು = ಖಚಿತವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು; ನಿರ್ಧಾರ
ಗೊಳಿಸು : ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸ
ಬೇಕಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಒಂದು ಶಬ್ದಕೋಶವನ್ನೂ
ಭಾರತಸರ್ಕಾರದವರು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು (ಭಾಷಾ. ೩೦೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲ (ನಾ). ಖಚಿತವಾದ ಕಾಲ; ನಿರ್ಧಾರಿತವಾದ
ಕಾಲ : ಈ ಶಾಸನಬದ್ಧ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದೇಶದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲವೆಂದು ಹೆಸರು
(ಸತ್ಯಕ್ರ. ೫೬). [ನಿರ್ದಿಷ್ಟ + ಕಾಲ]

ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆ (ನಾ). ಖಚಿತತೆ : ಪ್ರಕೃತವಿಷಯದ ವಿವರಣೆಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆ
ಗಾಗಿ, ಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದವು (ಭಾಷಣ. ೫).
[ಸಂ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟತಾ]

ನಿರ್ದಿಷ್ಟಿತ (ಗು). = ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ೨ : ಇಷ್ಟಮಾಗಿರಲನೈಕನಿರ್ದಿಷ್ಟಿ
ತಾರ್ಥಮನೊರೆವುದೊಂದುತ್ಪ್ರಸಂಗಮಯಿ ನಪೋಪಮೆಗಳಂ ತನ್ನೊಳಾಪ
ನಿತ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಿರವೇಳ್ಳು (ಬಸವ. ೧-೧೩). [**<ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ?**]

ನಿರ್ದುರೀತ (ನಾ). ಪಾಪರಹಿತನಾದವನು; ಪುಣ್ಯಸ್ವರೂಪ : ನಿರ
ಮಯವಂ ನಿತ್ಯಂ ನಿರ್ದುರೀತನಂತಪ್ರಬೋಧಧರನಸೌಖ್ಯಂ (ಯತೋಚ.
೪-೨೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದುಷ್ಟ (ಗು). ೧. ದೋಷರಹಿತವಾದ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ;
ತಪ್ಪಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ದೋಷರಹಿತವಾದುದು; ತಪ್ಪಿಲ್ಲ
ದುದು : ಮೇಲಿನ ವರ್ಗೀಕರಣವು ಶಾಸ್ತ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರ್ದುಷ್ಟವೂ
ಆಗಿಲ್ಲ ಸರ್ವಗ್ರಾಹಿಯೂ ಆಗಿಲ್ಲ (ಭಾಷಣ. ೩೨); ನಿರ್ದುಷ್ಟವೂ ಮತ್ತು
ನಿರ್ದುಷ್ಟವೂ ಅದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಅನುಭವ ದೋಷ . . . ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ
ಪಕ್ಕವಸ್ತುವನ್ನೂ ರೂಪಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಚಕ್ರ. ೧೭೯); ಒಂದು
ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಿದ ಬಳಿಕ
ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲೀಷನ್ನು ಶರಣುಬೊಕ್ಕರೆ ಅದು ನಿರ್ದುಷ್ಟ
ವೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿ ಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು (ಸಂಟರು. ೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದುಷ್ಟತನ (ನಾ). ದೋಷರಹಿತತೆ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ;
ತಪ್ಪಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ರತ್ನಗಳ ಜೀಜ್ಞಾಸು, ಆಕಾರ ಹಾಗೂ ನಿರ್ದುಷ್ಟತನ
ಗಳಿಂದಲೇ ಅವುಗಳ ಬೆಲೆಯಷ್ಟೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ
(ರತ್ನಗೋ. ೨೫). [ನಿರ್ದುಷ್ಟ + -ತನ]

ನಿರ್ದುಷ್ಟತೆ (ನಾ). = ನಿರ್ದುಷ್ಟತನ : ಟಿಪ್ಪಣನ್ನನ ಪ್ರಕೃತನಿರೂಪಣೆ
ಯಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ವಿವರಗಳ ನಿರ್ದುಷ್ಟತೆಯನ್ನು ನಾವು
ಗಮನಿಸಬಹುದು (ಸಾಹಿತ್ಯ. ೭೬). [ಸಂ. ನಿರ್ದುಷ್ಟತಾ]

ನಿರ್ದೇಶ (ನಾ). ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ.

ನಿರ್ದೇಶಿಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ಬಯಲಾಗು : ಗುರುಲಿಂಗವಂಗಮ
ತಾನೆಯಾಗಿ ಮತ್ತೆ ತಾನೆಂಬುದೇನೂ ಇಲ್ಲದ ಪರಿಯ ನೋಡಾ ತನ್ನ ತಾ
ನಿರ್ದೇಶಿಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಜಪದವನೆಯಿಪ್ಪ ಪರಿಯ ನೋಡಾ
(ಚನ್ನ. ಕ. ೩೯೪-೪೩೬). **ನಿರ್ದೇಶಿಯಾಗು** = ಕಾಣದಂತೆ ಆಗು;
ಕಾಣದಾಗು : ರಾತ್ರವನು ವನದೊಳಗೆ ಹರಿ ಬಲಭದ್ರರಿಂತೆಸಗಿರಲು
ತಾವರೆ ನಿರ್ದಿಗಭಿಮುಖವಾಯ್ತು ನಿರ್ದೇಶಿಯಾಯ್ತು ರವಿವೀಶ (ನಿಭಾಗ.
೧೦-೧೫-೩೬). [ನಿರ್ದೇಶ + ದೇಶಿ (<ದೇಶಿ)]

ನಿರ್ದೇಶ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮರೋಗ : ನಿರ್ದೇಶ : —
ಕಳ್ಳೆಬೇರೆ ತಿಗಡ ಶರ್ಕರೆ ಬೆರೆಸಿ ಮುಲ್ಲು ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಣ್ಣಂ
(ವಿಷ್ಣು. ೧೪೪). [?]]

ನಿರ್ದೇಶ (ನಾ). ೧. ತೋರಿಸುವಿಕೆ; ಸೂಚಿಸುವಿಕೆ; ಗುರುತಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಆಜ್ಞೆ; ಆಪ್ತನೆ; ನಿರ್ದೇಶನ: "ಆಪವಾದ, ಶಾಸನಂ, ಶಿಕ್ಷೆ, ನಿರ್ದೇಶ, ಅಜ್ಞಾ—ಅಜ್ಞೆಗೆ ಹೆಸರುಗಳು, ಹೀಗೆ ನಡೆ ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ವಿಧಿಸಿ ಹೇಳುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೦೯); ನಾಮಾದಿ ನಿರ್ದೇಶಾದಿ ಸದಸದಾದಿಗತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣ ಸಮಂಜಸವಾದ ಮಾರ್ಗವಿಷಯಮುಂವಿಧಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಚೇತನಸ್ವಭಾವಾನುಚಿಂತನಂ ತೃತೀಯಾಧರ್ಮ್ಯಂ (ಚಾವುಂ. ೪೪೪); ಯೋಜನೆಗಳೂ . . . ಕಾರ್ಯಗತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಕೇಂದ್ರ ಅದೇಶ ನಿರ್ದೇಶಗಳ ಮೂಲಕವೂ . . . ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕು (ಶ್ವೇದ. ೭೭೪). ೩. ಹೇಳುವಿಕೆ; ನಿರೂಪಣೆ: ಉಪಮಾನಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭಾವವುಂಟಾದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಸಂಖ್ಯಾಸನ್ನತತ್ವಾರ್ಥದ್ವಿವಚನ ನಿರ್ದೇಶಂ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಮಾಡೆ ಪಟ್ಟಿತ್ತು (ತತ್ವಶ್ರೀ. ೫೩). ೪. ಘೋಷಿಸುವಿಕೆ. ೫. ವಿವರಣೆ; ವಿಶದೀಕರಿಸುವಿಕೆ. ೬. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಶಕ (ಗು). ೧. ಸೂಚನೆ ನೀಡುವ: "ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ, ನಿರ್ದೇಶಕ" (Directive. ಪದ್ಮಿನಿ. ೩೨). (ನಾ). ೨. ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಾಹಕ; ನಿಯಂತ್ರಕ; ಆಡಳಿತಗಾರ: "ನಿರ್ದೇಶಕ, ನಿಯಂತ್ರಕ, ಡೈರೆಕ್ಟರ್" (Director. ಪದ್ಮಿನಿ. ೩೨). ೩. ನಾಟಕ, ಚಲನಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ದಿಗ್ದರ್ಶಕ: ಅವಳು ನಿರ್ದೇಶಕರ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿನಿಯಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಶಕಮಂಡಲ (ನಾ). ಆಡಳಿತಗಾರರ ಸಮಿತಿ; ನಿರ್ದೇಶಕರ ಸಮಿತಿ: ಅನೇಕ ಪಾಲಾಗಾರರು ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿ, ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಆಡಳಿತವನ್ನು . . . ಕಾಯಲು ನಿರ್ದೇಶಕಮಂಡಲವೊಂದನ್ನು ಆರಿಸುತ್ತಾರೆ (ತತ್ವಶ್ರೀ. ೪೭). [ನಿರ್ದೇಶಕ+ಮಂಡಲ]

ನಿರ್ದೇಶಚಿಹ್ನೆ (ನಾ). ಸೂಚನೆ ಕೊಡುವ ಗುರುತು; ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಕ್ಷರಗಳು . . . ಸಂಯುಕ್ತಕ್ಷರಗಳು, ನಿರ್ದೇಶಚಿಹ್ನೆಗಳು . . . ಅಡ್ಡಗೀಟುಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ (ಮುದ್ರಕ. ೨೩). [ನಿರ್ದೇಶ+ಚಿಹ್ನೆ]

ನಿರ್ದೇಶನ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಸೂಚಿಸುವಿಕೆ: ಮೂರುಬರಳನ್ನು ಮೂರು ಸಲ ತೋರಿಸಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಉತ್ತರ ಹೊಳೆಯುವುದು. ಹಾಗೆ ನೀಡುವ ಸಹಾಯವೇ ನಿರ್ದೇಶನ (ಶ್ವೇದ. ೪೩೧). ೨. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ: ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ವಿವೇಚನೆಯ ನಿರ್ದೇಶನಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞಾಗಿ ಮನೆಯಲಾರರು (ಶ್ವೇದ. ೩೧೪); ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ ಎಂಬರೆ . . . ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಮಾಜಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಗಳಿಂದ ಭಾಗವಹಿಸಲು ಸರವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ದೇಶನ ನೀಡಲು . . . ಸರವಾಗುವ ಜ್ಞಾನ (ಶ್ವೇದ. ೪೦೪). ೩. ನಾಟಕ, ಚಲನಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ; ದಿಗ್ದರ್ಶನ: ಆ ಚಿತ್ರದ ನಿರ್ದೇಶನ ಯಾರದು? (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಕ (ನಾ). ಅದು ಅಲ್ಲಿಯದು ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದು,—ಸೂಚಿಸುವುದು; ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡುವುದು: ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥಕವಾದ ಆಕಾರಕ್ಕೆ ಅತಿ ಪದವಾದಾಗ—ಉದಾ :- ಆ ಅರಸಂ, ಆ ಆಳ (ಕೃಷ್ಣ. ೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಶಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೋರಿಸು; ಸೂಚಿಸು: ಹರಿದಾಸವಾಚ್ಛಯಾದಲ್ಲಿ ಅವರಿರುವ ಹಿರಿಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು (ಜಗದಾ. ೩); ಮುದ್ದೆಯಾಗಿ ಬಿದ್ದ ಅವಳ ಅವಸ್ಥೆ. ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನ, ಅವಳ ದೇಹದ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವಂತಿತ್ತು (ಕುಮಾರ. ೨೦೧); ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಕೆಲವು ಸಾಮಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ಸ್ವರಗಳಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು (ಸಮ್ಯಕ್. ೨೯). ೨. ಗುರುತಿಸು; ಹೆಸರಿಸು: ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೊಸಕವಿತೆ ಸೊಂಪಾಗಿ ಬಿಗುರಿ ಫಲಿಸಿದ್ದನ್ನು ನೆನೆದರೆ "ಅಧುನಿಕಕರ್ನಾಟಕವಿಜ್ಞಾನವನಚಿತ್ರ" ಎಂದು ಅವರನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಬೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೬). ೩. ಆಪ್ತನೆ ಮಾಡು; ಆಜ್ಞಾಪಿಸು: ಮಾಣಿಗೆ "ಎರಡು ಇಂಚಿ ತಾ" ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದ ಯತೋದಿ ದಿನಪತ್ರಿಕೆಯ ತಲೆಬರಹಗಳೆಡೆ ಕಣ್ಣೊಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಪಕ್ಕದ ಕುರ್ಚಿ ಎಳೆದ ಸದ್ದಾಯಿತು (ಸಾಕ್ಷ್ಯ. ೨೦೨). ೪. ವಿವರಿಸು: ಇಂತು ಮೋಹನೀಯ ಸತ್ಯಸ್ಥಾನಗಳು ಪದಿನಯ್ಯದೊಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೩೦-೯); ಅವುಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅವುಗಳಿಂದ ಬರುವ ಕೀಟಗಳ ಬಗೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಬಹುದು (ಕೀಟ. ೯೬). ೫. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡು,— ನೀಡು: ಹೆಚ್ಚು ಲಾಭಪ್ರದವಾಗುವಂತೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಎಂಜಿನಿಯರು ಬೇಕು (ಶ್ವೇದ. ೧೯೫). ೬. ನಾಟಕ, ಚಲನಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡು,— ಸೂಚನೆಕೊಡು; ದಿಗ್ದರ್ಶನ ನೀಡು: ಆತನಿಗೆ ವಿಪರೀತ ತಲೆನೋವಿನಿಂದಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಸ್ಪಂದಿಯೋಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆನ್ನಿಸುತ್ತ (ರೂಢಿ).

[ನಿರ್ದೇಶನ+ ಇಸ್ಯು]

ನಿರ್ದೇಹ (ಗು). ೧. ದೇಹವಿಲ್ಲದ; ಶರೀರರಹಿತವಾದ; ಕಾಯವಿಲ್ಲದ: ಭಕ್ತನಿಧಿ ನಿರ್ದೇಹದೇಹಿ ವಿರಕ್ತಗತಿ ನಿರ್ವಾಮಿನಾಮಿ ಚದುಕ್ತಮುಖಿ ನಿಶ್ಚಲಶಬ್ದಿ ವಿಭಾವಭಾವಿತನು (ಬಸವ. ೭-೫). (ನಾ). ೨. ದೇಹವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರಾಕಾರ: ದೇಹವೆಂದಜಾಯ ನಿರ್ದೇಹವೆಂದಜಾಯ ಜಂತ್ರದ ಸೂತ್ರದಂತಿರ್ಪ ನಿಜ್ಜಿಗಿನ ಮೂರ್ತಿಯ ಮೋಡಾ (ಬಸವ. ೮೪-೨೫೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಹಿ (ನಾ). ದೇಹವಿಲ್ಲದವನು; ಕಾಯವಿಲ್ಲದವನು: ನಡೆ ಭೂಮಿನಾಥ ಜಲಂ ನಡೆ ತೇಜೋ ನಡೆ ವಾಯುನಾಭಾಕಾಶ: ಇವೆಲ್ಲವು ಘಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಘಟೆ ಕೆಡುವುದು ಇಂತಹ ನಿರ್ದೇಹಿ ಶರಣಂಗಲ್ಲದೆ ಅಪಾಯದಾರದು (ಚನ್ನ. ಕ. ೫೪೧-೧೨೩೩); ದೇಹಿಯೆನಬೇಡ ನಿರ್ದೇಹಿ ಜಂಗಮಲಿಂಗ ದೇಹಗುಣದಾಸೆಯಳಿದಿಡೆ ಆತ ನಿರ್ದೇಹಿ ಕಾಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯); ಶರಣ ದೇಹವಿಡಿದು ಚರಿಸಿದೆಯೂ ಎಲ್ಲಾ ದೇಹಿಗಳಂತೆ ದೇಹಿಯಲ್ಲ ಶರಣನು ನಿರ್ದೇಹಿ (ಚನ್ನ. ೫೩೬-೧೬ ಬೇಕು). [ಸಂ. ನಿರ್ದೇಹಿನ್]

ನಿರ್ದೈವ (ನಾ). ೧. ಅದೃಷ್ಟವಿಲ್ಲದವನು; ದೈವಗೇಡಿ; ದುದೈವಿ: ದೈವಬಲವೇ ಬಲವಲಾ ನಿರ್ದೈವರಂಗೈತಳಕೆ ಬಂದರೆ ಪರುಷ ಪಾಪಾಣ (ಕುಮಾರ. ೧೪-೪೬); ನಿರ್ದೈವರೇ ನಿಮ್ಮಂತೆ ನಾವೆನುತ . . . ಎಜಗಿದನು (ತೋರಣ. ೬-೧೪-೨೬). ೨. ನಾಸ್ತಿಕ: ಶಿವಭಕ್ತರಲ್ಲಿಯಂತಿಶ್ವಾಸಿಗಳು ಯತೋಮಾನಿನಿಯ ನಲ್ಲರುಂಟಲ್ಲದಾ ದೇಶದೊಳು ನಿರ್ದೈವರಿಲ್ಲ ನೋಳ್ವೊಡೆ ಭಾವಿಸಿ (ರೂಢಿ. ೧-೩೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೈವಿ (ನಾ). ಅದೃಷ್ಟಹೀನ; ದುದೈವಿ: ಈ ನೀಡ ನಿರ್ದೈವಿಯನ್ ಎಂಬಂ ಜರ್ಗಿ ಜಗುಬದ ವಜ್ರಸಮಸಂಕಲೆಗಳಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಮುದಿಗೆ ಕಟ್ಟುವುದು (ಬದ್ಧಶ್ರ. ೧-೪). [ಸಂ. ನಿರ್ದೈವಿನಿ]

ನಿರ್ದೋಷ (ಗು). ೧. ದೋಷರಹಿತವಾದ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ.

(ನಾ). ೨. ದೋಷರಹಿತವಾದುದು; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದುದು : ಸಭಾಸದರಿಲ್ಲಂ ಶ್ರೋತೃಗಳಾಗಿರೆ ನಿರ್ದೋಷಮಪ್ಪ ದೀನೆಯಂ ತಪ್ಪದೆನೆ ಗಾಂಧರ್ವದತ್ತಿ ನಾಲ್ಕಯ್ಯು ದೀನೆಯಂ ತಂದು ಮುಂದಿಕ್ಕಿ (ಬಾವುಫ. ೪೧೩); ಎರಡುಂ ನಿರುದ್ಧರಸಮೊಡವೆರಸಿರೆ ತದವಾಂತರಸ್ತ ಮೊಂದನೈರಸಂ ಪರಿಪುಷ್ಪ ಮಾಗಿಯುಂ ಮೃತಿಕರಣಂ ಮೇರ್ ಕಾಮವಾಗೆ ಯುಂ ನಿರ್ದೋಷಂ (ಕಾವ್ಯಮ. ೮೩೩); ಯುಗಕಂಗಳೊಳೆ ಪ್ರಸ್ತಕ್ಕಿ ಪ್ರಸ್ತಂ ಪರಮಾದೊಡಂ, ದೀರ್ಘಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘಂ ಪರಮಾದೊಡಂ, ನಿರ್ದೋಷವಾಗಿ ಸರ್ವಸಂಖ್ಯೆ ಮರ್ತಸುಗುಂ (ಜಮದ. ೬ ನೃತ್ರಿ); ಸಮರದಲಿ ಹೂಸಕದ ಛಲವೀಯೆಂಕೃತಿ ದಿವಸಲಳಿದುಬೆ ಶಿವಶಿವಾ ನಿರ್ದೋಷದಲಿ ಬಹುದೋಷವಿದು ವಿಪರೀತವಾಯ್ತೆಂದ (ಕಾವ್ಯಕ. ೨೬-೩೧); ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕಾಗಿರುವ ನಿಷಯ ನಿರ್ದೋಷವಾಗಿಯೂ ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು (ಜಮದ. ೨೬೮). ೩. ದೋಷವಿಲ್ಲದವನು; ಕಳಂಕರಹಿತನಾದವನು : ನಿರ್ದೋಷಂ ತಾಯಂದರ ದೋಷರಹಿತವಾದವನುನೇನುಮಂ ಮಾಡನೆ (ಪಾರ್ಶ್ವಾ. ೧೪-೯); ಜಯಮಂಗಳಂ ನಿತ್ಯಶುಭಮಂಗಳಂ ಸೃಷ್ಟಿದಾನಂದ ಸರ್ವಗುಣಭೂಷಣಗೆ . . . ನಿತ್ಯಕಲ್ಯಾಣ ನಿರ್ದೋಷಗೆ (ಪುರಾ. ೨-೨೩೧-೧). ೪. ರಾತ್ರಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಕತ್ತಲೆಯಿಲ್ಲದವನು. ೨, ೪ : ದಿವಾಕರನಂತೆ ನಿರ್ದೋಷಂ . . . ಎಂದು ಭರ್ಮಜನ ಧರೆ ಪೊಗಳುತ್ತಿರೆ (ಚೈವಿ. ೨-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೋಷತೆ (ನಾ). ೧. ದೋಷರಹಿತತೆ; ಕಳಂಕರಾಹಿತತೆ : ಸುಭೋದೆಯಂಬ ದೀನೆಯಂ ತನ್ನಮನೆ ತಾನದವ ನಿರ್ದೋಷತೆಯು ಮನದ (ಬಂದ) ಸಂಬಂಧಮುಮನವಿವಳಪ್ಪದಜುಂ ತರಿಸಿ ಕುಡೆ (ಬಾವುಫ. ೪೧೪). ೨. ಕತ್ತಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೧, ೨ : ಅತಿಶಯ ಪದಾರ್ಥನಿರಪ್ರತಿಷೇಧಂ ಪಡೆದ ಪಾದವಿನ್ಯಾಸಂ ಭೂನುತಮಾಗದತ್ತಿ ನಿರ್ದೋಷತೆಯೆಂಬಲ್ಲದೆ ಸಮಂಶು ಕವಿಗಂ ರವಿಗಂ (ಜಂಪ್ರ. ೧-೪೬). [ಸಂ. ನಿರ್ದೋಷತಾ]

ನಿರ್ದೋಷಿ (ನಾ). ದೋಷವಿಲ್ಲದವನು; ಕಳಂಕರಹಿತನಾದವನು; ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು : ಪಾಂಡುತನಯರ್ ನಿರ್ದೋಷಿಗರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೦); ಒಂದಿಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾಗಿ ಐಂದ್ರಿಯ ಕಡೆಯಾದ ಜೀವ ಜಾಲವಲ್ಲವೇ ಜರಾಚರವೆಲ್ಲಾ ಅದು ಕಾರಣ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಲಿಂಗಕ್ಕೊಪ್ಪಿ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡು ನಿರ್ದೋಷಿಗಳಾಗಿ ಬದುಕಿದರು (ಜಮದ. ಕ. ೧೧೨೨); ತುಡುಕಿದ ದೋಷಿಯನಲ್ಲದೆ ಸಿದೆಯದು ಭುಷಿಸರ್ವ ಸಂಕುಬಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನಂ ತುಡುಕದ ನಿರ್ದೋಷಿಯುಮಂ ಸಿದವು ಮಳಮುಖ ಭಟೋಗ್ರಹವ್ಯಾಸರ್ವಂ (ಜಮದ. ೧-೧೨); ಸತತಂ ಶರಣಜನಪರಿತೋಷಿ ಕಾಲದ್ದೋಷಿ ನಿರ್ದೋಷಿ (ಜಮ. ೬-೪). [ಸಂ. ನಿರ್ದೋಷಿನ್]

ನಿರ್ದ್ರವ (ಗು). ೧. ತೇವವಿಲ್ಲದ; ಒಣಗಿದ: 'ನಿರ್ದ್ರವಜಿಹ್ವೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ತೇವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದ್ರವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಒಣಗಿರುವಿಕೆ : ಮಣಿಮಕುಟದೊಲಹಿನ ನಾಲಗೆಯ ನಿರ್ದ್ರವದ ಮುದ್ರಾಧೀಶನಿಂತೆಂದ (ಕಾವ್ಯಕ. ೨-೨೦); ಮಿಟ ಬೇಗೆಗೆ ಕಂದಿ ಕುಂದಿದ ಮುಸಡ ಮಸುಳಿಸದಂಗೋಳಿಯ ಮುಸುಳಿಸುಕೆಂಪಿನ ಲೋಹನದ ನಿರ್ದ್ರವದ ನಾಲಗೆಯ . . . ಅಸಮದೀರರ ದೇವ ಧೈರ್ಯವಿಂತೆ ಮನನಾದ (ಶಿವರಾ. ೩-೮-೬೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದ್ರವಕರಣ (ನಾ). ದ್ರವವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಿಕೆ, -ಇಂಗಿ ಸುವಿಕೆ; ಒಣಗಿಸುವಿಕೆ: "ನಿರ್ದ್ರವ[ವಾಣಂ. ವೀ]ಕರಣ ತಂತು ಗಳೊಳು ಪುರಿ" (ಕುಮಾರ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದ್ರವಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ನಾಲಗೆ: ಉರು ಪರಾಕ್ರಮತೇಜ ಪಡುವಣತರಣಿಯಾದುದು ಧಟ್ಟಿನಯ ಧರಧರಕೆ ನಿರ್ದ್ರವಜಿಹ್ವೆಯಾದುದು ನಿಮಿಷನಿಮಿಷದಲಿ (ಕಾವ್ಯಕ. ೨-೧೧೩). [ನಿರ್ದ್ರವ : ಜಿಹ್ವೆ]

ನಿರ್ದ್ರವಂ (ನಾ). ಗಿಡ, ಮರಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಆ ಶಿಲೋಚ್ಚಯ ಕೊತ್ತಲಿಕ್ಕಿದ ಬಲದ ಬೊಟ್ಟಿಗೆ ಕಿತ್ತು ಹಾಡುವದಿ, ನಿರ್ದ್ರವಂ[ವಾಣಂ. ನಿರ್ದ್ರವ]ವಾಗಲಪ್ಪದಲಿ ಹತ್ತಿದುದು ಕೆಂಧೂಳಿ (ಶಿವರಾ. ೬-೪೨-೧೮). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯ (ಗು). ೧. ಎರಡಿಲ್ಲದ; ಒಂದೇ ಆದ: 'ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯ ಭಾವ' ಪರಾ. ೨. ಅಸಮಾನವಾದ; ಅಪ್ರತಿಮವಾದ : ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯ ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯ ನಿರ್ದ್ರವ ನಿರ್ದ್ರವ ಪರಮಾನಂದನೀಯಮುಮಪ್ಪ ಶ್ರೀನಿಲಯವಿಮಾನದೊಳಗೆ ಪಲ್ಯೋಪಮ ಪಂಚಕಾನಸಾನದೊಳಮದಿಂಗ ಕಾಯಸ್ಥಮುಂಟೆನೆ (ಪಂಪ. ೬-೩೬೮). (ನಾ). ೩. ಸುಖ-ದುಃಖ, ಶೀತ-ಉಷ್ಣ, ಜನನ-ಮರಣ ಮೊದಲಾದ ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಗೆ ಅತೀತವಾದುದು : ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯ, ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯ ಅದ ವಿಶಮೇವ ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ವೇದವೇದಾಂತಗಳ ಅರ್ಥವೆಂಬುದು ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ (ಭಾರತ. ೧೩೧). ೪. ಸುಖ-ದುಃಖಗಳಿಗೆ ಅತೀತನಾದವನು; ನಿರ್ಲಿಪ್ತ : ನಿರವಸ್ಥ ನಿರ್ಭಸ್ತ ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯ ನಿರ್ದೋಷ ನಿರಜೇಷ್ಠ ನಿಷ್ಕಾಮ ನಿಷ್ಕಳ ನಿರಾಕಾರ . . . ಪಂಪಾವಿಮಲಾಕ್ಷರಣ (ಪಂಪ. ೧-೪); ನಿರವಧಿಕ ನಿರ್ಮಾಯ ನಿರ್ದ್ರವ ನಿರುಪಮಿತ ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯ . . . ನಿಷ್ಕಳ ಮಹೇಶ್ವರ ಕರುಣಿಸುವುದು (ಕಾವ್ಯಕ. ೬-೮೯); ನಾನೂ ದುಃಖಪಡಲಾರೆ, ನೋಡು. ಈಗ ನಾನೂ ನಿನ್ನಂತೆ ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯನಾಗಿರುವೆ (ಜಮದ. ೩೧೩). ೫. ಏಕೈಕನಾದವನು; ಅಪ್ರತಿಮನಾದವನು; ಅದ್ವಿತೀಯ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯಕೆ (ನಾ). ಸಾಂಸಾರಿಕ ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಮೀರಿದವನು : ಕಂದು ಕಲೆ ತನಗೆತ್ತಣದು ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯಕನು ಮೃತದಾತ ತಾನಲ್ಲೆಂದು ಕಂಡರವಂಗೆ ಶಾಸನಿಲೇಖವಿಲ್ಲೆಂದ (ಕಾವ್ಯಕ. ೬-೪೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯಭಾವ (ನಾ). ಎರಡಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು; ಏಕಚಿತ್ತ : ಆ ಕನ್ನೆ ತನ್ನನೀಂದ್ರಪಾದಾರದಿಂದದ್ವಂದ್ವದೊಳ ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯಭಾವದಿಂ ವಿನೀತೋತ್ತಮಾಂಗಿ ಕೆಲದೋಳ ಕುಕ್ಕಿರ್ಪಡುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೩೯ ವ). [ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯ + ಭಾವ]

ನಿರ್ದ್ರವಯ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದು : ನಿರ್ದ್ರವಯಂಧ್ಯ ನಿರ್ದ್ರವಂಧ್ಯ ಅದ ವಿಶಮೇವ ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೇ ವೇದವೇದಾಂತಗಳ ಅರ್ಥವೆಂಬುದು ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ (ಭಾರತ. ೧೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ : ೨. ಬಡವ; ದರಿದ್ರ; ನಿರ್ಗತಿಕ; ದಿನನಾಳಂ ಜನನೋದಯಕ್ಕೆ . . . ಐದಜಿಹ್ವೀರಲ್ ನಿರ್ಧನಂ ನಿರ್ಧನಂ (ಜಾತಕ. ೧೮-೨); ಕೇಣಿಂ ನಾಣೂಡೆಯನಡೆಯೊಳ್ಳಿರ್ಧನಂ ಮಾಬ್ಬಳ್ (ಲೀಲಾ. ೨-೯೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧನತ್ವ (ನಾ). ಬಡತನ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ : ಹಾಳಿಗಿರುವುದು ಜೀವನ ನಿರ್ಧನತ್ವವಾದುದು (ಕಾವ್ಯಕ. ೧-೧೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾನಿಕ (ನಾ). ಹಣವಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಬಡವ; ದರಿದ್ರ: ನಿರ್ಧಾನಿಕ ಧನದ ಬಯಕೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆವುತ್ತ ಎಡಹಿದ ಕಲ್ಲು ಶರುಪವಾದಂತಾಯುತ್ತ (ಅವತಂ. ೨೦೯-೯೪೦); ನಿರ್ಧಾನಿಕನಾಗಿಯು ಮತ್ತೆ ಬಿಡದೇ ದ್ಯೂತ ದುರ್ವ್ಯಸನ (ಕಾವ್ಯಕ. ೧೪-೨೪); ಮೃತನ ನಿರ್ಧಾನಿಕನ ನಡುವಿರುವಂತರ ವಾವುದೊ ಕಾಣನು ನಾನು (ಪಂಪ. ೧೩೨-೫೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧರ (ನಾ). ದೃಢವಾದುದು ; ಸ್ಥಿರವಾದುದು : ಅಂಗದ ಮೇಲೆ ಲಿಂಗ ಸಂಬಂಧವಾದ ಬಳಕೆ ಪ್ರಾಣನ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನ ನಿರ್ಧಾರವಾಯಿತು ನೋಡಾ (ಅನುಶಂ. ೧೬೪-೨೫೬) ; ಅನುರೂಪ ತತ್ವವೆಂದು ನಗುತ ನಿರ್ಧರವಾಗಿ ನಂಬುಗಿಯಿತ್ತು ದೀಳುಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ನೋತತ. ೩೧-೧೧).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಧರಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ತೀರ್ಮಾನಿಸು ; ದೃಢಪಡಿಸು : ರಾಜೇಂದ್ರ ನುಕ್ತಿಯನೆಂತಾನು ಮನದಗೊಂಡು ನಿಜಮಹತ್ವದರ್ಶನಾರ್ಥಮಿದು ಶಿವಕೃತಮಕ್ಕುಮೆಂದು ನಿರ್ಧರಂಗೈದು (ಜೀವೋ. ೧೩-೨೬ ನ).

[ನಿರ್ಧರ+ಗೈ (< ಕಯ್)]

ನಿರ್ಧರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೀರ್ಮಾನಿಸು ; ನಿಶ್ಚಯಿಸು ; ನಿರ್ಣಯಿಸು : ಹರಿಯನೆ ಶಂಖ ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸೆನೆ ಅಲರಂದಿಲ್ಲದ್ರನೆನಲು ಶರೀರದ ಕಣ್ಣು ಗಲ್ಲುನಾ ಜೀವಂಧರನೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದಳು (ಜೀವಂಶಂ. ೧೨-೩೪) ; ನರಚಕ್ರದ ರಾಮಚಂದ್ರಗೆ ಪರಿಣಾಮ ಮಾಡುಜ್ಜು ಗವ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಸಯನೋದ್ಯೋಗಮನನಾದನು ಸರಾಗದಲಿ (ತೋರಣ. ೧-೧೨-೩) ; ಅರಮನೆಯೊಳಗಾದುದೆಂದರಾರೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು ಹೊಸಕೃತಿಯ ವಿರಚಿಸಿದಾಕೆಯ ಹೆಸರ ಹೇಳಿದನು ದರಹಾಸದಿಂದ ಭೂವರನು (ಭರಣ. ೬-೬). ೨. ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಭುಜಿಸು : ಇಂತು ಸರ್ವದ್ರವ್ಯವನು ಲಿಂಗಕ್ಕಿತ್ತು ಲಿಂಗಕಾಯದಿಂದ ಭೋಗಿಸಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಭೋಗಿಸಲಿತ್ತು ಆ ಪ್ರಸಾದವ ತಾ ನಿರ್ಧರಿಸಿ . . . ಪ್ರಸಾದಿಯಾದನಯ್ಯಾ (ಚನ್ನಮ. ೬೦-೧೩). [ನಿರ್ಧರ+-ಇಸು]

ನಿರ್ಧರ್ಮಿ (ನಾ). ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದವನು ; ಧರ್ಮಬಾಹಿರ : ಧರ್ಮಿ ನೀಂ ನಿರ್ಧರ್ಮಿ ನಾಂ ನಿಶಕರ್ಮಿ ನೀಂ ದುಷ್ಕರ್ಮಿ ನಾಂ ನೀಂ ಪಶುಪ ನಾಂ ಪಶುಪು (ಒಸಪ. ೨೨-೬೦) ; ಮರ್ಮಭಕ್ತರನೇ ಕೊಲುಪ ನಿರ್ಧರ್ಮಿಯಾತನು ಸೂನೆಗಾಜನು (ಒಸಪ. ೨೫-೩೧). [ಸಂ. ನಿರ್ಧರ್ಮಿನ್]

ನಿರ್ಧಾರಿಣಿ (ನಾ). ೧. ಸೋಲಿಸುವಿಕೆ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸುವಿಕೆ : 'ನಿರ್ಧಾರಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಸೋಲಿಸಿದವನು ; ಗೆದ್ದವನು : ಏಕಾಂಗವೀರ ಸಂಗ್ರಾಮಧೀರ ಪೊಂಬುಟ್ಟ ನಿರ್ಧಾರಿಣಿ ಸಾವಿಮಲೆ ನಿರ್ಲೋಪಿಣಿ ವೈರಿಕಾಳಾಸಳ (ನಿಶ. II, ೧೪೩-೩೬ ; 1131). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಿಸು, ನಿಜ್ಞಾಡಿಸು, ನಿರ್ಜಾಡಿಸು, ನಿರ್ಧಾರಿಸು, ನಿರ್ಜಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸು ; ಪರಾಜಯಗೊಳಿಸು ; ಸೋಲಿಸು : ರತಿಯಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸರ್ ಯೋಗಿಪುಂಗವರಿದಾ ಜಿನ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಮಜಿದುಂ ಪೋಗಂ ಪ್ರಸೂನಾಯುಧಂ (ಭರಣ. ೨-೧೦೬). ೨. ಧಿಕ್ಕರಿಸು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು ; ಅವಮಾನಿಸು : ಚೇದಿ ನಾಥಂ ಜಗನ್ನಾಥನಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ ನುಡಿದ ಸಮಯದೊಳ (ಜಗದಿ. ೧೬-೪೬ ನ). ೩. ಬಿಸುಡು ; ಎಸೆ : ಕಾಪಿನವರಂ ಕೊಂಡು ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ ಕಳೆದು (ವರ್ಧಮಾ. ೨-೩೦ ನ). **ನಿಜ್ಞಾಡಿಸು :** ೨. ಬಿಡು ಬಿಡು ಬೇಡ ಬೀಡಾಡಿತನದಿ ಬಂದು ಹಿಡಿದ ಸಜಗನೆಂದನುತ ನುಡಿದು ನಿಜ್ಞಾಡಿಸಿ ನಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಪೊಜನುಡಲಿದಿಯೆಂದುವೆನೆಂಬಾಗ (ನೇಮಿಪಂ. ೧೯-೮೯). ೪. ವಿವರಿಸು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ವೈರಜ್ಞಾರನಾ ಕವಾಟಿನನು ಜಜ್ಜರಿ ಮಾಡಲಾಗೆ ಕಿಚ್ಚು ಜಿಕ್ಕೆಯ ನಿಜ್ಞಾಡಿಸುತ ಹಬ್ಬಿತೊಡನೆ (ಭರಣ. ೨೯-೬೬). **ನಿರ್ಜಾಡಿಸು :** ೧. ಪ್ರತಿವಾಹನನಂ ಗಜಾಸುರ ರಾಕ್ಷಸರು ನಿರ್ಜಾಡಿಸಿದಪುದನೀ ಕ್ಷಿತಿಯ ಬಿಲ್ಲುದು (ಒಸಪ. ೫೪-೩೬). **ನಿರ್ಧಾರಿಸು :** ೧. ಮರ್ಧರವೆನಪ ಕರ್ಮಾರಾತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ . . . ಪರ್ಧಮಾನರಿಗೊಗುವೆನು (ಪ್ರಪಂಚಂ. ೧-೫) ; ನಿನ್ನ ಕಂದೆ ಸೂರ್ಯಜಂಗೆ ವೈರಿಯಾಗಿದ್ ಯಮುನೆಂಬನಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿಯಾತನ

ರಾಜ್ಯಮಂ ನಿನ್ನಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಾಡಿದು ಪಕಾರಮಂ ನೆನೆಸು (ಪುಣ್ಯಸ್ರ. ೫-೫೩ ನ) ; ತೋಟಿಗೆ ನಡೆದನು ತುರುಕುಬಲವನು ಸೂರ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಗರ್ವದೊಳು (ಕುಂಠಾಪಂ. ೪೩-೬೬). ೨. ನೀಂ ಶ್ರೀಪೋಷಣಾದಂದು ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಂ ಮದುವೆನಿಂದೊಡೆ ತನ್ನಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ ಕಳೆಯೆ ಪೋಗಿ ಸತ್ತು (ಪಾಂಡಿಪ. ೭-೪೨ ನ) ; ಶಿವನೊಳ್ ದ್ವೇಷಮನುಚಿತಮೆಂದುಸಿದ್ ಮಾಡುನಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸುವುದಕ್ಕುಂ (ವೀರವಿ. ೬-೬೮) ; ನಿಮ್ಮ ಬೆಸದಿಂ ಮಧುರಗೆ ಪೋಗಿ ಜೈನಮಯಮಂ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ ಸವಣರಂ ಸಂದರಿಸಿ . . . ಬರ್ಪಲ್ಲಿ (ಪ್ರಪಂ. ೩೩-೧೫೦ ನ). ೪. ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರನರಿದ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ ನಾಲ್ಕುಶೈಲಿಯ ಕೋಟಿ ಪತಾಕೆಗಳ ಸೇನೆಯೊಳು ಸಭಾಟಿಯಿಂದೆತ್ತಿ ನಡೆದುದು (ಪ್ರಪಂ. ೧೩-೧೪೫). ೫. ಪೀಡಿಸು ; ಹಿಂಸಿಸು : ಎಮಗೆ ತಾಯೊಡಹುಟ್ಟಿದನು ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ನಿರ್ಧಾರಿಣಿ [ಪಾಶಂ. ದಾಂ, ಧಾರ್] ಬಿಸಿದನಾ ಕ್ರಮದಲೀ ಕಂಸಂಗೆ ಹಿಂಸಾಕೃತಿಯ ರಚಿಸಿದವು (ಕುಮಾರ. ೫-೧೦). ೬. ತಡೆ ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ಊಟದ ನೆನ ದಿಂದೆದ್ದು ದಾಟಿ ನೀ ಪೋಗಲು ಬಿಡೆನೆನುತಲಿ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿ ಪಿಡಿದಳು ಸೆರಗ (ಜನಪಾ. ೪-೬೧). **ನಿರ್ಜಾಡಿಸು :** ೪. ಇದುವುದಲ್ಲದೆ ಹರಿಯಜೀಂದ್ರಪ್ರದತರಂ ನಿರ್ಜಾಡಿಸು [ಪಾಶಂ. ನಿರ್ಜಾಡಿಸು]ವ ರೆಂಬುದು ವಿಚಿತ್ರಮೆ . . . ನೀ ನೋಡು ತತ್ ಪ್ರಮಥರ ಮಹತ್ವ ವನು (ಒಸಪ. ೮-೫೧). [ನಿರ್ಧಾರಿಣಿ+-ಇಸು]

ನಿರ್ಧಾರಮಧೂಮ (ನಾ). ೧. ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಹೊಗೆಯಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸರ್ವನಾಶವಾಗುವಿಕೆ ; ಸರ್ವನಾಶ : ಆ ಮಹಾಭೂತದ್ವಯದ ಸಂಗ್ರಾಮದಲಿ ನಿಜಬಲವನಧಿ ನಿರ್ಧಾರಮ ಧೂಮವೆನಲ್ಕೆ ಕೆಡುವುದ ಕಂಡು ಕೇನೋಕಗೆ (ನಿರ್ಧಾ. ೧೦-೫೯-೧೦). 'ನಿರ್ಧಾರಮಧೂಮ' ಹೋ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಮಧೂಮಂ (ಅ). ೧. ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಹೊಗೆಯಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ. ೨. ಸರ್ವನಾಶವಾಗುವಂತೆ : ಅರಸನಜಾ ದಾಳ್ವ ನಗರದ ತರುಣಿಯರುಡೆಯುರ್ಚದೊಂ . . . ಏಂ ಸೂರನೊ ಚೇತಃಪುರಮಂ ನಿರ್ಧಾರಮಧೂಮಮಾಗಿದೆ ಸುಟ್ಟಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨). [**<ನಿರ್ಧಾರಮಧೂಮ**]

ನಿರ್ಧಾರ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯ ; ತೀರ್ಮಾನ : ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಎನ್ನಯ ಸಮನಸಿನೊಳರ್ಪ ಸೂತನಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುದ್ದಾಗಿ ಪೇಳುವೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮೊಮ್ಮುಸುರುದ್ದ ನ ಚಾರಿತ್ರಗಳನು (ಪೋತತ. ೧-೩೫) ; ತದ್ವಿನ ದೊಳಣುಗನಂ ತಂದದ್ದಿಯೊಳು ಜಸುಟಿ ನಿರ್ಧಾರಮೆನಲು ನಾರದನೆಂದ (ನರನೋ. ೧೨-೨೯) ; ನಾಸಂತು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿಬೀ ದಿನ ಹಣವಿಲ್ಲ ದವನೇ ದೀಪ (ಜಂಜಾಪ. ೧೫೬-೬೬) ; ಮುಖವು ಸಾಹಸದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವೆನೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರ ಸೂಟಿಸುಕಂತಿತ್ತು (ಜೀವರಂ. ೨೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಕ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಧರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ನಿರ್ಧರಿಸುವವನು. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಣ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಣಯ ; ನಿಶ್ಚಯ. ೨. ವಿವರಣೆ ; ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ : 'ಸಮಾಧಾನ, ನಿರ್ಧಾರಣ, ವ್ಯಾಖ್ಯೆ' (Explanation ನಾಂ. ೪೦). ಪುದಿಗುಂ ನಿರ್ಧಾರಣದಲ್ಲದೆಯೆಂಬ ದಕಾರದದಗೆ ಹಿರಿದುಂ ಲೋಪಂ (ಪದ್ಯ. ೪೬). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಅನೇಕ ವ್ಯಕ್ತಿ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಅಥವಾ ಒಂದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಹೇಳುವುದು : ಕಾರಕಮಾಣು ಕರ್ಮಕರಣಾದಿಕದಂ ಪ್ರಥಮಾದಿಭೇದ ನಿರ್ಧಾರಣ[ಪಾಶಂ. ನಿರ್ಧಾರ]ದಿಂದದಂ ಪಿಡಿದು ನಿಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟಿಗಳೇನು ನಿಕ್ಕಂ (ಕಮರ. ೧-೧೧೪) ; ಸಹಾತೀಯಗಳಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಲಾಗಲಿ ಗುಣದಿಂದಾಗಲಿ ಯಾವದು ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೊ ಅದು ನಿರ್ಧಾರ

ರಣವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಿ ಸಪ್ತಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವವು (ಭಾಷಾರ್ಥ. ೪೯ ತಾತ್ಪರ್ಯ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಣೆ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ; ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಧಾರ: ತಮ್ಮ ಎಡಗಣ್ಣನ್ನು ಕಿತ್ತು ಲಿಂಗಕ್ಕಿಡುವದಕ್ಕೆ ನಿರ್ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಿತ್ತು (ಪುನಃ. ೪೫); ಅದರೂ ಅಂತಹ ಅಶ್ವೇಯ ವಸ್ತುಗಳ ಚರ್ಚೆ - ನಿಮರ್ಶನೆಯು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ. ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರ್ಧಾರಣೆಗೆ ತುಂಬ ಸಹಕಾರಿ (ಚೇನಾತ್ಮ. ೪). [ಸಂ. ನಿರ್ಧಾರಣೆ]

ನಿರ್ಧಾರಿತ (ಗು). ೧. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ; ನಿರ್ಧಾರಿತವಾದದೇ ಪೇಜ್ವನುಡಾಹರಣೆಗಳು (ಕವಿ. ೧-೧೨೫); ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ ಅಥವಾ ನಿರ್ಧಾರಿತ ಕಾಲಮಾನ (Standard Time)- ಸ್ಥಳೀಯ ಕಾಲಮಾನ ರೀತ್ಯಾ ಒಂದೊಂದು ಊರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಕಾಲ ನಿರ್ಧಾರಿತವಾಗಿ ಬಂದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ರಗಳೆಗಿರುತ್ತದೆ (ಭೂವಿಜ್ಞ. ೨೦). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದುದು; ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ಇತರೇತರ ಕಾರಕ ಸಂಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಮೂಹದೊಳಿಸ್ತೊಂದಿತಿಶಯ ಗುಣದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರಿತವುಪ್ಪುದು ಸಾರಮೆಂಬ ಸದಲಂಕಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೫೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಗೊತ್ತುಮಾಡಬೇಕಾದ. ೨. ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗುವ. ೩. ದಿಟ್ಟಿತನಿಂದ ವರ್ತಿಸುವ; ನಿರ್ಧಾರ ವೃತ್ತಿಯ. (ನಾ). ೪. ದಣಿವಿಲ್ಲದುದು; ನಿರಾಯಾಸವಾದುದು. ೫. ಅಳುಕಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ದಿಟ್ಟಿತನಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: "ನಿರ್ಧಾರ್ಯ, ಸತ್ಯಸಂಪದಾ, ಅಪಸ್ತಂಪದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಧೈರ್ಯಸಂಪತ್ತುಗಳ ಸಂಗಡ, ಸಂಪನ್ನ: - ಕೂಡಿಕೊಂಡಿದ್ದವನಾಗಿ, ಯೇ - ಯಾವನು, ಕಾರ್ಯಕರ್ತಾ-ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವನೋ ಅವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೨೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಣೆ (ನಾ). ೧. ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಹೊರ ಹೊಮ್ಮುವಿಕೆ. ೨. ಶುದ್ಧೀಕರಣ; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸುವಿಕೆ [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಸ್ತ (ಗು). ೧. ನಿರಾಳವಾದ; ನಿಶ್ಚಿಂತವಾದ; ನಿರಾತಂಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ನಿಶ್ಚಿಂತ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಿರಾಳ ಮನಸ್ಸು; ವಾಡೆಯ ಕ್ಷೇಮ ತನಗೆ ಹತ್ತಿತೆಂದು ರಾಜಪ್ಪ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ಕಾಕಾ ನಿರ್ಧಾರಸ್ತರಾದರು (ವಿಜಯ. ೧೧೯); ರಾಹು ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಅವರೊಬ್ಬರೂ ನಿರ್ಧಾರಸ್ತರಾಗಿ ಮಲಗಿದರು (ನೋಜೀ. ೧೨೯); ಅಣ್ಣನ ಪತ್ನಿ ಹತ್ತಿತೆಂದರೆ, ನಾನು ನಿರ್ಧಾರಸ್ತಳಾಗುವೆನು (ಹಂಪಿ. ೧೪೪).

[←ಮೂ. ನಿರ್ಧಾರಸ್ತ]

ನಿರ್ಧಾರಸ್ತನ (ನಾ). ನಿರ್ಭಯತೆ; ನಿಶ್ಚಿಂತತೆ: ಬಸ್ತಾನ ಶೀತ . . . ಕೂತ ನಿರ್ಧಾರಸ್ತನ ಬಂದ ಮೇಲೆ, ಒಂದು ರವಿವಾರ ತಯ್ಯಾರ್ ಮಂಡಳಿಗೆ ನನ್ನ ಗೆಳೆಯನನ್ನು ಕಾಣುವ ಕಾರಣ ತಿಳಿಸಿ . . . ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಬಿಕ್ . . . ಬಿಕ್ ಬೀಂಕಾರ ಮಾಡಿದೆ (ಜೀವ. ೧೧, ೩೫೬). [ನಿರ್ಧಾರಸ್ತ + ತನ]

ನಿರ್ಧಾರತ (ಗು). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದ: ಹರಡಿದ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ; ಕಂಟದ ಚಾತುರಂಗದ ಚರಣಹತ್ತಿರರ್ಧಾತ ಧೂಳಿಮಯವಾಗಿ ದಿಗು ಜಾತವನೆ ಧಟ್ಟಿಯಲೇಟಿತು . . . ಸೇನೆ (ಕುಪ್ಯಮೋ. ೧೪-೨೫); ದೂತರಹುದೇಯೆಂದು ರಘುನಿರ್ಧಾರತಧೂಳಿಪಟಲ ರಘುಸಹಜಾತನು ಬೆಸಗೊಳಲು (ತೊರಣ. ೬-೬-೨೯). ೨. ಹೋಗಲಾಡಿಸಿದ; ಪರಿಹರಿಸಿದ; ನಿವಾರಿಸಿದ: ಅಂಭೋಧಿಯಂತೆ ಗಂಧೀರಾಶಯರು

ಮಾಡಿಕ್ಕನಂತೆ ನಿರ್ಧಾರತಮಸ್ತಮರುಂ (ಅನಿ. ೪-೯೫ ಪ); ಅಸ್ತಮಿತ ಲೌಕಿಕನು ಗುರುಭಕ್ತಿ ಸ್ತವನಾತ್ಮೋತ್ತಮಂ ಮಾತೃಸ್ತವಸ್ತನಾಹಿತಂ ನಿರ್ಧಾರತಪದ್ಧರ್ಗಂ (ಜೀವ. ೬-೨); ದ್ಯೂತದಲಿ ಮುನ್ನೇನನೊಡ್ಡಿದ ಸೋತನೇನನು ತಿವ ತಿವಾ ನಿರ್ಧಾರತಕಿಲ್ವಿಪನರಸನೆಂದಳು ದ್ರಾಪದಾದೇವಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೪-೫೬); ನಿಜರುಚಿ ನಿರ್ಧಾರತಯಮಿಹ್ಯದಯತಮಸಂಪ್ರೀತಿ ಯೊಳಿಸುಗೀಗೆ ಸೌಖ್ಯಮಂ ತಿವಲಿಂಗಂ (ರಾಜತೀ. ೩-೧). ೩. ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸಿದ; ತೊಳೆದ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಲುಗಾಡಿಸುವುದು; ಕೊಡಹುವುದು; ನಡುಗಿಸುವುದು. ೨. ತೊಳೆಯುವಿಕೆ; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. ೩. ಹೋಗಲಾಡಿಸುವವನು; ಪರಿಹರಿಸುವವನು: ಅನತಜನಕಲ್ಪನನಿರ್ಧಾರಣೆ ಸಕಲಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕೋಶಕ್ಕೆನೆಂದೆಂ (ಪ್ರಪಂ. ೧೦-೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಮ (ಗು). ೧. ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಗೆಯಿಲ್ಲದುದು: ಮನುಜತನದ ನಿರ್ಧಾರಗಳ ತೊಚೆದನು ಬಳಿಕ ನಿರ್ಧಾರಮವಾಗಿವೆ ನಲನಂದದಿ ಉಜ್ವಲಿಸಿದನು ದಿವ್ಯತೇಜದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೪೬). ೩. ನಾಶವಾದುದು; ಹಾಳಾದುದು: ಈ ಕ್ಷಣದಿ ಲಂಕೆ ನಿರ್ಧಾರಮವನು ಮೂಲೈ ಭೂತ (ಪುರಾಣ. ೪-೬೪-೬).

ನಿರ್ಧಾರಮ ಮಾಡು = ನಾಶಪಡಿಸು: ಕಾಲನ ತಿತ್ತಿಗರ ನಿರ್ಧಾರಮ ಮಾಡಿದ ಧಾನ್ಯನಪೂರ್ವಕದಿ (ನಾಜ. ೩೨-೧೦೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಧಾರಮಧಾಮ (ನಾ). ೧. ಹೊಗೆಯೇಳದಂತಾದ ಮನೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾದ ಗೃಹ; ಪಾಳುಮನೆ: ಸೋಮಯಾಜಿಗಳಾಲಯಂ ನಿರ್ಧಾರಮಧಾಮನದಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೫೪-೩೬). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶಪಡಿಸುವವನು; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಾಳುಮಾಡುವವನು: ಪರಮಶೈವೋದ್ಧರಣಕರಣರು ಪರಸಮಯನಿರ್ಧಾರಮಧಾಮರು ಪರಸಮಯಕೋಳಾಹಳರು (ಬಸವ. ೫೪-೫೨). 'ನಿರ್ಧಾರಮಧಾಮ' ಹೋ. [ಸಂ. ನಿರ್ಧಾರಮಧಾಮನಾ]

ನಿರ್ಧಾರತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳೆದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶುಚಿಗೊಳಿಸಿದ: ನಿರ್ಧಾರತಜಟಾಕಳಾಪನುಂ ಪೂರ್ಣಕಮಂಡಳಾಕಲಿತ ಕರತಳನುಮಾ ಗೆನ್ನಂ ಪರ್ಣಪುಟದೊಳ್ ತಳಿದು . . . ಮುನಿಕಮಾರರ ಚಿರಸು ನಿಜಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಪೋಗಿಪೋಗಿ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೧೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಂದನ (ನಾ). ಮಗನಿಲ್ಲದವನು; ಪುತ್ರಹೀನ: ದಿನನಾಥಂ ಜನನೋದಯಕ್ಕೆ ಬದಲೊಳಿರಲ್ ನಿರ್ವಂದನಂ ನಿರ್ಧಾನಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಯ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ; ಕೊನೆ: ಜಯವಹುದೆ ನಿರ್ವಂದದಲಿ ನಿರ್ವಯವಹುದೆ ಬಿಸುಸುಯ್ಯನಲಿ ನಿರ್ವಯವಹುದೆ ರಿಪುಸ್ತಪಗಿದು ತಾ ನೀತಿಮಾರ್ಗದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೬-೬); ಶ್ರೀಮತು ಹರಿಸುಪಗಳೂ ಮಾಡಿದ ನಿರ್ವಯ (ನಿ. ೫, ಮುಳಬಾ. ೫-೧; ೧೬ನೆಯ ೨೫).

[←ಸಂ. ನಿರ್ವಯ]

ನಿರ್ವಹಿಸು, ನಿರ್ಬಹಿಸು, ನಿರ್ಬಹಿಸು, ನಿರ್ವಹಿಸು, ನಿರ್ವಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಾಗು; ಹೆಚ್ಚು ಬಾಗು: ಅಮರರ ದಂತಿ ನಿರ್ವಹಿಸೆಯುಂ ಶಿಖಿ ನೀಡೆಯುಮಿಂಧ್ರನಾಂಕು ಸಂಭ್ರಮಮನನಾಗಿ ಬಾಗಿಲೊಳೆಯಂಜಿನಬಾಲಕನೇಜಿಯುಂ . . . ಉತ್ಸವಂ ಮನೋರಮ ಹೃದಯಂಗಳಮಾನುಷಮುಮಾಡುದು ಜನ್ಮದೊಳಿಂಧ್ರವೆಂದ್ಯನಾ (ರಾಂಕಿ. ೧೦-೧೨). **ನಿರ್ಬಹಿಸು:** ೨. ಕುಗ್ಗು; ಕುಂದು: ಧನುಪುಂ ಕರ್ಬಿನ ಬಿಲ್ ಗಡಂ ಗೋಣಿಯಮುಂ ನೀರೇಜಸೂತ್ರಂ ಗಡಂ ನನೆಗಲ್ ಬಾಣಜಯಂ ಗಡಂತನು ತಾಂ ಮತ್ತಂ ಮನಂ ನೊಂದು

ನಿರ್ವಾಮಿ [ಪಾಠಾಂ. ದೀ] ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯ ಸುತೀರ್ವಾಮಿತ್ಯದರ್ಥಯೋಃ ಪುಣ್ಯ
ತು ರಿಂದಿಂತಿಲ್ಲಿನಿಸುಂ ಮನ್ಯುಧಶಸ್ತ್ರಕಲ್ಪಮಿದು ದಲ್ ಬೇಟಿಲೊಂದು ಶಿಕ್ವಾ
ಕ್ರಮಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೭೫೩). ನಿರ್ವಾಮಿ : ೨. ಮೇಲಿನ
'ಕಾವ್ಯಾವ.' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.
ನಿರ್ವಾಮಿ : ೧. ದಿನಕರನ ಮುಂದೆ ಧಾತ್ರೀತನಯಂ ಕುಜನಿಂದ
ಮುಂದೆ ಭೃಗುತನಯಂ ನಿರ್ವಾಮಿದೆ ನಡೆದೊಡೆ ಮುಟಿ. ಬೇಟಿಲಿನತುಂ
ತಪ್ಪಿಲ್ಲದಕ್ಕುಂ (ಬಿಟ್ಟು. ೭-೯೬). ನಿರ್ವಾಮಿ : ೨. ಅನಿಶಿತನಿಸದೆ
ರಿಪುಬಲಮೆನಗಿನಿಸಂ ನೆಜೆಯದೆಂಬ ಬಗೆ ಬಳಿದಿರೆ ನಿರ್ವಾಮಿದನಾ ಜಿನಹಂದ್ರಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮) ; ಜಂಕರಿಸಂ ಕಾತರಿಸಂ ಮಾಂಕರಿಸಂ ಬೆಕ್ಕುಸಂಬಡಂ
ಬೆಕ್ಕುರಿಸಂ ಹೂಂಕರಿಸಂ ನಿರ್ವಾಮಿಸಂ ಜೀಂಕರಿಸಂ ಜಿನುಗನವನಿಸಂ (ಅಜಿತ.
೫-೮೯) ; ನಿರ್ವಾಮಿ ಕೆನಿಸಿದಳವಳಾ ದಿನಪನುದಯದೊಳಾ ಕಾಯ್ದುಳರ್ಕ
ಮಣಪುತ್ರಿಕವೋಲಾ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೨೪).

[< ನಿರ್ವಾಮಿ + ಇಸ್ಯ]

ನಿರ್ವಾಮಿ (ಗು). ೧. ಹೆಸರಿಲ್ಲದ ; ಹೆಸರಳಿದ : ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ
ನಿರ್ವಾಮಿ ಮಕ್ಕಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಜನ ಆಗಿ ಹೋಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೆಸರಿನ
ಲಾಗದ : ಭಕ್ತನಿಧಿ ನಿರ್ವಾಮಿ ದೇಹಿ ವಿರಕ್ತಗತಿ ನಿರ್ವಾಮಿ [ಪಾಠಾಂ.
ನಿರ್ವಾಮಿ] ನಾಮಿ ಚಿದುಕ್ತ ಮತಿ ನೀಶಬ್ಧ ಶಬ್ದಿ ವಿಭಾವ ಭಾವಿತನು
(ಒಗ್ಗ. ೮-೫). (ನಾ). ೩. ನಾಶ ; ಅಳಿವು ; ಕೊನೆ : "ನಿರ್ವಾಮಿ
ಮೆನಲ್ ನಾಶಂ" (ಭಾರಣ. ೨೮) ; ತ್ಯಾಮರಾಯನ ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯ ಹೊಸ
ಕತ್ತಿ ಮೆನೆಯಿತು (ವೀರಪ II, ೨೭೯). ೪. ಹೆಸರಿಲ್ಲದುದು : ಸತ್ತು
ಮೆನಿಸಿದ ಶಬ್ದ ನೀಶಬ್ಧಕ್ಕೆ ಬಾರದ ನಿಶ್ಯಾನ್ಯಲಿಂಗವೇ ಪ್ರಾಣವಾಗಿ ಬಿತ್ತು
ಮೆನಿಸಿ ನಾಮ ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯ ಬಾರದ ಸ್ವರೂಪು ನಿರೂಪಿಲ್ಲದ ಶರಣನೇ
ಅಂಗವಾಗಿ ಉಭಯಸಂಪುಟದಿಂದ ಸಕಲನಿಷ್ಠಲವೆನಿಸಿತ್ತು (ಉಂಕ. ೪.
೨೦೭-೨೪೬). ೫. ಹೆಸರಿಲ್ಲದವನು ; ಹೆಸರಳಿದವನು ; ನಾಶವಾದ
ವನು ; ಸತ್ತವನು : "ಇಂದಿನಲಿ ಕಡೆ ತನಗೆ ಮೇಣು ಪುರಂದರನು
ನಿರ್ವಾಮಿ ನೈಸಲೆಯೆಂದು ಬಿಟ್ಟನು ಜೋಯನು ಪಟುಭಟಿರ ಬೊಟ್ಟಿ
ಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೪) ; ತಾಮಸದ ಕೈದುಗಳಿನಿಂದಾ ರಾಮ
ಲಕ್ಷ್ಮಣರೊಬ್ಬ ನರರನು ಭೂಮಿಯೊಳು ನಿರ್ವಾಮಿರೆನಿಸುವೆಂದಿನಿರಲಿನಲಿ
(ಕಾಶಿಕಾ. ೩೯-೩೭).

ನಿರ್ವಾಮಿ ಮಾಡು = ನಾಶಗೊಳಿಸು : ರಣದಲ್ಲಿ ರಾಮನೇನೆಯ
ಹೊಕ್ಕು ಸಲೆ ನಿರ್ವಾಮಿ ಮಾಡುವನು (ಕಾಶಿಕಾ. ೨೦-೭). ನಿರ್ವಾಮಿ
ವಾಗು = ಅಳಿದುಹೋಗು ; ನಶಿಸಿಹೋಗು ; ನಾಶವಾಗು :
ನಿರ್ವಾಮಿವಾಯಿತ್ತು ನಿಪ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತ್ತು . . . ಕೂಡಲ ಜನ್ಮಸಂಗಮ
ದೇವರಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ ಮುಗ್ಧವಾಯಿತ್ತು (ಜನ್ಮ. ೪. ೬೬೦-೧೪೯೬) ;
ನಿರ್ವಾಮಿವಾದುದೆ ಬಿರುದು ಪಾಂಡವತಿಮಿರವಿಯೆಂಬ (ಕುವ್ಯಾ. ೧.
೫-೨೬) ; ಈ ಮರುಳುತನವೇಳೆ ಬಲ ನಿರ್ವಾಮಿವಾಯ್ತೆಂದುಬ್ಬಿ ಪಟ
ಸುವ ಕೈಮಗಿದ ಕೋಯನುತ ಕವಿದಜ್ಜನು ಕಳುತ್ಪಜನ (ಶೂರ. ೨.
೩-೬-೫೪). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿ]

ನಿರ್ವಾಮಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಸರಿಲ್ಲದವಳು : ತಾಮಿರ್ಬರುಂ ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿ
ದೆಂಜಲೆಪುಟುನುಂ ತಿಂದು ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಾಮಿಕೆಯೆಂದು ಪೆಸರಾಗಿ
ಬಳೆಯೆ (ಅಜಿತ. ೩-೩೪ ದ) ; ತಿರಿದು ತಂದಿಕ್ಕಿದಂಜಲುಮಗುಟುಮುಂ
ತಿಂದು ಪೆಸರುಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಾಮಿಕೆಯಾಗಿ ಬಳೆವನ್ನೆಗಂ (ಜಾತಂ. ೧೪).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿಕಾ]

ನಿರ್ವಾಮೋದಕ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ದಶವಿಧ ಪಾದೋದಕಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ಅವರ್ಣಾನೀಯವಾದಂಥ ತೀರ್ಥ : ಆ ಪಾದೋದಕವನ್ನು
ಅಂಕಿಂತೆಂದು ಹೆಸರದಿಲ್ಲವಾಗಿ ನಿರ್ವಾಮೋದಕ (ಕರ್ನಾ. ೧೩೬).

'ದಶವಿಧ ಪಾದೋದಕ', 'ನಿರ್ವಾಮೋದಕ' ಪಠಾ.

[ನಿರ್ವಾಮಿ + ಉದಕ]

ನಿರ್ವಾಮಿಕೆ (ಗು). ೧. ನಾಯಕನಿಲ್ಲದ ; ಮುಂದಾಳು ಇಲ್ಲದ.
(ನಾ). ೨. ನಾಯಕನಿಲ್ಲದುದು ; ಅನಾಯಕವಾದುದು :
ನೀವಿರಲು ನಿರ್ವಾಮಿಕವೆ ನೇನಾವಳಿ ಮಹಾದೇವ (ಕುವ್ಯಾ. ೪೭೩೧) ;
ಅಕಟಕಟಿ ಕುರುಸೇನೆ ನಿರ್ವಾಮಿಕವಲಾ ಹಾ ಎನುತ ಮಂತ್ರಿಪ್ರಕರ
ಮಜುಗಿತು (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೧೪-೩೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಮಿ (ಗು). ನಾಳವಿಲ್ಲದ ; ನಾಳರಹಿತವಾದ : 'ನಿರ್ವಾಮಿ
ಗ್ರಂಥಿ' ಪಠಾ. [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿ]

ನಿರ್ವಾಮಿಗ್ರಂಥಿ (ನಾ). ನಾಳವಿಲ್ಲದ ಗ್ರಂಥಿ ; ಒಳಗೇ ರಸ
ಪ್ರವಿಸುವ ಗ್ರಂಥಿ : ಕೆಲವರು ಈ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ನಿರ್ವಾಮಿಗ್ರಂಥಿಗಳ ಅಂತರಿಕ
ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾರೆ (ನಿಮ್ಬ. ೬೬) ; ಒಳ
ಪ್ರವಿಸುವ ನಿರ್ವಾಮಿಗ್ರಂಥಿಗಳು (endocrine glands) ಇವುಗಳ ಬೋದಕ
ಸ್ತನಗಳು - "ಹಾರ್ಮೋನ್ಸ್" ರಕ್ತದ ಹರಿವಿಗೆ ಪ್ರಸೂತವೆ (ಕೀಟಿ.
೪೧) ; ನಮ್ಮ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ತಳದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸನಾಳದ ಮುಂದೆ ಒಂದು
ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ನಿರ್ವಾಮಿಗ್ರಂಥಿ ಇದೆ (ಗೃಹ. ೨೪)

[ನಿರ್ವಾಮಿ + ಗ್ರಂಥಿ]

ನಿರ್ವಾಮಿ (ಗು). ೧. ತೊಳೆದ ; ಮಡಿ ಮಾಡಿದ ; ಶುಚಿಗೊಳಿಸಿದ.
೨. ವಿಶದವಾದ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ : ಮಿಹಿರಪ್ರದ್ಯೋತಿಸಂಧ್ಯಾಭವನ
ಸಮಯದೊಳಾ ಪದ್ಮನೀಪಂಡದೊಳಾ ಪೊದಟ್ಟು ಹರಿವರ್ದುಂಗುರಂ (?)
ನೀರೊಳಗಣ ಮುಗ್ಗುಳೊಳಾ ಸಿಲ್ವಿ ನಿರ್ವಾಮಿ ಸತ್ಯಂ ಸಹಕೃತ್ಯಂ ಸೂರ್ಯ
ಮಿತ್ರಾಹ್ವಯದಿನನಗೆ ತಾನೆಂದು ಪೇಟುಂತಿರ್ದತ್ತು (ಸುಕುಮಾ.
೩-೧೫) ; ಅಂತು ಮಂತ್ರಿಗಳೆರಸು ನಿರ್ವಾಮಿ ಕಾರ್ಯನಾಗಿ ಮಜುವಿನ
ಮವಸರಂಗೊಟ್ಟು ಗಜಕರ್ಣದೂತನ ಮುಖಾವಲೋಕನಂ ಮಾಡಿ (ಪುಷ್ಪ. ೨.
೭-೫೨ ದ). (ನಾ). ೩. ತೊಳೆದುದು ; ಮಡಿ ಮಾಡಿದುದು :
"ನಿರ್ವಾಮಿ, ಪ್ರಕಾಶಿತಂ, ಧೌತಂ - ಈ ೩ ತೊಳೆಯಲ್ಪಟ್ಟುದು"
(ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೫೪). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವವನು :
ಮೂಗರುಂ. ಮೃದುಮಧುರನಾದದಿಂ ನುಡಿಗುಂ ಕುರುಡರುಂ
ನಿರ್ವಾಮಿಮಾಗೆ ಕಾಣುಂ (ಪಪಾ. ೫೬೪).

ನಿರ್ವಾಮಿಮಾಗು = ತಿಳಿಯಾಗು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗು :
ಮುನ್ನೋದಿದೋದಿದನಗಿಡು ಹಿರದಲೆಂದು ಪೂಣೋದಿದಂ ಗ್ರಂಥಾರ್ಥಂ
ನಿರ್ವಾಮಿಮಾಗಲ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೬). [< ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿ]

ನಿರ್ವಾಮಿ (ನಾ). ನಿದ್ರೆ ಬಾರದಿರುವಿಕೆ ; ನಿದ್ರಾಹೀನತೆ : "ನಿದ್ರೆ
ಹತ್ತದಿರುವುದು ; ನಿದ್ರೆ ಬಾರದ ಸ್ಥಿತಿ ; ನಿರ್ವಾಮಿ" (Insomnia.
ಇಂಕನಿ). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿ]

ನಿರ್ವಾಮಿ (ನಾ). = ನಿರ್ವಾಮಿ : ಭೇದ, ರಕ್ತಭೇದ, ಹೊಟ್ಟೆನೋವು,
ನಿರ್ವಾಮಿ, ನೂತಿ, ಬಾಯಿಹುಣ್ಣು, ಗಂಟುಹುಣ್ಣು, ಕಾವುಗಣ್ಣುಗಳಿಗೆ
ಇದು ಸಂಜೀವನ (ಬಿಟಿ. ೪). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಮಿ]

ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ; ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದ ;
ಅಕಾರಣವಾದ : ಸೋಲೋಳ್ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಾವ್ಯಯಮಿಲ್ಲೆಂಬುದು
ಕೀಜಾದಂಬುದಾಕೀರ್ಣಾರ್ಥಂ ಬಲ್ಲರ್ಗ ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯಾರ್ಥೋಲ್ಲಸಿತಂ ನಿರ್ವ
ರಂಬುದುಂ ನಿರ್ವಾಮಿ (ಪಪಾ. ೬೦೧). (ನಾ). ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲ
ದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕಾರಣ ; ಅಕ್ಕಟಾ ಮರುಳ್ಪುದಿಗಳೇಕೆ ಸಂಪಗೆ
ಗಲೊಳ್ ಪಗೆಗೊಂಡುಪೊ ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯದಿಂ (ಪಪಾ. ೧೧೭ ಪ್ರಯೋ).
೩. ಸ್ವಚ್ಛಂದತೆ : "ಸ್ವಚ್ಛಂದಃ, ನಿರ್ವಾಮಿತ್ಯಂ, ಯದ್ವಾಚ್ಛಾ -
ಈ ೩ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೩೭-೪೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಂ (ಅ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ; ಅಕಾರಣವಾಗಿ : ಎಸವದರಹಾಸಪ್ರಭಾಸಪ್ರಸರವೆನ್ನಂ ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಂ ಮುಸುಕಿತನುತುಂ ಲಕ್ಷ್ಯಯುಂ ನಾಚಕಯು ಮೋಳಿವುತಿರೆ (ಬಸವ. ೪೩-೧೧) ; ಕೌಸಲಿಗೆ ರಾಮನ ಮರಕ್ಕು ಬಂದಂತೆವೋಲಾ ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಂ ತೋರ್ಪುದೆದ್ದೆಗೆ ಧೈರ್ಯ ಹೊಕ್ಕಿ ಛೇಷಣನಿರಾಶಾ ತಮದ ಮಧ್ಯೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೧೩-೧೧೫).

[<ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತ]

ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಹಸಿತ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾರಣವಾದ ನಗು : ಮೋಳಿವಲಾ ಶೋಭನೆ ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಹಸಿತಂ ಚಿಲ್ವಾಗಿ ರಾಲಾಜಲಂ ತುಳುಕರ್ ಬರ್ಪ ತೋದಲಾ ಮನಂಗೊಳಿಸಲಂಕಾರೋಪಕೃಷ್ಟಿಪ ಮುಕ್ತಕನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಕನಿತ್ತಿ ಕೊಂಡು (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೫-೧೧೫). [ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತ + ಹಸಿತ]

ನಿರ್ವಿಮೇಷ (ಗು). ೧. ಎವೆಯಿಕ್ಕದ ; ರೆವೈ ಬಡಿಯದ : 'ನಿರ್ವಿಮೇಷಾಕ್ಷಿ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಎವೆಯಿಕ್ಕದವನು : ಅದಿತ್ಯಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಯೋಗೀಂದ್ರನತಂದ್ರಂ ನಿರ್ವಿಮೇಷಂ ನಗನಿರಟಿದಟ್ಟದ್ವತ್ಯ ಕೊಟಿಂಬೊಲಿದಂ (ಪಂಪಾನಾ. ೨-೧೪) ; ನಿರ್ವಿಮೇಷನಾ ದ್ವತ್ಯಮಂ ಮನಶ್ಚಕ್ಷುಮಿಂ ನೋವ್ವ ಪೊಲಾ ದಾನನೇಶ್ವರಂ ದೂರಗತದ್ವತ್ಯಯಾದನಾ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೪೩-೩೪೩). ೩. ದೇವತೆ : 'ನಿರ್ವಿಮೇಷದ್ವೇಷಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಮೇಷದ್ವೇಷಿ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರು ; ರಾಕ್ಷಸ ; ದೈತ್ಯ : ಅಂಕನೇಕ ದುರ್ವಯಂ ನಿರ್ವಿಮೇಷ[ಪಾಶಂ. ಅನಿಮಿಷ]ದ್ವೇಷಿ ಪುರ ದೊಳಾಗಿ ಸುವರ್ಣಕೇಶು ಜೀಮೂತಪದ್ಮದಿಂದತಿವೇಗದಿಂದ ಪೋಗಿಪೋಗಿ (ಜಗವಿ. ೧೨-೪ ವ). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಮೇಷದ್ವೇಷಿನ್]

ನಿರ್ವಿಮೇಷಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಎವೆಯಿಕ್ಕದ ಕಣ್ಣು ; ಬಿಡುಗಣ್ಣು ; ಬಿಡುಗಣ್ಣು : ಮಾನವೇಶ್ವರಂ ಮಾನಸಪೂಜೆಯಂ ರಚಿಸಿ ಬಾಹ್ಯ ಪೂಜೆಗೆ ಮನಂದಂದು ನಿರ್ವಿಮೇಷಾಕ್ಷಿಂ ಮಂ ಕರಾಬ್ಬ ಪೀತದೊಳಗೆಲೊಳಿಸಿ ನಿರ್ವಿಮೇಷಾಕ್ಷಿಯಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೭ ವ).

[ನಿರ್ವಿಮೇಷ + ಅಕ್ಷಿ]

ನಿರ್ವಿರುಹರಣ (ಗು). ೧. ನಿವಾರಿಸುವ. (ನಾ). ೨. ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು ; ಅಳಿವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರ್ವಿಷಯ ನಿರ್ವಿರುಹರಣ ನಿರಿಸೂಯ ನಿರ್ವಾಣಪದ ನಿರ್ವಿಘ್ನ ನಿರತಿಶಯ ಸಿಸ್ತೀಮ . . . ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೩೧-೪೩). [<ಸಂ. ನಿರ್ವಿಹರಣ]

ನಿರ್ವೀತ (ಗು). ತೀರಿಸಿದ ; ಮುಗಿಸಿದ ; ಪೂರೈಸಿದ ; ತನ್ನಕಟಿ ದೊಳಾ ಎಂದು ನಿರ್ವೀತವೇತನಯುರಂ ಶಸ್ತ್ರಾಘಾತಮರಣಯಮಾದ ಬಂಧುನ್ಯಸಾಲರ ನಿಜಸಂಬಂಧಿಗಳ ಶರೀರದವನ ಲೌಕಿಕಮಂ ನಿರ್ಬಂಧದೆ ಮಾಡಿಸಿದಂ ದಯೆಯಂ ಧರಣಪಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೦-೧೧೫ ವ).

[<ಸಂ. ನಿರ್ವೀತ]

ನಿರ್ವೀರದ (ಗು). ಮೋಡವಿಲ್ಲದ ; ಮೇಘವಿಲ್ಲದ : ನೀರದಮಾರ್ಗಂ ನಿರ್ವೀರದ ತುಷಾಪಾಂಸುಪಟಳವನ ಗೆಯುಂ . . . ನಿರಂತರಮಿರಿಯಿರೆ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೧೪ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವೇರ್ 'ನಿರ್ವೇರಂ' ನೋ.

ನಿರ್ವೇರ (ನಾ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದುದು ; ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದುದು : ಮುಗಿ ಲಂಕಸ್ಥಿರಮಪ್ಪ ಗಾಳಿಯಂತೆ ನಿರ್ವೇರಮಪ್ಪ . . . ಸಂಸಾರಮಂ ನಂಬಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೧೪೬). [ನಿರ್-+ ನೇರ]

ನಿರ್ವೇರಂ, ನಿರ್ವೇರ್ (ಅ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ; 'ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ; ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತವಾಗಿ : ನಿಷ್ಕಲುಖಿಂ ದ್ರನೋಲಗದೊಳಂತಾ ಪಾಂಡು ರಾಜಂಗೆ ನಿರ್ವೇರನುಪ್ಪೊಂದಪಮಾನದಿಂದಮಿಗಿಲೊಂದೊತ್ತಮಪ್ಪಂತುಟೇ (ಪಂಪ. ೩-೧೩) ; ಈ ದಿಗ್ವಿಜಯಪ್ರಭುಟ್ಟಕದೊಳುರ್ವಿಭೃತ್ಯಮಾಜಕ್ಕೆ

ನೋಯಿಸಿದಂ ನಿರ್ವೇರಮೆನ್ನನೆಂದು ಮೊಳೆಯಿಟ್ಟಂತಾಯ್ತು ರೂಪಾ ಚಳಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೪೦) ; ನಿರ್ವೇರಂ ಬಂದನೆಂಬಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಂ ಬಂದ ನೆಂಬ ಪ್ರಥಮೆಯನಜಾವುದು (ತಮದ. ೯೦ ಪ್ರಯೋ) ; ಬಾಯ್ಬಿಡದಿರೆ ಚಾದಗೆಯ . . . ನಿರ್ವೇರಮೆಂಬುದಿರ್ (ರಾಮಶ್ವ. ೧-೧೫). **ನಿರ್ವೇರ್ :** ದಿದಿಯೆಂಬಾರದಿಗಕ್ಕೆ ನೆನ್ನನುಜನಂ ಗೋವಿಂದನಂ ನಿರ್ವೇರಯ್ಯದಂ(ಅದಿ. ೩-೫೨) ; ನಿರ್ವಿಮಿತ್ತಾಭೋಲ್ಲಸಿತಂ ನಿರ್ವೇ[ಪಾಶಂ. ನಿರ್]ರೆಂಬುದಂ ನಿರ್ವೇರಮುಂ (ತಮದ. ೩೦೧ ಪ್ರಯೋ). [<ನಿರ್ವೇರ]

ನಿರ್ವೇಲಯ (?). (?) : ಬಡಗಲ್ಲೇಸು ನಿರ್ವೇಲಯ ತೆಂಕಣೇರಿಯ ಮೇಗಣ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ಪರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೪-೪೩ ; 1042).

[ನಿ 'ಇದು 'ನಿರ್ವೇಲ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು]

ನಿರ್ವೇಸು 'ನಿರ್ವೇಯಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ಬಂಕೆ (ನಾ). (?) : ಭರದುಣ್ಣುಂದ್ರಿಯದ್ರವದಿರವನು ನಿರ್ಬಂಕೆ ಪುಟ್ಟ ಸಿತವರ್ಣಂ ಬಂಧುರಮಧುರಾಪ್ತು ಕಪಾಯೋತ್ಕರರುಚಿಯೋವ ಸತಿಯೋಳಾ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ (ಭುನ್ವ. ೧೦-೨೦). [?]

ನಿರ್ಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟುಹಿಡಿಯುವಿಕೆ ; ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ ; ನಿರಾಲ ಸ್ಯದಿಂ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ನೀಮಿವರಂ ನಿಶ್ಚಯಮೋದು ಪೊಡಾವುಮಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದೊಡಿಸಿ ಪಂಡಿತರಾಗಿ ಮಾಬ್ಬಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ವ). ೨. ಮೊಂಡುತನ ; ಹಲ ; ಭಲ : ಇದಿರುಗಾಣದೆ ಕೊಲೆಗೆ ನಿರ್ಬಂಧದಲಿ ಬೆಸಸುವ ಕೃಷ್ಣನಕಟಾ ಮದಮುಖನೊ ದುರ್ಬೋಧಕನೊ ವಂಚಕನೊ(ಕುಮಾರ. ೩-೨೪). ೩. ಬಲಾತ್ಕಾರ ; ಬಲವಂತ ; ಒತ್ತಾಯ : ಬಂಧುವಿಯೋಗದಿನೆಗನುಬಂಧಿಸಿದ ಮಹೋಪ ತಾಪಮದು ನೀಂ ಬರೆ ನಿರ್ಬಂಧದಿನನಳುಡದ್ವತ್ಯದಜಿಂ ಬಂಧುಗಳಿಂ ನೀನೆ ಬಂಧು ಜಗತೀಬಂಧೂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೨೪) ; ವೃಥಾ ಪಾತಕವಿದೇಕ್ಕೆ ಹೇಳು ಜಯಕಾಮುಕರು ನಾವೊಲ್ಲದದೆ ನಮಗೇಕೇಸು ನಿರ್ಬಂಧ (ಕುಮಾರ. ೨೩-೩೫) ; ಏಸಲೇ ವೈದೇಹಿ ನೀನಿಂದೀಸು ನಿರ್ಬಂಧದಲಿ ದಿಟಿ ಬಿನ್ನೈಸಲೇನಿದು ದೊಡ್ಡ ತೇ ತನಗೆ (ತೊರಾ. ೩-೪-೩೪). ೪. ಬಂಧನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಬಿಡುಗಡೆ ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ; ಮೋಕ್ಷ : ನಿನ್ನಜಾಕೆಯ ನರಕನೆ ಮೋಕ್ಷ ನೋಡಯ್ಯಾ ನಿನ್ನ ನೆಜಾಯದ ಮುಕ್ತಿಯ ನರಕ ಕಂಡಯ್ಯಾ . . . ನೀ ಕಟ್ಟ ಕೆಡಹಿದ ಬಂಧನವೆ ನಿರ್ಬಂಧ ವೆಂದಿನ್ನನು (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೫೧-೧೩೨). ೫. ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ ; ಆತಂಕ : ನಿರ್ಬಂಧ ಮಾಡಿದವನ ಸ್ವಬಂಧ ಹೋದೀತೆ ? (ಗಾದ. ೩. ವಿರೋಧ ; ಮೈಮನಸ್ಸ ; ಜಗಳ : ಅನಾಮಿಕರೊಡನೆ ಕೆಳಗೊಳ್ಳಿ ಬಲದೊಡನೆ ನಿರ್ಬಂಧ ಧರ್ಮದ ನೆಲೆಯನಜಾಯದ ದಾನಗಳ ಸಿಂ ಸಂಕವ ಗಾಳಿಗೆ ಮಲೆನ ದೀಪವು ಕೇಳು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುಮಾರ. ೩-೩೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಂಧಗೊಳಿಸು(ಕ್ರಿ). ಬಲಾತ್ಕಾರಮಾಡು ; ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸು ; ಪ್ರಸಧಂ, ಬಲಾತ್ಕಾರ ; ಹಲ ; -೩ ಬಲಾತ್ಕಾರದ ಹೆಸರು ; ಬಲವಂತ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಬಂಧಗೊಳಿಸುವಿಕೆ(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೨).

[ನಿರ್ಬಂಧ + ಕೋಳ್ + -ಇಸು]

ನಿರ್ಬಂಧನ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುಗಡೆ : ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಯ್ಯಾ ನೀ ಕಟ್ಟ ಕೆಡಹಿದ ಬಂಧನವೆ ನಿರ್ಬಂಧನ[ಪಾಶಂ. ನಿರ್ಬಂಧ]ವೆಂದಿನ್ನನು (ಮಹಾದೇ. ಕ. ೫೧-೧೩೨). ೨. ಮೊಂಡುತನ ; ಹಲಮಾರಿತನ ; ಭಲ : ಎಲೆ ಸುಯೋಧನ ಕೃಷ್ಣರಾಯನ ಅಳಿಸುವರೇ ಲೋಭನಿ ನೆಗ್ಗಳದ ನಿರ್ಬಂಧನವು ಪ್ರಾಜ್ಞರಿಗಂಚಿತವಲ್ಲ (ಕುಮಾರ. ೯-೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಂಧಿಕ (ನಾ). ಒತ್ತಾಯ ಮಾಡುವವನು : ಪೀನಗ್ರಹಣದಿಂದ ಕೆಲವಜೊಳಾ ವತ್ಸವಿಲ್ಲ-ಅಡ್ಡಮಲ್ಲಿಕಾ-ಅಡ್ಡಮಲ್ಲಿಗೆ. . . ನಿರ್ಬಂಧಿಕ -ನಿಬ್ಬಂದಿಗ (ತಮದ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ). 'ನಿಬ್ಬಂದಿಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಂಧಿಗ (ನಾ). ಬಲವಂತಮಾಡುವವನು ; ನಿರ್ಬಂಧಪಡಿಸುವವನು : ಅಂದಳದ ಮುಂದೆ ವಂದಿಸಿಕೊಂಡಿಹೆನೆಂದು ತ್ರಿವಿಧವ ಹೆಚ್ಚಿ ಹಿಂಗಿ ಮಾಡುವ ನಿರ್ಬಂಧಿಗನ ನೋಡಾ (ನೋಳಿಮಾ. ೧೭-೫೯).

[ನಿರ್ಬಂಧ + ಇಗ]

ನಿರ್ಬಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). - ನಿರ್ಬಂಧಗೊಳಿಸು : ಭೂವರ್ಧನರ ಕೇಳಿದ್ದು ಸಂಭಾವನೋಚಿತವಿಧವೆಂದು ಮತ್ತಾವದಕ್ಕೆ ನಿರ್ಬಂಧಿಸುವವರಲ್ಲೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ತೊರಣ. ೧-೯-೭೭); ತಂದೆಯ ಕೂಡ ಈಗವನು ರಾಘು ವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಬಂಧಿಸಿದನು (ಮೂಲಾಸ. ೧೪೬).

[ನಿರ್ಬಂಧನ + ಇಸು]

ನಿರ್ಬದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಟ್ಟು ಹಾಕಿದ; ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಬಂಧಿಸಿದ.

೨. ಬಲಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬನಿಸು 'ನಿರ್ಬವಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ಬಯಲು 'ನಿರ್ವಯಲು' ನೋ.

ನಿರ್ಬಲ, ನಿರ್ಬಳ (ನಾ). ೧. ಬಲವಿಲ್ಲದುದು : ಪಾತಕಿವಾರದಿಂದ ಅಪರ ಕಾಲುಗಳು ನಿರ್ಬಲವಾದುವು (ಜನಜಿ. ೪). ೨. ಕಸುವು ಕಳೆದು ಕೊಂಡವನು ; ಶಕ್ತಿಹೀನ ; ದುರ್ಬಲ. ನಿರ್ಬಳ : ೨. "ನಿರ್ಬಳ ನೆನೆ ತಾಂ ತ್ರೀಣಮಾಂಸಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೭೪-೪೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಲೆ (ನಾ). ಬಲಹೀನ ; ಅಬಲೆ : ನಿನ್ನ ಬಲದ ನಾ ಬಾಳುತಿಹೆನೆ ನಿರ್ಬಲೆಯು ಸಬಲೆಯಂತೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೪೨೭). [ಸಂ. ನಿರ್ಬಲಾ]

ನಿರ್ಬಹಣ (ನಾ). ನಡೆಸುವಿಕೆ ; ನಿರ್ವಹಣೆ : ಇಬ್ಬರಂಧಕರದ ಜೊಳಗೆ ಪುರನಿರ್ಬಹಣವಹುದೊಬ್ಬನಿಂ ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿಂದಲೆ ಕರ್ಮವಹುದು ಪಾದಪಾಣಗಳು (ನಿರ್ಬಾಣ. ೪-೧೭-೧೯). [<ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣ]

ನಿರ್ಬಳ 'ನಿರ್ಬಲ' ನೋ.

ನಿರ್ಬಾಣ 'ನಿಬ್ಬಣ' ನೋ.

ನಿರ್ಬಾಧ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ; ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ. (ನಾ).

೨. ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರಾತಂಕ ವಾಗಿರುವಿಕೆ : ನಿರ್ಬಾಧವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಕಲ್ಯಾಣ. ೬೧).

೩. ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದುದು ; ಎದುರಿಯದುದು : ಪಾಧುಸಮಾಧಿ ಪರೇಂಗಿತಜೋಧಂ ನಿರ್ಬಾಧ[ಪಾಣಂ.ನಿರ್ಬಾಧ]ಮುಪ್ಪು ದಂತದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ (ಪಾಪ್ಯಾಪ. ೭೩೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಾಧಂ (ಅ). ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ; ಆತಂಕವಿಲ್ಲದೆ : ತನ್ನಧ್ಯದೊಳಾ ಸೊಡರಪಂಕಿರೆ ಚಕ್ರರತ್ನನುಡೊಳಾ ನಿರ್ಬಾಧಮಿರ್ದತ್ತು ಪೆರ್ವಡೆ ವಾರಾಶಿಯೊರ್ವ ಭೃತ್ಯರೊಳಗಿಂದತ್ತಂ ತೆರಳ್ವರ್ವೊಲಾ (ಅದಿಪ. ೧೩-೬೦). [<ನಿರ್ಬಾಧ]

ನಿರ್ಬಾಧಕ (ನಾ). ತೊಂದರೆ ಕೊಡದಂತಹುದು ; ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡದುದು ; ನಿರುಪದ್ರವಿಯಾದುದು : ಮಕರಕೇತನಸ್ತ ನಿರ್ಬಾಧಕನೆ ಯಕಟಕಟ್ಟಿಹಾಕುಮಿಕ್ಕಿಕೆ ಸಲ್ಲದ ಮತಿಯ ಮನದಲಿ ನೆಪದನೇ (ತೊರಣ. ೭-೨೩-೭೩); ಅವನನ್ನು ನಿರ್ಬಾಧಕನಾದ ಕ್ರೀಡಾಸಾಧನ ವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ರಾವಿಜ. ೩೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬಾಧಿತ (ಗು). ೧. ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗದ ; ನಿರಾತಂಕವಾದ.

(ನಾ). ೨. ಕಾನೂನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಅಪರಾಧ ದಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವಿಕೆ, - ಮಾನ್ಯಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : ಇತರ ಯಾವನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಆಗಲಿ, ಭಾರತ ರಾಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗೆ ಸೇನಾ ವಿಧಿಯು ಪಾರಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ . . . ಆತನು ನಡೆಯಿಸಿದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸದ ಸಲುವಾಗಿ ನಿರ್ಬಾಧಿತ ಮಾಡಬಹುದು (ಭಾಷಾಸ. ೨೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬೇಜ (ನಾ). ೧. ನಪುಂಸಕನಾದವನು ; ಪುಂಸತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು.

೨. [ಯೋಗ] ಸಮಾಧಿಯ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಸಮಾಧಿ ; IP ಸಬೀಜಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡ ಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೇ ಚಿತ್ತವು ಲಯವಾಗುವುದು. ನಿರ್ಬೇಜ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ತವು ಲಯಾಭಿ ಮುಖವಾಗಿರುವುದು : ಸಮಾಧಿಯೆಂಬ ಯೋಗವು ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಅಥವಾ ಸಬೀಜ ನಿರ್ಬೇಜ, ಸಾಲಂಬ ನಿರಾಲಂಬ ಅಥವಾ ಸವಿಕಲ್ಪ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೭).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಬುಡ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ ; ಹತ್ತು ಅರ್ಬುಡ : ಅರ್ಬುಡದತ್ತದೊಳರ್ಬುಡ ನಿರ್ಬುಡನೇತ್ರದಿಂ ನೋಡಿ ನಿವ ನಿಮ್ಮದಿಯಂ ಖರ್ಚಿಹೊಳು ಕೀರ್ತಿ ಕೊರ್ಬುವೆನು (ಕಂಕಣ. ೩೦-೧೧೬); ಐದರ್ಬುಡದೊಳಗಿರುವುದು ಬಳಸಿಕೊಂಡೊಬ್ಬರ್ಬುಡ ದೊಳಂ ಪಾಯುವದ ಬಳಸಿಕೊಂಡೊಬ್ಬರ್ಬುಡದೊಳಗಾಕಾಶವದ ಬಳಸಿ ಕೊಂಡಾ ಮಹಾಕರ್ಬುಪದಂಕಾರನುಂತದ ಬಳಸಿಯೆಂದು ಪದ್ಮ (ವೀತ್ಯು. ೪-೧೩-೮); ಹರಿಯ ಪಿಡಿತಂದು ಧನಯೋಗಿಗೆ ಭೋರದಿಂ ಮೂಜುನಿರ್ಬುಡವರ್ವಪರಿಯಂತರಂ ಸೆಜಿಯನಿಟ್ಟಿದೆಯಾ (ಜಿಬಿಪ. ೫೨-೧೬); ಕೋಟಿ ದಹಕೋಟಿ ಶತಕೋಟಿ ಅರ್ಬುಡ ನಿರ್ಬುಡ ಖರ್ಚ ಮಹಾಖರ್ಚ . . . ಇವು ೩೨ ಪುಳದಣೆ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೧-೭).

[<ಸಂ. ನ್ಯುಬುಡ]

ನಿರ್ಬುಡ್ಡ (ನಾ). ತಿಳಿಗೇಡಿ ; ದಡ್ಡ ; ಮಂದಮತಿ : ಬುಡ್ಡರಲಿ ನಿರ್ಬುಡ್ಡರಲಿ, ಅನ್ಯಾಯಿ ನ್ಯಾಯಿ ಇರಲಿ . . . ಇದು ಒಂದೆ ದೇವನಾಟಿ ಬೇಲೂರ ಕಲ್ಲು ಕನ್ನಡಿಸಿದಂತೆ ನಡೆದೀತು ಎಂದು ಮಾಟಿ ? (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೯-೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿ (ಗು). ತಿಳಿಗೇಡಿಯಾದ ; ದಡ್ಡತನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಿರುವ : ಒಬ್ಬರಂಗಾಳಾಗಿ ಒಬ್ಬರನೋಲೈಸುವ ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿ ಮನುಜರನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೪. ೬೧೮); ವೇದದಲಾಳೊಡೆ ಪ್ರಾಣವಧೆ ಯಪ್ಪದೆ . . . ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕೊಡೆ ಹೋದವರು ಮರಳಿ ಬಪ್ಪರೇ ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿ ಮಾನನರನೇನೆಂಬೆನು ಮನ ವಹೆನ ಕಾಯ ಶುದ್ಧವಾಗಿಪಾತನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಕಂಡೆ (ಸಹಸಂ. ೨೨೦-೬೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಏನೂ ತಿಳಿಯದಾಗು ; ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ ಗೊಳ್ಳು : ಜೀವಾತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮನ ಸುದ್ದಿಯ ಬೆಸಗೊಂಬೆ ಹೇಳದೆ ಕೇಳಿ ಭೋ ಹುಸಿಯ ಸಂಕಲೆಯಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಾಡುಕೊಂಡಿದ್ದನೊಬ್ಬ ಕಥೆ ಕನಸ ಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನೊಬ್ಬ ಪರಾಪರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪರಮನ ಸುದ್ದಿಯ ಕೊಂಡುಬರುತ್ತಿಪ್ಪ ಅನರಿಬ್ಬರನೂ ಕೆಡೆ ಮೆಟ್ಟಿ ದೋಡಾಗ ಲೋಕ ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿಗೊಂಡತ್ತು (ಬಸವ. ೪. ೯೨೭). [ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿ + ಕೊಳ್ಳ]

ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿತನ (ನಾ). ದಡ್ಡತನ ; ಮೂರ್ಖತನ : ಲೋಗರಂ ಮನೆಯಂ ಕಾದಿರಿಮೆಂಬಂತೆ ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿತನದಿಂ ಪೀಡನೆಗೆಂದಿರ್ಬೋಡೆ ಶಾಶ್ವತಸುಖಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೭-೯೭).

[ನಿರ್ಬುಡ್ಡಿ + ತನ]

ನಿರ್ಬೇಗ, ನಿಬ್ಬೆಗ (ನಾ). ೧. ವಿರಕ್ತಿ ; ವೈರಾಗ್ಯ : ಉಪದೌ ನೀಂ ನಿನ್ನ ನಿರ್ಬೇಗ[ಪಾಪಂ. ಮೇ]ಗಮನಜಾದಿನಿಂದ ಹತ್ತಿಯೊಳ ಮುಕ್ತಿಯಂ ಸಾಧಿಸಲಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪ. ೩-೪೪); ಗಂಧತ್ವದಿಂದ ತಿರೋಧ್ಯಂಗನಂ ಗೆಯ್ಯುತ್ತ ಮೊಂಡು ನರಿಯಂ ಕಂಡು ನಿರ್ಬೇಗದಿಂ ಸ್ವಯಂಬರಗಮನ ನಿರಾದರನಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಚಾವುಂ. ೨೪೪). ನಿಬ್ಬೆಗ : ೨. ದುಃಖ ; ಚಿಂತೆ : ಸುಖವ ಹಡೆದನೆಂದು ಹಡೆದದೆ ನಿಬ್ಬೆಗ [ಪಾಪಂ. ನಿಬ್ಬೆಗ]

ದಿಂದ ಕೈಕೊಂಬುದೀ ದುಃಖವ (ಸದ್ವಿವ. ಕ. ೨೦-೫೯). ೩. ಮನಸ್ಸು ಕದಡುವಿಕೆ; ಉದ್ಯೇಗ : ನಿಬ್ಬಿಟಗುವಟ್ಟು ಸೌಂದರ್ಯೋಬ್ಬಿ ಕೊಂಡಳದುದ್ದೀಕ್ಷಿಸಿ ಸ್ವಪನಂ ಬಿಟ್ಟೀಕಂ ಕುಡಿವಯಲ್ ನಿಬ್ಬಿಗದೆ ನಿರ್ನಕಾರಣಹಸನಮದೆಂದಲ್ (ಉದ್ಯು. ೧೧-೨೩). [**ಸಂ. ನಿರ್ಭೇಗ**]

ನಿರ್ಭೀಲು 'ನಿರ್ವಯಲು' ನೋ.

ನಿರ್ಬೋಧೆ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಉಪದೇಶ, — ಬೋಧೆ : ಬೋಧೆಯ ಬೋಧಿಸಿ ಉಂಬರಲ್ಲರು ಸಾಧಾರಣಕ್ಕಿಡಾದರು ನಿರ್ಬೋಧೆಯ ಹೇಳುವ ಹಿರಿಯರಲ್ಲರು ಬಾಗಿಲ ಕಾವುದಕ್ಕೊಳಗಾದರು (ನೋ. ೧೦೨-೪೦೬). [**ಸಂ. ನಿರ್ಬೋಧೆ**]

ನಿರ್ಬಾಳ (ನಾ). ಸಹಜತೆ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ : ದುಷ್ಟರಂ ದುಷ್ಟ ಸರಂ ಸಿಂಹಾಸನದ್ರೋಹರನುಜಿದಿಸಿದುತ್ತುಂಗಮಂ ವೀರಸಿಂಹಾಸನಮಂ ನಿರ್ಬಾಳದಿಂನ್ನೇಜಾದನಕುಳುಕಂ ರಾಯಬೆಂಕೊಳ್ಳದೇನಂ (ಸಾ. ೫೫. XX, ೯೩-೨೧; ?). [**ಸಂ. ನಿರ್ಬಾಳ**]

ನಿರ್ಭಂಗ (ನಾ). ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು; ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು : ತುಂಗ ತರಂಗಗಂಗಾಜಲಸಂಗಕರಂಧರೋತ್ತಮಾಂಗ ನಿರ್ಭಂಗ ನಿರಂಗ... ಚಿದಂಗನಾಪ್ರಿಯಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೬). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಭಯ (ಗು). ೧. ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಭಯವಿಲ್ಲದ; ಭೀತಿಯಿಲ್ಲದ : ಭವವಿಲ್ಲದ ಭಯವಿಲ್ಲದ ನಿರ್ಭಯ ಚೆಲುವಂಗೊಲಿದೆ ನಾನು (ಮಹಾಪೀ. ಕ. ೧೦೪-೨೫೦); ಈ ವಿಳಲ್ಪವ ದಿಟ್ಟು ನಿರ್ಭಯಭಾವಭರದಲಿ ಹೊಡೆದು ನೋಡು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೨೬). (ನಾ). ೨. ಭಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ಭೀತಿ; ಧೈರ್ಯ : ಧನದಲ್ಲಿ ಶುಚಿ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯ ಇದಾವಂಗಳವಡುವುದಯ್ಯಾ : . . ನಿರಾಶೆ ನಿರ್ಭಯ ಕೊಡಲ ಸಂಗಮದೇವಾ ನೀನೊಲಿದ ಶರಣಂಕಲ್ಲದಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೪೫೪); ತನ್ನವಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಬೋಧ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿರಹಂಕಾರ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ನಿರ ಪೇಕ್ಷೆ . . . ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾನಂದವೆಡೆಗೊಂಡ ಬಳಿಕ ಸೌರಾಸ್ತ್ರ ಸೋಮೇಶ್ವರಲಿಂಗವು ಬೇಜಾಲ್ಪ ಕಾಣರೊ (ಅದವ. ೨೦-೪೪). ೩. ಭಯವಿಲ್ಲದಿರುವವನು : ನಿರಾಪಮಾನ ನಿರಧಿಕ ನಿರ್ಭಯ . . . ನಿಜನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪); ಈತ ಶುಚಿ ರುಜುವೀತ ಸಸ್ತ್ರಹನೀತ ನಿರ್ಭಯಾತ ನಿರ್ಮಳನೀತ ರಾಗದ್ವೇಷರಹಿತನು ಸಾರ್ಥ ನೋಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬೬); ನಿರಭೆ ನಿರಹ ನಿರ್ಭಯ ನಿರಾಶ್ರಯ ನಿಶ್ಚಲ . . . ಜಯಶಂಕರ ನಿರ್ಭದ ಶಾಂಭೂಧವಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪). ೪. ಕ್ಷೇಮ; ಸುರಕ್ಷತೆ; ಸುಭದ್ರತೆ; ಅಪಾಯರಹಿತತೆ. [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಭಯತೆ (ನಾ). = ನಿರ್ಭಯ ೨ : ಈತನು ಶತ್ರುವೇ ಆಗಿದ್ದರೆ . . . ನಿರ್ಭಯತೆಯಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ (ಜಮಿನಾ. ೯೩). [**ಸಂ. ನಿರ್ಭಯತಾ**]

ನಿರ್ಭಯತ್ವ (ನಾ). = ನಿರ್ಭಯ ೨ : ಶೌರ್ಯವಾವುದು ನಿರ್ಭಯ ದಾನವವಯಾ ಭೇಷೈ ನಿರ್ಭಯತ್ವವಿದಾರ್ಯ ಜನ ಮೆಚ್ಚುವವೊಲಿದೆ ನೀನೆನಲು ಬಲಿ ನುಡಿದ (ತಿಮ್ಮತಾಂ. ೬-೮೨). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಭರ (ಗು). ೧. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ : ಜಾತಕವೋತ್ಪವದೊಳ್ ಪರಿಜನಮುಂ ಪುರಜನಮುಮೊಸಗೆ ಮರು ಕೊಂಡು ನಿರ್ಭರಕ್ರೋಧಾರಸಪರವರಾದಾಗಳ್ (ಅದಿ. ೬-೧೧೧ ಪ); ಧರ್ಮಂ ನಿರ್ಭರಸಾರ್ವಭೌಮಪದಮಂ ಧರ್ಮಂ ಸುರೇಂದ್ರತ್ವಮಂ . . . ಧರ್ಮಂ ಧಾರ್ಮಿಕನಪ್ರವಂಗೆ ಕುಡುಗುಂ ನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣಮಂ (ಮುಕುಮಾ. ೬-೪೨); ಚತುರ್ದಶಲೋಕಮನೆಯ್ಲಿ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಧರಿಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಂ ಬಲಿಯೆ ತನ್ನ ದರಾಂತರದೊಳ್ ತದೀಯ ನಿರ್ಭರಭರ ದಿಂದವಾದ ಗಮನಾಲಸವೃತ್ತಿಯನೇನನೆಂದವೆಂ (ಜ.ವಿ. ೨-೯೮).

೨. ತುಂಬಿದ; ಪೂರ್ಣವಾದ : ತರಳತರಲೋಚನಂ ನಿರ್ಭರಾಗರಸಂ ಮುಖಾರವಿಂದಂ ನಿನ್ನಾ ದೊರೆಕೊಳಿಸಿದೊಸಗೆಯೇಂ ಬಂಧುರಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೬). (ನಾ). ೩. ರಭಸ; ಜೋರು; ವೇಗ; ತೀವ್ರತೆ : ಅದಿತ್ಯೇಂದುಗಳನಾವರಿಸಿತಾ ಪರವೇಷವತಿರ್ಭರದೊಳನಿಲಂ ಬೀಸಿದನು (ಬಸವ. ೬೧-೧೧); ಕ್ರೋಧಶಿಖಿ ಕರಣೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ತುಜುಗಿದಂತೆ ಪೇದಮಂತ್ರಾಕ್ಷರಕೆ ಜವನಿಕೆಯಾದುದ್ದೆ ನಿರ್ಭರದ ವೀರಾವೇಶದಲಿ ಪಲ್ಲಟಿಸಿದನು ಭೂಪ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೬೧); ಕೆಂಗಣ್ಣಂ ನೋಡಿ ನಿರ್ಭರದಿಂ ಗರ್ಜಿಸಿ ಕೋಡೋಡಿಸಾಯಲಾರ್ಪಂ ಬರ್ಪಸಂದ್ವಪ್ತ ಸಿಂಧುರಮಂ ಪಾಯ್ತು ಪಳಂಚ ಪೊಯ್ತು ನಸಿಯಂ ಧೀರೋತ್ತಮಂ ಧೀವರಂ (ಶಬರಂ. ೬-೫೬). ೪. ಕ್ರೌರ್ಯ; ಕಠೋರತೆ : ನಿಲ್ಲದೆ ನಿಲ್ಲರಕೆ ಓಡಿಸುವುದು ನಿರ್ಭರವೆನಿಸಿಕೊಂಬುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೨೫-೯). ೫. ತುಂಬಿದುದು; ಪೂರ್ಣವಾದುದು : ಪಾಮೋಹ ವಿಲ್ಲದ ಶ್ರೇಮ ನಿರ್ಭರವಿರಲಿ (ಮಂಕು. ೬೫೬); ಅನಂದವರ್ಧನನ ಜೀವನ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರವೂ ತತ್ತ್ವಮುಖವಬಂಧುರವೂ ಭಕ್ತಿ ನಿರ್ಭರವೂ ಆಗಿತ್ತು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. XXVII ಪೀಠಿಕೆ). ೬. ಎಡೆಬಿಡದ ಪ್ರಯತ್ನ; ಭಲದಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಾಧನೆ. [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಭರಂ (ಅ). ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ : "ಅತಾಂತವತ್ಯಂತಮತೀವಬಾಧಂ . . . ನಿರ್ಭರಮಂತಿವಲ್ಲಂ ಕೃತ ಕ್ರಿಯಾಭೂಮವಿಶೇಷಣಂಗಳ್" (ಮಸ್ತಕೋ. ೧೧೬-೩೪); ಸ್ವರಸ್ತ್ರ ಸಮಿತಿಯದು ನಿರ್ಭರಮಂಗಮನುರ್ಜ ಪೋಗೆಯುಂ ಪೋಬಲಿಯಂ ದೊರೆಕೊಳಿಸಲಾಗದು (ಕವಿಾ. ೩-೧೪೫); ಆ ಕೊಳಸಂ ಬಳಸಿ ಬಂದು ನಿರ್ಭರಮಾಗಿ ಬೊಬ್ಬಿಜಾದಬ್ಬರಂಗಿಯ್ದು (ಗವಾಯು. ೬-೧ ಪ). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ಭರಗರ್ಭ (ನಾ). ತುಂಬಿದ ಬಿಸಿರು; ಪೂರ್ಣವಾದ ಬಿಸಿರು : ಅಂತು ನಿರ್ಭರಗರ್ಭ[ಪಾತಾಂ. ಗರ್ಭಭರ್ತ]ಪ್ರದೇಶದೊಳರಾತಿಗಳ್ಳಂತ ಕಾಲಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳಂತೆ ಪ್ರಸೂತಕಾಲಂ ದೊರೆಕೊಳಿ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೨೬ ಪ); ಬಂಬಲ ಬಾಡಿದ ರೂಪು ಗಾಡಿಯಂ ನೂಮುಡಿ ಮಾಡಿ ಮೇಳದವಳಂ ಸತಿ ನಿರ್ಭರಗರ್ಭಭಾರದಿಂ ನೆರ್ಮಿ ನಿಮಿರ್ಚುವಳ್ ಪುರುಳಿ ಯೊಳ್ಳರಹಾಸವಡೊವಿಳಾಸಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೧೧೦). [**ನಿರ್ಭರ+ಗರ್ಭ**]

ನಿರ್ಭರತೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯತೆ; ಗಾಢತೆ : ಮನದ ನಿರ್ಭರತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ . . . ಅನೀಕ್ಷಿತವಾದ ಸ್ತೋಟಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕಾದು ನಿಂತಿದೆ (ಸ್ವದರ್ಶ. ೪); ಕೊರಳ ನಗುವಿನಲ್ಲಿ ಕೃತ್ರಿಮ ಕೋಮಲತೆಯೂ ನಿರ್ಭರತೆಯೂ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ್ದವು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೦೬). [**ಸಂ. ನಿರ್ಭರತಾ**]

ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಭಕ್ತಿ; ಅಧಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿ : ಜಿನ ನಿರ್ಭರೋಕ್ತಲಾಂಭನಮಾಯ್ತಾ ಜವನಂ ಗೆಲ್ಲದಜಾಂದಂಬವೊಲುಲಿ ದುದು ಚಂಚಲಕರವದಿನಶೋಕಂ ಎಂದು ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿಯಿಂ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೪-೨೩೬); ಮತಿಯೊಳ್ ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿ ಕಣ್ಣುಲರೊಳಾನಂದಾಶ್ರು ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಸಮುದ್ರ ತರೋಮಂ ಮುಖದೊಳ್ ವಿಲಾಸ ಮೆಸೆಯುತ್ತಿರ್ಪನ್ನಮಿಂತೆಂದರಾಸತಮೋರ್ಧರ್ (ಜಗದಿ. ೩-೫); ಪುರದ ತೆಲ್ಲಿಗರಯ್ಯತೊಕ್ಕುಲುಗಳು ನಿರ್ಭರಭಕ್ತಿಯೊಂ . . . ಸೊಂಬಗೆ ಯೊಣ್ಣೆಯಂ ಪ್ರತಿದಿನಮಾಚಂದ್ರಾರ್ಕ್ಯತಾರಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಸಾ. ೫೫. XX, ೧೧೧-೨೫; 1215). [**ನಿರ್ಭರ + ಭಕ್ತಿ**]

ನಿರ್ಭರಯೌವನ (ನಾ). ತುಂಬುಹರೆಯ; ಪೂರ್ಣಯೌವನ : ಒದವಿದ ನಿರ್ಭರಯೌವನ [ಪಾತಾಂ. ಯೌವನ]ಮದದಿಂ ಮೆಯ್ಯಿಜಿದು ಕಂಭಮೆಂದು ಮನಸ್ಸಂಭವ ರುಚಿಯನುಲಭುಕುಚೆಭಾರದೆ ಜೋಲ್ತು ಮಲಂಗಿ ನಗಿಸಿದರ್ ಕೆಳದಿಯರಂ (ಕಾದಂಭಾ. ೧೦೦೬).

[**ನಿರ್ಭರ + ಯೌವನ**]

ನಿರ್ಭರರಾಗ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರೀತಿ, — ಅನುರಾಗ : ನಿರ್ಭರರಾಗದಿಂದ ನಿರ್ಭರಣಂ ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ . . . ಸುಪುಣ್ಯನಿಭ್ಯವಂಶವರೇಣ್ಯಂ (ಸೇಮಿಪು. ೪-೨೩). [ನಿರ್ಭರ + ರಾಗ]

ನಿರ್ಭರನಿಲಾಸ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಶೋಭೆ, — ವೈಭವ : ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮೈನುರದೊರಗಿ ಲಿಂಗವಶವಾಗಿರುವ ಪುಣ್ಯಖ್ಯಾತವಿಗಲ ಶಿವಾದ್ಯೈಕಭಕ್ತಿಯ ನಿರ್ಭರದಿಲಾಸವನ್ನು ನೋಡಿ. (ವಚನಂ. LXXI, ೬೪೫ ಪ್ರವೇಶ). [ನಿರ್ಭರ + ನಿಲಾಸ]

ನಿರ್ಭರಸ್ವೇದ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಬೆವರು : ನಿರ್ಭರಸ್ವೇದಸಲಿಲ ಸೇವನದಿಂದ ನಯಂಬಿತೆ . . . ನಿರ್ಭಾಸವನನಿಂದ ಪರಿಮಳಮಂ ದೀಪುವ ವಧೂನರರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತವಾದುದು (ಜಗದಿ. ೨-೫೨ ವ). [ನಿರ್ಭರ + ಸ್ವೇದ]

ನಿರ್ಭರಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಆನಂದ ; ಅತ್ಯಾನಂದ : ಮಿಷುಮರಾರಮ್ಯಮನೇಂಬ ದೋರ್ಬಲದಗುರ್ವಿಂ ನಿರ್ಭರಾನಂದದಿಂದ [ಪಾಣಂ, ದಿರ್ಭರಾನಂದದಿಂದ]ವರಿಸರ್ವ ಮನುಜರ್ ತನೂಭನನುಮಂ ಕೊಂದೆನ್ನನಾದಂ ಪರಾಭವಮಂ ಪೂರ್ವಿಂ ನಿರ್ಭಯಂ ಬಗೆಯದಿರ್ವರ್ ದಂಡಕಾರಣ್ಯದೊಳ್ (ಸಂಪಾದ. ೯-೪೩). ೨. ಅತ್ಯಾನಂದವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. [ನಿರ್ಭರ + ಆನಂದ]

ನಿರ್ಭರಾನಂದೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಾನಂದವನ್ನುಳ್ಳವಳು : ಈ ದೇವಲಾಪವ್ಯವಾದಂ ಮಿಗುತಿರ್ಕುಂ ತನ್ನಹಾಭಾಗನ ನುಡಿಯದಜುಂ ಸತ್ಯವಾಗಿದರ್ಪದಲ್ಲೇ ಎಂದು ನುಡಿದ ಮದಲೇಖಿಯೆ ಮಾತಿನೊಳ್ ನಿರ್ಭರಾನಂದೆಯಾಗಿ ಕಾದಂಬರಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಗಂ . . . ಪ್ರಿಯತಮಾಕೃತಿಯಂ ತೋಜಿಲ್ (ಕಾದಂಬರಿ. ೩೫೧). [ಸಂ. ನಿರ್ಭರಾನಂದಾ]

ನಿರ್ಭರಾಲೋಕ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ನೋಟ ; ಕ್ರುದ್ಧವಾಗಿ ನೋಡುವಿಕೆ ; ತೀವ್ರದೃಷ್ಟಿ : ಲಿಂಗಣ್ಣ : — (ಕಿಂಚಿತ್ತಾಲದ ಬಳಕೆ, ತಪ್ಪತ್ತು, ಎದ್ದು ಕುಳಿತು, ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಸುತ್ತ ನೋಡಿ ವಿಕ್ರಮರಾಯನಿಗೆ ನಿರ್ಭರಾಲೋಕವನ್ನು ನಟಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು) (ಜಿಟ್ಟಿ. ೫೭-೨೦). [ನಿರ್ಭರ + ಆಲೋಕ]

ನಿರ್ಭರಾಲೋಕನ (ನಾ). = ನಿರ್ಭರಾಲೋಕ : ಚಂಡನುದ್ದಂಡ ಕೋದಂಡಮಂ ದೇವೋದೆಯು ಕಾಯ್ದುಬ್ಬರಿಸಿ ನಿರ್ಭರಾಲೋಕನಂ ಗೆಯ್ದು ಫೋರ್ವಿಸಿ . . . ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗಿದಾಗಳ್ (ಪ್ರವಾ. ೩-೪೨೨). [ನಿರ್ಭರ + ಆಲೋಕನ]

ನಿರ್ಭರಿತ (ನಾ). ಬಯಲಾದುದು ; ಇಲ್ಲವಾದುದು ; ಶೂನ್ಯಸ್ಥಿತಿ : ನೀನು ಪರಿಣಾಮಿಯಾದೆ ಬಸವಾ ರೂಪು ನಿರೂಪುವಿದೆ ಬಸವಾ ಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ ಮನಃಪ್ರೀತಿಯ ಬಸವಾ ಭರಿತ ನಿರ್ಭರಿತವಾಯಿತೇ (ನೀಲಮ. ೧೧-೨೬). [ನಿರ್ಭರ + ಭರಿತ]

ನಿರ್ಭರೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಬಿರುಸಿನ ಮಾತು ; ರಭಸದ ನುಡಿ ; ಕಠಿಣವಾದ ಮಾತು : ಅವನ ಗರ್ವಗರ್ಭಂಗಳಪ್ಪ ನಿರ್ಭರೋಕ್ತಿಗಳಂ ಕೇಳು ಕುಮಾರಂ ಪರ್ಜನ್ಯಗರ್ಜನಮಂ ಕೇಳು ಕೇಸರಿಕುಮಾರನಂತು ಕೇರ್ದು (ಚಂದ್ರ. ೫-೭೪ ವ). [ನಿರ್ಭರ + ಉಕ್ತಿ]

ನಿರ್ಭರ್ತ್ಯನ (ನಾ). ೧. ಬೆದರಿಸುವಿಕೆ ; ಗದರಿಸುವಿಕೆ ; ಜಬರಿ ಸುವಿಕೆ. ೨. ನಂದನೆ ; ದೂಷಣೆ ; ಜರೆಯುವಿಕೆ : ನಿರ್ಭರ್ತ್ಯನ (Invective) ದಲ್ಲಿ ಪಾಸ್ಯವು ಬಹುತೇಕ ಮಾಯವಾಗಿ ಹೋಗಿರುತ್ತದೆ (ಗೊತ್ತು. ೪೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭರ್ತ್ಯನೆ (ನಾ). = ನಿರ್ಭರ್ತ್ಯನ ೨ : ಗಂವಸ್ಸು ಹಟ ಹಿಡಿದರೆ . . . ಎಲ್ಲರ ಕಡೆಯಿಂದ ಆಯೆ ನಿರ್ಭರ್ತ್ಯನೆ ಮಾಡಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಗಂಪಾಯ. ೧೪೦). [ಸಂ. ನಿರ್ಭರ್ತ್ಯನ]

ನಿರ್ಭರ್ತ್ಯತ (ಗು). ಹೀಯಾಳಿಸಿದ ; ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದ : ನಿಜತೇಜೋ ನಿರ್ಭರನಿರ್ಭರ್ತ್ಯತ ರವಿಗ್ರಹನುಂ ಜನ್ಮಾಂತರಾಭ್ಯಾಸಜನಿತಾವಧಿ ಬೋಧೋದಯವಿದಿತಕಾಲನೋಗನುಂ . . . ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ (ಅದಿಪ. ೬-೫೨ ವ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭವ (ಗು). ೧. ಹುಟ್ಟುಗೆಟ್ಟು ; ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದವನು ; ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವನು ; ಭವರಹಿತನಾದವನು : ನಿರಜ ನಿರ್ಭರ . . . ನಿರ್ಭವ ನಿರ್ವಿರಳ ನಿಶ್ಚರಣ ನಿರ್ವ್ಯದ್ಯಾಂಗ ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪) ; ನಿರಂತ ನಿರ್ಭವ ನಿರಾಮಯ ನಿಗುಣ ನಿಸ್ತುಳಪ್ರಭಾವರಣ ನಿರಂಗ . . . ಜಯಶಂಕರ ನಿರ್ಭದ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಕಬಚಂ. ೫-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭವ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ]ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲದ ಜೀವ ; ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲಾಗದ ಜೀವ : ಭವ್ಯರೆಂದುಂಟು ನಿರ್ಭವ್ಯರೆಂದುಂಟೆ ಭವ್ಯ ಕೇವಲರ ಭೇದವನು ಭವ್ಯರೆಂಬವರು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಲುವವರು ನಿರ್ಭವ್ಯರಲ್ಲಿಗೆ ಸಲ್ಲದವರು (ಭದ್ರ. ೬೪-೧೨). 'ಅಭವ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯ (ನಾ). ೧. ದುರ್ದೈವಿ ; ಅದೃಷ್ಟಹೀನ : ಪೂತು ಮರು ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯನು ರಾಯನಕು . . . ಎನುತ ಮಿಗುಗಿದನು ಕಲಿಕರ್ಣ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೬-೧೪) ; ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯನ ಮುಂದೆ ಸಿರಿ ತಾನಾಗಿ ಸುಳುವೆ (ತೊರಣ. ೬-೧೬-೧೨). ೨. ದರಿದ್ರ ; ನಿರ್ಧನ ; ಎನೂ ಇಲ್ಲದವನು : ಆ ಗಯಾಳರ ಗಾನಿಲರ ನಿರ್ಭಾಗಧೇಯರ ಮಾಡಿಯುತ್ತರ ಭಾಗದಲಿ ತಿರುಗಿತ್ತು ಪಾಳೆಯವು (ಕುಪ್ಯಾ. ೩-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾಗಿನಿ (ನಾ). ನತದೃಷ್ಟಿ ; ಅಭಾಗಿನಿ ; ಅದೃಷ್ಟಹೀನ : ಗಂಡನನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ನಿರ್ಭಾಗಿನಿ ಈರಮ್ಮನ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಮಿತಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪಂಜಪಂ. ೩೫). 'ಅಭಾಗಿನಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿರ್ಭಾಗಿನಿ]

ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ (ಗು). ೧. ಅದೃಷ್ಟಹೀನವಾದ ; ದುರ್ದೈವಿಯಾದ : ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ಮಗುಪೊಂದಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು (ನಿರಾತ. ೧೧). (ನಾ). ೨. ದರಿದ್ರ ; ನಿರ್ಗತಿಕ ; ನತದೃಷ್ಟನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಭತ್ತಿ ಯಿಲ್ಲದ ಬಡವ ನಾನು ನಿಮ್ಮ ನೆನಹವಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯನಾದೆ ಎನಗೆ ನೀ ಕರುಣಸಾ (ಬಸವ. ೨೫೭) ; ಸಿರಿಯ ಕರವಿದಾತ ನೀ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯನಾದೆಯಲ (ಕಾರಣ. ೨೯-೧೫) ; ಇಲ್ಲಿ ಸಭಾಸದರಾಗಿರುವ ಕೌರವರಾಜರು ನಿನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ಕಂಡೂ ಕಂಡೂ ಸುಮ್ಮನಿರುವುದು ಪಾಂಡವರು ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ! (ವಚನ. ೧೦೨).

ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ದಾಮೋದರನ ನಿರ್ಗತಿಕ ; ದಟ್ಟದರಿದ್ರ : (ಕ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ (ನಾ). = ನಿರ್ಭಾಗಿನಿ : ೬ ಕೈಕೆ, ಮತಗೇಡಿ, ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ, ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನಿಡ್ಡೆ ನಿನಗೆ ? (ಪ್ರೀತಿಯ. ೬೦-೧೭೭) ; ಹೌದು ನಾನೇ - ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ತುಳಸಿ (ನಿರಾತ. ೧೧). [ಸಂ. ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ]

ನಿರ್ಭಾವ (ನಾ). ೧. ಭಾವವಿಲ್ಲದುದು ; ನಿರ್ವಿಕಾರವಾದುದು : ಕನ್ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮೋರೆ ನೋಡಿಕೊಂಡಳು. ಮೋರೆ ನಿರ್ಭಾವವಾಗಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೨೩೦). ೨. ನಿರ್ವಿಕಾರಚಿತ್ತ ; ಭಾವರಹಿತವಾದ ಮನಸ್ಸು : ತನುಗುಣಸಂಬಂಧವ ತಾನೆಂದು ತೋಜಿಲಿಯದೆ ನಿಶ್ಚಯವ ಮಾಡಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವ ಕಳೆಯಾಗಿರಿಸಿ ಸಕಲದಲ್ಲಿ ನಿಃಕಲದಲ್ಲಿ ರೂಪಿ ನಲ್ಲಿ ಅರೂಪಿನಲ್ಲಿ ಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಾವದಲ್ಲಿ ಅನಿ ಅವಾಗಿ ತೋಜಿಲ್ಲಾ ತ ಗುರು (ಸಿದ್ಧ. ೪-೨೬) ; ಭಾವನಿರ್ಭಾವಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಳಾವಿರುದ್ಧ ವಿರುದ್ಧ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಜೀವಬದ್ಧ ಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿಗಳಂತು ಸರಿಯಹರು (ಬಸವ. ೫೪-೨೧) ; ಈ ವಿಧಿಯಲೇನುಂಟು ನೆಜಿ ನಿರ್ಭಾವವಂಗಳವನುಯದನ್ನಕ ಸಾವುವಾದರೆ ಮಾಣದ್ದು ಗೊಗ್ಗಯ್ಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೧-೧೫). ೩. ಜನ್ಮವಿಲ್ಲದವನು ; ಸಂಸಾರವಿಲ್ಲದವನು : ಭವಸಾಗರದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ

ವಂಗಿ ನಿರ್ಭಾವನ ಭಾವವನೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (ವಚಸಂ. ೭೨-೭೩). ೪. [ವೀಶೈ] ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರವಲ್ಲದುದು; ಇಂದ್ರಿಯಾತೀತ ವಾದುದು : ಭಾವ ಭ್ರಮೆಗಳು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಅನುಭಾವದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಿ ಭಾವ ಸದ್ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವವೆಂಬ ಭಾವತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಭರತವಾಗಿ ಭಾವ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಸನ್ನಿಹಿತ ಭಾವದಿಂದಿತ್ತುದೆ ಭಾವಲಿಂಗ (ಅದವ. ೧೩೯-೨೩೫); ಹುಸಿಯಿಂದಲಿ ಲಿಂಗವ ಹೆಸರುಗೊಂಡು ಕರೆದನಯ್ಯಾ ಅದು ಎನೆಗೆ ಭಾವವೂ ಅಲ್ಲ ನಿರ್ಭಾವವೂ ಅಲ್ಲದೆ ನಿಂದಿತ್ತಯ್ಯಾ ಅದಲಿ ಅವಯವಂಗಳೆಲ್ಲ ಜಂಗಮವಯ್ಯಾ (ಋಷಿ. ೯೪೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಾವಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರವಲ್ಲದವನು : ನಿನಗೆ ಮುಚ್ಚು ನವ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ನಾನು ಮಲದೇಹಿ ನೀನು ನಿರ್ಮಲದೇಹಿ . . . ನಿನಗೆ ಭೂಪವಸ್ತುವಲ್ಲಿ ನಾ ಭಾವಿ ನೀ ನಿರ್ಭಾವಿ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೩೭-೧೫೧).

[ಸಂ. ನಿರ್ಭಾವಿನ್]

ನಿರ್ಭಾವಿಕ (ನಾ). - ನಿರ್ಭಾವಿ : ತನ್ನ ಭಾವದ ಬಗೆಗೆ ಬಣ್ಣವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡರೆ ಆ ನಿರ್ಭಾವಿಕನಿಗೆ ಸದಜನ ಬಂದವರ ಅನುವರಿಯಬೇಕು ವರಯೋಗಿ (ಋಷಿ. ೨೩-೭೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಡೆ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಂಕೋಚ : ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ : ಗೋಪಾಲ ಎಷ್ಟು ನಿರ್ಭಡೆಯಿಂದ ಅವಳ ಮುಖಸ್ತುತಿ ಮಾಡುತ್ತಾನಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಿ. ೩೯); ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ "ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತಲ್ಲ ?" ಮಂದಾಕಿನಿ ನಿರ್ಭಡೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದಳು (ಕ್ರಿತಿ. ೪); ನನಗೆ ಇಷ್ಟು ನಿರ್ಭಡೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಪ್ಪಣೆ ಮಾಡುವ ನೀವಾರು ? (ಗೌರಾಂಗ. ೧೧೪).

[←ಮರಾ. ನಿರ್ಭೇಡ]

ನಿರ್ಭಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಬಹುವಾಗಿ ಭಗ್ನಗೊಂಡ; ಚೂರು ಚೂರಾದ : ಲಕುಟಹತನಿರ್ಭಿನ್ನ ಭಾಂಡಪ್ರಕರವೋ ನಿನ್ನಾಳುಕುದುರೆಯೊ ಸಕಲಸುಭಟರನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿದನೊಂದುನಿವಿಷದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೨೦-೩). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಳಿರುವ, - ವಿಕಸಿಸಿರುವ : ನಿರ್ಭಿನ್ನ ತಾಮರಸಂ ಶ್ರೀಮೊಗನಾಗೆ ಮೀನ್ ನಯನಮಗೊರ್ವಳ್ ಮನೋಜಾಂಬುಜಾಕರ ದಂತಾ ನೃಪನಂದನಗೆ ಸಡೆದಳ್ ಬೇಜೊಂದತಿಪ್ರೀತಿಯಂ (ಶಂಕು. ೮-೭೭); ಸನ್ನುತಾಕಲಿತಾಪ್ಪದಳನಿರ್ಭಿನ್ನಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಕನ್ನಡಿಲಸನ್ನಿವಕ ಕರ್ಣಕೆಯೊಳೆಸೆವೆತ್ತರನೊಳೆಡೆಗಿರಲು (ಬಸವ. ೩೫-೭). ೩. ಭೇದಿಸಲಾಗದ; ತಿಳಿಯಲಾಗದ; ರಹಸ್ಯವಾದ : ಮುರ್ಛಾಪ್ರವೃತ್ತಿಯಕರನ ಗರ್ಭಾವಿರ್ಭವಂ ನಿರ್ಭಿನ್ನಭಾವಂ ನಿರ್ಭರಾಶಾಪಾಲಮೋಚನಕರ್ಮ ಕರ್ಮತನು (ಬಸವ. ೫೩-೩). ೪. ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ; ತೂರಿ ಬಂದ : ವಿನತಪ್ರಾಹ್ಲಸುಧಾಂತುಬಿಂಬಮುಖಿಯಂ ಚೀನೋತ್ತರೀ ಯಾವಗುಂಕನ ನಿರ್ಭಿನ್ನಕವೋಲಪಾಂಡುರುಚಿಯಂ ಸಾರ್ಧಂ ತದುರ್ವೀ ಶ್ವರಂ (ಅನಂಪ. ೧೧-೮೬). (ನಾ). ೫. ಕೂಡಿಕೊಂಡವನು; ಸೇರಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತನ್ನ ಸುಖದುಃಖಂಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಭಿನ್ನರಹ ಬಾಂಧವರ ವರ್ಜಿಸಿ ಗನ್ನಗತಕದಲುಂಡು ಜಾಜುವ ಗಾವಿಲರು ಕೂಡಿ ಅನ್ಯರನು ಪತಿಕರಿಸಿ ಬಹುಮಾನೋನ್ನತಿಕೆಯನು ವಿರಚಿಸುವುದಿದು ತನ್ನ ತಾನೇ ಕೊಂಡುಕೊಂಬುದು (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೩-೨೬). ೬. ಅಖಂಡನಾದವನು; ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದವನು; ಅಭಿನ್ನನಾದವನು : ನಿರ್ಭಿನ್ನ ನೀರುಜ ನೀರಜಗರ್ಭಪ್ರಿಯ ನಿಖಿಲಲೋಕಸಂಸ್ತುತ ನಿತ್ಯಾ ಸ್ವಭವಪೂಜಿತ . . . ಜಯ ಭವನಾಶಾ (ತ್ರಿಪದಿ. ೩-೬೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಿನ್ನತೆ (ನಾ). ಭಿನ್ನಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಮಿಳಿತವಾಗುವಿಕೆ : ಸನ್ನತದಿ ನೀವೆ ಮಿತ ಮಾತೆಯರು ಯೆಂದು ನಿರ್ಭಿನ್ನತೆಯೊಳರು ತಿರ್ದನು (ಪದ್ಮಜೀ. ೯-೪೮).

[ಸಂ. ನಿರ್ಭಿನ್ನತಾ]

ನಿರ್ಭಿನ್ನೆ (ನಾ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವವಳು; ಜೊತೆಗಾತಿ; ಮೇಳದವಳು : ನಿರ್ಭಿನ್ನೆಯರ ಕನ್ನೆಯರ ಚೆನ್ನೆಯರ ನಡುವೆ ಭನತೇಜ ದಿಂದೋಹೆಯಂ ಪೂಜೆಯಂ ಸಿದ್ಧ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯೊಳು ಬಂದಳು ಭವಾನಿ (ಗುಪ್ತ. ೩-೪೫). [ಸಂ. ನಿರ್ಭಿನ್ನಾ]

ನಿರ್ಭೀತ (ಗು). ೧. ಭಯವಿಲ್ಲದ; ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ದಿಟ್ಟ; ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ : ಧಾತು ಪೂಳ್ಳಿತು ದಿಟ್ಟನೆ ನಿರ್ಭೀತ ಗರ್ವಿತನನನುತ ಭಟರೀತನನು ಹೊಗಳಿದರು ಸಾತ್ಯಕಿ ಸೋಮಕಾದಿಗಳು (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೩-೨೭); ಭರದಿಂ ಸುಖೇಗನೆಂಬಾ ಯಶನನಾಶ್ಚಭೂವರನ ತನುಜಾತನಾದವಕೆ ನಿರ್ಭೀತ ಸುಬ್ಬರಹ ಬಿಲ್ಲಿರುವಿನಬ್ಬರಹ ಕೋಳಾಹಳಕೆ ಧರೆ ಬಿರಿಯ ನಡೆತಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೨೬); ಬಿಡಿ ಮೂಗುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಂಟಿಸುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುವನರಗಾದರೂ ನಮ್ಮ ಮೂಗು ನಮಗೇ ಎಂದು ನಾವು ನಿರ್ಭೀತರಾಗಿ ಇರೋಣ (ದೀಕ್ಷಾ. ೨೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭೀತಚಿತ್ತ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ; ಅಳುಕಿಲ್ಲದವನು : ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದು ನಿರ್ಭೀತಚಿತ್ತನಾಗಿ ಬೆಳಕಿನ ಕಡೆ ನೋಡುತ್ತ ನಡೆದನು (ಕಪಾಳಂ. ೧೩). [ನಿರ್ಭೀತ+ಚಿತ್ತ]

ನಿರ್ಭೀತವರ್ತನೆ (ನಾ). ದಿಟ್ಟತನದ ನಡವಳಿಕೆ; ಹೆದರದ ವ್ಯವಹಾರ : ಡಾರ್ಟನಾಸನ ನಿರ್ಭೀತವರ್ತನೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಕೊಡಲೆ . . . ರಾಜರಕ್ಷಕದಳದಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿಗಾಗಿ ಸೇರಿಸಿದರು (ಯೋಧರು. ೩೭). [ನಿರ್ಭೀತ+ವರ್ತನೆ]

ನಿರ್ಭೀತಹೃದಯ (ನಾ). ಹೆದರದವನು; ಭಯಪಡದ ಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನು : ನಿರ್ಭೀತಹೃದಯವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಅಮಾನುಷ ಸಹಾಯ ದಿಂದ ಆ ಅಸ್ತವ್ಯಷ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಸಿಡಿಲು ಬಿದ್ದ ಹಾಗೆ . . . ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಪಾತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೋಟನೂ. ೧೪).

[ನಿರ್ಭೀತ+ಹೃದಯ]

ನಿರ್ಭೀತಿ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಧೈರ್ಯ : ಕುರುಪತಿಯ ದಿಜುನುಡಿಯ ಕೇಳಿದು ಕರಣದಲಿ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯುಳ್ಳಲು ಕೆರಳಿ ನಿರ್ಭೀತಿಯಲಿ ನುಡಿದನು ಮಿದುರನರಸಂಗೆ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೮-೩೩); ಹುಲಿಯೂ ತಾನು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದ ಬಿಟ್ಟು . . . ನಡುಧಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಿತು (ಕಳಕು. ೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭಿಗ್ನ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿಲ್ಲದ; ಸಮತಲವಾದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಸಮ, ಅಭಿಗ್ನ, ನಿರ್ಭಿಗ್ನ, ಕಂಪಿತ ಮತ್ತು ಉದ್ವಾಹಿತ ಎಂಬ ಐದು ವಕ್ಷೋಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ "ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳ ಬೀಳಿಸಿ ಎದೆಯನ್ನು ಉಬ್ಬಿಸುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೫೬ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಸಮಮಾಧುಗ್ನಂ ನಿರ್ಭಿಗ್ನಮುಸುತಿವಿಲ ಸಪ್ತಕಂಪಮುದ್ವಾಹಿತಮುಂ ಕ್ರಮದಿಂ ವಕ್ಷೋಭೇದಂ ಸಮನಿಸುಗುಂ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರಸಿಗಂಧೀ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೮೫); ಬೆನ್ನು ಗುಳಿಯಾಗಲೆದ್ದ ಕೇಳುನ್ನತಿಯಿಂದಿರ್ದೊಡಂತದೇ ನಿರ್ಭಿಗ್ನಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೮೭).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಭೂತ (ನಾ). ಇಲ್ಲದಂತಾದುದು; ನಷ್ಟವಾದುದು : ಈ ತನುವನೀ ಪರಿಯಲೇ ನಿರ್ಭೂತವನೆ ಮಾಡುವೆನು ಸನ್ನಸೂತನಲಿ ಭೂವಧುವ ಸೇರಿಸಿ ಬದುಕಿ ನೀನಂದ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೨೧-೫೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭೇದ (ಗು). ೧. ಭೇದವನ್ನರಿಯದ; ಅಭಿನ್ನವಾದ : ಯಾಕ್ತಿಯುಜಾದು ಧ್ಯಾನದಭ್ಯಾಸದೊಳು ಭೇದಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿ ಧ್ಯಾನದೊಳು ಶಕ್ತನಾದವನು ಮತ್ತದ ಬಿಟ್ಟು ನಿರ್ಭೇದ ಭಕ್ತಿಯೊಳೆರೆ

ಮುಕ್ತಿಯಿಂದ (ಭರತ. ೬೪-೯೬). (ನಾ). ೨. ಸೀಳುವಿಕೆ : ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಜವಡುವ ವಸುದೇವನಂಭಿಯ ನಿಗಲಮೋಕ್ಷವದಾವುದು ನೃಪ ಚಿತ್ರಬಂಧಕವಾಟ ನಿರ್ಭೇದ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೪-೧೧). [ಸಂ.]
ನಿರ್ಭೇದತೆ (ನಾ). ಭೇದಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಭೇದ್ಯತೆ: ವಿಷಾಗಿ ಪಾಪಾಣಿ ಶೀತಾತಪವೃಷ್ಟಿ (ಕಾಪ್) ನಿರ್ಭೇದತೆಯುಂ . . . ತನಗನುಸಂಗತಮಾಗಿ ಯೌವನಪ್ರಾಪ್ತ ನಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೯೪ ಪ).
[ಸಂ. ನಿರ್ಭೇದತಾ]

ನಿರ್ಭೇದಿ (ನಾ). ಸೀಳುವವನು; ಭೇದಿಸುವವನು; ನಾಶಗೊಳಿಸುವವನು : ಅಂತುಂ ಪ್ರಕೃತಿಯೊಳ್ ನಿಶೋದಯನುಂ ನಿರ್ಗದೋಳ್ ರಿಪುವರ್ಗದರ್ಗ ನಿರ್ಭೇದಿಯುಂ . . . ಅಜೇಯನುಮಪ್ಪ ದಮಿತಾರಿಗೆ . . . ಉಪಾಯಚತುಷ್ಪಯದೋಳ್ ದಂಡಮುಮಲ್ಲದುದಾದ ಗುಣಪಂಚಕಮುಮುಪಾಯತ್ರಯಮುಂ ದೊರೆಯಲ್ಲವು (ಶಾಂತಿ. ೨-೫೧ ಪ). [ಸಂ. ನಿರ್ಭೇದಿನ್]

ನಿರ್ಭೇದಿಸು (ಕ್ರ). ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ನಾಶಪಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು: ವಾದಿನಗೆ ವಾದಿಗು ಪರವಾದಿತಪ್ಪುಮುಮನೊಡೆವ ಬಿಡೆ ಬೆದಣುಪ ನಿರ್ಭೇದಿಸದೆಗನಿ ಹಂದಿನೋದಯಮನಿಸಿದುದು ವಿದ್ಯೆಯೊಂದುಕರ್ಪರಾ (ಅದಿ. ೩-೬೫). [ಸಂ. ನಿರ್ಭೇದಿಸು]

ನಿರ್ಭೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ಅಖಂಡವಾದ; ಭೇದಿಸಲಾಗದ: ನಿರುಪಮ ನಿರ್ಭೇದ್ಯ ನಿರಾಳ ನಿಶ್ಚಿನ್ಯ ಪರಮಪ್ರಸಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸಾರಗಲೆಂದು ನುಡಿದರು ಅಜ್ಞಾನಿ ಸಂದೇಹಿಗಳು (ವಚಸಂ. ೬೧೬-೨೭); ನಿರ್ಭೇದ್ಯ ಚಿತ್ರ ನಿಂದ್ರದವಿರ್ಭಾಗಪ್ರದನಮೋಕ್ಷವಾಣ್ಣಿನಿಶಿಷ್ಯಂ ದರ್ಭೇಂದ್ರನಕ್ಕೆ ಪೋಗುತ್ತರ್ಭಕನಂ ತಳೆದ ವೃದ್ಧಸತಿಯಂ ಕಂಡಂ (ವಚಸಂ. ೨-೬೪). (ನಾ). ೨. ಭೇದಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದವನು; ಅಖಂಡ; ಪರಮಾತ್ಮ: ಶ್ರೀಗುರು ಸದಾಮಳ ನಿತ್ಯನಿರಂಜನ ಪರಮಪಾವನ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾವರಣ ನಿರಮಯ ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವ ನಿರ್ಭೇದ್ಯ (ಭೃಂಜ. ೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಭೋಗಿ (ನಾ). ಭೋಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ವಿಷಯರಹಿತ ನಾದವನು; ಭೋಗಕ್ಕೆ ಹೊರತಾದವನು : ಶರಣ ಸಕಲ ಭೋಗೋಪಭೋಗಿಯಾದರೆ ಕಿಟಾಡೆಂಬರು ಶರಣ ನಿರ್ಭೋಗಿಯಾದರೆ ಹಿಂದೆಂಬರು ನಾವಿದನಜಾಯವಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡ. ೧೦-೮೯).
[ಸಂ. ನಿರ್ಭೋಗಿನ್]

ನಿರ್ಭ್ರಾಂತ (ನಾ). ಭ್ರಮೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡವನು; ಜ್ಞಾನಿ: ಇಂತಪ್ಪ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಎನ್ನಂತರಂಗಶುದ್ಧ ವಾಗಿ ಅನಿರಳಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಧರಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರ್ಭ್ರಾಂತನಾಗಿದನಯ್ಯ (ಅಖಂಡ. ೪೮-೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಂಥ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವುದು; ಮಥನಮಾಡುವುದು. ೨. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಲು ಬನ್ನಿಕೊರಡುಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜುವುದು. ೩. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬನ್ನಿಯ ಕೊರಡು; ಶಮಿಕಾಷ್ಣ. ೪. ಹಾಳುಮಾಡುವುದು : ನಾಶ ಪಡಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಂಥಕಾಷ್ಣ (ನಾ). ಯಜ್ಞ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬನ್ನಿಯ ಕೊರಡು, -ಶಮಿಕಾ ಕಾಷ್ಣ. [ನಿರ್ಮಂಥ + ಕಾಷ್ಣ]

ನಿರ್ಮಂಥ್ಯ (ಗು). ೧. ಕಡೆಯಬೇಕಾದ; ಮಥಿಸಬೇಕಾದ. ೨. ಉಜ್ಜುವ; ತಿಕ್ಕುವ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಜ್ಜ (ಗು). ೧. ಕೊಬ್ಬಿಲ್ಲದ; ಬೊಜ್ಜಿಲ್ಲದ; ಬಡಕಲಾದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ನಿರ್ಮಜ್ಜಮನೆ ಗೊಡ್ಡ ವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮತ್ಸರ (ಗು). ೧. ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದ; ಮಾತ್ಸರ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಅಸೂಯಾರಹಿತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದವನು; ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚಿಲ್ಲದವನು: ಸುಕದಿಯತೋನಿರ್ಮತ್ಸರನಮ್ಮ ತಮಯೋಕ್ತಿ ಶರತ್ಸಮಯಸುಧಾಂತುವಿಶದಕೀರ್ತಿವಿಕಾಸಂ . . . ಚಿಂತರಣಕಮಲ ಭೃಂಗಂ ಪಂಪಂ (ಅದಿ. ೧-೩೦); ಬಹುಶ್ರುತನ ಮಂತ್ರನಿಶ್ಚಯ ಮುಮಂ . . . ಪ್ರಜ್ಞರುಂ ನಿರ್ಮತ್ಸರರುಂ ಗುಣಗ್ರಾಹಿಗಳು ಮುಪ್ಪದಲಾಂ ಸಚಿವಸಮೂಹಂ ಮಚ್ಚಿ (ಶಾಂತಿ. ೨-೬೦ಪ); ಈತ ನಿರ್ಮತ್ಸರನಸೂಯಾತೀತನಿವನತಿವಿಪ್ರಪೂಜಕನೀತ ನೂತಾಂತರಭಕ್ತನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೬೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಥನ (ನಾ). ೧. ಕಡೆಯುವುದು; ಮಥಿಸುವುದು : ಪರ್ಥಮಾನಮೆಂಬುದು ಅರಣಿ ನಿರ್ಮಥನೋತ್ಪನ್ನಶುಷ್ಕಪತ್ರೋಪಚಯ ಮಾನೇಂದ್ರನಿಚಯಸಮಿದ್ಧಪಾವಕದಂತೆ . . . ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೬೪). ೨. ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ : ಶಾಂತಿಜನೇಂದ್ರಪಾದಕಮಲದ್ವಯಮಂ ಪ್ರತಿಮಾಸ್ವರೂಪದಂ ಚಿಂತಿಸಿದೊಗೆ ಕರ್ಮಮುಖನಿರ್ಮಥನಂ ದೊರೆ ಕೊಳ್ಳುಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೨-೪೮). ೩. ಉಜ್ಜುವುದು; ತಿಕ್ಕುವುದು. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಥಿತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಡೆದ, - ಮಥನಮಾಡಿದ. ೨. ಸದೆಬಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟ; ನಾಶಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ರಥವ ಬಿಟ್ಟನು ಸೂರಿಯಲಿ ನಿರ್ಮಥಿತರಿಪುಬಲನೈದನು (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೨-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಥಿತರಿಪು (ನಾ). ವೈರಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದವನು: ಪೃಥಿಯ ಮಕ್ಕಳ ಕರೆ ಮಹೀಸಂಪ್ರಥಿತಬಲರನು ಕರೆಯನುತ ನಿರ್ಮಥಿತರಿಪು ಪರಬಲವ ಹೊಕ್ಕನು ಬಿಟ್ಟ ಸೂರಿಯಲಿ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೭-೨೬).
[ನಿರ್ಮಥಿತ + ರಿಪು]

ನಿರ್ಮಥಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಡೆ, - ಮಥನಮಾಡು; ೨. ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸು : ಧರ್ಮಸಂಕಟದ ಮನ ತಲ್ಲಡಿಸುತರುವಂದು ನಿರ್ಮಥಿಸು ನಿನ್ಯಾತ್ಮನೇ ಮುತೆ ಬಿಟ್ಟು (ಮಂಕುಕ. ೫೫೫). ೩. ನಾಶಪಡಿಸು; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸು. [ನಿರ್ಮಥನ + ಇತ್ಯಂ]

ನಿರ್ಮದ (ಗು). ೧. ಸೊಕ್ಕಿಲ್ಲದ; ಹಮ್ಮು ಬಿಮ್ಮುಗಳಿಲ್ಲದ : ನಿರ್ಮದಗುಣೇಶ್ವರಂಗಾವಾಸಮನಿಸಿ ಶಿವಧರ್ಮಕಾಶ್ರಯಮಾಗಿ ಶಿವ ಪುರಂ ರಂಜಿಸುಗು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೪೬). ೨. ಅಮಲೇರದ; ಮತ್ತೇರದ. (ನಾ). ೩. ಸೊಕ್ಕಿಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ವಿ: ಹದುಳವಿಟ್ಟನು ಥೀಮನನು ನಿರ್ಮದನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಧ್ಯಂ (ಅ). ಬೇರೆಯವರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ; ನೇರವಾಗಿ : ಶ್ರೀಮನ್ನೂರು ನಾಲ್ಕುಗ್ಗೊ ಪಾದಪೂಜೆ[ಗೆ] ೫೦ ಗದ್ಯಾಂಶ[ಮ್] ಪೂಜ್ಯ ಮ್ ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮಮಂ ರಕ್ಷಿಸುವುದೆಂದು ನಿರ್ಮಧ್ಯಮೊಪ್ಪಿಸಿದರ್ (ಎ. XIX, ೨೨೪-೧೮; 1033). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಸಕ್ತಿ: ನೀ ಬರದರೆ ಈ ಜಗದೇ ನಿರ್ಜನ ನೀರವ ನಿಶ್ಚಲ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ನಿರ್ಮನ ಸಂಸಾರವೆ ಶೂನ್ಯ (ಕರುಣಾ. ೯೬-೨೨). [ಸಂ. ನಿರ್ಮನನ್]

ನಿರ್ಮಮ (ನಾ). ೧. ತನ್ನದು ಎಂಬ ಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರಹಂಕಾರ. ೨. ವಿರಕ್ತಿ; ವೈರಾಗ್ಯ. ೧, ೨ : ಸಂಜೆ ಬೆಳಗುಗಳಿಲ್ಲ ಸುಜ್ಞಾನಾಂಜನದ ಬಲಹಿಂದೆ ಶೋಕದ ನಂಜು ಮೋಹಗಳಿಲ್ಲ ನಿರ್ಮಮದಾಳುತನದಿಂದ (ಗಗತಾ. ೧೬-೪೮); ನಿರ್ಮಮದ ಸದ್ವಿನೇಕದ

ದೀಪಕಂಶ ನೀಂ ನೆಮ್ಮಲಿನ್ನೇನಿದುದೋ ? (ಮಂಕುಳ. ೫೫). ೨. ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದು ; ಅನಾಸಕ್ತವಾದುದು : ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ ಯನ್ನು ಭಾರಗ್ರಸ್ತವೂ ನೀರಸವೂ ನಿರ್ಮಮವೂ ಆಸಂಪದವೂ ಆಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ನಿಬಂಧ. 11, ೨೦೫). ೩. ನಿರಾಸಕ್ತ ; ವಿರಕ್ತ : ನಿರ್ಮಮನೂ ನೀಮಂತನೂ ನೀರನೂ ಆದ ಈ ಮಹಾನುಭಾವರು. . .

ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಬಿಜಯವನಾದಿದರು (ಚಾತುರ್. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಮಕಾರ (ನಾ). ತನ್ನದು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯ ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಅಧಾರದಿಂದ ನಿರ್ಮಮಕಾರದಿಂದ ನಡೆಸುವ ವಿವೇಚನೆ (ವ್ಯಾಸಿ. ೪೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಮತೆ (ನಾ). ೧. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅನಾಸಕ್ತಿ : ಕರ್ಮ ತಾನೇನಾದದ್ದಾಗಲಿ ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮಲಿ ನಿರ್ಮಿ ಸಲು ಕಲಿ ಪಾರ್ಥ ನೀ ನಿರೋಪನದೆಯಿಂದ (ಕುನ್ಯಾಭಿ. ೩-೫೩) ; ಈ ಗಟ್ಟಿಭಕ್ತಿಯೇ ಸಂಯಮ . . . ಅದರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಮತೆಯ ದಾರ್ಥವಿದೆ (ನಿಬಂಧ. 11, ೨೬೪). ೨. ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ವಾತ್ಸಲ್ಯ ವಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಎನುಗೆ ತಾಯೀಡಹುಟ್ಟಿದನು ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ನಿರ್ಬಾಟಿಸಿದನಾ ಕ್ರಮದಲೇ ಕಂಸಂಗೆ ಹಿಂಸಾಕೃತಿಯ ರಚಿಸಿದವು (ಕುನ್ಯಾ. ೫-೧೦). [ಸಂ. ನಿರ್ಮಮತಾ]

ನಿರ್ಮರಣ (ನಾ). ಸಾವಿಲ್ಲದವನು ; ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಆಮರ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿರ್ಮರಣ ನಿರವಯ ನಿಷ್ಕಳಂಕ . . . ನಿರ್ಮಾಯ ಬತ್ತಿಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲ, ನಿರ್ಮಲ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ : ನಿರ್ಮಲದಿವ್ಯಮೌಕ್ತಿಕ ತಿಲಾಲಿಂಗಂ ಚತುರ್ವಕ್ತೃಸುಂದರಮಲ್ಲಿಮದ್ವ ರತಪೀತಭಟಿತಂ ದೇದೀಪ್ಯಮಾನಪ್ರಭಂ (ಕಾವಂಘ. ೬೫೬) ; ಮಲಿನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನವಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಮಲದೇಹಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನವೇಕೋ (ಅವಚಂ. ೯೫-೪೨೩) ; ನಿರ್ಮಲಶರಡ್ವಂದ್ರಕಿರಣಗಳಿನಂಬರಂ ಪ್ರೇಲ್ಲಾ ಸಗೊಲ್ವಂತೆ ದಶರಥಂ ಬಗೆಯಂಬಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೪-೩೬೦). ೨. ಪವಿತ್ರವಾದ ; ಪುಣ್ಯಕರವಾದ : 'ನಿರ್ಮಲಾಕ್ಷತೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಶುದ್ಧತೆ ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ ; ನೈರ್ಮಲ್ಯ : 'ಶುಕ್ರಂ . . . ಶಿಶಂ, ಶೌಚಂ, ಈ ೩ ನಿರ್ಮಲಂ' (ಶಾಕತ್ಯ. ೨೦೪) ; ಎನ್ನ ಮಲತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಹೊದಕುಳಿ ಗೊಂಬ ಮನದ ನೈಲಿಗೆಯ ತಂದು . . . ತನ್ನ ಪಾದದೊಳಗೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಅಲುಬಿ ಸೆರೆದನಯ್ಯ ತನ್ನ ನಿರ್ಮಲವ ಕೊಟ್ಟನೆನೆಗೆ (ಬಸವ. ಕ. ೧೨೪೧) ; ಮಾನ ಮುಟ್ಟಿದ ಪೂಜೆ ಮಣ್ಣು ಗೋಡೆಯ ತೊಳೆದು ನಿರ್ಮಲವನಜನು ವಂತೆ (ಮಹಿಮೆ. ೬೦-೬೦) ; ಎನ್ನ ನಿರ್ಮಲವೆ ದರ್ಪಣಮಯ್ಯಾ ನಿಮಗೆ ಎನ್ನ ಸತ್ಯವೆ ಘಂಟೆಯಯ್ಯಾ ನಿಮಗೆ (ಅಮಂಶ. ೨೪೧-೪೬). ೪. ನೆಮ್ಮದಿ ; ನಿರಾಳ : ತಮ್ಮ ತಾಯ್ಗಳ ಕಂಡು ಕರುಗಳ ಆಮ್ಮ ನೆಂದೂ ಕೂಗಿ ನಲಿಯುತ ಸುಮ್ಮಾನದೊಳು ನೋಲಿಯೆನುಂಡು ನಿರ್ಮಲ ದೊಳು ಇದ್ದವು (ಗೋಪಾಚು. ೫-೨೩). ೫. ಹೊಳಪು ; ಉಜ್ವಲತೆ ; ಕಾಂತಿ : 'ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿರ್ಮಲಂ' (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪೫) ; 'ನಿರ್ಮಲಕೆ ಬೆಳ್ಳಿಯಕ್ಕು' (ಪದ್ಮಮಂ. ೬೦). ೬. ದೋಷಲೇಪವಿಲ್ಲದವನು ; ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು ; ಕಳಂಕರಹಿತ : ನಿರ್ಮಲರ ಸಂಗತಿ ಮಾಲ್ಯು ಮಪಾಯನಾಶಮಂ (ಇಗವಿ. ೧೬-೨೯) ; ಗಿರಿಯ ಕರದೊಳಗಾಂತವನ ಸುರಗಿರಿಯ ಕಿಖರದೊಳೆ ಇರುತಿಹನ ನಿರ್ಮಲನ ನಿತ್ಯನ . . . ಗುರು ತರವಾರು (ಗಗತ. ೧೩-೧). **ನಿರ್ಮಲತೆ :** ೧. ವ್ಯವಹಾರಾಭಸಂ . . . ಅಲದ ಮರನ ಕೆಲಗೆ ನಿರ್ಮಲ ತಿಳಾಪಟ್ಟದೊಳಪ್ಪ ಮೋಪವಾಸದಿಂ . . . ಶುಕ್ಲಧ್ಯಾನದಿಂ ಪಾತಿಗಳಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಚಾವುಂಘ. ೪೦) ; ಅ

ಕುಕ್ಕಿಲಂ ಸೊಗಯಿವುದಾಕಾಶೋರಗಮುಕ್ತನಿರ್ಮಲತರನಿರ್ವೇಕಂ ತಾನನೆ ರಜತಾಳೋಕಸಹಸ್ರಾಂಶುಧವಳಿತಾನಯಂ (ಚವುಂಘ. ೬-೩) ; ತಿಳಿದು ನೋಡಿರೆ ರಾಮ ಧರ್ಮಸ್ಥಳಕೆ ನೀವು ಸಹಾಯವಿಬರ ಗೆಲವು ನಿರ್ಮಲ ಧರ್ಮಮೂಲವೊ ಧರ್ಮವಿರಹಿತವೊ (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೫).

೩. ಮಹದಾಕಾಶನೆ ಅಕ್ಷತೆ ಪರಾಪರನೆ ಪತ್ರಿಪುಷ್ಪ ನಿರ್ಮಲವೆ ಲಿಂಗಾ ಚಣೆ ಮಹಾಪ್ರಕಾಶನೆ ಪೂಜೆ (ಅವಚಂ. ೪೪-೩೬೪). ೫. 'ಪಳಕನೆ ಜಳಕನೆಯನೆ ನಿರ್ಮಲಾರ್ಥಂ' (ಪದ್ಮನಿ. ೬೦). ೬. ಈತ ಸ್ವಸ್ತಿಯನೀತ ನಿರ್ಮಲನೀತ ನಿರ್ಮಲನೀತ ರಾಗದ್ವೀಪರಹಿತನು (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೬೬).

೭. ಶುದ್ಧವಾದುದು : ಕುಲವ ನಾಲಗೆಯಜುಹಿತೆಂಬ ನಾಣ್ಣು ದಿಗಿಂದು ನೆರೆಯಾಯ್ತಲಾ ಬ್ರಹ್ಮಯುಷಿಯಾದೊಳಗು ನಿರ್ಮಲವಪ್ಪುದಯ್ಯ (ಪಜಕಾ. ೨-೬೨) ; ಎನ್ನ ಮಾನಸಂ ನಿರ್ಮಲವಪ್ಪ ಮೋಕ್ಷಸುಖಮಂ ನಿರಿದುಂ ಬಯಸುತ್ತದಿದರ್ಪಣಂ ಪರ್ಮಯೋಳೊಂದುವಾತ್ಸವಲಾಭ ಮದಿಲ್ಲದೆ ಮಾಣ್ಣು ಬಳ್ಳಪೆಂ (ಚಾವುಂಘ. ೩-೫೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ಕೆಲಸ. ೨. ಪವಿತ್ರ ಕಾರ್ಯ. ೩. ಗೃಹಸ್ಥನ ಐದು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮ : ಗೃಹಸ್ಥನಿಂದನುಷ್ಠಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮವಾದೊಡೆ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕಾಮ್ಯ ನಿರ್ಮಲವೆಂದು ಪಂಚವಿಧವಾಗಿರುವದಲ್ಲ . . . ಈಶ್ವರೋಪಾಸನೆಯೇ ನಿರ್ಮಲಕರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಕ್ಕುಂ (ವಿನೀತ. ೧೩೪). 'ನಿತ್ಯಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ನಿರ್ಮಲ + ಕರ್ಮ]

ನಿರ್ಮಲಚರಿತ್ರ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ನಡೆವಳಿ, —ಆಚಾರ : ನಿರ್ಮಲಚರಿತ್ರವೆಂತಧಿಕವೆಲ್ಲಾ ಗುಣಂಗಳೊಳು . . . ಪರಶಿವಾಗಮ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಸೂತ್ರವೆಂತಧಿಕನಿಗಮಾಗಮದೊಳೆಂದು ಸರ್ವತ್ರ ಮೇರದೊಳಧಿಕ ವಾಯ್ತು . . . ಮಂಗಳೆಯ ಪುತ್ರಿಕೆಯ ಮಧುರಗಾನ (ಸಾಂದಪ. ೪-೪) [ನಿರ್ಮಲ + ಚರಿತ್ರ]

ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ, ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸು ಳ್ಳವನು : ನೀನೇ ದಯಾಳು ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ ಗೋವಿಂದ (ಪರಂಜ. ಧಾ. ೧-೯೨ ನ್ನವಿ). **ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ :** ಕಳಂಕನಾಣೆಯರುಸುರಿದರದಕೆ ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ ತಾನೊಡಂಬಟ್ಟ (ಭರಣ. ೧೪-೯). [ನಿರ್ಮಲ + ಚಿತ್ತ]

ನಿರ್ಮಲತೆ, ನಿರ್ಮಲತೆ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛತೆ ; ಶುದ್ಧತೆ ; ನೈರ್ಮಲ್ಯ : ಭಸಿತ ರುದ್ರಾಕ್ಷಾದಿ ಮುದ್ರೆಗಳ ನಿರ್ಮಲತೆಯಂ ಧರಿಸಿ ಚಲಿಸುತ (ಬಸವ. ೩-೪೪). **ನಿರ್ಮಲತೆ :** ಶ್ರಾವಕಧರ್ಮದ ನಿರ್ಮಲತೆಯಂ ತೋರ್ಪಂತೆ ಧೌತಕುಸಾರಾಧಕ ಮುಂಗಂಡುಡಿಸುತ್ತ ವುದೂರುಲಿಂಗಂ (ಚಾವುಂಘ. ೨೧೫). [ಸಂ. ನಿರ್ಮಲತಾ]

ನಿರ್ಮಲತೆವೆಜು (ಕ್ರಿ). ತಿಳಿಯಾಗು ; ಸ್ವಚ್ಛವಾಗು : ಸದಮಳ ಬೋಧದಿಂದೆಸೆವ ಸಾಧುಜನಾರಯಂದಂತೆ ಪದ್ಯಪಂಡದ ಪರವಾರ ನಿರ್ಮಲತೆವೆತ್ತದು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೫). [ನಿರ್ಮಲತೆ + ವೆಜು]

ನಿರ್ಮಲತ್ವ, ನಿರ್ಮಲತ್ವ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶುದ್ಧತೆ ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ. ೨. [ನೇದಾಂತ] ಸತ್ಯಗುಣದ ಸ್ವಭಾವ ; ತನೋಗುಣದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಆವರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದುದು : ಶ್ರೀ ಮಧುಸೂದನಸರಸ್ವತಿಯವರು, ನಿರ್ಮಲತ್ವ ಎನ್ನುವುದು 'ಚಿದ್ವಿಂಬಗ್ರಹಣೋಗ್ಯತ್ವ'ವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ನಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸಾಂದಪ. ೧೧೧). ೩. ಇದನ್ನು 'ಚಿದ್ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಹಣ ಯೋಗ್ಯತ್ವ' ಎಂದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. **ನಿರ್ಮಲತ್ವ :** ೧. ಇನಿವಿರವೊಂದು ದರ್ಪಮನಗಾದುದು ತನ್ನಯ ನಿರ್ಮಲತ್ವದಿಂ (ಕಾವಂಘ. ೧೯೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲಯಕ(ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಯಶಸ್ಸು ; ಕಳಂಕರಹಿತವಾದ ಕೀರ್ತಿ : ಶಶಿಖಂಡ ನಿರ್ಮಲಯತೋವಿವಿಧಾನತಂತ್ರಂ (ಕವಿಪಾ. ೩-೨೨೯). [ನಿರ್ಮಲ+ಯಕ]

ನಿರ್ಮಲಹೃದಯ (ನಾ). = ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ ೨ : ಒಬ್ಬರು ನಿರ್ಮಲಹೃದಯರು ಸದಯರು ಚದುರು ಶಿಷ್ಯವತ್ಸಲರು (ಇಂಜಾಪ. ೨೫-೧೫). [ನಿರ್ಮಲ+ಹೃದಯ]

ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ, ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸು ; ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಹೃದಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ತ್ರಿಜಗಾಧಿಪತಿಯ ನೇಮದೊಳು ಕಮಲೋದ್ಭವಂ . . . ಸೃಜಿಸಿದಂ ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣಂ ವಿಮಲಸದ್ಗುಣಗಾವರಣಂ (ವೀತ್ಯು. ೬-೧-೬). ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ : ೧. ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣಕೃತ ಪರಿಕರ್ಮವಿಳಸಿತೆ ತಾಯಿ ಸ್ಮೃತಿಪುದ್ಗಮ್ಯವು ಬೇಡೆಂದು ಮೆಯ್ಯಕ್ಕಿದನು ಕಲಿ ಧೀಮ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೫೬). [ನಿರ್ಮಲ+ಅಂತಃಕರಣ]

ನಿರ್ಮಲಾಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಪವಿತ್ರವಾದ ಅಕ್ಷತೆ : ಪ್ರಥಮಲೋಕಾಮ ರೇಶನುಮಿಶಾನೇಶನುಂ ಚಂಚತ್ಪಂಚರತ್ನ ಗೋಶೀರ್ಷ ಚಂದನ ನಿರ್ಮಲಾಕ್ಷತಾಘ್ನಮನೆತ್ತಿದಿಂ ಬಯೆಯಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩೬ ಪ). [ನಿರ್ಮಲ+ಅಕ್ಷತೆ]

ನಿರ್ಮಲಾಚಾರ, ನಿರ್ಮಲಾಚಾರ (ನಾ). = ನಿರ್ಮಲಚರಿತ್ರ : ಮನವ ತೋರಿಸಬೇಕು ನಿಚ್ಚ . . . ನಿರ್ಮಲಾಚಾರದಿ ಚರಿಸಿ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೩೯-೧). ನಿರ್ಮಲಾಚಾರ : ನಿರ್ಮಲಾಚಾರಪುರಸ್ಕರಮಾ ಮುನೀಂದ್ರನಾತೇಸಗಿ ರಸಪರಿತ್ಯಾಗಮೆಂಬ ತಪಮಂ ತಳೆದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೬). [ನಿರ್ಮಲ+ಆಚಾರ]

ನಿರ್ಮಲಿತ (ಗು). ಶುದ್ಧವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ; ಶಕ್ತ ನಿರ್ಮಲಿತಾಂಗ ಲಿಂಗನಿಯುಕ್ತ ಸತ್ತ್ವಿಯಗಳನರ್ಪಿಸುರಕ್ತಿ ಸಲು ಸದ್ಯಪ್ರಸಾದ ಶರೀರಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಒಸಪು. ೪೯-೩೪) ; ನಿಜನಿರ್ಮಲಿತರೂಪನಂ . . . ದೇವದೇವನಂ ಭವಿಸಿದಳಗಿಣಿ (ಚೈವಿಭಾ. ೧೫-೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲಿನ, ನಿರ್ಮಲಿನ (ಗು). ೧. ಮಲಿನವಾಗದಿರುವ; ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶುದ್ಧವಾದುದು ; ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರುವುದು : ನಿರ್ಮಲಿನಮಪ್ಪ . . . ದೀರ್ಘಕೆಯ ವಿಚಿತ್ರಾ [ತೋ]ವಿಗಳ ಸಂಚಲಿಸುವ ನೀರ್ಮಾನನ ಲಹರಿ ಸರ್ವದೋಷಾ ಪಹರಂ (ಅಶ್ವತಾ. ೬-೩೦) ; ತಿಳಿವೊಡೀತನ ಬುದ್ಧಿಯೇ ನಿರ್ಮಲಿನವಹುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೬೫). ನಿರ್ಮಲಿನ : ೧. ನಿರ್ಮಲಿನಾ ಬಾಷ್ಪಸದ ಚತುರ್ಮುಖತಳದಲ್ಲಿ ನೆಲಿಸಿ ಯಕ್ಷಕುಮಾರರ ಕೂರ್ಮಯೋಳೆ ಧರ್ಮಚಕ್ರ ಮನೋರ್ಮಯಾಮಾತ್ಮಿಯ ಮೌಳಿಯೋಳೆ ತಳೆದಿರ್ಪರ (ಪಾಶ್ವಾ. ೧೬-೬೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು ; ಶುದ್ಧಿಪಡಿಸು : ಕೋಣೆಯ ಒಳಗಿರುವ ಜೇಡನ ಬಲೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿರ್ಮಲಿಸಿ ಬಣ್ಣದ ಕಾಗದ ಹಚ್ಚಿ ಶೃಂಗಾರ ಮಾಡಿದರು (ಕಾವೇರಿ. ೧೧೬). ೨. ಹೊಳೆ ; ಧಳಧಳಿಸು : ನಿರ್ಮಲಿತ ಭೂಷಣಾಂತಿಯಂ ಪಸರಿಸುತ ಸುರಧನುವ . . . ಅಮರಿಯರು ಸೊಗಯಿಪರು (ಸಾಲ್ವಾ. ೩೨-೧೬). [ನಿರ್ಮಲ+ಇಸು]

ನಿರ್ಮಲೀಕರಣ (ನಾ). ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು ; ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡುವಿಕೆ : ಮಂದಗಾಮಿಯಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಅಂತರಜೀವನಕ್ಕೆ ತಡೆಯೊದಗಿ ನಿಂತು ಕಳೆ ಕೊಳೆ ತುಂಬಿ ನಾರುವಂತಾದಾಗ ಮತ್ತೆ ತಾನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ನಿರ್ಮಲೀಕರಣಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ-ಅವನು ಹೆಸರು ಕೊಟ್ಟದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೩೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ, ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ (ಗು). ೧. ಮಲಿನತೆಯಿಂದ ದೂರವಾದ; ಶುದ್ಧವಾದ; ಸ್ವಚ್ಛವಾದ. ೨. ಧಳಧಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ; ಪ್ರಜ್ವಲಿತಗೊಳಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಮಲಿನತೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಸ್ವಚ್ಛವಾದುದು. ೪. ಕಾಂತಿಮಯವಾದುದು : ಆ ಪಾರ್ವತಿಯ ನವಯೌವನಂ . . . ಶಶಿಕಾಂತಕೃತಕಾಚಳದಂತೆ ನಿರ್ಮಲೀ[ವಾಣಂ. ೪೬]ಕೃತಂ . . . ಪೋಮದಂತೆ ಘನಚಿತ್ರಮನಿಸಿದೊಡು (೧೦೪. ೪-೧೨ ಪ). ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ : ೨. ವಿನಾಶ ಪೂಜ್ಯದ ಸರ್ವೇಶನಪ್ರಕಾಶನಿಧಿಯೋ ಪೇಳಿಂಚಿನಂ ತೋಜುತಿದುರ್ದು ದಿಕ್ಕಂಕುಳ ನಿರ್ಮಲೀಕೃತವಿರೂಪಾಕ್ಷಪ್ರಭಾಮಂಡಲಂ (೧೦೪. ೫-೩೧). [ಸಂ.] ನಿರ್ಮಲಿ, ನಿರ್ಮಲಿ (ನಾ). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದವಳು ; ಪರಿಶುದ್ಧ : ಪ್ರಿಯೆ ನಿನಗೆ ಪರಿಶುದ್ಧ ಕುಲಕ್ಕೆ ಮಂಗಳೆ ಸುತೋದಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಲಿ ತನಗೆ ಗತಿಗೊಡುವ ಸೊಸೆಯೆಂದು ಬಯಸಿದೊಡೆ ಬಂದಯ್ಯನಾಡನೆ ಸುರಾ ಸುರರ ಮುಂದೆ ಕಟಕಟಕಮಜಾಯಿ (ಚೈವಿಭಾ. ೧೪-೫೨). ನಿರ್ಮಲಿ : ಅತಿಗಂಭೀರೆಯನೂರ್ಜಿತಮತಿಯಂ ನಿರ್ಮಲಿಯಂ . . . ದೃಢಾಶು ಪತವ್ರತೆಯಂ ಕನ್ಯಕೆಯನೊಂದು ಕಂಡಂ ಸ್ಥಿತಪಂ(ಕಾಂಡಾ. ೬೪೨). [ಸಂ. ನಿರ್ಮಲಾ]

ನಿರ್ಮಲ 'ನಿರ್ಮಲ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ 'ನಿರ್ಮಲಚಿತ್ತ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲತೆ 'ನಿರ್ಮಲತೆ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲತ್ವ 'ನಿರ್ಮಲತ್ವ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲಮೌಕ್ತಿಕೆ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಮುತ್ತು ; ಜೊಕ್ಕು ಮುತ್ತು : ಶರದದ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲ್ಲೊಜೆಯನುಡುವ ನಿರ್ಮಲಮೌಕ್ತಿಕಕ್ಕೆ ತಾಂ ದೊರೆಯನೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ . . . ನವೇರುಶೇಖರಧರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೬೧). [ನಿರ್ಮಲ(=ನಿರ್ಮಲ)+ಮೌಕ್ತಿಕೆ]

ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ 'ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲಾಂಭ(ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ನೀರು ; ತಿಳಿನೀರು : ಸುಮನೋ ಭೂಭೃದ್ಧ ರೀಸುಂದರತರವನೆದೊಳ ನಿರ್ಮಲಾಂಭಸ್ವಯಂಭೂರಮಣಾ ಕೂಪಾರದೊಳ . . . ಮನಃಪ್ರಹ್ಲಾದಮಂ ತಾಳುವ ನನನವರತಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೬೬). [ಸಂ. ನಿರ್ಮಲಾಂಭಾ]

ನಿರ್ಮಲಾಚಾರ 'ನಿರ್ಮಲಾಚಾರ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲಿ, ನಿವಳ, ನಿವಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೃಕ್ಷ ; ಚಿಲ್ಲದ ಮರ ; ಕತಕ : ನಿರ್ಮಲ-ದೊಡ್ಡಮರ ; ಹೂವಿಗೆ ಸುಗಂಧವಿರುತ್ತದೆ. ರಾಧಾನೀರೊಳಗೆ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿದರೆ, ಆ ನೀರು ನಿರ್ಮಲವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೪೨). ನಿವಳ : ೧. ದಾಳಂಬರಿದೀಜ, ನಿವಳದ ಬೀಜ, ಬಚಲಿಯದ ಬೀಜ (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೧೬೬). ನಿವಳಿ : ೧. ನಿವಳಿ (ನಿವಳಿ) . . . ಇದರ ಬೀಜವನ್ನು ಪುಡಿಮಾಡಿ ರಾಧಾನೀರೊಳಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದರೆ ನೀರು ತಿಳಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೪೨). ೨. ಕತಕದ ಮರಗಳಿರುವ ಭೂಮಿ (?) : ಆ ಕೋಡಿಯಂದೊಳಗಾದ ದೋಂಬಿಸ್ಸಳದ ನಿವಳೆಯಲು ಬೆದ್ದಲಗಳೆಯ ಮತ್ತರು ೬ (ಎಕ. VII, ೩ವನೊ. ೫೨-೬೬ ; 1115). [←ಮರಾ. ನಿರ್ಮಲೀ, ನಿವಳೀ]

ನಿರ್ಮಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧತೆ : ಉಪಾದೇಯಂಗಳಪ್ಪ ರತ್ನತ್ರಯದ ನಿರ್ಮಲಿಕೆಯಂ ಕೆಡಿಸುವುದೆಂದವನು ಮೇಗಣ ಮಮತ್ವಮನುಬಾದು ನಿರ್ಮಮತ್ತರತನುಂ ಸ್ವಸ್ಥನುಂ ಸಂತೋಷಪರನಾಗಿ ನೆಗಟ್ಟು ಗೃಹಸ್ಥಂ ಪರಿಗೃಹವಿರತನೆಂಬೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶ್ರಾವಣಂ (ಪಸಾರ. ೩೪೬). ೨. ಕಾಂತಿ : "ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂದು ನಿರ್ಮಲಿಕೆ" (ಕುವ್ಯಾ. ೫). [ನಿರ್ಮಲ(=ನಿರ್ಮಲ)+ಇಕೆ]

ನಿರ್ಮಲಿನ 'ನಿರ್ಮಲಿನ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ 'ನಿರ್ಮಲೀಕೃತ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಲಿ 'ನಿರ್ಮಲಿ' ನೋ.

ನಿರ್ಮಾಂಸ (ಗು). ೧. ಮಾಂಸವಿಲ್ಲದ; ಕೃಶವಾದ : ಬೇರುರಂ
ನಿಡುಕೊರಳು ನಿರ್ಮಾಂಸ ಜಂಘಗಳು (ಮಂಗಳ. ೮೪-೨೨); ನಿಡುಪೊಡಲ
ನಿರ್ಮಾಂಸ ಜಂಘೆಯ ಕೆಂಪಿನಾಲಿಗಳ . . . ನಾಯ್ಕ ನೊಕ್ಕಿದವು ಹಾಸದ
ವಿಳಾಸದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೨೦). (ನಾ). ೨. ಮಾಂಸವಿಲ್ಲದುದು ;
ಕೃಶವಾದುದು ; ಬತ್ತಿದುದು : ಅವಾಕೆಯ ಹಸ್ತಪಾದ ನಿರ್ಮಾಂಸ
ವಾಗಿರೆ ಅಂಗ ಒಣಗಿರೆ ಆಳಿ ಅಮಂಗಳೆಯದಳು (ಸಾಮಂ. ೨೯-೧೬).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾಟಿ (ನಾ). ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದಾಗುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ಸ್ಥಿತಿ :
ಬಸವನವಾವು ನಿರಾಧಾರವಾಯಿತು ಬಸವನ ಮೂಟ ನಿರ್ಮಾಟಿವಾಗಿತ್ತು
(ನೀಲದ. ಕ. ೨೨-೬೬). [ನಿರ್ಮಾಟಿ-+ಮಾಟಿ.]

ನಿರ್ಮಾಣ (ನಾ). ೧. ಅಳಿಯುವುದು ; ಅಳತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ.
೨. ಅಳತೆ; ಮಾನ. ೩. ಕಟ್ಟುವುದು; ರಚಿಸುವುದು; ರಚನೆ :
ಚೈತ್ಯಚೈತ್ಯಾಲಯನಿರ್ಮಾಣನಿರ್ಮಾಣಪಣತಾಸನಾರೋಪಿತಗ್ರಾಮ ಕ್ಷೇತ್ರ
ವಿಶರಣಮುಂ (ಅದಿಪ. ೧೫-೧೩ ೮); ಪ್ರಾಚೀನಯುಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣ
ವಾದ ಕೆಲವು ಲೇಖನಗಳು . . . ಲಭಿಸಿವೆ (ದ್ರಾವಿ. ೪೫). ೪.
ಸೃಜನ; ಸೃಷ್ಟಿ. ೫. [ಜೈನ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಮ
ಕರ್ಮ; ೫ ಯಾವ ನಾಮಕರ್ಮದ ಉದಯದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ
ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳ ರಚನೆಯುಂಟಾಗುವುದೋ ಅದಕ್ಕೆ
ನಿರ್ಮಾಣನಾಮಕರ್ಮವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ
ನಿರ್ಮಾಣ, ಪ್ರಮಾಣನಿರ್ಮಾಣಗಳೆಂದು ಎರಡು ಬಗೆ. ಸ್ಥಾನ
ನಿರ್ಮಾಣಕರ್ಮವು ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು ಮೊದಲಾದ
ಅಂಗಗಳು ನಿಯಮಿತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.
ಪ್ರಮಾಣನಿರ್ಮಾಣವು ಮೂಗು, ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಗಳು
ನಿಯಮಿತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉದ್ದ, ಅಗಲಗಳಿರುವಂತೆ
ಮಾಡುತ್ತದೆ : ಅಗುರುಲಘುಚತುಷ್ಪವಿಹಾಯೋಗತಿ . . . ಸುಸ್ವರ
ದುಸ್ವರಸುಭಗದುರ್ಭಗಪ್ರತ್ಯೇಕಶರೀರಾಯಶ್ಚಿಕ್ಷುಣಾದೇಯನಿರ್ಮಾಣ
ಪರ್ಯಾಪ್ತನೀಚೈರ್ಗೋತ್ರಂಗಕೆಂಬ ದ್ವಿಸ್ವರಪ್ರಕೃತಿಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ
ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪ. ೧೬-೪೮); ಸುಸ್ವರ ದುಸ್ವರ ಅದೇಯ ಅನಾದೇಯ
ಯತೋಯಶ್ಚಿಕ್ಷುಣಾದೇಯನಿರ್ಮಾಣ ತೀರ್ಥಕರನಾಮಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಾಮ
ಕರ್ಮಂ ಚತುರ್ವಿಧಮುಕ್ಯಂ (ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೩-೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾಣಕಾಯ (ನಾ). ೧. ಅವತಾರಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುವ (ಪರಮಾತ್ಮನ) ಶರೀರ, —ಆಕಾರ : ಈಶ್ವರನಿಗೆ
ಕುದ್ಧ ಸತ್ತ್ವಪ್ರಧಾನವಾದ ನಿರ್ಮಾಣಕಾಯವೆಂಬ ಅವತಾರಶರೀರವಿರು
ವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). ೨. [ಬೌದ್ಧ] (ಬುದ್ಧನು) ಲೀಲೆ
ಗೋಸ್ವರವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ದೇಹ : ಮಹಾಯಾನದ ಪ್ರಕಾರ,
ಬುದ್ಧನು ಮನುಷ್ಯಮಾತ್ರನಲ್ಲ, ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮೀರಿಸಿದ ದೇವ
ದೇವಾಧಿದೇವ . . . ಲೋಕದ ಮೇಲಿನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ 'ನಿರ್ಮಾಣ
ಕಾಯ'ದಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಲೀಲೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ
(ಭಾರದ. ೨೦೫). [ನಿರ್ಮಾಣ-+ಕಾಯ]

ನಿರ್ಮಾಣತಂತ್ರ (ನಾ). ರಚನೆಯ ವಿಧಾನ; ಕೃತಿರಚನೆಯ
ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ : ಕುಂಚವನ್ನಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಜಂತಾ ಕಲಾಕಾರರ . . .
ನಿರ್ಮಾಣತಂತ್ರ ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲ ಕಲಾವಿಮರ್ಶಕರನ್ನೂ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸಿದೆ
(ಭಾರದ. ೫೨೫). [ನಿರ್ಮಾಣ-+ತಂತ್ರ]

ನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿ (ನಾ). ರಚಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ರಚನಾತ್ಮಕ ಶಕ್ತಿ :
ಗೃಹಣಶಕ್ತಿಗಿಂತ ನಿರ್ಮಾಣಶಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ
ವಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಸ್ಯಾ. ೧೦೬). [ನಿರ್ಮಾಣ-+ಶಕ್ತಿ]

ನಿರ್ಮಾತ್ಮ (ನಾ). ಮಾಡುವವನು; ರಚಿಸುವವನು : ಆ ಮಂಚ
ವನ್ನು . . . ಅಲಂಕರಿಸಲು ಆದರೆ ನಿರ್ಮಾತ್ಮನಾದ ಕಲಾವಿದನು
ಅದನ್ನು ಕಾಲ ವ್ಯಯ ಮಾಡಿದ್ದನೆಂದು ನನ್ನಿಂದ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ
(ಕಂಬಹು. ೭೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾತ್ಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವ ಸ್ಥಳ; ಉಗಮಸ್ಥಾನ :
ಸಕಲಭೂತಗಳಿಗೂ ನಿರ್ಮಾತ್ಮಸ್ಥಾನವಾದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯನು . . .
ಉದಕವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಬುಕ್ಕಾ. ೨೭೬). [ನಿರ್ಮಾತ್ಮ-+ಸ್ಥಾನ]

ನಿರ್ಮಾತ್ಮರ್ಯ (ನಾ). ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿರ್ಮಾತ್ಮ
ರತೆ : ಸಮಸ್ತ ಜನರೂ ನಿರ್ಮಾತ್ಮರ್ಯದಿಂದ ಶ್ಲಾಘಿಸುತ್ತಿದ್ದರು
(ಅಂಬಿಕ. ೧೮). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾನುಷ (ನಾ). ಜನರು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರ್ಜನವಾದುದು :
ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅತನಗೊಂದು ನಿರ್ಮಾನುಷವಾದ ಅಶ್ವಮವು ಕಣ್ಣಿಗೆ
ಬಿದ್ದಿತು (ಕುಳಸೀ. ೬೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾನುಷ್ಯ (ನಾ). = ನಿರ್ಮಾನುಷ : ಶ್ರೀನಾಗದತ್ತಂ . . .
ಪರಾಶರಪುರನುನೆಯ ನಿರ್ಮಾನುಷ್ಯನುತ್ಪದಂ ಕಂಡು (ಚಾವುಂ. ೩೯೯);
ಭರತನಂ ತಂದಿಟ್ಟು ಮುಖ್ಯಾರ್ಯಕರಗಳನ್ನೊಳಿಸಿ ನಿರ್ಮಾನುಷ್ಯವೆನಿಸಿ
ಧರಣಿಯಂ (ವೆಂಕಟಾ. ೨-೯-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾಪಕ (ಗು). ೧. ಸೃಜನಾತ್ಮಕ; ಸೃಜನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿ
ಸಿದ: 'ನಿರ್ಮಾಪಕಶಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಕಟ್ಟುವವನು;
ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವವನು : ಸಕಲಜಗತ್ತಿಗೂ ನಿರ್ಮಾಪಕನೂ ಮನಸ್ಸಿ
ನಂತೆ ನೇಗವುಳ್ಳವನೂ ಅದವಿಶ್ವಕರ್ಮನನ್ನು ಈಗ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥ
ವಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ (ಬುಕ್ಕಾ. ೨೨೬). ೩. ಚಲನ
ಚಿತ್ರ, ನಾಟಕ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಹಣವನ್ನು
ಒದಗಿಸುವವನು, —ಬಂಡವಾಳ ಹಾಕುವವನು : ಚಿತ್ರ, ತಯಾರಿಸು
ವಾಗ ನಿರ್ಮಾಪಕರಿಗೆ ತಾವು ಹಾಕಿದ ಹಣ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಸಾಕು
ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಕಲಾತ್ಮಕಚಿತ್ರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ
ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾಪಕಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಕಲಾನಿರ್ಮಿತಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ
ಶಾಸ್ತ್ರ : ಅರಿಸ್ತಾಟಲನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮೂರುಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡ
ವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಿತ, ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರ, ಅಧಿಭೌತಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕೇವಲ
ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು; ರಾಜನೀತಿ, ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ
ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ; ಭಾಷಣಶಾಸ್ತ್ರ, ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಗಳು ನಿರ್ಮಾಪಕಶಾಸ್ತ್ರ
ಗಳು (ಅಂಕಾ. ೧೦). [ನಿರ್ಮಾಪಕ-+ಶಾಸ್ತ್ರ]

ನಿರ್ಮಾಪಕಿ (ನಾ). ಚಲನಚಿತ್ರ, ನಾಟಕ ಮುಂತಾದುವುಗಳ
ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಹಣವನ್ನು ಹಾಕುವವಳು : ಈ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಆಕೆಯೇ
ನಿರ್ಮಾಪಕಿ (ರೂಢಿ). [ನಿರ್ಮಾಪಕ-+ಇತಿ]

ನಿರ್ಮಾಪಣ (ನಾ). ಕಟ್ಟುವುದು; ರಚನೆ ಮಾಡಿಸುವುದು :
ಚೈತ್ಯಚೈತ್ಯಾಲಯನಿರ್ಮಾಣ ನಿರ್ಮಾಪಣತಾಸನಾರೋಪಿತಗ್ರಾಮ
ಕ್ಷೇತ್ರವಿಶರಣಮುಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೧೩ ೮); ಅತುಲಚೈತ್ಯಾಲಯಾನೀಕ
ನಿರ್ಮಾಪಣಮಾರ್ಗತ್ಯಕ್ತಿಯುಕ್ತಿಶ್ರವಣಮಿನೆ ದಲಿಂದಿತವಂ ತನ್ನ
ಚಿತ್ತಂ ತಣವನ್ನಂ ಮಾಡಿ (ಚಂದ್ರ. ೨-೬೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾಯ (ನಾ). ಮಾಯೆಗೆ ಸಿಲುಕದವನು ; ಮಾಯಾತೀತ;
ಭ್ರಮಾರಹಿತ; ಭ್ರಮೆಗೆ ಸಿಲುಕದವನು : ಅಯ್ಯಾ ನೀನು ನಿರಾಳ

ನಿರ್ಮಾಲ್ಯನಾಗಿಬಿಟ್ಟೆಯಾಗಿ . . . ನಿಜದ ನಿಲವ ನೋಡಿ ಕಂಡನು (ಅವಚಂ. ೨-೪); ನಿರಪು ನಿರ್ಭವ ನಿರ್ಮರಳ ನಿವೃತ್ತಣ ನಿವೃದ್ಧಾಂಗ ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪); ಅವನೀಶ್ವರಂ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯನಂ ಮಗುಳಿ ತಕ್ಕೈಸಲಾಗಳವರಮಹಿಪಾಲಕನ ಪೂರ್ವಕೃತಪುಣ್ಯಮಂ ಬಚ್ಚಿಸಿದರ್ (ಚಿಮಿಭಾ. ೭-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ (ನಾ). ನಿರ್ಮಾಲ್ಯತೆ; ಶುದ್ಧತೆ. ೨. ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ತೆಗೆದ ಹೂವು, ಪತ್ರಿ ಮುಂತಾದುವು: "ಪ್ರಸಾದ: - ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳಂ, ನಿರ್ಮಾಲ್ಯಮುಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೪೯); ಪಾವನಪ್ರದವನಿ ಸಿದ ಮಹಾದೇವನಿರ್ಮಾಲ್ಯವನೆ ಮೆಲಿದಾಚರಿಸುವನುದಿನವ (ಬಸವ. ೪೩-೬೫); ಕರ್ಣ ಗೀತಂಗಳ ಕೇಳಲಿ ನಿನ್ನ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ನಾಸವಾಘ್ರಾಣ ಸಲಿ ಹರಿಯೆ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧-೧); ನಿಮ್ಮ ಪಾದಾಂಬುಜನಿರ್ಮಾಲ್ಯವ ಕೊಡು (ಭೈರವ. ೧೧೧); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಶಾಲಿಗ್ರಾಮದ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ತುಳಸಿಯ ಪತ್ರವನ್ನು ತನ್ನ ಕಿಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವನು (ಗಂಮಾಯ. ೧೪೧). ೩. ಹಳೆಯದಾದುದು; ಮಿಾಸಲು ಮುರಿದುದು; ಮಾಸಿದುದು: ಅನನ್ಯ ಸಾಧಾರಣ ದಿವ್ಯಭಾವದ ಕಡೆಗಿನ ಅಕರ್ಷಣದ ಕೋಲಿಂಚು ಸೋಂಕಿದ ಜೀವಕ್ಕೆ, ಸುತ್ತಲಿನ ಬೇರಾವ ಸುಖ ಸೊಬಗು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯದಂತೆ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೨೯೨); ದೇವ ರಿಗೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕ ಹೂವು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಾಯಿತು (ಗಂಮಾಯ. ೨೬೯). ೪. ಮಾಸುವಿಕೆ; ಮಲಿನವಾಗುವಿಕೆ: ಪರುಷಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಿಲ್ಲ ರುಚಿಗೆ ಎಂಜಲಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೧೦೦-೪೫೫). ೫. ಮುಡಿದು ತೆಗೆದ ಹೂವು; ಬಾಡಿದ ಹೂವು: ತರ್ಕಿಗಳ ಬೀಯಡೆ ಹಸ್ತಪಾದ ತರಂಗಾಶ್ರೀಗೆ ಕನ್ನೊಳ್ಳ ಕಣ್ಣಳ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯದ ಮಾಲೆ ಕೈರವನನಂ ಸ್ವೇರಾಸಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಮಂಗಳನೀರಾಜನಭಾಜನಂ ವಿಧು ಮರಾಳಂ ಮಂದ ಯಾನ ಕ್ರಮಂಗಳ ಕಾಲ್ಗಾಸೆನೆ ಬಚ್ಚಿಸಲ್ಪವನೆ ರೂಪಂ ಭೂಪ ಸರ್ವಾಂಗಿಯಾ (ಅನಂಪ. ೨-೧೬). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಧೂಪ- ಲೊಕ್ಕಿಸೊಪ್ಪು, ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪು . . . ಬೀಳಗುಳಿ, ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ, ಕೊಡಸಿಬೀಜ ಇವಂ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಧೂಪವಿಕ್ಕಲು ಸನ್ನಿವಾತ ಗುಣವಹುದು (ಸಕವೈ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಿತಿ (ಗು). ನಿ. ಅಕೆಯಲ್ಲಟ್ಟಿ; ಅಳೆದ. ೨. ರಚಿಸಿದ; ರಚಿತವಾದ. (ನಾ). ೩. ರಚಿತವಾದುದು; ಕಟ್ಟಿದುದು: ಸುರನಗಮಂ ನಿರ್ಮಿತಿ ತೆರೆಸುತ್ತಿದನಲ್ಲಿ ಸರೋಜಸಂಭವಂ ಪುರಕನೆ ಚಿಲ್ಪನಪ್ಪ ನವಹಾಟಕನಿರ್ಮಿತವಪ್ಪ ಕೋಂಟಿ ಮುಟ್ಟರೆ ಮುಗಿಲಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೧೧೪); ಶ್ರೀಪರಂಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪಿಗೆ ದೀಪವೊಂದಂ ಪೊತ್ತಿ ಸುವವೊಲುಮಾಪನಿರ್ಮಿತವಪ್ಪ ಪತ್ರಪ್ರಸರವಿಸರವನು ಆ ಪರಮಶಿವ ಗರ್ವಿಸುವನು (೬ಸಪ. ೧-೩೫). ೪. ಸೃಷ್ಟಿ; ನಿರ್ಮಾಣ: ಪಾಪಿಷ್ಠ ಹೆಂಗಳನೇಕೆ ನಿರ್ಮಿತವ ಮಾಡಿದನೋ (ಮೋಹತ. ೧೦-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಿತಿ (ನಾ). ರಚನೆ; ನಿರ್ಮಾಣ: ಸಾಟಕಸಂಸ್ಥೆಯೂ ಕಲಾ ಮಂಡಿತ ಸಮಾಜವೂ ತಮ್ಮ ಮಹಾಧೈಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ನವ ಮಾನವನಿರ್ಮಿತಿಯ ದಿವ್ಯಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕರಭಾರವನ್ನು ಸಾಧರ ಪಡಿಸುವುದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದಲ್ಲವೆ? (ಪ್ರಬಂಧ. ೨೩); ಶಾಸ್ತ್ರ ನಿರ್ಮಿತಿ ಯಾಗುವವರೆಗೆ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಅಧಾರ (ಸಂಶೋಧ. III, ಅಂಕ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಿತ್ಯ (ಗು). ನಿ. ಮಿತ್ರನಿಲ್ಲದ; ಒಂಟಿಯಾದ. (ನಾ). ೨. ಮಿತ್ರನಿಲ್ಲದವನು; ಏಕಾಕಿ: ಒರ್ವನೇ ನಿಲುವೆ ನೀನುತ್ಕಟಿ ಕ್ಷಣಗಳಲಿ . . . ನಿರ್ವಾಣದೀಕ್ಷೆಯಲಿ, ನಿಯಾಣಫುಟ್ಟದಲಿ ನಿರ್ಮಿತ್ಯ ನಿರಲು ಕಲಿ (ಮಂಕಂಕ. ೬೮೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮಿಸು, (ಕ್ರಿ). ನಿ. ಕಟ್ಟು: ರಚಿಸು: ಸುರಪತಿ ಸೂತ್ರಧಾರ ನಮರಾವಳಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಣಂ ಭನೇಶ್ವರಂ ಬರೆದು ಪನಣ್ಣ ಜಾಣ್ಣೆವರೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದಂ ಪುರಮಂ ನೈಪಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೧೫೪); ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆಲದೊಳರೆ ಮನೆಯನಿರಿದಾಗಿಸೆನಲವರ್ ಭಯಭರಿತ ಭಕ್ತಿಯಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದರ್ (ಚಿಬಪ. ೫-೪೭); ನಿರ್ಮಲಸತಿಯರೆ ಧರ್ಮವ ಕೈತಯಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೆಗೆಳೆಪೆ (ಹವಿಬ. ೧-೪೪); ಕರ್ಮವೆಂಬುದು . . . ಕೈಂಬಲೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೧೭). ೨. ಉಂಟು ಮಾಡು; ಸೃಷ್ಟಿಸು; ಸೃಜಿಸು: ಸುರಸಂದೋಹದ ತೀವಿ ತಂದ ಪುಟಸಂಘಾತಂಗಳಾನಲೈರಬ್ಬರದಿಂ ಬಾರದೆ ಮಾಣೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ದೋ ದೊಂಡಂಗಳೊಳ್ ಭೂಷಣೋತ್ಕರವಿಂಬಾಗಿರೆ (ಅದಿಪ. ೭-೮೬); ಉರಗ ನರ ದಿವಿಜಾದಿಗಳಿಗಿದು ಪಂಹರಿಸಲಳವಲ್ಲ ದೈವದ ಪರುಶವನೆ ಮುನ್ನಾದಿ ಯಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿತು ಮೃತ್ಯುವನು (ಕುಸ್ತುಬ್ಧೀ. ೭-೨೯); ಸುರಪನಾ ಪನಜನ ಪರಿಯನು ಪರಿಕಿಸಲು ನಿರ್ಮಿಸಿದನಾಕ್ಷಣ ಸುರಯನು (ತೊರರಾ. ೫-೧-೧); ವಿಪ್ರರು ಕಪಟದ ಗೋವ ನಿರ್ಮಿಸಿದರು ಕ್ಷಣದ (ಕಂನವಿ. ೫-೧೬); ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು . . . ಕೃತ್ತಿನುಹೃದಯ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಜೋಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ದೀಪನಿ. ೨೨). ೩. ಎರ್ಪಡಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು: ನಿಜತನುಜಂಗಾಣ್ ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ನಿರ್ಮಿಸಿದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೩೫); ಕುಮಾರನಂ ಪಡೆವುದುಮಾಣ್ . . . ಅರಸಂ ಬೇಡುವ ವರ್ಗ ಬೇಡಿದುದಂ ಬೇಡಿದಾಗಲೆ ಕೈಮದಗದೆ ಕೊಟ್ಟು ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ (ಬಾಧಪ. ೪-೩೮ ಪ). [ನಿರ್ಮಾಣ + ಇಸ್ಯ]

ನಿರ್ಮಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಆಧಾರ ದೊರೆ ಕೆನು: ಅತಿಭಕ್ತಿಯು ತಪ್ಪುರುಪರನೆಯ್ಲಿ ಧರ್ಮದೊಳೆ ನಿರ್ಮಿಸಿ ದಾನಿಗಳಾಗಿ ಸನ್ನ ತಪ್ಪುರುಪ ಮಹಾಮುನೀಶ್ವರ (ಸೌತಾ. XI-೨, ೧೧೬-೨೧; 1075).

[IP ಇದು 'ನಿರ್ಮಿಸು' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು]
ನಿರ್ಮಿಸುತ (ನಾ). ಮುಕ್ತನಾದವನು; ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ವನು: ಅಕುಟಲತೆಯಿಂದನ್ನ ಸರ್ವನಿ ಭಕತರೊಡನಾಡುವ ನರನು ನಿರ್ಮಿಸುತನದ ಕ್ರಮದಿಂದಲಿದಿಯನೇಜುವಂದದಲಿ (ನಿಭಾ. ೧೧-೧೭-೨). [<ಸಂ. ನಿರ್ಮಿಸುತ್]

ನಿರ್ಮಿಸುತ್ (ಗು). ನಿ. ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡ; ಬಿಡುಗಡೆ ಯಾದ; ಬಿಟ್ಟು: ನಿರ್ಮೋಳ ನಿರ್ಮೂಕ್ತ ನಿರ್ಮೂಲನಪ್ಪ ಘಟೆಯಂತಂತಿ ಸೀತೆಯಂ ತೊಣೆದೀಸೊಗಂ ಬಾಚ್ಚಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೫-೨೯). (ನಾ). ೨. ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನು; ಮುಕ್ತ: ಚಿತ್ತವ ಸುಯಧಾನವ ಮಾಡಿ ಮೊತ್ತಾದ ಹೆಣ್ಣು ಹೊನ್ನು ಮಣ್ಣು ಗೆದ್ದರೆ ನಿರ್ಮೂಕ್ತ (ಮಜಸಂ. ೨೨೨-೭೪). ೩. ಸಮರಸತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಐಕ್ಯಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮೂಕ್ತ ನಾದ ಬಳಿಕ ಈ ಜಗದೇನಾದರೇನಯ್ಯ (ಮಜಸಂ. ೩೨೧-೧೦೬); ಸಟ್ಟಿದಾ ನಂದದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗಿ ಸತ್ಯಶರಣರ ಪಾದದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮೂಕ್ತಳಾದೆಯ್ಯಾ (ಮಜಸಂ. ೫೦೧-೧೪). ೪. ಸದಾಕಾಲವೂ ಮುಕ್ತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಮುಕ್ತನಪ್ಪನು ಜೀವನುಂ ನಿರ್ಮೂಕ್ತ ನಪ್ಪನು ಶಿವನು (ಬಸವ. ೫೧-೨೪). ೫. ಅದೇ ತಾನೆ ಪೊರೆ ಬಿಟ್ಟ ಹಾವು. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮೂಕ್ತಿ (ನಾ). ಬಿಡುಗಡೆ; ಮುಕ್ತಿ: ಶ್ರೀಪ್ರಭವಮುನಿಪ್ರಭುವ ಪಾದಮೂಲದೊಳ್ ನಿಷ್ಕತದಿಗಂಬರಶ್ರೀಕಣಾಗಿ ನಿಖಿಲಕರ್ಮನಿರ್ಮೂಕ್ತಿಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತ ಸಪ್ತಪರಮಸ್ಥಾನನಾದಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೨೪ ಪ).

[ಸಂ.]

ಪಂಬಲಿಸದೆ ನಿರ್ಮೋಹದಿವರೆ (ಮುಲ್ಲಪು. ೧೧-೪೪); ತನುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮೋಹ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿರಹಂಕಾರ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯ . . . ಎದೆ ಗೊಂಡ ಬಳಿಕ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರನೋಮೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗವು ಬೇಜಾಬ್ಲ ಕಾಣೆರೊ (ಅವನು. ೧೬೬-೯೧). ೨. ನಿಷ್ಕುರತೆ; ನಿರ್ದಯೆ; ೩ ಹೊಗುವಳಿ ಹೊಗುವಳಿದೆಯದೆ ಹೋಹಳಂದತೀಪ್ಪದಲಿ ನಿರ್ಮೋಹದಲಿ ಹಿಡಿಯು ಚಂದಿಕೆಯಂ ಪಿಡಿಯಲು (ಬಸವ. ೧೪-೩೬). ೩. ಮೋಹವಿಲ್ಲದವನು: ಅಳುಮಂ ಗೆಲ್ಲ ನಿರ್ಮೋಹನಾದಂ (ಶಾಂತಪು. ೯-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಮೋಹಿ (ನಾ). ಮೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದವನು: ತನ್ನೊಡನಾತಂ ನಿರ್ಮೋಹಿಯಾಗಿ ಬಾರದಿರೆ (ಚಾವುಂ. ೬೩); ಲಿಂಗವ ಮುಟ್ಟಿ ಮತ್ತೊಂದೇನು ಮುಟ್ಟಿದ ನಿರ್ಮೋಹಿಯನು ಮಾಹೇಶ್ವರನೆಂಬನು (ಸಿದ್ಧಪ. ೧೦೧-೩೧೫); ರತಿರಾಜನಂದಿಗೇ ಗೊಡದತಿರ್ಮೋಹಿಗಳಾರಿದಪರದೊಳ್ (ಹಮ್ಮಾರ. ೬-೩೩). [ಸಂ. ನಿರ್ಮೋಹಿನಾ]

ನಿರ್ಮೋಹೆ (ನಾ). ೧. ಮೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು; ಭ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲದವಳು. ೨. ಕಠಿಣಚಿತ್ತವುಳ್ಳವಳು; ನಿರ್ದಯೆ; ಇರಿಸಿ ಹೋದವಳಾದಕೋ ಶಿಶುನರಣ ತಾಯಿ ನಿರ್ಮೋಹೆಯೆ (ಕುಮಾರ. ೩-೩೪). [ಸಂ. ನಿರ್ಮೋಹಾ]

ನಿರ್ಯಾತೃಣ (ಗು). ೧. ಅನಿರ್ಬಂಧವಾದ; ನಿರ್ಯಾತೃಣವಿಲ್ಲದ; ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅನಿರ್ಬಂಧತೆ; ಸ್ವೇಚ್ಛಾ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೩. ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಬಳಸುವ ಬಲೆ, ಬೋಸು ಮುಂತಾದುವು; ಕೊಟೆಯಂತ್ರ: "ಉನ್ಮಾಥಾ, ಕೊಟೆಯಂತ್ರಂ, ನಿರ್ಯಾತೃಣಂ-ಈ ೩ ತಗವುದು [ಬಲೆ, ಬೋಸು]" (ಪರಾಯ. ೧೨೯-೯೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯಾದ್ವಾನಗಣ (ನಾ). ಮದೋದಕವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಆನೆ; ಉನ್ನತವಾದ ಆನೆ: ಏಗಳನ್ನರ್ಘ್ಯರಹಿತನೀಳಗೀಂದ್ರಮ ನೊಳಗುವನಾದಿಡುಜ್ಜುಳತಾರಾನಗಮನುಭುದು ನಿರ್ಯಾದ್ವಾನಗಣಗಳ ಸೌಧಶಾಲೆ ನೃಪಮಂದಿರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೪೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು; ಹೊರಡುವುದು; ನಿರ್ಗಮನ. ೨. ಮಾಯನಾಗುವಿಕೆ; ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವಿಕೆ. ೩. ಸಾವು; ಮರಣ: 'ನಿರ್ಯಾಣಪ್ರಾಪ್ತಿ' ಪರಾ. ೪. ಹಾಲು ಕರೆಯುವಾಗ ದನದ ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ; ದಳೆ. ೫. ಆನೆಯ ಕಡೆಗಣ್ಣು: "ಅಪಾಂಗದೇಶ: ನಿರ್ಯಾಣಂ-ಈ ೨ ಆನೆಯ ಕಡೆಗಣ್ಣು" (ಪರಾಯ. ೩೬-೬೪); ಯಥಾರ್ಥಂ ಸ್ತುತಿ ಗೆಯ್ಯ ರತ್ನಮಕುಟಂ ನಿರ್ಯಾಣಮಂ ತಾಗೆ ಪಂಚಿಯ ಮೇಗಿದುರ್ ವಿನಮ್ರನಾಗಿ ದಿವಿಗೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಪು. ೧೦-೧೦); ಕರ್ಣಜಾಲಾಂತರಮಂ ನಿರ್ಯಾಣಮಂ ಸ್ವಲ್ಪಮನುಪರಮನುದ್ವಾತಮಂ ಭಾಟಮಂ ಪುಷ್ಪರಮಂ . . . ಕೂಡೆ ತೀರೇ ಶರಸಂಘಾತಂಗಳುಟ್ಟಿರೆ ಕೆಡದು ವಿಭಾಣಿಕಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೪-೬೯); ಆ ಪುರಂದರನ ಸತಿ ನಿಜಪತಿಯ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ . . . ಜಿನಬಾಳಕನಂ ನೀಡೆ ನಿಜರುಬರಮೌಳಿ ಸುರಮದ ಗಣನಿರ್ಯಾಣಪ್ರಲಗ್ನಮಾಗಲ್ ಪೊಡೆನಟ್ಟು ಜಯಸ್ವಾಮಿಯನುತ್ತುಂ ಭುಜಯುಗಮಂ ನೀಡಿ ತಳೆದುಕೊಂಡು ಮಹೇಂದ್ರಂ (ನೇಮಿಪು. ೪-೧೧೬). ೬. ಮೋಕ್ಷ; ಮುಕ್ತಿ. ೭. ಬೀಡು ತೆಗೆಯುವುದು; ಪಾಳೆಯ ಎತ್ತುವುದು: "ಮೃತೋಪಯಾಣಂ ವಿಭಾಗ ನಿರ್ಯಾಣಸಮಾಪ್ತಯಂ" (ನಾರಾದ. ೯೧). ೮. ಉರಿನಿಂದ ಹೊರಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗ. ೯. ಕಬ್ಬಿಣ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯಾಣಘಟ್ಟ (ನಾ). ಸಾಯುವ ಸಮಯ; ಕೊನೆಯ ಗಳಿಗೆ; ಮರಣಕಾಲ: ಒರ್ವನೇ ನಿಲುವೆ ನೀನುತ್ಪನ್ನಿಗಳಲಿ ಧರ್ಮಸಂಕಟಗಳಲಿ ಜೀವಸಮರದಲಿ ನಿರ್ವಾಣದೀಕ್ಷೆಯಲಿ, ನಿರ್ಯಾಣ ಘಟ್ಟದಲಿ ನಿರ್ಮಿತ್ರನಿರಲು ಕಲಿ (ಮಂಕು. ೬೪೯). [ನಿರ್ಯಾಣ+ಘಟ್ಟ]

ನಿರ್ಯಾಣದೀಕ್ಷಿತ (ನಾ). ಮರಣದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾದವನು: ದ್ರೋಣನೆಂಬರೆ ಮುನ್ನವೇ ನಿರ್ಯಾಣದೀಕ್ಷಿತನಾದನಾತನ ಕಾಣೆವೈ ಗುರುಸುತನದ್ವಾಂಜನನೆ ಸಿದ್ಧಿ ಸಿತು (ಕುಮಾರ. ೧೬-೧೪). [ನಿರ್ಯಾಣ+ದೀಕ್ಷಿತ]

ನಿರ್ಯಾಣಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಮರಣ ಹೊಂದುವುದು; ಮರಣ ಪ್ರಾಪ್ತಿ: ಮನುಷ್ಯರ ನಿರ್ಯಾಣಪ್ರಾಪ್ತಿ ಸಪ್ತದಾತಕಮನುಭವ ಭೇದದಿ ನಮಿಳಾವನಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟು ಓರ್ವರನ್ನೊಲ್ಲು ಮಧಿಕಾರದಿಂದೆ ಜಾತಕ ತಿಲಕಂ (ಚಾತಕ. ೨೪-೩೫). [ನಿರ್ಯಾಣ+ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ನಿರ್ಯಾಣಮಂಗಳ (ನಾ). ಚರಮಗೀತೆ: ಪರಾಂತಿಕರಣಪ್ರವೇಶ ವುಳ್ಳ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯನಾಯಿಕೆಯ ನಿರ್ಯಾಣಮಂಗಳವನ್ನಂತು ಹಾಡಿದನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೧-೧೧). [ನಿರ್ಯಾಣ+ಮಂಗಳ (=ಮಂಗಳ)]

ನಿರ್ಯಾಣಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಸಾವನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಾಯು: ಆತನು . . . ಈಗ ಶ್ರವಣಬೆಳ್ಳೂಳವಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ನಿರ್ಯಾಣಹೊಂದಿದನು (ಭಾರದ. ೧೬೬). [ನಿರ್ಯಾಣ+ಹೊಂದು (<ಪೂರ್ವ)]

ನಿರ್ಯಾತ (ಗು). ೧. ಹೊರಬಿದ್ದು; ಹೊರಟುಹೋದ: ಅಂತು ಪರಿತ್ಯಾಸ ನಿರ್ಯಾತ ಕಿರಾತಸಂಜಾತಮೊಡವರೆ ಪನ್ನ ತಿಕೆಯಂ ಬರ್ಪಾಗಲ್ (ರಾಜಕೀ. ೫-೧೨೦ ವ). (ನಾ). ೨. ಹೊರದೇಶಕ್ಕೆ ಕಳಿಸುವ ಸರಕು; ರಫ್ತು. 'ಆಯಾತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯಾತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ವಸ್ತು ವನ್ನು ಹೊರದೇಶಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸು; ರಫ್ತುಮಾಡು: ಏದೇಶ ಗಳಿಗೆ ೩ ಕೋಟಿ ಟನ್ ಆಕ್ಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಯಾತಗೊಳಿಸಲು ಸಾಕೆಂದು ತಜ್ಞರು ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿದರು (ಪ್ರಜಾರ. ೬೪). [ನಿರ್ಯಾತ+ಗೊಳಿಸು +ಇಪ್ಪು]

ನಿರ್ಯಾತನ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಸವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅದರ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು. ೨. ಉಡುಗೊರೆ; ಕೊಡುಗೆ. ೩. ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ನಿರ್ಯಾತನಂ- ಹಗೆ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ದಾನ, ಬಟ್ಟುಟ್ಟುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಿಕೆ, ಸಾಲ ತೀರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೦೩). ೪. ಕೊಲ್ಲುವುದು; ವಧೆ. ೫. ಬೆಲೆ; ಶುಲ್ಕ: "ನಿರ್ಯಾತನಂ-ಬೆಲೆ" (ಕಾತಕ. ೨೬೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಯಾತವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಒಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊರದೇಶಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವುದು; ರಫ್ತು ವ್ಯಾಪಾರ: ನಮ್ಮಣ್ಣು . . . ಬೇರೊಬ್ಬ ಪಾರ್ಸಿ ಸಂಗಡ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿಯ ನಿರ್ಯಾತವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಪಂಪ. ೧೦೨); ಈ ಸ್ವಾಪಕರು . . . ಆಯಾತ-ನಿರ್ಯಾತ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮತ್ತಿತರ ಆರ್ಥಿಕಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಅರಂಭಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ತಕ್ಕಡಿ. ೬೧). [ನಿರ್ಯಾತ+ವ್ಯಾಪಾರ]

ನಿರ್ಯಾತತುಲ್ಯ (ನಾ). ರಫ್ತಾಗುವ ಸರಕಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಸುಂಕ: ಸೇವಿನ ಮೇಲಿನ ಮತ್ತು ಸೇವಿನ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ ನಿರ್ಯಾತತುಲ್ಯದ ನಿವ್ವಳಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಯಾವುದಾದರೂ ಭಾಗವನ್ನು

... ಭಾರತದ ಸಂಚಿತನಿಧಿಯಿಂದ ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು (ಪ್ರಾಚೀನ. ೧೫೫).

[ನಿಯೋಪಕಾಚಾರ್ಯ]

ನಿಯೋಪಕಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಲ್ಲಿಕೆಯನ್ನಪ್ಪುವವನನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಗುರು, — ಅಚಾರ್ಯ : ಆಗಲಾ ಸ್ವಯಂಭುದ್ಧಂ ನಿಯೋಪಕಾಚಾರ್ಯನಾಗಿ . . . ಮಹಾಬಲನಂ ಜಾತರೂಪಧರನಂ ಮಾಡಿ (ಅವಿಶ್ವ. ೨-೫೧೫); "ಸಲ್ಲಿಕೆಯನ್ನಪ್ಪುವವನನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಕೆಯನ್ನಪ್ಪುವವನನ್ನು ಉಪದೇಶಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಡುವವರಿಗೆ ನಿಯೋಪಕಾಚಾರ್ಯರೆಂದು ಹೆಸರು" (ಅವಿಶ್ವ. ೪೫೪). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಮ (ನಾ). ೧. ನಾವಿಕ; ಅಂಬಿಗ. ೨. ಹಡಗಿನ ಚಾಲಕ; ಕರ್ಣಧಾರ : "ನಿಯೋಮಃ, ಕರ್ಣಧಾರಕಃ — ಈ ೨ ಕೂಡಕಂಡಿಗಂ" (ಪ್ರಾಚೀನ. ೧೦೮-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಮಕ (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಸಹಾಯಕ. ೨. = ನಿಯೋಮಃ : "ಪೋತ ನಿಯೋಮಕಂ ಕರ್ಣಧಾರನೇನಲ್ಯಾ ತುಯಿ ಕೂಕಂಭದವನಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೧೨೨-೪). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಸ (ನಾ). ೧. ಮರದಿಂದ ಒಸರುವ ಅಂಟು; ಮರದ ರಸ; ಗೋಂದು : ಪರರಾಜ್ಯವ್ಯವಹಾರವಾದ್ಯರಸಮಂ ಸಪ್ತಜ್ಯದೋ ದ್ಧಂಧಿಬಂಧುರನಿಯೋಸಮಂಮಾಸ್ಯನತ್ಪರಸಾರಾಸಾರಮಂ ಹೇಮ ತಾಮರಸಾಂಭಾಕಣಮಂ ನಿವರ್ತನೆ ಪರಂ ತಾನಾ ಮದಂ ಸೀಧುಸೀಕರ ಮಾಡುಗ್ರವಸಂತಹಂತಿ ಬೇಜುತೊಲ್ದಿದ್ದರಲ್ಲಿ ದೋರಂ (ಕಾಂಕಿಪ. ೭-೧೩೭); ಕೆಲಬಲದ ಮಾಮರದೊಳಿಪ್ಪ ನಿಯೋಸಮಂ ತೆಗೆದು ತಿರು ವೆರಳುಗುಗೋನೆಯಿಂದೆ ತಿದ್ದಿ ಬರೆದು . . . ಮಂತ್ರಿಸುತೆ. ತೋಗಿ ಬರು ತಿರ್ಪಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೯). ೨. ಮಂದವಾದ ದ್ರವವದಾರ್ಥ : ತೇರಂ ತೂಗಿ ಪರಾಗಮಂ ಪೊರೆದು ಪೂನೀರಂ ತಡಂಗೂಡಿ ಗುಗ್ಗುಳ ನಿಯೋಸಮನಾಂತು . . . ನಿಂ ಗಂದಿಗರಂತೆ ಬಂದೊಲೆದುದೋ ಮತ್ತೊಂದು ಮಂದಾನಿಲಂ (ಆರ್ಕನೇ. ೫-೯೭). ೩. ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದ ಅರ್ಕ ; ಸಾರ; ಕಷಾಯ. [ಸಂ.]

ನಿಯೋಹ (ನಾ). ೧. ಏನನ್ನಾದರೂ ತೂಗುಹಾಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ (ಅನೆಯ ಕೋರೆಗಳಂತಿರುವ) ಗೂಟೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನ. ೨. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ; ಶಿರೋಭೂಷಣ; ಬಾಸಿಂಗ. ೩. ಬಾಗಿಲು; ದ್ವಾರ. ೪. ಸಾರ; ಕಷಾಯ : "ನಿಯೋಹಃ — ಬಾಗಿಲು, ಮಂಡೆಯೊಳು ಮುಂದಿಡ ಪೂಸರ, ಕಷಾಯ, ಗಜದಂತ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೨೮). [ಸಂ.]

ನಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಸಂಬಂಧ ತಪ್ಪಿರುವುದು. ೨. ಶೃಂಗಾರ; ಅಲಂಕಾರ. ೩. ದನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ. [ಸಂ.]

ನಿಯೋಜನೆ (ನಾ). ಯೋಜನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ : ನಾಗಣ್ಣ ನಿಯೋಜನೆಯಿಂದಲೇ ಹೇಳಿದ (ಜನಜೀ. ೫೧).

[ನಿರ್-+ಯೋಜನೆ]

ನಿರ್ರನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ಬರ್ರನೆ ಬೆರೆಯುತ ನಿರ್ರನೆ ನಿಲ್ಲುತ ಬರ್ರನೆ ಬೆರೆಯುತ (ಪಮಪ. ೧೯). [ನಿರ್-+ಅನೇ]

ನಿರ್ಲಕ್ಷ (ನಾ). ಅನಾದರ; ಉಪೇಕ್ಷೆ : ಯಾವ ಕೆಲಸವೇ ಅದರೂ ನಿರ್ಲಕ್ಷದಿಂದ ಮಾಡಬಾರದು (ರೂಪ). 'ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸು' ಪರಾ.

[<ನಿರ್ಲಕ್ಷ]

ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೊಡದಿರು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು : ಸತ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಹಲವು ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಮನವನ್ನೂ ಕಾಲವನ್ನೂ

ನಿರಿಯೋಗಿಸಿ ಇತರ ಭಾಗಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಬಹುದು (ಶಿಕ್ಷದ. ೨೫೭); ಅವರನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದ್ದೆವು, ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ದೂಡಿದವನು ಇವನೇ ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲರ ಅರಿವಿಗೂ ಬಂದಿತ್ತು (ಹಸುಪೂ. ೩೮೭).

[ನಿರ್ಲಕ್ಷ-+ಇಸು]

ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ (ಗು). ೧. ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದ. (ನಾ). ೨. ಅಸಡ್ಡೆ; ಅನಾದರ; ಉಪೇಕ್ಷೆ : ಹಿಡಿದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ತೋರಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ (ರೂಪ). ೩. ಉದಾಸೀನವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಮಾತು ಮಾತಿಗೂ ನೀನು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವಿ (ಪಳ್ಳವಾ. ೧೦೦). ೪. ಕಾಣದಿರುವವನು; ಅಗೋಚರನಾದವನು; ನಿರ್ಲೇಪ ನಿರ್ಜಾತ ನಿರ್ಲಯ ನಿರಾಕಾರ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ (ವಿಕೀಪ. ೫-೭೫).

ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಸಡ್ಡೆ ಮಾಡು : ನನ್ನನ್ನು ತಾವು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡಿದರೂ ನಾನು ತಮ್ಮ ಆಚಾರ್ಯತ್ವವನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದನು (ಭೀಷ್ಮಪ. ೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಜ್ಜ (ಗು). ೧. ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಲಜ್ಜೆ ಗೇಡಿ; ನಾಚಿಕೆಗೇಡಿ : ಎಂತುಮಾ ನಿರ್ಲಜ್ಜಂ ಬತ್ತಲಿಗನಪ್ಪ ಸನಣನಲ್ಲಗೆವೋಗಿ ಕಂಡು ನುಡಿದು ಕಾಡಿಬರ್ಪಂ ಬಾ ಮಗಳೆ (ಪದ್ಮಾ. ೨೨-೨೧); ಗೋವರರು ನಿರ್ಲಜ್ಜರದಜ್ಜೊಳು ನೀವು ಗರೂವರು ರಾಜಪುತ್ರರು ಸಾವ ಬಯಸುವನೊಡನೆ ಬಂದಿರಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೨-೮೩); ನನ್ನನ್ನು ಇದೇ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಬಿತ್ತದಿಂದ ಹೊಡೆಸುವೆ, ನಿರ್ಲಜ್ಜ (ಪ್ರೀತಾಂಶ. ೩೮). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಜ್ಜಕೆ (ನಾ). = ನಿರ್ಲಜ್ಜ ೨ : ಇನಜಂ . . . ವೃಪರಾಶಿ ಯೋ ನೆಲಸೆ ವರ್ಜ್ಯಂ . . . ಒಂದಿ ನಿಲೆ ಸೌಮ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ದುಃಖಿತಂ ಭವಹೀನಂ ಸ್ಥಲಿತಾಂತರಂಗನುತಂ ನಿರ್ಲಜ್ಜಕಂ ರಕ್ಷಕಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೩೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಜ್ಜಕೆ (ನಾ). = ನಿರ್ಲಜ್ಜೆ : ಬಿಸುಡಿದೆ ನೀವಜ್ಜ ನಮ್ಮ ನಿರ್ಲಜ್ಜ ಕೆಯಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೨-೧೦೦). [ನಿರ್ಲಜ್ಜ + ಇಕೆ]

ನಿರ್ಲಜ್ಜೆ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಲಜ್ಜೆ ಗೇಡಿತನ : ದಸ ಗಳೇ ನಾಸಸ್ಸು ರಾಜ್ಯಪ್ರಸರಣವು ನಿರ್ಲಜ್ಜೆ ಜಟಿ ರಂಜಿಸುವ ಧೂಳೀ ದೂಸರದ ಗಂಗಾಧರನವೋಲು ಎನಸೆ ಸುತರುಗಳಲ್ಲಿದೆ ತೋಧಿಸುವುದೇ ಸಂಸಾರನಂಬುದು (ಕುಮ್ಭಾ. ೪-೧೧೧); ಲಜ್ಜೆಯ ಗಣಿಕೆಗೆ ನಾಶ ನಿಮಿತ್ತವು ನಿರ್ಲಜ್ಜೆ ಸತಿಯರಿಗಳೆವು (ಇಂಜಾಪ. ೧೪೩-೨). [ಸಂ. ನಿರ್ಲಜ್ಜ]

ನಿರ್ಲಸಿತ (ಗು). ಮಾತಿಲ್ಲದ; ಮೌನದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ವಿಫಲ ವಾದುದೆ ಜನಕಭೂಷಣ ತಪದ ಫಲವೆಂದಿಷ್ಟು ಜನ ನಿರ್ಲಸಿತಂ ತಾಧರದ ಲಿರ್ದುದು ಬೆರಳ ಬೆಜಗಿನಲಿ (ಶೂರರಾ. ೧-೧೫-೧೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಯ (ನಾ). ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಲಯವಿಲ್ಲದವನು : ನಿರ್ಲಯ ಲಯಕಾಲ ಸಾಯುಧಕಾಲ ಕಂಠ ಕರಾಲಸದ್ವಿಜಾ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೫೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಿಂಗ (ಗು). ಯಾವ ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಸೇರದ; ಪುಲ್ಲಿಂಗ, ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಜಾತಿಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸೇರದ; ಲಿಂಗರಹಿತ : "ಪುಂಸ್ತ್ರೀತ್ವರಹಿತ ; ಲಿಂಗರಹಿತ ; ನಿರ್ಲಿಂಗ" (Asexual. ಇಂಕಣ). 'ನಿರ್ಲಿಂಗ ಹೂವು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಿಂಗಜನನ (ನಾ). ಪುರುಷಲಿಂಗ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಆಗುವ ಹುಟ್ಟು, — ಉತ್ಪತ್ತಿ : ಹಲವು ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಗರ್ಭಾಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೀಟ ಮರಿಗಳನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ನಿರ್ಲಿಂಗಜನನ (ಕೀಟಪ. ೯೫). [ನಿರ್ಲಿಂಗ + ಜನನ]

ನಿರ್ಲಿಂಗಹೂವು (ನಾ). ಲಿಂಗರಹಿತವಾದ ಹೂವು ; ಪುಂಕೇಸರ ವಾಗಲೀ ಸ್ತ್ರೀಕೇಸರವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲದ ಹೂವು : ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳಿಲ್ಲದ ಹೂವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಿಂಗಹೂವುಗಳೆಂದು (Neuter flower) ಕರೆಯು ತಾರೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೩). [ನಿರ್ಲಿಂಗ + ಹೂವು (<ಹೂ)]

ನಿರ್ಲಿಖಿತ (ಗು). (ನಿಧಿ) ಬರಹವಿಲ್ಲದ ; ಲಿಖಿತವಿಲ್ಲದ : ನಿರ್ಲಿಖಿತ ಛಾಲ ಕೈವಲ್ಯಕಾಂತಾರೋಲ ನಿರ್ಲೇಪ ನಿರ್ಜಾತ ನಿರ್ಲಯ (ನಿರೋಪ. ೫-೭೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟದ ; ಅನಾಸಕ್ತವಾದ : ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ಯೋಗಿನಿಯಂತೆ ಸುಶೀಲೆಯು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. (ಸಮಾಜ. ೯೬೬) ; ಬಹುಮಂದಿಗೆ ಆ ವ್ಯಥಾಕಲ್ಪವಾಗಲಿ, ನಿರ್ಲಿಪ್ತಜೀವನ ದರ್ಶನವಾಗಲಿ ನಿಲುಕಲಾರದ ಆದರ್ಶವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಚಕ್ರವ. ೬೬೪) ; ಆ ವಸ್ತು ನಮ್ಮ ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ಪರಿಭಾಷೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುವುದರಿಂದ ಸುಂದರವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಾಂದಸ. ೬೬). (ನಾ). ೨. ಯಾವ ಬಗೆಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳದವನು ; ಅನಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನು ; ಅನಾ ಸಕ್ತ : ಆಳದಲಿ ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿಕ್ಕುತ್ತ ಲೀಲಾಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ (ಮಂಕುಳ. ೯೪) ; ಇದನ್ನು ನೀವುಗಳು, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಹಾಗೂ ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ರಂತೆ ಇದ್ದು ಕೊಂಡು ಗಮನಿಸಬೇಕು (ಕಾಂಕಲಾ. ೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ (ನಾ). ಯಾವುದರ ಬಗೆಗೂ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ; ನಿರವೇಕ್ಷತೆ ; ಅನಾಸಕ್ತಿ : ಲೋಕವ್ಯಾಪೋದ ಗಳ ನಡುವೆ ಮನವೆ ನೆಲಸಿದ್ದರೂ ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ ನಿರಭಿಮಾನಗಳಿಂದ ಬಾಳುತ್ತ, ಕೊನೆಗೆ ಮಹಾದೇವನೊಡನೆ ಸಮರಸವಾಗಿ ಬೆರೆಯುವನು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೨) ; ಎದ್ದಿವಾಸ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಕತೆಯ ಬೌದ್ಧಿಕತೆಯನ್ನು ತೂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆಯಿಲ್ಲ (ಹೂಸಕ್ತಿ. ೨೬೧).

[ಸಂ. ನಿರ್ಲಿಪ್ತತಾ]

ನಿರ್ಲಿಪ್ತವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಇರುವ ವೃತ್ತಿ ; ಅನಾಸಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಮಾನವನಿಗೆ ನಿರ್ಲಿಪ್ತವೃತ್ತಿ ಯಿಂದ ಅವನ ಅಂತರಂಗದ ವಿಚಾರ-ಭಾವನೆಗಳ ಸಮಾಪ್ತಿ ಶಕ್ತವಾಗ ತೊಡಗುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೮). [ನಿರ್ಲಿಪ್ತ + ವೃತ್ತಿ]

ನಿರ್ಲೇಪ (ಗು). ೧. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದ : ಅಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ನಿಲವ ಸ್ವರ್ಗ ಮರ್ತ್ಯ ಪಾತಾಳದೊಳಗೆ ಬಿಲ್ಲವಿಲ್ಲವಯ್ಯಾ ಅಭಿಲಿಖಿತವಿಲ್ಲದ ಅಖಂಡಮಹಿಮೆಯ ನಿಜದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲೇಪ ಭಾವುಕರು (ಒಸಪ. ೬೯-೧೯೮). (ನಾ). ೨. ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದವನು ; ಬಂಧಗಳಿಂದ ದೂರನಾದವನು : ಕರ್ಮ ತಾನೇ ನಾಡದಾಗಲಿ ನಿರ್ಮಮತೆಯಲಿ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲು ಕಲಿಪಾರ್ಥ ನಿ ನಿರ್ಲೇಪನೆಯಿಂದ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೬-೫೬) ; ಕಲ್ಲ ರಾಶಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂದನು ಮತ್ತೆ ತನ್ನಯ ಲೀಲೆಯಲಿ ನಿರ್ಲೇಪನದ್ದನು ನಗುತ ಪ್ರಭು ರಾಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೧೪) ; ಪಾದರಸ ಕರತಳದಲ್ಲಿರುತ್ತದನಂಬಿದಂದದಿ ತಿಳಿದಿಗರು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲಿ ನಿರ್ಲೇಪರು (ಗಗನಾ. ೧೫-೨೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲೇಪಕ (ನಾ). ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದವನು ; ಯಾವುದರಲ್ಲೂ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು : ಸಂಕಲವಿಲ್ಲದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲು ಪಂಚ ಪಂಚೇಶ್ವರಿಯ ಪ್ರಪಂಚ ಪಂಪರವಾಗಿ ನಿಷ್ಪ್ರಪಂಚ ನಿರ್ಲೇಪಕ ನಾದನು ಕಾಣಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬೩-೪೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಲೇಪಗ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದಂತೆ ಇರು ; ದೂರನಾಡು : ಈ ಪರಯನಂದರದನೂ ನಿರ್ಲೇಪಗ್ಯನ ಮುಕ್ತನು (ಬಿಜ್ಜು. ೮೬-೪೭). [ನಿರ್ಲೇಪ + ಗ್ಯ (<ಕಯ್ಯ)]

ನಿರ್ಲೇಪಿ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಲೇಪವೂ ಇಲ್ಲದವನು ; ಪರೆ ಮಾತ್ಮ ೨. ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುವವನು, — ಐಕ್ಯವಾಗುವ ವನು ; ಸಾಯುದ್ಧ ಹೊಂದುವವನು : ಗೊಡ್ಡಶ್ವರಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲೇಪಿ ಯಾದಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಕಾಣಾ (ಅಪರಂ. ೨೬೬-೧೦೭೪). [ಸಂ. ನಿರ್ಲೇಪಿನ್]

ನಿರ್ಲೋಟಿಣ (ನಾ). ಕೆಡಹುವವನು ; ನಾಶಮಾಡುವವನು : ಏಕಾಂಗವೀರ ಸಂಗ್ರಾಮಧೀರ ಪೊಂಬುಟ್ಟ ನಿರ್ಲೋಟಿಣ ಸಾವಿಮಲೆ ನಿರ್ಲೋಟಿಣ ವೈರಕಾಳಾಸಕ (ಎಕ. ೩೩, ೧೪೩-೩೪ ; ೧೩೩).

[<ಸಂ. ನಿರ್ಲೋಟಿಣ]

ನಿರ್ಲೋಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೀಳು ; ಮಿಡತುಂಡು ಮಾಡು ; ನಾಶ ಮಾಡು : ಆ ಚಪರಂ ಲಪಸಕರತಳ ಐಕ್ಯತಿಸಂಜ್ಞೆಗಳಿಗೆ ಗೌತಮಾಪ್ಯಾಸ ಮನವಟ್ಟಿ ಗೆಯ್ಯ ಮತ್ತಂ ಪಟನನಿಚಯದಿಂದ ನಿರ್ಲೋಟಿತ ಪಾಟವ ಮನವಳಂದಿಸಿ (ವರ್ಧಪ. ೧೬-೯ ನ) ; ಬೇಟಿದಲಿ ಮೂವಣ್ಣ ದಾದೆಯ ಕೂಟಿದಲಿ ಕುರುಹಾಗಿ ಮಿಗೆ ನಿರ್ಲೋಟಿಸುವ ನಿಜದಿಟ್ಟ ಬೊಮ್ಮವಿದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೧೬) ; ಕೂಟಿಸ್ತ ನಾನು ನಿರ್ಲೋಟಿಸುವ ಕಲ್ಪತಕೋಟಿ ಪ್ರಯಯಾಗಂಗಳನ್ನು ಲೀಲೆಯಲಿ (ಲಕ್ಷ್ಮ. ೬-೨-೬೬).

[ನಿರ್ಲೋಟಿಣ + ಇಸ್ಯು]

ನಿರ್ಲೋಭ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಲೋಭರಹಿತತೆ. ೨. ಆಸೆ ಮಾಡದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಲೋಭಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದವನು.

[ಸಂ.]

ನಿರ್ಲೋಭಿ (ನಾ). ಲೋಭವಿಲ್ಲದವನು. [ಸಂ. ನಿರ್ಲೋಭಿನ್]

ನಿರ್ಲ್ಯಯನಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಪೊರೆ. [ಸಂ. ನಿರ್ಲ್ಯಯನೀ]

ನಿರ್ವಂಗ (ನಾ). (?) : “ಉರದಿಂದ ಮೇಲಿಪ್ಪ ಸುಬಾ ರೋಚಮಾನ ನಡುಗೊರಲ ಸುಬಾ ದೇವಮಹಿ ತಳೋನನೇ ಕಾಂಡ ಮರ ಕಂಕಳಿ ಯದಿಸ್ತನಿ ಶೃಂಗಿಯದ ಕಪ್ಪ ಕೊಲಗೆ ನಿರ್ವಂಗನಕ್ಕು” (ಮಂಗಲಾ. ೮೩-೨೦). [?]

ನಿರ್ವಂಚಕ (ಗು). ೧. ವಂಚನೆಯಿರದ ; ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ : ಭಕ್ತನಾದರೆ ನಿರ್ವಂಚಕಭಾವದಿಂದ ತ್ರಿವಿಧಕ್ಕೆ ತ್ರಿವಿಧವಾರ್ಥವರ್ತಿಸ ಬೇಕು (ಅಖಂಡ. ೮೦-೬೮). (ನಾ). ೨. — ನಿರ್ವಂಚನೆ : ನಾವು ಶರಣರೆಂದು ಒಪ್ಪುವಿಟ್ಟು ನುಡಿದ ಅಣ್ಣಗಳಿರಾ . . . ಸತಿ ಸುತರಿಗೆ ಸದಾಚಾರ ಸನ್ಮಾರ್ಗವ ತೋರಿಸಿ ನಿರ್ವಂಚಕದಿಂದ ಅಪಾದಾಚರಿಸ ಬಲ್ಲಾತನೇ ಅಚ್ಚ ಶರಣ ನೋಡಾ (ಮದಿಮಾ. ೬-೬) ; ಪಂಚವದನನ ಭಕ್ತ ರಿಗೆ ನಿರ್ವಂಚಕದೊಳರ್ಥಂಗಳಿಲ್ಲವನಂಚಿಪ್ರಿಯದಿಂದವಾರಾಧಿಸಿ (ಬಸಪ. ೨೮-೫). ೩. ವಂಚನೆ ಮಾಡದವನು ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ; ನಿಷ್ಕಪಟ : ವಂಚಿಸುವ ಸತಿ ಸುತ ಬಂಧುಗಳು ಮೊದಲಾದ ಲೋಕವ ನಂದಿ ನಿರ್ವಂಚಕರಪ್ಪ ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮವ ವಂಚಿಸಿ ಸರಕ್ಕುಲವರನೇನೆಂದಿ ನಯ್ಯ (ಉರಂ. ೧೧೨-೯೮) ; ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಭಾವಿಸುವದಿನ್ನಿರ್ವಂಚಕನು ಸಕಲಪ್ರಮುಖರೊಳಗೆ (ಬಸಪ. ೧-೬೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಂಚಕತ್ವ (ನಾ). — ನಿರ್ವಂಚನೆ : ಸತ್ಕರುದ್ಧ ಕಾಯಕವ ಮಾಡಿ ನಿರ್ವಂಚಕತ್ವದಿಂದ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಅತಿಭೃತ್ಯನಾಗಿ ಆಚರಿಸುವರೇ ಲಿಂಗಾಂಗಗಳು ನೋಡಾ (ಮದಿಮಾ. ೧೧-೧೬) ; ನಿರುತದಲಿ ಮಾಡುವ ಬಸವನಿಭುಗರಲೆ ತನ್ನೊಡಲೆಯ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ಸಂಕಪದೆಯನ್ನಾರೊಳರು ನಿರ್ವಂಚಕತ್ವದಲಿ (ಬಸಪ. ೮-೨೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಂಚನೆ (ನಾ). ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿಷ್ಕಪಟತೆ : ಎಮ್ಮ ನಲ್ಲನಪ್ಪ ನಲ್ಲರಿಗೆ ನಲ್ಲನು ವಂಚನೆಗೆ ನೆರೆಯನು ನಿರ್ವಂಚನೆಗೆ ನೆರೆನನು (ಉರಂ. ೧-೧) ; ವಿಶ್ವಾಸವೇ ಭಕ್ತಿ ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮ ಒಂದೆಂದವನುವೇ ಜ್ಞಾನ ತ್ರಿವಿಧದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಂಚನೆಯೇ ವೈರಾಗ್ಯ ಪ್ರಸಾ

ಪದೇ ಮುಕ್ತಿ (ಉಂ. ೧೨೪-೧೧೪); ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ ನಿರ್ವಾಣನೆಯಿಂದ ಉತ್ತರ ಕೊಡ್ತೀನಿ (ವೀರಯೋ. ೮೩). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಣನಾ]
ನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. ಬಲಾತ್ಕಾರ; ಒತ್ತಾಯ; ನಿರ್ಬಂಧ : ಮಹಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರದ ಬಲಾಯಂ ನಿರ್ವಾಣದಿಂದ ತಗುಳ್ಳುಮಂ (ಪಂಪ. ೮-೩೩ ಪ); ತಂದೆ ಕಡಂಗಿ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಕಲ್ಪಿಯನೊಲ್ಲದೆ ತಾಯ್ಗುಟ್ಟು ನಿರ್ವಾಣದನೆಯ್ಬಿ ಬಗ್ಗಿಸುವ ಬಗ್ಗಣೆಳ್ಳದೆ . . . ದಕ್ಕುಂಪದವಾಯ್ತುರಾ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪). ೨. ಹೆಟೆ; ಭಲ : ಒಂದು ಪರ್ವದ ಶಿಖರದೊಳಿರ್ವಾರುಂ ಕರ್ವಂ ದಿತ್ತಿ ನಿರ್ವಾಣದ ನಿರ್ವಾಣಯ್ಯ ತ್ತಿರೆ (ನೇಮಿ. ೧೪-೧೦೩ ಪ). ೩. ಅತಿಶಯವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ : ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗಿದು ದಲಗುರ್ವಿನ ನಿಶ್ಚೇತೆಯಂಟಿ ತೆಜದೇವನೊಂದುವಾರ್ಗಿಡೆ ಮೋಹನೀಯಂ ನಿರ್ವಾಣದ ಬಲಾಯಮುಪಕಮತ್ತೀಡೆ ಯೊಂದುಂ (ಪಂಪ. ೧೧-೨೫). [**ಸಂ. ನಿರ್ಬಂಧ**]
ನಿರ್ವಾಣಿ (ನಾ). ಅಗುಳಿ; ಕೀಲು (?) : ಕಂಪನವೆಂದೊಪ್ಪಿದುಂ ನಿ(ಗಿ)ರ್ವಾಣಿ ಯುಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಪ. ೨೩ ಅಭಿ) 'ಗಿರ್ವಾಣಿ' ಪರಾ. [?]

ನಿರ್ವಾಣ (ಗು). ೧. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ; ಸಂತಾನರಹಿತ. (ನಾ). ೨. ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದುದು; ವಂಶವೇ ಇಲ್ಲದಂತಾದುದು : ಪಂಪ ದಿವಿಳಿ ಪೊಂದಿ ಕರ ನಿರ್ವಾಣವೆನೆ ಸಮಾಜದ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೨೪); ತನಗಿರಿದ ರಾಜ ಮನ್ನೆಯರ ಕೊತ್ತಳೆಂದು ನಿರ್ವಾಣಮಂ ಮಾಡುವೆನೆನುತ್ತ . . . ದಾಳಿಯಿಟ್ಟು (ಸಮ್ಯ. ೨-೪). ೩. ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ವಂಶವೇ ಉಳಿಯದಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಮಹಾಕಾಲನನ್ನ ವೈಯುಪ್ಪ ಸಾಲೇತಪತಿಯಂ ನಿರ್ವಾಣಂ ಮುಟ್ಟುಗಿಣಿನಗೆ ಸಜಾಯನಾ(ವಾ)ಗಲ್ಪಿಕ್ಕುಂ (ಚಾಪಂ. ೨೯೦); ನಿನ್ನಗೆ ಮಕ್ಕಳೇ ಆಗದೆ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಿ ಹೋಗು . . . ಎಂಬು ಮಂಜಾಗಿ ಕರ್ಣಕೋರವಾಗಿ ಕೂಪಿದನು (ಮಂಜು. ೩೨). [**ಸಂ.**]
ನಿರ್ವಾಕ್ಯ (ಗು). ೧. ಕೊಂಕಿಲ್ಲದ; ನೇರವಾದ. ೨. ಕಡು ಮೋಸಗಾರಿಕೆಯ; ಮಹಾಕಪಟದ : ಸಂತಕಾಳಸಾಯಿಗ ನಸತ್ಯಾಂಕ ದುರದಂಕಾರಯುತನನಂತನಿರ್ವಾಕ್ಯಪರಾಧಿಯನಧಿಕೋಪಿ ಯನು . . . ಎನ್ನಂ ಸಥರು (ಬಸವ. ೨೨-೫೦); ಕೊಡದಿರ್ ಕೂಪಂಬ ನಿಮ್ಮ ನಿರ್ವಾಕ್ಯಪರಕ್ರಮಾಕ್ರಮಿತ ವಿಕ್ರಮವಿಕ್ರಮ ರಾಜಕೋರಾ (ರಾಜಕ. ೬-೧೧೧). (ನಾ). ೩. ನೇರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಕಪಟತೆ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ : ಅಪನಯಿಲ್ಲದನಾಳನೆ ನಿರ್ವಾಕ್ಯದಿಂದಾತ (ಬಸವ. ೫-೪). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವಾಚನ (ನಾ). ೧. ಮಾತು; ನುಡಿ. ೨. ಸಾರವತ್ತಾದ ಮಾತು;—ನುಡಿ; ಸಾರೋಕ್ತಿ : ಪ್ರಭುದೇವರ ಹತ್ತುವಚನಕ್ಕೆ ಅಚಗಣ್ಣನ ಬಹುವಚನ ಅಚಗಣ್ಣನ ಬಹುವಚನಕ್ಕೆ ಕೊಡಲ ಚನ್ನಸಂಗಮದೇವಾ ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕಳ ಒಂದು ನಿರ್ವಾಚನ [ಚಾಪಂ. ೬೦೬ ಪಂಪ] (ಪಂಪ. ೪ ೨೬೧-೨೬೩). ೩. ವಿಶೇಷವಾದ ವಿವರಣೆ; ಸಾರವತ್ತಾದ ವರ್ಣನೆ : ವಿಮಲಸೂರಿಯ ಈ ಪಾತ್ರಕ್ಕನು ಯನ್ನು ಸಾಗಣಂಪ್ರಸು ಪ್ಪವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರ ನಿರ್ವಾಚನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೨೪); ವೈದ್ಯಕ ಈ ನಿರ್ವಾಚನ ಸನ್ನ ಉತ್ತಮ ಮುಸ್ತಿ ಪ್ಯಾರ್ಗೋಲಗಳನ್ನು ಬದಿವಿವಿಸಿತು (ದೇಶನ್ಯ. ೯); ಜೀವ. ಬ್ರಹ್ಮ . . . ಪ್ರಕರಣ ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳ ನಿರ್ವಾಚನ ಅಪರದ್ವಂದ ಎಂತೆ ಎರಡೂ ಗ್ರಂಥದ ನೋದರಸಾದ್ಯತ್ಯ ಬಲ್ಲವರಿಗೆ ತಾನೇ ಹೊಳೆಯುವುದು (ಮಹಾ. ೬). ೪. ನಿಷ್ಪತ್ತಿ; ನಿರುತ್ತಿ : ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಉತ್ತರಪಕ್ಷ . . . ನಿರ್ವಾಚನ, ನಿವರ್ತನ, ಅನಾಗತವೀಕ್ಷಣ ಇತಿಗಳ

ಅರ್ಥಪ್ರಯೋಗಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧವಿಧವಾಗಿವೆ (ಭಾರತ. ೩೬೯). ೫. ಸೂತ್ರೀಕರಣ : ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸಂಗೋಚಿತವಾಗಿ ಅನ್ಯಥಾ ನಿರ್ವಾಚನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಹೊರತು (ಭಾಷಾ. ೧೫೦). ೬. ಲಕ್ಷಣ ನಿರೂಪಣೆ. ೭. ಸುಮ್ಮನಿರುವುದು; ಮೌನ. [**ಸಂ.**]
ನಿರ್ವಾಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು : ಸರ್ವೋಚ್ಚ ರುದ್ರ ಎನ್ನುವರ್ವಕ ವಿಶ್ವಾಧಿಕ : ಪರೂಪಾಂ ಪತಿಯೆಂಬೊರ್ವಂಗೆರಡುಂ ಬಗೆಯಂ ನಿರ್ವಾಚಿಸಾಗಮದ ಮುಡಿಗೇ ಶಾಸ್ತ್ರಯ್ಯಂ (ಪಂಪ. ೩೫-೨೫). ೨. ಸೂತ್ರೀಕರಿಸು. [ನಿರ್ವಾಚನ+ಅಪ್ರಸು]
ನಿರ್ವಾದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಹೇಳು, —ಬೋಧಿಸು : ಪೂರ್ವಪರವೈರಮಿಲ್ಲದ ಶಾಸ್ತ್ರದಪೂರ್ವಾರ್ಥವ ಛೇದಿಸಿಗೆ ನಿರ್ವಾದಿ ಪಂಪುಪ್ರಪದೇಶಕರಾದ ಸರ್ವರಸಧಿಸುತಿಪುನನು (ಕ್ರಿ.ಪಂ. ೩-೪). [ನಿರ್ವಾದ್ಯ (೨ ←ಸಂ. ನಿರ್ವಾಚ) +ಅಪ್ರಸು]
ನಿರ್ವಾಸಿಸು 'ನಿರ್ವಾಸಿಸು' ನೋ.
ನಿರ್ವಾಪಣ (ನಾ). ೧. ಸುರಿಯುವುದು. ೨. ಚೆಮ್ಮುಕಿಸುವುದು. ೩. ದಾಸವಾಗಿ ಕೊಡುವುದು. ೪. ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ : 'ಶ್ಯಾಗ : . . . ನಿರ್ವಾಪಣಂ, ಅಪವರ್ಣಸಂ, ಅಂಜತಿ :—೧೩ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು' (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೨೨). ೫. ಪಿಂಡದಾನ. [**ಸಂ.**]
ನಿರ್ವಾಯಲು, ನಿರಬಯಲು, ನಿರವಯಲು, ನಿರ್ಬಯಲು, ನಿರ್ಬೈಲು (ನಾ). ರೂಪಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಆಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾಕಾರ; ಶೂನ್ಯ : ನಿಜವಾಗಿರದ ರೂಪ ನಿರ್ವಾಯಲ ಸ್ಥಾನ ನಡೆಲಿಂಗ ಜಂಗಮ (ಬಸವ. ೪೫); ಪರಮಾರ್ಥದಲಿ ತಾನೇಶ್ವರನಾದ ಹೆಸೆಂದನುತಲಗಟ್ಟು ನಿರ್ವಾಯಲ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೊಡೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೧೧); ಬಯಲ ಪುರುಷ ಬಯಲಾಕಾರ . . . ಬಯಲಾಧಾರನೆ ಮಹಿದೇವಾ ನಿಜ ನಿರ್ವಾಯಲ ನಿರಂಜನನಿದ್ದ (ಭರಣ. ೩೩-೧). **ನಿರಬಯಲು :** ನಿರ್ದಿಗ್ಧಲಿ ಕಂಡ ಸುದ್ದಗುರುವಿನ ಪಾದ ಎಮ್ಮ ನೋಡಿದರ ನಿರಬಯಲ ಗುರುರಾಯ ರುದ್ರರನ ಮಯಿಮೆ ತಿಳಿಯುವ (ಗರ. ೪೦). **ನಿರವಯಲು :** ನಿಷ್ಕನವ . . . ಚರಲಿಂಗ ಹಸ್ತದೊಳು ನಿರವಯಲ ನಿಜವಾದಿ (ಪ್ರಭು. ೨-೨೧); ಶಿವಿ ಕರ್ಪುರ ಸಂಯೋಗ ದಂತೆ ಪರಪಕ್ಷನೊಡಗೊಂಡ ಮಹಾತ್ಮನ ಕಾಯ ನಿರವಯಲಪ್ಪುಮ (ಅಪಂಜೀ. ೧೧೦-೫೨). **ನಿರ್ಬಯಲು :** ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ಬಾಯಲು' ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವಾತ್ಮಕ ಮಾತು (ಪಂಪ. ೧೬). **ನಿರ್ಬೈಲು :** ಪರ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡು, ತಮ್ಮ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವದೇ 'ಶೂನ್ಯ' ಇಲ್ಲವೆ 'ನಿರ್ಬೈಲು' ಎಂಬುದು ಅದರ ಹೇಳಿಕೆ (ಪಂಪ. ೧೬). **ನಿರ್ವಾಯಲಾಗು, ನಿರವಯಲಾಗು =** ಏಕೈವಾಗು; ಲೀನ ವಾಗು; ಸೇರು : 'ಇಂದಿನಲ್ಲಿ ಎನ್ನನೆಗೊಂದ ಅಹಂಕಾರ ನಿರ್ವಾಯ ಲಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೬೯-೪೦೬); ಗೊತ್ತೇಮೆ ಲಿಂಗದೊಳ್ ನಿಜವಾಗಿ ಒಂದ ನಿರ್ವಾಯಲಾದನು (ಪ್ರಭು. ೨-೨೦); ಮಿಡಿಬಿಡುನೀಲಿಗೆ ಲಿಂಗದ ನೆಟ್ಟಿ ಆ ಲಿಂಗದೊಡನೆ ನಿರವಯಲಾದರು (ಭಸವ. ೩೨-೨೩). ೧೨ 'ಬಯಲು' ಎಂಬುದು 'ಶೂನ್ಯ'ವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಪದ. ವೀರಶೈವ ಸಾಸಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ತಬ್ಬದ ಪ್ರಯೋಗ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. 'ನಿರ್' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು 'ವಿಶೇಷ ವಾಗಿ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಪದಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಈ ರೂಪವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ — 'ಬಟ್ಟಬಯಲು' ಎಂಬರ್ಥ ಬರುವಂತೆ. [ನಿರ್+ಬಯಲು(←ಮುಕ್ತಾ)]
ನಿರ್ವಾರ (ನಾ). ಬಿರುಸು; ಜೋರು; ತೀವ್ರತೆ : ಒರ್ವಾರ್ವಾರ ದೇಹಂಗಳ ದುರ್ವಾಹ ಸಂಘಟ್ಟನಂಗಳಂ ಹಾರಂಗಳ ನಿರ್ವಾರದ ಪಟಾಡು

ದೀಪ್ಯೋದೇ ಸರ್ವಗಂ ಚರಿಸವಾರದಿರ್ದುರ್ದು ಮೂರ್ಗಂ (ಬಾಧಪು. ೩-೨೩). 'ನಿಬ್ಬರ' ಪರಾ. [**ಸಂ. ನಿರ್ವರ**]

ನಿರ್ವರಂ (ಅ). ರಭಸವಾಗಿ; ಜೋರಾಗಿ : 'ನಿರ್ವರಂಪೊಯ್' ಪರಾ. [**ಸಂ. ನಿರ್ವರ**]

ನಿರ್ವರಂಪೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ರಭಸವಾಗಿ ಹೊಡೆ; ಬಿರುಸಾಗಿ ಬಡಿ: ದಿಬ್ಬು ದೇವತೆಯನ್ನೊತ್ತರಿಸುವ ಮೂರೆಯು ಮುಕ್ತೆಯನಿಕ್ಕುವ ಮುಸಲ ದಂಡದಂತೆ ತೊತ್ತಬಿಡುವುದು ಸುತ್ತಿ ಸುರಿದೊಗೆದೊರಿಸುವ ಕಾಲ ಕಂಠಗಲಿಕೆಯುಬ್ಬರಮುತ್ತಿ ನಿರ್ವರಂ ಪೊಯ್ ತಾಳವಟ್ಟಿದೊಳಂತಿನಳಿ ವಟ್ಟಿಮಾದ ತೇರ ತೆಕ್ಕಿಗಳ್ . . . ಸುಗುಣಗುಣಾಯಾಗಿರ್ದವು (ಅನಂಪ. ೧೪-೭ ಪ). [**ನಿರ್ವರಂ + ಪೊಯ್**]

ನಿರ್ವರ್ಣ (ಗು). ಬಣ್ಣ ವಿಲ್ಲದ; ವರ್ಣರಹಿತವಾದ : "ನಿರ್ವರ್ಣ, ವರ್ಣರೂಪ್ಯ" (Achromatic. ಪಾಂ. ೧). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವರ್ಣನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವುದು; ನೋಟ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಯ ವಿಟ್ಟು ಗಮನಿಸುವುದು; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನೋಡುವುದು: "ನಿರ್ವರ್ಣನ . . . ಈಕ್ಷಣಂ—ಃ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ, ಚಿನ್ನಾಗಿ-ನೋಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೩). ೩. ವಿವರಿಸುವುದು. 'ನಿರ್ವರ್ಣಸು' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವರ್ಣಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿನ್ನಾಗಿ ನೋಡು; ಗಮನವಿಟ್ಟು ಈಕ್ಷಿಸು; ಅದನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವವರೆ ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಾವು ಲಿಕ್ಕಿಸಬೇಕು . . . ಚಿತ್ರಲೇಖನಕಾಲಸೆಯ್ದಿಯೂ ಅದನ್ನು ನಿರ್ವರ್ಣಸುವಾಗಲೂ ಅವರು ಸ್ಥಿರರಾದರೇ, ಅಸ್ಥಿರರಾಗುವರೇ? ಇದನ್ನೂ ನಾವು ಯೋಚಿಸಬೇಕು (ನಿರಾಧ. ೩೮). ೨. ಚಿನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸು; ವರ್ಣಿಸು : ಪ್ರಾಕೃತಕರ್ತಾಟಕವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾನಿಶ್ಚಿತ್ತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ವರ್ಣಿಸಿದಂ (ಕವಿಚ. ೩. ೨೮೬, ಪಂಚಾಸ್ತಿ ಕಾಯ ಪ್ರಾಭೃತವೃತ್ತಿ).

[**ನಿರ್ವರ್ಣನ + ಇಸ್ಯು**]

ನಿರ್ವರ್ತಕ (ಗು). ೧. ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ, —ಮುಗಿಸುವ : ಈತಂ ಹೀನಾಂಗನಾದೊಂ ಇವರಿಂದ ಶತುನಾದಿಗಳು ಮುನ್ನು ಪಾರ್ಥಿವತುಭಾತುಭಕರ್ಮಪರಿಪಾಕಪ್ರಕಾಶನಸಾಧನಗಳಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವರ್ತಕ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಮೆಚ್ಚಿ (ಆವಂಪ. ೬೩). (ನಾ). ೨. —ನಿರ್ವರ್ತನ. ೩. ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸುವವನು, —ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವವನು. [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವರ್ತನ (ನಾ). ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದು, —ಪೂರೈಸುವುದು : ತನ್ಮುನಿಯುಗಳಂ ಪ್ರೃಕ್ಷಮೂಲನಿಯೋಗನಿರ್ವರ್ತನಾನಂತರಂ ಯೋಗ್ಯಕಾಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಂ ಕಾಂತಾರಧಿಕ್ಷಿಗೆ ಬರುತಿರೆ (ಸಂರಾಮ. ೨-೫೨ ಪ). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ]ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಸ್ರವದ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ಕರ್ಮದ ಅಸ್ರವಕ್ಕೆ ಅಜೀವವೂ (ಶರೀರಾದಿಗಳು) ಆಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವು ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೊಂದು ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣವು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದೆ. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದು ಅಥವಾ ನಿಷ್ಪಾದಿಸುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಗಳಿವೆ. ೧. ಮೂಲಗುಣನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ. ೨. ಉತ್ತರಗುಣನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ. ಮೂಲಗುಣನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶರೀರ, ವಾಕ್ಯ, ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ—ಈ ಐದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು. ಉತ್ತರಗುಣನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮರದ ಬೊಂಬೆ ನಿರ್ವರ್ಣ, ಚಿತ್ರಕರ್ಮಗಳು

ಸೇರುತ್ತವೆ (ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯ ಆಧಾರದಿಂದ) : ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಸ್ರವ ಭೇದಗಳು ೧೧ ; (೧) ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ, ಇದರಲ್ಲಿ ದೇಹದು:ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ (ಶರೀರದಿಂದ ಕುಕ್ಕುತಿ ಮಾಡುವುದು), ಉಪಕರಣ ನಿರ್ವರ್ತನಾಧಿಕರಣ (ತಸ್ತಾದಿ ಹಿಂಸೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು) ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು (ಜೈನಪ. ೬೪).

[**ನಿರ್ವರ್ತನ + ಅಧಿಕರಣ**]

ನಿರ್ವರ್ತನೆ (ನಾ). ಚಟುವಟಿಕೆಯಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಕ್ರಿಯೆ; ನಿರ್ವಾಕ್ಯವಾರ : ಪರ್ವಣಿ ನಿರ್ವರ್ತನೆ ಇಲ್ಲದಂದು ಉಮಯ ಕಲ್ಯಾಣವಿಲ್ಲದಂದು ಇವರಾರೊಬ್ಬರ ನಾಮ ಸೀಮೆ ಇಲ್ಲದಂದು. ನೀನುಬಹದ್ದೆ ಗಿಡ್ಡೆಯಲ್ಲಾ (ಮುನೂ. ೧-೧). [**ಸಂ. ನಿರ್ವರ್ತನ**]

ನಿರ್ವರ್ತಿತ (ಗು). ಮುಗಿಸಿದ; ತೀರಿಸಿದ; ನೆರವೇರಿಸಿದ : ಅನೇಕಪ್ರಕಾರದೇವಾಂಗವಸ್ತುವಿಸ್ತಾರಿತ ರತ್ನಸಂಚಿತಮನೆವಿತಾನಗಳಿಂದ ಮನುಕ್ತಮಂದಪ್ರದರ್ಶನ ನಿರ್ವರ್ತಿತದೇವತಾರ್ಚನನಾಗಿ (ಅನಂಪ. ೨-೩೨ ಪ); ಅಗಳ್ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯುಂ ನಿರ್ವರ್ತಿತಾನುಷ್ಠಿತಿಯಾಗಿ (ಕಾಂಪು. ೯೮೬); ಸೋರ್ಯಮಿತ್ರಂ ನಿರ್ವರ್ತಿತ ಸಂಧ್ಯಾನಿಯಮುಕ್ತಿಯಾಯೋಗನಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೪ ಪ). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಗಿಸು; ಪೂರೈಸು; ನೆರವೇರಿಸು : ತದ್ವಂದಪತಿಗಳ್ ಶರೀರತೋಭಿಯಂ ಮಾಡಿ ಚಂದನಪರಿಚಂದನೇಂಧನಂ ಗಲೀಳ್ ದಹನಕ್ರಿಯೆಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಅನಂಪ. ೨-೩೭ ಪ); ನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿಗನ ವಿಮುಖನಾಗಿ ಸೆಜ್ಜೆಯಿಂದೆಬ್ಬಿ ಪ್ರತ್ಯಾಪಕೃತ್ಯಮುಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಪಾಂಪ. ೮-೧೧೪ ಪ) ; ಚಿನ್ನಪೂಜಾಪ್ರಧಾನಪ್ರಭಾಕನಮಂಥನಿತ್ಯನಿಯಮಂಗಳಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೧೧ ಪ); ಬೆರಳ ಸಮುಧೆಯುಳಾಧಿ ಚಾರಾಧ್ಯರವ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿದವೈ (ಶೂರಾ. ೩-೩೫-೩). ೨. ಮಾಡು : ಅಶ್ವಯುಕ್ತತೀಯ ಪರ್ವನಿನಿಶ್ಚಿತಂ ಪಲವಂ ಮಹಾದಾನಂಗಳಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸುವಲ್ಲಿ (ಸಾಂಪ. XI-೧, ೧೧೬-೧೭; 1975). ೩. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು; ಕಟ್ಟಿಸು : ಕನಕರಜತಮಂಜುಯುಳಂಬಾಪಾಲಪ್ರದೀಪ ಮಾಲೆಗಳಂ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿಯುಂ (ಅನಂಪ. ೧೨-೪ ಪ); ಸರ್ವೋಪದ್ರವಂವೆಂಬ ದೇಗುಲವ ಸುಪರ್ವರೋಕವ ಸೋಂಕುವಂತೆ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿದನು (ನಾಗಳು. ೧-೪೬). [**ನಿರ್ವರ್ತನ + ಇಸ್ಯು**]

ನಿರ್ವರ್ತ್ಯ (ಗು). ೧. ಮುಗಿಸಬೇಕಾದ; ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಬೇಕಾದ; ನೆರವೇರಿಸಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಪೂರೈಸಬೇಕಾದುದು; ನೆರವೇರಿಸಬೇಕಾದುದು : ಸಮಯಾದಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಶೇಷಂಗಳ್ ಸಮಯಾದಿ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯಂಗಳಪ್ರ ಪಾಕಾದಿಗಳ್ ಸಮಯಪಾಕಮೆಂದಿವು ಜೊಡಲಾಗಿದೆಯ ನಿಜಾಧಿಧಾನರೂಢಿಯಾದೊಡಂ (ಕತ್ತ. ಪ್ರ. ೨೪೧). ೩. [ವ್ಯಾಕ] ಕರ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪ್ರವಿಧ ತತ್ತ್ವಮುಂ ಕರ್ತೃವಿನೀಕ್ಷಿತತಮಪದಾರ್ಥಮದು ನಾಲ್ಕುಂ ಭೇದವನಾಳ್ವಿಕ್ಕುಂ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯವಿಕಾರ್ಯುಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಮುತ್ತಲುಂ ವೈಷಯಿಕಂ (ತಮಜ. ೧೨೬); ನಿರ್ವರ್ತ್ಯಕ್ಕೆ—ಮನೆಯಂ ಮಾಡಿದಂ, ಕಾನ್ಯಮಂ ಪೇಟ್ಟಂ (ತಮಜ. ೧೨೬ ಪ್ರಯೋ). ೪ ನಿರ್ವರ್ತ್ಯ ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವುದು. ವಿಕಾರ್ಯ ಎಂದರೆ ರೂಪವನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು. ಪ್ರಾಪ್ಯ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರುವುದು. ವೈಷಯಿಕ ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾದುದು. [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವಸ್ತುಕ (ನಾ). ವಸ್ತುವಲ್ಲದುದು; ಭಾವಾತ್ಮಕವಾದುದು : ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ 'ಆಬ್ಸ್ಟ್ರಾಕ್ಟ್' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ . . . ಬಂಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಪ್ರತಿಶಬ್ದ ಅನಶ್ವಕೆ ಇದೆ. 'ನಿರ್ವಸ್ತುಕ' ಎಂದರೆ ಕೆಲಸ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ನಿಘಂ. II, ೨೩೯). [**ಸಂ.**]

ನಿರ್ವಹಣಾ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ ; ಅಂತ್ಯ ; ಮುಕ್ತಾಯ ; ಉಪ
ಸಂದಾರ ; ಕಾದಂಬರಿಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಹಾಗೂ ಐದನೆಯ
ಸ್ಥಾನಗಳಾದ ಶ್ರಾಂತಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ನಿರ್ವಹಣಾ (Catastrophe) ಇಲ್ಲಿ
ಬಂದಿದೆ (ಸಮಚೀ. ೩೪ ಪೀಠಿಕೆ) ; ಕಥೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಹಿಡಿದು
ನಾಯಕನ ಪರಿಣಿತಿಯ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮೊದಲಿನವರೆಗೆ ಇರುವುದು
ಬ್ಲವೂ ಸಂಗ್ರಹನವೆಂದೂ ಬದಲಾವಣೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಹಿಡಿದು
ಮುಕ್ತಾಯದವರೆಗೆ ಇರುವುದು ಬ್ಲವೂ ನಿರ್ವಹಣವೆಂದೂ ನನ್ನ ಅರ್ಥ
(ಅಂಕ. ೧೧೦). ೨. ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಿಕೆ ; ನಿಭಾಯಿಸು
ವಿಕೆ : ಇತರ ಸಂಘಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಇನ್ನಿಲ್ಲದನ್ನೂ ರಚಿಸಿ, ಅವುಗಳ
ನಿರ್ವಹಣವನ್ನು ಬಾಲಕರೇ ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆಸುವುದನ್ನು ಕಲಿಸಬೇಕು
(೨೨೮. ೨೧). [ಸಂ.]

[સં.]

ನಿರ್ವಹಣಾಲೇಖ (ನಾ). [ಚಿತ್ರಶಾ] ಚಿತ್ರಣದ ಕೊನೆಯ
ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸುವ ರೇಖೆ, — ಮುಕ್ತಾಯದ ಗೆರೆ: ನಿರ್ವಹಣ
ಲೇಖವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪತ್ತೆ ಕೈಯುಗುಗೊಣಿಯಲ್ ಸಚಿತ್ರಪಟಿಧಾಂಕ
ಬಂಧಕಪ್ರಮೋದದಂ (ಜ್ಞಾ. ೧೭-೧೧೫). [ನಿರ್ವಹಣ+ಲೇಖ]

ನಿರ್ವಹಣಸಂಧಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ]ನಾಟಕರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಐದೂ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು ; 10 ನಾಟಕದ ಮೊದಲು ಸೂಚಿಸಿದ್ದ ಕಥಾಂಶವು ಬೆಳೆದು ನಾನಾಮುಖವಾಗಿ ಹರಡಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಧಾನನಾಯಕನ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬ ಮುಖ್ಯಾಂಶದಲ್ಲಿ ಏಕಮುಖವಾಗಿ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಅದು ನಾಟಕದ ಕೊನೆಯ ಘಟ್ಟ. ಈ ಹಂತಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಹಣಸಂಧಿಯೆಂದು ಹೆಸರು : 'ಉಪಸಂಹೃತಿ (ಉಪಸಂಹಾರ, ನಿರ್ವಹಣ) ಸಂಧಿ'ಯಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ನಾನಾ ಮುಖವಾಗಿದ್ದ ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಏಕಮುಖವಾಗಿ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ (ಕ್ರ.ಪ. ೨೦೮) ; (ನಾಟಕ, ಮೊ. ೧೪) ಅಂತ್ಯ, ಮುಕ್ತಾಯ, ಸಮಾಪ್ತಿ. ನಾಟಕದ ನಿರ್ವಹಣಸಂಧಿ(Final. ಇಂಕಾ).

[ನಿರ್ವಹಣ+ಸಂಧಿ]

ನಿರ್ವಹಣಾಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಕೊನೆಯ ಘಟ್ಟ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಪುನಃ ಮುಂದುವರಿಯುವ ಗುರುತುಮಂತ್ರಪದೋಕ್ಷವಿನೆಯವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದಮುನ್ನ ದುಕ್ಕವಂ ತಗುಲಿ ನಿರ್ವಹಣಾಸ್ಥಿತಗುಯ್ದರೀ ಪುರಾಣಮೃಹಿರತ್ನ ಮಿಂತಿದೆಯಂಥಕ್ಕ ತಾಂ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩೧).

[ನಿರ್ವಹಣೆ + ಸಿ. ೩]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ನಿಭಾಯಿಸುವುದು ; ನಡೆಸುವುದು ; ಸಾಗಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು : ರಾಜ್ಯಭಾರನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಸನಗಿ ಸಹಾಯ
ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅವರನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ (ಪ್ರಕಾಶ. ೯೦); ಶಾಲೆಯ
ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಗೂ ಅಧಾರವೆನಿಸುವ ನೀತಿ
ನಿಷ್ಠೆಗಳಿಗೆ ಅವರ ಸಹಕಾರ ದೊರಕಬಲ್ಲದು (ಶ್ರುತ. ೩೯); ಅವನ
ಪಾತ್ರವು ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾರಿಯಾಗಲಿ ಅಸಹಜತೆಯಾಗಲಿ ಅತಿ
ಯಾಗಲಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹಾ. ೧೮). [ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣೆ]

ನಿರ್ವಹಿಸು (ಕೆ). ೧. ಮಾಡು; ನೆರವೇರಿಸು : ನಿಹಿತಚರರು
ನೀವಲಾ ನಿರ್ವಹಿಸುವೆನು ಶುಕ್ರಾಪಯನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೯-೩೧);
ನಕಾರದೇ ಬಕಾರದ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ
ಅಧಾರಗಳಿವೆ (ದ್ವಾ.ವಿ. ೩೩೪). ೨. ನಿಭಾಯಿಸು; ನಡೆಸು; ಸಾಗಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಹೋಗು : ಅಂಭಾವನೆಯನು ನೋಡು ನೀನೇಕಾಂಗದಲಿ
ನಿರ್ವಹಿಸುವೆನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೦-೧೪); ಕೆಲಹಮಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲಾಪಿರೇ
ಮದ್ದಸ್ತನಂ ಕೊಟ್ಟು ಸರ್ವಥಾ ಕಂಡು ಬದುಕುವುದು (ಚೂ.ಪು.
೨೩-೨೨); ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆನರು ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಪೋಲೀಸ್‌ಠಾಲಾಪಿ

ಯಂಥ ಕೆಲಸ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ (ಮೂಲಾಸ. ೧೧). ೩. ಹೊರರು; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ವಹಿಸು; ಹೊಣೆಯಾಗು : ಅಭರಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮೂರಿ ಮಕ್ಕಳ ವಿವಾಹಭಾಗ್ಯವನ್ನೆ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ರಂಗವ. ೨೩೮). ೪. ಅನುಭವಿಸು : ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಭವನಕರದೊಳಗೆ ಮಿಥ್ಯಾ ದಯ ಸರ್ವಸ್ವಭವದು; ಖಡ್ಗವೆಂಬ ನಿರ್ವಹಿಸಿದೆಯನ್ನು ಪುಗುಪುಗು ಸತ್ಯಭವವಾಗಬಹುದೆಂದು ಮೃಗೇಂದ್ರ (ವರ್ಧ. ೮-೩೩). ೫. ನಾಶ ಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಪಡಿಸು : ಅಹಿತಕುಲವನ್ನು ಸಮರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಶರಣಾಗತರ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿಹದವನು ಮಗನೊಪಿಸುವನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೩-೯೨). ೬. ಪೂರೈಸು; ಮುಗಿ; ತೀರು : ವನಜಾಕ್ಷ ಭವದ್ವೋರ್ವಕವ ಬಳಿದಿನಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಹಿಸದು ಯಾಗಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೩). ೭. ಸಾಗು; ನಡೆತರು : ಮಿಹಿರಸುತ ಪರಿಯಂತ ಕಥೆ ನಿರ್ವಹಿಸಿ ಬಂದುದು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೩). ೮. ಮುಂದುವರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮುಂದುವರಿಸು; ವಹಿಸಿ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜವಂಶಕ್ಕೆ ಮನಂತವೀರ್ಯಸಂಬಂಧ ಮುಂಟದನೊಂದು ತದೀಯ ಕುಲವನ್ನೆಲ್ಲ ನಿರ್ಮಿಸಲುಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲುಂ ಪೇಟ್ಟು ದುಃಖವುಂ ಕುಲ ಸಹಾಯತ್ವ ಮಿತರೇತೋಪಕಾರದಿಂ . . . ಇನಿಗಿದೆಯಾಗಿದರ್ ಸಂಬಂಧವುಂ ನೀನಿರ್ದು ಪೊಸಯಿಸುವುದು (ಶಾಂತಿ. ೨-೩೩ ನ). ೯. ಸಮರ್ಥವಾಗು; ಶಕ್ತವಾಗು : ಉರ್ವಿಯಾಳಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲೆ ಪಡೆದ ಕುವರಂ ರಾಮಂ . . . ಆತನ ಯಜ್ಞತುರಗಮಿದು ನಿರ್ವಹಿಸಲಾರ್ಪಣಾರಾದೊಡಂ ತಡೆಯಲೆಂದಿದರ್ ಲೇಖನವನೋದಿ (ಚ್ಯವಿ. ೨೦-೩). ೧೦. ಗೆಲ್ಲು; ವಿಜಯಿಯಾಗು : ಕರ ಹರಿಯಾಳ್ ಸೋನಿ ಪೋರ್ದು ನಿರ್ವಹಿಸುಗಮೇ (ಶಾಂತಿ. ೩-೮೫). ೧೧. ಉಳಿ; ಬದುಕು : ಅಹಿತಾಲಯವು ನಿವೃತ್ತವಾಗು ಹದೋಳ್ ಸೌಮ್ಯೇತರಗ್ರಹಂ ನಿಲೆ . . . ಏಕಹಾಯನದಿನತ್ತ ಲಭಕಂ ನಿರ್ವಹಿಸಂ (ಜಾತಕ. ೩-೧೩); ಕೇರಲಬಿಗಡದಸೋಳ್ ನೆತ್ತರ ಧಾರಿಗಳುಡ್ಲ ಪೊಣ್ಣೆ ವಾಜಿಗೆ ತೋರ್ಕಂ ಮರಣಭಯವೋದೆ ತಿಂಗಳ್ವರಿಗಂ ನಿರ್ವಹಿಸದು (ಅತ್ತಶಾ. ೩-೫೧). ೧೨. ತಾಳು; ಹೊಂದು; ಪಡೆ : ಮನೋವಾಕ್ಯಾಯ ಬಳಿದಿಂ ಮಹಾಪುರುಷರು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಮೂಲೋತ್ತರಗುಣಂಗಳಂ ತದ್ವಲಹೀನರುಮೆಲ್ಲ ಸತ್ವರುಂ ನಿರ್ವಹಿಸಲಾಜಿ ಗುರುಕಂವುಂ ದೂವಿ ಸುವರು (ಇವುಂ. ೫೩). [ನಿರ್ವಹಣ-ಇವು]

[ಸಂ. ನಿರ್ವಲಿತ]

ನಿರ್ವಾಚಕ (ನಾ). ಚುನಾಯಿಸುವ ಹಕ್ಕುಳ್ಳವನು; ಮತದಾರ:
'ನಿರ್ವಾಚಕಗಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಚಕಗಣಿ (ಢಾ). ಮತದಾರರ ಸಂಘ, —ಸಂಸ್ಥೆ : ರಾಷ್ಟ್ರ
ಪಯವರನ್ನು . . . ನಿರ್ವಾಚಕಗಣಿವ ಸದಸ್ಯರು ನಿರ್ವಾಚಕತ್ವವು
(ಭಾಷಾ. ೨೬). [ನಿರ್ವಾಚಕ+ಗಣಿ]

ನಿರ್ವಾಚಕನಾಮಾವಳಿ (ನಾ). ಮತದಾರರ ಹೆಸರಿನ ಪಟ್ಟಿ, —
 ದಾಖಲೆಯಿರುವ ವಿನರ : ಪ್ರತಿಯೊಂದು ರಾಜ್ಯದ ವಿಧಾನ
 ಸ೦ಢಲಕಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ನಿರ್ವಾಚಕನಾಮಾವಳಿಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸು
 ವುದರ ಸಂಬಂಧವು . . . ಏನಾದರೂ ಇತ್ಯರ್ಥ ಹಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ
 (ಭಾಷಾ. ೧೯೦). [ನಿರ್ವಾಚಕ + ನಾಮ + ಅವಳಿ. (= ಅವಳಿ)]

ನಿರ್ಮಾಚನ (ನಾ). ಚುನಾಯಿಸುವುದು; ಚುನಾವಣೆ; ಆಯ್ಕೆ : ಸಂಸತ್ತಿಗೂ . . . ರಾಜ್ಯಗಳ ವಿಧಾನಮಂಡಲಗಳಿಗೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ನಿರ್ವಾಚನಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ನಿರ್ವಾಚನಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತಕ್ಕ ಸಂದೇಹಗಳನ್ನೂ ವಿವಾದಗಳನ್ನೂ ಇತ್ಯರ್ಥಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ (ಭಾಧಾನ. ೧೯೦).

ನಿರ್ವಾಚನ ಆಯೋಗ = ಚುನಾವಣಾಸಮಿತಿ ; ಮತದಾನದ ಸಮಿತಿ : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ನಿರ್ವಾಚನ ಆಯೋಗದ ಅಧಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಆ ಅಧಿಪ್ರಾಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೫೦). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಚನಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ರಾಜಕೀಯವಾದ ಆಡಳಿತಸಭೆಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿರಲು ಸದಸ್ಯರನ್ನು ಚುನಾಯಿಸುವ ಹಕ್ಕುಳ್ಳ ಮತದಾರರ ಕ್ಷೇತ್ರ ; ಮತದಾರರು ಇರುವ ಸ್ಥಳ : ಯಾವುದೊಂದು ಸದನಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಾಚನ ನಡೆಯಿಸಲು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನಿರ್ವಾಚನಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೂ ಒಂದು ಸಾಧಾರಣ ನಿರ್ವಾಚಕ ನಾಮನೆಯು ಇರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೧೯೧). [ನಿರ್ವಾಚನ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ನಿರ್ವಾಚನಮನವಿ (ನಾ). ಚುನಾವಣೆಯ ಅರ್ಜಿ : ವಿಧಿಯ ಮೇರೆಗೆ ವಿಧಾಯಕವಾಗಿರಬಹುದಾದಂಥ ಪ್ರಾಧಿಕಾರಿಗೆ . . . ಒಪ್ಪಿಸಲಾದ ನಿರ್ವಾಚನಮನವಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೊರತು, ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವಕಾಶವಿರತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಧಾನ. ೧೯೩)

[ನಿರ್ವಾಚನ + ಮನವಿ]

ನಿರ್ವಾಚನಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಚುನಾಯಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ; ಮತದಾನ ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು. [ನಿರ್ವಾಚನ + ಅಧಿಕಾರ]

ನಿರ್ವಾಚನಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಚುನಾವಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು ; ಚುನಾವಣಾಧಿಕಾರಿ : ಈ ಸಲದ ಚುನಾವಣೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಇಬ್ಬರನ್ನು ನಿರ್ವಾಚನಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದ್ದರು (೧೩೬). [ನಿರ್ವಾಚನ + ಅಧಿಕಾರಿ]

ನಿರ್ವಾಚಿತ (ಗು). ಆರಿಸಿದ ; ಚುನಾಯಿಸಿದ : 'ನಿರ್ವಾಚಿತ ಸದಸ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಚಿತಸದಸ್ಯ (ನಾ). ಚುನಾಯಿತನಾದ ಸದಸ್ಯ : ಸಂಸತ್ತಿನ ಉಭಯಸದನಗಳ . . . ರಾಜ್ಯಗಳ ವಿಧಾನಸಭೆಗಳ ನಿರ್ವಾಚಿತಸದಸ್ಯರಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಿರ್ವಾಚಕಗಣದ ಸದಸ್ಯರು ನಿರ್ವಾಚಿತರಾಗುವರು (ಭಾಧಾನ. ೨೭).

[ನಿರ್ವಾಚಿತ + ಸದಸ್ಯ]

ನಿರ್ವಾಚಿಸು (ಕ್ರ). ಆರಿಸು ; ಚುನಾಯಿಸು : ನಿರ್ವಾಚಿತಸದಸ್ಯರಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಿರ್ವಾಚಕಗಣದ ಸದಸ್ಯರು ನಿರ್ವಾಚಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಧಾನ. ೨೭).

[ನಿರ್ವಾಚಿಸು + ಇಸು]

ನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. ನಂದುವುದು ; ಆರುವುದು ; ಶಾಂತವಾಗುವುದು : "ನಿರ್ವಾಣ . . . ಶಾಂತವ್ಯಾಪಾರನಾದ ಯೋಗಿಗೂ ಆರೋಗ್ಯದ ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೪೯) ; ನಿರ್ವಾಣವೆಂದರೆ ಶಾಂತವಾಗುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೮). 'ನಿರ್ವಾಣ ಹೊಂದು' ಪರಾ. ೨. ಮರೆಯಾಗುವುದು ; ಕಾಣದಾಗುವುದು.

೩. ಸಾವು ; ಮರಣ : ಸರೀಂದ್ರನಾಥರು . . . ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣರ ನಿರ್ವಾಣಾನಂತರ ಸ್ವಾಮಿವಿವೇಕಾನಂದರಾಗಿ ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ಸಂಚರಿಸಿದರು (ಭಾರತ. ೩೨೩). ೪. ಮುಕ್ತಿ ; ಮೋಕ್ಷ : "ಕೈವಲ್ಯಂ, ನಿರ್ವಾಣಂ . . . ಮೋಕ್ಷಃ, ಮಹಾನಂದಃ — ಈ ೧೧ ಮೋಕ್ಷದ ಪದಂ" (ಪರಾಧ್ಯ. ೨೧-೧೨೪) ; ಇಂತೀ ಕಲ್ಯಾಣಚತುಷ್ಟಂ ಪ್ರಾಕಟ ಕಲ್ಯಾಣವಿದುರ್ದಿಂ ನಿರ್ವಾಣಂ (ಅಜಿತ. ೪-೧೪) ; ಕಾಣದಗೆ ಕನ್ನಡಿಯದೇತಕೆ . . . ಗೀರ್ವಾಣಭಾಷೆಯದೇಕೆ ಗೊರವಗೆ ಕೇಣವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಲಂಪಟಗೇಕೆ ನಿರ್ವಾಣ (ಅಮೃತ. ೧-೪೦) ; ಮಹಾವೀರನು . . .

ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಾಣ ಪಡೆದಾಗ ಬುದ್ಧನಿಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತೈದು ವರುಷವಾಗಿತ್ತು (ತೀರ್ಥ. ೩೩). ೫. ಪರಮಸುಖ ; ಅತ್ಯಾನಂದ. ೬. ಸಂಪೂರ್ಣ ; ಪೂರ್ತಿ : ಅಶೇಷಮಹಾಜನ ಮೂನೂರ್ವರುಂ ಸೇಡಿಂಬದಲು ಬಸದಿಯ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ ಶಾಂತಿನಾಥದೇವರಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಮಾಡಿ . . . ಬ್ರಹ್ಮಚಿನ್ಮಾಲಯ ಮೆಂದು ಪೆಸರನ್ನಿಟ್ಟು (ಕವಿ. ೯೫-೩-೩೭ ; 1124). ೭. ಮುಗಿವು ; ಕೊನೆ ; ಅಂತ್ಯ : ಶಾಂತಿಪುರಾಣದ ನಿರ್ವಾಣಂ ತಕ್ಕುದೆ ಮುಲ್ಲಸಯ್ಯನಿರ ತದನುಜನಂ ಶಾಂತಿಧನ ಪುನ್ನಮಯ್ಯನಿನೇಂ ತಮ್ಮುತ್ರಿ ಮರುಂ ಕೃತಾರ್ಥರೊ ಜಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೫೨). ೮. ಶೂನ್ಯ ; ಬರಿದು : ಮನ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಿ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನ ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಿಯಾಗಿ ಸುಳಿದು ಸೂತಕಿಯಲ್ಲದ ಐಂದು ಬದ್ಧನಲ್ಲದೆ ಸುಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದು ನಿರ್ಮಲದಲ್ಲಿ ಐಂದವರು ಅವರು ಪರದೇಶಾಂತರಿಗಳು (ಉಂಪ. ೯೦-೩೮). ೯. ಬತ್ತಲೆ ; ದಿಗಂಬರತ್ವ : ಐಂದನೇಕಾಂತನಿವಾಸಂ ಬೆಳ್ಳವಾಸಂ ನಿಶೇಯಲೇಯಂ ನಿರ್ವಾಣದೊಳ್ ಯೋಗಿನಾಥಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೧೧) ; ಮಂಡಿ ಬೋಳಾದರೇನು ಹುಟ್ಟು ಬೋಳಾಗದನ್ನಕ್ಕೆ ತನು ನಿರ್ವಾಣ ವಾದರೇನು ಅಶೇ ನಿರ್ವಾಣವಾಗದನ್ನಕ್ಕೆ (ಅದಪ. ೨೧-೫೪) ; ಉಟ್ಟಂತ ಉಡಿಗೆ ಕೊಡಿಗೆಯನೆಲ್ಲ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಮುಚ್ಚಿ ಮುಸುಕಿದ್ ನಿರ್ವಾಣವ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ (ಮಹಾವೇ. ಬ. ೫೧-೧೨೪). ೧೦. ತಪಸ್ಸು. ೧೧. ಸಾಯಂಕಾಲ ; ಸಂಜೆ. ೧೨. ಆನೆ ; ಗಜ. ೧೩. ವಿಾಹ ; ಮಜ್ಜನ ; ಸ್ನಾನ. ೧೪. ಆನೆಯ ಸ್ನಾನ. ೧೫. ಕಾರ್ಯ. ೧೬. ಜಿನ ; ಅರ್ಹತ : "ವಪುಸ್ಥಿ ಯೊಳು ಮಜ್ಜನನೊಳು ಜಿನನೊಳು ಜನ್ಮದಪಹರಣೆಯೊಳು ಗಜದೊಳ ಸ್ತಮಯದೊಳ್ ಪ್ರವರ್ತಿಪುದು ನಿರ್ವಾಣನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೮-೯೩) ; "ಕಾರ್ಯ ಜೀವಾಸ್ತಮಯಸಮಯ ಜನ್ಮಾಂತ್ಯ ದೇಹೋತ್ತರಕರ್ಮಂ ಸಾಮಜಂ ವೈರಿದಶನ ತಪಮಿಂತ್ಯದೆ ನಿರ್ವಾಣಮುಕ್ಕುಂ" (ನಾಸಾರ. ೨೦). ೧೭. [ವೀಶೈ] ವೀರಶೈವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ : ಶುದ್ಧ ವಿಶೇಷ ನಿರ್ವಾಣ ಎಂಬ ವೀರಶೈವವು ಮೂಡು ತೆಜನಾಗಿರ್ಪುದು ಮೂಡು ತೆಜ ತಾನೆ ಆಜು ತೆಜನಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆಂದೊಡೆ ಭಕ್ತ ಮಾಹೇಶ್ವರ ಪ್ರಸಾದಿ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ ಶರಣ ಐಕ್ಕೆ ಎಂದು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪-೯). ೧೮. [ಬೌದ್ಧ] ಸಂಸಾರಕ್ಲೇಶಗಳ ನಿವೃತ್ತಿ ; ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ಅಂತಿಮ ವಾದ ಅಳಿವು ; 19 ಬೌದ್ಧರು ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ನಿರ್ವಾಣ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ದೇಹಾತ್ಮಗಳ ನಂದಿಹೋಗುವಿಕೆಯೇ ಎಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಅಳಿವೇ ನಿರ್ವಾಣ. ಸರ್ವಂ ಕ್ಷಣಿಕಂ, ಸರ್ವಂ ದುಃಖಂ, ಸರ್ವಂ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಂ, ಸರ್ವಂ ಶೂನ್ಯಂ ಎಂಬ ಭಾವನಾ ಚತುಷ್ಟಯ ವನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಇದರಿಂದ ಸಂಸಾರದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಶೇ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ವಾಸನೆ ಗಳೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಆಗ ವಾಸನಾರಹಿತವಾದ, ವಿಶುದ್ಧ ವಾದ ವಿಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ. 'ನಾನು' ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರವೂ 'ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಮಮಕಾರವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ನಾನೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ನಿರಾತ್ಮತಾ ಭಾವನೆಯು ಬಂದು, ನಾನೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ನನಗೆ ಯಾವುದು ಬೇಕು ಎಂಬ ಮಮಕಾರ ನಿವೃತ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆ. ಬೌದ್ಧಮತದಲ್ಲಿ ಈ ಅಹಂಕಾರ ಮಮಕಾರ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ನೈರಾತ್ಮ್ಯದರ್ಶನವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದೇ ನಿರ್ವಾಣ, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ದ್ವಾರ. ಎಣ್ಣೆ ತೀರಿಹೋದರೆ ದೀಪ ಆರಿಹೋಗುವಂತೆ ರಾಗವೆಂಬ ಆಶೆಯು ತೀರಿಹೋದರೆ ವಿಜ್ಞಾನ

ರೂಪವಾದ ಆತ್ಮವು ಆರಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಾಣವೆಂದು ಹೆಸರು : ಬುದ್ಧನ ನಿರ್ವಾಣಾಸಂಕರ ಎರಡು ಮೂರು ಶತಮಾನಗಳಾದ ಮೇಲೆ . . . ವಿದ್ವಾಂಸರು ಬುದ್ಧನ ಉಪದೇಶಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩); ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸರ್ವಕಾಮಗಳನ್ನೂ ಬುಡಸಹಿತ ಕಿತ್ತು . . . ನಿರ್ವಾಣವೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿರಮಿಸಿ, ವಿಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವರು (ರಾಮಣ. ೨೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಣಶ್ಲೋಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರರೇ ಮೊದಲಾದವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆದ ಸ್ಥಳ. [ನಿರ್ವಾಣ+ಶ್ಲೋಕ]

ನಿರ್ವಾಣಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಸಾರವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡು; ಸಂಸಾರವನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸಲು ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಡು : ಸರ್ವಜ್ಞ ಸರಸಜೀವರ ಕಂಠ ರತಿಗೆ ಗಾಂಧರ್ವವಿವಾಹವೆ ಮಾಡಿ ನಿರ್ವಾಣಗೊಟ್ಟು ಬೇಜಾರಿಸೆಂದು ಮುನಿ ನಿರ್ಗಮದಿಂದ ಬಿಡುಬಿಡಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೩-೩೨); ಸರ್ವರ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಪಿಚುಮಂದರವೀಂಟಿ ತರ್ವಾಯ ಭರದಿ ತಂಬುಲವ ಚರ್ವಣಿಯಿಂದ ಬಾದಿಯರಿಗೆ ಸುತರಕ್ಷೆ ನಿರ್ವಾಣಗೊಟ್ಟಳುತ್ಸವದಿ (ಮೋಹತ. ೧೩-೨೬).

[<ನಿರ್ವಾಣ + ಕೊಡು]

ನಿರ್ವಾಣಧಾತು (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸ್ವತ್ವ : ಭಗವಂತನು ಅನುಪಾದಿಕೇವಲವಾದ ನಿರ್ವಾಣಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಪರಿನಿರ್ವಾಣ ಪಡೆದನು (ಬುದ್ಧ ಪ. ಮಿರಂದ. ೧೦೧). "ರಾಗರಹಿತವಾದ ಸ್ಥಿತಿ" (ಬುದ್ಧ ಪ. ಮಿರಂದ. ಕೋಶ).

[ನಿರ್ವಾಣ + ಧಾತು]

ನಿರ್ವಾಣನಾಥ (ನಾ). ಜಿನ; ಅರ್ಹಂತ : ಜಿನೇಂದ್ರ . . . ನಿರ್ವಾಣನಾಥ, ಸರ್ವಜ್ಞ, ತ್ರಿಲೋಕೇಶ, ತ್ರಿಕಾಲನಿತ್-ಈ ಆ ಜಿನೇಶ್ವರನ ಬೆಸರಾ" (ಹಲಾಯು. ೧೫-೪೬); "ಆ ನಿರ್ವಾಣನಾಥನರುಹಂ ಶೌದ್ಧಂ ತ್ರಿಕಾಲವಿದ್ವೀತರಾಗಂ ಜ್ಞಾನವರ್ಧನಂ ಸರ್ವಜ್ಞನೆ ಜಿನೇಂದ್ರಂ" (ಮಂಗಾ. ೭-೨೩). [ನಿರ್ವಾಣ + ನಾಥ]

ನಿರ್ವಾಣಪದ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯಪದವಿ : ನಿರ್ವಾಣ ಪದಸ್ಥಿತನಂ . . . ಸರ್ವೇಶ್ವರನಂ ಪೊಗಬ್ಬದಪೂರ್ವಗುಣಸ್ತುತಿ ಶತಂಗಳಂ ಮಹಿಮಂತಂ (ಸಮಪ. ೧-೫೩); ನಿರ್ವಾಣಪದಕ್ಕೆ ಕಾಮಿತನಾಗಿ ಸಕಲಪ್ರಪಂಚನ ಗರ್ವಮಂ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ . . . ಅಚರಿಸುವ ಪದಮು ವಿರಕ್ತರ ಉಪಾಧಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕ್ರೀಡೆಗಳಾವುಮಯ್ಯಾ (ಫನಮ. ೨೫-೨೧).

[ನಿರ್ವಾಣ + ಪದ]

ನಿರ್ವಾಣಪೂಜೆ (ನಾ). ನಿರ್ವಾಣಶ್ಲೋಕದ ಪೂಜೆ : ಅಂತು ನಿರ್ವಾಣಪೂಜೆಗೆ ನಿಖಿಲಗೀರ್ವಾಣಪತಿಗಳೇಬ್ರಹ್ಮಾರ್ಪಣ" (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೪೫ ಪ). [ನಿರ್ವಾಣ + ಪೂಜೆ]

ನಿರ್ವಾಣಪ್ರಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಕೈವಲ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿ : ಸಾಧನೆಯಿಂದಲೂ ಅತ್ಯವಿಕಾಸದಿಂದಲೂ ನಿರ್ವಾಣಪ್ರಾಪ್ತಿ (ಭಾರದ. ೩೬೫). [ನಿರ್ವಾಣ + ಪ್ರಾಪ್ತಿ]

ನಿರ್ವಾಣಭೂಮಿ (ನಾ). - ನಿರ್ವಾಣಶ್ಲೋಕ : ನಿರ್ವಾಣಭೂಮಿಯು ಸನೇಕಸುರಭಿಸುರತರುಕುಸುಮಗಂಧಾಕ್ಷತಂಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಸಿ (ಅದಿಪ. ೧೬-೫೧ ಪ). [ನಿರ್ವಾಣ + ಭೂಮಿ]

ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಕೊನೆಯ ಹಂತ; ಸೀಮಾರೇಖೆ; ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ : ಸ್ಮರವಿಜಯಕ್ಕಿದೆ ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆಯೆನೆ ಮನಗಿ ಮದನ ಮದಕರಿ ವಿಸಟಿಂಬರಿದುದೆನೆ ಕಾಮನೇಸಿನ ಪರಿಣತಿಯೆನೆ ತರಣೆ ಬಹು ನಿಧಂ ನರ್ತಿಸಿದಳಾ (ಮಲ್ಲಿ ಪ. ೪-೫೬). [ನಿರ್ವಾಣ + ರೇಖೆ]

ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಚಿತ್ರಣಕ್ಕೆ ಕೊನೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕೊಡು : ಆಗಸದೊಳದರ್ಬ ಪರಿದಿರದೀಗದೆ ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆ

ಗೊಂಡನೊ ಬಿದಿಯೆಂಬೀ ಗಮನಕೆಯಂತಾ ದೇವಾಗಮ[ನ]ದ ಚಿಲ್ವು ವಾಗಗೋಚರಮಲ್ಲೇ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೫). [ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆ+ಕೊಳ್.]
ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತಿಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕೊಡು : ನೇತ್ರಪ್ರತಿ, ಕೆಗೆ ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆವಡೆವಂತೆ ನಗೆಗಣ್ಣ ಕೊಳ್ ಕಜ್ಜಿ ಕರೇಖೆಯನಳಂಕರಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೬೩ ಪ).

[ನಿರ್ವಾಣರೇಖೆ+ವಡೆ]

ನಿರ್ವಾಣಸಂಚಾರಿ (ನಾ). ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು; ವಿರಕ್ತ; ಯೋಗಿ : ಗರ್ವಪದಮಪಕಾರಂ . . . ನಿರ್ವಾಣಸಂಚಾರಿ ಉರ್ವರೆಗೆ ಗುರುವನನು (ಮಂಕುತ. ೪೦೬). [ನಿರ್ವಾಣ+ಸಂಚಾರಿ]

ನಿರ್ವಾಣಸಮಾಧಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಮೋಕ್ಷಸಮಾಧಿ : ಆ ಲಿಂಗವನೆ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ನೇಧಿಸಿಕೊಂಡನೊಬ್ಬ ಶರಣ ಆ ಸರ್ವಾಂಗವನೆ ನಿರ್ವಾಣಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಿದನೊಬ್ಬ ಶರಣ ನಾನು ನಿರ್ವಾಣದಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಅಗಮ್ಯನಾದೆನೆಂದರೆ ಭಕ್ತಿ ಕಂಪಿತನೊನಿ ಎನ್ನ ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರಿಸಿಕೊಂಡನೊಬ್ಬ ಶರಣ (ಅಪರಂ. ೨೨೬-೧೦೨೭). 'ಕಾಯಸಮಾಧಿ' ಪರಾ. [ನಿರ್ವಾಣ+ಸಮಾಧಿ]

ನಿರ್ವಾಣಸ್ಥಾನ (ನಾ). ತಪೋಪ್ರದೇಶ : ನಿರ್ವಾಣಸ್ಥಾನದೊಳೇಳು ದಿವಸ ಮನಃಪೂರ್ವಕಮಂಪನಾಸಮಿದರ್ಬ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯೊಳ್ಳು ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ವಿದ್ಯೆಯನಂದಂವೀಶ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪಡೆಯ (ರಾಮವಿ. ೧೬-೧೫).

[ನಿರ್ವಾಣ+ಸ್ಥಾನ]

ನಿರ್ವಾಣಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ಆರಿ ಹೋಗು; ತಣ್ಣಗಾಗು; ನಂದು : ಅವನ ಮಸ್ತಕವಾದ ಜ್ವಲಂತ ಅಗ್ನಿಯು ಎಂದಿಗೂ ನಿರ್ವಾಣ ಹೊಂದದು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೯೪).

[ನಿರ್ವಾಣ+ಹೊಂದು, (<ಪೂರ್ವ)]

ನಿರ್ವಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತಲೆ ಇರುವವನು; ದಿಗಂಬರ. ೨. ವಿರಕ್ತ; ಮುಕ್ತ : ಕತ್ತಿ ಬತ್ತಲೆ ಇದ್ದದೆ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿರ್ವಾಣಿಯ (ಮೋಮಾ. ೨೩-೯೦); ಉಟ್ಟಿದ ತೊಟ್ಟಿದು ಊರ ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ವಾಣಿಯಾಗಿ ನಿಜಮುಕ್ತಿ ಸೋಪಾನವಾಗಿಪ್ಪ ಕರಪಾತ್ರೆಯೆಂಬಿ ಬಿರಿದು (ಫನಮ. ೧೯-೧೬); ನಿರ್ಮಾಯ ನಿತ್ಯ ನಿರ್ವಾಣಿ ಶ್ರೀಪ್ರಭುರಾಯ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪ ಸಂಗನ ಬಸವರಾಯ (ಸಮಪ. ೧-೧೪).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಾಣಿನ್]

ನಿರ್ವಾಣೋರ್ವಿ (ನಾ). = ನಿರ್ವಾಣಶ್ಲೋಕ : ಪಂಪನಾಥಕ್ರಿಯು ನನಸರಂತೆ ಬಂದು ಬಂದಾಗಳುಂ ಕುಂದದೆ ನಿರ್ವಾಣೋರ್ವಿಯಂ ಪೂಜಿಸುಮವಿಳದಿನೇಯೋತ್ಕರಾಶೇಷರೋಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೬).

[ನಿರ್ವಾಣ+ಉರ್ವಿ]

ನಿರ್ವಾಣ (ಗು). ೧. ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದ; ಶೂನ್ಯವಾದ. ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ; ಪ್ರಶಾಂತವಾದ : 'ನಿರ್ವಾಣದೀಪ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಗಾಳಿ; ನಿಂತುಹೋಗಿರುವ ಗಾಳಿ : "ನಿರ್ವಾಣ . . . ನಿಂತು ಹೋದ ಗಾಳಿಯ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೪೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಣದೀಪ (ನಾ). ಗಾಳಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದ ದೀಪ; ಹೊಯ್ದಾಡದೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ದೀಪ : ನಿರ್ವಾಣದೀಪದ ಕೆಂಪುಕುದಿಯಂತೆ ಹಸಿ ತುಂಬ ಪ್ರಭಿ ಬಿರಲದ ಉಡ್ಡ ಕುಂಕುಮ (ನಿರಾಭ. ೬೧). [ನಿರ್ವಾಣ+ದೀಪ]

ನಿರ್ವಾಣವಲಯ (ನಾ). ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದ ಪ್ರದೇಶ.

[ನಿರ್ವಾಣ+ವಲಯ]

ನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. ವಾದಕ್ಕೆಡೆಯಾಗದುದು; ನಿರ್ವಿವಾದವಾದುದು; ಅಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಆಸವಾದ; ನಿಂದೆ; ದೂಷಣೆ:

“ಅಪವಾದಃ, ಉಪಕ್ರೋಶಃ, ನಿರ್ವಾಹಃ . . . ಜುಗುಪ್ಸಾ - ಈ ಏ ಅಪವಾದದ ನಾಮಂ” (ಹಲಾಯು. ೨೪-೧೪೭); “ಅಪವಾದಂ ಜುಗುಪ್ಸಾ ನಿರ್ವಾಹವಸಕ್ರೋಶಃ ಪರಿವಾದಮದವರ್ಣವಾದಮದುಪಕ್ರೋಶಮನೇ ನಿಂದಯತ್ಯುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಿ (ನಾ). ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿರಾತಂಕ : ತದೀಯ ದೇಶನುಸರಣಿ ನಿರ್ವಾಹಿಯೆಂಬಾಳ್ವು (ಎಂ. XVI, ೩೪-೧೫; 1102).

[<ಸಂ. ನಿರ್ವಾಹ]

ನಿರ್ವಾಹಿ (ನಾ). - ನಿರ್ವಾಹಣ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಣ (ನಾ). ೧. ಹೊರಸೂರಿಯುವುದು; ಚೆಲ್ಲುವುದು ; ಸೂಸುವುದು. ೨. (ದಾಸನಾಗಿ) ಕೊಡುವುದು; ಅರ್ಪಿಸುವುದು. ೩. ಪಿತ್ತಗಳಿಗೆ ಪಿಂಡವನ್ನರ್ಪಿಸುವುದು. ೪. ದಾಸ; ಕೊಡುಗೆ. ೫. ಕೊಲ್ಲುವುದು; ಕೊಲೆ: “ಮಾರಣಂ, ನಿರತಣಂ . . . ನಿರ್ವಾಹಣಂ . . . ಪ್ರಮಯಾ, ಹಿಂಸಾ, ಸಂಜ್ಞಪನಂ-ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ” (ಹಲಾಯು. ೩೪-೩೨೪). ೬. ಕಳೆಯುವುದು; ನೀಗುವುದು; ಪರಿಹರಿಸುವುದು : ಮುನಿಸಂಬ ಕಚ್ಚಿನೊಳಿ ಬೆಂದು ನಿಲ್ಲದಂಬುಧಿಯು ನೋಡಿ ಪೊಕ್ಕರಿಸ್ತುಪಸಾಧನದಿರಿದನವಂತೆನೆ ತನುನಿರ್ವಾಹಣನಿಮಿತ್ತ ದಿರವಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಶಾಂತಪು. ೯-೧೫೩); ಲೇಸು ಮಾಡಿದ ನಾಳವನು ಖಳರೇಸು ದಿವಸ ವಿಧಾದಿಸಿದರೆ ಸುರೇಶನಾಪತ್ತಾ ಪನಿರ್ವಾಹಣವ ರಚಿಸಿದಲ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೧); ತಾಯಿ ಕೇಳವಧರಿಸಿ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯವನು ಸಂಸಾರದುಃಖನಿರ್ವಾಹಣವೆನಿಸ್ತು ಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗವನು (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೨-೩೨). ೭. ನಾಶಗೊಳಿಸುವವನು; ವಿಧ್ವಂಸಕ : ಅಂಜನಾ ಸೂಸು ರೂಪುದೋಪದನೋದನೆ ಸಮರಾಟೋಪದಲಿ ರಿಪುಬಲಕೆ ಕಲಿ ನಿರ್ವಾಹಣನು ಕಲಿನ್ಯಪಥ ಬೇಡಿದನಾ ಮಹಾಹವನ (ತೊರಂ. ೩-೩೨-೪೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಿತ (ಗು). ಶಮನವಾದ; ಶಾಂತವಾದ : ಆ ಪುರೋಹಿತ ವ್ಯಕ್ತನದಲಿ ನಿರ್ವಾ[ಹ]ವಾ[ಹ]ಪ್ರಾಂತಮ್ನಾಭಯಲನನಿಪನಾ ಪುರಪ್ರಾಂತ್ಯ ದಲಿ ಸುತ್ತಲು ಮೂಡುಯೋಜನದ ತೋಪಿನಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದನಗ್ಗದ ಭೂಪರಿಗೆ ಭವನವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಯ (ನಾ). ನೆಪವಿಲ್ಲದುದು : ತಾಯಿ ಕೇಳುಂಟಿಯು ಕುಮಾರಕರ ಸೇರಿ ನಿರ್ವಾಯದಲಿ ಹೀವನೋಪಾಯಮಂ ಮಾಡಿ ವ್ಯಥಾ ಯದಿಂ ಸಾವನೆಂದೆನುತ ಪೊರಡಲ್ (ತುರಂಗ. ೨೩-೩೦). [<ನಿರ್ವಾಹ]

ನಿರ್ವಾಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ (?) : ನೆಪವಿಲ್ಲದ ನಿರ್ವಾಯಂ ಸರುನಾಯಂ . . . ಕವಲಂಬುವೆಂಬಂಕದಂಚಿತ್ತ [ಬಂ] ತುಡುಗಿ ನಡುವಿನಂ ಸಾದು ಸಾದುಚ್ಚಿಚ್ಚಿ ಕಾದಿದರಕಿರಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೯); “ನಿರ್ವಾಯಂ-ಬಾಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಬಾಣ ಎಂದರೆ ಅಲಗಿಲ್ಲದ ಬಾಣ ?” (ಪಂಪವಿ. ೫೨೪). [?]

ನಿರ್ವಾಯ (ಗು). - ನಿರ್ವಾಹ ೧. ‘ನಿರ್ವಾಯಸ್ಥಳ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಯಸ್ಥಳ (ನಾ). ವಾಯುವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳ; ಶೂನ್ಯಪ್ರದೇಶ : ನೀರನ್ನು ನಿರ್ವಾಯಸ್ಥಳ (Vacuum)ಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಈ ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಶಿಲ್ಪನಾ. ೭೪); ನಿರ್ವಾಯಸ್ಥಳ (Vacuum)ದಲ್ಲಿಯೂ ಅನಿಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಖವು ವಿಕಿರಣ (Radiation)ದ ಮೂಲಕ ಹರಡುತ್ತದೆ (ಶಿಲ್ಪನಾ. ೧೨೧). [ನಿರ್ವಾಯ + ಸ್ಥಳ (= ಸ್ಥಳ)]

ನಿರ್ವಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೊಲಗಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು; ನಿವಾರಿಸು: ತಮವ ನಿರ್ವಾ[ಹ]ಶಾಂತಂ. ವ್ಯಾ[ಹ]ರಿಸಿದ ಹರಸಂಪ್ರಗಂ ಮುಡು ಹರಸಿಸಿದಳದ್ರಿ ಜಾತೆ (ನಂಕಾರಾ. ೪-೩-೩೨). [ನಿರ್ವಾರಣ + ಇಸು]

ನಿರ್ವಾಯ (ಗು). ೧. ತಡೆಯಲಾಗದ; ಸಹಿಸಲಾಗದ.

೨. ನಿರ್ಭಯದಿಂದ ವರ್ತಿಸುವ; ಧೈರ್ಯವಾಗಿರುವ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಸನ(ನಾ). ೧. ವಾಸಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವುದು; ದೇಶದಿಂದ ಹೊರದೂಡುವುದು; ಗಡೀಪಾರು ಮಾಡುವಿಕೆ : ಭಾರತದೊಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನಾಸನ ಮತ್ತು ನಿರ್ವಾಸನ (ಭಾಧಾಸ. ೨೭೯). ೨. ನಾಶಮಾಡುವುದು; ಕೊಲ್ಲುವುದು; ಕೊಲೆ : “ಮಾರಣಂ, ನಿರತಣಂ . . . ನಿರ್ವಾಸನಂ, ಕದನಂ . . . ಸಂಜ್ಞಪನಂ-ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ” (ಹಲಾಯು. ೩೪-೩೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಸನೆ (ನಾ). ವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರ್ಗಂಧ.

[ಸಂ. ನಿರ್ವಾಸನಾ]

ನಿರ್ವಾಸಿತ (ಗು). ೧. ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟ : ಅವಳ ಮರಣವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅವಳ ಚರನಿರ್ವಾಸಿತ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಆ ಕೆಟ್ಟ ಆಲೋಚನೆಯು ನಡೆದಿರಬೇಕು (ಕವಾಕುಂ. ೧೦೪). (ನಾ). ೨. ಹೊರದೂಡಲ್ಪಟ್ಟವನು; ನಿರಾಶ್ರಿತ : ನಾನು ಅಲಿಲೆಯುತ್ತ ಈಗ ಈ ನಿರ್ವಾಸಿತರ ಕ್ಯಾಂಪಿಗೆ ಬಂದೆ (ಹೊಸಗಿ. ೪೩); ನಿರ್ವಾಸಿತನೂ ನಿರಾಶ್ರಿತನೂ ಅದ ಮಾರ್ಗನಿಗೆ ಲಂಡನ್‌ಪಟ್ಟಣವು ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತು (ಮನಾದ. ೨೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹ (ನಾ). ೧. ನಿವಾರಣೋಪಾಯ ; ಬೇರೆಯ ದಾರಿ ; ಗತ್ಯಂತರ : ಇಂತು ಗುರುವವನ ತಪಾಪಕ್ಕೆಗೆ ನೊಡಲಿಂದುವುಂ ನಿರ್ವಾಹಮಂ ಪೇಳಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೪೭); ಇತ್ತಲು ಮಹೀಶನ ಹೊರೆಯಲಾಯುತ್ತಾ ತರತ . . . ಕರೆಸಿ ಭಾಮ್ಯುಂಗಜುಹಲಿದು ನಮ್ಮರಸು ಗಳಗಪಭಾತಸೂಚಕವರಿದಿಡಲ ನಿರ್ವಾಹವೆಂದೊಡೆ ನೈಪತಿ ಚಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೩); ಆ ಜ್ವರದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವೇಣವಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದ . . . ಅದರೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡದೆ ನಿರ್ವಾಹವಿಲ್ಲ (ರಘು. ೩೯). ೨. ವಾಸದ ಏರ್ಪಾಟು, -ವ್ಯವಸ್ಥೆ : ನಿರ್ವಾಹವಾಯಿತ್ತು ಬಸವಣ್ಣಿಗೆ ಕಪ್ಪದಿಯ ಸಂಗಯ್ಯನಲ್ಲಿ (ಮದಮಾ. ೨೩-೩೭); ಮೆಚ್ಚಿದಳಾ ವಿರಾಟಿನ ಪರಿತೆ ವೀರರ ವಧುವನಾ ಸಖಜನದೊಳಗೆ ನೇಮಿಸಿದಳ ನಿಬರಿಗಾಯ್ತು ನಿರ್ವಾಹ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೨). ೩. ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ನಿಭಾಯಿಸುವುದು; ನಿರ್ವಹಿಸುವಿಕೆ : ಭೂಮಿಪತಿ ಭುಲ್ಲವಿಸಿದನು ನಿಸ್ಸೀಮಸಂತೋಷದಲಿ ಸುಜನಸ್ತೋದಂ ರಕ್ಷಣಕಾಡ ನಿರ್ವಾಹದ ರೂಢಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೦); ಉಪಸಂತಾನಮಂ ಕಾಣದಿಕ್ಕಾಸ್ತುಕುಕುಲನಿರ್ವಾಹಮಂ ನೆನೆದು ರಘುವರಂ ನುಡಿದನೆಕಾಂತ ‘ದೊಳ’ ಜಾನಕಿಯೊಳು (ಚೈವಿಭಾ. ೧೪-೧೫). ೪. ಬದುಕು ; ಬಾಳುವೆ : ಇನ್ನೆನ್ನ ನಿರ್ವಾಹವುಂ ಮರಸನ ದೆಸೆಯೊಳಾದ ಮೋಹ ಮುನುಬಾದುದೆಂದು ಮಲಮಲಮಜುಗುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೫೪); ಬೀದರೆ ಸಿಲುಕುವರು ಮಾಯಾಪಾಶದೊಳಹಂಕಾರಿಗಳು ತದ್ವೇಶಕಾಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲಿ ನಿರ್ವಾಹವನು ಬೆದಕಿ ಬೇಸಹಂವರು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೫೪); ಸೀತಾರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು . . . ಫಲಗಳ ಮೇಲೆ ನಿರ್ವಾಹ ಸಾಗಿಸುತ್ತ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩೫). ೫. ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದು; ಮುಕ್ತಾಯ ; ಉಪಸಂಹಾರ : ಚಿನ್ನಬಸವರಾಜದೇವರು ನಿರ್ವಾಹವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಪ್ರಸ್ತಾವನದ ವಚನ (ವಚನಂ. ೨೭೧-೯೨); ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಮುಂತಾದ ಪದಕ್ಷರಿಯೊಳಗಾದ ಐವತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಾಹ ವೇದ ಮುಂತಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳಗಾದ ಪುರಾಣಗಳಮಂಗಳಶ್ಲೋಕ ತಾನಾರೊಂಬುದ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಭಿತ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫-೩೬೩). ೬. ಅಂತ್ಯ ; ಕೊನೆ : ಅವಳು ಬಂದಾಗಿನಿಂದ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವವರೆಗೂ ಕೊಚ್ಚಿ ಕೊಂಡ ಜಂಬಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಾಹವೇ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಕ (ಗು). ೧. ನಡೆಸುವ; ನಿರ್ವಹಿಸುವ: "ಕಾರ್ಯ ನಡೆಸುವ; ನಿರ್ವಾಹಕ. ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹಕ ಶಾಖೆ; ಕಾರ್ಯಾಂಗ" (Executive. ಪತ್ರಿಕೆ. ೩೬). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ವಹಿಸುವವನು; ಮುನ್ನಡೆಸುವವನು: ಭರತಕುಲನಿರ್ವಾಹಕನೆ ಬಾ ಕುರುಕುಲಾನ್ವಯ ದೀಪ . . . ಬಾಯೆಂಬದ್ದು ದನು ಮಗನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಕರೇಖೆ (ನಾ). = ನಿರ್ವಹಣರೇಖೆ: ಅಬ್ಬಣಂ ಚನ್ನಪೂವಿನ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಮಯೂಖಲೇಖೆಗಳಂತಾ ಚತ್ರ ನಿರ್ವಾಹಕರೇಖೆ ನೆರಂಬತ್ತಿರೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ತರದೂಗಿತ್ತಂಗನಾಸಂಕುಲಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೧೬).

[ನಿರ್ವಾಹಕರೇಖೆ]

ನಿರ್ವಾಹಕಸಂಗತಿ (ನಾ). ಪರಿಹಾರ; ನಿವಾರಣೆ: ವಾರಕದ ವಿವಿಧಾ ಭರಣ್ಯಂಗಾರವಂತಿರಲೇಖೆಯಾದಿದ ಸಾರಭಾಷಿಗೆ ನೆನೆಯಿರೇ ನಿರ್ವಾಹಕ ಸಂಗತಿಯ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೮೪). [ನಿರ್ವಾಹಕ + ಸಂಗತಿ]

ನಿರ್ವಾಹಕಸಾಧನ (ನಾ). ನೆರವೇರಿಸಲು ಬೇಕಾಗುವ ಸಾಮಗ್ರಿ, - ಸಾಧನ: ಸರ್ವಹಿತವೊಂದುಂಟೆ? ಅದಕೆ ಪಥ ನಮಗುಂಟೆ? ನಿರ್ವಾಹಕಸಾಧನಗಳಿತ್ತು? ಗುರುನೆತ್ತು? (ಮಂಕುಳ. ೮೫೪).

[ನಿರ್ವಾಹಕ + ಸಾಧನ]

ನಿರ್ವಾಹಕಸೂತ್ರ (ನಾ). ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಸೂತ್ರ, - ದಾರ: ಹೂಹಗಳು ಹೊಯ್ದಾಡವೇ ನಿರ್ವಾಹಕಸೂತ್ರದ ಕುಣಿಕೆಗಾಡನ ಗಾಹಿನಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೯). [ನಿರ್ವಾಹಕ + ಸೂತ್ರ]

ನಿರ್ವಾಹಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಡೆಸು: ನಿಭಾಯಿಸು: ತೊಡಗಿದೀತನ ರಾಜಕಾರ್ಯವ ಕಡಿಸದಿರು ನಿರ್ವಾಹಿಸಲಿ ನೀ ಬಿಡುಬಿಡನೆ ಜಡೆದನು ಮುರಾಂತಕನಿಂದ್ರನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೪). ೨. ಮುಗಿಸು; ನೆರವೇರಿಸು; ಈಡೇರಿಸು: ಅಸುರರಿಪು ಕೃಪೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಾಹಿಸಿದನೀ ಯಜ್ಞವನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೧-೨೩).

[ನಿರ್ವಾಹಕ + ಇಸ್ಯ]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಬದಲಾಗದಿರುವಿಕೆ; ಮಾರ್ಪಾಡಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿರತೆ; ದೃಢತೆ: ನಿರಾಲಸ್ಯದಿಂ ನಿರ್ಬಂಧದಿಂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ನೀಮಿ ವರಯಂ ನಿಶ್ಚಯಮೋದುಪೊಡಾವುಮಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದೋದಿಸಿ ಪಂಡಿತ ರಾಗಿ ಮಾಲ್ಪಿಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೫೫ ಪ); ಮುಕುಳನನಿರಾಳನಂಗಳ್ ವಿಶಾಸಪ್ರಬೋಧನೋನ್ನೇಷಂಗಳ್ ಪ್ರಕಟಿಸುಗುಮ್ಮಕ್ಕನುಂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಗೌಣಮುಖ್ಯವುತ್ಪತ್ತಿಕ್ಕತಂಗಳ್ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯೧೪); ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು . . . ತನಗೆ ತಾನು ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಕಾರ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ಕಾಲದೇಶರಹಿತ ಸಜ್ಜಿದಾನಂದದಂತಿರುತ್ತದೆ (ನಿಶಿಲು. ೨೩೫). ೨. ಭೇದಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಭಿನ್ನತೆ: ಸ್ಥಾನದಾಚಾರ್ಯಗ್ಗಂ ಎರಡುಂ ಕೇರಿಯು ಸಾಸಿವ್ವರ್ಗ್ಗಂ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪದಿಂ ಸಮಾಯರಾಗಿ ಬಳವನ್ನು ಬಾಳ್ವುದು (ಸೌಖ್ಯ. ೫೬-೧, ೬೪-೬೬; 1028). ೩. = ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿ: ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ [ವಾಣಂ. ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪತ]ವೆಂಬ ನಿಜ ದೊಳಗಯ್ಯ ನಿರಹಂಭಾವದಲ್ಲ ನಾನಿದ್ದೆ ನಯ್ಯ ನೋಡಿಹೆನೆಂದರೆ ನೋಡ ಲಿಲ್ಲ ಕೇಳಿಹೆನೆಂದರೆ ಕೇಳಿಲ್ಲ ಘನ ನಿರಂಜನದ ಬೆಳಗಿಂಬಾದುದೇನೆಂಬೆ (ಅಪಜಂ. ೧೫೧-೬೪೨); ಸಮಾಧಿಯೆಂಬ ಯೋಗವು ಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಅಸಂ ಪ್ರಜ್ಞಾತ . . . ಸುಕಲ್ಪ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೬). ೪. ಬದಲಾಗದಿರುವವನು; ಬಂದೇ ರೀತಿ ಯಾಗಿರುವವನು; ನಿಶ್ಚಲ: ಜಯಜಯ ವಾಸುಪೂಜ್ಯ ಸುರಪೂಜ್ಯ . . . ನಿರ್ಮಮ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೪೮); ನಿರಾ ವರಣ ನಿರ್ಮಾಯ ನಿರ್ಮಳ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ . . . ನಿರಾಳ ಪಂಪಾನಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶರಣ (ಹಚ್ಚಾ. ೧-೪); ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕಲ್ಪ ಕೇಳು ಚತುರ್ವಿಧದ

ಪದವಿಗಳು ಮೊದಲಹ ಸರ್ವಭೋಗಸುಖಂಗಳಂ ಕೊಡುವೆಂ ಬಯಸು ನಿನಗೆ (೬ಸಪ್ತ. ೧೮-೧೦೦); ಓರುಪಾಧಿಕ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ . . . ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಶಿವನುಂ (ಭೈರವ. ೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕ (ನಾ). = ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿ: ಧ್ಯಾನ ನಿಶ್ಚಲವೇ ಸಮಾಧಿಯದೇ ನಿರಾಸಿಸಲಾಜು ಭೇದವು ಮಾನನಿಧಿ ಸವಿಕಲ್ಪಕವು ತಿಳಿ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕವು (ಅಮೃತ. ೬-೫೫); ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕವು ವಿಶೇಷಣ ವಿಶೇಷ್ಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದಿರುವ ಜ್ಞಾನ (ಭಾತತ್ವ. ೫೮೮); ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕ, ಸವಿಕಲ್ಪಕವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೨).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ಏಕಾಗ್ರತೆ; ದೃಢಚಿತ್ತತೆ: ಎನ್ನ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವೇ ತಾಂಬೂಲ ಎನ್ನ ಮೌನವೇ ಘಂಟೆ ಎನ್ನ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪನೆಯೇ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಎನ್ನ ಕುದಿಯೇ ನಮಸ್ಕಾರ (ಅಪಜಂ. ೨೦೬-೯೨೬).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪನೆ]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಭೂಮಿ (ನಾ). ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿಯ ಸ್ಥಿತಿ: ದೇಶ ಕಾಲ ಆಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲಾ ವಿಶ್ವವೆಂದೂ ಅದಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿಯು ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ . . . ಪಾಗಿಯೇ ಅಭೇದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು (ಭಾರತ. ೨೧೩).

[ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ + ಭೂಮಿ]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಯಾವ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಚಿತ್ತಲಯಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ನಿಶ್ಚಲಸಮಾಧಿ; ೧ ಸಮಾಧಿಯ ಧ್ಯಾತ್ಯ, ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಧ್ಯೇಯವೆಂಬ ತ್ರಿಪುಟ ಯಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾತ್ಯ, ಧ್ಯಾನಭಾವಗಳು ಹೋಗಿ ಧ್ಯೇಯ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುವ ಜ್ಞಾನ; ಚಿತ್ತವು ಧ್ಯೇಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲೇ ಲಯ ಹೊಂದುವಿಕೆ: ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಸಮಾಧಿಯೊಂದನಿರ್ವಹಣೆಯಮೌನನಮಂ ಕರುವಿಟ್ಟ ಶಾಂತಿಯ ನಿಜಾಕೃತಿಯೊ ಪೇಳನಲ್ಪೈಕದನಾ ಸನಾತನ ಯೋಗಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೬೬-೬೬). [ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ + ಸಮಾಧಿ]

ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಿತ (ನಾ). ಬದಲಾಗದಿರುವುದು; ನಿಶ್ಚಲವಾದುದು; ಸ್ಥಿರವಾದುದು: ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಿತದ ಅದ್ವೈತವ ನೋಡಿದರೆ ಬೆಳಗಿನೊಳ ಗಣ ಬೆಳಗು ಅಡಗಿತ್ತು ನೋಡಿದರೆ (ಅಪಜಂ. ೨೨೧-೧೦೦೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಕಳಕೆ (ನಾ). ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು; ಪೂರ್ಣತೆ: ನಿರ್ವಿಕಳದಲ್ಲಿ ಘಟ ಹುಟ್ಟಿ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದ ಕಂಡೆ ನಿರ್ವಿಕಳತೆಯಲ್ಲಿ ವಿಕಳತೆಯು ಹುಟ್ಟಿ ಉಭಯಗತಿ ಆ ಉಭಯದ ಗತಿಗಿಟ್ಟಿವರ ಕಂಡೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೦-೬೬). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಕಳತಾ]

ನಿರ್ವಿಕಾರ (ಗು). ೧. ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದದ; ವಿಕಾರಗೊಳ್ಳದ; ಸ್ಥಿರಭಾವದ: ನಿಜಿತ ನಿರುತ್ತರ ಓರಾಮಯ ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (೬ಸಪ್ತ. ೬೧-೪೬); ಅದನ್ನು ಅವರು ತಿವರಗೊ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಭಾವದಿಂದ ಸಾಗಿಸುತ್ತರೇ ಇದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೯೬); ಸರ್ವವನು ತನ್ನಾತ್ಮವೆಂದು ಬದುಕುವನು ನಿರ್ವಿಕಾರಾಂತರಂಗದಿ ಜಗದ ಧರಿಸುವನು ಸರ್ವಮಂಗಳನವನು (ಮಂಕುಳ. ೮೦೫). (ನಾ). ೨. ಬದಲಾವಣೆ ಗೊಳ್ಳದವನು; ಸಮಭಾವದಿಂದಿರುವವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಉರ್ವಿಯೊಳು ಸೈಗೆದೆದು ಸದಿನಯಪೂರ್ವಕದಿ ಪಂದಿಸುತ ದಸರಯ ನಿರ್ವಿಕಾರನು ಮತ್ತೆ ಅಡಿಗಳಿಗಿಡಗಲು (೬ಸಪ್ತ. ೬೮-೨೬); ಸರ್ವಸಂಸಾರ ಕಾರಣಭಕ್ತಿಗಮ್ಯನಂ ನಿರ್ವಿಕಾರನ ಲಿಂಗವರ್ಚಿತನುದಾರನಂ ಸರ್ವಾಂಗ ವೊಂದಿ ಪಂದಿಸುವೆಂ (ವೀಶ್ವಪ. ೬-೧-೩೫); ಉಪಮಾತೀತ ನಿರುಪಾಧಿಕ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ . . . ಕೃಪಾಮೃತೇಕ್ಷಣ ಪರಶಿವನು (ಭೈರವ. ೧).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಕಾರತೆ (ನಾ). ಬದಲಾಗದಿರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿರತೆ: ಅ ತಪಸ್ಸು ನಿಷ್ಕಂಪ ನಿರ್ವಿಕಾರತೆಯಿಂದ ರಂಜಿಸರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಶಬ್ದಂ. ೨-೧೦೫ ಪ); ಸ್ವರೂಪ ಬದಲಾಯಿಸದೆ ಸರ್ವವು ಮುಚು ಕುಂಡಲ ವಕ್ರಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗುವ ಪರಿಣಾಮವೊಂದು. ಎರಡನೆಯ ಪರಿಣಾಮ ವಿಕಾರವಲ್ಲ, ನಿರ್ವಿಕಾರತೆಗೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ಹೃದಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೪). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಕಾರತಾ]

ನಿರ್ವಿಕಾರಿ (ಗು). ೧. -ನಿರ್ವಿಕಾರ ೧: ಕೇವಲ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರತ್ವ ಜಗತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾದಿಗಳ ಕೂಡದಾಗಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರತ್ವವೇ ಹೇಳಿಕೊಡದು (ಈಶ್ವಸ್ತ. ೨-೭). (ನಾ). ೨. ವಿಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವಂತಹುದು; ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದದಿರುವುದು: ನಿರ್ವಿಕಾರಿಗಳ ಪ್ರತಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಎಂಬುದು ಕಡೆಯಾದ ನಿರ್ವಿಕಾರಮುಂ ಅವಧಾರಣೆಯಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಎಂಬುವರ್ಗೆ ಸ್ವರೂಪ ಪರಮಾಗಿ ಸಂಧಿಯಲ್ಲ (ಶಬ್ದ. ೫೬ ಪೃ. ೨). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಕಾರಿನ್]

ನಿರ್ವಿಘ್ನ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದ; ತೊಡಕುಂಟಾಗದ; ಸರಾಗವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ತೊಡಕುಂಟಾಗದಿರುವುದು; ಸರಾಗ: ಯಕ್ಷಿ... ಮುಕ್ತಿಕೆ ಮಾಯೋರಂಕೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಂ (ಪ್ರಶ್ನ. ೧-೧೦); ನಾನೆ ಬಡೆನತಿಬಲಸಮಸ್ತಿಕಂ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಸಗೆ (ಪ್ರೀರಾಸಾ. ೨೯-೪೪). ೩. ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವವನು: ನಿರಸೂಯ ನಿರ್ವಾಣಪದ ನಿರ್ವಿಘ್ನ ನಿರತಿಶಯ ನಿಸ್ಸೀಮಂ... ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೬).

ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಾಗಿ, ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ = ತೊಡಕಿಲ್ಲದೆ; ಸರಾಗವಾಗಿ: ಸರ್ವಸಂಪತ್ತಮೃದ್ಧಿಗಳಂ ಸ್ವಧರ್ಮದಿಂದ ನಿರ್ವಿಘ್ನಮಾಗಿ ಸಕಲಪ್ರಕೃತಿ ಜಾತಿ ಜಾತುರ್ವರ್ಣಮಂ ದಿಡದೆ ಪೊರವಲ್ಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೧೫); ತಮ್ಮಲ್ಲರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಕಲವೂ ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ನಡೆದಿದೆ (ಜಿತಂಜಾ. ೪).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾಗದಿರುವುದು; ತೊಡಕಾಗದಿರುವುದು: ಸಮಸ್ತಸಿದ್ಧಿಪ್ರದಾಯಕ ವಿನಾಯಕ ಮಾಯಾದೇವನಿಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆಯನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೬). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಘ್ನತಾ]

ನಿರ್ವಿಘ್ನದಾಯಕ (ನಾ). ೧. -ನಿರ್ವಿಘ್ನತೆ: ಕಂನಿಭಾಕೃತಿಯನಿಶ ವದನದ ಕರದ ಪಾಕದ ಮೋಡಕದ ವಿಸ್ತರದ ಗಣಪತಿ ಮಾಡೆ ಮಗೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನದಾಯಕವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೬). ೨. ಗಣಪತಿ: ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ: ಕಾಯಕವಿದು ನಿನ್ನದು ಕೇಳು ನಿರ್ವಿಘ್ನದಾಯಕ ನಿನಗೆ ಸತ್ಯವೆಯ ಜೀಯ ಕಾರುಣ್ಯದಿ ಕುಡು (ಮೋಡಕ. ೧-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಚಾರ(ನಾ). ವಿಚಾರಮಾಡದಿರುವುದು; ಯೋಚಿಸದೆ ಇರುವುದು: ಅ ದೇವಕಿ... ಕಂಸಕ್ಕೆ ತಾಪಚಾರದಿಂದ ನಿರ್ವಿಚಾರಮು ಪೊಲ್ಲಮೆಯಾದುದೆಂದು ಬೇದಿಸುತ್ತಿರಲಾ (ಜಗದಿ. ೨-೬೧ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಸಂದೇಹವುಂಟಾಗದಿರುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಕಂದಿಗತೆ. ೨. [ಜೈನ]ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯದು; ಜುಗುಪ್ಸೆ ಹೊಂದದಿರುವಿಕೆ; ಇದರಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ, ಭಾವನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಭೇದಗಳಿವೆ: ೧. ದ್ರವ್ಯನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿಯೆಂದರೆ ಸಾಧುಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಲ, ಮಾಂಸ, ಮಾಂಸ, ಕಫ ಮೊದಲಾದ ಅಸಹ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಿವೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಹೇಸಿಗೊಪಡದಿರುವಿಕೆ. ಧರ್ಮಾತ್ಮರ ಶರೀರವು ರತ್ನತ್ರಯದಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ೨. ಅರ್ಹಂತರು ಹೇಳುವ ಉಪದೇಶಗಳು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ ಮುಂತಾಗಿ ಅಶುಭ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು ಭಾವನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ: ನಿತ್ಯಂಕಿತ

ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿತ್ವಾ ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿ ತಾ ಉಪಬೃಂಹಣ ಸ್ಥಿತಿ ಕರಣ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಪ್ರಭಾವನಾ ಎಂಬಂಟಿಕ್ಕಿಕ್ಕಿ... ಭೋರಕಷ್ಟವಿದರ ಪೂರ್ವಲಾಗದೆಂಬ ಜ(ಪ)ಸುಗೆಯಿಂದ ಪತ್ತುವಿದುವುದು ದ್ರವ್ಯಭಾವ ಭೇದ ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ (ಚಾಪು. ೨೪೧); ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿಯೊಳಜಾತಾರ್ತ ವರೆ ಕೈಕೊಂಡು ಬಣ್ಣ ಸಲೆಗಟ್ಟು ನರಂ ನಿರ್ವಾಣಪದವೊಳಿರಿಸುವ ಸರ್ವಜ್ಞ ಶ್ರೀಗೆ ಮೊತ್ತ ಮೊದಲಿಗನಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೪-೬); ಶರೀರಾ ದ್ಯುತುಜ್ಞಪ್ರಭಾವಮನಜಾದು ಕುಟಿಯೆಂಬ ಮಿಥ್ಯಾಸಂಕಲ್ಪೋಪನಯನ ಮುಂ ಅರ್ಹತ್ವವಚನದೊಳ್ ಇದಯುಕ್ತಂ ಭೋರಂ ಕಷ್ಟಂ ಇದಲ್ಲ ದೊಡ್ಡೆಲ್ಲಂ ಉಪಪನ್ನಮೆಂಬ ಅಶುಭಭಾವನಾಪರಹಮುಂ ಮೋರ್ ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫); ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿತ್ವಾ: ರೋಗಿಯೊ, ಕುರುಪಿಯೊ ದುಃಖಿಯೊ ಅದ ದೇಹಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಹೇಳಿಕೊಡದು... ಮನುಷ್ಯನ ವೈಭವ ಹಾಗೂ ದೈಹಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡದೆ ಅವನ ಗುಣಗಳನ್ನು ನೋಡುವುದು (ಜೈನಸ. ೪೬೦). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಚಿಕ್ಕಿತ್ವಾ]

ನಿರ್ವಿಣ್ಣ (ಗು). ೧. ನಿರಾಶೆಗೊಂಡ; ನಿರುತ್ಸಾಹದ: ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ಭಾವದೊಳಂದು ಲಕ್ಷ್ಯಣಂ ತುರಗ ಸಾರಥಿ ಕೇತನಗಳಿಂದ ಹಡ್ಡದ ವರೂಥಮಂ ತರಿಸಿ ಪೊಜಿಗಿರಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೬೦); ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಕವಿಗಳಿಂದ ವೀರಗಾಥಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೪೫೨). (ನಾ). ೨. ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: ಕಣ್ಣು ತೆಪ್ಪಿದರೆ ಕೆಳದಿ ಕೇಳಾ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವುದೀ ಪ್ರಪಂಚದ ಬಣ್ಣ ಗೆಯ ಭುವನಾವಳಿಗಳಿವು ತಾಮಸಾಂಗದಲಿ ಗಣ್ಯವೇ ತಾನಿದಹಿಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ನಿರ್ವಿಣ್ಣವೆನಿಸಿ ದಡುಳಿವಲೊಬ್ಬಳಿ ಹೆಣ್ಣು ಕಡೆಗಾವನಲಿ ಲಯಿಸುವಳಾತ ನೋಡೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧-೨೯); ಭೀತಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಣ್ಣವಾದ ಮೋರೆಯ ಬಣ್ಣ ಇನ್ನೂ ಮರುಕಳಿಸಿರಲಿಲ್ಲ (ಮೂರುದಾ. ೨೫೬). ೩. ನಿರುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಿರಾಶೆಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಈ ತೆಪ್ಪಿನೊಳ್ ಮೂರ್ಛೆಗೆ ಸಂದ ರಾಯನೆಂತಾನುಂ ಬೇಗದಿಂದ ಸೋದರರ ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರದತ್ತಣಂ ತಪ್ಪತ್ತನಾಗೆ ಮುನಿಪಂ ನಿರ್ವಿಣ್ಣನಾಗಿ ನೋಬ್ಬುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೨೨); ಭಾಗಿರಥಿ ನಿರ್ವಿಣ್ಣಳಾಗತೊಡಗಿದಳು (ಭಾರಥಿ. ೧೫೨); ಎಲ್ಲರೂ ಚಿಂತಿಸಿ ನಿರ್ವಿಣ್ಣರಾದರು (ಕುರುಕಾ. ೨೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆ (ನಾ). ೧. ಕುಗ್ಗಿದ ಸ್ಥಿತಿ; ಸೋಲಿನ ಭಾವ; ಅಸಹಾಯಕತೆ: ನಿಂತು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅನರ ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆ... ಅವರು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಸಾರಿ ಸಾರಿ ಹೇಳುವಂತಿತ್ತು (ಹೊಸಪ್ರ. ೪೪); ನಾನು ನನ್ನ ನಾದಿನಲ್ಲಿರುವವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವುದು... ಅವರ ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆಗಾಗಿ (ಪ್ರವಾತೋ. ೧೨೬); ಮನದ ಮಾಮುರಕೆ ಹಿಡಿದುದು ನನಗೆ ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆಯ ಬಂದಿಳಿತೆ (ಪ್ರೀರಾಸಾ. ೯-೨೧೯). ೨. ದುಃಖ; ಅಳಲು: ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆಯು ಇಂದು... ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆಯು ಬತ್ತಡಕ್ಕೆ ಬಡ್ಡಿದುದು ಉಬ್ಬಸಬಟ್ಟು ಹೊರಬೀಳಹತ್ತಿದೆ (ಅಪ್ಪಕ. ೧೪೨). [ಸಂ. ನಿರ್ವಿಣ್ಣತಾ]

ನಿರ್ವಿಣ್ಣಮನ (ನಾ). ೧. ನಿರುತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ನಿರುತ್ಸಾಹಿಯಾದ ಮನಸ್ಸಿನವನು: ಮುದದಿನೆಲ್ಲರ ಕುತಲವನು ಕೇಳದನು ದುರಿಯೋಧನಗೆ ಸಿಲುಕಿದ ಹದನನೆಲ್ಲದ ಹೇಳದನು ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ಮನನಾಗಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೧೪). [ನಿರ್ವಿಣ್ಣ + ಮನ]

ನಿರ್ವಿಣ್ಣ್ಯ, ನಿರ್ವಿಣ್ಣ್ಯ (ನಾ). ೧. -ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆ ೨: ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂದನದ ಕೆ ನಿರ್ವಿಣ್ಣ್ಯವೆನುಗಿಲ್ಲ [ಪಾಂ. ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ರಹುದಿಲ್ಲ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೧೦). **ನಿರ್ವಿಣ್ಣ್ಯ:** ೨. -ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ಮನ ೨: ಪತಿತರು ಪಾಪಾತ್ಮರೊಬ ನಂದಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಣ್ಣ್ಯರಾಗಿ (ಶರಣ. 11, ಮುನ್ಯಾ. ೪). [**ಸಂ. ನಿರ್ವಿಣ್ಣ**]

ನಿರ್ವಿಧ್ಯ (ಗು). ೧. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದ; ಏನನ್ನೂ ಕಲಿಯದೆ ಇರುವ. (ನಾ). ೨. ವಿದ್ಯೆಯಿಲ್ಲದವನು; ಓದು ಕಲಿಯದವನು. ೩. ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ವಿದ್ಯಾಬಲ ನಷ್ಟವಾದವನು; ಅಂತ್ಯಗ್ರೀವಂ ನಿರಾಯುಧಂ ನಿರ್ವಿಧ್ಯನುಮಾಗಿ ಕೆಲಸಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೫-೬೨ ನ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಧಿ (ನಾ). ಅಗರ್ಯೇ ತೀರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕಟ್ಟಳೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮುದ್ದನ ಹರಸಲು ಗಣಪನ ಕರೆದೆ ನಿರ್ವಿಧಿ ಯಾದರು ಕಡುಬನು ಮಾಡಿ ಪೂಜಪ್ರದೋಷ್ಯತು ಸುತನಂ ಕೂಡಿ (ಗಣೇಶ. ೬-೬೯). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಧಿಸು 'ನಿರ್ವಿವಿಸು' ನೋ.

ನಿರ್ವಿಭವ (ನಾ). ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿರದುದು; ವೈಭವಹೀನವಾದುದು; ಸರ್ವಮಯವದು ಪರಿಹರಣ ಸಂಕೀರ್ಣಪದವಲ್ಲ ನಿರ್ವಿಭವ ಸಂಪಲ್ಲ ಕೇಳಿ ಪಾರ್ವತೀಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದು (ಬಸವ. ೫೧-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿರಲ, ನಿರ್ವಿರಳ (ಗು). ೧. ವಿರಳವಲ್ಲದ; ಪೂರ್ಣವಾದ ಅಖಂಡ. (ನಾ). ೨. ಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪ; ಅಖಂಡನಾದವನು ನಿರಜ ನಿರ್ಜರ ನಿತ್ಯ ನಿರ್ಮಳ ನಿರಭ ನಿರ್ಭವ ನಿರ್ವಿರಲ[ನಾಶಂ. ೪] ನಿರ್ದರಣ ನಿರ್ವ್ಯದ್ಯಾಂ ನಿಜನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪) **ನಿರ್ವಿರಳ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿರಳ 'ನಿರ್ವಿರಲ' ನೋ.

ನಿರ್ವಿವಾದ (ನಾ). ವಿವಾದಕ್ಕೆ ಎಡೆಗೊಡದಿರುವುದು; ಚರ್ಚಾಸ್ಪದವಲ್ಲದುದು; ಗುರುದೇವನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೇಲ್ಮೆ ಅವನ ನಾಟಕ ಕಾಂಡಂಬಿ, ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತು ನಿರ್ವಿವಾದ (ಧರ್ಮಸಾ. ೮೦); ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕಾಗಿರುವ ವಿಷಯ ನಿರ್ದೋಷವಾಗಿಯೂ ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು (ಶ್ರುತ. ೨೬೪); ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರೀಕರಾಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವದ ರಹಸ್ಯವನ್ನರಿಯಬೇಕೆಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯಗುರಿಯಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದ (ಋತ್ವಾಂ. ೫ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಅನನ್ಯವಾದ; ಪರಮ; ವಿಶ್ವಚಿತ್ತಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚ ಹೇಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ನಿರ್ವಿಶಿಷ್ಟ ಸತ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು . . . ವಿಶ್ವಚಿತ್ತಿಗೂ ಒಂದು ಇರುವ ಮೂತ್ರ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಕೇವಲ ಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞಾಮಯವಾದ ಒಂದು ನಿರ್ವಿಶಿಷ್ಟ ಇರುವ (ನಿಶಿಲ. ೨೬೫). ೨. ವಿಶೇಷವಲ್ಲದ; ಸಾಧಾರಣವಾದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಶೇಷ (ಗು). ೧. ಅನಿರ್ವಿಷ್ಟವಾದ; ವಿಶಿಷ್ಟವಲ್ಲದ; ಅನಿತು ಇನಿತು ಎಲ್ಲವು ಏಂದು ಪವಣಂ ಬೇಟ್ಟು ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದಂಗಳ್ [ನಾಶಂ. ನಿರ್ವಿಶೇಷದಂ] ಸಂಖ್ಯೆಯಂ ಬೇಟ್ಟು ಎಲ್ಲವು ಕೆಲವು ಪಲವು ಎಂಬ ಶಬ್ದಂಗಳ್ . . . ಅಂತ್ಯಲೋಕಮಂ ಪಡವುವು (ಶಮದ. ೧೦೦ ಸ್ತುತಿ). ೨. ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ; ಸುರನಿರ್ವಿಶೇಷಸುಖಸರ್ವಸ್ವಂ ಕುರೂರ್ವಿಶೇಷಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೨೨). (ನಾ). ೩. ಅಭೇದ; ಏಕರೂಪತೆ; ಸಮಾನತೆ; ಪರಲೋಕವೆಂಬುದು ಪರನಿಷ್ಠಾನಿರ್ವಿಶೇಷಂಗಳಂ . . . ಅಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೬೨ ನ); ಶತಧರಣ್ಯದೊಳಕ್ಕಂ ಶತಧರಣಂಗಳ್ ಸನ್ಮುಖವಂ ಸುಮನೋವಿಶಿಷ್ಟಪಾಂಕಜೋ ನಿರ್ವಿಶೇಷದಿಂ ಮುಕ್ತ ಮುಕರಯುಗಳ್ ಕೈಕ್ಕಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೯೦೧); ಉಂಟಿಲ್ಲೆಂದೆಯೆರಡು ಗೆಂಟೆ ಪರಿಹಂಸಿ ಮೂಜನೆಯ ಪೊಸವಗೆಯಂ ಗೆಂಟೆಕ್ಕ ನಿರ್ವಿಶೇಷದೊಳಂಟಿ

ಪುದೀ ಜಗಮನಮರೆ ತಿವಿರಾಜ್ಯತಂ (ಚರಮ. ೬-೧೪). ೪. ಬೇರೆಯಲ್ಲದವನು; ಸಮಾನನಾದವನು; ಮದವದಂಹಸ್ತು ಮಸ್ತಕಧಿದುರಂ [ಭುಮಿ]ವಿದುರನನ್ಯಬಾಣಬ್ಬ ದುರಂಮದ ಪತ್ಯನಿರ್ವಿಶೇಷಂ[ಮದವದೋಲಾ ರಿತನತ್ಯಂ] ವೈಷಣೇನಂ(ಗದಾಯ. ೪-೬೬). ೫. ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮ; ಸೆರೆದೂರ್ವ್ಯರೇತನೋಳ್ ಪುರೂಹಿರೋರೇತೋತಿ ತೀವ್ರನೋ ಮುನಿವರನೋ ಪರಮಭಗವಂತಿ ಮಂದಿರಿ ಪರಿಶ್ರಮಕ್ಕೆನ್ನ ನಿರ್ವಿಶೇಷನೋಕಾಗಳ್ (ಕವಿ. ೧-೬೬); ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಅಶ್ವರಕ್ತಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಯ . . . ನಿರ್ಗುಣ ನಿರ್ವಿಶೇಷ . . . ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾದನೇ ಅದ್ವೈತಬ್ರಹ್ಮಪರ್ಯಾಯನಾಮಂಗಳಕ್ಕಂ (ವಿನೀ. ೨೯).

[ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ತ್ರಿಗುಣಾತೀತವಾದ ಶುದ್ಧಬ್ರಹ್ಮ; ಪರಮಾತ್ಮ; ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ; ಈ ಆತ್ಮನೆಂಬುದು ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಾದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಗುಣವೂ ಇಲ್ಲ . . . ಇದಕ್ಕೆ ಬದ್ಧರ ಸ್ವಲಕ್ಷಣವಸ್ತುವನ್ನೂ ವೇದಾಂತಿಗಳ ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೂ ಹೋಲಿಸಬಹುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೫೮).

[ನಿರ್ವಿಶೇಷ+ಬ್ರಹ್ಮ]

ನಿರ್ವಿಷ (ಗು). ೧. ವಿಷವಿಲ್ಲದ; ನಂಜಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ವಿಷರಹಿತವಾದುದು; ನಂಜಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಉರಗಂ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕೆರಲನಂತಂ ಕಳೆದು ಕಟ್ಟಿ ಮೇಗಂ ಬೇಗಂ ಸೆರೆವಿಡಿಗೆ ಸುಡುಗೆ ಕಡಿ ಗಿರದರಿಕ್ಕುಗೆ ನೀವಿ ಕಳೆಗೆ ನಿರ್ವಿಷಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೮೯ ಪ್ರಯೋ); ವಿಷಮಂ ದನೆಗಿಡುವುದುನೆ ನಿರ್ವಿಷಂ (ಮದದ. ೬-೬); ನಿರ್ವಿಷವಾಗಲಿಕ್ಕೆ; ಎಲೆ ಹೊನ್ನೆಯ ಬೇರಂ ಅಂದಿಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಮಂತ್ರಿ ಸುಡಿಯ ನಿರ್ವಿಷ. ವಿಳಂಗೆ ಎರಡಂ ನೀರಲ್ಲಿ ತೇದು ಮೂಗಿನ ನಸ್ಯಂಗೆಯ ನಿರ್ವಿಷ(ವಿನ್ನಿ. ೯೩). ೩. ನಂಜನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವವನು; ವಿಷವಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ವಿಷಯಾಮಿಷಲಂಕುಟೆಯ ವಿಷಧರನೆನಿಸಿದುದು ನಿನ್ನೆಲೆ ವಿಷಧರನಂ ವಿಷಧರನಾಗದೆ ಬೇಗಂ ವಿಷಯಾಮಿಷ ವಿಷ ಮನುಗುಟ್ಟು ನಿರ್ವಿಷನಾಗಾ (ಅವಿ. ೨-೧೬); ನೀನೊಂದುಪಾಯದಿಂ ಬಂದಂ ನೀರನಭಿಮಂತ್ರಿ ತಳೆಯಲೊಡಂ ನಿರ್ವಿಷಮುಪ್ಪೆಂ (ಪಂಚಕಂ. ೧೧೩-೫). ೪. ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವಂಥ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಬೇರು: "ವಿಷಹಾ-ನಿರ್ವಿಷ, ಬಾಗಿ, ದೇವದಾಳ" (ಓಷಧಿ. ೧೫೫); ನಿರ್ವಿಷ, ಚಂಗಲ್ಮ-ಕೋಷ್ಟ, ಕುಂಠಿ . . . ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೂಡಿ . . . ಮಂದಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ನಿಲುವತನಕ ಅಟ್ಟಿ ಒಂದು ಗದ್ಯಾಣ ತೂಕವಂ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ದೇಹಕ್ಕೆ ಲೇಪನಂ ಮಾಡಿಸಲು . . . ಅಪ್ಪಾದಶಕುಷ್ಕ ಸಹ ಮಾಣ್ಣಂ (ಸಚಪ್ಪ. ೧೬೯).

ನಿರ್ವಿಷಂಮಾಡು = ವಿಷವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು; ಪದೋತ್ತಮಯಂ ಪಾವು ಕೊಳೆ ನಿರ್ವಿಷಂಮಾಡುತ್ತಾ ತಂಗೆನ್ನ ಮಗಳಮನರ್ಥರಾಜ್ಯಮುಮಂ ಕೊಡುವನೆಂದು ಗೋಸನಿಗಳೆಯ (ಚಾಣಂ. ೪೫೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಿಷಯ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯದಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವುದು; ವಿರಕ್ತಿ; ವಿಷಮವಿಷಂಗಳ್ಲಂ ಪ್ರತಿವಿಷಮನಿಸುವ ಮಂತ್ರ ನಿಜಯದೊಳಮಾಗೆಂದುಂ ವಿಷಯಮೆ ಮಾಣಸಲಿಂತೀ ವಿಷಯ ವಿಷಾಸ್ತಾದಮೋಹಮಂ ನಿರ್ವಿಷಯಂ (ಕಾಂಡಂ. ೫೬೨); ಎನ್ನ ನಿಭ್ರಾಂತಿಯೇ ನೈವೇದ್ಯ ಎನ್ನ ನಿರ್ವಿಷಯದೇ ಕಾಂಬೂಲ ಎನ್ನ ಪರಿಸನೇ ಘಂಟೆ (ಅವತಂ. ೨೦೬-೯೨೬); ಧರೆಯು ಸತಿಸುತರ ಭೋಗ ಭಾಗ್ಯವನು ತ್ಯಜೇಕಂಸಿ ನಿರ್ವಿಷಯಪರನಾಗಿ (ಸಮೋ. ೬೨-೪೫);

ನಾನಿಬೆನು ಇದೆನೆಂಬ ನಿರ್ವಹಣೆಯದರಿಂದಾಗಿ
(ಮರಣ. ೫೨-೯). ೨. ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ದೂರವಾದ
ವನು; ವಿಷಯಾತೀತನಾದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ನಿರಸನೇಂದ್ರಿಯ
ನಿರ್ವಹಣೆಯ ನಿರ್ವಹಣೆ . . . ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದ ಚಿತ್ತ ಸು (ಬಸವ.
೬೧-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವವನು; ವಾಸನಾ
ರಹಿತನಾದವನು; ವಿರಾಗಿ: ದೇವ ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನವಧಿಸೆಂದು
ದೇವ ಭವಬಂಧಮಂ ಬಿಡಿಸು ಬಿಡಿಸಿತ್ತೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಬಂದದಿಂ
ಮುಕ್ತಿಯು ಸದಾಪುನ (ಸಂಪದ. ೧೩-೪೧).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣೆ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ವಿಷಯದ ತನಗೆ ಕೆಡುಕುಂಟಾಗದ
ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ವಿಷಯವಿಷಯವೆಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಸುಳ್ಳ
ನಿರ್ವಹಣೆ ನಿರ್ವಹಣೆ (ಭರಣ. ೨-೬೧). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಸಿದ್ಧ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ವಿಷಯವಿಷಯವೆಂದು ಮಾಡುವಿಕೆ;
ನಂದನ್ನು ಕಳೆಯುವಿಕೆ: ಮದನಭವ ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನುಂತ್ರ ಸ್ವಸಂ
ಜರಾಮರಣ ಶಿಲಾದಿವಳೆನ ಬಿಡುಬಿಡು ಪೊಡುಮು ಮುನಿ ಪರನಿ ಭರ್ಮ
ವೃದ್ಧಿ ನಿರಾಧಂ (ಪರಮಾ. ೬-೨೮). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ವಿಷಯವಿಷಯವೆಂದು ಮಾಡು; ನಂದೆಲ್ಲ
ದಂತೆ ಮಾಡು: ಗರಳೇಂದ್ರವರವಾಸಿಕೋಗ್ರವಿಷಯಂ ಪುಣ್ಯಮೃತಂ
ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನು (ಪರಮಾ. ೬-೨೮). [ಸಂ.]

[ನಿರ್ವಹಣೆ + ಕೆಡುಕು]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವನು; ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವವನು:
ಸೃಷ್ಟಿವಿಲಯಸ್ಥಾನವಾದವನುಂತ್ರ ಮಾಯಾಗುಣಗಳಿ ನಿರ್ವಹಣೆ ನಿರಸನ
ನಾವನೇ ಸಚ್ಚರಣಗಳಿ (ನಿರಾ. ೧೦-೭೪-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲವಾದುದು; ಆದಿಮೂಲ:
ಅತ್ಯಂತ ಕಾಯವೆ ರೂಪ ಅ ಕಾಯಕ್ಕೆ ಆತ್ಮನ ಹಾಜೆ ಅ ಹಾಜೆಗೆ
ಅಜಾನಿ ದೀಪ ಅ ದೀಪಕ್ಕೆ ಗೋಪನಾಥ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರರಿಂಗವೆ ನಿರ್ವಹಣೆ
(ಮುಖ್ಯ. ೬-೬೧); ಭಕ್ತಿಶೂಲ ಮಹೇಶ್ವರನ ನಿರ್ವಹಣೆ ಅ ನಿರ್ವಹಣೆ
ಪ್ರಸಾದಿಯು ಪ್ರಣಮ ಅ ಪ್ರಣಮ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಯು ಎರಡನೇ ಅಜಾನಿ
(ಮೋ. ೧೪೩-೫೫೬). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ 'ನಿರ್ವಹಣೆ' ನೋ.

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಗಂಡ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು ಇಲ್ಲದವನು. 'ಆವೀರಿ'
ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣೆ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ಗು). ೧. ಬಲವಿಲ್ಲದ; ಅಶಕ್ತ. ೨. ಗಂಡಸುತನ
ವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಬಲವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿದುದು.

೪. ಪಂಡ. ೫. ಬಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಶಕ್ತಿಗುಂದಿ
ದವನು: ಈ ವಿಶ್ವ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ವೀರೋಚಿತವಾಗಿ
ಜಿತವನ ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗಿ ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗಿ ಹೇಡಿಯಂತೆ ನಡೆಗುಟ್ಟಿ
ದ್ದಾನೆ (ಭಾರತ. ೧೧೧); ಈ ಜನ ಪ್ರಪಂಚದ ಪ್ರಗತಿಗೆ ವಿಸೂ ಕಾಣಿಕೆ
ನೀಡಲಾರದ ನಿರ್ವಹಣೆಯು (ದ್ರಾವಿ. V, ಮುನ್ನುಡಿ); ಇಂಥ ಪಕ್ಷ
ವಿಜಯ ಸಮುದಿನ ಜನತೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನು ಮಾಡಿತು
(ವಿಜಯ. ೧೩೧).

ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗು-೧. ಬಲವಿಲ್ಲವಾಗು; ಶಕ್ತಿಗುಂದು: ಕಲಿ
ಯಾಗದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಮಾರ್ಗಗಳು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗುತ್ತಾ
ಬಂದಾಗೆ . . . ಅಗಮೇಶ್ವರ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನನೇ ಪ್ರಶಸ್ತವೆನಿಸುವುದು
(ಭಾರತ. ೬೮); ಸೃಷ್ಟಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯ ಬಲ

ದಿಂದ ಬೇರಿಸುವುದು ಮಾತ್ರ ಒಳಿತನ ಕೆಲಸ. ಅಗ ಕೆಡುಕು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗು
ವಾಗುತ್ತದೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. 122viii, 123viii); ವಸಿಸ್ತನ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಕ್ಕೆ
ತಗುಲಿ ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ಕಾಶಿಕನ ಅಸ್ತದಂತೆ
ರೋಗಗಳು ಇದನ್ನು ಸೋತಿದ ಕೊಡಲೇ ನಿರ್ವಹಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ
(ಕೇದಾರ. ೮೪). ೨. ಪುಂಸತ್ತ್ವವಿಲ್ಲದಾಗು. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). - ನಿರ್ವಹಣೆ: "ಪತಿ ಪುತ್ರರಿಲ್ಲದಳು ನಿರ್ವಹಣೆ
ಯಕ್ಕು" (ಮಂಗಲ. ೯೦-೩). [ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣೆ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ಗು). ೧. ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿದ; ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು
ಪಡೆದ: ಚಂಡಾಲಕನ್ನಿಕೆ . . . ಪಡೆಯಂತೆ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಣೆ
ರೆಂದು ನಿರ್ವಹಣೆಯಂತೆಯಂತೆ ನುಡಿದು (ಕಾದಂಬ. ೩೫೩). (ನಾ).
೨. ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ತೃಪ್ತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ;
ಸುಖಿ: ನಿರ್ದಯ ಪ್ರತಿಭಾಸಂಪನ್ನಂ ನಂಬುಗುಮು ಮೆಯ್ಯ ಮುಚ್ಚಿದ
ಕೆಡದಿಂದನ್ನಂದಿ ವಿಷಯಸುಖಮೋ ತನ್ನ ನೆಯಾಗಿ ಮರುಳೆ ನಿರ್ವಹಣೆ
ನಾಗಾ (ಪಾಂಡಿ. ೮-೧೩೩); ಕುರುಪತಿಯ ಸೋದರರು ಮಕ್ಕಳು
ಸರಸಿಜಾನೆ ಭಾನುಮತಿ ಮಿಕ್ಕರಿಯರು ಕರ್ಣಾದಿಗಳು ನಿರ್ವಹಣೆ
ಹೇಳು (ಕುಮಾರ. ೨-೩೪). ೩. ಮನೆ; ನಿವಾಸ: "ಗೇಹಂ,
ನಿಕೇತನಂ, ಅಗಾರಂ, ನಿಶಾಂತಂ, ನಿರ್ವಹಣೆ, ಗೃಹಂ" (ಭಸನ. ೧೩೪
ಬೀಳೆ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಆನಂದ; ಸುಖ; ಸಂತೋಷ: ಕಾದಂಬರಿಯು
ಮನೋಪ್ರಿಯಸಮಾಗಮನ ನಿರ್ವಹಣೆಯು ಸಮಾನಿಸಿಲ್ಲೆಂದು ಮನಂ
ನೊಂದಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೬). 'ನಿರ್ವಹಣೆ' ಪರಾ. ೨. ಮೋಕ್ಷ;
ಮುಕ್ತಿ: ನಿರಪಾಯಂ ನಿರ್ವಹಣೆ . . . ನಿರುತ್ತರ ನಿರ್ವಹಣೆ
(ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೩೬); ಎನಗೆ ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ನಿರ್ಮಲದ ಜನದೀಕ್ಷೆಯಂ
ಬಿತ್ತರೆನುಗುಮನಗದುವೆ ಬಲುಕೆ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಮುಂ (ಚಂದ್ರ. ೯-೩೬);
ಬಡಲಂ . . . ಸುಖಮುಖಮುದ್ರೆಯ ಹೊಡಲಂ ಬಿಡಬಯಸದಂಗೆ
ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂಟೇ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೩೬). 'ನಿರ್ವಹಣೆ' ಪರಾ.
೩. ಬಿಡುಗಡೆ: ಜೀವಜೀವನ ನಡುವೆ ಹರಿದನ್ನ ಜೀವಮು ಪಡೆಯು
ತಿಹ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಚಿತ್ರಚಿತ್ರದೊಳು (ಮರಣ. ೫೩-೪). ೪. ಮರಣ;
ಸಾವು. ೫. [ಜೈನ] ಅಯ್ಯತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪಾದಪಾಂಗದೊಳು ಬೆಟ್ಟ ಅಧಾಪ . . . ನಿರ್ವಹಣೆ
ಯಂಬಯ್ಯತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾದಿ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂಟೆಗಳಪ್ಪ
ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಂ (ಅದಿ. ೧೫-೧೫ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ಗು). ಸಂತೋಷಕರವಾದ; ಆನಂದಕರವಾದ:
ಪ್ರೀತಿಯ ತಾಳ್ಮೆಯುಂಟೆಂದೆನಿಸಿಪುದು ಸಾರವಸ್ತುಸಂಗತಿ ಮಹ
ಹಮಾಸಂಹತಿ ಸುರೇಂದ್ರಪುರಾಣಕ್ಕೆ ರೋಚನೇಶ್ವರನಿರ್ವಹಣೆ ರಾಜ
ಪದ್ಧತಿ . . . ಭರ್ಮನೆಯಂಬ ಪುರಂ ವಿಶಕ್ತಭಾವದಿಂ (ರಾಜಶೀ.
೨-೩೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪದ; ಮುಕ್ತಿಪದವಿ: ನಿರ್ವಹಣೆಯು
ಸ್ವದೇ ಅತರ್ವಿಧಭಲಪ್ರದೇ ಸರ್ವವನು ಪಾಲಿಸುವ ಪರಮತನೋಜೆ
(ರಾಜಶೀ. ೪-೧೩೬). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಪದ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗದವನು; ಮುಕ್ತಿ
ಯಿಂದ ದೂರವಾದವನು: ಸೋಮನಾಮಧೇಯ ತಾಪಸಂಗಂ
ಪ್ರೀದತೆಗಂ ಸೋಮನಾಮಧೇಯ ಮಗನಾಗಿ ತಾಪಸವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳು
ನೆಗುಟ್ಟು ನಿರ್ವಹಣೆಯಾದವನುಂ ನಿರ್ವಹಣೆಯುನಿರ್ದೇಶದ ಕಾಶ್ಯ
ಪಾಶ್ಯಮದೊಳು ಧುಡುಕಿ . . . ದೇವನಾಗಿದ್ (ಪಾಂಡಿ. ೯-೯೧ ಪ).
[ನಿರ್ವಹಣೆ + ವಿಷಯ]

ನಿರ್ವಹಿಸಾಖ್ಯಾ (ನಾ). ಮುಕ್ತಿಸಾಖ್ಯಾ ; ಮೋಕ್ಷ ಸುಖ : ದೇವೇಂದ್ರಂ ನಿರ್ವಹಿಸಾಖ್ಯಾನಾಖ್ಯಾ ಬಯಸಿ ಬಲೈಯಂ ನೆಹಿ ಮಹಿವಾ ದೇವನ ಮುಂದಾದಿದನೇಲೇಬ್ಬದೊ ಸ್ವತ್ಯಭಮುಮಂ ಸ್ವತ್ಯಮುಮಂ (ಪುಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೪೯). [ನಿರ್ವಹಿಸಾಖ್ಯಾ]

ನಿರ್ವಹತ್ತ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿ ಮುಗಿಸಿದ ; ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೨. ಮುಗಿಸಿದುದು ; ನೆರವೇರಿಸಿದುದು : "ಸಿದ್ಧತಿ, ನಿರ್ವಹತ್ತತಿ, ನಿಪನ್ನತಿ - ೩ ನೆರವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಉಂಟಾಗುವುದು. ೨. ಕಾರ್ಯವು ಮುಕ್ತಾಯ ಹೊಂದುವುದು. ೩. ಈಡೇರುವುದು ; ನೆರವೇರುವುದು. ೪. [ಜೈನ] ಕರ್ಮದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಪುಣ್ಯಲ ಕಣಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಆಕಾರ ಅಥವಾ ರೂಪವಾಗಿ ರಚನೆಯಾಗುವುದು : ಕರ್ಮನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರಕಾರದ ರಚನೆಯಾಗುವುದು ನಿರ್ವಹತ್ತಿಯು (ಚೈನಭ. ೩೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹದ್ಧ (ಗು). ಮುಪ್ಪಿಲ್ಲದ ; ಚಿರಯೌವನದಿಂದ ಕೂಡಿದ. 'ನಿರ್ವಹದ್ಧಾಂಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹದ್ಧಾಂಗ (ನಾ). ಮುಪ್ಪುಂಟಾಗದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿರ್ವಿರಳ ವಿಶ್ವರೂಪ ನಿರ್ವಹದ್ಧಾಂಗ ನಿಜನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸಪ. ೩೧-೪೪). [ನಿರ್ವಹದ್ಧ + ಅಂಗ್ಯ]

ನಿರ್ವೇಗ (ನಾ). ೧. ವೇಗವಿಲ್ಲದುದು ; ಮಂದಗತಿಯುಳ್ಳುದು. ೨. ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ಬೇಸರ ; ಬೇಜಾರು : ಸಮೋತ್ಪದವೇಕ್ಷಣೆ ಮನದೊಳಾದ ನಿರ್ವೇಗವೊಂದವಶ್ಯಮದು ಕೂಪಾರೋಳ್ ನುಡಿದಲ್ಲದೇಂ ಪೋಕುಮೇ(ಅದಿಪು. ೩-೩೧) ; ಆ ಪುರುಷನಪರಮಪವನಂಗಳೆಂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ನುಡಿದೊಡಮವ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ಸಂವೇಗಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೭ ಪ) ; ಪ್ರಸಾದಮನೊಲ್ಲದೆ ಬಸವಂ ಮುಸುಂಕಿಟ್ಟು ಪಶುಪತಿಯ ಪದವ ಕೆಳಗೆ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ಪಟ್ಟಿದೀರೆ (ಬಸವ. ೪-೪೪). ೩. ವೈರಾಗ್ಯ ; ವಿರಕ್ತಿ : ಇದೇಂ ಪಾಪದ ಫಲದೋ ಎಂದು ಸಂಸಾರ ನಿರ್ವೇಗಮಾಗೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೯-೨೧) ; ಪಾಂಡುರಾಜಂಗೆ ಜಳದಾನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ನಿರ್ವೇಗಿಸಿ ತದನಂತರದೊಳಮವ ನಿರ್ವೇಗಮಾಗೆ . . . ಮುನಿನವನುನಾಶ್ರಯಿಸಿದರ್ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೨೯ ಪ) ; ಪಾಯುರಥನೊಮ್ಮೆ ಮುಗಿಲ್ ಕರಗಿ ದುದಂ ಕಂಡಮನೆ ನಿರ್ವೇಗದಿಂ ಮನೋರಥನೆಂಬ ಮಗಂಗೆ ರಾಜ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು ತಪಂಬಡುವುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೩೫) ; ಧರೆಯಂ ರಾಮಂಗೆತ್ತಂ ಗುರುವಾನಳಿಸಿಂದಮಿದೊಡನೆಗಕ್ಕುಂ ಕಿಂಕರಭಾವಮೆಂಬ ಬಗೆಯಿಂ ಭರತಂಗೊಡರಿಸಿದುದಕ್ಕುವಿಾ ನಿರ್ವೇಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೪೯) ; ಭರತಂ ಮಹಾತ್ಮನೆಸೆದನು ದಿವ್ಯತೇಜಸ್ವಿ, ತ್ಯಾಗಬುದ್ಧಿಯಲಿ, ನಿರ್ವೇಗದಲಿ, ತಪದಲಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨೬-೩೯೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವೇಗರಸ (ನಾ). ೧. ವೈರಾಗ್ಯಭಾವನೆ ; ವಿರಕ್ತಿ : ಮುನ್ನಾದ ಶೋಕರಸಮೆಲ್ಲಂ ಪೋಗಿ ನಿರ್ವೇಗರಸಂ ಪುಟ್ಟಿ ಸಿದ್ಧರಸಮಂ ಮುಟ್ಟಿದ ಲೋಹದಂತೆ ಶುದ್ಧಾಂತರಂಗನಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೩-೫೬ ಪ). ೨. ವೈರಾಗ್ಯ ಭಾವನೆಯುಳ್ಳವನು ; ವಿರಕ್ತ : ಅದಂ ಕಂಡಪಗತಮೋಹರಸನು ಮುಪಗತನಿರ್ವೇಗರಸನುಮಾಗಿ ಹೇಯಂ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮುಪಾದೇಯಂ ಪ್ರವ್ರಜ್ಯಮೆಂದು ಮೂಡದ ರಾಜ್ಯಕ್ರಿಯಂ ಕೊಟ್ಟಂ(ಅದಿಪು. ೧೬-೬೧ಪ). [ನಿರ್ವೇಗ + ರಸ]

ನಿರ್ವೇದ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯ ಜುಗುಪ್ಸೆ ; ತನ್ನ ಬಗೆಗೇ ಉಂಟಾಗುವ ಚಿಗುಪ್ಪಾಭಾವ ; ವೈರಾಗ್ಯ ; ವಿರಕ್ತಿ : ಸದಾ ದುಃಖ ದುಃಖನೆಂಬಭಾವನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಿರ್ವೇದ ಬರುತ್ತದೆ. ನಿರ್ವೇದವೆಂದರೆ

ಅಯ್ಯೋ, ಇದುವರೆಗೆ ನಿವೇಶನಿಲ್ಲದೆ ಕೆಟ್ಟನಲ್ಲಾ ಎಂಬ ಅತ್ಯನಿಂದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೫). ೨. ಖೇದದಿಂದ ಎದೆಗುಂದುವುದು ; ನಿರಾಶಾ ಭಾವ ; ನಿರುತ್ಸಾಹ : ಜಯವದುದೆ ನಿರ್ವೇದದಲಿ ನಿರ್ಭಯವದುದೆ ದಿಸುಸುಯ್ಯನೆಲಿ (ಉನ್ಮಾಸ. ೧೬-೬) ; ಹೀಗೆ ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಐದು ಸ್ಕಂಧ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ವೇದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ನಿರ್ವೇದದಿಂದ ವಿರಾಗ ಜನಿಸುತ್ತದೆ (ತೀರ್ಥಕ. ೯೨). ೩. ಖೇದ ; ಸಂಕಟ ; ದುಃಖ : "ನಿರ್ವೇದಃ, ಖೇದಃ—ಈ ೨ ಉನ್ಮ(ಳಂ)ಕೆ" (ಪಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯) ; ಅದಜಾನಾನೀ ನಿತ್ಯಪ್ಪದಾಸೆಯಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡು ನಿರ್ವೇದಮಂ ಪೆಣಗಿಕ್ಕಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೭೯ ಪ) ; ನಿಜಸಖಿಯ ನಿರ್ವೇದೋಕ್ತಿಯಂ ಕೇಳಲಾಡದವನಿಯ ನಿರ್ವೇದಗೆ ಪರಿತಂದು ವಿನಯದಿಂದಿಂತೆಂದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೩೪ ಪ) ; ಸಂಸಾರದನ್ನು ತೊರೆಯುವ ತೀವ್ರ ಮನೋವೇದನೆಗೆ ನಿರ್ವೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಸಂಗತಿಗಳು ಎರಡು ಬಗೆಯವು (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೨). ೪. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಮೂವತ್ತುಮೂರು ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಶಾಂತರಸಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಯಾಭಾವ್ಯ ೧೨ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ, ಅಪತ್ತು, ಅಸೂಯೆ ಮೂದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ತುಚ್ಛ ಭಾವನೆ : ಮುನಿನಿರ್ವೇದಾವಹಿತತ್ವಮಮದಜಡತಾಗ್ನಾನ . . . ಚಿತ್ತಭ್ರಂಶ ಮೋಹಾಮಯಮೃತಿಗಳಿವಿಂತೆಯ್ದ ಸಂಚಾರಿಭಾವಂ (ಕಾವ್ಯಪ. ೭೯೫) ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ, ಅಪತ್ತು, ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಈ ಮೂದಲಾದವು ಗಳಿಂದ ಒದಗುವ ಸ್ವಾವಮಾನವೇ, ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಳಿಕೆಯ ಭಾವವೇ ನಿರ್ವೇದ (ಭಾರಮಾ. ೩೪೬) ; ಸಂಚಾರಿಭಾವಗಳು ಮೂವತ್ತು ಮೂರು :—೧. ನಿರ್ವೇದ (ಬೇಸರ), ೨. ಗ್ಲಾನಿ (ಬಳಲಿಕೆ) . . . ೩೨. ತ್ರಾಸ (ಭಯ), ೩೩. ವಿತರ್ಕ (ವಿಚಾರ) (ಕೃಷಿ. ೧೮೪). 'ನಿರ್ವೇಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವೇದಂಗೋಳ್ (ಕ್ರಿ). ದುಃಖಪಡು ; ಖೇದಗೊಳ್ಳು : ಅವೂರ ಅಂತ್ಯಜರ್ ಸಾರಮೇಯಂಗಳಿನೆಯ್ದುಂ ಸತ್ತಿರ್ದನಡ್ವಾದನಂ ಕಂಡದೊ ಪೊಡೆಯಂ ಡಾಡೆಯಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ಯೆಯಾ ಕ್ರೋಷ್ಯ ನಿರ್ವೇದಂಗೊಂಡೊಂ ದುಸಾಯಮಂ ಕಂಡು (ಸಂಚಿತಂ. ೧೯-೧೪). [ನಿರ್ವೇದ + ಕೋಳ್]

ನಿರ್ವೇದನಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧರ್ಮಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಪಾಪಫಲವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಕಥೆ : ಧರ್ಮಕಥೆ ಯೆಂಬುದು ಅಕ್ಷೇಪಣೆಯುಂ ವಿಕ್ಷೇಪಣೆಯುಂ ಸಂವೇದನೆಯುಂ ನಿರ್ವೇದನೆಯುಂಮೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಮಕ್ಕುಮವಶ್ಯೋ ಅವುಡೊಂದವಶ್ಯೋ ಹೇವಾದಿಪದಾರ್ಥಂಗಳನವಣ ಭಾ(ಗಂ)ವಂಗಳಂ ಯಥಾತ್ಮಪ್ರರೂಪಣಂ ಗೆಯ್ಯುದು ಅಕ್ಷೇಪಣೆಯೆಂಬುದು ನಿಜಮತನಿರೂಪಣದೊಳ್ ಪರಮತ ದೂಷಣಂಗೆಯ್ಯುದುಮೆಣ್ಣರ ಮತಕಥನದೊಳ್ ನಿಜಮತಪ್ರಕಾಶನಂ ಗೆಯ್ಯುದು ವಿಕ್ಷೇಪಣೆಯೆಂಬುದು ಜನಧರ್ಮಫಲನಿಭೂತಿಯಂ ಪೇಟ್ಟುದು ಸಂವೇದನೆಯೆಂಬುದು ದರ್ಪದಿಂ ಪ್ರಮಾದದಿಂದಾದ ಪಾಪಫಲಮಂ ಪೇಟ್ಟುದು ನಿರ್ವೇದನೆಯೆಂಬುದು (ಚಾವುಂಪು. ೩೪೦). [ಸಂ. ನಿರ್ವೇದನಿ]

ನಿರ್ವೇಧನ (ನಾ). ನಾಶ ; ಅಳಿವು : ಫನ ದುಷ್ಕೃತಬಳ ನಿರ್ವೇಧನಕರ (ಜಿನೀ. ೫-೫). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವೇಶ (ನಾ). ೧. ಲಾಭ ; ಗಳಿಕೆ. ೨. ಕೂಲಿ ; ಸಂಬಳ ; ವೇತನ : "ಕರ್ಮಣ್ಯಾ . . . ನಿರ್ವೇಶಃ ಪಣಃ—೧೧ ಕೂಲಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೪). ೩. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ. ೪. ಸುಖ ; ಭೋಗ : "ನಿರ್ವೇಶಃ, ಉಪಭೋಗಃ—ಈ ೨ ಉಪಭೋಗಂ" (ಪಲಾಯು. ೧೨೪-೭೦) ; "ಉಪಭೋಗಮೆನಲು ನಿರ್ವೇಶಮನೆ ಭೋಕ್ತ ಮದು" (ಮಂಗಳ. ೧೩೫-೩೫). ೫. ಮದುವೆ ; ವಿವಾಹ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ಗು). - ನಿರ್ವಹಕಾರ ೧ : ಏಕತೆ ಪದನೀಕೃತತ್ವಾಕಾರ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ವೋಯಲವಿಕೃತಿಕಾರಣಾಖ್ಯಮಾ ಮೂರನುಂ ಪರಿಕಿಸಿದ ರಂದಿರಂಪುರುಷ ನಿರ್ವಹಕಾರ ಭೋಗಿಗ್ರಸ್ತನುಗಳಲ್ಲಿ (ಸಂಕಾರಾ. ೨-೯-೨೭).

[<ಸಂ. ನಿರ್ವಹಕಾರ]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ೧. ವೈರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ : ಕುಶಲ ಮುಪ್ಪುಡು ಹರುಷ ಕಾಮಧುಗ್ನೀದಿಮದ ವಶಗೈವುದಾ ಕ್ರಮದಿ ನೋಡಿದರೆ ನಿರ್ವಹಕಾರ ವಿಶದಮನೆ ಕಾಣ್ಯದುಗುಮಾನಂದ ತನ್ನಿಂದ ತಾನೆ ಸಂಭೂತಮಡು (ಸಂಕಾರಾ. ೨-೯-೨೯). ೨. ವೈರವಿಲ್ಲದಿರುವ ವನು; ಮಿತ್ರ : ಮೇಣ ಪ್ರೀತಿ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂ ಭ್ರಾತೃಮೈತ್ರಿಯಂ ಶುದ್ಧನೆಂ, ನಿರ್ವಹಕಾರಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೧೪-೩೪೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ಕ್ರ). ಬೇಸರಗೊಳ್ಳು ; ಜುಗುಪ್ಸೆಗೊಳ್ಳು ; ಹೇಸು : ಸಂಜಯನ ನುಡಿಗೆ ಮರ್ಯಾದಾಧನಂ ನಿರ್ವಹಕಾರ (ಗದಾಯು. ೩-೪೫ ೧); "ಪ್ರತಿಕ್ರೂಲಿಸು" (ಪ್ರಭಣ). [<ನಿರ್ವಹಕಾರ-ಇಸ್ಯ]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ಗು). ೧. ಹೊಯ್ದಾಟವಿಲ್ಲದ; ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದ : ನಿರ್ವಹಕಾರವದಿಷ್ಟುಪರಬತ್ತಗ್ರಹಣ ಸಮರ್ಥಮುಪ್ಪುಡಂತಮ ಕಾಂತಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೫೦೯). ಚಂಚಲ್ಯಾಂಚನಸ್ಥಾನದೀಪಿಕಾಗ್ರನಿರ್ವಹಕಾರದೇದೀಪ್ಯ ಮನದೀಪಪ್ರಭಾಭೂತತಮಸ್ತೋಮಮುಮುಪ್ಪ ಗರ್ಭಗೃಹಮನಭುಕ್ತಿ ತೋಜ್ಜುಲನಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಗಳ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೯೭ ೪).

೨. ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ; ತಲ್ಲೀನತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ನಿರ್ವಾಹಕುಲತೆ : ಅಗ್ರಹಮಂ ದಿಸುಟಿದುನೆ ನಾಗ್ರಾಚಾರ್ಯಂದಿನೆ ನೋಡೆ ಬಲಗೊಳ್ಳುವು ನಿರ್ವಹಕಾರ ತಯಂ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾರಾಕಾಶರಂಗಂ (ಅದಿಪ. ೨-೩೦).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಹಕಾರ]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ೧. ಕುಳಿ ; ಗುಳಿ ; ಕುಣಿ : "ನಿಮ್ಮಂ . . . ನಿರ್ವಹಕಾರಂ, ರಂಧ್ರಃ, ರೋಕಃ, ಕುಹರಃ, ದರಃ—ಈ ೧೫ ಕುಟಾಂ (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೩) ; "ವಿವರಂ ವಿಲಂ ಭದ್ರಮಂತರಂ ನಿರ್ವಹಕಾರಂ . . . ಶ್ವಭ್ರಮಂದನಲು . . . ಗುಟಾಂಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೩-೨). ೨. ವ್ಯಸನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾದುದು ; ನೋವು ಪರಿಹಾರವಾದುದು. ೩. ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ನೋವು ; ಯಾತನೆ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ಅಪೋಹವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ತಪ್ಪದಿರುವಿಕೆ ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಅಚಾರಂ ನಿಸಿದಾಗಿ ಸದ್ಗುಣಂ ಮುಂತಾಗಿ ಮಂತ್ರಕ್ರಿಯಾಕೋಚಂ ನಿರ್ವಹಕಾರವಾಗಿ ಜಿನರಾಜಪ್ರಾಜ್ಞಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ದೋ . . . ಅಚಾರ್ಯಂ ನಮಗೀವರಕ್ಕೆ ನಯನಕ್ಷೇಪಪ್ರಮಾಣಂಗಳಂ (ಅರ್ಥಸೇ. ೧-೪). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ಗು). ೧. ವ್ಯಯವಾಗದ ; ಅಕ್ಷಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನ ; ಮೋಕ್ಷ : ಜಯ ವಿಮಳಕೇವಳಾ ಕೋದಯಾಗಿರಿವರ ಜಯ ದಯಾರಸಾರ್ಥವ ಜಯ ನಿರ್ವಹಕಾರಲಕ್ಷ್ಮೀ ನಿಳಯಾಂಬುಜ. (ಚಂದ್ರಪ. ೭-೭). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ವ್ಯಸನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಕಾರ (ನಾ). ವ್ಯಸನವಿಲ್ಲದವನು ; ಸುಖ : ಇಂತಿ ಅಪ್ಪ ಭೋಗದೈಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜಯೋಗಿ ಚರಲಿಂಗ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರ್ವಾಹಕಾರಂ ಜನ ನಿರ್ವಾಹಕಾರ ನಿರ್ವಹಕಾರ ಪರಮಜಂಗಮ (ಅವತಂ. ೨೫೮-೧೧೭೨).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಹಕಾರ]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲ, ನಿರ್ವಾಹಕುಲ (ಗು). ೧. ದುಃಖವಿಲ್ಲದ ; ಚಿಂತೆ ಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಭೀತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ದುಃಖವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿಶ್ಚಿಂತತೆ ; ಸಂತೋಷ : ಶೋಕ ಶತಾಕುಲಮುಂ ದುಃಖಾಕರಮುಮನಿಪ್ಪ ಮಯ್ಯುತುತ್ಯಾಯಮನಿನ್ನೇಕೆ ಗಡೆ ಪಿಡಿದವಂ ನಿರ್ವಾಹಕುಲದಿಂ ಬಿಡುವೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುವಿನೆಗಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೦೯) ; ಅನಂತದರ್ಶನಮುಮನ್ಯಾಬಾಧಶೋಭಾಕರಾಕ್ಷರ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಮುಪ್ಪುನಂತಸುಖಮುಂ ಮಯ್ಯುತು ನಿನ್ನೇಕೆ ರಂ ದೊರೆವೆತ್ತಿ ಮುದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೨). ೪. ಅಂಜಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರ್ಭೀತ : ಸಾಕು ಪೂರ್ವದ ರೂಪಿನಿ ನಿರ್ವಾಹಕುಲನ ಮಡೆನಲು ಪನನನಾ ಕಪೀಶ್ವರ ನಗುತ ಮುನ್ನಿನ ರೂಪ ಕೈಕೊಂಡ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೩೯). ನಿರ್ವಾಹಕುಲ : ೧. ದ್ರವ್ಯತಪದಿಂದಮುಲ್ಲದ ನಿರ್ವಾಹಕುಲ ಭಾವತಪಮುಮಂ ತಲೆಯಂ ತಾಂ ನಿರ್ವಾಹಕುಲತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೫). ೩. ಆ ಕಳಮಧಾತ್ರಿ ಕಣಿತಕುಚಾರಿತಪಯಃ ಪ್ರತಾನದಿಂ ಬಳಯನೆ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಮನೆ ರಾಜಕುಕಾರೀಕಶಿಪುಪ್ರತಿ ಬಳವುದುಚಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೯೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲ 'ನಿರ್ವಾಹಕುಲ' ನೋ.

ನಿರ್ವಾಹಕುಲ (ಗು). ೧. ಕಪಟವಿಲ್ಲದ ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದ. ೨. ನೆನ ವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಕಪಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ನಿಷ್ಕಪಟತೆ : ಧರ್ಮ ರಾಜಂ ರಾಜರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ನಿರ್ವಾಹಕುಲದಿಂ ದಿಹಕುಲವಿಜಯಯುಪ್ಪುಜಿತನನೆ ದೂತಕಾರ್ಯಕೃತ್ಯದೊಡಸುರವಿಜಯಯುಂ ಕತಿಮುಪ್ರಯಾಣಂಗಳಂ ಮದಗಡೇಂದ್ರಪುರಮನೆಯ್ತಿ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೩೩ ೪). ೪. ಕಾರಣವಿಲ್ಲ ದುದು ; ನೆಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೫. ಮೋಸವಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ನಿಷ್ಕಪಟ. ೬. ನಿಷ್ಕಂದೇಹ ; ನಿಷ್ಕಂಶಯ : ಅಜಾಯಂ ಸೋದರ ನೆಂದು ಧರ್ಮತನಯಂ ನಿರ್ವಾಹಕುಲದಿಂ ನಿನ್ನನಾಪೂವಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೩-೫) ; ಶಿವಯಂ . . . ಶಿವಾಣಿತುಪಂ ಲೋಹವುಮಂ ಸಜ್ಜೆ ಸಿ ತನೆ ಬೇಟೆವೇಟೆ ನಿರ್ವಾಹಕುಲದಿಂ ಪ್ರಮೇಹಂ ಕಿಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೬) ; ರಾಜಮಂದಿರದೊಳಗೆ ನೀತಿಗೋಡೆಯಿಲ್ಲದ ಸಚಿವರಿಂ ನಿರ್ವಾಹಕುಲದಿ ಕೇಡಹುದು ತಪ್ಪದು ಲೋಕವಾರ್ತೆಯಿದು (ಕುಮಾರ. ೪-೧೩). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲ (ಅ). ೧. ನಿರ್ವಾಹಕುಲವಾಗಿ ; ಸುಮ್ಮನೆ : ದ್ರವ್ಯತಪದಿಂದ ಮುಲ್ಲದ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಭಾವತಪಮುಮಂ ತಲೆಯಂ ತಾಂ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಾತನಂದಾ ದಿವ್ಯಾವಧಿಬೋಧರಹಾದು ತಪಮಂ ಕೊಟ್ಟಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೫) ; ನಿರ್ವಾಹಕುಲಮಸಗನೋಪಂ ತೆಗಲ್ಲ ನೆಂದಬಲೆಯುಂಕು ಕಾರಣದಿ ಯೋಳ್ ಬಿಡುವರೆ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೫-೨೯). ೨. ನಿಜವಾಗಿ ; ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ : ನಿನ್ನೇ ಲೀಲೆಗೆ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಂ ಎದೆ ಒರಿದಿಹುದೈ ಮುದವಾನುತಲೆಗೆ (ಗಣೇಶ. ೭೮-೧೩). [<ನಿರ್ವಾಹಕುಲ]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲ (ನಾ). ಕಪಟವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ : ಸೇಟರ ಮೋರೆಯ ಮೇಲಿನ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಇವರ ದಿನ್ನಹನನ್ನು ಮುನ್ನಿಸದಿರುವುದೇ ಅಪರಾಧವೆಂದನಿಸುವ ಹಾಗಿತ್ತು (ಸಮೀ. ೨೯೮). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಹಕುಲ]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲಶೌರ್ಯ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಶೌರ್ಯ ; ಸಹಜವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ : ಅಂತು ಭೋಗಬ್ಬ ರಾಜರಾಜನ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಶೌರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಕ ಪರ್ವನಾಶೌರ್ಯಂಬಟ್ಟು (ಗದಾಯು. ೭-೩೦ ೪). [ನಿರ್ವಾಹಕುಲ+ಶೌರ್ಯ]

ನಿರ್ವಾಹಕುಲಸೇವೆ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಪಟವಾದ ಪರಿಚಯ ; ನಿರ್ವಾಹಕುಲ ಸೇವೆ : ಶಾಶ್ವತತಪದಿಂದಮುಲ್ಲದ ನಿರ್ವಾಹಕುಲಸೇವೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸು (ದ್ರಾವಿ. ೧೩ ಹನ್ನೆಲೆ). [ನಿರ್ವಾಹಕುಲ+ಸೇವೆ]

ನಿರ್ವ್ಯಾಜಸ್ನೇಹ (ನಾ). ಅನಿಮಿತ್ರವಾದ ಸ್ನೇಹ ; ಸ್ವಾರ್ಥ
ವಿಲ್ಲದ ಮಿತ್ರತ್ವ : ಒಂದೇ ಬೀದಿಯನ್ನು ಪಾಲುಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಇವರು
ಸೇವುತ್ತಾರೆಂದು ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಇದು ನಿರ್ವ್ಯಾಜಸ್ನೇಹವೆಂದು ನಾನು
ಹೇಗೆ ನಂಬಿದೆ ? (ದೇಶಸ್ಥಿ.೩೫). [ನಿರ್ವ್ಯಾಜ + ಸ್ನೇಹ]

ನಿರ್ವ್ಯಾಧಿತ (ಗು). ರೋಗವಿಲ್ಲದ; ನಿರೋಗವಾದ : ಪಂಡಕಂಠ
ಯರ ಮೆಯ್ಯ ತೋಗಲ್ ನಾವಿನ ಪರಿ ಸುಲಿವಂತೆ ಸುಲಿದು ಪೋಗಿ
ನಿರ್ವ್ಯಾಧಿತದೇಹರಾಗಿ ಮೆಯ್ಯ ತೇಜಂ ತೋಳಗುತ್ತಿದ್ವರ್ಧಂ ನಿಪ್ಪ
ಕಂಡು ವ್ಯಾಧಿ ಕಟ್ಟಿದೆಂಬುದು (ನಡ್ಕಾರಾ. ೧೭೨-೨). [ಸಂ.]

ನಿವ್ವಾಣಸಾರ(ನಾ). ೧. (ಜಗತ್ತಿನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ) ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ನಾದವನು. ೨. ಪರಮಾತ್ಮ : ಶ್ರೀಪಾದಕಾಂನಾಥಕಾಶಾಲಕರಕ ಸದಾಪಾದನಾಂ ನಿವ್ವಾಣಸಾರ ಫಲನಮೇವ ಜಾಪಾಗಮುಚ್ಚ ನಿರ್ಲೇಪಾತ್ಮ ಭೂವಿಸ್ತು (ವೀತ.ಶ್ಲ. ೬-೧-೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಾಹಕರಿ (ನಾ). ಪ್ರಪಂಚವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ
ದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ನಿಶ್ಚಿಂತ ; ವಿರಕ್ತ : ಶರಣ ಸರ್ವಾಂಗಾಂಗ
ಯಾದವ ಕೊಡುವವರು ಶರಣ ನಿರ್ವಾಹಕಿಯಾದವ ಹಿರಿದಂಬರು
(ಅಮಂಜಿ. ೨೦೬-೮೯). [ಸಂ. ನಿರ್ವಾಹಕರಿನ್]

ನಿವೃತ್ತಿ (ಗು). ೧. ಗಾಯವಿಲ್ಲದ. ೨. ನಿರ್ದೋಷವಾದ; ಬೆಂಕಿ : ಜಲಧಿಯೊಳಾದ ಮುತ್ತುಗಳನೇಂ ಪೊಸತಾದುವೆ ನಿನ್ನ ಕೊಳ ಬಾಕೊಳ ಬಲಗರ್ವದಿಂ ತೆಗೆದುದಗ್ರವಿದೋಧಿಮದೇವಮಸ್ತಕ ಸ್ಥಳಜಲರಾಶಿಯೊಳ ಬಳಿದ ನಿರ್ಮಳನಿವೃತ್ತಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಕ್ಯಿಕಾವಧಿಮತೆ ತರ್ಪದೊಂದು ನುಡಿದಲ್ಲ ಬಳಿ ಎಳಾಣುಂಟಿದಳಾ ನಿಜಿ:ಶನಂ(ಸಂಪುಟ.೧೦-೪೩).

[શ્રદ્ધા]

ನಿರ್ಹರಣ (ನಾ). ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಾಶಮಾಡುವುದು :
 ಅಖಂಡನಿಷ್ಠನನ್ನವ್ಯಾಧಾರಣಹರಣಸೂಚಂ . . . ಸಲಹುಗಮುದಿನಂ
 ಶ್ರೀಮಹೇಶಂ ಸದಾ ಕೈಲಾಸವಾಸಂ ಕೈವಾಳು ಸಂದಿಗಿರೇಶನು
 (ಭಕ್ತಾಚ. ೧-೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ಹಾರ (ನಾ). ೧. ಎಳೆದು ತೆಗೆಯುವುದು; ಹೊರದೆಗೆಯುವುದು : "ನಿರ್ಹಾರಃ, ಅಭ್ಯವಕರ್ಷಣಂ—೨ ಈಶಿಗೆ ತೆಗೆದುಹಾಕುವಿಕೆ, ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ಹಾಕುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೧). ೨. ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವುದು; ನಾಶ; ಹಾಳು. ೩. ಮೂಲೋತ್ಪತ್ತಿನ; ಸರ್ವನಾಶ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ಹಾರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ, - ಸುವಾಸನೆ : ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ : "ಸವಾಕರ್ಷೀ, ನಿರ್ಹಾರೀ - ೨ ದೂರವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಗಂಧವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೭). [ಸಂ. ನಿರ್ಹಾರಿಣಿ]

ನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ಅರಳದಿರುವಿಕೆ : ನಿರ್ವಾಣಂ [ಮಾಣಂ, ನಿರವಾಣಂ]
 ಕುಳಿಕಂಕುಳುಬ್ಬಿಯುಗಂ ಮುಗ್ಧಾ ನನಂ ಮರ್ಜಿತಾಂತರ್ವಾಣಂ
 ಕುಸುಮಜ್ವಲಂ ಕಳಭರಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೧-೭೨). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದೇಶಕರು (ಸಾ). ಕಾರಣವಿಲ್ಲದುದು : ಚಿಂತಾರಕವ್ಯಮಂ
ತೊಪ್ಪುವದಂತದಂ ತರಲಾದಂತಾ ನಿರ್ದೇಶಕನು ಪ್ರೇಮನುನಿಲ್ಲ
ಕೃಪಾವಿಯಾಗಿ ಬೇಡಿಕೆ (ಚಂದ್ರ. ೨-೬೫); ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದಲೇ
ಬೌದ್ಧವರ್ತನ ಪ್ರಚೋದಿತನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಮಾತು ನಿರ್ದೇಶಕ
ವಲ್ಲ (ಭಾರವ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ನಿರ್ದ್ರಾಪ (ನಾ). ಕಬ್ಬು; ಸದ್ವು; ಧ್ವನಿ: "ಕಬ್ಬು. . .
ನಿರ್ದ್ರಾಪ. . . ನಿರ್ದ್ರಾಪ—೧೭ ಧ್ವನಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ನಿರ್ದ್ರಾಪ.
೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಲ, ನಿಲ್ಲು, ನಿಲ್ಲು (ಕ್ರ). ನಿಂತ, ನಿಂದ, ನಿತ್ತ, ನಿಲ್ಲ, ನಿಲ್ಲ
(ಭೂತಕ್ರ), ನಿಂತು, ನಿಂದು, ನಿಲ್ಲು (ಭೂತನ್ಯಾ). ನಿ.
ಚರಿಸಿದಿರು; ನಡೆಯದಿರು; ಮುಂದುವರಿಯದಿರು : "ನಿಲ—
ಗತಮುಕ್ತ" (ಕದಂಧಾ); ನಿಲ್ಲು (ಕಂ. ೧-೨೨); ಉಗ್ರ
ಸೂತಕಯ ಸಂಧಾತಂಗಳಂ ನಿಲ್ಲು ಮೆಚ್ಚಿದಿರೋ ನಿಂದಿದಿರೋ ಸತ್ತೆ
(ಕಂ. ೧-೨೨); ನೋಡುವರು ನಿಲಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳಾರ್ಯಕೆ ಹಿಂದುಗಳೆವರು
ಮರಳಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪-೨೯). ೨. ಕಾಲೂರಿ ಇರು; ಸ್ಥಿತವಾಗಿರು :
ಮುನ್ನೆ ನಿನ್ನು ಕೂಟಾ ಕೂಟದು (ಸಾ. ೧೨, ೫೨-೫೩; ೧೧-೧೨; ೧೧೩)
ಅನಂಗಚಂಗಮಲತಪೋಲಿ ನಿಲ್ಲು ಜನನಿಕೆಯ ಮಹಿಯೋ ಪೋಲಿ
ಮಳೆ ಮುಗಿಲ ಮಹಿಯ ವಿಮುಖತೆಯಂ (ಅದಿ. ೯-೨೦); ಕೆಟ್ಟದಿರೋ
ನಿಂದನೆಂ ಪಿಂಗಳೆಕಂ ಕಂಡು (ಕಂ. ೧-೨೨); ಉರೋ ಕಂಡು
ನಿಂದಿದರ್ಪದಿಂದಿದರ್ಪಿಯ ಕೆಟ್ಟದರ್ಪದರ್ಪಿಯ ಕೆಟ್ಟದರ್ಪದರ್ಪಿಯ
ದಿಂದಿ ಸೂತಕೇರಿಯಂ ಪೋಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾ. ೨-೨೯). ೩. ಇರು;
ಉಳಿ; ತುಳಿತವ ಮುಕೂಡದಿರೋ ಕೂಡಿ ನಿಲ್ಲು (೧೨, ೫೨, ೫೩;
೧೨-೨೦; ೧೨೩); ದಿವಸನೋ ಭವನಾಯಕನೋ ಮನೋಭವನವಂ
ಕರನೊಪ್ಪಿದನೆಂಬುದಂ ಕವಿಗಳೆಟ್ಟಿ ವಿತಂಕೆಯ ಪಾಟಿಯಂ ತವಿ ನಿಲ್ಲು
ಮನೋಹರಕಾವ್ಯದೊಳ (ಕವಿ. ೧-೧೦); ತವದಿಂ ಸ್ವರೂಪ
ದೇವಾರ್ಥಪಥದೊಳ ಗೌರಿ ನಿಂದ ಪೊನ್ನಿಲ್ಲ ನಿಂ ತವದಿಂದಿನಯನ
ಕೊಡೆಯೋಳ (ಕಾದಂ. ೨೨೨); ಕೊಂದಿನ ಮೇಲಣ ಮರ್ಕಟನೆಂತೆ
ಲಂಘಿಸುವುದೆನ್ನ ಮನವು ನಿಂದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುರಿಯದನ್ನ ಮನವು (೨೨೨, ೨೩);
ಇಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುಜಂಕನ ಪೋಷಣೆ ನೆಲೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪-೨೦). ೪.
ಚರಿಸ್ತಾಯಿಯಾಗಿರು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನೆಲಸು :
ಶ್ರೀರಾಮಲೀಲಾಧನವಿಭವಮಹಾರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲವಾಗ್ಗಂ (೨೨, ೫೨-೨೩;
೧೨, ೭೦೦); ಆತಂ ಭರತೇಶ್ವರನಂತೆ ತವದಿಂ ನೆಗಟ್ಟ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನೀ
ವಿಶ್ವಾಸವು ಪದ್ಧಿಯೋಳ ಸುರಗೀತೆಯಂತೆ ನಿಜವಿದಂ ನೆಲಂ ನಿಲ್ಲು
ನೆಗಂ (ಅದಿ. ೧೨-೨೨); ನಿಲ್ಲುಡೆ ಗುಣಂ ನಿಲ್ಲುಂ ಪಣಂ ನಿಲ್ಲುಮೇ
(ಅದಿ. ೧-೧೧); ಮೊಗದೊಳ ವಾಗ್ಗಧು ಸಂತತಮುಗಲದೆ ನಿಲಿ
(ಸಮ. ೧-೨೦); ಪಾಲಿಸನ್ನು ಮುದ್ದು ಶಾರದೆ ಎನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯಲಿ
ನಿಲ್ಲಬಾರದೆ (ಕುರಂ. ೧-೧೧೦ ಪಲ್ಲವ). ೫. ತಂಗು; ಇಳಿದು
ಕೊಳ್ಳು; ತಡೆದಿಲ್ಲಿ ನಿಂದನಪ್ಪಿಡೆ ಮದಿನಾದವುಬಾವನಪ್ಪಿಡೆಲ್ಲಿದೆ
ಮಂ ದೊಂ ದದಿಯಂ ಕೆಲವನವಿಲ್ಲಿಯೆಡೆಗಾವುಮಸಾಯಂ
(ಧರ್ಮಾ. ೨-೨೧); ಭೂತಂಗಳಾವಾಸದೊಳ ಸಲೆ ಬಲ್ಲರ್ ನಿಲಿ
ಸಲ್ಲದ್ (ಸೂ. ೧೨, ೧೩). ೬. ಭಿಕ್ಷುಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ
ಕಾಲ ಇರು,—ತಡೆ : ಧರ್ಮಧರಸಾಗರಸೇನರಿಂಬ ಗಗನಬಾರಣರ್
ಕಾಂತಾರಚರ್ಯವಾಗ್ಗದೊಳ ತನ್ನವಾಸಕ್ಕೆ ಬರ್ಪಂ ಶ್ರೀಮತಿ
ಯಂ ತಾನುಂ ಕಂಡು ಸಸಂಭ್ರಮಂ ಬೆರಗಿದಿರಂ ನಡೆದು ಬದ್ಧಾಂಜಳಿ
ಪುಟಪುಟಪಿಲರಾಗಿ ನಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಲಿ (ಅದಿ. ೪-೨೩). ೭. ಎದು
ರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಹೋರಾಡು; ಕಡನಡೆದಿರಂ ವಿಜಾ
ಮಾಜಾಂತು ನಿಂದಾಂತರಿಭವರ್ ಭಸ್ಮಮಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೧೩
ಕಾವ್ಯ); ಬೂತುಗನುಂ ಮನಾಲರಂ ತನ್ನ ಮುನ್ನೆ ನಿಲ್ಲುಜಾಡುವಕ್ಕೆ
ಮೆಚ್ಚಿ ಆತಂಕೂರ್ಪನ್ನರಡುಂ ಬೆಳ್ಳೊಲದ ಕಾದಿಯೂರನುಂ ಬಾಳ್ವೆ
ಮೆಚ್ಚಿಗೊಟ್ಟ (೨೨, ೫೩; ೧೧-೨೩; ೧೧೩); ನಿಲ್ಲುಂ
ನೂಂಕಲುಮರಿಯಂ ಗೆಲ್ಲುಂ ಪೆಜರೊಳರೆ ಕಣ್ಣನಲ್ಲದೆ (ಗದಾಯು.
೨-೨೪); ಮರುಳೆಲ್ಲೆ ಹನುಮಂತ ವಾಸನನುಂ ಮೂಡುವುದೇನು
ಮರ್ಮವನೊರೆದು ಮೂಡುವದೇನು ನಿಶ್ಚರೆ ಕೊಲುವೆ ಸಮರದಲಿ
(ಕಾವ್ಯಾ. ೧೨-೨೪). ೮. ಅಣಿಯಾಗು; ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಆಸರಗಳಲಿ

ನಿಂದ ರಿಫುಗಳ ಜವನ ಬೋನವ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ . . . ದಿವಿಜಪತಿ
ತನಯಂಗಿ ತಾ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೩೯). ಕೆ.
ತೋಡಗು; ಆರಂಭಿಸು; ಮುಂತೆ ಕಿನ್ನರರು ನವರಸದಿ ಪಾಡಲ್ಯಾಗ
ನಂತರಂ ಭೃಂಗೀಶ ಸರ್ವನಕೆ ನಿಂದಾಗ ಹೊಸಪರಿಯ ಗತಿಗಳಂ ನಟಿಸಿ
ತೋಡುತ್ತದಿರೆ (ಬಸವ. ೧-೨೪). ೧೦. ಕಾಯು; ಎದುರು
ನೋಡು; ಇರ್ಬರೋಳೊಬ್ಬ ಮುನಿಕುಮಾರಂ ಭೂಭೃನ್ನಿಳಯದ ಬಾಗಿ
ಲೊಳಕ್ಕಾವಳಿಯಂ ಬೇಡಲ್ಪೆ ಬಂದು ನಿಂದಿರ್ಪುಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೧೧);
ಇದಾನ ಗದನವಿಗಾಳಂ ಪೋಗಿ ಬರ್ಪನ್ನಿವರಮಿಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಿಮೆಂದು
ವಾಯುವೇಗದಿಂ ವಾಯುಸಂ ಪೋಗಿ ಬಂದು (ಪಂಚತಂ. ೪೦-೨೨).
೧೧. ಗೋಚರವಾಗು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಇದಿರೋಳ್ ನಿಂದೊಡೆ
ವಜ್ರ ಸೈರಿಸನಿರಲ್ಪೇಡೆಮೊಳೊಳ್ಳೊಳ್ಳು ನಿಲ್ಲುದು ನೀಂ (ಪಂಚಭಾ.
೪-೨೪). ೧೨. ಸೈರಿಸು; ನಿತ್ಯರಿಸು; ಸಹಿಸು; ತಲೆಯಂ ಬಲು
ದಡಿದರ್ಕ್ಕಿಲೆ ನಿಲಬಾದೆ ಸುಂಬಿದಿಂದ ಕೋಡಗದಂತುಮ್ನುಳಿಸಿ
(ಭವಪ್ರಾಪ್ತ. ೧-೧೪೧); ಗಿರಿಯುಂ ಕರೆಯುಂ ನಿಲ್ಲುವು ಪವಿಮುಖದ
ಕೋಟುಮಾತನ ಬಾಳ್ಗಂ (ಕಮದ. ೨೪೪ ಪ್ರಯೋ). ೧೩. ತಡೆ;
ಕಾಯ್ದು ಕೊಳ್ಳೆ ಕೌರವಾನುಜ ಹೋಯ್ದು ಹೋಗಲುಬಹುದೆ ಹರನಡೆ
ಹಾಯ್ದು ಬೆಯು ಗೆಲುವನು ಕಣಾ ನಿಲ್ಲನುತ ತೆಗೆದಸಲು (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ.
೫-೫೦). ೧೪. ತಾಳು; ಧರಿಸು; ಪಡೆ; ಕೊಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು
ಬಂದ ಭರವ ನಿಂದ ನಿಲವ ಅನಂಗಸಂಗಿಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲರು (೩ಸಪ. ೧೨೫).
೧೫. ಸುಮ್ಮನಿರು; ತಟಸ್ಥವಾಗು; ಇಂದೆ ಕಡಂಗಿ ಸಾರ್ಜ
ಬಿಟ್ಟುಸಿರದೆ ನಿಲ್ಲ ಕಾರಣನುದಾವುದೊ ನೆಟ್ಟನೆ ನಾಳೆ ಕಾಳಗಂ
(ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೩೨); ಗುರುಗಳಾದಿ ಭಾಷೆ ಪರಬಲದರಸ ಕಟ್ಟುವ
ದದು ನಿಲಿ . . . ಎಂಬಲ್ಲ ರೋಷಳೆ ಭಗವತ್ತ ಮೇಳ್ಳೊಡನು ನಿಜಗಜವ
(ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧). ೧೬. ಅಲುಗಾಡದೆ ಇರು; ಇದ್ದಂತೆ
ಇರು; ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿರು; ಬೆಳ್ಳೊಡೆ ನೋಡೆ ನೋಡೆ ನಿಂದೂದುವು
ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಗಳೆತ್ತುವು ನೈಂನರೇಂದ್ರಗೇಹದೊಳ್ (ಪಂಚಭಾ. ೬-೨೯);
ಎನ್ನಿಸಿದುಡ್ಡ ತೋಳುಡ್ಡಂ ಬಂದು ದಳೈಂದು ನಿಂದೂದಂದಿನೇಬನೆಯ
ದಿವಸಕ್ಕೆ (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೧೦ ಪ); ಉದಕಕ್ಕೆ ಉರಿ ಹುಟ್ಟಿ ಮತ್ತಾ ಉದಕ
ವಜ್ರವನುವ ಕಂಡೆ ಮಡಕೆ ನಿಂದೂದು ಅಕ್ಕಿ ಉಳಿಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ.
೧೯೩-೩೩೧). ೧೭. ಸಮಾಧಾನದಿಂದಿರು; ಶಾಂತಿಯಿಂದಿರು;
ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದಿರು; ಪೊಸತನೆ ಪೆಟ್ಟು ತಿರ್ಮವಣುವೆನ್ನೊಳೆ ಸನ್ನಿಹ
ಮೊಡೊಡಂ ಕರಂ ರಸಿಕನೆಯ್ತು ತಿರ್ಮವೊಡಲ್ಲದೆ ನಿಲ್ಲದು ಚಿತ್ತಂ
(ಜಗದ್ಗ. ೧-೧೫). ೧೮. ತಲ್ಲೀನವಾಗು; ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವದೊಳ್ಳೆಂದು
ನೋಟಿ ನಟ್ಟು . . . ಆಜಾವು ಕಂಗೊಂಡು ತಾನೆಂಬುದು ತರಹರಮಾಗಿ
(ಶಕ್ತಿಪ್ರಸಂ. ೧೦-೨೯). ೧೯. ಬದ್ಧವಾಗಿರು; ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು;
ಬಂದಿರೇ ಮಾಳಯ್ಯ ಕುಳ್ಳಿಂ ಸಂದ ಶರಣನ ಹಿಂದೆ ಬಸವಂ
ಸಂದ ಪಯಂ ನೋಡು ಭಾಷೆಗೆ ನಿಂದು ಸಂದನಲಾ (ಬಸವ. ೩೭-೨೭).
೨೦. ಹೆಸರು ವಾಸಿಯಾಗು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗು; ಮುಂದೆ ಅವ
ಸಾಲೆ ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂದೊನಿ ನಿಂದವನು ನಾನೆ ಸರ್ವಜ್ಞ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪).
೨೧. (ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ) ಉಳಿದಿರು; ಚೆಲ್ಲದ ಮೃಧುವಪ್ಪ ಗಂಧಂ
ನಿಲ್ಲ ಕೋಮಲವಾದ ನುಣ್ಣಂ ತಾಳ್ದು ತೋರಿತವೆನಿಪ ಛದ್ರಿತ
ವಾಗಿರದಮಂದ ಬಿಲ್ಲುಶತ್ರುನೆಯ್ತು ಕೊಯ್ದು (ಬಸವ. ೪೩-೨೬).
೨೨. ನೆರವೇರು; ಆಗು; ನಿಜಕೂಟಾಗ್ರದೊಳ್ ಪಾಯ್ತು ಗಂಗಾಜಲದಿಂ
ಮೂರ್ಧಾಭಿಷೇಕೋನ್ನತಿ ನಿಲಿ . . . ಚಕ್ರೇಚ್ಚಮಂ ತಾಳ್ತಿದುವರಿಳ
ಫರಾರಮೃತ್ಯುಮಾಳಂತ್ರಂ (ಪಂಚಭಾ. ೪-೧೪). ೨೩. ಕೈಗೊಳ್ಳು;
ಗೈಹಿಸು; ಅಂತು ಕಂಠಭಸಂಭವನ ಬೆಸನಂ ಪಿದಿದು ಅಶ್ವಮೇಧಮಂ

ಕೈಗೊಂಡ ರಾಘವಂ ಸ್ವರ್ಣಸೀತಾಸಮೇತಂ ದೀಕ್ಷಿಸಂದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೪೬-೨೫). ೨೪. ಬೇವಿಸು; ಬದುಕು; ಸುರಲೋಕಭೃಷ್ಟನೆಂ
ಮರ್ತ್ಯರೋಳುವಯುಪ ತಿರ್ಯಕ್ತ್ವದೊಳ್ ನಿಲ್ಲ ಚಂಡಾಲರ ಕಯ್ಯೊಳ್
ಬೀಟ್ಟು ಕೋಲಾ ಪಂಜರದ ಪದಿಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲ ದುರ್ವಾರದುಃಖೋತ್ಕರ
ಮೆಲ್ಲಂ ನೋಡಲೆನ್ನಿಂದ್ರಿಯನವಹದ ದೋಷಂ ದಲಾ (ಕಾದಂಪು. ೩೫೪);
ಬಾಲಕರಂತೆ ಕಂದಮೂಲಫಲಂಗಳಂ ಪೆಜರ್ ತಂದಿಕ್ಕೆ ತಿಂದಾನಂದಮನಸ್ಸು
ರಾಗಿ ನಿಂದ ತಪೋಧನರುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೧೧). ೨೫. ನೆಡು;
ನಿಲ್ಲಿಸು; ಇದಂ ಕಿಡಿಪೋನ್ ಬಾರಣಾಸಿಯನೊಡ ಪಣ್ಣಮಹಾ
ಪಾತಕನಕ್ಕುಂ ಶ್ರೀರಾಜಮಲ್ಲ ಪೆಮ್ಮಾನದಿ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ ನಿಲ್ಲೊಡು
(ಎಕ. 1X, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೨-೪; ಸು. 820). ನಿಲ್ಲು; ೧. ನಿಲು
ನಿಲ್ಲೆಲ್ಲವೊ ಹೋಗದಿರೆನುತ ಬೆಂಬಿತ್ತಿದನು ಕರಿಕಣ್ಣ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩೫);
ಉರಿಯುದಕ ಮಾರುತವು ಉರಗ ಹರಿನಾಗವು ಗುರುಪಾಡ್ತಿಗಂಜಿ ನಿಲು
ವವು ಇದನು ನರರಜಿಯದೆಲೆ ಕೆಡುಗು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೪). ೨. ಹೊಂಗಳಾಯ
ಗಾಳಿಯ ಸರಳ ಸೋನೆಯಲಿ ನಿಲುವ ಹಂಸವೊಹವೆಲ್ಲಿಯದು
(ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೨೦); ನೆಟ್ಟುನೋರ್ಪನೆ ಬೈಗಿನಂ ರವಿ ಪುಟ್ಟುಪನ್ನೆಗ
ಜಾನ ಜಪವಳನಟ್ಟು ನಿಲುವಾ ಪಾಲಕೀರ್ತಿನಮೋಸ್ತು[ಗಿ]ಳಗುವೆನು
(ಸಾಕಭಾ. ೧-೨೨). ೪. ದೇಹ ಕೀರ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ನಿಲ್ಲುವುದು ದೇಹಪೋ
ಕೀರ್ತಿಯೊ ಮುರಾಂತಕ ಬೇಡುವುದು ಬೆಸಿದದೆ ಮಾಡೆನು
(ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೯-೪೩); ನಿಲ್ಲಬೇಕಯ್ಯಾ ನೀ ಮಲ್ಲಮರ್ಧನ ಸಿರಿವಲ್ಲಭ
ಎನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲ ಸತತ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೧-೧೧೩ ಪಲ್ಲವಿ). ೫. ಅಷ್ಟ
ದಿಕ್ಪಾಳರು ತಮ್ಮಯ ಪಟ್ಟಣಗಳೆಟ್ಟುಳಿಯಾಗಿ ರಕ್ತಸರ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಲುವ
ತಾಣಗಳೆ ಕೊತ್ತಳ ಕಟ್ಟಿಸಕದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨-೩೨).
೬. ಭುಜಶಿಖರಸಾಹಸರೇನ ನಿಲುವರು ದ್ರೋಣನುರವಣಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ.
೨-೩೧). ೧೫. ಏನದೇನ್ನೆ ಭೀಮ ನಿಲು ಯಮಸೂನು ಶಿವಶಿವ
ಗುರುವಲಾ ನಮಗೆ (ಕುಪ್ಯಾಸ. ೧೪-೮೯). ೧೮. ಸರಕುಡೆಗೆದುದು
ಬೊಮ್ಮಚರಿಯದ ಬೆರಳ ಜಪಗಳ ತಾಪಸರು ತರಹರನಿ ನಿಲುವವನಾವನ್ನೆ
ತರುಣೇಜನಂಗಳಲಿ (ತೊರಂ. ೧-೫-೩೩). ನಿಲ್ಲು; ೧. ಬಳ್ಳದ
ಬಾಯಂತೆ ಒಂದೇ ಮನವ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಯ್ಯಾ (೩ಸಪ.
೩೩೫); ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಹೋಗುವು ಕಂದ ಕುಂತಿಯ ಜಲರವಲ್ಲವಲಿ ನಿಲ್ಲು
ನಿಲ್ಲನುತ್ಪದಿ ಬರಲಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಜುಗಿಹು ಸೇನೆ ಸಾಹಸಮಲ್ಲನಡಹಾಯಿದನು
(ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೪೭); ನಡೆ ಪಡ್ವಿದಿ ಪೋಗು ತಡೆ ನಿಲ್ಲು ಜಡಿ
ಬೊಡ್ವುಗುಡು . . . ಕೆಡೆಂಬಿ ಸುಡಿಗಳದಿಗದಿಗೆ ಕಿವಿಗಿದುದು
(ಚೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೫); ನಿಲ್ಲು, ನೋಡು, ಕಾಣ! ಗಮನಿಸು,
ದಾಗು . . . ಧ್ಯಾನಿಸು! ಒಂದಾಗು! (ಅನೇಕ. ೧೪-೯).
೨. ಕಾಲನಡೆಲುಪೊಡ್ಡಿ ನಿಲ್ಲು[ಪಾಪಂ.ಲು]ತ ಜೋಲಿ ನಡೆವುತ
ಕೊಡಲಿ ಗದಿಗೆಯು ಕೋಲುನಿದಿದಾದಿನ ಮೂಗಲಂ ಕೌಂಕು
ಳೊಳಗಮರ್ಚಿ (ಬಸವ. ೨೦-೧೩); ನಿಲ್ಲುವ ನಿಜಾವಸನವ ಮೆಟ್ಟಿ ನಲಿ
ದಾದಿ ಕೊಲ್ಲುವ ಪುಟ್ಟ ಕೈಗಳಲಿ ಜೊಲ್ಲು ಸುರಿವ ಪೂದ್ದುಮೊಗದಲ್ಲಿ
ನಗೆಯಾಂತು ನೋಲ್ಲಿಸುವನು ತೊಡಕ್ಕುದಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೩-೬೯).
೪. ಮರ್ಲಾಭವ ಮಾನುಷಶರೀರವು ನಿಲ್ಲದಿರ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೆಡುವುದು (ನಿರ್ಭಾಗ.
೧೧-೨-೩೩). ೧೦. ಗಣಸದವನು, ತರುವೆ, ನಿಲ್ಲು; ಮೌನದಿಂದ
ಮನವ ಗೆಲ್ಲು, ಹೇ ಸ್ವತಂತ್ರನರಮತಿ! (ಅನೇಕ. ೧೭-೫).
ನಿಂತ ಕಾಲ ನೇಲೆ = ಆಗಿಂದಾಗಲೆ; ಇದ್ದುದಿದ್ದ ಹಾಗೆ;
ಕೊಡಲೆ; ಈಗ ನಿಂತ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ಈ ವಿಷಯದ ಚರ್ಚೆಯಾಗಬೇಕೆ?
(ಮೂರುದಾ. ೩೭); ಯಾವಳಾದರೂ ಹುಡುಗಿ ವಿವಾಹಾರಣ ನಿಂತ ಕಾಲಮೇಲೆ
ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಮದುವೆಯಾಗಬೇಕೋ ನನಗೆ ತಿಳಿಯದು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೭೩).

ನಿಂತ ಪಟ್ಟು = ನಿಂತ ಸ್ಥಿತಿ : ಈಗಿಂದೀಗಲೇ ನಿಂತ ಪಟ್ಟು ನ
ಮೇಲೆಯೇ ನಮಗೆ ಪ್ರಾಂತವನ್ನು ಕೊಡಲೇಬೇಕು (ಹನ್ನೊಂದ-೧೦೧).
ನಿಂತು ಹೋಗು = ೧. ಬರೆದಿರು : ಬೆಳಗ್ಗೆಯಿಂದ ನೀರು ನಿಂತುಹೋಗಿ
ಬಹಳ ತೊಂದರೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢ). ೨. ನಿಲ್ಲು ; ಚಲಿಸದಿರು ;
ಸ್ಥಗಿತಗೊಳ್ಳು : ಗಡಿಯಾರ ನಿಂತು ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢ). ೩. ಫಲ
ಬಿಡದಿರು : ನಮ್ಮ ಕೋಟದ ಮಾವಿನ ಮರದಲ್ಲಿ ಕಾಯಿ ದಿಡುವುದು
ನಿಂತು ಹೋಗಿದೆ (ರೂಢ). ೪. ಸಂಚಾರನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕಾಗಿ ನಿಂತು
ಮುಂದೆ ಹೋಗು : ರಸ್ತೆಗಳಲ್ಲಿ 'ನಿಂತು ಹೋಗಿ' ಎಂಬ ಫಲಕವಿದ್ದರೂ
ಅದರಂತೆ ನಡೆಯುವವರು ಬಹಳ ಕಡಮೆ ಜನ (ರೂಢ). ನಿಂದಿರಿಕೆ,
ನಿತ್ತಿರಿಕೆ = ನಿಂತ ನಿಲುವು : ಅರಸ ಹಿಡಿಯಲಿ ದಾನವರು ನಿಂದಿರೆಯಲಿ
ನುಂಗಲಿ ಕೃತಾರ್ಥರು ಧರಿಯಾಳಾವಂದೇವಜಾದರು ಮಾದ್ರೀಕುಮಾರಕರು
(ಕುಮಾರ. ೯-೨) ; ನಿನ್ನನು ನಿಂದಿರೆಯಲಿ ಸುಟ್ಟುರುದುವೆನು
(ನಿಭಾಗ. ೯-೧೩-೧೦) ; ಧರ್ಮಜಂ ಶೀಘ್ರದಿಂದಜ್ಞಾನನ ನಿತ್ತಿರೆಯೆಂ
ಕಳುಪೆ (ಕುರಂಗ. ೬೯-೧೦). ನಿಂದಿರಿಸು = ನಿಲ್ಲಿಸು ; ಇರುವಂತೆ
ಮಾಡು : ವೃದ್ಧ ಮಾಡೇಶ್ವರನಂ ಮುತ್ತಿಕೊಂಡತ್ತಲನುವಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನೆ
ನೆಗಸಿ ನಿಂದಿರಿಸಲಿ (ನಂಬರ. ೬-೪೪) ; ಭವಿಸ್ಯದತ್ತನಂ ಬರಿಸಿ ಸಭಾಜನದ
ಮುಂದೆ ನಿಂದಿರಿಸಲಿ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೪-೧೩ ಪ) ; ಇಂದಿನಿರುಕೋಲಗ
ದೊಳವನನು ಹಿಂದೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಕುಳನನ್ನಿಬ್ಬರ ನಿಂದಿರಿಸಿದರು ಹಿಡಿದು ಬಯಲಿ
ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ತೊರಣ. ೬-೬-೨೮) ; ಮುಂದೇನೂ ಮಾತನಾಡಲಾಗದೆ
ಅವನು ಅರ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂದಿರಿಸಿದ (ಎರಸ. ೬೫). ನಿಂದಿರು = ನಿಲ್ಲು ;
ಚಲಿಸದಿರು : ಅಹಗೆ ಹೋಗಿದೆ ನಿಂದಿರಿಸುವಗಡಿಸಿಯಾತನು ತನ್ನ
ಕರವಾಳ ಮುಂದೆ ಕೊರಳಿಗೆ ಮೋಹಿಸಲು (ಒಸಪ್ಪ. ೨೭-೩೧). ನಿಂದು
ನಿತ್ತಿರಿಸು = ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಎದುರಿಸು : ಒತ್ತಂಬದಿಂದ ರಿಪುಭೂವರನ
ಪದೆ ನಿಂದು ನಿತ್ತಿರಿಸಬಾರದೆಂಬಂತಿರೋದಿದುದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೮-೪೬).
ನಿತ್ತ ಕಲ್ಲು = ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು : ತತ ನಿತ್ತ ಕಲ್ಲು (ಇಳ. VI, ೯೩-೩೩ ;
೯೨). ನಿಲುವಣಿಕೆ = ನಿಲ್ಲುವ ಅವೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನು ; ನಿಲ್ಲ
ಬಯಸುವವನು : ಮುಣುಕೊಳಿಸಿ ಮತ್ತೇಳ್ಳವನ ಗೋಣುಜುಗೆ ತಿವಿ
ದನು ಪಡಿಬರಿಸಿ ನಿಲುವಣಿಕೆಗನನ್ನಿಡಿದನು ಮಗುಳಿ ಮದಪ್ರಹಾರದಲಿ
(ತೊರಣ. ೬-೩೦-೪೦). ನಿಲ್ಲಡು, ನಿಲೆವಡು = ೧. ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡು ;
ಸ್ತಂಭಿತವಾಗು : ಕಲ್ಪನಾಕುಲಕೆಯೆಂ ಶಿಲ್ಪಕೆ ಮನಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನಿಲ್ಲಟ್ಟು
ತಲೆ ತೊನೆದನು (ಪ್ರೀತಾನು. ೪೪೮-೯೦). ೨. ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲ್ಪಡು :
ಭಿಕ್ಷಾರಿ ನಿಲೆವಟ್ಟುಬೆಯೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೪೯-೯).
ನಿಲ್ಲಗೊಡಿಸು = ನಿಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡು : ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ
ಮಕ್ಕಳು ನನ್ನನ್ನು ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ನಿಲ್ಲಗೊಡಿಸದೆ ಮನೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು
ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರು (ರೂಢ). ನಿಲ್ಲದಿಕೆ, ನಿಲ್ಲದಿಕ್ಕೆ = ೧. ಅಶಾಶ್ವತತೆ :
ಜೋಳಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿಯುನಿಂ ಬಾಬ್ಬುದ ಪೂಣ್ಣು ನಿಲ್ಲದಿಕೆಯಿಂ
ಬಾಬ್ಬುತು ವಿಖ್ಯಾತಕೀರ್ತಿಯವೋಲಿಯೊಡಲಟ್ಟಿ ಸೇಬುಮನಗೇಂ
ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿಯೇ (ಸಂಪದಾ. ೯-೪೪). ೨. ಚಿಂಚಲತೆ : ಬಯ್ಯ
ಬೇಟೆಕಾಪನ ಬಗೆ (ನಿಲ್ಲದಿ)ಕ್ಕೆಗೊಳಗವು (ಸಂಪದಾ. ೪-೧೦೩).
ನಿಲ್ಲದೆ = ೧. ಎದುರಿಸದೆ ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸದೆ : ಅವಧಿಯ ಲೆಕ್ಕಮಂ
ನೆಜು ನನ್ನಿಗೆ ಮಾಡದೆ ಕಾದಲೆಂದು ಬಿಡವನವನರ್ಜುನಂ ತೊಡೆದು
ನಿಲ್ಲದೆ ನೀನೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗು ಗೋನಿವಹಮಂ (ಸಂಪದಾ. ೮-೧೦೨).
೨. ತಡೆಯದೆ ; ನಿಧಾನಿಸದೆ : ನಿಲ್ಲದೊಡ್ಡೈಸೆನುತ ಸಾಹಸಮಲ್ಲ
ಸಾರಥಿಗಲುಹೆ . . . ದ್ರೋಣ ಹೊಕ್ಕನು ರಾಯಮೋಹರನ
(ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬-೩೪) ; ನಿಲ್ಲದಾಕ್ಷಣ ಕೃಷ್ಣ ದಿಗಿಯಪ್ಪ . . . ಗಲ್ಲವ
ಹಿಡಿದು ಮುದ್ದಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೪-೯೨) ; ನಿಲ್ಲದನುರಾಗದಿಂದಾರ ಸುತನೇ

ತರುಣನೊಂದೆ ಬಂದನೆಂದು . . . ಕೇಳೊಡೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೮-೨೬).
೩. ಬಿಡದೆ ; ತೊರೆಯದೆ : ಬಲ್ಲದ ಕರ್ಣಾಟಕವಿಗಳೆಲ್ಲರ ಗೆಲ್ಲು
ಬಲ್ಲಾಳಭೂಮಿಶ್ವರನನ್ನಿಲ್ಲದೆ ಮೆಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ಜನ್ನನ ಪಾಪಪಲ್ಲವಗಳಿ
ಗೆಜಗುವನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೩೨). ೪. 'ನಿಲ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು
ನಡುಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳು ವ್ಯಂಜನಾಂತವಾಗಿಯೂ ಸ್ವರಾಂತ
ವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

[ದೇ. ೫೩. ಮುಲ. ನಿಲ್ ; ತುಳು. ನಿಲ್, ನಿಲಿ ; ಕೊಡ. ನಿಲ್ ;
ತೆಲು. ನಿಲುಬು ; ಕೋಲಾ ನಾಯ್ಕ. ಇಲ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಕುಳ.
ನಿಲ್ ; ಕುರುಖ್. ಇಲ್ ; ಮಲ್ಲೊ. ಇಲ]

ನಿಲ 'ನಿಲವು' ನೋ.

ನಿಲಂಬನ (ನಾ). ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ರದ್ದುಮಾಡುವುದು :
ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಈ ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾ ಕಾನೂನು ಮೇರೆಲ್ಲದೆ
ನಿಲಂಬನ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೨೦). [ಸಂ.]

ನಿಲಂಬನಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ರದ್ದುಗೊಳಿಸು :
ಗಣಪೂರ್ತಿ ಸಂಖ್ಯೆಯಷ್ಟು ಜನ ಸದಸ್ಯರು ಹಾಜರಾದಂತಾಗುವವರೆಗೂ
ಸಭೆಯನ್ನು ನಿಲಂಬನಗೊಳಿಸುವುದು ಅಧ್ಯಕ್ಷರ . . . ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿರ
ತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೧೦೦). [ನಿಲಂಬನ + ಕೊಳ್ಳ + ಇಸು.]

ನಿಲಕಾಲಂ (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ನಿರಂತರ ; ಸತತ ; ಸದಾ :
ತುಲವನೇಟಲು ಗುರುವು ನೆಲೆಯಾಗಿ ಮೆಳೆಯಕ್ಕು ಫಲ ಧಾನ್ಯ ಬೆಳಸು
ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಇಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲಕಾಲಮಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೬).

[<ನಿಲಕಾಲ]

ನಿಲಕು 'ನೀಳ್ಳು' ನೋ.

ನಿಲಗಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). (ನೀರು ಆವಿಯಾಗಿ, ಹಾಲು ಮಾತ್ರ
ನಿಲ್ಲುವಂತೆ) ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಕಾಯಿಸು : ಭದ್ರಮುಸ್ತಿ
ಲಾಮಂಡ ಇಂತವರೊಳು ಹಾಲನೆರೆದು ತದರ್ಥ ನೀರನೆರೆದು ಹಾಲ
ನಿಲಗಾಯಿಸಿ ಮಧುವಂತುಪ್ಪವನೆರೆದು ಮಗ್ನಾರೆ . . . ಯಸ್ತಿಮಧುಕ
ಇವನಿಕ್ಕಿ ಅಟ್ಟಿ ತೈಲದಿಂದ ವಸ್ತ್ರಿಯಂ ಮಾಡಲೆಲ್ಲ ಜ್ವರದೋಷಂಗಳುಂ
ಸಹ ಮಾಡುಂ (ಸಕಪ್ಪ. ೧೨೯). [<ನಿಲೈ + ಕಾಯಿಸು.]

ನಿಲಗಾಲಿ (ನಾ). ಬಿಡುವು ; ವಿರಾಮ : ಅಂದಿನಿಂದ ಅವರಿಗೆ ನಿಲ
ಗಾಲ ದೊರಕಿತು (ದಳ. ೩೩) ; ಯೂನೈಟೆಡ್ ಸ್ಟೇಟ್ಸ್ ನನ್ನ
ತಲೆ ಮೈ ಕಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ನಿಲಗಾಲವಿಲ್ಲದೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ
ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ . . . ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನಿಂತನು (ಭಾರವಿ. ೧೨೪).
[ನಿಲ (<ನಿಲವು) + ಕಾಲ]

ನಿಲಗುದುರೆ (ನಾ). ಎತ್ತರವಾದ ನಿಲುವಿನ ಕುದುರೆ ; "ನಿಲುವಿಕೆ
ಯುಳ್ಳ ಕುದುರೆ" (ಮಲ್ಲಿಗ. ಬೀಳ) : ನಿಲಗುದುರೆಯೋ ಕೇಳಿಯ
ನೆರಿ ಮದನಾರಿ ಬಂದು ಬಾಗಿಲ್ಲಿ ನಿಂತ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೬೬).

[ನಿಲ (<ನಿಲವು) + ಕುದುರೆ]

ನಿಲವು 'ನಿಲವು' ನೋ.

ನಿಲಬಾಕಿ (ನಾ). ಬಹುದಿನಗಳಿಂದ ಉಳಿದ ಬಾಕಿ ; ನಿಂತ ಬಾಕಿ :
ನಿಲಬಾಕಿ ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಗೊಲ್ಲಮಿಂಡನಿಂದ ಬೆಟ್ಟು ತಿಂದ (ಗಾಡ).

[ನಿಲ (<ನಿಲವು) + ಬಾಕಿ]

ನಿಲಯ, ನಿಲಯ (ನಾ). ೧. ಮನೆ ; ಬೀಡು ; ವಾಸಸ್ಥಳ :
"ಅವಾಸ . . . ನಿಲಯ . . . ಅಲಯ : ಈ ೩೧ ಮನೆ"
(ಹಲಾಯ. ೪೯-೧೩೬) ; ಅಂತರ್ಮಧುವನತಲಕಲಕ(ವಿಲಾಸ)ನಿಲಯನಿಲ
ಯನುಂ . . . ಚಿತಾಖಂಡಭೂಮಂಡಲನುಮಪ್ಪ ಸ್ತಿವಿತಸಾಗರಮಹೀ
ವಲ್ಲಭಂಗೆ (ಶಾಂತಿ. ೧-೩೧ ಪ) ; ಮನುಜನಾಯಕನಿಲಯಂ ಮನುಜನ

ಸಮಗ್ರಾಚಾರ್ಯಶ್ವೇತದಂತಂ . . . ಎನೆ ಸೋಗಯಿಸುವುದು ಮನೋ
ಪರೇಶ್ವರವನಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೫೫); ಕುಲಕಮಲಖರಕಿರಣಪಾಂಡವ
ಬಲಕಿ ಶರಣಾಗತಜಲಧಿ ವರನಿಲಯವನೆ ರಂಜಿಸಿತು ಗಂಗಾಸುತನ ಶರಣನ
(ಕುಮಾರ. ೧೦ ಸೂಚನೆ). ೨. [ಜೈನ] ಶ್ರಾವಕರು ಆಚರಿಸ
ಬೇಕಾದ ಹನ್ನೊಂದು ವ್ರತಸ್ಥಿತಿಗಳು: 'ಪ್ರತಿಮೆ' ಪರಾ. 5
ನಿಲಯ: ೧. "ಭುವನಂ ಸದನಂ ಸದ್ವಂ ನಿವಾಸಮಾವಸಥಮಾಸ್ತದಂ
ನಿಲಯಂ . . . ಗೃಹಮುಪಿಷಂ" (ಮನ್ವತೃ. ೪೬-೮); ನೆರೆದಿರ್ಪಂದರ್
ಕೃತಕಾಚಲಂ ಚಿಲ್ಲನ್ನದೇಂ ಕನಕಪದ್ಮನೀನಿಳ [ಪಾಶಾಂ. ೮]ಯಮೆನ್ನ
ಲೀಲಾಸರಂ (ಅದಿ. ೪-೮); ನಿಲಯಕ್ಕೋರೊಂದು ಕೇಳೇವನಮು
ಮಮೃತಕಾಸಾರಮುಂ ವಾಟಿಮುಂ (ಜಗದ. ೯-೯೬); ಇಳಿದು ರಥವನು
ದಿವಿಜರಾಯನ ನಿಲಯವನು ಹೊಕ್ಕನು (ಕುಮಾರ. ೬-೮೬); ಬಳಿಕ
ಪಡುವ ಪಾರ್ವರ ದೀದಿಯೊಳೊಂದು ನಿಲಯವ ಪೊಕ್ಕು (ಹವಿ. ೨-೬೬).
೩. 'ನಿಕಾದಶನಿಲಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಲಯಕಾಣು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ; ನೆಲೆಗಾಣು :
ಬಲುಕಾಳಗಳಿಂದ ನಿಲಯ ಕಾಣದೆ ನಿನ್ನ ಚೆಲುವ ಚರಣದ್ವಂದ್ವನಿಳಲ
ನಾತ್ಮ್ಯದ (ವಿವಾ. ೨೬-೧). [ನಿಲಯ + ಕಾಣು (<ಕಾಣ)]
ನಿಲಯನಕ್ರೀಡೆ (ನಾ). ಅವಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಆಟ; ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಾಲೆ
ಯಾಟ: ಚಂದದಿಂದಲಿ ನಿಲಯನಕ್ರೀಡೆಯ ಸುಂದರರಾದಿದರು
(ಪ್ರಸಭಾ. ೫೪-೧). [<ಸಂ. ನಿಲಯನಕ್ರೀಡಾ]

ನಿಲಯೈಕವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರತಕ್ಕವನು; ಏಕಾಂತ
ವಾಸಪ್ರಿಯ: ಕುಲಪಾಂಡೀಶವಿಶದಂ ವಿನಯೋಪಚಾರಂ ನಿಲಯೈಕ
ವೃತ್ತಿ [ಕೃತಿಬಿಂಬಿತ ಸತ್ತ್ವಸಾರಂ] (ಕವಿ. ೩-೨೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಲವರ, ನೆಲವರ (ನಾ). ನಿಜ; ಸತ್ಯ; ಯಥಾರ್ಥ: ನಿಲವರ
ಪೇಳು ಎನ್ನಾ ಮುಲ ಮನಗಿಯೊಂದು ಬಲುಧಾವಂತಿಬಟ್ಟರು ಸಲುವದೆ
ಗತಿಮಾಗ್ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬೧-೫). ನೆಲವರ: ಟೀಪುಸುಲ್ತಾನರು
. . . ನಾನಾಪ್ರಕಾರ ವಿರುದ್ಧಮಾಡುವ ಮತಬಟ್ಟನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ
ಎಂಬ ಸಮಾಚಾರ ಮಹಾರಾಜರವರು ಕೇಳಿದರೊಂದೆ, ಅದನ್ನು ನೆಲವರ
ಕಳೆಯಬೇಕೆಂಬದಾಗಿ ಒಂದು ಜೋಡಿದರಕಾರರನ್ನು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ
ಕಳುಹಿದಲ್ಲಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೦೨).

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ನಿಲವರ, ನಿಲೈವರ; ತೆಲು. ನಿಲವರ, ನಿಲುವರ, ನಿಲ್ಲರ]

ನಿಲವು, ನಿಲ, ನಿಲು, ನಿಲುವು (ನಾ). ೧. ನಿಂತಿರುವಿಕೆ; ನಿಂತು
ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: "ನಿಲವನೆ ನಿಲೈಯೋಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೫೨); ಅವನಾದ
ಗತಿಯ ನಾನಪ್ಪನು ಅವ ನಿಂದ ನಿಲವ ನಿಲುವನು (ಸಿದ್ಧ. ಕ.
೧೪೪-೬೨೯); ಸದಮಲಾಭರಣ ಮುಸುಕಿದ ಮೆಯ್ ವಿಳಾಸ ಮುಸುಕಿದ
ನಿಲವು ಮೋಹನಂ ಮುಸುಕಿದಾಕಾರವೆನೆವಬಲೆಯರು ಕಣ್ಗೆಸಿದರು
(ಹರ್ಷ. ೪-೩೪); ದುರಾತ್ಮನ ನಿಲವ ತೆಗೆತೆಯೆನುತ ಚಾಪನನಿಳುಹಿದನು
ರಥದೊಳಗೆ ಗಂಗಾಸೂನು ಪಹಿಲದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೩); ಗತಿಗೆ ಗತಿ
ಮುಂಚುವುದು ನಿಲವಿನ ಗತಿಗೆ ನಿಲುವುದು ಮುರಿಯ ಮುರಿವುದು. . .
ಆತುಳಮಾಯಾಮಹಿಮ ಮಾರೀಚಪ್ರಕಾಶದ್ವಗ (ಕೊರರಾ. ೩-೪-೪೪).

೨. ನೆಲಸುವಿಕೆ; ತಂಗುವಿಕೆ: ನೇತ್ರದ ಬಗೆ ಮನದೊಳ್
ತನ್ನನಂ ಬುದ್ಧಿಯೊಳ್ ಬುದ್ಧಿ ನಿಶಾಂತಂ ಚಿತ್ತದೊಳ್ ಚಿತ್ತದ ನಿಲವ
ದಹಂಕಾರದೊಳ್ ಸಂದಹಂಕಾರನಿಯೋಗಂ ಜೀವನೊಳ್ ಜೀವನೆ ಪರಮ
ನೊಳಾಳ್ಕೃತ್ಯಮಂ ನಿರ್ದಿಂ . . . ಸಾಲ್ಪನಿರ್ದಂ ಮುನೀಂದ್ರಂ
(ತಜ. ೨-೧೦೧). ೩. ನೆಲೆ; ನಿವಾಸ; ಸ್ಥಳ: "ಸಂಸ್ಥಾನಂ,
ಸನ್ನಿವೇಶ: —ಈ ೨ ನಿಲವು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೯೩); ಆನತನಲ್ಲದಂಗೆ
ಪದುಳಂ ನಿಲಬಿಲ್ಲ ನಿಜಾಪ್ತಯಾಗತಸ್ಥಾನದೊಳಾನತಂಗೆ ಭಯವಿಲ್ಲ

(ಸಂರಾಮಾ. ೧೧-೩೭); ಒಂದೆಡೆಯೊಳುಂ ತನಗೆ ನಿಲಬಿಲ್ಲದಂತೆಗದಿಂದೆ
ನಿರತಂ ಪ್ರಬಲಮಾಗಿ ದೀಸುವ ಗಾಳಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೨). ೪. ಇರು
ವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ: ಭಾವದ ಮಹಿಯ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿಪ್ಪ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿ
ಕಾರ್ಜುನನ ನಿಲವನಾರೊ ಅಜಿಯಬಾರದಂ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦-೨);
ಯೋಗಿಪ್ರವರನ ನಿಲವಿಯದಾಗ್ ಪರ್ಜಾದ ಸಲವಂ (ಪರ್ವ. ೧೫-೬೩);
ಕಿಚ್ಚನುರಿಗೊಲಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಂತಿರಬೇಕು ಅಚ್ಚಳಿದು ಬಿಕ್ಕುಸುಲವಾದ
ಶರಣಂಗೆ ನಿಚ್ಚಿಟ್ಟದ ನಿಲವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨); ವಿತನು ರತ್ನಾಕರ ಲಕ್ಷ್ಮಿ
ಸಹೋದರಿ ಅದರು ಶಂಖದ ನಿಲವು ಭಕ್ತಿಯೊಳೊಳುವುದು (ಇಂಚಾಪ.
೮೯-೬೩). ೫. ಉಳಿದುದು; ಉಳಿತಾಯ; ಶಿಲ್ಪ; ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ತನ್ನ
ಲಿಕ್ಕಂಗಳಂ ಕೇಳುತೆ ಒಳ್ಳಿತೆನೆ ಗಣಕರ್ತೆಲ್ಲರುಂ ನೋಡುತೆ ಅಯ
ದೊಳು ಬೀಯುಮಂ ಕಳೆದು ನಿಲವಂ ಕಂಡು . . . ಮನಂಗೊಂಡು
(ಬಸರ. ೫-೭೫). ೬. ಆಕಾರ; ಸ್ವರೂಪ: ಕಾಣಬಾರದ ಕಾಯ
ನೋಡಬಾರದ ತೇಜ ಉಪಮಿಸಬಾರದ ನಿಲವು (ಆನಂ. ೨೦೭-೯೩೩); ಈ ಸುಕುಮಾರತೆಯೊ ನಿಲವು . . . ಈ ಸುಖದೊಳ್
ತಪವಿದಂತು ಬಂದುದು ಮುಗ್ಧೆ (ಗಿರಿ. ೯-೧೦೦); ಅದೆ ಶಿಖಾಳಿಯ
ನುಗುಳ್ಳ ಸರಳನೆ ಹೊದಲು ಹೋರಟಿ ನೋಡಿ ಮುಸುಕಿಯದೆ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪ
ಕನ ನಿಲವಿನ ನಿಗದವೊಲೆಂದ (ಕೊರರಾ. ೩-೬-೩೩). ೭. ರೀತಿ; ಸ್ವಭಾವ:
ಸವಿವಾಹಗಳ ಸೋನಿಯ ಸೋಗುಕಾಟರು ನಿಂದ ನಿಲವನು ಕರ್ಣ
ನೋಡು (ಕುಮಾರ. ೧೬-೨೪); ಮನದಾಭರಣವು ಜಗದೊಳ
ಮಾಲುಪ್ಪ ಪೊಳ್ಳಿಗಿದು ಕಡುಚೆಲುವು. ಅದರು ಅವರನಿಡುವುದುಪೂರ್ವವು
ಜೋಡುವು ಸತಿಯರ ನಿಲವು (ಇಂಚಾಪ. ೨೦೨-೯೩). ೮. ಘನತೆ;
ಮಹತಿ; ಔನ್ನತ್ಯ: ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕಗಳ ನಿಲವ ಬಸವಣ್ಣನ ಕೃಪೆ
ಯಿಂದಜಾಡನೆಯ್ಯ (ಮದಿಮಾ. ೧೫-೧೪); ಹರನನೊಂದಿನವಾದಂ ತಾಂ
ಧರಿಸಲಾಟದ ಮಾನಸೋತ್ತಮಗಿರಿಯ ನಿಲವನೀಶ್ವರಂ ತನ್ನ ವನಗಲಿ
ಪೊದ ಸುರಪಕೀಲದ ಧೈರ್ಯವೆನಿಸು (ಬಸವ. ೧೯-೨೯); ಪದವೊಡೀ
ಪರಿ ಬೇಡ ಮಕ್ಕಳ ಪಡೆದು ಪರಿಣಮಿಸುವುದು ತಪದಲಿ ನಡೆವುದೀ ಪರಿ
ನಿಜಸಮಾಧಿಯ ನಿಲವ ನಿಲುವುವುದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೪೧); ಈ
ಮನುಷ್ಯತ್ವವೇ ಅವನಿಗೂ ನಮಗೂ ಇರುವ ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧದ ಗಂಟು—
ಅವನ ಬಾಳು ನಮ್ಮ ನಿಲವಿಗೆ ಎಟಕುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಆಕರ್ಷಣೆ
(ರಾಮಾನ. ೧೦೬). ೯. ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಮತ; ನಿಟ್ಟು: ಶಿಕ್ಷಣ
ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರಭಾವನೆಯ ನಿಲವನ್ನೂ ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ
ಭಾವನೆಯ ನಿಲವನ್ನೂ . . . ಆತನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿದನು
(ಕ್ರಿಯಾ. ೩೬); ಪಂಡಿತರೆಲ್ಲರು ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿ ಬೇರೊಂದು ನಿಲವಿಗೆ ಬರಲಿ
(ಇಂಚಾಪ. ೧೫೬-೬೭). ೧೦. ಉದ್ದ; ನೀಳ; ಎತ್ತರ: ನಿಲವ
ನೋಡವನಂಜನಾದ್ರಿಯ ನಿಲವಿಗೊಮ್ಮೊಳ ಮಿಗಿಲು (ಕೊರರಾ.
೬-೮-೪); ತೋಳ ಸುಮಾರು ಎರಡುಪರೆ ಪೂಟಿ ನಿಲವಾಗಿಯೂ
ಮೂರೂಪರೆ ಪೂಟಿ ನದಿದಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೫೨).
೧೧. ದೃಢತೆ: ಧರಗೆಲ್ಲಂ ತನ್ನ ಬಾಹಾಬಳದ ನೆಲವು ತನ್ನೊಡು ತನ್ನಗ್ರ
ತೇಜಸ್ಸುರಿತಂ ತನ್ನಾಪ್ತು ತನ್ನೊಡುನಿಯ ನಿಲವು ತನ್ನೊಡು ತನ್ನಾಪ್ತು
ಯೋಚ್ಚರಿಯಾಗುತಿಟ್ಟನಂ ರಂಜಿಸಿ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೨೪-೧೪;
1077). ೧೨. ಬಾಗಿಲು, ತೊಲೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರ
ವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಮರದ ಚೌಕಟ್ಟು: ಹರಿನೀಲದ ಪಳುಕಿನ ನೆಲ
ನಿಂಗದಿವರಲ ಮಿಸುಪ ವೇದಿಕೆ ಪಳವ ನಿಲವರುಣಮಣಿಯ ಕೆಲಸದ
ಬೋದಿಗೆ . . . ಒಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೮-೩); ರಂಗೈಯ್ಯಾ
ಗುದಿಯಾ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ನಿಲವಾದೊ ರಂಗೈಯ್ಯ ಗುದಿಯಾ ಬಾಗಿಲಿಗೆ
ಕದವಾದೋ (ಮುಟ್ಟ. ೫೦); ಸೆಕ್ಕುಡೋವ್ ಬೋಪಿಯನ್ನು ಕೈಗೆ

ಕೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಗ್ಗು ನಿಲವಿನ ಮೂಲಕ ಹಾಡು ಹೋಗುವ ಸಲುವಾಗಿ
ಬಾಗಿ . . . ಗುಡಿಸಲನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೭೪). ೧೩. ಶೀವಿ;
ಗತ್ತು : ಪಂಚಾಯುಧದ ನಿಲವಿನಲ್ಲಿ ಸುಭಟರ ದಾಯಗೊಡಿಸಿದನೊಂದು
ನಿಮಿಷದೊಳೊಡಿಸಿದನು ಬಲವ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯ. ೧೬-೪). ೧೪. ವಿಶ್ರಾಂತಿ;
ಬಿಡುವು : (೪). ೧೫. ಮಲ್ಲಯುಧದ ಒಂದು ವರಸೆ, —
ಸಟ್ಟು : ನಿಲವಂ ನಿಲವಳವಳನಂ ಗೆಲೆ ಗೆಲಲರಿದಾಯ್ತು ತನ್ನೊಳೊರ್ವರ
ನೊರ್ವರ (ಜಗದಿ. ೯-೭೬). ೧೬. [ಭಂದ] ಪದ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು
ವಾಗ ಮಧ್ಯೆ ಕೊಡುವ ವಿರಾಮ, — ನಿಲುಗಡೆ : ಶತಮಾನೇಂದು
ರವಿಕೋಯಮುಮಾಗಲ್ ಯತಿವದಂ ನಿಲವು ದಂತಿಯೊಳಕ್ಕುಂ
(ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೬೨). ೧೭. [ನಾಟ್ಯ] ಭಂಗಿ; ಪ್ರಕಾರ; ರೀತಿ :
ಒರ್ಮೆಯ ನಿಲವುಗಳನುಮನೊರ್ಮೆಯ ಪದಗಳನುಮನುಂ ವಿಕ್ರಿಯ
ಯಿಂದೊರ್ಮೆಯ . . . ಪರಿ ಮೆಚಿದಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೨-೧೮೬);
ನಿಲವಿವು ಗತಿಗಳವಾಸನಕುಲವಿವು ಚಾರಿಗಳವೆಂದು ತಾನಭಿನಯಿಸು
ತ್ತೊಲವಿಂದ ಭದ್ರಚಂದಂ ಪಲವಂದದೆ ಸ್ವಪಸುತಂಗೆ ಕೋಟು
ತ್ತಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೭೨); ನಿಲವಿನ ಭಂಗಿ ಸುರೇಖಾವಿಲಸಿತ
ಮುಂದಿಟ್ಟು ಹಸ್ತಗತಿಸಂಗತಿಗಳ ಸಲೆ ನೋಗಿಯೆನೆ ರಸಭಾವಂ ನಲವಿಂ
ನರ್ತಿಸುತುಮಿದರ್ಪರಮರಾಂಗನೆಯರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೪-೭೨). ನಿಲ :
೫. ನೆರೆವು ನರಾಡ ಕಡಮಸವರಿ ವಂಚನೆ ಪಟ್ಟಿ ಲಂಡೆ ಹೊರನಿಲ
ಹಸ್ತಾಂತರಸಂಜಾಯಿತ ನಿಲಗಳ ಪರಿವಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ ಸೀಮೆಯಂ
ರಕ್ಷಿಸಿದಂ (ಕಳಸ್ಯ. ೬-೨೯); ನಿಲವಿಲ್ಲದೆ ಹಲದಿಂದ ಹೊಲದ ಉಕ್ಕು, ನಿಲ
ನೋಡಿ ಸಂಸಾರ (ಗಾಥ). ೧೮. ಎತ್ತರವನ್ನು ಆಳೆಯುವ ಒಂದು
ಸಾಧನ; ಅಳತೆಗೋಲು : ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಪೈದಿಗಳ ಎತ್ತರ
ವನ್ನಳೆಯುವ ಸಲುವಾಗಿ ಕಪ್ಪುನಿಲವೊಂದನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೨೭೬).
ನಿಲು : ೧೨. ಸಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಟ್ಟಿಗಳಂ ನಿರ್ಮಿತಂಗಳಾದ
ಒಲುಗಳಿಂದಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೦೫-೬); ಆಧಾರವು ನದಿಯ ಎರಡು
ದಂಡೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮರದ ಬುಡಗಳೋ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಇನ್ನಿತರ
ನಿಲುಗಳೋ ಇರಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. ೩, ೧೭೪). ನಿಲುವು :
೪. ಪರ್ವತದೊಳೆನಿವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಂತಾಗಸದೋರ್ಪ ಸುರಬಾಪದಿರ
ವೆಂತಂತೆ ದಗ್ಧಪಟಿ ತೋರ್ಪಂತೆ ಘನಮುರೀಚಿಯ ಜಲದ ನಿಲವಿನಂತೆ
. . . ಮೆಚಿದು ಕಂದಪರ್ವಂ ಸುಟ್ಟು ಕುಳಿನರ್ಮಾಯನಲ್ಲಮಪ್ರಭುರಾಯಂ
ಸಲಹೆಮ್ಮನು (ಜಲಪು. ೧-೧೧); ಸತ್ಯದ ಸಾರದಂತೆ ನಿತ್ಯತೆಯ ನಿಲು
[ಸಾಶಾಂ. ೮] ವಿನಂತೆ . . . ಒಪ್ಪುತಿರ್ಪಂ (ಶಬಕಂ. ೧-೪೧ ಪ).
೬. ಜೀವನದ ನೋವನ್ನೆಲ್ಲ ಅನುಭವಿಸಿ ಇರುವಿಕೆಯ ಮೂಲವನ್ನೇ ಕೆವಕಿ
ನೋಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವಂತಿದೆ ಕತೆಯ ನಿಲುವು (ಹೊಸತ್ತಿ. ೨೯೪). ೭.
ಉಕಾಪ್ಪನ ಮುಖವೂ ನಿಲುವೂ ಗಂಭೀರವಾಗಿದ್ದುವು (ಮಲನಾ. ೨೦೪).
೮. ಚೆನ್ನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಧ್ಯಾನ ಮನನ ನಿರ್ದಾಸವೇ ಅಕ್ಕನ ಅನಂದ.
ಮತ್ತೆ ಚೆನ್ನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ನಿಲುವನು ಯಾರೂ ಅರಿಯಲಾಗದು
ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ (ಕರ್ನಾಕ. ೬೬); ಈ ವಚನಗಳು ಅಲ್ಲಮ ದಿರಿ ನಿಂತ
ನಿಲವನ್ನು, ಆ ನಿಲವನ್ನು ಮುಟ್ಟಲು . . . ಜೀವನದ ಅದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ
ಪಟ್ಟ ಶ್ರಮವನ್ನೂ ಕನ್ನದಿಸುತ್ತದೆ (ಕೂಸ್ಯಕು. ೪೧). ೯. ಅವನ
ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪದ ಖಚಿತತೆಯಿಲ್ಲ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ನಿಲುವಿಲ್ಲ
(ದ್ರಾವಿ. ೨೧೫); ನಾನು ಅವರ ನಿಲುವಿಗೆ ಮರುಳಾದೆ (ವೀಪದ. ೧೯೬).
೧೦. ಹುಲಿಗಳ ನಿಲುವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಎರಡುಎರಡುವರೆ ಮೊಳ
ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೩೫); ಅಡುಗೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವ
ವರ ನಿಲುವಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಒಲೆ . . . ಇತ್ಯಾದಿ ಸೌಕರ್ಯ
ಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಅಡುಸಾ. ೨೬). ೧೨. ಚೆಲುವಾಂಬೇತ್ತರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ

ಚಾಮಪ್ಪಾಜೀಯವರಿಂದ ಹಿತ್ತಾಳೆ ಚೌಕಟ್ಟು ಗುಬ್ಬಿ ಕದ ಸಹಿತವಾಗಿ
ಮಾಡಿಸಿ ವಸ್ತು ಸಿದ ನಿಲುವಿನ ಸೇವಾರ್ಥ (ಎಕ. XIV, ಚಾಮಗಾ. ೨೦೬-೩;
1888). ೧೩. ಅವನ ಉದಿಗೆ ಕೊಡಿಗೆಗಳು, ನಿಲುವು ಶ್ರೀಮಂತರದಾಗಿ
ದ್ದವು (ಮೋಧರು. ೫); ಮೂರ್ತಿ ಸಣ್ಣ ದಾದರೂ ನಿಂತ ಆ ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಕೇಜ್ಜಿತ್ತು (ಹೊಸತ್ತಿ. ೩೬). ೧೪. ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನದಲಿ
ಕೈಚಳಕದಲಿ . . . ಶಸ್ತ್ರಾವಳಿಯ ಸಾಂಗೋಪಾಂಗಶ್ರಮವನು ಕೋಟು
ದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೪೧). ೧೫. ಎಡೆ; ಅವಕಾಶ; ಆಸ್ವದ :
ಭೀಷ್ಮನು . . . ಪರಶುರಾಮನ ಮೇಲೆ ನಿಲುವಿಲ್ಲದೆ ಬಾಣಗಳನ್ನು
ಬಿಟ್ಟನು (ಭೀಷ್ಮ. ೨೪). ೨೦. ನೆರೆವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವಿಕೆ:
ಮೃಸನ ಇರುವವರಿಗೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಟು ದಿನ ಕೊಳ್ಳಲು
ಮೃಸನ ಉಂಟಾಗದು. ನಿಲುವಿಗೆ ಹೇಳುಕುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ನಿಲುವು
ಸ್ತಂಭನ (ವಿವೃ. ೪೨).

ನಿಲವಿನ ಸೂಡು = ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಉರಿಯುತ್ತಿರುವ ಜ್ವಾಲೆ ; ಏರಿಳಿತ
ಗಳಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಸಮವಾದ ಉರಿ : ಅಸನದಿಂ ಬಾಯಿಂ ಪೊಯ್
ಸಾಸವೆ ಮುಣಸುಪ್ಪು ಕೂಡೆ ನಿಲವಿನ ಸೂಡಿಂ ಲೇಸಾಗಿ ಬೆಂದ
ಬಾಡಂ ಬಾಸಹೆಸಿಟ್ಟಿದನೆಯದ್ವ್ಯತಮುತಿಗಿಟ್ಟಿದಂ (ಯತೋಚ. ೩-೬೦).
ನಿಲುವು ಬೀಳು = ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಮೈರಿನ ಮಧ್ಯೆ
ನುಗ್ಗು, — ಪ್ರವೇಶಿಸು : ತುಡುಗ ಅವು ಗಪಗಪ ತಿಂದು, ಹೊಲ
ಕಾಯುವವರ ಸುಳಿವು ಕಂಡ ಕೂಡಲೆ ಜೋಳದ ನಿಲುವು ಬಿದ್ದು ಓಡಿ
ಹೋಯಿತು (ಮುಂಬಯ. ೩-೨೨).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ನಿಲುವೈ ; ಮಲ. ನಿಲವು, ನಿಲ ; ತುಳು. ನಿಲುವು,
ನಿಲಾವು, ನಿಲವು ; ತೆಲು. ನಿಲವ, ನಿಲುವ, ನಿಲುವು, ನಿಲ್ಲ]

ನಿಲವುಗನ್ನಡಿ, ನಿಲುಗನ್ನಡಿ, ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ (ನಾ). ನಿಂತು
ಇಡೀ ದೇಹವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ
ಉದ್ದನೆಯ ಕನ್ನಡಿ ; ದೊಡ್ಡ ಕನ್ನಡಿ : ತರುಣ ಕೇಳನ್ನಯ
ವಿವಾಹಸಮಯದೊಳಲಂಕರಿಸಿ ರನ್ನದ ನಿಲವುಗನ್ನಡಿಯೊಳೆನ್ನ ಸೌಂದರಿ
ಯಮಂ ನೋಡಿ ಮೋಹಿಸಿ ಜೀವಳೆಯನಾ ಮಾರ್ಪೊಳಿಸಿ ನೋಳು ಪುದಿ
ದನು (ಸೌಂದಪ. ೧-೪೬); ಚೆಲುವಿಗೆ ತಕ್ಕ ಸಿಂಗರವ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಮನ
ದೊಲವಿಂದ ನೋಡಿ ದಾದಿಯರು ಉಲುಹಿಗೆ ಹರಳುದುಂಬಿದ ರತ್ನ
ಮಯ ಹೊನ್ನ ನಿಲವುಗನ್ನಡಿಯ ತೋಟಾದರು (ಮೋಹತ. ೨೩-೫೩).
ನಿಲುಗನ್ನಡಿ : ಕಾಂತಿಗೆ ನೋಡೆಂದು ತೋರಿಸುವಂತೆ ನಿಲುಗನ್ನಡಿಯ
ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೧೨-೨); ತರುಣಿಗಳಿಗೆ ಹುಪ್ಪುಗಳನ್ನು
ಮುಡಿಸುವುದಕ್ಕೂ ನಿಲುಗನ್ನಡಿಗಳಿಗೆ ಮಿರುಗಿಕ್ಕುವುದಕ್ಕೂ ನನ್ನಲ್ಲಿರುವ
ಕರಕೌಶಲಗಳು ಮಿಕ್ಕ ಸ್ತ್ರೀಜನಗಳಲ್ಲಿರಾರದ್ದು (ಕೃಪಾವಿ. ೧೬);
ನಿಲುಗನ್ನಡಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕ್ರಾಪು ಬಾಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ
(ಪಂಚೀ. ೯). ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ : ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ
ಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಗೋಡೆಗೆ ತೆಂಗಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೪೦೬).

[ನಿಲವು + ಕನ್ನಡಿ]

ನಿಲವುಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಡಮೆ ಮಾಡು;
ಹೀಗೇ ; ಕೀಳುಮಾಡು : ಅವಲಂಭಮರ್ಜನ ಕೀರ್ತಿ . . .
ಮುಘನಾಗೇಂದ್ರಧರನ ಜಾತಿಯ ನಿಲವುಗಡಿಸಿ ನಟಿ ರಾಜಸಿಖ (ಚೈಮಿಭಾ.
೨-೧೨). [ನಿಲವು + ಕಡಿಸು]

ನಿಲಹ (ನಾ). ಉಳಿದುದು ; ಶೇಷ ; ಬಾಕಿ : ಕಳೆದುಳಿದ ರಕ್ಕಗುತ್ತಿಗೆ
ಗಳ ನಿಲಹದ ನಾನಿಯುಡ್ಡವಂತಿಕೆ ನಾನಾಸುಲಿಗೆ ಧಾವಣಿಯಿಂದ
ಗಳಬಳಸುಂ ನಿಲಿಸಿ ಸುಂಕಮಂ ಬಾಳಿಸಿದಂ (ಕಳಸ್ಯ. ೬-೩೦).

[ನಿಲ (< ನಿಲವು) + ಹ (< ಹೃ)]

ನಿಲಹಾಸ (ನಾ). ಮಂಕು; ಕಾಂತಿಹೀನತೆ: ನಿಲಹಾಸ [ನಾಹಾಂ. ಸ್ತಂಭದ ಸೋಮಯ್ಯನಂ ತಂದಿಲ್ಲಿ ನಿಲಸು ದೂಷಕರ ಮೂದಲಿಸು (ಸೋಮಚ. ೨-೧೨೦). <ಸಂ. ನಿರ್ವಾಸ]

ನಿಲಾಭಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಮುಡುಬುಕೂಲೆಗೆ:— ಹೊಸಕರುಕುಂದಿಯ ನಿಲಾಭಿಯ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕಟ್ಟುವುದು (ವಿವೃ. ೧೯೬). [?]

ನಿಲಿಂಪ, ನಿಲಿಂಪ (ನಾ). ಸುರ; ದೇವತೆ: ಉರಗನಿಕಾಯ ದಿಕ್ಪತಿ ನಿಕಾಯ ನಿಲಿಂಪನಿಕಾಯಮೆಲ್ಲಮಾದರದೊಳೆ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ನಿಲಯಕ್ಕಿರ ದೊಯ್ದ ಪರೋಲ್ಲ ಕನ್ನೆಯಂ (ಕಾದಂಭ. ೧೦೧೪); ನಿಲಿಂಪರ್ ಕಾವು ದನುತೆ ತುತಿಸುತಿದರ್ (ಅದ್ವೈತ. ೪೮-೨೮). **ನಿಲಿಂಪೆ:** “ಅಮರರ್ . . . ಸುಮನರ್ ಗೀರ್ವಾಣರ್ ಸುರರಮ್ಮತಾಶರ್ ಕೃತುಭುಜರ್ ನಿಲಿಂಪರ್ ತ್ರಿದಶರ್” (ಮಸ್ತಕೋ. ೬-೬೧); ಮುದಿರೋಸ್ತತ್ತನಿಲಿಂಪ ಕಿಂಪುರುಷಕಾಂತಾರಬ್ಧ ಸಂಗೀತಮೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೨); ಪ್ರಮಥರಾನಂದಿಸೆ ನಿಲಿಂಪರು ನಮಿಸಲುಮೆ ಬಿಜಗಾಗುತಿರಲಾ ವಿಮಳ ಮೂರ್ತಿಯನಾಗ ಕಾಣುತ (ಬಸವ. ೧೦-೩೮); ಜಯತು ಜನನದೂರಾ ಯೆಂದು ನಿಲಿಂಪಸಂಚಯವೆಂದ್ವುತು ತಮ್ಮ ನೆಲೆಗೆ (ಪ್ರೇಮಾಲ. ೧೪-೧೦೨). [ಸಂ.]

ನಿಲಿಂಪನಿಲಯ, ನಿಲಿಂಪನಿಲಯ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ನಿವಾಸ; ಸ್ವರ್ಗ: “ಬದಿಲಮೆನಲ್ ನಿಲಿಂ [ನಾಹಾಂ. ೪೦]ಪನಿಲಯಕ್ಕೆ ನಾಮಂ” (ಚತುನಿ. ೬೫). **ನಿಲಿಂಪನಿಲಯ:** ‘ಸಲೆ ದೇವಾಂಗನೆಯರ್ ನಿಲಿಂಪ ನಿಲಯಪ್ರೇದ್ಯತನದ್ವಸ್ತು ಸಂಕುಳದಿಂ ಶೋಧಿಸಿ ತನ್ನ ಗರ್ಭಮಂ . . . ಬಿಲ್ವಿನೋಳೊಂದಿ ಕಂಡರಿಸಿದಂತಾ ಕಾಂತೆ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಳ್’ (ಪರ್ವಮಾ. ೧೨-೫೫); ಕಳವಿಂಗಿಬಿದ ಮನುಜರ ಕಳೇಬರಂಗಳುಮವರ್ಗ ಬಸವು ಲ್ಲಿಂತುಂ ಕಳವಿಂಗಿಬಿದ ಸರಗಾರ್ ನಿಲಿಂಪನಿಲಯಮುಮಧೀನಮಲ್ಲದುದು ದಲ್ಲಂ (ನೀತಮಂ. II, ೨೪೦). [ನಿಲಿಂಪ + ನಿಲಯ]

ನಿಲಿಂಪೇಶ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ; ದೇವೇಂದ್ರ: ಈ ನಿಲಿಂಪೇಶನಂ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿಕೊಂಡ ರುಡೆಗಾನರೆನನೌಷಧಿಯಂ (ಚಬಳ. ೨೫-೧೫). [ನಿಲಿಂಪ + ಈಶ]

ನಿಲಿಕು ‘ನೀಳ್ಕು’ ನೋ.

ನಿಲಿಕೆ ‘ನಿಲ್ಕೆ’ ನೋ.

ನಿಲಿಗೆ ‘ನಿಲ್ಕೆ’ ನೋ.

ನಿಲಿಪು, ನಿಲಪು, ನಿಲಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಾಪಿಸು; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಗೊಳಿಸು: ಇಂತವನರ್ಥಿಯಂ ನಿಲಿಪುವೆ[ನಾಹಾಂ. ಪೆನಂ]ದು ಮುನಿ ಶ್ವರರೇಬುಲಿಂಗಮಂ ತಂದಿರೆ (ಸಮಸ. ೨-೬೨); ನಿಲಿಪಿ ಪೂಜಿಸಿ ನೆಲಸಿಪ ಕಾಲಂ ಕೊಯ್ಯಲಿಟ್ಟದೇಜುತ್ತು ಮಿಬಾಯುತ್ತು ಮಿರ್ವನಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೨-೧೨೯). **ನಿಲಿಪು:** ೧. ವೀರಗಲ್ಲ ನಿಲಿಪಿದಳೆ × × × (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೯-೩; 1555). **ನಿಲಿಪು:** ೨. ಇಡು; ಇರಿಸು: ಕನ್ನರನ ಮುನಿಸನಾ ಪರ್ವದಿಂಪಂ ತಿಳಿಸಿ ಮುನ್ನಿಸುತಲವರ ಪದದೊಳು ಚಿತ್ರಮಂ ನಿಲುಪಿ (ಬಸವ. ೧೧-೨೧೨). ೩. ಶಾಶ್ವತ ವಾಗಿರು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಉಡುಪತಿ ರವಿ ಜಲಧಿ ಧಾತ್ರಿ ನಿಲುಪ ನ್ನಿವರಂ (ಇಕ. XVIII, ೩೯-೩೬; ಸು. 1076). ೪. ತಡೆ; ನಿಗ್ರ ಹಿಸು: ನಿಡುಸುಯ್ಯಂ[ಯ್ಲಂ] ತನ್ನನೊತ್ತಂಬರಿಸೆ ನಿಲುಪುಕುಂ ನೀಳ್ಕ ನಲ್ಲೇಶದಿಂದಂ ತೊಡೆಯುತ್ತುಂ ತೊಡೆನಾಯಂ ಶ್ರಮಜಲ ಕಣಮಂ ಮೇಲುದಿಂ ಪಾರಿಸುತ್ತುಂ . . . ಪಾಣ್ವಿಯೊರ್ವಳ್ ನಿಜಮನೆ ಭವನದ್ವಾರದೊಳ್ ಬಂದು ನಿಂದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೬೬).

[<ನಿಲ್ + -ಪು]

ನಿಲಿಸು, ನಿಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಾಪಿಸು; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಗೊಳಿಸು: ನಿಲಿಸಿ ರತ್ನನಿರ್ವಿತದಿವ್ಯಪ್ರತಿಮೆಯ ನಿಲಿಸಿದ ಮಯನ ಕೀರ್ತಿಸಿದ (ಮೋಹತ. ೨೨-೧೧). ೨. ನಡೆಗೆಯನ್ನು ತಡೆ; ಗತಿಭಂಗ ಮಾಡು; ಚಲಿಸದಂತೆ ಮಾಡು: ಲೀಲೆಯೊಳೆ ಬಿದಿದು ನಿಲಿಪಂ ವ್ಯಾಳೇಭಮ ನೊಂದು ಪೊಯ್ವಿ ನಿಂದಮೆ ಕದಿವಂ ತಾಳಂಗಳನುರ್ಚಿಸುವಂ ಶೈಲಕಿಶಾಕ ವನೇಳವೆಯೊಳ್ ನೃಪತನಯಂ (ಕಾದಂಭ. ೪೩೮); ಪೊಯ್ವಿನಂತೆ ನಿಲಿಸಲರಿದಪ್ಪುದು ತೊಪ್ಪಿಯಂತೆ ಪಾಯಲರಿದಪ್ಪುದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೧೬೫); ಪುಬ್ಬಿನಲಿ ನಿಲಿಸಿದನು ಪವನಜನುಬ್ಬಿಟೆಯನರ್ಜುನನ ವಿಕೃತಿಯ ನಿಬ್ಬರಾಲಾಪನನು ಧರ್ಮರಹಸ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೪-೬೬). ೩. ಭದ್ರಗೊಳಿಸು; ಭದ್ರವಾಗಿಸು: ಬನ್ನಿಯೂರ ಕೆಡೆಯಂ ಮುನ್ನಿ ಪರ್ವರಸುಗಳ ಪಲವು ಸೊಬ್ಬ ಕಟ್ಟಿಸಿಯುಂ ನಿಲಿಸಲಾರ್ತೊಲ್ಲ (ಮೈಲಿ. ೧೯೩೦, ೬೬-೪೦; 1080). ೪. ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ಅಡಗಿಸು: ಪರಸಮಯದ ಗರ್ವಮಂ ನಿಲಿಸಿ . . . ಪರಮ ಸುಖ ದಿಂದಿರ್ಪುದು (ಬಸವ. ೪-೫೪); ಜಲರುಹದಳಲೋಚನ ಮಮಕಾರದ ಲಲನೆಯರುಗಳ ಸಾಲೊಳಿಸಿ ಗಲಭೆಯ ನಿಲಿಸುವ ಕಟ್ಟಿ ಗಿಗಾರಿಯರುಲು ಹೆಸಿದುದು ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ಮೋಹತ. ೪-೫). ೫. ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬಿಡಾರ ಮಾಡಿಸು: ಅತಿಪ್ರತಾಪನೀಯ ನೆನಿಪ್ಪು ದೈವದೇವನಾಲೋಕನಂಗೈದು ಎಲ್ಲರುಮನಂಜದಿರೆಂದಭಯಂ ಗೊಟ್ಟು ಸಂತಪಿಸಿ ನಿಲಿಸಿ . . . ಅಧ್ವರಶಾಲೆಯಂ ಪೊಜಮಟ್ಟು (ಉದ್ಭಟ. ೪-೬೬ ವ); ಕಾನನಾಂತರನೀಯದಲಿ ನಿಲಿಸೆಮ್ಮನೆಂದುದು ಸಕಲಮುನಿನಿಕರ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೮-೧೮); ಅವರ ಒಂದುಗೂಡಿ ಕೃತಾರ್ಥ ರಿವರಿಸ್ಸೆಂದು ಕೌಶಿಕನವರನಾ ದಳಮಂದಿರದಲೇ ನಿಲಿಸಿ ಬಂದರು ಮಿಥುಕೆ ಗೊಲವಿನಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೨೩). ೬. ಭಿಕ್ಷುಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ತಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು, —ವಿರಮಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಾಗಸೇನರುಮೆಂಬ ಚಾರಣಕಾರ್ತಾರದ ಜಯಾರ್ವಾಂಗದೊಳ್ಳ ಪೂರಂ ತಾನುಂ ಶ್ರೀಮತಿಯುಂ ಕಂಡು ನಿಲಿ[ನಾಹಾಂ. ೮೫]ನಿ ನವವಿಧಪುಣ್ಯ ಸಪ್ತ ಗುಣಸಂಪನ್ನರಾಗಿ ಚರಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೮); ಒಂದು ದಿನನಂ ಜಂಘಚಾರಣರ್ಚರಿಗೆನೆರೆ ಕುಬೇರಕಾಂತನುಂ ಪ್ರಿಯದತ್ತಿಯುಂ ಇದಿಗೊಳಂಡು ನಿಲಿಸುವುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೬೧). ೭. ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಇಂತಪ್ಪ ಪರಾಧಂಗಿಯುಂ ತಾನಲ್ಲದವೊಲಿಸೆ ವುದೀ ಶುಕನೊಳ್ಳುತ್ತಂ ತೊಡರ್ವು ನಿಂದುದಪ್ಪೊದಿದಂ ತೊಪ್ಪಿಯದೆ ನಿಲಿಸಲಕ್ಕುಮೇ ಸಾರಿಕೆಯಂ (ಕಾದಂಭ. ೬೧); ಕೌಶಿಕಯಾಜ್ಞಪಲ್ಯ ಪ್ರಮುಖಮುನಿಜನರ ನಿಲಿಸಿದನು ಪುತ್ರಿಕಾಪ್ರಪೂತಸ್ಥಳದ . . . ಸ್ಥಾನಕೆ ದಲಜಸೂನು ಹರುಷದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೬-೩೬); ವಿಷಮುಚಿತ್ತವನಾತ್ಮ ನೊಳು ನಿಲಿಸಿದ ರಾಜಯುಷಿಯಲ್ಲೆ ರಾಜನೆ ನೀನು (ಧರಣಿ. ೨-೬೧). ೮. ಇರಿಸು; ಮಡಗು: ಗಾಯಕೆಯರನಿರಿಸಿ ನೃಪಾಸ್ಥಾಯಿಕೆಯಂ ಪೊಜಿಗೆ ದೂತನೊಳಪುಗೆ ವರವೇತ್ರಾಯತಕರರ್ ಸಸಂಭ್ರಮಮಾಯೆಡೆ ಯೊಳ್ ತಂದು ನಿಲಿಸಿಯೆಡೆಬಿದಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೩೦); ಶೀತವಾತಾ ತಪನರ್ಪಾದಿ ಸರ್ವದ್ವಂದ್ಯದೋಷರಹಿತಮಪ್ಪದೊಂದು ರತ್ನಕಿಶಾಕಲ ದೊಳ್ ಚಂದ್ರಾಪೀಡದೇವನಂ ನಿಲಿಸಿ (ಕಾದಂಭ. ೬೨೯); ಕಿಚ್ಚು ನವಿ ರುಡೆಗಂ ಕಾವಲ್ಲೆ ನಿಲಿಸಿ ಹುಟ್ಟುನಂ ತಪ್ಪಿಪ್ಪೆ ಪಾಯ್ಕಿಗಳಂ ಬಿಗಿದು (ಕಾಲೂರ. ೬೬-೧೪೦). ೯. ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಶಾಶ್ವತ ಗೊಳಿಸು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಿಸು: ನಿಪ್ಪಳಸಂಸಾರಗುಹಾಗದ್ವರಮಂ ಪೊಜ ಮಡೆಲ್ಲೆ ಬಗೆಯುಳ್ಳಾತಂ ಪ್ರಪ್ಪುಪರನಾಗಿ ನಿಲಿಪುದು ಚಿಹ್ನಾಗ್ರದೊಳರುಡ ನೆಂಬ ಮೂಜಕ್ಕರಮಂ (ಸಮಸ. ೧-೯೬); ಸಂಕುಡ್ಧರ್ ಸಿದ್ಧರ್ ನಿತಾಂತಂ ನಿಲಿಸುಗೆ ನಿಜಶ್ರೀಯಸ್ತ್ರೀಯೋಳೆಮ್ಮಂ (ಅನಂಪ. ೧-೨);

ಇನ್ನುಂ ಧರಣಿಯೊಳ್ಳೆನತ್ತು ಬರಿಸದ ಮೌನಂ ನೆಲೆವುದದನೆಮ್ಮ ಬಸವಾದಿ
ಗಲ್ ಭಕ್ತಿಯಂ ನಿಲಿಸಲೆಂದು ಕಲ್ಯಾಣದೊಳ್ ಬಂದಿರ್ಪರನೊಡನೆ ಕಲೆ
(ಪದ್ಯರಾ. ೨-೨೨); ನಾರಾಯಣ ನಿನ್ನ ನಾಮಾಮೃತವನು ಸಾಲಿಗೆ
ಯಲ್ಲಿ ನಿಲಿಸಯ್ಯ (ಪುರಾ. ೧-೧೬ ಪಲ್ಲವಿ). ೧೦. ಪದವಿ, ಸ್ಥಾನ
ಮುಂತಾದುವಕ್ಕೆ ಕೂರಿಸು : ಅನರಂ ಮಾಂಡಳಕ ಪದದೊಳ್ಳಿಲಿಸಿ
ಜಹುಸ್ಸುಹಸ್ತಮಕುಟಿಬದ್ಧ ಪರಿವೃತರಂ ಮಾಡಿ (ಚಾವುಂ. ೩೬);
ಧರಣಿಪತಿ ಸಪ್ತಾಹನೇ ಗಜಪುರದ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಲಿಸುವನು ಮೇಣ್ ಸುರ
ರೊಳಗೆ ಸಮ್ಮೇಳನೇ ಕುಂತೀಕುಮಾರಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೨). ೧೧.
ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು : ಸಿದ್ಧ ಕರ್ತಾಕಾರವರಮ್ಯಾದಿಭಾವಂ ಹಿಂಗೆ
ಕೈಪಲ್ಯದೊಳೆ ನಿಲಿಸಿ ರಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸದ್ವ್ಯವದಿಂದಂ (ಸುಮದ. ೧-೨); ಹತ್ತಿರಾ
ತನ ನಿಲಿಸಿ ಬಟ್ಟಲರಿತ್ತು ವೀಳಿಯವನು ಸುಯೋಧನಂ ಕತ್ತು ಕೊಂಡಿರೆ
ಸುಡಿಸಿದನು ಕರಿಕಾಣನವನಿಪನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೫); ಸಮಸ್ತಸುರ
ಜನಮುನಿಜನವೃಜವ ತಂದು ನಿಲಿಸಿದನಬುಜನಾಭನ ಮುಂದೆ (ಕೊರಾ. ೧-೪-೫೫);
ಹುಟ್ಟಿನಂ ತಪ್ಪಿತ್ತೆ ಬಾಯ್ಕೈಗಳಂ ದಿಗಿದು ಎಚ್ಚರ
ವನೊರೆಯುತ್ತಿದೆ ದಿಸಿಲ್ಲ ನಿಲಿಸಿ (ಕಾಲಾ. ೩೬-೧೪೦). ೧೨. ರಚಿಸು;
ನಿರ್ಮಿಸು; ಕಟ್ಟು : ಜಲರುದದೇಜರಾಜಿಗಳನಾಜಾಪ ಪಣಕುಟೀರಕಂ
ಗಳಂ ನಿಲಿಸುವ . . . ವ್ಯವಸಾಯಮತ್ತಲಂ (ಕಾದಂ. ೨೨೨);
ಬಲಿದರೊಡ್ಡನು ಮಂಡಳಾಕೃತಿಗೊಳಿಸಿ ಕೊರವರವರು ಥಟ್ಟನು ನಿಲಿಸಿ
ದರು ಚಂದ್ರಾರ್ಧಸದೃಶದಲಖಿಕೋಪದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೪೯). ೧೩. ಕಾಪಾಡು;
ರಕ್ಷಿಸು; ಉಳಿಸು : ಯತ್ನದಿಂದ ನಿಜಪರೀರಮಂ
ನಿಲಿಸವೇಬ್ಬದಿಂದ ದೇವಿಯರ್ (ಕಾದಂ. ೪೦೫); ನೀನೆ ಸಂತಂ ನಿಲಿಸಿದ
ನೊಲವಿಂದಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಲಿಂಗಾ (ಪಂಪಾ. ೧೪); ಅಖಿಕೋಪವಸ್ತ್ರಾತವನು
ನಿರ್ಮಿಸುವ ನಿಲಿಸುವ ಘಾತಿಸುವ ಲೀಲಾವಿಘೋದವನಜುವರಾರು (ನಿಭಾಗ. ೬-೩-೩೭). ೧೪. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸು, -ತಳ್ಳು : ತಾಯಿ ನಿಲಿಸಿಯೆ
ಪರಕುಗೊಡಲಿಯ ಬಾಯ ಮನವುತ ಬಂದು ಭೂಪನ ದಾಯಿಗರ ಹರಿ
ಗಿದು ಹಿಡಿದನು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಕನ (ಸಂಭವ. ೨೬-೨೧). ೧೫. ತಡೆ;
ನಿಗ್ರಹಿಸು; ನಿರೋಧಿಸು : ಶತ್ರು ಬಲವಂತನಾದುದನಜಾದಿಂದ
ಬಾಳುಂ ಅವರ್ಕ ತಕ್ಕದಂ ನೆಗಟ್ಟಿನೆಂದು ಪಲವುಮುಪಾಯದಿಂದ ತಿಳಿಸಿ
ನಿಲಿಸಿ (ಪಂಪಾ. ೩೯-೧೯); ನೆಲಸದ ಯೋನಿ ಮುಟ್ಟಿದಡೆ ಕಾಣದ
ಕಾಲಮತತ್ತದೊಳ್ ಮನಂ ನಿಲಿಸದ ಭಾವನುಳ್ಳಸದ ಪುಧಳಮಿಲ್ಲ
(ಸುಕುಮಾರ. ೫-೩೨); ನಿಲಿಸಿರೈ ತಂಗಿಯನು ತನ್ನಯ ಕೊಲಿಗೆ ಮಗನಳಿ
ವೊಂದು ಸಾಲದೆ ತನ್ನ ನುಡಿಯೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೯); ಮನವ
ನಿಲಿ[ಪಾಪಾಂ. ಬಲಿ]ಸಿಹೆನೆಂದು ನುಡಿದ ಅಣ್ಣಗಳ ಕಣ್ಣು ಗೆದಿಸಿ ಬಣ್ಣ ಗುಂದಿಸಿ
ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗುಮಾಡಿ ಭವದಲ್ಲ ಸೆಜೆಹಿಡಿದಿರ್ಪುದು ನೋಡಾ ಮನವು
(ಅಪಂಜಿ. ೨೫೭-೧). ೧೬. ಮುಗಿಸು; ಮುಕ್ತಾಯಮಾಡು;
ಪೂರೈಸು : ನಿಲಿಸಿ ಬೇಂಟೆಯನ್ನಲ್ಲಿ ಬಳಲಿದ ಬಲಸಮೇತದ ಬಂದು ತತ್ತುರ
ವಳೆಯದುದಾನ್ಯನನು ಹೊಕ್ಕನು (ಸಂಭ. ೨-೧೪). ೧೭. ತೃಪ್ತಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು; ಬಿಡಿಸು; ತೊರೆಯಿಸು : ಅಂಗನಿಕಾರದ ಸಂಗವ ನಿಲಿಸಿ ಲಿಂಗವ
ನಂಗದ ಮೇರೆ ಸ್ಥಾಪನ ಮಾಡಿದನೆನ್ನ ಗುರು (ಕುಹಾದೇ. ಬ. ೨೩-೪೪);
ಹಮ್ಮಂ ನಿಲಿಸಿ ತಿವಳುತ್ತಸಂತೆಯ ಕಡುಮನದ ಮೈಲಿಗೆಯ ತೊಳೆದ
ಮುಡಿವಳತಂದೆ ಕೊಡು ಮತಿಗೆ ಮಂಗಳವನು (ಚಿಬಪು. ೧-೧೬). ೧೮.
ಕಳೆ; ಪರಿಹರಿಸು; ನಿವಾರಿಸು : ನೀರಂ ತೋಡಿದ ಪುಡುದನಾರ
ಯ್ಯದೆ ಸೇವೆಯುಜಾದು ನಿಲಿಸದೆ ಪಿರಿದುಂ ಭಾರಮನೇಜುಸಿ ಪಸುವಂ
ದೂರಾಂತರನೊಯ್ಯದೊಳಿ ನೆಗಟ್ಟರ್ ಜೈಸರ್ (ಸಮಪ. ೫-೧೨);
ರಾಯಳೆಳೆಕವ ಬೆದರುಸಿದ ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರದ ಬಾಧೆಯನು ಕಮಲಾಯ
ತಾಂಬಕ ನಿಲಿಸಿ ಸಂತೈಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯ ಸೂಚನೆ); ಹರಿಯ

ಕೋಪಜ್ವಾಲಿಗಾ ಶಂಕರ ವಿರಂಚಿಸುರೇಂದ್ರಮುಖ್ಯರು ತರಹರಿಸಲಾರದೆ
ಮಹೋಗ್ರವ ನಿಲಿಸು ನೀನೆನುತಾ ಸಿರಿಯ ಮರೆಯೊಗಲ್
(ಅನಂ. ೧-೫-೭೬). ೧೯. ಭಂಗಗೊಳಿಸು; ನಾಶಮಾಡು :
ಗುರುಸುತನೊಟ್ಟು ಸಿಕ್ಕಿ ತಲುವ ಭರವಸವ ನಿಲಿಸಿದನು ಕೃಪನುಬ್ಬರದ
ಗರ್ವನ ಮುಣಿದು ಕೃತವರ್ಮಕನ ನೋಯಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫-೭೬).
೨೦. (ಆಲಂ) ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನಾಗಿಸು; ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡು : ರಾಯ ಜನಕನುಧಗ್ರಹರಾಜಾಯುಧವನೊಡ್ಡಿದನು ಕಮಲ
ದಳಾಯತಾಕ್ಷಿಯ ನಿಲಿಸಿದನು ಬರಿಸಿದನು ಭೂಭುಜರ (ಕೊರಾ. ೧-೧೪
ಸೂಚನೆ). ನಿಲ್ಲಿಸು : ೧. ೬೦ ಪರಹದ ಭೂಮಿಯಂನು ಕೆಲವು ನೆಟ್ಟು
ಫಲಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರಂದ ಸೊಪ್ಪಿಯಲಿ ಕೆಳುವನು ಕೆಲಕಟ್ಟಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಆ
ಹೊಲವ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಸಿ (ಎಳ. VII. ೩೭೩. ೧೦೪-೨೩;
1558). ೨. ಬಳ್ಳದ ಬಾಯಂತೆ ಒಂದೇ ಮನವ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಂದು
ನಿಲ್ಲಿಸಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೭೩೫). ೧೬. ಓದುಗಾರಿಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು.
“ಶ್ರೀ”ಎಂದು ಸಿಗದ ಗೌಡರು ರಾಗ ಎಳೆದರು. ಗದಗಿನ ವೀರನಾರಾ
ಯಣ ಎಂದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು (ಚಿಂಗಾ. ೨೦). ೨೧. ಬಿಡು; ತೊರೆ;
ತೃಪ್ತಿಸು : ನನ್ನೂರ ಹೊಲೆಯರು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬದಿಯುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ
ಅವರದೇ ಆದ ಮಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ (ನನ್ನೂರು. ೫೦); ವಿನಾದರೂ
ಆ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಚಿಂಗಾ. ೪೪೫).

[ನಿಲ್ + ಇಸು]

ನಿಲೀನ (ಗು). ೧. ಜೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ; ಸರಿಯಾಗಿ
ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ : ಅನೇಕ ಸಾಲೆಗಳ ಪರಮಾನಂದಮನೆಯ್ತು
ಮಾಬ್ಬುವೊಳನಕ್ಕಂ ದಾನಪರಿಮಳವಿರೋಭನೀನಾಳಿಕುಳ ಪ್ರಣಾ
ದದಿಂದ ಮುಖರಂಗಲ್ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೫೦). ೨. ಜೆನ್ನಾಗಿ ಅಡಗಿರುವ.

[ಸಂ.]

ನಿಲು, 'ನಿಲ್' ನೋ.

ನಿಲು, 'ನಿಲವು' ನೋ.

ನಿಲುಂಬಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ರಾಶಿಮಾಡು : ನಂಬುಗೆ
ವಂತರ ಕರೆದು ನೂತನದ ನಿತಂದಿನಿಯರು ಬೆಸೆದುದಾ ಇಂದಿನೊಳೆಮಗಜು
ದುಕ ಬಹುದೆಂದು ನಿಲುಂಬಿಸಿ ಮುನ್ನೆಡೆಯಿತ್ತು (ಭರಣಿ. ೩೨-೫).

‘ನಿಗುಂಬಿಸು’ ಪರಾ. [ನಿಲುಂಬು + ಇಸು]

ನಿಲುಂಬು, ನಿಲುವು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು; ಒಟ್ಟು
ಸೇರಿಸು : “ನಿಲುಂಬು—ಪುಂಜೀಕರಣ (ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು)” (ಕುಧಾ);
ಕೋಟಿಕೋಟಿ ಪ್ರಭಿಗಳ ತುಂಬಿಗುರುಳ್ಳೊಳೊ ನಿಲುಂಬಿ ಮೆಜೆಪ ಚನ್ನ
ಪೂದುಜುಗಲ ರತ್ನಕ್ಕೆನ್ನ ಕೆಂಪುಗಳ ಬೆರಕೆವಳು . . . ನೀದು
(ಅನಂ. ೧೪-೬೪ ಪ); ದಳಗೃಹದಿಂದ ನಿಯಾಮಿಸ ಸುಮಂಜಿಯ
ತೀಡುವ ಪುಷ್ಪ ದರ್ಭೆಯಂ ದಳಭವಂ ನಿಲುಂಬುವ ಮೃಗಾಜನಮಂ
ಸರಿಮಾಳ್ . . . ಮುನೀಂದ್ರನೊಪ್ಪುಗುಮಾ ತಪೋವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೬೪). ೨. ಗುಂಪುಗೂಡು; ಒಟ್ಟುಗು : ಪರಿತಾರೂಪದ
ಕಾಮುಳ್ಳಲತೆಯೋ . . . ಲಲನಾಸ್ಪರೂಪದಕುಶ್ವೀರೂಪನೋ
ಬರ್ಪದಂದಿನೆಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದು ಕಾಲ್ಗಿಲಿಗೆ ಲೀಲಾಲಂಬಿಲಂಬಾಲಕಾಳ
ನಿಲುಂಬಿದುರ್ಪು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಪದಾಂಭೋಜಂಗೊಳ್ ಕನ್ನೆಯಾ
(ಅದಿ. ೩-೪೭); ಸಾಂ ಬರ್ಪ ಭೇರುಂಡಂಗಳಂ ಸಲಿವ ಪುಲಿಗಳಂ
ನಿಲುಂಬಿದ ಮೊಲಂಗಳಂ . . . ಸರ್ವಪರ್ವತಾರ್ವಭೌಮನಿಖರ್ವಸಪದಂ
ವಿಗಿ ಮೆಜೆಪುತಿದುರದು (ರಾಜಲೀ. ೧-೧೩೫ ಪ). ೩. ಮುತ್ತು;
ಅವರಿಸು : ತುಂಬಿ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಬಳಸಿ ನಿಲುಂಬಿರೆ ನಿರ್ವಂಡಂಪ್ರಕೃತ್ಯ
ಮನಾಲಂಬಿಸಿದುದನನ ಸೇನೆ ತುಂಬುಂದಿನ ಮಂದಾರಪಾರಿಜಾತಪ್ರಸವಂ

(ಅನಂತ್. ೨-೪೩). ೪. ಗೊಂಚಲಾಗು ; ಜೊಂಪೆಯಾಗು : ಕೊಂಬು ಕೊಂಬುಗಳೊಳೊಂದೊಂದೊಳ್ಳೊಂದೆನಿಸಿ ನಿಲುವಿಂದ ದಸಾಲಪನಕ ಕಡೇಕೆಳಕ್ಕೆ . . . ತಿಂತ್ರಣೇಪರಿಪಕ್ವಫಲಂಗಳಂ ತಳೆದು ನಿಂದ ಕುಚ ಪ್ರಜಾತಮಂ (ವೃಷಭ. ೧೧-೪೨ ವ). ೫. ಏರು ; ಮೇಲೆ ಬರು : ಕಮಳನಿ ಫನಮೋಹಂಬಡೆದು ಮುಳುಗಿದಂತೆ ನಿಲುವಿಂದ ತೆರೆ ಪೊಯ್ಯ ಮುಳುಗುತುಂ ಮೋಹಿಸುಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೮). ೬. ನೆಗೆ ; ಹಾರು ; ಕುಪ್ಪಳಿಸು : "ನಿಲುವಿನಿತು = ಕುಪ್ಪಳಿಸಿತು" (ತಮದ. ಪರಿ. ೨). ೭. ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಲ್ಲು ; ಮೇಲೇಳು : ಪೂಗೊಯ್ಯ ಪುಳಂದಿ ಪಾಡುವ ಸಂಗೀತದಿಂಚರಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಪಗುಡುವಂತೆನಿವ ಪವನಪೂರಿತಕೇಡಕರಂಧ್ರ ನಿನದಕ್ಕೆ ಪಡೆಯತ್ತಿ ನಿಲುವಿನಿ ಸಲಿಪ ಫಣಿಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೫೫ ವ). **ನಿಲುವು :** ೮. ಚವುಡರಾಯನು ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲು ಶಿವಗಣಾವಳಿ ಸಲಿದು ಪರಮೋತ್ಸವದೊಳುಬ್ಬುತ್ತಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ನಿಲುವುತಾರುತ್ತ ಪವನದಿಂದ ಪಾಗುಪ್ಪೆಯಾದಂತೆ . . . ನಡೆಯಲು (ಒಸಪ್ಪ. ೩೨-೩೩).

ನಿಲುವಿನಿ ನಿಲಾ - ಒಟ್ಟಾಗಿದ್ದು ; ಗುಂಪುಗೂಡು : ಸಾಂಪ್ರ ಮರಂದರಸಭರಭರಿತ ಸುರಭಿಯಂತೆ ವಿಕಚಕುಸುಮ ಮಂಜುಮಂಜರಿಪುಂಜ ದೊಳರದಜಗಿ ಪೊಜಮಡದೆ ನಿಲುವಿನಿ ನಿಂದು ನಿಬಿಡಮನೆ ಮುಸುಂಕಿದ ಮಧುಮುಂದಿತನುಧುಕರಪ್ರತಾನದಿಂದ ಶ್ಯಾಮಳತೆವೆತ್ತು (ಶಬಕಂ. ೨-೪೨ ವ). 'ನಿಗುಂಬು' ಪರಾ. [**ನಿಲಾ**]

ನಿಲುಕಡೆ 'ನಿಲ್ಕಡೆ' ನೋ.

ನಿಲುಕಿಸು 'ನಿಲ್ಕಿಸು' ನೋ.

ನಿಲುಕು, 'ನೀಳ್ಕು' ನೋ.

ನಿಲುಕು (ನಾ). ೧. ಚಾಚುವಿಕೆ : ಪದಿತಳವ ದೀಪಿದರೆ ಕಾಲಿಕ್ಕಡಿ ನಡುವ ತಾಗಿದರೆ ಮಂಡಲವುದಿದು ಬಿದ್ದದ್ದು ನಿಲುಕಿಸುಪ್ಪರ ಶಿರವ ಮನ್ನಿಸದು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೪-೩೩). ೨. ಬಿಡುವು ; ವಿರಾಮ : ನಿಲುಕಿ ಲ್ಲಿದೆ ಪೊತ್ತು ತಂದುತಂದಂದುತಿರೆ ಖಳರಾಯ ಸಾವಿರಕರಂಗಳಿಂದೊಂದು ಜಲಕುಂಭಮುನಾಂತು ಮೇರುಶಿಖರಕ್ಕೆ ಕುಂಭದ್ರೋಣಮಳೆಗರೆಪೊಲು ಅಲಸದೆಯೆರೆವುತಿರೆ (ನವಮೋ. ೨೧-೨೫). ೩. ಆರಂಭ ; ತೊಡಗು ವಿಕೆ : 'ಯಶ್ವಗಾನ್'ದ ನಿಲುಕು (ದೊರೆತ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದ) ದನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದ ತನಕವೂ ಹೋದೀತೆಂದೂ ಊಹಿಸಬಹುದು (ಯಶ್ವ. ೩೪).

[**ನಿಲುಕು, /ತೆಲು. ನಿಲಕ**]

ನಿಲುಕುಗಾಲ್, ನಿಲುಕುಗಾಲು (ನಾ). ಹಿಮ್ಮಡಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಮುಂಗಾಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಮೆಟ್ಟಿಂಗಾಲು ; ತುದಿಗಾಲು : ನೀಡುಂಗೊರಲು ನಿಲುಕುಗಾಲುಡಿದೆದೊಡು ವಿರಾಜಿಸು ತರಲು (ನಮಿಸಂ. ೨-೪೭) ; ಒಳಸುತ್ತನೊತ್ತಿ ಬಿಗಿವನಿತಹೊಳ್ಳಾಗಿ ಲಿಂದೊಳಹೊಡಗುವುದಂ ಕಂಡು ಹಿಡಿದ ನಿಜಾಯಂ ಮಜಿಡು ತಳುವ ದಂಗಳೆಯ್ದು ನಿಲುಕುಗಾಲೊಳ್ಳಂದು ನಿಗುರಿ . . . ಬಿಗಿಯಪ್ಪಿ (ಸಮ್ಯ. ೩-೧೨). **ನಿಲುಕುಗಾಲು :** ಸಲೂನು ತುಂದಿ ಹೊರ ಚಲ್ಲಿದ್ದ ಗಿರಾಕಿಗಳು ಬಾಗಿಲಿಂದೀಡಿಗೆ ನಿಲುಕುಗಾಲ್ನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಒಳಗಿನವ ರನ್ನು ಕೆಕ್ಕಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಗಾಳಪ. ೭೯).

[**ನಿಲುಕು, (<ನೀಳ್ಕು) + ಕಾಲ್,]**

ನಿಲುಕುಗಾಲು 'ನಿಲುಕುಗಾಲ್' ನೋ.

ನಿಲುಗಂಬ (ನಾ). ಧ್ವಜ, ಚಪ್ಪರ, ಮಾಳಿಗೆ ಮುಂತಾದುವು ಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಂಬ ; ಊರೆಗಂಬ : ಚಲುಮೆಯ ಭೂಮಿಯೊಳು ನಿಲುವುದೇ ನಿಲುಗಂಬ ಒಲೆಯುನದು ನಿಲದೆ ಎಳೆದತ್ತ ಹೆಣ್ಣಿನ ನೆಲೆಯನಾರ್ಬಲ್ಲ (ಸರ್ಪಜ್ಞ. ೧೭೬೩).

[**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + ಕಂಬ, (<ಕಂಭ)]**

ನಿಲುಗಂಬಳಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕಂಬಳಿ : (ಕ). 'ತುಂಡುಗಂಬಳಿ' ಪರಾ. [**ನಿಲು, (<ನಿಲವು) + ಕಂಬಳಿ**]

ನಿಲುಗಡೆ 'ನಿಲ್ಕಡೆ' ನೋ.

ನಿಲುಗನ್ನಡಿ 'ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ' ನೋ.

ನಿಲುಗಾಲು (ನಾ). (ಆಲಂ) ಬಿಡುವು ; ವಿರಾಮ : ಕೆಲವರು ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ನಿಲುಗಾಲ್ನಲ್ಲದ ಓಡಾಡು ತಿದ್ದರು (ಪುನರು. ೪೫೬). [**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + ಕಾಲ್, (<ಕಾಲ್,)**]

ನಿಲುಗೊಳವೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೊಳವೆ, —ನಳಿಳೆ : ನಿಲುಗೊಳವೆ, ಲಂಬನಾಳ (Stand-pipe. ಇಂಕನಿ).

[**ನಿಲು, (<ನಿಲವು) + ಕೊಳವೆ (<ಕೊಬವಿ)]**

ನಿಲುನೇಸರು (ನಾ). ನಿಂತಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಸೂರ್ಯ ; ಸ್ಥಿರ ವಾಗಿರುವ ರವಿ : ಯೇಸುವಿನಾತ್ಮಮೊಡನೆ . . . ನಿಲುನೇಸರುಗಳೆಡೆ ಗಯ್ಯ, ಕಣ್ಣುಗಿದು ತಲೆವಾಗಿ, ತನ್ನ ಪಡೆದಿರನೊಡೆಯಂಗೆ ಮರಳೇವಂತೆ ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಯೇಸುವನುನೊಪ್ಪಿಸಿದಂ (ಗೊಲೊಳ್ಳಾ. ೧೩-೩೩೩).

[**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + ನೇಸರು (<ನೇಸರು)]**

ನಿಲುಪಯಣ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂಗುವುದು, — ನಡುವೆ ಬೀಡು ಬಿಡುವುದು ; "ನಿರ್ಯಾಣ, ಉಪ್ಪಯಣ" (ಸಾಸಾರ. ೨. ೯೦). [**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + ಪಯಣ**]

ನಿಲುಪು 'ನಿಲಿಪು' ನೋ.

ನಿಲುಬಗೆ (ನಾ). ನಿಲ್ಲುವ ರೀತಿ, —ಭಂಗಿ : ನಿಡುತೋರೋ . . . ನಿಲುಬಗೆಯೋ ನಗುನೋಗವೋ ತಪ ಸೋಗವೋ ಕನಸಿಗು ಇಂಥವ ಸುಳಿಪೊಲ್ಲ (ಗೋಕುನಿ. ೧೩-೧೧). [**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + ಬಗೆ,]**

ನಿಲುಬಟ್ಟಲು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಟ್ಟಲು : ಅವನು ಟೆನ್ನಿಸ್ ಪಂದ್ಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದ ದ್ದ ಹಲವು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಿಲುಬಟ್ಟಲುಗಳಿದ್ದವು (ಮಜಾ. ೧೧೩). [**ನಿಲು, (<ನಿಲವು) + ಬಟ್ಟಲು (<ಬಟ್ಟಲ್)]**

ನಿಲುಮನೆ 'ನಿಲ್ಮನೆ' ನೋ.

ನಿಲುಮೆ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ ; ಸ್ವಭಾವ : "ಕಾಲುಚೀಲದ ತೊತನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೂ ನೋಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ?" ಎಂದು ವಾದಿಸುವ ನಿಲುಮೆ ಅವರದು (ಪಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೯) ; ತರಣನು ಮಾನವರಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅವನು ಮಾನವನಲ್ಲ. ಅವನ ನಿಲುಮೆ ಬೇರೆ (ಪಾಳಬ. ೧೨). ೨. ಗುರಿ ; ಲಕ್ಷ್ಯ : ಸೊಸೈಟಿಯ ನಿಲುಮೆ ಮತ್ತು ಮುನ್ನಡೆಗಳನ್ನು ಆಡಳಿತದ ವರದಿಯ ಮುಖಾಂತರ ನಿರೂಪಿಸಲಿಕ್ಕಾದರೂ ಜನರಲ್‌ಬಾಡಿ ಮಿಲಿಂಗ್ ನಡೆಸುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ಮರಳ. ೧೦೪) ; ಕಲ್ಕುಡನನ್ನು ಬೆದರಿಸುವ ನಿಲುಮೆ ಗಳಿಸುತ್ತದೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ (ಕುಡಿ. ೯). ೩. ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಮತ ; ನಿಲವು ; ಧೋರಣೆ : ಈ ದೀರ್ಘ ಓಲೆಯ ಮುಖಾಂತರ ನಾನು ನನ್ನ ನಿಲುಮೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ನೀಕ್ಷೆ. ೧೦೧) ; ನನ್ನ ಈ ನಿಲುಮೆಯನ್ನು ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಫಿ).

[**ನಿಲು, (<ನಿಲ್) + -ಮೆ, /ತಮಿ. ನಿಲ್ಮಮೈ ; ಮಲ. ನಿಲಮ**]

ನಿಲುವಂಗಿ (ನಾ). ಮೊಳಕಾಲವರೆಗೆ ಇರುವ ಉದ್ದವಾದ ಅಂಗಿ : ಸಲುವಂಗಿ ಮುಂಡಾಸು ಮೂಲೆಗೊಂಗಡಿ ಮುತ್ತ ತಲೆಯ ಮೇಲುಪ್ಪಿನ ತುರಾಯಿ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೧೧-೧೨) ; ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು . . . ಬಿಳಿಯ ಸುರುವಾಲು ಧರಿಸಿ ಬಿಳಿಯ ನಿಲುವಂಗಿಯನ್ನು ತೊಟ್ಟಿದ್ದನು (ಪ್ರೀತಾಯ. ೨೩೪) ; ಅವನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ರೇಷ್ಮೆಯಂಚಿನ ನಿಲು ವಂಗಿಯನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಂದಿಯೊಂದಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಡನು (ಪುನರು. ೧೭೮). [**ನಿಲುವು, (<ನಿಲವು) + ಅಂಗಿ,]**

ನಿಲುವಳಿ (ನಾ). ೧. ಉಳಿದುದು; ಬಾಕಿ; ಶಿಲ್ಪ : ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ತನ್ನ ಜೊಕ್ಕುಸದಲ್ಲಿ ನಿಲುವಳಿಯಾಗಿ ಐದುನರ್ವಳಿಗಳಿಂದ ಶೇಖರವಾಗಿದ್ದ ಧನರಾಶಿಯನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ . . . ವಿಧ್ವಾಂಸರಾಗೂ ಬಡಬಗ್ಗರಾಗೂ ಪಾಸ ಮಾಡಿದನು (ಭಾಷ್ಯ. ೩೪೨). ೨. ತಡೆಯುವುದು : "ನಿಲುವಳಿ ; ನಿಲುಗಡೆ ; ಮುಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವುದು" (Adjournment. ೫೦೪೩).

ನಿಲುವಳಿ ಸೂಚನೆ = ಸಭೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲು ನೀಡುವ ಸೂಚನೆ. [ನಿಲ್ಲು (<ನಿಲುವು) + -ವಳಿ]

ನಿಲುವಾಭರಣ (ನಾ). ತಲೆಯಿಂದ ಕಾಲಿನವರೆಗೂ ಧರಿಸಿರುವ ಒಡವೆ ; ಮೈ ತುಂಬ ತೊಟ್ಟ ಆಭರಣ : ನವಿರಾದ ಸೀರೆ ; ನಿಲುವಾ ಭರಣ ; ಮುದಿಯಲ್ಲಿ ಹೂವು (ವಚನ. ೩೮) ; ಇನ್ನೊಂದು ಆತಂಕ ನೆಂದರೆ ಅವರ ಮೈಮೇಲೆ ನಿಲುವಾಭರಣ. ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಮೈಮೇಲೂ ಒಂದು ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದಷ್ಟು ವಡವೆಗಳು (ಅನಾದಿ. ೬೦). [ನಿಲ್ಲು (<ನಿಲುವು) + ಆಭರಣ]

ನಿಲುವು, 'ನಿಲುಂಬು' ನೋ.

ನಿಲುವು, 'ನಿಲವು' ನೋ.

ನಿಲುವು, 'ನಿಲುವು' ನೋ.

ನಿಲುವುಗನ್ನಡಿ 'ನಿಲವುಗನ್ನಡಿ' ನೋ.

ನಿಲೆ, 'ನಿಲೆ' ನೋ.

ನಿಲೆ (ಅ). ೧. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ : ಗಾಡಿಯಮ್ಮನಾ ಬಾಬಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿ ನಿಲೆ ಪಡೆದಂ (ಎಚ್. VII, ೨೧೩-೧೬ ; 874) ; ಅರ್ಲಿಗಳನಾಂತ ಪಾದರಿಗಳೊಳ್ ತರದಿಂದಲಿಗರ್ಧ ತುಂಬಿಗಳ್ . . . ರೂಢಿಯ ಬರ್ಮವೆಂದಿರಂ ನಿಲೆ ಸೆಜಿಗೆಯ್ತೆನೆಂದು ಪಲವಾಗಿರೆ ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಬಳ್ಳಿಸಂಕಲೆಗಳೆಂಬಿನಂ ಬಗೆಯನಿರ್ಕುಳಿಸಿಗೊಂಡುಮಡೊಂದು ತಾಣ ದೊಳ್ (ಕಲ್ಪಕಾ. ೫೬). ೨. ವೃಥವಾಗಿ ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ; ಭದ್ರ ವಾಗಿ : ಕೊರ್ತಂಗನೆಯರ್ ನೀತಿಯ ಪಾರ್ತೆಯುಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಪತ್ತುವರ್ ಪತ್ತಲೊಡಂ ಧೂರ್ತಿಯನಳಿಗುಮೇ ಎಂತಾಪ್ಪವೆಲ್ಲಾ ವ ತೊಡೊಳಂ ನಿಲೆ ಪಿಡಿಯಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೬೫೦) ; ಇರುಳುಂ ಪಗಲುಂ ಮಿಸುಕದೆ ನಿಲೆ ನಿಂದೆನೆವಂ ಪರಸಿದಲೊಳೆಕದೊಳ್ ಚತುರ್ಮುಖ ದೇವರ್ (ಸಮ. ೧-೧೬) ; ಕಾಮೋತ್ಪಂಚಿಯಂ ರಂಕತಟಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ನುನಾದ ನಲ್ಲರಸುವನಾಂ ಸಾಹಸದೊಳ್ ಸಗುಳ್ಳಿ ನಿಲೆ ಪಿಡಿದ ನಯಮಂ ಬಗೆದು (ವರ್ಧಪ. ೪-೪೪).

ನಿಲೆ-ನಿಲ್ = ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ಅಚಲವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ನಿಲೆ ನಿಂದಂ ಜಿನಜಂದ್ರಭಾಸುರಮಂ ಸಮೋದತೈಲಾಗ್ರದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೧೪-೪೯). **ನಿಲೆ ನುಡಿ** = ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ನುಡಿ ; ವೃಥವಾಗಿ ಹೇಳು ; ಭಾಷೆ ಕೊಡು : ಆ ಮಾತಂ ನಿಲೆ ನುಡಿದುದರ್ ಮೆಚ್ಚಿ (ವಂಸಭಾ. ೬-೧೯ ವ) ; ನಿಲೆ ನುಡಿವೀಡ ಕಾದ ಧರೆಯಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸ ಧರ್ಮ ನೀಧಿಯಂ ತೊಲಗದ ಪರ್ಮೆಯಂ ತಳೆದ ಪರ್ಮಗನಂ ಭುವನಾಧಿಪತ್ಯ ದೊಳ್ ನಿಲಿಸಿ (ಪಂಪ. ೬-೭೯) ; ಪಿರಿದೀವಂ ನಿಲೆ ನುಡಿದಂ (ಕಮ. ೭೨ ಪ್ರಯೋಗ). **ನಿಲೆ ನುಡಿಯಿಸು** = ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿಸು : ಎನಗಾದ ತನುಜರಂ ದ್ವಂದ್ವನಿಯೊಳಾಂ ಬಿಡುವುದರ್ಕಂ ಕಡೆಯೊಳಾಂ ತಪಂಬಡುವುದ ರ್ಕಮೊಡಂಬಡುವುದೆಂದು ನಿಲೆ ನುಡಿಯಿಸಿ (ನೀಮಿಪು. ೩-೧೪ ವ). **ನಿಲೆಬೇ** = ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಉರಿ ; ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬೇಯು : ಸಲೆ ನಿಲೆ ಬೇವ ಗುಗ್ಗುಳದ ಕರ್ವೊಗಿಯಿಂದಮಗುರ್ವನಾಳ್ವು ಕತ್ತಲಿಸುವ ಚಂದಿಕಾಭವನದೊಳ್ . . . ವಸುಧಾತಳೇಶುನಸುವ್ರತಮಂ ಲಲಿತಾಂಗಿ ತಾಳಿದಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೬೫). **ನಿಲೆಬಿಡಿ** = ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡು : ತನುವಿಂದಂ ಪೋಗಿ

ಜೀವಂ ನಿ [ಪಾಶಾಂ. ೩] ಲೆವಿದಿಯದಣಂ ಪಾರದಂಬನ್ನೆಗಂ ತನ್ನೊಗಂ ತನ್ನೊಂದು ಕಾಮಾತುರತೆ ಸಮನಿಸ್ತೀತಟಾಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೯೭).

[ದೇ. || ಕಮಿ. ನಿಲ್ಕೆ-ಸ್ಥಿರತೆ ; ತುಳು. ನಿಲೆ ವೃಥವಾದ]

ನಿಲ್ಲುಡೆ, ನಿಲುಕಡೆ, ನಿಲುಗಡೆ (ನಾ). ೧. ನಿಲ್ಲುವ ಜಾಗ ; ಇರುವ ಸ್ಥಳ, -ನೆಲೆ. ೨. ಬಿಡುವು ; ವಿರಾಮ : ನಿಲ್ಲುಡೆನೆತ್ತರದಿ ನಾಯುಷ್ಯವಂಭತ್ತನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷಾಂಕಪೂರ್ವಗಳು (ಧರಣ. ೬೬-೭) ; ಕಡಲ ಮಧ್ಯದ ವಡಬಿಡಿಗಿ ಭಸಭೋರಮಾವಡವಿಯೊಳಗೊಗದ ಪಾವಾಗ್ನಿಗಂ ದಕ್ಷಾಂ ಪಿಡಿದ ಮಿಡ್ಗಲೆ ನಿಮಿಷಮುಂಟೆ ನಿಲ್ಲುಡೆಯೆನರ್ ಸವಡಾದಂ ಪರಬಲವನು (ಚಿಬಪು. ೪೩-೪೧) ; ಬಾಣಗಳಿಂದ ನಿಲ್ಲುಡೆಗಳಲ್ಲದೆ ತೊರು ತಿರೆ (ಮಲ್ಲಾಂ. ೮-೮). **ನಿಲುಕಡೆ :** ೧. ವೇದ ಬಲ್ಲಿತ್ತೆಂಬೆನೆ ನಾನಾ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಯಿಸಿತ್ತಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗದ ನಿಲುಕಡೆಯ ಕಾಣದು (ಬಸವ. ೫೫೨) ; ಜಂಗಮದ ನಿಲುಕಡೆಯನುಜಾಯಬೇಳು ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಪಂಪೂರ್ವ ನಾಗಿರಬೇಳು (ಚನ್ನ. ೪. ೪೩೪-೯೩೧). ೨. ಕೊನೆ ; ಅಂತ್ಯ ; ಮುಕ್ತಾಯ : ಇಷ್ಟಮಹಾಲಿಂಗದೇವಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡುವಂತದದೆ ಇದಿಂಟು ಜಂಗಮಪಾದೋದಕಪ್ರಸಾದದ ಕೊಂಬ ಆಚರಣೆಯ ನಿಲುಕಡೆ ನೋಡಾ (ಮಹಾದೇ. ೪. ೬೭-೧೯೨) ; ಕೆಲಸವಿದು ಲೇಸಾಗಿ ತೋಟಾತು ಸಿಲುಕು ರಾಮನ ರಾಜಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಲುಕಡೆಮದೇನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದನು ವಿರಂಚಿಸುತ (ಕೊರಣ. ೪-೧೧-೧೦) ; ಶಾಂತಿಪರ್ವವೆಂಬ ಮಹಾಫಲ ವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಆಶ್ರಮವಾಸಪರ್ವವೆಂಬ ನಿಲುಕಡೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ (ಕೃಪಾಚ. ೬) ; ಊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬುದ್ಧಿ ಓದಿಸುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಎಲ್ಲಿ ನಿಲುಕಡೆ ಉಂಟು ? (ತವನಿ. ೧೨೩). ೪. ಸ್ಥಿತಿ ; ಇರುವು ; ಅವಸ್ಥೆ ; ಸ್ವರೂಪ : ಇಂತು ಪ್ರಭುದೇವರು ನಿರ್ವಾಣದ ನಿಲುಕಡೆಯ ನಿರೂಪಿ ಸಲು (ಕೂಸ್ಯಸಂ. ೬೭-೧೩೧) ; ಗುರುವಿನ ನಿಲುಕಡೆಗೆ ಬಿಜಗಾಗು ತಿರ್ವನು ಬಳಿಕ ಗೋರಕ್ಷ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೫೩) ; ತೋಟಾಕೆಯಳಿದು ನಿಂದ ತುರ್ಯಾತೀತದಿಂ ತೊಲಂಗಿ ದೂರಮಾದ ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿವನಾಗಿ ನಿಂದ ನಿಲುಕಡೆಯ ಸದಜಾವಸ್ಥೆಯನಿಪುದಭಿಪ್ರಾಯ (ವಿವಸ್ವ. ೫೭-೩) ; ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಹೊಸ ನಿಲುಕಡೆ ಬಂದಿದೆ (ಕಸಾಚ. ೧೨೮). ೫. ಅಭಿ ಪ್ರಾಯ ; ನಿಲುವು : ಧರಣೀ ಪರನಾರಿಯರ ಮನದ ನಿಲುಕಡೆಯ ನೆಯದೆ ಮನದಿ ಭ್ರಮಿಸಲು ಬರ್ಪದತಿಬಾಧೆ (ಸಮೋ. ೮-೪೯). ೬. ನಿರ್ಣಯ ; ತೀರ್ಮಾನ ; ನಿರ್ಧಾರ : ಮೊದಲು ನಿಲುಕಡೆ ಯಾದ ಬಳಿಕವೆ ತುದಿಗೆ ಬಡ್ಡಿಯ ಮಾಡು (ಕೋರಣ. ೨೬-೨೦). ೭. ಎತ್ತರ ; ಉದ್ದ : ಬಲವತ್ತ ಕೃತಯುಗದವರ ಆಳತೆಗೊಂದೆ ನೂರು ಪುರುಷಪ್ರಮಾಣದ ನಿಲುಕಡೆಯವರ ದೇಹಗಳು (ಧರಣ. ೫೧-೬೨). ೮. ತಡೆ ; ಅಡ್ಡಿ : ನೆಲದೊಳ್ ಜಲವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ನಿಲುಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಗಿರೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ತನಗೆ ಅದ ಆಪಮಾನವಂ ನೋಡಿ (ಕೃಷ್ಣ. ೪. ೧೦-೧೭೧). ೯. [ಸಂಗೀತ] ಸ್ವರಗಳು ನಿಲ್ಲುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನ ; ಸ್ಥಾಯಿ : ಎಸೆವ ಪಂಚಮ ಮಧ್ಯ . . . ಮಂದ್ರ ತಾರಮಂಚಿನಜ ನಿಲುಕಡೆಯನುಜಾದು (ಚಿಬಪು. ೨೧-೨೮). **ನಿಲುಗಡೆ :** ೧. ಸಮ್ಪೂರ್ಣವಾದ, ಸಮ್ಪೂರ್ಣವಾದ ಸಮ್ಪೂರ್ಣವಾದ ಬಿಡುಗಡೆ ; ಸಮ್ಪೂರ್ಣವಾದ ಪಾದಧೂಳಿಯು ಸಮ್ಪೂರ್ಣವಾದ ನಿಲುಗಡೆ (ನಿಲಮು. ೪೬-೨೪). ೨. ಉಭಯಸ್ಥಿತ್ಯುಳ್ಳಿಗೆ ನಡುವೆ ಸದಿ ವೊಂದು ಅಡ್ಡವಾಗಲು, ಎರಡು ಬಣಕ್ಕೂ ನಿಲುಗಡೆ (ಅಳಿಕ. ೨೪). ೩. ಮುಖ್ಯಕೃತಿಯ ಕೊನೆಯ ಸಂಪುಟ ಹೊರಬಿದ್ದದ್ದು ೧೯೩೮ರಲ್ಲಿ. ಈ ನಿಲುಗಡೆಯನ್ನು ಕಾಣುವುದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೋ ಮುಂಚೆಯೇ ಈ ನಿಲುವಿನ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಲ್ಲರೂ . . . ತಮ್ಮ ದೀರ್ಘಜೀವನಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿದ್ದರು (ಸಮಾಲೋ. ೨೬೫) ; ಬಿಡುಗಡೆಯೋ ಹೋ ಬಿಡುಗಡೆ

ಎಲ್ಲ ತಪಕೂ ನಿಲುಗಡೆ (ಗೋಕು. ೩೬-೧೬); ತಾನೇ ಅನೇಕವಾಗುವುದರಲ್ಲೇನೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅಂಥ ಅನೇಕವಾಗುವ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ನಿಲುಗಡೆಯೊಂದನ್ನು ಯೋಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಮುಢ್ಯಮಿ ಕನು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿ ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೨೧೨). ೪. ಈಗ ಅವಳ ಜೀವನ ಒಂದು ನಿಲುಗಡೆಗೆ ಬಂದಿತು (ಮಂಜ. ೫೦); ದುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತಿದ್ದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಪಕ್ಷದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸಿ ಉತ್ತಮ ಗೋಳಿಸಿ ಸ್ಥಿತಿ ನಿಲುಗಡೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೈತಕ್ಕುತ್ತ ರಾದರು (ರಾಜನ. ೨೦). ೧೦. ನಿಂತಿರುವ ರೀತಿ; ರೀತಿ: ನಿಲಿಸಿ ಸಾಸಾಗ್ರದೊಳೆಡೆಗೈಯ ಬೆರಲೊಂದ ಬಲಗೈಯ ಜಾನುನಿಗಿಟ್ಟು ಚಲುವನೆಸೆದನು ಕಂಭವ ನೆಮ್ಮಿ ತಾ ನಿಂದ ನಿಲುಗಡೆ ಜಗವ ಸೋಲಿಸುತ (ಭರಣಿ. ೩-೨೦). ೧೧. ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ; ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಬೆಂಗಳೂರಿನಿಂದ ಮೈಸೂರಿಗೆ ಅನೇಕ ನಿಲುಗಡೆಗಳಿಗೂ ಬಸ್ಸುಗಳು ಓಡುತ್ತವೆ (ರೂ. ೧).

[ನಿಲ್ಮ+ಕಡೆ, /ತುಳು. ನಿಲಗಡೆ, ನಿಲ್ಲಡೆ; ತೆಲು. ನಿಲುಕಡೆ]

ನಿಲ್ಮಿಸು, ನಿಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಟುಕಿಸು; ಮುಟ್ಟು; ಹಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳು: ಪಾತಾಳದಿಂದ ನಿಲ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟುನಿಪಾಂಢ್ರದಯಮಂ ಘಟೇಂದ್ರ ನೊಲವಿಂ ಸದ್ವಕ್ತಿಯಿಂದೊಲ್ಲ . . . ಕೂರ್ತು ನೋಡಿದವನೋ ಪೇಟೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿ ಸಿ ತೊಳತೊಳಗುವ ಬಾಲಾರ್ಕನಂತಪ್ಪ ನಿರುವಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೯-೧೦೪). ನಿಲುಕಿಸು: ೨. ಚಾಚು; ನೀಡು: ತನು ಮುರಿಮುರಿದು ನಿಲು[ಪಾತಂ. ೦]ಕಿಸುತ್ತಂ ಮನವ ಲರಿಸುತ್ತಾ ಗಳಿಸುತುಸುರನುಗೊಳಿಸುತಂ ಕಣ್ಣೆಡೆದು ನೆಲೆ ಚಿಕ್ಕಮಾದಣ್ಣ ಅನಘೆ ಮಾದರಸಯ್ಯನಂ ಕಂಡು (ಬಸವ. ೪೭-೫೯). ೩. ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡು: ದೊರಕಿಸು: ಮಹಾತ್ಮರು . . . ಮಾನವಕುಲಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಪರಮಸತ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ನಿಟ್ಟುಗಳಿಂದ ನಿಲುಕಿಸಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಸಾರೆ ಹೇಳುವರೆಂದೂ ಭವಿಷ್ಯ ಸುಧಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೫೯೭).

[ನಿಲ್ಮು (<ನೀಳ್ಳು) + -ಇಸು]

ನಿಲ್ಮು 'ನೀಳ್ಳು' ನೋ.

ನಿಲ್ಮೆ, ನಿಲಿಕೆ, ನಿಲಿಗೆ, ನಿಲ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ನೆಲಸುವಿಕೆ: "ನಿಲವನೆ ನಿಲ್ಮೆಯೊಳ" (ಕರ್ಣಾ. ೫೮); ನೀತಿಯ ನಿಲ್ಮೆ ಜಾನದ ನೆರಂ ಪಕವಾತಿನ ಗಾಡೆ (ಸಂಸಹ. ೪-೧). ೨. (ಸಂಖ್ಯೆಯ) ನಿಲುಗಡೆ: ಸಾಲ್ವುತತ್ತವ ಪಿಡಿ ಮೂಟು ತತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ವದಿಂಬಿ ನಿಕ್ಷಕರು ಸಾಲ್ವುಸಾವಿರದ ನೂಟುವತ್ತ ಯೆಂಬೊಂದು ನಿಲ್ಮೆಯೊಳಹರಲ್ಲಿ ಕೇಳು (ಭರಣಿ. ೬೬-೬೯). ನಿಲಿಕೆ: ೩. ಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ಬಾಗ್ಯತ × × × ರುಗೂಡಿ ನಿಲಿಸಿದ ನಿಲಿಕೆಯ ಧರ್ಮಕಾವನಾನೊಬ್ಬನರಸು ತಪ್ಪಿದನೆ ಸಾಯಿರ ಕವಿಲೆಯ ಬಾಣರಾಸಿಯಲು ಅಳಿದ ದೋಷವು (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗ. ೩೭-೧೩; 1154 1). ೪. ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಅಳಿಯುವಾಗ ಸೇರಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ತುಂಬುವುದು: ಸಾಗಂಡುಗಡಲು ನಿಲಿಕೆ ಬತ್ತದ ಹಾನೆಯಲು (ಸೌ. 1932; ಉಡುಪಿ. ೩೧೪-೨೩; 1293). 'ತೇಕೆ' ಪರಾ.

ನಿಲಿಗೆ: ೪. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾಥದೇವರಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಸೋಮವಾರದ ಧರ್ಮ . . . ಸಂಕ್ರಮಣದ ನಿಲಿಗೆತಿಂಗಳು ಅಕ್ಕಿ ಸೋಮವಾರ ೧ಕ್ಕೆ ಅಮೃತ ಪಡಿ ಪಿ ೧/೨ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗ. ೪೦-೧೪; 1552). ನಿಲ್ಮೆ:

೧. ನಿಲ್ಮೆ, ನಿಲ್ಮೆ (ತಬ್ಬಾ. ೪೭೨ ಪ್ರಯೋ). [ನಿಲ್ಮ+ಕೆ/ತುಳು.ನಿಲಿಕೆ]

ನಿಲ್ಲಡಿ (ನಾ). (ನೀರನ್ನು ತಡೆದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ) ಏರಿ; ದಡ: ಮರು ತಪನ ಕಣ್ಣರಿಗೆ ಗುಡಿಯಾಗಿ, ಕಡಲ ನೀರನ್ನಡೆಗೆ ನಿಲ್ಮೆಗಡಿಯಾಗಿ . . . ಕುಳ್ಳು ಬೆಲೆವನೆವಕ್ಕೆ (ಪ್ರೀತಾ. ೪೮೨-೨೧೨). [ನಿಲ್ಮ+ಗಡಿ]

ನಿಲ್ಲೆಲ್ಲು (ನಾ). (ಎತ್ತರವಾಗಿ) ನಿಂತಿರುವ ಕಲ್ಲು; ಎತ್ತರವಾದ ಶಿಲೆ: ಆ ಪುರದ ನೀಮೆ ಎತ್ತೆಂದಡೆ ಮೂಡಲು ಹೆನೂದಿಯ ಬಸದಿಯ ಕೆಯ್ಯ ಹಡುವಣ ನಿಲ್ಲೆಲ್ಲು ಮೇರೆ ತೆಂಕಲು ಭಾವತಿಯ ಕೆಯ್ಯ ಬಡಗಣ ನೀಮೆ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೨೩-೭೮; 1159).

[ನಿಲ್ಮ+ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್ಮ)]

ನಿಲ್ಮೆ 'ನಿಲ್ಮೆ' ನೋ.

ನಿಲ್ಮಾಣ (ನಾ). ೧. ಸ್ಥಿರವಾದ ಅವಾಸಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ: ಅನಂದದ ನಿಲ್ಮಾಣವೇ ಸೌಂದರ್ಯ (ಸೌಂದ. ೧೩). ೨. ಪ್ರಯಾಣಿಕರು ಹತ್ತಿ ಇಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರುವಂತೆ ವಾಹನಗಳು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ; ನಿಲ್ಮನೆ; ಸ್ವೇಷನ್ನು: ರೈಲುನಿಲ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಒಂದುದಿನ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಹೊಸಮುಖಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿದಾಗ ಯಾರಿಗೇ ಆಗಲಿ ಆ ಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ಭಾವನೆಯೂ ಬರಲಾರದು (ಅಪಸಾ. ೨೪೪); ನಿಲ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ರೈಲು ಬಂದು ನಿಂತ ಕೂಡಲೇ . . . ಸಾಮಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿಡಲು ಓಡಿಹೋದನು (ಸುಂದ. ೧೦); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಿಲ್ಮಾಣ ದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವರುಗಳು ಬಂದು ನಿಂತು ವಿನಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶಾಸ ಪಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೬). [ನಿಲ್ಮ+ತಾಣ]

ನಿಲ್ಮೀರು (ನಾ). ನಿಂತ ನೀರು; ದಡದ ಬಳಿಯಿರುವ ನೀರು: ಲಕ್ಷ್ಮಣನಿಂದ ದಡದಡೆಯ ತೆಳ್ಳೆ ನಿಲ್ಮೀರಿಂದೆ ಹರಿನೀರೆ ನೂಂಕಿದನಾ ನೀಳ್ಳುಕುಗಳಂ (ಪ್ರೀತಾ. ೧೩೯-೩೪೧). 'ಪರಿನೀರಾ' ಪರಾ.

[ನಿಲ್ಮ+ನೀರು (<ನೀರ್)]

ನಿಲ್ಮು (ನಾ). ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆ; ತಡೆ: ಕೋಡಿ ಗಂಗೆಯಾ ನಿಲ್ಮು ಮಾಡ [ಡಿ]ದೆಯೆಂದರವನಿಪನ ನುಡಿಗೇಳ್ಳು ಬಲ್ಪಿನಿಂದೂರುವಂ ನುಬೊಳುಂ ಶೀಳಿ ಬಿಡೆ ಪೊಲ್ಪಿನಂ ಜಾಡ್ವೆಯುಳೇಂ ನಿಶಾನಂದಕಾನನದಿ ನಡೆಗೊಂಡಕು (ಪರಪ. ೩೪-೨೨). [ನಿಲ್ಮ+ಪ್ಪ]

ನಿಲ್ಮನೆ, ನಿಲುಮನೆ, ನಿಲ್ಲುಮನೆ, ನಿಲ್ಲುವನೆ (ನಾ) ೧. ನಿಲ್ಮಾಣ ೨. ದೇಶದ ಮೂಲೆಮೂಲೆಗಳಿಂದ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ವರ್ಕಿಂಗ್ ಕಮಿಟಿಗೆಂದು ಬಂದ ದೇಶಭಕ್ತರು ನಿಲ್ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಪ್ರಜಾ. ೨೩); ರೈಲು ನಿಲ್ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂದು ಫರ್ಲಾಂಗು ಮುಂದೆ ಬಂದಿದೆ (ತೇವೋಡ. ೬೫); ಇಲ್ಲಿದೋ! ಗಂಧರ್ವರೋಕಕಿಡ ಮುಗಿಲುಗಾಡಿ! ಓಡುತಿದೆ ರೈಲಿಲ್ಲದೆ! ಅದಕೆ ನಿಲ್ಮನೆಯಿಲ್ಲ ನಿಯಂತ್ರಕನಿಲ್ಲ (ದ್ವಾವಾಪ್. ೪೫-೧೫). ನಿಲುಮನೆ: ೧. ನೆಕ್ಲೆ ಬೋರ್ . . . ರೈಲ್ವೆ ನಿಲುಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟನು (ಪ್ರಸರು. ೪೪೯); ಮನ್ನಾರಾಸಯ್ಯಾದ್ವೀಪದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಲೋನ್ ಗವರ್ನಮೆಂಟ್ ರೈಲ್ವೆ ತುದಿಯ ನಿಲುಮನೆಯಾದ ತಲ್ಮೆ ಮನ್ನಾರಾ ಇದೆ (ಭೂವಿ. ೪೦೪). ನಿಲ್ಲುಮನೆ: ೧. ಇಂದಿರಾ—ಜಯ ರಾಯರು ಪ್ರವಾಸಮಾಡಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಗೆ ಮರಳಿ ಬಂದರು; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವರನ್ನು ಬರಮಾಡಲೆಂದು ನಿಲುಮನೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದನು (ಇಂದಿ. ೨೪). ನಿಲ್ಲುವನೆ: ೨. ನೆಲೆ: ನೆಲೆನೀಡು: ಈ ಪ್ರತೀತಜೀವನಪರ್ವತದ ಉತ್ತಂಗಶಿಖರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯವಿದ್ಯೆಯ ನಿಲ್ಲುವನೆಯಿದೆ (ನಾ. ೫೩).

[ನಿಲ್ಮ+ಮನೆ]

ನಿಲ್ಮಾನಸ (ನಾ). ನಿಂತಿರುವ ಮನುಷ್ಯ: ನಿಲ್ಮಾನಸನೆಂಬರೆ ನಿಲ್ಮಾಣೀಕೋರಗನಪ್ರತೀಕಾರಶ್ರೀ ಗುಲುವ್ಯಾಧಿಯನೀ ಪನಶಾಲ್ಮಲಿಯಂ ಉಬ್ಬನೆಂಬ ಗೃಹಲುಬ್ಬ ಕನಂ (ಲೀಲಾ. ೧-೪೭).

[ನಿಲ್ಮ+ಮಾನಸ]

ನಿಲ್ಲಿಸು 'ನಿಲಿಸು' ನೋ.

ನಿಲ್ಲು 'ನಿಲ್ಮ' ನೋ.

ನಿಲ್ಲುಮನೆ 'ನಿಲ್ಮನೆ' ನೋ.

ನಿಲ್ಲುವನೆ 'ನಿಲ್ಲನೆ' ನೋ.

ನಿಲ್ಲೆಡೆ (ನಾ). ೧. ರೈಲು ಮುಂತಾದ ವಾಹನಗಳು ನಿಲ್ಲುವ ಸ್ಥಳ: "ಸ್ಥಳೀಯ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ (ಕಟ್ಟಡ, ಮೊ.ಗಳಿಲ್ಲದೆ) ರೈಲ್ವೆಯ ನಿಲ್ಲೆಡೆ" (Halt. ೨೦೪೧). ೨. ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ; ಬಿಡಾರ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ: "(ದಾರಿಯಲ್ಲಿ)ನಿಲ್ಲೆಡೆ, ನಿಲ್ದಾಣ, ಮಜಲು, ಟಿಪ್ಪಾ; ಎರಡು ಮಜಲುಗಳ ನಡುವಣ ದೂರ" (Stage. ೨೦೪೧). [ನಿಲ್ಕ+ಎಡ್ಡೆ]

ನಿವಟಿ (?). (?): ಧರ್ಮಾನುಸರ ಮುಖ್ಯಮಾಡಿದತ್ತ ನಾಳುವ ದೇಶ ಹಳ್ಳಿವುರ ನಿವಟಿ ಹಿಂದು ಕಟ್ಟಾಜಿಕೊಳು (ಕೃ. IV, ೩೮-೪೬; 1187).

[?]

ನಿವಡ (ನಾ). ಆಯ್ಕೆ; ಆರಿಸುವಿಕೆ: ನಿವಡ ಏನು ಹರಕತ್ತ ಇಲ್ಲ ಅಂಥಾಂಗಾತು (ದೀಪಕ. I, ೧೩೧); ನಿನ್ನ ಯಜಮಾನರ ನಿವಡ ಏನು ಹರಕತ್ತ ಇಲ್ಲ ಅನ್ನು (ದೀಪಕ. II, ೨೨).

[←ಮೂ. ನಿವಡ. /ಪ್ರಾ. ಣಾವೃದ್ಧ-ಆರಿಸಿದ]

ನಿವಡಿಕೆ (ನಾ). ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ಶೈಲಿ; ಉತ್ತಮವಾದ ಜೋಡಣೆ: ನಿಧಿ ಮುಂಬಗಿದು ನಿನ್ನುದಯಂ ಚನ್ನೆಯವಳಿಗೆ ಮೂರ ನೆಯ ಮೊಲೆಯನ್ನವಾಯಿಸಲದರನೊಡವಿದ ಬಿನ್ನಣಮಿದೇಂ ನಿನ್ನ ನುದಿಯ ನವೀನನಿವಡಿಕೆ? (ಗೀವಂ. ೯೬-೫); "ವಿಶಿಷ್ಟತೆ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ" (ಗೀವಂ. ಬಿನ್ನಣ). [ನಿವಡ+ಇಕೆ]

ನಿವಡಿಸಾರ. (ನಾ). ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಪಟ್ಟು: ಲವುಡಿಸಾರದ ಲೌಕಿ ಗಳಹತ್ತದಲಿ ಮುಟ್ಟಿಸುವಬವರಿವರಿದುಪ್ಪರಿಸಿ ಲಂಘಿಸಿ ನಿವಡಿಸಾರ ದಲಿಲಗಿ ಜಾಹುವ ಜವಳಿದನ್ನಾಣದಲಿ ಕಾದಿದರೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರಲಿ (ಅಕ್ರೂಷ. ೭-೬೫). [?]

ನಿವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಯ್ಕೆಮಾಡು; ಗೊತ್ತುಮಾಡು: ನಿವಡಿಸಿದ ಸುಮುಹೂರ್ತದಲಿ ನೈಭವದೊಳಾಯ್ತು ಭಿಷೇಕವಾ ರಾಣೀಂದ್ರರಣಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೬-೩-೩೯); ಅವನಿಗಿಳಿದುನು ಕುಸುಮಮುಖಭೂಪಾಲನವನಿಂದ ನಿವಡಿಸಿದವಖಿವಾನೀರುತ ನವವಿಧದಿ ನೆರೆ ಹೂತು ಕಾತಕ ನರವಿಚಿತ್ರವ ನೋಡಲಚ್ಚರಿಯಾಗಿ ತೋರುವುದು (ಕೋಗಯ. ೩-೫೪). ೨. ಎದ್ದು ಕಾಣು; ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ತೋರು; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು: ಕನಿ ಗಮಕಿ ವಾದಿ ವಾಗ್ಮಿಕಮಾಗತೇಯರುಂ ನಿವಡಿಸಿದ ಸಿದ್ಧ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕೋವಿದರುಗಳು . . . ಶಿಷ್ಯರಗಣಿತರುಷೇಶ್ವ (ಲಾಚಂ. ೩೧-೩೪); ಬಿಸುಟಿಳೊಡಲುತ ರೂಪನಲಿ ನಿವಡಿಸಿದ ಕಟ್ಟಿಭಿಮಾನ ವಿಲಸಿತ ಬೆಸುಗೆಗಳಚದ ನಾಸಿಕವ ನಿದಿರಲಿ ಖರಾಸುರನ (ತೊರರಾ. ೩-೫-೩); ನೀವ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಮಾಗಧನ ನಿವಡಿಸಿದ ರಣದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆಯವನಿಯಲಿ ಚೌತೀತಿದುರ್ಗದ ಗವಿಗೊಳ್ ಹೊಕ್ಕಡಗಿ ಜೀವಿಸಿದದಬಿರಹುದು (ಕೋಗಯ. ೨೨-೩೬). ೩. ಪಡೆ; ಹೊಂದು: ನವರತುನಮಣಿಯುದ ಪುಷ್ಪಕದೊಳನಿಬರುಂ ನಿವಡಿಸಿದ ವರದಿವ್ಯಮಂಗಳಶರೀರದಿಂ ಕವಿವ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭೆಯನೀಳಿಸುವ ಕಾಂತಿಯುಂ (ಲಾಚಂ. ೪೦-೪೦); ನಿವಡಿಸಿದ ವಿದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮಬಂಧುವನು ರೋಗಾವಳಿಗೆ ಸಮಶತ್ರುನನು ಸಂತಾನಕ್ಕೆ ಸಮಸಂತೋಷದುದಯವನು . . . ಕಾಣೆ ನಾನು (ಕುಮ್ಯು. ೩-೩೩). ೪. ನೆರವೇರಿಸು; ಕುಡೀರಿಸು: ಶಿವನಿಯಮಂ ಮೂರ್ತರ ಲವಲಸಿಕೆಯಿಂ ಸದಾ ಸೇವೆಯಂ ಮಾಡಲಾಂ ತವಕದಿಂ ಮೆಚ್ಚಿ ವರವೀವನವರಪ್ಪಮಂ ನಿವಡಿಸಿದ ಬುದ್ಧಿ ನಿಗುಗೆಂದನು (ಲಾಚಂ. ೩-೧೪). ೫. ನಿರ್ಣಯ ಕೊಡು; ತೀರ್ಮಾನಿಸು; ನಿರ್ಧರಿಸು: ರವಿಕುಲೇಂದ್ರನ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯ ಹವಣಣದ ಬಳಿಕಾ ಭವಾನಿಯ ನಿವಡಿಸಿದ ಸುದಿಗ್ಗಿ ದೇವರು ನಡುಗಿ ದೇವಿಯರ ದಿವಿಜತತಿ ಐಯೆಯನಲು ತಂದರು . . . ಪೂರ್ಣಗೋಮಿನಿಯ (ತೊರರಾ.

೬-೫೩-೯೯). ೬. ಆವರಿಸು; ಕವಿ: ದಿವದೊಳವನೀಜನಂ ಪಾಪ್ತಿ ಹಲವಂ ಬಳಸಿ ನಿವಡಿಸಿದ ನಿದ್ರೆಯಂ ರಾತ್ರಿವಿಶ್ರಾಂತಿಯಂ ಹವಣಿಸಿದ ತೆಲದಿ ಭವಭವದಿ ಬಹರಂಬನನ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣಾ (ಲಾಚಂ. ೨೫-೪). ೭. ಬೀಸು; ಎಸೆ: ವಿಪ್ರನ ಕುವರನನು ತಡೆನೆಂದು ನಡೆಯಲ್ಪಿವನು ವನ ಮಧ್ಯದಲಿ ಪುಷ್ಪಂಗಳನು ಕೊಯ್ದುತರಿತವಕದಲಿ ಕಂಡಾಗ ಪಾಶವ ನಿವಡಿ ಸಲು ಹೆರದೆಗೆದು ಸಿಕ್ಕದೆ ಭವನ ಭವನವ ಪೊಗಲು ಬೆಂಬತ್ತಿದವು ದಿಡದವನ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪-೪೯). ೮. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: ಬವರ ಬಲಿದುದು ಬಳಿಕ ಕಲಿಹಾಂಬನೊಳಗ್ಗದ ವೀರಕುಂಭಗೆ ಪವನ ಸುತ ಕುಂಭೋದರಂಗಾ ವಾಲಿಸುತನೊಡನೆ ನಿವಡಿಸಿತ್ತು ನರಾಂತಕಂ ಗುತ್ಸವದ ರಣವು (ತೊರರಾ. ೬-೧೯-೪೧). ೯. ಸಂತೋಷಪಡಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು: ನರರತ್ನಖಚಿತಮಂಚದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ನನಯುವತಿ ನೃಪನೋರ್ವರೋರ್ವರ್ ಸವಿಸುದಿಯ ಬೀರಿ ನಿವಡಿಸುತ ತಾಂಬೂಲಮಂ ಸವಿವುತ (ದುಕ್ಕಾಂಗ. ೧೫-೨೮). ೧೦. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು: ರವಿನೂಭವನಾಚ್ಚೆಯಲಿ ಸಳ ನಿವಡಿಸಿದ ಪಾಳೆಯವನಾ ಸಿಂಧುವಿಗೆ ಶ್ರುತಿ ಸಿಂಧುವನೆ ಬಳಸಿತು ಮೂರು ವಲಯದಲಿ (ಅನಂರಾ. ೫-೧-೧೪); ನವರುಚರ ಸಿಲಿ ಪಚ್ಚೆ ನಿಶ್ಚಲ ವಿವಿಧಕೆಲಸದ ಹೀಕುವಿವಾಟಿನ ಕವಕವಿಪ ಕಾಂಕಿಳೊಳೊಪ್ಪಿತ ಕಲಶಗೋಪುರದ ನವರತುನಪೊಂಗಂಟಿಕದಗಳು ನಿವಡಿಸಿದ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ತೋರಣಂ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩-೩೬).

[ನಿವಡ + ಇಸು]

ನಿವರ್ತಕ (ಗು). ೧. ಮುಗಿಸುವ; ಪೂರೈಸುವ. ೨. ಹಿಂದಿರು ಗುವ; ಮರಳುವ. ೩. ವಿಮುಖವಾಗುವ; ಹಿಂಜರಿಯುವ. ೪. ವಿಮುಖಗೊಳಿಸುವ; ಪ್ರವರ್ತಿಸದಂತೆ ಮಾಡುವ. 'ನಿವರ್ತಕಧರ್ಮ' ಪರಾ. (ನಾ). ೫. ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು: ಅಧಿನಿವೃತ್ತಾರ್ಥಾತನು ಮೇಧಿನಿಯೊಳು ನಿವರ್ತಕ ಶ್ರುತಿ ವೇದಿಕಾರ್ಥ ಚರಿತೆಗಳಿರುತಿರ ಮೊನ್ನೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಆ ಕುಲಂಗಳ ಮಾತವೇತಕೆ (ಬಸವ. ೫೫-೧೯). [ಸಂ.]

ನಿವರ್ತಕಧರ್ಮ (ನಾ). ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಧರ್ಮ; ಇಹ, ಪರಲೋಕಗಳ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ದಿಂದ ವಿಮುಖಗೊಳಿಸುವ ಧರ್ಮ; ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿ ಸುವ ಧರ್ಮ: ನಾವು ಭಾರತೀಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದಾಗ, ಅತ್ಯವಾದಿರ್ದನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಮಾನಾಂಶಕವರ್ತನವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದೆಲ್ಲ ವರ್ತನಗಳೂ ನಿವರ್ತಕಧರ್ಮವಾದಿಗಳಾಗಿವೆ (ಜೈನಪ. ೫೧೬).

[ನಿವರ್ತಕ + ಧರ್ಮ]

ನಿವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆ; ಪೂರೈಸುವಿಕೆ. ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ; ವಾಪಸ್ಸು ಬರುವಿಕೆ. ೩. ಆಗದಿರುವಿಕೆ; ಸಂಭವಿಸದಿರು ವಿಕೆ; ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ. ೪. ದೂರ ಉಳಿಯುವಿಕೆ; ಪ್ರವರ್ತಿಸದಿರು ವಿಕೆ; ನಿವೃತ್ತಿ. ೫. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುವಿಕೆ. ೬. ಹಿಂದಿರುಗಿ ಸುವಿಕೆ; ಮರಳಿಸುವಿಕೆ. ೭. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, —ಭಂಗಿ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ವರಸೆ: ನಿವರ್ತನಾನರ್ತನ ಕ್ರಮಣ ವಲ್ಲನ ಶ್ವವನಾನಸ್ಕಾನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಪರಿಣತಂ (ಚಾವುಂ. ೩೪೧). ೮. ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ: 'ತಾಳ ನಿವರ್ತನ' ಪರಾ. ೯. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ಸುಮಾರು ಐದು ಎಕರೆ: ರಾಜಮಾನೇನ ಮಾನೇನ ಕ್ಷೇತ್ರಮೇಕನಿವರ್ತನಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೩, ೧-೧೪; ಸು. 530); ರಾಜ ಮಾನೇನ ಶತಾರ್ಧ ನಿವರ್ತನಪ್ರಮಾಣಕ್ಷೇತ್ರಂ ಸರ್ವಭಾಷಾಪರಿಹಾರಂ

ದತ್ತಂ (ಸಾಂಖ್ಯ. XX, ೭-೧೬; 755); ಅಲ್ಲಿ ದೀಪಕಗಳನ್ನು ರಿಸಲು ಹನ್ನೆರಡು ನಿವರ್ತನಗಳನ್ನು (ಸುಮಾರು ಅರವತ್ತು ಎಕರೆ?) ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಾಂ. ೨೧೯). ೧೦. ಚಿಕ್ಕದಾಗುವಿಕೆ; ಆಕುಂಚನ; ಸಂಕೋಚವಾಗುವಿಕೆ; ವಸ್ತುತಃ, ವಿಶ್ವದ ಆಕುಂಚನ—ವಿಕಾಸಗಳ ಇಲ್ಲವೆ ನಿವರ್ತನ—ವಿನರ್ತನ (Involution and evolution)ಗಳ ಪೂರ್ಣವಿಧಾನವೆಂದು ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿತ್ಯ ಯೋಗವೇ ಆಗಿವೆ (ಮಹಾಯೋ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ನಿವರ್ತನೆ (ನಾ). ಕುದುರೆಸವಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಹಸುಗಳೆಂಬ ಜಲಂಹಯದೊಡಂಬಡು ವಂಚನೆ ಕೇಳನುಸಾನಂ ಕೊನೆ ದೆಸೆ ದಿಟ್ಟ ಮುಟ್ಟ ಕೆಲಜಂಕೆ ನಿವರ್ತನೆ ಕಾಣ್ತೆ ಪರ್ವದೇವನದೊಳಾದ ಬಲೆಯೊಳೊಡಂಬಡೆ ತಲ್ಲಣವಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನೊಳ್ ಮುಸುಕಿದ ಮಾಯೆಯಾಯ್ತು ಸಮರಾಂಗಣ ಮುಳ್ಳುವ ಬಾಳ್ವ ಕುಳ್ಳದಿಂ (ಸಂಪದ. ೧೦-೭೭); "ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆ" (ಸಂಪದ); "ಮರುಳುವುದು" (ಸಂಪದ. ೩೩೩); ಹಾರೆ ಗತಿ ಲಯ ಪೊಯ್ತು ಕಾಯಕ್ಷಂ ತಿತ್ತೆ ಪಿತನರಿತುರ(ಗೆ ?) ಸಮಾನಂ ಭಾರಿ ಕೊನಿ ಮುಟ್ಟಿ ಭಾಗಂ ಪೂಜಂ ನಿವರ್ತನೆ ಪದಂ ಯತಿ ಗಾತ್ರವೆ ವಿವರ್ಗಂ . . . ವಹಕ ಸತ್ಯಂ ಪಾರಮೆಂಬ ಭೇದಂಗಳಿಂದಲ್ಪ ಮನೇಜಲು ರೇಚಿಗ ನೃಪತಿ ಶಾನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಮದಕ. ೧-೨೧). [ಸಂ. ನಿವರ್ತನೆ]

ನಿವರ್ತಿ (ನಾ). ನಿವೃತ್ತಿ; ನಿವಾರಣೆ; ಶಿವಭಕ್ತಿಯುಕ್ತರಾದ ಮೂರ್ತಿ ನಾಥರ ಕೈಂಕರ್ಯವನ್ನು ನಿವರ್ತಿ ಮಾಡಿಸಲೋಸುಗ ಕರ್ನಾಟಕದ್ವೀಪ ರಾಜನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರೂ ಚಂದನಕಟ್ಟಿ ಗೆಯನ್ನು ಕೊಡಕೊಡದೆಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (ಪುರಾಣ. ೯೮). [**ಸಂ. ನಿವೃತ್ತಿ**]

ನಿವರ್ತಿತ (ಗು). ೧. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ; ವಿಮುಖವಾದ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ತೊಡೆಯ ಐದು ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಅಡಿಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡಲಾಗಿಡುವುದು. ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಸುತ್ತುವಾಗ ಇದನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸಬೇಕು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೩೩ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ಸ್ವಲ್ಪ ಕಂಪಿತಮುಂ ನಲಿತಮು ಮೊಲವಿಂ ಸ್ವಲ್ಪಂ ಪೊಗಳ್ಳ ವುದ್ದರ್ಶಿತಮುಂ ನಿಲಸನ್ನಿವರ್ತಿತಮುಂ ಲಲನೆ ಕೇಳೆ ತೊಡೆಗೆ ಭೇದವೈದಿಸಿಕರ್ತಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೧೩೮). [ಸಂ.]

ನಿವರ್ತಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನಿವಾರಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು; ದೂರಮಾಡು; ಅನಂಗನೆಂಬ ದುರಾಚಾರನಂ ನಿವರ್ತಿಸಲ್ಪೇಯ್ಯಂ (ಕಾಂಪೂ. ೮೪೮). ೨. ಓಡಿಹೋಗು; ಮರೆಯಾಗು; ಇಲ್ಲವಾಗು; ದೆಸೆಯಂ ಕಾಳಿಗೆ ತೂಳ್ತು ಪೋಗೆ ನಭದಿಂ ದೇವೇಂದ್ರಚಾಪಂ ನಿವರ್ತಿಸೆ . . . ಕಣ್ಣೆ ಸಿದ್ಧವತ್ತು ವಿಘರ್ಷಪ್ರಕೃತಿರೋದಂ ಶಾರಣಂ ಶಾರದಂ (ದರ್ಶನ. ೯-೪೮). [ನಿವರ್ತನ+ಇಸ್ಯು]

ನಿವರ್ತಣ (ನಾ). ಸಾಶಮಾಡುವಿಕೆ; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿವಸ (ನಾ). ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಮನೆ; ನಿವಾಸ; ಆರಲವೊ ನಿವಿದ ಹೋಳಿಗೆ ನಿವ್ಯರ ಮೈತ್ಯ ವನವದೊಳು ಮರ್ವಾರ ಮರಿತಾತ್ಮಕರು (ನಿವಾಸ. ೩-೫-೧೪). [**ಸಂ. ನಿವಾಸ**]

ನಿವಸತಿ (ನಾ).—ನಿವಸ: ಒರ್ವ ಸಿದ್ಧನಿಹ ನಿವಸತಿಯು ಮುಂದೆ ಭಿಕ್ಷಾ ಎನಲು ಘೋರತರ ವಿಪವ ತಂದೆಹೆಯೆಂಬ (ಗುರುಚ. ೩-೩); ನಿವ ಸತಿಯಂ ತೇಗುಮರಂ ಕವಿದೆಯೊಳ್ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಪರೇ ಶಾಕ್ಯರೊಪ್ಪರಮನನಯೊಳಿಷ್ಟು ಕುಂಪುರಾಗಿರಿಯುಂ ತಾಂ (ಸಾಂಪದ. ೧-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿವಸನ (ನಾ). ೧. = ನಿವಸ: ಆವಾಸ; [ಅ]ವಸಥಂ, ಗೃಹಂ . . .

ಅಗಾರಂ, ನಿವಸನಂ, ಅಲಯ:—ಈ ೩೧ ಮನೆ" (ಹಲಾಯ. ೪೯-೧೩೭). ೨. ಉಡುಪು; ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: "ಉಪಸಂಖ್ಯಾನಂ, ಪರಿಧಾನಂ, ಅಂತರೀಯಂ, ನಿವಸನಂ—ಈ ೪ ಉಟ್ಟು" (ಹಲಾಯ. ೯೦-೩೯೨); ಶಿಲಾಸ್ತಂಭವಿಧ್ಯಮುನಿತಂಬಸಿಖರತರಂಗಿತತುರಂಗುಳಾಗ್ರ ಸಲ್ಲವನಿವಸನಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೪೫ ಪ); ಖಳನ ಗಡಾಯುಧದ ಗಾಡಿಕೆಗೆ ದೈತ್ಯನಿವಾಸ ನಿರುಪಮನಿವಸನವನು ನಿವಾಳಿಸು ರಣಕೆ (ತೊರಣ. ೩-೧೪-೧೮). ೩. ಒಳ ಉಡುಪು. [ಸಂ.]

ನಿವಹ (ಗು). ೧. ಉಂಟುಮಾಡುವ; ತರುವ. (ನಾ). ೨.

ತಂದೆ; ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ನಿಳುರುಂಬಂ ನಿವಹಂ ಪ್ರಜಂ ಸಮುದಯಂ ಬೃಂದಂ ನಿವಾಸಂ . . . ಸಮೂಹಂ ಪ್ರಾತಮೇ ಕಾರ್ಥಕಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೦೨-೨೩); ಪ್ರತಿಸುಗಳಬ್ಬುವು . . . ಭೂತ ಪ್ರತಿಕಳಾದಿಪುಷ್ಪೋಜನುಪರಿತಮುಷ್ಣಾ ನದೊಳ್ ಶಿವಾಸನಂಗಳ್ (ಸಂಪದ. ೧-೧೩೨); ಸತ್ಯವಿನಿವಹಂ ಪೊಗಬೆ ಚಮತ್ಕೃತಿಯಂ ಪಡೆದು ಸೊಬಗುಪಡೆದತ್ತು (ಕಾಂಪೂ. ೫); ಸಕರಣೇಂದ್ರಿಯನಿವಹವರ್ತನ ಕೊಡೆ ರಶ್ಮಿಗಳಸ್ತಮಿಸಿದಂತೆ ಶಿವನೇಳಸ್ತಮಿಸಲು (ಬಸವ. ೩೫-೩); ಅವಯವದೊಳು ಗಂಧದೊಡ ಚಂದನವೃಕ್ಷನಿವಹವೊಪ್ಪಿದುದಾ ನನದಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೫೦). ೩. ಸಪ್ತವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೪. ಅಗ್ನಿಯ ಎಳು ಜ್ವಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ೫. ಕೊಲೆ; ವಧೆ. [ಸಂ.]

ನಿವಳ, ನಿವಳ (ಗು). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ; ಉತ್ತಮವಾದ; ಹದವಾದ:

ನಿವಳ ತಲ ನಿವಳ ತೆಂಡುಲ ತಿಳಿಗೋಮಮೆ ಚಣಕದೊಡಕುಮುದ್ದಿನ ವಿಡಳಂ ಮಿಳಿತಮಾದಕ್ಷತೆಯ ಕರನಳಿಸ್ಸಳದಿಪ್ಪ ಲಿಂಗದ ಪಡೆಗಾಂ ನೀಡುವಂ (ಮೈಲಾರ. ೨೧೩-೪೧); ಹವಳ ಮಲ್ಲಿಗೆ ನಿವಳ ಪತ್ತರಿ ಹಳಟ್ಟಿ ವೀರ ಭದ್ರನಿಗೆ (ಕಜಾಗ. ೪೪). (ನಾ). ೨. ಚೆಲುವಾದುದು; ಅಂದ ವಾದುದು: ನಿವನಳ ಚಿತ್ರರಡ ಚೆಲುವು! ಮುಪ್ಪಿರಡ ಒಲವು! ಇದು ಹವಳ ಇದು ನಿವಳ (ದ್ವಾವಾಪ್ಯ. ೪೮-೧೧). ನಿವ್ವಳ: (ಗು). ೩. (ಖರ್ಚನ್ನು ಕಳೆದ ಬಳಿಕ) ಉಳಿಯುವ; ಉಳಿತಾಯ ವಾಗುವ: ಆ ಹಣದ ಜೊತೆಗೆ ಬಾಂಕುಗಳವರು ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ ದಿಪಾಸಿಖೆ ಮೊಬಲಗೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅವರ ಬಾಲ್ಯ ದಿಪಾಸಿಖ್ವು ಮಾಡಿರುವ ಒಟ್ಟು ನಿವ್ವಳ ಕೆಲಸದ ಮೊತ್ತವೂ ಸೇರುವುವು (ಹಣಪ್ರ. ೩೩). .

ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ = ಖರ್ಚು ಕಳೆದು ಉಳಿಯುವ ಲಾಭ: ಇಡೀ ಇಂಡಿಯಾದಿಂದ ನಮಗೆ ಬರುವ ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ ೧೫೪೯೧೩ ಪೌಂಡುಗಳು (ಪ್ರವಾ. II, ೪೮೫). ನಿವ್ವಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ = ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ: ಅಂಥ ಯಾವುದಾದರೂ ಕರದ ನಿವ್ವಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಪೈಕಿ, ಗೊತ್ತು ಮಾಡಬಹುದಾದಷ್ಟು ಸೇಕದಾಪಾರು ಮೊಬಲಗು . . . ಭಾರತದ ಸಂಚಿತನಿಧಿಗೆ ಸೇರತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಧಾಸ. ೧೫೩). ನಿವ್ವಳ ಸಫೆ = ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ: "ನೆಚ್ಚ ಕಳೆದುಳಿದ ನಿವವಾದ ಲಾಭ; ನಿವ್ವಳ ಸಫೆ" (Net-Profit. ಇಂಕನ). ನಿವ್ವಳ ಲಾಭ = ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ: ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಕೆಂಪೆನಿಗೆ ಲಕ್ಷಾಂತರ ರೂಪಾಯಿಗಳ ನಿವ್ವಳ ಲಾಭ ಬರುತ್ತದೆ (ಭಾಗ್ಯ. ೧೨೮). ನಿವ್ವಳ ಹುಟ್ಟುವಳಿ = ನಿವ್ವಳ ಆದಾಯ: ಕೆಲವು ಕರಗಳ ಮತ್ತು ಶುಲ್ಕಗಳ ನಿವ್ವಳ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವಿಯಾಗಿ . . . ರಾಜ್ಯಗಳಿಗೆ ಹಂಚುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಈ ಆಧಾಯದ ಉಪಬಂಧಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು . . . ಒಂದು ನಿಧಿಯಾಗಿ ನಿರ್ವಹತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾಸ. ೧೫೦). [**ಮರಾ. ನಿವಳ**]

ನಿವಳ, 'ನಿರ್ಮಳ' ನೋ.

ನಿವಳಿ, 'ನಿರ್ಮಳ' ನೋ.

ನಿವಳಿ, (ನಾ). ಸುತ್ತಾಡುವಿಕೆ: ಅ ಮಾಯದಶ್ಯವನು ತಂದು ಕೋಟಿ
ನೈವಾಲನದನಾನಂದದಿಂದರದೇಬಲೋದನದಿಂದ ನಿವಳಿಯ ನೆವದೆ ಗಗನ
ಕೊಯ್ಯುವದು (ಕುಮಾರ, ೩-೬೪). [?]

ನಿವಳಿತ (ಗು). (ಮಂಡಲಾಕಾರವಾಗಿ) ಎತ್ತಿದ; ಚಲಿಸಿದ:

ಲಲನಾಸಿಕಾಯನಿವಳಿತರಾಜನದೀಪಕಳಿಕಾಪ್ರತಿಭಟಮೌಳಿನಾಣಕ್ಕ
ನುಂ . . . ಅಗಿ (ಚಂದ್ರ, ೪-೨೪ ವ). [ಸಂ. ನಿವಳಿತ]

ನಿವಳಿವಟ್ಟು, ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು, ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು, ನಿವಳಿವಟ್ಟು (ನಾ).

ಸಂಪೂರ್ಣನಾಶ; ನಿರ್ನಾಮ: ಜವಂ ನೇಜು ಬರ್ಚಿದಂತೆ ಬೆಂದಿ

ಮೃತ್ಯುಳನ್ನದೆ ನಿವಳಿವಟ್ಟುಮುಖ ನಮೊಂದಕ್ಷೋಹಿಣೀಬಲಮೆಲ್ಲಮಂ ಬೇಟೆ

ಬೆಸರಿಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ಕೊಂದು (ಗದಾಯು, ೯-೩೨ ಬ); "ನಿವಳಿವಟ್ಟುಂ

ಅಸ್ತಿನಂ-ಬಲಿಗೊಟ್ಟು ನಿವಾಳಿಸಿ ಎಸೆದಂತೆ (?) (ಗದಾಸಂ, ೨೦೨

ಬದ್ಧ); ಅರುಹಸಮಯವದಗಿಬೊಂದು ಸವಣುಕುಲಂ ನಿವಳಿವಟ್ಟು

ಮಾಡುಮು (ನಾಚರ, ೧೭೯-೪); ಅಂತೂರಲ್ಲಂ ನಿವಳಿವಟ್ಟುಮಾಗಿ ಬೆಂದು

ಸೋಮಶರ್ಮನ ಮನೆಯೊಂದುಬಾದಿರೆ (ಪುಣ್ಯ, ೧೨-೩೪ ವ).

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು: ಲೋಯಿಸರದ ಮೇಲೆ ಬಂದಿ ಪರಿದಂತೆ ಪೊಲಿಲ್ಲಮಂ

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು ಮಂ ಮಾಡಿದೆಯಾ ದೋಡೇನಾಯ್ತು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ, ೨-೮೯).

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು. ನಿವಳಿವಟ್ಟು: 'ನಿವಳಿವಟ್ಟುಂಗೆಯಾ'

ಪರಾ.

ನಿವಳಿವಟ್ಟುಂ ಮಾಡು, ನಿವಾಳಿವಟ್ಟುಂ ಮಾಡು, ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು

ಮಾಡು = ಸಂಪೂರ್ಣನಾಶ ಮಾಡು; ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸು:

ತಮ್ಮನುಂ ನಿಜಾಗ್ರಜನೊಳ್ ಕೂಡಿ ದಮಿತಾರಗಿದರ್ಚಿ ತಳವರ್ಗಮಂ

ನಿವಳಿವಟ್ಟುಂ ಮಾಡುಗುಳ (ಶಾಂತ, ೪-೩೪ ವ); ಈತನನ್ನು ನಾಡೆಲ್ಲಮಂ

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟುಂ ಮಾಡಿ ಕಳೆದ ಮಾಡುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ, ೨-೧೪೯);

ಮೂಳಿದು ಮೇಲೆದರ್ಚಿ ಚತುರಂಗಬಲಂಜಿದನು ಕಾಡುವುದುಂ . . .

ಬಲಮಂ ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು ಮಾಡೆ (ಚಾಪು, ೧೪೮). [?]

ನಿವಳಿಸು 'ನಿವಾಳಿಸು' ನೋ.

ನಿವಾಂತ (ಗು). ೧. ಸದ್ವುಗದ್ದಲಗಳಲ್ಲದ; ಶಾಂತವಾದ:

ಲಬ್ಧದ ಈ ನಿವಾಂತ ಜಾಗಾ ನನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ (ಸಾಧಾರ, ೪೮). (ನಾ).

೨. ಸದ್ವುಗದ್ದಲಗಳೆಲ್ಲದಿರುವುದು; ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾಗಿರುವುದು:

ಸ್ಥಳವು ನಿವಾಂತವಲ್ಲವೆಂಬುದಿಷ್ಟೇ ನಾನಿಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದುದು

(ಬಳಗ, ೫೭). ೩. ನಿಶ್ಯಂತತೆ; ನೆಮ್ಮದಿ: ಗುರುಭಟ್ಟ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ

ನನ್ನನ್ನು ಗಣಪತಿಪ್ರಸಾದದ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ. ಇಬ್ಬರದೇ

ಪ್ರಸಾದ ನಿವಾಂತವಾಗಿ ನಡೆದಾಗ . . . ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ನಕ್ಕ (ದೀಪಕ, ೧೧,

೧೬೦); ಇಬ್ಬರೂ ನಿವಾಂತವಾಗಿ ಕುಳಿತವು (ದೀಪಕ, ೧೬೫).

[<-ಮೂ. ನಿವಾಂತ./ಸಂ. ನಿವಾತ]

ನಿವಾಟಿ (ನಾ). ೧. ಚಿದರುವಿಕೆ; ಚಿಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿ: ಒಲೆಯದಿಯ

ನುರುಹಿದ ಹೊಗೆ ಗೋಳಕನಾಥನ ಕೊರಳ ಸುತ್ತಿತ್ತು . . . ರುದ್ರನ

ಹಾವುಗೆ ಉರಿಯಿತ್ತು ದೇವಗಣಂಗಳು ನಿವಾಟಿವಾದರು (ಬಸವ, ೯೩೦).

೨. ತೆರೆದುದು; ಅಡೆತಡೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಬಯಲಾದುದು:

ವಾರಣದ ಉದರ ಬೆಂದಿತ್ತು ಮಾರಿ ಸತ್ತಳು ದಾರಿ ನಿವಾಟಿವಾಯಿತ್ತು

(ಸಿದ್ಧೇಶ, ೩೭-೯೯). [ಸಂ.]

ನಿವಾಡೆ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಯ; ಹಂಚಿಕೆ: ಏನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ

ಹೇಳವ್ವಾ ನಿವಾಡವನನುತಪಲಿತನೂನತೋಕದಿ ದೀಕ್ಷನೇಳ್ವನು ನಿಂದು

ನೋಡುವನು (ಬಸವ, ೪೫-೨೬); ವಾದ್ಯಪ್ರಬಂಧಂಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸೇರುವ

ಯನಾರೈವುತ್ತು ನಿವಾಡದಿಂ ನಿಗುರಿಸುತ್ತಿ ಚಾಳಿಯಂ ಚಳಿಸುತ್ತ . . .

ಬಾಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಂ (ವಿರೂಪಾ, ೮೧ ವ); ರೂಢಿಪತಿ ಸರಿದ ಸುರನಗರಿಗಂ

ಬಾಲಕರು ಹೇಡರಾದರು ರಾಜ್ಯಮನ್ನಾಳಲಾರದೆ ನಿವಾಡವಿಲ್ಲದೆ ಕ್ಷಾತ್ರ

ಧರ್ಮ ಕಿರಿವಾಗಿ ಬೆಳೆ ದಿತ್ತುಗಳ ಕಿರಿವಾದುದು (ತುರಂಗ, ೧೨-೯).

೨. ನಿರ್ಣಯ; ತೀರ್ಮಾನ: ನೋಡಬೇಡುದು ಮೂಜು ಬಾರಿ

ನಿವಾಡನ [ಪಾಠಂ. ಬ] ಹುಂಸಿಂದಿಂದುಲೇಖಾಚೂಡಮಂತ್ರದ ಲೇಖಿಯಂ

ಜೆನಮಂತ್ರಲೇಖಿಯನು ಕೂಡೆ ಕಾವೇರಿಯಲಿ ಹಾಯ್ಕಲು ರೂಢಿಮೋಟಿ

ಯಲಿ ಹೋದದಪಜಿಯ ಓಡದಿರೇಡಾದದೆ ಜಯ (ಒಸಪ, ೫೦-೩೮).

೩. ಗುರಿ; ಲಕ್ಷ್ಯ: ಇನಿತು ಸುಖದ ಸುರಾಡನನು ಕೋಡೆಯರ

ನುಡಿಗೆ ನಿವಾಡನನು ಮಾಡಿದರು (ತೂರಾ, ೩-೭-೩೯). (ಗು). ೪.

ಆಯ್ದು ತೆಗೆದ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ: ಮಾಡದ ಮೂಟವ ಮಾಡಿ ನೀ

ಮುನ್ನೋಂದು ಕೋಡಗವನು ಬೇಳಲೆಚ್ಚ ವಾಡನೆನ್ನೊಳು ಕೋಟಾ

ಸೆಂದು ಕಪರ್ದಿ ನಿವಾಡ ಕೂರ್ಗಣಿಯೊಕ್ಕುವನು (ಮೋಹ, ೩೯-೩೦).

[<-ಮೂ. ನಿವಾಡ]

ನಿವಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ಗಮನಿಸು:

ಜಂಗುಳಿಯ ಕಾನ ಗೋವ ಹಲವು ಹಸುವ ನಿವಾಡಿ [ಪಾಠಂ. ೦]

ಸುವಂತೆ ತನು ಭಕ್ತನಾಯಿತ್ತು ಎನ್ನ ಮನ ಭವಿ (ಒಸಪ, ೨೮೪).

[ನಿವಾಡ+-ಇನ್ನು]

ನಿವಾತ (ಗು). ೧. ಗಾಳಿ ಬೀಸದ; ಗಾಳಿಯಿಲ್ಲದ: ನಿರ್ಮಾಯ

ನಿಷ್ಕಾಮ ನಿಷ್ಕಂಪ ನಿವಾತ ಹೋತರೂಪಂ ನಿರುಪಮನೆನಿಸಿದಂ

ವಿರೂಪಾಕ್ಷಲಿಂಗಂ (ಗಿಂಕ, ೫-೩೩). (ನಾ). ೨. ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತ

ವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಗಾಳಿ ಬೀಸದ ಸ್ಥಿತಿ: ಸದಗತಿಳಿ ನಿರ್ಭಾತದಲಿ

. . . ಸಿದ್ಧವಜ್ಜಿಗಳು ಕೆಲಗುಳಕ್ಕುವದಿಗಿಡಿಗೆ ಹೆಮ್ಮರ ನಿವಾತದಲುದಿದು

ದಿದ್ದವು ಕೌರವೇಂದ್ರನ ಪತನಕಾಲದಲಿ (ಕುಮಾರ, ೮-೩).

೩. ಶಾಂತ ನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪರಮಸುಖದಿಂದ ನಿವಾ [ಪಾಠಂ. ವಾ] ತ ನಿಶ್ಯಂತ

ನಾಗಿರುತ್ತಿಪ್ಪನೋ ಹೇಳು ಹೇಳು ಆಯ್ಯಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧರಾ, ೪-೨೯).

೪. ಅಭೇದ್ಯವಾದ ಉಕ್ಕಿನ ಕವಚ: "ನಿವಾತ: . . . ಗಾಳಿ

ಸುಳಿಯದ ಸ್ಥಳ. ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಡದ ಕವಚ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ, ೩೯೫).

ನಿವಾತವಾಗು = ನೆಮ್ಮದಿ ಹೊಂದು; ಶಾಂತವಾಗು: ಉಪಾಧಿಕ

ಮನವು ಉಪಾಧಿಕರಹಿತ ಮನವು ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ನಿವಾತವಾಯಿತ್ತು ಆನಂದ

ಭಾವವು ಬಂದು ತಾನುಳಿದು ನಿಂದಲ್ಲಿಯೆ ನಿವಾತವಾಯಿತ್ತು (ಅನಂಜಂ,

೧೪೭-೬೬೯).

[ಸಂ.]

ನಿವಾತೆ (ನಾ). ೧. ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತುವಿಕೆ. ೨.

ಕಾಳು; ಬೀಜ. ೩. ಪಿತ್ತಗಳಿಗೆ ಬಿಡುವ ತರ್ಪಣ; ತಿಲೋದಕ;

ಎಳ್ಳುನೀರು ಬಿಡುವುದು: ನಿವಾತೆ, ಪಿತ್ತತರ್ಪಣಂ-ಈ ೨ ನೀರ್ಗ

ಡುವುದು" (ಹಲಾಯು, ೧೦೫-೧೬); "ಶ್ರೇತರ್ಪಣಮನೆ ನಿವಾತಮೆಂದನೆ

ಕರ್ಮದಾ ತಿಲೋದಕಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ, ೧೧೬-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿವಾರ (ಗು). ೧. ತಡೆಯುವ; ನಿರೋಧಿಸುವ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ:

ಚಕ್ರವೈಕುಂಡಮು ತಪುಕ್ಷಣಿಕೆ ವೈರಿಧೀಕರಣಂಚಜನೋದಾರಶಂಖ

ಪ್ರಸರಸಹಿತ ನಿವಾರಳೋಮೋದಕಯೋನಿ ಗಡೆಯಿಳಿದುಹೋದನೆಗೆ

(ನಿಭಾಗ, ೧೦-೪೭-೨೧). (ನಾ). ೨. ಪರಿಹಾರ; ನಿವಾರಣೆ: ನಿಖಳ

ಮಾಹೇಶಪ್ರಸಾದಮು ಸೇರಿದೊಡೆ ನಾಂ ಕಾಲು ನಿಲ್ಲದನಾರತಂ ಕೊಳ

ಲುಪ ಬಳಲ್ಕ ನಿವಾರವಹುದಿನ್ನೆಂಬವೊಲು ಬಂದಿನನುಡುವಾದ

(ಬಸವ, ೧೨-೪೭). 'ಅನಿವಾರ' ಸರಾ. [ಸಂ.]

ನಿವಾರಕ (ಗು). ೧. ಕಳೆಯುವ; ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ; ಪರಿಹರಿಸುವ.

(ನಾ). ೨. ದೂರಮಾಡುವವನು; ಪರಿಹರಿಸುವವನು:

ವಿಭಿನ್ನವಾರಕ ಗಣಾಧಿನಾಯಕ (ಗಣೇಶ. ೧-೯); ಏತಂದರಂ ಸಂಕಟನಿವಾರಕರನೀಕ್ಷಿಸಿ ತಪೋಧನಂ . . . ಉಪಚರಿಸಿದಂ (ಪ್ರೀತಿಯಾ. ೩೫-೧೮೬). [ಸಂ.]

ನಿವಾರಣ (ನಾ). ೧. ದೂರಮಾಡುವಿಕೆ; ಕಳೆಯುವಿಕೆ; ನಿವಾರಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಪರಿಹಾರ : ಮೊದಲಿದು ಸುದ್ದೂತವನವಾನದಲಿ ವಿಷಮ ದ್ಯೂತದಲಿ ನಿಲುವುದು ನಿವಾರಣವುಂಟೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೭೯). 'ಭವನಿವಾರಣ' ಪರಾ. ೩. ತಡೆಯುವಿಕೆ; ನಿರೋಧ ; ಪ್ರತಿಬಂಧ : ಸವನಿಪುದೋಹೋ ಹೋ ಎನೆ ನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ (ಶಮದ. ೩೦೯); ಗೋಧಿ = ಕರಕಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಯಾಘಾತನಿವಾರಣಾರ್ಥಂ ಅಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಚರ್ಮ (ನಾಟ್ಯಂ. ೪). ೪. ನಿವೇಧಿಸುವಿಕೆ. ೫. [ಬೌದ್ಧ] ಪರಿಹಾರದ ಆಲೋಚನೆ, - ಚಿಂತನೆ: 'ಪಂಚನಿವಾರಣ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿವಾರಣಹೇತು (ನಾ). ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು ; ನಿವಾರಕ : ಯಕ್ಷನೊ ರಕ್ಷನೊ ಚೌಕದ ಭೂತವೊ ಮುಗ್ಧರ ಭೀತಿ ನಿವಾರಣಹೇತುವೇ (ಗಣೇಶ. ೬-೧೪೬). [ನಿವಾರಣ + ಹೇತು]

ನಿವಾರಣೆ (ನಾ). = ನಿವಾರಣ ೨ : ಇಡೀ ಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿದಾಗ ಇಮ್ಮ ಸಂದೇಹ ನಿವಾರಣೆಯಾಗಬಹುದು (ಮುಂಗಾಮು. ೧೬); ದಿ. ಪ್ರಾ. ಮಹತಾ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಸ್ಯಗಳಿಗೆ ತಗಲುವ "ರಸ್ಯಾ" (Rasa = ಕುಂಕುಮ) ಎಂಬ ರೋಗದ ನಿವಾರಣೆಗೆ ಜೀವಮಾನವೊ ದುಡಿದವರು (ಸಸ್ಯಶ. ೧೨೧). [ಸಂ. ನಿವಾರಣ]

ನಿವಾರಣೋಪಾಯ (ನಾ). ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವ ಉಪಾಯ : ಕೇಡು ಒಡಗಿದ ಮೇಲೆ ನಿವಾರಣೋಪಾಯವನ್ನು ಹುಡುಕತೊಡಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕೇಡಿನ ಸೂಚನೆ ಮಿಂಚಿ ಕಾಣಿಸಿದ ಕೊಡಲೇ ಮಾದ ಬೇಕಾದ್ದನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಕೇಡು ಬೆಳೆಯಲು ಆಸ್ತದವಿಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ (ಹಣಪ್ರ. ೧೯೩). [ನಿವಾರಣ + ಉಪಾಯ]

ನಿವಾರಿತ (ಗು). ೧. ತಡೆಹಿಡಿದ ; ನಿರ್ಬಂಧಿಸಿದ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಪರಿಹರಿಸಿದುದು ; ನಿವಾರಿಸಿದುದು : ಧರಣೀತಲಕೆಲ್ಲಂ ಭೀತಿ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿವಾರಿತಮಕ್ಕುಂ (ಜಿಜ್ಞಾಸು. ೬-೭೪); ಈ ಬಗೆಯ ಗೊಂದಲ ಜಿ. ಎ. ಗ್ರಿಯೆರ್ಸನ್ನನ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿವಾರಿತವಾಯಿತು (ದ್ರಾವಿ. ೧೪೧). ೩. ತಡೆ ಹೊಂದಿದವನು ; ಅಡ್ಡಿ ಹೊಂದಿದವನು : ಒರ್ವಂ ದ್ವಾರಪಾಲನಿವಾರಿತಂ ವೇತ್ರಧರನೇದಿತನಾ ಮಹಾಸ್ಥಾನಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಕೈಯಂ ಮುಗಿದು ನಿಂದು (ರಾಜಕೀ. ೧೦-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿವಾರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನೀಗು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಪರಿಹರಿಸು : ಸಸಿಯ ಕೆಲಗೆಲದೊಳೊದವಿದ ಕಸಮಂ ಕಿತ್ತು . . . ಮೊಸಗರ್ವಲಂ ವಿಧಿಯಿಂದ ಸೂನೆ ಭರದಿಂ ಬೀಚ್ಚಾರಿಕೆಲ್ಲಂ ನಿವಾರಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೦); ಸೌಂದರಸೆಟ್ಟಿಯಂ ಸೋಮಶರ್ಮನುಮೇ ಗೆಯ್ಯುಂ ದುಷ್ಪತನಮಂ ನಿವಾರಿಸಲಾಜದೆ (ಧರ್ಮಾನ್ಯು. ೨-೧೬೧); ಅವರುಗಳ ತದ್ವಯವನ್ನಿವಾರಿಸಲೆಂದು ಬಗೆದು (ಬಸವ. ೨-೨೦); ಕನಕ ಮೃಗವನು ತಾರನೇಂಬಿ ಮುನಿಸದೊಂದಿದೆ ತಮ್ಮ ತನ್ನಯ ಮನದ ಸಂಶಯವನು ನಿವಾರಿಸು ಹೊಗು ಗೃಹಾಂತರವ (ತೊರಂ. ೩-೧೧-೧೩); ಫೋರಸಸಾರದೊಳುಕ್ಕುಮಕುವ ಮಹಿಮೆಯಂ ನಿವಾರಿಸಿ ಮಹಾಯೋಗಿ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರ ವಿಚಾರಿಸುವ ತೆಜದಿಂದಿ ರಿಪುಮೋಹರದೊಳೊತ್ತಿ ಕವಿದ ಭಟದಂ ಗಣಸದೆ ವೀರಸುರಥಂ ಕೃಷ್ಣ ಫಲುಣರವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೭). ೨. ತಡೆ ; ನಿಗ್ರಹಿಸು ; ತರುಬು : ಅತಿ ಬಹುಕರಜದೊಳ್ಳೊರದ ಪೊನ್ನಳಂಕುನ್ಮಾಗದಿಂ ಪರಿವಿಂಧ್ರಿಯಂಗಳಂ

ನಿವಾರಿಸದೆಯಂ ಕದದಿದ ಮನಮಂ ನಿಯಾಮಿಸದೆಯಂ ಇಂತಿಪ್ಪ ದುಚಿತಮಲ್ಲಂ (ಕಾಂಡಾ. ೮೪೪); ಈ ಗುಹೆಯತ್ತ ಸಾರದಂತಿರಲಿವನಂ ನಿವಾರಿಸುಲಾದಂದೆನಮಂ ಒಬ್ಬಸಂದು ಪೊದ್ದುಗುಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೫೭); ಪುರಾಯ ದಸೆಯನೀಕ್ಷಿಸಿ ಸಾಕು ಹೋ ಎನುತಂ ನಿವಾರಿಸಲು (ಬಸವ. ೨೪-೬೧); ತನ್ನ ಹೆಬ್ಬಯಕೆಯ ಇಂದ್ರನೇ ಇನನೆಂದು ಗೊತ್ತಾದಾಗಲೂ ಅವನನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವಷ್ಟು ವಿನೇಕ ಅವಳಿಗುಂಟು (ಸಮಾಲೋ. ೬೬). ೩. ಕಳೆ ; ಬಿಸುಡು ; ತೆಗೆ : ಸೂರಿದ ಕುಸುಮ ಸೌರಭವ ನಾಭ್ಯಾಣಿಸಿ ಮಾಡಿ ಮುದದಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಉದಿದ್ ಗಂಧ ಕಸ್ತೂರಿಯ ನಿವಾರಿಸಿ ನೋಡಿದ ಪರಮಾತ್ಮಕನ (ಮೋಹತ. ೨೧-೨೩); ಇಕ್ಕದಿದದ ಕಾಮುಕವ ನಿವಾರಿಸಿ ತೆಳ್ಳೊಂಡು ಭಾರಿಯ ಹಲವ ಒಕ್ಕಯ್ಯಾಳಾಂಕ ಪೇರೊನಕೆಯಂದಿಕ್ಕಿದ ಸೊಕ್ಕಾನೆದಲೆಗನ ಮೇಲೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೫೯). ೪. (ಕಾಲವನ್ನು) ತಳ್ಳು, - ನೂಕು ; ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡು : ನೆತ್ತ ಪಗಡಿ ಚತುರಂಗವ ಗೆಲುವಳು ಮತ್ತೇಭಗಮನೆ ಮಂತ್ರಿಮೆಯ ಚಿತ್ತವೈಕಲ್ಯವಾಗಲು ಸೋಲ್ವಳು ಸೋತು ಹೊತ್ತ ನಿವಾರಿಸುವುದಕೆ . . . ಕೇಳದಳಿಹಾಸ ಪೌರಾಣಿಕನು (ಮೋಹತ. ೨೭-೧೫). ೫. ಅಲ್ಲ ಗಳೆ ; ನಿರಾಕರಿಸು : ಎನ್ನ ಮೆಲ್ಲುಡಿಯ ನಿವಾರಿಸಬೇಡೆಂದು ವಿಸ್ತರ ಗೈದಳು ರತಿಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೦-೨೫). ೬. ಬಿಡು ; ರದ್ದು ಪಡಿಸು ; ನಿಲ್ಲಿಸು : ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕೂಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲಾಗಿತ್ತು (೩೬೬. ೧೮೯). ೭. ಆರಿಸು ; ನಂದಿಸು ; ಶಮನಗೊಳಿಸು : ತನ್ನ ಕೋಪ ನಿವಾರಿಸಲೆಂದು ಹಾಗೇ ಕೂತಳು (ಹಳ್ಯಹಂ. ೧೧೯).

ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಇಬ್ಬದ ಮೇಲೆ ಎರಡು ತೋಳುಗಳನ್ನೂ ನಿಗುರಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡು ಹೋಗು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡೆ (ಚಿಂಗಾಳ್. ೪೨).

[ನಿವಾರಣ + ಇಸ್ಯ]

ನಿವಾಸ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ಮನೆ : "ಭವನಂ ಸದನಂ ಸಪ್ತಂ ನಿವಾಸಮಾವನಫಮಾಸ್ತದಂ ನಿಶಯಂ . . . ನಿಶೇತನಂ ಗೃಹಮುಟಿಜಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೪); ಭೌಮಮೆಂಬುದು . . . ಪೊವಾದಿ ದಿಕಸ್ಥಿತ್ರ ನಿವಾಸದಿಂದ ಹಾನಿ ವೃದ್ಧಿ ಇಯಾಪರಾಜಯಾದಿ ವಿಜ್ಞಾನಮುಂ ನೆಲ ದೊಳಿರ್ವ ಸುರ್ವರಜತಾದಿಗಳಿಂದ ಸೂಚಿಸುವುದು (ಜಾವಂಪಿ. ೧೮೬), ಆತ್ಮಲಿಂಗ ಪರಮಾತ್ಮಜಂಗಳ ಮನುಮಧ್ಯೆ ಪ್ರಸಾದವಾಯಿತ್ತು ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿವಾಸವಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೮೩೬); ಕವಿ ಕವಿರಾಜಂ ವಚಸ್ಸುಂದರೇ ನೈತ್ಯನಿವಾಸಂ . . . ರುದ್ರಾಂಕನೆ ಪೇಟ್ಟುಂ (ಜಗದಿ. ೧-೨೨); ಸದಯ ವಿಲ್ಲದ ಚಾಗಿ ಸೊಡರಲ್ಲದ ನಿವಾಸಂ . . . ಪ್ರವರ್ಧನವಹುದೆ ಲೋಕ ದೊಳು" (ಬಸವ. ೩೭-೩೪). ೨. ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ ; ನೆಲೆವೀಡು : ಇಂತಕಿಶಯವಿಲಾಸಕ್ಕೆ ನಿವಾಸಮುಂ ವಿಭೂತಿಗೆ ನಿಶೇತನಮುಂ ಪರ್ಮಗೆ ತವರ್ಮನೆಯುಂ ಧರ್ಮಕ್ಕಾರ್ಮಮುಮೆನಿಸಿದ ರಾಜಗೃಹಪುರವರಶ್ರೀಯನ[ಬ್ರಹ್ಮ]ವಟ್ಟು ನೋಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೪೬ ವ); ದೇಶವೆಲ್ಲವನಸ್ತುತ ಹೊದ್ದದಂದಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಾಶಿಯ ನಿವಾಸದೊಳು ಸತಿಮತರ ಮಾಣಿ ಬುಣವನುತ್ಪರಿಸಿದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು (ಹಜಳಾ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ವಾಚಪ್ರವಸನ ಕುಬೀರ . . . ಹರ್ಷಕ್ಕೆ ನಿವಾಸವಾಯಿತು (ಚಿಂತಾ. ೧೦೫). [ಸಂ.]

ನಿವಾಸಕ (ನಾ). = ನಿವಾಸ ೨ : ಹೋಗುತ್ಪದಿವಾಲಯಕ್ಕೆ ಮೂಜಗದ ಜನ . . . ಪಾಂಡುಕುಮಾರಕರ ಸಿರಿಯ ಮಿಗೆ ಚತುರ್ದಶಭುವನದಲಿ ಕೀರ್ತಿಗೆ ನಿವಾಸಕವಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೦-೪೫). [ಸಂ.]

ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ (ನಾ). ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ ; ಆವಾಸ ; ನೆಲೆ : ನಿವಾತ್ಮ ಶರಣನ ಹೃದಯವೇ ಪರಮೇಶ್ವರಂಗೆ ನಿವಾಸಸ್ಥಾನ (ನೆಲೆವನೆ)ಯಾಗಿ

ಪ್ರಿಯ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೮೫-೨೫೩); ಹರಿಕೇಯಾಗಿ ಪಾಲ್ಗಡಲಟ್ಟಿ ಶಿಖಿ
ನಿವಾಸಸ್ಥಾನಮಾಗಿ ದಿಗ್ವಾಂಸು . . . ಎನಿಸಿದುದಾಶ್ಚರ್ಯಸಾಂಪ್ರ
ಮುಚಲೇಂದ್ರಮೆನಿಸಿದು (ಜ್ಯೋತಿಷ. ೧೦-೩). [ನಿವಾಸ+ಸ್ಥಾನ]

ನಿವಾಸಿ (ಗು). ೧. ಇರುವ; ವಾಸಿಸುವ; ನೆಲಿಸುವ. (ನಾ).

೨. ಇರುವವನು; ವಾಸಿಸುವವನು; ನೆಲಿಸಿರುವವನು : ಭಾವದಲ್ಲಿ
ಪ್ರತಿಗಟ್ಟಿದಾಗಿ ಆ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಜೀವಸಂಪಾರಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ
ಸರ್ವನಿವಾಸಿಯಾಗಿ (ಬಸವ. ೯೪೫); ಭೋಷಣನಿವಾಸಿಗಳಿಂದಮಾಯು
ಕಳಕಳನದಂ (ಜಗದಿ. ೪-೮೦); ಅಂತರಂಗದ ನಿಲಯದಲ್ಲಿ ನಿಜವ ಕಂಡು
ನಿವಾಸಿಗಳಾಗಿ . . . ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಸ್ಥಳಕುಳವೆಂದೆನಿಸಿದು ಸುಳಿಯ
ಬಿಟ್ಟರೆ ಸ್ಥಳಜ್ಞರೆಂಬೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೫೩-೪೩೩); ತೊಡವರು ಸಾಮಾನ್ಯ
ವಾಗಿ ಪರ್ವತದ ನಿವಾಸಿಗಳು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿವಾಸಿನ್]

ನಿವಾಸಿನಿ (ನಾ). ವಾಸಿಸುವವಳು : ಅನ್ಯನಗನಿವಾಸಿನಿಗಳಪ್ರಮುಖ
ಕಾಂತಿಯುಮುಂ ಮರುದೇವಿಗೆ ಪರಿಚಾರಕೆಯರಾಗಿರಲುಂ . . .

ಸೌಧಮೇಂದ್ರಂ ಬಿಸಸೆ (ಚಾವುಂ. ೨೧). [ಸಂ. ನಿವಾಸಿನೀ]

ನಿವಾಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಇರು; ವಾಸಮಾಡು; ನೆಲಿಸು : (೪).

[ನಿವಾಸ+ಇಸು]

ನಿವಾಳಿ, ನಿವಾಳೆ, ನೀವಳಿ, ನೀವಾಳಿ, ನೈವಾಳಿ (ನಾ). ೧. ದೃಷ್ಟಿ
ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಅನ್ನ, ಕುಂಕುಮದ
ಕಡೆದು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಇಳಿ ತೆಗೆಯುವುದು; ನೀವಳಿಸು
ವುದು; ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆಯುವುದು : ವಿಷಾಯದಿಂದೈತಂದು ದಂದಿಯನಿಳಿದ
ನಾರತಿಗಳ ನಿವಾಳಿಯಂ ಚಂದ್ರಹಾಸಂ ಭದ್ರಮಂಟಪದೊಳು (ಜ್ಯೋತಿಷ. ೩೧-೧೪);
ರತ್ನಸತಲಕಮಹಿಷಾಮೌಳಿ ಪಾಪಕರುಲುಹಿಂನಿಂದೆಬಲ
ನಿವಾಳಿಯ ಪಸುರುಗೊಳ್ಳಲಿ ಬಲನೆಯರ ತೇಷಾಸ್ತತೆಯೊಳು . . .
ಬಂದನು ಮಗಳ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೯-೨೮); ಪಡೆದ ಶಿಶುವ ಕಾಣು
ತಾಗಲು ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಿಡದೆ ನಿವಾಳಿಯ ಹಾಕಿ (ಅಬ್ಬಲ. ೨-೪೪).

೨. ನಿರತಿ; ನೀರಾಜನ : ಅಗ್ಗವಣಿ ಪತ್ರ ಧೂಪ ದೀಪ ನಿವಾಳಿಯಲ್ಲಿ
ಪೂಜಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ ಬಳಲುತ್ಪಿದಾರಿ (ಅವತಂ. ೨೮-೧೧೮); ನನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಗಲೆ
ನಿವಾಳಿಗೆ ತೀವಿದ ರತ್ನದೀಪಮಾಲಿಕೆಯನಿತ್ತು ಕುಟ್ಟಿಕತ ಚಂಪಕ
ಸಂಚಯಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೯೪); ಸೋಮವಾರದಲು
ನಿವಾಳಿಗೆ ಗಾಣಕ್ಕೆ ಯೆಂತ್ಲೆ ಸೊಳಸಗೆ ಯೆರಡು ದೇವರಿಗೆ ನಡೆವ ಗಾಣ
ವೊಂದು (ಕಳ. ೨, ೩೦-೪೩; ಸು. ೨೨೨೨); ಬಾಲೆಯರ ಬರಹೇಳು
ರತುನನಿವಾಳಿಗಳ ತರಹೇಳಿಸುತ . . . ಬಂದನಿರಿದಾಗಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೫೩);
ಅವಳೇ ತಾರಕ್ಕನಿಗೆ ನಿವಾಳಿ ತಂದು ಇಳಿಸಿ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದಳು (ನಿರ್ಗ. ೨೨೧).

೩. ಆರತಿಯನ್ನೆತ್ತುವ ಉಪಕರಣ : ಲಹಿ ಸುರಪತಿಯ ನೇಮದಲಿ
ಇರುಳಿನಗ್ರದಲಮಳಮಣಿಬಂಧುರದ ಹೊಂದಳಿಗೆಯ ನಿವಾಳಿಯ ಧರಿಸಿದಳೊ
ದರಪಾಸ ಮಿಗಲೆನಲೆಸೆದುದಿನದಿಂಬ (ತೊರರಾ. ೨-೨೯); ಅವಜನಂ
ತಕ್ಕೈ ಮೀಳುಕೊಡಲರಿಸಿಯರ ತಂದಹಾರತಿಗಳ ನಿವಾಳಿಗಳ ಸಡಗರ
ದೊಳರಮನೆಗೆ ಬಂದು (ಜ್ಯೋತಿಷ. ೪-೩೨). ೪. ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ಪರಿ
ಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಳಿದೆಗೆದು ಬಿಸುಡುವ ವಸ್ತು : ಸರ್ವಂ ಸರ್ವಸಂಭ್ರ
ಮದಿಂ ಬರೆ ನಡೆತಂದಿದಿಗೊಳ್ಳ ಸುವಾಸಿನಿಯರೊಯ್ಯಾರದಿಂ ನಿವಾಳಿಗಳಂ
ಹಿದಿಮ ನಿವಾಳಿಸಲ್ (ಗಂ. ೧೦-೩೯ ಪ). ೫. ಕಾಣಿಕೆ; ಉಪಹಾರ :
ಪೂಂಜಕಸಾಗಿ ಪಲವು ಪರಿಯಿಂ ನೆಟ್ಟ ಗರ್ವಗೊಟ್ಟಿದುವು ಮುಂದ
ದಂತೆನಲ್ ತಲ್ಲೆತ್ತಿ ಪದ್ಮಾಚಾರ್ಯ ಪದಾಂಬುಜಕೆ ಪರಮೋಲ್ಲಾಸದಿಂ
ನಿವಾಳಿಯನಿಟ್ಟ ಬಹುಪರ್ಣದಂಬರಗೊಳೆಯೆಂಬಿನಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧೩);
ಬಂದು ನಿವಾಳಿಯನಿಟ್ಟ ರಾಮನ ಕಂಡಂದವನನು ಕೊಡಿಕೊಂಡು
ಬಂದನು ರಾಯನ ಪದವ ಕಾಣಿಸುವಾನಂದ ಕೈವಿಗೆ ಚಾವದಿಗೆ

(ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦-೫೪); ಪರಶ್ವಂಗಳ ಪುಂಜವನಿಕ್ಕಿ ಮೇಲಿರಿಸಿ ಚಿತ್ರದ ಪಟ
ವೊಂದ ಇರದಿಟ್ಟು ದಿವ್ಯದುಕೂಲನಿವಾಳಿಯ ದೊರೆಗೆ ಕೈಮುಗಿದನಾ
ವಣಿ (ನಾಗಕು. ೩-೨); ನಿವಾಳಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಜಿನಚಂದ್ರರನ್ನು ಭಕ್ತಿ
ಯಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು (ಪಾಪಚಂ. ೨೩). ನಿವಾಳಿ : ೧. ರಾಜಪುತ್ರನು
. . . ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬರಲು, ಅಲ್ಲಿ ಸುಮಂಗಲೆಯರು ಆರತಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ
ನಿವಾಳಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದರು (ಕುಸುಮ. ೧೩೮). ೨. ಅಗ್ಗವಣಿ ಪತ್ರ ಪುಸ್ತಕ ಧೂಪ
ದೀಪನಿವಾಳಿ (ಪಾಪಚಂ. ೪)ಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ ಬಳಲುತ್ಪಿದಾರಿ (ಪದ್ಮರ.
೩೫-೩೫೦; ಅವತಂ. ೨೮-೧೧೮ ನೋ). ನೀವಳಿ : ೪. 'ನೀವಳಿಗರೆ'
ಪರಾ. ನೀವಾಳಿ : ೨. 'ನೀವಾಳಿತಿಗೆ', 'ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತು'
ಪರಾ. ನೈವಾಳಿ : ೪. ಪಟ್ಟಿ ದೇವಾಂಗ ದುಕೂಲ ವಸನಗಳನಿಟ್ಟರು
ನೈವಾಳಿಗಳ ಮುಟ್ಟಿ ತಳೆದು ಮುತ್ತಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಪಣಿಗಿಟ್ಟರು ಮುತ್ತೈದೆ
ಯರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೪೧); ಆರತಿಗಳಿತ್ತು ನೈವಾಳಿಗಳ ತೆಗೆದಿಡುತ
ಸೂರಿಗೈವುತ ಈ ಪರದ ರೂಪಾಯ್ತುಳಂ (ಕೃಷ್ಣ. ೨, ೧-೧೧೩).

ನಿವಾಳಿಯಂ ತೆಗೆ-ಇಳಿದೆಗೆ; ನಿವಾಳಿಸು : ಹಿಡಿಯೊಳು ತೆಗೆದು
ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗಹಿ ರಾಜೇಂದ್ರ ಕೃಷ್ಣೇಂದ್ರಂಗೆ ನಿವಾಳಿಯಂ ತೆಗೆದು
ಯೆಡುವಾ (ಕೃಷ್ಣ. ೨, ೧-೧೦೦). ನಿವಾಳಿಯಂ ತೆಗೆಸು-ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆ
ಯಿಸು; ನಿವಾಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಸಖೀಕಳವಿವಾಸಿನಿ
ಯರಿಂದೆ ಬಣ್ಣ ಪಸುಗೊಳ ನಿವಾಳಿಯಂ ತೆಗೆಸುತ್ತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೊಡ
ಗಲ ನಿವಾಳಿಸಿ ಪರಚಿತ್ತಲೇಬಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಸುತನ (ನವನೋ. ೨೩-೫೪).
ನಿವಾಳಿಯನೆತ್ತು = ಆರತಿ ಎತ್ತು : ಆ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ದೀಪಾರತಿಯನೆತ್ತದೆ
ತಾನೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಡೆ ಸತ್ತ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ನಿವಾಳಿಯನೆತ್ತಿದ ಸಮಾನ (ಚನ್ನ. ೨
೧೦-೩); ಶಿವನ ಪೂಜಿಸಿ ಪುಷ್ಪದಿಂ ನಿವಾಳಿಯನೆತ್ತುವ ವಿರಳದ ನೇಮ
ವಿರಲಾ ನಿವಾಳಿಗೆ ಪುಷ್ಪ ಸವನಿನದೆ' ಶಿವನ ಕೊಯ್ಲುಂ ನಿವಾಳಿಸಲೀಶ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಮುದದಿಂ (ಗುರುಚಾ. ೩-೩೫). ನಿವಾಳಿಯ ವಸ್ತ್ರ =
ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆದು ಬಿಸುಟ ಬಟ್ಟೆ; ನಿವಾಳಿಸಿ ಹಿಗಿದ ವಸ್ತ್ರ : ಇಟ್ಟ
ನಿವಾಳಿಯ ವಸ್ತ್ರವಿಕ್ಕಲದೊಳಗೊಟ್ಟಿದವೆಂತೆ ಕಣ್ಣಿ ಬೆಟ್ಟಗಳಂತೆ ಮುಟ್ಟಿ
ದವು (ರಾಮ. ೪-೯೩). ನಿವಾಳಿಯ ಸೀರೆ = ನಿವಾಳಿಯ ವಸ್ತ್ರ :
ಆರತಿ ಕುಸುಮೋಪಹಾರ ನಿವಾಳಿಯ ಸೀರೆ ರಕ್ತಾಂಬುಗಳಿಂದ ವಿರ
ರಾಮನನುಪಚರಿಸಿ ನಾರಿಯರು ಕಣ್ಣಾರೆ ದಣಿಯ ಸೋದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ.
೨೦-೯೨). ನಿವಾಳಿಯಾಗು = ಬಿಸುಡು; ದೂರ ಹಾಕು : ಸನಾಯಿ
ಕವಿಯ ಮೌಢ್ಯದ ನಿವಾಳಿಯಾಗಿ ಒಂದು ಬಟ್ಟಲು ಹೊದವನ್ನು
ಕೊಡಯ್ಯಾ ಎಂದನಂತೆ (ಉದ್ಭವಾ. ೧೯೪).

[ದೇ. || ತುಳು. ನಿವಾಳಿ; -ತೆಲು. ನಿವಾಳಿ, ನಿವಾಳಿ]

ನಿವಾಳಿಕಾಣಿಕೆ (ನಾ). ನಿವಾಳಿಸುವಾಗ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಕಾಣಿಕೆ, -
ನಡರು : ರತ್ನಭೂಷಾಳಿ ಮಕುಟದ ಪ್ರಕಾಶ ಧಾಳಿಸಿ ಹಿಮವಂತ
ದೇವನಿತ್ತುಂದು ನಿವಾಳಿಕಾಣಿಕೆಯನಿಕ್ಕಿದನು (ಭರಣಿ. ೩೩-೩).

[ನಿವಾಳಿ + ಕಾಣಿಕೆ (< ಕಾಣ್ಕೆ)]

ನಿವಾಳಿತಿಗೆ 'ನಿವಾಳಿದೆಗೆ' ನೋ.

ನಿವಾಳಿದೆಗೆ, ನಿವಾಳಿತಿಗೆ, ನೀವಾಳಿತಿಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೃಷ್ಟಿತಿಗೆ;
ನಿವಾಳಿಸು; ಇಳಿದೆಗೆ; ನೀಲಗಿರಿಯಂಬಾನೆಯೊಳಿಡು ವಿಶಾಲನೇತ್ರದ
ಮದನನೈತರೆ ಲೀಲೆಯಿಂ ನೃಪಜಾಲ ಮುಗುಲನಿವಾಳಿದೆಗೆದರೆಗೆ (ನಾಗಜ.
೩-೩೦). ನಿವಾಳಿತಿಗೆ : ೧. ನಿವಾಳಿತಿಗದ ಮೇಲೆ ಪಥುವು ಮುಂದಕ್ಕೆ
ಕಾಲಿಟ್ಟುಳು (ಸುಪಸಂ. ೫೪); ಚಂದ್ರಹಾಸನನ್ನು ಆರತಿಗಳ ನಿವಾಳಿತಿಗೆದು
ಭದ್ರಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು (ಬಿದುರಿ. ೧೩೪). ನೀವಾಳಿತಿಗೆ :
೨. (ಆಲಂ) ಹೀಗಲೆ; ಕಡೆಗಣಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ
ಅವಳ ನಿವಾಳಿತಿಗೀಬೇಕು (ಸರ್ವಮಂ. ೧೪೦); ಮೂವತ್ತು

ಮೂರ್ತೋಬಿ ದೇವತೆಗಳನಾಕೆ ನೀವಾಳಿತೆಗೆವಳು ಪತಿಗೆ (ಮೂಗು. ೪-೧೪). [ನಿವಾಳಿ + ತೆಗೆ.]

ನಿವಾಳಿಯೆತ್ತು, ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. - ನಿವಾಳಿಸು ೧ : ಪಳೆಯ ವೇತಾಳಕರು . . . ರೌದ್ರಮುಖರಲು ತಲೆಯನರಿದು ನಿವಾಳಿಯೆತ್ತುವ ಬಲಿದು ತೂಲವನೇಣು ಕೂಗುವ ಒಲಿದು ಕೆಂಡದ ನೀರ ಮೀವುದ ಕೆಂಡನಿಂದ್ರಾರಿ (ಕಾಶಾ. ೧೯-೩೫); ಕಡಿದ ತಲೆಯ ನಿವಾಳಿಯೆತ್ತುವರುಡಿದ ಕೈಗಳ ಮೃತ್ಯುವೇವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹರಕೆಯ ಕಂಡು ರಾವಣ ಬೋಡಿ ಮೆಟ್ಟಿದ (ಕಾಶಾ. ೨೧-೧೨). **ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತು: ೧.** ಬಿಸಿಯ ರಕ್ತಜಲಾಭಿಷೇಕವನೇನ ಕರುಳಿನ ಕುಸುಮದಿಂದರ್ಚಿಸುವ ತಲೆಗಳನಂದರಿದು ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತುತಿವ ಬಸಿವ ತೂಲವನಳುಕದೇಜುವ . . . ೧೦ ಒಸೆದು ಕೆಂಡದ ನೀರ ಮೀವರ ಕಂಡ ಕುರುದ್ರ (ಕಾಶಾ. ೩೮-೩೩); ಆರುತಿಯ ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತುತ . . . ಬೋರಿದೊಳದು ಕನ್ನೂರಿಯ ಗಂಧ ಬಾಸಿಂಗೆ ಧರಿಸಿದರು (ಸಂದಿಂ. ೩-೫೬). ೨. ಆರತಿ ಎತ್ತು.

[ನಿವಾಳಿ + ಎತ್ತು.]

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು 'ನಿವಳಿವಟ್ಟು' ನೋ.

ನಿವಾಳಿವಟ್ಟು 'ನಿವಳಿವಟ್ಟು' ನೋ.

ನಿವಾಳಿಸು, ನಿವಳಿಸು, ನೀವಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೃಷ್ಟಿದೋಷ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉಪ್ಪು, ಅನ್ನ, ಬಟ್ಟೆ, ಕುಂಕುಮದ ಕದಡು ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಮುಖದೊಡುರು ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡಿಸಿ ಚೆಲ್ಲು; ಇಳಿತೆಗೆ; ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆ : ಮಾತೃ ಪಿತೃದೃಷ್ಟಿಯಂ ಸಮಸ್ತ ದೃಷ್ಟಿಯಂ ನಿವಾಳಿಸುವ ಮಂತ್ರಮಂ ಅಂದಿಲಮಂ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಮುಖದಲ್ಲಿ ತಳವ ಮಂತ್ರಮಂ . . . ಬೇಣಿಬೇಣಿ ನಿವರಿಸಿ ದೇನೇಂದ್ರ ಮುನೀಂದ್ರರು ಪೇಟೆಪರು (ಬಾಲಜಿ. ೧೨೪-೯); ವೀರಂ ವೀರಪುರುಷನ ಶಿರೋಂಬುರುಹಮಂ ಧಾರಣೇಪತಿಗೆ ನಿವಾಳಿಸಿ (ಅನಂಪ. ೧೧-೩೬ ನ); ಶಿರುವ ತೂಸಿಟಾದಳು ನಿವಾಳಿಸಿ ಬಿಸುಟು ರಜವನು ಮಂತ್ರರಕ್ಷಾಪ್ರಸರವನು ಮುನಿಗಳಲಿ ಮಾಡಿಸಿದಳು ಕುಮಾರಂಗೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೪-೫೪); ಲಲನೆಯರು ಸಿಂಗಾರದಾರತಿ ಸುಳಿದರೈ . . . ಹಲವು ಕಾಲದಬುಳ್ಳ ಭಾಗ್ಯವ ಬಳಿದು ದಿಸುಡುವ ಪರಿ ನಿವಾಳಿಸೆ (ಕಾಶಾ. ೨೧-೧೧). ೨. (ದೃಷ್ಟಿ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ) ಆರತಿ ಎತ್ತು, - ಬೆಳಗು : ಆ ಕುಮಾರಂ. . . ಬರ್ಪುಂಡ ಕಂಡು ಸೌಭಾಗ್ಯಕಾರ್ತಿಯರ್ ಸೌಭಾಗ್ಯಮಂ ಸೇಸಿಕ್ಕಿಯಂ ಚಲ್ಲಕಾರ್ತಿಯರ್ ಚಲ್ಲಿದಂ ನಿವಾಳಿಸಿ ನಾಣಂ ಬಬಾದೀಡಾ ದಿಯುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ನ); ಕರ್ಪೂರದಸೆವಾರತಿಯ ನಿವಾಳಿಸುತಾಡಿ ಹಾಡಿ ಮೆಟ್ಟಿಸಿ . . . ಕೈಮುಗಿದನು (ಹಚಕಾ. ಪರಿ. ೨೦೭-೩೭); ಈ ರಮಣೇಸುನಿಮೂಲಮುಖೇಂಪುಗೆ ಪಾಸಟಿಯಿಲ್ಲೆನುತ್ತಿ ನೀಹಾರ ಮಯೂಖಬಿಂಬಮನೆ ತಂದು ನಿವಾಳಿಸುವಂತೆ ಕಾಂತೆಯರ್ . . . ಮಂಜುಳಕಾರಪಾತ್ರೆಯಿಂದಾರತಿಯಿತ್ತಿದರ್ ನೃಪಕುಮಾರಿಗೆ (ಉದ್ರ. ೮-೨೪); ಪನಿತೆಯರು ನಲವಿನಲಿ ಜಯಜಯವೆನುತ ಕರನಖನಯನಗಳ ಬೆಳಗನೆ ನಿವಾಳಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಅರ್ಧರು ಮಂಗಳಾರತಿಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨-೪೧). ೩. ಮೇಲೆ, ಕೆಳಗೆ ಆಡಿಸು; ತೂಗಾಡಿಸು : ಮೂಗಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಕೊಡಕೆಯನಾಡಿಸಿ . . . ಕೊರಲಂ ತೂಗಿಸಿ ತಲೆಯ ನಿವಾಳಿಸಿ ಕರವಂ ಬಾಡಿಸಿ (ಭೃಗೀಶ. ಪ. ೪೭೪-೪). ೪. ಬೆಳಗಿಸು : ಕರಸ್ಥಲದ ಬೆಳಗಿ ನೋಳಗೊಂದು ಘನಲಿಂಗದ ಬೆಳಗ ಕಂಡ . . . ಸಂಗನ ಬಸವಣ್ಣನ ನಿವಾಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೪. ೩೫೭-೪೭೪). ೫. (ಆಲಂ) (ನಿವಾಳಿಸಿದ ವಸ್ತು ವಿನಂತೆ) ಬಿಸುಡು; ಎಸೆ: ಪೊಯ್ಯಾಡಿ ತಲೆಯಂ ನಿವಾಳಿಸಿದರಾಳ್ವಂಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೨-೭); ಅವನ ಬೊಲಿಗೆಯ ಮುಂದೆ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನಿವಾಳಿಸಬೇಕು (ಬಾಗನ. ೩೬). **ನಿವಳಿಸು : ೧.** ಅಜಾಯ

ಕೇರನಾಂ ಪರಸೆ ಪುಟ್ಟಿದುದೀ ಶುಕಶಾಖವಿಂದು ಕಣ್ಣೆ ಹೆದುದು ಸಂಜೆ ಯೊಳಾ ನಿವಳಿಸಾದರಿದಂ ಸೊಡರಕ್ಕೆಯಿಟ್ಟು ತೂಸಿಟು (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೧೧೯); ಇಭಕುಂಭದ ಮೇಲೆ ಬರ್ಪುನಂ ಪಂದಿದಿಗೊಂಡಣುಗನನ ದೆಂತು ನಿವಳಿಸಿದವನೋ (ಅನಂಪ. ೧೨-೫೬); ಹಸುಗೋಳ ಹರವಾಣ ಗಳೊಳು ತುಂಬಿ ರಂಜಿಸುವ ರತ್ನಾರತಿವಳಿ ದಸರಿ ಪಟ್ಟಾವಳಿ ಚಿತ್ರವಸ್ತ್ರವ ನಿವಳಿಸಿದರಚ್ಚುತನಂಭಿಗಳಲಿ (ಮೋಹತ. ೪೨-೨೭); ಮಿಡ್ಡದ ಕೂದೋನೆಯನ್ನು ಮಹಾರಾಜನ ಮುಖದ ಸುತ್ತವೂ ಭುಜಕೀರ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಯೂ ಮೂಮೂರ್ಮ ನಿವಳಿಸಿ (ಬದುಗಂ. ೩೨-೩). ೨. ಮಕುಡಮಣಿ ಸೊಧಗಲನೆ ಮಸ್ತಕ ಸಹಿತಮೆ ನೆಗೆದು ತಿರುಗುವಾ ಪರಿಯಣಮೇಂ ಪ್ರಕಟಿಸಿದುದೊ ಕೃಷ್ಣನ ವಿಜಯಕಾಂತೆಗಾಕಾಶಪ್ತಿ ನಿವಳಿಪ ತೆಲಿದಿಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೫೨); ದಿಟ್ಟಿವೆಳಗಿನಂ ನಿವಳಿಸುವಂತೆಯಂ . . . ಪುತ್ರನಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಂಗಳಂ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ಸೊಡಿದಿ (ಚಂದ್ರ. ೩-೧೦೨ ನ); ಮೇರುನೆಗೆಂದ್ರಂ ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯೋದ್ಭವವಿಜಯವಳಿ ಕೀರ್ತಲಕ್ಷ್ಮೀಸದ್ಯಕ್ಷಾಂಗನೆಯರ್ ಕನ್ನೋಲಮಂ ಸಾಲಿದೆ ನಿವಳಿಪ ದೀಪಾವಳಿ ಚಾರುನೀರಾಜನಮಾಂಗಲ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾಂಗಲ್ಯಮನೆಸಗುಗು (ಅನಂಪ. ೩-೫೪). **ನೀವಾಳಿಸು : ೧.** ಮಗು ಸಾಯಂಕಾಲದಿಂದ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ರಚ್ಚಿಹಿಡಿದಿದೆ. ಉಪ್ಪು ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ನೀವಾಳಿಸಿ ಹಾಕು (ರೂಢಿ). 'ನಿವಾರಿಸು' ಪರಾ.

ನಿವಾಳಿಸಿ ಒಗೆ-೧. ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆದು ಚೆಲ್ಲು; ಇಳಿದೆಗೆದು ಬಿಸುಡು: ಅನ್ನ ಮೊಸರು ಕಲಸಿ ತಂದು ಕೂಡಲೆ ಗೊಂಬೆಯ ಮೇಲೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ಒಗೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸ್ತುತ. ೮೪). ೨. - ನಿವಾಳಿದೆಗೆ ೨ : ಇವಳ ಮುಂದೆ ಆ ಮಲ್ಲವ್ವ ಸುಂದರವ್ವ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನಿವಾಳಿಸಿ ಒಗೆಯಬಡುದು (ನಾಪೋಲೀ. ೨೨೨). **ನಿವಾಳಿಸಿ ಚೆಲ್ಲು-೧.** ನಿವಾಳಿಸಿ ಒಗೆ ೧ : ನಾನು . . . ಹೋಗಿ ಮೊಸರನ್ನ ನಿವಾಳಿಸಿ ಚೆಲ್ಲಿದೆ (ಸ್ತುತ. ೮೫). ೨. - ನಿವಾಳಿದೆಗೆ ೨ : ಉಳಿದ ಹುಡುಗಿಯರನ್ನು ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ನಿವಾಳಿಸಿ ಚೆಲ್ಲಬೇಕು (ರಂಗರೋ. ೧೩೨). [ನಿವಾಳಿ + ಚೆಲ್ಲು.]

ನಿವಾಳಿಸುಹ (ನಾ). ಇಳಿದೆಗೆಯುವಿಕೆ; ನಿವಾಳಿಸುವಿಕೆ : ಲೋಹಾಧಿಸಾರ = ಶಸ್ತ್ರಧರತ ಅರಸುಗಳಿಗೆ ಪರಿವಾರ ಕೆಯ್ಯಗಳ ನಿವಾಳಿಸುಹಂ (ನಾಚರಾ. ೪). [ನಿವಾಳಿಸು + ಹ (<-ಪ)]

ನಿವಾಳಿಹಾಕು (ಕ್ರಿ). - ನಿವಾಳಿಸು ೧ : ಅನೇಕರು ಆ ಋರುಡೆಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಸಹ ಬಂದು ದೋರೆಗೆ ನಿವಾಳಿಹಾಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩೪).

[ನಿವಾಳಿ + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್ಕು)]

ನಿವಾಳಿ 'ನಿವಾಳಿ' ನೋ.

ನಿವಾಳಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿಕೆ ಕೊಡು : ಪುರಜನ ಪರಿಜನವನುತಂ ನೆರೆ ಬೊಡನೆ ನಿವಾಳಿಯಿಟ್ಟು ಪೊಡನದಲಾಗಳ ಧುರಧೀರಳಂಟಿನ್ನ ಪತಿಗೆ ತರುಣಯಾರಾತಿಯನೆತ್ತಿದರ್ ಸಂತಸದಿಂ (ಬೀರವಂ. ೧-೩೨).

[ನಿವಾಳಿ (<ನಿವಾಳಿ) + ಇಡು.]

ನಿವಿಡ (ಗು). ೧. ಒತ್ತಾದ; ನಿಖಿತವಾದ; ಸಾಂದ್ರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹೇರಳ; ಅತಿಶಯ : ನಿವಿಡವಾಗಿವ ಸಾಧನಂಗಳು ಪವನಜನೆ ನೀಂ ನೋಡು (ರಾಮಾಸಂ. ೫-೨-೩೨). 'ನಿವಿಡ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿವಿಡಿಲ (ಗು). - ನಿವಿರೀತ. [ಸಂ.]

ನಿವಿರೀತ (ಗು). ಒತ್ತಾದ; ದಟ್ಟವಾದ. [ಸಂ.]

ನಿವಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಒಳಹೊಕ್ಕು; ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ. ೨. ಕುಳಿತ; ಆಸೀನವಾದ. ೩. ಇರುವ; ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟು : ತೃತೀಯದ್ವೀಪದಂತೆ ನಿವಿಷ್ಟಪ್ಪಾಕಾರಮಾನುಷೋತ್ಕರಮುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಸಂಗ್ರಾಮ

ಭೂಮಿಯಂ ಪೊಪಮಟ್ಟು (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೧೦೫ ವ). ೪. ತತ್ಪರ ವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೫. ಕುಳಿತಿರುವುದು; ಅಜಾಂಧತೆ ನಿಜತನುರೋಮನಿಷ್ಠವನಿಷ್ಠ ಕೃಷ್ಣಂ ಏನದದ ಸಮಸತ್ತ್ವನಂತೆ ಕಾದಿದನವನೋಳ್ (ಜಗದಿ. ೯-೮೦). ೬. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿರುವುದು; ನೆಟ್ಟಿರುವುದು : ಸತ್ತಿಯೊಳ್ಳ ರೂಪಾಲಿತ ದೃಷ್ಟಿ ನಿವಿಷ್ಠಮಾಗಿ ಮೂಗಿನ ತುದಿಯೊಳ್ಳಿರುದ್ದ ಕರಮುಂ ನಿಲಿ . . . ಮಿನುಗುತುಮಿದನಾ ಪರಮಯೋಗಿಯುಪೋಲ್ವ ಗರಾಜಕೇಶನಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೫). ೭. ಕುಳಿತಿರುವವನು; ಅವಶರಿಸಿ ಚಕ್ರಿಯಂ ಕಂಡವನತಮನುಕುಟಿಸುಬತಪೀತನಿಷ್ಠಂ ಭುವನೇಶಂ ಬೆಸಗೊಳಿ . . . ನುಡಿದಂ (ಆದಿಪು. ೧೩-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿವಿಶ 'ನಿವಿಸ' ನೋ.

ನಿವೀತ (ನಾ). ೧. ಜನಿವಾರವನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಹಾರದಂತೆ ಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು : "ಜನ್ನದಿರಮಂ ಬಲಂದೊಡುವುದು ಉಪವೀತ ಮೆಂಬುದು . . . ಕೊರಲೊಳಗೆ ಇಡಿಯಲಿಕ್ಕುವುದು ನಿವೀತ ಮೆಂಬುದು" (ಪದಾಯು. ೬೭-೨೫೩); ಪೀನಜಘನನಿವೀತಮಿಳನವೀನ ಪೀತಾಂಬರದ ಯೋಗಿಧ್ಯಾನಮಂಗಳಚರಣಮಲನ ಮೂರ್ತಿಯನು ಕಂಡ (ನಿಭಾಗ. ೩-೯-೧೧). ೨. ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಹಾರದಂತೆ ಧರಿಸಿರುವ ಜನಿವಾರ. ೩. ಹೊದಿಕೆ; ಆಚ್ಛಾದನ : "ಪ್ರಾವೃತ, ನಿವೀತ-ಹೊದಿಕೆಯ ಸೀರೆ" (ನಾಟಕಾ. ೪); "ನಿವೀತಂ, ಪ್ರಾವೃತಂ - ೨ ಹೊದಿಯುವ ಬಟ್ಟೆ, ಅಂಗವಸ್ತ್ರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೩). [ಸಂ.]

ನಿವೀತಿ (ನಾ). ೧. = ನಿವೀತ ೧ : ಬರುತ ಕಂಡನು ದೂರದಲಿ ಮೂರಹರನ ಮಂಗಳಮೂರ್ತಿಯನು . . . ಗರುಡಭುಜಮೂಲಾಂತರಿತ ಮೇದುರನತಂಬನಿನೀತಿಸೀತಾಂಬರವಿಲಂಬಿತ ರತ್ನಕಾಂಚೀಗುಣಮಂಡ ದ್ಯುತಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೨-೨೦); ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಯರು ತಲೆಯನ್ನು ಕೆದರಿ ಕೊಂಡು, ಜನಿವಾರವನ್ನು ನಿವೀತಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಬರೆ ದಿತ್ತು (ತುರಾಯ. ೧೧೫). ೨. = ನಿವೀತ ೨ : (೪). ೩. ಜನಿವಾರ ವನ್ನು ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಹಾರದಂತೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವವನು.

[ಸಂ. ನಿವೀತನಾ]

ನಿವುಚು 'ನಿಮಿಚು' ನೋ.

ನಿವುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸಕ ವರ್ಷ ಎಣ್ಣುನೂಟ ಅಯ್ಯನೆಯ ವರ್ಷಂ ಪ್ರವರ್ಷಾಸ್ತರಿ ಕಿಡಲೆಗಧಿಪಾಣ್ಣಾನ್ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನುಂ [೧]ವುಡಿ ಕೊಡುಗೊಳೊಳ್ಳಾದಿ ಸತ್ತೋಣ್ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೧೯-೩ : 883). [?]

ನಿವುರು 'ನಿಮಿರು' ನೋ.

ನಿವೃತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತುವರಿದ; ಆವರಿಸಿಕೊಂಡ : ನಿವೃತಾಖಿಕ ರಾಜನ್ಯಕನಹಂ ಸ್ವಪನೇರು ಮೇಘರಥನೊಲೆ[ದದಹೊಳೆ]ಸವಿಳಾಸ ದಿನರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೩೫). (ನಾ). ೨. ಸುತ್ತುವರಿದುದು; ಆವರಿಸಿದುದು : "ನಿವೃತಂ, ವೇಷ್ಟಿತಂ, ಪರಿನಿಷ್ಕರಂ, ವಳಯಿತಂ, ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ-ಈ ೫ ಸುತ್ತುಟ್ಟುಟ್ಟು" (ಪದಾಯು. ೧೧೪-೨೩); ಸಚಿತ್ತಾ ಚಿತ್ತಕೀತೋಷ್ಠ ನಿವೃತಸಂಸ್ಥ ಕಾದಿಭೇದದಿಂ ಚತುರಶೀತಿಲಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ ಯೋನಿಮುಖಂಗಳೊಳಾನರ್ತಸರಿಸರ್ತನದಿಂ ಮುರಿತವರ್ತಿಯಾಗಿ ನಮನ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವಕ್ಕೆ . . . ಮುನಿಪುಂಗವಂ ಪ್ರಸಾದಂಗೆಯ್ದಿಂ (ಸುಕುಮಾರ-೫-೩೨ ವ). ೩. = ನಿವೀತ ೩. [ಸಂ.]

ನಿವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಹಿಂದಿರುಗಿದ; ಮರಳಿದ. ೨. ಹೋದ; ಅದೃಶ್ಯವಾದ; ಮರೆಯಾದ. ೩. ನಿಲ್ಲಿಸಿದ; ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿದ; ಮುಗಿಸಿದ. ೪. ವಿಮುಖವಾದ. ೫. ಇಹಲೋಕ ಮತ್ತು

ಲೌಕಿಕವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ದೂರ ಸರಿದ. ೬. ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲದ ಸೇವೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ; ಕೆಲಸದಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದ. (ನಾ). ೭. ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಕ್ರೂರರತ್ನಧನುರು ದ್ರೇಕಿಗಳು . . . ಶರಣನಲು ನಿಜವೈರಮಂ ಬಿಡುವರೆಂಬಾಗಳೇ ಸರ್ವ ಸಂಗನಿವೃತ್ತರನಿಷ್ಠ ನಿಮಗೆ ಒರಂತೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನ್ನ ಮೇಲಿನಿಷ್ಠ ಕಾರುಣ್ಯವೇಕಿಲ್ಲ (ಪದಕಾ. ೮-೨೧). ೮. ಸೇವೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ವನು; ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದಿದವನು : ಬಿಸ್ತರ್ . . . ೩೦ ವರ್ಷಗಳು ಅವಿರತವಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದನು. ೧೯೫೧ ರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸೇವೆಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತನಾದನು (ಸಸ್ಯಕ. ೬೮). ೯. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಕೊರಳಿನ ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವ ಕತ್ತನ್ನು ತಿರುಗಿ ಸುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨೫ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಸಮಮುಂ ನಿವೃತ್ತಮುಂ ಪರಿತಮುಮೊಪ್ಪಿದ ರೇಖಿತಾಖ್ಯಮಾಕುಂಚತಮುಂ ಕ್ರಮದಂಚತಮುಂ ಪ್ರಸ್ತಮುಮುಮಿತ[ದ]ನತಮುಂಸ್ತತಂಗಳೊಂಬತ್ತು ಕೊರಲ" (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨-೧೧೪); ಕೊಂಕಿಲ್ಲದೆ ಸಾಜದಿ ನೀ ಟಂಕಿಸೆ ಸಮಮುದುವೆ ತಿರುಗಿ ಲೊಡನೆ ನಿವೃತ್ತಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨-೧೧೫). 10. "ನಿವೃತ್ತ-ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವ ಕತ್ತನ್ನು ಸಮಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರುವುದು. ಪರಿತ-ಕತ್ತನ್ನು ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು" ಎಂದು ಭರತನಾಟ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿದೆ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨-೧೧೫ ಅಡಿ). [ಸಂ.]

ನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಿಂತಿರುಗುವಿಕೆ; ಮರಳುವಿಕೆ. ೨. ಮರೆ ಯಾಗುವಿಕೆ; ಕಣ್ಮರೆ; ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವಿಕೆ. ೩. ನಿಲ್ಲಿಸುವಿಕೆ. ೪. ಕರ್ಮ ಮಾಡದೆ ಇರುವಿಕೆ; ಕರ್ಮದಿಂದ ವಿಮುಖವಾಗುವಿಕೆ; ಲೌಕಿಕವ್ಯವಹಾರ ಮತ್ತು ಐಹಿಕಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : "ನ್ಯಾವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿ" (ಪ್ರಸ್ತೋ. ೧೧೩-೧೬); ಧರ್ಮಾರ್ಥರೂಪ ನಿವೇಶ, ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗಗಳ ಸಮನ್ವಯ . . . ಮಾನವಧರ್ಮದ ವಿವೇಚನೆಯೇ ಈ ಕಥೆಗಳ ತತ್ವವಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೦೨); ವೇದಾಂತವು . . . ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ನಿವೃತ್ತಿಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗಳ ಎಚ್ಚರಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೫೨). ೫. ಮುಕ್ತಿ; ಪರಮಸುಖ : "ನಿಮ್ಮ [ನವನ]ಜೋವೃತ್ತಿ ಯೋನಿ ನಿವೃತ್ತಿ ದೊರಕೊಂಡತ್ತು (ಸುಕುಮಾರ. ೧೨-೧೫); ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ನರೀಂಪ್ರಪದನಿಯಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ತಪೋಧನುಮುಖರಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿಯನೆಯ್ವಿ ದರ್" (ಜೀವಸಂ. ೨೬-೫೦ ವ); ದ್ವೈತಲಯವೆನಿಪುದೆ ನಿವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿ ಯಂದೆನಿಪುದೇ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಂದೆನಿಪುದು (ಲಾಟಂ. ೫೨-೨೧). ೬. ಬಿಡು ಗಡೆ : ಪೂರ್ವಜನ್ಮ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಗುರುಕರುಣವಿದದಂಗೆ ಬಂಧನ ವೆಲ್ಲಯದೊ (ಬಸವ. ೪೬೦). ೭. (ನಿಗದಿಯಾದ ಅವಧಿ ಮುಗಿದ ನಂತರ) ನೌಕರಿ ಅಥವಾ ಸೇವೆಯಿಂದ ಹೊಂದುವ ಬಿಡುಗಡೆ : ಅವರ ನಿವೃತ್ತಿಯ ಕುರಿತ ಇತ್ಯರ್ಥವು . . . ತಡವಾಗುತುನಾಗ ಬಂದಿತು ಮೃತ ಪು ಅದಕೆ ತಡಬಡೆಯಿಲ್ಲವಾಗಿ (ಇಂಚಾನ. ೨೧-೯೩). ೮. [ನಾಟ್ಯ] 'ಭಾಣಿಕಾ' ಎಂಬ ಉಪರೂಪಕದ ಏಕು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; 10 ಭಾಣಿಕಾ ಎಂಬುದೊಂದು ಉಪರೂಪಕ. ಒಂದು ಅಂಕದ ದೃಶ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಏಳು ಅಂಗಗಳಿವೆ. ೧. ಉಪನ್ಯಾಸ-ಪ್ರಸಂಗವತದಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ೨. ವಿನ್ಯಾಸ-ಬೇಸರಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ೩. ವಿಬೋಧ-ಭ್ರಾಂತಿಯು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. ೪. ಸಾರ್ಥಸ-ಇಲ್ಲದುದನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ೫. ಸಮರ್ಪಣ-ಕೋಪಪರವಶತೆಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುವುದು. ೬. ನಿವೃತ್ತಿ-

ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ೩. ಸಂಹಾರ ಕಾರ್ಯವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುವುದು : ಭಾಷಣ—ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಅಂಶ . . . ಉಪನ್ಯಾಸ, ವಿನಯಾಸ, ವಿಬೋಧ, ಸಾಧ್ಯತೆ, ಸಮರ್ಪಣ, ನಿವೃತ್ತಿ, ಸಂಹಾರ ಎಂಬ ಏಳು ಅಂಗಗಳು (ಸಂಪಾಟ. ೩೬). [ಸಂ.] ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಗದಿಯಾದ ಕೆಲಸದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡು : ಪ್ರಭಾಕರನು ಮಿತ್ರಪಾಲನನ್ನು ತಾನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರ ದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಗೊಳಿಸಿದನು (ಕವಿಕ. ೪೦).

[ನಿವೃತ್ತಿ + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ನಿವೃತ್ತಿಧರ್ಮ (ನಾ). ೧. ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಧರ್ಮ; ನಿವರ್ತಕ ಧರ್ಮ : ಸಂಚೀವಕನು . . . ಸಂಸಾರಿಯುಂ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಯುಮಪ್ಪ . . . ನಗೆ ದಿವ್ಯಮುನಿಗೆ ಪೇಟ್ಟಂತೆ ನಿವೃತ್ತಿಧರ್ಮಮಂ ಪೇಟೊಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೯೭-೧೫). ೨. (ತಾರ್ಕಿಕ ದರ್ಶನದ ಮೇರೆಗೆ) ಜೀವಿಗೆ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಧರ್ಮಾ ಧರ್ಮಗಳ ನಿವೃತ್ತಿ : ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಚಿತ ಧರ್ಮಧರ್ಮಗಳು ನಿವೃತ್ತಿ ಯಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿಧರ್ಮ ಉದಯಿಸುವುದು (ಹಿಂದಪಾ. ೧೨೩). [ಸಂ.]

ನಿವೃತ್ತಿಪರ (ನಾ). ಸಂಸಾರಬಂಧನದಿಂದ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೇ ಗುರಿಯಾಗಿರುವುದು; ಲೌಕಿಕಜೀವನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವುದೇ ಧೈಯವಾಗಿರುವುದು : ಭಕ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗ ನಿವೃತ್ತಿಪರ. ಶಕ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗ ಪ್ರವೃತ್ತಿಪರ (ಭಾರದ. ೧೧೪).

[ಸಂ.]

ನಿವೃತ್ತಿಪರಿಣತಿ (ನಾ). (ಸಂಸಾರದಿಂದ) ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಪರಿಪಕ್ವಸ್ಥಿತಿ : ಮನಶ್ಚಿಂತಾಸುಂ ಕಾಲಲಬ್ಧಿವಶದಿಂ ನಿವೃತ್ತಿಪರಿಣತಿಯೋ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಸುಸ್ಥಿತೆಯಂ ವ್ಯರ್ಥಂ ಮಾಡದೆ ತಪೋವನಾಧಿಮುಖನಾದವನು ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣದೋ ಪರಿಪಂಥಿಭಾವಮಂ ಪೂರ್ವದೊಡಂಬಡುವುದೆ ನಿನಗೆ ವಿನಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೧೪೪).

[ನಿವೃತ್ತಿ + ಪರಿಣತಿ]

ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಲೌಕಿಕಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ ಕರ್ಮ ಗಳಿಂದ ವಿಮುಖವಾಗುವಿಕೆ; ನಿರಕ್ತಿ; IP ಹಿಂದೂಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪರಲೋಕಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ವಾಗಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ. ಎರಡನೆಯದು ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ. ಸಾಧಕನು ಪ್ರಪಂಚ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಬಿಡದೆ ದೇವತಾರಾಧನೆ, ಜಪ ಮೊದಲಾದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಪರಲೋಕಸಾಧನೆಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸು ವುದೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ. ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗದಿಂದ ಉಂಟಾ ಗುವ ಪುಣ್ಯವು ಸಂಚಿತವಾದುದರಿಂದ ಕೆಲ ಕಾಲಾನಂತರ ಆ ಪುಣ್ಯವು ಮುಗಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿಬೀಕಾಗುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಸರ್ವಕರ್ಮಸಂನ್ಯಾಸ ಅಥವಾ ನಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ತಳೆದು 'ತಾನು ಯಾರು' ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಶಾಶ್ವತ ಮುಕ್ತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಂಬಿ ನಡೆಯುವುದೇ ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗ : ಸ್ಥೂಲಗಳಲ್ಲಿ—ಭಕ್ತಾದಿಯಿಂದ ಐಕ್ಯಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ಸ್ಥೂಲಜ್ಞರು ಹೇಳುವರು (ತಿಮಾಸೂ. ೫೯-೪೩ ವಿಚಾರ); ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು ವುದು ಅಗತ್ಯವೂ ಅನಿವಾರ್ಯವೂ ಆದುದೆಂದು ಅವನು ಬೋಧಿಸಿದ (ಭಾರದ. ೪೬೧); ದಾಸರದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗ (ಧರ್ಮಸಾ. ೮೪). [ನಿವೃತ್ತಿ + ಮಾರ್ಗ]

ನಿವೃತ್ತಿವೇತನ (ನಾ). (ಸರಕಾರಿ) ಸೇವೆಯಿಂದ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಪಡೆಯುವ ವೇತನ; ವಿಶ್ರಾಂತಿವೇತನ; ಪಿಂಚಣಿ; ಪೆನ್‌ಷನ್ನು : ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರುಗಳಿಗೆ . . . ಶಾಸನಿಯಾಗಬೇಕಾದ ವೇತನಗಳು . . . ಮತ್ತು ನಿವೃತ್ತಿವೇತನಗಳು (ಭಾಷಾಸ. ೫೪); ನಿವೃತ್ತಿವೇತನದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವನು ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಹತ್ತಾರು ಸಾವಿರ ರೂಬಲ್ ವರಮಾನ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೩೩೪).

[ನಿವೃತ್ತಿ + ವೇತನ]

ನಿವೇದಕ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಸುವ; ಹೇಳುವ : ಸುತಲಾಭ ನಿವೇದಕ ವಾರ್ತೆ ತೀವೆ ಪುಳಕಮನಾಂತಳು (ಜ್ಞಾ. ೨-೮೬). (ನಾ). ೨. ಹೇಳುವ ವನು; ತಿಳಿಸುವವನು : ಆ ನೃಪನೋಲಗಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞಿಯಾಗ ನಿವೇದಕ ನೊಮನೆಯ್ದು ಬಂದಾನತನಾಗಿ . . . ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿತ್ತುದುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೧೬). 'ಮುಷಿನಿವೇದಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿವೇದನ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಮಾಹಿತಿ ಕೊಡು ವಿಕೆ : ಸಭೆ ಸಮಾಜ ಭಾಷಣ ನಿರ್ಣಯ ಅನೇದನ ನಿವೇದನ ಸಮವೇದನ —ಇತ್ಯಾದಿ ನನಗೆ ಅದು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೧೧೦); ಕಾವ್ಯ ಎಂದ ರೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡುತ್ತಾ ಅದು "ಅನ್ಯನಿಧಿಂದ ಅಸಾಧ್ಯ ವಾದ, ಕೆಲವು ಅನುಭವಗಳ ವಾಗ್ಗೋಪದ ನಿವೇದನ" . . . ಎನ್ನು ತಾನೆ (ಭಾಷಾ. ೨೭). ೨. ಸಮರ್ಪಣೆ; ದೇವರು, ಗುರು, ಹಿರಿಯರು ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವಿಕೆ; ನೈವೇದ್ಯ : ಗಿಡದ ಮೇಲೆಯೇ ಹಣ್ಣಾದ ಎರಡು ಖರ್ಜೂರವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ತಂದು ನಿವೇದನಕ್ಕಾಗಿ ಅವನ್ನು ತೆಗೆದು ಇರಿ ಸುತ್ತಿದ್ದನು (ನೀತಿಚಂ. VI, ೮). 'ಆತ್ಮನಿವೇದನ' ಪರಾ. ೩. ಹೇಳಿಕೆ; ನಿರೂಪಣೆ. ೪. ಅರಿಕೆ; ಬಿನ್ನಹ; ವಿಚ್ಛಾಪನೆ.

[ಸಂ.]

ನಿವೇದನೆ (ನಾ). = ನಿವೇದನ ೪ : ನನ್ನ ದುಃಖವನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ನಿವೇದನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿವೇದನ]

ನಿವೇದಿತ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದ; ಹೇಳಿದ : ಗುಣಧರರೆಂಬ ದಿವ್ಯಜ್ಞಾನಿಗಳನಲ್ಲಿರ್ಧರಂ ಕಂಡು ನಿವೇದಿತ ನಿಜಜನಕವೃತ್ತಾಂತಮನವರ ವಚನದಿಂ ತಮ್ಮಯ್ಯನ ಸಾವುಮಂ ನರಕಕ್ಕೆ ಪೋವುದುಮನಜಾದು (ಚಾಪು. ೧೪). ೨. ಅರ್ಪಿಸಿದ; ಸಮರ್ಪಿಸಿದ : ಸಂಗತ ನಿವೇದಿತಪದಪದಾರ್ಥಗಳಂ ಮುನ್ನಂ ದಿಕ್ಕಾನಾಥಂಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಪದಮಂ ತಾ ಸಮರ್ಪಿಸಲು (ಜಸಪ. ೩೩-೪). (ನಾ). ೩. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನು; ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : ಉದ್ಯವನೆಂಬ ದೂತಮುಖ್ಯನನಟ್ಟಿದೊಡಾತಂ ಬಂದು ದೌವಾರಿಕ ನಿವೇದಿತಂ ಸಭಾಭವನಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಸಮುಚಿತಾಸನ ದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೪೪); ಅಂತುಮಾಯುವರಾಜಂ ರಾಜಸುತ್ತುರ್ಪಿನಮೊರ್ವಂ ದ್ವಾರಪಾಲನಿವಾರಿತಂ ನೇತ್ರಧರನಿವೇದಿತನಾ ಮಹಾಸ್ಥಾನಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯಕ್ಕಿ ಕಯ್ಯಂ ಮುಗಿದು ನಿಂದು (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೧೪). [ಸಂ.]

ನಿವೇದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೇಳು; ತಿಳಿಸು : ಅರಸಿಗಮೋಘಂಗಳಪ್ಪ ಕನಸಿನ ಫಲಂಗಳುಮಂ ನಿವೇದಿಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೧೨೪); ನೀನು ಮೀತನ ವೃತ್ತಾಂತಮನವರಯ್ಯನಪ್ಪ ಶ್ವೇತಕೇತುವಿಗೆ ನಿವೇದಿಸು (ಕಾದಂಬ. ೬೧೨); ದರಿತಾಳದೊಳ್ ನಟಾಗ್ಗದೆ ಬರೆದ ಒಣವಸ್ತ್ರಿಯಂ ನಿವೇದಿಸೆ ಬನದಿಂದರಗಿಳಿ ತಳವೃವು ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಸಂದೇಶದರವೋಲ್ ಬರೆಯಿಗಳಾ (ಅಜಿತ. ೨-೯); ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದ ರತ್ನವಿಚಿತ್ರಪ್ರತಿಕಾ ಸಂಕುಳ . . . ಅಬ್ಬುವು . . . ಆ ಲಂಕೆಯ ಸೊಡಸುನ್ನತಿಯ ಕೇಡ ನನಗೆ ನಿವೇದಿಸಂತೆವೋಲ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೯). ೨. ಒಪ್ಪಿಸು ;

ಕೊಡು; ಸಮರ್ಪಿಸು : ಸುನಂದೆಯೆಂಬಂ ಸನಹ್ಯಮಾರಂಗೆ ಗರ್ಭದೊಳಿರ್ಪಂತೆ ನಿವೇದಿಸಬಟ್ಟಂ (ಪದ್ಯಾಂ. ೫೯-೬); ತನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರ್ ಬೆಸರ ಸಾಲ್ಪರೊಳೊರ್ಪರುಮಿಲ್ಲದಿದೊರ್ಪಂ ತನ್ನಸುವಂ ನಿವೇದಿಸುವ ನಗ್ಗಿ ಭರ್ತುತನುಜಂ (ಗದಾಯು. ೪-೯); ತನುರೋಧ ಮನರೋಧ ಧನರೋಧ ಮುಂದುಗಿಡಿಸಿ ಕಾದಿಹುವೆನ್ನಾ ತನುಮನಧನನ ನಿವೇದಿಸಿದವರ ಮಗ ನಾನಯ್ಯಾ (೩ನವ. ೩೧೫); ತಂದೆ ಭಿಕ್ಷಾರನವನ್ನೆವರು ನಂದನರು ತಾಯಿಗೆ ನಿವೇದಿಸಲು (ಕುಂದಾ. ೧೦-೪); ಕಾದಿಹೆನು ಹದಿನಾಲ್ಕುವರು ಮೇದಿನಯ ನೀವ್ ಬಾರದಿರಲು ನಿವೇದಿಸುವನೀ ತನುವನಲಂಗಿಂದನಾ ಭರತ (ಕೊರರಾ. ೨-೬-೩೩). **ನಿ. ನಿರೂಪಿಸು :** ಇಲ್ಲಿಯ ದೇವಿ ಭೀಷ್ಮನ ಅದ್ಭುತತ್ವಾಗವನ್ನು ಅಚ್ಚಿತ್ತದೆಂತೆ ನಿವೇದಿಸುತ್ತದೆ (ತಪನ. ೬೯). **ನಿ. ಬಿನ್ನವಿಸು :** ವಿಜ್ಞಾಪಿಸು : ನನಗೆ ಇರುವ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ನಿವೇದಿಸಿದ್ದೇನೆ (೭೩೪).

[ನಿವೇದನ+ಇಸು.]

ನಿವೇದ್ಯ (ಗು). ೧. ತಿಳಿಸಬೇಕಾದ; ಹೇಳಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಫಲ, ಅನ್ನ ಇತ್ಯಾದಿ; ನೈವೇದ್ಯ : ಕ್ರೀಮೂಲಸ್ತಾನದೇವಗ್ಗಿ . . . ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟು ಹರಳ ಮತರು ೬ (ಸೌಹ. ೫೧-೫೨; ೧೦೩೬); ಲಕ್ಷ್ಮಣೇಶ್ವರದೇವರ ಅಂಗಭೋಗಕ್ಕಂ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕಂ ಚೈತ್ರಪದ್ವಾದಿಗಳಂ . . . ಆಯಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಕುಂದಾ. ೧-೧-೪; ೧೦೨೨); ಅಕ್ಷಯಾಶನಕವಾಕ್ಯೋದ್ಯತನಿವೇದ್ಯದಿಂ . . . ಪೂಜಿಸಿ (ಪಂಪ. ೬-೧೦೧ ರಗಳೆ); ಸುರುಚಿರಸುಧಾನಿವೇದ್ಯ ವಸ್ತು ಕಾಪಾಲಿಕನಿವ ಕರ್ತುರವೀಯುಂಗೊಟ್ಟು (ಪಂಪ. ೫-೧೧).

[ಸಂ.]

ನಿವೇದ್ಯಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸು : ಹೊಂಬರ ಯೋಗೋಪಮೆ ಬಿಡಿಸಿದ ಸುಳುಪದಿವ್ಯಾನ್ನಮಂ ನಿವೇದ್ಯಂಗೊಟ್ಟು (ಪಂಪ. ಪಂ. ೨೦೭-೬೭). [ನಿವೇದ್ಯ+ಕೊಡು.]

ನಿವೇಶ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವೇಶಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಿಕೆ; ನೆಲಸುವಿಕೆ. ೩. ನೆಲೆ; ನಿವಾಸ; ಮನೆ : ದೇಶಂ ಪರರಾಷ್ಟ್ರಾದಿ ನಿವೇಶಾಂತಂ ತದ್ವಿರುದ್ಧ ಮಚನಂ ಮಿಗೆ ಸಂಕ್ಷೇಪಶಕಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೦೯); ಮುನಿತಗಳ ಮನೆಯೊಡ ಮನುಗಳ ಬಗೆವುಗದ . . . ಭನತೇದೋ ರಾಶಿ ಸುಜನಿವೇಶೋರ್ಪಂ (೧೦೮. ೫-೩೬). **ನಿ. ಬಿಡಾರ :** ಪಾಳೆಯ; ಶಿಬಿರ : “ನಿವೇಶ, ಶಿಬಿರಂ-೫ ೨ ಹೇಡಿ” (ಪಂಪ. ೭೪-೭೯೮). **ನಿ. [ನಾಟ್ಯ]ನೂರಿಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :** “ಮಂಡಲಸ್ಥಾನಕವನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿರ್ಭುಗ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಟಕಾ ಮುಖ ಹಸ್ತಗಳೆರಡನ್ನೂ ಹಿಡಿಯುವುದು” (ಬಾಸ್ಕರಂ. ೩೦೩ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಶಲಭಸ್ತುಪುಟ, ರೀನ, ವಿನತಿತ್ . . . ಅವಹಿಷ್ಠ, ನಿವೇಶ . . . ನಾಗಾಪರಸರ್ಪಿತ, ಗಂಗಾಪತರಣ-೫ ನೂಜಿಂಟು ಕರಣಂಗಳ್ (ಬಾಸ್ಕರಂ. ೪-೪೨ ವ). “ದಿಕ್ಪಸ್ತಿತ್” ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿವೇಶಕ (ನಾ). ಪ್ರವೇಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು : ಜ್ಞಾನ ನೂರ್ಗನವೇಶನ ತತ್ವಜ್ಞಾನಸಾಧನವಿಗ್ರಹನೆ ಅಜ್ಞಾನಹರಗುಣನಾಮ ಭೇಯನೆ ಐಯ ನಮೋ (ನಿಘಂ. ೧೦-೬೩-೪). [ಸಂ.]

ನಿವೇಶಕರಣ (ನಾ). = ನಿವೇಶ ೩ : ಒದವಿದ ಮಂಡಲ ತಾಣವ ಪದಂಗಳಿಸಲ್ಪ ಹಸ್ತಮರದಂ ಕಟಕಾಸ್ತದ ನಿರ್ಭುಗ್ನಾಸ್ತವಕ್ಷದೊಳಿರೆ ಸತಿ ಕೇಳ್ ನಿವೇಶಕರಣಮನಿಕ್ಕು (ಬಾಸ್ಕರಂ. ೪-೧೫೫). [ಸಂ.]

ನಿವೇಶಣ, ನಿವೇಶಣ, ನೇವೇಶಣ, ನೇಸಣ, ನೇಸಣ (ನಾ). ಮನೆ ನೊದಲಾದ ಕಟ್ಟಡಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಜಾಗ, — ಬಾಲಿ ಸ್ವಕ : ನಿವೇಶನ : ಕೀರಿಯ ತೆಂಕಣ[ದ]ಲು ಹದಿನೆಂಟು ಕಂದು

ಮನೆಯ ನಿವೇಶಣಮಂ (ಕುಂದಾ. ೪೩-೪-೨೧; ೧೧೨). **ನಿವೇಶಣ :** × × × ಯ ನಿವೇಶಣ × × × (ಸೌಹ. ೫೫, ೮೫-೪೫; ೧೧೨).

ನೇವೇಶಣ : ಮನೆಯ ನೇವೇಶಣ ಮೂದ ನೋಮನಧವೇವರ ಗದ್ದೆಯ ಪಡುವ ತೆಂಕ ಮುಖವಾಗಿ ಬಂದ ಕೈ ೪೮ (ಸೌಹ. ೫೫, ೪೩-೩೩; ೧).

ನೇಸಣ : ದೇವಂಗೇರಿಯೊಳೆಬ್ಬಿಯೊಳಂ ಅಯ್ಯಯೊಳಂ ಮನೆಯ ನೇಸಣವುಪ್ಪುತನಾಲ್ಕು (ಎ. ೫. ೫೪, ೩೩೫-೧೯; ೨೪೨).

ನೇಸಣ : ಪಸರಿಸಿ ಸಮ್ಮತಿ ತನ್ನಯ ದಸವಂದದ ನೇಸಣಂಗಳೊಳ್ ಕೆಲವನದಕ್ಕು ಸದ್ಯಕ್ಕಿತ್ತಿತ್ತುದನೀ ವಸುಧೆಗೆ ನೆಗಟ್ಟುಂಟು ಶಾಸನಂ ಬರೆಯಿಸಿದೊಂ (ಎ. ೫. ೪೪, ೩೪-೨೪; ೨೪೨); ದೇವಗ್ಗಿ ಪುರವಗ್ಗದ ಪನ್ನೆರಡು ಮನೆಯ ನೇಸಣಮುಮಂನೊಂದು ಗಾಣಮುಮಂ ಬಿಟ್ಟಿರ್ (ಕು. ೪, ೩-೧೩; ೧೦೨೨ ?).

[<ಪ್ರಾ. ನಿವೇಶಣ./ಸಂ. ನಿವೇಶನ]

ನಿವೇಶನ (ನಾ). ೧. ಹೊಗುವಿಕೆ; ಪ್ರವೇಶಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನಿವಾಸ; ಮನೆ : “ಅವಾಸ . . . ಶಾಲಾ, ವೇಶ್ಯ, ನಿವೇಶನಂ, ಉದವಸಿಕಂ, ಸದ್ಯ, ಒಳಿ, ಶರಣಂ, ಅಗಾರಂ, ನಿವಸನಂ, ಅಲಯಃ—೫ ೩೧ ಮನೆ” (ಪಂಪ. ೪೯-೧೩೬).

ನಿ. = ನಿವೇಶಣ : ಊರೊಡೆಯಗ್ಗಿ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಯ್ಯತ್ತರನ್ನೊಡು ಮನೆಗೆಣ್ಣಯ್ಯಗಲವಿಪ್ಪುತ್ಯಗ್ಗಿನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ ಮೂರು (ಎ. ೫. ೫೫, ೩-೩೩; ೧೦೧೨); ರೇವದಾಸಭಟ್ಟರ ಕೆಯ್ಯಂ ಬಡಗ ಬಿಟ್ಟು ಪಿರಿಯ ಕೋಲ ಮತ್ತ [೫] ಮನೆಯ ನಿವೇಶನಂ (ಸೌಹ. ೫೫, ೩೨-೧೨; ೧೧೧೧); ದೇವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಮನೆಯ ನಿವೇಶನವೆರಡು ಬಣಂಜೆಯ ನಿವೇಶವೊಂದುವರೆ (ಸೌಹ. ೫೫, ೯೩-೬೧; ೧); ಮನೀದಿಗೆ ದೇಶಾದ ನಿವೇಶನವನ್ನು ತಾಯಿ ತಂದೆಗಳಿಲ್ಲದ ಇಬ್ಬರು ಬಾಲಕರು ಮಹಮ್ಮದನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು (ಪ್ರಗಂ. ೨೩). [ಸಂ.]

ನಿವೇಶಿತ (ಗು). ೧. ಒಳಗೆ ಇರಿಸಿದ; ಒಳದೊಕ್ಕ; ಒಳಗಿಟ್ಟು : ಅದುಬಧಿಪೇಶದ ಮಹಾಸಂಪಾದನದ ಮಂಗಳತೆ ಮಿಗೆ ದಾಮೋದರಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡನಿಕರನಿವೇಶಿತೋದರಗೆ (ನಿಘಂ. ೧೦-೨೩-೪೧). ೨. ಇರಿಸಿದ; ಇಟ್ಟು; ಸೇರಿಸಿದ : ನಿಜ್ಯಂಭವಾಣ ಸವನನಿಕರಕರಾಕ್ಯವ್ವ ಮಧುಕರರಮೇಲೆಯಪುನಪರಪ್ರದೇಶನಿವೇಶಿತವಿರಹಿಜನುಳಿಯನಿಜಿತ ಮಾನಸ . . . ಮತ್ತ ಕೋಕಿರೋಲ್ಲಾಸಿತ ಶೀಲರೋದ್ವಾ ಮುದ್ದನ ವನಮನೆಯೊ ವಂದು (ಗಂಪಾ. ೫-೧೦ ವ); ಸಮಸಚವಪ್ರಕೋಪ್ಯ ನಿವೇಶಿತವ್ಯವಾಣಸಲ್ಲವನಂ . . . ಆಗಿ ಬರ್ಪಾಗಳ್ (ಪಂಪ. ೬-೮೩ ವ).

[ಸಂ.]

ನಿವೇಶ್ಯ (ನಾ). ಇರಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ವಾಸಯೋಗ್ಯವಾದುದು : ಎಲೆ ಎಲೆ ಭೂಸುರಾಧಮರಾ ಹರಭಕ್ತನಿವೇಶ್ಯಮಪ್ಪ ಮನ್ನಿಲಯಮಶ್ಯಮೂರ್ಪ ನಿಮಗಂ ಪುಗಲ್ (ಪ್ರಪಂ. ೩೯-೯).

[ಸಂ.]

ನಿವೇಶಣ ‘ನಿವೇಶಣ’ ನೋ.

ನಿವ್ವಳ ‘ನಿವಳ’ ನೋ.

ನಿವ್ವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ (?) : ಪರ್ವಾಭಿಮಾರರ ಶಿವ್ಯರ್ ಚಿಲ್ಲಕಭಿಮಾರರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟು ಮಯ್ಯಾದೊಳಗೆ ನಿವ್ವಳ್ಳಿ ಕಿಚ್ಚಿಟ್ಟಿ ಮೂನೂಜುಗಣ್ಣುಗಂ ರಾಜಮಾನನಂ ಕೊಟ್ಟಂ (ಎ. ೫. ೫೫, ೨೮-೪೩; ೨೪೨). [?]

ನಿಶಿತ (ಗು). ೧. ಸರಳಸ್ವಭಾವದ; ಕಪಟಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ; ನಿರ್ವಂಚನೆ. ೩. ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಬಲರಾಮನ ಮಗ : ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಗದ ಸಾಂಬನುರುದ್ಧ ನಿಶಿತ ಶತನಕ್ರೂರ ಸಾತ್ಯಕಿತ್ರಮುಖಿಯಾದವರಮ್ಮ ಕೊಡೆ ಬರಲಿ (ಪ್ರಮಿ. ೩-೨). [ಸಂ.]

ನಿಶಮನ (ನಾ). ೧. ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ : "ನಿಭಾಳನಂ, ನಿಶಮನಂ, ನಿಧ್ಯಾನಂ, ಅವಲೋಕನಂ, ಲಕ್ಷಣಂ, ದರ್ಶನಂ, ದೃಷ್ಟಿಃ, ದ್ಯೋತನಂ—ಈ ಆ ನೋಟಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೨). ೨. ಕೇಳುವುದು; ಶ್ರವಣ. [ಸಂ.]

ನಿಶರಣ (ನಾ). ಕೊಲೆ; ವಧೆ : "ನೂರಣಂ, ನಿಶರಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ . . . ಹಿಂಸಾ, ಸಂಜ್ಞ ಪನಂ—ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಶಾ 'ನಶಿ' ನೋ.

ನಿಶಾಂತ (ಗು). ೧. ಶಾಂತವಾದ; ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾದ. (ನಾ).

೨. ಆವಾಸ; ನೆಲೆ; ಮನೆ : ಅವಿರಳಧೂಪಾಮೇದಸಂಸಂಗಿಭೃಂಗಾ ನ್ನಿತಮುದಿತಮ್ನ ದಂಗಳ್ವಾನನ್ಯತ್ಯನ್ಮಯಾರಾಂಚಿತಮಸಿದುಡು ಕಾಂತಂ ದೇವಪೂಜಾನಿಶಾಂತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೫೦); ಇಂತು ಕೃತಕಕುಪ್ತೀಕ ಕೇಳಿಸರಸ್ಸಂತತಿಗಳಂ ಸಮಂತು ತೋಭಾಶಾಂತಮಾದ . . . ಜಗತ್ಪಾನನ ವನವನವಿಲಾಸಭವನವನವನಜಾತಪೂರ್ವಮೇನೆ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ವರ್ಧಪು. ೨-೨೨ ಪ); ಜಯಜಯ ಮಹಾಮಹಿಮಗಿರಿಸುತಾಕಾಂತ ಜಯಜಯ ಸುಭಿಕ್ಷಾಟಿನೇಕ್ಷಿತೇಂದ್ರನಿಶಾಂತ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೩೯ ರಗಳ); ನೀಂ ಮನುಜೇಶನತಿದಯಾನಂತನಾತ್ಮಸ್ವಾಂತವಿನಯದಿಂದವಿಳರಂ ರಕ್ಷಿಸುವ ನಿಶ್ಚಿಂತ ಸದ್ಗುಣನಿಶಾಂತನಲ್ಲೆ (ವಿಂಕಾರಾ. ೨-೧೪-೧೭). ೩. ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆ; ಮುಂಜಾವ; ಅರುಣೋದಯದ ಸಮಯ : ಒಂದು ಬಾಳರವಿ ತನ್ನಯ ಸೋಗಿಲ ಮೇಗೆ ರಾಗದಿಂ ಪೊಡವುಡನಂತೆ ದಿಕ್ಕರಿ ಗಳಂಬುಜಪತ್ರಪುಟಾಂಬುವಿಂ ಬಿಡಂಗಡಸಿರೆ ಮಜ್ಜನಂಬುಗಿಪುದಂ ಸತಿ ಕಂಡೊಸೆದಳಾ ನಿಶಾಂತದೊಳಾ (ಪಂಪ. ೧-೧೪೦); ಆ ಪುರಂ ಪದ್ಮ ರಾಗಾರುಣೀಕೃತ ನಿಶಾಂತಮಾಗಿಯುಂ ಅಸ್ತಮಿತರಾಜಲೀಲಾವಿಲಾಸ ಮುತ್ತು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೩೬); ಅತುಳಸಿಂಹಾಸನಮಂ ದಿಡದರ್ಧ ಕಪಿಯನಾಗಳು ಪೊಡವೀಶಂ ಕನಸಿನೊಳಾ ನಿಶಾಂತಂ ಕಂಡಂ (ಫುಲ್ಕಾಸ್ತ. ೯-೧೪); ಹಲವು ಕಪ್ಪಡಿಗಳು ನಿಶಾಂತವ ಕಳೆಯೆ ದೇಗುಲದಡೆಗೆ ಹರಿಯುವ (ಕಾಶಿಕಾ. ೧೪-೪೧). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಂತವಿರಕ್ತ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶಾಂತನಾದ ವಿರಾಗಿ; ಶಾಂತ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿರಕ್ತ. ೨. ಮುಂಜಾವದಲ್ಲಿ ಕಾಂತಿಹೀನನಾದವನು. ೧, ೨ : ಮಿತ್ರಸಮಾಗಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಂಬರಮಂ ದಿಡು(ತಿರ್ಪತೇಷ)ನಕ್ಷತ್ರ ಗಣಂ ಕಲಿತ್ತಿನಮಗಲ್ಲಿ ನಿಶಾಂತವಿರಕ್ತನಪ್ಪ ನಿರ್ಗೋತ್ರನೊಪ್ಪ ಸತ್ಯವಳ ಯೋದ್ಧತಲಕ್ಷ್ಮಿಯನೊಕ್ಕು ಪೋಗಲಿರ್ಪತ್ತಿಜನಂದು ಕನ್ನಡಿಸಿದಂ ಸುವಿ ಧೀಶನ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೯). [ನಿಶಾಂತ+ವಿರಕ್ತ]

ನಿಶಾಂಧ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದವನು; ಇರುಳು ಗಡ್ಡೆ ನ ದೋಷವುಳ್ಳವನು : ಉದಯಸ್ಥಂ ದಿನನಾಥನಾಗಿ ವಿಕಲಾಕ್ಷಂ ನಿರ್ಭಯಂ ನಿರ್ದಯಂ ಸದನಂ ಸಿಂಹವಿಲಗ್ನದೊಳಾ ನಿಲೆ ನಿಶಾಂಧಂ ಮೇಫಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಪೊರ್ದಿದೊಡಾಡ್ಯಂ ತಿವಿರಾಕ್ಷಂ (ಚಾತಕಿ. ೧೮-೧).

[ಸಂ.]

ನಿಶಾಕರ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಚಂದ್ರ : ಪರಿತಾಪಮನನಗೆ ನಿಶಾಕರನಾಗಿಸುಗುಂ ಪಸಂತಪಮಯಾನುಗತಂ (ಕವಿ. ೩-೩೩); ಇನಿಯನಗಲ್ಲು ಪೋಗಿ ಪರದೇಶದೊಳೊಡಪಂ . . . ನೀನುಮನ್ನನೆ ನಡೆನೋಡುತುಂ ನಭದೊಳೊಡಪೆಯಪ್ಪುದಜಾಂದೆ ನಿನ್ನ ನಾನನುವಿನೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯದವೊ ನಲ್ಲನ ಮೆಯ್ಯದವೋ ನಿಶಾಕರಾ (ಅದಿಪು. ೧೨-೪೧); ಅಂಗಜನೆನ್ನ ಪಕ್ಕದೊಳ್ಳರುತಿರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಿಂದೆ ನಿಲಿ ಮುಂದೆ ಮದಿಂದ್ರಿಯವರ್ಗವಾಪಗಂ ಪರಿಯ ನಿಶಾಕರಂ ನಿಜಕರೋತ್ಕರದಿಂ ಹಿಡಿ ದೊಯ್ಯ ಬೀಜಿಪೇಟರ್ ಪರಿಜನಮೇವುದು(ಕಾದಂಪು. ೮೯೩); ಪುಣ್ಯಕಥೆ

ಯಂದದೆ ಭಾವಿಸಿ ಕೇಳ್ದುದಾ ಧರಾಧಿಪನ ಪರನ್ನಿಶಾಕರಕಳೋಜ್ಜ್ವಲನುಂ ಜಸಮಂ ಜಗಜ್ಜನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೩). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಕರವಿಳಂಬಿ(ನಾ). ಚಂದ್ರನವರೆಗೂಬಿಳಿದುದು, -ಹಬ್ಬಿದುದು : ಕೊಳೆ ನೋಡುವ ಕಣ್ಣಳಸುಂಗೊಳೆ ದಿವ್ಯಪರೀರಮಂತುಮಲ್ಲದೆಯುಂ ತಾಂ ತೋಳ[ತೋಳತೋಳಗೆ] ನಿಶಾಕರವಿಳಂಬಿಯಾಯ್ತ ಮಿವವಿಕ್ರಮಪ್ರಭೆ ದಿವ ದೊಳಾ (ಪಂಪ. ೯-೩೫). [ನಿಶಾಕರ+ವಿಳಂಬಿ (=ವಿಲಂಬಿ)]

ನಿಶಾಕರವೀಧಿ (ನಾ). ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿರುವ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರವಾದ ಮಾರ್ಗ; ಚಂದ್ರವೀಧಿ : ಅಲ್ಲಿ ನಿರಂತರಂ ಮೆಜುವುದು . . . ಸಲ್ಲತಪ್ರಭಾಕರನಿಶಾಕರವೀಧಿಯ ಗೋಪುರಂಗಳಲ್ಲೊಂದು ಚಿತ್ರದಿಂ ಮಿಮಳಪಟ್ಟಣಮೆಂಬುದು (ಸಳಹಂ. ೧೩). [ನಿಶಾಕರ+ವೀಧಿ]

ನಿಶಾಕರಸುತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ : ಸುರಗುರುಹಿಂದೆ ಧರ್ಮ ದಶಮಾಪ್ತ ಮಲಾಭ ತನ್ಮೂಲದೊಳಾ ನಿಶಾಕರಸುತನಿಂದೆ ಸಪ್ತನನ ಪಂಚಮಲಾಭ ತೃತೀಯರಾಶಿಯೊಳಾ . . . ಒಳ್ಳಿದಂ ಸುತಂ (ಚಾತಕಿ. ೧೦-೧೩). [ನಿಶಾಕರ+ಸುತ]

ನಿಶಾಕಾಂತ (ನಾ). ಇರುಳಿನ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ : ಎಂತೀಗಳೆನ್ನ ನೊಯ್ಯ ಪನಂತೋನದೆ ಕರಕಚಗ್ರಹಂಗೆಯ್ಯ ನಿಶಾಕಾಂತಂ ತಡೆಯದೆ ನಮಗಿದೀರಂ ತರ್ಕಮೆ ಜೀವಿತೇಶನಂ ತರಕ್ಕಾಕ್ಷಿ (ಕಾದಂಪು. ೮೯೪); ಇನಿರಹಿನ ಪದ್ಮಿನಿ . . . ನಿಶಾಕಾಂತನ ಕರಕೆ ಬೆರ್ಚಿ ಮುಟ್ಟಿದಳೆನೆ ಮೊಗಮಂ ಮುಗಿನ ಪಂಕಜಂ ಕರಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೦).

'ನಿಶಾನಾಥ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶಾಖೋರ, ನಿಷಾಖೋರ (ನಾ). ಮಾದಕವ್ಯಾನೀಯ ಅಥವಾ ಮಾದಕದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಚಟವಿರುವವನು : (ಕ).

ನಿಷಾಖೋರ : ಪ್ರಸನ್ನ ಗೌಳಗಿತ್ತಿಯು ಅರಚುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ—"ನಿಷಾ ಖೋರ, ನಿರ್ಲಾಜ್ಞ, ತಂದಿಪೋತ" ಇತ್ಯಾದಿ (ಕಮಕ. ೧೨೯).

[ನಿಶಾ(<ನಶಿ)+ಖೋರ (<ಕೋರೈ)]

ನಿಶಾಗಂಧಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರುವ ಹೂವು ಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು; ರಾತ್ರಿರಾಣಿ : ಪಾರಿಜಾತ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಗುಲಾಬಿ, ನಿಶಾಗಂಧಿ ಮೊದಲಾದವು ಗಳ ಅರಳ ಮೊಗ್ಗಗಳ ಪಕಳಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯು ಸೇರ . . . ಘನುಘನು ಸುತ್ತಲಿದೆ (ಕುಮುದಿ. ೧೧೭). [ಸಂ. ನಿಶಾಗಂಧಿನ್]

ನಿಶಾಚರ (ಗು). ೧. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಓಡಾಡುವ : ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿಶಾ ಚರಪಕ್ಷಿಯೊಂದು ವಿಳಂಬವಾಗಿ ಕೂಗಿದಂತಾಗಿ ರವಿಕೀರ್ತಿ ಎಚ್ಚರ ಗೊಂಡನು (ರೂಪೇಷಾ. ೧೦೧). (ನಾ). ೨. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿ ಸುವ ದೇವ್ವ, ಭೂತ, ಪಿಶಾಚಿ ಮೊದಲಾದವು : ಈಗಲಿನ ಪೊತ್ತಪ್ಪುದು ಪೇಚರನಿಶಾಚರದ್ವಚರಸಂಚಾರಮಲ್ಲದೆ ಭೂಚರಗೋಚರ ಮಲ್ಲೆಂದು ಮುಟ್ಟುವರ್ತುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೭-೧೮ ಪ). ೩. ರಾಕ್ಷಸ : "ನಿಶಾಚರಂ ರಾಕ್ಷಸಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೧೫-೧೦); ಕಿಡೆ ಕೊಲ್ಲ ರಾಮ ಬಾಣದೆ ಕಿಡೆದ ನಿಶಾಚರರ ಸೆತ್ತರೊಳ್ಳಿವೆನಲ್ಲದುಗೊಂಪುವೊರೆದ ತರ್ಗಲಿನೆಡೆವಿಡದಿಡದವಿ ಸುತ್ತಿ ಸೋಗಿಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೧೦); ಮೂರ್ಖನಿಶಾಚರವನಸಂಹಾರಂ ನೀತಾಮುಖ ವಿನಾಶನಕಾರಂ (ಕನಕ. ೩-೨); ಯಮಭಯಂಕರಿಯಾಗು ಬೋಕ ಮೂರಕೆ ತೋಕವಾಗಿಹ ನಿಶಾಚರರ ಸಪ್ತರ ನಿಚಕುಲಕೆ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೧೯೩-೪೭೩). 'ನಿಶಾಚರಬಲ' ಪರಾ. ೪. ಚಂದ್ರ. ೫. ಕಳ್ಳ; ಜೋರ. ೬. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ. ೭. ಹಾಲಕ್ಕಿ; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ. ೮. ಉಗ್ರವಾದ ಸರ್ಪ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : "ಉಗ್ರಾಹಿ ತಸ್ತುರ ಪಾಪಕ್ಕಿ ಮೃಗಾಂಕ ಘೋಕ ದನುಜಂ ಪಾಶಿನ

ಮಿಂಚು ನಿಶಾಚರಮಕ್ಕು" (ನಾಸಾ. ೨೪). 'ಗಂ. ಬಾವಲಿ; ಕಣ್ಣು ಕಪ್ಪುಡೆ. [ಸಂ.]

ನಿಶಾಚರಬಲ (ನಾ). ಗಂ. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವ ಭೂತ, ಪಿಶಾಚಿ. ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಕೃತ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ : ಓಡೆ ತಮೋಬಲಮಗಿದ ಛಾಡೆ ನಿಶಾಚರಬಲಂ ರಥಾಂಗಯುಗಂಗಳ್ ಕೂಡೆ ಬಗೆ ಕೂಡೆ ನೇಸರ್ ಮೂಡಿದು ಬಲಂಗೆ ಮಿಬ್ಬು ಮೂಡುವ ತೆಜದಿಂ (ಪಂಪಾ. ೩-೨೭). ೨. ರಾಕ್ಷಸರ ಸೇನೆ. [ನಿಶಾಚರ + ಬಲ.]

ನಿಶಾಚರಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವಳು; ರಕ್ತಸಿ; ರಾಕ್ಷಸಿ : ಪೀಚಯೋ ಭೂಚಯೋ ನಿಶಾಚರಯೋ ರೂಪು ಬಣ್ಣ ಸಲ್ಯಾಗಮವಾಗೋ ಚರಂ (ಪಂಪಾ. ೩-೧೪); ನೀತಿಗಳ ಗತಿಯನು ದೊಡೆ ನಿಶಾಚರಿಯನನಾಲ್ವನೇ ರಾಣಿಯೆಂದರಮನೆಯೊಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೫೪). [ಸಂ. ನಿಶಾಚರಿ.]

ನಿಶಾಚರೀಜನ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಪಿಶಾಚಿಗಳ ತಂಡ : ಆರ್ವ ಪಿಶಾಚಿ ಯರ್ಕಳಸುಂಗೆಯೆ ಬೇವ ಪಣಕ್ಕೆ ಕೋಪದಿಂ ಪೋರ್ವ ಮರುಳ್ಳಕಂ ಪಿಶಾಚೀಜನದಲ್ಲಗೆ ನಿಲ್ಲದಕ್ಕೆಯಿಂ ಸಾರ್ವ ನಿಶಾಚರೀಜನಮನಂತದನಿಕ್ಕು ವುದಂ ಸಂಪರಂ ಪಾರ್ವ ಪುರಾಣ ರಾಕ್ಷಸರನೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ಪ್ರತಿದೂಷದ್ರವ್ಯಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೪). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಚೂರ್ಣ (ನಾ). ಅರಿಸಿನದ ಪುಡಿ : ತಿಳಜಾಭ್ಯಂಗಮನಲ್ಪಟಾಂ ರಚಿಸಿ ಮಂದೋಷ್ಣಾಂಬುಮಿಂ ಮಜ್ಜನಂಗೊಳಿಸುತ್ತಂಕದೊಳಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣು ವಿಗಳಂ ಸೈತಲದಿ ದಿವ್ಯಾಂಬರಾಂಚರದಿಂ ಮೈಯೊರಸುತ್ತೆ ಮೈದಿಗುರ ನಿಟ್ಟುಗಳ್ ನಿಶಾಚೂರ್ಣದಿಂದಳಕಂದೀವಿ ಸುರಕ್ಷೆಯಂ ಪೊರೆದವಾ ಮಾಡೇವಿ ತದ್ವಾಲನಂ (ಪ್ರಸನ್ನಿ. ೯-೧೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಚೀವಿತೇಶ್ವರ (ನಾ). = ನಿಶಾಕಾಂತ : ನಮ್ಮ ಗೆಲ್ಲನೆ ಸೂಚಿ ಸುವ ಹೊನ್ನ ಲೇಪಮಂ ತಳದಸೆವ ಮೊನ್ನ ವೆಳ್ಳಿಯ ಗುರಾಣಿಯನಲ್ವ ಕೋಳಿಸುತ್ತಿಹನೇ ನಿಶಾಚೀವಿತೇಶ್ವರಂ ! (ಚಂದ್ರಸ. ೫೧-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಟಿ (ನಾ). ಗಂ. ರಾಕ್ಷಸ : "ರಕ್ಷ : ಕೋಣಪ ನೈಯತ ರಾಕ್ಷಸ ಪುಣ್ಯಜನಯಾತು ಧಾನಕ್ರವ್ಯಾದ ಕ್ಷಣದಾಚರರೆಂದು ಸದೃಕ್ವಾರ್ಥಂಗಳ್ ನಿಶಾಟಿಸರ್ವಾಯಂಗಳ್" (ಮೃತಶೀ. ೮-೪೨); ಪ್ರತಿವಿಷಮಗ್ನಿಗಗ್ನಿ ವಿಷಕಂ ವಿಷಮಂಬವೊಲಾ ನಿಶಾಚರಂಗತಿಬಲರೇ ನಿಶಾಟಿ[ರಿವ]ರಕ್ತನುತುಂ ಬೆಸವೇಟೆ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೯); ಮಾರುತಿಯನ್ನರಲ್ಲಿ ಸಾಸಿರ್ವರಮಿರ್ವ ದೋರ್ವಲಯುತರ್ ಮಚರಾಧಿಪರಿದ್ವರ್ವರ್ ನಿಶಾಟಿರ್ವಯಲಿಂಗಿ ಬಂದಪರೆ ನಿಂದಪರೇ ರಣರಂಗಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಪಂಪಾ. ೧೧-೧೭೫). 'ನಿಶಾಟಿದಲ್ಲಣ' ಪರಾ. ೨. ಮರುಳು; ಪಿಶಾಚಿ : ಪ್ರಜದ ಬಂಧದ ಜಗಿಯ ದಾಡೆಗೆ ಕುಣಿದು ಕವಿನ ವಿಹಂಗತಗಳನಿಲೊಳಡಿಸಿದ ತಲೆಗೆ ಕೈಗುತ್ತವ ನಿಶಾಟಿರಲಿ ಹೆಣನ ದೀಪುವ ಕೈಗಳಲಿ . . . ಚಂದಿ ಯಾದುವು ಸೊಕ್ಕಿದಾನೆಗಳು (ಕುಮಾರ. ೪-೪೧). ೩. ಇರಂಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ಇರಂಗಳಿಗೆ : ಆ ನಿಶಾಟಿರು ಮೆಚ್ಚರಗ್ಗದ ಭಾನುರಶ್ಮಿಯನಂಧಕಾರಜ್ಞಾನನಿಷ್ಕರು ನಿಪುಣರೈಸಲೆಯಿಂದನಾ ಭೀಷ್ಮ (ಕುಮಾರ. ೮-೫೧). ೪. ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ : ಏಕ ಮಿಂಗಳಿ ನಿಶಾಟಿ ಧ್ವಾಂಕ್ಷ ಚಾತಕಿ . . . ಶಿಖಿ ಮಡಗೊಳಲಿ ಘುಮ್ಘುವಿಹಂಕವನೆ ವೈದೇಹಿ ನೋಡು (ತೊರರಾ. ೩-೧-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಟಿಕೋಟಿ (ನಾ). ರಾಕ್ಷಸರ ಗುಂಪು; ರಾಕ್ಷಸಸೈನ್ಯ : ಮುನಿಜನಂಗಳ ಬೇಳ್ಳೆಗಳ್ಳು ಪದ್ಮವಂಗಯ್ಯ ನಿಶಾಟಿಕೋಟಿಯಂ ನಿಶಿತ ಪರಕೋಟಿಯಿಂದಮುಚ್ಚಾಟಿಸಿ (ಪಂಪಾ. ೪-೧೫೪); ಮಸಕಂಗುಂದೆ ನಿಶಾಟಿಕೋಟಿ ಕಡೆ ರುಕ್ಮಾಳೋಕಸಂಪತ್ತಿ ಪುಟ್ಟಿ ಸುರೇಂದ್ರಾಶಿಗೆ ರಾಗಂ

. . . ಚಕ್ರಸಹಾಯನಾಕ್ರಮಿಸಿದಂ ಭೂಚಕ್ರಮಂ ಪಾದದಿಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೮-೨೩). [ನಿಶಾಟಿ + ಕೋಟಿ.]

ನಿಶಾಟಿದಲ್ಲಣ (ನಾ). ಗಂ. ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವನು; ವಿಷ್ಣು : ಕೋಟಿಸಿಡಿಲೊಮ್ಮೆ ಗರ್ಜಿಸು ಪೊಲುದಿದನಾ ನಿಶಾಟಿ ದಲ್ಲಣನತುಳಪಾಂಚಜನ್ಮವಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೩-೪೩). ೨. ಶಿವ; ಕುಶ್ವರ : ಕೋಟಿರಶಿತೇಜಗಾತ್ರ ಪ್ರಿಣೇತ್ರ ಪುತ್ರಿಕೋಟಿಕಂ ಗೂಢಪದಭರಣ ಸುರಪತಿನತ ನಿಶಾಟಿದಲ್ಲಣ ಕಾಳಹಸ್ತೀಶ ಲಿಂಗದೋಲಗಳವಳನಿಸಿ ಪೋಗೆ (ಪ್ರಾಧಾ. ೧೦-೩). [ನಿಶಾಟಿ + ತಲ್ಲಣ (< ತಲ್ಲು)]

ನಿಶಾಟಿನ (ನಾ). ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ : "ಉಬೂಕಿ, ಕೌತಿಕಿ, ಧ್ವಾಂಕ್ಷಾ ರಾತಿಕಿ, ನಿಶಾಟಿನ - ಈ ೪ ಗೂಗೆ" (ಹಲಾಯಾ. ೪೧-೯೩); ಏನು ಗುರುಸುತ ಕಾರ್ಯದನುಸಂಧಾನವೇನೆನೆ ವಾಯುಸಂಗಳನಾ ನಿಶಾಟಿನನಿಜಾ ಪುತದೆ ಗೂಡುಗಳನಬ್ಬರಿಸಿ ಈ ನಿವರುಶನದಿಂದ ಪಾಂಡನಸೇನೆಯನು ಕಗ್ಗೊಲೆಯೊಳಗೆ ಕೊಲಲೇನು ಹೊಲ್ಲದೆ ಮಾವ ಎಂದನು ಗುರುಸುತನು ಕೃಪಗೆ (ಕುಮಾರ. ೯-೭); ಚಾತಕ ಬಕ ಮಿಂಜನ ದ್ವಪರಿ ಘೂಟಿ ನಿಶಾಟಿನ ಪತ್ರಿಕಂಕ ವರ್ಷಕ ಕುರಂಶ್ಚವಪ್ರಕರದಿಂದ ವಿರಾಜಿತು ಮುನ್ನತಂ ವನಂ (ಹವ್ಯಾ. ೪-೭೨). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಟಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಪಿಶಾಚಿ : ನೆಣದ ಬಣಂಬೆ ಪೆರ್ವಣದ ಬೆಟ್ಟ . . . ನೆತ್ತರನೀರಿ ರಾಗದಿಂ ಕುಣಕುಣದಾದಿ ಪಾಡುವ ನಿಶಾಟಿಯ ರೆಂಬವರಿಂದೆ ಸಂಗರಾಂಗಣವತಿ ರೌದ್ರವಾಗಿಡಾಡು ಕೊಲ್ವುದು ಬಪ್ಪನ ಗನ್ನ ವಾರಣಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೫೫ ; 1161).

[ಸಂ. ನಿಶಾಟಾ]

ನಿಶಾತ (ಗು). ಹರಿತವಾದ; ಮಸೆದ; ಚೂಪಾದ : ಮತ್ಸ್ಯ ಕೋಟಿಯಂ ಸ್ವರಿತನಿಶಾತಹೇತಿಯುತಸದ್ವಟಿಕೋಟಿ ಸರಂತರಂ ತಿರಸ್ಕರಿ ಸಿರಿಘೋರ್ತಾರ್ಣವಮನೊತ್ತರಿಸಿತ್ತು ಚತುರ್ಬಲಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಾ. ೧೦-೨೮); ಪರಭೂಮಿಶ್ವರಭೀಕರಂ ಕರನಿಶಾತೋಗ್ರಾಸಿತಪುಕ್ಷೀಶ್ವರ ವಿಧ್ವಂಸಪರಂ . . . ಭುಜಬಲಂ ಶ್ರೀರಾಜಮಾತ್ರಾಕ್ಷಣ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೯ ; 982); ಮಾಲಿ ಮುಳುಗಿಂದಮಿಂದ್ರನ ಮೇಲೆ ನಿಶಾತಾಸ್ತ್ರ ವರ್ಷಮಂ ಕಣಿವುದುಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೩೬); ಮುರಮುಳುನ ಕೆಲ್ಲಿಸಿ ನೋಡಿದನುರುಭಯಂಕರಚಕ್ರವನು ದುರ್ಧರುಷಧಾರಾ ಲೂಯಮಾನ ನಿಶಾತಚಕ್ರವನು (ಕುಮಾರ. ೬-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಶಾದರ್ಶಿ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬಲ್ಲುದು; ಗೂಗೆ; ಗೂಬೆ. [ಸಂ. ನಿಶಾದರ್ಶಿನ್]

ನಿಶಾನ 'ನಿಶಾನಿ' ನೋ.

ನಿಶಾನಾಥ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ : ನಿಶಾನಾಥನುಂ ಶನಿಯುಂ ಭಾಸ್ಕರನುಂ ವಿಲಗ್ನದೊಳಿಳಾಜಂ ದ್ಯೂನದೊಳ್ ಕೂಡ ಯಂತ್ರನಿರೋಧೋತ್ತಿ ತಪಾಧಿಯಿಂದೆ. ಪರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಕ್ಕುಂ ನರಂ (ಜಾತಕ. ೨೩-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಶಾನಾಥಾಂಶಕ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಚಂದ್ರನ ನವಾಂಶ; ಕರ್ಕಾಟಕ ನವಾಂಶ : ರಜನಿವಲ್ಲಭನಾರಮತ್ತಿಸಿ ನಿಶಾನಾಥಾಂಶಕಂ ಕೂಡ . . . ಪುಟ್ಟದಳಾ ನಿಜವರ್ಣೋತ್ತಮಯುಕ್ತಿಸುಬ್ಬ ಕವಿರತ್ನಾಂ ಭೋಧಿಯೊಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪೋಲ್ (ಅಜಘ. ೧೨-೫೨). 'ನವಾಂಶ' ಪರಾ.

[ನಿಶಾನಾಥ + ಅಂಶಕ]

ನಿಶಾನಿ, ನಿಶಾನ, ನಿಶಾನು, ನಿಶಾನೆ, ನಿಷಾನಿ, ನಿಷಾನಿ (ನಾ). ಗಂ. ಗುರುತು; ಚೆನ್ನೆ; ಲಾಂಛನ : ದೊರೆಗಳವರು ಸುಮ್ಮನೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ವರ್ಷವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಶಾನಿ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂತಾ ಬರದು ಇದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೦೪); ಬಿರುದಿನ ಬಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯರು—ಬಿರುದಿನ

ನಿಶಾನಿಗೆ ಹೆಸರು (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೧ ಟೀಕು); ಮೇಲೆ ಬರದ ತರದ ಮಾಲವನ್ನು ಕಳಿಸುವದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಭಾವ (ಧಾರಣೆ) ಕಟ್ಟಿ ನಮಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದೇ ನಿಶಾನಿಯ ಮಾಲವನ್ನು ನಮಗೆ ತಗೋಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೬೪). ೨. ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: ಎಸೆದೊಪ್ಪನೆತ್ತ ಸಿಂಹನ ಮಿಸುಗಯ . . . ಹಸುರುನಿಶಾನಿಯ ಮತ್ತಂ ಪೊಸರನ್ನ[ದ] ಸಿಂಹವಿಪ್ಪರಂಗಳನಿತ್ತರ (ಬೀಳವಂ. ೧-೧೧೦); ಮಿಾನ ಮಕರಾಂಕಿತದ ಮೇಲು ನಿಶಾನಿಗಳು ಮುಂಬರಿಯೆ (ಅನಂರಾ. ೧-೧೯-೧೩); ಮಿಸುನಿ ರಜತದ ಹವುದವರಸಿದಾನೆಗಳು ಮುಂದಸೆಯೊಳು ನಿಶಾನಿಗಳು (ಕೃಷ್ಣವಿ. ೨-೨೪); ಒಂಟಿಯ ಮೇಲೆ ಹಸುರು ನಿಶಾನಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಚಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು . . . ಸಮಸಿಗಿದನು (ಕಥನಿ. 1, ೧೧೩). ೩. ಗುರಿ; ಲಕ್ಷ್ಯ. ನಿಶಾನೆ: ೨. ಚಿನ್ನಚಂದ್ರರ ಮಹದಾಶೆಯ ನಿಶಾನೆ ಹಾರಾಡಿದಂತೆ ಭಾಸವಾಯಿತು! (ದಾಸಪಂ. ೩೩). ನಿಶಾನು: ೧. ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲೇ ಹೊಸದಾಗಿ ತೋಡಿ ಮುಟ್ಟಿದ ನಿಶಾನು . . . ದತಿ ಸಹ ಕಂಡುಬಂದುವು (ಕಲನ. ೧೨೪). ನಿಶಾನೆ: ೧. ಗರಡಿಯ ಎದುರು ಆವರ ನಿಶಾನೆಯಾಗಿ ಹನುಮಾನ್ ಝಂಡಾ ಸ್ಥಾಪನೆ (ಭೀಮಶಾ. ೩೩). ೨. ಆ ಹಡಗುಗಳು ತೀರ ಹತ್ತಿರ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಅವುಗಳ ಮೇಲಿನ ನಿಶಾನೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು . . . ಎಲ್ಲರು ಬಹಳ ಹೆದರಿದರು (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೫-೧೩೨); ಕುಣಿಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ನಿಶಾನೆಯು ದೂರ ಅಟಗಾರರಿಗೆ ತನ್ನ ಇರವನ್ನು ತಿಳುಹಿ ಕೊಡುತ್ತಿತ್ತು (ರತ್ನಧ್ವ. ೧೩೦). ನಿಶಾನಿ: ೨. ಇಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು ಕಂಪನಿ ಪಿಪಾಯಿಗಳು, ನಿಶಾನಿ ಸಹ ಕೂಡಿಸಿ, ಕುತಾನ ಬ್ರೋನ್ ಸಾಹೇಬ ಎಂಬ ಸರದಾರರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೬). ನಿಶಾನಿ: ೨. ರಾಮಗಿದುರೇ ನೀನು ಧ್ವಜವಭಿರಾಮಗೊಳಿಸುವನೆಂದು ರಣನಿಸ್ಸೀಮೆ ನೆತ್ತೆ ನಿಶಾನಿಯಂಯೊಂದನು ಚರರನೀಕ್ಷಿಸುತ (ಪಶುಭಾ. ೨೩-೪೦). ನಿಶಾನೆ ಆನೆ=ಪತಾಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಆನೆ: ೧೦೦೦ ನಿಶಾನೆ ಆನೆಗಳೂ ೨೦೦೦ ಬಜಾಯಿ ಆನೆಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಬಜೈರು. ೧೩).

[←ಪಾರ. ನಿಶಾನ್; ಹಿಂ. ನಿಶಾನ್, ನಿಶಾನಾ; ಮರಾ. ನಿಶಾಣ, ನಿಶಾಣೆ, ನಿಶಾನ, ನಿಶಾನೀ]

ನಿಶಾನಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಗುರುತಿಗಾಗಿ ನೆಟ್ಟ ಕಲ್ಪ: ಕೊಡಗರಹಳ್ಳಿಯೆಂಬಲ್ಲಿ ಕೊಡಗಿನ ನಿಶಾನಿಕಲ್ಪು ನೆಟ್ಟುಯಿದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩); ಸರಹದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಶಾನಿಕಲ್ಪುಗಳು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದಾ ಮರದ ಗೂಟೆಗಳ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೩೦). [ನಿಶಾನಿ+ಕಲ್ಪ (←ಕಲ್ಪ)]

ನಿಶಾನಿರಸನ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ; ಮುಂಜಾವ: ಕೂಡೆ ಮನಮನೆಯೊಳೊಯ್ಯನೆ ಬಾಡಿದುದೊಡನೊಡನೆ ಮಿಥುನತತಿಯಿರುಳೊಲವಿಂ ಸೂಡಿದ ಪೂಮಾಲೆಗಳುಂ ಮಾಡಿದ ಸೊಡಗೂಡಿಕಳುಂ ನಿಶಾನಿರಸನೋಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೯೮). [ಸಂ.]

ನಿಶಾನು 'ನಿಶಾನಿ' ನೋ.

ನಿಶಾನೆ 'ನಿಶಾನಿ' ನೋ.

ನಿಶಾಪ (ನಾ). = ನಿಶಾನಾಥ. 'ನಿಶಾಪಮುಖಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶಾಪತಿ (ನಾ). = ನಿಶಾನಾಥ: "ಹಿಮಾಂಕು: . . . ಓಷಧೀಶ: ನಿಶಾಪತಿ: . . . ಕ್ಷಮಾಕರಂ—೨೦ ಚಂದ್ರನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯). 'ನಿಶಾಪತಿಸುತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶಾಪತಿಸುತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ; ಬುಧ: ಕ್ಷಿಣಜನೊಳೊಂದಿದ ಗುರುವಿಂ [ನೇತಾರಂ] ಮಿತ್ರಪುತ್ರನಿಂ ದು:ಖಿ ನಿಶಾಪತಿಸುತನಿಂ ಮುಲ್ಲಂ ಭೃಗುಸುತನಿಂ ಪರದಾರೀಲನಿಸುಂ ಮನುಜಂ (ಜಾತಕ. ೧೫-೩).

[ನಿಶಾಪತಿ+ಸುತ]

ನಿಶಾಪಮುಖಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರಮುಖಿ: ನೀರಜಾಂಬಿಕೆಯು ನೀಲಾಕಶಿ ನಿಶಾಪಮುಖಿ ವಾರಣಾಸಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಧ್ಯೆ (ಸಮೋ. ೩-೧೬).

[ಸಂ. ನಿಶಾಪಮುಖಿ]

ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಓಡಾಟ; ರಾತ್ರಿಯ ಸಂಚಾರ: 'ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನಪಟು' ಪರಾ. [←ಸಂ.ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನ]

ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನಪಟು (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಓಡಾಟದಲ್ಲಿ ಕುಶಲ ನಾದವನು: ಕುಟಿಲ ಭಾರದ್ವಾಜನವನುಬಟ್ಟಿಗೆ ಪುದ್ದರೆವೆನು ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನಪಟುಗಳು ಬರಲಿ ಕಾಳಿಗಕೆಂದನಸುರಾರಿ (ಕುಸ್ವಾದ್ರೀ. ೧೫-೪೨). [ನಿಶಾಪರಿಯಟಿನ+ಪಟು]

ನಿಶಾಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಪ್ರಾರಂಭ: ಸಂಸದಳಗಳಲ್ಲಿ ಪುಳನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಲತಾವಿತಾನದೊಳ್ ತಿಳಿಗೊಳದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನದನ್ನೊಲ್ಲೊಳ ಸುತ್ತ . . . ತೊಳಲ್ಪಳಲ್ಪು ಮೇಣ್ಣಳವಳಿಸಿತ್ತು ಕಾಂತಿಯನಗಲ್ಲೆಣೆ ಮಕ್ಕ ನಿಶಾಪ್ರವೇಶದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೬). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಮಧ್ಯ (ನಾ). ನೆಟ್ಟಿರುಳು; ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ: ಶ್ರಾವಣ ಕೃಷ್ಣ ಪಶ್ಚಾತ್ಯಮಿರೋಹಿಣೀನಕ್ಷತ್ರದೊಳ್ ಮಡೋತ್ಕೃಷ್ಣಮಪ್ಪ ಮುಹೂರ್ತದಿಂ ಸನಾಥವಾದ ನಿಶಾಮಧ್ಯಸಮಯದೊಳ್ . . . ಶಾಶ್ವತ ನವತರಸಿದ್ಧಿ (ಜಗದಿ. ೨-೯೯ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಮನ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವಿಕೆ; ದೃಷ್ಟಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನೋಟ; ದೃಷ್ಟಿ. ೩. ಕೇಳುವಿಕೆ; ಶ್ರವಣ: "ಚಾಯ್—ಪೂಜಾನಿಶಾ ಮನಯೋ: ಅರ್ಚನೆಯೊಳಂ, ಕೇಳಿಯೊಳಂ . . . ಚಾಯ್, ಚಾಯಂ, ಚಾಯನಂ, ಚಾಯನೀಯಂ, ಚಾಯ್ಕಂ, ಈ ೫ ಪೂಜನವುಂ, ನಿಶಾಮನವುಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೫೫). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಮುಖಿ (ನಾ). = ನಿಶಾಪ್ರವೇಶ: ನಿಶಾಮುಖಿದೊಳ್ ನೆಗೆದ ತಾರಗೆಗಳೋರಗೆಗಳಿನ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸಮುತ್ತಿನ ಪಚ್ಚದೊಡವನೊಳಂ . . . ಆಕಂಕರಿಸೆ (ಪುಷ್ಪಪ. ೪-೨೧ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಶಾರ (ನಾ). ಎರಡು ಮಡಿಕೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಹೆಚ್ಚಡ; ದುಪ್ಪಟೆ: "ಸೀತವಾತಗಳ ನಿವಾರಿಸಲೆಂದು ಮಾಡಿದ ಹೊದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಿಶಾರ ಯೆನಿಸುಗು" (ನಾಚಿರಾ. ೧೨೪); "ನಿಶಾರ: . . . ಮಂಜು, ಗಾಳಿ ಇವುಗಳ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಪಂಹರಸುವ ಹೆಚ್ಚಡ ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುವಿಶೇಷದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ನಿಶಾರಣ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಕೊಲೆ: "ಪ್ರಮಾಪಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ, ನಿಶಾರಣಂ, ನಿಶಾರಣಂ . . . ವಧೆ—ಈ ೩೦ ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಶಾರಮಣಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರ: ನಗೆ ಸುಧೆಯೊಳ್ ನಿಶಾರಮಣಿ ನೊಳ್ ಪದನಂ . . . ಸುರದ್ರುಮದ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ ಪದಪಲ್ಲವಂ ತಳದೊಳಗಿದನೆನಿಪ್ಪ ಪಟ್ಟದ ಮಹಾಸತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೩೧-೩೧; ಸು. 1160). [ಸಂ.]

ನಿಶಾವಸಾನ (ನಾ). ಇರುಳಿನ ಕೊನೆ; ಬೆಳಗು: ನಿಶಾವಸಾನ ಸಮಯದೊಳ್ . . . ಅತಿಮುಢರವಾಗೆ ವೃದ್ಧಂ ಪಾಡೆ (ಚಾವುಂ. ೪೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಶಾಸ (ನಾ). ಅಂಕೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಹತ್ತೋಟಿಗೆ ಒಳಪಡದುದು: ಮಾಸಾವಸಾನದಗ್ರದ ವಾಸರದೊಳ್ ಚಂದ್ರಗತಿಯಿನಾ ಯತಿ ಬರಂತಿಪಾ ಸಮಯದೊಳವನೀಶ ನಿಶಾಸದ ಗಜಮೊಂದು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಮದಾಂಧಂ ಗೋಬುಡಿಸಿ (ಮಹಾನೀ. ೫-೧೧೯). [ಸಂ.]

ನಿಶಿ, ನಿಸಿ, ನಿಸೆ (ನಾ). ೧. ಇರುಳು; ರಾತ್ರಿ: ನಿಶಿ ಬಿಟ್ಟೋಡೆ ಶಶಾಂಕನುನೃತಕರಂಗಳ ಬಾಡೆ . . . ಪೂರ್ವಾದ್ರ ಕೆಂಬಿಸಿಲಿಂದೊಪ್ಪರೆ

ಮೂಡಿದಂ ಭಗವತೋಭಾಷ್ಯಸ್ಮರಂ ಭಾಷ್ಯರಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೯-೭೫); ಪಶ್ಚಿಮಾಂಬುಧಿಯೊಳು ಜೀವನ ತೊಜಿದ ಚಂದ್ರಮನು ಪೋಗಲಾಣ್ಣನ ಕೂಡೆ ಸಕ್ಷತ್ರ ನಿಶಿವಣ್ಣು ಸಾಗಮನವನೆ ಮಾಡಿದುವು(ಮೋಹತ. ೧೮-೧೦೬); ಏಳಿ, ಎಚ್ಚರಗೊಳಿರಿ ನಿಶಿಯು ಅಳಿದಿದುದು (ವಿಸೇಗೀ. X, ೧೨); ವರ್ಷದ ನಿಶಿಯೊಳು ಮುಗಿಲಿನ ಮರೆಯೊಳು ಇಣಕುವ ಚಂದ್ರನ ಜೊನ್ನದೊಲು . . . ಅಂಡಾಳಿನ ನಗೆಯು (ಮಾಂದಳ. ೧೬-೧); ಜೀವನವನದಲಿ ಕವನಮಯೂರಂ . . . ಕುಣವುದಾವೇಶದಲಿ, ದಿನದಿನ ನಿಶಿನಿ ಮಾಯಾರೂಪನಿ ಮರೆಯಲು ನವನವವೇಷದಲಿ (ಸವಿಯ. ೧-೫). ೨. ಕಪ್ಪನೆಯ ಸ್ವರೂಪ: ಕಲಿ ಬಭ್ರುವಾಹನಂ ಪಾರ್ಥಸೋಹ ಕಲಹಕಂ ಕಲಿಯಾಗಿ ನಿಶಿಯಾಗಿ ತೋರಿದಂ ಕಾಯದೋಳ್ವಾ ಭಸೂನು (ಕುರಂಗ. ೮೨-೨೩). ನಿಶಿ : ೧. ನಿಶಾ-ನಿಶಿ; ವಿಷ-ವಿಷ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ); ಅತಿ ನಿಶಿ[ಪಾಶಂ. ಶಿ]ಯೊಳಾ ಗುರುಗಳನು ಕೊಲ ಬಂದನಾ ಬಲಿಯು (ಸಾಕ್ಷ್ಯಭಾ. ೧೮-೧೪); ನಿಸಿಯ ಬೆಸಲಿಗೆ ಸುಸಿಲ್ವಿಸುಕು ಪಂತೊಲ್ಲದೇಕೆನ್ನ ಮಬ್ಬಿದೆಗೆ ಮೂಡೆ 'ಅತ್ಮಾನಂ ವಿದ್ಧಿ' ಎಂಬೀ ಸತ್ಯ ದರಿಮೆಯ ಮೃಗಂ ? (ಗಿಳಿಂ. ೫೬-೯). ೩. ಕಪ್ಪು; ಕರಿದು : ಒಂದೆಸೆಯೊಳ್ಳು ಜಂ ಸರಸತಿಯ ಮೇಲೆ ತಾನೊಂದೆಸೆಯ ಕತ್ತರಿಯ ಜಲಂಗಳಂ ನಿಸಿ ಬಳಸಿ ಒಂದೆಸೆಯಲೆಸೆನ ಸಸಿಗಲ್ಲ ಪುತ್ತಳಿಯೊಲಾ ಪಾಣಿ ಜೀರ್ಣೋಪವಿಯೊಳಗೆ ಒಂದಿಸಿದ ಮಲಯುಜಜಲಂ ಬೊಮ್ಮನಂಗದೊಳಾ ಸಂದಿಸಿದೊಡೆ . . . ಕನಕಾದ್ರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣಲ್ಲದೇಂ ರಾಜಿಸಿದನೋ (ಚಿಬಪು. ೩೭-೭೦). ನಿಶಿ : ೧. ಪಗಲೆಂದುಂ ತಲೆಯೆತ್ತಲಣ್ಣಲೆನಸುಂ ಚಂದ್ರಂಗೆ ಕೊಡಂತೆ ಪತ್ತುಗೆಗುಂದಳಾ ನಿಶೆಯವು ದುಂ ಪರಿದು ದುಗ್ಧಾಂಭೋಧಿಯೊಳಾ ಕೂಡುವಳಾ . . . ಕೌಮುದಿಯೆಂಬ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸವೆಣ್ಣೆ ನೆಂಬೆ ನಾಣ್ಣೋಡೆಯೋ (ಲೀಲಾಸ. ೨-೫೨).

ನಿಶಿರಾತ್ರಿ - ನಡುರಾತ್ರಿ; ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ; ಸರಿರಾತ್ರಿ : ನಿಶಿರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಕರೆದುಹೋದೆ (ಮನೋನಂ. ೧೨೮); ರಾಜಬಡಿಯನು . . . ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಆ ನಿಶಿರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನರಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು (ಪ್ರೀತಾಯ. ೭).

[<ಸಂ. ನಿಶಾ]

ನಿಶಿ (ಅ). ಒಡಗೂಡಿ; ಸಹಿತವಾಗಿ: ಒಂದು ನಕಲನ್ನು ಸಮನಿಸಿ ಒಂದು ನಕಲು ನಿಶಿ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾಕ. ೨೪). [<ಮರಾ. ನಿಶೀ]

ನಿಶಿಕರ (ನಾ). = ನಿಶಾಕರ : "ಇಂದು ಜೈವಾತ್ಯಕಂ ನಿಶಿಕ[ಪಾಶಂ.ವ]ರಂ ಹಿಮಕರಂ ಚಂದ್ರಂ . . . ವೃಷರಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂಶುವನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪). [ಸಂ.]

ನಿಶಿಚರ (ನಾ). ೧. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ : ನಿಶಿಚರ ಶಕಬಾಸುರನ ಶಿಶುಗಾಲಲೊರಿಸಿದಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೯-೨); ಬಿಸಿಗಂಜಿದವನಂತೆ ಹನುಮನಂಗವಿಕಾರಮೆಸಗಲಸುರೇಶ ಗಹಗಹಿಸಿ ನಗು ತಲೆ ನಗರ ರಸೆಯೊಳಗೆ ಮೆರೆಸಿ ಬಿಟ್ಟು ಪುನಂದು ನಿಶಿಚರಗೊರಿದನುಲ್ಲಾಸ ದಿಂದ (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೧೪-೨೩). ೨. ಕಳ್ಳ; ಚೋರ : "ನಿಶಿಚರಂ ಕನ್ನಗಳ್ಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೫). [ಸಂ.]

ನಿಶಿತ್ಯ (ನಾ). ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ : ರಕ್ಷಿಸಿಗೆ ನೆಜೆ ಪದುಮನಾಭನು ರಕ್ಷ ಮೂರುತಿ ನಿಶಿತದಲಿ ನೆಜೆ ರಕ್ಷಿಸಿಗೆ ಸಿರಿವತ್ಸಲಾಂಭನಪರರಾತ್ರಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೮-೧೬). [<ಸಂ. ನಿಶೀಥ]

ನಿಶಿತ್ಯ (ಗು). ೧. ಹರಿತವಾದ; ಮಸೆದ; ಚೂಪಾದ : ಮೂನಿಜನಂಗಳ ಬೇಳ್ಳೆಗಳ್ಳು ಪದ್ಮವಂಗಿಯ್ಳು ನಿಶಾಟಿಕೋಟಿಯಂ ನಿಶಿತ ಶರಕೋಟಿಯಿಂದಮುಚ್ಚಾಟಿಸಿ (ಜಂಪಾ. ೪-೧೫೫); ಖರನಖರಂಗಳಂ

ನಿಶಿತಚಂಚುಗಳಿಂದಿಜುಯಲ್ವುರುತ್ತು ಸಾಹರೆ ನಸುನಕ್ಕು ಪೊಯ್ಯ ಕರದಿಂ . . . ಕೆಡೆದತ್ತು ವಜ್ರದಿಂ ಸುರಪತಿ ಪೊಯ್ಯ ಬೆಟ್ಟು ಕೆಡೆದಂತೆ ಜಟಾಯು ನಭೋವಿಭಾಗದಿಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೪); ಸಂತವಿಸಿಕೊಂಡರ್ಜುನನು ದ್ರೋಣನ ನವನಿಶಿತಬಾಣಾಫಲದಲಿ ಹೂಳಿದನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೯-೪೬); ಆತನಂ ಮಗುಟ್ಟು ಪೊಡೆಂದು ಕುಶಂ ನಿಶಿತವಿಶಿಖರವಿಲಾಸಿ ಬೆಂಗೊಡುದನಿನ್ನುಂ ಬಾರದೆ ತಡೆದುಪಂ ಬಿನ್ನಯಿಸಿದಳಾ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೧-೧೨); ನಿಪಂಗದಿಂ ತೆಗೆ, ನಿಶಿತವಾರಾಚಮೃತ್ಯುವಂ ! (ಪ್ರೀತಾಯಾ. ೧೫೬-೧೫೬). (ನಾ). ೨. ಹರಿತವಾದುದು; ಚೂಪಾಗಿರುವುದು : "ನಿಶಾತಂ, ನಿಶಿತಂ, ಧೌತಂ, ತೇಜಿತಂ-ಈ ೪ ಮಸೆದುದು" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೨೦). ೩. ಚುರುಕಾದುದು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುದು : ಹಿರಿದನ್ನ ಮತಿ ಮೇಣದು ನಿಶಿತ (ಗಣೇಶ. ೭-೧೬೩). 'ನಿಶಿತಮತಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿಶಿತಕೋಪ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ಕೋಪ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಸಿಟ್ಟು : ಪೂರ್ವದಿಶಾಪಿತಂವಿನಿ ನಿಶಿತಕೋಪದ ಕಿಡಿಯನುಗುಳಿದಳೆನಲು ರವಿ ಮೆಜಿದ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೧೩). [ನಿಶಿತ್ಯ+ಕೋಪ]

ನಿಶಿತಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹರಿತಗೊಳಿಸು; ತೀಕ್ಷ್ಣಗೊಳಿಸು : ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಖಚಿತ, ನಿಶಿತಗೊಳಿಸುತ್ತ ಕಾವ್ಯ ಬರೆಯದೇ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಇರುವುದೇ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾವ್ಯನಿರ್ಮಿತಿಗೆ ನಾಂದಿ ಯಾಗುತ್ತದೆ (ಚಂದ್ರಮಾ. ೭೪೩). [ನಿಶಿತ್ಯ+ಕೋಳಿ+ಇಷ್ಯ]

ನಿಶಿತಧಾರೆ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಲಗು, - ಚೂಪಾದ ಬಾಯಿ : ನಿಶಿತಧಾರೆಯ ಹೊಳಳು ಸೂರ್ಯನ ಮುಸುಕಿದುದು (ಕುನ್ಯಾಧೀ. ೬-೩೨). [ನಿಶಿತ್ಯ+ಧಾರೆ]

ನಿಶಿತಪರಿಮಳ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಸುವಾಸನೆ : ನಿಶಿತಪರಿಮಳ ಮೋದದಿಂ ಮೋದಿಸುವ ಗಂಧದ್ರವ್ಯದಲಿ ಪಂಶಿಸಿದ ಜೀವನ ಜೀವ ತನ್ನಯ ಜೀವನವೆಯೆಂದು ವಸುಮತಿಶರಂಗಿತ್ತು ತಾ ಭೋಗಿಸದ ಬಳಸದೆ ರಾಜನನೋಲಗಿಸುವವನೆ ಪಾನೀಯಧಾರಕನು (ಕುನ್ಯಾಉ. ೩-೯೩).

[ನಿಶಿತ್ಯ+ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ)]

ನಿಶಿತಮತಿ (ನಾ). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ : ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಇನ್ನೂ ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿ, ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳ, ನಿಶಿತಮತಿಗೆ ಮತ್ತು ವಿಚಾರಬುದ್ಧಿಗೆ ಸವಾಲಾಗಿ ಉಳಿದವ (ದ್ರಾವಿ. V, ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಕುಶಾಗ್ರಮತಿ : ನಿಶಿತ ಮತಿ ಮಹಾಸತ್ತ್ವವೃತ್ತಂ ತ್ರಿವರ್ಗೋಪೇತಂ ಪಾಡ್ವುಜ್ಜುಶೀಲಂ ವರ ಬುಧನವಹಸ್ತ್ರೋತ್ತಪಾತ್ರಂ ಪ್ರಶಸ್ತಂ (ಕಾಂಡಪೂ. ೩೧೫); ಅದು ನಿಮ್ಮನ್ನರಪ್ಪ ನಿಶಿತಮತಿಗಳ್ಳೆ ಪಂಚರಾತ್ರಿಯೊಳ ಪ್ರತೀಯಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೬ ವ); ನಿಶಿತಮತಿ ಮೆಚ್ಚಿದನು ಬೇದಿನ್ನ ಸುಪನೊಬ್ಬಂಗೆ ತ್ತೆನು (ಕುನ್ಯಾಉ. ೨೩-೪೭); ಬೇರೆ ನುಡಿದನಿಲ್ಲೊಂದುಮಂ ಆ ನಿಶಿತ ಮತಿ, ಮಿತಭಾಷಿ, ಯೋಗಿಗಳ ಯೋಗಿ, ಪವನಾತ್ಮನಂ (ಪ್ರೀತಾಯಾ. ೩೬೧-೫೬೭). [ನಿಶಿತ್ಯ+ಮತಿ]

ನಿಶಿತವಿಶಿಖ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಬಾಣ, - ಶರ : ನಿಶಿತವಿಶಿಖಂ ಗ[ಳಂ]ದೊಂದೆಶನಿಯಿ ಗಿರಿಕುಲವನಕಳುಪಂತೆ ಮದೇಭಪ್ರಸರಪದ್ಮಂ ಕೆಡೆದುವು ವಿಸಸನದೊಳಾ ದ್ರೋಣನಿಧಿಗೆ ಮಾರ್ಸಲಮೊಳದೇ(ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೬). [ನಿಶಿತ್ಯ+ವಿಶಿಖ]

ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ನಿಶಿತವಿಶಿಖ : ಬಿಗಿದ ತದವೊಣಿಗೆ ಕೆಯ್ಯಂ ನೀಡಿ ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರಮನೊಂದನುರ್ಜಿಕೊಂಡು (ಶಾಂತಪು. ೪-೪ ವ); ನಿಶಿತಾಸ್ತ್ರ ಹತಿಯಿನಾ ಮುನಿಯು ಶರೀರಂ ಕೂಡೆ ಜಾಳರಂಬೋಗಿರೆ (ಸಾರ್ವಭ. ೧೨-೮೫). [ನಿಶಿತ್ಯ+ಅಸ್ತ್ರ]

ನಿಶಿದಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಶಿದ್ವಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಶಿಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಶಿಧಿ (ನಾ). ದಾಖಲೆ; ನಮೂದು; ನಿರೂಪಣೆ : ಯಾ ಹೆಣ್ಣುಳು ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕ್ರಯ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಕೊಟ್ಟನಾಗಿ ಯಾ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಆದಿ ಅಡಮು ಅಡ್ಡಿಸದ್ದಿಯೇನು ಉಂಟಾದ್ದನ್ನು ನಾನೇ ನೋಡಿ ಕೊಂಡೇನುಯೆಂದು ಬರೆಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಬೇಟು ಹಣ ಸಂದ ನಿಶಿಧಿ ಯಾಗಿದೆ (ಮೈಸೂರು. ೧೯೨೮, ೬೭-೧೩; 1808).

[←ಪಾಠ. ನವಿಶ್ವ. ನವಿಶ್ವ.]

ನಿಶಿಧಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಶಿವಗೆಯ, ನಿಶಿವಗೆಯ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಹಗೆ; ಸೂರ್ಯ : "ನಿಶಿವಗೆಯನೆಂಬಭಿಧಾನ ತಾಳುವಂ ದಿನಕರಂ" (ಕಶರ. ೫೪).

ನಿಶಿವಗೆಯ : "ನಿಶಿವಗೆಯ ನಿಶಿವಗೆಯ ಕೆಂಗದಿರೆ . . . ಪಗಲ ಬೊಜಂಗೆ ನೆಂದು ಸಪ್ತಾಶ್ವಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪೪); "ನಿಶಿವಗೆಯ ತಾವರೆಗೆಯ . . . ಜಗುನೆಯೆಯುನೆನಲ್ಯ ಸೂರ್ಯನಾಮಂ" (ಶಬ್ದ ಮಂ. ೧೫). [ನಿಶಿ + ಪಗೆಯ]

ನಿಶಿವರೆ (ನಾ). = ನಿಶಾಕಾಂತ : "ಇಂದು ಜೈವಾತ್ಯಕಂ ನಿಶಿವ[ಸಾಕಾಂ. ಕ]ರಂ ಹಿಮಕರಂ ಚಂದ್ರಂ . . . ದ್ವಿಜದಾಜನೆನೆ ಸುಧಾಂತುನಿಶಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧-೪). [ಸಂ.]

ನಿಶಿವೈರಿ (ನಾ). = ನಿಶಿವಗೆಯ : "ನಿಶಿವೈರಿ ಮಿಹಿರಂ ಮಿರೋಚನಂ ಭಾಸ್ವರಂ . . . ಪೂಷ್ಣ ನೆನೆ ಸೂರ್ಯನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦-೨).

[ಸಂ.]

ನಿಶೀಥ (ನಾ). ೧. ರಾತ್ರಿ; ಇರುಳು. ೨. ನಡುರಾತ್ರಿ; ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ : "ನಿಶೀಥಃ, ತುಹಾಸಾ - ಈ ೨ ನಡುವಿರುಳ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೯); ಅದೇಂ ಮೊಬಗಿತೋ ಮೇಘಂ ನಿಶೀಥಂ ಗಳೋಳ್ (ಜಗವಿ. ೪-೨೮); ನಿನ್ನಯ ಪಿಂತೆ ಕಾಂತಿಯಂ ಕಾಣದ ಭಾರತಂ ಬರಬರುತ್ತ ನಿಶೀಥಕ್ಕೆ ಕಂದಿ ಬಂದುದ್ವಿ (ಗಿಳಿವಿಂ. ೫೩-೧೨); ರಾತ್ರಿ ಮಹಾನಿಶೀಥದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟು (ನೂರಣ. ೩೪). [ಸಂ.]

ನಿಶೀಥಿನಿ (ನಾ). ಇರುಳು; ರಾತ್ರಿ : "ತಮಿಾ, ತಮಿಸ್ತಾ . . . ನಿಶೀಥಿನಿ, ನಿಶಾ . . . ಶ್ಯಾಮಾ, ರಾತ್ರಿಃ-ಈ ೧೯ ಇರುಳಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೭); ನಿಶೀಥಿನಿಯೋಳ್ ಮಳ ರಾಡು ಬಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸುಧಾಂತುವಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದನುಗೆಯ್ಯ (ಬಾಧಪ. ೪-೩೪); ಮಲಗುವು ದೊಟ್ಟು ನಿಶೀಥಿನಿಯೋಳ್ ನಿರ್ಮಲಮನಸ್ಸನೆಸುವುದು (ವಿಷ್ಣು ಪು. ೧೨-೫೮); ಅಂಜನೆಯನ ಬರವಿಗಂಜಿ ಲಂಕಾರಾತ್ರಿ ವಿಕಂಪಿಸುತೆ ಬೆಳ್ಳೇ ದುರ್ಗದಂ ತೋರ್ಪು ಮಾಳ್ವೆಯಂ ಶ್ರೇತಮಾದುದು ಮುಖಂ ಶೀತಲ ನಿಶೀಥಿನಿಗೆ ನಾಥನೈತಹ ನಾಣೆಗೆಂಬಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೨೦-೩).

[ಸಂ. ನಿಶೀಥಿನಿ]

ನಿಶೀಥಿನೀನಾಥ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ : "ಇಂದು . . . ನಿಶೀಥಿನೀನಾಥಃ, ಜೈವಾತ್ಯಕಃ, ಮೃಗಾಂಕಃ, ವಿಧುಃ, ದಾಕ್ಷಾಯಣೀರಮಣಃ-ಈ ೨೦ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೮-೪೩).

[ಸಂ.]

ನಿಶೀಥೆ (ನಾ). ನಡುರಾತ್ರಿ; ನಟ್ಟಿರುಳು : "ಅರ್ಧರಾತ್ರಿ ನಿಶೀಥೆಯೆನೆ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೦-೭). [ಸಂ. ನಿಶೀಥ]

ನಿಶೀಥಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಶೀಥಿಕೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಶೀಥಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಶುಂಭನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ನಾಶಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : "ಮಾರಣಂ, ನಿಶರಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ, ಸೂದನಂ, ನಿರಸನಂ, ನಿಶುಂಭನಂ . . . ಸಂಜ್ಞ ಪನಂ-ಈ ೨೧ ಕೊಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೮-೩೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಶುಂಭಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೦ "ಬಲಗಾಲನ್ನು ಕುಂಚಿತ ಮಾಡಿ, ಎಡಗಾಲಿನ ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಂದು ಅಥವಾ ಚೇಳಿನ ಬಾಲದಂತೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆತ್ತಿ ಎದೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ, ಕಟಕಾಮುಖಹಸ್ತದ ಮಧ್ಯ ಬೆರಳನ್ನು ತಿಲಕವಿಡುವಂತೆ ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ ಚೆಲಿಸುವುದು" (ಲಾಸ್ಕರಂ. ೨೯೮ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ತನ ಕುಂಚಿತಮುಂ ದೋಲಂ ವಿಸ್ತೃತ ವಿನಿವೃತ್ತ ಮೆಸೆವ ಪಾಶ್ಚ್ಯಾಂತಂ ಯುವತೀ ನಿಶುಂಭಿತಂ ಕೇಳವಿರಳಗುಣೆ ರಂಜಿಸಿರ್ಪ ವಿಮ್ಯದ್ವ್ಯಾಂತಂ (ಲಾಸ್ಕರಂ. ೪-೩೪). [ಸಂ.]

ನಿಶೈ (ನಾ). ೧. ಇರುಳು; ರಾತ್ರಿ; ರಜನಿ : "ತಮಿಾ, ತಮಿಸ್ತಾ . . . ನಿಶಾ, ದೋಷಾ . . . ರಾತ್ರಿಃ-ಈ ೧೯ ಇರುಳಿನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೮-೧೦೭); ಒದವಿದವಶ್ಯಾಯದೋಳ್ ನಿಂದನೇಕಾಂತನಿವಾಸಂ ಬೆಳ್ಳ ವಾಸಂ ನಿಶೆಯೊಳನೆಯ ನಿರ್ವಾಣದೋಳ್ ಯೋಗಿನಾಥಂ (ಸುತುಸಾ. ೪-೧೧); ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಂ . . . ಪರವಿಕಸದ್ವಾರಿರುಹಮನಾ ಕಾಂತೆ ನಿಶೆಯ ಕಡೆಯೋಳ್ ಕಂಡಳ್ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೩-೧೨೦); ಲಂಕೆಯು ಮರ್ದಿಸಿ ನಿಶೆಯೊಳಾ ಧರಾನಂದನೆಯ ನೋಡಿ (ಮೆಕಾರಾ. ೫-೧-೨); ಮಂಥರೆಯ ಬಾಳಾನಿಶೆಗೆ ಶಶಿಯುಡಿಸಿದಂತಾಯ್ತು (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩-೬೦೯). ೨. ಕತ್ತಲೆ; ಅಂಧಕಾರ. ೩. ಅರಿಸಿನ; ಹರಿದ್ರ : "ನಿಶಾಮಾ, ಕಾಂಚನೀ, ಪೀತಾ, ಹರಿದ್ರಾ, ವರವರ್ಣಿನೀ-ಇ ಅರಿಸಿನದ ಪೆಸರು ಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೮೫); ಸವನಾಗಿ ಕೊಂಡು ಧೂಪಿಸುಗೆ ವಿಳಂಗಂ ಮಹಿಷಿ ಮತ್ಸ್ಯಮಾಂಸಂ ನಿಶೆ ಸಾಸಿಮೆಯಂ ಮತ್ತಿಯ ಪೂವೆಂಭವಣಂ ತರು ನಿರುಜಮಾಗಿ ಫಳದೋಳ್ ನೆರೆ(ಜೆ)ಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೧೨); ನಿಶಾ, ಅರಿಸಿನ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೭-೨೩). [ಸಂ. ನಿಶಾ]

ನಿಶೈ 'ನಶೆ' ನೋ.

ನಿಶೇಶ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ : ಸುತೆಯರ್ ಪುಟ್ಟುನ ರಂತಾತ್ರಿತರೋಳ್ ಬಲ್ಲಿದರೊಳೊಂದುಗುಂ ವೈರಂ ನಿಶೈತೆ ಕೀರ್ತಿಹಾಸಿ ಬಹುನದ್ರತೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ ನಿಶೇಶನವರೋಹಿಣಿಯೋಳ್ (ಜಾತಕ. ೯-೨೦).

[ಸಂ.]

ನಿಶೇಶಶೇಖರ (ನಾ). ಚಂದ್ರನನ್ನು ಮುಡಿಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು ; ಚಂದ್ರಶೇಖರ ; ಶಿವ : ಆ ಸಮಯದಂಧಕಾಸುರನ ಸೀಳ್ದ ಪಟ್ಟಿತರ ನಿಶೇಶಶೇಖರನು ಬೆಳಬೆಳಗುತ್ತ ಬಂದಂತೆ (ಸಮೋ. ೧೪-೨೭).

[ನಿಶೇಶ + ಶೇಖರ]

ನಿಶ್ಚಂಚಲ (ಗು). ಸ್ಥಿರವಾದ; ಅಚಲವಾದ; ದೃಢವಾದ. [ಸಂ.] ನಿಶ್ಚಂಚಲಿತ (ಗು). = ನಿಶ್ಚಂಚಲ : ನಿಚ್ಚ ಸಾವಿರಜಂಗಮಂಗಳಿಗೆ ಸಂಚವಿಧ ಪಕ್ಕಾನ್ನಪಾನಾದ್ಯಂಚಿಪ್ಪಾಥಂಗಳಂ ನಿಶ್ಚಂ[ಪಾಣಂ. ೧:ಸಂ] ಚಲಿತಮತಿಯಿಂದೆ ನೀಡುತ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲು (ಬಸವ. ೨೪-೩).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಕ್ರನಿರಾಹಾರ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಉಪವಾಸ; ಒಂದು ತೊಟ್ಟು ನೀರೂ ಕುಡಿಯದೆ ಮಾಡುವ ಉಪವಾಸ; ನಿಟ್ಟು ಪವಾಸ: ಅಂದು ಏಕಾದಶೀ ಆದ್ವರಿಂದ ನನಗೆ ನಿಶ್ಚಕ್ರನಿರಾಹಾರವೆಂದು ಗುಳಿಗೆ ಉರುಳಿಸಿದೆ (ದೇಶಪ್ರ. ೧೦೪). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಟಿ 'ನಿಚ್ಚಟ್ಟಿ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಯ (ನಾ). ೧. ನಿಜ; ಸತ್ಯ ; ದಿಟ : [ಪಂ.] ಕ್ರಿಸ್ತದೀ ಸ್ಥಾನ ಕೈರಡಂ ಬಗೆದಳಿ(ಬಾ)ದವಂಗೆ ನಿಶ್ಚಯದಿಂ ಕೇಳಿರೆ ವಾರಣಾಸಿಯೋಳ್

ಪಾ × × × ಕವಿಲಿಯುಮನುಬಾದ ಪಾಪಂ ಸಾಗುಂ (ಎಇ. XXVIII, ೫-೬೬; ಸು. 1082); ಅನುರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನುದರನ ಹೋರೆಯದ ಅಚ್ಚರಣೆ ಕಂಡರೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಕೊಡಲಸಂಗಯ್ಯನೆಂಬೆನು (ಬಸವ. ೬೫೮); ಮತ್ತೆ ಕೇಳಿಶ್ಚಯವುಯೇಳದು ಪುತ್ರ ಅರಿ ಮೌನವದು ಯೆಂಬೆದು ಅತ್ಯಧಿಕಮಹತ್ವಮವುಯೆಂಬೆನಿಸುವದು (ಜ್ಞಾನಸೂ. ೨೬-೫); ದೇವರಿಗೆ ಕನಕರ ಹುಟ್ಟಿ ಆತನು ತಮ್ಮ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವ ನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳರಿ (ಮುಂಬಯ. ೪-೮೬); ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷಪಾತವೇ? (ಗಾಜ). ೨. ದೃಢವಾದ ಭಾವನೆ; ಖಚಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಸ್ಥಿರವಾದ ನಿರ್ಣಯ: "ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿಯತಮನೆ ನಿಶ್ಚಯಮದು" (ಮಂಗರ. ೧೨೯-೧೩); ನಡ್ವ ಮುಚ್ಚಿಗೆ ಪೂಜಿಸಿ ನಿಶ್ಚ[ಪಾಪಂ. ಜ್ಞ]ಯವೆಂದನಲ್ಲ . . . ಅಂಗದಲ್ಲಿ ಸಂಗಿಯಲ್ಲ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮೃಸನಿಯಲ್ಲ ಅಂಗವಲ್ಲದ ಸಂಗ ಗುಹೇಶ್ವರನಿಮ್ಮ ಕರಣ (ಅವತಂ. ೮೧-೬೬೬). ೩. ಮನೋವೃತ್ತಿಯ ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ದ್ರವ್ಯವು ಜ್ಞಾನ. ಇದು . . . ವಿಷಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸಂಶಯ ನಿಶ್ಚಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪರೋಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದುವುದ ರಿಂದ ದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಕ್ಷಣಿಕವೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯); ವೃತ್ತಿಯು ಸಂಶಯ, ನಿಶ್ಚಯ, ಗಮ ಮುತ್ತು ಸ್ವರಣ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ (ಭಾತತ್ವ. ೫೮೮). ೪. = ನಿಶ್ಚಯತಾಂಬುಲ.

ನಿಶ್ಚಯಪಡಿಸು = ದೃಢಪಡಿಸು; ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸು: ಕಾಲ್ದಾ ವೆಲ್ಲನು . . . ಪೋಪನ ಹೇಳಿಕೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಇನ್ನೂ ನಿಶ್ಚಯಪಡಿಸಿದನು (ದ್ರಾವಿ. ೧೯). ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡು = ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ನಿರ್ಧರಿಸು: ನೆಂಬರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಕಾಳು ಮದುಮೆಯ ದಿನವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿ ಅದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾ ಬಿದ್ದ ಬೋಳನನ್ನು ಕಂಡು . . . ಕರೆದು ತಂದನು (ಕಾಲೂರ. ೧೧ ಕಥಾಸಾರ). ನಿಶ್ಚಯ ಹಾಕು = (ಮದುವೆಯನ್ನು) ನಿರ್ಧರಿಸು, — ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡು; ನಿಶ್ಚಿ ತಾರ್ಥ ಮಾಡು: ಭೀಮನು ಹೆಂಡತಿ ಸತ್ತು ಇನ್ನೂ ಎದುರಿದನ ಆಗಿಲ್ಲ. ಆಗಲೆ ನಿಶ್ಚಯ ಹಾಕಿದರಂತೆ (ತಿರುಗು. ೩೨). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಯಂಗಯ್ (ಕ್ರ). ನಿರ್ಣಯಿಸು; ಖಚಿತವಾಗಿ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು: ಚಿಚ್ಚರನುನ್ನೀ ಪ್ರಾಣಮಂ ತಾಂ ಬಿಡದಿರೆನೆನುತಂ ನಿಶ್ಚಯಂಗಯ್ಯಳ್ (ಕಾದಂಭಾ. ೯೭೮); ಬರವೇಬ್ರಾಹ್ಮೀಯ ಮಂತ್ರಿ ಪ್ರಮುಖರನವರೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಂಗಯ್ಯಾ ಧಾತ್ರೀಭರಮಂ ಕೊಟ್ಟಾ ತ್ವಜನ್ಯಂಗಧಿಕವಿಭವದಿಂ ಪಟ್ಟ ಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಅಜಿತ. ೨-೧೧೬); ಜೀವಾದಿ ಪದಾರ್ಥತತ್ವಂಗಳಂ . . . ಪಿರಿದುಮುಟ್ಟುಕೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಂಗಯ್ಯಾ ನೆಂಬುವುದು ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನಮೆಂಬುದಕ್ಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೮ ವ).

[ನಿಶ್ಚಯ + ಕಯ್.]
ನಿಶ್ಚಯಂಬಡೆ (ಕ್ರ). ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬರು; ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಪರಣಾಮತೆಯನೆಯ್ ನಿಶ್ಚಯಂ ಬಡೆವುದು ಮಹಾಲಿಂಗದ ವಿಷಯ (ಅವಸ. ೧೯೬-೩೫೧).

[ನಿಶ್ಚಯ + ಪಡಿ.]
ನಿಶ್ಚಯಗುಣ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಧಾರವಾದ ಗುಣ; ವೃತ್ತಾಸಕ್ತಿ ಒಳಗಾಗದ ಸ್ವಭಾವ. ೨. ನಿರ್ಧಾರವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು: ನಿಶ್ಚಯಗುಣರೊಳರೆಂಬುದಿವಾಶ್ಚರ್ಯಂ ಭರತಭೂಮಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೨). [ನಿಶ್ಚಯ + ಗುಣ]

ನಿಶ್ಚಯಗುಣಿ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳವನು: ನಿಶ್ಚಯ ಗುಣರೊಳರೆಂಬುದಿವಾಶ್ಚರ್ಯಂ ಭರತಭೂಮಿಯೊಳ್ ಸುರಪತಿ ತಾಂ

ನಿಶ್ಚಲ[ಯ]ಗುಣಗಳನಲ್ಲದೆ ದುಶ್ಚರಿತರನಭಸಮೇತರಂ ಪೊಗಬ್ಬ ಪನೇ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೭೨). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಯಗುಣಿನ್]

ನಿಶ್ಚಯತಾಂಬುಲ (ನಾ). ಮದುವೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರ; ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ; ಕಡಲೆಬೆಲ್ಲ; ಗಟ್ಟಿ ಗಡುಬು (ಕರಾ); ಸಕ್ಕರೆಕಾರಣ (ಉಕ): ಜೀವ ಕೇಳಿಮ್ ನಂದನ ಸೌಂದರೀಶಗೆ ನಾವಿತ್ತೆನೆಮ್ಮ ಪುತ್ರಿಯನೆನ ಆ ವೇಳೆಯೊಳ ನಿಶ್ಚಯ ತಾಂಬುಲವ ನಾ ನಿನಯದೊಳಿತ್ತು ದೀಕ್ಕೊಂಡೆ (ಪ್ರಭುತಿ. ೨೧-೫೮).

[ನಿಶ್ಚಯ + ತಾಂಬುಲ]
ನಿಶ್ಚಯನಯದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದಾರ್ಶನಿಕರ ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೀವಸ್ವರೂಪದ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ; IP ಸುವರ್ಣವು ಒಂದು ಮೂಲದ್ರವ್ಯ. ಅದರ ಗುಣ, ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ ನಿಶ್ಚಯ ದೃಷ್ಟಿ. ಸುವರ್ಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಆಭರಣಗಳ ಗುಣ, ಸ್ವರೂಪಗಳ ವಿವೇಚನೆಯ ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿ. ಹೀಗೆಯೇ ಆತ್ಮ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಮೂಲದ್ರವ್ಯದ ವಿಚಾರ ಹೇಳುವುದು ನಿಶ್ಚಯನಯ ದೃಷ್ಟಿ. ಆತ್ಮ ಕರ್ಮಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಜೀವ ಪರ್ಯಾಯಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ವ್ಯವಹಾರನಯ ದೃಷ್ಟಿ: ಜೀವದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಜೈನದಾರ್ಶನಿಕರು ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಕೋನ ಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ನಿಶ್ಚಯನಯದೃಷ್ಟಿ, ಇನ್ನೊಂದು ವ್ಯವಹಾರನಯ ದೃಷ್ಟಿ (ಜೈನಪ. ೨೮೪). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಯಬುದ್ಧ (ನಾ). ಬುದ್ಧಿವಂತ; ಜ್ಞಾನಿ; ಪ್ರತಿಭಾವಂತ: ದಿವಿಜೇಜ್ಞಂ ನಿಲೆ ಜನ್ಮಲಗ್ನೈಹದೊಳ್ ಪ್ರಾಜ್ಞಂ . . . ತನೂಭವ ದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯಬುದ್ಧಂ (ಪಾತಕಿ. ೧೪-೧೧). [ನಿಶ್ಚಯ + ಬುದ್ಧ]

ನಿಶ್ಚಯಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಬುದ್ಧಿ: ಇಂತಪ್ಪ ನಿಶ್ಚಯ ಬುದ್ಧಿಯೊಳಪಗತಚಿಂತಾತುರ ತನ್ನ ತಾನೆ ಸಂತವದಿಸಿ ನಾಲ್ಕೆಸೆಯ ನೋಡುತ ಕಂಡನಂತರ್ಲಿಡ ದೇಗುಲವ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೬-೪೯); ನಿಶ್ಚಯ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ಎಂದಿಗೂ ಅಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೦೩).

[ನಿಶ್ಚಯ + ಬುದ್ಧಿ]
ನಿಶ್ಚಯಶಕ್ತಿ (ನಾ). ನಿರ್ಧಾರಕ ಶಕ್ತಿ; ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಹೋಗಲುನ್ನು ನೋಡಿ ಒದ್ದಿ ಬೆಂಕಿ ಛುಟೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ನಿಶ್ಚಯಶಕ್ತಿ (ಅನಂತ. ೧೬-೭೫).

[ನಿಶ್ಚಯ + ಶಕ್ತಿ]
ನಿಶ್ಚಯಿಸು, ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ನಿಶ್ಚೈಸು (ಕ್ರ). ೧. ತೀರ್ಮಾನಿಸು; ನಿರ್ಧರಿಸು; ದೃಢವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು; ಖಚಿತವಾದ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬರು: ತನ್ನಯ ತಂದೆಯೆಂಬುದನೆ ಕೊಟ್ಟು ವಿವಾಹ ಮನಿಂದ ಮಾಡುವೆಂ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಗಾಂಗೇಯಂ ದಾಶರಾಜನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು (ಪಂಜಭಾ. ೧-೭೨ ವ); ಈಗಲ್ . . . ಹಿಂಗಳಕನಲ್ಲಿಗುಯ್ಯ ನೆಂಬುವನೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಸಂಜೀವಕೆಂಗಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಜತಂ. ೫೪-೬); ಉಳಿದ ಚತುರ್ವಿಧಾಹಾರಂ ಕೇವಲಿಗಿಲ್ಲೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸು ವು ದು (ಶಾಸ್ತ್ರಪೀ. ೯೭-೬); ಧರಣಿಪನ ನಿರಾಸೆಯಲಿ ಕಂದನ ಮರಣವನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪ್ರಳಯದ ಹರನ ಕೋಪನ ಕೇಣಿಗೊಂಡನು ತನ್ನ ಚಿತ್ತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಯೋ. ೮-೧೪); ದೇವರೊಬ್ಬನಿದ್ದಾನೆಂದು ಬಲ್ಲವರು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ದ್ದಾರೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೫೯). ೨. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು; ಖಚಿತ ಪಡಿಸು: ಮಾಯಾವಿ ನುಡಿದ ನಸುಮಾತಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಪಯಣವ ನುಮೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯದುದ್ದಿನಲಿ ಸಂತಸವಡೆದು ತತ್ಕೃಪರನ ಮೂರ್ತಿಯ ನಾಂತಕು ಬೆನ್ನ ಭಾಗದಲಿ (ನೋಡತ. ೩೧-೨೫); ಆ ದಾಸಗಳನ್ನು

ಕೊಟ್ಟು ದೇಶಕ್ಕೆ. . . ನಿಶ್ಚಯ್ಯನಿದ್ದ ಪ್ರಯಾಣವು ಸುಗಮವಾಗಿ ನಡೆಯಲೆಂದು (ಚಿಂತಾ. ೧೪೧). ೩. ನಂಬು ; ನಚ್ಚು : ಮಹಾದಾಸಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನ ಪೂಜಿಸಿ ಬದುಕುವೋ ಕಾಯವ ನಿಶ್ಚಯ್ಯನದ (೩೫೮. ೧೬೨). ನಿಶ್ಚಯ್ಯ : ೧. ರಕ್ತಸಮನೆಯ ಕೋಣೆಯ ಗಂಗನ ಕಾಳಗದೊಳ್ಳನ್ನ ಸಾವಂ ನಿಶ್ಚಯ್ಯ (ಎಕ. II, ೧೩೪-೪ ; ಸು. ೧೪೧). ನಿಶ್ಚಯ್ಯ : ೧. ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ನೆಲನಂ ಬರೆಯುತ್ತ ಮಿದ್ವ ದೀರಭಟಮಂ ಕಂಡು ಮಗನ ಸಾವಂ ನಿಶ್ಚಯ್ಯ [ಪಾಶಾಂ. ನಿಶ್ಚಯ್ಯ] ರಾಜ ಮಂದಿರನಂ ಪೊಕ್ಕು (ಸಂಪದಾ. ೧೧-೧೧೫ ವ) ; ಬಲ್ವಿನಂ ದೇವಿಯ ಪಾದಮೂಲಮನೆಯ್ಲಿ ಸಲಂ ಸಾಲ್ವುನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ್ಯ (ಕಾದಂಬ. ೪೦೪) ; ಭರದಿಂ ಸುಜ್ಞನೆ ಸುಯ್ಯ ಸೂಗುಜನೆ ಕಣ್ಣಕ್ಕಾಲಿಗಲ್ ದೀಪ್ತ ಮೆಯರ್ ಮರವಟ್ಟಿಂತರೆ ನೋಡಿ ದೇವೀ ನರದಿದಾಯ್ತೆಂದಂದು ನಿಶ್ಚಯ್ಯ (ಲೋಕೋ. ೯-೨೦೭) ; ಭಾಮ್ಯಾದಿ ಸುಜನವ್ರಾತ ನಿಶ್ಚಯ್ಯದರು ಮನದಲಿ ಭವಗರ್ಭಯನ (ಕುಮಾರ. ೨೨-೩೯). ೨. ಪುಂಡರೀಕಿಣಿಗೆ ಪಯಣಂಬೋಗಲ್ ನಿಶ್ಚಯ್ಯದಂ ಭರಣೇಶ್ವರಂ (ಅದ್ವ. ೪-೯೦) ; ಮಹಿ ದಿನಸಂ ಪಯಣಮೆಂಬುದನಲ್ಲಿಯೆ ನಿಶ್ಚಯ್ಯ ನಿಜರಾಜಭವನಕ್ಕೆ ಬಿಜಯಂ ಗೆಯ್ದು (ಕಾದಂಬ. ೪೯೯). ೪. ನಿರ್ಧಾರಗೊಳ್ಳು ; ಜ್ಞಾತ ಜ್ಞಾನ ಜ್ಞೇಯ ಸಂಪುಟವಾಗಿ ಅಡುವು ನಿಶ್ಚಯ್ಯ [ಪಾಶಾಂ. ನಿರ್ಣಯ, ನಿರ್ಣಯ] ನಿಶ್ಚಯ್ಯಾಗಿ ಕುಟುಮುಗಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಅ ಅಜಾವ ಅರ್ಪಿತ (ಚನ್ನ. ಕ. ೬೪೧-೧೪೩೯). [ನಿಶ್ಚಯ್ಯ + ಇಸ್ಯ]

ನಿಶ್ಚಯ್ಯ 'ನಿಶ್ಚಯ್ಯ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಲತೆ (ನಾ). ಸ್ಥಿರತೆ ; ನಿಶ್ಚಲತೆ : ಹರಸಿದರು ಲೇಸಾಗಲೋ ನಿಶ್ಚಲತೆಯಲಿ ದೀರ್ಘಾಯುವಾಗೆಂದು (ಕೊರಂ. ೫-೮-೭೨).

[ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲತಾ]

ನಿಶ್ಚಲ, ನಿಶ್ಚಲ (ಗು). ೧. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವ ; ದೃಢವಾದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ. 'ನಿಶ್ಚಲಪ್ರದೀಪ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲ ಗುದು ; ಸ್ಥಿರವಾದುದು : ಮುತ್ತಿಗೆಯ ಜಂಬುಕ ಖಗಾಳಿಯ ಚಿತ್ರ ನಿಶ್ಚಲವಾಯ್ತು (ಕುಮಾರ. ೫-೨೯) ; ನೀವು ಭಕ್ತದೇಹಿಕನೆಂಬುದು ಎನಗೆ ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಕಾಣಬಂದಿತ್ತು (ಅಮರ. ೧೪೯-೧೪೭) ; ಭೀಷ್ಮನ ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಂಜಿಗೆ ಹೇಳಿ ಪರಶುರಾಮನು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದರು (ಕೀಚಿಂ. XIV, ೨೭) ; ಪೃಥಿವಿಪತಿ ಮಂಕುಗಣ್ಣೆಂ ದಿಟ್ಟಿಸಿರ್ಪನು ಶವಾಪ್ರಿಯೋಲ್ ನಿರ್ಜೀವ ನೆನೆ ನಿಶ್ಚಲಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೦೧-೩೪). ೩. ಅಲುಗಾಡದುದು ; ಕದಲದುದು ; ಗಿರಿ ; ಪರ್ವತ. ೪. ಭೂಮಿ. ೫. ಅಲುಗಾಡದೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅಲಭುಭುಜನಾಗಿಯಂ ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿಯು ಮುಖಭೂಭುಜದತ್ತಂಗೆತೆಯೋ ನೆಲಸಿಯುಮೆಯ್ದು ನಿನ್ನಾ ವಿಲಸಿತನುಂ ಮೇರು ಕಶಿನಭೋಗಾಧಾರಂ (ಕವಿಾ. ೩-೪೩) ; ನೆಲವನ್ನೇ ದಿಟ್ಟಿಸುತ್ತ ನಿಶ್ಚಲಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೩೭). ೬. ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ಮನೋನಿಗ್ರಹಿ ; ತಪಸ್ವಿ ; ಸಂಯಮಿ : ಚಲದಿಂದಂ ನಗರಾಜಪುತ್ರ ದೈವಯಜ್ಞಾ ನಾಸದೋಳ್ ಭಾಪು ನಿಶ್ಚಲನಂ ನಿರ್ಮಲನಂ . . . ನಿಲಿಸುತ್ತ (ಗಿರಿ. ೯-೧೧) ; ನಿಗಮ ವಿಶಾಲನುತ ನಿಶ್ಚಲ ನಿಜಾತ್ಮ . . . ಶೂಲಧರ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಸಲಹು ಮೂಜಗನ (ಅಮೃತ. ೧-೫೪) ; "ಇವಾಚಲ ಸಂಯಮಿ ನಿಶ್ಚಲಾಂಕಿತಂ" (ನಾನಾ. ೪೭). ನಿಶ್ಚಲ : ೫. ಬಿಳಿಯ ಮುಗಿಲ್ಲಳ ಪಟವಾಣಿಯೋ ದಿಕ್ಕಳರುಂ ಸುರೇಂದ್ರರುಮೇಂ ನಿಶ್ಚಲರಾಗಿರ್ದರೆನ್ನಲ್ಯಾ ಕಳ ಭೌತವಿಶಾಳಮಪ್ಪ ಚೌಪಳಿಗೊಳ್ಳು ಬಂದಿರ್ಪುದಂ (ನೇಮಿಪು. ೯-೭೯). ೬. ನಿಶ್ಚಲರುಂ ಪ್ರಣೂತಬಲರುಂ ತಾಮಗಿ ಲೋಕಾಗ್ರದೋ

ತೋಗುತ್ತಿರ್ಪು ವಿಶುದ್ಧ ಸಿದ್ಧ ರಮಗೀಗಾತೋದಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಂ (ಕೀವಸಂ. ೨-೨) ; ನಿಶ್ಚಲ [ಪಾಶಾಂ. ಲ] ನಿರಾಕುಳ . . . ರುದ್ರನಿರುತಿರ್ಪನು ವಿನೋದದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೯). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಲತೆ, ನಿಶ್ಚಲತೆ (ನಾ). ಅಚಲವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ದೃಢತೆ ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಇದೇಂ ಕಳಕಳಮನ್ನ ಭಕ್ತನವನೀತನೋಕಾಂಪವಿನೋದ ಮುಂಟು ನಿಶ್ಚಲ [ಪಾಶಾಂ. ೪] ತೋಳರ್ಪುದೆಂದವರ್ಗೆ ನೇಮಿಸಿದಂ ಕರುಣಾಧಿ ಶಂಕರಂ (ಕವಿಕಂ. ೪-೪೬) ; ಅಹ್ಯಾರೂಪದಿ ಮುಚ್ಚಿ ಮಹಿಮೆಯ ನಿಶ್ಚಲತೆಯಿಂದಿರುವೆಯಾದರು ನೆಚ್ಚಲಾರೆನು ಕೃಷ್ಣ ನಿನ್ನನು (ನೇಸಾರಾ. ೭೬-೧). ನಿಶ್ಚಲತೆ : ದಿಗಿಭಕಂಭಮಿದೆಂದು ಧಂತ್ರಿ ಬಂದು ನಿಶ್ಚಲತೆಯನಿರ್ಪಳಲ್ಲಿ ಭುಜಮಂಡಳದೋಳ್ ವಸುಧಾಧಿನಾಥನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೨೧). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲತಾ]

ನಿಶ್ಚಲತ್ವ (ನಾ). - ನಿಶ್ಚಲತೆ : ನಿಶ್ಚಲತ್ವವು ಚಲನೆಯ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭ ಅಥವಾ ಉದಾಹರಣೆ ಮಾತ್ರ (ಭಾಷಿ. ೨೭). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಲನೆ (ನಾ). - ನಿಶ್ಚಲತೆ : ನೀವು ವಿಳಕೆಯಿಂದ ಭ್ರಮಿಸಲಿನ್ತಾಯ್ತು ನಿಶ್ಚಲನೆಯಿಡಿ ಮನದೋಳಿಗೆ (ನಮೋ. ೮-೫೦).

[ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲನಾ]

ನಿಶ್ಚಲಪ್ರದೀಪ (ನಾ). ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ ಜ್ಯೋತಿ ; ಅಲುಗಾಡದ ದೀಪ : ಆ ಭುವನತ್ರಯವಿಜಯಿಯಪ್ಪ ರೂಪಾಚಾರ್ಯದೊಡನಮುಳ್ಳದೆಂತೆ ಬರೆದ ನಿರ್ಮಲ ಶೌಚಾದಿ ಗುಣಂಗಳೆಂ ಬಿಣ್ಣುಂ ದಿಕ್ಕಿದ ಭೈತ್ರ ಮುಮಂ ನಿಶ್ಚಲಪ್ರದೀಪವಿಪ್ರಪ್ರದೀಪಮುಮಂ ಪೋಲ್ತು (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೯೨ ವ). [ನಿಶ್ಚಲ + ಪ್ರದೀಪ]

ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ, ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಮಿಸುಕಾಡದ ದೇಹ ; ಅಚಲವಾದ ಶರೀರ : ಅರೆಮುಗುಳ್ಳಕ್ಕಿಳ್ಳ ಮಿಡುಕುಗುಂದದ ಚೆಂಡುಟಿ ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ [ಪಾಶಾಂ. ೪೦] ಗಮುರ್ಪರೆಯೋ ತಕ್ಕ ಕಾಲ್ಪಾದಿ . . . ಒಪ್ಪ ಪೂಸವೇಷದ ತಾಪನೊಪ್ಪಿ ತೋಟಾದಂ (ಕವಿಕಂ. ೨-೭೯). ೨. ಚಲಿಸದೆಯಿರುವ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು. ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ : ೧. ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ನಿಶ್ಚಲ + ಅಂಗ]

ನಿಶ್ಚಲಿತ, ನಿಶ್ಚಲಿತ (ಗು). ಚಲಿಸದೆಯಿರುವ ; ಅಚಲವಾದ ; ಸ್ಥಿರವಾದ ; ದೃಢವಾದ : ಪೂಜನಿಯೊಳು ಮುನ್ನಿಂದ ಕಾಣಲ್ಪಡದುದೀ ವೈಜಾಂಜಿಯು ನಿಶ್ಚಲಿತ ಶಿವಭಕ್ತಿ (ಬಸಪು. ೫೨-೨೭). ನಿಶ್ಚಲಿತ : ಮಂವಿಳಯನರಿಸಿದ ಕೇವಲಗಳ . . . ನಿಶ್ಚಲಿತ ಶ್ರುತಕೇವಲಗಳ ಚಳನಂ ನಮಗಚಳಸುಖಮನೀಗನವರತಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೩) ; ಪಕ್ಷಿಮ ದಿಶ್ಚೇಚ್ಚನ್ನ ಪತಿಗಳನೆಜಗಿಸಿದಂ ನಿಶ್ಚಲಿತಧೈರ್ಯಮೇರುವಿಪಕ್ಷಿನ್ನುತ ಕೀರ್ತಿ ಚಕ್ರಿಚರಣಾಂಬುಜದೋಳ್ (ಪಾಶಾಂ. ೧೧-೧೦೯) ; ಇಭಯೂಕಂ ಪರಿದತ್ತು ನಿಶ್ಚಲಿತಕಣಂ ಪ್ರಪ್ರಹಸ್ತಂ ರದಪ್ರಭಿ ಚೆಲ್ವಾಗೆ ಮದಾಂಬು ಸೂನೆ ಸಮರಕ್ರೀಡಾಮಹೋತ್ಸಾಹದಿಂ (ರಾಜಶೀ. ೩-೭೦).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಲಿತಚಿತ್ತ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳು ; ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವಳು : ಸಕಳಕಳಗನೊಚ್ಚತಂಗೊಂಡು ನಿಶ್ಚಲಿತ ಚಿತ್ತಿಯುಚ್ಚಾಸನಮನೇಣು ವಿಲಾಸಿನಿಯರ್ ಕೆಲಬಲದೋಳ್ ನೆಲನುಗ್ಗ ದನೆ ಪುರಾಣಮುಖಿಯಾಗಿ ಬರುತ್ತು ಮಿರೆ (ಗಿರಿ. ೪-೩೩ ವ).

[ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲಿತಚಿತ್ತಾ]

ನಿಶ್ಚಲೆ (ನಾ). ಚಂಚಲೆಯಿಲ್ಲದವಳು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವವಳು : ಭಾಸುರತೇಜಂ ಕಂಚುಕಿಯಂತೆ ನಿಶ್ಚಲೆ ಮಾದಿತಾ ಸ್ವಪ್ರೀತವಧುವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೨೩). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಲಾ]

ನಿಶ್ಚಲ 'ನಿಶ್ಚಲ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಲಚಿತ್ತ (ನಾ). ೧. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅದೇವರ ಕುಂತಕಗಳುಂ ದೆಳೆದು ಜೆಡೆ ಗಳಾಗಿ ನಿಶ್ಚಲಚಿತ್ತ ಸರ್ವಸ್ವಗಂ (ಚಾವುಂ. ೨೪).

[ನಿಶ್ಚಲ (= ನಿಶ್ಚಲ) + ಚಿತ್ತ]

ನಿಶ್ಚಲತನು (ನಾ). = ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ ೨ : ಲಲಿತಮುಖಸರಸಿಜಂ ನಿಶ್ಚಲ ಪಕ್ಷಂ ಸ್ತಿಮಿತತಾರಕಂ ಭುಜಬಲಿ ಕಣ್ಣಿ ಕೊಳೆ ತವ ಪೀರ್ವಪೊಲ್ಲಿ ಶ್ಚಲತನು ನಡೆನೋಡೆ ಭರತರಾಜಂ ಸೋಲ್ವಂ (ಅದಿಪ. ೧೪-೧೦೫).

[ನಿಶ್ಚಲ (= ನಿಶ್ಚಲ) + ತನು]

ನಿಶ್ಚಲತೆ 'ನಿಶ್ಚಲತೆ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಲಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಡದ ಕಣ್ಣೆವೆ ; ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ ರೆವೆ. ೨. ಅಲುಗಾಡದ ಕಣ್ಣೆವೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಲಲಿತ ಮುಖಸರಸಿಜಂ ನಿಶ್ಚಲಪಕ್ಷಂ ಸ್ತಿಮಿತತಾರಕಂ ಭುಜಬಲಿ ಕಣ್ಣಿ ಕೊಳೆ ತವ ಪೀರ್ವಪೊಲ್ಲಿ ಶ್ಚಲತನು ನಡೆನೋಡೆ ಭರತರಾಜಂ ಸೋಲ್ವಂ (ಅದಿಪ. ೧೪-೧೦೫). [ನಿಶ್ಚಲ (= ನಿಶ್ಚಲ) + ಪಕ್ಷ]

ನಿಶ್ಚಲಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಂತ ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಮೃಲ[ಮಯಾ] ಕಮಾಂಬಿಕಾಸುತ ತದಮಾತ್ಮ [ಜೀ]ತ [ಹೃ]ದಯೇಶ್ವರಿ ನಿಶ್ಚಲಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭಾವಿಸಲು (ಕಾಳ. ೮೧-೧೫-೫೫ ; 117).

[ನಿಶ್ಚಲ (= ನಿಶ್ಚಲ) ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ 'ನಿಶ್ಚಲಾಂಗ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಲಿತ 'ನಿಶ್ಚಲಿತ' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಿಂತ (ಗು). ೧. ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದ ; ಸ್ವಸ್ಥ ಮನಸ್ಸಿನ ; ಶಾಂತ ಮನದ ; ನಿರ್ವಿಕಾರದ : ಅತ್ಮ ಲಿಂಗ ಪರಮಾತ್ಮ ಜಂಗಮ ತನುಮಧ್ಯ ಪ್ರಸಾದವಾಯಿತ್ತು . . . ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ಸಂಗದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿಂತನವಾಸವಾಯಿತ್ತು (ಬಸವ. ೮೩೭) ; ಇಂತು ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದಿವ್ಯ ನಿಶ್ಚಿಂತಗುರುಭಕ್ತಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಿಯದಂತುಮಲ್ಲದುದರನಿಮಿತ್ತಕ್ಕೆ ಭಾಷೆಯಂ ನೀಗಿ (ಬಸವ. ೩೯-೧೭). (ನಾ). ೨. ಆತಂಕದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದುದು ; ಚಿಂತೆಯಿಂದ ದೂರವಾದುದು ; ನಿರಾತಂಕ ವಾದುದು : ಕಾಯದಲ್ಲ ಕಾಯ ಸವೆದು ನಿಶ್ಚಿಂತವಾದ ಬಳಿಕ ಹಸಿವು ತೃಪ್ತಗೊಳುವು ಅಳಿದು ಹೋದವು ಕೇಳಾ (ಅದಿಪ. ೨೪೫-೧೧೧೭) ; ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಾಳದಲ್ಲಿ ಆಡುವ ಮಹಾದೇವನ ಕರ್ತೃವೆಂದಜ್ಞಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ತತ್ಸವೆಂಬುದನಳಿದು ಮನನ ನಿಶ್ಚಿಂತವ ಮಾಡಿ . . . ಮುಂದೆ ನೋಡಿದರೆ ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗ ಕಾಣಬಹುದೆಂದರು (ಲಿಂಗವ. ೩೫-೫೩೨). ೩. ಶಾಂತಮನಸ್ಸಿನವನು ; ಸ್ವಸ್ಥ ಚಿತ್ತ ; ನಿರಂತ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿರಜ ನಿರ್ಜರ . . . ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೩) ; ನಿರವದ್ಯ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿಶ್ಚಿಂತ ನಿಖಿಲೇಶ ಇರದೆ ನೀ ಸಲಹೆಂದನು (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೩-೯೮-೬) ; ಶಂಕರಪ್ರಸನ್ನವಾಕ್ಯವಂ ನೆನೆದು ನಿಶ್ಚಿತ ನಿಶ್ಚಿಂತರಾಗುತೆ ಸಂತಸಂಬಡಿದರ ರಾಜದಂಪತಿಗಳ (ಪದ್ಮಾ. ೨-೧೭೪) ; ಹೊಜಿಗೆ ಹೊನ್ನ ಬಿಟ್ಟೆನೆಂದು ನುಡಿವುತಿರ್ಪನಲ್ಲದೆ ಒಳಗೆ ಬಿಟ್ಟು ನಿಶ್ಚಿಂತನಲ್ಲವಯ್ಯ ನಾನು (ಅಪರಂಜಿ. ೯೫-೧೨) ; ತಮ್ಮಾ ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ನೀನು ನಿಶ್ಚಿಂತನಾಗಿರು (ಮುಂಬಯ. ೪-೭೮). ೪. ಶಾಂತಿ ; ನಿರಾಳ ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ : ಕಾರುಣ್ಯ ಸಾಗರನೆ ನಿಶ್ಚಿಂತದಿಂದಾರೋಗಣಂಗೆಯ್ದ ಮುಂವುಂ ಪೊರೆ (೭೮೫. ೨೪-೩೪) ; ಸಂದೆಗಂಗಳ ಪರಿಸಿ ತಿಳಿಸಿನು ಸರಿದರೂ ಅರಕೆಗೊಳದರಿವಿ ನೋಳು ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಗಿ (ಮಲವ. ೨೪-೮). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಿಂತಂ (ಅ). ೧. ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ ; ನಿರಾಳವಾಗಿ ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ಯಾಗಿ : ನಯಮಂ ಪಿದಿದರಸುಗಳಾಳೋಡನಕಾಲದೊಳ ಮಂತ್ರತಾಲೆ

ಯೊಳ ಮಂತ್ರಿಗಳುಂ ತಾನುಂ ನಿಶ್ಚಿಂತಮಿರ್ಬರೋಚಿಸುವರ್ (ಸಂಚತಂ. ೨೦೪-೧೪) ; ಇಂತೋರೊರ್ವರನೊರ್ವರ್ ಸಂತೈಸುತ್ತಂ ನೃಪೇಂದ್ರ ತನುಜಾತರ್ ನಿಶ್ಚಿಂತಂ ಪೊಕ್ಕರ್ ಪಸಿದ ಕೃತಾಂತನ ಬಾಣಸುಪೊಲಿದರ್ ಮಾರಿಯ ಮನೆಯಂ (ಮಲವ. ೧-೫೩). ೨. ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲದೆ ; ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ; ಖಂಡಿತವಾಗಿ : ಇಂತು ಪೇಟೊಡಿದು ಗೌರವ ದೋಷದ ಮೂಟ್ಟಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಮಾ ತೆಜದನಂ ಕಳೆಗಾ ಕೃತಿಯತ್ತಣಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೨೯). [
ನಿಶ್ಚಿಂತ]

ನಿಶ್ಚಿಂತತೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರಾತಂಕವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸ್ವಸ್ಥವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಸುತನೋಡತಂಜಯಂ ವಿಸ್ತೃತಮಂ ಭೂಭರ ಮನೆಯ್ಯ ಯೋಜಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿಂತತೆಯನೊಳೆಯ್ದಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೭-೩).

[ಸಂ. ನಿಶ್ಚಿಂತತಾ]

ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಸಿ (ನಾ). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು ; ಶಾಂತಮನಸ್ಸಿನ ವನು : ದಾಸೋಹದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಜಿದು ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಸಿ [ಪಾಂ. ನಿವಾಸಿ] ಯಾಗೈದಾನಿ (ಅದಿಪ. ೧೩೯-೩೩೨ ; ಮಚಂ. ೫೯೩-೫೫ ನೋ.).

[ಸಂ. ನಿಶ್ಚಿಂತವಾಸಿನ್]

ನಿಶ್ಚಿಂತೆ (ನಾ). ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರಾತಂಕವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಅನಂದ ಸಂದನು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಪಶಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಲಿ ನೃಪನಿವಹ ಮುಕ್ತರಾದರು ಮೈಮುಜೆದು ದುರ್ವೃತ್ತತನದಲಿ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೫೪-೨೩೨) ; ಮುತ್ತಿದರ್ ಕಳದಿಯರಪಳ ಸುತ್ತಿ, ನಿರ್ಜನತೆ ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ನಿರ್ಮಲತೆಗಳ ತಪಸ್ಸಿನಿ, ರಾಣಿ, ಅರಮನೆಗೆ ಇರುಳೊಳೊರ್ವಳೆ ಬಂದುದ ಕೃಕ್ಕಜಂ ತಾಳ್ದು (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೪೪-೨೩೧೪) ; ನಿತ್ಯದಿದ್ದನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿಂತೆ (ಗಾಡ) ; ಅವರು ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡಿ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿಶ್ಚಿಂತಾ]

ನಿಶ್ಚಿತ (ಗು). ೧. ಗೊತ್ತಾದ ; ನಿರ್ಧಾರವಾದ ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ ; ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ : ಅತಿಶಯಮಾಗಿದೆ ಗುಣಸಂತತಿಯಂ ದೋಷಮನೆ ಪೆಟ್ಟುಪೊಲ್ಲೇಬ್ಬುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಶಬ್ದಾರ್ಥಂ ವ್ಯಾಜಸ್ತು ತಿಯಂಬುಧುಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೭೦) ; ನಿಶ್ಚಿತಮಂತ್ರ ಚಮೂಪತಿ ಪಶ್ಚಿಮದಿಷ್ಟೇಶ್ವ ನೃಪತಿಗಳನೊಗಿಸಿದಂ . . . ಚಕ್ರ ಚರಣಾಂಬುಜದೊಳ (ಪಾಶ್ಚಾ. ೧೧-೧೦೯). (ನಾ). ೨. ನಿರ್ಧರಿಸಿದುದು ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿದುದು : "ನಿಶ್ಚಿತಂ, ಸಯತಂ-ಈ ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೫-೨೫). ೩. ಖಂಡಿತವಾದುದು ; ದಿಟ ; ನಿಜ ; ಸತ್ಯ : ನಿಶ್ಚಿತಮಿದನಗೆ ಸಕಲವಶ್ಯತುರಜನೋಪದೇಶದಿಂ ಪಿತನವಜೋವೃತ್ತಿ ಕವಿಹರತಮಖಳ ವಿಶ್ವನ್ನತಿಮಂತ್ರಮೆಂಬುದಿನ್ನುಂ ಮುನ್ನುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧-೧೪) ; ಈ ಹಿಂದು ಮುಂದಿನ ಪರಿಮಿತಿಗಳಲ್ಲ ಹಿಂದಿನದು ನಿಶ್ಚಿತ ಮುಂದಿನದು ಅನಿಶ್ಚಿತ (ಪಾಹಿ. ೧೫೨). ೪. [ಅದ್ವೈತ] ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ವಾದ ಆರು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು ; ಜೀವ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕುವ ಸಮಾಧಿ ; ೫ ಆರು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಿಗಳು ಈ ರೀತಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ೧. ವೃಷ್ಟಿಸಮಾಧಿ. ಮಿಥ್ಯೆಯನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ೨. ನಿಶ್ಚಿತಸಮಾಧಿ-ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಜೀವಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದು. ೩. ವಿಲಕ್ಷಣಸಮಾಧಿ-ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತೃದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸು ವುದು. ೪. ನಿರ್ವಿಷಯಸಮಾಧಿ-ಆಂತಃಸುಖಾನುಭವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ೫. ಸಮಷ್ಟಿಸಮಾಧಿ-ಭೇದಭಾವನೆಗಳೆಲ್ಲ ವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸಾಮರೂಪವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಹರಿದು ಏಕತೆ ಯನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದು. ೬. ಪೂರ್ಣಸಮಾಧಿ-ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಕ ಸಮಾಧಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾನುಭವದಿಂದ ಶರೀರನೋಹ

ವನ್ನು ಬಿಡುವುದು : ವೇದದಧಿಸರಣಿಗಳಲಾರು ಸಮಾಧಿಯುಂಟು . . .
ಮೊದಲು ನೃಸಿಂಹಸಮಾಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಿತವೆಸರು (ಗಗನಾ.
೧೩-೨೮). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಿತನಾಮ (ನಾ). ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತ ಹೆಸರು ;
ರೂಢನಾಮ : ಖಿತಿಯಲ್ಲಿ ರೂಢಾಸ್ತರ್ಥಾಂಕಿತಮಂದಾ ನಾಮಮುಖ್ಯಗೆ
ಮೂಡಿದನಸಮಾಸತೆಯೊಳ್ ನೆಲಸಿರ್ಪುದು ನಿಶ್ಚಿತನಾಮಂ ಪಂಚವರ್ಣ
ಕೃತಪರಿಮಾಣಂ (ಪದ್ಯ. ೭೬). [ನಿಶ್ಚಿತ+ನಾಮ]

ನಿಶ್ಚಿತಮನೆ (ನಾ). ೧. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ದೃಢವಾದ
ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ನಿಶ್ಚಿತಮನರಲ್ಲದರು ದುಶ್ಚರಿತರನೆಯ್ ಪಡೆದ
ದೋಷಕಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮೆಂದು . . . ದುರ್ಗನಂ ಬಿದಿ ಪಡೆದಂ
(ಪಂಚತಂ. ೧೧-೯). [ನಿಶ್ಚಿತ+ಮನ]

ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಧಾರವಾದ ವಿಷಯ ; ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ
ವಿಷಯ. ೨. ಮಧುವೆಯ ಮುನ್ನ ನಡೆಸುವ ನಿಶ್ಚಯಕಾರ್ಯ ;
ವೀಳಿಯಶಾಸ್ತ್ರ : 'ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥದ ಕುರುಹಿಮ' ಎಂಬಂತೆ ರಾಜನಾತಿ
ಯವರು ತಾಂಬೂಲಭಲಾದಿಗಳನ್ನು ತರಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೯೦) ;
ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಮಲನಾ.
೧೫೨). ೩. ಬಯಸಿದುದನ್ನು ಹೊಂದುವೆನೆಂಬ ದೃಢವಾದ
ನಂಬಿಕೆಯಿರುವವನು : ರಿಪುಜಯಕಾರಣ ಶರಮಂ ಪ್ರಸತ್ತಿಯಿಂ
ಪಡೆವೆನೆಂದು ಬಯಸುತ್ತೆಮ್ಮಿಂ ತಪವಿದ್ವಿಜನಾ . . . ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಂ
ಪಾರ್ಥಂ (ಶಬ್ದಶಂ. ೨-೧೧೭). [ನಿಶ್ಚಿತ+ಅರ್ಥ]

ನಿಶ್ಚೇತನ (ಗು). ೧. ಚೇತನವಿಲ್ಲದ ; ಜಡವಾದ ; ಉತ್ಸಾಹ
ವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಉತ್ಸಾಹರಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಜಡ
ವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಮಾಂದ್ಯತೆ : ಚೇತನಂ ತಾನಾಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚೇತನದ
ಪರಿಣಾಮಿ . . . ನೆನದುಗಳಿಗೆಯತೀತನಪ್ಪ ಮಹಾಸುಭಾವ ಪ್ರಜ್ಞ
ಮಾನಸನು (ಬಸವ. ೯-೧೨). ೩. ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದವನು ; ಜಡ
ಸ್ವಭಾವದವನು : ಏತೀದಿಂ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ದಮಯಂತಿಯ ಸಂಗಮ
ದಪ್ಪದೆಂದು ನಿಶ್ಚೇತನನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಸುಖಮಂ ಬಗೆಗೊಳ್ಳದೆ . . . ನವ
ಚಿತ್ರಪಟಂಬೊಲಿರ್ಪನಾ ಭೂತಕವಲ್ಲಭಂ (ನಳಚಂ. ೬೬). ೪. ಅನಿವೇಶಿ ;
ವಿಚಾರಶೂನ್ಯ : ಅತಿಕ್ಷಣಕಂ ಶರೀರಮೆನಿಸಿ ಮಾನುಷ್ಯಮಂ
ದೂಷ್ಯಮಂ ಚರಮಂ ದಾಟವನಾವನಾತನೆ ವಲಂ ನಿಶ್ಚೇತನಂ ಲೋಕದೊಳ್
(ಚಂದ್ರ. ೪-೫೬) ; ನಿಶ್ಚೇತನರೆಂದು ಪಂಗಡತರಾದ ಭಾರತೀಯರು
ಸಚೇತನರೆಂದು ಸ್ವಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮಹಾ
ಮಹಿಮರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡರು (ಚುಕ್ಕಾರ. ೧೨೦ ಪೀಠಿಕೆ).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚೇಷ (ಗು). ೧. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ ; ಅಲುಗಾಟವಿಲ್ಲದ ; ಅಚೇತನ
ವಾದ. ೨. ತ್ಯಾಜ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅಸಹಾಯಕ
ವಾದ. (ನಾ). ೩. ಚಲಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥನಾಗಿರುವವನು ;
ಮರಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಆದವನು ; ಜಡತ್ವ ಹೊಂದಿದವನು : ಜಂಗಮವೆ
ತತ್ ಪ್ರಾಣವೆಂಬಾ ಸಾಂಗಭಾಷೆಯೆಂಬುದು ಮಹಾದನೆ ಅಂಗಲಾಚುತ್ತಳ
ಲುವುದು ನಿಶ್ಚೇಷನಾಗಿಹುದು . . . ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಗಳ ಗುಣ
ನೆಲ್ಲವೋ (ಬಸವ. ೬೬-೧೪) ; ಭೀಮಸೇನನು . . . ಹೆಚ್ಚು ನಿಗದಿ
ಹಿಡಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ, ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದ ನಿಶ್ಚೇಷ
ನಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೧೦೬). * [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡದಿರುವಿಕೆ ; (ಮರಗಟ್ಟಿ) ಸೆಟೆದು
ಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ ; (ಶೀತಲದಿಂದ) ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಸಸ್ಯ
ಹೇನುಗಳಲ್ಲಿ . . . ಗಂಧುಗಳು ಮೂಗಿಲಾದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಂದು,

ಭೂಗಾಲದ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠಸ್ಥಿತಿ (Over wintering) ಮೊಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಗರ್ಭಾ.
ದಾನ ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಕೀಟಜಿ. ೯೫). [ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠ+ಸ್ಥಿತಿ]

ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಮರಗಟ್ಟಿರುವ
ಸ್ಥಿತಿ ; ಜಡವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಚೈತನ್ಯಹೀನತೆ ; ಏತಕ ಲಿಂಗಧ್ಯಾನ
ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠತಮವಸ್ಥೆಯೆನೊಂದಿದಂತಪ್ಪತಿಮ ಸಂದೀಪಾವತಾರನು ಬಿಜಗು
ನೆರೆದಿಹನು (೩.ಸಪ್ತ. ೩-೩೫). ೨. ಮರಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಆದವನು ;
ಜಡತ್ವ ಹೊಂದಿದವನು : ನಿಂತವರು ನಿಂತಂತೆಯೇ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠರಾದರು
(ಕಥದಿ. 11, ೪೫೧). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠತೆ (ನಾ). ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವಳು ; ಚೈತನ್ಯ
ಶೂನ್ಯ : ಒರ್ವೊಬ್ಬಳೊಳಿ ದೇವರನಾದಿದ ಪರುಷತರವಾಕ್ಯಮಾಗೋಣಂ
ಕರ್ಣಕೋಟಿರಮಂ ನಾಂಟಿ ಮೊಗಂಗುಂದಿ ದುಃಖಾವೇಶದಂ ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠತೆ
ಯಾಗಿ ಮೇಣೂರ್ಮ ಹಮ್ಮದಂಬೋದಳ್ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೩೫-೮).

[ಸಂ. ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠತಾ]

ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಚಲನವಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಮೂರ್ಛೆ ;
ಮರಣ. [ಸಂ. ನಿಶ್ಚೇಷ್ಠಾ]

ನಿಶ್ಚೈತನ್ಯ (ನಾ). ಚೈತನ್ಯಹೀನತೆ ; ಬಲಹೀನತೆ : ಯಜ್ಞ
ಸೂತ್ರದ ತ್ರಿನಾದಿಯು ತ್ರಿಸರ ಹರಿದು ಚೈತನ್ಯ ನಿಶ್ಚೈತನ್ಯವಾದಲ್ಲಿ
ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಸೋಮೇಶ್ವರರಿಗೆ ಐದುತಭರಿತ (ಆದಪ. ೧೩೨-೨೩೦).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚೈಸು 'ನಿಶ್ಚಯಿಸು' ನೋ.

ನಿಶ್ಚಿದ್ರ (ನಾ). ಬಿರುಕಿಲ್ಲದುದು ; ತೂತಿಲ್ಲದುದು ; ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲ
ದುದು : ಅರಸುಗಳಾರೋಚನಕಾಲದೊಳ್ ಸನ್ನಂಭಮುಂ ನಿರ್ಗವಾಕ್ತ
ಮುಂ ನಿಶ್ಚಿದ್ರಭಿತ್ತಿಯುಂ ನಿಶಾತ್ರಯಮುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಂತ್ರಶಾಲೆ
ಯೊಳ್ ಮಂತ್ರಿಗಳಂ ತಾನುಂ ನಿಶ್ಚಿಂಕಮರ್ಧಾರೋಚಿಸುವರ್
(ಪಂಚತಂ. ೨೦೪-೧೨) ; ದೇವತೆ ರಕ್ತಸಂಗಿ ಮೂಳಿದು . . . ಪಿರಿಯ
ದಿಲದೊಳಗೊಯ್ದಿರಿಸಿ ಬಿಲದ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಪಿರಿಯದೊಂದು ಶಿಲೆಯಂ
ಕವಿದಿರಿಸಿ ನಿಶ್ಚಿದ್ರಮಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿ . . . ಪೋದಳ್ (ಜೀವಂ. ೪೦-೨೯ ಪ) ;
ಕುದಿರೊಳಗಿದ್ದೊದಿದ ಶಂಖದ ದನ ನಿಶ್ಚಿದ್ರಮಾದೊಡಂ ಪೊಣ್ಣದೆ
ಶಂಖದಿನಸ್ಸವಲ್ಲದೇಂ ಪೊಣ್ಣದ ನಾದಂ ಕಾಯದಿಂದೆ ಜೀವನುಮನುಂ
(ಯಶೋಚ. ೪-೨೪). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಶ್ರಾವ (ನಾ). "ಅನ್ನದ ಗಂಜಿಯ ಕೆನೆ" (ಪದ್ಯಾಂ. ೨೨೦ ಪಿಪ್ಪಣಿ) ;
ಚಾಣಾಕ್ಕಂಗೆಂ ಯಶೋಮತಿಗೆಂದಿರ್ವರ್ಗಂ ನಿಶ್ರಾವಮಂ ತನ್ನ
ಭಾರ್ಯೆಯಪ್ಪ ನಂದವತಿಯ ಕೆಯ್ಯೊಳಟ್ಟಿದೊಡೆ ಆಕೆಯುಂ ಕೊಂಡು
ಪೋಗಿ ನಿಮಗಿರ್ವರ್ಗಂ ನಿಶ್ರಾವಮೆಂದು ಪೇಟ್ಟು (ಪದ್ಯಾಂ. ೧೨೪-೨೦).

[<ಸಂ. ನಿಶ್ರಾವ]

ನಿಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಎಣಿ ; ನಿಶ್ರೇಣಿ : "ನಿಶ್ರೇಣಿ, ಅಧಿರೋಹಿತೇ—
ಈ ೨ ನಿಶ್ರೇಣಿ" (ಹಲಾಯಂ. ೫೦-೧೪೬) ; ಪೋಗಿ ಪೇಚರೊಟ್ಟಿ
ನಿಶ್ರೇಣಿಯೋ ಕಡುಬೆಡಂಗಿನಂ ಜಲದೇವತೆಯರಾಡಲೆಂದೊಲ್ಲು ನಿಂಗರಿಸಿ
ನಿಲಿಸಿದುಂಯ್ಯಲೆಯ ಕಂಬಂಕೋಯಿನಿಸಿ ತುಂಬೇರಿ ಮಹಾದೊಡೋ
(ಪದ್ಯಾಂ. ೬-೬೧) ; ತಿಳಿಯೆ ಭನಸತ್ಯಕ್ಷಮಾದಮೆಗಳು ಪರಮ
ಪದಕೇಣುವೆ ಮಿಗೆ ವಿಲಸಿತದ ನಿಶ್ರೇಣಿಯಾಗಿಯೆ ಸತ್ಪುರುಷರೊಟ್ಟಿ ಲಲಿತ
ಸತ್ಸಂಗತಿಯಲದೊಂದಿಳೆಯೊಳಾವೆಗೆ ಮುಖ್ಯಕಾರ್ಯದ ನೆಲೆಯನಿತ್ತದೀ
ನಡವಳಿಯು ತಾ ಲೇಸ ಕೊಡದಿಹುದೆ (ತಿಮ್ಮಾಂ. ೪-೨೦) ; ಇಹಪರದ
ನಡುವೆ ನೆಟ್ಟನೆಯ ನಿಶ್ರೇಣಿಯೆನೆ ನಿಂದಿಹನ ನೋಡ ! (ಗೂಲೊಳ್ಳಾ.
೩-೭೮). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಯಸ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟು
ಮಾಡುವುದು; ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದುದು :
ಲೌಕಿಕಸಾಮಯಿಕೋರುವಿವೇಕಮುಮುಕ್ಷುದಯಪರನುನಿಶ್ಚಯಸಮಂ
ಸ್ತಾಕಟಿಮುಕ್ತುಂ ವಿವಿಧಾನೇಕ ಕವೀಶ ಪ್ರಯೋಗ ಪದಪದ್ಯತಿಯೇಕ
(ಕವಿ: ೧-೧೯). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ; ಮುಕ್ತಿ :
"ಶೈವಲ್ಯಂ, ನಿರ್ವಾಣಂ, ನಿಶ್ಚಯಸಂ . . . ಮುಜಾನಂದಂ. —ಈ ೧೧
ಮೋಕ್ಷದ ಪದವಿ" (ಪರಾಶರ. ೨೧-೧೨೪); ವಿಮರ ಕೇಶೈ ಸಕಲ
ಲೋಕಾಭ್ಯುದಯ ನಿಶ್ಚಯಸದ ಗತಿಗೇ ಮೊದಲ ಸಾಧನವೆನಿಸಿ ಮನು
ವಂಶದ ಪರಂಪರೆಯ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೪-೬-೧); ಇದೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥ
ನೆಂದೂ ಅಪರವರ್ಗವೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಯಸವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಪದಿಸುವರು
(ಹಿಂದಸಾ. ೧೨೦). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಯಸ್ಸು (ನಾ). ಮುಕ್ತಿ; ಮೋಕ್ಷ; ಮುಕ್ತಿಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ . . .
ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು (ಭಾರತ. ೧೫೪).
[ಸಂ. ನಿಶ್ಚಯಸಾ]

ನಿಶ್ಚೋತ್ರ (ನಾ). ಶೈತನಿಗೆ ಗುತ್ತಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ
ತೆರಿಗೆಯು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಬೆಂಜಿಯಹಳೆಯ ಗುರುದೇವರು
ಹಂಪಿಬ್ಬರು ಮಹಾಜನಗಳ ಕೈಯ್ಯಲು ಅವರಿಗೆ ಕೃಷ್ಣಾಶ್ರಮದೊಳಗೆ
ಗದ್ಯಾಣಂ ಎಂಬನು ಇಳಿಹಿಳಿಟು ರಮಾಬಾಯಿ ಭ(ಂ)ಮಕೆ ಸಂಭ
ಯೇಳಗಳ[ಅ]ವನಿಗೆಗೆ ಮುಕರು ೧೩೩ ಕಲಜೇಯಂಗೆ ಧಾರೆಯೆನಿಸಿದು
ನಿಶ್ಚೋತ್ರವಾಗಿ ಕೊಟಿರು (ಸಾಹಿ. IX-1, ೩೬೯-೧೪; 1280).
'ಶೋತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಚಸಿತ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರು : ವಿಶ್ವಪರಿಧಿಯಲ್ಲೂ ಸೂರ್ಯ
ಚಂದ್ರನಾಚೆ ವಿಶ್ವಕೇಂದ್ರವು ನೀನೆ ನೀನೇನಿಸಿದೆಯೆ ನಿಶ್ಚಸಿತವೆಂಬಂಥ
ನೀನಗೆ ದಿಗಂತಕಂ ಪುಷ್ಪವಾಗಿರು ನೀನು (ಮಂಕುಕ. ೧೩೬). ೨.
ನಿಟ್ಟುಸಿರು : ಸರಳಶೋಷ ನಿಶ್ಚಸಿತಮಾರುತನಿಂದ ನಿಜೋತ್ತರಿಯೆಂ
ದೊಳ ತರತೆಯಂ ನೀಯೋಚಿತ ನೆಗಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣಮೇನೋ (ಚಂದ್ರ. ೨-೫೪).
[ಸಂ.]

ನಿಶ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಉಸಿರು ಬಿಡುವಿಕೆ; ಉಸಿರನ್ನು ಹೊರ ಬಿಡು
ವಿಕೆ : ಅಂತು ಸಾರ್ಥ ಪಂಚದಶಮಾನನಿಶ್ವಾಸನುಮೇಶಕ್ತಿಂಶದಂಭೋ
ನಧಿಮಿತಜೀವಿತನುಮಾಗಿ ಸಹಾಯೋತ್ತಮನಮಿತವಿಕ್ರಮನುಂ ತಾನುಂ
ಆಗಲದಿರೆ(ಶಾಂತಿ. ೯-೩೨); ಅವರಗಿ ದೇವಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪ್ರವಿಶಾ
ರೋಚ್ಯಾಸ ನಿಶ್ವಾಸಲೇಪ್ಯ ಭೇದಂಗಳುಮುಕ್ತುಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೩೨);
ರಭಸದಿಂದ್ವದುವ ಸುಪರ್ಣನಂ ಹಿಂದಣ ವ್ಯವಸ್ಥನ ಮುಖಮಿಚ್ಛಾಸ
ನಿಶ್ವಾಸಮಾರುತಂ ತಡದತ್ತ ರಿತ್ತಲೆಳೆಯೆ (ಜ್ಯೋತಿ. ೧೪-೨೨); ಜಗತ್ತಿನ
ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಶ್ವಾಸ, ಪ್ರಶ್ವಾಸ . . . ನಿದ್ರೆ, ಜಾಗರಣೆ
ಗಳ ಸರದಿ ಒಂದು ಇದೆ (ನಿಬಂಧ. 1, ೯೪). ೨. ನಿಟ್ಟುಸಿರು : ತಾಯಿ-
ಮಗಳು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ನೋಡುತ್ತ ನಿಶ್ವಾಸ ಬಿಟ್ಟರು (ಮೂರುದಾ.
೧೩೦). ೩. ಶ್ವಾಸಕ್ಕೂ ಉಚ್ಛಾಸಕ್ಕೂ ನಡುವಿನ ವಿರಾಮ
ಕಾಲ : ಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸ, ಉಚ್ಛಾಸ, ನಿಶ್ವಾಸಗಳೆಂದು ಮೂರು ವಿಧ
ಗಳುಂಟು. ಶ್ವಾಸವೆಂದರೆ ಮೂಗಿನಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವುದು.
ಉಚ್ಛಾಸವೆಂದರೆ—ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಗೆ ಶಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ನಿಶ್ವಾಸ
ವೆಂದರೆ—ಮಧ್ಯಮವಾದ ವಿರಾಮಕಾಲ (ಹಸಾರ. ೧-೪ ಬೀಕೆ).
೪. [ವೀಶೈ] ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶೈವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನಿಶ್ವಾಸ,
ಉತ್ತರನಿಶ್ವಾಸ, ನಿಶ್ವಾಸಮುಖೋದಯ, ನಿಶ್ವಾಸನಯನ, ನಿಶ್ವಾಸ
ಕಾರಕ, ಭೋರಸಂಹಿತೆ, ಸುಸಾಂಖ್ಯಾಗುಹ್ಯಂಗಳೆಂದು ನಿಶ್ವಾಸಾಗಮ
ದೆಂಟು ಭೇದಗಳು (ವಿನೇಶ. ೩೦); ಕಾಮಿಕ, ಯೋಗಜ . . . ನಿಶ್ವಾಸ,
ಕಿರಣ, ವಾತುಲಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಶಿವಾಗಮಗಳು (ಭಾರತ. ೩೨).
'ದೀಪ್ತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶ್ವಾಸಾಗಮ (ನಾ).—ನಿಶ್ವಾಸ ೪ : ನಿಶ್ವಾಸ, ಉತ್ತರನಿಶ್ವಾಸ,
ನಿಶ್ವಾಸಮುಖೋದಯ, ನಿಶ್ವಾಸನಯನ, ನಿಶ್ವಾಸಕಾರಕ, ಭೋರ
ಸಂಹಿತೆ, ಸುಸಾಂಖ್ಯಾಗುಹ್ಯಂಗಳೆಂದು ನಿಶ್ವಾಸಾಗಮದೆಂಟು ಭೇದಗಳು
(ವಿನೇಶ. ೩೦). [ನಿಶ್ವಾಸ-೪-ಆಗಮ]

ನಿಶ್ವಂಕ (ನಾ). ೧. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ;
ನಿರ್ಭಯ; ನಿರ್ಭೀತಿ : ಹೇಳಿಕೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಹಾಡು, ನೆರಳಲ್ಲಿ,
ನಿಶ್ವಂಕವಾಗಿ, ನಿಶ್ವಂಕೆಯಿಂದ ಕುಳಿತಿರುವ ಹಕ್ಕಿಯ ಕಂಠದಿಂದ . . .
ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೧). ೨. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರು
ವವನು; ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಭೀತಿಯಿಲ್ಲದವನು :
ನಿಶ್ವಂಕನು ನಿಶ್ವಹಾಯನುಮಾಗಿ ನುಡಿದಮೋಘಜಿಹ್ವನ ಸ್ಥಿರತ್ವಕ್ಕೆ
ಮೆಚ್ಚು (ಶಾಂತಿ. ೬-೨೫); ಉದಿಯುತ್ತಂ ನಂದನಂಗಳಂ ನೀರ್
ಲನಂ ಕಿಡಿಸುತ್ತಂ ಲಂಕೆಗವರ್ ಪಡೆದರ್ ನಿಶ್ವಂಕರವಿಗಭಾದರ್ಪವಲಂ
(ಸಂರಾಮ. ೧೪-೪೯); ಪ್ರಾಣಭಾವನಳಿಂ ಶಂಕೆ ತಲೆದೋಡಿದೆ ನಿಶ್ವಂಕ
ನಾಗಿ ನಿಜೈಕನಾಗಿಪ್ಪನು ನೋಡಾ ಬಸವಣ್ಣನು (ಅವಶಂ. ೧೯೪-೪೮);
ಶಿವಲಿಂಕ ಮಂಚೆಯ್ಯಂ ಕುಸುಮಯಗಜಾಂಕುಶಂ ನಿಶ್ವಂಕಸಹಿತ
ಭಯಂಕರಂ (ಬಸವ. ೫೩-೫೫).

ನಿಶ್ವಂಕಪ್ರತಾಪ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಚಲದಂಕರಾಮ ನಿಶ್ವಂಕ
ಪ್ರತಾಪಭುಜಬಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರು
(ನಿಶ. III(R), ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೩-೫; 1196). ನಿಶ್ವಂಕಪ್ರತಾಪ
ಚಕ್ರವರ್ತಿ = ಒಂದು ಬಿರುದು : ಚಲದಂಕರಾಮನೇಕಾಂಗವೀರ
ನಿಶ್ವಂಕಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರು (ನಿಶ. III
(R), ಹೆಗ್ಗಡ. ೩೪-೩; 1211); ಪಾಂಡ್ಯಕುಲಸಮುದ್ರರಣ ನಿಶ್ವಂಕ
ಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ನರಪತಿ ಹೊಯ್ಸಳ ಶ್ರೀ ವೀರನಾರಸಿಂಹ
ದೇವರ್ (ನಿಶ. III (R), ನಂಜನ. ೩೨೧-೯; 1222). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ವಂಕತೆ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಂಶಯ ಸ್ಥಿತಿ; ನಿರ್ಭಯತೆ : ಭೋಂಕೆನಲು
ತೆನೆತೆನೆಗೆ ತಪ್ಪದವುಂಕೆ ಪಲವಾಗಿಪ್ಪವುಲು ನಿಶ್ವಂಕತೆ[ಸಾಹಾಂ.ನಿಶಂಕತೆ]
ಯೋಳೊಬ್ಬನೆ ಬಳಸುತಾಳ್ದಯ ಮೇರಿಪರ್ (೩೨೫. ೧೩-೧೪).

[ಸಂ. ನಿಶ್ವಂಕತಾ]

ನಿಶ್ವಂಕತೆನಲು (ಕ್ರಿ). ನಿಸ್ಸಂಶಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಶಂಕೆಯಿಂದ
ದೂರವಾಗು; ನಿರ್ಭೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಜಯೋದ್ಯಮಕ್ಕೆ
ನಿಶ್ವಂಕತೆ[ಸಾಹಾಂ.ನಿಶಂಕತೆ]ವತ್ತು ನಿರ್ಭರದ ಗರ್ಜಿಸು ಮುಂಬರಿದತ್ತಿ
ಚಾಪದಿಂದ ಕಲಿಸಾರ್ಥನಪ್ಪಳಿಸಿದಂ ಪಳಿಪೊದ್ದದ ಚಂದ್ರಮೌಳಿಯಂ
(ಶಬರಂ. ೪-೫೪). [ನಿಶ್ವಂಕತೆ+ನಲು]

ನಿಶ್ವಂಕಮಲ್ಲ (ನಾ). ೧. ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದ ಭಟ; ನಿರ್ಭೀತನಾದ
ಸೈನಿಕ; ಕೆಚ್ಚಿದೆಯ ಕಲಿ : ಉಲಿದ ಬಿರುದಿನ ಕವಳಗಳ ಕಳಕಳಿಕೆ
ಮಿಗೆ ನಿಶ್ವಂಕಮಲ್ಲರು ಕಳನೊಳಗೆ ತಲೆದೋಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೦);
ಅಂಥ ಸಂಕಟ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತುರುಕೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ, ಅವರನ್ನು
ಗಡಿಯಾಚೆ ಹೊಡೆದಟ್ಟಿದ ನಿಶ್ವಂಕಮಲ್ಲ (ಸಂಜುಂಡ. ೩೨). ೨. ಒಂದು
ಬಿರುದು : ಕವನಪ್ರಚಣ್ಣನಹಾಯಶೂರನೇಕಾಂಗವೀರ ನಿಶ್ವಂಕ
ಮಲ್ಲ ಶ್ರೀಮತ್ ಪ್ರತಾಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶ್ರೀ ವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರು
(ನಿಶ. IV (R), ಎಳಂದೂ. ೪೬-೩; 1193). [ನಿಶ್ವಂಕ+ಮಲ್ಲ]

ನಿಶ್ವಂಕಿ (ನಾ). ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದವಳು; ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದವಳು :
ಕೇಶ್ವಿಯೇನಾ ದೇವಿ ಸಾರಣನೆಂದ ರಣವರದಿಯಂ ? ನಿಶ್ವಂಕಿಯಾಗಿನ್ನಾ
ದೊಡಂ (ಪ್ರೇರಾಮ. ೩೫೯-೩೬೨). [ಸಂ. ನಿಶ್ವಂಕೀ]

ನಿಶ್ಯಂಕಿತ (ನಾ). ೧. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೨. ಸಂಶಯಗ್ರಸ್ತನಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ಭಯನಾದವನು; ನಿರ್ಭೀತ: ಹುತ್ತದ ನೋಲಣ ರಜ್ಜು ಮುಟ್ಟಿದೆಯೋ ಸಾವನು ಶಂಕಿತ ರಾದವರು ಸರ್ಪದಷ್ಟು ನಾದದೆಯೋ ಸಾಯರು ನಿಶ್ಯಂಕಿತರಾದವರು (೭.೧೧. ೭೭೧). ೩. [ಜೈನ] ಜಿನಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಪಡದಿರುವಿಕೆ; ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು: ಮೊದಲ ದರ್ಶನವಿಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು ನಿಶ್ಯಂಕಿತ ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ . . . ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಪ್ರಭಾವನಾ ಎಂಬೆಂಬಿವಿಚಾರಹದುವದಿವ್ಯಮುಪ್ಪ ಮಾರ್ಗಮನಿದಕ್ಕುಮಾಗದೆಂಬ ಸಂಶಯಮಂ ಪತ್ತುವಿದುವುದು ನಿಶ್ಯಂಕಿ (ಚಾಪುಂಫ. ೨೪೧). 'ನಿಶ್ಯಂಕಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಂಕಿತ್ವ (ನಾ). = ನಿಶ್ಯಂಕಿತ ೩: ನೀನಿಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದುದನಜಾದು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣವುಪ್ಪ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಕೈಕೊಳಿಸಲು ಬಂದ ಮೆಂದು ನಿಶ್ಯಂಕಿತ್ವಾದಿಯುಕ್ತಮುಪ್ಪ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಮಂ ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಚಾಪುಂಫ. ೭೮). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಂಕಿ (ನಾ). ೧. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ನಿಶ್ಯಂಕಿಯಂ ನೃಪನ ಪೇಟೆ (ಕಮದ. ೧೩೪ ಪ್ರಯೋ); ಗೋಪರಾ ನಿಶ್ಯಂಕಿಯಲಿ ಹೊಲಪಡುವುದಂಜದ ಗುಹಾಂತರನ (ಸಿಂಧು. ೧೦-೨೩-೮); ರಾಮನಂ ಕಳುಹು ನಿಶ್ಯಂಕಿಯಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೦-೭೧). ೨. [ಜೈನ] ಜಿನಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವನ್ನು ಪಡದಿರುವಿಕೆ; ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು; ೧೦ ಅವಯವಗಳ ವಿವರಣೆ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ: "ಅವಯವ-೮: ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ: ನಿಶ್ಯಂಕಿ, ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷೆ, ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವ, ಉಪಗೂಹನ, ಸ್ಥಿತಿಕರಣ, ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಪ್ರಭಾವನೆ; ಎಂದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜಿನಮತದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಪಡದಿರುವುದು, ಭೋಗ ಗಳನ್ನು ಬಯಸದಿರುವುದು, ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸದೆ ದ್ವೇಷಿಸದೆ ಸಮಭಾವದಿಂದಿರುವುದು, ಮೂರು ಮೂಢತೆಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದು, ಪೂರ್ಣಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದವರ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಿದ್ದುವುದು, ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವುದು, ಸಾಧುಗಳಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯವಿಡುವುದು, ಜೈನಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೆಳೆಗುವುದು (ಆದಿಪು. ೫-೫೫-೫೮)" (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೦): ಮೊದಲ ದರ್ಶನ ವಿಶುದ್ಧಿಯೆಂಬುದು ನಿಶ್ಯಂಕಿತ ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ . . . ಪ್ರಭಾವನಾ ಎಂಬೆಂಬಿವಿಚಾರಹದುವದಿವ್ಯಮುಪ್ಪ ಮಾರ್ಗಮನಿದಕ್ಕುಮಾಗದೆಂಬ ಸಂಶಯಮಂ ಪತ್ತುವಿದುವುದು ನಿಶ್ಯಂಕಿ (ಚಾಪುಂಫ. ೨೪೧); ಈ ದರ್ಶನಸಾಕ್ಷ್ಯಕ್ಕುಪ್ಪಾಂಗಮುಂ ಶರೀರಕ್ಕುನಯವಮುಂ ಮರಕ್ಕೆ ಶಾಖೆಯುಮಂತಂತೆ ನಿಶ್ಯಂಕಿಯುಂ ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷೆಯುಂ ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆಯುಂ ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವಮುಂ ಉಪಗೂಹನಮುಂ ಸ್ಥಿತಿಕರಣಮುಂ ವಾತ್ಸಲ್ಯಮುಂ ಧರ್ಮಪ್ರಭಾವನೆಯುಮೆಂದು ಎಸೆವಂಗಮೆಂಬಿಜಾಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧-೭೮); ಇದು ದೈವಮಿಂತುಬೀಗನುಮಿದು ತಪವೆಂದ ಟುಡು ನಂಬಿ ತಳರದೆ ಮನಮುಂ ಪದಿನಾಜಿಡೆಗಿಸಪುತ್ತಿರದೆ ನಿಲ್ಲುದು ನಿರಾಕುಳಂ ನಿಶ್ಯಂಕಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೧-೭). [ಸಂ. ನಿಶ್ಯಂಕಾ]

ನಿಶ್ಯಕ್ತ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಹೀನವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಬಳಲಿದ ಹೆಂಗಸು, ನಿಶ್ಯಕ್ತಳಾದ ಹೆಂಗಸು, ದೆಚ್ಚು ಮಾತಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರಿವು ಶೀನಪ್ಪನಿಗೆ ಬಹು ಬೇಗ ಮೂಡಿತು (ಅನಾಪ. ೧೪). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ಶಕ್ತಿಹೀನತೆ; ದುರ್ಬಲತೆ: ತಂದೆಯ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕೆಟ್ಟಿತು ನಿಶ್ಯಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿತು ಮುಂದೆ (ಇಂಜನ. ೧೮-೭೭); ಈಗ ಅವರಿಗೆ ಮೈ ಚೆನ್ನಾಗಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲೂ ನಿಶ್ಯಕ್ತಿ (ಬಸವಂ. ೨೩೨);

ಆ ನಾಲ್ವರ ಕೃಪಾಶಕ್ತಿ ಚೇತರಿಸಿತೆನೆ ತನ್ನ ಚೇತನದಿ, ಜಾನಕಿಗೆ ಮಾಣ್ಣತ್ತು ನೀರಶನಪ್ರತಜನ್ಯ ನಿಶ್ಯಕ್ತಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೮೭-೨೦).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯತ್ತು (ನಾ). ಶತ್ರುವಿಲ್ಲದವನು; ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು: ವನಜ ದ್ವಿಟ್ಟುತಮೊಂದಿದಂಪದಯದೊಳ್ ಪ್ರಾಕ್ಷಂ . . . ರಿಪುಪೊಳ್ ನಿಶ್ಯತ್ತು (ಜಾತಕ. ೧೮-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಬ್ಧ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನೀರವತೆ; ಮೌನ: ಶಬ್ದವೇದಿಗಳೆಂದು ಸುದಿದು ನಡೆವರು ನೋಡಾ ನಿಶ್ಯಬ್ಧ ವೇದಿಸದಿದ್ದರೆ ಗುಹೇಶ್ವರ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಿಪ್ಪ ನೋಡಾ (ಅಮಚಂ. ೧೦೬-೪೮೩); ನಿಶ್ಯಬ್ಧ ಮಿದುರ್ದಾ ಮಂದಿರಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೫೭೨-೫೫೨); ನಿಶ್ಯಬ್ಧ ನಿಶ್ಯಬ್ಧ ಶಬ್ದದಾಚೆಯ ಶಬ್ದ ನಿಶ್ಯಬ್ಧವಿದ್ದರೂ ಮೌನವಲ್ಲ (ಸಸಲ್ಲ. ೧೩-೧). ೨. ಪರಮಾತ್ಮ. [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಬ್ಧತೆ (ನಾ). ನಿಶ್ಯಬ್ಧ ವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನೀರವತೆ; ಮಂದ್ರಗಂಧೀರ ದುಂದುಭಿಧ್ವನಿ ಸಭಾನಿಶ್ಯಬ್ಧತೆಯ ಮುಖಿಸಿ ಪೊಣ್ಣೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೩-೫೫೨); ಕೆಲವು ಸಮಿಪಗಳು ನಿಶ್ಯಬ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದವು (ಹೇಮಂತ. ೧೯). [ಸಂ. ನಿಶ್ಯಬ್ಧತಾ]

ನಿಶ್ಯಬ್ಧವೇದಿ (ನಾ). ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ: ಲಿಂಗಜಂಗಮದ ಮಾಟ ಸಮರ್ಪಿತ ವಾಯಿತ್ತಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ ನಿಶ್ಯಬ್ಧವೇದಿಯಾದೆಯಲ್ಲ ಬಸವಣ್ಣ (ಸುತಮಾ. ೫೫-೭೮). [ಸಂ. ನಿಶ್ಯಬ್ಧವೇದಿನಾ]

ನಿಶ್ಯಬ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿಯದುದು; ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅತೀತ ವಾದುದು: ನಿಶ್ಯಬ್ಧಿಯು ಈಶ್ವರಕೃಪಾದ್ಧಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೯೦-೭೭೩). ೨. ಮಾತನಾಡದಿರುವವನು; ಮೌನಿ: ಶಬ್ದಿಯಾದಾತ ತರುಗಳ ಹೋತ ನಿಶ್ಯಬ್ಧಿಯಾದಾತ ಸಾಪಾಣನ ಹೋತ . . . ಅಜ್ಜನ ಕುಣಿದ ನಳಿದುಳಿದು ಗುಹೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗವ ಹೋತವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಅಮಚಂ. ೧೦೮-೪೯೧). [ಸಂ. ನಿಶ್ಯಬ್ಧಿನಾ]

ನಿಶ್ಯರಣಯುದ್ಧ (ನಾ). ಶರಣಾಗದ ಯುದ್ಧ: ಈ ನಿಷ್ಕುರ ನಿಶ್ಯರಣಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಹಾಯ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಆಯನು ಕೂಲಿತೆಗಳ ಸತ್ತ್ವಶಕ್ತಿಗಳ ಐಶ್ವರ್ಯ ನನಗೆ ಉಳ್ಳಷ್ಟು ಪ್ರೌಢಿಯರಾಗಿ ದ್ದರೂ ಈ ಭೂತಗಳಿಗೆ ದಿಟವಾಗಿ ಇಟ್ಟ (ಜಟ್ಟ. ೨೫-೪). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಲಾಕ, ನಿಶ್ಯಳಾಕ (ನಾ). ರಹಸ್ಯಸ್ಥಳ; ಏಕಾಂತ: "ವಿವಿಕ್ತ, ವಿಜನ, ಭೃಷಿ, ನಿಶ್ಯಲಾಕ, ರಹ, ರಹಸ, ಉಪಾಂತು-೭ ಏಕಾಂತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವಿಜನವಾದ ರಹಸ್ಯಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೨). ನಿಶ್ಯಳಾಕ: "ರಹ, ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಂ, ಏಕಾಂತಂ, ನಿಶ್ಯಳಾಕಂ . . . ಗುಹ್ಯಂ-ಈ ಏಕಾಂತಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಲ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬಾಣದಿಂದ ದೂರವಾದುದು; ಕಣೆಯಿಂದ ಬೇರಾದುದು. ೨. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೊರಗಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ೩. [ಜೈನ] ಮಾಯಾ (ಕಪಟ), ಮಿಥ್ಯಾ (ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಅಭಾವ), ನಿದಾನ (ಭೋಗಾಕಾಂಕ್ಷೆ)ಗಳೆಂಬ ಶಲ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ೧೦ ಶಲ್ಯವೆಂದರೆ ವ್ರತಗಳನ್ನಾಚರಿಸುವವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ದೋಷ ಅಥವಾ ವಿಘ್ನಗಳು. ವ್ರತಗಳನ್ನಾಚರಿಸುವವರು ಮಾಯೆ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ, ನಿದಾನ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಶಲ್ಯಗಳಿಲ್ಲದವ ರಾಗಿರಬೇಕು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲೊಂದು ಈ ತರದ ಸ್ಥಿತಿಯು ಮಾಯಾಶಲ್ಯ. ತತ್ತ್ವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲ ದಿರುವುದು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಶಲ್ಯ. ಭವಿಷ್ಯತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ವಿಷಯೋಪಭೋಗಗಳು ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವುದು

ನಿದಾನಶಲ್ಯ : ಪೋದ ಭವಾಚುತ್ತುಂ ವಿರೋಧಂ ಮನದೋಗಿ
ನಿಶ್ಯಲ್ಯಮಿನ್ನೆಂದು ನಾಕಪ್ರಭವೋದ್ಯನ್ತಾಲಯಂ ಭೂಪತಿಯನೆಸೋಜ
ಲ್ಪರ್ಚಿಸಿದಂ ಸುರೇಂದ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೩). ೪. ಮಾಯಾ,
ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಮತ್ತು ನಿದಾನವೆಂಬ ಶಲ್ಯಗಳಲ್ಲದಿರುವವನು :
ದಶಾನನಂ . . . ಇಂದ್ರನಂ ಬರಿಸಿ ನಿಷ್ಕಪಾಯಂ ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯದೊಳ್
ಸುಖಮಿರೆಂದು ಕಲುಪುವುದುಂ ರಾನಣಂಗೆ ನಿಶ್ಯಲ್ಯನಾಗಿ ತನ್ನ ಪೊಬಲ್ಗೆ
ವಂದು . . . ದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡು ವೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೋದಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೧೦-೨೧೨ ಪ); ಪ್ರತೀಂದ್ರಂ ನಿಶ್ಯಲ್ಯಂ ಸಯಮಿತನುನೋವೈತ್ತಿ ಸುಭಗಂ
ಮಿತತ್ಯಾಗೋದ್ಯೋಗಂ ದೃಢತರ ಮಹಾಸಂಯಮಸುಖಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.
೧೧-೩೩). 'ಅಶಲ್ಯ', 'ಶಲ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಲ್ಯಂಗಯ್ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಮಾಯಾ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಮತ್ತು
ನಿದಾನವೆಂಬ ಶಲ್ಯಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸು; ಶಲ್ಯಗಳಲ್ಲದಿರುವಂತೆ
ಮಾಡು : ಎಲ್ಲರೂಂ ಪ್ಲಮೆಗೊಳಿಸಿ ನಿಶ್ಯಲ್ಯಂಗಯ್ಯ ವಿದ್ಯುದಂಗೆ
ನೆಂಬ ಪಿರಿಯ ಮುಂಗಗೆ ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟಿಂಗೆಟ್ಟ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗಯ್ಯ
(ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೩೩-೧೪); ಅನುಮೆನ್ನ ಜನ್ಮಾಂತರಮನಜಾದನೆಂಬುದುಮದಂ
ಕೇಳ್ದು ನೀವುಂ ಕೊಲೆ ಸತ್ತವರೆ ನಾಮಂದಜಾಪಿ ನಿಶ್ಯಲ್ಯಂಗಯ್ಯ ಬಂದಿಸಿ
ಪೋದರೆಂದು ಸುಲೋಚನೆ ಜಯಕುಮಾರಂಗೆ ಭೇಜ್ದು (ಚಾಪಂಪು. ೩೧);
ರಾಮಂ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಣಾದಿಗಳೆರಸು ನಿಶ್ಯಲ್ಯಂಗಯ್ಯ ದಿವ್ಯಮುನಿಯ
ಸಭಾಮಂಡಲಮಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೪೧ ಪ).

[ನಿಶ್ಯಲ್ಯ + ಕಯ್,]

ನಿಶ್ಯಸ್ತ್ರ (ಗು). ಆಯುಧಗಳಲ್ಲದಿರುವ; ನಿರಾಯುಧವಾದ;
ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹಸರಿನಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಯಸ್ತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಮೇಲೆ ಗುಂಡು ಹಾರಿಸು
ವುದೇನು ? (ಪಾಳಿ. ೧೯೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಕರಣ (ನಾ). ಆಯುಧವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಶಸ್ತ್ರ
ತ್ಯಾಗ : ನಿಶ್ಯದಲ್ಲ ಈಗೀಗ ನಿಶ್ಯಸ್ತ್ರೀಕರಣದ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಆಗತ್ಯವು
ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ (ಜೂಡಿ). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಳಾಕ 'ನಿಶ್ಯಲಾಕ' ನೋ.

ನಿಶ್ಯಾತ್ಯ (ನಾ). ಕಪಟವಿಲ್ಲದುದು; ವಂಚನೆಯಿಲ್ಲದುದು ;
ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದುದು ; ದಿಟ : "ಅನಪಸ್ಕರಂ ನಿಶ್ಯಾತ್ಯಮೆ ಆತಿ
ದಿಟಮದಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೩-೩೧). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಿಖರ (ನಾ). ಶಿಖರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಶಿಖರದ ತುಟ್ಟತುದಿ :
ಅನಂತತೆಯನಾಕ್ರಮಿಸೆ ನಿಶ್ಯಿಖರಮೆಸಲೇಡ್ ಗಿರಿಯ ಸಾಹಸಗರ್ವ
ಗೋಪುರ ಶಿಲ್ಪಕೃತಿಯಂತೆ ನಿಖರಿ ! ರೋಮಾಂಚಿಸಿತು ಸೃಷ್ಟಿ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೫-೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯಿಥಿಲ (ನಾ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು ; ವ್ಯಕ್ತವಾದುದು ; ನಿರ್ಧಾರ
ವಾದುದು ; ನಿಶ್ಚಯವಾದುದು : ಪಥವನಂಬುಧಿ ತೋಜದಿರೆ
ಸುರಮಥನ ಸೀತೆಯನೀಯದಿರೆ ನಿಶ್ಯಿಥಿಲವಲ್ಲಾ ಮೇಲೆ ನೆಗಳುವ ದಾಯ
ದೇವರಿಗೆ (ಕೊರಾ. ೩-೪-೧೯). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೂನ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸೂಕ್ಷ್ಮತಮ ಶೂನ್ಯ ; ಮಹಾಶೂನ್ಯ ;
ಪರಮಾತ್ಮ ; ಶೂನ್ಯಾತೀತ : ಅನುಪಮದ ನಿಶ್ಯೂನ್ಯವೇ ನಿಶ್ರಾಮ
ಸೂಕ್ತಾರನ ಗಮನ ನಿರಂತರ ಪಾತಾಳ ಲೂಢ್ಯಪವನ ತ್ರಿಭುವನಗಿರಿ
ಯೆಂಬ ಪರ್ವತವನೇಜಿ . . . ಸುಳಿದಾಡುವ ಮಹಾಮಹಿಮಂಗೆ
ಇಹಲೋಕವೇನು ಪರಲೋಕವೇನು (ಅಪಜಂ. ೪೪-೩೩೪) ; ಸಿಮ್ಮಂತ
ರಂಗವೆಂಬ ಚಿದಂಬರದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಯೂನ್ಯವಾಗಿರಿಸೆನ್ನ (ಅಪಜಂ. ೧೩-೩೩) ;
ಇಂತೀ ತ್ರಿವಿಧಪ್ರಸಾದ ಕುಕಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಹಾಭನ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪ್ರಸಾದ
ವಳವಟ್ಟ ಶರಣನು ಜ್ಞಾನಿ ಅಲ್ಲ ಅಜ್ಞಾನಿ ಮುನ್ನವೇ ಅಲ್ಲ ಶೂನ್ಯನಲ್ಲ

ನಿಶ್ಯೂನ್ಯನಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೦೪-೨೩೫). 'ನಿರ್ವಯಲು' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೇಷ (ಗು). ೧. (ಉಳಿದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ) ಮುಳುಗಿಸುವ ; ಅಡ
ಗಿಸುವ : ನಿಶ್ಯಾಕಧ್ವನಿಗಳ್ ಧಳಧಳಮೆನೆ ನಿಶ್ಯೇಷ[ಪಾಶಂ. ಸ್ತೇ]ಷ
ಧ್ವನಿ ಭರದಿಂ ಭೋರೆನೆ (ಪಿರುನಾ. ಪೇ. ೨೨೨-೨). (ನಾ). ೨. ಉಳಿಯ
ದುದು ; ಶೇಷವಿಲ್ಲದುದು : ಸಂಪೂರ್ಣ ಮುಗಿದುದು :
"ನಿಶ್ಯೇಷಂ, ನ್ಯಕ್ಷಂ - ಈ ೨ ಉಚ್ಚಾರ್ಯಮದು" (ಪಲಾಯು. ೧೨೩-೪೫),
ಲಬ್ಧಕಪಾಯವೈರಿಜಯಸಂ ವಿಜ್ಞಾತನಿಶ್ಯೇಷವಾಜ್ಞಯನಂ ಸ್ವೀಕೃತ
ಸತ್ತಪಃ ಪ್ರಚಯನಂ . . . ವಂದಿಸೆನ್ನಾಯಿಂದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨೧) ;
ತತ್ಯಾನನಾಂತರದೊಳ್ ಪೆರ್ಬುರಿಯಿದುರ್ದೇಣಕುಲಮಂ ನಿಶ್ಯೇಷಮಂ
ಮಾಡುತಂ (ಪಳಪಂ. ೩೩) ; ಕುವರನನ್ನು ಯುವರಾಜಪದವಿಗೆ ತಂದು
ಕೊಳ್ಳೋಣವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಸಂಕಟ ನಿಶ್ಯೇಷ
ವಾಯಿತು (ಪಾಂಶಲಾ. ೩೯೧). ೩. ಸಂಪೂರ್ಣನಾಶ, - ಅಳಿವು :
ನಿಯತವಿದು ನಿಶ್ಯೇಷ ಸಿಮ್ಮಸ್ವಯಂಗೆ ನಿರ್ವಾಹವನು ಗಾಂಧಾರಿಯಲಿ
ನಿಮ್ಮಯ್ಯನಲಿ ಬೆಸೆಗೊಳ್ಳೆಂದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೇಷಂ (ಅ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ; ಎಲ್ಲಾ ಉಳಿದದಂತೆ : ಭವದೇಕ
ಶೇಷಮಾದುದು ಯುವರಾಜಾದಿಗಳ ಸಾಯೆ ನೀಂ ಕಾದದೆ ಕೌರವ
ನಾಯಕ ನಿಶ್ಯೇಷಂ ಭುವನಮಶೇಷಂ ಬಬುಕ್ಕೆ ಶೇಷಂಗೆ ಭರಂ
(ಗದಾಯು. ೩-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೇಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಉಳಿಯದಂತೆ ಮಾಡು ;
ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಳಿಸು : ಶತ್ರು
ವಿಷ ಮುಣ ರೋಗ ವಹ್ನಿಗಳೆತ್ತಲಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪವುಳಿದರು ಮತ್ತೆ ಬೇ
ದಾನವನುಪುಪು ಯವ ಕಿತ್ತು ನಿಶ್ಯೇಷಿಸುವುದುತ್ತಮ (ನೀಸಾರಾ. ೨೪೧).

[ನಿಶ್ಯೇಷ + ಇಸು.]

ನಿಶ್ಯೇಷೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡುವಿಕೆ.
೨. ಪಂಚಶಕ್ತಿಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಜ್ಯಂಭಕ ಪ್ರಸ್ಥಾಪನ
ಅಪ್ರತಿಹತ ನಿಶ್ಯೇಷೀಕರಣ ಜೀವಗ್ರಾಹಕಳೆಂಬ ಪಂಚಶಕ್ತಿಮಂತ್ರಂ
ಗಳಂ . . . ಬೇಟೆ ಬೇಟೆ ಉಪದೇಶ ಅನುಷ್ಠಾನ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೆಂ
ವಿನೇಕಿಸಿ ತಿಳಿದಿರಲಕ್ಕುಂ (ವಿನೇಕ. ೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೋದ್ಯ (ನಾ). ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಶುದ್ಧಮಾಡಿದುದು :
"ನಿರ್ಗತ್ತಂ, ಶೋಧಿತಂ, ಮೃತ್ಯುಂ, ನಿಶ್ಯೋದ್ಯಂ, ಅನಪಸ್ಕರಂ -
೫ ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩೪).

[ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೋಣಿಕ (ನಾ). - ನಿಶ್ಯೇಣಿ : ಜೀವಹಂಸಾವಿರಿತ . . . ಬಹ್ವಾ
ರಂಭಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದಿಂತಿವು ಜಿನಗದಿತಾಜುಬ್ರಹ್ಮಂಗಳ ದಿನೇಯಾಧಾರಂ
ಗಳ ಭಾಗಧೇಯಪ್ರಕೃತಿಗಳಮೃತಾವಾಸ ನಿಶ್ಯೋಣಿಕಂಗಳ (ಸಂಕುಮಾ.
೩-೯). [ಸಂ.]

ನಿಶ್ಯೋಯಸ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತ ಸುಖ ; ಮೋಕ್ಷ ; ಮುಕ್ತಿ :
ಗುರು ಪಪ್ಪಾಪ್ಪಮ ಕಂಟಕಂಗಳಿಸಿಪಾಜಂ ಗೇಹದೊಳ್ ಸ್ವೋಚ್ಚ
ದಲ್ಲಿರೆ . . . ನಿಶ್ಯೋಯಸಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಳ್ ನೆರೆದು [ತಾಂ] ಸತ್ಸಂಪನ್ನಕ್ಕುಂ
ನರಂ (ಚಾತಕಿ. ೨೩-೨೪) ; ನಿಶ್ಯೇಷವಾಗಿ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಗುವುದು
ನಿಶ್ಯೋಯಸವು ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವು (ಅರ್ಜುಧ. ೧೩). [ಸಂ.]

ನಿಷಂಗ (ನಾ). ೧. ಸಂಗ ; ಸಂಪರ್ಕ ; ಸಂಬಂಧ. ೨. ಬತ್ತಳಿಕೆ ;
ತೂಣೀರ : "ತೂಣೀರಮುಪಾಸಂಗಂ ಬಾಣಧಿ ಬಾಣಾಶ್ರಯಂ ನಿಷಂಗಂ
ದೊಣೆಗಳ" (ಪದ್ಮಕೋ. ೪೫-೧೯) ; ನಿಜಾಗ್ರಸ್ತಂಧದೊಳ್ ಕೇದಗೆ
ಯೆಸೆವರಲೆಂಬ ಕೋರಂಬು ತೀವರ್ದ ನಿಷಂಗಂ ಕಣ್ಣೊಳೊಲ್ಲೆಯ

ನನೆಗನೆಯಂ ತೂಗುತುಂ ಕಂತುವೀ ಬಂದನೆನುತ್ತುಂ ಗರ್ಜಪಂತಾದುದು
ವಿರಹಿಗಳಂ ಕೇಕಿಭೇಕಪ್ರಕಾಶಂ (ಜಗದಿ. ೪-೨೧); ಆಗ್ನಿಯಿತ್ತನು ಹರ
ಧನಂಜಯರಿಗೆ ರಥಂಗಳ . . . ವರತನುತ್ತು ಸಿತಾಶ್ವವಕ್ಷಯ ಶರ
ನಿಷಂಗಾದಿಗಳ (ಕುವ್ಯ. ೪. ೨೦-೨೦); ಆ ವನಂ . . . ನೀರಜದಂತೆ ನಿಷಂಗ
ದಂತೆ ನಿರಿದಿಶೀಮುಖಮುಂ . . . ಎನಿಸಿದುದು (ರಾಜಕೀ. ೨-೭೮ ಪ);
ಸರಂದೆಗಿಯದಿಪ್ಪು ಕೋಗಿಲೆಗಳ ನಿಷಂಗದಿಂದರೆಯುಗಿದಂಬನಂಜುತುಪ
ಸಂಹರಪಂ ಸ್ವರಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೧-೧೩೫). ೩. ಖಿಡ್ಡೆ. [ಸಂ.]

ನಿಷಂಗಿ (ನಾ). ಬತ್ತಳಿಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಬಿಲ್ಲುಗಾರ :
“ಧನೀ, ಧನುಷ್ಮಾನ್, ಧಾನುಷ್ಯಃ, ನಿಷಂಗೀ, ಅಸ್ತ್ರೀ, ಧನುರ್ಧರಃ -
೩ ಬಿಲ್ಲುಗಾರನ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೭). [ಸಂ. ನಿಷಂಗಿನ್]

ನಿಷಣ್ಣ (ಗು). ೧. ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವ; ಆಸನಸ್ಥ; ಆ ಕುಮಾ
ರೋತ್ತಮಂ ನಿರವಧಿ ಚತುರ್ದಶದಿನನಿಷಣ್ಣ ಕಿನ್ನರೀಜನಸಂಗೀಯ
ಮಾನ ಮಾನನೀಯ ವಿರಹತರನಿಜಯಶಸ್ತೋಮದಿಂ ಧವಳೇಕೈತನಿಳ
ದಿಕ್ಪಾಲಕನಿಯನಪ್ಪುದುಂ (ಜಾಪು. ೯-೮೮ ಪ). (ನಾ). ೨. ಕುಳಿ
ತಿರುವವನು; ಕುಳಿತುಕೊಂಡವನು; ಅಂತಿರ್ದನಂ ತ್ರಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂ
ಗಯ್ಯ ವಿವಿಧಪೂಜಾಪುರಸ್ಕರಂ ಗುರುಭಕ್ತಿಯಿಂ ವಂದಿಸಿ ತದಾಶೀರ್ವ
ಚನಾಮೃತಭರಿತಕರ್ಣಕುಹರನುಂ ಪಾದಪ್ರದೇಶನಿಷಣ್ಣ ನುಮಾಗಿ(ಚಂದ್ರಪ.
೩-೨ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಷದ್ಯಾಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯ
ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತನೆಯದು; ೧೨ ಶಿಶುವನ್ನು ಉತ್ತಮ
ವಾದ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಚನೆ ಮೊದಲಾದ
ವಿಧಿಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು; ಮಂಗಳಾಳಂಕೃತಮಪ್ಪ ಸ್ವೀ
ರ್ಣತ ತ್ವದೂರ್ ಸಿದ್ಧಾರ್ಚನಾವಿಧಿಪೂರ್ವಕಂ ದಿವ್ಯಾಸನಾರ್ಹತ್ವಮುಂ
ಮುತ್ತುರೋತ್ತರಮುಮಕ್ತೆಂದು ಬಾಲಕನನಿಜಾಸುವುದು ನಿಷದ್ಯಾಕ್ರಿಯೆ
(ಜಾಪು. ೨೧೪). ‘ದೀಕ್ಷೆ’ ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿಷದ್ಯಾಕ್ರಿಯಾ]

ನಿಷದ್ಯಾಪರೀಷಹ (ನಾ). [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪರೀಷಹಗಳಲ್ಲಿ
ಹತ್ತನೆಯದು; ೧೨ ಜೈನಮುನಿಗಳು ನಿಯಮಿತಕಾಲದ ವ್ರತ
ವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ನಿರ್ಜನವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದು, ಆ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿಗಳ ಗರ್ಜನೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ
ಅವರಿಗೆ ಅಗುವ ಉಪಸರ್ಗ; ಅನನುಭೂತಪೂರ್ವಪರೀತನೋ
ದ್ಯಾನತೂನ್ಯಾಯತನಗಿರಿಗುಹಾಗಪ್ಪರಾದಿ ನಿವಾಸಿಯುಂ ಸದಸ್ಯಕಿರಣ
ಸ್ವೇಂದ್ರಿಯಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶಪರೀಕ್ಷಿತಪ್ರದೇಶದೋರ್ ನಿಯಮಕ್ರಿಯೆಯಂ
ಮಾಡಿ ಕಾಲನಿಯಮದಿಂ ಕುಳಿದನುಂ ಸಿಂಹ ವ್ಯಾಘ್ರಾದಿ ವಿವಿಧಭೀಷಣ
ಧ್ವಜಶ್ರವಣನಿವೃತ್ತಭಯನುಂ ಚತುರ್ವಿಧೋಪಸರ್ಗಸಹಿಷ್ಣುತ್ವದಿಂ
ಅಪ್ರಚ್ಯುತನೋಕ್ಷಮರ್ಗನುಂ ವಿರಾಸನೋತ್ಕುಟಿಕಾಸನಾದಿಗಳಂ
ಅಚಲಿತವಿಗ್ರಹನುಮಪ್ಪ ಯಮಿಗೆ ತತ್ಕುಟಾಧಾಸಹನಂ ನಿಷದ್ಯಾಪರೀ
ಷಹಜಯಮೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪಡುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨.೩೫). [ಸಂ.]

ನಿಷದ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಹಾಸುಗೆ; ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ; ಮೆತ್ತೆ. ೨. ವ್ಯಾಪಾ
ರದ ಸ್ಥಳ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ; ಅಂಗಡಿಬೀದಿ: “ಅಶುಣಃ, ನಿಷದ್ಯಾಯಾಂ
. . . ದೊಡ್ಡ ಅಂಗಡಿಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೮).

೩. = ನಿಷದ್ಯಾಕ್ರಿಯೆ : ಅಧಾನ ಪ್ರೀತಿ ಸುಪ್ರೀತಿ ಧೃತಿ
ಮೋದ ಪ್ರಿಯೋದ್ವಪ ಸಾಮಕರ್ಮ ಬಹಿಯರ್ಗನ ನಿಷದ್ಯಾನ್ವ
ಸ್ಮಾರಸ . . . ತ್ಯಾಗ ಒಪ್ಪತಿಯೆಂಬಯ್ಯತ್ತುಮೂಪು ಗರ್ಭಾದಿ
ನಿರ್ವಾಣ ಪರ್ಯಂತಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಂ (ಅದಿಪ.
೧೫-೧೫ ಪ). ‘ದೀಕ್ಷೆ’ ಪರಾ. ೪. = ನಿಷದ್ಯಾಪರೀಷಹ :
ನಿಷದ್ಯಾ-ಕುಳಿ ಪೂದುಂ, ಶಯ್ಯಾ-ಒಲಗುವುದುಂ . . . ಅದರ್ಶನಾನಿ

ಕ್ನಾಯಿಕದರ್ಶನಮುಂ ಪಡೆಯುದುಮೆಂದು ಪರೀಷಹಂ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ
ವಿಧಮುಕ್ತುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩.೩೩). [ಸಂ. ನಿಷದ್ಯಾ]

ನಿಷದ್ವರ (ನಾ). ಹೆಸರು; ಪಂಕ: “ಪಂಕಃ, ಸಾದಃ, ನಿಷದ್ವರಃ,
ಜಂಬಾಳಃ, ಕರ್ದಮಃ, ಅವಕಿಲಃ - ಈ ೬ ಕೆಸಲು” (ಕಲಾಯು.
೧೧೨-೫೩); “ಕರ್ದಮಮೆನಲ್ ಪರಿದಂ ನಿಷದ್ವರಂ ಜಂಬಾಲಮವಕಿಲಂ
ಪಂಕಮೆನೆ ಕೆಸಲನಿಕ್ಕುಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಷಧ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು; ೧೨ ಮೇರು
ಪರ್ವತದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲೊಂದು; ಹರಿಕ್ಷೇತ್ರ
ಮತ್ತು ವಿದೇಹಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಪರ್ವತವು
ನಾನೂರು ಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ಇದರ ಬಣ್ಣವು
ಕಾಸಿದ ಬಂಗಾರದಂತೆ ಇದೆಯೆಂದೂ ನಂಬಲಾಗಿದೆ: “ಹಿಮ
ವಾನ್, ನಿಷಧಃ, ವಿಂಧ್ಯಃ, ಮಾಲ್ಯವಾನ್, ಪಾರಿಯಾತ್ರಕಃ, ಗಂಧ
ಮಾದನಂ . . . ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾದ ಆಯಾ ಬೆಟ್ಟಗಳ
ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೩); ಆಗಳಿವರುಂ ನೀಲ ನಿಷಧ
ಗಿರಿಗೊಂದೊಂದೊಳಗೊಳಗೊಂದು ಪೂರ್ಣಪಂಕೆ ನಂದೊರ್ವರೊರ್ವರಮೆ
ಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುವಲ್ಲಿ (ಅದಿಪ. ೧೪-೧೦೪ ಪ); ತ್ರಿಕೂಟ ಕುರುವಿಂದ
ಪತಂಗ ರುಚಕ ನಿಷಧಮೆಂಬ್ದು ಗಿರಿಗಳೇ ಟೆಂಕಣ ಗಂಧಮಾದನ ಶೈಲದ
ಪಡುವಲ ವಿಶುಲಾದ್ರಿಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದೊಳಗಿಹವು (ವಿನೀಶ. ೨೨೯).

೨. ನಳಮಹಾರಾಜನು ಆಳಿದ ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಹೆಸರು :
ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ ಚತುರ್ವಿಧ ನಾಯಕನಾಯಿಕಾಮನಃಪ್ರೇಮದಿ
ನೊಪ್ಪುಗುಂ ನಿಷಧಮೆಂಬ ಮಹಾವಿಷಯಂ ಧರತ್ರಿಯೋರ್ (ನಳಚಂ.೯);
ಕುರು ನೇಪಾಳ ನಿಷಧ ವಿದರ್ಭ ಧರಣೀಪಾಲತತಿ ಸಂದಣಿಸಿದುದು ಸಾಕೇಶ
ನಗರಿಯಲಿ (ತೋರಾ. ೧-೭-೧೪); ನಿಷಧನುಧಾಪರಿವೃಥಗರ್ವನಿರ್ವಾ
ಪಣ ಪರಾಕುಂ (ಯಾದಚಂ. ೩-೧ ಪ). ೩. ನಿಷಧರಾಜ್ಯವನ್ನು
ಆಳಿದವನು; ನಳಮಹಾರಾಜ : ಸೃಜಿಸಿದನು ಸುದ್ದಿಯನು ನೃಪ
ಭೂಭುಜರ ನಗರಂಗಳಲಿ ನಿಷಧನ ನಿಜವನಕೆಗೆ ಪುನಃ ಸ್ವಯಂವರವೆಂದು
(ತೋರಾ. ೩-೨-೧೭). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು : ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳು ಯಾವು
ವೆಂದರೆ-೧. ಅಂಜಲಿ . . . ೩. ಉತ್ಕಂಠ, ೭. ನಿಷಧ (ಅಭಾನ್ಯ. ೪೮).
೫. = ನಿಷಾದ ೪. ೬. ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : “ಮೇಳ
ಕರ್ತರಾಗಗಳು - ೭೨ . . . (ಆ) ಅಸಂಪೂರ್ಣಪದ್ಧತಿಯು :
ಕನಕಾಂಬರಿ, ಭೇನಮೃತಿ . . . ಧಾಮವತಿ, ನಿಷಧ, ಕುಂತಳ,
ರತಿಪ್ರಿಯ . . . ಕುಸುಮಾಕರ, ರಸಮಂಜರಿ (ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ
ತರಂಗಿಣಿ. II, -೯)” (ಪ್ರೀತಪ್ರ. ೩೫೪). [ಸಂ.]

ನಿಷಧಿ ‘ನಿಸಿದಿ’ ನೋ.

ನಿಷಾ ‘ನಶಿ’ ನೋ.

ನಿಷಾಖೋರ ‘ನಿಶಾಖೋರ’ ನೋ.

ನಿಷಾದ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು; ಕಿರಾತ; ಬೇಡ :
ವಿಕಲವ್ಯಾಧ್ಯಯ ನಿಷಾದಾನೀಕಶತಿಯ ಸಹಾಯವನು ಮತ್ತಾ ಕುಮತಿ
ಗಾಚರಿಮತ್ತೆಂಭತ್ತೆಂಟುಸಾವಿರದ ಭೀಕರಾಕಾರದ ನಿಷಾದಾನೀಕದಲಿ
ನಡೆತಂದನಿರುಳು ನಿರಾಕುಳನು ದಿಸೆಗೆಸೆದ ಕೈದಿಗಿಯ ಬೆಳಕಿನಲಿ
(ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೬೪-೬); ಮಾರ್ಗ, ನಿಷಾದನೆ, ಮಾರ್ಗ ! ಕೊಲೆ
ಸಾಲುಮಯ್ಯೊ ಮಾರ್ಗ ! (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨-೩೬); ಕ್ರೌಂಚಮಿಥುನದಲಿ
ಒಂದರ ಕೊಲಿಗೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಶಿಸಿದ ನಿಷಾದ ರಾವಣನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲಿ
ಹುಟ್ಟಿ, ಕಾದಿದನು ಸೀತೆಯನು (ದೀಪಮ. ೪೦-೧೨). ೨. ಬೆಸ್ತ.
‘ನಿಷಾದಪತಿ’ ಪರಾ. ೩. ಹೊಲೆಯ : “ಅಂತಾವಸಾಯಾ,

ಚಂಡಾಳಿ, ನಿಷಾದಿ, ಜನಂಗಮಃ — ಈ ೪ [ಪೂರೆಯಂ]" (ಹಲಾಯು. ೯೪-೪೪೪); ಪಂದಿ . . . ಅನಿವಿಂದು ದುಃಖದೊಳ್ ನಮದು ನಾರುಗಿದು ಪೊಗಿದು ಸತ್ತಲ್ಲಿ ನಿಷಾದನ ಮನೆಯೊಳ್ಳಿಣ್ಣಾ ಯಾಯ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೯). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯದು : "ಪದ್ಮಮಾ ಯಪಭಮಾ ಗಾಂಧಾರಮಾ ಮಧ್ಯಮಂ ವೀರಾಪ್ತ ಪಂಚಮಂ ಧೈವತಂ ಸುನಿಷಾದನೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂಗಂ. ೨೩-೩); ಪದ್ಮ ವ್ಯಪಭ ಗಾಂಧಾರ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮ ಧೈವತ ನಿಷಾದಂಗಳೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಮುಮಂ . . . ದಶರೂಪಲಕ್ಷಣಮುಮಂ ಪಾತ್ರಸಂಕ್ರಮಣದೊಳ್ ನಟಿಯೆ ತೋಟಾ (ಅಜಿತ. ೫-೩೦ ವ); ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳುತ್ತಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪರಿವನ ಈಶ್ವರ, ಸದ್ಯೋಜಾತ . . . ನಿರಂಗವೆಂಬೆಳು ಮುಖಂಗಳ ಕ್ರಮವಿದಿದು ಪದ್ಮ ಯಪಭ ಗಾಂಧಾರ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮ ಧೈವತ ನಿಷಾದವೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳುದಿದವು (ವಿವೇಕ. ೨೪೬); ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪದ್ಮ, ಯಪಭ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಧೈವತ ಮತ್ತು ನಿಷಾದ ಎಂದು ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಹೆಸರುಗಳು (ಸಂಗೀತಂ. ೧೫). ೧೨. ೪ : ಆ ಮಹಾವನಂ . . . ಸ್ವರ ಸಮುದಯದಂತೆ ನಿಷಾದನಿಷೇವ್ಯಮುಂ ಆರಾಧಕನಂತಕ್ಷಮಾಲಾಗಣಿತ ಜಪೋಪೇತಮುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೫೨ ಪ). ೫. ಮುಣ್ಣು ; ಅರಲು : ನಾದದಿಂದುಗಳದ್ದವಲಿಗೆಗಳಾದಿತ್ತಿಯೆ ತಿಗುರಿ . . . ವೇದಿಸಲು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಖಾಂಡ ನಿಷಾದ ಛಾಂಡಾವಳಿಗಳಂ ಸಮೋದದಿಂದಂ ವಿರಚಿಸುವ ಕುಂಬಾಟನುಂ ತಾನೆ (ಬಸವ. ೨೧-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಷಾದಕರ್ಮ (ನಾ). ಚಂಡಾಲರ ಕೆಲಸ; ಕ್ರೂರಕಾರ್ಯ : ಭೃಗುಶಾಸ್ತ್ರೋಪಗತರಾಗಿ ವೇದನಾಪ್ರಸಂಗಗಳೊಳಿಪ್ಪ ನಿಷಾದಕರ್ಮಶ್ಚಪಚ ರೋಡನೆಯನಾದರದಿ ಪಶುಪಂ ಕೋಲುಪ ಪಶುಕರ್ಮಗಳ ಕೂಡ . . . ನಿಂದು ನುಡಿದೆ ದೋಷವೊಂದುವುದು (ಬಸವ. ೫೬-೬೭).

[ನಿಷಾದ + ಕರ್ಮ]

ನಿಷಾದಪಡೆ (ನಾ). ಬೇಡರ ಸೈನ್ಯ : ನಿಷಾದಪಡೆ ಮುಸುಕಿತ್ತು ಹಲಧರನ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೪-೬೯). [ನಿಷಾದ + ಪಡೆ]

ನಿಷಾದಪತಿ (ನಾ). ಬೆತ್ತರ ಒಡೆಯ, — ಮುಖಂಡ : ನಾನೆಯಿಂದಿಳಿದು ದೀಳೊಂಡು ಗುಹನಂ ನಿಷಾದಪತಿಯಂ . . . ತಾಂ ಮುಂತ ನಡೆಗೊಂಡಂ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೨೬-೫೧). [ನಿಷಾದ + ಪತಿ]

ನಿಷಾದಿ (ಗು). ೧. ಕುಳಿತುಕೊಂಡ; ಆಸೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೩. ಆನೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಮಾವಟೆಗೆ; ಮಾವುತ : "ನಿಷಾದೀ, ಗಣಾ ರೋಡ : — ಈ ೨ ಆನೆಯನೇಜುವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೫-೨೩೬); ದಿರೋಧಿಸಾಧನಭುಟಾಳಿಯನೋಡಿಸಲಾಗಳಾದುಬಿಟ್ಟು ಕ್ರಿಯಗ್ರಸಿಂಧುರ ಭುಟಾವಳಿಯಂ ಮುಳಿಸಿ ನಿಷಾದಿಗಳ (ಪಂಪ. ೧೦-೯೨); ಅಯಸಮುಣಮಲ್ಲ ಪರರದನಿಯನಿಕ್ಕುವುದಂತುಮಾನೆಯೊಳ್ ಕಾದೆ ನಿಷಾದಿಯನುರುಳಿಚ್ಚು ಗಜಪ್ರಿಯತೆಯನಹಿತರ್ ಪೊಗಟೆ ಸೀರಹಸ್ತಂ ಮೆಚೆದಂ (ಪಂಪ. ೪-೧೯); ಮೊಗವಡಮಂ ನಿಷಾದಿ [ಪಾಂ. ದಿಸುಟ್ಟು] ಕಳೆದಂಕಂಶದಿಂದಡಿದಾರ್ದು ನೂಂಕೆ ಗಾಳಿಗೆ ಗಣಿ ಮೂಡಿದಂತೆ ಪರಿದಾನೆಗಳಾನೆಗಳೊಳ್ ಕಡಂಗಿ . . . ಪೋರ್ದುವು (ಪಂಪ. ೧೩-೬೪). [ಸಂ. ನಿಷಾದಿನಾ]

ನಿಷಾದಿನಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ಧೈವತ ನಿಷಾದಿನಿ ಪದ್ಮ ಕೇಸರಿ ಪದ್ಮ ದಿವ್ಯನತಿ ಪದ್ಮ ಮಾಧ್ಯಮವೆಂಬೆದು ರಾಗಂಗಳು ಪದ್ಮ ಗ್ರಾಮದಿಂ ಪುಟ್ಟುವು (ವಿವೇಕ. ೨೪೯).

[ಸಂ. ನಿಷಾದಿನಿ]

ನಿಷಾದಿವ್ರಜ (ನಾ). ಮಾವಟೆಗರ ಸಮೂಹ; ಮಾವುತರ ಗುಂಪು : ವಿಸಟೆಂಬರ್ಪನೆಯಂ . . . ಕೂರಂಕುಸದಿಂದಂಗುಪ್ಪದಿಂ ಪಾಕ್ಷಿಯನಳವಡಿಸುತ್ತಂ ನಿಷಾದಿವ್ರಜಂ ಬೆಕ್ಕಸಮುತ್ತಿರ್ಪಂತು ಬಂಬ ಲ್ಲರಿಯಿಸಿ ದೆಸೆಗೊಂ ಬುಕ್ಕುಯ್ಯಂ ನೀರೂಡಿಸಿದಂ ಕಂಭಕ್ಕೆ ತಂದಂ ಮಗುಬೆ ಗಣಕಳಾಖಂಡಲಂ ಪದ್ಮನಾಭಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೯-೯೫).

[ನಿಷಾದಿ + ವ್ರಜ]

ನಿಷಾನಿ 'ನಿಶಾನಿ' ನೋ.

ನಿಷಾನಿಖಲು (ನಾ). ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಕಾಲದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ : ಇದಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಇತರ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳು ವಿಶೇಷ ವಾಗಿದ್ದವು. ಯಾವವೆಂದರೆ :— ೧. ಗಬರು . . . ೧. ನಿಷಾನಿಖಲು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೧೦೪). [?]

ನಿಷಾವಸ್ತು (ನಾ). ಮತ್ತನ್ನು ಬರಿಸುವ ವಸ್ತು; ಮಾದಕ ಪದಾರ್ಥ : ಸಾರಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ರೇಕ ಬರುವಂತಹ ನಿಷಾವಸ್ತು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಜೈತನ್ಯ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದು (ದೀಪಾತ್ಮ. ೫೯). [ನಿಷಾ (<ನತಿ) + ವಸ್ತು]

ನಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ೧. ಎರಚಿದ; ಸಿಂಪಡಿಸಿದ; ಚಿಮ್ಮುಕಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಸಿಂಪಡಿಕೆ ಹೊಂದಿದವನು; ಸಿಂಚನವನ್ನು ಪಡೆದ ವನು : ಗುರುಪದಾಂಬುಜ ಸರಳಭಕ್ತಾ ಗುರುದಯಾಮೃತರಸನಿಷಿ [ಪಾಂ. ಯು]ಕ್ತಾ (೭ನಪು. ೩೪-೩೪). [ಸಂ.]

ನಿಷಿದಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಷಿದಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಷಿದ್ಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಷಿದ್ಧ (ಗು). ೧. ನಿಷೇಧಿಸಿದ; ಬಹಿಷ್ಕೃತವಾದ; ಮಾಡ ಬಾರದ : ಮಾನವನ ಕಾಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸಿಕ, ನಿಕೃ, ನೈಮಿ ತ್ರಿಕ, ಕಾಮ್ಯ, ನಿಷಿದ್ಧ, ವಿಹಿತ, ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮ' ಪದದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗುತ್ತವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೦). 'ನಿಷಿದ್ಧ ಕರ್ಮ', 'ನಿಷಿದ್ಧ ಫಲ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದುದು; ಮಾಡಬಾರ ದುದು : ಅನಭ್ಯಸ್ತಶಸ್ತ್ರನೊಳ್ ಯುದ್ಧವತಿನಿಷಿದ್ಧಮುಂ (ಜಗವಿ. ೫-೬೧ ಪ); ನಿಕೃನೈಮಿತ್ರಕವ ಕಳೆದಾ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಿಕೆ ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ವನು ಜಪತಪದಿ ಕಾಮ್ಯನಿಷಿದ್ಧಗಳ ಬಿಟ್ಟು . . . ಮೋಕ್ಷವನರ್ಥ ಸುತ್ತಿವ ಸಾಧುಗಳೆ ತತ್ತ್ವಾಧಿಕಾರಿಗಳು (ಅಮೃತ. ೧-೨೧); ನಾಟಕ ಅಡುವುದಾಗಲಿ, ನೋಡುವುದಾಗಲಿ ನಿಷಿದ್ಧವೆಂದು ಆನೇಕರು ಭಾವಿಸಿ ದ್ದರು (ಪ್ರವ. ೫೪). [ಸಂ.]

ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮ (ನಾ). ಧರ್ಮಬಾಹಿರವಾದ ಕರ್ಮ; ಧರ್ಮ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾರ್ಯ; ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸ : ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ, ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮ, ನಿಕೃಕರ್ಮ ಎಂದು ಮೂರು ತೆರನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ . . . ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡ ದಿರಬೇಕು (ಭಾರದ. ೧೨೯). [ನಿಷಿದ್ಧ + ಕರ್ಮ]

ನಿಷಿದ್ಧಕಾಲ (ನಾ). ನಿಷೇಧಿತವಾದ ಕಾಲ; ಸೂಕ್ತವಲ್ಲದ ಸಮಯ : ನಿಷಿದ್ಧಕಾಲ ಮೃಗುನಾದಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ದೋಷನೇ ಬೈಚಿಕದೋಷ (ಭಾರದ. ೫೫). [ನಿಷಿದ್ಧ + ಕಾಲ]

ನಿಷಿದ್ಧಗುರು (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಗುರು; ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಕೆಟ್ಟ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಈಡು ಮಾಡುವ ಗುರು : ವಶ್ಯಾಕರ್ಷಣಾದಿಗಳಂ ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಖವಂ ಪರಲೋಕ ದಲ್ಲಿ ದುಃಖಂಗಳನೀನಾತನೇ ನಿಷಿದ್ಧಗುರು (ವಿವೇಕ. ೧೮).

[ನಿಷಿದ್ಧ + ಗುರು]

ನಿಷಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿ (ಕ್ರಿ). ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹೊಂದು ; ತೀರಸ್ಥಿತವಾಗು ;
'ನಿಷಿದ್ಧಗೊಳಿಸು' ಪಠಾ. [ನಿಷಿದ್ಧ + ಕೊಳಿಸಿ]

ನಿಷಿದ್ಧಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಹಿಷ್ಕರಿಸು ; (ಕಾನ್ಯಾಸಿಗಿ) ವಿರುದ್ಧ
ವೆಂದು ಸಾರು ; ಅಸ್ವಸ್ಥತೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು
ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲೂ ಅದರ ಅಚರಣೆಯನ್ನು ನಿಷಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆ
(ಭಾಷಾ. ೯). [ನಿಷಿದ್ಧಗೊಳಿಸು + ಇಸ್ಯ]

ನಿಷಿದ್ಧಪ್ರೇಮ (ನಾ). ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೀತಿವಿರುದ್ಧವಾದ
ಪ್ರೇಮ ; ನಿಯಮಬಾಹಿರವಾದ ಪ್ರೇಮ ; ಈ ನಿಷಿದ್ಧಪ್ರೇಮದ ಸಹ
ವಾಸದಿಂದ ದೂರಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ನಾನು ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ
ದೂರದ ಪ್ರವಾಸ ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ನಿಷಿದ್ಧವಾದುದು (ದೇವಂ. ೨೯೯).
[ನಿಷಿದ್ಧ + ಪ್ರೇಮ]

ನಿಷಿದ್ಧಫಲ (ನಾ). ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದ ಫಲ ; ಸೇವಿಸಬಾರದೆಂದು
ವಿಧಿಸಿದ ಫಲ ; IP ಆದಮನೆಂಬ ಅದಿಮಾನವನು ತಿನ್ನಬಾರ
ದೆಂದು ನಿಷೇಧಿತವಾಗಿದ್ದ ಹಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದುದರಿಂದಲೇ ಹ್ರುತ್ತಿ
ವಾಸಾ ಮರಣಗಳಿಗೆ ಪಕ್ಕಾದನೆಂಬ ಸಂಗತಿಯು ಬೈಬಲ್
ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಾಗಿದೆ : ಅದಮನು ಬೇಡವೆಂದರೂ ತಿಂದು ಸ್ವರ್ಗ
ದಿಂದ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟು, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಂದ ನಿಷಿದ್ಧಫಲ(Forbidden fruit)ವೇ
ಇದಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲವೇ ? (ಪರ. ೩೩೫). [ನಿಷಿದ್ಧ + ಫಲ]

ನಿಷಿದ್ಧವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಇಂತಿಂತಹುದನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು
ವಿಧಿಸುವ ಮಾತು ; ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳುವ ನಿಯಮ ; IP 'ಇಂಥ
ದನ್ನು ಮಾಡು' ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯ ವಿಧಿವಾಕ್ಯ. 'ಹೀಗೆ
ಮಾಡಬೇಡ' ಎಂದು ತಿಳಿಸುವ ವಾಕ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧವಾಕ್ಯ. ಹೀಗೆ
ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.
ವೇದವಾಕ್ಯವಿಚಾರವೆಂತೆನಲಾದಿಯಲಿ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವಾ ಬಳಕಾದುದೈಸೆ
ನಿಷಿದ್ಧವಾಕ್ಯವು (ಗಣತ. ೨೨-೫). [ನಿಷಿದ್ಧ + ವಾಕ್ಯ]

ನಿಷಿದ್ಧ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಷಿದ್ಧಿ ಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮಾಧಿಯ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡ
ಬೇಕಾದ ಕರ್ಮ : ಚಂದ್ರಗುಪ್ತಮುನಿಗಳು ವಿಶಾಮಾಚಾರ್ಯ
ಗೌದೀರದ್ದು ವಂದಿಸಿ ಇವರು ಕಂದಮೂಲಫಲಾಹಾರಿಗಳು ಕ್ಷಾರದೊಳು
ಚಾರಿತ್ರಂಗೈಟ್ಟುಪ್ಪರೆಂದು ಪ್ರತಿವಂದನೆಗೊಡ್ಡದೆ ನಿಷಿದ್ಧಿ ಕ್ರಿಯೆಯುಂ
ಮಾಡಿ(ಕಗವಿ. ೯೮ ರಾಜಾವಳಿಕಥೆ). [ನಿಷಿದ್ಧಿ (<ನಿಸಿದಿ) + ಕ್ರಿಯೆ]

ನಿಷಿದ್ಧಿ ಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮಾಧಿಯಾದ ಸ್ಥಳ ; ಸಮಾಧಿ ;
ನಿಸಿದಿಗೆ : ಭಾಸ್ಕರನೆಂಬರಸಂ ಗುರುನಂದನಾರ್ಥ ಬಲಸಹಿತಂ ಬಂದು
ಭದ್ರಬಾಹುಸ್ವಾಮಿಗಳ ನಿಷಿದ್ಧಿ ಸ್ಥಾನಮಂ ಪೂಜಿಸಿ (ಕಗವಿ. ೯೯ ರಾಜಾವ.)
[ನಿಷಿದ್ಧಿ (<ನಿಸಿದಿ) + ಸ್ಥಾನ]

ನಿಷಿದ್ಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಷಿದ್ಧಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಷೇಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಷೂದನ (ನಾ). ೧. ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ ; ಕೊಲೆ : "ಪ್ರಮಾಪಣಂ,
ನಿಬರ್ಹಣಂ . . . ನಿಷೂದನಂ, ನಿಹಿಂಸನಂ, ನಿರ್ವಾಪಣಂ . . .
ಉನ್ಮೂಢಃ, ವಧಃ—ಈ ೩೦ ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು, ಸಂಹಾರ
ಮಾಡುವಿಕೆ . . . ಸಾಯಗೊಳಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩೩೨); ದುರ್ವಿವೇಕ
ದುಷ್ಟಮುಢುಕರಗಳು ಹಿಂದುಗಟ್ಟಿ ಅಂಚಲವ ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ . . .
ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಹೊರಬಿದ್ದಾಗ ಸಟ್ಟದನಿಷೂದನ ಮಾಡುವ ದುಷ್ಟಂತ
ಎಂತಹ ನಳಕೂಬರನೋ ಯಾರು ಬಲ್ಲರು ? (ಗಾಂ. ೨೧೧).
೨. ಕೊಲ್ಲುವವನು ; ನಾಶಮಾಡುವವನು. [ಸಂ.]

ನಿಷೇಕ (ನಾ). ೧. ಸುರಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಸಿಂಪಡಿಸುವಿಕೆ ; ಚಮು
ಕಿಸುವಿಕೆ : ಮತ್ತಮಲ್ಲಿ . . . ಪನದೇವತಾನಯನಾಂಕುಸ್ತೀರರಸ
ನಿಷೇಕದಿಂದ ಮುಕ್ಕುಳಿಸದ ವಕುಳಮಿಲ್ಲ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೨೧೨). ೩. ಫಲ
ಬೋಧನೆ ; ಪ್ರಸ್ತ ; ಗರ್ಭಾಧಾನ : ಪುಣ್ಯಕರವೂ ವೇದೋಕ್ತವೂ
ಅದ ನಿಷೇಕಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮಾನವನ ಇಹಪರ ಸುಖಸಾಧನೆಗೆ ಅತ್ಯಾ
ವಶ್ಯಕ (ಭಾರ. ೫೫) ; ಈಗ ಮದುಮೆಯಾದರೂ ಬೇನಿಯ ದಿ.ಎಸ್.ಸಿ.
ಅಗುವವರಿಗೆ ನಿಷೇಕಮಾಡುವುದು ಬೇಡವೆಂದು ಶ್ರೋತ್ರಿಯರೂ ಹೇಳಿ
ದರು (ಪಂಚ. ೪೮೫) ; ಆ ಸಲ ಗೌರಿಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ನಿಷೇಕ
ವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಮೂರ. ೭೪). ೪. (ಆಲಂ) ಸಾವು ;
ಅಳುವು ; ಅಂತ್ಯ ; ನಾಶ : ವನಶಾಹೇತುವೆ ಕೇತುವಾಯ್ತು
ನಿಮಗಂ ಗಾಂಧರ್ವಾರಿಂದಿಂದು ನಿಮ್ಮ ನಿಷೇಕಂ ನೆಜೆದತ್ತು ಸತ್ತಿರೆನುತಂ
ಪೊಕ್ಕಾರ್ದು . . . ಪೊಯ್ದುನಿಸುಂ ಮಾಡದೆ ನೀಚಕೀಚಕನಿಶಾಯ
ಧ್ವಂಸನಂ ಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪ. ೪-೮೦) ; "ತಕ್ಕ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯು ಅಥವಾ
ಶಿಕ್ಷೆಯು" (ಪಂಪ. ೨೯೨) ; ಇತ್ತ ನಿಷೇಕಮಾಗಿ ಗುರುಗತ್ತಭವೇಕ
ವಿಭೂತಿಗೊಂದುಗುಂ ತತ್ತ ನಯಕ್ಕೊಳ್ ಮು ತಕತೂರ್ಯಮೆ ಮಂಗಳ
ತೂರ್ಯಮುಕ್ಕುಮಾಸತ್ತವರೆತ್ತ ನೀರಿಯರೆತ್ತ ಜನಂ ನೆರದಿಂದೆಯಾಡಿ
ಪಾಡುತ್ತೆನಿದಿವರಂತು ಮುತರಾಜವಿಡಂಬವನೇಕೆ ಕಾಣ್ಬರೇ (ಅಜಿತ.
೨-೧೦೫) ; ತವೆ ಕೈಲಂ ದೀಪಂ ನಂದಂವಂತೆ ಗಲಾಯಿಸಿ ನಿಷೇಕಮುಟಾ
ವಮುಗನ್ನಂ ಪವನಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಕೈಲವುಕ್ಕೊಡಂ ನಂದುವಂತೆ ಪೊಂದು
ವರೀಗರ್ (ಪಂಪ. ೧-೮೨) ; "ಆಯುಸ್ಸು" (ಪಂಪ. ಕೋಶ) ;
ನೆಜೆದುದು ನಿನ್ನ ನಿಷೇಕಂ ನೆಜೆಗೊಳ್ಳದೆ ಮಾಡವೆನ್ನ ಬಾಣಾವಳಿಗಳ
ಗಜಾ ಸೋಂಕದೆ ಪೋಗಿಮುತಂ ಗಜಾ ಗಲಾಯಂ ಸೋಂಕೆ ಪರಿಯ
ಲಕ್ಷಣನೆಜ್ಜಂ (ಪಂಪ. ೧೪-೧೫೫). "ನಿಷೇಕ" ಪಠಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷೇಕಪ್ರಸ್ತ (ನಾ). = ನಿಷೇಕ ೩ : ಒಂದು ಶುಭಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ
ನಿಷೇಕಪ್ರಸ್ತ ಮಾಡಿ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟರು (ಬೆಂದೇ. ೪೨) ; ನಿಷೇಕಪ್ರಸ್ತ
ವಾದುದೂ ಇದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿ (ಬಾಳಿ. ೫೦). [ನಿಷೇಕ + ಪ್ರಸ್ತ]

ನಿಷೇಧ (ನಾ). ೧. ನಿರಾಕರಣೆ ; ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಿಕೆ ; ಇಲ್ಲ
ವೆಂದು ಹೇಳುವಿಕೆ : ಗಗನಕುಸುಮಮನಶ್ಯಂತಾಭಾವಮಂ ನಿಷೇಧ
ಮಾತ್ರದಿಂದಮಂಟುಮಾಡಲಕ್ಕುಮೆ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೩೮ ಪ).
೨. ಕೂಡದು ಎಂಬ ನಿಯಮ ; ನಿಷಿದ್ಧವಾದುದು ; ಪುರುಷ
ತ್ರಯದೊಳ್ ದತ್ತ ನಿಷೇಧಂ (ಶಮ. ೨೪೫) ; ವಿಧಿ ನಿಷೇಧವು ನಿನ್ನವಂ
ಗಿಂತೊ ಹರಿಯೇ ವಿಧಿ ನಿನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಯು ನಿಷೇಧವಿಸ್ತುತಿಯೆಂಬ ವಿಧಿ
ಯನೋದನೆ ಬಲ್ಲರಲ್ಲದೇ ಮತ್ತೊಂದು (ಪುರಂ. ೧-೧೪೦
ಸಲ್ಲದಿ) ; ಮುನ್ನಮೊಂದರ್ಥಮಂ ವೇಳೆ ಬಳಕ್ಕೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ಅಂತಲ್ಲ
ದೊಡಂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಿಷೇಧಮಂ ಗೆಯ್ಯಿ ಅಕ್ಷೇಸಮನಿಪುದು
(ಸರ. ೧೩೩ ಪು. ೩) ; ನಿಷೇಧ (Taboo) ಗಳು ಅತುರವನ್ನು ಕೆರಳಿಸು
ತ್ತವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೨೫೫). ೩. (ವೇದ, ಸ್ಮೃತಿ ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ಕರ್ಮ : ವಿಧಿ
ನಿಷೇಧಗಳೆರಡು ಮುರಿಯದೆ ಮಧುವಿರೋಧಿಯ ಪಾದಕರ್ಪಿಸು (ಹಸಾರ.
೧೪-೩೧) ; ನಿಷೇಧವೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿರುವ
ಕರ್ಮಗಳು (ಹಸಾರ. ೧೪-೩೧ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ) ; ನಡೆನಗಳನ್ನು ವಿಧಿ ನಿಷೇಧ
ಅರ್ಥವಾದಗಳೆಂದೂ . . . ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಡೆಯಬೇಕು (ಅರ್ಯ. ೩೪)
; ವೈದಿಕಜ್ಞಾನವು ವಿಧಿ, ನಿಷೇಧ, ಮಂತ್ರ, ನಾಮಧೇಯ, ಅರ್ಥ
ವಾದವೆಂದು ವಿಭಜಿತವಾಗಿದೆ (ಭಾರ. ೧೨೯). ೪. [ವ್ಯಾಕ.] ಧಾತು
ವಿನ ಒಂದು ರೂಪ ; ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿ
ಸುವ ರೂಪ : ವಿಧಿ, ನಿಷೇಧ, ಸಂಭಾಸನೆ—ಇವು ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯು

ನಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವಾತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೭೩); ನಿಷೇಧವೆಂಬುದು ದ್ವೈವಿಧಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಕ್ರಿಯಾರೂಪವೆಂದು . . . ತೀರ್ಮಾನಿಸಬಹುದು (ದ್ವೈವಿ. ೨೯೪). 'ನಿಷೇಧರೂಪ', 'ನಿಷೇಧಾರ್ಥ' ಪರಾ.

ನಿಷೇಧ ಮಾಡು = ನಿಷೇಧಿಸು : ಕನಿಯು 'ಸಮಾಗಮದ' ಎಂದರೆ ಕಲ್ಪಿತವಸ್ತುವಿನ ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವುದನ್ನು 'ನಿಷೇಧಾಭಾಸ'ವೆಂದೇಕೆ ಭಾವಿಸಬಾರದು ? (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೧ ಅಡಿಬಿ). [ಸಂ.]

ನಿಷೇಧಕ (ಗು). ಪ್ರತಿರೋಧಿಸುವ; ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸುವ; ತಡೆಯುವ; ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವ : "ನಿಷೇಧಕ, ಪ್ರತಿಬಂಧಕ" (Prohibitory. ಪಕ್ರಿಸಿ. ೩೫). 'ನಿಷೇಧಕಗುರು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷೇಧಕಗುರು (ನಾ). = ನಿಷಿದ್ಧಗುರು : ಆಕಾಷಾ ನಶ್ಯಾದಿಗಿಂದಿಹ ಸುಖವ ಮೇಲೆ ತೋಕವನ್ನಿಡಿಸುವವನ ನಿಷೇಧಕಗುರುವೆಂದು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೫೩-೧-೧). [ನಿಷೇಧಕ + ಗುರು]

ನಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾರೂಪದ; ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ ಕ್ರಿಯಾರೂಪದ : ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥ ಸೂಚಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವಾವುದೋ ಸೇರದೆಯೇ ನಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೪೮); ಧಾತುವಿನ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಈ 'ನಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆ'ಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ, 'ವಿಧ್ಯಾರ್ಥ'ವನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸುಲಭವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೭೯). [ನಿಷೇಧ + ಕ್ರಿಯೆ]

ನಿಷೇಧನ್ಯೂನ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] "ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯ ನಿಷೇಧವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಅರ್ಥಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯ ಸಹಾಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾರೂಪಕ್ಕೆ ನಿಷೇಧನ್ಯೂನರೂಪವೆಂದು ಹೆಸರು . . . ಉದಾಹರಣೆ : - ನನಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ನಳಮಹಾರಾಜನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದನು?" (ಮಧ್ಯಮ. ೧೦೩).

[ನಿಷೇಧ + ನ್ಯೂನ]

ನಿಷೇಧಮಾರ್ಗ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ.] ಪ್ರಪಂಚವು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾರ್ಗ : ಬ್ರಹ್ಮನ ಇರುವಿಕೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಇರುವಿಕೆಯಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಮಾರ್ಗವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೫). [ನಿಷೇಧ + ಮಾರ್ಗ]

ನಿಷೇಧರೂಪ (ನಾ). ೧. ನಕಾರಾತ್ಮಕವಾದ ರೂಪ : ನಿಷೇಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ರೂಪ : "ಆಕ್ಷೇಪವೆಂಬ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ . . . ವಿಶೇಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ನಿಷೇಧರೂಪವಾದ ಅಂಶವು ಶಬ್ದತಃ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೦). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ.] ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಇದಲ್ಲ, ಇದಲ್ಲ ಎಂಬ ನೇತಿ ಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ನಿರೂಪಿಸುವಿಕೆ : ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತಿಗಟಿಸಿ ಗುರುಗಟಿಸಿ ಹೇಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವರು ಎಂದರೆ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನೂ ಆತ್ಮನನ್ನೂ ಒಂದೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುವವರಿಗೆ ದೇಹವೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ ಎಂದು ಪರಿಶುದ್ಧತ್ವ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿಷೇಧರೂಪದಿಂದ ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೧). ೩. = ನಿಷೇಧ : ಧಾತುಗಳ ಅದಿ ಇಕಾರ ಉಕಾರ ಏಕಾರಂ, ತಂ, ಬರ್ ಧಾತುಗಳ ನಿಷೇಧರೂಪವಿಹಾರಂ (ಶಮದ. ಮ. ೨೪೯ ವಿವರಣೆ); ಕ್ರಿಯಾನಿಷೇಧ ತೋರುವಾಗ ನಿಷೇಧರೂಪವಾಗುವುದು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೪೯). [ನಿಷೇಧ + ರೂಪ]

ನಿಷೇಧರೂಪಪರಿವರ್ತನೆ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ.] ವಿಧಿರೂಪವನ್ನು ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವಿಕೆ : ವಿಧಿರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ರೂ

ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಿಕೆ : "(ತರ್ಕ) 'ಒಂದು ತೆರದ ಪರಿವರ್ತನೆ; ನಿಷೇಧರೂಪಪರಿವರ್ತನೆ' (Contraposition. ಇಂಕನಿ).

[ನಿಷೇಧರೂಪ + ಪರಿವರ್ತನೆ]

ನಿಷೇಧವಚನ (ನಾ). ಅಲ್ಲ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತು : ಮತ್ತಮತ್ತಾನುಮುಳ್ಳು ದನಲ್ಲದಿಲ್ಲದಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬ ನಿಷೇಧವಚನವು ಸಿದ್ಧವು ಜೀವನದ್ದಿಗಿಲ್ಲದ್ದಿ (ಶಾಂತಿ. ೫-೧೩೪ ಮ).

[ನಿಷೇಧ + ವಚನ]

ನಿಷೇಧವ್ಯಾತ (ನಾ). ಮಾಡಬಾರದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಮುದಾಯ : ಜನನೀಗರ್ಭಾಂಡದಿಂದ ಬರ್ಹತಿವಿಷಮತರ ಕ್ಷೇತಮಂ ಬಾಲ್ಯದೊಳೆ ಮಾಳ್ ನಿಷೇಧವ್ಯಾತಮಂ . . . ಸಾನ ನಿರೋಧ ಸ್ತೋಮಮಂ ಕಂಡಲಿಸಿದನದಿದಂ ಪೇಸಿದಂ (ರತ್ನಾ. ೪೨). [ನಿಷೇಧ + ವ್ಯಾತ]

ನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ಜೀವ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮರಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ವೇದವಾಕ್ಯ ; ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿ; ಅಭೇದಶ್ರುತಿ : ನಿಷೇಧಶ್ರುತಿ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂಬುದನ್ನು ಪದೇಶಿಸುವುದೆಂದು ನಿರ್ಣಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೩). [ನಿಷೇಧ + ಶ್ರುತಿ]

ನಿಷೇಧಾಜ್ಞೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾಜ್ಞೆ ; ಮಾಡಬಾರದೆಂಬ ಅಪ್ಪಣೆ ; ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ : "ನಿರೋಧ, ನಿಷೇಧ, ತಡೆ, ನಿಷೇಧಾಜ್ಞೆ : ಪ್ರತಿಬಂಧಕಾಜ್ಞೆ" (Prohibition. ಇಂಕನಿ); ಭಾರತ ಸರ್ಕಾರ . . . ಭಾರತದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ, ಬಿಗಿಯಾದ ಮತ್ತು ಭೀತಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ನಿಷೇಧಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹಾರಿ ಮಾಡಿತು (ಕವಿಕೋ. I, ೧೩೬).

[ನಿಷೇಧ + ಆಜ್ಞೆ]

ನಿಷೇಧಾತ್ಮಕ (ನಾ). ನಿಷೇಧದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು ; ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ; ನಕಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು : ಇಂತಹ ನಿಷೇಧಾತ್ಮಕವಾದ ಯುಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತಿಯಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೯೪).

[ಸಂ.]

ನಿಷೇಧಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ನಿಷೇಧಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ; ಪ್ರತಿಬಂಧಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ; ತಡೆ ಮಾಡುವ ಹಕ್ಕು : "ನಿಷೇಧ ; ನಿರೋಧ ; ವಿಟೋ (ಸಾರ) ನಿಷೇಧಾಧಿಕಾರ" (Veto. ಪಕ್ರಿಸಿ. ೮೩).

[ನಿಷೇಧ + ಅಧಿಕಾರ]

ನಿಷೇಧಾಭಾಸ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಆಕ್ಷೇಪಾಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ನಿಷೇಧಾತ್ಮಕವಾಗಿ ತೋರುವಿಕೆ ; ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿ ನೋಡಿದಾಗ ನಿಷೇಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅವ ನಿಷೇಧಂ ತಾಂ ಅನಾಸ್ತವಮಾಗುವುದರಿಂದ ಪೆರತೊಂದರ್ಥ ದೊಳ್ಳಯವಸಾನಮಂ ಪಡೆದು, ಒಂದಾದರ್ಥವಿಶೇಷಮಂ ಆಕ್ಷೇಪ ಗತಿಯಂ ತೋರಿಸುವುದೋ ಆ ನಿಷೇಧಾಭಾಸಮೇ ಆಕ್ಷೇಪಮೆಂದು ಕೆಲಂಬರೆ ಮತಂ (ಸರಚ. ೧೩೫ ವೃತ್ತಿ); 'ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥ'ವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅದರ ಪ್ರಕಟನೆಗೆ ನಿಷೇಧಾಭಾಸರೂಪವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಭಾಷುಹ ಸಮುತ್ಪಾದದ 'ಆಕ್ಷೇಪ' (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೩೧ ಅಡಿಬಿ). [ನಿಷೇಧ + ಅಭಾಸ]

ನಿಷೇಧಾರ್ಥ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅರ್ಥ : ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಿಷೇಧಾರ್ಥ ಸೂಚಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯಯವಾವುದೋ ಸೇರದೆಯೇ ನಿಷೇಧಕ್ರಿಯೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೪೮); ಹೊರಡು, ಹೊರಡನು, ಹೊರಟಾನು ಎಂಬ ರೂಪಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಧ್ಯಾರ್ಥನಿಷೇಧಾರ್ಥಸಂಭಾವನಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸೇರಿರುವುದು (ಮಧ್ಯಮ. ೭೩). [ನಿಷೇಧ + ಅರ್ಥ]

ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ (ಗು). ೧. [ವ್ಯಾಕೃ] ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯದುದು
ದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ : ಅ ಎಂಬ ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಧಾತುವಿಗೆ
ಸೇರಿ ಅದರ ನುಂದೆ ಬರುವ ಪುರುಷವಾಚಕ ಅಖ್ಯಾತಪ್ರತ್ಯಯದ ಸ್ವರ
ದೊಡನೆ ಬೆರಕುಹೋಗುವುದೆಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಮತ (ಕೃಷಿ. ೪೮).
(ನಾ). ೨. ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆ ನಡೆಯದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು :
ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥಕ, ವಿಧ್ಯಾರ್ಥಕ, ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕ
ಎಂದು ಮೂರು ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು (ಕೃಷಿ. ೪೩). [ಸಂ.]
ನಿಷೇಧಿತ (ನಾ). ಬಹಿಷ್ಕೃತವಾದುದು ; ತಿರಸ್ಕೃತವಾದುದು :
ಕಡಲೆ . . . ವಿಜ್ಞಾನೇಶ್ವರನ (ಸು.ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೦) ಪ್ರಕಾರ ಈ ಧಾನ್ಯ
ಸ್ಯುತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧಿತವಾಗಿದೆ (ಪಾಸಗ. ೨೧). [ಸಂ.]
ನಿಷೇಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ : ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸು : ಬಹಿಷ್ಕರಿಸು :
ಅಚೇತನನ ಅಸಮಾಜ್ಯನೆಂಬುದು ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮದೊಂದು ನಿಷೇಧಿಸುವೆಂಬ
ತೆಂಟು ಭೇದವುಳ್ಳ ಸೂತ್ರಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೧೦೩-೧) ; ತಂತಮ್ಮ
ಬಂಧುಗಳಿಗೆಂತುಸಂಸ್ಕಾರವುಂ ಬಿಡಬಿಡಿಯಿ ಮೂಳ್ಳು ದಂ ನಿಷೇಧಿಸಿದ
ರಾಜಾಜ್ಞೆ (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೩೯೯-೪೫) ; ಅಭೇದಶ್ರುತಿಗಳು ಭೇದವನ್ನು
ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತವೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೩). [ನಿಷೇಧ + ಇಸ್ಯ.]
ನಿಷೇಧ್ಯ (ಗು). ೧. ನಿಷೇಧಿಸ ಬೇಕಾದ ; ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕಾದ :
'ನಿಷೇಧ್ಯಾಂಶ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ನಿಷೇಧಿಸಬೇಕಾದುದು ;
ಪ್ರತಿರೋಧಿಸಬೇಕಾದುದು ; ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಬೇಕಾದುದು : ನಿಷೇಧ್ಯ
ವನ್ನು ತಿಳಿಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭೇದಶ್ರುತಿಗಳು ಮೈವಹಾರವಿಚಾರಪರವು
(ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೩). [ಸಂ.]
ನಿಷೇಧ್ಯಾಂಶ (ನಾ). ನಿಷೇಧಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶ ; ಬಹಿಷ್ಕರಿಸ
ಬೇಕಾದ ವಿಚಾರ : ನಿಷೇಧಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬೇಕು ಎಂದರೆ ನಿಷೇಧ್ಯಾಂಶವು
ತಿಳಿದಿರಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೨೩). [ನಿಷೇಧ್ಯ + ಅಂಶ]
ನಿಷೇವಕ (ನಾ). ಆರಾಧಿಸುವವನು ; ಆರಾಧಕ : ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಂ
ಸಕಲಗುಣಾವಶ ವಿಶ್ವಾವಲೋಭ ಪರಮಾನಂದಂ ಪಾವನನಿಜಪದವದ್
ನಿಷೇವಕ ರಕ್ಷೈಕದಕ್ಷನಕ್ಷಯನರ್ಹಂ (ಉಪಾ. ೩೪೫) ; ಆ ವಿದುರನಾ
ದಂಪತಿಗಳನುಭಾವವನು ತದ್ಯೋಗನಿಷ್ಠೆಯ ಜೀವನವೋಕ್ಷವನು ಕಾಣುತ
ಹರುಷ ತೋಕವನು ಲಾವಣಿಗೊಂದಿರದೆ ತೀರ್ಥನಿಷೇವಕನು ತಾನಾಗಿ
ಹೋದವನು (ನಿಭಾಗ. ೧-೯-೪೩). [ಸಂ.]
ನಿಷೇವಣಿ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ ; ಪರಿಚರ್ಯೆ. ೨. ಪೂಜೆ ; ಅರ್ಚನೆ ;
ಆರಾಧನೆ. ೩. ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ; ಸೇವಿಸುವುದು : ಮದೀಯರ
ಪಾದಾಬ್ಜ ಪರ್ಯಾನಿಷೇವಣದಿನಸ್ತುತೀರ್ಥಸಂಗಿಯಲಾಂ ಪರವತ್ಯುತ್ಸ
ಮನೆಯ್ದಿದೆ (ಮಾಡಚಂ. ೧೨-೪೨) ; ಲಲಿತಚಿಂತಾಮಣಿಯ ಮಾತ್ರೆಯ
ಫಲವು ಪದ್ಮನಿಷೇವಣದೊಳುಜ್ವಲಿಸುವದೀಶಮಸುಖಂ ದೊರಕುವುದು
ಅವರಂದ (ವಿವೇಚ. ೧೧-೩೦). [ಸಂ.]
ನಿಷೇವಣೀಯ (ನಾ). ಪೂಜೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವವನು ; ಆರಾಧನೆ
ಯನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು : ತದ್ವೇಷಂ ದೇವನಿಷೇವಣೀಯನಣ
ಮಾದ್ಯುತ್ಸರ್ಯಯುಕ್ತ ಶ್ರಿಪರದ್ವೇನೇಂದ್ರಂ ಮಣಿಚೂಳನೆಂಬ ಪೆಸರಿಂ
ಪೆತ್ತಂ ದಿವ್ಯುತ್ಸರ್ಯಮಂ (ಪಾಂಡಿ. ೩-೩೩). [ಸಂ.]
ನಿಷೇವಿತ (ಗು). ೧. ಆರಾಧಿಸಿದ ; ಪೂಜಿಸಿದ : ಹೋದರವ
ರಂತೊಂದುದಿನ ಜಗದಾದಿ ತತ್ವಾವಳಿನಿಷೇವಿತ ಪಾದಪೀಠನ ಯೋಗ
ಮೂರ್ಯಾಧೀಶ್ವರೇಶ್ವರನ . . . ನಿಷ್ಕುವಿನ ವೈಕುಂಠಪುರವರಕೆ (ನಿಭಾಗ.
೩-೪-೨೫) ; ಪರಮ ಹರಾಪವ ಮೂಡುತಿರ್ದನು ಶರಣಜನ ಸಂಸಾರಿಕನು
ಸುರವರನಿಷೇವಿತಮೂರ್ತಿ ನಿತ್ಯಾತುಮನು ನಿಜಜನಕೆ (ನಿಭಾಗ.
೧೦-೫೦-೪೩). (ನಾ). ೨. ಗೌರವ ಹೊಂದಿದುದು ; ಆರಾಧಿತ

ವಾದುದು : ಈ ರೂಪೆಂಬುದು ಭುವನಜನಾರಾಧ್ಯಂ ಚಕ್ರಿಜನ
ನಿಷೇವಿತವಾದಲೋಕ ಸಾರದಳವೆಂದು ಶೆಲ್ಕನೆ ಬಾರಿಸಿದುವು ದಿಡೆ
ಜಡವು ವನದೇವತೆಗಳ (ಅದಿ. ೯-೯೩). ೩. ಸೇವ್ಯವಾದುದು ;
ಯೋಗ್ಯವಾದುದು : ವಿಸಿನಂ ಕ್ರೂರವ್ಯಾಧವ್ಯಕಸೂಕರಣಮೂರ
ಕಂಠೀರವನಿಷೇವಿತಂ (ರಾಮಾ. ೨೮-೧೩). ೪. ಸೇವೆ ಹೊಂದಿದ
ವನು ; ಪೂಜೆಗೊಂಡವನು : ಈರೈದು ದೆಸೆಗಳಲಾ ಗಿಂಯ ಹೋಗಿ
ಹರು ಸುರಜನಯೋಗಿಸಿದ್ದ ನಿಷೇವಿತರು ತಾನಾಗಿ ನಿಭವದಲಿ (ಕುಂಜ. ೩-೪೦). [ಸಂ.]
ನಿಷೇವೆ (ನಾ). ಸೇವೆ ; ಪರಿಚರ್ಯೆ ; ಕೈಂಕರ್ಯ ; ಧರೆಯೆಂಬ
ತರುಣಿ ನರಪನ ವಿರಹದ ಸಂತಾಪವೇಷ್ಠೆಯಂ ಮೆಟ್ಟಿಸಿದಳು ಸಿರಿದಾದ
ದಾನಧಾರಾಪಂಪೇಶನಿಷೇವೆಯಂ ಕುಮಾರಾಗ್ರಣಿಯಾ (ಪಾಪ. ೧೨-೧೩೯). [ಸಂ. ನಿಷೇವಾ]
ನಿಷೇವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ಸೇವ್ಯವಾದುದು ;
ಉಪಯುಕ್ತವಾದುದು : ಅದು . . . ಕ್ಷಾಯೋಪಶಮಿಕ ಭಾವೋ
ಪೇತಾರ್ಥವ್ಯಂಜನಯೋಗಸಂಕ್ರಮಣಮುಂ ಚತುರ್ದಶವರ್ಷಾರ್ಧ
ಯಂತಿವ್ಯ ಸಭಿನಿಷೇವ್ಯಮುಂ ಅಪ್ಪದಿಬಾಂ . . . ಸ್ವರ್ಗಾಪರ್ಗ ನಿಮಿತ್ತ
ಮಕ್ಕುಂ (ತತ್ವ. ೩೫೨) ; ವಾಯುಸನವರನಿರ್ಮಿತತೀರ್ಥ ಹಂಸ
ನಿಷೇವ್ಯವಲ್ಲೆಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧-೩-೨೩). ೨. ಕೂಡಿರುವುದು ;
ಹೊಂದಿರುವುದು. ೧, ೨ : ಮತ್ತಮೂ ಮಹಾವನಂ ಯೌವನದಂತೆ
ಮದನೋತ್ಕಳಕಾಮನೀಯಮುಂ . . . ಸ್ವರಸಮುದಯದಂತೆ ನಿಷಾದ
ನಿಷೇವ್ಯಮುಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೫೨). ೩. ಕೂಡಿರುವವನು ;
ಹೊಂದಿರುವವನು : ಕುಸುಮದಾಮದಿನದ್ವಾಮಕೀರ್ತಿಯಂ ಭವ್ಯ
ಮಧುಕರ ನಿಷೇವಾಂಸೇವ್ಯನುಂ . . . ಎನಿಸಿ (ಅದಿ. ೩-೧೪೨). [ಸಂ.]
ನಿಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ ; ಸುವರ್ಣ : "ಹೇಮ, ಸ್ವರ್ಣಂ, ಜಾತ
ರೂಪಂ . . . ಕಲ್ಯಾಣಂ, ನಿಷ್ಯಂ, ಅಪ್ಪಾಪದಂ . . . ಕರ್ಬುರಂ,
ತಪನೀಯಂ—ಈ ೨೫ ಹೊನ್ನಾ (ಪೂನಾ)" (ಪಲಾಯು. ೨೯-೧೯) ;
"ಗೌರಂ ಕರ್ಬುರಂ . . . ನಿಷ್ಯಮೇನೆ ಹೇಮಪಾ ಸ್ವರ್ಣಮೇನೆ
ಹೊನ್ನಂಗೆ ಸಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೪). ೨. ಒಂದು
ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ ; ಗದ್ಯಾಣ ; ೧೦ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಥವಾ ಅರು
ವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಗುಂಜೆ ತೂಕದ ನಾಣ್ಯ : ಹತ್ತು ನಿಷ್ಯಮಂ ನಿರು
ತಮೆ ಕೊಟ್ಟಂ (ಪಾಪ. XI-11, ೧೫೯-೪೧ ; 1111) ; ವಿದೋಧಿಸೇನೆಗಿದು
ಸೂಸುವ ಜೀವನಮೂಲ್ಯ ನಿಷ್ಯರಾಜಿಗಳನೆ ನಿಷ್ಕುಲಿಂಘುಲಿಗಿಂ
ಕೆದಜುತರೆ ಪಾಯುವೆಂಬುಗಳ (ಜಗದಿ. ೩-೩೮) ; ಬಳಿಕ ಯಮತನುಜನು
ಸದಸ್ಯಾವಳಿಯೊಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮಿ ಮಿಗೆ ನೆಗ್ಗಳವೆನಿಸುಪೊಡಾ ಕೊಟ್ಟನಾಗ
ಸಹಸ್ರನಿಷ್ಯಗಳ (ನಿಷ್ಯ. ೪-೨೩) ; ನಿನಗೆ ಅಚ್ಚುಬಂಗಾರದ
ನೂರು ನಿಷ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಪಚ್ಚಾ. ೨೦೫). ೩. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣ,—ಕಂಠಹಾರ : ಮಹಾಹಾರವುಂ
ತೊಡಿಸಿದನು ಕಂಠಕೆ, ಸತೋಯನೀಲಾಂಬುಡಕೆ ಸುರಧನುಸಾ
ತೋಭೆಯಂ ನೀಳ್ವ ರವಿಕರದಂತೆ, ರತ್ನರಮಣೀಯ ವಜ್ರದ್ಯುತಿಯ
ನಿಷ್ಯಮಂ (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೩೩೩-೪೦೯). ೪. ಚಿನ್ನ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು
ತೂಗುವ ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ : ಅಳತೆ ವಿವರಾ || ಭತ್ತ
ನಾಲ್ಕು ವಂದಂ ಕಾಕಣ್ಯಮನಿಭುವದು ಮತ್ತೆ ಪಂಚಕೊಂದು ಪಣನು
ಕೈಮಾ ಪಣ ಮೂವತ್ತೆ ನಿಶಲದು ನಿಷ್ಯ (ಭಾಸ್ಕ. ೩೪-೩). [ಸಂ.]
ನಿಷ್ಯಂಟಕ (ನಾ). ೧. ಮುಳ್ಳುಗಳಿಲ್ಲದುದು. ೨. ಪೀಡೆಯಿಲ್ಲದಿರು
ವುದು ; ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಶತ್ರುರಹಿತವಾಗಿರುವುದು :

ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡಿದನಖಿಲಮಹೀಶಕ್ರವಂ ವಜ್ರಜಂಘಂ (೨೭೭. ೫-೨೧); ಮದವದ್ವೈರಿಯಸಿಕ್ಕಿ ಭೂವಳಯಮಂ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಬ್ಬಂ (ಗದಾಬಾ. ೭-೭೮); ಎಂಟುದನೆಯ ತನುನನು ಕೆನಿಸುನದೆ ನಿಷ್ಕಂಟಕ ರವಿ ಮೂಡುವಂತೆ ತುಂಬಿ ಕಾವನಬಲಗಳನಿಜದೊಡೆ ತವದೊಂಬಿತೇರನು ನೂಂಕಿದನು (ವರ್ಧಾ. ೧೩-೬); ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಕಂಟಕ ಮಾಡಿ ಕುಡುವು ದಕ್ಕೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಬಿಜಯ ಮಾಡಿದ್ವಾರೆ (ಬಿಜೃ. ೩೩-೩೬). ೧೨. ಪರಶ್ವಾಸರಸಿಕ್ಕಿ ಕೆಯ್ಯ ಬೆಸಗೊಳ್ಳಾರಂಭಗಂಜೋಲ್ ಪಯೋಧಿಪರೀ ತಾವನಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಗ ನಿಗಾರಂ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡುವೆಂ (ತಾಂಕಿಪು. ೭-೫೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಟಕಂಗೆಯ್ (ಕ್ರ). ೧. ಮುಕ್ಕು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಪೀಡೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ಶತ್ರುರಹಿತವಾಗಿ ಮಾಡು: ದುಷ್ಟ ಮತಿ ಬಂದನಾ ಭರತಂ ದುರುದ್ದೇಶದಿಂ, ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮಂ ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಗೆಯ್ಯಲೋಸುಗಂ. (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೮-೧೬೮).

[ನಿಷ್ಕಂಟಕ + ಕೆಯ್]

ನಿಷ್ಕಂಟಕತ್ವ (ನಾ). ಪೀಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಶತ್ರುರಹಿತವಾಗಿರುವಿಕೆ: ತಾಗಕ್ಕೆ ಬುಧರು ತಣವನಧಿ . . . ವಿಪುಲ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಸರ್ವ ಸುಖವನಧಿ ವೀರಕ್ಕೆ ಭೂಭಾಗದೊಳು ನಿಷ್ಕಂಟಕತ್ವವೇ ಅವಧಿ ತಾನಾಗಿ ಪಿರಿಯರಸುತನಮಂ ಮಾಡುತಿದನು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂನಾಥನು (ಪಜಾ. ೧-೪೭); ಹೋದುದೊಂದೇ ಕಣ್ಣ ಹರಳುಗಳೇ ದುರಾತ್ಮಕನಳಿನಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿತು ಸದ್ವಿಮರ್ಶನ ನಿಷ್ಕಂಟಕತ್ವದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೩-೪-೪೨).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಟಕಿತ (ನಾ). ಪೀಡೆಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದುದು; ಶತ್ರು ರಹಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿದುದು: ರಾಜ್ಯಮಿದು ನಿಷ್ಕಂಟಕಿತವಾಗಲೋ ಸುಗಂ ಕೌಸಲ್ಯಯಾತನಂ ಕಳುಡು ವಿಮಿನಾಂತರಕೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೭೯-೪೨೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಟಕೀಕೃತ (ಗು). ಪೀಡೆಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದ; ಶತ್ರುರಹಿತ ವಾಗಿ ಮಾಡಿದ: ನಿಷ್ಕಂಟಕೀಕೃತಾಶೇಷ ಜಗದಕಾಂಜೋತಿತ ಪ್ರಚಂಡವಿಪಕ್ಷೋತ್ಪಾತಪ್ರವನುಶಾಂತ್ಯಾದಕಥಾರಾಕಾರತತ್ತ್ವಜ್ವರದ ಜಸ್ತ್ರದಾನಜಲಧಾರಾಧರಾಮಕರಟಿಫಟಾಚಕ್ರನುಂ (ಅವಿಷ್. ೧೪-೯೧).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಪ (ನಾ). ೧. ಕಂಪನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಲತೆ; ಸ್ಥಿರತೆ: ಅರ್ಕಕರಂಗಳತ್ತಮಿತ್ತಂ ಪುದಿದುಷ್ಟರಕ್ತಿ ಪುರುಷಾಕೃತಿಯಂತಿರೆ ನಿತ್ಯ ಯೋಗ ನಿಷ್ಕಂಪಮನಂಗೆ ಶಾಂತಮನುತಾಪಮನಾಜಿಸಿ ತಂ [ದುದಂ]ದು ಬದೋ ಪರಿದಿರ್ವಪೋಲ್ ಮುನಿಗೆ ಕಲ್ಪರೆ ಬಲ್ಪಲೆಯಂ ನಿರಾಭದೋ (ತಾಂಕಿಪು. ೯-೧೦೮). ೨. ಕಂಪಿಸದೆ ಇರುವವನು; ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿರು ವವನು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವವನು: ಪಂಪಂ ಧಾತ್ರೀನಳಯನಿಳಂಪಂ ಚತುರಂಗಬಳಭಯಂಕರಣಂ ನಿಷ್ಕಂಪಂ ಬಲಿತಾಲಂಕರಣಂ (ಪಂಪಾ. ೧೪-೪೯); ಕನಕಮಹಾದ್ರೀಂದ್ರದಂದದಿಂ ನಿಷ್ಕಂಪಂ ವನನಿಧಿಯಂತ ಕ್ಷೋಭಂ ಘನನೂರ್ಗದವೋಲ್ ಮುನೀಶ್ವರಂ ನಿಂದಿದಂ (ಅಜಿಪು. ೭-೫); ಜಲಧಿಯವೋಲ್ ಗಂಧೀರಂ ಬಲವೈರಿಯವೋಲ್ ಸಮಗ್ರವಿಭವ ಸಸಾಧಂ ಕುಲಗಿರಿವೋಲ್ ನಿಷ್ಕಂಪಂ ಬರಿಯಂತೆವೊಲಧಿಕದಾನಿ (ತಮದ. ೨೧೪ ಪ್ರಯೋ.). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಪಪಕ್ಷ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡದ ರೆವೆ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ ಎವೆ: ಗೊಡುನಾಯ್ಕದ್ವಯನೊತ್ತಿ ನಿಷ್ಕಂಪಪಕ್ಷಮಾಂತು ತರಕಾಪ್ತಿ ವಿಸ್ಮಯದೆ ಚಕ್ರಿಯಂ ನೋಡಿದಳ್ (ಅವಿಷ್. ೧೧-೨೦).

[ನಿಷ್ಕಂಪ + ಪಕ್ಷ]

ನಿಷ್ಕಂಪಿತ (ಗು). ೧. ಕಂಪಿಸದೆ ಇರುವ; ಅಲುಗದೆ ಇರುವ: ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ: ಪುಷ್ಕಳಾವತಿ ಪುಂಡಂಕಣಿ ಪುರಮಾವಿಷ್ಣುತವಿಭವ ಸುಮಿತ್ರ ನಿಷ್ಕಂಪಿತಾಸೆಯ ಸುಮ್ರತೆ ಪುಷ್ಕಧನುಷ್ಯವ ರಾಣೀಸಮಾನ (ವರ್ಧಾ. ೯-೪೫). 'ನಿಷ್ಕಂಪಿತಾಂಗ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಅಚಲ ವಾದುದು; ಸ್ಥಿರವಾದುದು: ದೀಹಂ ಸುವರ್ಣಾದ್ರಿಯವೋಲ್ ನಿಷ್ಕಂಪಿತಂ ಕಣ್ಣೆಸೆಯ ಕುಸಿಯ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಂ ಬಾಹ್ಯಸಾಮಗ್ರಿ ಯೊಳೆವ್ವಗ್ರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪರನೇನಿಸಿದನೇಕಾಂತದೇಶಂ ಮುನೀಶಂ (ಮೂಪು. ೧೪-೫೭). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂಪಿತಾಂಗ (ನಾ). ಕಂಪಿಸದೆ ಇರುವ ಅಂಗವುಳ್ಳದು: ಅಲುಗದೆ ಇರುವ ಶರೀರವುಳ್ಳದು: ಅಗಾಧಸ್ತವಂಕೀಹೃದಾಂತರ್ಜಲ ದೋಲ್ ನಿಷ್ಕಂಪಿತಾಂಗಂ ಮುಬುಗಿದುದು ಬಹಿಃಪ್ರವೃದಂ ಹಸ್ತಿಯೂಧಂ (ಪಂಪು. ೯-೧೮). [ನಿಷ್ಕಂಪಿತ + ಅಂಗ]

ನಿಷ್ಕಪಟಿ (ಗು). ೧. ಕಪಟವಿಲ್ಲದಿರುವ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ: ನಿಷ್ಕಪಟಿನಯವಿನಮಿತ್ರಜನಬಂಧಾಮಣಿ (ಜನಾರ. ೧-೧); ಕಪಟದಲಿ ಭೀಮಾರ್ಜುನರು ಸಹಿತುಪಟಿತದ್ವಿಜನೇಷದಲಿ ನಿಷ್ಕಪಟಿ ಮಗಧನ ಮನೆಯನದ್ವಾರದಲಿ ಹೊಕ್ಕರಲಿ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೦-೨೧). (ನಾ). ೨. ಕಪಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಮೋಸವಿಲ್ಲದುದು: ಸರಳ ವಾದ ಉದಿಗೆ, ನಿಷ್ಕಪಟಿವಾದ ಮುಖ (ಮೂಪು. ೨೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಪಟಿತನ (ನಾ). ಕಪಟವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಮೋಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ: ನಿಷ್ಕಪಟಿತನಿಂದ ರೋಗಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ ದೈವೀಸಂಭೂತವಾಗಿ ಉಪಚರಿಸಬೇಕು (ಕಬೋ. ೪೬).

[ನಿಷ್ಕಪಟಿ + ತನ]

ನಿಷ್ಕಪಟಿಸ್ಥ (ನಾ). ಕಪಟವಿಲ್ಲದವನು; ಮೋಸವಿಲ್ಲದವನು; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಪಟಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕಪಟಿಸ್ಥ: ಅವನು ಯಾವ ವಿಚಾರವೂ ತಿಳಿಯದ ನಿಷ್ಕಪಟಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಪಟಿನ್]

ನಿಷ್ಕರ್ಮ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕರ್ಷ ೩: ಪುಷ್ಕರನೆ ಕೇಳೊ ನೀನೀಗ ಜೇಲ್ನ ನಿಷ್ಕರದ ಮಾತ ನಾನೀಗ (ದುಸಳ. ೧೫೫). [<ಸಂ. ನಿಷ್ಕರ್ಷ]

ನಿಷ್ಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಹೊರತೆಗೆಯುವಿಕೆ; ಕಳಚುವಿಕೆ. ೨. ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸುವಿಕೆ; ತಯಾರಿಸುವಿಕೆ; ಪೂರೈಸುವಿಕೆ; ನಿರ್ವಹಣೆ. ೩. ಕಾರ್ಯ ಮಾಡದವನು; ಸೋಮಾರಿ; ಮೈಗೆಳ್ಳ: ಒಬ್ಬ ಮಾಸ್ತರರು ನಿಷ್ಕರರಂದು ಇಡೀ ಸಾಲೆಯನ್ನು ದೂಷಿಸಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ರಂಗರೋ. ೨೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರಿಸು, (ಕ್ರ). ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು; ನಿರ್ಣಯಿಸು: ತನ್ನರೂಪ ದ್ರದಿಂ ಭೂಸುರರ ಕಳಕಳವ ನಿಷ್ಕರಿಸಿ ಕೇಳ್ವ ಜುಗನಂ ಪೋಗಿ ಧನುಸರಳಿ ಗೋಸ್ಕರಂ ರಾಯ ರಮಣಿಯರೊಂದೆಯೆಡೆಯಿದ್ದುದಂ ಕಂಡು ಭೂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಗೈದನು (ಕುರಂಗ. ೧೫ ಸೂಚನ); ಬಾಣೀರಾಯನ ನೇತನ ವಾದರೋ "ಅವನ ಮತ್ತು ಅವನ ಕುಟುಂಬಕ್ಕಾಗಿ" ನಿಷ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು (ರೂರಾಣಿ. ೩೦). [ನಿಷ್ಕರ್ಮ + ಇಸು]

ನಿಷ್ಕರಿಸು (ಕ್ರ). ಕಾಂತಿಗುಂದು; ನಿಶ್ವೇಜವಾಗು (?): ನಿಷ್ಕಲಾಸ್ತನಾಗಿ ಕಳೆಗೊಂಬನಮೃತಾಂತು ಪುಷ್ಕರದೆ ಭಾಸ್ಕರಪ್ರಭಿ ಯಂಗೆ ದಿನದಿನಕೆ ನಿಷ್ಕರಿಸಿ ದೂರಸ್ಥನಾದವಂ ಸತ್ಯಮೆಲ್ಲದ್ದುಪ್ಪದು ಸಿರಿಯೊಡಗಲು (ಪರಬ. ೬-೨೩). [?]

ನಿಷ್ಕರುಣ (ಗು). ೧. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ; ಕನಿಕರವಿಲ್ಲದ; ಕ್ರೂರ: ಕಂದಿದಳುಬೀದೊಡೆ ಬೆಳ್ಳಿ ನೋಲೊಂದಿದಳೊಂದದೊಡೆ ಬಂದೊಡೆತಿರಾಗಕ್ಕಂ ಸಂದಳವಳ್ ಮೂವಣ್ಣಂ ಬಂದಳ್ ನಿಷ್ಕರುಣ ತರುಣಿ ನಿಷ್ಕಾರಣದಿಂ

(ಪಂಪ ಪಂ. ೨-೭೪) : ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯಾಕರ್ಯವು ನೋಡಿ ಹುಡುಗನಾದವನು
ನೀಡವ್ಯುಕ್ತಿ ನಿರ್ವಾಹಣೆ ನಿಷ್ಕರುಣತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಹಿರಿಯ ವ್ಯಕ್ತತ್ವ
ನೆನ್ನ ನೂನವನ . . . ಕಳುಹಲು (ಪಂಪ. ೯-೧೫). (ನಾ).
೨. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ನಿಷ್ಕರುಣೆ : ನಿರ್ದಯ : ಜೊರೆ
ಮಗಳು ಜರೆದು ನಿಷ್ಕರುಣದಲಿ ಮೂಕಿದಿಡಲು, ಅಡವಿಯೊಳಗಾ ನೀವ
ಚಿಕ್ಕಿಗನು ಹುಡುಗನಿಡಿದೆನೆಂದದೆ ಹಗಲಿರುಳು ತೊಳಲಿದುದನು
(ಪಂಪ. ೪೫-೧೨). ೩. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಿರ್ದಯ
ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅಲತದಲಿ ಈ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಬಂದುದದಂತು ? ನಿಷ್ಕರುಣ !
ಹೇಳಿಕೆ ಬಹುದೂರದಾ ? (ಪಂಪ. ೨೨೬. ೩೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರುಣತೆ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ದಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ :
ಕ್ರೌರ್ಯ : ಪಂಜಸಕೆ ದಯೆಯನು ಪರಸ್ಪರಿಯರಲಿ ಭೀತಿಯ ಹಗೆಗಳಲಿ
ನಿಷ್ಕರುಣತೆಯ . . . ಮನುಷ್ಯರ ಮನಗಳಲಿ ಮೂರ್ಖತೆಯ ನೀ
ವಿರಚನೆಯೊ ಬೇಸವುವೆಯೊ (ಪಂಪ. ೧-೫೩). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕರುಣತಾ]

ನಿಷ್ಕರುಣೆ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದವನು : ನಿರ್ದಯ : ಕ್ರೂರಿ :
ಪಾಪಿ ನಿಷ್ಕರುಣೆ ನಿರ್ದಯ . . . ಅಳಲ ಬೇಗಿಯು, ಬೆಂಕಿಯೂರಿ ನಿನ್ನ
ನಿಜಾಯದೇ ಹೇಳು ವಿಶ್ವಾಮೃತ್ಯುವಾದೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ (ಪಂಪ. ೯-೭) :
ಸಿಂಧುಭೂಪನರಾ. ಭುಜಗ್ರದ ಬಂಧನವ ದಿಡು ಭೀಮ ನಿವಸಿನ
ನೋಂದನೆ ನಿಷ್ಕರುಣೆಗಳು ನೀವೆಂದನವನೀಶ (ಕುಮಾರ. ೨೨-೩೩) ;
ತನ್ನ ನೀ ನಿಷ್ಕರುಣೆಯು ನೆಲಲಿಂಗಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದ ನನ್ನಳುಕುಂದ
(ತೋರಾ. ೩-೧೧-೫೨) : ತಾನು ನಿಷ್ಕರುಣೆ ಎಂದು ಆ ಎಳೆಯರು
ಭಾವಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲದೇಕು (ಪಂಪ. ೨೯೪). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕರುಣೆನಾ]

ನಿಷ್ಕರುಣೆ (ನಾ). ನಿಷ್ಕರುಣ ೨ : ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸದಿರೆ
ಯಾವ ಕೆಲಸವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಪ). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕರುಣಾ]

ನಿಷ್ಕರ್ಮ (ಗು). ೧. ಕರ್ಮರಹಿತವಾದ : ನಿಷ್ಕ್ರಿಯವಾದ :
ಚಾರುಕುಲಗೋತ್ರಮುಖ್ಯ : ನಿಷ್ಕರ್ಮವಾದಾರಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾ ಗುರುಧಿಕ
ಪಟ್ಟಿರ್ಮಗಳ ನೀಡುಗೂಡಿ . . . ವಿಶಾರವಹಾನಿಗೆ ನೆಲೆನನೆಯಾಗಿ ಜಾಕುವ
ವಿಶಾರವಹಾನಿಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಚೆಯರಾಗಿರಲ್ಪಡುವುದು ಭವವು ನಿಮಗಿ (ಪಂಪ. ೨೨-೩). (ನಾ). ೨. ಕರ್ಮರಹಿತತೆ : ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತೆ : ಕಾರ್ಯ
ಮಾಡದಿರುವುದು : ಅಕರ್ಮದ್ದಿ-ನಿಷ್ಕರ್ಮದ್ದಿ ಅಸಕ್ತಿ ಮೂಕಿದಿರು
(ಪಂಪ. ೧೩೬). ೩. ಪಾಪರಹಿತನಾದವನು : ಪಾಪವಿಲ್ಲದವನು.
೪. ಕರ್ಮರಹಿತನಾದವನು : ಯಾವ ಕರ್ಮಫಲಕ್ಕೂ ಒಳ
ಪಡದವನು : ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿಷ್ಕರ್ಮ ನಿಷ್ಕರಣನ ನಿರುಪಲೇಖ
ನಿಜಜ್ಞಾತನೆಯನೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಾನೊಡ್ಡಕ್ಕೆ ಕಾರಣ (ಪಂಪ. ೧೧೯).
[ಸಂ. ನಿಷ್ಕರ್ಮನಾ]

ನಿಷ್ಕರ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಕರ್ಮರಹಿತನಾದವನು : ಯಾವ
ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಒಳಪಡದವನು : ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿಷ್ಕ ಕರ್ಮಿ
ರುಪ ನಿಷ್ಕರ್ಮ ಕ್ರಮವನನೆಯದೆ ಸುಖವಿರೋ (ಪಂಪ. ೫೪೫) ;
ನಿಲ್ಲದಾನೇನಾ ? ನಿರಂಜನಂ ನಿಷ್ಕರ್ಮಿ ! (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೩೯-೧೧).
೨. ಪಾಪರಹಿತನಾದವನು : ಪಾಪವಿಲ್ಲದವನು.
[ಸಂ. ನಿಷ್ಕರ್ಮಿ]

ನಿಷ್ಕರ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹೊರತೆಗೆಯುವುದು : ಹೊರಕ್ಕೆ ಎಳೆಯು
ವುದು. ೨. ವಸ್ತುವಿನ ಮೂಲಸತ್ತ್ವ, - ಸಾರ ; ಮುಖ್ಯತತ್ತ್ವ.
೩. ನಿರ್ದಯ : ನಿರ್ಣಯ : ನಿರ್ಧಾರ : ಗೊತ್ತುವಳಿ. ೪.
[ನಾಟ್ಯ] ಎಂಟು ಬಗೆಯ ದಂತವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
೧ "ಕಟ್ಟಿರುವ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದು" (ಪಂಪ. ೨೨೨
೨೨೩-೨೨೪). ಕಟ್ಟಿದ ಮಾದನ ಕನ್ನ . . . ನಿಷ್ಕರ್ಷ ಈ ಎಂಟು

ಹಲ್ಲಿನ ಭೇದಂಗಳ (ಪಂಪ. ೨-೨೪೨) : ಪಲ್ಲಂ ಗೆರೆ ದಿಡುನ ಸರಿಯು
ನೋಡಿದಂ ನೆಲೆಗೊರೆ ನಿಷ್ಕರ್ಷವೆಂಬ ದಂತವಿನಿಕ್ಕುಂ (ಪಂಪ. ೨೨೨-
೨೨೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡು : ಗೊತ್ತು ಮಾಡು :
ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು : ಭಾವನಾಪರಮನಾಗದೆ ಚೇತನಸ್ವಭಾವವನ್ನು
ಶಾಸ್ತ್ರವಿಮರ್ಶೆಯಿಂದ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪರಿ
ಪಾಕಗೊಳಿಸುವುದು ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಮರ್ಶಕನ ಅದ್ವೈತತ್ವ (ಭಾಷ. ೨೭೦) ;
ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು "ಲಘು", "ಗುರು" ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿ, ಲಘುವಿನ
ಉಚ್ಚಾರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮಾತ್ರೆಯ ಕಾಲವೆಂದೂ ಗುರುವಿನ ಉಚ್ಚಾರಕ್ಕೆ
ಎರಡು ಮಾತ್ರೆಯ ಕಾಲವೆಂದೂ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಪಂಪ. ೧೨೩).

[ನಿಷ್ಕರ್ಷ - ಇತ್ಯಂ]
ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ (ನಾ). ನಿಷ್ಕರ್ಷ ೩ : ಇನ್ನೂ ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಗದಿರುವ
ಹಲವು ಅಧಾರಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಪಂಥವೂ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿ
ಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ (ಪಂಪ. ೪೧೦) ; ದಶಮಿಯ ದಿನವೇ
ಸುಮುಖಾರ್ಥವೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾಯಿತಲ್ಲವೆ ? (ಕವಿ. ೪೯).

ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ ಮಾಡು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ : ಕಂಠೀರವನರಸರಾಜನಿರವರ
ಶರ್ಯವಂ ತಿಳಿದು, ಅವನು ಮಂಡನೆಹವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದ
ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಮಹಾಪಂ. ೧. ೩೨) ; ಹುಡುಗಿಯನ್ನು
ನೀನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರು, ಬೇರೆ ಕಡೆ ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ ಮಾಡೋಣ
(ಮಹಾಪಂ. ೫೦) ; ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಅದನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿ ಮಾಡಬೇಕು
(೩೨೩. ೧೧೩). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕರ್ಷ]

ನಿಷ್ಕಲ, ನಿಷ್ಕಳ (ಗು). ೧. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ : ನಿರ್ಗುಣವಾದ :
ಅಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗ ಪರಮಾಕಾಶವುಧ್ವಂಸ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಬ್ರಹ್ಮ
ಸ್ವರೂಪನು . . . ಕೇವಲ ನಿಷ್ಕಲ ಸ್ವರೂಪನು (ಪಂಪ. ೪೧೦-೨೪) ;
ನಿಷ್ಕಲವನ್ನು ತಾನೊಂದೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯವಾಗಿ ತೋಪುವ ತತ್ತ್ವಂಗಳೇನೂ
ಇಲ್ಲದೆ . . . ತನ್ನ ನಿಷ್ಕಲವಾದದ್ದಿಲ್ಲ ನಿಷ್ಕಲವನ್ನು ಮನು ನಿಷ್ಕಲ
ಲಿಂಗಸ್ಥಳನೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತು (ಲಿಂಗಲೀ. ೩-೧) ; ಜೀವನಿಗೆ ಆಕಾರ
ದಿಂದ ಆಕಾರದ ಅರ್ಚನೆ ; ನಿರಾಕಾರ ಮನಸ್ಸುಂಟು ನಿಷ್ಕಲ ಪರಮಾತ್ಮನ
ಧ್ಯಾನ ಇವೆರಡೂ ಸಮನಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೨೫). (ನಾ).
೨. ಪರವಸ್ತು : ತನು ಪೃಥ್ವಿಯಿಂದಲಾಯಿತು . . . ಕಟ್ಟು
ಕಾಷ್ಠ ಸರಲ ನಿಷ್ಕಲದಿಂದಲಾಯಿತು (ಅಪಠಂ. ೧೮೯-೨೫೪).
೩. ಅಮಂಡ : ಪರಿಪೂರ್ಣ : ಪರಮಾತ್ಮ : ಅದಯೇ ಸಕಲ
ಆನಾದಿಯೇ ನಿಷ್ಕಲ (ಮಹಾಪಂ. ೨. ೧೦೧-೨೫೫) ; ಸಕಲ ನಿಷ್ಕಲ
[ಮಹಾಪಂ. ೪]ವ ಕೊಡಿಕೊಂಡಿಪ್ಪೆಯಾಗಿ ಸಕಲ ನೀನೇ ದೇವಾ ನಿಷ್ಕಲ
ನೀನೇ (ಪಂಪ. ೫೩೨) ; ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಷ್ಕಲನಾಗಿದ್ದರೂ ಸಕಲವೂ
ಅಗಿದುವೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೨೩). ೪.
ರಕ್ತಿಗುಂದಿದುದು : ದುರ್ಬಲವಾದುದು : ನಿರ್ವೀರ್ಯ
ವಾದುದು. ನಿಷ್ಕಳ : ೧. ಮುಗಿದಕ್ಕಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕೊಡೆತ್ತಿ ಸೇವ
ರಾರ್ಥ ಸುಮನಸ್ಕರಾಲಯಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಕಳವಾದಾಗೆ (ಮರದಲಿ. ೨೪-೩). ೩.
ಜಯ ನಿಷ್ಕಳ ನಿಷ್ಕಲ ನಿರ್ವಿಧವ ಸರ್ವಜ್ಞ (ಅಪಠಂ. ೩-೧೫-೨೪).
ನಿಷ್ಕಳ ನಿಷ್ಕಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗೆಯ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವಾ (ಬಸವ. ೩೩೯) ;
ನಿಷ್ಕಳ ನಿರಾಕಾರ ನಿರಂಜನ ನಿರಪಂಕಾರ ನಿರ್ಮಲ ನಿರಾಳ ಪಂಪಾ ನಿರೂಪಾತ್ಮ
ರರಣ (ಪಂಪ. ೧-೪) ; ನಿರುಪಮಾನ ನಿರ್ದಿಕ್ತ ನಿರ್ಭಯ ನಿರತ ನಿಷ್ಕಳ
. . . ನಿಜನಿರ್ಮಲಯ ಚಿತ್ತೈಸಂ (ಪಂಪ. ೩೧-೪೪) ; ಸುಲಭವಂತ
ನಿಷ್ಕಳ ನಿಷ್ಕಳ ನಿರೂಪನಂತ ನಿಜನಿರ್ಮಲವನಿಜ ಪರಮಾತ್ಮ
ಜನುಮಯರೂಪ ತಾನೆಂದ (ಕುಮಾರ. ೨-೩೩). ೫. [ಸಂಗೀತ]

ವೀಣೆ ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿ: ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನಾದವನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವುದು. 'ನೀಕಳ' ಪರಾ. ೩. ಪಡ್ಡದ ಎರಡನೆಯ ಶ್ರುತಿ. 'ನಿಷ್ಕಲಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲಂಕ, ನಿಷ್ಕಳಂಕ (ಗು). ೧. ಕಲೆಗಳಿಲ್ಲದ: ಕಪ್ಪು ಗುರುತುಗಳಿಲ್ಲದ; ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದ. 'ನಿಷ್ಕಲಂಕೇಂದು' ಪರಾ. ೨. ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಪಾಪರಹಿತವಾದ: ಶುದ್ಧವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕಳಂಕರಹಿತನಾದವನು: ಪಾಪರಹಿತನಾದವನು; ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದವನು: ಸರ್ವಕಾರಣಕಾರಣನ ನಿಷ್ಕಲಂಕನಂ ಪರ್ವತಾಕಾರನಂ . . . ಸರ್ವಾಂಗವೊಂದಿ ವಂದಿಸುವನು (ವೀಶ್ವತ. ೬-೧-೭೫). **ನಿಷ್ಕಳಂಕ:** ೨. ಪ್ರಾಚೀನ ವಕ್ತೃಲ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಕೋಸಲ ಕಾಶಿಯಾದ ಭೂಮಿಾತಳ ದೊಳುದಿಶಜಾವಿಕಧನವನು ಪಂಕಜದ ಕೊಟ್ಟವನು (ದೇವಾಂ. ೨-೬-೧೪); ಪುಟ್ಟ ಯೋಗಿಯು ನಿರ್ಮಲ, ನಿಷ್ಕಳಂಕ, ಪವಿತ್ರ, ಸ್ವೀಕೃತನುಗಳು ಅವಳನ್ನು ಅರಿಯದ ನುತೊಂದೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದ ಹಗುರಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಕಮಲ. ೧೧೫). ೩. ನಿಷ್ಕಳಂಕ ನಿರಂಕ ನಿಶ್ಚಿಂತ . . . ನಿಜ ನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (ಜಪ. ೬೧-೪೪); ನಿಷ್ಕಲ ನಿಲಕಂಠ ನಿರ್ಜರನತ ನಿಷ್ಕಳಂಕ ಜಯ ಶಂಕರ ನಿರ್ಜಡ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಜಪ. ೫-೨೪); ಜಂಗಮವೆಂದೆಗೆ ನಿಷ್ಕಳಂಕನು ನೋಡಾ ಜಂಗಮ ವೆಂದೆಗೆ ನಿರಪೇಕ್ಷನು ನೋಡಾ (ಅಖಂಡ. ೧೨೪-೪೨). 'ಅಕಲಂಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲಂಕೇಂದು, ನಿಷ್ಕಳಂಕೇಂದು (ನಾ). ಕಳಂಕರಹಿತನಾದ ಚಂದ್ರ: ಕಪ್ಪು ಕಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ಚಂದ್ರ: ನಿಷ್ಕಲಂಕ[ಪಾಂ. ೪೦]ಕೇಂದು ಮಂಡಲಸದೃಶವದನದಂ . . . ಎಸೆವ ನಿನ್ನ ರೂಪದೊಳಿರೆ ಮುಖಂಟಿಕದ ಭೀತಿಯನಗದೇಕೆಲೆ ದೇವ (ಚೈವಭಾ. ೧೫-೬೬). **ನಿಷ್ಕಳಂಕೇಂದು:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ನಿಷ್ಕಲಂಕ+ಇಂದು]

ನಿಷ್ಕಲಲಿಂಗ (ನಾ). ಚೈತನ್ಯ ರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ: ನಿರಾಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿಷ್ಕಲಲಿಂಗವೆನಿಸಿದರೆ ಸಾಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನು ದಿವ್ಯ ಮಂಗಳವಿಗ್ರಹನಾಗಿ ಶಿವನಿಸಿ ಮಹಾಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವನು. ನಿಷ್ಕಲಲಿಂಗವೆಂದರೆ ಸರ್ವಾಧಾರವಾದ ಚೈತನ್ಯ . . . ಮಹಾಪ್ರಕಾಶ (ಚಕ್ರ. ೨೫); ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೋಗಲು ನಿಷ್ಕಲಲಿಂಗವು ತೋರುವದು. ಅದು ನಿರುಪಾಧಿಕ ಜ್ಯೋತಿಯು (ಶಿವಾಕಾ. ೩೮). [ನಿಷ್ಕಲ+ಲಿಂಗ]

ನಿಷ್ಕಲಾನ್ವಿತ (ನಾ). ಕಳೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ನಿರ್ವೇಷ ನಾದವನು: ನಿಷ್ಕಲಾನ್ವಿತನಾಗಿ ಕಳೆಗೊಂಬನದ್ದು ತಾಂಶು ಪುಷ್ಕರದ ಭಾಸ್ವರಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳ ದಿನದಿನಕೆ ನಿಷ್ಕರಿಸಿ ದೂರಸ್ಥನಾದವಂ ಸತ್ಯಮಲ್ಲಿದ್ದ ಪುದು ಸಿರಿಯೊಡಗಲು (ಪರಶ. ೬-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲಾಪ (ನಾ). ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾದವನು: ಯಾವ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಒಳಪಡದವನು: ಶರಣು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ನಿಷ್ಕಲಾಪನೆ (ಗುಣ. ೧-೪೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲಿತ, ನಿಷ್ಕಳತ (ಗು). ೧. ಅಖಂಡವಾದ: ಪರಿಪೂರ್ಣ ವಾದ: ರೂಳಿಸಿದುದೆರಡಂಕದಲಿ ನಿಷ್ಕಲಿತ ತೇಜಃಪುಂಜವಿಬ್ಬರ ಹಳ ಹಳೆ ಹದ್ದಿ ದುಂದು (ಕುಮಾರ. ೨೪-೫೩). ೨. ಬಿಟ್ಟ: ಕಳೆದ: ತ್ಯಜಿಸಿದ: ತ್ಯಕ್ತ: ಜನನಲಯನಿಷ್ಕಲಿತ ವಿನುಲಬ್ರಹ್ಮಜೋಡಾರತ್ಯ ನಡೆ ತಂದ (ತೋರ. ೬-೩೩-೧೦೨). **ನಿಷ್ಕಳಿತ:** ೨. ವಿನೀತನ ವಿನತವನಿತಾ ನತಮೂಖನ ನಿಷ್ಕಳಿತರೋಷಕನ . . . ವಿಶೇಷ ಕಳಾಪ್ರವೀಣನ ಜನಪ ಚಿತ್ತೈಸುವುದೆಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲಧಾರಕನ (ಕುಮಾರ. ೬-೪೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲಿ, ನಿಷ್ಕಳಿ (ನಾ). ೧. ಮುಟ್ಟು, ನಿಂತುಹೋದವಳು: ವಯಸ್ಸಾದವಳು. **ನಿಷ್ಕಳಿ:** ೧. "ಪ್ರಸುಹೀನಾ, ಸ್ವಸ್ತಾ - ಈ ೨ ಮುಟ್ಟು ವ ಮೂಣುವಳ" (ಪರಾಂ. ೪೦-೬೬೬); "ಹೊಲೆ ಕೆಡಲು ನಿಷ್ಕಳಿಯುಕ್ಕುಂ" (ಮಂ. ೪೯-೨). ೨. ನಿಷ್ಕಲ ೩: ಗಹ್ವರಿ ನಿಷ್ಕಳಿ ಗೂಡೆ ಸಕಲೆಯರೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಪದ್ಧಸ್ತರದಿಂ ಪುಟ್ಟದವು (ವಿನೀತ. ೨೩೨). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲಾ]

ನಿಷ್ಕವಚ (ಗು). ಕವಚವಿಲ್ಲದ: ಒರೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹಿರಿದ; ಒರೆಗಳಿಡಿದ: ಉದ್ದೀಪಿತ ಮರುಮರೀಚಿಜಯಚಂಚಲೋದ್ವಾಮ ಬಲಬಹುಲನಿಷ್ಕವಚಸ್ತ್ರಸಮಾಣ ವಾರಾಕ್ಷಿಕಂ (ಅನಿಷ್ಕ. ೧೩-೪೫ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಶೃಂಖಲಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಸರಪಳಿ: ನಿಷ್ಕಶೃಂಖಲಾಚತುಷ್ಠ ಘಟಿತ ನಿಯೋಗಹದಂತಪರ್ಯಂಕಿಕಾಪಟ್ಟಿದೊಳಮಳವಟ್ಟು ಮದನ ಮಂಗಳಾಗಾರದ್ವಾರಮಕರತೋರಣದಂತಿರ್ದ ನವಿಲುಯ್ಯಲ ಕೆಲಕ್ಕೆ ವಂದು(ಚಂದ್ರ. ೪-೪೫ ಪ). [ನಿಷ್ಕ+ಶೃಂಖಲಿ]

ನಿಷ್ಕಷಾಯ (ನಾ). [ಚೈನ] ಕ್ರೋಧ, ಮಾನ, ಮಾಯೆ, ಲೋಭ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ದೋಷಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ವನು; ಕಷಾಯರಹಿತನಾದವನು: ೧೨ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ 'ಕಷಾಯ'ವೆಂದು ಹೆಸರು. "ಕರ್ಮ ಪ್ರೇತ್ರಂ ಕಷಂತೀತಿ ಕಷಾಯಾಃ" ಎಂಬುದು (ಪಸಾರ. ೨೮೨) ರಲ್ಲಿಯ ವಾಕ್ಯ. ಕಷಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉಪಭೇದಗಳಿವೆ: ನೆಗಟ್ಟಿ ವತ್ತೇ ಕಾದಶಸ್ಥಾನಂಗಳೂಕಾ ನಿರತಿಚಾರವ್ರತಶೀಲಸಂಪನ್ನನುಂ ನಿರಸ್ತಮಿಥ್ಯಾತ್ವನುಂ ನಿಷ್ಕಷಾಯನುಮಾಗಿ ಸಮಾಚರಿಸಿ ಚರಮಕಾಲ ದೊಳ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೩೬ ಪ); ಆ ಭೋಗಭೂಮಿಯೊಳ್ . . . ಮೃತಗತ ಸೇವಾರದುಂ ದ್ವಿಚತುಷ್ಟಿಪ್ರಹಸ್ತಚಾಪೋತ್ಕೇಧರಂ ನಿಷ್ಕಷಾಯರು ಮಾರ್ಯಾಭಿಧಾನರುಮಾಗಿ ದಂಪತಿಸ್ವರೂಪದಿಂ ಪುಟ್ಟ (ಚಂದ್ರ. ೩-೩೬ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಷಾಯಂ (ಅ). ಕಷಾಯಗಳಿಲ್ಲದವನಾಗಿ: ದಶಾನನಂ ಮಹಾ ಪ್ರಸಾದಮಂತೆಗೆಯ್ದನೆಂದಿದ್ದನಂ ಬರಿಸಿ ನಿಷ್ಕಷಾಯಂ ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯ ದೊಳ ಸುಖವಿರೆಂದು ಕಲುಪುವುದುಂ (ಪರಾಂ. ೧೦-೨೧೩ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಷಾಯತ್ವ (ನಾ). [ಚೈನ] ಕಷಾಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ರಾಗ ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದೋಷರಹಿತತ್ವ: ಕಂಠ ಕರ್ಣಾದಿಗಳ ರಾಮುಲಕ್ಷಣರ ನಿಷ್ಕಷಾಯತ್ವಮುಮಂ ಸಂಸಾರ ಧೀರುತ್ವಮುಮಂ . . . ಮೆಚ್ಚಿ ಪೊಗಬ್ಬು (ಪರಾಂ. ೧೪-೨೦೪ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಳಿ 'ನಿಷ್ಕಲ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳಂಕ 'ನಿಷ್ಕಲಂಕ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳಂಕಿನಿ (ನಾ). ಕಳಂಕವಿಲ್ಲದವಳು; ಕಳಂಕರಹಿತಳಾದವಳು: ಅವಳು ನಿರಪರಾಧಿನಿ, ನಿಷ್ಕಳಂಕಿನಿಯೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲ ಸ್ವಲ್ಪದೂ ಸಂದೇಹವಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲಂಕಿನಿ].

ನಿಷ್ಕಳಂಕೇಂದು 'ನಿಷ್ಕಲಂಕೇಂದು' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳಿತತ್ವ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವ: ಸಕಲವಿದ್ಯಗಳ ಸಾಕಾರ ತಪದಾಕಾರ ಮುಖದಿ ಮೂರ್ತಿಸುತೋ ನಿಷ್ಕಳಿತತ್ವ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಿಕ ವಾದುದೋ (ಸಂಗೀತ. ೩-೩೩). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲತತ್ವ]

ನಿಷ್ಕಳಿತ 'ನಿಷ್ಕಲಿತ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳಿ 'ನಿಷ್ಕಲಿ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳೋಪಾಸನೆ (ನಾ). ನಿರಾಕಾರವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆ. ಅರಾಧನೆ : ಪರಶಿವನ ನಿಷ್ಕಳೋಪಾಸನೆಯು ಲಿಂಗದ ಮೂಲಕವೂ, ಸಕಳೋಪಾಸನೆಯು ಮೂರ್ತಿಪೂಜೆಯ ಮೂಲಕವೂ ವ್ಯಕ್ತವಾದಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸನೆಯು . . . ಐದು ವಿಧವಾಗಿದ್ದು ಸಾಧಕನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿದ್ದು ಆಚರಿಸಲು ಮಾರ್ಗವಾಯಿತು (ಬಾರದ. ೮೧). [ನಿಷ್ಕಳ (- ನಿಷ್ಕಲ) + ಉಪಾಸನೆ]

ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಯಸದ; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ಭೋಗಗಳನ್ನು ಬಯಸದೆ ಇರುವುದು ; ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು : ಮೊದಲ ದರ್ಶನವಿದ್ದಿಯೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಂಕಿತ ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ . . . ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಪ್ರಭಾವನಾ ಎಂಬೆಂಬಿರೋಳಹದಾದವಿಷ್ಣುವು ಮಾರ್ಗಮುನಿದಕ್ಕುಮಾಗದೆಂಬ ಸಂಶಯಮಂ ಪತ್ತುವಿದುವುದು ನಿಶ್ಚಂಕೆ (ಜಾವಂಫು. ೨೪೧). 'ನಿಶ್ಚಂಕೆ', 'ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಬಯಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ಎಂಟು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು ; ವ್ರತಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವವರು ಭೋಗಾಕಾಂಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಬಯಸದೆ ಇರುವುದು : ಇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕ ವಿಷಯೋಪಭೋಗಕಾಂಕ್ಷಿಯುಮಂ ಪರಶ್ರುತಿಕಾಂಕ್ಷಿಯುಮಂ ಪತ್ತುವಿದುವುದು ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿ (ಜಾವಂಫು. ೨೪೧); ಈ ದರ್ಶನ ಸೌಖ್ಯಕಷ್ಟಾಂಗಮುಂ ಶರೀರಕೃಮಯವನುಮಂ ಮರಕ್ಕೆ ಶಾಖೆಯುಮಂತಂತೆ ನಿಶ್ಚಂಕೆಯುಂ ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿಯುಂ ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆಯುಂ ಅಮೂಢದೃಷ್ಟಿತ್ವಮುಂ ಉಪಗೂಹನಮುಂ ಸ್ಥಿತಿಕರಣಮುಂ ವಾತ್ಸಲ್ಯಮುಂ ಧರ್ಮಪ್ರಭಾವನೆಯುಮೆಂದು (ಧರ್ಮಸಾ. ೧-೭೮); ಸಂಸಾರಮುಮಂ ಬಯಸದೆಯುಂ . . . ಮೋಕ್ಷಮಂ ಬಯಸುವುದು ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿಯೆಂಬುದು (ಪಸಾರ. ೪೭೯). 'ನಿಶ್ಚಂಕೆ', 'ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಿತ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾಂಕ್ಷಾ]

ನಿಷ್ಕಾಪಟ್ಯ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕಪಟಿತನ : ಹಾಗೆ ಮಾತಾಡುವಾಗ ಅವನ ನಿಷ್ಕಾಪಟ್ಯ ಸೌಜನ್ಯಗಳು, ಪ್ರಶಾಂತವಾದ ಅವನ ನೀರಿಗಿಣ್ಣು ಗಳಲ್ಲಿ . . . ಸದಾ ಮಿನುಗುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ನೇಹಹಾಸದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪಾಳಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೪೬೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಮ (ಗು). ೧. ಪ್ರತಿಫಲದ ಆಸೆಯಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ಸ್ವಾರ್ಥವಾದ ; ನಿರಾಸಕ್ತವಾದ : ಸರ್ವರಂ ಸರ್ವಮಂ ನಿಷ್ಕಾಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ನೀಕ್ಷಿಸುತೆ ವಿಗ್ರಹಂದೋಲುನ್ನತಾನತಂ ನಿಂದಿದ್ ಮನದನ್ನನೆಡೆಗೆಯ್ದು (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೮೪೫-೪೮೮); ಹೋಗಿಯ ಗೋಪುರವೇಳುತ್ತಿದೆ ಬಂಡೆಗಳ ಮುಂದೆ, ತರಗಿರೆರಾಸಿಗಾಗುತ್ತಿದೆ ನಿಷ್ಕಾಮದಹನ (ತಿಲಾಬ. ೪೧-೧೪). 'ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ' ಪರಾ. ೨. ಕಾಮವಾಸನೆಯಿಲ್ಲದ ; ಲೈಂಗಿಕಭಾವನೆಯಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೩. ಕಾಮವಿಲ್ಲದುದು ; ಆಸೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ನಿರ್ಸ್ವಾರ್ಥವಾದುದು ; ಪರವಸ್ತು : ನಿಷ್ಕಾಮನ ಕಾನಿಸುವ ಮಹಾಕಾಮಿಯೇ ಶಿವಭಕ್ತನು(ಉಪ. ೧೯-೩೬). ೪. ಕಾಮವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರ್ಸ್ವಾರ್ಥ : ಶ್ರೀಮನ್ನಾಕಾಧಿನಾಥಾನತ ಮಕುಟಸುಜಡೋತಿತಾಂಭ್ರದ್ವಯಂ ನಿಷ್ಕಾಮಂ . . . ತ್ರೈಲೋಕ್ಯನಾಥಂ ಕುಡುಗೆದುಗಮೃತಾವಾಸಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧); ಅವಗುಣನೆನಿಪ್ಪ ಕಾಮಂಗಳವಸಾನುನೀಯ ರತಿಯುಮೊಡನೆಯು ಮುನಿಪ್ರವರಂ ನಿಷ್ಕಾಮಂ ಕರ್ಮಮೆಂಟುಮಂ ನೆಲೆಯು ಕಿಡಿಸಲುದ್ಭವನಾದಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೧೪-೫೫); ಗುರುವೆ ನಿಮ್ಮ ಕೃಪಾವಲೋಕನದಿ ನಾನು ಸಲೆ ನಿಷ್ಕಾಮನಾದೆ (ದಗವಾ. ೨-೨೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ (ನಾ). ಪ್ರತಿಫಲವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ : ನಿರ್ಸ್ವಾರ್ಥ ಕಾರ್ಯ : ಪೂರ್ಣ ಚಿತ್ತರುದ್ಧಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವೆನಬೇಕು (ನಿಗಮ. ೧-೪-೧); ನೀತಿಯಲ್ಲಿ . . . 'ಲೋಕಸಂಗ್ರಹ' ರೂಪವಾದ ಈಶ್ವರಸೇವೆಯನ್ನೂ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಆತ್ಮಪ್ರಶಾಂತಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಸಾಧಾರಣಮತಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ವಿವರಿಸಿದೆ (ಸುಕ್ಯಾ. ೧೦೨, ೧೦೩); ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯ-ಅಂತರಲ್ಲ ಹಾಗೆ, ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ (ವೀರೋ. ೨೦).

[ನಿಷ್ಕಾಮ + ಕರ್ಮ]

ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವನೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಫಲವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮನೋಭಾವ ; ಅನಾಸಕ್ತ ಮನಃಸ್ಥಿತಿ : ಕೈಗಳಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾದುದಲ್ಲವನ್ನೂ ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಯೆಂದು ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವನೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾ ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸುಖಶಾಂತಿಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಚಕ್ರಿ. ೧೦೬). [ನಿಷ್ಕಾಮ + ಭಾವನೆ]

ನಿಷ್ಕಾಮಯೋಗ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮದಿಂದ ಸಾಧಿಸುವ ಯೋಗ : ಜನಕ ಮಹಾರಾಜನ ನಿಷ್ಕಾಮಯೋಗ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೫). [ನಿಷ್ಕಾಮ + ಯೋಗ]

ನಿಷ್ಕಾಮಿ (ನಾ). ಕಾಮವಿಲ್ಲದವ್ಯಕ್ತಿ ; ಕಾಮವನ್ನು ಜಯಿಸಿದವ್ಯಕ್ತಿ : ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಂ ನಿಷ್ಕಾಮಿ ದೇಹಗುಣವಾವಂಸದಮುಲ ನಿರ್ಲೀಪನು . . . ಹಂಪೆಯ ಶಂಕರಪ್ರಭು ಮದೀಯ ಮತಿಗೀಗೆ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನು (ಹಜಕಾ. ೧-೯); ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯಂತೆ ನಿಷ್ಕಾಮಿಯೆಂದೆನಿಸಯ್ಯ ಎನ್ನ (ಅಖಂಡ. ೭೩-೪೫). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾಮಿನಾ]

ನಿಷ್ಕಾರಣ (ಗು). ೧. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ; ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲದ : ಉದಾರವೀರಚರಿತನಿರತಕದನಕರ್ತೃತ್ವಯುಂಗೆ . . . ನಿಷ್ಕಾರಣಕಾಯಂ ಕಂಪನಮುಂ ನಿರಾಲಂಬನವಾಗಾಡಂಬರಮುಂ . ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಅದಿಪು. ೧೪-೮೧ ಮ). (ನಾ). ೨. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದುದು ; ಅನಿಮಿತ್ತವಾದುದು : ದನನಕ ನೀನೆಂದೊಡಮವಕ್ಕವಾಂ ಮುಳವುದಿಲ್ಲ . . . ಸಂಜೀವಕಂಗೆ ನಿಷ್ಕಾರಣದಿಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯-೭); ಕೊಂದೆನೆಂದೋ ಎನ್ನ ಸಾರಿಯನಿಂದು ದುಗುಣವನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲಿದವೆನೆಂದೊ ನಿಷ್ಕಾ [ಪಾಶಾಂ. ನಿಶಾ] ರಣದ ಪಾನ್ಯವದಾವುದು (ಬಸಪ. ೪೩-೧೫); ಕುಳಿರಾದಿಂಗಳಾ ಮುನ್ನೆಳಗು . . . ಅಲರ ತುರುಗಲಿನ ಶೋಭೆಯಂ ಪರ್ಜಿಸುತೆ, ನಿಷ್ಕಾರಣಮನಲ್ಕೆ ಮೈಥಿಲಿಯ ಮನಕೊಂದು ತಂದುದಿಂಪಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೭-೪೯೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾರಣಂ. (ಅ). ವಿನಾಕಾರಣವಾಗಿ ; ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ; ನಿಮಿತ್ತವಿಲ್ಲದೆ : ಧೋಃಪರಿಫಂ ದುರ್ಧರಮೆಂದು ಸಾಧುಜನಮಂ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಕೊಂದನೇ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೧೨); ಶಿವಂ ಕೌತುಕಂಬಟ್ಟು ನಿಷ್ಕಾ [ಪಾಶಾಂ. ನಿಶಾ] ರಣಂ ಮುನಿದ ಕಾರಣಮಂ ಪೇಳ್ವು ಬಳಿಕ್ಕ ಮುನಿಪುದನೆ (ಸಂಜಿ. ೧೨-೭೯); ನಾನೆನ್ನಿಚ್ಛೆಯಿಂ ದುರುಳತನದಿಂ ನಡೆದ ಸತ್ಯಮುಂ ನುಡಿದು ಹೊಲೆಯರ ಸಂಗಮಂ ಮಾಡಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಘೋರ ಸರಕಾಳಿಯೊಳು ಬಿದ್ದು ಹೊರಳುವವನಲ್ಲ (ಹಜಕಾ. ೮-೨೭). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾರುಣಿಕತೆ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯ ೧ : ಕೊರಚಾಟವು, ಬಯ್ಯಳು, ನಿಷ್ಕಾರುಣಿಕತೆಯು, ಕಕ್ಕಸಮೂಹಲೆಯು . . . ಆ ನಿನ್ನ ಮೈದುನುಧರಸ್ಸರದಲ್ಲಿ . . . ಮೆಯ್ಯುಲಿತದಲ್ಲಿ, ಪರಮತಾಣ್ಣವದಿಂದ ನಿಜವಾಗಿ ಧನ್ಯವಾದುವು ! (ಬಟ್ಟ. ೧೩-೭). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾರುಣಿಕತಾ]

ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ದಯತೆ ; ಕ್ರೌರ್ಯ : ಇದಜಿಹಾಶಾಂತಿಗಿಲ್ಲ ಕರುಣಾಸ್ಪದತೆ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯ ಭೂಯಂತ್ರದ ವಿನೋದಕ್ರೀಡೆ ಕೃಷ್ಣನದೆಂದನಾ ದೋಣ

(ಕುಷ್ಠಮೃತ್ಯು. ೪-೭೨). ೨. ಚಿನ್ನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಕೆಂಪು ಹೊಳಪು. — ಕಾಂತ್ರಿ. ೧, ೨ : ವಂಶಜ್ಯದಂ ಮೇದರೋಹಾ ನಿಷ್ಕಾರುಣ್ಯಂ ಭೂಪಣಂಗಳೊಳ್ . . . ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಪಿಗಳೊಳ್ ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಚನಪದದ ಚನಂಗಳೊಳ್ಳು (ಜಗದಿ. ೨-೧೨).

[ಸಂ. (ನಿಷ್ಕಾ + ಕಾರುಣ್ಯ ; ನಿಷ್ಕ + ಅರುಣ್ಯ)]

ನಿಷ್ಕಾಸ (ನಾ). ೧. ಹೊರಬರುವಿಕೆ ; ಪ್ರಕಟವಾಗುವಿಕೆ ; ಆವಿರ್ಭವಿಸುವಿಕೆ : ನೈಶಾಖಮಾಸದ ಸಿಹದಕಮಿಯೊಳು ನಿಷ್ಕಾಸದ ಹಸ್ತತಾರೆಯೊಳು ಆ ಶುಭ ಸಕಲವಿಮಲಬೋಧದಿಂದ ಚಿನೇಶನೊಪ್ಪಿದ ದೀಪ್ತಿಪುಂಜ (ಪರ್ವಣ. ೧೨-೬೧). ೨. ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಬಹಿರ್ಗಮನ : "(ಅವಿಯ ಎಂಜಿನಿನ ಅಥವಾ ಮೋಟಾರು ಎಂಜಿನಿನ) ನಾಳೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಾದಿಯು ಅಥವಾ ಚಾಲಕಪ್ರವಹಿಯು ಕಾರ್ಯಮುಗಿದ ನಂತರ ಅದರ ಹೊರಡುವಿಕೆ : ಬಹಿರ್ಗಮನ ; ನಿಷ್ಕಾಸ" (Exhaust. ೨೦೪೫). ೩. ಮನೆಯ ಅಂಗಳ ; ಮನೆಯ ಮುಖಮಂಟಪ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಸಿತ (ಗು). ೧. ದೂಷಿತವಾದ ; ನಿಂದಿತವಾದ ; ತಿರಸ್ಕೃತವಾದ. ೨. ಹೊರಹಾಕಿದ ; ದೂರೀಕರಿಸಿದ ; ಹೊರದೂಡಿದ. ೩. ಹೊರಬಿದ್ದ ; ಹೊರಹೊರಟ. ೪. ವಿಸ್ತರಿಸಿದ ; ಹರಡಿದ. ೫. ಇಟ್ಟ ; ಇರಿಸಿದ. ೬. ನೇಮಿಸಿದ ; ನಿಯೋಜಿಸಿದ. (ನಾ). ೭. ಕುಗ್ಗಿದುದು ; ಸಂಕೋಚ ಹೊಂದಿದುದು : "ಅವಕುಂಚಿತಂ ಮೇಣವರೂಪಿತಮವಲೇನಮವನೀತ ನಿಷ್ಕಾಸಿತಂ ಅವಕೃಷ್ಣಮೇನ ಹರಹುಗೆಟ್ಟುಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್" (ಮಂಗಳ. ೧೩೩-೨೯). ೮. ದೂರೀಕೃತನಾದವನು ; ಹೊರದೂಡಿಸಿಕೊಂಡವನು : "ಅವಕೃಷ್ಣಂ ನಿಷ್ಕಾಸಿತಂ" (ಮಹಾಕವಿ. ೧೦೬-೨೦) ; "ನಿಷ್ಕಾಸಿತಃ, ಅವಕೃಷ್ಣಃ — ಹೊರಗೆ ಹಾಕಲ್ಪಟ್ಟವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೮೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಳಜಿ (ನಾ). ಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ; ಅಸಡ್ಡೆ : 'ನಿಷ್ಕಾಳಜಿತನ' ಪರಾ.

ನಿಷ್ಕಾಳಜಿ ಮಾಡು ಉಪೇಕ್ಷಿಸು ; ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸು : ನಿಮ್ಮ ಎದುರಿಗೆ ವಿಶಾಲ ಕರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರ, ಜೀವನ, ಅಸೀಮ ಕರ್ತವ್ಯ ಉಂಟು — ನಿಷ್ಕಾಳಜಿ ಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಡಿರಿ (ಕೊಂಡಯಾ. ೪೫).

[←ಮರಾ. ನಿಷ್ಕಾಳಜಿ]

ನಿಷ್ಕಾಳಜಿತನ (ನಾ). ಅಲಕ್ಷ್ಯ ; ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನ ; ಅಜಾಗರೂಕತೆ : ಇಂಥ ಸಾಧನವು ನಿಷ್ಕಾಳಜಿತನದಿಂದಲೂ ಹುಡುಗಾಟಕಿಯಿಂದಲೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಕರವಲ್ಲ (ಪ್ರಬಂಧ. ೨೪).

[ನಿಷ್ಕಾಳಜಿ + ತನ]

ನಿಷ್ಕಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಂತಿಗುಂದು ; ತೇಜೋಹೀನವಾಗು. ೨. (ಅಲಂ) ಬಡವಾಗು ; ಹೇಳು ನನ್ನಯ ಮನದ ಚಿಂತೆಗೆ ಮೂಲ ಕಾರಣವೇನು ತನು ನಿಷ್ಕಾಳಿಸಿತಲಾ ತಾಯೆ ಜೀವಿಸುವಂದವೆಂತೆನುತ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೧-೨೧). [ನಿಷ್ಕಾಳಿಸು + ಇಷ್ಯು]

ನಿಷ್ಕಿಂಚನ (ನಾ). ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವನು ; ದರಿದ್ರ ; ಧನವಲಾಸರವಧಿಕ ನಿಷ್ಕಿಂಚನನಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧-೧೫-೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿಂಚನತ್ವ (ನಾ). ೧. ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಬಡತನ ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ. ೨. [ಜೈನ] ಯಾರಿಂದಲೂ ಏನನ್ನೂ ದಾನವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆ ; ಅಪರಿಗ್ರಹ : ಬಯಸುವ ಬಯಸದ ಸಂಚೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಂಗಳನತಿಪ್ರಿಯಂ ಸಂತತಮುಪ್ಪಿಯಮೆಂದಿನ ನುಬಾದ ತಪೋನಿಯಮಂ ನಿಷ್ಕಿಂಚಿ[ಚ]ನತ್ವಮರ್ಹತ್ವದೊಳ್ (೦೭೦೩೫. ೬-೫೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕುಂಡಲಿ (ನಾ). ಕರ್ಣಾಭರಣಗಳಲ್ಲದವಳು ; ಕುಂಡಲಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವಳು : ಸಾಸೀಗ ಕಳ್ಳರ ಕೈಗೆ ಸಿಲುಕಿ ನಿಷ್ಕುಂಡಲಿ ಯಾಗಿದ್ದೇನೆ ; ಅವರೆನ್ನ ಮೈಮೇಲಿದ್ದ ಕುಂಡಲಾದಿ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು (ಕರ್ಣಾಭರಣ. ೪೧). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕುಂಡಲಾ]

ನಿಷ್ಕುಟಿ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಒಳೆಯಿರುವ ತೋಟ : "ಗೃಹವಾಟಿ ನಿಷ್ಕುಟಿಂ ರಮಣೀಯತವದು" ಶ್ರುತ್ವವಾಟಿ ತಾಂ ಪೂಜೋಟಿಂ" (ಮಹಾಕವಿ. ೩೨-೧೨) ; ನಿಷ್ಕುಟಾಂಭೋರುಹಸಲಯಜಲಾದ್ರ್ವಂ ರತಿ ಶ್ರಾಂತೀಯೃಲ್ಲಳನಾನಿಶ್ಚಾಸ್ತಪ್ರಸರದಗುರುಸೌರಭ್ಯಸಂಜೋಹಭಾರಾ ಕಳತಂ ಬಂದೋಯ್ಯನೇನೂದಿದುದೂ ಪಣಪೂಗೇತದಿಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೫). ೨. ಮರದ ಪೊಟೆರೆ. — ಪೊಕ್ಕು : "ನಿಷ್ಕುಟಿ, ಕೋಟಿರೆ — ಈ ೨ ಮರದ ಪೊಟೆರೆ" (ಪರಾಧಮ. ೩೦-೨೬). ೩. ಹೊಲ ; ಕ್ಷೇತ್ರ. ೪. ಬಾಗಿಲು ; ದ್ವಾರ. ೫. ಅರಸನ ಅಂತಃಪುರ : ಜನಾನಾ. ೬. — ನಿಷ್ಕುಟಕ್ಷೇತ್ರ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕುಟಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕತಿಖರದಲ್ಲಿ ಕೋಣಾಭಾಗ : ಸಿದ್ಧತಿಲೆಗೆ ಕೆಳಗಿನ ಲೋಕಾಕಾರದ ಇಳುಕಲು ಭಾಗ : ೧೨ ಪ್ರಾಣವು ಒಂದು ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಸೇರುವ ಮುನ್ನ ತ್ರಿವಿಗ್ರಹಗತಿಯ ಮೂಲಕ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಹಾದುಹೋಗಬೇಕು. ನಿಷ್ಕುಟಕ್ಷೇತ್ರ ಮೂರು ವಕ್ರಗತಿಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳುದು : ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಿಗ್ರಹಸಮಿತ್ತಂ ನಿಷ್ಕುಟಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವ ಜೀವಕ್ಕೆ . . . ನಿಷ್ಕುಟಕ್ಷೇತ್ರಪ್ರಾಪಣಸಮಿತ್ತಂ ತ್ರಿವಿಗ್ರಹಗತಿಯಕ್ಕುಮೆಂದಜಾವುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೦೧). [ನಿಷ್ಕುಟಿ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ನಿಷ್ಕುಟಿ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಎಲೆಕ್ಕೆ : "ಪೃಥ್ವಿಕಾ, ಚಂದ್ರಬಾಲಾ, ವಿಲಾ, ನಿಷ್ಕುಟಿ, ಬಹುಲಾ — ಈ ದೊಡ್ಡಯಾಲಕ್ಕೆ ಜೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕುಟಿಲ (ನಾ). ಅಪ್ಪಟವಾದುದು : ಶುದ್ಧವಾದುದು : ಪುಟಿ ಎಟ್ಟರಾಜೀಳು ಬಣ್ಣದ ಚಿನ್ನ ನಿಷ್ಕುಟಿಲದ ಮಿಸುಜಯವು ದಂತೆ ಘಟಕ ಕರ್ಮನ ಸುಟ್ಟಿಲ್ಲರು ಮುಕ್ತರು (ಧರಣ. ೬೮-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕುಹ (ನಾ). ನಿಷ್ಕುಟಿ ೨ : "ನಿಷ್ಕುಹಃ, ಕೋಟಿರಂ — ೨ ಮರದ ತೊರ್ರೇ ಹೆಸರು. ಮರದ ದೊರೆ, ಗಿಡದ ತೊರಲು, ಮರದ ಪಟ್ಟಿ, ಮರದ ಬೊಕ್ಕು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೂಜಿತ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಷಿಗಳ ವಿಶೇಷವಾದ ಕೂಗು, — ಅತಿಯಾದ ಕಿರುಚಾಟ. ೨. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಗಿಲ್ಲದುದು : ಪಕ್ಷಿ ನಿಷ್ಕೂಜಿತಂ ನೀರನಂ ಝಿಲ್ಲಕಾನಾದ ಘರ್ಘರಳೋರಕರ್ಕಶಂ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೧೮೦-೧೦೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟ ; ತ್ಯಜಿಸಿದ. ೨. ಹೊಂದಿಸಿದ : ಅಳವಡಿಸಿದ : ಶ್ರೀಷೇಷಭೂಷತಿ . . . ಶ್ರೀಪ್ರಭವಮುನಿಪ್ರಭುವ ಪಾದಮೂಲದೊಳ್ ನಿಷ್ಕೃತದಿಗಂಬರಶ್ರೀಕನಾಗಿ ಸುಖಲಕರ್ಮನಿರ್ನುಂಗ್ತಿಯಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರಸನ್ನಪರಮಸಾನ್ನನಾಹಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೪೨). (ನಾ). ೩. ತನ್ನ ಅಪರಾಧಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿಕೊಂಡವನು. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃತಿ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವುದು : ಕ್ರಿಯಾರಹಿತವಾಗಿರುವುದು. 'ನಿಷ್ಕೃತಿತನ' ಪರಾ. ೨. ಬಿಡುಗಡೆ ; ವಿಮೋಚನೆ : ರತ್ನಸನು ಲಲನಾಹತಿಗೊಂಡಂಬಟ್ಟಿಜಗುವನಿಹ ಜೋವನ ಮಂತ್ರಿಗಳು ಮತವಿಟ್ಟೊಂದೆಡೆವಿಡಿ ದೂಹತಯ ಹಸ್ತವ ಹಿಡಿದು ರಣನಿಷ್ಕೃತಿಗೆ ರಂಜವಾವುದನಿಹಜಿಗೊಳೆಂದರವರಂದಂ (ಕೋರಾ. ೬-೪೫-೩೨) ; ಆರಸ ನಿಷ್ಕೃತಿಯುಂಟು ವಿಪ್ರತ್ಯಾಗಿ ತಿಳಿಯ ಕೃತತ್ಯಾಗಿ

ತಾ ನರಕವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ನಿಷ್ಕೃತಿಯಿಲ್ಲ ಕೇಳೆಂದ (ತಿಮ್ಮತಾಂ. ೪-೧೫೧) ;
ಎಂತಾದುದೋ ಈ ವಿವರವೇ ನಿಷ್ಕೃತಿಯೆಂತೋ ಶಿವನೇ ಬಲ್ಲಂ(ಚಿ.ತ. ೪೬-೨೧) ; ಪರಸೇವನಾಪರಂಗಿರಿಯೆಂದು ಗತಿ ನಿರಯದಿಂದ ನಿಷ್ಕೃತಿ
(ವೆಂಕಾಟ. ೫-೪-೩೯). ೩. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ; ಪರಿಹಾರ ; ಅರಸಿ
ಯನು ಪತಿಪತಿತ ಮಂಚದೊಳಿರು ಕಾಬುದು ಸಲ್ಲದದು . . . ಆರು
ಕಂಡರು ಆತನೊಬ್ಬನೆ ಧಾರುಣಿಯಲಿ ಸುತೀರ್ಥಯಾತ್ರಾಭಾರದಲಿ ತಿರುಗು
ವುದು ಸುತ್ತಲು ವರುಷವೊಂದಲಿ ಜಾರು ನಿಷ್ಕೃತಿಯೆನಲು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೮-೩೩) ; ಮಹಿಮನಲಿ ಕರ್ಣನನು ಕೊಂದವು ತಿಳಿದದೆಯೆನ್ನ ನ ವಧಿಸಿ
ದಘತಕಿ ನಿಷ್ಕೃತಿಯೆಂತುಟನೆಗೊಂದ (ತಿಮ್ಮತ. ೩-೧೮) ; ಪತಿವಚನಕೆ
ಮಾರ್ಗದಿವುದುಂಬಾದೊಡಾ ಸತಿಗೆ ನಿಷ್ಕೃತಿಯಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೬-೪) ;
ಶ್ರುತಿ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮಸ್ತೃತಿವಿಚಾರದಿಂ ಗತಿಗಿಟ್ಟು ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತಾದಿ
ಪಾತಕಕೆ ನಿಷ್ಕೃತಿ ತನ ಸ್ವರೂಪತಾದೊಳಪ್ಪುದು (ಜೈವಿಧಾ. ೬-೧೪).
೪. (ಮುಣವನ್ನು) ತೀರಿಸುವುದು. ೫. ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವುದು ;
ಮೊದಲಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವುದು. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃತಿತನ (ನಾ). ಯಾವ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ ;
ಕ್ರಿಯಾರಾಹಿತ್ಯ ; ಕರ್ಮರಹಿತತೆ : ರೂಪನಾಮಾತ್ರಯವೆನಿಸ
ಪರಮಾತ್ಮತ್ವವನು ತಾ ಪರಮನಾಗಜೊಂದು ನಿಷಯನಿರೂಪವನು ಬಿಟ್ಟುತುಳ
ಸುಖದಲಿ ಸ್ವಾಪವದವನಂತೆ ನಿಷ್ಕೃತಿತನದಲಿರುತಿಹುದು (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೧-೨೦-೪೨). [ನಿಷ್ಕೃತಿ+-ತನ]

ನಿಷ್ಕೃತ (ನಾ). ಕೃಪೆಯಿಲ್ಲದವನು ; ನಿಷ್ಕರುಣ ; ಕ್ರೂರಿ :
ಅಪಮೋಹನನೇಳಿಸಿ ಕೊಂದ ಪಾಪಿಯಂ ಪಲವು ತೆಜದ ಕೊಲೆಗಳಿಂ
ನಿಷ್ಕೃತನಂ ಕೊಲ್ಲೆನುತಂ ಬರ್ಪ ಪುರಜನಂಗಲ ರವಂಗಳಂ ಸತಿ ಕೇಳ್ದರ್
(ಸುಕುಮಾರ. ೬-೫೩) ; ಈ ಪೊಲಿನಾಳ್ವ ನೃಪಂ ನಿಷ್ಕೃತಂ ನಿಷ್ಕಾರಣ
ಮನೇಕ ಮುಷಿಯರಂ ಘಾತಿಸಿದಂ (ಪರಾಂಮಾ. ೯-೧೧ ೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃತೆ (ನಾ). ಕೃಪೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ದಯತೆ ; ಕ್ರೌರ್ಯ :
ಕೃತನದ ಅಪದನೆಗೆ ಭಯಗೊಳ್ಳದಿರು ನಿಷ್ಕೃತೆಯಲಿರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೯) ;
ಕೃಪನು ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನುಂ ನಿಷ್ಕೃತೆಯನಾಂತು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೪೬-೪೨) ;
ಎತ್ತಣೆಂದೊಡುಂದಿದ್ರೆ, ಜಾಲೋಪಮಿತ ಮಿತ್ತು ಕೈಕಾವಡನ
ರೂಪಾಂತು ಕಾಲಕುಲವೆತ್ತದಂ ನೃಪ ಕೇಳಿ ಬನಕಪ್ಪಣೆಯನಿತ್ತು
ನಿಷ್ಕೃತೆಯೊಳಿವುತ್ತುಮಂ ಎತ್ತಲಾದುದು (ವೆಂಕಾಟ. ೨-೯-೯). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕೃತಾ]

ನಿಷ್ಕೃಷ್ಣ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ; ನಿಖರವಾದ ; ಕರಾರು
ವಾಕ್ಯಾದ ; ಖಚಿತವಾದ : "ಸರಿಯಾದ ; ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದ ;
ಯಥಾರ್ಥವಾದ ; ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ" (Accurate. ಇಂಕನಿ). ೨. ಗೊತ್ತು
ಪಡಿಸಿದ ; ನಿಷ್ಕರ್ಷೆಯಾದ ; ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ ಅಥವಾ ನಿರ್ಧಾರಿತ ಕಾಲಮಾನ
(ಭೂವಿಜ. ೨೦). 'ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಕಾಲಮಾನ' ಪರಾ. ೩. ಸೆಳೆದ ;
ಎಳೆದ. (ನಾ). ೪. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದುದು ; ನಿಖರವಾದುದು ;
ಕರಾರುವಾಕ್ಯಾದುದು : ಒಂದು ಕೃತಿಯ ಕಾವ್ಯಗುಣವನ್ನು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ
ವಾಗಿ ಅಳಿದು ವಿಂಗಡಿಸುವುದು ಸಮಕಾಲೀನಕೃತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟ
(ಕಾವ್ಯಕು. ೧೩) ; ತಾತಾ ಅನರು . . . ಯಾವ ವಿಚಾರವನ್ನು ತೆಗೆದು
ಕೊಂಡರೂ ಅದನ್ನು ತೂಕ ಹಾಕಿ ಅದರ ಸಾಧಕ ಬಾಧಕಗಳನ್ನು ಪರಿ
ಗಣಿಸಿ ತಮ್ಮ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಗ್ಯ. ೧೧೬) ;
ಪ್ರೌಢವಾದ ವಿಜ್ಞಾನವಿಷಯವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಲಲಿತ
ವಾಗಿ ಸರಾಗವಾಗಿ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ಬರೆಯಬಹುದೆಂಬ
ದಕ್ಕೆ ಈ ಕೃತಿ ಅನೂಲೂಪಿ ನಿರ್ದೇಶನವಾಗಿದೆ(ದ್ರಾವಿ. VII, ಮುನ್ನುಡಿ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಕಾಲ (ನಾ). ಕರಾರುವಾಕ್ಯಾದ ಕಾಲ ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ
ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾಲ : "ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ೧ ೬೦ ಭಾಗ : ನಿಮಿಷ ;
ಕ್ಷಣ (ಕಾಲ) ; ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಕಾಲ" (Minute. ಇಂಕನಿ). [ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ+ಕಾಲ]
ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಕಾಲಮಾನ (ನಾ). ನಿಖರವಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾಲ
ಪ್ರಮಾಣ ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ಧಾರಿಸಿದ ಕಾಲದ ಗಣನೆ ;
ನಿಷ್ಕರ್ಷೆ ಮಾಡಿದ ಕಾಲಮಾನ : ಕಲ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕೆಲಸ
ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ . . . ಕಲ್ಪತ್ತಾ ಸ್ಥಳೀಯ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಕಾಲಮಾನವನ್ನು
ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಭೂವಿಜ. ೨೧). [ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ+ಕಾಲಮಾನ]
ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತೆ (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆ ; ನಿಖರತೆ ; ಕರಾರುವಾಕ್ಯ ;
ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಹೆಚ್ಚುಕಡಮೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : "ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತೆ, ಸೂಕ್ಷ್ಮತಾ
ದೃಷ್ಟಿ" (Accuracy. ಇಂಕನಿ) ; ಇದರ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ
ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತೆಯು (accuracy) ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದುದು
(ಗಣಿತ. ೫). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟತಾ]

ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟಮಾಪನ (ನಾ). [ತರ್ಕಶಾ] "(ಒಂದು ಭಾವನೆಗೆ
ಅಥವಾ ಕಲ್ಪನೆಗೆ, ಅದರ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು)
ವ್ಯಾಪ್ತಿ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುವುದು, ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುವುದು. ಮೊತ್ತ,
ಮೊ. ನ್ನು ಕರಾರುವಾಕ್ಯ ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು : ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ
ಮಾಪನ" (Determination. ಇಂಕನಿ). [ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ+ಮಾಪನ]

ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥವಾದ ವಿಜ್ಞಾನ : ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ
ವಿಜ್ಞಾನಗಳ (Exact Sciences)ಲ್ಲಿ ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಗ್ರಸ್ಥಾನವನ್ನು
ಪಡೆದಿದೆ (ಭೌತವಿ. ೧೯). [ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟ+ವಿಜ್ಞಾನ]

ನಿಷ್ಕೇವಲ, ನಿಷ್ಕೇವಳ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ; ಅಸ್ವಟವಾದ.
೨. ವಿಶೇಷವಾದ ; ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ. ನಿಷ್ಕೇವಳ : ೨.
ಅವುಗಳೇಪರೋಕವಿಷಯಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಖಳಾಗಮಾರ್ಥಮಂ ಭಾವಿಸೊಡಲ್ಪು
ಸತ್ವವಿಪರಂಪರೆಯಂ ಪರಿಗೀತಮಾಗಿ ನಿಷ್ಕೇವಳವಾದ ರೂಢವದಿಂ ಸಲೆ
ಸಲ್ಲದಿದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯಸಂಭಾವಿತವಪ್ಪ ಕಾವ್ಯಸಮಯಂ ಭುವನತ್ರಯ
ವಸ್ತು ಗೋಚರಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮೪೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೇವಳ 'ನಿಷ್ಕೇವಲ' ನೋ.
ನಿಷ್ಕೈತವ (ನಾ). ಮೋಸವಿಲ್ಲದುದು ; ಕಪಟವಿಲ್ಲದುದು : ವಿವಂ
ಸುವೆನಿಡಬೊಳಗೆ ನಿಷ್ಕೈತವನಿಸಿ ನಿಜಧರ್ಮವನು ವಾಸ್ತವನಿಸಿ
ವಸ್ತುವನು (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧-೪-೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೈಮ (ನಾ). ೧. ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಿಕೆ ; ಬಹಿರ್ಗಮನ.
೨. ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ ; ಬುದ್ಧಿಮತ್ತೆ ; ಬುದ್ಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯ : "ನಿಷ್ಕೈಮಃ,
ಧೀಶಕ್ತಿಃ—ಗ್ರಹಣಧಾರಣಸ್ವರಣಾದಿ ಬುದ್ಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಹೆಸರು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೈಮಣ (ನಾ). ೧. = ನಿಷ್ಕೈಮ ೧ : "ತೋಡು : ನೆರವುಂ,
ನಿಷ್ಕೈಮಣವುಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೨೯). ೨. ಮೋಡಶಸಂಸ್ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ಶಿಶುವು ಹುಟ್ಟಿದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲ
ಬಾರಿಗೆ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗಡೆ ಕರೆದು ತಂದು ಸೂರ್ಯದರ್ಶನ
ಮಾಡಿಸುವ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕಾರ : ಸಾಲ್ವನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಶುವನ್ನು
ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಕರೆತಂದು ಸೂರ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ . . .
ಈ ನಿಕ್ಷೇಪವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು ನಿಷ್ಕೈಮಣವು
(ಅರ್ಯಭ. ೧೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೈಮಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ತೆರಳು ;
ಹೊರಡು : ತೆರವಾಗಿ, ನಿಷ್ಕೈಮಿಸುವಳು (ಚಿಟ್ಟ. ೧೨-೧೯) ;
ಹೆಜ್ಜೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುತ್ತ ನಿಷ್ಕೈಮಿಸಿದರು (ದಾಸಕು. ೧೬).

೨. [ರಾಜನೀ] (ಪರದೇಶಗಳಿಗೆ) ಹೋಗಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನೆಲಸು; ವಲಸೆಹೋಗು : ಈ ಮುಂದೆ ರಾಜ್ಯವು . . . ನಿಷ್ಕಮಿ ಸಿದವರ ಸ್ವತ್ತಿಂಟುಬಾಗಿ ವಿಧಿಯ ಮೂಲಕ ಸಾರಿರುವ ಸ್ವತ್ತಿನ ಸಂಬಂಧ ವಾಗಿ . . . ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳದಾಗಿರತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೧೯).

[ನಿಷ್ಕಮಣ+ಇಸು]

ನಿಷ್ಕಯ (ನಾ). ೧. ಬೆಲೆ; ಕಿಮ್ಮತ್ತು; ಮೌಲ್ಯ. ೨. ಪಡೆದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವುದು; ಪ್ರತಿಫಲ; ಪರಿಹಾರ : ಅಂತು ಕೃತವಿಲ್ಲದ ವಿಧೇಯತ್ವದ ತುದಿಯನ್ನೆಂದು ಮಣಿಯೆಂಬ ಪರಮರ್ಥಯಂ . . . ತಂದುರ್ವರಾಷ್ಟ್ರತೀಕನಪ್ಪ ದೇವ ದೇವಂಗವಟಿಯು ತಪ್ಪರಮಪ್ರಸಾದ ನಿಷ್ಕಯಕ್ಕೆ ತಲೆಯೆಂದು ಪೂಜಾ ಭಾದರ್ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೫೫). ೩. ನಷ್ಟವನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸುವಿಕೆ; ಪರಿಹಾರವನ್ನು ನೀಡುವಿಕೆ : "ಕ್ಷತಿಪೂರ್ಣ ನಿಷ್ಕಯಂ" (Compensation. ಸಾಂ. ೧೮). ೪. ಇನಾಮು; ಬಕ್ಷೀಸು. ೫. ವಿನಿಮಯ. ೬. ವಿನಿಮಯದ್ರವ್ಯ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಂತ (ಗು). ೧. ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವ. (ನಾ). ೨. (ನಾಟಕದಲ್ಲಿ) ರಂಗಸ್ಥಳದಿಂದ ಹೊರಟಿರುವನು, — ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು. ೩. ಮೇಲಕ್ಕೇರಿದವನು; ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವನು : ಅನಂತಗುಣಶಕ್ತಿತ್ವೇಕಸಂ ಪಾಮಮಪೂರ್ವಕರಣಗುಣಸ್ಥಾನ ನಿಷ್ಕಾಂತಂ . . . ದರ್ಶನಾವರಣಚತುಷ್ಟ ಮುಮಂತರಾಯಂಪಂಚಕಮುಮಂ ನಿರ್ಮೂಲಮಪ್ಪಂತೋರ್ಮದಲೋಕ ಕಿಡಿಸಿದಾಗಳು (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೬೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊರಗಡೆ ಹೋಗುವುದು. ೨. [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತೆಂಟನೆ ಯದು; ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೊರಡುವಿಕೆ; IP ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಪರಿಪಾಲಿಸಿದ ನಂತರ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿಯುಂಟಾಗಿ, ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರನಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿ, ಹೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನು ಹೇಳಿ ಮನೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಹೊರಡುವುದು : ಅಧಾಸಮಂ . . . ನಿಷ್ಕಾಂತಿಯಂ ಯೋಗಸನ್ನಾಹಮಂ . . . ನಿರ್ವಾಣಪರ್ಯಂತಮಪ್ಪಯ್ಯತ್ತು ಮೂಟು ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಯೋಳು (ಚಾವುಂ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಮ (ಗು). ೧. ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವ, — ಹೊರಡುತ್ತಿರುವ. (ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಕಣ್ಣುಗಳ ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಅಭಿನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; IP "ಹೊರಹೊರಡುವಂತೆ ಆಲಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೬೪ ಗಮ್ಯಸುಮಾದ): ಭ್ರಮಣ, ಸಲನ, ಪಾತ, ಚಲನ, ಪ್ರವೇಶ, ವಿವರ್ತ, ಸಮುದ್ವಯ, ನಿಷ್ಕಾಮ, ಪ್ರಾಕೃತ ಈ ಒಂಬತ್ತು [ಸ್ವನಿಷ್ಠ] ಆಲಿಯ ಭೇದಗಳ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೫೪). ಆಲಿ . . . ಪೂಜಮದೆ ತೋಜಲು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾಮಾಖ್ಯಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩-೫೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿಯ (ನಾ). ೧. ಯಾವ ಕರ್ಮಕ್ಕೂ ಒಳಪಡದವನು; ನಿಷ್ಕರ್ಮ : ನಿಷ್ಕಿಯ ನಿರಪೇಕ್ಷ ನಿಷ್ಠ ಚರಣಂ ಪರಣಕ್ಕೆಮಗಿಂ ಚಿನೇಶ್ವರಾ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೪೮); ಶರಣು ನಿಷ್ಕಿಯ ನಿಷ್ಕಲಾಪನೆ (ಗತಾ. ೧-೪೬). ೨. ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡದವನು : ಸುಮೃನೆ ಕೂರುವವನು; ಕ್ರಿಯಾಹೀನ : ಇಲ್ಲದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಬಿದ್ದು ನಿಷ್ಕಿಯನಾಗಿ ಕೂಡದೆ ಕೇಶವನು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕಾದರೂ ಕೈಹಾಕಿದ್ದ (ಸಮೀ. ೬೩೦); ಮಿಂಟೋ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವದ ಕುರಿತು ಪೂರ್ಣ ನಿಷ್ಕಿಯ ನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಭ್ರಮಾ. ೪೬). ೧, ೨ : ಪರಿಯೆಂಬಂತೆಯೆ ಕೃಷ್ಣ

ಸದಾವನೊ ಚತುರಾತ್ಮನು ಸಲ ನಿಷ್ಕಿಯನು ಆ ಅರಿಮುಖನನ ಚಕ್ರವ ಪಿಡಿದನ ನಮಿಸಿ ಸರ್ವರು ಸಂಪದಕೆ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೯೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿಯತೆ (ನಾ). ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯತೆ; ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ : ನೈಷ್ಠಮ್ಯ ಬೇರೆ, ನಿಷ್ಕಿಯತೆ ಬೇರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಶಕ್ತಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗವು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಅಶ್ರಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು. (ಕರ್ನಾ. ೩೮); ಮತ್ತೆಂಥದೇನೋ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿರುವ ಹೃದಯ, ಮಿತ್ಥ ಕೋಶಗಳ ಜೊತೆ ಎಗರಾಡದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಸಫಲತೆ, ಮೈಪರಿವೆಯಿರದ ನಿಷ್ಕಿಯತೆ ಯಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ಸಫಲತೆ (ಪ್ರಶ್ನ. ೩೬). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಿಯತಾ]

ನಿಷ್ಕಿಯತ್ವ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಿಯತೆ : ಆ ಹಂಸನ ನಿಷ್ಕಿಯತ್ವ ವನ್ನು ಹೇಳುವ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿದ (ಕರ್ನಾಸಂ. ೬೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿಯವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವ ಸ್ವಭಾವ; ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯ ಮನೋಭಾವ : ಅವನ ನಿಷ್ಕಿಯ ವೃತ್ತಿಯು . . . ದಿನಂಪ್ರತಿಯ ದುರ್ಬೋಧನೆಯ ಮಂತ್ರ ಊದಿ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಜಯಂತ. ೨೦೪). [ನಿಷ್ಕಿಯ + ವೃತ್ತಿ]

ನಿಷ್ಕಿಯಾತ್ಮಕ (ನಾ). ನಿಷ್ಕಿಯೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ಕ್ರಿಯಾಶೂನ್ಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದುದು : ನಿಷ್ಕಿಯಾತ್ಮಕನಾದ ಧರ್ಮದಿಂದಾಗಲೀ ಧರ್ಮವಿರೋಧವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದಾಗಲೀ ಕಲ್ಯಾಣ ವಿಲ್ಲ (ಭಾರತ. ೧೧೦). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿಯಾವಾದಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲವೂ ದೈವೇಜೈಯಿಂದಲೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ, ಅದೃಷ್ಟವಿದ್ದರೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ಆಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾದಿಸುವವನು; ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅದೃಷ್ಟವೇ ಕಾರಣ, ಪೌರುಷವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವವನು : ನನ್ನ ಪಾಲಿನ ರಾಸಿ, ಗ್ರಹ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಹೀಗೆ ಒಳಸಂಜು ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಭಾಗ್ಯಚಕ್ರ ವನ್ನು ನಡಿಸದತ್ತಿದೆ ಮೇಲೆ ಈ ನಿಷ್ಕಿಯಾವಾದಿಯು ಸಕ್ರಿಯಾವಾದಿಯಾಗುವ ಮಾತು ದೂರ ಉಳಿಯಿತು (ಜಯಂತ. ೪೦).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕಿಯಾವಾದಿನ್]

ನಿಷ್ಕಿಯ (ನಾ). ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ; ತೂಷ್ಟೀಂಭಾವ; IP ಬುದ್ಧನ ಸಮಕಾಲೀನನಾದ ಪೂರಣಕಸ್ತಪ ನೆಂಬುವನು ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಕಿಯೆಯೇ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ವಾದಕ್ಕೆ 'ಅಕ್ರಿಯಾವಾದ' ವೆಂದು ಹೆಸರು : ಈಶ್ವರನ ಕೃತಿಯಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಿಯೆಗೆ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ (ಭಾರತ. ೧೧೫); ಯಾವುದನ್ನೂ ಮಾಡದ ನಿಷ್ಕಿಯೆಯೇ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬುದು ಇವನ ತತ್ವ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೧೫೯).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕಿಯಾ]

ನಿಷ್ಕೋಧಿ (ನಾ). ಕ್ರೋಧವಿಲ್ಲದವನು; ಶಾಂತಚಿತ್ತ : ನಿರವಧ ನಿಷ್ಕಾಮಿ ನಿಷ್ಕೋಧಿ ನಿರ್ಲೋಭಿ ನಿರಸೂಯ (ನಿಕೋ. ೬-೮೬).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕೋಧಿನ್]

ನಿಷ್ಕಲಿತ (ನಾ). ದೋಷವಿಲ್ಲದುದು; ಸ್ವಾಲಿತ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ನಿರ್ದೋಷವಾದುದು : ನೀಲಾಕಂಠನೊಡ್ಡುವನು ಬಾಲಕಿಯ ಉಳಿದ ಧನವೆಮ್ಮುವರಿಗೆ ನಿಷ್ಕಲಿತವಿದು ಹೊಡೆನಲು ಹರುಷದ ಲಳಯ ಚೌಪಟಮಲ್ಲ ಸಾರಯ ಸಾಲ ಜೋಡಿಸಿದ (ಕುಸ್ತು. ೧೪-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಪ್ತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಯಿಸಿದ; ತಪ್ಪವಾದ : ಸುತಪ್ರಾ ಯೋರಸಫಾಯನ ನಿಷ್ಕಪ್ತಾಯಸ್ತಂಭಾಶಿಂಗನ . . . ಯಂತ್ರ ನಿಷ್ಕೀಡನಾದಿಗಳಂ ನಾರಕರ್ಗ ಸಂಕ್ಲಿಷ್ಟಾಸುರರ್ ದುಃಖಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ದೋಡಂ (ಚಕ್ರಪ್ರ. ೧೭೭). ೨. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ತುದ್ದಗೊಳಿಸಿದ;

ಪುಟಕ್ಕಿಟ್ಟು : ಸಮಚತುರಸ್ರ ಸಂಸ್ಥಾನನುಂ ನಿಷ್ಕಪ್ರಕನಕವರ್ಣನುಂ . . .
ಅಪ್ರತಿಹತಾಸನನುಮಾಗಿ (ಅವಿಷ್ಠ. ೧೫-೩ ನ); ನಿಷ್ಕಪ್ರಸುನವರ್ಣಕಾಂತಿ
ಕಮನೀಯಂ ನಾಲೈರಲ್ಪುಟ್ಟಿದ್ರವ್ಯದು ಸಿಂಹಾಸನದೇಶಮಂ ಚರಮ
ದೇಹಂ ದೇವದೇವೇಶನಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೪-೧೯೮); ಆ ದೇವಂ . . .
ನಿಷ್ಕಮಂದಿರಪುರೋಭಾಗದ ಚಂಚತ್ವಂಚರತ್ವಮಯಮಂಡಪಮುಧಾ
ಧಿಷ್ಠಿತ ನಿಷ್ಕಪ್ರಕಾಂಚನ ಪಂಚಾನನನಿಷ್ಕರದೋಳ ಎಸೆವ ಜನೇಂದ್ರಬಿಂಬ
ಮನಳುಂಬವಿಂಬದಿನಮುಟ್ಟಿಯಿಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೮ ನ).
೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದ, - ಕುದಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರ 'ನಿಟ್ಟುರ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕರಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ
ಪಾಲಿಸುವವನು, - ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸುವವನು : ನಿನ್ನಂಕೆ
ನಿಷ್ಕರಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ನಾಪಲ್ಲ (ಜಯಂತ. ೩೯೯).
[ನಿಷ್ಕರ (< ನಿಟ್ಟುರ) + ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ]

ನಿಷ್ಕಾರ 'ನಿಟ್ಟುರ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕ (ನಾ). ಬೇಡ, ಬೆಸ್ತ ಮುಂತಾದ ಕೀಳುಜಾತಿ ಮತ್ತು
ಆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು : "ಕರಾತಃ, ಶಬರಃ, ನಿಷ್ಕಃ . . .
ಮ್ನೇಚ್ಛಃ - ಈ ಆ ಬೇಡವರ್ಗದವರಾಗುವಂತ್ಯಜಾತಿಗಳ" (ಹಲಾಯು.
೯೮-೪೪೫); "ಈರ್ನುಕಾಜಂ ಕೀಲಿಗನೆನಿಕ್ಕುಮಾ ಜಾತಿಧರ್ಮದಿಂ
ಶ್ರೇಷ್ಠನಹ ಕಬ್ಬಿಲಂ ನಿಷ್ಕನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕ (ಗು). ೧. ಇರಿಸಿದ; ಇಟ್ಟು; ಮಡಗಿದ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ :
ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನನಂ ಕಂಡಜಾತತತ್ವ ತನ್ನೇಜಾದ ಸ್ವಟಿಕಶಿಲಾತಳದ
ಪಟ್ಟಿಕದಿಂದಿಬ್ಬಿದು ನಿಜಾನುಜಹಿತವಿವಿಧವೆಂದು ಧರಾತಳನಿಷ್ಕಲಬಾಟ
ಪಟ್ಟಿಂ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆಜಿ ಪೊಡನಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೯ ನ). ೨.
(ಧರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ) ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ, - ಆಸಕ್ತಿ
ಯುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩. (ಧರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ)
ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು; ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ದೃಢವಾದ ನಂಬಿಕೆ
ಯುಳ್ಳವನು : ಈತ ಜ್ಞಕ್ರಿಯಯೋಧರಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಸಕಲ ಅಸ್ತತ್ವ
ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಸಾಧಿಸಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ನಿಷ್ಕ (ಶಾಂತರಾ.
೧೧೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕತೆ (ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ
ರುವಿಕೆ : ಪತಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಕೆಯಲಿ ನಿಷ್ಕತೆಯಲಾ ಸಾವಿತ್ರಿಯಾಕೆಯ
ನುತಚರಿತ್ರದವೊಲು ನಿಮ್ಮ ದ್ವೈಪದಾದೇವಿ ಹಿತವನಾಚರಿಪವಳು
(ಕುಸ್ಮಾಂ. ೨೩-೨). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕತಾ]

ನಿಷ್ಕಾಗರಿಷ್ಕ (ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಶ್ರದ್ಧಾ
ಸಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮನಾದವನು; ಶ್ರದ್ಧಾಳು : ಪಂಡಿಭಕ್ತರವರು
ಕೆಲಕಾಲಪರಿಯಂತೆ ಶಿವಯೋಗ ನಿಷ್ಕಾಗರಿಷ್ಕರಾಗಿದ್ದು ತರುವಾಯ
ಪರಮಶಿವಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದರು (ತುಂಜಿ. ೧೯೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾತ್ಮ (ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು : ವನ
ವಸದೊಳಾಶ್ರಮದೊಳಗೆ ಕುಲನಿಶಿತಹಿತ . . . ತಪೋವ್ರತಾದಿಗಳನಿಷ್ಕ
ನಿಷ್ಕಾತ್ಮನಾದೊಡೆ ವಿನುತ ಪಾಸಪ್ರಸ್ಥನೆಂಬರು (ಕುಸ್ಮಾಂ. ೧೪-೪೬).
[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೀಕ್ಷೆ : ಅದಿದೀಕ್ಷೆಯ
ವಿದ್ಯೆಯಂ ಕರ್ಮಮಂ ತೀರ್ಚಿ ಸಾದರದ ಮೋಕ್ಷವೀಪುದೆರಡನೆಯದೆ
ನಿಷ್ಕಾದೀಕ್ಷೆ ಸಂಪತಾಗಾಮಿಗಳ ಬಿಡಿಸಿ ತತ್ಪಾರ್ಥಮಂ ಭೋಗದಿಂ
ಪೋದುದೆನಿಸುತ ಮೋಕ್ಷವೀಪುದು (ವೀಶೈ. ೬-೬-೬೬).
[ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾದೀಕ್ಷಾ]

ನಿಷ್ಕಾನ (ನಾ). ೧. ಉಟದೊಂದಿಗೆ ನಂಜಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೊಜ್ಜು,
ಪಳೆದ್ದು ಮುಂತಾದ ವ್ಯಂಜನಪದಾರ್ಥ : "ವ್ಯಂಜನಮದು
ನಿಷ್ಕಾನಂ" (ಮಲ್ಲಕೋ. ೯೨-೪); "ತೇಮನಂ, ನಿಷ್ಕಾನಂ-೨ ತೇವನ
ವೆಂಬ ಮಜ್ಜಿಗೆಪಳೆದ್ದು, ಹಸೀಮಜ್ಜಿಗೆ, ಹಸೀಯಾಳೆ, ಮಸರುಜಟ್ಟ
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೬). ೨. ಅಂಬಲಿ; ಗಂಜಿ : "ನಿಷ್ಕಾನಮೆಂಬಲಿಗೆ
ಬೆಸರೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಪರ (ನಾ). - ನಿಷ್ಕಾತ್ಮ : ನಿಷ್ಕಾಪರಂ ಪ್ರಭಾತಾನುಷ್ಠಾನ
ನಿಮಿತ್ತಮುಟ್ಟುನಲ್ಲದಂ ತದ್ಗೋಷ್ಠಿಯನುಬಿಡು ಮುನೀಂದ್ರಗಿರಿಷ್ಠಂ
ಜಾಲಾಲಿನಾಮಧೇಯ ಮುನೀಂದ್ರಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೦೫); ಅಂತ
ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಮನಿಷ್ಕಾಪರನಾಗಿ ಮೂಲಗುಣಂಗಳೆಂದೆ ಪಶಧರ್ಮಮು
ನೇಜಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಆ ಮುನೀಶ್ವರಂ ಮೇಳಿಸೆ ಕೀರ್ತಿ ಕೀರ್ತಿ
ಮುಖದಂತೆ ದಿಶಾರದನೀರದಂಗಳಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೫೬); ಶ್ರೇಷ್ಠನಫ
ಸಂಹಾರಿ ಭಕ್ತಶ್ರೇಷ್ಠನಿಷ್ಕಪರಗದೂರಂ ನಿಷ್ಕತೇಂದ್ರಿಯ ಲಿಂಗಸುಖ
ನಿಷ್ಕಾಪರಂ (ಬಸವ. ೨೧-೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಪರತ್ವ (ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದಿರುವಿಕೆ; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ
ರುವಿಕೆ : ನಿಷ್ಕಾಪರತ್ವದಿಂ ಪರಮೇಷ್ವಸ್ತವನಮನನೂನಮಂ ಮಾಡಿ
ಗುಣದ್ವೇಷ ನೆನಿಸಿದ್ ಕವಿಪರಮೇಷ್ವ ಗುಣಸ್ತವನಮಮಗೆ ದಲ್ ಕರ
ಣೇಯಂ (ಪಾಶ್ವತ. ೧-೧೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸು, - ಮಾಡು; ನೆರ
ವೇರಿಸು : ಶ್ರುತಪಂಚಮಿಯೊಳು ಸಿದ್ಧಶ್ರುತಭಕ್ತಿಯುಟ್ಟುರಿಸಿ
ಶ್ರುತಭಕ್ತಿ ಅಚಾರ್ಯಭಕ್ತಿಯಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮಂ ನಿಷ್ಕಾಪಿಸಿ ಶಾಂತಿ
ಭಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡು (ಶ್ವಾ. ೨೨-೭); ಅಸುಕ್ಷೇಪಾ
ದ್ವಿಯವತೇಷವಾಗುತ್ತಿರ ಲುತ್ತರ ಭವಾಯುಷ್ಯ ನಿಷ್ಕಾಪಿಸಲ್ಪಡುಗುಂ
(ಗೊಮ್ಮಸಾ. ೩೦-೧); ನೆನವುತ್ರಂ ಮುನಿಯ ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಬರೆ ಅವರು
ಅತ್ಯಧ್ಯಾನಮಂ ನಿಷ್ಕಾಪಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿದರ್ ತದನಂತರಂ ತಾವು ಮನಃಪರಿಯ
ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅಪ್ಪುದಬಾಂ (ನೋಂಪಿಕ. ೨೫-೭).
[ನಿಷ್ಕಾಪಿಸು + ಇಷು]

ನಿಷ್ಕಾಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಕೆ, ಅವಧಾನ, ಅನು
ಭವ, ಅನಂದ ಮತ್ತು ಸಮರಸ ಎಂಬ ಭಕ್ತಿಯ ಆರು ಮೆಟ್ಟಿಲು
ಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು; ಸ್ಥಿರವಾದ ನಂಬುಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ
ಭಕ್ತಿ; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭಕ್ತಿ : ಮೂಲಪಾದ ಭೇದವಸ್ತು
ವಿನ ವಿನಾ ಬೇರೆಡೆಗೆ ಮನವನ್ನು ಹೋಗಗೊಡಲೀಯದೆ, ಆ ವಸ್ತು
ವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಅಧಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ನಿಷ್ಕಾಭಕ್ತಿ (ಮಹಾಸಾ.
೫೨ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಆ ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಯೇ ನಿಷ್ಕಾಭಕ್ತಿಯಾಗಿ ಆ ಮಹೇಶ
ಸ್ಥಲದ ಕ್ರಿಯಾಚರಣೆಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡುವುದು (ಭಾರವ. ೨೫೪).
[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾವಂತ (ಗು). ೧. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸ್ಥಿರವಾದ
ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳ : ಹೊಸದಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ನಿಷ್ಕಾವಂತ
ಜನರೂ ಸಹ ರಂಗನಾಥಮಿತ್ರಮಂಡಳಿಯವರ ಉಪಟಳವನ್ನು ತಡೆಯ
ಲಾರದೆ ನಿಷ್ಕಾಯಕರಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು (ಪಂಪಸಂ. ೧೪೦). ೨.
(ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ) ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ; ಆಚಾರನಿಷ್ಕನಾದಃ
ಗಂಗಾಧರಶಾಸ್ತ್ರಗಳಂಥ ನಿಷ್ಕಾವಂತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತಜ್ಞರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಸಚ್ಚಿಷ್ಠ
ದೊರೆತಂತಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೬೬). (ನಾ). ೩. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ
ಕೂಡಿದವನು; ಸ್ಥಿರವಾದ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವನು : ಆಗಾಗ್ಗೆ
ಅವಳು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಾವಂತರಾದ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಭೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಿ
ದ್ದಳು (ತುನರು. ೩೨೯); ಈ ಮನುಷ್ಯನು ಮಹಾನಿಷ್ಕಾವಂತನಾದ

ಹಾಗೂ ಉತ್ಪಾದಿಸಿದ ಕೆಲಸಗಾರನು (ಸೇವಕ, ೩೩). ೪. ಅಂತರ
ನಿಷ್ಕನಾದವನು : ಯಾವುದಾದರೂ ನಿಷ್ಕಾ ವಂತರ ಮನೆಯ ಹುಡುಗಿ
ಯನ್ನು ನೋಡಿ ಸನ್ನಿ ಅಪೂರ್ವನ ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಮಂಗಳಿಸು (ಛಾಂ. ೧೧).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾ ವಂತ]

ನಿಷ್ಕಾ ವಂತೆ (ನಾ). ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು : ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ
ನಿಷ್ಕಾ ವಂತೆ (ಪುನಃ. ೪೭೧). [ನಿಷ್ಕಾ ವಂತ + -ಎ]

ನಿಷ್ಕಿತ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ; ಚೆನ್ನಾಗಿ
ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ, ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವ. ೨. ಗೊತ್ತಾದ ;
ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ : 'ನಿಷ್ಕಿತಕಾರ್ಯ' ಪರಾ.
೩. ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ. ೪. ಚೆನ್ನಾಗಿ
ತಿಳಿದಿರುವ ; ಪರಿಣತ. (ನಾ). ೫. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರು
ವುದು ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ
ನಿಷ್ಕಿತಮಪ್ಪಲಂಕಾರದೊಳಗೆ ವ್ಯಾಸವಾಲ್ಮೀಕಿಕವ್ಯಪ್ರಪ್ತತಿವಿರಚಿತಂ
ಗಲಪ್ತ ಮಹಾಕಾವ್ಯಂಗಳೊಳಗೆ . . . ಅತಿಪ್ರವೀಣ[ನು]ಮಾರೂಢ
ಸರ್ವಜ್ಞ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಣ (?) [ನು]ಮಾಗಿ (ಪಂಜಪಾ. ೨-೩೪ ದ);
ಇರವಧಿಸ್ಥಿತ ಲಿಂಗನಿಷ್ಕಿತ ಸುರುಚಿರೇಂದ್ರಿಯರಹುಳ ಚಿದಮಕುಸರವರಂ
(೨೨೫. ೬ ೧೬) : ೪. ಸಂಸ್ಕಾರಕಾರ್ಯ . . . ಇತರರ ಅನುಭವ
ಗಳನ್ನು ಪಂಕ್ಷಿಸಿ ತನ್ನದೊಡನೆ ಹೋಲಿಸುವುದರಿಂದಲೋ ಅಥವಾ
ಕೃತಿಕೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಿತವಾಗಿರುವ ಅನೃದ ಅನುಭವದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದಲೋ
ಆಗಬಹುದು (ಪಂಜಪಾ. ೫). ೬. ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವವನು ;
ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವವನು : ಆ ಮುನೇಂದ್ರಂ ತಪೋನುಷ್ಠಾನದೊಳ
ನಿಷ್ಕಿತನಾದನೀ ನರೇಂದ್ರಂ ರಾಜ್ಯಾನುಷ್ಠಾನದೊಳ ನಿಷ್ಕಿತನಾದಂ
(ಅ. ೨೪. ೬-೨೪ ದ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಿತಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ; ನಿಗದಿ
ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ : ಯುಧಿಷ್ಠಿರಂ ನಿಷ್ಕಿತಕಾರ್ಯಮನನುಷ್ಠಿಸಿ
ನಿಜಪರಿಣಮವಿಲ್ಲವುನೀಯೊಂದು ವರೂಪಮುಂ ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಬಲ್ಲಂದ
ದೊಳಿರನೊಂದು ಧೈರ್ಯಸಮೇತಂ ಶೋಗಲ್ಲೇಬ್ಬು (ಪಂಜಪಾ. ೮-೫೦ ದ).

[ನಿಷ್ಕಿತ : ಕಾರ್ಯ]

ನಿಷ್ಕಿತಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ
ವನು ; ದೃಢಮನಸ್ಸಿನವನು : ಪರಮಾನಂತಚತುಷ್ಪಯೈಕಗಣಯುಕ್ತ
ಲೋಕೈಕಪೂಜ್ಯಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಮೂರ್ತರ್ ಇರವಾಯಿರಪ್ಪರರೇಯರ್
ನಿಷ್ಕಿತಾತ್ಮರ್ . . . ದಯೆಯುಳ್ಳವನುಗನಂತೋದಾತ್ತ ಸಂಸಿದ್ಧಿಯಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೧-೨) ; ಪರಮಾತ್ಮಂ ನಿಷ್ಕಿತಾತ್ಮಂ ಜನಪತಿ ಪರಮಸ್ವಾಮಿ
. . . ಪ್ರತಿಪತಿ ಸುಕುಮಾರಂ ಕಥಾನಾಯಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೦).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕಿತಾತ್ಮನ]

ನಿಷ್ಕೀವ (ನಾ). ಉಗುಳುವಿಕೆ ; ತುಪ್ಪಿ ಕುಳುವಿಕೆ : ಭೂಕರಿಸು
ವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೀವನ (ನಾ). - ನಿಷ್ಕೀವ : 'ನಿಷ್ಕೀವನ. ನಿಷ್ಕೀವನ
ವನಂ, ನಿಷ್ಕೀವನಂ - ೪ ಕೇಕರಿಕೆ, ಉಗುಳುವಿಕೆ, ಭೂಕರಿಸುವಿಕೆ'
(ನಿವೃಂ. ೩೬೮) ; ದೇವ ಕಂದಿರೆ ಕುರುಪತಿಯ ಮಾರ್ಯವಿಡಂಬನ
ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಷ್ಕೀವನಾವಿಭೂತ ಸರಿಲಕ್ಷ್ಮಣ ದಂಬರದ (ಕುಮಾರ.
೫-೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕು ರ (ಗು). ೧. ಕಠಿಣವಾದ ; ಬಿರುಸಾದ ; ಒರಟಾದ : ತನ್ನ
ನಿಷ್ಕು ರಚರಣಸಂಘಟ್ಟದೊಳ ಪಡಲ್ಪಟ್ಟ ವೀರಭಟರ ಮಹುಟಿಗಳೊಳ
ತಲೆಗರೆದೊನೆ ಗೆತ್ತು ನೋಡಿಸಿ ನೋಡಿಯುಂ . . . ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ
ದೊಳೊಯುಂ ದುರ್ಯೋಧನನಜನಿ ಕಾಣದೆ ವಿಸ್ಮಯಂಬಟ್ಟು

(ಕುಮಾರ. ೬ ೨೪ ದ) : ಅಸ್ತ ಸಮೃದ್ಧ ಮರ್ಥರವಿವ್ಯಾಧರವೀರಂ
ಜವನ ಬಾಯೊಳ ತೊಂಕಿದಂ ತನ್ನ ನಿಷ್ಕು ರ ಪಾಡಾಹತಿಯಂ
ಪ್ರಭಂಜನಮುತಂ ಹಸ್ತಪ್ರಹಾರಂಗಳಂ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೧೨). ತುರಗ
ಗರ್ಜನೆ ರಥದ ಚೀತ್ಕತಿ ಸರಥಸುಸ್ಥಂಕಾರ ಕಟಿಯಟ್ಟರಣೆ ಪಾರ್ಥನ
ಮೊಟ್ಟ ನಿಷ್ಕು ರ ವೇಷದತ್ತರನ ಆರಲೆ ಮೊದಲೆವೃಷ್ಟಿ (ಕ. ೪೫೬.
೬ ೬೬) ; ಶಾಪದಿಸದಲ್ಲೆ ತಾಂ ಪರ್ವ ರತಮಾವಂಗಳಿಂದೆ ಜಡರೂಪದಿಂ
ನಿಷ್ಕು ರಶಿಲಾತಪಸ್ವಿನಿಯಾಗಿ . . . ಒರಗಿರ್ಪ ಸುಕ್ಷೇತ್ರಂ (ಕುಮಾರ.
೩೬ ೨೦೦). ೨. ಕ್ರೂರವಾದ ; ನಿರ್ದಯವಾದ : 'ನಿಷ್ಕು ರ
ಚರಿತ್ರೆ' ಪರಾ. ೩. ಕಠೋರವಾದ ; ಕರ್ಕಶವಾದ : (ರಂಯ್ಯನೆ
ಹೋಗಿ, ದೀಕ್ಷಿತನ ರಟ್ಟೆಯನ್ನು ತುಡುಕಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡುಕೊಯ್ದು . . .
ನಿಷ್ಕು ರಕಣ್ಣಿಂದ) ಸನೆ ! ನೀನಾಳ್ವ ಅಭಿಮಾನಿಯ ಮುತ್ತಿನಿಂದ.
ಒತ್ತದುದವರಿಗೆ ಇತ್ತ ಸಂಭಯವೇಡ ! (ವಿಷ್ಣು. ೬೨-೬೩). (ನಾ). ೪.
ಕಠಿಣವಾದುದು ; ಬಿರುಸಾದುದು ; ಒರಟಾದುದು : 'ಕಠಿನಂ
ನಿಷ್ಕು ರಂ ಕಠೋರಂ' (ಪ್ರಪಂಚ. ೧೦೫-೪೫) : 'ನಿಷ್ಕು ರ ನಿಷ್ಕು ರಂ'
(ಕವಿಕಂ. ೨೦೩) ; ತೆಗೆದತಿ ನಿಷ್ಕು ರಂ ತಳಿಯಲಾ ಕಮಕಂ ವಿಷವಕ್ರನಾಗಿ
ಸಾಹಸಿಯರಡಾದ ವಾಸುಗಿ ಕರಂ ತಲೆವಾಗಿಯುಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೪) ;
ಕೊಟ್ಟಿ ಧನಕರು ಬಂದು ನಿಷ್ಕು ರದ ಮಾತಾಡಿ, ಕಟ್ಟಿ ಬೈ ಬೈಯುವರು
(ಕು. ೨೨. ೨೨-೨೩). ೫. ಕ್ರೂರವಾದುದು ; ನಿರ್ದಯವಾದುದು :
ಮಾತಂಗನಾರ್ಥಮೇಂ ನಿಷ್ಕು ರಮಲ್ಲಾ ಕಾರಮಾತಂಗನಿಸಿ ಧನ
ವಾಸೋನ್ನಿತಂ ಮತ್ತಮೊರ್ವಂ ಬರುತಿರ್ವಂ. (ಕಾದಂಭ. ೬೬) ; ಇರು
ಲೊಳುಂ ಲೋರಾಂಧ ಮದ್ಯಮಂ ಪೀರ್ವ ಮೂರ್ಧಿಗೆ ಸಂದ ಮೌನ
ಮತಿನಿಷ್ಕು ರಂ, ಕಠಿನಂ, ಭಯಾನಕಂ, ಹೃದಯಭಾರಂ, ಮಹಾ
ಕ್ರೂರಂ ! (ಪ್ರೀರಾಜಾ. ೮೯-೨೯೪) ; ರಂಗ ಶಾರದೆಯನ್ನು ನಿಷ್ಕು ರ
ವಾಗಿ ನೋಡಿದ (ಪ್ರಶ್ನ. ೪೨). ೬. ಅಕ್ಷೇಪಣೆ : ಅಪವಾದ :
ದೊರು : ನಿಂದೆ : ನಾನು ನಾಮಕರಣಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತೇನೆ ; ಆದರೆ ತಾಯಿ
ಅಡ್ಡ ಬರುತ್ತಾಳೆ ಎನ್ನುವ ಹಾಗೆ ನಟನೆ ಮಾಡುತ್ತೀಯಲ್ಲ, ನನ್ನನ್ನು
ನಿಷ್ಕು ರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿದ್ದೀಯಲ್ಲ ! (ಮಹಾ. ೧೫೦) ; ನಿಜವಾದಿರೆ ನಿಷ್ಕು ರ
(ಗಾದ). ೭. ಒರಟುತನ ; ಕಠಿಣತೆ : ಬಂದು ಗಣಮುಖಜಿಗಳಲವರು
ನಿಷ್ಕು ರಗೂಡಿ ಬಂದ ವಾಕ್ಯಗಳತ್ತಿ ಲಿಂಗಪಲ್ಲಕ ಬಸವನಿಂದ ಮುದಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿ
ನೋಡೆಂದು ತೋಡಲು (ಸಂಗೀತ. ೧೧-೧೨). ೮. ಕ್ರೌರ್ಯ ;
ದುಷ್ಕೃತನ : ಅಳುಕಿದನೆ ಸುಡಲವನ ಮೇಲಾದ ಗೆಳೆವನುಸ್ಥಿತ
ಕುಳವ ನಳತೋಳ್ಳಳಿ ಮುಚ್ಚಿದಳಬರೆ ಬಿಟ್ಟದಕವನ ನಿಷ್ಕು ರಕೆ
(ಕುಮಾರ. ೧೪-೧೦೩). ೯. ಕಠಿಣನಾದವನು : ಇರೆ ಅಗ್ನಿಕ್ಕೆ
ಚತುರ್ಥದೊಳ ಹಿಮಕರಂ ಸತ್ತುತ್ತವಿತ್ತಾತ್ಮಂ . . . ಅರಾತಿಸ್ಥಾನ
ದೊಳ ಕೂಡೆ ನಿಷ್ಕು ರನಾಲಸ್ಯಸಮಸ್ಥಿತಂ ಮೃದುಪುಃಕಾಜಾಗ್ನಿ
ನಾನಾಂ (ಪಾತ. ೧೮-೬). ೧೦. ನಿರ್ದಯ : ಕ್ರೂರಿ : ನಿಷ್ಕು
ರುಣೆ : ಕೃಷ್ಣ ಕಾಂತ್ಯು ತಾನೆಂತದ ನಿಷ್ಕು ರ, ಪಕ್ಷಪಾತಿ ! ಎಂತದ
ಅಪರಾಧಿ !! ಎಂದುಕೊಂಡನು (ಕಮಲ. ೧೩೦) ; ತುಂಬುಗರ್ಭಣೆ
ಸೀತೆಯನ್ನು ನಿಷ್ಕು ರನಾದ ರಾಮಚಂದ್ರ ಲೋಕೇಶವನಾದಧೀಶಿಯಿಂದ
ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಡನೆ ಕಾಡಿಗೆಟ್ಟಿದ ಸಂದರ್ಭ (ಅನಾಥ. ೧೨) ; ಯಮುನೆ
(ಕಣ್ಣೀರು ಸುಂಸುತ್ತ) ನೀನು ಅವಳಿಗೆ ಇಷ್ಟು ನಿಷ್ಕು ರನಾಗಬೇಡ
(ಕುಮಾರ. ೪-೧೯೬). ೧೧. [ಸಂಗೀತ] ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೋಷ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಕಂಪಿತ ಚಿಂತಿತ ಅನುನಾಸಿಕ ತಿರೀಕ್ಷಿತ ಕಂಕಳಂಚನ
ವಿಕ್ಲಿಷ್ಟ ಸೀರಸ ನಿಷ್ಕು ರ ದುರ್ರಾಜ್ಯ ಚಿತ್ತಾಂತ ಪರುಷ ಪುತಿಹೀನ
ಪ್ರಯಾಣ ಅಸಮಾನ ತಾಲಹೀನನೆಂಬ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೋಷಗಳೆಂದ
ತೊಳೆದು ನಿಜದ್ವಯುತ್ಕೃತಿಯಂ . . . ಪಾದಿ (ಮೇಕ. ೩೩೩)

ನಿಷ್ಕರ ಮಾದಿಸು = ನಿಷ್ಕರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ನನ್ನನ್ನು ಏಕೆ ನಿಷ್ಕರ ಮಾಡಿಸುತ್ತೀಯೆ? ನನ್ನ ಜೀಗ್ರಿತ್ತಿಯ ಬಾಯಿಂದ ನನಗೇಕೆ ವಿವೇಕ ಹೇಳಿಸುತ್ತೀಯೆ? (ಮಹಾಗ. ೧೫೩). ನಿಷ್ಕರ ಮಾಡು = ಕಠೋರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸು: ನಾಯಕನು ಆ ಮಾತಿಗೆ ತಾಳ್ಮೆಗೊಳ್ಳದೆ ಈಗಲೆ ತಂದುಕೊಡು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನಾದರೂ ತೋರಿಸೆಂದು ನಿಷ್ಕರ ಮಾಡಿದನು (ಕಥಾ. ೧೫೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರಗಾಥೆ (ನಾ). ಬಿರುಸುಡಿ: ಕೆಟ್ಟಮಾತು: ನಿಷ್ಕರಗಾಥೆಯಾಗಿಹರಿಂಗೆ ಜೇಳಿದರಾದಿಗನಬೋಧೆಯಿಂದ (ಗಗಾ. ೩-೨).

[ನಿಷ್ಕರ + ಗಾಥೆ (<ಗಾಥೆ)]

ನಿಷ್ಕರಗುಣ (ನಾ). ಕಠಿಣಸ್ವಭಾವ; ಕೆಟ್ಟ ಮನೋಭಾವ: ದುಷ್ಟನಿಗೆ ಕಷ್ಟ ಬಂದರೂ ನಿಷ್ಕರಗುಣ ಬಿಡಲಾರ (ಗಾಥೆ).

[ನಿಷ್ಕರ + ಗುಣ]

ನಿಷ್ಕರಚರಿತ್ರ (ನಾ). ಕ್ರೂರವಾದ ನಡೆವಳಿಕೆ: ನೀನಕ್ಕಂತ ಕರುಣೆ ನಾಂ ಮಾಡು ದತ್ತಿನಿಷ್ಕರಚರಿತ್ರಂ (ಕಂಬರ. ೩-೧೧).

[ನಿಷ್ಕರ + ಚರಿತ್ರ]

ನಿಷ್ಕರಜಿಹ್ವ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ನಿರ್ದಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು. ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಜ್ವಾಲೆಯುಳ್ಳದು. ೧, ೨: ಪರಿಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಾಂ ಸಿತೇರಗತಿಯಾದಂ ಪ್ರಭಂಜನಸ್ಮಿಯನತಿನಿಷ್ಕರಜಿಹ್ವಸುಪರ್ಬುಧನಂತಿರೆ ದುರ್ಬುಧನಾರೋಳೊಂದಿ ಪಡೆಯಂ ನೋವಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರತನ (ನಾ). ೧. ಒರಟುತನ; ಕಠೋರತೆ: ತಂದೆಯ ಮುಖ ಅವನೆದುರು ಸಂತರೂ ಕಮಲಕ್ಕನ ನಿಷ್ಕರತನ: ಅವನಿಗೆ ಅಸಹ್ಯವೆನಿಸಿತು (ಜೀವರಾ. ೪೧). ೨. ಕ್ರೂರತೆ; ನಿರ್ದಯತೆ: ಖಳನ ನಿಷ್ಕರತನದ ಸಂದಿಗ್ಧ ಸವರಸಾಲಂಕಾರಭರಿತಮಾಗಿರ್ಪ ಕಟ್ಟುವನೊಬ್ಬ ಕಥಿಸದುಳಿದ ಪುದು ನೀತಿಯ (ಚಂದ್ರ. ೧-೩೨). [ನಿಷ್ಕರ + ತನ]

ನಿಷ್ಕರತೆ (ನಾ). ೧. ಕಠೋರತೆ; ಉಗ್ರತೆ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ: ಸಿದ್ಧಾಥ ನಿಷ್ಕರತೆಯೊಳಂ ಮುಳಿಗಾಲದ ಪ್ರಳಯಜಲದೊಳಂ. . . ಗಿರಿರಾಜ ತನುಜೆಯರ್ಥ ನಿರುಪಮಾನ ತಪಪ್ರಭಾವಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಕರಣಂ ಗಳೊಳೆ ಬೆರೆಸಿ ಬಳಿಯೆ (ಗಿರಿ. ೯-೨೩ ಪ); ನಿಷ್ಕರತೆಗಲ್ಲದೆ ಮನವ ನೀಯದು ಮಹಿಯ ಮೂಢಜನ (ಕುಪ್ಯಾ. ೯-೪೫); ಮೃಗಸೂಯ್ಯ ಜೈನಧರ್ಮದ ನಿಷ್ಕರತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಬಿಡುಗಟ್ಟಿದನು (ವಾಸು. ೨೫). ೨. ಕ್ರೂರತೆ; ನಿರ್ದಯತೆ: ಹಿರಿದು ಮುಸುಗಿಲ್ಲವನಿಗೆ ನಿಷ್ಕರತೆ ಜನ್ಮದೊಳ್ಳಿ ಗರ್ವದ ಗರಗರಿಗೆ ಮುಸುಗಿಲ್ಲ (ತೀರರಾ. ೩ ೧೧-೧೨); ಹಾ ಜೀವನದುರಂತತೆಯೆ, ತಂದೆತಾಯಂದಿರಂ ನಲ್ಲರಂ ಮಕ್ಕಳಂ ಪೂಜ್ಯರಂ ಮೇನರ್ದೆಯೊಲಿದರಂ ಕಳೆಬರಂ ಮಾಡಿ ತೋರುವ ನನ್ನ ನಿಷ್ಕರತೆಯಂ ಸುಡಲಿ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೧೮-೧೩೪).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕರತಾ]

ನಿಷ್ಕರತ್ನ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕರತೆ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರನಿನಾದ (ನಾ). ಕಠೋರವಾದ ಶಬ್ದ; ಭೋರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಧ್ವನಿ: ಮೊಜಿದು ಮಿಗೆ ತಲೆಯೊತ್ತಿ ತೆರೆ ಮೈಮುಂದಿರು ಘುಳುಘುಳುಘುಳಿತ ಭನನಿಷ್ಕರನಿನಾದದ ಗಜಜು ಗಾಢಿಸಿ ಬಹಳ ಲಹರಿಯಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೧೯). [ನಿಷ್ಕರ + ನಿನಾದ]

ನಿಷ್ಕರನಚನ (ನಾ). ಕಠಿಣವಾದ ಮಾತು; ಬಿರುಸುಡಿ: ಅತಿಕಠೋರನಿಷ್ಕರನಚನಂಗಳಂ ಗಜಜು ಗರ್ಜಿಸುತ್ತಂ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಪತ್ತಿದಾಗಳ ದಸೆಗೆ ಸುಂಗುವಂತಾಗಿ (ಸುಕ. ಮಾ. ೧೧-೪೨ ಪ).

[ನಿಷ್ಕರ + ನಚನ]

ನಿಷ್ಕರವಾದಿ (ನಾ). ಕಠಿಣವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು: ಈ ಗುಲಗಂಜಿ ಕಟ್ಟಿನ ಕೊರಡು—ಮರಾಠಿ ವಿಚಿತ್ರಹಿಂದಿ ಮಾತಾಡುವ ನಿಷ್ಕರವಾದಿಯಾದ ಸತ್ತಿಪ್ಪನು ಬಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಚಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿರಬೇಕು (ಗಂಧಪು. ೨೩೦).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಕರವಾದಿನ್]

ನಿಷ್ಕರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದು; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದುದು. ೨. ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಬಿಗುವಾಗಿರುವವನು; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು. ೧, ೨: ಪರಿಕೃಷ್ಣಜಿಹ್ವಂ ನಿಷ್ಕರವೃತ್ತಿ ಸದಾನುಸರ್ತಿ ನೀತಿಯಂತಂ ಭಾಸುರತೇಜಂ ಕಂಚುಕಿಯಂತಿರೆ ನಿಶ್ಚಲ ಮಾಡಿತಾ ನೃಪತ್ರಿಪಥುವಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೨೩).

[ನಿಷ್ಕರ + ವೃತ್ತಿ]

ನಿಷ್ಕರಸ್ವಭಾವ (ನಾ). ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಮನೋಭಾವ: ಮುಖದ ಮೇಲೆ ನಿಷ್ಕರಸ್ವಭಾವವು ಒಡೆದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವರಾ. ೫).

[ನಿಷ್ಕರ + ಸ್ವಭಾವ]

ನಿಷ್ಕರಾಕ್ಷರ (ನಾ). ಕಠಿಣವಾದ ಅಕ್ಷರ; ಕರ್ಕಶವಾದ ಅಕ್ಷರ: ಅತಿರೂಢಾರ್ಥಮಗೂಢಂ ಪ್ರತೀತಿಸುಭಗಂ ಪ್ರಸನ್ನಮನ ಪಡೆಗು ಮಹಾಕೃತನಿಷ್ಕರಾಕ್ಷರಂ ಲಾಲಿತಲಲಿತಪದಪ್ರಕಾರಮದು ಸುಕುಮಾರಂ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೫೧೨). [ನಿಷ್ಕರ + ಅಕ್ಷರ]

ನಿಷ್ಕರಾಲಾಪ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕರವಚನ: ದವನಕನ ನಿಷ್ಕರಾಲಾಪಂಗಳ್ಳೆ ಪಿಂಗಳಕಂ ಕರಂ ಮುಳಿದಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯-೨).

[ನಿಷ್ಕರ + ಅಲಾಪ]

ನಿಷ್ಕರಿ (ನಾ). ನಿಷ್ಕರತೆಯುಳ್ಳವನು; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಇರುವವನು: 'ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಕರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿಷ್ಕರಿನ್]

ನಿಷ್ಕರ 'ನಿಟ್ಟುರೆ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಾರತನ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕರತನ ೨: ಜೋರನನು ಕಾಣುತ್ತ ಮರಳಿದು ಜೋರನೆಂದೊಡೆ ಪತಿತನನು ನಿಷ್ಕಾರತನದಿಂ ಪತಿತನೆಂದೊಡೆ ಸಾಮ್ಯದೋಷವದು ಸಾರುವುದು (ಕುಪ್ಯಾ. ೪-೯೧).

[ನಿಷ್ಕರ (<ನಿಟ್ಟುರೆ) + ತನ]

ನಿಷ್ಕಾರವಾದಿ (ನಾ). ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು; ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನು: "ದುರ್ಮುಖಃ, ಮುಖರಃ, ಅಬದ್ಧ ಮುಖಃ—೩ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವನ ಜನರು, ತಡೆಯಿಲ್ಲದ ನಿಷ್ಕಾರವಾದಿ" (ಓದಾಂಕಿ. ೩೩೨).

[<ಸಂ. ನಿಷ್ಕರವಾದಿನ್]

ನಿಷ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ದೃಢತೆ; ಸ್ಥಿರತೆ: "ನಿಟ್ಟಿಯನೆ ನಿಷ್ಕೆಯಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೨೮). ೨. ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಬದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ, —ಒಳಪಟ್ಟಿರುವಿಕೆ: ಗ್ರಹದ ನಿಷ್ಕೆಯನೇಕೆ ನಿಷ್ಕೆ ಮಾಡುವೆ ರವಿಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೨೮-೨೩೮). ೩. ಶ್ರದ್ಧೆ; ದೃಢವಾದ ನಂಬಿಕೆ: ಗಂಧಸ ಮೇಲೆ ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದ ಹೆಂಡತಿ ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ನಿಷ್ಕೆಯಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತ ಇದ್ದರೇನೊ ನಿವಶಿವಾ ಘೋರರೇನೊ (ಬಸವ. ೧೦೯); ಮಗನೆ ನಿಷ್ಕೆಯ ಮನದ ನಿಷ್ಕೆಗೆ ಸೊಗಸಿದನು ಪಿರಿದಾಗಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪-೪೬); ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಲೆಯನ್ನು ಇನ ಬಹುನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಅಭ್ಯಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರವ. ೫೨೪); ಸೌಂದರ್ಯದ ಅನುಭವವು ಸತ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕೆಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿ. ೨); ನಿಷ್ಕೆ ಇದ್ದವನಿಗೆ ನಷ್ಟವಿಲ್ಲ (ಗಾಥೆ). ೪. ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆ; ಮತೀಯವಾದ ಆಚಾರ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೃಢತೆ: ಅಂಧನೃಪನೃಪನ ಸಮಾಧಿ ನಿಬಂಧನದ ನಿಷ್ಕೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧-೯-೪೨). ೫. ಬುನಾದಿ; ತಳ

ಹದಿ ; ಅಡಿಪಾಯ. ೬. ಇರುವಿಕೆ ; ಸ್ಥಿತಿ ; ಅವಸ್ಥೆ. ೭. ಕೌಶಲ್ಯ ; ನೈಪುಣ್ಯ ; ಪರಿಣತಿ. ೮. ವಿನಾಶ ; ಮರಣ ; ಸಾವು : "ನಿಧನಂ, ನಾಶಃ . . . ನಿಷ್ಠಾ, ಅಂತಃ, ನಿಮಿಷನಂ, ದೀರ್ಘನಿದ್ರಾ—ಈ ೧೨ ಸಾವು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೬) ; "ನಿಷ್ಠಾ—೧ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ, ಕಾರ್ಯವಾಗುವಿಕೆ, ನಾಶಃ, ಕಾಣದೇ ಹೋಗುವಿಕೆ. ಅಂತಃ, ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪೩) ೯. ಕ್ಷೇಶ ; ಸಂಕಟ ; ನೋವು. ೧೦. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕಂದೀಕವಾದ ಅರಿವು ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಜ್ಞಾನ. ೧೧. [ಕಾವ್ಯವಿಾ] ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ಕೊನೆಯ ಸಂಧಿ,—ಮುಕ್ತಾಯಸಂಧಿ ; ನಿರ್ವಹಣ ಸಂಧಿ : "ನಿಷ್ಠಾ, ನಿರ್ವಹಣಂ—೨ ನಾಟಕ ಕಥೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೧). ೧೨. [ವೀಶೈ] ಪದ್ಧಿಧಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಿಷ್ಠೆ, ಅನುಭವ, ಅನುಭವ, ಅನಂದ, ಸಮರಸ (ಇವು ಆರು ಪದ್ಧಿಧಭಕ್ತಿಗಳು) (ವಿವರ. ೨ ಅಡಿಬ.).

ನಿಷ್ಕೆ ಮಾಡು = ನಿಯಾಮಿಸು : ಗ್ರಹದ ನಿಷ್ಕೆಯನೇಕೆ ನಿಷ್ಕೆ ಮಾಡುವೆ ರವಿಗೆ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೩೨೮-೨೩೮). [ಸಂ. ನಿಷ್ಠಾ]

ನಿಷ್ಕೆಗೆಡು (ಕ್ರ). ಶ್ರದ್ಧೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ದೇವರು ಅತ್ಯಂತ ಸಂದಿಗ್ಧ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗಲೂ ನಾವು ನಿಷ್ಕೆಗೆಡದಿದ್ದರೆ, ಅಂದು ಆತ ಮೆಚ್ಚಾನು ! (ನಿಶಲ. ೧೪೪). [ನಿಷ್ಠೆ + ಕೆಡು.]

ನಿಷ್ಕೆವಿಡಿ(ಕ್ರ). ನಂಬಿಕೆಹೋಂದು ; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಡು : ಇಂದುಶೇಖರಂಗೆ ಮಜ್ಜನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ನಿಷ್ಕೆವಿಡಿದು ತಂದೆ ತನಗೆ ಬಂಧು ನೀನೆ ಎಂದು ನೇಹದಿಂದ ನುಡಿದು (ನಮರ. ದೇ. ೧೯೫-೧೫).

[ನಿಷ್ಠೆ + ವಿಡಿ.]

ನಿಷ್ಕೇವ(ನಾ). ಉಗುಳುವಿಕೆ ; ಘೂಕರಿಸುವಿಕೆ ; ತುಪ್ಪಿ ಕೃಪಿಕೆ : "ನಿಷ್ಕೇವಃ, ನಿಷ್ಕೂಟಃ, ನಿಷ್ಕೇವನಂ, ನಿಷ್ಕೇವನಂ—೪ ಕೇಕರಿಕೆ, ಉಗುಳುವಿಕೆ, ಘೂಕರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೇವನ(ನಾ). = ನಿಷ್ಕೇವ : "ನಿಷ್ಕೂಟ ನಿಷ್ಕೇವನಮಾಸ್ಯಪ್ಲೋಷಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೧೪-೨೨) ; "ನಿಷ್ಕೇವಃ, ನಿಷ್ಕೂಟಃ, ನಿಷ್ಕೇವನಂ, ನಿಷ್ಕೇವನಂ—೪ ಕೇಕರಿಕೆ, ಉಗುಳುವಿಕೆ, ಘೂಕರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೈಕಭಕ್ತ (ನಾ). ಏಕನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳ ಭಕ್ತ ; ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಸಂಗನೋಳಿಗೆ ಸಂದಂ ಬಸವ ನಿಷ್ಕೈಕಭಕ್ತರಿಗೆ ಪೇಳದೊಲಿಂ ಬಸವ (ಬಸವ. ೯-೧೫೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಉಗುಳಿದುದು ; ಘೂಕರಿಸಿದುದು ; ತುಪ್ಪಿದುದು. ೨. ಎಸೆದುದು ; ನೂಕಿದುದು ; ತಳ್ಳಿದುದು : "ನುಕ್ತಃ, ನುನ್ನಃ, ಅಸ್ತಃ, ನಿಷ್ಕೂಟಃ, ವಿದ್ಧಃ, ಪ್ರಸ್ತಃ, ಈರಿತಃ—೭ ನೂಕಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೂಟಿ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕೇವ : "ನಿಷ್ಕೂಟ ನಿಷ್ಕೇವನಮಾಸ್ಯಪ್ಲೋಷಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೧೪-೨೨) ; "ನಿಷ್ಕೇವಃ, ನಿಷ್ಕೂಟಃ, ನಿಷ್ಕೇವನಂ, ನಿಷ್ಕೇವನಂ—೪ ಕೇಕರಿಕೆ, ಉಗುಳುವಿಕೆ, ಘೂಕರಿಸುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೬೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠಾತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ ; ನುರಿತ. ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ. (ನಾ). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನು ; ನಿಪುಣ ; ಪರಿಣತ : "ಚತುರಃ, ಕ್ಷೇತ್ರಜಃ . . . ನಿಷ್ಠಾತಃ, ಶಿಕ್ಷತಃ, ಪ್ರವೀಣಃ—ಈ ೧೧ ಬಲ್ಲವಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೪೦) ; "ಚತುರಂ ಪ್ರವೀಣಂ ಕೌಶಲಸಭಿಜ್ಞಂ . . . ನಿಷ್ಠಾತನಾ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನಿಲಾ

ಬಲ್ಲವಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೬) ; ಅವುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ನಿಷ್ಠಾತ ರಾಗುವುದು ಯಾರಿಂದಲೂ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೧೯೪) ; ಪದಕ್ಷರ ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಜೀವನರಸಿಕನೂ ಕವಿತಾರಚನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠಾತನೂ ಆದನು (ಕಸಾಚ. ೩೪೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಠಾತತೆ (ನಾ). ಪ್ರಾವೀಣ್ಯ ; ಪರಿಣತಿ ; ನೈಪುಣ್ಯ : ಏಜ್ಜೆಯ ಚಂದ್ರನ ತೆಜದಿಂ ಕೃಷ್ಣನೆಯ ನಿಷ್ಠಾತತೆಯಂ (ಮಹಾನೀ. ೬-೮).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಠಾತತಾ]

ನಿಷ್ಕಂಕ (ನಾ). ಕೆಸರಿಲ್ಲದುದು ; ರಾಡಿಯಿಲ್ಲದುದು : ಬಿಂಕ ಬೀತುಡು ಮಳೆಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಕಂಕವಾಯ್ತೆ ಗೋಪರಾ ನಿಶ್ಕಂಕೆಯಲಿ ಹೊಣವಡುವುದಂಜದೆ ಗುಹಾಂತರಸ (ನಿಧಾಗ. ೧೦-೨೩-೮).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂದ (ಗು). ೧. ಸ್ಪಂದಿಸದ ; ಅಲುಗದ ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ : ಕದನಕರ್ತೃಶಕ್ತಿಯಂಗೆ . . . ನಿಷ್ಠೆಯೋಜನಸ್ತೇವನೋದ್ಗಮಮುಂ ನಿಷ್ಕಂದ ನಾಸಾಸ್ಪರಿತಮುಂ ನಿಷ್ಕಾರಣಕಾಯಂಕದನಮುಂ ನಿರಾಲಂಬನ ನಾಗಾಡಂಬರಮುಂ ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಅವಿಷ್ಠ. ೧೪-೮೧ ನ) ; ಪಂದಿಯು ಪಂದಿಸಗ್ಗದ ಗಜಾಸುರನಿಂ ಮದವತ್ತರಕ್ಷು ಸಂಕ್ರಂದನವೈರಿಯಿಂ ಬಲ ದೊಳುಗ್ರತರಾಕ್ಯತಿಯೊಳ್ಳಿದ್ದಲ್ಲ ನಿಷ್ಕಂದ ಪರಾಕ್ರಮಸ್ಥಿತಿಯೊಳಿರ್ನುಡಿ ವೆಗ್ಗಳಮುಪ್ಪುದು (ಶಬರಂ. ೪-೨೦). (ನಾ). ೨. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವುದು ; ಅಲುಗದೆ ಇರುವುದು ; ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿರುವುದು : ತಿರುಗುವಿ ಗದೆಯೇಕೆ ನಿಷ್ಕಂದವಾಗಿಹುದು ? (ಕೋಗಿಶಿ. ೪೦-೧) ; ಆ ನಿಬಿಡ ಕೇಶರಾಶಿಧಾರಿಣಿಯಾದಾ ಅರಣ್ಯದೇವಿಯ ಮೂರ್ತಿ ! ಮೊದಲಿನಂತೆ ನಿಶ್ಚಲ ! ನಿಷ್ಕಂದ ! (ಕಪಾಕುಂ. ೨೩). ೩. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅಲುಗದೆ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಈ ಬಾಧೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿಸೆ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಮಿಡುಕುಳ್ಳ ತಾಣಮಣಿಮಿಲ್ಲೆಂಬಂತು ನಿಷ್ಕಂದನಾಗಿ (ಅವಿಷ್ಠ. ೬-೩೪) ; ಕೆಲಪಳವುಂ ಭಂಗಿಯಿಸಿರ್ನು ಜಾನಕಿಯ ರೂಪಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ ನೋಡಿ ಕಣ್ಣುಲರಂ ಚಿತ್ರಮನಿತ್ತು ಚಿತ್ರಿಸಿದವೊಳ್ ನಿಷ್ಕಂದರಾಗಿರ್ಪುದುಂ (ಪರಾಮಾ. ೫-೬೫) ; ಅದಾರನಂ ದೇವವಂದಿತ ಮೋಹನಾಕೃತಿಯ ರುಕ್ಮರಾಗಾತಪಸ್ನಾತ ಮಾನವಮೂರ್ತಿ ? ಕಂಡು ನಿಷ್ಕಂದಳಾದಳು ಕನ್ಯೆ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೭-೧೬೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂದಂ (ಅ). ಚಲಿಸದೆ ; ಅಲುಗದೆ ; ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ : ಮೇಣ್ ಜಡಂ, ಜೀವನನಾಕಪಂತೆ, ನಿಷ್ಕಂದಮಿದ್ವತ್ತು ಸಾರ್ವಭೌಮಿಕ ಮಹಾ ದಾಸೀನ್ಯಮಂ ಮೆರೆದು ಕ್ರೂರದರ್ಪದಲಿ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೧೧೪-೧೪೪).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂದಕಾರಿತ್ವ (ನಾ). ಚಲಿಸದೆ ಇರುವಿಕೆ ; ಅಲುಗದೆ ಇರುವಿಕೆ ; ನಿಶ್ಚಲತೆ : ಕಪೋಲನೃಪಹಸ್ತಪ್ರವರ್ತನೆ ಚಿತ್ರಾರ್ಕಕಾಂತೆಯಂತೆ ತಳಿದಳ್ ಸ್ವಾತೀವಚಂತಾಬೀತನೆಯಂ ನನ್ನ ವಿಯೋಗದುಃಖ ದಿನವಳ್ ನಿಷ್ಕಂದಕಾರಿತ್ವಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೮೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಂದದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡದ ಕಣ್ಣು ; ನಟ್ಟ ಕಣ್ಣು : ನಿಷ್ಕಂದದೃಷ್ಟಿಯಿಂ ಸುಖಬಾಷ್ಪಾಂಬು ತುಂಬುಂಕೆ ದಶನರಾಜಿ ಹರ್ಷಲತಾಪುಷ್ಪದವೊಲ್ ಪಸರಿಸಲೇಂ ಪುಷ್ಪೋದ್ಭವ ಸುಖಮೆ ಎಂದು ನರಪತಿ ಕೇಳ್ದಂ (ದಶಕು. ೪-೮). [ನಿಷ್ಕಂದ+ದೃಷ್ಟಿ]

ನಿಷ್ಕಂದಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ಕುಗ್ಗದೆ ಇರುವ ಪ್ರಕಾಶ ; ಸ್ಥಿರವಾದ ಬೆಳಕು : ವಿಶಾಸಾಬ್ಧ ಕಾಸಾರದೊಳ್ ನಿರ್ವಳನಿಷ್ಕಂದಪ್ರಕಾಶಶ್ಚ ದೊಳಮುಳಲಿಂಗಾರ್ಜುನಾಸಕ್ತ ಚಿತ್ತೋಜ್ಜ್ವಲನಾಗಿರ್ಪಂತೆ ಪಂಪಾ ಪುರದರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದನ್ನಂ (ರತ್ನಾಕ. ೬೬).

[ನಿಷ್ಕಂದ+ಪ್ರಕಾಶ]

ನಿಷ್ಕಂದಶರೀರ (ನಾ). ೧. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದ ಶರೀರ; ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾದ ದೇಹ: ಸಮಕುಮಾರನು ಅಂತಹ ದುರ್ಗಮಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದೇವಿಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ನೋಡಿ ನಿಷ್ಕಂದಶರೀರವುಳ್ಳವನಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡನು (ಕವಿಕುಂ. ೧೯). ೨. ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವವನು; ನಿಶ್ಚಲಶರೀರ: ಪೆಣ್ಣಿಯಾಗಿ . . . ಯೋಗನಿಯೋಗಧ್ಯಾನೋಪಯೋಗದಿಂದ ನಿರುದ್ದಕ್ಕರಣನಿಷ್ಕಂದಶರೀರನಾಗಿ ಮೆಲ್ಲನಡಕೆಂಬೆರಸು ಪಟ್ಟಿದ್ಧ ಬುಷ್ಪಿರೂಪಕಮಂ ಕಂಡು ಶಬ್ದಮೆಂದೆ ಸಾಧು (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೨೪ ಪ). [ನಿಷ್ಕಂದ+ಶರೀರ]

ನಿಷ್ಕಂದಾವಯವ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವ ಅವಯವ; ಅಲುಗದೆ ಇರುವ ಶರೀರ. ೨. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವವನು; ನಿಶ್ಚಲನಾಗಿರುವವನು: ಆಗಲಾ ಭೋಜರಾಜಂ . . . ಭಯನಿಷ್ಕಂದಾವಯವಂ ಪರ್ಯಾಕುಲಜೀವಂ ಪಾವಡರ್ಪ ಪಂದಿಯಂತೆಪೊಲಿದರ್ಪಂ (ಜಗದಿ. ೫-೫೬). [ನಿಷ್ಕಂದ ಅವಯವ]

ನಿಷ್ಕಂದಿತ (ನಾ). ಅಲುಗಾಡದವಳು; ಕಂಪನಕ್ಕೊಳಗಾಗದವಳು (?): ಕುಂದಲೆ ಪುಷ್ಪನುಂ ನಿಷ್ಕಂದಿತೆ ಸೊಗಯಿಸುಕೆ ಮಧುಪನಿಕರಕ್ಕೆ ಜರಪ್ಪಂವರಿ ಸೊಗಯಿಸುಗುಮೆ ವಿಟಸಂದೋಹಕ್ಕನಿತು ನಯಮನಳವದಿಸಿದೊಡಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೧೩೯). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಂದಿತಾ]

ನಿಷ್ಕಲ್ಪ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದುದು; ಪಕ್ವವಾದುದು: "ನಿಷ್ಕಲ್ಪಂ, ಕ್ಷುಧಿತಂ—೨ ಎಂಬಿನೇ ಭಾಗ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಕಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಅಷ್ಟಮಾಂಶಾನಿಷ್ಕಲ್ಪವಾದ ಕಷಾಯಾದಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲ್ಪಪಾತ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ವಹಿಸದಿರುವಿಕೆ; ಸಮಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ; ಸಮದೃಷ್ಟಿ: ವಿಶ್ವಕರ್ತೃನಿಷ್ಕಲ್ಪ; ತರಗಲೆಯನೆಂತಂತು ಸುಗ್ಗಿಯ ಮುಗುಳ್ಳಕಂ, ಶವನಂತೆಂತೆ ಜೀವಿಪಹಸುಳಿಯಂ, ಬಹಿಸಿ ತೋರ್ಪುದು ನಿಷ್ಕಲ್ಪಪಾತಮಂ (ಚತ್ರಾಂಗ. ೩೮-೧೦೪೪); ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಕ್ಕಳು ನಿಷ್ಕಲ್ಪಪಾತದಿಂದ ಆಲೋಚಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನಗಳಿಗೆ ಬರುವಂಥ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನು ತರಬೇಕು (ಚಕ್ರದ. ೨೧೬); ಅಧಿಕಾರಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದ ರಾಷ್ಟ್ರಕನು ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಜಡ್ಡಿಯಂತೆ ನಿಷ್ಕಲ್ಪಪಾತವಾಗಿ ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡತಕ್ಕವನು (ರಾಜ್ಯಾಂಗ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕತಿ (ನಾ). ೧. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಏಕತೆ: ಅಜೀವಿನ ಭಾವ ಪರತಂತ್ರವಿಲ್ಲದ ನಿಷ್ಕತಿ [ಪಾಶಾಂ. ೨೨] ಮುಜಹಿನ ಭಾವ ಪರತಂತ್ರವಿಲ್ಲದ ನಿಷ್ಕತಿ [ಪಾಶಾಂ. ೨೨] (ಅವಚಂ. ೨೯೧-೧೩೦೪); ಭಾವ ನಿರ್ಭಾವ ನಿಷ್ಕತಿಯಾದಲ್ಲಿ ಮಹಾದಾಸಿ ಸೊಡ್ಡಳಿಗೆ ಸರ್ವನಿರ್ವಾಣವಾಯಿತ್ತು (ಮಹಸಂ. ೫೧೯-೧೦೨); ಲಿಂಗವೆಂಬ ಎಲೆಯ ಮೇಲೆ . . . ನಿಷ್ಕತಿ [ಪಾಶಾಂ. ೨೨] ಯೆಂಬ ಹಣ್ಣಾಯಿತ್ತು ನಿಷ್ಕತಿ [ಪಾಶಾಂ. ೨೨] ಯೆಂಬ ಹಣ್ಣು ತೊಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟು ಕಳಚಿ ಬೀಳುವಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವ ತನಗೆ ಬೇಕೆಂದು ಎತ್ತಿಕೊಂಡ (ಬಸವ. ೫೨೭). ೨. ತನ್ಮಯ; ಏಕೈಕ: ಜಪಸಮಾಧಿ ಹೋಮನೇಮದುಪಮೆಗಳಿಗತೀತನು ನಿಷ್ಕತಿ ನಿರಂಜನ ಸೂಕ್ಷ್ಮದಪರಿವಿತಸಕಲ್ಪಿತ (ವಿವೇ. ೫೦-೨೬೭); ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲದ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದನು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ವಿರಾಜಾ ನಿಷ್ಕತಿಯಾದ (ವಿವೇ. ೧೧೧-೫೪೫).

[<ಸಂ. ನಿಷ್ಕತ್ತಿ]

ನಿಷ್ಕತಿಕ (ನಾ). ತಾಗಿದುದು; ತಗುಲಿದುದು: ಸತಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ವಿಳಸಿತಶತಪತ್ರಪರಾಗಮಾತ್ಮನಾಸಾಪುಟ ನಿಷ್ಕತಿಕಂ ಕೊಳೆ ಮದಿದರ್ಪ ಮಹಿಪತಿಯೊಳಮರಸಿಯೊಳಂ ಪೊದೊರೆ ಮೋಹಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೯೫).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕತಿಪದ (ನಾ). ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯ ಪಟ್ಟಿ; ಏಕೈಕಪದವಿ: ಸಂಗವಾಯಿತ್ತು ನಿಷ್ಕತಿಪದವೆ ತಾನಾಗಿ ಸಂಗವಾಯಿತ್ತು ಚಿದ್ವನ ಬೆಳಗಿನ ಬೆಳಗಿನೊಳಗೆ (ವಿವೇ. ೧೦೬-೫೨೪). [ನಿಷ್ಕತಿ+ಪದ]

ನಿಷ್ಕತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹುಟ್ಟು; ಉತ್ಪತ್ತಿ: ಶಾಳಿ ವ್ರೀಹಿಯವ ಗೋಧೂಮಾದಿ ಪ್ರಕೃತ್ಯ ಸಸ್ಯಉತ್ಪತ್ತಿಯುಂ (ಚಾವುಂ. ೪೩); ಲೋಲ್ಲಟ ಶಂಕುಕರು ಅನಂದವರ್ಧನನಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದವರು; ಇವರು ನಾಟ್ಯರಸದ ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯನ್ನೇ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರು (ಭಾರವಿ. ೩೬೫); ವಸ್ತು ಮೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯಾಗುವ ಸೌಂದರ್ಯಾನುಭವವೆಂಬ ಅನಂದ ವಿಶೇಷ (ಸಾಂದಸ. ೧೧). ೨. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಸಮಾಪ್ತಿ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೩. ಪರಿಪಾಕ; ಸಿದ್ಧಿ: ಎನಗೊಂದು ನಿಜವಿಲ್ಲ ಎನಗೊಂದು ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಲಿಂಗವ ತೋಚಾ ಉದರವ ಹೊರವ ಭಂಗಗಾತಿ ನಾನು (ಬಸವ. ೩೦೬). ೪. ಏಕೈಕವಾಗುವಿಕೆ; ಅದ್ವೈತ್ಯವಾಗುವಿಕೆ; ಇಲ್ಲವಾಗುವಿಕೆ: ಕೆಂದ ಕೆಟ್ಟಿಲ್ಲ ಹೊರೆ ನಿಂದಿತ್ತು ಅವಾಸಕ್ಕೆ ಸಂದಿಲ್ಲ ನಿಶ್ಚಲಂಕಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯಾದ ಶರಣಿಗೆ (ಪೋಳಮಾ. ೧೦೪-೪೧೪); ಅಖಂಡೇಶ್ವರನೆಂಬ ಮಹಾಘನ ಪರಾತ್ಪರಪರಿಪೂರ್ಣಪ್ರಸಾದದೊಳಗೆ ಮನವಡಿಗೆ ನೆನಹು ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯಾಗಿ ಏನೆಂದಜಾಯದಿದರ್ಪನಯ್ಯಾ (ಅಖಂಡೇ. ೧೦೬-೭೫); ಲೋಕಾದಿ ಲೋಕಂಗಲೇನೂ ಇಲ್ಲದಂದು ನೆನಹು ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯಾಗಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಮಹರ. ೧೦-೨೧). ೫. ತೀರ್ಮಾನ; ನಿರ್ಣಯ; ಸಿದ್ಧಾಂತ: ಶ್ರೀಪತಿಯು ದೀಪಾಲಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಆಗಲು ಆಗ್ರಹ ಹಿಡಿದು ಸಮಾಜವನ್ನೂ ತೊರೆದುಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧ . . . ಈ ಬಗ್ಗೆ ತರ್ಕ ನಡೆದಿದೆ. ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಇದರ ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯೇ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ (ಇಪ್ಪ. ೪೪೪). ೬. [ವ್ಯಾಕ] ಶಬ್ದದ ಹುಟ್ಟು—ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ; ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಕೂಡುವಿಕೆಯಿಂದಾಗುವ ರೂಪಸಿದ್ಧಿ: ಒಂದು ಪದದ ಮೂಲವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿದು ಅದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಪದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು: ಅನ್ಯಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಅವುಗಳ ನಿಷ್ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕು? (ದ್ರಾವಿ. ೨೫೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕನ್ನ (ಗು). ೧. ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ; ಹುಟ್ಟಿದ: 'ನಿಷ್ಕನ್ನರೂಪ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಹೊರಬಂದುದು; ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಉಂಟಾದುದು: "ನಿಷ್ಕನ್ನಂ ಸಿದ್ಧಂ" (ಮುಕ್ತೋ. ೧೦೪-೪೦); ಇಂದ್ರನಿಂ ಮಾಡೆಪಟ್ಟುದು ಇಂದ್ರಿಯಂ ಮೇರ್ ಇಂದ್ರನೆಂಬುದು ನಾನುಕರ್ಮಂ ಅದಣಿಂ ನಿಷ್ಕನ್ನಮುಪ್ಪುದು ಇಂದ್ರಿಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೫); ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಆಗಲೇ ನಿಷ್ಕನ್ನವಾಗಿರುವ ರಸವನ್ನು ಆ ಶಬ್ದಗಳು ಹೆಸರಿಸುತ್ತವೆಯೇ ಹೊರತು, ರಸಪ್ರತೀತಿಯೇ ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತೆನ್ನಲಾಗದು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೪). ೩. ನೆರವೇರಿದುದು; ಈಡೇರಿದುದು; ಪೂರೈಸಿದುದು: ನಿಷ್ಕನ್ನ ಸುಲಿ ರಾಜಮುಖ ನಿಷ್ಕನ್ನವಾದರೆ ಬೊಪ್ಪನಿಂದ್ರನ ಮನ್ನಣೆಯ ಮೈಸೋಂಕಿನೋಲಗ ಸುಲಭವಹುದೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೧೯). ೪. ಸಿದ್ಧವಾದುದು; ನಿರ್ಣಯವಾದುದು; ತೀರ್ಮಾನವಾದುದು. ೫. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದುದು. ೬. ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಉತ್ಪನ್ನನಾದವನು: ಅತಿಸೌಮ್ಯಾಕೃತಿಯು ಮನುಗ್ರತಪಸ್ತೇಜಮುಮನಾದಮೊಳಕೆಯ್ದಂತಾ ಪ್ರತಿಪತಿ ಶಶಿಸೂರ್ಯ ಸಮಾಹೃತಿಯಂ ನಿಷ್ಕನ್ನನಾದ ತೇಜದಿಂದಿದರ್ಪಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೪೩). ೭. ಪರಿಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು: ಪುಷ್ಪವಾದಾ ಬಳಿಕ ಹೆಪ್ಪನೊಡವರುಂಟೆ ನಿಷ್ಕನ್ನನಾದ ಗುರುನಿಸುಪದೇಶದಿಂದ ತಪ್ಪದದು ಮುಕ್ತಿ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪನ್ನತೆ (ನಾ). ಘನತೆ ; ಗೌರವ : ನನ್ನ ನಿಮ್ಮಯ ನುಡಿಯ ಕೈಕೊಂಡೆನ್ನ ಭೂಮಿಯನೀಯನಯ್ಯನ ಬನ್ನಣೆಯ ಮಾತನ್ನು ಕೊಳ್ಳದು ಸಾಕು ಸಂಧಿಯನು ನುನ್ನಿಸುತ ಮರುಳಾದನೀ ನಿಷ್ಪನ್ನತೆಯ ಬೀಳ್ಕೊಂಡ ಪಾಂಡನಗುನ್ನಿಗಳ ಗರುವಾಯ ಮೂಡುವಿರೆಂದು ಖಳ ನುಡಿದ (ಕುಡ್ಯಾವಿ. ೪-೧೪). [ಸಂ. ನಿಷ್ಪನ್ನತಾ]

ನಿಷ್ಪನ್ನಯೋಗ (ನಾ). [ಜೈನ]ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಾದ ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧ ಪ್ರಾರಬ್ಧಯೋಗ, ಧನಮಾನಯೋಗ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಪನ್ನಯೋಗ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಈ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನವು ಪೂರ್ಣತೆಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ : ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧಯೋಗ ವೆಂದು, ಧನಮಾನಯೋಗವೆಂದು, ನಿಷ್ಪನ್ನಯೋಗವೆಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವೆಂದು (ಸಾಗರ. ೩೦-೭). [ನಿಷ್ಪನ್ನ + ಯೋಗ]

ನಿಷ್ಪನ್ನರೂಪ (ನಾ). ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ರೂಪ ; ಪಡೆದ ರೂಪ ; ಸಾಧಿತವಾದ (ಶಬ್ದ)ರೂಪ : ಕುಜ. ಗುರುತು ಮಾಡು ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಬೇರು . . . ಕುರಿತು ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಅದರ ಒಂದು ನಿಷ್ಪನ್ನ ರೂಪ ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ (ಸಮ್ಪ್ರ. ೯೨). [ನಿಷ್ಪನ್ನ + ರೂಪ]

ನಿಷ್ಪನ್ನಶಬ್ದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಮೂಲಶಬ್ದದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಶಬ್ದ ; ಸಾಧಿತ ಶಬ್ದ ; (ಒಂದು ಮೂಲದಿಂದ) ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ತದ್ವಿತ್ತ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದ : ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮೂಲಶಬ್ದಗಳು, ನಿಷ್ಪನ್ನ (Derivative) ಶಬ್ದಗಳು, ಸಮಾಸಶಬ್ದಗಳು ಎಂದು ಮೂರು ಪಂಗಡಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು . . . ಕಲ್ಯಾಣಿಗಂ, ಪೂವಣಿಗಂ ಮೊದಲಾದುವು ನಿಷ್ಪನ್ನಶಬ್ದಗಳು (ಕೃಷಿ. ೧೪). [ನಿಷ್ಪನ್ನ + ಶಬ್ದ]

ನಿಷ್ಪಾಕ್ಷಿಕೆ (ಗು). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದ ; ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ; ಸಮದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ; ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ನಿಷ್ಪಾಕ್ಷಿಕೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕನೇ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ರಕ್ಷಾಮಣಿ (ರಾಜ್ಯಾಂಗ. ೧೩೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾಕ್ಷಿಕೆ (ನಾ). ಯಾವ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸೇರದಿರುವಿಕೆ ; ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಅವರ ನಿಷ್ಪಾಕ್ಷಿಕೆಯೇ ಅವರನ್ನು ಉನ್ನತಮಟ್ಟಕ್ಕೆರಿಸಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ನಿಷ್ಪಾಕ್ಷಿಕತಾ]

ನಿಷ್ಪಾದನ (ನಾ). ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ ; ಸೃಷ್ಟಿಸುವಿಕೆ : ಏಂ ಪಾಣನೊ ಧಾತ್ರಂ ರೂಪನಿಷ್ಪಾದನವಿಧಿಯೇ (ಆದಿಪ. ೩-೯೧) ; ವಿಸಯಸುಖಾಸ್ವಾದನಂ ದೋಷನಿಷ್ಪಾದನಮಲ್ಲಂ ಬಂತೆ ಚಿತ್ತಕ್ಕೊದವಿಸೆ ಪದವಂ ಭಾರತೀಹಂಸಿ ವಕ್ತಾವ್ಯನಿಯೋಳಾ ನಾನಾವಿಧಂ ಸರ್ವಸಿ (ಹಂಸಮಾ. ೩-೧೬೧) ; ಅವಶ್ಯನಿತಾನಿಷ್ಪಾದನಕ್ಕುಜ್ಜವಣಿವಡೆದೋ ಪದ್ವಜಂಗಿ (ರೀಲಾವ. ೪-೨೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾದಿತ (ಗು). ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡಿದ ; ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ; ಉಂಟು ಮಾಡಿದ : ಬಹುಶ್ರುತ ಮಂತ್ರಿ ಮಂತ್ರರೂಪನಿಷ್ಪಾದಿತ ಮಾಯಾ ಗಾಣತಿಯರನಮಿತಂಗಿ ತರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೮೧ ನ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾದ್ಯ (ಗು). ೧. ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ; ಸಿದ್ಧವಾಗುವ. ೨. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗುವ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾಪ (ಗು). ೧. ಪಾಪವಿಲ್ಲದ ; ಪಾಪರಹಿತ : ಇನಿತು ನೀನು ಯದೆ ದುರಾಗ್ರಹವನೆ ಬಲಿದು ಧರ್ಮಜಗಿ ಶಾಪವನನುವಿಸಲು ನಿಷ್ಪಾಪ ಧರ್ಮಜನಿಗೆ ಹೊದ್ದುವು (ಪ್ರಸುಪ್ತ. ೨-೬೯). (ನಾ). ೨. ಪಾಪವಿಲ್ಲದವನು ; ಶುದ್ಧನಾದವನು : ಫಲಗುಣಂ ಕೃಷ್ಣನ ನಿರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಹರ್ಷದಿಂದಾಗ ನಿಷ್ಪಾಪನಾಗಿದ ಚಂದ್ರಹಾಸನಂ ಬಂದು ಗಾಢಾಲಿಂಗಸಂಗೈಯಲು (ಚೈವ. ೩೨-೧೬) ; ನಾವು ನಿಷ್ಪಾಪರಾಗದೆ

ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಯೆವು ; ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ನಿಷ್ಪಾಪರಾಗಲಿಯೆವು (ಪರಶ. ೧೭೩). ೩. ಏನೂ ತಿಳಿಯದವನು ; ಮುಗ್ಧ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾಪತೆ (ನಾ). ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಪಾಪರಾಹಿತ ; ನಿಷ್ಪಾಪತೆ ಹಾಗೂ ಭಗವದ್ದರ್ಶನ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಂಬಂಧವು ಅದಂತೆಂದು ? (ಪರಶ. ೧೭೩). [ಸಂ. ನಿಷ್ಪಾಪತಾ]

ನಿಷ್ಪಾಪಿ (ನಾ). ಪಾಪವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಪುಣ್ಯಪಾಪವಿರಹಿತನಾಗಿ ನಿಷ್ಪಾಪಿಯಯ್ಯಾ ಭಕ್ತನು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೩೫೮-೬೪) ; ನನ್ನ ಮಗನು ಆಯುಷ್ಯ ಹಾಳು ಮಾಡಬೇಡಿರೇ. ಅವಳು ನಿಷ್ಪಾಪಿ (ಮೂರುದ್ರ. ೨೫೩). [ಸಂ. ನಿಷ್ಪಾಪಿನಾ]

ನಿಷ್ಪಾರದರ್ಶಕ (ಗು). ೧. ಪಾರದರ್ಶಕವಲ್ಲದ ; "ಬೆಳಕನ್ನು ಪ್ರತಿಫಲಿಸದ ; ತನ್ನಲ್ಲಿ ಬೆಳಕನ್ನು ಹಾಯಿಸದ ; ನಿಷ್ಪಾರದರ್ಶಕ" (Opaque. ಇಂಕನ). (ನಾ). ೨. ತನ್ನ ಮೂಲಕ ಬೆಳಕನ್ನು ಹರಿಯಬಿಡದುದು ; ಅಪಾರದರ್ಶಕವಾದುದು : ದೀಪಿನಲ್ಲಿಯೇ ದೀಪಿಸುಣ್ಣು ಸೇರಿಸಿ ತಯಾರಾದ ಕಾಗದದಲ್ಲಿರುವುದಾದ ಶಂಭುಗಳು ಮುಚ್ಚುವಂತೆಯೂ ಬಣ್ಣವು ಸರಿಯಾಗುವಂತೆಯೂ ಕಾಗದವು ನಿಷ್ಪಾರದರ್ಶಕ (Opaque) ವಾಗುವಂತೆಯೂ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ (ಮುದ್ರಕ. ೮೦). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾವ (ನಾ). ೧. (ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೂರಿ ಶೋಧಿಸುವಿಕೆ : "ಲವಮುಧಿಲಾವಂ ಲವನಂ ಪವನಂ ನಿಷ್ಪಾವ ಮಂತೆ ಪವಂ" (ಮೃತಕೋ. ೧೧೪-೨೧) ; "ನಿಷ್ಪಾವೇ, ಪವನಂ, ಪವಃ - ೩ ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡುವಿಕೆ, ತೂರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೪). ೨. = ನಿಷ್ಪಾವಕ : "ನಿಷ್ಪಾವ ವಲ್ಲ ಸಂಜ್ಞಿಕವದವರೆ" (ಮೃತಕೋ. ೯೪-೧೭) ; ಕುಲತ್ವ ಮುಗ್ಧ ಮಾಪ ರಾಜಮಾಪಾಡಕೇ ನಿಷ್ಪಾವ ಚಣಕ ಕುಸುಂಭ ಕಾರ್ಪಾಸ ಸರ್ಪಪ ದೀರಕ ಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯಭೇದಗಳುಂ (ಆದಿಪ. ೬-೭೨ ನ) ; ಬಾವುಣಿಯನೆಳ್ಳಂ ನಿಷ್ಪಾವಮನಗನೆಯುನುನಿಕ್ಕಿದಂದೆರ್ಮಗೆ ಮೇಣಾವಿಂಗಿ ಬಸಿಜ ಕಲು ಸತ್ತಾವಡಿ (ದಿ)ಗೊಳಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪೊಡದು ಪೊದಮಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯೦). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಾವಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ ; ಅವರೆ : "ವಲ್ಲೇ, ನಿಷ್ಪಾವಕ - ಈ ೨ ಅವರೆ" (ಹಲಾಯು. ೯೬-೪೩೦) ; "ನಿಷ್ಪಾವಕಮನೆ ವಲೆಯನಲ್ಲವರೆ" (ಸುಂಗರಾ. ೧೧೦-೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಕುಟ್ಟಿ ಪುಡಿಮಾಡಿದ ; ಅರೆದು ಹಿಟ್ಟು ಮಾಡಿದ. ೨. ಗಾಯಗೊಂಡ ; ಹಿಂಸೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ : ಗುರು ಪಾದಾಂಬುಕುಹಕ್ಕೆ ಮುಗ್ಗಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟಂಗುಂ ಭುಜಂಗೇಂದ್ರ ಭೀಕರ ಬಾಹಾಬ್ರಮಿತಾಭ್ರವಿಭ್ರಮಗದಾನಿರ್ಭಾತನಿಷ್ಪಿಷ್ಟಸಿಂಧುರಮೇ [ದೋಸ್ರರೆ] ಸಾದ್ರ್ಯಮಾರಣಕ್ಕೋಣೇತಳಂ ಕೌರವೇಶ್ವರಚೂಡಾಮಣಿ ಚೂರ್ಣಕಲ್ಪಕುಲದಿಕ್ಕಕ್ರಂ ಹಿಡಿಂಬಾಂತಕಂ (ಗದಾಯು. ೪-೬೩) ; ನಷ್ಟವಾದುದು ಸತ್ತಬಾತನಿಷ್ಟವೈರಿಯ ಕರಹತಗೆ ನಿಷ್ಪಿಷ್ಟಗಾತ್ರನು ಜಾಂಬವಂತನು ಬಳಲುತ್ತಿಂತೆಂದ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೬೬-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪೀಡನ (ನಾ). ಹಿಂಡುವಿಕೆ ; ಹಿಸುಕುವಿಕೆ : ಯಂತ್ರ ನಿಷ್ಪೀಡನಾದಿಗಳೆಂ ನಾರಕರ್ಗೆ ಸಂಕ್ಲಿಷ್ಟಾಸುರರಾ ದುಃಖಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದೊಡಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೨೩) ; ಕುಚೆಯುಗಳ ನಿಷ್ಪೀಡನದ . . . ದೃಢಾಲಿಂಗನದ ಮನುಮುಖಚರಿತೆಗಳ ಚಾತುರಿಯನಿಧಿ ರಮಿಸಿದನು ರಮಣಿಯರ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೨೬-೮) ; ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದದ ನಿಷ್ಪೀಡನದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಚರ್ವಣೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಧ್ವನಾಲೋ. ೫೦ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪೇದನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಡು : ಉದ್ವಾಳಕಂ ಎಂಬ ರುಷಿಯೊಂದು ದಿನಂ ಗಂಗಿಯೊಳ್ ಸ್ನಾನಂ ಮಾಡಿ ಕೌಶೀನವಂ ಪ್ರಕ್ಷಾಲಿಸಿ ಕಮಲಕರ್ಪಕೆಯೊಳು ನಿಷ್ಪೇದನಂಗೈಯಲ್ (ಪ್ರಾಕ್ಯಾತ್ಯ. ೧೫೨ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ).

[ನಿಷ್ಪೇದನ+ಗೈ (<ಕೆಯ್,)]

ನಿಷ್ಪೇದನೆ (ನಾ). = ನಿಷ್ಪೇದನ : ಅಶ್ರು, ಸಂತೋಷ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯ ನಿಷ್ಪೇದನೆಗೆ ಬಿದ್ದದೆ ಅತ್ಯೇಕಂ ಸೋರ್ವ ಅನವರತ ರಸಧಾರೆಯೋಲ್, ತೋರಿಯೊಳ್ಳುದು ಹನುಮನನ್ನಿಯ ಕೃತ್ವ ತಾಶತಪತ್ರದಿಂ (ಪ್ರೀತಿಯಾ. ೪೭೮-೧೦೦). [ಸಂ. ನಿಷ್ಪೇದನೆ]

ನಿಷ್ಪೇದಿತ (ಗು). ಪೀಡಿಸಿದ; ಹಿಸುಕಿದ; ಒತ್ತಿದ; ಸ್ವರ್ಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೇಲಬ್ಧತೋಳಂದದೇಂ ನಲಿದನೋ ಸಂಭೋಗಸಮುದ್ರ ನಿರ್ದಯನಿಷ್ಪೇದಿತ ದೇವನಾರನನಿತಾಂಬಾಧರಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಅದಿಪ. ೫-೭೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪುರುಷೆ (ನಾ). ನುಡುವೆಯಾಗದವಳು; ವಿವಾಹವಿಲ್ಲದವಳು: ಅರಸ ಬಿಡುಯಿಬಿಟ್ಟು ಸತಿ ನಿಷ್ಪುರುಷೆಯೆಂದನಾಡುವಾದಿವ ಪರಿಯ ತನ್ನಜಾಕೆಯನು ನೆನೆದವರಸನಿಂತೆಂದ (ಜೀವಂಚ. ೧೨-೩೬).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಪುರುಷಾ]

ನಿಷ್ಪೇಷಣ (ನಾ) ೧. ಉಜ್ಜುವಿಕೆ. ೨. ಅರೆಯುವಿಕೆ. ೩. ಪುಡಿಮಾಡುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪೇಷಿತ (ನಾ). ಅಜಿಗಜಿಯಾದವನು; ಪುಡಿಪುಡಿಯಾದವನು : ಪರ್ವತದ ಕಿಬ್ಬದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುವವರ ಮೇಲೆ ತಿಖರವು ಬಿದ್ದರೆ ಹೇಗೆ ನಿಷ್ಪೇಷಿತರಾಗುವರೋ . . . ನವಕುಮಾರನ ಹೃದಯವು ಹಾಗೆ ಜರ್ಜರಿತವಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ಕವಾಕುಂ. ೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಕಂಪ (ಗು). ಅಲುಗದೆ ಇರುವ; ನಿಶ್ಚಲವಾದ; ಸ್ಥಿರ ವಾದ : ಸೌಮನಸ್ಯನು ನಿಷ್ಪಕಂಪಸನಾಮನರ್ಜನದೇವನಿದಿರಲಿ ಭೂಮಿಯಲಿ ಬಿಲ್ಲಾಳದಾವನೆಂದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೪). 'ನಿಷ್ಪಕಂಪಸಲಿಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಕಂಪನ (ನಾ). ಚಲಿಸದೆ ಇರುವಿಕೆ; ಅಲುಗದೆ ಇರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಲತೆ : ಕುದಿಗಾಲುಗಳ ಹೊಜಾಗೆಯ ತಪದ ನಿಜಾಗೆಯ ನಿಷ್ಪಕಂಪನದ ಬಿಗಿದ ಬಿಲ್ಲಿನ ಬೆನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳ . . . ಹೊಸ ತಪಸ ತೊಡಗಿ ದನು ಬಲುತಪದ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಕಂಪಸಲಿಲ (ನಾ). ೧. ಅಲ್ಲಾಡದೆ ಇರುವ ನೀರು. ೨. ನೀರು. ಚಲಿಸದಿರುವುದು; ಶಾಂತವಾದ ನೀರುಳ್ಳುದು : ಹೇಮಾ ಚಲೇಂದ್ರಂ ಜಗಕ್ಕಿದು ಬೇಜೊಂದತಿನಿಷ್ಪಕಂಪಸಲಿಲಂ ಗಂಭೀರಕೂಸಾರ ಮೆಂಬುದನೆಂದರ್ಚನೆ ಪೇಚರಾಮರಗಣಂ ನಿಂದಂ . . . ಅದಿ ಭಟ್ಟಾರಕಂ (ಅದಿಪ. ೯-೧೨೩). [ನಿಷ್ಪಕಂಪ+ಸಲಿಲ]

ನಿಷ್ಪತಿ (ಗು). ಪ್ರತಿಯಿಲ್ಲದ; ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ; ಅದ್ವಿತೀಯ : ನೀಲಗಿಣಿಯಿಕ್ಕೆಲಕೆ ಪಾರಿಧಿ ಮೇಲೆ ನಿಷ್ಪತಿತ್ವಂಗಳಿವು ಮೈನೀಳದಲಿ ಪೂರ್ವಾಪರದ ಜಲನಿಧಿಯ ಮುಟ್ಟಿಹವು (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೪೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪತ್ಯಾಹ (ಗು). ೧. ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ; ತೊಡಕಿಲ್ಲದಿರುವ; ನಿಷ್ಕಂಟಕವಾಗಿರುವ : ನಿಷ್ಪತ್ಯಾಹಮೋಹರಸಪರವಶತೆಯಿಂ ನೆರೆವ ನಗರದಂಪತೀಶತೋತ್ತಾರಣತಕುಹರಣಸೂತ್ರಮಂ ಕಲ್ಪು ಪರಿವಿಧಿಯು ಪಾರಾವತಶ್ವಕರಕ್ಕೆ ಮಕರಕೇತು ಶಾಸ್ತ್ರಾಭಾಸಪ್ರಾಸಾದಂಗಳಾದ ಮಣಮಯಕ್ಕೆ ತಳಗಿರಿಗಳುಂ . . . ಮನೋಹರಂಗಳೆನಿಸಿದುವು(ಚಂದ್ರ. ೧-೧೦೩). (ನಾ). ೨. ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಡಚಣೆ ಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಕಂಟಕವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನಿರಾತಂಕ ಸ್ಥಿತಿ :

ಭ್ರಮೆಯ ಮಾಡದಿರು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೩೨); ಆಹ ಲೇಸಾಯ್ತು ಮನು ನಿಷ್ಪತ್ಯಾಹದಲಿ ನಾವ್ ಬಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಹಾಹವನ ಜೈಸಿದವು (ತೊರಣ. ೫-೮-೮೬); ತಾನಾಗಿ ನಿಷ್ಪತ್ಯಾಹದಲಿ ಜೀವಿಸುವುದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೩-೫೭). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಪಂಚ (ನಾ). ೧. ಸಂಸಾರಬಂಧಕ್ಕೆ ಅತೀತವಾದುದು : ಮಾಯಾತೀತವಾದುದು : ಕಿನ್ನರಯ್ಯನನೊಡನೆ . . . ತೆಗೆದು ಬಿಗಿ ದಟ್ಟ ಜದವಿರಹಿತಂ ನಿಷ್ಪ [ಸಾಣಂ. ನಿಃಪ್ರ]ಪರೇಶದ ಬೆಡಗಿನೊಳ್ಳಿನ ಮತಿಯ ಕೀಲಂ ಪಿಡಿಸಿ ಲಿಂಗಪ್ರಾಣಮಥನ ಸದನುಭವನಜುಹಿ (ಜನಪ. ೨೯-೩೩); ನಿಷ್ಪಪಂಚವೂ ನಿರ್ಗುಣವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ವಾದಿಸು ವವರು ಅದ್ವೈತಿಗಳು (ಭಾರದ. ೧೩೧). 'ನಿಷ್ಪಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವಾದಿ' ಪರಾ. ೨. ಸಂಸಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ತೊರೆದವನು; ಯೋಗಿ : ಪಂಚಗುರುಚರಣಸರಿಸುಹಂ ಚಿತ್ತದೊಳಮೇ ಮಳಹರಂ ನಾಲಗೆಯೊಳ್ ಪಂಚಪದಂ ನೆಲಸಿರೆಯಿರೆ ಪಂಚತೆಯಂ ನಿಷ್ಪಪಂಚನೆಯ್ದಿದನಮರಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೩೮); ಪಂಚಪಂಚೇಕ್ಯತಿಯ ಪ್ರಪಂಚ ಪರಿಹರವಾಗಿ ನಿಷ್ಪಪಂಚ ನಿರ್ಲೇಪಕನಾದನು (ಸಿದ್ಧಿ. ೩೩-೪೫).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವಾದಿ (ನಾ). ನಿಷ್ಪಪಂಚಬ್ರಹ್ಮನು ಇರುವ ನೆಂದು ಪ್ರತೀವಾದಿಸುವವನು ಮತ್ತು ಆ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು; IP ಬ್ರಹ್ಮವೊಂದೆ ಸತ್ಯ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಪಂಚನೆಂದು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೆಸರು : ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳಾದ ವೇದಾಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ನಿಷ್ಪಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳು (ಭಾರದ. ೧೩೦).

[ಸಂ. ನಿಷ್ಪಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾ]

ನಿಷ್ಪಭ (ನಾ). ೧. ಕಳೆಗುಂದಿರುವುದು; ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗಿರು ವುದು; ಮಂಕಾಗಿರುವುದು : "[ವಿಗತತ್ವಂ ನಿಷ್ಪಭಮದು]" (ಮ್ತು ಕೋ. ೧೦೩-೫೨); "ನಿಷ್ಪಭಃ ವಿರತಃ, ಅರೋಹಃ—೩ ಕಳೆ ಕುಂದಿ ಕಾಂತಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೦); ಸೋತು ಬೆಂಡಾಗಿ ನಿಷ್ಪಭವಾಗಿದ್ದರೂ ಜಗತ್ತಿನ ಕಾರುಣ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಉಕ್ಕಿಸುಮಂಥ ಕೋಮಲ ಮುಖ (ಅನಾಥ. ೧೫). ೨. ಕಳೆಗುಂದಿದವನು; ಕಾಂತಿಹೀನ : ತರಣೆ ನಿಷ್ಪಭನಾದ ನಭದಿಂದುರಿನ ಕೊಳ್ಳಿಗಳುಮರೆ ದಿವಸದೊಳಿರದೆ ತಾರೆಗಳುರೆಯ ಕವಿದುವು ಹದ್ದು ಕಾಗೆಗಳು (ಕಾಂತಿ. ೨೫-೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಭತನು (ನಾ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು : ಉಪಾಹರ್ ನೀಲ ಕಲ್ಪಲತಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಪಭತನುವುಳ್ಳರಂ ದೊರೆಗೆವಾರದ ಪೋಲ್ ದೊರೆಯಾಗಲಾರ್ಕಮೇ (ಶಾಂತಿ. ೫-೨೮). [ನಿಷ್ಪಭ+ತನು]

ನಿಷ್ಪಯೋಜಕ (ನಾ). ೧. ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದುದು; ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದುದು : ನನ್ನ ಹೊತೆಯೊಲ್ಲಿನ ಬಾಳ್ವೆ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದದ್ದೆಲ್ಲ ಅಸಂಗತ, ನಿಷ್ಪಯೋಜಕ ಎಂಬ ಹೆಣ್ಣಿನ ತಿರಸ್ಕಾರದ ಭಾವ (ಪ್ರತ್ಯ. ೧೧೨); ಈ ಖಂಡಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ರಚಿತವಾದ ಯಾವುದೇ ವಿಧಿಯು ಹಾಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ನಿಷ್ಪಯೋಜಕವಾಗಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೩). ೨. ಉಪ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು; ಅಪ್ರಯೋಜಕ : ಅವನೊಬ್ಬ ನಿಷ್ಪಯೋಜಕ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಪಯೋಜನ (ಗು). ೧. ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ; ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದ : ಕದನಕರ್ತೃತ್ವಯಂಗಿ . . . ನಿಷ್ಪಯೋಜನಸ್ತೇದಜಲೋದ್ಧ ಮನುಂ ನಿಷ್ಪಂದ ಸಾಸಾಸ್ಪೃಶತಮುಂ ನಿಷ್ಕಾರಣ ಕಾಯಕಂಪನಮುಂ ನಿರಾಲಂಬನವಾಗಾಡಂಬರಮುಂ ತಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಅದಿಪ. ೧೪-೪೧ ೪). (ನಾ). ೨. ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದುದು; ನಿರಾಪಯುಕ್ತ

ವಾದುದು : ಈ ನಿಷ್ಕಯೋಜನವಾದ ದೇಹವನ್ನು, ಸಾಗರರಾಜನಿ, ನಿನ್ನ ಸಮರ್ಪಿಸುವೆನು (ನಿಷ್ಕ.ಮ. ೧೭೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಯೋಜನಂ (ಅ). ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ; ಸುಮ್ಮನೆ ; ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ : ಅ ಕೃತಘ್ನನಾ ನಿಷ್ಕಯೋಜನಮಿಂತು ನೆನೆಸೆದುದು, ಬೇಲ್ವಿಯಾನ್ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೪೯೨-೧೭೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕವರ (ನಾ). ಅಪಾರುಷೇಯನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನೆನೆಯುತೆ ದೇವಿ ನಿಷ್ಕವರನಂ ವರನಂ ವರನಂ ಮಹೇಶನಂ (ಗಿರಿಕ.೯-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕವಾಣಿ (ನಾ). ಮಗ್ಗದಿಂದ ಆಗ ತಾನೇ ಹೊರಬಂದ ಬಟ್ಟೆ ; ಇನ್ನೂ ಚೆಲುವೆ ಮಾಡದ ಹೊಸಬಟ್ಟೆ : "ನವವಸ್ತ್ರಂ ಪೊಸತದಂ ನಿಷ್ಕವಾಣಿ ತಾಂತ್ರಿಕನಿಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತ್ರ.ಕೋ. ೭೭-೧೭) ; "ಅನಾಹತಂ, ನಿಷ್ಕವಾಣಿ, ತಂತ್ರಕಂ—೩ ನವಾಂಬರ, ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.೨೦೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕವಾಳ (ಗು). ಚಿಗುರದೆ ಇರುವ ; ಕೊನರದೆ ಇರುವ : ಅತಶ ತಾಪದಿಂದಮಿದು ನಿಷ್ಕವಾಳ ನಿರ್ಜಳ ನಿಷ್ಕವಾಳವಲ್ಲಿತರುವಾದುದೀಯಿದೆ ಯೊಳನ್ನಿರವಾಗದು ಪೊಪ್ಪುವುತ್ತುಮಂ (ಜಗದಿ. ೩-೬೪). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕವಾಲ]

ನಿಷ್ಕವೀಚಾರ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಸಂಘೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ರತಿ ಕ್ರೇಡೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ಒದವುವುದು ನಿಷ್ಕವೀಚಾರದಿನವರ್ಗ ಮನೋಜ ಪರಮಸುಖಮಿನ್ನ ವರಭೃಷದಯಮನದನ್ನೇವೇಬ್ಬದೊ ದೇವರ ದೇವ ರಪ್ಪ ಭವಸಂಭವದಿಂ (ತಾಂತ್ರಿಕ. ೯-೧೨೮). ಸಮಧಿಕತ ಮಾನಸಾ ಮೃತಾಹಾರರುಂ ಸಪ್ರವೀಚಾರಾನಂತಗುಣ ನಿಷ್ಕವೀಚಾರಸುಖರುಂ . . . ಆಗಿ ಸುಖಮಿರ್ಪನಂ (ಚಾವುಂ. ೩೧) ; ಮಜುಮಯ್ಯೊಳ ತೀಂದ್ರಿಯಸುಖದಿಹೆವೆಟ್ಟಾದಪ್ರಸೇಂಬರ್ಪಿದುವೆ ವಲಂ ಕುಜುಪೆಂಬ ತೆದಿನೆಸೆದುದು ನೆಹಿದಹದಿಂದ್ರಂಗೆ ನಿಷ್ಕವೀಚಾರ[ಚಾರ]ಸುಖಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೩೬). ೨. ಸಂಘೋಗ ಮಾಡದವನು ; ಸುರತದಲ್ಲಿ ತೊಡಗದವನು ; ಮೈಥುನವಿಲ್ಲದವನು : ನೆನೆಸಂ ಮೂವತ್ತು ಮೂವತ್ತೆಂಬರಿಸದೊಳಾಹಾರಮಂ ನಿಷ್ಕವೀಚಾರನಪಾರಂ ತನ್ನೊಳಾದ ಭೃಷದಯಂ ಸಕಳಸೌಖ್ಯಂ ತ್ರಯಸ್ತಂಶದಂಭೋಧಿ ನಿಜಾಯುಸ್ಸಂಖ್ಯೆ ಪಕ್ಕಾಧಿಕಮೆನೆ ಪದಿನಾಟಾದ ಮಾಸಕ್ಕುನಿರ್ಪತ್ತೆನೆ ಮೋಸಂಗೊಳ್ ದೇನಂ ಪೊಗಟ್ಟ ಪೆನಹದಿಂದ್ರಂಗೆ ಕೈಸಾರ್ಧ ಸೈಪಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೧-೬೪). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕವೀಚಾರ]

ನಿಷ್ಕವೀಚಾರತೆ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕವೀಚಾರ ೧ : ನಿಷ್ಕವೀಚಾರತೆಯಂ ನೆಹಿದ ಸುಖಾಂಭೋಧಿಯೊಳನಹಜುಬಾದವಗಾಹಮಿದ್ವನಂತಹ ಮಿಂದ್ರಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೩೯). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕವೀಚಾರತಾ]

ನಿಷ್ಕಾಣ (ಗು). ೧. ನಿರ್ಜೀವವಾದ ; ಜೀವವಿಲ್ಲದ. ೨. ಬಲವಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ಬಲವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲದುದು ; ನಿರ್ಜೀವವಾದುದು : ಬಲದೇವಾತ್ಮತೆಯಂ ಸರಾಗನನುರಂ ನಿಷ್ಕಾಣಮಂ ವಿಕ್ರಿಯಾಬಲದಿಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಕಂಡು ಲಕ್ಷ್ಯಂ . . . ದಿಬ್ಬಂ ಧರಾತಲದೊಳ್ (ಪರಾಮಾ. ೧೬-೪೯). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೇಮ (ಗು). ೧. ಅಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅನಾಸಕ್ತವಾದ : ಕಾಮಿ ಭೋಗಿಸುವೆಗೆ ಕರ್ಮಬಂಧ ನಿಷ್ಕೇಮಭೋಗಿಗೆ ಬಂಧವುಂಟೆ (ಭರಣ. ೨-೩೨). (ನಾ). ೨. ಪ್ರೇಮವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರಾಸಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲ, ನಿಷ್ಕಳ (ಗು). ೧. ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದಿರುವ ; ಹಣ್ಣು ಬಿಡದ. ೨. ವ್ಯರ್ಥವಾದ ; ನಿರರ್ಥಕವಾದ : ಮಕ್ಕಳನೀಯದೆ ನೋಡೆ ನಾಡೆ ನೋಯಿಸಿದಪುದಿಷ್ಟುಪುಷ್ಪದಪೊಲೆನ್ನಯ ನಿಷ್ಕಲ ಪುಷ್ಪ

ದರ್ಶನಂ (ಸಂಪಘಾ. ೧-೧೧೭) ; ನಿಷ್ಕಲಪ್ರಾಣಯನಾದಂ ಕ್ರೂರೆಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹನನ ಮಹಾಪಾಪಮಂ ಗೆಯ್ದ ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯನೆನ್ನಂ ಪಾಪೆಯಂ ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳಿ ಫಲಮೇಂ (ಕಾದಂಪಾ. ೯೫೭). ೩. ನಪುಂಸಕವಾದ ; ಪುಂಸತ್ವವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೪. ನಿರರ್ಥಕವಾದುದು ; ವ್ಯರ್ಥವಾದುದು : ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲದುದು ; ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು : "ವೃಥೆ ನಿಷ್ಕಲಂ ಮೋಘಮೆನಲದು ನಿರರ್ಥಕ್ಕೆ ನಾಡುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೬-೪೦) ; ಅನ್ನವನಿಕ್ಕಿದರೇನು ಹೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟರೇನು . . . ಸದಮಳ ಶಾಶ್ವತ ಮಹಾಘನಲಿಂಗವನಜಾಯದೆ ಇವೇನ ಮಾಡಿದರು ಕಡೆಗೆ ನಿಷ್ಕಲ (ವಜ್ರಸಂ. ೩೬೭-೧) ; ಕೆಟ್ಟಾಸೆವಟ್ಟಿಯುಂ ಬೇಡಿ ನಿಷ್ಕಲವಾಗದಂತೆ . . . ನೀನೆಮಗೆ ವಲ್ಲಭನಾಗಿ ಬಿತ್ತದುಮ್ಮಳಕೆಯಂ ಕಳೆ (ಹಳಕಾ. ೭-೧೫) : ಶ್ರೀಗುರುಸ್ಥಿರಭಕ್ತಿಯದು ಹೊಜಾಗಿ ಕೋಟಿವಿಧಂಗಳಲಿ ಶ್ರುತಿಯೋಗ ದಲಿ ಹರಭಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡಿದರೆ ನಿಷ್ಕಲವು (ಬಸವ. ೩೯-೨೪) ; ನಡೆವಣೀ ದರಿವನು ಸಾಲದೆನಿಸಿದ ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಯಜ್ಞಾಳ ನಿಷ್ಕಲವು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೩-೪೪) ; ತೋರಿಕೆಯ ಪೂಜೆಯಲ್ಲವೂ ನಿಷ್ಕಲವಾದವು (ತಮಸಾಂ. ೧೨೦). ೫. [ಜೈನ] ಉದಯಕರ್ಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಉದಯಪ ಕರ್ಮಮಂ ಸಫಲ ನಿಷ್ಕಲಯುಗ್ಗದೆ . . . ಚತುರುಕ್ತ ಭೇದದಿನೆಂದಜಾಯಂ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಮಂ (ಚಾವುಂ. ೩೯೪). ನಿಷ್ಕಳ : ೪. ಅಜಾಯುತ್ವಂ ಕಲ್ಯಾಣ ನಾರಜನುವುಮಂ . . . ಇವರೊಳಕ್ಕರಮಜನುವುಮಂ ಭಾವಿಪಂದು ನಿಷ್ಕಳಮಲ್ಲೀ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲದಾಯಕ (ನಾ). ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಇರುವವನು ; ಅನೀಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸದೆ ಇರುವವನು : ಹಂಗುಹಜಾಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ ನಿಷ್ಕಲದಾಯಕನಾಗಿ ಆನು ಮಾಡಿ ಶುದ್ಧ ನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೦೮). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಲವಿಧಾನ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಕ್ರಮ ; ನಿರುಪಯುಕ್ತ ರೀತಿ. ೨. ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದವನು ; ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರಯತ್ನದವನು : ಖಳರು ಕೌರವರು . . . ದೌರ್ಜನ್ಯಮುಖದೀಕ್ಷಿತನು ಕಲಿಕರ್ಣ ಉಳಿದ ಭೀಷ್ಮ ದ್ರೋಣರೇ ನಿಷ್ಕಲವಿಧಾನರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೯೦). [ನಿಷ್ಕಲ+ವಿಧಾನ]

ನಿಷ್ಕಲಾಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಮಾಡುವ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ನಿರಪೇಕ್ಷ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿಷ್ಕಲಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮದ ರಹಸ್ಯ-ಧರ್ಮವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೧೧೮). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲಾಕಾಂಕ್ಷಾ]

ನಿಷ್ಕಲಾರಂಭ (ನಾ). ಬೆಳೆಯನ್ನು ನೀಡದ ವ್ಯವಸಾಯ, — ಬೇಸಾಯ : ಕೇಳು ಶುಕಯೋಗೀಂದ್ರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಳುವಾದವಲಾ ವಿಚಾರಿಸಿ ಹೇಳಲೇನದು ಬಯಲ ಬಳಲಿಕೆ ನಿಷ್ಕಲಾರಂಭ (ಅನುಕ. ೨-೪). [ನಿಷ್ಕಲ+ಅರಂಭ]

ನಿಷ್ಕಲೆ (ನಾ). ಮುಟ್ಟು ನಿಂತವಳು ; ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹಡೆಯುವವಯಸ್ಸು ಮೀರಿದವಳು. [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲಾ]

ನಿಷ್ಕಲೋತ್ಪನ್ನೆ (ನಾ). ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು ; ನಿಷ್ಕಯೋಜಕವಾಗಿ ಜೀವಿಸುವವಳು : ನಿಷ್ಕಲೋತ್ಪನ್ನೆಯಂ ನಿರ್ಮಯಂ . . . ಪಾಪೆಯಂ ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳಿ ಫಲಮೇಂ (ಕಾದಂಪಾ. ೯೫೭). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಲೋತ್ಪನ್ನಾ]

ನಿಷ್ಕಲೋದ್ಯೋಗ (ನಾ). ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ ; ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರಯತ್ನ : ಶಿಲೆಯೊಳ್ ಧಾನ್ಯಂಗಲಂ ದಿತ್ತಿಯುಮೊಣಗಿದ ಭೂಜಕ್ಕೆ

ನೀರ್ವೋಯ್ಯದಂ ಕೋಟಿಲೆವಟ್ಟಿ ನಿಷ್ಕಲೋದೋಗಮನೊಡರಿಪುದೇಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೫೫). [ನಿಷ್ಕಲ+ಉದೋಗ]

ನಿಷ್ಕಳ 'ನಿಷ್ಕಲ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಳಕುಜ (ನಾ). ಹಣ್ಣು ಬಿಡದಿರುವ ಮರ; ಫಲ ಬಿಡದಿರುವ ವೃಕ್ಷ: "ನಿಷ್ಕಳಕುಜಮವಕೇಶಿ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೬೦-೨).

[ನಿಷ್ಕಳ (= ನಿಷ್ಕಲ) + ಕುಜ]

ನಿಷ್ಯಂದ (ನಾ). ೧. ಒಸರುವಿಕೆ; ಸೋರುವಿಕೆ; ಸ್ತವಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಪ್ರವಾಹ; ಧಾರೆ: ಪಂಚನಾನಸುರಾಸುರೋರಗವ್ಯಂದ ಮಣಿ ಮಕುಟ ಪ್ರಭಾನಿಷ್ಯಂದ ಭೂಯಸ್ತಿ ಮಿತಕಾಯನ ಕಂಡನುಬುಜಭವ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೬-೧೫). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಯಂದಿ (ಗು). ೧. ಸ್ತವಿಸುತ್ತಿರುವ; ಒಸರುತ್ತಿರುವ; ಜೆನುಗುತ್ತಿರುವ: ಸಪ್ತಧಾತುಮಯಮುಂ ಅವಸ್ಥರದವೋಲ ಮೂತ್ರ ಪುಂಪಾದಿ ಮಲಭಾಜನಮುಂ ಅಲ್ಲಿ ಪೂತರಸನಿಷ್ಯಂದಿ ಶ್ರವಣಾದಿ ನವ ರಂಧ್ರಪರೀತಮುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಶರೀರಮುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೯). (ನಾ). ೨. ಸೂಸುವುದು; ಬೀರುವುದು; ಹೊರಬರುವುದು: ಆಂ ದಯೆಗೈದು ಕಾದನುಜೆಯಂ ವಸುದೇವಸಮೇತಮಂದು ಮನ್ಮಂದಿರ ಮಧ್ಯಕೇಳಿಗದೋಳ್ ಸೆಜಿಗೆಯ್ನು ತದೀಯ ಗರ್ಭನಿಷ್ಯಂದಿಗಳಪ್ಪ ಕೂಸುಗಳನಿಂ ಕೊಲರಿದೊಂ (ಜಗವಿ. ೨-೫೧); ಕುಂಜಸ್ತುರಿತಕುಟಿಜ ಕುಂದಾಮೋದನಿಷ್ಯಂದಿ ತೀಡುತ್ತಿರದೆ ಮುದಿತವಿಶ್ವಂ ನಾಭಸಂ ಮಾತ ರಿಶ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೦); ರಸಕ್ಕಿನ್ನ ಹಂಸಸಂಸೇವಿತಂ, ಸಮನ ಆಮೋದನಿಷ್ಯಂದಿ, ಮೇಣಾವಿಪ್ಪ ಹೃಪ್ಪನಭಸಂಗಮಾರಾವಮಾ ಬಿಲ ಮುಖಂ (ಗಣೇಶ. ೩೬-೧೦). [ಸಂ. ನಿಷ್ಯಂದಿನಾ]

ನಿಷ್ಯಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಒಸರು; ಸೋರು; ಜೆನುಗು: ಮಾಂದಳರ ತೊಂಗಲ ಕರ್ಮಂಕಿಯಲ್ಲಿಂದ ನಿಷ್ಯಂದಿಸುವ ರಸಕೆ ಬಾಯ್ನಿಲಿದು (ಪಾಂಡಪು. ೫-೯೦). [ನಿಷ್ಯಂದ+ಇಸು]

ನಿಷ್ಯೂತ (ಗು). ಸೇರಿಕೊಂಡ; ಹೆಣೆದುಕೊಂಡ; ಕೂಡಿಕೊಂಡ. 'ನಿಷ್ಯೂತಚೈತನ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಯೂತಚೈತನ್ಯ (ನಾ). ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಚೇತನ; ಹೆಣೆದು ಕೊಂಡಿರುವ ಚೈತನ್ಯ: ಇಂದುಶೇಖರನಗ್ನಿಯಮನರವಿಂದಸಖ ಕಾಲಾಗ್ನಿಪೂರ್ಣಿಯರೊಂದುಮೂರುತಿ ವಿಶ್ವದೊಳು ನಿಷ್ಯೂತಚೈತನ್ಯ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೬೮). [ನಿಷ್ಯೂತ+ಚೈತನ್ಯ]

ನಿಸಂಗಿ (ನಾ). ಎಲ್ಲ ಸಂಗಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟವನು; ಸಾಂಸಾರಿಕ ಜಂಜಾಟವನ್ನು ತೊರೆದವನು: ಎರಕ್ತ: ಪಾವನ ಪಾಳ ಕಲ್ಯಾಯಂ ನಿಸಂಗಿ ನಿರಾಳದೇವನು ಸಿಗುರೆ ಚಂದಯ್ಯಂ ಮುರುಘದೇವ (ಬಸಪು. ೫೮-೬). [<ಸಂ. ನಿಸ್ಸಂಗಿನಾ]

ನಿಸಟು, ನಿಸುಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣುಚಿಕೊಳ್ಳು; ಜಾರಿಕೊಳ್ಳು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಈಗಲೇ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ನಿಸಟಬಾರದಂದು ಚಿಟ್ಟಿನೇ . . . ಸೂಚನೆ ಕೊಟ್ಟು ಜಾಗರಿಸಿದ (ದೀಪಕ. 11, ೨೬೪). ನಿಸುಟು: ೨. ಹೊರಹೊಮ್ಮು; ಹೊರಬೀಳು; ಸ್ಫುಳ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಡು: ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಕವಿಗಳ ಅಡಂಬರ ಬಹಳ. ಅವರಿಗೆ ಬೇಕು—ಉಪವನ, ಚಂದ್ರ, ಮಲಯಾಸಿಲ, ಕೋಕಿಲ. ಅನಂತರ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಪಂಚರಂಗನು ನಿಸುಟಬೇಕು (ಕುರಿಹಂ. ೧೧೫).

←ಮರಾ. ನಿಸಟಿಡ್ಲಿ

ನಿಸದ, ನಿಸದಿ (ನಾ). ದಿಟ: ನಿಶ್ಚಯ; ಸತ್ಯ; ನಿಜ: "ನನ್ನಿ, ನಿಕ್ಕುವಂ, ನಿಸದಂ, ಸಾಜಂ, ನನಸು, ದಿಟಂ—ಈ ೬ ಸತ್ಯಂ" (ಕಪಸಾ. ೫೬-೨೫೪); ನಿಸದಮನಿಪ್ಪ ಪುಟ್ಟಿ ಸೆವ ಜಪ್ಪನದಿಂದೆ. . . ನಲವಿಂದೆ

ದಂಪತಿಪ್ರಸರಮೆ ನಾಡೆ ಮೂಡಿ ಮುಂಬುಗಾಡುವುದೀಡಿತ ಭೋಗಭೂಮಿ ಯೋಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೬); ಎಸೆವ ಪ್ರಸಾದವಿದ್ವಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವದು ನಿಸದದಿಂದಿಪ್ಪುದು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨೩-೪೮); ಅಶನ ದೊರಕದಯವಳ್ಳು ಪ ವಾಸಮೊದಗಿತ್ತು ನಿಸದದಿಂ ಬಿಲ್ಲುಪತ್ರೆಯನೆಯ್ನು ಲಿಂಗಕರ್ಪಿಸಿದ ಫಲ ವಾದುದೆಂದೊಯ್ಯರಾ ಕೈಲಾಸಗಿರಿಗೆ (ಪಾಸೋಪು. ೧೩-೫೩); ಇದುದೊ ಇಲ್ಲವೊ ತಿಳಿಯಗೊಡದೊಂದು ವಸ್ತು ನಿಜಮಹಿಮೆಯಿಂ ಜಗವಾಗಿ ಜೀವವೇಷದಲಿ ವಿಹರಿಪುದೊಳ್ಳಿ ತೆಂಬುದು ನಿಸದವಾದೊಡಾ ಗಹನತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಶರಣೊ (ಮಂಕುಳ. ೩). ನಿಸದು: ಅಚಾರಂ ನಿ[ಪಾಕಾಂ. ಬ]ಸದಾಗಿ ಸದ್ಯ ಜಗಣಂ ಮುಂತಾಗಿ ಮಂತ್ರಕ್ರಿಯಾಕೋಶಂ ನಿರ್ದ್ಯುಭಿಚಾರಮಾಗಿ ಜಿನರಾಜಪ್ರಾಜ್ಞ ಸಾನ್ಯಾಜ್ಯದೊಳ್ ಸಾಚವೋಚಿತ ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಮ ಗೇಳಚ್ಚ ತ್ರಮಾಯ್ತೆಂದುಮೆಂಬಾಚಾರ್ಯರ್ ಸಮಗೀವರಕ್ಕೆ ನಯ ನಿಕ್ಷೇಪಪ್ರಮಾಣಂಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೪). [?]

ನಿಸದಂ (ಅ). ದಿಟವಾಗಿ; ನಿಜವಾಗಿ; ಮಂಡಿತವಾಗಿ: ಮೃಗದ ಮೈಯ್ಯೋಳ್ ನಿಸದಮಸವುಡು ಬಲ್ಲಾಳ ಬಿಲ್ಲಲೈ (ಪಂಪಧಾ. ೫-೪೬); ನಿಸದಂ ಕಟಂಜಲಂ ಜೀವಿಸುತರೆ ನನ್ನಲ್ಲಿಗ್ನಿಯು ದಿರಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೪೬); ವಸುಧೇಶ ಚರ್ಮರತ್ನದ ದೆಸೆಯಿಂದೀ ವರಪುರಾಂಶ ದೊಳ್ ಪದಹಿಂ ಜೀವಿಸಿದಪೆನದಜಿ ಕ್ಷೇಮಂ ನಿಸದಂ ನಿಮ್ನದಿಯದು (ದಶಕು. ೪-೧೫೦); ಅಜನಜಗರಗರದಿಂದೆಪ್ಪ ಜಿಖಿರವದಿಂದೆ ಪುಲಿಯ ಕಾಯ್ತುಂ ನಿಸದಂ ವೃಜಿನ ಘನಕುಜನಜನಮಂ ಸೃಜಿಸಿದನಲ್ಲದೊಡವಂಗೆ ಜಗಮಂಜುವುದೇ (ರಾಜಕೇ. ೧-೩೮); ಎಲೆ ದುಟ್ಟಿದಿದಿ, ನಿಸದಮಿಂ ಜಲದೋದರನಾಣೆ! ಪೆಣ್ಣಳಂ ಸೃಷ್ಟಿಸದಿರ್ (ಸುಗುಗಂ. ೩೮-೧೬).

[<ನಿಸದ]

ನಿಸದಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಸದಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಸದು 'ನಿಸದ' ನೋ.

ನಿಸರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಕೊಡುವಿಕೆ; ನೀಡುವಿಕೆ. ೨. ಕೊಟ್ಟು; ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: 'ಶ್ರೀನಿಸರ್ಗ' ಪರಾ. ೩. ತ್ಯಜಿಸುವುದು; ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದು. ೪. ಸೃಷ್ಟಿ; ಉತ್ಪತ್ತಿ. ೫. ಸಹಜ ವಾದುದು; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದು: "ನರ್ಗ ಸ್ವಭಾವವಾಚಿ ನಿಸರ್ಗಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೨೫-೪೨); ಸುಮತಿ . . . ಅಂತು ನಿಸರ್ಗ ದೊಳ್ ದೇವಗುರುಭಕ್ತಿಯುಂ ಮಾತಾಪಿತೃಕೃತ್ಯಾನುರಕ್ತಿಯುಮಾಗಿ (ಪಾಂಕು. ೪-೮೬ ದ); ತನ್ನ ನಿಸರ್ಗವತ್ಪಲತ್ವದಿನೆನಗಾ ಪ್ರಸಾದಪದಮಂ ದಯೆಗೈಯ್ದು ಮಹಾನುಭಾವಗಾ ಸುದತಿಗೆ ಪೇಟ್ಟು ಬರ್ಪನು ಗೌರ ವನುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಮಾಡಲಾಡದೆ ಖಳರೋಳಿಯೊಳ್ ದೊರೆಗೆನಂದನ ನೆನ್ನನದೇನನೆಂದಪೆಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೦೦); ಕಿಷಾಯಾತಂ ನಿಸರ್ಗದಿಂ ವಕ್ರ ಗತಿ ಪರಿಣಾಮದಿಸುದ್ವೃತ್ತ ಚಿತ್ತದಿಸನ್ನತನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೬); ಕಟವಂಶಕ್ಕೆ ನಿಸರ್ಗಂ ಚಪಲತೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೬). ೬. ಪ್ರಕೃತಿ: ತದ್ಭೂಮಿ ಗರ್ಭಿತದ ಶ್ರೀಕರಾಲಯವಿದು ನಿಸರ್ಗಪುರಾತ್ಯ ತಿಯಲಿರಲೆಂಬ ಸಮಯಕ್ಕೆ ನಾಕಮಂನಿ ನಡೆತಂದು ಬಳಕಿಂತೆಂದು ನೇಮಿಸಿದ (ತೂರಾ. ೧-೧೩-೨೪); ಗಾಳಿಯು ಮಂಡಲ ಸ್ಥಳಿತವೋಲಿದೆ . . . ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಮುಗಿಲಿನ ಪಟ ತೇಲಿದೆ ವೈಕುಂಠದಿ ನಿಸರ್ಗದಲಿ (ಪಕ್ಷಿಪಾ. ೨೧-೧೬); ಮೊದಲನೆಯ ಯುದ್ಧದ ಅನಂತರ ಪ್ರಕೃತಿ ಪಾತ ಬೋಧನವಿಷಯ ವಾಯಿತು . . . ಪರಿಚಿತ ಮರೆಗಿದಗಳು, ಪ್ರಾಣಗಳು, ನಿಸರ್ಗದ ಆಗು ಹೋಗುಗಳು ಇವು ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೇರದ್ದು (ಶ್ವರ. ೬೩೮); ನಿಸರ್ಗ ದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಾರ್ಯವು ಎಂದಿನಂತೇ ಅವಿರತವಾಗಿ ಸಾಗಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೩೦). ೭. [ಜೈನ] ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಕೆಟ್ಟ

ಕೆಲಸವನ್ನು ಸರಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಮತ್ತು ಪಾಪಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡುವುದು : ೧. ಸಮ್ಯಕ್ಕ್ರಿಯೆ (ದೇವಗುರು ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ಪೂಜೆ) . . . ೧೭. ನಿರ್ವಹಣೆ (ಪಾಪೋತ್ಪಾದಕ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ತಾನು ಸಾಧುವೆಂದು ತಿಳಿದು ಪರರಿಗೆ ಮಾಡಲಪ್ಪಣೆಯಿರುವುದು) (ಜ್ಯೋತಿಷ. ೭೭). 'ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ಅ). ಸಹಜವಾಗಿ ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ; ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾಗಿ : ಪ್ರತಿಭೆ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂಟು ಕಿಷ್ಕಿಂಧೋದುಗಲೋಚ್ಚಾದುಂಟು ಬಲಿ (ಗದಾಯು. ೧-೫೦). [**ನಿರ್ವಹಣೆ**]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸಹಜಗುಣ ; ಹುಟ್ಟುಗುಣ ; ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ ಗುಣ : ಎಂತಪ್ಪ ಬುದ್ಧಿವಂತನುಂ ಸಂಸರ್ಗವಶದಿಂದ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂ ಪತ್ತವಿದುವು ಕಡದಿಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೨೧-೨೧).

[ನಿರ್ವಹಣೆ + ಗುಣ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಎಲ್ಲ ಲೌಕಿಕವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಮೂಲವೆನ್ನುವ ತತ್ವ : ನಿರ್ವಹಣೆ ದೃಷ್ಟಿ . . . ನಿರ್ವಹಣೆವಾದಿಗಳು ಲೌಕಿಕಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟರು (ಶ್ವೇದ. ೨೯).

[ನಿರ್ವಹಣೆ + ತತ್ವ]

ನಿರ್ವಹಣೆವಾದಿ (ನಾ). ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪದೆ, ಲೌಕಿಕ ಪ್ರಯೋಜನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುವವನು ; ಲೌಕಿಕವಾದಿ ; ಪ್ರಯೋಜನವಾದಿ : ಭಾವಪ್ರಧಾನವಾದಿಗಳು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ನಿರ್ವಹಣೆವಾದಿಗಳು ಲೌಕಿಕಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟರು (ಶ್ವೇದ. ೨೯).

[ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣೆವಾದಿನಾ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸಹಜವಾಗಿ ದೊರೆತುದು ; ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದುದು : ಇರುವಷ್ಟನ್ನೇ ಆದಷ್ಟು ಉಪಯುಕ್ತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸಿ, ಮೃತಸ್ಥಿಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡರೆ ನಿರ್ವಹಣೆವಾಗಿ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಭಂಗಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ (ಶ್ವೇದ. ೭೪೧). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ದತ್ತ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೋಟಿ : ರಹಿತಿಯ ಧಾರಾಗೃಹದಂತಿರ್ದ ಮಾಧವೀಲತೆಯ ಜೊಂಪಂಗಳೊಳಂ ಮನ್ಮಥ ನಿರ್ವಹಣೆಗರ್ವದಂತಿರ್ದ ಕೃತಕಿರಂಗಳೊಳಂ . . . ಸೋಗಯಿಕುಂ ತಪ್ಪು ರೋದಾಸನಂದಂ (ಮಲ್ಲ. ೨-೭೭). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ದುರ್ಗ]

ನಿರ್ವಹಣೆಯು (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿನಿಯಮ ; ಸ್ವತಃಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಧಿ : ನಾವು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ಫಲ ಅನುಭವಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಇದು ನಿರ್ವಹಣೆಯು (ಶ್ವೇದ. ೩೧೪). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ನಿಯಮ]

ನಿರ್ವಹಣೆಯು (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವವನು ; ನಿರ್ವಹಣೆ ಪ್ರೇಮಿ : ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೊಕ್ಕೆಯೆಂಬ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಉಂಟು. ಹೀಗೆ ಹೊರಗೆ ಒರಗಿದ ನಿರ್ವಹಣೆಯರನ್ನೆ ಅವು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. (ಸಚಿವಾ. III, ೨೦೭೪). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಪ್ರಿಯ]

ನಿರ್ವಹಣೆಯು (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಒಲವು, ಪ್ರೀತಿ : ಕವಿಯ ನಿರ್ವಹಣೆಯು ಉತ್ಕರ್ಷತೆಯನ್ನು ಈ ಕವನ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಪ್ರೇಮ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ ಶಕ್ತಿ ; ಸಹಜವಾದ ಶಕ್ತಿ : ಪ್ರಬಲಮನಿಕುಂ ಗ್ರಹಂ ಸ್ಥಾನಬಲಂ ಚೀಷ್ಣಾ ಬಲಂ ನಿರ್ವಹಣೆ . . . ದೃಷ್ಟಿಬಲಮನಿಷ್ಣಾಜು ಬಲಮುಮಂ ಪಡೆವಾಗಳ್ (ಜಾತಕ. ೨-೧೩). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಬಲ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸ್ವಭಾವತಃ ಪುಕ್ಕಲುಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು ; ಭೀರುವಾದವನು : ಸತ್ಪುರುಷನಾತ್ಮಿಕರಂ ನಿರ್ವಹಣೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ

. . . ಮನಸ್ಸಿ ಮಾನಮಂ ರಕ್ಷಿಸುವವೋ (ಪಂಚತಂ. ೭೦-೫).

[ನಿರ್ವಹಣೆ + ಭೀರು]

ನಿರ್ವಹಣೆಯೋಹರ (ನಾ). ಸಹಜ ಸುಂದರವಾದುದು ; ನೈಜ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದುದು : ಸೋಗಯಿಕ ಜನ್ಮನಂ ನೆಟದ ರೂಪು ನಿರ್ವಹಣೆಯೋಹರಂ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಸವಿಳಾಸನೋದಮೊಡವುಟ್ಟುವು (ಶಾಂತಿ. ೯-೭೫). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಮನೋಹರ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸಹಜ ಮಿತ್ರ, - ಸ್ನೇಹಿತ : ದಿನಸಾಥಂಗೆ ಹಿಮಾಂಶು ಭೃಮುಗುರುಗಳ್ . . . ಭೃಗುಜಂಗೆ ಸೌಮ್ಯ ರವಿಜರ್ ಮಂವಂಗೆ ಶುಕ್ರೇಂದುನಂದನರಾರಯ್ಯ ನಿರ್ವಹಣೆ, ರೇನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨-೧೪). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಮಿತ್ರ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ದಡ್ಡನಾಗಿರುವವನು ; ಹುಟ್ಟುದಡ್ಡ : ದಕ್ಷಣೆಂಬ ನಿರ್ವಹಣೆಯೊಡ್ಡನು ವಿರೋಧಿಸಲಿರಿದಿನಗೆ (ಶಿವಾಗ. ೪-೩-೪೭). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಮೂಢಾತ್ಮ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅನುರಾಗವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಿರ್ವಹಣೆಗಳಪ್ಪ ಪೆಂಡಿರ ಪರಿಣಾಮಮೆಲ್ಲಿವರಂ ನಡೆದವು (ಕುರಾಸಾ. ೯-೧೪೪ ವ). [ಸಂ. ನಿರ್ವಹಣೆರಾಗಿನ್]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ನೈಸರ್ಗಿಕ ; ಸಹಜತೆ ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ : ಭರತೇಶವೃಥವು . . . ನಿರ್ವಹಣೆಯು ಮಹಾಕಾವ್ಯವಲ್ಲ, ಕಲಾ ವಂತಿಯು ಮಹಾಕಾವ್ಯ (ಸತ್ಯಕಾ. ೯೭). [**ನಿರ್ವಹಣೆ**]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಯಥಾರ್ಥ ವಾದ ; ಭೌತಪ್ರಪಂಚದೃಷ್ಟಿ : ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಪಂಚದ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತ್ ನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು (ನ್ಯಾಚುರಲಿಪಮ್) ನಂಬಿದವ (ಕವಿಕೋ. I, ೭೨೩). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ವಾದ್ಯ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸಾಹಸ ; ಶೌರ್ಯ. ೨. = ನಿರ್ವಹಣೆ : ದುರ್ಗದ ಕಾವಲಿಗೆ ಮನೆಯರ ನಿರ್ವಹಣೆಯು ನಾಬಲವ ನುಗ್ಗಲೆ ಕೊಟ್ಟೆನೆನುತ ಬಗೆದನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩-೫೭).

[ನಿರ್ವಹಣೆ + ವಿಕ್ರಮ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮತ್ತು ಸಸ್ಯವಿಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ; ೧೨ ಇದು Natural Science ಎಂಬುದರ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ರೂಪ : ನಿರ್ವಹಣೆವಾದಿಗಳು ಲೌಕಿಕಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟರು . . . ಅವರ ತತ್ವದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶಿಕ್ಷಣರಂಗದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ನಿರ್ವಹಣೆವಾದಿಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುರಸ್ಕಾರ ದೊರೆಯಿತು (ಶ್ವೇದ. ೨೯). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ವಿಜ್ಞಾನ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಜನ್ಮತಃ ಶೂರ ; ಮೈಗಲಿ ; ಸಹಜ ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಧನುರ್ಧರನ ಶರವರ್ಷಂ ನೆನಪೋದಪ್ರಮೋದವೆಂದು ವರ್ಷದಂತೆ ಕಳೆಯೆ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂ ಕೆಟ್ಟಾಯಕಾಜನುಂ ಅಪ್ಪು ದಟಂ ಪಾಪೇಭ ಕಂಠೀರವನಂತೆ ಮೂಣ್ಣು ಮುನ್ನೆರನವರ್ಗಿತ್ತು . . . ನೆಟದಂ ಕೋದಂದನ್ನೆ ಪುಣ್ಯಮಂ (ಶಾಂತಿ. ೪-೪ ವ). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಶೂರ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಸುಂದರನಾಗಿರುವವನು ; ಸಹಜ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ; ಸ್ಫುರದ್ರೂಪಿ : ತೀರ್ಥಕರ ಕುಮಾರಂಗೆ . . . ಪ್ರಸಾಧನ ಪ್ರಾರಂಭಂಗೆಯ್ಯ . . . ಅಲಂಕೃತನಾಗಿಯುಂ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂ ದಟಂ ದಟಂ ಮಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ತಾನಲಂಕಾರಮಾದೊಡಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೫೪ ವ). [ನಿರ್ವಹಣೆ + ಸುಂದರ]

ನಿರ್ವಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಭಾವ ಸುಂದರವಾದುದು ; ಸಹಜ ರಮಣೀಯವಾದುದು ; ನೈಜ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದುದು : ಕಲಿಸಿದೊಡಂ ಬರ್ಕಮೆ ಸಲ್ಲಲಿತಕವಿತ್ವಂ ನಿರ್ವಹಣೆಯುಂ ರಮಣೀವಿಲಸಿತ ರತಿರಸರಸಿಕತೆ ತಲೆದೋರ್ವುದು ತಾನೆ ಕಲಿಸಲೇಂ ಬಂದ

ಬಂದವುಗಳೇ (೧೦೫೬: ೧-೩೦). ೨. - ನಿಸರ್ಗಸುಂದರ : ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಜನಂಜನೆಯಂತೆ ಕಳೆವೆಡೆಗಾಗಿ ಬಳಿಯುತಿಪಾನ್ ನಿಸರ್ಗಸುಭಗರ್ ಪತ್ತೆಬ್ಬಿಗಂ. . . ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಗಂ ಮುದ್ದು ಮುದ್ದು ದರ್ (೧೦೫೭: ೧೫೦-೨೪). [ನಿಸರ್ಗ + ಸುಭಗ]

ನಿಸರ್ಗಸ್ನೇಹಿತೆ (ನಾ). ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವಳು : ನಿಮ್ಮಡಿಗಂ ಕೈಯನೊಡ್ಡಿ ಪುರುಷಭೈರಿಯಂ ಬೇಡಿದೀಕೆ ಯುಮಂ ನಿಸರ್ಗಸ್ನೇಹಿತೆಯಾದ ಕಾರಣಮುನುನದನಜಿಯ ಬೆಸುವು ದನೆ ಮೇಘನಿನಾದದಿಂ ಮೇಘರಥಾವನನೀನಾಥನಂತೆಂದು ಪೇಟ್ಟಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೮೩ ಮ). [ನಿಸರ್ಗ + ಸ್ನೇಹಿತೆ]

ನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಸ್ತ್ರವಭೇದ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೦ ಅಸ್ತ್ರವಕ್ಕೆ ಜೀವ ಮತ್ತು ಅಜೀವ-ಇವೆರಡೂ ಅಧಿಕರಣ (ಆಧಾರ, ಆಶ್ರಯ) ಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅಜೀವಾಧಿಕರಣಾಸ್ತ್ರವದಲ್ಲಿ ೧೧ ಭೇದಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ವಿವರಣೆ ಹೀಗಿದೆ. ೧. ನಿಸರ್ತನಾಧಿಕರಣ : (ಅ). ಶರೀರದಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು. (ಆ). ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ನಿಕ್ಷೇಪಾಧಿಕರಣ : (ಅ). ಭಯ, ಆತುರ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪುಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ತಟ್ಟನೆ ಎಸೆಯುವುದು. (ಆ). ಅಂಥ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಎಸೆಯುವುದು. (ಇ). ದುಷ್ಕೃತನಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಎಚ್ಚರಗೇಡಿತನದಿಂದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಇಡುವುದು. (ಈ). ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಮೋಡದೆ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಇಡುವುದು. ೩. ಸಂಯೋಗಾಧಿಕರಣ : (ಅ). ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದು ನೆಲಿಗರಿಯಿಂದ ಒರೆಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ. (ಆ). ಅನ್ನಪಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಧದ ಅನ್ನಪಾನಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸುವುದು. ೪. ನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ : (ಅ). ಪುನೋನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ (ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸುವುದು). (ಆ). ವಾಡ್ಡುಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ (ಕೆಟ್ಟ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು). (ಇ). ಕಾಯನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ (ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ಅಂಗೋಪಾಂಗಗಳ ಚಲನವಲನ) : ನಿಸರ್ಗಾಧಿಕರಣ-ಇದರಲ್ಲಿ ಪುನೋನಿಸರ್ಗ(ದುಷ್ಕೃತಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತೊಡಗಿಸುವುದು), ಪಾನ್ನಿರ್ಗ (ಅಭ್ಯವಚನ), ಕಾಯನಿಸರ್ಗ (ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಶರೀರ ಚಲನವಲನ) ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳು (ಜೈನಧ. ೩೫).

[ನಿಸರ್ಗ + ಅಧಿಕರಣ]

ನಿಸರ್ಗೋಪಾಸನೆ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಿಕೆ ; ಪ್ರಕೃತಿಯಾರಾಧನೆ ; ಪ್ರಕೃತಿಪೂಜೆ : ನಿಸರ್ಗೋಪಾಸನೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನೂ ತನಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಹಸನಾದ ಬದುಕು ನಡೆಸಿ, ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಆಲೋಚನಾಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದ ಕವಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವುದರಿಂದೊದಗುವ ಪರಮಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ ಹಿಂದೆ ಮನು ಮನಗಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೫೯). [ನಿಸರ್ಗ + ಉಪಾಸನೆ]

ನಿಸಳ ? (ನಾ). (?) : ಅಯಿರ ದಳವಾಯ ಕೂಚರಸನು ಎತ್ತಿ ಬಂದು ಎಣಿಕಲನುಯಿಲಾದು ಸಿಜಿ ಸೂಟಗೊಣ್ಣು ಹೋದಲ್ಲಿ ಹದಪದ ಮಲಯ್ಯನು ಒದೆ ನಿಸಳ ಕುದುರೆ ಸಿಂಹ ಸಳುಗವ ಹಿಡಿದಲಿ ಕೆಂಬಾದ ಸೆಲೆಯ ಮಗ ಕಟ್ಟಿಯಪ್ಪನು ಆ ದಳಕೆ ಎದಿರಾಗಿ ಹೊದ್ದು ಹೋಗಿ ಕೊಂದು ಬಿದ್ದು ಸ್ವರ್ಗವ ಸೂಟಗೊಣ್ಣು ಕವಿಳಾಸಕೆ ಸನ್ನನು (ಎಕ. XII, ಸಾವುಗ. ೪೮-೨ ; ಸು. 1285 ?).

[IP ಇದು 'ನಿಸ್ಸಾಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರಬಹುದೆ ?]

ನಿಸಾದಿ (ನಾ). ಗಜಾರೋಹಿ ; ಮಾವುತ ; ಮಾವಟಗ : "ನಿಸಾದಿ ಗಳೆನಲ್ ಜೋಡರ್ಕಳೊಳ್ ಮಾವತರ್" (ಕರ್ತಾ. ೧. ೪೯).

[<ಸಂ. ನಿಸಾದಿನ್]

ನಿಸಾನಿ 'ನಿಶಾನಿ' ನೋ.

ನಿಸಿ 'ನಿಶಿ' ನೋ.

ನಿಸಿತ (ಗು). ಹರಿತವಾದ : ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ; ಕ್ರೂರವಾದ : ಲಸಿತವೋನ್ಮತ್ತತರೀರಂ ನಿಸಿತಲೂತೂಕನಿಹತಿಗೆ ಕುಸಿಯದೆ (ಬಸಪು. ೩೯-೬೪). 'ನಿಸಿತವಿಷ', 'ನಿಸಿತಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಸಿತ]

ನಿಸಿತಕಟಾಕ್ಷ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ನೋಟ, -ದೃಷ್ಟಿ : ನಿಸಿತ ಕಟಾಕ್ಷಮೆಂಬ ಶರಮಂ ನಖಮೆಂಬ ಕಠಾರಮಂ . . . ತಳದ ದೇವಿಯ ನಂಗಣಚಕ್ರವರ್ತಿ ಪೂಜಿಸುವಂ (ಪಾಪಪು. ೨-೬೧). [ನಿಸಿತ + ಕಟಾಕ್ಷ]

ನಿಸಿತವಿಷ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷ ; ಕ್ರೂರವಾದ ನಂಜು : ಖಂಡಪರಕುಗೆ ನಿಸಿತವಿಷವನಖಂಡಸದ್ವೃತ್ತಿಯೊಳಲರ್ದು ಸಮರ್ಪಣಂ ಗೆಯ್ಯ (೭. ಸಪು. ೫೮-೬೬). [ನಿಸಿತ + ವಿಷ]

ನಿಸಿತಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಹರಿತವಾದ ಅಸ್ತ್ರ ; ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಅಸ್ತ್ರ ; ಕ್ರೂರವಾದ ಆಯುಧ : ಧುರದೊಕ್ಕೊನುಗುಳ್ಳಾಪ ನಿಂನ ನಿಸಿತಾ ಸ್ತ್ರಾಘಾತದಿಂ ಸತ್ತ ಭೂಪರ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೩೪ ; 1042).

[ನಿಸಿತ + ಅಸ್ತ್ರ]

ನಿಸಿದಿ, ನಿಶಿದಿ, ನಿಶಿದ್ಧಿ, ನಿಶಿದ್ಧಿ, ನಿಶೀಧಿ, ನಿಶ್ಠಿ, ನಿಷಧಿ, ನಿಷಿದಿ, ನಿಷಿದ್ಧಿ, ನಿಷಿದ್ಧಿ, ನಿಷಿದ್ಧಿ, ನಿಷೀಧಿ, ನಿಷಿದಿ, ನಿಷಿದ್ಧಿ, ನಿಷಿದ್ಧಿ, ನಿಷಿದ್ಧಿ, ನಿಷೀಧಿ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] (ಸಂನ್ಯಸನವಿಧಿಯಿಂದ ಮರಣಹೊಂದಿದವರ) ಸಮಾಧಿ : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಗುಣಭೂಷಿತಮಾದಿ ಉಳಾದಗ್ಗೀರಿಸಿದಾ ನಿಸಿದಿಗೆ ಸದ್ವೃತ್ತಿಗುರು ಸಂತಾನಾನ್ ಸಂದ್ವಿಗಗಣ ತಾನಯಾನ್ ಗಿರಿತಲದಾ ಮೇಲತಿ × × × ಸ್ಥಲಮಾನ್ ತೀರದಾಣಮಾ ಕೆಳಗೆ ನೆಲದಿ ಮಾನದಾ ಸದ್ವೃತ್ತಿಗೇಲಾ ಸಸಾನದಿಪತಾನ್ (ಎಕ. II, ೨೯-೧ ; ಸು. 700) ; ಮಾವಣ್ಣ ನ ಸಿಕ್ಕುರುಂ ಸನ್ಯಸನಗಿಯ್ತು ಮುಂದಿಹಿದ ನಿಸಿದಿ (ಎಕ. IV, ಚಿಕ್ಕಮ. ೫೧-೮ ; 1117) ; ಇಂತು ಬಲವಂದು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ನಿಂದು ನಿಸಿದಿಯೆಂದು ನಿವೇದಿತ ಚೈತ್ಯನಿವಾಸನುಮಾಗಿ ನಾನಾವಿಧಾರ್ಜನೆ ಗಳಿಂ ಪೂಜಿಸಿ ಪರಮಜಿನರಾಜನಂ ನುತಿಸಿ (ಶಾರತೀಶ್ವ. ೨-೩೬ ಮ).

೨. ಸಮಾಧಿ ; ಗದ್ದುಗೆ : ಪಣಮ್, ಅಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಯಾದತ್ತು ; ನಿಸಿದಿಯೊಳಗಿಲ್ಲ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೨-೨೩೫). ನಿಶಿದಿ : ೧. ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀಯವರಿಗೆ ನಿಶಿದಿಯ ಮಾಡಿದವರ ಕೋಟಿಯ ಮೇಘೇಂದ್ರ ದೇವರ ಶಿಷ್ಯರು (ಎಕ. III (R), ಸಂಪನ. ೧೬೧-೧೬ ; 1371) ; ರವುಡಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಆಷಾಢ ಶುಕ್ಲಾ ಸಿನನಹ ಸೆಟೆಯರ × × × ನಿಶಿದಿ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೮-೩ ; ?) ; ಅಯಿರ ಮಾಚಣ . . . ಶ್ರೀಬಳರ ನಾಯ್ಕತ್ತಿಗೆ × × × ನಿಲಿಸಿ ನಿಶಿದಿ ಜಯಿತ್ತ ಬಹುಳ ೧೦ (ಎಕ. VII, ೩೬ನೊ. ೧೧೦-೮ ; ?). ನಿಶಿದ್ಧಿ : ೨. ಶ್ರೀ ಸಂಗಿರಾಯ ಮೊದಲು ತಂನೊಸ ಬಾಂಧವ[ಮ]ದ್ದಿ ದೇವರ[ಸರ್ಗನು] ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದಲ್ಲಿ ಬಟಕಳ ದೊಳಗೆ ಪಟ್ಟಣ ಸಮುದಾಯಮಂ ಮಾಡಿಸಿದ ನಿಶಿದ್ಧಿ ಶಾ[ಸ]ನಕ್ಕೆ ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀ (ಕಾ. I, ೩೮-೧೪ ; ೯೪೦8).

ನಿಶಿದ್ಧಿ : ೧. ಮಾಳವ್ವೆಯುಂ ಚೌಡಿಯಕ್ಕನುಮೆಂಬಿಬ್ಬರ ನಿಶಿದ್ಧಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೫-೧೬ ; ಸು. 1200) ; ಮಾಳವ್ವೆಯ ಮಗ ಬಾವಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮದವಳಿಗೆ ಬೂಚೆವ್ವೆಯ ನಿಶಿದ್ಧಿ (ಎಕ. XII, ಗುಬ್ಬಿ. ೬-೨೨ ; ಸು. 1200) ; ಮಾರಿಗಾವುಣ್ಣ ಸರ್ವ ನಿವ್ರಿ(ವಿ)ಶ್ರಿಯಂ ಕೈಯೊಣ್ಣು ಸಮಾಧಿಯಿಂ ಮುಡಿಸಿ ಸ್ವರ್ಗ[್ರ]ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ ನಿಶಿದ್ಧಿಯ ಸ್ತಮ್ಭ (ಇಕ. XII, ೧೦೨-೮ ; 1267). ನಿಶೀಧಿ : ೧. ಐಜಸೆಟ್ಟಿಯವರ

ಮಗ ಯರಮ್ಮರಗಿನಾಡ ಸೆಟ್ಟುಗುತ್ತ ರಾಮಸೆಟ್ಟಿಯವರ ನಿಶೀಧಿ (ಇಳ. VII, ೯೯-೨ ; 13ನೆಯ ಶತ). **ನಿಶಿ :** ೧. ಶ್ರೀಜಯಕೀರ್ತಿ ದೇವರ ಗುಡ್ಡ ಕೇತಯ ನಿಶಿ (ಎಳ. XI, ಚಿತ್ರ. ೧೮-೨ ; 7). **ನಿಷಧಿ :** ೨. ಕಾಮಗುಡ್ಡವೂರ ಹುಯಲಿ ಪಲರನಿಜಾದು ತಾನುಂ ಸುರಲೋಕಗತನಾದಂ ಆತನ ತಮಂ ನಿಲಿಸಿದ ನಿಷಧಿಯ ಕಲ್ಪು (ಮೈ. ೧೯೨೮, ೩೦-೯ ; ಸು. 1450). **ನಿಷಿದಿ :** ೧. ಭಟ್ಟಾರರ ನಿಷಿದಿ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ಬಂದಿಸಿ ಪೋಷಮೆಂದು ವಿಶಾಖಾಚಾರ್ಯರ್ . . . ಬಂದು ಭಟ್ಟಾರರ ನಿಷಿದಿ[ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯನೆಯ್ದಿ ದಾಗಳ (ಮದ್ದಾರ. ೯೦-೧೬) ; ದೇವರಸರ ಹಿರಿಯ ಹೆಂಡತಿ ಸೋಮಾಯಿಯ ನಿಷಿದಿಯ ಕಲ್ಪು (ಎಳ. IV (R), ಚಾಮರಾ. ೩೮೯-೪ ; 1486). **ನಿಷಿದ್ಧಿ :** ೧. ಹೆಂದ್ರಗುಪ್ತಮುನಿಯಂ ಭಟ್ಟಾರರ ನಿಷಿದ್ಧಿ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ಬಂದಿಸುತ್ತಮಾ ದೇವತೆ ಬೆಸಕೆಯ್ಯ ಹೆಂಗೆ ಮಾಡಿ . . . ಇರ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಮದ್ದಾರ. ೯೦-೧೨). **ನಿಷಿದ್ಧಿ :** ೧. ಜನ ಭವನಮಂ ಶ್ರೀಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗೆಯ್ಯ ನಿಷಿದ್ಧಿ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ಭೋಕ್ತು . . . ಮುನಿವರರಂ ಬಂದಿಸಿ ಕುಳಿದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೫-೬೮) ; ಶ್ರೀಮನ್ಮಯಕೀರ್ತಿಸಿದ್ಧಾ ಕರ್ತೃವರ್ತಿಗಳ್ಳ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಮುಡಿಪಮುಮಂ ನಿಷಿದ್ಧಿಯಮಂ . . . ಮಾಡಿಸಿದ ತದನಂತರ ಎಳ. II (R), ೪೫೬-೪೭ ; 1195) ; ಭದ್ರಬಾಹುಸ್ವಾಮಿಗಳು . . . ಬೆಟ್ಟದ ಕಿರುಗುಹೆಯಂ ನಿಷಿದ್ಧಿಯಂ ಪುಗುವಾಗಲೊಂದು ವಚನಮಾ ದುದು ನಿಮಗಿಲ್ಲಿಯ ನಿಷಿದ್ಧಿಯಕ್ಕುಂ (ಕೃಷಿ. ೯೬ ರಾಜವೇಳೆ). **ನಿ. (?) :** ಸಂಗೀತವಾದ್ಯನೃತ್ಯಸಹಿತಂ ಬಸದಿಯಂ ಬಲಗೊಂಡು ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಲನಾಂತರಂ ನಿಷಿದ್ಧಿ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ಬಾಧಪು. ೫-೪೭ ವ]. **ನಿಷಿದಿ :** ೧. ದೀಪಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಹೆಂಡತಿ ಹೆಂದವಯ ನಿಷಿದಿ (ಎಳ. XII, ಪಾಪುಗ. ೫೬-೪ ; ಸು. 1450 ?). **ನಿಷೀಧಿ :** ೧. ನಾಕೆಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಪ×××ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಪಾಯ[ಕ] [ಇ]ನ ನಿಷೀಧಿ (ಇಳ. ೬೧-೫-೬ ; ಸು. 13ನೆಯ ಶತ). **ನಿಸದಿ :** ೧. “ನಿಸದಿ—ನಿಸಧಿ=ಜೈನಸಮಾಧಿ” (ಕದ್ಲ ಕೋ. ೨೨). **ನಿಸಿದ್ಧಿ :** ೧. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ‘ನಿಷೀಧಿಕಾ’. ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ‘ನಿಷೀಹಿಯಾ’ ಎಂಬ ರೂಪ ಗಳುಂಟು. (ಈಗಲೂ ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ನಿಷಿದ್ಧಿ ಎಂದು ಕರೆಯು ತ್ತಾರೆ) (ಇಳ. ೯೬). **ನಿಸಿದ್ಧಿ :** ೧. ವಾಸುಪೂಜ್ಯಭಟ್ಟಾರರ ನಿಷಿದ್ಧಿಗೆ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆ, ನಿಷಿದಿಗೆ] ಸಂದ ತೀರ್ಥಸ್ಥಾನಮನಾದ ಮಾನುಂ ಶುದ್ಧಪರಿಣಾಮದಿಂದ ವಂದಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ಸೂರ್ಯಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯವರಾಧಿಪತ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಿತ್ತು (ಮದ್ದಾರ. ೯-೧೨) ; ಶ್ರೀಕೊಪದ ಹೆಂದ್ರಸೇನದೇವರ ಗುಡ್ಡ ಗುರುಗಳ ಭಂಡ[ಪು]ನ ನಿಷಿದ್ಧಿ (ಇಳ. ೬೧-೨-೪ ; ಸು. 13ನೆಯ ಶತ) ; ಎಲವಟ್ಟಿಯ ವಾಸೆಯನಾಯಕನ ನಿಷಿದ್ಧಿ ಯಪ್ಪ ಭೂಮಿಯದು (ಎಳ. VII, ೩ನೆಯ. ೫೪-೫ ; 7). **ನಿಸಿದಿ :** ೧. ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗಳಾದ ರ×ಯಿಗಳ ನಿಷಿದಿ (ಎಳ. II (R), ೩೫೮-೨ ; 13ನೆಯ ಶತ) ; ಕುಳಿಹೆಂದ್ರದೇವರ ಪ್ರಿಯಾಗ್ರಹಿಸ್ವಾಮಿಪ್ರ ಪುಳಾಹೆಂದ್ರದೇವರ ನಿಷಿದಿ (ಎಳ. IX, ಕೊಡಗು. ೫೬-೪ ; 1044 ?). **ನಿಸೀಧಿ :** ೧. ಪಾಯಕಣ್ಣನ ನಿಷೀಧಿ (ಕೊಪ್ಪ. ೪-೬ ; 1300).

[<ನಿಸಿದಿಗೆ]

ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ ‘ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ’ ನೋ.

ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ, ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಮಾಧಿಯ ಬಳಿ ಸೆಟ್ಟಿ ಕಲ್ಪು,— ಸ್ವಾರಕಶಿಲೆ : ಸಲ್ಲಿಕೊನವಿಧಿಯಿಂದ ಮುಡಿಪವರ ಸ್ವಾರಕಗಳಿಗೆ ನಿಷಿದಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನುವರು (ಸಾಂ. ೧೨) ; ಸನ್ಯಸನವಿಧಿ

ಯಿಂದ ಮುಡಿಪವರ ಸ್ವಾರಕವಾಗಿ . . . ಕೆಲವು ಸ್ವಾರಕಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು ತ್ತಿದ್ದರು. ಇವುಗಳನ್ನು ‘ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ’ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಇಳ. ೯೬). **ನಿಸಿದಿಕಲ್ಪ :** ಇದನ್ನು ‘ಪ್ರಶಸ್ತಿಶಾಸನ’ವೆಂದು ಕರೆಯ ಬಹುದಾದರೆ ಅನೇಕ ನಿಷಿದಿಕಲ್ಪಗಳನ್ನೂ ವೀರಗಲ್ಪು, ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಪು ಗಳನ್ನೂ ಅವೇ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಇಳ. ೨೯).

[ನಿಸಿದಿ + ಕಲ್ಪು (<ಕಲ್ಪಾ)]

ನಿಸಿದಿಗೆ, ನಿಶಿದಿಗೆ, ನಿಶೀಧಿಕೆ, ನಿಶೀಧಿಗೆ, ನಿಷಿದಿಗೆ, ನಿಷಿದಿಗೆ, ನಿಷಧಿಗೆ, ನಿಷಧಿಗೆ, ನಿಷೀಧಿಕೆ, ನಿಷ್ಠಿಕೆ, ನಿಷ್ಠಿಗೆ (ನಾ). **೧. = ನಿಷಿದಿ ೧ :** ಹೆಂದ್ರಗುಪ್ತಮುನಿಯಂ ಭಟ್ಟಾರರ ನಿಷಿದಿಗೆ [ಸಾಂ. ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ಬಂದಿಸುತ್ತಂ (ಮದ್ದಾರ. ೯೦-೧೨) ; ಅವರ ಸಿಕ್ಕುರ್ ಪಟ್ಟದೇವಾ×××ಸಿ ಭಟ್ಟಾರ ಕುಮಾ×××ಕ ಸಿಕ್ಕುನ××× ಸಲೆ ಮುನಿರ್ವನೆ ಮಂಡಿ×××ಮುಮನ್ನು ನಿಷಿದಿಗೆ (ಎಳ. II, ೬೨-೬ ; ಸು. 900). **೨. = ನಿಷಿದಿಗೆಯ್ಲ :** ಸಮಾಧಿಮರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಜೈನಸನ್ಯಾಸಿಗಳ, ಜೈನಗೃಹಸ್ಥರ ಸ್ವಾರಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಕಲ್ಪುಗಳೇ “ನಿಸಿದಿಗೆ”ಗಳು (ಸಂಶೋ. ೬೦ ಅಡಿ) ; ನಾಗದೇವನು ಕಮತಪಾರ್ಶ್ವಬಸದಿಯ ನೃತ್ಯಕಾಲೆ, ಜಗತಿ, ನಯಕೀರ್ತಿಯ ನಿಷಿದಿಗೆ (೧೧೬೬), ಸಾಗಸಮುದ್ರವೆಂಬ ಕೆರೆ (ಜಗಣಕಟ್ಟಿ) ಮಾಡಿಸಿದನು (ಹೊಯ್ಸ. ೨೧೪). **೩. = ನಿಷಿದಿ ೨ :** ಏಕೆನ್ನ ನಿಷಿದಿಗೆಯ ಬಳಿ ಬಾಗಿ ಬಾಡಿ ನಿಂದಿಪಳೇ ನನ್ನರಸಿ ? (ಪಾರ. ೨೬-೫೦೦). **ನಿಶಿದಿಗೆ :** ೨. ಕುಳಿಹೆಂದ್ರಸಿದ್ಧಾಂತದೇವರ್ಗ್ಗ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಕ್ಕೆ ನಿಶಿದಿಗೆಯ ನಿಲಿಸಿ (ಎಳ. II (R), ೧೩೫-೧೩೯ ; 1123) ; ಹೆಗ್ಗಡಿಕಿ ಬಾಗಣಬ್ಬಿಯಂ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂ ಕಾರಣಮಾಗಿ ನಿಶಿದಿಗೆಯಂ ಮಾಡಿದರು (ಎಳ. II (R), ೮೧-೧೦೬ ; 12ನೆಯ ಶತ). **ನಿಶೀಧಿಕೆ :** ೨. ಶ್ರೀಮದ್ವಾದೀಭ ಸಿಂಹಸೃಜಿತಸೇನಮಹಾಮುನೇ : ಅಗ್ರಶಿಷ್ಯೇಣ ಕೃತಾಸೇಯಂ ನಿಶೀಧಿಕಾ (ಎಳ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩-೨ ; ಸು. 1090 ?). **ನಿಶೀಧಿಗೆ :** ೧. ಬೋಧಿಸವೆ ಪೆಜ್ಜೆ ಜನಗೃಹಕೃಷ್ಣಮದಿಲ್ಲಿ ನಿವೃದ್ಧಂ ಸನ್ಯಸನಾರಾಧನೆಯ. ಜವದಿ ಸನ್ನ ನಿಶೀಧಿಗೆಯದ್ದೇಗೆ ತಳಿಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಮಿನಿತುಂ (ಸಾಂ. XI-೬, ೫೨-೬೯ ; 1007). **೨. ನಿಷಗುರುಗೆ ನಿಶೀಧಿ ಗೆಯಂ ಮಾಂಕಟ್ಟಿಗಂತಿಯಮ್ನಾಡಿಸಿದರ್** (ಎಳ. II (R), ೪೮೪-೪೮ ; 1119). **ನಿಷಿದಿಗೆ :** ೧. ಗುರುಗಳ ನಿಷಿದಿಗೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಪೂಜೆಗೆ ಪುರುಷೋತ್ತಮದೇವನು ಕೊಟ್ಟಿದು (ಎಳ. III (R), ಸಂಜನ. ೧೩೬-೪೪ ; 1851). **ನಿಷಿದಿಗೆ :** ೧. ಕಟ್ಟಿಯವಟ್ಟಿ ಸೆಟ್ಟಿ[ಬ್ರ]ಯ ಮಗ ಜಿನ್ನಯನ ನಿಷಿದಿಗೆಯ-ಕಲು[ಬ್ಬು] (ಇಳ. XII, ೧೦೧-೪ ; 12 ನೆಯ ಶತ). **೨. ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಕ್ಕೆ ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣುನಾಯಕ ಗಂಗ ರಾಜಂ ನಿಲಿಸಿ . . . ಮಹಾಪೂಜೆಗಳಂ ಮಾಡಿದರು** (ಎಳ. II (R), ೧೫೬-೩೦ ; 1121). **ನಿಸದಿಗೆ :** ೨. ಕಲ್ಯಾಣಿಸಿದ ವೀರರಾಜಿ ದಾಡುಂಬೊಲವು, ಮಾಸತಿಯ ನಿಷದಿಗೆಯ ಭೂಮಿ, ಪಾಳ, ಪಡು, ಬರಡು (ಉಯ್ಯಾಲಿ. ೬೫-೧೫). **ನಿಸಿದಿಗೆ :** ೧. ಶ್ರೀಪುಷ್ಪಣ್ಣನಿಷಿದಿಗೆ (ಎಳ. II, ೮೫ ; ಸು. 750) ; ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀಮಹಾವೀರ XX ಅಬ್ಬಾತಿ ತಮ್ಮಡಿಗಳ ಸನ್ಯಸನವಿಧಿ ಮಜ್ಜಯಾ ನಿಷಿದಿಗೆ (ಎಳ. II, ೧೫-೨ ; ಸು. 800) ; ಮಾಂಕಟ್ಟಿಗಂತಿಯ ಮಡಿಬದ ಬೀಳಗವುಡ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂ ನಿಷಿದಿಗೆಯ ಕಲ್ಪು ನಿಷಾಸಿದಂ (ಮೈ. ೧೯೪೨ ; ೬೪-೯ ; 1013) ; ಅವರ ಶಿಷ್ಠಿಯರಪ್ಪ ಮಾದೇವಿಕಂತಿಯರ್ನಿಷಿದಿಗೆಯ ಕಮ್ಮಮಂ ನಿಷಾಸಿದ ಮಜ್ಜಳಂ (ಎಳ. XIV, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೧-೧೧ ; 7). **೨. ಅಷ್ಟೋಪ ವಾಸದ ಕಲ್ಪಿಲೆಯ ದೇವರ್ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳೇಕಾಚಾರ್ಯಾದೇವರ್ಗ್ಗ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ ನಿಷಿದಿಗೆಯಂ ನಿಷಾಸಿದರ್** (ಎಳ. XIV, ಎಡತೊ.

೪೪-೨೨, ಸು. ೨೧೨); ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಾಪ್ರಧಾನದಂಡನಾಯಕ ಗಂಗರಾಜಂ
ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳ . . . ಶುಭಚಂದ್ರಸಿದ್ಧಾಂತದೇವಗ್ನಿ ಪರೋಕ್ಷವಿನ
ಯಕ್ಕೆ ನಿಸಿದ್ಧಿಯ ನಿಲಿಸಿ ಮಹಾಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಹಾದಾನಮಂ
ಗಿಯರು (ಎಕ. II, ೧೧೭-೧೩೯; 1123). **ನಿಸೀಧಿಕೆ : ೧.**
ಶ್ರೀ ಅತಿಶಯ ಪುಷ್ಪಣ್ಣಿಮುನಿ ಮುಕ್ತಿಯನೆಯ್ದೊಡಾ ನಿಸೀಧಿಕಾ
ಪ್ರತಿಬದ್ಧವೆ ಪವಿತ್ರವಿಡನಾನಗಲಿ[ಸ್ಥ]ವಮನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಂ (ಎಕ.
IV (R), ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ. ೯೨-೧; ?). **ನಿಸ್ತಿಗೆ : ೧.** ಕೇ[ಷ]ಪ್ಪನು
ಸ್ವರ್ಗಸ್ತನಾದ ನಿಸ್ತಿಕೆಯ ಕಲ್ಲ ನಿಲಿಸಿದರು (ಪೌಷ್ಕ. XV, ೭೭೬-೯;
1420). **ನಿಸ್ತಿಗೆ : ೧.** ಬಾಚಂಣಗಳ ನಿಸ್ತಿಗೆ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೯, ೨-೩;
1472); ಅಕಿಯ ಮಂಗಿಸಿಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಗುಂಮಿಸೆಯರ ನಿಸ್ತಿಗೆ
(ಮೈಸೂ. ೧೯೩೯, ೧-೩; 1483).

[<ಪ್ರಾ. ನಿಸೀಹಿತ, ನಿಸೀಹಿತ = ಶ್ವಶಾನಭೂಮಿ]

ನಿಸಿದ್ಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಸಿದ್ಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಸಿದ್ಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಸಿದ್ಧಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಸಿನಗೆ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಶಹು ; ಸೂರ್ಯ : "ತಾವರೆಗೆಳೆಯಂ
. . . ಬಾನ್ವಣೆ, ನಿಸಿನಗೆ, ಬಿಸುಗದಿಂದ, ತಾವರೆಗೈಯಂ, ಗರಂಗಳಾಡುಂ
- ಈ ೧೧ ಸೂರ್ಯನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಮಾ. ೪೮-೨೮).

[ನಿಸಿ (<ನಿಸಿ) + ಸಗ್ನಿ]

ನಿಸಿನಗೆಯ 'ನಿಸಿನಗೆಯ' ನೋ.

ನಿಸೀಧಿ 'ನಿಸಿದಿ' ನೋ.

ನಿಸೀಧಿಕೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಸು (ನಾ). (?) : ಆ ವಿಶ್ವನಂದಿಮುನಿ ಸಂಭಾವಿತತ್ವಂ ತದೀಯ
ವಿರಸೋಕ್ತಿಗಳೆಂ ದೇವಂ ಪುದಿದಿರೆ ಮುನಿ ಸಂಭಾವಿಸಿ ಕಳೆದಂ ನಿಜಾಸುವಂ
ನಿಸುವಿಂದಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೨-೪೮); ಒಸೆಯಿಸಿದಾತನ ವಸುವಂ ವಸು
ಮತಿಯುಮನೊಂದುವೊದವಿಶಳು ಬೆಸೆಯಿಸಲಾ ವಸು ವಸುಮತಿಯುನುನಿಸು
ಗಳನಸಮಜನೆ ಕಾಳಿಕಾಂಬೆ ಕುಂದಿಸುತಿರ್ಪಳು (ಶಾಸನ. ೮೯, 1179).
[?]

ನಿಸುಟ್ಟು 'ನಿಸುಟ್ಟು' ನೋ.

ನಿಸೂದನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ನಾಶಮಾಡುವಿಕೆ; ಸಂಹರಿಸುವಿಕೆ.
[ಸಂ.]

ನಿಸೂರು (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಿಂತೆ ; ನಿಯೋಜನೆ ; ಆರಾಮ :
ದೊಡ್ಡ ಬಾಬು ಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಭೂತನಾಥನಿಗೂ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಸೂರುನ್ನಿಸಿತು
(ಸಾಹೇಬ್. ೫೯೨); ಇದು ನನಗೆ ಕಿಸಿಯದ ಕೆಲಸ ತನ್ನ ಹೋಗಲಿ,
ಹತ್ತು ವರ್ಷ ಮುಂಚೆ ನಾಯಬೇಕಾದರೆ ಅದೇ 'ನಿಸೂರು' ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ
ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೀನಿ (ಬಾಳಪ್ಪ. ೫೦). ೨. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು
ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಸ್ವೈರವೃತ್ತಿ ; ಸ್ವಚ್ಛಂದ ವರ್ತನೆ : ಹೇಳದೆ
ಕೇಳದೆ ಯಾವ ನಿಸೂರಿನಿಂದ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯನ್ನು ಬಾಗಿನೆಳ್ಳಲ್ವಾ
ಇರಿಸಿದೆಯೆ ? (ದೂರಗಾ. ೮೨); ನೋಡಿದಿರಾ ಇವಳ ನಿಸೂರನ್ನೆ ?
(ಕಾಮಿಕಾಂ. ೩೦). [\leftarrow ಮರಾ. ನಿಸೂರ್]

ನಿಸೂರುಗಾರ (ನಾ). ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಸ್ವಭಾವದವನು ; ಅಡ್ಡಿ
ಆತಂಕಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದವನು ; ನಿಶ್ಚಿಂತ : 'ನಿಸೂರುಗಾರಿಕೆ'
ಪರಾ. [ನಿಸೂರು + ಗಾರ (<-ಕಾಯ)]

ನಿಸೂರುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ; ಅಡೆತಡೆಗಳನ್ನು
ಲೆಕ್ಕಿಸದ ಸ್ವಭಾವ : ಮಗಳ ಸಂಕೋಚ ಕುಂದಿದ ಸುಕುಮಾರವಾದ

ಹೃದಯ ಅವನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ ; ಅವನ ದರ್ಪದ ನಿಸೂರುಗಾರಿಕೆ
ಇವಳಿಗೂ ಸರಿಯೋರಲಿಲ್ಲ (ಸಮಾಚಾರ. ೯೦).

[ನಿಸೂರುಗಾರ + ಇಕೆ]

ನಿಸೂರುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸಲೀಸಾದ ಮಾರ್ಗ ; ಅಡ್ಡಿ ಆತಂಕ
ಗಳಿಲ್ಲದ ದಾರಿ : ನಂದೊಂದು ನಿಸೂರುಮಾರ್ಗ ಹೇಳೋನಿ, ಹಂಗೆ
ಮಾಡಿದರೆ ಒಬ್ಬರಿಗೂ ತಂತಿ ಇರೋದಿಲ್ಲ (ವೈವ್ಯ. ೩೦).

[ನಿಸೂರು + ಮಾರ್ಗ]

ನಿಸ್ಯತ (ಗು). ೧. ಸುರಿದ ; ನೃವಿಸಿದ ; ಪ್ರವಹಿಸಿದ : ಚಂದಿರಮಣ
ನಿಸ್ಯತಾಂಭಃಪ್ಪವಂ ಪರ್ಜನೋಲಾಡುವ ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರೀಸಮೂಹಂ ಸಿರಿಯ
ಸೆರವಿಯಂ ಪೋರೆ ತಾನೊಂದು ದುಗ್ಧಾಣ್ಣವಮಂದೀ. ಮಿಕ್ಕ ಮಾತಂ
ಕಿಜಂದಿನಿಸುವುದಾ ಸಿಂಧುಶುಭ್ರಾಂಬುತೋಳಂ (ರೀಲಾವ. ೮-೪೯).
(ನಾ). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಹತ್ತುಬಗೆಯ ಜಂಘಾಭೇದಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ೧೨ "ಜಂಘೆಯನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದು"
(ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೭೪ ಗದ್ಯಾನುಬಾದ) ; ಆವರ್ತತ, ನತ, ಉತ್ಕ್ಲಿಷ್ಟ, ಉದ್ವಾ
ಹಿತ, ಪರಿವರ್ತತ, ನಿಸ್ಯತ, ಪರಾವೃತ್ತ, ತಿರಸ್ತೀನ, ಬಹಿರ್ಗತ, ಕಂಠಿತ—
ಈ ಹತ್ತು ಜಂಘಾಭೇದಂಗಲ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೧೪೪ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಯಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಕೊಟ್ಟು ; ದಾನ ; ಕೊಡುಗೆ. ೨.
ಬಿಟ್ಟು ; ಹೊರಪಡಿಸಿದುದು : "ನಿಸ್ಯಷ್ಟ-ಬಿಟ್ಟುದು" (ಗಂಗಾಮ.
೧೮೭). ೩. ಇಟ್ಟು ; ನ್ಯಾಸ : "ನೃಪ್ತಂ, ನಿಸ್ಯಷ್ಟಂ-೨ ಇರಿಸ
ಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೪೬). ೪. ರಾಜದೂತ ; ರಾಜಪ್ರತಿನಿಧಿ:
ಒಂದುದೇವಸಮೋಲಗದೊಳೊರ್ವನಪೂರ್ವಂ ನಿಸ್ಯಷ್ಟಂ . . . ಸತ್ತೋಪಾಯ
ಪರಿಗೋಚರಂ ಪೇಚರಂ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೧೮ ಪ). ೫. ಈ
ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವ ಈ ರೂಪ 'ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥ'ದ
ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬ ರಾಜನು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ರಾಜನ
ಬಳಿಗೆ ರಾಜಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸುವ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ;
ರಾಜದೂತ ; ರಾಯಭಾರಿ ; ೨. ಈ ದೂತರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಹಂತದ
ವರರುತ್ತಾರೆಂದು ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ನೊವಲನೆಯ
ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ೧. ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥ : ಇವನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು
ಅಧಿಕಾರವೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರಿಗೆ ಸಮಾನ
ವಾದ ಸ್ಥಾನಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ (ಅಮಾತ್ಯ ಸಂಪ
ದೋಪೇತಃ ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥಃ). ೨. ಪರಿಮಿತಾರ್ಥ : ಇವನ
ಅಧಿಕಾರ ಪರಿಮಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರಾಜನು ವಹಿಸಿರುವಷ್ಟು
ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥನಿಗಿಂತ ಕಾಲು
ಭಾಗದಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಅಧಿಕಾರ ಇವನದು (ವಾದಿಗುಣಹೀನಃ
ಪರಿಮಿತಾರ್ಥಃ). ೩. ಶಾಸನಹರ : ಇವನ ಕೆಲಸವು ರಾಜ
ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಮಾತ್ರ (ಅರ್ಥಗುಣಹೀನಃ ಶಾಸನ
ಹರಃ) : ನರಪತಿಗಿಳಿಗೆ ಏಳು ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥನವಾಸನದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿ
ಮನೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೭೪) ; ನಿಯಂತ್ರಣೇಶ್ವರಂ ಇರುವರ್ಮಗಣೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ
ಗನ್ನಯಾಗತನುಂ ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥನುಂ . . . ವಚನಚತುರನುಮುಪ್ಪದ್ಧವ
ನೆಂಬ ದೂತಮುಖ್ಯನನಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೧೪ ಪ). ೩. ಈಡೇ
ರಿಸುವಂತಹುದು ; ಕಾರ್ಯಸಾಧಕವಾದುದು : ಕಯ್ಯಂ ಪಿಡಿವಾಂ
ತಂದಿನಿಯನನೀ ಪಾಸೊಳ್ ತಂದೆದಳಿರಂದೆ ತೋರಣಗಟ್ಟಿಸುವಂ
ಎಂದು ಕಿವಿವುಗೆ ನುಡಿದೊಡಂಗೊಂದು ಪೋವುದುಂ ದಕ್ಷಿಣವಳ ದೊಡೀ
ಜಬ್ಬಂ ನಿ[ಪಾಂ. ೧] ನಿಸ್ಯಷ್ಟಾರ್ಥಮಾದುದೆಂದುಮಲ್ಲಿಂ ತಳದರ್ಪ
(ಚಂದ್ರಪ. ೮-೯೧ ಪ). ೩. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ನಾಯಕ ಮತ್ತ

ನಾಯಿಕೆಯರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾಗಮವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯಸಾಧಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಮುಖ್ಯದೂತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಪ್ರತ್ಯಂಗಾರ ಸಹಾಯಕರಾದ ದೂತ-ದೂತಿಯರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಬಗೆಯವರಿದ್ದಾರೆ. ೧. ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಾರ್ಥ : ನಾಯಿಕಾ ನಾಯಕರ ಮನಸ್ಸಿನ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಉಹಿಸಿ ತಿಳಿದು ತಾನೇ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ತಾನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ೨. ಮಿತಾರ್ಥಕ : ಇವನು ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಾರ್ಥನಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ೩. ಸಂದೇಶಹಾರಕ : ಇವನು ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಭಯತ್ರರಿಗೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಾವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನೂ ವಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರ್ಯಸಾಧಕರು ಹೆಂಗಸರೂ ಆಗಬಹುದು. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ಕೊಡುಗೆ; ದಾನ: 'ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿಲೇಖ' ಪಠಾ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿಲೇಖ (ನಾ). (ದಾನ, ದತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತ) ಅಪ್ಪಣೆಯ ಬರಹ: ಪರವಾನಿಗೆ ಲೇಖ; ದಾನಶಾಸನ: ಪರೀಹಾರಲೇಖಗಳು, ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿಲೇಖಗಳು (Writs of license), ಪ್ರಾಪ್ತಿಕ ಲೇಖಗಳು . . . ಇವು ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಶಾಸನ ಪ್ರಭೇದಗಳಾಗಿವೆ. (ಕಶಾ. ೪೫). [ನಿಸ್ಸೃಷ್ಟಿ + ಲೇಖ]

ನಿಸೆ 'ನಿತಿ' ನೋ.

ನಿಸೇಕ 'ನಿಸೇಕ' ನೋ.

ನಿಸೇಕ, ನಿಸೇಕ (ನಾ). ೧. ಚಮುಕಿಸುವಿಕೆ; ಸಿಂಪಡಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಫಲಶೋಭನ; ಪ್ರಸ್ತ; ಗರ್ಭಾಧಾನ: "ನಿಸೇಕ-ನಿಸೇಕ = ಗರ್ಭಾಧಾನ, ಸುರಿಯುವಿಕೆ" (ತದ್ವ. ಕೋ. ೨೨). ೩. (ಆಲಿಂ)ಸಾವು; ಅಳಿವು; ನಾಶ; ಅಂತ್ಯ: ಸೀತೆ ಕಡಂಗಿ ಕಾಯ್ದು ಕಡೆಗಟ್ಟಿದಳೆ ಪೊದೆ ಧಾತ್ರನಿಂ ತೊದಲ್ವಾತಿನೋಲೇನೊ ಪಾಂಡವರ ಕೆಯ್ಯೋಳಿ ನಿನ್ನ ನಿಸೇಕಮಾಗದೇ (ಪಂಪಾ. ೯-೪೯); ಅದಟಿನಳುಕೆಯಂ ನಿರಿಸಿ ನಿನ್ನ ನಿಸೇಕದ ಪೊಬ್ಬ ತಪ್ಪಲಿಯದೆ ಪೊಜವಟ್ಟು ಬಾ ಕಡೆಯದೀಗಲೆ (ಪಂಪಾ. ೧೩-೪೦). ೪. ಕೊಡುವಿಕೆ; ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೊಂದುವಿಕೆ: ತನ್ನವಳ ಮಾನವನು ತಾನು ಕಾಸಿದಲೆಂದು ಮಚ್ಚೆ ಮೇಲಿತ್ತಿದನು; ಅರ್ಜುನನ ಮೈದುನಗೆ ರಕ್ತಾಭಿಷೇಕಮಾಯ್ತು—ಯಮ ನೊಡನೆ ನಿಸೇಕಮಾಯ್ತು (ಕಶಾ. ೯೨). **ನಿಸೇಕ: ೫.** ಉಳಿದಿರುವ ಜೀವಮಾನ, —ಆಯುಷ್ಯಾವಧಿ: ನಿಸೇ[ಪಾತಾಂ. ಸ]ಕಂಗಳ್ಳಿ ಏವನ್ನಮುತ್ತು ತದಿನಾಯು:ಪ್ರಾಣಮಂ ಬೆನ್ನ ನೇಜುಸಿಕೊಂಡೋಡುವ ಕಾಲಮಂಜಿರಲೆಯಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಜೀವ್ವಂದ ದೇಹಸಮೂಹಂಗಳೊಳಾಪ್ತದಂ ನೆನೆದು ಮೋಹಂಗೆಯ್ದು ನೇನೆದು ಛಾವಿಸಿದಂ ದೇಹನಿತ್ಯಮುಪ್ಪ ನಿಲವಂ ಸಾಹಿತ್ಯವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೯-೬೬). ೧೨ ಇದು ಛಂದಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ರೂಪ. [<ಸಂ. ನಿಸೇಕ]

ನಿಸೇವಣಿ (ನಾ). ಉಪಭೋಗ; ಸೇವಿಸುವಿಕೆ; ನೋಡ: ಭೂಮಿಬುಧರನು ಕೊಲುವ . . . ಕನಕವನು ಕಳುವ ನಿಸೇವಣಿ[ಡಿ] ಗುರು ಪ್ರಿಯರಲಿ ಕಾಮುಕನು ಸಂಗಿಸುವ ಭಾವಿಸದೆ ಪಾತಕಗಳಿವು ನಾಲ್ಕಾವ ಮರ್ತ್ಯರೊಳವರೊಡನೆ ಸಂಜೀವಿಸುವರವರೈವರಕಪಾತಕಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೧-೧೦). [<ಸಂ. ನಿಸೇವಣಿ]

ನಿಸೇವಿತ (ಗು). ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಕಾಲಕರ್ಮವಿದೂರ ದುಸ್ತರ ಕಾಲ ಶಕ್ತಿ ನಿಸೇವಿತಾಂಘ್ರಿಯ ಕಾಲರೂಪನೆ ದೇವ ಪರಣಾಗೆಂದುದಮರಗಣ (ನಿಭಾಗ. ೯-೩-೩೪). [<ಸಂ. ನಿಸೇವಿತ]

ನಿಸ್ವಲಿತ (ಗು). ಸ್ವಾಲಿತವಿಲ್ಲದ; ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧವಾದ: ನಾಯವ್ಯಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಸ್ವಲಿತ ಮೇಘಪ್ರಜನಚ್ಚನು ಪಾರ್ಥ ಮಹಿಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೩೫); ಪವನಾಹಾರದಲಿ ನಿಸ್ವಲಿತ ಶಿವಪದಭಕ್ತಿ ಸುಧೆಯಲಿ . . . ಸತ್ಯೋಜ್ವಲಿತ ಚಿತ್ತದ ಸುಪ್ರಭಾವದ ಬಳವಿಯಲುತ್ಯೋಜ ನಾಯಿತು ತಪ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೪). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಂತು (ಗು). ೧. ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ; ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ತಂತುವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ತಂತಿರಹಿತವಾದುದು: (ನಿಸ್ತಂತು ವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಬಹುದಾದ) ವಿದ್ಯುತ್ತರಂಗಗಳು (Hertzian waves, ರಂಕಸ); ಅಂಚೆ, ತಂತಿ, ಟೆಲಿಫೋನ್ ಮತ್ತು ನಿಸ್ತಂತು (Wireless) ಸಂಪರ್ಕಮಾರ್ಗಗಳು ಅಂಚೆ ಮತ್ತು ತಂತಿ ಇಣಾಖೆಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿವೆ (ವಿಜ್ಞ. ೫೦): ನಿಖ್ಯಾತರೂ ಮತ್ತು ಭೇಷಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ ಆದ 'ಎ. ಎಸ್. ಫೋಫೋನ್' ಎಂಬವರು "ನಿಸ್ತಂತುವಿನ ತಾರಾಯಂತ್ರ" (Wireless Telegraphy)ವನ್ನು ಸಂತೋಧಿಸಲು ದುಡಿದಿದ್ದಾರೆ (ಸ್ಯಾ. ೧೧೧). ೩. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಂದ್ರ (ಗು). ೧. ಜಡನಲ್ಲದ; ಸೋಮಾರಿಯಲ್ಲದ: ಕಾರ್ಯ ನಿರತನಾದ: ಸುರಗಿ ಚಿಡಯ್ಯಗಳು . . . ವರಲಿಂಗದೇವನು ಲೊಲ್ಲದಿರೆಯೊಂದುದಿನ ಸುರಗಿಯಿಂದಿಜಾದುಕೊಳಲೀಶ ನಿಜದೋಜುತ್ತ ಪರಮಕೈಲಾಸಪುರಕೊಯ್ದನೆಂದೊರೆದನಾ ನಿಸ್ತಂದ್ರ ದೀಶಿಕೇಂದ್ರಂ (ಗುರುಚಾ. ೩-೩೪). (ನಾ). ೨. ಜಡನಲ್ಲದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ನಿಶ್ಯೂನ್ಯ ನಿರುತ ನಿತ್ಯಾನಂದ ನಿಸ್ತಂದ್ರ ನೀನೆನ್ನ ಪೊರೆ ಗುರು ಕುಲೋತ್ತಂಗ ಮುದವೆರೆಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೫೫). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಂಭ (ಗು). ೧. ಕಂಭವಿಲ್ಲದ: ನೀಲದಲಿ ನಿಸ್ತಂಭ ತೋರಣ ತೇಲ್ವದೆನೆ ಚಲಿಸಿತು ವಿಹಂಗಸಂಘಂ (ಪಕ್ವಿ. ೭೭-೧೯). (ನಾ). ೨. ಕಂಭವಿಲ್ಲದುದು: ಅರಸುಗಳಾಳೋಚನಕಾಲದೋಳ್ ನಿಸ್ತಂಭ ಮುಂ ನಿರ್ಗವಾಕ್ಷಮುಂ ನಿಶ್ಚಿದ್ರಭಿತ್ತಿಯುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಂತ್ರ ಶಾಲೆಯೋ ಮಂತ್ರಿಗಳುಂ ತಾನುಂ ನಿಶ್ಚಿಂತಮದಾರ್ಕೋಚನವರ್ (ಪಂಪಾ. ೨೦೪-೧೨). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಪೆ (ನಾ). ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡದವನು; ತಪೋರಹಿತ: ಮಾಯ್ತು ಮಾಯಾತಪದೋಳ್ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರಪಂಚಪ್ರಬಳನೆನಿಸಿ ಸಂದಿದ್ ನಾನಿನೆನೆಗಂ ನಿಸ್ತಪನೆಂದುಂ ಮಾರ್ಗಮಂ ಪೊದಿದನೆನೆಗೆ ಶರಣ್ ಧರ್ಮ ದಿಂದತ್ತ ಮುತ್ತಿಲ್ಲ ಪುನರ್ನಿತ್ಯಾಪ್ರಸಾದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೪೫). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಬ್ಧ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವುದು; ಅಚಲವಾದುದು: ಆ ಅಭ್ಯಭೇದಿಯೂ ಉದಯರವಿರಶಿಸಮುಜ್ಜಲವಾದ ತುಷಾರಕಿರೀಟ ವನ್ನು ಧರಿಸಿಯೂ ಇರುವ ಶೈಲಚಕ್ರಮರ್ತಿಯೂ ನಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ನಿಸ್ತಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಗಿರಿಪರಿವಾರಕ್ಕಿಂತ ಎಷ್ಟು ಮೇಲೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನಿಂತಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. XXI, ಕವಿಕಾಣಕ). ೨. ಚಲಿಸದೆ ಇರುವವನು; ನಿಶ್ಚಲ; ಅಚಲ: ನಿಶ್ಯಂಕೆಯೊಳು ನೆರೆವ ಹಕ್ಕಿಗಳ ತೆರದಿ ನಿಸ್ತಬ್ಧ ನೆನ್ನೆಡೆಗೆ ಬಹ ಭೀರುಭಾವಗಳ ಕೆಳೆಯ ನೋನೋಡೆಂದು ಸರಸಕೌತುಕದಿ (ಮಲೆದೇ. ೫೩-೩). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತರಂಗ (ಗು). ೧. ತರಂಗಗಳಿಲ್ಲದ; ಅಲೆಗಳಿಲ್ಲದ; ಪ್ರಶಾಂತವಾದ: ಒಳಗೆ ತಳತಳಿಸಿ ರತ್ನಂಗಳನೊಪ್ಪುವ ನಿಸ್ತರಂಗವಿಾಂಗಡಲಿಂ ಬಗ್ಗ ಕಳೆಗಿಡೆಯಾಗಿ ತೊಳಗುವ ಪಳಕಿನ ಮಾಣಿಕ್ಯಕೋಶಮಂದಿರಮೆಸೆಗುಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೧೪೮); ಶೀತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾನದಿಯ ನಿಸ್ತರಂಗ ನೀಲ ಕಾಂತ ಜಲಸ್ಮೃತ ಹಳದಿ ಹೊಳಸಿನ ಮರಳ ದಡದ ನಿಶ್ಚಬ್ಧ ನಿರ್ಜನತೆಯ ನಡುವೆ ಕಾಣದಾಗುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. 1, ೧೩೩).

(ನಾ). ೨. ತರಂಗಗಳಿಲ್ಲದುದು ; ಅಲೆಯಿಲ್ಲದುದು. ೩. (ಆಲಂ) ಶಾಂತವಾದುದು ; ನಿಶ್ಚಲವಾದುದು ; ಚಂದಯ್ಯಗಳು . . . ಇಷ್ಟ ರಿಂಗಮಂ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಚಿತ್ರ ಸ್ತರಂಗವನ್ನೆದಿ ಬಸವಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ ಶರಣರ ಸಮುಜ್ಞಾನ ಎನಗಾಯಿತ್ತೆಂದು ಬಿನ್ನೈಸಿದ ಪ್ರಸ್ತಾವದ ವಚನ (ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೬೩-೪೯) ; ಚಿತ್ರವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಿಸ್ತರಂಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅನರು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಮಹಾಯೋ. ೨೦೧).
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ತರಂಗಿತ (ಗು). ಅಲೆಯಿಲ್ಲದ ; ಪ್ರಶಾಂತವಾದ ; ಮುಖಂ ಸುರ್ಕಳಿದು, ನಿಸ್ತರಂಗಿತ ಸರೋವರದಂತೆ, ಶಾಂತವಾದುದು (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೭೮-೧೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತರಣ (ನಾ). ೧. ಹೊರಬರುವಿಕೆ. ೨. ದಾಟುವಿಕೆ. ೩. ಪಾರಾಗುವಿಕೆ. ೪. ಹಂಚಿಕೆ ; ಯೋಜನೆ ; ಉಪಾಯ. ೫. ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆಯುವಿಕೆ ; ಅವಧಿಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದು, -ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವುದು. ೬. ನೆರವೇರಿಸುವಿಕೆ ; ಸಿದ್ಧಿ.
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟಿಸು : ಮುಂದೂತ್ತೆ ಗೋಡಾವರಿ ಭೂಪಂ ತೈಲಪಂ ನಿಸ್ತರಿಸು ಕಟಿಕಮಂ ಬೇಗವಿನ್ನ ಬ್ಬ ನೀನೆಂದೆಯಲ್ಲರ್ಪಣ್ಣನಂ ಪೊತ್ತಗಿಯದೆ ನದಿಯಂ ಪೊಕ್ಕಡಾ ಪಾರಿಪೂರಂ ಬಿರಿದತ್ತು (ಸಮಸ. ೧-೬೯). ೨. ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆ ; ಅವಧಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸು. ೩. ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು ; ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಸಹಿಸು ; ಸೈರಿಸು : ಮಂಡೋದರಿ ಲಯಸಮಯದ ಜಂಡಿಕೆಯಂತೆ . . . ಕೈಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಪೊಯ್ಯಲೆಬ್ಬಾ ಸಮಯಕ್ಕೆ ತೆಕ್ಕನೆಡೆಪೊಕ್ಕನಂಬಿಯನಂಜನಾಸುತಂ ಅದರ್ಕ್ ನಿಸ್ತರಿಸಾಂ. ತ್ರ]ರಸದಾಕೆ ಸಭೆಯನೆಬ್ಬ ರಾವಣನ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಪೋದರ್ಕ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೦೭ ಪ) ; ಸರಸಿಜೋದ್ಭವನ ಪುಸಿಯಿಂ ಭೂಮಿ ಕರಗಿ ನಿಸ್ತರಿಸಲಾಟದೆ ಮಹಾಪ್ರಳಯಾಣವದೊಳು ಜಜ್ಜರಿದತವಾಗುತ ಮಹಾತಳ ಕಿಳಯಲು (ಲಾಟಂ. ೫-೧) ; ಮಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದ ದಿವ್ಯದೇಹದ ಹೊತ್ತು ನಿಸ್ತರಿಸಿದ ಪಾದಯುಗದ ಕುಸ್ತರಿಸುವರುಂಟಿ ಕುವರಿ (ಮೋಹತ. ೩೧-೪೧) ; ವಾರಣಗಳು . . . ಪಾಂಥನರನ್ನು ಹಿಂಸೆಗೈದ್ದ ರಿಂದಲು ಭವನೋಪದ್ರವಗೊಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸಹ ಇಂತಪ್ಪ ಬಾಧೆಗಳಿಂದ ನಿಸ್ತರಿಸಲಾರವೆಂದು ಪ್ರಜೆಗಳು ಬಿನ್ನೈಸಲಾಗಿ (ಎಕ. XII, ಕೊಡು. ೨೫-೧೦ ; 1824). ೪. ನಿಭಾಯಿಸು ; ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು : ದೈತ್ಯದಾನವರುರಸದೆಯ ಯದುನಾಯಕರು ನಿಸ್ತರಿಸಲಜಾಯರು ಕೃಷ್ಣನಿಲ್ಲದೆ ಧೀಶಿ ದ್ವಾರಕೆಗೆ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೨೭) ; ನನ್ನ ಆಪ್ತರಿಸ್ತರು ಅಗ್ರಹ ಮಾಡಿ ಈ ಮೂತನಸಂಸಾರವನ್ನು ನನ್ನ ಕೊರಳಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದರು ! ವಾರ್ಧಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಇದನ್ನು ಹ್ಯಾಗೆ ನಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ? (ಮೋಹನೀ. ೧೪). 'ನಿಸ್ತರಿಸು' ಪರಾ. [ನಿಸ್ತರಣ + -ಇಸು.]

ನಿಸ್ತರಣನಿರ್ವದ್ಧಾಂಗ(ನಾ)ಪರಮಾತ್ಮ : ನಿರಭ ನಿರ್ಭವ ನಿರ್ನಿರಕ ನಿಸ್ತರು[ಪಾಶಾಂ.ರ]ಣ ನಿರ್ವದ್ಧಾಂಗ ನಿಜನಿರ್ಮಾಯ ಚಿತ್ತೈಸು (೭ನಪ. ೬೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತರ್ದಣ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ ; ನಾಶಮಾಡುವಿಕೆ : "ಪ್ರಮಾಪಣಂ . . . ನಿರ್ಗ್ರಂಥನಂ, ಅಪಾಪನಂ, ನಿಸ್ತರ್ದಣಂ . . . ವಧೆ-ಈ ೩೦ ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು. ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩.೨೭೨).
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಲ (ಗು). ೧. ಚಪ್ಪಟೆಯಿಲ್ಲದ ; ವರ್ತುಲವಾದ ; ಗೋಳಾ ಕಾರವಾದ. (ನಾ). ೨. ಗೋಳಾಕಾರವಾದುದು ; ವರ್ತುಲಾ

ಕೃತಿ : "ನಿಸ್ತುಲಂ, ವರ್ತುಲಂ, ವೃತ್ತಂ-ಈ ೩ ಬಟ್ಟುತ್ತು" (ಕಲಾಯು. ೧೨೪-೭೪) ; "ವರ್ತುಲಂ ನಿಸ್ತುಲಂ ವೃತ್ತಮನೆ ಬಟ್ಟುತ್ತು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೫). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಾರ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವುದು. ೨. ಪಾರಾಗುವುದು : ವಿಮೋಚನೆ ; ಬಿಡಾವು : ಯಮದಜ್ಜದ ಗರ್ದದೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕು ಅವಿತಡಗಿದರೂ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಯ್ಯಳ ನಿಶ್ಚಿನಿಂದ ನಿಮಗೆ ನಿಸ್ತಾರವಿಲ್ಲ (ಬೆಟ್ಟು. ೫೩-೪) ; ಬರುವನಗೋ ಅತ್ತ ಮಹಾಧೀಶ ; ಬಂದು ಮರುಕ ವೆರವನಮದು ಸಹಗೈ ನಿಸ್ತಾರ (ಅಹಲ್ಯ. ೬೯-೧೬) ; ಅಕ್ಷರಬಾದಶಹನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಮಕ್ಕಳಾದರೂ, ಪರರ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನಷ್ಟಮಾಡುವುದಾದರೆ ಅವರಿಗೆ ನಿಸ್ತಾರವಿಲ್ಲ (ಕನಾಕಂ. ೭೭). ೩. ಸಾಧನೋಪಾಯ : ಧಾತ್ರೀನಾಥಕಳ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನಿಬ್ಬಾ ಮಾತ್ರದಿಮ್ ಬಲ್ಲನೆನ್ನಾ ನಿಸ್ತಾರದ ಕುಂಜನವ್ವಿ ನೆಗಟ್ಟುಮ್ . . . ಮಲೆಯಾಳ ಶ್ರೀಕುಲೋಧಾರಕಮ್ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೨-೩೦ ; 1254) ; ಆ ಪೃಥೋಟಿಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾದ ಹೊರತು ನಿಸ್ತಾರವಿಲ್ಲ (ಪಣಪ್ಪ. ೧೯೪). ೪. ಮೋಕ್ಷ ; ಮುಕ್ತಿ. ೫. ಉದ್ಧಾರ : 'ಗೋತ್ರ ನಿಸ್ತಾರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಾರಕ (ನಾ). ೧. ದಾಟುವಿಕೆ : ಕರುಣಿಸ್ತ ಮುನಿನಾಥ ಕರುಣಾ ಕರನ ಕೀರ್ತಿವರಾಮೃತವ ಮಸ್ತರಭವಾಬ್ಧಿ ಸಮಗ್ರನಿಸ್ತಾರಕವನನಗೊ ಲಿದು (ನಿಭಾಗ. ೨-೨-೨). ೨. ದಾಟಿಸುವವನು ; ದಡೆ ಸೇರಿಸುವವನು. ೩. ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡಿಸುವವನು ; ಮುಕ್ತಿದಾಯಕ : ಭೂರಿಕಳಾವಿಬೋಧಿತ ಸುಧಾಕರರೂರ್ಪತಸಾಧುಸಂಘನಿಸ್ತಾರಕರ್ . . . ಚಂದ್ರಕೀರ್ತಿಭಟ್ಟಾರಕರೆಂದು ಬಣ್ಣ ಪುದು ವಾರಿಧಿಸ್ತಿತ ಭೂರಿಭೂತಳಂ (ಸಂಕುಮಾ. ೧-೨೨). ೪. ಉದ್ಧರಿಸುವವನು ; ಉದ್ಧಾರಕ : ಸ್ತಿಯಂ ನಯವಿಕ್ರಮದಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಸಿ ಪಡೆದು ಗೋತ್ರನಿಸ್ತಾರಕನಂ ಸುತನಂ ಬಯಕ್ಕಮೆಮ್ಮಾ ಸ್ತಿಯಂ ಪ್ರವ್ರಜಿತನಪ್ಪುದುಚಿತಂ ಮಗನೇ (ವರ್ಧಮಾ. ೨-೩೯) ; 'ಕೊಲಲೆಂದುಯ್ದು ನಿಶಾಚರಂ ಖಚರ ರಾಜಂಗುಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಂ ಗಡಂ ಕುಲನಿ[ಪಾಶಾಂ.ವಿ]ಸ್ತಾರಕನನ್ನ ದಾರಕನಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೬-೪೫) ; ಎಲ್ಲವನು ತನಗೆ ವಿಧಿತವೆನೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಕಾರುಣ್ಯದಲಿ ಕರುಣಪುಡಾರು ನೀವಲ್ಲದೆ ಮಹಾಬ್ಧಿ ನಿಮಗ್ನನಿಸ್ತಾರಕರ ದಾರಿಂದ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧-೮). ೫. ಗೆಲ್ಲುವವನು ; ಜಯಿಸುವವನು : ಅನುಪಮರಣನಿಸ್ತಾರಕನನೂನಶಕ್ತ್ಯನ್ವಿತಂ ವಿಚಾರಕ್ಷಮನೆಂಬ ನೆಗಟ್ಟಿಯಿಂದ ಬಲ್ಲಾಳನಿಪಾಳಂ ಕಾತ್ರಿಕೇಯನಂತೊಪ್ಪಿಪ್ಪಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೮-೧೬ ; ಸು. 1200). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಾಟಿಸು ; ದಡೆ ಸೇರಿಸು. ೨. ರಕ್ಷಿಸು ; ಕಾಪಾಡು : ಬ್ರಹ್ಮಾಣರಂ ಕೊನ್ನ ಪತಕನಪ್ಪೊನ್ ಇದನುಪ್ಪೊನ್ ಇದನ್ನಾದವನ್ನೆ ಎನೆತುನುಗ್ನಿಸ್ತಾರಿಸಿದ ಪಲಮಕ್ಕು (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕ. ೬೬-೨೭ ; ಸು. 850). [ನಿಸ್ತಾರಣ + -ಇಸು.]

ನಿಸ್ತಿಕೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಸ್ತಿಗೆ 'ನಿಸಿದಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಸ್ತೀರ್ಣ (ಗು). ದಾಟಿದ : ಈ ಮೇದಿನಿಯ ರಾಜ್ಯವಿದು ನಿಸ್ತೀರ್ಣೋದಕಾಹಿತಸೇತುವೆಂದನು ದಿವಿಕನಕವಳಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೭-೬). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಲ, ನಿಸ್ತುಳ (ಗು). ಸರಿಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದ ; ಅದ್ವಿತೀಯ ವಾದ ; ಅಪ್ರತಿಮವಾದ : ಕರುಣಮೃಣಾಲಗರ್ಭರುಚಿಸ್ತ ರಘೂದ್ವದ ದೇಹದೀಪ್ತಿ ಮಂಜರಿಯನುಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆದು ನಿಸ್ತುಲಮುಕ್ತಿಕಹಾರ ಯಪ್ಪಿ ಸೇರುರದೊಳದೇಂ ವಿರಾಜಿಸಿದುದೋ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೨-೧೫) ;

ಜತಕ್ರಿಯೆರ ನಿಸ್ತುಲಮಹಾಮಹಿಮ ಭೂಮಿ ಸುರನಾಯಕ + ತನೂದ್ಭವ
ವರಪ್ರದಾತಾ (ಕೀರ್ತಿ. ೫-೧); ಗುಣದೊಳ್ಳುತ್ತಮ ನಿರ್ಮಲೋಜ್ವಲ
ಸುಖಜ್ಞಾನೈಕದಂ ನಿಸ್ತುಲಂ ಕಣೆಯೇಂ ರಾಗಮಯಂ ರಜಂ ನಜಿ
ಯಿಕುಂ ತತ್ಪರಮಭಂಧಂಗಳಂ (ಮೈಸೂರು. ೫-೧೩೧). **ನಿಸ್ತುಲ :**
ತನ್ನ ಕೇಸರಿಯ ಕೆಂಪಿನೊಳುಳ್ಳ ಬಿತ್ತರಿತ ನಿಸ್ತುಲನಿಜನುತಿ ಕಾ
ಭರಣ ದೀಧಿತಿಯಂ ತೆರೆಸುತ್ತಿದಂತೆ ಕಣ್ಣಿನ ಲತಾಂಗಿ ಪೋಲ್ವಳಸಮಾ
ಯುಧಮೋಹನಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೯೬); ನಿರಂತ ನಿರ್ಭವ
ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ಗುಣ ನಿಸ್ತುಲ ಪ್ರಭಾವರಣ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪).

[ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಲಗಾಂಭೀರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಸಮಾನವಾದ
ಗಾಂಭೀರ್ಯ; ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ ಗಂಭೀರತೆ. ೨. ಅನುಮಮ
ವಾದ ಅಳವುಳ್ಳದು. ೩. ಅಸಮಾನವಾದ ಗಾಂಭೀರ್ಯವುಳ್ಳ
ವನು. ೨, ೩ : ವಿದ್ಯುದುದ್ಯುಜ್ವಲದಂ ವ್ಯಾಘ್ರಾಚನಂ ರಾಜನೆ ಭೃತ
ಭುವನಂ ಭೂರಿಸತ್ತಾಶ್ರಯಂ ನಿಸ್ತುಲಗಾಂಭೀರ್ಯಂ ಕರಂ ಕಣ್ಣಿನ
ದನಭವಾಕಾರಮುದ್ರಂ ಸಮುದ್ರಂ (ಶಬರಂ. ೧-೩೦).

[ನಿಸ್ತುಲ + ಗಾಂಭೀರ್ಯ]

ನಿಸ್ತುಲ (ಗು). ೧. ಹೊಟ್ಟು ಕಳೆದ, - ತೆಗೆದ. (ನಾ). ೨.
ಹೊಟ್ಟು ಕಳೆದುದು; ತುಸರಹಿತವಾದುದು. ೩. (ಆಲಂ)
ನಿರ್ದೋಷತೆ; ಪರಿಶುದ್ಧ; ಎರವು ಸಯಮನಿಸರಾರ್ಕಮ ಪರ
ಮಾತ್ಮಂ ದಿಟದಿನಾಗಲಜಾಗುಮ ಮನದೊಳ್ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ನಿನ್ನೊಳ್
ನೀಂ ಸ್ಥಿರನಾಗು ಬಿಡನೈವಸ್ತು ಪಂ ನಿಸ್ತುಲದಿಂ (ಉಸಾರ. ೩೨೯). ೪.
ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು; ನಿಷ್ಕಳಂಕನಾದವನು : ವಿಷಧರ ಧರಾಧಿಪತಿ
ವಿಷಧರಕಿರಣಮುಖಿ ವಿಷಯವಿಶ್ವಲದೂರ ವಿಶದಾಮೃತವನು ನಿಸ್ತುಲ
ನಾಗಿ ಕರುಣಿಸುವುದು (ಸಿದ್ಧಂ. ೬-೪೦). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಲ 'ನಿಸ್ತುಲ' ನೋ.

ನಿಸ್ತುಲಕ (ನಾ). ೧. ತೂಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಹಗುರವಾದುದು :
ಮುಂ ಪಡ್ಡಳಮಪ್ಪದಳಗಳಂ ತೋರ್ಪುದೋರಂತದಂ ತಿಳಿ ಕಾಕಮತಿ
ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ನಿಸ್ತುಲಕವಿರೆ ನಾಶವು (ರತ್ನಂ. ೪-೩). ೨. ತೂಕವಿಲ್ಲದ
ವನು; ದುರ್ಬಲನಾದವನು; ಅಶಕ್ತ : ನಿಸ್ತುಲಕನಾದವನು ಪುಸ್ತಕ
ವನ್ನು ಎತ್ತಲಾರ (ಗಾದ). ೩. (ಆಲಂ) ಭಾರಿ ಮನುಷ್ಯ; ದೊಡ್ಡ
ವ್ಯಕ್ತಿ : ಆ ನಿಸ್ತುಲಕಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಈ ಕೆಲಸ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ
ಇದ್ದೀತೇ ? (ರತ್ನಂ). [← ತುಳು. ನಿಸ್ತುಲ]

ನಿಸ್ತುಲಿ (ಗು). ೧. ಹುಲ್ಲಿಲ್ಲದ; ತೃಣವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಹುಲ್ಲು
ಇಲ್ಲದುದು : ಅತಪತಾಪದಿಂದವಿದು ನಿಸ್ತುಲಿ ನಿರ್ಜಲ ನಿಷ್ಪವಾಳ
ವಲ್ಲಿತರವಾದುದೀಯೆಡೆಯೊಳ್ಳಿರವಾಗದು ಪೋವುದುತ್ತಮಂ (ಜಗದಿ.
೩-೬೪). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತೀಜ (ನಾ). ೧. ಕಾಂತಿಹೀನವಾದುದು; ಕಳೆಗುಂದಿದುದು ;
ಮಂಕಾದುದು : ಮಸುಳಿ ದಿನಕರನ ತೇಜಃಪ್ರಸರಂ ನಭಮೆಣ್ಣೆ ದೊಡೆದ
ಕನ್ನಡಿಯೊಳ್ ತಾಂ ಮನಮಸನಾಗಿದೊಡು ದೂಳಿಸಂಜೆಯೊಳ್ ದೈನ್ಯ
ಮೇನೊ ನಿಸ್ತೀಜದಪೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೭-೨೦); ಈಗ ಒಂದರದು ಶತ
ಮಾನಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಕಲೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ಕಲೆಯು
ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಸ್ತೀಜವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರವ. ೫೪೫). ೨. ಕಾಂತಿಹೀನ
ನಾದವನು; ನಿರುತ್ಸಾಹಿಯಾದವನು : ಕಾಲೆಳಂದಲೂ ಕಾಲೇಜು
ಗಳಂದಲೂ ಉನ್ನತೋನ್ನತ ದರ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ತೇಗುಡೆಯಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುತ್ತಿ
ರುವ ನಮ್ಮ ಯುವಕರನೇಕರು ನಿಸ್ತೀಜರಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ (ಶಬರ.
೩೯೨). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತೀಜಂಬೆಜು (ಕೈ). ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗು; ಕಳೆಗುಂದು :
ಮಂಕಾಗು : ತೇಜಂ ಪುದುವಿಲ್ಲೆ ನಿಸ್ತೀಜಂ ಪರರಾಜಮಂಥಲಂ
ತನ್ನಂ ನಿಸ್ತೀಜಂಬೆತ್ತಿರೆ ಬೆಳಗಿದನೀ ಜಗಮಂ ಭಾನುವೆಂಬನಂ . ಭಾನು
ರಥಂ (ಪಂಜರವಾ. ೨-೬೬). [ನಿಸ್ತೀಜ + ಬೆಜು.]

ನಿಸ್ತೀಜಿತ (ನಾ). - ನಿಸ್ತೀಜ ೨ : ಹರಿದಾಸರು ಮಾತ್ರ ನಿಸ್ತೀಜಿತ
ರಾಗಿದ್ದರು (ಕಾಣೇಂ. ೧೩೨). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತೋಯ (ಗು). ನೀರಿಲ್ಲದ; ಒಣಗಿದ; ಶುಷ್ಕವಾದ :
ನಿಸ್ತೋಯಕಾಸಾರದೊಳ್ ರಿಕ್ತಮಾನಸಂ . . . ಕೋಸಲಭರಾನ್ವಲಭಂ
ಮಗನಪ್ರಲ್ಪಳು ಮೇಲೆಳ್ಳು ಮಿರೆದೆ ಕುಸಿದನು ಧರೆಗೆ (ಪ್ರೀತಿದಾ.
೯೧-೩೫೨). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಪ (ಗು). ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಪಂ (ಅ). ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ; ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದೆ; ನಿಷ್ಕಂಕೋಚ
ವಾಗಿ : ಕುದುಳೊಡೆ ನಿಸ್ತುಪಂ ಕುದುಳುದೇಜುಸಿದಂ ಬೆಸೆಕೋಲನೆಂದು
ಪೇಟರ್ ಕುದುಳುದ ಕನ್ನೆಯಂ ದ್ವಿಜಕುಲಂಗಿದು ವಿಶ್ವನರೇಂದ್ರವೃಂದ
ದೊಳ್ ತೊಡರ್ ಪರಾಭವಂ ದ್ರುಪದನಂ ತಪಾದೊಟ್ಟಿದೆ (ಪಂಪಭಾ.
೩-೬೬). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಪೆ (ನಾ). ನಾಚಿಕೆಗೆಟ್ಟವಳು; ಲಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲದವಳು :
ನಿರ್ದಯೆಯಂ ನಿಸ್ತೀಜೆಯಂ ನಿಸ್ತುಪೆಯನುಸುಖಿಯಂ . . . ಸುಖಿಯಂ
ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳಿ ಪಲಮೇಂ ಪೇಟರ್ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೫೭).

[ಸಂ. ನಿಸ್ತುಪಾ]

ನಿಸ್ತಾಣ (ಗು). ತ್ರಾಣವಿಲ್ಲದ; ಬಲವಿಲ್ಲದ : 'ನಿಸ್ತಾಣ' ಪರಾ.
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಾಣೆ (ನಾ). ತ್ರಾಣವಿಲ್ಲದವನು; ಬಲವಿಲ್ಲದವನು; ಅಶಕ್ತ.
[ಸಂ. ನಿಸ್ತಾಣೆನ್]

ನಿಸ್ತುಲಕ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದಯವಾದ; ಕ್ರೂರಿಯಾದ. (ನಾ).
೨. ಮೂವತ್ತನ್ನು ಮೀರಿದ ಅಳತೆ; ಮೂವತ್ತು ಬೆರಳುಗಳ
ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮೀರಿದ ಅಳತೆ. ೩. ನಿರ್ದಯನಾದವನು :
ಕ್ರೂರಿ; ನಿಷ್ಕರುಣೆ : "ಕ್ರೂರನನನಿಪನುಂ ನಿಸ್ತುಲಕನನುಗುಂ"
(ಮಸ್ತಕೋ. ೧೩೯-೧೩೫); ಉರಿದಂ ಬೆಂದೆನಿರನನುಂ ನೆಗಟ್ಟು
ನಿಸ್ತುಲಕ ಪುಷ್ಪಾಸ್ತ ನಿಸ್ತುಲ ಪೇಟರ್ ಪೊಲ್ಲದನೇನಾಚರಿಸಿದಳ್
ನಿನ್ನೊಳ್ ಮಹಾಶ್ವೇತೆ (ಕಾದಂಪೂ. ೯೦೦); ಸಂಜೀವಕನಪೊಡೆ
ನೀಚನುಂ ನಿಸ್ತುಲಕನುಜಗಿದೊ (ಪಂಪತಂ. ೧೦೩-೩); ಸ್ತ್ರೀವಧಂಗೆಯ್ಯ
ಮಾಣಹಹಿನ್ನೆತ್ತದಿರೀ ನಿಜಾನುಜೆಗೆ ನೀಂ ನಿಸ್ತುಲಕ ನಿಸ್ತುಲಕನುಂ (ಜಗದಿ.
೨-೪೯). ೪. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ : "ಅಸಿ ಖಡ್ಗಂ . . . ಕೃಪಾಣಾದ್ವಂ
ಮತ್ತಸಿ ನಿಸ್ತುಲಕಂ ಕರವಾಲ ಸಾಯಕಂ ರಿಪ್ಪಮಂಡಲಾಗ್ರಂ ಖಡ್ಗಂ"
(ಮಸ್ತಕೋ. ೪೪-೧೩); ಪರಭೂಪಾಲಸಮುದ್ರದೊಳ್ ನಿಜಕರ ಪೊತ್ಪಾತ
ನಿಸ್ತುಲಕ ಮಂದರಮಂ ಸಂಧಿಸಿ ವಿಕ್ರಮದ್ವಿಜಘನೇಂದ್ರವೇಷ್ಠಿತ
ಪ್ರಾನ್ತಮಂ ಭರದಿಂದಂ ಕಡೆದುಗ್ರವಂತಿಕಳಕಂ ಸ್ತ್ರೀಕಾನ್ತಿಯಂ ತನ್ನ
ಪೇರುರದೊಳ್ ತಾಳ್ಗೆ (ಎಕ. VIII, ಸಗಂ. ೩೭-೩೨; 1147); ಸ್ತ್ರೀವಧಂ
ಗೆಯ್ಯ ಮಾಣಹಹಿನ್ನೆತ್ತದಿರೀ ನಿಜಾನುಜೆಗೆ ನೀಂ ನಿಸ್ತುಲಕ ನಿಸ್ತುಲಕನುಂ
(ಜಗದಿ. ೨-೪೯); ಧುರದೊಳ್ಳನ್ನ ಕರಾಗ್ರದೊಳ್ಳಿಸುಪ ನಿಸ್ತುಲಕಕ್ಕೆ
ಮೈಗೊಟ್ಟು ಬಿದ್ದರಿಭೂಪಾಲಕರ ಓರೀಕ್ಷಿಸಿ ಜಯಂತಂ ತಾಂ
ಪಿತಾನ್ವೇಷಣಾತುರನಾದಂ (ಬೀಳಮಂ. ೨-೨೩೩). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತುಲಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ : ಈ ನಿಕಿತ ನಿಸ್ತುಲಕವು ತಾನೇ
ನದಾರಿಗೆ ಹೋಗಲದಕೆಂದೇನು ನಮ್ಮಯ ಕೊಡುವ ಸಾಲವ ಕೊಟ್ಟು
ಹೋಗಿಂದ (ತೊರಣ. ೬-೨೪-೨೭). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಂತ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). ನಿರ್ದಯವಾದ ಕಾರ್ಯ; ಭಾತಕ ಕೃತ್ಯ : ಅರವಿಂದಂ ಕುರುವಿಂದನಂ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ವಿಭಂಗಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೃಗಂಗಳಾದುದು ಏಕರೂಪವರರುಣಜಲದೊಳಗೆ ಲೀಲಾ ಸರೋವರಮಂ ನೀಡಿದ್ದು ಮಾಡೆಂದು ಪೇಟೆಗೊಡವನಾ ನಿಸ್ತಂತ್ರಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ (ಅನಿಶ್ಚ. ೨-೧೪೫); ಅರುಣಜಲದೊಳಗೆ ಕ್ರೀಡಾಸರೋವರಮಂ ಮಾಡೆಂದು ಪೇಟೆ ನಿಸ್ತಂತ್ರಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕರಿಸಿ (ಚಾಪುಂ. ೧೪). [ನಿಸ್ತಂತ್ರ+ಕರ್ಮ]

ನಿಸ್ತಂತ್ರತೆ (ನಾ). ಕ್ರೂರತನ; ನಿರ್ದಯತೆ : ಒಡವುಟ್ಟಿದರಂ ಕೊಂದ ವರದಗಂ ಕಿಂಪರ ನೆತ್ತರಂ ಬೆಲಗಸೆಯೋಳು ಕುದಿವೀ ನಿಸ್ತಂತ್ರತೆಯಂ ಹಿಂದಿಯಂ ಪೂರ್ವ ಕಲ್ಪನಾಗನೆ ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೪).

[ಸಂ. ನಿಸ್ತಂತ್ರತಾ]

ನಿಸ್ತಂತ್ರಭಾವ (ನಾ). ೧. -ನಿಸ್ತಂತ್ರತೆ. ೨. ಕ್ರೂರಸ್ವಭಾವ ವುಳ್ಳವನು; ನಿರ್ದಯ; ಕ್ರೂರಿ. ೩. ಮೂವತ್ತು ಅಂಗುಲ ಕೈಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಉದ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨, ೩ : ಆ ಬಾಲಕರ್ ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಕೊಟ್ಟು . . . ಸುರಶರಾಸನದಂತೆ ನಿರ್ಗುಣರುಂ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಕೌಶ್ಲೇಯದಂತೆ ನಿಸ್ತಂತ್ರಭಾವರುಂ . . . ಎನಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೫೫).

[ನಿಸ್ತಂತ್ರ+ಭಾವ]

ನಿಸ್ತಂಶಿ (ನಾ). ಕ್ರೂರತನವುಳ್ಳವಳು; ಕಠೋರಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವಳು; ನಿರ್ದಯ : ಕ್ರೂರಿಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಹನಮಹಾಶಾಪಮಂಗೆಯ್ದು ನಿಸ್ತಂಶಿಯನ್ನೆಂ ಪಾಪೆಯಂ ನೀಂ ಬೆಸಗೊಳೆ ಫಲಮೇಂ (ಶಾಪಂ. ೪೫೬). [ಸಂ. ನಿಸ್ತಂಶಿ]

ನಿಸ್ತಿಗುಣ (ನಾ). ಸತ್ತ್ವ, ರಜಸ್ಸು, ತಮಸ್ಸು ಎಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳೂ ಇಲ್ಲದವನು; ತ್ರಿಗುಣಾತೀತ; ನಿರ್ಗುಣ; ಪರ ಮಾತ್ಮ : ನಿರುಪಮಾನ ನಿರಧಿಕ ನಿರ್ಭಯನಿರತ ನಿಷ್ಕಳ ನಿಸ್ತಿಗುಣ ನಿರ್ಮಲ . . . ನಿಜನಿರ್ಮಲ ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ. ೬೧-೪೪). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತೆ (ನಾ). ಸ್ತ್ರೀ; ಹೆಂಗಸು : ನಿಸ್ತೆ ತನ್ನಯ ಕೆಲಸ ಕೋಡೆಯೊಳತ್ತ ನೋಡುತ್ತಿರಲು ಬಸವನು ಇತ್ತ ಕರಹರಣಾದಿ ಬಿಡೆಯ ಕೊಳೆದು ಒಳ ಪೊಕ್ಕು (ಶರಣೀ. ೨೦೮-೯); ಹೂವಿನ ನೆರಿಗೊಳೆ ಜಾಲಹೂವಿನ ಜಡೆಯೊಳೆ ಅಂತರಗಟ್ಟಿ ನಿಸ್ತೆ ನಮು ಮ್ಯಾಲೆ ದಯವಿರಲೆ (ನಾಪದ. ೧೩೯); ಹತ್ತು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ನೀರ ಉಕ್ಕುಕ್ಕಿ ಕಾಯುವರು ನಿಸ್ತೆ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿ ಜಳಕಕ್ಕೆ . . . ಅರ್ಜಿ ನಿಸ್ತೆರಗ್ಗನೆಯ ಎರಿವಾರಿ (ಜಗೀತೆ. ೧೦೦). [ಸಂ. ನಿಸ್ತೆ ?]

ನಿಸ್ತೆಗುಣ (ನಾ). ಸತ್ತ್ವ, ರಜ, ತಮಗಳೆಂಬ ತ್ರಿಗುಣಾತೀತ ವಾದುದು; ನಿರ್ಗುಣವಾದುದು. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ತಲ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸ್ಥಲವಿಲ್ಲದುದು; ಸ್ಥಲಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ದುದು; ಸ್ಥಲಾತೀತವಾದುದು : ನಿಸ್ತಲವಸ್ಥಲವಿಡಲು ನಿರ್ಮ ಲಾತ್ಯಂಗೆ ಇಹವಿಲ್ಲ ಪರವಿಲ್ಲ ಅದಿ ಮಧ್ಯಾಂತ ನಿರಾಳಗುಹೇಶ್ವರನ ಅನು ಭವಿಗೆ ಸರ್ವಾಂಗಲಿಂಗವು (ಅನಂ. ೧೩೧-೫೯೬). [ಸಂ. ನಿಸ್ತಲ]

ನಿಸ್ತಲೆ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಸ್ಥಲಗಳನ್ನು ಮೀರಿದವಳು; ಸ್ಥಲಾ ತೀತಳಾದವಳು : ಪರಣ ಸತಿ ಲಿಂಗ ಸತಿಯೆಂಬ ಭಾವನ ನಾನ ಜಾಯ . . . ಪಟಾಸ್ಥಲದ್ದಿ ನಿಸ್ತಲೆಯಾಗಿಪ್ಪೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೪೦-೨೦೧). [ಸಂ. ನಿಸ್ತಲಾ]

ನಿಸ್ತಟಾಗೇಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಕಂಠ ಉಪ್ಪಿಗಿಡ, ನಿಸ್ತಟಾಗೇಗಿಡ, ಕಂಠರ (ಮೈಥಿ. ೧೩-೨೦೩). [ಸಂ. ಗಿಡ(ಗಿಡ)]

ನಿಸ್ತತ್ತಿ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನ : ಸಿದ್ಧಾಂತ; ನಿರ್ಣಯ : ಪೂರ ತಳವಾರ ಸೋಮನಾಯಕ ನಾಡ ತಳವಾರ ಜಾಬಿನಾಯಕನವರು ಆ

ಕಳತನವನು ಬೇದಿಸಿ ನಿಜ ನಿಸ್ತತ್ತಿಮಾಡಿ ಆ ಸತ್ಸಪನ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿ (ಎಚ್. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೫-೯೬; 1665). [ಸಂ. ನಿಸ್ತತ್ತಿ]

ನಿಸ್ತುಹ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ವಿರಕ್ತ; ನಿರಾಸಕ್ತಿ : ಆಸುಗೆಯ ಸಾಗಕೇಸರದ ಬಲ್ಲುಗುಳಂ ದಿಯೊತ್ತಿ ತುಂದಿ ತುಂದಿಸಿ ರಜದಿಂದ ತೊವರ್ಚಿದ ಕೋರಳ್ ಸವಿಯಂ ತರೆ ಪಾಡಿ ಕೂಡಿಯಂಜಿಸುವುವು ಪೊಕ್ಕ ನಿಸ್ತುಹನನೆಂಬ ಪೊಗಲ್ಪಿಗೆ ವಿಶ್ವನಂದಿ ಮಾಡಿಸಿದನದೊಂದು ನಂದನಮನಂಗಜಮಂಗಳಗೀಯತೋರ್ಭೆಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೫೩); ಜಗ ನ್ನಹನೀಯತ್ವಮನೆಯ್ತಿ ತಾಳ್ದಿದ ಮಹಾಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಂ ಕೇಳ್ದು ನಿಸ್ತು ಹರುಂ ಬಣ್ಣ ಪರಲೆ ನಿನ್ನ ಗುಣಮಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೧೨); ವಿಶ್ವನಾತ್ಮನ ಸಂತನಪಲನತೋಕನವ್ಯಯನಮಲನಭವನ ರೋಕನಿಸ್ತುಹನವಿತನಕ್ರಿಯ ಸಹತನಭಮನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೫೯). ೨. ನಿರಾಸಕ್ತ; ಪರ ಮಾತ್ಮ : ನಿಸ್ತುಹ ನಿರ್ಮಮ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ನಿರಸೇಶ್ವ ನಿನ್ನ ಚರಣಂ ಶರಣಕ್ಕೆ ಮಗಿಂ ಜಿನೇಶ್ವರಾ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೪೪).

[ಸಂ. ನಿಸ್ತುಹ]

ನಿಸ್ತುಹಾತ್ಮಕ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಅನಾಸಕ್ತ : ನೆನೆ ಯದೆ ತಮ್ಮ ವತ್ಸಲತೆಯಂ ಪರಿಭಾವಿಸದೊಳ್ಳನಲ್ಲುಜಂ ಮನದೊಳಣಂ ವಿಚಾರಿಸದೆ ನಿಸ್ತುಹಾತ್ಮಕನೆಂಬಳಕಭಕ್ತನುಂ . . . ಸುಡಿಯೊಂದು ಮಾಟವೊಂದೆನಿಸಿದ ಮಾನವನೆಗೆ ಬೇವಿ ಹಸಾದಮನೇಕೆ ಮಾಡಿದಳಾ (ಕಾದಂಬ. ೨೬೧). [ಸಂ. ನಿಸ್ತುಹಾತ್ಮಕ]

ನಿಸ್ತುಹತೆ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನಿರಾಸಕ್ತಿ; ವೈರಾಗ್ಯ : ಪರಮನಿಶ್ಚಲಭಕ್ತಿ ಸಕಳೇಶ್ವರನ ಕೃಪೆಯಿಂದಲ್ಲದಹುದೇ ದೊರಕುವುದೆ ನಿಸ್ತುಹತೆ ಎನಗತಿರ್ಮಿಗಳೆಕೆಟಿ (ಬಸವ. ೨೦-೨೬); ಶಿಷ್ಯನ ಸ್ವಾನು ಭವ ನಿಸ್ತುಹತೆಯು ಕೃಚಿತ್ತಾನು ಶರದೊಗುತಲಿ (ಗಗನಾ. ೨-೨೯); ಬಡತನಕ್ಕೆ ಆಮಂತ್ರಣ ಕೊಟ್ಟು ಕುಟೀರವಾಸಿಯಾದ ಮಹಮ್ಮದನ ನಿಸ್ತುಹತೆಯು ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವಮವಾದುದೆಂಬುದನ್ನು ಹತ್ತು ಬಾಯಿ ಗಳಿಂದ ಹೋಗಲದರೂ ಸಾಲದು (ಪ್ರಗಂಭ. ೧೨೩).

[ಸಂ. ನಿಸ್ತುಹತಾ]

ನಿಸ್ತುಹಸ್ವಾಂತ (ನಾ). ಆಸೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ನಿರಾಸಕ್ತ : ಭೂಭುಜಂ . . . ಅಂತು ನಿಸ್ತುಹಸ್ವಾಂತನಾಗಿ ತಪೋವನ ಕೈಂದೇ ಪೋಗಲೆಂದೆ ಸ್ವಪ್ನೆಯಿಸಿ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೦-೨೪).

[ನಿಸ್ತುಹ+ಸ್ವಾಂತ]

ನಿಸ್ತುಹೆ (ನಾ). ೧. -ನಿಸ್ತುಹತೆ : ಎಹಗೆ ಸ್ವರೂಪ ನಿಂದರೋ ಪ್ರಜಮಹಿಳೆಯರು ಕೃಷ್ಣಾಂಭಿವಿರಹದ ದಹನದಾಪಸ್ತಂಭಕೌಪಧದಾನ ಶೌಂದರಿಗೆ ಅಹಹ ಕೊಡುವೆನು ನನ್ನ ನೆನುತುಮ್ಮಹದ ಮೊನೆ ಮುಲಾದವನಿ ಸತಿ ನಿಸ್ತುಹೆಯಲಿದ್ದನು ರಾಜಕಾರ್ಯವಿಹಾರಲೀಲೆಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೩). ೨. ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವಳು; ವಿರಕ್ತಿ : ಆ ಕಮಲರೋಚನೆಯ ಚಿತ್ತದ ಜೋಕೆಯನು ಹಯೆಯಾದು ನಿಸ್ತುಹೆ ಯಾಕೆ ಹದುಕಿಸಲಿಯಾಳೆನುತ (ಅಕ್ಕಾ. ೪-೪೧).

[ಸಂ. ನಿಸ್ತುಹಾ]

ನಿಸ್ತೂತ (ನಾ). ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು; ಓತಪೋತವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದು : ಪ್ರಣವದೊಂದಾ ವರ್ಣ ಮೂವು ಗುಣ ವಿದಿದು ತೋಜುವ ಚರಾಚರವೆನಿಸಬಾರದು ವಿಶ್ವದಲಿ ನಿಸ್ತೂತವಾಗಿ ಹುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೬). [ಸಂ. ನಿಸ್ತೂತ]

ನಿಸ್ತಾವ (ನಾ). ೧. ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಪ್ರವಹಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಅನ್ನದ ಕೆನೆ, -ಗಂಜಿ : "ಮಾಸರೇ, ಆಚಾಮೇ, ನಿಸ್ತಾವೇ—೩ ಭಕ್ತಸಮು ದೈವೇ, ಮುಂಡೇಬೋನದ ಕೆನೆ ಗಂಜಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕ (ನಾ). ಬಡವ ; ದಂದ್ರ ; ನಿರ್ಧನ : ಇರಿ ಧಾತ್ರೀತನಯಂ
ದಿನೇಶಗೃಹದೋಳ್ ಸ್ವಲ್ಪಾಂಗನಾನೂನು ದುರ್ಗತಂ ಕ್ಲೇಶಸಹಿಷ್ಣು
ನಿಷ್ಕನೇಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೨೦). [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕ**]

ನಿಷ್ಕತೆ (ನಾ). ಬಡತನ ; ದಾರಿದ್ರ್ಯ : ರಾಜಗುಪ್ತನೆಂಬೊಂ . . .
ಕೆಲವು ದಿನದಿಂದ ತನ್ನ ನಿಷ್ಕತೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಸಮಾಧಿಗುಪ್ತ ಮುನೀಂದ್ರ
ಪಾದಪದ್ಮೋಪಕಂಠದೋಳ್ ಪರಮದೀಕ್ಷಾವಿಲಕ್ಷಿತಾಕ್ಷೂಣಪ್ರವೇದನಾಗಿ
(ಶಾಂತಿ. ೯-೪೩ ದ) ; ಸುತೆಯರ್ ಪುಟ್ಟು ಪರಂತಾತ್ರಿತರೋಳ್ ಬಲ್ಲದೊ
ಲೊಂದುಗುಂ ಮೈರಂ ನಿಷ್ಕತೆ ಕೀರ್ತಿಹಾಸಿ ಬಹುನಿಷ್ಕತೆ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ
ನಿಶೇಶನವರೋಹಿಣಿಯೋಳ್ (ಜಾತಕ. ೯-೨೦). [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕಸ್ತತಾ**]

ನಿಷ್ಕನ (ನಾ). ಶಬ್ದ ; ಧ್ವನಿ ; ಸ್ವನ : ಖರಖರಟಿಂಕಪರಿಸ್ಪಲನಕಳತ
ವಿಷಮ ಸಮರಭೇರಿನಿಷ್ಕನ[ಪಾಠಂ. ಸ್ತುಳ, ಸ್ಥಳ]ಮುಂ (ಪಂಪಭಾ.
೧೩-೫೧ ದ) ; ದೇವೋಳ್ ಕೂದಿರೆ ಪಟುಪಟಹನಿಷ್ಕನಂ ಶುಭದಿನದೋಳ್
ನಾಡಾದಿಗಳುಂಬುನಲರ್ ನಾಡಿದನಂತಾತ್ಮಜಂಗೆ ಮದುಮಯಂ(ನೇಮಿಪು.
೪-೩೯) ; ಜದಿವ ಖಡ್ಗದ . . . ರೌದ್ರರವಭಟಿಟಪನಿಷ್ಕನದ ಇದಿದ
ಧೂಳಿಯ ಧೂಮರಾಶಿಯ ಪಡೆ ವಿರಾಟನ ಮಗನ ಕಂಗಳಿಗೊಡನೊಡನೆ
ದಾವಾಗ್ನಿಯಂತಿರೆ ತೋಡುತಿದಿರಲಿ (ಕುಮಾರವಿ. ೭-೩) ; ಒರಾವತಂ
ದೇವೇಂದ್ರನಂ ಪೊತ್ತು ದಿಕ್ಕಾಲಪುರಗಳಿಗೆ . . . ಮತ್ತೆ ತೆರಳುತ್ತಲಿಂ
ಮರಳಿ ಬರ್ಪುದಮರಾವತಿಗೆ ಸುರವಾದ್ಯನಿಷ್ಕನಕೆ ಬಿಂಕದಂ ಬೀಗಿ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮-೫೪೭). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಾನ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕನ : "ನಿಷ್ಕಾನ . . . ನಿಷ್ಕಾನ, ನಿಷ್ಕನ,
ಅರವ, ಅರಾವ, ಸಂರಾವ, ವಿರಾವ—೧೭ ಧ್ವನಿಯ ಹೆಸರುಗಳು"
(ವಿಷ್ಣುಂ. ೫೬). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದ ; ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥೇಕ್ಷೆ
ಯಿಲ್ಲದ : ನಿನ್ನ ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾದರೂ ಏನಿದೆ ?
(ಕೇಮಂತ. ೧೩೪). (ನಾ). ೨. ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ
ಮತೆ : ತ್ಯಾಗಮೂಲವೂ ನಿಷ್ಕಾರ್ಥಪರವೂ ಅದ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ಸಳ
ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಸಳಚ. ೨೮ ವೀರಕ). [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾರ್ಥ**]

ನಿಷ್ಕಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಸ್ವಾರ್ಥಿಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾರ್ಥೇಕ್ಷೆ
ಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ. [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾರ್ಥಿನ್**]

ನಿಷ್ಕೇದ (ನಾ). ಬೆವರಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಬೆವರದಿರುವಿಕೆ : ಗೋಕ್ಷೀರ
ಕ್ಷುಚಿತ್ತಮುಂ ನಿಷ್ಕೇದಮುಂ ಸಮಚತುರತ್ತಮಪ್ಪ ಸಂಸ್ಥಾನಸಂಹನ
ನಮುಂ . . . ತನಗನುಸಂಗತಮಾಗೆ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೯೪ ದ).
[**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕೇದ**]

ನಿಷ್ಕೇದತ್ವ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕೇದ : ನಿಷ್ಕೇದತ್ವಮುಂ ನಿರ್ಮಳತ್ವಮುಂ
. . . ಪ್ರಯುಹಿತವಾದಿತ್ವಮುಂಬ ದಶನಿಧಿ ಸ್ವಭಾವತಶಯ
ಸಮುತ್ಪನ್ನಮುಂ (ಚಾಣೂಪ. ೩೫). [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕೇದತ್ವ**]

ನಿಷ್ಕಂಕ (ನಾ). ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು :
ನಿಶ್ಕಂಕ—ನಿಷ್ಕಂಕ, ನಿಶಾದಿ—ನಿಶಾದಿ (ಶಮದ. ೨೫೩ ಪ್ರಯೋ).

ನಿಷ್ಕಂಕಪ್ರತಾಪ = ನಿಷ್ಕಂಕಮಲ್ಲ : ನಿಷ್ಕಂಕಪ್ರತಾಪ ವಿರಬಲಾಳ
ದೇವರು ದೋರಸಮುದ್ರದ ವೀಡಿನೊಳು ನಿಲಿ (ಎಳ. III (R), ನಂಜನ.
೧೫೬-೩ ; 1198) ; ಸ್ತುತಿಪ್ರೀ ಅಸಹಾಯಶೂರ ನಿಷ್ಕಂಕಪ್ರತಾಪ
ಪೊಯ್ಯಳ ಪ್ರೀ ವೀರ ಬಲಾಳದೇವರ್ (ಎಳ. IV, ಚಾಮರಾ.
೧೮೭-೧ ; 1207). ನಿಷ್ಕಂಕ ಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ = ನಿರ್ಭೀತ ವೀರ
ನಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ; ಒಂಧು ಬಿರುದು : ಹೊಯ್ಯಳ ಭೂಬಲ
ನಿಷ್ಕಂಕಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ದೇವರಸರು × × × ಪ್ರೀಕ್ಷೀ
ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುಕ್ತವಿರೆ (ಎಳ. III (R), ನಂಜನ. ೧೩೮-೧೪ ; 1332).

ನಿಷ್ಕಂಕಮಲ್ಲ = ಶಂಕೆಯಿಲ್ಲದ ವೀರ : ನಿರ್ಭೀತ ; ಒಂದು
ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಸುಂದರೇಶ್ವರಂ ಹೃದಿಸವರ ಸೂಲಂ ಗಂಧರ
ದಾವಣೆ ನಿಗಂಕಮಲ್ಲ ಚಲದಂಕರಾಮ ನಿಷ್ಕಂಕಮಲ್ಲರಾಮಪ್ಪ . . .
ಬೋವುದೇವರಸರುಂ (ಕಾ. IV, ೪೪-೩೪ ; 1247). ನಿಷ್ಕಂಕ
ಹೊಯಿಸಣ = ನಿಶ್ಕಂಕನಾದ ಹೊಯ್ಯಳವಂಶದವನು ; ಒಂದು
ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮತು ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧನ ಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಿಷ್ಕಂಕ
ಹೊಯಿಸಣ ಪ್ರೀ ವೀರನಾರಸಿಂಹದೇವರಸರು ದೋರಸಮುದ್ರದ ನೆಲವೀಡ
ನೊಳು ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂದ ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುಕ್ತವಿರೆ (ಎಳ. 111.
ಚಕ್ರನಾ. ೫೮-೯ ; 1260). [**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕಂಕ**]

ನಿಷ್ಕಂಕಲ್ಪ (ನಾ). ಯಾವ ಬಯಕೆಯೂ ಇಲ್ಲದವನು : ಆಶಾ
ರಹಿತನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಶರಣ ನಿಷ್ಕಂಕಲ್ಪ ನಿತ್ಯಾನಂದ
ನಿಗಮನುತ (ಗಣಪಾ. ೧-೪೩). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಂಕುಚಿತ (ಗು). ಚಿಕ್ಕದಾಗದ ; ಸಂಕೋಚಗೊಳ್ಳದ
ನಿರಹಂಕಾರಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಂಕುಚಿತ ವಿಕಸಿತ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಈ ಜೀವಿಯೇ
ಸಮಪ್ತಿರೂಪಿ (ಭಾರದ. ೧೧೩). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಂಕೆ (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಕಂಕೆ ; ಅಳುಕಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಭೀತಿ.
೨. ಅವಜ್ಞೆ : "ನಿಷ್ಕಂಕೆ = ಅವಜ್ಞೆ" (ಶಮದ. ೫೭. ೨).
[**<ಸಂ. ನಿಷ್ಕಂಕಾ**]

ನಿಷ್ಕಂಕೋಚ (ನಾ). ಸಂಕೋಚವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಅಳುಕಿಲ್ಲದಿರು
ವಿಕೆ ; ಹಿಂಜರಿಯದಿರುವುದು : ಮಂಕಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದನ್ನು ನಿಷ್ಕಂ
ಕೋಚದಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು—ಅದೇ ನಿಜವಾದ ಮಂಕುತನದ
ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಕೆಲವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ರಾಮಾ. ೬೫) ; ಅಳಿ . . .
ನಿಷ್ಕಂಕೋಚವಾಗಿ ಒಳಗಿನ ಅಡುಗೆಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು
(ಮುಂಗಾಮು. ೭೬). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಂಖ್ಯ (ಗು). ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ; ಅಸಂಖ್ಯವಾದ : ನಿಷ್ಕಂಖ್ಯ ಶಂಖ
ಪ್ರಸುಟುಪಟಹಸತ್ಯಾಹಳಾ ಭೂರಿಭೇರೇಧ್ವನಿಯುಂ ಭೋರೆಯು ತಾನೊ
ಮೊದಲೊಲಿ ಪಿರಿದುಂ ಘೋರ್ಸಲ್ . . . ತಳದನಲ್ಲಿಂದಮಾ ಧರ್ಮ
ನಾಥಂ (ಬಾಧಪ. ೧೨-೩೩). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಡನಾಟ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಬಂಧನಗಳನ್ನು
ಬಿಟ್ಟಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ : ಕಾನುಸಂಗ ನಿಷ್ಕಂಗವಾಗಿ ಇನ್ನಾವ
ಸಂಗವನಜಾಯನೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೮೪) ; ಸಂಸಾರಿಯಿಲ್ಲದ ಸಂಗ ವೈರಾಗಿ
ಯಿಲ್ಲದ ನಿಷ್ಕಂಗ ಇಂತೀ ಉಭಯಸಂಗದಿಂದ ಮಹತ್ವನ್ನೆದಿಪ್ಪನಾಗಿ . . .
ನಿಮ್ಮ ಶರಣ ಕ್ಷೇಣನಲ್ಲ (ಚತ್ವ. ೪. ೬೧೨-೧೩೭೨) ; ಮೊದಲ ಭೂಮಿ
ಸುಖೇಚ್ಛೆಯೆರಡನೆಯದು ಸದಾತ್ಮವಿಚಾರ ಮೂಡಿಸಿಪುದು. ಕಣಾ
ನಿಷ್ಕಂಗ ನಾಲ್ಕದು ವಾಸನಾಕ್ಷಯವು (ಅಪ್ಪ. ೬-೬). ೨. ಎಲ್ಲ
ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ; ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾದವನು ; ವಿರಾಗಿ :
ಅಂತು ನಿಷ್ಕಂಗನಂ ಸಂಗೀತಪ್ರಸಂಗದೊಳವರಪುಂಗವನೋಲಗಿ ಮುನ್ನ
ಮಾದಿದೇವಂಗೆ ಮಾಡಿದಂದದೋಳ್ ಮಂದರಾಚಲದೊಳಚಿತದೇವಂಗೆ
ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕಕ್ಕಾಣಿಮುಂ ಮಾಡಿ (ಅಚಿ. ೫-೨೨ ದ) ; ನಿಷ್ಕಂಗನಾದ
ಅದಿನಾಥನೇ ಆ ಸೊಗಸಿಗೆ ಮನ ಸೋತು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು
(ಕಪಾಚ. ೨೪). [**ಸಂ.**]

ನಿಷ್ಕಂಗತೆ (ನಾ). = ನಿಷ್ಕಂಗತ್ವ : ಅದು ನಿಷ್ಕಂಗತೆಯಿಂದಲ್ಲದಾಗ
ದದು ಜಾತರೂಪದಿಂದಲ್ಲದೆ ತೀರದು (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೦೫).
[**ಸಂ. ನಿಷ್ಕಂಗತಾ**]

ನಿಷ್ಕಂಗತ್ವ (ನಾ). ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಲಿ
ಪ್ತತೆ : ಮಾಡಿ ಮೂಟವನಜಾಯದ ಭಕ್ತ ಕೂಡಿ ಕೂಟವನಜಾಯದ

ಭಕ್ತ ಮೂಟೆ ಕೂಟವೆಂಬ ಕೋಟಿಯೊಳಿಹು ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವ ನಿರಾಭಾರಿ
[ಪಾಠಾಂ. ನಿಸ್ಸಂಗ ನಿರಾಭಾರಿ] ನಿಸ್ಸೇವು ನಿರ್ದೇಹಿ ನಿಜದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ
ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಯ್ಯ ಭಕ್ತನು (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೨೦೫-೨೩೫); ಈ ಬಗೆಯ
ನಿರ್ಮಲತ್ವ ಲಭಿಸುವುದು ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವದಿಂದ (ಸಾಂಪ್ರ. ೧೧೧). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವಾತ್ಮಭಾವನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐವತ್ತುಮೂರು
ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೦ಯೋಗ್ಯನಾದ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು
ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಭಾರವನ್ನು ಆತನಿಗೆ ವಹಿಸಿ ತಾನು
ನಿಸ್ಸಂಗನಾಗಿ ತನ್ನ ಆತ್ಮವು ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಪರಿಗ್ರಹದಿಂದಲೂ
ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು :
ದ್ವಾದಶಾಂಗದೊಳ್ ಪೇಟ್ಟಿ ಆಧಾನ ಪ್ರೀತಿ ಸುಪ್ರೀತಿ . . .
ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವಾತ್ಮಭಾವನಾಯೋಗನಿರ್ವಾಣಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿ ಯೋಗನಿರ್ವಾಣ
ಸಾಧನ . . . ಅಗ್ರನಿರ್ವ್ಯತಿಯಂಬಯ್ಯತ್ತುಮೂಟು ಗರ್ಭಾದಿ ನಿರ್ವಾಣ
ಪರ್ಯಂತಂಗಳಪ್ಪ ಗರ್ಭಾನ್ವಯಕ್ರಿಯೆಗಳುಂ (ಅದಿತ್ಯ. ೧೫-೧೫ ಪ).
'ದೀಕ್ಷೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನಿಸ್ಸಂಗತ್ವಾತ್ಮಭಾವನಾ]

ನಿಸ್ಸಂಗಪರಿಭಾವಕತ್ವ (ನಾ). ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆಯಿಂದ ವಿಚಾರ
ಮಾಡುವಿಕೆ : ಉಳಿದವರಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾದ ಈ 'ನಿಸ್ಸಂಗಪರಿಭಾವಕತ್ವ'
ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಲೆಗಾರ ಚಿಲುಪನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ (ಸಾಂಪ್ರ. ೬).

[ನಿಸ್ಸಂಗ + ಪರಿಭಾವಕತ್ವ]

ನಿಸ್ಸಂಗಪರಿಭಾವನೆ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಂಗಪರಿಭಾವಕತ್ವ : ಕಲಾ
ದೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ವಸ್ತುಗಳ ಚಿಲುಪನ್ನು . . . ಒಂದು ರೀತಿಯ ನಿಸ್ಸಂಗ
ಪರಿಭಾವನೆಯಿಂದ ಒಲಿಯುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ (ಸಾಂಪ್ರ. ೬).

[ನಿಸ್ಸಂಗ + ಪರಿಭಾವನೆ]

ನಿಸ್ಸಂಗಿ (ನಾ). ಯಾವ ಒಡನಾಟವೂ ಇಲ್ಲದವನು ; ನಿರ್ಲಿಪ್ತ
ನಾದವನು ; ನಿರೀಕ್ಷೆ : ಐವರ ಸಂಗದಿಂಥ ಬಂದೆ ನೋಡದಯ್ಯ . . .
ಐವರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹೋದರು ನಾನೊಬ್ಬನೆ ನಿಸ್ಸಂಗಿ
ಯಾಗಿ ಉಳಿದೆನಲ್ಲಾ (ಅವಚಂ. ೮೯-೯೯೬); ಈಶ್ವರೇಶ್ವರನು ಜಂಗಮಾ
ಕೃತಿಯಂ ಭರಿಸಿ ನಿಸ್ಸಂಗಿಯಾಗಿಯ್ತಂದು ಭಕ್ತಗೃಹಾಂಗಣದೊಳಾಡುತ್ತ
(ಸಪ್ತ. ೨೭-೪೨); ಮಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಗವ ಮಾಡಿ ನಿಸ್ಸಂಗಿಯಾದನು
(ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೧೩೩-೩೯೬); ನಿರಸಾಧಿ ನಿಸ್ಸಂಗಿ ನಿರ್ಮಲ ನಿರಾಭಾರಿ . . .
ಪ್ರಭುಜಂಗಮದ ಪಾಪಮಿರ್ಲೆನ್ನ ಹೃದಯದೊಳಗೆ (ನೀತ್ಯ. ೧-೧-೫).

[ಸಂ. ನಿಸ್ಸಂಗಿನ್]

ನಿಸ್ಸಂಜ್ಞ (ಗು). ೧. ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇಲ್ಲದಿರುವ ; ಪ್ರಜ್ಞಾಹೀನವಾದ :
ನಂದಗೋಪನುಂ ಯತೋದಯಂ . . . ಚಂಡಾಹಿತುಂಡಖಂಡಿತ
ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷವದನನಿಸ್ಸಂಜ್ಞತರಳತಾರನೇತ್ರರುಂ ನಿಸ್ಸಂಜ್ಞ ತ್ರಿಸಂಜ್ಞ ಗಾತ್ರ
ರುಮಾಗಿ (ಜಗದಿ. ೩-೯೫ ಪ). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ;
ಪ್ರಜ್ಞಾ ಶೂನ್ಯ. [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂತತಿ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಂತಾನ : ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಗಳು
ಮಗಳ ಮಕ್ಕಳು ದಾಯಾದ್ಯರುನಿಲ್ಲದೆ ನಿಸ್ಸಂತತಿಯಾದವ [ರೆ]ಲ್ಲವನರಸು
ಕಾ[ನಕೆ] . . . ಕುಡುವುದು (ಕಚ. ೨೬-೩೯-೪೧; 1110). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂತಾನ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು ; ವಂಶವೃದ್ಧಿಯಾಗ
ದಿರುವುದು : ಆ ನರಾಧಿಪ ದಿಜ್ಞ ಳನ ಸಂತಾನವೆಲ್ಲಂ ಕಡೆಗೆ ನಿಸ್ಸಂತಾನ
ವಾಯಿತು (೬ನಪ. ೬೧-೬೮); ಅವರ ಸಂತಾನ ನಿಸ್ಸಂತಾನ ಆಗಲಿ
(ಜನಪೀ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂತಾನಿ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವನು ; ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವನು :
ಸಾರಾಯಜಾಸ್ತಿಯು ನಿಸ್ಸಂತಾನಿಯೆಂದೂ . . . ಹೇಳಿದವರು
(ಅಂಬಿಕ. ೪೯). [ಸಂ. ನಿಸ್ಸಂತಾನಿನ್]

ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧ (ಗು). ೧. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದ ; ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲದ :
ನಿಶ್ಚಿತವಾದ : "ನಿಶ್ಚಯವಾದ, ನಿಶ್ಚಿತ, ದೃಢ, ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾದ,
ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧ . . . ಪಾತ್ರಿಯಾದ, ಗಟ್ಟಿಯಾದ, ತಪ್ಪದ" (Sure-೧೦೪೧).
(ನಾ). ೨. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಖಚಿತತೆ : ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ
ಆ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿ . . . ದೃಕ್ತವಾಗು
ತ್ತದೆ (ಸಕಲ. ೨೯ ಪೀತಿ). ೩. ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಅನು
ಮಾನವಿಲ್ಲದವನು ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟಭಾವನೆಯುಳ್ಳವನು : ತನಗೇನಾಗ
ಬೇಕೆಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಅನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿದ್ದರೂ ಪರರಿಗೆ ತಾನೇನು ಮಾಡ
ಬೇಕೆಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಅವನು ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧನಾಗಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೨೯೮).
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂದೇಹ (ನಾ). ೧. ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದುದು ; ಅನುಮಾನ
ವಿಲ್ಲದುದು ; ಖಚಿತವಾದುದು : ಇವರು ಪಾರ್ಥಿವರೋಳಿಗೆ ಕೇಳಿ
ಪಾಂಡವರು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವು (ಕುಮಾರ. ೧೬-೨೫); ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೬ ಇತರ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ನೀರ್, ಮೀನ ಎಂಬ ಎರಡು ಪದಗಳೂ
ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಪ್ರಾವಿಡಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪದಗಳೆಂದು ಪ್ರಾಜ್ಞರು
ತೀರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ದ್ರಾವಿ. ೩೫). ೨. ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ :
ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿ : ಭವಿಭವಿ ಎಂಬ ಸಂದೇಹ ಕೀಲ ಕಳೆದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹ
ನಿರ್ಲೇಪಕನಾಗಿ ಇರಬಲ್ಲರೆ ಶೀಲಸಂಪನ್ನರೆಂಬ (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೧೦೦-೩೦೯).

ನಿಸ್ಸಂದೇಹಂ ಮಾಡು = ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು ; ಅನು
ಮಾನವಿಲ್ಲದ ಹಾಗಿ ಮಾಡು ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸು : ವಸ್ತುವಂ
ನಿಸ್ಸಂದೇಹಂ ಮಾಡಿ ಬೆಸಸೆ ತಿರ್ಯಗ್ಗಣಮುಂ ತಂದಜುಗುಂ ದಲೆನಲ್ ಗಣ
ಬೃಂದಂ ಪನ್ನೆ ರಡುಮುಜುದುಡೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೨-೬).
ನಿಸ್ಸಂದೇಹಮಾಗು = ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದಾಗು : ಪದಾರ್ಥಂಗಳೊಳ್
ತಮಗೆ ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಬಂದು ತೀರ್ಥಕರಕುಮಾರನಂ ಕಾಣಲೊಡಂ
ನಿಸ್ಸಂದೇಹಮಾಗಿ (ಜಾವಂತ. ೩೮೬). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿ (ನಾ). ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಖಚಿತಭಾವನೆ
ಯುಳ್ಳವನು : ಒಳಗೊಂಡು ಅನಿಮಿಷಲಿಂಗವ ಕಂಡು ಎನ್ನ
ಮನೋಪುಷ್ಪದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿದೆ ನಾಚಿಕೆ ಮಾಡು ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿ
ಯಾದನು ಗುಹೇಶ್ವರ (ಅವಚಂ. ೯೪-೪೧೬); ಸಂದೇಹಿ ತಜ್ಜೀವ ದೇವ
ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿಯಾಗಿಹನಾವಗಂ ತಾನಿದು ನಿಮಿತ್ತಂ ಜೀವನುಂ ಶಿವನಲ್ಲ
ಕೇಳಿರೆ (ಬಸಪ. ೫೧-೨೯). [ಸಂ. ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿನ್]

ನಿಸ್ಸಂಶಯ(ನಾ). ೧. = ನಿಸ್ಸಂದೇಹ ೧: ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿ ಅದೊಂದು
ದಂಭಾಚಾರದ ಪ್ರದರ್ಶನ (ಜೀವಂತ. ೩೩೩); ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾದ ಜ್ಞಾನ,
ಸ್ಥೈರ್ಯ, ಭಗವಂತನು ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂಬ ಮಹಾವಿಶ್ವಾಸ - ಇವೇ
ಮೊದಲಾದ ಯೋಗ್ಯತೆಗಳು ಬೇಕು (ಭಾರದ. ೨೬೪). ೨. ಸಂದೇಹ
ವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ನಿಸ್ಸಂದೇಹಿ: ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯಂ ಬೆಸಗೊಂಡು
ನಿಸ್ಸಂಶಯನಾಗಿ ಸಮವಸರಣಮುಂಡಕದಿಂ ಪೊಜಿಮಟ್ಟು (ಜಾವಂತ. ೪೮).
[ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂಶಯಂ (ಅ). ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದಂತೆ ; ಅನುಮಾನವಿಲ್ಲದ
ಹಾಗಿ : ಅಪ್ರತಿಪದಪಣಿಜಾಜ್ಞಾರೂಢ ಕ್ರೈರೋಕ್ತತೀಖರಂ ತನಗೆ
ನಿಸ್ಸಂಶಯಮಾಗಿಯುಂಪ[ಮು]ವನಪ್ರತಿಕೂಲ ಪ್ರಿಯಹಿತವಾದಿಯಪ್ಪ
ದಜಾನಂತೆಗೆಯ್ಯನೆಂಬುದುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೧೨೩ ಪ). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಂಸಾರ (ನಾ). ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದಿರುವಿಕೆ ;
ವೈರಾಗ್ಯ : ದ್ವೈತವ ಹೇಳುವ ಹಿಂಯರೆಲ್ಲರು ದ್ವೈತಕ್ಕೊಳಗಾದರು
ನಿಸ್ಸಂಸಾರವ ಹೇಳುವ ಹಿಂಯರೆಲ್ಲರೂ ಸಂಸಾರದ ಸಾರವ ಚೆನ್ನರಿದು
ಕೆಟ್ಟರು (ಮೋಳಮಾ. ೧೪-೫೧). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕೃತ್ಯ (ಗು). ೧. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ; ಹುರುಳಿಲ್ಲದ: ಮುಂಜಾವಿನಿಂದ ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಯಾಂತ್ರಿಕಪುರುಷರಂತೆ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಗೀಚಿ ಹೋಗುವ ನಿಷ್ಕೃತ್ಯ ಜೀವಿಗಳೆಂದೆನಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಮಾನವತೆಯೂ ಇದೆ (ಹೇಮಂತ. ೧೮೦). (ನಾ). ೨. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಶಕ್ತಿ; ದುರ್ಬಲತೆ: ದ್ವಾಸ್ತೀಯ, ಯಸ್ತಿಮಧುಕ... ಕಷಾಯ, ಕಾಯಿಸಿ ಸಕ್ಕರೆ ಮತ್ತು ಪೇನುಕುಪ್ಪ ಬೆರೆಸಿ ಕೊಡಲು ವಾತಸಿತ್ತಜ್ವರ, ನಿಷ್ಕೃತ್ಯ, ವಾಂತಿ... ಕಾಮಾಲೆ ಇವಿವು ರೋಗಗಳೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುವು (ಸಕಮ್. ೯೪). ೩. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನು; ನಿರ್ಬಲ: ನಿಷ್ಕಾಣಧ್ವನಿ ತಂಬಟಸ್ಸು ಬಿ ಧಂ ಧಂ ನಾದ ಭೀತರ್ಪಣನಿಷ್ಕೃತ್ಯವಿನ್ ಸುಖೋದಿ ನಾದ ನಗರ ಭಂಡಾರಮಂ ಪೆಂದಿರಂ (ಎಚ್. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೨೬; 1218); ನಾವು ವಾಸರದವಿಯಲಿ ಭಲಜೀವಿಗಳು ನಿಷ್ಕೃತ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ಲಾವ ಬಿಡಲಿಲ್ಲದ ಗಮನಪ್ರಾಣಿಲ್ಲದ ಮಗಿ (ಕುಸ್ಯಾ. ೧೦-೨೬). ೪. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ಸಾರವಿಲ್ಲದುದು; ಹುರುಳಿಲ್ಲದುದು. [ಸಂ.] ನಿಷ್ಕೃತ್ಯಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ನಿರ್ಬಲಗೊಳಿಸು: ಆಗಾಗ್ಗೆ ಹೀರುವ ಮೊದಲು ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ನಿಷ್ಕೃತ್ಯಗೊಳಿಸಿ (Paralyse) ಜೀರ್ಣಿಸುವ ದ್ರವವನ್ನು ಕೊಳ್ಳಿಯ ಶರೀರದೊಳಕ್ಕೆ ಪುಪ್ಪು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಕೀಟಿ. ೪೩).

[ನಿಷ್ಕೃತ್ಯ + ಕೊಳ್ಳಿ + ಇಸ್ತು]

ನಿಷ್ಕೃಪತ್ಯ (ಗು). ೧. ಶತ್ಯವಿಲ್ಲದ. (ನಾ). ೨. ಶತ್ಯಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ನಿರ್ಭಯದ ನಿಗುರಿಸಿದ ಹರುಷದ ನಿಷ್ಕೃಪತ್ಯದಿನಸುರಕುಲವಿದ್ದು ಸುನಿಧ್ರಾಭರದ ಭಾರದಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೨೬-೧). ೩. ಶತ್ಯಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಹಗೆಯಿಲ್ಲದವನು: ನಿಷ್ಕೃಪತ್ಯನಾಗಿ ಈ ಭೂಮಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಗೆದ್ದು ಆಳುವಂತೆ... ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು (ಮಹಾಣ. ೯೨). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಮ (ಗು). ಅಪ್ರತಿಮವಾದ; ಅಸಮಾನವಾದ: ಇದ್ದಂ ಕೆಲದೋಳ್ ನಿಜಾನುಜರಿದಲ್ ಸದ್ವಾದ್ಯ ಸದ್ವೇಯದೊಂದೊಂದವಿಂ ನಿಷ್ಕಮವೈಭವಂ ಕುರುಕುಳಕ್ಕಾಪಾಳನೀತಂ (ನೇಮಿಪು. ೯-೯೩).

[ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕರಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರವಿನ್ಯಾಸ (?): ಗಾಂಧರ್ವಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬ ದಿವಿಜನಾಯಕಗಾಯಕಂ... ಗಮಕಂ ಗಾರವಂಬದೆಯೆ ಗಹಗಹಿತಿ ಗೊಂಡಂ ಗೊಂಡಿ ಚಡಂ ಬಾಡಟಂ ಲಾಲಂಗಿ ತನ್ನೆವನೆ ನಿಷ್ಕರಣಿ ರಂಗರಕ್ತಿ ಬೇಗವಣಿತು ತರಹರಂ ಸುಖವಟ್ಟಿ ಬಾಳ ವಾಳಂ ಪದಿಪೋಜಿ ಕೊಂಕು ಕಮ್ಮಣಿ ಪೆಸರಂ ಭೆಡಂಗುವದೆಯೆ ಪಾಡು ತ್ರಿರೆಯುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೬೬ ನ). 'ಸರಳೆ' ಪರಾ. [?]

ನಿಷ್ಕರಣಿ (ನಾ). ೧. ನಿರ್ಗಮನ; ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವಿಕೆ. ೨. ತಲೆ ಬಾಗಿಲ ಮುಂಭಾಗ; ಅಂಗಳ: "ಪ್ರತೋಳೀಮುಖ ನಿಷ್ಕರಣಂ" (ನಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೬); "ಮುಖಂ, ನಿಷ್ಕರಣಂ—೨ ಮನೇ ತಲಬಾಗಿಲ ಮುಂದೇ ಇರುವ ಬೈಲು, ಅಂಗಳ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೦೪). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಹ (ಗು). ೧. ಸಹಿಸಲಾರದ; ಅಸಹನೀಯವಾದ; ತಡೆಯಲಾಗದ: ಸಮರಭರನಿರ್ಭರಣಮಸೇನಭನಗದಾಪ್ರಹರಣನಿಷ್ಕಹಮದ ವದನೇಶಮತ್ತ ಮಾತಂಗಳದನಲುಖರ್ಪಿತೋರ್ವಿತಳಮುಂ (ಸಂಪು. ೧೩-೪೧ ನ). (ನಾ). ೨. ಸಹಿಸಲಾರದವನು; ಎದುರಿಸಲಾರದವನು. [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಹಣಿ 'ನಿಷ್ಕಾಳ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಹಾಯ (ಗು). ೧. ನೆರವಿಲ್ಲದ; ಅಸಹಾಯಕವಾದ: ದಾರುಣ ಯಾತನೆಯ ಆ ನಿಷ್ಕಹಾಯ ಚೇತ್ಕಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಶೀನಪ್ಪನ ಹೃದಯ

ವನ್ನು ಹಿಂದಿದಂತಾಯಿತು (ಅನಾಥ. ೧೨). ೨. ಇತರರ ನೆರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸದ, ನೆರವಿನ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದ: ಸಂಕ್ರಂದನ ನಂದನನ ನಿರರ್ಗಳ ನಿಷ್ಕಹಾಯಪರಾಕ್ರಮೋಕ್ತಿಗೇಳ್ದು ನೆರೆದ ಗಣಸಂದೋಹಮುಮಂದಾ ಶ್ವರ್ಯಮಂ ತಾಳ್ದು ನಲವೆಚ್ಚ ಪೊಗಳುತ್ತಿರೆ (ಶಬಶಂ. ೪-೬೫ ನ). (ನಾ). ೩. ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಸಹಾಯಕ: ತಾಯಿ ಮಗಳು ಇಬ್ಬರೂ ನಿಷ್ಕಹಾಯಕರಾಗಿ ಮೌನ ತಳೆದರು (ಮೂರುದಾ. ೧೩೦). ೪. ನೆರವಿನ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು; ಅಸಹಾಯಕೂರ; ಏಕಾಂಗವೀರ: ನಿಶ್ಯಂಕನುಂ ನಿಷ್ಕಹಾಯನುಮಾಗಿ ನುಡಿದಮೋಳೆ ಹಿಡ್ಡನ ಸ್ಥಿರತ್ವಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೨೫ ನ); ಅನ್ನಿಷ್ಕಹಾಯ ನೋಳನೆನಗಿನ್ನೇನೆಂದಂದು ನಂದನಾನಂದದಿಂ... ಕುಣುಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದೊಸದಿರ್ದಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೨೩). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಹಾಯಕ (ಗು). ೧. = ನಿಷ್ಕಹಾಯ ೧: ಜೀವನವೆಲ್ಲ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅದೇ ಒಂಟಿತನದಲ್ಲಿ, ಅದೇ ನಿಷ್ಕಹಾಯಕ ನಿರಾಸಂದಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕಾಗುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಿದೆ (ಕುಟುಂಸಾ. ೩). (ನಾ). ೨. = ನಿಷ್ಕಹಾಯ ೩: ಜೊಸದಾಗಿ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದ ನಿಷ್ಕಾವಂತಜನರೂ ಸಹ ರಂಗನಾಥಮುಕ್ತಮಂಡಳಿಯವರ ಉಪಟಳವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ನಿಷ್ಕಹಾಯಕರಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು (ಸಂಜಸಂ. ೧೮೦). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಳ 'ನಿಷ್ಕಾಳ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಾಣ 'ನಿಷ್ಕಾಳ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಾಣಧ್ವನಿ 'ನಿಷ್ಕಾಳಧ್ವನಿ' ನೋ.

ನಿಷ್ಕಾರ (ಗು). ೧. ಸಾರವಿಲ್ಲದ; ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ; ನೀರಸವಾದ: 'ನಿಷ್ಕಾರಹೃದಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಸಾರವಿಲ್ಲದುದು; ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ನೀರಸವಾದುದು: ಮಗಳಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿಡಳುಕೆಯ ನಿಷ್ಕಾರಮಪ್ಪ ವಸ್ತುವನಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೪-೬೧); ಆ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಶರಣೆಂದೆನೆಯ್ಯಾ ಅದು ಸಾರವೂ ಅಲ್ಲ ನಿಷ್ಕಾರವೂ ಅಲ್ಲಾ ಆ ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ನಾನೇ ತದ್ಗತನಾದೆ ಕಾಣಾ (ಬಸವ. ೯೪೩); ಸರಿಸಿರುಹವದನೆಯರಂಗ ಕಳೆಗಳು ತರಣರಿಗೆ ನಿಷ್ಕಾರವಲ್ಲದೆ ಸಾರತರವದು (ಬಸವ. ೪೦-೬೯). ೩. = ನಿಷ್ಕಾರರಸ: ಕಾರಣಾಂಶರ್ಯಮಿ ಸ್ಥೂಲವತಾರವ್ಯಾಪ್ತಾಶಾದಿ ರೂಪಕ ಸಾರಶುಭಪ್ರವಿವಿಕ್ತಾನಂದ ಸ್ಥೂಲ ನಿಷ್ಕಾರ ಆರು ರಸಗಳ ನರ್ವಿಸು (ಹಸಾರ. ೧೩-೨೬). [ಸಂ.]

ನಿಷ್ಕಾರತೆ (ನಾ). ಸಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ನೀರಸತೆ: ನಾವು... ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು, ಬೇಡನ್ನಿನ ಜೀವನದ ನಿಷ್ಕಾರತೆ-ಇವನ್ನು ಕುರಿತು ಅಡುತ್ತಿದ್ದವು (ಕುಟುಂಸಾ. ೧೪೪). [ಸಂ. ನಿಷ್ಕಾರತಾ]

ನಿಷ್ಕಾರರಸ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ದೈವಿಕವಾದ ಆರು ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೧. ಸಾರರಸ = ಸಾತ್ವಿಕ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ತ್ರಿಗುಣರೂಪ ಕಾರಣವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ೨. ಶುಭರಸ = ಮಂಗಳಕರವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ೩. ಪ್ರವಿವಿಕ್ತರಸ = ಏಕಾಂತ ಸ್ಥಳ; ಪುಣ್ಯಕರವಾದ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರ. ಇದನ್ನು ವಿರಾಡ್ರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ೪. ಆನಂದರಸ = ನಾವು ಮಾಡುವ ಉಟ, ನೀದ್ರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆನಂದ. ಇದನ್ನು ರಾಮಕೃಷ್ಣಾ ದ್ವೈತಕಾರರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆಮಾಡಬೇಕು. ೫. ಸ್ಥೂಲರಸ = ನಮ್ಮ ಸ್ಥೂಲದೃಷ್ಟಿಗೆ ಯಾವುದು ಸಾರವೆಂದು ಕಾಣುವುದೋ ಆ ಜಲ. ಇದನ್ನು

ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ೬. ನಿಸ್ಸಾರ ರಸ - ಹುಲ್ಲು, ಕಡ್ಡಿ ಮೊದಲಾದುವು. ಇದನ್ನು ಅಂಶ (ಪಶು, ಪಕ್ಷಿ, ಮೃಗಾದಿ)ರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸ ಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪದ್ಮಾಪಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಪದ್ಮಾಸ ಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಬೇಕೆಂದು 'ಹರಿಕಥಾಮೃತ ಸಾರ'ದ ಬೀಜೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ: ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ . . . ಆರು ವಿಧಗಳುಂಟು. ಇದರಂತೆ ರಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾರರಸ, ಶುಭರಸ, ಪ್ರವಿಕ್ತ ರಸ, ಅನಂದರಸ, ಸ್ಥೂಲರಸ, ನಿಸ್ಸಾರರಸಗಳೆಂದು ಆರು ವಿಧಗಳುಂಟು (ಹಸಾರ. ೧೩-೨೭ ಬೀಜು). [ನಿಸ್ಸಾರ+ರಸ]

ನಿಸ್ಸಾರಹೃದಯ (ನಾ). ೧. ಸಾರವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು; ನೀರಸ ವಾದ ಅಂತರಂಗ. ೨. ಸಾರವಿಲ್ಲದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವನು; ಭಾವಾನುಕಂಪಗಳಿಲ್ಲದವನು; ಕ್ರೂರಿ: ನಿಸ್ಸಾರಹೃದಯನು ಕಂಠ ನೀ ಮುಷ್ಕಾತ್ಮ ಹೋಗು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೯-೧೬); ಮಾರಿಮುಖದವ ಕಠಿನ ಮನ ನಿಸ್ಸಾರಹೃದಯನು ಛೇದನನೋಳು. ಹೋರಿದವರೇನಹರು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೩-೪೬). [ನಿಸ್ಸಾರ+ಹೃದಯ]

ನಿಸ್ಸಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವೀಣೆ; ಸಾರಿ ಅಥವಾ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಗಳು ಇಲ್ಲದ ವೀಣೆ: ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದವರೆಗೂ ವೀಣೆಗೆ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿದ್ದು ದು ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಲು (Fret) ಇಲ್ಲದ ವೀಣೆಗೆ 'ನಿಸ್ಸಾರಿ' ವೀಣೆಯೆಂದು ಹೆಸರು (ಸಂಗೀತಂ. ೩೧೧).

[?]

ನಿಸ್ಸಾಹಣ 'ನಿಸ್ಸಾಳ' ನೋ.

ನಿಸ್ಸಾಹಳ 'ನಿಸ್ಸಾಳ' ನೋ.

ನಿಸ್ಸಾಹಳಧ್ವನಿ 'ನಿಸ್ಸಾಳಧ್ವನಿ' ನೋ.

ನಿಸ್ಸಾಳ, ನಿಸ್ಸಹಣ, ನಿಸ್ಸಳ, ನಿಸ್ಸಾಣ, ನಿಸ್ಸಾಹಣ, ನಿಸ್ಸಾಹಳ, ನಿಸ್ಸಾಳಯ, ನಿಸ್ಸಾಳಿ (ನಾ). ತಾವ್ರದಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿ ತಳ ಭಾಗ ಕಿರಿದಾಗಿ, ಮುಖಭಾಗ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದು ಮಹಾಧ್ವನಿ ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ, -ರಣ ವಾದ್ಯ: "ಯಶಃ, ಪಟಹ, ಧಕ್ಯಾ-ಈ ೩ ನಿಸ್ಸಾಳದ ಶಬ್ದರು" (ನಾಚರಾ. ೯೬); ಪೊಯ್ಯ ನಿಸ್ಸಾಳ ತಮ್ಮಟದ ಭೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯ ಬಿರುದಿನ ಕದಳಿ ತಿತ್ತಿರಿಗಳಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಇಹರ. ಬೇ. ೩೭-೨೧); ಮೊಳಗಿದವು ನಿಸ್ಸಾಳ ಕೋಳಾಹಳವು ಕಹಳೆಗಳು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೯-೨೭); ದೋಳು ನಿಸ್ಸಾಳಗಳೆಲ್ಲರ ತುಂಬಿತಾಕಾಶಮಂಡಲವ (ಕಂಠವಿ. ೧೪-೨); ಭೇರಿ ನಿಸ್ಸಾಳಗಳು ಭರದಿಂದ ಮೊಳಗಿದವು (ರಾಜಸೂ. ೨). ನಿಸ್ಸಹಣ: ಜಟಿಲತರ ನಿಸ್ಸಹಣ ಭೇರಿ ಪಟಹದಿಂದಿರುವುದೋಪ . . . ಅಳ್ಳಿಯಾಯಲು ಜಗತ್ತಯವ (ಉತ್ತರಾ. ೧೮-೩೧). ನಿಸ್ಸಳ: ಪಟಹ ನಿಸ್ಸಳ ಭೇರಿ ಪಟ ಬಿಡಿಸಿದಿನಂತಾಯ್ತು (ಕಾಶರಾ. ೧೯-೧೧); ಮೊಳಗಿದವು ಭೇರಿ ಗಳು ಘನನಿಸ್ಸಳದೋಡನೆ ಕೋಸಲಸ್ವಸಾಲನ ನಿಳಯದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೮-೫೩). ನಿಸ್ಸಾಣ: ಮಾಜಾಸ್ತ ಸಾಮಂತರಂತರಗೆಂ ಬಿಕ್ಕೊ ಡೆಯಂಥಕಂ ಚಮರಜಂ ನಿಸ್ಸಾಣಮಂ ಪ್ರಾಣಮಂ . . . ಕೊಂದನಶ್ರಮದೆ ಕೇಳ್ ಶ್ರೀಮಲ್ಲ ಸಂಗ್ರಾಮದೋಳ್ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೫-೪೩; 1156), ನಾಚಪದ ಪ್ರೋದ್ಯಚ್ಚು ಟಿತ್ತಾರದಿನನುಗತನಿಸ್ಸಾಣಭಾಂಕಾರದಿಂ ವಿಶ್ವಪಮಂ ಶಬ್ದಾತ್ಮಕಂ ಮಾಡಿದುದುಭಯಮಹೀಭೃಚ್ಚಮೂಚಕ್ರ ವಾಳಂ (ಚಂದ್ರತ. ೧೦-೬೭); ಪಟಹ ನಿಸ್ಸಾಣ ತಮ್ಮಟ ಭೇರಿಗಳ ಸಮುತ್ಪಟನಾದಂ . . . ಪಟಭಟರ ಬೊಟ್ಟಿಯಾರ್ಥಟಿಗೊಂದಾಗಿ ಸಂಘಟಿತೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಘಟಿಯಿಂದೊಡೆಯದಿದನೆ (ಚೈವಿಭಾ. ೪-೧೪). ನಿಸ್ಸಾಹಣ: ಮನ್ಮಥಂ ಸೇನೆಗಂ ಕೈವೀಸೆ ದನಿಮಾಡಿದವು ತುಂಬಿ

ಯಂಬು ನಿಸ್ಸಾಹಣಂ ವಿಸುತ ಕೋಕಿಲರಾವನೆಂಬ ಹೆಗ್ಗಾಳಿಗಳು ಬಿರಿ ದೆತ್ತಿ ಕರೆದವಲ್ಲಿ (ವೀಕ್ಯತ. ೨-೪-೧೭). ನಿಸ್ಸಾಹಳ: 'ನಿಸ್ಸಾಹಳ ಧ್ವನಿ' ಪರಾ. ನಿಸ್ಸಾಳಯ: ಸುಜಾಯಲಂಬರುಣಾಂಬುಗಳ ನದಿ ಹೊಜಮುಜಾಯಿ ಬೊರೆಗಿಕ್ಕಿದರು ಬೊಟ್ಟಿಜಾದಿಯವ ದನಿ ಪಟ್ಟಿಸಿತು ನಿಸ್ಸಾಳಯದ[ಪಾಶಂ. ಹತ್ತಿ] ದನಿಯ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೯-೧೨). ನಿಸ್ಸಾಳಿ: ಹೀಗಾಗಲು ಕಾರಣವನ್ನೂ ಅವನು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಕಾರಣ ಸುಲಭ ವಾಗಿಯೇ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸಾಳಿಯಂತೆ ಮೊಳಗುತ್ತಿತ್ತು (ಭೀಮಶಾ. ೧೭೦). [<ಪ್ರಾ. ನಿಸ್ಸಾಣ./ತಮಿ. ನಿಜಾಳ: ತೆಲು. ನಿಸ್ಸಾಣ, ನಿಸ್ಸಾನ, ನಿಸ್ಸಾಹಣ]

ನಿಸ್ಸಾಳ ಕೋಟಿ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾಳವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ: ಸಿಡಿಲ ಕುಡುಡುಗಳಿಂದ ಕಮಲಜ ಹೊಡೆಯಲಬುಜಭವಾಂಧಭೀರಿಯ ಕಡುಡನಿ ಗಳೆನೊಡದಾದವು ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೪೭); ಸೂಳ ವಿಸಮವು ಲಗ್ನಿಯಲಿ ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿಗಳದರ ರಭಸಕೆ ಕೇಳಲಾರದೆ ಕಿವುಡು ಗೊಂಧವು ಲೋಕ ಹದಿನಾಲ್ಕು (ಸುಧಾಮ. ೩-೧). [ನಿಸ್ಸಾಳ+ಕೋಟಿ]

ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಾಳಕೋಟಿ: ಮುಸಗಿದುಡು ಬಹು ವಾದ್ಯರಸ ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ ಗರ್ಜಿಸಿದವಾಪರ್ಜಿಸುವೋಲ್ ಘನಯುಕ್ತಭೇದಿಗಳ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೪-೪); ಸೂಳವಿಸಿದವು ಲಗ್ನಿಯಲಿ ನಿಸ್ಸಾಳತತಿ ಸಿಡಿಲೆಣಗಿತೆನಲು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೫೨). [ನಿಸ್ಸಾಳ+ತತಿ]

ನಿಸ್ಸಾಳಧ್ವನಿ, ನಿಸ್ಸಾಣಧ್ವನಿ, ನಿಸ್ಸಾಹಳ ಧ್ವನಿ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾಳ ಧದ ಶಬ್ದ: ನೀಗುರಿ ಜಾಮರಂ ರಾಗದಿಂ ಕುಣಿಯ ನಿಸ್ಸಾಳಧ್ವನಿ ದಿಕ್ಟ ಟಿಕ್ಟ ಧೀಂಕಿಡೆ ಭೀರೀರವಂ ಬೊಮ್ಮಾಂಡವನಡರೆ (ನಂಬರ. ೧೮-೪೮).

ನಿಸ್ಸಾಣಧ್ವನಿ: ನಿಸ್ಸಾಣಧ್ವನಿ ತಂಬಟಿಸ್ಪಟ ಧಡಂ ಧಂ ನಾದ ಛೇತಸ್ತುರ್ಲರ್ಪಸ್ತತ್ಪರ್ವಿಸುಟೋಡಿ ನಾಡ ನಗರಂಭಂಡಾರಮಂ ಶೆಂಡಿರಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೫-೨೭; 1218). ನಿಸ್ಸಾಹಳಧ್ವನಿ: ತುಂಬಿ ಗಳ ದನಿಯಂಬ ನಿಸ್ಸಾಹಳಧ್ವನಿಕದಂಬ ದಾಂಧಳ ಧಳಂಧಳವೆಂಬ ರವದಲ್ಲಿ ತುಂಬಲಾಹಾಹ ಕೇಲ್ವಲ್ಲಿ ನೆರೆದುಡು ಮದನಭೂಮಿಪನ ಸೇನೆಯಾಗ (ವೀಕ್ಯತ. ೨-೪-೧೨). [ನಿಸ್ಸಾಳ+ಧ್ವನಿ]

ನಿಸ್ಸಾಳನಿಸ್ಸನ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಾಳ ಧ್ವನಿ: ನಿಸ್ಸಾಳನಿಸ್ಸನದ ಘಂಟು ಘಂಟು ಬೊಗ್ಗುಗಳ ರಿಪುಗಳ ಮುಳಿಯಿಸುವ ಕಹಳೆಗಳ ತುರಗಾವಳಿಯ ಗಜಜಬ್ಬರಹೆ ಮಿಗೆ ಕೈಕೊಂಡರತಿಬಳರು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೫೮).

[ನಿಸ್ಸಾಳ+ನಿಸ್ಸನ]

ನಿಸ್ಸಾಳಬದಿಕ (ನಾ). ನಿಸ್ಸಾಳವನ್ನು ಬಡಿಯುವವನು, -ಬಾರಿ ಸುವವನು: ವಂದಿಗಳ ನಿಸ್ಸಾಳಬದಿಕರ ಮಂದಿ ಹಡಬಿಗ ಚಾಟಿ ಸೂತರ ಸಂದಣಿಗಳೊಪಧಿಕ ಹಯಗಜಸಂವಿಧಾಯಕರು ನಿಂದುಡು(ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೨-೨).

[ನಿಸ್ಸಾಳ+ಬದಿಕ]

ನಿಸ್ಸಾಳಯ 'ನಿಸ್ಸಾಳ' ನೋ.

ನಿಸ್ಸಾಳರವ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಾಳಧ್ವನಿ: ದಿಂದಿಮರವಂಗಳಾಸಕದ ರವಂ ಕರಡೆಗಳ ರವಂ ನಿಸ್ಸಾಳರವಂ ಭೀರೀರವಂ ಮ್ವದಂಗಳಂಗಳ್ (ಗೌಕ. ೩-೬೦). [ನಿಸ್ಸಾಳ+ರವ]

ನಿಸ್ಸಾಳಾರವ (ನಾ). = ನಿಸ್ಸಾಳಧ್ವನಿ: ದಾರುಕನು ನಿಜರಘವನೇನಗ ಲುದಾರಸಾತ್ಯಕಿ . . . ನಿಸ್ಸಾಳಾರವದ ಘಟ್ಟಿಯಲಿರಿದಾದನು ರಿಪು ವ್ರಜಕೆ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೧-೪). [ನಿಸ್ಸಾಳ+ಆರವ]

ನಿಸ್ಸಾಳಿ 'ನಿಸ್ಸಾಳ' ನೋ.

ನಿಸ್ಸೀಮ (ಗು). ೧. ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದ; ಅಪರಿಮಿತವಾದ; ಅನಂತ ವಾದ: ಭೂಮಿಪತಿ ಭುಲ್ಲವಿಸಿದನು ನಿಸ್ಸೀಮಸಂತೋಷದಲಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೧೦); ಶ್ರೀಮದಮಲಗುಣನಿಧಿಗೆ ನಿತ್ಯನಿಗೆ ನಿಸ್ಸೀಮ

ಕೃಪಾವಾರಿಧಿಗೆ ರಾಮಣೀಯಕರಾಶಿಗೆ ಪತ್ನಿ ಮರಂಗಧಾಮನಿಗಾನೆಜಗು
ವೆನು (ಪದ್ಯ. ೧-೧); ಪರಿವಾರದಾ ಸಂಸಾರಭಾರಬಂಧನವೆಹುದೆ
ದಂಧಮ್ಯ, ನಿಸ್ಸೀಮ, ವಿಶ್ವಸಂಚರಶ್ಚಯುಕ್ತ, ಕವಿವೈನತೇಯನ
ಮಹಾಪಕ್ಷವಿಸ್ತಾಲನೆಗೆ ? (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೨೬-೨೫); ರೋಮರಂಧ್ರ
ಗಳರಳೆ ಶತಕೋಟಿಕಣ್ಣುಗಳು ಆ ಮಹಾರ್ಜುನ ಕಂಡಾ ಕಣಯನುಸಿರು
ವೆನು ಸಾಮಗಾನದ ಸರಿಯ ನಿಸ್ಸೀಮಭಂದದೊಳು (ಗಂ. ೧೧-೧೯).
'ನಿಸ್ಸೀಮಕಲೆ', 'ನಿಸ್ಸೀಮಜೆಲುನ' ಪರಾ. ೨. ಶೂರನಾದ ;
ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ : ಬಭ್ರುವಾಹನ ಸುವೇಗ ನಿಸ್ಸೀಮ ನೀಲಧ್ವಜ
ಮರಾಠಧ್ವಜಾದಿಗಳ್ಳೆನೆರಸಿ ನಡೆದರೊಡನೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೧).
(ನಾ). ೩. ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದುದು ; ಪರಿಮಿತಿಯಿಲ್ಲದುದು ;
ಅನಂತವಾದುದು : ಸಹಜನಿರಾಭಾರಿಗಳ ಮೇಳದಿಂದ ನಿಸ್ಸೀಮದ
ನಿಭ್ರಾಂತಿನ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶಾವದನೆ ಅನುಕೂಲ ನಿತ್ಯಬ್ಧವೆ ಅನುಭಾವ
(ಅವಚಂ. ೪೪-೩೭೪) ; ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿಸ್ಸೀಮ ಸೀಮದಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮ
ನಿಸ್ಸೀಮವೆಂದರೂ ಕೊನ್ಯವಲ್ಲ (ನನ್ನ. ೧೩-೧). ೪. ಅತ್ಯಧಿಕ
ನಾದವನು ; ಸೀಮಾತೀತನಾದವನು : ತನುಮನಧನನ ಮಿಡಾ
ಮಾಕಾಡಬಲ್ಲರೆ ಆತ ನಿಸ್ಸೀಮನು ಆತ ನಿತ್ಯಕೃನು (ಬಸವ. ೨೧೬) ;
ನೆರೆದ ನೆರೆಯೆಲ್ಲಂ ಪರಿದು ಬಂದು ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಬಂದಿಯೊಳಿದ
ನಿಸ್ಸೀಮನಂ ಕಂಡು . . . ಇದಾವ ಭಕ್ತಿಯ ಬೆಳೆಯೊ ಎಂದು
ಕೊಂಡಾಡುತೆರೆ (ಸಂಬರ. ೨-೩೧) ; ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯೊಳಿಹ
ಕಲಿಕಾಮದೇವನು . . . ಭಕ್ತಿಯಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮನಂತೆಂದ (ಒಸಪು.
೨೬-೫೬) ; ಸೀಮೆಯ ಮಿಡಾ ನಿಸ್ಸೀಮನಾದನು (ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೨೭-೩೮೦). ೫. ಅತಿಶೂರ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಸಾಮದಲಿ ಸೊಗ
ಸಿಲ್ಲ ನಿರ್ವಾ ನಿಸ್ಸೀಮರಾದೊಡೆ ಜೋಡಿಸುವುದುದ್ದಾಮಕುರುಭೂಮಿ
ಯಲಿ ಕುಳವಣವರ ಪತಿಕರಿಸಿ (ಕುಮ್ಯಾ. ೧೧-೫). ೬. ಅತ್ಯಂತ
ಸಮರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತಿ : ವ್ಯಾಸನ ಸಾವಿತ್ರಿ, ದಮಯಂತಿ, ದ್ರೌಪದಿ . . .
ಇವರೆಲ್ಲ ಪತಿಗಾಗಿ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡುವ, ದುರ್ಭರದೀಕ್ಷೆ
ಯಲ್ಲಿ, ದಾರುಣವಾದ ಯಾತನೆಯನ್ನು ನುಂಗಿ ಜಯಿಸುವ ಧೀರಯಾತ್ರಿ
ಯಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸೀಮರು (ಧರ್ಮಸಾ. ೭೪) ; ಇಲ್ಲದ ಕಿರುಕುಳ ಕೊಡೋದ
ರಲ್ಲಿ ಪೈದಿಗಳು ನಿಸ್ಸೀಮರು (ವೀರಯೋ. ೩೫). ೭. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ
ಆಚೆಗೆ ಇರುವವನು ; ಸರ್ವಾತೀತನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ :
ಹೊಲಬುದೋದಿದ ನಿಸ್ಸೀಮನ ಹೊಲಬನಜಾಡು ಕೂಡಿದಾತನೆ
ಮೃದನು (ದೇವಾಪ. ೧೦-೧೬) ; ನಿರತಿಶಯ ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿಗಮೇತರ
ಗಿರೇಶ್ವರ ನಿಹಿತ ನಿರುತ್ತರ ನಿರಾಮಯ ನಿರ್ವಿಕಾರಾಕಾರ ಚಿತ್ತೈಸು
(ಬಸವ. ೬೧-೪೩) ; ನಿಸ್ಸೀಮಂಗೆ ನಿರ್ವಿಕಲ್ಪಿತಂಗೆ ಕಲ್ಪಿತ ಉಂಟೇ
(ಸಿದ್ಧೇವ. ೧೬೭-೫೦೦) ; ನಿರುಪಮ ನಿರಾಳನು ನೋಡಾ ಲಿಂಗೈಕ್ಯನು
ನಿಸ್ಸೀಮ ನಿರ್ಜಡನು ನೋಡಾ ಲಿಂಗೈಕ್ಯನು (ಅಖಂಡೇ. ೩೧೬-೫).

[ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸೀಮಕಲೆ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಥವಾದ ಕಲೆ : ಜನಪದ
ಕಾವ್ಯಕಲೆ . . . ವಸ್ತುವಿನ ಸಮಗ್ರಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಿಂತ, ವಿನಯ
ವಿವರವಾದ ಬಣ್ಣನೆಗಿಂತ ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆದ ಅಂಶಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು
ಬಣ್ಣಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇದು ನಿಸ್ಸೀಮಕಲೆ (ಸೌಂದಸ. ೨೬೫).

[ನಿಸ್ಸೀಮ+ಕಲೆ]

ನಿಸ್ಸೀಮಜೆಲುನ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಜೆಲುವನ್ನುಳ್ಳವನು ;
ಅಪರಿಮಿತ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವನು : ಭವವಿಲ್ಲದ ಭಯವಿಲ್ಲದ
ಜೆಲುವಂಗಾನೊಲಿದೆ ಕುಲಸೀಮೆಯಿಲ್ಲದ ನಿಸ್ಸೀಮಜೆಲುವಂಗಾನೊಲಿದೆ
(ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೨೨-೨೮೩). [ನಿಸ್ಸೀಮ+ಜೆಲುನ, (<ಜೆಲ್ಲ)]

ನಿಸ್ಸೀಮತನ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಎಲ್ಲ ಸೀಮೆಗಳನ್ನೂ
ಮೀರಿ ನಿಂತಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ರೋಮರೋಮದೊಳಖಿಲಭುವನ
ಸ್ಮೃತಿಯ ನಲಿದಾಡುವುದು ಗಡ ನಿಸ್ಸೀಮತನ ಗಡ ನಾವು ವೈರಿಗಳೆಂದು
ಕೋಪಿಸುವ ಈ ಮರುಳುತನವೆತ್ತಲೇ ರಣತಾಮಸಿಕೆ ತಾನೆತ್ತಣದು
(ಕುಮ್ಯಾ. ೬-೪೦) ; ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ವಿನುರ್ತಿಸಿ
ನೋಡುವ, ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಹುಡುಕುವ ನಿಸ್ಸೀಮತನವೂ
ಅವರಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೩೮೭). [ನಿಸ್ಸೀಮ+ತನ]

ನಿಸ್ಸೀಮನಿರ್ವೇಗ (ನಾ). ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಮೈರಾಗ್ಯ :
ಮಾನವರಮ್ಮಂದಿಗಾತ್ಮಜನ್ಮವದೇನೆಂದು ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೆಯಿಂದ ಲೋಚ
ನೋತ್ಸವನುಂ ತಾಳ್ದದೆ ಬಾಚ್ಚಿ ಪಡೆಗುಂ ನಿಸ್ಸೀಮನಿರ್ವೇಗಮಂ
(ಮಲ್ಲಪ. ೩-೧೦೬). [ನಿಸ್ಸೀಮ+ನಿರ್ವೇಗ]

ನಿಸ್ಸೀಮಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಭಕ್ತಿ ; ಅಪರಿಮಿತವಾದ
ಭಕ್ತಿ : ನನ್ನ ಅಂಶಲೋಕದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ನವೋದಿತತಾರುಣ್ಯದ ನವೋ
ನವಪ್ರೇಮ, ನಿಸ್ಸೀಮಭಕ್ತಿ, ಅಖಂಡವಿಶ್ವಾಸ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿ
ದ್ದೇನೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೧). [ನಿಸ್ಸೀಮ+ಭಕ್ತಿ]

ನಿಸ್ಸೀಮಲೋಕ (ನಾ). ೧. ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಲೋಕ ; ವಿಸ
ರೀತವಾದ ದುಃಖ. ೨. ಅತಿಯಾದ ಲೋಕವುಳ್ಳವನು ;
ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖಿಯಾದವನು : ಬಲದೇವಾಕೃತಿಯಂ ಸರಾಗನಮರಂ
ನಿಷ್ಪಾಣಮಂ ವಿಕ್ರಿಯಾಬಲದಿಂದ ನಿರ್ವಿಗ್ನ ಕಂಡು ಲಕ್ಷ್ಮೀನಂದಂ ನಿಸ್ಸೀಮ
ಲೋಕಂ ಭಯಾಕುಲಿತಂ . . . ಜೀವಂ ಪೋಗೆ ದಿಟ್ಟಂ ಧರಾತಲದೊಳ್
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೪೯). [ನಿಸ್ಸೀಮ+ಲೋಕ]

ನಿಸ್ಸೀಮೆ (ನಾ). ಮೇರೆ ಇಲ್ಲದುದು ; ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರಿ
ದುದು ; ಸೀಮಾತೀತವಾದುದು : ಭಾವದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಿತರಾದವರ
ಸೀಮೆಯೇನು ನಿಸ್ಸೀಮೆಯೇನು ವಚನದ ರಚನೆಯ ರಂಜನೆಯ
ಲೀಲೆಯನಾದುವರು ಗುಹೇಶ್ವರನಪ್ಪ ಗುಪ್ತವೆಂತೆಂದಜಾಯರು (ಅವಚಂ.
೧೦೯-೪೯೬) ; ಅಚಾರ ಅನಾಚಾರವಿಲ್ಲದಂದು ಸೀಮೆ ನಿಸ್ಸೀಮೆ ಇಲ್ಲ
ದಂದು ಗಮನ ನಿರ್ಗಮನ ಇಲ್ಲದಂದು . . . ಇದೆ ಪರ ಇಲ್ಲದಂದು
ಪರಾಪರವಸ್ತು ನೀನೊಬ್ಬನೇ ಇದ್ದೆಯೆಯ್ಯಾ (ಸಿದ್ಧೇವ. ೭-೨೦).

[ಸಂ. ನಿಸ್ಸೀಮ]

ನಿಸ್ಸ್ಮೃತ (ನಾ). ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ; ವಿರಕ್ತ ; ಸ್ವಾರ್ಥ
ವಿಲ್ಲದವನು : ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಯ ಬಯಸ ದಿವಿಜರ ಭೋಗವನು
ತಾನೊಲ್ಲ ಸಕಲವದಾಗಿ ಕೆಡುವದೊಂದು ನಿಸ್ಸ್ಮೃತನಾಗಿ ನಿಮಿಷದಲಿ . .
ಸುಖೇಚ್ಛೆಯ ಯೋಗಿಯನಿಮವನು (ಅಮೃತ. ೬-೯). [ಸಂ.]

ನಿಸ್ಸಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದ ; ಪ್ರತಿಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದ :
"ಸ್ವಾರ್ಥತೆಯ ಒಲವಿಲ್ಲದ ; ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾದ ; ನಿಸ್ಸಾರ್ಥ ; ಅಸ್ವಾರ್ಥ ;
ಅನಾಸಕ್ತ ; ನಿಷ್ಕಾಮ" (Disinterested. ಇಂಕನ). (ನಾ).
೨. ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಸ್ವಪ್ರಯೋಜನಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದಿರು
ವಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕಾಮತೆ. [ಸಂ.]

ನಿಹಂಚಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದ ಒಂದು ಭಂಗಿ ; ೧ "ಭುಜ
ವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ತಲೆಯನ್ನಿರಿಸುವುದು.
ವಿಲಾಸ, ಲರಿತ, ಗರ್ವ, ಬಿಬ್ಬೀಕ, ಕೆಲಕೆಂಚಿತ, ಮೊಟ್ಟಾ
ಯಿತ, ಕುಟ್ಟುಮಿತ, ಮಾನ, ಸ್ತಂಭ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ
ಪ್ರಣಯಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೨೨
ಗದ್ಯಾನುಸಾರ) : ಕೆಲದೊಳೊಂದಿನಿಹು ಬಾಗಿಡ ತಲೆಯಂಚಿತವೆಂಬ
ನಾಮಮುಕ್ತಿದ ಭುಜದೊಳ್ ಸಲೆ ಕುಸಿದ ಕೊಲೆಯಮೊಪ್ಪುವ ತಲೆಯದು
ಪೆಸರಾಯ್ತು ಕೇಳ್ ನಿಹಂಚಿತವೆಂದುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ನಿಹಟದಂತು (ನಾ). ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಕಾಂತಿ : ನಿಹಟದಂತು ಜಾಲಜಟಿಲ ವಿವಿಧರತ್ನರಾಶಿಯಂ ವಿಶಾಮುಖಪ್ರಕಾಶಿಯಂ ಗಗನತಲ ಮನೆಯ್ವ ನೆಗೆವ ಶಶಿಭಾಕಳಾಪಮಂ ನಿರುಪಮಧೂಮಾಲೇಪಮಂ ಕಂಡನಂತರಂಗವಿವಿಧವನಜನದರಾಗದಿಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೧೧-೫೪).

[ಸಂ.]

ನಿಹತಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮಾ]ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; “ನಿಹತಾರ್ಥ-ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು” (ಕೃಷ್ಣ. ೨೨೭). ೨. ಈ ದೋಷ ದಿಂದಕೂಡಿದ ಪದ ; ೩ ಒಂದು ಪದದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದು ಮತ್ತೊಂದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಆ ಪದವು ನಿಹತಾರ್ಥತಾದೋಷಗ್ರಸ್ತವಾಗು ತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಪದಕ್ಕೆ ನಿಹತಾರ್ಥವೆಂದು ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ನಿಹನನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವುದು ; ಕೊಲೆ ; ವಧೆ : “ಪ್ರಮಾಪಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ . . . ನಿಹನನಂ . . . ವಧಃ—ಈ ೩೦ ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೭೨). [ಸಂ.]

ನಿಹಾಕೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಾಣಿ ; ನೀರುಡು : “ನಿಹಾಕಾ, ಗೋಧಿಕಾ—೨ ನೀರಲ್ಲಿರುವ ಉಡುವಿನ ಹೆಸರು, ಅಂದರೆ . . . ನೀರುಡು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೩) ; ಸಾರಂಗ ನಿಹಾಕೆ ರೋಹಿತ ತರವು . . . ಮೃಗೇಂದ್ರಮುಖ್ಯ ಮೃಗ ಸಂಚಯದುಂಠಗಾದಿಯಂ ಕಂಗಿಸದತ್ತು ತುಂಗಬಹುತ್ವಂಗವಿರಾಜಿತ ವಿಂಧ್ಯಭೂಧರಂ (ಉದ್ಯು. ೨-೪೩). [ಸಂ. ನಿಹಾಕಾ]

ನಿಹಾರೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಶಬ್ದ ; ಅಧಿಕವಾದ ಧ್ವನಿ : ಮುಜಾದ ಚೂಚೆಯ ಭಟರು ತಂದರು ದಿಟುಸಿನರೆನೆಗೆದು ನಿಹಾರದೊಳಿಡಿದು ನೆಲೆ ಸೊಪ್ಪಾಗಿ ಸಾರಿತು ಸರಿದು ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೧೨) ; ಮೇಲುದ್ದಿ ಕರನ ನಿಹಾರದಲಿ ಭೊದ್ದಿಡಿದು ಹಾಡಿದನಾರೆ ಸುರನುಪಮಮಹಾ ಕೈಲಾಸವರ್ವತಕೆ (ತೊರಣ. ೬-೫-೨೮) ; ನಿಹಾರದಲಿ ಸಿದಿದು ಬೊದ್ದಿಡಿದು ಕಂಗಳ ಕಿರಿಯ ಕೋಪದಲಸುರನಯ ನೆಲಕಡಿಮಗುಚರಲಿಗಿದನು ವಾಲಿಜನುಗ್ರಮುಖ್ಯಯಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೩೦-೨೯).

[<ಸಂ. ನಿಹಾರದ]

ನಿಹಾರೆ (ನಾ). ೧. ಮಂಜು ; ಇಬ್ಬನಿ. ೨. ಮಬ್ಬು ; ಮಸುಕು ; ಹಾಟುಡುಬ್ಬಿನ ಹೊತ್ತ ದುಗುಡದ ಮೋಹಿಗಳ ಮೋನದ ನಿವಾಣಂ. ದು]ಹಾರದ ದೂಜುಗಂಗಳ ದೇವನಿರವ ಕಂಡು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೫). ೩. ಅಜ್ಞಾನ ; ತಾಮಸಿಕೆ : ನಿಹಾರದ [ಪಾಣಂ. ವಿಘಾತಿಯ] ದದಿಗದಾನನರೈದಿ ಕವಿದುದು ಕೆದಟಾ ಸುರ ಬಲನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೩೨). ೪. ಮಲಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆ : ಧರೆಯೊಳಿಲ್ಲವ ಸುಟ್ಟಿರುಂಟಿಲ್ಲ ಭಸ್ಮ ಕರ್ಪುರವ ಸುಟ್ಟರೆ ಭಸ್ಮವುಂಟಿ ನರತತಿ ಗಾಹಾರ ನಿಹಾರವುಂಟಿಮ್ಮ ಭರತೇಶಗಿಲ್ಲ ನಿಹಾರ (ಭರತ. ೧-೨೪). ‘ನಿಹಾರ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನಿಹಿಂಸನ (ನಾ). = ನಿಹನನ : “ಪ್ರಮಾಪಣಂ, ನಿಬರ್ಹಣಂ . . . ನಿಹಿಂಸನಂ, ನಿರ್ವಾಪಣಂ . . . ವಧಃ—ಈ ೩೦ ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೭೨). [ಸಂ.]

ನಿಹಿತ (ಗು). ೧. ಇರಿಸಿದ ; ಇಟ್ಟ ; ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯುಂ ಚಂದ್ರಾ ಪೀಡಮುಖನಿಹಿತಶ್ಚಲಸ್ತ ಬೃಹದ್ವಿಷ್ಣುಯಾಗಿ ಮರಣಸಮಾಸಾದಿತಯಾ ದಂತೆ ಮೂರ್ಧ್ನಗೆ ಸಂದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೭೮) ; ಮಾರುತಿಗಂ ಪಾಂಚಾಲೀಕುಂಚತೇಶಪಾಶಾಕೈಶ್ಚ ಪಾತಕಪ್ರಧಾನನಿಹಿತ ಹಿತನೆನಿಸಿದ

ಭಣಿರಾಜಕೇತನಂಗಂ ಧರ್ಮನಂದನಾದಿಗಳಿರ್ದು ಧರ್ಮಯುದ್ಧ ಮನೆ ಸಮ ಕಟ್ಟಿದಾಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೭-೬೨) ; ಭರತಾಗಮಭವನನಿಹಿತಮಹನೀಯ ಮುತಿಪ್ರದೀಪೆಯುಂ (ನಿಹ. V, ದೇವಲಯ. ೫೮-೩ ; 1177) : ಕುಂಭಿ ಕುಂಭಸ್ಥಳನಿಹಿತನಿಶಾತಾಂಕುಶಂ ಭೂಭುಜಂ (ಚಂದ್ರ. ೬-೯೯). ೨. ಸಂಗ್ರಹವಾದ ; ತುಂಬಿದ : ನಿಹಿತ[ಪಾಣಂ. ಯತ, ಬಿಳಿ]ಭಕ್ತಿ ಮಹಾಮುಹುರಿಯಿಂದೊಪ್ಪುತ್ತಿಪ್ಪ ಭರಾನುಪುರನೇ ರಾಜಧಾನಿಯನಲ್ಲ (ಬಸವ. ೧೯-೪). (ನಾ). ೩. ಇರಿಸಿದುದು ; ಇಟ್ಟುದು : “ಅಹಿತಂ, ನಿಹಿತಂ, ನ್ಯಸ್ತಂ, ಅರೋಪಿತಂ—ಈ ೪ ವಿಜ್ಞಾಪ್ಯವು” (ಪರಾಯು. ೧೨೪-೬೨) ; ಈಚೆಯದಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಆಚೆಯದಿಯ ಮೆಟ್ಟಿದೆ ನಿಹಿತದಿಯ ಮಡ ಮುಟ್ಟಿದೆ ಉಂಗುಸ್ಸು ಊಜದೆ ದಾಟಿಬೇಕು ಆತನಿಗೆ (ನೋಳಮಾ. ೧೫೦-೫೭೮). ೪. ಒಳಗಿರುವುದು ; ಗರ್ಭೀಕೃತ ವಾದುದು : ಮಾತುಗಂಟಿತನಿಂದ ವಸ್ತುಭಾವದ ನಿಹಿತವನೆಯಾದ ವಾಗ್ವಾದಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ಲಸೋಲಕ್ಕೆ ಹೋರುವಲ್ಲಿ ಇಹಪರ ಉಭಯದಲ್ಲಿ ದುಃಖ (ನೋಳಮಾ. ೧೩೮-೫೩೨). [ಸಂ.]

ನಿಹಿತಾಚಾರಿ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ರೂಪಿಸಿದ ನಡವಳಿಕೆ ; ನೈವಸ್ಯಗೊಳಿಸಿದ ಆಚಾರ : ಘಟದಲ್ಲಿ ವೈಭವ ಅತ್ಯುನ್ನತ ನಿರೋಧ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಕಶ ಇಂತೀ ನಿಹಿತಾಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ ಕಾಯದ ಕರ್ಮ ಜೀವದ ಭಾವ ಜ್ಞಾನದ ಒಳಗನೆಯಬೇಕು (ನೋಳಮಾ. ೧೦-೩೭). [ನಿಹಿತ+ಆಚಾರ]

ನಿಹೀನ (ಗು). ೧. ಕೀಳಾದ ; ತುಚ್ಛವಾದ ; ಅಲ್ಪವಾದ. ೨. ಕೀಳುಕುಲದ. (ನಾ). ೩. ಅತ್ಯಂತ ಹುಲ್ಲುಕವಾದುದು ; ಬಲು ಕೀಳಾದುದು : ಇಂಥವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೆ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸವಾದೀತೆಂದು ನಂಬಿ ಅಂಥವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅವರ ಬಳಿ ನಿಹೀನವಾದ ಸೇವಾವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವರು (ರಾಜಾ. ೧೦೩). [ಸಂ.]

ನಿಹ್ನವ (ನಾ). ೧. (ಜ್ಞಾನವನ್ನು) ಮರೆಮಾಚುವುದು, —ಅಲ್ಲ ಗಳೆಯುವುದು ; ಅಪಹ್ನುತಿ. ೨. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ. ೩. ಅಪನಂಬಿಕೆ ; ಸಂಶಯ ; ಅನಿಶ್ಚಾಸ : “ಅನಿಶ್ಚಾಸ, ನಿಹ್ನವ” (ನಾಚರಾ. ೪). ೪. ಮೋಸ ; ನಂಚನೆ. ೫. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ. ೬. ಅಸತ್ಯ ; ಅಪಲಾಪ ; ಮೋಸಗೊಳಿಸುವ ಮಾತು : “ಅಪಲಾಪ, ನಿಹ್ನವ” (ನಾಚರಾ. ೪) ; “ಅಪಲಾಪ, ನಿಹ್ನವ—ಮೋಸಗೊಳಿಸುವ ಮಾತಿನ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೫೬). ೭. [ಜ್ಞಾನ]ಪ್ರದೋಷ, ನಿಹ್ನವ, ಮಾತ್ಸರ್ಯ, ಅಂತರಾಯ, ಆಸಾದನ, ಉಪಪಾತ ಗಳೆಂಬ ಆರುಬಗೆಯ ಆಸ್ರವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಯಾವುದಾದ ರೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ತನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವುದು : ನಿಹ್ನವ—ಮಜಸುಗೆಯುಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೫೯) ; ನಿಹ್ನವ (ನಾಸನೆಯೆಂದು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು) (ಜ್ಞಾನಪ. ೬೫). ೮. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನು ಗೋಪ್ಯವಾಗಿಡುವವನು ; ಅಜ್ಞಾನಿಯ ಸೋಗು ಹಾಕುವವನು : ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರನ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಆದ ನಿಹ್ನವರ (ವಿಷಯ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ್ದು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವರು—ಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಿಯೂ ಅಜ್ಞಾನಿಯ ಸೋಗು ಹಾಕಿದವರು) ವರ್ಣನವು ಸ್ಥಾನಾಂಗದಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನಪ. ೧೭೧). [ಸಂ.]

ನಿಹ್ರಾದ (ನಾ). ಶಬ್ದ ; ಧ್ವನಿ. [ಸಂ.]

ನಿಲಯ ‘ನಿಲಯ’ ನೋ.

ನಿಲಯವೇದಿ (ನಾ). ಮನೆಯ ಜಗಲಿ : ಸಮರಕ್ರಮದ ನಿಖರಕೆ ನಿಲಯವೇದಿಯಲ್ಲ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಕೂಡೆ ಪರಿವಾರ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩). [ನಿಲಯ (= ನಿಲಯ) + ವೇದಿ]

ನಿಲಯೇಶ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಒಡೆಯ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ರಾಶಿಯ ಅಧಿಪತಿ : ನಿಲಯಂ ತನ್ನಿಲಯೇಶನಿಂದುವಿನಿತುಂ ವೀರ್ಯಾಢ್ಯ ಮಾದಂದು ತತ್ಪಲಮೆಲ್ಲಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳುಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೧೬).

[ನಿಲಯ (= ನಿಲಯ) + ಈಶ]

ನಿಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರ (?) : ಮುನ್ನ ಶರಧಿ ಯೊಳೊಬ್ಬ ನಿಲವರನುನ್ನ ತದ ವಿಸ್ತಾರ ಹುದ್ದಿನ ತನ್ನ ಮಧ್ಯದ ಯೋಜನಂ ಗಳು ಮೇಲೆ ಮುನ್ನೂರು ಭಿನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ನಿಲಿಯ ನುಂಗುವ ತನ್ನ ಪುಟ್ಟದ ಮಧ್ಯಯೋಜನಮುನ್ನತಿಯು ತಾನಾದುದ್ದೆಯಜುನೂರು ಯೋಜನವು (ಸಂಭವ. ೪-೨೪). [?]

ನಿಲಿಂಪೆ 'ನಿಲಿಂಪೆ' ನೋ.

ನಿಲಿಂಪಕಾಂತೆ (ನಾ). ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ ; ದೇವಾಂಗನಿ : ತುಂಬಿಗಳುಂ ಸಭದಲ್ಲಿ ಮಂಡಳಿಕಂಪಿ ನಿಲಿಂಪಕಾಂತೆಯರಿಗಿತ್ತದ ಹೀಲಿಯು ಚೆಲ್ಲುವೆತ್ತ ರ್ಬುಲ್ಲರಿಗವೆಂದಿನಂ ದಿದದೆ ಬಂದುವು ಲೀಲೆಯನಂದು ಮಾದುತುಂ (ವಾಢ್ಯ. ೬-೨೩); ಪೊಂಬರಿಯಣಂಗಳೊಳಾರತಿಯಿತ್ತ ಪಾದಿದರ್ ವಿಳಸಿತ ಭಾರ್ಗವೀವಿಧಿವಧೂರತಿಯುಖ್ಯನಿಲಿಂಪಕಾಂತೆಯರ್ (ಶಬರಂ. ೩-೨೨).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ಕಾಂತೆ]

ನಿಲಿಂಪಕುಜ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಮರ ; ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ : ಬೇಡಿ ದಲ್ಲದಿಯದು ನಿಲಿಂಪಕುಜಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೪-೧೫; 1154).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ಕುಜ]

ನಿಲಿಂಪಗಣ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಸಮುದಾಯ : ತ್ರಿಗುಣಸಿ ಬಲ ವರ್ಷ ನಿಲಿಂಪಗಣಂ ಮಂದರಕುಭ್ಯನ್ನಿ ತಂಬಸ್ಥಲದೊಳ್ ಸೊಗಯಿಸಿತು ಕನಕರುಚಿಯಂ ತ್ರಿಗುಣಕನತ್ಯನಕಘಟಿತ ಕಟಿಸೂತ್ರದವೋಲ್ (ಅಜಿಪ. ೪-೩೧). [ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ಗಣ]

ನಿಲಿಂಪಚಕ್ರ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ; ಇಂದ್ರ : ಈಯದೊಡ ಪಾರಿಜಾತಮನೀಯದಮೋಘಂ ಸಿತಾತಪತ್ರಪ್ರಕರಚ್ಚಾಯೆಯನಸ್ತ ಪ್ರಕರಚ್ಚಾಯೆಯನೇಗುಂ ನಿಲಿಂಪಚಕ್ರಗೆ ಶಾಖ್ಯಂ (ಜಗವಿ. ೧೩-೩೦).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ಚಕ್ರ]

ನಿಲಿಂಪದಂಪತಿ (ನಾ). ದೇವದಂಪತಿ : ಅನೋನ್ಯಪ್ರೇಮಸಂಜಾತ ಸಂಪತ್ತರಂಪರಾಪರಿಗತಮಾಗಿ ನಿಲಿಂಪದಂಪತಿಯನೆ ಪೊಲ್ವ ತದ್ವಂಪತಿ ಯಿಂದಂ. ಪವಿತ್ರೀಭೂತಮಾದ ಭೂತಲೋದ್ದೇಶದೊಳುತ್ತಮಾನ ಭಾವಿಕೀರ್ಣಕರಪುಣ್ಯದೂತಾಹೂತಂ ಪುರುಷೂತಂ ಬಂದು (ಅದಿಪ. ೬-೮೮ ನ); ಸಾರಸಹಂಸಲೋಕಿಕಕುಳಧ್ಯಾನೋತ್ಕರಂ ಚೆಲ್ಲನಾಯ್ತು ಕರಂ ಸ[ಕ್ರ] ನಿಲಿಂಪದಂಪತಿಗಳಿಂದಾ ನಂದನಂ ನಂದನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೦). [ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ದಂಪತಿ]

ನಿಲಿಂಪನಗ (ನಾ). ದೇವತೆಗಳ ಬೆಟ್ಟ ; ಮೇರುವರ್ವತ : ಮನ ದೊಳ್ . . . ಸದೆಯದೆ ನಿಲಿಂಪನಗಭಿಧ್ಯಯಂ ತನುವಿನ ಮೇಲಣ ದೋಹಂ ತನಗಿಲ್ಲದೆ ತಳರದಿದ್ವನುನ್ನತಚಿತ್ತಂ —(ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೧೨-೪೦).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ನಗ]

ನಿಲಿಂಪನಾಥ (ನಾ). = ನಿಲಿಂಪನಾಯಕ : ಉಪಹುತಸನುಮಾರ ನಳಕೂಬರ ಮಕರಕೇತುಸೌಂದರ್ಯನುಂ ವಿನಿರ್ಜಿತ ನಿರನಶೇಷ ನಿಲಿಂಪನಾಥವಿಭವನುಂ (ಪಾಂಕಿಪ. ೧-೭೧ ನ).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ನಾಥ]

ನಿಲಿಂಪನಾಯಕ (ನಾ) ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ ; ಇಂದ್ರ : ನಿಲಿಂಪ ನಾಯಕಗಾದುದಾಗಳಾಸನಕಂಪಂ (ಅಜಿಪ. ೩-೩); ವಶರಥಮಹೀ ನಾಯಕನುಚ್ಚೈಶ್ವದವಿಭಾವ ನಿಲಿಂಪನಾಯಕನಂತೆ ವಾಹನವಿಭಾದು (ಸಂಯಮಾ. ೩-೮೯ ನ). [ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ನಾಯಕ]

ನಿಲಿಂಪನಿವಹ (ನಾ). = ನಿಲಿಂಪಗಣ : ನಿಲಿಂಪನಿವಹಸ್ತುತ ಜಯ ಜಯಧ್ವನಿಸ್ತನಿತಕಳದಿಗಂತರಾಳನುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೭೦ ನ).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ನಿವಹ]

ನಿಲಿಂಪನಿಲಯ 'ನಿಲಿಂಪನಿಲಯ' ನೋ.

ನಿಲಿಂಪವಧು (ನಾ). = ನಿಲಿಂಪಕಾಂತೆ : ನಿಲಿಂಪವಧುವಕ್ರಸರೋಜ ಮಿತ್ರನೆನೆ ಚಿತ್ತೋದ್ಯುತವೀಚಾರಪರವಿನೋದಂಗಳನಂದದೇಂ ನಲಿದನೋ ಕಲ್ಪಾಮರಂ ಕಲ್ಪದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೫).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ವಧು]

ನಿಲಿಂಪವ್ರಜ (ನಾ). = ನಿಲಿಂಪಗಣ : ನಾನಲಾ ದ್ರೌಪದಿಯು ಮದುವೆಯೊಳಾ ನರೇಂದ್ರರ ಗೆಲಿದವ ಬಳಿಕಾ ನಿಲಿಂಪವ್ರಜವ ಮುಜಾ ದುರುಪಿದನು ಪಾಂಡವನ (ಕುಮಾರ್ಯ. ೧೩-೩೭).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ವ್ರಜ]

ನಿಲಿಂಪೆ (ನಾ). = ನಿಲಿಂಪಕಾಂತೆ : ಕಂಪಿನ ಜೊಂಪೆಯು ಹಿಡಿದ ನಿಲಿಂಪೆಯ ತೆರ ಬರುವೆಲರೆಸಳೆನಮಮ (ಹಂಸಪ. ೧೬೯-೨).

[ನಿಲಿಂಪ (= ನಿಲಿಂಪ) + ಎ]

ನಿಲಿಕೆ (ನಾ). (?) : ಅವಾಕೆಯು ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯಿರಲು ಹೊಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಸುಳಿಯಿರಲು . . . ಆಕೆಯು ನಿಲಿಕೆಯೆಂದಿವುದು (ಸಾಮುಲ. ೨೩-೧೨).

[?]

ನಿಲಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ದೀದಿನಂದಾಜಾಗೊಂಡು ಸಿಕ್ಕಿದ ದೂಪಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ನಿಲಿಲ್ ಸಿಕ್ಕೊಂದು ತರ್ಗಿ ನುಗ್ಗಿ ಕರ್ಚಿ ಕೊಡಹುವ ನಟ್ಟಿನ ಗೋವಂ ದನ್ನದೋಜಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ನ); ಖಣಲೆಂಬ ಖಟಲೆಂಬ ನಿಲಿಲೆಂಬ ನೆರ್ಕಂಬ . . . ಕೂರಸಿಗುರವನೆಯ ದನಿಯಡಸುತಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೧-೨೧).

ನಿಲಿನಿಲಿಲು (ದ್ವಿರುಕ್ತೆ) : ನಿಲಿನಿಲಿಲು [ಪಾಠಂ. ನಿಲಿನಿಲಿಲು] ಭುಗಿಲೆಂಬ . ಛಿಛಿಛಿಛಿಛಿಛಿಲಿಲು ಛಿಛಿಲೆಂಬ ಖಣಖಟಖಿಲಿಲು ಖಿಲಿಲೆಂಬುಗಳ ಪನಿ ತುಂದಿತಂಬರವ (ಕುಮಾರ್ಯ. ೧೪-೪).

ನಿಲಿನಿಲಿಲು = ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಹುಂಕೃತಿ ಮಸಗೆ ಹೂದಿದನಹಿಪನೆದೆ ನಿಲಿನಿಲಿಲೆ [ಪಾಠಂ. ನಿಲಿನಿಲಿಲೆ, ನಿಲಿನಿಲಿಲೆ]ನಲು ಧನುವ (ತೊರಂ. ೩-೬-೬). ನಿಲಿಲಿಲಿಲ್ = ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಬೆರಸಿ ಪದಾತಿ ನೆಕ್ಕು ನೆಲೆಂಬ ನಿಲಿಲಿಲಿ [ಪಾಠಂ. ನೆಲಿಲ್ ನೆಲಿಲೆಂಬ . . . ಸುಸ್ಕರರವಂ ಮಿಗೆ ತಳ್ಳಿದಾಡತ್ತು ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಗಿರಿಕ. ೬-೬೮).

ನಿಲಿವಳಿ (ನಾ). ಬೇಗ ಬೇಗ ಚಲಿಸುವಿಕೆ ; ಸಂಚಲತೆ ; ಚಂಚಲತೆ (?) : ಪನ್ನಗನ ಜಿಹ್ವೆಯು ನಿಲಿ[ಪಾಠಂ. ನಳಿ]ವಳಿಯಂತೆ ಚಮ ತ್ಯಾರದ ಅಸಿಯ ಗುಣಮೊನೆಯಂತೆ . . . ಅತ್ಯನ ಉಚಿತವನುತು ರಸ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರಿದಂತಾಗಬೇಕು (ದಾಸೋಸಂ. ೪. ೪೦೮-೯೫).

[?./ತುಳು. ನಳಿ = ನಡುಗು]

ನಿಳ್ಳು 'ನೀಳ್ಳು' ನೋ.

ನಿಳ್ಳಿ (?) (ನಾ). (?) : ನಿಳ್ಳಂಗಳಿಗೊಡದೆ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಸ್ವಪನುಜ ರುಳ್ಳಂಗಳಿಂ ಸೂರಸೇನನುಂ ಪ್ರವರಸೇನಳ್ಳಂಕಳೊದಗಿ ನಿಂದದ್ವಜನ ಶಸ್ತ್ರಗಳ ಖಡಿದು ಮೂದಲಿಸಲಿತು (ಹನುಮ. ೧೯-೩೨). [?]

ನಿಳ್ಳಲಿ (ನಾ). ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ ; ದೊಡ್ಡ ಧ್ವನಿ (?) : ಎಳೆ ಮಕ್ಕಳ ಕಣ್ ಹೊಳಪಲಿ ಮೊಗದರಳಲಿ, ಕೈಚಪ್ಪಳಿ ನಿಳ್ಳಲಿಯಲಿ (ನಿಮ್ಮದ್ಯ. ೪). [<ನೀಳ್ಳು + ಉಲಿ]

ನಿಜತೆ, ನಿರತೆ (ನಾ). ಸೊಬಗು ; ಮನೋಹರತೆ ; ಸುಭಗತೆ : "ದೇಸೆಯೆಂದುಂ, ಗಾಡಿಯೆಂದುಂ, ನಿಜತೆಯೆಂದುಂ ಸೊಬಗು"

(ಕಶಸಾ. ೬೬-೪೭೯); "ನಿಜತೆ ಗಾಡಿ ಸೊಬಗಿನಲ್ಲಿ ಸಿನ ಸುಭಗತೆಯಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕು. ೫೬). ನಿರತೆ: "ನಿರತೆಯೆನೆ ಸುಭಗತೆಯನಿಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೫); ಮೃದುಗೀತೆ ತಿಳಿನೀರ ನಿರತೆ ನೇಸರನ ಚಿಂಗದಿರ ಪೊಳಿಸಿನ ಚಿಲ್ವು! (ಚಿತ್ರಸ್ತ. ೪೬); ಏನೆನಲಿ ಮದುಮೆಯಾಗುವರಿಬ್ಬರದು ನಿರತೆ (ಕಾಲೂರ. ೭೪-೧೩೫); "ಯೋಗ್ಯ" (ಕಾಲೂರ. ಅಡಿಟ); ಕೊನೆ ಮುಳ್ಳಕಂತಾಗೆ ಹಿಂದುಮುಂದುಗಳೆಲ್ಲ ಕೊನೆದು ಬಾಡಿದ ನಿರತೆಯಂ ಮೂಲಿಸುವಳು (ಕಾಲೂರ. ೧೧೪-೨೩೫); "ಅನಂದ, ಸುಭಗತೆ" (ಕಾಲೂರ. ಅಡಿಟ). 'ನೀಜತೆ' ಪರಾ. [$\text{ನಿಜಾ}_2 + -ತೆ$]

ನಿಜಸು, 'ನಿಜಾಸು', ನೋ.

ನಿಜಸು, 'ನಿಜಾಸು', ನೋ.

ನಿಜಾ (ಕ್ರೈ). ೧. ಜೋಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಎಜಗುವ ಮಕುಟಿಂಗಲ್ ಜೋಡ್ಯಮೊಂದತ್ತ ಮುತ್ತಂ ನಿಜಾವ ಕರೆಯುಗಂಗಳ್ ಪೊಯ್ವ ದೇವಾನಕಂಗಳ್ . . . ಬೆಡಂಗೆಂ ಮೊಲೆಯ ದಿವಿಜವ್ವಂವಂ ತಂದುದೊಂದು ಚಿಲ್ವಂ (ಅಡಿಪ. ೭-೫೧). 'ಕೆಯ್ವಿಜಾ' ಪರಾ. ೨. ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗು; ಕೊಂಕುಕೊಂಕಾಗು: ನಿಜಾನಿಜಾದು ತೆಜಿಯುಡು ಕಿಜುಮುಬಲ ದಿಕ್ಷಯಿಲ್ ಪರವ ಬರಿವೊನರಸೆದುವು (ಅನಂಪ. ೯-೧೬ ರಗಳೆ). ೩. ಮಡಿಕೆ ಬೀಳು; ನಿರಿಗಟ್ಟು: ಮಿಜ ಮಿಜನಾದ ಮೈ ಹೊಳೆಹಿಂವ ತೆರೆಗಟ್ಟಿ ನಿಜಾದೇಳ್ವ ಹೊಂಗಾಸೆಯಿಂದ . . . ಹೊಳೆವರು (ಭರಣ. ೧೩-೧೦೧). 'ನಿಜಾಗಾಸೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಜಾ]

ನಿಜಾ, ನಿರಿ, ನೆರಿ, ನೆರೆ, ನೆಜಾ (ನಾ). ೧. ಭೋತ್ರ, ಸೀರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಉಡುವಾಗ ಪಾದಗಳ ಬಳಿಗೆ ಇಳಿಯುವಂತೆ ಓರಣವಾಗಿ ಜೋಡಿಸಿದ ಮಡಿಕೆ: ತಾಳದ ಲಯಮಂ ನಿಜಾ ನೀಳಾಳಕಹಾರದ ಪೊದವ್ವು ಮುತ್ತೆಂಬವು ಮುಮ್ಮೇಳಿಸಿ ಕೈ ಕೊಂಡುವು ಉಳಿತಾಳಕೆ ಕೈ ಕೊಂಡೆಂಬುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಅಡಿಪ. ೯-೨೪); ಬಿಗಿದೊಗದಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪ ಕುಚಮಂಡಳಮಂ ರುಚಿರಾಂಚಳಂ ಗಳಂ ಬಿಗಿದಮರ್ವಂತಿಜುಂಕಿ ಲಜಿಯಂ . . . ಒಪ್ಪಿದರಂದು ಕಾಂತೆ ಯರ್ (ಕಾದಂಪು. ೭೧); ತುಜುವಂ ಕಳಸುವ ಕೃಷ್ಣೆಯ ನಿಜಿಯಂ ಪಿಡಿದುರ್ವವೇಟ್ಟ ಕೊಳಸಂ ಪಿಂಜುಂ ಪೆಜಗಾಗಿ ಪುಗುವ ದುರ್ನಯ ಮುಜಾಪವೆ ಕಾರವನ ರಾಜ್ಯದಾಯದ [ಕುಂ]ವಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೦); ನಿನ್ನೊಡನೆ ನಾಂ ಬಪ್ಪನೆಂದನುತ ನಿಜಿಯ ಸೆಳೆದಪ್ಪಿ ಬಾಯ್ವಿಡುವ ಸುತನ ಮುಂಡಾಡಿ (ಜಹಣ. ೧೦-೨೨); ನಿಜಿಯಂ ಬಲಗೈಯಂ ಪಿಡಿದು ವಾಮಕರದಿಂ ಪತಿಯ ಬಲಗೈಯ ಬೆರಳಂ ಪಿಡಿದು ನಡೆವ ಗಾಡಿ ರೂಢಿವಡೆಯ (ಧರ್ಮಪ. ೬-೬೪ ದ). ೨. ಮಡಿಕೆಯುಳ್ಳದು; ಮಡಿಕೆ ಹಾಕಿ ಉಡುವುದು; (ನಿರಿ ಹಿಡಿದು ಉಟ್ಟು) ಸೀರೆ: ನಿಜಾ ಸೋಂಕಲು ಮುನಿಯಿಲ್ಲ (೭೨೨. ೧೧೨); ನಿಜಾಯ ಸೆಜಿಂಗ ನೋಸಂ . . . ನುಣ್ಣೆರಲಂ ಮೊಲೆಗಿತ್ತು ಪೀರ್ವ ಕಣ್ಣಿಜಿಯದ ಕಂದ ನೆಂದನೆಗೆ ಕಣ್ಣಿಜಿಯಪ್ಪನೊ ಮಂದಪಾಸಮಂ (ಅರ್ಥನೀ. ೧-೧೦೦); ನಿಜಾಯ ಸೆಜಿಂಗನೆತ್ತಿ ನಿಜನೀವಿಯೊಳಯ್ವು ತೊಡರ್ಪ . . . ನಿಜಿ ನೂಂಕಿಯುಂ ನೆಜಿ ಮಣಿಕಂಕಣದ್ವಿಳಯಮಂ ಕರಪಲ್ಲವದಿಂದೆ ಮಾಡಿದರ್ ಮೊಜಿವಿನಮೊಲ್ವು ಬಾಳವತಿಗಂದಭಿಷೇಕಮನಿಂತು ಕಾಂತೆಯರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೭೪); ಉಟ್ಟಿ ನಿಜಾ ದಾಂಟಿದಡೆ ಕಚ್ಚುವದೆ (ಜಹಣ. ೪-೨೫); ಕೊಡಹಿ ಮೊಲೆಗಳ ಮೇಲುದಿನ ನಿಜಾಯ ಕೆಳರು ಹೂ ಗೊಂಚಲಿನ ತುಂಬಿಯ ಬಳಗವನು ಬೆಂಕೊಂಡರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೪); ಧರೆಯ ಹೊಯ್ದರೆ ನುಂಗುವುದೆ ದೇವರ ನಿಲುಕಿ ಹತ್ತುವುದೆ ಕರತಳ ನಿಜಾಯ ದಾಂಟಿಲು ಕಚ್ಚುವದೆ (ಜೀವಂಚ. ೧೬-೫೭). ೩. ಮಡಿಕೆ;

ಮಡಿಸಿ ಹಾಕಿದ ಗಂಟು: ಮುಜಾಯ ಕುನಿಕಲನದೇ ಮೇಲಣ ನಿಜಾಯನೊಡನೊಡ ಸೀಳ್ವು . . . ಬಂದಿಯಂ ಕುನಿಕುಡು ಬರಲೀನ ದಿದು (ಜಸಪ. ೫೬-೨೯). ೪. ಕ್ರಮ; ಜೋಡಣೆ: (೪). ೫. ಸೊಬಗು; ಅಂದ; ಲಾವಣ್ಯ: ನಿಜಾನಿಜಾಗನ ನಿಜಾದೇರ ನಿಜಾಯನಜಾಯಂ ಪೊಗಬಲ್ (ಅಡಿಪ. ೬-೯೪). 'ನಿಜಾದಳರ್', 'ನಿಜಾಮುಗಿಲ್' ಪರಾ. ೬. ಸಂಪ್ರದಾಯ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ; ರೀತಿ: ನೇರೈಯನ್ ನೆನೆದು, ನಿಜಾಯಮನ್, ಅಜಮಮನ್ ಎತೆಯೊಕ್ಕೇಸ್ ಅಣ್ಣನನ್ ಮನ್ ಮಾಡಿ ಕಿಬರ್ ನೆಲದ ಕುಡರೋಳ್ ಪುಗಿಸಿ ಮುನ್ನಿಸಿದನೆಂಬರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨-೧೯); ಬಲ್ಲಿನವನ ಗಡಸು ಗಾಜತನಮನಂತೆ ನಿಜಾಯಮವನ ಕಯ್ಯ ಅಡಿಯ ಪಿಡಿಯೊಳರ್ಪದನ್ (ಬದಪ್ಪ. ೧೨-೨೨೯). ೭. ಅಲೆ; ತೆರೆ: 'ನಿಜಾಗೋಳ್' ಪರಾ. ೮. ಗುಂಗುರು; ಸುರುಳಿ: 'ನಿಜಾಗುರುಳ್' ಪರಾ. ನಿರಿ: ೧. "ನಿರಿ ಯುಗ್ಗು ನೀವಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೦೬); ಉತ್ತಮ ದುಕೂಲಮಂ ನಿರಯ ಪಸರಿಸುವಟ್ಟಿ ಚತ್ತಿಲ್ಲದ ರವಿಕೆ ಜಿಗಿದು (ಸಮೋ. ೧೦-೨೪); ಚಮುತ ನಿರಯನು ಬನದಲಿ ಬಂದಳು ಜಿಂಕದ ಸಿಂಗಾರಿ (ಇಂಗೀತ. ೪೯-೧). ೩. ಆರಸಿಗಿದು ಗುಣ್ಣೆ ದಲ್ ಅ ಅಕ್ಕು ಉಸಿರ ನಡೆ ಪೆಣ್ಣೆ ಮೇಣಾ ನುಣ್ಣು ಕಿರಿ ಗರೆಯೊಡೊಳ್ಳಿ (ಪೀರಮಾ. ೫೨೨-೫೯೬). ನೆರಿ: ೧. ವಿಮಲಾಂಗಿಯರು ಜೀವಾದ ಬೇನಾಂಬರಳಂ ನೆರಿಗಳಂ ಪಿಡಿಯುವರು (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೯-೧೫); ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ನೆರಿ ಚಮುಕಿಸಿಕೊಂಡು ಬೀದಿ ಬಾಗಿಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರಬಾರದು (ಅಪಾಭಾ. ೧೬). ೫. ನೆರೆಯು ಅಸ್ಥಿರ ಎಂಬುದರ ಬದಲು, ಕಡೆಯು ತಿಂಗಳಿನ ನೆರೆಯಂತೆ ಅಸ್ಥಿರ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ (ಕನ್ನನು. ೧, ೧೪೪). ನೆರೆ: ೧. ಕಡಬೆಡಗೆ ರುಡಿಯಂದ ನೆರೆಗಳನದರಿ ಮುಂಗುರುಳ್ಳಿದಿದು ಪುಟ್ಟಂಜ್ಜೆದೊಂತಾ ಪುಳಿನತಳದಿಂದ ಜಲಕಂತಾಯ್ತು (ಜಂಪಮಾ. ೧೧೧-೨೨); ಸೀರೆ ಉಡಿಸಿ ಅದರ ನೆರೆಯನ್ನು ಕಾಲ ಬಳಿ ಚೆಲ್ಲಿದರೆ, ಅವನೊಳ್ಳ ಕನ್ನ . . . ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಯಾರಿಗೂ ತೋರದು (ಮಲ್ಲ. ೧೦೦). ನೆಜಿ: ೧. ನೆಪಾಣಂ, ನಿಜಿಯನೊಯ್ಯಾರಿಸುತ . . . ಬಂದಳು ರಾಮನಿಡೆಗೆ (ತೊರಣ. ೬-೪-೪); ನೆಪಾಣಂ, ನಿಜಿಯಂ ಮಜಿದು ತಳುವದಂಗಳ ಕೆಯ್ವಿ ನಿಲುಕುಗಾಲೊಳ್ಳಿದು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೩-೧೨); ಸಣ್ಣ ಸಾಲಿಯ ಸೀರೆಯ ನೆಜಿಯಾ ಬಾಲಕಿಯೊರ್ವಳು ಬದುಸಿಂಗಾರದ ಜಾಲವ ದೀಸಿದಳ್ಳಿಟಿಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨-೯೫).

ನಿಜಾನಿಜಾ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ನಿಜಾನಿಜಾಯನಂತರಂತರಕ್ಕೆದು ಮೊನೆಯ ಮುಂಜಿಳಿಗಳೆಯ ಪುಲಿಯ ಚರ್ವವನುಟ್ಟು . . . ಭಿಕ್ಷುನೇಪವ ತಾಳ್ದನಲ್ಲಿವಟ್ಟು (ಭಿಕ್ಷಾ. ೧-೧೨) ನಿಜಾನಿಜಾಗೋಳ್ = ೧. ಉಂಗುರುಂಗುರವಾಗು; ಗುಂಗುರಾಗಿರು: ನಿಜಾನಿಜಾಗೊಂಡ ಗುಣಾರ್ಪವನ ತಲೆನರ್ವಿಲ್ ಲಾವಣ್ಯರಮನಿಡಿದಿದು ತೀವಿದ ಕಮಲಾಸನನ ಬೆರಲಟ್ಟು ಗಳನ್ನ ವಾದುವು (ಸಂಪಥಾ. ೨-೨೯ ದ). ೨. ಒಪ್ಪ ವಾಗು; ಚೆಲುವಾಗು: ಬಸಂತರಾಜನ ಬರವಿಗೆ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಬಳ್ಳಳ ಬಳಿದ ಮಿಳಿರ್ವ ತೋಳೆಯ ತರ್ಗಳುಮಾತನ ಬರವಿಗೆ . . . ವನವನಿಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ನೆಜಿಯ ಕೆಯ್ಯಯ್ಯಂತೆ ನಿಜಾನಿಜಾಗೊಂಡು ಸೊಗ ಯಸುವ ನಿಜಾಗನ ನಿಜಾದಳರ ಗೊಂಚಲ್ಳ ಕುಂ (ಜಂಪಮಾ. ೨-೧೨ ದ); ನಿಜಾನಿಜಾಗೊಂಡ ಕೆಂದಳರ ಕೆಂದರ್ಗಳ್ ಪಜೀವನ ಮುರ್ಬಿನ ಪೊಟ ಮಡುರ್ಪ ಕೋರಕದ ಕೋರಕದೇಳ್ ನನೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳನಂ ತುಜುಗಿ ಪೊದವ್ವು ಪೊಗೊನೆಯ ಬಂಬಲ ಬಲ್ಲೊಜಿಯಂದನೇಂ ಬಬ ಲೊಜಿಗಿದುಜೋ ಪುಕತ್ತು ಪಿನವ್ವುತೆತ್ತ ಪೊಲಾವ್ವುಳುರುಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೬೪).

[<ನಿಜಾ. / ತಮಿ. ನೆಜಾ ; ತುಳು. ನೆರಿ ; ತೆಲು. ನೆಜಾ, ನೆರಿ. ಮರಾ. ನೇ]

ನಿಜಾಕೆ (ನಾ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಜೋಡಣೆ (?) : ಕಟ್ಟು ವರ್ಣಮಾಲಿಕೆಯ ನೀವಿಯೊಳಗೆ ಕೈಗಟ್ಟು ವರ್ಣಕಣಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವರ್ಧಮಿಟ್ಟು ವಲೆಯ ಮುಂದಿಗಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ಕುಟ್ಟುಂಬುದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೨-೨೩).

[ನಿಜಾ_೨ + ಕೆ]

ನಿಜಾಗೆ, ನಿರಗ್ಗೆ, ನಿರುಗ್ಗೆ (ನಾ). ಸಿಹಿಯಾದ ಮಾವು ; ಇನಿ ಮಾವು ; ಇನ್ನಾವು : "ನಿಜಾಗಂ = ಒಂದು ಮಾವು" (ಕಮದ. ಪಂ.೨) ; "ನಿಜಾಗಮಂದಿಮ್ಮಾವು" (ಕಶವಾ. ೫೪-೧೭೩) ; ಬಸಂತರಾಜನ . . . ಬರದಿಂಗೆ ವನವನಿತೆ ಮೆಚ್ಚಿ ನೆಜಾಯೆ ಕೆಯ್ಯೆಯ್ಯಂತೆ ನಿಜಾನಿಜಾ

ಗೊಂಡು ಸೊಗಯಿಸುವ ನಿಜಾಗನ ನಿಜಾದಳರ ಗೊಂಚೆಲ್ಲ ೪೨೦ (ಪಂಚಭಾ. ೨-೧೨೪) ; ಅರಸಂ ನಿಜಾಗನ ತಣ್ಣೆ ಬಲೊಳ್ ಕುಳಿತು . . . ರಂಜಿಸಿದಂ (ಬುದ್ಧಿ. ೨-೧೦೪) ; ನಿಜಾಗದ ಮರಂಗಳೊಂದು ಪೊದೆಯಿಂ ಪುದಿದ ಬನಗಲ್ಲೆಯೆ ಕಾರ ಕಮಂಗಿಲೊಡ್ಡಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪-೧೧).

ನಿರಗ್ಗೆ : "ನಿರಗಿಯೆನೆ ನಿರುಗಿಯೆನೆ ಮಾಕಂದಮಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೫).

ನಿರುಗ್ಗೆ : ಮೇಲಿನ 'ನಿರಗ್ಗೆ' ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[?]

ನಿಜಾಗಂದಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕಣ್ಣಪ್ಪ ಯ್ಯನ ಮಗ ಜಟಿಗರಹಪಕ ನಾಗಾಜ್ಞಾನಯ್ಯನು ನಿಜಾಗಣ್ಣಯ್ಯನು ಪೆರಯ್ಯಯನ್ ಆಳ್ವರವ (ಮೃ.೨೮. ೧೯೨೩, ೧೭-೧ ; ?).

[? + ಅಯ್ಯಾ]

ನಿಜಾಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಅಲೆಯಲೆಯಾಗು ; ಗೆರೆಗೆರೆಯಾಗಿರು (?) : ತೆರೆಗೊನೆಯೊಳ್ ತೆರಕ್ಕು ನಿಜಾಗಟ್ಟಿದ ಕತ್ತರಿಯೊಳ್ಳೆ ಸರ್ಕಮಲ್ಲರಿ ಯೊಳುದಿಪ್ಪಾತಿರ್ಪ ಕುಸುಮದ್ರುತಿಯೊಳ್ಳೊನಲೊಳ್ ಕಳಲ್ಪ ಕಪ್ಪು ರವ ಪುಳಿಲ್ ಪಗಿಲ್ಲಲರ ಬಂದಿನ ಸಣ್ಣ ಮಣಲ್ ಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಿರೆ ಕೃತಕ ಪ್ರವಾಹಿನಿಯ ತಣ್ಣಲಂ ದಿಡೆದರ್ಪ ನಲ್ಲಂ (ಪರ್ಧಾಪ. ೪-೩೩).

[ನಿಜಾ_೨ + ಕಟ್ಟು]

ನಿಜಾಗಡ್ಡ (ನಾ). ಒಪ್ಪವಾದ ಗಡ್ಡ ; ಓರಣವಾದ ಗಡ್ಡ : ನೂಣಾಳು ಸದ ಪೊಳೆಗೆ ಬಂದು ಕಂಡರು ಅವನ ನಿಜುಜವ್ವನವನಿ ದಿ ರೇಲ್ದ ರೋಮದ ಹೊನ್ನು ಕೋಣದಾಡೆಯೊಳೆನಿವ ದುರಿಮಾಸೆಗಳ ನಾಥಿಯೊಳೆಗಳ್ಳು ನಿಜಾಗಡ್ಡದ ನಿಜತೆಯೊಳುಂ (ಪ್ರಭು. ೭-೭೯).

[ನಿಜಾ_೨ + ಗಡ್ಡ]

ನಿಜಾಗರುಳ್, ನಿಜಾಗರುಳು (ನಾ). ನಿರಿಗೆ ನಿರಿಯಾದ ಕರುಳು : ಸರಳ ಸೊಂಪಿನ ಸೋಹಿನಿ ನಿಜಾಗರುಳ ದಾವಣವಲೆಗಳಲಿ . . . ಅರಿ ಮೃಗವ್ರಾತವನು ಭೀಮ ಕಿರಾತ ಕೈಕೊಂಡ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೨-೩೧) ; ಕಂಡನು ದೂರದಲಿ ನಿಜಾಗರುಳ ಕಾಲೊಡಕುಗಳ . . . ಜಾಜುತ ದೀಳುತೇಳುವನ (ಕುಮಾರ. ೩-೮). **ನಿಜಾಗರುಳು :** ಹೊಟ್ಟೆಯ ನಿಜಾಗರುಳನೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಹೊಲಿಸುವ ಮದ್ದು ಗಳಿಸಿದ . . . ತುರಗದ ವೈದ್ಯಕತೆಯಿಟ್ಟು ಹಾಯಲಿ ಸಂತೈಸಿದರು ವಾಣಿಗಳ ವೇದನೆಯ (ಕುಮಾರ. ೫-೩೯) ; ಸಿದ್ಧ ತೊಡೆಗಳಿಂದ ನಿಜಾಗರುಳುಗಳಿಂದ ಜಡಿದುದು ರಣಭೂಮಿ ಯಾಗ (ಕಂಸ. ೧೫-೭೨). [ನಿಜಾ_೨ + ಕರುಳ್]

ನಿಜಾಗರುಳು 'ನಿಜಾಗರುಳು' ನೋಡಿ.

ನಿಜಾಗಳಚು (ಕ್ರಿ). ನಿರಿಗೆ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು, —ಸಡಿಲವಾಗು : ನಿಜಾಗಳಚುವುದು ನಾಣೊಸರ್ವದು ರೋಮಾಳ ತುಜುಗಿರ್ಪದವಯವ ದೊಳಗೆ (ಮೋಹತ. ೧೮-೭೧).

[ನಿಜಾ_೨ + ಕಳಚು (<ಕುಟ್ಟು)]

ನಿಜಾಗಳೆ (ಕ್ರಿ). —ನಿಜಾಗಳಚು : ನಟ್ಟನೆ ನಿಜಾಗಳೆದುರು ಚಂದ್ರ ಗಾವಿಯ ಬಟ್ಟಿಪಾವುಡೆ ಸಹವಾಗಿ (ಮೋಹತ. ೧೭-೭೮).

[ನಿಜಾ_೨ + ಕಳೆ]

ನಿಜಾಗಾಸೆ (ನಾ). ನಿರಿಗೆಯುಳ್ಳ ಕಚ್ಚೆ : ಕನಕಕಾಂತಿಯ ಪಸರಿಸುತಿದ ನಿಜಾಗಾಸೆ ಮಿನುಗುವ ಮಣಭೂಷಣದ ಪನಿತೆಯರಧಿಕ ಸಂಭ್ರಮದ ಕೋಲಾಟವ ಜನಪನೋಲಗದೊಳಾದಿರು (ಕಂಸ. ೮-೩೧) ; ದುಗುಲ ದೊಳ್ಳಿದಿದ ನಿಜಾಗಾಸೆಯಿಂದ ಐದಂಬನ ಮದದಾನೆಗಳೆಂದದೊಳ್ಳಿದಿ ದರ್ಜಲಕೇಳಿಗಾಗ (ಕಂಸ. ೨೫-೧೧೮). 'ನಿಜಾಚೆಲ್ಲಣ' ಪರಾ.

[ನಿಜಾ_೨ + ಕಾಸೆ]

ನಿಜಾಗುರುಳ್, ನಿಜಾಗುರುಳು, ನಿಜಾಗುರುಳ್, ನೆರಿಗುರುಳು (ನಾ). ೧. ಒಪ್ಪವಾದ ಕುರುಳು ; ಓರಣವಾದ ಕೂದಲು : ನಿನ್ನ ನಿರಹದಿಂ ಪೊರಳುತರೆ ನಿಜಾಗುರುಳ್ಳ ಸಾಲು ಕೆದರ್ಪದು (ಚಿಬ್ಬ. ೧೦-೭೪) ; ನಿಜಾಗುರುಳ್ಳ ನೇವರಿಸುತ . . . ಸಿರಿ ನೊಸಲೊಳು ಕಸ್ತುರಿಯ ತಿಮ್ಮತ ಹೆಂಗಳರಿಯರೆಸೆದರ್ಪಿಯಲಿ (ಕಂಸ. ೨೪-೪೩). ೨. ಗುಂಗುರುಕೂದಲು ; ಸುರುಳಿಕೂದಲು ; ಕೊಂಕಿದ ಕುರುಳು : ದೇವಿಯ ನಿಜಾಗುರುಳೊಳಿಗೆ ಮುತ್ತಿನೆಸವ ಮಂಜರಿಯಂ ದಿತ್ತರಿಸುವ ತೆಜದಿಂದೊತ್ತಿದನರಸಂ ಜೀರ್ಣೋಪವೆಯಿಂದ ಚಂದನಜಲಮಂ (ಕುಸುಮ. ೪-೧೩೭) ; ಆ ಕುನರನ ಸುತ್ತಿ ನಿಜಾಗುರುಳಿಂದಮುಖಿಯರು ಒಪ್ಪಿದರು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೬-೨೨) ; ಮಹಾದಂಪಿ ಕಮ್ಮೆಲರ್ದೊಳೆಯೊಳ್ ದಿದ್ದೆದ್ದು ಗಟು ಬೆಳವಣ್ಣವಾದಂತೆ ತುಜು ಬೊಂದಾಕಾರವಳೆದು ಭಸ್ಕಾಂತಿಕ ನಿಜಾಗುರುಳ್ ಮೇಗವ ಮುಚ್ಚಿದುವು (ಮೋಹತ. ೮-೨೩). **ನಿಜಾಗುರುಳು :** ೨. ನಿಜಾಗುರುಳ ಬಾಲಿ ಯರ ಮುಂದೆ ತಿರುಗುತ್ತಿಪ್ಪ ಬಣ್ಣವಾಯ ಭುಂಜಕರುಗಳು ತಾವು ಅಜಾವುಳ್ಳವರೆಂದು ದೀಗಿ ಬೆಜೆಯುತ್ತಿಪ್ಪರು (ಮೋಹತ. ೧೮೮-೭೦೯) ; ತುಂಬಿಗೊ ನಿಜಾಗುರುಳುಗಳೊ ಮಣಗಣವೊ ಸದನವೊ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೧೪) ; ನಿಜಾಗುರುಳಬಲಿ ನಿನ್ನಯ ದಿವ್ಯದೇಹವ ಬಣ್ಣನಿಲದೆಯಲ್ಲ ಹರಡಿ . . . ಹೊರಳ ಬೇಡ (ಮೋಹತ. ೩೩-೪೮) ; ಮಡಕಿಳಿದ ಕುರುಳ ನಿಜಾಗುರುಳ ಸುಕ್ಕುಂಗುರುಳ . . . ಕೋಮಲೆಯರೆಡೆವಿದೊಡಗಿ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿಬ್ಬ. ೩೭-೪೬). **ನಿಜಾಗುರುಳ್ :** ೨. ನಿಜಾ[ನಾಕಾಂ. ಣ]ಗುರುಳ್ಳ ತುಂಬಿಗಳ ಪೊಳೆನ ಲೋಚನದ ಮಣಮಾನ . . . ಮಣವ ಮಧ್ಯದ ಮೃಣಾಲದ ಬಗೆಯ ಭೇದಮಂ ಕುಣುಪಿಡುಪೊಡದ ನಲ್ಲರಸಿಯೊತ್ತರಳೆಯರ ಜಲಕೇಳಿ ಕಡ್ಡನೆದುದು (ಚಿವಿಭಾ. ೩೦-೬). **ನೆರಿಗುರುಳು :** ೨. ಪದಮಂಗುಟದ ತುದಿಯಿಂದ ಬರೆವುತಿಯು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ ನೆರಿಗುರುಳನಂಗೆ ಪೊಡಿಸಿಕೊಳುತುತ್ತರಕೆ ಬದಲುತ್ತರವ ನೀಯದ ನಿಂದಳರೆಳಿಗೆ (ಅನಂ. ೨-೧-೩೬).

ನಿಜಾಗುರುಳು = ಗುಂಗುರು ಕೂದಲುಳ್ಳವಳು : ನಿಜಾಗುರುಳ ನಿಡಿಗಣ್ಣ ಕೆಂಬಾಯಿದೆಯೊಳೆ (ಪರ್ಧಾಪ. ೩-೧೮).

[ನಿಜಾ_೨ + ಕುರುಳ್]

ನಿಜಾಗುರುಳು 'ನಿಜಾಗುರುಳು' ನೋಡಿ.

ನಿಜಾಗೆ, ನಿರಗ್ಗೆ, ನಿರಿಗೆ, ನಿರುಗ್ಗೆ, ನಿಜುಗೆ, ನೆರಿಗೆ, ನೆಜಾಗೆ (ನಾ). ೧. (ಸೀರೆ, ದೋತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ) ಮಡಿಕೆ : ನಿಜಾಗೆಗಳ ಪಸರಿಸುತ ಉರದೋಜಿ ಸೆಜಗ ಹೊಜುತಿಕಳು ಜಾದರದ ನೆರಳು ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೩೮). ೨. ಪದರ ; ಮಡಿಕೆ : ಗಿರಿ ಪಾಣಿ ಭಾಗಮಿಕ್ಕಿದ ನಿಜಾಗೆಪೊಲಸುರೇಂದ್ರನಕ್ಕ ಬೆಳ್ಳುಕಿರದಂಬರದ ನಿಜಾಮುಗಿಲ ತೆರೆಗಳ ಪೊರೆಯೊಳಗಣ ನಿಜವಿಮಾನದೊಳಗಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೫೨). ೩. ವಿಸ್ತಾರ ; ರಚನೆ : ಹೊಗೆಯ

ಹೊದಟಾನ ನಿಜಿಗೆಯೆಂದು ವಸ್ತುಗೆ ಸುಸ್ಥಿತ್ವವೆಂಬವೊಲು ಮೇಲಿಗಿನ
ಶೋಕಕೃತಾನುವಿನ್ಮೇ ಮನದ ಹೊಗೆಯಿಂದ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೬೦೩.
೮-೧೦ ಅಧಿಕಪದ್ಯ); ಅದು ವೇದಗಳನೆಯಾಚ್ಚೆಯನುಳ್ಳ ಸರ್ವತತ್ವದ
ಸಮೂಹವನುಳ್ಳ ಬಹುಭುವನವೆಂದೆಂಬ ಸದನಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ನಿಜಿಗೆಗೆಂ
ನಾಡೆ ಮೂಲಸ್ಥಂಭಯುಷ್ಠಿ (ವೀಶ್ಯಪು. ೫-೩-೯); ಏತಜ್ಞಾನವು ಪೊಚ್ಚಿದ
ಮಾತಿನೊಂದು ನಿಜಿಗೆಯೊ! (ರಾಮಾಪ್ತ. ೮೫-೨೬). ೪. ರೀತಿ;
ಕ್ರಮ; ಪದ್ಧತಿ: ಅಜುತವು ಮತ್ತೆ ತೊಂಬತ್ತಜುತೆಯದಯ್ಯತ್ತು
ಮತ್ತೆ ಸಾಲ್ಪತ್ಯಕ್ಕುಂ ನೆಟಿಯಂಭತ್ತಪ್ಪ(ತ್ತುಂ)ತ್ತನೆ ನಿಜಿಗೆಯ
ಮೂವತ್ತುಮಿ(ಮ)ನಜಿ ಭುಲಿಗೆಗಳಕ್ಕುಂ (ಬಮದ. ೩-೩೮);
ಅಜುವ ಪರಮಸ್ತುಪೊಂದೇ ರೂಪು ಸದ್ಭಕ್ತಿವಿಜಿಗಿದರದಾಗಿ ಸಹಜದ
ನಿರೀಕ್ಷನೆಯ ನಿಜಿಗೆಯೆಂದೊಂದಾದುದು (ಲಿಚಂ. ೫೪-೨೦); ಕಪಟದ
ನಿಜಿಗೆಯನು ಬಲ್ಲನೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು (ಕುಪ್ಯಾಪ. ೧೬-೧೦). ೫. ಇರು
ವಿಕೆ; ನಡವಳಿಕೆ; ವ್ಯವಹಾರ: ಭರಣಿಪನ ನಿಜಿಗೆಯಲಿ ಕಂದನ
ಮರಣವನು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪ್ರಳಯದ ಹರಣ ಕೋಪವ ಕೇಣಿಗೊಂಡನು ತನ್ನ
ಚಿತ್ತದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೮-೧೪); ನೇರ ನಿಜಿಗೆ ದುರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಳೆಯ
ಪಲರನಾ ಕಾಟಿಪ್ಪಿ ಬದುಕುಪುದು (ಅಂತಿಗೊ. ೩೧-೬೩೦). ೬. ಪರಿ
ಣಾಮ: ನಿತ್ಯಾನಂದಪದವಿಯ ನಿಜಿಗೆಯನು ನಿಯಮಿಸಿದನಾ
ಪ್ರಭುಲಿಂಗ ಭಕ್ತರಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೨೦-೫); ಮೋಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದ
ನಿಜಿಗೆಯನಾರ್ ಪೇಶ್ವರ್ (ಪಾಪ್ಯಾಪ. ೪೬). ೭. ಸೊಬಗು; ಬೆಡಗು;
ವಿಲಾಸ: ರೇಖೆಯ ನಿಜಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ಜಾತಿ ಭಾವದ ನೆಜವಣಿಗೆಯಂ
ಬಲದ ನಿಪುಣತೆ ಕಣ್ಣೆ ಸೊಗಯಿಸಲು (ಕುಪ್ಯಾಪ. ೩-೫೧); ಕಂಕಣಗಳ
ರೂಪಾತ್ಮಕದಲಿ ಮಾಯಾಲಲನೆ ರಂಗಂಬೊಕ್ಕು ನಿಂದಳು ನಿಜದ ನಿಜಿಗೆ
ಯಲಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೯-೫೪). ೮. ಪ್ರದರ್ಶನ; ಆಡಂಬರ: (೮).
೯. "ಸಡಗರ; ಡೆಂಭ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೧೦. ನಿಲವು; ಸ್ವರೂಪ:
ಅಜಾದಜಾವಿನ ಕುಟುಹಿನಲ್ಲಿ ನಿಜಿಗೆಯ ನಿಜದ ಕುಟುವ ಕಂಡ ಮತ್ತೆ
ಮಹಾದರಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆ (ನೋಳಮಾ. ೧೭೫-೬೭೨); ಅಜಾವು ತಲೆಕೆಳ
ಗಾಯ್ದು ಧೈರ್ಯದ ನಿಜಿಗೆ ನಗೆಗೆಡೆಯಾಯ್ತು (ಕುಪ್ಯಾವಿ. ೨-೧೨);
ನೆಜೆ ನಿರಂತರ ನಿರ್ವಿಕಾರದ ನಿಜಿಗೆಯೆಂಬಲಜ್ಞಾನವನು ಕಣ್ಣಿಜನುವಾ
ಪ್ರಭುರಾಯನನು ಕಂಡಳು ಮಹಾದೇವಿ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೬-೪); ನಿಜದ ನಿಜಿ
[ಪಾಪಾಂ. ಉ]ಗೆಯ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಭೂಮಿಪೆಯ ಮೈದುನನಮಲಪದಪಂಕ
ಜಕೆ ವಿನಮಿತನಾಗಿ ತಂದನು ರವಿಜನರಮನೆಗೆ (ತಿರರಾ. ೪-೬-೨೧). ೧೧.
"ಕ್ರಮಪಡಿಸುವಿಕೆ; ತಿದ್ದುವಿಕೆ; ಸರಿಪಡಿಸುವಿಕೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
೧೨. ಸ್ಥಾಪನೆ; ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ; ಸದಭಿಮತ ದೇವತಾಭೀಷದ ನಿಜಿಗೆಗೆ
ನೆಗಟ್ಟಿ ಮಾರ್ಗಶಿರಮುಂ ಮೂಳಂ ಮೊದಲಾದಜುಡಿಂಗಳುಮಿಪ್ಪ
ದಾಯಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೨-೪೯). ನಿರಗೆ: ೧. ಕಟ್ಟೀಯ ನೆಳ್ಳೀಲಿ
ಬುಟ್ಟಿಯ ಹೆಣೆಯೂನ ದಿಕ್ಕಿನ ಧೂಳವದಿ ಮೂಗ ಬಿದ್ದರ ನಿರಗಿಲ ಒರಿಸಿ
ಇರುವೇನ (ಲೋಕಗೀ. ೧೫೬); ಹಾಲಗೋಳಿಯ ಮೂಲ ನಿರಗೋಳಿಯ
ತಂದ ನಿರರಾಗ ನಿರಗೆ ಒದೆಯೂವ ಹೆಣ್ಣಿನ ಹ್ಯಾಂವಕ ತಂದ ಶಿವರಾಯ
(ಕನ್ನ. ೧೦೬); ಒಂದ ಪಾಟುಜಿಗಿದಾಳ ಒಂದ ನಿರಗೆ ಉಚ್ಚಾಕ್ಕ
(ಮಲ್ಲಿಗೆ. ೩೬). ನಿರಿಗೆ: ೧. ಹೆಣನ ನಿರಿಗೆ ಗಂಡಿನ ತಲೆಗೆ (ನೌಇಂ. ೧೯೩೯, ಉದುಮಿ. ೪೪೭-೧೩; 1535); 'ನೀನುಟ್ಟಿ ನೀರೆಯ ನಿರಿಗೆ
ಕಳಚುವುದು... ಆಗ ನಾನು ಲಿಂಗೈಕ್ಯನಾದೆನೆಂದು ತಿಳಿ (ಶರಣ. ೩೫೫); ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ದುಂಡಗೆ ನಿಂತು, ಬಲಗೈಯಿಂದ ಉಟ್ಟ
ನೀರೆಯ ನಿರಿಗೆಗಳನ್ನು ಎತ್ತರಿಸಿ ಹಿಡಿದು... ಅಡುವರು (ಕನ್ನ. ೩೯);
ಉಟ್ಟದ್ದ ಕಟ್ಟಿಪಂಚೆಯ ನಿರಿಗೆಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸುತ್ತ,
ಸೊಂಟದ ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದ (ಸಾಹೇಬ್. ೧೬). ೧೩. ಸುಕ್ಕು:

ಗಂಡಕದ ಕಾಲುಗಳ ತೊಗಲಿಗೆ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ನಿರಿಗೆಗಳಿರುತ್ತವೆ;
ಕೆಲವುಗಳಿಗೆ ಎಡರ್ಪ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ನಿರಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ
(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪೯). ನಿರುಗ್ಗೆ: ೪. ತರಹರಿಸಿದರು ಮುನ್ನಿನ
ಸ್ವರೂಪದ ನಿರುಗಿಯನು ಕೈಕೊಂಡು ಪೇಳಿ ತರುಣಿಯೆನೆ ಮನ
ನಲಿದು ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡಿದಳು ತರಳಿ (ಉಪ್ಪಕ. ೩೪-೨೯). ೧೦. ಪರಮ
ಪೂರ್ಣಾಖಂಡತತ್ವದ ನಿರುಗಿ ನೀನಾಗ್ಗೆ (ಗಗಾ. ೨೨-೧೦೩). ೧೪. ಕ್ರಮ
ಬದ್ಧವಾದ ಜೋಡಣೆ, — ಜೋಡಿಕೆ: "ನದ್ಯ, ನೇದ್ಯ
ಕುತ್ಯಾ. ಸನ್ನಿಹರ್ಷಣಯೋಃ, ಹಳತದೋಳಂ, ನಿರುಗಿಯೊಳಂ"
(ಕಾಶ್ಯಾ. ೧೫೩). ೧೫. ಸೇರುವಿಕೆ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ; ಕೃಷ್ಣ
ಶುಕ್ಲವೆಂಬ ಪಕ್ಷದ್ವಯಗಳ ನಿರುಗಿಯ ತಾಣವಿವರಗಳನ್ನು ಮನ್ನಹ
ಕ್ರೀಡಾಸಮೇತನಾದ ಪುರುಷನು ತಿಳಿದವನುವುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೬೦).
೧೬. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಇರುವು: ಸಾರವನು ರಕ್ಕಸಿಯ ಕೊಲುತಿಕ
ದೂರು ನಿರುಗಿಯೆಯನುತ (ಕಂಕ. ೧೧೫-೧೧). ನಿಜುಗೆ: ೩.
ಪ್ರಾಸದ ಭಂದದ ಅನ್ವಯದ ನಿಜುಗೆಯಿಂ ಶಬ್ದಂಗಳ್ ವ್ಯತ್ಯಯಮಾಗಿ
ಪೂವು (ಕಮದ. ೫೬೩. ೬ ಪೃ. ೨). ೪. ಪರೀಕ್ಷೆಕ್ಕತ್ತವ ಪರಮವೈದಿಕದ
ನಿಜುಗೆಯಲಿ ಮಾಡಿಸಿದನಗ್ಗೆಯಲೊಣಗಿಕ್ಕೊನುಜರಿಸಿಯರು (ತೊರರಾ.
೨-೬-೬). ೭. ಏನನೆಂಬೆನು... ಆ ನಿಜುಬಿನಿಯರೆ ಸುರೇಖಾ
ಸಾಂಕದ ನಿಜುಗೆಯ ಸುಧಾರದನೂನ ಸಮೋಹನದ ತೂಕದ ಭಾವ
ಭಂಗಿಗಳ (ಕುಪ್ಯಾಪ. ೭-೯೨). ೧೦. ನೆಲನಂ ನಿಜುಗೆಯಂ ನಡೆ
ಪೊಂದು ಪದಮುಮಂ... ಬಲ್ಲಿಗೆ ಬೆರಲಿತ್ತಿ ಪಕ್ಷಿಯಂ ನೆಲೆಗಳಂ
ಕಿಡಲೆಯದೆ ಸಿಲೆಯ ಮೇಲಾದೊಡಂ ಶಕುನಮಂ ನಿಜುಜಂತೆ ನಿಜುಸುವೆಂ
ಪಂದಿಯಂ ನೀ ಮೆಚ್ಚಲುಂ (ಕಂಪಭಾ. ೫-೪೬); ನಿವಿಧಪ್ರಭಾ
ಪೋಷ್ಪದ ನಿಜುಗೆಯ ತೋಟಾದನು (ಕುಪ್ಯಾಪ. ೬-೬೮); ನಿನ್ನ
ಮೂರ್ತಿಯ ನಿಜುಗೆಯದಿರಲಿ ಹರಣವಳವನು (ಕಾಶರಾ. ೮-೩೩);
ಅಜಾಪರಾಲೆ ದೇವ ನಿನ್ನೀ ನಿಜುಗೆಯನು ನಿಗಮಾಂತ್ಯವೇದ್ಯನನಜಿಸಿ
ಯೋಗಾಧೀಶರಜಾಯರು ಯೋಗನಿಷ್ಠೆಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೭-೪೨).
೧೭. ನಿರೂಪಣೆ; ವಿವರಣೆ: ಸನ್ಯಾಸವಿಧಾಯಕಂಗಳಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ
ನಿಜುಗೆಯಂ ಕೇಳಿ (ಭಾರತಾಂ. ೧೩೮-೧೯). ೧೮. ನಿಶ್ಚಯ; ದೃಢತೆ
(?): ನಿಜುಗೆಯಂ ಪಚ್ಚೆವಣ್ಣಂಜೆಯನಿಸುಗುಂ (ಶಬ್ದಮಂ. ೭೪);
ಬೋಧಿಯ ನಿಜುಗೆಯೆಂಬಸಿಯಿಂದ ಕಡಿದಜ್ಞಾನವಾಶಗಳ ಪರಮನೇ
ನೀನಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವ ತೊಡೆವುದು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೯-೧೯). ೧೯. (?):
ನಿಜು[ಪಾಪಾಂ. ಉ]ಗುಟುಗಂಟವೇಟವಮರ್ದುಗುಪ್ಪಿರೆ ನಲ್ಲನೊಳೊಂದಿದ
ಬ್ಬಜಾಂ[ದುಜಾಂ] ಮಜಸಲ್ಪಿ ಪೋಗುತಿರೆ (ಬಂಹಂ. ೩-೫೩). ನೆರಿಗೆ:
೧. ಜಡೆಯು ಅಲ್ಲಾಡುತ್ತಿರಲು ಚಂದಕಾವೀ ನೀರೆಯ ನೆರಿಗೆಗಳು
ಜೋಲಾಡುತ್ತಿರಲು (ಕೃಷಾವಿ. ೬೬); ಬಿತ್ತಾರಿ ನೆರಿಗೆ ಬಿಗಿದೂಡೆ ಸ್ವಯ್ಯ
(ಹುಟ್ಟಹ. ೪೫). ೨. ಅವನ ಬಾಯಿಯ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಎರಡು ಗೆರೆಗಳು
ಬಿದ್ದಿದ್ದವು, ನೆರಿಗೆಗಳಲ್ಲ. ಬಳಕೆಯಿಂದ ಬಿದ್ದ ಗೆರೆಗಳವು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೧೯).
ನೆಜಿಗೆ: ೧೦. ತಾನರದ ನೆಜಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸಂದ ಮತ್ತೆ ಸಂದಣಿಗಾಜರ
ಬಂದದ ಮಾತೇತಕ್ಕೆ ಇದು ಪ್ರತಾಪಾರದ ನಿಂದ ನೆಜಿಗೆ(ವೀಶ್ಯಪು. ೧೬೮).
೧೪. ಅಜಾವಿನ ಅಜಾಕೆ ಕುಟುಹಿನ ಪೂಜೆ ನೆಜಿಗೆಯಾಗಬೇಕು
(ಕಲ್ಯಾಣಾಂ. ೧೫). ೨೦. ಸಂಬಂಧ; ವಾವೆ (?): ಮೊಟ್ಟ
ಧರ್ಮಕಂಜಿದೊಡರ್ಪನ ಪಾಂಚಾಲಿಗೆಜೆಯನಾಗಿದನೆ ಮೆಯ್ಯುಟೆದು
ನೆಜಿಗೆಯಲ್ಲಿವನೆನ್ನ ಬಿಟ್ಟನೆಂಬ ನುಡಿ ನೆಜಿ ಜಾಣ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡು
(ಕುರಾಪಾಂ. ೬-೧೦೭). [ನಿಜು + -ಗೆ./ತುಳು.ನೆರಿಗೆ]
ನಿಜಿಗೆಗಾಣು, ನಿಜುಗೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿ; ಇರು
ವಿಕೆಯನ್ನು ಕಾಣು: ಅಜಾವಿನ ನಿಜುಗೆಗಾಣದ ಗಿರಿಯ ಕೋಡುಗಲ್ಲ

ಮೇಲೆ ತಲೆಯೂಟಾ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದಡಿಲ್ಲ (ಅನಂ. ೨೫೭-೧೧೭೧).
ನಿಜಾಗೆಯ : ಕುಟುಂಬದ ನಿಜಾಗೆಯ ಚಟುವಟಿಕೆಯು
 ಹೃದಯಾಕಾಶದ ಬಟ್ಟೆ ಬಯಲೋಳಿಗೆ ಭರತವಾಗಿರ್ದ ಮಹಾಶರಣರ
 ಶೋಷಾ ಬದುಕಿಸಾ (ಅದ. ೪೪-೧೭೪).

[ನಿಜಾಗೆ + ಕಾಣು (<ಕಾಣ್)]

ನಿಜಾಗೆಯ (ಕ್ರ). ೧. "ಮಡಿಕೆಮಾಡು, ಜೋಡಿಸು"
 (ಪ್ರ.ಭ. ೨). ೨. ಕ್ರಮಪಡಿಸು; ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡು : ನಿಜಾಗೆಯು
 ಸಂತಸವಿರಿಸು (ಚಿ.ವಿ. ೬-೨೭೨).

[ನಿಜಾಗೆ + ಕೆಯ]

ನಿಜಾಗೆಯ (ಕ್ರ). ಸುರುಳಿಗೊಳ್ಳು; ಗುಂಗುರಾಗು : ಮುಲ್ಮದಿಯ
 ಮೋಹನಾತ್ಮಕ . . . ದ್ವಿರೇಫರುಚಿಶ್ಚೋದಿಗದದ ಚಕುರದ ಚಿನ್ನ
 (ಸಂ.ವಿ. ೬-೧೦). [ನಿಜಾಗೆ + ತಳ]

ನಿಜಾಗೆಯ (ಕ್ರ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗು; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೊಂದು; ನೇರ
 ವಾಗು : ಪರಮಪದಭಾವದಿಂದ ನೂಲಿಗೆದಂತೆ ನಿಜಾಗೆಯದ ಬಾಹ್ಯ
 ಸಾಮಗ್ರಿಯೊಳ್ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ (ಅನಂ. ೯-೧೧೪). ೨. ಸೊಬಗನ್ನು
 ಹೊಂದು; ಅಂದವಡೆ; ಚೆಲುವಾಗು : ಚೈತ್ಯಂಗಳ ಪೂಜಾಂಚಂ
 ನಿಜಾಗೆಯದ ಶಾಖಾಸಹಸ್ರಂಗಳೊಳ್ ಮಂಗಳೋತ್ಸವಮನಪ್ಪು ಕೆಯ್ಯ
 (ಅನಂ. ೧೦-೨೩೨). [ನಿಜಾಗೆ + ಪಡೆ]

ನಿಜಾಗೆಯ (ಕ್ರ). ೧. ಪದರ ಪದರವಾಗು : ಕರಮೆಸೆದುಡು
 ನಿಜಾಯಂಗಳಶಬರಂ ಪರಮವಿರ ನಿಡುಗಜ್ಜೇಂಗಳನುರು ಭರದಿಂದ ಬೀಸಿ
 ತೆಗೆದ ಬಲೆ ನಿಜಾಗೆಯದಮನನುಕರಿಸಿ (ಜಯ. ೫-೫). ೨.
 ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟು; ನಿರಿಯಾಗು; ಮಡಿಕೆ ಬೀಳು : ಬಿಟ್ಟು ನಿಜಾ
 ಗೆಯದ ಕುಚಂ ಸಜಾಗೆಯದ ಪರ್ವತಿಯೊ ಬಿಟ್ಟುಪುಗಿಟ್ಟು ತೋರ್
 ತೋಡೆ (ಸೂ. ೪-೩೪೪). ೩. ತೆರೆತೆರೆಯಾಗು; ಅಲೆಅಲೆ
 ಯಾಗು : ಮೇದಿನಿ ಬೆಂಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಮುಡಿಯಂತೆಸಿದಿಪ್ಪುದು ಪುಟ್ಟುತಂ
 ಶಬ್ದವಾದಪವೀಧಿ ಪಂತಿಗುರುಳಂತರೆ ಸಂಜಳ ಮಿನಸಂಚೆಯಂ
 ಪೂಜುಜುಗಲ್ ತಡಂ ತೋಡರ್ದು ತೋರ್ಪವೊಲೊಪ್ಪರೆ ಕೊಂಕುವತ್ತ
 ಸೀತೋದೆ ಸಡಿಲ್ಲ ನೀಳ್ ಶರದಿಂದ ನಿಜಾಗೆಯದ ಬಬಿಲ್ಲ ಭಂಗಿಯಂ
 (ಅರ್ಥ. ೧-೬೧); ನಿಜಾಗೆಯದ ಶರದ್ವನಾಳಿಯಂ ಪುದಿದನಾಳಾಧ್ವ
 ದೊಳ್ ಪೊಳೆಯುತಿದೊಡು ಚಂಡಮರೀಚಿಯಂಡಲಂ (ಜಯ. ೪-೬೧).

೪. ಸುರುಳಿಗೊಳ್ಳು; ಗುಂಗುರಾಗು : ಪೊದಲು ಧರಮೊತ್ತದೆಯಂ
 ನಿಜಾಗೆಯದ ಚುಂಡು ಸೋಮುರ್ದ . . . ಕರಮೆ ರಂಜನೆ ಬಂದರಿಳಿ
 ಕಾಂತೆಯರ್ (ಕಾವ್ಯ. ೯೭೪); ನಿಜಾಗೆಯ ಸುನೀಲಕುಂತಳಂ ಗಾಡಿ
 ಯನೀವ ನಕ್ರಶಕಿ . . . ಬೆನ್ನೊಳಂದಾಡುವ ವೇಣೆ ತಾಂ ಸೊಗಸೆ
 ಸೌಂದರಿ ರಂಜಿಸಿದಳ್ (ಉದ್ಯ. ೬-೫೪). ೫. ಚೆಲುವಾಗು; ಮನೋ
 ಹರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಂದವಾಗು : ಕಿಜಾನಿಯೊಳೆ ಕಿಜಾ
 ದಲೆಗಳ ತುಡುಗಿದ ಚಿಲ್ವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ವನವನಿಯ ಕಣ್ಣುಜಾಯನೆ ನಿಜಾ
 ಗೆಯದಿಂದ ನಿಜಾನಿಜಾಗನ ನಿಜಾದಳರ ನಿಜಾಯನಾಯಂ ಪೊಗಬಲ್
 (ಅದ. ೬-೯೪); ನಿಜಾಗೆಯದ ತಳಪದವಿಲ್ಲ ಕೊಪ್ಪಿನೊಳ್ ಪಜಯಿಗೆ
 ಯಾಯ್ತು ಕಂತುಗಿನಲೇವುದೊ ಮಿಕ್ಕ ತಳವಿಯೋಗಿಯಂ ಕಳಕುಳ
 ಮಾಗಿ ಮಾಪ್ಪಡೆಗೋಕೆಯ ಕೆಂದಳೊಂದೆ ಸಾಲದೇ (ಮಲ್ಲಿ. ೫-೨೦);
 ಪೆಜೆದೊರೆ ನೊಸಲೊಳ್ ಮಜುಗುವ ಕಣ್ಣಿಗೆಜೆ ತಾನೆಂಬ
 ನಂಬಾಗೆಯನೆಸಗುವಿನಂ ನಿಜಾಗೆಯದಲಸುವ ಪುರ್ವಂ ಜಜಾಡು (ಚಿ.ವಿ.
 ೬-೬೧). [ನಿಜಾಗೆ + ಕೊಳ್]

ನಿಜಾಚೆಲ್ಲಣ (ನಾ). ನಿರಿಯುಳ್ಳ ಚೆಲ್ಲಣ : "ಚಂಡಾತಮನೆ ನಿಜಾ
 ಚೆಲ್ಲಣಂಗಳಕ್ಕು" (ಮಂ. ೧೦-೨೯). [ನಿಜಾಗೆ + ಚೆಲ್ಲಣ]

ನಿಜಾದಪ್ಪು (ಕ್ರ). ಕ್ರಮತಪ್ಪು; ನೀತಿಯನ್ನು ಮಾರು :
 ನೀನಿರುಳ್ ನಿಜಾದಪ್ಪು ಪೋಗಯ್ : ಪೋರಕರ್ಮಮನ್ ಎಸಗೆ
 ಪೋಗಯ್ (ಅಶ್ವ. ೮-೧೬೪). [ನಿಜಾಗೆ + ತಪ್ಪು]

ನಿಜಾದಲೆ (ನಾ). ಗುಂಗುರುಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆ; ಸುರುಳಿಗೂದಲುಳ್ಳ
 ತಲೆ : ಸಲೆ ಮಾಂಸಿ ನೆಲೆ ನೀಲೋತ್ಪಲಕಂಜಂ ಕೋಷ್ಠ ಮೊದಿವಂ
 ಕಬಾಯಿಂದಂ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಲೊಡಂ ಪಜಾದಲೆ ನಿಜಾದಲೆಯಕ್ಕುಂ
 (ಲೋ. ೯-೫೨); ಆ ಮಹಿಮಾಲನ ಲೋಲಲೋಚನಂಗಳಾಕೆಯು
 . . . ನಿಜಾದಲೆಯೊಳ್ಳುನಿಜಾದಾಯಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೬-೪೪);
 ಕಿಜಾನಲೆ ನಿಜಾದಲೆ ಬೆಳವಾಯಿ ತುಡುಗಿನೆಗರ್ (ಕಾ. ೧, ೨೫-೫೦;
 1186); ನಿಜಾದಲೆಯ ಚೊಲ್ವೆಯದ ತುಂಬಿಯ ಮಜುಗುರುಳ್ . . .
 ಸಳತೋಳುಗಳ ನೀಟೆಯರೈದಿತ್ತೊನ್ನಲೆ (ಕಾವ್ಯ. ೧೬-೬೦).

[ನಿಜಾಗೆ + ತಲೆ]

ನಿಜಾದಳಿರ್ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಚಿಗುರು; ಮನೋಹರವಾದ
 ತಳಿರು : ನಿಜಾನಿಜಾಗನ ನಿಜಾದಳಿ ನಿಜಾಯನಾಯಂ ಪೊಗಬಲ್
 (ಅದ. ೬-೯೪); ಬಸಂತರಾಜನ . . . ಬರವಿಗೆ ವನವನಿ ಮೆಚ್ಚು
 ನೆಟೆಯ ಕೆಯ್ಯಂತೆ ನಿಜಾನಿಜಾಗೆಯ ಸೊಗಯಿಸುವ ನಿಜಾಗನ
 ನಿಜಾದಳಿ ಗೊಂಚೆಲ್ಲಳುಂ (ಪಂ. ೨-೧೨); ಆರಲೊಂಗಳ
 ನಿಜಾದಳಿಗಳಿಗೆ ಜನುಂಗುವ ಪೆಜ್ಜಂದಿಗಳಮುಳುಂಬಂ ಬನದೊಳ್
 (ಕಾವ್ಯ. ೨೫೦); ಪಸುರನಾಳ್ವಂಕುರದಿಂದೆಳದಳಿಂ ನಿಜಾದಳಿಂ ಸೆಳೆ
 ಗೊಂಬುಗಳೊಳಗೆ ತುಡುಗಿ ಬಂದುಡು ಜೂತಂ (ಲೀಲಾ. ೯-೯೦);
 ಪೂತ ಜೂತದ ಕಿಜುಗೊಂಬಿನೊಳ್ ನಿಜಾದಳಿರ್ ಮೆಜೆದತ್ತು ಬಸಂತ
 ಮಾಸದೊಳ್ (ಅನಂ. ೬-೪೨). [ನಿಜಾಗೆ + ತಳಿರ್]

ನಿಜಾದಳಿದೊಂಗಳ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಚಿಗುರುಗಳ
 ಗೊಂಚೆಲು; ಸುಂದರವಾದ ತಳಿರುಗಳ ಗುಚ್ಛ : ನಿಜಾದಳಿ
 ದೊಂಗಳಂ ತಳಿದಲೋಕೆ (ನಕ. ೫೬, ದಾವಣ. ೨೫-೩೭; ಸು. 1160);
 ನಿಜಾದಳಿದೊಂಗಳಿಂದೆಸೆತೋಳವನಂ . . . ಒಪ್ಪುಗುಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೫-೪೪);
 ನಿಜಾದಳಿದೊಂಗಳಂ ತೆಗೆಯೆ ಬಾರುಳಿಯಂ ದನಿಯೊಳ್ ತೋಕೆ
 ಯೋ . . . ಗಾಳುವೆಣ್ಣೆಳೆಂ ಮೆಜೆದರೊ ಕೇಳಿಶ್ಚಲತಿಮರಾವಳಿ
 ಯೋ ಶಬರೀವಿರಾಸಮಂ (ಅನಂ. ೬-೧೭).

[ನಿಜಾದಳಿ + ತೊಂಗಳ]

ನಿಜಾದುಂಬಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ತುಂಬಿ, ಭ್ರಮರ :
 ಬಿರುಮುಗುಳ ಪರಿಮಳಮನೆಸೊಜೆಗೊಳ್ಳು ನಿಜಾದುಂಬಿಗಳ ಗಜಾಯ
 ಗಾಳಿಯನುಜೆ ಸೆಜೆವಿಡಿಮಂ (ಲೀಲಾ. ೬-೨೦).

[ನಿಜಾಗೆ + ತುಂಬಿ]

ನಿಜಾದುಪ್ಪು (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ತುಪ್ಪುಳು : ಅಂಚೆ
 ವಿಂಡಿನ ನಿಜಾದುಪ್ಪುಬೊಳ್ ಸುಸುಕ್ಕು . . . ತಣ್ಣನೆ ತಣ್ಣನೆ
 ಬಂದುದಂದು . . . ಮಾರುತಂ (ಕಾವ್ಯ. ೩೯೪ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿಜಾಗೆ + ತುಪ್ಪು]

ನಿಜಾದುಂಬು (ನಾ). ಒಪ್ಪುವಾದ ತುಂಬು : ನೂಲ ತೊಂಗಳ
 ತಲಾರದ ಮೆಲ್ಲಲಿ ಪೆಚೆ ಮೆಲ್ಲ ಮತ್ತೊಳಿಗೆ ಕರಂಗಳಂ ನಿಜಾ
 ದುಂಬುಬೆದವಾದ್ಯೊಳೊಂದಿ ನಿಂದು ಮುಂದೆಜಿಗಿ ಲಯಂಗಳೊಳ್
 ತಗುಳ ನರ್ತಿಸಿದಾಳೆಯರೊಪ್ಪಿ ತೋಡಿದರ್ (?) (ಸೂ. ೧೬-೧೪).

[ನಿಜಾಗೆ + ತುಂಬು]

ನಿಜಾನಿಂಬೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ನಿಂಬೆಯ ಹಣ್ಣು : ಬಂದ
 ಮಹಾಸಾಹಸಿಗಂಗಳತ್ತಾನಂದದ ನಿಜಾನಿಂಬೆಯ ತನಿವಣ್ಣಂ ತಂದು
 ಕುಡುವೆಂ (ಜಯ. ೬-೨೯). [ನಿಜಾಗೆ + ನಿಂಬೆ]

ನಿಜಾನಿಜಾಗ (ನಾ). ಸೋಗಸಾದ ಇವ್ಯಾವು : ಕಿಜಾನಿಜಾಯಾಳಿ ಕಿಜಾದಲೆಗಳ ತುಜುಗಿದ ಚಿಲ್ವೆಳಸಿ ಬಳಸಿ ವನವನಿತೆಯ ಕಣ್ಣು ಜಾಯನೆ ನಿಜಾಗೊಂದಿರೆ ನಿಜಾನಿಜಾಗನ ನಿಜಾದಳಿರೆ ನಿಜಾಯನಜಾಯಂ ಪೊಗಬಲ್ (ಅದಿಪ್ಪ. ೬-೯೮). [ನಿಜಾ_೨ + ನಿಜಾಗ]

ನಿಜಾಮುಣಿ (ನಾ). ೧. ನೆರಿಗೆಯ ಮರೆ. ೨. ಸೀರೆಯ ಮರೆ ; ಸ್ತ್ರೀಯ ಆಶ್ರಯ (?) ಒಜಿಯುಗಿದ ಕೂರಸಿಯ ಮೊನೆಯಿಂದಜಿಸಿ ಯಂಬುದೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಗುಣ ನಿಜಾಮುಣಿಯಲಂಬುಣಿಸು ನಮಗಿದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧೬-೧). [ನಿಜಾ_೨ + ಮುಣಿ_೨]

ನಿಜಾಮುಗಿಲ್, ನಿರಮುಗಿಲು, ನಿಜಾಮುಗಿಲು (ನಾ). ಪದರ ಪದರ ನಾಗಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಮೋಡಗಳ ಗುಂಪು, - ಸಮೂಹ : ಅಂಬ ದದ ನಿಜಾಮುಗಿಲ ತೆರಿಗಳ ಪೊರೆಯೊಳಗಣ ನಿಜವಿಮಾನದೊಳಗೆಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೫೨); ಕಾರ ನಿಜಾಮುಗಿಲೊಡ್ಡಂ ನೆನೆಯಪುವವಳ ಬು ಲ್ತುಡಿ ನೆನೆಯಪುದಕ್ಕಂಯೆ ಸೋಗಿ ನವಿಲ ಬೆಡಂಗಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೮೪); ಕಡಲಂ ಸುರಾಸುರರ್ ಕಡೆವೆಡೆಯೊಳ್ ತೆರೆತೆರಿಗಳೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಚಿಲ್ವಂ ಗೆಡೆಗೊಂಡು ನಿಜಾಮುಗಿಲ್ಲಳ ನಡುವೆ ಕರಂ ಮಿಜುಗಿದತ್ತು ಹಿಮಕರ ಬಿಂಬಂ (ಜಗದಿ. ೪-೬೩); ಬಳಿದಿದ್ ಬಳ್ಳಿಮಾಡಂಗಳೆ ದಾಂಗುಡಿವಿಟ್ಟು ನೆನಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿಗಳ್ ಮಿಳಿದೊಳೆದುವು ನೆಪದೊಳ್ ಗೊಂಡಳಿಸಿ ತೆಲಂಬೊಳೆವ ನಿಜಾಮುಗಿಲ್ಲಳ ಪುದುವಿಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೩೪). **ನಿರಮುಗಿಲು :** ಅಗಸದ ಮಧ್ಯದೊಳಗೆ ನಿ[ಸಾತ್ಯಾಂ.ಗಿ]ರಮುಗಿಲ ಬಳಗದಂತುರುನಿವಿಡಕರಮಾಗಿ ಬರುವ ರಕ್ಕಸರಂ . . . ಈಶ್ವರತ ಲಕ್ಷಣನೋಕೆಂದಂ (ವೆಂಕಾ. ೧-೧೩-೧೪). **ನಿಜಾಮುಗಿಲು :** ಅಟ್ಟಿ ಹೊಯ್ದು ದು ನಿಜಾಮುಗಿಲನಜಿಯೆಟ್ಟಿ ಕೊಡಹಿತು ತಳಿತಮೇಳುವ ಭಟ್ಟು ಮುಜುಮದು ಬೀಸಿದವು ಬಿಜುಗಾಳಿ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೨೩-೩೫).

[ನಿಜಾ_೨ + ಮುಗಿಲ್]

ನಿಜಾಮುಗಿಲು 'ನಿಜಾಮುಗಿಲ್' ನೋ.

ನಿಜಾಯಿಂಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಕಗ್ಗಿ ಮುವತ್ತಲ ಸೀಮೆ×ಲ್ಲಿನ್ನೆಂದೆಡೆ ಹೊಂನ್ನೆದಜಿ ಅಳಗನ ಹಳ್ಳ ಎತ್ತರುಳಿ ಸರಿಗನ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರನಜಿ ನಿಜಾಯಿಂಗಲು ಎಜಿಯಮು×ದಿಗರ ಪಳ್ಳ ಪೆಂಪುಳಿಯ ಕೆಜಿ (ಎಕ. VI, ಪರೀ. ೬೬-೧೩ ; ೫೫). [?]

ನಿಜಾಯುಡಿಗಿ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಉಡುಗೆ : ಅಂದವೇಜಾದ ಗಡ್ಡ ದರ್ಭಿಗಳಿಂದ ನಿ[ಸಾತ್ಯಾಂ. ಪೆ]ಜಾಯುಡಿಗಿಗಳ ನಾಟಕದಿಂದ ಮುಟ್ಟಿಯ ಧಟ್ಟು ನೊಸಲಲಿ ಬೇರಿಪರಿ ಮೆಜಿಯೆ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೦-೨); ನಿಜಾ ಯುಡಿಗಿಯಲಿ ಮಲ್ಲಗಂಟಿನ ಸೆಜಗ ಮೋಹಿಸಿ ಬೆರಳ ದರ್ಭಿಯ ಹಜಾದು ಬಿಸುಟಿಸು (ಕುನ್ಯಾಕ. ೯-೧೫); ಪರಿಪರಿಯ ನಿಜಾಯುಡಿಗಿ ಗಳ ನೂಪುರದ ತೊಡರನ ದೇಸಿ ಮಿಗೆ ಬಳಸಿರಲು ತರಾಣು[ರಂದು] ಸತಿಯನು ಕಂಡುದಾ-ಹಂಸೆ (ನಳ. ೨-೩೧).

[ನಿಜಾ_೨ + ಉಡಿಗಿ (<ಉಡುಗೆ)]

ನಿಜಾಯುಡಿದಾರ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಡಾಬು ; ಸೋಗಸಾದ ಒಡ್ಡಾಣ : ನಿಜಾಯುಡಿದಾರ ನೇಪುರ ವೀರಮುದ್ರಿಕೆ ಮೆಜಿಯೆ ನಡೆದಳೊಲವಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೩೬).

[ನಿಜಾ_೨ + ಉಡಿದಾರ (<ಉಡಿದಾರ)]

ನಿಜಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ನಿಜಾನಿಜಾಲು ನಿಜಾಲನುತ ಹೆಮ್ಮರ ಮುಜುಮದು (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೧-೧೪ ೬೫).

ನಿರನಿಟಲು, ನಿಜಾನಿಟಲು, ನಿಜಾನಿಳಲು = ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ನಿರನಿಟಲು ನಿಟಲೆಂದು ಮುದಿಮೂಳೆ ಮುರಿಯುತಿದೆ (ಕೋಗಿಲ. ೪೧-೫); ಒರ್ನ ಕಾಲ ಮುಜಾದಿಟ್ಟಿ ನಿಟ್ಟಿಲುಗಳನು ನಿಜಾನಿಟಲೆಂಬಂತೆ

ಕಿತ್ತು ಮಸ್ತ ಕವನು ತಿಜಾಕಲ್ಲನಾದಿ ಬೊಬ್ಬಿಟಾದ (ಮೋಹತ. ೧೨-೩೬); ಘಮ್ಮು ಘಲಿಲೆನೆ ನಿಜಾನಿಟಲುಗರೆದೊಲಲಿದವು ಫಲುಗುಣನ ಪರಜಾಲ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೦-೧೯). **ನಿಜಾಲುನಿಟಲೆನ್ =** ಮುರಿಯುವಂತೆ ಸದ್ದು ಮಾಡು ; ಲಟಲಟನೆನ್ನು : ನುಂಡಿಯ ಪಡಿಯ ಪದಪದ್ಧತಿಗೆ ಘಟನ ಹೆಡೆ ನಿಜಾಲುನಿಟಲೆ[ಸಾತ್ಯಾಂ. ನಿಳಲುನಿಳಲೆಂ, ನಿಜಾಲುನಿಳಲೆಂ] ದುಡೇನದ್ದು ತವೊ ರಣರಘನ (ಕೊರಾ. ೪-೩-೮).

ನಿಜಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಹಿರಿಯ ಪಡುಸಕ್ಕಂಗೆ ನಿಜಾಲು ಹಂದಗನಾನೆವೊಗನೆಂಬ ಪರಿಪರಿಯ ಮೀನುಳಂ ಗುದಿಗೆಯ್ದರು (ಹಜಾ. ೫-೪೫). [?]

ನಿಜಾವಸನ (ನಾ) = ನಿಜಾಯುಡಿಗಿ : ನಿಜುವ ನಿಜಾವಸನವ ಮೆಟ್ಟಿ ನಲಿದಾಡಿ . . . ಸೊಲ್ಲಿಸುವನು ತೊಡಳುಡಿಯ (ಮೋಹತ. ೧೬-೬೯). [ನಿಜಾ_೨ + ವಸನ]

ನಿಜಾವಿಡಿ, ನಿರವಿಡಿ, ನಿರಿಹಿಡಿ, ನೆರಿಹಿಡಿ, ನೆರಿಹಿಡಿ, ನೆಜಾವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರಿಗೆ ಹಾಕು ; ನಿರಿಗೆ ಹೊಯ್ದು ; ಜಲದೇವತೆಗಳ್ ನಿಜಾವಿಡಿದುಡಲ್ ನಿಮಿಜ್ಜದ ಕುಜುವದಿಯ ತರಂಗದಂತೆ ಬಂಬಲಿರೆಗಳ್ . . . ಪಿಪ್ಪಿಗುಂ(ಪಂಪ. ೫-೫೬); ಬಹುವಿಧದೊಂ ನಿಜಾವಿಡಿದಹಿಂಜು [ಡು]ಳ ಸದ್ಯತಮಂ ದುಕೂಲಮನೊರ್ವಳ್ ಮಹಿಳೆಗುಡಲೆಂದು ನೀಡುವ ಸಹಜಂ ವಸನಾಂಗಳೂರುಹಕ್ಕಿಣೆಯಾದಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೮); ಪೊಸದುಗುಲಮಂ ನಿಜಾವಿಡಿದುಡಿಯಂ (ಚಂದ್ರ. ೬-೬೩ ಪ); ಪರಿ ವಿಡಿಯ ನಿಜಾವಿಡಿದು ನಾಭಿಯ ಸರಿಸದಲಿ ಪಸರಿಸುತ . . . ವಿರಚಿಸಿ ದಳುಡಿಗಿಯನು ಮಾಯಾತರುಡೆ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೪-೨೧); ಕಟ್ಟಿದ ಪೊಂಬ ಟ್ಪಿಯ ವಿತಾನದ ಪರಸರದೊಳ್ ನಿಜಾವಿಡಿದಳಲಿಟ್ಟಿ ತಳಿವೊಟ್ಟಿಯ ಚಿತ್ರಾ ವಳಿಯ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟಿನ ಲಂಬಣಂಗಳ . . . ಗಾಡಿವೆಡೆ ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೮-೫ ಪ). ೨. ನಿರಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ತಾಯನಪ್ಪು ಕೈ ಮೊಲೆಗೆ ಲಟ್ಟಿಸಿ ನಿಜಾವಿಡಿದು ಮೊಗಮಂ ನೋಡುವ ತೂಗಾಡುವ ಮಗನ ಮುದ್ದುತನಂ ಬಸವರಾಜಂ ಕಂಡು (ಬಸರ. ೧೦-೧೨೧); ನಾಣ್ಣಿ ಹೊಂಗುತೆ ಬಂದು ನಿಜಾವಿಡಿದು ಅಜ್ಜ ಅಜ್ಜ ಪ್ಪಪ್ಪ ಅಮ್ಮಮ್ಮಂಬುಜ್ಜು ಗದ ಸುಕುಮಾರಕನ ಮಿಗೆ ಪಜ್ಜಳಿಪ ಮೊಗ ನೋಡಿ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೩-೧೪); ಕೈಗಳಿಂದಪ್ಪಿ ನಿಜಾವಿಡಿದು ಕುಣಿನಂ (ವಿಕೋಪ. ೨-೬೧). ೩. ತೆರೆತೆರೆಯಾಗು ; ಅಲೆಅಲೆಯಾಗು : ನಿಜಾವಿಡಿದು ನಿಮಿರ್ವ ಹೆಡೆರೆಗಳಿಂ ನೆಗೆವ ತುಂತುಟುಗಳಿಂದೇಳ್ವ ಬೆಳ್ಳೊರೆಗಳಂ . . . ಎಸೆದುಬುಧಿ (ಸಂದಿಮಾ. ೨-೪). ೪. ಗುಂಗುರಾಗು ; ಕೊಂಕು : ಅಡಿಯನೂಡದೆ ಕೆಚ್ಚಿನದ ಕೇಸದಿಗಳೊಡ್ಡದೆ ನಿಜಾವಿಡಿದ ಕುರುಳು . . . ಪೊಡರ್ವ ಕಜ್ಜಳವೆಚ್ಚದೊಡತೆವೆಡೆ ದಿಟ್ಟಿಗಳೊಪ್ಪೆ ಅನಿಮಿಷಮಡದಿಯರು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೩೨-೧೬). **ನಿರಿವಿಡಿ :** ೧. ನನಪಯ ದಿಸ್ಸದುಕೂಲಮಂ ನಿರಿವಿಡಿದುಪುಡಿಸಿ (ನವನೋ. ೧೩-೪೫); ಪೊಸ ಮಿಸುನಿ ವಟ್ಟಿಯ ನಿರಿವಿಡಿದುಡಿಯಂ (ದಮಸ್ಕ. ೪-೧೩ ಪ); ಮುಂಡೆರಗ ನಿರಿ ವಿಡಿದು ಪೆಗಲೆರಡ ಸುಕ್ತಿ . . . ದೊಡ್ಡ ನಿಳ್ಳುಳಿಯ ಮದುಮಗನಾದ ನಂದು (ಕಾಲೂರ. ೧೪೮-೩೨೪). **ನಿರಿಹಿಡಿ :** ೨. ನಿರಿಹಿಡಿದು, ನಡುವೆರಿ, ತೊಡಳು ಮಾತನು ಬೀರಿ, ಕೊರಗ ನಗಿಸಲು ಬಲ್ಲ ಮಗುವಿಲ್ಲವೆನೋ ? (ಇಂಗೀ. ೬೨-೨೩). **ನೆರಿಹಿಡಿ :** ೧. ಕೆಲರು ರಾಜಕುಮಾರರು ನೆರಿಹಿಡಿದ ರುಮಾಲುಗಳಿಂ ಸುಮಾನದಿಂದ ಹಿಡಿದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೧೬-೨೧). **ನೆರಿಹಿಡಿ :** ೧. ತನ್ನ ಹಳೆಯ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬದಲಾಯಿಸಿ ನೆರಿಹಿಡಿ ದಿದ್ದ ಒಂದು ಹೊಸ ಪಂಚೆಯನ್ನುಟ್ಟನು (ನಿಬಂಧ. II, ೧೦೮). **ನೆಜಾವಿಡಿ :** ೧. ನೆಜಾ[ಸಾತ್ಯಾಂ. ನಿಜಾ_೨]ವಿಡಿದು ದಿವ್ಯಾಂಬರವನ್ನುಟ್ಟು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೨-೨೮). [ನಿಜಾ_೨ + ವಿಡಿ]

ನಿಜಾವಿಣಿಲ್, ನಿಜಾವಿಣಿಲು (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಜಡೆ : ನಿಜಾವಿಣಿಲೆನುದವನ್ನು ತಮಧುರಾಧರೆಯಾ (ಲೀಲಾಪ. ೭-೭೬) ; ಬೆಳರ್ವಣ್ಣಂ ಬಡೆದ ತುಟಿದಳರ್ಪರದಳಕಂ ಮಿಳರ್ವ ನಿಜಾವಿಣಿಲುಮೆನೆದುಮು ತಳರ್ವಲೆನಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕುಳರ್ವ ಕೊಳದಿಂದಾಗಳ್ (ರಾಜಶಿ. ೧೦-೧೦೧).
ನಿಜಾವಿಣಿಲು : ಆ ಪಣ್ಣ ಚೆಲುವತ್ತ ನಿಜಾವಿಣಿಲೊಳು ನೋಟಿಕರತ್ತಿ ಸಲಿದಾಡುತಿದುರ್ವು (ಸಾಗಳು. ೧೨-೩೮). [ನಿಜಾ_೨ + ವಿಣಿಲ್_೨]
ನಿಜಾವಿಣಿಲು 'ನಿಜಾವಿಣಿಲ್' ನೋ.

ನಿಜಾವೊಗರ್ (ನಾ). ಅತಿಶಯವಾದ ಕಾಂತಿ ; ಹೆಚ್ಚಾದ ಹೊಳವು (?) : ನಿಜಾವೊಗರ ಕಬ್ಬೊಗಿಯು ಕಿಡಿಯಲಿ ನೆಹಿದ ವಂತ್ಯದ ಮೇಘನೆನೆ ಝಗಝಗಿಸತಮಕಾಸ್ತ್ರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೯-೧೬).
[ನಿಜಾ_೨ + ವೊಗರ್]

ನಿಜಾಶ್ರಾವಕಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಿಯಮಾಚರಣೆಯುಳ್ಳ ಗೃಹಿಣಿ,— ಶ್ರಾವಕಿ : ಮತ್ತಮೇನುಮಿಲ್ಲದ ನಿಜಾಶ್ರಾವಕಿ ಕಂಡು (ಇಂತೆಂದಳ್) (ಧರ್ಮಾಸ್ತು. ೪-೧೧೬). [ನಿಜಾ_೨ + ಶ್ರಾವಕಿ]

ನಿಜಾಸು, ನಿರಿಸು, ನಿಜಸು, ನೆಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಡು ; ಇರಿಸು : ಮೊದಲೊಳ್ ಸಮಾಸಪದಮುಮನೊದವಿಸಿ ಪೇಟೆದಜಿ ತುದಿಯೊಳ ಸಮಾಸಪದಾಸ್ತ್ರವನಾಗಿ ನಿಜಾಸೆ ಕಟ್ಟಿನ ತುದಿಯಂತಿರೆ ವಿರಸಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿಾ. ೨-೮೬) ; ಅತಿಬಳಬೇಚರೇಂದ್ರನಿವರನ್ನುನುಮಿತನನೂರ್ಣ ತಾತ್ಪರ್ಯತೆಯೊಳನಾಕುಳಂ ನಿಜಾಸಿ (ಅದಿಪ. ೨-೨೧) ; ಅರಿಗಲನಾತ್ತೀಯ ಪದಸ್ಪುರಿತ ಸಖಚ್ಚಾಯೆಗಳೊಳ್ ನಿಜಾಸಿ ನಿಂದ ಗಂಡಂ ಪರಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧) ; ನವಶಿಕಳೆಗಳನಮ್ಮ ತದ್ರವಂಗಳೊಳ್ ತೀವಿ ತೀವಿ ನಿಜಾಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೧-೬೨) ; ವನಧಿಯಂ ಕಡೆಯಲ್ಲಾ ಕನಕಾದ್ರಿಯನಾ ಜನಾರ್ದನಂ ನಿಜಾಸಿದಪೋಲ್ (ನೇಮಿಪು. ೧-೫೮). ೨. ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸ್ಥಾಪಿಸು : ಸಿಯಗಿಲ್ಲರ ಸೂಜ್ಜರ ಪೊಳ್ಳನಿಜಾಸಿ ಪೊವಾಡಲ್ಲಿಳಿಗ × ನಿಜ × × × ದೆಕೊ × × × (ಎಕ. XVI, ತುಮಕಾ. ೮೮-೧೨ ; ಸು. 775) ; ಈ ಕಲ್ಲ ಪುಟಿದಗಾವುಣ್ಣ ತಮ್ಮ ಗುಣಿಯಮ್ಮ ನಿಜಾಸಿದೊ (ಎಣ. XXI, ೩೫-೪ ; 883) ; ಪಟಯಿಗೆ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ದೀರದ ಪಟವಿಗಿಯಂ ನಿಜಾಸಲೆಂದ . . . ನರನ ಬಿಲ್ಲಗೊಣೆಯುಮನೆಚ್ಚಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೯) ; ಜೋಗಿಮಯ್ಯಂ ಶಿವಪದಪಂಕಜಪ್ರಮರನೀ ಸ್ವರದಾಸಿ ಸಾಸನವು ನಿಜಾಸಿದಂ (ಸೌಭ. XX, ೩೮-೩೮ ; 1058). 3. 'ಕಲ್ಲಿಜಾಸು' ಪರಾ. ೩. ಸ್ಥಿರಪಡಿಸು ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು ; ನಿಯಾಮಿಸು : ಆ ಎಜಮ್ಮನುಂ ಅಯ್ಯದಿಮ್ಮರುಂ ನಳರಮುಂ ಸೇಣೆಯುಂ ಬಲುಸುನಿಟ್ಟು ಗಿಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೂಲವ್ವೇದಿಯಕ್ಕೆ ಒರ್ವಳ್ಳ ನೆಯ್ದಿಜಾಸಿದಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೪೫-೬ ; ಸು. 750) ; ಕನ್ನಡ ದೊಳೊಲ್ಲ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ್ದೇಸಿಯನೆ ನಿಜಾಸಿ ಖಂಡಪ್ರಾಸವನತಿ ಶಯಮಿದೆಂದು ಯತಿಯಂ ಮಿಕ್ಕರ್ (ಕವಿಾ. ೧-೬೪) ; ನಂದನ ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಪೆಜನೊರ್ವನಂ ಚಂದ್ರಗುಪ್ತನೆಂಬೊನಂ ನಿಜಾಸಿದೊಡೆ (ವಜ್ರಾರಾ. ೬೫-೯) ; ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯಂ ನಿಜಾಸಿದಳ್ (ಎಕ. VII(5), ಕಿಶಾರಿ. ೩೬೮-೨೨ ; 882) ; ಇಂತೀ ತೆಜದಿಂ ನೆಗಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನೀ ವಿಖ್ಯಾತವ್ಯಪಧಾದ್ರಿಯೊಳ್ ಸುರಗೀತಿಯುಲಂ ನಿಜಾಸಿದಂ ನೆಲಂ ನಿಲ್ಲಿನೆಗಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೬೬) ; ಕಾಶ್ಯಪಂಗೆ ಮಗಧನಾಮುನಿಟ್ಟು ಉಗ್ರಗಂಶ ಲಲಾಪುಂ ಮಾಡಿ . . . ಕಳ್ಳ ಮಹಾಳಚ್ಚು ಪ್ರಮುಖರಂ ಅಧಿರಾಜಪದವಿ ಯೊಳ್ ನಿಜಾಸಿ [ಸಾಶಾಂ. ನಿಲಿಸಿ] (ಚಾವುಂಪು. ೩೬) ; ಎನುಗಿರ್ಪದು ಸೂಟಿಲೆಂದು ಮಕ್ಕಳಂ ನಿಜಾಸಿ ನೆಲೆಗಳೊಳ್ (ಸುಳುಮಾ. ೮-೫೫). ೪. ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನಿಲ್ಲಿಸು : ದಂತಿಯಂ ನಿಜಾಸಿ ಮರಲ್ಪು ನೋಡುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೬) ; ಅನೇಕಾಯುಧಶರಭರಿತಂಗಳಪ್ಪ

ರಥಂಗಳಂ ದೊಡ್ಡಾಚಾರ್ಯರ ಪಜಿಗೆ ನಿಜಾಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦ ವ) ; ಸ್ಯಂದನಾಶ್ವಂಗಳನೊಂದೆ ದೊರೆಯೊಳ್ ಪರಿಯ ಪರಿಚೋದಿಸಿ ಬಾಣಪಾತ ಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ನಿಜಾಸುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೧೦ ವ). ೫. ತಡೆ ; ನಿರೋಧಿಸು : ತೊಪ್ಪಿಯೊಳ್ಳೊ ಗುತ್ತ ಮಿರ್ವಂ ತಡಿಯ ಗಿಡುವನಾಶ್ರಯ್ಯ ಕಾಯಲ್ಪದತ್ತಾ ನಜಾಯದು ಪೋಗಿನ್ನದಂತುಂ ನಿಜಾ [ಸಾಶಾಂ. ಲಿ] ಸುಗುಂ (ಸಮಪ. ೭-೩೯) ; ಈವಗೆಯೊಳ್ ಕರಣಂಗಳ ಗಾವಳಿಯಂ ಕಳೆದು ನಿಜಾಸಿ ನೆಗಟಿ ವಿನೇಕಂ ಭಾವದೊಳಾಜುಂ ಪಗೆಗಳ ತೀವದಪೋಲ್ ದೊಡ್ಡದೇವನೋವಿದನಳಿಯಂ (ಚಕವಿ. ೩-೧೩). ೬. ರಚಿಸು ; ನಿರ್ಮಿಸು ; ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು : ಮರುದೇವಿಯಂಬಳಬಡರನರಸುರ ಯುವತೀರಾಪಸರ್ವಸ್ತುಮನಾದರದೆ ಬದಿ ನೆಜಿಸಿ ಲಲನಾಸ್ವರೂಪದಂ ನಿಜಾಸಿತೆನ್ನದಿನ್ನ ಪೋಗಲುಂ (ಅದಿಪ. ೩-೮೦) ; ವಿನುತಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕಂಗಳು ಮನಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಭಾಸದಪನಂಗಳನಾಯ್ ನಿರ್ವಹಿಸುಸುಪ್ರತ್ಯಯವನೆ ಪತ್ತಿಸಿ ನಿಜಾಸಿ ಬರ್ಕುಮಾ ಕೃದ್ಗಿಂ (ತಮದ. ೭೪). ೭. ಕೊಂಕಿಸು ; ವಕ್ರಗೊಳಿಸು ; ಗಂಟುಡಾಕು ; ಅಜಾಸಿದುಂ ರೌದ್ರರಸಮಂ ನಿಜಾಸಿದ [ಸಾಶಾಂ. ಕಿರಿಸಿದ, ತಿಜಾಸಿದ] ಕರುಪುರ್ವ ಕರ್ಜದೊಡರ್ಪದ ಬಾಳ್ . . . ಬಿಟ್ಟ ಕಣ್ಣಾರೋದಕರಾ (ಗದಾಯು. ೪-೨೬). ೮. ನೆಡು ; ನಾಟು : ಪೊಜಾಸಿದ ಗಾಲಿಯೊಳಂ ನಿಜಾಸಿದ ಬಸಿಯೊಳಂ ಪೂಸಿದ ಡೆಂಕಣೆಯೊಳಂ . . . ಮೊನೆಯಂ ಪೂಸಿದ ಕೊಂತದೊಳಂ ಕೈಗೆಯ್ತು (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೨ ವ). ೯. [ಜೈನ] ಚರಿಗೆಗಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸು,—ತಡೆ ; ಅನ್ನದಾನಕ್ಕಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಅರಸಂ ಶಿವಗುಪ್ತಭಟ್ಟಾರಕಗಾರ್ ಪಾರಣೆಯಂ ಮಾಡುವೆಂ ಪೆಜರಾರುಂ ನಿಜಾಸಲ್ ಸಲ್ಲೆಂದು ಪೊಲಲೊಳಗಿಲ್ಲಂ ಗೋಸನೆಯಂ ತೊಬ್ಬಿದೊಡೆ (ವಜ್ರಾರಾ. ೬೮-೪) ; ಮಹಾನಗರಕ್ಕೆ ಚರಿಗೆಪೋಗೆ ಕನಕವರ್ಣಪ್ಪ ಸೌಂದರನೆಂಬರಸಂ ನಿಜಾಸಿ [ಸಾಶಾಂ. ನಿಲಿಸಿ] ನಿಂದು (ಚಾವುಂಪು. ೧೪೬) ; ದೇವಕಿ ಸರಾಗದಿರಲು ಘವೇತಂಡ ಹರಿಶುಗಳಂ ಭೂಮಂಡಳವಂದ್ವರ ನೊಂದೊ ನಿಜಾಸಿದಳಾಗಳ್ (ನೇಮಿಪು. ೩-೫). ೧೦. (?) ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣಾರ ಪನ್ನಿವ್ವರು ಮೂ × × × ಯ್ಕುನಲ ಮೊಜಮು ನಿಜಾಸಿದಾಕಾರೆ ಯರುಂ ಪೊರಳನ್ನಯರುಂ ಗುಣಸಾಗರ ತಮ್ಮಡಿಗಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿ ಮು × (ಎಕ. IV, ಗುಂಡುಕೀ. ೮೯-೧೪ ; ಸು. 750) ; ಕೇಯಂ ವಾಳಿಲೆಯಂ ನಿಜಾಸಿದ (ಎಣ. IX, ೨೦-೧೩ ; ಸು. 800). **ನಿರಿಸು :** ೨. ಮ[ತ್ರ]ರಾಟುಮುಂ ಕೊಟ್ಟು ನಿರಿಸದೇ ಶಾ[ಸ್ತ್ರ]ನಗಂಭ (ಕಣ. ೮೨-೧೫-೮೬ ; 1117). ೩. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಂಡೋನಿಯಮದ್ದಿಯ ಯತಿ ಯನ್ನು ವಿಚಾರಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಖಂಡಪ್ರಾಸವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ನಿರಿಸಿದರೆಂತೆ (ಕಸಾಪ. ೫೯). ೧೧. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು ; ಗೊತ್ತುಮಾಡು : ಮಹಾರಾಜಂಗೆ ರಾಜಯೋಗ್ಯವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸಂಗಿಯಿ ಸಲ್ಕೆ ನಿರವದ್ವಪ್ರಜ್ಞಾಶಾಲಿಯಪ್ಪ ಮಾಲೀಸನ್ನೆಂಬಾಂಗ್ಗೆಯೋಪಾ ಧ್ಯಾಯನಂ ನಿರಿಸುವುದುಂ (ಮರಾಠಿ. ೫-೩೯ ವ). **ನಿಜಸು :** ೨. ಸಿಯವಲ್ಲವರನ ಶ್ರೀಕಾಮ ನಿಜಸಿದನ್ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೨೧-೮ ; ಸು. 750). **ನೆಜಿಸು :** ೨. ಜೀಯ ಸನುತನ್ನ ಕಲ್ಲ ನೆಜಿಸಿದ (ಎಕ. VII, ಕಿಶಾರಿ. ೧೯೫-೬ ; 1007).

ನಿಜಾಸತರು = ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು ; ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗು : ಅವನ್ ಅಯ್ಯನ ಪಟ್ಟದಲ್ ನಿಜಾಸಪಟ್ಟಿದೆ ತಡಂ . . . ಬೇಜಿನೇಜಾ ದಿವಿಜಗ್ ಪಲವಗೆಯ ಪದವಿಗಳನೀಯಲ್ಕೆ ತೊಡಗಿದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩-೨೭೦). [ನಿಜಾ_೨ + ಸು]

ನಿಜಾಸು, ನಿಜಸು (ನಾ). ೧. ನಿಲ್ಲುವ ಒಂದು ರೀತಿ,— ಭಂಗಿ : ಗತಿ ಭಾವಂ ಚಾರಿ ಸೂತ್ರಂ ನಿಜಾಸಳವಿ ಬಳಂ ಕಾಣ್ . . .

ಎನಿಸಿ ಭೃಗುಪ್ರಾಧಿಯ ಕೊಲ್ವನುಗ್ರಾಹಿತನ ಮಜಂಕನಂ
ಮಾಮ್ನುಲೆದದೆ ಚಲದಿಂದಕ್ಕಲಕ್ಷೋಣಪಾಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ.
೧೪೦-೧೪; 1198; ಶಾಸನಂ. ೧೦೯೭ ನೋಡಿ); "ಪೊದ್ದುಗಿ"
(ಶಾಸನಂ. ೨೯೨ ಕೋಡಿ). ೨. ತೋರಕೆ; ಪ್ರದರ್ಶನ: ಮುಜುಕದಲಿ
ಮಾಯನವಿಲಾಸದ ನಿಜಸುಗಗಳ ನೋಟದಲಿ . . . ಮಹಿಳಾಜನ
ವಿರಾಜಿಸಿತು (ತೋರಂ. ೧-೫-೨೯). ೩. ಸೊಗಸು: ಮುಜು
ದಿದಿರಲಿ ನಿಜಸುಗದಿಗಳ ಮುಜುಕವನು ಮುಸುಕುವ ಮುಸಕದ ನಿಜಸಿನಲಿ
. . . ಭೇನಹಿಂದದ ಗುಜುಬಿನಲಿ ಗಾಡಿಸಿತು ಗೋದಾನರಿ ಕಕ್ಕುಜನ
(ತೋರಂ. ೩-೧-೪೭); ನಿರ್ಜರದ ನಿಜಸು ನಿಜುಜಂಝನಮಾರನ
ಬಿಜುಸು ಬೇಸಜನಿತ್ತವು . . . ನವಮೇಘಕಾಲದಲಿ (ತೋರಂ.
೪-೬-೭). ನಿಜಸು: ೩. ಭಾನಾನುಭಾವನಿಭಾವನಂಗಳ ರಸಮನು
ದ್ವಾವಿಸಿ ನಿಂದ ನಿಜಸು ವಿಜೃತೋಭಾವನಮಾಗೆ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೩-೩೬);
"ಸೊಬಗು" (ಮಲ್ಲಿಕ. ಕೋಡಿ). [**ನಿಜಸು**]

ನಿಜಸುಂಗಲ್ಲು (ನಾ). (ಮೇರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ)
ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಲ್ಲು; ಗಡಿಕಲ್ಲು; ಸೀಮೆಯ ಕಲ್ಲು: ಅದಕ್ಕೆ ಸೀಮೆ
ಮೂಡಲು ನಿಟ್ಟೂರ ಪಡುವಣ ಪೊಲದ ಮೇರೆಯ ನಿಜಸುಂಗಲ್ಲು
(ಸಾ.ಇ. XX, ೭೪-೭೪; 1111). [**ನಿಜಸು** + **ಕಲ್ಲು** (<ಕಲ್೨)]

ನಿಜಸುಕೆಯ್ 'ನಿಜಸುಗೆಯ್' ನೋ.

ನಿಜಸುಗೆ (ನಾ). ಇರಿಸುವುದು; ಸ್ಥಾಪನೆ. 'ಕಂಭನಿಜಸುಗೆ'
ಪರಾ. [**ನಿಜಸು** + **ಗೆ**]

ನಿಜಸುಗೆಯ್, **ನಿಜಸುಕೆಯ್** (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು;
ತಯಾರಾಗು: ಕಳಂಬೊಕ್ಕು ನಿಜಸುಗೆ[ಪಾಶಂ. ಕೆ]ಯ್ . . .
ಎಣ್ಣೆತುನಾಲ್ಕು ದಿನ್ನಜುಡೊಳಂ ಪಲತೆಜದ ಪಾತಂಗಳೊಳಂ ನೆಟೆದು
(ಜಂಪ್ರ. ೫-೭೭೮). **ನಿಜಸುಕೆಯ್**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ
ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [**ನಿಜಸು** + **ಕೆಯ್**]

ನಿಜುಂಗಲ್ಲು 'ನಿಜುಗಲ್' ನೋ.

ನಿಜುಕಲ್ಲು 'ನಿಜುಗಲ್' ನೋ.

ನಿಜುಗಲ್, **ನಿಜುಂಗಲ್ಲು**, **ನಿಜುಕಲ್ಲು**, **ನಿಜುವುಂಗಲ್** (ನಾ). =
ನಿಜಸುಂಗಲ್ಲು: ಪಡುವಣ ಮೇರೆ ಅಲದ ಮರೆ ಮೂಡಣ ಮೇರೆ
ನಿಜುಗಲ್ (ಕಾ. II, ೫-೫; 859); ಪಡುವ ನಿಜುಗಲ್ ಮೇರೆ
(ಎಕ. VIII, ೨೦೧-೧೨; 865); ಮೂಜು ನಿಜುಗಲ್ಲುನಿಜು ಕಲ್ಲೊ
ಜ್ಜಿಯನ್ನಾಗಿ ಕಿಕ್ಕುಕಾಡನೆತುಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. XII, ನಂಜನ.
೨೩೯-೪೪; 904). **ನಿಜುಂಗಲ್ಲು**: ಪಾತ್ಕದ ಮೇಳೆಯಲ್ಲಿ ನಿಜುಂಗಲ್ಲು
(ಎಕ. XV, ೯೮-೨೨; 1074). **ನಿಜುಕಲ್ಲು**: ತೋಜೆಯು ಅಲರೆ
ಮೇರೆ ದುವಟ್ಟಿಗೆ ನಿಜುಕಲ್ಲು ಕೊವಳ್ಳದಾ ಪೆಯು ಎಲವು ಅಲ್ಲಿಂ
ಕುಡಿತ್ತು (ಎಕ. II, ೩೫-೬; ಸು. 800). **ನಿಜುವುಂಗಲ್**: ಅದಕ್ಕೆ
ಮೂಡಲು ಹೊಲದ ಮೇರೆಯ ನಿಜುವುಂಗಲ್ಲೇ ಮೇರೆ (ಸಾ.ಇ.
XI-II, ೧೪೨-೫; 1098). [**ನಿಜಸು** + **ಕಲ್೨**]

ನಿಜುಗುರುಳ್ 'ನಿಜುಗುರುಳ್' ನೋ.

ನಿಜುಗೆ 'ನಿಜುಗೆ' ನೋ.

ನಿಜುಗೆಗಾಣ್ 'ನಿಜುಗೆಗಾಣು' ನೋ.

ನಿಜುವಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪೊಜಿಯ ನಾಯಕ
ಜಿಡಕದರ ಬಂದು ನಿಜುವಗಲ ಮುತ್ತದಲಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ.
೬೧-೩; ?). [?]

ನಿಜುವುಂಗಲ್ 'ನಿಜುಗಲ್' ನೋ.

ನೀ 'ನೀನ್' ನೋ.

ನೀಂ 'ನೀನ್' ನೋ.

ನೀಂಟಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸೇವಕನಾಗು (?): ಬಂಟಿಪ್ಪದು ತುರು
ಗಾಯ್ದುದು ತೋಂಟಿನ ಮಾಡುವುದುಮಂತುಬಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತು ನೀಂಟಾಡಿ
ಹೋಡುವಲ್ಲದೆ ನಂಟಿನ ಸಾರುವನನೆಗ್ಗೆ (ನೀಂಟಾ. ೫೭೪).

[. ? / ತಮಿ. ನೀಬ್ಬಾಳ್ = ಸೇವಕ]

ನೀಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಾಚು: ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೀಡು: ಪುಲ್ಲೆಯ
ಹಿಂದೆನೊಂದು ಪುಲಿ ಗೆಂಟಿಪ್ಪೊಳೊಯ್ಯನೆ ಕಂಡು . . . ತಲ್ಲಣದಿಂ
ಕುಸುಂಗಿ ನೆಜ್ಜಿ ನೀಂಟಿಸಿ ನೀಳ್ವ ಕೋರಲ್ಲಿ ಪಾಯ್ವು ತಳ್ಳಲ್ಪದೆ ನೆತ್ತರಂ
ಪದೆದು ಪೀರ್ದೊದಿಕ್ಕಿದುದಿಕ್ಕೆ ದಾಣದೊಳ್ (ಪಕ್ಕ. ೨-೧೧೩); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ
ನಿಂದುವು ಗೋವ್ವಳು ಪುಚ್ಚವ ನೆಗಡಿ ನೀಂಟಿಸಿ ಅಚ್ಚುತನಾಕ್ಕತಿ
ನೋಡಲು (ಪುರಂದ. ೪-೧೬೩-೪). ೨. "ಕುಪ್ಪಳಿಸು" (ಪ್ರಭು).

'ನೀಟು' ಪರಾ. [**ನೀಟು** + **ಇಸು**]

ನೀಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎನೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡು: ಒಂದೇ ಸಮನೆ
ನೋಡು: ಲೀಲೆಯಂ ನೀಂಟಿಸುತ ಮತ್ತೆ ಸಂಭ್ರಮದಿ ಬಾಲೆಯರು
ತಾ ಬಂದು ಶಾಸಿಯನಿಡಲು (ಯನಕ. ೫೫); ನಗುವಂ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ
ನೀಡ್ವೆ ಪರಿಕಿಸುವಂ (ಸಂಪ. ೩೬-೫); (ದಿರುದಿಟ್ಟಿಯಿಂದ ನೀಡ್ವೆ
ಸುತ್ತ.) (ಚಿಟ್ಟ. ೬೧-೧೫). 'ನೀಟು' ಪರಾ. [**ನೀಟು**]

ನೀಂಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಸೆ; "ಬಿಸುಡು" (ಪಾಶಂ. ೬.1.೪೨): ಸುಗ್ಗಿಯಲರ
ಬೆಂಕೆಯಲಿ ಎದಗುದಿಯ ಕಂಬಳಿಯ ನೀಂಟಿಕೆಯಲಿ (ಗೀವಿಂ.
೧೧೭-೬). ೨. ನೀಗು; ಕಳೆ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು: ಉಂಟೆಂಬ
ನರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆನಲೇಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬನರಲ್ಲಿ ಉಂಟೆಂದನಲೇಕೆ ಈ ಉಭಯದ
ಕಂಟಕವ ನೀಂಟಿಯಲ್ಲದೆ ನಿಜವಿಲ್ಲ (ಮೋಳಮಾ. ೪೮-೧೯೯); ರಾಧೇಯ
ನೆಂಬ ಸೂತಂ ಕಂಡನು ಅಸರನು ನೀಂಟಿ ತಿರುಮನ್ನೋಡಿ ಮಾನುಗಳ
ರಾಶಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಸಂತೋಷದಿಂ ಬಾಲಕನ ಪೋಷಿಸುವನವನ ತನ
ಗಿನ್ನು ಸುತನೆಂದು ಸಾಕಿದನು ಮನೆಗೆ ತಂದು (ತುರಂಗ. ೧೦-೧೩).

[ದೇ. II ತೆಲು. ನೆಟ್ಟು = ಸೂಕು, ದೂಡು]

ನೀಂಟು (ಕ್ರಿ). ಕುಡಿ; ಪಾನಮಾಡು (?): ಸರಿಯೊಳಗೆಲ್ಲ
ಕರಚರಣಂಗಳಂ ತೊಳೆದು . . . ಬಗಸಿಯಲ್ಲಿ ದ್ರೌಪದಿ ಸಹಿತ ನೀಂಟಿ
ದರು (ತುರಂಗ. ೯೪-೧೨). [**ನೀಂಟು**]

ನೀಂಟು (ನಾ). ಬಾಯಾರಿಕೆ; ಸೇದೆ: ಬಾಂಟಿಗಾರರಲ್ಲಾ ತಾಳೂ
ನೀಂಟಿನಿಂದಾ ಬಳಲಿ ಬಂದೂ (ಯನಕ. ೭೩). [**ನೀಂಟು**]

ನೀಕರ (ನಾ). ೧. ತೊಲಗಿಸುವಿಕೆ; ನಿವಾರಿಸುವಿಕೆ. ೨.
ತಿರಸ್ಕಾರ; ಉಪೇಕ್ಷೆ. 'ನೀಕರಿಸು' ಪರಾ. ೩. ತೊಲಗಿಸುವ
ವನು; ನಾಶಮಾಡುವವನು: ಆ ಕೊನುರಯ್ಯಂಗಳವನುಕಾಶ
ವಾತ್ಸ ಕೀರ್ತಿ ನಿಜಗುಣನುಣರತ್ನಾ ಕರನಜ್ಜಾ ನತಮೋನೀಕರನಧಿರಾನು
ದೇವರಾಯಂ ತನಯಂ (ಸಂಪ. ೧೪-೪೭). [**ನೀಕರ**]

ನೀಕರಿಸು, **ನೀಕರಿಸು**, **ನೀಕರಿಸು**, **ನೀಕರಿಸು** (ಕ್ರಿ). ೧.
ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಪಾಪಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು
ನೀಕರಿಸಿ ನಡೆಯಬಹುದೆ ದಿವರಾತ್ರಿ ಉಕ್ಕನ್ನಕ್ಕ (ಪಟೊಪ್ಪ. ೨೩೫-೬೬);
ಕುಂಟಿನೆಯರ್ ಸೋಲ್ವ ಸವಿಗಂಡು ಬೇಟೆಕ್ಕೆ ಕಂಟಕರಾದೆವೆಂದು
ನೀ[ಪಾಶಂ. ನಿರಾ]ಕರಿಸೆಯುಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೫-೨೮); ಸಿನಾಕಿಭವನನ
ನೊಟ್ಟು ಜೈನನು ಕೆರಡುಗಾಲ್ತರಿಸಿ ನೀಕರಿಸಿ ಹುಗಲೊಳಗೆ (ಬಸಪ.
೪೯-೪); ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ನೀಕರಿಸಿದವ ತಂದೆಯೇ (ಲಾಚಿಂ. ೩೭-೬);
ಮೊನೆಗಾತಿ ಮುಗುಡೆ ಮುಸುಂದಿಯಾಗಲಿ ನೆರೆವನೆಗರಿಯ ನೀಕರಿಸದೆ
. . . ಅನುವಜಾತಾದರಿಸುವುದು (ಪದಿ. ೪-೩೭). ೨. ಬಿಡಿಸು;
ನಿವಾರಿಸು: ಎನ್ನ ಭವಬಂಧನವ ನೀ[ಪಾಶಂ. ನಿ. ನಿ]ಕರಿಸಿದೆಯಾಗಿ

ಶಿವನೆ ಗತಿಸುತಿಯೆಂದು ನಂಬಿದನುಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೪೧). ನೀಳ್ಕುರಿಸು : ೧. ಕಂದರ್ಪನಂದವ ನೀಳ್ಕುರಿಸುವ . . . ರಸಿಕರ ದೇವನಿರವಂ ನರ್ತನ ಲಸದ್ವಶಾತಿಯೆನುಗೊಡು (ಹಮ್ಮಿ. ೬-೧೯ ವ); ಚಂದ್ರನಂದ ವನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಿರುವ ಪೊಂದಾವರೆಗಳ ಚಿಲ್ವನು ನೀಳ್ಕುರಿಸುವ . . . ಇಂದಿರಿಯ ಮೆಲ್ಲದಿಯ ಪೊಗಳಿದರು (ಕರ್ನಾ. ೨೩೦). ನೀಳ್ಕುರಿಸು : ೧. ಗಟ್ಟಿನೆ ಕೊಳೆ ಕಡುಗಂಟಿನೊಳ್ಳುಮೆಗೊಳಗಪ್ಪೆವೆಂದು ಮಧುಪಂ ಗಳ್ ತಮ್ಮಟ್ಟುಮೆಯ ಚೌತಮಾಗರೆ ನೀ[ಪಾಪಾಂ. ನಿ]ಲ್ಕುರಿಸಿ ದುವುಂಕು ಚಂಪಕಕ್ಕೆಹಗಮೇ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೧೫); ಮುಳುಯಲ್ವೇ ದೆನ್ನನೇ ನೀಳ್ಕುರ[ಪಾಪಾಂ. ಲಿ]ಸದೆ ತಿಳಿಯೆಂದೆನ್ನನೇ ಬಾರನೇ ಮೇಡ್ ತಿಳಿಸಲ್ ಬೋಲ್ವೆಸನೇ (ಸೂಕ್ತ. ೪-೩೬೦; ಅನಃಪ. ೪-೧೨ ನೋ.); ೬. ಕುರ್ವದಿ ನೀಗೇ ಪಟಾಪಟ್ಟಿ ಕೆಳಯ ಪಟ್ಟಿಯ ಮುಳುಗೆ ದೇಸಿಗರಂ ದೇವರ್ಕ್ಕೊಡೆಯರ್ ಮಗ್ಗುಲೇ ನೀ[ಪಾಪಾಂ. ನಿ]ಲ್ಕುರಿಸದೆ ನಿಮ್ಮ ದೊರೆಗೆ ಬೋಲಿಯರೊಳರೇ (ತಮದ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ.); ಇವರ ನೇಹಮಂ ನೀಳ್ಕುರಿಸುವನನಿದಿಗೊಂಡುಪಶರಿಸಿಯೆರಬಲ್ಲದೆ ಬೆರಸಿ ಬೇಲ್ವ ಕಜ್ಜಮಂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಬುದೇ ಜಾಣ್ಣೆ (ಚಿಹನಂ. ೩೧-೧೦೮); ಬೇಡನಲ್ ಮಗುವೆ, ಆ ದೇವಶಯ್ಯಯನ್ ನೀಳ್ಕುರಿಸದಿರು ನೀನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೪-೭೪೧). ೩. ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳು; ಸೆಬೆ; ಬೇರಂ ಬಿಟ್ಟಿಯುಮಂ ತಿಂದು ವನದೊಳಗಿರೆ ನೀವುಂ ನೀಳ್ಕುರಿಸಿ ನಿಂದುಮಿಗಳ ಪೇಲ್ವಮೆ ಸುವರೆ ಬಿರುದುಮಂ ಬೀರಮುಮಂ (ಗದಾಯು. ೭-೩೫). ನೇಕರಿಸು : ಸಾಕುಸಾಕಿನ್ನಿ ದೆರೆ ಬೇರೊಂದು ಸುಖಮುಂಟೇ ನೇಕರಿಸಬಾರ ದಾತ್ಮಾನುಭವತಿಯೇ (ಕೃಕವ. ೪-೧೦ ಪಲ್ಲವಿ).

[ನೀಕರ+-ಇಸು]

ನೀಕಾಶ (ಗು). ೧. ಹೋಲುವ; ಸಮಾನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಹೋಲಿಕೆ; ಸಾದೃಶ್ಯ : ಎರಡುಂ ದೆಸೆಗಳೊಳಂ ಮನೋಜರಾಜದ್ರಾಜ ಧಾನೀನೀಕಾಶಮಪ್ಪುದ್ಯಾನಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಪ. ೧-೬೨ ವ).

[ಸಂ.]

ನೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋಡು; ಈಕ್ಷಿಸು : ನನ್ನ ಕರವನಜದಿಂದ ಮ್ಯಾರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸದಾ ಹೇಮವರುಷಧಾರೆ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸುರುವುತರೆ ನೀಕ್ಷಿಸಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೪೫-೧); ಚಿನ್ನುಮಯವಾಗಿಪ್ಪ ನಿಜಯವಿತ್ಯಲನ್ನು ಮನ ದಳಯ ನೀಕ್ಷಿಸುವಾಲೋಚನೆಯ ಮಾಡು ಬಿಡದೆ (ವಿಶಾಸು. ೨-೧); ಕೀಲಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಕೆ ವಿಸ್ಮಯದಾಳಿ ಕೆಳಗೇಡುಬೋಯಂದು ವಿಶಾಲ ದೊಳು ನೀಕ್ಷಿಸುತದೊಂದೆ . . . ಬಾಲಕಿಯು ನಿಂದಿದ್ ತೆರನನು ಕಂಡ ಪದ್ಮರಥ (ಜಿನಭಾ. ೫೦-೨೦). [<ಈಕ್ಷಿಸು]

ನೀಗಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಹೊಜಗಣ ಮಲತ್ರಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಣ ಅಜಾವ ನೀಗಾಡಲೇಕೆ (ನಚಸಂ. ೭೫-೮೪); ಕೊಟ್ಟ ಕುದುರೆಯನು ಮನಮುಟ್ಟಿ ನೋಡದೆ ನನ್ನೊಜಟ್ಟಿ ತನದಿಂದಮಾ ನಂಜಕನನೊಳಗೆ ತಂದಿಟ್ಟು ಕುದುರೆಯನು ನೀಗಾಡಿ (ಸಮ್ಮ. ೧೧-೬೯); ಹದಿನಾಡನ ಮೈಸೂರ ಭೂಪರೊಳ್ ಕಲಹವ ನಿತ್ತು ಗಂಟೆ ತಲೆಯ ನೀಗಾಡಿ ದೇಶವನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಚಲಗಟ್ಟಿದ ಕೇಳ್ವ ಜಾಯ (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೧೩೧). ೨. ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು; ಧಿಕ್ಕರಿಸು : ಸಮರದ ಜಯವನವರಿಗೆ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮಭಿಮತ ನೀಗಾಡಿ ನಯನ ನೀವೊಡ್ಡುವರೆ ನಿಮ್ಮನು ನಿಯಮಿಸುವರಾಯೆಂಬು (ಕುಪ್ಯಾಭೀ. ೧-೨೪). ೩. ತೊರೆ; ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು : ಬಣಗಳಿಗೆ ಕವೆಗೋಲು ಗಳನು ಸಂದಾನಿಸಿ ಕೆಡೆ ನೂಕಲಾಗ ಗೋಣದಿಯಲಿ ಬಿಡ್ವು ತುರುಕರ ಮಾರ್ಬಲ ಪ್ರಾಣವ ನೀಗಾಡಿದುದು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೭೦), ಅಬಲೆಯಾ ದರೂ ಅಂಜದೆ . . . ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ನೀಗಾಡಿ ಹಗೆಗಳಿಂದಲೂ

ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡು ವೀರಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರಿದಳು (ಕವಿ. ೪೩). ೪. ವೋಲುವುದು; ಅಪವ್ಯಯ ಮಾಡು : ಇದ್ದ ಅಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವನು ನೀಗಾಡಿ ಈಗ ದಂದ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).

ನೀಗಾಡಿಕೊಳ್ಳು = ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ರಾಮವನಂದೆ ದಶರಥನರಸಿ ಗುದಿಸಿ ತಾಂ ಭೂಮಿಸುತೆಯಂ ಮದುವೆಯಾಗಿ ವನವಾಸದೊಳ್ ಕಾಮಿ ನಿಯ ನೀಗಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಮಹಾದುಃಖದಿಂದ ಶರಧಿಯೊಳ್ ಬಿದ್ದಳೆದ ಕಥೆಯ ನೀಂ ಕೇಳ್ವಜಾಯೆಲಾ (ಚಿಹಪ. ೫೨-೨೯).

[ನೀಗು+ಆಡು]

ನೀಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಶಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು : ತಾಗಿ ಕಡಿ ದೊಟ್ಟಿದನು ಕೊಡಲಿಯ ಬಾಗಿನಲಿ ಬಹುಚಾತುರಂಗಳ ನೀಗಿಸಿತು ನೆಲೆ ಕೇತುವೀರ್ಯನ ಕೊಂದ ನಿಮಿಷದಲಿ (ಸಂಭವ. ೨೬-೭೪); ಮುಟ್ಟಿ ದ್ದೆಲ್ಲಾ 'ಬೂದಿ' ಮಾಡಿದಾ ಭಸ್ಮನೂರಾ ಅವನ ನೀಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿತ್ತದ್ದಾ ಮೋಹಿನಿ ಅವತಾರಾ (ಅರಳು. ೨೬೭-೪). ೨. ಕಳೆ; ಬಿಡಿಸು : ಈ ಮಹಾಸ್ವಸ್ಥಿಯ ಸೊಬಗಿನಲ್ಲಿ ಅಪರ್ದಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ ಅದರ ಮೇಲಣ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ನೀಗಿಸುವುದೋ (ಚ್ಯೋದೀ. ೬೯); ತೊರೆಯನು ದಾಟಿಹ ಹರುಗೋಲು ಗಡ್ಡೆಯನೇರಿಸಿ ಕಷ್ಟವ ನೀಗಿಸಿ ಕರೆಯನು ಕಾಣವ ಸಾಧನವು (ಕವಿಸೋ. ೫೯-೭). ೩. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಶಕ್ಯ ವಾಗು. ೪. ನಿಭಾಯಿಸು; ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು : ಅಷ್ಟೆಲ್ಲ ಜಾನುವಾರುಗಳನ್ನು ಅವನೊಬ್ಬನಿಂದ ನೀಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ದಂಜನ. ೧೮); ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ನೀಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸರಿಯಾಗುವುದು (ಕಮನ. ೩೯). [ನೀಗು+-ಇಸು]

ನೀಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಎನ್ನ ಸಹೋದರನಂತುಂ ಶ್ರಮಮಂ ನೀಗಿ ಸುಖದಿಂದ ತಡೆದೊನಕ್ಕುಂ (ಮದ್ದಾರ. ೫೫-೧೬); ಅವಧರಿಸದೆ ನಿನ್ನೊಳ್ ಪಿರಿದವನೆಯಮಂ ನೆಗಟ್ಟಿ ದೋಷಮಂ ತಪದೊಳ್ ನೀಗುವೆಂ (ಅದಿಪ. ೧೪-೧೩೧); ತಲೆವೇಸಜನೆಂತು ನೀಗುವೆಂ (ಸಂಪಥ. ೪-೯೮); ಬಸವಂ ಜನ್ಮದುರಾಶೆಯಂ ಕಳೆದು ಕರ್ಮಾರಂಭವಂ ನೀಗಿ ಸಂತಸದಿಂದ ಪೂಜ ಮಟ್ಟು (೬೮೮. ೩-೧); ಮನದಲ್ಲಿ ಧೃವಿರಬೇಕು ಪಾಮಜನರ ಸಂಸರ್ಗವ ನೀಗಲು ಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೪-೧). ೨. ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ನಾಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ನಷ್ಟಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಪಾದರದೊಳ್ ಪಟ್ಟಿ ಕಳವಿನೊಳ್ ಸತ್ತ ಚಾರದರಸುತನಂ [ತನಮಂ] ಮೃಗಚಾರದೊಳ್ ನೀಗಿದೆ (ಅನಃಪ. ೧೧-೫೧ ವ); ಸ್ವಂಧವನೊಡಲು ನೀಗಿತು ತಲೆಯನು (ಕುಪ್ಯಾಭೀ. ೧೪-೪೭); ಭನಗಿಯಲ್ಲಿ ಸಂದರಸುಗೆಯ್ದು ನಮಂದೆರದಿಮ್ಮ ರಾಜನಾತನ ತನುಜಾತಂ . . . ಚಾಮರಾಜನೊಳದಿರಾಗಿ ತನ್ನ ಗಜವಾಜಿ ಬಲಂಗಳ ನೀಗಿ ಸಾಗಿದಂ (ಚಿಹವಿ. ೨-೨೦); ವಿಚಾರವನ್ನು ನೀಗಿಕೊಂಡ ಬರೀ ವಯಸ್ಸಿಗಾಗಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕಾಗಲಿ ಬೆಲೆ ಏನು (ದೂಪ. ೧೬೮). ೩. ಬಿಡು; ತೊರೆ; ತ್ಯಜಿಸು : "ನೀಗು-ತ್ಯಜಿಸೇ" (ಕಮಧಾ); ಮದನಂ ದೇಹವ ನೀಗಿದಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨೭); ಅಭಿಮಾನವಂ ನೀಗಿದೆ . . . ನಿನಗೆ ಅತಿವಿದ್ಯೋಹವಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪ. ೨೧-೪೭); ಕೌರವೇಂದ್ರನ ನೀಗಿದಳೆ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕುಪ್ಯಾಭಿ. ೪-೨೧); ಎಳೆವಸಿಂ ತಾಳಿದ ಪೆಣ್ಣೆ ಕಾಯಜನುಪಹತಿಯಿಂದಮುವಂ ನೀಗುವುದು (ಜಯಕಾ. ೨-೩೪); ನೀಗಲ್ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗರದೋಗುಣಮುಮನಳುರ್ವ ತಮ ಮುಮಂ ದ್ವಿಜರಾಜಂ ಬೇಗದೆ ನಿರ್ಮಲವಿಷ್ಣು ಪದಾಗಮದಿಂದ ಪಡೆದ ಸತ್ತ್ವಮೆನಿಸಿತು ಜೊನ್ನಂ (ಚಿಹವಿ. ೬-೨೧). ೪. ನಿವಾರಿಸು; ಪರಿ ಹರಿಸು; ಹೋಗಲಾಡಿಸು : ಪಾಪಂಗಳೊಟ್ಟೊಡಾತನುಮದಂ ನೀಗಲ್ವೇಡಿ ರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಮಂದು (ಮದ್ದಾರ. ೧೫೮-೬); ಪರಿಭವನುನಿದಂ ನೀಗು

ನೀಂ ಭೀಮಸೇನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೧); ಅನುಜನ ನೆತ್ತರನೀಂಟಿದವನ
ನೆತ್ತರ ಜೀವನಹಿತವಿಾಂಟಿದ ದುರ್ಯೋಧನನೆಂಬ ಪೆಸಗೊ ಮುಯ್ಯಾಂ
ಬಿನೆ ದುಶ್ಯಾಸನನ ಬನ್ನಮಂ ನೀಗುವೆನೇ (ಗದಾಯು. ೫-೮); ಕಿಚ್ಚುನಿಕ್ಕಿ
ಜಲಮಂ ಮೇಣಕ್ಕಿ ಪಾಯ್ತು ಸತ್ತೀ ದುಃಖಾಗ್ನಿಯನೋಪೊ ನೀಗಿ
ದಿರಲಿಂದೀ ಮಾಲ್ಕಿ ಮೇಣ್ಬಿಟ್ಟುನೋ (ಭವಾಳಮ್ಯ. ೪-೮೨); ಬಸಿಣಿಳಿದು
ತದ್ವುಃಖಮಂ ನೀಗಿ ಜೀವಿಸಿದರಸುರಾರಿಮುಖ್ಯಸುರರದಣಿಸಜರಾಮರ
ರೆನಿಸಿದರ್ (ಪದ್ಯರಾ. ೧೦-೨೨೬); ಘನಸಾರಮ್ಯಗಮದಪಟೇರಸೀತಳ
ಮಾಂಕು ಮಿಸುಗಿದಂ ಮಂದಮಾರುತ ಮಾರುತಿಯ ತಾಪಮಂ ನೀಗಿ
ಸುಖಗೊಳಿಸಲು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫-೨೫). ೫. ಕೊಪ್ಪೆಗಾಣು ;
ನಿವಾರಣೆಯಾಗು ; ಪರಿಹಾರವಾಗು ; ನೀಗಿದುದಿಗಳೆಮ್ಮ ಪನವಾಸ
ಪರಿಶ್ರಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೦); ನೀಗದಾಲೋಚನೆ ರೋಗೋಪದ್ರವ
ಲೊಮ್ಮ ಕೃಷ್ಣ ಎನಬಾರದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೬೦-೬); ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪನ್ನು
ನೇರ್ಪಡಿಸಲು ಹದಿನೈದು ವರ್ಷಗಳು ಬೇಕಾದುವು. ಅದರೂ ಅದ ನಪ್ಪ
ವಲ್ಲ ನೀಗಿಲ್ಲ (ಜಾಹುತ್. ೧೦೮); ಈ ನಿಗ್ಗರ ಒಂದು ನೀಗಿ ಹೋಗಲಿ
(ಸರ್ವ. ೧೬೫). ೬. ತೀರಿಸು ; ಹಿಂದಿರುಗಿಸು : ಎಮಗೆ ಸಕಳ
ರಾಜ್ಯಪ್ರೀತಿಯುಂ ನಿನ್ನ ಬಲದಿಂದೆ ಸಾರ್ಥಕುಂ ನಿನ್ನ ಸಕಾರಮನದೇತ
ಜೋಳ್ ನೀಗುವೆನೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೬೬); ಅಖಿಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮಮಂ
ನಿಮ್ಮಿಂದಮಹಾದವದಜಾಂ ನಿಮ್ಮ ಸಕಾರಮನದೇತಜಾಂ ನೀಗುವೆನೋ
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೮); ಜಜ್ಜಾರ ಮಾಸಾಳುಗಳು ನಿಜದಾತಾರನವಸರ
ಕೊದಗಿ ಹಣವಿನ ಮಣನ ನೀಗಿದರು (ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೧-೫೦). ೭.
ತೊಲಗು ; ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಅವಧಿ ತಪ್ಪುದುಜಾಜಿನೆ
ಸತ್ತು ತಿಂಗಳಾದುವು ಬರಲಾತನಾಜೊಡೆ ಸಾಯಲುಮಾಜಿನೆ ಸತ್ತು
ನೀಗಿನೇ ಎಂದು ಪಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರ್ (ಅದವು. ೧೨-೪೬); ಪಗೆ ನೀಗಿಯುಂ
ಮುಳಿಸುಪೋಗಿಯುಮಾಯತಿ ಪೆರ್ಚಿಯುಂ ಜಗಂ ಪೊಗಲೆಯುಮಾಂತ
ರಾತಿ ನೈಪರಂ ತವೆ ಕೊಲ್ಪುದುಹೀಂದ್ರಕೇತನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೮).
೮. ಕೊಲ್ಲು ; ಸಂಹರಿಸು : ಹೋಗು ಪಾಂಡವರಾಯರಿಂದ ವನಕಾಗಿ
ನೀನವರೈವರನು ನೆಟೆ ನೀಗಿ ನೀನಾಡುತಿಯಿಂದನುವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಪುದು
(ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೬೦೪. ೨೫-೧೬); ಎಚ್ಚಿನವರವೆಚ್ಚ ಬಾಣವ ಕೊಚ್ಚಿದನು
ಕೋಲಳವಿಗೊಡ್ಡಿದ ನಚ್ಚೆಟೆರ ನೀಗಿದನು (ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೧೫-೨೨); ಬಾಗಿ
ಲೊಳು ತಪಗೈವ ಬ್ರಹ್ಮನ ನೀಗಲಿಂದೇ ಬಂದ ಖಳರನು ತಾಗಿ ಯುದ್ಧವ
ಮಾಡಿದನು ಭರದಿಂದ ಮುರವೈರಿ (ದೇವೀಮ. ೧-೬೫). ೯. ತೆಗೆ ;
ತೆಗೆದುಹಾಕು : ಸಾಗವಲ್ಲಿಯ ಹಿಂದುಮುಂದನು ನೀಗಿ ಕಳೆಯದೆ
ಜೋರ್ಪರ್ವತಾಗ್ನಿವಿಲ್ಲದೆ ದಂತಧಾವನಪರ್ವತನು ಸವಿದು ಭೋಗಿಸು
ಪೊಡಮರೇಂದ್ರನಾಗಲಿ . . . ಅವನನು ನೀಗಿ ಕಳೆವಳು ಭಾಗ್ಯವಧು
(ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೬-೫೯). ೧೦. ಅಟ್ಟು ; ತೊಲಗಿಸು : ಲಲನೆ ತನ್ನೋಪ
ನಿಂದಾದ ಬೇಸಜಂ ನಿಜಸಖಿಗೆ ಬೇಳುತರ್ಪದಂತೆಂದೊಡೆ . . .
ಮೋದೊಡೆ ಪೋಗನಿರ್ವೋಡಿರನೀ ತನಿಯಂ ಸಖಿಯಂತು ನೀಗುವೆಂ
(೧೦೮. ೪-೧೫೬); ವಿಚಾರಿಸದೆ ನೀಗುವರೆ ಮಾನವನು (ಬಸಪ್ಪ. ೪೦-೪೮).
೧೧. ಮುಕ್ತನಾಗು ; ಸಾರಾಗು ; ಭವರೋಗವೈದ್ಯನಂ ಸಾರ್ಥಕ
ಬರ್ದುಳುವೆವೆಂದು ಭವಭೋಜರಶರಧಿಯಂ ದಾಂಟಿ ನೀಗುವೆವೆಂದು
ನೆನೆವುತಿರಲರ್ (ಸಾಂಪ. ೪-೮೨). ೧೨. ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಶಕ್ಯ
ವಾಗು : ಇವನಿಂದ ಈ ಕೆದನ ನೀಗೀತೋ ನೀಗದೋ ಎಂದು ಯೌವ
ನಾಶ್ಚ ತಾನೂ ಬಂದ (ಬಿದುರಿ. ೧೬); "ಶಾಂತಿನೀತನ" ನನಗೆ ನೀಗದ
ಸಾಹಸವನ್ನುವಿರೇನು ? ಮಾನವಯುಕ್ತಕ್ಕೆ ನೀಗದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ
(ಪೇಮುತ. ೨೦೪). ೧೩. ನಿಭಾಯಿಸು ; ಸಂಭಾಳಿಸು ; ಸಾಗಿಸು :
ನಮ್ಮ ಸಂಸಾರ ನಮಗೆ ನೀಗದಂತಾಗಿದೆ ! (ಪ್ರಣಸ. ೯); ನೀವುಗಳು

. . . ಯಾರಾದರೂ ರಾಜರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಸಂಸಾರ ನೀಗಿಕೊಳ್ಳಿಂ
(ಪ್ರೀತಾಯ. ೧೬೦). ೧೪. ಸಾಯು ; ಮರಣಹೊಂದು : ನೀಗು
ವವನಿಗೆ ಭಾಗ ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಭೋಗಕ್ಕೆ ಬಾರದು (ಗಾಡ); ನೀಗಿದರೂ
ಬಡತನ ಬಡದು (ಗಾಡ). ೧೫. ನಾಶಗೊಳಿಸು ; ಧ್ವಂಸಮಾಡು ;
ಹಾಳುಮಾಡು : ಎಂದು ಕೊಟ್ಟೆನಿನ್ನು ಸಾಲವನೆಂದು ತಿದ್ದುವೆ
ವಕ್ಕುಟಕಟೇ ಸೌಂದರಿಯ ಭಂಡಾರವೆಲ್ಲವನಂತು ನೀಗಿದವು (ಬಸಪ್ಪ. ೪೨-೧೩);
ಮಹಾಗಿದಳು ಕೈಕನೆಯು ಮಗನನು ಕರೆದು . . . ನಿನ್ನಯ ಮರುಳುತನ
ದಲಿ ಪಡೆಯ ನೀಗದಿರೆಂದು ಹೇಳಿದಳು (ಕಾಕಾ. ೨೩-೨೬); ಅವನು
ಇದ್ದ ಅಪ್ಪಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀಗಿದ (ರೂಢಿ). ೧೬. ಬಿಚ್ಚು ; ಕಳಚು :
ಹಿತ್ತನೇಜಾತೊ ಮಂತ್ರಿವುಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ನೀಗಿ ಸುತ್ತ ನೋಡುತ ನಿಂದ
ನೆನಿಸಿ ಎತ್ತಿದ ಜಿನದಿಂಬ ಸಿದ್ಧದಿಂಬಕೆ ಹೊಸಮುತ್ತ ಬಿಡಿದನು ಭಾವ
ದೊಳು (ಭರಣ. ೧೩-೧೬೧). ೧೭. (ಕಾಲಾವಧಿ ಮೊದಲಾದುದು
ವನ್ನು) ಕಳೆ, — ದಾಟು : ಅಜ್ಞಾತವಾಸಕ್ಕೆ ಚಿಂತಿಸಿದಿನ್ನನ್ನವು ತಾಣ
ಮಿಲ್ಲದಜಾನುಂತಾಗಪ್ಪೊಡಂ ಮಿಕ್ಕ ರೂಪಪರಾವಶಾದಿಂ ವಿರಾಟ
ಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕಿದ್ದಾದಂ ನೀಗಿಮೇ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೦); ನೀಗಿದರು ವನ
ವಾಸವನು (ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೯-೨೮). ೧೮. ಮರೆಯಾಗು ; ಕಾಣ
ದಾಗು ; ಇಲ್ಲವಾಗು : ಅಗಲವನಧಿಕಾಕ್ಷಿ ಬಾಹುವು ನೀಗಿದೊಡನವನವೈ
ಕಂಡು . . . ಅಭಯವನು ಬೇಡಿದಳು (ಕುಪ್ಯಾಲ್ಯ. ೧೦-೩೫).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ನೀಕ್ಕು, ನೀಚ್ಚು ; ಮೆಲ. ನೀಕ್ಕು, ನೀನ್ನು ;
ಕೊಡ. ನೀಂಗ್, ನೀಕ್ ; ತೆಲು. ನೀಗು, ಈಗು]

ನೀಗೋ (ನಾ). ಆಫ್ರಿಕಾಖಂಡದ ಒಂದು ಬುಡಕಟ್ಟು ಮತ್ತು
ಆ ಬುಡಕಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿದವನು : ನೀಗೋ ಅಥವಾ ಅಕ್ರಿಕದವರು
. . . ಆಫ್ರಿಕಾದಲ್ಲಿಯೂ, ಪೆಸಿಫಿಕ್ ಸಾಗರದ ಕೆಲವು ದ್ವೀಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೮) ; ಹೊಲೆಯರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು . . .
ನೀಗೋ ಜನಗಳಂತೆ ನರ್ತನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುಟ್ಟ ಪ. ೬೪).

[← ಇಂ. Negro]

ನೀಚೆ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ; ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ; ಕೆಳ
ಮಟ್ಟದ : ಅತಿಶೇಷವಲು, ಅತ್ಯುಷ್ಣವಲು, ಅತಿನೀಚ್ಛೂಮಿ,
ಅತಿ ಉನ್ನತಭೂಮಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಜೀವಿಯ ವಾಸವನ್ನು
ಕಾಣಬಹುದು (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೦೦೫). ೨. ಕುಳಗಿರುವ ; ಗಿಡ್ಡ
ನೆಯ. ೩. (ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ) ಮಂದ್ರವಾದ ಧ್ವನಿಯ ; ತಗ್ಗಾದ
ಧ್ವನಿಯ. ೪. ಕೀಳಾದ ; ತುಚ್ಛವಾದ : ನೀಚಮಾನವರಿಗೆ ಸಿರಿ
ಬಂದರೆನು ಈಚಲ ಮರ ದಟ್ಟ ನೆರಳಾದರೆನು (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೫-೧೩೬
ಪಲ್ಲವಿ). ೫. ದುಷ್ಕೃತನಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಕೆಟ್ಟ. ೬. ಮುಖ್ಯ
ವಲ್ಲದ ; ಪ್ರಮುಖವಲ್ಲದ. (ನಾ). ೭. ಕುಳಗಿರುವುದು ;
ಗಿಡ್ಡಾಗಿರುವುದು : "ನೀಚಮವಾಗ್ರಂ ಖರ್ಷಂ ಕುಬ್ಜಮಾನತಂ
ತಾನದಂಬುಧಕ್ಕುಂ ಪ್ರಸ್ತಂ" (ಮೃತೋ. ೧೦೪-೩೬) ; ಪವನಂ
ಪರ್ಚಿದ ಮಹಾವೃಕ್ಷಂಗಳಂ ಕೀಬ್ಬುದಲ್ಲದೆ ಸ್ವುದುವಪ್ಪ ಕೃಣಂಗಳಂ
ಕೀಬುದು ಅದಂತೆ ನೀಚಂಗಳಾಗಿ ತಲೆವಾಗಿರ್ಪ ಕಾರಣಂ (ಪಂಚತಂ.
೪೬-೧೦). ೮. ಕೀಳಾದುದು ; ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು : ಅಚಾರದಿಹು
ದೆಂದು ಲೋಚನಗೊಂದಿಗಿಡಿದು ಭೂತರದಿ ಸತ್ತ ನವಿಲ ಗಣು ಸಿದಿಯು
ವುದು ನೀಚನಲ್ಲೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೧೯) ; ಆ ಸಮದರ್ಶಿ ತಾಂ ಜನ್ಮ
ಕುಲಧನಜಾತವರ್ಷಪ್ರಭೇದಮಂ ಗಣಿಸದೆಯ . . . ನೀಚೋಚ್ಚ
ಭಿನ್ನಮಂ ಸ್ಪರ್ಧೆವೈರಂಗಳಂ ಕೊಡೆದು (ಪ್ರೀತಾಯ. ೬-೧೮೨). ೯. ಚಾಡಿ
ಕೋರ ; ನಿಂದಕೆ : "ನೀಚಂ ಕ್ಷುದ್ರಂ ಪಿತುನಂ ಸೂಚಕನಿಂದೆಂದು
ಕೊಳ್ಳಿ ಕರ್ಣೇ ಜಪನಂ" (ಮೃತೋ. ೧೦೦-೧೩) ; "ದುರ್ಜನ,

ಏಕುನಃ, ಕ್ಷುದ್ರಃ, ನೀಚಃ, ಕರ್ತವ್ಯವಾನ್, ಖಳಃ—ಈ ೬ ಸಮಾಂ (ಹಲಾಯು. ೫೭-೧೯೧). ೧೦. ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕ್ಷುದ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅಧಮಃ: ಸತ್ಯಾಧಿಕರುಂ ತಮ್ಮ ಪರಾಕ್ರಮನುಸಂಧಿಕಬಲನೊಳ್ಳದೆ ನೀಚರಲ್ಲಿ ಮಾಡರ್ (ಪಂಚತಂ. ೪೭-೧೧). ೧೧. ದುರುಳ; ದುಷ್ಟ: ನೀಚನ ಕೃತ್ಯವ ದ್ರವ್ಯದ ಬಂದು ಸೂಚಿಸಲು ನೀ ಕೋಪದಿ ಸರ್ವ ಕೀಚಕ ಮಾಡಲವನನುಜರನೆಲ್ಲ ಹೀಚಿ ಏಸಾದಿದ ಮಹಿಮನೆ (ಪುರಂದ. ೪-೩೪-೨); ನೀಚರ ಸಂಗ ಅಧಿಮಾನ ಭಂಗ (ಗಾದೆ). ೧೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ; ಕಚೋರ: "ಪಟು-ನೀಚ, ಖಚೋರ" (ಓಷಧಿ. ೯೨). ೧೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚರಾಶಿ: ದಿನಸಾದಿಗಳುಳ್ಳ ಕ್ಷೇತ್ರನೆಯ ಗೃಹಂ ನೀಚಮರ್ಗ (ಜಾತಕ. ೧-೪೨); ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ತುಲಾ ನೀಚಸ್ಥಾನ (ಭಾಸ್ಕರ. ೫೭-೩). 'ಉಚ್ಚ' ಪರಾ. [ಸಂ.] ನೀಚಕಿ (ನಾ). ೧. ತುದಿ; ಅಗ್ರಭಾಗ. ೨. (ಎತ್ತಿನ) ಹಣೆ: "ನೀಚಕೀ, ಶಿರೋದೇಶಃ—ಈ ೨ ಹಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೧೨).

[ಸಂ. ನೀಚಕಿನ್]

ನೀಚಕುಲ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ಕುಲ; ಹೀನವಂಶ; ಕೆಟ್ಟ ಸಂತತಿ: ಮಗಳೆ, ಸೀತಾದೇವಿ . . . ಲೋಕಶಂಕರಿಯಾಗು; ಮೇಣ್ ಯಮಭಯಂಕರಿಯಾಗು ಲೋಕ ಮೂರಕೆ ಶೋಕವಾಗಿದ ನಿಶಾಚರರ ಸಮೂಹ ನೀಚಕುಲಕೆ! (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೯೩-೪೭೪). [ನೀಚ+ಕುಲ] ನೀಚಗುಣ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ: ಅಚಾರವಿಲ್ಲದ ನಾಲಗೆ 20 ನಿನ್ನ ನೀಚಗುಣವ [ಸಾಂ. ಬುದ್ಧಿಯ] ಬಿಡು ನಾಲಗೆ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೫-೭೩ ಪಲ್ಲವಿ); ಈ ಕೀಚಕನಲ್ಲಿ ನೀಚಗುಣಗಳು ಬಹಳವಾಗಿದ್ದವು (ನೀಚಚಂ. IX, ೬). [ನೀಚ+ಗುಣ]

ನೀಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೀವನಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಗೋತ್ರಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಕರ್ಮ: (೧೪೨) ಉಚ್ಚಗೋತ್ರ ಕರ್ಮ (೧೪೩) ನೀಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ: ಇವೆರಡು ಗೋತ್ರಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳು. ಇವುಗಳ ಉದಯದಿಂದ ಉಚ್ಚ ಹಾಗೂ ನೀಚಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವದ ಜನ್ಮವಾಗುವುದು (ಜೈನಸ. ೨೭೬). 'ಉಚ್ಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನೀಚಜಾತಿ (ನಾ). ೧. ಕೀಳುಜಾತಿ; ಹೀನಕುಲ. ೨. ಕೀಳು ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ನೀಚಜಾತಿಗಳುಂ ಬಡವರುಂ ಸದ್ವರ್ಮ ಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ನೆಗಬ್ಬರ್ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೮೭-೫). [ನೀಚ+ಜಾತಿ]

ನೀಚತನ (ನಾ). ೧. ಕೀಳುತನ; ಅಲ್ಪತನ: "ನೀಚತನ" (ಗಂಗಾ. ೧೪೨); ಯಾವತ್ತೂ ಪ್ರಕಾರದ ಅಪರಾಧಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರ ರಾದ ಸರಜೀವಿಗಳು ನಾವು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕ್ಷಮಿಸದೆ ಇರುವುದು ಕೀಳಲ ನೀಚತನವು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೬). ೨. ಕೆಟ್ಟತನ; ದುಷ್ಟ ತನ: ಅವನು ಈಜೀಜಿಗೆ ವಿಪರೀತ ನೀಚತನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢ).

[ನೀಚ+ತನ]

ನೀಚತೆ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿರುವಿಕೆ; ತಳಭಾಗದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ. ೨. ಕೀಳುತನ; ಅಲ್ಪತೆ: ವಸ್ತು (plot)ವಿನ ಅಸಂಭವನೀಯತೆ ಯಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಪಾತ್ರದ ನೀಚತೆ (Depravity)ಯಾಗಲೀ ಅನಾಸಕ್ತಕೆ ವಾಗಿಯೂ ಮತ್ತು ಉಪಯೋಗವಾಗದೆಯೂ ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯ ಸಮರ್ಥನೆಯೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಆರಿತಾ. ೧೪೬). ೩. ಕೃಶತೆ; ತೆಳುವು: ತನ್ನ ಮದಾಳಿನೀಳುತನವೊಳ್ ಕುಟಿಲ ಸ್ವಭಾವಮಂ . . . ಪೂಗಣೆಯ ದೊಡ್ಡಗೆ ಮೆಯ್ಯೊಣೆಯನಿಪ ಕಿಡು ದೊಡ್ಡಯೊಳ್ ನೀಚತೆಯಂ ತಳೆದು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೫೪). [ಸಂ. ನೀಚತಾ]

ನೀಚದೈವ (ನಾ). ಕೀಳಾದ ದೈವ; ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಗಿಟ್ಟು ಕಿಟುಕುಳ ನೀಚದೈವಗಳ ಸಂಗ ಬೇಡಮ್ಮ ಎಲ್ಲ ದೇವರೊಡೆಯ ಲಿಂಗ ದೇವನೆ ನಿನ್ನ ಮನವೈವ ಕುಲದೈವವಮ್ಮ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೭೦-೩).

[ನೀಚ+ದೈವ]

ನೀಚಪಂಥಿ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು; ದುಷ್ಟ: ಅಂತುಮಾ ನೀಚಪಂಥಿಗಳೆಲ್ಲರ್ ಒರ್ವರೊರ್ವರ ನೆರಂಬಡೆದು . . . ಬಿಡುಬಿಟ್ಟಿಹರಲ್ಲಿ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೫೫೫-೯೩). [ನೀಚ+ಪಂಥಿ]

ನೀಚಪಾತ್ರ (ನಾ). (ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ) ಕೀಳುಪಾತ್ರ; IP ನಾಟಕವೇ ನೊದಲಾದ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ದಾಸ, ದಾಸಿ, ಚೇಟಿ, ಚೇಟಿ, ದ್ವಾರಪಾಲಕ, ಉದ್ಯಾನಪಾಲಕ, ಬೆಸ್ತ ನೊದಲಾದ ಅಪ್ರಧಾನಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ನೀಚಪಾತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರು: ಕಡೆಯ ದಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ನೀಚಪಾತ್ರವೆನಿಸುವ ಮಂಥರೆಯನ್ನು ನೋಡೋಣ (ಭಾರದ. ೯೨). [ನೀಚ+ಪಾತ್ರ]

ನೀಚಪ್ರವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಹೀನವರ್ತನೆ; ಕೆಟ್ಟನಡತೆ; ದುರಾ ಚಾರ: ಗೋವರ್ಧನನು ಮಲಗಿದ್ದಲ್ಲಿಯೇ ಕೇಳಿ, "ಎಲಾ! ಪುನಃ ವಿಧವೆಯ ವಿವಾಹವೆ? ಎಂತಹ ನೀಚಪ್ರವೃತ್ತಿ!" ಎಂದು ಪುನಃನೋಳಗೇ ಎಂದುಕೊಂಡ (ಎರಸ. ೩೦). [ನೀಚ+ಪ್ರವೃತ್ತಿ]

ನೀಚಬುದ್ಧಿ (ನಾ). = ನೀಚಗುಣ: ಅಚಾರವಿಲ್ಲದ ನಾಲಗೆ-ನಿನ್ನ ನೀಚಬುದ್ಧಿಯ [ಸಾಂ. ಗುಣವ] ಬಿಡು ನಾಲಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೩ ಪಲ್ಲವಿ). [ನೀಚ+ಬುದ್ಧಿ]

ನೀಚಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮಾರ್ಗ; ಹೀನವಾದ ನಡವಳಿಕೆ; ಕೀಳುರೀತಿ: ಮಂದಮತಿಯ ನೀನನ್ನರಲಿ ಬಯಸುವ ನೀಚಮಾರ್ಗವ ಬಿಟ್ಟು ಕಂದರ್ಪಜನಕನ ಕಿಂಕರನೆಂಬುವ ಕಲಸೋಗರ ಕಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೯೬-೧). [ನೀಚ+ಮಾರ್ಗ]

ನೀಚರಾಶಿ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಸೂರ್ಯಾದಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಅವುಗಳ ಉಚ್ಚರಾಶಿಯಿಂದ ವಿಳನೆಯ ರಾಶಿ; ೨ ಗ್ರಹಗಳ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಉಚ್ಚನೀಚರಾಶಿಗಳು ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ:

ಗ್ರಹ	ಉಚ್ಚರಾಶಿ	ನೀಚರಾಶಿ
೧. ರವಿ	ಮೇಷ	ತುಲಾ
೨. ಚಂದ್ರ	ವೃಷಭ	ವೃಶ್ಚಿಕ
೩. ಕುಜ	ಮಕರ	ಕರ್ಕಾಟಕ
೪. ಬುಧ	ಕನ್ಯಾ	ಮಿಥುನ
೫. ಗುರು	ಕರ್ಕಾಟಕ	ಮಕರ
೬. ಶುಕ್ರ	ಮಿಥುನ	ಕನ್ಯಾ
೭. ಶನಿ	ತುಲಾ	ಮೇಷ
೮. ರಾಹು	ವೃಷಭ	ವೃಶ್ಚಿಕ
೯. ಕೇತು	ವೃಶ್ಚಿಕ	ವೃಷಭ

ಉಚ್ಚರಾಶಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಹವು ಶುಭವನ್ನೂ ನೀಚರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ರುವ ಗ್ರಹವು ಅಶುಭವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಜ್ಯೋತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ: ಇರೆ ನೀಚದೊಳರ್ಥಮನಪಹರಿಸು ಗುಮಾ ನೀಚರಾಶಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವಾಪರದೊಳನುಪಾತದಿಂ ಪರಿಹರಿಸುಗು ಮುಖಗ್ರಹ[ಯು] ಪಿಂಡಾಯುವಿನೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೮-೧೨); ಸೂರ್ಯಾದಿ ಗ್ರಹಗಳ ಉಚ್ಚರಾಶಿಗೆ ವಿಳನೆಯದು ಆಯಾ ಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ನೀಚರಾಶಿ (ಜಾತಕ. ೧-೪೨ ಅಡಿಟು). [ನೀಚ+ರಾಶಿ]

ನೀಚವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು; ಬಯ್ಯುಳು; ದೂಷಣೆ: ಕೂಗಿದನ್ ಪೆಸರಿಂ ಸುಮಂತ್ರನಂ ಪೇಳಿ ಬರಲಿಲ್ಲೆಂದು ತಪಿಸಿದನ್

ಸರ್ವಂ ನೀಚವಾಕ್ಯಂಗಳಿಂ ಬಾಯ್ ಬಂದಂತೆವೋಲ್ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೦೦-೧೬). [ನೀಚ+ವಾಕ್ಯ]

ನೀಚವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ನಡತೆ; ದುರಾಚಾರ: ಛೇದಿಣೀಣೀ ಕಂಡೆಯ ಮನವೆ ಇಂಥ ನೀಚವೃತ್ತಿಗಳನು ಬಿಡು ಕಂಡೆಯ ಮನವೆ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೫-೯೫ ಪಲ್ಲವಿ); ಯಾಚಿಸಲು ಕೈಯೊಡ್ಡುವಾಗಲೇ ನಾಚಿಕೆಯು ಮನುಷ್ಯನನು ಬರೆವುದು ಗೋಚರಿಸದದಗುವುವು ಗುಣಗಳು ನೀಚವೃತ್ತಿಗು ನೀಚತರದಿದು (ನೀಸಾರಾ. ೧೪೪). ೨. ದೈನ್ಯವೃತ್ತಿ; ದೀನಭಾವ: ಸಾಮಂತ ಮಹಾಸಾಮಂತಗರ್ ಸ್ವಾಮಿಯಪ್ಪೀ ಪೃಥ್ವೀ ಶ್ವರಂ ಬಂಧನು ಮನಚಗಿ ಬಂದಿಸಿ ನೀಚವೃತ್ತಿಯಂ ಕಿಂಕುರ್ವಾಣಂ ಗೆಯ್ಯಪ್ಪಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೯-೨೧). [ನೀಚ+ವೃತ್ತಿ]

ನೀಚವ್ಯವಹಾರ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ; ದುರ್ವ್ಯಾಪಾರ: ಆಸನದಲ್ಲ ಬರಿಯ ನೀಚವ್ಯವಹಾರದೇ (ರೂಢಿ). ೨. ಹೀನಕೆಲಸ ವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಅಲ್ಪ: ರವಿ ಚಾಪಕ್ಷೇತ್ರದೊಳ್ ನಿಂದೊಡೆ ಧನಪತಿ... ಮಕರದೊಳಿರೆ ಮೂರ್ಖಂ ಖಳಂ ಲೋಧಿ ನೀಚವ್ಯವಹಾರಂ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿತ್ತಂ ಪರವಿಭವಯುತಂ (ಚಾತಕಿ. ೧೭-೧೬).

[ನೀಚ+ವ್ಯವಹಾರ]

ನೀಚವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). = ನೀಚಪ್ರವೃತ್ತಿ: ನೀಚವ್ಯಾಪಾರದಲಿ ಗುಹ್ಯಾಲಂಕಾರದಿಯಲಿ ಶೋಕ ಮೋಹಂಗಳಲಿ ಬಳಲಿ ವಿನೇಕರೂಪತೆ ಯಾದವನಿಗೆಯು ಏಕನಾಥನ ಚಿಂತನತುರ್ಲಭವು ತಿಳಿ (ಗಗತಾ. ೧೪-೨೪). [ನೀಚ+ವ್ಯಾಪಾರ]

ನೀಚಾಟಿ (ನಾ). = ನೀಚಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಪೇಚಾಟದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದರೆ ನೀಚಾ ಟಿವೇ ಸರಿ (ಗಾಡ). [ನೀಚ+ಆಟ]

ನೀಚಾತ್ಮ (ನಾ). ಹೀನವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ದುರಾತ್ಮ; ದುಷ್ಟ. [ನೀಚ+ಆತ್ಮ]

ನೀಚಾಭಿಲಾಷಿ (ನಾ). ೧. ಕೀಳಾದುದನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸು ತ್ತಿರುವವನು; ಉಚ್ಚರಾಶಿಯಿಂದ ಏಳನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ಮುಂದಾಗುತ್ತಿರುವವನು; ೧೨ ಗ್ರಹವು ತನ್ನ ನೀಚಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ರಾಶಿಯ ಕೊನೆಯ ನವಾಂಶ ದಲ್ಲಿದ್ದರೆ (ಅಂದರೆ ನೀಚರಾಶಿಯ ಹಿಂದಿನ ರಾಶಿಯ ಕೊನೆಯ ನವಾಂಶದಲ್ಲಿದ್ದರೆ) ಅದಕ್ಕೆ ನೀಚಾಭಿಲಾಷಿಯೆಂದು ಹೆಸರು: ಸ್ವಗೃಹಾತ್ಮ ನವಾಂಶಕ ಮಿತ್ರಗೃಹ ನೀಚೋಚ್ಚಂಗಳೊಳ್ ದಶಾಪತಿ ನಿಲಿ ಮೂಡುಗಿವೊಳ್ಳಂ ತದ್ವಿಪರೀತಗನು ನೀಚಾಭಿಲಾಷಿಯುಂ ಪೊಲ್ಲಮೆಯುಂ (ಚಾತಕಿ. ೯-೫). [ಸಂ. ನೀಚಾಭಿಲಾಷಿನ್]

ನೀಚಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗಿನ ಆಸನ. ೨. ಕೆಳಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರು ವವನು; ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿರುವವನು: ಬಸವರಾಜಂ... ಪನ್ನಿಚ್ಚಾ ಸಿರಮಕುಟವರ್ಧನಮಾಹೇಶ್ವರರ ನಡುವೆ ನೀಚಾಸನ ನಾಗಿ ಭಯಭಕ್ತಿಯಿಂದಿಪ್ಪಲ್ಲಿ (೭ಸಕ. ೧೨-೨೯). [ನೀಚ+ಆಸನ]

ನೀಚೈರ್ಗತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹೋದ, -ಚಲಿಸಿದ: ಅವ್ಯಯಸಮಾಸಕ್ಕೆ -ಅಂತರ್ಮುಖ, ಬಹಿರಂಗ, ಉಚ್ಚೈರ್ಧಾನ್, ನೀಚೈರ್ಗತ (ತಮದ. ೪೧ ಪ್ರಯೋ). (ನಾ). ೨. ಕುದುರೆಯ ನಡಗೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಆತಂ ಬೇಗಂ ಸುತಿಕ್ಷಿತಮಪ್ಪ ಕುದುರೆಯ ಬೆಂಗೆಸಾಯೊಡೆ ಅದು ಲಂಘನ ಪಲ್ಲನ ನೀಚೈರ್ಗತಾದಿಗಳೊಳ್ಳಪ್ಪ ಕ್ರಿಯೆ ಗಳೊಡಂಬಡೆ ಬಲ್ಲರಚ್ಚರವಡೆ ಪರಿದೊಡೆ (ಜೀವಂ. ೫೭-೨೦ ಪ). [ಸಂ.]

ನೀಚೈರ್ಗೋತ್ರ (ನಾ). = ನೀಚಗೋತ್ರಕರ್ಮ: ಗಂಧದ್ವಿಕಂ ಸ್ವರ್ಣಪ್ಪಕಂ ಅಗುರುಲಘುತುಷ್ಕವಿಹಾಯೋಗತಿ ದ್ವಿಕಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿರ

ಶುಭಾಶುಭಸುಸ್ವರದುಸ್ವರಸಂಭಗದುಭಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶರೀರಾಯಶ್ಚೀರ್ತ್ಯ ನಾದೇಯನಿರ್ಮಾಣಪರ್ಯಾಪ್ತ ನೀಚೈರ್ಗೋತ್ರಂಗಳೆಂಬ ದ್ವಿಸಪ್ತ ತ್ರಿಸಪ್ತ ಕಿ ಗಳಂ ನಿರವತೇಪಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೬-೪೯ ಪ); ಉಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ ನೀಚೈ ಗೋತ್ರ ಭೇದದಿಂ ದ್ವಿವಿಧಮಪ್ಪ ಗೋತ್ರಮುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೯ ಪ). 'ಉಚ್ಚೈರ್ಗೋತ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೀಚಕಬ್ಬರಸಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು: ಪಾಭಕ್ತಿಯೊಳೊಂದಿ ಸಜ್ಜನಿಕೆಗೆ ನೆಲೆಯಾದ ಮಾಂತ್ರನದ ಪೆಂಪು ಸಮಂತಳವಟ್ಟಿ ನೀಚಕಬ್ಬರಸಿಗೆ ಸಂದರನ್ನತಿ ಪೆಂಪೊರ್ಯೊಂದಡೆ ದೋಸವಲ್ಲದೇ (ಸೌರಾ. XX, ೧೪-೧೬; ೨೫೦). [? + ಅರಸಿ]

ನೀಟಿ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ; ನೀಳ: "ನೀಳಮೆನಲ್ ನೀಟಂ" (ಭಾರಣಿ. ೪೦); ಇದು ಮಂತ್ರಿಯಟ್ಟಿದ ಕಾಣಕೆ... ಪದವನಧಂಸೆಂದು ಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ನೀಟದೊಳದ್ದ ಬಿದ್ದದ್ದ ನವನು (ಭರಣಿ. ೫೭-೧೬); ತಿಳಿಯೆ ಮಾನುಷಲೋಕದಿಂದಾ ಜವನೂರ ಬಳಗೈದುವ ಪೆರ್ಬಟ್ಟಿ ಉಳಿಯದೆಂಬತ್ತೆಂಟುಸಾಸಿರಗಾವುದದಳತೆಯ ನೀಟವೆನಿಪುದು (ಪದ್ಮ. ೯-೧೯); ರತ್ನಸನದ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣಾಯಮಾಗ ಲೊಡಂ ತಡೆಗೊಂಡ ನಡೆಮಾಡದೊಳ್ ಪಲ್ಲಳಿದೆಯೆಡೆಯ ಕಲ್ಲಳಾಗಿ... ಹೊಟ್ಟೆಯ ನೀಟದ ತಳರ್ನಾಳಿಗೆ ಕೀಳಲಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೧-೨೯); ಕೊಟ್ಟನ ನೀಟ ಎರಡು ಮೂರಡಿ (ಹಸುಹೊ. ೩೩೪). ೨. ನೀಡಿರುವುದು; ಚಾಚಿರುವುದು: "ಅಂಭತಿ=ಕಾಲಂ ನೀಡಿ ಕೊಂಡಪಂ; ಅಂಭಾ=ನೀಟಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೨). ೩. ಎತ್ತರ: ಬೇಟಿ ಯಾಡುತ ಬೇಡರೀವಾರೈತಂದೊಂದು ನೀಟವತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತರುಣರತ್ನವು ಬಹಳ ಕೋಟಿಲೆಯೊಳುತಲಿತ ಪರಿಯನೆಲ್ಲವ ಕೇಳಿ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧೦-೩). (ಗು). ೪. ಉದ್ದವಾದ; ನೀಳವಾದ: ಈ ನೀಟ ಬಿದಿರುಗಳಿಗೆ ಬಿದಿರಿನ ಸಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಅಡ್ಡ ಹೊಡೆದಿರುವರು (ಬಾಳಗಿ. ೩೯). 'ನೀಳ,' ಪರಾ.

ನೀಟಾಗಿಸು=ಉದ್ದವಾಗಿ ಚಾಚು, -ನೀಡು: ಬಲಗಾಲನ್ನು ಮೂರಡಿ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಮಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಮಡಿಚಿ, ಎಡಗಾಲನ್ನು ಹಿಂದೆ ನೀಟಾಗಿಸಿ... ಹಾಗೂ ಬಲಗಾಲನ್ನು ಹಿಂದೆ ನೀಟಾಗಿಸಬೇಕು (ಬ್ರಹ್ಮಜೀ. ೨೩೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೀಟ್ಟಿ; ಮಲ. ನೀಟ್ಟಿ, ನೀಡು; ತುಳು. ನೀಟಿ, ನೀಟು]

ನೀಟಿ 'ನೀಟು' ನೋ.

ನೀಟಿತಂತಿ (ನಾ). ಚೊಕ್ಕಟವಾದ ತಂತಿ; ಸೊಗಸಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿದ ತಂತಿ: ನೋಟಿ ರಾಯನ ಮೇಲೆ ನೆನಪು ರಾಗದ ಮೇಲೆ ನೀಟಿತಂತಿಯ ಮೇಲೆ ಬೆರಳು (ಭರಣಿ. ೫-೫೪). [ನೀಟಿ(<ನೀಟು)+ತಂತಿ]

ನೀಟಿಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೇರಗೊಳಿಸು; ಸರಿಪಡಿಸು: ಹೊತ್ತಿನ ಕೊರತೆ, ಹಣದ ಕೊರತೆ... ಇವೆಲ್ಲವೂ ನೀಟಿಪಡಿಸಬಹುದಾದ ಡೊಂಕುಗಳು (ಹಸುಹೊ. ೧೧೯). [ನೀಟಿ(<ನೀಟು)+ಪಡಿಸು]

ನೀಟಿಸಾಲು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಸಾಲು, -ಪಂಕ್ತಿ: (೪). [ನೀಟಿ+ಸಾಲು(<ಸಾಲ್)]

ನೀಟಾಳು (ನಾ). ಸುಂದರವಾಗಿರುವವನು; ಚೆಲುವ: (ಜಾನಕೋ. ೧೧). [ನೀಟು+ಆಳು(<ಆಳ್)]

ನೀಟಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಹಿಂಮುಗೊಂಡದಿಗಿಯಾ ವರಜನಾಚುತಿಗೆ ಮುಂದೊಂದಿ ಸುಳಿಯಲು ಬಿಡುವನಲ್ಲೆಂದು ಕಣೆಯ ಸಮ್ಮಂಥ ಮುಪಹರಗೈದು ತಾಟಿಸಿದ ನೀಟಿಸಿದ ಬಾರೊಂದು ಹೀರಲೆಂದು (ಜನಮು. ೨೭-೩೪). [? + ಇಸು]

ನೀಟು, 'ನೀಡು' ನೋ.

ನೀಟು, ನೀಟು (ನಾ). ೧. ನೇರ; ಕೊಂಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು :

ಕೋಟೆಯ ತೆನೆಯೆಡೆಗಂದಿಯೊಳ್ ತಲೆಯುಟ್ಟು ನೀಟಲಿ ನೋಡುವರು
ಗಳ . . . ಜೀವನ ದಾಟಿಸಿದರು ಯಮಪುಂಗಿ (ಕಂಠವಿ. ೧೮-೭೭);
ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ಪೋಗುವದೆ ಲೀಲಿ ದಾರಿ ಒಕ್ಕರವಲ್ಲದೆ ನೀಟು ಉಂಟೆ
(ಮೋಕ್ಷದೀ. ೨೪-೪); ಅದಿನ ಕೋಡುಗಳು ಮೇಲುಗಡೆಗೆ ನೀಟಾಗಿರು
ತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೩); ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಸೆಳೆಯುವ ಅರ್ಪಣೆ
ನೆಗೆ! ನೀಟಾದ ಮೂಗು (ಅಲಪಾ. ೧೦). ೨. ಮುಜುಮಾರ್ಗ;
ಸರಳತೆ; ನಿಷ್ಕಾಪಟ್ಯ; ನೀಟಂಗಿಣದ ಜ್ಯೋತಿಸಾಟಕನಂ ಕಡಿದು
ದಿಸುಡೆ ಬಿಡದೇವೇಂದ್ರಂ (ಅಪ್ರ. ೩. ೬೧-೫೯); ಕೋಟಿಜನ್ಮವು ದೇವ
ದ್ವಿಜರನು ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕದಿ ಮಿಟಿನ ಪೂಜೆಯಲಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಾಟಿಸಿಕರು
ಗಳಿಗೆ ಫಲಿಪುಡು ನೀಟಲಿ ನಿಮ್ಮಂಘ್ರದರುಶನವು (ಕೋಗಯ. ೯-೬೯);
ನೀಟಾಗಿ ನಡೆದರೆ ಕಾಟಿ ಬಾರದು (ಗಾದ). ೩. ಚೆಲುವು; ಅಂದ;
ಸೊಗಸು: ನೀಟಾದ ಪೆಣ್ಣು ಸಿಂಗರಿಸಿಯುತ್ಕಂಶ ಕೈಮಾಟದ ಹೆಂಗಳ
ಕರೆಸಿ (ಮೋಹ. ೬೧-೪); ಕುದಿತಿಗಂಗಳ ಗರುಮೆಯರ್ ನೆಲಕ್ಕಲೆನ
ನಿಡುಜಡೆಯ ನೀಟಿನ ನೀಟಿಯರ್ . . . ನಡೆತಂದರು (ಚಿಪ್ಪು.
೪೫-೩೩); ನೀಟಾದ ಹೆಣ್ಣು ತರಲೇಸು ಸುಜನರೊಡನಾಟಿನೇ ಲೇಸು
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೨೦). ೪. ಚೆನ್ನು; ಉತ್ತಮ; ಕೋಟಿದ ಕಟ್ಟಿಂದ
ಹೋಟಿಯ ಜೀನಿಂದ ನೀಟಾಗಿ ಕಟ್ಟಿನ ಹಯನಿಂದ ಬಲ್ಲವಳ ಕೂಟಿನೇ
ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೦೦). ೫. ಚೊಕ್ಕತನ; ನಾಚುಕತನ:
ಹಾಟಿಕದ ಬೆತ್ತ ಕೋಟಿ ಸಾಟಿ ಇಲ್ಲದೆ ಪಿಡಿದು ನೀಟಾದ ಓಲಗದವರ
ಕೂಟಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೪-೨); ನೀಟಿನ ಮನೆ ತಂಗಿಲ್ವಾ
ಸೊಳು ಪಂಚನೆ ಕೂಟಿದ ಹೆಂಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಠವಿ. ೬-೧೨೪);
ಕನ್ನಡಿಯೊಳ್ ಮೇರು ಕಾಣಬರುವಂತೆ ನಾಟಕರೂಪದಿಂ ನಾಲ್ಕರಂತೆ
ನೀಟಾಗಿ ರಚಿಸಿಪುದೀ ಕೃತಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೫-೨). ೬. ರೇಕಾರ;
ರೇಫ: (೪). ೭. ಎಲಾಸಿ (?): ಪಾತಕಾಂಗದ ಬಯಾಯ ನೀಟು
ಗಳ್ ಜಾಟಿಗಳ್ ನೀಟಿಯಿಲ್ಲದ ಪರಮನೀಟುಗಳ್ ಕೋಡುಗಳ್
ಲೋಡುಗಳ್ ವಾಚಾಕರು . . . ಸತಿಯರು (ಪಟಲ. ೨-೫೯).
(ಗು). ೮. ನೇರವಾದ; ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವ: ಬಲಶಾಲಿಗಳಾದ ಅನೆಗಳ
ಗುಂಪೊಂದು ಹೊರಟಿತು . . . ಉದ್ದನೆಯ ನೀಟು ತೂಗುದಿಮ್ಮಿಗಳೆರ
ಡನ್ನು ಅವು ಸೊಂಟಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ತಂದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೧).
ನೀಟು: ೧. ಒಬ್ಬ ಬದಿಗಿಂದ ಅಪ್ರದಾನೊಂದು ಗಳಿಯು
ಹಾಸಿಕೊಂಡೆಯೆಂದು ಹೋಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಡಿ ಹೂಡೆದರೆ ನೀಟ
ವಾಗಿ ನಡೆದರೆ ಹೂಡುವರು (ವಚನಂ. ೧೨೭-೧೦೭). ೨. ಅಟವಿಕರೊಡ
ಗಿದರು ಘನದ್ಯಂಗಾಟಿಕಾಪ್ಯಾಪ್ಯಾಹವನು ರವಿಕೋಟಿಯಲಿ ಕಾಲಾಣ
ಲುಡಯಾಚಲದ ಮಸ್ತಕವ ನೀಟದಲಿ ನಿಲಿ ರಥಗಜಾವಳಿ ಪೋಟಿಕವ್ವಜ
ಪತ್ರಿಗಳ ಕಾಲಾಟಿನೆಯಲು ಹಂಸದಿಬಿಕರು ರಚಿಸಿದರು ಬಲವ
(ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೫-೩೫). 'ನೀಟು' ಪರಾ.

ನೀಟಾಗು = ನೇರವಾಗು; ನೆಟ್ಟಿಗಾಗು: ಲೇಸಾಗಿ ನಾಯಿಬಾಲಕೆ
ನಾರಾಯಣತೈಲಾ ಏಸು ಬಾರಿ ತೀಡಿದರೆ ನೀಟಾಗುವದೆ (ಪಾದಿಕೆ.
೮೧-೨); ಹಾಸುಡಿಂಬನು ನೆಮ್ಮ ನೀಟಾಗುತೆಲ್ಲರುಂ ಒರಗಿದರ್
(ಕಾಲಾಡ. ೬೪-೧೧೦).

[ದೇ. || ತುಳು. ನೀಟೊ; ತೆಲಿ. ನೀಟು. / ಮರಾ. ನೀಟಾ]

ನೀಟು, (ನಾ). ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಒಪ್ಪು; ಓರಣ: ಕುಳಿತುಕೋ
ಮತ್ತೆ, ಬೈತರೆ ತೆಗೆದು ನೀಟಾಗಿ ಜಡೆಹಾಕಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ನಿಶಿಲು. ೪);
ಅವರ ಮನೆ ತುಂಬ ನೀಟಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [← ಇಂ. Neat]

ನೀಟುಗೆ (ನಾ). ಜಾಚುವವನು; ನೀಡುವವನು: "ಜವಕ,
ಜವಮಾನ, ಈ ನೀಟುಗೆಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೨೭).

[ನೀಟು, (< ನೀಡು) + -ಗು]

ನೀಟುಗಾತಿ (ನಾ). ೧. ಚೆಲುವೆ; ಸುಂದರಿ: ನೀಟುಗಾತಿಯು
ರೊಲುಮೆ ಬೂಟಿಕವೆಂದು ತಿಳಿಯರೊ (ಪುರಂದ. ೨-೧೬-೧); ಪೊಸ
ಕೊಂಡೆವಣ್ಣ ದುಟಿಯ ನೀಟುಗಾತಿ (ಪಂಪ. ೯-೫೯); ಮಿಟುತಹ
ಸಾರಂಗಿನಾದಕ ನೀಟುಗಾತಿಯೊಳು ನಾಟಿ ಮನವನು ನಿಲಿಸಿ ನೋಡುತಹ
ಕೂಟಿದಿಂದಿಹರು (ತರಲೇ. ೧೪೦-೭). ೨. ಚೊಕ್ಕಟವಾಗಿರು
ವವಳು; ಶುಭ್ರವಾಗಿರುವವಳು; (೪). [ನೀಟು + -ಗಾತಿ]

ನೀಟುಗಾರ 'ನೀಟುಗಾಟ' ನೋ.

ನೀಟುಗಾರಿಕೆ 'ನೀಟುಗಾಟಿಕೆ' ನೋ.

ನೀಟುಗಾಟ, ನೀಟುಗಾರ (ನಾ). ಚೆಲುವ; ಸುಂದರ: ನೀಟು
ಗಾಟನ ನೋಡುವ ನೋಟದ ರಚಿಯಾಟಿದಾನಂದವನೆದಿಗೆ ನಾಟಿಗೋಸು
ತದೆ (ಪಂಪ. ೯-೭೦). 'ನೀಟುಗಾಟಿಕೆ' ಪರಾ. ನೀಟುಗಾರ:
ವಾರಿನೋಟಿಗಳ ಯೇಟುಗಳು ನೀಟುಗಾರರ ಮನಸುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಟು
ವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೯೧-೧); ನೀಟುಗಾರರನ್ನೆ ನಾಡಿ ನಾಟಿಸು
ವಂಥ ಮಾಡಿ ಮಾಡುವ ಕಣ್ಣು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೭೧-೯). 'ನೀಟುಗಾರಿಕೆ'
ಪರಾ. [ನೀಟು + -ಗಾಟ (< -ಗಾಟ)]

ನೀಟುಗಾಟಿಕೆ, ನೀಟುಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಅಂದ;
ಸೊಗಸು: ಹರಿಗಯ ನಿಶ್ಚಯದ ನೀಟುಗಾಟಿಕೆಯ ನಿಶ್ಚಯದ . . . ಕನಕ
ಮಣಿ ಖಚಿತವೇಟಿಕದುಬ್ಬಿಟ್ಟಿಯಬ್ಬರದ ಹರಿಗಾಟರ ಮೊತ್ತ ದೊತ್ತಿ ನುಭಯ
ಪಾರ್ಶ್ವದೊಳಿಂಬುಗೊಂಡು (ಹಮ್ಮಿ. ೩-೩೩ ಪ). ನೀಟುಗಾರಿಕೆ:
ಅಂದಡಂದದ ನೀಟುಗಾರಿಕೆಯ ಕಾವ್ಯವು ನಮಗಷ್ಟು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ
(ಸಾಹಿ. ೨೧). [ನೀಟುಗಾಟ + -ಗಾಟಿಕೆ]

ನೀಟುತನ (ನಾ). ಚೆಲುವು; ಸೊಗಸು; ಅಂದ: ತಮ್ಮ
ನೋವು-ದೋಖ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮರೆತು . . . ನೀಟುತನ ಎಲ್ಲರವ
ದೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲ ಬಾರಿ ಅರಿತುಕೊಂಡರು (ಮೋಹ. ೩೪).

[ನೀಟು + -ತನ]

ನೀಟುದಾರಿ (ನಾ). ನೇರವಾದ ದಾರಿ, -ಮಾರ್ಗ: ಆ ಊರಿಗೆ
ನೀಟುದಾರಿಯಿದೆ (ರೂಢಿ). [ನೀಟು + ದಾರಿ]

ನೀಟುದೋರು (ಕ್ರಿ). ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸು; ಚೆಲು
ವನ್ನು ಸೊಸು: ನೀಟುದೋರುತ ಮಿಶಾಯಿರೊಲಿಸುತ ಜಾಟು
ಮಾತುಗಳಾದಿ ನಗುತ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೩-೧೦೧).

[ನೀಟು + ದೋರು (< ದೋರು)]

ನೀಡ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿಯ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಗೂಡು: "ಗೂಡು
ನೀಡಂ ಕುಲಾಯಂ" (ಮುಕ್ತ. ೪೧-೧೧); ನಯನಾನಂದಂಗಳಪ್ಪ
ಜಂದನಂಗಳೊಳಂ ಕುಳಿಸಿಕರಾವು ತಂಗಳಪ್ಪ ಫಲಭಂಶ ದಾದಿಮಾನೀಡಂಗೆ
ಸೊಳಂ (ಕಾದಂಪಾ. ೬೫೫); ವಿಶ್ವಾಸಪಾಶಂ ವನದ್ವಯ ನೀಡದೊಳ್
. . . ಅಕ್ಕಮುಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗಳೊಲ್ಲ (ಜಗದಿ. ೨-೧ ಪ);
ದಿರುದಿನ ಸಾಲ್ವನ ನೀಡನನುಣಿ ಗಿಳಿವಟುಗಳು ತುಡುಕುವಂದದಲಿ
ದುರಗಲಿ ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ದುರ್ಗವನರದೆ ಮುತ್ತಿ ತುರಿವುತಿತ (ಕಂಠವಿ.
೧೪-೪೫); ಕಟ್ಟಿದೊಳೊಂದು ಚಟಿಕ ನೀಡದೊಳೊಡುಂ ಕಿಟಮಿಟಾಯಂ
. . . ಲಲ್ಲಿಗೆಯ್ದುಂ ನೆಟ್ಟುಲಿಯೊಳಿಡುತ್ತಿ (ರಾಮಾ. ೧೮-೧); ನೀಡ
ದೊಳ್ ಬಳಿದು, ಕಾದಿನಲಿ ಹಾರಾದಿದಾ ಗರುಡತು ಗರಿ ಬಲಿತ ಮೇಲಲ್ಲ
ದೇಶಂಗಳಂ ಜರಿಸಿ ತಣವುಡೆ? (ರಾಮಾ. ೪-೯೧). ೨. ಆಶ್ರಯ
ಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆ; ಬೀಡು: ಗಂಧಿವಿಷಯದ ನಡುವೆ ತನ್ನಹಿವಿಕಾಸಿಸಿ

ಮೇಲ್ಕೊಂಡ ಮಕಾಲಮುಮಂ ಅರ್ಹಪ್ಪರಮೇಶ್ವರನ ವಿಶದಯಶಃ
ಪುಂಜಮುಮನನುಕರಿಸಿ ವಿವಿಧವಿಧಗ್ನವಿದ್ಯಾಧರ ಜನಕ್ರೋಧಾನೀಡಂ
ಗಳಾಗಿ (ಅದಿಪು. ೧-೩೨ ಪ); ಸುರತಸುಖದ ಬಳ್ಳವಳ್ಳಿಯೆನಿಸಿ ಬಳ್ಳ
ಮಾಡದಿಂ ಮಹಾವಿನೋದನೀಡದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೮ ರಗಳೆ); ಸಿಂ
ದೊಂದೊತ್ತುಕ್ಕದಿಂದಾಗಳಾ ವಿದಲತ ಪಂಕಜನೇತ್ರ ಮೂಡಿಸಿದಳ್ . . .
ಚಿತ್ತಭಿತ್ತಿ ಪರಿಶೋಭಾನೀಡಮಂ ಮಾಡಮಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೦-೪೩).

[ಸಂ.]

ನೀಡಜ (ನಾ). ಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ಪಕ್ಷಿ: "ಪತಕ" . . .
ನೀಡಜ, ಪಾಣಿ, ದ್ವಿಜಃ—ಈ. ೨೩ ಹಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೪೫);
"ಶಕುನಿ ವಿಹಗಂ . . . ನೀಡ[ಪಾಣಂ. ೪]ಜಮಂಡಜಂ ಶಕುನಂ ಶಕುಂತಂ
ಶಕುಂತಿಯನೆ ಪಕ್ಷಿ" (ಪುಂಗರಾ. ೫೦-೧). [ಸಂ.]

ನೀಡದಿ (ನಾ). ೧. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿದ ಕಾಲು; ಮುಂಚಾಚಿದ
ಹೆಜ್ಜೆ: ಪಸರಂಚಿತ್ತಿಯಾದ ನೀಡದಿ ಪೊದಳಾ ಕರ್ಣಮಾಕುಂಚಿತಾಸ್ತ
ಸಮೇತೋಚ್ಚಕರಾಗ್ರಂ . . . ತಾನಿಸಲೊಂದೊಂದು ಕುರಂಗಮಂ
ಶಬರಂಕಿದರ್ಗಂ ಮಹಾರಣ್ಯಯೋ (ಗಂಕ. ೧-೪೯). ೨. ದಾಪುಗಾಲು;
ದೊಡ್ಡ ಹೆಜ್ಜೆ: ತಿರುಕಾಳತ್ತಿಮಲೆಯ ತಪ್ಪಲೊಳ್ಳಿ ನೆರೆನೆರದು ನೋಳ್ಳ
ಕಾರಣಕಮ್ಮಗಮುಮನೈಲ್ಲ ಕಂಡು ನೀಡದಿಯಿಟ್ಟು ಕುನಿದು (ಕಣ್ಣ. ರ.
ದೇ. ೧೦೩-೨೩); ನೀಡದಿಯಿಟ್ಟು ತಳ್ಳಿ ಬಿಡದಿತ್ತಿ ಭುಜಾಗ್ರಮನೈದೆ
ಲಕ್ಷ್ಮಮಂ ನೋಡಿ . . . ಶರಾಯಂ ಕಟಿದರಾಹವದೊಳ್ ಕಡುಬಿಲ್ಲ
ಬಿತ್ತಿಗರ್ (ಬುದ್ಧಿ. ೪-೩೪). [ನೀಡು+ಅಡಿ.]

ನೀಡದಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಲನ್ನು ಮುಂಚಾಚು: ನೀಡದಿಗೊಂಡು
ನಿಂದು ಡೊಣೆಯಿಂದ ಕಡೆಯಿಂದ ತೆಗೆದಾರ್ಕುಂ ಬಿಲ್ಲದಂ ಪೂಡಿ . . .
ಮೃಗವೃಂದಮನಿಕ್ಕಿದರಲ್ಲಿ ಭಿಲ್ಲಿಯರ್ (ಶಬಲಂ. ೩-೫೨).

[ನೀಡದಿ+ಕೊಳ್.]

ನೀಡಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಾಚು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು: ಮಲ್ಲರೆಲ್ಲರು
ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣು ಒಂದಾಗಿ ಕಡದುಮಾನ್ವದಿಂದ ಕೂಡಲು ಕೆದರಿ
ತೋಳ್ಳಳಂ ನೀಡಾಡಿ (ನೈಶಾಖ. ೭೯-೪೦೫). ೨. ಬಗೆ; ಬಿಸಾಡು;
ಈಡಾಡು: ಹೆಮ್ಮೆಯಾಡಲು ಬೇಡಿ ಹೆಮ್ಮೆ ನೀಡಾಡುವುದು ಹೆಮ್ಮೆ
ಯಿಂದಲಿ ನೀವು ಕೆಡಬೇಡಿರಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೧ ಪಲ್ಲವ); ಕಾರೆ
ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ಬೀರಿದ ಮಾರ್ಗವ ತೋರಿಸಿ ಕಡೆಸಾರಿ ನೀಡಾಡುವರು
(ಸಾನಂ. ೧೩); ಒಮ್ಮರ್ ಗಾಡಿಯ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಪುಣ್ಣವ ಗರುವೆ
ಮೊಲೆಯ ಚೀಲೆಯನುಂ ನೀಡಾಡಿ . . . ಕೊಳನಂ ಪುಗುತಂದಳ್
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೧೪). 'ಈಡಾಡು' ಪರಾ. [ನೀಡು+ಅಡು.]

ನೀಡಿಕೆ (ನಾ). ಪೂರೈಕೆ; ಒದಗಿಸುವಿಕೆ: ಇಂದಿಯದ ಅಮದು
ದಾರರು ಕೊಡುವ ರೂಪಾಯಿ ಮತ್ತು ಅಮೆರಿಕದ ಅಮದುದಾರರು
ಕೊಡುವ ಡಾಲರು ಇವು ವಿನಿಮಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ವಿನಿಧ ಹಣಗಳ
'ನೀಡಿಕೆ' (Supply)ಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ . . . ಹೀಗೆ ವಿನಿಧ ಹಣಗಳ
'ನೀಡಿಕೆ' — ಬೇಡಿಕೆಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವಿನಿಮಯದವು ನಿರ್ಣಯ
ವಾಗುವುದು (ಅಂತರಂ. ೫೪). [ನೀಡು+ಇಕೆ]

ನೀಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕೊಡಿಸು: ಕಿರೀಟ
ತನ್ನ ಸಹಪುತ್ರ ತಮಿಷ್ಕಮದಲ್ಲಗಾತನಂ ನೀಡಿದುದಯ್ಯ ನೀಡಿ
[ಪಾಣಂ. ತೋಜು]ಸಿದನಾಶ[ನ]ನಲ್ಲಿಯ ಕೈದುಬಿಲ್ಲಮಂ (ಪಂಪಭಾ.
೪-೧೦೦); ಕಿರೀಟಿಯ ಕೈ[ಲಿ] ಸ್ವಂಧವನ ಶಿರನ ಕೆಡಹಿಸಿ ಅವನ
ತಂದೆಯ ಕರೆತಲೆ ನೀಡಿಸಿದೆ (ಹುಸಾ. ೩೪). ೨. ಬಡಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು; ಉಗಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಸು: ನಾನು ಸಕಲಪದಾರ್ಥನ [ಸ್ವೀಕರಿ
ಸುವುದಕ್ಕೆ] ಮುನ್ನವೇ ಜಂಗಳಕ್ಕೆ ಮಿಷ್ಯಾನ್ನದ ನೀಡಿಸು [ಪಾಣಂ.

ನೀಡು]ವೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೮೯-೨೧೫); ಹಸಿದನ್ನೆ ನೀಡಾದದಂ ವಂಚನ
ದಡಿಸಿ ನೀಡಿಸಿದದಾರೋಗಿಸುವೆಂ (ಬಸಪು. ೫೭-೩೫); ಪರಿಮಳಪ
ರಾಜಾನ್ನ . . . ಮಗ್ನ ಮುಂತಾದ ಭೋಜ್ಯಪರಿಕರವನುಜ ನೀಡಿಸಿದನಾ
ಮಹಾಚರಣೊಲ್ಲ ಚೆನ್ನಬಸವೇಶನಂದು (ಚಟಪು. ೫-೩೦).

ನೀಡಿಸಿಕೊಳ್ — ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು; ಈಸಿಕೊಳ್ಳು: ನೀಡಿಸಿಕೊಳ್ಳ
ಕೈಗಳುಮನಿತ್ತೆ ಸುರಾಳಿಗೆ ಕುಂಭಕೋಟಿಯಂ ನೀಡುತುಮಿಷ್ ಕೆಯ್ಯ
ಳುಮನಿತ್ತೆ ಜನಂಗಭವೇಕಕೋಟಿಯಂ ಮಾಡುವ ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯಳುಮನಿತ್ತೆ
ನಮಸ್ಕೃತಿಗಗ್ರಭಾಗದೊಳ್ ಕೂಡುತುಮಿಷ್ ಕೆಯ್ಯಳುಮನಿತ್ತೆ
ವಿಜ್ರಮೊ ಶಕ್ತಿ ಶಕ್ತನಾ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೩೩). [ನೀಡು+ಇಸು]
ನೀಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹೊಗು,—
ಒಳಗನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ಪವನನಿನ್ನನಪರ್ಣರಪ ಪ್ರಸ್ತವಣಧಾರಾಧ್ಯಾನವಿಗ
ಮೃಗನಿಪಹ ನಾಡೊಳು ನೀಡಿಸಿದು ಹುಡುಕಿದರು ಜಾನಕಿಯ (ಪಾಣಂ.
ನಿನದಲಹಿಸಿ ನೋಡಿದರವರು ಜಾನಕಿಯ) (ತೊರರಾ. ೩-೧೧-೩೨).
'ಈಡಿಸು' ಪರಾ. [ನೀಡು+ಇಸು.]

ನೀಡು, ನಿಟ್ಟು, ನೀಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಾಚು; ಒಡ್ಡು: "ನೀಡು—
ಪ್ರಸಾರಣ" (ಶಮಧಾ); ಕೈಯುಂ ಕಾಲುಳುಮನುಡುಗದ ನೀಡದಿ
ಬಾಬ್ಬನ್ನೆಗಂ ಪಟ್ಟಿಮ್ ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮನದೊಳೊಡುತ್ತಿಂ
ಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೮೩-೧); ಕುಂಭಸಂಭವಂ . . . ದ್ರುಪ
ದನಂ ತನ್ನ ಮಂಚದ ಕಾಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಿವೇಬ್ಬು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲನ
ವಸ್ತ್ರಂಧದಿ ನೀಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೨ ಪ); ತಾಳಮರಕ್ಕೆ ಕೈಯ ನೀಡಿ
ಮೇಲೆ ನೋಡಿ ಗೋಣು ನೊಂದುದಯ್ಯ (ಬಸಪ. ೨೩); ಕೈಯ ಬಟ್ಟಿಲ
ಹಾಲಿಗಂ ತಾಂ ಕೈಯ ನೀಡುತ್ತಿಂ ಬಾಲಕಿ ಅಯ್ಯನಂ ಬಿಟ್ಟೊಡಲು
(ಬಸಪು. ೧೪-೩೨); ನೀಡಿ ಬರಿಕೈಗಳಲಿ ಸೆಳೆದೀಡಾದಿವತ್ತು ಬಂದಿಗಳನು . . .
ಹಿಂದಣೊಡ್ಡನು ರ್ನಾಡಿಸಿದವೀ ಕ್ಷೇಮಧೂರ್ತಿಸ್ವಪಾಲನಾನೆಗಳು
(ಕುಮಾರ. ೨-೧೨); ಪದಾಬ್ಬಂಗಳಿಗೆ ತಲೆಯ ನೀಡಿದವನೇ ಸುಕ್ಕತಿ
ಸಮ್ಮುಖದೊಳೊಮ್ಮೆ ಮಾತಾಡಿದವನೇ ಶೈವಮಾರ್ಗ (ಚಟಪು. ೧-೨೨).
೨. ಕೊಡು; ಈಯು: ಮಡಲು ಪೂತಲತೆಗಳ ಕಯ್ಯೆಯ್ಯ
[ಪೂ] ನೀಡಲ್ಪಳ್ಳುಮನೀನಂತೆಪೊಲಾದುದ್ದಿ, ಹರಂಗಿಷ್ಕಾರ್ಥ
ಸಂಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೭); ಕೊಡಬಲ್ಲಂಗೆ ದಂದಮಂ . . .
ಸುಕ್ಕತಿಗಲ್ಲಾಯುಪ್ಪಮಂ ನೀಡುವಂ ಸುಡು ಪಾಸಿಪ್ಪನ ಬೊಮ್ಮನಂ
(ನೋಮೇಶ. ೩೩); ಹೊನ್ನ ಬಟ್ಟಿಲು ತೀನಿ ಪಾಲಂ ಕಟಿದು ಮತ್ತೆಯು
ಜೀವಿಸಿನುತಂ ನೀಡಿ ಶಿವ ಶಿವನಲ್ಲಿಗೆಯ್ದಿದಳು (ಬಸಪು. ೫೦-೪);
ಗುರುಸುತಾದಿ ಮಹಾಪ್ರಧಾನರು ದರುಶನದ ನೀಡಿದರು (ಕುಮಾರ.
೨-೨೯). ಸಲ್ಲರ ಶಿಖೆಗಾಗ ಪೂಮಾಲೆಗಳ ಸುತ್ತ . . . ಮದಿವರ್ಗವ ನೀಡಿ
ಚೆಲ್ಲವಾಡುತಲೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಕನಿ. ೨೫-೧೩೫); ಲೋಕಮಾನ್ಯ ಬಿಳಕರು
'ಗೀತಾರಹಸ್ಯ'ನೆಂಬ ಅದ್ಭುತಗ್ರಂಥವನ್ನು ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ
(ಧರ್ಮಪಾ. ೧೨೮). ೩. (ಕಾಣಿಕೆ, ಉಡುಗೊರೆ ಮುಂತಾದು
ವನ್ನು) ಸಲ್ಲಿಸು; ಅರ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಿಸು: ದಿವ್ಯಸನ್ಮಾಭರಣ
ಕುಸುಮಗಂಧಂಗಳಂ ಚಕ್ರಿಗಾಗಳ್ ನೀಡುತ್ತಂತರಾಗೋತಿ ತರತಳದಿಂ
ತದ್ವಸ್ತ್ರೀಸಮೂಹಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೯೦); ಮಾರುತಸಖಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾ
ಕಾರವಾಂತು ತದೀಯಾಧ್ವರಕುಂಡದೊಳ್ ನೆಗೆದು ನೀಡುತ್ತಿರ್ಪ
ಸರ್ಪರೂಪಯಾದುತಿಯಂ ಕೈಕೊಳುತರ್ದನೀಕ್ಷಿಸ ಸ್ವಪಂಗಾಶ್ಚರ್ಯ
ಮಪ್ಪಂದದಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೩೩); ನೃಪಪರಿವಾರನಲ್ಲವು ಬಂದು
ಕಂಡುದು ಕಾಣಿಕೆಯ ನೀಡಿ (ಕುಮಾರ. ೧-೩೨); ಸಾಟಿಗಾಣದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ
ಉರಸ್ಸಳವಾಗಿರೆ ಲೋಕಕಾಸು ಎಂತು ಕಾಣಿಕೆ ನೀಡಲೊ (ಪುರಂದ.
೨-೭೭-೩). ೪. ದಾನಮಾಡು: ಪೊನ್ನ ಸಿಟ್ಟುಗಮಂ ತೀನಿ

ಬೈಕ್ಷಮಂ ಪಿಡಿಯೆಂದು ನೀಡಿದ ಕೈಯನಿತನೆ ಕಂಡು (ಸದ್ಗಾ. ೮೯-೮);
ಮಾಡಿ ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿರು ಮನವಿಲ್ಲದೆ ನೀಡಿ ನೀಡಿ ಕಟ್ಟಿರು ನಿಜವಿಲ್ಲದೆ (ಬಸವ.
೨೩೩); ಬೇಡಿದವರಿಗೆ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಲ್ಲ ಇದ್ದು ನೀಡದಿರಲು ನರಕಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತರಲ್ಲಿ
(ಪುರಾಣ. ೨-೩೯-೩); ಅಶ್ವಯುಜ್ಜಂಗಳ ಸಹಸ್ರ ಕೋಟಿ ಮಾಡಿದ ಫಲವು
ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ತಾತ್ಕ ಭಕ್ಷವ ನೀಡಿದ ಫಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲ ನೋಡಿರೋ
(ಅಮಂಡೇ. ೫೯-೯); ಮಿಡುಕುವ ಮನಕ್ಕಿಂತ ನುಡಿಯುವ ತುಟಿಗಿಂತ
ನೀಡುವ ಕೈ ಮೇಲು (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೫-೩೧); ನೀಡದವನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ
ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವವ ಮೂಢನು (ಗಾಡ). ೫. ದಯಪಾಲಿಸು; ಅನು
ಗ್ರಹಿಸು : ನೀಡಿದ ಕಯ್ಯ ನೀಡಿದರೆ ಬೇಡಿದ ಭೋಗಮನೇನಾ
ಮೊದಲ ನೀಡುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಸಂಕರಗಳ ಭೋಗದಲಂಪನಾವಗಂ ಮಾಡಿ
(ಅದಿಪ. ೫-೪೧); ವೃಷಭರಾಜಂ ಮುಖಮಂಡಲಮಂ ಬಸವನ ಮಸ್ತಕ
ಮೋಟಿಟ್ಟು . . . ನೇಡದಿಂ ನೋಡಿ ಕಾರುಣ್ಯಮಂ ನೀಡಿ (ಬಸವ.
೪-೯೪); ಸುರಂಗಭಯವ ನೀಡ ಕಲಿತರು ಬೆಲವುಡುರು ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರು
(ಕಾಕಾ. ೧-೭೭); ತಂದೆಯ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಬಿಲಿಯಾಗುವ ಅನುಗ್ರಹ
ವನ್ನು ನೀಡಿದೆ (ಹಾಹುತ. ೯೪). ೬. ಆಹಾರವನ್ನು ಬಡಿಸು ;
ಅನ್ನವಿಕ್ಕು : ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ನೀಡಿ ಜಂಗಮ ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡರೆ
ನಿರ್ಗುಣ ಕಾಣಾ (ಬಸವ. ೭೭೭); ಮನೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಬೋಸವ ತೋಡಿ
ತನ್ನಯನಲ್ಲ ಪುನರೂ ನೀಡತೊಡಗಿದರೆಂಬುದೆಸೆಯಲಿ ಬಸವ ನೇಮಿಸಲು
(ಪ್ರಕುಲ. ೨೩-೧೩); ಸದ್ವೃತ್ತ ಪಳಿದವನಸರುಗಳ ಮಿತಿಯಿಲ್ಲದಿಗಿ
ಗಾರ್ತಿಯರು ನೀಡಲೈಯಚ್ಚುತ ಹೆಂಗಳೊಡನೆ ಭುಂಜಿಸಿದ (ಮೋಹಕ.
೧೪-೧೧); ಮೆಚಿವ ಸಣ್ಣಕ್ಕಿಯ ಪಾಯಸ . . . ಪಿರಿದು ಗೌಲಿಯ
ಪಾಯಸಗಳ ತಂದಾಗ ಸರಿಸಿಜಾಕ್ಷಿಯರು ನೀಡಿದರು (ಕಂನವಿ. ೮-೯೦).
೭. ಹೆಬ್ಬು ; ಹರಡು : ಕಾಡುಗಿಡ್ಡಿದ್ದು . . . ಕಿಡಿ ಹೊಗಿ ಮಸಗಿ
ನೀಡುವ ದಳ್ಳುರಿಗಳ ದಾವದಿಂ ವನ ಕೊಡೆ ಭೀಕರವ ಪುಟ್ಟಿಸಿತು
(ಕಂನವಿ. ೧೮-೪೬). ೮. ಹೆಬ್ಬುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹರಡುವಂತೆ
ಮಾಡು ; ಹೆಬ್ಬಿಸು : ತುಜಿಂದಿದ ತೋರೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಗುಳ
ಕಂಪುಮಂ ತಳಿದ ಪುಡಿಗತ್ತರಿಯ ಸೊಪಡುಮಂ ಚಾಮರದ ಗಾಳಿ
ದೊಡೆಸಿಗೆ ನೀಡೆಯುಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೮-೩). ೯. ವಿಸ್ತಾರವಾಗು ;
ದೊಡ್ಡದಾಗು : ಲಾಯ ನೀಡಿತು ಮುಂದೆ ರಾವುತ ಪಾಯಕರಿಗಡ
ವಂಕ ಮಂತ್ರಿ ಪಸಾಯತರು ಕರ್ಣಾದಿಗಳಿಗೆಡೆಯಾಯ್ತು ಬಲವಂಕ
(ಕುಸ್ಮಾ. ೧೮-೨); ಈಡುದಾಸುರಬಾಣ ಘನಕಸ್ತೋದಧಿಯ ನೀಡಿತು
[ಪಾಶಾಂ. ನೀಡಿದುದು, ನೆಂದನೆ] ಜಗತ್ತಯ ಕೈದುಗಳ ಕಾರಾಟದಲಿ
ಕವಿವಿಡುವ ರಕ್ತಸರ ಬೀದಿವಂಗಳಲಡಗಡೆದುದಿದ್ದಾದಿ ದೇವಕದಂಬ
ಕವಿಬಲ ಸಾಧಿಸಿತು ಕೈವಲ್ಯವನು ಕನುಲಾಕ್ಷನಿದಿನಲಿ (ತೊರಾಂ.
೬-೪೦-೩೮). ೧೦. ತೋರಿಸು ; ಪ್ರದರ್ಶಿಸು : ರೂಪು ರೇಖೆ
ರಸಂಬಡೆನ ನೃತ್ಯನಾಯಕಿಯರಿಂ ನವೀನಗತಿಯಂ ನೀಡುವ ಸರ್ವಕರಿಂ
(ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ಪ). ೧೧. ಚೆಚ್ಚು ; ಬಡಿ ; ತೀಡು : ನೀಡಿದು
ಪ್ರರವೊಯ್ದು ಪೊಡವಿಗೆ ಬೀಬ್ಬರೆ ತಲೆ ಸೊರ್ಕಡಗದೆ ಕೆಲವೊಂದು ಬೀರ
ಸಿರಿಯೊಳ್ ನೆರೆದರ್ (ಕಲ್ಪಕಾ. ೨೭೩). ನಿಟ್ಟು ; ೧. ಯಾವನೊ ಒಬ್ಬ
ರಾಜಾಧಿರಾಜನು ಅವನಂ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ನೂರುಮದಿಯಾದ
ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿರುವರ ಮೇಲೆಯಿಲ್ಲ ಹಿಂದೆ
ನಿಂತಿರುವವರು ಮುನಿಸುಗೊಳುತ ಅಟ್ಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಿಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ನಿಟ್ಟು
ನಿಟ್ಟು ಮೊಗಂಗಳಂ ಯತ್ತಿ ನೋಡುವರು (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೦೩-೪).
ನೀಟು ; ೧. ಫಲಿಫಲಕು ಫಲಕೆಂಬ ಭುಜ ನೀಟಿ [ಪಾಶಾಂ. ಸಾಟಿ,
ಸಾರ] ನಟಿಸಿ ಮೇಗೆತ್ತಿ ಕುಕ್ಕುಟಾಸಿ ನೆಲನಂ ಬೊಣೆದು . . . ಮೈದೆ
ಗಿದ್ದು ನಿಂದ ನಿಚ್ಚಟಕಲಿಗಳ (ಸೋಮಜ. ೫-೧೬) ; ನಾನು ಅದರ

ಒಂದು ತುದಿಯನ್ನು ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇನ್ನೊಂದು ತುದಿ
ಯನ್ನು ಮೇಲೇರಿ ಬರುವವರಿಗೆ ನೀಟುವುದೆಂದೂ . . . ಯೋಚಿಸಿ
ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದೆ (ಮುಖೊ. ೧೭೬).

ನೀಡಿಕೊಳ್ಳು = ಚಾಚಿಕೊಳ್ಳು : ಅತ್ತೆಯು ಕಾಲು ನೀಡಿಕೊಂಡು
ಗಂಡನ ತಲೆಯ ಬಿಳಿಯ ಕೂದಲನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದಳು
(ದೇವೀಚಾ. ೬).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಮಲ. ನೀಟು, ನೀಟ್ಟು ; ತುಳು. ನೀಡು, ನೀಟು ;
ಕೊಡ. ನೀಟ]

ನೀಡು, (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ ; ನೀಳ : ನೀಡಗಲದ ಜವನಿಕೆ ತೊಲಗಿತು
ಮತ್ತೆ ಹೋಡಶಪಾತ್ರದೊಡೊಡುವು (ಭರಣ. ೧೩-೪೬). ೨. ದೀರ್ಘ
ಕಾಲ ; ಬಹುಕಾಲ : ಮಧು ಮದ್ಯ ಮಾಂಸಂಗಳಂ ಭಕ್ಷಿಸಿ ನರಕ ತಿರಿಕ
ಮನುಷ್ಯಭವಂಗಳೊಳಪ್ಪ ದುಃಖಂಗಳನಂತನಂತಕಾಲಮನುಭವಿಸಿ ನೀಡ
ದಾಂದೆತ್ತಾನುಮಟ್ಟದೆ ಮನುಷ್ಯಭವಮಂ ಪೆಜಿದು ಪೆತ್ತೊಡಮೆಂತಾಗಿ
ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಸದ್ಗಾ. ೧೦-೧೭) ; ಅಂತು ಮೂರ್ಛಿತನಾಗಿ ನೀಡಲಾ
ನೆಟ್ಟುತ್ತು ರಣಕ್ರೀಡಾಸಕ್ತಂ ಸರಕ್ರಲೋಚನನಿವಂ ನಾಡಾದಿಯ ಕೈದು
ಗಳಂ ಕೊಡದ ಗೆಲದೆಂದು ಚಕ್ರಿ ಚಕ್ರಮನಿಟ್ಟಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೫);
ಮರದಿಂ ಪರ್ವ ಪಟಾದಂದದು ಧರೆಯಂ ಮುಟ್ಟುವುದೆನಿತು ನೀಡಬದ
ದಜಂತರದನಿಕೆ ಪುಟ್ಟು ಮರಣಂ ದೊರೆಕೊಳ್ಳೊಡೆ (ಜೀವನಂ. ೧೦-೧೪) ;
ಈಗಲಿದ್ದೊಡಿ ಹೋಗುವೆನುತ್ತೀರ್ವರುಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟು ನೀಡಿಲ್ಲದೆ
ಯ್ತಂದರ್ (ವೀಶ್ವತ. ೪-೯-೨೧). ೩. ಸಮಯ ; ಹೊತ್ತು ;
ಕಾಲ ; ವೇಳೆ : ಮೃಗಧರಂಗೆ ನಿಶಾಂತೀ ವರಮಾಲೆ ಸೂಡುವ ನೀಡ
ಜೊಳ್ [ಪಾಶಾಂ. ನೀಳದೊಳ್] ದಿಗಧಿಪಾಳಿ ಘನಾವಳಿನವಪಾಟಿ
ಕರ್ಮವಿತಾಸಮಂ ನೆಗಸಿದಂತೆ (ಅನಂಪ. ೭-೭೪). ೪. ತಡ ; ಸಾವ
ಕಾಲ : 'ನೀಡುಂಮಾಡು' ಪರಾ. ೫. ದೂರವಾದುದು ;
ದೂರ : ಆ ನಾಡು ದಿವಕ್ಕೆ ತೋಡು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಬೀಡು . . .
ಸುಖಾಮೃತಕ್ಕೆ ನೀಗೋಡು ತಮಕ್ಕೆ ನೀಡು (ವೃಷಪ. ೯-೧೮).
೬. ಅಧಿಕ ; ಹೆಚ್ಚಳ : 'ನೀಡೆನಲ್ ಪರ್ಜೆ' (ಕಶರ. ೫೫).
೭. ವಿಸ್ತಾರ ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ : (೫). ೮. ದಾನ ; ಉಂಬಳಿ (?) :
ಕನ್ನಳ್ಳಿಯ ರಾಜಗದೊಳ್ $\times \times$ ಚ್ಚನ್ ಕವಿತ್ತೊರನ್ ಪಸುವಳಿ ಧನವೆಟ್ಟು
ಕೊನ್ನ ಬಿಲ್ವಾರ್ ಅವರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದು ತಿಜಣಿಯೂರ ನೀಡು ಇದ
ನಬಾಪೊ $\times \times$ (ಎಕ. XI (S), ಹೊಳಲ್ಕ. ೧೩೯-೪ ; ಸು. ೫೦೦). (ಗು).
೯. ಉದ್ದವಾದ ; ದೀರ್ಘವಾದ : 'ನೀಡುಂದೊಳ', 'ನೀಡುಂ
ವೊಟ್ಟು' ಪರಾ.

ನೀಡಾಗು = ತಡವಾಗು ; ವಿಳಂಬವಾಗು : ನೀಡಾಗದೆ ಮದನ
ಶರಂ ನಾಡೆಯುವಿರದೆಯ್ತು ಹರನ ಹತ್ತಿರ ಬೀಳುತ್ತೋಡಿ ಬರೆ ಕಂಡು
ಕಾಮಂ ಹೊಡಿದನುಣ್ಣುನುತ್ತು ಮೋದನಶರಮಂ (ಗಿರಿಕ. ೪-೨೯) ;
ಶಿವಾರ್ಚನೆಗರ್ಭಾಡಲಂಗಳೇವ ನೀಡಾಗದೆ ಸಾಧನಂಗುಡುವ . . . ತಾಪ
ಸೇಂದ್ರರ ಕುನಾರಿಯರೊಪ್ಪುಗುಂ (ಶಬರಂ. ೨-೬೪). ನೀಡಿರದೆ =
ತಡ ಮಾಡದೆ ; ವಿಳಂಬ ಮಾಡದೆ : ನೀಡಿರದೀವುದೀ ನಿಜಕನೂಜಿ
ಯನೀ ಪಧುಗಾಡ ಪುತ್ರರೊಳ್ ಕೊಡುಗೆ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಪಂಪಭಾ.
೧-೭೩) ; ಆಹಾರಾಚ್ಛಾದನಂಗಳಂ ನಿಮ್ಮ ಮೆಟ್ಟಿದೆಯೊಳ್ ಎಡೆಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ನೀಡಿರದೊಡಿದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೫ ಪ) ; ನಾಡವರೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದುಂ
ನೀಡಿರದಬ್ಬರ್ತು ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕದಿಂ ಕೊಂಡಾಡೆ ಗುರುವೆಂದು (ಧರ್ಮಾಸ್ತು.
೪-೧೯೨) ; ಬಿಲ್ವಾ, ನೀಡಿರದೆ ತುದಿಸು ಸಂಕಲೆಗಳನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ.
೩-೬೦). ನೀಡಿಲ್ಲದೆ = ನೀಡಿರದೆ ; ವಜ್ರಕಾಂಡಮೆಂಬ ನಿಜವಿಡಯ
ಕಾರ್ಮೂರ್ತಕ್ಕೆ ಸುರಕರಿಕರಾನುಕಾರಿಯಪ್ಪ ನಿಜಭಾಜಾದಂಚಮಂ ನೀಡಿ

ನೀಡುಬೇಡು ನೀವಿ ಬೇಡುಬೇಡುಗಳ್ (ಅದಿಪ. ೧೨-೪೭ ನ); ಮುನಿ ಜನಕ್ಕಿನ್ನಿವಿವುಂಗಳಂ ದಾರುಣದೈತ್ಯರ್ ಮಾಡೆ ನೀಡಿಲ್ಲದೆ ಸಲೆ ಚಲದಾ ಬಿಂದು ಕೊಂದಿಕ್ಕದೊಳಂ ಗುಣಮುಂಬಿಂದುಂ ಪಟ್ಟ ಪುನನನಮೆ ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಂ ಭೂಪನೇಂಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ನೀಟ್ಟು, ನೀಟ್ಟು; ಮಲ. ನೀಟ್ಟು; ತುಳು. ನೀಟ್ಟು, ನೀಟ್ಟು]

ನೀಡು, 'ನೀಡುಂ' ನೋ.

ನೀಡುಂ, ನೀಡು (ಅ). ೧. ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ: "ನಾಡೆಯೆಡೆಯಾವಗಂ ನೆಜೆ ನೀಡುಂ ಕರಮಾದಮೆಯ್ ನೂಳದು ಪಿರಿದುಂ ನೀಡು . . . ಇನವ್ಯಯದೊಳಧಿಕಾರ್ಥಂ" (ಶಮದ. ೩೦೪); ವಿಘಟಸಮಸ್ತರಪುಳನನಿಮಿಷಲೋಚನದೆ ನೋಡಿ ನೀಡುಂ ಪ್ರಿಯೆಯಂ ವಿಘಮಿಳತಲೋಚನೆಯಂ ಜನಪತಿ ನಿಜಬಾಹುಯಾಗದಿ ನಾಶ್ಲೇಷಿಸಿದಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೬೪); ರಾಕ್ಷಸವಾದಿಕಾರಿತ ಮೂಯಸುರಾಣಲ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಪಿಯಂ ಸಮೆಯಿಸಿದೊಡದಂ ಕಂಡು ರಾಗಿಸಿ ಪೊಕ್ಕು ನೀಡು ಮೋಲಾಡಿ (ಅದಿಪ. ೨-೧೪ ನ); ಸದ್ವೃತ್ತರ ಲಕ್ಷಣಂಗಳ್ ನಿಗೆ ನೀಡು ಮೊಳವು (ಪಂಪತಂ. ೪೩-೧); ನಡು ನೀಡುಂ ಪೊಂಗೆ ಮೇನೆಗೆಸಿದುದು ಗರ್ಭಂ (ಗಿ೦೪. ೨-೩೪); ತನ್ನರುಣಜಲದಿಂ ವಿಶುದ್ಧಾನ್ಯತದೆ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೀಡುಮುಖವಂಗೆಯ್ವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೩೧); ಪರೋಪಕಾರಾರ್ಥಂ ಫಲಂಗಳಂ ಪೊತ್ತು ಫಲಭಾರದಿಂ ಬಾಗಿ ಕೈಳೊಳ್ವುದೆಂದಮಗೀಯಲ್ ನೀಡುಂ ನೀಡಿ ನಿಲ್ಲುಂಕಿರ್ಪುವು ಮರಂಗಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೧೩). ೨. ಬಹಳಕಾಲದ ವರೆಗೆ; ದೀರ್ಘಕಾಲದ ತನಕ: ಈತನಂ ನೀಡು ಮದಿಸಿ ಕಾಣದೆ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ಬೇಸತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨೯-೩); ಏಗಿಯ್ದುಂ ನೆನೆಯಳು ನೋಡಳು ನುಡಿಗೇಗೊಳ್ಳು ಜಾನಕಿ ತನ್ನೆದೆಯಂ ತಾಗು ತ್ತಿರೆ ನೀಡುಂ ನೆನೆದಳು ರಾವನನು (ಕುಮಾರ. ೪-೨೯); ಕಟ್ಟೊಲೈ ಯೊಳೆಯಲುಗದೆ ನೀಡುಂ ನಿಟ್ಟುಪ ನೀಡಿನ ಬಗೆ ಬಾಸೆಯ್ ಪುಲ್ಲಟ್ಟಿ ವಿಡಿದು ನಡೆಯುತ್ತಿರೆ (ಜಯಕಾ. ೪-೧೦). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಸರಿಯಾಗಿ: ಮುನ್ನಂ ವಿಚಿತ್ರಚಿತ್ರವಿದ್ಯಾಕೌಶಲಮನಕಿತುತೊಡಲೋತ್ತಾರಿತಲೋಚನನಾಗಿ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಅದಿಪ. ೪-೪ ನ); ಪಟಿಳ ನಿಹಿತಪರಾಭ್ಯುರತ್ನಾಭರಣಮಂ . . . ಕೊಳ್ಳುದೆಂದು ನಿಜಕರಪಲ್ಲವದಿಂ ದೂತನ ಹಸ್ತಕಿಸಲಯಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದುಮಾತನದಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡು ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೩-೬೧ ನ); ಕೊಳ್ಳು ನಿನ್ನ ನಟ್ಟು ನಪಾಂಡವರ ತಲೆಗಳನೆಯೆಂದು ದುರ್ಯೋಧನನ ಮುಂದಿಕ್ಕಿದೊಡಾ ಮಹಾನು ಭಾವನಾ ತಲೆಗಳಂ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಗದಾಯು. ೯-೩೨ ನ); ಅಕ್ಷುಣಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷಣಗಳಪ್ಪ ಪುತ್ರನಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಂಗಳಂ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಶಂಭ. ೩-೧೦೨ ನ); ಸರ್ವಮಂಗಳಾದೇವಿ ತನ್ನೆಂದನದೊಳ್ ನಡೆತಂದು ಕಾಸಾರತೀರದ ನುಣ್ಣುಸಲೆಯನಲಂಕರಿಸಿ ನಿಂದಿ ನೀಡುಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಾಗಳ್ (ರಾಜಕೀ. ೧೦-೩೧ ನ). ೪. ದೂರದವರೆಗೆ; ಲಲನಾ ಮಂಜೀರನಾದಕ್ಕಳಸುವ ಕಳಹಂಸಗಳ್ ಕಂಡು ಬೆಂಬೆನ್ನೊಳೆ ನೀಡುಂ ಪೋಪ ಕಾಂತಾಭವನದರಣಾಭಾಂಗಲೈಂದು ಚಂದ್ರೋಪಲಕ್ಷಿತಪ್ರಾಂತ ದೊಳ್ ನೂರ್ವೊಳೆಯಲ್ (ಕಾಡಂಪು. ೩೫೮). ನೀಡು: ೨. ಮಲ ರೊಳ್ ಸಾರ್ವಜನ ಮೇಲದಿಯ ಸೇರ್ದವರ್ ನೆಲದೊಳ್ ನೀಡು ಬಾಲ್ಯರ್ (ಕುಟರ್. ೧-೧-೩). [**ನೀಡು**]

ನೀಡುಂಗೆಯ್ 'ನೀಡುಂಗೆಯ್' ನೋ.

ನೀಡುಂಗೆಯ್, ನೀಡುಂಗೆಯ್, ನೀಡುಂಗೆಯ್ (ನಾ). ೧. ಚಾಚಿದ ಕೈ; ನೀಡಿದ ಕೈ: ಜೊಯ್ಯಳದೇವ ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧನನು ನಡೆದಾಗ . . . ಜನ ನೀಡುಂಗೆಯ್ ಕಂಡ ವಂದಿಸಿತು (ಸಸಿ. ೨). ನೀಡುಂಗೆಯ್:

೧. ಅಕೆಗೆ ಬಾಗಿ ಮುಗಿದ ನೀಡುಂಗೆಯ್ಯ ಕಂಡ ವನ್ನಿಸುವರು (ಚಿಟಿ ೨. ೧೨-೧೦). ನೀಡುಂಗೆಯ್: ೨. ಈಯುವ ಕೈ; ಕೊಡುಂಗೆಯ್: ಗಂಡನ ಬಿಡಾರ್ಯದ ನೀಡುಂಗೆಯ್, ಹೇಗೆ ಸಾಲಪ ಕೊಳ್ಳುಕೈಯಾಯಿತು ನಿಂಬುದನ್ನು ಅಕೆ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ನೆನೆದಳು (ಮುಗಿಣು. ೨೯೩).

[ನೀಡುಂಗೆಯ್ (<ಕೆಯ್ಯಂ)]

ನೀಡುಂಜೋಳ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು; ದೀರ್ಘಬಾಹು: ಮುಕ್ಕುಡುವಲ್ ಮುದಮೊಗ ನೀಡುಂಜೋಳಕ್ಕಲವಂ ಪೊದಮೆಯೊಳೆನ ಪಲರಕ್ಕಸುರ ತಂಡಂ ನಡೆತಂದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೬).

[ನೀಡುಂ + ತೋಳ್]

ನೀಡುಂಪೊಟ್ಟು (ನಾ). ಬಹಳ ಗೊತ್ತು; ದೀರ್ಘಕಾಲ: ಪುಷ್ಪಾಯುಧನ ಕೊಂಡ ಕೊಳ್ಳೊಳ ಪೊಟ್ಟು ಪೊಗೊಳದೊಳ್ ಸೌಜನ್ಯ ಕಂದಾಂಕರನುನುಪ್ಪ ನಜ್ಜಾಯುಧಂ ಪ್ರಮತ್ತನುಮೇಕರಸನುಮಾಗಿ ನೀಡುಂಪೊಟ್ಟು ಜಳಕ್ರೀಡಾವಿನೋದದೊಳೆರೆ (ಶಾಂತಿ. ೧೭ ನ).

[ನೀಡುಂ + ಪೊಟ್ಟು]

ನೀಡುಂಮಾಡು, ನೀಡುಮಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡಮಾಡು; ನಿಧಾನಿಸು: (೪). ನೀಡುಮಾಡು: ೨. ನೀಳವಾಗಿಸು; ಎತ್ತರಿಸು: ಪೊಂದೇರನಳವದಿಸಿ ತುರಗಂಗಳಂ ಪೂಡಿ ಸಿಂಧಮಂ ನೀಡು [ಸಾಣಂ. ನಿಡಿದು]ಮಾಡಿ . . . ಬಂದಡರ್ಪಂ ಜಯರವದೊಳಾ ಸುಧನ್ಯಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೪). [ನೀಡುಂ + ಮಾಡು]

ನೀಡುಂಗೆಯ್ 'ನೀಡುಂಗೆಯ್' ನೋ.

ನೀಡುನಾಲಗೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ನಾಲಗೆ; ಚಾಚಿದ ನಾಲಗೆ: ಕೂದಿವು ಪುರ ಮೂಡು ನಿಮಿಷದೊಳೆಡೆಜುದುರ . . . ಹೊಗೆಯ ಜೋಡಿಯ ನೀಡುನಾಲಗೆ ಪುರದ ಸುತ್ತಲು ಕೂಡೆ ವೇಧೆಯಾಯ್ತು (ಕುಮಾರ. ೩-೪೦). [ನೀಡುಂ + ನಾಲಗೆ]

ನೀಡುಮಾಡು 'ನೀಡುಂಮಾಡು' ನೋ.

ನೀಡುಮೊನೆ (ನಾ). ೧. ಚಾಚಿದ ತುದಿ, — ಅಗ್ರಭಾಗ: ಜಾಡಿ ಸುವ ಮಣಿಮಯದ ಗಡೆಯಲಿ ತೋಡುಪೊಯ್ಲಿನ ತುಡುಕುಗಾಯದ ನೀಡುಮೊನೆಗಳ ವಿಗಡನಿಕ್ಕಿದನವಿರಕ್ಕಸರೆ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೨೨). ೨. ಉದ್ದವಾದ ಅಲಗು, — ಧಾರೆ: ಜೋಡನೊಡೆದವಯವದ ರಕುತವ ತೋಡಿದವು ಕೊರಂಬು ಸಬಳದ ನೀಡುಮೊನೆ ನಿಜಗುರುಳನಂಜರಿಸಿವು ಪಟುಭಟಿರ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೧೦). [ನೀಡುಂ + ಮೊನೆ]

ನೀಡೋದ್ದವ(ನಾ). — ನೀಡು: "ಏಗು, ವಿಹಂಗಂ . . . ನೀಡೋದ್ದವ, ಗರುತ್ತಾನ್, ವಿತ್ತನ್, ನಭಸಂಗಮ: — ೨೭ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾನಾ ಬಗೆ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೊ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೩). [ನೀಡುಂ + ಉದ್ದವ]

ನೀತ (ಗು). ೧. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ; ಮುನ್ನಡೆಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ತಂದ; ತರಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೩. ಸರಿಯಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ವಿಹಿತವಾದುದು: ಈ ಸತಿಸುತರಿಗೆ ಹೊನ್ನೆಪ್ಪು ಪೇಳನೆ ಮಾತನಾಡಿದನು ಭೂಪಾಲ ದಾತ ನೀ ಪಾಲಿಸು ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತ ದೊಳ್ಳು ನೀತವಾಗಿಹ ಜೊಸ ಜೊನ್ನ (ಪಂಪಾಂ. ೩-೧೧೨); ಅನುಚಿತ ಕಾರ್ಯಮನವನೊಡರಿಸೆ ಕಂಡು ನಿನ್ನಿದು ನೀತವಲ್ಲೆಂದು . . . ಬಿನ್ನ ವಿಪುದು (ಪದಿ. ೩-೨೯); ಉತ್ತಮಾಂಗವನೆತ್ತಿ ಮೊಗ ನೋಡುತ್ತ ಸರಸೋಕ್ತಿಗಳ ನುಡಿಯದೆ ಜೊತ್ತು ಗಲಿವುದು ನೀತವೇ ಪೇಳು (ಅನಂ. ೨-೧-೩೫). ೪. — ನೀತವಿಭೂತಿ: ಶ್ರೀಶರುಣವಲ್ಲಭನ ಪರಮ ನಿಭೂತರೂಪನ ಕಂಡಕಂಡಲ್ಲೇ ತೆರದಿ ಚಿಂತಿಸುತ ಮನದಲಿ ನೋಡು ಸಂಭ್ರಮದಿ ನೀತ ಸಾಧಾರಣ ವಿಶೇಷ ಸಹಾತಿ . . . ಬಗೆಗಳನಂತು ಬುಧರಿಂದ (ಪದಾರ. ೫-೧). [ಸಂ.]

ನೀತದೇಶ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಹೊಂದಿದ ನಾಡು ;
ಚೆನ್ನಾದ ಆಡಳಿತ ಹೊಂದಿರುವ ನಾಡು : ನೀತದೇಶದ ಮಧ್ಯೆ
ನೀತಿಯ ಮನೆಯೊಂದು ಪಾತಕಿಗಳೊಂದು ಸಜ್ಜೆಮನೆಯು ಅರಮನೆ
ಪುನೀತಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೬೬). [ನೀತ+ದೇಶ]

ನೀತವಿಭೂತಿ (ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಹತ್ತುಬಗೆಯ ವಿಭೂತಿಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ಭಗವಂತನಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಈಶ್ವರತ್ವ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ; ದೇವರ ವಿಶೇಷಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೧ ಗಂಡಕೀ
ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಮುದ್ಯುತವಾದ ಹಾಗೂ ಭಗವದ್ರೂಪವೇ
ಎಂದು ಭಾವಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಶಿಲೆಗೆ ಈ ಹೆಸರಿದೆ :
ಈ ವಿಭೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೦ ವಿಭಗಳುಂಟು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೂ
ಸ್ವಯಂಸ್ಕೃತವಾಗಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ
ಗಳು ನೀತವಿಭೂತಿಯೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು (ಹಸಾರ. ೫-೧ ತಾತ್ಪರ್ಯ).

[ಸಂ.]

ನೀತಿ (ನಾ). ೧. ಒಯ್ಯುವಿಕೆ. ೨. ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ; ಮುನ್ನಡೆಸು
ವಿಕೆ. ೩. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ ; ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯ ; ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ :
ಅದರೂ ನೀತಿಯ ಸಾಧನ ಸಕಲಲೋಕಕ್ಕಾಗಬೇಕೆಂದು ಪೇಟಾದ
ಸೋಮಂ ಸುಜನಕಳೇ ಶತಕದೊಳ್ ತಪ್ಪಿದೊಡಂ ತಿದ್ದಿ
ತೋರ್ಪುದು (ಸೋಮೇಶ. ೨) ; ನೀತಿಯನ್ನೊಳ್ಳು ವಿಜಾತಿಯ ಮಾತನೆ
ಮನ್ನಿಸ ವಸಂತಸ್ತನಂ ಕಿಡುಗುಂ ಜಾತಿಯ ಸಿರಿಯುಬಾದಿದ್ದು ಕುಜಾತ
ಕುಲದ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬಲವುಬೇಂ ವಿಸ್ಮಯಮೇ (ಪಾಶ್ವತ್ಯ. ೯-೬೦) ;
ನೀತಿಯ ರೂಪಗೊಂಡ ತೆಜದಿಂ ನೆಲಸಿರ್ಪ ಮಹಾಪ್ರಧಾನರಿಂ . . .
ಪ್ರಭೂತಮಾಂಧಾತನ ರಾಜ್ಯದಂತೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣಚಕ್ರಿಯ ರಾಜ್ಯಮೊಪ್ಪುಗುಂ
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೫-೨೧) ; ನೀತಿಯುಳ್ಳವನ ಮನದೀಪದಲ್ಲಿ ಜಾತಿಭೇದವೇನು ?
(ಗಾಡ). ೪. ಧರ್ಮ ; ನ್ಯಾಯ : ನೀತಿಯ ತಾಯಿ ಪೃಥ್ವಿ ಕಮಾ
ದೊಡಮಾಡಲಮೋಳುಮೆನ್ನೊಳೇ ಮಾತಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೪೫) ; ನೀತಿ
ಬಲಿದುಡೊ ಶಾಂತಿ ರೂಪಾಯ್ತೊ . . . ಎಂಬ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದಿದ್ದ
ಮುನಿನಾಥನಂ ಕಂಡು (ಪುಷ್ಪಕ. ೫-೬೬) ; ಗೋಪವಾಹನ ಭಕ್ತಹಿಂಸೆ
ಯನೀ ಪರಿಯೊಳಲೊ ಕೇಳುತಿದರ್ಫಂ ಪಾಪವನ್ನದೆ ಸುಮ್ಮನಿಹುದಿದ್ದು
ನೀತಿಯೇ ನೀಗೆ (ಬಸವ. ೬೧-೧೮) ; ನೀತಿಯಲಿ ನೀವಿನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ
ಭೂತಳವನುಜಿ ಕಳೆದ ಬಂಧುವ್ರಾತಕದಕನೀವು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೧-೬೯) ;
ಒರೆಗಲ್ಲಿನಂತೆ ವಿಧಿಯರಲು ನೀತಿಯ ಇರವು ಬೇಜಿಂ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೬೬) ; ಸತತ ಬದವಮೇ ಸಮ್ಮಯ ನೀತಿ (ಅಹಲ್ಯ. ೬-೬). ೫. ಒಳ್ಳೆಯ ಉಪದೇಶ ; ಹಿತೋಕ್ತಿ : ಇನ್ನಿತು ನೀತಿಯ
ಕೇಳಿ ಮನದಲಿ ನೆನೆಯನಕಬಾ ಪಾಪಿರಕ್ಕನನಿತು ಮೂರ್ಖನೊ. (ಶಾಂತಿ. ೧೪-೨೪). ೬. ರಾಜನೀತಿ ; ಅರ್ಥನೀತಿ ; ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತ ತಂತ್ರ ;
ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದು ರಾಜನೀತಿಗೆ ತಾ ಮನೋಹರರೂಪು . . . ಸಾಮಾ
ತ್ಯವ ಬಳಕ ನೀತಿ ವಿರಾಮವಾಗದೆ ಬಿಡದು (ಕುಪ್ಯಾ. ೯-೫). ೭. ವಿನೇಕ ;
ಸಾರಾಸಾರವಿಚಾರ ; ವಿನೇಚನೆ : ನೀತಿಂತತ್ಯಾಕುರದುಂ
ಕೋಪಾತುರಗುನಾಗಿ ನುಡಿವುದು ನೀತಿಯಲ್ಲ (ಸಂಚಿಕ. ೨೦೯-೧೬) ;
ಬಳಿಯುವುದು ನೀತಿಯ ವಿರೋಧಿಯಂ ವ್ಯಾಧಿಯುಮಂ (ಜಗವಿ. ೬-೨೨). ೮. ತಂತ್ರ ; ಯುಕ್ತಿ. ೯. ಕಾರ್ಯನೀತಿ ; ಧೋರಣೆ :
ಪತ್ರಿಕೆಯ ನೀತಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡುವವ ಮುಖ್ಯಸಂಪಾದಕ
(ಕವಿಕೋ. 1, ೧೮೬).

ನೀತಿನಿಧಾನ = ರಾಜನೀತಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದವನು ; ಒಂದು
ಬಿರುದು : ತತ್ತ್ವದಪದ್ಯೋಪಜೀವಿ ಸಮರ್ಥಗತಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಂ
ಮಹಾಸಾಮನ್ತಾಧಿಪತಿ . . . ನೀತಿನಿಧಾನಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೬೦-೬ ;

1088). ನೀತಿಸಾರಾಯಣ = ರಾಜ್ಯನೀತಿವಿಚಾರದ ; ರಾಜ
ನೀತಿಜ್ಞ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಮರ್ಥಗತಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಂ ಮಹಾ
ಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಜ್ಞೋದ್ವಿಗ್ನನಾಯಕಂ . . . ನೀತಿಸಾರಾ
ಯಣಂ ಸ ಯ್ಯನಾರಾಯಣಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೬-೬೫ ; 1072).

[ಸಂ.]

ನೀತಿಕಥೆ (ನಾ). ಬಾಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುವ ಕಥೆ ;
ನೀತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಕಥೆ : ಈ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿ ಅನೇಕ
ನೀತಿಕಥಾಸಂಗ್ರಹಗಳು ಹುಟ್ಟಿವು (ನೀತಿ. II, ೪೦೪) ; ಮಕ್ಕಳಿಗೆ
ನೀತಿಕಥೆಗಳನ್ನು ಓದಲು ಹೇಳಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ನೀತಿ + ಕಥೆ]

ನೀತಿಕಾಜಿ (ನಾ). ನೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು ; ಸಚ್ಚರಿತ್ರ :
ನೀತಿಕಾಜನ ಮಾತದೇಕೆ ತಪ್ಪುಗುಂ (ಸಂಚಿಕ. ೧೩೬-೧೨) ; ಸಿರಿಯ
ಮದವೆಂಬಿಧಿಕತಾಮನ ದೊರೆಕಿಡ್ಡಿಗೆ ನೀತಿಕಾಜರ ಪರಮಪಚನಾಂಜನದಿ
ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವುದು ನಯವೆಂದ (ಕುಪ್ಯಾ. ೯-೨).

[ನೀತಿ + -ಕಾಜ]

ನೀತಿಕೆ (ನಾ). [ಭಂದ] ಪ್ರತಿಸಾದದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ಅಕ್ಷರಗಳಿ
ರುವ ಒಂದು ವರ್ಣವೃತ್ತ : ನೀತಿ-ನರರಂಗಂ (ಭಂದೋಜು. ೨-೧೨೪ ಅಡಿಟಿ). 'ಮಾಣಿಕ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ. ನೀತಿಕಾ]

ನೀತಿಕೋವಿದ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅರಿತವನು ;
ನೀತಿಜ್ಞ : ಆರು ಹಿತವರು ನೀತಿಕೋವಿದರಾರು ಸುಜನರು ಬಹುಪರಾ
ಕ್ರಮರಾರವರ ಹೊಜಿಬೀಸಿ ಕಾಬುದು ನನ್ನ ಮತ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೬) ;
ಲೋಕಮಾನ್ಯಟಿಳಕರ ಗೀತಾರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಐರೋಪ್ಯ ನೀತಿಕೋವಿದರ
ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಬಂದಿವೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ಪರಿ. ೧೪೪).

[ನೀತಿ + ಕೋವಿದ]

ನೀತಿಕ್ಷತಿ (ನಾ). ನೀತಿಯ ನಾಶ ; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒದಗುವ ಹಾನಿ ;
ಕೇಡು : ವಿತತಾಧಿಮಾನ ನೀತಿಕ್ಷತಿಗಂ ಶಿವಭಕ್ತಧರ್ಮ ನಿರ್ಮಳಕೀರ್ತಿ
ಚ್ಯುತಿಗಧಟನಪ್ಪೊಡಂ ಭೂಪತಿಯುಳ್ಳಲ್ವೊಂ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೨೨).

[ನೀತಿ + ಕ್ಷತಿ]

ನೀತಿಗಲೆ (ಕ್ರಿ). ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗವನ್ನು
ಬಿಡು : ರಾಜ್ಯಪದವಿಯಲ್ಲಿ ಸೋತ ಮನದವನಲ್ಲ ಭುವನಖ್ಯಾತನೆನಿ
ಪೊಂದಾತಿಯನು ದಿಬ ನೀತಿಗಲೆರೆ ಬಳಕ ನಿಮ್ಮಯ ಮೊಮ್ಮನಲ್ಲೆಂದ
(ಕುಪ್ಯಾ. ೧೦-೬೨). [ನೀತಿ + ಗಲೆ]

ನೀತಿಗಾಮಿ (ನಾ). ನೀತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು : ಸ್ವಾಮಿ
ಕಾರ್ಯವೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಮನುಜ ನೇಮಿಸಲು ನೂರರೊಳ
ಗೋವನಾತನು ನೀತಿಗಾಮಿಯನ್ನಿಪಲನ ಜನಪದಂ ನಂಬುವದು
(ಶೃಷ್ಣವಿ. ೪-೨೫). [ಸಂ. ನೀತಿಗಾಮಿನ್]

ನೀತಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸು. ೨. ನಡೆ
ಗೆಡಿಸು ; ಸೋಲಿಸು : ಆತನು ಗೆಲಿದನು ಸುನಾಥನ ನೀತಿಗೆಡಿಸಿ
. . . ಮಹಾತಿಬಲನನೆನೊಡನೆ ಬಲುಹಾಯ್ ಜುಂನನ ಸಮರ (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೧೮).
[ನೀತಿಗೆಡು + -ಇಸು]

ನೀತಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆ ; ಅಪಮಾರ್ಗ
ವನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಶೀಲಗೆಡು : ದುರ್ಜನೋಪಗತೋದ್ವೇಶದೊಳಂ
ಪಟ್ಟವರ್ಮನೀಧಿವ್ರಾತದೊಳ ಮೂವಗಂ (?) ತಗುಣಾತ್ಮರ್ ವಿನಯ
ಪ್ರಹೀಣರವಿನೀತರ್ ನೀತಿಗೆಟ್ಟಾಡುವರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೬) ; ಸಲಿ
ಮಾಯಾನೋದವಾಚ್ಛಾದಿಸೆ . . . ನೆಲೆಗೆಟ್ಟ ನೀತಿಗೆಟ್ಟಂ (ರತ್ನಾ. ೫೩) ;
ಅಂಧಕಾಸುರನು ನೀತಿಗೆಡೆ ಬಳಕವರ ರಾಜ್ಯದ ಭೂತಳದ ಸಮ್ರಾಂತ್ಯ
ವನಾತನಾಳಿದ ಬಡೆಳದಿನ ವ್ಯಷಪರ್ವನೆಂಬುದೆ (ಸಂಭವ. ಪರಿ. ೨-೨) ;

ಗಗನಕೆದುರು ನಿಂತಿದೆ ತರು ಮನೆಯ ಚಿತ್ತಿನಂದದಿ ಹೃದಯವಶದ
ನೀತಿಗೆಟ್ಟು . . . ಅನಾಥಿಯಂದದಿ ! (ಅನಿಕೇ. ೧೪-೫).

[ನೀತಿ+ಕಡು]

ನೀತಿಚಾಣಕ್ಯ (ನಾ). ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನಂತಿರು
ವವನು ; ರಾಜ್ಯನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದವನು : ಮಂತ್ರಿಮಾಣಕ್ಯ
ನೀತಿಚಾಣಕ್ಯ ನಿಯೋಗಯೋಗಂಧರಂ . . . ಅಗಣತಪುಂಜಗಾತ್ರನೆನಿ
ಸಿದ ಸೋವಿದೇವದತ್ತಾಧೀಶ್ವರ (ವಿಕ್. VIII, ಸೂರಬ. ೨೬೬-೨೯ ;
1070).

[ನೀತಿ+ಚಾಣಕ್ಯ]

ನೀತಿಜಡ (ನಾ). ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯದವನು : ಮಂದಬುದ್ಧಿಯ
ನೀತಿಜಡನಾದ ಮೃಕ್ಕಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮುಂದಿರುವ ಸ್ಥಾನವದು (ಪುನರು. ೩೯೨).

[ನೀತಿ+ಜಡ]

ನೀತಿಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ನಯನೀತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದವನು ; ವ್ಯವಹಾರ
ಕುಶಲ : ತನ್ನ ಕಾರಯಕಾರಣವನುಳಿದನ್ನಾಚಾರ್ಯನು ಮಾಡು
ವುದನ್ನುತೆಗೆ ತಾನಲ್ಲ ನೀತಿಜ್ಞರಿಗೆ ಭಾವಿಸಲು (ಕುಮ್ಯಾ. ೩-೬).
೨. ರಾಜ್ಯತಂತ್ರನಿಪುಣ ; ರಾಜ್ಯನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದವನು :
ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮೊಂದು ಚೇತನದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದ ಕಾರ್ಯದೀಪಮನವಂ
ನೀತಿಜ್ಞರೊ ಪೇಜುರೇ (ಶಾಂತಪು. ೨-೩೦) ; ಈ ಸಪ್ತಂಶಕರುಗಳ
ನಂದಿದ ನಾನು ನೀತಿಜ್ಞನೆ (ಕುಮ್ಯಾ. ೪-೩೬) ; ನೀತಿಜ್ಞಂ ನಿಜಸತ್ಯ
ತತ್ವನಿಪುಣಂ . . . ರಾಜೇಂದ್ರಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ (ಹಮ್ನಿ. ೧-೨೬) ;
ಬಾಹ್ಯವಾದ ಉಪಶ್ಲವ ಒದಗಿದಾಗ ಕೌಟಿಲ್ಯಾದಿ ನೀತಿಜ್ಞರು ರಾಜರಿಗೆ
ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಪುನರು. ೧೦೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ನೀತಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ನೀತಿಗೆಡು : ವಿಘಾತಿಸಿತು. ಸುಪ್ರೀತಗಿತ್ತಿಹ
ಮಾತಿದಿಂದುವಿರದೆ ನುಡಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತಮಾಗಿದು ನೀತಿದಪ್ಪಿದ ಪಾತಕದಿ
ನೆರ್ದೇಶವದು ಸುಖಮಾತುರದೊಳು ನಡೆದೆ (ಭಂದೋಬು. ೮. ೮೬).

[ನೀತಿ+ತಪ್ಪು]

ನೀತಿದೂರ (ನಾ). = ನೀತಿಬಾಹಿರ ೨ : ಅರಿಗೆ ದೂರುಸೆನಾರೊಳು
ಹೋರುನೆ ಭೂರಮಣನೆ ನೀತಿದೂರನೆಂದನಿ (ಶಾಕುಂ. ೭೩ ಅಡಿಟಿ).

[ನೀತಿ+ದೂರ]

ನೀತಿನಿಪುಣ (ನಾ). = ನೀತಿಜ್ಞ ೧ : ನೀತಿನಿಪುಣ ಸುಜಾಣ ವಿತರಣ
ವಾತ್ರ ಚೋಡಾರತ್ನ . . . ಭುವನಕೆ ದಾತಾರ ಮರೈ ಭಾಪು ಭಾಪಂದಾ
ತುರದಿ ಕೈಯೆತ್ತಿ ಪೊಗಳ್ಳರು ನೃಪರು ಪಾಠಕರು (ನಾಗಪ. ೬-೪೧) ;
ಇಂದಿಸಲಿ ಮಿಗೆ ನೀತಿನಿಪುಣರು ಬಂದು ನೆಲಸಿದ ಸಿರಿಯು ತೊಲಗಲಿ
ಇಂದೆ ಮರಣವು ಬರಲಿ ಸುಜನರದೆಂದಿಗೂ ಸತ್ಯವನು. ಮೀರರು
(ನೀಸಾರಾ. ೩೨).

[ನೀತಿ+ನಿಪುಣ]

ನೀತಿನಿಪುಣತೆ (ನಾ). ನಯನೀತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ ; ವ್ಯವ
ಹಾರಕೌಶಲ : ನೀತಿನಿಪುಣತೆಗಾದಿಗುರು ವಿಖ್ಯಾತಿ ವಿತರಣತೀಲ
(ನಾಗಪ. ೯-೪೬).

[ನೀತಿ+ನಿಪುಣತೆ]

ನೀತಿನಿಯಂತ್ರಣ (ನಾ). ಭೋರಣೆಯನ್ನು ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳುವುದು ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ನೀತಿಯನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುವುದು :
ನೀತಿನಿಯಂತ್ರಣ ಅಂದರೆ ತನ್ನ ನಿಶ್ಚಿತನೀತಿಯನ್ನು ಆಚರಣೆಗೆ ತರುವ
ರೀತಿ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಇಡಿ ಜೀವನವನ್ನೆಲ್ಲ ಆವರಿಸುತ್ತದೆ (ಕವಿಕೋ. ೧,
೧೪೬).

[ನೀತಿ+ನಿಯಂತ್ರಣ]

ನೀತಿಪಥ (ನಾ). = ನೀತಿಮಾರ್ಗ ೧ : ಈತನಿಗೆ ಸಚನಂ ಸುಬುದ್ಧಿ
ಯೆಂಬನೊರ್ವಂ . . . ನೀತಿಪಥಮಂ ದಿಡದೆ . . . ಪರಿಜನಕೆ
ಪದುಳಿಸಾಗಿ ಭೂಪನಂ ಪೋಷಿಸುವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೩).

[ನೀತಿ+ಪಥ]

ನೀತಿಪಾಠ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ; ವ್ಯವಹಾರ
ಕುಶಲತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವುದು : ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಾಲೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ನೀತಿಪಾಠವಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ನೀತಿ+ಪಾಠ]

ನೀತಿಪೌಷ್ಕಲ್ಯ (ನಾ). ಧರ್ಮದ ಅಧಿಕೃತ, — ಹೆಚ್ಚಳ : ವ್ಯಾಪ
ಕಾರಿವಾದ ನೀತಿಪೌಷ್ಕಲ್ಯಕ್ಕೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದ ತೃಪ್ತಿ — ಅನಂದಕ್ಕೂ
ಈ ಪ್ಲಾನವೇ ಸಾಧಕ (ಪುನರು. ೪ ಪೀಠಿಕೆ).

[ನೀತಿ+ಪೌಷ್ಕಲ್ಯ]

ನೀತಿಬಾಹಿರ (ನಾ). ೧. ನೀತಿಯಿಂದ ಹೊರತಾದುದು ; ಧರ್ಮ
ದಿಂದ ದೂರವಾದುದು : ಈ ಕಳ್ಳರ ಜ್ಞಾನಸಂಗ್ರಹದ ರೀತಿ
ನೀತಿಬಾಹಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬೫) ; ನಾಚಕೆಗೇಡಿನ ಮತ್ತು
ನೀತಿಬಾಹಿರವಾದ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಮಾಸ್ತೆ ನಿಶೋನ್ ತಾನೊಬ್ಬ
ಪ್ರಮುಖವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರಬೇಕೆಂದೂ . . . ನೆಕ್ಕ
ದೋನ್ ಅಲೋಚಿಸಿದನು (ಪುನರು. ೨೫೬). ೨. ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ
ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಡೆಯುವವನು ; ನೀತಿಗೆಟ್ಟವನು : ಅರು
ಕುಡಕಗಳು . . . ನೀತಿಬಾಹಿರರಾರು ದುರ್ಬಲರವರು ನಿನ್ನರಮನೆಯ
ಮಂತ್ರಿಗಳು (ಕುಮ್ಯಾ. ೧-೬) ; ನಾನೇನಾದರೂ ನೀತಿಬಾಹಿರನಾದ
ರಾಕ್ಷಸನೆ ? (ಮಲನಾ. ೧೧).

[ನೀತಿ+ಬಾಹಿರ]

ನೀತಿಬಾಹಿರತೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಿಂದ ದೂರವಾಗಿರುವಿಕೆ :
ಗೋವಿಂದರಾಯರ ಧರ್ಮಬಾಹಿರತೆ — ನೀತಿಬಾಹಿರತೆಯನ್ನು ಶ್ರೀಗಳವರ
ನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು (ಸಮಜೀ. ೩೭).

[ಸಂ. ನೀತಿಬಾಹಿರತಾ]

ನೀತಿಬಾಹ್ಯ (ನಾ). = ನೀತಿಬಾಹಿರ ೨ : ಆತಂ ನೀತಿಬಾಹ್ಯನಪ್ಪು
ದಟಾಂ ಪೂರ್ವಾಪರವಿಚಾರವಿಳನಾಗಿ . . . ಅನೇಕರ ವೃತ್ತಿಪ್ರಪತ್ತಿ
ಗಳಂ ಕಳೆದುಕೊಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೨೪-೧) ; ಪೂತ ಕುಂಭೀಪಾಕಕರ್ಹರು
ಆತಗಳು . . . ನೀತಿಬಾಹ್ಯರು ದಿವಿಜರಣುವತ್ತಾಜುಕೊಟಿಗಳು
(ಸಂಭವ. ೫-೨೦).

[ನೀತಿ+ಬಾಹ್ಯ]

ನೀತಿಬೋಧಕ (ಗು). ನೀತಿಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ, — ಕಲಿಸುವ :
ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನರು ಹೇಗೆ ಬಾಳಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವಾಗಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ
ನೀತಿಬೋಧಕ ಪದ್ಯಗಳು ವೇಮನನ ಪದ್ಯಗಳು (ಭಾರದ. ೪೦೩).

[ನೀತಿ+ಬೋಧಕ]

ನೀತಿಬೋಧೆ (ನಾ). = ನೀತಿಪಾಠ : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನೀತಿಬೋಧೆಯುಳ್ಳ
ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ನೀತಿ+ಬೋಧೆ]

ನೀತಿಭಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಯಾಚಿಸುವುದು, — ಬೇಡು
ವುದು : ಆಕಟಿಮ್ನು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಿ ಮರಣದಂಡೆಕೆಡೆಯರೆ, ಪರರ
ಭಾಗಲಿಗೆ ನೀತಿಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಬರುವವೇನಂತು ನಿಮ್ಮ ನೀತಿಯನೆಮ್ಮ ಧರ್ಮವಂ
ಕಾಯೆಂದಂ (ಗೋಲಿ. ೬-೧೩೬).

[ನೀತಿ+ಭಿಕ್ಷೆ]

ನೀತಿಭ್ರಷ್ಟ (ಗು). ೧. ನೀತಿಗೆಟ್ಟ ; ಧರ್ಮದೂರವಾದ : ನೀತಿ
ಭ್ರಷ್ಟ ಜೀವನದ ಮಂಜುದರೆಯಲ್ಲಿ ಆ ನೆನಪುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು
ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಗುರಗೊಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಳು (ಪುನರು. ೧೯೩).
(ನಾ). ೨. = ನೀತಿಬಾಹಿರ ೨ : ಅವನೇ ಇಂದು ನೀತಿಭ್ರಷ್ಟನಾದ
ಸ್ವಾಧಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಸ್ವಾರ್ಥಸುಖವೇ ಜೀವನದ ಉಚ್ಚಾದರ್ಶವೆಂದು
ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೫೯).

[ನೀತಿ+ಭ್ರಷ್ಟ]

ನೀತಿಭ್ರಷ್ಟತೆ (ನಾ). ೧. ದುರಾಚಾರ ; ಅನೀತಿ : ತಮ್ಮ ನೀತಿ
ಭ್ರಷ್ಟತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಮ್ಮೆಪಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ವೇಶ್ಯೆಯರು . . . ಆ
ಮಿತ್ರಮೇಳದ ಸದಸ್ಯರಾಗುವೆಂದರೆ ಯಾರಿಗಾದರೂ ವಿಸ್ಮಯವಾಗದಿರದು
(ಪುನರು. ೧೯೬). ೨. "ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ; ಲಂಚಗುಳಿತನ ; ನೀತಿ
ಭ್ರಷ್ಟತೆ" (Corruption. ಪತ್ರಿಕೆ. ೨೩).

[ನೀತಿ+ಭ್ರಷ್ಟತೆ]

ನೀತಿಮತ್ತೆ (ನಾ). ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ನಡವಳಿಕೆ; ಧರ್ಮ : ಇಂಥ ನಿಶ್ಚಲ ಬುದ್ಧಿಪ್ರಧಾನತೆಯ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಬುಡ ದಿಂದಲೇ ಅರಳಿ ಬಂದ ನೈಸರ್ಗಿಕನೀತಿಮತ್ತೆಯೆಂದು ಜಾರ್ಜಿಯ ನೈತಿಷ್ಠ (ಗಂಪಾಯಿ. ೭೭). [ಸಂ. ನೀತಿಮತ್ತಾ]

ನೀತಿಮಾರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ; ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯ : ಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತಿಕನ . . . ಜ್ಯೋತಿಯಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯೇ ನೀತಿಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸದವೇನೇ ನೀನು (ಕನಕ. ೧೪೦-೮). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯುಳ್ಳವನು; ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯವಂತ : ಅನತಿ ಶಯ ನೀತಿಮಾರ್ಗನನೂನಕವಿಲಾಸನಂ ಭೂತಳದೊಳ್ ಮನುಗಂ ವ್ಯಾಸಂಗೆಂ ಮಿಗಿಲೆನಿಸಿದ ಕವಿತಾವಿಲಾಸನಂ ಪೊಗಬದರಾರ್ (ಪಂಚತಂ. ೬-೬). ೩. ಒಬ್ಬ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಾಜನ ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮತಾ ನೀತಿಮಾರ್ಗ ಪರ್ಮಾನದಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟಿದ ಪ್ರಥಮವರಿಷ (ಎಕ. IV (R). ಜಾಮರಾ. ೨೫೬-೪; ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ); ನೀತಿಮಾರ್ಗ ಪರ್ಮಾನ್ $\times \times \times$ ದಿಗಳ ಕೊಬ್ಬುಣವರ್ಮಾ ಧರ್ಮರಾಜ ಶ್ರೀಮತಾ ಪರ್ಮಾನ್[ದಿ] ಗಳ[ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟಿ]ದ ೯ನೆಯ ಸಂವತ್ಸರವಾದ $\times \times \times$ ಸಂವತ್ಸರದಲು (ಎಕ. III(R), ನಂಜನ. ೨೧೦-೨; ೨ನೆಯ ಶತ); ಸ್ವಸ್ತಿ ಶ್ರೀ ನೀತಿಮಾರ್ಗ ಕೊಬ್ಬುಣವರ್ಮಾಧರ್ಮಾಪರಾಜಾಧಿರಾಜ ಕೊನಳಾಲಪುರವರೇಸ್ವರ . . . ದಣ್ಣನಾಯಕನಾಗಿ ನೀತಿಮಾರ್ಗನ ಸಿಪದೊಳ್ ಕಾದಿ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೫೭-೧; ಸು. ೨೦೦).

[ನೀತಿ + ಮಾರ್ಗ]

ನೀತಿಯುತ (ಗು). ೧. ನೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಧರ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ನೀತಿಯುತ ಕಲ್ಪನವ ಕೇಳಿಸು (ಮದೇಪು. ೨೭-೨೬). (ನಾ). ೨. ಧರ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು : ನೀತಿಯುತಮಾಗಿಯುಂ ದಲ ನೀತಿಸಮನ್ವಿತಮುನಾಯ್ತು ಸುಖಭಾಜನಕಂ ಭೂತಿಯುತಮಾಗಿಯುಂ ತದಭೂತಿಸಮನ್ವಿತಮುನಾಯ್ತು ಧರ್ಮನ ರಾಜ್ಯಂ (ಬಾಳಪು. ೧೨-೧೭೨); ತಮ್ಮ ಸಂಸಿದ್ಧಿಗಳನ್ನು ನೀತಿಯುತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಲ್ಲವಾಗಿದೆ (ಬುಕ್ಕಾರ. ೪೨ ಪೀಠಿಕ). ೩. = ನೀತಿವಂತ : ಮಾತಳುವವರೊಳ್ ನೀತಿದರಮಳಕವಿತಾ ನೀತಿಯುತಕೆಲರೆ ಪರಮಕವಿವೃಪಭರ್ತಾ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೭); ನೀತಿ ಯುತಂ ನಮೊಳಪ್ಪಿ ನೀತಿಯುತಂ (ಬಂಹರಿ. ೭-೨). [ನೀತಿ + ಯುತ]

ನೀತಿಯುತೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವಳು; ಸುಶೀಲೆ : ಭೂತಳಕೆಲ್ಲಂ ಸಂದುದಿದತ್ತಂ ನೀತಿಯುತೇ ಮಂದಾನಿಲವೃತ್ತಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೦೮). [ಸಂ. ನೀತಿಯುತಾ]

ನೀತಿವಂತ (ನಾ). ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು; ಸಜ್ಜನ : ನಿರಂತಸುಖವನು ಪುಣ್ಯವನು ತಾನೆರಡ ಗಳಿಸುವ ನೀತಿವಂತನು (ಕೌಶಿಕಾ. ೬೮-೧೨); ನೀತಿವಂತರು ಕೇಳಿಲ್ಲ ನಮಗೀತನೆ ಗತಿಯಾನ ಪುರಂದರವಿಠಲ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೭೯-೩); ನೀತಿವಂತನು ಸೋತು ನಡೆವನು (ನೀಸಾರಾ. ೧೨); ಮಾತು ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವವನು ನೀತಿವಂತನಲ್ಲ (ಗಾಡೆ). [ಸಂ. ನೀತಿವತಾ]

ನೀತಿವಂತೆ (ನಾ). ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವಳು; ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯ ಪುಳ್ಳವಳು : ಆಕೆ ನೀತಿವಂತೆಯಾಗಿ ಬಾಳಿದಳು (ರೂಢಿ).

[ನೀತಿವಂತ + ಎ_೨]

ನೀತಿವಚನ (ನಾ). ಉಪದೇಶದ ಮಾತು; ವಿವೇಕದ ನುಡಿ : ಮಾತನಾಡೆಂದೆನಲು ದೇವಿಯು ಮಾತನಾಡಿದಳಾ ಬಿಡಾಲಗೆ ನೀತಿವಚನವ ಕೇಳು ಶಸ್ತ್ರಹುದೆಂದಳಾ ದೇವಿ (ದೇವೀಮ. ೬-೧೮); ಯಾರು ಹೇಳದ ನೀತಿವಚನವನಾಂಕುತ ರಚಿಸುವನು (ನೀಸಾರಾ. ೪). [ನೀತಿ + ವಚನ]

ನೀತಿವರ್ಧನ (ನಾ). ರಾಜನೀತಿಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು ವಿಕೆ, - ಪಾಲಿಸುವಿಕೆ : ಸುಮತಿಯ ವಚಕ್ಕೆ ಪದವಟ್ಟು ದಮಿತಾರಿ ನೀತಿವರ್ಧನನಿಮಿತ್ತಂ ಪ್ರೀತಿವರ್ಧನನೆಂಬ ದೂತಮುಖ್ಯನನಟ್ಟಿದೊಡೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೭೩ ದ). [ನೀತಿ + ವರ್ಧನ]

ನೀತಿವಾಕ್ಯ (ನಾ). = ನೀತಿವಚನ : ರಾಮನಿಂ ಧೀರರುಮಾರುಮಿಲ್ಲ ಪ್ರೀತರಣದಿಂ ಪರಾಭವಮಾವುದುಮಿಲ್ಲ . . . ನಿಂಬ ನೀತಿವಾಕ್ಯ ಮುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೨೦೯-೨೩). [ನೀತಿ + ವಾಕ್ಯ]

ನೀತಿವಾದಿ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವವನು : ಸೌಂದರ್ಯ . . . ಉದಾತ್ತ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪ್ರಚೋದಿಸಬೇಕೆಂದು ನೀತಿವಾದಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಸೌಂದರ. ೭೪). [ಸಂ. ನೀತಿವಾದಿನ್]

ನೀತಿವಿದಿ (ಕ್ರಿ). ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸು : ನೀತಿವಿದರಸಂಗೆ ಬಡಳ ಪಾತ್ಯಕವದು ಜನರಾಗ ರಾಗವ್ರಾತದಿಂ ಧನ ಧನದ ಪರಿಕರ ಪರಿಕರದಿ ಜಯವು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೪೮); ಒಡನೆ ಭೀಮನು ಧರ್ಮಜನ ವೈರಾಗ್ಯದ ನುಡಿಯನಾಲಿಸಿ ಕೋಪವೆರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಿಮಿದಿಗೊಳುತಳಲುಕೆ ನೋವುಕೆ ನೀತಿ ವಿದಿದು ನಿಷ್ಕರವನಾದಿದನು (ಕರ್ಣಪ್ಪ. ೧೧-೧). [ನೀತಿ + ವಿದಿ]

ನೀತಿವಿದ (ನಾ). ೧. = ನೀತಿವಂತ : ನೀತಿವಿದರಮಳಕವಿತಾನೀತಿ ಯುತಕೆಲರೆ ಪರಮಕವಿವೃಪಭರ್ತಾ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೭); ಇಂತಿವನೋದಿ ಬೇಳ್ಳ ಮನುಜಾಳಿಯು ದುಃಖಚಯಂಗಳಿಂಗೆ ಮೇಣ್ ಸಂತರುಮಾಗಿ ನೀತಿವಿದರಾಗಿ ನಿಗರ್ವಿಗಳಾಗಿ ಲೋಕದೊಳ್ ಸಂತತ ಪೂಜ್ಯರಾಗಿ ಸುಖ ದಿಂದಿರುತ್ತಿರಾರ್ (ಕುಟಿಕಂ. ೧೦೭). ೨. = ನೀತಿಜ್ಞ : ಚಂದ್ರ ಗುಪ್ತಂಗೆ ಸಮಸ್ತ ಧಾರಿಣಿಯುತ್ತು ನೆಗಟ್ಟಿಯನಾಂತ ನಿಷ್ಕುಗುಪ್ತಂ ಗೆನೆಯೊರೊ ನೀತಿವಿದರರ್ಥವನೇಪ್ಪಿತ ವಿಶ್ವಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಪಂಚತಂ. ೩-೧೨); ನೀತಿವಿದರ್ ನಿಮ್ಮಂದಿಗಿರೇ ಕೆಡದಿಂ ನುಡಿವುದಪನೆಯಂ (ಪಾಕರ್ಪು. ೪-೪೬); ನೀತಿವಿದ . . . ಭೂತಳವಲ್ಲಭಂ ನಳಸೃಪಂ ಸಲೆ ಮತ್ಸತಿಯಾತನೆಂದು ಸಂಪ್ರೀತಿಯನಾಪ್ರರೊಳ್ ಮಿಗೆ ವಿಚಾರಿಪಳ್ (ನಳಚಂ. ೪೦); ನೀತಿವಿದನಲ್ಲದ ಕುಮಂತ್ರಿ ವಿನೀತಪರನಲ್ಲದ ಪುರೋಹಿತ ನೇತಕವರಿದಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥಂಗಳೆಯು ವುತ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೭೩).

[ಸಂ. ನೀತಿವಿದಾ]

ನೀತಿವಿಭವ (ನಾ). ನೀತಿಯ ಅಧಿಕೃತದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು ; ನೀತಿವಿಭವಂ . . . ಉತ್ತಂಗಳಲಾವ್ರಾತಂ ಮೂರ್ತಿಯನಾಂತವೊಲಾ ತಪನಾನ್ವಯಸುಧಾಬ್ಧಿ ಚಂದ್ರಮನೇನಿವಂ (ಉದ್ಯುಟ. ೧೨-೭೧).

[ನೀತಿ + ವಿಭವ]

ನೀತಿವಿರುದ್ಧ (ನಾ). ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾದುದು; ನೀತಿಬಾಹಿರ ವಾದುದು : ಪೂರ್ವಪುರುಷರಿಂದಾದ ಮಹಾಬವಿಯಂ ಬಿಡಲಾಗದೆಂದು ನೀತಿವಿರುದ್ಧಂಗಳಪ್ಪ ಮಾತುಗಳಂ ನುಡಿದಯೊಡೊಡಿಯಂತೀಯವಸರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದೊಂದು ಕಥೆಯುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೩೭-೧೭). [ನೀತಿ + ವಿರುದ್ಧ]

ನೀತಿವಿಷಯಕೆ (ಗು). ನೀತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : ನಾವು ಸದ್ಗುರುಗಳ ನೀತಿವಿಷಯಕೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವೆವು (ಪರಶ. ೩೧).

[ನೀತಿ + ವಿಷಯಕೆ]

ನೀತಿವಿಹಾರಿ (ನಾ). ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡುವವನು ; ನೀತಿ ವಂತ : ನೀತಿವಿಹಾರಿಗಳ್ ಸಕಲಧರ್ಮವಿಚಾರಿಗಳ್ . . . ಅರವಿಂದಪ ರೋಪಸುರೂಪರೊಪ್ಪಿದರ್ (ವಿದ್ಯಚ. ೧-೫೫).

[ಸಂ. ನೀತಿವಿಹಾರಿನ್]

ನೀತಿವಿಹೀನ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ; ನೀತಿಬಾಹಿರ : ಶಿಷ್ಯಜನದೊಡನೆ ವಿಚಾರಭ್ರಷ್ಟನೇ ಗರ್ವಿತನೆ ಸುಜನಾರಿಷ್ಟನೇ ತಾಮಸನೆ ನೀತಿವಿಹೀನನೇ ಮಳನೆ (೭ನಪು. ೪೫-೨೧). [ನೀತಿ + ವಿಹೀನ]

ನೀತಿವಿಳಾಸ (ನಾ). - ನೀತಿವಿಹಾರಿ : ನೀತಿವಿಳಾಸ ಕೇಳಿ ಪೆಗ
ಲೋಕಾಂಶ ಮದೀಶನ ಹಸ್ತಪಾಪಮಂ ಘಾತಕನಾರ್ಥಿಂ ಕಡಿದ ಪಾತಕ
ನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಂ (ದಶಕು. ೧೨-೯೪). [ನೀತಿ+ವಿಳಾಸ (=ವಿಲಾಸ)]

ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. ಆಚಾರ, ನಡವಳಿಕೆ, ಲೋಕವ್ಯವಹಾರ,
ಧಾರ್ಮಿಕವೃತ್ತಿ ನೋದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ :
ಅತ್ಯಾಹ್ಲಂ ಪೃಥಿವೀಂ ತ್ಯಜೇತ್-ತನ್ನ ನಿಮಿತ್ತಮಾಗಿ ಭೂಮಿಯಂ
ಬಿಡುವುದೆಂಬ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೩೯-೯); ದಿಸುಟು ಕಳೆ
ವುದು ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನುಸರದಾಚಾರಿಯನ ವೇದಪ್ರಸರನಿಲ್ಲದ ಮುಷಿಜನನ
ರಕ್ಷಿಸದ ಭೂಭುಜನ (ಕುವ್ಯಾಜ್ಞ. ೩-೪೩). ೨. ರಾಜ್ಯನೀತಿಯನ್ನು
ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರ ; ಆಡಳಿತಶಾಸ್ತ್ರ : ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಂಗಲೊಡನನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಂ
ಗಳುಂ (ಅದಿಪ. ೧೫-೩೮); ತತಾರ್ಯವೃತ್ತಕಮಪ್ತ ನಾಟ್ಯವಿದ್ಯೆ
ಯುಮಂ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಾಧೀನಮಪ್ತ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ . . . ತ್ರಿದಶ
ವರ್ಗಾಶ್ವಪದೇಶಂಗಿಯುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೯೦ ಪ); ರಾಜಶಾಸ್ತ್ರ
ವನ್ನು 'ಸ್ವಪಶಾಸ್ತ್ರ' ಮತ್ತು 'ದಂಡನೀತಿ' ಎಂದೂ 'ದಮ' ದಂಡವೆಂದೂ,
ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೂ ಕರಿದಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರತ. ೩೭೦). [ನೀತಿ+ಶಾಸ್ತ್ರ]

ನೀತಿಸಂದೇಶ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಾತು; ಉಪದೇಶದ
ಮಾತು : ರಾಮಾಯಣದ ನೀತಿಸಂದೇಶ ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ
ನಿಲ್ಲುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳದ್ದು (ಮಹಾಭ. ೧೦೪ ಬೀಶಿ). [ನೀತಿ+ಸಂದೇಶ]

ನೀತಿಸಮ್ಮತ (ನಾ). ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದುದು ; ನ್ಯಾಯ
ಬದ್ಧವಾದುದು : ದುರಿಯೋಧನನೀತಿಪಾಲತಲಘುಭುಜಬಲ ಭಾನು
ಸಂದನನಳುಕದೀ ಮಾತುಗಳನೊಂದನು ನೀತಿಸಮ್ಮತವ (ಕುವ್ಯಾಜ್ಞ. ೨-೩೧);
ನೀತಿಸಮ್ಮತದಿಂ ವಿವೇಕಿನಂತೆನೆ ಕೇಳು ಶಾತಕುಂಭಾಲಂಕೃ
ತಾಸನವನಿಳಿದು ಹರ್ಷಾತಿಶಯದಿಂದ ಮದನಂ ಚಂದ್ರಹಾಸನನಿವರ್ವಂದು
ಕಂಡು (ಚೈವಿಭಾ. ೩೦-೪೪). [ನೀತಿ+ಸಮ್ಮತ]

ನೀತಿಸೂತ್ರ (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ನಡವಳಿಕೆಯ ನಿಯಮ :
ಅವನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲೀ, ಆಡಳಿತಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಾಗಲೀ
ಯಾವೊಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ನೀತಿಸೂತ್ರವನ್ನವಲಂಬಿಸಿರಲಿಲ್ಲ
(ಪುನರು. ೩೩೩). [ನೀತಿ+ಸೂತ್ರ]

ನೀತಿಹೀನ (ನಾ). - ನೀತಿವಿಹೀನ : ನೀತಿಹೀನನು ಜಾತಿಧರ್ಮಸಮೇತ
ದೈವದ್ರೋಹಿಯೆಂಬುದು ಭೂತಳದೊಳೇ ನರಕ ಚಿತ್ತೈಸು (ಕುವ್ಯಾಜ್ಞ. ೪-೪೧).
[ನೀತಿ+ಹೀನ]

ನೀಧ್ರ (ನಾ). ಸೂರಿನ ಅಂಚು ; ಭಾವಣೆಯ ಕೊನೆ, -ತುದಿ ;
ಸೂರುಕಟ್ಟು. 'ನೀವ್ರ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೀನ್, ನೀ, ನೀಂ, ನೀನು (ಸ). ಮಧ್ಯಮಪುರುಷ ಏಕವಚನ
ಸರ್ವನಾಮ ; ಒಟ್ಟು ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಾಗ ಆ
ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವ ಮಾತು. ೧೯ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏಳು
ವಿಭಕ್ತಿಗಳು : ನೀನ್, ನಿನ್ನಂ, ನಿನ್ನಿಂ, ನಿನಗೆ, ನಿನ್ನತ್ತಣೆಂ,
ನಿನ್ನ, ನಿನ್ನೊಳ್ ; (ಬಹುವ) ನೀಮ್, ನಿಮ್ಮಂ, ನಿಮ್ಮಿಂ,
ನಿಮಗೆ, ನಿಮ್ಮತ್ತಣೆಂ, ನಿಮ್ಮ, ನಿಮ್ಮೊಳ್ : ಕುಲಮುಖ್ಯ ನೀನೀ
ಕಯ್ಯ ಪೊಕ್ಕು. ಕಾದೆನ್ನು ಬೆಸನೆ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೨-೩ ;
ಸು. ೪೦೦) ; ಕುಣಾಳನುಮನೆಂದಂ ಮಗನೆ ಬೇಡು ನೀನೆಂದೊಡಾತನುಂ
ಕಾಕಿಣೀರತ್ನ ಮಂ ಬೇಡಿದೊಡೆ (ನಡಾರಾ. ೩೫-೨೩) ; ನೀನಾಗೆ ನಿನ್ನಂ
ಪಳಯಸುವನರಾಗೇಕೆ ಕೋಕಿಪ್ಪೆ (ಅದಿಪ. ೩-೫೫) ; ನೀನುಳ್ಳೊ
ಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆ ಪಟ್ಟಮುಂಟು ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯುಂಟು
. . . ನೀನಿಲ್ಲದಿಲ್ಲಮೊಳವೆ ಅಂಗಾಧಿಪತೀ (ಗದಾಯು. ೫-೨೦) ; ನೀನಿ
ಲ್ಲದಿಲ್ಲರುಂ ಲಂಕಾನಗರಿಗೆ ಪೋಗಿ (ಸಂರಾಮ. ೧೧-೪೨) ; ನೀನಿತ್ತ

ಜೀವಮಿದು ಧರಣೀನುತ ನೀನಿಲ್ಲದಂದು ಸಾವದು ಪುನಿಯೇ (ಧರ್ಮಾನ್ಯು. ೧೨-೧೪೦) ; ಬದುಕು ಜಟಿಕಾಬಂಡಿ ವಿಧಿಯದರೆ ಸಾಹೇಬ ಕುದುರೆ
ನೀನ್, ಅವನು ಪೇಳ್ವಂತೆ ಪಯಣಗರು (ಮಂಕುಕ. ೩೦೦). ನೀ :
ಭಕ್ತಿದಾಯಕ ನೀ ಕರುಣಿಸು ಲಿಂಗತಂದೇ (ಬಸವ. ೪೪೩) ; ಪೈರಿಯ
ಕೈದುನನು ನೀ ಗೆಲಿದೆಯಿನ್ನುಣಿ ಕಾದುವನರಾಜ್ಯ ಸಾರಥಿತನನೆ
ಸಾಕಿದುಗಿ (ಕುವ್ಯಾಜ್ಞ. ೩-೩೪) ; ನೀ ತಂದೆ ನಾ ಬಂದೆ ನೀ ಎನ್ನ
ತಂದೆ (ಪುರಂದ. ೩-೨೦ ಪಲ್ಲವಿ) ; ನೀ ನಿಟ್ಟನೆ ನಿನ್ನ ಸ್ವರವೀರನುರವಣಿ
ಸುತ ಬಾಧಿಸುವನು (ಕಂಸವಿ. ೯-೪೪) ; ನೀ ಕಪಟಿಯಾದರೆ ನಿನಗಿಲ್ಲರೂ
ಕಪಟಿಗಳೇ ! (ಗಾದೆ). ನೀಂ : ಅಂನ ಪಬಲಮಂ ಗೆಲ್ಲುರು ಪರಾಕ್ರಮ
ಕ್ರಮದ ಶೌರ್ಯಮಂ ಪ್ರಕಟಿಸು ನೀಂ (ಕವಿಾ. ೧-೪೨) ; ಕಾಪ್ಪ ಕೂಟಂ
ತನ್ನ ಪೆಂಡತಿ ಜಯಘಂಟಿಯೆಂಬೊಳಕೊಂಡು ಕಲ್ಪಿಸಿದನೀಂಗೆ ನೀಂ
ಬಸಿಜ್ಜಿ ತೀನೆ ಬದ್ಧಿಸದಿರ್ (ನಡಾರಾ. ೩೭-೫) ; ತಳಿರೀಳ್ ನೀನೆ
ಬೆಡಂಗನ್ನೆ ನನೆಗಲೊಳ್ ನೀಂ ನೀಜನ್ನೆ ಪುಪ್ಪಸಂಕುಕಮೊಳ್ ನೀನೆ
ವಿಳಾಸಿಯ್ಯ ಮಿಡಿಗೆಲೊಳ್ ನೀಂ ಬಿಲ್ವನ್ನೆ ಪಡ್ತ ಪಣ್ಣಿನೋವೋ ಪೆಜ
ತೇನೊ ನೀನೆ ಭುವನಕ್ಕಾರಾಧ್ಯನ್ನೆ (ಅದಿಪ. ೧೧-೯೩) ; ನೀಂ ಬಾ
ಪೋಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೭೦) ; ನೀಂ ಮುಟ್ಟಮಿರಿದಾ ಭಟ್ಟನಂ
ಮುಟ್ಟುಗಿಡೆ ನುಡಿದುಂ ಮಾಡೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೪-೪) ; ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ
ಪೇಸೊಳ್ಳನರ್ಜಸು ನೀಂ ದರ್ಶನಪುದ್ದನಾಗು (ಅರ್ಥಸೇ. ೧-೫).
ನೀನು : ಅಂದಿಂಗೆಯ ನೀನು ಹಳೆಯ ನಾನು (ಬಸವ. ೨) ; ನೀನು
ನೆರೆಹದ ಸುಕೃತಫಲವದನೇನ ಹೇಳುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಜ್ಞ. ೪-೧) ;
ಹಸುಮಗನೇ ನೀನು ಮೋಸದಿ ಬಂದು ನುಸುಳದೆ ತೆರಳು (ಪುರಂದ. ೩-೨೦೩-೧) ; ಅಂತಾಡದಿರು ನೀನು ಬೇಜಿ ನಾ ಬೇಜಿಯೇನು (ಭರಣ. ೫೨-೧೪) ; ಮುದಿವಿಟಿನಬಲೆಯ ಸಂದಿಸಿಯೊತ್ತೆಗೊಳ್ಳೆನಲು ತಂದೆ
ನೀನೆನಗೆನೆ ನಿನಗೀಗೆ ಹಣಗಳ ತಂದೆಯೆಂದುಣಿ ನೆಗಿಸಿದನು (ಕಂಸವಿ. ೨-೧೦೨) ; ನೀನು ನಾನು ಎಂಬ ಭೇದ ಜ್ಞಾನಿಗುಂಟೆ ? (ಗಾದೆ).

ನೀಂ, ನೀಂಗಳ್, ನೀಮ್, ನೀನ್, ನೀವು, ನೀವುಗಳು
(ಬಹುವ) : ತಿಳಿ ತಾಂ ನೀನಾನೆಂಬರ್ಥಳಂ ಬಿಗಳ್ ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯ
ಮೋತ್ತಮ ಪುರುಷಂಗಳನೇಕವಚನಮೊರ್ವನ ಬಳಕೆಗೆ ಬಹುವಚನ
ಮೆಲ್ಲರಂ ಪೇಜ್ಜಿದೆಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೨೪) ; ನೀಂ ಎಂಬುದರ್ಕೆ . . .
ನೀಂ ಪೇಟ್ಟಾರ್, ನೀಂ ಬಂದಿರ್ . . . ದೇವಾಸುರಮಂ ಕೇಳೆ ನೀಂ
ದೇವಾ (ಶಮದ. ೨೨೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಆ ಸಿದ್ಧ ಪಧು ಕಲಿಗಳೆ ನೀಂಗಳಾರು
. . . ಪೇಳಿರೀ ಯಾಗದಯಮಾವ ಭೂಪನದೊಂದು ಬೆಸಗೊಳ್ಳುದುಂ
(ಶೇಷರಾ. ೧೫-೫೧) ; ನೀಮುಂ ಜಾತಿಜರಾಮುರಂಗಳೆನೆಮ್ಮ
ಕುತ್ತುಮಂ ಕಿಡಿಸಲಾರ್ಪೊಡೆ (ನಡಾರಾ. ೩೯-೨೯) ; ಅಜಾಯರೆ ನೀಮು
ಮಾಮುಮೊಡನೊದಿದವೆಂಬುದನಣ್ಣ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೪) ; ನೀಂ ಬಾ
ಪೋಪವೆಂದಂಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ತತ್ಸನ್ನೆ ನಾಣ್ಣ ಬೇಡುಪೊಡೆ ನೀನೆಮ್ಮ
ಯ್ಯನಂ ಬೇಡಿರೇ ಎಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೭೦) ; ದಿನಕರಕಾಂತಿ
ಯುಮಂ ನೀನಿಂ ಪರಿಕಿಸಿ ನೋಡಿದೊಂದು ಸೂರ್ಯನೊಡನೆ ಕಯ್ಯಾಯ್ಯ
ಮಧ್ಯಸ್ಥರಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ಪಂತೆ ಪೊಳವ ಪೊಂಗಾಲಿಗಳೆಂದೊಪ್ಪುವ ರಂಗಳೆಂ
(ಧರ್ಮಾನ್ಯು. ೪-೧೯೩) ; ಗುರುವೆಮಗೆ ನೀನ್ ನಿಮಗೆ ನಾವ್ ದಿಂಗಳಿರು
(ಕುವ್ಯಾಜ್ಞ. ೧೩-೯) ; ಪಡೆದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ ಜಗಮಂ ಪಡೆಯಲ್
ತಾನಾರ್ಪಣಿ ಪೆಂಪಂ ನಿಮ್ಮಂ ಪಡೆದಲ್ಲೆ ಪಡೆದನಿನ್ನಿದ ಕಡುಪೆಂಪಿನ
ಪೊಜಿಗೆ ನೀವು ನೊದಲಿಗರಾದಿರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೨) ; ಪರಮಾಣ್ಣಳಕ
ಕ್ರ್ಮಕ ನಮ್ಮ ನೀವು ಈ ಯೋಳಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಪನ್ನಲಿಗಳಂ ಬರಲೀಯದೆ
(ಎಕ. ೧೧, ೫೯-೪೪ ; ೧೭೪) ; ಬೆಲಿಮಿಲಿ ಎಂದೋಡುವ ಗಿಳಿಗಳಿರಾ ನೀವು
ಕಾಣೆರೇ ನೀವು ಕಾಣೆರೇ . . . ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವನಿಲ್ಲದೊನೆಂ

ಬುಧಂ ಬಲ್ಲಡೆ ನೀವು ಹೇಳಿರೇ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೩-೩೩); ನಾವು ಭಂಡರು ಗರುವರಾಯರು ನೀವಲೇ ಭುವನದಲಿ ಜಾಹಿರಾವು ನೀವತಿ ಚದುರರಾದಿರಲಾ ಮಹಾದೇವ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೯-೧೩); ನೀವು ದಯವಿಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡಿಸಬಾರದು (ರಾಗಣ. ೧೩೩); ನೀವು ಗಳು ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಿರಿ (ಪ್ರೀರಾಯ. ೧೩೦). **ನಿನಗೆ ಮಾಡು** = ಸ್ವಂತದ್ದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದು; ಪಡೆ: ಮುರಾಯ ತಂಗಿಯನಪ್ಪುಕೆಯ್ತು ಚಿಚ್ಚರನೊಳ ಪೊಯ್ದು ನೀಂ ನಿನಗೆ ಮಾಡುವುದು (ಸಂಪಭಾ. ೪-೩೪). **ನಿಮ್ಮಡಿ** = ೧. ನಿಮ್ಮ ಪಾದ, — ಅಡಿ: ದೇವಾ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳಿಗಿದ ಮಡಿವಾಳ ಮಾಡಯ್ಯ ನಿಮ್ಮಡಿಯಾದ (ಬಸವ. ೩೦೩); ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ ಕೆಪಂ ಪಿದದ ವನ ಚರಣವಾರ ಮುಕುಟದೊಳು ಬೀಳದು (ಬಸವ. ೫-೧೦೩). ೨. ಗೌರವಾರ್ಹರಾದವರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ ಮಾತು; 'ತಾವು' ಎಂಬರ್ಥ: ಅಮುಂ ಪೋಗಲೊಲ್ಲವು ನಿಮ್ಮಡಿ ಗಳೆ ವಿನಯಂಗಿಯುತ್ಪಮಿದ್ಭೇಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೮-೨೫); ನಾಮೆಲ್ಲ ನೊಂದೆ ಗರುಡಿಯೊಳೊದಿದ ಮಾನಸರೆವೆಮ್ಮಂ ನಿಮ್ಮಡಿ ಕೆಮ್ಮನೆ ಬಬಲಿ ಸಲ್ವೇಡ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೪೮); ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಪ್ರಸಾದದಿಂದನೆಗೆ ಮಜಾ ಪಾತಕಂ ಪಿಂಗಿ ಪೋದುದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೨೧೧); ಮಂಗಳಾತ್ಮಕ ಕೇಳು ನಿನ್ನಯ ಹಂಗನೊಲ್ಲೆನು ಮುಕುತಿಪಥದೊಳಭಂಗವೆಂದೆ ಯದಾಳಲ್ವೆ ನಿಮ್ಮಡಿಯ ಸಿರಿನಾಮ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೩-೪೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಬ್ರಹ್ಮಕೂ. ನೀ : ಕೋತ. ತೊಡ. ನಿ; ತುಳು. ಈ; ತೆಲು. ನೀವು, ಈವು; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ನೀವ್; ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ಈನ್; ಗೊಂಡಿ. ಈಮಾ, ನಿಮಾ, ನಿಮೆ; ಕುಡ. ಈನು; ಕುನಿ. ನೀನು; ಕುರುಖ್. ಮಲ್ತೊ. ಕೊಂಡ. ನೀನ್]

ನೀನು 'ನೀನ್' ನೋ.

ನೀಪೆ (ಗು). ೧. ಆಳವಾದ; ತಗ್ಗಾದ; ಕೆಳಗಿನ. (ನಾ). ೨. ಬೆಟ್ಟದ ಕೆಳಪ್ರದೇಶ; ತಪ್ಪಲು; ಸಾನ್ನು. ೩. ಕೇಸರಿಬಣ್ಣದ ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕಡಹ: "ಕದಂಬಪ್ರಮಮದು ನೀಪಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೯); ನೀಪಾರ್ಜುನಾವಳಿಗಳ ಪೂಗಲನೊಪ್ಪಿ ತೋಟಿ ಜಗಮಂ ಪರ್ವತ್ತು ಮೇಘಾಗಮಂ (ನರ್ಧನಾ. ೯-೩೯); ಪಸುರ್ಗವಿಲನಾದ ನೀಪದ ಕುಸುಮಮುಮಂ ದೆನೆಗೆ ಕಂಪನೆತ್ತವ ಲೋಧ್ರಪ್ರಸವಮುಮಂ... ಮುಸುಜು ಮುತ್ತಿದುವಳಿಗಳ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೪೧). ೪. ಒಂದು ರಾಜ ವಂಶದ ಹೆಸರು: 'ನೀಪಕುಲ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೀಪಕುಲ (ನಾ). ಒಂದು ರಾಜವಂಶ ಮತ್ತು ಆ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನ ಹೆಸರು: ನೀಪಕುಲನಾಗಿ ಸ್ವಪಾಲಕೋಪಮನೀತನ ಸಾರ್ಥ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೧೨೩). [ನೀಪ + ಕುಲ]

ನೀಪಪ್ರಸವ (ನಾ). ಕದಂಬಪುಷ್ಪ; ಕಡಹದ ಹೂವು: ಇವು ಕಂಕಣದಳತ್ವಸೂನವಿವು ಮಲ್ಲಿಸೋರಪುಷ್ಪಂ ಪೊದಬ್ಬವು ನೀಪಪ್ರಸವಂ (ಪಂಧ್ರಪು. ೨-೩೩). [ನೀಪ + ಪ್ರಸವ]

ನೀಪವೃಜ (ನಾ). ಕದಂಬವೃಕ್ಷಗಳ ಗುಂಪು, — ಸಮೂಹ: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರಂ ಖರ್ಜೂರವೃಂದಂ ಕ್ರಮುಕಸಮಿತಿ ನೀಪವೃಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೯-೧೫). [ನೀಪ + ವೃಜ]

ನೀಮಾಚಾಮ (ನಾ). ಅರ್ಧ ತೋಳಿನ ಅಂಗಿ: ತಲೆಗೆ ವಿಜಾತೀಯ ವಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ ಹಸರುಪೇಟಾ, ಮೈಗೆ ತೊಟ್ಟ ಅಚ್ಚ ಬಿಳುಪಿನ ನೀಮಾ ಚಾಮ... ಇವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಭೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಣೆ ಮಾಡಿತು (ಮುಸುಗ. ೧೧). [←ಮರಾ. ನೀಮಾಚಾಮಾ]

ನೀಮುಖಾ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ನೀಮುಖಾ, ಪರೇರಾ ಬೇರು, ಪದ್ವಲಿ, ಪಾತ, ಕಾಡುಬಳ್ಳಿ (ಮೈದಿಗ. ೨೧-೩೯೪).

[?]

ನೀಮ್ತಾನ್ (ನಾ). ಬೆಳೆಯ ಅಂದಾಜು; ಪಹಣಿ: (ಕೈಸಗ. II, ೫೫೩); (ಮೈಗಣಿ. IV, ೩೮೧).

[←ಪಾರ. ನೀಮ್ತಾನ್, ನಿಮತಾನ್; ಮರಾ. ನಿಮತಾನ್, ನೀಮ್ತಾನದಾರ (ನಾ). ಮೋಜಣಿದಾರನ ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕಾರ.

[←ನೀಮ್ತಾನ್ + ದಾರ್]

ನೀಯತ್ತು 'ನಿಯತ್ತು' ನೋ.

ನೀರ್, ನೀರು, (ನಾ). ೧. ಜಲ; ಉದಕ: "ಅಪ(ಪ್). ತೋಯಂ... ಜೀವನಂ, ಜೀವನೀಯಂ—ಈ ೨೩ ನೀರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೦೩-೨೩); ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳನಂ ತನಗಿರವುಪ್ಪಸಮದಜಾನಜಾವುದನೇ ಗೆಯ್ಯಂ ಪರದಂ ಪುಡಿಯೆಲ್ಲಮಂ ನೀರ್ನೆರದಂ ಕೆಸರ್ಮಾಡದನ್ನೆಗಂ ನೆಲ ಸುಗುಮೇ (ಕವಿತಾ. ೩-೧೫೧); ಮೀನಂಬುಟುವುನಂ ನೀರಿಲ್ಲದ ಕೆಜೆಯ ನಡುವುಮಂ... ಕಂಡೆಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೫-೨೩); ಒಂದ ರಣೆಯ ನೀರ ಬಯಗಿದ ವರಸ ಪತ್ನೊನ್ನ ಎರಡನೆಯ ವರಸಮೆಳವಿ... ಎಲ್ಲಿಲ್ಲು ಬಲು ಸಕ್ಕಂ (ಎಕ. III, ಪ್ರೀರಂಗ. ೧೪೪-೧೫; ೨೦೪); ಮಾಜಾಂತ ಮಾಪ್ಪಡೆಯೆಲ್ಲಮಂ ಜವನೊಕ್ಕಲಿಕ್ಕಿ ತನ್ನೊಳ್ ಪೋಗದೆ ಪೆಣೆದ ಬಾಹ್ಯೇಕ ಸೋಮದತ್ತ ಭೂರಿಶ್ವರನಾನೆ ಮೆಟ್ಟಿದ ಕುಳುಂಪೆಯ ನೀರಂತೆ ದೆಸೆದೆನೆಗೆ ಸೂಸುವನ್ನೆಗಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೩); ನೀರುಂ ಪುಳಿಯು ಕಿಚ್ಚು ಮದಾರಯ್ಯಂದಡುವ ಲಲನೆಯೊಂ ಮಡಕೆಯು ವಿಸ್ತಾರದೊಳೊಲೆಯುಮಿವೆಲ್ಲಮದೋರಂತೊಡಗೂಡೆ ಕೂಲು ನಡುವಂತೆ ವಲಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೫-೪೩); ಶಿವಪದಾಂಬುಪನುತ್ತಮಾಂಗ ದಲಿ ತಳದು ಭವಿಗಳ ಕಾಲ ನೀರಂ ತಳದುಕೊಳುವರೆ (ಬಸವ. ೩೦-೮); ನೀರಿನಾಯದ ಗಂಟೆಲೊಳ್ ಕಡುಬಂ ಪುಟುಕಿದಂತಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೪). ೨. ಕಡಲು; ಸಮುದ್ರ: 'ನೀರಣುಗ' ಪರಾ. ೩. ಬೆವರು; ಸ್ವೇದ: 'ನೀರಾಡು' ಪರಾ. ೪. ಸ್ನಾನ; ಮೀಹ: 'ನಾಲ್ಕೀರ್' ಪರಾ. ೫. ಶುಕ್ಲ; ವೀರ್ಯ; ರೇತಸ್ಸು: 'ನೀರ್ನೀಲ್' ಪರಾ. ೬. (ವಜ್ರ, ಮುತ್ತು, ರತ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿರುವ) ಕಾಂತಿ, — ಹೊಳಪು: ಆ ಪುಣ್ಯನದಿಯನೆಯ್ತೆವಂದು ತನ್ನ ಬಾಳ ನೀರಂತೆ ಕಟಂಗಿ ಕರ್ಗಿದ ನೀರಂ ನೋಡಿ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೫೩); ಉಪ್ಪಿನ ನೀರಿಂಗಿ ಪುನರ್ಗಾಮ ಬಪ್ಪದಲ್ಲದ ಮುತ್ತಿನ ನೀರಿಂಗಿ ಪುನರ್ಗಾಮವುಂಟೆ (ಜಯಮ್. ೨೩೪-೩೧). 'ನೀರೋಟಿ' ಪರಾ. **ನೀರು,** ೧. ಎನಿಸು ಕಾಲ ಕೆಲ್ಲು ನೀರೊಳ ಗಿದಾರೇನು ನೆನೆದು ಮೃದುಪಾಗಬಲ್ಲದೇ (ಬಸವ. ೯೯); ಎನ್ನ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೂ ಕೆಲ್ಲುನ ಉಂಡ ನೀರಿನಂತೆ [ಪಾಪಂ. ಉರಿಯಂತೆ] ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆರಸುಗೆ (ಮಹಾದೇ. ೩... ೩೧-೩೩); ನರನ ಪಾತಿಗೆ ದ್ರೌಪದಿಯ ತೊತ್ತಿರುಗಳುಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ... ಭಾಜನವಾದೆನ್ನೆ ಹರಹರ ಮಹಾದೇವ ಎನುತ ತುದಿವರಳಲಾಲೆಯ ನೀರ ಮಿಡಿದಳಲಿದನು ಕಲಿ ಭೀಮ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೧೨-೯); ಬರಬರಲು ತತ್ಕೋಸಲದ ರುಂಡರಿ ವಿರಾಜಿಸಿತಮನು ಹರಹಿನ ಹರಿವ ಹೊಳೆಗಾಲುಮೆಯ ಕೆಜೆದುಂಬುಗಳ ನೀರುಗಳ ತೆರಳೆಯ (ತೊರಾ. ೧೯-೫); ರಾಮಚಂದ್ರ ಒಂದು ತೊಟ್ಟು ನೀರು ಕುಡಿಸಿದನು (ಕಳಹು. ೮೩); ನೀರು ಇದ್ದರೆ ಊರು, ನಾರಿ ಇದ್ದರೆ ಮನೆ (ಗಾಡ). ೩. ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಬಂದುದರಿಂದ ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ನೀರಿಳೆಯುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಮಗುವಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಯ ನೀರು ಹಾಕು (ರೂಢಿ). ೬. ಅವಳ ಓಲೆಯ ವಜ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಚೆನ್ನಾಗಿ (ರೂಢಿ).

೭. ಶಕ್ತಿ; ಕಸುವು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಬಸವಂತಿಗೆ ಯಾಕೆಂದು ಕೇಳು
ವುದು ತಮ್ಮ ನೀರಲ್ಲವೆಂದು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟರು (ದೀಪಕ. 11, ೧೪೮),
ಒಮ್ಮೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಏಟು ತನ್ನ ದವರೆಗೆ ನನ್ನ ನೀರು ನೀನೆಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದು
(ಚೀನಬಾ. ೨೪೧); ಆ ಹುಡುಗಿ ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡುವ
ನೀರು ಒಬ್ಬರಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲ (ಮೂರುಬಾ. ೧೫೫). ೮. ತೆಳ್ಳನೆಂದು;
ತುಂಬ ತಿಳಿಯಾದುದು: ತುಂಬಿನ ಸಾರು ತುಂಬಾ ನೀರು (ರೂಢಿ).
೯. ಒದ್ದೆ; ಹಸಿ; ತೇವ: "ನೀರು, ತುಂಬ, ಇರ್ಪು, ರಸ, ಹಸಿ"
(ಕಂಠು. ೪೭).

— ನೀರ ಕಂಡಿ — ಕೋಟಿಯೊಳಗೆ ಇರುವವರು ಹೊರಗಿನಿಂದ
ನೀರುತರಲು: ಹೋಗಲು ಕಚಿತವಾದ ಚಿಕ್ಕಬಾಗಿಲು ನೀರದಿದ್ದಿ:
ಪುಗುವ ಪೊಜವುಡುವ ನೀರ ಕಂಡಿಯ ಕುದುರೆಗಂಡಿಯ ತೆಪ್ಪು
ಗಳುಮಂ ವಸುಷೇಣಂ ಬಳಸಿ ನೋಡುತ್ತಂ ಬರ್ಪನ್ನಂ (ಅನಂಪು.
೧೧-೪೨೪). ನೀರ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗು = (ಮಲವಿವರ್ಜನೆಗಾಗಿ) ನೀರಿ
ರುವ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಬಹಿರ್ದೇಶಿಗೆ ಹೋಗು: ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ
ನೀರ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಲು ಬಹಳ ದೂರ ನಡೆಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). ನೀರ
ಕಾಳು = ನೀರಿನ ಹನ್ನಿ, — ಕಣ: ನನಗೆ ಅವರ ಮಾರಿ ನೋಡದ
ನೀರ ಕಾಳು ಗಂಟಲದಾಗ ಇರದ್ದಾಗ ಅಗೇದ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೪೩೭).
ನೀರ ಕೊಂಬು = ಭೇದಿ; ವಿರೇಚನೆ: ನೀರ ಕೊಂಬಿಗೆ: — ನರಗುಂಟಿ
ಸೊಪ್ಪು ತಂದಾ ನೀರ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ತುಳಿದು ಸೊಲ್ಲಗೆ ರಸವ ತೆಗೆದು
ಅದನ್ನು ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜೆಗೆ ಬೆರೆಸಿ ಕೊಳ್ಳಿ ನೀರ ಕೊಂಬಿನ ವ್ಯಾಧಿ
ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೃ. ೭೧): ಮಲವಿಲ್ಲದ ನೋರಸಹಿತವಾಗಿ ಬರೆಯ ನೀರೇ
ಪ್ರವಾಹಿತವಾಗಿ ಸುರವುದ ನೀರ ಕೊಂಬೆನಿಸಿಕೊಂಬ ರೋಗವೆಂದಿರುವುದು
(ಸತ್ಯ. ೩೫೯). ನೀರ ಗಂಟೆ = ನೀರ್ಗಂಟೆ: ತೋಟ ತಳವಾರ ನೀರ
ಗಂಟೆ . . . ಆ ಮುದ್ರೆ ಕೋಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮುದ್ರೆ
ಹಾಕುವಂತೆ ಏಣಂಧನೆ ಮಾಡಿದರು (ಚಾಮರಂ. ೧೧೯); ತಳವಾರ
ತಾಳಂಪಣ್ಣ ಒಳ್ಳೆ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠ ಸೇವಕನಾಗಿದ್ದಂತೆ, ದಕ್ಷನಾದ ನೀರ
ಗಂಟೆಯೂ ಅಗಿದ್ದನು (ಊರುಕ. ೭೭). ನೀರ ಗಂಟು = ಪ್ಲೀಹರೋಗ;
ಗಡ್ಡೆ ರೋಗ: ಪ್ಲೀಹ (ನೀರ ಗಂಟು) (ಮುಂಬಯ. ೭-೩೦೯).
ನೀರಗಿಚ್ಚು = ನೀರ್ಗಿಚ್ಚು: ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ಎದ್ದರೆ ಅದವಿಯ ಗುರಿ
ಯಯ್ಯ ಕಡು ನೀರಗಿಚ್ಚಿಗೆ ಸಾಗರವೆ ಗುರಿಯಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧಪು.
೨೨-೪೭). ನೀರಗಿಚ್ಚು ಅನ್ನ = ಗಿಂಜಲಾದ ಅನ್ನ; ನೀರನೀರಾದ
ಅನ್ನ: ನಾನು 'ನೀರಗಿಚ್ಚು ಅನ್ನ' ಈ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿದ್ದೆ. ಅದರೆ
'ಗಂಜಿಯನ್ನ' ಎಂದರೇನೆಂಬುದು ನನಗೆ ತಿಳಿಯದಾಯಿತು (ಸ್ತುತಿ. ೫೩).
ನೀರ ಘಟ್ಟ = ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕೊಡ (?) : ಆ [ಪ್ರ]ದ
ದೊಳು ನೀರ ಘಟ್ಟಿಯಂ ತಳದೊಳು ತಪ್ಪಾ ಪತಿಹಿತೆಯಸ್ಸುಕಿಯಾರ್
(ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೭-೧೧; 1196). ನೀರ ಜಲ್ಲಿ = ನೀರು ಜಿನುಗುವಿಕೆ, —
ಸುರಿಯುವಿಕೆ: "ಸ್ವಾ: . . . ಸ್ತ್ರೀತನ್ಯಂ, ಸ್ವಪಣೆಯಂ, ಈ
ಆ ನೀರ ಜಲ್ಲಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೭೫). ನೀರ ಜೀಬಿ = ಕೋಟಿಯೊಳಕ್ಕೆ
ನೀರನ್ನು ತರುವ ಹಾದಿ; ದಿಡ್ಡಿಬಾಗಿಲು: ಕಾಡುಲ್ಲಾಸನ
ಪೊಣವರಸು ಸುಬೇದಾರ ಲಿಂಗಪ್ಪನಂ ಮಯಾವಿಗಳ ಸೀಮೆಯ
ಮೇಲೆ ದಾಳವರಸಲಾತಂ ಪಟ್ಟಣದ ಕೋಟಿಯ ಸಮೀಪಮಂ ಸಾರ್ಧ
ನೀರ ಜಿಜೀವಿಯಂ ಕಟ್ಟಲವರ್ಗಾ ಭಯಸ್ಥರಾಗಿ (ಕಳಸ್ಯ. ೧೦-೭೧).
ನೀರ ತಾವರೆ = ನೀರನಲ್ಲಿರುವ ಕಮಲ: ಲೋಕವಿದಿಸು ಲೋಕದ
ಸಂಗದಿಂದಿಪ್ಪನು . . . ಹತ್ತಿರೊಳಗೆ ಹನ್ನೊಂದಾಗಿ ನೀರ ತಾವರೆ
ಯಂತಿಪ್ಪನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೯೯-೨೩೦). ನೀರ ತೇರ್ = ನೀರ್ದೇರ್:
"ಮುಗಿಲೆಂದು ನೀರ ತೇರೆಂದು ಘನಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೩); ಭೋಕನೆ

ನೂಂಕಿ ಬರ್ಪ ಮಡಮಯನಾದ ತೇರ್ಗಂದ್ರಚಾಪಂಚಿತ್ತ ನೀರ
ತೇರ್ಗಲಿಗಿಳಿದು ತಳವಂತೆಯುಂ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೭೭೪). ನೀರ ಥಳಿ =
ನೀರಿನ ಚಳಿಯು, — ಸೇಚನೆ: ಅಂಟಿಕೊಂಡ ಎಲ್ಲ ನೀರನ್ನು
ಗಾಳಿಯ ಚಪಲದಿಂದ ಬೀಳಿಸುವ ಗಿಡಗಳ ನೀರ ಥಳಿ (ಬಾಬಲ. ೧೧೪).
ನೀರ ದಿಡ್ಡಿ = ನೀರ ಕಂಡಿ: ನೀರ ದಿಡ್ಡಿಯ ಚೋರಕಂಡಿಯ ತೆಪ್ಪು
ಧೀರ ಕಾಣುತ ವಸುಷೇಣ (ಅನಂಪು. ೧೮-೩೭). ನೀರ ದೆವ್ವ = ನೀರಿ
ನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ದೆವ್ವ: ತೂರುಗಾಳಿಗೆ ಕಡಲು ಕುದಿಯಿತು, ನೀರ
ದೆವ್ವಗಳರಚಿಕೊಂಡುವು (ಇಂಗೀ. ೩೭-೨). ನೀರ ದೆಸೆ = ನೀರಿರುವ
ದಿಕ್ಕು: ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ನೀರಡಸಿ ಸಹದೇವನನ್ನೆಯಾದೊಡಂ ನೀರಂ
ಕೊಂಡು ಬೇಗಂ ಬಾಯೆಂದು ಪೇಟ್ಟುದುಂ . . . ತೀಡುವ ಮಂದಾ
ನಳನಂ ನೀರ ದೆಸೆಯನಜುಂದು ಪೋಗಿಪೋಗಿ (ಪದ್ಮಪಾ. ೮-೩೭೪).
ನೀರ ದೇವತೆ = ನೀರಿನ ಅಭಿಮಾನಿದೇವತೆ; ಜಲದೇವತೆ: ಎಲ್ಲರ
ಮೈಗೆ ಕೋಣನೀವೆ; ಬಸದೇವತೆಗೆ, ನೀರ ದೇವತೆಗೆ ಕಲ್ಪರವೆ (ಹಬ್ಬಿರ.
೩-೪೨). ನೀರ ದೋಣಿ = ನೀರು ತುಂಬುವ ತೊಟ್ಟಿ: "ಅವಗಾಹಾ,
ಜಲದೋಣಿ—ಈ ೨ ನೀರ ದೋಣಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೪-೬೯).
ನೀರ ನಡು = ನೀರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದು; ನಡುಗಡ್ಡೆ: "ನೀರ
ನಡು ಕುಟುವನುನಿಸ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೩). ನೀರ ಏಲಯ =
ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿ ಇರುವವನು; ವರುಣ: ಮಾರಜನಕಂ
ಎಶ್ವರಸಾರಸಭವಂ ದಿವಿಜವಾರವರನುಂ ದಹನನಾ ರವಿತನಾಜಂ ಧೀರದಿಜಂ
ವಿನುತನೀರ ಏಲಯಂ . . . ಸೇರಿ ನೆರಿದೊಪ್ಪಿರೆ (ರಾಜಕೀ. ೧೪-೪೪). ನೀರ
ನೆಟಿ = ೧. ನೀರನ್ನು ಸುರಿ, — ಹೊಯ್ಯು: ಮರಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ
ಬೇರೆಂದು ತಳಕ್ಕೆ ನೀರನೆಟಿದರೆ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿತ್ತು ನೋಡಾ
(ಬಸವ. ೪೨೦); ಗಿಡವ್ಯಕ್ತಂಗಳಿಗಾರು ನೀರನೆಟಿಮರ್ ನಾತ್ಯಂ ಮಹಾರಣ್ಯ
ದೋಳ್ (ಸೋಮೇಶ. ೩೪). ೨. ಹಾಳುಮಾಡು; ನಾಶಗೊಳಿಸು:
ಪೈಶಾನ್ಯೋಕ್ತಿಯಿಂದ ದ್ರೋಹಮಂ ಎಣಿಸುತ್ತಿಲ್ಲರ ಬಾಚ್ಚಿ ನೀರನೆಟಿ
ದಾರುಂ ಕಾಣದೇ ಭಕ್ತಿಪಾ ಗಣಕಂ ಹೆಗ್ಗಣಕಂ ಸಮಂ (ಸೋಮೇಶ.
೩೩). ನೀರ ಪಂಚೆ = ನೀರ್ಪಂಚೆ: ಹಗ್ಗದ ಮೇಲೆ ಅವರ ಉತ್ತರೆಯಂ,
ನೀರ ಪಂಚೆ ಜೋತಾಡುತ್ತ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು (ಇಪ್ಪ. ೩೦೮).
ನೀರ ಪಡೆ = ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುವ ಸೈನ್ಯ; ನೌಕಾಪಡೆ:
ನೆಲದ ಪಡೆ, ನೀರ ಪಡೆ, ಗಾಳಿಪಡೆಗಳ—ಕೋಟಿಕೋಟಿಗಳ—ಸಿದ್ಧ
ವಾಗಿರುವುದು ಯುದ್ಧ ಲೀಲಾವಿಲಯಕಲೆಗೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೫೩೭-೧೫೨).
ನೀರ ಪೊಟ್ಟಣ = ಮೋಡ; ಮೇಘ: "ಕಾರ ಮುಗಿಲ್" (ಚತು. ೪.
1, ೪೭). ನೀರ ಪೊಟಿ, ನೀರ ಹೊಳೆ = ನೀರಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿ, —
ಮಾರ್ಗ: ಮತ್ತೊಂದು ದಿವಸಂ ಬೆಸಕೆಯ್ ತೊಟ್ಟು ನೀರಂ ತರಲ್
ಪೋದ್ದಲ್ಲಿ ನೀರ ಪೊಟಿಯೊಳಾಯ ಕಳದಿ ನಾಗಜೈಯೆಂಬೊಳಾಕೆಯಂ
ಕಂಡಿಂತೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡಲ್ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೪೪-೩); ನಾಗಲಾಂಬಿಕೆ. . .
ಗರ್ಭಮಂ ತಳದಲ್ಲಡೆಂ ಚತ್ರಮೆಂದು ಮನಮನೆ ನೀರ ಹೊಳೆ ಬೀದಿಬೀದಿ
ಯೊಳಗೀ ವಾರ್ತೆ ಪುರಜನದ ಕರ್ಣಂಗಳೊಳಗಿದುದು (ಚಿ.ಪು. ೪-೧೩).
ನೀರ ಬಟ್ಟಿ = ೧. ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು ಹರಿದು
ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ದಾರಿ; ಕೋಡಿ: "ಕೋಡಿಯನಲ್ ನೀರ
ಬಟ್ಟಿ" (ಭಾರನಿ. ೫). ೨. ನೀರಿನ ದಾರಿ; ಸಮುದ್ರಮಾರ್ಗ:
ಆ ಮಗಧನ ಸಾಧಿಸಿ ನೀರ ಬಟ್ಟಿಯೊಳಾ ಮಹೀಪತಿ ತೇರ ನಡೆಸಿ
(ಪ್ರೀರಾ. ೧೩-೧೩೧). ನೀರ ಬಾಗಿಲು = ನೀರ ಕಂಡಿ (?): ಅಂಗದ್ದಲ್ಲಿ
ಲಿಂಗ ವೇಧಿಸಿ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಲ್ಲಿ ಅಂಗಕ್ಕೂ
ಪ್ರಾಣಕ್ಕೂ ಲಿಂಗ ವೇಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹಾದಿಯ ಹೊಲಬು ಆದಾನ ತಾವಿ
ನಲ್ಲಿ ವೇಧಿಸುವುದು ಹೇಳಯ್ಯಾ ಆ ಅಂಗ ನೀರ ಬಾಗಿಲ ನೆಲನೆ ಮೆಳೆಯು

ಸಪರಿಸ್ತಾಪಯಾ (ಮದೇವ. ೨೬೯-೩). ನೀರ ಬಿರಾಡ = ನೀರಿನ
ವೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಗ್ರಾಮಗಳ ನೀರ ಬಿರಾಡ ಅನುಪುಹಾರಕಾ
ಯಾ ಮೊದಲಾದಯೇನುಂಬಾದನು ಸರ್ವಮಾನುಷಾಃ ಸಂಮು ತಂದೆ
ನರಸಹನಾಯಕವೊಡೆಯರಿಗೂ ನಂಮು ತಾಯಿ ನಾಗಾಜಿಅಂಮನವರಿಗೂ
. . . ಸಮರ್ಪಿಸಿದಳು (ಸೌಖ್ಯ. IV, ೨೫೩-೭ ; 1513). ನೀರ ಬೆರೆ =
ವ್ಯರ್ಥವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಹರುಷದಿಂದಿರ್ಪನ್ನಯ ಮನೋಬಯಕೆ
ಯಲ್ಲಿರದ್ದು ನೀರ ಬೆರೆದುಡೊಯೆಂದು ಪುತ್ರತೋಕಗ್ನಿ ಸಿ ರೋದಿಸುತಿರೆ
(ಸಮೋ. ೧೧-೪೯). ನೀರ ಬೇಂಟೆ = ನೀರ್ವೇಂಟೆ : ರಾಜಪುತ್ರನಿಷಯಂ
. . . ವನಾಂತದೊಳ ತೆರೆಯ ತೋಪಿನ ಸೋಪಿನ ನೀರ ಬೇಂಟೆ
ಯುರ್ದರಗನೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಬರೆ (ಅಸಂಪ. ೧೧-೪೦). ನೀರ ಬೊಟ್ಟುಳಿಕೆ =
ನೀರುಗುಳ್ಳೆ ; ಬುದ್ಧಿ : ನೀರ ಬೊಟ್ಟುಳಿಕೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಕಟ್ಟ
ಕೊಟ್ಟು ಸುರಕ್ಷಿತವ ಮಾಡುವ ಭರವ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೧೬೩).
ನೀರ ಮನೆ = ನೀರುಮನೆ ; ಸ್ನಾನ ಗೃಹ : ಅದಿಗಿಯ ಮನೆಯೆಂದಲೂ
ಇತ್ತ ನೀರ ಮನೆಯೆಂದಲೂ ಹಿಂಬದಿಗೆ ಹೋಗಲು ಬಾಗಿಲುಗಳಿದ್ದು
(ರಂಗ. ೧೩೨). ನೀರ ಮುರುಡು = ನೀರಿನ ಸುಳಿ, - ಚಕ್ರ : "ಚಕ್ರಾದಿ
ಯೆನೆ ನೀರ ಮುರುಡಕ್ಕು" (ಸುಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೩). ನೀರ ಮುಳುಗು
= ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವಿಕೆ : "ಮುಂಡನಂ, ಮುಂಡನೀಯಂ,
ಮುಂಡಿ, ಮುಂಡು, ಮುಂಡು, ಈ ೫ ನೀರ ಮುಳುಗು" (ಕಾಶ್ಯ.
೧೦೦). ನೀರಲಿ ನೆರಹು = ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕು : ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರವಣಿ
ವೇದಪ್ರಕರ ಧರ್ಮವಿಚಾರ ಪೌರಾಣಿಕಕಥಾಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿವರಣೆ ಸಾರ
ಸಂಗತಿಯ ಅಕಟ ನೀರಲಿ ನೆರಹಿ ಪಕುಪಾಲಕನ ಪೂಜಾಸಾಧನಾರ್ಥ
ಪ್ರಕಟನಾದ್ಯ ಭೀಷ್ಮ ಮೂರ್ತಾರ್ಥಮನು ನೀನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೮-೧೯).
ನೀರ ಲಿಪಿ = ನೀರಕ್ಕರೆ ೧ : ಅತಿಶಾಂತಸ್ವರೂಪರಿಗಿಯಾವರಿಸಿದ
ಕೋಪ ನೀರಲಿಯಿಂದ್ರಚಾಪಾದಂತ ತೋರಡಗುವವು (ಸಮೋ.
೯-೪೭). ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕು = ಹಾಳು ಮಾಡು ; ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸು :
ಅನನು ಅಸ್ತು ದುಡ್ಡನ್ನೂ ನೀರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ). ನೀರವರ್ಣ
= "ನದಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ನೀರ ಸರದಿ = ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕಾಗಿ ನೀರನ್ನು
ಹಾಯಿಸುವ ಸರತಿ, - ಪಾಳಿ : ಹದಿನೈಯದು ಕೊಳಗ ದೇವದಾಯ
ಮಾನ್ಯದ ಗದ್ದೆಯನೂ ಯಾ ಅರಭ್ಯನಾಗಿ ಪ್ರತಿವರುಷ ಪ್ರತಿಫಲದಲ್ಲೂ
ನೀರ ಸರದಿಯಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಡಲು (ಎಕ. XII, ಚಕ್ರ. ೨೨-೧೨೦ ;
1579). ನೀರ ಹಾದಿ = ಹಳ್ಳ ; ಕಾಲುವೆ (?) : ಕೇವಲದೇವರಿಗೆ
ಅಮೃತವದಿಗೆ ಸಲುವ ಗದ್ದೆ ಅದ್ದ ನೀರ ಹಾದಿಯ ಹಳುಗು ಜಕ್ಕ
ಗಲುಡನವರ ನಡುವಣ ಕೊಡಗಿಗೆ ಪಡುವಣ ದನೆಯಲಿ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕ.
೧೨೩-೧೪ ; 1587). ನೀರಾಗು = ೧. ಕರಗು ; ದ್ರವರೂಪವಾಗು :
ಮಳೆಗೆ ಬಿಲ್ಲ ತುಂಬ ನೀರಾಗಿ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). ೨. ಮರುಕ
ಗೊಳ್ಳು ; ಕನಿಕರಪಡು : ಮಗಳ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ತಂದೆಯೂ
ನೀರಾಗುತ್ತಿದ್ದ (ಒಡ್ಡು. ೧೦೪). ೩. ಮುಟ್ಟುವವಳು ನಾಲ್ಕನೆಯ
ದಿನ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡು : ಆಕೆಗೆ ಈವತ್ತು ನೀರಾಯಿತು
(ರೂಢಿ). ನೀರಿನ ಗಡಿಯಾರ = ನೀರ್ಗಡಿಯಾರ : (Clepsydra.
ಸಾಂ. ೧೬). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡು = ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕು ;
ವ್ಯರ್ಥಮಾಡು : ನಾವು ಇದುವರೆಗೆ ಮಾಡಿದ್ದೆಲ್ಲಾ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹೋಮ
ಮಾಡಿದಂತಾಗಿದೆ (ಪಂಜಪಂ. ೧೭೩). ನೀರಿನವ = ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತು
ತರುವವನು ; ನೀರು ತರುವ ಆಳು : (೧). ನೀರಿನವಳು = ನೀರನ್ನು
ಹೊತ್ತು ತರುವವಳು : (೨). ನೀರು ನಿಡಿ = ನೀರು ಮತ್ತ
ಗಂಜಿ : ಅವರು . . . ಒಂದು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದರು ; ಅಲ್ಲಿ ಗಡ್ಡೆ ಗಿಣಿಸು
ದಣ್ಣು ಹಂಪಲು ನೀರು ನಿಡಿ ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ (ವಚಾ. ೩೫). 'ನಿಡಿ'

ವರಾ. ನೀರು ನೀರಾಗು = ಕಸುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವಲ್ಪ
ಹೀನವಾಗು : ಈಚೆಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ನೀರುನೀರಾಗಿದೆ
(ರೂಢಿ). ನೀರು ಪಾಲಾಗು, ನೀರ ಪಾಲಾಗು = ಹಾಳಾಗು ; ನಾಶ
ವಾಗು : ಅವನು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನೀರುಪಾಲಾಯಿತು
(ರೂಢಿ). ಅವನ ಅನೀಕದಿಂದ ಮನೆಯ ಮಯ್ಯಾದೆಯೆಲ್ಲ ನೀರ
ಪಾಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ನೀರುಪಾಲು ಮಾಡು, ನೀರ ಪಾಲು ಮಾಡು =
ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶ ಪಡಿಸು : ನನ್ನ ಮಾನ ನೀರುಪಾಲು ಮಾಡಿದೆ
ಹಂಪ (ಹೊಸದ್ದಿ. ೯೮) ; ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಶತಮಾನಗಳ ಕಾಲ ಯೂರೋಪಿ
ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಅರಿಸ್ಟಾಟಲನ ರಾಸಾಯನಿಕ ಊಹೆಗಳನ್ನು ನೀರ
ಪಾಲು ಮಾಡಿದ ಮಹನೀಯ ಈತ (ಒಲ್ಟಾ. ೧೨೪). ನೀರು ಸೋಕದ
ವಸ್ತು = ಟಾರು ಬಳಿದು ನೀರಿಳೆಯದಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಬಟ್ಟೆ ;
ಟಾರ್ಪಾಲಿನಾ : ಲಾರಿಯ ಸಾಮಾನು ಹಾಕುವ ಭಾಗವನ್ನು ಕರವು
ಮಾಡಿ . . . ಪುನಃ ನೀರು ಸೋಕದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿದರು
(ರಕ್ತಾ. ೫೯). ನೀರು ಹಾಕು = ೧. (ಗಿಡ ಮುಂತಾದುವು
ಗಳಿಗೆ) ನೀರನ್ನು ಹಾಕು ; ನೀರೆರೆ : ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ನೀರು
ಹಾಕದಿದ್ದರೆ ಗಿಡಗಳು ಒಣಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೨. (ಎಣ್ಣೆ ಯು)
ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು ; ಎರೆ : ಮಗುವಿಗೆ ನೀರು ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).
ನೀರೊಳದ್ದು, ನೀರಲದ್ದು = ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗು : ದ್ವಾರಾಪತಿ
ನೀರೊಳದ್ದು ಸುರಪುರ ಸೇರಿತು ಖಳರುಪಳಿಕೆ (ಕಂಪನಿ. ೧೮-೫೭).
೨. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸು : ತಂದೆ ನೀನು ತಾಯಿ ನೀನು . . .
ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ಹಾಲಲದ್ದು ನೀರಲದ್ದು (ಬಸವ. ೪೭೯). ೩.
ಹಾಳು ಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ನಿಮ್ಮ ನಂಬಿ ಭಂಡಾರಮಂ
ಕೊಟ್ಟಿಡನ್ನಿಂತು ಕಡಿಸುವರೆ ಶಿವಭಕ್ತಗಿತ್ತು ರಾಜ್ಯಮಂ ನೀರೊಳದ್ದು
ವರೆ (ಬಸವ. ೮-೧೧೬). ನೀರೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರೆ = ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ
ಅಕ್ಷರ ; ಜಲಲಿಪಿ. ೨. ಕ್ಷಣಿಕವಾದುದು ; ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲದುದು :
ಕುಮರಲಕ್ಷ್ಮಿಯನಾದಿದ ಮಾತು ಕಲ್ಲೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರೆದಂತೆ. . . ಪೆಜರ ಮಾತು
ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡೆ ನೀರೊಳಿಟ್ಟಕ್ಕರೆದಂತೆ (ಎಕ. V, ಬೀಲಾಳು. ೧೧೩-೬೬.
ಸು. 1220 ?). ನೀರೊಳು ಕಲಕು = ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕು.
೨. ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು ; ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸು : ಎರೆ
ಸಮೀರಕುಮಾರ ಸಂಪ್ರತಿಗೆಳದ್ದು ಕಲಿತನವ ನೀರೊಳು ಕಲಕಿದ್ದ
(ಕುವ್ಯಾಸ. ೬-೧೯). ನೀರ್ಗಡಿಯ ನೇಮ = ನೀರಾದ ಆಹಾರ
ವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವ್ರತ, - 'ನಿಯಮ : ವ್ರತ
ನೇಮ ಸಪ್ತ ಒಪಿತೆ ಮುಂತಾದ ನೀರ್ಗ[ರ್ಗ]ದಿಯ ನೇಮವಂ
ತಾಳಿ ಅಂಗನೆಯರ ಸಂಗಸುಖವ ಮುಚ್ಚಿ ಲಿಂಗವ ಕೊಂಡಾಡುವ
ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಳ ಅಧರದಂ ಚುಂಬಿಸಿ ಲಿಂಗಜಂಗಮದ ಪ್ರಸಾದ
ಹೋಯಿತ್ತು (ಸರ್ವಪ. ೧೮೩-೪೭೬). ನೀರ್ಮಾಡು, ನೀರ ಮಾಡು =
೧. ನೀರನ್ನು ತೆಗೆ : ಮೇರುವಂ ಭರದಿಂದಂ ಪಿಡಿದಿತ್ತು ವರ್ ಮಳ
ಲೊಳಂ ನೀರ್ಮಾಡುವರ್ ಹೋಡೆಯರ್ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೧೩೪). ೨.
ದ್ರವವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು : (೧). ೩. ನಿಷ್ಪತ್ತಿಗೊಳಿಸು : ಅಂಥ
ಕಾರವೆಂಬ ಗದ್ಯರೋಳಿಗೆ ನಿಧ್ರೆಯೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸಿ ವೀರರ ಉಗ್ರಹಿಸಿ ನೀರ
ಮಾಡಿ . . . ನಿಜ್ಜನಿಜ್ಜಿ ಜೀವನಾಶ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಬಸವ. ೨೮-೬೬).
೧೧ ಇದರೊಂದಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳು ಸೇರಿ ದಿನನಿತ್ಯದ
ಬಳಕೆಯ ಅನೇಕ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.
[ದೇ. || ತದಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಪರ್ಜಿ. ಗಡಬ. ನೀರ್ ; ಕೊಡ.
ನೀರಿ ; ತೆಲು. ಕುಣ. ನೀರು ; ಕೊಲಾ. ನಾಯ್ಕ. ಈರ್ ;
ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ದೀರ್. / ಸಂ. ನೀರ]

ನೀರ, 'ನೀ' ನೋ.

ನೀರ (ನಾ). ೧. ನೀರು; ಜಲ: "ಅಪಃ(ಪ್)", ತೋಯಂ . . . ನೀರಂ, ಭುವನಂ, ಅಮೃತಂ, ಜೀವನಂ, ಜೀವನೀಯಂ-ಈ ೨೩ ನೀರ್" (ಪಠ್ಯಾಯ. ೧೦೬-೨೬); ರಂಗತ್ವಂಗೆತರಂಗಭಂಗುರಲಸದ್ಗಂಗಾಜಲಂ . . . ಸಾರಯಮುನಾನೀಲೋದೀನೀರಂ ಭುಜೋತ್ಪಂಗಳೀಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳಮಹಾಶ್ರೀಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೧); ಸ್ಥಾನದಿಗಿಜೆಯ ನೀರತಟಪೋಛ್ಛಾ(ಬ್ಬ)ಗಗದಿಂ (ಕಳ. XVIII, ೩೧೨-೨೦; ಸು. ೧೧ನೆಯ ಶತ); ಉಗ್ರಕೇಸರಿಗಳತರಿಸರ್ಗತಾರುಣ ನೀರ[ಪಾಶಾಂ. ನಿಶರ]ದರಿ ನೆನೆದು ಬಳಸಿ ಸೂಸುವ ನಮ್ರಮುಕ್ತಾವಳಿಯಲಿ (ಉತ್ತರಾ. ೧೧-೧೪). 'ನೀರ್' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮದ್ಯ, - ಸಾರಾಯಿ: ಬಗೆಯ ಕಾಂಡವನ್ನು . . . ಕಡಿದಾಗ ಹೊಮ್ಮುವ ದ್ರವವೇ ನೀರ. ನೀರದಿಂದ ಸಕ್ಕರೆ, ಕಾಕಂಬಿ, ಇಲ್ಲವೆ ಹೆಂಡ (ಪಪ.ಪೂ. ೨೬೯). 'ನೀರಾ' ಪರಾ [ಸಂ.]

ನೀರ, (ನಾ). ನಿರ್ಣಯ: 'ಇತ್ಯರ್ಥ': ನನ್ನ ಸಾರವಲ್ಲದೆ ಸಂಸಾರದ ಛೇದಿಸ್ತಾಸಾರವೆಂಬುದು ನೀರವಾಗದು ಕಾನೂ (ನೋ.ಪ್ರ.೩. ೨೧-೫). [\leftarrow ಮರಾ. ನೀರ]

ನೀರಂಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಸರ್ಪಕತ್ತಿ, ಸಂಕೇಶ್ವರಿ, ವಾತನಾರಾಯಣ, ಕೆಂಪುಕೆಂಚಗ, ನೀರಂಗಿ (ಮೈ.ಬಿ. ೨೯-೫೬೩); ಸರ್ಪಕತ್ತಿ, ಸಂಕೇಶ್ವರಿ, ವಾತನಾರಾಯಣ, ನೀರಂಗಿ, ಕೆಂಪುಕೆಂಚಗ (ಸಸ್ಯ. ೪೭). [ಸಂ. ನೀರಂಗಿ = ಅರಿಸನ]

ನೀರಂಚು (ನಾ). ದಡ; ತೀರ: ಯಾ ದಿಟ್ಟ ಕುಳಸ್ಥಳಗಳ ನೀರಂಚು ನೆಲನುಳಲು ನಟ್ಟ ಕಲ್ಲು ತೆಗೆದಗಳು ಗಡಿಯಿಂದೊಳಗಾದ ಚತುಸ್ಪೀನಿಗೆ ಬಂದ ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಿಲು (ಎಕ. VIII, ಸಂಪದ. ೧೬೪-೪೬; 1481). [ನೀರ್ + ಅಂಚು]

ನೀರಂಜನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈ.ಬಿ. ೩೯-೬೭೪); (ಸಸ್ಯ. ೬೪). [?]

ನೀರಂಜಿ 'ನೀರುವಂಜಿ' ನೋ.

ನೀರಂಜಿಸು (ಕ್ರ). ಹೊಳಸನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಒಪ್ಪ ಕೊಡು: ಹಾರಾದ್ಯಾಭರಣಂಗಳನಾ ರೂಪಾಶ್ಚರ್ಯಮಾಗೆ ಮಾಣಿಕವಟ್ಟಿಂ ನೀರಂ ಜಿಸಿ[ಪಾಶಾಂ. ವಿರಂಜಿಸಿ] ದಳವಿದಿದ ಮಹಾರತ್ನದ ದೊರೆಗೆಮಂದುದಾ ಸ್ತೀರತ್ನಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೪೩); ಆ ರಮಣಿಯ ತನುಲತೆಯಂ ವಾರಿಕಣ ಪ್ರಚಯಮಂ ದುಕೂಲಾಂಚಲದಿಂ ವಾರಾಂಗನೆಯರ್ ತೊಡೆದರ್ ನೀರಂಜಿಸುವಂತೆ ಮಣಿಕಲಾಕೆಯನಾಗಳ್ (ಪಂಪಮಾ. ೫-೪೧); ಬಗೆ ವುಗೆ ತೊಡೆದರ್ ಕುಡಿಯಿಂಚುಗಳಂ ನೀರಂಜಿಸಂತೆ ನೀರಜಮುಖಿಯರ್ ನಿಗೆ ಕುಂಕುಮದಟ್ಟಂ ಸಂಪಗೆವಣ್ಣಂ ಮುಗುಳ್ಳ ಮೆಯ್ಯಳೇಳ್ ಮಳಯಜಮಂ (ಶೀಲಾಪ. ೯-೮೧). [ಸಂ. ನೀರಂಜನ + ಇಸು]

ನೀರಂಡೆ (ನಾ). ಜೀರ್ಣೋಳವೆ; ಪಿಚೆಕಾರಿ: ವಾರಿಜಮುಖಿ ಜಿಲ್ಲುವೆ ನೆಂಡೆತ್ತಿದ ನೀರಂಡೆಯ ನೀಲದ ರುಚಿಯುಂ ಲಲಿತಾರಣಕರಪಲ್ಲವದ ಸುರಂಗಂ ಸೂಸಲ್ (ಜಮ.ಪಾ. ೧೧-೪೯). [ನೀರ್ + ಅಂಡೆ]

ನೀರಂಧ್ರ (ಗು). ೧. ರಂಧ್ರವಿಲ್ಲದ; ಎಡೆಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಒತ್ತಾದ; ದಟ್ಟವಾದ: ಅಂಧ್ರನೀರಂಧ್ರಬಂಧುರಸ್ತನಕಾರನುದಾರಂ ಸರಸ್ವತೀ ಮಣಹಾರಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧-೩೨); ಪಡುವಣ ಕಡಲಿಂದೊಗೆದುದು ಬದ ಬಾಗ್ಗಿಯ ಪೊಗೆ ಪೊದಬ್ಬು ತಿಡಿವರಸನಲೀಂ ಕುಡಿಯಿಂಚುವೆರಸು ಗಗನ ಮನದರ್ಮದೊ ನೀರಂಧ್ರನೀಲನೀರದನಿವಹಂ (ಪಂಪಮಾ. ೬-೧೪೩); ನೀರಂ ನೀರಂಧ್ರಮೇಳಂ ಸುರಿಯ . . . ಕೆರಳಿದತ್ತೋವಿ ಕಾರಂ ವಿಚಾರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೮-೨). ೩. ಒರಟಾದ; ನಾಜೂಕಲ್ಲದ.

(ನಾ). ೪. ದಟ್ಟವಾದುದು: ಗಾಢವಾದುದು: ಅಂಧ್ರಕನಾ ಕಾಶಂ ನೀರಂಧ್ರಮನಲ್ ಸುರದು ಸರಲ ಸರಿಯಂ ಜವನೀತಂ ಧ್ರುವಮೆಂಬಿನಮುರಪುರಂಧ್ರಿಯರಂ ನಿಜಯಿ ನಿಜಯಿಸಿಂಹಂಗಿತ್ವಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧೦-೧೩೬). [ಸಂ.]

ನೀರಂಬಲಿ, ನೀರಂಬಿಲ (ನಾ). ತಿಳಿಯಾಗಿರುವ ಗಂಜಿ; ನೀರಾ ಗಿರುವ ಗಂಜಿ; ತಿಳಿಗಂಜಿ: ಒಂದು ಮೂನ ಜೋಳದ ಪಿಟ್ಟಿಂ ನೀರಂಬಲಿಯಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಕುಡುವುದು (ಕಗವ. ೯೧ ಪಾಶಾದಳೇಕಥೆ). ನೀರಂಬಿಲ: ದಿವ್ಯಲಕ್ಷ್ಯಂ ತೊಳೆದು ನೀರಂಬಿಲದಯೆಸರನೊಡೆದುಪೊರೆ ಗೆತ್ತಿಯಕ್ಕಿಯ ಹಾಕಿ . . . ಪಲವು ಪರಮಳಗಳನಿಡುವುದು (ಸೂಪಾ. ೩-೩೬). [ನೀರ್ + ಅಂಬಲಿ]

ನೀರಂಬಿಲ 'ನೀರಂಬಲಿ' ನೋ.

ನೀರಕಿಚ್ಚು 'ನೀರಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ನೀರಕೆಸವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಅಲೂಪಂ-ನೀರಕೆಸವು" (ಪಪ. ೧೦). [\leftarrow ನೀರ್ + ಕೆಸವು]

ನೀರಕ್ಕರ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಅಕ್ಷರ; ಜಲಲಿಪಿ. ೨. (ಅಲಂ) ಸ್ಥಿರವಲ್ಲದುದು; ಅಶಾಶ್ವತವಾದುದು: ಕನಕಂ ನೀರಕ್ಕರಂ ಪೆಂಡಿತಿ ಕನಸು . . . ಗೃಹವಚರವೆನಿಪ್ಪಿಂತೆನಂ ಬಿಟ್ಟು ನಿಮ್ಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತಿ ಪಂತೆ ಪಂಪಾಪುರದರಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪ್ಪುದೆನ್ನಂ (ರಕ್ತಾಶ. ೩೧). [ನೀರ್ + ಅಕ್ಕರ]

ನೀರಕ್ಕ 'ನೀರ್ವಕ್ಕ' ನೋ.

ನೀರಕ್ಕಿ ಅನ್ನ (ನಾ). (ಕರಾ) ಊಟ ಮಾಡಿ ಮಿಗುವ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೆಡದಂತೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ್ದು, ಬಡಿಸುವಾಗ ನೀರನ್ನು ಹಿಂಡಿ ತೆಗೆಯುವ ಅನ್ನ: ಈ ದ್ರವ್ಯ ಮಳೆಗಾಳಿ ದೀಪಿಸುವಾಗ ನೀರಕ್ಕಿ ಅನ್ನ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿದರೆ, ಕರುಳು ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸೆಕೆ ದಿನವಾದರೆ ನೀರಕ್ಕಿ ಅನ್ನ ತಂಪು ನಿಜ (ಮರಮ. ೨೮). [ನೀರ್ + ಅಕ್ಕಿ + ಅನ್ನ]

ನೀರಕ್ಷೀರ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಮತ್ತು ಹಾಲು: ನೀರಕ್ಷೀರದಂತೆ ಕೂಡಿದ ಭೇದವನಾಗಿರು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ (ಅಪ. ೨೨೭-೧೦೨೯); ನೀರಕ್ಷೀರಂಗಳನೊಂದೇ ರೀತಿಯೊಳಪಾದರಾಗಿ ಬೇರ್ಕೆಯ್ದ ಬಜ್ಜಿಳ್ಳಾ ನೀರಸನುನುಡು ಸಾರಮನಾರ್ಥದಿಜೆ ರಾಜಹಂಸನೊರ್ವನೆ ಸವಿಗುಂ (ಚಳಿ. ೧-೪೬). ೨. (ನೀರು, ಹಾಲುಗಳಂತೆ) ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಸಾಮರಸ್ಯ: ನೀರಕ್ಷೀರದಂತೆ ನೀರಿನಿಜೆಯಾಗಿ ಆವುದು ಮುಂದು ಆವುದು ಹಿಂದು ಎಂದಜಾಯನು (ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೩-೧೧). [ನೀರ + ಕ್ಷೀರ]

ನೀರಕ್ಷೀರನ್ಯಾಯ (ನಾ). ನೀರು ಮತ್ತು ಹಾಲುಗಳಂತೆ ಬೆರೆತು ಕೊಂಡಿರುವ ರೀತಿ; ಬೇರೆಬೇರೆ ಗುರುತು ಹಿಡಿಯಲಾಗದಂತೆ ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೌಕಿಕ ನ್ಯಾಯ: 'ಕ್ಷೀರನೀರನ್ಯಾಯ' ಪರಾ. [ನೀರಕ್ಷೀರ + ನ್ಯಾಯ] ನೀರಕ್ಷೀರಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಬೆರೆತಿರುವ ನೀರು ಮತ್ತು ಹಾಲನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವಿಕೆ: ನೀರಕ್ಷೀರಪರೀಕ್ಷಾಧೀರಕೆ ಗಾನಲ್ಲದಿಷ್ಟು ಮುಡಿಗಿಕ್ಕಿತ್ತಾ ರಾಜಹಂಸನೆನಿ ಖಗವಾರದ ಗಣಗದಜೆ ಜಜುಬ ಗಜು ನೆಜೆ ಮೆಜೆಗುಂ (ರಾಜರೇ. ೨-೬೬). [ನೀರಕ್ಷೀರ + ಪರೀಕ್ಷೆ]

ನೀರಗಸೆಬಾಗಿಲು (ನಾ). ಹೊರಗಿನಿಂದ ಕೊಟೆಯ ಒಳಭಾಗಕ್ಕೆ ನೀರನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಬಾಗಿಲು; ನೀರು ಬಾಗಿಲು: ಅಗಸೆ-ನೀರಗಸೆಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ

ಹೋಗಿದ್ದು, ಈಗ ಅವುಗಳ ಗುರುತು ಕೂಡ ಉಳಿದಿಲ್ಲ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೩ ಮುರ್ದಾಕು). 'ನೀರ್ಗಂಡಿ' ಪರಾ.

[ನೀರ್ + ಅಗಸಿಬಾಗಿಲು (< ಅಗಸಿಬಾಗಿಲ್)]

ನೀರಗಳು (ನಾ). ಕೋಟಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಕಂದಕ, -
ಅಗಳು : ನಡೆದಾಗ್ಗಿಗಗಿದು ಕನಕಶೈಲವ ಶರಣ್ಣಡಿದುದು ಶರಣಿಧಿ
ಯಿನಲೂ ಕಡುರಯ್ಯಮಾದುದಾ ಪೊಳಲ ಪೊಂಗೋಟಿಯನಡೆದು
ಮುಚ್ಚಿವ ನೀರಗಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೫೬); ಸಲೆ ತೀವಿ ತುಳುಕುವ ಜಲವ
ಸಲೆ ಸೂತ್ರದಿಂ ಬಿಜುಕೆಯ್ತು ಹೇಣ ತೀವಿ ಸೆಲಸಮ ಮಾಡಿ ನೀರಗಳ
(ನಾಗಳು. ೧೬-೩೪). [ನೀರ್ + ಅಗುಳ್ಳು (< ಅಗುಳ್ಳು)]

ನೀರಗಿಚ್ಚು, ನೀರಕಿಚ್ಚು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಬ್ರಹ್ಮ
ಸೋಮಾ—ಚಿಕ್ಕಕಲ್ಲುರಿ, ನೀರಗಿಚ್ಚು" (ಓಷಧಿ. ೧೦೬). **ನೀರಕಿಚ್ಚು** :
"ಕೇವುಕಿ ? — ಅಂತೋಲೆ, ನೀರಕಿಚ್ಚು, ಬದ(ನೆ)ಕಿ ?" (ಓಷಧಿ. ೪೦).

[?]

ನೀರಗೋಣಿ 'ನೀರುಗೋಳ' ನೋ.

ನೀರಜ, (ಗು). ೧. ಧೂಳಿಲ್ಲದ; ಹುಡಿಯಿಲ್ಲದ. ೨. ಕಳಂಕ
ರಹಿತವಾದ; ದೋಷರಹಿತವಾದ. ೩. ಮುಟ್ಟಾಗದಿರುವ.
(ನಾ). ೪. ಧೂಳಿಲ್ಲದುದು : ನೀರಜಮಾದುದು ಮೇದಿನಿ
(ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೧೦); ನೀರಜಮಾಯ್ತು ಕೂಡ ಕೊಳನಂತಿರುಪಪ್ಪವ
ದೇಳೆಯಾಯ್ತು ಮುಖ್ಯೋರಗನಂದದಿಂ . . . ಕಂಜಾರಿಯ ಮುಳ್ಳೆಯಿಂ
ಕುಮುವನಧನಮಾಯ್ತುರು ಮೇಳಕಾಲದೊಳ್ (ಪ್ರವೃ. ೮-೪೩).
೫. ದೋಷವಿಲ್ಲದುದು ; ಕಳಂಕರಹಿತವಾದುದು : ನೀರಜ
ಮಾದುದು ಮೇದಿನಿ ನೀರಜಮಾತ್ರ[ಸಾಪಾಂ. ಮಿತ್ರ]ನ ಚರಿತ್ರಮೆಂದಜುಪುವ
ಪೋಲ್ ನೀರಜ್ಜು ಮಾಡುದೀ ವಸುಧಾರಮಣಿ ಸ್ವಚ್ಛ ಹೃದಯನೆಂದಜು
ಪುವಪೋಲ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೧೦). ೬. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದುದು.
೪, ೬ : ಪರಮಪವಿತ್ರನಂತೆ ಧರ ನೀರಜಮಾದುದು (ಅನಂಪ. ೫-೩);
ನೀರಜಮಾಯ್ತು ಭೂಮಿ ಸುಖನೋತ್ಪರದಂತೆ ಸರೋವರಂಗಳುಂ ಸಾರತೆ
ವೆತ್ತು ಕೂಡೆ ತಿರುದುರ್ವು ಲಾಲಿತಸನ್ನನಂಗಳಂತೆ (ವಾಘಪ. ೬-೩೦).
೭. ರಜೋಗುಣವಿಲ್ಲದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ನೀರಜನ ಚಿನ್ಮ
ಯನ ಜಿನಪನ ಬಾರುಕಳೆ ಸತ್ಯಧಿ . . . ಜಾರಜೋರುಬಾದಿ ಕಳೆಗಲು
ಸಾರಕಳೆಗಲೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೩೬). [ಸಂ. ನೀರಜಸಾ]

ನೀರಜ್ಜು (ಗು). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಮರ; ಚಂಗಲಕೋಷ್ಠ ; "ಪುಷ್ಕರಮೂಲ" (ಪಂಡಿತ.
೨೪೪); "ನೀರಜಮನಲು ಕೋಷ್ಠಮುಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೧).
೩. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ : ನಾನಾನೀರಜ
ರಜಃಪಿಂಜರಿತ ಜಲಜಲಾಶಯಂಗಳೊಳಂ ನೆಜೆದು (ಅನಂಪ. ೩-೧೧೧ ದ);
ನೀತಾಧುನಿ ರಂಜಕುಂ ನಿಭೃತನೀರಜಕೈರವ ಮಿನಾಸಜಾರವಂ (ಚಂದ್ರಪು.
೧-೪೨). ೪. ಮುತ್ತ ; ಮೌಕ್ತಿಕ. [ಸಂ.]

ನೀರಜಜಾತ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣು ವಿನ ನಾಭಿ)ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ
ವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ನೀರಜಜಾತ ವಿಸ್ತರಿಸಿದಂಧಮುಮಂ ಮಣಿಮಾಲೆ
ಯಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರಿಸಿ ಹಸ್ತದಿಂದ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಸರಣ್ಣುಗುವಗೊ ಲೇಸುಮಂ
ಪ್ರೇರಿಸಲೋಸುಗಂ ಜಹಿಸುತಿಪ್ಪಳಿರುಳ್ ಪಗಲಾಪಳೋರ್ವಳಾ ಭಾರತಿ
ನಮ್ಮ ಚಿಹ್ನದಲನಾವಿಳಿದಿರಿದುರ್ತಿ ಸಂತತಂ (ಎಕ. XI, ವಾಸಣ.
೫೯-೯ ; 1280). [ನೀರಜ್ಜು + ಜಾತ]

ನೀರಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು ;
ವಿಷ್ಣು : ಸಕಲಸಾರಸನ್ಮಾಸ್ಯನೈವಜ್ಞ ನೀರಜನೇತ್ರನ ಲೀಲಾನುಷ್ಠಿತ
ಬಾಲಕೇಳಿ ಬಣ್ಣ ಪರಳವೇ (ಜವಿ. ೩-೫೪). [ನೀರಜ್ಜು + ನೇತ್ರ]

ನೀರಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು ; ಚೆಲುವೆ :
ನೀರಜನೇತ್ರಗೆ ಪುಳಕಂ ಗಾಂಗೆ ತಳ್ಳಿಯ್ತು ಕೇಳು ತನ್ನಯ ಭವಮಂ
(ಪುಣ್ಯಾ. ೧೨-೧೦). [ಸಂ. ನೀರಜನೇತ್ರ (ನೀರಜ + ನೇತ್ರ + -)]

ನೀರಜಬಂಧು (ನಾ). ಕಮಲದ ಸ್ನೇಹಿತ, — ಅಪ್ಪ ; ಸೂರ್ಯ :
ನೀರಜಬಂಧು ಗುಟುಮ್ಮನೆ ರಸಗಜಾಂಡದಿಂದಿಬಿಡಸಾರಸಬಾಯಿದೂ
ರಾಗಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೩೧). [ನೀರಜ್ಜು + ಬಂಧು]

ನೀರಜಭವ (ನಾ). — ನೀರಜಜಾತ : ತಾರಕಜಿನ್ನಾಗೇಶ್ವರ ನೀರಜ
ಭವವಶಕರಜಾದು ನುತಿಸಲಶಕ್ತಂ (ಹವ್ಯಾ. ೧-೨೪); ನೀರಜಭವನ
ಮಾನಸಪುತ್ರ ನೀನಲ್ಲದಾರಾದೊಡೀ ಮಾತುಗಳ ಭಾರಾಂಕನಾಗಿಯೆನ್ನೊ
ಡನೆ ಬೇಳ್ತೊಡೆ ನೀಳಿ ತೋರಣಗಟ್ಟಿವೆನು (ನೋಹತ. ೧೨-೩೧). [ಸಂ.]

ನೀರಜವನ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ, — ಗುಂಪು : ಮಾರಿ
ಮಲಯಾನಿಲಂ ನವನೀರಜವನಮೆಂಬ ಕೆಂಡದೊಳ್ ದಂಡನಮಸ್ತಾರಂ
ಬಂದಪಂ (ಮಿಶ್ರೋ. ೧-೩೪). [ನೀರಜ್ಜು + ವನ]

ನೀರಜಶರ (ನಾ). ತಾವರೆಯನ್ನೇ ಬಾಣವಾಗುಳ್ಳವನು ; ಕಾಮ ;
ಮನ್ಮಥ : "ನೀರಜಶರಾಹವ" ಪರಾ. [ನೀರಜ್ಜು + ಶರ]

ನೀರಜಶರಾಹವ (ನಾ). ಮನ್ಮಥನ ಕಾಳಗ ; ರತಿಕ್ರೇಡೆ : ನೀರಜ
ಶರಾಹವದೊಳೊದಗು ಪೊಡೆ ಕಡುಚದುರೆ ನೀರಜದೊಳಾಶ್ಚ ನವನೆನ್ನೊಡನೆ
ತೋಜಾದೊಡೆ ನೀರವನಿನದೆ ಪೇಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೧೦).

[ನೀರಜಶರ + ಅಹವ]

ನೀರಜಸಖ (ನಾ). — ನೀರಜಬಂಧು. [ನೀರಜ್ಜು + ಸಖ]

ನೀರಜಸಮುದ್ಭವ (ನಾ). — ನೀರಜಜಾತ : ಸತ್ಸರಜಸ್ತ ಮೋಗುಣಾ
ಧಾರತೆಯಿಂದ ಜಗಿಸ್ತ ಸಮುದ್ಭವಸಂಹೃತಿಹೇತುವದ ನೀರೇರುಹನಾಭ
ನೀರಜಸಮುದ್ಭವ ಶಂಕರೋಗಭೀಷ್ಮಮಂ (ಕವಿ. ೧-೨-೪ ; 1058).

[ನೀರಜ್ಜು + ಸಮುದ್ಭವ]

ನೀರಜಾಕ್ಷ (ನಾ). — ನೀರಜನೇತ್ರ : ನಿಂದೆಯಲಿ ನೊಂದೆನ್ನೆ ನೀರ
ಜಾಕ್ಷ (ಪುರಂದ. ೧-೯೩-೧). [ಸಂ. (ನೀರಜ + ಅಕ್ಷ + -)]

ನೀರಜಾಕ್ಷಿ (ನಾ). — ನೀರಜನೇತ್ರ : ಅವನ ಕಾಣುತ ಹರ್ಷದಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸನು ಬಾಯ್ತು ಜಿಡಿದು ನುಂಗುವನಿಕೆ ನೀರಜಾಕ್ಷಿ ತಾಂ ಪತಿ
ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ದೇಹ ಎಂದೊಡಹಿ (ಪ್ರಾಢರಾ. ೮-೪೪). [ಸಂ. ನೀರಜಾಕ್ಷಿ]

ನೀರಜಾತ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಕಮಲ : ನೀರಿ
ನೊಂದು ನೀರಜಾತ ಬೆಳಕಿಗಾಗಿ ಕಿರಳುತು ಈ ಕಿರಣಕಿರಳುತು (ಗಂಗಾತ.
೧೫-೧೩). [ನೀರಜ್ಜು + ಜಾತ]

ನೀರಜಾಲಯ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವೇ ಮನೆಯಾಗಿರುವವಳು ;
ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ನೀರಜಾಲಯ ತಾನದಿಗಳನೊತ್ತಲು ಉದಾರದೇವರ ದೇವ
ನೊಲುಮೆಯಿಂದ ಕಾರುಣ್ಯಸುಧೆಯನು ಸುರಿಯೆ ಭಕ್ತರ ಮೇಲೆ
(ಪುರಂದ. ಧಾ. ೩-೧೩೫-೧). ೨. ಸರಸ್ವತಿ : ನೀರಜಾಲಯ
ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಿ ವಾರಿಜಾಸನೆಯನ್ನೆ ಜಿಡ್ಡೆಯ ಸಾರಿ ಸಲೆ ಉದ್ಧರಿಸು
ಕಾವ್ಯವ (ಚಿಜ್ಞಾ. ೧-೧೧).

[ಸಂ. ನೀರಜಾಲಯ (ನೀರಜ + ಅಲಯ + -)]

ನೀರಜಾಸನ (ನಾ). ಕಮಲಾಸನ ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಅರನುಜ್ಜಿಯ ತಿರದಿ
ಧರಿಸಿಯ ನೀರಜಾಸನ ಜಗವ ಸೃಷ್ಟಿಪನಾರನುಜ್ಜಿಯನನುಹಿದುದು ಹರಿ
ಜಗದ ಪಾಲಿಸುವ (ಗಗತಾ. ೯-೧). [ನೀರಜ್ಜು + ಅಸನ]

ನೀರಟ್ಟು (ನಾ). "ನೀರೋಟ ; ಪ್ರವಾಹ" (ಪ್ರಭಾ). : ಬಿಟ್ಟು
ನೀರಟ್ಟುನವೋಲಟ್ಟುಳಿಗಳ್ ಚಿಟ್ಟತಾದೊಡಂ ಮುನ್ನೆಲೆಯೊಳ್ ನೆಟ್ಟು
ನಡುಗದೆ ಕಡದದೆ ಕಟ್ಟಿದಟಿಂ ದೊಡ್ಡ ದೇವನೆಸದಂ (ಚಿವಿ. ೩-೧೪).

[ನೀರ್ + ಅಟ್ಟು]

ನೀರಡಕ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವವನು ; ನೀರು ತುಂಬುವವನು : 'ನೀರಡಕ' ಪರಾ.

[ನೀರ್+ಅಡಕು (<ಅಡುಕು)+ -ಅೃ]

ನೀರಡಕಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವವಳು ; ನೀರು ತುಂಬುವ ದಾಸಿ : "ನೀರಡಕಿ[ಡ]ಕಿ[ಪಾಣಂ. ಕೆ] ಪೋಟಿಯನಿಕ್ಕು"

(ಮಂಗಳಾ. ೯೦-೪). [ನೀರಡಕ+ -ಇೃ]

ನೀರಡಕು 'ನೀರಡುಕು' ನೋ.

ನೀರಡಕಿ 'ನೀರಬಕ್ಕಿ' ನೋ.

ನೀರಡಸು, ನೀರಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಬಯಸು ; ಬಾಯಾರು ;

ತೃಪ್ತಿಯಾಗು : ಧರ್ಮಪುತ್ರಂ ನೀರಡಸಿ ಸಹದೇವನನ್ನೊಲೊಡಂ ನೀರಂ ಕೊಂಡು ಬೇಗಂ ಬಾಯೊಂದು ಪೇಬ್ಬುದಂ (ಪಂಪಾ. ೮-೩೬ ಪ) ; ಅಂಗೈಯೊಳಗಣ ಹಂಸೆ ಹಾಲನೊಲ್ಲದೆ ನೀರ ಕುಡಿಯಿತ್ತು ನೀರು ಬಾಯಾಣು ನೀರಡಸಿ ಅಲಕೆಗೊಂಡಿತ್ತು (ಅದವ. ೩೯-೧೦೪) ; ನೀರಡಸಿದ್ ಹೊತ್ತಾಡ್ಕ ದೊರಕೆ ಫಲವೇನು (ಪಂಪಾ. ೬-೮) ; ತುರಗ ನೀರಡಸಿದರೆ ರಣದಲಿ ಸರಸಿಯನು ತೋಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೦-೪೩) ; ಸುರನದಿಯ ತೋಯವಿರೆ ನೀರಡಸಿ ಹಿಮಜಲಕೆ ಪರಿವಂತೆ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನಮಿದುಮಾ ಮಹಾಧ್ವರಕಳಸುವನಲ್ಲ (ಚಿದ್ರಿಮಿಭಾ. ೨೬-೬೬) ; ನೀರಡಸಿ ಬಂದ ಸೋದರಗೆ ನೀರನು ಕೊಡಲು ಮನು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವನಗೊರೆಯಬೇಕೇನು ? (ಕೋಗಿರೆ. ೨೪-೫). **ನೀರಡಿಸು** : ಹಿರಿದೊಂದು ಕಾಚಿನ ಬಟ್ಟಲೊಳ್ ಕಮ್ಮಿತಪ್ಪ ನೀರಂ ತೀವಿ ಚಂದ್ರ ಬಿಂಬಮಂ ನೀರೊಳ್ ಕಾಣ್ಪಂತಿರೆ ಮಾಡಿಯೆರಸಿಯಂ ತೃಷ್ಣಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಯಪ್ಪಾಹಾರಮನೂಡಿ ನೀರಡಿಸಿದೊಡೆ ಚಾಣಾಕೃನಂತೆಂದಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೨೬-೧೭) ; ಹಸಿದು ಎಕ್ಕೆಯ ಕಾಯ ಮೆಲಬಹುದೆ ನೀರಡಿಸಿ ವಿಷವ ನೀಂಟಬಹುದೆ (ಬಸವ. ೧೨೦) ; ಆಸಗೆ ನೀರಡಿಸಿ ಸತ್ತಂತಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೬೨-೨೮೫) ; ಉದಕದ ಬಾಣವಕ್ಕುಡಿಸಿ ಒಲಿತೆಯಾಡುತು ಪರುಣರರ ಬಾಯುಡಿತು ನೀರಡಿಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೯-೪೮) ; ಕವಿದು ಕಾಡಾನೆಗಳು ಮಡುವಿಗೆ ತವಕದಿಂ ನೀರಡಿಸಿ ಬಂದುದು ಗಿರಿ ಗಳಂದದಲಿ (ನಳಕ. ೫-೪೪) ; ನೀರಡಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದ ಬಿಸಿಲಿನ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಇಷ್ಟ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ (ಅಪೋಲೀ. ೩೬).

[ನೀರ್+ಅಡಸು. /ತೆಲು. ಡಪ್ಪಿ, ದಪ್ಪಿ = ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ಕೊಲಾ. ಅಡ್ಡಾ = ಬಾಯಾರು ; ನಾಯ್ಕಿ. ಅಡ್ = ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ಪರ್ಜಿ. ಅಂಡ್ = ಹಸಿವಾಗು ಅಥವಾ ಬಾಯಾರು ; ಕೋತ ನೀರ್ ಅರ್ಪ್ = ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ತೊದ. ಅಪ್ಪಾ = ಬಾಯಾರು]

ನೀರಡಿಕೆ 'ನೀರಬಕ್ಕಿ' ನೋ.

ನೀರಡಿಸು 'ನೀರಡಸು' ನೋ.

ನೀರಡುಕು, ನೀರಡಕು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ತಂದು ತುಂಬು :

ಸಂಗತ ಜಿನಧರ್ಮಮತಿಗೆ ನಾಂಗಳ್ ನಿನ್ನಗಡಾಯೆ ತೇಜಿಯೆ ಬಣ್ಣ ಸೆ ಮಾಡುತ್ತಂಗೆ ಸೊಡರೆತ್ತುವಿ ಗಾಂಟಿಂಗಾಗರಮಾಗಿ ತೊಟಿಗೆ ನೀರಡುಕುವ ಪೋಲ್ (ಅಜಫ. ೬-೭೯). **ನೀರಡಕು** : ನೀಸೆಂದಂತು ತೊಟಿಗೆ ನೀರಡಕಲುಮಾಡಿತ್ತಂಗೆ ಸೊಡರಡಲುಮಿಂದ್ರಂಗೆ ದೇವಲೋಕಮಂ ಬಣ್ಣ ಸುವಂತೆಯುಂ ನಿನ್ನಗೇನೆಂದು ಕಣ್ಣಂ ಬೇಬ್ಬುದು (ಪಂಪಾ. ೯-೧೮ ಪ) ; ತಿರುಕೊಳವಿನಾಚಿಯೆಂಬಂಗೆ . . . ತಾಂ ನೀರಡಕುವ ಲಿಂಗವಂತರ ಮನೆಯ ಪೊಕ್ಕು (ಭಾಮಿನಿ. ೮-೧೬) ; ಅಮಳ ಗಂಗಾಧರನೆ ಅಸನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ನೀರಡಕು (ನನನೋ. ೧೫-೨). [ನೀರ್+ಅಡುಕು]

ನೀರಣುಗೆ (ನಾ). ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಚಂದ್ರ :

"ಚಳಗದಿರ . . . ತಾರಗಿಯಾಣ್ ನೀರಣುಗನು . . . ಬಿಡುವೆನಲ್"

ಚಂದ್ರನಾಮು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೬) ; "ನೀರಣುಗನನೆ ಚಂದ್ರನಭಿಧಾನ ಮಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೬). 'ಕಡಲಣುಗೆ' ಪರಾ.

[ನೀರ್+ಅಣುಗೆ (<ಅಣುಂಗ)]

ನೀರತ್ಯಣ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲು ; ಆಪು : "ಆಪ1= ನೀರತ್ಯಣಂ" (ಕಾಶಕ್ಯ. ೪೨).

[ನೀರ್+ತ್ಯಣ]

ನೀರತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅತ್ತಿಮರ : ನೀರುಪಾಟಿ, ನೀರತ್ತಿ (ಮೈದಿಗ. ೩೬-೬೧). 'ಕಲ್ಲತ್ತಿ', 'ಕಾಡತ್ತಿ' ಪರಾ.

[ನೀರು (<ನೀರ್)+ಅತ್ತಿ]

ನೀರದ (ನಾ). ೧. ಮೋಡ ; ಮೇಳ ; ಮುಗಿಲು : ಶಾರದನೀರದ ನಿಕಾಶ ವಿಶಾಲಧವಳದುಕೊಲಾಂಬರವಿರಾಜಮಾನನುಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೦ ಪ) ; ತೇರೊಡ್ಡ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ನೀರದದೊಡ್ಡಿನವೊಲಾಗಿ (ಪಂಪಾ. ೧೩-೬೩) ; ನೀರದಸ್ತು ಸದೋರ್ಧ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲ ಮಕ್ಕಳ ಪೋಲ್ ನಿಜಪಾಂಡುರ್ದೇಹ ಸಂತಾನಕಪಪ್ಪದೋಳ್ ಮಿಡುಗೆ ಬಂದಜಿಗಿತ್ತು . . . ಮರಾಳಮಂಡಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೬೪) ; ತೀರದ ನೀರದಂ ನೆಗೆದು ಗರ್ಜಿಪುದೆಂದು ಪಯೋಧಿಕೇಳಿಯಂ ಸಾರಮರಾಳನೇನುಳಿದೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೯). ೨. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದುದು ; ಬೋಡುಬಾಯಿ ಯುಳ್ಳುದು. ೧, ೨ : ಎನ್ನ ಸಹಾಯದಿಂ ನೆರೆದು ತಾಳ್ಳು ಘನತ್ವ ಮನಸ್ಸುದೀಯ ಮಿತ್ರೋನ್ನತತೇಜಮಂ ತವಿಸೆಂದನಿಲಂ ಮುಗಿಲಂ ಕನಲ್ಲ ಪೊಯ್ದನ್ನೆಗಳಲ್ ಘನಧ್ವನಿ ಕಳಲ್ಲದಿದ್ಡತ್ತು ಘನೋಪಕಾ ಚ್ಚಿದಂ. ತನ್ನಿಜಮಲ್ಲದಿದೋಡಿಯಲ್ಲಿದು ನೀರದ ನಾಮಮಾಂಪುದೇ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೦೬). [ಸಂ.]

ನೀರದಜಾಲ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ : ಮೇಲನ ಜಾಯದ ನೃಪನ ಬಾಳಕೆ ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡಿದ ಸೊಡರು ನೀರದಜಾಲದೊಡ್ಡಣಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೫೧). [ನೀರದ+ಜಾಲ]

ನೀರದಪಥ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಮಾರ್ಗ ; ಆಕಾಶ : ತ್ರಿದಶಾನಕ ಲಯದಿಂ ನೀರದಪಥದೋಳ್ ನಾರದಂಗೆ ತಾಂಡವದ ತಗುಳ್ಳೊಡವಿದುದು (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೫೭) ; ನೀರದಪಥದೋಳ್ . . . ನಾರದನೀಶ್ವರನ ಮುಂದೆ ನರ್ತಿಸುತಿದರ್ಪಂ (ಪ್ರಪಂ. ೨೪-೩೮೭). [ನೀರದ+ಪಥ]

ನೀರದಮಾರ್ಗ (ನಾ). = ನೀರದಪಥ : ಬೆಳಗುಗಳೆಲ್ಲಮೊಂದುರುಳಿ ಯಾಗಿ ನಭಸ್ಥಳದಿಂದಮಾ ಮಹೀತಳಕುಟಾತರ್ಪದಂದು ಮನುಜಾಕೃತಿ ಯೆಂದು . . . ನೋಟಕರೆ ತಳವಳಗಾಗಿ ಸಾರವರೆ ನೀರದಮಾರ್ಗದಿಂದದು ನಾರದಂ (ಪಂಪಾ. ೬-೬) ; ದಶರಥಕ್ಷೋಣೇಶನಾಸ್ತಾನಭೂಮಿಯನಾ ನೀರದಮಾರ್ಗದಿಂದಿಡು ಸನ್ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ನೆಯ್ದಾರದಂ ನಯಮಂ ಸಾರದನಾವ ಕಾಳಿದೊಳಂ ಕಣ್ಣಾಡದಂ ನಾರದಂ (ಪಂಪಾ. ೩-೧೮).

[ನೀರದ+ಮಾರ್ಗ]

ನೀರದಮಾಲಿಕೆ (ನಾ). = ನೀರದಜಾಲ : ನೀರದಮಾಲಿಕೆಯಿಂ ತೊಲಗಿದ ಶಶಿ ಕಾಲಿಕೆಯಿಂ ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಕನಕಮಿರ್ಪಂತಿದರ್ಪಂ (ಪಂಪಾ. ೧೬-೮೧). [ನೀರದ+ಮಾಲಿಕೆ]

ನೀರದರಥ (ನಾ). ಮೋಡವನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗುಳ್ಳವನು ; ಇಂದ್ರ : "ಪುರುಷಾತಂ ಮುಘನಂ . . . ಶತಮನ್ಯು ನೀರದರಥಂ ಶಕ್ರಂ ವೃಷಂ ವಾಸವಂ" (ಮೃತ್ಯು. ೬-೩೩). [ನೀರದ+ರಥ]

ನೀರದರವ (ನಾ). ೧. ಮೋಡಗಳ ಶಬ್ದ ; ಮೇಳಾನಿನದ ; ಗುಡುಗು. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು ; ಚಿಲಕವರೆ : "ನೀರದರವಂ ತಂಡುಲೀಯಕಂ ಮುದಿಪ್ಪಮೆನೆ ಕಿಣುಕುಸಾಲೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೪೨-೪೦). [ನೀರದ+ರವ]

ನೀರದರುಚಿ (ನಾ). ಮೋಡದ ಬಣ್ಣ ; ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣ : ನೀರದ
ರುಚಿಯು ಪೋಲ್ವ ಶರೀರದ ವಸತಿ ತಮಾಕಲತೆವನೆಯೊಳ್ಳಿಕ್ಕು
(ಪ್ರೀತಿ ೨೬-೩೯). [ನೀರದ+ರುಚಿ]

ನೀರದಸಂಕುಳ (ನಾ). = ನೀರದಜಾಲ : ನೀರದಸಂಕುಳಂ ನೆರೆದು
ಬಂದು ಘನಾಕುರದಿಂ ಪ್ರತೀಚಾ ನೀರಧಿನೀರನಿಂಬೆವೆಯೊಳ್ ಬಡ
ಬಾಗಿಯನೀರಿ ಪೋಗಿ ತನ್ನೀರದಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಪಸರಿಸಿದುದು
(ಬಾಧಪ. ೨೬-೩೯). [ನೀರದ+ಸಂಕುಳ (= ಸಂಕುಳ)]

ನೀರದಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಮೋಡಗಳ ಇರುವಿಕೆ, - ನೆಲಸುವಿಕೆ.
೨. ಹಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ, - ಇರುವು. ೧, ೨ : ಗತಬಲನಾಗಿ ವಜ್ರ
ಧರನಲ್ಲ ವಯೋಧಿಕನಾಗಿ ತಾರ್ಕ್ಷಣ್ಯನಲ್ಲ . . . ನೀರದಸ್ಥಿತಗತಕಾಶ
ನಾಗಿ ಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ನೆ ವೃದ್ಧನಿಡೆಂ ವಿರುದ್ಧನೋ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೩೫).

[ನೀರದ+ಸ್ಥಿತಿ]

ನೀರದಾಧ್ಯ (ನಾ). = ನೀರದಪಥ : ಬಣತೆಯ ವಿಧಾನಂತ ಮಾನಂತ
ಸಾವಂತಗಣದಿನೊಪ್ಪುವ ಸಭೆಗೆ ನಾರದಂ ನೀರದಾಧ್ಯದಿನಿಳಿದು ನಡೆತಂದನು
(ಚಿಬಪ. ೪೬-೧೫). [ನೀರದ+ಅಧ್ಯ]

ನೀರದಾವಳಿ (ನಾ). = ನೀರದಜಾಲ : ಮುಸುಕಿದ ನೀರದಾವಳಿಗಳಂ
ಕಿರಣಂಗಳೊಳ್ಳಿತ್ತಿ ತೇಜಮರ್ವಿಸುವಿನಮಾಗಳೊರ್ವೊದರೆ ಮೂಡುವ
ಬಾಳದಿನೇಶದಂಬದೊಂದೆಸಕದಿನಾ ದ್ವಿಜನ್ಮ ಸಭೆಯಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟಿದೆ
ಮಾಸಿದಂದಮುಂ ಪಸದನಂತೆ . . . ಕಣ್ಣೆನೆದು ತೋಟಾದುದಾ ಕದನ
ಪ್ರೀತಿನಾ (ಪಂಪ. ೩-೬೧). [ನೀರದ+ಅವಳಿ (= ಅವಳಿ)]

ನೀರದೋತ್ಪಲವರ್ಣ (ನಾ). ಮೋಡದಂತೆ ಹಾಗು ಕನ್ನೆದಿಲೆ
ಯಂತೆ ನೀಲವರ್ಣವಾದವನು : ನೀರದೋ[ಪಾಪಂ. ಬೋ]ತ್ಪಲ
ವರ್ಣನಾದಿದಾದಂ . . . ಸಂಸಾರನಾಟಕಸೂತ್ರಧಾರಿ ಮುರಾರಿ
ಕೃಪಣಿಗಾದಿದಂ (ಜಗದ. ೩-೫೩). [ನೀರದ+ಉತ್ಪಲ+ವರ್ಣ]

ನೀರದೋಪಳಿ (ನಾ). ಅಲಿಕಲ್ಲು; ಘನೋಪಳಿ : ನೀರದೋಪಳಮಂ
ಪೂವಲಿ ತಳ್ಳ ಕಾರ್ಮುಗಿಲನುದ್ಯದ್ವಾ ಪಧೂಮಂ ನಿರಾಕುಳದಿಂ ಪೋಲ್ವು
. . . ಕೇಕಿಸಂಕುಳಮಾಡುತ್ತ ನಟೀಕದಂಬದೊಡವಂದಭ್ರಾಗಮು
ಭ್ರಾಂತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೩೬). [ನೀರದ+ಉಪಳಿ (= ಉಪಳಿ)]

ನೀರದೊಳು (ನಾ). = ನೀರದಜಾಲ : ಎತ್ತಿತ್ತಲುಂ ಕಾಬ್ಬುರಮಾದಂ
ಕೊರ್ವೆ ಬಿಡ್ವಂ ಕಟಿದುದು ಬಹಳಾಸಾರಮಂ ನೀರದೊಳುಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೧).
[ನೀರದ+ಒಳು]

ನೀರಧರ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಮೋಡ : ಉತ್ಕಂಠ
ವಿಯೋಗಿಗೀಚನತ್ಯಪಾತುಷ್ಣಾಂಗಸಂಸಂಗದಾಟಾದುವಾದಂ ನವನೀಲ
ನೀರಧರಮುಕ್ತವ್ಯಕ್ತವಾರ್ತಿದುಗಳ (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೦) ; ತಾರಕಾ
ಸೀತನೀರಧರ ಕಸ್ತೂರಿಕಾಂಜನಸೂರತನಯಾ . . . ಘೋರಗರಳಾಹಾರ
ಬಸವಕುಮಾರ ಶರಣಾಗು (ಬಸಪ. ೬೧-೪೫). [ಸಂ.]

ನೀರಧಿ (ನಾ). ಕಡಲು ; ಸಮುದ್ರ ; ಜಲಧಿ : ನೀರಧಿಯ ನೀರ್ಗಿ
ಪೋಪಾ ಕಾರಮುಗಿಲ್ ಮರಳವೆಂದು ಶರದಭೃಂಗಳ್ ಸಾರಿದ್ ಗಗನ
ಗಂಗೆಯ ನೀರನೆ ಕಟವಂತಿರಿಹಿದವು ಬೆಳ್ಳಂಗಳ (ಜಗದ. ೪-೬೯) ;
ಆ ನೀರಧಿಪರವ್ಯತ್ಯಭೂಮಧ್ಯದೊಳೆನೆಸದತ್ತೊ ಸುವರ್ಣಸಗೇಂದ್ರಂ
(ಉದ್ಯೋ. ೨-೯). [ಸಂ.]

ನೀರಪಾನದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕಲಿರಂ-ನೀರಪಾನದಿ"
(ಒಪ. ೨೦). [**ನೀರ್**+ಪಾನದಿ ?]

ನೀರಬಳ್ಳಿ, 'ನೀರುಬಳ್ಳಿ' ನೋ.

ನೀರಬೊಮ್ಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರಬೊಮ್ಮಿ
ನೊಪ್ಪು, ನೀರಗೋಣನೊಪ್ಪು, ಇವು ಎರಡು ಬಗೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟಿಕ್ಕಿ

. . . ಆ ರಸದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕದಡಿ ಕುಡಿಯಲು ಎರಡು. ನೇಳೆ ಮೂಜು
ನೇಳೆ ವಿರೇಕಮಕ್ಕುಂ (ವೈ.ವಿ. ೧೧೩). [**ನೀರ್**+ಬೊಮ್ಮಿ]

ನೀರರಣಿ (ನಾ). ನೀರೊಡ್ಡು ; ಎರಿ ; ಕಟ್ಟಿ (?) : ಧಾರಾ
ಪೂರ್ವಕಂ ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ಮುಗಳಿಯಲಿ ಬಿಟ್ಟ ಸ್ವತ್ತಿಯ ಸೀಮಾ
ಸಂಬಂಧಿ ಹಿರಿಯ ಕಟಿಯ ಕಳಗೆ ಗದ್ದೆ ಮಹ $\times \times \times$ ಭೂಮಿಯ
ಕೆಲದ ಹಡುವಣ ನೀರರಣಿ (ಎಕ. V, ಪಾಸನ. ೧೩೦-೪೫ ; 1147 ?).

[ನೀರ್+ ?]

ನೀರರುಹ (ನಾ). ನೀರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ಜಲರುಹ ; ತಾವರೆ ;
ಕಮಲ : ಕಾಮಂಗೆ ಮಜ್ಜನಕಂದಿತ್ತಿದ ಚಂದ್ರಕಾಂತಭಟಿದೊಳ್
ತಂದಬ್ಬಿಯಂ ಪುಷ್ಪವಾಸನೆಂದಿಕ್ಕಿದ ನೀರನೀರರುಹಮಂ ಪೋಲ್ವು ಸ್ತು
ಕಟ್ಟುಂಮವಾ (ಪಂಪ. ೪-೫೧) ; ನೀರರುಹಂಗಳನೊಬ್ಬದೆ ಚಂಚರೀಕ
ತತಿ ಗಂಧಹಸ್ತಿಯೊಳ್ ನೆಲಸುವಪೋಲ್ (ಪಾಂಕ. ೫-೯೬) ; ನೀರ
ರುಹಂ ಮುಲಯರುಹಂ ಹಾರಂ ಕಲ್ಪಾರಮುಲವಾಃಪೂರಂ ಕರ್ಪೂರಂ
ಕಾಪಮನುಡುಗಿಪೊಡಾರಾಧಿಸುಗವನ ತೋಳ ತಳ್ಳಿನ ತಣ್ಣಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೯).
[ಸಂ.]

ನೀರಲ 'ನೇಟಾಲ್' ನೋ.

ನೀರಲಿ 'ನೀರಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ನೀರವ (ಗು). ೧. ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾದ ; ಮೌನದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಸಗಂ
ಶತಗುಹಾಧ್ಯನಿಗಳಂ ಪ್ರತಿಭರ್ತಪೋಲಂತೆ, ನೀರವಮಹಾರಣ್ಯಮನುರಣಿ
ತಮುಪ್ಪಂತೆ . . . ಘರ್ಜಿಸಿದುದಾ ಅದ್ವೈತಿ ತಾಂ ದ್ವೈತಿಯುಪ್ಪಂತೆ
(ಪ್ರೀತಿನಾ. ೧೪೩-೪೪) ; ನಿಧಿವೀರವಕಾಸನಾಂತರಂ ನಡುವಗಲ
ಮಾರ್ತಾಂಡನುರವನೆಯನಡಗಿಸುತೆ . . . ಮೆರೆದತ್ತು ಚಿತ್ರಗತವಾದಂತೆ
ಪೋಲ್ ನೀಶಲಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೩-೫೫). (ನಾ). ೨. = ನೀರವತೆ :
ದಂಪತಿಗಳಿಬ್ಬರೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ನೀರವವಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು
(ಕುರಾ. ೬೨) ; ನೀರವದ ಇರುಳಿನಲ್ಲಿ, ಅಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ
ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಕೂಗು . . . ಹೋಪಿಯಾರ್ (ಅಶ್ವಾರ. ೧). [ಸಂ.]

ನೀರವಂಜಿ 'ನೀರುವಂಜಿ' ನೋ.

ನೀರವತೆ (ನಾ). ನಿಶ್ಯಬ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಮೌನ : ನೀರವತೆಯ
ಸಂಗೀತಂ ಬೊಬ್ಬಿರಿಯುವ ಮಂದಗಿಂ (ಅನೇಕ. ೧೪-೧೬).

[ಸಂ. ನೀರವತಾ]

ನೀರವತ್ತಿಗೆ 'ನೀರ್ವತ್ತಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರವಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿದವಲಕ್ಕಿ ; ಸರಸೋತಿಯು
. . . ಆಕೆ ತಂದುಕೊಟ್ಟು ನೀರವಲಕ್ಕಿಗೆ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿರಸವನ್ನು
ಸೇರಿಸಿ, ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ತಿಂದಳು (ಮರಮ. ೬೨).

[ನೀರು, (< ನೀರ್)+ಅವಲಕ್ಕಿ]

ನೀರವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ಜಾಪಾಳದ ಗಿಡ : ಮರ
ಗಳು : ಹೆಸವ . . . ಚಡಲೆ, ನಾರವಳ್ಳಿ, ನೀರವಳಿ (ಸಮ್ಮ. ೨೩೬).

[← ತಮಿ. ನೀರ್ವಳಿ]

ನೀರವಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ತೋಯಲಕ್ಕಿ - ನೀರ
ವಾಳಿ" (ಒಪ. ೩೩). [?]

ನೀರಸ (ಗು). ೧. ರಸವಿಲ್ಲದ ; ಒಣಗಿದ ; ನಿರ್ದ್ರವವಾದ. ೨.
ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿಲ್ಲದ ; ನಿರ್ವಾರವಾದ ; ಸತ್ತ್ವರಹಿತವಾದ : ನೀರಸ
ವಸ್ತುವೆಳ್ಳಲ್ ಸಾರಾಮೃತಮಯಮುನಪ್ಪ ರಸಂದ್ವಿಯನಾ ಸೂರವರಂ
ತಳೆದಂ ಕೈಸಾರದು ನೋಲ್ವರ್ಗ ಮತ್ತೆ ಪಸಿವುಂ ತೃಣೆಯುಂ (ಬಾಧಪ. ೧೩-೧೧೪). ೩. ದುರ್ಬಲವಾದ ; ಶಕ್ತಿಹೀನವಾದ. ೪. ರುಚಿ
ಯಿಲ್ಲದ ; ಸವಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರದ. (ನಾ). ೫. ಒಣಗಿದುದು ;

ನೀರಸವಾಗಿ ಬಳ್ಳಿ ಗಿಡು ಬೆರಗುಗಳ . . . ಕರಯಂತ್ರನಾಳದಿಂದ ಭೂರಸ ಮೆಲ್ಲಮಂ ತೆಗೆಯಿ ಭಾನು . . . ಬಂದುದು ಬೇಸಗೆಗಾಲಂ (ಪಂರಮಾ. ೭-೮೫); ನೀರಸಮಾದಲೆಯಂ ಸಲ ಸೈರಿಸದಿವೆ ನೂಂಕಿ ಕಳೆದುವೆನೆ ಕಳೆಗಳಂ ಕೋರಕದ ತುಲುಗಲುಂ ಸಹಕಾರದ ಕೊಂಬುಗಳೊಳೊಡದದೇಂ ಮೂಡಿದುಮೋ (ಲೀಲಾಸ. ೯-೮೯); ರಾಹುನೆತ್ತಲು ಲಲಿತತಾರಾವೂಹನೆತ್ತಲು ದಳಿಸುವ ದವದಾಪವತ್ತಲು ನೀರಸದ ತ್ಯೂರಾತಿ ತಾನೆತ್ತ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೨೪). ೬. ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿಲ್ಲದುದು; ನಿಸ್ವಾರವಾದುದು: ಪುದಿದ ತಣಿಗಿಲೆಗಳಂ ಕಂಡುದಲುಂದಂ ಧಾನ್ಯಸಮಿತಿ ನೀರಸಮಕ್ಕುಂ ತುದಿಯೊಳ್ ಮನುಜಪ್ರತಿಕಗಮದೆ ದಲ್ ಭೋಗೋಪ ಭೋಗ ಕಾರಣಮಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪು. ೧೫-೪೬); ಪೋದೊಲವೆಯ್ತು ಮತ್ತೆ ಪೊತತಾದುವು ನೀರಸವಾಗಿ ಗಡ್ಡೆಯಂಬೊದ ಮನಂ ಕೊನರ್ತುಪು (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೬೬); ಕಡುಚದುರೆ ನೀ ರಣದೊಳಾಲ್ತನವನೆನ್ನೊಡನೆ ತೋಜಾದೊಡೆ ನೀರಸವೆನಿಸದೆ ಪೇಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೦); ನೀರಸವಾದ ಸತ್ಯಹೀನವಾದ ಆಹಾರದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಒಂದು ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಹಾನಿ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೪೯); ಮೃತ್ಯುಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಲಾಭಿರುಚಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜೀವನ ನೀರಸವಾಗುತ್ತದೆ (ಕಿಷ್ಕದ. ೩೮೮). ೭. ರಸವನ್ನರಿಯದವನು; ಅರಸಿಕನಾದವನು: ನೀರಸನಪ್ಪ ತಾಪಸನ ತೋಟಿಯೊಳೊಪನದ್ದ ಶ್ಯಮಾಗೆ ಸಂಸಾರನುಸಾರಮಾದುದು (ಮಲ್ಲಪು. ೧೪-೫೦); ರಸಮಂ ಧಾವಿಸದರ್ಥಮಂ ಬಗೆಯದಜ್ಜರ್ ಭಾವದೊಳ್ ರೂಢಿಸತ್ತೆಸೆವಂ ತಾಲ್ದಿದ ಶಾಸ್ತ್ರದೊಳ್ ವಿಕಳರುದ್ಯತ್ಯಾನ್ಯ ದೊಳ್ ನೀರಸರ್ ಬೆಸದಿರ್ಪರ್ (ಸೂಕ್ತಸು. ೧-೬೪). ೮. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ರಸವ್ಯಂಜಕ ಗುಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ರಸಾಭಾವ: ಅಸದರ್ಥಂ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನೆ ಯಭವ್ಯಂ ದುಷ್ಕರಂ ಗ್ರಾಮ್ಯ ನೀರಸಮಪ್ರಾಥತೆಯಪ್ರತೀಕವಚನಂ . . . ಎಂಬಿವಿಧತುಂ ದೋಷಂಗಳಪ್ಪಾದತಂ (ಭಂಡೋಂಬು. ೧-೪೬ ಅಡಿಟ), ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತೀತಂ ವಿಸಂಧಿ ವಿಪರೀತಕಲ್ಪನಂ ಕಷ್ಟಂ ನೀರಸ ಮೆಂದು ದೋಷವಿತ್ತು ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ್ ಪದಾಗಮಜ್ಜರ ಮತದಿಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೩೫); ವೈರಪದವಶಬ್ದವು . . . ನೀರಸಂ ಶೈಥಿಲ್ಯವರ್ಣಂ ಕಾರಕವಿರಹಿತಂ ಕ್ರಿಯಾಳಂಕಾರಹೀನವೆನಿಸಪ್ಪ ಪೊಕ್ಕುಂ ತೂಜು ಕಳೆದು (೬೨ಪು. ೧-೧೮); ಹೀಗೆ ನಾವು ಒಪ್ಪುವುದೇ ಅದರೆ ರಸಕ್ಕೆ ಅಗರವಾಗಿರುವ ಮಹಾಕಾವ್ಯರಾಶಿಯನ್ನೇ ನೀರಸವೆಂದು ಕರೆ ದಂತಾಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರಸ್ತಾವನಾ. ೬೬); ಮೃಥ ಅಡಂಬರದ, ಶುಷ್ಕ ನೀರಸದ ಶೈಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬೇಸರ ಹಿಡಿಸಿದಿರುತ್ತದೆ (ಕಿಷ್ಕದ. ೨೬೯). ೯. [ಸಂಗೀತ] ಗಾಯನದ ಹದಿನೈದು ಸ್ವರದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ರಸಪ್ರಸರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಕಂಸಿತ . . . ನೀರಸ . . . ಕಾಕಸ್ವರ ತಾಳವಿಹೀನವೆಂಬ ಪದಿನೈದು ಸ್ವರದೋಷಣಂ ಪೊರ್ವದೆ (ವಿನೇಶ. ೧೯೦). [ಸಂ.]

ನೀರಸಂಗಯ್ (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಹೀನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಕಳೆ ಗುಂದಿಸು: ಸುಲಿಪಲ್ ವಜ್ರಮಂ ಕದಪು ಕೈದಿಯನೆಲೆ ನೀರಸಂ ಗೆಯ್ಯ ನಾಸಿಕಂ ಚಂಪಕಮನಾಶ್ರಿತಧ್ವಂಸಿಯನಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೯).

[ನೀರಸ+ಕಯ್.]

ನೀರಸತ್ವ (ನಾ). ರಸವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ರಸಹೀನತೆ: ಕವಿಗೆ ವಿಸ್ತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಾಗಲೂ ಅರ್ಥದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ರಸಾದಿ ಪ್ರತೀತಿ ಬರಬಹುದು. ಅದರೆ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅದಕ್ಕೆ ನೀರಸತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತೇವೆ (ಪ್ರಸ್ತಾವನಾ. ೨೨೭). [ಸಂ.]

ನೀರಸಧ್ವನಿ (ನಾ). ಶುಷ್ಕವಾದ ಧ್ವನಿ; ಭಾವಹೀನವಾದ ಧ್ವನಿ: "ನಾನು ಕ್ಷಮೆಯಾಚನೆಗಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ" ಎಂದವನು ಗಿಳಿಪಾಳೆಯೊಪ್ಪಿ ಸು ವಂತೆ ನೀರಸಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನುಡಿದನು (ಪುನರು. ೧೯೧).

[ನೀರಸ+ಧ್ವನಿ]

ನೀರಸನ್ನಿ, ನೀರಸನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ತಿಗಡೆ: "ಕುಟಿನ್ನ ಬಿಮೆನಲ್ ನೀ [ಪಾಶಾಂ. ನೀರಸನ್ನಿ] (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೪೦); ನೀರಸನಿಯನ್ನೊಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಕಲಾಯಿಂದಿಂಟಲ್ ಭೋರನೆ ತೂರ್ಯಾಪ ವಿಷದ ನಿವಾರಣಮಕ್ಕುಂ (ಅಮಫ. ೧೦-೬೬). **ನೀರಸನ್ನಿ:** "ಕಾರ್ಪ ಬಿಕಾ-ನೀರಸನ್ನಿ" (೬೩ಪು. ೩೧). [?]

ನೀರಸನ್ನಿ 'ನೀರಸನ್ನಿ' ನೋ.

ನೀರಸಿಂಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಕಾಕಲೋಡೇ-ನೀರ ಸಿಂಬಿಯ ಭೇದ" (೬೩ಪು. ೩೦). [**ನೀರ್+ಸಿಂಬಿ**]

ನೀರಸೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಾರವಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ನಿಸ್ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಒಣಮಾತು: ಪೊಸಮುತ್ತಿ ನ ಸಿಪ್ಪುಗಳಂತೆ ಸಿದ್ಧವೆಂಬವರ ನೀರಸೋಕ್ತಿಯ ಪುರುಳಿಂ ವಸುಧೆಗಿಬುದಿದುಕಳೆಗಳ ಪೊಸ ಬೆಳಸಿಪುಪು ಪೊದಟ್ಟ ಬೆಳ್ಳದಿಡಲೆಗಳ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೮೧). [ನೀರಸ+ಉಕ್ತಿ]

ನೀರಹಬ್ಬಿ 'ನೀರುಹಬ್ಬಿ' ನೋ.

ನೀರಹಿಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಬೇರು: "ಶಾರದಿ-ನೀರಹಿಪ್ಪಲಿ" (ಗಂಗಾಸು. ೩೦೫); ಗೋಮೂತ್ರ, ಸೊಜ್ಜಿಗೆ, ದಂತಿ, ನೀರಹಿಪ್ಪಲಿಯ ಬೇರು, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಇವನ್ನರೆದು ಗುದಕ್ಕೆ ಪೂಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ತೀವವು (ವೈದಿ. ೮೨); ಗೋಮೂತ್ರ, ಸಜ್ಜಿಗೆ, ದಂತಿ, ನೀರಹಿಪ್ಪಲಿ ಬೇರು, ಚಿತ್ರಮೂಲ ಇವನ್ನರೆದು ಗುದಕ್ಕೆ ಪೂಸಲು ಮೂಲವ್ಯಾಧಿ ಹರ (ಸಸ್ಯ. ೨೯೩). [**ನೀರ್+ಹಿಪ್ಪಲಿ**]

ನೀರಳಗೆ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಪಾತ್ರೆ, -ಗುಡಾಣ, -ದೊಡ್ಡ ಮಡಕೆ: ತಜುಪಿನೆಮ್ಮೆಯ ಹಾಲನಾಲ್ಕೊಂದನಿಸಿ ಕಾಸಿ ಕಿಟಿಯ ಸೊಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಕೈಯದಜ್ಜೋಳು ಕಲಸಿಯಜುನೆಯಂ ಕಾಯ್ದ ನೀರಳಗೆಯೊಳು ಕಟ್ಟಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೭). [ನೀರ್+ಅಳಗೆ]

ನೀರಲಕ್ಕಿ 'ನೀರಲಕ್ಕಿ' ನೋ.

ನೀರಲಕೆ (ನಾ). = ನೀರಲಕ್ಕಿ: ಅರೆಸಸುರಾಯ್ತು ಹುಲ್ಲೆಸೆಯೆ ಏಂದುವು ಕಾಯ್ ಪೊಡೆ ಕೊಯ್ಯಲಾಯ್ತು ಬಂಧುರಕರ ಶಾಳಿ ನೀರಲಕೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಮಾಡ್ದುದು ಚಂದನಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ಯುರಿಸಿದುದಂಗೆರೇಖೆ ಹೊಜುಹಕ್ಕಿಗ ಲೋವರಿವಕ್ಕವಾವಗಂ ಶರದದ ಮಾತು ಹಿಂಗಿದುದು ಪೊಕ್ಕುದು ಮಾಗಿ ಮಹೀವಿಭಾಗದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಸು. ೧೦-೨೩೭); ಮೊಜೆಯ ಕೇಳುತ್ತ ಲೈತಂದು ನೀರೇಶ್ವರಂ ಮುಜಾದು ದೇವಾಸುರ ಮುನೀಶರಂ ನುಂಗಿ ನೀರಲಕೆಯೊಳು ನಾರಿಧಿಯ ಕುದಿದು ಕೊಬ್ಬಿ ನಿದ್ದೆಯೊಳಿಪ್ಪ ದನುಜ ಕುಲದ ಎಜೆಯನಂ ನೋಡಿ (ವೀಶೈಪು. ೩-೮-೨೬); ತಳುವವ ನೀರಲಕೆ ಯನಿಸಗುತ ಬಂದು ತಲೆದೋಣಂತಂದು ಬೇಸಗೆಯು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೦-೩). 'ನೀರಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ. [ನೀರ್+ಅಲಕೆ]

ನೀರಲಕ್ಕಿ, ನೀರಡಕೆ, ನೀರಡಿಕ್ಕಿ, ನೀರಕ್ಕಿ (ನಾ). ಬಾಯಾರಿಕೆ; ದಾಹ; ತೃಷೆ: "ಉದನಾ, ತರ್ಪಾ, ತೃಟ್, ತೃಷ್ಣಾ, ಪಿಪಾಸಾ -ಈ ೫ ನೀರಲಕ್ಕಿ" (ಪಲಾಯು. ೩೦-೨೦೮); ಭದ್ರಬಾವುಭಟ್ಟಾರ್ . . . ಪಲವು ದಿವಸದಿಂದ ಪಸಿವುಂ ನೀರಲಕ್ಕಿಯುಮಂ ಸೈರಿಸಿ(ಪದ್ಮರಾ. ೯೦-೯); ಆ ದಿವ್ಯವಚನಮನುಬ್ಬಂಭಿಸಿ ನೀರಲಕ್ಕಿ ಪೋಸಿನ ನೀರಂ ಕುದಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೩೯೮); ನಟ್ಟಿದವಿಯ ಸಡುವೆ ಪಸಿವುಂ ನೀರ ಲಕ್ಕಿಯುಂ ತಿಣ್ಣ ಮಾಗೆ (ಭರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೯೧); ಬಿಸಿಲಿಂ ಬೆಂಡಾವರಾ ತತ್ತಪ್ಪಗೆ ಪರಿದು ನೀರಲಕ್ಕಿಯುಂ ನೀರ್ಗೆ ಕೈಮಟ್ಟುಸಿರಂ ನುಂಗಿದ್

ನಾಸಾವುಟಿಮರಳಿ . . . ಪಾಂಥರ್ ಕುಳಿನ್ ಸಲಿಲವಂ ಪೀರ್ಮ ತೇಗುತ್ತಿ ಪೋಪರ್ (ದಶಕು. ೬-೭); ದಿನಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಡೆಯೊಂದು ಸೇದೆಯಿಂ ಬುಲಬುಲ ಪಯಣಂಬರ್ಪ ತನ್ನಿನಯನ ನೀರಬ್ಬಿಗಿಂದೇಜಿತ್ತಿ ನೀಡಿದ ತಣ್ಣೀರ ಪೊಸ ಪೊಂಗಳಸಮಿದನೆ . . . ತೋರ್ಪ ತೆಂಗಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೬-೯). ನೀರಡಕೆ : ನೀರಡಕೆ ಪಿರಿದಾಗಿ ರೈಯೊಪಿಸಿ ನಿಡುಸುಯ್ಯಿ ಹಯಂ ಕರಂ ಜ್ವರಾರ್ತನಿನಿಕ್ಕುತಿ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೩೪); ಹಸಿವು ನೀರಡ [ಪಾಶಾಂ. ದಿ]ಕೆ ನಿದ್ರಾಲಸ್ಯವಾಗಿ ಸಂದಿಸಿ ಹೋಗಿ . . . ಹುಸಿಗೆ ಹೂಂ ಕೊಳಸುವೆಂ (ಹಜಕಾ. ೯-೧೮); ಹಸಿವು ನೀರಡಕೆ ಸಂತಾಪವ ನೆಜಿ ವಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಲಗೂಡಿ ತೆರಕ್ಕು (ನೋಹತ. ೧೯-೬೦). ನೀರಡಿಕ್ಕೆ : "ನೀರಡಿಕ್ಕೆ ತರ್ಪಂ ಪಿಪಾಸಮನಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೦-೧೪); ಬಿಜು ವಿಸಿಲುಂ ಸುಡುತಿರೆ ನೀರಡಿಕ್ಕೆ ತಿಣ್ಣ ಮಾದತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾಡಂಪೂ. ೧೯೬); ಮಾರ್ತಂಡಮರೀಚ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ . . . ಬೆನ್ನೊಣಗಿ ಚರ್ಮಂ ಹೊಪ್ಪಳಿಸಿ ಸೀಳು ಬಿಡೆ ನಾಡೆ ನೋಯಿಸಿ ನೀರಡಿಕ್ಕೆ ನೆರಮೊಳಗುಡೋಜಿ (ಗಿಂಕ. ೯-೨೩೪); ನೀರಡಿಕ್ಕೆ ಮರೀಚೆಯಿಂದ ತಣವಹುದೇ (ಕಾಶಾ. ೬೪-೧೧); ಅದಿರಿದಿಗೆ ಹಸಿವೊಳುವುದು ನೀರಡಿಕ್ಕೆ ನಿರ್ಬಂಧಿಸು . . . ಅಪನಿಪನ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೬೧); ನೀರಡಿಕ್ಕೆಗೆಂದನುತೆ ಚಂತೆಗೀಳುತ ಅಂಬುಧಿಯ ಪೊರಗೈದಲೆಂದು ರವಿ ವೇಗದಿಂ ಸಂಭ್ರಮದೊಳ್ಳಿದ ಪಕ್ಷಿ ಮು ಗಿರಿಯಂ ಸಾರುವನು (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೨-೧೬); ಹರಿಕುಲಿರನು . . . ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲುಗಳನ್ನು ತಿಂದು ಹಸಿವು ನೀರಡಿಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳ ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಮಹಿಮ. ೭೪). ನೀರಳ್ಳಿ : ಹಸಿವಿಲ್ಲದವಗೊಟಿವೇಕೆ ನೀರಳ್ಳಿಯ ಗನಣೆಯಿಲ್ಲದರೆ[ಗೀ]ಕೆ ಪಾನ (ಭೃಷ. ೬೬-೧೧೭). 'ನೀರಡಿಕ್ಕೆ' ಪರಾ. [ನೀರಡಸು]

ನೀರಬ್ಬಿಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಬಾಯಾರು; ನೀರಡಸು : ಒಳಗಿರ್ದ ಭೋರಿ ಗಳನಿಬರುಂ ಕಡುವಿಸಿಲೊಳ್ ಪರಿತಂದು ಪಸಿದಿರ್ದದಜಾಂ ನೀರಬ್ಬಿ ಗೊಂಡು ಬಾವಿಯನಜಿಸಿ . . . ಪೋದರ್ (ಚಕವಂ. ೪೭-೧೧).

[ನೀರಬ್ಬಿ + ಕೊಳ್]

ನೀರಾ (ನಾ). ತಾಳೆ ಅಥವಾ ಈಚಲು ಮರದಿಂದ ತೆಗೆದು ಇನ್ನೂ ಹುಳಿ ಹಿಡಿಯದಿರುವ ರಸ : ಸೇಂದಿ ಕಂಟ್ರಾಕ್ಟು ಮಾಡುವಾಗ ಗೊಡ್ಡರು ನಿಂಗನಿಗೆ ನೀರಾ ತರಿಸಿ ಹತ್ತುದಿವಸ ಕುಡಿಸಿದರು (ಸನ್ನಾರು. ೨೯೬); ತಾಳೆಮರದ . . . ಎಳೆಯ ಹೂಗೊಂಚಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದಾಗ ಧಾರೆಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿಯುತ್ತದೆ 'ನೀರಾ'; 'ನೀರಾ'ವಿನ ರಸಫಟ್ಟಿಯೇ 'ತಾಟಿಬಿಲ್ಲ'; ಹುಳಿಹಿಂದಿ 'ನೀರಾ' ವೇ ಕಳ್ಳು. 'ನೀರಾ' ಮೈಗಿ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದಂತೆ (ಹಸುಹೂ. ೩೩೭). [ಸಂ. ನೀರ]

ನೀರಾಂಜನ, ನೀಲಾಂಜನ, (ನಾ). ೧. ದೀಪ; ನೀರಾಜನ : ವರ್ಧಮಾನದಿಂ ಸ್ವಸ್ತಿಕದಂತಾರಾಧಿಸಿ ವಿರಟಿಸಿದನಾರಾತಿ ನಿರಂಜನಂಗೆ ನೀರಾಂಜನಮಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೨-೨೭); ಬೆಳೆಯ ನೀರಾಂಜನದ ಹಲಗೆ ೯ ಹಿರಿಯ ಅರತಿ ೮ . . . ಯಾ ಅರತಿ ನೀರಾಂಜನಕುಂ ದೀಪಾರಾಧನೆಗೂ ಸಮರ್ಪಿಸ್ತು ಹಸುವು ೨೦೦ (ಸೌಹೃ. IV, ೨೭೩-೪೦; 1513); ವಿಶ್ವೇಶ್ವರನೆದುರು ಗೋಪುರಾರತಿ ನಡೆದಾಗ ನೀರಾಂಜನಗಳ ಸಾಕ್ಷಿ ಯಾಗಿ ತನ್ನ ಯಾಚನೆಯನ್ನು ದೇವರೆದುರು ಇಟ್ಟು ಅಂಗಲಾಚಿ ದಳು (ಗಂನಾಯ. ೨). ೨. ದೀಪವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಡುವ ಸಾಧನ : ಹವೆ ತುಂದಿದ ಕುಟ್ಟಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರು ಇಟ್ಟು ಆ ನೀರೊಳಗೆ ಒಂದು ನೀರಾಂಜನವಿಟ್ಟು (ಮುಂಬಯ. ೬-೧೧). ನೀಲಾಂಜನ : ೧. ಒಡ್ಡಿ ಬತ್ತಿಗಳ ನೀಲಾಂಜನವ ಸರ್ಪನೇಣೆಯರು ಸರಸೋಕ್ತಿಯಿಂ ಪಿಡಿದು ನಿಂದಿರ್ದರುಮದೇಪೇಳ್ಳಿನು (ನವನೋ. ೧೯-೨೮); ಅಚ್ಚುತ . . . ಚಾವದಿಗೆ ಬಂದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹಯ್ಯ ಮಲಗಿದ ಚತ್ರವಿಲ್ಲ.

ಬದಲೊಂದು ನೀಲಾಂಜನ ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಮುಗಿಯು. ೩೩೧); ಕಣ್ಣು ನೀಲಾಂಜನ, ಕರಗಿಸಿದ ನಕ್ಷತ್ರ (ನಿಲಮು. ೫-೪). ೨. ಎಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದ ಎಣ್ಣೆಗಳಿಂದ, ಹಣ್ಣು ಕೆಂಪಿನ ನೀಲಾಂಜನಗಳಲ್ಲಿ ದೀಪ ಉರಿಸುವ ರೂಢಿಯಿತ್ತು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೩೫೦); ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪೊಟ್ಟಣ ದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಸಕ್ಕರೆ ಜೊರುಗಳು, ಕರ್ಪೂರ, ಒಂದು ಸಣ್ಣ ನೀಲಾಂಜನ— ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು (ಇಬದ. ೧). [< ಸಂ. ನೀರಾಂಜನ] ನೀರಾಕರ (ನಾ). ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದು; ಕಡಲು; ಸಮುದ್ರ : ಗಗನಮಂ ಮಾರ್ಪೊಯ್ಯ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪದಿರುತ್ತೇಂ ಖದಸಂಖ್ಯತಂಖಧವಳಂ ಗಂಧೀರನೀರಾಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೨೪); ಅಂತಂ ಗಂಧೀರನೀರಾಕರಮಿರ್ಪಂಡಿರ್ ಕಮಲಾಕರಮಂ ನೋಬ್ಬಲ್ಲಿ (ಗದಾಯು. ೬-೧೧೪); ವಾರಿಯೊಳಿರೆ ಪದ್ಮರಾಗಮಬ್ಬಾ ಕರಮಾ ನೀರಾಕರ ಮನೆ ಕಣ್ಣೇಂ ರಾರಾಜಿಸಿದುದೊ ಸಿತ್ತಾಬ್ಬ ಮುತ್ತಾಳಿಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೨೪). [ನೀರೈ + ಅಕರೈ]

ನೀರಾಗ (ಗು). ೧. ಶಾಂತವಾದ; ವಿರಕ್ತಿ ಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ಅಪಗತಕಾಲಾಷ್ಟನೀರಾಗಲೋಚನಂ ಭಕ್ತಿ ಭರಾಸರೋಲಗಿಸುತ್ತಿ ಪ್ಪ ನೈಗಂ (ಶಾಂತಪ್ರ. ೬-೪೨ ಪ). (ನಾ). ೨. ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ವಿರಕ್ತಿ : ಕಾಳ್ವಾರಾಯಂ ತನ್ನನಗೊಡ್ಡಂ ನೆರೆದೊಡಂ ನೀರಾಗಮಂ ರಾಗಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫). ೩. ವೈರಾಗ್ಯ ದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ವಿರಕ್ತ : ಆ ತಪಸ್ವಿಗಳ್ ನೀರಾಗರಾಗಿಯುಂ ಕಥಾರಸವಿಸ್ಮೃತಗುರೂಚತಪ್ರತಪ್ತಿಗಳುಂ . . . ಪರವಶಮನಿಸಿ ಕಿಟಿದು ಬೇಗಮಿರ್ದಲ್ಲಿಂದಮೆಲ್ಲು (ಕಾಡಂಪು. ೭೦೬); ನೀರಾಗರೆನಿಸಿ ದಮಗುಕಾರಣದಿಂದೊಲವು ನಿನ್ನ ಕಾಡತ್ತು (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೬-೧೧) [ಸಂ.] ನೀರಾಗಿ (ನಾ). ರಾಗದಿಂದ ದೂರನಾದವನು; ವಿರಾಗಿ; ವಿರಕ್ತ : ನೀವು ಸುಹೃದಯರಿಂದು ದುರ್ಜನರಾವು ನೀವ್ ನೀರಾಗಿಗಳು ರಾಗಾನ ಲಂಬರು [ಪಾಶಾಂ. ನೀವ್ ರಾಗಿಗಳು ಮೇಣ್ ರಾಗಾನಲಂಬರು] ನಾನಲೇ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೬). [ಸಂ. ನೀರಾಗಿನ್]

ನೀರಾಜ (ನಾ). ಆರತಿ : ವಿತಕಗೋಸ್ತರ್ಪದಸ್ತಂ . . . ಉನ್ನತ ಸುಜನನೀರಾಜ [ಪಾಶಾಂ. ಸತಿನಿರಂಜನಾ] ಕಾಂತಿಮಯಕಾಯನಂದಪ್ಪ ವದಿಸಿದನರಸನು (ಹಜಕಾ. ೪-೫೪). [ಸಂ.]

ನೀರಾಜನ (ನಾ). ೧. (ದೇವರ ಮುಂದೆ) ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಎತ್ತುವುದು; ಮಂಗಳಾರತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು : ಆ ಮಂಗಳ ಸವನಸಮಯಾನಂತರಂ ಜಾನಕಿ ನೀರಾಜನವಿರಾಜಮಾನೆ ಧಾರಾಣಿಯ ಜಲಯಂತ್ರಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಂತೆ . . . ಮೆಟ್ಟಿ ನಿಲ್ಲುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೦ ಪ); ಸ್ವರದ್ವರ್ಣಪೂರ್ಣಕನನ್ಮೂರ್ತಿಗೆ ವರ್ಣಪೂರವಿಳಸನ್ನೀ ರಾಜನಂ ಮಾಯುಮೇ (ಚಂದ್ರಪ್ರ. ೧೧-೪೬); ಬಳಿಕ್ಕಾ ರಸವಧಿಕವಾಗಿ ವೆಗ್ಗೊಳವ ನೀರಾಜನಪ್ರಭೆ ಕುಗ್ಗಿ ಮುಸುಳಿಸಿಕೋ ಮುಟ್ಟಿದು ನೀ ಮುಗ್ಗಿ ಸಿದೊ ವಿಶಾರತಿಯನಯ್ಯಂಗೆ ಕೊಡುವಾಗ (೭೪ಪ್ರ. ೪೭-೧೬); ಬಹಳ ವರ್ತಿಗಳ ಕರ್ಪೂರನೀರಾಜನದ ಕಂಪಿನ . . . ಅಮಲತಾಂಬೂಲದ ಪರಿಕ್ರಮದ ಸೊಗಸಿನ ಕೃತೋಪಚಾರಂಗಳಿಂದಮಂಚಿಸಿದಳವನಂ ಕಾತ್ಯಾಯನಿ. (ಚೈವಿಭಾ. ೧೫-೨೪). ೨. ಆರತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗು ವಾಗ ತಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿಡುವ ದೀಪಾರತಿ; ನೀಲಾಂಜನ : ಪರಿಪಯ ಕರ್ಪೂರಸೋಡರ್ಗಳಂ ಭೂಪದಿಂ ಗುರುತರದ ನೀರಾಜನಂಗಳಂ . . . ತಾಂಬೂಲದಿಂ ಭೂಮಿಪಂ ಗಿರಿಜಾಧವನರ್ಚಪನಿಪತಿಸೊಳಗೆ (ಚಿಬಪು. ೫೧-೨೨); "ಆರತಿ" (ಚಿಬಪು. ಕೋಶ); ನೀರಾಜನಂಗಳಂ ತಂದೋರಂತೆ ಸುವಾಸಿನೀಜನಂಗಳ್ ಜಪದಿಂ ಚಾರುತರಮನಿಸಿ ಬೆಳಗಿ ನಿವಾರಿಸಿದರ್ ನೂತ್ನ ವಸ್ತ್ರಮುಮನೆಡಬಲಕಂ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೫-೫೧). [ಸಂ.]

ನೀರಾಜನಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಆರತಿಯನ್ನು ಎತ್ತು ; ಮಂಗಳಾರತಿ ಯನ್ನು ಮಾಡು : ಆ ತ್ರಿಲೋಕತಲಕನ ಜನ್ಮೋತ್ಪನ್ನವೋಹ . . . ಕರ್ಮಭೂತಲೋಪಸರ್ಗವಿಧ್ಯಂಸನನಿಮಿತ್ತ ಮಾಗಿ ನೀರಾಜನಂಗಿಯಂತೆ, ತದ್ಧರಾಸಲಂ ದಕ್ಷಿಣಾರ್ಪಣಮಾಗಿ ಪಚ್ಚಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೭-೩೬ ಪ).

[ನೀರಾಜನ + ಕೆಯರ್.]

ನೀರಾಜನವಿಧಿ (ನಾ). ಆರತಿಯನ್ನೆತ್ತುವ ಕ್ರಿಯೆ ; ಆರತಿ ಬೆಳಗುವಿಕೆ : ಮೇರುಸ್ವತಂಗಿ ಸಭಾಶ್ರೀ ನೀರಾಜನವಿಧಿಯನ್ನೊಸೆದು ಮಾಲ್ಪಂತೆಸದತ್ತು . . . ತಾರಾಚಕ್ರಂ (ಅದಿಪು. ೨-೫) ; ನೀರಾಜನ ವಿಧಿಯಂ ವಿಶ್ವಾರದೆ ಮಾಡುವುದರಾತಿಸಂಕುಲಮಂ ಸಂಹಾರಿಸಲುಂ ವಿಜಯವನವಧಾರಿಸಲುಂ ಸ್ವತಃ ಬಗೆವೊಡುದಿಶೋದಿತಮಂ (ಅಶ್ವತಾ. ೮-೧).

[ನೀರಾಜನ + ವಿಧಿ]

ನೀರಾಜಿ, 'ನೀರಾಜಿ' ನೋ.

ನೀರಾಜಿ (ನಾ). ನೀರೆ ; ಚೆಲುವೆ (?) : ಹಾವಾಣಿ ಮೆಟ್ಟಾಲ್ ಹಾಕಯೋ ನೀರಾಜಿ ನಿನ್ನ ಗಂಡಾಣ ತಲೆಯಾ ಕದಿದನ್ನೇ (ಹುಟ್ಟಿ. ೯೨) ; ಮೂಳೆಗೆ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರ್ಪೋ ನೀರಾಜಿ ನಾಡ್ನಿ ಬಂದವೈ, ಮುಖ ತೋರೆ (ಹಳ್ಳಿ. ೧೧೩).

[?]

ನೀರಾಜಿತ (ಗು). ಆರತಿ ಎತ್ತಿದ, - ಬೆಳಗಿದ : ಅರ್ಚಿತಮಸ್ತ ಶಸ್ತ್ರರ್ ನೀರಾಜಿತತುರಗರೋಪಿ ದರ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೩೭) ; ಆ ಪುರಮಂ ತರುಣೇಕೇಕರಮರೀಚಿನೀರಾಜಿತಾಕ್ಷತಾಂಗಂ ಪೊಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೪೨).

[ಸಂ.]

ನೀರಾಜಿಸೀರೆ 'ನೀರಾಜಿಸೀರೆ' ನೋ.

ನೀರಾಜಿಸೀರೆ 'ನೀರಾಜಿಸೀರೆ' ನೋ.

ನೀರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಆರತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗು, - ಎತ್ತು : "ನೀರಾಜಿಸು - ಆರಾತ್ರಿಕಕ್ರಿಯಾಯೋಂ" (ಶಮಧಾ) ; ರಾಜಿಪ ಮುಖಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೀರಾ ಜಿಪ ಮಣಿಪಾತ್ರಯುಗಳಮೆನೆ ಸೋಗಿಯುಸುಗುಂ . . . ಅವತಂಸ ಕರ್ಣಯುಗಂಗಳ್ (ಜಗದಿ. ೧೦-೩೯) ; ಪೂಜಿಸುವುದು ನಿಜ್ಜಂ ನೀರಾ ಜಿಸುವುದು ಪರ್ವದಂದು (ಅಶ್ವತಾ. ೭-೭೨) ; ಉರು ಮಣಿಯು ಖಚಿತಾವತಂಸಂಗಳೆಂ ತರಣಿಯ ಕರ್ಣಯುಗಂಗಳು ವರಮುಖಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೀರಾಜಿಪ ಪಾತ್ರೆಯರವೆನೆ ಕಣ್ಣ ರಾಜಿಸುವವು (ಪ್ರಭು. ೩೨-೫೮) ; ಭಾನುಮತಿಯಂಬವಳ್ ಸಾರ ನೀರಾಜಮನೆತ್ತಿ ನೀರಾಜಿಸಿಯುಂ (ಪ್ರವೃ. ೯-೨೧ ಪ).

[ನೀರಾಜನ + ಇಸು.]

ನೀರಾಟ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಡುವ ಆಟ ; ಜಲಕೇಳಿ : "ನೀರಾಟ ಮೆಂದು ಜಲಕ್ರೀಡೆ" (ಕಶಪಾ. ೩೯-೫೬) ; ಅಂತು ಜಗುನೆಯ ಮಾಡುಂ ತಮ್ಮರಿಸಿಯರ ನಿಕಟನಿಪಜನುಂಗಳ ಭಟ್ಟಿಯೋಹ . . . ತಕ್ಕಂಕಗುಟ್ಟ ನೀರಾಟಮಾಡುವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೨ ಪ) ; ವನಿತೆಯರ್ ನೀರಾಟದಿಂದಾದ ಕಣ್ಣುಲಗೊಂಪಿಂದಧರೋಸ್ಸ ಪಲ್ಲವದ ಬಿಳ್ವಿಂ ನಾಡೆ ಕಣ್ಣುಪ್ಪಿದರ್ (ಜಗದಿ. ೧೪-೧೧೨) ; ಮರನಂ ಗಾಳಿಯು ಧೂಳಿಯಂ ರಜನಿಯಂ ನೀರಾಟಮಂ [ವಾಣಂ. ಭೋರಾಜಿಯಂ] . . . ಕೊಂಡಾಡಿ ಬೆಂಡಾಗದೀ ಧರೆಯೋಳ್ (ಮನುಜ. ೧-೩೩) ; ತೊಯ್ದರು ನೀರಾಟವನಾಡಿ ಸೊಬಗಾಂತು ಐದೆಯರುಗಳು ಸಂತಸದಿ (ಮೋಹ. ೪-೫೯) ; ನೀರಾಟಕೆಳು ತೀರದೇಶದೋಳ್ ನಿಂದ. ವಾರನಾರಿಯರ ನಿಡುಜಡೆಯ ಪಡಿನೆಳಲನೊಳಕೊಂಡು . . . ಪೊರನಿಪತಿಯರ್ ಕರ ಭಟತಪ್ಪಟಪಟಳಮಂ ಕಂಡು (ರಾಜಶೇ. ೨-೪ ಪ) ; ಅನೆ ನೀರಾಟದಲಿ ವಿನಾಸ ಕಂಡಂಜುವುದೆ ಹೀನ ಮಾನವರ ಬಿಜುನುಡಿಗಿ ತಪ್ಪದ ಜ್ಞಾನಿ ಯಂಜುನೆನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೩೩) ; ನೀರಾಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹೇರಾಟ ಕಳ ಕೊಂಡ (ಗಾಜಿ).

[ನೀರ್ + ಆಟ]

ನೀರಾಟಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). - ನೀರಾಟವಾಡು : ಜಂಭಾರಿ ಕನ್ನಿರಾನಕ ನೀರಾಟಗೊಂಬುದ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಪೊಂಬಕ್ಕಿಗಂಬಿಯ ಬಲಿದಂತೆ ಸುರಜಾಪ ಸಂಭ್ರಮವಾಯ್ತು ಕಣ್ಣುನಕೆ (ಮೋಹ. ೪-೩೫).

[ನೀರಾಟ + ಕೊಳ್.]

ನೀರಾಟವಾಡು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಟವಾಡು ; ಜಲಕೇಳಿ ಯಾಡು : ಕರಿಣೀಗಣಾಸ್ಥಿತಂ ವನಕರಪತಿ ನೀರಾಟವಾಡಲೋಯ್ಯನೆ ಬರ್ಪಂತರಿ ಗಜಗಮನದ ಸತಿಯರ್ ಬರೆ ಬಂದಂ ಜಲಧಿಗಲಸಗತಿಯಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೮೯) ; ನೀರಾಟವಾಡಿ ಪೊಜಮಡುನ್ನಿರಾನಕದಂತೆ ದಿವಿಜದೀರ್ಘಕೆಯಂ ಕಾಸಾರದಿನೀಂ ಪೊಜಮಟ್ಟನೊ ವಾರವಧೂಸಹಿತ ಮಂಪನಕದಿಗ್ನಾಗಂ (ಅನಂಪು. ೭-೫೦) ; ವಾರಿಗೆ ಹೆಂಗಳರು ನಾವು ನೀರಾಟವಾಡಲಿಕೆ ಪೋಗಿ . . . ಸರೋವರ ಧುಮುಕಿದೇನೆ (ಕನಕ. ೧೨೩-೪) ; ನೀರಾಟವಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಹತ್ತು ಹುಡುಗರ ಹೆಗಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೀರೋಳಗೆ ಅಮುಕಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅಸ್ಥಾನವಸ್ಥೆ ಪಡಿಸಿಬಿಡುವನು (ವಚಭಾ. ೧೬).

[ನೀರಾಟ + ಆಡು.]

ನೀರಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. - ನೀರಾಟವಾಡು : ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಯಾದವ ವಿಟವಿಟಿಜನಕ್ಕಂ ನೀರಾಡುವೊಡೆ ಸರೋವರಂ ನೆಜಿಯವು (ಜಗದಿ. ೧೪-೮೮ ಪ) ; ಅಸಾಡುತಿಪರಸುಮಕ್ಕಳ ಮೈಗುಂಕುಮದಿಂದ ಬೆರೆಸಿ ಹೊಂಬಣ್ಣ ದಿನೆಸಿದುಹುದಾ ನದಿ ಸ್ಮರಗೆ ನೀರಾಡ ಸಮದಪೊಲು (ಸೊಬಸೇ. ೧-೩೪) ; ನೆಟ್ಟನೆ ನೀರಾಡುವ ಸ್ವತಸುತರಳವಟ್ಟು ರಂಜಿಸುತಿರ್ದರಲ್ಲಿ (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೧೩೪) ; ಪ್ರೇಮದಿಂದ ಬಂದು ನೀರಾಡುತಿದ ಸಿರಿವಂತ ಕೋನುಲಾಂಗಿಯರ ಕುಚೆಯುಗದ ಕುಂಕುಮಸಾರ ಧೀಮರಧಿಯೊಳು ಕೂಡಿ (ಗುಣಪ. ೧-೨೨) ; ಬಂಡೆ ಬಂಡೆಯ ನಡುವಣವನವರತ ಜಲಗದ್ದದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಉಪನಿಪತ್ತಿನ ಶ್ರುತಿಯ ಮಂತ್ರಭೋಷಂ ಬೆರೆಸಿ ನೀರಾಡಿದನ್ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೦-೨೩೬). ೨. ನೀರು ಬರು ; ನೀರೂರು : ಪತಿಯ ಆ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಚಂದ್ರಿಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರಾಡಿತು (ನಿಲು. ೧೫೬). ೩. ಬೆವರು ಬರು ; ಬೆವರಿಡು : ನೀರಾಡುವ ಮೊಗ ನಿಡುಮಯ್ಯ ನಾಸಿಕ ತೇರೈಸುವ ತಳ್ಳಂಕ . . . ಒಪ್ಪಿತವಗಾ ನೀರಜಮುಖಿಯನು ಕಾಣುವನೆ (ಪ್ರೀನಾಲ. ೪-೯೫). ೪. (ಕಾಂತಿಯು) ಹಬ್ಬು ; ಹರಡು ; ಹೊಮ್ಮು : ಲಾವಣ್ಯವೆಂದರೆ ಅಂಗಾಂಗದಲ್ಲ ನೀರಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಳಕು (ಪಾಂಜಸ. ೧೨೯).

[ನೀರ್ + ಆಡು.]

ನೀರಾಣವರಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ; ಕಟ್ಟಿಗೆವರ್ಚನ್ನೆ ಕರಣಿಕೆ ಜೋಡಿ ನೀರಾಣವಂ ನಾಟ್ಟು ಕಣಕ್ಕು[ವರಿ ಅಂಗಸಾಲೇವರಿ (ಎಂ. XVIII, ೧೪೩-೫೬ ; 1434). 'ನೀರುಣಿಸುಂಕ', 'ನೀರುವರಿ', 'ನೀರೋಣಿ' ಪರಾ.

[ನೀರಾಣ + ವರಿ.]

ನೀರಾನ್ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು : ಅಬುಜಾತ್ಯರು ಕಳಧೌತಫುಟಿಡೊಳು ನೀರಾಂತು ಪೋಪರು ಪೊಳಲಧಿದೇವಿಯರಂತೆ (ಕಂಪದಿ. ೨-೫೬).

[ನೀರ್ + ಆನ್.]

ನೀರಾನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ : ದಸದಸಗೀಡಾದಿದ ಕಂ ದಸೆಯಾನೆಗಳಧಿ ಯೊಳಗೆ ನೀರಾನೆಗಳಾಗಸಮೋಳಮಪ್ಪಗಜಮೆನೆ ಪೊಸತಾಗಿರೆ ಭಿನ್ನಸ್ಥಿತಿವಡೆದನೊ ಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೪) ; ನೀರಾನೆಯಂ ಕೆಂಬುವಿಂ ವರತಪ್ಪವ್ರಜದಿಂ ಪ್ರವಾಳಲತೆಯಂದೊಪ್ಪಿತ್ತು ನೀರಾಕರಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೪೭) ; ಸೊಂಡಿಲ ನೆಗುಡಿ ಭೋರ್ಗರೆವ ನೀರಾ ನೆಯ ತಂಡ (ಮೋಹ. ೬-೩೬) ; ತಾನರೆ ಮೊಗ ಮೀನ್ ಕಣ್ಣು ನೀರಾನೆ ಗಲ್ವದಿದ ನಡೆ ಸುಳಿನಾಥ . . . ಎನೆ ಭಾನಕೆ ಮೆಜಿವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂಪದಿ. ೫-೪೭).

[ನೀರ್ + ಆನೆ.]

ನೀರಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿ; ಅನೆ; ಕೂರ್ಮ: (೪). [ನೀರು (< ನೀರ್) + ಅನು.]

ನೀರಾವುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಸಸ್ಯ: "ವಾರ್ಷಿಕಂ, ತ್ರಾಯಮಾಸಾ, ತ್ರಾಯಂಶೀ, ಬಲಭದ್ರಿಕಾ—೪ ನೀರಾವುಬಳ್ಳಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೪೬). [ನೀರಾವು? + ಬಳ್ಳಿ]

ನೀರಾರಂಬ (ನಾ). ನೀರಾವರಿಯ ಬೇಸಾಯ; ತರಿ ವ್ಯವಸಾಯ: ಕಾಡಾರಂಬ ನೀರಾರಂಬ ಸಕಲ (ಷ್ಯಲ) ಸುವರ್ಣದಾಯಂಬಾದ ಅಷ್ಟಭೋಗತೇಜಸ್ವ್ಯಾಮ್ಯವನು ಸಮಷ್ಟಿಸಿದವು (ಎಕ. IX, ಬಿಂಗಳಾ. ೩೦-೧೯; 1544); ಆ ಗ್ರಾಮಿಕ ಸಲುವ ಚತುಸೀಮೈವೋಗಾದ ಕಾಡಾರಂಬ ನೀರಾರಂಬಕೆ ಸಲುವ ಕೆಲಕೆ ಕುಂಬೆ ಕೋಣನು (ಎಕ. X (S), ಕೋಶಾದ. ೩೦೪-೧೪; ಸು. 17ನೆಯ ಶತ). [ನೀರ್+ಅರಂಬ]

ನೀರಾರಂಭ, ನೀರುಅರಂಭ (ನಾ). = ನೀರಾರಂಬ: ಆ ದಂಷ್ಟಾಯಕಪುರಕೆ ಸಲುವ ಚತುಸೀಮೈವೋಗಾದ ಕುಂಬೆ ತುಡಿಕೆ ಗಡ್ಡೆ ಬೆದ್ದಲು ಏತ ನಿರಕಲು ನೀರಾರಂಭ ಕಾಡಾರಂಭ (ಎಕ. VII, ೨ನೆಯ. ೩೧-೨೩; 1431); ಆ ಚತುಸೀಮೈವೋಗದ . . . ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ ಕಾಡಕೆ ಬೇಡಿಯೇನುಂಬಾದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನು ಆಗು ಮಾಡಿ(ಮೃ. ೧೯೪೬, ೨೯-೧೧; 1530); ಈ ಗ್ರಾಮಿಕ ಸಲುವ ಗೃಹಾ ರಾಮಕ್ಷೇತ್ರ ಗಡ್ಡೆ ಬೆದ್ದಲು ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಮೃ. ೧೯೪೦, ೪೬-೧೬; 1669); ಯಾ ಗ್ರಾಮಿಕ ಕಾಡಾರಂಭ ನೀರಾರಂಭ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೩೧-೧೯; 1714?). **ನೀರುಅರಂಭ:** ತೋಟ ತುಡಿಕೆ ಕಾಡು ಅರಂಭ ನೀರುಅರಂಭ (ಎಕ. III (R), ಗುಂಡುತೇ. ೧೬೦-೧೦; 1607). [ನೀರ್ + ಅರಂಭ]

ನೀರಾವರಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸೌಲಭ್ಯ,—ಅನುಕೂಲ,—ಪೂರೈಕೆ: (ಮೃ. ಗಜ. IV, ೭೪೧). (ಗು). ೨. ತರಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ: ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ: "ನೀರಾವರಿ ಪ್ರದೇಶ" ಪರಾ. [< ನೀರ್ + ಅರಿ]

ನೀರಾವರಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ನೀರಾವರಿ ೧: (೪). ೨. ನೀರು ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; ತರಿ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಭೂಮಿ: (೪). [ನೀರಾವರಿ + ಅರಿ]

ನೀರಾವರಿಪ್ರದೇಶ (ನಾ). = ನೀರಾವರಿಕೆ ೨: ಸಮೃದ್ಧವಾದ ನೀರಾವರಿಪ್ರದೇಶಗಳು ಅಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಣನೀಯ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ(ಮೃ. ೨೫). [ನೀರಾವರಿ + ಪ್ರದೇಶ]

ನೀರಾವರಿಬೆಳೆ (ನಾ). ತರಿ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬೆಳೆ: ಭತ್ತ, ಕಬ್ಬು ಮುಂತಾದುವು ನೀರಾವರಿ ಬೆಳೆಗಳು (ರೂ. ೩). [ನೀರಾವರಿ + ಬೆಳೆ]

ನೀರಾವರಿಭೂಮಿ (ನಾ). = ನೀರಾವರಿಕೆ ೨: "ಪ್ರೈಹೇಯಂ, ಶಾಲೇಯಂ—ಈ ಅನ್ನು ಪ್ರೀಹಿತಾಲ್ಯದ್ವೈವೇಚಿತಂ, ಭತ್ತ, ಕಳಸೆ ಮುಂತಾದ್ದು ಬೆಳೆಯುವದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಗಡ್ಡೆ ಮೊದಲಾದ ನೀರಾವರಿ ಭೂಮಿಗೆ ಬೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೨೭೫). [ನೀರಾವರಿ + ಭೂಮಿ]

ನೀರಾವಳಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೊತ್ತ; ಜಲರಾಶಿ: ರಂಭಾಳಿಗಳ ತಮ್ಮ ನೀರಾವಳಿಯಂ ಪುಂಡ್ರೇಕ್ಷುವಾಟಾವಳಿಗೆ ಸುರಿಯ . . . ಚಿಲ್ವಾ ದುಂದು ಪುರಬಹಿರುದ್ವಾಸಕೇದಾರಜಾಳಂ (ರಸರ. ಪಂ. I, ೧೦೯).

[ನೀರ್ + ಅನಳಿ, (= ಅನಲಿ)]

ನೀರಾಹಾರ (ನಾ). ದ್ರವರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಆಹಾರ: ನೀರಾಹಾರ (Fluid diet) ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಜೀವಸತ್ತ್ವವಿರುವ ಮೆದುವಾದ ಆಹಾರ: ಕೊಡಬೆಳೆ (ಕಲರೂ. ೨೫). [ನೀರು (< ನೀರ್) + ಆಹಾರ]

ನೀರಾಹಿ (ನಾ). ನೀರುಹಾವು; ನಿಷವಿಲ್ಲದ ಹಾವು; ಒಳ್ಳೆ: ಮಚ್ಚ ಮಕರಿಯ ಭೇಷ ಕರ್ತೃಕ ನೀರಾಹಿ ಕಚ್ಚಪಂ ಮುಖ್ಯ ಜಲ ಚರಕೆಯಾಸ್ತವಮಾಗಿ (ಸಮಸೋ. ೨-೬). [ನೀರ್ + ಅಹಿ]

ನೀರಾಳಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ತರುವವಳು; ದಾಸಿ: ಅರಸಿಯರಿಗಾಳಿಯರು ಭೂಸುರರಿರವಿಗತ್ತವರಲ್ಲಿ ನೀರನು ಹೊರಲು ಬೇಕನ್ನಾಜಿ ನೀರಾಳಿಯರಿಗಾಳಿಯರೇ ಇರುವರಲ್ಲರಳಿಗೆ ನಿನ್ನೊಳು ತೆರಳುವನು ನೋಡು (ಜನಭಾ. ೨೦-೬೬).

[ನೀರು (< ನೀರ್) + ಅಳಿ, (= ಅಲಿ)]

ನೀರಿ 'ನಿಜ್ಞಾ' ನೋ.

ನೀರಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಎರೆ,—ಹೊಯ್ಯು: ಚಮರಾಜರಜಂ ಗಳಂ ಕಳೆಗುಮುದ್ದುಡ್ಡಂಶಿ ನೀರಿಟ್ಟು ಸಂಭ್ರಮದಿಂ ಸಾರಣಿಗೆಯ್ತದ್ದಲ್ಲಿ (ಶಬಂ. ೨-೬೨). [ನೀರ್ + ಇಡು]

ನೀರಿಪ್ಪೆ, ನೀರುಹಿಪ್ಪೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪೆಯ ಮರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; "ಮಧೂಲಿಕ" (ಸಾಚರ. ೪): "ಮಧೂಲಿಕಾ—ಹೆಗ್ಗುರುಟಿಗೆ, ನೀರಿಪ್ಪೆ, ಮದ್ದು, ಸಬ್ಬಸಿಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೦). **ನೀರುಹಿಪ್ಪೆ:** "ಮಧೂಲಿಕೆ, ಜಲಜೀತತ್ರ, ನೀರುಹಿಪ್ಪೆಮರ, ಹಿಲುತಿ, ಗುಡಪಲ, ಸ್ರಂಸೀ, ಗೋನು ಮರ, ಗೋಗಿನಾರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ, ಗೋಣೀಮರವೆಂಜು ಕೆಲವರನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶಿ. ೧೧೮). [ನೀರು (< ನೀರ್) + ಇಪ್ಪೆ, (= ಇಪ್ಪೆ)]

ನೀರಿಲಿ 'ನೀರಿಲ್ಲಿ' ನೋ.

ನೀರಿಲ್ಲಿ, ನೀರಲಿ, ನೀರಿಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ನೀರಿಲ್ಲಿಯಾ ಸಿನ್ನೆಣಗಾಮಿಗರುಂ ಮುಖವಾಗಿ ಎರಡುಂ ನಾಟಕ್ಕಿ ರಾಜ ಶ್ರಾವಿತಮಾಗಿ ಪ್ರಸಾದಂಕೆಯ್ಯಾರ್ (ಇ. XIX, ೧೪೫-೧೦; ಸು. 680). **ನೀರಲಿ:** ನೀರಲಿಯ ಮಹಾಜನಂಗಳುಂ . . . ಅನೆಬಾಳ ಪ್ರಜೆ ಹಿ(ಹಿ?)ಟ್ಟುಕಾರರುಂ ಇನ್ನಿನರ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನೆಬಾಳ (ಅನೆ ಪೊಳಲಿ?) ಗೌಡಿಕೆಯ ವೃತ್ತಿಯ ಅಷ್ಟಭೋಗಕೆ ತೇಜಸಾಮ್ಯಸಹಿತವಾಗಿ ಬೊಮ್ಮಗೊಂಡನು ಪಡೆದನು (ಕಳು. ೧೬-೧೧; 1050). **ನೀರಿಲಿ:** ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ನೀರಿಲಿಯ ಮಹಾಜನಂ ಮೂನೂರ್ವರಿಗೆ ಬಳಿಯ ನಟ್ಟಿ ಬರಿಸ . . . ಬಿಟ್ಟರ್ (ಎ. XVI, ೬೭-೧೨; 1053). [?]

ನೀರಿಸಾಡ್ಡುಳು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ನೀರಿಸಾಡ್ಡುಳುವು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸುವ ವಲಯವಂಕ ಪ್ರಾಣಿ (ಪ್ರಾಣಿಶಾ. ೨೦೯).

[ನೀರಿಸಾ (P←ಇಂ. Nereis) + ಡುಳು (< ಪುಲು)]

ನೀರಿಳಿ 'ನೀರಿಯಾ' ನೋ.

ನೀರಿಳಿಸು 'ನೀರಿಯಾಸು' ನೋ.

ನೀರಿಣಗ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?): ವಡಗಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಪರಮುಟಿ ಪಡುವಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ತಣ್ಣಳಿಗಾರ ಪಾಟಾ ತೆಣ್ಣಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ನೆಯ್ದಿಲ್ಲೇಯಾ ನಾಟಾ ಮೂಡಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಇಡೆವಟ್ಟಿದಾ ವಡೆಗಣ್ಣಾ ನೀರಿಣಗ (ಎ. XXI, ೨೯-೧೯; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ). [?]

ನೀರಿಲು, ನೀರಿಳಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ನಾನ ಮಾಡು; ಮಿಾಯು. ೨. ಸೂತಕಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡು; ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಅಪರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಮಿಾಯು: ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮುಪ್ಪ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ತಮ್ಮಣ್ಣನಂ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ನೀರಿಯಾದು (ಸದ್ಭಾರಾ. ೬೦-೧೬); ಸುತಕೋಶದ ಪೊಂಪುಯೋಗ ಮೆಯ್ಯುಟಾಯದೆ ನೀರಿಯಾಂತೆಪೊಲಿಯಾ ದನಪರಜಳಧಿಗೆ ದಿನಪಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೨೨೦); ಮುನ್ನಂ ಪರಶುರಾಮನೇ ನೆಲದೊಳುಳ್ಳ ರಸುವಕ್ಕಿಳ್ಳಿರುಮನಿರ್ಪತ್ತೊಂದುಸೂಯ್ದರಿಗಂ ಒಳ್ಳೆ ಪೆಸರಿಲ್ಲದಂತು

ಕೊಂಡವಂದಿರ ನೋರೆನ್ನೆತ್ತ ರೋಗ ತೀವಿ ತನ್ನ ತಾಯ್ಗೆ ನೀರಿಯಾಯಲುಂ
ತಂದೆಗೆ ನೀರ್ಗುಡಲುಮೆಂದು ಮಾಡಿದ . . . ಪರ್ಮಡುಗರೋಳಿಗೆ ಮಾಡಿ
ಮುಟ್ಟುಗೂಡಿ (ಗದಾಯು. ೬-೨೪ ನ); ಸತ್ತಿದ್ದ ಮಗನ ಪೆಣನಂ ಕಂಡು
ಮಹಾದುಃಖಿತನಾಗಿ . . . ಮುಪ್ಪುದಿವಸಂ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ನೀರಿಯಾದು ಲೌಕಿಕ
ಕ್ರಿಯೆಯೆಲ್ಲವುಂ ನೆಜೆಯಿ ತೀರ್ಚಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೧೯೨);
ತುಟುಲಾಳ್ತದ್ಲೋತ್ತಭವಂ ಕಟಾದಂ ಕಲಿಸಿಂಜಜೊಡನೆಂದವಯವ
ದೊಂದಬಲಿಂದೆ ಕೆಂಪು ಮಿಗೆ ನೀರಿಯಾವಂತಿರೆ ಸೂರ್ಯನಪರಜಲನಿಧಿ
ಗಿಟಾದಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೯). ತದ್ವ್ಯಕ್ತಾಂತಮಂ ಬಿನ್ನ ಬಿಸುಪುದುಂ
ಗಾಂಗೇಯಾದಿಗರ್ ಪಿರಿದುಂ ದುಃಖಮನೆಯ್ಗೆ ನೀರಿಯಾದರ್ (ಮಹಾಣೀ.
೯-೫೬ ನ). ನೀರಿಳಿ : ೧. ಭಿಕ್ಷುಗಳನೊಡಗೂಡಿ ಬುದ್ಧಂ ಕರುತ್ತಾ
ನದಿಯನಯ್ದ ನೀರಿಳಿದು (ವೈಶಾಖ. ೬೩-೨೬೬). ೨. ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯ
ರಿಬ್ಬರೂ ನೀರಿಳಿದರಲ್ಲಾ ವಾಯುದೇವನ ವಿಮಾನವ ಹೊತ್ತ ವಾಸುದೇವ
ತಲೆಗೊಳ್ಳಿಯನೊಡ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೬೪); ಉರುತರೋಪಾಯವು
ಫಲಿಸಿತಂದಿರೆ ಮನವಲುಬ್ಬಿದನು ನೀರಿಳಿದರು ಬಳಿಕ್ಕವರು (ಸಾಲ್ವಧಾ.
೩೫-೧೨).

ನೀರಿಳಿಯದ ಬಟ್ಟಿ = ಎಣ್ಣೆ, ಮೇಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ
ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಒದ್ದೆ ಯಾಗದಂತೆ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟಿ; ಮೇಣಗಪ್ಪಡೆ :
ನೀರಿಳಿಯದ ಬಟ್ಟಿ ತೊಟ್ಟು. ತಲೆಗೆ ಅಂಚಿಲ್ಲದ ಬೋಪಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದ
ಅಗ್ರಭೇನಾ ಪತ್ರೋನ್ನಾಳ ಕಡೆಗೆ ತೋರಾಬೆರಳು ನೀಡಿದಳು (ಪುನರು.
೪೫). ನೀರಿಯಾದವನು = ಸೂತಕದ ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ
ದವನು : "ಅಪಸ್ನಾತ, ಮೃತಸ್ನಾತ = ನೀರಿಯಾದವನು" (ನಾಚಿರಾ. ೪).

[ನೀರ್ + ಇಟಾ]

ನೀರಿಯಾಪು (ಕ್ರಿ). ಸೂತಕಸ್ನಾನಮಾಡಿಸು; ಮೈಲಿಗೆ ಕಳೆಯಲು
ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು : ಮುನ್ನ ಪರಶುರಾಮನು ಲೋಕದೊಳುಳ್ಳವರು
ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲರುಮನಿಷ್ಠರೊಂದುಮುಟ್ಟುರಂ ಪೇಲಿ ಪೆಸರಿಲ್ಲದಂತೆ ಕೊಂಡು
. . . ಅವರ ನೆತ್ತರ ಧಾರೆಯೋ ತೀವಿ ತನ್ನ ತಾಯ್ಗೆ ನೀರಿಯಾಪಲುಂ
ತಾನುಂ ಮಿಂದು ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ನೀರ್ಗುಡಲುಮೆಂದು ಮಾಡಿದ
ಶಮಂತಪಂಚಕಂಗಳಂಬಯ್ಯ ಪರ್ಮಡುಗರ ಕೆಲದೊಳೆಡೆಯಜಾದು
ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಪಜಾ. ೯-೧೦೪ ನ).

[ನೀರ್ + ಇಟಾಪು]

ನೀರಿಯಾಯಿಸು, ನೀರಿಳಿಸು (ಕ್ರಿ). = ನೀರಿಯಾಪು : ಅಜ್ಜನನ್ನ
ತರಳೆ ಮೆಯ್ಯಲಾಯಿಂ ಪಿಡಿದೊಯ್ಯನೆತ್ತಿ ಮುಲ್ಲನೆ ತಡಿಗಾಗಿಸುತಂದೀ
ಕೋಳದೊಳ್ ನೀರಿಯಾಯಿಸೆ ನೀರಿಯಾದಂ (ಕಾಂಡಪು. ೯೫೦).
ನೀರಿಳಿಸು : ಬಾಯಿಬಿಡಿಕನಲಾ ವೃಥಾ ರಾಘವ ಮಹನೇಕಿನ್ನು
ನಿನಗಿಹಿಯಾಕದ ಸಾವಿನಲಿ ನೀರಿಳಿಸುವೆನು ನೆತ್ತರಲಿ(ಕುನ್ಯಾಕ. ೨೬-೬).

[ನೀರಿಯಾ + ಇಟಾಪು]

ನೀರಿಯಾಪು (ನಾ). ಜಲಪಾತ; ನೀರ್ಬೀಳು : ಅನ್ನ ಬನ್ನು
ಮೂಡಾಯನ್ನಿಟ್ಟು ನೀರಿಯಾವೆ (ಮೃಘ. ೧೯೩೬, ೫೩-೨೮;
ಸು. ೩೩೦); ಕೊಳ್ತಲೆಯುಳ್ಳ ಕುಡಿತ್ತು ಎರಟ್ಟಿ ಪುಣಿಸೆ ಎ ಮೂಡಾ
ಯ್ನೋಡಿ ನೀರಿಯಾವೆ ತಾಣಿ ಎ (ಎಕ. XVI, ಗುಪ್ತ. ೭೫-೫೨; 733).

[ನೀರ್ + ಇಟಾಪು]

ನೀರಿಯಾಹ (ನಾ). ಸತ್ತವರಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನ; ಸೂತಕ
ಸ್ನಾನ : "ಅಪಸ್ನಾನಂ, ಮೃತಸ್ನಾನಂ — ಈ ೨ ನೀರಿಯಾಹ"
(ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೬). [ನೀರ್ + ಇಟಾಹ]

ನೀರಿಯಾಟು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿ, — ಪಾನಮಾಡು : ಕರಗಳ
ನೀಡಿ ನೀರಿಯಾಟು ಪಥಿಕರು (ಅಬ್ಬಲಾ. ೩-೬೩). [ನೀರ್ + ಈಟು]

ನೀರೀಸು, (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸು; ಈಜು : "ಬಿಸ್ತಯತಿ =
ನೀರೀಸಿದವಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೬೦). [ನೀರ್ + ಈಸು]

ನೀರೀಸು, (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಿಕೆ; ಈಜುವಿಕೆ : "ಬಿಸ್ತ—
ಜಲೋತ್ತರಣೇ, ನೀರೀಸಿನೋಹ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೬೦). [ನೀರ್ + ಈಸು]

ನೀರು, 'ನೀರ್' ನೋ.

ನೀರು, 'ನೀರು' ನೋ.

ನೀರು ಅರಂಭ 'ನೀರಾರಂಭ' ನೋ.

ನೀರುಂಬಳಿ (ನಾ). ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೆರೆ, ಬಾವಿ,
ಕಾಲುವೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದವರಿಗೆ ಸರ್ಕಾರವು
ಕೊಟ್ಟ ಉಂಬಳಿ, — ಕೊಡುಗೆ : (೪). [ನೀರ್ + ಉಂಬಳಿ]

ನೀರುಕಂದಾಯ 'ನೀರುಗಂದಾಯ' ನೋ.

ನೀರುಕಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರುಜಬ್ಬೆ, ನೀರುಕಕ್ಕೆ
(ಮೃದಿಗ. ೨೯-೫೫೬). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕಕ್ಕೆ]

ನೀರುಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೀರನ್ನು
ನಿಲ್ಲಿಸು : ಬೌತಮಾಳಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮುದ್ರ ಉಕ್ಕೇರಿ
ದಾಗ ನೀರುಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೪); ಭೂಮಿಗೆ ನೀರು
ಕಟ್ಟುವದರಲ್ಲಿ ಬಹು ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಭೂಗೋ. ೬೯).
೨. ನೀರೂರು; ನೀರು ಬರು : ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರವೇತ್ತರೂ ಚಕಿತ್ಸಕರೂ
ಅದ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರುಕಟ್ಟುತ್ತ (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೧). ೩. ಸಸ್ಯದ
ಮಡಿಗಳಿಗೆ ನೀರನ್ನು ಬಿಡು, — ಹಾಯಿಸು : (೪).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕಟ್ಟು]

ನೀರುಕಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕರ್ಕೋಟಿ :
ಮಡುವಾಗಲು, ನೀರುಕಟ್ಟಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೨).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕಟ್ಟಿ?]

ನೀರುಕಣೆಗಳು 'ನೀರುಗಣೆಗಳು' ನೋ.

ನೀರುಕಣಿಗಿಲೆ 'ನೀರುಗಣೆಗಳು' ನೋ.

ನೀರುಕಾಗಿ 'ನೀರ್ಗಾಗಿ' ನೋ.

ನೀರುಕಾರು (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗರು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಇಕ್ಕುಳ : (೪). [←ತೆಲು. ನೀರುಕಾಲು]

ನೀರುಕಾಲು 'ನೀರ್ಗಾಲು' ನೋ.

ನೀರುಕುಟಿಗೆ 'ನೀರ್ಗುಟಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರುಕುಡಿ 'ನೀರ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ನೀರುಕುಡಿಸು 'ನೀರ್ಗುಡಿಸು' ನೋ.

ನೀರುಕುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರಪ್ರಾಣಿ : ನೀರು
ಕುದುರೆ, ನೀರಾನೆ, ನೀರುನಂಟಿ . . . ನೀರುಯಮ್ಮ ಮುಂತಾದ
ಅನೇಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳುಂಟು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೩).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕುದುರೆ]

ನೀರುಕೂಲಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಕುತ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ತೆರಿಗೆ : ಯಾ ದೇವರಿಗೆ ನೀರುಕೂಲಿ ನೀಡು ಬಿಡುಗೆ . . .
ಸರ್ವಮಾನವನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ. (ಎಕ. IV (R), ಚಾಮರಾ. ೩-೧೪,
1279).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೂಲಿ]

ನೀರುಕೊಳ್ಳರೆ (ನಾ). ನೀಳವಾದ ಕತ್ತುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಜಲಪಕ್ಷಿ; ಕ್ರೌಂಚಪಕ್ಷಿ : ಕ್ರೌಚ್, ಕ್ರೌಂಡೆ— ೨ ಕೀಚಕ್ಕಿ,
ನೀರುಕೊಳ್ಳಗೂ ಹೆಸರಾಗುವದು, ನೀರುಕೊಳ್ಳರೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೫೯).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೊಳ್ಳರೆ]

ನೀರುಕೊಡು 'ನೀರ್ಗೊಡು' ನೋ.

ನೀರುಕೋಟಿಲೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಡುಬುರೋಗ : ಮಗುವಿನ ಮೈ ತುಂಬಾ ನೀರುಕೋಟಿಲೆ ಎದ್ದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೋಟಿಲೆ]

ನೀರುಕೋಳಿ 'ನೀರುಗೋಲಾ' ನೋ.

ನೀರುಗಂಗಾಳಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ತುಂಬಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಗಲವಾದ ದುಂಡನೆಯ ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆ : (ಕ).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗಂಗಾಳಿ]

ನೀರುಗಂಟಿ 'ನೀರ್ಗಂಟಿ' ನೋ.

ನೀರುಗಂಟಿಗ (ನಾ). = ನೀರ್ಗಂಟಿ : (ಕ).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗಂಟಿಗ]

ನೀರುಗಂಡಿ 'ನೀರ್ಗಂಡಿ' ನೋ.

ನೀರುಗಂದಾಯ, ನೀರುಕಂದಾಯ (ನಾ), ನೀರಿಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ತೆರುವ ನೀರದಿಯಾದ ಹಣ : (ರೈಸ್. 11, ೫೫೬).

ನೀರುಕಂದಾಯ : (ಮೈಸೂ. 14, ೬೮೧).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕಂದಾಯ]

ನೀರುಗಣಿಗಲು, ನೀರುಕಣಿಗಲು, ನೀರುಕಣಿಗಲೆ, ನೀರುಗಣಿಗಲ್, ನೀರುಗಣಿಗಲು, ನೀರ್ಗನಿಗಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ಹೊಳೆ, ಕೆನವುರ, ಧಾತ್ರೀಳಲ, ನೀರುಗಣಿಗಲು (ಮೈಸೂ. ೧೨-೨೦೦). ನೀರುಕಣಿಗಲು : ನೀರುಕಣಿಗಲು, ತಕ್ಕರೋಹಿತ, ನೀರುಕಣಿಗಲು (ಮೈಸೂ. ೬೩-೧೦೯೧). ನೀರುಕಣಿಗಲೆ : ಅಹೋಯ ಮರಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ನೀರುಕಣಿಗಲೆ ಗಿಡಗಳು ಬೆಳೆದಿದ್ದವು (ಕಂಕಣ. ೩೩). ನೀರುಗಣಿಗಲ್ : (ಕ). ನೀರುಗಣಿಗಲು : (ಕ).

ನೀರ್ಗನಿಗಲು : ಹೊಳೆನಗಿ, ನೀರ್ಗನಿಗಲು (ಮೈಸೂ. ೪೪-೮೭೨).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗಣಿಗಲು, (<ಕಣಿಗಲೆ)]

ನೀರುಗಣಿಗಲ್ 'ನೀರುಗಣಿಗಲು' ನೋ.

ನೀರುಗಣಿಗಲು 'ನೀರುಗಣಿಗಲು' ನೋ.

ನೀರುಗಣ್ಣಿ 'ನೀರ್ಗಣ್ಣಿ' ನೋ.

ನೀರುಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಕಣ್ಣು ; ನೀರು ದಿರುವ ಕಣ್ಣು : ಅರಿಗು ಜನಪದ್ಯಗಳು ತೋಕ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾರಣ ತಾಳ್ಮೆ ನಾ ಸ್ವಪತಿ ನೀರುಗಣ್ಣುಳು ಮೂರ್ಛೋಗನೆ ತಾಯನಧಾರಣೆಯೊಳು ದೀಕ್ಷೆಗೊಳಲು (ಭರತ. ೫೯-೫೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರ ರೋಗ : ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ನೀರು ಸೋರುವುದು : ಕಾವುಗಣ್ಣು, ಉಪ್ಪುಗಣ್ಣು, ನೀರುಗಣ್ಣು, ಜಾರುಗಣ್ಣು, ಸಂಜೆಗಣ್ಣು (ಕುಕನ. ೬೨೮). ೩. ನೀರು ಜಿನುಗುವ ಸ್ಥಳ : ಒರತೆ : (ಕ).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ್)]

ನೀರುಗರಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗರುಗ : (ಕ).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗರಗ (<ಗರುಗ)]

ನೀರುಗಾಗೆ 'ನೀರ್ಗಾಗೆ' ನೋ.

ನೀರುಗಾಯಿ 'ನೀರ್ಗಾಯಿ' ನೋ.

ನೀರುಗಾರಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಕಾನತ್ತಂ ಒಂದ ಗ ೧ || ೦ ನೀರುಗಾರಕದಿಂದ ಗ ೧ ಅಂತ್ಯ . . . ವಿಸರ ಮಹಾ ಜನಗಳಿಗೆ . . . ಉತ್ತಿ (ಎಕ. ೪111, ಸೇರ್ಗಹ. ೨೨೪-೫೬ ; 17೧೨).

[?]

ನೀರುಗಾಳಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲಿಂದ ಬೀಸಿ ಒರುವ (ತಂಪಾದ)

ಗಾಳಿ : (ಕ). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗಾಳಿ]

ನೀರುಗಿಚ್ಚು 'ನೀರ್ಗಿಚ್ಚು' ನೋ.

ನೀರುಗಿಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಪಕ್ಷಿ : ಜಲಸಸ್ಯಗಳಿಂದಾವೃತ ವಾದ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರುಗಿಳಿಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ (ಪಕ್ಷಿ. ೧೪೫).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗಿಳಿ]

ನೀರುಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಹೊರಚೆಲ್ಲು, -ಸ್ತವಿಸು ; ನೀರುಗುವ ಜಲಕಲಶಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ಇವರನ್ನು ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಲಾಗಿದೆ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. VIII, ೫೬೪).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಉಗು]

ನೀರುಗುಂದ 'ನೀರ್ಗುಂದ' ನೋ.

ನೀರುಗುಡಿ 'ನೀರ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ನೀರುಗುಳ್ಳಿ 'ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿ' ನೋ.

ನೀರುಗುಳ್ಳಿಗಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : ನೀರುಗುಳ್ಳಿಗಡ, ಸೀತಾಶ್ರುದೀಪ (ಮೈಸೂ. ೬೩-೧೫೬೬).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗುಳ್ಳಿ ? + ಗಡ (<ಗಿಡ)]

ನೀರುಗೇಡಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರದವನು ; ನೀರು ದೊರೆಯದವನು : ಮೊಗಲರನ್ನು ದಿಕ್ಕುಪಾಲಾಗಿ ಚೆದರಿಸಿ ಅವರನ್ನು ಕೊಳು ಗೇಡಿ ನೀರುಗೇಡಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಹಿಂದುಸ. ೫೫).

[ನೀರುಗೇಡು + -ಇ]

ನೀರುಗೇಡು (ನಾ). ನೀರು ದೊರೆಯದೆ ಹೋಗುವಿಕೆ ; ನೀರಿನ ಅಭಾವ : 'ನೀರುಗೇಡಿ' ಪರಾ. [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೇಡು] ನೀರುಗೈ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ಒದ್ದೆಯಾದ ಕೈ ; ತೇವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೈ : ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ನೀರುಗೈಯಿಂದ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನ ಮೈಯಲ್ಲಿನನ್ನೂ ತಡವಿದನು (ನಡಭಾ. ೩೬೯).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೈ (<ಕೈಯ)]

ನೀರುಗೋಡಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ ; ಮೊಸಳೆ : "ಶಿಶುಮಾರ ಎಂದು ಮೊಸಳೆ ; ನೀರುಗೋಡಗ ಎಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚರಾ. ೪). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೋಡಗ]

ನೀರುಗೋಣಿ 'ನೀರುಗೋಳಿ' ನೋ.

ನೀರುಗೋಳಿ, ನೀರುಗೋಣಿ, ನೀರುಗೋಣಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಸಸ್ಯ ; "ಚಿವಿಲ್ಲಕಾ" (ಪಂಡಿತ. ೨೬೨) : (ಕ). ನೀರುಗೋಣಿ : ನೀರುಬೊಮ್ಮಾಸೊಪ್ಪು, ನೀರುಗೋಣಿಸೊಪ್ಪು, ಇವು ಎರಡು ಬಗೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿನಕ್ಕಿ ಅ ರಸದಲ್ಲಿ ಜೀರಿಗೆ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕಟುಕರೋಹಿತ, ಈ ಮೂಜನ್ನು ಅಜುಮಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ ಇಳುಕಿ ಅದಂ ಅ ರಸದಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕದಡಿ ಕುಡಿಯಲು ಎರಡು ಮೇಳಿ ಮೂಜು ಮೇಳಿ ವಿರೇಕಮಕ್ಕುಂ (ವಿದ್ಯಾ. ೧೧೩). ನೀರುಗೋಣಿ : (ಮೈಸೂ. ೪೫-೯೯೨).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಗೋಳಿ]

ನೀರುಗೋಲಾ, ನೀರುಕೋಳಿ, ನೀರ್ಕೋಳಿ, ನೀರ್ಗೋಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ ; ಮುಂಡುಮುಳುಕ : "ಪ್ಲವ ಎಂದು ಮುಂಡುಮುಳುಕ ; ನೀರುಗೋಲಾ ಎಂದೂ ಎಂಬರು" (ನಾಚರಾ. ೪).

ನೀರುಕೋಳಿ : ಈ ಅರ್ಕಪುಷ್ಪರೀಯಲ್ಲಿ ನೀರುಕೋಳಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದನು. ಇವನಿಗೆ ಪೂರ್ವಜನಿಗೆ ಸ್ವರಸಿಯಿರುವುದು (ಅರ್ಕಮಾ. ೪೯) ; ನೀರುಕೋಳಿ ಸಂಗಡ ಅದಿ ಹಾರುಕೋಳಿ ಕಟ್ಟಿ ತುಂಗದ. ನೀರ್ಕೋಳಿ : ಇಲ್ಲಿ ಕುಡುಂಬಳು, ಕೌಜಲಾ, ನೀರ್ಕೋಳಿ . . . ಜೇಗೆ, ಸುತ್ತೊಂದು ಎಂದು ಸಾವಿರಜಾತಿಗಳಿವೆ (ಸ್ವಪ್ನಹ. ೧೨). ನೀರ್ಗೋಳಿ : "ಧಲಾ = ನೀರ್ಗೋಳಿ" (ಕಾಕಳ. ೫೦).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಕೋಲಾ]

ನೀರುಚಂಚಲಿ 'ನೀರುಚೆಂಚಲಿ' ನೋ.

ನೀರುಚೆಂಚಲಿ, ನೀರುಚೆಂಚಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲ ಸಸ್ಯ : "ನಿತುನ್ನಂ, ಸುನಪಣ್ಣ ಕಂ—೨ ನೀರುಚೆಂಚಲಿ, ಸುಲಿವಲ್ಲ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೬). ನೀರುಚೆಂಚಲಿ : (೨).

[ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ಚೆಂಚಲಿ. ತಲು. ನೀರುಚೆಂಚಲಿ]

ನೀರುಜ (ಗು). ರೋಗವಿಲ್ಲದ ; ಆರೋಗ್ಯವಾದ. [ಸಂ.]

ನೀರುಜನ್ನಿ ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : ಆ ಜ್ವರವು ಪ್ರಕೋಪಿಸಿದರೆ ನೀರುಜನ್ನಿ ಸೊಪ್ಪು ತಂದು ಆ ರಸಮಂ ಹಿಂದಿ . . . ಒಂದಿಷ್ಟು ಕುದಿಯಲು ಕೊಟ್ಟು ಮಿಕ್ಕದ್ದನ್ನು ಮೈಕ್ಕೆಗೆ ಒತ್ತುವುದು (ವಿದ್ಯ. ೧೭). [ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ಜನ್ನಿ? + ಸೊಪ್ಪು₂]

ನೀರುಜಪ್ಪೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರುಜಪ್ಪೆ, ನೀರುಕಕ್ಕೆ (ಮೈ. ೩೯-೫೫). [ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ಜಪ್ಪೆ?]

ನೀರುಡ 'ನೀರುಡು' ನೋ.

ನೀರುಡು, ನೀರುಡ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಹಲ್ಲಿಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಪ್ರಾಣಿ : "ನಿಹಾಕೆ, ಗೋಧಿಕೆ" (ನಾಚರಾ. ೨) ; ನೀ[ಪಾಶಂ. ನೀರುಡುವಿನ ಕರಡಿಯ ಮಾರ್ಜಾರದ ವಾಯಸದ ದನಿಗ ಮತಿಕಪ್ಪಂಗಳ್ . . . ಕರ್ಣಶೂಲಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸುಗಂ (ವರ್ಧ. ೧೧-೪೦) ; ಮೊಸಳೆ ನೀರಾನೆ ನೀರ್ವಾವು ನೀರುಡುಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ . . . ಕಡಲ್ ಕಣ್ಣೆ ಸೆದುದು (ಚಿಬ್ಬ. ೨-೩). ನೀರುಡ : "ನಿಹಾಕಾ, ಗೋಧಿಕಾ—ನೀರಲ್ಲಿರುವ ಉಡುವಿನ ಪೆಸರು . . . ಬೈಲು ಉಡದ ಹಾಗೆಯೇ ನೀರುಡ ಎಂಬುವ ಜಂತು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೭೪).

[ನೀರ್ + ಉಡು₂]

ನೀರುಣ್ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿ, —ಪಾನಮಾಡು : ಏಣಶಾಬತತಿ ನೀರುಣ್ ಕಣ್ಣೊಳಿಪಾಳವಾಳಮಂಡಳದಿನೊಂದು ಮುಂದೆಸೆದು ಕೋಜಿ ದುಡಾಗಳೆಕೋಳೊರುಡಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೨೭) ; ಏರಿ ನೀರುಣ್ಣಡೆ . . . ತಾಯಿ ಮೊಲೆವಾಲಂ ನಂಜಾಗಿ ಕೊಲುವಡೆ ಇನ್ನಾರಿಗೆ ದೂಜು ವೆನು (ಒಸಹ. ೨೬) ; ಏರಿಯನೀಡಿಜಾಪೋಳಿಯ ನೀರುಣ್ಣ ಕನಲ್ಲ ಪೋರ್ವ . . . ಗೋರಾಜಿಯ ಲೀಲೆ ಕಣ್ಣೆ ಪಡೆದುದು ಬೆಲ್ತಂ (ಜಂದ್ರಪ. ೨-೨೭) ; ನೀರುಣಲೆಂದು ಪೊಜಮಟ್ಟು . . . ಗಿಜ್ಜೆನೆಯ್ಕುವ ಸೋರ್ಕಾನೆ ಗಳ ಕಾಲ ಸಂಕಲಿಯ ಗೋಸಮೊಳಂ ಇಂದಿನ ಪೊಜಲ ಸಿರಿಯ ಸಡ ಗರಮಂ ವಿದಿಯಂತಿರ್ಪುದು (ಕಪ್ಪಿ. ೪೪) ; ನಳಿನಂ ಶುಕ್ತಿ ಕೆ ತಲ್ತ ನೀರ್ವನಿಗಳೇ ಸೊಣ್ಣುತ್ತ ನೀರುಣ್ಣ ನಿಶ್ಚಳಮಾತಂಗಮೆ ತೀರನೀರದ ಮಹೀಂದ್ರಂ (ತಲಕಂ. ೨-೫೫). [ನೀರ್ + ಉಣ್]

ನೀರುಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಕುಡಿಸು ; ನೀರುಡು : ನೀರನ್ನು ಒದಗಿಸು : ಈ ಐದು ಪ್ರವಾಹಗಳು ಇನ್ನೂ ಹರಿಯುತ್ತಿವೆ. ಸಾಗ ರಾಂತ ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನು ನೀರುಣಿಸಿ ಭಲವತ್ತಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿವೆ (ವಿಶ್ವಾಸಂ. ೪೦) ; ಬಿಸಿಲ್ಲ ಮರಗಳಿಗೆ ನೀರುಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಿರಿ ; ಕುತ್ಥ-ಗಿತ್ಥ ತಲೆಗೇರಲ್ಲ ತಾನೆ ? (ಮುರುಡಾ. ೭೭). [ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ಉಣೆಸು₁]

ನೀರುಣೆಸು (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹಾಕುವಿಕೆ ; ನೀರಿರೆಯುವಿಕೆ ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಬಾಳಿವಾನ್ನೆಗೆದು ಬಂಧುರಪೂಗಮಂ ಮುಟ್ಟಿ ಲಲ್ಲಿರ್ವ ಪೊಂಬಾಳೆ ಬಿಡು ಮಕರಂದರಸಮಂ ಸೂಸಲದು ಪೊನಲ್ವರದು ನೀರುಣಿಸಾಗಲು (ಸಾಂಪ್ರ. ೫-೯೭). [ನೀರ್ + ಉಣೆಸು₂]

ನೀರುಣೆಸುಂಕ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಇನ್ನೇ ಧರ್ಮಮಂ ಗೆಯ್ಯೋಂ ನೀರುಣೆಸುಂಕಂ ಬಿಟ್ಟಿ ಕೊಡಲಾ[ಗಿ] ಎಲ್ಲಮಂ ಬಿಟ್ಟೋಮಾ (ಸಾಂಪ್ರ. ೫೧-೫೨ ; ೫೭). 'ನೀರಾಣೆವರೆ', 'ನೀರೋಣೆ' ಪರಾ.

[ನೀರುಣೆ ? + ಸುಂಕ]

ನೀರುತರ್ಕಾರಿ (ನಾ). ವಿನಾಶ : ಕರಿಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ವಿನಾಶ ಮಾಡುವ ಸೇರಿದುದೇ ಅಲ್ಲ. ಅದು ಯಾರು ಬೇಕಾದರೂ ಉಪಯೋಗಿಸ ಬಹುದಾದ ನೀರುತರ್ಕಾರಿ (ದತ್ತ. ೮).

[ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ತರ್ಕಾರಿ (<ತರಕಾರಿ)]

ನೀರುತಾಪ (ನಾ). ಉರಿಯುತ್ತ ? : ಯೃಷ್ಣಿಮಧುಕ, ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಹಣ್ಣು, ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಹಣ್ಣು ಈ ಮೂಜನ್ನು ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ನೀರುತಾಪ ಬಿಡುವುದು (ವಿದ್ಯ. ೧೭೨).

[ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ತಾಪ₂]

ನೀರುತಿದಿ 'ನೀರ್ದಿತ್ತಿ' ನೋ.

ನೀರುತುಂಬು 'ನೀರ್ದುಂಬು' ನೋ.

ನೀರುತುಳಸಿಗಿಡ (ನಾ). ತುಳಸಿಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (೨).

[ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ತುಳಸಿ (=ತುಲಸಿ) + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ನೀರುತೊಟ್ಟು (ನಾ). ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಡುವ ಬಾಣಿ : ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರುತೊಟ್ಟು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತುಂಬ ತೊಂದರೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ತೊಟ್ಟು₂]

ನೀರುದಂಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರುಹಾವುಗಿಡ, ನೀರುದಂಟು (ಮೈ. ೪೪-೫೫). [ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ದಂಟು]

ನೀರುದಗೆ (ನಾ). ಬಾಯಾರಿಕೆ ; ದಾಹ : (೨).

[ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ದಗೆ]

ನೀರುದಲೆಯ (ನಾ). ತಲೆಯಿಂದ ನೀರು ಒಸರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಳಿಯ ಇರುವೆ ; ಗೆದ್ದಲು ; ಗೊರಲೆ : ನೀರುದಲೆಯನ ಮನೆಯಲಿರುವನೆಯೇರಿವನ ಸತಿಯನುಜೆಯಪ್ಪನ ಸಾರಿ ಬದುಕಿದನ (ಮಡಿಕ್ಕಾ. V. ೧೧೬೬ ; ಬಸವೇಶ್ವರ ಪಂಚಸ್ತೋತ್ರ).

[ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ತಲೆ + -ಲೆ]

ನೀರುದಾರಿ 'ನೀರ್ದಾರಿ' ನೋ.

ನೀರುದಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕೀಟಿಪ್ಪು—ಗಂಧಕ, ನೀರುದಾಳಿ, ವಿಳಂಗ" (ಒಪ್ಪ. ೩೪). [ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ದಾಳಿ?]

ನೀರುದುರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಉಡೀ, ಬೆಳುದುರೆ, ನೀರುದುರೆ (ಮೈ. ೩೭-೬೦). [ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ಉದುರೆ₂]

ನೀರುದಗೆ 'ನೀರ್ದಗೆ' ನೋ.

ನೀರುದೋಣೆ 'ನೀರ್ದೋಣೆ' ನೋ.

ನೀರುದೋಷ (ನಾ). ನೀರಿನ ಕಲ್ಮಷದಿಂದಂಟಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?) : ನೆಲಾವರೆಯ ಸಮೂಲ . . . ಬೇಸಿಪ್ಪು, ಆ ಬೇರು, ಇವಂ ಚರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಊಟನಾದ ಮೇಲೆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಂಬುದು. . . ಮಲಕುದ್ಧಿಯಹುದು. ನೀರುದೋಷ ಕೆಡುಗುಂ (ವಿದ್ಯ. ೧೪೬). [ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ದೋಷ]

ನೀರುನವಿಲು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ನೀರುನವಿಲುಗಳು ನೋಡಲು ನೀರುಕಾಣೆಗಳಂತಿದ್ದರೂ ಅವು ಕ್ಷುಣ್ಣೀಕ ಪಕ್ಷಿಕುಟುಂಬ (ಪಕ್ಷಿ. ೧೦೧).

[ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ನವಿಲು (<ನವಿಲ್)]

ನೀರುನಾಯಿ (ನಾ). ನಾಯಿಯಂತೆ ಇರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿ : ಆ ಸದ್ದಿಗೋ ಬಿಸೋ, ಎರಡು ನೀರುನಾಯಿಗಳು ಅವಸರದಿಂದ ಈಜಿ, ಹತ್ತಿರದ ಮುಂಡಕನ ಹಳುವನ್ನು ಹೊಕ್ಕುವು (ಸ್ತೋತ್ರ. ೨೬). [ನೀರು₁(<ನೀರ್) + ನಾಯಿ (<ನಾಯ್)]

ನೀರುನಿಲ್ಲು 'ನೀರ್ನಿಲ್' ನೋ.

ನೀರುನೆತ್ತಿ (ನಾ). ಬಿದ್ದ ಮಳೆಯ ಫೀರನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನದಿ, ಸಮುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ಹರಿಯುವಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವ ನೆಲದ ಉಬ್ಬುಪ್ರದೇಶ; ಜಲವಿಭಾಜಕ ಸ್ಥಳ; ಇಳಿಮೇಡು : (ಸಂಸ್ಕೃತ. ೧೩೧). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ನೆತ್ತಿ]

ನೀರುನೇರಳೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇರಳೆ ಗಿಡ: ಸೀತಾರಾಮ ನೀರುನೇರಳೆಗಿಡದ ಕಡ್ಡಿಯೊಂದನ್ನು ಮುರಿದು ಹಲ್ಲಿಂದ ಕಚ್ಚಿ . . . ಹಲ್ಲುಜ್ಜುವ ವಿಧಾನ ಗೆಳೆಯನಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟ (ಚಗುಕ. ೭೦).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ನೇರಳೆ($<$ ನೇರಾಲ) + ಗಿಡ($<$ ಗಿಡು)]

ನೀರುಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಹಕ್ಕಿ; ಜಲಪಕ್ಷಿ: ನೀರು ಪಕ್ಷಿಗಳು ಜಲವಾಸ ಗೊಡು ಕಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ (ಪಕ್ಷಿ. ೪೮).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಪಕ್ಷಿ]

ನೀರುಹಲಸು, ನೀರುಹಲಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಲಸಿನ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ: ಹಳೆಯಕ್ಕಿಗಟ್ಟಿನೊಳಗೆ ನೀರುಹಲಸಿನ ಕಾಯಿ ಕಳೆಯ ಬೇಯಿಸಿ ಬಿಸಿದು ಕದುಕಿದುದು . . . ತುಪ್ಪವನೆಣಿಸಿದು ಬೇಯಿಸಲು ಭಕ್ತ ಫಲನೀರವನವಾದಾದುದು (ಸೂಪಾ. ೫-೫೮).

ನೀರುಹಲಸು: "ನಿಜಳು, ಅಂಬುಜ, ಇಷ್ಟಲ:—೩ ಗನ್ನೇರಳೆಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು. ಇದನ್ನು ನೀರುಹಲಸಿನ ಗಿಡವನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೫); ನೀರುಹಲಸಿನ ತೊಳೆ, ಹಲಸು . . . ಇವುಗಳನ್ನು ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೂ ಹಂಚಿ ಅದರ ಉಪಯೋಗಕ್ರಮವನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು (ಮಲಮಂ. ೯೫). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಹಲಸು]

ನೀರುಪಾರಿವಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ: "ಜಲಕಪೋತ:—ನೀರುಪಾರಿವಪಕ್ಷಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೧).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಪಾರಿವ, + ಪಕ್ಷಿ]

ನೀರುಪುಚ್ಚಿಕಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ (?): ಬಲಗಡೆಗೆ ನಾಲ್ಕೈದು ನೀರುಪುಚ್ಚಿಕಾಯಿ ಗಿಡಗಳು (ವಯ್ಯಮ. ೧೨).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಪುಚ್ಚಿ? + ಕಾಯಿ($<$ ಕಾಯ್)]

ನೀರುಪುಕ್ಕಂಪುರಜಿಎಲೆಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಚಕ್ಕೇತಾ ಸೊಪ್ಪು, ನೀರುಪುಕ್ಕಂಪುರಜಿ ಎಲೆಗಿಡ (ಮೈಥಿಲ. ೧೧-೧೯೭)

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಪುಕ್ಕಂಪುರಜಿ($<$ ಪುಕ್ಕಂಪುರಜಿ) +

ಎಲೆ, + ಗಿಡ($<$ ಗಿಡು)]

ನೀರುಪ್ಪಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ; ಇಕ್ಷುರ; ಗೋಳಗೋಳಕೆ: ನೀರುಪ್ಪಿಗಿಡ, ಮುಳ್ಳುಅಂಕೋಲೆ, ಗೋರಿವಿಡಿ, ಕೋಳವಳಕೆ (ಮೈಥಿಲ. ೧೧-೧೯೭).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಉಪ್ಪಿ + ಗಿಡ($<$ ಗಿಡು)]

ನೀರುಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಉಪ್ಪು; ಕಡಲುಪ್ಪು; ಅಡಿಗೆ ಉಪ್ಪು: ನಾರು ಬಲಿಯದ ಹೀರೆ ಎಳೆಗಾಯ್ಲೆ ಕಂ ತಂದು . . . ಕತ್ತರಿಸಿ ತುಪ್ಪ ನೀರುಪ್ಪು ನೀರುಳ್ಳು ಕುಂಠಿಗಳನ್ನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪಾ. ೫-೬). ೨. ಉಪ್ಪು ಕಡಡಿದ ನೀರು; ಉಪ್ಪುನೀರು: ನೀರುಪ್ಪಿನಲಿ ಕಲಸಿದುಪು ಲವಣೋದಕಯನ್ನಿಕ್ಕು (ಮಂಗಳ. ೩೪-೩).

೩. "ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ" (ನೀತಿಮಂ. ೬೫೫): ಬಡತನದಿಂದ . . . ಬಾಲ್ಯಂ ಪರಗೃಹದಡುಗೂಡು ನೀರುಪ್ಪುಗಳ್ಳಿ ಲಯಮಂ ಮಾಲ್ಯಂ (ನೀತಿಮಂ. ೨-೩೬೦). 'ಕಲ್ಲುಪ್ಪು' ಪರಾ. [ನೀರ್ + ಉಪ್ಪು.]

ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ, ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ (?): ಇದ ಮೇಹಗಡಣ, ಜಲಗರ, ನೀರುಬಿಲ್ಲೆಯವರಿಗೆ ಮೂಳು ಹುಣಸೇಬೀಜದಪ್ಪು ಕೊಟ್ಟು ಮಧುರ ಆಹಾರವಿಕ್ಕಲು ಬಿಲ್ಲೆ ಮಲದೊಳಗೆ ಬೀಳುವುದು (ವಿವೃ. ೧೭೨). ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ: ನಂಗದೇಶದಲ್ಲಿ ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ,

ಸಂಧಿವಾತ ಮತ್ತು ಕನ್ಯೆ ಇವಕ್ಕಾಗಿ ಸಹಸಾ ಹುಡುಕಬೇಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ (ಪ್ರಸ್ತ. ೪೨೯). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬಿಲ್ಲೆ:]

ನೀರುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗುಲ್ಮಿನೀ-ಹರೇಣುಕ, ನೀರುಬಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೪೯). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬಳ್ಳಿ]

ನೀರುಬಳ್ಳಿ, ನೀರುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಕುಲೈಕರ:—ನೀರುಬಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೭). ನೀರುಬಳ್ಳಿ: "ಕಾಕನಾಳ:—ನೀರುಬಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೦). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬಳ್ಳಿ.]

ನೀರುಬಿಡು 'ನೀರ್ಬಿಡು' ನೋ.

ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ 'ನೀರುಬಿಲ್ಲೆ' ನೋ.

ನೀರುಬಿಳಿಗಡ್ಡೆಹಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ನೀರುಬಿಳಿಗಡ್ಡೆ ಹಂಬು, ಬಿಳಿಹಂಬು (ಮೈಥಿಲ. ೪೩-೯೧೪).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) - ಬಿಳಿಗಡ್ಡೆ + ಹಂಬು($<$ ಪರಪ್ಪು)].

ನೀರುಬೆಕ್ಕು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಣಿ: "ಉಪ್ಪು—ನೀರುಬೆಕ್ಕು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೪).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬೆಕ್ಕು]

ನೀರುಬೆಟ್ಟ ಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: (ಮೈಥಿಲ. ೭೦-೧೪೩೮). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬೆಟ್ಟ? + ಬಳ್ಳಿ]

ನೀರುಬೆರಸು 'ನೀರ್ಬೆರಸು' ನೋ.

ನೀರುಬೇಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಕಾಂಚನ:—ನೀರುಬೇಳ" (ಓಷಧಿ. ೨೯). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬೇಳ]

ನೀರುಬೊಕ್ಕೆ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಬಿಲ್ಲು,—ಡೊಗರು: ಕುಳೇರ, ಕರ್ಕಟ:—೨ ವಿಧೀ ಪೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ನೀರುಬೊಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಧೀಕಾಯಿ, ಸ್ಥಳಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೩).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬೊಕ್ಕೆ]

ನೀರುಬೋಗದಬಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ನೀರು ಬೋಗದ ಬಂಟಿ, ನೀರ್ಬೋಗದಲ್ಲಿ (ಮೈಥಿಲ. ೪೦-೭೦೫).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ?]

ನೀರುಬ್ಬರ (ನಾ). ನೀರಿನ ಚಿಲುಮೆ,—ಬುಗ್ಗೆ; ಒರತೆ: "ಉಪ್ಪು, ಪ್ರಸ್ತವಣಂ—೨ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ನೀರುಬ್ಬರ, ಬೆಟ್ಟಚಿಲಮೆ, ಬೆಟ್ಟಜಾಗು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಉಬ್ಬರ($<$ ಉರ್ಬರ)]

ನೀರುಬ್ಬು (ನಾ). ನೀರಿನ ಏರಿಕೆ,—ಉಕ್ಕು: ಮೆಣಸಿದುದಿರಲಿ ನಿಖಿಕನದಿಗಳ ಮುಣುಕುವನು ಮಸುಕುವನ ಮಸಕದ ನಿಖಿಸಿನಲಿ ನೀರುಬ್ಬುಗಳ ನಿರ್ಘೋಷದಬ್ಬರದ ಬಿಡುಬಿಡುಗಳ . . . ಭೇನುಂಡದ ಗುಮಾದಿನಲಿ ಗಾಡಿಸಿತು ಗೋದಾವರಿ ಕಕುತ್ಸುಜನ (ತೊರಂ. ೩-೧-೪೭). [ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಉಬ್ಬು($<$ ಉರ್ಬು)]

ನೀರುಬ್ರಹ್ಮಿ (ನಾ). ಕೆರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ದಡದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (೪).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬ್ರಹ್ಮಿ.]

ನೀರುಬ್ರಾಹ್ಮಿ (ನಾ). = ನೀರುಬ್ರಹ್ಮಿ: (ಮೈಥಿಲ. ೧೧-೧೮೯).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಬ್ರಾಹ್ಮಿ]

ನೀರುಮಂಜಿ 'ನೀರುಮಂಜಿ' ನೋ.

ನೀರುಮಂಜಿಗೆ 'ನೀರ್ಮಂಜಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರುಮಂಜು 'ನೀರ್ಮಂಜು' ನೋ.

ನೀರುಮತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮತ್ತಿಮರ: "ಕಾಳಂದಿನೀ—ನೀರುಮತ್ತಿ" (ಓಷಧಿ. ೨೮).

[ನೀರು($<$ ನೀರ್) + ಮತ್ತಿ($<$ ಮುತ್ತಿ)]

ನೀರುಮನೆ 'ನೀರ್ವನೆ' ನೋ.

ನೀರುಮನೆ 'ನೀರ್ವನೆ' ನೋ.

ನೀರುಮನಿನ ಕಾಯಿ (ನಾ). ಮಾನವನ ಕಾಯಿಯಿಂದ ತಯಾರಿ
ಮವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ : ನೀರುಮನಿನ ಕಾಯಿ
(ಮಿಡಿಉಪ್ಪಿನ ಕಾಯಿ), ನೀರುಹಲಸಿನ ತೋಳಿ . . . ಹಬ್ಬಳಗಳು,
ಇವುಗಳನ್ನು ನೆರೆಹೊರೆಯವರಿಗೂ ಹಂಚಿ ಅದರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕನು
ಪನ್ನೂ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು (ಮಲಮಂ. ೯೫).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಮಾನವನ ಕಾಯಿ]

ನೀರುಮಿ 'ನೀರ್ವಿ' ನೋ.

ನೀರುಮುಟ್ಟು 'ನೀರ್ವುಟ್ಟು' ನೋ.

ನೀರುಮೋಗೆ 'ನೀರ್ವೋಗೆ' ನೋ.

ನೀರುಮಳೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಗುಳ್ಳೆ; ಬುದ್ಬುದ್ಬ: ತೆರೆಯುವ ನೀರ್ವಾವಿವು
ಸರಲದ ಮದಕರಿಯುವ ಜಲಗೋಳು ಮುಗಿಲಿವು ನೋರಿಯುವ
ತಂಕಿವು ಮುತ್ತಿವು ಸಿದಿದ ನೀರುಮಳೆಯಿಂದವು ಮರಿಗದವು (ಸೋಬಸೋ.
೧೫-೩೧). [ನೀರ್ + ಉರುಳಿ]

ನೀರುಲಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಶಬ್ದ, —ಮೊರೆತ: ಶಂಕರ ಜಟಾಜೂಟ
ವಿಗಲಿತೆಯ, ನೀರುಲಿಯ ನೋರೆನೆಯ ಜಡೆಮೊಸಲ ತೆರೆನಡೆಯ . . .
ಜಹ್ನುಜಾತೆಯಂ ದರ್ಶಿಸಿದೊಡನೆ (ಪ್ರೀತಾಪೂ. ೯೭-೫೧೯).

[ನೀರ್ + ಉಲಿ]

ನೀರುಮಂಜಿ, ನೀರಂಜಿ, ನೀರವಂಜಿ, ನೀರುಮಂಜಿ (ನಾ). ೧.
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಣಬಿನ ಗಿಡ: "ಅಂಬುಪ್ರಿಯ—ನೀರುಮಂಜಿ"
(ಆಕಾಸ. ೧-೧೬). ನೀರಂಜಿ: ೧. ನೀರವಂಜಿ, ನೀರಂಜಿ, ಹೋಳಿ
ಬೋಸಿ (ಮೈಸಿ. ೬೭-೧೩೭೬); ನೀತೆ, ಭಾವಿಯ ಬಳಿಯ ನೀರಂಜಿ
ಪೊದೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಳು (ಅನಂತಂ. ೧೬೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ:
ಅಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಾತ್ಮಕವೂ ಜನಪ್ರಿಯವೂ ಆದುದೆಂದರೆ ಕೋಲಾಟವೇ
ಆಗಿದೆ . . . ಕೋಲುಗಳನ್ನು ನೀರಂಜಿ ಮರದಿಂದ ಮಾಡಿರು
ತ್ತಾರೆ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೭೧೬). ನೀರವಂಜಿ: ೧. ನೀರವಂಜಿ, ನೀರಂಜಿ,
ಹೋಳಿಬೋಸಿ (ಮೈಸಿ. ೬೭-೧೩೭೬); ನೀರವಂಜಿ, ಸೋಂಟಿ, ಅರಸಿನ
(ನಮ್ಮನು. ೨೩೮). ನೀರುಮಂಜಿ: ೧. "ನಾದೇಯಂ—ಸೈಂಧವ,
ನೀಲಾಂಜನ, ನೀರುಮಂಜಿ" (ಒಪ್ಪ. ೮೫).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಮಂಜಿ]

ನೀರುಮಂಜಿನಾರು (ನಾ). ನೀರುಮಂಜಿ ಗಿಡದ ನಾರು, —ಹುರಿ:
ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ . . . ಕರ್ಕಾಟಕಶೃಂಗಿ, ನೀರುಮಂಜಿನಾರು, ಅಮೃತ
ಬಳ್ಳಿ ಇವನ್ನು ಬಿಸಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಸಕವ್ಯ. ಪಂ. ೪೪೬).

[ನೀರುಮಂಜಿ + ನಾರು (<ನಾರ್)]

ನೀರುಮಕ್ಕೆ 'ನೀರ್ವಕ್ಕೆ' ನೋ.

ನೀರುಮಕ್ಕೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ಜಲಾಶಯ (?):
ಆ ಹೋಸಗೆಜಿಯ ಬಡಗಣ ಕೋಡಿಯಿಂದಂ ಮೂಡ ಹೋದ ನೀರುಮಕ್ಕೆ
ಯಿಂದಂ ಅಯ್ಯನಕಟ್ಟಿದ ತಾಯ್ವಳುದಿಂದಂ ತೆಂಕಲಾದುದೆಲ್ಲವಿನಿತುಂ
ಪರಮಂಗಿ ಸೀಮೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಶ. ೧೧, ೭೩-೪೬; ೧೧೮).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಪಕ್ಕೆ (<ಪಟ್ಟಿ)]

ನೀರುಮಡೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ತೆರಿಗೆ (?): ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಪಳೆಯ ಶಾಸನನ ನೆಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟವಾಗಿ
ನೀರುಮಡೆ ಕಾಲುವೆ ಸ್ಥಾನಮಾನ್ಯ ಪೂರ್ವಮರಿಯಾದೆಯೆಂದು
ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಎಶ. XIV, ಗುಂಡು ಶಿಲೆ. ೧೩೨-೧೪; 1540).
'ಕಾಲುವೆ' ಪರಾ. [?]

ನೀರುಮರಿ 'ನೀರ್ವರಿ' ನೋ.

ನೀರುಮರಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ, —ಮಂಕ. 'ನೀರಾಣಿ
ವರಿ' ಪರಾ. [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಮರಿ]

ನೀರುಮಲೆ 'ನೀರ್ವಲೆ' ನೋ.

ನೀರುಮಳೆ (ನಾ). ನೀರಾವರಿ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶ (?): ಹಲ್ಲುಣೆಯ
ಬೂರ ಮುಂದಣ ಬ್ರಹ್ಮನೇವನ ಕೆಜಿಯುಂ ಅಲ್ಲಿಂ ಬಡಗಣ ಹಳ್ಳದ
ಕಾಲ್ಪಿಯುಂ ಅಂತರದಜ ನೀರುಮಳೆಯುಂ ಬೆಳೆವ ಭೂಮಿ ಎನಿತುಂಟಿ
ನಿತುಮಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಪಾಶಾ. 1X-1,
೭೫೦-೫೫; 1148); ಹಾಸನದ ಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಸೆಟ್ಟಿ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಸಲುಪಂಥಾ
ಜತುಸ್ಸೀಮೆಯೊಳಗಾದ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲು ಕಟ್ಟಿ ಕಾಲುವೆ ಅಣೆ ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಿ
ಹೊಲ ಮೇರೆ ನೀರುಮಳೆ ಇವೆಲ್ಲಂ ಒಳಗಾಗಿ (ಎಶ. V, ಹಾಸನ. ೨-೧೭;
1563). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಬಳ್ಳಿ (<ಬಟ್ಟು)]

ನೀರುಮಜಿಗೋಲಾ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ದಾಟುವ ಸಾಧನ;
ದೋಣೆ; ಹರಿಗೋಲು: "ಅರಿತ್ರಯನೆ ನೀರುಮಜಿಗೋಲಕ್ಕು
[ಪಾಪಾಂ. ನೀರೆ 'ಹಜಿಗೋಲಕ್ಕು, ನೀರುಮಜಿಗೋಲಕ್ಕು]' (ಮಂಗರಾ.
೧೨೩-೧೩೬). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಪಜಿಗೋಲಾ (<ಪಜಿಗೋಲಾ)]

ನೀರುಮಾಟಿ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಗಿಡ: ಚಕ್ರಾಣಿಕೆ,
ನೀರುಮಾಟಿ (ಮೈಸಿ. ೫-೧೩೦). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಮಾಟಿ]

ನೀರುಮಾವು 'ನೀರ್ವಾವು' ನೋ.

ನೀರುಮಾಧಿ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ವ್ಯಾಧಿ (?): ಕಾಡುನುಗ್ಗಿ ಅರಳಿಸಿಪ್ಪ . . . ನೀರೆರಸ, ಇವ ಮರ್ದಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳಿ ನೀರುಮಾಧಿ ಮಾಡುಂ (ವಿವಿ. ೧೭೭).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ವ್ಯಾಧಿ]

ನೀರುಸಂಬರೇಣುವಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎಲೆ: ನೀರುಸಂಬ
ರೇಣುವಲೆಯನ್ನು ಬಿಸಿ ಮಾಡಿ ತೆಗೆದ ರಸ ೩ ಬುಡ್ಡು ತೂಕ, ಹರಳೆಣ್ಣೆ
೨ ಬುಡ್ಡು ತೂಕ . . . ಇವನ್ನೆರೆದು ಕುದಿಯಲು ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಚು
ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೫೧೫).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಸಂಬರೇಣು + ಎಲೆ]

ನೀರುಸಣ್ಣೆ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: (ಮೈಸಿ.
೫-೭೬).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಸಣ್ಣೆ (<ಸಣ್ಣೆ) + ಹುಲ್ಲು (<ಫುಲ್)]

ನೀರುಸಣ್ಣೆ ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ನೀರು
ಕಣಗಳು, ತಕ್ರೆರೋಟ, ನೀರುಸಣ್ಣೆ ಸೊಪ್ಪು (ಮೈಸಿ. ೬೩-೧೨೯೧).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಸಣ್ಣೆ + ಸೊಪ್ಪು]

ನೀರುಸಬ್ಬ ಸಿಗೆ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ನೀರು
ಸಬ್ಬ ಸಿಗೆ ಹುಲ್ಲು, ಕಾಡುಸಬ್ಬ ಸಿಗೆ ಹುಲ್ಲು (ಮೈಸಿ. ೬೭-೭೩೩).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಸಬ್ಬ ಸಿಗೆ + ಹುಲ್ಲು (<ಫುಲ್)]

ನೀರುಸಲ್ಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಬಾನಾವರ, ನೀರು
ಸಲ್ಲೆ, ಹನಕೆ (ಮೈಸಿ. ೩೯-೭೭೫). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಸಲ್ಲೆ ?]

ನೀರುಸಿರಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಉಸಿರಾಡುವ ಜೀವಿ; ಜಲಚರ:
ಬೀಸುತೆ ಪುರಿನೇರ್ ಜೆಣಿದಾ ಬಲೆಯನ್ . . . ಪಿಡಿವನ್ ಬಯಲಾ
ಕೂರುಸಿರಿಗಳನ್, ಮೇರ್ ಕಡಲಾಬದ ನೀರುಸಿರಿಗಳನ್ (ಅಂ. ೫೧೬.
೧೩-೩೨೪); ಕಡಲ ನೀರ್ಕೂರುಸಿರಿಗಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಎಸೆದು ಬಿಡು ಎನ್ನನ್
(ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೦-೬೫೬). [ನೀರ್ + ಉಸಿರಿ]

ನೀರುಸೀನಿನ ಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; "ಭಾಜೀ"
(ಪಂಡಿತ. ೨೪೨): (?). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ? + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ನೀರುಸುಳಿ 'ನೀರ್ಸುಳಿ' ನೋ.

ನೀರುಹಂದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಪ್ರಾಣಿ: "ಶಂಕುಃ—ನೀರುಹಂದಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೩).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಂದಿ (<ಹಂದಿ)]

ನೀರುಹಂಬು (ನಾ). = ನೀರುಹಬ್ಬಿ : ನಾಡೇಯಾ, ನೀರುಹಬ್ಬಿ, ನೀರುಹಂಬು, ಪರವಾಳ (ಸಸ್ಯ. ೨೬).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಂಬು (<ಪರವಾಳ)]

ನೀರುಹಕ್ಕಿ 'ನೀರ್ವಕ್ಕಿ' ನೋ.

ನೀರುಹಬ್ಬಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿದಿರು : ವಿದುಲಂ=ನೀರು ಹಬ್ಬಿ (ವಿದ್ಯ. ೫೯). 'ನೀರುಹಬ್ಬಿ' ಪರಾ.

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಬ್ಬಿ]

ನೀರುಹನಿ 'ನೀರ್ವನಿ' ನೋ.

ನೀರುಹಬ್ಬಿ, ನೀರಹಬ್ಬಿ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪರವಾಳ, ವಿದುಲಂ, ನಾಡೇಯಾ, ಅಂಬುನೇತಸಃ—೪ ನೀರು ಹಬ್ಬಿಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೪); 'ನೀರುಹಬ್ಬಿಯನ್ನು ಹಾಲಿ ನೋಡನೆ ಆರೆದು ಕುದಿಯಲು ಕೆಲ್ಲು ಬೀಳುವುದು' (ಸಚ್ಚ. ಪರಿ. ೪೯೬); ಹಬ್ಬಿ, ನೀರುಹಬ್ಬಿ, ನುಗ್ಗಿ ಮೊದಲಾದ ಪುಷ್ಪಭೂತವಾದ ವೃಕ್ಷಂಗಳು (ಕೃಷಾ. ೨೨೮). ನೀರಹಬ್ಬಿ : "ನಾರಂಗ—ನೀರ ಹಬ್ಬಿ, ಕೊಳವಳೆ, ನೀರುಮಂಜಿ" (ಒಷಧಿ. ೮೫); ಎರೈ ಮಿತ್ರನೆ, ನೀರಹಬ್ಬಿಗಿಡ ಬಾಗಿರುವುದು ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೋ ಅಥವಾ ನದೀ ನೇಗದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೋ ? (ಶಾಕುಂ. ೨೦-೨೪). 'ನೀರ್ಬಿತ್ತ' ಪರಾ. [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಬ್ಬಿ]

ನೀರುಹಲಸು 'ನೀರುಪಲಸು' ನೋ.

ನೀರುಹಾದಿ (ನಾ). ೧. "ತೊರೆ; ನೀರುಹಾದಿ; ನಾಲೆ; ಕೊರಕಲು" (Nalliah. ೨೦೯೫). ೨. (ಹಡಗು ಮುಂತಾದುವು ಗಳು) ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗ; ಜಲ ಮಾರ್ಗ; ನೀರುಹಾದಿಯ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ವಾಯುಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಾದಿ (<ಪಾದಿ)]

ನೀರುಹಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಬಿಡು; ನೀರನ್ನು ಹರಿಸು : ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ನೀರುಹಾಯಿಸುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡ ಬೇಕಾದದ್ದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ (ವ್ಯಮ. ೬೩); ಬುದ್ಧಿವಂತ ಮನುಷ್ಯ ಕಾಲುವೆ ತೋಡಿ, ಗಡ್ಡೆ ತೋಟಗಳಿಗೆ ನೀರುಹಾಯಿಸಿ ಗಿಡಮರಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಬಂದ (ಸಸ್ಯ. ೪).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹಾಯಿಸು (<ಪಾಯಿಸು)]

ನೀರುಹಾವು 'ನೀರ್ವಾವು' ನೋ.

ನೀರುಹಾವುಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರುಹಾವುಗಿಡ, ನೀರುಹಂಬು (ಮೈಥಿ. ೪೮-೯೫೦).

[ನೀರುಹಾವು + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ನೀರುಹಿಪ್ಪೆ 'ನೀರಿಪ್ಪೆ' ನೋ.

ನೀರುಹೊಗೆ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ಮೇಲೇಳುವ ಉಗಿ, —ಹಬಿ : (೪).

[ನೀರು, (<ನೀರ್) + ಹೊಗೆ, (<ಪೊಗೆ)]

ನೀರುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿಗೆಡ್ಡೆ; ಈರುಳ್ಳಿ : "ಲತಾಕಾಃ, ದುದ್ರಮಃ — ಅದು ನೀರುಳ್ಳಿ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೨); ಬೆಲ್ಲದ ನೀರಿನಿಂದಲೇನು ಬೇವು ಸಿಹಿಯುಳ್ಳದೆ ಕತ್ತರಿಯ ಲೇಪನಿತ್ತದೇನು ನೀರುಳ್ಳಿ[ಳ್ಳಿ]ಯ ದುರ್ಗಂಧ ದೂರವು (ಜಸ್ಯ. ೪. ೫೪-೧೧೬); ನೀರುಳ್ಳಿಯ ಗಡ್ಡೆಯು ಮನದೊಳುತ್ತಯೊಳವಗಮೊಂದು ತಲೈಯಂ

ಚೆಲ್ಲು ಜಾಡಿಯಂ ಕಲಸಿ ಮೆಲ್ಲದ ಮಾನವನೇನ ಬಲ್ಲವಂ (ಸೂಕ್ತ. ೧೧-೯೩); ಅಂಬೆಹಳದಿ ಕಾರ್ಗಿಣನು ನೀರುಳ್ಳಿ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ಕರಿಬೇವು ಸಹಿತ ಸಿಂಹ ಕೊಗಲಿ ಪಿಪ್ಪಲಗಾಯ ಕೊಯ್ದರು (ಮೋಹತ. ೪-೬೦); ತುಳಸಿ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀರುಳ್ಳಿಯನು ಹಾಕಿ ಹೊಲಸು ಹೋಗ್ತದೆ ಹಲವು ಕಾಲಿದ್ದರೆ (ವಿವಾ. ೧೨-೩); ನೀರುಳ್ಳಿಯವನ ಸಂಗಡ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಮೋರೆಯಲ್ಲ ನಾರದೆ ? (ಗಾಡ). 'ಈರುಳ್ಳಿ' ಪರಾ.

[ನೀರ್ + ಉಳ್ಳಿ, -/ಕಮಿ. ತುಳು. ನೀರುಳ್ಳಿ; ತೆಲು. ನೀರುಳ್ಳಿ] ನೀರುಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). = ನೀರುಳ್ಳಿ : ನೀರುಳ್ಳಿಗೆಡ್ಡೆ ಒಣರೊಟ್ಟಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ಹಳದಿ ಬಾಯ ಬಿಡುತಾನೆ (ನಾಚರ. ೧೩೬).

[ನೀರುಳ್ಳಿ + ಗೆಡ್ಡೆ (<ಗಡ್ಡೆ)]

ನೀರೂಟ (ನಾ). ನೀರೂಟೆಸ್ಕ : ಉಪಾಯ ಬಾಯ್ಗೆ ಪೊರಸಿ ಕಾಸಿ ನೀರೂಟೆಮುಂ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಾಡೊಡಂ ಮುಚ್ಚಿ ಗಿಯಲ್ಲಾಡೊಡಂ ಕುಡಲ್ ಆ ಉಳ್ಳಿ ವಜ್ರದಂತೆ ಬಲ್ಲಾಗಿರ್ಪುದು (ರೋಕೋಪ. ೫-೪೦ ಬೇಕ); ಪಜಾದುಗುವ ರಸಾಸಾರಮೆ ಕೊಳಗೊಂಡೆಂದು ನೀರೂಟೆಳ್ಳಳನ ವಲ್ಲಿ ಕರ್ಪಿನ ಕೆಯ್ಯಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೧-೯೩); ತಮೋಳ್ ಪಳಂಚಲಿ ಪೊಕ್ಕೊಂಚಲ ಕಾಯೊಳುಕರ್ವೇನೀರಿಂದಂ ಬಸಂಗಳ್ ಗುಂದಲಿ ನೀರೂಟ ಮಿದೇಕೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ತೊಬಲ್ಪುತಿರ್ಪರಿಂತೆಮ್ಮನೆಂದಲಿನಂತಿರ್ಪು ಪುಟಾಣಂ ಗಳ್ (ದರ್ಭ. ೧-೪೩); ಅಲ್ಲಿಂದೊಪರ್ ರಸದ ಸಾರಪ್ರವಾಹಂ ಗಳಿಂದಂ ಬೆಳಗುಂ ನೀರೂಟೆಮುಂ ಪಾರದೆ ಕೆಲವೆಗಳ ಕ್ಷೇತ್ರಮೆಲ್ಲಂ (ಬಾಧ. ೧-೭೯).

[ನೀರ್ + ಉಟ]

ನೀರೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಸು, —ಉಡಿಸು: ಲೀಲೆಗಾಲಯ ಮಾಡ ಪುರದ ಪೊಳಿಗೆ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟರ್ದ ನೀಲಗಿರಿಯಂ ನೀರೂ ಡಿಸಲ್ ವ್ಯಾಳನೇಯಾ ಪೋಗಲ್ (ಪುಷ್ಪಾ. ೭-೬೦ ಪ); ಜವುಗನೆಲ ಗಳಿಗೆ ನೀರೂಡಿಸಿದ ಅಸಂಖ್ಯನದೀಪ್ರತೀಕಗಳು (ಬದ್ಧಪ್ರ. viii ೩೬೦೪).

[ನೀರೂಡು + -ಇಸು]

ನೀರೂಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಉಡಿಸು : ಆ ವಾಹಿನೀಪ್ರವಾಹ ಮೊಂದೊಂದೆಯೊಳಂದಂದಿಗೆ ಬಂದುಬಂದು ನೀರೂಡುವ ದೇವರಮಣೀ ವನಚರಣೇಂದ್ರಕಟಿಪಕಟಿನಿರ್ಯುತಮಾಲಪಲ್ಲವರಸಾನುಕಾರಿ ದಾನ ಧಾರಾಪೂರದಂ . . . ಎನಿವುದು (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೪ ಪ); ಬಸಮಂ ನೀರೂಡಿ ನಿಶ್ಚಂ ಬಳೆಯಿಸುವ ಬೆಸಂಚಿತ್ತ ಪೋ ಧಾರೆಯಿಂ ತಾಮನಲಾ ನಿರ್ಗಾಯ್ನಳಂ ಭೋಗಜಿಡುಗುವೇನೀರಿಂ (ಕುಸುಮ. ೧-೮೭); ನೀರೂಡಿ ನೆಹಿ ಸಲಹಿದರೆ ತಾಲ್ಮಲಿನ್ನಕ್ಷ ಬೀಜುವುದುಂಟಿ ಸತ್ಪಲನ (ಮೋಹತ. ೪೧-೭೪). ೨. ನೀರನ್ನು ಹೀರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೀರು ಕುಡಿಸು : ರವಿದುಗ್ಧಂ ಪಾರಿವದಚ್ಚವುಂದುರದ ವಿಸ್ತೃ ತಗರ ಕೋಡಿನ ಮುಷಿಯೆಂಬಿನನೊರಸಿ ಕಾಸಿ ನೀರೂಡುವುದುಳಿಯಂ ತೈಲತಕ್ರ ದೊಳ್ ಪಮಿಯಕ್ಕುಂ (ರೋಕೋಪ. ೫-೪೦); ನೀರೂಡುವಂತೆ ಮದನನ ಕೂರಿಯಂ ಚುಯ್ಯನುತ್ತು ಪೊಗೆ ಪಾಯ್ವನೆಗಂ ನೀರೇಜವನ ದೊಳರ್ದವನೋರಂತಿರೆ ವಿರಹದಹನದಗ್ಧಿಯರನಳಂ (ರೀಲಾ. ೯-೧೩೨). ೩. ನೀರನ್ನು ಹೀರಿಕೊಳ್ಳು; ನೀರುಣ್ಣು : ಕಾಸಿದ ಲೋಹ ಕಾವು ಹತ್ತಿ ಕನಲಿ ಕೆಂಗಲಿಸಿ . . . ಎರಹದಲ್ಲಿ ಹರಿದು ನೀರೂಡಿ ಭೋ ಭೂತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯಾಗುವಂತೆ, ಹರಿಹರನ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದಿದೆ ಈ ಕಾವ್ಯ (ಭಾಷೀ. ೧೪೫).

[ನೀರ್ + ಉಡು]

ನೀರೂಪ (ಗು). ೧. ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ; ನಿರಾಕಾರವಾದ. ೨. ವಿದ್ಯಾಪಗೊಂಡ; ವಿಕಾರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಆಕಾರವಿಲ್ಲ ದುದು; ನಿರಾಕಾರವಾದುದು : ಆ ಮೋಡಗಳು ಪಾರವಿಲ್ಲದವಕ್ಕೆ

ಪಾರವೀಯುತ್ತನೆ. ನೀರೂಪವನ್ನು ಸರೂಪವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತನೆ
(ರಾಮಾಣಿ. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ನೀರೂರು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಸುರಿ, - ಜಿನುಗು : ಅವಳು ಸ್ವಲ್ಪ
ದೂರಕ್ಕೆ ಸರಿದಿದ್ದಳು. . . ಕಣ್ಣು ಕುಣಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರೂರುತ್ತು (ಪ್ರಸ. ೩).
೨. ತೇವವಾಗು ; ಒದ್ದೆಯಾಗು : ಚರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ
ಹೊರಪದರ-ಎಪಿಕ್ಯೂಟಿಕಲ್. ೧-೨ ಮೈಕ್ರಾನ್ ದಪ್ಪ, ನೀರೂರು
ವುದಿಲ್ಲ (ಕೀಟಜ. ೮). [ನೀರು (< ನೀರ್) + ಉರು (< ಉರು)]
ನೀರೂಳಿಗೆ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವ ಕೆಲಸ : (ಕ).
[ನೀರ್ + ಉಳಿಗೆ (< ಉರು)]

ನೀರೆ 'ನೀರಿ' ನೋ.

ನೀರೇಡೆ (ನಾ). ನೀರಾದ ಸ್ಥಳ, - ಜಾಗ : ಜಲಾಶಯ : ಧಾರ
ಮೊಳೆ ಸಿಲ್ವ ಬಂದ ನಿಜವಲ್ಲದಂ ಬಸದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತಂ . . . ಮಿಗೆ
ನೀರೇಡೆಯಂ ಬಲುಕಟ್ಟುಗಟ್ಟು ವರ್ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೫-೯೦). [ನೀರ್ + ಎಡೆ]
ನೀರೆತ್ತು (ಕ್ರಿ). ನೀರು ಹಾಯಿಸು, - ಬಿಡು : ಮುಚ್ಚಿಯಿಲ್ಲದೆ
ತೀವಿದ ಕೆಲಸಿಯಂತೆ ನೀರೆತ್ತದೆ ಫಲಮಾದ ತೋರಿದಂತೆ (ಧರ್ಮಾ. ೮-೫೧).
[ನೀರ್ + ಎತ್ತು]

ನೀರೇಡೆ (ನಾ). ನೀರಾದ ಹೃದಯ ; ಕರಗಿದ ಮನಸ್ಸು : ಚಿತ್ತ
ಉಪರಮೆ ಹೊಂದುವಾಗಲೆ ಪಾಪ, ನೀರೇಡೆ ನೊಂದಿತು (ಪಾಪಪಾ. ೫೭-೪೮). [ನೀರು (< ನೀರ್) + ಎಡೆ (< ಎಡೆ)]

ನೀರೇಕಲು 'ನೀರೇಕಲು' ನೋ.

ನೀರೇಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸು, - ಸಿಂಪಡಿಸು :
ಲಕೋಟೆಯನ್ನು ಹರಿದ, ಹಿಂದೆಯೇ ಮೂರ್ಛಿಹೋದ ಅನಂದೋದ್ರೇಕ
ದಿಂದ . . . ಹೊತ್ತು ತಂದು ಹಾಸಿಗೆಗೆ ಚೆಲ್ಲಿ ಮುಖಕ್ಕೆ ನೀರೇಚಿದರು
(ಹುಚ್ಚು ಹು. ೧೭). ೨. (ಆಲಂ) ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಕಡಮೆ ಮಾಡು :
ಸಿಟ್ಟು ಮೂಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಈ ಎಲ್ಲ ಅವಸರದ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ
ಆ ಘಟನೆಯ ನೆನಪಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಹಿಗುಪ್ಪೆ ಸಿಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ನೀರೇಚಿತು
(ಮೂರುದಾ. ೨೨೪). [ನೀರು (< ನೀರ್) + ಎರಚು (< ಎರಚು)]

ನೀರೆರೆ 'ನೀರೇಕೆ' ನೋ.

ನೀರೇಸರು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೊಣಸಿನ ಸಾರು ; ಬೇಳೆ
ಯನ್ನು ಬಳಸದೆ ಮಾಡುವ ಸಾರು ; ಗೊಡ್ಡುಸಾರು : (ಕ).
೨. ಅಡುಗೆಗಾಗಿ ಕುದಿಯಲು ಇಟ್ಟ ನೀರು ; ಕುದಿನೀರು :
"ನೀರೇಸರು-ಅಡಿಗೆಗೆ ಕುದಿ ಇಟ್ಟ ನೀರು" (ಜಾನಕೀ. ೧೨).
[ನೀರು (< ನೀರ್) + ಎಸರು (< ಎಸರು)]

ನೀರೇಕೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸೆಳೆ ; ನೀರು ಸೇಡು.
೨. (ಆಲಂ) ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಉತ್ತಮೋತ್ತಮ
ರೂಪಕ್ಕೆ ನೀರೇಕೆವನಕಟಾ (ಅನ್ಯುತ. ೨-೫೨).
[ನೀರು (< ನೀರ್) + ಎಕೆ (< ಎಕೆ)]

ನೀರೇಳ್ವು (ನಾ). ಎಳ್ಳು ಸಹಿತವಾದ ನೀರು ; ಕಿಲೋದಕ :
ನೀನನ್ನೆನಗೆ ಸತಿಯಲ್ಲ. ನಿನಗಾಂ ಪತಿಯಮಲ್ಲ, ತರ್ಪಣಂ ಕೊಟ್ಟಿನೊ
ನೀರೇಳ್ವು ಕೊಳ್ ! (ಪ್ರೀತಾ. ೯೪-೪೪೦).
[ನೀರು (< ನೀರ್) + ಎಳ್ಳು (< ಎಳ್ಳು)]

ನೀರೇಕಲು, ನೀರೇಕಲು, ನೀರೇಕಲು (ನಾ). ನೀರಿನ ಸುರಿತ ;
ನೀರುಬೀಳು ; ಜಲಪಾತ : ಮೂಡಲು ನೆಯದಲೆಯ ಹುಲಿಯ
ಮಾಣಿಯ ಮಧ್ಯದ ನೀರೇಕಲು ಹೊಂನೆಯ ಮರನ ಒತ್ತಿನಲು ನಟ್ಟ
ಪಾಮನಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VIII, ಕೀರ್ತ. ೧೩೩-೧೭ ; 1404) ;
ತೆಂಕಲು ನೀರೇಕಲು ಪೊಳಗಾಗಿ . . . ಪಡುವಲು ನೀರೇಕಲು

ಪೊಳಗಾಗಿ (ಬೊಂಕಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮಟ. ೧೧೩-೨೦ ; 1475). ನೀರೇ
ಕಲು : ಪಡುವಲು ಕಂಬವಾರು ಬಂದ ಹಾಗೆ ನೆಲನಂಜು ನೀರೇಕಲಿ
ನೆಟಿ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆ, ಕಲುಗಡಿ (ಎಕ. VIII, ಕೀರ್ತ. ೫೧-೩೩ ; 1630).
△ ನೀರೇಕಲು : ನೀರೇಕಲು ಜಲಪಾತಾಣ ನಿಧಿನಿಕ್ಷೇಪ ಸಹ
ವಾಗಿ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸುಖಂಬಾಳ್ವರು (ಮೈ. ೧೯೩೧, ೬೪-೧೭ ;
1398). [ನೀರ್ + ಎಕಲು]

ನೀರೇಕೆ, ನೀರೇರೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಸುರಿ ; ನೀರುಹಾಕು ; ನೀರು
ಹನಿಸು : ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ನಿಜವಲ್ಲದೆ ನೀರೇಕೆವೆಗ್ಗನಂತೆ ಕೆಮ್ಮಿಗೆ ಸುಖ
ಮಂದಸದ್ವಿಷಯಸೌಖ್ಯದೊಳಿಂತಿಹಲ್ಲಿ ತಕ್ಕುದೇ (ಕಾಂಡಾ. ೮೪೭) ;
ಪೂಗಿದುನೆಂಬ ಪೆಸರಿಗೆ ಕೊಳವಳ್ಳಿಯ ಗಿಡುಗಳಂ ನಟ್ಟು ನೀರೇಕೆದು
ನಡೆಪೆ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪೂವಿನಂತಾಗಲಿಯದು (ಧರ್ಮಾ. ೭-೭೯) ;
ನೀರೇಕೆವಳ ವದನಂ ಕೈನೀರೇಳು ಪೊಳೆಯಲಿಂದು ಸಿಕ್ಕಿದನುತುಂ
(ಉದ್ಯ. ೩-೩೧) ; ತೋಳ ನೆಗಿ ನೀರೇಕೆಯೆ ಗಳತ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಿದೊಡ
ವಿಾಂಬಿನ ನೆವದಿಂ ಹಂಗಳ ಮುದ್ದು ಮೊಗನ ನೋಡುವರು (ಮೋಹತ. ೨-೩೦) ;
ಬೆಣ್ಣೆಗಳ್ಳನ ಕೊಬ್ಬಿದುದರದೊಳ್ಳೊಡ್ಡ ಪೊಸ ಸುಣ್ಣ ಮಂ
ಪೊಯ್ದು ನೀರೇಕೆದಂತೆ ಮಾಡಿ (ಚೈ. ಮಿ. ೩-೨೯) ; ದಾರಿದಾರಿಯೇಳು
ವಟ್ಟಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ನೀರೇಕೆವಲಾಪನದಾ ತೋರಮೊಲಿಗಳಿಗಜಗಿದ ಪಾಂಥರ
ದಿಟ್ಟು ತೋಡುವುದನಿಮಿಷಕೆಯನು (ಕಂನಿ. ೨-೫೪). ೨. ಅಭ್ಯಂಜನ
ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸು : ಎಣ್ಣೆಯನೂಡಿ ನೀರೇಕೆದು ತೂಪುಡು . . .
ಪಾಲೆಕೆದೊವಿ ಚಿಣ್ಣ ನ ಪಕ್ಕಿಗೈದಿದಳು (ಮೋಹತ. ೪-೭೫) ; ತರಳರಿಗೆ
ನೀರೇಕೆದು ಕಾಂಚನವರದುಕೂಲವನಿತ್ತು (ನಳ. ೮-೪೮). ನೀರೇರೆ :
೨. ಅಕೆ ತನ್ನ ಎಳೆಯ ಮಗುವಿಗೆ ನೀರೇರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ).

[ನೀರ್ + ಎಕೆ]

ನೀರೇಜ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ :
ನೀರೇಜವು ಮ್ಮಾವು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಿಂದಿಂಪನಲ್ಲೊಂದಮದಿನೋ ತಾನ
ಬ್ಬಿಯುಂ ತೊಯ್ದು ಮುಲ್ಲಗೆ ಸಂದಂಗಳನೆಂಬಜಂ ಪಡೆದಂತಾ
ಕಾಂತಿಯಂ ಕಾಂತಿಯಂ (ಸಂಸಭಾ. ೪-೭೫) ; ಜರಿಯಿಂದಂ ಕೂಡಿ
ಬೆಳ್ಳಂ ತಳೆಯೆ ತಲೆ ದಳದ್ರಕ್ತ ನೀರೇಜಮಂ ಪೋಲಿರೆ ಕರ್ಣ (ಕಾಂಡಾ. ೩೩) ;
ರತ ಮನ್ನುಹರ ಮಾತೆಯಂತೆ ಬಳಿದಳು ಕುವರಿ ಪಾರ್ಥಿವಕುಮಾರ
ಕಂದರ್ಪರಾ ಕಣ್ಣಿನೊಳಂ ಸೆಲೆಯುವ ಸರೋವರದ ಚಾರುನೀರೇಜ
ದೋಲ್ (ಪ್ರೀತಾ. ೪೧-೩೭೦). [ಸಂ.]

ನೀರೇಜಕುಟ್ಟುಳ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗು, - ಮುಗುಳು :
"ಕೋಶಂ ನೀರೇಜಕುಟ್ಟುಳಾಪ್ಪಿಯು ಮಕ್ಕುಂ" (ಪಸ್ತುಕೋ. ೧೩೪-೧೦೦). [ನೀರೇಜ + ಕುಟ್ಟುಳ (= ಕುಟ್ಟುಳ)]

ನೀರೇಜಗರ್ಭ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ :
ಅನಲಂ ರೂಪಿನ ಪಕ್ಷಪಾತದೊಳೆ ತಾನೇಬ್ಬಂದು ನೀರೇಜಗರ್ಭನ ಗಿಯುಂ
ಗಡಮಪ್ರಮಾಣಮನುತಂ (ಕಾಂಡಾ. ೪೬). [ನೀರೇಜ + ಗರ್ಭ]

ನೀರೇಜಚ್ಚದ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಎಲೆ ; ಕಮಲಪತ್ರ : ಸುಡುಗುಂ
ಕಾಮಾಗ್ನಿ ತಾನೆಂದು ತನ್ನ ನೀರೇಜಚ್ಚದಜೀವನಂ ಭಯದಿನಾಗಳ್ ಕಂಪನಂ
ಚಿತ್ತ ಪೋಲ್ (ರಾಜಕೀ. ೩-೮೪). [ಸಂ.]

ನೀರೇಜಜ (ನಾ). ನೀರೇಜಗರ್ಭ : 'ನೀರೇಜಜಾಂಡ' ಪಠಾ.
[ಸಂ.]

ನೀರೇಜಜಾಂಡ (ನಾ). ವಿಶ್ವ ; ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ : ಮಗನ ಮಾತನು
ಸಲಿಸಬೇಕೆಂದೊಗುಮಿಗೆಯ ಹರುಷದಲಿ ಮಕ್ಕಿಯ ನೆಗಿಹಿದನು ನೀರೇಜ
ಜಾಂಡ ಕಟಾಹಪರಿಯಂತೆ (ತೀರಂ. ೫-೮-೫೯).

[ನೀರೇಜ + ಅಂಡ]

ನೀರೇಜಪರ್ಣ (ನಾ). = ನೀರೇಜಚ್ಛದ : ನಸೆಮುಳಿಸಿ ಕಾಡಲೆಂದಾಳೆ ಪೊಕ್ಕಿದುದೊಡ್ಡ ನೀರೇಜಪರ್ಣೇತ್ಯರಮನುತೆ ಮೊದಲೊಂದು ದಂಭೋಜನದೊಂದುತದೊಳುದ್ದಕ್ಕುಂಕುಚೇತಂ ತೊಟಲವಿರತಂ ಚಕ್ರವಾಕಂ ವರಾಕಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೧೦). [ನೀರೇಜ+ಪರ್ಣ]

ನೀರೇಜಭವ (ನಾ). = ನೀರೇಜಗರ್ಭ : ಕ್ರಮಿಸಿ ಮಗಳಂ ಹಂಚಿ ರೂಪದಿ ರಮಿಸುವಾ ನೀರೇಜಭವನಂ ನಿಮಿಷದಲಿ ಹರಿಸಿದನತಿಮೃಗ ವ್ಯಾಧರುದ್ರನಲಾ (೩೨೨. ೫೪-೪೮). [ಸಂ.]

ನೀರೇಜವದನೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು : ನೀರೇಜವದನೆ ಅಜಾದಳ ತೋರಿದ ಮಲ್ಲಿಯ ಮುಗುಳನಾಗಳ (ರೀಲಾಪ. ೧೩-೩೩). [ಸಂ. ನೀರೇಜವದನಾ (ನೀರೇಜ+ವದನೆ+-)]

ನೀರೇಜವನ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಕೊಳ; ಕಮಲಸರೋವರ : ನೀರೊಡುವಂತೆ ಮದನನ ಕೂರಿಸಿಯಂ ಚುಯ್ಯುತ್ತು ಪೊಗೆ ಪಾಯ್ಕನೆಗಂ ನೀರೇಜವನದೊಳದರ್ಪವನೋರಂಕರಿ ವಿರಹದಹನದ್ಗಿಯರವಳಂ (ರೀಲಾಪ. ೯-೧೩೨). [ನೀರೇಜ+ವನ]

ನೀರೇಜಾಂಬಕ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು ; ವಿಷ್ಣು ; ಕೃಷ್ಣ : ನೀರೇಜಾಂಬಕನೊಲ್ಲ ರಾಜಧರನಿಂದಂ ಸೂನುವಂ ಪೂರ್ವದೊಳ . . . ಪಡೆದಂ (ಹಮ್ಮಿ. ೨-೩). [ನೀರೇಜ+ಅಂಬಕ]

ನೀರೇಜಾತ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ. ೨. ನೈದಿರೆ : ಅತನುಶ್ರೀಕಾಮಿನೀದರ್ಪಣಮನಿಸುವ ತದ್ವಕ್ರತೀತಾಂಶು ನೇತ್ರಾಸಿತ ನೀರೇಜಾತಯುಗ್ಮಕ್ಕವ್ಯುತಸಲಿಲ ಸಂಸೇಕಮಂ ಮಾಡೆ (ಅದಿಪ. ೮-೨೩). [ಸಂ.]

ನೀರೇಜಾನನೆ (ನಾ). = ನೀರೇಜವದನೆ : ನೀರೇಜಾನನೆ ವಜ್ರಕುಮಾರ ಮುನೀಶ್ವರನ ಸಾರೆ ಖಚರೇಶ್ವರನಂ ಸಾರಮಿದನಿಸುತೆ ಸೂರ್ಯಕಾರ ಜನಸೂಪೆಯಂ ಸವಿಸ್ತರದಿಂದಂ ಬೇಡುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೮-೨೩೩). [ಸಂ. ನೀರೇಜಾನನಾ (ನೀರೇಜ+ಅನನ+-)]

ನೀರೇಜಾಸನ (ನಾ). (ವಿಷ್ಣು ವಿಠ ನಾಭಿಯ) ಕಮಲವೇ ಆಸನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ನೀರೇಜಾಸನನೊನು ವಕ್ಷನುಣ ಸದಾ ಕ್ಷಾಯಣೇದೇವಿಯಂ . . . ಪಡೆದಂ (ಹಮ್ಮಿ. ೨-೩). [ನೀರೇಜ+ಆಸನ]

ನೀರೇಜಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ. ೨. ತಾವರೆ ; ಕಮಲ : ನೀರೇಜ[ಪಾಠಂ. ಜ]ನಿಯನಿತಲರ್ಧಂ ಸಾರದೆ ಪೋದಂ ದಿನೇಶಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೨೩). [ಸಂ. ನೀರೇಜಿನೀ]

ನೀರೇಜಿನೀಪಂಡ (ನಾ). ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ : ಸಿಂಹ ಹಿಂಸೋತ್ಕರ ಲೀಲಾರಮ್ಯದೊಳ ಸಂದಮೃತನಿಲಯ ನೀರೇಜಿನೀಪಂಡದೊಳ ಸೌಂದರಕೇಲೀದಂಸನಾದಂ ಸುಕವಿಜನನುನೋಮಾನಸೋತ್ತಂಸಹಂಸಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೩೫). [ಸಂ.]

ನೀರೇಭ (ನಾ). = ನೀರಾನೆ : ಅದು ನೀರೇಭಕಥಾಭಿಪ್ರಾತ ವಿಚಲದ್ವಾರಾಶಿಯೊಳ ಪೋಗಿ ಕೂಡಿದೊಡಾ ವಾರ್ಧಿಯ ಪೆಂಪುಮಾ ತೊಟ್ಟಿಯೊಳಾಯ್ತು (ಅದಿಪ. ೧-೫೫) ; ನೀರೇಭ[ಪಾಠಂ. ನೀರಾನೆ]ನೆಗಳು ಪಾಶಿನ ಕಮಲ ಶಿಂಕುಮಾರ ಕರ್ಕಟ ಭಲ್ಲೂಕ ಭೋರಾಹಿ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟಜಂತುಗಳಿಂದ ವಾರಾಶಿ ಕಣ್ಣಿ ರಂಜಿಸಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೫). [ನೀರೇ+ಭ]

ನೀರೇರು 'ನೀರೇಜು' ನೋ.

ನೀರೇರುಹ (ನಾ). = ನೀರೇಜ : ಆ ವಿನೀಲನೀರೇರುಹನೇತ್ರೆ ತತ್ಪನಕ ಮಾತ್ರದ ದಿವ್ಯನದೀಕೆ ಸೈರಿಸಳ (ಪಂಜಾಮಾ. ೩-೧೦೫). [ಸಂ.]

ನೀರೇರುಹಗರ್ಭ (ನಾ). = ನೀರೇಜಗರ್ಭ : ಸಂದ ನೀರೇರುಹ ಗರ್ಭಂಗೆಂ ಮಿಗಿಲಾ ದಾನದಿನವಿಳನಪ್ರೀತಿಗಾ ಕೃಷ್ಣಧಾತ್ರೀರುಹದಿಂದ ಮೇಲಾ (ಪಾಠಾ. XX. ೧೧೨-೧೩ ; 1144 ?). [ನೀರೇರುಹ+ಗರ್ಭ]

ನೀರೇರುಹದಳ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಎಸಳು ; ಪಕ್ಕಳ : ಶ್ರೀರಮಣೇ ಪ್ರಿಯನ ವಿಶಾಲೋರಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಿಂದು . . . ನೀರೇರುಹದಳನುನೆ ಸಾಡೆ ಕಣ್ಣಿ ಸೆದಿರ್ದಳ (ಕಾದಂಪು. ೪೨). [ನೀರೇರುಹ+ದಳ (= ದಳ)]

ನೀರೇರುಹನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವಳು ; ವಿಷ್ಣು : ನೀರೇರುಹನಾಭ ನೀರಜಸಮುದ್ರವ ಶಂಕರರೇಗರ್ಭೇಶ್ವರನುಂ (ಕಾಳ. ೧-೨-೩ ; 1058) ; ಅರಿಗಾರಿಲ್ಲ ಯಮನಾರಾಭಟಿಕೆ ಅಸುರಾರಿ ಮೈಮುಜೆ ದಾಗ ನೀರೇರುಹನಾಭ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೮೩-೨). [ಸಂ. (ನೀರೇರುಹ+ನಾಭ+-)]

ನೀರೇಶ (ನಾ). ನೀರಿನ ಒಡೆಯ ; ವರುಣ : 'ನೀರೇಶದಿಕ್ಕು' ವರಾ. [ನೀರೇ+ಈಶ]

ನೀರೇಶದಿಕ್ಕು (ನಾ). ವರುಣನ ದಿಕ್ಕು ; ಪಶ್ಚಿಮ : ವಿನೂದಲಿ ಅನಾಮಿಕ ಕನಿಷ್ಠಾಂಗುಟದಿಂದ ನೀರೇಶದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸರೋ (ವಿವಾಕ. ೫೨-೩). [ನೀರೇಶ+ದಿಕ್ಕು]

ನೀರೇಜುಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷಪಡಿಸು ; ಸುಖವನ್ನಂಟುಮಾಡು ; ಉತ್ಸಾಹಗೊಳಿಸು : ಏಟಾ[ಯ] ನಂದಿ[ಯನಾ] ಪಟಗೇಟಾದ ಗಿರಿ ಸುತೆಯ ಮೊಲೆಗಳಳ್ಳೇಟಾಂ ನೀರೇಜುಸುತರೆ ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರೇಟಾಂ ನೋಡಲ್ಪಿ ಭೂತನಾಥಂ ಬಂದಂ (ಪಂಜಾಮಾ. ೧೨-೧೩೯) ; ತನಯನೆನಗೆಂದು ಮುನ್ನಿ ತನಗುರುಗಟ್ಟ [ಮನೆ] ಪಾಕಶಾಸನನರ್ಥಾಸನಮೇಟಾಸಿ ನೀರೇಜುಸಿ ಮನುಜಂಗಂ ಮಾನ್ಯಪದವಿಯಂ ಮಾಡಿದನೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೦). [ನೀರೇಜು+-ಇಸು]

ನೀರೇಜು, ನೀರೇರು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ತುಂಬು ; ನೀರಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗು ; ಜಲಮಯವಾಗು : ನಡುವೆನೊಡೆದಿರ್ಬಗಿಯಾಗಿ ಪೋಬ್ಬು ನೀರೇಜುಹ ನಾಳವುಣ್ಣುಡೆದು ಸೌಳನೆ ಸೀಳ್ಳುದು ದೋಣಿ ಪೋಪಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೧೩) ; ಕರಣಂಗಳ ಕಳೆಯೇಟೆ ಲೋಡನ ಯಂಗಂ ನೀರೇಜು . . . ತಲೆಗೇಟಾಡುತ್ತವದೆ ನಿಮ್ಮಂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾ ನುಮಾದರದಿಂದೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾಡುತಿರ್ಪುದನಿನ್ನೆಂದೋ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನೇ (ಪಂಜಾ. ೧೪) ; ಅಲಿ ನೀರೇಜುಹವು ತಮ್ಮನ ಮೇಲೆ ತಳಿತುಮು ಮೋಹ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪೪) ; ಕದದಿದುದು ಧರೆ ಮೇಲೆಮೇಲೇಳುವಧಿ ನೂಕಿತು ನಾಳ ನೀರೇಜುಹುದು (ನಿಭಾಗ. ೮-೨೩-೩೫). ೨. ಹೊಳೆ ; ಕಾಂತಿ ಬೀರು ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು : ಏಟಾಸದಿವ್ಯಲರಾಸನನೇಟಾಸಿದವುದೀ ಗಳಂಗಳವನಿಂದನೆ ನೀರೇಜುಹ ಮಂಗಳವಸದನೇಟಾ ಮನಂಗೊಳಿಸಲಾರ್ತದಾ ಕೋಮಳಯಾ (ಪುಷ್ಪ. ೮-೫೯). ೩. ಚಿಗುರು ; ಕೊನರು ; ಕುಡಿಯೊಡೆ : ವನಜಂಗಳ ದಳವೇಟೆ ಚೂತಲತೆಗಳ ನೀರೇಜು . . . ಬಂದುದು ವಸಂತಂ ಸಂತೋತ್ಸಾಹದಿಂದ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೩-೧೦). ೪. ಅರಳು ; ವಿಕಸಿಸು : ಪದವಿಟ್ಟ ನೆಯ್ದಲಿಂ ತಾವರೆಗೆ ಸಿರಿಲತಾಕೋರಕಗ್ರಂಥಿ ನೀರೇಜುಹವು (ಮಲ್ಲಿಪ. ೫-೩) ; ಇನನುದಯಂಗೆಯ್ಯಲೊಡಂ ವನಜಂ ನೀರೇಜುಹಂತೆ ತತ್ಪ್ರೀತುಳಿಯಾನನ ಕಮಳವರಳಲಾ (ದಶಕಂ. ೪-೧೨೫). ೫. ಸಂತೋಷಿಸು ; ಅನಂದ ಪಡೆ : ನೀರೇಜುಹನುತಸ್ತ ಸಭರಂಗಳ ಭಾರಮವುಂಕಿ ನೋಂಕೆ ನೀರೇಜುಹರೇಜುಹರ್ ಪೆಜವು ಪೀತಮಂ . . . ನೀರೇಜುಹ ಸಿಂಹವಿಷ್ಣುರಮು ನೇಟಾದಿ ನೀನೆ ನಲಂ ಜಿನೇಶ್ವರಾ (ಪಂಜಾಮಾ. ೫-೬) ; ಏಟಾಸಿಕೊಂಡು

ಹಸ್ತಿ ನಿಜಮಸ್ತಕಮಂ ಬರೆ ಕಂಡು ಗುಂಡು ನೀರೇಣಿ . . . ಗಡೇಂದ್ರ
ಮೆಯ್ಯ ಪುಗುತಂದುದು ರಾಜಗೃಹಾಂತರಾಳಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೨-೯೪);
ಜನಮನಿತುಮುದ್ಯಸಿಂಹಾಸನಮಂ ತಚ್ಚಕ್ರಿಯೇಜಿ ನೀರೇಣಿಮದು
(ಜಂಪು. ೭-೨); ಬದಿದೊಡೆ ನೀರೇಣಿವನೊಡದೊಡೆ ಸಲಿನಂ
ಪೊಯ್ಯೊಡೊಂದುರೂಪಪ್ಪಂ ನಾಣ್ಣೆ ನುಡಿಯ ರಾಗಿಯಕ್ಕುಂ ಕಡು
ಬಿಡೊಡಗನಬ್ಬಿ ಗಂಡರೊಳ್ ಕವಿಕಾಮಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೧೬). ನೀರೇರು:
೧. ಮರಿಸೌತೆ ಮಸರಾಯ್ತು ಹೀರೆ ನೀರೇರುಮದು ಹುರುಳಿ
ಹೊಲಸಾದುದು (ಕಲಾಂಜ. ೨೩). [ನೀರ್ + ಏಜು (<ಏಜು).]

ನೀರೋಗು (ಕ್ರ). ನೀರು ಮರಿ, — ಒಸರು: ಸರಿತ ಮಂಡೆಯು
ನೀರೋಗುವ ಕಂಗಳು . . . ಪತ್ತಿದ ಗಲ್ಲದ ನೆಹಿ ವೃದ್ಧನಡಿಯಟ್ಟು
ನೊಲಿದು (ಜೀವಂಶ. ೧೬-೩೦); ದುಕ್ಕವಿನ್ನಂತುಟೊ ನೋರ್ವರ ಕಣ್ಣು
ನೀರೊಕ್ಕು ದದೇನ ಪೇಳುವೆನು (ಮೋಹತ. ೪-೨೪). [ನೀರ್ + ಒಗು.]

ನೀರೊಟ್ಟಿಲ್, ನೀರೊಟ್ಟಿಲು (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸಮೂಹ, —
ರಾಶಿ. ೨. ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು: "ಮುನ್ನೀರ್, ನೀರೊಟ್ಟಿಲ್,
ತೊಜಿಗಳಾಣ್ಣು, (ಕಡಲ್) — ಈ ೪ ಸಮುದ್ರಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೩-೧೪೧).
ನೀರೊಟ್ಟಿಲು: ೨. "ಮುನ್ನೀರ್ ನೀರೊಟ್ಟಿಲುಮಂದನ್ನುತ್ತಂ
ತೊಜಿಗಳಾಣ್ಣು ಕಡಲೆನೆಯುಂ . . . ಸಾಗರಮನಿಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೪೯);
ಅವನನ ಮನೆಯ ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾವನನುಗನೇ ವಸುಧೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲಾಳೆನಿಸಿ
ಕೊಂಡನ್ನಾವನನ ಸತಿ ರೋಹದೈತ್ಯರ್ಯರೊಬೆ (ವೀಶ್ಯ. ೪-೧೫-೧);
ಸೂರ್ಯ ವಾರುನರಥಗೂಡಿ ಪಡುವಟ್ಟಿ ಶಿಖರದ ನೀರೊಟ್ಟಿಲೊಳು ಬಿದ್ದ
ಮುದದಿ (ಮೋಹತ. ೧೪-೩); ಕಾರೊಡಲಿನ ರಂಗ ನಿನ್ನ ಕಂಡಲರಿತ
ನೀರೊಟ್ಟಿಲೊಂದುಪಟಿಳವ ದೂಜಲ್ಕಿ (ಕಶಸಾ. ೧೩-೭೫); ಕೇಳಿರೈ
ಕವೀರರಲ್ಲ ಮದ್ದಿಕ್ರಮವನೇಳುನೀರೊಟ್ಟಿಲಂ ನಿಮಿಷಾಂತರದಿ ದಾಂಟಿ
ಕೋಳುಗೊಂಡಬೆ (ನಂಕಾರಾ. ೫-೧-೧೪). [ನೀರ್ + ಒಟ್ಟಿಲ್]

ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣು (ನಾ). ಸಮುದ್ರರಾಜ; ವರುಣ: 25
"ನೆಗಬ್ಬೀರಂ, ಪಚ್ಚಮದೆಸೆಗೊಡೆಯಂ, ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣು — ಈ ೩
ವರುಣಂಗೆ ಬೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪೯-೩೭); "ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣುನೆನೆ ವರುಣ
ನಕ್ಕುಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೫). [ನೀರೊಟ್ಟಿಲ್ + ಆಣ್ಣು (<ಆಳ್ಕು)]

ನೀರೊಟ್ಟಿಲು 'ನೀರೊಟ್ಟಿಲ್' ನೋ.

ನೀರೊಡಲ (ನಾ). ೧. ಒಡಲಲ್ಲಿ ನೀರುಳ್ಳುದು: ಮುಗಿಲಂತೆ
ನೀರೊಡಲನುಮನಿತ ತೇಂಗಾಯಿಂ . . . ಚಿಲ್ವಾದ ಕೇರಿಯಂಗಡಿಯಿಂ
. . . ಪುರಂ ಕಣ್ಣಂಬಾದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೧೬). ೨. ಮೋಡ.
೩. ವರುಣ.

ನೀರೊಡಲ ನಿಡುಗೋಲ್ = ದೊಡ್ಡ ವರುಣಾಸ್ತ್ರ: ಫರಕಪ್ಪ
ಕರ್ತಾಗೋಲಂ ಚಿಚ್ಚರದೊಳೆ ತನ್ನೊಂದು ಬಿಚ್ಚ ಪೊಚ್ಚಪೊಸ
ನೀರೊಡಲ ನಿಡುಗೋಲಿಂ ಕಾರೊಳೆಯಿಸಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೨-೬).

[ನೀರ್ + ಒಡಲ್ + ಅ.]

ನೀರೊಡೆ (ಕ್ರ). ನೀರು ಒಸರು; ನೀರೂರು: ಎಷ್ಟೋ ದಿವಸದ
ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಭಕ್ತು ಸಿಕ್ಕಿತು; ನಾಲಗೆ ನೀರೊಡೆಯುತ್ತಿದೆ
(ಮಜಾ. ೩೬); ಅವನ ಬಾಯಿಗೆ ನೀರೊಡೆಯಿತು (ಅಂಬಿಕ. ೧೦೦).

[ನೀರು (<ನೀರ್) + ಒಡೆ.]

ನೀರೊಡೆತ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಘಟಕಗಳು ಬೇರೆಯಾಗುವಿಕೆ:
ಅವುಗಳ ನೀರೊಡೆತ (ಹೈಡ್ರೊಲಿಸಿಸ್) ಇಲ್ಲವೆ ಆಮ್ಲಜನಕಗೂಡಿಕೆ
ಯಿಂದ ಬರುವ ಉತ್ಪನ್ನಗಳೊಂದಿಗೆ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತುವಾಗಿಸುವ ಪತ್ತಿಕಾರಕ
ಗಳಿಂದ . . . ಇರುವೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೫೪).

[ನೀರು (<ನೀರ್) + ಒಡೆತ]

ನೀರೊತಿಗೆ 'ನೀರ್ವತ್ತಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರೊತ್ತಡ (ನಾ). ನೀರಿನ ರಭಸ, — ವೇಗ: ನೀರೊತ್ತಡದ
ನೀರೊತ್ತಿಗೆ ಯಂತ್ರ (Ram. ಇಂಕನ). [ನೀರು (<ನೀರ್) + ಒತ್ತಡ]
ನೀರೊತ್ತು, (ಕ್ರ). ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು, — ಆವರಿಸು:
ಹೊತ್ತಿ ಹೊಗೆವನುತಾಪದಲಿ ನೀರೊತ್ತಿದಂಬಕದಿಂದ ದಿಡದಜಸ್ತು
ಬಂದನು ಕರವತಿಗೆ ಜಲಸಹಿತ ತಾಂಡವನ (ಕೊರಾ. ೨-೫-೨೦).

[ನೀರ್ + ಒತ್ತು.]

ನೀರೊತ್ತು (ನಾ). ೧. (ತೆರೆಯ) ಉಬ್ಬರ; ಭರತ: "ನೇಳಾ
ಯಂಬುದು ನೀರೊತ್ತು" (ಕಲಾಯ. ೧೦೪-೩೨). ೨. ಕೀರೆ; ದಡ;
ಕರೆ: ಬಡಗಳು ಕಾನಿ ಮೂಡಲು ಸೇತುವಿಗೆ ಹೊಂಡದಾರಿ ತೆಂಕಲು
ತುಡಿಕೆಯ ಮುನ್ನಣ ಬಟ್ಟಿ ನೀರೊತ್ತಿಗೆ ದೇವಣಬಟ್ಟಿರು ಕೊಟ್ಟಿ
ಬಿದ್ದಲಿ (ಎಕ. V, ಪಾಸನ. ೧೧೬-೪೯; 1128); ಮೂಡಲಾ ಕೆಜಿಯ
ನೀರೊತ್ತು ಗಡಿ ತೆಳ್ಳಲು ಮತ್ತವಾ ಕೆಜಿಯ ಕೋಡಿದಿ ದಡವಲು
ಹಿನ್ನಣ ಕೆಜಿಯ ನೀರೊತ್ತು ಗಡಿ (ಎಕ. XII, ಚಕ್ಕನಾ. ೨೧-೬೫;
1160); ನೀರೊತ್ತಿಲ್ಲ ಕಗಾದ ಚಹುಸ್ಸೀಮೆ (ಎಕ. II, ೩೩೪-೨೪;
1282).

[ನೀರ್ + ಒತ್ತು.]

ನೀರೊರತೆ 'ನೀರೊಣತೆ' ನೋ.

ನೀರೊಲೆ (ನಾ). (ಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ) ನೀರು ಕಾಯಿಸಲು ಹೂಡಿದ
ಒಲೆ: ನೀರೊಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಯ್ದ ನೀರೂ, ಇದ್ದಲಿಯಾಲೆಯ
ಮೇಲೆ ಒಂದು ಚಹದ ಪಾತೇಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಅಪನಾ. ೨೬);
ನೀರೊಲೆಗಿಡುವರು ಗಂಧದ ಮರನನೆ ಜನರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೦೨-೧೦೦).

[ನೀರು (<ನೀರ್) + ಒಲೆ.]

ನೀರೊಳ್ಳೆ (ನಾ). ವಿಷವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದು 'ಬಗೆಯ ಹಾವು; ನೀರು
ಹಾವು: ಗರುಡನು ನೀರೊಳ್ಳೆ . . . ಕೊಳೆದ ಪರಿಯೊಳ್ಳೆನ್ನನು ಹರದ
ನಣುಗನಿವ ಕೆರಳಿದಂ (ಜೀವಂಶ. ೧೧-೩); ವಾಸುಗಿಯ ನೀರೊಳ್ಳೆ
ತನ್ನ ನಿವಾಸದಲಿ ಜಜಿವುದು (ಕೊರಾ. ೫-೩-೫೬); ಕಂದಿರೆ . . .
ನೀರೊಳ್ಳೆ ಪುತ್ತಿನ ಪಾನಂ ನುಂಗಲಾಟಪೊಂದಂದಮಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೧೫೬-೭).

[ನೀರ್ + ಒಳ್ಳೆ.]

ನೀರೊಣತೆ, ನೀರೊರತೆ (ನಾ). ನೀರು ಜನುಗುವ ತಗ್ಗು, —
ಕುಳಿ: ನೀರೊಣತೆಗಳ ನೆಲ ನವಫನೋದಕದುಬ್ಬು ನಿರ್ಜರದ ನಿಜಾಸು
ನಿಡುಜಂರ್ದುಸವಿರನ ಬಿಜುಸು ಬೇಸಜನಿತ್ತವು . . . ನವಮೇಘಕಾಲ
ದಲಿ (ಕೊರಾ. ೪-೬-೭). ನೀರೊರತೆ: ನೀರೊರತೆಯಿಂದ ಗಿಡ
ಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ನೀರ್ + ಒಣತೆ (<ಒಣಂತೆ)]

ನೀರೊಣಿ (ಕ್ರ). ನೀರು ಸ್ರವಿಸು, — ಜನುಗು, — ಹೊರಸೂಸು:
ತೋಳ ಹಿಂಗೆಟ್ಟುಗಳ ಮೋಟೆಯ ಕಾಳಿಕೆಯ ದಿಡುದಲೆಯ ನೀರೊಣಿ
ಪಾಲಿಗಳ ಕುರುಭೂಪನಿದ್ದನು ತಮ್ಮದಿರು ಸಹಿತ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೧-೧);
ನೀರನುಗುಳುತೆಸಿದವು ಮುತ್ತುವಸರಗಳ ನೀರೊಣಿಯಲು ಬಾಯಿ
ಜನದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೭೬). [ನೀರ್ + ಒಣಿ.]

ನೀರೋಗ (ನಾ). ೧. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಆರೋಗ್ಯ:
"ನೀರೋಗ ಫಲ್ಲವಾತ್ಮಮುಮಕ್ಕುಂ" (ಮ್ತು ಕೋ. ೧೨೭-೫೫);
ನಿಮ್ಮ ಮೆಯ್ಯ ಕುತ್ತುಂಗಳೆಲ್ಲಮನೇಬುದಿಸದೊಳಗೆ ಕಿಡಿಸ ನೀರೋಗ
ಮಪ್ಪಂಕಿರ ಮಾಡುವೆವು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೬೯-೨೪). ೨. ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರು
ವವನು; ಆರೋಗ್ಯ ವಾಗಿರುವವನು; ನಿರೋಗಿ: ಅಗಳ್ಳ
ಸ್ವಾಹಾಂಗನಾನಾಥಂ . . . ನೀರೋಗನಾಗಿ ಮಹಾನುರಾಗಂಬೆರಸು
ಪರಿಸಿ ಪೋದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೪ ನ). [ಸಂ.]

ನೀರೋಗತೆ (ನಾ). - ನೀರೋಗಿ ೧ : ರಾಗದ್ವೇಷಮು ನಿಶ್ಚಯ ರೋಗಂ ರೋಗಪ್ರದಾಫತರುಬೀಜಂ ನೀರೋಗತೆಯನೊಲ್ಲದವ ತನ ಗಾಗದಪೊಲ ಸೆಗಳ್ಳದವನೆ ಸದ್ಯೋವೈದ್ಯಂ (ಉಸಾರ. ೨೭೮).

[ಸಂ. ನೀರೋಗತಾ]

ನೀರೋಗಪತ್ರ (ನಾ). ರೋಗವಾಗಲಿ, ರೋಗಸಂಪರ್ಕವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುವ ಪತ್ರ : ಬಂದರಿಗೆ ಬಂದ ಒಂದು ಹಡಗನ್ನು ಅಂಟುರೋಗದ ಭಯದಿಂದ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದಂತೆ ದೂರದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದು ಆ ಗಡು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಅಥವಾ ಅಂಥ ಹಡಗು ನೀರೋಗಪತ್ರ ತೋರಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಬಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಡಲು ಹಡಗಿಗೆ ಕೊಡುವ ಅನುಮತಿಪತ್ರ, ಪರವಾನಿ : ಸಂಸರ್ಗಾನುಮತಿಪತ್ರ (Pratique. ಇಂಕನ). [ನೀರೋಗ+ಪತ್ರ]

ನೀರೋಗರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅನ್ನ : ಸರಿನೀರು ಸರಿಮೊಸರು ಶುಂಠಿ ನೀರುಳ್ಳಿಗಳ ತುಂಬುವಲೇಲಕ್ಕಿ ತಡುಕಿನ ಚಗುರ ಕಿಟುಗಟ್ಟು ವೆರಸಿ ನೀರೋಗರನ ಹಾಕಲದು ಶ್ರೈಲೋಕ್ಯಪೂಜ್ಯ ತಕ್ರೋದನ (ಸೂಪತಾ. ೩-೨೬). "ನೀರೋಗರಿದ್ದ ಓಗರ" (ಸೂಪತಾ. ೩೬೪).

[ನೀರ್+ಓಗರ]

ನೀರೋಗಿ (ನಾ). ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವವನು; ಆರೋಗ್ಯವಂತ ; "ಸಹ್ಯ, ಅರುಜ" (ನಾನಾರ. ೪. ೧೦೧). [ಸಂ. ನೀರೋಗಿನಾ]

ನೀರೋಟಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ನಡೆ, - ಹರಿವು : ನೀರೋಟಿದಿಂದ ಸತೆಯುವ ಪುರಾತನಕಾಲದ ಒಂದು ಗದಿಯಾರ (Clepsydra. ಇಂಕನ). ೨. (ವಜ್ರ ಮುಂತಾದ) ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಂತಿ, - ಪ್ರಕಾಶ : ಚೆನ್ನಾದ ನೀರೋಟಿದಿಂದ ಹೊಳೆಯುವ ಎಂಟುಮುಖದ ವೈಡೂರ್ಯ ಮಣಿಯಿದೆ (ಮದ್ರ. ೧೯೬); ಈ ಅಂಶವನ್ನು ವಜ್ರರತ್ನಾದಿಗಳಲ್ಲೂ ಪರೀಕ್ಷಕರು ತಿಳಿಯುವರು. ಲೌಕಿಕರು ಸಹ ಇದನ್ನು ನೀರೋಟಿನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೦೧); ತುಂಬ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ವಜ್ರದೊಳಗೆ ಬಳುಕುತ್ತ ಬಳುಕುತ್ತ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಸೆರೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ತೋರುವ ನೀರೋಟಿದಂತಿರುವ ಕಣ್ಣಿನ ಕಾಂತಿ . . . ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಆ ಬಾಲಕನನ್ನೇ ಸುಳಿವಿಲ್ಲದಿದ್ದು ದೃಷ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕುರಾಂ. ೨೯).

[ನೀರು, (<ನೀರ್)+ಟಿ. /ತಮಿ. ನೀರೋಟಿಮ್]

ನೀರೋಟಿ (ನಾ). ಬಿದಿರಿನ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಸಸ್ಯ : ಸ್ಲೇಟನ್ನು ಒರೆಸಲು ನೀರೋಟಿ ಬೇರು . . . ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಗಜ ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದವರು ರಾಗಜ್ಜ (ಪ್ರಶ್ನ. ೮೬).

[ನೀರು, (<ನೀರ್)+ಟಿ.]

ನೀರೋಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಂಗಿ ಹೋಗು; ಒಡಗು; ಪಸೆ ಯಾರು; ನಿರ್ದ್ರವವಾಗು : ಜಾರುತರನಿಮಿಷವೌಕ್ತಿಕಜಾರಾದಿ ಸಮಸ್ತ ರತ್ನರಾಶಿಗಳಿಂದ ನೀರೋಡಿದ ರತ್ನಾಕರಜೋರನ್ನಮದಾಯ್ತ ರನ್ನವಸರಂ ಪುರದೊಳಾ (ಗಿರಿ. ೨-೯೩); ಬಾಡಿದ ಬಹಿರ್ಮುಖಂ ನೀರೋಡಿದ ಬಾಯ್ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತಿಯಾದೊಡೆ ತುರಗಂ . . . ಓಡು ವುದಾ ಜನನ ಭವನಮಂ ಮುಟ್ಟುವಿನಂ (ಅಶ್ವ. ೬-೪೨). ೨. ಬೆವರು ಹರಿ : ಓಡುಸುಯ್ ನೀರೋಡುವ ವದನಂ ನಸುನಡುಗುವ ಮೆಯಾ (ಇಯತಾ. ೩-೧೪). ೩. ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಹೊಳಪನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಕಳೆಗುಂದು; ಬಣ್ಣ ಗುಂದು; ತಾರಕಾಳಿ ನೀರೋಡಿ ಕಬ್ಬಿಡು ಬಿಟ್ಟ ಕಲುಪೂಗಿಣಿಯಾಗಿರೆ ತಜ್ಜ ನಪ್ಪಲರ್ ತೇಡೆ ತಪೋವನಂಜೊಲತಿಪಾನನವಾಯ್ತ ನಭಂ ಪ್ರಭಾತದೊಳಾ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೦-೧೫); ರವಿಕಿರಣಂ ನೀರೋಡುತ್ತಿವೆ ತಜ್ಜಂ ಬೀಜಂತಿ . . . ಮೇಘಂ ಹಿಂದಿ ಹರಹಿಂತಿನೆ ನಭದೊಳಾ (ಗಿರಿ. ೯-೬೨);

ಕೊಜತೆ ನಿನಗಿಲ್ಲದೇಕೆಂದಜಾಯಂ ನೀರೋಡಿ ನಿನ್ನ ತನುವಿನ ಬಣ್ಣಂ ಬಜು ಗೊಳದವೊಲಾಯ್ತ (ಯಶೋ. ೩-೬); ಬಾಡಿದುದೇಕೆ ನಿನ್ನ ತನುವಲ್ಲರಿಯೆಂದುಮುಖೇಂದು ನಾಡೆ ನೀರೋಡಿದುದೇಕೆ . . . ಪೇಟ ನೀನೆನಗೆ ನೀಳಸರೋಜವಿಲೋಲಲೋಚನೇ (ಪುಣ್ಯಾ. ೧-೬೩); ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಮೇಲೊಡ್ಡ ಅಡನೆ ಶಿವಯನುತಾಡಿ ಗೆಲಲು ನೀರೋಡಿತು ಶಿವನ ಮುಖಾಬ್ಬ (ಭೃರವೇ. ೧-೩೫೩); ಕೆಲವು ನಿಮಿಷಗಳೊಳಗಾಗಿ ಅವನ ಮುಖ ನೀರೋಡಿತು (ಮಹಾ. ೩೨೮). ೪. ಉತ್ಸಾಹಗುಂದು; ಉದಾಸೀನವಾಗು : ಜೀದಿಗೊಳದೆ ಹೆದವದೆ ನಿಜಮನೆ ನೀರೋಡದೆ ತಪನ ಮಾಡುವರು (ರಾಮಾ. ೨೦-೧೨೮). [ನೀರ್+ಓಡು]

ನೀರೋಣಿ (ನಾ). ನೀರಾವರಿಯ ಮೇಲೆ ವಿಧಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಈ ತೋಟಕ್ಕೆ ಬಡಗಮಂ ಕಂಯೋಣಿ ತೆಂಕಮಂ ಕರಿಯೋಣಿ ನೀರೋಣಿ ಭೈಸಾಸರ ಕೇಶವದೇವನ ನೂಜಿ ಮೂವತ್ತು ಮರಕ್ಕೆ ದೇವರೈ ತೋಟದ ಬಾವಿಯಲು ನೀರನೆತ್ತಿಯೂ ಡುವರು (ಸಾಂ. IX-1, ೨೬೬-೬೫; 1160); ಸುಂಕ ಸುಪರ್ಣಾದಾಯ ಕೆಲ ಕೊತಾರ ಕಾಲೋಣಿ ನೀರೋಣಿಯೇನುಂಟಾದ ಸಳಲಾಯ ಸ್ವಾಮ್ಯ ವನು . . . ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು (ಎಕ. III, ೩೮೫. ೬೨-೧೬೬; 1622); ಈ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಸಲುವ ಕಾಲೋಣಿ ನೀರೋಣಿ ಅಕ್ಷಣೆ ಆಗಾಮಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲಪಾಷಾಣ ಅಪ್ಪಭೋಗ ತೇಜಸ್ವಾಮ್ಯಗಳನ್ನು ನೀವು . . . ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಭೂದಾನ ಭರ್ಮ ಶಾಸನ (ಎಕ. XIV, ಮೈಸೂರು. ೧೧೪-೬೩; 1665). 'ನೀರಾಣಿವರಿ', 'ನೀರುಣಿಸುಂಕ' ಪರಾ. [ನೀರ್+ ?]

ನೀರ್ಕಟ್ಟಿ (ನಾ). ನೀರಿಗೆ ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಒಡ್ಡು; ಅಣೆ ಕಟ್ಟು : ಸೇತುವೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಬದಲು ನೀರ್ಕಟ್ಟಿ (Dam) ಎಂದರೂ ಸಲ್ಲುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. 1, ೧೭೨); ಒಂದು ನೀರ್ಕಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲ, ಕಾಲುವೆಯಿಲ್ಲ (ಚಗು. ೨೭). [ನೀರ್+ಕಟ್ಟಿ]

ನೀರ್ಕಲ್ 'ನೀರ್ಗಲ್' ನೋ.

ನೀರ್ಕಾಗೆ 'ನೀರ್ಗಾಗೆ' ನೋ.

ನೀರ್ಕಾಲ್ (ನಾ). ಕೆರೆ, ನದಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಗಡ್ಡೆಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಮಾಡಿದ ನಾಲೆ; ಕಾಲುವೆ : ಹಳ್ಳದ ನೀರ್ಕಾಲಂ ಕೆಳಗೆ ಸರ್ವನಮಸ್ಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ತೋಟ ಕಾಲ ಮತ್ತ ರೊಂದು ಪ್ರಭುವಿಷ್ಣು ದೇವ ಅ ನೀರ್ಕಾಲಂ ಬಡಗಲು ಸರ್ವನಮಸ್ಕ ವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕರಿಯ ಕೆಯಿ ಘಳೆಯ ಮತ್ತರೊಂದು (ಸಾಂದೇ. ೩೧-೨೨; 1154). [ನೀರ್+ಕಾಲ್]

ನೀರ್ಕುಟಿಕೆ (ನಾ). ನಾವೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವವನು; ಅಂಬಿಗ : "ನೀರ್ಕುಟಿಕನೆಂದು ಅಂಬಿಗಂ" (ಕಶಪಾ. ೩೧-೩೫); "ಅಂಬಿಗ ತಾಂ ನೀರ್ಕುಟಿಕಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೫). [ನೀರ್+ಕುಟಿಕೆ]

ನೀರ್ಕುಟಿಕೆ 'ನೀರ್ಗುಟಿಕ' ನೋ.

ನೀರ್ಕುಟಿಗೆ 'ನೀರ್ಗುಟಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರ್ಕುಡಿ 'ನೀರ್ಗುಡಿ' ನೋ.

ನೀರ್ಕುಡಿದ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವಿಕೆ; ಜಲಪಾನ : ಕಣ್ಣು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋಜುವ, ನೀರಂ ಕುಡಿವಾಗಳ ಮುಸುಡ ಅಟ್ಟ ನೀರ್ಕುಡಿದ . . . ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಕುದಿರೆ ಸಂಪೂರ್ಣಮಹ್ವ ಯುಷ್ಯಮನುಳ್ಳದು (ಲೋಕೋ. ೧೧-೬೫ ಟೀಕೆ).

[ನೀರ್ಕುಡಿ (<ನೀರ್ಗುಡಿ) + ಹಿ (<-ಪಿ)]

ನೀರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ 'ನೀಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್' ನೋ.

ನೀರ್ಕೋಳಿ 'ನೀರುಗೋಳಾ' ನೋ.

ನೀರ್ಗಂಜಿ (ನಾ). ತಿಳಿಯಾದ ಗಂಜಿ, — ಅಂಬಲಿ : ಬರುತಿತ್ತು ಸಂಪತ್ತು. ದಿನ ಸಂಜೆಗೆ ಈಗಿಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನೀರ್ಗಂಜಿಗೆ (ಗಂಗಾತ. ೫೬-೨).
[ನೀರ್ + ಗಂಜಿ]

ನೀರ್ಗಂಟಿ, ನೀರುಗಂಟಿ (ನಾ). ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ, ಜಲಾಶಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಗಡ್ಡೆಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸಲು ಸರ್ಕಾರ ದಿಂದ ನೇಮಕನಾದವನು : “ಮಿಷ್ಣು - ನೀರ್ಗಂಟಿ” (ಕಾಶ್ಯ. ೫೪); ಅಂಧ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನೀರ್ಗಂಟಿಯೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ . . . ಗೂಳುಕುರುವಂತಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ತಪ. ೬೧೬); ನೀರ್ಗಂಟಿ ಹೇಳಿದನು : “ಕೊಡುವೆನನ್ನು ವ ವೇಳೆ ಮಿಂಚಿ ಹೋಯಿತು . . . ತನ್ನ ತನ್ನಂ ಬೇಗೆ” (ಸಮಾ. 1V, ೨೪-೧೬). **ನೀರುಗಂಟಿ :** ಈ ಕಟ್ಟಡ ಕಾಲುವೆ ನೀರನ್ನು ಸರಾಗವಾಗಿ ತಂದು ಪೈರನ್ನು ಕೂಡಿಸುವಂತಕ್ಕೆ ಕಾಲುವೆ ಮೇಲೆಗಾರಿ, ಶಾಸುಭೋಗಿ, ಕಾಲವೂಳಿ, ನೀರುಗಂಟಿ . . . ಮುಂತಾದ ಜನಗಳನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಜಾಮುನ. ೧೧೬); ನೀರುಗಂಟಿ—ಕೆರೆ ಮತ್ತು ನಾಲಾಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ಬಿಡುವವನು. ಇವನಿಗೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಚಕ್ರನೆಂದು ಹೆಸರುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾ. ೧).
[ನೀರ್ + ಗಂಟಿ]

ನೀರ್ಗಂಡಿ, ನೀರುಗಂಡಿ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದುವು ಗಳಿಂದ ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಕಂಡಿ ; ತೂಬು : ನೀರ್ಗಂಡಿ, ಕೂರ್ಗಲಿ (ತಪ್ಪಾ. ೯೨ ಪ್ರಯೋ). **ನೀರುಗಂಡಿ : ೧.** (ಹದಗಿನ ಅಟ್ಟದಿಂದ ನೀರನ್ನು ಹೊರ ಸಾಗಿಸಲು ಸಕ್ಕದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ) ಹದಗಿನ ನೀರುಗಂಡಿ, ತೂಬುಗಂಡಿ (Scupper. ಇಂಕನ). ೨. = ನೀರ್ಗಡ್ಡಿ : ಈ ‘ನೀರುಗಂಡಿ’ ಯನ್ನು ‘ದಿಡ್ಡಿ’ಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಕರೆಯುವರು. ಕೋಟಿಯೊಳಗಿನವರು ನೀರನ್ನು ತರಲಿಕ್ಕಿಂದು ರಚಿತ ವಾದ ತೀರ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲುಗಳಿವು (ಕರ್ಣಾ. ೫೫).
[ನೀರ್ + ಗಂಡಿ]

ನೀರ್ಗಂತುಕ (ನಾ). ಜಲಕೇಳಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚಂಡು : “ಆಯಂತ್ರದಿಂದ ಕೋಮಕಿಯೆಸೆಯ ಮತ್ತೊರ್ವ ನಳನಾಶಿ ಪೊನ್ನಂಡೆ ಯಿಂದ” ಕುಳಿವೊಡಕದಿನ್ನೆ ಹೊಳದಿಟ್ಟ ನವಳ ಭೂತಳಪತಿ ನೀ [ಪಾಪಂ. ೧] ಗರ್ಗಂತುಕದೊಳು (ಧರ್ಮ. 1, ೨೮೦). [ನೀರ್ + ಗಂತುಕ]

ನೀರ್ಗಂಪು (ನಾ). ನೀರಿನ ಕಂಪು, — ವಾಸನೆ : ಮುಡಿದಲಗಂಪು ಮೈಗಂಪು ನೀರ್ಗಂಪು ಮೇಲ್ಪದಿನ ಮಂಜರಿ ಮುಡಿವಾಳ ನಡುಕ್ಕುಲ್ಲಿ ಗಂಪಿನ ಮಂಟಪದೊಳಗೊರ್ವ ಕಡುಚೆಲ್ವ ನೀರಿ ನೀರಜೆಂದು (ಅಬ್ಬಲ. ೩-೬೪). [ನೀರ್ + ಗಂಪು]

ನೀರ್ಗಡವ ‘ನೀರ್ಗಡವು’ ನೋ.

ನೀರ್ಗಡವು, ನೀರ್ಗಡವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕದಂಬವೃಕ್ಷ : ನೀರ್ಗಡರಿ(ವಿ)ನ ಪೊದವು ಪುತ್ತಿನ ಮೇಗೊಂಡುತ್ರದೊಳು ಬಗೆದು ಮೂಗಿಯೊ ಮೂಡುಗುಬ್ಬ ಬಾವಿಯಂ ಮೂಜೂಳ ಮುಟ್ಟಿದೊಳು ನೀರ ಧಾರೆಗಳಕ್ಕುತಿ (ಜಟ್ಟ. ಮ. ೧೧-೫೫). **ನೀರ್ಗಡವ :** ಕೊಬ್ಬಿದಿರ್ವ ಚರ್ಮನುಂ ಪರ್ವದ ಪುಣ್ಯಂ ತೊಳೆದು ಕೇ(ಕೊ)ಯ್ದ ಬಬುಕ್ಕೆ ಜಲಾಶಯಂಗೊಳು ಪಟ್ಟನೆಯಪ್ಪ ನೀರ್ಗಡ(ಹು)ವಮಂ ಕರಿಮಾಡಿದೆ ತದ್ವಿಷಾವಹಂ (ಮನು. ೧೦-೫೬).
[ನೀರ್ + ಕಡವು (< ಕಡಂಬ)]

ನೀರ್ಗಡಿಯಾರ (ನಾ). ನೀರು ಒಂದು ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪಾತ್ರೆಗೆ ಧಾರಿಯಾಗಿ ಹರಿಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಕಾಲಮಾಪನ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಾಧನ : “ನೀರೋಟದಿಂದ ನಡೆಯುವ ಪುರಾತನ ಕಾಲದ ಒಂದು ಗಡಿಯಾರ ; ನೀರ್ಗಡಿಯಾರ” (Clepsydra. ಇಂಕನ) ;

ಈ ವೇಳಾಚಕ್ರಗಳಲ್ಲದೆ, ನೀರ್ಗಡಿಯಾರಗಳನ್ನೂ ಇಂದಿಯಾದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ವಿಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾ. 1, ೨೯೦).

[ನೀರ್ + ಗಡಿಯಾರ (< ಪಳೆಯಾರ)]

ನೀರ್ಗಡೆ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕಡೆ, — ಮುಳಿಸು : ಎಣ್ಣೆಯಕ್ಕುಮೆಂದು ಮಣಲಂ ಪಿಟಾಪೊಡಂ . . . ಬೆಣ್ಣೆಯಕ್ಕುಮೆಂದು ನೀರ್ಗಡೆಪೊಡಮು ವಾಗದಂತೆಪೊಲು (ಪಸಾರ. ೪೬೦). [ನೀರ್ + ಕಡೆ]

ನೀರ್ಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ನೀರು ; ಮಂಜುಗಡ್ಡೆ : ಶೀತಲ ವಾಯು ಸ್ಪೃಶ ನೀರ್ಗಡ್ಡೆಯಂತೆ (ಕಗ್ಧ. ೧೪೦). [ನೀರ್ + ಗಡ್ಡೆ]

ನೀರ್ಗಣವೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ತಗ್ಗು, — ಕಂದರ : ಹರಿಶ್ಚರಂ ತಾನೆತ್ತ ಚಲಿಸಿದೊಡತ್ತಲಕ್ಕೆ ಸಡೆತಂದು ಕಡಲ್ ನೀರ್ಗಣವೆ ಯಪ್ಪ ಪೋಲ್ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೦೯-೧೬೯).
[ನೀರ್ + ಗಣವೆ (< ಕಣವೆ)]

ನೀರ್ಗಣ್ಣೆ, ನೀರುಗಣ್ಣೆ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಣ್ಣು ಕ್ಕೆ ವಳು : “ಹೇಳಿದನಲ್ಲ” ಎನ್ನುತ್ತ ನೀರ್ಗಣ್ಣೆಯಾದಳು (ಜಳುಮ. ೪೨).
ನೀರುಗಣ್ಣೆ : ೨. ಯಾವಾಗಲೂ ಅಳುವವಳು ; ಅಳುಬುರುಕಿ : ನೀರುಗಣ್ಣೆ ಮುಂಡೆ ಊರು ಪಾಳು ಮಾಡಿದಳು (ಗಾಡ).

[ನೀರ್ + ಗಣ್ಣೆ (< ಕಣ್ಣು) + ಅಳು]

ನೀರ್ಗನಿಗಲು ‘ನೀರುಗಣಿಗಲು’ ನೋ.

ನೀರ್ಗರುಳ (ನಾ). ಮೃದುಸ್ವಭಾವವನು ; ಕೋಮಲ ಸ್ವಭಾವವನು : “ನೀ[ಪಾಪಂ. ೧] ಗರ್ಗರುಳಂ ಕೋಮಲನು” (ಭಾರನಿ. ೧೫). [ನೀರ್ + ಕರುಳು + ಅಳು]

ನೀರ್ಗರೆ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಸುರಿ, — ವರ್ಷಿಸು : ಪಾರಿಜಾತ್ನನು ಸಕಲ ನಾರಿಯರ ಮ್ಯಾಲೆ ಕರವಾರಿಹಂಗಳಲಿ ನಿರ್ಭರದಿ ಚೆಲ್ಲಿಡೊಡೆಯಾ ನೀರೆಯರು ಕೆರೆವೊಬ್ಬಳಿಯಾಗಿ ನೀರ್ಗರೆದರಾ ಹರಿಗೆ ವಿವಹದಲ್ಲಿ (ಸಮೋ. ೧೦-೪೯). [ನೀರ್ + ಕರೆ (< ಕರ್ಷಿ)]

ನೀರ್ಗಲ್, ನೀರ್ಕಲ್, ನೀರ್ಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಘನೀಭೂತವಾದ ನೀರು ; ಮಂಜುಗಡ್ಡೆ : ನೀರಧಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ನೀರ್ಗಲ್ ಜೀವವೆನು ತೊಂದು . . . ಮತವಿವರ (ಮಂಕು. ೬೬೧). ೨. ಅಂತಃಕಾಂತಿ ಯುಳ್ಳ, ಕಲ್ಲು ; ರತ್ನ : ಬಲ್ಲೊಡದನ್ನ ನೀ ಮೊಲೆಯ ಬಿಡ್ವೊದವಲ್ ಸುಕುಮಾರಿಯರ್ಗ ನೀರ್ಗಲ್ಲಳ ಪಾರದೊಂದು ಪೊಜೆಯೇಕೆನುತುಂ ಜಲದೊ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಲ್ ಕಲ್ಲಳನಾವಗಂ ಬಲಿದು ಬೆಟ್ಟದುವಾಗದ ಬಿಂದು ಮುಕ್ತಿ ಕಂ ವಲ್ಲ ದುರೋಜಮಂಡಲದೊಳೇಂ ತುಣುಗಿದುರ್ವೊ ಕಾಂತ ಯರ್ಕಳಾ (ರೀಲಾ. ೧೪-೧೫); “ಮುತ್ತು ?” (ಪ್ರಧಾ. ೩). ನೀರು ಪ್ರವಿಸುವ ಕಲ್ಲು ; ಚಂದ್ರಕಾಂತತೆಲೆ : ಬಾಲ್ಯದೊಳಪೊಕ್ಕ ಶಶಿ ಯಂತೆ ಪೊಕ್ಕಾ ನೀರ್ಗಲ್ಲಳ ರುಚಿ ಸರಸಿಯನು ಸರೆಯಸುರೆಯ್ವೊ ಮಿಂದೆಯ್ದನು ಕೊಟಿ ಸಾಲ್ಕಳ ಜಿನನ ಮಂದಿರದ (ವರ್ಧಾ. ೯-೯೪).

ನೀರ್ಕಲ್ : ೪. ನೀರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಲು : ಅಣುಣು ವಾರ್ಭಟಿಕ್ಕು ಧಿಕ್ಕಳಿಕರದೊಳಂಬುಜ ಕೈರವಂಗಳ್ ಶರದೊಳಾಳಲ್ಕು ನೀರ್ಕಲ್ದಿದನು ವ್ರತತೆಗಳ ನೆರವಿ ನೆಜೆ ಮೆಜೆ ದುಜುಗಲಿಂ ಪರಿಪರದದೊ ಪುಪ್ಪಿದಿಯಲ್ (ಮದೇ. ೨-೨೯). **ನೀರ್ಗಲ್ಲು : ೧.** ಹಿಮವಿಲ್ಲದಾ ಯತುವಿನಲ್ಲಿ ಹಿಮ ಬಿದ್ದು, ಅಳದಗಲದ ಹೊಳೆಯ ನೀರೆಲ್ಲ ನೀರೆಲ್ಲ ಗಡ್ಡೆಗಟ್ಟಿ (ಪಾರ. ೧೪-೪೭೧); ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲು . . . ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿ ಯನ್ನು ದಾಟಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಈ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿ ನೀರ್ಗಲ್ಲಿನಿಂದ ಆವೃತ ವಾಗಿತ್ತು (ಪ್ರವಾ. 1, ೧೯೧).

ನೀರ್ಗಲ್ಲು ಹಾವುಗೆ — “ಹಿಮದಮೇಲೆ ನಡೆಯುವಾಗ ಕಾಲು ಹೂತು ಹೋಗದಂತೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ, ಟೆನಿಸ್ ದಾಂಡಿನಾಕಾರದ

ಅಥವಾ ಜಾರುಮರದ ಜೋಡು ; ಮಂಜು . ಜೋಡು ; ನೀರ್ಗಲ್ಲ ಹಾವುಗೆ" (Snow-shoes. ಇಂಕನ). [ನೀರ್ + ಕಲ್ಗ] ನೀರ್ಗಲ್ಲು 'ನೀರ್ಗಲ್' ನೋ.

ನೀರ್ಗಾಗೆ ನೀರುಕಾಗೆ, ನೀರುಗಾಗೆ, ನೀರ್ಕಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ ; ಜಲಕಾಕ : "ಮದ್ದು ಜಲಕಾಕಮನೆ ನೀರ್ಗಾಗೆ" (ಮಂಗಳ. ೫೧-೫) ; ಇವರುಮಾ ಗೊರವರ್ ಕೇಲ್ಯಂ ತಾಗಿ ನುಡಿದು ಅಲ್ಲಿಂ ತಳದರ್ ಪೋಗಿ ಕೊಕ್ಕುಂ (ಕುರ್ಕುಂ) ನೀರ್ಗಾಗೆ ಯುಮಾಗಿ ಬಂದವರ ಸಮಾಪದ ನೀರ ತಡಿಯೋದರ್ ಕೊಕ್ಕುಂ (ಕುರ್ಕುಂ) ನೀರ್ಗಾಗೆಯಂ ಬೆಸಗೊಕ್ಕುಂ (ಜೀಮಂ. ೧೩೩-೩೦ ವ). ನೀರುಕಾಗೆ : "ಮದ್ದು ಎಂದರೆ ನೀರುಕಾಗೆ" (ನಾಚಂ. ೧೧೫) ; ತಿಳಿದ ತಿಳಿಗೊಳದ ತಳ ತಾವರೆಯರಳ ತಂದಲದ ರುಚಿಯ ಕಳಹಂಸಿ ಬಲ್ಲುದಲ್ಲದೆ ಒಡನರ್ ನೀರುಕಾ [ಸಾಂ. ೧೦]ಗೆ ತಾನೆತ್ತ ಬಲ್ಲದೋ (ಅದಪ. ೮೨-೧೩೫) ; ಸಿಹಿ ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ ಅಹಾರವ ಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ನಾಡಿಯ ಸರ ತೋರವಾಗಿ ಕಪ್ಪೆಯ ನಡೆಯ ಹಾಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿಹುದು ಹಳಿ ವೆಗ್ಗಳವಾಗಿ ಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಎಣ್ಣೆ ಪೂಸಿದ ಹಾಗೆಯೂ ನೀರು ಕಾಗೆಯ ಹಾಗೆಯೂ ವೇಗ ಕೊಡಿ ನಡೆವದು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೬). ನೀರುಗಾಗೆ : "ಜಲವಾಯಸ-ನೀರುಗಾಗೆ" (ಜಪಫ. ೬೧). ನೀರ್ಕಾಗೆ : "ರಕ್ಕಸನೊಳು . . . ನೀರ್ಕಾಗೆಯೊಳು ಶಕ್ತಿಯೊಳು ಮುಸಲಿಯೊಳು ಬಲವೆನಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೧೪೩-೩೯).

[ನೀರ್ + ಕಾಗೆ]

ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ, ನೀರ್ಗಾರಿಗೆ (ನಾ). (ಕೋಟಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ) ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಕಂದಕ ; ಅಗಳು : ಜರಾಸಂಧಂಗಳ್ಳು ಮಧುರಾಪುರಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಪೋಗಿ ದ್ವಾರಾವತಿಯಂ ಸಮುದ್ರಮೆ ನೀರ್ಗಾದಿಗಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೬ ವ) ; ಆ ಸಮಸ್ತ ಜನತಾ ಹ್ಲಾದಿಯಾದ ನೀರ್ಗಾದಿಯಂ ಮಸಕ್ಕವಪ್ಪೆರಡನೆಯ ಮೇದಿನೀರ್ಭಾಗ ದಿಂದತ್ತ . . . ಜಾಂಬುನದವೇದಿಕಾಪರಿವೃತ್ತಿ ಯಿಂದಮೊಳಗೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೩-೪೧ ವ) ; ಬಡಬಾನಲಂಗೆ ಸೆಡೆದಿಂಗಳಲೆ ಸರಣ್ಣು ಕೃದಮರತ್ನಲಮು ನೆಂದಿ ಪಡೆಮಾತಂ ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ ಪಡೆಯುತ್ತುಂ ಪೊನ್ನ ಕೋಟಿಯಂ ಬಳಸಿಕೊಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧-೧೧೩) ; ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ ಕೋಟಿಯಿಂದಮೊಗೆ ದಿಡ್ಡತ್ಯುತ್ಸವಂ ಮೇಘದೊಳ್ ತೊರೆಯಂಬಂತಿರೆ ಸನ್ನತಂ ಕೃತಿ ಸುಧಾ ಕರ್ಮಂಗಳೆಂದುನ್ನತಂ (ಬಂಪಂ. ೧-೨೨) ; ಪೊಂಗೊಟೆಯ ಪರಿವೃತ ಮಾಗಿ ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ ಪೆಂಟಿಂಗಾಗರಮಾಗಿ ಕಣ್ಣೆ ರಾಜಸುಪ್ತದು (ತ್ರಿಭುತಿ. ೨-೨೩). ನೀರ್ಗಾರಿಗೆ : ಆ ದೇವಿಯ ಪುರದಾಗ್ನೇಯದ ಕೋಣಲಿದ್ದೊಳಿಡೆ ಕುಳಿಯ ತೆಂಕಣ ನೀರ್ಗಾರಿಗೆಯ ಮೇರೆ (ಎಕ. VIT, ೩೨೦. ೩೨೩-೨೯ ; 1046) ; ಸಮುದ್ರಮೇ ನೀರ್ಗಾರಿಗೆಯಾಗಿ ವರುಣನೇ ಕರಗ[ಬಳ]ನಾಗಿ (ಪಾಂ. IX-1, ೧೩೯-೨೩ ; 1074).

[ನೀರ್ + ಕಾದಿಗೆ]

ನೀರ್ಗಾಯ್, ನೀರುಗಾಯಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ; ನೀರು ತುಂಬಿರುವ ತೆಂಗು ; ಸೀಯಾಳ ; ಎಳನೀರು : ಜನದೇವತೆ ಯರಮೃತಸಾರವಾರಿಯಂ ಪಚ್ಚಿವರಲ ಕರಗಂಗಳೊಳ್ ತೀವಿ ತೆಂಬಿಲರ ಪೊಯ್ಯಿಂ ತಣ್ಣಿವಡೆಯಲೆಂದು ನೆಹಿಸಿದೊಡ್ಡ ನೀರ್ಗಾಯ ತುಣುಗ ಲಿಂದೆಳಗಿದ ನಾಳೇಕೆರಭೂರುತಂಗಳಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೦೫ ವ) ; ಬಸಮಂ ಸರೂದಿ ನಿಟ್ಟಂ ಬಳೆಯಿಸುವ ಬೆಸಂಬೆತ್ತು ಪೋ ಧಾರಿಯಂ ತಾಮಸಲಾ ನೀರ್ಗಾಯ್ಳಂ ಭೋಗೀಜುಜುಗುವೆಳನೀರಂ ನವಾಮ್ರಾಳಿ ನಾನಾವನಿಜಾತತ್ವೇಣಗೋರಂತೆವಿಡದಕುಳಾವಾಳಖಾತಂಗಳಂ ತೀವಿ ನಿತಾಂತಂ ಸುತ್ತಿ ಪೂರಂಬರಿಪುದವಸೋಳೇ ನಾರಿಕೇಳಾಂಭ್ರಪಂಗಳ್ಳು

(ಕುಸುಮಾ. ೧-೮೩). ನೀರುಗಾಯಿ : ಫಾಲ್ಗುಣ ಚೈತ್ರಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ನೀರುಗಾಯಿ ಮೊಬ್ಬರಿ ಅಂಕ ಕಟ್ಟುಮಾಲು ಬರುತ್ತರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೨೪೫). [ನೀರ್ + ಕಾಯ್]

ನೀರ್ಗಾರಿಗೆ 'ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ' ನೋ.

ನೀರ್ಗಾಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲ ; ವರ್ಷಾಕಾಲ : ನೀರ್ಗಾಲಮಂ ಪೂರೈಸಿ ಮಾಸ ಕಾರ್ತಿಕ ಪೂರಮುಡಿಸುಂದು ಬೀರಗ್ಗಿ ನಾನೆ ತಡೆಗಟ್ಟಿಡೆನ್ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೪೪-೧೨೧). [ನೀರ್ + ಕಾಲ]

ನೀರ್ಗಾಲಿ (ನಾ). "ನೀರಿನ ಒತ್ತಡದಿಂದ ತಾನು ತಿರುಗಿ ಯಂತ್ರವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಗಾಲಿ : ಜಲಚಕ್ರ, ನೀರ್ಗಾಲಿ" (Water-wheel. ಇಂಕನ) : ಜೊಂಬುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಾಲಿಯ ಪರಿಧಿಯಲ್ಲಿ (circumference) ಬಟ್ಟಲುಗಳಿರುವ ನೀರ್ಗಾಲಿಗಳನ್ನು ಎಣ್ಣು ಕತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆ ಈಚೆಪ್ಪು ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರಿಯ ಚಕ್ರಾಧಿಕತ್ಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಶಲ್ಯನಾ. ೧೯೫). [ನೀರ್ + ಗಾಲಿ]

ನೀರ್ಗಾಲುನೆ, ನೀರುಕಾಲುನೆ (ನಾ). ೧. ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ತೋಡು ; ಹರಿ : ಈಚೆಗೆ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಿದ ಹಾಗೂ ತಗ್ಗಿನ ಗದ್ದೆಗಳು ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ನೀರ್ಗಾಲುನೆಗಳ (Drains) ನಿರ್ಮಾಣ ಒಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಶಲ್ಯನಾ. ೩೩೧). ನೀರುಕಾಲುನೆ : ೨. ಪರ್ವತದ ಮೇಲಿ ನಿಂದ ಹರಿಯುವ ಝರಿ ; ನಿರಝರ : "ನಿರಝರ, ಝರ : ೨ ವಾರಿಪ್ರವಾಹ-ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಜಲಪ್ರವಾಹವು, ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡ ಗಳಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿ ಉಕ್ಕಿ ಮೇಲ್ಮಡಿಯಿಂದ ಜಾರಿಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ನೀರು ಕಾಲುನೆಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೭). [ನೀರ್ + ಕಾಲುನೆ (< ಕಾಲ್ಪಾಯ್)]

ನೀರ್ಗಿಚ್ಚು, ನೀರುಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಸಮುದ್ರದ ಒಳಗೆ ಇರುವ ದೊಡ್ಡ ನೆಂಬಲಾದ ಚೀಂಕಿ ; ಬಡಬಾಗ್ನಿ : ಎಚ್ಚೆ ನಾರಾಚಿಭಟರನವರ ಸುಗಳನಚ್ಚರವೆಣ್ಣಿಳಿಗೊಲಿದು ನೆಚ್ಚಿವಿಕ್ಕಿದನಾ ಬಲಜಲಧಿಯ ನೀರ್ಗಿಚ್ಚು ನಂಕುಣಿ ತವಿಸಿದನು (ಕುಂಪಾಂ. ೪೩-೫) ; ಆ ಪ್ರಚೇತಸನಿಪ್ತು ದೊಂದಾನೊಂದು ನೇಳೆಬೀಸುತ್ತ ವೃಕ್ಕಾತಿಯ ನಾಶವನೆಯ್ತಿ ಸುತ್ತಿಹು ದದಗ್ನಿವಿಕ್ರಿತವಾಗಿ ಗೃಹಂಗಳಂ ಸುಡುವುದು ವಾರಿಧಿಗತನಪ್ಪ ವಾಡಬ ನೊಳೊಂದಿ ನೀರ್ಗಿಚ್ಚುಮಂ ಕೆಡಲೀಯದೊಳ್ಳುಪ್ಪುಮ (ವೀಶ್ವ. ೪-೧೪-೨೯). ನೀರುಗಿಚ್ಚು : ಕಾಡಗಿಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಅಡವಿಯ ಗುಡಾ ನೀರುಗಿಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಸಮುದ್ರವೆ ಗುಡಾ ಒಡಲಗಿಚ್ಚಿದ್ದರೆ ಆ ತನುವೇ ಗುಡಾ . . . ನಿಮ್ಮ ಮಾಯೆಯ ಹೊಡಗಿಚ್ಚಿಗೆ ನಾನು ಗುಡಾಯಿಲ್ಲ ಕೇಳಾ (ಅಪಚಂ. ೨೧೪-೯೩೬). [ನೀರ್ + ಚಿಚ್ಚು]

ನೀರ್ಗಿಚ್ಚುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಬಡಬಾನಲದ ಬಾಧೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ಔರ್ವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಸುಡು : ಮದನಮಹಾದಾಹದಿಂದ ದೇಹಂ ಕರಂ ಕೊರಗಿ ಕಡುಬಡವಾಗಿ ನೀರ್ಗಿಚ್ಚುಗೊಂಡ ಕಮಲಿನಿಯಂತಿರ್ವ ಕಾಮಿನಿಯಂ ಕಂಡು ಮನಂಗಾಣಲಾಜದೇಕಾಂತಕೆ ಕರೆದು ತಮಾಳಕೆ ಕಳಾವತಿಗಿಂತೆಂದಳ್ (ಲೀಲಾಪ. ೩-೮೩ ವ). [ನೀರ್ಗಿಚ್ಚು + ಕೊಳ್]

ನೀರ್ಗಿಣು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿಂದು ಭಾವಿಸು ; ಜಲವೆಂದು ಎಣಿಸು : ಏಕಾಕಿ ಸಾಮಾನ್ಯನೆಂದನಿತುಂ ರಾಜಸಮಾಜಮಾಜಿಗುಣದಯ್ಯಂದತ್ತು ನೀರ್ಗಿತ್ತು ಬೆಕ್ಕನದಿಂ ಕತ್ತರಿನಾಣೆಯಂ ಇಡಜನಂ ಕೈಗುತ್ತಲೇಬ್ಬಪ್ಪ ಪೋಲ್ (ಪಂಪಮಾ. ೩-೪೪). [ನೀರ್ + ಗಿಣು]

ನೀರ್ಗುಂಕುಮ (ನಾ). ನೀರಾಗಿರುವ ಕುಂಕುಮ : ತಡೆದು ಬಗೆ ನಲ್ಲನೀಡಿದ ಮಡದಿಯ ಕಬ್ಬಲಿಪ ಮೊಗಮುಮುಣೀಕ್ಷಮುಂ ತೊಡೆದಂ ಇನಮುಂ ಮುಜೆಡಳವಡೆ ನೀರ್ಗುಂಕುಮುನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಪೊಲಿಸೆಗುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೧೦). [ನೀರ್ + ಕುಂಕುಮ]

ನೀರ್ಗುಂಡಿ 'ನೀರ್ಗುಂಡಿ' ನೋ.

ನೀರ್ಗುಂಡ, ನೀರ್ಗುಂಡ, ನೀರುಗುಂಡ (ನಾ). ಓಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪ್ರಿಥಿವೀ ನೀರ್ಗುಂಡ ರಾಜಸ್ಥಾನ ವಿಜ್ಞಾನನಾಯಾ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಶ್ರೀಜಸಹಿತದೇವೇನ ನೀರ್ಗುಂಡವಿಷಯಾನ್ವೃತ್ತಿ (ಎಚ್. IV, ಸಾಗಮಂ. ೮೫-೫೯; 776); ಶ್ರೀಮತ್ X X [ಮೂ]ರ ಮಾಳಿ ನೀರ್ಗುಂಡದ ಸ X ಗೆ ರಣಂಕ X X ರದಿ [ಲಿ]ಕಾರಣ X (ಎಚ್. IV, (R), ಪುಣಸಾ. ೩-೨; 4ನೆಯ ಶತ). ನೀರ್ಗುಂಡ: ಶ್ರೀಪ್ರಥಿವೀ ನಲ್ಲಭಪರಮೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲವದಿಯರನ್ನೊಬಂಟಿ ಸಾಸಿರಮುನ್ನಿಗುಂಡ ನಾಡುಮೂನೂಯುನಾಳಿ (ಎಚ್. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೩-೩೪; ಸು. 815); ನೇತ್ರ ಶಿವಾಭಾರ್ತಾಭಿಧಾನಾಯ ನೀರ್ಗುಂಡವಿಷಯಾ ಸರ್ವಭಾಷಾ ಪರಿಯಾಯವ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೧೯, ೧೦-೬೫; 900); ಶ್ರೀಮತ್ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ದೀರಜಮುನ್ಯನದಿಯು ಗೊಟ್ಟಿ ಕಲ್ಯಾಣ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನೀರ್ಗುಂಡ ಜಗ್ಗಿಯರಸಗ್ಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಚ್. V, ಅರಕ. ೬೧-೫; 920). ನೀರುಗುಂಡ: ನೀರುಗುಂಡನಾಡ ಹಾ X X ದ ಚಿಟ್ಟ ಮುಣ್ಣಿಯ ತೀರ್ತದ ಶ್ರೀಮಹಾದೇವಗ್ಗಿ ಚಕ್ರಸಾಸ್ತ್ರಲದೇವಿಯಗ್ಗಿ ಪರೋಕ್ಷ ವಿನಯಮಾಗಿ ಎಲಗುಂಡದಲು ಬಿಟ್ಟಿ ಪ್ರಿತ್ತಿ ಮೂಜು (ಎಚ್. V, ಹಾಸನ. ೯೦-೨೨; 1135); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಗ್ರಹಾರ ನೀರುಗುಂಡದ ಶ್ರೀಪ್ರಯಂಭು ಭೀಮೇಶ್ವರದೇವರ ನಂದಿವೀವಿಗಂ . . . ಬಿಟ್ಟಿ ಹಾಗವೊಂದು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೯೩-೨೪; 1162). [ನೀರ್+ಕುಂಡ]

ನೀರ್ಗುಟಕ, ನೀರ್ಕುಟಕ (ನಾ). ನೀರ್ಗುಟೆ: "ನೀರ್ಗುಟಕನೆ ನೀರಣಿವನಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೬); ಶೋಧಿಸಿ ಜಲವಂ ಪರಂ ಚೋದಿತನಲ್ಲದೆ ನೈಪಾಲಸಮಯಗಳಂ ತಾ ಸಾಧಿಸಿ ನಿರ್ಮಲನಾಗಿಹ ಸಾಧುವು ನೀರ್ಗುಟಕನೆನಿಸುವಂ ಮಹಾಲಿಂಗಾ (ಪಂಚರ. ೧೨-೯೪).

ನೀರ್ಕುಟಕ: (ಕ). [ನೀರ್+ಕುಟಕ]

ನೀರ್ಗುಟಗ, ನೀರುಕುಟಗ, ನೀರ್ಕುಟಗ (ನಾ). ನೀರ್ಗುಟೆ: "ನೀರ್ಗುಟಗನೆ ನೀರನೆಯುವನು" (ಕಚರ. ೫೫). ನೀರುಕುಟಗ: ನೆಳ್ಳರು ನೀರುಕುಟಗರೆಂಬುದಕ್ಕಂತೆ, ಸಮಾಜವಿಕಾಸಕ್ರಮದ ಐತಿಹ್ಯದಂತೆ 'ಎಳ್ಳದಿನ' (Butter) ವ್ಯವಹಾರಗಳೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು ತರ್ಕಬುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಕರ್ಣಾಟ. ೫೮). ನೀರ್ಕುಟಗ: ಕುಟಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ-ಕಲ್ಯಾಣಗಂ, ನೀರ್ಕುಟಗಂ, ಮರಕುಟಗಂ (ಕಮದ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ). [ನೀರ್+ಕುಟಗ]

ನೀರ್ಗುಟ್ಟು (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಕರುಳಿ ನಲ್ಲಾಗುವ ನೋವು (?): ಮಿರುಗಿಟ್ಟು ಕೆರೆದು ಮತ್ತಾ ಹುಡೀ ಮರಗೊಳು ಪೊರಕಿ ನೀರ್ಗುಟ್ಟು ಕಿಡಲೊಡನೆ ಹರುಪದಿಂದಾ ನೀರ್ಗುಂಡಿನಾ ಜಾತ್ಯಗ್ಗಿರವಾ ತೋಟಿಯೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೧೨೯).

[ನೀರ್+ಕುಟ್ಟು]

ನೀರ್ಗುಡಿ, ನೀರುಕುಡಿ, ನೀರುಗುಡಿ, ನೀರ್ಕುಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕುಡಿ, -ಕುಂಟು: ವಿಂಧ್ಯಕನೇಬಂ ಬಂದು ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನಿಲ್ಲಿಯುಮುಟಿಸಿ ಕಾಣದೆ ವೈಶಂಪಾಯನಸರೋವರಕ್ಕೆ ನೀರ್ಗುಡಿಯ ಲೆಂದು ಪೋಗಿ (ಪಂಚರಾ. ೧೩-೬೬ ನ); ಮರುಳಕ್ಕೆ ಕನಸಿನ ತೋಟಿಯೊಳ್ ನೀರ್ಗುಡಿದೂ ತಣವನಟಿಸದೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯೪); ಅಗಹನದೊಳು ಬಿಜುಬಿಸಿಲ ಗಾಳಿಯಿಂ ಹಸಿದು ಮಹಿದುಣ್ಣಿ ನೇ ನೀರ್ಗುಡಿಯನೇ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೩); ನಿಾವು ಹಿಡಿತಂದದು ಮೊದಲು ನೀರ್ಗುಡಿಯ ಲೊಲ್ಲವು ಮೇಯಲೊಲ್ಲವಿವು (ಬಸವ. ೬೦-೨೪); ಮೃಗವೇಂಟಿಕಾಜರು ಮಾಂಸಭಾರದಲಿ ಬರುತ ನೀರಡಿಸಿದರು ಕೆಂಡರು ಸರಸಿಯನು ನೀರ್ಗುಡಿಯಲೈತಂದು (ಕುಷ್ಮಾ. ೪-೪೨); ಶುದ್ಧಾಚಮನವಿಲ್ಲದೆ ಮಹಿದು

ನೀರ್ಗುಡಿಯ . . . ಕಲಿಪುರುಷರಾಯನ ಸಂಧಿಸಿದ (ಸಳಚ. ೪-೨೧); ಎಳೆಹುಲ್ಲ ಸವಿದು ನೀರ್ಗುಡಿನ ತಾಪಸನಂದಲರಂದಿಗೆ ಗುಟುಮಾಡಿ (ಕಂಸವಿ. ೯-೧೪೬). ನೀರುಕುಡಿ: ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ನೀರುಕುಡಿಯುವ ಆಸೆಯಾಗಿದೆ (ದೇವಹಂ. ೬೪); ಅಪ್ಪಿತ್ತು ಹಳು ನುಗ್ಗಿ ಆಕರ ಅದಾಗ ನೀರು ಕುಡಿದಿದ್ದು (ಮಲಮ. ೨೫೪). ನೀರುಗುಡಿ: ಸರಸಿಯ ತೀರದಲಿ ಕೀಲಿಸಿದ ಮಗ್ಗುಲಲಿ ಯಮಳರೊಪಗಿರೆ ಕಂಡು ಮನದಲಿ ತಮವ ಹಿಡಿದನು ನೀರುಗುಡಿದೀ ಮನುತೆ ಮಿಗಲಾರೈ ವನನುತೀಡನು ಸರೋವರವ (ಕುಷ್ಮಾ. ೨೩-೨೩). ನೀರ್ಕುಡಿ: ಕುಡಿಯ ಭಗವಂತ ಎನಲು ಬುದ್ಧಂ ಪಾತ್ರವಿಸಕೊಂಡು ನೀರ್ಕುಡಿದು (ವೈಶಾ. ೬೯-೧೩೦). [ನೀರ್+ಕುಡಿ] ನೀರ್ಗುಡಿಸು, ನೀರುಕುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಸು: ನಡೆದು ಪರಬಲನುಡ್ಯದಲಿ ನೀರ್ಗುಡಿಸಿ ಹರಿಯನು ಸಕಲಸುಭಟರ ಮಡುಹಿ ಫಲಗುಣ ಗೆಲಿದ ನಗ್ಗದ ಕೌರವೇಶ್ವರನ (ಕುಷ್ಮಾ. ೬೬. ೧೦ ಸೂಚನೆ); ನೀರಡಿಸಿದ ಕುಡುರೆಗೆ ನೀರ್ಗುಡಿಸಲು ಸೂರಿಯನುಬುಧಿಗಳಿದ (ನೋಪತ. ೨೮-೪೦). ನೀರುಕುಡಿಸು: ೧. ಸಾಳೋ ನರಸಿಂಗರಾಯನು, ಕೂಕುಕೊಳ್ಳು ತಿದ್ದಿ ಪಾಸಾಅನೆಯನ್ನು ದುರ್ಗದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿರುವ ತಿಮ್ಮಾ ನಾಯಕನ ಕೆರೆಗೆ ನೀರುಕುಡಿಸಲು ಹಿಡಿತಂದರು (ಚಕ್ರವಾ. ೧೧). ೨. (ಆಲಂ) ತೊಂದರೆಪಡಿಸು; ಕಷ್ಟಕ್ಕೊಳಗು ಮಾಡು: ರೂಪಚಂದನು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶನಿಗೂ ನೀರುಕುಡಿಸ ಬಲ್ಲ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೧೫).

[ನೀರ್+ಕುಡಿಸು, (<ಕುಡಿಯಿಸು)]

ನೀರ್ಗುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಿತೃತರ್ಪಣವನ್ನು ಕೊಡಿಸು; ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ದನುತಾರಿಯ ಭುಜಬಲವಿಕ್ರಮ ದಳವಿಗೆ ಮಚ್ಚಿ ಮಚ್ಚುಗುಡಿಸುವೊಲನುಕ್ರಮದಿಂ ನೀರ್ಗುಡಿಸಿ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂ ಪದವಡಿಸಿ ಪಾರಲೌಕಿಕವಿಧಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೫೪).

[ನೀರ್+ಕುಡಿಸು, (<ಕೊಡಿಸು)]

ನೀರ್ಗುಡು 'ನೀರ್ಗೊಡು' ನೋ.

ನೀರ್ಗುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಜಲಸಂಬಂಧವಾದ ರೋಗ; ಜಲೋದರ: ನೀಂ ಪಂಡಿತಂ ದಿಟಮಾಡೋಡೆ ನೀರ್ಗುತ್ತುಕ್ಕೆ ಮರ್ದನುಸಿರ್ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೨-೪). ೨. ವಾಂತಿ: ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವೈದ್ಯದಲ್ಲ ವಾಂತಿ ರೋಗ (ನೀರ್ಗುತ್ತು)ಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಸರಿಯಾದ ಮದ್ದು ತಯಾರಾಗಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕನ್ನಡ. ೧೦೪). [ನೀರ್+ಕುತ್ತು]

ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿ, ನೀರುಗುಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಮೇಲಿನ ಗುಳ್ಳಿ; ಬುದ್ಬುದ: ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿ ಗಾಳಿಸೊಡರ್ ಪಂಪುತಿರ್ಪ ಮರೀಚಿಕಾ ಜಲ ಜಲಾಪರ್ತಾಕ್ಷರಂ ತೋಜುವೈಸಿರಿ ಪುಲ್ಲಗ್ರದ ತುಂತುಟ್ಟಿ (ಸೋಮೇಶ. ೯೦); ನೆನೆಯಲನಿತ್ಯ ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿಯಂತಿರುತ್ತಿ ತನು ಮಲಭಾಂಡವಿದೇನು ಸುಖ (ಪುರಂದ. ೧-೮೩-೨). ೨. ನೀರು ತುಂಬಿ ಕೊಂಡಿರುವ ಗುಳ್ಳಿ, -ಬೊಕ್ಕೆ: ಕೆಲವು ವೇಳೆ ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿಯ ಒಳಗಡೆ ರಕ್ತ ಸೋರುವುದುಂಟು (ಕಲರೋ. ೫೪); ಕೆಂಪುಚುಕ್ಕೆಗಳು ಮೈಮೇಲೆ ಕಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ . . . ಕೆಲವೇ ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ನೀರ್ಗುಳ್ಳಿಯಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುತ್ತವೆ (ಕಲರೋ. ೬೬). ನೀರುಗುಳ್ಳಿ: ೧. ನೀರುಗುಳ್ಳಿಯಂತೆ ತೋಟ ಅಡಗುವ ಅನಿತ್ಯಶರೀರದ ಭೋಗವು ನಿತ್ಯವೆಂದು ನಚ್ಚು . . . ಸತ್ತುಹೋಗದಿರಣ್ಣಾ (ಅಮಂಡ. ೬೨-೧೪).

[ನೀರ್+ಗುಳ್ಳಿ, (<ಗುರುಳ್ಳಿ)]

ನೀರ್ಗುಂಪು (ನಾ). ತಿಳಿಗೆಂಪು ಬಣ್ಣ; ತಿಳಿಯಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣ; ನಸುಗೆಂಪು: ನೀರ್ಗುಂಪುತುಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ತ-ಸಗೆ ಹರವುತಿದ ಬತ್ತಿ ತೀರದ ಹಣತಿ ಹೊತ್ತಿದಂತೆ (ಗಂಗಾತ. ೬೧-೧೩). [ನೀರ್+ಕುಂಪು]

ನೀರ್ಗಡಹು (ಕ್ರಿ). (ವೈ ತೊಳೆಯಲು) ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಸು, — ಉರುಳಿಸು : ಮಿತ್ರಮಾವು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ನೀರ್ಗಡಹಿದ ಮತ್ತಗಜೇಂದ್ರ ಸೂತಿಯಲಿ ಎತ್ತಲೆಂದಜಾಯದೆ ಪರಿದಾಡುವಂತೆ ಕರ್ಗತ್ತಲೆ ತೀವಿಮರ್ವಿಯಲಿ (ಮೋಹತ, ೧೪-೪). [ನೀರ್+ಕಡಹು (<ಕೆಡಪು)]

ನೀರ್ಗಡರ್ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಕಲಕು, — ಕೆಡಕು : ಮದಗಜಗಳು ಹೊಕ್ಕು ನೀರ್ಗಡರ್ ಕೆರೆ ಕೋಣಗಳು ಪೊರಳ್ಳ ಮಡು . . . ನೋಡರೆ ನುತೆ (ನವನೋ, ೧೬-೨೦).

[ನೀರ್+ಕೆಡರ್ (<ಕೆಡಪು)]

ನೀರ್ಗರೆ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದಂಟಾದ ಗೆರೆ, — ರೇಖೆ, — ಜಾಡು : ಅರಯೆ ಸೂಚಕುಂ ಗಿಳಿಗಳರ್ಪಗಕೋಟರದಿಂ ಜಗುಳ್ಳ ನೀವಾರಮಂ . . . ನಾರುಡೆಯಂಟನಿಂಧಿಡ ನೀರ್ಗರೆಯಾಂತ ತಟಾಕಮಾರ್ಗಮಂ (ಶಾಕುಂತ, ೬-೧೪). [ನೀರ್+ಗರೆ (<ಗಜೆ)]

ನೀರ್ಗಜಿ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಕೆರೆ ; ತಟಾಕ : ನೀಲಾಬ್ಜ ತಾನರೆ ನೆರೆದ ನೀರ್ಗಜಿ ಗಂಧಪಾಲಿ ಜೋತೊಲಿದ ಗದ್ದೆಗಳು . . . ವಿರಾಜಿಪುದು (ಭದ್ರತ, ೭೫-೪೫). [ನೀರ್+ಕಜಿ]

ನೀರ್ಗೊಡ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬಿರುವ ಕೊಡ, — ಘಟಿ : ಮಲೆಯಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳಾಗಳ್ ಮಲೆಯಾಕೃತಿ ಬೇಜಿ ತೋಪೊಡಂ ನೀರ್ಗೊಡನಂ ಘ(ಗ)ಳಿಘ(ಗ)ಳಿಸಿ ಸುಂಪೊಡಂ . . . ಮಲೆಯಕ್ಕುಂ (ಬಿಟ್ಟಮ, ೧-೪೨) ; ಕಿತ್ತಡಿ ನೀರ್ಗೊಡಮಂ ಸೈವತ್ತಿದನವರೇಳ್ಗೆ ಗೊಳಿಸ ಕಾರಣ ದಿಂದಂ ಮತ್ತಮಂ ನೆಗೆದಂ ಜಾನ್ಯುತ್ತುಮರರಗುವರರಂ ಕರುತ್ತಿಂತೆಂದಂ (ಸಾಸಂದ, ೧-೨೮). [ನೀರ್+ಕೊಡ]

ನೀರ್ಗೊಡು, ನೀರುಕೊಡು, ನೀರ್ಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಡಿದ ವರಿಗಾಗಿ ನೀರನ್ನು ತರ್ಪಣ ಮಾಡು, — ಕೊಡು : ತನಗೆ ತಾನೆ ನೀರ್ಗೊಟ್ಟುಪನೆಂಬಂತೆ ಸುರಿವ ನಿರಂತರಾಶ್ರುಪೂರಮುಂ (ಕಾದಂಬ, ೫೬೭). **ನೀರುಕೊಡು :** ೨. (ಕೈ, ಕಾಲು ತೊಳೆಯಲು ಅಥವಾ ಕುಡಿಯಲು) ನೀರನ್ನು ಕೊಡು : ಮೊದಲು ರತ್ನಪುಂ ಭಾವನನ್ನು ಕರೆದು ನೀರುಕೊಟ್ಟರು (ಚಂಗಾಳ್, ೧೦೫) ; ತಾನೇ ನೀರು ಕೊಟ್ಟು ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಈಗೇಕೊ ನಾಚಿಕೆ (ಬಿಳುಮ, ೭೦). ೩. (ಕರಾ) ಸಮೂಲನಾಶ ಮಾಡು : ಅವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೀರುಕೊಟ್ಟ (ರೂಢ). **ನೀರ್ಗುಡು :** ೧. “ನಿವಾಸಕ್ಕಿ ಪಿತ್ತತರ್ಪಣಂ—ಈ ೨ ನೀರ್ಗುಡು ವುದು” (ಹಲಾಯು, ೧೦೫-೧೬) ; ಮುನ್ನ ಪರಶುರಾಮನೀ ಲೋಕ ದೊಳುಕ್ಕುರಸುಮಕ್ಕುಳ್ಳೆಲ್ಲರುಮರ್ಪತೊಂದುಸೂಟ್ಟರಂ ಪೇಜಿ ಪೆಸರಿಲ್ಲದಂತೆ ಕೊಂದು . . . ಅವರ ನೆತ್ತರ ಧಾರೆಯೊಳ್ ತೀವಿ ತನ್ನ ತಾಯಂ ನೀರಿಯಾಪಲುಂ ತಾನುಂ ಮಿಂದು ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ನೀರ್ಗುಡಲುಮೆಂದು ಮಾಡಿದ ಶಮಂತಪಂಚಕಂಗಳೆಂಬಯ್ಯ ಪೆರ್ವಡುಗಳ ಕೆಲದೊಳೆಯೆ ಜಾಡು ಬೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಪಂಚಭಾ, ೯-೧೬೪ ೮) ; ತನ್ನ ತಾಯ್ಗೆ ನೀರಿಯಾ ಯಲುಂ ತಂದೆಗೆ ನೀರ್ಗುಡಲುಮೆಂದು ಮಾಡಿ (ಗವಾಯು, ೬-೨೮ ೮).

[ನೀರ್+ಕೊಡು]

ನೀರ್ಗೊತ್ತು (ನಾ). ನೀರಿರುವ ಸ್ಥಳ ; ನೀರಿನ ನೆಲೆ : ಮುಜು ವುದಾ ಶಿವಪುರದ ನಂದನತಟಾಕಾದಿ ನೀರ್ಗೊತ್ತುಗಳು (ಮದೇಪ, ೨೮-೬). [ನೀರ್+ಗೊತ್ತು]

ನೀರ್ಗೊರೆಮಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು (?) : ಉದಿಚಿದನೆ ಕೆಜಿಯನ್ನೀರ್ಗೊರೆಮಟ್ಟಿ ಈಶಾನದನೆ ಅರನಜಾ ಒಡಂ (ನಕ. X (5), ಮುಳುಗ, ೩೨೮-೫೨ ; ಸು. 850). [?]

ನೀರ್ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು ; ನೀರು ಕುಡಿ : ತದಿಯೊಳ್ ನೀರ್ಗೊಂಬ ಕಾಡಾನೆಗಳಂ . . . ಮೇಲ್ವಾಯ್ತು

ಮತ್ಸ್ಯಂಗಳಂ ಪೆಂಪಿದೊಟ್ಟಿತ್ತಲ್ಲಿ ಫೇನುತೆಯನಿಸುವ ಪೊಚ್ಚಂ ಪೊದ ಕೊಪ್ಪದಿಂದಂ (ರಾಜಕ, ೬-೨೩). ೨. ನೀರಿನಿಂದ ಕೊಡಿದು, — ತುಂಬಿರು : ಕಂಡೆಯೋ ನೀನೆಲೆ ಸವಿಲೆ ನೀರ್ಗೊಂಡ ಮುಗಿಲಿಂದದ ಮುಕುಂದನಖಂಡಸುಖಮಯಮೂರ್ತಿಯನು (ನಿಭಾಗ, ೧೦-೧೨೨-೨೩).

[ನೀರ್+ಕೊಳ್]

ನೀರ್ಗೋಡು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗುವ ಭಾಗ ; ಕೋಡಿ : ಕೂಡೆ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತು ಶತಸಾರಸಮೃದ್ಧಿಯನೊಪ್ಪು ತಿಪ್ಪದಾ ನಾಡು ದಿನಕ್ಕೆ ತೋಡು ಕುಸುಮೇಷುಗೆ ಬೀಡು ವೈಪದ್ವಿಪಕ್ಕೆ ತಾಯ್ನಾಡು ನಯಕ್ಕೆ ಪಾಡು ವಿಭವಕ್ಕುಮದೂಡು ಸುಖಾಮೃತಕ್ಕೆ ನೀರ್ಗೋಡು ತಮಕ್ಕೆ ನೀಡು ನಯಸಕ್ಕುಳದಿಂಗಳ ಕಾಡಿದಂಬಿನಂ (ಪುಷ್ಪ, ೯-೧೪). [ನೀರ್+ಕೋಡು]

ನೀರ್ಗೋಳಿ ‘ನೀರುಗೋಲು’ ನೋ.

ನೀರ್ಚೆಂಡು (ನಾ) — ನೀರ್ಚೆಂಡುಕ : ನೀರ್ಚೆಂಡಂ ಕಯ್ಯೊಂಡುಜಿ ಸಾರ್ಚೆ ಕಡಂ ನೊಂದು ಮೂರ್ಚೆಯಿಂದಿರೆಯೋರ್ವಳ್ (ಪಮ್ಮಾರ, ೪-೨೯). [ನೀರ್+ಚೆಂಡು (<ನೆಂಡು)]

ನೀರ್ಚೆಲ್ಲಾಟ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಿನೋದವಾಡುವುದು ; ನೀರಾಟ ; ಜಲಕೇಳಿ : ನೀರ್ಚೆಲ್ಲಾಟಕ್ಕಿಗಿದುವಿದರ್ಪ ಕಾಂತಾಳಿ ಕಡೆಗೆ ಸಾರ್ದು ಬೇಗಂ (ಪಮ್ಮಾರ, ೪-೨೯).

[ನೀರ್+ಚೆಲ್ಲಾಟ (<ಚಲ್ಲಾಟ)]

ನೀರ್ಜಾಡಿಸು ‘ನಿರ್ಧಾಟಿಸು’ ನೋ.

ನೀರ್ಜೊಂಪೆ (ನಾ). ಕಾರಂಜಿಮನೆ ; ಜಲಗೃಹ ; ಧಾರಾಗೃಹ : ಅದು ನಿರಾಘಕ್ಕೆ ಪರಿಭವಸ್ಥಾನಮುಂ ಶೀತಕಾಲಕ್ಕುಕ್ಕುಧಾಣಮುಂ ಹಿಮು ಕೈಲಕ್ಕೆ ಸಹೋದರಮುಮೆನಿಸಿದ ನೀರ್ಜೊಂಪಮುಂ ಪೊಕ್ಕು ಶಿಶಿರ ಶಿಲಾ ತಲದೊಳ್ಳೆಯ್ಯಕ್ಕು (ಕಾದಂಬ, ೪೬೦). [ನೀರ್+ಜೊಂಪ]

ನೀರ್ಜೊಳ್ಳು (ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ ; ಜಲೋದರ : ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ನೀರ್ಜೊಳ್ಳು (ಅಸ್ತರಿಷ್) ಆಗಲೂಬಹುದು (ಕವಿಕೋ, 1, ೪೨೭). [ನೀರ್+ಜೊಳ್ಳು (<ಬೊಳ್ಳು)]

ನೀರ್ತರಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೀರು ಹೊರುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸು : ಸಿವುಡೆಯರೆನಿಸಿದ ನೀರರ ಮೂಗಿಗೆ ಕನಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ ನೀರ್ತರಿಸಿ ದವುಡೆ ಜೇಗಟಿ ಮಲಹರಿಯ ಜಾಡಿಸಿ ಕೊಂಬ ಪ್ರವುಡೆಯರಿದರ್ಕ್ಕುಲದಿ (ಮೋಹತ, ೨೦-೩೯).

[ನೀರ್+ತರಿಸು]

ನೀರ್ತೆಗೆ ‘ನೀರ್ದೆಗೆ’ ನೋ.

ನೀರ್ತೋರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಎತ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ) ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಸು : ದನಕ್ಕೆ ನೀರ್ತೋರಿಸಬೇಕು (ರೂಢ).

[ನೀರ್+ತೋರಿಸು (<ತೋರಿಸು)]

ನೀರ್ದಂದಲ್ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ ; ತುಂತುರು ; ಶೀತರ : ಅವಗಾಹಂಗೈದು ಪೋದ್ದಿಜಕರಿಗಳ ಕೈದುಂತುಜಾಂ ಕಾಯದಿಂದಂ ಕವಿತ್ತಂ ಪೊಕ್ಕು ನೀರೊಳ್ ಬೆರೆಸಿ ಬಸಿದ ನೀರ್ದಂದಲಿಂ ಗಲ್ಲವುಣ್ಣಳ್ ಕವಿವನ್ನಂ ತಿಂಬ ಪೆರ್ವೊಂದಿಗಳನೊಸುತುಂ ಕೊಲ್ಲದೀಡಾದಿಡುಕ್ಕುರವ ಕಂಜಸ್ತ್ರಾಯಪುಷ್ಪಪ್ರಕರದ ಪುದುವಿಂ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಮಾರ್ಗಂ (ಲೀಲಾವ, ೬-೬೦). [ನೀರ್+ತಂದಲ್]

ನೀರ್ದಡಿ (ನಾ). (ನದಿಯ) ದಡ ; ತೀರ : ನಡುಬಾನಂ ರವಿ ಪತ್ತೆ ಭೂಸುರನರಂ ಕಂಡೆಯೊನ್ನಲ್ಲದ ನೀರ್ದಡಿಯಂ ಸಾರ್ದು ಕಡೆಗಿ ನಿತ್ಯ ನಿಧಿಯಂ ಮಾಡಲ್ಕೆ (ಪ್ರೇಮಹ, ೧೦-೫೯). [ನೀರ್+ತಡಿ]

ನೀರ್ದಳಿ (ಕ್ರೈ). ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸು, — ಸಿಂಪಡಿಸು : ಮಗ ಮಗಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪ ಮೃಗನಾಥಿಯ ನೀರ್ದಳಿನಲ್ಲಿ ಕಂಪನಾಳುಗುಬ್ಬು ಲರುತ್ತಮಿರ್ಪ ಪದದೊಳ್ ಪದವಟ್ಟು ಪೊದಬ್ಬು ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಬು . . . ಒಬ್ಬರಲ್ (ಪಂಪಾ. ೭-೪೮); ಆರಸಿಯರ ತನು ಶ್ಯಾಮಕಾಗ್ರಂಗಳೊಳ್ ಸ್ನೇಹದಶಾಸಂಗಾಗ್ನಿಯಂ ನೀರ್ದಳಿದು ನದಿಪು 5 ವಂತಾದನಂಭೋದಲೀಲಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೩೧); ಕೋಡಗದ ಕೆಯ್ಯ ಮಾಲಿಗೆ ಬಾದರ್ದಪುದಂದು ಬಹಾದಿ ನೀರ್ದಳವಂದಂ (ಅನಂಪ. ೯-೨೨); ನಿಂದ ತಾವಿಗೆ ನೀರ್ದಳವರಯ್ಯ ಕುಳಿತ ತಾವಿಗೆ ಹೋಮವನಕ್ಕುಮ ವರಯ್ಯ (ಭಸವ. ೯-೨೨); ಬಳಕಳಲಿತದಳಂ ನೀರ್ದಳಿಬಿಟ್ಟಲೆಯಾಗೆ ನಳಿ ಕೆಲವಟ್ಟಿಗಳಿಟ್ಟಿ ಕೆನೆ ವಿಶಬಾಬ್ಬಂಗಳೊಳನೆಸೆದುದು ರಾಜಹಂಸ 10 ನೌತದಡೆವೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೨-೨೨). [ನೀರ್ + ತಳಿ]

ನೀರ್ದಳಿಪೆ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸುವಿಕೆ, — ಸಿಂಪಡಿಸುವಿಕೆ; ನೀರಿನ ಚಳಿಯು : ಭಸವರಮಾದ ಕತ್ತರಿಯ ನೀರ್ದಳಿಪಂ . . . ಮಾಲೆ ಗೊಂಡ ಮನೆದೋರಣಮುಂವು ಬೀದಿಬೀದಿಯೊಳ್ ಮನೆಮನೆಯೊಳ್ ವಿರಾಜಿಸಿ ವಿರಾಜಿಸುತಿರ್ದುದು ತತ್ತರಾಂತರಂ (ಜಗದಿ. ೯-೯೬); ತೊಳಪ 15 ಪೊಸ ಕತ್ತರಿಯ ನೀರ್ದಳಿಪಂ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದನೆವ ಮುತ್ತಿನ ಕಡೆ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೯೬); ಗುಡಿಯಂ ತೋರಣದಿಂದ ನೀರ್ದಳಿಪದಿಂ ನೋಲ್ಕಟ್ಟಿನಂ . . . ಬೆಲ್ವಾಯ್ತು ರಾಜಾಲಯಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ್ರ. ೩-೪೬). [ನೀರ್ + ತಳಿಪ]

ನೀರ್ದಾಣ (ನಾ). ನೀರರಿವ ಸ್ಥಳ; ಕೆರೆ, ಕೊಳ, ಜಲಾಶಯ ಮುಂತಾದುವು : ಬೀಡು ಬಿಡುವಿಂಬು ಕದಳಿ ತೆಂಗಿನ ತಾಣಂ ಜಾಣಂ ನೀರ್ದಾಣಮೆಂದೆಡೆಯುಂವು ಮಾಡಲ್ ಮಾಡಿಸಲ್ ಪಡೆಮೆಚ್ಚಿ ನೀಂ ಬಲ್ಲಿ (ಪಂಪಾ. ೫-೪೧); ವನಚರೆಯ್ಯಂದು ನಿಂದು ನೀರ್ದಾಣ ದೊಳೊಗ್ಗಿನ ಮರದ ಮಜೆಯೊಳೆರೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದತ್ತೊಂದು ಸೊರ್ಕಿ 20 ದಕ್ಕಲನಾಗಳ್ (ಗಿಂಕ. ೧-೯೯); ಹಂಸೆಗಳಾದವು ನೀರ್ದಾಣದೊಳು (ಸಾಲ್ವ. ೪-೨೬); ಅಂಬಂ ಬಿಡು ನೀರ್ದಾಣಂಗಳೊಳ್ ನಿಲ್ . . . ಎಂಬಬ್ಬರಂ ಪರ್ದಿತೆಂ (ಶಬಕಂ. ೩-೪೯); ಒಮ್ಮೆ ಅವನು ವಿನಯವತಿ ಗಾಗಿ ನೀರ್ದಾಣವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಹೋಗಿ ಅವಳಿಂದ ಅಗಲಿ ವನವನ್ನು ಸೇರಿ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದನು (ತವಣಿ. ೫೫). [ನೀರ್ + ತಾಣ]

ನೀರ್ದಾರಿ, ನೀರುದಾರಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಹರಿವು, — ಪ್ರವಾಹ : ಮಿಂಚಿನ ಬೆಳಕಿಗೆ ಮಿಂಚುತ ಹರಿದಾ ಕರ್ಪೂನಲಿನ ನೀರ್ದಾರಿಯನು ನೋಡಿದನೆನೆಯಕ್ಕದೆ (ಅಗ್ನಿಕಂ. ೭೩-೭೨). **ನೀರುದಾರಿ :** ೨. ನೀರು ಹರಿಯಲು ಮಾಡಿರುವ ಮಾರ್ಗ, — ದಾರಿ : “ಭ್ರಮಾ, ಜಲನಿರ್ಗಮಾ-೨ ನೀರು ಹರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಹಾಗೆ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ 30 ತುಂಬು, ಬಳ್ಳಲು, ಮೊದರಿ, ನಾಲೆ, ಕೋಡಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು . . . ಅಂದರೆ ನೀರು ಹರಿಯುವ ಹಾದಿ, ನೀರುದಾರಿ” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೯). ೩. ಹಡಗು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗ; ಜಲ ಮಾರ್ಗ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ನೀರುದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಸಾ[ಪ್ರಾ]ಣ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ಸಹಿತವಾಗಿ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮುಲವ ಎಜದು ಕೊಟ್ಟರೂ (ಕಾ. 1, ೫೩-೨೦; 1433); ಚತುಸ್ತೀಮಿಗೆ ಬಂದ ಮಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಲು ಕಾನು ಕಾದಾರಂಭ ನೀರುದಾರಿ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯ ಮುಂತಾದ ತೇಜಮಾನ್ಯಗಳನುಳ ಈ ಕುಳಸ್ಥಳಂಗಳ . . . ನಾಲು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟ ಧರ್ಮಕಾಸನದ ಪಟ್ಟಿ ಇಂತವು (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ, ೧೬೪-೪೪; 1491). [ನೀರ್ + ದಾರಿ]

ನೀರ್ದಾರೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಸುರಿತ; ಜಲಧಾರೆ : ನುಗ್ಗಿ ಬಂದು, 45 ನೀರ್ದಾರೆಗಳ ಓಲೆಗೊಡೆಯನ್ನು ಕತ್ತಗಂಬಕ್ಕಳಿಹಿ ಬಿಟ್ಟು

ಉತ್ತರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲೊರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವನು (ಮಂತ್ರ. ೩೦-೧೯). [ನೀರ್ + ದಾರೆ]

ನೀರ್ದಿಗುರಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಚಕ್ರ; ಸುಳ; ಜಲಾವರ್ತ : ಸುಬಾ ಗಲ್ ನೀರ್ದಿಗುರಿಯವೋಲ್ ಸುಬಾದುವು (ಪಂಪಾ. ೧೨-೯೦); ಉಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲನಾಗಿರುವ ನದುಗಡಲಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟದತ್ತರದ ಬಳವ 5 ತ್ತರಂಗೆ ಸಂಘಕ್ಕೆ ಸಿಲ್ವಿ, ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ನೀರ್ದಿಗುರಿಯಂತೆ ಭೀರನೆ ತಿರುತಿರು ಗುತ್ತ (ಬಿಟ್ಟ. ೨೧೫-೨೬); ಘೋರ್ಜನುವ ನೀರ್ದಿಗುರಿಗೊಳಗಾದ ಬಣಗು ತ್ಯಜಕಣದಂತೆ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೫೨-೧೪೨೩).

[ನೀರ್ + ಗುರಿ]

ನೀರ್ದಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಹೊರಗಿನಿಂದ ತರಲು ಜನರು ಹೋಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಸಣ್ಣ ಬಾಗಿಲು : ಕೋಟೆಯ ಹೊರಗೆ ನೀರ್ದಿಡ್ಡಿಯ ಬಡಗಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯಾಲದ ಮರದ ತೂರ 15 ಲೊಂದಿನ ಇರುಂದಿನೊಳಗೆ ಚುಂಚನ ಶವಪು ಗೋಣಿಂದ ನೇಲುತ್ತಿದೆ (ಬಿಟ್ಟ. ೧೬೨-೧೦). [ನೀರ್ + ದಿಡ್ಡಿ]

ನೀರ್ದಿತ್ತಿ, ನೀರುತಿದಿ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ತುಂಬುವ ಬೀಲ : ಪದವಿಂ ಕಟ್ಟಿದುದೊವಲೊದವಿದ ನೀರ್ದಿತ್ತಿ ಕಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿದ ಪುಲಿವಾಲದ ತಲೆಸುತ್ತಗಳೆಸೆಯಲ್ಪಡಬಂದಂ ನೆರೆದು ಉಬ್ಬಕರ್ ಬರುತಿರ್ದರ್ 15 (ಕ್ರಿಷ್ಣ. ೨೩-೪೪). **ನೀರುತಿದಿ :** ೨. “ಕವಾಟವುಳ್ಳ ಪಾತ್ರೆ ಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಇಟ್ಟು, ಅದನ್ನು ಎರಳಿಸು ವುದರಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು ಒಳಸೇರುವಂತೆಯೂ ಹೊರದೂಡು ವಂತೆಯೂ ಮಾಡಲಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿದಿ : ನೀರುತಿದಿ” (Water-bellows. ಇಂಕನ). [ನೀರ್ + ತಿತ್ತಿ (< ತಿದಿ)]

ನೀರ್ದುಂಬು, ನೀರುತುಂಬು (ಕ್ರೈ). ೧. ನೀರನ್ನು ತುಂಬು, — ಭರ್ತಿಮಾಡು : ಬೆಂಬೊನ್ನೆಂದೆಯೊಳಂ ನೀರ್ದುಂಬಿದೆಯರಸಂಗೆ ಸತಿ 25 ಯರರಸಂ ನೀರಂ ತುಂಬಿ ಜಳಯಂತ್ರದಿಂದಿದೆಯಂಬುಜಲೋಚನೆಯರಂಜಿ ಪೋದರ್ ಕಡೆಗಂ (ಪದ್ಮಾರ. ೪-೨೬). ೨. ರಸದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ರಸಭರಿತವಾಗು : ಮಿಗೆ ಪಸುರಿದವ ಕಳೆ ತುಂಬಿ ಕಾವನ ಕೂರ್ಗಣ ಗಳ ಮೂಡಿಗೆಗಳಂತೆ ದಿದ ಪೊಂಬಾಳೆ ನೆಗು ಸೇರುವೆಗೆಯ್ದ ಬಾಳ್ಳ ಕೇಳಿಯ ಬೀಜ್ ನೀರ್ದುಂಬಿಯುಳ್ಳರಲ್ಲ . . . ಕೌಂಗೆಸೆದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೪). **ನೀರುತುಂಬು :** ೧. ಮರುದಿನನ ಅಭ್ಯಂಗ ಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ ನೀರುತುಂಬುವುದು . . . ಗೃಹಾಲಂಕಾರ ಇವೇ ಈ ದಿನದ ಕಾರ್ಯಗಳು (ಭಾಷ್ಯ. ೧೪೫). ೩. ನೀರು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು, — ಭರ್ತಿಯಾಗು : ದುಃಖದಿಂದ ಗೋವಿಂದರಾಯರ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿತು (ಬಾಳಿ. ೫೯).

ನೀರುತುಂಬುವ ಹಬ್ಬ = (ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರು ಅಭ್ಯಂಜನ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಲು) ನರಕಚತುರ್ದಶಿಯ ಹಿಂದಿನ ದಿನ ಹಂಚೆಗಳನ್ನು ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸಿ, ಅಲಂಕರಿಸಿ, ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿ ಆಚರಿಸುವ ಹಬ್ಬ : ನೀರು ತುಂಬುವ ಹಬ್ಬದ ದಿನನ ಆಳಿಯ ಮಗಳು ಬಂದರು (ರಾಧಿ). [ನೀರ್ + ತುಂಬು]

ನೀರ್ದುಮುಕು (ನಾ). ಜಲಪಾತ; ತಡಸಲು : ನಡೆಯಂತಿರ 30 ಲಕ್ಕಟಾ ಕರಡಿ ಪುಲಿಗಳ ಕೂಗುಮೆಲರಣಿಯ ಭಸೆಯ ಸುಯ್ ಕೇಳಿ ತ್ತು ನೀರ್ದುಮುಕುಂದನಿವರಿಸಿ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೩೪೦-೪೯೨). “ನೀರ್ದಿಳ್ಳ” ಪರಾ. [ನೀರ್ + ದುಮುಕು (< ದುಮ್ನಿಕ್ಕು)]

ನೀರ್ದಳುಕುಕು (ಕ್ರೈ). ೧. (ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ) ನೀರನ್ನು ಎರಚು, — ಸಿಂಪಡಿಸು : ತಮ್ಮಳ್ ಸರಸಕವಟ್ಟು ಸಖಿಯರಂ ಸರಸಮಾಗೆನುತೆ 45 ನೀರ್ದಳುಕುಕಿದರ್ ಪೊಳಕಿದರ್ ಮುಳುಕಿದರ್ ಕಲಕಿದರ್ ಕೊಳದೊಳ್

(ಚಿ.ಪು. ೪೫-೫೪). ೨. ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡು : ಸಬಳಿ ಸಂಜೆ ವಾರಿಸಿದವನೊಂದು ನಿಬಂಧನೆ ಕರ್ತ ಕಾಲ್ಪಕಂ. ದಿನಸಕರಂಗಿ ನೀರ್ವೇಗಿ [ಕು]ಕಿ (ಸಮಪ. ೧೪-೨೪). [ನೀರ್ + ತುಳುಕು (<ತುಳುಕು)] ನೀರ್ವೇಗಿ, ನೀರುದೇಗಿ, ನೀರ್ವೇಗಿ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಜೇರುಕೊಳವಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ) ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತೆಗೆ, —ಸೆಳೆ : ಕೊಳಗುವ ಪೊನ್ನ ಜೀರ್ಣಬಯಿಗ್ರಮನೊಂದಿಗತಬ್ಬಿ ಭಗಿ ಸಂಗಳಿಸಿ ಮೇಲೆ ನೀರ್ವೇಗಿ ಕೊಳುಕು . . . ರತಿಯೆಂಬ ಡಂಬರಂ ಬಳವಿನ ಮೊಟ್ಟೆದಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೩೪). ೨. ನೀರಿಲ್ಲದಂತಾಗು ; ಬತ್ತು ; ಒಣಗು ; ಆರು : ಅವಳೇನೆ ಕಾಯ್ದು ನೀರ್ವೇಗಿ ಸರೋವರಂಗಳವು (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೩೩) ; ನೀರ್ವೇಗಿ ಬೆಂಜಿಗಳೊಳಗೆ ಕೆಸಜಾಜಿ (ಕಬ್ಬಿ. ೫೩) ; ಉಬ್ಬರಿಸಿದುದು ಡಗಿ ಗೋನಾಳಿ ನೀರ್ವೇಗಿಯೆ ನುಡಿಯಲಾಜಿ ನು ಮಕ್ಕಳರ ನೀರಡಸಿದನು (ಕಾಮ್ಯಾ. ೧೦-೨೪) ; ಇಳಿ ಕಾಯ್ದಿಣ್ಣಾದುದು ದಳ್ಳಿ ನೀರ್ವೇಗಿದು . . . ಅರಣ್ಯಂ ಬೆಂದುದಾ ಗ್ರೀಷ್ಮದೊಳ (ರಾಜಕೀ. ೫-೩೬). ನೀರುದೇಗಿ : ೨. ಭೂರಿಭಯತಾಪದಲಿ ತಾಳಿಗೆ ನೀರುದೇಗಿದು ತುಟಿಯೊಳಗೆ ಸುಳುಮಾರ ಕಣ್ಣೆನೆ ಸೀಯೆ ಕರದಲಿ ಮುಚ್ಚಿದನು ಮುಖವ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೬-೪). ನೀರ್ವೇಗಿ : ೨. ಪರಿಯೆ ಮುಗಿಲ್ ಜಲಕ್ಕನಿರಲೆಣ್ಣೆನೆ ನೀರ್ವೇಗಿಯಲೈ ಬೆಳ್ಳಲೆರಗಲನಪ್ಪು ಕೆಯ್ಯೆ ತೊಜೆ . . . ಬಂದುದಕಿನಮುಳುನೀರದವಪ್ಪ ಶಾರದಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೬೩೨).

[ನೀರ್ + ತೆಗ್ಗಿ]

ನೀರ್ವೇರಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಅಲೆ, —ತರಂಗ : ಮಯ್ಯಿರಿ ಕರೆಗಣ್ಣು ಪಾಯ್ತಿ ಕಿಳಿ ನೀರ್ವೇರಿಯಂತಿರಿ ಶಾಣ್ಣು ಭೃತ್ಯುಧಾಸರಸಿಯೊಳಬ್ಬು ತೇಲ್ದು ತಣಿದಾಂ ಕಳೆನೆಂ ಭವದಾಪತಾಪಮಂ (ಚಳವಿ. ೧-೪) ; ಆ ಬಳನು ಪೊಂದು ವಿಸಿಖನು ತೊಟ್ಟು ಯೆಸೆಯೆ . . . ನೀರ್ವೇರಿಯನೆಚ್ಚಂತೆ ತರ ನುಸುಳಿ ಪೋಗಿ (ಸಮಪ. ೧೨-೭೪). [ನೀರ್ + ತೇರಿ]

ನೀರ್ವೇರಲ್, ನೀರ್ವೇರು (ನಾ). ಮೋಡ ; ಮುಗಿಲು : ನೀರ್ವೇರಲ್ [ಪಾಠಾಂ ನೀರ ತೇರಲ್], ಮುಗಿಲ್ — ತಿ. ೨ ಮೇಘಂ (ಕಶನಾ. ೪-೪೨) ; ನೀರ್ವೇರಲ್ ಗಾಳಿ ಮಳೆ ಸೋನೆ ಕಳವಲರ್ . . . ಪರ್ವತಂ ಮುದುವಿದಾಗೆಲ್ಲಮಾವಾವನಕ್ಕೆ ಗಲ್ಲಿಂತೆಂತು ಪಕ್ಕಾಗಿ (ಸಂಸಪ. ೨೯-೧೩೪). ನೀರ್ವೇರು : “ನೀರ್ವೇರನಲ್ ಮೇಘ” (ಕಶನಾ. ೫೬). [ನೀರ್ + ತೇರು]

ನೀರ್ವೇರು ‘ನೀರ್ವೇರ’ ನೋ.

ನೀರ್ವೋಣಿ, ನೀರುದೋಣಿ (ನಾ). ೧. ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಸ್ಥಳ. ೨. ನೀರಿನ ದೋಣಿ, —ಬಾನಿ : ಸುರಗಿಯೆ ಮಜ್ಜನದ ಪೀತವು ಸುರಸ ಮಜ್ಜನವಳ್ಳುನಮ್ಮ ತಾಂಬುಧಿಯ ನೀರ್ವೋಣಿಯ (ಸಾಕ್ಷಿ. ೩೩-೬೬). ೧೦ ‘ನೀರ್ವೋಣಿ’ ಎಂಬುದರ ಅಪಲಿಖಿತವಿರ ಬಹುದು. ನೀರುದೋಣಿ : ೧. ಸಮುದ್ರದ ಇಳಿತ ಎಷ್ಟೆ ಕಡಿಮೆ ಯಾಗಿದ್ದರೂ ಹಸಳದ ಕೊರಕಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ಮೊಳಕಾಳಾದ ನೀರುದೋಣಿಗಳು ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ (ಹಮಜಿ. ೩೪೨). [ನೀರ್ + ದೋಣಿ]

ನೀರ್ವೋಳಿ (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆ, —ಶುದ್ಧವಾದು : ನೀರಿಂ ತೊಳೆದಂ, ನೀರ್ವೋಳೆದಂ (ತಜ್ಜಾ. ೨೯೨ ಪ್ರಯೋ). [ನೀರ್ + ತೊಳೆ]

ನೀರ್ವೋಣಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ : ಅಂತು ನಿಯಚ್ಚರರಾಜನಾ ದಂದಿನ ನಿಧ್ಯಾಜಿವತೆಗಳ ಬಯ್ಯಿಟ್ಟಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿ ಕೊಳಸ ನಿಧಿಗಳಂತೀ ಭವದೊಳ ಎನಗೆ ಬೆಸಕ್ಕೆ ನೀರ್ವೋಣಿಗಳಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂದುವು (ರಾಂಕಿ. ೨೬೩೫ ವ) ; ಪುಳಕದ ನೆನದಿಂದ ಪೊಣ್ಣುವ ಹರ್ಷದ ಬೆಳಗಿಗೆ ನೀರ್ವೋಣಿವಂತೆ ತುಳುಕುವ ಸೊಗದಾಲಿ ನೀರ್ವೋಣಿಯನು ತಂದಿಳುಪುತನನ ಟ್ಟಿಪಳು (ಹದಿಬ. ೬-೪೪). [ನೀರ್ + ತೋಣಿ]

ನೀರ್ವೋಣಿ (ನಾ). ನೀರು ತುಂಬುವ ಅಗಲವಾದ ತೊಟ್ಟಿ, — ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ : ಮಜ್ಜನಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜನೋಪಕರಣ ಸಂಪಾದನವಗ್ಗ ಪರಿಜನಂದರಸು ಬಂದು ನೀರ್ವೋಣಿಯೊಳೊಲಾದಿ ಮಜ್ಜನಸೀತ ಮನಲಂಕರಿಸಿದಾಗಳ್ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೭೦). [ನೀರ್ + ದೋಣಿ]

ನೀರ್ವೋಣು (ಕ್ರಿ). ತೊಳೆ ; ಪ್ರಕ್ಷಾಲಿಸು : ಮುಡಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಳು ಮುಡುಗಿಯ್ದು ಮೊಗಮಂ ನೀರ್ವೋಣು . . . ಕಾಮನಂಟಿಗೆ ಸಂದದಿಯಾದಳ್ ಲಲಿತಾಂಗಿ (ಮಜ್ಜಾ. ೧೫-೪೬). [ನೀರ್ + ತೋಣು] ನೀರ್ವೆಡೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಓಟ, —ಪ್ರವಾಹ : ಕಡಲ ನೀರ್ವೆಡೆಗೆ ನಿಲ್ಲದಿ ಯಾಗಿ, ಮಾರುತಿಯು ನಿಶ್ಚೇಯಕೊಂಡು ಮುನ್ನುಡಿಯಾಗಿ ಕುಳ್ಳುದಲೆ ವನವಕ್ಕಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೪೨-೨೧೨). [ನೀರ್ + ನೆಡೆ]

ನೀರ್ವಳ (ನಾ). ನಲ್ಲಿ ; ಕೊಳಾಯಿ : ಒಂದು ಕಿಟಕಿಯ ಬುಡದಲ್ಲಿಯೇ ನೀರ್ವಳದ ಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದರು (ಕಾಮ್ಯಾ. ೩೩). [ನೀರ್ + ನಳ]

ನೀರ್ವಿಲ್, ನೀರುನಿಲ್ಲು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹಳ್ಳ, ಕೊಳ್ಳ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ) ನೀರು ನಿಂತಿರು. ೨. ಗರ್ಭ ನಿಲ್ಲು ; ಗರ್ಭಧಾರಣೆ ಯಾಗು ; ಬಸಿರಾಗು : ನೀರ್ವಿ ನೀರ್ವೊಂದು ದಿನಕ್ರಮದಿಂ ಬಸಿಜ್ಜಾ ಬಳಿಯ . . . ಮನಕೆ ಪುದುಮಯಕೆ ಪುದುಂಗೊಳೆ, ಸೀತೆ ಬಸಿಜ್ಜಾ ಯಾದಳ್ (ರಾಮಾ. ೨೧-೬) ; ಅಂತು ಭಟ್ಟಸಿದ ಕೆಲದಿನಂಗಳ್ಗೆ ಪೆಣ್ಣ ನೀರ್ವಿಲ್ಲು, ಬಸಿರ್ವಳಿದು . . . ಸುಪ್ರಸುಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಅದ್ವೈತ. ೫-೪). ನೀರುನಿಲ್ಲು : ೧. ತ್ಯಾಜ್ಯದ ಹಳ್ಳದಾಗಿ ನೋಡಲ್ಪಡು ನೀರು ನೀರು ನಿಂತಿರೋದನ್ನೆ ? (ಮಲಮ. ೪೭೦). ೨. ಅವಳಿಗೆ ನೀರು ನಿಂತದೆ ಕಣೋ, ಬೆಪ್ಪು ಹುಡುಗಾ ! (ಮಲಮ. ೪೭೦). [ನೀರ್ + ನಿಲ್]

ನೀರ್ವೆರಳು (ನಾ). ಅಪರಕರ್ಮದ ಒಂದು ಭಾಗ ; ಹೆಣದ ಮೇಲೆ ನೀರು ಸುರಿಯುವುದು : ಅಮ್ಮತಕೀರ್ತಿಯ ತಿರುಳು ಮೋಡ ಗಳ ನೀರ್ವೆರಳು ಮೃತನಿಗದು ಇದ್ದವರು ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಗು. ೮೫-೨೦). [←ತುಳು. ನೀರ್ವೆರಲ್]

ನೀರ್ವೆಲ (ನಾ). ನೀರಾವರಿಭೂಮಿ ; ತರಿಜಮಾನು ; ಗದ್ದೆ : ದೇವರ ನಿವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ದಶವಂಧದ ಗಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ನೀರ್ವೆಲಂ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರು ೨ (ಕಣ. ೩-೪-೨೩೮ ; 1052) ; ಉಡಿಯುತ್ತಂ ನಂದನಂ ಗಳಂ ನೀರ್ವೆಲನಂ ಕಿಡಿಸುತ್ತಂ ಲಂಕೆಗವರ್ ಪಡೆದರ್ ಕಿಶ್ಕಂಕರಕವಿ ಗೆಬುಡರ್ವದಬಲಂ (ಪಂಚಾಮಾ. ೧೪-೪೯). [ನೀರ್ + ನೆಲ]

ನೀರ್ವೆಲಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಆಶ್ರಯ, —ಜಲಾಶಯ : ವನತೆಯ ಮೇಗಾಲ್ಪಕ ಪಾಸಟಿಯಂ ನಾಮಯ್ಯನೆವೆಂದು ಮನದೊಳ್ ಭಾನಿಸಿ ನೀರ್ವೆಲೆಯೊಳಗಾ ದಿನದಿ ತನಗೆಯ್ಯುವು ಕೊರ್ಮಂ ಮೇದಿನಿಯೊಳದಣು ನುತ್ತು ಮರ ಪದಂ ಬಯಸದ ಟೀವಿಗಳುಂಟಿ (ಜಯಕಾ. ೩-೨೪) ; ಉಟ್ಟಿದು ತೊಟ್ಟಿದಿಲ್ಲವನಾ ತಡಿಯೊಳಗಿಟ್ಟ ನೀರ್ವೆಲೆಯನು ಹೊಕ್ಕು ನೆಟ್ಟನೆ ನೀರಾದವ ಸ್ವಪಸುತರು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೧೩೦) ; ನೀರ್ವೆಲೆಗಳಂ ಸೂಟ ಸುತೆ ತಿಡಿದುದು ತಂಪುಗಾಳಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೧೪-೪೨೬). [ನೀರ್ + ನೆಲಿ]

ನೀರ್ವೆಲೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಮುಳುಗು : “ಅಗುಟ್ಟಂ = ನೀರ್ವೆಲೆ ದಪ್ಪಿದಂ (ಮುಬುಗಿದಂ)” (ಹಮಜಿ. ೫೦. ೧). [ನೀರ್ + ನೆಲೆದಪ್ಪು]

ನೀರ್ವೋಣ (ನಾ). ನೀರಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೋಣ : ರಣಹೇದಿಗಳಾದವರ ಕಣ್ಣಿನ ನೀರ್ವೋಣ ಗರು ತ್ಯಂತನಂತಿಹುದು (ನೋಪ. ೧೨-೪೪). [ನೀರ್ + ನೋಣ (<ನೋಣ)]

ನೀರ್ವಂಚಿ (ನಾ). ಸ್ನಾನಮಾಡುವಾಗ ಅಥವಾ ಮಡಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಉಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ, ಜಾಳುಜಾಳಾಗಿರುವ ವಸ್ತ್ರ ; ವಾಣಿ ಪಂಚಿ ; ಮಡಿಸಂಚಿ : ಊಟಮಾಡುವಾಗ ಉಡುವ ನೀರ್ವಂಚಿಯನ್ನು ಉಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಅಘೋಸಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದು (ಕಥಕ. ೯೫). [ನೀರ್ + ಪಂಚಿ]

ನೀರ್ವಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನಲ್ಲಿ ನೆನೆಹಾಕು, — ತೋರಿಸು : ಬಂದಾಕೆ ನುಡಿಸೆ ಬಾಯ್ಬಿರಿಸಂದದಿ ನೀರ್ವಹಿಸಿದಕ್ರಿ ತೀವಿರೆ ನುಡಿಯುಂ ಕುಂದಿರೆ (ಪ್ರಾಕೃತ್ಯ. ೧೭೪೫). [ನೀರ್ + ಪಡು + ಇಸು]

ನೀರ್ವನಿ 'ನೀರ್ವನಿ' ನೋ.

ನೀರ್ವೀರೆ (ನಾ). ಹೀರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಮಾಂಗಾಯ್, ನೀರ್ವೀರೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೨೬ ದೃಷ್ಟಿ). [ನೀರ್ + ವೀರೆ]

ನೀರ್ವೂವು 'ನೀರ್ವೂ' ನೋ.

ನೀರ್ವೂಯ್ 'ನೀರ್ವೂಯ್' ನೋ.

ನೀರ್ವಟ್ಟಿ 'ನೀರ್ವಟ್ಟಿ' ನೋ.

ನೀರ್ವಾವಿ (ನಾ). ನೀರಿರುವ ಬಾವಿ : ಹಾರುವನೊ ನೀರ್ವಾವಿ ಯೊಳಗೆ ? ಹೀರುವನೊ ಕೆಹಿವನನು ? (ಕವಿಪ್ರ. ೧೯-೭೬).

[ನೀರ್ + ಬಾವಿ]

ನೀರ್ವಿಡು, ನೀರುಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಒಸರು, — ಜೆನುಗು : ತಾರಾಪತಿಹ್ಯುತಿಗೆ ನೀರ್ವಿಡುಂದೆಂದರತ್ನ ಹಾರಂಬೊಲೊಪ್ಪುವ ಭುಜಂಗಳ ಕಂಕಾಳಿಯೆ ತೋರಲ್ಪ ಬತ್ತವೆ ಬೆಸುರ್ತವೆ ಭೀತಿಯಿಂದ (ಉಪಾ. ೨೫-೧೯). ನೀರುಬಿಡು : ೧. ಕಿರಾಣಿ ಮಾಲಿನ ಪೈಕಿ ಜವಳ ಹಿಡಿಯುವ ಅಂದರೆ ನೀರುಬಿಡುವ ಮಾಲು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ . . . ಕೆಡು ತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೨೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಈ ಎಲ್ಲ ಭಿನ್ನರುಚಿಗಳಿಗೆ ನಾಲ ಗಿಯು ನೀರುಬಿಡು(ಕಡೆಯು)ವುದರಲ್ಲಿಯೇ ರಸರಹಸ್ಯವು ಅಡಗಿ ಕೊಂಡಿದೆ (ಸಾಹಿತಿ. ೯). ೨. (ಕಾಲುವೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ನೀರು ಹಾಯಿಸು : ಅವಕ್ಕೆ ಒಂದು ಗಂಟೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅಷ್ಟು ನೀರು ಬಿಡಿ. ಇಂಬೆಗಿಡವೂ ಅಪೂ ಬದುಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ (ಬಾಳಹೂ. ೨೪೧). ೩. ಧಾರೆಯೆರೆ; ನೀರು ಸುರಿ : ದಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನೀರು ಬಿಡೋಣ (ಗಂಗಾಮ. ೧೪೯). ೪. (ಆಲಂ) ತರ್ಪಣವನ್ನು ಕೊಡು; ತಿಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ನೀಡು : (ಕ).

ನೀರು ಬಿಡುವ ಕಲ್ಲು = ಬೆಳುದಿಂಗಳಿಗೆ ನೀರು ಒಸರುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು; ಚಂದ್ರಕಾಂತ : ಬಿಡುಗಲ್ಲು — ಬೆಳುದಿಂಗಳಿಗೆ ನೀರು ಬಿಡುವ ಕಲ್ಲು (ಗಂಗಾಮ. ೨೩೪).

[ನೀರ್ + ಬಿಡು]

ನೀರ್ವೀಳ್, ನೀರ್ವೀಳ (ನಾ). ಜಲಪಾತ; ಅಬ್ಬಿ; ತಡಸಲು : ಮಲ್ಲಮಲ್ಲನೆ ತೇರಿ, ಅಳದಲಿ ಮಲೆಯಡೆಯೊಳಲುಗದೆಯೆ ಅಲುಗಿ, ಕಡಿದು ಬಂಡೆಗೆ ಬಂದು, ನೆಗೆದು ಬೆಳ್ಳಂಗೆಡೆವ ನೀರಾವೀಳ ಬೆಳ್ಳು ! (ಕನ್ನ. ೧೭೫-೫). ನೀರ್ವೀಳ : ಮುತ್ತುಗಳ ರಾಸಿ ಸುರಿವಂತೆ ನೀರ್ವೀಳಗಳ ಬೆಳ್ಳಿಯೋಲ್ ಬೆಳ್ಳಂಗೆಡೆದು ಪರಿದವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೪೮೧-೨೦೧). [ನೀರ್ + ವೀಳ್ (< ವೀಲ್^೨)]

ನೀರ್ವೀಳ 'ನೀರ್ವೀಳ್' ನೋ.

ನೀರ್ವೀಂಕೆ (ನಾ). ದ್ರವರೂಪವಾದ ಬೆಂಕಿ; ಲಾವಾರಸ : ಪೋಷ್ಣಲಿಸಿದುದು ಕೋಪನಜ್ವಾಲೆ ಭೂಮಿಸಿಗೆ. ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿ ಪರ್ವತ ಜ್ವಾಲಾಮುಖಿಯ ಮುಖಂ ನೀರ್ವೀಂಕೆಯಂ ಪೊನಲ್ಲರಿಯತೋಕಂ ಪಂತೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೨-೪೮೮). [ನೀರ್ + ಬೆಂಕಿ]

ನೀರ್ವೀತ್ತ (ನಾ). — ನೀರುಹಬ್ಬಿ : ಕೈಯ ಚಾಚಿ ತಡೆವಂತೆ ನಾಟ ನೀರ್ವೀತ್ತ ಬಾಗಿ ಎಳೆದು ಹಿಡಿದರೇನನಳ ಮುಗಿಲ ಬಣ್ಣದಾ ಮಂಜುಸೀರೆ ನೆಳೆದು ಒಯ್ಯೊ ನಿನ್ನ ಜೊತೆಗಿರಲಿ, ಮೇಘವೇ ಸಯಣ ಬೆಳೆಸುವಾಗ (ಮೇಘವ. ೧೧-೪೧). 'ಅಂಬುವೇತವ' ಪರಾ.

[ನೀರ್ + ಬೆತ್ತ]

ನೀರ್ಮಳೆ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿ.

ನೀರ್ಮಳೆ ಗಂಡ = ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಗಂಡ; ಸಾರಾಯಣ; ವಿಷ್ಣು : ನೀರ್ಮಳೆ ಗಂಡನಂ ಪಂಡತಿಯೊಳ್ಳಾ ಪನ್ನತಿಕೆಯಂ ಪಂಜುವೆತ್ತ ದಿಸುಗೊರಲ ರಕ್ತಿಸು ಪೂಗುವರತೆಯಂ (ವಿಕೋಪ. ೩-೩).

[ನೀರ್ + ಮಳೆ]

ನೀರ್ಮಜ್ಜಿಗೆ, ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ (ನಾ). ನೀರು ಹೆಚ್ಚಾದ ಮಜ್ಜಿಗೆ : ರಸರಸಾಯನವ ಚಪ್ಪರಿದು ನೀರ್ಮಜ್ಜಿಗೆ ಹಸಗೆಯ್ದಿರಲಿಂಟಿದರು (ಮೋಹ. ೩-೫೭); ಅತ್ತಿರನೆ ಹುಗ್ಗಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಉಂಡ ಪಾಸಕ ನೀರ್ಮಜ್ಜಿಗೆಗಳ ಸವಿದು ಬೇಗ (ವಾದಿಕ. ೪೦-೩); ಬಾಲ್ಯೋದರ್, ನೀರ್ಮಜ್ಜಿಗೆ (ಶಬ್ದಕ. ೯೨ ಪ್ರಯೋ). ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ : ಕ್ಷೀರ ಸಾಗರವ ಪೊಂದಿದವ ಮಥಿಸಿದ ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ ಕಾಣನೆ (ಪೂರಂ. ೧-೫೫-೧); ಒಂದು ಲೋಟ ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನೋ ಇಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ಪಾನಕವನ್ನೋ ಮಾಡಿಕೊಡು (ಸಂಕರ. ೩೫); ಬೇಸಿಗೆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಾನಕ, ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ, ರಸಾಯನಗಳನ್ನು ನಾವು ನಮ್ಮ ಇಷ್ಟಮಿತ್ರರೊಡನೆ ಕಲಿತು ತಿಂದು ಕುಡಿಯಬೇಕೆಂಬ ಮತುಧರ್ಮಗಳು . . . ಹಿತವಾದ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಸತ್ಯಕ್ರ. ೨); ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ನೀರುಮಜ್ಜಿಗೆ ಬಯಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾಥೆ). [ನೀರ್ + ಮಜ್ಜಿಗೆ] ನೀರ್ಮಜ್ಜಿದಾಣಿ (ನಾ). (ನದಿ, ಹೊಳೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಆಳವಾದ ನೀರಿರುವ ಪ್ರದೇಶ; "ಹ್ರದ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ನೀರ್ಮಜ್ಜಿದಾಣಂ, ಕಾಳ್ಗಿಡುವೇಲಿ (ಶಬ್ದಕ. ೪೭ ಮೃತ್ಯು).

[ನೀರ್ + ಮಜ್ಜು + ತಾಣ]

ನೀರ್ಮಣ್, ನೀರುಮಣ್ಣು (ನಾ). ನೀರಾವರಿಯುಳ್ಳ ಭೂಮಿ; ತರಿಜಮೀನು : ಅರೆಕೆಲೆಯ ಮೂಡಣ ಕಡೆಗೋಡಿನ ನೀರ್ಮಣ್ಣು ಮಣ್ಣಂಗಳಯ್ಯಳಂ (ಎಳ. V, ಅರಕ. ೨೪-೧೧; ಸು. 900); ಪನ್ನಿಮ್ಣು ತ್ತರ ಹೆಸುಮಾವಾದಿಯ ಕೆಜಿಯ ಕಾಲು ಪದಿಮ್ಣುತ್ತ್ರ್ನಿಮ್ಣು(F)ಣ್ಣು ಮಂಫತ್ತರ್ (ಸೌಭ. IX-i, ೩೧-೩೨; 931); ಪನ್ನೆರಡುಂ ಗಲಟ್ಟಿ ನೀರ್ಮಣ್ಣು ಮಂ ಪದಿಂಬರ್ ದೇವಡಿತಿಂಗಳ್ಗಂ ತಮಗಂ ಮನೆಗಂ . . . ಧಾರೆಯನೆಡೆದು ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಳ. IV(R), ಜಾಮರಾ. ೧೧೪-೧೩; ಸು. 10ನೆಯ ಶತ); ಅಣಿಯಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗಣ ನೀರ್ಮಣ್ಣುಳ್ಳು ಕುಂಪಾಣಿಗೆಜೆಯ ಕೆಳಗಣ ನೀರ್ಮಣ್ಣುಳ್ಳುನಿತು ಗದ್ದೆಯುಮಂ . . . ಕೊಟ್ಟಿರು (ಸೌಭ. IX-i, ೨೪೫-೨೨; 1146). ನೀರುಮಣ್ಣು : ಆ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗಣ ಬಿದ್ದಲೆ ನೀರುಮಣ್ಣು ಸಹಿತವಾಗಿ ಜಗತೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿ ದತ್ತಿ (ಎಳ. XI, ದಾನಣ. ೪-೨೨; 1149). [ನೀರ್ + ಮಣ್] ನೀರ್ಮನುಜ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮಾನವ : ಕೊಡೆ ಮೇಣಗಪ್ಪಡೆ ಗೊಂಗಡಿ ಬಹುರಮ್ಯವಡೆದಿದ್ದ ಸಳಲಾತಿದಳೆ . . . ನೀರ್ಮನುಜರಂತೆಯೊಡುತಿದ್ದರೊರುಗರು (ಮೋಹ. ೪-೪೧).

[ನೀರ್ + ಮನುಜ]

ನೀರ್ಮನುಷ್ಯ (ನಾ). — ನೀರ್ಮನುಜ : ಜಲದೇವೀಜನಮಂಜಿನಂ ಸಕಳತದೇವೀಜನಂ ಮುಟ್ಟು ದತ್ತೊಲವಿಂದಂ ನೆಜಿ ನೀರ್ಮನುಷ್ಯರನ್ನೊಲಾ ದೇವರ್ಗಳಂ ತೇಂಕಿದರ್ (ಬಾಧಪ. ೮-೧೩೭). [ನೀರ್ + ಮನುಷ್ಯ] ನೀರ್ಮನೈಯ (ನಾ). — ನೀರ್ನೈಲ : ಬೆಂ(ಂ)ಡ್ಡಿಯೊಪ್ಪಂನೇರಡಣಿ ಹಂದರನೆ ಮುಖ್ಯವಾ ಭೂಮಿಗಧೀಶ್ವರರೊಲವಿಂಪಂ ಲೋಕಾಭರಣ ಮುನೀಂದ್ರಂಗೆ ತೇಜಸಾಮ್ಯಮುನಿತ್ತರು ಅಂತು ನೀರ್ಮನೈಯಮುಂ ಸರೈನನುಶ್ಯಮುಮಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರ್ (ಸೌಭ. IX-i, ೩೨೦-೯; 1194).

[ನೀರ್ + ಮನೈಯ]

ನೀರ್ಮಯ್ 'ನೀರ್ಮಯ್' ನೋ.

ನೀರ್ಮಳಿ 'ನೀರ್ಮಳಿ' ನೋ.

ನೀರ್ಮಳಿಗಣಿ (ಕ್ರಿ). ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಮಳೆ ಸುರಿ, —ವರ್ಷಿಸು : ಬಹುಕಾಲವುನಗಿ ನೀರ್ಮಳಿಗಣಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಕಹತ ಮೃದ್ವಿಂದುಗಳ ನೀಗ ಸುರಿದವನೆಂದು ಮಹಿ ನಭಸ್ಥಳಲೂಭ್ಯಮುಖನಾಗಿ ಸೂಸುವ ರಜದ ಸೋನೆಯನೆ ದೂಳಿ . . . ವಿಂಧ್ಯಾದ್ರಿಯಂ ಫಲಗುಣನ ಸೇನೆ ತುಳಿದುಕೊಂಡು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೦-೪).

[ನೀರ್ಮಳಿ (< ನೀರ್ಮಳಿ) + ಕಣಿ]

ನೀರ್ಮಳಿ, ನೀರುಮಳೆ, ನೀರ್ಮಳಿ (ನಾ). ಗದ್ದೆ, ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ನೀರೊದಗುವಂತೆ ಸುರಿಯುವ ಮಳೆ : ನೀರ್ಮಳಿ ಕೊಳ್ಳ ಪರ್ವಿಗಿಗಾಯುಂ ಶ್ರೀಯುನಾರೋಗ್ಯ ಮುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೬೬). ನೀರುಮಳೆ : ನೀರುಮಳೆ ಬಂದು ಕೆರೆ ತುಂಬು (ರೂಢಿ). ನೀರ್ಮಳಿ : 'ನೀರ್ಮಳಿಗಣಿ' ಪರಾ.

[ನೀರ್ಮಳಿ + ಮಳಿ]

ನೀರ್ಮಳನಸ 'ನೀರ್ಮಳನಸ' ನೋ.

ನೀರ್ಮಳನಿ 'ನೀರ್ಮಳನಸ' ನೋ.

ನೀರ್ಮಳವು? (ನಾ). ೧. ಹೊಳೆಯುವ ಹಸಿರು ಬಣ್ಣ ದ ಮಾವು. ೨. ಹಸಿರುಕಾಂತಿಯ ಮಾವಿನ ಬಣ್ಣ ದ ಸೀರೆ. ೧, ೨ : ಅಮೂಲ ಬಳಿಯುಂ ಸಿರಿ ಭಾವನೆಯಂ ಬಿಗಿದು ತಲೆ ನೀರ್ಮಳವಂ ನೀರ್ಮಳವಂ ನಿಜವಿದಿದಾ ನಗರೀನತಿ ವಿಶಾಸದಿಂದಮುಟ್ಟಂತಿಕ್ಕುಂ (ಪರ್ವದಾ. ೧-೬೨). [ನೀರ್ಮಳ + ಮಾವು]

ನೀರ್ಮಿ, ನೀರುಮಿ (ಕ್ರಿ). ಸ್ನಾನಮಾಡು ; ಮಿಾಯು : ಬಾಡಬಂ ತಾನ್ಲಿ . . . ಮಾದರ ದೂಡಿನು ನೀರ್ಮಿದೆಡೆಯೊಳೆಡೆ ಯಾದಿ ದಿದ್ದನು ಎದ್ದ ನದೆ ಕೆಸರಿಂ ತೊಳೆದುಕೊಂಡ (ಬಸವ. ೫೬-೫೪); ಎಳಲತೆಯಳು ಮಳೆಗೆ ಮೈಯೊಡ್ಡುವವೋಲಾ ನಾಲ್ಕುಗಲಿನ ನೀರ್ಮಿದು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೯). ನೀರುಮಿ : ಅವಳು ತುಂಬುಬಸುರಿಯಾಗಿದ್ದು ಸಂಗಡಲೇ ನೀರುಮಿದು . . . ಗಂಡನ ಸಂಗಡ ಹೊರಟಳು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೪೬). [ನೀರ್ಮಿ + ಮಿ]

ನೀರ್ಮುಟ್ಟು, ನೀರುಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರನ್ನು ತಾಕು, — ಸ್ಪರ್ಶಿಸು : ಆ ಜ್ವಾಲೆ ಬಳಕಲ್ಲಿ ನಿಂದು ಧಾರ್ಮಿಕವರೂಳುಂಟೆ ತನ್ನ ನೆಂತಾದೊಡಂ ನೀರ್ಮುಟ್ಟಿದಂತೆಯೊನಾ ತಡೆಗೆ ದಾಂಟಿಸುವ ಕೂರ್ಮೆಯುಳ್ಳವರೊಡನೆಲ್ಲಾ ನಾವಿಕರೊಳ್ಳವಳ್ಳಂತೆಂದರು (ಚೈಮಿಭಾ. ೯-೨೫). ನೀರುಮುಟ್ಟು : ೨. ಮಲಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿವರ್ಜಿಸಿದ ನಂತರ ನೀರಿನಿಂದ ಶುದ್ಧಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : (೪). ೩. ಮಲಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ವಿವರ್ಜಿಸು : ಜೋಗಿಪುರದ ಹತ್ತಿರ ಹಂ ಯುವ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿಕಾಲುವೆ ಬಳಿ ಸರಸನೆ ನೀರುಮುಟ್ಟು, ಕಾಲೆ ಕೆಡುಕೊಂಡು ಜೋಗಿ, ಜೋಗಿಪುರ ದಿದ್ದ (ಸಸ್ಯಾ. ೨೦೧).

[ನೀರ್ಮು + ಮುಟ್ಟು]

ನೀರ್ಮಳುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ : ಕೋಗಿಲೆ ಕಾಮುರುಳಿ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಯಲಗೋ ಹುಲ್ಲುಬಂದಿಗ ನಿಬ್ಬ ನೀರ್ಮಳುಗೆ . . . ಕೆಂಡವಕ್ಕಿಗಳನುಣಿಸೊಪ್ಪಿದವು (ಸಾಶ್ವಭಾ. ೫-೨೨).

[ನೀರ್ಮಳುಗೆ + ಅ]

ನೀರ್ಮಳುಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗು ಹಾಕು, — ಸ್ನಾನ ಮಾಡು : ಗೃಹಸರೋವರಚಕ್ರಂಗಳ್ಳೆ ಪಾಸಿಯೆಂಬಾಸೆಗೊಡುವ ಬಾಸೆದಳೆದು ನೀರ್ಮಳುಗುವ ನಿತಂಬಿನಿಯರುಂ (ರಾಜಕೀ. ೨-೧೬೬ ನ); ನಿತ್ಯ ನೀರ್ಮಳುಗುವನು ಹತ್ತಿದಡೆ ಸ್ವರ್ಗವನು ಎತ್ತಿ ಹಸ್ತವನು ಜಲ ದೊಳಿಪ್ಪಾ ಕಪ್ಪೆ ಹತ್ತದೇಕೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೨೨).

[ನೀರ್ಮಳುಗು (< ಮುಳುಗು)]

ನೀರ್ಮುಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕೊಳಸಂಕೆ, ನೀರ್ಮುಳ್ಳಿ, ನೀರುಗೊಬ್ಬಿಗಡ (ಮೃದ್ವಿ. ೧೦-೧೬೦).

[< ತಮಿ. ನೀರ್ಮುಳ್ಳಿ]

ನೀರ್ಮಯ, ನೀರ್ಮಯ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಮೇಲುಭಾಗ : ಗಿರಣಿಕುಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ನೀರ್ಮಯ ಮೇಲೆ ಶಬ್ದ ಹರಡಿತು (ಪುನರು. ೨೬೪). ನೀರ್ಮಯ : ೨. ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಶರೀರ : ಅಳಿಕುಂಠದಂಟೆನಡೆ ತಾಪರೆಮೊಗ್ಗ ಮೊಲೆಯ ನೀರ್ಮಯ ಮಿಂಗಳಣ್ಣು ಲಲಿತೋತ್ಪಲಗಂಧಿಯರು ನೀರ ಹೊಕ್ಕರು ಕೊಳಕೆ ಪೂಗೊಳ ಬಂದಂತೆ (ಪ್ರಸಾ. ೫-೫೨). ೩. ಪೊಳ್ಳುಮೈ ; ಮೊಜ್ಜು ದೇಹ. [ನೀರ್ಮ + ಮಯ]

ನೀರ್ಮೊಗ್ಗ, ನೀರುಮೊಗ್ಗ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ತೋಡು, — ತೆಗೆದು ಸುರಿ : ಫಗಪತಿ ತಾನೆ ಜೈನಸವನೋತ್ಸವದೊಳೆ ಹಿರಿದಟ್ಟಿಯಿಂದ ನೀರ್ಮೊಗ್ಗಿಯಲೊಡರ್ಪ ಪಂಚಮಪಯೋಧಿಗೆ ನೀರಿದನಕ್ಕುಮಯ್ಯ ದೋಯುರ್ಗವನುನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೨೦); ಒರ್ವಳೊಡನೆ ನೀರ್ಮೊಗ್ಗಿದವಳುನಿಟ್ಟವರ ಸಂಜಯಮನುಡಿಗಿದಳೇಂ ಜಾಣೆಯೋ (ಸದ್ವಿ. ೪-೪೫); ಸಗ್ಗದಾಣ್ಣನ ವಜ್ರಹತಿಯಿಂದ ಸಾಗರಕೆ ಮುಗ್ಗುವ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳ ಮಜುಗಳ ಸಮೂಹವೆನಲೊಗ್ಗಿನಂ ಪೆಗರದಲ ನೀರ್ಮೊಗ್ಗಿಯಲಿಳಿದ ಕಾಮುಗಿಲ ಬಳಗಗಳೆನಲು (ಚೈಮಿಭಾ. ೩-೬೪). ನೀರುಮೊಗ್ಗ : ಇತ್ತ ನೀರುಮೊಗ್ಗಿಯಲು ಹೋದ ಅತ್ತಿಗೆ ನಾದಿನ ಯರು ಮರಳಿ ಬರುವಾಗ ಒಂದೂವರೆ ಜಾವವೇ ಸರಿದಿತ್ತು (ಮರಮ. ೬೫); ನೀರುಮೊಗ್ಗಿಯುವುದು, ನೆಟ್ಟ . . . ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸ ಗಳಲ್ಲೂ ಅವಳು ಪ್ರಾಯದವರೂ ನಾಚುವಂತೆ ಗೇಯುತ್ತಾಳೆ (ಅನಾಥ. ೨೧).

[ನೀರ್ಮ + ಮೊಗ್ಗ]

ನೀರ್ಮೊರೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಅಬ್ಬರ, — ಅರ್ಭಟ : ಗುತ್ತಿ ಕತ್ತಲೆ ಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ, ಮಳೆಯ ಮುತ್ತು ತೋರಿಯ ನೀರ್ಮೊರೆಯನ್ನೂ ಮರಗಳಲ್ಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಗರ್ಜನೆಯನ್ನೂ ಆಲಿಸುತ್ತಾ . . . ನಿಂತನು (ಮರಮ. ೫). [ನೀರ್ಮ + ಮೊರೆ (< ಮೊರೆ)]

ನೀರ್ಮಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಕ್ಕಿಗಿಡ : ನೀರ್ಮೊಂಡಿ, ನೋಚ್ಚು, ನೀರ್ಮಕ್ಕಿ (ಮೃದ್ವಿ. ೬೪-೧೬೦). [ನೀರ್ಮ + ಲಕ್ಕಿ (< ಲೋಕ್ಕಿ)]

ನೀರ್ಮಕ್ಕಿ, ನೀರಕ್ಕಿ, ನೀರುಮಕ್ಕಿ, ನೀರುಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಕೊಕ್ಕರೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಪಕ್ಷಿ : ಜಲಚರಪಕ್ಷಿ : ದಿಸು ಸುಯ್ಯುತ್ತಗಲ್ಲಿದ್ದ ನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳಾಗಲಾ ಕೂಡಿ ತೋಡಾದುವು (ಅದಿಪ. ೧೨-೯); ಪೂಗೊಳನಂ ತಿಳಿಯಿಟ್ಟು ನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳಂ ನೆರೆವರ್ಚಿಸುತ್ತಂ (ಗಿರಿ. ೬-೪೨ ವ); ನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳೆಂಬರಕ್ಕೆ ಶಫರಪ್ರಕರಂ ನಯನಕ್ಕೆ . . . ತಕ್ಕಳಿನಾದೆಯರ್ ವಿಮಳಲೋಚನೆಯರ್ ಜಲಕೇಳಿಗೆಯ್ದಿದರ್ (ಪಶು. ೧೧-೬೯); ದಿಡದೆ ಬೆಂಡೆದ್ದೇಳ್ಳ ತಲೆಗಳ ಗಡಣನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳ ಸರಿಯು ನಡುವೆ ನಲಿನಲಿದಾಡುತಿದರ್ (ಕುನ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೨-೨೬); ಎಸೆವ ನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳ ಸಂಗಡಿಂ ಭೃಂಗದಿಂದಾ ಕೊಳಂ ಕಣ್ಣೆನೆದುದು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೫-೯); ನೀರ್ಮಕ್ಕಿಗಳ ಜಳಕೇಳಿಗೆ ಮೊಗವಿವು (ರಾಮಾ. ೬೧-೨೪); ದಿವ ನೀರ್ಮೊಗ್ಗೊಳ ಬಂದುಣುವ ಪರಮಮೊರೆ ನೀರ್ಮಕ್ಕಿ ಗಳ ಬೇಟೆದಿಂಚರದೊಡನೆ ಹೊಂಟ ನನ್ನನೆಳೆಪುದಲ್ಲೆ? (ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೪೬-೪೬). ನೀರಕ್ಕಿ : ನೀರಕ್ಕಿಯೆಂದು ಚಾದಗವಕ್ಕಿ ನಾಲ್ಕಿರದು ವಾರಿಕಣಮಂ ಬಯಸಿ ಮೇಘಕ್ಕೆ ಬಾಯ್ತೆಡಲು (ಪಂ. ಪಶು. ೧೧-೬೨). ನೀರುಮಕ್ಕಿ : "ಕವಿ — ನೀರುಮಕ್ಕಿ, ಗುದ್ದಿ" (ಒಪ್ಪ. ೧೯). ನೀರುಹಕ್ಕಿ : "ಪುಸ್ತಕಾಹ್ನಿ, ಸಾರಸಂ—೨ ಸಾರಸಹಕ್ಕಿ ಹೆಸರು. ನೀರುಹಕ್ಕಿ, ಜಲಪಕ್ಷಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೦). [ನೀರ್ಮ + ಹಕ್ಕಿ]

ನೀರ್ವಚ್ಛಲ್ (ನಾ). ನೀರಿನ ಕಾಲುನೆ, —ತೋಡು : ಪಡುವಣೇರಿ ಮೇರೆ ಬಡಗಲು ಹಳ್ಳದಿಂದ ಪಡುವ ಮುಂದಾಗಿ ಪರದ ನೀರ್ವಚ್ಛಲ್ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ೩೪೦, ೧೩೪-೫೦ ; 1194). [ನೀರ್ + ಬಚ್ಛಲ್] ನೀರ್ವಟಿಗೆ (ನಾ). ಅಂಬಿಗೆ; ನಾವಿಕ; ಬೆನ್ನ : ಕೊಲ್ಲುಟಿಗಂ, ಗಲೆವಟಿಗಂ, ದೀವಟಿಗಂ, ನೀರ್ವಟಿಗಂ (ತಬ್ಬಾ ನು. ೪೪೧ ಪ್ರಯೋಗ).

[ನೀರ್ + < -ಅಟಿಗ]

ನೀರ್ವಟ್ಟಿ, ನೀರ್ಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಮುಖಾಂತರ ಸಾಗುವ ದಾರಿ; ಜಲಮಾರ್ಗ : ನೀರ್ವಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಸಡೆದು ಕಳಕಪ್ಪುರ . . . ಬಬ್ಬರಾದಿ ದ್ವೀಪ ದಶಪೂರ್ವಾಪರ ಸಮುದ್ರೋಪಕಂಠದ ಪಟ್ಟಣಗಳಂ ಪೊಕ್ಕು (ಬಂಕರಿ. ೪-೧೩ ನ); ಕೆಲವು ದಿವಸಕ್ಕೆ ಬಂಧುಪತ್ರಂ ನೀರ್ವಟ್ಟಿ ಯೊಳ್ಳುತ್ತಂ . . . ಮುಂ ಪೋದ ಪೊಳೆಗೆ ಬಂದು(ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೮-೧೦ ಪ); ಮುರುದಧೀನದ ಚಮತ್ಕರಿಸಿ ನೀರ್ವಟ್ಟಿಯೊಳಗಿರದೆ ಚರಿಸುವ ಪಡಂಗಗಳ ಗಡಣಮೊ . . . ಎನೆ ಚತುರ್ಬಲಮಯ್ಯಿತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೮); ಶ್ರೀಕಲ್ಯಾಣೇತೀರ್ಥದೊಳೊಂದು ಸುಚರಿತಂ ಸುರಸರತ್ಕೂರದೊಳೊಂದು ಪೊಜಮಟ್ಟಿ ನೀರ್ವಟ್ಟಿಯ ಬಾಯ್ದರೆಗಂ ಮುಟ್ಟುಂಗಿ ನೆಗು ನೀಡುವ ನೀರಾನೆಯ ಬಜಾಕೆಯೊಳೆಸೆವ ಪೊಂದಂದಿಗೆಯ ತೀರ್ಥಮನೆ ಪರ್ವ ದೆಂದು (ಚಕವಂ. ೧೦೪-೧೧). ನೀರ್ಬಟ್ಟಿ : ಮುನ್ನೀರ್, ತೀರೆ, ಕರೆ, ಎಲ್ಲೆ—ಮುಂತಾದುವು ಅವರು ನೀರ್ಬಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿದ್ದ ರೆಂದೂ . . . ಸಾರುತ್ತದೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೨೫೬); ಭೋಗಾರವ ಮೌನ, ನೀರ್ಬಟ್ಟಿಯ ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಕಿಡಿ! (ಅಮತಂ. ೫೪-೮). [ನೀರ್ + ಬಟ್ಟಿ]

ನೀರ್ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಪಡೆ, —ಹೊಂದು : ನೀರ್ವಡೆಯದ ಗಿಡುವಿನಂತೆ ಮುಖಂ ಬಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೩-೩೫). [ನೀರ್ + ಪಡೆ] ನೀರ್ವತ್ತಿಗೆ, ನೀರವತ್ತಿಗೆ, ನೀರೊತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ಭಕ್ಷ್ಯ; ಆವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿದ ಹೋಳಿಗೆ : ಬಟ್ಟಿಗಳೊಳಗೆ ನೀರ್ವೊಯ್ದು ಪಾನದೆಯುಮಂ ಕಟ್ಟಿವೊಲೆಗಿತ್ತಿ ಲತೆಯೊಡುವ ಹೊಸ ಹೋಳಿಗೆಯೊಟ್ಟು ಬೇಯಿಸಲು ನೀರ್ವತ್ತಿಗೆಯ ಪೆಸರನಾಂತು ಸುಖಕರ ಮಗುಕರ್ಪು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೧೧). ನೀರವತ್ತಿಗೆ : ನೀರವತ್ತಿಗೆ ತಣಗು ಕಡಬುಗಳೇರಗಳೊಟ್ಟಿ ದರೆ ಕಾಣುತ ಭೋರನೊಂದೇ ತುತ್ತಿನಲಿ ಕಬಳಿಸಿದ ಗುರುರಾಯ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೧೪). ನೀರೊತ್ತಿಗೆ : ಸಣ್ಣ ಕೈ ಯೋನ ಬೆಣ್ಣೆ ಕಾಸಿದ ತುಪ್ಪ ಸುಣ್ಣನೆ ಕಡಬು ನಿ [ನೀ] ರೊತ್ತಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ನಾನಾ ಅಡಿಗೆಯೊಡೆಗಳ ದಿನ್ನಣ (ದೇವಾಂಪ. ೫-೨೨೮).

[← ತಿಲು. ನೀರವತ್ತಿಗೆ]

ನೀರ್ವನಿ, ನೀರುಹನಿ, ನೀರ್ವನಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ; ಜಲಕಣ; ಸೀಕರ : “ಸಲಿಲವಿಂದುವೆ ನೀರ್ವನಿ” (ಕರ್ಣಾಣಿ. ೫೭); ನೀರ್ವನಿಯಂ ಸುರಂಬುಡಾಳಿ ಮಂಡಳಿಸಿದ ಮೇಘಕಾಲಮನೆ ಕಣ್ಣೆನೆದಂ ಸ್ವಪರೂಪ ಚಂದ್ರಮಂ (ಕಾವಂಪು. ೫೪) : ಆದರಿ ಕಟಾಕ್ಷಚಂದ್ರಿಕೆ ಪಳಂಚಿ ಗವಾಕ್ಷದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದಿಂದುದುಗದೆ ಸೋರ್ವ ನೀರ್ವನಿಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೭೦); ಮಿನುಗುವ ನಿಟ್ಟಿಸಲೋಳ್ ನೀರ್ವನಿಗಳನೊಳೊಂದು ತೋರ್ಪ ಕೆಂದಾನರಿಯಂ ನೆನೆಯಿಸಿದುದು . . . ಮುಲ್ಲದಯಿ ವಳಾ (ಕಬ್ಬಿಶಾ. ೭೪); ಮುಂದೆಯೊಳಗಣ ಗಂಗೆ ಕೆದಟಾ ನೀರ್ವನಿಹಲಿಗೆ ಮುಂದಿಸಿದ ಮೌಕ್ತಿಕದ ಸೂಸಕಂ ಗಗನದೊಳು ಮಂಡಲಶಿಯೆಡೆಗೆ ನಕ್ಷತ್ರವಾ ಜಡೆಯೆಡೆಗೆ. ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ದಂಡೆ (ವಿಕ್ರಮ. ೫-೪-೧); ನಳಿನಂ ಶುಕ್ತಿ ಕೆತ್ತ ನೀರ್ವನಿಗಳೇ ಸುಣ್ಣುತ್ತ . . . ಕಣ್ಣೊಳಪನ್ನಂ ಕಮಲಾ ಕರಂ ತಳೆದುದಾ ರತ್ನಾಕರಾಕಾರಮಂ (ತಬ್ಬಾ. ೨-೫೫). ನೀರುಹನಿ : ಬೆಳಗಿನ ದಿಲಿಗೆ ಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲಿನ ನೀರುಹನಿ ಗಾಣಿನ ಮಣಿಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕೂ. ೩). ನೀರ್ವನಿ : ಭಗವದ ಶಿಷ್ಯಮಂ ಮುಟಿಯ

ನೀರ್ವ[ಪಾಶಾಂ. ಪ]ನಿಯಂ . . . ಪವಣ್ಣಳಂ ಪವಣಿಸಲ್ ಬಗೆದರ್ಪನೆ ಗಾಂಪನಾಗನೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೧). [ನೀರ್ + ಪನಿ]

ನೀರ್ವನೆ, ನೀರುಮನೆ (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು : ಹೇಡಿ ದಾನವಶಿರುವ ನೀರ್ವನೆಯೊಳಂ ದಿಸುಟ್ಟು ಕೇಡಿಲ್ಲ ತನಗೊಂದು ನಾರದನ ಪೊಲಿದು ಕೊಂಡಾಡುತಂ ತಪ್ಪುರಕೆ ಪೋದಂ(ಸಮೋ. ೧೧-೫೨). ನೀರು ಮನೆ : ೨. ಸ್ನಾನದ ಮನೆ; ಬಚ್ಚಲುಮನೆ : ಪ್ರಭಾತಕಿಯು ಎದ್ದು ನೀರುಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಒಂದು ತಪ್ಪಲೆಯಲ್ಲಿ ದಿಸಿ ನೀರು ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಮುಂದಿನ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದಳು (ಚಿಂಗಾಳ್ವ. ೭).

[ನೀರ್ + ಮನೆ]

ನೀರ್ವನೆಯ (ನಾ). (ಕ್ಷೀರ) ಸಮುದ್ರವೇ ನಿವಾಸವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವನು; ನಿಷ್ಪು : “ನೀರ್ವನೆಯನೆನೆ ನಿಷ್ಪು” (ಕಕರ. ೫೩).

[ನೀರ್ವನೆ + ಅ]

ನೀರ್ವರಿ, ನೀರುವರಿ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿಯಲು ಮಾಡಿರುವ ನಾಲೆ; ಕಾಲುನೆ; ತೋಡು : ಯೇಪಬಂ ನೀರ್ವರಿಯೊಳ್ಳಿಕವ ಮುಣ್ಣುಳ್ಳನಿಹುತೊಳ ಮುತ್ತಲೊಕ್ಕುಣ್ಣುಗಂ ಗೆಯ್ದು ಕೊಟ್ಟುಗು (ಎಕ. VII, ೩೪೦, ೨೪೪-೬ ; 902); ಜಲಧಿಯುಮಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದಯತಂ ನೀರ್ವರಿಯಿಂದಾದಮೆ ಕಿಜಾದೆಂದು ಬಗೆದು ನೋಡಿದಂ (ಅದಿಪ. ೧೨-೭೫); ನಾಯವ್ಯದ ದೆಸೆಯೊಳು ಗುರಿಯ ಪಳ್ಳಂ ಬಡಗಲಾ ಪಳ್ಳಮೆ ನೀರ್ವರಿ ಯಾಗಿ ಮೂಡಲೆರಡುಂ ಪಳ್ಳದ ಕೂಡಲೆ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಸಾಂಜ. XI-೧, ೫೨-೫೭; ಸು. 1007); ಮೂಡಣ ಬಡಗಣ ಕೋಣೊಳ್ ಮೂಡಲ್ ಮೇರ್ ಪಡುವಲಾಗಿ ನೀರ್ವರಿ ಶುಭಮಂ ಮಾಡುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೧೭); ಒಕ್ಕಲೆಜಿ ಜಲರಾಸಿಯನೆ ಪರದ ನೀರ್ವರಿ ಭಾಸುರಮನೆ ಬೆಳಗು ಗಂಧಸಾಳವನಂಗಳ್ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೫-೨೪ ; 1136). ನೀರುವರಿ : ಪಡುವಣೋಮೆ ರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ ತೆಂಕ ನೀರುವರಿಯ ತಳವೃತ್ತಿಯ ಮೂಡಣ ಕಡೆಯ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, ೩೪೦, ೩೨೩-೨೩ ; 1046); ಆ ಕೆಜಿಯ ಕೆಳಗಣ ಗಡ್ಡೆ ಬೆದ್ದಲೆ ನೀರುವರಿ ನೀರುಮಣ್ಣು ಸಹಿತವಾಗಿ ಜಗತೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೪-೨೨ ; 1143); ನಾಗರಸರು ಪೊಂದಿ ಪಡುವಲು ತೊಟಿಯ ಕೂಡಿದ ಹಳ್ಳ ನೀರುವರಿ ಎ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. XXI, ೨-೬೪ ; 1260); ನಯಿರುಕ್ಕ ದಲು ತಲೆವಿಡಗಿನ ಗುಡಿಯ ತುದಿಯ ನೀರುವರಿಯಲೂ ಸಟ್ಟಿ ವಾಮನ ಮುದ್ರೆಯ ಕಲ್ಲು (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೩೩-೧೪ ; 1404).

[ನೀರ್ + ಪರಿ]

ನೀರ್ವಲೆ, ನೀರುವಲೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹರಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬರೆ, —ಜಾಲ : ಪಾಸುವಲೆ ನೀರ್ವಲೆ ಪೇಲ್ವಲೆ ಸೊರ್ಕಪಾದುರ್ ಪೆರ್ವಲೆ ದಿಡುವಾರು ಸೋವಲೆಯೆಂದಿನಿಶಂ . . . ಒಡ್ಡಿದರೆಯ್ ಪುಳಂದ ನಾಯಕರ್ (ಮಲ್ಲಾ. ೩-೨೫೬); ಇಟ್ಟಿ ಗಡ ಪೆರ್ವಲೆ ನೀರ್ವಲೆ ದಿಲ್ಲ ಳಂಬು ಬೆಂಬತ್ತುವ ಸಾಳುವಂ ಗಿಡಗಲ್ (ಮಲ್ಲಾ. ೧೧-೬೭). ನೀರುವಲೆ : ಸುಲಭವಲೆ ನೀರುವಲೆ ಕಳಕವಲೆಯು (ದುಕ್ಕಾಂ. ೧೦-೧೧).

[ನೀರ್ + ಬಲೆ]

ನೀರ್ವಸೆ (ನಾ). (ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರದ) ತಂಪಾದ ಹಾಸು; ಶೀತಲಯ್ಯೆ : ನಿನ್ನಂ ಕಂಡು ಕಣ್ಣೊಳ್ಳುತ್ತಯು ಮದನಾಸ್ತಾಗ್ನಿ ಸಂತಾಪದಿಂ ಚಂದ್ರಿಕೆಯೊಳ್ × × × ನೀರ್ವಸೆಯೊಳೊಡಲನಳ್ಳಾಡುವ ಪೋಲ್ ಮಾಡಿದ್ದೆ (ದಶಕ. ೪-೨೬೯). [ನೀರ್ + ಸೆ]

ನೀರ್ವಾಡಮಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರುಬೇಗದ ಬಂಟಿ, ನೀರ್ವಾಡಮಲ್ಲಿ (ಮೈ. ೪೦-೭೪೫).

[ನೀರ್ + ವಾಡಮಲ್ಲಿ (P ← ತಮಿ. ವಾಟಾಮಲ್ಲಿ)]

ನೀರ್ವಾಣಸ, ನೀರ್ವಾಣಸ, ನೀರ್ವಾಣಸ, ನೀರ್ವಾಣಸ (ನಾ).

೧. = ನೀರ್ವಾಣಸ : ಮನಸರಬ್ಬಂ ನೀರ್ವಾಣಸರಸಿಯುಂ (ಚಪ್ಪ. ೪-೬೬ ಪ); ನೀರ್ವಾಣಸಂ ಮೆಲ್ಲು ದಿಸಂದೆ ಪಸಂಸುವ ತೆರೆ ಗೊನೆಯೊಳ್ ತೇಂಕಿ ಬರ್ಪ ಜಳವುಣಾಳನಾಳಮಂ ಜಳವ್ಯಾಳಮೆಂದು ಕೆಲದ ಬಿಲದಿಂ ಪಿಡಿಯಲೆಂದು ಥೀಂಕೆಡುವ ವಿಷಾಪಹಾರ ಶಾಲಾರಜಾಲಂ ಗಳೊಳಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೪೦ ಪ). ನೀರ್ವಾಣಸ : ೧. ನೀರ್ವಾಣಸ ರಂತೆ ನೀರೊಳ್ ನೆಲಸಿದುರ್ದಕವಾಸಿಗಳುಂ . . . ನೋಡುತಿದ್ ರಾಜ ಕುಮಾರನಂ ಅಲ್ಲಿದುರ್ದೊಂದು ರಾಜಕೀರಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೧೨); ಅಮರ್ತ್ಯನ ಬಲು ನೀರ್ವಾಣಸರ ನೆಲವಿಂಧಂಭೋನಿಧಿ ಬಳಸಿತ್ತು ಕಾಪಿ ನಂದದಿಂನಿಯಂ (ಕಾ. IV, ೧-೯; 1204). ನೀರ್ವಾಣಸ : ೧. ನಯನೋತ್ಪಾಹಮನಿತ್ತು ದೇಹರುಚಿಯಿಂದೆಯ್ದನಾಕಾಶಂಗೆಯ ನೀರ್ವಾಣಸನೊನಿನಂ . . . ನಾರದಂ (ಪಂಚತಂ. ೬-೧೮); ಪೊಸ ಗಾಳಿ ತಂದಲೊಳ್ ರಮಿಸುಮಾಧಿಯೊಳೊಂದಿ ಮರದ ಮೊದಲೊಳ್ ಸೀದೊಳಿಸುಮೇವೆ ಬಗೆಯಿ ಪರ್ವಸಾಧುಗಳನಾ ನರೇಂದ್ರವಧುಮಳಗಿ ದಳ್ (ಮಧ್ಯ. ೪-೪೩). ೨. ಗಂಗಾದೇವಿಯ ಮಗ; ಭೀಷ್ಮ. ೩. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು. ೨, ೩ : ನೀರ್ವಾಣಸಂ ನದೀಜಂ ನೀರ್ವಾಣಸನದ್ಧಿ ಕಯನನದು ಕಾರಣದಿಂ . . . ಥೀಷ್ಮರ ಸಹ ಧರ್ಮದ ಕೆಳೊಂದು ಕೊನೆದುದೀ ಕೇಶವನಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೭). ನೀರ್ವಾಣಸ : ೧. ಮಾನಸಿಕಯ ದೊರೆಗಿಡೆ ನೀರ್ವಾಣಸ[ಪಾಶಂ. ನೀಂ ಮಾನಸ]ನೆನೆ ನೀರೊಳಲವೊ ನೀನಂ ಮೀನಂಬೀ ನಂದಿದ್ (ಪಂಚತಂ. ೧೩-೬೯); ಅವರಂ ತವಿಸಲ್ ಬಯಸಂದು ನಿಂದು ಮಂಡಾ ನ್ಯಪೂನುವಿಕ್ರಮಕ್ಕ ಶಾನುಪದಬ್ಬದೊಡ್ಡಿ ಬೀಜೆ ನೀರ್ವಾಣಸ ರಾರೊ ಬದವಾನಕನಂಬುದೇನೋ ಕೋಟಾರೇ (ಪುಸ್ತ. ೫-೫೩)

[ನೀರ್ + ಮಾನಸ]

ನೀರ್ವಾಣಸ, ನೀರ್ವಾಣಸ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವಳು;

ಪರ್ವತಿಯ ಕಡುಹಿವದ ಕೋಡಿಂಗೆಗಿದು ಭಾಸ್ಕರಂ ತನ್ನ ನಟ್ಟನೆ ಕಮಲಿನಿ ಯಂ ನೀರ್ವಾಣಸೆಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೈಗೆಟ್ಟು ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ತುರಿಪದನೋಡಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೫-೯). ೨. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ನೀನುಧಿಯೊಳೊರ್ವಳ್ ನೀರ್ವಾಣಸೆಯಂ ಪಡೆದ ಗರ್ವದಿಂದಾನುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನಿಳಯನೆಂದಿದುಪೆಂ (ಗದಾಯು. ೬-೫೪); ನೀರ್ವಾಣಸೆಯಂತೆ ವಿಜಯ ವಧು ನೆಲಸಿರ್ಪಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೬-೨೦). ೩. ನೀರಿನ ನಿವಾಸಿಯೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಮನುಷ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹೆಂಗಸು; ಜಲಕನ್ಯೆ. ನೀರ್ವಾಣಸ : ೧. ನೀರ್ಗಿಟ್ಟು, ಉರ್ವೇಲಿ, ನೀರ್ವಾಣಸ, ಕಾರ್ಗಲ್ (ಶಮದ. ೩. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ನೀರ್ವಾಣಸ + -ನಿ]

ನೀರ್ವಾಣಸ 'ನೀರ್ವಾಣಸ' ನೋ.

ನೀರ್ವಾಣಸ 'ನೀರ್ವಾಣಸ' ನೋ.

ನೀರ್ವಾಣಸ (ಕ್ರೈ). ನೀರು ಹರಿ, —ಪ್ರವಹಿಸು : ಮೆಟ್ಟಲ್ ಬಲ್ಲೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ಪಂಕಂ ಮಸಗೆ ನೆನೆದು ನೀರ್ವಾಣಸುಂ ನಾಡೆಯುಂ ಬೇರ್ಗಿಡೆತ್ತಂ ಬಿಟ್ಟುಗಳ್ ಕುಕ್ಕುಟಾಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೩೫). [ನೀರ್ + ಪಾಣಸ]

ನೀರ್ವಾಣಸ, ನೀರುವಾವು, ನೀರುಹಾವು (ನಾ). = ನೀರೊಳ್ಳಿ : "ಅಲಗರ್ಪ, ಜಳವ್ಯಾಳ:—ಈ ೨ ನೀರ್ವಾಣಸ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೬-೨೧); ನೆನೆ ನಿನ್ನ. ಮಹಿಮೆಯಂ ನೀನಿಶಿತನಿದಂ ಕೊಂಡುಕೊನೆದೆ ನೀರ್ವಾಣ ಸಿದರ್ಶನಿತೇ ಮಾನುಷತ್ವಮನಿಸುಂ ನಟಿಯಿಸುವ ಕೃಷ್ಣ (ಜಗದಿ. ೬-೯೯); ತೆರೆಯುವ ನೀರ್ವಾಣವು ಸಲಿಲದ ಮದಕರಿಯುವು (ಸೊಬಸೋ. ೧೫-೩೧); ಮೊಸಳೆ ನೀರಾನೆ ನೀರ್ವಾಣ ನೀರುಡುಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದೆ

. . . ಕಡಲ್ ಕಡ್ಗಸೆದುದು (ಚಪ್ಪ. ೨-೩). ನೀರುವಾವು : "ತೋಯಸರ್ಪ—ನೀರುವಾವು" (ಚಪ್ಪ. ೩೩). ನೀರುಹಾವು : ನೀರುಹಾವಿನಿಂದ ವಿಷವೇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮಾ. ೩). [ನೀರ್ + ಪಾಣಸ]

ನೀರ್ವಿಜ್ಞನೆಗೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿದ ಬೀಸಣಿಗೆ : ತೆರಿಗಕ್ಕೆಲ್ಲಿಂದ ನೀರ್ವಿಜ್ಞನೆಗೆಯ ತೆಪದಿಂ ಬೀಸೆ ಹಂಸದ್ವಯಂಗಳ್ ತರದಿಂ ಕನ್ನೆಯೊ (ಕಾದಂಬ. ೧೪೮). [ನೀರ್ + ವಿಜ್ಞನೆಗೆ]

ನೀರ್ವಿಡಿ (ಕ್ರೈ). ನೀರನ್ನು ಹಿಡಿ, —ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಬಗಸೆಗೈಗಳಲಿ ನೀರ್ವಿಡಿದು ಪ್ರೀತಂಗೇಶ ಸೊಗಸುಗಾಯಿರ ಮೇಲಿಡಲು (ಕಂಸದಿ. ೨೫-೧೨೩); ಲಾಮಂಜದಮಳ ಚಪ್ಪರದಿ ಹೇಮಾಂಬುರಂಹನೊಗ್ಗೆ ಮೇಲೆಯರು ನೀರ್ವಿಡಿದಾ ಮಹಾಸ್ಥಲಗೊಟ್ಟಿ ದುವು (ಸದಸೋ. ೨-೧೮). [ನೀರ್ + ವಿಡಿ]

ನೀರ್ವುಗಲು (ನಾ). (ಕೊಲ್ಲಿಯಿಂದ) ನೀರು ಹೋಗುವ ಬಾಗಿಲು, —ದ್ವಾರ : ಪೆಗೊಲ್ಲಿಯ ನೀರ್ವುಗಲು ಬದಗಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ ಅಂತೆ ಬರ ಪೇರೊಟ್ಟಿ (ಮೃ. ೪೦. ೧೯೨೧, ೧೦-೧೪೪; ೨೬೭).

[ನೀರ್ + ಪುಗಲು (< ಪುಗಲ್)]

ನೀರ್ವುಗಿಸು 'ನೀರ್ವುಗಿಸು' ನೋ.

ನೀರ್ವುಗು 'ನೀರ್ವುಗು' ನೋ.

ನೀರ್ವುಟ್ಟು (ನಾ). ದೋಣಿಯನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸಾಧನ; ಹುಟ್ಟು : ನೀಲಾಬ್ಬಂ ನೀರ್ವುಟ್ಟನೆ ನೀಲಾಬ್ಬಮನದರ್ಪ ತಳವ್ ಬಿಡ್ವೊಡೆಂ ಕಣ್ಣೊಲಮನಮರ್ಪದಳಾ ಪಜುಗೋರೊಳ್ ಪೊಪಂತೆ ಗಗನಮೆಂಬಂ ಬುಧಿಯೊಳ್ (ಶಟಂ. ೧-೪೩). [ನೀರ್ + ಪುಟ್ಟು]

ನೀರ್ವೂ, ನೀರ್ವೂವು, ನೀರ್ವೂವು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅರಳುವ ಹೂವು; ತಾನರೆ, ನೈದಿಲೆ ಇತ್ಯಾದಿ : "ಕೆಸಮ್‌ಗಲ್ಲಿಗೆ, ಸಿರಿಯ ಕರುಮಾಡಂ, ತಾನುರೆ, ನೀರ್ವೂ—ಈ ೪ ಕಮಲಕ್ಕೆ ಪೆಸರ" (ಕಕಸಾ. ೮-೧೬೫); ಸೊಸಿ ಪಾಸಿಲಾದು ಬಣ್ಣವರಂ ತೀವಿದಂತೆ ಬೆಡಂಗುವೆಡೆ ಬಣ್ಣವಟ್ಟಿಯ ನೀರ್ವೂಗಳ ರಣಂಗಳುಮನೊಳದೊಂದಿನ ಪಾಲ್ಗುಳುಮಂ ಪೀರ್ವೊಗೊರಲ್ನಳಾದ ನೀರ್ವುಗಳ್ ಸುಸಿಲಮಸಕದಿಂದರಂಗಳುಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೬); ತರುಣ ದಿಸವನಮಬ್ಬಾ ಕರ ಕಂ ಮೇಗೊಟ್ಟಿ ಕೊಂಡುದದು ನೀರ್ವೂವಂ ಸರಸಿರುಹಪತ್ರರ್ಣಂ ತರಂಕರಮುತ್ಯ ಮಾನ ನೀಕರನಿಕರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೦೪); ಬೆಡೆಗೊಳೆರನಿಂದ ನೀರ್ವೂ ಗಳ ಕಂಪಿಂಗೆ ಮಾಣದೆ ಮುಸುಣ ಮೊಟ್ಟೆವ ಪೆಣ್ಣೊಂದಿಗಳ ಚೆಲ್ವನೊಳ ಕೊಂಡಿಪ್ಪುದು (ಕಪ್ಪ. ೧೪); ನೀರ್ವೂವಿದಿದು ರೈಯನೆ ಮುಟ್ಟೆವ ನಾಲ್ಕೆ ಸೆಯೊಳರ್ಪರಗಿಟ್ಟೆಯ ಸೊಬಗಿಂದ (ಸಾಶ್ವ. ೪-೨೯); ಸಾವರ್ಗಿ ನೋವವರ ಜಾಳಿಗೆಪೊನ್ನಂ ಕವರ್ವೊಂದು ಬಗೆಯೊಳಾರಯ್ತು ನೆಂಟೆರ್ಗಿ ಜೊರೆನಂದ ಬಂಡುಣೆಗಳ್ ನೀರ್ವೂಗಳಂ ಸೇವಿಸುತಿದುರ್ವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೩-೧೦). ನೀರ್ವೂವು : "ಸಿರಿಯ ಕರುಮಾಡ ನೀರ್ವೂ[ಪಾಶಂ. ಪೂ]ವು ತಾನರೆ. ಪೊಗಟೆ ಕೆಸಮ್‌ಗಲ್ಲಿಗೆಯನಲ್ಪಾನರೆಗೆ ಚಾರುತರಮಪ್ಪ ನಾನು ಮಕ್ಕುಂ" (ಕಪ್ಪ. ೧೨). ನೀರ್ವೂವು : "ಸಿರಿಯ ಕರುಮಾಡಮಂ ತಾನರೆ ನೀರ್ವೂವೆನ್ನುತರದೆ ಕೆಸಮ್‌ಗಲ್ಲಿಗೆಯೆಂದುಹಿ ಪೇಟಲದು ಸರೋಜಂ" (ಕವಿಕಾ. ೯೪); ನೀರ್ವೂವುಗಳ ಸೌಸವದ ಕಯ್ಯಾಣ್ಣಿಯಂ ಸಲ್ಲಿಲೆಯಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೪೨). [ನೀರ್ + ಪೂ]

ನೀರ್ವೂವು 'ನೀರ್ವೂ' ನೋ.

ನೀರ್ವೂವೊಕ್ಕುಲು (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಲಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನು ಕೈವನು ; ಪದ್ಮನಾಭ ; ವಿಷ್ಣು : "ರಕ್ಕಸವಗೆಯಂ . . . ನೀರ್ವೂ [ಪಾಶಂ. ತಾನರೆ] ವೊಕ್ಕುಲನಲರ್ಗಣ್ಣಂ ಹರಿಯಕ್ಕುಂ" (ಚಪ್ಪ. ೬).

[ನೀರ್ವೂ + ಪೊಕ್ಕುಲು + -ಅ]

ನೀರ್ವಹ, ನೀರ್ವಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು ; ಜಲಕನ್ಯೆ : ತೆಂಗಿನೆಳನೀರ ಕೂಡೆ ಕರೆಗಣ್ಣುವ ಕೊಳಂಗ ಕೊಳವೊಕ್ಕು ತಾವರೆಯ ಪಚ್ಚೆಲೆಯಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಾಂತು ಮಣ್ಣೆ ತಪ್ಪೆಳ ವಿದಿರ ಬಣ್ಣ ಮಂ ತಳಿದ ನೀರ್ವಣ್ಣಂತರ್ಪಳ (ಕವ್ಯಾ. ೩೧೫). ೨. "ಗಂಗಾದೇವಿ" (ಪ್ರಭಾ). ನೀರ್ವಣ್ಣ : ೧. ಮುಗಿಲುಕಡಲಿನಲ್ಲಿ ನೀರ್ವಣ್ಣ ಗಳೊಡನೆ ಚಲ್ಲಾಟವಾಡುತ್ತ ಅವನೂ ಹೊರಟ . . . ಪದುವಲ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮುಖನಾಗಿ (ಸುಪಸಂ. ೨೬). [ನೀರ್ + ಪಣ]

ನೀರ್ವಣ್ಣ 'ನೀರ್ವಣ್ಣ' ನೋ.

ನೀರ್ವರಸು, ನೀರು ಬೆರಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಸೇರು ; ನೀರು ಕೂಡು : ಪಾಲಿಗೆ ಪಾಲ್ಪನೆಗಟ್ಟಿ ವೋ ನೀರ್ವರಸಿದವೊ ಅರೋಗಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ ಹುಟ್ಟಿದೋ (ಬಸವ. ೧೪-೯). ನೀರುಬೆರಸು : ೨. ನೀರನ್ನು ಸೇರಿಸು, -ಮಿಶ್ರಮಾಡು : ಸ್ವಲ್ಪ ಭಕ್ಷವನ್ನು ತಂದು ಅದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಟ್ಟಿ ನೀರು ಬೆರಸಿ . . . ತಂದು ಅವಳ ಬಾಯಿಗೆ ಹಿಡಿದ (ಅನಾಥ. ೧೩). [ನೀರ್ + ಬೆರಸು (< ಬೆರೆಯಿಸು)]

ನೀರ್ವಳಸು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುದು : ನೀರ್ವಳವು, ನೀರ್ವಳಸು (ಭಾಷಾಭೂ. ೩೧ ಉದಾ). [ನೀರ್ + ಬೆಳಸು]

ನೀರ್ವೇಂಟೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಡುವ ಬೇಟೆ : ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವುದು : 'ನೀರ್ವೇಂಟೆಗಾಣ' ಪರಾ. [ನೀರ್ + ಬೇಂಟೆ]

ನೀರ್ವೇಂಟೆಗಾಣ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು ; ಮೀನು ಗಾರ : ನೀರ್ವೇಂಟೆಗಾಣರ್ ಮೀನೇಡಿಯಾನುಗರ್ ಮೊದಲಾದ ಜಲಚರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಂ . . . ತಂದು ಮುಂದಿರಪುದುಂ (ಚಳವಂ. ೩-೨೧). [ನೀರ್ವೇಂಟೆ + -ಗಾಣ]

ನೀರ್ವೇಲಿ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ಆದ ಬೇಲಿ, -ಅವರಣ : ಅಂಬುಧಿ ನೀರ್ವೇಲಿಯೆನಲು ಜಂಬೂದ್ವೀಪವನಪೊಪ್ಪುಗುಂ (ಕಾ. IV, ೧-೧೧ ; 1204). [ನೀರ್ + ಬೇಲಿ]

ನೀರ್ವೇಲು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಹೇರಿಕೊಳ್ಳು, -ಹೊತ್ತು ಕೊಳ್ಳು : ಅಗಲದ ಪರೋಪಕಾರದ ಬಗರಗೆ ನೀರ್ವೇಲು ಕೀಟ ಸವಜಲದಂಗಳ್ ಗಗನಪಥಕ್ಕಡರ್ಪಗ್ನಿಯ ಪೊಗೆಗಳ್ ನೆಗೆವಂತೆ ನೆಗೆದುವಂಬುಧಿಯಿಂದಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೨-೨೯). [ನೀರ್ + ವೇಲು]

ನೀರ್ವೊಗಿಸು, ನೀರ್ವಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೀರನ್ನು ಹೊಗುವಂತೆ ಮಾಡು, -ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಲಲಿತಕರಲಮೊಂದಿ ಮುಜೆವ ಸಳೋಳರುಣಜಲವಾಂತೆಸವ ಬಸವಲ್ಲಿಯಂ ನೀರ್ವೊಗಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೨೯). ನೀರ್ವಗಿಸು : ನಗೆಗಟ್ಟಿದಿಲ್ಲದ ನೀರ್ವಗಿಸ . . . ವೇಣೀಭರಂ ಕಾಳಪನ್ನಗನಂ ಪುತ್ರಧರ್ವಂತೆ ಮಾಡೆ ಮುಜಾದಳ ಶರ್ವಾಣಿ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೪೩). [ನೀರ್ವೊಗು + -ಗಿಸು]

ನೀರ್ವೊಗು, ನೀರ್ವಗು (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸು, -ಹೊಗು : ತುಳ್ಳುವ ನಲ್ಲಳ್ ನೀರ್ವೊಗಲ್ಪದವೋಲಾ [ಪಾಪಂ. ನೀರ್ವೊಯ್ ತೆಳುಕಿದವೋಲಾ] ಮುಖಿಗೆ ಮುನ್ನ ಕಣ್ಣೀಟದವಳ್ ತುಳ್ಳುದಡೆಗೆಯ್ದ ಜುಂಬುಸಿ ತುಳ್ಳಾದಿ ಮರುಳ್ಳು ಮೂಡಿದಂ ಶಶನೊರ್ಪಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೨-೩೩ ; ಅನಂಪ. ೩-೩೮ ನೋ) ; ಇತ್ತರಂಬಿದೊತ್ತರಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಮರದುಜುಗಲ್ಲರದನಾಗಿ ಮುಜಾವ ಕರಿಕರಕ್ಕಂಜಿ ನೀರ್ವೊಕ್ಕು ನಡುಗು ನಂತೆ ತೆರವೊಯ್ದಂ ಕಂಟಪದಜ ಪದನಿಳಲ್ ಪರಂಜಿಸೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೨೪ ನ). ನೀರ್ವಗು : 'ನೀರ್ವಗಿಸು' ಪರಾ. [ನೀರ್ + ವೊಗು]

ನೀರ್ವೊಟ್ಟಣ (ನಾ). ನೀರನ್ನುಳ್ಳದು ; ಮೋಡ : ನೆರದ ನೀರ್ವೊಟ್ಟಣದೊಳ್ ಬೆಚ್ಚುಂತೆ ಮೈವರ್ಚಿ ನಿಗುಡಾದೊಂದು ನೀಲಪರ್ವತಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೨-೧೪). [ನೀರ್ + ವೊಟ್ಟಣ (< ವೊಟ್ಟಳ)]

ನೀರ್ವೊನಲ್, ನೀರ್ವೊನಲು (ನಾ). ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹ : ನೀರೋಟ : ಬರೆದ ವಿಜೃಂಭಪ್ರಸನ್ನಚಯಂ ನಿಜಲೋಚನಚಂದ್ರಿಕಾ ಪರಂಪರೆ ನಡೆನೆಟ್ಟು ಸೋರ್ವ ಶಶಿಕಾಂತದ ಶೇರ್ಗಳ ನೀರ್ವೊನಲ್ಕೆಂ ಪರೆಯ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೧೧೬) ; ಭರದಿಂದ ಪರವ ನೀರ್ವೊನಲೆಳೆದು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತಿರಲು . . . ಕರುಣದಿಂ ಪೋಗಿ ಕೈದುಡುಕಿ ಪಿಡಿದೆತ್ತಿ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೩-೩೩) ; ಭರೆಯೊಳ್ ನೀರ್ವೊನಲ್ಕೆಮಂ ಕಡಲ್ . . . ತಾಮೋಳೊಂಡು ಸಲ್ಲ ತೊದಿಂ (ಚಳವ. ೨-೩). ನೀರ್ವೊನಲು : ಸೋನೆವಳೆ ಸುರಿವಂದು ನೀರ್ವೊನಲು ಹರವಂದು ಬಿಸಿಲುಮಳೆಯಂದ ವನು ಕಾಣಬೇಕು (ಭಾವಜೀ. ೨೧-೪೦೩). [ನೀರ್ + ವೊನಲ್]

ನೀರ್ವೊನಲು 'ನೀರ್ವೊನಲ್' ನೋ.

ನೀರ್ವೊಯ್, ನೀರ್ವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರು ಸುರಿ, -ಹೊಯ್ಯು, -ಎರೆ : ಇದಿರಂ ಬಂದು ನಿಜುಸಿ ಬಲಗೊಂಡು ಬಂದು ಭಬಾರ ಕಾಲಂ ಮಹಾದೇವಿ ನೀರ್ವೊಯ್ಯೆ ಅರಸಂ ತಾನೆ ಪ್ರಕ್ರಾಳಿಸಿ (ನಡ್ವಾ. ೩೮-೯) ; ಮುಟಿಗಾಲಮುಂಟೆಂದು ತಪ್ಪಿದ ಜೋಯಿಸಂ ಬಾವಿಯ ನೀರನರಿಕಿ ನೀರ್ವೊಯ್ಯೆನೆಂಬ ಕಳೆಯಂತೆ (ಪಂಪಪಂ. ೧೨೩-೩) ; ಒಣಗಿದ ಭೂಜಳ್ಳ ನೀರ್ವೊಯ್ಯುದುಂ ಕೋಟಿಲೆನಟ್ಟಿ ಸಪ್ತಲೋ ದೋಗಮನೋದರಿಪುದೇನೆಂಬುದುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೫) ; ಶೈತ್ಯವಸ್ತು ಗಳಿಂದ ಪಣ್ಣದುಪಚಾರಮಂ ಹೃದಯದೊಳ್ ನೀರ್ವೊಯ್ಯೆ ಸುಣ್ಣ ಮರಳ್ತಂತಾದುದೆಂದು ಕಾತಂಕುವಳುಲೆ ಕಾಮತಾಪದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೩೫). ೨. (ಅಲೆ ಹೊಡೆದು) ನೀರು ನುಗ್ಗು : ಪಾರ್ಥಿಯೊಳ್ ತಪ್ಪಹಿತ್ತನೀರ್ವೊಯ್ಯೆ ಮುಖಂಗಳಲಾಂ ಬರ್ಪಕೆಂದೆ (ಪಶಕ. ೪-೪೬). ನೀರ್ವೊಯ್ : ೧. ತಾತ ನಂದನದೊಳಾಂ ನೀರ್ವೊ[ಪಾಪಂ. ವೊ]ಯ್ಯ ಬೆಳೆಯಿಸಿದ ಜೊತಲೆ ಪೊತುಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೩೧). [ನೀರ್ + ವೊಯ್]

ನೀರ್ವೊಯ್ಯ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹೊಡೆತ, -ಪೆಟ್ಟು : ಬಗಸೆಗೈಗಳಲ ನೀರ್ವೊಡು ಶ್ರೀರಂಗೇಶ ಸೊಗಸುಗಾತಿಯರ ಮೇಲಿಡಲು ಒಗುವ ನೀರ್ವೊಯ್ಯ ಸೈರಸದ ಶ್ರೀಹರಯನು ಬಿಗಿಬಿಗಿಡಪ್ಪಿದರಾಗ (ಕಂಸಮ. ೨೫-೧೨೩). [ನೀರ್ + ವೊಯ್ಯ (< ವೊಯಲ್)]

ನೀರ್ವೊರೆ 'ನೀರ್ವೊಣಿ' ನೋ.

ನೀರ್ವೊರೆಗೆಳಿ (ಕ್ರಿ). ನೀರಿನ ಭಾರವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಹಂಪಿ ಗೊಂಡು ಗಗನನೀಲಮೆಯ ಸುಣ್ಣಗಲಿಯೊಳ್ ನೀರ್ವೊರೆಗೆಳಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯುಳ್ಳಯಾ ಮುಗಿಲ ಹಗುರಂ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೨೮-೧೪). [ನೀರ್ವೊರೆ (< ನೀರ್ವೊಣಿ) + ಕಳಿ]

ನೀರ್ವೊಳಿ (ನಾ). ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಹೊಳೆ, -ನದಿ : ನಡೆವ ಸುರ್ವಾಪುತ್ರಿಯೆಂದೆನೆ ನೀರ್ವೊಳೆಗೊರ್ವಳಕ್ಕಿ ಯಿಂದದಿಯೆಡುವನ್ನೆಗಂ ಪಥದೊನೆಯ್ಯನೆ ಹಬ್ಬಿದೊಂದು ದಂಡಮಂ ಪಿಡಿದಿರ್ಪರ್ಪನಂ ಪದೆದು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ಮೆಯ್ಯರವಟ್ಟಿಳ್ (ರಸರ. ಪರ. ೧-೧೦೯). [ನೀರ್ + ವೊಳಿ (< ವೊಳಿ)]

ನೀರ್ವೊಣಿ, ನೀರ್ವೊರೆ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹೊರೆ, -ಭಾರ : ಎಡ ಗಯ್ಯಂ ನಸುಸೋಂಕಿ ನೀರ್ವೊಣಿಯ ಬಿಟ್ಟಂ ಬಿಟ್ಟ ಧಮ್ಮಿಟ್ಟಮಂ ಪಿಡಿದು . . . ನಿಂದಬಲೆಯರ್ ಕಣ್ಣೊಟ್ಟಿದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೩-೯೩).

ನೀರ್ವೊರೆ : 'ನೀರ್ವೊರೆಗೆಳಿ' ಪರಾ. [ನೀರ್ + ವೊಣಿ]

ನೀರ್ವೋಕುಳಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎರಚಾಡುವ ಬಣ್ಣದ ನೀರು : ವಿಜಯಲಗಣ್ಣು ಬೆಳ್ಳಂ ಲಲನಾಜನದಧರಮಣಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದಜ ಪುದುಂಗೊಳಿಸಿದ ಕೆಂಪಂ ನೀರ್ವೋಕುಳಿಯೊಳ್ ಮಾಜಾದಿಕೊಂಡ ತೊದಿಂ ತೋಕುರ್ಪಂ (ಕಾಮ್ಯವ. ೩೧೪). [ನೀರ್ + ಕುಳಿ]

ನೀರ್ಸುಳಿ, ನೀರುಸುಳಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸುಳಿ; ಜಲಾ
ವರ್ತ : ಕಡಲಿನ ಪಡಗುಪಡೆ ನೀರ್ಸುಳಿಗೆ ಸಿಲ್ವಿ ತಿರನೆ ತಿರುಗು
ತಿದ್ದೊಡಂ . . . ಸುಳಿಯೊಡನೆ ಮಲಿತು ಹೋರಾಟಮಂ ತೊಡಗು
ಪೋಲಂತೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೧೨-೨೩೮). **ನೀರುಸುಳಿ :** ಸಣ್ಣ ನೀರು
ಸುಳಿ; ಜಲಾವರ್ತ (Eddy. ಇಂಕನ).

[ನೀರ್ + ಸುಳಿ (< ಸುಬ್ಬಾ)]

ನೀರ್ಸೆಳವು (ನಾ). ನೀರಿನ ಸೆಳವು, — ಎಳೆತ : ಎರಡು ಭೂಖಂಡಂ
ಗಳನೆ ಕೂಡಿಸುವ ನೀರ್ಸೆಳವು (ಬದ್ವಪ್ಪ. ೪೨-೯೦೬). [ನೀರ್ + ಸೆಳವು]

ನೀರ್ಸೆಳಿ (ನಾ). ನೀರು ನಿಂತಿರುವ ಜಾಗ; ಹಳ್ಳ, ಕೊಳ್ಳ
ಮುಂತಾದುವು : ಅದಲ್ಲದೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಜೋಂಡು ನೀರ್ಸೆಳಿಗೆಯ್ದಿದ್ದು ದರ್
ಬುಲಿಯಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೮ ಪ). [ನೀರ್ + ಸೆಳಿ^೨]

ನೀಲ, ನೀಳ (ಗು). ೧. ಕಡುನೀಲಿ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ
ದಿಂದ ಕೂಡಿದ : ನೀಲನಮೇಘಮಂಡಲದಾಲೋಲತಟಿಲತಾವಿತಾನದ
ಸೊಬಗಂ ಸಾಲಿಸುತಿದುರ್ದು ಸತತಂ ಬಾಲೆಯ ಸೂಸಕದ ಜೂಳಿಯದ
ರುಚಿಪಾಳಂ (ಸಳಚಂ. ೩೨೫); ನೀಲವಿಸ್ತರವಿರಲು ನಕ್ಷತ್ರದಿಂದೂ ಸೊಗ
(ಮಂಕುಳ. ೫೧); ದೃಷ್ಟಿತ್ವಜೆಗಮೃತಮಂ ಕರೆಯುತ್ಪಿ ಕಂಗೊಳಿಸಿ
ಬಂದುದಾ . . . ನೀಲಮಂಗಳಮನೋಹರ ಧೇವವಿಗ್ರಹಂ ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೧೩೪-೨೫೩). (ನಾ). ೨. ಕಡುನೀಲಿ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ;

ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣ : “ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ . . . ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಹೆಸರು
ಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೮); ನೀಲದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಗಾಡಿಯುಮಾ ಲಲಿತಾಂಗಿ
ಯರ ಕಣ್ಣೆ ಪೋಲ್ತುಂ [ನಾಂ] ಕಣ್ಣೆಳದಮಾಗರಿವೆಂಬೆಳವಾಳಿಗಳೋಡಿ
ದುವು ಬಾಲೆಯರ್ ಪುಗುವಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೧). ೩. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ನೀಲಿಬಣ್ಣದ
ಪುಡಿ; ನೀಲಿ : “ಕಾಕಡಾ—ಬೆಲ್ಲಗಣಕೆ, ಬೇಲ್ಕೆ[ತ] ? ನೀಲ”
(ಓಷಧಿ. ೩೦). ೪. ನವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನೀಲಿಬಣ್ಣದ
ರತ್ನ; ಇಂದ್ರನೀಲ : “ಹರಿಕಾಂತಮುಸಿತಾಶ್ವವೆನೆ ನೀಲಮಕ್ಕು”
(ಮಂಕಂತ. ೩೧-೩); ನೀಲದ ಪೊಳೆವ ಪರಲ್ಗಳ ಕೀಲಣೆಯಿಂ ಜಲಕನಾದ
ಜಲದೇವಿಯ ಪೊನ್ನೋಲೆಯೆನಿಸಿದುದು ಪತ್ರಕಪೋಲಗತಂ ಕನಕನೇನ
ಮೊಂದಳನಳನಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೦೬); ನೀಲದ ಪಚ್ಚೆಯ ಪವಳದ ಶಾಲೆ
ಗಳ ಮರೀಚಿಯಂ ಪುರಂದರಧನುಗಿತಾಶೋಕಿಸಿ ನವನರ್ತನಲೀಲೆಯಂ

ನೊಳಲೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಪುರದ ಸವಿಲ್ಗಳ (ಗಿಂಕ. ೨-೯೬); ನೀಲದ ಕಿರೀಟಿ
ನನಗಿದುವೆ (ಪುರಂದ. ೧-೪೨-೩); ನೀಲವೆಂಬ ರತ್ನದ ಕ್ರಯವೂ
ಕಾಂತಿಯೂ ನಜ್ರಮಾಣಿಕಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೦);
ನೀಲ ಮಾರಿ ಹಿಲೆ ಮಾಡಿದರೂ ಸಾಲದ ಉಪದ್ರವಿಲ್ಲರಿಲ್ಲ (ಗಾಡ).
'ನವರತ್ನ' ಪರಾ. ೫. ಕುಬೇರನ ನವನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :

ಕುಬೇರಂಗೆ . . . ಮಹಾಪದ್ಮ ಪದ್ಮ ಶಂಖ ಮುಕರ ಕಚ್ಚಪ
ಮುಕುಂದ ಕುಂದ ನೀಲ ಪರವೆಂಬ ನವನಿಧಿಗಳಧಿಕಾರಮುಂಟಾಗಿ
(ನನೇಕ. ೨೨೧). 'ನವನಿಧಿ' ಪರಾ. ೬. ರಾಮಾಯಣದ
ಒಬ್ಬ ಕಪಿನಾಯಕನ ಹೆಸರು; ಸುಗ್ರೀವನ ಸೇನಾಪತಿಗಳಲ್ಲಿ
ಒಬ್ಬ : ಅಂತು ದಶಗ್ರೀವಂ . . . ನೀಲನ ನೀಲಲೋಹಿತದಿಂ ಭೂತ
ಗಣಮಂ ತಣೆಪಲುಮುತ್ಯಂತನಾಗಿ ನಿಜವರೂಢಮಂ ರಿಪುಪರೂಢಿಗಿ

ಪರಿಯಿಸಲೊಡರಿಸುವುದುಂ (ಪಂಪರಾಮಾ. ೧೩-೧೩೩ ಪ); ಮೈಂದನ
ಸದದ ನೀಲನ ಕುಳಿದ (ಕಾಕಿಂ. ೨೫-೨೨); ತೋಳ ನೆಗೆಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟ
ಹೊಯ್ಯುದು ನೀಲನನು ನೀಲಾದ್ರಿಯನು ದಂಭೋಳಿ ಪಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ
(ತೊರರಾ. ೬-೩೨-೩೬); ತೊಲಗಿತ್ತಾಪತ್ತು . . . ನಳ ನೀಲ
ಜಾಂಬವ ಹನುಮರಾದಿಯಾದಲ್ಲ ಮಿತ್ರಗ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೯೨-೨೦೬).

೨. ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : 'ನೀಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ.
೮. ಆಕಾಶ; ಗಗನ : ಅಲೆ ಕೆದರೆ ತರು ಬೆದರೆ ನೀಲದಿಂ ಧುಮುಕ್ಕಿ
ಕೋಡಿಗೆರುತ ಗಾಳಿ ಮೊರೆನ ಸಲವು (ಮಲಿದೇ. ೧೮-೫). 'ನೀಲ
ಚುಂಬಿ' ಪರಾ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುದುರೆ : “ತುರಗವರ್ಣಾ
ದಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು . . . ಕಿಟಾವಿಳುವುದೋಜಿ ನೀಲಂ”
(ಮಂಕಂತ. ೮೧-೧೪); ಜನ್ಮನಂ ನೀಲನಳಗನಂ ತನ್ನ . . . ಘಾಹಕರಿರಾ
ನೀವು (ಬಸವ. ೫೯-೪೦); ಕಾರೇಳ್ಳನಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಸಾರಿಕೆಯಿಂ
ಬೆರೆಸಿದಂತೆ ಕರ್ಪುಂ ಬೆಳ್ಳುಂ ನೇರಿತ್ತಾಗಿರೆ ಬೆರಸಿ ತನೂರುಹವೊರನೆತ್ತ
ನೀಲನೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೨೩); ನೀಲ ಜನ್ಮ . . .
ಸಾರುಗವೆಂದೆನಿಪಗ್ಗಳೆಯು ಹಯಮಂ ತುರಂಗಿಗಳ್ ಕೈಗೆಯ್ದುರ್
(ಶ್ರೀವಿ. ೨೪-೨೯೪). ೧೦. ಪಾಂಡವರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ
ಹೆಸರು : ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮನು ನೀಲನು . . . ವಿಂಧ್ಯಗಿರಿಯ ಸುಹೋತ್ರ
ರನ್ವಯದವರು ಪಾಂಡವೀವಿತ್ರರೊಡಗಿತು ಕೇಳು. (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೧-೨೬).
೧೧. [ಜೈನ] ಕುಲಸರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ವಿಧೇಹ ಮತ್ತು
ರವ್ಯಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಸರ್ವತವು ನಾಲ್ಕು
ನೂರು ಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಬಣ್ಣವು ವೈಷ್ಣವ
ದಂತೆ ಇದೆ: ಹಿಮವನ್ನಹಾಹಿಮವನ್ನಪಧ ನೀಲ[ಪಾಂ. ೪] ರುಗ್ಗಿ ಶಿಖರ
ಗಳೆಂಬ ವರ್ಷಧರಮಹೀಧರಂಗಳಿಂದಮಿನ್ನೂಜು ಕನಕಗಿಂಗಳಿಂದಂ
(ಅದಿಪ. ೧-೪೮ ಪ); ಹಿಮವಂತ, ಮಹಾಹಿಮವಂತ, ನಿಪಧ, ನೀಲ,
ರುಕ್ಕಿ ಇವಕ್ಕೆ ಕುಲಸರ್ವತಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಜೈನಧ. ೩೮). ೧೩. =
ನೀಲಲೇಶೈ : ಕೃಷ್ಣ ನೀಲ ಕಪೋತಲೇಶ್ವಾನುಬಂಧ ರೌದ್ರಪರಿಣಾಮ
ಪರಿಣತರುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಹಾಪಾಪಿಣೀವಂಗಳ್ ಕಾಲುಮೇಲಾಗಿ
ನೆಲಸಿದಂತಮುರ್ಹೂರ್ತಮಾತ್ರದೊಳಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ಪ); ಈ
ನಿರೂಪಿತ ಲೇಶ್ವಾಸಟ್ಟದಲ್ಲಿ . . . ಕೃಷ್ಣ ನೀಲ ಕಪೋತಾಭಧಾನಾಶುಭ
ಲೇಶ್ವಾತ್ರಯಮುಂ ನಿರೂಪಿಸೆ ಪಟ್ಟಿದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೦); ಲೇಶೈ
ಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ . . . ಶುಕ್ಲಗಳೆಂದು ಆರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ
(ಜೈನಧ. ೨೯೮). ನೀಳೈ : ೪. ನೀಳದ ಕಂಠಿಕೆಯು ಶುಂಡಾಳ
ಶಿರೋಮಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ಬೆಲ್ತುಂ ಪಾಳಿಸುತಿದುರ್ದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು.
೪-೧೨೧). ನೀಳದ ಕೋಕಿಳಾಂಗನಿಗೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಣ್ಣೆಣಿದಿಂದುಕಾಂತದಾ
ಲಾಲಿತಮಾರಳಾವಳಿಗೆ ಸೋಲಿರದೆಯ್ಯುವುದೆಲ್ಲಿ ಲೀಲೆಯಿಂ ಮೇಳನ
ಲೆಂದು ದೀವದ ಪಿಕ್ಕಾಳಿ ಶುಕಾಳಿ ಮರಾಳಮಂಡಲಂ (ಪಾಂಕೀಪ್ಪ.
೧೩-೧೬೦). ೬. ಕಪಿಕುಲಸಮುದ್ಭೂತಂ ಸುಗ್ರೀವನಾಶನ ತಮ್ಮಂದಿ
ರ್ನಳನುಂ ನೀಳನುಂ . . . ರಾಮುಂಗೆ ಬೈತ್ಯರಾಗೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್. ೧೧-೨೪ ಪ).
೯. ದೀಪಪ್ಪ ಬಣ್ಣದಾ ಹರಿಯೊಳೆ ಕರ್ಗದ ಬಾಲವಸಿ(ಶಿ)ತವಕ್ಷಂ
ತುರಗಕ್ಕೊಳವಪ್ಪೊಡೆ ನೀಳ(ಳ)ನೆಂದಳವದುಗುಂ ಪೆಸರದರ್ಕೆ (ಅಶ್ವಶಾ.
೨-೮). ೧೧. ಅಧಸ್ಥ ಲೋಪರಿಮತಳಸಮಾನಿಸ್ತಾರಂಗಳಮಾಪ್ತ
ಹಿಮವನ್ನಹಾಹಿಮವನ್ನಪಧ ನೀಳ[ಪಾಂ. ೮] ರುಗ್ಗಿ ಶಿಖರಗಳೆಂಬ
ವರ್ಷಧರ ಮಹೀಧರಂಗಳಿಂದಂ . . . ಎಸೆದು (ಅದಿಪ. ೧-೪೮ ಪ);
ನೀಳದ ಕೋಡುಂಗಳ್ಳು ಲೋಳಮುತಿ ಮುಸುಜಿ ಮುಸುಳಿ ಮೇಗಣೆನಿಂ
ತಾರಾಳಯ ಹಾರಿಯ ಬಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಳಂ ಬರತೊಲಗಿದಂತೆ ಕೆಲದೊಳ
ತೋರ್ಕುಂ (ರೀಲಾವ. ೯-೩೪).

ನೀಲದ ಮಣೆ = ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಇಂದ್ರನೀಲ :
ನೀಲದ ಮಣೆಯೊಂದು ಮಾಣಿಕವ ನುಂಗಿದಡೆ ವಜ್ರ ಬಂದು
ಅದು ಬೇಡವೆಂದುಗುಳಿಸಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪, ೧೩೬೮); ನೀಲದ ಮಣೆ
ಪನಣಿಸಿದ ನೂಲಾದರೆ ನೀಲದ ಕ್ರಯ ಬಾಳತೇ ? (ಗಾಡ).
ನೀಲಮುತ್ತಿ ನೋಲೆ = ನಡುವೆ ನೀಲಮಣೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ

೩. ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : 'ನೀಲಕ್ಕಿ' ಪರಾ.
೮. ಆಕಾಶ; ಗಗನ : ಅಲೆ ಕೆದರೆ ತರು ಬೆದರೆ ನೀಲದಿಂ ಧುಮುಕ್ಕಿ
ಕೋಡಿಗೆರುತ ಗಾಳಿ ಮೊರೆನ ಸಲವು (ಮಲಿದೇ. ೧೮-೫). 'ನೀಲ
ಚುಂಬಿ' ಪರಾ. ೯. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುದುರೆ : “ತುರಗವರ್ಣಾ
ದಿಳಿಯದಾಗೆ ಕರ್ಕನೆನಿಕ್ಕು . . . ಕಿಟಾವಿಳುವುದೋಜಿ ನೀಲಂ”
(ಮಂಕಂತ. ೮೧-೧೪); ಜನ್ಮನಂ ನೀಲನಳಗನಂ ತನ್ನ . . . ಘಾಹಕರಿರಾ
ನೀವು (ಬಸವ. ೫೯-೪೦); ಕಾರೇಳ್ಳನಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಸಾರಿಕೆಯಿಂ
ಬೆರೆಸಿದಂತೆ ಕರ್ಪುಂ ಬೆಳ್ಳುಂ ನೇರಿತ್ತಾಗಿರೆ ಬೆರಸಿ ತನೂರುಹವೊರನೆತ್ತ
ನೀಲನೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೨೩); ನೀಲ ಜನ್ಮ . . .
ಸಾರುಗವೆಂದೆನಿಪಗ್ಗಳೆಯು ಹಯಮಂ ತುರಂಗಿಗಳ್ ಕೈಗೆಯ್ದುರ್
(ಶ್ರೀವಿ. ೨೪-೨೯೪). ೧೦. ಪಾಂಡವರ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ
ಹೆಸರು : ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮನು ನೀಲನು . . . ವಿಂಧ್ಯಗಿರಿಯ ಸುಹೋತ್ರ
ರನ್ವಯದವರು ಪಾಂಡವೀವಿತ್ರರೊಡಗಿತು ಕೇಳು. (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೧-೨೬).
೧೧. [ಜೈನ] ಕುಲಸರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ವಿಧೇಹ ಮತ್ತು
ರವ್ಯಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಮೇರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಸರ್ವತವು ನಾಲ್ಕು
ನೂರು ಯೋಜನ ಎತ್ತರವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಬಣ್ಣವು ವೈಷ್ಣವ
ದಂತೆ ಇದೆ: ಹಿಮವನ್ನಹಾಹಿಮವನ್ನಪಧ ನೀಲ[ಪಾಂ. ೪] ರುಗ್ಗಿ ಶಿಖರ
ಗಳೆಂಬ ವರ್ಷಧರಮಹೀಧರಂಗಳಿಂದಮಿನ್ನೂಜು ಕನಕಗಿಂಗಳಿಂದಂ
(ಅದಿಪ. ೧-೪೮ ಪ); ಹಿಮವಂತ, ಮಹಾಹಿಮವಂತ, ನಿಪಧ, ನೀಲ,
ರುಕ್ಕಿ ಇವಕ್ಕೆ ಕುಲಸರ್ವತಗಳೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಜೈನಧ. ೩೮). ೧೩. =
ನೀಲಲೇಶೈ : ಕೃಷ್ಣ ನೀಲ ಕಪೋತಲೇಶ್ವಾನುಬಂಧ ರೌದ್ರಪರಿಣಾಮ
ಪರಿಣತರುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಮಹಾಪಾಪಿಣೀವಂಗಳ್ ಕಾಲುಮೇಲಾಗಿ
ನೆಲಸಿದಂತಮುರ್ಹೂರ್ತಮಾತ್ರದೊಳಗೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ಪ); ಈ
ನಿರೂಪಿತ ಲೇಶ್ವಾಸಟ್ಟದಲ್ಲಿ . . . ಕೃಷ್ಣ ನೀಲ ಕಪೋತಾಭಧಾನಾಶುಭ
ಲೇಶ್ವಾತ್ರಯಮುಂ ನಿರೂಪಿಸೆ ಪಟ್ಟಿದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೨೦); ಲೇಶೈ
ಯಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ . . . ಶುಕ್ಲಗಳೆಂದು ಆರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ
(ಜೈನಧ. ೨೯೮). ನೀಳೈ : ೪. ನೀಳದ ಕಂಠಿಕೆಯು ಶುಂಡಾಳ
ಶಿರೋಮಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ಬೆಲ್ತುಂ ಪಾಳಿಸುತಿದುರ್ದು (ಪಾರ್ಶ್ವಪು.
೪-೧೨೧). ನೀಳದ ಕೋಕಿಳಾಂಗನಿಗೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಣ್ಣೆಣಿದಿಂದುಕಾಂತದಾ
ಲಾಲಿತಮಾರಳಾವಳಿಗೆ ಸೋಲಿರದೆಯ್ಯುವುದೆಲ್ಲಿ ಲೀಲೆಯಿಂ ಮೇಳನ
ಲೆಂದು ದೀವದ ಪಿಕ್ಕಾಳಿ ಶುಕಾಳಿ ಮರಾಳಮಂಡಲಂ (ಪಾಂಕೀಪ್ಪ.
೧೩-೧೬೦). ೬. ಕಪಿಕುಲಸಮುದ್ಭೂತಂ ಸುಗ್ರೀವನಾಶನ ತಮ್ಮಂದಿ
ರ್ನಳನುಂ ನೀಳನುಂ . . . ರಾಮುಂಗೆ ಬೈತ್ಯರಾಗೆ (ಪುಣ್ಯಾಸ್. ೧೧-೨೪ ಪ).
೯. ದೀಪಪ್ಪ ಬಣ್ಣದಾ ಹರಿಯೊಳೆ ಕರ್ಗದ ಬಾಲವಸಿ(ಶಿ)ತವಕ್ಷಂ
ತುರಗಕ್ಕೊಳವಪ್ಪೊಡೆ ನೀಳ(ಳ)ನೆಂದಳವದುಗುಂ ಪೆಸರದರ್ಕೆ (ಅಶ್ವಶಾ.
೨-೮). ೧೧. ಅಧಸ್ಥ ಲೋಪರಿಮತಳಸಮಾನಿಸ್ತಾರಂಗಳಮಾಪ್ತ
ಹಿಮವನ್ನಹಾಹಿಮವನ್ನಪಧ ನೀಳ[ಪಾಂ. ೮] ರುಗ್ಗಿ ಶಿಖರಗಳೆಂಬ
ವರ್ಷಧರ ಮಹೀಧರಂಗಳಿಂದಂ . . . ಎಸೆದು (ಅದಿಪ. ೧-೪೮ ಪ);
ನೀಳದ ಕೋಡುಂಗಳ್ಳು ಲೋಳಮುತಿ ಮುಸುಜಿ ಮುಸುಳಿ ಮೇಗಣೆನಿಂ
ತಾರಾಳಯ ಹಾರಿಯ ಬಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಳಂ ಬರತೊಲಗಿದಂತೆ ಕೆಲದೊಳ
ತೋರ್ಕುಂ (ರೀಲಾವ. ೯-೩೪).

ನೀಲದ ಮಣೆ = ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಇಂದ್ರನೀಲ :
ನೀಲದ ಮಣೆಯೊಂದು ಮಾಣಿಕವ ನುಂಗಿದಡೆ ವಜ್ರ ಬಂದು
ಅದು ಬೇಡವೆಂದುಗುಳಿಸಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪, ೧೩೬೮); ನೀಲದ ಮಣೆ
ಪನಣಿಸಿದ ನೂಲಾದರೆ ನೀಲದ ಕ್ರಯ ಬಾಳತೇ ? (ಗಾಡ).
ನೀಲಮುತ್ತಿ ನೋಲೆ = ನಡುವೆ ನೀಲಮಣೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ

ಮುತ್ತಿನ ಓಲೆ : ಮೃಗಧರಬಿಂಬಗಳವರದಗಲದೆ ಕೊಂಡೆಯುಂಟಿದ್
ಪುಪ್ಪ ಸರಸಿಜದೊಂದಗಣಿತ ಕರ್ಕಶಮನೆನಲಾ ನಗಪುತ್ರಿಗೆ ನೀಲ ಮುತ್ತಿ
ನೋಲೆಯನಿತ್ತರಾ (ಗಿ.ಕ. ೧೦-೪೦). [ಸಂ.]

ನೀಲಂ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವಿನ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ
ಹಣ್ಣು : ಮತ್ತೆ ಬೇಕಿದ್ದರೆ ಒಂದು ವಾರ ಬಿಟ್ಟು ನೀಲಂ ಜಾತಿಯ
ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳು (ದೇವತೆ. ೧೪೬); ಇದು
ನೀಲಂ . . . ಇದು ಗಿಳಿಮೊಗು. ಇದು ಬಹಳ ರುಚಿ (ಬಾಳಗ. ೧೮೦);
ಬಂಗನಾಪಲ್ಲಿ, ನೀಲಮಾ, ಸಿಂಧೂರ್ ಜಾತಿಗಳು ಉದ್ಯವವಾದದ್ದು
ಈ ನವಾಬರ ಆಶ್ರಯದಿಂದ (ಹಸುಕೂ. ೩೦೯).

[←ತಮಿ. ನೀಲನಾ]

ನೀಲಂಗು (ನಾ). ೧. ಹುಳು; ಕೀಟ: "ಕೃಮಿ, ಕೀಟ,
ನೀಲಂಗು, ಪುಟ್ಟಕೀಟ—ಈ ೪ ಪು(ಹು)ಯು" (ಹಲಾಯು. ೧೦೫-೧೪).
೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೋಣ. ೩. ದೊಡ್ಡದಾದ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ
ದುಂಬಿ. ೪. ಹೂವು. ೫. ನರಿ; ಸೈಗಾಲ. ೬. ಕಂಬಳಿ
ಯಂಥ ರೋಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು;
ಕೋರಿಹುಳು: (ಕ). ೭. (ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ)
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ರಿಮಿ: (ಕ). [ಸಂ.]

ನೀಲಕಂಠ (ನಾ). ೧. ಕಡುನೀಲಿ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಕೊರಳು.
೨. ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನವಿಲು; ಮಯೂರ:
ನೀಲಕಂಠನೆ ಬಲಕೆ ಬಂದುದು (ಕುಮಾರ. ೪-೩೪); ಅನಿಮಿಷಾರಣ್ಯಾಂತ್
ರಾಳದೊಳ್ . . . ಕಾಡೆ ಸೋಗಿಯ ಕುಳಂ ಸಾದರ್ಪ ನೀಲಕಂಠ
ನಾಮಮಂ ಪಡೆದೊಡವದನೆ ಕಡುಸೊಗಸಿದಿದವು (ಹವ್ಯಾ. ೨-೪೫
೨); ನೀಲಕಂಠಾರೂಢನಾಗಿ ಸುರಗಣ ಸಹಿತ ಪಟ್ಟಾಬಿಂ ನಡೆ
ಗೊಂಡನು (ಜಿ.ಪು. ೩೮-೨೨); ಬಲುಕರದ ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ಪೆಡೆಗಾಯ್ದು
ರನ್ನದುಪಟಳಿತ ತಲೆಯಂ ಕೊಡಪುತ್ತಡಿದನೆ ನೀಲಕಂಠನ ಗರೆಯ ಮರೆ
ಗೊಂಡು ಮಿಡುಕುತಿದ ಕುಂಭಿನಸಂಗಣಿಯೊಟಮೇಂ ಚಿತ್ರತರಂ
(ವೆಂಕಾಡ. ೩-೩-೧೨). ೩. ಗುಬ್ಬಿ; ಬೆಟಕೆ: "ಕಲವಿಂಕೆ, ಬೆಟಕೆ,
ಗೃಹಬಳಿಭುಕ್ತ, ನೀಲಕಂಠ:—ಈ ೪ ಗುಬ್ಬಿ(ಲು)" (ಹಲಾಯು. ೪೧-೯೦).
೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಲಾವುಗೆ. ೫. ಹೂವು; ಸರ್ಪ.
೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರುವ ಹುಳು; ಮಿಡಿತೆ; ಶಿವನ
ಕುದುರೆ. ೭. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ;
ಈಶ್ವರ; ೮ ಸಮುದ್ರಮಂಥನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ವಿಷ
ವನ್ನು ಶಿವನು ನುಂಗಿ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಕಪ್ಪು
ಬಣ್ಣದ ಕೊರಳನ್ನು ಹೊಂದಿದನು: "ಭವನೀಶಂ ಶಂಭು . . .
ನೀಲಕಂಠಂ ಶಿವನೀಶಾನಂ ತ್ರಿಲೋಕಂ . . . ನಾಮದೇವಂ ವೃಷಾಂಕಂ"

(ಸಪ್ತಕೋ. ೩-೧೩); ಕಾಲಕೂಟನನು ಪಾನ ಮಾಡಿದ ನೀಲಕಂಠನು
ನೀನೆ (ಪುರಂದ. ೧೧-೧೪೩-೨); ನಿಷ್ಕಲ ನೀಲಕಂಠ . . . ಜಯಶಂಕರ
ನಿರ್ಜಡ ಶಾಂಭವೀಧವಾ (ಶಬರಂ. ೫-೨೪). ೧, ೩: ಮದಜಳ
ನೀಲ[ಪಾಣಂ. ೪]ಕಂಠಕಳಿತಂ ವಿಷಮಾನಳಮಲೋಚನಂ ಪದನತ
ದಾನವಾರಿ ಗಿರಿಶಂ ಗಿರಿಜಾತವಿನೂತಕೇಳಿ ಕಣ್ಣೊದವಿದ ಶೋಭಿಯಂ
ಕುಡುತಮಿಪುರದು ನಾಗತಿರೋವಿಧೂಷಣಂ ವಿವಿಧಗಜಾಸುರೇಂದ್ರನೆನೆ
ಮರ್ದಿಸಲುಗ್ರನಿಭೇಂದ್ರನಾದನೋಲಾ (ಪಾಶ್ವ. ೪-೧೩೨).

೨, ೩: ಕಾತ್ಯಾಯನೀಕಾಯದಂತೆ ವಿಚಳಿತುಡ್ಗಭಯಂಕರಮಾಂ
ಪರುಣಚಂದನಪಲ್ಲವಾಂಕೃತಮಾಂ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಂತೆ
ನೃತ್ಯನೀಲಕಂಠಮಾಂ ಪಲ್ಲವಾರುಣಿತಮಾಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೦೦);
ಅದು ಸಮುಚಿತನೀಲಕಂಠವಿಭಾಸಮಾಗಿಯುಂ ವಿಲಕೇತಕಮಲ್ಲು

(ಚಂದ್ರ. ೪-೪೨ ನ); ಮತ್ತೆ ಮಾ ಘನಸಮಯಂ . . . ಪ್ರದೋಷಕಾಲ
ದಂತೆ ನೀಲಕಂಠತಾಂಡವಾಡಂಬರಮಾಂ (ರಾಜಲೀ. ೮-೧೧೮ ನ).

೪. [ಭಂದ] ರುದ್ರಗಿಣದ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
-೮--ಹೀಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು: ರುದ್ರಗಣ
ಮಂತೆಂದೊಡೆ:—೧. ಗಂಗಾಧೀಶಂ ೨. ಗಿರಿಜಾಕಾಂಕಂ ೩. ನೀಲ
ಕಂಠಂ . . . ೧೬. ಮದನರಿಪು(ಭಂದೋಜಂ. ೫-೨೪೦ ನ). "ರುದ್ರ
ನೊಳು ಗುಬ್ಬಿಯೊಳು ಕೇಕಿಯೊಳು ಗ್ರೀವದೊಳು ಕಾದ್ರವೇಯಂ
ಗಲೊಳು ನೀಲಕಂಠಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೯-೪೮). [ನೀಲ+ಕಂಠ]

ನೀಲಕಂಠಿ (ನಾ). ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ರೂಪಾಯಿ ನಾಣ್ಯ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ೯ ಪನಾಳಿ, ೧೦ ನೀಲಕಂಠಿ, ೧೧ ಭೂತಪದಿ . . .
ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪನಾಳಿ, ನೀಲಕಂಠಿ. ಇವೆರಡು ಬಹಳ ಕಡಿಮೇ ಬೆಲೆ ಬಾಳು
ವಂಥವು (ಕಥಾಗ. ೨೮೧). 'ಕಂಠೀರಾಯಿ' ಪರಾ. [?]

ನೀಲಕಂಠರ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಕೊರಳು. ೨. ಕಪ್ಪು
ಬಣ್ಣದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ: ಗರಗ್ರೀವ
ನಹೀಂದ್ರನಿಂದುಮೈಗಲಕ್ಷ್ಮಂ ಶಂಕರಂ ನೀಲಕಂಠರನೆಂದೇಳಿಸೆ ತನ್ನ
ನಿರ್ನುಳಯಶಂ (ಪಂಪಾ. ೯-೨೦೧); ನೀಲಕಂಠರನಂ . . . ಗಿರಿಜಾ
ವಲ್ಲಭನಂ ಮನೋಜಹರನಂ ಕಂದೆಂ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನಂ (ಪಂಪಾ. ೩೪);
ಕರುಣಾನಿಧಿಯ ನೀಲಕಂಠರನೆ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರವ ಸಲಹು ಕರುಣದಿಂದ
(ಪಾಂಪ. ೧೨-೪೩). ೩. ನವಿಲು; ಮಯೂರ: ನೀಲಕಂಠರನ
ನೆಗ್ಗಿಸಿದಂತೆ ನೀನೆನ್ನ ಮೇಲಾರವಣಿಸೆಂದು ಬವನ ಶೂಲದಂತೆನೆ ಕೊಂಬು
ಗಳಿಂದೆ ಶಿವಿದುಂದು ಬಾಲಾಹಿಸೂದನನೆಂದೊ (ಮೋಹತ. ೩೮-೩೧).

[ನೀಲ+ಕಂಠರ]

ನೀಲಕಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ನೀಲೀ—ಕರಿಯ
ತಿಗಡೆ, ವಜ್ರ, ಕಾಚಲವಣ, ಬಣ್ಣದ ಗೋರಟೆ, ನೀಲಕಣಿಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೮೮).

[ನೀಲ+ಕಣಿಕೆ, (<ಕಜಂಕೆ)]

ನೀಲಕಾಂಡಪಟೆ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ತೆರೆ,—ಪರದೆ: ಇದುತ್ಪಲ
ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಂಡನಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿದ ನವನೀಲಕಾಂಡಪಟಿಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೧೯).
[ನೀಲ+ಕಾಂಡಪಟಿ]

ನೀಲಕಾಂಠಿ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ಹೊಳಪು; ನೀಲ
ವರ್ಣದ ಪ್ರಕಾಶ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ
ಹೂವು: ನೀಲಕಾಂಠಿಯಂಥ, ಅಂಗಿಗುಂಡಿಗಾತ್ರದ ಹೂವಿನ ಜಾತಿಯೇ
ಒಂದು ಕಡೆ ಹಾಸಿತ್ತು (ಅಭಾಷ. ೩೬). [ನೀಲ+ಕಾಂಠಿ]

ನೀಲಕಾಯ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು: ಅನರು
ಯಮದೂತರಂತೆ, ನೀಲಕಾಯರೂ ನೀಲಕಾಯರೂ ಆಗಿದ್ದರು
(ನಾಗಕಾ. ೪). [ನೀಲ+ಕಾಯ]

ನೀಲಕುಂತಲ, ನೀಲಕುಂತಳ, ನೀಲಕುಂತಳ (ನಾ). ಕಪ್ಪು
ಬಣ್ಣದ ತಲೆಗೂದಲು: ನೀಲ ನೀಲಕುಂತಲವನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ
ಹೆಣೆದು . . . ಅಲಂಕರಿಸಿದರು (ಶಾಂತಲಾ. ೪೧). ನೀಲಕುಂತಳ:
ನೀಲಕುಂತಳದ ನವಭೂಷಾರುಣಪ್ರಭೆಯ . . . ಮೌಕ್ತಿಕಚ್ಚವಿಯಿಸೆವ
ಕಾಲುಗುಣದಿವ್ಯಳೊಪ್ಪಿದರು ನವರತ್ನಮಾಲೆಗಳ ಪಾಂಗಿನಿಂದ
(ಭಾವಚಂ. ೫-೨೯); ನೀಲಕುಂತಳ ನಿಬಿಡಸ್ತನಗಳ . . . ಸದ್ಗುಣ
ಶೀಲೆಯರು ಪರಲ್ಪಚಿತದಾರತಿ ಪಿಡಿದು ನಡೆತರು (ನಾಗಕ. ೭-೩೨)
ನೀಲಕುಂತಳ: ಅಂತು ಕುಟಿಲೇಳಕುಂತಳಕಳಾಪಯೆರ ಚತುರ
ಭಾವಕ್ಕೆ ತಾಮುಂ ಸೋಲ್ಪು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೦ ನ); ಅಕೆ ತನ್ನ
ಮದಾಳಿನೀಲಕುಂತಳದೊಳ್ ಕುಟಿಲಸ್ತಭಾವಮುಂ . . . ತಳಿದು
(ಮುದ್ರ. ೩-೫೪). [ನೀಲ+ಕುಂತಲ]

ನೀಲಕುಂತಲೆ, ನೀಲಕುಂತಳೆ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೂದಲುಳ್ಳವಳು : ನೀಲಕುಂತಲೆ ಕೇಳು (ಮೋಹನ, ೩೩-೪). **ನೀಲಕುಂತಳೆ:** ನೀಲವರ್ಣ ನೀನಾದರೆ ಆಳೆ ನೀಲಕುಂತಳೆ ತಾನಾದಳಯ್ಯ (ಕನಕ, ೧೫-೪); ಎಲೆಗೆ ರಾಮಾಭಿರಾಮ; ಸುಗ್ರೀವ; ನೀಲಕುಂತಳೆ (ರಾಮಾಶ್ವ, ೧೪೪-೧). [ಸಂ. ನೀಲಕುಂತಲಾ]

ನೀಲಕುಂತಳೆ 'ನೀಲಕುಂತಲೆ' ನೋ.

ನೀಲಕುಂತಳೆ 'ನೀಲಕುಂತಲೆ' ನೋ.

ನೀಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : ಹಾಲಕ್ಕಿ, ನೀಲಕ್ಕಿ ನೀಲವರ್ಣದಕ್ಕಿ ಬೇಲೂರ ಗದ್ದೆ ಗೊನೆಬತ್ತದ ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಸೇರಾವೆ ನಮ್ಮ ಅರಸುನೆಗೆ (ನಾಪದ, ೧೧೫). [ನೀಲ+ಹಕ್ಕಿ (< ಪಕ್ಕಿ)]

ನೀಲಗಂಧಿ (ನಾ). ೧. ಕಡುನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು: ಮಲ್ಲಿಗೆಯೋ ಚಿಕ್ಕು, ನೀಲಗಂಧಿಯೋ ಕಪ್ಪು; ಇಂತೋರೊಂದು ಪೂಗೊಳೋರೊಂದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಮಂ ನೇರ್ಪಡಿಸಿದ ಗಾಂಪನಾವಂ? (ರಾಮಾಶ್ವ, ೮-೨೯). ೨. ಪದ್ಮರಾಗದ ಒಂದು ಭೇದ; ಸೌಗಂಧಿಕ ವೆಂಬ ರತ್ನ : ವಿದಿತ ಗದಾಂಗಂ ಮುತ್ತಮ ಸದಮಲತರ ನೀಲಗಂಧಿ ಯಂದಿರ್ತೆಜಿದಿ ಪದುಳದಿರೆ (ಪಾಲಾಸ್ಯ, ೨-೧-೬೧).

[ಸಂ. ನೀಲಗಂಧಿನಾ]

ನೀಲಗಣ್ಣು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ : ಕುರುಟಿಗೆಯ ಬೇರಂ . . . ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪದಿಂದ ಹಜ್ಜಲು ಕಾಚು, ನೀಲಗಣ್ಣು ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವೃತಿ, ೧೩೫). 'ತಿಮಿರರೋಗ' ಪರಾ.

[ನೀಲ+ಗಣ್ಣು (< ಕಣ)]

ನೀಲಗಲ, ನೀಲಗಲ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೊರಳು : ತೋಟಾದಂ ಶಿವಂ ನಿಜಸ್ವರೂಪಕಳೆಯನ್ನಲ್ಲಿ ನೀಲಗಲದ ಹತ್ತುಭುಜದ ಪಂಚ ಮುಖದಸುಖವನ್ನಲ್ಲಿ (ಸಮರ, ದೇ. ೨೦೦-೧೦). ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೊರಳನ್ನುಳ್ಳವನು ; ನೀಲಕಂಠ; ಶಿವ : ನಾಲಗೆಯಂ ಕೊಯ್ತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಲೀಲೆಗಳಂ ಮತ್ತೆ ಕೊನೊಪಂ ಗಡ ಪಲಗಂ ನಾಲಗೆಯನಡಸಿ ಕೊಯ್ದಡೆ ನೀಲಗಲಂ ಕುದಿದೆ ತಾನೆ ಬಕ್ಕುಮಿದೇನೋ (ಸಮಪ, ೯-೪೬); ವೇದಾಂತಾವಗಮ್ಯ ಮನೋರಥಪ್ಪದ ನೀಲಗಲ ಬಿನ್ನಪನವಧರಿಸು (ಬಸವ, ೧-೬೬); ನೀಲಗಲ ಪೂಜಪರೂಪವಿತ್ತು ಪ್ರಮಥಗಣವೆರಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನಾಗ (ಪ್ರಥಮ, ೨-೩). **ನೀಲಗಲೆ:** ೩. ನವಿಲು ; ಮಯೂರ : ದೆಸೆ ಪಸುರೇಜಾ ಪಚ್ಚಿಯೊಳೆ ಮುಟ್ಟಿ ಮುಸುಂಕಿದ ಮಾಬ್ಬಿಯಾದುದಾಗಸಮಳಿನೀಲ ನೀಲಗಲಕಂಠತಮಾಳವಿನೀಲ ನೀರದ ಪ್ರಸರವಿಭಾಸಿಯಾದುದು (ಪಂಪಭಾ, ೬-೨೨). [ನೀಲ+ಗಲ (= ಗಲ)]

ನೀಲಗಾರ್, 'ನೀಲಿಗಾಡ' ನೋ.

ನೀಲಗಾರ್ (ನಾ). ಧಾರ್ಮಿಕ ವೃತ್ತಿಗಾಯಕರ ಒಂದು ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ತಮ್ಮ ಆರಾಧ್ಯದೈವವಾದ ಮಂಟಿಸ್ವಾಮಿಯ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸುವ ಲೀಲೆಗಾರರಾದ ಇವರಿಗೆ ನೀಲ ಗಾರರೆಂದು ರೂಢಿಯ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ (ಕಜಕ, ೧೦೨).

[< ಲೀಲೆ :- ಗಾರ (< ಕಾಡ)]

ನೀಲಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನೀಲಿಯ ಗಿಡ : (೪).

[ನೀಲ+ಗಿಡ (< ಗಿಡು)]

ನೀಲಗಿರಿ, ನೀಲಗಿರಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಪರ್ವತ; ಕಪ್ಪುನೆಯ ಬೆಟ್ಟ : ಆಯ್ದುನುಂ ನೀಲಗಿರಿಗೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ, ೧೩-೯೪ ಪ); ಭೂಮಿಯಾಕಾಶವ ಮೆಟ್ಟಿ ಕಾಮಗಣಂಗಳ ಕೂಡೆ ಕಾದಿ ಗೆಲಲಜಾಯದೆ ನೀಲಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂದು ಉಲಿವೆ ಉಯ್ಯಲೆಯನಾಡುತ್ತಿಪ್ಪಯ್ಯ (ಅಪಹಂ, ೧೦೬-೪೪೫); ನೀಲಗಿರಿಗಳ

ನೆಮ್ಮಿ ಭಸಮೇಘಾಳೆ ಸುರಿದವು ಮಳೆಯನು (ಕುವ್ಯಾಕ, ೧೦-೧೬); ನೀಲಗಿರಿಯಂದಿಳವವೊಲು ಭೂಪಾಲ ಮದಕರಿಯೊಳದು (ನಾಗಪ, ೫-೧೦೪). ೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟದ ಹೆಸರು : ಬೇಂಟಿಕಾಜ ನೀಲಗಿರಿ x x x ಕರ ಕಾಮ ಯಂಮಡಿ x x x ಶ್ರೀಮನುಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ. ಪರನೂಳದೇವದಂಟಾಯಕಂ (ಎಕ, 111 (R), ಗುಂಡು ಪೇ. ೩೪-೬; 1283); ನೀಲಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಈ ತೊಡವರು ಆಡುವ ಭಾಷೆಯೇ ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷಾಪರಿವಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ತೊಡ ಭಾಷೆ (ಪ್ರಾವಿ, ೧೫೫); ನೀಲಗಿರಿಯ ತೋಡರು ಹೊರಗಿನ ಜನರೊಡನೆ ಈಗಿನ ಜಿರಿಯತೊಡಗಿರುವರು (ಪಾಲಾಸ್ಯ, 1, ೪೯೯). ೩. [ಜೈನ] ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ನೀಲಾಚಲ : ನೀಲಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷಯುಗಗಳು ತುಂಬಿ . . . ಶಿಖರಿ ಪರ್ವತವು ಚಿನ್ನದಿಂದ ಆಗಿದೆ (ಜೈನಪ, ೩೪). **ನೀಲಗಿರಿ :** ೧. ನೀಲ [ಪಾಪಂ. ಲ]ಗಿರಿಗಳ ಮಜುಗಳಂ ಪೋಳ್ತು ಬಿಸುಟಂತೆ (ಇಹರ, ದೇ. ೪೨-೧೩). ೪. ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಬೆಟ್ಟ ; ಅಸ್ತಾಚಲ : ದಿನಪಂ ಪರ ಧರ್ಮರಾಜಜನಕಂ ಕರಕುಳಮಂ ತೆಗೆದು ನೀಲಗಿರಿಯಂ ಸಾರ್ಪಂ (ಪದ್ಮಾಶ್ವ, ೩-೧೩).

ನೀಲಗಿರಿ ಉಧಾರಣ = ನೀಲಗಿರಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮೂವರ ರಾಯರ ಗಂಡ ನೀಲಗಿರಿ ಉಧಾರಣ (ಎಕ, 111, (R), ನಂಜನ. ೧೫೯-೪; 1504). **ನೀಲಗಿರಿ ಎಣ್ಣೆ** = ನೀಲಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ 'ಯೂಕಲಿಪ್ಟಸ್' ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರದ ಎಲೆಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ತೈಲ : ಅವನು ಬರುತ್ತಲೂ ಅವನನ್ನು ಅಂಗದಿಗೊಡಿಸಿ ನೀಲಗಿರಿ ಎಣ್ಣೆಯ ಸೀಸೆಯೊಂದನ್ನು ತರಿಸಿದೆ (ನಾಪೋಲೀ, ೧೬೧); ಕೈಕಾಲಿಗೆ ನೀಲಗಿರಿ ಎಣ್ಣೆ ತಿಕ್ಕಿ . . . ಮಾತಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತರು (ಜಾಗನ, ೯೪). **ನೀಲಗಿರಿ ಗಿಡ** = ನೀಲಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ, 'ಯೂಕಲಿಪ್ಟಸ್' ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಚಹಾ, ಕಾಫಿ, ನೀಲಗಿರಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಆ ಬೆಳೆಯಿಂದ ವರುವರುಷ ಹಣ ತೇಲಿಸಿ ಸಿರಿವಂತರಾಗುವವನೆಗೆ ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲ (ಸುತುಮು, ೩೬). **ನೀಲಗಿರಿತೈಲ** = ನೀಲಗಿರಿ ಎಣ್ಣೆ : ನೀಲಗಿರಿತೈಲ (ಸೋಂಕು ನಿವಾರಕ) (Eucalyptus Oil, ಇಂಕನ); ಮೈಕ್ಕೆ ನೋವಿಗೆ ನೀಲಗಿರಿತೈಲವನ್ನು ಉಜ್ಜಿದರೆ ನೋವು ಹೋಗುತ್ತದೆ (೮೩೬). **ನೀಲಗಿರಿ ಸಾಧಕ** = ನೀಲಗಿರಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕೊಂಕವಾರ ಕೊಂಗದಿಶಾಪಟ್ಟಿ ನೀಲಗಿರಿಸಾಧಕ ಗಿರಿದುರ್ಗಮಲ್ಲ ಜಲದುರ್ಗಮಂಡಳಿಕ ಹೃದಯಶಲ್ಯ (ಎಕ, 111, ಗುಂಡು ಪೇ. ೪೦-೧೧; 1520).

[ನೀಲ+ಗಿರಿ]

ನೀಲಗುರುಳ್ (ನಾ). = ನೀಲಕುಂತಲ : ಸುಕ್ಕುಂಗುರುಳ ನಿಡುಗುರುಳ ಪೊಸ ನೀಲಗುರುಳ ಪೆಜಿನೊಸಲೊಳೆವಿಡಿದಲೆವ ಕುರುಳ ನುಣ್ಣುರುಳ ಕೋಮಲೆಯರೆಡೆವಿಡೆದೊಡಗಿ ಬರುತಿರ್ಪರು (ಚಿಪ್ಪ, ೩೬-೪೬).

[ನೀಲ+ಗುರುಳ್]

ನೀಲಗೋರಟೆ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಗೋರಟೆ ಗಿಡ ; ನೀಲಿಪುಟಕ : "ದಾಸೀ - ನೀಲಗೋರಟೆ, ದೊಡ್ಡ ಬಣ್ಣದ ಗೋರಟೆ" (ಒಪ್ಪ, ೩೫). [ನೀಲ+ಗೋರಟೆ (< ಗೋರಟೆ)]

ನೀಲಗ್ರೀವ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೊರಳು : ಅನಂತಕೋಟಿ ದರ್ಪಣಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ತ್ರಿಜೇತ್ರದಿಂದ ನೀಲಗ್ರೀವದಿಂದ . . . ಮಹೇಶ್ವರ ನೊಪ್ಪುತ್ತಿರಲಾಗಿ (ಭೈರವ, 1, ೧೬). ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು ; ನೀಲಕಂಠ ; ಶಿವ : "ಈಶಾನಾ, ಶಶಿಶೇಖರಾ . . .

ನೀಲಗ್ರೀವ, ಮಹಿರೇತಾ: . . . ನೀಲಲೋಹಿತ: —ಈ ೪೫ ಮಹಾ ದೇವರ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೩-೧೨); ನೀಲಗ್ರೀವ ಕಾಲಾಂತಕ . . . ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಿಪುಷ್ಪಂ (ರತ್ನಾ. ೬-೬೭); ಶಂಬರಾಂತಕಮದಾಡಂಬರಾಡಲ ನಿಶ್ಚಿತ ಶಂಬ ನೀಲಗ್ರೀವ ಜಯಯನುತ್ಪತ್ತಿಗದಂ ಸಂದಿ ಭಯಭಕ್ತಿ ಯಿಂದ (ಸಾಂಪು. ೧೨-೪೨). [ನೀಲ + ಗ್ರೀವ]

ನೀಲಚುಂಬಿ (ಗು). ಆಕಾಶವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ; ಗಗನಚುಂಬಿ ಯಾದ: ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಕೆಟ್ಟರಲ್ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಣಾ ನೀಲಚುಂಬಿ ಮಹೇಂದ್ರ ಕುತ್ಸೀಲಮಸ್ತ ಕದ ಕಶನಿಲೇಗೇರ್ದಾ ಸಂದಾ ವಿರಾಡ್ಕೂಪದಾ ಭವ್ಯಚಿತ್ರ ವನಾಂಜನೇಯನಾ! (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೪೦೪-೪೬). [ಸಂ. ನೀಲಚುಂಬಿನ್]

ನೀಲಚೂಳಿಕೆ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ ದ ಶಿಖರ, —ಬೆಟ್ಟದತುದಿ : ಬಲವರುತಿರ್ಪ ಭಾನುಗೆ ತಮ: ಪಟಳಂ ಸುಗಿದಭ್ರಮೇಖಲಾವಳಯಮನಾಸೆ ಪಟ್ಟು ನೆಲಸಿದುರ್ದೋ ಪೇಟೆನೆ ಮಂದರಾಗ್ರದೋಳ್ ನೆಲಸಿದ ನೀಲ ಚೂಳಿಕೆ ಜಿನಾಗಮನಕ್ಕಿದೆ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಪೂವಲಿಗದಜುತ್ತು ಮಿರ್ದಪುಡು ಮೆಯ್ಯಳಗಿಂಬತನೀಲತಾಂತಮಂ (ಮುಲ್ಲು. ೧೨-೯೧).

[ನೀಲ + ಚೂಳಿಕೆ (= ಚೂಲಿಕೆ)]

ನೀಲಚೇಲ, ನೀಲಚೇಳ (ನಾ). = ನೀಲಪಟ ೧ : ದಿನನಾಥಂ ಪಟಿಂಗಿ . . . ಮೃಗಾಂಕನೋ ನೆರೆಯಲಿಂದಾಶಾವಧೂದ್ವಿತ್ಯನರ್ತನ ದಿಂದಂ ಗಗನಸ್ಥಳೇಕುಲಟಿ ಕೊಂಡಳ್ ನೀಲಚೇಲಾವಗುಂಕನಮಂ ತಾನೆನೆ ದಟ್ಟಿಮಾಗಿರೆ ತಮಂ ತಕ್ಕತ್ತು ದಿಶ್ವಾಂತಮಂ (ಅನಂಪು. ೬-೬೩). **ನೀಲಚೇಳ:** ಅಭಿಮತ ರತೋತ್ಪುಕ ಸ್ವೈರೀಣಿತಂತತಿಗತಂಕುಮಯ ನೀಲಚೇಳಮುಮಕಲ್ಪಮಯ ಕಸ್ತೂರಿಕಾಪಂಕಮುನುಗ್ರಾವಮಯ ಮಹಾನೀಲಮಣಿಭೂಷಣಮುಮೇನಿಸಿ . . . ತಮಮಶೇಷಭುವನೋದರ ಮನಾವಗಂ ತೀವೆ (ಪರ್ವಪು. ೬-೨೯ ವ). [ನೀಲ + ಚೇಲ]

ನೀಲತಂತ್ರ (ನಾ). ಕಿರಣಾಗಮದ ಒಂಬತ್ತು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಗರುಡಾಗಮ ನೈರುತಾಗಮ ನೀಲತಂತ್ರ . . . ಕಾಲತಂತ್ರ ವೆಂದು ಕಿರಣಾಗಮದ ನವಭೇದಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೧). [ಸಂ.]

ನೀಲತುತ್ತೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖನಿಜಲವಣ: ಮೈಲು ತುತ್ತ: ಜೋಳವನ್ನು ಕಾಡಿಗೆರೋಗದಿಂದ ಉಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಕಾಪರ್‌ಸಲ್ಫೇಟ್ (ನೀಲತುತ್ತೆ) ದ್ರಾವಣದಿಂದ ತೊಳೆಯಬೇಕು (ನಿರಣಾ. ೧೭). [ನೀಲ + ತುತ್ತೆ (< ತುತ್ತ)]

ನೀಲತುರಂಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ದ ಕುದುರೆ: ನೀಲತುರಂಗ ಮಾದೊಡಂ ಶೈತಾಶ್ವಮಾದೊಡನೂ ವಾಜಿಯ ಕುತ್ತಿಯೊಳಾದೊಡಂ ವಕ್ಷದೊಳಾದೊಡಂ ಧವಳವಣವಿರಲಾ ತೇಜಿ ವೈಜಯಕಮೆನಿಪುದು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೧೧-೧೦೩ ವ). [ನೀಲ + ತುರಂಗ]

ನೀಲತುರಗೆ (ನಾ). = ನೀಲತುರಂಗ: ನೀಲತುರಗವಿರಾಜಮಾನಳಿ ನೀಲಪಸನೆಯ (ದೀಪಿಮ. ೩-೧೪). [ನೀಲ + ತುರಗೆ]

ನೀಲತೆ (ನಾ). ನೀಲಿ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ. [ಸಂ. ನೀಲತಾ]

ನೀಲಧಮ್ನಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ದ ತುರುಬು, —ಮುಡಿ: ತ್ರೀಗಿಂ ಸುತಾನೀಲಧಮ್ನಿಲ್ಲ ಮುದ್ರಿಸಾನಾಗಂಪಕಕೌಸುಮಾರಚಮಾಲಿಕಾ ಪೂಗಧೂಳಿಮ ಧೂಳಿಪಂಕಿಲವಾನುಂಕಶಿಖರಶೋಭಾಧುರೀಣಂ (ಮುದ್ರ. ೧೭-೧). [ನೀಲ + ಧಮ್ನಿಲ್ಲ]

ನೀಲಧಿ (ನಾ). ೧. ನೀಲವರ್ಣಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದು; ಆಕಾಶ: ನೀಲಧಿಯಲಿ ಶಶಿಯ ಜೋಣಿ ಈಸುತಿತ್ತು ಮಂದಾನಿಲಂ ಮಂದ ಮಂದಂ ಬೀಸುತಿತ್ತು (ಅನೀಕ. ೪೩-೧). ೨. ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ವಾದುದು; ಸಮುದ್ರ (?). [ಸಂ.]

ನೀಲನಕ್ಷೆ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಕಟ್ಟಡ, ಯಂತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಮೊದಲು ತಯಾರಿಸುವ ಮೊದಲ ನಕ್ಷೆ: ನೀಲಪ್ರತಿ, ನೀಲನಕ್ಷೆ (Blue Print. ಪಪ್ಪಿ. ೧೦).

[ನೀಲ + ನಕ್ಷೆ]

ನೀಲನಾಗಿನಿ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣ ದ ಹೆಣ್ಣು ನಾಗರ ಜಾವು: ಕಾರ್ಡ ವಿಸಮಂ ತಾನೆ ಮರಳಿ ಪೀರಲ್ಪಳಸಿ ಬಳಿ ಸಾರ್ವ ನೀಲನಾಗಿನಿಯಂತೆ ತನ್ನೆಡೆಗೆ ತಪಿಸುತ್ತೆತರುತಿರ್ಪ ಭರತಜನನಿಯನಿರದೆ ನೂಂಕಿದನ್ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೭೦-೪೪೬). [ನೀಲ + ನಾಗಿನಿ (< ನಾಗಿನಿ)]

ನೀಲನೀರಜ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ ದ ತಾವರೆ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ: ಬಾಯಬಾಡಬ್ಬ ಮುಬ್ಬದುವ ಚಂದಿಪೆ ರೆಂಡೆತನ್ನೆ ಪೂಣ್ಣಭ್ರಮಾಯಮ ಸಿಂಹನಂದೆಗಮನಿಂದಿತೆಗಂ ಮೃಗಕಂಠಮಾದ ತತ್ಪಾಯಕಮುರ್ಚಿ ಪೋಗದೆ ಮೃಗೀಯಂಗಳಂ ಮದಿದಂತೆ ಸತ್ತರಾಘ್ರಾಯಸಿ ನೀಲ ನೀರಜಮಂ (ಪಾಂಪು. ೬-೯೪); ಪಾಲ್ಗಡಲಂ ಪೋಲ್ತರೆ ತಕ್ಕರಂ . . . ಮೇಲೆದಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ನೀಲನೀರಜನಂ ಸ್ವರ್ಣಾಂಬುಜೋದ್ಯದ್ರಜಂ . . . ಒಪ್ಪುಗುಂ (ಪಾಂಪು. ೧೦-೬೬). [ನೀಲ + ನೀರಜ]

ನೀಲನೀರದ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ದ ಮೋಡ; ನೀಲಮೇಘ: ನೀಲನೀರದ ತನುಚ್ಚಿನಿ ಭಸ್ಕರಜೋವಿಲಿಪ್ತಮಂಜನಗಿರಿಯಂ ಕರಜ್ಜಳ ಧೆರಂ ಕವಿದಂತಿರೆ ಚೆಲ್ಲನಾಳ್ವಂ (ಸಂಪದಾ. ೭-೫೯); ಈ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಗೆ ಲುಲತ್ತಟಿತ್ತಭೆಗೆ ಬಂಧುರಸಿಂಧುರನೀಲನೀರದಪ್ರಭನಭಯಂ ತ್ರಿಪ್ರಪ್ತನು ಬಾದರ್ ನೀಲೆ . . . ದೊರೆಯಾಗಲಾರ್ಕಮೇ (ಪಾಂಪು. ೫-೨೪); ತಾಂ ಮುಂತೆ ನಡೆಗೊಂಡನವಿಕೆಳ್ಳಟ್ಟಿಯೊಳೆಳಾತಜಾವಲ್ಲಭಂ, ನೀಲನೀರದವಿಪುಲವಪುನಾಗಿ, ಭೀಷಣ ಧನುಷ್ಯಾಚೆಯಾಗಿ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೨೬-೫೪). [ನೀಲ + ನೀರದ]

ನೀಲಪಟ, ನೀಲಪಟಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ದ ಬಟ್ಟೆ; ನೀಲಿ ಬಣ್ಣ ದ ವಸ್ತ್ರ: ರಸದ ಮಳಯಜದ ಘುಸ್ಸುಜದ ಕುಸುಮದ ಕಪ್ಪುರದ ಕನಿವ ಸೊವಡಿಂಗಳೆಗಳ ಮುಸುಜಿ ನವನೀಲಪಟಮಂ ಮುಸುಕಿದ ಪೋಲಸತಿಯೊರ್ವಳದಿಡುಡುರ್ವಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೩-೧೨); ಪೊದದ ನವೀನ ನೀಲಪಟವಿಕ್ಕಿದ ಕತ್ತರಿಯಣ್ಣು ತೊಟ್ಟ ನೀಲದ ತೊಡವೊಪ್ಪೆ . . . ಪರ್ವದ ತಮದುರ್ವಿನೋಳ್ ಸುಬಾದದಸ್ಸು ಬಿಡಾರೆಯರೆಂದು ಜಾರೆಯರ್ (ಜಗ. ೧೬-೧೦೨); ನೀಲಪಟಾಂಚಿತ ಕಂಚುಕಬಾಲಾಬಾಹಾಲತಾಗ್ರ ದೊಳ್ಳಿಜಿದುದು ಪೂಮಾಲೆ ವಿಡುಂಕುದಮುಖದಿಂ ಸಾಲಿಟ್ಟಿವಿದು ವಸ್ತುತಳೆಮಂಜರಿವೋಲ್ (ಪಾಂಪು. ೩-೧೦೬). ೨. ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಆರಾಧ್ಯದೇವತೆಯಾಗುಳ್ಳ ಒಂದು ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಂಘದ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಆ ಸಂಘಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; IP ಇವರನ್ನು ಕಾಶ್ಮೀರ ದಲ್ಲಿ 'ನೀಲಾಂಬರ'ರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ: ಅರ್ಹನ್ ಬುದ್ಧ ಬಾರ್ವಾಳ ವಿನಾಮಾಸಳ ನೀಲಪಟರೆಂಬವರು ಕಾಯದರುಶನಗಳಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತರಾಗಿ . . . ನರಕಕ್ಕೊಡು ಅಧಮರಾಗಿ ಹೋಗಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ತ್ರೆಯಾ: ನೇದ (ಉಚ. ಕ. ೧೩೨-೨೦೧); ಯೋಗಿ ಜೋಗಿ . . . ನೀಲಪಟರು ಸುಳವರು ಪ್ತುಧೆ ಕಾರಣ (ಸಮಾ. ೬-೨೨); ಸ್ಮರಕಳಾ ತಾಸಂಘ ನೀಲಪಟನೆಂಬವಂ ಪರಿದು ಬಂದು. . . ಬಳಿಕೆಂತೆಂದನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೫೯); ನೀಲಪಟನುದ್ವನ್ನಿರಶ್ವರಾನೇಕಶ್ವರಾಲೋಲಪೌರಾಣಿಕ ಪ್ರಾತ್ಯಭಿಷ್ಠಾದ್ಯತೇಷಸಮಯಗಳ ಗಡಣಂ ಲೀಲೆಯಿಂದೆನ್ನೊಳ್ ಸೇನಿಸಿ ನಿಗ್ರಹಂಜೊತ್ತು ಸೋಲಮಂ ಪದದೋಲಗಿಸುತಿರ್ಪರ್ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೧೬). **ನೀಲಪಟಿ:** ೧. ಚೌಕಮಂ ಕೀಜುತುಂ. ತೆಗೆದಾಚ್ಚಾದಿಸೆ ಕೇಳ ನೀಲಪಟನುಕ್ಕುಂ ಬಟ್ಟತಂ ಮಾಡಿ ಸುತ್ತಿಗೆತ್ತಲ್ಪುಸಿತಾತಪತ್ರ ಮೆನಲಕ್ಕುಂ (ಗಿಂಕ. ೪-೭೭). [ನೀಲ + ಪಟ]

ನೀಲಪಟಿಕೇತು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬಾವುಟ, -ಧ್ವಜ : ನೀಲಪಟಿಕೇತುವಂ ಗಗನಾಲಂಬಿಯನಂಬುಜಾಪ್ತನಿದು ರಾಹುಪನುತ್ಪಾ ಲೋಕಿಸಿ ಭಯಮುತ್ತು ವಿಶಾಲಾಭ್ಯದ ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣನಾದಂ (ನೃಪವಿ. ೪-೬೬). [ನೀಲಪಟಿಕೇತು]

ನೀಲಪಟಿಚ್ಚದ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹೊದೆದು ಕೊಂಡಿರುವವಳು : ನೀಲಪಟಿಚ್ಚದ ನಿಶಿಯೋ ಲೋಕೇಕ್ಷಣ ಗಗನ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ರಾವಣನಿರ್ದಾಲಯಮಂ . . . ಬಂದೊಳವೊಕ್ಕಳ್ (ಪಂರಾನು. ೧೦-೧೪೯). [ಸಂ. ನೀಲಪಟಿಚ್ಚದಾ]

ನೀಲಪಟಾಸ್ತರಣ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯ ಹೊದಿಕೆ : ನೀಲಪಟಾಸ್ತರಣದ ಮೇಲಾ ಲಲಿತಾಭರಣವೊಪ್ಪಿ ತೋರಾಡುವು ಶರ ತ್ಯಾಲದ ಗಗನ ತಾರಾಮಾಲೆಯನನುಕರಿಸಿ ದೇವದೇವನ ಸಭೆಯೋಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೬೬). [ನೀಲಪಟಿಕೇತು]

ನೀಲಪಿಟಿ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಘಟನೆಗಳು ಹಾಗೂ ರಾಜ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ದಾಖಲೆ ; ಬಟ್ಟೆ ; ದೇಶದ ಅಗುಹೋಗುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಪ್ರತಿಪ್ರಾಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಒದ್ದಿಬ್ಬ ರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ದಾಖಲೆಗಳನ್ನು ನೀಲಪಿಟಿ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರಜಾ. 1, ೨೦೦). [ಸಂ.]

ನೀಲಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ನೀಲವರ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಅಜಲಿ(ಲ?)ಕಾ-ನೀಲಪುಷ್ಪ" (ಓಷಧಿ. ೬). ೨. ಎಷ್ಟು ಕ್ರಾಂತಿ ಗಿಡ : "ನೀಲಪುಷ್ಪ-ಕಂಯ ಗೋರಟಿ, ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಾಂತಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೪). ೩. ಮಾಟಿಪತ್ರೆ. [ಸಂ.]

ನೀಲಪ್ರತಿ (ನಾ). ನೀಲನಕ್ಷೆ : ನೀಲಪ್ರತಿ, ನೀಲನಕ್ಷೆ (Blue Print. ಪ್ರ.ನಿ. ೧೦). [ನೀಲ+ಪ್ರತಿ]

ನೀಲಪ್ರಸ್ತರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಶಿಲೆ ; ಕರಿಯ ಬಂಡೆಗಲ್ಲು : ವಿಸ್ತೀರ್ಣಮನುಷ ನೀಲಪ್ರಸ್ತರದೊಳ್ ಮುನಿಪನಿರ್ದಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೨). [ನೀಲ+ಪ್ರಸ್ತರ]

ನೀಲಬಿ 'ನೀಲಬಿ' ನೋ.

ನೀಲಬೇರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ : ನೀಲಾಂಬುರಾದ ತನು ಚೈವಿಯಾಗಲ್ ನೆಜಿ ಪರದಿ ನೀಲಬೋಜಿರನಾ ಹಯಧೀರಂ (ಅಶ್ವ. ೨-೧೪). 10 "ಕುದುರೆಯ ನಾಮ ವಿಶೇಷಗಳು- ೨೯ : ಕರ್ಕ, ಕುಕ್ಕುಟ, ನೀಳ, ಶ್ಯಾಮನರ್ಣ, ಬೇರ, ಇಂದ್ರಾಹ್ವ, ಬೊಲ್ಲ, ಕುಂಕುಮಬೇರ, ಉಜ್ಜಲಬೇರ, ಮಂಗಳ ಬೇರ, ನೀಲಬೇರ, ಕೈರ, ಕಾರಳಗ, ಕೇಸಳಗ, ಸಂಪಳಗ, ಬೋರಳಗ, ಮಂಗಳ, ಕೊಂಕಾಹ್ವ, ಶೋಭೆಯಟ್ಟ, ಅನಟ, ಕಪೋತ, ಕಾಮಾಂಕಿ, ನೀಲ, ಗಂಗವಾಣಿ, ಚಕ್ರವಾಕ, ಸಿಂಹಪೋತ, ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ, ಉತ್ತಮ, ಪುನ್ನಾಹ ಇ., (ಅಶ್ವಶಾ)" (ಪ್ರೀತಪ್ಪ. ೧೦೨). [ನೀಲ+ಬೇರ]

ನೀಲಬೈ, ನೀಲಬಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಜಿನ್ಯಾದಿಯ ಮನೆನಗಿ ನೀಲಬೈಯ ಮಗಂ ರಾಜಮ್ಯನ ಧರ್ಮ (ಎಕ. 111, ಸಂಜನ. ೧೫೪-೨ ; ೧70). ನೀಲಬಿ : ಜಿನ್ಯಾದಿಯಂ ನೀಲಬಿಳುಂ ಸರಸಿ 15 ಡ್ಯಯ್ಯನಂ . . . ಇನ್ನಿವಿಲ್ಲ ಕೊಟ್ಟೋರ್ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೩-೯ ; 889 ?). [ನೀಲ+ಅಬೈ]

ನೀಲಭದ್ರ (ನಾ). ಹದಿನೇಳು ಕುಲಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಶಂಬ ಕೂಟ . . . ಹೇಮಕೂಟ ನೀಲಭದ್ರ ಕೋಟಿಶೃಂಗ . . . ಎಂಬ ಹದಿನೇಳು ಕುಲಗೋತ್ರಂಗಳೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಸುಸಾತ್ಮನಂಬ ಕೀಲಕ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಬಜಗಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಹವ (ವಿವೇಕ. ೨೩೧). [ನೀಲ+ಭದ್ರ]

ನೀಲಭದ್ರತಂತ್ರ (ನಾ). ಚಂದ್ರಜ್ಞಾನಾಗಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸ್ಥಿರಸಂಹಿತ ಸ್ಥಾಣಸಂಹಿತ ನೀಲಭದ್ರ ತಂತ್ರ ಶಿವಭದ್ರಾಗಮ . . . ದೇವೀಮತವೆಂದು ಚಂದ್ರಜ್ಞಾನಾಗಮದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳ (ವಿವೇಕ. ೬೧). [ಸಂ.]

ನೀಲಮಣಿ, ನೀಳಮಣಿ (ನಾ). ನವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನೀಲ ವರ್ಣದ ರತ್ನ ; ಇಂದ್ರನೀಲ : ನೀಲಮಣಿರುಚರನಂ ವನಮಾಲೆಯಂ . . . ಕಂಡಳ್ (ಜಗದಿ. ೧೧-೩೦) ; ನೀಲಮಣಿಮುಕ್ತಾ ಮಾಲ ನಿಮ್ಮ ನೇನೆಂದು ಕರೆಯಲಿ ಸುಗ್ರೀವಪಾಲ (ಪುರಂದ. ೪-೧೬೦-೪) ; ನೀಲಮಣಿ ರುಚಂಕಳಿನವ ವಿಶಾಲಸಾದರಿ ಪಟ್ಟಿ ಸಾಲೆ (ನಾಗಪ. ೩೦-೫೨). ನೀಳಮಣಿ : ಸುಳಲಿತ ಕವಿಕ್ಕ ತಿಗಮುಳಿನನಳಸುವ ಪೋಲ್ ಮಲಿನನಳಸನವಿಶದ ಹಿಮೋಪಳಮೊಸರ್ವವೊಲೆಂದುಕರಾವಳಿಗೆ ತೃಣಗ್ರಾಹಿ ನೀಳಮಣಿಯೊಸ ದ್ವಪುದೇ (ಚಂದ್ರ. ೧-೬೯) ; ನೀಳಮಣಿಸ್ಥಲಿಯೋಳ್ ನೀಳಾಳಮುಂ ನೆಲಿಲೊಳಿಸು ಕಾಣದೆ ತಲೆಯಂ ಬಾಲಕಿಯರಂಟುತುಂ ನೃಪ ಬಾಳನನಾ ನಗದ ರತ್ನಗುಜೆಯೋ ನಗಿರರ್ (ಕರ್ಪ. ೨-೨೧). [ನೀಲ+ಮಣಿ]

ನೀಲಮಲ್ಲಿ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಶಿವಮಲ್ಲಿ, ನೀಲಮಲ್ಲಿ, ಕೊಗ್ಗಿ (ಮೈಸೂ. ೪೫-೪೯೬). [ನೀಲ+ಮಲ್ಲಿ]

ನೀಲಮಹೀಧರ (ನಾ). ನೀಲವರ್ಣದ ಪರ್ವತ, -ಗಿರಿ : ನೀಲ ಮಹೀಧರಮಹಿ"ಕೈಕಾಲಂ ಮೇಣೋ[ತ್ರ]ಳಿಸು ಸುಬಾಹುದೋಯೆನೆ ದೀರ್ಘಸ್ಥೂಲಸ್ವರೂಪದಿಂದಂ ಕಾಲನಿಧಿಂ ಬಂದಂ (ಉದ್ಯ. ೪-೬೫). [ನೀಲ+ಮಹೀಧರ]

ನೀಲಮೇಘ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮೇಠ ; ಕಾಳಮೇಘ : ನೀಲಮೇಘದ ಮಿಂಚುಗಳ ಕೋಟಿಪ್ರಭೆಯಿಂದ (ದೀಪ್ಯಾಬೋ. ೩. ೩-೬೨೬) ; ಆ ಮಹಾಪ್ರಚಂಡೋಗ್ರಹೂಂಕಾರದಿಂದ ವಿಡದವಳ ದಿಕ್ಕು ಬದಿರತೆಯ ನೆಯ್ದಿ ಸುತಿಮ್ ಬೆಡಗಿನಂ ನೀಲಮೇಘಾಂಜನಾಕಾರದಿಂದಂ . . . ನೀರ ಭದ್ರೇಶನಜಗಿಯಾರ್ಥದಿಸಿ ದಿನ್ನವಿಸುತಿರ್ದಂ (ವೀಶ್ವ. ೩-೫-೧೬) ; ನೀಲಮೇಘಂಗಳ ನಡುವೆ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ಬಾಲಭಾಸ್ಕರನ ಕೀರ್ತಿಸಿ ಮಾಲಾನುಧ್ಯದ ಕೌಸ್ತುಭನೇನ ವಿಶಾಲವಕ್ಷದ ನಿಟ್ಟಿಸಿದಳು (ಮೋಹನ. ೨೯-೪೨). [ನೀಲ+ಮೇಘ]

ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ, ನೀಳಮೇಘಶ್ಯಾಮ (ನಾ). ೧. ಕಾಳ ಮೇಘದಂತೆ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವವನು ; ಕೃಷ್ಣ : ಪೇಳಲಳನ . . . ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ ನಿನ್ನ ಬಾಲಲಿಲೆಯಾಟನ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೪-೫೧ ಅನುಪಲ್ಲವ). ೨. ರಾಮ : ನೀಲಜ್ವಳಾದನೆಗೆ ಕಣಸಾದುದು ದರ್ಶನದಿ ಮೈದೋರ್ಧುದೀ ಸರ್ವಲೋಕರಮಣೀಯತಾ ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ ಮೂರ್ತಿ (ಪ್ರೀರಾದಾ. ೪೪-೪೫೬). ನೀಳಮೇಘಶ್ಯಾಮ : ಸುರಪತಿ ಕನಲಿ ಖತಿಗೊಂಡು . . . ನೀಳಮೇಘಶ್ಯಾಮನಿಗೆ ಸಮಪಾಳೆಯನಿಸುವ ನಳನೃಪಗೆ ಯೆರಡೇಸುವುದೆ ಎಂದ (ಸಳ. ೪-೧೧). [ನೀಲಮೇಘ+ಶ್ಯಾಮ]

ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮಲಿ (ನಾ). - ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮಲಿ : ಕಣ್ಣಾರ ಕಂಡನಚ್ಯುತನ . . . ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮಲಿನ (ಪುರಂದ. ೧-೮೩-೩) ; ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮಲಿನ ಲೀಲೆ ಪೊಸತೆಂದು ಸುರರಲಿಯ ಸ್ವಸ್ಥಾಲಕನ ರಥಾಗ್ರಕೆ ಸುಪರ್ಣಸ್ಥಂಧದಿಂದ ಮುರಹರನಿಳಿದನು (ಚೈವಿಭಾ. ೧೩-೨೩). [ನೀಲಮೇಘ+ಶ್ಯಾಮಲಿ]

ನೀಲರತ್ನ, ನೀಳರತ್ನ (ನಾ). - ನೀಲಮಣಿ : "ನೀಲೋಪಲ- ನೀಲರತ್ನ" (ಓಷಧಿ. ೪೪). ನೀಳರತ್ನ : ನೀಳರತ್ನದ ಘಟದಿಂದ ಮುಂದೇಳಿ

ಮಂದಿಯ ಬಂಬಲನು ಮಿಗೆ ಕೋಳುಗೊಂಡುಜ್ಜಳ ಪ ಕೊನೆ ಧೂಪ
ಧೂಮಂಗಳಂ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೩-೨೯). [ನೀಲ+ರತ್ನ]

ನೀಲಲೀಲೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ, ಕಪೋತ, ಪೀತ,
ಸದ್ಭವ ಮತ್ತು ಶುಕ್ಲಗಳೆಂಬ ಆರು ಲೇಶ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧
“ಆಲಸ್ಯ, ಬುದ್ಧಿಹೀನತೆ, ಅನಿವೇಶ, ವಿಷಯಲಂಪಟತೆ,
ಅಭಿಮಾನ, ಕಪಟ, ಅತಿನಿದ್ರೆ, ಧನಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೀವ್ರಅಭಿ
ಲಾಷೆ—ಇವು ನೀಲಲೀಲೆಯ ಪರಿಣಾಮಗಳು” (ಆದಿಪ. ಕೋಶ);
ಅತಿರೋದ್ರಿಭ್ಯುಕ್ತುತೋಕ್ತುತ್ವಾನ್ಯಂಗಳೋಕ್ ಕೃಷ್ಣ ನೀಲಕಪೋತ
ಲೇಶ್ಯಾ ಬಹ್ವಾರಂಭಪರಿಗ್ರಹತ್ವಾದ್ಯುಪಪನ್ನಾನ್ಯಂಗಳಂ ಜೀವಂ
ನೇಶಿ (ಆದಿಪ. ೫-೮೩೮); ನೀಲಲೇಶ್ಯಾಪರಿಣಾಮದ ಮಧ್ಯಮಾಂಶದಿಂ
ಜೀವಂ ಪಂಕಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ಸಾಲ್ಪನೆಯ ಸರಳದೊಳು ಪುಟ್ಟುಗುಂ
(ಸರ್ಗ. ೪೧೮); ಇದೇ ರೀತಿ ಮೂರು, ಸಾಲ್ಪು, ಐದನೆಯ ಸರಳಗಳಲ್ಲಿ
ನೀಲಲೀಲೆಯು ಆಗುವುದು (ಜೈನಸ. ೪೪೮). [ನೀಲ+ಲೀಲೆ]

ನೀಲಲೋಹಿತ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕೆಂಪುಬಣ್ಣಗಳ ಮಿಶ್ರ
ವರ್ಣ; ಕೆನ್ನೇಲಿ: ನೀಲಲೋಹಿತರೂಪದಿಂ ನಿನ್ನಂ ಬಯಸಲ್ಪೆಂ
(ಅದ್ಭುತ. ೫೪-೧೪). ೨. ಕಪ್ಪಾದ ರಕ್ತ; ಕನ್ನೆತ್ತರು: ನಳನ
ಕೋಪಾನಲನಂ ಮಿಡ್ಧಾರಾಜಲದಿಂ ನಂದಿಸಲುಂ ನೀಲನ ನೀಲಲೋಹಿ
ತದಿಂ ಭೂತಗಣಮಂ ತಣಿಸಲುಮುತ್ಕಂಠನಾಗಿ (ಪಂರಾಮ. ೧೩-೧೩೩೮).
೩. ಕಂಠದಲ್ಲಿ ನೀಲವರ್ಣವನ್ನೂ ಕೂದಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಬಣ್ಣ
ವನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುವವನು; ಶಿವ; ಈಶ್ವರ: “ಈಶಾನೇ,
ಶಶಿಶೇಖರ: . . . ನೀಲಲೋಹಿತ:—ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ವೇಸರ”
(ಹಲಾಯು. ೪-೧೩); ನಿಮ್ಮರಸಂ ಕಂಸದೇವಂ . . . ಈ ಪರಶುವಿಂ
ಗಿರಿಶಂಭುವನೇ ಶೂಲದಿಂ ನೀಲಲೋಹಿತನಂ ಗೆಲ್ಲನೆಂದು ಬೀಜವೇಜಿ
ವೇಸರ್ವರೋಕ್ ತೋಜುತ್ತಂ (ಜಗದಿ. ೬-೨೪೮); ಮೊದಲಂಬುಜ
ಭವನನಾ ಮಧ್ಯದಲಿ ಮಧುಸೂದನನಾ ಬಲದುದಿಯಲಾಹ್ವಾನಿಸಿದ
ನಗ್ಗದ ನೀಲಲೋಹಿತನ (ಕುವಾ. ೧೫-೨೬); ನೀಲಲೋಹಿತನಿವಾಸ
ಮುನಿಪ್ಪಾ ಚೋರದೇಶದೊಳಗೂರ್ಜಿತ ಸದ್ಭಕ್ತಾಳಿ ತನ್ನೊಳೊಲವಿಂದೆಸಿ
ಯಲ್ ಸಲ್ಲೇಲಿಯೆಂಬ ಪುರಂದರಪುಷ್ಪೋತ್ಪಂ (ಪ್ರಪಂ. ೪೪-೨).

[ನೀಲ+ಲೋಹಿತ]

ನೀಲಲೋಹಿತತಂತ್ರ (ನಾ). ಅಂಶುಮಹಾಗಮದ ಹನ್ನೆರಡು
ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಿವ್ಯಾಪುರಾಣ ಭಾಸ್ಕರಾಗಮ ನೀಲಲೋಹಿತ
ತಂತ್ರ . . . ಈಶಾನೋಕ್ತರನೆಂದು ಅಂಶುಮಹಾಗಮದ ದ್ವಾದಶ
ಭೇದಗಳು (ವಿವೇಕ. ೭೦). [ನೀಲಲೋಹಿತ+ತಂತ್ರ]

ನೀಲವಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ. ೨. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ
ದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ: ಅಲಿ ಮೀನುಗಳು ಪೊಳೆಯ ಕಾಂತಿಜಲ
ಪೂರ್ಣಲೀಲೆಯ ವದನಸರದೊಳು ತೇಲಿ ತಡಿಗೆ ಬಂದ ಶೀವಾಲವನೆ
ಪುರ್ಣ ನೀಲವಣ್ಣಗೆ ಸೊಗಸಾಯ್ತು (ವರ್ಧನ. ೪-೬).

[ನೀಲ+ಬಣ್ಣ]

ನೀಲವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ: ನೀಲವರ್ಣದ ಬಾಲಕೃಷ್ಣನೆ
ತೋಳನ್ನಾಡ್ಯ (ಪುರಂದ. ೩-೧೪೯ ಪಲ್ಲವಿ); ನೀಲವರ್ಣದ ಲೋಲ
ಕಾಲನವರಿಗೆ ಕೂಲ (ಕನಕ. ೪೩-೩); ಹಾಲಕ್ಕಿ ನೀಲಕ್ಕಿ ನೀಲವರ್ಣದಕ್ಕಿ
(ನಾಸದ. ೧೧೫); ನೀಲವರ್ಣದ ಕಾವೇರಿ 'ಜೀವನಪೂ ಒಂದು ಕಲಿ'
ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ದೀರುತ್ತ ಮುನ್ನಡೆದಿದ್ದಳು (ಕಲಾಪ್ರಿಯ. ೨೨೨).
೨. = ನೀಲವಣ್ಣ ೨: ಕಾಲಿಗೆ ಗಿಡ್ಡ ಕಟ್ಟಿ ನೀಲವರ್ಣನ ಗುಣ
ಆಲಾಪಿಸುತ್ತ (ಪುರಂದ. ೨-೪-೧); ನೀಲವರ್ಣ ನೀನಾದರೆ ಆಕೆ
ನೀಲಕುಂತಕೆ ತಾನಾದಳಯ್ಯ (ಕನಕ. ೧೫-೪). [ನೀಲ+ವರ್ಣ]

ನೀಲವಸನ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರ. ೨. ನೀಲಿಯ
ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಬಲರಾಮ: ಹಲಮುಸಲ
ಪಾಣಿ ಮಧುಪಾಟಲನೇತ್ರಂ . . . ನೀಲವಸನನಾ ಧನಶಾಂಗಂ . . .
ತಾಳಲಕ್ಷಂ ಬಂದಂ (ಗದಾಯು. ೭-೫೬). ೩. ಶನಿ. 'ನೀಲಾಂಬರ'
ಪರಾ. [ನೀಲ+ವಸನ]

ನೀಲವಿಲಾಸರಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಟೀಪಧಿ: ನೀಲವಿಲಾಸ
ರಸ: — ಜಾಯಿಕಾಯಿ, ಜಾಯಿಪತ್ರಿ, ಮುದ್ದು ಇವಂ ಭಂಗಿ
ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಕಡಲಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಗುಳಿಗೆ. ಇದು
ನೀಲವಿಲಾಸರಸ (ವಿಷ್ಣು. ೩೬). [?]

ನೀಲವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: “ನರಮ, ನಬಾಲ? — ಈ
ಯೆರಡುಂ ನೀಲವೃಕ್ಷ” (ಪ್ರಪಂ. ೮೩). [ಸಂ.]

ನೀಲವೇಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕೂದಲು: ಈ ಬಾಣ್ಣ
ಭೈರವನ ಶೂನ್ಯಶಕ್ತಿಯ ನೀಲವೇಣಿ (ವೀರಮ. ೧೨-೬). ೨. ಕಪ್ಪು
ಕುರುಳುಳ್ಳವಳು: ನೀಲವೇಣಿ ಎನ್ನ ಕೂಡೆ ನಿಲ್ಲಬಾಡೆಯೆ
(ಪುರಂದ. ೪-೬೪-೪೨). [ನೀಲ+ವೇಣಿ]

ನೀಲಶತಪತ್ರ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ತಾವರೆ; ಕನ್ನೆದಿಲೆ:
ನೀಲೋತ್ಪಲ: ಗೋತ್ರಪ್ರೀತೇತ್ರ ನೀಲಶತಪತ್ರಾಪ್ರೀತ
(ಉದ್ಭ. ೩-೩೬). [ನೀಲ+ಶತಪತ್ರ]

ನೀಲಶೈಲ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಪರ್ವತ; ನೀಲಾಚಲ: ನೀಲ
ಶೈಲಾನಳಿ ಕೈಕೊಂಡಭ್ರಮಂ ತಲ್ಲದರ್ಪಪೊಲದರ್ಪಶೈಲಂ ಬಳ್ಳಿ
ಮಿಂಚಂ ತಳೆದಾಶಾಮಂಡಲಂ (ಜಗದಿ. ೪-೧೪); ನೀಲಶೈಲದ ಮೇಲೆ
ಮಾರ್ಪೊಳೆದೊಪ್ಪು ಪರ್ವತಪೋಲ್ಕುಹೊಲಕಾಗ್ರಣೆ ರನ್ನವಚ್ಚಮಸಾಂಶು
. . . ತರಲ್ಲಂ (ಉದ್ಭ. ೪-೫೨). [ನೀಲ+ಶೈಲ]

ನೀಲಸರ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲದ ಹಾರ, — ಸರ: ಮುಷ್ಕಗ್ರಹಗಳ
ಬಾಧೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿರುವುದೇ ನೀಲಸರದ
ಗುಣಗಳು (ಸಕನ್ಯ. ೩೮). [ನೀಲ+ಸರ]

ನೀಲಸರೋಜ, ನೀಲಸರೋಜ (ನಾ). = ನೀಲಶತಪತ್ರ.:
ನಯನಂ ನೀಲಸರೋಜಮಂ ಸೇಷಮುಗುಂ . . . ಮುಖಂ ಕಮಲಮಂ
ಕೀಟ್ಯಾಡುಗುಂ (ಪಂರಾಮ. ೧-೯೫). ನೀಲಸರೋಜ: ನೀಲ
ಸರೋಜವನಂಗಳಾಗಳುಳ್ಳನಿಳುಮರಲ್ಲಪೋಲ್ ಪೊಳೆನ ಕಣ್ಣುಳುಮುಟ್ಟುಜ
ನೀಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬); ಬಾದಿದುದೇಕೆ ನಿನ್ನ ತನುನಲ್ಲಂ . . .
ಪೇಟ ನೀನನೆಗೆ ನೀಲಸರೋಜವಿಲೋಲಲೋಚನೇ (ಪುನಾಸ್ತ. ೧-೬೩).
[ನೀಲ+ಸರೋಜ]

ನೀಲಸರೋರುಹ (ನಾ). = ನೀಲಶತಪತ್ರ: ನೀಲಸರೋರುಹಾರುಣ
ಸರೋರುಹಪಾಂಡು ಸರೋರುಹಪ್ರಭಾಮಾಲೆಯನೀಟ್ಟು ಕೊಂಡದನೆ
ದೀಟಾದುದೀತನಪಾಂಗವೆಂದಿನಂ . . . ಲೋಲಪಾಂಗಮಾಲೆಯನನಂ
ಲತಾಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ಸೂಸಿದಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೭೪). [ನೀಲ+ಸರೋರುಹ]

ನೀಲಸರೋರುಹಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ನೀಲೋತ್ಪಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ
ವಳು: ನೀಲಸರೋರುಹಾಕ್ಷಿ ಬರದಿಲ್ಲಿಗೆ ಕಾರಣಮಾವುದು (ಉದ್ಭ. ೬-೨೩).
[ಸಂ. ನೀಲಸರೋರುಹಾಕ್ಷಿ]

ನೀಲಸಿಂದ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಬಾಬಾದಿತ್ಯರಾಳು
ಶ್ರೀಮುಷ್ಣನೆನ್ನೊನ್ನೀಲಸಿನ್ನ ಮನುಷ್ಯರಾಜನಾದು ನಿಡಿದು ತಾನೊನ್ನಿ
ದಾನ್ (ಮೃಗ. ೧೯೪೧, ೨-೨; ಸು. ೩೩೪: ೨೩). [?]

ನೀಲಾಂಗ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ:
ಪಾಂಡವರಯ್ಯರುಮನೋಗೊಂಡು ಸಕಲವನಶರಣಲಚರಣಚಕ್ರಮುಂ
ದೇಂದೀವರಮಾಳಾನಿಳಯಮಪ್ಪ ನೀಲಾಚಳಕ್ಕೆ ನೀಲಾಂಗಂ ಪೋದಂ

(ಗದಾಯು. ೯-೧೨); ನೀಲಾಂಗ ನಿನ್ನ ಮುತ್ತಿನರಳೆಲೆ ಕೀಲು ಮಾಗಾಯು
ಹುಲಿಯುಗುರು ಕಂಡು ಸೋಲ್ವರೋ ನೀನೆ ಸೋಬಗಿಯರು
(ತುರಂದ. ೨-೧೦೦-೨) ೨. ರಾಮು : ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಾದಿಗಳ್ . . .
ಅಲಿಂಗಿಸಿದ ಜಾಡ್ಯದಿಂದ ಜಡವನಯವದ ನೀಲಾಂಗನಂ ಕಂಡು ಕಾಲ್ಪೆ ಜಗಿ
ನುಡಿಸಲಮ್ಮದೆ ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತಿದ್ವರು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೮). ೩. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕೆ ; ಸಾರಸ. [ನೀಲ+ಅಂಗ]

ನೀಲಾಂಜಲ (ನಾ). ಕರಿಯ ಸೆರಗು ; ಕಪ್ಪಾದ ಸೆರಗು : ಸಖಿ
ಕಾದಂದಿನಿ, ಹಠಾತ್ ನೀನು ಅದೆಲ್ಲಂದ ಬಂದು ನಿನ್ನ ನೀಲಾಂಜಲದ
ಮುಸುಕಿಟ್ಟು ಚಂದ್ರನನ್ನು ಕದ್ದು ಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿರುವಿ
(ಇಪ್ಪಳ. ೨೫೧). [ನೀಲ+ಅಂಜಲ]

ನೀಲಾಂಜನ, 'ನೀಲಾಂಜನ' ನೋಡಿ.

ನೀಲಾಂಜನ (ನಾ). ಒಂದು ಧಾತು ವಿಶೇಷ ; ಸೌವೀರಾಂಜನ :
"ಕರ್ತವೇಶಂ—ನೀಲಾಂಜನ" (ಒಷಧಿ. ೨೫) ; ನೇತ್ರರೋಗಕ್ಕೆ :—
ಶಂಖ . . . ನೀಲಾಂಜನ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಕುಂಠಿ, ಮೇಣಸು, ತಾಮ್ರ,
ಇವೆಲ್ಲವಂ ಎರಡುತೂಕದ ಲಬ್ಧಿ ದಲ್ಲೂ ಮೂಡುದಿನ ಮದನೆಯ ಮಾಡಿ
ಕೆಂಪಿನ ಅಗಸೆಯ ರಸವನು ಕೂಡಿ ಕೊಂಬುದು (ವಿವೃ. ೨೦೧) ; ಅರಗಿನ
ಚೂರ್ಣ, ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು . . . ನೀಲಾಂಜನ ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಸಮಾಂಶವಾಗಿ
ಕೂಡಿ ಕಷಾಯವ ಮಾಡಿ ಸಕ್ಕರೆವರೆಗೆ ಕುದಿಯಲು ಅಸ್ಥಿ ಸ್ತ್ರಾವ ಪರಿಹರ
(ಸಚಪ್ಪ. ೨೦೪). [ಸಂ.]

ನೀಲಾಂಜನವಲಗೆ (ನಾ). ನೀಲಾಂಜನವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಸಿಟ್ಟಿರುವ
ಹಲಗೆ : ಹೊತ್ತಿದೇಕಾರತಿ ಪಂಚಾರತಿ ಕಡ್ಡಿ ಬತ್ತಿ ನೀಲಾಂಜನವಲಗೆ
ಮತ್ತೆ ಸಾಸಾವಾದ್ಯರಘಪದಿಂ ಮೊಳಗಲುಯಿತ್ತಿದ ಮಹದಾರತಿಯ
(ಮೋಹತ. ೨೨-೪೩). [ನೀಲಾಂಜನ (< ನೀಲಾಂಜನ) + ಹಲಗೆ]

ನೀಲಾಂಬರ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ : ಕಂಬು
ಲತಾಕಾಂತೆಗೆ ನೀಲಾಂಬರಕಂಚುಕೊಂಡೆಂದು ಮಿಂದಿಂದುಲಸದ್ದಿಂಬಕ್ಕೆ
ಲಕ್ಷ್ಮಲಕ್ಷ್ಮಿ ದಲೆಂಬುವನೆನಿಸಿದುವಧೀಶೇಶಾವಳಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು.
೧೧-೧೦೩). ೨. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸುವವನು ;
ಬಲರಾಮ : "ಬಲದೇವ, ಬಲಭದ್ರ, ಮುಸಲೀ, ನೀಲಾಂಬರ :
. . . ಹಲಾಯುಧ :—ಈ ೧೪ ಬಲದೇವನ ಶೆಸರ್" (ಹಲಾಯು.
೩-೨೯) ; ಗುರುಸುತನವೋಲಾಯು ನೀಲಾಂಬರನವೊಲು ಬಲ . . .
ಮಾರುತಿಯವೊಲು ಗತಿ ಸಂವರಿಸುವುದು ಶಿವನೊಲಿದವರುಗಳಿಗಲ್ಲದಿಲ್ಲ
(ಕುಮ್ಭಾ. ೪-೧೧೨) ; ನೀಲಾಂಬರಗೆ ಸತ್ಪಾತಿತಸುತೆಗೆ ಪೂಗೋಲ ವಂದನೆ
ಗೆಯ್ದು ತನ್ನ ಲೋಲಾಕ್ಷಿಯೊಡನೆ ನಿಂದಿರಲಾಗಿ ಪರಮಾನುಕೂಲ
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನೋಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೩-೫೧). ೩. ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು ; ನೀಲಿಶ್ಯುಟಿಕ. ೪. ನೀಲಿಬಣ್ಣನ ಆಕಾಶ ;
ನೀಲಾಕಾಶ : ಜಲಪುಂಜದಿಂದ ಮಿಂಚಿನಂ ಸಾರಮೊಳಗಿಂದ ನೀಲಾಂಬರದ
ವರ್ಷಮಯಧಾರೆಯಿಂದಿದ್ದ ಗೋಪಗಳಂ ಫುನೋಪಲಗಳಂ ದೆ
ಮುಂಗಾರ್ ಬಂದುದು (ಭಾಷಣ. ೩-೨) ; ಆ ಉನ್ನತ ಪ್ರಕಾಶಮಯ
ನೀಲಾಂಬರದ ತಲದಲ್ಲ . . . ಸಾಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾದರೂ ಸಾಕು
(ಇಪ್ಪಳ. ೩೫೩). ೫. [ಜೈನ] ರಾಮ : ಜಾನಕಿಯಂ ನೀಲಾಂಬರ
ನೀಕ್ಷಿಸಿ ವಿಷಯಸ್ತಂಭೀರಮದಿಂದ ಸಮುತ್ಪುಕಂ ಧರಗಿಬಾದಂ (ಸಂರಾಮಾ.
೧೫-೪). [ನೀಲ+ಅಂಬರ]

ನೀಲಾಂಬರಿ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ಕಾಂಭೋಜೀ, ಕನ್ನಡ . . . ನೀಲಾಂಬರೀ ಎಂಬ ಈ ರಾಗಗಳು ಭಾಷಾಂಗ
ಲಕ್ಷಣವನ್ನುಳ್ಳವುಗಳು (ಚಮಪ್ರ. ೧೩೦) ; ನೀಲಾಂಬರಿ : ೨೯ನೇ
ಮೇಳಕರ್ತ, ಧೀರಶಂಕರಾಭರಣದಲ್ಲ ಇನ್ನ . . . ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ

ಹಾಡಬೇಕಾದ ರಾಗ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೩೧). ೨. (ಆಲಂ) ಬೇಸ
ರದ ಧ್ವನಿ : ಹಿಂದಿದ್ದ ಗೀತೆಯೂ ಹಳೆಯ ಹಾಡೇ . . . ದಿನದ
ನೀಲಾಂಬರಿಯ ಆಲಾಪ ಬೇರೆ (ಗಂ. ೩೯-೩).

ನೀಲಾಂಬರಿ ಹಾಡು = ಬೇಸರ ಬರುವಂತೆ ದುಃಖದ
ಮಾತಾಡು. [ಸಂ. ನೀಲಾಂಬರೀ]

ನೀಲಾಂಬುಜ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆ ; ನೀಲೋತ್ಪಲ : ನಿನ್ನಂ ಬಲ
ವರ್ತವಿನ್ನದಜ ಮೇಲೆ ಭಯಾಕುಳ ಲೋಲನೇತ್ರ ನೀಲಾಂಬುಜ
ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂ ಕೆದಕಿ ನಗುವು ಕಾಣಿಗೆ ಮಾಯ್ಯ ತುಂದಿಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು.
೮-೮೩). [ನೀಲ+ಅಂಬುಜ]

ನೀಲಾಂಬುಜನಾಳ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆಯ ದಂಟು, - ದೇಟು :
ಕಿವಿಯ ಪಾಲೆ ನೀಲಾಂಬುಜನಾಳಮನವೆಯ್ಯುಗುಂ (ಸುಕುಮಾ.
೫-೫೧ ರಗಳೆ). [ನೀಲಾಂಬುಜ + ನಾಳ (= ನಾಟ)]

ನೀಲಾಂಬುಜನ್ಮ (ನಾ). = ನೀಲಾಂಬುಜ : "ನೀಲಾಂಬುಜನ್ಮ,
ಇಂದೀವರಂ—೨ ಕನ್ನೈದಿಲೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೯).
[ನೀಲ+ಅಂಬುಜನ್ಮ]

ನೀಲಾಂಬುಜ (ನಾ). ಕಪ್ಪು ಮೋಡ ; ಕಾಮರ್ಗಲು :
ನೀಲಾಂಬುಜಲೇಖಗಳೆನೆ ಶೈಲದ ಸಾನುನಿನೋಸೆದರತಿಪಲತಟಿನ್ಮಾಲಾ
ಮಂಜರಿಯಂತೆ ವಿಲೋಲಾಕ್ಷಿಗಳದರೆ ಭೋವಿನಂ ವನಚರಿಯರ್ (ರೀಲಾಪ.
೮-೨೯) ; ಸಂದಣಿಸುವ ಜಡೆ ಬೆನ್ನಂ ಮಂದೆಯಿಸಿ ಮುಸುಂಕುತಿಯೊ
ನೀಲಾಂಬುಜಮಂ ಹಿಂದಿಕ್ಕಿ ಮುಂದೆ ಬೆಳಗುತೆ ನಿಂದಳಮಿಂಚಿನವೊಲಗಜೆ
ನೀಡೆ ಮೆಲೆದಿದ್ದರ್ (ಗಿರ. ೯-೩). [ನೀಲ+ಅಂಬುಜ]

ನೀಲಾಂಬುರುಹ (ನಾ). = ನೀಲಾಂಬುಜ : ತುರಗತನುಜೈವಿ
ನೀಲಾಂಬುರುಹಮನನುಕರಿಸಿ ಕೋಟಿ ನೀಲಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೪).
[ನೀಲ+ಅಂಬುರುಹ]

ನೀಲಾಂಭೋಧರ (ನಾ). = ನೀಲಾಂಬುಜ : "ನೀಲಾಂಭೋಧರ
ವರ್ಣ" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೀಲಾಂಭೋಧರವರ್ಣ (ನಾ). ನೀಲಮೇಘದಂತೆ ಮೈಬಣ್ಣವುಳ್ಳ
ವನು ; ಕೃಷ್ಣ : ಹೇಲಾನಿರ್ವ್ಯತಭೂಮಿಭಾರಮಖಿಲಂ ಕಾಲಂ ಸದು
ಜ್ಞೇವನಂ ನೀಲಾಂಭೋಧರವರ್ಣನೀತನ ಕರಾಂಭೋಜಂ ಮಹಾ
ಲಂಬನಂ (ವಸ್ತವಂ. ೨-೧೧). [ನೀಲಾಂಭೋಧರ+ವರ್ಣ]

ನೀಲಾಂಜಲ, ನೀಲಾಂಜಲ (ನಾ). ೧. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ ;
ನೀಲಗಿರಿ : "ಕರ್ವೆಟ್ಟೆಂದು ನೀಲಾಂಜಲಂ" (ಕಶಮಾ. ೪-೪೩) ; ಅಂತು
ಕುಲಿಶಾಧಿಪಾತದಿಂದ ನೀಲಾಂಜಲಮೆ ಕೆಡೆವಂತೆ ಕೆಡೆದು (ಗದಾಯು.
೮-೨೩೨) ; ನೀಲಾಂಜಲೇಂದ್ರ ಮಣಿಮಯಚೂಳಿಯೊಳ್ನೋರ್ಪ
ಮೇಘದಂಬರಮೆಂದಿ ಲೀಲೆಯನೇಂ ಮೆಲೆದುಡೊ ಭೂಪಾಲಂಗಿತ್ತಿದ್
ಮೇಘದಂಬರಮಾಗಳ್ (ಮಲ್ಲಪು. ೫-೩೮) ; ಮಗ್ನಲಿಕ್ಕಿದುರ್ದು
ಮುನ್ನೀರು ನೀಲಾಂಜಲದಿಂದ ಸಾರಂಗಟ್ಟಿದವೊಲರೆ ಬಬಿಲು ಲುಲಾಯಂ
(ಯಶೋಚ. ೩-೩೩) ; ನೀಲಾಂಜಲನೀಕಾಯದ ಸೌಂದರಾಂಗದ ಕೌಸ್ತುಭ
ಪ್ರಭೆಯಿಂದ ಕಾಂಚನರಥವನೀದನು ದಾನವಾರಾತಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೪-೫೩) ;
ನೀಲಾಂಜಲನೀಯಂ ಸಲೆ ಸಾಲಿಟ್ಟಿದುದೆಂದು ಕದನಕೆಂದಂಥತಮೋ
ಜಾಲಮನಾಲೋಕಿತ ಸುರಪಾಲನ ಮುಕುಟಂ ಬೊಲೆಸೆದುದಾ ರವಿವಿಂಬಂ
(ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೩೩). ನೀಲಾಂಜಲ : ೧. ಎಳವಿಸಿಲೆಳಸಿದ ನೀಲಾಂಜಲ
ಶಿಖರದೊಳಗಿಳಿಸುವೇಳುವಳಿಸಿದ ಮುಕುಟಾಂಜಲಶಿಖರದೊಳಗೆಯೆನೆ ಹರಿಬಳ
ರೆಸೆದರ್ ಪೀತನೀಲಪಟಪರಧಾಸರ್ (ಜಗದ. ೩-೯). ೨. [ಜೈನ]

ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು ; P ಇದು ರಮ್ಯಕ
ವರ್ಷದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಲವಣಸಮುದ್ರದ ಈಚೆ ಇದೆ : ಬಡಗಣ

ತದಿರ್ಯೋಪಮೇಬನೆಯೆಂಬುದು ನೀಲಾಚಲ[ಪಾಶಾಂ. ನೀಲಾಚಲ]ಕ್ಕೆ ತೆಂಕಣದ ಬೆಡಂಗೊಡಂಪ ವಕ್ಕಾರಾದ್ರಿಗೆ ಪಡುವಣದದು ಸುಜನ ನೀಯಮತಗತವಿಕೆಯಂ (ಅದ್ವೈ. ೧-೫೬); 'ಸಕಲವನಚರಣಲಚರಣಂ ಕುಮುದೇಂದೀವರಮಾಳಾನೀಯಮಪ್ಪ ನೀಲಾಚಲಕ್ಕೆ ನೀಲಾಂಗಂ ಪೋದಂ (ಗದಾಯು. ೯-೧ ನ). [ನೀಲ+ಅಚಲ]

ನೀಲಾದ್ರಿ, ನೀಲಾದ್ರಿ (ನಾ). ೧. = ನೀಲಾಚಲ ೧ : ಕಾಲಿಂದಿ ಯನಮರಾಪಗೆ ನೀಲಾದ್ರಿಯನಾ ಹರಾದ್ರಿ . . . ಪೋಲಿರೆ ಕಾಲವ ಮರ್ವರ್ವ ಪರ್ವತುರ್ನೀತಳಮಂ (ತಪ್ಪ. ೪-೧೦೦); ನೀಲಾದ್ರಿಯ ಮಹಿಯರದಂ . . . ಬಿಟ್ಟುಲು ಮಹಿಪನ ಕಾಳಿಗಗಳು ಸೊಗಸು ತಿರ್ಪುವಾ ಬೀದಿಗೊಳ್ (ಮುಕ್ತಾ. ೪-೭೦೬). **ನೀಲಾದ್ರಿ :** ೨. ಕರ್ನಾಟಕದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ಒಂದು ಬೆಟ್ಟ; ನೀಲಗಿರಿ : ನೀಲಾದ್ರಿ ಪದಿಯ ಪುಟ್ಟಂ ಏಳಂ ಮಲೆ ಕಂಚಿ ತುಳ್ಳ ರಾಜೇಂದ್ರಪುರಂ ಕೋಳಾಲ ಬಯಲುನಾಡನಾಳಾಪದಿ ಕೊಂಡ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ್ದೇವಂ (ಎಚ್. XVI, ಚಕ್ರನಾ. ೭೨-೧೦; 1242). [ನೀಲ+ಅದ್ರಿ]

ನೀಲಾಬ್ಜ, ನೀಲಾಬ್ಜ (ನಾ). = ನೀಲಾಂಬುಜ : ಕಯ್ಯಣ್ಣ ಬಿದಿದರ್ ನೀಲಾಬ್ಜ ಪೊಪ್ಪುತಿರೆ (ಮಹಿರ. ದೇ. ೭೨-೨೪); ನೀಲಾಬ್ಜ ತಾವರೆ ನೆರೆದ ನೀರ್ಗೊಪ್ಪಿ . . . ವಿರಾಜಿಪುದು (ಭರಣಿ. ೭೫-೪೫); ನೀಲಾಬ್ಜಂ ನೀರ್ವಟ್ಟನೆ ನೀಲಾಬ್ಜ ಮನದರ್ಪ ತಳವ್ ಬಿಟ್ಟೋದರಿ ಕಣ್ಣೋಲಮನ ಮರ್ಚದರ್ ಪಡಾಗೋಲೋ ಪೋಪಂತೆ ಗಗನಮೆಂಬುಬುಧಿಯೋ (ಶಬರಂ. ೧-೪೭). **ನೀಲಾಬ್ಜ :** 'ನೀಲಾಬ್ಜ ವನ' ಪರಾ.

[ನೀಲ+ಅಬ್ಜ]

ನೀಲಾಬ್ಜ (ನಾ). = ನೀಲಮೇಘ : ನೀಲಾಬ್ಜಂ ನೀರ್ವಟ್ಟನೆ ನೀಲಾಬ್ಜ ಮನದರ್ಪ ತಳವ್ ಬಿಟ್ಟೋದರಿ ಕಣ್ಣೋಲಮನಮರ್ಚದರ್ ಪಡಾಗೋಲೋ ಪೋಪಂತೆ ಗಗನಮೆಂಬುಬುಧಿಯೋ (ಶಬರಂ. ೧-೪೭).

[ನೀಲ+ಅಬ್ಜ]

ನೀಲಾಭ್ರ, ನೀಲಾಭ್ರ (ನಾ). = ನೀಲಮೇಘ : ನೀಲಾಭ್ರಾಗ್ರದ ಚಂದ್ರಸಂಭವಮಯೂಖಾನೀಕಮತ್ಯುಜ್ಜಸಚ್ಚಿಲಾಪವ್ಯಮನೀಯುತಂ ಪರವಪೊಲ್ಲಂತಾಮರೋಧಭೂಪಾಲಂಗಳಿಕ್ಕುವ ಜಾಮರದ್ವಿಷಯಂ . . . ಲೋಲತ್ವಂಬದಿದರ್ದವು (ಉದ್ಯ. ೨-೬೧). **ನೀಲಾಭ್ರ :** ನೀಲಾಭ್ರ ಮನಂಭಃಕಣಜಾಳವೆ ಬಾಸಣಿಸುನಂತೆ ಶಶಿಮುಖಿಯರ್ ಸ್ವರ್ಣಿಯೊಳಚಳತನೊಜೆಗೆ ಬಾಳೆಗೆ ಸೂಸಕಮನಿಕ್ಕಿದರ್ ಮುದದಿಂದಂ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೪೩). [ನೀಲ+ಅಭ್ರ]

ನೀಲಾಮ್ಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನೀಲಿ ಹೂ ಬಿಡುವ ಗೋರಂಟಿ : "ನೀಲವಿಟಾಂಡಿ ? — ನೀಲಾಮ್ಲ, ತಿಲಕೇಸಿಕ" (ಓಷಧಿ. ೪೯). [ಸಂ. ನೀಲಾಮ್ಲ]

ನೀಲಾಲಕ, ನೀಲಾಲಕ, ನೀಲಾಲಕ (ನಾ). = ನೀಲಕುಂತಲ : ನೀಲಾಲಕಪ್ರಚಯಂ ಸೂಸಿತಾಂಗಲೇಖಿ ಬೆಮರಂ ತಾಳ್ವಿದರ್ ಚೇನಾಂ ಚಲಂ ಕುಚದೊತ್ತಂ ನಸು ಜೋಲಲ್ಲ ಕಣ್ಣೆಸೆಯೆ ಬಂದರ್ . . . ಕಾಂತೆ ಯರ್ (ಜಗದಿ. ೧೪-೪೫). 'ನೀಲಾಲಕಿ' ಪರಾ. **ನೀಲಾಲಕ :** ನೊಸಲೋ ನೀಳ್ವಿದ್ ನೀಲಾಲಕಂ ಪಿಸುಹಾದಿತ್ತ ಸಮಾಪ್ತ ಸ್ವಪ್ನಹಯಂ ತತ್ಯಾಮಿನೋಪಕಂ (ಲೀಲಾಪ. ೪-೧೪೬); ಭೃಂಗಕುಲನೀಲಾಲಕಂಗಳ ನಳಂಗಳ ಬೆಳಂಗಿಸುವ ಮಧುರವಚನಂಗಳರುಣಪ್ರವಾಳಂಗಳ ನೊಂಗಳ ಲತಾಂಗಿಯರೆನಿಪ್ಪ ಪಕ್ಕಾಂಗನಾಜನವೆನೆಂದು (ಹಚಕಾ. ೪-೪೦); ನೀಲಾಲಕಬದ್ಧ ಧವಿಲ್ಲುಕೋಧಿತಿ ನೀಲೋತ್ಪಲದಳನೇಶ್ವಿ . . . ನೀಲಾಂ ಜಲಿಯನಿಕ್ಕಿದಳು (ನೋಪಕ. ೨೧-೧೬). **ನೀಲಾಲಕ :** ಮೊಗಮಂ ತಾವರೆಗಿತ್ತು ಕಣ್ಣುಲಗಳಂ ನೀಲೋತ್ಪಲಂಗೆತ್ತು . . . ತನ್ಮೃಗ

ಶಾಬಾಜಿಯಂತು ಮನ್ಮಥವನಶ್ರೀಗೆತ್ತು ಭೃಂಗಂಗಳೊಲಗಿಸುತಿದರ್ಪು ವೆಂದಿನಂ ಸೊಗಯಿಕುಂ ನೀಲಾಲಕಂ ಕಾಂತೆಯಾ (ಸುಕುಮ. ೯-೯೦); ಕಾಳಮ ಜಲಕಣಂಗಳಂತೆ ನೊಸಲೋಳು ಕುಣವ ನೀಲಾಲಕಂಗಳು (ಬಸರ. ೨-೨೨). [ನೀಲ+ಅಲಕ]

ನೀಲಾಲಕಿ, ನೀಲಾಲಕಿ, ನೀಲಾಲಕಿ (ನಾ). = ನೀಲಕುಂತಲೆ : ಮತ್ತೇಭವಿತ್ತೀಡಿತಂ ಪೆಸರಾಯ್ತುಂತಿದು ನಾಗವರ್ವ ಕವಿಯಂ ವ್ಯಾಲೋಲ ನೀಲಾಲಕಿ [ಪಾಶಾಂ. ನೀಲಾಲಕಿ] (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೭೫). **ನೀಲಾಲಕಿ :** ಬಾಳದೊಳಸೆವ ಮುತ್ತಿನ ಬೊಟ್ಟಿ ತಳದಿದ ನೀಲಾಲಕಿಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಠದಿ. ೬-೧೦೬). **ನೀಲಾಲಕಿ :** ನೀಲಾಲಕಿಯ ಬಂಧುಗಳನೇ ಬರಹೇಳು (ತಮ್ಮಸ್ವೀ. ೨-೧). [ಸಂ. ನೀಲಾಲಕಿ]

ನೀಲಾಲಿ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕಣ್ಣು : ಅವಳ ಹಾಲುಗಲ್ಲ ಕರಿಯ ಮುಂಗುರುಳು . . . ಚೈತನ್ಯ ತುಂಬಿದ ಆ ನೀಲಾಲಿಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಆನಳ ಸೌಂದರ್ಯಸುಧೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದವು (ಹಾಡುಹು. ೫). [ನೀಲ+ಅಲಿ]

ನೀಲಾಲು (ನಾ). ಗೆಡ್ಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ : "ಕೃಷ್ಣಾಲು—ನೀಲಾಲು" (ಓಷಧಿ. ೩೮). [ಸಂ.]

ನೀಲಾವಳಿ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ : ನೀಲಾವಳಿಯು ಸುಟ್ಟುಮಿಂದ್ರನೀಲಪತ್ರಂಗಳಂ ತೊಟ್ಟು . . . ವಸುದೇವಂ ಬರುತಿರೆ (ಬಂಕರಿ. ೧-೪೨ ನ). [ನೀಲ+ಅವಳಿ]

ನೀಲಾಶ್ವ, ನೀಲಾಶ್ವ (ನಾ). = ನೀಲಮಣಿಗಿರಿಕೆ. ೧-೬೭ ನೀಲಾಶ್ವ : ವಾನೇಚರ ಸ್ವೀಭ್ರಮುನತುಳನೀಲಾಶ್ವಪಾಂಚಾಳಕಾದರ್ಶನದೊಳ ತಾಳುತ್ತ ಮೆತ್ತಂ ಸುಬಾವು ಮಹಿಭದ್ವೇಹದೇಶನಮೂಹಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೬೭).

[ನೀಲ+ಅಶ್ವ]

ನೀಲಾಲಕ 'ನೀಲಾಲಕ' ನೋ.

ನೀಲಾಲಕಿ 'ನೀಲಾಲಕಿ' ನೋ.

ನೀಲಾಲಕೆ, ನೀಲಾಲಕೆ (ನಾ). = ನೀಲಕುಂತಲೆ : ನೀಲಾಲಕೆಯರಾಗ ನಡೆತಂದು ಕೈಮುಗಿದು ಪ್ರವೀಣಿಯಂಬರಸಾಗಿಹ ಸ್ವೀತರೋ ಮಣೆಗೆ ಸಂಭ್ರಮದೊಳಂತೆಂದರು (ಚೈವಿಭಾ. ೧೬-೧). **ನೀಲಾಲಕೆ :** ಆ ಸರಸಿಂಹಮಹೀಶಮನೋನಯನಪ್ರಿಯ ವಿಶೋಳ ನೀಲಾಲಕೆ ಚಂದ್ರಾನೆ ನಾಕವ್ವೆ ದಲಾ ಜಾನಕಿಗಗ್ಗಲನು ಕುಲದೊಳಂ ಶೀಲದೊಳಂ (ಪಂಪ. ೧-೬೯). [ಸಂ. ನೀಲಾಲಕಾ]

ನೀಲಿ, ನೀಲಿ (ನಾ). ೧. (ನೀಲಿಬಣ್ಣವನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ನೀಲಿ, ಕಾಲಾ . . . ದೋಲಾ, ನೀಲಿನೀ-ಈ ೧೧ ನೀಲಿಯ ಗಿಡ" (ನಾಚರಾ. ೧೦೯); ಆಳೆಯೋಳ ಕುಡಿಯಿಸು ನೀಲಿಯ ದಳವಂ . . . ಕಾಮಳ ದಿವಸತ್ರಯ ದಿನಗ್ಗಲಂ ನಿಂದಪುದೇ (ಅೋಕೋಪ. ೯-೧೨); ಸರಲೆಯಂ ಹಾಲೆಯಂ ಹೀಲೆಯಂ ನೀಲಿಯಂ ತೋರಲೆಯಂ ಹೋಂಗೆಯಂ . . . ಕಾಡೆನೆಂದು (ನಂದಿನಾ. ೧೩-೧೨); ಹಿಂದುಸ್ಥಾನವು ಜಗತ್ತಿನ ನೀಲಿ (Indigo) ಯನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಬಾಲಕೃ. III, ೧೨೫೮). ೨. ಈ ಸಸ್ಯದ ಎಲೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಪುಡಿ : ನೀರಿಗೆ ಗಂಜಿ ಮತ್ತು ನೀಲಿಯನ್ನು ಬೀಕಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬೆರೆಸಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಅದ್ದಿ ಹಿಂಡಬೇಕು (ಗೃಹದಿ. ೯೨). ೩. ಶ್ಯಾಮಲಿ ವರ್ಣ : ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ನೀಲಿಯ ರಸದೊಳ ಕರದಿಯ ತೋಲಂ ತೊಯ್ದು ಬಿಟ್ಟು ಮಸೋಳದಜೋಳ ಪುದಿದತ್ತು (ಕಾಮ್ಯಾ. ೭೩೫); 'ನಿನ್ನದತ್ತಂಧಾನ್ಯನಂ ನಿಗ್ಗವನೆಯ ಪಡೆ ಪೂರ್ವಾಚಲಂ ತುಂಗರಂಗಂ ತನಗಾದತ್ತೆಂದಿನಂ ನೀಲಿಯ ಜವನಿಕೆಪೋಲ್ ನಿಂಗಿ ಸಂಧ್ಯಾತಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೩೦). ೪. ನೀಲಿವರ್ಣ : ಮೇಲೆ ಸುತ್ತಲಿತ್ತೆತ್ತಲುಂ ಕಣ್ ಸೊಗಸಿದುದು

ಅಶಂಕಲಮಂಜರದ ನೀಲಿ, ಕೆಳಗೆ ದೂರದ ನೀರಧಿಯ ಚಿಂಚಲಾಂಜಲ ಮೃದುಲ ನೀಲಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦೮-೧೫೩); ಇಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು; ಅಲ್ಲಿ ಹಳದಿ; ಹಸುರು, ಪಚ್ಚೆ, ನೀಲಿ; ಜೊಸಕೆ ಬಂತೊ ತಾಯ ಹರಕೆ ಹೂವ ರೂಪ ತಾಳಿ (ಅನಿಕೇ. ೨೦-೧೧). ೫. ಆಕಾಶ; ಗಗನ: ಮಲ್ಲಿಗೆಯು ಬೀ ಮೈಯ ಹಕ್ಕಿ . . . ನೀಲಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿತು ಚಿಕ್ಕ (ಶಿಲಾ. ೬೦-೫). ೬. ನೀಲವರ್ಣದ ಹೂವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೋರಬೆ ಗಿಡ; ನೀಲಿಸ್ಪಟಿಕ: "ನೀಲಿ, ಝಂಟೀ, ಬಾಣ:—ಈ ೩ ಕರಿಯ ಗೋರಂಬೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೫೩); "ಝಂಟೀ—ನೀಲೀ" (ಒಷಧಿ. ೬೪). ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರಿಯ ನೋಣ. ೮. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ. ನೀಲಿ: ೪. ನೀಲಯಾಗಸವರ್ಣದಲ್ಲಿ ರನ್ನಗನ್ನಡಿ ಯಂತೆ ತೊಟ್ಟ ನನದೇವತಾಹೃದಯಲೋಚನಮನಲ ಮರೇನ ವಿಸ್ತಾರದಾ ಸ್ಪಟಿಕಸಮಲಸರೋವರಸುಭಗತೀರದಲಿ ತೋರಿಸಿದುದಾ ಮುನಿನೀಲಕೇಶನಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೪-೧೪೦).

ನೀಲವ್ವ = ದುರ್ಗಿ; ಕಾಳಿ: (೩). ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು = ಅಸಂಭಾವ್ಯವಾದ ಮಾತು; ನಂಬಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದ ಮಾತು: ಬೇರೊಬ್ಬನನ್ನು ಲಗ್ನವಾಗಿ ಹತ್ತಿಂಟು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹಡೆದವಳು, ತನ್ನ ಚೊಚ್ಚಲ ಮಗನನ್ನು ಈ ಮನೆತನದ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು ಎಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೦೧). ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಸುದ್ದಿ = ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು: ಇಂದು ಅವಳಲ್ಲಾದ ಪರಿವರ್ತನೆ ಕಂಡು ಅದ್ಭುತ ಪವಾದವನ್ನಿಸಿತು. 'ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಸುದ್ದಿ' ಎನ್ನಿಸಿತು (ಬಸವ. ೪೯); ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಸುದ್ದಿ ಯಂತೆ ಇದೊಂದೇನೋ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಪವನೀ. ೧೨೭). ನೀಲಿಮೆಯ್ಯವಂ = ನೀಲವರ್ಣದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ರಾಮ: ಬೀಮೆಯ್ಯನೆಳ್ಳತ್ತು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿರೆ, ನೀಲಿಮೆಯ್ಯವಂ ಕನವರಿಸಿದನಾ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨೭೩-೨೭೫). ನೀಲಿಹಾಕು = ೧. (ಬಟ್ಟೆಗೆ ಹೊಳವು ಬರಲು) ನೀಲಿಯ ಗಿಡದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಪುಡಿಯನ್ನು ಹಾಕು: ಉಬ್ಬಿಗೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಪಾತ್ರೆ . . . ನೀಲಿಹಾಕುವ ಸಣ್ಣ ಚೀಲಗಳು (ಗೃಹವಿ. ೮೫). ೨. ಮೋಸಮಾಡು; ವಂಚಿಸು: ನಿಮ್ಮ ಮುತ್ತಾತನ ತಲೆಗೆ 'ನೀಲಿಹಾಕಿ' ಶಾಂತಪ್ಪ ನಾಯಕನ ಮುತ್ತಜ್ಜ ಹೊಲ ಮನೆಗಳನ್ನೂ ಹಿಂಚೆಯನ್ನೂ ತನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನಂತೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ನೀಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಗಿಡ. ೨. ಕರಿಯ ಗೋರಬೆಗಿಡ; ನೀಲಿ ಸ್ಪಟಿಕ: "ನೀಲಿಕಂ ಗೋರಬೆಯನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೧).

[ಸಂ. ನೀಲಿಕಾ]

ನೀಲಿಕೆ, ನೀಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿ ಗಿಡ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕರಿಯ ಲಕ್ಕಿ ಗಿಡ: "ತೇಫಾಲಿಕಾ, ಸುವಹಾ, ನೀಲಿಕಾ, ನೀರ್ಗಂದೀ—ಕರೀ ಹುಪ್ಪುಗಳಳ್ಳ ಲಕ್ಕಿಲಿ, ಕರೀಲಕ್ಕಿಲಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೪). ೩. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ರೋಗ. ನೀಲಿಕೆ: ೪. ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣ: ರಾಜಹಂಸಗಮನಂ ವಿನಾಸಾಂಬಕಂ ನೀಲಿಕಾವಿಸರತ್ಯಂತಕ ಮೊಪ್ಪ ಕಂನೇಜಿಯಂ ಚಿಟ್ಟಿಂ ಧನಂಗೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಚಿಟ್ಟೇಶ್ವರ ಸದ್ವರಂಗಿ ಫಲಸಲ ಹಸ್ತೋದಕಂ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೯೩-೧೦೭; 1161). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಸಸ್ಯ; ಹಾವಸೆ: "ಶೈವಾಳಂ, ಶೈವಳಂ, ಜಳಶೂಳಂ, ನೀಲಿಕಾ—ಈ ೪ ಪಾಸಸ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೧). [ಸಂ. ನೀಲಿಕಾ]

ನೀಲಿಗಂಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ: "ದಸರಿಗಬ್ಬಳ ನೀಲಿ ಗಂಧ[ಪಾಪಂ. ಗಂಧನೀಲಿ]ಸಂಧ್ಯಾರಾಗ ಕುಸುಮಿಯಾಂಜೆ ದೋರಿಯ

ನಾಗವಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಪಟಾ ಮದವಿ ಮಂಜಕ್ಕೆ ದೇವಾಂಗಮೊಂದು ಪಟಿಭೇದಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೮). [?]

ನೀಲಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. (ದೇಹದ ಮೇಲೆ) ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ನೀಲಿಯ ಕಲೆಯುಂಟಾಗು: ಮೈಗೆ ಪೆಟ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪ ತಗುಲಿದರೆ ಮೈಯ ಒಳ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಸ್ರಾವವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀಲಿಗಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೪೯). ೨. ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು: ನೇರಳೆ ಚಗುರನು ಕಿವಿಗಟ್ಟು ಬೇಸಾಯದೊಡೆಯನ ಮಗಳಲವಂದು ಓರೆಗಟ್ಟುಳು ನೋಡು ತಿರುವ ಆ ಶ್ಯಾಮಯ ಮುಖಕಾಂತಿ ನೀಲಿಗಟ್ಟುವುದು (ಗಾಥಾಸ. ೪೫-೮೦). [ನೀಲಿ+ಕಟ್ಟು]

ನೀಲಿಗಣ್, ನೀಲಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಗುದ್ದೆ ಇರುವ ಕಣ್ಣು: (೩). ೨. = ನೀಲಗಣ್ಣು: ಅಲಿ ನೊಂದುದೋ ಕಣ್ಣು ಬೇನೆಯೋ . . . ನೀಲಿಗಣ್ಣು ಮಾಜವೆಯೋ ಕಣ್ಣುಬಿಲವ್ವೆ ಅರಿಯೋ (ಬಸವ. ೧೮-೬೬). ನೀಲಿಗಣ್ಣು: ೧. ಚಿಂಗೊದಲ, ಮಿರುಮಿರು ಗುವ ನೀಲಿಗಣ್ಣುಗಳ ಸುಂದರ ಪ್ರದಿಯೊಬ್ಬಳು ಅವನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡು ತಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೮೯). ೨. ಅಳಿಗಣ್ಣು ಪರಿಗಣ್ಣು ಪೊಸ ನೀಲಿ ಗಣ್ಣು ಮೈಲಿಗಣ್ಣು ಸುರವ ನೀಲೊಂದಿದರಿಗಣ್ಣು (ಕುಮಾರ. ೪-೨೪೨). [ನೀಲಿ+ಕಣ್]

ನೀಲಿಗಣ್ಣು 'ನೀಲಿಗಣ್' ನೋ.

ನೀಲಿಗಪ್ಪಡ (ನಾ). ಕಡುನೀಲಿಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರ, —ಬಟ್ಟೆ: (೩).

[ನೀಲಿ+ಕಪ್ಪಡ]

ನೀಲಿಗವಾರ್ತೆ (ನಾ). ನೀಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತು; ಸುಳ್ಳು ಸುದ್ದಿ: ನೀಲಿಬೀಲವೆಂಬ ನೀ(?)ರಿಗೆ [ಪಾಪಂ. ನೀಲಗಾಡರ, ನೀಲಗ, ನೀಲಿಗೆ, ನೀವೀಗ]ವಾರ್ತೆಯ ಬೇಳುವೆ ಬಾಲರಾಳಿಯಂತೆ ಅಳಿಗೊಂಡಿತ್ತು (ಅವಚಂ. ೭೪-೩೨೭). "ನೀಲಿಗವಾರ್ತೆ: (= ನೀಲಿ ಕವರ್ತೆ) ಮೋಸ ಮತ್ತು ಸುಲಿಗೆ" (ಅವಚಂ. ಕೋಶ). [?]

ನೀಲಿಗಾಣ, ನೀಲಿಗಾರ್, (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಬಣ್ಣವನ್ನು ತಯಾರಿ ಸುವವನು: (೩). ೨. ನೀಲಿಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಾಕುವವನು; ಬಣ್ಣಗಾರ: ಕರಸಣ್ಣಗಳ ನಿಯ್ತು ಜೇಡರಂ ಲಾಡರಂ ಪರಿಮಳದ ಪೂವಿನಾ ಮಾಲಿಗಾಜರ ನೀಲಿಗಾಜರಾ ಪರಮಸಿಗುಂ (ಗುರುಚಾ. ೧-೩೪).

ನೀಲಿಗಾರ್: ೨. ನೀಲಿಗಾರರು—ಇವರು ಲಿಂಗವಂತರಾದ್ದರಿಂದ ಇವರ ಅಹಾರ, ಆಚಾರ, ವ್ಯವಹಾರಗಳೆಲ್ಲ ಲಿಂಗವಂತರವೇ ಇರುತ್ತವೆ. ನೂಲಿಗೆ ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ ಕೊಡುವದೇ ಇವರ ಮುಖ್ಯ ದೋರೆಯು (ಕಥಾಕ. ೧೫೫); ಯಗಕ್ಕೆ ನೀ ಯಗಸ ಹಾಕೋಲ್ಲ ಅಂದರೆ ಮಾಡ ಅಂದ, ನಾ ನೀಲಿಗಾರ (ಚಿಲುಪ್ಪ. ೩೬). [ನೀಲಿ+ಕಾಣ]

ನೀಲಿಗಡ 'ನೀಲಿಯ ಗಿಡು' ನೋ.

ನೀಲಿನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನೀಲಿಯ ಗಿಡ: "ನೀಲೀ, ಕಾಲಾ . . . ದೋಲಾ, ನೀಲಿನೀ—೧೧ ನೀಲಿನಿ ಗಿಡ" (ನಾಚರಾ. ೧೦೯).

[ಸಂ. ನೀಲಿನೀ]

ನೀಲಿಬಣ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣ; ನೀಲವರ್ಣ: ಬೀಯ ಹಾಗಿದ್ದ ಬೀಜ ಮಾತ್ರ ನೀಲಿಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗುತ್ತದೆ (ಪವನೀ. ೩೦೩); ಈ ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ನೀರನ್ನಲ್ಲಿ ಜಾಲಾಡಿ ಹಿಂದಿ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಅದ್ದಿ ಮತ್ತೆ ಹಿಂದಿ ಒಣಗಿಹಾಕಿದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಣ್ಣ ಬರುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೪೭). ೨. ನೀಲಿಯ ರಂಗಿನ ಪುಡಿ: ಮೊದಲು ರಾತ್ರಿಗೆ ೧೩ ರೂಪಾಯಿ ಯಷ್ಟು ವಿಕ್ರಯ ಬೆರೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ನೀಲಿಬಣ್ಣವು ಈಗ ಬರೇ ಎಂಟಾಣಿಗೆ ವಿಕ್ರಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಬಾಲಸ್ತ. III, ೧೨೫೩).

[ನೀಲಿ+ಬಣ್ಣ]

ನೀಲಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ತಾರೆಮರ ನೀಲಿಮರ ಕಂಚುವಾಳದ ಮರ ಯಾ ಮರಗಳು ಭಯಂಕರಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಉದ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಬಾರದು (ಸಾಗಂಧಿ. ೪೨೭-೧೧) ; ಗೊಬ್ಬನೇರಳೆ, ನೀಲಿಮರ (ಮೈತ್ರಿ. ೧೩-೨೨೪). [ನೀಲಿ+ಮರ]

ನೀಲಿಮಾತು (ನಾ). (ಆಲಂ) ಸುಳ್ಳು ಮಾತು ; ಜುಸಿನುಡಿ : ನೀಲಿ ಮಾತು ನಿಜವಲ್ಲ (ಗಾದ). [ನೀಲಿ+ಮಾತು]

ನೀಲಿಮೆ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣ ; ನೀಲವರ್ಣ : ನೆಲವ ಕವಿವೇ ಬಾಹ ನೀಲಿಮೆಯ ತಲದಿ ಸ್ತುಪ್ತಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಹಸರಿಸುವ ಸ್ತುತಿಯ ಸದ್ಭಾವ ಕೇಂದ್ರದೊಳಗೆ ವಿಶ್ರಾಂತನಂತೆ (ಮಲವೇ. ೫೨-೪) ; ನಡುರಾತ್ರಿ ತಾರಾ ಖಚಿತ ನೀಲಿಮೆಯನುಟ್ಟು ನಿಂದತ್ತು. ನೀರವಂ (ಪ್ರೀತಿಯಾ. ೧೦೩-೪೩). [ಸಂ. ನೀಲಿಮೆನ್]

ನೀಲಿಯ ಗಿಡು, ನೀಲಿಗಿಡ (ನಾ). ೧. (ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಅಶ್ವಕರ್ಣಾಃ-ಕರತಾಟಿ, ಮುತ್ತಿ, ಕುದುರೆ, ನೀಲಿಯ ಗಿಡು" (ಒಷಧಿ. ೫). **ನೀಲಿಗಿಡ :** ೧. "ನೀಲಿ . . . ನೀಲಿನೀ-೧೧ ನೀಲಿಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೩) ; ೧೮೯೭ರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಿಲಿಯ ಎಕ್ರೆ ಜಮೀನುಗಳಲ್ಲಿ ನೀಲಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಜಾಲಪ್ರ. III, ೧೨೫೩). [ನೀಲಿ+ಗಿಡು] **ನೀಲಿವಾತೆ (ನಾ).** (ಆಲಂ) ಸುಳ್ಳು ಸುದ್ದಿ, -ವದಂತಿ : (೬). [ನೀಲಿ + ವಾತೆ]

ನೀಲಿಸಮಾಚಾರ (ನಾ). = ನೀಲಿವಾತೆ : ಈ ಹಯಾತ, ಬಸಪ್ಪ, ಇವರ ಗುಂಪಿನವರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ . . . ಒಂದು ನೀಲಿಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದರು (ಮುಸುಗ. ೯೩). [ನೀಲಿ + ಸಮಾಚಾರ]

ನೀಲಿಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ನೀಲಿಗಿಡದ ಸೊಪ್ಪು, -ಎಲೆ : ಬೆಲ್ಲಗಣಿಕೆಯ ಸೊಪ್ಪು, ನೀಲಿಸೊಪ್ಪು . . . ಯಕ್ಷಿನುಧುಕ, ಇವಿಷ್ಟು ಸಮಾಂಶ ವಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿ ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕಾಸಿ ಆ ತುಪ್ಪವ ತೊಡೆಯಲು ಬೆಂದ ಹುಣ್ಣು ಮಾಡುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೬೦). [ನೀಲಿ+ಸೊಪ್ಪು]

ನೀಲಿಸ್ಪಟಿಕ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ಹೊವು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ನೀಲಾಂಬರ. [ನೀಲಿ + ಸ್ಪಟಿಕ]

ನೀಲೀಪಟಿ (ನಾ). = ನೀಲಪಟಿ ೧ : ನೀಲೀಪಟಿಮಂ ದಸನೋ ರೈಸೆ ನಿಜಾಂಗಳಾಂತಿ ಕೌಸ್ತುಭುತಿ ತಳ್ತಾಲಿಂಗಿಸೆ ಮುನಿಯಂ ವಸನೂರಿ ಕಸಪ್ಪೀತವಸನೋಸಿದಿದಿರೈಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೧). [ಸಂ.]

ನೀಲೀರಾಗ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಬಣ್ಣ : 'ನೀಲೀರಾಗತೆ' ಪರಾ. ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ ಪ್ರೀತಿ ; ಗಾಢವಾದ ಅನುರಾಗ ; ೧೧ ವಿಶ್ವಲಂಭ ಶೃಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವರಾಗ, ಮಾನ, ಪ್ರವಾಸ, ಕರುಣ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಗಳಿವೆ. ಪೂರ್ವರಾಗವೆಂದರೆ ಕೇಳಿಯೋ ನೋಡಿಯೋ ಪರಸ್ಪರ ಅನುರಕ್ತರಾದ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ಸಮಾ ಗಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅನುಭವಿಸುವ ದಶಾವಶೇಷ ; ವರಹಾವಸ್ಥೆ. ಪೂರ್ವರಾಗದಲ್ಲಿ ನೀಲೀರಾಗ, ಕುಸುಂಭರಾಗ, ಮಂಜಿಷ್ಠಾ ರಾಗವೆಂದು ಮೂರು ವಿಧಗಳಿವೆ. ನೀಲೀರಾಗ : ಪ್ರೇಮವು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶವಾಗುವುದೂ ಇಲ್ಲ, ಅಳಿಸಿ ಹೋಗು ವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಸೀತಾರಾಮರ ಪ್ರಣಯದಂತೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರ ವಾಗಿ ನೆಲಸಿರುತ್ತದೆ. ಕುಸುಂಭರಾಗ : ಮೊದಲು ಪ್ರೇಮವು ಅತಿ ಯಾಗಿದ್ದು ಕ್ರಮೇಣ ಅಳಿಸಿ ಹೋಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಮಂಜಿಷ್ಠಾ ರಾಗ : ಪ್ರೀತಿಯು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಅತಿಶಯ ವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ : ಕದದ ಸಲಿಲಂ ತೀವಂದದೆ ತನ್ನಿಂ ತಾನೆ

ತೀವ ದಶವದನಂಗಾದುದು ವೈರಾಗ್ಯಂ ಸೀತೆಯೊಳುದಾತ್ತ ನೋಳು ಪುಟ್ಟ ದಲ್ಲಿ ನೀಲೀರಾಗಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೧೨). ೩. ಅಚಲವಾದ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವನು : "ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಸ್ನೇಹ ಮಾಡುವವನು ನೀಲೀರಾಗ ನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೧೯). [ಸಂ.]

ನೀಲೀರಾಗತೆ (ನಾ). ನೀಲಿಬಣ್ಣವಾಗುವಿಕೆ : ನೀಲೀರಾಗತೆಯಂ ಹರಿನೀಲಚ್ಚವಿ ಪಡೆಯೆ ಹರಿಗಮ್ಮರಾವತಕುಂಡಾಳಕ್ಕಂ ಬಳಸಿದ ವಿಬುಧಾಳಿ ಗಮಿಂದ್ರಾಣೆಗಂ ಜಿನಾರ್ಥಕನಿಸಿದಂ (ಸಾರ್ವಭ. ೧೪-೩೩). [ಸಂ. ನೀಲೀರಾಗತಾ]

ನೀಲಿ (ನಾ). ೧. ನೀಲಿಬಣ್ಣದ ನೋಣ. ೨. ನೀಲಿಗಿಡ. ೩. ಕೃಷ್ಣನ ಅಷ್ಟಮಹಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು : ಸತ್ಯಭಾಮೆಯು ನೀಲಿ(ವಾತಾಂ. ನೀಲಾ) ಭದ್ರ ಕಾಳಿಂದಿಯು ಮಿತ್ರವಿಂದಿಯು (ಪರಂವ. ೪-೩೩-೪). [ಸಂ. ನೀಲಾ]

ನೀಲೋತ್ಪಲ, ನೀಲೋತ್ಪಲ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ತಾವರೆ ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ : "ಕನ್ನೈದಿಲೆನಿಕ್ಕು ಕಪ್ಪೇಣಾರ್ದ ನೈದಿಲೆಗೆ ನೀಲೋತ್ಪಲಂ ಕುಮುದಮೆಂಬಾಭಿಧಾನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬) ; ನೀಲೋತ್ಪಲಾಬ್ಜಕರಾಳಿ ಮನೆಂಗೊಳ್ಳುದು (ಅದಿಪ. ೫-೨೯) ; ಮೊಗಮಂ ತಾವರೆಗೆತ್ತು ಕಣ್ಣುಲರ್ಗಳಂ ನೀಲೋತ್ಪಲಂಗೆತ್ತು . . . ಭೃಂಗಂಗಳೋಲಗಿ ಸುತ್ತಿ ದ್ವಪುನೆಂದಿನಂ ಸೊಗಯೆಕುಂ ನೀಲಾಳಂ ಕಾಂತೆಯಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೦) ; ಪದಂ ಚಾರುಕಾಂಚನವರ್ಣಂ ಸ್ವಟಿಕಾಶ್ವವರ್ಣಮುದರಂ ಮಾಣಿಕ್ಯವರ್ಣಂ ಕೊರಲ್ ಪುನೀಲೋತ್ಪಲವರ್ಣವಾಸ್ಯಮೆಸೆದತ್ತು (ಜಗದಿ. ೧-೫೧) ; ಮೈಕುಂದಿ ಬೆಂದಳಿರ ಕೋಮಳತೆವತ್ತೆ ಸದಿದರ್ ನೀಲೋತ್ಪಲನಿಭಾಂಗನಂ ಕುಲದೀಪಜಂದ್ರನಂ . . . ಆಲಿಂಗಿಸುತೆ (ಪ್ರೀತಿಯಾ. ೧೭-೪೪೮). **ನೀಲೋತ್ಪಲ :** "ನೀಲೋತ್ಪಲಂ, ಕುವಳಯಂ-ಈ ೨ ಕರ್ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೯) ; ಅಂತಃಪುರಕಾಂತೆಯರ ನಗೆಮೊಗದ ನಗೆಗಣ್ಣಳ ಬೆಡಗನೆ ಕಿಜುನೆಗೆ ನಗುವಂತೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲ ನುಳ್ಳಲರ್ನ ಮಹೋತ್ಪಲ ನೀಲೋತ್ಪಲಂಗಳುಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೫ ಪ). [ನೀಲ+ಉತ್ಪಲ]

ನೀಲೋತ್ಪಲದಳ, ನೀಲೋತ್ಪಲದಳ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆಯ ದಳ, - ಎಸಳು : ನಂದಗೋಪಂ ನಂದನಮುಖಾರವಿಂದಾವಲೋಕ ನೋತ್ಪಲಂ ಗೋಳುಲಕೆ ಪೋಗಿ ನೀಲೋತ್ಪಲದಳಶ್ಯಾಮನಪ್ಪ ತಾಮರಸ ನೇತ್ರನಂ ನೋಡಿ (ಜಗದಿ. ೩-೨೩ ಪ) ; ನೀಲೋತ್ಪಲದಳನೇತ್ರ . . . ನೀಲಾಂಜಲಿಯನಿಕ್ಕಿದಳು (ಮೋಹತ. ೨೧-೧೬). **ನೀಲೋತ್ಪಲದಳ :** ಅಳಿಕುಳರುಚಿಯಂ ನೀಲೋತ್ಪಲದಳಮಂ ಬೆಂದ್ರದಿಂಬಮಂ ಪೊಂಗಳಸಂ ಗಳ ಚೆಲ್ಲನಿಭಗತಿಯನೀಳ್ಳುಳಿಗೊಣ್ಣುದು ರೂಪು ರೂಪವಿದ್ಯಾಧರಿಯ (ಸಾಹಿ. XX, ೪೯-೩೨ ; ಸು. 1076 ?).

[ನೀಲೋತ್ಪಲ + ದಳ (= ದಲ)] **ನೀಲೋತ್ಪಲಸಖ (ನಾ).** ಕನ್ನೈದಿಲೆಯ ಸ್ನೇಹಿತ ; ಚಂದ್ರ : ಪುಳಕತತಿ ತಾಗುವದೊ ನೀಲೋತ್ಪಲ [ಸಾಹಾಂ. ಬಾಲೋತ್ಪಲ] ಸಖಾಂಕ ಕಪರ್ದಿನುತ ವಿಚಲಿತಮಪ್ಪ ನಿಜಾತ್ಮದಿಂದಾಲಿಂಗಿಸುವ ಪರಿಯೊ (ಬಸಪ. ೩೫-೨೪). [ನೀಲೋತ್ಪಲ + ಸಖ]

ನೀವ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಸಿರಿತಾಳೆಯಂಗಳದ ನೆಲ್ಲಿಯ ನೀವ[ಸಾಹಾಂ. ನೀವ]ದ ಸೋಲೆಯಾಲದಿಂ . . . ಕಾರಿರುಳೋಳಿ ಕೊಂಬುಗೊಂಡುದನೆ ಕಜಂಗಿ ಕಬ್ಬಲಿಸುತಾರ್ತದ ಕಾನನವತ್ತ ನೋಬಿಟ್ಟೊಡಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೨೬). [ಸಂ.]

ನೀವರಣ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ; ತಡೆ ; ೧೧ ಇದು ಐದು ಬಗೆ : "ಅಭಿದೈ, ವ್ಯಾಪಾದಪ್ರದೋಷ, ಸ್ತ್ರಾನಮಿದ್ಧಗಳು, ಔದ್ಯುತ್ಯಕೌಕೃತ್ಯ,

ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ (ಮೂಪಾಸೂ. ೨೮).” (ಪ್ರೀತತ್. ೨೪೨) : ಕಾಮು
ಚ್ಯಂದ, ವ್ಯಾಪಾದ, ಸ್ತಾಪನಮಿದ್ಧ, ಬೆದ್ಧುತ್ಯಕ್ತೃತ್ಯಕ್ತ, ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ
ಎಂಬ ಐದು ನೀವರಣಗಳಿಗೆ ‘ಜರದಿ’ಯೆಂಬುದು ಸಂಜ್ಞೆ (ಬುದ್ಧಶ. ೭೩).

[←ಪಾಲಿ. ನೀವರಣ./ಸಂ. ನಿವಾರಣ]

ನೀವಳಿ ‘ನಿವಾಳಿ’ ನೋ.

ನೀವಳಿಗರೆ (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿದೋಷಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇಳಿತೆಗೆದ ವಸ್ತು
ವಸ್ತು ಎರಚು,—ಚೆಲ್ಲು : ಹೊರೆಹೊರೆಯು ದಿವ್ಯಾಂಬರವ ವಿಸ್ತರ
ದೋಳಾಂತಾ ವಾರಣಾಸಿಯ ಪುರಕೆ ನಡೆದರದೇನು ವೈಸಿರಿ ಅರಸರೊಂದಾಗಿ
ವರಯುಧಿಸ್ವರನಂಟ್ರಿಗಳ ಕಾತುರದಿನೀಕ್ಷಿಸಲೆಂದೂ ನೀವಳಿಗರೆದು ಚೆಲ್ಲಿ
ದರೈದಿಯಿರೊಳಗಮಲವಸ್ತ್ರಗಳ (ಜನಭಾ. ೧೩-೧೪).

[ನೀವಳಿ (<ನಿವಾಳಿ) + ಕರೆ (<ಕಚ್ಚಿ)]

ನೀವಳಿವಟ್ಟು ‘ನೀವಳಿವಟ್ಟು’ ನೋ.

ನೀವಳಿವಟ್ಟುಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣನಾಶಮಾಡು; ನಿರ್ನಾಮ
ಗೊಳಿಸು : ದೇವ ಅನೇಕದೇಶಗಳಂ ನೀವಳಿವಟ್ಟುಂಗಿಯುತ್ತಂ ನೀಳ
ಗಿರವಸರ ವ್ಯಾಳಗಜಂ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಪೊಜವೊಲ ಪರಸರದ ಸರೋಜ
ಪಂಡದೊಳ್ ನೀರಾಟನಾಡುತ್ತಿರ್ದುದು (ಕುಣ್ಯಸ್ತ. ೭-೫೦ ದ).

[ನೀವಳಿವಟ್ಟು (<ನೀವಳಿವಟ್ಟು) + ಕೆಯಂ]

ನೀವಾಕ (ನಾ). ೧. ಬರಗಾಲದಲ್ಲಿ ಧಾನ್ಯಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಅಧಿಕ
ವಾದ ಬೇಡಿಕೆ; ಧಾನ್ಯದ ಕೊರತೆಯ ನಿಮಿತ್ತ ಕೊಳ್ಳುವವರ
ಪೈಪೋಟಿ : “ನೀವಾಕ-ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳ ಅರ್ಥಮಂ ಪಾರ್ವದ; ಮೇಣ
ಧಾನ್ಯವ ಪೊಯುವುದು ಹೆಸರು” (ನಾಚರಾ. ೩). ೨. ಬರ; ಧ್ವಾಮ;
ದುರ್ಭಿಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ನೀವಾರ (ನಾ). ತನ್ನಿಂದ ತಾನೆ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಕಾಡುನೆಲ್ಲು; ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬತ್ತ; ಕಾಡುನವಣೆ :
ಏಂತು ಕೊಂಡ ಪದಮಬೀಜೊಳ್ ಕಳಮಪಟ್ಟಕಾವ್ರೀಹಿಯವಯಾವ
ನಾಳಗೋಳೂಮಕಂಗುಸ್ಥಾಮಾಕೋದ್ರವನೀವಾರ . . . ಜೀರಕ
ಧಾನ್ಯಕಾದಿ ವಿವಿಧಧಾನ್ಯಭೇದಗಳುಂ (ಅಮೃತ. ೬-೭೨ ದ); ನೀವಾರ
ಪಾಕದಿ ವಿಮುತ ವಾನಸ್ಪತ್ಯರಿಗೆ ಸಚ್ಚರಿತವಹುದು (ಅಮೃತ. ೨-೩೦);
ನೀವಾರದ ಹಿಟ್ಟಿನ ಲಿಂಗವು ಸರ್ವಾರಿಷ್ಟವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸು
ವುದು (ಸಂಗಂಧ. ೩೯೩-೪); ಒಂದು ನವಿಲು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೆ ಅದಕ್ಕೆ
ನೀವಾರಧಾನ್ಯವನ್ನು ಹಾಕುವವರು ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಕೊನಪ್ಪ. ೪೮). [ಸಂ.]

ನೀವಾರಬಲಿ (ನಾ). ಕಾಡುಬತ್ತದ ಅನ್ನದಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಬಲಿ :
ದ್ವಾರದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲೆ ನೀನಿರಿಸಿದ ನೀವಾರಬಲಿಯಂ ವಿಲೋಕಿಸಿ
ಮೀರುವ ಮನದಳಲೆಂತು ತಡವೆಂ (ಶಾಕುಂತ. ೫೮ ೯೯).

[ನೀವಾರ + ಬಲಿ]

ನೀವಾಳಿ ‘ನಿವಾಳಿ’ ನೋ.

ನೀವಾಳಿತಿಗೆ ‘ನಿವಾಳಿತಿಗೆ’ ನೋ.

ನೀವಾಳಿಯೆತ್ತು ‘ನಿವಾಳಿಯೆತ್ತು’ ನೋ.

ನೀವಾಳಿಸು ‘ನಿವಾಳಿಸು’ ನೋ.

ನೀವಿ (ನಾ). ೧. ಸೀರೆಯನ್ನು ಉಡುವಾಗ ನಿರಿಗೆಗಳನ್ನು ಸಿಕ್ಕಿಸಲು
ಹಾಕುವ ಗಂಟು; ಬಾಳಿಕಾಯಿ; ಕಣಯ : “ನೀವೀ,
ಉಚ್ಚಯು:—ಈ ೨ ಕಣಯುಂ” (ಪಶ್ಚಾತ್ಯ. ೯೦-೯೯); ನೀವಿಯನೆಡ
ಗಯ್ಯಿಂದಮೆ ಸಾನಗಿಸುತ್ತಿತ್ತುಳಸಾಧ್ಯಸಂ ಬೆರಸಲ್ವಾ ದೇವಿಯನೇಬದಿ
ರೆನುತುಂ ಭೂವರನೆಲ್ಲೆಂದು ಪೊರ್ದಿ ತಾಂ ಕುಳ್ಳಿದರ್ (ಕುಸುಮಾ,
೫-೫೯); ಬಿದದೊಯ್ಯನೆ ನೀವಿಯಂ ತೆಜಂದಿರಪುತುಮುಳ್ಳಿ ತೀಡುವುದು
ಕಾಮುಕನಂದದೆ ಪೌರಮಾರುತಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೧೩೨); ಕಟ್ಟುವರ್

ನಿಜಾಳಿಯ ನೀವಿಯೊಳಗೆ ಕೈಗಟ್ಟುವರ್ ಕಂಕಣಗಳನು (ಪೋಷತ. ೨-೨೩);
ನೀವಿಯನೊತ್ತುವ ಪುಷ್ಪಪುತ್ರಕಾವಿರಚನೆಗೆಯ್ಯ ನೀವಿಯರದೇನೆಸದಿ
ದೊಡೊ ಮಂಟಪಾಗ್ರದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೭); ಸೀರೆಯ ನೀವಿಯ ಬಿಚ್ಚಿ
ಲಿಂದಿನಿಯನು ಕಡವರಿಸುವುದನು ಕಂಡೆ (ಗಾಥಾಸ. ೮೮-೫೧). ೨.
ಮೂಲಧನ; ಬಂಡವಾಳ : “ನೀವೀ, ಪರಿಪಣಂ, ಮೂಲಧನಂ—
ಈ ೩ ಬಂಡವಾಳದ ವದಿಸೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೯೭). ೩. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ
ಒಡ್ಡುವ ವಸ್ತು; ಪಣ : “ನೀವೀ . . . ಪಂದ್ಯಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ವದಿಸೆ”
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೨೨). ೪. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ : ಸಾಧಾ
ರಣವಾಗಿ ಅಧೀನಾಸ ಮತ್ತು ನೀವಿಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೇ
ಸೊಂಟಕ್ಕೊಂದನ್ನೂ ಹೆಗಲಿಗೊಂದನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು
(ಪಾಶಪ. ೪೪). [ಸಂ. ನೀವೀ]

ನೀವಿಬಂಧ (ನಾ). ಕಣಯದ ಗಂಟು : ಉರ್ವೀತಳಮಂ ಜೂದಾದಿ
ಗೆಲ್ಲಂದಿನ ನಿಜಕಬರೀನೀವಿಬಂಧಗಳಂ ದೋರ್ವದಿಂದಂ ತಮ್ಮನಿಂದಂ
ತೆಗೆಯಿಸಿ ನಡೆದಾ ನೀಚನಾ ದ್ರೋಹನ . . . ಆ ಪಾತಕಪರವನಿಂದಂ
ನೋಡು ಪಂಕೇಜವಕ್ರೇ (ಗಮಯು. ೯-೪೫). [ನೀವಿ + ಬಂಧ]

ನೀವೀಬಂಧ (ನಾ). = ನೀವಿಬಂಧ : ಶಿಥಿಲನೀವೀಬಂಧಮಂ
ಕಾಂಚಿಯೊಳ್ ತೆಗೆಯುತ್ತಂ . . . ಬಾಲಿ ಮೆಚ್ಚಿದಳ ಲೀಲಾಪದ
ನ್ಯಾಸಮಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೪೨). [ಸಂ.]

ನೀವೀಬಂಧನ (ನಾ). = ನೀವಿಬಂಧ : ಅಲಕೋತ್ಸಾರಿಕೇಶ
ಸಂಯಮನನೀವೀಬಂಧನಾವಿಷ್ಣುತ್ವಲಿತಂ . . . ಸ್ವಕೀಯಭವನ
ವ್ಯಾಪಾರಚಿಂತಾಂತರಂಗವನೆಲ್ಲಂ ಮುಜಿಯೊ ಕೂಡೆ ನೆರೆದತ್ತಿತ್ತಂ
ಪುರಸ್ಕೇಜನಂ (ಅಮೃತ. ೪-೬೦). [ಸಂ.]

ನೀವೀಭರ (ನಾ). = ನೀವಿಬಂಧ : ಜೋಲ್ವಿದ್ ಬಂಬಲ್ಯಾದಿ
ಶಿಥಿಲತೆತ್ತಿದ್ ನೀವೀಭರಂ ಕಣ್ಣೊಳಪನ್ನಂ ಲೀಲೆಯಿಂದುಪ್ಪವದಿಸಿದಳ
ಹೃದ್ಯಾಂಗಿ (ಜಗದಿ. ೨-೭೮); ರತಿರಾಗಂಜಿತ್ತು ಕಾಂತಂ ತೆಗೆದು ಬಿಗಿದು
ತಳ್ಳಿಸೆ ನೀವೀಭರಂ ಜಾಜಿ (ರಾಜಶೇ. ೮-೪೪). [ಸಂ.]

ನೀವು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಮೃದುವಾಗಿ) ಸವರು,—ತೀಡು,—ನೇವರಿಸು :
ಅಗ್ಗ ಪರಸ್ಪನ್ನಭೈರವಂ . . . ಮಹಾಪ್ರಚಂಡಗಾಂಧೀವಮಂ ಕೊಂಡೇ
ಜಾಸಿ ನೀವಿ ಜೇವೊಡೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೪ ದ); ಪಾವು ಕೊಳೆ ಕರ್ಣ
ಮಲಮಂ ತೀವುಗೆ ಮೇಣ್ ಕೊಯ್ಲು ಕಳೆಗೆ ಹಿಂಡುಗೆ ರಕ್ತಸ್ರಾವಂ
ಮಾಡುಗೆ ಚುರ್ಚುಗೆ ನೀವುಗೆ ವಿಷದರಣಮುಲ್ತೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕದೊಳ್
(ಲೋಕೋಶ. ೧೦-೧೩); ಕರ್ಪವಿಲ್ಲನೆಡಗೆಯ್ಯೊಳ್ ಮಂಡಿತಮೆನೆ ಹಿಡಿ
ದಾಹಾ ರತಿಪತಿ ನಾರಿಯನೇವಿ ನೀವಿ ಜೇವೊಡೆವಾಗಳ್ (ಗಿರಕ. ೮-೨೨);
ಮನಸಿಜಾರಾತಿ ಒಯ್ಯನೆ ಬಂದವನಿಯೊಳು ನಿಜತಪ್ಪಸವಪಾತವಾಸನ
ನಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿದಾರ್ತು ಬಿಡೆ ನಿಡುಸುಯಿಲುಗಳು ತಾ ಬೀತೆಡೆಯ ನೀವುತ್ಪ
ನಂಬಿಯ ಮೊಗವನೀಶ್ವರತ (ಬಸವ. ೨೬-೪೨); ನಿಡುಬಿಲ್ಲ ರಥದ
ಮೇಲೂಜು . . . ಹೆದೆಯ ಎಡಗೈಯೊಳೊಜು ನೀವಿ ಜೇವಡೆದನು
ಸಿಡಿಲ ವೀಣೆಯ ಮುಟ್ಟಿದಂತೆ (ಭರಣ. ೨೪-೩೨); ಅವಳ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ
ಕೈಯಿಟ್ಟು ಮೆದುವಾಗಿ ನೀವಿ (ಮಾರ್ಗದ. ೯೧). ೨. ಬರಸು;
ತೆಗೆದು ರಾಕು : ಹಣಯ ಮೇಲಿನ ಬೆವರುಹನಗಳನ್ನು ನೀವಿ
ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅಡಿನಾಥನೆಂದ (ಅಶ್ವಮ. ೯). ೩. ನಾಟು; ನೆಡು :
ಒದೆದು ರಥವನು ಸೂತರಿಡೋಡಿದರು ಚಾಪವನುಳುಂ ಸಮರಭರಿದೆಯ
ನೀವಿತು (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧-೧೩). [ದೇ|| ತಮಿ. ನೀವು; ಕೊತ. ನಿವ]

ನೀವು (ನಾ). ೧. ಭಾವನೆಯ ಮುಂಚಾಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಾಗ;
ಮುಂಜೂರು : “ನೀವುಂ, ಪಳೇಕಂ (ಪಟಲಾಂಕಂ)—ಈ ೨ ಸೂ(ಜು)
ರು” (ಪಶ್ಚಾತ್ಯ. ೫೧-೧೪೪). ೨. ಭಾವನೆ; ಸೂರು : (ಕ). [ಸಂ.]

ನೀತಾರ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ ; ಹಚ್ಚಡ ; ದುಪ್ಪಟೆ. ೨. ಸೊಳ್ಳೆ
ಸರದೆ. ೩. ದೇರಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಗೋಡೆ ; ಕನಾತು. [ಸಂ.]
ನೀಸರ (ನಾ). ಕೋಟಿಯ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು ; ಹುಲಿಮುಖ : “ನೀಸರ
[ಪಾಶಾಂ.ನಿಸ್ಸುರ]ವನಲು ಹುಲಿಮುಖಂ” (ಮಂಗಳಾ. ೫೭-೪).

[<ಸಂ. ನೀಸರ]

ನೀಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಚಲಿಸು ; ಈಜು ; ಈಸು : ಈ
ಸಂಸಾರದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ನಾನಾವಿಧಾತ್ಮಕವಾದ ಗುಣದಲ್ಲಿ ನೀರಿನೊಳಗಿದ್ದು
ನೀಸುವಂತೆ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಂದಿತನಲ್ಲದೆ ನಿಂದ
ನಿಜೈಕ್ಯಂಗೆ ಹಿಂದು ಮುಂದೆಂಬ ಬಂಧವಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ. ೫೭-೨೯೪) ; ವರ್ತಮಾನ
ವಡೆದ ಬಡನಡು ತೊಲೆಯನೆ ಕುಚಿಳಫನಭಾರಮಂ ಕರತಲದೊಳ
ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಲತಾಂಗಿಗೆ ನೀಸಲ್ ಕಲಿಸಿ ವಿಟಂ ತೂಗುವಂಗಳಂಗೆನೆಯಾದಂ
(ಅನಂಘ. ೭-೭೯) ; ಆ ತುಂಬುವೊಳಗೆ ಇದಿರಾಗಿ ನೀ[ಪಾಶಾಂ. ಈ]
ಸುವರುಟಿ (ಸಮ್ಯಕ್, ೨-೭೦) ; ಮಹಾಯಾನೆಗಳು ನೀರಿನಾಟಿಕೆ
ನಡೆವಂತೆ ತೊಪ್ಪಿಗೆಯ್ದು ತಿಳಿನೀರ ಹೊಕ್ಕು ನೆಜ್ಜೆ ನೀಸಿ ತೇಲಿ . . .
ದುಡುಮ್ನಿಜಾದಾದಿ ಲಲಿ ಮೊದಿದರು (ಭರಣ. ೬೩-೭೨). ೨. ನಿರ್ವ
ಹಿಸು ; ನಿಭಾಯಿಸು : ದಾಸೋಹವೆಂಬ ಸೇನೆಯ ಬಿಟ್ಟು ನೀಸಲಾಜದೆ
ಕೈಲಾಸವೆಂಬ ಆಸೆ ದೇಡ (ವಚಸಂ. ೧೩೫-೧೩೯) ; ಗಟ್ಟಿವಂದೆಗಳಲ್ಲಿಗಳ
ಹೊಪ್ಪಾಗೆಯ ಹೊತ್ತು ನೀಸುವರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩-೧೩) ; ಈ ಸಕಲ
ಜಗದ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಳಯಂಗಳೈಸು ನನ್ನಾಧೀನವೀ ಭಾರಮಂ ಪೊತ್ತು
ನೀಸುವನಾನಲ್ಲದಾರುಂಟು (ಚಿಬ್ಬ. ೧೪-೩) ; ಇಂತು ಮಹಾರಾಜಂ
ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸುಖಾನುಭವದೊಳಿರೆ ಯುವರಾಜನುಂ ದಿಗ್ವಿಜಯಪ್ರಜಾ
ಪಾಲನ ಪ್ಯಾಪಾರಂಗಳನನಾಯಾಸದಿಂ ಪೊತ್ತು ನೀಸುತ್ತೆ (ಚಳವಿ. ೫-೯೭) ;
ಬೆಳೆಯುವ ನಾಲ್ಕು ಕಾಳು ರಾಗಿಯಲ್ಲಿ ರೈತರು ಹೇಗೋ ಸಂಸಾರ ನೀಸಿ
ಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಬ್ರಹ್ಮಸರ್. ೧೭). ೩. ಅನುಭವಿಸು ; ಅನು
ಭೋಗಿಸು : ಬಂದುದ ನೀಸದಿದಡೆ ಪೂರ್ವಕರ್ಮವು ತಿಂದಲ್ಲದೆ ಬಿಡದು
(ಪುನಾಂ. ೪೦-೧೦೦) ; ಬಾಳನ್ನು ಕಷ್ಟವೋ ನಿಪ್ಪುರವೋ—ನೀಸುವುದು
ತಪ್ಪುತ್ತದೆಯೇ ? (ರಾಮಾನ. ೭೪) ; ಹಿಂದು ಬಂಗಾ ನೀಸ್ಸಿಲ್ಲ, ಹಿಂದು
ಬಡ್ಡನಾ ನೀಸ್ಸಿಲ್ಲ (ಪುಟ. ಪ. ೧೬೧). ೪. ತೃಪ್ತಿಸಿದಿಸು ;
ತಣಿಸು : (೪). “ಈಸು” ಪರಾ.

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ನೀಸ್ತು ; ತುಳು. ನೀಂದು ; ಕೋತ್. ನೀಂಜ್]

ನೀಹಾರ (ನಾ). ೧. ಮಂಜು ; ಹಿಮ : “ಪ್ರಾಳೇಯಂ, ಅವ
ಶಾಯಿ . . . ಮಿಹಿಕಾ, ನೀಹಾರಿ—ಈ ಆ ಮಂಜು” (ಹಲಾಯ. ೧೦೭-೨೪) ;
ನೀಹಾರಪ್ರಸ್ಥರ್ಥ ಚಂಡಚ್ಚಮರಜಕಲಹಂಸಾಪ್ರದಂ
ಜಿಲ್ಲನತ್ತ ಕ್ರೋರಂತಂಭೋದಮಾಗಾದ ತಿಳಿದ ಕೊಳದವೋಲ್ಲೇವ
ಸಂದೋಹದಿಂದಂ (ಅದಿಪ. ೧೦-೧೯) ; ತರಳತರತರಂಗಾವರ್ತಗರ್ತನೀಹಾರ
ಶೀತರದ ನೀರಂ . . . ತಿಮಿತಿಮಿಂಗಳಿಗೋತ್ಪರಜಳೂಕವ್ಯಾಳಕೋಳಾ
ಹಳಧ್ವಾನವೆರೆ ಜಲನಿಧಿ ಮೆಚ್ಚಿದುದು (ಹಳಕಾ. ೧-೩೩) ; ಮಂದಾಕಿನೀ
ಕ್ಷೀರವಾರಾಕರಪಟೇರಶಾರದನೀರದಹಾರನೀಹಾರ . . . ಗೌರ ಧಿಕ್ಕಾರ
ಕೀರ್ತಿಪ್ರಭಾಪೂರ (ಪದ್ಮರಾ. ೧-೫) ; ಸಗುಣಮಯನೀಹಾರದಲಿ
ಮುಳುಗಿ ಮಿಂಚುವೆಳಗಿನ ಬಳಕೆಯಲಿ ಮನಮುಂಚಿ ಮೈಗೊಂಡಳು
ವಾತುಮಂಜಳರು ನೀವ್ ಪಶುಗಳೆಂದರೆ ಪೇದವೇಕೆ (ಕುಮಾರ. ೬-೨೭) ;
ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಿಯಂ ನೋಡಿದನು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅಭಾವವನೆ ಚಿಕ್ಕಿಸಿದ
ವೋಲ್ ನೀಹಾರರಚನಾ ಹೇಮಂತಮಂಜುಕಲೆಯಂ ! (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೯೪-೧೨೪). ೨. ಮಲಮೂತ್ರಗಳ ವಿಸರ್ಜನೆ : ಚತುರ್ದಿನಕಾಲೈಕ
ವಾರ ಬದೀಕಲಮಾತ್ರಾಹಾರರುಂ ವಿಗತನೀಹಾರರುಂ . . . ಅಪ್ಪರ್
(ತತ್ವಪ್ರ. ೧೪೦) ; ಆ ಭೋಗಭೋಮಿಯೊಳ್ ಪಾತ್ರತೃತಿಯದಾನೆ

ಫಲಂಗಳೆಂದೇಕದ್ವಿತ್ರಿಪಲೋಪಮಾಯುಸ್ಕರುಮೇಕ ದ್ವಿತ್ರಿವಿವಾಂತಂ
ತಾಮಳಕಾಪ್ತಬದರಮಾತ್ರಾಹಾರರುಂ ವ್ಯಸಗತನೀಹಾರರುಂ . . .
ದಂಪತಸ್ವರೂಪದೊ ಪುಟ್ಟ (ಚಂದ್ರ. ೩-೩೩ ಪ). [ಸಂ.]

ನೀಹಾರಕ (ನಾ). ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ಕಾಂತಿಮಯವಾದ ಪ್ರದೇಶ ;
ಜ್ಯೋತಿಃಪಟಲ : ಅಂಡ್ರೋಮಿಡದ ೩೬ ನೇಲೆ ಸಣ್ಣದೊಂದು
ನಕ್ಷತ್ರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳದಾಗಿ ಬೆಳ್ಳೀರಿ ಮಂಕಾಗಿರುವ
ಬಾಲವೊಂದು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಜ್ಯೋತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ
ಮೊದಲು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವ ಅಂಡ್ರೋಮಿಡದ ದೀರ್ಘಚಕ್ರವ್ಯೂಹದ
ನೀಹಾರಕ (Nebula) (ಜ್ಯೋತಿರ್. ೩೧) ; ನೀಹಾರಕದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ
ನೊಡನೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೂ ಚಲಿಸುವಾಗ ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಅನಿಲ -
ದೂಳಿನ ಅಗಾಧಮೇಳಗಳ ಮೂಲಕ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಹಾಯುತ್ತವೆ
(ಭೂಕುಟ್ಟು. ೫೩). [ಸಂ.]

ನೀಹಾರಕರ (ನಾ). (ಮಂಜಿನಂತೆ) ತಂಪಾದ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳವನು ;
ಚಂದ್ರ : ನೀಹಾರಕರನೊಬ್ಬ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಾರಲೊಡಂ ಮಗುಟಿ
ಮರ್ಬಪರ್ದಿತ್ತಾಗಳ್ (ಲೀಲಾಪ. ೩-೯) ; ಕಾರಿರುಳ ತರಳತಾರಗೆ
ಗೋರಗೆಯೆನೆ ಕುರುಳೊಳಿಸೆಯೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಿಗೆ ನೀಹಾರಕರವನೆ ಮದನಾ
ಕಾರಮನೋರಮನುಂಕದೊಳ್. ಕುಳ್ಳಿದಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೩) ;
ರಾಯ ತೊರೆದೊಡನೆ ಶಶಿಯಂ ರೋಹಿಣಿ ಬಳವೊದಿದಂತೆ . . .
ನೀಹಾರಕರಾಸ್ಯ ಸೇರ್ದೆಯೆನ್ನಯ ಬಳಿಯಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೦೯-೧೪೫).

[ನೀಹಾರ + ಕರ]

ನೀಹಾರಕಾಲ (ನಾ). ಹಿಮಗಾಲ ; ಚಳಿಗಾಲ : ಅನುದಿನ ಫಲಾ
ಹಾರನೇಮದಿಂ ತನುನ ದಂಡನೆಗೈವ ಸುಕುಮಾರ ನೀಹಾರಕಾಲದೊಳ
ಗೆಂತರ್ಪನೊ (ವೆಂಕಾಂ. ೩-೪-೧೩). [ನೀಹಾರ + ಕಾಲ]

ನೀಹಾರಾಗ (ನಾ). ಹಿಮದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪರ್ವತ ;
ಹಿಮಾಲಯ : ಭಾರವಂ ನೆಲಕಂ ಪಿಂಗಿ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದಿಬಿಸಿ ನೀಹಾ
ರಾಗಮಂ ರಾಗಮಂ ಸಲೆ ಮಾಯ್ಯಂ ನಮಗಚ್ಚುತಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೧೩).

[ನೀಹಾರ + ಅಗ]

ನೀಹಾರಿ (ನಾ). (?) : ನೀಹಾರಿಯಾಗಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯದಿಂ ನಯನಾಗಿ
ಬೇಡುನುದಿಯುಳ್ಳತನೇ ಗುಣಜ್ಞಂ ಕಣಾ (ವೀಶ್ವ. ೪-೨೩-೨೩).
“ಕಾಂತಿವಂತ” (ವೀಶ್ವ. ೪೬೪). [?]

ನೀಹಾರಿಕೆ (ನಾ). = ನೀಹಾರಕ ; ಚಂದ್ರ ನಕ್ಷತ್ರ ನೀಹಾರಿಕಾರಜೋ
ಮೇಳದಗ್ನಿಮಂಡಲವೊ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೯೯-೧೦೦೩) ; ಅಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ
ಅಗಾಧವಾದ ಶಕ್ತಿಯ ಸಂಶೋಧನೆಯಾಗಲೀ ಗ್ರಹ ನಕ್ಷತ್ರ ನೀಹಾರಿಕೆ
ಗಳ ದೂರ, ಗಾತ್ರಗಳ ಆಳತೆ ತೂಕಗಳ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಚರ್ಚೆಗಳಾಗಲೀ
ಸಾಹಿತಿಯ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಮೂರಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಸುಪರ್ಣ. ೨೦೨) ;
ಈಚೆಗೆ ರೇಡಿಯೋವಿನಂತೆ ಟೆಲಿವಿಷನ್ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವೂ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ
ಬರುತ್ತಿದೆ . . . ಗ್ರಹ ತಾರೆ ನೀಹಾರಿಕೆಗಳ ದೃಶ್ಯಗಳನ್ನೂ ಈ
ಮೂಲಕ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ ಅರಂಭವಾಗಿದೆ (ಶ್ವದ. ೫೯) ;
ಬದುಗಣೆಗೆ ಕಾಣದೆ ಯಂತ್ರದೃಷ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ತಾರೆ
ನೀಹಾರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರ ಅನಿಲ ವಿಪ್ರವಗವಾಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ (ಕಾಸೂರು.
೧೩೬). [ಸಂ. ನೀಹಾರಿಕಾ]

ನೀಳ, ನೀಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ದವಾಗು ; ನಿಡಿದಾಗು ; ನೀಳ
ವಾಗು : “ನೀಳ — ಪ್ರಸಾರಣೇ (ಉದ್ದವಾಗು)” (ತಮಛಾ) ;
ವದನಕ್ಕೆನ್ನು ತಳಕ್ಕೆ ನೀಳ್ ನಗೆಗಣ್ಣಂ ತಾಂ ಗಡಂ ತನ್ನ ನೀಳ್ ದಳಂ
ಗಳ್ ಗಡ ಪೋಲ್ವೆಯೆಂಬ ಸೇನುಂ ಮಿಕ್ಕೇವದಿಂದಿಕ್ಕ ಮೆಟ್ಟಿದೊ
ಕಾಂತೆಯೋರ ಸೋರುಹದಲವಾತ್ರಂಗಳಂತಪ್ಪದೆಂಬನೆಂಬನ್ನೆಗಮೇಂ

ಬೆಡಂಗೆಸಿದುದೋ ದೇವಾಂಗನಾನರ್ತನಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೭-೫೫); ನೀಳ್ವರ್
ಸೆಲಂಗು ಚಿತ್ರಿಸಿದ ಹಂಸಾನೀಕದಿಂ ಚೆಲ್ವನಾಳ್ವರೆ (ಕಾದಂಪು. ೨೮);
ದಾಂಗುಡಿಯಿಟ್ಟು ಬಾಸೆ ನೀಳ್ವೆಸಿದುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೮೪-೧೧);
ಭೃಂಗಾವಳಿ ಸುಯ್ಯ ಸಾರ್ವ ತೆಲದಿಂ ಸುಕುಂಗುರುಳ್ಳಾಳೆ ನೀಳ್ವು
(ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೪೮); ನನೆಯಂದಿನ ಪೊದೆಯಂ ಪೂವಿನ ಗೊಂಚಲ್ ನೀಳ್ವ
ಕರ್ಪುವಿಲ್ಲಂ ಸೆಳೆಗೊಂಬನುಕರೆಸಿ ಬಾಲಚೂತಂ ನೆನೆಯಿಸಿದುದು ಚಿತ್ರಭವನ
ಕೀಬಾಳವನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೪೪); ಬೆಳೆದು ಕವಲಿಜಾದು ನೀಳ್ವ
ಪ್ರವಾಳಜಾಕದಂತೆ ಬೆಂಬಳವಿದಿದಳೆ ಕೆಂಡೆಗಳಿಂ . . . ಒಟ್ಟು (ಬಸವ.
೪-೧೦). ೨. ಚಾಚು; ನೀಡು: ತಳಿಗಳ ತೊಂಗರೆಂದಮಲರೋಳಿ
ಗಳಲ್ಲಾಗುಂತೆ ಕೆಂಡಳಂಗಳನುದಿವಕ್ಕಿಗಳ್ ನಿಮಿಡ್ ದಾಂಗುಡಿ
ಯಂತಿರೆ ನೀಳ್ವ ತೋಳ್ಳಳುಳ್ಳಲದಲಿ ಗಾನದಂತೆ ಮಣಕಂಕಣನಾದ
ಮೊಜಲ್ವೆ ಸೇಸೆಯಂ ತಳಿದರನಂಗಜಂಗಮಲತಾಂಗಿಯೆಂದು ರಾಗದಿಂ
(ಅದಿಪ್ತ. ೪-೫೪); ಬಿತ್ತರದಿಂದನ್ನರ ಸಂಪತ್ತಿನ ವಸ್ತೆಯೆರೆ ನೀಳ್ವ ನಿಡಿ
ದೋಳ್ ಕಿಜಾಯಂದತ್ತಿ ದ ತೋಳೆಂದಿಪ್ಪಂ (ಭರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೩-೧೮೪);
ಕುಸುಮರಜದ ಕೆಂಪಂ ತಾಳ್ವ ನೀಳ್ವೆಜಾಯಂ ಲಂಘಿಸುವ ತೆರೆಯ
ಜಿಹ್ವಾಡಂಬರಂ ಪೊಣ್ಣ . . . ರಾಕ್ಷಸಿಯ ತೆಜೆದ ಬಾಯಂತಿರ್ದದಾ
ಸದ್ವಸದ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೧); ನಿಮಿಡ್‌ಗಂಗೆ ನೀಳ್ವ ಮುಂಗಾಲು
ಡುಗಿ ನಡೆವ ಪಿಂಗಾಲ್ (ಗೀತ. ೧-೪೫); ನೀಳ್ವ ಕುಸುಮಂಜರಿ
ದಂತವಳವಟ್ಟದರ್ಶನಗುವಳಿಮಾಲೆ ಬರಿಕಯ್ಯವಣಿ ಝಂಕೃತಿಯೆ
ಬೃಂಹಿತಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೦). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹೆಚ್ಚು: ಮುಚಿಗೆ
ವಂದರಂ ಕಾಯದೆ ನೀಳ್ವೊದವಿದ ಜಸಮನುಸಾರ್ಜಿಸದಭಮನದೇತರ್ಕ
ಬಾರ್ತೆ ಜೀವನ್ಮುತಕಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೨-೪೭); ನೀಳ್ವ ಪೊಣ್ಣೆತ್ತುದಯೆ
ಸಮಯದೋಳ್ ತೋಣಸೂರ್ಯಂತುಜಾಲಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೪೧);
ಉದಧಿಯನೆಂದ್ವಿ ದಿಗ್ಗಜಮನೆಯ್ವಿ ಕುಲಾದ್ರಿಯನೆಂದ್ವಿ ನೀಳ್ವು
ನಿಲ್ಲುದು ಜಸಮಿತ್ತರ್ಗಿತ್ತ ಭಸಮೇನಮ ನಿಲ್ಲುದೆ (ಗದಾಯು. ೧-೩೫);
ನಿತಿತಾಸ್ತ್ರಾಭಾತದಿಂ ಸತ್ತ ಭೂಪರ ಪೆಂಡಿರ್ ಬಿಸುಸುಯ್ಯ ನೀಳ್ವ ಶಿಖಿ
ತಂನಂ ಮುಟ್ಟಿ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೪-೩೫; 1042); ತಾರಕಾಪಥಂ
ಸ್ತುಟಿಯಿಸಿದತ್ತೋ ಪೇಜಿನಿ ಮಾರ್ಪನಿ ನೀಳ್ವುದು ದಿಕ್ಟಿಂಗ
ಳೋಳ್ (ಪರ್ವಪು. ೩-೪೩); ಕೋಪಂ ನಾಡೆಯುಮೊತ್ತರಿನಿ ನೀಳ್ವು
ನಿಬಿಲೇಕ್ಷಣದೋಳ್ ಕೂಡೆ ಬಳೆಬಳೆದು . . . ಕುದಿದಾಗಳ್ (ಗೀತ.
೮-೪೩). ೪. ದೀರ್ಘವಾಗು: ಕಾರಕಮಂ ಕ್ರಿಯೆಯುಮನಜಾ
ದೋರಂತಿರೆ ಮುಂ ತಗುಳ್ಳ ಮುಕ್ತಕಪದದೋಳ್ ಸಾರಂ ಸಮಾಸಪದ
ದುಚ್ಚಾರಣೆಯಂ ನೀಳ್ವು ನಿಲೆ ತಗುಳ್ಳಗೆ ಕೃತಿಯೋಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೪೭).
೫. ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆ; ಘನತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ನೀಳ್ವ ಗೂಢಾರ್ಥ
ಪೊಂದುಂಟು ಅಲ್ಪನ ಕೂಡೆ ಯೋಜಿಸ ಬಂದಂ (ಭವಚ. ೧೦-೪೩).
೬. ಉದ್ದಮಾಡು; ಎಳೆ: ಅದಟಿನಂ ನೀಳ್ವನಾ ತೇವನಂ ತಾಂ
ಹೆಡೆಯಂ ಬಾಳಂಬರಂ (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೩೮-೩೧; ಸು. 1145).
೭. ಮುನ್ನುಗ್ಗು; ಮುಂಬರಿ: ನೀಳ್ವೊದವಿದರುತ್ತಮೂರ್ತಗ
ಳೊದವಿ ಗದಾಯುದ್ಧದ ಭೀಮ ಭುಜಗಧ್ವಜರುಂ (ಗದಾಯು. ೮-೩);
ಗಾಂಪಿನೀಳನ್ನಪುಪ್ಪದೊಳು ಮೇಳಿನಿ ನೀಳ್ವದಿದೇಕೆ ಕಂಪಿನೋಳ್
ಪೊಂಪುಬಾಪೋಗತಿರ್ದಮಳವತ್ತಸರೋಜಮೆ ಸಾಲ್ಪಂ (ಭರ್ಮಾಪ್ಪ.
೭-೨೦೧). ೮. ಬಹಳವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಸುಂದರನಂದನಕ್ಕಳುರೆ
ಮುಂ ತನ್ನರ್ಜಗಳ್ ಬಂದು ಮೊಳ್ಳಳಮೆತ್ತಂ ಸುರಿಯುತ್ತು ಮಿರ್ಪ
ರಸಮಂ ಮುಂ ಪೀರ್ಚುಕೊಂಡಂ ಮನಂಗೊಳೆ ಸಪ್ತಾರ್ಜ ಪೊದಬ್ಬು
ನೀಳ್ವೊಸಗಿಯಿಂದಾಪೋಶನಂಗೊಳ್ಳಪೋಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೩); ಅಕ್ಷಿ
ಪುಟಾಂತರದಿಂದಮೇಕೆ ಪೇಬ್ ಪಸರಿನ ನೀಳ್ವ ಪೊಣ್ಣೆವು ಕಲ್ಪನಿಗಳ್

(ಕಾದಂಪು. ೩೩೧); ನೀಳ್ವರಿಯೆ ಮೇಡ್ ಗೃಹತೋರಣ ಕೇತು
ದೇವತಾವಸಥಮದಗ್ನಿಯಿಲ್ಲದುರಿಯುತ್ತಿರೆ . . . ಮುಂಪಜುದಿಂಗಳಿಗ
ಕೃಮಾವಹಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೪೫); ಕೂಡುವ ನಲ್ಲರ ನೀಳ್ವ
ಸೇದೆಯಂ ಸೆಳೆದಲರಲ್ಲಿ ತೀಡುವುದು ಮುಲ್ಲನೆ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೩).
೯. ನೀಡು; ಕೊಡು: "ನೀಳ್ವನೆನಲಿತ್ತವಂ" (ಪಂಪಭಾ. ೩೫);
ನೀಳ್ವಂ ಮೂವತ್ತುಕಾಲಂ ಪವನಿಸಿದುಲಿಯಾ ಗೆಜ್ಜೆಯಂ ಕಾಲ್ವೆ
ನಿನ್ನ ಜೇಯನ್ನೀ ಕಾಣ್ವದಾಳೆಯೆ! (ಗೀತ. VII, ಸಮರ್ಪಣ).
೧೦. ಮೇಲಾಗು; ಬೆನ್ನತ್ತವನ್ನು ಪಡೆ: ಎನಗಾಳ್ವಂ ತಾನೆ ನೀಳ್ವಂ
ಕರಿಪತಿತನುಪಂ ನೀಳ್ವನಿಂತೊಪ್ಪೆ ಬಾಳ್ವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮೦); ಸೆಗೆದಯ್
ಲೋಕದ ನೀಳ್ವ ತುತ್ತತುದಿಯಂ ನೀಂ (ಕಮದ. ೬. ೨೨೪). ನೀಳ್ವು:
೩. ದಿಗ್ಗಜವರ್ತಿ x x x ಕಟ್ಟಲು ಕೆತ್ತದುತ್ತುಂಗದಸ್ತ
ವನಾಂತನ್ನಬರಕ್ಕದೋರ್ಪ ನೆವದಿಂ ಕೋದಣ್ಣದತ್ತಣ್ಣ ನೀಳ್ವನ ನೀನ
ಟಾಯೆ ಗಗನಾತ್ಮಕರ x ಸಂಗ್ರಾಮರಂಗಾಗ್ರದೊಳು (ಎಳ. VII,
೩೨ನೂ. ೫೭-೫೧; 1115).

ನೀಳ್ವೆಸಳ್ = ಉದ್ದವಾದ ದಳ, -ಪಳೆ: ನೂಗಂಪಡಂದ
ನೀಳ್ವೆಸಳ್ಳನೊಪ್ಪುವ ಸಂಪಗೆಯೆಂದುದ್ವ ಬೆನರ್ಚಿಸದಂ (ಉದ್ವಡೇ.
೭-೧೪). ನೀಳ್ವೊಡಲ್ = ನಿಡಿದಾದ ದೇಹ, -ಶರೀರ: ನಡೆ ಮಿಡುಕದ
ಚಮರದ ನೀಳ್ವೊಡಲೆತ್ತಿದ ಕಿವಿಯ ತಮ್ಮ ಪದರಜಮುಂ ಪಾಯೊಡೆ
ಸಿಲ್ವದತ್ತಗಳ್ ಧೀಂಕಿಡುವುತ್ತು ತನ್ನಗಜವಾಸಹಿಷ್ಟ ಗಳೆಂಬೋಲ್
(ಕಾಕುಂತ. ೪-೮). ನೀಳ್ವೊರಗು = ಮೈಚಾಚಿ ಮಲಗು: ಸುಖಾಸನದ
ಮೂಡಾವೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಗಾರಮೃದು ನೀಳ್ವೊರಗಿರುವಳು (ಚಿಟ್ಟ. ೮.
೧೦-೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೀಳ್, ನೀಳ; ಮಲ. ನೀಳು; ತೊದ. ನೀಳ್;

ತೆಲು. ನೀಲಗು]

ನೀಳ್ವೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನಿಡಿದು; ದೀರ್ಘತೆ:
"ದೀರ್ಘಮಾಯತಂ ನೀಳ್ವೆ ಪೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಾ. ೧೩೨-೨೪);
ತೋಳ ನೀಳದ ಕೆಂದಳಿರಿಂದಂ ಸಂದಳಿಸಿರ್ಪ ಮದಾಳಿಯಿಂದೋಳದಿಂ
ಮಳಯಾನಿಳಲಿಲಾಂದೋಳದಿನೊಪ್ಪೆ ಮನೋಭವಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೩-೩೦);
ಲವಣಜಧಿ ಬಳಸಿದಂತೆ ಬಳಸಿದಗಲಿ ನೀಳದಿಂದದಗ್ರಕನಕಶಾಕದಿಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೫೪ ರಗಳೆ); ನಾಲ್ಕತ್ತೆತ್ತಾಳುವುದ ನೀಳದ ಮೂವ
ತ್ತಾಳು ಗಾವುದದಗಲದ ದೀಡಂ ಬಿಡಿಸಿ (ಚಾಪು. ೪೧); ತದ್ವೈತ್ಯಾಧಮಂ
ನೀಳದಿಂ ಬಿರಿದಂ ಭೂತಗಣಕ್ಕಮಂಡಜಗಣಕ್ಕಂ ಪಚ್ಚುಕೊಟ್ಟಂದದಿಂ
(ಜಗದಿ. ೫-೪೩); ಅಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ನೀಳದ ಬೊಟ್ಟು ಸ್ಪಲ್ಲಲಿ ಅಂದು
ಮೊದಲಾಗಿ ವೈಷ್ಣವರೆಂಬಿಲ್ಲಲಿ (ಚೂ. ೩. ೧೧೦-೨೩); ರಸನೆ
ನೀಳ್ವೆ ಸೀಳ್ವುದು ನುಡಿದಡಿಕಡ ಪಾಪೆಯಂ (ಬಸವ. ೩೫-೪೪).
೨. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರವು: ಮೂವತ್ತು ಕಂಠ ನೀಳದ ನಿವೇಶನಂ (ಕೃಷ್ಣ.
೭-೩೪; 1056). ೩. ಎತ್ತರ; ಬೆನ್ನತ್ತ: ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟಿದುಪಜ
ನೀಳಮಂ ಮಕ್ಕಳ್ಳೆತ್ತಳ ಮದುಮೆಯಂ . . . ಬೆಸಗೊಂಬವನ ಬೆಳ್ಳನದಂತೆ
(ಭರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೩೩). ೪. ನೇರ (?): ಹಗಲುಗಳನಿಕ್ಕಿ ಬಿಗಿದಡೆ
ನಾಯ ಬಾಲವದು ಬಳಕ ನೀಳಕೆ ಸಸಿನವುದೆ (ಬಸವ. ೩೦-೪೪).
೫. (?): ಹತ್ತು ನೀಳ ಹದಿನೆಯ್ವು ಕೆಯಿ (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೪೩೪,
ಹಾಸಗಲ್. ೧೧೪-೫೩; 7).

ನೀಳಮು = ಉದ್ದವಾದುದು; ನಿಡಿದಾದುದು: ನೀಳದರ ನೆರಳು
ಬೋಳಿಯ ಮಾತೂ ಗಾಳಿಯ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ); ನೀಳದರ ಮೇಲೆ ನಿಂತರೆ
ಗಾಳಿಗೆನು? (ಗಾಡ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ನೀಳ]

ನೀಳೆ 'ನೀಲ' ನೋ.

ನೀಳಂಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿಡಿದಾಗಿಸು; ಬೆಳೆಸು; ದೀರ್ಘಗೊಳಿಸು : ಬಿಟ್ಟು ನೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣು ನೆರಡುಂ ನೀಳಂಚಿಸುತ್ತೊಡಂಬರದೊಳ್ ನಿಂದು ಗಜಪ್ರಿಯಾಂಬರಚರದ್ ಜೀಯಯ್ಯ ಭಾಪ್ಪೆಂದು ಜೀಂಕರಿಪನ್ನಂ ವನ ದಂತಿ ಪೋವುದು (ಶಾಂತಿ. ೨-೧೧೦). [\leq ನೀಳ + -ಕಸು]

ನೀಳಕಾಯ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಜೇಡ; ಮಹಾಕಾಯ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು; ಮಹಾದೇಹವುಳ್ಳವನು; ಅವರು ಯಮದೂತರೆಂತೆ, ನೀಳಕಾಯರೂ, ನೀಳಕಾಯರೂ ಆಗಿದ್ದರು (ಸಾಗರ. ೪). [ನೀಳ + ಕಾಯ]

ನೀಳಕುಂತಳ 'ನೀಲಕುಂತಲ' ನೋ.

ನೀಳಕುರ್ಚಿ (ನಾ). ಒರಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ಉದ್ದ ಕುರ್ಚಿ; ಆರಾಮಕುರ್ಚಿ : ನನ್ನ ಆ ಎರಡು ನೀಳಕುರ್ಚಿ ಮತ್ತು ಬೋಂಡ ಇವುಗಳ ವಿಷಯವನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಜ್ಞಾಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ (ನಿಬಂಧ. 11, ೧೩೩). [ನೀಳ + ಕುರ್ಚಿ]

ನೀಳಕೆಯ್ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೈ : ತೂಲಿ ಇದ ಕೋ ನಿಮತ ಹಾಯ್ಲು ಮೇಲೆ ಬೀಳದ ಹಾಂಗೆ ಲಿಂಗವು ನೀಳಕೆಯ್ [ಪಾಠಂ. ಕೈ] ಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಕಲ್ಲು ತೊಲಗಿಸುತ (ಬಸವ. ೫೦-೬೫). [ನೀಳ + ಕೆಯ್]

ನೀಳಗಳ 'ನೀಲಗಳ' ನೋ.

ನೀಳಗಿರಿ 'ನೀಲಗಿರಿ' ನೋ.

ನೀಳಘನಾಘನ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಮೋಡ; ನೀಲಮೇಘ : ಪ್ರಭವಂ ನೀಳಘನಾಘನಂ ಸಮವಸ್ತ್ರತುರ್ವೀತಳಂ ಮಿಂಡೆ ಸಪ್ತಭರ್ಮೋರಣ ಮೂರಿಕಲ್ ಸುರಿಪ ಮಂದಾರಪ್ರಸೂನಂಗಳಾಗಭಿರಾಜನ್ನವಮೇಘ ಕಾಲಮನೆ ಬಂದಂ ದೇವದೇವಂ . . . ಕಪ್ಪಿಯುತುಂ ಧರ್ಮಾಮೃತಾ ಸಾರಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೫); ನೀಳಘನಾಘನಪ್ರತಿಯಂ ನೆಜೆ ಪೊತ್ತಿರೆ ಮೆಯ್ಯ ಕಪ್ಪು . . . ಕಾರ್ಗಲದ ಮೂಲೈಯಿಂದೆ ತುರಂ ನಡೆತಂದಿದಿ ರಾಗಿ ತಾಗಿದಂ (ಫಣ್ಣಾಸ್ತ. ೫-೪೨). [ನೀಳ (= ನೀಲ) + ಘನಾಘನ]

ನೀಳಚೇಳ 'ನೀಲಚೇಲ' ನೋ.

ನೀಳತೋಳ್, ನೀಳತೋಳು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು; ದೀರ್ಘ ಬಾಹು : ತಂದೆಯನ್ನದೆ ಕಡುಮುಳಿದು ತನ್ನ ನೀಳ ತೋಳಲ [ಪಾಠಂ. ಕೋಳ]ಮದೂಫ ನಿಮಿಡ್ ಕರಾಕಪರಬುವನ್ನೆತ್ತಿ ಲಿಂಗವನಾಳಿಗೊಂಡವನಿಗಳಂ ಕಡಿಮಂಡವಂ ಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೫೮-೨೫). ನೀಳತೋಳು : ಅವನು . . . ಸಿಕ್ಕಲ್ಲಿ ನೀಳತೋಳು ಚಾಚುತ್ತಾನೆ (ದೀಪಕ. 11, ೨೨೨). [ನೀಳ + ತೋಳ್]

ನೀಳತೋಳು 'ನೀಳತೋಳ' ನೋ.

ನೀಳನಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟ : ಶರದಭೃಂಗಗಳ ಬಾವ್ರವರಿಸಿ ದುಫವು ನೀಳನಗಮನೆನೆ ಮದಜಳನಿರ್ಬುರವಾರಣದಿಂ ಸೊದವಬೂದರ ಮನೆಯಂ ಬಳಸಿದಾನೆಸಾಲೆಗಳೆಸಗುಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೨-೬೫); ನೀಳನಗಮನಿಸಿ ಕಾಂಚನಶೃಂಗ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಜಿನತನುಪ್ರಭೆಯಿಂದಂ ಕೈಳಾಸಮನಿಸಿತೊದ ವಿದ ಪಾಲಿಂ ಜಿನಜನನವನಮೇನಚ್ಚರಿಯೋ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೪-೪೩). [ನೀಳ (= ನೀಲ) + ನಗ]

ನೀಳನಾಲಗೆ, ನೀಳನಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ನಾಲಿಗೆ; ಚಾಚಿದ ನಾಲಿಗೆ : ನೀಳನಾಲ [ಪಾಠಂ. ಲಿ]ಗೆಯಿಂದ ಮೂರಿಯ ಮೇಲೆ ತರುಹುತ್ತೊರೆದೊರೆದು ಶಿವನಾಳು ನೋಡುವನು (ಬಸವ. ೧೮-೬೦). ನೀಳನಾಲಿಗೆ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [ನೀಳ + ನಾಲಗೆ]

ನೀಳನಾಲಿಗೆ 'ನೀಳನಾಲಗೆ' ನೋ.

ನೀಳನೀರೇಜ (ನಾ). ನೀರೋತ್ಪಲ; ಕನ್ನೈದಿಲೆ : ರಾಜಸುತರ್ದುಫ ವಂದರುಣಪಂಕಜಪಾಂಡುಪಯೋಜನೀಳನೀರೇಜಕದಂಬಕಂಗಳ ಪೊದಯ್ಯಲಿ ವಂಚೆಯ ಮತ್ತಪಟ್ಟಿದೀರಾಣಿಯ ವರ್ಣಸಂಕರತೆಯಿಂದೆ ಕೊಳಂಗಳ ಸಂಗರಾಜನೀ ರಾಜನ ಲೀಲೆಗೆಂದು ರತಿ ತೀವಿದ ಬಣ್ಣವುರಂಗಳಂದದಿಂ (ಜಗದಿ. ೪-೭೫). [ನೀಳ (= ನೀಲ) + ನೀರೇಜ]

ನೀಳಪಟ 'ನೀಲಪಟ' ನೋ.

ನೀಳಪಯಣ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಪ್ರಯಾಣ : ಅಚ್ಚಯ್ಯ ಬಟ್ಟಿಟ್ಟು ಹುಡುಕ ಹಟ್ಟಿದೆ ಬಾಳ ನೀಳಪಯಣದ ಹಾದಿ (ಸಲಮು. ೬೬-೧೦). [ನೀಳ + ಪಯಣ]

ನೀಳಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ನಾಮ; ಉರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರ : ದ್ವಿಜರೊಮ್ಮ ಮಹಿದು ನೀಳಬೊಟ್ಟುನಿಟ್ಟರಾದದೆ ಅದಜ ಪಯಲೇ ಅಸಿಯ ಗರಗಸವ ಮಾಡಿ ಸೀಳುವರೆಂದುದು ನೋಡಾ (ಸರ್ವ. ೨೧೦-೯೪೬); ಕೇಳಿಯೊಳು ದ್ವಿಜನೊಮ್ಮ ನೀಳಬೊಟ್ಟು ಮಹಿದು ತಾಳೊಡೆ ಮುಂದೆ ಯಮದೂತರಲ್ಲಿ ಹೋಳಿ ಕಳೆವರ್ತನುವ (ಸಾಸಂಚ. ೨-೧೫೧). [ನೀಳ + ಬೊಟ್ಟು]

ನೀಳಮಣ 'ನೀಲಮಣ' ನೋ.

ನೀಳಮಾರು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಮಾರಿನ ಅಳತೆ : ತೆಂಕಣ ನಿಟ್ಟು ೧ ಕೈ ೩೦೭ ನೀಳಮಾರು ೪೬೨ ತೆನೆಗೂ $\times \times \times$ ಈ ಮೇರೆಗೆ ಅಳತೆಮಾಡಿ ತ್ರಿನಯನೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಮ ಗಾರಿ ಆಗುವಪ್ಪರಲ್ಲಿಯೇ ಚಾಮರಾಜ ಒಡೆಯರವರಿಗೆ ಪಟ್ಟವಾಯಿತು (ಚಾಮರ. ೮೨). [ನೀಳ + ಮಾರು (< ಮಾರ್)]

ನೀಳಮೇಘಶ್ಯಾಮ 'ನೀಲಮೇಘಶ್ಯಾಮ' ನೋ.

ನೀಳರತ್ನ 'ನೀಲರತ್ನ' ನೋ.

ನೀಳಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು (?) : ನೀಳಲ ಕಂಪ ನೊಟ್ಟು ಸಳನಗಳನ್ನಕ್ಕಿಸಿ ಬಿಕ್ಕುಲಿಕ್ಕುಳಂ ತೂಕಮನೆತ್ತಿ ಮಂಟಪಿದು . . . ತೀಡಿದುದು ಮೂಡಣ ಗಾಳಿ ಹಿಮಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಲೀಲಾಳ. ೯-೨). [?]

ನೀಳಲಿ (ನಾ). ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗುವ (ಶಬ್ದದ) ತರಂಗ, —ಅಲೆ : ಅಲೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸ್ಪಂದನವು ಯಾವ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ಆಗುವುದೋ ಅಲೆಯ ಪ್ರಸಾರವೂ ಅದೇ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಅದೇ ಅಂತಜ ಅಲೆಗಳನ್ನು ನೀಳಲಿ (Longitudinal wave)ಗಳೆಂದೂ . . . ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಭಾತನಿ. ೧೩೩). [ನೀಳ + ಅಲೆ]

ನೀಳಸರೋಜ 'ನೀಲಸರೋಜ' ನೋ.

ನೀಳಸರೋಜಮಾಳೆ (ನಾ). ಕನ್ನೈದಿಲೆಗಳ ಹಾರ; ನೀರೋತ್ಪಲ ಗಳ ಮಾಲೆ : ಜರ್ವಿದ ಕಡೆಗಣ್ಣು ಜರ್ವಗಳೊ ಮೋದಿದ ನೀಳ [ಪಾಠಂ. ಲ]ಸರೋಜಮಾಳೆ [ಪಾಠಂ. ಲೆ]ಯೆಂದುದಿದರ್ ಮದಂಗದೊಳ್ ತೊಡದುಫ ತೋರ್ಪ ದಳಂಗಳೊ ಪೇಬಾಮಾವುದೆಂಬುವನೆನೆ ಕಾದಿ ಮೋದಿದ ವಿನ್ನಾಣಮದಿಲ್ಲಿ ದರಿಲ್ಲ ನಲ್ಲಳಾ (ಅದಿ. ೪-೧೦). [ನೀಳಸರೋಜ (= ನೀಲಸರೋಜ) + ಮಾಳೆ (= ಮಾಲೆ)]

ನೀಳಾಗ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟ : 'ನೀಳಾಗಾಗ್ರ' ಪರಾ. [ನೀಳ (= ನೀಲ) + ಅಗ]

ನೀಳಾಗಾಗ್ರ (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಬೆಟ್ಟದ ತುದಿ : ಬರ್ಹ ತಾಂ ನೀಳಾಗಾಗ್ರದ ನರ್ತಪಂತರಿ (ಪ್ರಸ್ತ. ೨-೨೦). [ನೀಳಾಗ + ಅಗ್ರ]

ನೀಳಾಚಳ 'ನೀಲಾಚಲ' ನೋ.

ನೀಳಾಚಳಚೂಳಿಕೆ (ನಾ). — ನೀಳಾಗಾಗ್ರ : ಇದು ಮೇಲ್ಕೊಂಡ ದುಕೂಲಚೇಲಮನೆ ತದ್ವ್ಯಮಧ್ಯಮಾಂತೊತ್ತು ತರ್ಪದು ನೀಳಾಚಳ

ಚೂಳಿಕಾವರಸರಸಂಜಾತಿಯಂ ಕಂಜಕಾಮುದಸೌಗಂಧ್ಯ ಸಮೇತಿಯಂ
ನೀತಿಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೬).

[ನೀಳಾಚಳ (= ನೀಲಾಚಲ) + ಚೂಳಿಕೆ (= ಚೂಲಿಕೆ)]

ನೀಳಾದ್ರಿ 'ನೀಲಾದ್ರಿ' ನೋ.

ನೀಳಾಬ್ಬ 'ನೀಲಾಬ್ಬ' ನೋ.

ನೀಳಾಬ್ಬ ವನ (ನಾ). ಕನ್ನೆ ದಿಲೆಗಳ ಗುಂಪು; ನೀಲೋತ್ಪಲಗಳ
ಸಮೂಹ: ಮುಕುಳಭಾವದೊಳಿಸಂ ಪೊರೆದುದು ನೀಳಾಬ್ಬ ವನಂ
ನೆರೆದುದು ಚಕ್ರಾಹ್ವಯದ್ವಯಂ ದಿನಮುಖದೊಳೆ (ಚಂದ್ರ. ೮-೧೦೦).

[ನೀಳಾಬ್ಬ (= ನೀಲಾಬ್ಬ) + ವನ]

ನೀಳಾಭ್ರ 'ನೀಲಾಭ್ರ' ನೋ.

ನೀಳಾಭ್ರಜಾಳ (ನಾ). ನೀಲಮೇಘಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು :
ನೀಲಾಚಲಂಗಳ್ಳುಲಸಂಭವನುಂ ಪಿಂಗಿಸಲ್ಪಾ ಕಲೋಕಾಧಿಪನೊಳ್ಳೀಲೆತ್ತಿ
ಕಾಡಲ್ಪೆರೆದು ಪೊ ವದವಾಧೀತಿಯಂ ಮೇಣ್ಣರಣ್ಣೊಕ್ಕುಪುದೋ ನೀರಾ
ಕರಂ ಪೋಮು(ಮು)ನೆನೆ ನೆಗೆದತ್ತಂದು ನೀಳಾಭ್ರಜಾಳಂ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ.
೮-೮೨); ನೀಳಾಭ್ರಜಾಳವೊರ್ಮೆಯೆ ಮೇಳಿಸಿ ಕಜೆಯೆಲ್ವ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೧೦೧).
[ನೀಳಾಭ್ರ (= ನೀಲಾಭ್ರ) + ಜಾಳ (= ಜಾಲ)]

ನೀಳಾತ್ಮ 'ನೀಲಾತ್ಮ' ನೋ.

ನೀಳಾಳಕ 'ನೀಲಾಲಕ' ನೋ.

ನೀಳಾಳಕಿ 'ನೀಲಾಲಕಿ' ನೋ.

ನೀಳಾಳಕೆ 'ನೀಲಾಳಕೆ' ನೋ.

ನೀಳಿ 'ನೀಲಿ' ನೋ.

ನೀಳಿಕೆ (ನಾ). ಉದ್ದವಾಗಿರುವಿಕೆ; ದೀರ್ಘತೆ: ಶೇಷಕಾಯದ
ನಿಧಿದ ನಿ[ನೀಳಿಕೆಯ ದೀರ್ಘತರಬಾಸವಾಲಂ ಮಿಕ್ಕರೆ . . .
ಮೇಗಣ್ಣ ಜಗಿದು ಪಕ್ಷಂಗಳಿಂದಪ್ಪಳಿಸಿದಂ (ರಾಘ. ೧೪-೧೦).

[ನೀಳ + - ಇಕೆ]

ನೀಳಿಕೆ 'ನೀಲಿಕೆ' ನೋ.

ನೀಳಿತು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದುದು; ದೀರ್ಘವಾದುದು: "ದೀರ್ಘಂ,
ಅಯತಂ—ಈ ೨ ನೀಳಿತು(ಪಾಠಂ. ನೀಳಿತು (ನಿಧಿಮು ?))" (ರಾಘ. ೧೪-೬೬).
[< ನೀಳ]

ನೀಳು 'ನೀಳು' ನೋ.

ನೀಳೇಕ್ಷು (ನಾ). ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದ ಕಬ್ಬು; ಕರಿಯ ಕಬ್ಬು: ನನೆ
ಯಂಬಂ ನನೆಮಾಡಿ ಚಾಪಲತೆಯಂ ನೀಳೇಕ್ಷುಗಳ್ಳಿತ್ತು ಕೇತನಮಂ
ಪಾತಿಯೊಳಕ್ಕೆ ತೋಂಬಿಗವನಂಗೈಯ್ದಂಗಳಂ (ಆನಂದ. ೧೦-೨೨).

[ನೀಳು (= ನೀಲ) + ಇಕ್ಷು]

ನೀಳೋತ್ಪಲ 'ನೀಲೋತ್ಪಲ' ನೋ.

ನೀಳೋತ್ಪಲದಳ 'ನೀಲೋತ್ಪಲದಳ' ನೋ.

ನೀಳೋರ್ಮಿ (ನಾ). ಕರಿಯ ಬಣ್ಣದ ಆಲೆ: ಗೋದಾವರೀ
ಸಂಗತ್ಯೋರ್ಜಿತ ವಾರಿಸಾರಯಮುನಾಫೀಳೋರ್ಮಿ ನೀರಂ ಭುಜೋ
ತ್ತಂಗಂಗೀಗರಿಗಂಗೆ ಮಂಗಳ ಮಹಾಶ್ರೀಯಂ ಜಯಶ್ರೀ ಯುಮಂ
(ಪಂಪ. ೧೪-೩೧). [ನೀಳು (= ನೀಲ) + ಊರ್ಮಿ]

ನೀಳುರಿಸು 'ನೀಲುರಿಸು' ನೋ.

ನೀಳುರಿಸು 'ನೀಲರಿಸು' ನೋ.

ನೀಳು, ನಿಲಕು, ನಿಲಿಕು, ನಿಲುಕು, ನಿಲುಕು, ನಿಳು (ಕ್ರ.).
೧. ಕೈ ಚಾಚಿ ಹಿಡಿ; ಎಟುಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನಡುದೋಳೆ ನೀಳುವು
ನೀಳುಲದ್ಧತ ಸಿತಚ್ಚತ್ರಂಗಳಂ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ. ೪-೧೩೯): ನನೆಗೊಂಬಂ
ನೀಳು ಚಂದ್ರಾತಪಮ ಪುದಿದಂಬನ್ನೆಗಂ ನೋಡಿ ಚಂದ್ರಾಸನೆ

ಪೂವಂ ಲೀಲೆಯಿಂದಂ ತಿಜಾಯೆ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ. ೬-೬೬); ಸ್ವರ್ಗಫಲಮಂ
ಸ್ವಕೀಯ ಭುಜಾಗ್ರದಿ ನೀಳು ತಲೆದುಕೊಂಡಪನೀತಂ ಸಗ್ರಹದಿಂದನೆ
ಗಹನಾಂಶಗತನೆಸದಿರ್ಪನೊಧ್ಯಬಾಹುಪೊಳೊಪಂ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ. ೬-೯೮).
೨. ದೊರಕು; ಸಿಗು; ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಬರು; ಸಾಧ್ಯವಾಗು :
ಕೋಣೆಯೊಳ್ಳಟ್ಟಿ ನೆಲ್ಲ ನೆಲವಿನೊಳ್ಳೊಸಗಂದಲಂ ಕಂಡು ಕಡೆಗೋಲಂ
ನೆಗು ಕುಟುಕುವಿನಂ ನೀಳುದಿರೆ (ಚಕವಂ. ೬೯-೧೧). ನಿಲಕು : ೨.
ನಾಲಿಗೆಗೆ ನಿಲಕದ ಜಾಗಿದ್ದರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೩೧). ೩. (ಆಲಂ)ನೆನಪಿನ
ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಸಿಗು; ಸ್ಮರಣೆಯಾಗು; ಗೊತ್ತಾಗು; ಅರಿವಾಗು :
ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದೆ ಲಪನಚತುಷ್ಟಯ ನುತಿ ಮಾಡಲಜಾಯ ಮಜ್ಜ ಪ
ಕೀರ್ತನೆ ನಿಲಕುವುದೆ (ಮೋಹನ. ೪೧-೬೦). ನಿಲಿಕು : ೩. ಕಾಯ
ದಿಂದ ಕಂಡಹೆನೆಂದದೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಹಂಗು . . . ಕಾಬ ಕಾಬಲ್ಲಿ ಕಂಡಹೆ
ನೆಂದದೆ ನಾಡೊರೆ ಹಂಗು ಇವನೆಲ್ಲವನಲ್ಲ ಎಂಮ ನಿಲಿಕಿ ನೋಡಿ ಕಂಡ
(ಆಂಬವ. ೯. ೩೮೧-೧). ೪. ಸೇರು; ತಲಪು: ಜಲಸಂಧಿಯಂ ಪಾಯೊ ಪನೆ
ನಿಲಿಕಿ(ಪಾಠಂ. ೩) ದಶಾನನನ ಪೊಬಲನಾ ಲಂಕೆಯನಾಕುಲಮಿಲ್ಲದಿಟ್ಟಾದ
(ದು) ನಿಂದಂ (ಕವಿ. ೩-೧೯೦). ನಿಲುಕು : ೧. ಅಲಿದಂಬುಜವೆಂದು
ವದನಕೆ ನಿಲುಕಿ ತುಂಬಿಗಳೆಂದು ಕುರುಳಿಗಳೆಕ್ಕೆ ಕೈಗಳ ತೆಪ್ಪಿದರತಿ
ಮುಗಿದೆಯರು ಖಚಿಯರು (ಕುವೆಂಪು. ೧೧-೨೪); ನಿಲುಕಿ ಪೂಗೊಯ್ಯ
ಲರಿತಾಂಗಿಯರ ಬಟ್ಟ ಬಲೊಲೆಗಳಂ ಪೊಜಲಾಜದಸಿಯ ಸೆಳೆನಡುವಿದು
(ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೧೯). ೨. ಕುಂಜರನು ಕೈಯಕ್ಕೆ ನಿಲುಕದೆ ಕಂಜವನವು
(ಕುವೆಂಪು. ೮. ೨೨-೨೩); ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ . . . ಕಾಶಿಯೊಳುಹುವದೆ
ಸಂಕಲ್ಪವದು ತಾ ನಿಲುಕದಾದುದು (ತೊರಣ. ೨-೫-೧೬); ನನ್ನ ಅನು
ಭವಕ್ಕೂ ಅರಿವಿಗೂ ನಿಲುಕದೆ ಒಂದೆರಡನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ತಿಳಿಸಬಹುದು
(ದೇವಸ್ತ. ೨೯); ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ದೋಷಗಳಿಗೂ ನಿಲುಕದಂಥ ಪರಮೇ
ಶ್ವರನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೯). ೩. ಅಪ್ಪತನುವಿನೊಳಗೆ ಹುದುಗಿರ್ಪ
ಲಿಂಗವ ನಿಲುಕಿ ನೋಡಿಯೆ ಕಂಡನಂದಿಗೆ ಚೌಡಯ್ಯ (ವಚನಂ. ೪-೬);
ಸಿದ್ಧರ ಬಗೆಯೊಳು ನಿಲುಕದವನೆ ಜಯ (ಜಯರ. ೮-೨೧) ನೆನಹು
ನಿಲುಕದ ಸುಖದ ಸುಗ್ಗಿಯಂ ಸವಿದನೀಶನ ಕುಮಾರಂ (ಸಿದ್ಧರ. ೨-೧೬);
ಜನನ ಜರಾಮರಣಂಗಳೆಂಬ ಪೆಸರಿಂದ ಘನತರವಹ ಮೂವು ಪುರವು . . .
ನೆನಹಿಗೆ ನಿಲುಕದಂತಿಹುದು (ಪ್ರಪಂಚ. ೩೬); ಒಡಹುಟ್ಟಿದನ ವೇದನೆಯ
ನಿಲುಕಿ ಕಂಡನು ಶಲ್ಯನನುಜನು ಹಿಳುಕುಹಿಳುಕಿನ ಮೇಲೆ ಸಂಧಿಸಿ
ಮುಳಿದನುತ ತಾಗಿದನು ಖತಿಯಲಿ ಪಾರ್ಥನಂದನನ (ಕುವೆಂಪು. ೫-೩೬). ೪. ಕಳೆವರಿದು ಹಿಮಗಿರಿಯ ಮೂಲೆಗೆ ನಿಲುಕಿ ಸಕಲ ಮೈಚ್ಚ
ಭೂಪಾಸಳೆಯ ಭಂಗಿಸಿ ಹೇಣಿಸಿದನೊಂಬಿಗಳಲಾ ಧನವ (ಕುವೆಂಪು. ೬-೬).
೫. ಮುಟ್ಟು; ತಗುಲು; ತಾಗು; ಘರ್ಷಿಸು; ಹಾವಿನಂತೆ
ನಿಲುಕಿದರು ಸೂಕಳನಪೊಲು ಕೋಡೆತ್ತಿ ಹಾಯ್ದಿದರು . . . ಕಡಿತಲೆ
ಗಾಜರುಭಯದಲಿ (ಕುವೆಂಪು. ೪-೬೫); ತರದನಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಮುಸುಪದ
ನಳಿನಕಾನತನಾಗಿ ಸೇನಾಜಲಸಂಧಿಯ ನಿರ್ಘೋಷ ನಿಲುಕಲಜಾಂಡ
ಮಂಡಲವ (ತೊರಣ. ೨-೬-೧೬); ಸುಳಿಸುಳಿದು ಸುಮನೋರಜಂಗಳು
ನಿಲುಕಿ ಗಗನಾಂಗಣಕೆ ಪರಮಂಡಲಿಸಿ ಪವನಾವೇಶದಲಿ ಭೃಂಗಾನುಗತವಾಗಿ
ತೊಳಲುತ್ತಿರಲು (ನಿಭಾ. ೧೦-೬೦-೨೨); ಗಹನವಾದ ಸಮಸ್ಥಿಗಳು
ಸಾಧಾರಣವಾದ ಬುದ್ಧಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸುಳುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಯೋಧಪ. ೪೨). ೬.
ಚಾಚು; ನೀಡು: ಬಲಿದ ಪೌನಕೆ ಸಿಲುಕಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಿಲುಕಿ ಮೇಲಣ
ಮುಖದ ಸಾವಿರದಳದ ತಾವರೆ ತಾನಧೋಮುಖವಾಗಿ ಮಿಂಚುತ್ತಿರೆ
(ಬಸಪ್ಪ. ೬-೧೦); ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಿಲುಕಿ ಹೋಯ್ದನು ಗಗನ ಭುವಿಡೆ
ಕಲಿ ವಿಧಿಪಣನ (ತೊರಣ. ೬-೧೪-೨೫). ೭. ಮೈಚಾಚಿ ನಿಲ್ಲು;
ಮುಟ್ಟುಂಗಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲು; ತುದಿಗಾಲಾರಿ ನಿಲ್ಲು: ಮೃದಭಕ್ತರೈ

ವರು ತುಳುಕದೇರಿಯ ಮೇಲೆ ನಡೆತರಲು ದೂರದಿಂದ ಕಂಡು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನಲು
[ಪಾಕಾಂ. ೦೩] ಕೆ ನೋಡಿದಂ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿದ್ (ಸೋಮ. ೨-೪೫); ಬಿಟ್ಟು ನೆ
ಬಿಜಿವುತಂ ತಲೆವಾಗಿಮತ ನಲುಕುತ್ತ ಭರನೆ ತೇಗುತೊಲೆವುತ್ . . .
ಮುಂದುಗಾಜನು ದಸರದೇವನ ಬಳಿವಿದಿದು ಸಾರ್ಥ (೩೨೫. ೩೪-೧೬).
೪. ಎದುರು ನೋಡು ; ಕಾಯಂ ; ನಿರೀಕ್ಷಿಸು : ಇಂದಿಗಿಂದಣೆ
ಗಿಯು ತವಕಿಗಂಗೆಲ್ಲ ಮೇಣ್ ಸಾಕೆಯಂ ನಲುಕಿ ನಿಟ್ಟುಪಂಗೆಲ್ಲ ಕೂಗುತಿದೆ
ಕತ್ತಲೆಯ ಕಾವಲಿನ ಕೋಳಿ (೧೪೫. ೧೧೯-೧೬). ೫. ದೊರೆಕೆಸಿ
ಕೊಳ್ಳು ; ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ನೀ ನಲುಕಲಳವೇ ಕರ್ಣ ಜಯವತಿ
ಸುಲಭವೇ ಸನ್ನಂದವರಗೆ ಸಾರ್ಥ ಹೇಳು (ಕುಮಾರ. ೧೬-೧೯).
೧೦. ತೊಡಗು ; ಉಪಕ್ರಮಿಸು : ಅಲಭುಬಲ ನೀನೆಂದು ಬಗಿದಿಡೆ
ನನ್ನ ಚತ್ತದಲಿ ತಳವಡದಾದಾದುದು ನಿಯುದ್ದೆ ಕೆ ನಲುಕುವುದು ಬೀಗಲ್ಲವೇ
(ತೊಡಗಾ. ೬-೬-೫೩). ೧೧. "ಕಾಣಿಸು ; ಗೋಚರವಾಗು"
(ಪ್ರಭಾ. ೧). ನಿಲ್ಕು : ೨. ಸಾತ್ವಿಕ ಶಿವಭಕ್ತಿಗಲ್ಲದಭವಂ ಸಮಂತು
ಸಿಲ್ಕುಂ ನಿಲ್ಕುಂ (೧೦೪. ೫-೪೯); ಇದೆ ಹರ್ಯಜೇಂದ್ರಾದಿಗಳ್ಳಿ ನಿಲ್ಕುದ
ವ್ಯಸ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೪೪). ೩. ವ್ಯುದುತಳಕಾಂತಿಯಂ ಮಿಕ್ಕರ್
ಪೂಗುಡಿ ಕೆಂದಳಿದೊಂಗಳಂತೆ ತೋಜಾದೊಡದನೊಲ್ಲದೊಳ್ಳಿಗಳಿಗ್ಗೆ ನಿಲ್ಕಿ
[ಪಾಕಾಂ. ೪೫] ದೊಡಂತಲಗೊಂಚಲಂತೆ ತೋಜಾದೊಡೆ ನಖಾಂತು
ವಿಂದದುಮನೊಲ್ಲದೆ ಮಾಮರನಲ್ಲದೊಂದು ಮಾಯದ ಮರನೆಂದು
ಸಾರ್ಥಕತಮುಗ್ಧ ಕುಪಾಂತರಮಂ ವನಾಂತದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೦೭). ನಿಳ್ಕು : ೧. "ನಿಳ್ಕು—ಉಪರಿಸ್ತರ್ತನೆ (ನಿಲುಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು)"
(ತಮಭಾ. ೧); ನಿಜಪದಾಂಗುಷ್ಠಾಗ್ರದಿಂದ ನಿಂದು ಕಣ್ಣಿಳ್ಳ ಪೊಳೆಯ ಮಿಕ್ಕರ್
ಕೊಂಬಂ ನಿಳ್ಕು ಪೊಗೊಯ್ದು ಲೋರ್ವಳ್ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೬೧೧); ನಡು ಬರ್ವಳ
ಬಳ್ಳಿ ನಿಳ್ಕುಲಾಜಿದ ತಳಿಂ ತುಡುಕುವ ಕಳದಿಯ ಕಳೆಮಂ ಪಿದಿದಿತ್ತದ
ಲೋರ್ವಳಬಲೆ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಂ (ಲೀಲಾಪ. ೧೩-೭೪); ಮುನಿದು ವಜ್ರನೀರಂ
ಘನೀವದಿನೆಬ್ಬ ವಜ್ರನಿರ್ಭೋಷದಪೋಲನಯಪರಂ ಪೊಳೆವನಿಮಿಂಚ
ನಳಿಸಿ ಪೊಯ್ಯಲ್ಕೆ ನಿ[ಪಾಕಾಂ. ೧೬]ಳ್ಳಿದಂ ನೈಪರಸಂ(ಪಾಶ್ವಾ. ೨-೪೧).
೨. ನಿಳ್ಕುಪರಲೊಳ್ಳಿವಜ್ರಕೊಳ್ಳುಪ್ಪುಡೆನಿಪ್ಪ ಮರಲ್ಲ ಪೂಮರಂಗಳೆಲ್ಲ
ವಿದೋಡಂ ಕೆಲದೊಳೊಲ್ಲದೆ ನಲ್ಲಕನುಚ್ಚಿಶಾಖೆಗಾಗಳ್ಳರದಯ್ಯ ನೊರ್ಪಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೭-೧೦೧). ೩. ನೆನೆಪೊಡೆ ನಿಳ್ಕುದೀಕ್ಷಿಪೊಡೆ ಸಿಲ್ಕು . . .
ದಿವ್ಯಲಿಂಗಮಂ ಘನತರಭಕ್ತಿಯಂ ನೆನೆದಭೀಕ್ಷಿಸಿ (ದ್ವಪದ. ೨೩-೨೬);
೩೦ ಎತ್ತಿದ ಭುಜದಿಂದ ನಿಮಿರ್ಪ ದೇಹದಿಂದ ನಿ[ಪಾಕಾಂ. ೧೬]ಳ್ಳಿದ ಚತಾಪದಮಂ
ಮುಟ್ಟುವೆನೆಂದೋವದೆ ನಿಮಿದೋರಂತೆ ನಿಂದ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳೆಸೆದಂ
(ತುಳು. ೨-೪೦); ಹೆತ್ತಮ್ಮಯ್ಯನವರಿಗೆ ಓಲೆಯ ಸಂಚು ನಿಳ್ಕುದಂತೆ
ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದೂ, ನೀನು ಎಚ್ಚರಿಸಲಿಲ್ಲವೆ? (ಬಿಟ್ಟು. ೧೫-೧೬). ೩. ತೊಳಗುವ ಮೂಳದೀಮುಖಸರೋರುಹಕಾಂತಿಗೆ
ಸೋಲ್ಲ ಚಂದ್ರಮಂಡಳದ ಕಳಂಕಮಂ ಕಳೆದಪಳ್ಳಿಗರೀಲಲಿತಾಂಗಿ ನಿಳ್ಕು
ತೋಳ್ಳಲಿನೆನೆ ಕೂಡೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿ ತೋರ್ಪುವು . . . ಕೇತನಾಳಿಗ್ಗೆ
(ಕಾದಂಪು. ೩೦೩); ಮಾಕಾಳಿಯಂತರ್ಪ ನಿಳ್ಕುವಳು ನಾಲಗಿಯಂ
(ಎಕ. 1V, ಹುಣಸೂ. ೧೩೭-೧೪; 1162); ಈ ಭಾನುವಿಂಬಮಂ
ಲೀಲಾಭಸ್ತಿ ಕೆಯೆಂದು ಪೊಯ್ಯಪೊಲ್ ನಿಳ್ಕುವ ಹಸ್ತಾಭೋಗದಿನೆನಿತ್ತ
ಚಲಾಭಂ ತಾನೆನಿಪ ಕುನಲಯುಗೋಡೇಭಂ (ಜಗದಿ. ೬-೪೯); ತದಿಯೊ
ಳ್ಳೆಂದು ನಿಳ್ಕು ನೀಡಿದ ಮದಗಜದ ಕರದ ಮಾರ್ಪೊಳಪ್ಪು ನಿಜಸ್ತಚ್ಚ ತೆಯಂ
... ಕವನೀಯವಾಗಿಯಂ (ರಾಜಶೀ. ೬-೨೪ ಪ). ೩. ತನ್ನನೆ
ನಿಳ್ಕು ನೋಬ್ಬರ ಕಣ್ಣ ಕಣ್ಣೊಳೆಪ್ಪು ತನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯ ಬೆಳ್ಳಿನೊಳ್ಳು
ನಿಂದೊಡೆ ವಾಳೆಮಾನ್ ಪೊಳೆಯ ಭಾಕ್ತಿಗೆ ವರ್ಪ ಗಂಗೆನೊಲೊಪ್ಪಿದಂ
ಮುನಿಪುಂಗಳಂ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೭). ೧೨. ನೀಳವಾಗು ; ಉದ್ದ

ವಾಗು ; ಚಾಚಿಕೊಳ್ಳು : ಎನಸುಂ ಮುಂದೆ ನಖಾಂತು ನಿಳ್ಕು ನೈಪ
ಹಸ್ತಾನ್ವೇಷಣಂಗೆಯ್ಯಪೊಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೫೯). ೧೩. ಮಾರು ;
ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಅರ್ಕಾಶ್ಯಂಗಳಂ ನಿ[ಪಾಕಾಂ. ೧೬]ಳ್ಳಿ ತೊಪ್ಪರದಿಂದ
ಪಾಯ್ಕಳವಿದೆ ಕೇಶಿ ಪಂಚಂದಂ ಕಂಸನಾದೇಶದಿಂದ (ಜಗದಿ. ೫-೪೪)
೧೪. (ದ್ವಂದ್ವಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಎಡದಡಿಯ
ಪುಗಿಸುವ ಬಲದಡಿಯಂ ಪೊಜಗಿಡುವ ದಂಡೆಯಂ ನಿ[ಳ್ಕು]ವ ಕೈನಡುಗದೆ
ಗಡೆಯಂ ಬೀಸುವ ಬೆಡಂಗು ರಂಜಿಸು ಭೀಮದಯೋಧನರಾ
(ಗದಾಯು. ೪-೪). [ನೀಳ್ಕು]
ನೀಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್, ನೀರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ).
೧. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ನೀರಬಲ್ಲಾಳನರಾತಮಂಡಳಮಂ ನೀಳ್ಕುಳಿ
ಗೊಳ್ಳುದು (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೨೯, ಸವಲಗುಂದ. ೧೯೩-೩೦; 1707).
೨. ಸೆಳೆಯಲ್ಪಡು ; ಆಕರ್ಷಿತವಾಗು : ದೇವಿಯಂ ಬಲವಂದು
ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ನಮಿಸಿ ಬಳಕ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ನಡೆಯಲ್ಕೆ ಹಿಂದುಹಿಂದೆ ಮನಂ
ನೀಳ್ಕು [ಪಾಕಾಂ. ೪೫]ಳಿಗೊಳ್ಳಲೆಂದುಮಗಲವಣ್ಣ ನ ಕಡೆಗೆ ದೂಳಾಯ
ದೊಳ್ಳುತ್ತಿ ಪೊರಳ್ಳ ಸೀತೆಯ ಕಡೆಗೆ ತೂಗಯ್ಯಲೆಪೊಲಾದನು
(ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೨೯). ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ : ೧. ಸುರಲೋಕ
ಸಂಪದವ ನೆಜೆ ನಿಮಿರ್ಪ ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡುದು (ಕೂಟ್ಯಾ. ೩. ೭-೨೫);
ಪೆಂಡವಾಸದ ಮಾತು ನಿರ್ಕುಳಿಗೊಂಡುದಾತನ ಮನವ (ಶಂಕರಾ. ೨-೧೪).
ನೀರ್ಕುಳಿಗೊಳ್ : ೧. ಕುಂದು ಕಳಂಕ ಪೂರ್ವದ ಪೂರ್ವಾಚಂದ್ರ
ನೆಯ್ಯಂದು ನಿಂದಂತೆ ರಾಜಿಸುವ ಕಂದರ್ಪರೂಪನ ಗಾಡಿ ನೀರ್ಕುಳಿ
ಗೊಂಡುದಂದು ಸೌಗಂಧಿಸುತೆಯರ (ನಾಗಕು. ೬-೫೧).
[ನೀಳ್ಕುಳಿಗೊಳ್]
ನೀಳ್ಕೆಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ದಮಾಡು ; ನೀಳವಾಗಿಸು : (೩).
೨. ತಡಮಾಡು : ಅಳ್ಳಿ ಪುಳಂದಂ ಕಾಣುತೆ ತಳ್ಳಿಸಿಯೆಕೊಂಡು
ಕುನಕನೇರಡುಂ ಕಡಿಯಂ ಕಾಳ್ಕಿರ್ಚು ತಗುಳ್ಳ ತೆಪದಿಂದ ನೀಳ್ಕೆಯ್ಯ
[ಪಾಕಾಂ. ೧೬]ಳ್ಳೆನ, ನಿಳ್ಕುಳೆನ, ನಿಳ್ಕುರನೆ ನೊಂದು ಬೆಂದು ಬಳಲು
ತ್ತೆಂದಂ (೧೦೪. ೧-೧೦೬). [ನೀಳ್ಕು + ಕೆಯ್ಯ]
ನೀಳ್ಕೊಂಬು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೊಂಬೆ; ನಿಡಿದಾದ ಟೊಂಗೆ :
ತಾಳೆದೂ ಗೆರುವಲಿಯ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಚುಚ್ಚುವುದು ನೀಳ್ಕೊಂಬಿನಂ ಮಾವು
ಹೂ ಮುಡಿಯುತಿದುದು (ಕಾಲೂರ. ೧೧೩-೨೩೪). [ನೀಳ್ಕು + ಕೊಂಬು]
ನೀಳ್ಕೊಳಿ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಕ್ಷೋಭೆ : ಬಂದೊಬ್ಬನುಸುರಿದಂ ನೀಳ್ಕೊ
ಳಿಯ ಪೊಸನುಡಿಯ ಕಾಳು ಕೊರಗರ್ಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೭-೨೧೪).
[ನೀಳ್ಕು]
ನೀಳ್ಕೆ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಕಥೆ ; ನೀಳವಾದ ಕತೆ : ಒಂದು
ಪೌರಾಣಿಕ ದೃಶ್ಯವನ್ನು, ಐತಿಹಾಸಿಕ ನೀಳ್ಕೆತೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿ . . .
ವಾಚಕರನ್ನು 'ಬೆಚ್ಚು'ಗೊಳಿಸಿದೆ . . . ಸಾಹಸವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ
ವಾಗಿದೆ (ರಾಜಶೀ. ೧೪). [ನೀಳ್ಕು + ಕತೆ]
ನೀಳ್ಕೆ ಬ್ಬ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಕಾವ್ಯ ; ನೀಳವಾದ ಕವಿತೆ : ಈ
ನೀಳ್ಕೆಬ್ಬದ ರಸ ತಾನೆಂಥದೊ ರಸಕಜನಕೆ ತುಷ್ಟಿಯ ತರುವಂಥದೊ ?
(ಅಹಲ್ಯೆ. 111, ಅರ್ಪಣೆ). [ನೀಳ್ಕು + ಕಬ್ಬ]
ನೀಳ್ಕೆ ವನ (ನಾ). = ನೀಳ್ಕೆ ಬ್ಬ : ಶ್ರೀಯವರರಿಸಿದ ಚನ್ನದ ಪದಕವು
ನನ್ನ ನೀಳ್ಕೆವನಕೆ ಬಂತು (ಇಂಜನ. ೨೯-೩೨); Waste Land ಎಂಬ
ನೀಳ್ಕೆವನದ ಪ್ರಕಾಶನವು ಅಂಗ್ಲಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಿರಿಯ ಕ್ರಾಂತಿ
ಯನ್ನೇ ಹೂಡಿತು (ಸಪ್ತಕಾ. ೨೭). [ನೀಳ್ಕು + ಕವನ]
ನೀಳ್ಕೆ ವಿತೆ (ನಾ). = ನೀಳ್ಕೆ ಬ್ಬ : ಈ ನೀಳ್ಕೆವಿತೆಯಲ್ಲಿ ಮಲೆನಾಡಿನ
ಹಳ್ಳಿಯ ಕುಟುಂಬದ ಎರಡು ತಲೆಮಾರಿನ ಜೀವನಚಿತ್ರವೊಂದು ಅಡಕ

ವಾಗಿದೆ (ಕಾಲಕ. ಮುನ್ನುಡಿ); ಭಾವಗೀತೆ, ಅಪ್ಪಪಟ್ಟಿ, ನೀಳ್ಕೆವಿ
... ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ (ಸತ್ಯಕಾ. ೨೪).

[ನೀಳ್ + ಕವಿತೆ]

ನೀಳ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ಉದ್ದವಾದ ಕೈ. ೨. ದೊಡ್ಡ ಭಾರಗಳನ್ನು
ಎತ್ತಿ, ಬೇಕಾದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುವ ದೊಡ್ಡ ಯಂತ್ರ; ಎತ್ತು
ಯಂತ್ರ: ಆ ಉಂಟ ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಅನೇಕ ಗುಡ್ಡಗಳ ತುದಿ
ಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ ಕೊತ್ತಳಗಳು, ನೀಳ್ಕೆ (Crane) ಮೊದಲಾದವನ್ನು
ಕಂಡು ಅವು ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲಿನ ಗಣಕರಬೇಕೆಂಬ ನೆನಪೂ ಆಯಿತು (ಅಪ್ಪಾಪ.
೧೦೬); ಇವನ್ನು ನದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ, ಮೇಲಿಂದ ನೀಳ್ಕೆಗಳ (Cranes)
ಬಲದಿಂದ, ಬಲವಾದ ಕೊಡತೆಯನ್ನು ಇಳಿಸಿ, ಸ್ತಂಭವನ್ನು ಹೊಡೆಯಲು
ಮರು (ಬಾಲಕ. ೧, ೧೭೫). [ನೀಳ್ + ಕೈ (< ಕೈಯ್)]

ನೀಳ್ಕೆಟಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಹುರಿ: ನೀಳ್ಕೆಟಿಯು ನೀಳ್ಕೆಗಡ್ಡೆ ಹುರಿ
ಹುದ್ದೆ ಗೊರವ (ತುಂಗಭ. ೪೧). [ನೀಳ್ + ಹುರಿ]

ನೀಳ್ಕೆನಿ (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಸ್ವರ, -ಧ್ವನಿ: ಹಾಡಿನ ನುಣ್ಣು
ಯತ್ನ, ಗೋಳಿನ ನೀಳ್ಕೆನಿಯತ್ನ (ಪಾಂಚಜ. ೬೭-೧೪); ಕಿವಿಗೆ ಬಂದುದು
ಗೋಳು ನೀಳ್ಕೆನಿ (ಪ್ರೀತಿಯಾ. ೧೦೩-೧೦೪). [ನೀಳ್ + ಹುರಿ]

ನೀಳ್ಕೋಳು (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ತೋಳು: ಅವಳ ಬೆಳ್ಳನೆಯ
ನೀಳ್ಕೋಳುಗಳು ... ಸಾಂಪದವಾದ ಕುಟಿ ಮೂಗುಗಳು-ಪ್ರತಿ
ಯೋನೂ ಸುಂದರವಾಗಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೨೬೪).

[ನೀಳ್ + ತೋಳು (< ತೋಳ್)]

ನೀಳ್ಕು (ನಾ). ೧. ಉದ್ದ; ದೀರ್ಘತೆ: ನೀಳ್ಕೆ: ನೀಳ್ಕುಂ ಬೆಳ್ಳುಮಂ
ತಾಳ್ಕು ... ಶೌಚಾಂಜನೆಯನ ಕಣ್ಣಳೆಂಬರಲಂಬುಗಳ್ ಗಣಕಾಜನಂ
ಗಣಿದೆಯಂ ನಟ್ಟು ಕೆಂಕಮಾದಂತಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೨೯೮):
ಅದ್ವಿತೀಯ ತಲೆಯೊಳ್ಳಿ ವಾರಾಸಿಯ ಕೆಯ್ಯನೆ ರಯ್ಯಮಾದುದಾ ನದಿ
ನೀಳ್ಕು (ಅರ್ಧಸೇ. ೨-೬೪); ಕೆಂದರ ಪಕ್ಕರಕ್ಕಿಗಳೆಂಬದೊಡೆನಿಸೆ
ಪಲ್ಲಣಂಗಳ ಸೊಂಪುಂ ಸಂದಿಸೆ ನೀಳ್ಕುಂ ನಡೆದುದು ಸಂದರಗಿಳಿಯೆಂಬ
ಕುದುರೆಗಳ ಹುರಿವೆತ್ತಂ (ಕವ್ಯಾ. ೨೧೨); ಇದು ಚಿತ್ರಂ ಮೃದುಪಾದ
ಪಲ್ಲವದ ಮೆಲ್ಲುಂ ನೋಡುತೊಡೀ ಕೇಶವಾಶದ ನೀಳ್ಕುಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು.
೮-೨೮೭). ೨. ಟಿನ್ನೆತೈ; ಎತ್ತರ: ನೀಳ್ಕುಂದಮೆತ್ತಂ ಮುಗಿಲಂ
ಪೊತ್ತಿರ್ ಕೂಟಪ್ರಕರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೮೨); ಅಗಸಮನಣಿಸ ಕೋಡುಂ
ಗಲ್ಲಿಂ ನೀಳ್ಕುಂ ತಳೆದಾ ಬಿಟ್ಟದ ತಾಲ್ಪುದಿದ ಬಸಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಡಂ ಬಿಟ್ಟಂ
(ಕವ್ಯಾ. ೨೩೬). ೩. ವಿಸ್ತಾರ: ಹರವು: ಎಡೆಬಿಡದೆ ದುಃಖಂಗೆ
ಳೊತ್ತುತರೆ ಬಾಬಿ ನೀಳ್ಕುನ್ ಬಯಸಿ ತಾಳ್ಕುನ್ ಅಂಜುಕುಳಿ
(ಅಶ್ವತಾ. ೬-೨). [ನೀಳ್ + ತೈ]

ನೀಳ್ಕುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉದ್ದವಾಗು; ನೀಳವಾಗು; ದೀರ್ಘವಾಗು:
ಬೆಳ್ಳಿಬಿಡ ಬಣ್ಣಂಗಳೊಳೊಕ್ಕಳವಟ್ಟಿರೆಯಪಾನದಿಂ ಸ್ತುನ(ಸ್ತುನೆ)ವರೆಗಂ
ನೀಳ್ಕುವಡೆನಡು ತೋಜಿಯುಮೊಕ್ಕುಂ ಕುಭ್ರಪ್ರೀತಾಪಮನೆ
ಪಸರ್ವದಗುಂ (ಅಶ್ವತಾ. ೬-೨). [ನೀಳ್ಕು + ವಡೆ]

ನೀಳ್ಕುವೆಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ದವಾಗು; ದೀರ್ಘವಾಗು: ನಿಜುಬಿಡಿ
ನೀಳ್ಕುವೆತ್ತ ನಗೆಗಣ್ ಬೆಳಗೊಂಪಿನ ಸೊಂಪನಾಳ್ಕು ಬಾಯ್ಕಿಜ್ (ರಮದ.
೬೫ ಪ್ರವೀಣ). ೨. ಎತ್ತರವಾಗು: ಉನ್ನತವಾಗು: ನೀಳ್ಕುವೆತ್ತ
ಪೂವಿನ ಪೂಜೆ ಬೆಳ್ಳಿಯಂ ಮಿಳಿರೆ ... ನಡೆತಂದುನಂದು ಪೂಜನಾಸು
ಪುಗ್ಗಡದಗ್ಗದಾನೆಗಳ (ಕವ್ಯಾ. ೨೧೧). [ನೀಳ್ಕು + ವೆಜು]

ನೀಳ್ಕೊಳ್ಳು (ನಾ). ಬಹಳ ಹೊತ್ತು: ದೀರ್ಘಕಾಲ: 'ನಂಬಿದರ'
ನೀಳ್ಕೊಳ್ಳು ಮಿದುಕದಿರೆ ಸತ್ತುದಂ (ಕಾಲಕ. ೮೭-೧೬೬).

[ನೀಳ್ + ಹೊತ್ತು (< ಹೊತ್ತು)]

ನೀಳ್ಕುತ್ತು (ನಾ). ದೀರ್ಘವಾದ ಮುತ್ತು: ಬಹುಕಾಲ
ಮುಪ್ಪಾಗಿರುವಿಕೆ: ಇದೆ ಕೇಳಿ ಬಹುಕದವೇ! ನೀಳ್ಕುತ್ತುನೆಯ್ಯ
ದವೇ! ಅಳಿ, ಪಾರಸಿಕರೆ, ಅಳಿ! ಕಣ್ಣೀರ ಸುರಿಸಿ! (ಪಾರಸಿ. ೧೨-೨೬೬).

[ನೀಳ್ + ಮುತ್ತು]

ನೀಜಿ (ಕ್ರಿ). ತಿನ್ನು; ಮೆಲ್ಲು: ಸಿಂಹದ ಮೂಲೆಯಿಂದನಿಸಿದ ದಾದಿಮ
ವೀಜನಮಾಜವೆಂದು ಸೌಂದರ ದಿಸಿಕಾಂಡವೆಂದು ಸಲವಿಂದಳಿಯುಂ
ಗಿಳಿಯುಂ ಮರಾಳಮುಂ ಪಜಾಮಾಜಾಯಾದಿ ವಾಸಿಸದೆ ಪೀರದೆ ನೀಜಿದೆ
ಮಾಣ್ಣ ಪಟ್ಟಿಯೊಳ್ಳರಲ ತೊಳಪ್ಪ ಮಾರಣದ ಮುಕ್ತಿನ ಲಂಬಣಮಿಲ್ಲ
ದಿಲ್ಲೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೮).

[IP ಇದು 'ತೀಜು' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದೆ?]

ನೀಜಿ, ನೀರೆ (ನಾ). ೧. ಸುಂದರ; ಚೆಲುವ; ಸೊಬಗ: "ನೀಜಿ
ರೋಳು ಗಾಡಿಕಾಣಾರ" (ಕರ್ಣಾ. ೪೦); ತರೋಳು ನೀನೆ ಬೆಡಗನ್ನೆ
ನೆನೆಗಳೊಳ್ ನೀಂ ನೀಜಿ [ಪಾಂಚ. ಬೆಲ್ಲ]ನೈ ಪುಷ್ಪಸಂಕುಳದೊಳ್
ನೀನೆ ವಿಲಾಸಿಯು (ಅಶ್ವತಾ. ೧೧-೯೬); ಮಾರ್ಪವಂ ನೆಗಿ
ಸೊಗಡುಕುಂ ನೀಜಿರೋಳು ಪುಷ್ಪಚಾಪಂ ಗುಡಿಯೇಸಂ ತೋಜಲಂಬಂ
ಪೊದೆಗೆಡೆಜುಪೊಳೆ ಪುಷ್ಪರಾವೀಕದಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೦);
ನೀಜಿರ್ ಪಲರಲಪುಂಜುರ್ ಭೂಪಪುಷ್ಪಕೆಳೊಂ ಸನ್ಮೂರ್ತರ್ ಕೊಡೆ
ಬಂದೊಂದಿರೆ (ನೀಮಿಪು. ೫-೨); ಕಾರಕಕ್ಕುನಿ ಬರುತ ನೀಜಿ[ಪಾಂಚ.
ಧೀರ]ನಂ ಸುಕುಮಾರನಂ ಪುಷ್ಪನಂ ... ಸಿದ್ಧರಾಮಯ್ಯನಂ ಜೊಡದಿಂ
ಕಂಡಳು (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೧); ಚತುರಂ ನೀಜಿನುದಾರನುಜ್ಜುಲಯುತಂ
ಸೌಭಾಗ್ಯಸಂಪನ್ನನೂರ್ಜಿತಪುಷ್ಪೋದಯನೇ ಜನಾರ್ದನಂ (ಅನಂಪು.
೧-೫೧). ೨. ಹಿತಕರವಾದವನು; ಪ್ರಿಯ: ಇನಿಯ: ಕಣ್ಣಪ್ಪಗೆ
ನೀಜನೆ ಕರುಣಪುದು ಹಂಸೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಾ (ಕರ್ಣ. ೨೭. ೧೫೧-೮);
ಅಳುಪಿ ನಭೋವಧು ನಿಟ್ಟುನಿ ಪುಳಿನ ತತ್ಕಾಲಮೆಂಬ ನೀಜಿನಲರ್ಗಣ್ಣ
ಕಾಂತಿ ಸೂಸಿತಂದನಲಳವಟ್ಟು ಮುಗಿಲೊಳಮರ್ದ ಮಿಂಚಿನ
ಗೊಂಚಲ್ (ಅಶ್ವತಾ. ೯-೧೬೬); ನೀಜಿನ ಚೆಲ್ಲೊರೆದ ಸವಿದುಟಿಯ
ನೊಲವಿಂ ಬರೆ ಪೀಡುವು ನೋಡುವಿಟ್ಟಿಗಾರ್ತಿಯ ಕಣ್ಣಳ್ (ಕವ್ಯಾ.
೬೨೯); ನೀಜಿನ ಕಲೆಯ ಬಿನ್ನಾಣ್ ತಡೆಯದೆ ನೀಜಿ ಮೈಗೊಡುವ
ಲೀಲೆಯೊಳು ನಿಜಾದ ಗಜ ತೊಡೆಸನ್ನೆಯಿಂದಾ ರಾಯ ತೋಜಾ
ದತ್ತೊದಗಿ ಸಾಗಿದ್ದು (ಪಂಪ. ೬೬-೭೧). ೩. ವೀರ; ಧೀರ: 'ನೀಜಿ
ತನೆ' ಪರಾ. ನೀರೆ: ೧. ತುಂಬಿಯೆನೆ ತಾವು ಹೀರುವುವು ಹೂವು,
ಅ ನೀರೆ ನೀರನಾಗಿ ಕನಸಾಗಿ ನಿದ್ದೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನು ತನ್ನನ್ನೆ ಮೀರದಾಗಿ
(ಮರಾಠಿ. ೧೮). ೨. ನೀರರು ಪರಸ್ಪರ ತಿರುಳು ನೆರಳು (ಸೂರ್ಯಕಾ.
೨೫-೨). 'ನಿಜಿ' ಪರಾ.

[ದೀ. II ತಮಿ. ನೀರ್ಜು = ಸೌಂದರ್ಯ]

ನೀಜಿತನ (ನಾ). ೧. "ಸೌಂದರ್ಯ; ಸೌಭಾಗ್ಯ; ಚೆಲುವಿಕೆ"
(ಪ್ರಭಾ. ೨). ೨. ಶೌರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ: ಹಾಜರಾದಿದನಹಿತ
ರಾಯನ ನೀಜಿತನನು (ಕುನ್ಯಾ. ೧೪-೧); ಮಿಜಿದೆ ಸಕ್ರಿಯೆಯನಿ
ತುಂಬಿನತುಂ ನೀಜಿತನದ ಸಮೆದುರುತರೆ ಸುಕೃತನ ಸೂಜಿಗೊಳುತ್ತೆ
ಯಶಸ್ವತದಿತ್ತಿಟ್ಟನುಡ್ಡುಟನೆಸೆವಂ (ಅಶ್ವತಾ. ೧೫-೨೯).

[ನೀಜಿ + -ತನ]

ನೀಜಿ (ನಾ). ಸೌಂದರ್ಯ; ಚೆಲುವು; "ಸೊಬಗು" (ಪಂಪ. ೬.
೧, ೭೬): ಮೂಜಿಗಳು ಸಹ ಪೊಳೆಗೆ ಬಂದು ಕಂಡರು ಅವನ ನಿಜು
ಜವ್ವನವಂ ... ನಾಭಿಯೊಳಗೆಳ್ಳ ನಿಜುಗಡ್ಡೆ ನೀಜಿಯೊಳುಂ
ಭೂಜದೊಳೊಲೆವ ತುಜುಬಂ (ಪ್ರಭಾ. ೬-೭೯).

[ನೀಜಿ + -ತಿ]

ನೀಟಲು 'ನೇಟುಲಾ' ನೋ.

ನೀಟು, ನೀರು (ನಾ). ೧. ಪುಡಿ; ಧೂಳು : (೧). ೨. ವಿಭೂತಿ; ಭಸ್ಮ : 'ತಿರುನೀಟು' ಪರಾ. ೩. (?) : ಎರಡುಂ ಮೊಜಿಯೊಡೆ xx ಸರಿಸು ಅಲ್ಲಿಂ ಪಡುವಣ ನೀಟುವುಂ (ಎಕ. VII, ೨೮೩. ೬೪-೧೦೨ : 11127) ನೀರು; 'ತಿರುನೀರು' ಪರಾ.

[ದೇ.೩ ತಮಿ. ಮಲ. ನೀಟು; ತೆಲು. ನೀಟು, ನೀರು, ನಿಗುರು, ನಿಗುಟು, ನಿವುರು, ನಿವುಟು; ಪರ್ಜಿ. ನೀಡ್; ಗೊಂಡಿ. ನೀರ್]

ನೀಟಿ, ನೀರೆ (ನಾ). ೧. ಮಂದರಿ; ಚೆಲುವೆ: ನೆಲಮಾಡಂಗಳ ನೇಟಾದ ನೀಟಿಯೆರಲಕ್ಕ ಕರಾಗರಂಜಿತವದಪಲ್ಲವಂಗಳಿನವನಿತಮೆಲ್ಲಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿದಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೭೪); ನಿಟು ಮನವನದ ಸಿವಿಯು ನೇಟುಸಿ ಕುಡುವಿಲ್ಲನೊಡನೆ ಬರೆ ಕಂದಪಂ ನೀಟಿ ಮುಗಿಲ್ಲಾರಿ ಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯೊಡುವ ಶತಿಕಳೆಯ ಗಾಡಿಯಂ ಗೆಲೆವಂದಳ್ (ಪರಾಮಾ. ೩-೪೦); ನೀಟಿಯರೆ ನೀಯ ಕಡೆಗಣ್ಣೆ ಒಂದೆದ್ದೆ ವಿರಿಯ (ಲೀಲಾವ. ೪-೪೬); ನಗಿಗಣ್ಣೆ ನಲ್ಲಗೆ ನಾಸಿಕದ ನೀಟಿಗೆ ಬೆಳವಾಯ ಭಾಗ್ಯ ನಿಧಿ . . . ರುದ್ರಾಣಿಗೆ ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ತಂದೆ ನಿಯಾಮಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ದಂದಿಯ ಭವಭಕ್ತದ ಅಂಗರಕ್ಷಕರ . . . ಸೋಡಶಸಹಸ್ರ ವಿಳಾಸಿಯ ಮರಸು ನಡೆತಂದು (೧೦೪. ೩-೯೧ ಮ); ಕುಂಚಿತಾಳದ ಚೆಂಚಲಾಕ್ಷಿ ನೀಡು ಜಡೆಯ ನೀಟಿ (ಉದ್ಯ. ೫-೫೩ ಮ). ೨. ಸ್ತ್ರಿಯತಮೆ; ನೆಲ್ಲೆ; ಪ್ರೇಯಸಿ: ಬೇಟುಗೇ ಪೋದ ನಲ್ಲರ ನೆನೆದು ದೂಟಾಸುವ ನೀಟಿ ಯರೆ ಗಡಣದಿಂ (ಕವ್ಯ. ೫೪). ೩. ಹೆಂಡತಿ; ಪತ್ನಿ: ನಲ್ಲಳಂ ವಂಚಿಸಿ ಪೋಪ ಬಗೆಯಂ ನೆನೆದು ನೀಟಿಗೆ ಕೂರ್ಪನುತೆ ನುಡಿದಾ ಮಚರಂ ವಿಮಾನಮನೇಟು ಪುರಮಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು (ಧರ್ಮಪು. ೩-೩೪); ಆ ನೀಟಿಗೂಡಿ ನಡೆತಂದೊಳಪೊಕ್ಕಲಂಪಿಂ ತಾನೊಲ್ಲ ಪೂಜಿಸಿ ದನಾ ಪರನಂ ನೈವಾಲಂ (ಉದ್ಯ. ೧೨-೧೦೫); ಮೂಟುಲೋಕದ ಗಂಡನೀತನ ಮೂಟಬುದೇ ದೇವಿ ದಿವಿಜರ ನೀಟಿಯರು ಬಯಸುವರು (ತೊರರಾ. ೫-೩-೩೬), ತೋಟಾದನು ತದ್ವನದ ಸಿರಿಯನು ನೀಟಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೦-೨೧). ನೀರೆ: ೧. ಸಂತಸಗೊಂಡು ಸುಖವನನುಭವಿಸು ನೀರೆ (ವೆಂಕಾರಾ. ೫-೯-೬); ಒಂದು ದಿನ ನೀರೆ ನುಡಿದಳು (ತುರಂಗ. ೩-೩೪); ತಾರೆ, ಕೊಡಗಿನುಡುಗಿಯ ನೀರೆ ಸಿಂಗರಿಸಿದಾ ನೀರೆ . . . ಬೆಸಗೊಂಡೊರ್ವಸದಾಗುಪೋಗಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೦೪-೧೯೯); ಗಲ್ಲಕೆ ಕೈ ಬೆರಲೊಂದನು ನೀನೊರೆಗೊಟ್ಟೇಕೆ ನಿಂತೆಯ ನೀರೆ (ಇಂಜಾರ. ೪೫-೧೫). [ನೀಟು + - ಎ೨]

ನೀಟಿತನ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿನ ಸ್ವಭಾವ, - ಸ್ಥಿತಿ : ಮಿಟುಯಾಕೆಯ ನೀಟಿತನದ ನಿಜಾರಿಸದೆ ಪತಿಕಂಪೆಯಾದೊಡೆ ನೀಟಿಯನು ನೀಯ ಜ್ಞಕಾಲಕೆ ಕರೆದು ಪಿಂಡನನು ಹಾಣಿಸುವುದು (ಸಂಭವ. ೩-೬). [ನೀಟಿ + - ತನ]

ನೀಟುಟಕಲು 'ನೀರೆಟಕಲು' ನೋ.

ನೀಟುರಿಸು, ನೀಳುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಡಮಾಡು; ನಿಧಾನಿಸು: ಪದಪ್ರಳನಮಾಡುಂದೆಗಿರಿದೊಳ್ಳ ಕಂ ಪಕ್ರಮಂ ತೊಡಕ್ಕುಡಿದು . . . ಈ ಮರ್ಣಯಂ ಪೊಡುಕ್ಕೊಡಮನರ್ ನೀಟುರಿಸಾಣಂ. ನಿರ್ಕಲಿಸ ದುರ್ಕಿ ಬಂದಂ ಸ್ವರಂ (ಮಲ್ಲಿಶ. ೧೪-೩೯); ಕಾಟುಕ್ಕು ತಗುಳೆ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೊಟ್ಟುಟ್ಟ ವನದ್ವಿಪೇಂದ್ರಚಯನುಭಯದಿಂ ನೀಟುರಿ [ಪಾಣಂ. ಕಿಲ್ಕುಲಿ]ನಿ ನಿಲ್ಲದನುಂ ನಾಟುಡೆಪೋಪಂತೆ ಪೋಪುದೀ ನಗಟದಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೯೪); ಸಮುಚಿತಧನನುಂ ನೀಟುರಿಸದಿತ್ತು ಚರನಂ ಬೀಟುಕ್ಕೊಡೆ (ಅನಂಪು. ೧೩-೫೨). ೨. ಉದ್ದಮಾಡು; ನೀಳ ವಾಗಿಸು : "ನೀಡುಕರಿಸಿದಾರ್ ನೀಟುರಿಸಿಕೆಂಬುದು ಬಲಗಿಯು ದಜಿ ನಾಮಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೨); ನಿತಿತೋದಗ್ರಧಾರಾಗ್ರ ಶಬ್ದಚ್ಚಲಜಿಹ್ವಾ

ಯುಗ್ಮಮಂ ನೀಟುರಿಸಿದನೆ ನೀಡುತ್ತು ಮಿಂಕಿರ್ಪದಾಜ್ಞಾ ಬಲವದ್ವಿಶ್ವಂಭ ರೋರ್ವೀಶ್ವರಕರಕಿಶೋಗ್ರಾಸಿ ಕಾಲೋರಗೇಂದ್ರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೧೬); ಚಕಾರಕ್ಕಾಡೇಶಮಾದ ಜುಕ್ಕು ಪ್ರಯೋಗಂ-ಕಾಡುಕಿಚ್ಚು = ಕಾಟುಕ್ಕು . . . ನೀಡುಕರಿಸಿದಂ = ನೀಟುರಿಸಿದಂ (ಶಮದ. ೧೯ ಪ್ರಯೋ). ೩. ನೀಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರಿಯ ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆಗಳಾಗಳ್ ಮೊಬಗುವ ಭೇರಿಯೊಂದು ಬಿಡುಸರಂ ಕಾರ ಗುಡುಗಂ ಪುಟ್ಟನೆ ತುಂಬುಗೊಳನೊಳಂಬುಗೊಂಡ ಮುದ್ದಂಚೆಗಲ್ಲಿ ಜಲಕ್ರೀಡೆಗೆ ಮನಮಂ ನೀಟುರಿಸುವ ದೇಗುಲಂಗಳಂ . . . ಊರು ಚೆಲ್ವಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೨-೧೬). ೪. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹಬ್ಬು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು : ಇನ್ನೆಬರಂ ಕೊನೆವರದು ನೀಟುರಿಸಿದ ಬಯಲು ಬಯಲಾಗಳ್ ತನ್ನೊಳ್ ತಡೆದುಬೆಂಬೊಂದು ಬಾಗುಳ ಬೆಲಿಸನಗಬಟ್ಟು ಗಳುಮಾ ಕತದೊಳೆ ಬಗೆಗೆಟ್ಟ ಪ ರಾಯನೋಲಗೊರ್ವೊ ಜಾಬಾಲಮುನಿಪಂ ವಿಜಯಂಗೈದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೪-೧೯). ನೀಳ್ಳರಿಸು : ೧. ನೀಳ್ಳರಿಸದೆ ಜಾನಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತೀ ಮಾಳ್ಳಿಯ ನಾದಂ ನಡುವಗಲಂಬರಮೆರ್ದೆಯುಂ ಕೈದಳೆಯ (ಉದ್ಯ. ೩-೫೫). ೨. ಚಾಚು; ನೀಡು : ಧರೆಯ ಮೇಲುಂಗುಟಾಗ್ರವನೂಟ ನೀಳ್ಳ ರಿಸಿ ಕರೆಯುಗವ ಶಂಕರನ ದೈದಯದೊಳು ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಪರಮಕಾಷ್ಠೆಯ ನೆಯ್ದು ತಪವನಾಚುತುರಲ್ (ರಾಘ. ೧೧-೨೧). ೩. ಸಡಿಲಗೊಳಿಸು; ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸು : ಪದವೊಂದಂಗುಷ್ಟದಗ್ರಂ ನೆಟು ನೆಲದೊಳೊಂದಂಪ್ರಿಯಂ ಕೊಂಕಿಸುತ್ತಿ ದುರಾರಾಪಾಶನುಂ ನೀಳ್ಳರಿಸಿ ನಿಜಭುಜದ್ದಂಧ್ಯಮಂ ನೀಡಿ . . . ಯೋಗಾನ್ವಿತರ್ ಕಣ್ಣೆವಂದರ್ (ಶಬ್ದಂ. ೨-೭೧). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು : ವಿನಯಂ ತುಳ್ಳ ನೀಳ್ಳರಿಸ ಭಕ್ತಿಯಂ ನೋಡುತರೆ (ಕೊಟ್ಟು. ೧೬-೧೬). [<ನೀಡು + - ಇಸು]

ನೀಟುರಿಸು 'ನೀಕರಿಸು' ನೋ.

ನೀಟುತ್ತಾತೆ (?). (?) : ಗಮನಮಂ ನೋಟುರಿಸ್ತೆ ವಿಲ್ವೊಟ್ಟು x x x ನೀಟುತ್ತಾನೆಂದೀಯಾ (ಸಾಂ. XI-೬, ೧೦-೨೧; 864). [?]
ನೀಟುಡಿ (ನಾ). ಉದ್ದವಾದ ಕೂದಲು; ನೀಳವಾದ ಮುಡಿ: ಇರದೊಣೆವಾಲಿನೀರ್ವೇನಲಿನೊ ಪರಗಲಿಸಾಸುತೋಪಮಂ ಜರಿದು ಪೊದ್ದು ನೀಟುಡಿಯು ಪೆರ್ಮುಸುಕಿಂ ಬಿಲಾರ್ಪನಾಚುಪರ್ (ಅಪ್ರ. ೬೯-೭೩). [<ನೀಡು + ಮುಡಿ]

ನುಂಗಣೆ (ನಾ). ನುಂಗುವಿಕೆ; ಕಬಳಿಸುವುದು: ದೇನರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ನುಂಗಣೆ ಮನುಷ್ಯರು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಹಂಗಣೆ (ಗಾಡೆ).

[ನುಂಗು + - ಅಣೆ]

ನುಂಗಿ (ನಾ). ೧. ನುಂಗುವವನು; ಕಬಳಿಸುವವನು : ಉಚ್ಚಿಯ ಬಟ್ಟಲ ಕೊಟ್ಟೆಯ ತಾವು ಪೂಜಿಸುವ ನಿಶ್ಚಯರಿಗೆ ಮುಟೆ ಮಾಡುವ ಮುಚ್ಚು ನುಂಗಿಗೆಕೆ ನಿಶ್ಚಯದ ಅಟಾವು (ಸಗಜೊ. ೪. ೬೨೪-೭). ೨. ನುಂಗುವಂಥದು; ಕಬಳಿಸುವಂಥದು : ರಣವೀಹೋತ್ರನುಗಿ ಗಳೊ ಭರ್ಗನ ನೆಟೆ ಪಣೆಗಣ್ಣೆ ನುರಿಯ ಸಂಗಿಗೊ ಸೆಣಸುವಧಬೆರ ನುಂಗಿಗಳೆನ್ನಲೆಸೆದುವು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ಪಿರಂಗಿಗಳು (ಕಂಪ. ೬-೧೬).

[ನುಂಗು + - ಇ]

ನುಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ನುಂಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಬಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿನ್ನಂ ಕೊಂದನ ಬುಟಾಂ ನಿನ್ನಂ ತೆಗೆಯದೆಯುಮವನ ಕರುಳಂ ಪರ್ವಿಂ ಮುನ್ನುಂಗಿಸಿ ನೋಡದೆಯುಂ ಮುನ್ನಮೆ ಯುವರಾಜ ನಿನ್ನನಾಂ ನೋಡಿದನೇ (ಪಂಪ. ೧೩-೫೬); ಶಿಂಗಿನಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದೆಡು ಮಾತ್ರೆ ಗಳನ್ನು ನುಂಗಿಸಿ ಅಪನು ಬದದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಬಿಟ್ಟನಿಡೆ (ಪಂಪ. ೨೦). [ನುಂಗು + - ಇಸು]

ನುಂಗು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಹಾರ, ಪಾನೀಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಗಂಟಲೊಳಗೆ ಇಳಿಸು; ಕಬಳಿಸು: "ನುಂಗು—ಗಲನೆ" (ಪ್ರಮಾ). ಆತನ ಮಹಾದೇವಿ ಮಂದೆಯಂಬೊಳಾಳಿಗೆ ಗರ್ಭವಾಗಿ ಚಂದ್ರನಂ ನುಂಗುವ ಬಯಕೆಯಾಗಿ ಬಡವಾದೊಡೆ (ಪದ್ಯಾಂ. ೧೮೬-೯); ತೋರ ಮಲ್ಲಿಗೆಯು ತುಂಬುಂಬು ರಾಹು ತವೆ ನುಂಗಿದ ಚಂದ್ರನನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯ ನಂದುಗುಟ್ಟುವೊಲೊಪ್ಪಿರಲಿ ಬಲದೊಳುರ್ವಸಿ ದೇಸಿಗೆ ದೇಸಿಯಾದಿದಳಾ (ಸಂಪದಾ. ೭-೮೭); ನೆಜಗೀ ಬಯಕೆಗಳಂ ತಾನುಪಿದೊಡಂ ತೀರ ದೆಂದು ಕಾಮಿನಿ ಮನದೊಳ್ ಮುಡಿಗಿ ಬಿಸಿದಪ್ಪ ತುಪ್ಪ ಮನುಷ್ಯಯದೆ ತಿರು ನುಂಗಿದಂತೆ ಬಂತಿ ಮನದೊಳ್ (ಭವ್ಯಾಪ್ತ. ೮-೧೦); ಅಕಾಶ ದಲಾಡುವ ಹದ್ದನೊಂದು ಸರ್ಪ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಆದಪ. ೩೫-೧೦೦); ನಂದಿ ನಂಬಿ ಕೆಂದ ನೊಸಳೆ ನುಂಗಿತೆ (ನಂಬರ. ೧೭-೧೫೭); ಕೊಂದ ಹೊನಂ ಕಾಣವಾತಂ ತಿಂದನೋ ವಿಧಿ ನುಂಗಿದುದೊ ಅದಪಂದವಾ ಯೆವು (ಬಸವ. ೨೧-೧೭); ಆರ ದೀಪನ ಜೋಳಬಲದಲಿ ವೀರರಾದ್ರನು ಜಗವ ನುಂಗುವನೋರೆಗೆಡೆಯದಿರಂಬ ಸುರಿ ಸುರಿ (ಕುಪ್ಯಾದ್ಯ. ೧೦-೫೨); ಬಾಳೆಗಳಂ ತಿಮಿ ನುಂಗಿ ನುಂಗಿದಾಗಲೆ ತಿಮಿಯಂ ತಿಮಿಂಗಳ ನಡಂಗುವಿನಂ ತವೆ ನುಂಗಿ ತತ್ತಿಮಿಂಗಳನುಮನಾ ತಿಮಿಂಗಳಿಗಳಂಗಳೆ ನುಂಗಿದುವು (ಶಾಪ್ಯಾ. ೭೬). ೨. ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೆಗಟಿ ಮರೂಢಮಂ ವಸುಧೆ ನುಂಗಿದುದಂ ಸಮಪಾದದಾಸನಂ ಬಗೆಗೊಳೆ ತನ್ನ ಮುಂ ತೆಗೆದ ದಕ್ಷಿಣಮುಖ್ಯಯ ಕರ್ಣಮೂಲದೊಳ್ ಸೋಗಿಯನೆ ಪಾಟಿಯಂ ನೆಲವದಾಳ್ವನ ಕಜ್ಜ ಮ ನೊಕ್ಕು ಸತ್ತರಂ ನುಗುವವೊಲಿದನಂಗಪತಿ ನೆಮ್ಮಿ ನಿಜೋನ್ನತಕೇತು ದಂಡಮಂ (ಗದಾಯು. ೫-೧೦); ನಿಂದ ನೆಲ ನುಂಗುವಡೆ . . . ಬದುಕ ಬದುಡೆ (ತೀರರಾ. ೨-೭-೬). ೩. ತಿನ್ನು; ಸೇವಿಸು: ಧರೆ ವೀಜಂಗಳ ನುಂಗಿ . . . ಹರ ಕೊಲ್ಲಲ್ ಹರ ಕಾಯ್ದನೇ (ಸೋನುಕ. ೨೯); ಲಿಂಗವಿರಹವಾಗಿ ಏನುವನು ನುಂಗಬರದು (ಸಾಹಿಜ. ೧೦೬). ೪. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಪಡಿಸು; ಹಾಳುಮಾಡು; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು: ಈ ಜಗತ್ತಯಮನೋರ್ಮಯ ನುಂಗುವ ಕಾಲರೂಪನುಂ ತೋಟಾದಂ (ಪಂಪಾ. ೯-೬೦); ನೆಲನಂ ನುಂಗಲುಮಂಬುಧಿಜಲಮಂ ತವೆ ತುಳ್ಳಲುಂ ಕುಲಾಚಲಕುಲಮಂ ನೆಲೆಯಂ ಕಿಬಲುಂ ತಾರಾವಲಿಯ ನುದಿರ್ಚಲುಮೊಡರ್ಚದಂ ಚಕ್ರಧರಂ (ಶಾಪ್ಯಾ. ೧೦೮); ಹರಿಯ ನುಂಗಿತ್ತು ಮಾಯೆ ಅಜನ ನುಂಗಿತ್ತು ಮಾಯೆ . . . ಎನ್ನ ಮಾಯವ ಮಾಣಸಾ ಕರುಣೆ (ಮಹಾದೇ. ೪. ೫-೬). ೫. ಕೊಲ್ಲು; ಸಾಯಿಸು; ಸೆಂಹರಿಸು: ಕರಿಯಂ ನುಂಗಿ ಕಳಂಗನಂ ನೊಣೆದ ವರ್ಷಕ್ಕೊಂದು ಗೊಳ್ ಮತ್ತೊಡರದರಂ ಕೋಪದೆ ತಿಂದುಕೇರಡುಗೊಳ್ . . . ಎಂದು ಮಚ್ಚರಿದಿಂದೊವದೆ ಪೊಯ್ದನೆತ್ತಿ ಗದೆಯಂ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಭೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧೮); ಮಾಜಾಂತವರ ನುಂಗದೆ ಮಾಣ್ಣಿ ನಾದರೆ ದಿವಿಜಪತಿತನುಂಗೆ ತಾ ಜನಿಸಿದವನಲ್ಲ (ಕುಪ್ಯಾದ್ಯ. ೪-೩೯); ನುಂಗದೆ ಉಗುಳದ ಮೃತ್ಯು, ಬಸವಂತಿಯನ್ನು ಶ್ಯಾಮರಾಯನಿಗೆ ಮಿಸಲು ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ವೀಪಪ. ೧೧, ೧೪೫). ೬. ಮುಸುಕು; ಮುಚ್ಚು; ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡು: ರಾಯರಿಬ್ಬರ ಮನದ ತಿವಿರದ ತಾಯಿಮನೆಯಂಬೊಲು ತಾ ಪೂರಾಯದಲಿ ನುಂಗಿದುದು ಕತ್ತಲೆ ನಿಮಿಷದಲಿ ಜಗವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪-೩೯). ೭. (ದುಃಖ, ಕೋಪ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು) ಅದುಮಿಡು; ಹತ್ತಿಕ್ಕು; ತಡೆದು ಕೊಳ್ಳು: ನಿಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವವು ಬಹಳ ಸಿಟ್ಟಿನದಿದ್ದರೆ, ಕೈಲಾದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆ ಸಿಟ್ಟು ನುಂಗುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನ ಮಾಡಿರಿ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೬); ಪಾಂಡೂ ಅದನ್ನು ರಾಜಪ್ಪನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಉಸಿರಿದ್ದ. ರಾಜಪ್ಪ ಅದನ್ನಾ

ನುಂಗಿದ್ದ (ವೀಪಪ. ೧೧, ೧೪೦). ೮. (ಆಲಂ) (ಪರರ ಸ್ವತ್ತು, ಹಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಎತ್ತಿ ಹಾಕು; ಲಪಟಾಯಿಸು; ತಿಂದು ಹಾಕು: ಅತನಿಗೆ ನಂಬಿಕೆ ಮೇಲೆ ಮಡ್ಡು ಕೊಟ್ಟರೆ ಪೂರ್ವ ಹಣವನ್ನು ನುಂಗಿಬಿಟ್ಟ (ರೂಢಿ).

ನುಂಗಲಾರದ ಗುಳಿಗೆ = ಸಹಿಸಲಾಗದುದು: ಯಾವ ಸಮಾಜ ವನ್ನು ತಾನು ಗೌರವಿಸುವುದಿಲ್ಲವೂ ಅಂಥ ಸಮಾಜದ ಜನರಂದ ಸಹಾಯ ಯಾಚನೆ ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ನುಂಗಲಾರದ ಗುಳಿಗೆಯಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೩೩). ನುಂಗಲಾರದ ತುತ್ತ = ೧. ನಿಭಾಯಿಸಲು ಆಗದ ಮಾತು ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯ: ಭಾಗೀರಥಿಗೆ ಕಮಲವ್ವನ ಮಾತು ಗಳು ನುಂಗಲಾರದ ತುತ್ತಾದವು (ಭಾರಥ. ೧೭). ೨. ಅರ್ಥಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಕಷ್ಟವಾದುದು: ಕುಮುದಾ, ಅವನಿಗೆ ನುಂಗಲಾರದ ತುತ್ತಾದಳು (ರೂಪಪ. ೧೪೪). ನುಂಗಿಕೊಳ್ಳು, ನುಂಗಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಎತ್ತಿಹಾಕು; ಲಪಟಾಯಿಸು: ಎಮ್ಮ ಭಕ್ತರು ಕೊಟ್ಟ ಪಾತ್ರೆಯಂ ಪಿಡಿತಂದು ತಮ್ಮ ವಶದೊಳು ಕೊಟ್ಟು . . . ಇಂಸಲ್ಪದಂ ಕೊಂಡು ಮೌನದಿಂದಿರ್ಚಪರು ಹಿರಿಯರಿ ಪಾತ್ರೆಯಂ ನುಂಗಿಕೊಂಡಿರ್ಚರು (ತಿರು. ದೇ. ೧೬-೬); ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲವ ನುಂಗಿಕೊಳಲೆನವರು (ಪುರಂದ. ೧-೨೪-೨). ೨. ಕಬಳಿಸು; ನುಂಗು: ಏನೇ! ನುಂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೆ ದುರುಗುಟ್ಟುತ್ತಿರುವೆ! (ಮಂತ್ರ. ೫೫-೧೬). ೩. ಹತ್ತಿಕ್ಕು; ಅದುಮಿಡು: ತಂದೆಯ ಸಾವಿನ ಪೋರಸಂಕಟವನು ನುಂಗಿ ಕೊಂಡೆನು ಹೇಗೊ ಒತ್ತಿ (ಇಂಜಾಪ. ೨೩-೩); ನುಂಗಿಕೊಂಡ ಸಂಕಟ ಬೆಂಕಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು (ವಚನಾ. ೧೨೧); ಇಬ್ಬರೂ ರೋಷವನ್ನು ನುಂಗಿ ಕೊಂಡು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು (ಒಡಕ. ೨೨). ನುಂಗಿ ನೀರ ಹಿಡಿ = ನಾಶ ಮಾಡು; ಹಾಳುಗಡೆವು: ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಒಂದು ಜೀವಾ ಹೊಡದದ್ದ ಸಾಕು. ಇನ್ನೊಂದು ಜೀವಾ ದಾದಾನದು; ಅದನ್ನೂ ಒಂದು ನುಂಗಿ ನೀರ ಹಿಡಿದರ ದೇವರ ಮುಂದೆ ಏನ ಜವಾಬ ಕೊಡುವ್ಯತಿ? (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೧೩೧). ನುಂಗಿ ನೀರ್ಗುಡಿ, ನುಂಗಿ ನೀರು ಕುಡಿ = ೧. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನುಂಗಿಬಿಡು: ಬಿಸು ಗದಿರನ ನುಂಗಿ ನೀರ್ಗುಡಿದವಿರಾಕ್ಷಯ ಮಸ್ತಕದ ಬೈತಲೆಯ ಅಸಿಯ ಚಂದ್ರಾಂಕಿತವೆಂಬಂತೆ ಸಂಜೆಗೆಂಪೆಸದುದು (ಮೋಹಪ. ೨೭-೨೨). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣ ಹಾಳುಮಾಡು: ಕೆಂಗಿಡಿಗಜೆಯತ್ತಿ ಪರಿತಂದು ಮದನನ ನುಂಗಿ ನೀರ್ಗುಡಿದುದು (ಮೋಹಪ. ೩೮-೨೦); ಮೊಗಲ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅವರು ಎಂದೋ ಕಬಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರಲ್ಲದೆ ಪೇಶ್ವೆಯರ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ನುಂಗಿ ನೀರು ಕುಡಿದಿದ್ದರು (ಪ್ರಬಂಧ. ೫೪). ನುಂಗಿ ನೋಣೆ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಾಳುಮಾಡು: ನಾಳೆಯೊ ನಾಡಿದೊ ಕಾಲನ ಧಾಟಾಯವಂ ನುಂಗಿ ನೋಣೆಗುಗುಂ ಶರಣಾರಿಂದಾರೋಚಂ ಗೆಯ್ಯದೆ ದಿಟಬಾಟಂದುಹಿ ಬಿಟಿತು ಬೀಗುವರ್ಗೇಯ್ಯಂ (ಶಬ್ದಾ. ೪೬೪ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ನುಬ್ಬು, ನೊಣ್ಣು; ತುಳು. ನುಂಗು; ಕೋತ. ನುಂಗ್; ತೊದ. ನುಗ್; ಮಲ್ಟೊ. ನುಂಗಿ]

ನುಂಗೊ, (ನಾ). ಅವರಣ; ಮುಸುಕು: ನೇರಗುಯಸರಸಿ ಕಂಡ ರದ ನೋಡುವನು ಇಲ್ಲದಿರೆ ಕಳ್ಳಲೆಯ ನುಂಗಿನೊಳಗಾಂ ಸೇರಿತ್ತೊಳಿಸಿ ಪೋಗುವನು (ವೀಗೀ. ೧೯-೨೦).

[<ನುಂಗು]

ನುಂಗು, (ನಾ). ೧. ತಾಳೆಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ. ೨. ತಾಳೆ ಕಾಯಿಯೊಳಗಿರುವ ಎಳೆಯ ಕೊಬ್ಬರಿ: ಕಾಯಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ದುಂಡು . . . ಚಪ್ಪಿ ನೊಳಗಡೆ

ಎಳನೀರು, ಎಳಕೊಬರಿ; ಎಂದರೆ 'ನುಂಗು', 'ತಾಟನುಂಗು' (ಜಸು. ೩೩೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ನುಣ್ಣು; ಮಲ. ನೂಣ್ಣು; ತೆಲು. ನುಂಗು] ನುಂಗುಂಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಬಳಿಸುವಂತೆ ನೋಡುವ ನೋಟ; ಬಿರುನೋಟ; ಏನೇ! ನುಂಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೆ ದುರುಗುಟ್ಟುತ್ತಿರುವಂತೆ. ನುಂಗುಂಗಣ್ಣು ಮೆಲ್ಲವೈ! (ಮಂತ್ರ. ೫೫-೧೭).

[ನುಂಗು + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ)]

ನುಂಗುರುಳು 'ನುಣ್ಣುರುಳು' ನೋ.

ನುಂಗುಹ (ನಾ). ಕಬಳಿಸುವುದು; ನುಂಗುವಿಕೆ: "ಗೀರ್ಣಾ, ಗಿರೀ-೨ ನುಂಗುವಿಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೫೪); ಇದು ಬಾಯೊಳಗಣ್ಣು ಹೇವರಿಸಿದ ಮತ್ತೆ ಇನ್ನಾವ ತಾವಿನಲ್ಲಿ ನುಂಗುಹ (ಸಕಪ. ಬಾಬೂಮ್. ೫೫೯-೨೬) [ನುಂಗು + ಹ (=> -ಪ್ಪ)]

ನುಂಗೋರಳ್ 'ನುಣ್ಣೋರಳ್' ನೋ.

ನುಂಗೋಲೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). (?): ತಿಳುವಿಪ್ಪಲಮಾಗರೆ ಗೋಜುಳದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿದ ಪಾಳುಚೆಯ ಬೀಜಮುಮಿಪ್ಪಳಮಾಗರೆ ತಿಂದೊಡೆ ನುಂಗೋಲೆ ವಡಿ(ರಿ)ಸುವ ತುಜಾ ಕೆಲಂಕಿನೆಸಕಂ ಮಾಣ್ಣುಂ (ಗೋಕೋಪ. ೯-೧೧೨). [ನುಂಗೋಲೆ + ವಡಿಸು]

ನುಂಚೆರ 'ನುಣ್ಣೆರ' ನೋ.

ನುಂಪಡರ್ 'ನುಣ್ಣಡರ್' ನೋ.

ನುಂಪಿಡಿ 'ನುಣ್ಣಿಡಿ' ನೋ.

ನುಂಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸುಗೊಳಿಸು; ಮನೋಹರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಸಂಪಗಿಯೊಳು ಮುದಿವಾಳ ಬೆರೆದ ಕಂಪ[ಪು] ನುಂಪಿಸೆ ಮನಕುತ್ಪದವ ಸೊಂಪಾದವಿಳಿಯಳಾರಿಗನ ಸವಿಯಂತೆ ಇಂಪುದೋಜು ವುದು ಕೇಳ್ದರಿಗೆ (ಅಬ್ಬಲಾ. ೧-೧೪). [ನುಂಪು (<ನುಣ್ಣು) + -ಇಸು]

ನುಂಪು 'ನುಣ್ಣು' ನೋ.

ನುಂಪುದೊಡೆ (ನಾ). ನುಣ್ಣುಪಾದ ತೊಡೆ; ನಯವಾದ ತೊಡೆ: ನುಂಪುದೊಡೆ ಬಾಳೆಗಳ ಪೊಕ್ಕುಳೆ ಕೊಳಂಗಳ . . . ತೋರೆ ಸೋಮಂಜಿ ನವಿಲು ಕಾಗಲಾ ಸತಿಯರೆಂದೆಂಬ ಚಿಲ್ವಿದಿದ ಜಂಗಮವನಂ ಸ್ಥಾನರವನಕ್ಕೈದುವಂತೆ ವನಮಂ ಪೊಕ್ಕರು (ಚಿ.ಪು. ೪೫-೩೪).

[ನುಂಪು (<ನುಣ್ಣು) + ತೊಡೆ]

ನುಂಪುವಣೆ (ನಾ). ನುಣ್ಣುಪಾದ ಹಣೆ; ಚಿಲುಪಾದ ನೊಸಲು: ಕೆಂಪೇಜಾದರಳ್ಳಣ್ಣು ಕಡೆಪರೆದ ಕುರುಳಾಂತ ನುಂಪುವಣೆ ಮಸುಳ್ಳ ತಲಕಂ . . . ಕೆದಜಾದ ಏಜಿಯ ಸುರತಾಂತೆಯರ್ ದೇವಕಾಂತೆಯರ್ ಬರುತಿರ್ದರು (ಚಿ.ಪು. ೧೯-೨೫). 'ನುಣ್ಣಿಣೆ' ಪರಾ.

[ನುಂಪು (<ನುಣ್ಣು) + ಪಣೆ]

ನುಂಬೆರಳ್ 'ನುಣ್ಣೆರಳ್' ನೋ.

ನುಂಬೆಳಗು 'ನುಣ್ಣೆಳಗು' ನೋ.

ನುಕಸಾನಿ 'ಲುಕ್ಕಾನು' ನೋ.

ನುಕಸಾನು 'ಲುಕ್ಕಾನು' ನೋ.

ನುಕ್ಕಾನು 'ಲುಕ್ಕಾನು' ನೋ.

ನುಗಿಸು 'ನೂಂಕಿಸು' ನೋ.

ನುಗುತೆ (ನಾ). ಹೊಗುವಿಕೆ; ಪ್ರವೇಶ: 'ನುಗುತೆಗಂಡಿ' ಪರಾ.

[<ನುಗು + ತೆ]

ನುಗುತೆಗಂಡಿ (ನಾ). ಹೊಗುವ ಕಂಡಿ; ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಕಂಡಿ: ಒಗುವ ನೆತ್ತರ ಸುಂಪ ಬಾಣದ ನುಗುತೆಗಂಡಿಯ ಮೆಯ್ಯ ಭೀಮನ ಬೆಗಡು ಮೊಳಿತುಡು ಗುರುಳನೂಭವನೆಚ್ಚ ಸಫಲಜನ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೪). 'ನುಗುಳುಗಂಡಿ' ಪರಾ. [ನುಗುತೆ + ಕಂಡಿ]

ನುಗುನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು; ೧೧ ಈಗಿನ ಮೈಸೂರುಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೆಗ್ಗಡದೇವನಕೋಟೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನುಗು ನದಿ ಹರಿಯುವ ಪ್ರದೇಶ: ಶ್ರೀಮದಜ್ಞಪ್ರಸರಂ ನುಗುನಾಡು ನವಲೆನಾಡುಮಾನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಳ. IV, ಪು. ೧೦೩-೫; ಸು. ೨೧೦); ಕುದಿಯರಾಭರಣಂ ನುಗುನಾಡ ರಾಮನೆನ್ನಡೆ ಕಲಿಕಾಲ ಕರ್ಣ (ಎಳ. IV, ಪು. ೧೪-೬; ೧೦೫). [? + ನಾಡು]

ನುಗುಳ್, ನುಗುಳು, ನುಗುಬ್ಬ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರವೇಶಿಸು; ಹೊಗು: "ನುಗುಳ್ - ದ್ವಾರಪ್ರವೇಶೇ" (ಕಮಠಾ); ಅಂತು ಸೊಗಯಿಸುವ ವನವೇದಿಯ ನಾನಾವುಡೆಮಯ್ಯೂಟಮಾಲಾವಿರಾಜಿ ತೋತ್ತುಂಗತೋರಣದ್ವಾರದಿಂದಂ ನುಗುಳ್ಳು ವನವೀಧಿವಿದಿದು ಬಂದು (ಅಜಿಪು. ೧೩-೧೧ ಪ); ಮಕರತೋರಣಮಂ ನುಗುಳ್ಳು ಪೋಗಿ . . . ಕರುನಾಡದ ಬಾಗಿಲನೆಯ್ದಿವೆಂದು (ಚಾಂಕಿಪು. ೩-೧೯ ಪ); ಸೊಗಯಿಪ ತಳದೋರಣಮಂ ನುಗುಳುತ್ತಂ ಪಲರ ಪರಕೆಯಂ ಕೈಕೊಳುತುಂ . . . ಎಯ್ದಿದಂ ನನೆಗಡೆಯಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೯೪). ೨. ಇಕ್ಕುಟ್ಟುದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನುಸುಳು, -ತೂರು: ಸಂತಸದೆ ಮೈಮುಜೆಡು ಕೂಡೆ ಕುಣವಜ್ಜರಿಂ ಅಂಜವರ ಕಾಲೆಡೆಗೊಳ್ ನುಗುಳ್ಳು ಗುಜ್ಜರಿಂ . . . ಕರಮ ಕಣ್ಣೆಸೆದುದು ನರೇಂದ್ರಭವನಾಂಗಣಂ (ಅಜಿಪು. ೪-೧೭ ರಗ). ೩. ನುಣುಚಿಕೊಳ್ಳು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಘನಸ್ವೂಪ ನೊಳಬಗಿಯ ಉದ್ದಿಸಮನಂತುಂ ತಪ್ಪಿಸುತೆ ನುಗುಳಲ್ ದಾರಿಯೆನಗಾವು ದಿನ್ ? (ಬದ್ಧಪು. ೪೭-೧೦೪೦). ನುಗುಳು: ೧. ಮಣಮಾಡ ಕುರುಜು ಪತಾಕೆ ವಿಚಿತ್ರತೋರಣಗಳ ನುಗುಳುತೆಯ್ದುಂದು (ಭರಣ. ೩೯-೨೬). ೨. ನುಗುಬ್ಬ: ೧. ಆರೊನ್ನರಿದಕ್ಕೈ ವಕ್ರಂ ಬನ್ನಳಿದು ನಡೆಯಿಸೆಮೆನ್ನಡೆ ಸಿರಿವಾಗಿಲರಿಸಿಟ್ಟು ನುಗುಬ್ಬು ಪೋದವನತಮನಳಿದ ಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕುಂ (ಸಾ.ಕಾ. XI-೧, ೭೫-೨೫; ೧೦೪೨). 'ನುಸುಳ್' ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ನುಬುವು, ನುಬ್ಬಿ; ಮಲ. ನುಬಯು, ನೂಳು; ತುಳು. ನೂರು]

ನುಗುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೂರಿಸು; ನುಸುಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ನಿನ್ನ ಸೊಮ್ಮಿನ ಬೀಳಾ ಬಿಪ್ಪಣಗಳನ್ನು ನುಗುಳಿಸಿ ಭಾರಮಾಡಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಗೆ ಕೆಡದದೆ, ತಕ್ಕ ತೆರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ಅರಿವಾಯ್ತೆ ? (ಬಿಟ್ಟಲ. ೭೭-೧೯). [ನುಗುಳ್ + -ಇಸು]

ನುಗುಳು 'ನುಗುಳ್' ನೋ.

ನುಗುಳುಗಂಡಿ (ನಾ). = ನುಗುತೆಗಂಡಿ: ಹೊಗಿಸಬೇಡಾರುವನು ಕಣ್ಣಾದಿಗಳು ಮೊದಲಾಗೆಂದು ದಡ್ಡಿಯ ನುಗುಳುಗಂಡಿಯ ಕಾಹ ಕೊಟ್ಟನು ತನ್ನ ಬೇಹವರ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೧೭); ತೆಗಸಬೇಹುದು ತರಣದಿಂಬವ ತಗುಳ್ಳು ತಿಮಿರವ ಏಮ್ಮ ಹಂಗಿನ ನುಗುಳು[ಸಾಂ. ೪] ಗಂಡಿಯ ನುಸುಳುದಲೆಗನೆ ಮರಳಿ ನೀವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೧೭).

[ನುಗುಳು (<ನುಗುಳ್) + ಕಂಡಿ]

ನುಗುಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). = ನುಗುಳ್ ೨: "ನುಗುಳ್ಳು - ಸೂಕ್ಷ್ಮದ್ವಾರ ಪ್ರವೇಶೇ" (ಕಮಠಾ). [ನುಗುಳ್ + -ಟ್ಟು]

ನುಗುಬ್ಬ 'ನುಗುಳ್' ನೋ.

ನುಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಚೂರು; ಭಿದ್ರ; ತುಂಡು: 'ನುಚ್ಚುನುಗ್ಗಡಿ' ಪರಾ. [ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗು) + ಕಡಿ]

ನುಗ್ಗರಿ (ಕ್ರಿ). ಚೂರುಚೂರಾಗಿ ಮಾಡು; ನಾಶಮಾಡು; ಪುಡಿಮಾಡು: ಭರದಿ ರಥದ ಚಕ್ರಗೊಂಡು ತಿರುಡುತಿಸಜಗರಗಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದು ರಥ ತುರಂಗ ನುಗ್ಗರಿದ ನಿಮುಪದೀ (ಅಭಿ. ೧೫).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗು) + ಅರಿ]

ನುಗ್ಗರೆ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಗೊಳಿಸು ; ಛಿದ್ರಮಾಡು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಇವು ತೊಂದರೆ 'ಅಜಾಕೋಳಿ'ಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೋಧಿರಾಜವಂಶಗಳನ್ನು ನುಗ್ಗರೆದವನೆಂದರೆ ಪರಶುರಾಮನು (ನಾಡೋಜ. ೧೫೯).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ಅರೆ.]

ನುಗ್ಗಾಟ (ನಾ). ಗುಂಪಿನ ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ನೂಕುತ್ತಾ ಮುಂದೆ ಸರಿಯುವಿಕೆ ; ನೂಕುನುಗ್ಗಲು : ಗುಂಪಿನ ನುಗ್ಗಾಟದಿಂದ ಅವರ ಕರ್ಣಪಲ್ಲವಗಳು ಹಾರುತ್ತಿದ್ದವು (ಪಾಣಿ. ೧೨).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಗುಗ್ಗು) + ಅಟ]

ನುಗ್ಗಿ 'ನುಗ್ಗಿ' ನೋ.

ನುಗ್ಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಲವಂತದಿಂದ ಒಳಹೋಗಿಸು ; ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ನುಗ್ಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಬಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲೂರುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಂಡಕ್ಕರು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ಜನರನ್ನೂ ಬಸ್ಸಿನೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿಸಿದ (ರೂಢಿ). [ನುಗ್ಗು (<ನುಗುಗ್ಗು) + ಇಷು.]

ನುಗ್ಗಿಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಪೂಗ ತ್ಯಾಗ ಹೇರಳ ಹೊಂಗೆ ನುಗ್ಗಿಳಂ ಗನ್ನೇರಳೆ (ಸಿದ್ಧಕಾ. ೬-೧೬).

[೧೨ ಇದು 'ನುಗ್ಗಿಳ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದೆ ?]

ನುಗ್ಗು, 'ನುಗುಗ್ಗು' ನೋ.

ನುಗ್ಗು, 'ನುಜುಕು' ನೋ.

ನುಗ್ಗು, (ನಾ). ನೂಕಾಟ ; ನೂಕುನುಗ್ಗಲು : ನುಗ್ಗಿನಲೆಡೆಗುಡದೆ ನಿಂದು ಮೊನೆಗೊಡಿದನುಮಿ ಹಿಗ್ಗಿ ಪೆಟಸಾರದಿಂ (ಹದ್ದಾರ. ೬-೩೯).

[<ನುಗುಗ್ಗು]

ನುಗ್ಗು, 'ನುಜುಗ್ಗು' ನೋ.

ನುಗ್ಗು ಗಲ್ (ನಾ). ಚೂರುಚೂರಾದ ಕಲ್ಲು : ಗುಗ್ಗುರಿಗಲ್ಲುಂಜು ಗಲ್ಲು ಮೂಡಿ ಬೆಟ್ಟ ನುಗ್ಗುಗಲ್ಲು ದುರೆಗಲ್ಲುಗಳ ಮೊಗ್ಗರದೊಳ್ಳಾಡ ಬಾರದು ಬಲು ದುರ್ಗವದಿಗಳಸುರೇಂದ್ರ (ಕುರಾಣಂ. ೨೦-೯೬).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ಕಲ್.]

ನುಗ್ಗು ಗುಟ್ಟು 'ನುಗುಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ನುಗ್ಗುಗೆಯ್, ನುಗ್ಗುಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪುಡಿಮಾಡು ; ಚೂರು ಮಾಡು : ದಿಂಯ ಸೊಜ್ಜಿಗೊಳಂಗಳರವಳಿಯಂ ಮಾಡಿ ಬಳಕ ಬೇಯಿಸಿ ನುಗ್ಗುಗೆಯ್ ಕರ್ಪೂರವುಡಿಯ ತಳಿದು ದೀಪದ್ರಾಕ್ಷಿ ಪಿರ್ಜೂರ ಪಣ್ಣು ಕೆನೆಮುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಪುಳಿದು ರೊಟ್ಟಿಯ ಮಾಡಿ (ಸೂತಕಾ. ೧-೧೫). ನುಗ್ಗುಗೈ : ೨. ಧ್ವಂಸಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಸಗರಸುತರೊಳುಂ ಬಗಿದೀ ಮಹೀತಳವ ಮೊಗವ ಕಂಡವರುಗಳ ನುಗ್ಗುಗೈದಪರ್ (ಪಂಕಾಂ. ೧-೧೪-೫೮).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ಕೈಯ.]

ನುಗ್ಗುಗೈ 'ನುಗ್ಗುಗೆಯ್' ನೋ.

ನುಗ್ಗುನುರಿ 'ನುಗುನುರಿ' ನೋ.

ನುಗ್ಗುನುಸಿ (ನಾ). ಜರಫುರಿತವಾದುದು ; ಜೀರ್ಣವಾದುದು ; ಚೂರುಚೂರು ; ಪುಡಿಪುಡಿ : ನೊಸಲು ಸೀಸಕ ನುಗ್ಗುನುಸಿ ಬಂಧಿಸಿದ ಸರಪಳಿ ಹಿಳದವೆಂಬಲದಸಕ ನಿಂದುದು ಪಾರ್ಥನೆಚ್ಚನು ಪೈರಿಮೋಹರವ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೦-೩).

ನುಗ್ಗುನುಸಿ ಮಾಡು = ಜರಫುರಿತಗೊಳಿಸು : ಧ್ವಂಸ ಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಮುಗ್ಗಿ ಪೀಳುವ ಪಾಯದಳವನು ನುಗ್ಗುನುಸಿ ಮಾಡಿದನು ರಕುತದ ಸುಗ್ಗಿಯಾದುದು ಶಾಕಿಭೂಯಾಗಿ ಕಳವ ಕೌಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿ. ೪-೪೬) ; ಹೊದಜ ಹೊರಳಿಸಿ ನುಗ್ಗುನುಸಿ ಮಾಡಿದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನದ ಭನಸಂಪದದ ಸೋಗಿನ ವಿವಿಧ ಗುಲ್ಮಲತಾವಿಕಾನಕವ

(ತೊರಣ. ೫-೪-೪). ನುಗ್ಗುನುಸಿಯಾಗು = ಅಜಿಗಿಜಿಯಾಗು ; ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಮುರಿದು ಮಂದರಗಿರಿ ಪಯೋಧಿಯ ತೆರೆಗಳನು ತುಳುವಂತೆ ರಿಪುಮೋಹರವನರೆದುದು ನುಗ್ಗುನುಸಿಯಾಯ್ತು ಪಿಳ ತಳತಂತ್ರ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿ. ೩-೧೪) ; ಬಸವಳಿವೈ ಪೊಯ್ತೆ ದಯಾಣು ಮೈ ನುಗ್ಗುನುಸಿಯಾಗಿ ಜಡರು ಕೊಡುವರು (ಭರಣ. ೧೦-೧೩೬) ; ನಿಗ್ಗವ ದೋಳೇಡಿಜಾಯ ಕುಲಸರ್ಪತಂಗಳೂಂ ನುಗ್ಗುನುಸಿಯಾಯ್ತು (ಚಿಟಪ. ೨೪-೧೦). [ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ನುಸಿ.]

ನುಗ್ಗುನುಜಿ 'ನುಗುನುಜಿ' ನೋ.

ನುಗ್ಗುನೆರೆ (ನಾ). ನುಗ್ಗಿ ಬರುವ ಮಹಾಪೂರ ; ಹುಚ್ಚು ಪ್ರವಾಹ : ಅವುಡಾ ಪಡೆ ಸೇನಿ ಕೆಡದೆ ಅಣೆಟ್ಟು ನೊಡ್ತುವುದು ತಂದು ? ಆ ನುಗ್ಗುನೆರೆಗಿದಿರ್ ನಿಂದು (ಪಾರಸ. ೬-೧೨೬).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಗುಗ್ಗು) + ನೆರೆ (<ನೆಜಿ)]

ನುಗ್ಗುಮೊನೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧ ಅಥವಾ ಆಕ್ರಮಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದಾಗಿ ನುಗ್ಗಲು ನೇಮಕವಾದ ಸೈನ್ಯ ; ಮುಂಚೂಣಿಯ ದಳ : "ಆಕ್ರಮಣದ ಮುಮ್ಮೊನೆ, ನುಗ್ಗುಮೊನೆ" (Spearhead. ಇಂಕ೯೬).

[ನುಗ್ಗು (<ನುಗುಗ್ಗು) + ಮೊನೆ.]

ನುಗ್ಗು ಪೊಯ್ (ಕ್ರಿ) ಪುಡಿಯಾಗುವಂತೆ ಬಡಿ ; ಹುಡುಗುಟ್ಟು ; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸು : ದ್ವೀಪಾಂತರಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೋಗಿಯಾ ರಥನೂಪುರಚಕ್ರ ವಾಳವನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದಾ ವಜ್ರಖರ್ಚರವನು ಕೋಪಾಟೋಪದಿಂದ ನುಗ್ಗು ಪೊಯ್ತು (ಸೇವಿಸಂ. ೨೬-೪೬). [ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ಪೊಯ್.]

ನುಗ್ಗಿ, ನುಗ್ಗು, ನುಗ್ಗಿ (ನಾ). ಬೊಳ್ಳಾದ ಕಾಂಡವನ್ನುಳ್ಳ, ಸಣ್ಣಗೆ ಉದ್ದವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ; ೧೨ ಇದರ ಸೊಪ್ಪು ಮತ್ತು ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತರಕಾರಿಯಾಗಿ ಬಳಸು ತ್ತಾರೆ : ಸಮನಿಸಿ ವಕುಳದ ಬೇರಿಂದವರ್ಕೆ ಮೇಣ್ ಗುಂಜಿ ನುಗ್ಗಿ ಯಜ್ಜುಗೆಯೆಂಬಂತಿನವಾಂವವರ್ಕೆ ಬೇವಿನ ತೊವಣಂ ತೆಗೆದೊಡೆ ಕೈವೆಗಿಟ್ಟು ನಿಡಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಜ. ೪-೨೫) ; ಎಲವಂ ಪಾದರಿ ಹಾಲೆ ನುಗ್ಗಿ ನಿರಸಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩) ; ಪ್ರಳಯಗಾಳಿಯ ತೊಡಿ ತೆಂಗನು . . . ಎಳೆಯ ಸೇಜಾಳಿ ನುಗ್ಗಿ ಮಾವನು ಕೋಪದಿಂದದಿದ (ಕಾಂಕಾ. ೧೧-೧೪) ; ಸೋರೆ ಬಸಲೆ ನುಗ್ಗಿ [ಪಾಂ. ೧೧] ಕುಯಿಕೇರೆ ನಜುವಲು ಹಜುಬೆ ನೊದಲಾದ ಹಸುರು ಸೊಪ್ಪು . . . ಉಕ್ಕರಿಸಿ (ಸೂತಕಾ. ೪-೩೩) ; ಮಂದರಗಿಯನೆತ್ತುಪಡೆ ನುಗ್ಗಿಯ ದೊಣ್ಣೆಯಿಂದ ಮೀಂಟಿದೇಳುವುದೆ (ದೋಹತ. ೨೯-೩೪). ನುಗ್ಗಿ :

"ನುಗ್ಗಿಯೆನೆ ತಿಗ್ಗುವಕ್ಕುಂ" (ಮಂಕಾಂ. ೩೬-೧೬) ; ಸವನಾಗಿ ನುಗ್ಗಿ ಬಡೆ ಸಾಸಿನೆ ಮೂಲಗೆ ಕರಿಯ ಬನ್ನಿ ಎಂಬಿವಿನಹಣಿ ಬೀಜವನಾವ ತಕ್ರ ದಿಂದರೆದು ವಿಲೇಪಂಗೆಯ್ ಕಳೆಗುಮವು ಗಂಟುಗಳಂ (ಲೋಕೋಜ. ೯-೧೨೬) ; ನುಗ್ಗಿಯುಳ್ಳಿಯೆಂಬವನೆಂತುಂ ಮೆಲಲಾಗದೆಂದು ಪೇಟಾ ಪುಳಿನತ್ತರ ಮಾತುಗೇಳಲಾಗದು ಚಿದುರಂ (ಸಪ್ತ. ೧೪-೧೪೪) ; ನುಗ್ಗಿಯ ಬಸಕ್ಕೆ ಗುಟ್ಟು ಕೋಗಿಲೆಯೆಂಬಂತೆ (ಭರಣ. ೬-೨೨೯) ; ಇರೆ ಮುಳ್ಳುಸೌತೆ ನುಗ್ಗಿಯ ಪರ ಬೀಜಂ ಸ್ವಂಧವಾನ್ವಿತಂ ಮೇಣ್ ಕೊತ್ತುಂಬರಿ ತಕ್ರಂ ಕುಡೆ ಗೋಧಿಯ ಗರಕಕ್ಕುಪವಿಷವಿದಲ್ದೆ (ಮುದ. ೨-೧೬೧) ; ತುಲಸಿಯ ನುಗ್ಗಿಯ ತಗ್ಗಿಯ ಬೆಳೆದಾವುದಲವಗೆಯ . . .

ಸೇಕಂಗೆಯ್ ಪತ್ತಸೇಕಂ ದಿವ್ಯಂ (ಅಶ್ವ. ೧೦-೨೧). Δ ನುಗ್ಗಿ :

"ಮೋಚಕ : = ನುಗ್ಗಿಯಂ, ಬಿಟ್ಟುಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೧೩).

ನುಗ್ಗಿಕಾಯಿ, ನುಗ್ಗಿಕಾಯಿ = ನುಗ್ಗಿಯ ಗಿಡದ ಕಾಯಿ : ನುಗ್ಗಿ ಬಾರದವನಿಗೆ ನುಗ್ಗಿಕಾಯಿ ಮದ್ದೆ ? (ಗಾಡ) ; ಸಮ್ಮ ಮನ್ಯಾಗ ನುಗ್ಗಿಕಾಯಿ ಕಾರಬೇಳೆ ಮಾಡೇನಿ (ಜಿನ್ಸು. ೬೦. ೬೨). ನುಗ್ಗಿಗಿಡ, ನುಗ್ಗಿ

ಗಿಡ = ನುಗ್ಗೇಯ ಗಿಡ : "ನುಧುತಿಗ್ರಾಃ, ಅಸೌರತ್ವಃ - ಕೆಂಪುಹುಪ್ಪು ಗಳುಳ್ಳ ನುಗ್ಗೇಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯); "ನುಧುತಿಗ್ರಾ - ನುಗ್ಗೇಗಿಡ" (ಗಂಗಾಧ. ೨೪೯). ನುಗ್ಗೇಮರ = ನುಗ್ಗೇಗಿಡ : "ಶೋಭಾಂಜನಃ, ತಿಗ್ರಾಃ, ತೀಕ್ಷ್ಣಗಂಧಕಃ, ಅಕ್ಷೇಬಃ, ಮೋಚಕಃ - ನುಗ್ಗೇಮರದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೯); ನುಗ್ಗೇಮರ, ಮೋಚಕಮರ (ಮೃಶ್ವಿಗ. ೫೫-೧೦೯೮). ನುಗ್ಗೇಸೊಪ್ಪು, ನುಗ್ಗೇ ಸೊಪ್ಪು - ನುಗ್ಗೇಯ ಎಲೆ : ನುಗ್ಗೇಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಮೆಣಸು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಣ್ಣನಾಗಿ ಅರೆದು ಮಂಡಗೆ ಲೇಪಿಸಲು ಮಂಡಗೇನೇವು ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೦); ಮೇಲೆ ಕಸಕಸಿಯಾಗಿ ನುಗ್ಗೇಸೊಪ್ಪುಗಳನ್ನು . . . ಬಿಟ್ಟು ನಾ ಗುರುವರಂ (ನುಜಾ. ೧೧-೩೫).

[ದೇ. || ತುಳು. ನುಗ್ಗೇ, ನುಗ್ಗೇ]

ನುಗ್ಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೂರಾಗು; ಪುಡಿಯಾಗು; ಹಾಳಾಗು : ಬಿದ್ದು ಬೀಳು ಕುಂಭಾಂಜನವರೂಢ ನುಗ್ಗೇದ್ದು ಪ್ರತಿರೂಪವೂ ಕದ್ದೊಯ್ದ ಬಿಳರಾಯ ಕ್ರಿಶ್ನಾಲದ ಹೆದ್ದೈವವ ಹೇಜಾದನು (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೫). ೨. (ಆಲಂ) ಸೋಲು; ಪರಾಭವಗೊಳ್ಳು : ತಡೆಯದೆ ತಳಕಂತ್ರ ನುಗ್ಗೇದ್ದೂಡೆ ಕಟ್ಟಿಕಡೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆ ಸಿಕ್ಕಬೇಕು (ಮೋಹತ. ೯-೨೬). [ನುಗ್ಗು (<ನುಜುಗ್ಗು) + ಏಳು (<ಬಿಳು)]

ನುಗ್ಗೊತ್ತು 'ನುಗ್ಗೊತ್ತು' ನೋ.

ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ(ನಾ). ತುಂಡಾದ ಅಕ್ಕಿ; ಕಡಿಯಕ್ಕಿ; ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚು : ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ ಮೊಳೆಯ ಬಿಲ್ಲು ಸತ್ತ ಮರ ಎಳೆಕಬಿಲ್ಲು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೬-೪೦೩); ಅಚ್ಚಕ್ಕಿ ಇದ್ದಾಗ ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ ಹಂಗೇನು? (ಹಳ್ಳಿಯ. ೯೬).

[ನುಚ್ಚು + ಅಕ್ಕಿ]

ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚಿನಂತಿರುವ ಚಿಕ್ಕಹಲ್ಲು : 'ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ಲ' ಪರಾ. [ನುಚ್ಚಕ್ಕಿ + ಪರಾ]

ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ಲ (ನಾ). ಅಕ್ಕಿಯ ನುಚ್ಚಿನಂತಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಹಲ್ಲುಳ್ಳವನು : ಕುಸಿಗೊರಲಂ, ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ಲಂ, ಕೆಂದಲಿಯಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧೧ ಉದಾ). [ನುಚ್ಚಕ್ಕಿವಲ್ + -ಅ]

ನುಚ್ಚು, ನುಚ್ಚು (ನಾ). ೧. ಪುಡಿ; ಚೂರು; ಕಡಿ : ಮುಗುಳು ವಾಳಿಯ ಹೊಡೆಯ ನುಚ್ಚು[ಸಾ. ೧೦. ನೂಚು]ಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಪೂಗರು ಹೋದಂತೆ ಸುಣ್ಣದ ನೀರಿನಂ ಕುದಿಸಿ ತೆಗೆದು ನೀರಂ ಹಿಂಡಿ (ಸೂಪತ. ೪-೬೦). ೨. ಅಕ್ಕಿ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳ ಕಡಿ, - ಒಡಕಲು : "ಕಣಃ, ಪುಷ್ಪಕಂಡುಃ - ಈ ೨ ನುಚ್ಚು" (ಹಲಾಯು. ೯೫-೪೨೪); ಸಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿಂದುಕಡೆ ನೆಲ್ಲಳ ನುಚ್ಚುಗಳಂ ಫಲಂಗಳಂ ಪಕ್ಕದೊಳಿಡ್ ಗೂಡುಗಳಿನಾಯ್ತೆ ನಗಿಕ್ಕುವನುಬಿಟ್ಟುಂದೆ ತಾಂ (ಕಾದಂಪು. ೧೩೬); ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಮ ಪುರಾಣಂಗಳೆಂಬುವ ಕೊಟ್ಟಣವ ಕುಟ್ಟುತ್ತ ನುಚ್ಚು ತಾಡು ಕಾಣಿಲೋ (ನುಜಾದೇ. ಬ. ೪೬-೧೦೬); ಇಚ್ಛೆಯನು ಅಜಾದಿತ್ತ ನುಚ್ಚೊಂದು ಮಾಣಕವು ಇಚ್ಛೆಯದು ತೀರ್ಡು ಬಳಿಕಿತ್ತ ಮಾಣಕವು ಸುಟ್ಟಗೂ ಕಷ್ಟ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೩೯); ಕಿಚ್ಚು ನುಂಗುವವ ನುಚ್ಚು ಬಿಟ್ಟುನೇ? (ಗಾಡ). ೩. ಜೋಳ, ಗೋಧಿ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯಗಳ ತರಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಗಟ್ಟಿ ಅಂಬಲಿ; ದೊಗ್ಗ : "ನುಚ್ಚು - ಹುಳ್ಳಂಬಲಿ, ಚೂರು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨); ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ನುಚ್ಚು ತಿಂದು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ದೂಧಿ). △ ನುಚ್ಚು : ೧. ಒಡೆಯುವುದಿನಂತೆ ಮೂಗಮಂ ನುಚ್ಚುಪಂತೆ (ದಶಕು. ೯-೨೬). ೩. ಸುಖಂ ಸಲೆ ಮೊಗ್ಗಾದುದೆ ಭಾವಿಪೊಡೆಲೆಗಳ ನುಚ್ಚುಗೆ ಕೊಳ್ಳು ತುಂಬೆಯ ಬಾಡೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೬-೧೬೧).

೪. ಅಲ್ಪನಾದವನು; ತುಚ್ಛವ್ಯಕ್ತಿ : ಸಿಕ್ಕಿದಳಲಾ ಬಹಳಕಾಲಕಿಂದಿ

ದಿನಂ ರಕ್ಕಸರ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕವಿವ ನುಚ್ಚುಗಳ ಪೊಯ್ ಮಿಕ್ಕು ಕವಿಕವಿ ಯೆನುತೆ ಸುರಬಿಲದ ನಾಯಕರ್ ತಾವಾಗ ಕೂಡೆ ಮನಗಿ (ಚಿಬ್ಬ. ೪೪-೪೨).

[ದೇ. || ಮಲ. ನುಚ್ಚು, ನೂಚ್ಚು; ತುಳು. ನೂಚ್ಚು; ಕೊಡ. ನುಚ್ಚು; ಕೋಕ ನುಚ್ಚು; ತೊಡ. ನೂಚ್ಚು; ತೆಲು. ನೂಚ್ಚು]

ನುಚ್ಚುಗೆ (ನಾ). ಅಲ್ಪ; ನಾಡಾಡಿ : ನುಚ್ಚುಗರ ಸವಿಬಿಡದ ಗವ್ (ದೇವೀಮ. ೩-೨೬). [ನುಚ್ಚು + -ಗ]

ನುಚ್ಚುಗಳ್ಳ (ನಾ). ಅಲ್ಪನಾದ ಕಳ್ಳ; ಹುದ್ರನಾದ ಕಳ್ಳ : "ನುಚ್ಚುಗಳ್ಳ - ಕಿರುಕಳ್ಳ, ತುಡುಗ" (ಜಾನಕೋ. ೧೨).

[ನುಚ್ಚು + ಕಳ್ಳ]

ನುಚ್ಚುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುಡುಗುಟ್ಟು; ನುಗ್ಗುಮಾಡು; ನಾಶ ಗೊಳಿಸು : ನುಡಮಂ ಮುಜಾದು ಮುಚ್ಚರಮಂ ನುಚ್ಚುಗುಟ್ಟು ತಾಪತ್ರಯಕ್ಕೆ ತೆಜುಗೊಡದೆ ಹೃದಯಕಮಳಮನೆಮಾಡಿ (ಮಳರ. ೧೨೨-೨೨); ಮುಚ್ಚರಿಸಿ ಬಂದವರ ಗಂಟಿಲ ನುಚ್ಚುಗುಟ್ಟುತ ಮಳರ ನೆಲ್ಲರ ಕೊಚ್ಚಿಯೊಂದೆ ಸಿಕ್ಕಿ ತಳವಲಿ ಬಿಡದು ಜೀವಿಗಳ ನುಚ್ಚಿನಂದದ ಲಾಯ್ತು ತುಳಿಯಲು (ಸಂಭಸ. ೮-೧೧೨); ಮಹಾಮೋಹಾಸುರನ ಮುಸುಡಾ ನುಚ್ಚುಗುಟ್ಟಿದೆ (ಸಾಕ್ಷಿ. ೩-೫). [ನುಚ್ಚು + ಕುಟ್ಟು]

ನುಚ್ಚುಗೊಳು 'ನುಚ್ಚುಗೊಳು' ನೋ.

ನುಚ್ಚುಗೊಳು, ನುಚ್ಚುಗೊಳು (ನಾ). ಜೋಳ, ಗೋಧಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ತರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅಂಬಲಿ; ದೊಗ್ಗ : ಕಟನೆಯ ಕೊಟುಮಂ ತಿಳುವುಮುಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ನುಚ್ಚುಗೊಳುಮನೆಣ್ಣೆಯುಮನುಣ್ಣುನುಮಂ ಬಾಟಿಯ ಪಣ್ಣುಮಂ ಖಂಡಶರ್ಕರೆಯುಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಎಣಿಯ ಮಣ್ಣಂ ಮೆಲ್ಲನುಂ . . . ಮರುಳರಲ್ಲದೆ ಜತುರಲ್ಲರಾ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೧-೧೦೦). ನುಚ್ಚುಗೊಳು : ನುಚ್ಚುಗೊಳುಣ ಹೊಲ್ಲು ಚುಚ್ಚುಕರ ನೆರೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸೂಪತ. ೧೯೦೨).

[ನುಚ್ಚು + ಕೊಳು]

ನುಚ್ಚುಗೋಣಿ 'ನುಚ್ಚುಗೋಳಿ' ನೋ.

ನುಚ್ಚುಗೋಳಿ, ನುಚ್ಚುಗೋಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೋಣಿ ಸೊಪ್ಪು : (ಕ). ನುಚ್ಚುಗೋಣಿ : (ಕ).

[ನುಚ್ಚು + ಗೋಳಿ]

ನುಚ್ಚುದುಜು (ಕ್ರಿ). ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು, - ತುಂಡರಿಸು : ತನುನಂ ತುಟ್ಟುಬಾದಿತ್ತಿ ಕುಟ್ಟಿ ಕಡಿಖಂಡಂಗೆಯ್ತು ಪೊಯ್ತುಚ್ಚ ತೊಟ್ಟನೆ ನಟ್ಟಿಲ್ಲಳನೊಟ್ಟ ನುಚ್ಚುದುಜುಪುತ್ತುಂ ಚೆಂದದಿಂ ದಂಡಿಶರ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೯೦). [ನುಚ್ಚು + ದುಜು]

ನುಚ್ಚುನುಗ್ಗಡಿ (ನಾ). ಚೂರುಚೂರು; ಪುಡಿಪುಡಿ : ಮುಚ್ಚು ಮರೆಯೇಕಿನ್ನು ಪ್ರಾಣವು ಕೊಟ್ಟುಬಿಡುವನುಯ್ಯಕ್ಕ ರಾಮನು ನುಚ್ಚು ನುಗ್ಗಡಿ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟನು ಅಚ್ಚುತನ ಕರುಣದಲಿ (ಬಾಣಾ. ೨೨).

[ನುಚ್ಚು + ನುಗ್ಗಡಿ]

ನುಚ್ಚುನುರಿ 'ನುಚ್ಚುನುಜು' ನೋ.

ನುಚ್ಚುನುಜು, ನುಚ್ಚುನುರಿ, ನುಚ್ಚುನುರಿ, ನುಚ್ಚುನುಜು (ನಾ). ೧. ಚೂರುಚೂರು; ತುಂಡುತುಂಡು; ಪುಡಿಪುಡಿ : ಅತ್ತೀಯ ವಿದ್ಯಾಗರ್ವಪರ್ವತಮವರ ಪಶೋವಪ್ಪನಿರ್ಭಾತದಿಂ ನುಚ್ಚು ನುಜುಯಾಗಿ ಪೋಡೊಡೆ (ಚಿಬ್ಬ. ೩-೬೫); ಅಚ್ಚು ಮುಜಾದ ಭಂಡಿ ಯಂತೆ ನುಚ್ಚುನುಜುಯಾಗೆ ಬಿಡುಪದಂ ಮೂಂಸಾಹಾರಿಗಳ್ ಕಂಡು (ಕಂಚತಂ. ೧೫೫-೬); ಬಿಲ್ಲದರಂ ಕಲ್ಲಂ ತಾಗಿಡ ಪುಳ್ಳಿಯಂತೆ ನುಚ್ಚು ನುಜು ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೬-೯೫); ತೇರ್ಗಲ ಗೊಂದಲಂ ಮುಜಾದು

ಮೆಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬುದಿದಂತೆ ಬೇಗದಿಂ ನೆಗೆನೆ ಬಿಟ್ಟು ನುಚ್ಚುನುಜಿಯಾಗಿ (ಕದ್ರಿ. ೨೭೯); ಬಲುಮೆ ಮಿಗೆ ಜಿನಬಸದಿಗಳ ಮೇಲಳವದಿನ ಶಿಖರಂ ಗಳಂ . . . ನುಚ್ಚುನುಜಿ ಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೫೧-೭೨); ಕೊಚ್ಚಿದರು ನುಗ್ಗಿದರು ಕೊಯ್ದರು ನುಚ್ಚುನುಜಿ ಮಾಡಿದರು ಹರಿಬಕ ಹೆಚ್ಚಿ ಹೊಗುವನನೀಶನನುಜರ ಮನ್ನಣೆಯ ಭಟರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೪೬). ೨. ಅಲ್ಪವಾದುದು; ಕ್ಷುದ್ರವಾದುದು; ತುಚ್ಛವಾದುದು : ಬೀಳಹೊಯ್ ಹೊಯ್ ನಾಯ್ಕಳಂ ನುಚ್ಚುನುಜಿಗಳ ಜಾಳಿಸಿದ ಹಂಕಾರಮೇ ಸುರರ ಗಂಟಲಂ ಸೀಳಿಸುತೆ ತಾರಕಾಕ್ಷಂ ತನ್ನ ಸೇನೆಯಂ ಕೈವೀಸಿ ಮುಂಬರಿಯಲು (ಚಿಬ್ಬ. ೪೪-೬೧). **ನುಚ್ಚುನುರಿ :** ೧. ರಾಯ್ಕಳ್ಳುಪ್ರೇ ಹೋಗಿ ಹೂವ್ವಿಂ ತೋಟವಾ ನುಗ್ಗಿ ಹೂವೆಲ್ಲಾ ನುಚ್ಚುನುರಿಯಾದೋ (ಮಟ್ಟ. ೧೭೮); ಇವನೊಬ್ಬ ಧನಂತ : ಕಳ್ಳನವ ಬಲವಂತ ಕೊಳುವನೆಲ್ಲವ ನುಚ್ಚುನುರಿಯರಿಸಿ ತನುವ (ಪಯಾ. ೬೦-೭೧); ಆ ಗಂಗೀ ಕೈಯಾಗ ನಾ ಸಿಕ್ಕಿ ಅಂದರ ನನ್ನ ನುಚ್ಚುನುರಿ ಮಾಡತಾಳ (ಗಂಜಾಯ. ೨೦೫). **ನುಚ್ಚುನುರಿ :** ೧. ಭೂಕಂಪ ಕಾಲದೊಳ್ ಶಿವರದಿನ್ಮತ್ತದಿಂ ಕಣವೆ ಕಿಬ್ಬಿಗುರುಳ್ಳು ಬೀಳ್ವ ಪರ್ಬಂದೆ ತಾಂ ತಳ್ಳಲ್ಪಿದು ಮರದಗಳಂ ನುಚ್ಚುನುರಿಗೆಯ್ದು ನುಗ್ಗಿ ಬರ್ಬಂತೆ ಪೋಲ್ ಬಂದಲ್ . . . ತಾಟಕೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೪-೧೬೨). **ನುಚ್ಚುನುಜಿ :** ೧. ತಪ್ಪಣರಾಜಕೇತನನ ವಿಳಟಲರಾಟಿಲಾಪಟ್ಟಿಮಂ ತನ್ನ ಗದಾದಂಡದಿಂ ನುಚ್ಚುನುಜಿ ಮಾಡಲುಂ (ಗದಾಯ. ೩-೧೬-೪).

[ನುಚ್ಚು + ನುಜಿ]

ನುಚ್ಚುನೂರು 'ನುಚ್ಚುನೂರು' ನೋ.

ನುಚ್ಚುನೂರ್ಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ಚೂರುಚೂರಾಗಿಸು; ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡು : ನುಚ್ಚುನೂರ್ಗಿಯು ರಶ್ಮಿಧ್ವಜವನೊಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಪಚ್ಚುನೂರ್ ಗಾಯಾಗಾಯಕೆ ರಣಾವೇಶದಿಂ ಏಚ್ಚಿಟವ ಕಲಿಗಳೆಚ್ಚಾಡಿದರ್ ಹರಿ ಜಲಂಧರ ರಂದು ಸಂಗರದೊಳು (ಚಿಬ್ಬ. ೨೫-೧೯). [ನುಚ್ಚುನೂರು + ಕಿಯ]

ನುಚ್ಚುನೂಜು, ನುಚ್ಚುನೂರು, ನುಚ್ಚುನೂರು (ನಾ). ಚೂರು ಚೂರು; ಪುಡಿಪುಡಿ : ಗದಾಘಾತದಿಂದೂರುಯುಗ್ಗುಂ ಮುಜಾದತ್ತಂ ನುಚ್ಚುನೂಜಾಗಿರೆ ಕೆಡೆದನಿಳಾಭಾಗದೊಳ್ ಧಾರ್ವಾಪ್ಪಂ (ಪಂಪ. ೧೩-೯೬); ಮದನಾಗ್ನಿಚ್ಚಾಲೆಯಿಂ ಮಗ್ಗಿಮದೊ . . . ಏಶ್ವಾಸಂಗಳಿಂ ಪಾಟಾದೊಡೊ ಕುಸುಮಬಾಣಂಗಳಿಂ ನುಚ್ಚುನೂಜಾದೊಡೊ . . . ಪೇಟಾ ಮೆಂಬಂದದ ಲಕ್ಷ್ಮ ಮಗ್ಗಿಗೇಸುಂ ನುಡಿ ಪೊಟಮಡದಾಯ್ತ (ಕಾದಂಬ. ೨೯೧); ಸಂಸ್ಕೃತನಮಂ ಕೈಕೊಂಡ ಮಹಾಪುರುಷನ ಕರ್ಮಂ . . . ವಜ್ರಂ ತಾಗಿದ ಗಿರಿಯಂತೆ ನುಚ್ಚುನೂಜಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೪-೧೦೨); ಅಚ್ಚುಡಿದು ಕೀಲ್ಕುಡಿದು . . . ನುಚ್ಚು [ಪಾಟಾಂ. ನುಚ್ಚು, ನುಚ್ಚು] ನೂಜಂ ಮಾಡೆ (ಇಹರ. ೬೬. ೪೩-೨); ತದ್ವಚೋವಪ್ರಭಾತದಿಂ ಸ್ವಾತ್ತೀಯವಿದ್ಯಾವರದಮಹೀಧರಂ ನುಚ್ಚುನೂಜಾಗಿ ಭಂಗಿತರಾಗಿ (ಮಹಾನೀ. ೮-೪); ಬಚ್ಚಿವೋಗದ ದಾಮಬಾಣಂಗಳಂ ನಡುವೆ ನುಚ್ಚುನೂಜಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೧-೩೪). **ನುಚ್ಚುನೂರು :** ಸುಸಂದಳ ಭವಿಷ್ಯ ನುಚ್ಚುನೂರಾಗಿತ್ತು (ದೂಜಿಟ್ಟ. ೫೯); ಕೆಳಗುರುಳಿ ಪ್ರಪಾತದಲ್ಲಿ ನುಚ್ಚುನೂರಾಗಬೇಕಿತ್ತು ಅಮರ (ಸಿಬಿಲು. ೮೬). **ನುಚ್ಚುನೂಜು :** ಬಲಿಯ ಪೇಟನಾನೆ ಮೆಟ್ಟಿದಂತೆ ನುಚ್ಚುನೂಜು ನಮವುಂಕಿ ಪಿಡಿದಡಸಿ [ಯ]ಗುವುರ್ ಪರ್ವ ಬೀಸಿ ಗುಣನೆಯ ಕಂಭಂಗಳೊಳಂ ಕೇರ್ಗೊಳವಮೊನ್ನೊಟಿಸಿ ತಾಟಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪ. ೮-೬೬-೪); ಕಪಟಿ ನಟಿಂ [ಪಟಿಂ] ಮನೋಗರ್ವಪರ್ವತಂ ನುಗ್ಗಿ ನುಚ್ಚುನೂಜಾದುದು . . . ನೆರೆದ ವಿದ್ಯದಾಸ್ಥಾಯಿ ಕೆಯೋಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೪೪); ಪರ ಪಂಚಾಚಾರ ಚಂಚತ್ಕುಳಿಸದೆ ಮದನೋದ್ವಿಕ್ತತಾ

ಪೋಚ್ಚಿ ಧಾತ್ರೀಧರಮಂ ಮುಂ ನುಚ್ಚು(ನೂ)ಜಪ್ಪಿ ನಮೋಡೆದು (ವರ್ಧ. ೧-೩).

ನುಚ್ಚುನೂಜಾಗು - ತುಂಡು ತುಂಡಾಗು; ಚೂರು ಚೂರಾಗು : ಪಿಡಿದು ಹಿಂಗಾಲಂ ಪಿಡಿದ ಹಲಗೆ ನುಚ್ಚುಂ ನೂಜಾಗಲ್ಪಡುವೆಂದಪ್ಪ (೨ . . . ಹಿಣಿಲಗರುಳನುಚ್ಚಾದನು (ಕುಮಾರ. ೮-೫೧).

[ನುಚ್ಚು + ನೂಜು]

ನುಚ್ಚುಬಡಿ (ಕ್ರಿ). ನುಚ್ಚುಗುಟ್ಟು : ದಂಡದಿಂದೆಸೆವ ಪಲ್ಲಕ ನುಚ್ಚು ಬದಿಬದಿ ಮಿಂಚಿಸುತ ಸರಸ ತೆಗೆಯಲ್ಪೊಡಂ ಸ್ತುತಿಪೂಜೆ ಮಾಡುಂ ಮಚ್ಚು (ಗುರುಚಾ. ೨-೧೫). [ನುಚ್ಚು + ಬಡಿ]

ನುಚ್ಚುಮಲ್ಲಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು : ನುಚ್ಚುಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಿಶಾಯಿಹೂ ಮೊದಲಾದ ಹೂವು ಗಳ ಅಳವಾದ ಬಟ್ಟಲಿಗೆ ಕೈಹಾಕಲು ಏಳವಾದ ಸೊಂಡಿಲುಳ್ಳ ಹುಳು ಗಳೇ ಬೇಕಾಗುವುವು (ಜಾಲಪ್ಪ. ೧, ೪೨೪).

[ನುಚ್ಚು + ಮಲ್ಲಿಗೆ]

ನುಚ್ಚುನಣಲ್ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮರಳು : ಬಿಸಿಲಂ ಬೆನ್ನೊಳಕ್ಕೆ ನೀರ್ನೆಯಲನವಿಸಿ ಗುಗ್ಗರಿಗಲ್ಲವರವಲ ತಪಾಪೊಡವಿನ ನುಚ್ಚುನಣಲ ನೀರಜಾದು ಪರಿದು ದಿಂಬಿಯ ದರಿಯ ಕುಟಾಯ ಕುತ್ತುಪ ಕುಟಾಪಳ್ಳುಮಂ ಕಂಡದಜ ಬಟಾವಿದಿದು . . . ನೆರೆವಾಗಳ್ (ಕೇಶವ. ೬-೪೨-೪). [ನುಚ್ಚು + ನುಣಲ್]

ನುಜುಗು (ಗು). ಅಲ್ಪವಾದ; ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ : ಗೊಜಗುಟ್ಟುತ್ತೆ ದುಡಿ ಕೆಗೆ ಪೊರೆಯಪ್ಪ ಕಡುನುಜುಗುಮನದಜ್ಞಾನ ಜನರೊಲ್ಲ. ಪಿರಿಯರೆ (ಮದೇಪ. ೩೦-೨೦); ನುಜುಗು ನುಸಿಗಳನಾರು ಬಲ್ಲರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೬ ಪೀಠಿಕಾಪಂಚ). [?]

ನುಜ್ಜು 'ನಜ್ಜು' ನೋ.

ನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತನಾಡು; ಹೇಳು; ಉಚ್ಚರಿಸು : "ನುಡಿ—ವಚನೇ" (ಪಂಪಾ); ಪಿತೃಕಳತ್ರಮಿತ್ರಜನಮಂ ಕಾಯ್ತಾನಾ ತಾಲ್ಪಪ್ಪೋಡಿ ನುಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟುಮೇ (ಎಳ. III, ಪುಟ. ೬-೧೦; ಸು. 750); ಪದನಜಾದು ನುಡಿಯಲುಂ ನುಡಿದುದನಜಾದಾರಯಲುಮಾ ಪರಾ ನಾಡವರ್ಗಳ್ ಚದುರರ್ ನಿಜದಿಂ (ಕವೀ. ೧-೩೪); ವಿದುರ ನೆಂದಿ ಕೊಟ್ಟುಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕೂಟ ನುಡಿಯನೆ ನುಡಿದ್ರು (ಪಂಪ. ೯-೫೪); ಶುಕ ಶಾರಿಕಾದಿ ವಿಹಗಪ್ರಕರಂ ಮುಂ ಕೇಳ್ವ ನಚನಮುಂ ನುಡಿದುದು ಕೌತುಕಮಲ್ಲದಿಗಳುಂ ಕೌತುಕಮಿಂತಿಂತೇಕೆ ದೇವ ನೀನಜಾ ಯದುದೇ (ಕಾದಂಪ. ೬೪); ಆ ಸಮ್ಯಗ್ಧರ್ಶನಮಿಲ್ಲದೆ ನಿರಂತರಸ್ಥಾಯಿ ಯಪ್ಪ ಮುಕ್ತಿತ್ರಿಯಂ ಪಡೆನೆಂಬಾತಂ . . . ನಾಲಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿನೆ ನೆಂಬ ಪಜುಗೋಲಿಲ್ಲದೆ ತೊಜೆಯಂ ಪಾಯ್ತನೆಂಬ ಪಚ್ಚ ಪಸಿಯಗ್ಗನಂ ಪೊಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೬೭); ನುಡಿದರೆ ಮುಕ್ತಿನ ಹಾರದಂತಿರ ಬೇಕು ನುಡಿದರೆ ಮಾಣಕ್ಕದ ದೀಪ್ತಿಯಂತಿರಬೇಕು (೬೫೪. ೮೦೨); ಕುರುಪತಿ ಕಾಳಗದೊಳಸ್ತಮಿಸಿದನೆ ನುಡಿಯಂಜಬೇಡೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೧). ೨. ಜಪಮಾಡು; ಧ್ಯಾನಿಸು : ಪತಪಾಪನ ನಮ್ಮ ರತಿಪತಿಜನನ ಸತತವು ನುಡಿ ಕಂಡ್ರು ಸಾಲಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೩-೧). ೩. ಶಕನ ಹೇಳು; ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿ : ಜಯವದೆ ಜಯವದೆ ಈ ಮನೆತನಕೆ ಬಹಳ ಜಯವದೆ ಹಕ್ಕಿ ನುಡಿಯಿತ್ತಾ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೧-೧); ಶುಭ ನುಡಿಯ ಶಕನದ ಹಕ್ಕಿ (ನಾಡಕ. ೩-೨). ೪. (ವಾದ್ಯ ಗಳು) ಧ್ವನಿ ಹೊರಡಿಸು, —ನಾದ ಹೊಮ್ಮಿಸು, —ದನಿಮಾಡು : ವೀಣೆ . . . ಕೈಲಾಸವೀಣೆ ಮೊದಲಾದ ತಂತಿ ಕಟ್ಟಿ ನುಡಿನ ವಾದ್ಯವನುರು ವುದು ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಗುರುಲಿಂಗ (ಅದ. ೬-೧೩); ಸುರರು

ಹೂಮಳೆಗಿಡೆದರಾಗಳು ನೆರೆದು ನುಡಿದವು ದೇವದುಂಬುಧಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೨೫); ಕೋಣ ಬಿಲ್ಲುದೆ ವೀಣೆ ನುಡಿಯುವ ಸುನಾದವನು (ಪುರಂದ. ೨-೪೪-೧). ೫. ಹೀಯಾಳಸು; ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಮಾತನಾಡು; ತೆಗಳು: ನೀನ್ನುದಿದು. ಬರ್ದುಕಿದ್ಯ ಪೆಜಿರಿನ್ನಿದಿ ರೋಳ್ ನುಡಿದು ಕರ್ಣನಂ ಬರ್ದುಕುವರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೬). ೬. ವರ್ಣಿಸು; ಬಣ್ಣಿಸು; ಬಣ್ಣನೆ ಮಾಡು: ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಳ್ಳುವನೇ ಜಗಮಚ್ಚಂಪಟ್ಟದನೆ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದು ನಿಚ್ಚ[ಂ](ಇ. XX, ೬೦-೧೯೪; ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ): ಜಡರೇಂ ನುಡಿವರೊ ಗುಣಭದ್ರದೇವರುಂ ದೇವರುಂ (ಚಾವುಂಡ. ೨): ಕಡಲುನರರುಣಾಂಬುಜಲಧಿಗೆ ಬಿಡಿಸಿದವು ಬಿಂಕವನು ತಿವತಿಸ ನುಡಿದ ಕವಿ ಯಾರಿನ್ನು ಪಾರ್ಥಕುಮಾರನಾಹವನ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೬-೬). ೭. ಭಾಷೆ ನೀಡು: ಮಾತು ಕೊಡು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು: ನರಸವನು ಮಗದಿರುಗಾಣದೆ ಹಿಂದನೇಜಾಸಿ ನುಡಿ ದನಿದ ಪತಿಕರಿಸಬೇಡು ನಿನ್ನ ಕರುಣನೆ ಹರಣವನಿಗೆ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೯-೩೧). ೮. ಅಪ್ಪೇಪಿಸು; ಗದರಿಸು: ಜಜಾಪರಯ್ಯಾ ನುಡಿವರಯ್ಯಾ ಕೊಡಲಸಂಗನ ಶರಣರೋಡಿಯರಾಗಿ (ಬಸವ. ೩೩೫); ನಡೆವರಯ್ಯಾ ಒಡೆಯರು ತನುಮನಧನದ ಮೇಲೆ ನುಡಿದವಯ್ಯಾ ಒಂದು ನಿಮಿಷ ಬಾರದಿ ದೋಡೆ ಜಜಾಪರಯ್ಯಾ ಒಡೆಯರು ಮನ ಬಂದ ಪರಿಯಲಿ (ಬಸವ. ೩೩೯).

ನುಡಿದಂತೆ ಗಂಡ-ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸಿನ್ನ ಕುಳಕಮಳಮಾರ್ತಾಣ್ಡಂ ನುಡಿದನ್ನೆ ಗಣ್ಡಂ (ಪೌರಾಣ. XI-1, ೯೭-೧೪; 1062); ನುಡಿವಳಿಯನ್ನೆ ನಡೆವಳಿಯನ್ನಿಸಿದಂ ನುಡಿದನ್ನೆ ಗಣ್ಡಂ ಗುಣಗಳ್ಳ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೨೯-೩೯; 1071). ನುಡಿದು ಕಪ್ಪು = ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿರು; ವಚನ ಭಂಗಮಾಡು: ಪದ್ಮನಾಭಂಕಾರಂ. . . ನುಡಿದು ತಪ್ಪದಂ ಶ್ರೀಮತ್[ಕೇ]X[ಕ]ಜ್ಜಂ (ಪೌರಾಣ. XI-1, ೨೨-೭; 897); ಅ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸನಿವಳ ಮಾತಂ ನಂದಿ ನಂಬುಗಿಯಂ ಕೊಂಡು ಬೆಂಬುಯನೆ ತಗುಳ್ಳು ಪೋಪೆಂ ನುಡಿದು ತಪ್ಪಿದೊಡೆ ಪಿಡಿದು ನುಂಗಲಾಯಿದೊನಲ್ಲೆನೆಂದು ರೂಪುಗರೆದು ಪೆಜಿಪೆಜಿಗೆ ಬರುತಿರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೧೭ ಮ); ನುಡಿದು ತಪ್ಪದ ಭಾಷೆ ಬಸವನ ನುಡಿ ಶಿಲಾಶಾಸನವು (ಒಪ್ಪ. ೩೭-೨೫).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ಮಲ. ನೊಟಿ; ತುಳು. ನುಡಿ; ತೆಲು. ನುಡುಗು, ನೊಡುಗು]

ನುಡಿ, (ನಾ). ೧. ಮಾತು; ಸೊಲ್ಲು: ನುಡಿಯಂ ಭಂದಜೊಂದಿರೆ ತೊಡರ್ಚಲಿವಾತನಾತನಂದಂ ಜಾಣಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೬); ನುಡಿಯಂ ಕಿತ್ತಯ್ಯಂಗಳ್ ಕೇಳ್ಳು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೯-೨೦); ಅಳ್ಳಿದ್ ನೊಂದು ಕುಂದುಗುಂ ನುಡಿ ತಡವಕ್ಕುಂ (ಅವಿಪು. ೧೨-೪೧); ನುಡಿ ಸುರಾಚಳದಿಂನ್ನಡಳಂ ಪರಾಕ್ರಮಂ ಮರಕರತೇಜದಿಂ ಬಿಸಿದು (ಎಕ. II, ೧೩೩-೨೭; 982); ನಡೆ ಚೆನ್ನ ನುಡಿ ಚೆನ್ನ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಡೆ ಚೆನ್ನ (ಬಸವ. ೭೯೪); ನುಡಿ ಕಿಜಾದು ನಡೆ ಪಿರಿದು ನೋಡೆನ್ನ ಭಕ್ತಂಗೆ (ಅಂ. ದೇ. ೧೭೬-೧೩); ನಿಜಮನೋವೃತ್ತಿಗಳೊಳಗೆ ನುಡಿ ಮುಳುಗಿ ತೇನಿದು ಚಿತ್ರವಾಯ್ತು (ಕುಮಾರ. ೪-೫೦); ಮಾಯೆ ತನ್ನಂತೆ ನಡೆಯ ಕಲಿಸಿದಳಂತೆಂದಿಗೆ ನುಡಿಯ ಕಲಿಸಿದಳರಗಿಳಿಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೨); ಪೊಡೆಯಂಬ ನುಡಿ ಶಾಲೆಯ ಬೆಳೆಯೊಳು ಕೊಂಕು ಬಡಕೆಂಬ ನುಡಿಯಾ ನಾಡ ಮಡದಿಯರದಯವಗಳೊಳ್ಳದೆ ಬಿಜುನುಡಿಯಿಲ್ಲವೇನ ಬಣ್ಣ ಸುವೆ (ಕಂಸದಿ. ೨-೧೪); ಮಲೆಯ ನಾಡಿನಡೆಯಲ್ಲಿ ಕವಿಯೊರ್ವನೆ ನಡೆಯುವಲ್ಲಿ ನುಡಿಯ ಸೆರೆಮನೆ (ಅನೇಕ. ೪೨-೪). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ ಮಾತು; ದೇಳಿಕೆ: ಕಾನ್ಯಂ ಕಲ್ಪಾಂತರಸ್ಥಾಯಿಯೊಪ ನುಡಿ ಸತ್ಯಂ

ಕವೀಶಾಧಿಪತ್ಯಂ (ಗು. ೧-೧೬). ೩. ಗಾಡೆ; ನಾಣು ಡಿ: ಮನಕ ದಿಂದೊಂದೊರ್ವರನಿಸನಗಲ್ದಿರ್ದಿರ್ನಿಸೆ ನಿಮಗಂ ತಮಗಂ ಮುನಿಸುಂಟೆ ಕಾಯ್ ಬೆನ್ನೀರ್ ಮನೆ ಸುಡದಂಜೊಂದು ನುಡಿಯ ಪೋಲ್ ಕುರು ರಾಜಾ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೭); ಮುಧೆಯೊಳು ಪೊಡಮಡಲು ದೇಗುಲಂ ಬಿದ್ ನುಡಿ ಪಸರಿಸುವ ನಾಡ ಗಾಡೆಯ ತೆಜದಿ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೨೬). ೪. ಭಾಷೆ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ: ಎನ್ನ ನುಡಿ ಟಾತಡಾಡಣಮೆನ್ನಂ ಬೆಸಸು ವುದು ರಾಜಸೂಯಂ ಬೇಳಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೬); ಇವನ ಕೊಂದರೆ ತಂದೆ ಮಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುವನೊ ಮುನಿವನೊ ತನ್ನ ನುಡಿ ಸಂಭವಿಸದೆಂಬನೊ ಭೀಮಸೇನನ ಭಾಣಿಗಂಜುವನು (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೫-೪೯); ಸಿಂಧುಜಂ ಶೌಚದೊಳ್ ಕರ್ಣಂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲೆಂದೆನು ನುಡಿಯೊಳ್ . . . ಎಸೆದಂ ಭೂನಿಕಂದರ್ಪನೆಂದುಂ (ಭಂದೋಜು. ೧-೨೪). ೫. ತಟ್ಟು; ಪದ: 'ನುಡಿಗಟ್ಟು' ಪರಾ. ೬. ಮಾತಿನ ಜಾಣ್ಮೆ; ವಾಕ್ಯಟುತ್ತು: ನುಡಿಯಂಳ್ಳವರೆಲ್ಲಂ ಮಂತ್ರಿಗಳೆ ಬಂಟರಾದವರೆಲ್ಲಂ ನಾಯಕರೇ ಕಾದುವರೆಲ್ಲಂ ವೀರರೇ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೫-೨೩೯); ನಾಲಿಗೆಯ ವೀರರು ನೀವು ಮೂಢರು ನಾವು ನುಡಿಗಳಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೪೫). ೭. ನಿದೆ; ದೂಷಣೆ; ಚುಚ್ಚುಮಾತು: ಶೋಕವಿ ಮ್ಮಡಿಸತ್ತು ಚಿತ್ರವ್ಯಾಕುಳತೆಯಾ ಸತಿಯ ನುಡಿಗಳನೇಕ ಸಾಣೆಯ ಸರಳು ಮುಜಾದವು ನೈಸನ ಹೃದಯದಲಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೭-೧೪). ೮. ಅಜ್ಜೆ; ಅಪ್ಪಣೆ: ಕೋಪಶಿಖಿಮಿರಾಕ್ಷನಾ ಜಮದಗ್ನಿ ಮುನಿಪನ ನುಡಿಯನನುಕರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ರೇಣುಕೆಯನು (ಕುಮಾರ. ೧೪-೧೧೪). ೯. ಭವಿಷ್ಯವಚನ: 'ನುಡಿಯಾಡು' ಪರಾ. ೧೦. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗ, -ಘಟಿಕ: ಈ ನುಡಿಯಲ್ಲಿ . . . ದ್ರೌಪದಿಯ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣದ ಪ್ರಸಂಗದ ವಿವರಣೆ ಇದೆ (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೩-೩೨೧ ಪಂ); ಮೊದಲ "ನುಡಿ"ಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ . . . ಪದ್ಮಗಣವೆಂದೇ ಅದನ್ನು ಗಣಿಸಬೇಕು (ಸಮಾಲೋ. ೨೧೬).

ನುಡಿಕೊಳ್ = ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಲೋಕದವರೆಲ್ಲರಂ ಕರ್ಣನುಂ ಸೂತಪುತ್ರನೆಂದುಂ ರಾಧಾಕುಮಾರನೆಂದುಂ ನುಡಿಕೊಳ್ಳು ತಿರ್ಪರು (ಭಾರತಾಂ. ೧-೪).

[<ನುಡಿ./ತಮಿ. ನೊಟಿ; ತುಳು. ನುಡಿ; ತೆಲು. ನುಡಿ, ನೊಡಿ]

ನುಡಿಕಂಪು (ನಾ). ಮಾತಿನ ಮಾಧುರ್ಯ; ನುಡಿಯ ಸವಿ: ಒಡನೆಯ ಒಡಲೆಲ್ಲ ಸವಿರೂಪು ನುಡಿಕಂಪು ಮುಟ್ಟುತಟ್ಟಿ ನೊಳಿದ ಭೂಭುವನ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨-೧೩). [ನುಡಿ + ಕಂಪು]

ನುಡಿಕಟ್ಟು 'ನುಡಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ನುಡಿಕಾರ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಗೇಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು; ಗೇಯವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಠದಿಂದ ಹೊರಸೂಸುವ ಕೌಶಲ, -ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಪಲುಕು: ಕರ್ನಾಟಕಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿನ ಸ್ಥೂಲ ವಾದ ನುಡಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಇಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹಿಡಿಯಲಾರವು (ಗಾಣಕ. ೫೪). [ತೆಲು. ನುಡಿಕಾರ = ಮಾತು, ಮಾತಿನ ಚಮತ್ಕಾರ]

ನುಡಿಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಮಾತುಗಾತಿ; ವಾಕ್ಯತುರೆ: ನಗಿಕಾರ್ತಿ, ನುಡಿ ಕಾರ್ತಿ, ಬಗಿಕಾರ್ತಿ (ಶಬ್ದಾ. ಸು. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋ).

[ನುಡಿಕಾಱ (<ನುಡಿಗಾಱ) + -ತಿ (<-ಇತಿ)]

ನುಡಿಕಾಱ 'ನುಡಿಗಾಱ' ನೋ.

ನುಡಿಕೆ (ನಾ). = ನುಡಿಕಾರ: ಅಪರೂಪ ಶೈಲಿ, ದ್ರುತಕಾಲದ ವಿಷಯಕರ ಮಿಂಚಿನ ವೇಗದ ನುಡಿಕೆಗಳು (ಚಿರ್ತಾ) ಇವೆಲ್ಲ, ಅಚಾರ್ಯರ ಗಾಯನ ಕೇಳಿದವರಿಗೇ ಅನುಭವವೇ ಹೊರತು ವರ್ಣನೆಗೆ ಎಟುಕುವುದಿಲ್ಲ (ಸಂಗೀತಂ. ೨೭೪). [ನುಡಿ + -ಕೆ]

ನುಡಿಕೊಡು 'ನುಡಿಗೊಡು' ನೋ.

ನುಡಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ; ಜೋಯಿಸ: ನಡೆವಣಿಗೆ
ಗೋಳಾಯ್ತು ಸೂಳಾಯ್ತು ದವಳ ಬಳೆಗಾಣ ಕಮ್ಮಡಿ ನುಡಿಗೆ ಕುಂಬಣಿ
ಕಂಚುಗಾಣದ ಕೇರಿ ಮೆಜಿದಿವು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೨-೮). ೨. ವಾಗ್ಮಿ;
ವಾಕ್ಯಟು. [ನುಡಿ-ಗ]

ನುಡಿಗಟ್ಟು, ನುಡಿಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಾಬ್ದಿಕ ಘಟಕಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ಜನರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಪದರಚನೆ,—ಪದವುಂಟು : ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ನೀನೈಕಾ ಮುಂತಾದ ನಡು ಪದಕವಿಸಿದೊಪ್ಪಾಡಿಕೆಯ ಸೇಕುವೊಲಿದರ ನುಡಿಗಟ್ಟನು ಸಗಾಢಿಕೆಯ (೧೪೩೦. ೯೭-೮) ; ಹಿರಿಯ ಹುಡುಗ ಜನಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ನುಡಿಗಟ್ಟನ್ನು ಬಳಸಿದನು (ತುಸು. ೨೮೧) ; ನುಡಿಗಟ್ಟು ಭಾಷೆಯನ್ನು ಸೋಕಿದ ಎಲ್ಲ ಕಲ್ಪನೆಯ ಹರಹಿನ ಪದರೂಪದ ಚಿತ್ರ (ನಮ್ಮನು. ೪೮). ನುಡಿಕಟ್ಟು : ೧. ತನಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಕೆಲವೇ ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಹಲವು ನುಡಿಕಟ್ಟು (Idioms) ಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೩೫೭). ೨. ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿಯ ತಾಳಕ್ಕನುಸಾರವಾದ ನುಡಿತ,—ವಾದನ : ಯಕ್ಷಗಾನದವರು ವಾದ್ಯದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಕೃಷಿಮಾಡಿದವರು. ಅವರು ಬಳಸುವ ಮುದ್ರೆಯ ನುಡಿಕಟ್ಟುಗಳು (ಬದ್ದಿಗೆ) ತುಂಬ ವಿಸ್ತಾರವಾದುವು (ಯಕ್ಷ. ೯೧).

ನುಡಿಗಟ್ಟುನಾಟಿ=ಅಕ್ಷರದ ಗುರುತುಳ್ಳ ಚೀಟಿಗಳನ್ನಾಯ್ದು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೋಡಿಸಿ ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಟಿ : ನುಡಿಗಟ್ಟು ನಾಟದಕ್ಕರಚೀಟಿಯೊಟ್ಟಿನಲಿ ತಡಕಿ ನಾಡುವದ್ದಾಯ್ದು ನುಡಿ ಹೋಡಿ ಪಂತೆ ಬಿಡಬೇವ ಸಂಗಾತಿಬೇವಗಳನ್ನನಿ ತಾಂ ಪಡೆದಂದು ಪೂರ್ಣವದು (ಮಂಕುಕ. ೧೮೭). [ನುಡಿ + ಕಟ್ಟು_೨]

ನುಡಿಗಡಣ, ನುಡಿಗಡಣೆ (ನಾ). ಮಾತುಗಳ ಸಮೂಹ; ಉಕ್ತಿಗಳ ಸಂಚಯ : ಕದಂದರ್ಪಣೆಯಾದ ಒಡಲೆಯ ಬಂದಿಗೆ ಮೃದಕರಣರ ನುಡಿಗಡಣವೇ ಕಡಗೇಲು ಕಾಣಾ (ದೇವಾನಗಿ-೨) ; ತೆಬಿಲ್ಲ ತೆಬಿಲ್ಲನಯ್ಯಾ ನುಡಿಗಡಣಕ್ಕೆ (ಅಪಂಜಿ. ೩೩೮-೫೦) ; ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ನಡೆಯಿಲ್ಲ ದಿದ್ದರೆ ಕಡಮುಟ್ಟಿದು ಶಿವನೊಲಿವುದು ಸಖಿಯ ನುಡಿಗಡಣವೇಕೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩-೬೬). **ನುಡಿಗಡಣೆ** : ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರ ನುಡಿಗಡಣೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಧಿಕ (ಬಸವ. ೬೧೨) ; ನುಡಿಗಡಣೆ ತತ್ತ್ವವಿಚಾರ ಭಾಸೆ ಗಳುಲಿವು ತೂರ್ಯತ್ರಯದ ಪೋಷಣವು (ಬಸವ. ೪-೫೪).

[ನುಡಿ₂ + ಗಡಣ₂]

ನುಡಿಗಡಣೆ 'ನುಡಿಗಡಣ' ನೋ.

ಸುಡಿಗಣ್ಣು (ನಾ): ಹೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕಣ್ಣು :
 ಕಪ್ಪಾಗಿ, ಅಳದಲಿ ಹೊಳಳಿದುವ ನಿನ್ನ ಸುಡಿಗಣ್ಣು, ನಾ ಕಂಡ ಮಿಶ್ರಾವ
 ಕಣ್ಣು ನೂ ಮರೆಮಾಡಿ, ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುವುದು ಬಂದು, ನಡುವಿರುಳ ಹೊತ್ತು
 (ಇಂಗೀತ. ೫೬-೧೪). [ಸುಡಿ + ಕಣ್ಣು (< ಕಣ)]

ನುಡಿಗಲ್ಲು (ನಾ). ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ; ವಚನಕಾವ್ಯ ; ಫುಟುನೇಷಿ
 ಟ್ರುಂಗನುಸಿರೆಂ. ಈಗಿಯೆ ನುಡಿಗಲ್ಲು ಏಂವುಂಟು ಏಂವುಂಟು
 (ಐನಾಶ . ೧೭೪-೨೪). 'ಓದುಗಲ್ಲು' ಪರಾ.

[$\text{Cu}_2 + \text{Cu}_1$]

ನೂದಿಗಲ್, ನೂದಿಗಲಿ (ಕೆ). ಮಾತನ್ನು ಕಲಿ, -ಅಭ್ಯಾಸ
ಮಾಡು : ಬಿಡು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವವನ್ನಂಜದೆ ಓದಿ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವು ಸದಾ
ಚತದಿನದೀ ನೂದಿಯನೆ ನೂದಿವು ಮನಂಬಿದೆ ನೂದಿಗಲಂ ಸುಕವಿಸಕರ

ಸಿಕ್ಕನಾಕಂದಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೭-೧೪); ಗಿಳಿಯೊಡನೋದಿಯೋದಿ ನುಡಿ
ಗಲ್ಲು ಮದಾಲಸರಾಜಹಂಸಮಂಡಳಿಯೊಡನಾದಿಯಾದಿ ನಡೆಗಲ್ಲು . . .
ಬಾಲಭಾವದೊಳೆ ಬಾಲಕಿಯೆರ್ ಬಳವರ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಾಪ. ೨೦); ಮೃದ
ದೂಷಕರ ಬಾಯ್ನೆಳಂ ಮುದ್ರಿಸುವ ಚಿಲ್ವ ನುಡಿಯೊಡನೆ ನುಡಿಗಲ್ಲು
(ಪದ್ಮರಾ. ೪-೭೩). **ನುಡಿಗಲೆ !** ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ನುಡಿಗಲಿತ ಮಗನಲ್ಲದೇನು
ವನಜಾಯಲಾ ನೀನಿಲ್ಲಿ ಒಟತೆಯನಗೊಡಬಲ್ಲದೆ ಮುನಿಸು ತಿಳಿಯಲ್ವೆ
ಒಲ್ಲನಯ್ಯನು (ಬಸವ. ೪೭-೨೧); ಒಯ್ಯನೆ ನುಡಿಗಲಿಯಲೆಂದು ಬಂದು
ಪುರುಳಿಗನಾಳಿಯರಿಂದ ತೊಲಗಿಸುತ್ತೆ (ಚಿ.ಬೃ. ೭-೧೪).

[$\text{నుది}_2 + \text{కలా}_1$]

ನುಡಿಗಲಿ 'ನುಡಿಗಲಿ' ನೋ.

ನುಡಿಗಲಿಸು (ಕ್ರ). ಮಾತನ್ನು ಕಲಿಸು; ಮಾತನಾಡಲು ಆಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸು : ಕಿಜುಗೂಸುಗಳಂ ನುಡಿಗಲಿಸಿದಂ ತೊಡಲ್ಪುಡಿ ಪಡೆವಿನಗಂ ಪಿತ್ತಯಂಗಕೆ ಕರ್ಣಾಮೃತಮಂ (ಪಂರಾಸಾ. ೧-೭೯); ನುಡಿಗಲಿಸಿ ಮಾಣ್ಣುದೇ ಕನ್ನಡಪಕ್ಕಿಯುನಿಸಲನಂಗನಂ ಕಲಿಸಿದುದೆಂಬೊಡೆ ತಿರಯಿಗೆ ಮುನ್ನಿನ ಭವದಿದುವನಗೆ ಚೂತಾಂಕುರಂ ವಿಷಾಂಕುರಮೆ ವಲಂ (ಮಲ್ಲತ. ೬-೨೮). [ನುಡಿಗಲಿ+ಇಚ್ಛಾ]

ನುಡಿಗಾಳಿ, ವುಡಿಕಾಳಿ (ನಾ). ಮೂತುಗಾರ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ
ಜಾಣ; ವಾಕ್ಯೈಟು : ಗರವಟಿಗರ ಕೊಲ್ಲಾಯ್ತರ ನುಡಿಗಾಳರ
ಮಾಸ್ತಾರರ ಸಂದಣಿ ಸಲಿ ಸೊಗಯಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೯); ಕಟ್ಟಿಣಕದ
ನುಡಿಗಾಳಿ ! ಅಡಿದಿಗಿಗೇಂ ಜಯಚುನಯಾ (ರಾಮಾಶ್. ೯-೨೬).

ನುಡಿಕಾಣಿ: ಜಡಿನ ಪಡಿಯಲರ ಸೊಗಯಿತ ನುಡಿಕಾಣರ ಮೇಳವರನು
ಗಳ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೈಗುಡುವ ಸೊಲಗಿಯರ ನೆರವಿಗೇಡನೆಯ್ತಿಂ (ಕಬ್ಬಿ ಕಾ.೯೦);
ನುಡಿಕಾಣಂ, ಅಲಿಕಾಣಂ ವೋನಕಾಣಂ, ಮುಂಡಕಾಣಂ (ತಬ್ಬಾ ನು.
೪೨೩ ಪ್ರಯೋಗ). [ನುಡ್ತಿ+ಕಾಣ]

ನುಡಿಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಮಾತುಗಾರಿಕೆ; ವಾಕ್ಯಾತ್ಮರ್ಯ: ಸರಸ
ನುಡಿಗಾಣಿಕೆಗೆ ವರ್ಮವ ಧರಿಸಿ ತನ್ನ ರಸಿಯುಳ ನೋಡುತ ಹಂಸು ಸಂತಸ
ವಡಗಿ ಸುಖೀರ ಕೇಳಿದೆಯೆನಲು (ಕೃಷ್ಣಾ ಕಾ. ೨೫-೨೬).

[ನುಡುಗವಾಣಿ + -ಇಕೆ]

ನುಡುಗುಂದು (ಕ್ರ). ನೂತು ಅಡಗು; ವೌನವಾಗು: ಜಿಡು
ನಿಜಮನ್ನು ಬಾಪ್ಪ ಭರಮಂ ನುಡುಗುಂದುತಮಂತು ದುಃಖಮಾಂಕೊಡೆ
ಕಡೆಗೋಡಿಪೊಗದೆ ಪೊನಲ್ ಪುಗುತರ್ ತಟಾಕದಂದದೊಡೊಡೆದಪುದಲ್ಲಿ
ನಿನ್ನ ನುಮಂಕೊಲುಮಲುಪ್ಪೆಡ್ ತಂದೆಯ ತಾಯಿ ಬಾಲ್ಯಕ್ಕಿಂ
(ಕಾದಂಬ. ೫೮೫). [ನುಡಿ, + ಕುಂದು,]

ಸುಡುಗುಡು 'ಸುಡುಗೊಡು' ನೋ.

ನುಡಿಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪು : ಲಂಚಗಾಣನಂತೆ ನುಡಿಗೆಡಿಸದೆ
ನಕಳಿತದಿಂದ ಕೇಳಿರಬೇಕೆಂದು ಬೇಡು ಬೆಂ (ಧರ್ಮರಾಜ, ೧-೪೩).

[ಸಂಪಾದಕರ ಅನುಮೋದನೆ]

ಸುಡಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತು ಬಾರದಂತಾಗು; ಮಾತಾಡಲು
ಅಸಮರ್ಥವಾಗು; ಧಗನಡದೊಡಲೊಳು ಸ್ಥಿತಿವೆಂದು ನಾಲಗೆ
ಸುಡಿಗೆಟ್ಟುವೆ ಟೀಯ (ನೋಡತ. ೯-೧೪). ೨. ಮಾತಿಗೆ ಅತೀತ
ವಾಗು; ಸುಡಿಗೆ ಮೀರು; ತಾ ನಡೆನಡೆ ನಡೆಗೆಟ್ಟು ನಡೆಯ ನಡೆಯ
ಬೇಕು, ತಾ ಸುಡಿನಡೆ ಸುಡಿಗೆಟ್ಟು ಸುಡಿಯ ಸುಡಿಯಬೇಕು (ಅವಧಂ.
೯೯-೪೪೪). [ಸುಡಿ, + ಕೆಡು.]

ಸುಡಿಗೇಡು (ನಾ). ೧. ಪರಿಣಾಮವಾಗದಿರುವ ಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥ
ನಾದ ಮಾತು : (೨). ೨. ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವಿಕೆ; ವಚನ
ಭ್ರಷ್ಟತೆ : 'ಸುಡಿಗೇಡುಗ' ಪರಾ. [ಸುಡಿ + ಕೇಡು]

ನುಡಿಗೇಡುಗ (ನಾ). ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವವನು ; ವಚನಭ್ರಷ್ಟ :
ನುಡಿದ ನುಡಿಗೇಡುಗನ ವಿಪ್ರರ ಮಡುಹಿದಾತನನಮಳಗುರುವಿನ ಮಡದಿ
ಯರಿಗುಳುಪದನ . . . ವಿಪ್ರರ ಜಡಿಮ ನುಡಿದನ ಗತಿಗಳಾಗಲಿ ರಣ
ಮೋಲೋದಿದರೆ (ಕುಪ್ಯಾದ್ಯೋ. ೨-೪). [ನುಡಿಗೇಡುಗ-೧]

ನುಡಿಗೇಳು, ನುಡಿಗೇಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತನ್ನು ಕೇಳು, —
೪೮೫೭ : ಇನೆಯನ ಚೆಲ್ವನೀಕ್ಷಿಸ ಸೋಕಂ ನುಡಿಗೇಳುಕೊಂಡು ನಿಮಿರ್ತದ
(ಚಂದ್ರಪು. ೪-೪೨). **ನುಡಿಗೇಳು :** ೨. ಧ್ವನಿ ಕೇಳು :
ಅನಗಮೋದನಾದಿಯಂ ನುಡಿಗೇಳಿಯಂ ಬಿಡುಮುಗಿಯುಂ ಬೇಬ್ಬ
ದನ್ನಿತ್ತುಂ ಮನ್ನಿಪರುನ್ನಾಗಿ ಮಿತಿ ಯಾವುದು (ಚಕ್ರಪಂ. ೭೪-೧೩).
ನೋಂದನಾ ನುಡಿಗೇಳುತವ ಪೂರ್ಣೇಂದುಮುಖಿ ಕೇಳ ತಾಂದವನ ತಾಯ್
ತಂದೆಗಳ ದನದೋಜಿದಿಳುಹಿದನಿಳಿಗೆ ಮರದಿಂದ (ತೋರಾ. ೨-೫-೨೨).

[ನುಡಿ + ಕೇಳು]

ನುಡಿಗೇಳು 'ನುಡಿಗೇಳು' ನೋ.

ನುಡಿಗೊಡು, ನುಡಿಗೊಡು, ನುಡಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತಿನ
ರೂಪಕೊಡು ; ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸು ; ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಪಡಿಸು.
೨. ಮಾತುಕೊಡು ; ಭಾಷೆ ನೀಡು ; ವಚನ ಕೊಡು : (೪).
ನುಡಿಗೊಡು : ೧. ಸುನ್ಮನಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚಿಂತೆಗೆ ನುಡಿ
ಕೊಡಲಾರದೆ ದಾಸರು ಏನೋ ಮೂಕಸಂಕಟಪಡುವವರೆಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ
ನಿಂತುಕೊಂಡರು (ರೂಪಸ. ೧೪). **ನುಡಿಗುಡು :** ೨. ನುಡಿಗುಡದನಿಕಂ
ಸುಮ್ಮನೆ ಕೊಡುವ ಮಹಾದಾನಿಯಂತಿರಲರೇಬದೆ ಸೊಂಪಿದಿನಿನ್ನಳ
ನೆಲ್ಲಗೊಡವಿದೀವುತ್ತಮೊಪ್ಪುಗುಂ ಪನಸಕುಜಂ (ಉದ್ಯು. ೯-೨೦).

[ನುಡಿ + ಕೊಡು]

ನುಡಿಜಾಣ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ ; ವಾಕ್ಯಟು :
"ನುಡಿಜಾಣಂ ಸುಮುಖನೊಬ್ಬ" (ಹರಾಯು. ೬೧-೨೧೯) ;
ಸೊಬಗಿಯ ಗಾಂಪಿನಂತೆ ನುಡಿಜಾಣನ ಮೋನದಂತೆ ಬಲ್ಲಿದನ ನೋಟದಂತೆ
(ಧರ್ಮಪು. ೮-೯೪) ; ನುಡಿಜಾಣ ನಡೆಜಾಣ ನೆಜೆಜಾಣ . . .
ಎನ್ನಂತರಂಗದೊಳಿರು ಜಾಣರೊಡೆಯ ಚಿದಂಬರಪುರುಷಾ (ಭರಣ. ೭-೭೬) ;
ಈ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತ ಸಕಲವನಜಾಯದೆ ಬಜಾದೆ ಪ್ರಸಾದಿಗಳೆಂದು ನುಡಿದ ನುಡಿ
ಜಾಣರ ಕಂಡು ನಾಚಿದನಯ್ಯಾ (ಅಮಂಡೇ. ೧೭೩-೪೭).

[ನುಡಿ + ಜಾಣ]

ನುಡಿಜಾಣಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ : ಅಡುವ ಮುಗ್ಧ
ಬಾಳಿಕೆಯರುಂ ನುಡಿಜಾಣಿಯರಾದರೇಗಳಿಂಪೋಡದ ನಿನ್ನ ಮಾತುಗಳ
ನಾಡಿಯ ಕೇಳಿಸರೆ (ವರ್ಧಪು. ೪-೩೭). [ನುಡಿ + ಜಾಣಿ]

ನುಡಿಜಾಣ್ಣಿ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಚಾತುರ್ಯ, — ಜಾಣತನ :
ವಾಕ್ಯಾತುರ್ಯ : ನುಡಿಜಾಣ್ಣಿಯಲ್ಲ ನೂತನಪುರುಷನ ಕಂಡು ಕಡುಗುವು
ದಲ್ಲ ನಿನ್ನಾಣೆ ಕಡುಗಾಡಿಕಾಣನವನ ಚೆಲ್ವು ಕೈಸೆಣಿವಿದಿದುಡೆನ್ನಂತರಂಗ
ವನು (ಕುಂಪಾಂ. ೨೩-೨೧) ; ನುಡಿಜಾಣ್ಣಿ ನಡೆಜಾಣ್ಣಿ ನನಗೊ
ದೇವರಿಗೊ ಸಂಗಡದ ಭೂಪರು ಪೇಳಲಿ (ಭರಣ. ೩೯-೧೦೬) ; ನುಡಿಜಾಣ್ಣಿ
ಯಿಂದ ಜಯಮಂ ಪಡೆವವಂತರ್ಕ ದೃಷ್ಟಮಂ ತೋರ್ಪಾಧಟುಳ್ಳೊಡೆ
ತೋಣು ಗೆಲ್ಲುದು (ವೃಷಭ. ೩೬-೬೧). [ನುಡಿ + ಜಾಣ್ಣಿ]

ನುಡಿತ (ನಾ). ೧. ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ; ಹೇಳುವಿಕೆ ; ನುಡಿಯುವಿಕೆ :
ಹೊರಗೊಳಗಣ ನುಡಿತದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚೊ ಇದೆ (ಚಕ್ರಪು. ೧ ಮುನ್ನುಡಿ).
೨. (ವಾದ್ಯಗಳ) ಧ್ವನಿ ; ವಾದನಧ್ವನಿ : ಎರಡು ಕೋಲುಗಳಿಂದ
ಬದಿದು ಬಾರಿಸುವ ಚಂಡಿಯು ಇನ್ನಷ್ಟು ಏರಿಸ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಅದರ
ನುಡಿತ ಗಾಢದ ಮೂರಕ್ಕೆ ಕೇಳಿಸಬಲ್ಲುದು (ಯಕ್ಷಬ. ೯೧).

[ನುಡಿ + ತ]

ನುಡಿತಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸಂಗೀತ, ಭಾಷಣ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಧ್ವನಿ
ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿರುವ ತಟ್ಟಿ ; ಗ್ರಾಮಫೋನ್ ರೆಕಾರ್ಡ್ : ನಾಟಕ
ವಾರಂಭವಾಗುವ ಮೊದಲು ಹಲವು ಚಿತ್ರಗೀತೆಗಳ ನುಡಿತಟ್ಟಿಗಳನ್ನು
ಹಾಕಿದ್ದರು (ಅಲಹೂ. ೧೦೯). [ನುಡಿ + ತಟ್ಟಿ]

ನುಡಿತೆ (ನಾ). ಮಾತು ; ಸೊಲ್ಲು : ಹಿಡಿತ ಬಿಡಿತೆಯ ಹೆಚ್ಚು ಕುಂದಿನ
ನಡತೆ ನುಡಿತೆಯ ಸ್ಥೂಲ ಸ್ಥೂಲ್ಕದ . . . ಸುಖದಡರುಯೆಂದಿನಲೇಕತೆ
ಯಲೆಡೆಗೊಡುವ ಸಹಜಸಮಪ್ತಿ ಕೆಯನುಸುರು ವೆನು (ಗಗತಾ. ೧೭-೬).

[ನುಡಿ + ತೆ]

ನುಡಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪು ; ವಚನಭಂಗಮಾಡು :
ಅಡಿ ನುಡಿದಪ್ಪುವ ರಾಯರ ಗಂಡನಾಡವೋದ್ದಂಡರ ಗಂಡನೆಂಬ ಬಲವುಂ
ಬಿರುದಂ ಚಕದೇವರಾಯನೊಳ್ ಮಂಡಿತಮಲ್ಲೆ (ಅಪ್ರಕ. ೮-೧೪).

[ನುಡಿ + ಪಪ್ಪು]

ನುಡಿದಪ್ಪು (ನಾ). ಮಾತಿಗೆ ತಪ್ಪುವುದು ; ವಚನಭಂಗ : ನುಡಿ
ದಪ್ಪಿಗೆ ತಂದೆ ತಾನೇ ಕೊರಲ್ಪೊಯಿಸಿದವನೆಂದು ನೀಂ ನೊಂದೊಡೆ
(ಭಾಷಣ. ೯-೧೫). [ನುಡಿ + ಪಪ್ಪು]

ನುಡಿದೊಸಲು (ನಾ). ತೆಗಳಿಕೆಯ ಮಾತು ; ತಿರಸ್ಕಾರದ ನುಡಿ ;
ನಿಂದೆ : ಪೊಡೆಯರಲನಂಗನೆಯ ಮನೆಯ ಸತಿಯೆನಲಾಳ್ವ ನುಡಿದೊ
ಸಲಾಂಗಲ್ವದಾ ರಮಾಕಾಂತೆಯೊಡನೆಡೆವಿದದೆ ಪಗಲೆ ಪಳೆಯೊಳಿರ್ಪನು
(ಭಾಷಣ. ೩-೪೭). [ನುಡಿ + ದೊಸಲು]

ನುಡಿದೊಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು ; ಭಾಷೆತೊಡು : ಅರಿಗನು
ಪುತ್ರಮರಣಕಾರಣನಾದ ಜಯದ್ರಥನನ್ನು ಮುಡುಕುವನೆಂದು ನುಡಿ
ದೊಡುವುದು (ನಾಡೋಜ. ೨೦೫). [ನುಡಿ + ತೊಡು]

ನುಡಿಸಲ್ಮೆ (ನಾ). ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತು ; ನಲ್ಲುಡಿ : ಇದು ನುಡಿ
ನಲ್ಮೆಯೆಂಬುದುತ್ತರವಾಕ್ಯಂ ಪೆಜರ ಮನಕ್ಕೆ ನೋವಂ ಪುಟ್ಟಿಸದ
ನುಡಿಹಂ ನಲ್ಮೆಯೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿಮಾ. ೨೬-೫೬).

[ನುಡಿ + ಸಲ್ಮೆ]

ನುಡಿನಿಜಿಗೆ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಕ್ರಮ ; ಮಾತಿನ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ :
ನುಡಿನಿಜಿಗೆಯಂ ಬೆದಂಕಿ ಪಾಠದಂತುಂ, ಇರ್ದಂತೆ ಬಡ್ತಿ ಪೊಂದು ಜಾಣ್ಣಿ
ಮೊರೆಕೊಳ್ಳಂತುಂ . . . ಬಣ್ಣಪೆಂ (ರಾಮಾಕ್ಷ. ೮೪-೧).

[ನುಡಿ + ನಿಜಿಗೆ]

ನುಡಿದಿನ್ನಣ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಜಾಣ್ಣಿ, — ಚಾತುರ್ಯ : ಎಲೈ
ರಾಘವ, ನುಡಿದಿನ್ನಣಂ ಸಾಲ್ಕುಂ ಪಿಡಿ ಎನ್ನೀ ಕೋಯೆಂದಮಂ
(ಅದ್ವೈತ. ೩೨-೨೪). [ನುಡಿ + ದಿನ್ನಣ (< ದಿನ್ನಾಣ)]

ನುಡಿಮೇಳ (ನಾ). (ಹಾಡಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ) ನುಡಿಸುವ
ಕೊಳಲು, ನಾಗಸ್ವರ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯ : ಊದಿ ಬಾಜಿಸುವ
ನುಡಿಮೇಳ ಮೊದಲಾದುದೇ ಸುಹಿರವೆನಿಸುವದು (ದೀಪ. ೨೫೨).

[ನುಡಿ + ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ನುಡಿಯಾಟಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ : "ಒಣರನಾ", "ಒಣ
ರೊನ್ನಾ" ಪಿಡಿದು ನುಡಿಯಾಟಿವಿರೆ : ಗೆಯ್ಯೆಯನ್ ಗೆಯ್ಯೊರನ್ ತೋಣ
ಮೊಡೆ, ಕೇಡನ್ ಅಬಿಲಾಭಮೆಸಗಿದಪುದುಬದನ್ ನುಡಿನೆ (ಅಂತಿಗೊ.
೧೫-೩೦೧). [ನುಡಿ + ಆಟ]

ನುಡಿಯಾಡು (ಕ್ರಿ). ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳು : ಪಲರ್ಮೆ ಸಂದೆಯದೆ ಪಿಠಿಯಸನ
ಡಲ್ಲಿಗಿಂ, ಡೊಡೊನದ ನುಡಿಯಾಡುಪೋಕಮರಕ್ಕುಂ, ಅಟ್ಟಿದನ್
ಮೂತರನ್ (ಬದ್ಧಪು. ೩೫-೭೪೯). [ನುಡಿ + ಆಡು]

ನುಡಿಯಿಸು, ನುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತನಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು ;
ಹೇಳಿಸು : ವಿದುರನೆಂದೀ ತೊಟ್ಟುಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕೂಟಿ ನುಡಿಯಿಸೆ

ನುಡಿದ್ವೈ (ಪಂಚಭಾ. ೯-೫೪); ಲೋಕವಾಲಗಿರೂಳ ತೂಂಕಡಿಸುವಾಗಳ್
ವಕುಳ ಮಾಲೆಯಂಬ ಗೊಜ್ಜಿ ಯಿಂದ ನುಡಿಯಿಸಿ (ಪಾಶಾಂ. ನುಡಿಸಿ) ದೊಡ
ರಸನದಂ ಸ್ವಪ್ನ ಮೆಂದೇ ಬಗಿದು (ಜಾವಂಫ. ೬೦); ಆ ಮನೋಹರಾ
ಲಾಪೆಯ ಪ್ರಿಯಾಲಾಪಮೆ ನುಡಿಯಿಸಿದವು (ಕಾಪಂಫ. ೪೦೪);
ಮದಿದೀ ದುಶ್ಯಾಸನನೇಂ ನುಡಿಯಸುವನೊ ಕುರುನರೇಂದ್ರದುರ್ಮ
ಪುಣನೇಂ ನುಡಿಯಿಸುವನೊ (ಗದಾಯು. ೩-೮೧). ೨. ಮಾತಾದಿಸು:
ನುಡಿಯಿಸಿದೊಡೆ ಮತ್ತಿ ನಿಯಳ್ಳು ದಿಯದೆ ಮಯಮಾತನು ವಿವಿ
ವಿಲೋಕಂ ಜಡತರತಮಾದವಮನೆ ಕಡೆಗಣ್ಣಂ ನೋಡಿದಲ್ ವಯಸ್ಸಿ
ಯ ಮುಖಮಂ (ಅನಂಫ. ೧೨-೬೧). ೩. ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸು;
ನಾದ ಹೊರಡಿಸು: ಗಡ ಬೀಸುವಂತಲು ಭೀಮ, ಬಿಲ್ವಿಸನ್ ನುಡಿ
ಯಿಸಲ್ ಬಲ್ಲಂಗಿ ಬಿಲ್ವೊಂದು, ಮೇಣ್ ದೀಣೆಯೊಂದು (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೮೩೫).
ನುಡಿಸು: ೨. ನುಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ನಲ್ಲಂ ಬಿಡಿಸಿದನೆನ್ನಂ ತರಂಗ
ದನುತಾಪಮಂ (ಕವಿಾ. ೩-೨೩೫); ಮನುಷ್ಯಂ ಮೊದಲಾಗಿ ನುಡಿದವು
ರಿದೆಂದೊಡೆ ಮರನಂ ನುಡಿಸುವುದು ಪರಮಗತನಂ (ಪಂಚತಂ.
೧೬೨-೧೬); ಗರ ಹೊಡೆದವರ ನುಡಿಸಬಹುದು ಸಿರಿಗರ ಹೊಡೆದವರ ನುಡಿ
ಸಲು ಬಾರದು ನೋಡೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೩೨); ಜಡನಂ . . . ಅನಿಷ್ಟಂ
ಮಾಪ್ತನಂ ನೋಡಿಯಂ ನುಡಿಸಲ್ ಸುಜನರೊಲ್ಲರೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೯);
ಮುಟ್ಟಿ ಬಾರದು ನೋಡಬಾರದು ನುಡಿಸಲರಿದು ಹಿಡಿದು ಬಿಟ್ಟಿಡೆ
ತುಪ್ಪದ ಕೊಡನ ಮೇಲಲ್ಲದೆ ಬೀಳಂ (ಸುಬರ. ೬-೫೦); ನುಡಿಸೆ ತಲೆ
ವಾಗಿಡನು ಬಿಟ್ಟೆಯ ರ್ಬುಡಿತೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೧). ೩. ದುರಪದವ
ನೊಕ್ಕುನೆ ಮಿಡಿಸು ಲಿಂಗಾದೇವಿ ಕೊಳಲಂ ನುಡಿಸು ಚಂಗಳೆ ತಾಳಧರಿ
ನೀನಾಗು ಗೋಗಾಯಿ (ಬಸವ. ೧೨-೪೨); ನುಡಿಸು ನಿರ್ವಾಳವನು ಕರೆ
ಹೊಂಗೆೊಡನ ಹಿಡಿದೈತರಲಿ ನಾರಿಯರೆಡಬಲನು ತೇಜಹಗಲಿಕ್ಕಲಿ ಸಿಂಹ
ವಿಪ್ಪರವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೩೬); ಮಣಿಖಚಿತ ಕಾನಕದ ಪಂದಿಯ
ನುಡಿಸುತ್ತ ಪೊಸತಾನಮಾನ ಗಂಧರ್ವಕಿನ್ನರಸತೀಸಂಕುಳದ ಗಾನವಂ
ಕೀಳ್ವಡಿಸಲು (ಸಾಂಪಫ. ೮-೪); ನಾಲಗೆ ಕುಡುಹು ಪರೀರನೆ ವಾದ್ಯ
ನಿರಾಳಾತ್ಮನೇ ವಾದ್ಯಕಾಲ ತಾಲಿ ನುಡಿಸುತಿದುರ್ ಬಿಟ್ಟಿ ಹೋದರೆ ದೇಹ
ದೋಳಿನಂದೊಳು ಬಿದ್ದಿ ಹುದು (ಭರಣ. ೧-೧೧೩); ವೀಣೆಯಂ ಗಾನವಂ
ನುಡಿಸುವಂದೊಳೆನ್ನ ವಾಣಿಯಂ ಕವಿತೆಯಂ ಪೇಳಿದಂ (ಜೈಮಿ. ೧-೮);
ವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ತಾನ ನುಡಿಸಲು ಸುಮ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು . . .
ದೊಡ್ಡ ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ನವರು (ಸಂಗೀತಂ. ೯೦). ೪. ಬಿಲ್ಲಿನ ತಿರುವನ್ನು
ಮಿಟಿ ಧ್ವನಿಮಾಡು: ಬೀಂಕಾರಮಾಡು: ಸಾಯಲಂಜುವದಿಳುಹು
ಧನವನು ನೋಡಿಸೆನು ನುಡಿಸಿದೆ ಕೌರವರಾಯನಾಣಿ ನೃಪಾಲ ಕೇಳಿ
ನುತೆಚ್ಚನಾ ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೪೬). [ನುಡಿ + ಇಸು]
ನುಡಿಯುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಮಾತು ಬಾರದಂತಾಗು; ಸೊಲ್ಲು
ಉಡುಗು: ಹರಿಮುಖಸುರಾ ಭೀತಿಯಂ ನುಡಿಯುಡುಗಿ ಧೂಮಕರ
ನೀಕ್ಷಿಸೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೫೧). [ನುಡಿ + ಉಡುಗು]
ನುಡಿಲಿಂಗ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಮಾತನಾಡುವ ದೇವರು;
ಜಂಗಮ: ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ದಿವಸಜನುಸರೆ ಜಂಗಮವ ನೆಣೆ ಸಂಬುವುದು
ನಡಲಿಂಗ ನುಡಿಲಿಂಗ ಮುಖಲಿಂಗವೆಂದೇ ನಂಬೋ (ಬಸವ. ೪೨೬).
[ನುಡಿ + ಲಿಂಗ]
ನುಡಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವ ಪಕ್ಷಿ; ಗಿಳಿ: ನುಡಿವಕ್ಕಿ ರನ್ನ
ನೀ ಬಾರಿದವ ಮೈದವಿ ದಾಡಿಮ ತನಿವಣ್ಣ ಕುಡುಕಿತ್ತು ಮುಂಗೈ
ಯ್ಕಲಿ ಕುಳ್ಳಿ ರಿಸಿಕೊಂಡೊಡನುಸುರಿದನಂತೆಂದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೨-೫೫);
ನಡೆವಕ್ಕಿಯ ನೆಲೆಯ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿಯ ನುಡಿವಕ್ಕಿಯ ಬೆಳುದಿಂಗಳ
ಹಕ್ಕಿಯ ನಿಡುಗಣ್ಣು ವಕ್ಕಿಯ ಬಳಗಂ ಬಳಸಿದುದಾ ನೃಪಸತಿಯ

(ಜಯಕಾ. ೨-೧೮); ನಡೆವಕ್ಕಿ ನುಡಿವಕ್ಕಿ ಕೊಳವಕ್ಕಿ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿ ಪಡಿ
ಯಜವಕ್ಕಿ ಕೇಳಿಸುವ ಗೆಡೆವಕ್ಕಿ . . . ಬಸದೊಳಿರುತಿಹವು (ಕುರಾಸಾಂ.
೨-೬೧); ಮೈವಾಗಿ ಕೆಲಕೊಲೆದ ಕೂವಣ್ಣಂ ಕೊಕ್ಕು ಕುರ್ಕಿ ಸೀಯನೆ
ಸವಿವ ನುಡಿವಕ್ಕಿಗೊಂದಣದಿಂ . . . ಬಸಂ ಮನಂಗೊಂಡುದು
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪-೮). [ನುಡಿ + ಪಕ್ಕಿ]
ನುಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ವರ ಹೊರಡಿಸು; ಶಬ್ದಮಾಡಲು ಶಕ್ತಿ
ಹೊಂದು: ಕಾಕಾಲಯದೊಳಗೊಡಲಂ ಪೊರೆದುಂ ಮೆಯ್ಯಿಸಿವಣ್ಣ ಮ
ನಾಂಪನವರತಂ ನುಡಿವಡೆಯದೆ ಪಿಕ್ಕುಮಿಡುವು ಧರೆಯೊಳು (ಜಯಕಾ.
೩-೫೪). ೨. ಮಾತಿನ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆ: ತೊಳೆದ ಬಗೆಯಿಂದೆದ್ದು
ನುಡಿವಡೆದು ಬರೆಹದಿಂ (ಕಾಲಾಶ್ವ. ೧೯೨-೪೩೮). [ನುಡಿ + ಪಡೆ]
ನುಡಿವಲೈ (ನಾ). ಮಾತಿನ ಶಕ್ತಿ, ಪ್ರಾಧಿಮ್ಯ; ವಾಕ್ಯಾತ್ಮಯು:
ಜಡಜನಮುಮೆಲ್ಲವೋದಂ ತಡೆಯದೆ ಕಲ್ಲಂ ಗುರೂಪದೇಶ ಕ್ರಮದಿಂ
ನುಡಿವಲೈಯಲ್ಲದೇಂ ಕಲ್ಪಿಡನೋಡುವುದಲೈ ಗಿಳಿಗಳುಂ ಪುರುಳಿಗಳುಂ
(ಕವಿಾ. ೧-೧೦). [ನುಡಿ + ಬಲೈ]
ನುಡಿವಳಿ (ನಾ). ೧. ಹೇಳುವಿಕೆ; ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ; ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ
ಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಮಾತನಾಡುವ ಕ್ರಮ; ಮಾತಿನ ರೀತಿ, —
ಧಾಟಿ: ಗಿಳಿಯಂ ನೋವೇಳೆಯಳ ನುಡಿವಳಿಯಿಂದ ವಿಶಾಸಮಾದ
ಟಾಯ್ಲಿಗೊಂದಂಗಳಸುತ್ತಿ ಪುಳವು ದಾಡಿಮುಳಬೀಜಂಗಿತ್ತು ದಂತ
ಕುಳಮಂ ಗಿಳಿಗಳ್ (ಗಿಳ. ೨-೧೬); ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳುಪ್ಪಾ ಇಂಬು
ಹೊರೆಯದಂತೆ ತಮ್ಮ ನುಡಿವಳಿ, ನಡೆವಳಿಯನ್ನಿಡುವುದು ಅವರ ಕರ್ತವ್ಯ
ವಾಗಿವೆ (ದುಕ್ಕಪ್ಪ. ೭೫); ಹಳೆಯ ನುಡಿವಳಿ—ಹೊಸ ನಡೆವಳಿಗಳನ್ನು
ಬೆಸೆದು ಹೊಸಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಲುವನ್ನು ಕಂಡು ನೊಂಪನ್ನು ಉಂಡು
ಕಾಲೂರ ಬೆಲುವೆಯನ್ನು ಬರೆದನು (ಕಾಲಾಶ್ವ. ೪ ಬರೆದವನ ನಾಲ್ಕು
ಮಾತು). ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ; ಭಾಷೆ; ವಾಗ್ದಾನ; ಕೊಟ್ಟ ಮಾತು:
ಗಾಂಗೇಯಂ . . . ತನ್ನ ನುಡಿವ ನುಡಿವಳಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರಾಸಾದಕ್ಕಿ ದಿಷ್ಟಾ ನಂ
ಗಟ್ಟುವಂತೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗೆ ಪಟ್ಟಿಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಂಚಭಾ. ೧-೬೨೪);
ಮುನ್ನ ಮನುಷ್ಯಗತಿಯೊಳ್ಳುಟ್ಟಿದರಂ ಮತ್ತಿ ನವರ್ ಪ್ರತಿಯೊಳಿಸುವು
ದೆಂದು ಕೃತಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದನೊಂದು ನುಡಿವಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂದೊಳೊ
ನೆಗಟ್ಟಿದು (ಜಾವಂಫ. ೨೦೧); ನೀಂ ನಿನ್ನ ನುಡಿವ ನುಡಿವಳಿಯಂ
ನೆಟವೆ ನಿನ್ನ ನನ್ನಿ ನನ್ನಯ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಸನ್ನಿವಮಾಡುದು ಪೋಗು
(ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೬); ನುಡಿಮಾ ತಪ್ಪದ ಮಾತಂ ಬಿಡಲಾವ್ ××× ನಿಮನಂ
ನುಡಿವಳಿಯನ್ನೆ ನಡೆವಳಿಯನಿಡಿದಂ ನುಡಿವನ್ನೆ ಗಣ್ಣಂ ಗುಣಗಳ್ (ಎಳ.
VII, ೩೪೦. ೧೨೯-೩೯; 1071); ನುಡಿವ ನುಡಿವಳಿ ಸಂದುದೇ ನಿಮ್ಮಡಿ
ಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೬೨); ನಾಮಾರ್ವರೊಳಗೆ ಮುನ್ನ ಮಾನವ
ಗತಿಗೆ ಬಂದನರ್ಗೆ ಈ ನಾಕೊಳಗಿಡವರು ಬೋಧಿಸುವುದೆಂಬ ನುಡಿ
ವಳಿಯುಂಟಿತ್ತು (ಶಾಂತೀಶ. ೩-೮೪); ಕರ್ಣನು ತಾನು ಕುಂತಿಗೆ
ನುಡಿವ ನುಡಿವಳಿಯನ್ನು ನೆನೆದು ಪುರಿಗಣೆಯ ದೊಣಗೆ ಕೈಯಿಡದೆ
ರೌದ್ರರವ ದೊಣಗೆ ಕೈನೀಡಿದನು (ಪಾಮಾಣಿ. ೩೨). 'ನಡೆವಳಿ' ಪರಾ.
[ನುಡಿ + ವಳಿ]
ನುಡಿವಳಿಕಾಣ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಾರ; ವಾಕ್ಯಾಟು:
ಕಾಣಕ್ಕೆ—ನಡೆವಳಿಕಾಣಂ, ನುಡಿವಳಿಕಾಣಂ . . . ಬಗೆಕಾಣಂ (ಕಮವ.
೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). [ನುಡಿವಳಿ + ಕಾಣ]
ನುಡಿವಳಿಕೆ (ನಾ). ಮಾತಿನ ರೀತಿ, ಕ್ರಮ: ಕೃತಿಯು ವಿಶಾ
ದರೂ ನುಡಿವಳಿಕೆ; ಚಾರಿತ್ರ್ಯವು ನಡೆವಳಿಕೆ. ನುಡಿವಳಿಕೆಯು ಅತ್ಯುಚ್ಚ
ವಾಗಿ ನಡೆವಳಿಕೆಯು ಅದರ ಕನ್ನಡಿಯಂತಿದ್ದರೆ, ಆ ಮನುಷ್ಯನು ಸಾಧು
ವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು (ಸಾಹಸಂ. ೨). [ನುಡಿವಳಿ + ಕೆ]

ನುಡಿವಳ್ಳ 'ನುಡಿವಾಳ' ನೋ.

ನುಡಿವಳು ? (ನಾ). (?): ಸಂಭವದನೋವದಿ ಧ್ವನಿ ಕಳ್ಳ ಕಳ್ಳ ರೋಳಾ
ನುಡಿ[ವಾಳಂ. ಕುಡಿ, ಗುಡಿ]ವಳಾಯಾದನೆಂದು ಸವನಾರಕರಂ ಪಂದೆಯೆ
ನಾರಕರ್ (ಅಜ್ಞ. ೧೧-೧೦). [?]

ನುಡಿವಾಳ, ನುಡಿವಳ್ಳ (ನಾ). ವಾಚಾಳ; ಮಾತುಗಾರ : "ಸಕ್ಕಾ
... ವಾದೀ, ವಾವದೂಳ-ಈ ೬ ನುಡಿವಾಳಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೯೧).

ನುಡಿವಳ್ಳ : "ರಪ್ಪಾ = ನುಡಿವಳ್ಳಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೮).

[ನುಡಿ + -ವಾಳ್ (< -ವಳ್)]

ನುಡಿವಣ್, ನುಡಿವಣ್ಣು (ನಾ). ಮಾತಿನ ಅಧಿದೇವತೆ; ಶಬ್ದದ
ಒಡತೆ; ಸರಸ್ವತಿ : "ನುಡಿವಣ್, ಬಾಸವಣ್, ಸೊಲ್ವಣ್, ಮಾತು
ಯಳ್, ಸಾರದಿ, ಸರಸ್ವತಿ-ಈ ೬ ಸರಸ್ವತಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ.
೪೮-೧೬); ಆ ನುಡಿವಣ್ಣುನಾಂತ ನಾಲ್ಕೊಗಮಿರದಚ್ಚವಾರೆಯು
ಬೆಂದಮನಂದೊಳೆಯೊ ಬಂದು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಬಲವಕ್ಕೊಡೊ ನೆಲಸಿ ಕಣ್ಣೆ ಸೆದಂ
ದಿದಿ ನಿಂದು ನೋಟ್ಟುರಾ (ಕಪ್ಪಿ. ೧೬೪); ಮೃದನಂ ಮೊರದಿಯಣಿಗೆ
ನಾಲ್ಕೊಗನಂ ನುಡಿವಣ್ಣುಂಬುರುಹೋದರನಂ ಸವಿಗಡಲ ಕುವಂ . . .
ಕಯ್ಯದಿಂದದಿ ನೃಪತಿಯ ತೋಳ್ವಳಂ ಪಿದಿದು (ಜಯಕಾ. ೨-೧೦);
ನುಡಿವಣ್ಣಂ ವಿಧಿ ಬೊಮ್ಮನಂ ಸರಸಿಜಂ ತತ್ತ್ವಂಜಮಂ ವಿಷ್ಣು ತಾನೊಡ
ಲೊಳ್ಳಪ್ಪ ವನದ್ದಿ ತಾಳ್ಳು ನುಡಿಯಂ ತಾಂ ಶ್ರೀಶ್ವ ವಂದಾಡೆ (ವಿದ್ಯಾರ.
೫-೪೯); ಕನ್ನಡದ ನುಡಿವಣ್ಣೆ ಭಕ್ತೃಮಂದಿರಮಾಗಿ (ಶ್ರೀರಾಜ. ೫೩-೯೭).
ನುಡಿವಣ್ಣು : "ನುಡಿವಣ್ಣು ಸರಸತಿಯು ಸಾರದೆಯೆಂದಿವರವಿಂದಭವ
ಸರಸಿಕ್ಕುಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯); ನುಡಿವಣ್ಣು ಮೆಯೊಡ್ಡುವಂತಿವ ಕಾಮ್ಯಜ್ಞ
ನುಡಿ ನಿನ್ನ ಚತುರ ನಲ್ಲುಡಿಯ (ವರ್ಧಚ. ೮-೨); ಇದು ರತಿಯ
ನೂಪುರದ ನುಣ್ಣರ ಇದುವೆ ನುಡಿವಣ್ಣಂ ಬೆಯಿಂದೆರ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೮-೩೫).

ನುಡಿವಣ್ಣುನಿಯ = ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಳ್ಳು : "ಅಂಚೆದೇರಂ, ನುಡಿ
ವಣ್ಣುನಿಯಂ . . . ತಾವರೆನೆಯಂ-ಈ ೮ ಬ್ರಹ್ಮಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ.
೪೮-೧೫). [ನುಡಿ + ಪಣ್]

ನುಡಿವಣ(ನಾ). ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹೇಳದಂತಿರುವವನು ;
ಬಾಳ್ವೆಣ; ಜೀವಜ್ಞವ : ನಡೆವಣ ನುಡಿವಣನ ಸಂಸಾರವೇನವನ
(ಬಸವ. ೧೫೬); ಪತಿತರು, ಪಾಪಾತ್ಮರೆಂಬ ನಂದಿಕೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಿಣ್ಣ
ರಾಗಿ, 'ನಡೆವಣ ನುಡಿವಣ'ಗಳಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದ ಜನತೆಗೆ . . . ಶರಣರ
ಅಭಯವಾಣ . . . ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಯಾಗಿ ಕೇಳಿಸಿತು (ಶರಣ. II, ಮುಮ್ಮುತು).

[ನುಡಿ + ಪಣ]

ನುಡಿವಣ್ಣಾಣ್ಣು 'ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಳ್ಳು' ನೋ.

ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಳ್ಳು, ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಣ್ಣು (ನಾ). ಸರಸ್ವತಿಯ ಗಂಡ ;
ಬ್ರಹ್ಮ : "ಪೊಂಬಸಿಜಂ ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಳ್ಳಂ[ವಾಂ. ೧೬೦]ಬೊಮ್ಮಂ
... ದಿದಿ ನಾಲ್ಕೊಗನೆನಲಜಂ" (ಚತುನಿ. ೫). ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಣ್ಣು :
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ನುಡಿವಣ್ + ಆಳ್ಳು]

ನುಡಿವೆಣ್ಣು 'ನುಡಿವೆಣ್' ನೋ.

ನುಡಿವೆಣ್ಣೆಹಿಯ (ನಾ). = ನುಡಿವೆಣ್ಣಾಳ್ಳು : "ಅರಲಿಜ ನಾಲ್ಕೊಗ
ನುಡಿವೆಣ್ಣೆಹಿಯಂ ಪೊಂಬಸಿಜನಂಚೆದೇರಂ . . . ಬೇದದಿಜ್ಜಿಗನುಮನೆ
ಧಾತ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೯); ಬಣ್ಣ ಪೊಡಸದಳವಾ ನುಡಿವೆಣ್ಣೆಹಿಯಂಗೆನಪ
ಲಂಪಿನೇಬ್ಬಿಯನಾಂತಪ್ಪಣ್ಣ ಪ್ರಭಸನಂ ಮುಕ್ಕಣ್ಣು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ
ನಾಲಯಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೪-೬). [ನುಡಿವೆಣ್ + ಹಿಯ]

ನುಡಿವೇಟಿ (ನಾ). ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾ
ಗುವ ಮೋಹ : ರಾಮನನು ಆ ಯುವತಿ . . . ಕಿವಿವೇಟಿ ಕಣ್ಣೇಟಿ
24

ನುಡಿವೇಟಿ ಮೂಜು ಸವಿ ತಲೆಗೇಟಿ ನೋಡಿದಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೪೨).

'ಚಕ್ಷೂರಾಗ' ಹೋ. [ನುಡಿ + ಬೇಟಿ (< ಬೇಂಟಿ)]

ನುಡಿಸಲ್ಲಿ (ನಾ). ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಸದರ, -ಸಲುಗೆ : ಬಗೆ
ಪುಗುವ ನೇರನುಡಿಗಳಲಿ, ಕಳೆಯ ಕಳೆಯರೋಳಾ ನುಡಿಸಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಂತೆ
ನುಡಿದಪನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩೨-೬೪೯). [ನುಡಿ + ಸಲ್ಲಿ]

ನುಡಿಸು 'ನುಡಿಯಿಸು' ನೋ.

ನುಡಿಸುಹ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ; ಹೇಳುವಿಕೆ : "ಅಭಾಷಣಂ,
ಅಲಾಪಃ-ನುಡಿಸುಹ" (ನಾಚರಾ. ೪).

[ನುಡಿಸು (< ನುಡಿಯಿಸು) + -ಹ (< -ಹ೨)]

ನುಡಿಹ (ನಾ). ೧. ಮಾತನಾಡಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನುಡಿಯುವಿಕೆ :
"ಮಿಥ್ಯಾಭಿಶಂಸನಂ, ಅಭಿಶಾಪಃ-ಇಲ್ಲದ ಹೊಲ್ಲಹಂ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ
ನುಡಿಹ" (ನಾಚರಾ. ೪); ಪೆಪರ ಮನಕ್ಕೆ ನೋವಂ ಪುಟ್ಟಿಸದ ನುಡಿಹಂ
ನಲ್ಮೆ ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ (ನೀತಿಪ. ೨೬-೫೬).

[ನುಡಿ + -ಹ (< -ಹ೨)]

ನುಡಿಹೀನ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲು ತಿಳಿಯದಿರುವ
ವನು ; ಮಾತಿನ ಕೊರತೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಉಡೆಹೀನ ಮೂಡಲು
ನುಡಿಹೀನ ಬಡಗಲು ಕಡುಕೋಪದವರು ಪಡುಸರೊಳು ತೆಂಕಲರಿ
ಸಡಗರದಲಿಹರು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೧೫). [ನುಡಿ + ಹೀನ]

ನುಣ್-(ಸಪೂರೂ) 'ನುಣ್ಣುತು' ಎಂಬ ಗುಣವಾಚಕಕ್ಕೆ ಸಮಾಸ
ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅದೇಶರೂಪ. [< ನುಣ್ಣುತು]

ನುಣಾಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಮದ್ದೀಹಂಬು,
ಪೊಪ್ಪಳಿಮರ, ನುಣಾಮರ (ಮೈದಿ. ೫೫-೧೦೯೭).

[ನುಣಾ (P<- ತಮಿ. ನುಣಾ) + ಮರ]

ನುಣಚೆಚು 'ನುಣ್ಣು' ನೋ.

ನುಣುಚು, 'ನುಣ್ಣು' ನೋ.

ನುಣುಚು (ನಾ). ಜಾರಿಕೆ; ತೇಲಿಕೆ; ಹಾರಿಕೆ : ನಿಪಾದರೂ
ಬೇಕಾಗಿತ್ತೇ . . . ಎಂದು ಅವನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ, ಅವಳು ಸಿಗ್ಗಾಳಿ
ಯಾಗಿ ನುಣುಚುನುಣುಚಾಗಿ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಳು (ಪುನರು. ೪೯೬).

[< ನುಣುಚು]

ನುಣುಪು 'ನುಣ್ಣು' ನೋ.

ನುಣುಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಂತಿಗೊಳಿಸು ; ಹೊಳೆಯುವಂತೆ
ಮಾಡು : ಅಮೃತಸಾಗರಸದೃಶವಾದ ತಪಸ್ವೀಜಿಂದಿ ಕಾಡುಗಳನ್ನೇ
ದಂತನುಯವಾಗಿ ಧವಳಿಸುವ, ತಾರಾಚಳವನ್ನೇ ನುಣುಪುಗೊಳಿಸುವ ಈ
ಅತ್ಯುತ್ತಮ ದಿವ್ಯಾಕಾರಿ (ಸೌಂದಸ. ೨೧೯).

[ನುಣುಪು (< ನುಣ್ಣು) + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು]

ನುಣ್ಣುದಪು 'ನುಣ್ಣು ದಪು' ನೋ.

ನುಣ್ಣಂಟು (ನಾ). ಸೊಬಗಿನ ಸಿರಿತನ ; ಸೌಂದರ್ಯದ
ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆ : ಕಡುಸೋವದಿಯಾದಪೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ನುಣ್ಣಂಟೊಡ
ಪುಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಮಿರೆ ಮಿಾಜುವರಾರೊ ಮನೋಜನಾಜ್ಞೆಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪ.
೬-೬೪). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣುತು) + ಗಂಟು]

ನುಣ್ಣು ಟಕಿ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವ್ಯಂಗ್ಯ, - ಕಟಕಿ : ಪಲವುಂ
ರೋಧಂಗಳಂ ದೂಡೆ ನಿಂದು ಸತಿಯರ್ ನೊಂದು ನುಣ್ಣು ಟಕಿಗಳನಾಡೆ
(ಸಂಪರ. ೧೫-೯೦); ದಿಟ ಶುದ್ಧನಂತೇ ನುಣ್ಣು ಟಕಿಗಮ್ಮದೆಯೊಮ್ಮೆ
ತುಟಿ ಮಿಡುಕದಿರಲದನಜುಡು (ಭೃಗವೇ. ೨-೧೧೦); ಅರಸಂ ಪೋಗದಿ
ರೆಂದು ನುಣ್ಣು ಟಕಿಯಾಡುತ್ತಿರ್ಪಂ (ವೃಷಪಿ. ೩೬-೧೩).

[ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣುತು) + ಕಟಕಿ]

ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪ, ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪ (ನಾ). ಕಾಂತಿಮಯವಾದ ತಪೋಲ ;
 ಧಳಧಳಸುವ ಕೆನ್ನೆ ; ಚಟುಲ ಲೋಚನದ ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪಗಳ ಧಳಧಳಿಸು ಬಿಲ
 ತಟದಂಗೆಯುರೇಳ್ತಂದರು (ಸಾಂವಪು. ೧೩-೫೧) ; ಅಪರಂಜಿದಗದುಗಳ
 ದೋರೆಯಾದುವು ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪಗಳಾ ಶ್ಯಾಮೆಗೆಯುಭಿನವರನುಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೪೩) ; ತೋರಪ ನಾಸಿಕದ ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪಗಳ ಪೊಳೆವ ಕಂಗಳ . . .
 ಮೋಹನದ ಚಿಲ್ವಿನೊಬ್ಬಳೆಯೊನು ರಾಘವನ ಸಿರಿಮೊಗವನೆಂತು
 ನೋಡದೆ ಮಾನ್ಯನಳೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೯-೨೧) ; ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪ ಪಳಂಚೆ
 ಲೆಯ ಕುಂಡಳಮಂಡಳಮಾನಾಂಬುಜಂ ತಣ್ಣದಿರಂಗಿ ಸೋಲಮು
 ನೋಡರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೧) ; ಎಳೆಯ ತಳರು ಹೊಳೆವ ತಳರು ನುಣ್ಣು
 ದಪ್ಪನು ಚುಂಬಿಸಿ (ಕವಿಸೋ. ೨೩-೧೦). ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪ : ಮರೆವ ನಗು
 ಮೊಗದ ಬಗೆ, ಪೊಳೆವ ಕಣ್, ನುಣ್ಣು ದಪ್ಪ, ಚಿಲ್ವ ಪಣ, ಇವೆಲ್ಲಮಂ
 ನೋಡಿ . . . ಹಿಗ್ಗಿ (ಚಂದ್ರನ. ೧೬-೨೧).

[ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕದಪು (< ಕದಪು)]

ನುಣ್ಣು ದಿರ್ (ನಾ). ೧. ಉಜ್ಜುಲವಾದ ಕಿರಣ : ಒಯ್ಯನೆ ಚಾನು
 ರಾಂಗನೆಯ ಕಯ್ಯೊಳ್ಳೊಟ್ಟು ನಾತೊತ್ತ ರಾಯದು ಕೂಲಾಂಚಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ
 ಸೂತ್ರವಿವರವ್ರಾತಂಗಳಂ ಕೊಡೆ ನುಣ್ಣು ದಿರ್ಗಳ್ ಸೂಸುವ ಶೇಷ
 ಮೆಂಬಮಳತಾರೋದಾರಮಂ ಹಾರಮಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೯೪) ;
 ೨. ಮನೋಹರವಾದ ಹೊಳಪು ; ಆಪ್ಯಾಯಮಾನವಾದ
 ಕಾಂತಿ : ಮುತ್ತುಂ ಪಕ್ಷಿವರಲ್ಲಳುಂ ಕುಳಿಸಮಂ ಮುಂತಾಗಿ ಕುಂದಿಲ್ಲ
 ದೊಂಬತ್ತರನ್ನದ ನುಣ್ಣು ದಿರ್ ನೆಗೆದು ನೀಳ್ತೊಂದೊಂದೊಳ್ಳೊ ಕೂಡಿ
 (ಕಬ್ಬಿ. ೨೩) ; ಕಾರವುಂಚಂ ನವಾರಸುವ ನುಣ್ಣು ದಿರ್ ತುಜುಗೆವೆಗಣ್ಣ
 ಹಂಸಗತಿಯಳವ ನಡೆಯ ಕನ್ನೆಯರು . . . ಬಂದರು (ಸಾಂವಪು. ೭-೪೯) ; ಅಂಭೋಜಕುಟ್ಟಳವಕ್ಷೋರುಹದಗ್ರಮುಳ್ಳುದಳೆಗರ್ಪಂ ನುಣ್ಣು
 ದಿರ್ದೇಹದೊಳ್ಳೊಳೆಗೊಂಡತ್ತು ತನೂದರಂ ಬಳಿದುದಾ ತನ್ವಂಗಿಗಾ ಗರ್ಭ
 ದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೪-೩೧). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕದಿರ್_೨]

ನುಣ್ಣು ಲ್ (ನಾ). ೧. ನಯವಾದ ಕಲ್ಲು. ೨. ಹೊಳಪುಳ್ಳ ಕಲ್ಲು.
 'ನುಣ್ಣು ಲ್ಳುಟ್ಟು' ಪರಾ. [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕಲ್_೨]

ನುಣ್ಣು ಲೆ (ನಾ). ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವಂಥ ಕಲೆ ;
 ಅಂದವಾದ ಗುರುತು, — ಚಿಹ್ನೆ : ಸಲೆ ನೀಲಿ ವೇಳೆಯನ್ನು ಭಯದಿಂದ
 ಕದಿದಂಗಳಿ ಮೆಲ್ಲ ಬಾಯ ತಂಬುಲವೇಕೋಣ್ಣು ಮಣ್ಣು ಮಡಗೂಳುರ
 ದಂಕುಸವಾಗಿ ಕೊಯ್ದು ನುಣ್ಣು ಲೆಯವು ಕಾಗು (ನಿಶ. XI, ದಾಸನಾ. ೪೨-೬೦ ; ಸು. 1162). 'ಲೂನವಕ್ಷ' ಹೋಲ.

[ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕಲ್_೨]

ನುಣ್ಣು ಲ್ಳುಟ್ಟು (ನಾ). ನುಣ್ಣುವಾದ ಕಲ್ಲಿನ ರಚನೆ : ಗಗನದೊಳ್
 ಪಚ್ಚಿಯ ನುಣ್ಣು ಲ್ಳುಟ್ಟುನ ಜಗಲಿಪೊರೆ ಕಾಲ್ಗುಟ್ಟಿಯ ಮಡಿಗಳಿಸೆದು
 ಪೋರೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ (ಮಧ್ಯಪ. ೨-೧೬). [ನುಣ್ಣು ಲ್ + ಕಟ್ಟು_೨]

ನುಣ್ಣು ಲ್ಲ (ನಾ). ನುಣ್ಣುವಾದ ಕೆನ್ನೆ, — ಕಪೋಲ : ಕುಟಿಲಾಳಕಿ
 ಯರ ನುಣ್ಣು ಲ್ಲ ತೊಂದೆನಣ್ಣುಟ್ಟು ಕರ್ಮಕಿ ಮಯ್ಯನಿರ
 ಸುಟಿಯಿಂದ ಗುಡಿಗಟ್ಟುಸುವ ಮಾಗಿಯ ಹಿನ್ನು ವಿಟಿನಂತೆ ಕಣ್ಣ ರಂಜಿ
 ಸಿತು (ಮೋಹತ. ೪-೪೫) ; ತಲ್ಲಣಿಸಿ ತಿಂಗಳರಗಿಳಿ ಪೊಸರಲ್ಲುಟ್ಟು ವಿಲ್ಲಾಪಿಡಿ
 ಗಳೊಳ್ಳೊರ್ಗೊಳೆಂದಣಿಸಿ ನುಣ್ಣು ಲ್ಲದೊಳ್ಳೊಯಿಟ್ಟು ಬೆಜಗಾಗಿ ಚಂತಿಸುವ
 ತೆಜದೊಳವಳಿರ್ದೊರ್ಗು (ಚೈಮಿಭಾ. ೩-೩೭).

[ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಗಟ್ಟಿ_೨]

ನುಣ್ಣು ಳಿ (ನಾ). ೧. ಮೃದುವಾದ ರೆಕ್ಕೆ ; ನುಣ್ಣುವಾದ ರೆಕ್ಕೆ :
 ನುಣ್ಣು ಳಿ [ಪಾತಾಂ. ಕೊಲ್ಲಿ]ಗಳ್ ಮಿಗುಗಲ್ವಿ ವಿದ್ವಮಾಂಕುರದಪೊ
 ಲೊಪ್ಪಿ ಚಂಚುಪುಟಮೊಯ್ಯನೆ ಬಂದುದು (ಕಾದಂಬ. ೬೦) ;

ಜಳಜದಳುತದೊಳ್ ಸಲ್ಲಳ ನುಣ್ಣು ಳಿ ಸೋಂಕೆ ಸೋಂಕೆ ಕುಳ್ಳಿದೊಳಿ
 ಕಳಗಿತ್ತರವಮನಾಲಿಪ ವಿಳಾಸಮಂ ನೆನೆದೊನಲ್ಲದ್ದೊಂದು ರಥಾಂಗಂ
 (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೯) ; ಪಕ್ಕಿಗಳ ನುಣ್ಣು ಳಿ ಸೀದುದರಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಸಂಗಡಿಸಿದ
 ದುಷ್ಟರೋಮಂತಿ ಬೆಂದುದು ಬೇಸಗೆಮುಗ್ಗಮಂತುಬೋ (ರಾಜಶೇ. ೫-೪೬). ೨. ಕೋಮಲವಾದ ಪುಕ್ಕ ; ಎಳೆಯ ಗರಿ : ಎಜಗಿದ
 ಮಜುಗಿಳಗಳ ನುಣ್ಣು ಳಿದುಜುಗಲ ಪೊಳಸಿನಂ ಮೃಗಾವಳೆನಸುಂ ಮಿಜು
 ಗುವ ಪೊಸಪಸುಪ್ಪಾಳ್ವೆಂಬೆಜಕಮನೊದವಿಸುವುದೆ ಕುಟಿಯ ಕೆಯ್ಯಳ್
 (ಕುಸುಮಾ. ೨-೪೦). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಗಳಿ]

ನುಣ್ಣು ಳಿ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಗುರುತು, — ಚಿಹ್ನೆ ; ಮನೋಹರ
 ವಾದ ಕಲೆ : ಬಾಲೆಯ . . . ಲಲಾಟದೊಳ್ ಮೃಗಮದಬಿಂದುವಂ
 ಪೊಗೆ ನುಣ್ಣು ಳಿಯಂ ಪಡೆವಂತೆ ತಿರ್ದಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೫-೪೩) ;
 ತೆಗೆಯೆ ಚಳೋರಿ ಕರ್ಚಿ ಶಶಿಮಂಡಲದಿಂದನು ಕಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ರಕ್ತಿಗಳಿಡೆ
 ಯಂತೆ ತೋಟಾದುದು ನುಣ್ಣು ಳಿಯಾ ಕೆಡೆದುನ್ನಯ್ಯೂಳುಮಾಲೆಗಳನೆ
 ಚಂದ್ರಮಂಗೆ ಕುಡಲೆತ್ತಿ ದಪ್ಪೋಲೆಸಿದಿದರ್ . . . ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರ್
 (ಲೀಲಾವ. ೨-೨೬) ; ಮಿಜುಗುವ ವಿದ್ವಮಾಧರದ ಮಧ್ಯದೊಳಾಯತ
 ವೃತ್ತಮಾದ ನುಣ್ಣು ಳಿಯದು ಮನ್ನನಕ್ಕೆ ಪಡೆದಪ್ಪುದು . . .
 ಪೋಲ್ವೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೫೬) ; ನುಣ್ಣು ಳಿಯಿಲ್ಲದ ವಿಧುವಿಂ ತಣ್ಣದಿ
 ರೊಗೆನಂತೆ ವಿಮಳಮುಖಮಂಡಲದೊಳ್ ಕಣ್ಣೊಳೆನೆ ದಂತಕಾಂತಿ (ಕಾಂತೀಶ್ವ. ೨-೫೬). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕಳಿ_೨]

ನುಣ್ಣು ಡಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ, — ಚಿಲುಪು :
 ಬಿಣ್ಣು ಡಿ ಕೊಡವಾಲ್ವಿಡಿಯದಾವಿಲ್ಲ ನುಣ್ಣು ಡಿ [ಪಾತಾಂ. ಕೊಡು]
 ವೆತ್ತಿರದ ಪರುಪಕ್ಷಿಮೃಗಮಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣೊಳೆವ ರಾಮರಾಜ್ಯದೊಳ್ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೮-೧೩). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಗಾಡಿ_೨]

ನುಣ್ಣು ರೆ (ನಾ). ನಯಗೊಳಿಸಿದ ಗಾರೆ ; ನಯಗಾರೆ : ಹಂಪೆಯ
 ಕಮಲಮಹಲನ್ನು ನುಣ್ಣು ರೆಯಿಂದ ನಯಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಗಾರೆ_೨]

ನುಣ್ಣು ರುಳಿ, ನುಂಗುರುಳು, ನುಣ್ಣು ರುಳು (ನಾ). ೧. ಮೃದು
 ವಾದ ಮುಂಗುರುಳು ; ಕೋಮಲವಾದ ಸುರುಳಿಗೂದಲು :
 ನಡೆಗೊಳಂಚೆ. ನುಣ್ಣು ರುಳೊಳಾಜಿ ತೋಳ್ಳೊಳೊಳೆಗೊಂಬು
 ಸೋಮಾರಿಗೊಳ್ಳಿದೆ ಸೋಗಿ . . . ದೊರೆಕೊಂಡುನಂತೆ ಕಾಯ್ದು
 ದಾಟಿದುಪೊಲಾ ಬನಕ್ಕೆ ನಡೆತಂದುದು ಬೆಂದಿರ ತಂದಮೇಟಿಯಿಂ
 (ಕಬ್ಬಿ. ೨೩) ; ನುಣ್ಣು ರುಳ ನೀರಿಗೆ ಬೆಡಗಮರ್ದಿಸೆವ ತಂಬುದಣ್ಣ
 ದಿರನಂದದ ಮೊಗದ ಚಿಲ್ವಿಗೆ . . . ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆ ವಂಕುರಿಸಿದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೩೪) ; ಅಂಬುಜಂ ತುಂದಿಗಳ ಬಂಬಲಂ ಮೃದಪುಪಂತೆ ನುಣ್ಣು ರು
 ಳ್ಳಂ ನೆಳಲುನ ಕರಾಬ್ಬಂ ಕಂಗೊಳಿಸಿ ತೋರ್ಪ ಗಂಧವಸುಂದರೆಯರಿಂ
 (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೫ ಪ). ೨. ಕಾಂತಿಯುತವಾದ ಕೂದಲು ; ಹೊಳೆಸಿ
 ನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕೂದಲು : ನುಣ್ಣು ರುಳ ಪೊಳೆವ ಕಪ್ಪುಂ ಕಣ್ಣಿಗ್ಗಳ
 ಮಾದ ಮಯ್ಯ ಬೆಳಗಿಸಿನೆಗಂ ಪೊಂದು ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕಣ್ಣ
 ದೊರೆಯಾಗಿ ಸಮನೆ ಬಳೆವಿನಂ (ಯೋಜ. ೪-೪೧). ನುಂಗುರುಳು:
 ೧. ತನ್ನ ಕಂಠದ ಮಾಲೆಯಂ ಪಡೆದು ನುಂಗುರುಳ ಗನ್ನದಿಂ ಕೆಡಣ
 ಚಿಳ್ಳುಗುರುಗಳಿಂ ಸ್ಥೂಲಕುಚಕುನ್ನತದ ಹರಿಗಳಂ ಮಾಡುತ್ತ (ಚತುಪ. ೨-೭-೮೨). ನುಣ್ಣು ರುಳು : ೧. ತರುಣವಂ ತಮಾಲದಳದಳಂತೆ
 ನೀಳ್ವ ನುಣ್ಣು ರುಳು ಸಿಂಗರಕದೇ ಸೀಮೆಯೆಂದಿನಪ ಪೇರುರಪೊಪ್ಪೆ
 ಸ್ವಾರ್ಥದೇವರೆಯ ಸೌಂದರಗೆ (ಸಾಂವಪು. ೧೪-೫) ; ನುಣ್ಣು ರುಳ ತಳತ
 ನೀಲದ ಕುರುಕನರಾ ಕುನರೆಯ ಬಳಿದಿದ್ದಿದಿರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೪-೧೧). [ನುಣ್ (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಕುರುಳ್_೨]

ನುಣ್ಣು ರುಳು 'ನುಣ್ಣು ರುಳು' ನೋ.

ನುಣ್ಣು ದಲು (ನಾ). ಮೃದು ವಾದ ಕೂದಲು ; ಕೋಮಲವಾದ ನವಿರು : ಜಟ್ಟಿವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದ ನುಣ್ಣು ದಲು ಸಂಸ್ಕಾರವಿಹೀನ ವಾಗಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಪುನರು. ೧೪೩).

[ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೂದಲು (<ಕೂಂದಲು)]

ನುಣ್ಣೆಂಪು (ನಾ). ಹೊಳಪುಳ್ಳ ಕೆಂಪು ; ಕಾಂತಿಯುತವಾದ ರಕ್ತ ವರ್ಣ : ಮುಲುಗಡು ಗಡಿನು ಮೆನುತಂ ಮುಳಿಸಿ ಕಾಮಿನಿಯೇತ್ಸು ತ್ತಿರೆ ನುಣ್ಣೆಂಪೆಳಸಿದುದೆನೆ ಬಿಂಬಂ ಕೆಂಪೆಳಸಿದುದು ಚಕ್ರವಾಕ ಚಕ್ರೇ ಶ್ವರನಾ (ಕಾದಂಬ. ೧೩೮). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೆಂಪು.]

ನುಣ್ಣೊದಳ್ (ನಾ). (ಮಕ್ಕಳ) ಇಂಪಾದ ತೊದಲು ಮಾತು ; ಮಧುರವಾದ ತೊದಲ್ಲುಡಿ : ತುಟ್ಟಿ ಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದುಗೆಯ್ದು ದೊಳ್ಳಂ ಬಿಡದಟ್ಟಿ ಕೋಮಲಕರಾಂಗಮನಾಲಿಸಿ ನುಣ್ಣೊ[ಪಾಠಾಂ. ಹೊ]ದಳ್ ಪೊದಟ್ಟುಂ ಬಿಡಿವಾತನಟ್ಟುಪೊಳಿ ವಾಸಿಸಿ ನೆತ್ತಿಯಂ... ತನೆಯು ವರೇಂ ಕೃತಾರ್ಥರೋ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೪೪).

[ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೊದಲ್ (<ಕೊದಲು)]

ನುಣ್ಣೊನರ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ಚಿಗುರು ; ಮೃದು ವಾದ ಕುಡಿ : ತೀವಿದ ನುಣ್ಣೊನರ್ ಕಿಟಗೊನರ್ ನಸುಬಲ್ಲೊನರೆಂಬಿವೇಟೆಗೆ ವೆತ್ತು (ಜಗದಿ. ೧೪-೨೩). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೊನರ್.]

ನುಣ್ಣೊನೆ (ನಾ). ಮೃದು ವಾದ ತುದಿ ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಕೊನೆ ; ನವುರಾದ ಅಗ್ರಭಾಗ : ಕೇಸರದ ನುಣ್ಣೊ[ಪಾಠಾಂ. ಹೊ]ನೆ ಸೂಸೆ ಮರಲ್ದ ಚಿಲ್ವಿನೊಳ್ ಗಡಣಿಸಿತ್ತು ಮುಂಬಗಲೊಳಂಬುರುಹಂ ಸರಸೀ ಸಮೂಹದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೧೦೩).

[ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೊನೆ.]

ನುಣ್ಣೊರಲ್, ನುಂಗೊರಳ್, ನುಣ್ಣೊರಲು. ನುಣ್ಣೊರಳ್, ನುಣ್ಣೊರಳು (ನಾ). ೧. ಸುಂದರವಾದ ಕೊರಳು ; ಅಂದವಾದ ಕುತ್ತಿಗೆ : ಮೆಲ್ಲಲಿ ನುಣ್ಣೊರಲೊಳುಣ್ಣೊಂಚರಂಗಿಯುತಿಹಲರ್ವಕ್ಕಿ ನಳಗದಿಂ . . . ಕೊಳಂಗಳ್ ಮೆಜೆದುವು (ಪದ್ಮಂ. ೪-೩೯) ; ಸುಲಲಿ ತಾಂಗಿಯರ ನುಣ್ಣೊರಲ ಕಂಠಿಯಂತೆ . . . ಒಪ್ಪಿದನು ಸದ್ವಿಪ್ರಕುಲ ರತ್ನದೀಪಂ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೫-೧೨೩) ; ಭಳಭಳ ನುಣ್ಣೊರಲ ನಳ ತೋಳ್ಳ . . . ಸುಳಿಗುರುಳ್ಳ ಪೊಳ್ಳದರಂದರಿಸೊಡ್ಡೊಲಗದೊಳು (ಚಿಹು. ೬-೧೨) ; ನುಂಗಿ ನುಣ್ಣೊರಲಂ ಜಿಹ್ವೆಯುಮಾ ವಿಷಗಿ ಯುಂ ಬಿಡೆನಾದುದೋ ಕುಪ್ಪಿಯೊಳ್ಳದಿಂ ಪೊಕ್ಕು ಮಡಲ್ಪಿನಿತ್ತೆ ಸಗಿತೋ ಸಂತಾಪನುಂ ದೇವನಾ (ವ್ಯವಿ. ೪-೨೫) ೨. ಮಧುರವಾದ ಕಂಠ ; ಇಂಪಾದ ಧ್ವನಿ, — ಶಾರೀರ : ಕಡುಸೊಕ್ಕಿ ನುಣ್ಣೊರಲಿನಂಚರಂ ಪೊಪ್ಪೊಣ್ಣು ಸುಳವ ಮಜಾದುಂಬಿಯ ವಿಲಾಸದಂತೆ . . . ರಸಿಕರ್ಗ ನಲಿವುವುದಿ ದಿವ್ಯಕಾವ್ಯಂ (ಸಂಪದ. ೧-೧೩) ; ಪರಿವ ಪಸುಳಿಗಳ ನುಣ್ಣೊರಲಿಂ ಪಟಗುಟ್ಟುವ ಪರಪುಟ್ಟಿದ ಪಾಡುವ ಪಟಮನಜಾಯ (ಜಯಕಾಂ. ೧-೪೩). ನುಂಗೊರಳ್ : ೧. ನುಂಗೊ[ಪಾಠಾಂ. ಹೊ]ರಳ್ ಕೌಸ್ತುಭದ ರುಚಿರಾಪಾಂಗಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸುಸ್ವಿತಾಧರಮಂಗಳಾನನ ಕಮಲವನು ನೆನೆವುದು ಮನೋಮಯನ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೩-೩೧) ; ತಾಂಬೂಲರಸವಾ ನುಂಗುವಾಗಿದಿರಿಗೆ ತೋಟುವುದರಸನ ನುಂಗೊರಳೇನ ಬಡ್ತೆವನು (ಭರಣ. ೬-೫೫). ನುಣ್ಣೊರಲು : ೨. ಹೊರೆಯ ಮಧುರದ ಪಡ್ಡ ಪಂಚಮದರಡು ತಂತಿಯನಾರಯಿದು ನುಣ್ಣೊರಲು ಬೆರಲೊಂದಾ ದುದೆನೆ ಬಾಜಿಸಿದಳಾ ಚಿದುರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೪-೬). ನುಣ್ಣೊರಳ್ : ೧. ಲಲಿತ ಸ್ತ್ರೀರವದನದ ನುಣ್ಣೊರಳ್ ಪೀವರಪಯೋಧರದ . . . ಭೂರಿ

ಭೂಷಣದಮರಿಯರು ಮೆಜೆದಿದುರ್ದೊಂದೆಸೆಯ (ತೊರಂ. ೫-೨-೬೧).

೨. ಸಿರಿದುಂ ನುಣ್ಣೊರಳಿಂದಮೊಂದಜೋನೇಕಚ್ಚಂದಮಂ ತೋಟಾ ಬಂಭುರಾಂಗಗಳನುತ್ಪ್ರಮದಿಂದಾಳಾಪನಂಗಿಯು ನಿರ್ಜರ ಸೀಮಂತಿನಿ ಯೊರ್ವಳ್ . . . ನೆಟಿ ಪಾದಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದಳಾ ಭೂಪಾಳನರ್ಥಾಂಗಿಯಂ (ಬಾಧಪ. ೬-೪೬). ನುಣ್ಣೊರಳು : ೧. ಭಳಭಳನು ಶಂಬದಂತೆ ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯ ನುಣ್ಣೊರಳು ನೋಳ್ಳರ ಕಣ್ಣೆ ಸುಲಲಿತೋತ್ಸವನಿತ್ತುದು (ಕಂಸವಿ. ೯-೩೧). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಕೊರಳ್ (<ಕೊರಲ್)] ನುಣ್ಣೊರಲಿ (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಕೊರಳುಳ್ಳವನು : ಮಂಡಳಿ ಸುವ ಕಂಠಸರದ ನುಣ್ಣೊರಲನ ಕಂಡಾಕ್ಷಣ ಸೋತರೊಲಿದು (ಪೋಪತ. ೧೫-೬೩). [ನುಣ್ಣೊರಲ್ + - ಅ.]

ನುಣ್ಣೊರಲು 'ನುಣ್ಣೊರಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಣೊರಳ್ 'ನುಣ್ಣೊರಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಣೊರಳು 'ನುಣ್ಣೊರಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಣುರ, ನುಂಚರ, ನುಣ್ಣುರ (ನಾ). ೧. ಮೆಲ್ಲಲಿ ; ಇನಿ ದನಿ ; ಇಂಚರ : ಎಡೆಯಾಡುವೆನಂದಿರ ನೂಪುರದ ನುಣ್ಣುರ ಕೈಳಸಿ ಪರಿವ ವಲ್ಲಭದಂಸನಂ ಮೃಣಾಲಕೆಯ ಸಂಕೊಲೆಯೊಳಿಕ್ಕು (ಕಾದಂಬ. ೨೫) ; ನೆರಪೆ ತುಂಬಿಗಳನಾತ್ಮಮುಖೋದ್ವೃತ್ತಿಮಂಕಂ ಕಮಳಬಂಧುರಂಗಂಧಂ ಪರಪೆ ಕೇಕಿಗಳ ತಾಂಡವಮಂ ನುಣ್ಣುರದ ತಿಣ್ಣು ಪುನಘೋಷಗಂಧಂ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೬೪) ; ನುಣ್ಣುರದೆ ಮಿಂಚಂ ಸೀಳ್ವಪೋಲೊಣ್ಣಿ ಕಾಳಿಘೋಷುಡಿದ ಸೀಯನಪ್ಪ ರಸಗೆಯಂ ಚತ್ತಮಂ ತಾಗೆ (ಲೀಲಾಪ. ೩-೬೧) ; ತುಂಬಿಗಳ ನುಣ್ಣು[ಪಾಠಾಂ. ಣ್ಣ]ರದಿಂ ಕರೆವಂತಿಹ ಪೊದೊಂಬಿಂಗಳಿಂ (ನಂಜರ. ೧೨-೨೯) ; ಕಿವಿಗಿನ ದಪ್ಪಂತರೆ ಕರೆವ ಕೋಗಿಲೆಯ ನುಣ್ಣುರದಿಂಪಂ ಬಿಂಬಿಗಳ್ಳೆ ಮಾಡುವು ದಬಲಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೧) ; ಅಬಲೆ . . . ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯಂ ನಿಬಿಡ ಕರಾಗ್ರದಿಂ ಪಿಡಿವರಲ್ ಮಜಾದುಂಬಿಯ ಬಂಬಲುಜ್ಜುಲವ ಬಳಸಿಪ್ಪೆ ಬಂದಜಿಗಿ ಝೀಂಕರಿಸಲ್ ಮೆಜೆದವು ನುಣ್ಣುರಂ (ನಳಚಂ. ೩೬೪). ನುಂಚರ : ೨. ಕಾಲಂದುಗೆಯ ಧ್ವನಿ : "ನುಂಚರಮೆಂದು ನೂಪುರದಂ" (ಕರ್ಣಾಣಿ ೩೧). ನುಣ್ಣುರ : ೧. ನುಣ್ಣುರಂ, ನುಣ್ಣುರಂ (ಕವ್ಯಾಂ. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಸರ.]

ನುಣ್ಣು, ನುಣ್ಣುಚು, ನುಣ್ಣುಚು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಜಾಯ ; ಜಗುಳು ; ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳು : "ನುಣ್ಣು—ಅಪರಂಜಿ" (ತಮಧಾ) ; "ನುಣ್ಣುಂಮಂ, ಜಗುಟೆಂಮಂ ಜಾಟುವುದು" (ಕಶಸಾ. ೩೯-೫೬೦) ; ಕಾಲಿಂ ನವಮಣ ಮಯಮುಜೀರಕಂ ನುಣ್ಣುತಂ ತೀವಿ ನಿಜಪ್ರದ್ಯೋತದಂ ಪಟ್ಟಿಮತಿಮಿ ರಿರೋಭಾಗದೊಳ್ಳೆಬ್ಬದೆಂಬಂತಿನಬಿಂಬಂ ರಂಜಿಸಿತ್ತ ಸ್ವಮಮಸಮಯ ದೊಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೦೬) ; ಅತನುಬಾಣದ ಪೊಗರಂ ನುಣ್ಣುಗರೊಳಿ ಬಾಸಿ ನೋಡಿದ ಕಣ್ನುನುಣ್ಣುಗುಮನಿಪ ನುಣ್ಣಿನಿಂದೆಂ ಸೋಯಸುವುಪೊ ಪಾಡುನುಣಲಮಾ ಕಾಮಿನಿಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩-೬೪). ೨. ತಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು ; ನುಸುಳಿಕೊಳ್ಳು : ಪೊಸಿದು ಪೊಳ್ಳ ಸಾಹಸಿಕನಿಕೆ ಬೆರಸಿದ ಮಲ್ಲನನೊರಿಸಿದಿಡುವ ಲವಣಿಸಾರದೊಳ್ ನುಣ್ಣುವ ಮಲ್ಲನನೊಂಕಿ ವಿದಿದು (ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫೫) ; ಅಯ್ಯ ಪಾಪಿಯೇ, ಪರಮನೀಚರನ್ ನುಣ್ಣು ಪೋಗದಿಟ್ಟಿಳೆ ! (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೫-೩೧೩). ನುಣ್ಣುಚು : (ಕಿ). ನುಣ್ಣುಚು : (ಕಿ).

ನುಣ್ಣುಚಿಕೊಳ್ಳು, ನುಣ್ಣುಚಿಕೊಳ್ಳು = ತಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ನುಸುಳಿ ಕೊಳ್ಳು : ನೀವು ಅಪರಿಂದ ನುಣ್ಣುಚಿಕೊಳ್ಳಲಾಗರಿಲ್ಲ, ಅಲ್ಲವೆ ? (ಪುನರು. ೨೪) ; ಸೋದರರ ಮೇಲೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊರಿಸಿ, ತಾನು ನುಣ್ಣುಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾನೆ (ಮನೋನಂ. ೨೪೩).

ನುಣ್ಣುಗಲಿ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ವೇದಿಕೆ, - ಕಟ್ಟೆ; ನಯವಾದ ಜಗಲಿ : ಪಗಲನುಮಕುಮಿದುಗುಟ್ಟು ದೀವಿಗೆ ತೆಳ್ಳಕಿಂಡಮಾದ ನುಣ್ಣುಗಲಿಯೊಳಾಯ್ತು ಮೆಲ್ಲೆನಪ ಪಾಸಲಮ್ಬಯ್ಯಯ ತಾಣಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೧). [ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಜಗಲಿ]

ನುಣ್ಣುಗೆ (ಅ). ೧. ನಯವಾಗಿ; ಕೋಮಲವಾಗಿ; ಮೃದುವಾಗಿ : ನುಣ್ಣುಗೆ ಬಣ್ಣಗೆ ನುಡುವ ಅಣ್ಣಗಳೆಲ್ಲರು ಕಣ್ಣುಕಾಣದೆ ಕಾಡ ಬಿದ್ದರು ನಿಜಗುರುಸ್ತುತಂತ್ರವಿದ್ದ ಲಿಂಗೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮನಜುಮದ ಅಂಥಕ ರೆಲ್ಲರು (ವಚರ. ೫೯-೨೪೬). ೨. ಅಂದವಾಗಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ : ದೂರದ ಬೆಟ್ಟ ನುಣ್ಣುಗೆ (ಗಾಡ). ೩. ಜನುಗಾಗಿ; ಸೆಣಾ ಗಿ : ರಾಗಿ ನುಣ್ಣುಗೆ ಬೀಸು (ರೂಢಿ). ೪. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ; ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ : ಬಗಿದೀಡಾಡೆ ದುರಂತದ ಮಿತಗಲ್ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ದುರ್ಮೋಹ ಮತ್ಸ್ಯಗಣಂಗಳ ಕದಿದಕ್ಕೆ ಲೋಭಮಕರಾಣೀಕಂಗಳಾಟಂದು ನುಣ್ಣುಗೆ ನುಂಗುತ್ತಿರೆ ಮಾರರಾಗತಿಮಮಾರಂಗಳ ಮಹೋಗ್ರಂಗಳನ್ನೆ ಗಮೋರಂತೆ ತೊಬ್ಬಲಿನಂ ತಿರಿಯಲಾಟಂ (ಅದಿಪು. ೯-೬೦); ಇದ್ದ ಅಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವನು ನುಣ್ಣುಗೆ ಮುಗಿಸಿದ (ರೂಢಿ).

ನುಣ್ಣುಗೆ ಮಾಡು - ೧. ನುಣುಪಾಗಿ; ನಯಗೊಳಿಸು : ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದ ಗಾರೆಯನ್ನು ನುಣ್ಣುಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಹೊಳಪುಬಾಗುವುದು (ರೂಢಿ). ೨. ನಾಶ ಮಾಡು; ಹಾಳು ಮಾಡು : ಅಪ್ಪ ಕೂದಿಟ್ಟ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಗ ನುಣ್ಣುಗೆ ಮಾಡಿದ (ರೂಢಿ).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಅಗ್ನಿ]

ನುಣ್ಣುಡಲೆ (ನಾ). ನುಣ್ಣುಗಾದ ತಲೆ; ಬೋಳಿಸಿದ ತಲೆ : ಮೃಥವಿ ನುಣ್ಣುಡಲೆಗಳ ಮಾಡಿ ಲೋಕವ ಚರಿಸಲೇಕಿನ್ನು (ಸುಜ್ಞಾ ಚಂ. ೧-೨೯). [<ನುಣ್ಣು ತು + ತಲೆ]

ನುಣ್ಣುನೆ (ಅ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಅಂದವಾಗಿ; ಸುಂದರವಾಗಿ : ತಮಾಲತರಂಗುಮಂ ಪೊಸವಿಸಿಲ ಪೊಳಸಿನಂ ನುಣ್ಣು ನುಜ್ಜಳಿತ ರನ್ನದಳ ವಳಗಿನ ಬಳಗದಿಂ ಬಣ್ಣಿಸಿ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೬); ಸಣ್ಣ ನಡು ಬಳೆಯೆ ತ್ರಿವಳಗಳದಗೆ ತೆನ್ನಾನೆ ನುಣ್ಣನೆ ಪೊಗರ್ವಡೆಯೆ (ಜೈಮಿಳಾ. ೧೪-೩೪). ೨. ನಿಶ್ಚೇಷವಾಗಿ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ : ಕೆಲರಂ ನುಣ್ಣನೆ ನೋಡೆದಂ ಕೆಲರಂ ಪಿಡಿದಡೆಸಿ ನುಂಗಿದಂ (ಗದಾಯು. ೩-೯); ನುಣ್ಣನೆ ನೋಡೆವುದು ಮಾಂಸಮನುಣ್ಣದವಂ ದಿವಮನೆಯ್ತು ನೆಯ್ತು ನೆನುತ್ತಂ ಪಣ್ಣಂ ಕಲಮವರನಂ ಬಣ್ಣಿಸಿ ತಾಂ ಪೇಬ್ಬಡೆಲ್ಲಿಯುಂ ಸ್ತೃತಿಪಾಪರಾ (ಸಮಪ. ೧೪-೧೪೧); ಉಗ್ರಪಣೆ ಮುಳಿಸಿದಂ ಮಡಿಸಿದೊಡ್ಡಿದನಂ ಕೂಗಿದೆ ನುಣ್ಣನೆ ನೋಡೆದೊಡಾವ ಧರ್ಮಂ ಮುನಿಪಾ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೨-೧೧೦); ಜಗಜಟ್ಟಿ ಹಾಯ್ದೊಡು ನುಣ್ಣನೆ ಚಿಟ್ಟುಮುಜುಡುಟ ದಲಿ ಸದದನು ಮತ್ತೆ ಕೊರವನ (ಸಂಭವ. ೧೬-೫೯); ಸುಣ್ಣು ವಿಲ್ಲ ಭಾಗ ವತರೆ ನುಣ್ಣನೆ ಗೋಡೆಯ ನಿನ್ನೆ ತೊಡೆದು ಬಿಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೨-೮೪ ಸ್ತಂಭ). ೩. ಸಭ್ಯವಾಗಿ; ಸಾಧುವಾಗಿ : ಮಹಾ ಮಾಯಾವಿಯ ತುಡುಗುಗೊಂಡ ತೊಟ್ಟಿನಂತೆ . . . ನಿಮ್ಮ ಮುಖವೊಕ್ಕು ನುಣ್ಣು ನಿರ್ದಪಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೬-೧೧೫).

ನುಣ್ಣುನಾಗು - ೧. ನಯವಾಗಿ; ನುಣುಪಾಗಿ; ಲಲಿತಪದಂ ಪ್ರಸನ್ನ ಕವಿತಾಗುಣವಿಲ್ಲದೆ ಪೂಣ್ಣು ಪೇಟ್ಟ ಬೆಳ್ಳಕ ಕೃತಿಬಂಧಮುಂ ಬರೆ[ಪ್ರ]ಕಾಷರ ಕೈಗಳ ಕೇಡು ನುಣ್ಣುನಪ್ಪಳಕದ ಕೇಡು ಪೇಟುಸಿದೊಡ ಥದ ಕೇಡು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨). ೨. ಇಂಪಾಗಿರು; ಮಧುರವಾಗಿರು : ನೆಗೆದ ಮುಗಿಲ್ಲಳುಂ ಸುರಿವ ಪೆರ್ನುಟಿಯುಂ ಮಿಗೆ ನುಣ್ಣುನಪ್ಪ ಕೇಕಿಗಳ ಸರಂಗಳುಂ ಪೊಳವ ಮಿಂಚುಗಳುಂ . . . ಪು ಕಾಂಗನಾಜನಮನಂಜಿಸುವಂತಿರೆ (ಕವಿಾ. ೧-೧೨೪). ೩. ಸೂಕ್ಷ್ಮ

ವಾಗಿರು : ಊಜೆ ಮಿಕ್ಕ ಯುಕ್ತಿಯಿನ್ ನುಣ್ಣುನಪ್ಪ ಪಾಣ್ಣಿಯಿನ್ ಕೆಡಕಿಗೊರೆ ನಡೆದಪನ್ ನೆಲಗೊರೆ ನಡೆದಪನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬-೩೫೦).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಅನೈ]

ನುಣ್ಣುನೆಯ (ಗು). ೧. ನಯವಾದ; ಜನುಗಾದ : ಅ ನುಣ್ಣುನೆಯ ಹಿಟ್ಟಿನಂಗಳಮ್ ಸರಿದಟ್ಟಿದೊಳು ತಣ್ಣೆಜುಡು ಮಡಗಿಯೆಮ್ಮೆಯ ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ಕಾಸಿ ಬೇಯಿಸೆ ಸಮುದ್ರಫೇನೆ (ಸೂಸಣ. ೧-೨೩). ೨. ನುಣುಪಾದ : ನುಣ್ಣುನೆಯ ಶಿಲೆಯೊಳಗೆ ಬಣ್ಣ ಸುತ ಬರೆದ ಪಟದೊಳಗೆ ಇರುವಾತ ತನ್ನೊಳಗೆ ಇರನೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೩೪). ೩. ಮಧುರವಾದ; ಇನಿದಾದ; ಹಿತವಾದ : ಕೊಡುವುದಂ ಕೊಂಬುದಂ ಸಿರಿವಂತ ಭಕ್ತರೊಳು ನುಡಿವುದಂ ನುಣ್ಣುನೆಯ ಮಾತನಾ ಭಕ್ತರೊಳು (ಅನೀರ. ದೇ. ೯೨-೬); ನುಣ್ಣುನೆಯ ಸಣ್ಣ ದನಿ ಗೀತಮಂ ಹಾಡಿತ್ತು (ಕವಿಸೋ. ೨೦-೨೩). [ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಅನೆಯ]

ನುಣ್ಣುಮಾತು (ನಾ). ನಯವಾದ ಮಾತು; ಮೃದುವಾದ ಮಾತು : ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನೀ, ದಿನಬಳಕೆ ನುಣ್ಣು ಮಾತಿದು ತೋರೆ ಅರಿದಿದಕೆ ನಲುಗಿಸದ ನಿನ್ನ ಹಿಡಿಯೆ (ಮಲದೇ. ೪೩-೩). [<ನುಣ್ಣು ತು + ಮಾತು]. **ನುಣ್ಣುನಿರ್ (ನಾ).** ಮೃದುವಾದ ತುಪ್ಪುಳು; ಅನುಕಂಪೋತಂಗಳಂ ವಿಶ್ವಸುತೇಜಗಳಂ ಮೆಲ್ಲನುರ್ಚುತ್ತು ನಿಂದೊಯ್ಯನೆ ಸಾದ್ರಕ್ರೋಷಿಯಿಂದಂ ತೊಡೆದು ಗಟಗಳಂ ನುಣ್ಣುನಿರ್ [ಪಾಶಾಂ.ನುಣ್ಣು]ದಿರ್ಬ ಮೆಯ್ಯಂ ತೊನೆದು . . . ಕುಕ್ಕುಟಂ ಕೂಗಿತಾಗಲ್ (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೬೯೫; ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೧-೯೬ ನೋಡಿ).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ನಿರ್]

ನುಣ್ಣೆತ್ತು, ನುಣ್ಣೆತ್ತು (ನಾ). ೧. ಮೃದುವಾದುದು; ಕೋಮಲವಾದುದು : ನತಮುಂ ಮಾಂಸಳಮುಂ ನುಣ್ಣೆತ್ತುಮಾಗಿರೆ ತೋರ್ಪ ಮಗ್ಗುಲದು ಶುಭದಂ ಬೆನ್ನತಿಪುಜುವಾಗಿ ಶುಭಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೯); ಕೊಳಂಗಳೊಳವೊಕ್ಕು ತಾವರೆಯ ಪಟ್ಟಿಲೆಯಂ ಮೆಯ್ಯೊಳಾಂತು ನುಣ್ಣೆ ತಪ್ಪ [ಪಾಶಾಂ.ನುಣ್ಣುನಪ್ಪ]ಳವಿದಿರೆ ಬಣ್ಣ ಮಂ ತಳೆದ ನೀರ್ವಣ್ಣಂ ತಿರ್ಪಲ್ (ಕಪ್ಪಕಾ. ೩೧೫). (ಗು). ೨. ಕಾಂತಿಯುತವಾದ; ಹೊಳಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ : 'ನುಣ್ಣದಪು' 'ನುಣ್ಣೆಂಪು' ಪರಾ. ೩. ಕೋಮಲವಾದ; ಮೃದುವಾದ : 'ನುಣ್ಣದಪು' ಪರಾ. ೪. ಅಂದವಾದ; ಚೆಲ್ಲವಾದ : 'ನುಣ್ಣದಿರ್' ಪರಾ. ೫. ನಯವಾದ; ನುಣುಪಾದ : 'ನುಣ್ಣಲ್ಲ' ಪರಾ. ೬. ಇಂಪಾದ; ಮಧುರವಾದ : 'ನುಣ್ಣೊ ದಳ' ಪರಾ. ೭. ಹಿತವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ : 'ನುಣ್ಣೆಸ' ಪರಾ. ೮. ಅಧಿಕವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ : 'ನುಣ್ಣೆಂಚು' ಪರಾ. ೯. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ಚೆರುಕಾದ : 'ನುಣ್ಣೆಟಿಕೆ' ಪರಾ. **ನುಣ್ಣೆತ್ತು : ೧.** ಚಿಟ್ಟು, ಚಿಟ್ಟು . . . ನುಣ್ಣೆತ್ತು ; ತಣ್ಣೆತ್ತು ; ದಿಣ್ಣೆತ್ತು (ಕಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ).

ನುಣ್ಣೆತಂ ಮಾಡು - ೧. ಮೃದುವಾಗಿ; ನಯಗೊಳಿಸು : ಹಪ್ಪಳದಂತೆ ಲತೆಯಿಡಿದು ಬೆಣ್ಣೆಯಂ ಬರೆಸಿ ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟಿನದ ಜರೆದು ಮೆಯ್ಯೊಳಗೆ ತಡಕೊಂಡು ನುಣ್ಣೆತಂ ಮಾಡಿ (ಸೂಸಣ. ೧-೪೫). **ನುಣ್ಣೆತಂವೇಟು - ೧.** ನಯವಾಗಿ (ವಂಚಕತನದ) ಮಾತನಾಡು; ಸೋಗಿನ ಮಾತು ಹೇಳು : ಪೆರ್ನೋಡೆಯಂತೆ ನುಣ್ಣೆತಂವೇಟು : ಪಣುಗಾಂತೆ ದಾಯಂಬಡೆದುಂ ಮೇಳದಂಕದಂತೆ ಸುಜಾಯಿಡುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೨ ಪ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ನುಣ್ಣ್ ; ಮಲ. ನುಣ್ಣು ; ತುಳು. ನೊಣ್ಣು ; ತೆಲು. ನುನ್]

ನುಣ್ಣೆತ್ತು 'ನುಣ್ಣೆತ್ತು' ನೋಡಿ.

ನುಣ್ಣೆರ್ (ಕ್ರಿ). ನಯವಾಗಿರು; ನುಣುಪಿಸಿದ ಕೂಡಿರು :
ನುಣ್ಣೆಡ ಕದಪುಗಳೊಳು ನೊಸಲೊಳು ಕಪ್ಪು ಬಿನ್ನಣಮನಲೊಂದಿಸಿದರು
(ಅಂಜ. ೪-೪೨). [ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ಇರ್.]

ನುಣ್ಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಯಗೊಳಿಸು; ನುಣುಪುಮಾಡು : ನೆರೆದು
ಕುತಕಾದಿಂದರದು ಸಣ್ಣ ಸಿ ನುಣ್ಣೆಯಂತದಿಂದ ಪೋದರೆ ಕೃತಿಯೊಳ್ಳ
ತನ್ನಕ್ಕಿ ಪೊಲ್ಲದಿದ್ದೆಗೆ ಬೆಣ್ಣೆ ಸಣ್ಣ ವೆಂಬರ ನುಡಿ ಬೇಡ (ಗಂಕ. ೧-೧೯).
೨. ಅಂದಗೊಳಿಸು; ಸುಂದರಗೊಳಿಸು; ಸೊಗಸುಂಟುಮಾಡು :
ಸಮಾಧಿಶಾಧಿನಾಥರನುಂ ದಿಕ್ಕಾಮಿನೀವತ್ತ ಮಂಡಳಮಂ ನುಣ್ಣೆ ಸುವರ್
(ಅನಂಪ. ೧೪-೩೫); ಖಡಗಮುಖದಲಿ ಕಾಬುದಲ್ಲದೆ ನುಡಿಯ ನುಣ್ಣೆ ಸ
ಲೇನು ಕಾರಣ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೯-೩೩). ೩. ಕಾಂತಿಗೊಳಿಸು; ಹೊಳ
ಪುಂಟು ಮಾಡು : ದೇಹಾಂತುಗಳ ಬಳಗಧಿಂ ತಾರಾಚಮನಸದಳಂ
ನುಣ್ಣೆ ಪಂಚೋರ್ವತುತ್ತು ಮ ದಿವ್ಯಾಕಾರಿ ಕುಳ್ಳಿದ್ವನುಹರನಾರಾಧಿ
ಸುತ್ತಿದ್ವಳ್ (ಕಾದಂಪ. ೩೫); ಬಿಸಿಲಂ ಲಾವಣ್ಯದಿಂದ ನುಣ್ಣಡರೆ ಬೆಳ
ಗುತುಂ ನೀಳ್ವಪಾಂಗಂಗಳೆಂ ನುಣ್ಣೆ ಸುತುಂ ದಿಕ್ಕಾಮಿನೀಸಂಕುಳಮನ
ಮಳಹಾಸಪ್ರಭಾಪೂರದಿಂದ ಪುಟ್ಟ ಸುತುಂ ತಳ್ಳಿಟ್ಟ ನೆಳ್ಳಂಗಳನಯುವ
ಶೃಂಗಾರವಾರಾಶಿಯೊಳ್ ತೇಂಕಿಸುತುಂ ವಕ್ರೇಂದಂವಂ ಬಂದುದು ನೆರೆ
ದಿದಿರಂ ವಾರನಾರೀಕದಂಬಂ (ಲೀಲಾಸ. ೧೨-೯); ಮಿಸುನಿಯ ಕಾಂತಿಯಂ
ಬಳಿದು ನುಣ್ಣೆ ಸಿದದದ ಸಣ್ಣ ತುತ್ತು ಬಾಂತಿಯು ಕೋರಲ್ ಚಲ್ಲುಳಿತ
ಕರ್ಣಯುಗಂ (ಕಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೫೨); ಸಿಂಗರಕ್ಕೆ ಮನಮೆಳಸಿ ನುಣ್ಣೆ ಸು
ವಂತೆ ಲಸಮುಖತ ಮೊಗಮಂ ಬೀತ ಕಾಮಮಂ ಹಸಗೆಯ್ಯನೆಂಬ
ಮನದುಜ್ಜುಗದ ಲೋಲೆಯರ್ ಮೆಹೆದರ್ (ಚಿಬಪ. ೧೦-೩೫); ನಿನ್ನ
ಭಾಂಡವ ಮುಂದೆ, ಬಗೆಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳ ನುಣ್ಣೆ ಸಿದ ಬಣ್ಣೆ ಸಿದ ಕನಸುಗಳ
ಚಿಲ್ಲಿತ್ತ (ನಲ್ಕೆ. ೫೩-೨೪). ೪. ಲೇಪಿಸು; ಹಚ್ಚು; ಬಳಿ :
ಕಣ್ಣಿಕ್ಕೊಡನೆ ಕಮ್ಮಣ್ಣೆಯಳಕದಿಂದ ನುಣ್ಣೆ ಸು ಲಲಿತಕಣ್ಣಳವಾ ಬಣ್ಣೆ ಸಿ
ಸವಿಧಿನುಣ್ಣೆ ನೋಡೆನ್ನಾಣೆ ಹೆಣ್ಣೆಯೆಂದಳು ವಿರಹದಲಿ (ಭೈರವೇ. ೨-೧೧೭). ೫. ಸೋಕಿಸು; ತಗುಲಿಸು : ನುಣ್ಣೆ ಸೆ ಪರುಷವ
ಲೋಡಕೆ ಬಿನ್ನವು (ಪಂಜತ. ೩೪-೯೫). ೬. ಮಸೆ; ಹರಿತಗೊಳಿಸು :
ಉಣ್ಣು ದರೋಡೀಳಗಣ ದೇವಿಯರು ನುಣ್ಣೆ ಸಿದಸಿಧಾರಾಪೂರ್ವಕದಿಂದ ತಿಣ್ಣೆ ನೆ
ಕ್ಕೊಡಿಸಿ ಭೂತಮುಮಂ ಬಿರ್ದವೊಲೆಯ್ದು ಸುವಂ (ಜಯಕಾ. ೩-೯).
೭. ಹದಗೊಳಿಸು; ಪಕ್ಕಗೊಳಿಸು : ಸಹಜವಾಗಿ ಜಂಗಮಸ್ತೀಕಾರ
ವುಂಟಾಗುವಂತೆ ಅಡಿಗಡಿಗೂ ಮಸಸ್ಸನ್ನು ಅರೆದು ನುಣ್ಣೆ ಸಿದರು
(ಭಕ್ತಬ. ೩೪). ೮. ಅರೆ; ಸಣ್ಣೆ ಸು; ಸುರಿಸು : ಕಾರ ಸಂಯಾಗಿ
ನುಣ್ಣೆ ಸು (ರೂಡಿ). [ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ಇಸ್ತು.]

ನುಣ್ಣುಡಿ (ನಾ). ನಯವಾದ ಮಾತು; ಸವಿಯಾದ ಮಾತು :
ನಸೆಯನೆಸಗುವ ಪಲವುಂ ನುಣ್ಣುಡಿ ಪಸರಿಸೆ ಮನದಿಂದ ಜಾಣ್ಣೆಡೆಗೊಳಿ
ತೊಡದೊರಿಯುಕೊಟಿದೊಳಿಯರ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೩೯); ರಾಗಮನೀವ
ನುಣ್ಣುಡಿಗಳಂ ವನಪಾಲಕನಕ್ಷಕಂ ವಸಂತಾಗಮಮಂ ಸಮಂತಜಾಯೆ
ಬಿನ್ನವಿಸುತ್ತಿರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೪೩); ಒಳ್ಳೆದರವರಂತಿರಲಿ ನುಣ್ಣುಡಿಗಳ
ಕಳ್ಳರಿಗಾನೆಜಗುವೆನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೪-೫೨); ಅರಗಿಳವಿಂಡು ತೊಂಡು
ಗಡೆವಂತೆ ನುಣ್ಣುಡಿ ಸೋಗೆ ಸಾಗಿ ಸೈವನವೊಲೊಪ್ಪೆ ಸೋಮರ್ಡ
. . . ಬಂದಳದೊಂದು ಬಿಂಕದಿಂದ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೩).

[ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ನುಡಿ.]

ನುಣ್ಣೆಸಲ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ದಳ; ಮೃದುವಾದ ರೇಳು,
—ಪಕಳೆ; ಕೇತಕಿಯ ಸಣ್ಣ ನಪ್ಪೆ ನುಣ್ಣೆ ಸಳ ಕರ್ಣಪತ್ರಮುನಿಕ್ಕಿ (ಗಂಕ.
೫-೩೩ ಪ); ಈ ಹೊಸಕುಸುಮವೊಂದಿನುತ್ತರಸಂ . . . ಒಳಗಣ
ಪರಿಮಳದ ತೆನೆಯ ಮಗ್ಗುಲೊಳೊಗ್ಗಿ ಬೆಳದ ಸಣ್ಣ ಮು[ನ]ಪ್ಪ ನುಣ್ಣೆ ಸಳ

ನೊಂದಂ ತೆಗೆದು ಬಸವರಾಜನ ಕೈಯೊಳು ಕೂಡೆ (ಬಸವ. ೩-೩೦);
ಡೆಡೆಯೆಡೆಯಾಂತ ಕೇತಕಿಯ ನುಣ್ಣೆ ಸಳಗೆ ಶಶಾಂಕರೇಖೆ (ವೃಷಪಿ.
೧೪-೨೯). [ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ಎಸಲ್(< ಎಸಲ್.)]

ನುಣ್ಣೊಸಲ್, ನುಣ್ಣೊಸಲು(ನಾ). —ನುಂಪುವಣೆ : ಸುಲಿಪಲ್ಟೆಂಬ
ವಳಂಬೊಲೊಪ್ಪುವಧರಂ ಭೃಂಗಾಳಕಂ ನುಣ್ಣೊಸಲ್ಟೆಲಪುಷ್ಪೋಪಮ
ನಾಸಿಕಂ . . . ಪದಾಬ್ಜಂ ಮಂಜುಳಂ ಕಾಂತೆಯಾ (ರಾಜಶೇ. ೩-೧೩).
ನುಣ್ಣೊಸಲು : ಭಲರೆ ಭಾಪುರೆ ಕಲಿಗಳ ನುಣ್ಣೊಸಲಿನ ತಿಲಕ
ಸಾಹಸವಿಕ್ರಮಾರ್ಕ (ಕಂನವಿ. ೧೯-೩೩).

[ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ನೊಸಲ್.]

ನುಣ್ಣೊಸಲು 'ನುಣ್ಣೊಸಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಣಿನಿ(ನಾ). —ನುಣ್ಣಿರ ೧: ಪೂಗಣೆ ಕರ್ಪುವಿಲ್ ಮಿಳಿರ್ವ ಮಿಂಗಳುಡಿ
ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಾವು ತೆಂಬೆರಲ್ ಕೋಗಿಲೆ ಜೊನ್ನಮಿಂದೊಳದ ನುಣ್ಣಿನಿ
ಸುಗ್ಗಿಯೆನಿಪ್ಪ ವೆಲ್ಲೊಂದಾಗಿಯೆ ದರ್ಪಕಂಗೆ ಸಮನಿಪ್ಪ ಜಗಜ್ಜಯ
ದರ್ಪಮಂ ಸಮಂತಾಗಿಸಲೊಂದೆ ಸಾಲುಮನಿಸಿತ್ತು ಕುಮಾರಕ್ಕ
ಪ್ರಸಾಧನಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೩೩); ಇಂಚರಂ ಕರಂ ಬಗೆಗೊಳಿಸಿಡ್
ಕೋಗಿಲೆಯು ನುಣ್ಣಿನಿಯಾಗಿ ಜಗಜ್ಜಯಕ್ಕೆ ತಾಂ ಮಿಗೆ ನೆರೆಮೆಂಬನಾ
ಸತಿಯ ಜವ್ವನಮೆಂಬ ವಸಂತಮಂ ಸ್ವರಂ (ಪರ್ವಪ. ೧-೪೩); ನೇವುರದ
ನುಣ್ಣಿನಿಯ ಕಾಂಟಿಯ ಕೇವಣದ ಕಿಂಕಿಯ ರಥಪದ . . . ದೊಳ್ಳಾಸ
ಕಾಂತಿಯಾ ವಿಬುಧಪತಿಯೋಲಗನ ಹೊಕ್ಕರು ನವಾಯಿಯಲಿ (ಕುಮಾರ.
೩-೯೦); ಹಾಡಿನ ನುಣ್ಣಿನಿಯತ್ತ, ಗೋಳಿನ ನೀಳ್ವನಿಯತ್ತ (ಪಾಂಜಿ.
೩೩-೧೩). [ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ದಿನಿ.]

ನುಣ್ಣಿನಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮಧುರವಾದ ಸ್ವರವನ್ನು ಹೊರಸೂಸು;—
ಹೊಮ್ಮಿಸು : ಕಾಂಟಿ ನುಣ್ಣಿನಿವಿಡೆ ನೂಪುರಂ ಪೊಡರೆ ನೀವಿ ಜಗುತ್ತರೆ
ನೀಡ್ತಿ ಕಣ್ಣುಲರ್ ತನಿವೊಗಂ ಕಡಲ್ಪರಿಸೆ . . . ತಳದ್ವತ್ತು ವಿಲಾಸಿನೀ
ಜನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೯೯). [ನುಣ್ಣಿನಿ + ದಿಡು.]

ನುಣ್ಣಿಳಿರ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ತಳರು; ಎಳೆಯ ಚಿಗುರು ;
ಮೃದುವಾದ ತಳರು : ಕನಗೊಸರೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಳಿರ್ವಾಡುವ ನುಣ್ಣಿಳಿ
ರೆಯಲ್ಲಿ . . . ಪಣ್ಣೊನೆಗಳವೆಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಸೋಲಿಸುಗುಂ ಬಿಡ
ದಾವನಂ ಬನಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೨). [ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ತಳಿರ್.]

ನುಣ್ಣುಟಿ(ನಾ). ಮೃದುವಾದ ತುಟಿ; ಕೋಮಲವಾದ ಅಧರ :
ನೆಗೆಮೊಗದೊಳ್ ತೆಜಂಬೊಳಿದು ನುಣ್ಣುಟಿಯೊಳ್ ಮೊಗಮಿಕ್ಕಿ ಗಲ್ಲ
ದೊಳ್ ಜಗುಯ್ದು . . . ಮಾಪೊಳಿದುವಾಕೆಯು ಡಾಳಮನಾಂತ ದಿಟ್ಟ
ಗಳ್ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೩೦). [ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ತುಟಿ.]

ನುಣ್ಣುಜುಬು (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಮುಡಿ; ಸುಂದರವಾದ
ತುರುಬು : ಆ ಕೋಮಲೆಗಂದಮಾಡುದು ನುಣ್ಣುಜುಬು (ಪ್ರೀತಾಲ.
೧೦-೪೧); ನುಣ್ಣುಜುಬು ಪೊನೆನೊಸಲ್ ನಿಡುಗಣ್ಣೇಸೆಯ ನೋಟಮೆಸೆಯ
. . . ಪಣ್ಣೇವತೆಯಂತೆ ಬಂದಳರಮನೆಯಿಂದಂ (ಚಕವಿ. ೪-೩೪).

[ನುಣ್(< ನುಣ್ಣೆ ತು) + ತುಜುಬು(< ತುಜುಬು.)]

ನುಣ್ಣೊಡೆ (ನಾ). ೧. ನಯವಾದ ತೊಡೆ; ನುಣುಪಾದ ತೊಡೆ:
ನುಣ್ಣೊಡೆಯ ಚಿಲ್ವಂ ನೋಡಲೆಂದು ಸಿಡಿಮಿಡಿಸರ್ವ ಕಾತರವಿಬರ ಕಣ್ಣ
ಪಾರಣೆಯಂ ಮೊಡಿಸಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೪ ಪ); ಮಿಸುಗುವ ತಮ್ಮ
ನುಣ್ಣೊಡೆಗಳುಜ್ಜಲಮಜ್ಜ ನಮೀಕಮಾಗಿ ರಾಜಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೩೯);
ಕರ್ವಾಳಿಯನೇಳಪ ನುಣ್ಣೊಡೆಯ ಇರುಳ ತಿರುಳ ಬಣ್ಣದ ತನುವಿನ
ಕತ್ತುರಿಗಂಪಿನ ಕಾಳ್ವೆಡೆತಿ ನಡೆತಂದು (ಜಯಕಾ. ೨-೨೧); ನುಣ್ಣೊಡೆ
ಕದಕ್ಕದಿಸುತ್ತಿರೆ ಬಂದು ನಂದು ಪೆಣ್ಣೊಡಮದಲ್ಲ ಪಾಪಾಪುಡು ಕೈರವ
ದಿಂದಿಡತಂ ಶುಕಾಳಿಯಂ (ವೃಷಪಿ. ೪-೧೯). ೨. ಅಂದವಾದ-ತೊಡೆ:

ಸೋಬಗುರನ್ನೆಯ ತನ್ನ ನುಣ್ಣೊಡೆಯೊಳಗಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಕಂದರ್ಪಸುತ
ತೆರಳಿದ (ಮೋಹತ. ೪೧-೩೫). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ತೋಡ್ತಿ]
ನುಣ್ಣೊದಳ (ನಾ). = ನುಣ್ಣೊದಳ : ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಕ್ಕಳ ಮುದ್ದು
ಗಿಯ್ದೊಳಗೆ ಬಿಡದಷ್ಟು ಕೋಮಲತರಾಂಗಮನಾಲಿಸಿ ನುಣ್ಣೊ [ಪಾಕಾಂ.
ಕೊ]ದಳ ಪೊದಟ್ಟುಂ ಬಿಡಿವಾತನುಟ್ಟು ಜೋಳಾ ವಾಸಿಸಿ ನೆತ್ತಿಯಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೩-೪೪); ಬಿಲಿಗಿಗುಟ್ಟು ನುಣ್ಣೊದಳೆಂ ಕಿವಿಗಿಂಪ
ನೋಡರ್ ಗೆಡ್ಡೆಗಳ ಘಲಿಶನಪಂತಿರಿಯಿ (ದಶಕು. ೧-೫೭).

[ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ತೋದಳ]

ನುಣ್ಣೋಳ, ನುಣ್ಣೋಳು (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ತೋಳು;
ಕೋಮಲವಾದ ಬಾಹು: ನುಣ್ಣೋಳ ಕಾಂತಿ ಕರತಳದ ಕಾಂತಿ
ತಾಂ ತೋಳುರಸ್ತಲದ ಕಾಂತಿ . . . ಉಗುರ್ವರಲ ಕಾಂತಿಗಳ
ತಿಂತಿಣಿಸಿ ಪುನಕಾಂತಿಯವಾಗಿ ಕಣ್ಣೆಂ ಬಿಡಂಗಾದನೋ (ಸದ್ವರಾ.
೩-೩); ಕುಲದೀಪಕಂದ್ರನಂ . . . ಮುದ್ದಿಸುತೆ . . . ಬಿಣ್ಣೆ ನುಣ್ಣು
ದೋಳುಳಂ ತನ್ನ ನಳದೋಳುಳಂ ಮುಟ್ಟಿ ಸೋಂಕಿಗೆ ಸೊಗಸುವಳು
ತಾಯಿ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೧೭-೪೫೨). **ನುಣ್ಣೋಳು :** ಸೂದಿದ
ನುಣ್ಣೋಳ ಮಣಿಗಂಡ ಮಾತ್ರದಿ ಕೋಡಿದುನೆಯ ಪೂಸರಳು
(ಮೋಹತ. ೨೮-೧೧). [ನುಣ್ಣು (<ನುಣ್ಣು ತು) + ತೋಳ]

ನುಣ್ಣೋಳು 'ನುಣ್ಣೋಳ' ನೋ.

ನುಣ್ಣುಡರ್, ನುಂಪಡರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣುಪಾಗು; ಕೋಮಲತೆ
ಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಬರೆ ತೆಗೆದೀಂಟಿ ನುಣ್ಣುಡರೆ ಪೊನ್ನದ ಬಾಯ್
ಕದಪಂ ಕದಂಪಿನಿಂದೊರಸೆ (ವಧಾಪು. ೩-೫೦). ೨. ಸುಂದರವಾಗಿರು;
ಅಂದವಾಗಿರು: ಕಿವಿಯಂ ಒಕ್ಕುಲಿಪಂತೆ ನುಣ್ಣುಡರ್ ಶಬ್ದಂ ಶಬ್ದ
ಸಂಭವದೋ ಸವಿಯಂ ಮುಂದಿಡುವಳು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೫೧).
ನುಂಪಡರ್ : ೧. ನುಂಪಡರ್ ಮಾಂಪಳಿರಿಯ ನವಕನಕಕಳವಂ
ಪೋಲ್ವ ಬಟ್ಟಿಬಲ್ಕಿಯ ಪವಳದ ಬಳ್ಳಿಯಂ ಪಳವ ಸಿರಿಯ ಬೆಂದುಟಿಯ
. . . ಹೆಂಪಿನೋಳರ್ವ ಕೆಂಪಿ ನಡೆತರುತಿರಳು (ಛಂಪು. ೩-೨೪).

[ನುಣ್ಣು + ಆಡರ್]

ನುಣ್ಣುಡಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳಪಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಕಾಂತಿಯುಕ್ತ
ವಾಗಿರು: ಮಡ ಚೆಲ್ವ ಮೃದುವಾಹಾಂಗುಳಿ ಜಾನು ಜಂಘೆ ನುಣ್ಣುಡಸಿದ
ಕೆಂಕುಂಭಜಳನ ಬಡನಡು . . . ಉಡುರಾಜಮುಖವು ಪದ್ಮಿನಿ
(ಮೋಹತ. ೧೪-೩೪). ೨. ಅಂದವಾಗಿರು. [ನುಣ್ಣು + ಆಡಸು]

ನುಣ್ಣೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನಯಗೊಳಿಸು; ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ
ಮಾಡು: ಎಳಮುತ್ತಿನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ನುಣ್ಣೆಕ್ಕಿದವೊರೆ (ಕವಿಜ. 11,
೧೩ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಸ್ತುತಿ). [ನುಣ್ಣು + ಇಕ್ಕು]

ನುಣ್ಣೆಡಿ, ನುಂಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣುಪಾಗು; ಸ್ನಿಗ್ಧವಾಗು:
ಅರೆಯ ಸೂಚಕಂ . . . ಇಂಗುದೀಫಲವಿಭೇದದ ನುಣ್ಣೆಡಿದರ್ವ ಕಲ್ಲುಳುಂ
ತೇರಿನ ಶಬ್ದ ಮಂ ಸಹಿಸಿ ನಂಬುಗೆಯಿಂ ಸುಳಿವೇಣಬೃಂದಮುಂ (ಪಾಕುಂ. ೩-೧೪). **ನುಂಪಿಡಿ :** ೨. ಕಾಂತಿಮಯವಾಗು: ತನು ಸೊಂಪ
ಡರ್ವ ನುಂಪಿಡಿದು ಕಂಪೋಯಿ . . . ಜೌವನವೇಳ್ಳಿ ಯಿಂದಸೆವ ವಿಷಯ
ನಿಜತಾತನ ಸವಿಸಾಕೃತರುತಿರಳು (ಜೈಮಿ. ೨೯-೨೮). [ನುಣ್ಣು + ಇಡಿ]

ನುಣ್ಣೆಡು, ನುಂಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು:
ಹೊಳಪುಗೊಡು: ತನ್ನ ದಿಟ್ಟವಳಿಗಿಂ ನುಣ್ಣೆಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿ ಪುನ
ಸ್ತನಭಾರಾವನತಾಂಗಿ ವಿಸ್ಮಯಪದವ್ಯಾಹಾರಮಂ ಹಾರಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು.
೪-೧೧೪). **ನುಂಪಿಡು :** ೨. ನಯವಾಗಿ ಹೊಂದಿಸು: ದಿಟ್ಟಿಯರ
ಬೆಂತೊ ನವಕಂಕಂಮವನಿಗೆ ನುಂಪಿಟ್ಟಿ ರ್ಲದ ಪೋದ ಮಧ್ಯದೊಳದಂತು
ನಿಲಿಸಿದೊ ದಿವ್ಯಾಂಬರವನು (ಜೈಮಿ. ೩೧-೬). [ನುಣ್ಣು + ಇಡು]

ನುಣ್ಣು, ನುಂಪು, ನುಣುಪು (ನಾ). ೧. ನಯವಾದುದು;
ಒರಟಿಲ್ಲದುದು: ಅರ ನೆಗಬ್ಬೆಯುಂ ಬಲಮುಂ . . . ಹೂರ
ದೊಳಿಮ್ ನೋಡೆ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದು ಬೆಟ್ಟದ ನುಣ್ಣಿನಂತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ.
೪೩೫). ೨. ಮೃದುತ್ವ; ಕೋಮಲತೆ; ಮೌರ್ವ: ಬೇಟ
ದೊಂದು ಕಡುಗಾಡಿಯ ಸನ್ನಿಧಿ ಬೇಟದೊಂದು ನುಣ್ಣಿನ ಕಣೆ ಬೇಟ
ದೊಂದು ಪೊಸಗಂಪಿನ ಪೊಪ್ಪುಲು (ಶಾಂತಿ. ೮-೭೯); ನುಣ್ಣು ನಯ
ಗಳಂ ಕಂಡೆಯವನೊಳಗು ಹೊರಗುಗಳ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೫೩೨-೨೬೭).
೩. ಕಾಂತಿ; ಹೊಳಪು: ಗಲ್ಲಂ ನುಣ್ಣು ಕೈಮಿಕ್ಕು ಕನ್ನಡಿಯಂ
ಪೋಲ್ತರೆ (ಕಬ್ಬಿ. ೯೩). ೪. ಅಂದ; ಬೆಂದ; ಚೆಲುವು:
ಅಸುಕೆಯ ಕೆಂಪು ಪಾದಯ ಕೆಂಪು ಪಯೋಜಲಪನ್ನರೋವರಪ್ರಸರದ
ತಣ್ಣು ಸಂಪಗೆಯ ನುಣ್ಣು . . . ಸುತ್ತಲುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೪);
ನೆಳಲ ತಣ್ಣಂದಂಕುರದ ಸೊಂಪಿಂ ಪಲ್ಲವದ ನುಣ್ಣಂ (ಗಿರಿ. ೨-೭೧೪);
ಲತಾಂಗಿಯ ಜಳರವದು ದಿನದಿನಕೆ ನುಣ್ಣುಂ ಪೊಪ್ಪುಮಿಂಪುಂ ಕೊನಮ್
(ಬಸವ. ೩-೪). ೫. ಜಾರಿಕೆ; ಜಾರುವ ಗುಣ: ಮಿಕ್ಕುಕ್ಷಿಗೊಳಿ
ಶನಗಣಿಯ ವೇದಕಾಂತಿಯ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾ ತನುನುಣ್ಣಿನೋಳ ನಿಲದೆ
ಜಗುಳ್ಳು ಪದಕಮಲಂಗಳೋಳ ನಿಂದುಪೊ . . . ಎನಲ್ ಗಿರಿಸುತೆಯ
ಪದನಖದ ಚೆಲ್ವನೆದುದು (ಚಿಬ್ಬ. ೩೭-೧೨). ೬. ಸವಿ;
ಮಾಧುರ್ಯ: ಮಕ್ಕಳ ತೊಡಲುನುಡಿಯ ನುಣ್ಣಿನಂತೆ ಮನಕ್ಕೆ
ಬಂದಿದೆ ನುಡಿ ನಿನ್ನ (ಕುರಾಸಕಂ. ೧-೫೪); ಪುಗೆ ಮಾಂದ್ಯದೊಳೊ
ಳೊಡೆ ನುಡಿ ಕಡುನುಣ್ಣಿನಾನೆ ರಾಗದೊಳ ಮನಂ ಕಡೆಗೊಡ್ದರೆ
ಜವ್ವನಮದಿಯಿಟ್ಟುದು (ರಾಜಶೇ. ೪-೪೦). ೭. ಹೊಳಪುಂಟು
ಮಾಡುವ ಲೇಪನ ವಸ್ತು; ಅಣ್ಣು: ನರೆಗೂದಲಿಕ್ಕಿ ನುಣ್ಣುಂ
ಮುಡಿಯನಳವಡಲಿಕ್ಕಿ ಬತ್ತಿದ ವಕ್ರಾಂಬುರುಹಂ ಮಿಂಚಾಗಲಿರ್ಪಂ
ತೊಡೆದು (ದಶಕು. ೮-೧೯೧). **ನುಂಪು :** ೧. ಹೊಳಪಿಟ್ಟಂ ಹೊಸದು
ಖಂಡವಂ ಬಿಡಿಸಿ ಕೆಂಪುಳ್ಳ ನುಂಪುಳ್ಳ ಸೊಂಪುಳ್ಳ ಖಂಡಮಂ ಕಾಸುತಂ
(ಕಣ್ಣ. ೬೬. ೧೩೧-೭); ಪಾಪುಮೆಕ್ಕೆಯ ಹಣ್ಣು ನುಂಪು[ಪಾಕಾಂ.ಣ್ಣು]
ಅಗಿದ್ದರೇನು ಕಹಿ ಬೆರೆದ ಕಾರಣ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾದುದಿಲ್ಲ
(ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೦೪-೩೨೫); ಎಳಲತೆಯನುಂಪು [ಪಾಕಾಂ.ಣ್ಣು]ಗಳ ನವಪರಿ
ಮಳದ ಪವನನ ಸೊಂಪುಗಳ ವೆಗ್ಗಳೆ ರುಂಕಳಿಸಿ ಹೊಯ್ದು ಸೆಳೆದು
ಜನದ ಕಣ್ಣಿನವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೫-೪). ೪. ಕವ್ವಿನ ಬಿಲ್ಲು ಜೇಪೊಡೆದಂತೆ
ಪಾಡಿದೊಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಂಪು ನುಂಪಿನೋಳು (ಛಂಪು. ೧೩-೨೯); ಎಳವಳಿ
ಕೆಂಪು ಪೂಗಳ ಕೆಂಪು ಕೋಕಿಲಂಗಳ ಸರದ ನುಂಪು . . . ಸಂಕಳಿಸಿ
ಲೈಲಿಯುಂ (ಚಿಬ್ಬ. ೪೫-೧೫). ೭. ಕಸ್ತೂರಿಕಾಸುಳಂಕುಮವಾದಿ
ಯಾಗಿಡ ಸಮಸ್ತಪರಿಮಳದ ನುಂಪಾಕಾಂ.ನೂಪಿಟ್ಟು ಮುಖಕಮಲ
ವಿನ್ಯಸ್ತ ಕರ್ಪೂರತಾಂಬೂಲತೋಫಿತರಾಗಿ (ಚಿಬ್ಬ. ೨೫-೨೯).
ನುಣುಪು : ೧. ನಾಲಿಗೆಗೆ ನುಣುಪಿಲ್ಲ ಪಾಲಿಗಿಂ ಬಿಳುಪಿಲ್ಲ ಕಾಲ
ನಿಂದಧಿಕ ಆರಿಯಿಲ್ಲ ದೈವವದು ತೊಲಿಯಿಂದಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೩೬).
೨. ಸಂಸ್ಕೃತ, ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳ ನಯ ನುಣುಪುಗಳನ್ನು ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ
ಬಹುದು (ದ್ರಾವಿ. ೧೫ ಹನ್ನೆ). ೩. (ಅಲಂ) ಮೋಸ; ವಂಚನೆ.
'ನುಣ್ಣುಮಾಡು' ಪರಾ.

ನುಣುಪಾಗು, ನುಂಪಾಗು = ನಯವಾಗು ; ಒರಟಾಗಿಲ್ಲದಿರು :
ಈ ಭಾಗದ ಮೇಲೆ ದಪ್ಪವಾದ, ದುಂಡಾದ, ನುಣುಪಾದ . . .
ಬೋದಿಕೆಯಿರುತ್ತದೆ (ನೋಟಂ. ೧೧೫); ಆ ದ್ವಾರರಕ್ಷಣೆಯ ಕಿವಿಯ
ದಂತಪತ್ರಗಳು ಅವಳ ನುಣುಪಾದ ಕೆನ್ನೆಗೆ ಮೆರುಗುಗೊಟ್ಟಿದ್ದವು
(ಬಾಣ. ೩೫); ಅಮೃತದೊಳಗಿಡ್ಡ ಸರ್ಪನ ತನುವಿನಂತೆ ಇಡ್ಡನಯ್ಯಾ
ಹೊಜಿಗೆ ನುಂಪಾ[ಪಾಕಾಂ.ಣ್ಣು]ಗಿ (೩೫೪. ೩೮೦). **ನುಣ್ಣು ಮಾಡು,**

ನುಣ್ಣು ಮಡು, ನುಣ್ಣು ಮಡು = ೧. ನಯಗೊಳಿಸು ; ನುಣ್ಣು ಗಾಗಿಸು : ಎಣ್ಣೆ ನುಣ್ಣುಂ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಳ್ಳ ಮಾಡುಗುಮೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೧-೧೮೮); ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದ ಗಾರೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನುಣ್ಣು ಮಾಡಬೇಕು (೨೧೧); ಕಲ್ಲು ನುಣ್ಣು ಮಾಡದೆ ಚಿತ್ರಂ ಬರೆವ ಪೊನ್ನನಾಭರಣಂ ಮಾಡದೆ ತುಡುವ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೨-೨೪). ೨. ಮೋಸಗೊಳಿಸು ; ವಂಚಿಸು : ಅವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡದೆ ನುಣ್ಣು ಮಾಡಿದಿಟ್ಟು (೨೧೧). ನುಣ್ಣುಮೆಗಿಣು? = (?): ಶ್ರೀಮತಿಯುಂ . . . ಅತ್ತೀಯಾಘನಜಘನದ ನುಣ್ಣುನೊಳ್ ನುಣ್ಣುಮೆ [ಪಾಣಂ, ನುಣ್ಣುನೊಳ್ ನುಣ್ಣುಗುಮೆ, ನುಣ್ಣುನೊಳ್ ಗುಣ್ಣುಮೆ, ಮಣ್ಣುನೊಣ್ ನುಣ್ಣುಗುಮೆ]ಗೆತ್ತು ರ್ಭಾಣರರ್ಭಾಣಾಯಮಾನ ಮಣಿಕಂಕಣೇ ವಿರಾಜಿತ ಕನಕಕಾಂಚೀ ಕಳಾಪಮನವಂಗರಾಗರಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಗಟ್ಟಿವಂತೆ ಕಟ್ಟಿ (ಅದಿಪು. ೪-೪೧೮).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನುಣ್ಣು ; ಮಲ. ನುಣ್ಣು ; ತುಳು. ನೋಣ್ಣು ; ತೆಲು. ನುಂಪು, ನುನುಪು, ನುನ್ಪು]

ನುಣ್ಣುವಡು (ಕ್ರ). ನಯವಾಗು ; ನುಣ್ಣುಪಾಗು : ಮಣ್ಣು ವಟ್ಟು ತೋಡು ಬಿಗಿದುಟ್ಟು ಪುಲಿದೊವಲೊಳಂ ತಕ್ಕಿನಿಂ ಮಿಕ್ಕು ಪೋರ್ವಾನೆರಕ್ಕಸನ ಸಮ್ಮದ ಮೇಲ್ಪೊದಿಕೆಯೊಳಂ ಚೆಲ್ಲನಾಂತು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೬೬). [ನುಣ್ಣು + ಪಡು]

ನುಣ್ಣುವಡೆ (ಕ್ರ). ನುಣ್ಣುಪನ್ನು ಹೊಂದು ; ನಯವಾಗಿರು : ನುಣ್ಣುವಡೆದೂರುದ್ವಯದ ಮೈದುತಳದ ಮಂದಗಮನದ ಮುದ್ದು ನುಡಿಯ ಕೋಮಲಾಂಗದ ವಿದ್ಯಾಧರವಾರನಾರೀ ಕದಂಬಂ ಕಾಮು ದೇವನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನಾವು ಮೊದಲಿಗಿಂಬಂತೆ . . . ಎಸೆದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೮-೧೯೬). [ನುಣ್ಣು + ಪಡೆ]

ನುಣ್ಣುವೆಣು (ಕ್ರ). ೧. ನಯವಾಗಿರು ; ನುಣ್ಣುಪಾಗಿರು : ಪೊಸ ಮುತ್ತಿನ ಸುತ್ತಿನ ಭರ್ಮಸೂತ್ರಮುಂ ನುಣ್ಣುವೆತ್ತ ಮಳೆಯುಜ ದಣ್ಣುಂ . . . ಒಪ್ಪರೆ (ಸುಸುಮಾ. ೧೦-೯೮). ೨. ಮನೋಹರ ವಾಗಿರು ; ಸೊಗಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು : ನುಣ್ಣುವೆತ್ತು ಸೋಲಿಪ ಚೆಲ್ವಿಂ ಬಾರಿಸಿ ಸೊಬಗಿಗೆತ್ತಿದ ತೋರಣಗಂಬಂಪೊಲಿದುರ್ವಾಕೆಯ ತೊಡೆಗಳ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೭೫); ದೊರೆವೆಣ್ಣು ಹೊಂಬಾಳಿದೊಡೆ ಸೊಂಪು ನುಣ್ಣುವೆತ್ತರೆ (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೦). ೩. ಇಂಪಾಗಿರು ; ಮಧುರ ವಾಗಿರು : ಅಲ್ಲಿ ಗೇಯದ ಧನ ನುಣ್ಣುವೆತ್ತೆ ಸೆಯುತಿರ್ದಪುದೀಗರೆ ಪೋಗಿ ನೋಬುಕ್ಕನಾಂ (ಪಾದಂಪು. ೬೫೬). [ನುಣ್ಣು + ಪೆಣು]

ನುಣ್ಣೆಸೆ (ಕ್ರ). ಮನೋಹರವಾಗಿರು ; ಶೋಭಿಸು ; ಕಂಗೊಳಿಸು : [ಇದಂ]ಗೆಲ್ಲಗೆನ ತುಂಬಿಗಳ ಧ್ವನಿಯಂ ಕುಕ್ಕಿಲ್ಲ ಕೋಗಿಲೆ ನನೆದೋಜು ನುಣ್ಣೆಸೆನ ಮಾಮರಂ . . . ಪುಗಿಲೊಳೇನೆಸೆದತ್ತೊ ಬಸಂತಮಾಸ ದೊಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೧೨); ಮಹಾಲಂಕೃತವೆತ್ತು ನುಣ್ಣೆಸೆನ ಕುಂಭ ಗಳಂದವೊ ನಟ್ಟದಂಡವೋ ಶಂಕೆಗಳುಂಬಮಾಯ್ತು ರಥನಭ್ಯುದಯಾ ವಸಥಂ ಮನೋರಥಂ (ನಳಚಂ. ೬೬೮). [ನುಣ್ಣು + ಎಸೆ]

ನುಣ್ಣೆಳು (ಕ್ರ). ನುಣ್ಣುಪಾಗು ; ನುಣ್ಣು ಗಾಗು : ಕಾಳು ಮೂಲನ ಮಂಡೆಯಂ ನುಣ್ಣೆಳೆ ಬೋಳಿಸಿ ಮೂರುರಿಗಳಲಿ ನೋಳ ವಿಸಿದುದಿದಾರವಂ ಬಂಧಿಸಿ (ಬಸಪು. ೬೮-೧೪).

[ನುಣ್ಣು + ಏಳು (< ಏಳು)]

ನುಣ್ಣೆಣು (ಕ್ರ). ನುಣ್ಣುಪು ಅಧಿಕವಾಗು : ಪಿಡಿನಡು ಕೋರ ವಾಯಿತು ತೊಡೆ ನುಣ್ಣೆಣು ಅಡಿಯಿಟ್ಟು ನಡೆವುತ ಸುಯ್ಯು ಮಡದಿಗೆ ನವಮಾಸ ತುಂಬಿತು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೨-೬೬).

[ನುಣ್ಣು + ಏಣು (< ಏಣು)]

ನುಣ್ಣುಣೆ (ನಾ). = ಸುಂಪುವಣೆ : ನುಣ್ಣುಣೆಯೊಳೆಸೆವ ಸಿರಿವಣ್ಣೆಗಳೂ ಗಳಿದೆ ಪೂತು ಪೊದಟ್ಟು ಬೆಳ್ಳಾವರೆಗಳಂ . . . ಬಗೆಗೊಳಿಸಿದರ್ (ಚಿಕವಂ. ೧೦೬-೬); ನುಣ್ಣುಣೆ ಮೆಲ್ಲದಪು ಮರಲ್ಲಣ್ (ಚಿಕವಿ. ೬-೨೧೫).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪಣ್ಣು]

ನುಣ್ಣುದ (ನಾ). ಸುರತ ದ್ರವ : ಉಗುರ್ಗೊಳನೊಳದೊಡೆಯೊಳು ನಾಂಟಿ ಪುಗೆ ನುಣ್ಣುದನೊಯ್ಯಗೆ ನಾಣ್ಣಾಣದೊಳಗನಲೆವುದು ಕೇತನದಿಂದಂ (ಜನನ. ೮-೨೨). [ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪದ]

ನುಣ್ಣುನಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಹನಿ ; ಅಂದವಾದ (ನೀರಿನ) ಬಿಂದು : ಕಪ್ಪೆದುವು ಕಾಳಿಮಮಂ . . . ಬುಯಕಂ ಕಪ್ಪೆದುವು ನುಣ್ಣುನಿ ಯನೊಗೆದ ಮುಗಿಲೆಗಳಾರೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೬೮).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪನಿ]

ನುಣ್ಣುನಿಂದಲ್ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಹನಿಗಳ ಸೋನೆ: ಕುಚಾಗ್ರಂ ಗಳಂ ನುಣ್ಣುನಿಂದಲ್ ಸೋರೆ. ನಿಂದಿದರ್ವದು ಹಿಮವೃತಕಾಯಂ ವರಪ್ರೀತಿಕಾಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೫೮). [ನುಣ್ಣುನಿ + ತಂದಲ್]

ನುಣ್ಣುರಲ್ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಹರಳು, - ರತ್ನ : ಪೊಸತಪ್ಪು ಮಾಣಕದ ನುಣ್ಣುರಲಂ [ಪಾಣಂ, ನುಣ್ಣುರಲಂ, ನುಣ್ಣುಲರಂ, ಮಣ್ಣು ರಲಂ] ಮಧು ಮನ್ಮಥಂಗೆ ಬಟ್ಟಿಸಿ ಸಮೆದಂತೆ ತೋಜುವುದು ಪೂಗ ಕೊಳೇಂ ಸುರದೊನ್ನೆ ಚೆನ್ನನೋ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೧೨); ಬಾಂದೊಜಿ, ನುಣ್ಣುರಲ್, ತಣ್ಣುಲಿಲ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೨೮ ಉದಾ).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪರಲ್]

ನುಣ್ಣುವರಿ (ನಾ). ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲಿನ ಸುಂದರವಾದ ಕೂದಲು ; ಅಂದವಾದ ಪನ್ನೆ : ಕಪ್ಪಿನ ರೇಖೆಯ ತೆಗೆದಂತೆ ತೋಜುವ ತುಪ್ಪಳು ಮೀಸೆ ನುಣ್ಣುವರಿ ಉಪ್ಪರಜವನೆಯರು ಕಂಡು ಸೋಲ್ತು ಬಂದಪ್ಪು ಪೊರೆಸೆದನಾ ಮದನ (ಭರಣ. ೪೭-೬೭).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಬವರಿ]

ನುಣ್ಣುಸಲೆ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು ; ಅಂದ ವಾದ ಹುಲ್ಲು ಮೈದಾನ : ಬಳಸಿಯ ನೋಡುತಿರ್ದ ಹರಿಣಂಗಳ ಕಂಗಳ ಕಾಂತಿಯಿಂದೆ ಕಣ್ಣೊಳೆಬೆಳೆವುಲ್ಲ ನುಣ್ಣುಸಲೆಯಂ ಪುಗುವದದೆ . . . ಪೊಕ್ಕಪುದಿಂತಿದೆ ಪಾವು ಪೀಲಿಗಣ್ಣುಳ ಪರಭಾಗದಿಂದೆಸೆದು ತೋಜುವ ಸೋಗೆಯ ತಕ್ಕ ಸೋಗೆಯಂ (ಪಾದಂಪು. ೨೫೮); ಅದೊಂದು ವಟವಿಟಪಿಟ್ಟಾ ಯಾಚ್ಚಾದಿಕಮಪ್ಪ ತಣ್ಣುಲಿಲ ನುಣ್ಣುಸಲೆ ಯೊಳ್ಳಪ್ಪಮಿಸಿ ಪಥತ್ರಮಮನಾಜಿಸುತ್ತುಂ (ಪಂಪಾಪು. ೬-೩೧೮); ಪಸರಿಸಿದ ಬಯಲ್ಮದು ಪಾವನೆಗೊಂಡಿರೆ ಗಡಣದಾಡುವೇವಂದಿರ್ ನುಣ್ಣು ಸಲೆಯಗೆತ್ತೆಯ್ದರೆ (ರೇಲಾಪ. ೫-೪೬); ನಸೆಮಸಪೊಂದೆ ನುಣ್ಣುಸಲೆ ಯೊಳ್ಳುಸಿಲಾಂತೆಸೆವೇಣನಂ ವಿಲಂಬಿಸದಿಸಲೆಂದು ಬಂದನ ಪುಳಂದನ ವಕ್ಷ ಮನುಧ್ಯಮಾಸ್ತದಿಂದಿಸೆ (ರಾಜಕೀ. ೫-೧೦೫); ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೆರೆ ಕಣ್ಣೊಳಪ್ಪ ನುಣ್ಣುಸಲೆಯೊಳ್ಳುಲಿಗರ್ಪ ಹರಿಣಂಗಳಿಂದೆ ಸಾತ್ವಿಕರಪ್ಪ ಮುನಿಗಳಂ ದಾತ್ರಮನದೇನೊಪ್ಪಿ ತೋ (ರೇಪಂ. ೮-೬).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪಸಲೆ]

ನುಣ್ಣುಸೆ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಹಸೆಮಣೆ ; ಮನೋಹರವಾದ ಪೀಠ : ತೆರೆಯ ಸೆಳೆಮಂಚದೊಳ್ ಬಿತ್ತರಿಸಿದ ಗಳತಾಬ್ಬದಳದ ನುಣ್ಣುಸೆ ಯೊಳ್ ಬೆಳ್ಳೊರೆಯ ತೆರೆಸುತ್ತಿ ನೊಳ್ ಪ್ರಿಯಗಿರದೊಳ್ಳನೆ ಬಯಸಿ ಕೋಕ ನಾಯ್ತು ಸತೋಕಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪).

[ನುಣ್ಣು (< ನುಣ್ಣು ತು) + ಪಸೆ]

ನುಣ್ಣುಸೆ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ ಮಡ್ಡೆ : ಪುಸಿಯಂದಾಡನದಿರ್ಪಿ ತಪ್ಪಿಸಿ ಸರಲ್ಮಕ್ಕೊಂದು ತಾಂ ಪೋಗೆ ಸುಣ್ಣುಸೆಯಂ ಮುಟ್ಟಿದೆ ಮತ್ತ

ಮೊಂದು ಕಣ್ಣೆ ಕಲ್ಲು ತಾಗಿದಂತಾಗಿ ಕೊಂಡುಯಂಬೊಂದನೆ ದಡ್ಡುವಿಡ್
ದ್ಯವಯಂ ಜಾಕಾಂದರಂಬೊಪಿನಂ ಬೆಸೆದಜ್ಜಂ ಕಡುದೇಸೆಂದಿರನಿದೇಂ
ಕಾಮಂ ಭಲಗ್ಗಾಪೊಯೋ (ಅರ್ಥನೇ. ೪-೧೪೬).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬಸೆ]

ನುಣ್ಣು ಕುಕು (ನಾ). ನಯವಾದ ಸ್ವಟಿಕ; ನುಣ್ಣುಪಾದ ಸ್ವಟಿಕ:
ರೂಪದಿಯ ಕೇಳಿಟ್ಟು ನುಣ್ಣುಕುಕಿನ ಬಟ್ಟವಂಜರದ ಕೋಗಿಲೆಯಂ
ಗೆಲೆವಂದು . . . ಅಮರೇಂದ್ರ ವರ್ಧನ ಮುಖಪ್ರವಿಭ್ರಮಂ
(ಶೀಲಾಪ. ೨-೧೧); ಇಂತೊಪ್ಪುವ ಮಂಜರದೊಳಗೆಸೆವ ಭವಂತಿಯ
ನುಣ್ಣುಕುಕಿನ ವೇದಿಕೆಯೊಳು ಕಾಂತಕನಕಸಿಂಹಾಸನದಪರಮದೊಳಗೆ
. . . ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೫೨).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪಳುಕು (<ಪಟಿಕ)]

ನುಣ್ಣುಳಿ (ನಾ). ನುಣ್ಣುಪಾದ ಕೈಬಳಿ: ಗಲಕೆನೆ ಕೈಯ ನುಣ್ಣುಳಿ
ಪುಳಿದಿಯೆಂದದ್ದೆ ನಿಂದು ನೂವಿಯುಜ್ಜಲರವೊಪ್ಪಿರಲ್ ಚಳಿಸಿದರ
ದಿದಿಕ್ಕೆಯನ್ನರಿ ರಾಗದಿಂ (ರಾಜಕೇ. ೫-೧೧೦).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬಳ್ಳಿ]

ನುಣ್ಣೆ ತ್ತು (ನಾ). ನಯವಾದ ಬೀಜ: ಅಂಬುಜಾಕ್ಷಿಯರ ಪಂತ್
ಚ್ಚವಿ ನಮ್ಮಯ ನುಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಳಿದೆಯೆನುತ ಇಂದಿಲ್ಲ ಪಲ್ಲಿ ಬಾಡುಸಿರುವ
ಪೋಲ್ವಲಿಸಿ ದಾಳಿಂಬದ ಮರಗಲೊಪ್ಪಿ ಹುವು (ಕಂನವಿ. ೫-೪೧).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬಿಟ್ಟು (<ಬಿಟ್ಟು)]

ನುಣ್ಣುರುಳ್ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಅರ್ಧ, -ಸತ್ತ: ಇದು
ರಾಯನ ನಾಲ್ಕು ಕೊಳೆ ಕೊಳ್ಳುಮುಂ ದೇಸೆಯ ಗೊತ್ತು
ಜಾಣ್ಣು ದಿಯ ತಾಯ್ನೆ ನುಣ್ಣುರುಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಯೆಂದಿನಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೩೪೪).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪುರುಳ್]

ನುಣ್ಣುಳಿಲ್ (ನಾ). ನಯವಾದ ಮರಳು; ಜಿನುಗಾದ ಉಸುಕು:
ನುಣ್ಣುಳಿಮದೊಟ್ಟಲಲ್ಲೆಡು ಮೆಲ್ಲನೆ ಪಾಯ್ವುದು ಮಂದಮಾರುತಂ
(ಪೃಷವಿ. ೪-೫೩).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪುಳಲ್ (<ಪುಲಲ್)]

ನುಣ್ಣುಬಾಲ್ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಉಪವನ, -ತೋಟ: ನುಣ್ಣು
ಬಾಲ್ಕಳದಿಮುಳ್ ಪಪಣ್ಣುಡೆ ಕಟ್ಟಲಿಸಿ ಬೆಳೆದು ಬಳಸಿದೊಡದಂ
ತಣ್ಣೆಗಳನೀಯ ಬೆಳೆತಿಗಿಣ್ಣೆಗಳೊಳಪೊಳ್ಳು ಚಪಳಿ ಕಳಿಕೆಯನಾಯ್ವಳ್
(ಚಂದ್ರಪ. ೬-೧೦೫). [ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪುಬಾಲ್]

ನುಣ್ಣೆರಲ್, ನುಂಬೆರಲ್, ನುಣ್ಣೆರಳ್ (ನಾ). ಮೃದುವಾದ
ಬೆರಳು; ಕೋವುಲವಾದ ಬೆರಳು: ಪಾಲ್ಕೊಟ್ಟ ನುಣ್ಣೆರಲಂ
ಮೊಲೆಗಿತ್ತು ಪೀರ್ದ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟೆಯದ ಕಂದನೆಂದನೆಗೆ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟೆಯಪ್ಪನೊ
ಮಂದಹಾಸಮಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೧-೧೦೦); ಪಂಚಶರವಂ ಪಳವ ನುಣ್ಣೆರಲ
ವಿಸ್ತರಂ ಪಂಚಮುಖಪರಿಚಾರಕರ ತೆವದೊಳರೆ (ಕಾಂರ. ದೇ. ೨೪೯-೧೬).

ನುಂಬೆರಲ್: ಪಾದದ್ವಂದ್ಯಂ ತರ್ಲಾ ನುಂಬೆರಲ್ ಕೊನರ್ಗಲ್
(ಪಾಪ್ರಾಕ. ೧). ನುಣ್ಣೆರಳ್: ಉಂಗುರನೇ . . . ನೀರೆಯ
ನುಣ್ಣೆರಳೆಡೆಯನು ಸೇರಿ ಪುಣ್ಣಿ ಜಾರುತೆಂತು ಮುಳುಗಿದೆ ನೀಂ
ನೀರೊಳಕ್ಕುಬಾ (ಕಾಕುತಂ. ೪೬ ಅಡಿಟಿ).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬೆರಲ್]

ನುಣ್ಣೆರಳ್ 'ನುಣ್ಣೆರಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಣೆಸ (ನಾ). ನಯಗೆಲಸ; ಕುಸುರಿಗೆಲಸ: ಮೊಕ್ಕಳಮನೆ
ಬಸಿಪೊಡೊಡೊಳ್ಳ ಕರುಳ್ ತೊಡೆಯೊಳಾವಗಂ ತೊಡದನಸುಂ
ಮಿಕ್ಕುವು ದಿರುದರ ದಿರುದಿಂಗೆಕ್ಕಿದ ನುಣ್ಣೆಸದ ಮಿಸುಪ ತೊಡೆ
ಸಂಕರೆಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೦-೬೪). [ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬೆಸೆ]

ನುಣ್ಣೆಳಂತಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಂತಿಯುತವಾದ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣ; ಅಚ್ಚ
ಬಿಳುಪು: ಎಸೆವ ನುಣ್ಣೆಳಂತಿಗೆ ಮಬಲ ತಣ್ಣುಬಾಲೊಳ್ ಮದವಣೆಗೆ
ತನದ ದೇಸೆಯಂ ವಿಲಾಸಂಬಡೆದ ಬಾಲಸದಕಾರನಂದನಂ ವನಪಾಲಂ
. . . ತೋಟಾ (ಅನಂಪ. ೬-೬ ವ).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬೆಳಂತಿಗೆ (<ಬೆಳಂತಿಗೆ)]

ನುಣ್ಣೆಳಗು, ನುಂಬೆಳಗು (ನಾ). ೧. ನಯವಾದ ಬೆಳಕು;
ಸೌಮ್ಯವಾದ ಕಾಂತಿ: ಒಸರ್ಪವುದಿಲ್ಲ ಚಂದನರಸಮನೆ ಮಿಂಚುಗುರ
ಮಿಸುಪ ನುಣ್ಣೆಳಗಿನಸುಂ ಪಸರಿಸೆ (ಕಾದಂಪಾ. ೯೧೬); ನುಣ್ಣೆಳಗಂ
ಕಣಿವ ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಪತ್ರಂಗಳನಿಂದಿನಿಂ ಪಾಸುತ್ತುಂ (ಗಿಂಕ. ೫-೬೬ವ);
ಬೆಳ್ಳಸದನದ ನುಣ್ಣೆಳಗಿಂದಿಟ್ಟ ದುಕ್ಕೊಲಬೇಲದ ಧಾವಲ್ಯಂ ಚತುರ್ಗುಣ
ಮಾಗಂತು ಬೆಳ್ಳುವೆತ್ತು (ಬಾಧಪ. ೬-೧೧೦ ವ). ೨. ಉಜ್ಜುಲವಾದ
ಬೆಳಕು: ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಯನೇಜಾ ನುಣ್ಣೆಳಗನೇವಂತೆ ಸಣ್ಣಾಗಿ ಸುಟ್ಟು
ಬೆಳಗೇವ ತಿವಯೋಗಿ ಸಣ್ಣ ತನೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೫೫). ನುಂಬೆಳಗು:
೧. ರತ್ನಾವಳಿಯ ನುಂಬೆ[ಪಾಕಾಂ. ನುಣ್ಣೆ]ಳಗಿನಲಿ ಹಂಸೆಯ ಕುಳಿಯ
ಮೇಲ್ಪಾಸಿನಲಿ ಪವದಿಸುವೀಳೆ . . . ಈ ಕಲುನೆಲದೊಳೊಪ್ಪಿದಳು
(ಕುವೆಂಪು. ೯-೩೦).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬೆಳಗು]

ನುಣ್ಣೊಗರ್ (ನಾ). ೧. = ನುಣ್ಣೆಳಗು: ೧. ಪೊಗಮಟ್ಟ ನತನುಬಾಣದ
ಪೊಗರಂ ನುಣ್ಣೊಗರೊಳಿಟಾ ನೋಡಿದ ಕಣ್ಣುಣ್ಣುಗುಮೆನಿಪ ನುಣ್ಣೆ
ನಿಂದೇಂ ಸೊಗಯಿಸುವುಪೊ ಬಾಡುಮೂಲಮಾ ಕಾಮಿನಿಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೬-೬೮);
ಕಲಪಮನೆತ್ತಿ ನೀರೇಜೆವ ಕಾಂತೆಯ ತೋಳ ತೆರಳಿ ಮೇಲುಬದಂ
ತೊಲಗಿಸೆ ನೋಡಿ ನುಣ್ಣೊಗರನೀಂಬ ಕುಡೆದ್ವಯಮೂಲಮಂ ಸಮು
ಜ್ಜುಲಭುಜಮೂಲಮಂ ನೆಹಿಯೆ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೯೪);
ತೆಳ್ಳದಪಿನ ನುಣ್ಣೊಗರುಗುವ ಚಾರು ಚುಬುಕದ ಮಗಳಂ ನಡೆನೋಡಿ
ನಲಿದನಾ ಭೀಮನೈಪಂ (ದಮಸ್ಕ. ೧-೨೯). ೨. ಉಜ್ಜುಲವಾದ
ಹೊಳಪು: ಕೂವಾಳ ತೊಳಪ್ಪ ನುಣ್ಣೊಗರದತ್ತಂ ಪರ್ವ ಕಾಮಿಂಟ
ನಂತರಿ ಬಿಲ್ಲಾಳ್ಳಳ ಬಲ್ಲರಂ ದೆಸೆಗಳಂ ತೆಳ್ಳೆಯ್ಯ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೨೫೨);
ನುಣ್ಣೊಗರನೇ ಮಿಂಚೆಂದು ಸೊಗಯಿಸುವ ಪೂಗಳಿಂದೆ ಉಗುವ
ಮಕರಂದವಿಂದುಗಳನೇ ಮಳೆಗಳೆಂದೊಗದ ಸಂತಸದೊಳಾವಗಮೈದೆ
ಕುಣವ ಸೋಗೆಗಳ ಬಳಗಂಗಳಂ ಮಗನೆ ಕಂಡೈ (ಚೈಮಿಥಾ. ೩-೨೫).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪೊಗರ್]

ನುಣ್ಣೊಗರಿ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಬುಗುರಿಯಾಕಾರದ ಶಿಲ್ಪ
ರಚನೆ: ಸಸುಬಾಗಿ ಕೊಂದಿನೊಳ್ ಪೊಳೆವೆಳಗಾಯ ನುಣ್ಣೊಗರಿಯಂ
ಸುಟಾತಪಾಲರಿಂದೆ ಬಿಟ್ಟ ಪೂಗಳ ಪುಡಿಯಂ ಕರಂ ಸೊಗಯಿಪೋಲಗ
ಪಾಲೆಯೊಳಿರ್ದೊಪ್ಪದಿಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೨೬); ಕರ್ಣಕಾರದ ಪಲಗೆಗಟ್ಟ
ನೆಡೆಯೆಡೆಯೊಳವಟ್ಟ ಎಸಳ್ಳಕ್ಕಂ ನೆಗು ಕೀಲಿಸಿದ ಪೊಂದಾವರೆಯ
ಮೊಗ್ಗಿಗಳ ನುಣ್ಣೊಗರಿಗಳಂ . . . ರಂಜಿಸಿ (ರಾಜಕೇ. ೧೦-೩೧ ವ).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಬೊಗರಿ]

ನುಣ್ಣೊದೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲು ವಾಗು; ಅಂದವಾಗು: ಪದದು ತೊಂಗಲ್
ತೊಂದೆ . . . ನುಣ್ಣೊ[ಪಾಕಾಂ. ಣ್ಣೊ]ದದ ಜೊಂಪಂ ತೊಂಗೆ
ಗುಚ್ಚಮೆಂದಿದೊಪ್ಪಿ ಪದದ ನಾಮಂ (ಕಬ್ಬಕಾ. ೧೯).

[ನುಣ್ಣ್ (<ನುಣ್ಣು ತು) + ಪೊದೆ]

ನುಣ್ಣುಡ (ನಾ). ನುಣ್ಣುಪಾದ ಹಿಮ್ಮಡಿ, -ಪಾದದ ಹಿಂಭಾಗ:
ಕಂಪಪ್ಪ ನುಣ್ಣುಡಮಂ ವಾಮಪದಪ್ರಗುಲ್ಪದೆಯೊಳ್ ಸೈತಿಟ್ಟು . . .
ನಿಧ್ರಾಂಗಿ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಳ್ (ದಶಕು. ೮-೨೯೩); ಅಡಗಿದ ಪರಡು ನುಣ್ಣುಡ
ಸಣ್ಣ ಬೆರಳೊಪ್ಪವಡೆದ ಪಾವುಗೆನಡ್ಡೆ ನೈಪಗೆ ಕಡುಮಿಸುಗುರ್ಗು ಪದತಳ

ಗಣಿಗಳು ತೊಟ್ಟಿಡುವಂತೆ ಕೆಂಪು ರಂಜಿಸಿತು (ಭರಣ. ೬-೬೯); ದುರಂಶ ಕಾಮನ ಕನಕಕಂಠುಕಾಯುಗಳಮಂ ನೆರೆ ಪೋಲ್ವ ನುಣ್ಯಡಂ ವಪ್ಪು ತಿರಲು (ಸವನೋ. ೨೬-೧೯). [ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಡ್]

ನುಣ್ಯಣಲ್, ನುಣ್ಯರಲ್, ನುಣ್ಯಳಲ್ (ನಾ). - ನುಣ್ಯಳಲ್ : ವೈತರಣಿಯು ಪಿರಿಯ ದರಿಯು ಮೆಟ್ಟಿ ನುಣ್ಯಣಲಂ ಮಣ್ಣಿಲಿಂಟೆಗೆತ್ತ ದಣ ಪರಿತಪ್ಪಲೋಹರಜ್ಜುಕತಿಳತಳದೋಳ್ ನೆಯ್ಯುನೀಡಾದುವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೧ ವ); ತಿಳಿಗೊಳದ ತಡಿಯ ತಣ್ಣುಟುಲ ನುಣ್ಯಣಲೋಳ ತನುಗುರು ರತಿಯನೋದಿಸುವ ತುದ್ಧಾಕ್ಷರಂಗಳಿನ ಪ ಶುಕ ಪಿಳ ಚೋರರ . . . ಕುರವಕಸಂಕುಳಚರಣಸಂಚರಣದಿಂ ಪಳಚ್ಚ ನೆನೆವ ಪಜ್ಜೆ ಗಳುಮಳುಂಬ ವೊನಿಸುಗುಂ (ಪುಷ್ಪ ಪು. ೨-೬೯ ವ); ಸಲೆ ನೆಲಸಿದ್ಧ ನುಣ್ಯಣಲ ಲಿಂಗ ದೊಳಂ ಶಬರಾಂಗದೋಳ್ ಸಮುಚ್ಚುಲಸರವಕ್ರ ಸಂಭವಮನಾ ಸ್ತವಮಂ ಪಳಿಯಂ ಕಪದಿ . . . ಕೇಳು (ಶಬಕ. ೪-೧೦೬). **ನುಣ್ಯರಲ್ :** ನುಣ್ಯರ[ಪಾಠಂ. ಣ]ಲಿಂದೆ ಮಾಡಿ ತಿವಲಿಂಗಮನುಟಿಸಿ ಧೇನುವ್ಯಂದಮಂ ಜಾಣ್ಣಿಗೆ ತಂದು ಪಾಲ್ಪುಟಿಯ ಕಂಡೊದೆಯುತ್ತಿರೆ (ರಂಜಣೀ. ೩-೧೦೨). **ನುಣ್ಯಳಲ್ :** ತುಂಗೆತ್ತಂಗದುತ್ಸಂಗದ ತಿಂತಿಣಿಯಾಗಿ ಬೆಣೆದ ಲತೆ ಗಾವಣಗಳ ನುಣ್ಯಳಲ ಜಗತಿಯಿರಡುಂ ಕೆಲದೋಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೮); ಆಲ್ಪಲ್ಲಿಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಪುದಿಯ ನುಣ್ಯಳಲ ಕಾಲವಾಲಂಗಳಿಂ ಕೂಡಿಡೊವಿಡದೆ ಸುರಿವ ತೋರವನಿಗಳಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೬); ಬರುಂಟಿದೊಡೆ ದಿಸಿಯ ನುಗುಟ್ಟು ಕಪ್ಪುರದ ನುಣ್ಯಳಲ ಜಗಲಿಯುಂ (ವರ್ಧಪು. ೫-೬೩ ವ); ತನುವಿನಲ್ಲಿ ಪುಳಕಂ ಸಾಲೊಂಡುಣ್ಣುತ್ತಿರೆ ಗಿರಿಪತಿಸುತೆ ನುಣ್ಯಳಲಿಂ ದಿವ್ಯಲಿಂಗಮಂ ವಿರಚಿಸುವಳ್ (ಗುಕ. ೩-೯೩); ತಿಳಿದುಪ್ಪವೆಚ್ಚಿದಾಗ ಚನ್ನದ ರಸದೊಂದು ಹೊಳೆ ಹರಿವಂತೆ ಶೋಧಿಸಿತು ಬಲುಹೆಚ್ಚಿದುಪ್ಪ ಬಹಾಗ ಪಾಲ್ಪುಡಲ ನುಣ್ಯಳಲಿವಂತೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಭರಣ. ೧೬-೮೦).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಣಲ್]

ನುಣ್ಯಣೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಳಪುಳ್ಳ ಮಣೆ; ಸರದಲ್ಲಿ ಪೋಣಿಸುವ ಗುಂಡಾದ ಗಾಜು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮಣೆ : ಬಿಗಿದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ನುಣ್ಯಣೆಯಂತೆ ಪೊಲ್ಪುಗಣಮೊಟ್ಟಿರೆ ಕಾಲವನೇಚರಂ ಜಗದ ಲೋಚನ ವಿನಾಕೆ ಬೀಸಿದ ನೆಗಳ್ಳ ಕರ್ಪಲೆಪೋಲ್ವ ಮಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ರಂಜಣೀ. ೧೧-೨೩). ೨. ಉಜ್ಜುಲವಾದ ರತ್ನ : ಸಾಂಧ್ಯರುಚಿವಲ್ಲುಭಾಸುರ ಸಭಜಾನಕೇಶ ತಳದಿರ್ಪ ಬೈತಲೆಯ ನುಣ್ಯಣೆಯಂತೆ ಸದತ್ತ ಚಂದ್ರಮಂ (ಚಿವನಿ. ೬-೧೯). [ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಣ್ಣಿ]

ನುಣ್ಯಯ್ 'ನುಣ್ಯೆಯ್' ನೋ.

ನುಣ್ಯರಲ್ 'ನುಣ್ಯಣಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಯಸೆ (ನಾ). ಹೊಳೆಯುವ ಚೂಪು, -ಹರಿತ, -ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ : ಬಸವಮಂಗಳದಿಂ ಬಸಿವ ಭಿರ್ಮಜಲಂಗಳಿನಾಟಿ ಪಲ್ಲ ನುಣ್ಯಸೆ ಮಿಗೆ ಪತ್ತೆ ಜರ್ಜರಿತಮಾಗಿ ಬೆಳರ್ತಧರೋಷದಿಂ ರತಿಮೃಸನಮಹಾಹಿ ಸುಂಗಿ ಯುಗುಟ್ಟಂತೆ ಪೊದಿರ್ಪ ನಿಮಾಲಿತಾಕ್ಷಿಯಂ . . . ಕಂಡು (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೩೬). [ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಣ್ಣಿ]

ನುಣ್ಯಳಲ್ 'ನುಣ್ಯಣಲ್' ನೋ.

ನುಣ್ಯಾತು (ನಾ). - ನುಣ್ಯಾಡಿ : ಮಣುಗಿಯಂ ಮಣಸುವ ನುಣ್ಯಾತಿನ ಕಿಟುವಳರಂ ಗೆಲ್ಲುಧರದ . . . ನೈಪತನುಜಿಯ ತರುಣಮ ಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೩-೨೨); ನಲ್ಲೆಗಾರ್ತಿಯ ನುಣ್ಯಾತಂ ಕೇಳುತ್ತ ಹರ್ಷಂದಾಳು (ರಂಜಣೀ. ೧೧-೧೫೬ ವ). 'ನುಣ್ಯ ಮಾತು' ಪರಾ.

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಾತು]

ನುಣ್ಯಾಲಿ (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಹಾರ : ಇದು ಮಾಣಿಕ್ಯದ ಮಾಲೆಯೋ ರುಚಿರ ಮುಕ್ತಾ ಮಾಲೆಯೋ ನೀಲರತ್ನದ ನುಣ್ಯಾಲಿಯೋ

ಬೇಟೆನಲ್ಲೆ . . . ಮಣಪ್ಪದೋತಿ ತೇರೈಸಿ ಪರ್ವದ ಸೌಗಂಧಿಕ ಮಾಲೆಯಂ ಧರಿಸಿದಳ್ ತನ್ನಂಗಿ ಹಸ್ತಾಗ್ರದೋಳ್ (ಸಳಚಂ. ೩೬೨).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಾಲೆ]

ನುಣ್ಯೆಂಚು (ನಾ). ಮನೋಹರವಾದ ಕಾಂತಿ; ಅಂದವಾದ ದೊಳಪು : ಕರ್ಪಿರಲಿ, ಕೂರ್ಪಿರಲಿ ನಿನ್ನ ಬೆಳ್ಳುನು ಹೇಳು-ಕೂರಸಿಯ ಮಿಂಚು, ಕಾರಮಿಂಚು, ಪೆಣ್ಣುಣೆಗಳಾ ಕಣ್ಣ ನುಣ್ಯೆಂಚು, ಅರಿವರಾ ಕೂರ್ನೋಟ ಮಿಂಚು (ಹೂಂಗಳು. ೧೬-೩).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಿಂಚು]

ನುಣ್ಯೇಸೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಮಿಸೆ; ಅಂದವಾದ ಮಿಸೆ : ಸಸು ದೋಜುತ್ತಿರ್ಪ ನುಣ್ಯೇಸೆಗಳುಮತಿಮ್ಯದುನ್ನಿಗ್ಧ ಕೇಶಂಗಳಂ ಕಣ್ಣೆಸೆ ಯಲ್ . . . ಬಂದನೊವಂ ಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೬).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಿಸೆ]

ನುಣ್ಯಾಡಿ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಕೇಶಪಾಶ, -ಧಮ್ಮಿಲ್ಲ : ನುಣ್ಯಾಡಿ ಬಿಣ್ಣಾದುದು ಮೆಲ್ಲೆರ್ಪಯೋಳ್ ನಾಣ್ಯಾತಿಯು ಮೂಡಿದುವುರದೋಳ್ ಮೊಲೆ ಪೆಣ್ಣಾಟಿಕೆ ಮನೋಹರವಡೆದೇಬುಂಪಾವನದೊಳಗೆ (ಜಯಕಾ. ೩-೨೫). [ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮುಡಿ]

ನುಣ್ಯಾತ್ತು (ನಾ). ಸುಂದರವಾದ ಮುತ್ತ; ಸೊಗಸಾದ ಮುತ್ತ : ತರದಿಂದುಣ್ಣುವ ಕಣ್ಣ ನೀವನಿಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು ನುಣ್ಯಾತ್ತಿ ನೊರ್ಚರವುಂ ಪೆರ್ವೊಲೆ ಬಿನ್ನವಾಡೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೬೯); ತರಳಂಗೊಪ್ಪಿ ದುರ್ದೋಳಾಣಿಕದರಳಲೆ ನೀಲಂಗಳಂ ತಳ್ಳ ಕರ್ಣಾಭರಣಂ ನುಣ್ಯಾತ್ತಿ ನೇಕಾ ವಳಿ ಮಿಸುಪ ಹರಿದ್ರತ್ನಮೊಂದಿರ್ಪ ಮುಂಗೈಸರಂ (ರಂಜಣೀ. ೪-೬೧).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮುತ್ತ]

ನುಣ್ಯೆಯ್, ನುಣ್ಯಯ್ (ನಾ). ಕೋಮಲವಾದ ದೇಹ ; ಸುಕು ಮಾರ ಶರೀರ : ನೀರ ಚಿಮ್ಮುರಿಯು ಸುತ್ತಿದ ಸಿರಿಮುಡಿಗೆ ಮಂದಾರ ಮಾಲೆಯು ಸುತ್ತಿ ಹಣೆಗೆ ರಾರಾಜಿತ ತಿಲಕವನಿಟ್ಟು ಗಂಧವ ಪೂರಿಯಿಸಿ ದನು ನುಣ್ಯೆಯ್ (ಮೋಹತ. ೧೨-೪೬). **ನುಣ್ಯಯ್ :** ನಿಡುಬೊತ್ತಿನ ದಿಸಿಲೊಳು ನುಣ್ಯಯ್ಯನು ನಡಸಿ ಪತ್ತಿದ ಜಡತೆಯನು ಕಡೆವಗಲಿನ ತಂಪು ವರ ಮೆಯ್ಯೊಪ್ಪಿದಿಡಗಿದನು ಭೂಪಾಲ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೪-೬೧); ನುಣ್ಯಯ್ಯನಮರ್ದಪ್ಪಿ ಕೂಡಲಿರ್ದಿಯ ಪೊಪ್ಪೊಣ್ಣತೆಂಬುದವಾ ವಚುದುರು (ಭರಣ. ೧೦-೧೧೦).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮೆಯ್ಯ]

ನುಣ್ಯಾಗ (ನಾ). ಅಂದವಾದ ಮುಖ; ಸುಂದರವಾದ ಮುಖ : ನುಣ್ಯಾಗಮರದಚ್ಚದಾವರೆಯ ಮೆಯ್ಯಿರಿಯಂ ಪಿಡಿದತ್ತೆ ನೀಳ್ಳ ಸೆಳ್ಳುಗುಗಳ ಬೆಳ್ಳು ಕೇದಗೆಯ ಕುತ್ತೆ ಸಪೋಳಿಯನೆತ್ತೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೪೦); ಜನನುತೆ ನುಣ್ಯಾಗದೊಳೆದು . . . ಎದ್ದಳಾಗ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೨-೨೨); ಕಣ್ಣುಲರ್ಕಾತರಿಸೆ ಮುಡಿ ಪೂಗಳಂ ಸೂಸೆ ನುಣ್ಯಾಗಂ ಬೇಟೊಂದು ಪರಿಯಾಗಿ ನುಡಿ ದೈವಮುಣ್ಣಿ ಹೀನಸ್ವರದೊಳೆಸೆಯೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೧-೧೯); ಗಗನಸರೋಜಮಿಲ್ಲಿ ನಿಪ ವಾಕ್ಯಮನಿಲ್ಲಿ ನಿಶಂತೆ ನುಣ್ಯಾಗಂ ಬಗೆಗೊಳೆ (ರಂಜಣೀ. ೧೧-೧೪೯).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ಣ ತು) + ಮಾಗ]

ನುಣ್ಯಾಲಿ (ನಾ). ನುಣುವಾದ ಸ್ತನ : ಪವನವೇಗದ ಕೇಳದಿಸಿ ದೂವಾಳಿವ ಜವಗಾತಿಯ ಬೆನ್ನೊಳಿರ್ದು ಕುಪರ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಿದ್ದ ಪೆನೊಂದು ತಳ್ಳೆಗೊಂಡವಳ ನುಣ್ಯಾಲಿಯ ಬಲ್ಲಿದಿ (ಮೋಹತ. ೩೧-೨೬); ನುಣ್ಯಾಲಿಯ ನೆಲಮೊಲೆಯ ಬಲ್ಲೊಲೆಯ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ಕಣ್ಣುಲರ ಸನ್ನೆಗಳ . . . ವೈಸಿಕವೊಳುಣುವ ಗುಣಂಗಳ ಮಹಾಪ್ರೌಢವನಿತೆಯರ್ ಕಣ್ಣೆಸೆ ದರ್ (ಚಿವಪು. ೧೦-೨೧); ಜದಿಪುತ್ತಿರೆ ನುಣ್ಯಾಲಿಯುಂ ಮುಡಿಯುಂ

ಪೊಡರುತ್ತಿರೆ ಪೂರ್ಣಭಸಂ ಜಘನಂ ಪೊಡೆದಳ್ ಪಿಡಿ
ದಳ್ ಪುಟಿಚೆಂದನವಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೮೫).

[ನುಣ್ (<ನುಣ್ ತು) + ನೋಲೆ]

ಸುಸ್ತೋಲವಜು (ಕ್ರಿ). ನುಣುವಾದ ಮೊಲೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರು,—
ಹೊಂದಿರು : ತೋರ ಸುಸ್ತೋಲವತ್ತೆ ಹೊಂದಿರು ರತ್ನಭಂಡಾರ ನಾನಾ
ವಸ್ತು ಪೆಟಗ್ ಸಾರಲೊಪ್ಪು ಪುದು ಯಾವನ ಕೂಡೆ ಲೋಕೋಪಕಾರವೆ
ಕೈವಲ್ಯವಹುದು (ನೋಪಕ. ೫-೫೬). [ನುಸ್ತೋಲೆ + ವಜು]

ಸುಸ್ತೋರ 'ಸುಸ್ತೋರ' ನೋ.

ಸುತ (ಗು). ೧. ಕೊಂಡಾಡಿದ ; ಹೊಗಳಿದ : ಸುತ ಸಮ್ಯಕ್ತೃಗುಣ
ವ್ರತಸ್ಥಿತಿಸಮಾಧಿಭಾವನಂ ಪ್ರೋಪಧವ್ರತಮೆಂದು ಪಸಿಯೊಂದುಮಂ
ಪಟಾಯನೆಂದಿ ಪೂಜ್ಯ ಮಾಡೆಂ (ಚಿಪು. ೬-೧೦) ; ಸುತ ಭವ್ಯಾಸೇಕ
ನೀಳಾಂಬುರುಹಮಲರಿ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಸೂರ್ಯಸಂಶು ಕುಂದಲ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೧-೪). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ : ಸುತ ಶಬ್ದಾಂಬಕಾರ
ದೊಳಕಿರುವಿರಾ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಸತತಂ ಪ್ರಾಸಂ ಕೃತಕೃತ್ಯಮಲ್ಲಭವಂತದಿಂ
(ಕವಿರಾ. ೨-೨೦) ; ಸುತ ಜಂಬೂದ್ವೀಪದಿಂದಂ ವಿಭುಗಳೆ ನಭದಿಂ ಬಂದು
ಪೊಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಧೈರ್ಯಚ್ಯುತಿಯಿಂ ಕೊಂಡೋಡಿ ಪೋದರ್ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೦೬). (ನಾ). ೩. ಕೊಂಡಾಟ ; ಹೊಗಳಿಕೆ ; ಸ್ತುತಿ.

[ಸಂ.]

ಸುತಗುಣ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ವಭಾವ,—ಗುಣ : ಸುತ
ಗುಣಸಾಗರರ್ ದಯದಮಾಕರಪ್ರತಿಮೆ ಪ್ರಬುದ್ಧರನ್ನಿತಪುಭಾವ
ಶುದ್ಧರ್ . . . ಎಂದು ಧರೆ ಭೋಗರಿದೆಯ್ನೆ ಸಮಂತು ಬಣ್ಣಕುಂ
. . . ಮಲಧಾರಿದೇವರಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೨). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ
ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು : ಸುತಗುಣನ ಬಿರುದಾವಳಿಯ ಸಂಗತಿ
ಯನಧಿವರ್ಣಿಸುವ ಸಮಯೋಚಿತವ ಮನ್ನಣೆವಡೆದು ಮೆಚ್ಚಿದುದು ಭಟ್ಟ
ಸಂಮೋಹ (ಕುಪ್ಯಾಲು. ೮-೨೯) ; ಸತಿಯಾದ ಶಕುಂತಲೆಯುಂ ಸುತಗುಣ
ನೆಂದನಿವ ಪುತ್ರನುಂ ನೀನುಂ ಭೂಪತಿ ಪುಣ್ಯದೆ ಕೂಡಿದುದನ್ನತಮಾ
ದಂತಾಯ್ತು ಭಕ್ತಿವಿತ್ತಂ ವಿಧಿಯುಂ (ಶಾಕುಂತ. ೧೧೩-೧೧೪).

[ನುತ + ಗುಣ]

ಸುತಿ (ನಾ). ೧. ಕೊಂಡಾಟ ; ಸ್ತುತಿ ; ಸ್ತೋತ್ರ ; ಹೊಗಳಿಕೆ :
“ಅರ್ಥವಾದಿ, ಪ್ರಶಂಸಾ, ಸ್ತೋತ್ರಂ, ಈಡಾ, ಸ್ತುತಿ, ಸುತಿ,
ವಿಕೃತನಂ, ಸ್ತವಿ, ಶ್ಲಾಘಾ, ವರ್ಣನಂ(ನಾ)—ಈ ೧೦ ಸ್ತುತಿಯು
ನಾಮಂ” (ಹಲಾಯು. ೨೪-೧೪೪) ; ಸುತಿಯಂ ನತಿಯಂ ಪೂಜಾತೆಯಿಂ
ಭಜಿಯಿ (ಚಿಪು. ೧೦-೯೨) ; ಅಗೊ ಮರಳಿ ಬಂತು ಮಳೆ, ನಮ್ಮ
ಸುತಿಗು ಮಿತಿಗೂ ತಾನು ಹೊರತೆಂಬ ಪರಿಗೆ ಹನಿಯೆರಟ (ಹಂಸದ. ೧೬೬).
೨. ಪೂಜೆ. ೩. ಮನ್ನಣೆ ; ಗೌರವ. ೪. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ; ಕೀರ್ತಿ :
‘ಸುತಿವಡೆ’ ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಸುತಿಗೆಯ್, ಸುತಿಗೈ (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು ; ಸ್ತುತಿಸು ;
ಹೊಗಳು ; ಸ್ತೋತ್ರಂ ಮಾಡು : ಪರಸಿದಂದಿಗೊಂಡಲಂಕರಿಸಿದ
ರಾದರಿಸಿದರ್ ಕರಂ ಸುತಿಗೆಯ್ (ಗಿರ. ೪-೬೨) ; ಚರಣದೊಳ್ಳಿಲ್ಲ
ಸುತಿಗೆಯ್ದು ತನ್ನನಿವನೆಗೆ ಸರಸಿಜಾಕ್ಷಂ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿರಲ್ ಕ್ಷೀರಾಧಿಯಂ
ಪಡೆದದೇಂ ಬರ್ಬರನೇ (ಪದ್ಯಂ. ೧೧-೬೨) ; ಉರಿವ ಭಾಸ್ಕರಕೋಟಿ
ತೇಜದ ಪೊಜಸುತಿ ಪರಿವ ಚಕ್ರದ ಸುತಿಗೆಯ್ದು (ಮೋಹತ. ೩೧-೧೫) ;
ಬೀಳನಲಸೂಕ್ತಂಗಳಿಂದ ಸುತಿಗೆಯ್ದು [ಪಾಶಂ. ಗೈದು] ಭೂತಕಳೊಂದಿ
ಸಾಪ್ತಾಂಗದಿಂದಿಹಿಗಿ ೩೦ದು (ಚೈವಿಭಾ. ೮-೪೨). **ಸುತಿಗೈ :** ಈ
ಪರಿಯ ಸುತಿಗೈದು ಧ್ಯಾನಾರಾಪದಿಂ ಹೃದ್ಯದಲಿ ಚಿದ್ವೀಪಮೂರ್ತಿಯ
ಸೆರಿವಿದು (ಗಿರತ. ೧೬-೬೫) ; ಅಖಂಡಾನಂದವಿಗ್ರಹನ ನಿಟ್ಟಿಸುತ

ಸುತಿಗೈದು ಸಂತಸದೊಳು (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೩-೧೮) ; ಸ್ಮರಣಸಕನು
ಸುತಿಗೈದ ಚಿಲುಮರಾಯ ಬರಬೇಕೆಮ್ಮಡೆಗೆ ನೀ (ಕರ್ನಾಕ. ೨೨೬).

[ನುತಿ + ಕೈಯ್]

ಸುತಿಗೈ 'ಸುತಿಗೆಯ್' ನೋ.

ಸುತಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕೊಂಡಾಡು ; ಸ್ತುತಿಸು ; ಹೊಗಳು :
ತನ್ನ ಮಂದಿರಕೀಗ ಚೆನ್ನಿಗನು ಬರುತಿಹನು ! ನನ್ನ ಇದು, ಬಾ ನೀರೆ,
ಸುತಿಗೊಡುವ ಬಾ (ಮಾಂದಳ. ೬೧-೩). [ನುತಿ + ಕೊಡು]

ಸುತಿಯಿಸು 'ಸುತಿಸು' ನೋ.

ಸುತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು ; ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಹೊಂದು : ಸುತಿ
ವಡೆದೀ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಾ ಶಿಕಂಕಾರ್ಪಿತಸುಧೂಪ ಪರಗಂಧಪ್ರಾಣಶರೈದ
ವೈಕರಣಿಯ ತತದುರ್ಗಂಧವನೆ ಪಾಸಿಸರ್ ಜನನಾಥಾ (ಉಪ್ಪಟ. ೩-೬೧) ; ಸುತಿವಡೆದ ಪದಿನೆಂಬವರ್ಣನೆಗಂ ಸಮಾಶ್ರಿತನವರಸಾದ್ಯ
ಲಂಕಾರಂಗಳಂ ವಿಬುಧತತಿ ಬಣ್ಣ ಸಂತುಸಿದ್ವೀಪ ಕಾವ್ಯಸುತಿಸೇವ್ಯಮಾ
ದುದೆಂಬೊಲ್ ಸುಜನರು (ಚಿಪು. ೧-೩೬). [ನುತಿ + ವಡೆ]

ಸುತಿವಾದ (ನಾ). ಸ್ತುತಿಯ ಮಾತು ; ಸ್ತೋತ್ರ ; ಸುತಿವಾದ
ಪರಿವಾದದಲಿ . . . ದ್ವಾದಶಾತ್ಮನ ಭಜಿಸಿದರೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಬಹುನಿಧದನ್ನ
ಸಿದ್ಧಿ ಪುದು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೬). [ನುತಿ + ವಾದ]

ಸುತಿವಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಡು ; ಹೊಗಳಿಕೆ ಹೊಂದು ;
ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಮಾಚಯ್ಯ ಪ್ರೇಮನೆಯಲು ಬಸವನರ
ಸನ್ನಾಮಿ ಕಿನ್ನರಶರಣನಂ ಸುಕ್ಷೇಮದಿಂ ಜೀವಂತರಂ ಮಾಡಿದನು ಸುತಿ
ವತ್ತು (ಬಸಪು. ೩೬-೪೪). ೨. ಹೆಸರಾಗು ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು :
ಕ್ಷಿತವಧು ತಾಳಲಂಕೃತಿಯಿಂದೆನಿಸಿರ್ಪುದು . . . ದತ್ತ ನಿರ್ಜರಸ್ಥಿತಿ
ಸುತಿವತ್ತ ಧರ್ಮವತಿಯೆಂಬ ಪುರಂ ವಿತಶ್ಚ ಭಾವದಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೩೨).

[ನುತಿ + ವಜು]

ಸುತಿಸು, ಸುತಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗಳು ; ಕೊಂಡಾಡು ;
ಕೀರ್ತಿಸು ; ಸ್ತುತಿಸು : ಅಗಮಪುರಾಣಾರ್ಥವಿವಿಧವಿಭಾಗಸೂಕ್ತಿಗಳಿಂದ
ಮಂಜುಕರಗರಸಪೊಸದೊಲನುರಾಗಿಸಿ ಸುತಿಸುತಿರಲು (ಬಸಪು. ೪-೫೬) ; ಆ ಮುನಿಕುಲಂ ಭೀತಿಯಂ ಸುತಿಸೆ ನಿಜರೂಪಮಂ ತೋಜಿ
ಪರಿಪೂತ ಸುಜ್ಞಾನಮಂ ಕೊಟ್ಟವರ ಪೊರೆದನು (ಪದ್ಯಂ. ೧೧-೨೨) ;
ಕರಮುಖನ ಪಣ್ಣುಖನ ಚರಣಕ್ಕಿಡಗಿ ಸುತಿಸುತಿರಲು ಪಾರ್ಥಸ ಪರಮ
ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತೆಗೆದವು ಪರಂ ಕರುಣದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೧೦೬) ; ಶಿವ
ಗೃಹಕೆ ತಾ ಬರಲು ಬಲ್ಲಿಂ ಕದವು ಸೇರಿಸಿ ನಂದಿ ಪೊಣಗಿದೊಳನಂ
ಸುತಿಸಿದ (ಪಾಂ. ೧೪-೧೫) ; ರಥಕುರುಜುಗಳೊಳಗಿನ ಪಟಗಳು. . .
ಸುತಿಸಲೋಲಗಿಸಿ ಕೈನೀಡಿ ನಿರ್ಜರತೆಯ ಕರೆವೊಲೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸವಿ. ೨೦-೨೦). **ಸುತಿಯಿಸು :** ಸುತಿಯಿಪ ವದ್ವಾಚಾರ್ಯಪ್ರತಿಪತಿಯ
ನೇಮಿದೇವರಿಂದಮೆ ಪೂಜ್ಯ (ನಿಶ. VII, ೩೮ನೋ. ೬೪-೮೦ ; 1112 ?) ;
ಅವರುಗಳನ್ನು ಸುತಿಯಿಸೆ ಕುಂದುಹೆಚ್ಚು ನೀವು ಕಾಣುದು ಮಂದ
ರೋದಧರ (ಸಂಭವ. ೬-೧೦) ; ಉಚ್ಚರಮುಕ್ತಿಯೇ ಮೂರ್ತಿನೆತ್ತು
ಸಾರ್ವತ್ಯನ್ನ ಪಲವುಜನೊ ಸಫಲಮಾದುದೆಂದಮರೇಂದ್ರನಭವನಂ
ಸುತಿಯಿಸಿದನು (ಚಿಪು. ೨೦-೬). [ನುತಿ + ಇಯ್]

ಸುತ್ತ (ಗು). ೧. ಹೊರದೂಡಿದ ; ತಳ್ಳಿದ. (ನಾ). ೨. ಹೊರ
ದೂಡಿದುದು ; ತಳ್ಳಿದುದು : “ಸುತ್ತಂ ಸುನ್ನಂ” (ಮಸ್ತಕೋ. ೧೦೪-೪೦) ; “ಸುತ್ತ, ಸುನ್ನ, ಅಸ್ತ, ನಿಷ್ಯಾತ, ವಿದ್ಯ, ಕ್ಷಿಪ್ತ, ಅರಿತ—೬ ನೂಕಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು” (ಪದ್ಯಾಂ. ೩. ೩೪೬). [ಸಂ.]

ಸುಸುಸ್ತಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈದಿ. ೪೮-೯೬೧).
[ಸುಸುಸ್ತಿ + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ಸುನ್ನ (ಸಾ). ೧. ಸುತ್ತ್ ೨: "ಸುನ್ನಂ, ಕ್ಷಿಪ್ತಂ—ಈ ೨ ಸೂಕ್ತ ಲ್ಲಿಟ್ಟುಮ್ (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮೨). ೨. [ಗಣಿತ] ಕಳೆಯುವುದು; ವ್ಯವಕಲನ: "ರಜತಂ, ರಜತಂ, ಉವಿತಂ, ತೃಜಂ, ಸುನ್ನಂ, ವಿವರಣಂ, ವಿಶೋಧ್ಯಂ, ಶೋಧ್ಯಂ, ತೃಜಮು, ಕಳೆ ಇಂತಿನತುಂ ಕಳವುದಕ್ಕೆ ಸೇರು" (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೨೧). [ಸಂ.]

ಸುನ್ನಿತ (ಗು). ಕಳೆದುಹೋದ: ಮೋಹನೆ ಗೌರಿ ಕನ್ಯಾಮಯಸ್ಸು ಸುಳಿದು ಸುನ್ನಿತ ವದೋತರುಣಕಾಲವಾಕೆಯ ರೂಪಿಗಿನ್ನಾಗಲೀ ಕರಿದಿದ ಕಂಡು (ಜಿನಮು. ೪೨-೬). [**ಸಂ. ಸುನ್ನ ?**]

ಸುರಿ, 'ಸುಜ್ಞ' ನೋ.

ಸುರಿ, 'ಸುಜ್ಞ' ನೋ.

ಸುರಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಧನ್ಯಪತ್ರಾ-ಸುರಿಗನ ಕಾಯಿ" (ಒಪಪ. ೫೯). [?]

ಸುರಿನುಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಚೂರುಚೂರಾಗು; ಭಿದ್ರಭಿದ್ರವಾಗು; ನುಚ್ಚುನೂರಾಗು: ಸುರಿನುಳ್ಳು ಜರ್ಜರಿತಮಾರ್ಗಮ್ಯ ಮುನಿವರ ನಶಾಕರನ ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮಂ ! ಪೂರಗಿ ಪೋಗಿದವಂ ಬದುಕಿದಂ ಮುನಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೮೮-೬೧೫).

[ಸುರಿ (< ಸುಜ್ಞ) + ಸುಜ್ಞ (< ಸುಜ್ಞ)]

ಸುರಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೂರುಚೂರಾಗು; ಕಣಕಣವಾಗು; ತುಂತು ರಾಗು: ಗಿರಿಶಿಖರವಾದ ಹಣೆಯಲ್ಲೊಸರುವ ಜವರ ಬಿಂಡುಗಳೊಳಗೆ ಕೆಲವು ಹಾಗೆ ಕೆನ್ನೆಗಲತ್ತ ಜಾರಿದರೆ, ಕೆಲವು ಹೀಗೆ ಮೂಗಿನ ಇಕ್ಕಡೆ ಗಲಲ್ಲಿಳಿದು ಬಿಡುಸುಯ್ಯನೆ ಸೂಂಕಾರದಿಂದ ಸುರಿವಡೆದು ಹಾಲುತ್ಪಿದವು (ವೀರಬಂ. ೬೬). [ಸುರಿ (< ಸುಜ್ಞ) + ಪಡೆ]

ಸುರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚೂರುಮಾಡು; ಹುಡುಗಿಟ್ಟು; ಪುಡಿ ಮಾಡು: (೪). ೨. ಪಳಗಿಸು: ಅಂಡೆ, ಬಾಸುಲಿ, ತಂತಿ ಇಡಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಹಂತಿನುಂಟಿ ಹೊಂದಿಸಿ—ಕೊಳಲಿ ನವಹೀವನ (ಸೆಲಮು. ೨೧-೮). ೩. ಮನನ ಮಾಡು: ಹರಿ ಸಂದಿದವರನು ರಕ್ಷಿಸುವನೆಂಬ ವಾಕ್ಯವನು ಮನದಿ ಸುರಿಸುತ. ಅರ್ಚಕರು ಮುಂದೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡೆ (ಸವರಾ. V, ೬೪-೪). ೪. ಅಗಿ; ಜಗಿ: ಕುದುರೆಗಳು ಮೊದಲು ಪವಡೆಗೊಂದ ಸುರಿಸಿ, ಅನೇಲೆ ಸುಂಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೬); ಅಹಾರದ ಎಷ್ಟೋ ಭಾಗವು ಸುರಿಸುವಾಗಲೇ ಅರಗಿಹೋಗು ವುದು (ಗೋಗ್ರಾ. ೪೧); ಸರಹರಿಗೆ ಅವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಬೇಸರ ಬುದಿತು... ಎದ್ದು ಹೋಗುವ ಜಾಗರಲಿಲ್ಲ. ಮುನ್ನೋಡಿ ಎಲೆ ಯಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತಿದ್ದನು (ಸಮಜೀ. ೧೬೦).

ಸುರಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಮೆಲಕು ಹಾಕು; ಮನನ ಮಾಡು: ಮನವಿಗೆ ಅಡಿ ತೋರಿಸಬೇಕಾದ ದಿರುಸುಡಿಗಳನ್ನು ಮನಮನದೊಳಗೆ ಸುರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನ್ನು ಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು (ಇಪ್ಪ. ೪, ೨೬೫).

[ಸುರಿ (< ಸುಜ್ಞ) + -ಇಸು]

ಸುರುಕು 'ಸುಜ್ಞ' ನೋ.

ಸುರುಗು 'ಸುಜ್ಞ' ನೋ.

ಸುರುಜು, ಸುರುಜು (ನಾ). ಸುಣುಪಾದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲಿನ ಚೂರು: 'ಸುರುಜುಗಲ್ಲು' ಪರಾ. **ಸುರುಜು:** ಮುಳ್ಳು ಮುಣ್ಣು ನೋರಜಿನ ಸದುವೆ ಇಕೊ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸ ಹೊನ್ನತ್ತ (ಜಿಲ್ಲಾ. ೫-೬). [ದೇ. || ತೆಲು. ಸುಜು = ಸಣ್ಣದು]

ಸುರುಜುಕಲ್ಲು 'ಸುರುಜುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಸುರುಜುಗಲ್ಲು, ಸುರುಜುಕಲ್ಲು, ಸುರುಜುಗಲ್ಲು (ನಾ). = ಸುರುಜು: ಎತ್ತಿನಬಂದಿಯ ಸಾಲು ಕೀಗುಟ್ಟುತ್ತ, ರಸ್ತೆಯ ಸುರುಜು

ಗಲ್ಲನ್ನು 'ಕರಕರ' ಎಂದೂ ತಿಕ್ಕಿ ಪುಡಿಮಾಡುತ್ತ... ಹೋಯಿತು (ರಂಗನಾ. ೪); ಸುರುಜುಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಜೋಡಿನೊಳಗೆ ಸುರುಜುಗಲ್ಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಯಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ವಿರುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆ (ಸಿಬಂಧ. II, ೧೮೫). **ಸುರುಜುಕಲ್ಲು:** ಅ

ಬಳಿಕ ಕೆಂಪುಸುರುಜುಕಲ್ಲುಗಳು ಯರುವವು (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೬೧-೨೧). **ಸುರುಜುಗಲ್ಲು:** ಈ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಸುಡುವ ಸುರಳಿನ ಮೇಲೆ ಕಠಿಣವಾದ ಸುರುಜುಗಲ್ಲು ಮರಳುಗಳನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿಯುತ್ತ ಬಂದರೆ ಕಾಲು ಗಾಯವಾಗಿ ನೋಯುವುದು (ಬುದ್ಧ. ಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೩೫); ಸುರುಜುಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸೂರಕ್ಕೆ ಮೂವತ್ತಾರು ಸ್ವರಂಧ್ರ ಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಕವಿಕೋ. I, ೬೬). [ಸುರುಜು + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯ)]

ಸುರುಟುವಲ್ (ನಾ). ವಿಚಾರವಾದ ಹಲ್ಲು; ಮುರುಟಿಕೊಂಡಿ ರುವ ಹಲ್ಲು: ಸುರುಜುಗಲ್ಲಿನ ನಳದ ಮೂಗಿನೆಳಲುವ ತುಟಿಯ ಸು[ಪಾತಂ. ಕು]ರುಟುಳಲ್ಲಿನ... ಸಾಜುವ ಬಾಯಿ ನೋರೆ ಸೂಸು ತಿಡ್ಡಾ (ಹಜಕಾ. ೪-೨೪; ಸೋಮಜ. ೨-೫೪ ನೋ).

[ಸುರುಟು (೪-ತುಟು. ಸುರುಟು) + ಪಲ್]

ಸುರುಹು (ಕ್ರಿ). ಪುಡಿಮಾಡು; ನರುಕು; ನುಣ್ಣಿಗೆ ಮಾಡು: ಪ್ರತಿವಿವರ ಒಂದೊಂದು ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ಸುರುಹಿ ಹಸುವಿನ ಬೆಳ್ಳೆ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಾಹಜ್ವರ ಗುಣವಾಗುವುದು (ಸಕಪ್ಪೆ. ೮೬). [**ಸುರಿ + -ಹು (< -ಪು)**]

ಸುರ್ಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಭಿದ್ರಗೊಳಿಸು; ಚೂರುಮಾಡು: ಒನ್ ನೂರುಗಳನ್ನೆನ್ನ ಗದಾಶನಿಘಾತದಿಂದ ಸುರ್ಗುಡುವೆನೆಂದು ಲೋಕ ಮಜಾಯುತ್ತಿರೆ ಪೂಣ್ಣನಂತೆ ಸಂತಸಂ ಮಾಡದೆ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೨೪).

[ಸುರ್ಗು (< ಸುಜ್ಞ) + ಅಡು]

ಸುರ್ಗಿಸು 'ಸುಜ್ಞ' ನೋ.

ಸುರ್ಗು, ಸುಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತರದಿಂದ ಮುಂದೆ ಸರಿ; ಒತ್ತರಿಸು; ನೂಕಿ ನಡೆ: "ಇಟ್ಟಿಯ ಗಮನಗಳೊಳ್ ಸುರ್ಗು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೫); ತನಗಾಂತಧಿಕೋಗ್ರವಿರೋಧಿಸಾಧನಂ ವಳಿಕೆ ಬಳಿ ಸುರ್ಗು ಸಲರಂ ತನೆ ಕೊಂಡು (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೪೪-೪; 1033 ?); ನೆರವಿಯಸುರನಣಿಸಿ ಪಾಯ್ದು ಬೀದಿವರಿದಾಡು ಗೊಂಡು ಸಿಕ್ಕಿದ ರೂಪಿನ ತಲೆಯೊಳ್ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕ್ಕಿಂದು ತರ್ಗು ಸುರ್ಗು [ಪಾತಂ. ಕುರ್ಗ] ಕಟ್ಟಿ ಕೊಡಹುವೆ... ಸುಕಳಾಶ್ರಮಂ ಬೇಗದಿಂ ಬೆಂಗೆವಾಯ್ದು ರಾಘವಿಯೊಳಿಂಕೆ ವಾಘವಿಯೊಳ್ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೬ ಪ); ಎಲ್ಲರ ಭೈರ್ಯಮಂ ಮೂಲೆಯ ಬಿಟ್ಟಂ ಸುರ್ಗು ಸೂಂಕಲ್ಕಿ ಧೀಂಕಡುವಂತಾದಿದಳುಯ್ಯಲಂ ತರುಣ ತಂದೆ ಕಾಮನಂ ಹುಯ್ಯಲಂ (ಅನಂಥ. ೮-೬). **ಸುಗ್ಗು:** ೧. ಸಾಲ್ಪುಕೋಟಿ ಭೂವಾಚರಬವು ನಡೆಕೆ ಸುಗ್ಗುವ ಪಾಯಿದಳ ಹದಿನಾಳುಕೋಟಿಗಳು (ಸಂಭಸ. ೧೩-೨೨); ನೋಡಲಗ್ನಿಯೊಳದಗಿ ಸುಗ್ಗಿದುದು ಸುತ್ತಲುಂ ಮಾಡಿದುದು ಕರ್ಕಶವನಮರ ಸುಭಿಠಾಳಿ (ಜಿಬಪ. ೪೨-೩೧); ನಡೆ ಮುಂದೆ ನಡೆ ಮುಂದೆ, ಸುಗ್ಗಿ ನಡೆ, ಮುಂದೆ ! (ಪಾಂಚಜ. ೫-೨); ಕಾಲವಾಹಿನಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ...

... ಮೇಲ್ಮೇಲೆ ವಿಪವೀಟಮಾಲೆಗಳು ಸುಗ್ಗುತ್ತ ಬರುತ್ತಿವೆ ಕೊಡ್ಪು ತಿಡವು (ಕವಿಕೋ. ೩೬-೩). ೨. ಹೋಗು; ಪ್ರವೇಶಮಾಡು: "ಸುಗ್ಗು-ಒಳಜೋಗು, ಪ್ರವೇಶಿಸು" (ಪಾಂಚಜ. ೧೨), ಅವರ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಸುಗ್ಗುವಾಗಲೇ... ಅವರ ಮಗಳು ಸರಸ್ವತಿಯು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಮರಮ. ೫೬೫); ಮಹಾಪುರುಷನು ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸುಗ್ಗಿದನು (ಪ್ರಮಹ. ೪೯). [ದೇ. || ತೆಲು. ಸುಜು, ಸುಜ್ಞ; ಮುಲ. ಸೂಜು, ಸೂಳು, ನೋಕು; ಕೊಡ. ಸುಗ್ಗು]

ಸುಗುರ್ 'ನುಜುಕು' ನೋ.

ಸುಗುರ್, 'ನುಜುಗು' ನೋ.

ಸುಗುರ್ಗುಟ್ಟು, ನುಗ್ಗು ಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹುಡಿಗುಟ್ಟು; ಪುಡಿ
ಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸು : ಜಲಧಿಯೊಳದೊಡಂಬಿ ಕುಲತೈಲದೊಳ
ದೊಡೆ ಸುಗುರ್[ಪಾಪಂ. ಗು]ಗುಟ್ಟು . . . ವಿರೋಧಿಯುಳ್ಳ
ರುಧಿರಾಂಬುವಿನಂ ಸುತೆ ನಿನ್ನ ಕೇಶಮಂ ತೊಳೆಯದೊಡೆನ್ನ ಚಕ್ರವಿದು
ಚಕ್ರಮೆ ಕೋವರಚಕ್ರಮಲ್ಲದೇ (ಮಹಾನೀ. ೩-೯೯). ಸುಗ್ಗು
ಗುಟ್ಟು : ಅದಟ ಪಡಿಯನು ಸಂದ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾ ದಂಡಾಧಿಪ
ನಂದಿಟ್ಟು ನುಗ್ಗುಗುಟ್ಟಿದನು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೬೧); ವಿಕ್ರಮಯಾಕ
ಸೇನಾಧಿನಾಯಕನಾ . . . ಮೈಚ್ಚುನೈಪರ ಪರಾಕ್ರಮವನು ನುಗ್ಗು
ಗುಟ್ಟು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೧೬೩). [ಸುಗುರ್ (< ನುಜುಗು) + ಕುಟ್ಟು]
ಸುಗುರ್ನುಜು, ನುಗ್ಗು ನುರಿ, ನುಗ್ಗು ನುಜು (ನಾ). ಜೂರು
ಜೂರು; ನುಚ್ಚುನೂರು; ನಜ್ಜು ಗುಜ್ಜು; ಪುಡಿಪುಡಿ; ಕುರು
ಕುಲಮಹಿಪಾಲ ಬೃಹದೂರುತೈಲದ್ವಂದ್ಯಂಗಳಂ ತನ್ನ ಗದಾದಂಡವಪ್ರ
ದಂಡದಿಂ ಸುಗುರ್[ಪಾಪಂ. ಚರ್]ನುಜು ಮಾಡಲುಂ (ಗದಾಯು. ೩-೧೩ ಪ); ತೇರ ತೆಕ್ಕಗಳ್ಳ ಗಾಣದ ಕಣಿಯ ಬಾಯ್ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಕಳಿಕೆಯ
ಚೆಂಡಿನಂತೆ ಸುಗುರ್ನುಜುಯಾಗಿದುವು (ಅನಂಪು. ೧೪-೩ ಪ);
ಕಾದಲೆಯಂ ಬರೆಸೆದೊಳಅಟ್ಟ ಸುಗುರ್ನುಜುಯೆಪ್ಪಿನಂ . . . ತನ್ನೆ
ರಡುಂ ನಿಡುಬೋಳ್ಳನೆನುಮ್ದು ಬಿಗಿದು ತಳ್ಳು ಸಿಯುಂ (ರಾಮಶ್ಲ. ೩೦-೨೨). ಸುಗ್ಗು ನುರಿ : ಪವಮಾನ . . . ದನುಜನ ಮಹೋರ
ಶ್ವಲನ ಗುದ್ದಿದನು ನುಗ್ಗು ನುರಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದ ನಸುರನು ನೆಲಕೆ (ಅನಂಪು. ೩-೯-೩೧). ಸುಗ್ಗು ನುಜು : ದಬ್ಬಳಮಂ ಬೆರಲ್ಲ ಕೊಳದಂಗುವಿನಂ
ನೆಡೆಪೊಯ್ತು ಮೂಳೆಯಂ ದಬ್ಬುಕದಿಂದೆ ಸುಗ್ಗು ನುಜುಮುಪ್ಪಿನೆಗೆಂ
ಬಿಡೆ ಬೀಸಿ ಪೊಯ್ತು (ಸುಕುಮಾ. ೭-೬); ಅಪ್ಪಿ ಬರೆ ಅಸ್ತಿಗಳು ನುಗ್ಗು
ನುಜು[ಪಾಪಂ. ಸಿ]ಯಾಗಬೇಕು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪೭-೩೩೩); ಹಲಾ
ಯುಧ ಮನ್ನಾಧಿಗಳು ಬಗ್ಗಿ ಕವಿವ ಕಕೋರದೈತ್ಯರ ನುಗ್ಗುನುಜು
ಮಾಡಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೪); ಕಗ್ಗಲ್ಲ ಮೊರದಿಯನಾ ಕೊಂದಿನಂ
ನುಗ್ಗುನುಜುಮಾಡುತರಿದೆಯೆ ತಾ ಭದ್ರಹಸ್ತಿ (ನೀಮಿಸಂ. ೯-೪).

[ಸುಗುರ್ (< ನುಜುಗು) + ನುಜು]

ಸುಗುರ್ನೂಂಕು (ನಾ). ನುಚ್ಚುನೂರು; ನಾಶ : ಮಾರ್ಗಣೆಗಳಂ
ಕಡಿದುಂ ಕಟ್ಟಿಳವಿಯ ಹರಿಬಂ ಸುಗುರ್ನೂಂಕುಪ್ಪಿನೆಗೆಂ ತನಗಂ ತೇರ್ಗಂ
ಕಾಪಿಟ್ಟು (ರಾಮಶ್ಲ. ೧೧೨-೪). [ಸುಗುರ್ + ನೂಂಕು]

△ ಸುಗುರ್ 'ನುಗ್ಗು' ನೋ.

ಸುಗುರ್ಗುತ್ತು, ನುಗ್ಗುತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಲವಾಗಿ ಅದುಮು;
ನುಗ್ಗು ಗುವಂತೆ ಹಿಡುಕು, — ಒತ್ತು : ಕುರುರಾಜಾನುಜರಂ
ಪ್ರಭಂಜನಸುತಂ ಕೊಂದಿಕ್ಕುಗುಂ ಕೌರವೇಶ್ವರನೂರುದ್ವಯಮಂ ಗದಾ
ಪರಿಘದಿಂ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತುಗುಂ (ಗದಾಯು. ೫-೫೪); ಸರಸಂ ಗೆಲುವಂದು
ವನೇಚರನಾದಂ ರಜತಗಿರಿಯನೆತ್ತಿದ ಲಂಕೇಶ್ವರನಂ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತಿದನೆಂದು
ರಾಗದಿಂ ಪೊಗಬಲಾಗದಾಪ್ತನನೂವರಾ (ಸಮಪ. ೪-೫೧);
ಸಿಡಿಲಂ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತುವಂ ಭೈರವನ ಮಸಕಮಂ ಬಗ್ಗಿಪಂ . . . ವೀರ
ಸಾಮಂತ ಸಿಂದನಾ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೩೪; ಸು. 1224);
ಕಡಲೊಳ ನೇಸಜನಲ್ಲಲಂ ಪೊಡವಿಯಂ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತುಲಂ ಕೊಂಕಿ
ಫೀಟಾಡೆ ತಟ್ಟುಂ ದಸೆಯಾನೆಯಂ ಮುಜಿಯಲುಂ . . . ಬಗೆದನಾಗಳ
ದಪ್ಪದಿಂ ದಪ್ಪಗಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೫೬); ಘನಮಹತ್ವವೊಪ್ಪ ಗದೆಯಿಂದ
ನತ ಪರವಾದಿಗಳೆನಿಪ ಗರ್ಜನೆಯ ಮೃಗಸಂದೋಹಮಂ ಬೆಂಬತ್ತಿ
ಸುಗುರ್ಗುತ್ತು (ಬಸಪು. ೩೪-೩೫). ೨. ನಿಗ್ರಹಿಸು; ದಮನ ಮಾಡು:

ದುರ್ವ್ಯಸನಮಂ ಸುಗುರ್ಗುತ್ತು ರಾಗಾದಿಯಂ ಸದೆದು . . . ಚಿತ್ತವದುಂ
ಸಾರ್ಥಗುಮುಲೈ ನಿನ್ನ ವಚನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಧಾಳೇಕ್ಷಣಾ (ವ್ಯಪತಿ. ೨೭-೧೩).
ಸುಗ್ಗುತ್ತು : ೧. ಕುರುಗವನು ಸಿಂಧವನು ಮಾರ್ಗಣವೆರಡಲಿ
ನುಗ್ಗುತ್ತು ರಘದಿಂ ಧರಣಿಗಿಳಿದನು ಕರ್ಣ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೬);
ಗಾಢಭುಜದಲಿ ತಳಹತಿಯಲಂಭಿಯಲಿ ಸುಗ್ಗುತ್ತುದನು ನಂದವವ
(ಕೊರರಾ. ೫-೪-೩); ಹತ್ತಸರವ ಹೊಡಳು ನೂಪುರವ ಸುಗ್ಗುತ್ತು
ದಳದೊಡವುಗಳ ಅತ್ತಿತ್ತ ಕೆದಕಾದಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೩೩-೪೫).
೩. ಬಲವಾದ ಒತ್ತುಡಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗು : ಬಿಟ್ಟುದು ಸಾಗರವ್ಯಾಪ
ಮಹಿಪನ ಕೊರಲಾ ಕುತ್ತಿದುದು ಕೂರ್ಮ ಖರ್ಬರಮಿರದೆ ಬೇಗ
ಸುಗ್ಗುತ್ತುದುದು(ಚಿಬಪು. ೨೩-೩೦). [ಸುಗುರ್ (< ನುಜುಗು) + ಒತ್ತು]

△ ಸುಚುರ್ 'ನುಚ್ಚು' ನೋ.

ಸುಚುರ್ನುರಿ 'ನುಚ್ಚುನುಜು' ನೋ.

ಸುಚುರ್ನುಜು 'ನುಚ್ಚುನುಜು' ನೋ.

ಸುಚುರ್ನೂಂಕು 'ನುಚ್ಚುನೂಂಕು' ನೋ.

ನುಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹುರಿ, ಹಗ್ಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು)
ಹೊಸೆ : ಆತ ಹಗ್ಗ ನುಲಿಯುತ್ತಾ ಇದ್ದ (ರೂಢಿ). ೨. ತಿರಿಚು;
ನುಲಿಚು; ತಿರುಗಿಸು : ಅರಸಂ ಕಂಡು ಕಡುಮುಳಿದವಣ
ಗೊಂಕೆಯಂ ನುಲಿದು ಕೊಂದನಾ [ಪಾಪಂ. ಗೋಣಂ ಮುಜು
ದೊಡಾ] ಗಿಳಿಯುಂ ಸತ್ತಾ ಪೊಲಲ ಬಹಿರುದ್ವಾಸನವನೊಳಾ ಪ್ಯಂತರ
ದೇವನಾಗಿ ಪುಟ್ಟು (ಸದ್ವಾರಾ. ೧೦೯-೧); ಕುಲಜಂ ಪಶುವಿನ ಗೋಣಂ
ನುಲಿದುಂ ತಿಂದಮರಪಥಕೆ ತಾಂ ಗಡ ಸಲ್ವಂ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೦೩);
ಬೆನ್ನನೊಯ್ಯನೆ ನುಲಿದುಕೊಳುತಾತಂ ನಿಗುರೆ ಕೈವೆರಳುಗಳು ತಲೆಯಂ
ನಿಲಿಸಿಯೆಳ್ಳಗಳದಿರೆ (ಬಸಪು. ೪೩-೫೪); ನಾಚಿಕೊಂಡಿ ಮೆಯ್ಯುರಿವುದ
ಜಾಂದ ಮನ್ನಥನು ಪರೀರವನು ನುಲಿದು ಹಿಂಡುವಂತೆ . . . ಜಂದ್ರಾ
ಪೀಡನಿಗಧಿಮುಖವಾಗಿ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದೆಳೆಯಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಎದ್ದು ನಿಂತಳು
(ವಚನ. ೪೫). ೩. ತಿರಿಚಿಕೊಳ್ಳು : ಮಲಹರನ . . . ಹೊಳೆವ
ಮೋಹಿಯುಂ ಬೆಜತು ಕೊರಳುಂ ನುಲಿದು ಬಿಗಿಯಿತ್ತು (ಬಸಪು. ೧೩-೨);
ಬಲದ ಪದಘಟ್ಟಿಗೆ ಹೆಮ್ಮರ ನುಲಿದು ಬಿದ್ದುವು ಸಾಲ ಪೂಗಾವಳಿ
ಕೆಸಿತ್ತು . . . ಜಂದೀರಾದಿಗಳು ಸುಗ್ಗಾಯ್ತು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೩೬); ಸದಾ ಮಂಜಿನ ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕಷ್ಟದಿಂದ
ನುಲಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ನೀರಿಯ ಹೂವುಗಳು ಹತ್ತುಹತ್ತಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿ
ಕೊಂಡವು (ಯೋಧಪು. ೪೪). ೪. (ಮಲಭವ್ರಪ್ರಸಕ್ತಾಗಿ ದೆರಿಗೆಯ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಗುವನ್ನು) ತಿರುಗಿಸು : ಸೂಲಿಸುವ ಬಗ್ಗುಸುವ
ನೋಯಿಸುವ ಸುಲಿವ . . . ಬಾಲೆಯರ ಹಂಗಿಲ್ಲ (ಸದ್ವಾರಾ. ೧-೫೫).
೫. (ಕರುಳು) ಹಿಂದಿದಂತಾಗು; ಬಹುವಾಗಿ ನೋಯು :
ಕರುಳು ನುಲಿದರೆ ದುಃಖ ಆಗುತ್ತದೆಯಪ್ಪ ! (ಮಹಾಗ. ೩೨). 'ಹೊಟ್ಟೆ
ನುಲಿ' ಪರಾ. ೬. (ದೇಹವನ್ನು) ಕೊಂಕಿಸು; ಒಯ್ಯಾರ
ತೋರು : ಈಗ ನೋಡಳು, ನಾಟ ನುಲಿವಳು, ನಾನು ನೋಡಲು
ಮುನ್ನಿವಳು (ಇಂಗೀತ. ೪೩-೬). 'ನೂಲಿ' ಪರಾ.

ನುಲಿಸುಲಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಬಾಲವಂ ನುಲಿಸುಲಿದುಕೊಳುತಾಡೀಳ
ಭೂತೈ ಪೊಣ್ಣು ಮೊಣ್ಣುಪುತ್ರೇಳಂತ ವಿಜೃಂಭಿಸುವ ತತಾ ಘಟಿಸರ್ವಸಂ
ನೋಡಿ (ಬಸಪು. ೫೨-೫೯).

[ದೇ. ೧ ತುಳು. ಸುಪ್ಪು; ತೆಲು. ಸುಲಿಂಚು, ಸುಲಿಯು, ಸುಲುಚು,
ಸುಲುಪು, ಸುಲಮು, ಸುಲ್ಪು, ಸುಲ್ಪು]

ನುಲಿ (ನಾ). ೧. (ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ) ಹುರಿ; ಹುರಿ
ಹಾಕಿದ ನೂಲು; ದಾರ : ಅಗಿರೀಂದ್ರಕಂದರದೊಳ ತಪಂಗೆಯ್ಯು

ತಪೋಧನರೆ ತಪಂಗಲ್ಲಮಾತನ ತಪೋಮಯಶಿವಿಗಳಿಂ ಬೆಂದು
ಬೆಂದ ನುಲಿಯಂತೇತರ್ಕಂ ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಮುಟ್ಟುಗಿಡೆ (ಸಂಸಭಾ.
೭-೮೦ ವ); ಬಜುಗೊಡನೆನ್ನ ಪುತ್ತು ನುಲಿ ನೇರ್ ಬಡಿಕೋಲ್ . . .
ವಿಮುಕ್ತ ಕೇಶಿಯದಿರೋಲ್ ಬರೆ ಕಾಣಲುಮಾಗದು . . . ಆಗದು
ಪೋಗಲೆತ್ತಲುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೧೦); ಕೆಂಡದ ಶವದಂತೆ . . .
ಬೆಂದ ನುಲಿಯಂತೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಂದಣ ಹಂಗುಂಟೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೭೭-೧೪೨);
ಬೇಗದಿಂದ ಉರಿದಾಕ್ಷಣಮೋಲ್ ಬೆಂದ ನುಲಿಯಂತೆ ಮದನಂ ನಿಂದಿರೆ
ಕಂಡಭವನೆಯ್ ಮುಳಿದಂ ತುಳಿದಂ (ಗುಕ. ೪-೫೨); ಹಲವಲುನಿಕ್ಕಿ
ಗಳ ದಿಗಿಡು ಜೀವಂ ನೆಯ್ ನುಲಿಯ ಹಂದೂಗಲ ಹಾಸಿನೊಳು ಮಂಚಂ
ಜಡಿಯ (ಹಜಕಾ. ೧೧-೩೧); ಎತ್ತು = ಗೂಟ . . . ಊಕೆಯ
ನುಲಿ (ತಮದ. ಪಂ. ೧); ಬಿಂದುವನು ಬಲಿದಾತ ವಂದ್ಯನಹ ಜಗಲ್ಲ
ಬೆಂದ ನುಲಿಯಂತೆ ಆದಾತ ಜಗದೊಳಗೆ ಇಂದುಧರನಕ್ಕು (ಸರ್ವಾಜ್ಞ.
೪೧೨). ೨. (ಕರುಳನ್ನಲ್ಲಿ) ಉಂಟಾಗುವ ಹಿಂದುವಂತಹ ನೋವು, —
ಯಾತನೆ: 'ಹೊಟ್ಟೆನುಲಿ' ಪರಾ. ೩. ಒಂದೊಂದು ಹಿಡಿಗೆ
ಸರಿಯಾಗುವಂತೆ ಕಂತೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬತ್ತದ ಪೈರು;
"ನಾಟಿ ಹಾಕಿದ ಬತ್ತದ ಪೈರಿನ ಮೊರಡು" (ಹುರಿಹಾ. ಕೋಶ);
ಪೂವಯ್ಯ ನುಲಿಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ಯಲೆಂದು ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟ ಕುಡು
ಗೋಲನ್ನು ಚಾಚಿದ (ಹುರಿಹಾ. ೧೪೮). [ನುಲಿ_1 / ತೆಲು. ನುಲಿ]
ನುಲಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ನುಲಿ ೧: "ನುಲಿಕೆ = ಹುರಿ" (ಚನ್ನ. ಕ. 1, ೭೭);
ಇಷ್ಟು ಸಂಭ್ರಮಗಳ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನಾಗಯ್ಯ ಕಟ್ಟಿ ಗೆಯನಲಿಹ ತೆಜದಿ
ಸುಟ್ಟ ನುಲಿಕೆಯಂತೆ ಬಿಟ್ಟ ಮರೀಚಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ತೆರೆಯಂದದಲಿ
(ಕರಜಾ. ೩-೨೫); ಗಾಳಿಪಟಿ ಏರಿದಾಗ . . . ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ
ನೋಡುತ್ತ ಕುಳಿತ ತಂದೆ ಈ ರಂಜಕದೃಶ್ಯ ನೋಡಲಾಗದೆ, ತನ್ನ
ವಯಸ್ಸಿನ ಗಾಂಧೀಯ ಬದಿಗಿರಿಸಿ ಕಣ್ಣೊಳಿದು ಪಟಿ ಏರಿಸುವ ನುಲಿಕೆ
ಬಿಡುವ. ಅದು ಗಗನಕ್ಕೇರಿದಾಗ ಮಗುರಾಜನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ
(ಸುತ್ತಮು. ೬೮). ೨. ತಿರುಚಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ: ಎರಳೆಯ
ಕೊಂದಿನ ನುಲಿಕೆಯ ಬಳಸಿನಲ್ಲಿ ಅಜುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರು ಬಳಸಿ ಆಡುತ್ತ
ಧಾರೆ (ಅಜಾಮಾ. ಕ. ೧೪೦-೧೩೩); ಕೆಲವು ಎಳೆಗಳಿಗೆ ಎಡಭಾಗದ
ನುಲಿಕೆಗಳು, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಎಳೆಗಳಿಗೆ ಬಲಭಾಗದ ನುಲಿಕೆಗಳು ಇರುತ್ತವೆ
(ಗೃಹವಿ. ೭೨). [ನುಲಿ_2 + -ಕೆ / ತೆಲು. ನುಲಿಕೆ, ನುಲ್ಕಿ]
ನುಲಿಗ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಸಸ್ಯ: "ರಜತವಲ್ಲಿ-ನುಲಿಗನ
ಕಾಯ" (ಒಷಧಿ. ೧೩೬); ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳ ಒಗ್ಗಿದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿ
ದರೆ ಅವುಗಳು ಮೈಕ್ಕೆ ನುಲಿಯುವುದರಿಂದ, ಹಾಗೆ ನುಲಿಯದೆ ಇರಲಿ
ಎಂದು ನುಲಿಗನ ಕಾಯನ್ನು ತೊಟ್ಟಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [?]]
ನುಲಿಗಡಗ (ನಾ). (ಹುರಿ ಹಾಕಿದ) ನುಲಿಯಂತೆ ಆಕಾರವುಳ್ಳ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡಗ: ಫಳಫಳಿಸುವ ರತ್ನದೈರಗಡಗ ದಿವ್ಯ ನುಲಿಗಡಗ
ಗಳಾಮಲಕದ ತೊಳಪ ಕಡಗ ಹಲಸಿನಕಾಯಿಗಡಗಗಳೆನ್ನೊಳಿಸಿದರ್ಕಿ
ಯಲಿ (ಕಂನಡಿ. ೨೪-೩೮). [ನುಲಿ_2 + ಕಡಗ]
ನುಲಿಗಪ್ಪ (ನಾ). = ನುಲಿಗೆಕಪ್ಪ: ನುಲಿಗಪ್ಪಗಳ ಅನುಕರಣೆ
ಇಂದಿನ ನವೀನವಾದರೆಯ ಆಧರಣಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
[ನುಲಿ + ಕಪ್ಪ]
ನುಲಿಗೆ (ನಾ). = ನುಲಿಕೆ ೨: 'ನುಲಿಗೆಕಪ್ಪ' ಪರಾ.
ನುಲಿಗೆ ಮಾಡು = ತಿರುಚು; ನುಲಿ: ರೈತರು ಸಂಜೆ ಬಿಡುವಾದಾಗ
ಹುರಿ ನುಲಿಗೆ ಮಾಡಿ ಹಗ್ಗ ತಯಾರಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ನುಲಿ_2 + -ಗಿ]
ನುಲಿಗೆಕಪ್ಪ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಚಿನ್ನದ
ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ನುಲಿದು ಮಾಡಿದ ಕಪ್ಪ, —

ಹಸ್ತಕಡಗ: ಆ ಊರ ಪಟೀಲ ನುಲಿಗೆಕಪ್ಪ ಹಾಕಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ).
[ನುಲಿಗೆ + ಕಪ್ಪ]
ನುಲಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಚಿಕೊಳ್ಳು; ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ಮಲ್ಲಿಗೆಯ
ಜಡೆಕುಚ್ಚುಗಳು ಅಲ್ಲಾಡುವಂತೆ ಹಾರಂಗಳು ನುಲಿಗೊಳ್ಳುವಂತೆ
(ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೪-೪). [ನುಲಿ_1 + ಕೊಳ್ಳು ($<$ ಕೊಳ್ಳು)]
ನುಲಿಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿರುಚು; ಹಿಂಡು: ನಾತ್ಯಲ್ಪದ ವಾರಿಧಾರಿಯ
ಕೊರತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಂದಮ್ಮ ನೀರಿಲ್ಲದ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಬಾಡಬಹುದು
. . . ಕರುಳನ್ನು ನುಲಿಚದಷ್ಟು ಸಂಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಸದವಾ. II, ೯೬೧).
೨. (ಆಲಂ) ಹಿಂಸೆಗೊಳಗು ಮಾಡು: ಅವರು ನಮ್ಮನ್ನು
ನಿಕ್ಕಾಬಿಟ್ಟ ನುಲಿಚಿದುತ್ತಾರೆ (ಪನ್ನರು. ೩೦೨).
[ನುಲಿ + ಚು]
ನುಲಿತ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಡುವಿಕೆ; ತಿರುಚುವಿಕೆ: ಹೊಟ್ಟೆಯ
ನುಲಿತ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಣಿಸ್ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಜೋಡಿಸುವಿಕೆ;
ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ (?): ಎದೆಯ ಏರಿಳಿತಕ್ಕೆ ಕೈಬಳೆಗಳುಲಿತಕ್ಕೆ
ಬೆರಳುಗಳ ನುಲಿತಕ್ಕೆ ನಗು ನನ್ನ ನಲ್ಲಿ (ಸದಬಂ. ೨೯-೨೦).
[ನುಲಿ + ತ]
ನುಲಿಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕ್ರೀಮದಿಟಾ ನೊಬಮ್ಮಾಧಿ
ರಾಜನ್ ನುಲಿಪಯ್ಯನ ಬೆಸದೊಳ್ (ಎಕ. X, ಪಾರಿಂಗ್. ೪-೧;
ಸು. ೨೨೦). [?] + ಅಯ್ಯ]
ನುಲಿಮಂಚ (ನಾ). ಹುರಿಗಳಿಂದ ಹೆಣೆದ ಮಂಚ; ಹೊರಮ: (ಕ).
[ನುಲಿ + ಮಂಚ]
ನುಲಿವು (ನಾ). ೧. (ನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೈಯನ್ನು) ಬಳುಕಿಸುವಿಕೆ:
ಆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕುಣಿತ ಅಮೋಘವಾದದ್ದು. ಮೈಯ ನುಲಿವು . . .
ಮುಖದ ಮಾಟ-ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೊಂದು ಕವನದಂತೆ ಸ್ಫುಟವಾಗಿ
ಅರ್ಥವಾಗಿ ಜನ ಕುಣಿತದ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಕಂಡರು (ಸವತಿ. ೫).
೨. (ಆಲಂ) ಸಂಕಟ; ಯಾತನೆ: ಎದಗೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೀಲು ಜಡಿಯು
ವಾಗ ಅವನ ಮೊಗದಲ್ಲಿ ನೋವಿನ ನುಲಿವು ಮೂಡಿಯೇ ಇರಬೇಕು
ಎನಿಸುತ್ತದೆ (ಬದ್ಧಪ್ರ. XXXIX, ನಾಟಕದ ಸಮಸ್ಯೆ). [ನುಲಿ_1 + -ವು]
ನುಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಚಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳು
ವಂತೆ ಮಾಡು: (ಕ). [ನುಲಿ_1 + -ಇಟ್ಟು]
ನುಲುವಾಲೆ 'ನೂಲುವಾಲೆ' ನೋ.
ನುಲುವು (ನಾ). ತಿರುಚಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ: ಎರಳೆ ಸತ್ತು ಕೋಡಳಿದು
ಕೊಂದಿನ ನುಲುವು ನೇರಿತವಾಗಿ (ಅಜಾಮಾ. ೧೪೦-೧೩೩).
[$<$ ನುಲಿ + -ಹು ($<$ -ಪು)]
ನುತಿ 'ನುಸಿ' ನೋ.
ನುಸಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಣುಚು; ನುಸುಳು; ತೂರು: ಮಿಸುಕಿ
ಬೊಡಣು ಪರಮಾಣು ಮಾತ್ರವ ತುಂಡಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಗಳೇಡ್ ನುಸಿದು
ಪೋಪೋಡೆ ಕಕ್ಕವಲ್ಲೆಂದು ತನ್ನೊಳು ಬಿಸುಸುಯ್ಯಳಾ ಚಿತ್ರಲೇಬಿ
(ನೋಪಕ. ೨೯-೨೯); ಕಾಡಿನಲಿ ನುಸಿಯುತ್ತ, ಕಲ್ಲಿನಲಿ ನೂರಿಯುತ್ತ,
ಮರಳಿನಲಿ ಸುಳಿಸುಳಿದು ಸರಿಯು ದುಮುಕಿ . . . ಕಣ್ಣುಗಳ ಬೆರಗಾಗಿ
ಹರಿವ ಹೊನಲು (ಹೊಂಗಳು. ೫-೧೧); ಅವರು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ನೀನು
ನುಸಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಕ್ಕೆ ಓಡಿ ಗ್ರಾಮಸ್ಥರನ್ನು ಎದ್ದಿಸು (ಸದವಾ.
II, ೮೬೦); ಇರುವ ನುಸಿಯಲು ಪಹಾ ಸ್ಥಳವಿಲ್ಲ (ನಾಡಿಗೇ. ೨೧೦);
ಒಬ್ಬ ಚಾಚಿ ಕೆಳಗೆ ನುಸಿದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ರಂಗೋಲಿ ಕೆಳಗೆ ನುಸಿದ (ಗಾದ).
೨. ತಿರುಚು; ಹಿಂಸಿಸು; ಹಿಂಸುಕು: ಜೀವದ ಹಸುವ ಹದಿನೆಂಟು
ಜಾತಿಯ ಮಂಚದಡಿಯಲ್ಲಿ ನುಸಿದು ಗೋದಾನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕೊಂಡು

ಹೋದರನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮಾಡಿದರು (ಉಂಜಿ. ೧೭೭-೨೪೦).
'ನುಸುಳು' ಪರಾ.

ನುಸಿ, ನುತಿ (ನಾ). ೧. ಅಜಗಿಜೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ನುಗ್ಗಾಗಿರುವಿಕೆ; ಜಡ್ಡು ಹೋಗಿರುವಿಕೆ : (೪). ೨. ಹುಡಿ; ಪುಡಿ : ಶಿವಭಕ್ತನಾಗಿ ತನ್ನ ಹಿಡಿದಹೆನೆಂದು ಹೋದನೆ ನುಗ್ಗು ಮಾಡುವ ನುಸಿಯ ಮಾಡುವ (ಬಸವ. ೬೪೫). ೩. ಬಟ್ಟೆ, ಕಾಗದ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಹುಳು : ಉಬ್ಬಣ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಬೇಗ ಮುದುರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವಕ್ಕೆ ನುಸಿಯೂ ಬೇಗ ಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೬೯). ೪. ಕಾಳು-ಕಡಿಗೆಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು; ಓಟಿ ಹುಳು : ಮೂಲಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಳಲಹುದು ಹುಳು-ಸೊಳ್ಳೆ-ನೊರಣು-ನುಸಿಯು (ಅರಳು. ೩೪೩-೬). ೫. ದೀಪದ ಹುಳು; ಪತಂಗ : ನುಸಿಗುರಿಜಾಳಿಯೊಡನೆ ರೋಂಪಿಸುವುದುಚಿವ ಕರ್ಣ ಪಾರ್ಥನ ಭಸನೆಯೇಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೯-೬). ೬. ಸೊಳ್ಳೆ : ಬ್ಯಾಗ ಬ್ಯಾಗ ಸದೀರಿ. ಈ ನುಸಿ ಕಾಟಿ ಬ್ಯಾಗರಿ (ಮಲಮ. ೭೩); ಅಲ್ಲಿ ತಗಡೆಗಳೂ ನುಸಿಗಳೂ ಕುಂದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದವು (ಮಹಾಶ್ವಾ. ೩೪); ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಹುಲಿಯ ಕಾಟಿ, ಮನೆಗೆ ಬಂದರೆ ನುಸಿಯ ಕಾಟಿ (ಗಾಜಿ). 'ನುಸಿಬಲೆ' ಪರಾ. ೭. ಹಾರಾಡುತ್ತಾ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಮುತ್ತುವ ಸಾಸಿವೆ ಆಕಾರದ ಕೀಟ; ಗುಂಗುರು : ನುಸಿಗಾಳೆ ಕಸಕಸೆ ಪಾಯಸೆ? (ಗಾಜಿ). ೮. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪ; ಕ್ಷುದ್ರ; ಕ್ಷುಲ್ಲಕ : ನುಸಿಗಳನ್ನೆವು ನೀವು ಜಗಸಾಹಸಿಕರೈ ಕಾಲಾಳು ಜೋಧ ಪ್ರಸರಿಸುಗಿಗೆ ಹೆದರುವೆವು (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೯-೧೦); ಶಶಿವದನೇಗಧನುಸಿ ದಿವಿಜಪ್ರಸರದಲಿ ಮರಣೆಂಬರನ್ನನು ನುಸಿಗಳನ್ನಾರೆನ್ನ ಮರಣೆಂಬವರು ಪಾಮರು (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೫-೨೫); ಬಸವಳಿದು ರಥದೊಳಗೆ ಕೆಡೆದನು ದಿಸರುಹಾಕ್ಷನ ಕೂಡೆ ಕೊಂಬುದೆ ನುಸಿಗಳಿಗೆ ರಣವೆಂದು ಗುಹಿಲಿಕ್ಕಿತು ಸುರಸ್ತೋಮ (ಕೋಗಯ. ೨೨-೫೬); ಎಲ್ಲ ಆಟ ಅವನನು ಹಸಿಯ ನುಸಿಯ ನನ್ನ ಬದುಕು. ಶುದ್ಧ ಸ್ವಯಂಭವನನು (ಅರಳು. ೧೯೨-೬). ನುತಿ : ೭. ಪ್ರತಿಕೀಟಿಕ್ಕೂ ಒಂದು ಜೊತೆ ಕುಡಿಮಾತಿ, ತಲೆಯ ಎರಡನೆ ಭಾಗದ (Segment) ಅನುಬಂಧ. ಅದಿಲ್ಲದ ಜೇಡ, ನುತಿ, ಉತ್ಕ, ಚೀಳು ಮತ್ತು ಎರಡು ಜೊತೆ ಕುಡಿಮಾತಿಗಳುಳ್ಳ ಶೀಗಡಿ, ಏಡಿಗಳಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಬಹುದು (ಕೀಟಜಿ. ೧೪); ಈ ಒಂದೇ ಕಾಗದ ದಿಂದ ಶ್ಯಾಮುರಾಯನನ್ನು ನುತಿಯಂತೆ ಒರೆಸಿ ಒಗೆಯಬಲ್ಲೆನೆಂಬ ಹಮಹಮಿಕೆ ಬಂದಿತು (ದೀಪಕ. II, ೩೦೦).

ನುಸಿ ಹಿಡಿ-(ಬಟ್ಟೆಗೆ) ನುಸಿ ಹತ್ತು : ಸೈರಾನ್ ಬಟ್ಟೆಗಳು . . . ಜಿರಲೆ ಮತ್ತು ಹುಳುಗಳು ಇವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ನುಸಿ ಹಿಡಿಯುವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೭೨); ಜೀನಿ, ನಿನ್ನ ಬದುಕು ನುಸಿ ಹಿಡಿಯಿತು (ರೂಢಿ).

[<ನುಸಿ./ತೆಲು. ನುಸಿ, ನುಸುಮ]

ನುಸಿಗುಳಿಗೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯು ಹಾಳಾಗದಂತೆ, ಜಿರಲೆ ನೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧದ ಗುಳಿಗೆ, -ಉಂಡೆ : ದೀರಾವಿನಲ್ಲಿ ನುಸಿಗುಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಾಕದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಜಿರಲೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ).

[ನುಸಿ+ಗುಳಿಗೆ]

ನುಸಿಗಲಿಸ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸ (?) : ದಿಸಿಗಲಿಸದಲ್ಲಯ್ಯ ಕಳ್ಳಯ್ಯ ಬಂಕಯ್ಯ ನುಸಿಗಲಿಸದಮಲಯ್ಯ ಧಾರಯ್ಯ ಭೋಗಯ್ಯ (ಲಿಂಗಪ. ೨೪-೩೨). [ನುಸಿ+ಕೆಲಸ]

ನುಸಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕೇಳೆಂದು ಭಾವಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಕಡೆಗಣಿಸು : ಎಸೆವ ಶಿವನಿಳಯಮಂ ಮಾಡುವಡೆ ನೆಲನ ಶೋಧಿಸ ಬೇಹುದೀಯೆಡೆಯನಗೆಯೆನಲು ಮನದೊಳಗೆ ನುಸಿಗೊಳುತುಮಾಸೀನದಿಂ ಗುದ್ದಲಿಯನೆತ್ತಿ ಮಿಂಟುತೆ ಪೊಡೆಯ ಮುಂಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪೨).

ನುಸಿನುಸಿಗೊಳ್, ನುಸುನುಸುಗೊಳ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಶಿವಂಗೆ ಜನನಿ ಜನಕರುಂಬಾದೊಡೆ ಪೇಳಿರೆಯೆಂದು ಕೇಳಿ ನುಡಿಯಲಾ ಗತಿಯಂ ಕಾಣದೆ ನುಸಿನುಸಿಗೊಂಬ ಸಮಯದೊಳ್ (ಪದ್ಮಾರ. ೩-೨೬ ಪ); ಗೌರಿ ನುಸಿನುಸಿಗೊಳುತಯಂತಾ ಪೋರತನ ನಾನಬಾಯಿ ಬೇಕೆಂದಾರಪನಂ ತಡವಿ ಬಿನ್ನಿಗೆ ತಂಸುವುದು ಗುಣನೆ (ದೇವತ. ೮-೧೨೫); ಧನವಿಲ್ಲ ಶಿವ ಗೇಹವನು ಮಾಳ್ವಡೆಂದು ತನ್ನನದೊಳು ನುಸುನು[ಪಾಪಾಂ. ನ]ನು ಗೊಂಡು ಜಿನುಗುವ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ ನನುಮರಿದಿತ್ತನು ಕನಕರಾಶಿಯ ಸಿದ್ಧ ರಾಮಾ (ಶೈರವೇ. ೨-೧೯೩). [ನುಸಿ+ಕೊಳ್]

ನುಸಿಬಲೆ (ನಾ). ಸೊಳ್ಳೆಪರದೆ : ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಾಲುಗಳ ಅಂದವಾದ ಮಂಚ ನುಸಿಬಲೆಯೊಂದಿದೆ (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೯).

[ನುಸಿ+ಬಲೆ]

ನುಸಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಗಿಸು; ನುಸುಳಿಸು; ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅನೇಕಕ್ಷೋಣ ಹೊಸಲವನಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಯಸಕಮಪದರಿಸು ವಂತೆಸದವನ ದೆಸೆಗಿಡಿಸಿ ನುಸಿಸಿದರಾ ನಿಜವೀಡನಾ ರಾತ್ರಿ (ಜನಮು. ೩೪-೨೩). [ನುಸಿ+ಇಸು]

ನುಸುಕು 'ನುಸುಗು' ನೋ.

ನುಸುಕುವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಸುಂಕ ಕೊಡದೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಆಮದು, ರಫ್ತು ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಪಾರ; (ಸುಂಕದವರ) ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಪಾರ; ಕಳ್ಳ ಸಾಗಾಣಿಕೆ : "ನಿಸಿದ್ಧವ್ಯಾಪಾರ; (ನಿಸಿದ್ಧಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು) ಕಳ್ಳತನದಿಂದ (ಸುಂಕ ಕೊಡದೆ) ನುಗ್ಗಿಸುವುದು; ಕಳ್ಳತನದಿಂದ (ಸುಂಕ ಕೊಡದೆ) ಆಮದು ರಫ್ತುಮಾಡಿದ ಸಾಮಾನು : ನುಸುಕು ವ್ಯಾಪಾರ; ಕಳ್ಳವ್ಯಾಪಾರ" (Contraband. ಇಂಕನಿ).

[ನುಸುಕು(<ನುಸುಗು)+ವ್ಯಾಪಾರ]

ನುಸುಕುವ್ಯಾಪಾರಿ (ನಾ). (ಸುಂಕದವರ ಕಣ್ಣು ತಪ್ಪಿಸಿ) ಕಳ್ಳ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವನು; ಸುಂಕಕಳ್ಳ; ಕಳ್ಳಸಾಗಣೆದಾರ : "ಕಳ್ಳತನದಿಂದ (ಸುಂಕ ಕೊಡದೆ) ಸಾಮಾನು ನುಗ್ಗಿಸುವವನು: ನುಸುಕು ವ್ಯಾಪಾರಿ" (Contrabandist. ಇಂಕನಿ).

[ನುಸುಕು(<ನುಸುಗು)+ವ್ಯಾಪಾರಿ]

ನುಸುಗು, ನುಸುಕು (ಕ್ರಿ). -ನುಸಿ, ೧ : ರಕ್ಷಪ್ರಾಯರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪರಿವಾರದಿ ಎಳಸಿ ಬರಲು ಅವಾರದಿ ಬಳಸಿ ಏಲಲು ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿನಂತೆ ಕೋಟಿ ಯೊಳಗಿನಿಂದ ನುಸುಗುವೆ ಅವರ ಬಳ್ಳಿಯೊಳಗೆ ನಿಂತು ಮಿನುಗುನಗೆಯು ನೆಸಗುವೆ (ಪಯಣ. ೯-೧೩). 'ನುಸುಳು' ಪರಾ. ನುಸುಕು : 'ನುಸುಕುವ್ಯಾಪಾರ' ಪರಾ. [ದೇ. II ತೆಲು. ನುಸುಗು]

ನುಸುಲುಮಣ್ಣು (ನಾ). (ನದಿಯ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ) ಜಾರಿ ಕೊಂಡು ಬಂದ ನುಣುಪಾದ ಮಣ್ಣು : ಮೂಲಂಗಿ . . . ಚಿನ್ನಾಗಿ ಗೊಬ್ಬರ ಹಾಕಿದ ನುಸುಲುಮಣ್ಣು ಇದಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯದು (ಅಡುಪ. ೧೨೭). [<ನುಸುಳು+ಮಣ್ಣು(<ಮಡ)]

ನುಸುಳು, ನುಸುಳು (ಕ್ರಿ). ತೂರಿಬರು; ಕಂಡಿ ನೊದಲಾದುವು ಗಳಲ್ಲಿ ಮೆತ್ತಗೆ ಒಳಸೇರು; ನುಸಿ; ನುಣುಚು : "ನುಸುಳು-ದ್ವಾರಪ್ರವೇಶೀ"(ಪ್ರಮಥಾ); ಸಮುದ್ರದ ತಡಿಯೊಳುದಕಮಂತ್ರದ ಬಲದಿಂ ನುಸುಳೊಡೆ ಜಳನಿಧಿಯಂ ಕರುಣಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರಾ ಧನಮನಂಜಿ ಕೊಟ್ಟರೆ

ದಿವಿಜರ್ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೪-೬೮); ನಸುಜಿಹಿಯುತ್ಪಮಿದ್ ಪೂಸಮುಕ್ತಿನ ಸಿಂಹಿನ ಸಂಪುಟಿಂಗಳಂ ನುಸುಳು ಸುಪಾಣಿಯಾಗಿ ಪೊಣಪೊಣ್ಣುವ ಮುಕ್ತಿನ ಮಾಲೆಯಂದಿದಂ ಮಿಸುಗಿ ಧರಣನಂಗಳೆನಪತ್ತಿಪುಟಾಂತರದಿಂದಂ (ಕಾಂಡಾ. ೩೩೧); ಇನಲರಿಶ್ಚಿಯಂ ನುಸುಳಲಿಯಂದ ನಾಗಲತಾವಿತಾನ ನಂದನಕಮನಂ ಘನಾಗಮಮಿದಂದಿರುಳೆಂದು ಕನಲ್ಪ ಹಂಸೆ ನರ್ತ್ನನ ಮನೋದರ್ಶಕರ್ಪು ನವಿಲ್ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೬೬-೨೪೩ 1160); ಅಂತು ಗಾಳಗಂ ನುಸುಳಲ್ಪಾರದಂದದಂ ಸಂದನಿಸಿ ಮುಕ್ತಿ ಕೋಟಿಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೨೬ ನ); ಅಸಮಲೋಚನ ಈಗಕಾರೋಗಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಧಮದಿಗಳಂ ನುಸುಳಲಿಯೆನು (ಬಸವ. ೨೪-೬೫). **ನುಸುಳು** : ಸ್ಥೂಲಶ್ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶ್ಚ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಆ ಕಲ್ಪಿಯ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನುಸುಳುತ್ತ ಕಲ್ಪಿಗೆ ಹೊಣಗಾಗುತ್ತ . . . ಭಾವವಿರಹಿತನಾದ ಯಲ್ಲಾ (ಸರ್ವ. ೫೯-೩೧೨); ತಾಗಿದವು ನಾಲ್ಕುಂಬು ದೇಹದ ಬೇಗಡೆ ಯಲೆಂಬಿಂಬು ನುಸುಳದವಾಗ ಹದಿನಾಣಿಂಬು ಹರಿದವು ಮತ್ತೆ ಬಳಸಲಿಸಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೧೫); ಎಸೆನಾಳು ಕುದುರೆ ಗಣಗಳ ಮೋಹರದಳ್ಳಿ ನುಸುಳಲಾಡದೆ ಪನಮಾನ ಹಸಗೆಟ್ಟು ಮಂದಗತಿಯನ್ನೆದಿದನು (ಕಂಸವಿ. ೧೬-೨೯); ಇತ್ತ ಇಲಿಯೂ ತನ್ನ ಹೋರಿನೊಳಗೆ ನುಸುಳತು (ಮುಂಬಯ. ೪-೮೬). 'ನುಗುಳು' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತೆಲು. ನುಸಲು, ನುಸುಲು; ಕುರುಖ್. ನುನಾ, ನುಲುಗ್ಗಾ] **ನುಸುಳಿ**, **ನುಸುಳು**, **ನೂಳಿ**, **ನೂಳು** (ನಾ). ೧. ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಸಂದಿನಲ್ಲಿ ತೂರುವಿಕೆ; ಇರುಳುಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಿಕೆ; ನುಣುಚಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಪುಷ್ಕರಣದೊಳಗೆ ಕೆಂದಳಂ ಕೆಂದಳಿ ರಂತೆ ತೊಳಗೆ ದೀರ್ಘಾಂಗುಳಿಯಿಂ ಪಿಡಿದು ಗರುಡನೊಪ್ಪಮಂ ಗಾಳಿಯು ನುಸುಳುಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಕೊಂಡಾಡಿ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೧೧೩ ನ). ೨. ಕಪಟ; ವಂಚನೆ; ಸುಳ್ಳು; ಮೋಸ; ಕೃತ್ರಿಮ: ಪುಸಿ ನುಸುಳು ಗನ್ನಗತಂ ಕಳವು ಕೊಲೆ ಕೇಡು ಕಿಸುರುಂ ಕೃತಘ್ನಭಾವಂ ಧಂದೆ ಮಾಯೆ ದುರ್ವ್ಯಾಸನಂ . . . ಇವು ಪೆರ್ಚಿ (ಚಟಪ. ೩-೧೧); ಪುಸಿ ನುಸುಳೊಡ್ಡೆ . . . ಸಂದಣಿ ಪಳಿಗಗಳಂಗಳಕ್ಕೆ ನುಡಿ ಗಣಕಿಯರಾ. (ಪ್ರಸವಿ. ೨೪-೬೩). ೩. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು; ಜಾರಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು : ನುಸುಳು ನೆಲೆ ದಿಕ್ಕಾಯ್ತು ಪೈಸರೆ ಬೆಸುಗೆ ದಿಗುಹುಳು ಕೊತ್ತು ಕಲೆಗಳ ರಸದ ಪಸರನನಾಯವಾರದು ವಿಗಡ ವಿಟರುಗಳ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೫). ೪. ಕತ್ತಿಕಾಳಗದೆ ಒಂದು ವರಸೆ: ಪಗೆ ಕೆಯ್ಯಗೆ ಕೆಯ್ಯಸುರಿ ನುಸುಳೆಂಬ ಕೇಣದ ಕುಸುರಿಯನುಡಿವೊಂದು ಮೆಚಿದು ನೆಹಿದುಹದರಿಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೧). ೫. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿಯ ಏಳು ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವು ನೇರವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ ಅಡಗಿಸಿ ಹೇಳುವುದು: ಭಾವಯಂ ನುಸುಳುಮಸ್ತಪ್ಪಾಕ್ಷರಮುನಾವಣವ್ಯತ್ಯಯಮಂ ಬಿಂದು ಚ್ಯುತಿಯಂ ಭಾವಿಸಿದೊರ್ನುಡಿಯಂ ವರ್ಣಚ್ಯುತಮಂ ಕೇವಳಮವಜ ಭೇದಮಂ ಸುಸಮಸ್ತಕಮಂ (ಕವಿ. ೨-೧೪೨); ನುಸುಳೊರ್ನುಡಿ ಭಾಮು ಪುನಕ್ಕೆ ಸೆನಪ್ಪ ಪ್ಪಾರ್ಥಮುಂಟಪ್ಪ ನಾಮಾಂತರಿತಂ ಕುಸುರಿಯು ನುಡಿಯೆಂಬವು ಭಾವಿಸೆ ಪೇಳಿಕೆಗಳೊಳೆ ಪೇಟ್ಟು ಭೇದಮವಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯ. ೫೯). **ನುಸುಳು** : ೨. "ನುಸುಳಿನಲು ಪುಸಿಯು" (ಕಶರ. ೫೬); ವಿಸುಣನ ಪರಧಂದೆ ಗರ್ವತೆ ನುಸುಳು ಹಿಂಸೆ ದಿವಾದ ಮದ ಕಳಕರನಚೆನ ಮಿವು ಮಗನೆ ದೋಷಾಕರಗಳನಯಲಿ(ಜೀವಂಚ. ೫-೪೮). ೩. ತಿರುವುದ ದೊಂದು ಚಕ್ರದೊಳೆ ನಿಂದು ದಿವಾಕರನೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಳವೊಂಡತದನಾ ವಡೆಯಂದರಮೆಯಾಗಿ ನೆಲಸಿ ಕೆಲಕಾಲದಿಂ ಪೊರದಿದರಬಾಡ ಬಲುಕ ತಾ ನೆಲದೊಳ್ — (ನುಸುಳು) (ಕವಿ. ೨-೧೪೪). **ನೂಳಿ** :

೨. "ಕಟುಕಂ ತೊಡಳು ನೂ[ಪಾಣಂ. ನುಸು]ಳೆಂದು ನೆಹಿ ಪುಸಿಯೆ ನಲ್ಲುನ್ಮತಮಕ್ಕು" (ಕಟ್ಟ. ೫೯); ನೆಹಿ ತನ್ನ ದೇಹವನಿಹಿದೊಡೊ ಮೆಯ್ಯಂ ಕೆಡದೆ ಮೆಹಿನ ಸೈರಣೆ ನೂಳದಿಲ್ಲದಿಹ ಮಾಪು ನಲೆ ಕೆಹಿ ಪೊರ್ದಿದರ್ ಸತ್ವೀರ್ತಿ ತಾನೆಡೆಗೊಂದೊಡಾತನೇ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಂ (ಸಿದ್ಧ. ಪು. ೨೨-೧೬೯). **ನೂಳು** : ೨. "ನೂಳು—ಸುಳ್ಳು" (ಜಾನಕೀ. ೧೨).

[<ನುಸುಳು]

ನುಸುಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರಿಸು; ನುಗ್ಗಿಸು; ಜಾರಿಸು; ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ರಾವಣ ವಿಷಯವನ್ನು ನುಸುಳಿಸಿ, ರಾವಣನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಮರಿಮಗನೆಂದು ಕೇಳಿ ಬ್ರಹ್ಮಭಾಷನಾದಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಮನು ಮೂರ್ಛಹೊಂದಿದನೆಂದು ಬಣ್ಣಿಸಿದೆ (ತಪನ. ೧೮೫). ೨. ದಾಟು; ಪಾರಾಗು; ನುಣುಚು : ಮಾಯೆಯ ಬಲೆಯ ನುಸುಳಿಸಿದಲ್ಲದೆ ನಿಮ್ಮ ನೆಲೆಯ ಕಾಣಬಾರದು ಬಸವ್ರಿಯ ಕೊಡಲ ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣಾ (ವಚನಂ. ೫೬-೧೨).

[ನುಸುಳು (<ನುಸುಳು) + -ಇಸು]

ನುಸುಳು, 'ನುಸುಳು' ನೋ. **ನುಸುಳು**, 'ನುಸುಳು' ನೋ. **ನುಸುಳುಗಂಡಿ** 'ನುಸುಳುಗಂಡಿ' ನೋ. **ನುಸುಳುದಲೆಗ** (ನಾ). ತಲೆಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು; ತಲೆತಪ್ಪಿಸಿ ಓಡುವವನು : ತೆಗಸಬೇಡು ತರಣವಿಂಬವ ತಗುಳ್ಳ ತಿಮಿರನ ನಿಮ್ಮ ಪಂಗಿನ ನುಗುಳಗಂದಿಯ ನುಸುಳುದಲೆಗನೆ ಮರಳಿ ನೀವೆಂದ (ಕುಮಾರ. ೧೯-೧೬).

[ನುಸುಳು (<ನುಸುಳು) + ತಲೆ + -ಗು]

ನುಸುಳುಗಂಡಿ, **ನುಸುಳುಗಂಡಿ** (ನಾ). ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ದಾರಿ; ಜಾರುಗಂಡಿ; ಕಳ್ಳಗಂಡಿ : ರಕ್ತಸರ ಭಯಂಕರ ಬಾಲದ ಲಿಕ್ಕಿರಲು ಕೋಟಿಯನು ಮರುತಟ ದಿಕ್ಕನೊಡೆದುಚ್ಚಳಿಸಿ ಬೆಳೆದರೆ ವಜ್ರ ರೋಮಗಳು ಚಿಕ್ಕ ನುಸುಳುಗಂಡಿಯನು ಮಾಡಿಯ ರಕ್ತಸರಗಸದಳದ ಕಾವಲಿಕ್ಕಿ ವಾನರಭಟರ ಕಾಯ್ದಿರುತ್ತಿದ್ದ ಹನುಮಂತ (ಕೌಶಿ. ೩೯-೩೦). **ನುಸುಳುಗಂಡಿ** : ತಲ್ಲಣಿಸಿದರು ನಾಯಕರು ಮುಸುಡ ತಿರುಹುತ ಮುಕುಟವರ್ಧನರುಸುರಲುಮ್ಮದೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಭೂಪನ ನುಸುಳು ಗಂದಿಯ ನೋಡುತಿದ್ದರು ಕೊಡೆ ತಮತಮಗೆ (ಕುಮಾರ. ೬-೮೬); ತಳೆಯ ಮೆಹಿಯೊಳೆರ್ದು ನುಸುಳುಗಂಡಿಯೊಳಾಗ ಮುಳಿದು ಕೆಗ್ಗೊಲೆ ಗೈದುವರೆ ತಲೆಯನರಿದು (ಕಂಸವಿ. ೧೪-೬೬); ಹೆಸರ ಬೆಸಗೊಂಡಂಗೆ ನಮ್ಮನು ಮುಸಿಗರನ ಮಾಡುವರೆ ಮಾತಿನ ನುಸುಳುಗಂಡಿಗೆ ನುಸುಳುವರೆ ನಾವರೆಯೆಂದವರು (ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೫೦).

[ನುಸುಳು (<ನುಸುಳು) + ಕಂಡಿ]

ನುಸುಳುವಣೆಗೆ (ನಾ). (?) : ಎಸಳ + ವಳೆ, ಎಸಳ್ಳಳೆ, ಎಸಳ್ಳಳೆ. ಏವಂ ನುಸುಳುವಣಿಲ್, ನುಸುಳುವಣಿಲ್ . . . ನುಸುಳುವಣೆಗೆ (ಶಬ್ದಾ. ೨೨ ಪ್ರಯೋ).

[ನುಸುಳು + ಮಾವಣೆ ?]

ನುಸುಳುವಣಿಲ್ (ನಾ). ನುಸುಳಿ ಹೋಗಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಾಗಿಲು; ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಬಾಗಿಲು : ಎಸಳ + ವಳೆ, ಎಸಳ್ಳಳೆ, ಎಸಳ್ಳಳೆ. ಏವಂ ನುಸುಳುವಣಿಲ್, ನುಸುಳುವಣಿಲ್ . . . ನುಸುಳುವಣೆಗೆ (ಶಬ್ದಾ. ೨೨ ಪ್ರಯೋ).

[ನುಸುಳು + ಬಾಗಿಲ್]

ನುಳಿ (ನಾ). ಕಂಡಿ; ಸರದು; ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಹಾದಿ (?) : ಧರಿಯುಮಂ ಕುಮ್ಮರಿಯುಮಂ ಮೊಡಡುಮಂ ಕೊಡಡುಮಂ ನುಳಿಯುಮಂ

ಕುಳಿಯುಮಂ ಮುಳಿಯುಮಂ ನಾನಲುಮಂ ಬಾನಲುಮಂ . . .
ಕಳಿದು ಪೋಗಿ (ರೇಲಾವ. ೬-೧೬ ವ). [←ತಮಿ. ನುಳ್ಳು]
ನುಳ್ಳು 'ನುಜುಕು' ನೋ.

ನುಜು, ನುರಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಪುಡಿಪುಡಿಯಾಗು; ಚೂರಾಗು;
ನುಗ್ಗಾಗು; ಛಿದ್ರಛಿದ್ರವಾಗು: "ನುಜು—ಸಂಚೂರ್ಣ" (ಶಮಧಾ); ರಾಗವತ್ತು ವರೂಮ್ ಶಬರಿಯರ್ಬೀಗ ಕೂಸೂಜಿಗೆ ನುಜಾಯ
ಲಕ್ಕಿ (ಸೂಬನೋ, ೧೪-೬೫). ೨. ಪುಡಿನಾಡು; ನುಗ್ಗಾಗಿಸು:
ಇಜಾಯಲ್ಪೆನ್ನನ್ ನುಜಾಯಲ್ಪೆನ್ನನ್ . . . ಸಗ್ಗದ ಪೊಸದೊರೆ ಪುಡು
ಕಿರ್ಪನ್ ತಾನ್ (ಬದ್ಧಪ್ಪ, ೬-೧೨೧). ನುರಿ, ೧. ನನ್ನ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಗೋಟಿಡಿಕೆ
ನುರಿಯೋದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೨. "ಕಡಿ, ಕಚ್ಚು, ನುರಿ, ದರಿ, ಹೋಳು,
ಜುಜು, ಜುಜು, ಕುಟ್ಟು" (ಕಂಠು, ೮೦); ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಯಾರನ್ನೋ ಕತ್ತು
ನುಲಿಯುವಂತೆ ಕಡುಬು ನುರಿಯತೊಡಗಿದನು (ಮಲಮ, ೨೦). ೩. ಪಳಗು;
ಅನುಭವ ಪಡೆ: ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವರ ಕೈ ನುರಿತಿದೆ
(ಮಧುಸ, ೧); ಲೋಕದ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನೀ ಮುಣ್ಣುನೆರೆಡುವೆ ಪೊಲ್ಲಮಯೊಳು
ನುರಿತಿದುವೆ (ಇಂಜಾಪ, ೮೪-೧೦); ಅರಿತು ನುರಿತ ಪಂಡಿತರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ
ತಂದೆಗಳಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೂ, ಗಣಿತವನ್ನೂ ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ವರ್ಧಾ, ೪೨).
೪. ನುಜುವಾಗು; ಹೊಳಪಾಗು; ನಯವಾಗು: ಒಂದಿಬ್ಬ
ಕುಟ್ಟುವಾಗ ಒಬ್ಬನು ನುಜುಬಂದ ಒಬ್ಬಳಿಗೆ ಒಬ್ಬ ನುರಿಯುವು . . .
ಎಬ್ಬಿಸೋ ನಿನ್ನ ಮಡದಿಯ (ಸಾಪದ, ೮೯). ೫. ಉಜ್ಜು; ಹೊಸಕು;
ಕೆವುಚು: ಅವನು ಬೀಡಿಯನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ನುರಿದು ಅರಿಸಿದ
(ಪ್ರಶ್ನ, ೧೧೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನುಜು, ನುಜು, ನೆರಿ; ಮಲ. ನುಜುಣ್ಣು,
ನೆಯು; ತುಳು. ನುರಿ; ತೆಲು. ನುಜುಮು, ನೂಜು, ನೆರುಮು]
ನುಜು, ನುರಿ (ನಾ). ಚೂರು; ಪುಡಿ: ಆ ಸಗ್ಗಮನ್ನೇ ಸಜಾ
ದಲೆಯಂ ಪೊತ್ತಂಬುಜನಾಂಡದ ಪೊಜಗಡೆಗಾಗಿ ನುಜಾಯಪ್ಪಂದದಿ
ಹಾಕದೊಡೆನಗೇತೂ ದೊಡ್ಡಿತ್ತೆನುತುಂ ಬೆಳೆವಂದದಿನುಜು ಮುಟ್ಟಿದುದಾ
ನಿರ್ಜರಲೋಕಮನಾ ಮಿಸುನಿಯ ಬೆಟ್ಟು (ಜಯಕಾ, ೧-೩೩). ನುರಿ:
'ನುರಿನುಳ್ಳು', 'ನುರಿವಡೆ' ಪರಾ. [←ನುಜು]

ನುಜುಕಿಸು, ನುಗ್ಗಿಸು, ನುಜುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಣ್ಣ ಗಾಗುವಂತೆ
ಪುಡಿನಾಡು: ವಡೆಯ ಬೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನುಜುಕಿ
[ಸಾಕಾಂ. ೧] ಸಿದ ಪುಡಿಯುಮಂ ತುಪ್ಪದೊಳು ಹುರಿದು ಹಾಲೊಡಕು
ನಂದೊಡವೆರಿಸಿ ನೀರುಳ್ಳಿ ತುಂತಿಯಂ ಹಾಕಿ ಹೆಣ್ಣಿದುಪ್ಪದೊಳು ಕಲಸಿ
ಕೊಂಡು (ಸೂಪಶಾ, ೧-೬೬). ನುಗ್ಗಿಸು: ೨. ಪುಡಿನಾಡಿಸು;
ಚೂರುಗೊಳಿಸು: ಅಕ್ಕಿನಸುವರ್ಧಪತಿಯ ನಿಜಾಲಯಮಂ ತದ್ಗಜೇಂದ್ರನಿಂ
ನುಗ್ಗಿಸಿ ಸಲ್ಲೇಲೆಯನ್ನಲ್ಲಿಂ ತಳದರ್ ವಿಶಾಲಮೆನಪ್ಪೊಂದು ಚೆಲ್ವ
ಕುಜವಂ ಕಂಡೆ (ವಕಲು, ೮-೧೩೨). ನುಜುಗಿಸು: ೧. ಹಪ್ಪಕವ
ನೂತ್ತಿ ನುಜು [ಪಾಕಾಂ. ನುಜು]ಗಿಸಿ ಹಾಕಿಯೊಂದಕ್ಕೆ ಹುರಿಯಕ್ಕೆ
ಹುರಿಗಡಲೆಗಳ ಹುರಿಯನು ಪೊತ್ತರಿ (ಸೂಪಶಾ, ೩-೧೬).

[ನುಜುಕು + ಇಸು]

ನುಜುಕು, ನುಗ್ಗು, ನುರುಕು, ನುರುಗು, ನುಗ್ಗು, ನುಳ್ಳು,
ನುಜುಗು, ನುಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪುಡಿನಾಡು; ಚೂರು
ಮಾಡು; ಹುಡುಗುಟ್ಟು: ಕಡಿದ ಕೊಚ್ಚುವ ಕೊಣ್ಣಿನ ನು[ಪಾಕಾಂ.
ಕು]ಜುಕುವ ಸುಡುವ ತಾಳಿಸಿ ತಿಂಬ ತೇಗುವ ಕುಡಿದ ಹಾಡುವ ಹಾರುವ
ಸುವಸುರಿಯರ . . . ಕಂಡು ಹೇಸುತ ಹನುಮ ಹೊಣವಂಟಿ
(ತೊರಾಂ, ೫-೨-೩೩). ೨. ಕ್ಷೇಣವಾಗು; (ಬೆಳವಡೆಗೆ)
ಕಡಿಮೆಯಾಗು: "ನುಜುಕು—ವೃದ್ಧಿಹೀನ (ಬೆಳವಡೆಗೆ ಕಡಿಮೆ

ಯಾಗು)" (ಶಮಧಾ). ನುಗ್ಗು: ೩. ಪುಡಿಯಾಗು; ಚೂರಾಗು;
ಅಚಗಿಜಿಯಾಗು: ಹೆಗಲೆಲುಪುಗಳೆಲ್ಲಂ ನುಗ್ಗಿ [ಪಾಕಾಂ. ನೆರಿ ತಗ್ಗಿ]
ಕೆಲವು ಪಾಸಂ ಪತ್ತಿ ಕೆಲವು ಪಾರಣೆಯಾಗಿ ಬಲವಳಿದು ದೆಂಡೆನಿಸಿ ಹೆಜ್ಜೆ
ಹುಣ್ಣಂತಾಗಿ (ಓಹಿರ. ಹ. ೨೧೪-೨೦); ಒದೆದಡದ ಹುಣ್ಣುಹೆಣ್ಣಿನಲು
ನುಗ್ಗಿದುದು ರಥವುಂ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೧-೪೪). ನುರುಕು: ೧. "ನುರುಕು
= ಸಣ್ಣ ಮಾಡು" (ಜಾನಕೋ, ೧೨); ಕಂಗಾಣದಾದ ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯ
ಕನವರಿಕೆ ಚುರುಕನ್ನೆಲ್ಲ ನುರುಕಾಗಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಲೂ ಕಾಣ
ಬಹುದು (ಸಾಡೋಜ, ೩೭೪). ನುರುಗು: ೪. ಪಳಗು; ಅನು
ಭವಗೊಳ್ಳು: ಕನ್ನಡದ ಸೇಮೆಯಲಿ ನುರುಗಿ ಹಣ್ಣಾದವರೆ, ಹಿರಿಯ
ಕನ್ನಡ ಧೀರರೆ (ಕನ್ನಡಾ. ೯೮-೪); ನಾನು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ನುರುಗಿದವಳು,
ಅರಿಯದ ಹುಡುಗಿಯಲ್ಲ (ವರ್ಧಾ, ೩೫೫). ನುಗ್ಗು: ೧. ಅದಿರದೆ
ವೀರವೈರಿಭಟರಂ ಘಟಿಕೋಟಿಗೆ ಪಾಟಿಗಂಡು ನುಗ್ಗಿದ ಪಿರಿದಪ್ಪ
ಕಲ್ಲ ಕಡುಗಂಬವುನೊಂದೆ ಕರಾಗ್ರದಿಂದಮುತ್ತಿದ ಕಪಿಶತ್ರುಮಂ ಘನಕಪಿಶತ್ರು
ಮನಾ ಬನದೊಳ್ ಕಡಂಗಿ ಕಿಟ್ಟಿದಟಿದು ಪೋದುದೇ (ವರ್ಧಾ, ೩-೧೫);
ಸಿಡಿಲಂ ನುಗ್ಗುವ ಶೇಷನಂ ಪೊಸೆವ ದಿಶ್ವಾಗಂಗಳಂ ಪೊಯ್ವು
ಫೀಳಿದವೇಳುಂ ಕಡಲಂ ತುಳುಕುವ . . . ಗಣಗಳ ಬಂದರಾಂನದಿಂದ
(ಗಿಂಕ. ೧೦-೬೪). ೩. ತನ್ನೆಚ್ಚ, ಶರಣಗಳ ವಿಲಯಕಾಲೋಲ್ಕುಂ
ಗಳಂ ತಾಗಿದಾಗಡೆ ತಕ್ಕೂತರಥಾಶ್ಚೇತನಶರವ್ರಾತಂಗಳುಂ ನುಗ್ಗಿ ಕನ್ನಡೆ
ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದನಂತು ನಮ್ಮ ಹರಿಗಂ ಗಂಡಂ ಪೆಜರ್ ಗಂಡರೇ (ಪಂಪಾ.
೧೧-೧೩); ಕರಿ ಪೊಣದೊಳ್ಕುಲಂ ಮಲೆಕು ಪೆರ್ಬುಲಿ ಪಾಯ್ವುಗಿ
ಯಲ್ವೆ ಜೋಣವಿದುರದ ಪಿಸುಟ್ಟ ಪೆರ್ಬೊಡೆಯ ನುಗ್ಗಿದ ದಂಡೆಯ
ಭಂಗಿ ರೌದ್ರಮಾಗೆರೆ (ಜಗವಿ. ೧೬-೨೧); ಆವನಿಗುಕ್ರಮವಿವಿನಂ
ನಿಜೆ ನುಗ್ಗಿದುದು (ವರ್ಧಾ, ೧೦-೩೬); ಮನನನ್ನಂ ದುರ್ವಿಕಾರಕ್ಕೆಳೆ
ದಪುದು ಮನಂ ಮಾನಮಂ ನುಗ್ಗಿದತ್ತು (ರತ್ನಾಶ. ೧೨).
೫. ಅದುವು; ಒತ್ತು; ಘರ್ಷಿಸು: ಮದಗಜವೆರಡು ಬಾಲದ
ಮೊದಲಂ ಪಿಡಿದತ್ತಿ ಯೊತ್ತಿ ನುಗ್ಗುತ್ತಿ ಯೊತ್ತಿದನುಗುವ ರಕ್ತಮುರಿಯನೆ
ತಿಡಿಯೊತ್ತುವ ಕಮುಜಂಬೊಲಿದೊಂ ಧೀಮಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೮೬ ಉದಾ).
೬. ನುಗ್ಗುಹಿಸು; ದಮನ ಮಾಡು: ಕೇಳುತ್ತ ಜಟಾಳ ನುಗ್ಗಿದ
ಬಹಿಷ್ಕಾರಯ್ಯ ಸಿ ಸೂತ್ತಮೂರ್ತಿ ನೇರ್ಪನಿದರೆ . . . ತನ್ನನಿಗೆ ವಂದಿ
ಸಿದಂ ಮಗಧಕ್ಷಿತಿಶ್ಚರಂ (ವಕಲು, ೨-೬೩). ನುಳ್ಳು: ೩. ನುಳ್ಳಿದ
ಪಲ್ಲಳಂದೊಡೆದ ಮಂಡೆಗಳೆಂ . . . ತೋರ್ಪ ಬಾಸುಳ್ಳ ಕನೆಯ್ ಬಂದೆನಿಗಿ
ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರ್ದುದು ದೇವಸಂಕುಳಂ (ವೀರವಿ. ೧೨-೧೧೦); ದುರ್ಜನರ
ಕೊರ್ಪಂ ನುಳ್ಳ ಸಂತೋಷದಾಯಕಿಯೊಂ (ವಿಷ್ಣುಪ. ೫-೨-೪೨).
ನುಜುಗು: ೨. ಮುಗ್ಗದ ಮುಗಿಯದ ಬಾಡದ ನುಜುಗದ
ಸುರುಂಬಿದ ಪೂನೆ ಪೂಬನದೊಳಕುಂಬಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೩-೨೫).
೩. ನಯವಾಗು; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು; ಹದವಾಗು: ನಿಜೆ ಸಣ್ಣ
ಗೋಡುವೆಯ ಹಿಟ್ಟು ಸಿಹವಾಲೊಳಗೆ ನುಜುಗುವಂದದಿ ಕಲಸಿ ಹೆಚ್ಚಿಟ್ಟು
ತೋರದೊಳು ಕೊಣ್ಣಿದ ಕರಟಿಕೆ ತುಂದಿವೊಡೆಯದೊಲು ತುಪ್ಪದೊಳ
ಗಡಲು ಚಿಲುಮುರಿಯಾದುದು (ಸೂಪಶಾ. ೧-೩೩); ತೆಲುಪಿನಮ್ಮೆಯ
ಹಾಲ ನಾಲ್ಕೊಂದೆನಿಸಿ ಕಾಸಿ ನಿಜೆ ಸಣ್ಣ ನಾಡಕ್ಕಿಹಿಟ್ಟಿನಿಗುವ ಹೊಡೆಯ್ವು
ನುಜುಗು [ಪಾಕಾಂ. ನುರುಗು ಮರುಬ]ವಪುಂತೆ ಹಿಟ್ಟುಂ ತೊಳಸಿ
ಯುಂದಲೆಗೆನದನಾಗಲಿಳುಹಿಕೊಂಡು ಕಿಜುಬಟ್ಟು ಮಾಡಿ (ಸೂಪಶಾ. ೧-೫೪).
೪. ನುಜು: ೩. "ನುಜು (ನುಳ್ಳು)—ಸಂಚೂರ್ಣ" (ಶಮಧಾ);
ಇಳೆ ಮೊಳಗಿತ್ತಾ ಭಾನುರಥಮುರ್ವಿಗೆ ದಿಟ್ಟು ದೊ ಶೇಷಕಂಕಳಂದಳ
ಕಣಿನಾಸ್ತಿ ನುಜುದುದೊ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೩೫). 'ನುಜುಕು',
'ನೊರಕು' ಪರಾ.

ನುಳ್ಳು ನುಸಿಯಾಗು = ಚೂರುಚೂರಾಗು : ಧರಣಿ ತಳ್ಳದೇ ತೇವಂ
ಸುರುಳ್ಳನೇ. ಕಮತನಂ ನುಳ್ಳು ನುಸಿಯಾಗದುಳುವನೆ ಶಿವಮಹಾತ್ಮೆ
ಬಣ್ಣ ಸಲಾರ ವಕಂ (ಚಟಪ್ಪ. ೨೯-೩೩).

[ಬೇ. || ತಮಿ. ನುಜುಕ್ಕು, ನುಜುಕ್ಕು, ನುಳ್ಳು ; ಮೆಲ. ನುಜುಕ್ಕು ;
ತುಳು. ನುರಿಯು, ನುಳ್ಳು. ನುರಿಪ್ಪ, ನುಪ್ಪು, ನುರ್ಕು, ನುಲಿ ; ತೆಲು.
ನುರಿಯು, ನುಜುಮು]

ನುಜುಗಿಸು 'ನುಜುಕ್ಕು' ನೋ.

ನುಜುಗು 'ನುಜುಕ್ಕು' ನೋ.

ನುಜುಗು, ನುಗ್ಗು, ನುಗು, (ನಾ). ೧. ನುಜುಕ್ಕು ; ಪುಡಿ :
ನೀಡುಕಡೆರು ಗಂಜಿಯಂಬರಿ ತೆಂಡು ನುಜುಗವಲಕ್ಕಿಗಜ್ಜುನು (ಪ್ರಭು. ೨೩-೩೯). ನುಗ್ಗು : ೧. 'ನುಗ್ಗು ಗೆಯ್ಯ', 'ನುಗ್ಗು ವೊಯ್ಯ'
ಪರಾ. ೨. ಬಡವು ; ತ್ರಾಣವಿಲ್ಲದುದು : ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರ ನಡುವೆ
ಕೂಸು ನುಗ್ಗು (ಸಾಹಿ. ೯೫). ೩. ಅಲ್ಪ ; ಕ್ಷುದ್ರ ; ಪಾದೋದಕ
ವೆಂಬುದ ಬಲ್ಲನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಲಿಖಿಯೊಳಗೆ ಸಿಲುಕ ವಿಷ್ಣು ವಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ
ವೊಡೆಯ ರುದ್ರನ ಕೂಲಿದಲ್ಲಿ ಭಂಗಿಸಿಕೊಳ್ಳ, ಇಂತೀ ಅಗ್ನಿ ಕೆಯ್ಯಗೆ ಜಗದ
ನುಗ್ಗುಗಳು ಸರಿಯೆಂದರೆ ಸಿಗ್ಗಾಗದಿಪ್ಪರೆ (ವೇದವಾ. ೧೩೫-೬೧೬) ;
ಅಗ್ನಿ ಸಿಡೊಡೆ ದಿಟನೆಂದೆಗ್ಗ ಜಾಯದನಗ್ಗದ ಹೆಗ್ಗರು ನುಗ್ಗುಗಳಂ ಬಗ್ಗಿಸಿ
(ವೇ. ೨-೨೬) ; ದೇವದಾನವಭಟರು ನುಗ್ಗಿಂದಾವು ಬಗಿದಿಹವುಳಿದ
ಮರ್ಕುರು ನೀವು ತಾವೇಸು ಸಮರ್ಥರು ಕರ್ಣ ಗಳಹದಿರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೨೩). ೪. (ಉಕ್) ಬೆರಣೆ. ನುಗು : ೧. 'ನುಗುಗುಟ್ಟು',
'ನುಗುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. ೫. ಪುಡಿಯಾದುದು ; ಚೂರಾ
ದುದು : ಕಾಮಕರಂ ಕರಮಡಂಗಿ ನುಗುಗುಟ್ಟನೆಗಂ ಕಾಮದನಡಂಗಿ
ವೊಯ್ದಂ (ಶಮದ. ೨೪೩ ಪ್ರಯೋ).

ನುಗುಗು = ೧. ಚೂರುಚೂರಾಗು ; ಪುಡಿಯಾಗು : ತನ್ನ
ಬಲಮೆಲ್ಲಂ ಕಲ್ಲ ಮೇಲೆ ದಿವ್ವ ಕಾಣಿನ ಪೇಟಾನಂತೆ ನುಗ್ಗುಳ್ಳುದುಂ
ಮುನಿದು ಸಮುದ್ರಬಾಣಮಂ ಬಿಡುವುದುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೪-೧೨೪) ;
ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಳೊಡೆ ಗಿರಿಗಳನೆಡಹಿ ನುಗ್ಗಾದಂತೆ ಸುಭಟರ ಗಡಣ
ಗಜನನು ತಾಗಿ ತಾಗಿ ವಿಘಾತಿಯಲಿ ನೊಂದು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೪) ;
ನರಸಿಂಹನ ಕಾಲ್ಪುಳಿಯೆಸಕಡೊಳಗೆ ಹಿರಣ್ಯಕನ ಅಸಮಮಾರ್ಬಲ
ನುಗ್ಗಾದಂತೆ ತುರುಕರು ದಿಶೆಗಿಟ್ಟುರುಳಿದರಾಗ (ಕಂನಿ. ೧೫-೫೬).
೨. ಕಂದು ; ಕುಂದು ; ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ವಾಗು ; ನಿತ್ಯಾಣವಾಗು :
ನೊಂದೆನ್ನ ನುಗ್ಗಾದೆನ್ನ ಗೋವಿಂದ ಕೃಪೆ ಮಾಡಕಟಿಸುತ ಪೂರ್ಣೇಂದು
ಮುಖಿ ಹಲುದಿವಳು ಬಲುತೆಜದಿಂದಲಚ್ಚುತನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೨೯) ;
ಮುಂದೆ ಸಮಗಿನ್ನೇನು. ಗತಿ ಸಾವಾ ನೊಂದೆವೈ ನುಗ್ಗಾದೆವೈ (ತೊರಾಂ.
೪-೫-೧೫) ; ಪ್ರಜೆಗಳು ಅಸಹ್ಯವಾದ ಕರಗಳ ಭಾರದಿಂದ ನುಗ್ಗಾಗಿದ್ದರು
(ಇಂಗ್ಲಂ. ೨೪) ; ಇಗ್ಗಿಲನ ಮಾಡಿ ನುಗ್ಗಾದೆ ಮಗಲೆ (ಗಾಡ). ನುಗ್ಗು
ನುಜು ಮಾಡು = ಹುಡಿಗುಟ್ಟು ; ಭಿನ್ನವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಗೊಳಿಸು : ಉಗ್ರ
ಬಾಹುವು ಬಾರವಾಡಿಯಾದ ಶಲ್ಯವಂ ಚಂದ್ರದ್ಯುಮ್ನನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿ
ಸಲು ಅದಂ ಮತ್ತೊಂದು ಗದಯಿಂದ ನುಗ್ಗುನುಜು ಮಾಡಿ (ಸಾಗಂ. ೨೫೬-೪). ನುಗ್ಗು ಮಾಡು = ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ಗೊಳಿಸು ; ನಿಶ್ಚಿತ್ತ ಗೊಳಿಸು :
ಶಿವಭಕ್ತನಾಗಿ ತನ್ನ ಹಿಡಿದಹೆನೆಂದು ಹೋದರೆ ನುಗ್ಗು ಮಾಡುವ ನುಸಿಯ
ಮಾಡುವ . . . ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರ ನೆಲೆ ನಂದಿನನಾದರೆ ಕಡೆಗೆ
ತನ್ನಂತೆ ಮಾಡುವ (ಬಸವ. ೬೪೫) ; ಅಗ್ನಿ ಕೆಯ್ಯಕನದಿ ನಿಜದ ಹಗ್ಗದಿಂದ
ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿ ನೆಗ್ಗಿ ನೆಗ್ಗಿ ಮುಟವೆ ಜಡವೆ ನುಗ್ಗು ಮಾಡಿ ಓಡಿಸುವೆನು
(ತಿರುಗೀ. ೧೫೬-೬೬೪) ; ಮೈಚ್ಚು ರಾಕ್ಷಸಕೋಟಿಯೈವತ್ತು ಜನಿಸಿದುದು
. . . ಗಾಧಿಯ ತನುಜನ್ಮವ ನುಗ್ಗು ಮಾಡಿದವರು ಕ್ಷಣದೊಳಗೆ
25

(ಸಂಭ. ೨೪-೬೧) ; ಮೈಕುಂಕಪತಿಯೆಂಬ ವಜ್ರವನು ತಕ್ಕೊಂಡು
ನೂಕುವ ಯಮುಭಟರ ನುಗ್ಗು ಮಾಡಲುಬಹುದು (ಪುರಾ. ೩-೧೦೪-೨).
ನುಗ್ಗು ಹಾಕು = ಬೆರಣೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟು : ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ
ನುಗ್ಗು ಹಾಕಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[< ನುಜುಕ್ಕು. / ತಮಿ. ನುಳ್ಳು, ನೂಕು, ನೂಗು ; ತೆಲು. ನುಗ್ಗು,
ನುಗು, ನುಜುಗು]

△ ನುಜು 'ನುಜುಕ್ಕು' ನೋ.

ನೂಂಕಿಸು, ನುಗಿಸು, ನೂಕಿಸು, ನೂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳ್ಳಿಸು ;
ದಬ್ಬಿಸು ; ತಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಓದಿದೊತ್ತಿ ಜೀವಮಲ್ಲಾಡೆ
ತೊಡಂಕಿ ನೂಂಕಿಸನೆ ಮೇರುನಗತ್ಯಕದಯ್ಯ ಮೇಗಣಂ ಕೂಡಿ
ಸಮಂಕುರುಳ್ಳಿಸನೆ ಪನ್ನಗಸಂಕುಳದಂ ಭಯಂಕರಂ ಮಾಡಿ ತಗುಳ್ಳಿ
ಬಿರ್ಚಿಸನೆ ಲೋಕಮಗುವಿಸಲೆನ್ನ ವಿದ್ಯೆಯಂ (ಧರ್ಮಾ. ೯-೧೪೦) ;
ಜಿನಬಸದಿಗಳ ಮೇಲಕವದಿಪ ಶಿಖರಂಗಳಂ ಭೂತಕಳೆಯ ನೂಂಕಿಸುತ
ವಲ್ಲಂ ನುಜುನುಜುಮಾಡಿ (ಬಸವ. ೫೧-೬೨) ; ಸಾರದ ಪಚೆ ತಪ್ಪಲಣಾ
ಯದು ಕನ್ಯಾಚೋರ ಸಿಕ್ಕಿದನೆಂದೆನುತೆ ದ್ವಾರಕವಾಟವ ನೂಂಕಿಸಲ್ಪರಿ
ಸಿದ ಹೇರಾನೆಗಳ ವಂಗಡವ (ಮೋಹ. ೩೪-೫). ನುಗಿಸು : ೨. ರಭಸ
ವಾಗಿ ತಳ್ಳು, — ನೂಕು : ಬಾಗಿಲನ್ನು ನುಗಿಸಿದಳು (ಅಪರಾ. ೨೪).
ನೂಕಿಸು : ೧. 'ಐತನ ಸಾರಿಯರ ರುಸಾರಾಯ ತಳಿಗೆಗಳ
ನೂಕಿಸುತ ಸಾರಿ ಕೈಗೊಡುವದಿರನು ಕಣ್ಣೋರೆಯಲಿ ಕೋಪಿಸುತ
ತನ್ನಯ ತೇರನಿಳಿದನು ಪಾರ್ಥನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೨) ; ಮಂಚದ
ಮೇಲಿಂದ ನನ್ನ ನೂಕಿಸುತ್ತಾ (ಮುಂಬಯ. ೫-೪೯) ; ನೂಕಿಸಿಕೊಂಡು
ಹೋಗೋದಕ್ಕಿಂತ ಮೇಕೆ ಕಾಯೋದು ಲೇಸು (ಗಾಡ). ನೂಗಿಸು :
೨. ಆ ಮುನ್ನರು ಒಂದು ದೋಣೆಯನ್ನು ನೀರೋಳಗೆ ನೂಗಿಸಿ
(ಮುಂಬಯ. ೫-೧೫೬).

ನುಗಿಸಿ ಕೊಡು = ರಭಸವಾಗಿ ತಳ್ಳು, — ದಬ್ಬು : ಅಕೆ ಕೆರಂ
ಅವನನ್ನು ನುಗಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಳು. ಅನಂತನ ತಲೆ ಗೋಡೆಗೆ ಬದಿಯಿತು
(ನಿರ್ಗ. ೨೫). ನೂಕಿಸಿ ಬಿಡು, ನುಗಿಸಿ ಬಿಡು = ನುಗಿಸಿ ಕೊಡು :
(ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ನಿಯೋಗಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು) ಈಯವರ್ಗಳನ್ನು
ಕೋಟಿಯ ಹೊರಗಣ್ಣೆ ನೂಕಿಸಿ ಬಿಡಿ (ಸುಗುಂ. ೫೪-೧೨) ; ಟೀಕರು
ಆ ಕತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ನುಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಸ್ವಾತಿ. ೬೯).

[ನೂಂಕು + ಇಸು]

ನೂಂಕು, ನೂಕು, ನೂಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ದಬ್ಬು ; ತಳ್ಳು ;
ದೂಡು : "ನೂಂಕು — ಪ್ರೇರಣೆ" (ಶಮದಾ) ; ಚಾಡಾಕ್ಕನೆಂಬ
ಭಟ್ಟನಂ ನಂದಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನೂಂಕಿಯಟ್ಟ ಕಳೆಯಿಸಿದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ.
೩೫-೬) ; ದ್ವುಪದಂ . . . ನಿಂ ದ್ವೋಣನೆಂಬನೇಂ ಪಾರ್ವನೆ ಪೇಟಾಂ
ತೆನೆಗೆ ಕಳೆಯನೇ ನೂಂಕಂತಪ್ಪ ನನಜಾಯನೆಂದು ಸಭೆಯೊಳ್ ಸುಡಿದಂ
(ಪಂಪ. ೨-೪೬) ; ಜಡಿದು ಕರಿದಂ ಪೋಪೋ ಪೋಗೆಂದು ನೂಂಕುವ
ಬೇಡರಿಂ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೨೩೦) ; ಕಡೆಗಡೆ ನೂಂಕು ಬಿಡು ಲಟ್ಟಿ ಗೆಟ್ಟಿ
ಚೈಯಂ ಎನುತೆ ಸಖಿಯರು ನೆರೆದು ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳುಮನೊಡೆದು (ಸಂಪರ.
೧೫-೬೬) ; ಹರನ ಮುನ್ನಿನ ಪೂಜೆಯಂ ಬಲುಗೆರೆಹುಗಾಲಲಿ ನೂಂಕಿ
ವದನಾಂಬುರುಹದೊಳು ತುಂದಿದೊಡದದಿಂ ಮುಜ್ಜನಕ್ಕೊಡೆದು
(ಬಸವ. ೧೪-೩೨) ; ಕುತ್ತಡಸು ಬಯ್ಯ ಪೊಯ್ಯ ನೂಂಕುತೊಂಕು ಸೀಳ್
ತಡೆಯನುತೆ ಕಡಿದಾದಿದರ್ (ಚಟಪ್ಪ. ೨೪-೬). ೨. (ಸಮಯ
ವನ್ನು) ಕಳೆ ; ವ್ಯಯಿಸು : ಓಪದೆ ಪೊಡವಿಯೆಜೆಯನಣಗಿನ ಸುಳು
ಮಾರಂ ಸಡಗರದಿಂ ಸಲೆ ಸಂಪದದೊಳ್ ದಿನಮಂ ನೂಂಕುತ್ತಿಹನು
(ಜಯಕಾ. ೨-೬೬) ; ಬಂದಪ್ಪರಾಣ್ಯನಾದೇಶಮಂ ತಂದಪ್ಪರೆಂದು

ಪಗಲಿರುಳುಗಳನ್ನೆಲ್ಲರೊಳೆ ನೂಂಕುತಿರ್ಮಕ್ಕಂತೆ ಮೆಲ್ಲನೊಳೆಪೊಕ್ಕತಿ
 ಕಿರಣಪ್ರಭವದೊಳನಂ ಕಾಣುತ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೮೨೬-೪೬); ಅಳಲಿಂ
 ರಾತ್ರಿಯ ನೂಂಕುನಂ ಪೊರಳುತುಂ ಶಯ್ಯಾಂತದೊಳೆಚ್ಚರಂ . . .
 ನೃಪಂ (ಶಾಕುಂತ. ೮೧-೧೩೬). ೩. ನುಗ್ಗಿಸು; ರಭಸದಿಂದ
 ಮುಂದೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಟ್ಟಿದೊಳೆ ನೂಂಕಿದಾನೆಗಳ
 ಕೋಡುಗಳಂ ಬೆರಪೋಗೆ ಪೊಯ್ದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೧); ತಂತಮ್ಮೊಳೆ
 ದಾನೆಗಳಂ ನೂಂಕಿ ಚಕ್ರಾಚಕ್ರಿಯುಂ ಮಿಟ್ಟು ಮಿಟ್ಟಿಯುಮಾಗೆಯುಂ
 ಬೆಡೆದಿಟುವ ಪದದೊಳೆ (ಶಾಂತಿ. ೬-೮೨೨); ನಿಜರಥವ ಅ ಪರಬಲ
 ಕಾಗಿ ನೂಂಕಿ ನಂದನು ದಿವಿಜಾತಪಾರಶನದಿಂದ (ಅಂಜನ. ೬-೧೨೧).
 ೪. ಅಕ್ರಮಣ ಮಾಡು; ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ನುಗ್ಗು: 10
 ಒಡ್ಡು ಪುಣ್ಯದುವಿನಬಿಟ್ಟು ಸನ್ನು ಸವಕಟ್ಟಿಬಾಡ್ದಿಗೆ ನೂಂಕಿ
 ಬೀರಮಜ್ಜಬಾವಿನಮಾಡು ತಲ್ಲಿದಾದು ಗೆಲ್ಲವರಾತಿಯನ್ನೆತ್ತು
 ಪೊಟ್ಟು ಸುದಿನಬಾಗ್ಗರಂ ನಗುವುದೊಟ್ಟಿಲೆ ಮಾವನ ಗನ್ನ
 ಹಸ್ತಿಯಂ (ಎಕ. 11, ೧೩೪-೫೧; ಸು. 982); ಎಡೆವಿದೆದ ನೂಂಕಿ
 ಗಜಭಟೆ ನಡೆಯಲೋಲೆಸದುಪಾಂತ ಬೆಕ್ಕೊಡೆಗಳೆ (ಕಾದಂಪು. ೩೦೦);
 15 ನಿಲಲುಂ ನೂಂಕಲುಮರಿಯಂ ಗೆಲಲುಂ ಪೆಜರೊಳರೆ ಕರ್ಣಸ್ಥಳ ಕರ್ಣಂ
 ತಲೆನಾಯಕನಾರುಮವಂ ನಿಲೆ ನಿಲ್ಲುನೂಂಕೆ ನೂಂಕುನಗಿರೆ ಗೆಲ್ಲರ್
 (ಗದಾಯ. ೩-೬೪); ಕರ್ಮವೆಂಬ ಅಂಶದೊಡನೆ ತೊಡರಿದೆ ದಿನ್ನಪವನ
 ವಧಾರು ನಿಮ್ಮೊಳೆನ ಭಾಷೆಯ ಕಡೆಗಳಕ್ಕೆ ನೂಂಕುವೆ ಕಡಹುವೆನಂತವ
 (ಬಸವ. ೬೯೯); ಮಾಗಧಪ್ರಮುಖ ನಿಖಿಲ ನರಪಾಲಕರ್ ನೂಂಕೆ
 ಸಂಕರ್ಷಣಂಗೆ ಸಮರವತಿಥರವಾದುದಂ ಕಂಡು (ಜಗವಿ. ೭-೭೦೨).
 ೫. ತ್ಯಜಿಸು; ಕೊಡು: ಮಿದಿದನಿತು ಬೇಗದಿಂದಬಾವೊಡಲನದಂ
 ಪೋಗೆ ನೂಂಕಿ ಚೆಲ್ಲಪೊಡಲಂ ಪಡೆದಪೆಯಾಗಳೆ ಬಲ್ವಿದಿದಿದು ಶರ
 ಣುಗು ಜಿನೇಂದ್ರಪದಸರಿಸಿಜಮಂ (ಅವಿಶ. ೨-೫೪). ೬. ಗುಡಿಸು;
 ಉಡುಗು: ಹಂದಪ್ಪಂ ಬಂದಪಂ ವಾದಳಗೆನುತರುಣಂ ಪೋಮ
 25 ವಿಸ್ತೀರ್ಣರಂಗಾಂತರವೀಧೀಚ್ಚನ್ನ ತಾರಾಸ್ಥಿತಿಶಲಮಂ ನೂಂಕುತಂ
 ಚಾರುಚಾಮೀಕರಯಂತ್ರವ್ಯಾಪದಂ ಕುಂಕುಮಪುನರಸಮಂ ಸಿಂಹಸುತಿದ
 ನಂಬಂತಿರೆ (ಕಾದಂಪು. ೧೪೧). ೭. (ಶ್ರಮ, ಆಯಾಸ ಮುಂತಾದು
 ವನ್ನು) ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೀಗಿಕೊಳ್ಳು; ಶಮನಮಾಡಿ
 ಕೊಳ್ಳು: ಪಸಿವಂ ದಿಟ್ಟು ದರ್ಶಾಯಂ ತೊಟ್ಟಿದು ದೇಹಾಯಾಸಮಂ
 30 ನೂಂಕಿ ಬಲ್ವಿಸಿಲಂ ನೋಡದೆ ಪನ್ನದಂತಿಮಹಿಷವ್ಯಾಘ್ರಾದಿ ಸಾಸಾ
 ಮ್ಯಗಪ್ರಸರಕ್ಕಲ್ಲದೆ . . . ಎನೆಪನೇಶಂಗೋಹಿಲಂ (ಉದ್ವ. ೧೧-೯೨);
 ಗಗನೇಶರಯರ್ ಶ್ರಮಮಂ ಮಿಗೆ ನೂಂಕರ್ ನಿಲ್ಲುದರ್ಶವೆಮ್ಮ
 ಮ್ಮಯ ತಾವುಗಳೆಂದು ಕುಣುಪುಗೊಂಡು ಬಗೆಗಿಟ್ಟಂತೆನವುದಿಟ
 ಕೋಂಟಿಯ ತೆನೆಗಳೆ (ದಶಕು. ೧-೩೪). ೮. ಸರಿಸು; ಓರೆ
 ಮಾಡು; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು: ಪಜೆನೊಸರೊಳೆ ಕಣೆಯ ಪಾಂಗಿ
 35 ನಂದಲೆನ ಮುಂಗುರುಳಂ ನೂಂಕೊತ್ತು ಪೊಂದು ನೆವದಿಂ ತೋಳ ಮೊದಲಂ
 ತೋಪಾದಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೯-೧೨). ೯. ಅಂಗಸಾಧನೆಯ
 ಸಾಮ್ಯ, ದಂಡೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡು: ಬಾಲಾಭಾಸಿ
 ದಂಡೆಯ ನೂಂಕುವಂತಂಟಿಗಾಲಿಕ್ಕು ತೊಡಗಿದನೊಲಿದು (ಮೋಹತ.
 ೧೬-೬೧). ೧೦. ಮಿಡಿ; ಮಿಟು; ಬಾಜಿಸು: ತಾಂ ಮೆಲ್ಲನೆ
 ವಾಮದೋರ್ಲತೆಯನೆತ್ತಿ ಬೆರಲ್ಲಳನ್ನಿಟ್ಟು ತಂತಿಯಂ ನಿಲ್ಲದೆ ನೂಂಕು
 ತೊಂದಿಸು ಗೋಪನೊಣಂಗಿಸಿ ನೋಡುತೋಪನಂ ಪಲ್ಲಕಿಯೊಪ್ಪು ಮಿಂಚರ
 ಮನ್ನೆದ ನೆಗಬ್ಬುದಳೂವೊಲಿಯೆಯಂ (ಉದ್ವ. ೧೦-೪೬). ೧೧.
 (ಭಾವನೆಗಳನ್ನು) ಒತ್ತು; ಅಡುಮು; ನಿಗ್ರಹಿಸು: ಉದ್ವ ತಾ
 45 ನಂದಮಂ ನೂಂಕಿ ನೆನೆದುಬ್ಬುನಂ ಶಿವಪೂಜೆಯೊಳಗೆ (ಒಸರ. ೩-೧೫೦).

೧೨. ತಿವಿ; ಚುಚ್ಚು: ಮಡದಲಿ ನೂಂಕಿ ವಾಜಿ ಗರುಡಂಗಮದಿ
 ಮೌದಿ ವಾಯುವಿಂಗೆ ಮೂರ್ತಿಯೊಳೆಪೊಂದು ತನ್ನ ಜವದಿಂ ಪರಿ
 ಯಲ್ವೆ ಮುಹೂರ್ತಮಾತ್ರದೊಳೆಗಡೆ ಪದಿನ್ನೆದು ಯೋಜನಮನೋರ್ಪನೆ
 ಸಂಧಿಸಿ ಪೋದನಂದು (ಕಾದಂಪು. ೬೨೧೪); ಕರವಾಳ್ಳಳಂ ಜದಿದು
 ನೂಂಕುವರ್ ತಾಂಕುವರ್ (ಚಿಬಪ. ೫೦-೨೫). ೧೩. ಮುಂದುವರಿ;
 ಸಾಗು; ನಡೆ: ಗೋತ್ರನಾಮವ ಬೆಸಗೊಂಡರೆ ಮೂಳು ನೂಂಕಿಪಾಣಂ.
 ನೂಕದೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಿರದೇನುಯ್ಯ (ಬಸವ. ೬೪೪). ೧೪. [ಗಣಿತ]
 ಗುಣಿಸು; ಗುಣಾಕಾರ ಮಾಡು: ತಿವಿ, ಪೊಯ್, ಬೆರ್ಪಿಸು,
 ನೂಂಕು . . . ಬೆರೆಸೆಂದು ಇಂತಿಪುತಂ ಗುಣಿಸೋದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು
 (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧-೪). ನೂಂಕು: ೧. ಹಗದದಲ್ಲಿ ದಿದ್ದವರ ಮೇಲೆ
 ಒರಳ ನೂಕಿಪಾಣಂ. ನೂಂಕುವರೆ (ಬಸವ. ೩೧೬); ಲೋಕದ ಹಂಗನೆ
 ಹಜಾದು ಬೇಕು ಬೇಡೆಂಬುದನೆ ನೂಕಿ ತಾ ಸುವಿನೇಕೆಯಾದಲ್ಲದೆ
 ಜ್ಯೋತಿಯ ಬೆಳಗ ಕಾಣಬಾರದು (ದಶಸಂ. ೪೧೨-೭೭); ಮನದ ಕತ್ತಲೆ
 ಗುರುವರನ ವಾಕ್ಯನಲಿ ತೊಬಗುವಪೋಲು ತುಂಬಿಯ, ತನತನಗೆ
 ನೂಕಿದವು ವಿಳಸಿತ ಕೈರವಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೧೬-೧೬);
 ದಿದುಮರ್ಪದ ಹಸುಳೆ ವನವೆತ್ತ ತಪವೆತ್ತ ಬೈದು ಮಲತಾಯಿಯಡವಿಗೆ
 ನೂಕಲು (ಪರಂದ. ೨-೬೦-೧); ಮಿಟುಮಿಟುಗಳ ಕುಂತಳ ತಮವೆಂದು
 ನಿಡುಜಡೆವಿದಿದು ಶ್ರೀಕಾಂತ ನೀರೊಳಗೆ ನೂಕಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೪-೫೬);
 ಪಾತಕದ ನೂಕುವೆಡೆ ನೂಕಳ ಕಳೆಯುವಡೆ ಭೂತೇಶನೊಲುವು ಪಡೆಯು
 20 ವಡೆ ಹಸಿದರಿಗೆ ಕಾತರಿಸದಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೯). ೨. ಭಾಸುಮತಿ ಬರೆ
 ಮೂರಿದ ಮುಸುಕಿನ ಮೌನಿ ನೂಕಿದನುಳನ್ನದಯದನೂನಮಂಗಳ
 ಪಟದ ಶಂಖಧ್ವನಿಯ ಮಾಣಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೩); ತನುವ ತುಂಬಿತು
 ತಾಪ ತಾಪದ ಪುನತೆಯಲಿ ಗರುವಾಯಿಗೆಟ್ಟು ನು ನೆನೆದು ನಯನಜಲಂ
 25 ಗಲಿ ನೂಕಿದನು ಯಾಮಿನಿಯ (ತೊರಣ. ೨-೨-೪); ಅಕೆಯತ್ತಿಯ
 ಸಲಿಸಿ ಶಿವತೆಯ ನೂಕಿ ಸಿತಪಕ್ಷದೊಳು ಬೆಳೆನ ಸುಧಾಕರನವೊಲು ಕಳೆ
 ಗಳೊಡವೆಯೆಲು ಬೆಳೆನವಾತಾ (ಪಾಶ್ವಾ. ೪-೩). ೪. ಇತ್ತ ರತ್ನಗ್ರೀ
 ವಾದ್ಯ ವತಿಪ್ಪ, ಮಿಚರರೊಡನಣವನಿನದಿನಾರ್ಮ ನೆರೆದು ನೂಕಿದರಾಗಳೆ
 (ಶಾಂತಿ. ೪-೨೬); ಮನಸಿಜನ ದಳ ನೂಕಿಶೇಳೇಳನುತ ಚೆಲ್ಲು ಮುನಿ
 ನಿಳರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೫); ಅಗಣತದ ಪಟ್ಟಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳುಗಳ
 30 ಸಂದಣಿ ನೂಕಿದುದು (ತೊರಣ. ೧-೧೬-೧೦); ಎಲೆಲೆ ಕವಿಕವಿ
 ಯೆನುತವನ ಬಲಂ ಕಂಡು ಸಂಕಲೆಗಡಿದ ಮುಗಿಲಂತಿವನ ಮೇಲೆ ಕೈದು
 ಗಳ ಮಳೆಗಜೆಯುತಿಟ್ಟಿಡೆನಿ ನೂಕಲನುಸಾಲ್ವಂ ಕನಲ್ವು (ಚೈಮಿಭಾ.
 ೧೨-೪೦). ೫. ಎಲ್ಲಿ ನೂಕುವೆನೀ ತನುವ . . . ತಮಗಿಲ್ಲಿ ಕಡೆಯಾಯ್ದಡವಿ
 ಯೊಳಗೆಂದನುತ ಹಲುವಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೨೬-೩೫).
 ೧೬. ನೂಕಿತೊಂದೇ ವಾಘೆಯಲಿ ರಥ ನಾಕುಸಾವಿರ ಬಲುಗುದಾರೆ
 ಹದಿನಾಕುಸಾವಿರ ನೂಕುಕರಿಳುಟಿ ಲಕ್ಕ ಪಾಯಿದಳ ಜೋಳೆ ಜನಗೆಡೆ
 ಮುಜುವಡೆದು ಬಲದೊಳೆವಾಳರು ಸರಿಯ ನೋಲದ ನೂಕು
 ನೂಕಾಯಿತ್ತು ಕಾರನರಾಯನೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೯);
 ಸತ್ತಗುಂದಿದ ಸಮರ ನೂಕದು (ಕಾಂಠ. ೨೬-೪೨). ೧೭. ಮುಂದು
 35 ವರಿಸು; ನುಗ್ಗಿಸು; ಸಾಗಿಸು: ಕಿರಣ ತೋಮರ ದಕ್ಷಿಣೋರು
 ಸ್ಪುರಣ ತಿವಿರ ಮೃಗೀಕದಂಬಕ ತರಣ ನೂಕಿದನುಡಯತ್ಯಲಕೆ
 ರತುನಮಯರಥನ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೫); ಅಗ ಭೀಮನು ತನ್ನ
 ರಥವನ್ನು ನೂಕಿ ಕರ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬). ೧೮. ಲಭಿಸು;
 ಸಂಭವಿಸು; ಉಂಟಾಗು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು: ಚಾಪವೀತನ
 ಕೈಯಲಿರಲಿನ್ನಾ ವಿನಾಕಿಗೆ ಗೆಲುವು ನೂಕದು [ಪಾಣಂ. ಭಟಿಸದು]
 45 (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೬-೨೯); ನೂಕಲರಿಯದು ಜಯವು ಸಮಗೆ ಹಂ

ಶಂಖರವ ಲೋಕಪಾಲಕರೆದೆಯ ಸೀಳುವಿದೆ (ತುಂಗ. ೫೫-೨೪). ೧೭. ತುಂಬು ; ಆಗು : ಪರ್ಯಾಯವಂದಿನ ಅಕಾಲಕೊಡವಿದ ಮೂಜು ತಿಂಗಳ ಗರ್ಭ ನೂಕಿತ್ತು (ಭಾವಚಂ. ೮-೩೬). ೧೮. ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಸಮರ್ಥವಾಗು ; ಶಕ್ಯವಾಗು : ಸಾಕ್ಷಿಕೊಳ್ಳು ಕೃಷ್ಣ ನೋಡಲು ನೂಕದನ್ನೆವ ಸೀವುತವೆ ಕರುಣಾಕರನೆ ಕೈಗಾವುದೈ ಕೃಪಮಾಡಬೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಭ. ೩-೭೫) ; ಈ ಕುದುರೆಯನವನೇಜದಿದರ್ಭಡೆ ಮತ್ತೆ ನೂಕದ ವನ ಕೈಯೊಳಗೆ ಈ ಕದನವ ಜಯಿಸುವುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೮-೭೯) ; ಸಾಕಲೆ ಕಿರಾತ ನಿನ್ನಯ ಬಲೆಯೊಡನೆ ನೂಕುವದೆ (ಚಿಬ್ಬ. ೫೩-೪೧) ; ಆ ಕುದುರೆ . . . ಲೋಕಮಂ ದಳಸುತ್ಯೆತರಲಖಿಳ ದಸೆ ಯೊಳದನಾಕೆವಾರ್ತದೆಯ ದಿದಿವಬೇಕನಿಬರಿಂ ನೂಕದೊಡೆ ಕರ್ಕು ತಾನಾ ದೊಡಂ ಪೋಗಿ ನಡೆಸುವುದು ಬಳಿಕಾ ಹಯವನು (ಚ್ರಮಿಭಾ. ೨-೨೯). ೧೯. ಚಿಮ್ಮು ; ಹೊರಹೊಮ್ಮು ; ಹೊರಸೂಸು : ಹಜ್ಜಾದು ದಿಮ್ಮುಹೋಡು ನೆತ್ತರಿನೊಳಕೆ ನೂಕಿತು ಭದ್ರಪೀತದ ಹೊಜ್ಜು ನನೆ ದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೨೪-೬). ೨೦. ಕೆಡೆಹು ; ಬೀಳಿಸು : ನೂತನ ತಲೆಯನೆರಡಜರಿ ನೂಕಿ ಧನುವನು ಮೂಜು ಬಾಣದಲಾಗಿ ಮಿಂದಿಸಿ ಹೋಗು ಹೋಗಿನ್ನಾ ಕೆವಾರದನು ತಾ ಎನ್ನುತ್ತೆದಿದನು ದ್ವೀಪ (ಕುವ್ಯಾದ್ವೀ. ೨-೪೨). ೨೧. ನೆಗವು ; ಎತ್ತು : ಅನಿರಲು ಹೆಕ್ಕವನೇಕೆ ಹೋಹೋಯಿಸುತ ಹೊತ್ತನು ನೂಕಿ ಹೆಗಲೆರಡಜರಿ ಕುಂತಿಯ ಧರ್ಮನಂದನನ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩). ೨೨. ದೂರವಾಡು ; ಕಡೆ ಗಣಿಸು ; ಉವೇಕ್ಷೆವಾಡು ; ತಿರಸ್ಕರಿಸು : ಒಡಮ ಕಳೆ ಭವನ ಸದ್ಗುರುಚರಣ ಕೈಬಿಂಬದ ಏಕೆ ಮಜೆಮಾತುಗಳು ಸಾಕಿನ್ನು ಸದ್ಗುರುವೆ ನೂಕಬೇಡಿದ್ದೆನ್ನ ಸ್ವೀಕರಿಸು ಮದ್ದುರುವೆ (ದೀಕ್ಷಾ ಲೋ. ೧೮-೩೧೮) ; ಏಕೆ ದುರಾತ್ಮರ ಮಾತಂ ನೂಕುವೆ ನಾಂ ಕಂಡ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಕಾಣ್ಕೆಂ ನಿರ್ವಾಕುಲನಿಂದಿರುಳೆಂದಾ ಕಾಂತೆಯಮಾತ್ಮವಚನಮಂ ಮುನ್ನಿಸಿದರ್ (ದಶಕು. ೨-೩೫). **ನೂಗು : ೧. 'ನೂಗಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮುಂಜಾವ ತೊಟ್ಟು ಇರು ಹಂಗು ಬಿಟ್ಟು ಬರಿ ಹಾಂಗಳೂಗತದೋ ತಲಿಕಾವಿನೇಳಗೆ ಇವ್ಯಾವಿನೇಳಗೆ ದಿಸಿಗಾಲ ನೂಗತದೋ (ಗಂಗಾ. ೮೮-೧೪). ೪. ಉಧ್ವಗತಿಯಲೇ ಮನೋರಥವು ಸಹ ಅಪಾರ್ಥವೆ ನಿಸದೆ ನೂಗಲಿ (ಅರಳು. ೩೦೧-೧). ೨೩. ಸೆಹಿಸು ; ತಾಳು : ನೂಗು ತೊಂದೇ ದುಃಖ ತೂಗುತೊಂದೇ ಸುಖವೆ . . . ಸಾಗೋಣ ಕೂಡಿ ಕೂಡಿ (ಉದ್ಯಾ. ೩೮-೧೪). 'ನೂಗಿಸು' ಪರಾ.**
ನೂಕುನೂಕು, ನೂನೂಗು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಕುಣವ ತೊಂದಂನ ಪೆಂದೆಯದ ಡೊಂಕನೆಯ ಬಿರುದರ ನೂಕುನೂಕನೆಹಿಣಲ ಬಾವುಲಿಗಾಣರಾ ವೆಡೆ . . . ನೂಕುವದೆಂದು ಸಾರಿದರು (ಕುವ್ಯಾಭ. ೪-೩೯) ; ಜಡಜಡವನೇಳ ದಾದಿ ಮನಮನವ ತಾಗಿಸುತ ಕರ್ಮದೊಡ್ಡಿ ನೂಕಿಹವ ನೂನೂಗುತಿರುವ ಜೀಯ ನಿಮ್ಮ ಹಸಾದರೆಂಬರುರವಟೆಯೊಳಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೪೩-೨). **ನೂಕಲಾಟ=ನೂಕು ; ನುಗ್ಗಾಟ ; ನುಗ್ಗಲು :** ಭಾಸ್ಕರರಾಯ ಗಾದಿಯ ನೂಕಲಾಟದಲ್ಲಿಯೂ ನುಗ್ಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಾನವೊಂದನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡ (ಕಮನ. ೪೧). **ನೂಕುತಾಕು=ನೂಕಲಾಟ ; ನೂಕಾಟ :** ಆಕಾಶವ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ನೂಕುತಾಕೆ (ಎಲೆಕ್ಟ. ೪೦) ; ಈ ಕಥೆಗಾವುದು ಮೊದಲನೆ ತೆರೆಗಳ ನೂಕುತಾಕಿಂವ ರತ್ನಗಳ ಆಕರದಿಂದ ನಾನಾ ಜಲಚರಗಳಿಂದಾ ಕಡಲಿರದೊಪ್ಪು ತಿಹುದು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೧) ; ಲೋಕದ ಮುಂದಣ್ಣ ನೋಲುವೆಂದನು ನೂಕುತಾಕಾಯ್ತು ಚಕ್ರಕನ್ನಿಂದ (ಭವಚ. ೫೧-೧೪೪) ; ಮೆಯೊಳ್ಳುವಿರುಮಾಗಿ ಪೊಜಮಡುವವರಮೋ ರೋವರದಿರ್ಬಂದ ನೂಕುತಾಕಂ ನಿರವಿಸಿ ಕಿಜಾಮಂ ಪೊಟ್ಟು ನಿಂದು (ಚಕಂ. ೧೨೧-೨೧). **ನೂಕುತಾಕುಗೊಳು=ಗೊಂದಲಗೊಳ್ಳು ;**

ಗಡಿಬಿಡಿದೊಂದು : ಮೂತನ ಪಸರದ ವ್ಯವಹಾರದೊಳಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ನೂಕು ತಾಕುಗೊಳುತಿಪ್ಪವಂಗೆ ನೋಹದ ಮಾತೇಕೆ (ವಚನಂ. ೩೫-೯೮). **ನೂಕುನುಗ್ಗಲು = ೧. ನೂಕುತಾಕು :** ಆ ನೂಕುನುಗ್ಗಲರಿ ಹುಯಿಲಿನಲಿ ಮೊದಲಾರು ಸತ್ತನ್ ಅವನದೇ ಪುಣ್ಯಂ (ಪಾಶು. ೧೯-೪೩೭) ; **ನೂಕುನುಗ್ಗಲೇಕೆ ?** ನಿಧಾನವಾಗಿ ಒಬ್ಬರ ಹಿಂದೊ ಬ್ಬರು ಹತ್ತಿದರೆ ಅಗಡೆ ? (ಸಿರಿಲು. ೧೯). ೨. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : ನೂಕುನುಗ್ಗಲು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ನಿರಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಅಲಹ. ೧೪). **ನೂಕುನುಗ್ಗು=ನೂಕುನುಗ್ಗಲು ೧ : ನೂಕು ನುಗ್ಗಿ ನಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡಬಾರದು, ನಾಚಿಸುವವರ ಮನೇಬಾಗಲು ಕುಳಿಯ ಬಾರದು (ಗಾಡೆ).**

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೂಕ್ಕು, ನೂಕ್ಕಿ ; ತುಳು. ತೆಲು.

ನೂಕು ; ಕೊಡ. ಕೋಲಾ ನೂಕ, ನೂಕಿ]

ನೂಂಕು, ನೂಕು (ನಾ). ೧. ನೂಕುವಿಕೆ ; ತಳ್ಳುವಿಕೆ : 'ನೂಂಕು ದು' ಪರಾ. ೨. ಗೊಂದಲ ; ಗಜಬಿಜಿ. **ನೂಕು : ೧. ಗೆದ್ದಲು ತಿಂದ ಮರದೀಳುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ನೂಕನಂತೆ ಗಂಡನ ಸಾವು ಒದಗಿ ಅವರನ್ನೂ ಕೊಂಚಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿ ಸಿ ಕರೆದೊಯ್ಯು ತು (ಪಾಶು. ೧೯೧). ೩. ಮುಂಜಾಚಿದ ಕಟ್ಟಡದ ರಚನೆ ; ಚಿಜ್ಜು (?) :** ಆ ಭತ್ತವು ಹನ್ನೆರಡು ಕಂಭದ ತೊಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದಿತು, ಸಾಲು ಕಡೆಯೂ ನೂಕು (ಚಂಗಾಲ್. ೩೧೪).

ನೂಕುನೂಕಾಗು=ಗೊಂದಲವಾಗು : ನಾಕು ಕಡೆಯಲಿ ಕವಿದು ದಳವಿಗೆ ನೂಕುನೂಕಾಯಿತ್ತು ನರನವ್ಯಾಕುಳಿಯಲಿ ಸವಜತೊಡಗಿದನ ಹಿತಬಲವನವ (ಕುವ್ಯಾದ್ವೀ. ೧೦-೨). [**ನೂಂಕು,**]

ನೂಂಕುದಳಿ 'ನೂಂಕುದು' ನೋ.

ನೂಂಕುದಚ್ಚ, ನೂಂಕುದಳಿ (ನಾ). (ಕೋಟಿಕಾಳೆಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸು ತ್ತಿದ್ದ) ತಳ್ಳುವ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿ,--ತೋಲೆ : ಕಡಸಿರಗಿಯು ನೂಂಕು ದುಯಿಕ್ಕುವ ಬಲ್ಲಸಿ ಭೀತಿಯಂ ಮನಕ್ಕೊಡರಿಸಿ ಲಗ್ನೆಯೊಟ್ಟಿಳ ದೊಳೆಟ್ಟಿಳವಾದುದು ಕೋಟಿಕಾಳೆಗಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೧೦೫). **ನೂಂಕು ದಳಿ : ಕೋಟಿಯನ್ನೇರಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಶತ್ರುಸ್ಥಾನಿಕರನ್ನು ಈ 'ನೂಂಕು ದಳಿ' ಗಳಿಂದ ನೂಕುತ್ತಿದ್ದರು (ಕರ್ನಾಟ. ೫೮).**

[**ನೂಂಕು + ತು**]

ನೂಂಕುಹ (ನಾ). ನೂಕುವಿಕೆ ; ತಳ್ಳುವಿಕೆ : ವಿಸಂಕಂ . . . ನೂಂಕುಹಂ ಕೈಪೆಹೀನಂ ಅಧಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ನಾನಾರ. ೧೫೨).

[**ನೂಂಕು + ಹ್ಯು**]

ನೂಕಡ್ಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒತ್ತು ಸೇವಿಗೆ : "ಬಂವ ನಂಟಿಗೆ ನೂಕ ಡ್ಡೆಯೇ" ಎಂದಳು. ನೂಕಡ್ಡೆ ಎಂಬುದು ತುಳುವಿನಲ್ಲಿ ಸೇವಿಗೆಗೆ ಹೆಸರು (ಮುಗಿಯು. ೧೫೬). [**ನೂಂಕು,**]

ನೂಕರಿಗು (ಕ್ರಿ). ನೂಕು ; ತಳ್ಳು ; ದಬ್ಬು : ಕಾಬ್ಬಲಗಳಂ ನೂಕರಿನಿ ತುಳಿತುಳಿದು ಕೊಂಡುದೈ ಚತುರಂಗ ಬಲಗಳಂ ಸುಪ್ರತೀಕ (ತುಂಗ. ೪೯-೩೮). [**ನೂಂಕು + ಇಸು,**]

ನೂಕಾಟಿ (ನಾ). ನೂಕುನುಗ್ಗು : ಅವರ ನೂಕಾಟದಲ್ಲಿ ನೆನಗಿ ಉಸಿರು ಸಿಕ್ಕಿದಂತಾಯಿತು (ಅಲಹ. ೧೩). [**ನೂಕಾಡು**]

ನೂಕಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೂಕು ನುಗ್ಗಿನಲ್ಲಿ ತೊಳಲು. ೨. ನುಗ್ಗಾಡು : ಬೇಕಾದ ಬಗೆಯ ದಂಡು ನೂಕಾಡಿ ನುಗ್ಗಿಬಂದು ಬೇಕಾದುದಾದರೇನು ಸಾಕಾಗದಾಗ ತಾನು (ಗಂಗಾ. ೧೪-೬) ; ಇನ ತಂತಿಬಲೆಯ ಎರಡು ಕಡೆಯೂ ನೂಕಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪುನಂ. ೧೪೮). ೩. ತಳ್ಳಿ ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು.

ನೂಕುನೂಕಾಡು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ನೂಕುನೂಕಾಡುವ ವಿಪತ್ತಿನ
ವೈಕೃತಿಗೆ ನಾನೊಬ್ಬನೇ ದಿಟವಾಕವಾಳನೆ ಶಿವಶಿವಾಯಂದರಸ ಜಿಸು
ಸುಯ್ಯ (ಕುಸ್ಕು. ೨೨-೪೭). [ನೂಕು, (<ನೂಂಕು,)+ಅಡು.]
ನೂಕಿಸು 'ನೂಂಕಿಸು' ನೋ.
ನೂಕು, 'ನೂಂಕು,' ನೋ.
ನೂಕು, 'ನೂಂಕು,' ನೋ.
ನೂಕುತೆರೆ 'ನೂಕುದೆರೆ' ನೋ.
ನೂಕುದೆರೆ, ನೂಕುತೆರೆ (ನಾ). ದಬ್ಬಿಕೊಂಡು ಬರುವ ತೆರೆ ;
ತಳ್ಳುವ ಆಲೆ ; ವಿರಿಬರುವ ತರಂಗ : ಜೀವಿವರು ಬಿಜುಗಾಳಿಯಾಗಿ
ಮಹಾಸಮುದ್ರದ ನೂಕುದೆ[ಪಾಂ. ೩]ರೆಯಲಿ ಬೀಸಜುಸಿದರು ಹರಿದರ
ವನಿಯಲಗ್ನಿರೂಪಾಗಿ (ಕುಸ್ಕು. ೧೨-೪೯). ನೂಕುತೆರೆ : ಪ್ರಳಯ
ಜಲಧಿಯ ನೂಕುತೆರೆಗಳ ಲಹರಿಯೋ ಏಲುಪಾತನಾರಿದಳೆ (ಕುಸ್ಕು. ೧೦-೨). [ನೂಕು, (<ನೂಂಕು,)+ತೆರೆ.]
ನೂಕುಧಾರೆ (ನಾ). ನುಗ್ಗಿಬರುವ ಪ್ರವಾಹ ; ವಿರಿ ಬರುವ
ಪ್ರವಾಹ : ಗಾಳಿಯತ್ತಲು ಘಾಡಿಸುವ ಮೇಘಾಳಿಯತ್ತಲು ವೈರಿ
ಸೇನೆಯ ನಾಳೆಗಡಿತದ ನೊರೆಯ ರಕುತದ ನೂಕುಧಾರೆಗಳ ವಿಳಿಗೆಯಲಾ
ಭಕ್ತಜನುರೀಪಾಳ ನೆನೆದವು (ಕುಸ್ಕು. ೧೦-೨೩).
[ನೂಕು, (<ನೂಂಕು,)+ಧಾರೆ]
ನೂಕುಬಂಡಿ (ನಾ). ತಳ್ಳು ಗಾಡಿ ; ರಿಕ್ತಾಗಾಡಿ : ನೂಕುಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ
ಒಬ್ಬ ಅಂಗ್ಲರನು, ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕೆಲವು ಅಂಗ್ಲ ಪುರುಷರಾ,
ವಾಯುಸೇನನೆಂದು ಹೊರಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪ. ೧೯೭).
[ನೂಕು, (<ನೂಂಕು,)+ಬಂಡಿ.]
ನೂಗಿಸು 'ನೂಂಕಿಸು' ನೋ.
ನೂಗು 'ನೂಂಕು,' ನೋ.
ನೂಡನುಳೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನೂಡನುಳೂ
ರೋಳ್ ಕಾದಿದನ್ನು ಅಯ್ಯಾವ್ವರಿಗಾಗಿ ರಾಜಪೂರ್ವಣಮ್ ಕಾದಿ ಸತ್ತು
ಸಗದೋಳ್ ಇಬ್ಬಮ್ (ಮೈ. ೧೯೨೩, ೩೩-೩ ; ೧). [?+ಊರ್]
ನೂತ, 'ನೂಲ್,' ಪರಾ.
ನೂತ್, (ಗು). ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡ ; ಕೀರ್ತಿಸಿಕೊಂಡ ; ಸ್ತುತಿಸಿ
ಕೊಂಡ : ಅವನೇನೂತಯಕಂ ಯತೋಧನಳಿತಾಶಾಮಂಡಳಂ
ಮಂಡಳಾಗ್ರವಿಲಾಸಾರಿಬಲಂ . . . ಶ್ರೀಮಚ್ಚಮೂವಲ್ಲಭಂ (ಎಳ. VI,
ಚಿಕ್ಕ. ೧೬೧-೬೬ ; 1137) ; ತಾಳಸ್ಯೂಳಕರಂ . . . ದಾನಾದ್ರ್ಯ
ಗಂಡಸ್ಥಳಂ ಲೀಲಾಯಾನನುದಗ್ರ ಪಲ್ಲವನದೇಂ ತಾನಾಯ್ತ ನೂತಕ್ಷಮಾ
ಶೀಲಂ ಕೇಸರಿಗಂ ಧೀರಕ್ಷಣಸುಖ ಶ್ರೀಪಂಜರಂಕುಂಜರಂ (ಅರ್ಧನೇ.
೫-೯೦). 'ವಿನೂತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]
ನೂತನ (ಗು). ೧. ಹೊಸ ; ಅಭಿನವ ; ನವೀನ : ನೂತನಮಣ
ಭೂಷಣ ಬಾಲಾತಪಸಿತಮಣಿಮುರೇಚಿ ಚಂದ್ರಾತಪಸಿಷ್ಣಾತಕಪರಾಗಸಿಂಹರಿ
ತಾತಪಮಯಮಾದುದಾ ಧರಾಧಿಪಭವನಂ (ಅಮೃ. ೩-೧೧೫) ; ಬುಧ
ರಿದುರ್ ನೋಬ್ಬುದು ಪುರಾತನನೂತನ ಕಾವ್ಯರೇಖೆಯಂ (ಗದಾಯು.
೧-೪೬) ; ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಗೂ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರಲ್ಲಿ ನೂತನ ಉತ್ಪಾಹ, ಆಶಾ
ಭಾವನೆ ಬೆಳೆಯಲಾರಂಭಿತು (ಆತ್ಮ. ೧೪೩). ೨. ಎಳೆಯ.
೩. ತಾಜಾ. (ನಾ). ೪. ಹೊಸದು ; ನವೀನವಾದುದು : "ನವ್ಯಂ,
ನವಂ, ನವೀನಂ, ನೂತನಂ, ಅಭಿನವಂ, ನೂತ್ನಂ—ಈ ೬ ಪೊ(ಹೊ)
ಸತು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೮-೩೬) ; ನೂತನವಾದುದಕ್ಕೆ ನೋತವನು ನಾತದ
ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸೋತಾನೇ ? (ಗಾಡ). ೫. ಅಪೂರ್ವವಾದುದು ;
ಸುಂದರವಾದುದು : ಇದು ಪೊಸಂತಿ . . . ಲೇಸಿದು ರಸಸಿತಿ

ನೂತ್ನಮಿದಲ್ಲಿ ನೂತನಂ ಪದರಚನಾವಿಲಾಸಮಿದು ಕಟ್ಟಮಪೂರ್ವಮಿ
ದೆಂದು . . . ಕೀರ್ತಿಸೆ ಸಮಿರ್ತುಪೇನ ಸುಭಗಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಕುಕಂ.
೧-೨೬). ೬. ಈಚಿನವನು ; ನವೀನ : ನೂತನರುಂ ಪುರಾತನರು
ಮಪ್ಪ ಮಹಾಕವಿಗಳ್ಳವಿತ್ವ ವಿಖ್ಯಾತಿಗೆ . . . ಕೈ ಮಿಗೆ ಪೇಟ್ಟಪೇನ
ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೧-೫೧). ೭. ನೂತನ ಕಾಲದ ಶರಣ :
ವರ ಪುರಾತನ ಪುಣ್ಯಚರಿತೆಯಂ ನೆನೆದು ವಿಸ್ತರಿಸುವೆಂ. ಧರೆಯ ನೂತನರ
ಚಾರಿತ್ರಮಂ (ಲಕಿಚಂ. ೩೪ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]
ನೂತನಂಬಡೆ, ನೂತನವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಸತನವನ್ನು ಹೊಂದು ;
ನವೀನತೆಯನ್ನು ಪಡೆ. ೨. ಸೊಗಸಾಗು ; ಚೆಲುವಾಗು ; ಅಂದ
ವಾಗು : ಓಡಿದ ಲೀಲಾಬ್ಬಂ ನೂತನಂಬಡೆಯ (ಗಿಂ. ೨-೧೦೫ ವ).
ನೂತನವಡೆ : ೨. ಆನೆಯ ಶಾಲೆ ಹಯಾಸಳಗಳ ಲಾಯ ಜೀನಶಾಲೆ
ಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬನೆಂಬಿ ನೂತನವಡೆದಿಹುವುಜಿ ನೋವು ಮಾನಸರುಗಳ ಕಣ್ವನಕೆ
(ಕಂ. ೨-೬೮). [ನೂತನ+ಪಡೆ.]
ನೂತನಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಹೊಸ ರೀತಿ, —ದಾರಿ : ಈ ತೆಜದಿಂದರ್ಥ
ಲಂಕೃತಿಯೋತಾ ವಿಭೇದಮನಾದಮಲ್ಲಮಂ ನೂತನಮಾರ್ಗಮೆನೆಯೆ
ಪೇಟ್ಟಂ ಪ್ರಾತಯಕಂ ಕವಿತಾಗುಣೋದಯಂ (ಕಾಂ. ೩೭೮).
[ನೂತನ+ಮಾರ್ಗ]
ನೂತನವಡೆ 'ನೂತನಂಬಡೆ' ನೋ.
ನೂತನಶಕ್ತಿ (ನಾ). ನವೀನ ಶಕ್ತಿ, —ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಯಾವುದೋ
ಅಪೂರ್ವ ನೂತನಶಕ್ತಿಯೊಂದು ಅವನನ್ನು ಅವಳೆಗೆ ಸೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು
(ಪುನರು. ೧೯೫). [ನೂತನ+ಶಕ್ತಿ]
ನೂತನೆ (ನಾ). ಹರೆಯದವಳು ; ಯೌವನ ; ಜನ್ಮನೆ : ಎಸೆವುದಿಯ
ಪೊಸಚೆಲ್ಲಿಗೆ ನುಣ್ಣೊಡೆಯ ನೂತನಿಗೆ . . . ನೇವಳದ ನಾಯಕಿಗೆ
(ಗಿಂ. ೩-೯೧ ವ). [ಸಂ. ನೂತನಾ]
ನೂತಿ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಅಳತೆಯ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ : ಸಣ್ಣ ಸಿ
ನೂತು ಬಣ್ಣ ಸಿ ಹುಯ್ಯು ಒತ್ತೆಂದರುವೆಗೆ ಅಕ್ಕಿಗೆ ಹಚ್ಚು ಇಪ್ಪತ್ತು
ಮಳಕೆರದು ನೂತಿನೇ ನೂತು ಮಳಕೊಂದು ದುಡ್ಡು ಕಟ್ಟುಗಳನೇ
ಕರಿಸಿ ನಾಲಕು ಮಂದಿ ಜಾಡರನೇ ಕರಿಸಿ (ನಾಪದ. ೧೪೧).
[<ನೂಲ್.]
ನೂತಿ, 'ಲೂತಿ' ನೋ.
ನೂತಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ನೂತಿಹುಣ್ಣು ಇರುವ ಕಣ್ಣು : (೪).
'ಕಣ್ಣು ನೂತಿ' ಪರಾ.
[ನೂತಿ (<ಲೂತಿ) + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ್)]
ನೂತಿವ್ರಣ (ನಾ). ನೂತಿಯ ಹುಣ್ಣು : ಗೋರೋಜನವನ್ನು ಧರಿಸಿ
ದಲ್ಲಿ . . . ಕಿಂಚಿತ್ ಭೇದಿಕರವಾಗಿ ನೂತಿವ್ರಣ ಸಕಲವನ್ನೂ ಹೋಗ
ಲಾಡಿಸುವುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೪೨). [ನೂತಿ (<ಲೂತಿ)+ವ್ರಣ]
ನೂತಿಹುಣ್ಣು (ನಾ). = ನೂತಿವ್ರಣ : ನೂತಿಹುಣ್ಣಿಗೆ :—ಬಾಳೆ
ಹೂವು, ಹುರುಕಿ, ಗೇರಹರಳು ಇವೆಲ್ಲಟ್ಟು ಇಳುಹಿ, ಗೇರಹರಳು
ಮೆಲಲು ನೂತಿ ಮಾಣ್ಣುಂ (ವಿವಿ. ೩೬).
[ನೂತಿ (<ಲೂತಿ) + ಹುಣ್ಣು (<ಪುಣ್)]
ನೂತು 'ನೂಲ್,' ಪರಾ.
ನೂತೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಗಳಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರಳಾದವಳು ; ಸ್ತುತ್ಯ
ಳಾದವಳು. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಳಾದವಳು : ಆತನ ಪಥು ತಾಂ ಶ್ರೀಮತಿ
ನೂತೆ[ಪಾಂ. ೧. ನೂತ] ಯತೋನ್ವೇತಯಾಕೆಗಾ ದಿವಿಜತನೂದ್ವ್ಯತೆಯನಿ
ಸರ್ವಳೇ ಪಥು ಮಾತೇಂ ಮಾದೇವಿಯಾಗಿ ಪದ್ಮಾವತಿಯುಂ (ನೇಮಿಪು.
೧೪-೩೫). [ನೂತೆ + -ಎ.]

ನೂತ್ನ (ಗು). ಗಂ. = ನೂತನ ಗಿ: ನಿಯತಂ ಚತುರನುಯೋಗ ಪ್ರಯೋಗ
ಪೂರ್ವಾನುಯೋಗ ಸಾಗರವೀಚೀಚಯದಿಂ, ಪೂಜಪೂಜ್ಯದುದುತಯ
ಸುಕಥಾನೂತ್ನರತ್ನರತ್ನಕಳಾಪಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೩); ನೂತ್ನರತ್ನಾ
ಭರಣಂಗಳಂ ಶೃಂಗಾರಂಗೆಯ್ಯ ಪರವೇಷಿಸಿದ್ವಂಗನಾಜನಂಗಳಂ . . .
ನೆಗಬುತ್ತು ಮಿರೆಯಿರೆ (ಜಗಮ. ೨-೩೯೫); ನೂತ್ನ ಶತಿಕಾಂಶನಿರ್ಮಳರತ್ನ
ಚ್ಚ ವಿಸಹವನನಭೂಷಣಮಾಳಂ . . . ಮಹಿಮನೆನೆದನಂದಹಮಿಂದ್ರಂ
(ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ. ೧೨-೯೨); ನರನ ಪ್ರಾಕ್ತನಕ ನೂತನಸತ್ತ್ವ ಬೆರೆತು ಪರವುದೀ
ವಿಶ್ವಜೀವನಲಹಯನವರತ ಚರಪ್ರತ್ಯನೂತ್ನ ಜಗ (ಮಂಕುತ. ೧೨೯).
೨. ಸುಂದರವಾದ; ಸೊಗಸಾದ; ಚೆಲುವಾದ : ಅ
ರಮಣೀಯ ದೇವಾಯತನನೂತ್ನ ಸ್ತಂಭವಂ ನೆಮ್ಮಿ ನಿಂದಿರ್ಮ ತದಂಗನಾ
ಗೀತಾನಸಾನಸಮಯಮಂ ಪಾರುತ್ನ ಮಿರ್ಪುದುಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೪೬).
(ನಾ). ೩. ಹೊಸದು; ನೂತನವಾದುದು : "ನವ್ಯಂ, ನವಂ,
ನವೀನಂ, ನೂತನಂ, ಅಧಿನವಂ, ನೂತ್ನಂ—ಈ ೬ ಪೊ(ಬೊ)ಸಮ"
(ಹಲಾಯು. ೧೧೪-೨೬). ೪. ಸುಂದರವಾದ ವಸ್ತು; ಮನೋ
ಹರವಾದ ವಸ್ತು : ಶ್ರೀಜಾನಕೀಶ್ವರೋರತ್ನಮಂ ಸಂಪತ್ಯನೂಜಗಳ
ಕೈಗೈನ ಯತ್ನಮಂ ಶುಭನಿಭನರಾಣಿಗಳನೊಲಿದೀವ ನೂತ್ನಮಂ ತಂದಿತ್ತ
ಮಾರುತಿಯ ನೋಡಿ (ವಂಶಾರಾ. ೫-೧-೧). [ಸಂ.]

ನೂತ್ನಾಗಾರ (ನಾ). ಹೊಸ ಮನೆ : ಕಂಪಿನ ಪೂಜನೆಣ್ಣಿ ದಲೆ ನೂತ್ನಾ
ಗಾರಮಂ ದೈತ್ಯರಂ ಕನಸೊಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದೈ (ನೋಮೇಕ. ೭೦).
[ನೂತ್ನ + ಅಗಾರ]

ನೂನೆ, ನೂನು (ನಾ). ಗ. ಕೊರತೆ; ಅಭಾವ; ನ್ಯೂನತೆ :
ಪಟಿಯ ಸೀರೆಯಂತೆ ಗುಣಮೂಳ್ ನೂನಮಾಗದೆ ಕಾಗೆಯಂತೆ ಪೆಜಿಗ್
ಪೀಡೆಯಂ ಮಾಡದೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೫-೯೯); ಯತ್ನಲೋಪಕ್ಕೆ—
ಅಮಾವಾಸ್ಯಾ—ಅಮಾಸೆ, ಅವಸೆ . . . ನೂನ-ನೂನ (ಶಮದ. ೨೮೧
ಪ್ರಯೋ); ಅ ನದಿಗೆ ಬಲವಂದು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಮುನಿಕೋಟಿಗಳು ನಿತ್ಯ
ಸ್ನಾನ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನಾನುಷ್ಠಾನವಿಧಿಗಳನೂ ನೂನವಿಲ್ಲದೆ ರಚಿಸಿ . . .
ಜುಸುತಲೆಹರು (ಅಸಂರಾ. ೧-೩-೧೬). ೨. ತುಚ್ಛವಾದುದು ;
ಹೀನವಾದುದು : ಕಾಯವೆಂಬ ಕದಳಿಯನೆ ಹೊಕ್ಕು ನೂನ ಕದಳಿಯ
ದಾಂಟಿ ಜೀವ ಪರಮರ ನೆಲೆಯನಜಾದು ಜನನ ಮರಣನ ಗೆದ್ದು ಭವನ
ದಾಂಟಿಲ್ಲದೆ ಭವನ ಕಾಣಬಾರದೆಂದರು (ಲಿಂಗನ. ೬೨-೫೦). ೩.
ಭಂಗ ; ಭಗ್ನತೆ : 'ನೂನಿಸು' ಪರಾ. ನೂನು : ೪. ವಿಕಲತೆ;
ವಿಕಾರ : ಅವಯವಂಗಳು ನೂನು ಕೂನಿಲ್ಲದೆ ಬರೆಗಳ ಹಾಕದೆ ಇರು
ವಂತಹ ಗೋವ ತಂದು (ಜನ್ನವ. ೪. ೬೨-೧೬೩). [<ಸಂ. ನೂನ]

ನೂನೆ (ನಾ). ದಿಟ ; ಸತ್ಯ ; ನಿಜ : ನೂನವಿದು ಪ್ರಾಣಾದಿ ಪಂಚಕ
ಮಾನನಿಧಿ ಪನಮಾನತತ್ತ್ವದ ಸಾರದಿಂದಾಯ್ತು (ಅಮೃತ. ೪-೨೦);
ನಾನು ನಾನೇ ನಾನೆನುಕ್ಕೆ ಕಿಂಕೊಡದೆ ನೀರ್ ಗಾನಗೆಯ್ದುದು
ಹೆಮ್ಮೆಯಂ ಕಡಲ ಮರೆತು ನೂನದಿಂದಿಲ್ಲವೆನುವದಿ ಯೊಳಗದನಿರೆನೆ
ಮೌನವದು ಮುಕ್ಕರಗಿ (ಮಂಕುತ. ೯೦೧). [<ಸಂ. ನೂನೆ]

ನೂನಂ (ಅ). ಗ. ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ; ನಿಜವಾಗಿ ; ಖಂಡಿತವಾಗಿ :
ಅನುಂ ಪೂಜಮಡಲಾಪಿಂ ನೂನಂ ಮನಮಿಕ್ಕಿ ಪಸಿದು ಸಾಯದೆ
ನೀಮತ್ತಾನುಂ ಪಡೆವೊಡೆ . . . ಅಜಗಿ ತಿನ್ನಮೆನಗಂ ತನ್ನಂ (ಚಂಚತಂ.
೧೪೧-೯); ನೂನಂ ಹಸಿವು ನೀಗಿತೇನುಂಟು ಸಂದೇಹಮಾನಂದ
ಮಾಯ್ತೆಂದು ನಲಿದನಾ ಯತಿವರನುಂ(ದುರಪ. ೧೯-೧೫). ೨. ಬಹುಶಃ;
ಪ್ರಾಯಶಃ. [ಸಂ.]

ನೂನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುರಿ ; ಭಗ್ನವಾಗು : ಆ ಸರೇಂದ್ರಾಟೋಪವಾದಿ
ಹುಂಬನದಿ ಪಲ್ಲೂನಿಸಲ್ ಭೋಗವಾರಾತಾರು ಕೊಲುವರೆಂಬಾ ನುಡಿ

ಭಯಂಕರಕೆ ಬಿಡೆವುಯೆನುತೊತ್ತಿ ಬಹರಿಂಗಸ್ತು ಬಾನಿಸಿದರು (ಜನಮು.
೧೫-೨೧). [ನೂನೆ + ಇಸು]

ನೂನು 'ನೂನೆ' ನೋ.

ನೂಪುರ (ನಾ). ಗ. (ಗೆಣ್ಣಿಗಳುಳ್ಳ) ಕಾಲಿನ ಅಭರಣ ;
ಕಾಲ್ಗಡಗ ; ಕಾಲಂದುಗೆ : "ತುಲಾಕೋಟಿ, ನೂಪುರ—ಈ ೨
'ಗೆಣ್ಣಿ' (ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೬); ವರಹಂಸಕವಂಬಕಮದು ಶರದಂಬುದ
ಮಲ್ಲು ಮೂವರ ನೂಪುರಸಂವಾದಿರವಂ ನೆಗಬ್ಬಿಪ್ಪುದು (ಕವಿಾ.
೩-೧೦೬); ಸುರಾಸುರೇಂದ್ರವೃಂದವಂದಿತಪಾದಂಗೆ ಮೃದುಪದಂಗಳೊಳ್
ಕಲರವರಣಿತ ಮಣಿನೂಪುರಂಗಳಂ ತುಡಿಸಿ (ಆದಿಪು. ೬-೧೦೬೫); ಅನಲಂ
ರೂಪಿನ ಪಕ್ಷಪಾತದೊಳೆ ತಾನೇಬ್ಬಂದು ನೀರೇಜಗರ್ಭನ ಗೆಯ್ಯಂ ಗಡಮು
ಪ್ರಮಾಣಮೆನುತಂ ತಜ್ಞಾತಿ ಸಂಶೋಧನಕ್ಕನುರಾಗಂ ಬೆರಸಾದಮುಪ್ಪಿದನೊ
ಪೇಜೀಗಳೆಂತೆಂಬಂದದಿಂದನಸುಂ ನೂಪುರರತ್ನಕಾಂತಿ ತನುವಂ ಪರ್ವಿತ್ತು
ತನ್ನಂಗಿಯಾ (ಕಾದಂಪು. ೪೬); ಪುಷ್ಕರಿಣಿಯಿಂ ಸರೋವರದಿಂ ಕೌತುಕಮನ
ವರ್ತಂಡಕೌತುಕ ಮಂಗಳಪುರಮನುರೂಪಾನೂಪುರಮಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೩-೩೪); ಸೀತೆಯ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿತ್ತೊಂದು ಕಿಂಕಣ ಕನಕನೂಪುರದ !
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೩೫-೧೦೮). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಂಗಿ;
"ಕಾಲುಗಳನ್ನು ಸ್ವಸ್ತಿಕದಂತೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಪಾದಗಳನ್ನು ಮುಂಗಾಲು
ಮತ್ತು ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳಲ್ಲಿ ರೇಚಿತ ಮಾಡುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೩೨೧
ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಪದಮೊಂದಂ ಕುಂಚತಮಂ ಪುದಿದುಂ ಪಿತಣ್ಣಿ ನಿಮಿರ್ದು
ಹಿಮ್ಮಡದಿಂದಂ ಒದವಿ ತಾಗಲ್ಪೆ ಕ್ರಿಕಮುಮನದನಗ್ರದ ತಲದೆ ತಟ್ಟಿ
ನೂಪುರಮನಿಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೬-೪೬). [ಸಂ.]

ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ (ನಾ). ಕಾಲುಕಡಗದ ಶಬ್ದ ; ಅಂದುಗೆಯ
ನಾದ : ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲರ್ ನಿಜಚರಣಮಣಿನೂಪುರಕ್ಕಣಿತಮಂ ಪೆಣ್ಣಂಚೆ
ಯಾಂಚರಮೆ ಗೆತ್ತಳಸುನ ರಾಜಹಂಸನಂ ಕಂದು ಕನಲ್ಪು (ಮಲ್ಲಿಪು.
೩-೩೪). [ನೂಪುರ + ಕ್ಕಣಿತ]

ನೂಪುರರೋಂಕೈತ (ನಾ). = ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ : ನೂಪುರರೋಂಕೈತ
ಮೆಸೆಯಲ್ ಬಾಪಕರಲೋಚನಾಂಶು ನಿಮಿರುತ್ತಿರಲ್ (ಕ್ರಿಪವಿ.
೧೧-೧೯). [ನೂಪುರ + ರೋಂಕೈತ]

ನೂಪುರರಣಿತ (ನಾ). = ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ : ಪಳಂಜುವ ರತ್ನಮಾಲೆ
ಗಳೊಳಮದಿಯಿಡುವ ರಮಣಿಯರ ನೂಪುರರಣಿತಕ್ಕೈಳಿಸಿ ಬರ್ಪ ಅಂಜೆವಿಂ
ನಂಚರೋಳಮುಲ್ಲಿತಮಾದ ಕಾಂಚೀಕ್ರೀಂಕಾರಕ್ಕೈತ್ಯಂತೆಂಗಳಾದ
ಸಾರಸಂಗಳ ಕೂಜಿತಂಗಳೊಳಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೬).
[ನೂಪುರ + ರಣಿತ]

ನೂಪುರರವ (ನಾ). = ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ : ಸೀತಾರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ್
ವೃದ್ಧನಂ ಪರ್ಯಂಕಕ್ಕಿತ್ತಿ ಸಂತ್ಯಸುತೆರೆ, ವರ್ಧಿಸಿತೊ ನೂಪುರರವಂಜೆರೆಸಿ
ಸ್ತ್ರೀಜನಾಕ್ರಂದನಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯೧-೩೫೮).
[ನೂಪುರ + ರವ]

ನೂಪುರಾರವ (ನಾ). = ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ : ಅವತಂಸೋತ್ಪಲತಾಡನಂ
ಕನಕಕಾಂಚೀಬಂಧನಂ ನೂಪುರಾರವರೂಂಕಾರಿತ ಬಾರುವಾಮುಹರಣಾ
ಭಾತಂ . . . ಚಕ್ರಿಗಿತ್ತುವಲಂಪಂ ಪ್ರಣಯಪ್ರಕೋಪಸುರತಪ್ರಾರಂಭ
ದೊಳ್ ಕಾಂತೆಯಾ (ಆದಿಪು. ೧೨-೪೬). [ನೂಪುರ + ರವ]

ನೂಪುರೋಲ್ಲಪನ (ನಾ). = ನೂಪುರಕ್ಕಣಿತ : ನೃಪಲೀಲಾಪರಪನ್ನಿ
ಕೇತನಪುರೋಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಪಂದಳ್ . . . ನೂಪುರೋಲ್ಲಪನವ್ಯಾಜದಿ
ನಾಗಳೆಸುವೆವನಂ ಕಾಮಂಗೆ ಪೇಬ್ಬಂದಿದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೧೧೪).
[ಸಂ.]

ನೂರಡಿ (ನಾ). ಗ. ನೂರು ಅಡಿ. ೨. ಶತಪಥ.

ನೂರಡಿ ಮಾಡು = ಶತಪಥ ಹಾಕು : ವಸಮಾಲಿಯು ಬಹಳ ರಾತ್ರಿಯ ಪರಗೆ ಹೊರಬಂಕದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೋ ಬಾರಿ ನೂರಡಿ ಮಾಡಿನೂಡಿ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯ ಮನೆ ಹೊಕ್ಕನು (ಇಪ್ಪಳ. ೪೧೦).

[ನೂರು (<ನೂರು) + ಅಡಿ]

ನೂರು 'ನೂರು' ನೋ.

ನೂರುಕಾಲ 'ನೂರ್ಕಾಲ' ನೋ.

ನೂರುಮಡಿ 'ನೂರ್ಮಡಿ' ನೋ.

ನೂರ್ದೆ (ನಾ). ೧. ನೂರು ಎದೆ. ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿಶಯವಾದ ಧೈರ್ಯ, - ಕೆಚ್ಚು : ಅಂದಿನ ಆ ಸುಳ್ಳಾಯೋಲಿಗೆ ಮಹಾಸ್ಥಾನ ಧಾನದ ಶ್ರೀಹಸ್ತದ ಮುದ್ರೆಯನ್ನೇ ಕಯ್ಯರೆದಂಕಿಸುವಂತೆ ನಡೆಯಿಸಿದ ನೂರ್ದೆಯ ವಂಚನೆಯ ದೋಷದ ಸಿದ್ಧಿಯು (ಚಿಟ್ಟ. ೧೬೧-೧೬).

[ನೂರು (<ನೂರು) + ಎದೆ]

ನೂರಲೆ 'ನೂಲಿಲೆ' ನೋ.

ನೂರಲೆಗಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಣಸು : ಕೊನೆಗಣಸು, ಮುಂದಿಗಣಸು, ನೂರಲೆಗಣಸು, ತುಣಗಣಸು, ದಂಡಾಲು (ಮೈ. ೩೧-೩೨). [ನೂರು (<ನೂರು) + ಎಲೆ + ಗಣಸು (<ಗಿಣಸು)]

ನೂರ್ಕಡಿ (ನಾ). ನೂರು ತುಂಡು ; ನೂರು ಚೂರು ; ಅನೇಕಾ ನೇಕ ಚೂರು : ಚತೇಂದ್ರಿಯರ ಯದ್ವಿಗೆ ಲಗ್ನಿಯಂ ತಾಗಿ ನೂರ್ಕಡಿ ಗಳನ್ನೂ ಮಾಳ್ವಾ ದುರುಳ ಕಾಮನ ಕನಕ ಕಂಠಕಾಯಗಳಮಂ ನೆರೆ ಪೋಲ್ವು ನುಣ್ಣುಡಂ ವಪ್ಪುತಿರಲು (ಸಮೋ. ೨೩-೧೪).

[<ನೂರು + ಕಡಿ]

ನೂರ್ಕಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನೂರ್ಕಳ (ಚಾರ). - ಮಧ್ಯಮಅಕಾರದ ವೃಕ್ಷ. ಕಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗಿನ ಗಂಡು ಗಟ್ಟಿ ಇರುತ್ತದೆ . . . ಫಲವು ಕರೆ ಛಾಯೆಯ ಅಂಜೀರೇ ಬಣ್ಣದ್ದಾಗಿ ರುಚಿಯುಳ್ಳದ್ದಿ ರುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗ. ೪೨). [?]

ನೂರ್ಕಾಲ, ನೂರುಕಾಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಕಾಲ ; ಅನೇಕ ವರುಷ : ಹೊಸರತ್ತವರು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಘೋಷಿಸಿದರು - ಬಾಳು ಶಾಂತವು ನೂರ್ಕಾಲ ಉಫೇ ! ಉಫೇ ! (ಸಮ. ೫). ನೂರುಕಾಲ : ನೂರುಕಾಲ ಬಾಳು ಮಗು (ರೂ. ೨).

[<ನೂರು + ಕಾಲ]

ನೂರ್ಕಾಸಿರ 'ನೂರ್ಕಾಸಿರ' ನೋ.

ನೂರ್ಕಾಸಿರ, ನೂರ್ಕಾಸಿರ (ನಾ). ನೂರು ಸಾವಿರ ; ಒಂದು ಲಕ್ಷ : ನೂರು ನೂರ್ಕಾಸಿರಮಂ ವಿಗ್ರಹವಿ ಸಿವಾನಂದ ಯಾನದ ವಾದನಗಳಗ್ರೇಸರಸ್ವಿಮಾನಮುನುಚನೆಯೋಳ್ ದೊರೆತೊಂಡ ಚೆಲ್ಲುಮಂ ಅವಗಯಿಸಿ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೨) ; ಅಂತ್ಯಲೋಪಕ್ಕೆ - ನೂರ್ಮಡಿ, ನೂರ್ಮತು, ನೂರ್ಕಾಸಿರಂ, ಸಾಸಿರ್ಮಡಿ, ಸಾಸಿರ್ಮರ್ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). ನೂರ್ಕಾಸಿರ : ತನಗಡವಿಡದತಿಚಪಲಂ ಮನಮದುನೋಡೊಂದೆನೂರು ನೂರ್ಕಾಸಿರದಾಯ್ತೆನೆ ವಿಡದ ಪಿಡಿದು ನೃಪರಂ ಕನಲ್ವ ತನ್ನ ಚೈ ಗಿಯ್ಯವೊಂದಚ್ಚೆಯೇ (ಕಾದಂ. ೫೫೯) ; ಸಂಪಿಗೆ - ಇರ್ಕಾಸಿರಂ, ಎರ್ಕಾಸಿರಂ, ನೂರ್ಕಾಸಿರಂ, ಹದಿನೆರ್ಕಾಸಿರಂ (ಶಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ). [<ನೂರು + ಸಾಸಿರ]

ನೂರ್ಮಡಿ, ನೂರುಮಡಿ, ನೂರುಮಡಿ (ನಾ). ನೂರರಷ್ಟು ; ನೂರು ಪಟ್ಟು : ಗಂಡಗಾಡಿ ನೂರ್ಮಡಿ ಮಿಗಿಲಾದುದಾ ರಥಮನೇಣಿ ಲೊಡಂ ಪಡೆಮೆಟ್ಟಿ ಗಂಡನಾ (ಸಂಪಾ. ೪-೧೦೧) ; ಸಿರಿ ಪರಸ ಕಲ್ಪಿತರು ಸುರಧೇನುಗಳು ಬಂದ ಹರುಷದಿಂ ನೂರ್ಮಡಿಯೊಪ್ಪ ಸಂತಸದಿಂದ . . . ನಲಿದು ಬೆಸಸುವುದು (ತಿರು. ದೇ. ೧೧-೪) ; ಮದಗಣಗಮನೆ

ಯರಿದಿಯಿಟ್ಟು ನೂರ್ಮಡಿ ಮದನನ ನೋಡಿದರೊಡೆದು (ಭರಣ. ೨೧-೭೫) ; ನಿಡುತೋಳ ಬಲ ನೂರ್ಮಡಿಯಪ್ಪುದು ನುಡಿ ತಾಯಿ, ನಿನ್ನಯ ನುಡಿಬಲದಿ (ವಿಜೇ. ೫೧-೫). ನೂರುಮಡಿ : ಅವನಿಯೊಳು ದಶಕಂಠ ಮೊದಲಾದವರುಗಳ ವಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ನೂರುಮಡಿಯಹನು ಕೇಳಿ ಶುಂಭದಾನವನೆಂದನಾ ಮುನಿಪ (ದೀವೀ. ೫-೨೦) ; ಸಾಣಿ ಪೊಳ್ಳು ತೊರೆದ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನೂರುಮಡಿ ಶಾಸ್ತ್ರತದ ಸಿಯು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಹುದನಗೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೧-೯೫). ನೂರುಮಡಿ : ಸೀತೆಗೆ ಜಾಹ್ನವಿಗೆ ರವಿಸತಿಗೆ ನೂರುಮಡಿ . . . ಗಂಗಾಯಿ (ಬಸಪ. ೪-೩೦) ; ತೋಜಿದನು ತಾ ಬಳಸನಗೆ ಹದಿನಾಣು ಬಣ್ಣದ ಪುಟದ ಚನ್ನಕ್ಕೆ ನೂರುಮಡಿಯನೆ ಹೊಳೆ ಹೊಳೆದ ಹೊಮ್ಮುಟಾಯ ರೂಪಕವ (ತೊರ. ೩-೪-೧೪) ; ಮುಂದೊರ್ವ ವೀರಶೈವಾಚಾರ್ಯನೇ ಧರಗೆ ಬಂದಿದಕೆ ನೂರುಮಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳಗಂ, ತೋರ್ಪನೆಂದು ಸೂಚಿಸುವಂದದಿಂದಮುಖ್ಯಲಾಗ್ರದೋಳ್ ದಿನಪನುಡ ಯಿಸಿದನು (ಚಿಬಪ. ೪-೭).

ನೂರ್ಮಡಿ ಅಯ್ಯ ಹರಸಂ = ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಏನ್ನವುರಂ ಗಾಣಿಕೆಗಳಿಗ ಕುಳುವನೂರುಂ ಗಟ್ಟಾರಮೆಯಂತೆರಡೂವನೆ ಪಿಚಾ ಯಲೆ ಕುಡುವ ನೂರ್ಮಡಿ ಅಯ್ಯ ಹರಸಂ ಬಮ್ಮಿಟ್ಟಿಗೆಗೊಟ್ಟ ಶಾಸ ನದ ಪೊಲದ ಸೀಮೆ (ಎಳ. XI, ದಾಂಡ. ೧೯-೧೨ ; 1043). ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲ - ರನ್ನನ ಪೋಷಕನಾಗಿದ್ದ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯವಂಶದ ಸ್ಥಾಪಕನಾದ ತೈಲಪಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಒಂದು ಬಿರುದು ; ೧೨ ತೈಲಪನ ಪರಾಕ್ರಮದ ನೂರರಷ್ಟು ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು ಎಂಬರ್ಥದ ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ನೂರ್ಮಡಿ ತೈಲನ ಪಡೆವಳ ತೈಲಪನ ಜನನಿಗೆ ಪೊರೊಳರೇ (ಅಡಿ. ೧-೫೧) ; ಆ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯ ಕುಳಬೊಳಿಳಸುವಂತಿರಂ ಪ್ರತಾಪಿ ನೂರ್ಮಡಿತೈಲಂ ವಾಸದ ವಿಭವಂ . . . ಸಕಳಧಾತ್ರಿಯನಾಡ್ಲಂ (ಇಳ. V, ೧೫-೧೧ ; 1019).

[<ನೂರು + ಮಡಿ]

ನೂರ್ಮಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೂರು ಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗು : ರುಕ್ಕಿಣಿಗ ದೊರ್ವಳ್ ಕಟ್ಟಿದಳ್ ರತ್ನನೂರುರಮಂ ತತ್ವದಕಾಂತಿ ನೂರ್ಮಡಿಸುಂ ಮಂಜೀರಕಾಕಾಂತಿಯಂ (ಜಗದ. ೧೦-೧೧೦) ; ಪನ್ನೀರು . . . ದೀಪ ಳಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಸನ್ನಾಹದೊಳು ಸತಿಪುರುಷರದ್ದರು ಮೈಗೆ ಮುನ್ನಿನ ಕಾಂತಿ ನೂರ್ಮಡಿಸೆ (ಭರಣ. ೧೦-೧೩೨) ; ಸಸ್ಯ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಸಂತಸದಿ ಪರ್ಚಿದುವು ; ಇರ್ವೊಡಿಸಿ ಮೂರ್ಮಡಿಸಿ ನೂರ್ಮಡಿಸಿದುದು ಪೈರುಪಟ್ಟಿ (ಚಂದ್ರ. ೫-೨೩). ೨. ನೂರುಪಾಲು ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ನೂರರಷ್ಟು ಅಧಿಕಗೊಳಿಸು ; ನೂರುಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡು : ಆ ಭುವನ ನಾಥಿಯೊನಿಡ ನಾಥಿಮಹಿಭುಜಭುಜಾಂತರಾಳಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀವ್ಯಾಭಾಸಿ ಮತ್ತ ಮತಿಶಯತೋಭೆಯನಾ ಕಾಂತಿಯರವಿನೊಳ್ ನೂರ್ಮಡಿಸುಂ (ಅಡಿ. ೬-೪೭) ; ನೇತ್ರ ನೀರೋತ್ತಲದ ನೆಬಿಲ ಬಂಬುಳಿಂ ನೆಯ್ದುಲಂ ನೂರ್ಮಡಿಸುತ್ತಂ . . . ಪೊಕ್ಕುಬಣ್ಣ ಕರೆಮನೊಲಿವಿಂ ಕಾಂತ ಕಾಂತಾಕದಂಬಂ (ಲೀಲಾ. ೧೩-೧೧೬) ; ವೈಶ್ರವಣಂ ನಿರ್ಮಿಪ ರೈವೃಕ್ಷಿ ಯೊಳಾದ ಪರ್ಮೆಯಂ ನೂರ್ಮಡಿಸಂತಾ ವರ ದಿವಿಸ್ತೀರತಾ ವಳ ದಿನದಿಂದಮಿಲಾದುದಿಳೆಗೊಪ್ಪಲಿತಂ (ಪರ್ವ. ೧೩-೫೧).

[ನೂರ್ಮಡಿ + ಇಸು]

ನೂರ್ಮತು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚುಮಾತು ; ಬಹಳ ಮಾತು : ಅಂತ್ಯ ಲೋಪಕ್ಕೆ - ನೂರ್ಮಡಿ, ನೂರ್ಮತು, ನೂರ್ಕಾಸಿರಂ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ). [<ನೂರು + ಮಾತು]

ನೂರ್ಮೆ (ನಾ). ನೂರು ಸಲ ; ನೂರು ಬಾರಿ : "ನೂರ್ಮೆಯನಲ್ ಶತವಾರ ನಾಮದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೪೫) ; ಈ ಮುನಿಪುಂಗವರೊಂದು

ಮೂರ್ಗಮಂ ಕರಮತಿಭಕ್ತಿಯಂ ಉದಯುಂಜು ಪು ನೂರ್ಮಯುಮಂತೆ
ಸಾವೂಡಂ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪೆನೇಬ್ಬುವಳಿಬಲ್ಲದೆ ನೋಡೆ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುವಂ
(ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೪-೯೨); ನೂರ್ಮ ಪಶು ಕುಳಿವುದಂ ತಾನೂರ್ಮಯೆ
ಕುಳಿವೆರ್ಮಯಲ್ಲದಬಾಯೆರ್ಮಗಲೇಯೆರ್ಮಗಲೇಗಲಿಲ್ಲ ನಿರ್ದರ್ಮಯೆ
ಪಿಂಡುಗಳನೊಪ್ಪುಗುಂ ಕೆಲವೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾಮ್ಯವ. ೩೫೦); ನಿನ್ನ
ಹೆಸರಂ ಕೊಂಡು ನಿಂದೆನಿಡೊ ಸಿಡಿಗುಂಡು ನೂರ್ಮ ಮಾವೊರನೆ
ಕಾರ್ಮೊಳಗನುಮರೆಯೆಂ (ಗಿವಂ. ೭೦-೩). [\leq ನೂರು + -ಮ್]

ನೂಲ್, ನೂಲು, (ಕ್ರಿ). ನೂತ, (ಭೂತಕ್ರ); ನೂತು
(ಭೂತನ್ಯಾ); ಎಳೆತೆಗೆ; ದಾರತೆಗೆ: "ನೂಲ್-ತಂತುಕರಣೇ
(ನೂಲು) ತಂತುಮಾತ್ರೇ ಚ" (ತಮಧಾ); ನೂತ ನೂಲಿಬೆಯಲ್ಲಿ
ಉಚಯಂಗಳಲ್ಲಿ ತಂತುವದು (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೩೩). ನೂಲು,
ಎಣಿಕೊಂಡೇಳ್ಳಂಜಿಯ ನೂತರೆ ನುನೆಯದ ಸಾಲವು ತೀರೇತೇ (ಪುರಂದ.
೧-೧೫೩-೩); ನೂತಳದಾಪ ಸುಜಾಣೆಯೊಳ್ಳದೆ ಪುರಾತನದಾಪ ಕೋವಿ
ದನೊ ಶ್ವೇತವಸ್ತ್ರವ ತೊಳದಸಗನದಾರೊಂದು ಭೂತೇಶ ಬಲ್ಲ ನಾನಜಾಯೆ
(ನೋಪಕ. ೨೩-೩೦); ನೂತುದೆಲ್ಲಾ ಹಂಜಿಯಾಯ್ತೆ? ಅಳೆಬಾ ಕಂದ
ಸೋತೆ ನಿನ್ನಲಿ (ಜೆಪ್ಪಿರ. ೫-೩೯); ಅಜ್ಜಿ ನೂತದ್ದೆಲ್ಲಾ ಅಜ್ಜನ ಉಡಿ
ದಾರಕ್ಕೇ ಸರಿ (ಗಾದೆ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೂಲ್, ; ಮಲ. ನೂಲ್‌ಕ್ಕ;

ತುಳು. ನೂಪು, ಸುಪ್ಪು; ಕುಯಿ. ನೋಲ್ಪ]

ನೂಲ್, ನೂಲು, (ನಾ). ನಿ. ಎಳೆ; ಸೂತ್ರ; ತಂತು; ದಾರ :
"ನೂಲ್-ತಂತುಕರಣೇ (ನೂಲು) ತಂತುಮಾತ್ರೇ ಚ" (ತಮಧಾ);
ಬಿಳಿಯ ತಾನರೆಯೆಳಗಾವಿನನಿಯ ನೂಲೊಳ್ ಕೋಡ ತೋರನುಲ್ಲಿಗೆಯ
ಬಿರಮುಗುಳ ಸರಿಗೆಯುಮಂ ಕಪ್ಪು ರವಳುಕಿನ ಲಂಬಣಮುಮಂ ತೊಟ್ಟು
(ಪಂಪಧಾ. ೫-೩೫); ವಜ್ರಾಯುಧನ ದಿಕ್ಕರಿಕರಾಕಾರಬಾಹುಪರಿಭ
ಯುಗಳಮಂ ತಾನುರೆಯ ನೂಲೊಳಾನೆಗಟ್ಟುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿ (ಕಾಂಕಿಪ.
೮-೪೯೫); ಸಾಲ್ ಕೆಚ್ಚಲೊಳ್ ತಣಪು ಊಟದೊಳ್ ಸೀರೆ ನೂಲೊಳ್
. . . ಪುಟ್ಟುವಂತೆ . . . ಮಹಾವ್ರತಂಗಳುಂ ಜಿನಮತದೊಳ್ ಪುಟ್ಟು
ಗುಮಲ್ಲದೆ ಪೆಜವು ಕುಮತಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟುವು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೮-೮೩); ಆ
ಮನೆಯವರು ಪೂಗಟ್ಟುವಂದಮಂ ನೋಡಿ ತಾನುಮೊಂದು ನೂಲಂ
ಕೊಂಡು ನಾನಾವಿಧ ಚಿತ್ರಬಂಧದ ಮಾಲೆಯಂ ಸಮನ ಹಸ್ತ ಕೌಶಲ್ಯಮಂ
ಕಂಡು (ಜೀವನಂ. ೨೦೪-೪೩೫). ೨. ಒಡ್ಡಾಣ; ಡಾಬು; ಉಡೆ
ನೂಲು; ಕಟ್ಟಿಸೂತ್ರ; ಉಡೆ ಜೋಲಲ್ ನೂಲ್ ಸಡಿಲಲ್ ಮುಡಿ
ಪಜಿಯಲ್ ಹಾರಲತೆಯನಕ್ಕಾವಯಂ ಪಿಡಿನಂತೆ ಪಿಡಿದು ಪರಿಪದ
ನಡೆತಂದಳ್ ಕಾಮಯೋಗಿನಿಬಿಜ್ಜಮದಿಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೦); ಸ[ರಿ]ಗೆಗೆ
ಸೇತಮಾಲಿಗೆ ಬೆಡಂಗಿನ ಕನ್ನವುರಕ್ಕೆ ನೂಲಿ ನೂಪುರನಕರಕ್ಕೆ ತೋಲ್ಪ
ಲಿಗೆ ಮಲ್ಲಿಗಿಂತವು ತಕ್ಕವೆಂದು ಸೌಂದರ್ಯ[ರ] . . . ಆಯ್ದು
ಹಂಕುರ[ಕು]ಮುದಪ್ರಸೂನಫಲಪಲ್ಲವಸಂತಿಯಂ ವನಾಂತದೊಳ್
(ಪರ್ವದಾ. ೮-೩೯). ೩. ಬಡೆಗಿಗಳು ಮರವನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವಾಗ
ಬಣ್ಣ ಬಳಿದ ದಾರದಿಂದ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಗುರುತು; ಕರಗಿಸಿ
ರೊಂದು ಭಾಗಂಬರಂ ಸೀಟ್ಟು ನೂಲ ತಲೆಯೊಳ್ ಕೀಲಂ ಬಿಟ್ಟದ್
ಮರನಂ ಕಂಡವು ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು (ಪಂಪಕಂ. ೩೦-೫). ನೂಲು,
ನಿ. ತೆರನೆಯ ಹುಳು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ನೂಲು
ತನ್ನನೇ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಸಾವ ತೆಜನಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೫-೧೩);
ಪರಿದಿಗಳಿಂ ತನ್ನ ನೂಲಿಂ ತೆರೆಯವೊಲು ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನಂದದಿ ಪರವ್ವ ತೋ
ನ್ನತವ್ವಕ್ಷಗಲ್ಲುತಾತ್ಯಂಗಳಲಿ ಹುರಿಗೊಳಿಸಿ (ಬಸವ. ೧೮-೩೯);
ರಸರೂಪಂಧ . . . ನೂಲಿನೊಳು ಸಾಧುಜನದೊಳು ಸಲಿಲದೊಳಿಸೆವ

ಬಿಲ್ಲಿರುವಿನೊಳು-ಮುಖ್ಯದೊಳು ಶೌರ್ಯದೊಳು ಪರಮನೊಳು ಗುಣ
ಮುನಿಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೩೩); ಕೆಲಹವಿಲ್ಲದೆ ನೂಲಿನೆಯಲಿ ತಲೆ
ಯನರವ ವಿರೋಧಿರಾಯರನಳುಕಿಸುವ . . . ಮಂತ್ರಿಗಳು ಮುಜಿ
ದರು ಪಾಮುಭಾಗದಲಿ (ಕುನ್ಯಾಳ. ೮-೩೫); ಹಾಸಾದ ಮಿಂಚಿನಂದ
ಬೀಸಿದ್ದ ಸೆರೆಗಿನಿಂದ ಸೆಳೆದಂತೆ ಎರಡು ನೂಲು ಉಳಿದಾವ ಸಾಕು
ಸಾಲಂ (ಗಂಗಾತ. ೨೧-೩); ತಾಯಿಯಂತೆ ಮಗಳು, ನೂಲಿನಂತೆ ಸೀರೆ
(ಗಾದೆ). ೪. ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಪ್ರಮಾಣ; ಇದರ ಎತ್ತರವನ್ನು
ಒಂದು ನೂಲು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡು (ದೂತ). ೫. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ; ನಾಣ
ಮುಜಿಯ ನೂಲು ಸದಲಿ ನಾಣುವರು ನೋಡಾ ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣೆಂಬ ಜಾತಿ
(ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೪-೧೮೪); ನಾಣ ಮುಜಿಯ ನಾಣಿಕೆ ಒಂದು ನೂಲ
ಮುಜಿಯಲಡಗಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೩೪-೩೩೦). ೬. ನೂಲಿನ ಮೇಲೆ
ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಮಗ್ಗುತೆಜಿ ಹೊಗೆದಜಿ ಲವಣ
ಪಣ್ಣಾಕಾರುಕಳು ಕೈಬಣ್ಣ ನೂಲು ಕಬ್ಬುನ ದಳವಿಡಿ ಹೆನೆಯಕುಳ
ಮುಖ್ಯವಾದ ಸರ್ವ್ವ ಆಯವನೂ ಆ ಜೊಡನಾಥದೇವರಿಗೆ ಸರ್ವ್ವಮಾನ್ಯಂ
ಮಾಡಿ ದಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಧಾರೆಯನೊಡೆವು (ಎಳ. IX,
ಚನ್ನ. ೩೩-೧೪; 1288).

ನೂಲ ಕಂಕಣ-ನೂಲಿನ ಎಳೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಂಕಣ;
"ಕಂಕಣಂ, ಹಸ್ತಸೂತ್ರಂ, ಪ್ರತಿಸರಂ-ಈ ೩ ನೂಲ ಕಂಕಣಂ"
(ಹಲಾಯು. ೯೨-೪೦೪). ನೂಲ ಕುಕ್ಕಡಿ-ರಾಟೆಯಲ್ಲಿ ನೂತು ಕದಿರಿಗೆ
ಸುತ್ತಿದ ನೂಲಿನೆಳೆಯ ಉಂಡೆ: "ಕಂಡಿಕಾ-ನೂಲ ಕುಕ್ಕಡಿ"
(ಕಾಶ್ಯ. ೧೦೧). ನೂಲ ತೊಂಗಲ್-ಗಿಡ್ಡೆಗಳಳ್ಳ ನಡುಕಟ್ಟು;
ಕಟ್ಟಿಸೂತ್ರ: "ನೂಲ ತೊಂಗಲೆಂದು ಕಟ್ಟಿಸೂತ್ರಂ" (ಕಪಾ. ೨೦-೪೧೪);
ಒದವಿದ ನೂಲ ತೊಂಗಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪೀನ ನಿತಂಬಮಾರಮಿಲ್ಲದೆ ಕುಡ
ಮಂಡಳಂ ಪಲವುಮಂದದ ಜಂದದ ಬನ್ನ ಪೂಗಳಿಲ್ಲದೆ ಲುಳಿತಾಳಂ ಕ್ಷಣಿಕ
ನೂಪುರಮಿಲ್ಲದೆ ಪಾದಪದ್ಮವೊಪ್ಪಿದವುದು. ನೋಡ ರೂಪಿತು ಬೇಸ
ಜೊಳಂ ಸೊಗಯಿಪ್ಪುದೀಕೆಯಾ (ಅದಿಪ. ೩-೪೮). ನೂಲ ತೊಡವು=
ನೂಲಿನ ಅಭರಣ; ರತ್ನದ ತೊಡವಿನ ನೂಲ ತೊಡವಿನ ಸೊಡರಿನ
ಕಾಚ್ಚುಚ್ಚಿನ ರತ್ನಯಂತರದುಮೇಳಿದಮುಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ.
೧೧-೧೪೪). ನೂಲ ತೋಡಾಗು-ದಾರದೆಳೆಗಳು ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ
ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು; ಮುನ್ನ ನೂಲ ತೋಡಾಗದೆ
ಕಟ್ಟು ಪೂದವರನಿಂ ಮಗುಬ್ಬುಂ ನಿಜುಸಂತು ಬೆಳ್ಳನೇ (ಪಂಪಧಾ.
೯-೪೩); "ನೂಲ ತೋಡಾಗದೆ-ಹರಿದ ನೂಲಿನಂತೆ ತಿರುಗಿ ಸೇರದೆ"
(ಪಂಪದೇ. ೩೧೪). ನೂಲ ನೆಯ್-ನೂಲನ್ನು ನೇಯುವಿಕೆ;
ಊತ ಸ್ತೂತ ಇವು ನೂಲ ನೆಯ್ತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೊಲಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ
ವರ್ತುಗುಂ (ನಾಚರಾ. ೪); ಊಯಾ - ತಂತುಸಂತಾನೇ,
ನೂಲ ನೆಯ್ತೆಯೊಳ್" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೦೦). ನೂಲ ಪರ್ಬ, ನೂಲ
ಹಬ್ಬ - ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ;
೧೫"ಪುಟಗಾರರು ರೇಷ್ಮೆನೂಲಿನಲ್ಲಿ ಎಳು, ಒಂಬತ್ತರಂತೆ ಮೆಣಸಿನ
ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೋಮ ಹವನಾದಿಗಳ
ಬಳಿಕ ಅದನ್ನು ಜನಿವಾರದ ಹಾಗೆ ದೇವಿಗೆ ಎರಿಸಬೇಕು. ನೂಲ
ಹಬ್ಬವನ್ನು 'ಕಕ್ಕೆ ಹುಡ್ಡೆ ಮೆ' ಎಂದೂ ಕರೆಯುವುದುಂಟು"
(ಗ್ರಾಮ್ಯಪ್ರೀತಿ. ೧೫); ಆಯನ ಮಗಂ ರುದ್ರಿಮಯ್ಯಂ ದೇವರ
ನೂಲ ಪರ್ಬಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಗಡ್ಡಾಣ ನಿ (ಕಾ. II, ೯-೨೧; 1075);
ಅಪಾಧಮಾಸದ ನೂಲ, ಪರ್ಬದ ವುಪ್ಪಾರ ಗಡುಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣಗೂಡಿ
(ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೩; 1291); ಮೂಗುಳ ಭತ್ತ ನೂಲ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ
ಮನೆಯಲೊಂದು ಕಳೆದು (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೩೩-೪೩; ಸು. 1170 ?);

ಮಾಡಲಿ ಮಗಳು ಕರ್ತಾವತಂಸವನೊತ್ತೆ ಯಿಟ್ಟಾ ನೂಲ ಹಬ್ಬವನು (ಬಹು. ೪೨-೧೧). ನೂಲ ಪರ್ವ = ನೂಲ ಪರ್ವ : ಅಪಾರ ಕುದ್ಧ ವಿಕಾಂತ ಬುಧವಾರದ ನೂಲ ಪರ್ವದಲು (ಮೃ. ೧೯೩೪, ೧-೪೪; 1174). ನೂಲ ರಕ್ತವಣಿ = ನೂಲಿನ ರಕ್ತವಣಿ : ರೋಚನದಿಂದ ರಂಜಿತ ನೂಲ ರಕ್ತವಣಿಗಳ ಚೆಲ್ವಾಗೆ . . . ಮಹಿಲೆ ಸೆವ ತೂಗುಂದೊಟ್ಟಿಲೊಳ್ ಪಟ್ಟ ಪುತ್ತನ ವಕ್ರೀಂದುವನಂಜನಾಂಕಿತಮನಾ ನಿನ್ನೆಂದು ಪೇಜ್ ಕಾಣ್ತನೋ (ಕಾದಂಬ. ೩೫೫). ನೂಲ ವರ್ತಿ = ಅರಳೆಯ ನೂಲನ್ನು ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಬತ್ತಿ; ದಾರದ ಬತ್ತಿ : ಬಳ್ಳಿಯ ಮಾಟವುಳ್ಳ ಸಮರಾಕಾಂಶ ಪರ್ವಲನುಪ್ಪಯೋಗ್ಯ ವುಳ್ಳ ವದಾವು ದಂತದೊಂದುಂಟಲಾ ಸಾತ್ವದವಲ್ಲಿಯಕ್ಕಂತವನೆ ನೂಲ ವರ್ತಿಯೊಳು ಸಾಗಿಸಿ ಪಟ್ಟಿದೊಡು ಪರಿಯದಾಗಿ (ವೀಶ್ಯ. ೫-೨೦-೨೬). ನೂಲ ಸೀರೆ = ನೂಲಿನ ಸೀರೆ; ಹತ್ತಿ ಸೀರೆ : "ಕಾರ್ಪಾಸ, ಬಾದರಂ-೪.೨ ನೂಲ ಸೀರೆ" (ನಾಚರ. ೧೨೩). ನೂಲ ಸುತ್ತು = ನೂಲನ್ನು ವರ್ತಲಾ ಕಾರವಾಗಿ ಸೀರಿಸು : ರಕ್ತಗೆ ಪಂಚವರ್ಣದ ನೂಲ ಸುತ್ತು ವ ಮಂತ್ರಮಂ . . . ಬೇಜೆಬೇಜೆ ವಿವರಿಸಿ ದೇವೇಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರರು ಪೇಲ್ವ ಪರು (ಬಾಲಕ. ೧೨೪-೧೦). ನೂಲ ಸೆಜ್ಜೆ = ಹತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಾಸಿಗೆ : ಎಡೆಗೊಟ್ಟು ದೇವಸಮಿತಿಗೆ ಬಿಡದನು ತ್ರಿಪ್ರಯತ್ನಿಯಿಂದ ತ್ರಿಜಗಂ ಕಡೆದೊಳಿರ್ದ ಗಗನದ ನಡುವಿರ್ವುಡು ನೂಲ ಸೆಜ್ಜೆಯಂ ನೇಪಾಧವೋಲ್ (ಸಾತ್ವ. ೧-೪೪). ನೂಲ ಹದಿಕೆ = ನೂಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ವಣಪಾಣನು ನೂಲ ಹದಿಕೆ ಅಡಕೆಯ ಸುಂಕ (ಎ. VI, ಕೇ. ೨೦-೨೪; 1185). ನೂಲ ಹರಿಗೆ = ಹುರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗುರಾಣಿ : ನೂಲ ಹರಿಗೆಯ ಹೆಗಲ ಬಾರಿಯ ತೋಳ ತೋರಿಯ ಲೋದಿಗಳ . . . ಭಲದಂಕರಾವುತರೊತ್ತಿ ನೂಲಿದರು (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೪-೫೬); ಭರದಿನಾಲಗಳ ತಿಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂದು ಬದ್ದರದ ಮಹಾಯೋಳುಲ ಹರಿಗೆಯಂ ಹಿಡಿದು (ಸಮೃ. ೪-೩೧); ಪೇಡೆಯ ನೂಲ ಹರಿಗೆ ತರಕಸ ಸಿಂಗಾಡಿಗಳನು ಹಾಯ್ದು ಬೇಗ ಪಾಡೊದಿಯ ದಿದ್ದರು ಕಾಲವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯-೨೫). ನೂಲ ಹುಣ್ಣುಮೆ = ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹುಣ್ಣೆ ಮೆಯ ಹಬ್ಬ; ನೂಲ ಹಬ್ಬ : ನಿನಗೆ ಇನ್ನು ನಾಳಿನ ನೂಲ ಹುಣ್ಣೆ ಮಿಗೆ ೧೩ ತುಂಬುವೆ (ಸಂಪಿ. ೧೪). [<ನೂಲ್, / ತಮಿ. ಮಲ. ಕೋತ. ಕೋಲಾ. ಗೊಂಡಿ. ಪರ್ಜಿ. ನೂಲ್; ತುಳು. ತೆಲು. ನೂಲು; ಕುಳಿ. ನೂಡು; ಕುದಿ. ಲೂಲೂ, ಲೋಲು]

ನೂಲಿಗೆ (ನಾ). ೧. ವಿಷವಿಲ್ಲದ, ನೂಲಿನಂತಿರುವ ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಹಾವು; "ಹಸರುಹಾವು" (ಜಾಸಕೋ. ೧೨). 'ಹಸರು ನೂಲಿಗೆ' ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷಸಸ್ಯ : (೪).

[<ನೂಲ್_೨]

ನೂಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೂಲುವಂತೆ ಮಾಡು : ಸತಿಯ ಕೈಯಿಂದ ನೂಲಿಸಿ ನೂತ ನೂಲಂ ಮಾಡು ಸತಿ ಬೀಯನುಂ ತರಲು ಪೋತು ಲಿಂಗಾರ್ಪಣವ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಿಲು (ಗುರುಜಾ. ೧೪-೨). [ನೂಲ್_೧ + -ಇಸು]

ನೂಲು, 'ನೂಲ್' ನೋ.

ನೂಲು, 'ನೂಲ್' ನೋ.

ನೂಲುಂಡೆ (ನಾ). ದಾರದ ಉಂಡೆ; ನೂಲಿನ ಉಂಡೆ : ತಲೆಯ ನಮಿ[ವಿ]ರುಚ್ಚು ತಿರ ಮೇಣ್ಣಲಿ ನೂಲುಂಡೆಯನೆ ಸುತ್ತುವಂತಿ ಕೈಗಳ್ ಕೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಪೊದವಡುತಿರೆ (ಕಲ್ಯಾ. ೨-೧); ಕಿಟುನಾಯ್ಕಳ ಬಾಯ್ನು ಣದೆ ನೂಲುಂಡೆಯನಿಟ್ಟ ಪೋಲ್ ಮಿಡುಕುತುಂ ಪರಿವಾದಿದುದೊಂದು ಪೆರ್ನೊಲಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೧); ಬೆಣ್ಣೆಯ ಬೆರೆಸಿದ ಹಿಟ್ಟು ಮಂ

ತೊಡೆದು ನೂಲುಂಡೆಯಂದದಿ ಸುತ್ತಿ ಸೆಟ್ಟಿಯೊಳಗೊತ್ತಿ ಪೇಣೆಯ ಮಾಡಿ (ಸೂಪರ್. ೧-೫೦). [ನೂಲ್_೨ + ಉಂಡೆ]

ನೂಲುಕಂಡಿಕೆ (ನಾ). ಲಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ದಾರದ ಉಂಡೆ : ವೇನಾ, ವಾಯದಂಡೆ - ೨ ನೂಲುಕಂಡಿಕೆಯನಿರಿಸಿ ನೇಯುವ ಕೊಳ ವಿಯ ಪೆಸರು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೪).

[ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಕಂಡಿಕೆ_೧]

ನೂಲುಗಟ್ಟು 'ನೂಲ್ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ನೂಲುಗುಂಡು (ನಾ). ದಾರದ ತುದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ತೂಗುಬಿಟ್ಟ ಕಲ್ಲು, -ಗುಂಡು; ನೂಲುಮಟ್ಟು : ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನೂಲುಗುಂಡು (Plumblin) ಎಂಬೊಂದು ಸಾಧನವಿದೆ (ಬಾಲಕ. III, ೧೩೬೪).

[ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಗುಂಡು]

ನೂಲುಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೂಲಿನಲ್ಲಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ : ಹತ್ತಿಬಟ್ಟೆ : "ಫಾಲಂ, ಕಾರ್ಪಾಸಂ, ಬಾದರಂ - ೩ ನೂಲು ಬಟ್ಟೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೦೨). [ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಬಟ್ಟೆ_೧]

ನೂಲುಮಟ್ಟು (ನಾ). = ನೂಲುಗುಂಡು : ನನ್ನ ಆಕೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು . . . ಮೋಕಾಲೂರಿ ನಾನು ಕೂತೆ. ನನ್ನ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ವರೆಗೆ ಎಣೆಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಆ ಎಣೆಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಹತ್ತಿದ. ನನ್ನ ಕೊಡಳಿನಿಂದ ನೂಲುಮಟ್ಟು ವನ್ನು ಇಳಿದಿಟ್ಟು ಗುಂಡು ನೆಲ ತಾಕುವವರೆಗೆ. ಆ ನೂಲಿನ ಉದ್ದ ಸರಿಯಾಗಿ ನನ್ನ ಅಂಗಿಯ ಉದ್ದ (ಗಲಿಪ್ಪ. ೩೫).

[ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಮಟ್ಟು_೧]

ನೂಲುಮದುವೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಮುಂಜಿ; ಉಪನಯನ : ಮಂಗಳರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ ನೂಲುಮದುವೆಗೆ ಸಮಾಪಿಸಿದೆ (ಕಂನಾಸಾ. ೧). [ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಮದುವೆ]

ನೂಲಾಯಂತ್ರ (ನಾ). ದಾರ ನೂಲುವ ಒಂದು ಉಪಕರಣ : "ದಾರ ಮಾಡುವ ಅಥವಾ ದಾರ ನೂಲುವ ಯಂತ್ರ : ನೂಲಾಯಂತ್ರ" (Filatory. ಇಂಕನ). [ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ಯಂತ್ರ]

ನೂಲುವಸ್ತು (ನಾ). ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆ; ನೂಲಿನ ಬಟ್ಟೆ : "ಕಾರ್ಪಾಸ ಮೆನಲು ನೂಲುವಸ್ತು" (ಮಂಕರಾ. ೧೦೧-೩೨).

[ನೂಲು_೨ (<ನೂಲ್_೨) + ವಸ್ತು]

ನೂಲುವಾಲೆ, ನೂಲುವಾಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : "ಶೃಂಗೀರಿ - ನೂಲುವಾಲೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೦). ನೂಲುವಾಲೆ : "ಮಧುಕರಾ - ನೂಲುವಾಲೆ, ತುಂದಿ, ಮಾವು, ಕರ್ಪೂರಬೆಂ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೦). [ನೂಲು_೨ + ವಾಲೆ_೧]

ನೂಲುವೋಯ್ 'ನೂಲ್ವೋಯ್' ನೋ.

ನೂಲೆಗೆಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೆಣಸು; ಕಾಡು ಗೆಣಸು (?) : ಭೂಮಿ ಹುಣ್ಣೆ ಮೆ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ನೂಲೆಗೆಣಸು, ಉಗನಿ ಕಾಯಿ, ಬೆರಕೆಸೊಪ್ಪು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವಾಗಲೋ ಬಗನಿ ಕಟ್ಟಲು ಸರಿಯಾದ ಮರಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೋ . . . ಗುತ್ತಿಗೆ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯ ಆ ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ ಸುಪರಿಚಿತವಾದದ್ದೆ ಆಗಿತ್ತು (ಮಲಮ. ೫೬೬). [ನೂಲ್_೧ + ಗೆಣಸು (<ಗೆಲಸು)]

ನೂಲೆಗೆ 'ನೂಲೆಗೆ' ನೋ.

ನೂಲೆಗೆಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು : ಕೋಗಿಲೆ ಜಾತಿಗೆ ಪೋದಗೆ ಮೂಗಿಲೆ ಕಾಂಗಂಜಿ ಕೊಂಜಿ ನೂಲೆಗೆಗೆ [ಪಾಂ. ನೂಲೆ ಕಗ, ಮೂಲೆಗೆಗೆ] ಹಂಗಾಗೆ ಪೋದರ್ವಕ್ಕೆ ಹಿಂಗುರಿ ಗೂಗಿ. ಮುಕುಂದ ಬಳಾಹಳ ಲಾವುಗೆ ಜೇನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೪೪); (ಕಾವ್ಯ. ೧೦೪೪ ಕೂಪ್ರ ನೋ). [?]

ನೂಲೆಬಿ, ನೂಲೆಕೆ (ನಾ). ೧. ದಾರದ ಎಳೆ ; ನೂಲಿನ ತಂತು :
 "ಎಬಿ = ನೂಲೆಬಿ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧) ; "ನೂತ ನೂಲೆಬಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜಯಂ
 ಗಳಲ್ಲಿ ತಂತುವದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೪-೬೬). ನೂಲೆಕೆ : ೨.
 ವ್ರತದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರ : ಸಾಸಿರ ನೋಂಪಿಯ ನೋಂಪು
 ನೂಲೆಕೆಯ ಹಜಾದಂತಾಯಿತ್ತು ಭಾನದಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿಕೆ ಇಲ್ಲ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ
 ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲ (ನೋಂಪ. ೫೫-೨೨೯). [ನೂಲ್_೨ + ಎಕೆ_೨ (< ಎಬಿ_೨)]
 ನೂಲೇಣಿ (ನಾ). ನೂಲಿನ ಎಣಿ ; ಹಗ್ಗದಿಂದ ಹೆಣೆದ ನಿಚ್ಚಣಿಕೆ :
 ಬೇಟೆಗನುಕೂಲನಾದ . . . ನೆಲಗೂಡು ಮದ್ದುಗುಂಡು ನೂಲೇಣಿ
 ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳ (ಸಾಗಂಧ. ೫೦-೧೪) ; ಉಗ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ
 ನೂಲೇಣಿ . . . ಬಾಣ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳ ಎಲ್ಲ ವಿವರವನ್ನು ದಿದಿದಿಯಾಗಿ
 ನೋಡುವನು (ಸಮ. ೪೪) ; ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯಿಂದ ನೂಲೇಣಿಯ
 ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿಕೊಟ್ಟರು (ಭಾರವಿ. ೩೫).

[ನೂಲ್_೨ + ಎಣಿ]

ನೂಲ್ಗಟ್ಟು, ನೂಲುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೂಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟು ;
 ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬಿಗಿ : ನೂಲ್ಗಟ್ಟು ಪೊಯ್ದು ಪೊಸಗುಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನೆನಪು ಗಟ
 ಗಳಿಸಿದದೋಳ್ಳಾ ಕಾಲ್ಗಟ್ಟು ಮೇವೆ ಕಟ್ಟಿಯ ಸಾಲ್ಗಲರಲ್ಲಿಡೆನೆ
 ದುಡು ಕೊಲ್ಲುಬಿಜನರಾ (ಉದ್ಬ. ೫-೧೦೧). ನೂಲುಗಟ್ಟು : ೨.
 (ಅಲಂ) ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಸನ್ನ ಅ ಮಾತು ಒಬ್ಬನ ಕಿವಿಗೆ
 ಬಿತ್ತು. ಕಿವಿಯಿಂದ ಕಿವಿಗದು ನೂಲುಗಟ್ಟು (ಸಮದ. ೩, ೪೪೦).

[ನೂಲ್_೨ + ಕಟ್ಟು]

ನೂಲ್ಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು ; ನೆಯ್ದು
 ಕೊಳ್ಳು : ಉಪರನು 'ತೊಟ್ಟಲಿಗ'ನಾಗಿ 'ಇಂದ್ರೇಂದ್ರನ ತೋಳಿ
 ತೊಟ್ಟಲಾಗಿರೆ ಬಳಿದು'ದು ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಗಳಿಲ್ಲವೂ ನೂಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ
 (ನಾಡೋಜ. ೪೮). [ನೂಲ್_೨ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳಾ_೧)]

ನೂಲ್ಗೊಂಗಲ್ (ನಾ). (ಗಿಜ್ಜೆ ಗಳುಳ್ಳ) ನಡುಕಟ್ಟು ; ಕಟಿ
 ಸೂತ್ರ : "ನೂಲ್ಗೊಂಗಲ್ ಕಟಿಸೂತ್ರ" (ಕವಿಕಂ. ೧೬೯).

[ನೂಲ್_೨ + ತೊಂಗಲ್]

ನೂಲ್ಗಿಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅರಳೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಎಳೆಯನ್ನು
 ತೆಗೆ, -ದಾರವನ್ನು ತೆಗೆ. ೨. (ಗೆರೆಯೆಳೆದಂತೆ) ಸಾಲಾಗು ;
 ಸಾಲುಗಟ್ಟು : ದೇವರ ಪಂಥಧಾರರೆರಡುಂ ಪಕ್ಷಂಗಳೊಳ್ ಸಾರೆ
 ನೂಲ್ಗಿಗೆದಂತಿದ್ದಗೀಂದ್ರಮೆಯ್ಯವಿನೆಗಂ ಪೋಯ್ತುಗಳಂದ್ರದ್ವಿಪಂ
 (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೨೪) ; ತರದೆ ಪಾಜಾದುವು ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ ನೂಲ್ಗಿಗೆದಂತೆ
 (ಅನಂಪ. ೯-೧೩ ೮೧೪). ೩. ಗೆರೆಯೆಳೆ ; ಬರೆ ; ರೇಖಿಸು ;
 ರೂಪುಕೊಡು : ಪಾಶ್ಚಾಂಗಳಂ ನೂಲ್ಗಿಗೆದತ್ತೆಂಬಂತೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದ
 ಸಮದಿಸಿತೆಂಬಂತಿದ್ದಿವದಿಂ ಪುರ್ವಗಿವತ್ತಂತಂಗಾಂತಿಪ್ರಕರದೆ ಪಸರಿ
 ಪಂತೆ . . . ಅತಿವನದಿರೊಳ್ಳಂದುದಿಂದ್ರಾಯುಧಾಶ್ವಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೪೫). ೪. ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗು ; ಅಖಂಡವಾಗು (?) : ಅಂತಸ್ತೀಣಿ
 ಯೋಗಲಕ್ಷ್ಮಿಸುಪ್ಪ ಸಮರುಜುಸಂಸ್ಥಾಸಕ್ಕೆ ಪರಮಪದಭಾವದಿಂ
 ನೂಲ್ಗಿಗೆದಂತೆ ನಿಜಗಿನದದ ಬಾಹ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಯೊಳ್ ಮೃಗ್ಯನಾಗಿ
 (ಅನಂಪ. ೯-೧೧೪ ಪ). [ನೂಲ್_೨ + ತೆಗೆ]

ನೂಲ್ಪಾಸ (ನಾ). ನೂಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಟ್ಟು, -ಬಂಧನ :
 ತಳದಿಂದವುಂಕಿ ತೊಡೆದುದ್ದಳಿಯ ನೂಲ್ಪಾಸಮಸೆಯ ಝೀಂಕಾರ
 ಮಂತ್ರಳವಡೆ ಬಾಣಕೆ ಶಶಿಮಂಡಳಮುಗುಬ್ಬಮರ್ಜನಿಸಿದಪ್ಪು ಧಕ್ಕಾ
 ನಿನದಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೮-೨೯). [ನೂಲ್_೨ + ಪಾಸ]

ನೂಲ್ಪಾಯ್, ನೂಲುಪೊಯ್ (ಕ್ರಿ). = ನೂಲ್ಗಿಗೆ ೩ : ಒಡ್ಡಿನ
 ಮುಂತು ಪಿಂತು ಕೆಲಸಂ ತಿದುಗತ್ತೆ ತಮ್ಮಿರ್ಬರಂ ಮುರಜಂ ಬಾಯ್ದರೆ

ದೇವಸೇನೆ ನಡೆದತ್ತೊರಂತೆ ನೂಲ್ಪಾಯ್ ಪೊಲ್ (ಅನಂಪ. ೫-೪೪).
 ನೂಲುಪೊಯ್ : ಚರಂತನ ಚಿತ್ರಕರನಪ್ಪ ಚರಫಟ್ಟಿ ಶಂಖವಿಟ್ಟು
 ಬಟ್ಟಿಗಿನಲಗಿಯಂ . . . ನಿಶಾಲಪಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ನೂಲುಪೊಯ್ತು ತಿಟ್ಟು
 ವಿಟ್ಟಿಗಿಯುಂ ರುಜಾಸ್ಥಾನಕದ ಸಮವರಿಜಿನ ನಂದಕ್ಕೆ ಪಡಿಚಂದನಾಗಿ
 (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೨೯ ಪ). [ನೂಲ್_೨ + ಪೊಯ್_೨]

ನೂಲ್ಪೋನೆ (ನಾ). ದಾರದ ಎಳೆಯಂತೆ ಬೀಳುವ ಮಳೆಯ ಹನಿ,
 ಸೋನೆ : ಕುಳ್ಳಿರ್ ಮಳೆಗಾಲಮೆದ್ದು ನಿಂತು ಮುಂದುಯಿ ಕಾಲಿಸಲಿ
 ನೂಲ್ಪೋನೆಯಾ ತೆರೆನುಯಿತ್ತೆಲ್ಯೆ (ಪ್ರೀರಾಪ. ೩೪೫-೧೩೯).

[ನೂಲ್_೨ + ಸೋನೆ]

ನೂಸು (ನಾ). (?) : ಅಂತು ಪುಣ್ಯಭಾಜನಂಗೆ ನೂಸು[ಪಾಶಾಂ. ೪]
 ಪಾಸೆಂಬಂತೆ . . . ಅಜಿತಂಜಯಭೂಪಾಲಂಗೆಮೂತನರಸಿ ವಸುಮತಿಗಂ
 ಯುಗಂಧರನೆಂಬ ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯನಾಮಮಂ ತಾಳ್ವಿ (ಅದಿಪ. ೩-೬೯ ಪ) ;
 ಮನೆಯಿಂದಂ ಮನೆಗೆಂದು ಪೋಪ ತೆಜದಿಂ ಮೇಣ್ ನೂಸು ಪಾಸೆಂಬ
 ಮಾತಿನ ಪಾಂಗಿಂದನಿತುಂ ಯುಗಂ ತಳದುರ್ (ಅದಿಪ. ೫-೬೦) ; ಉಪಚ್ಚ
 ದಾಚ್ಚಾ ದ್ಯುತಮೇಳನವದ್ಯದೊಳ್ಳು ಮಿತನಿರೆ ಪಾಸಿನೊಳ್ ನೂಸು ಪಾಸು
 ಕೃತಿಗೆಂದು ದಿವಿಜರುಲಿದರ್ ತಮ್ಮೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೬-೧೩).

[?]

ನೂಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹುಡುಮಾಡು ; ಪುಡಿಮಾಡು : ನಿಜಾಧಿನಾಥನೇಶ್ವ
 ರುತ್ತರಲಿತ್ತರೊರ್ವ ಮಾಸಾಳ್ವಗಲ್ಪದೀವಿಗಿಯೊಳುಸಿ ನೆಲಸಂ ನೂಳ್ವ
 ತೂಟು ಕೇಜು ಕಾದುವ ಭಟರಂ ಕಾಣೆನೆನುತ್ರೆ (ಪ್ರೀಪ. ೨೩-೧೦ ಪ).

[?]

ನೂಳ್ 'ನುಸುಳ್' ನೋ.

ನೂಳ (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಗಾರ ; ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನು ; ಹುಸಿ
 ಗಾರ : "ನೂಳ = ಹುಸಿಗ" (ಶಮದ. ಕ. ೧, ೫೮) ; ಸಿಂದಿದರ್
 ಬಗಿಯಳಿರ ನೂಳರಂ ಜರೆದು (ಕಾಲಾರ. ೧೧೪-೨೩೬). ೨. ಸುಳ್ಳು ;
 ಹುಸಿ : ಗುರುಕಾರ್ಯನಿರ್ವಾಹ ಸದ್ಗುಣಸಮೂಹಬಂಧುರವಪ್ಪ
 ಗನ್ನದ್ವಪ್ಪಪ್ರತ್ಯಯಂ ನೂಳಮಾದುದೀ ಜಗವಜಾಯಲು (ಅರಾಜ. ೨-೪-೪೬). [ನೂಳ್_೨ (< ನುಸುಳ್_೨) + ಅ]

ನೂಳದ್ವ (ನಾ). ಅಧಿಕೃ ; ಅತಿಶಯವಾದುದು : "ನೂಳದು =
 ಪಿರಿದು" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨) ; "ಉಬ್ಬರಂ, ಉಬ್ಬಟಿ . . . ನೂಳದ್ವ,
 ಮಿಂಟು, ಒಟ್ಟಿ, ಪೆಚರ್ಗೆ - ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೩೪) ; ನೂಳದೊಂದು ದಂದುಗಕ್ಕೆ ಕೆಯ್ನ ಮರ್ವ ಚಿಂತಾಮಣಿ
 ಯನೂತ್ತಿಯಿಟ್ಟು ಬಾಲ್ವ ಕೈನೆಯ ಕೈಮೆಗೊಳಗಾದನಕ್ಕಟಿ !
 (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮-೪).

ನೂಳದ್ವ, ನೂಟಿದುಂ (ಅ). ಅಧಿಕವಾಗಿ ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ :
 ಅದ್ವಿಯೊಳ್ಳು ಮರಸಪ್ಪಿಯಂಗೆ ಮುಳುಗಿಪ್ಪದೆ ನೂಳದ್ವ ಲೇಸನಕ್ಕುಂ
 (ಮರಾಠ. ೧೦೫-೨೯). ೨ ನೂಟಿದುಂ : ಕರ್ಮರದ ಮಾವಿನರನೇಜಾಲ
 ಕಂಚೇಳೆಯ ಪಲಸಿನ ಮರದಿಂ ನೂಟಿದುಮೆಸೆದಿರ್ಕಮದಜ ಬಿಹರು
 ದ್ಯಾನಂ (ಕಾಮಾಶ್ವ. ೨೩೦). [< ನೂಳದ್ವ]

ನೂಳು 'ನುಸುಳ್' ನೋ.

ನೂಳೆಯೆ (?). (?) : ಅಳಗೆ ಮನೆಯೊಳ್ ದೇ(ದಿ)ವಸಮ(ನೋ)
 ನೂಳೆಯೆ ನಿಂದಿರಿ ಕಡೆಯನೆಣಸುತೆ ಬಾಸಾಲೇಲೆಯೊಳೆ ನೀದನೊಳ್ಳೊಡೆ
 ಗಾಲಯ ಮೇಲಿ(ಲ)ನಿತಿ ಸಮಯದೊಳ್ ಮುಟಿಯಕ್ಕುಂ ? (ಜಟ್ಟಿ ಮ. ೩-೫).

[?]

ನೂಟು (ಕ್ರಿ). (?) : ಪುಗಲಂ ಪೋಗಂ ಬಾರಿಯಂ ಸನ್ನೆಯಂ ನೂಟು
 ವಮರ್ಜನ ನಿಟ್ಟಿದೆಯಂ ಬಗೆಯಂ ತೆಗೆಯನಲ್ಪಾಟಿಮಂ ಕಾಟಿಮಂ

ನೋವುದಂ ಸಾವುದನೆಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಗೆದಾಗಳರಸರೊಳ್ಳಿ ಕೇಳೆ ನೀಂ ಬಲ್ಲೆ ಬೇಂಟೆಕಾಪರೊಳ್ಳಿವಾನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩). [?]
ನೋಟು, ನೂರು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯಾ ವಾಚಕ ; ಹತ್ತನ್ನು ಹತ್ತರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದರೆ ಬರುವ ಲಬ್ಧ ; ಶತಕ : ಕುದಿಕುದಿದತ್ತಣಂ ಕುದುರೆ ನೂಜುಗೊಳಾ ಬಲದಾನೆ ಪತ್ತು ತಾಗಿದುವನೆ ದೋಷಮಾ ಪಿಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳೇಕೆ ಬಹುತ್ವ ಸಂಗದಿಂ (ಕವಿಂ. ೧-೧೨೦) ; ಯಮುನಾನದಿಯ ತೆಂಕಣ ದೆಸೆಯೊಳ್ ನೂಜು ಯೋಜನದಗಲದೊಳಮುನಿತೆ ನೀಳದೊಳಂ ನೆಜೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೯೮) ; ತುಡೆ ನೂಜುನೆ ಸಾಸಿರಮಾ ಪಡೆಯಂ ಕೊಳೆ ಲಕ್ಕಿಲಕ್ಕಿ ಮಾಗುರ್ಚಿದುವು . . . ತಡುಪಿಂದಿಗೆ ವಿಬುಧನನಭವನಕಳಹಂಸಂ(ಶಾಂತಿಪು. ೪-೨೩) ; ತನಗೆದವಿದತಚಿಪಲಂ ಮನಮದು ನೋಡೊಂದೆ ನೂಜು ನೂಜುಗೊಳಿಸಿರಮಾಯೆನೆ ಬಿಡದೆ ಪಿಡಿದು ನೃಪರಂ ಕನಲ್ಪಿ ತನ್ನಿಚ್ಛೆ ಗೊಯ್ಯುದೊಂದಚ್ಚರಿಯೇ (ಕಾಪಂಪು. ೫೫೯) ; ಮರ್ಜನಂಗೆ ನೂಜು ಲೇಸಂ ಮಾಡಿದೊಡಂ ಕಿಡುವುದು ಅಜಾಯವವನ ಮುಂದೆ ನೂಜು ಸುಭಾಷಿತವನೋದಿದೊಡಂ ಕೆಡುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೩-೧) ; ಸಾಸಿರಂ ಪರದೊಳೆರೆ ಪತ್ತರ್ಕ ಪಯನೆಂದು ಆದೇಶಂ ; ನೂಜುಕಂ ಮತ್ತಂ ಸಾಸಿರಕ್ಕಂ ಕಿಡಿದೆದೊಳೇ ಆಂತ್ಯಲೋಪಮಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೯೧ ಸ್ತುತಿ) ; ನೂಜು ರಥದಲಿ ಸರಳ ಹೊದೆ ಮೂನೂಜು ಪರಿಚಾರರು ಸಹಿತ ಮೈದೋಜು ನಿಂದನು ಭೀಮನೊಬ್ಬನೆ ತಪ್ಪುವ ಕುರುಬಲನ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೩). ೨. ಅನೇಕ ; ಬಹಳ ; ನೂಜುನೋದಿ ವಿವೇಚಯ್ಯ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರೆ ಮನಮುಟ್ಟಿ ನೆನೆಯದನ್ನಕ್ಕ (೩ಸಪ. ೪೩೫) ; ಆಚ್ಚುಡಿದು ಕೀಲುಟ್ಟಿದು ಬಿಚ್ಚಿ ಬೇಜಾಗಿರಲು ನುಚ್ಚ ನೂಜು ಮಾಡಿ ಶೂಲಿ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಿರಲು (ಇತರ. ದೇ. ೪೩-೨). **ನೂರು** : ೧. ನಾಲಯ್ಯ ರಬ್ಬಿ ಸೂರೊಳುವರೊಮ್ಮಿಗೆ ಕೆರಳೆ ಕೊರತಾದಲ್ (ಹಬ್ಬರ. ೧೪-೧೦೧) ; ನೂರು ಬಂದಾಗ ಹತ್ತುವರೆಯೇಕೆ ಕೊಡಬಾರದು ? (ಅನ್ನಾ. ೪೫) ; ಸಾವಿರ ಹಾರಿ ಹೋಯಿತು, ನೂರು ಬೆರಗು ಬಂತು (ಗೌಡ).

ನೂರಾಗು = ಅನೇಕವಾಗು ; ಬಹಳವಾಗು ; ನೀರೋತನ ತಮ್ಮನಿಣುಕೆ ನೋಡುವನು, ಸಾರೆ, ಏನು ಎಂದು ತನ್ನೆಡೆಗೆ ಕರೆಯುವನು ಸಾರಿದರೆ-ನೂರಾಗಿ ಹರಿದೋಡುತಿಹನು ಸೇರಿದರೆ-ಸೆರವಿದಿದು ಮರಳಿ ಪೋಗೊಡನು (ಕವಿಪು. ೧೧-೬). **ನೂರಾಡು** = ನೂರು ಹೇಳು : ನೂರಾಡಿ ಏನು ಫಲವು ತಾರಾಡುವಾಗ ಒಲವು ಕಿವಿಗೊಡು ಬರಲು ಹಾಡು ಸವಿಗಾಗ ಯಾವುದೀಡು (ಗಂಗಾತ. ೨೦-೧). **ನೂರು ಹೇಳು** = ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹೇಳು ; ಬಹಳವಾಗಿ ಹೇಳು ; ಅವರು ನೂರು ಹೇಳಿದರೂ ಹತ್ತ ತಂದೆ-ತಾಯಿ (ಸುಬ್ಬಣ್ಣ. ೩೪). ನೂರೊಂದು ಸ್ಥಳ = ವೀರಶೈವ ಪಟ್ಟಿಲಗಳಲ್ಲಿಯ ಒಟ್ಟು ಉಪಭಾಗಗಳು ; ವಿಕೋತ್ತರಶತಸ್ಥಲ ; ೧೧ ವೀರಶೈವ ಪಟ್ಟಿಲಗಳಲ್ಲಿ (ಲಿಂಗಸ್ಥಲ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಸ್ಥಲ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಪಟ್ಟಿಲಗಳುಂಟು) ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಲ ದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಭಾಗಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳು ೪೪ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳು ೫೩. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ನೂರೊಂದು ಸ್ಥಲಗಳಿವೆ. ೧. ಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳು - ೪೪. (೧). ಭಕ್ತಸ್ಥಲ-೧೫ : ಪಿಂಡಸ್ಥಲ, ಪಿಂಡಜ್ಞಾನಸ್ಥಲ, ಸಂಸಾರ ಹೇಯಸ್ಥಲ, ದೀಕ್ಷಾಲಕ್ಷಣ ಗುರುಕಾರುಣ್ಯಸ್ಥಲ, ಲಿಂಗಧಾರಣ ಸ್ಥಲ, ವಿಭೂತಿಸ್ಥಲ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಧಾರಣಸ್ಥಲ, ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಜಪಸ್ಥಲ, ಭಕ್ತಮಾರ್ಗಸ್ಥಲ, ಗುರುಲಿಂಗಾರ್ಚನ ಸರೂಪೋಭಯ ಸ್ಥಲ, ಜಂಗಮಾರ್ಚನಲಕ್ಷಣ ತ್ರಿವಿಧ ಸಂಪತ್ತಿ ಸ್ಥಲ, ಚತುರ್ವಿಧಸಾರಾಯಸ್ಥಲ, ಉಪಾಧಿಮಾಟಸ್ಥಲ,

ನಿರುಪಾಧಿಮಾಟಸ್ಥಲ, ಸಹಜಮಾಟಸ್ಥಲ. (೨). ಮಾಹೇಶ್ವರ ಸ್ಥಲ-೯ : ಮಾಹೇಶ್ವರ ಪ್ರಶಂಸಾಸ್ಥಲ, ಲಿಂಗನಿಷ್ಠಾಸ್ಥಲ, ಪೂರ್ವಾಶ್ರಯನಿರಸನಸ್ಥಲ, ಅದ್ವೈತನಿರಸನಸ್ಥಲ, ಆಹ್ವಾನ ನಿರಸನಸ್ಥಲ, ಅಷ್ಟಮೂರ್ತಿ ನಿರಸನಸ್ಥಲ, ಸರ್ವಗತ್ಯ ನಿರಸನ ಸ್ಥಲ, ಶಿವಜಗನ್ಮಯಸ್ಥಲ, ಭಕ್ತದೇಹಿಕಲಿಂಗಸ್ಥಲ. (೩). ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ-೩ : ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ, ಗುರುಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ, ಲಿಂಗಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ, ಜಂಗಮಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ, ಭಕ್ತ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ, ಶರಣಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ, ಪ್ರಸಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸ್ಥಲ. (೪). ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಸ್ಥಲ-೫ : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿ ಸ್ಥಲ, ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಾರ್ಚನಸ್ಥಲ, ಶಿವಯೋಗಸಮಾಧಿಸ್ಥಲ, ಲಿಂಗನಿಜಸ್ಥಲ, ಅಂಗಲಿಂಗಸ್ಥಲ. (೫). ಶರಣಸ್ಥಲ-೪ : ಶರಣ ಸ್ಥಲ, ತಾಮಸನಿರಸನಸ್ಥಲ, ನಿರ್ದೇಶಸ್ಥಲ, ಶಿಲಸಂಪಾದನ ಸ್ಥಲ. (೬). ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ-೪ : ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ, ಆಚಾರಸಂಪತ್ತಿ ಸ್ಥಲ, ಏಕಭಾಷನಸ್ಥಲ, ಸಹಭೋಜನಸ್ಥಲ. ೨. ಲಿಂಗಸ್ಥಲಗಳು - ೫೩. (೧). ಭಕ್ತಸ್ಥಲ-೯ : ದೀಕ್ಷಾಗುರುಸ್ಥಲ, ಶಿಕ್ಷಾಗುರು ಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಗುರುಸ್ಥಲ, ಕ್ರಿಯಾಲಿಂಗಸ್ಥಲ, ಭಾವಲಿಂಗಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಲಿಂಗಸ್ಥಲ, ಸ್ವಯಸ್ಥಲ, ಚರಸ್ಥಲ, ಪರಸ್ಥಲ. (೨). ಮಾಹೇಶ್ವರಸ್ಥಲ-೯ : ಕ್ರಿಯಾಗಮಸ್ಥಲ, ಭಾವಾಗಮಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಾಗಮಸ್ಥಲ, ಸಕಾಯಸ್ಥಲ, ಅಕಾಯಸ್ಥಲ, ಪರಕಾಯ ಸ್ಥಲ, ಧರ್ಮಾಚಾರಸ್ಥಲ, ಭಾವಾಚಾರಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಾಚಾರ ಸ್ಥಲ. (೩). ಪ್ರಸಾದಿಸ್ಥಲ-೯ : ಕಾಯಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ, ಇಂದ್ರಿಯಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ, ಪ್ರಾಣಾನುಗ್ರಹಸ್ಥಲ, ಕಾರ್ಯಾರ್ಪಿತ ಸ್ಥಲ, ಕರಣಾರ್ಪಿತಸ್ಥಲ, ಭಾವಾರ್ಪಿತಸ್ಥಲ, ಶಿಷ್ಯಸ್ಥಲ, ಶುಶ್ರೂಷುಸ್ಥಲ, ಸೇವ್ಯಸ್ಥಲ. (೪). ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಿಸ್ಥಲ-೯ : ಆತ್ಮಸ್ಥಲ, ಅಂತರಾತ್ಮಸ್ಥಲ, ಪರಮಾತ್ಮಸ್ಥಲ, ನಿರ್ದೇಹಾಗಮ ಸ್ಥಲ, ನಿರ್ಭಾವಾಗಮಸ್ಥಲ, ನಷ್ಟಾಗಮಸ್ಥಲ, ಆದಿ ಪ್ರಸಾದಸ್ಥಲ, ಅಂತ್ಯಪ್ರಸಾದಸ್ಥಲ, ಸೇವ್ಯಪ್ರಸಾದಸ್ಥಲ. (೫). ಶರಣಸ್ಥಲ-೧೨ : ದೀಕ್ಷಾಪಾದೋದಕಸ್ಥಲ, ಶಿಕ್ಷಾ ಪಾದೋದಕಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಪಾದೋದಕಸ್ಥಲ, ಕ್ರಿಯಾನಿಷ್ಠಿ ಸ್ಥಲ, ಭಾವನಿಷ್ಠಿ ಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನನಿಷ್ಠಿ ಸ್ಥಲ, ಪಿಂಡಾಕಾಶ ಸ್ಥಲ, ಬಿಂದ್ರಾಕಾಶಸ್ಥಲ, ಮಹಾಕಾಶಸ್ಥಲ, ಕ್ರಿಯಾಪ್ರಕಾಶನ ಸ್ಥಲ, ಭಾವಪ್ರಕಾಶನಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶನಸ್ಥಲ. (೬). ಐಕ್ಯಸ್ಥಲ-೯ : ಸ್ವೀಕೃತ ಪ್ರಸಾದೈಕ್ಯಸ್ಥಲ, ಶಿಷ್ಯೋದನಸ್ಥಲ, ಚರಾಚರಲಯಸ್ಥಲ, ಭಾಂಡಸ್ಥಲ, ಭಾಜನಸ್ಥಲ, ಲಿಂಗಲೇಪ ಸ್ಥಲ, ಸ್ವಪರಾಜ್ಞಾಸ್ಥಲ, ಭಾವಾಭಾವಲಯಸ್ಥಲ, ಜ್ಞಾನ ಶೂನ್ಯಸ್ಥಲ : ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವೀರಶೈವಧರ್ಮಾಪ್ತ ನಾದ, ಮುಮುಕ್ಷು ವಾದ ಭಕ್ತನೇ ಅಧಿಕಾರ . . . ೧೦೧ ಸ್ಥಳಗಳ ಜ್ಞಾನವೇ ವಿಷಯ (ಭಾತತ್ವ. ೬೩೦). **ನೂರ್ವರ್**, **ನೂರ್ಬರ್** = ನೂರು ಮಂದಿ ; ನೂರುಬನ : ಇಬ್ಬೂವೊ(ರ್ವ)ರುಂ ಮಹಾಜನದ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟು (ಎತ. XII, ೨೧೯-೨೦; ೫೧೪) ; ಒದವುಗೆ ನಿನ್ನ ಸಂತತಿಗೆ ನೂರ್ವರುದ ಗ್ರಸುತರ್ಕಳೊಂದೆ ಗರ್ಭದೊಳೆನೆ ಕೆಮ್ಮಿನಂತು ಪೊಸದಿಕ್ಕಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೧) ; ಕವಿಸೂನುಗೆ ನೂರ್ಬರು ಬ್ಯಾಸಂಗೆ ನೂರ್ಬರು ಮನು ವಿಂಗಿಡೆ ನಾಲ್ಕು ನೂರ್ಬರಾದಂಗಳಮೆ ನಾಗವಾವಿಯವರು (ಕವಿ. ೧೧-೪-೩೪ ; ಸು. 1093) ; ಶಿವಯಗೇರಿಯ ನೂರ್ಬರಿಗೆ (ಎತ. XVIII, ೧೩೨-೩೩ ; 1184). **ನೂಜಾಟು**, **ನೂರಾರು** = ಬಹಳ ; ಅನೇಕ ; ಹಲವಾರು : ಬಾಲಕರು ನೂಜಾಟು ಮೆಚಿದರು (ಕುಮಾರ. ೬-೧) ;

ಗುಣಾಯ ತಾಗದ ಕೋಲ ನೂಟಾಣಿ ಸದೇನು ಬಣ್ಣದಿಗೆ ಭಕ್ತಿ ಭಜಿಸಿದೊಡೆ
ಅದು ತಾನು ಇರಲಣಿಯದಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೫೬); ಧನಿಕಸೌಖ್ಯಧಗಲು
ನೂರಾರು ತೆರನವು ದುಡಿಮೆಯ ಬಡವನೌಪಧವು (ಇಂಚಾಪ. ೧೯೨-೪೬).
ನೂಟಾಣಿ ಮಂಟಪ = ನೂರುಕಂಬಗಳುಳ್ಳ ಮಂಟಪ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ
ರಾಯ ಮಹಾರಾಯ)ರೂ ಶ್ರೀದೀಪ್ತಿವಿಶಲದೇವರಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಸ್ತ ನೂಟಾ
ಣಿಮಂಟಪ (ಸೌ. ೧೫. 1X-II, ೫೦೨-೯; 1516). ನೂಟು ಯಜನದ
ಜಾಣ = ನೂರು ಯಜ್ಞ ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವನು; ಶತಕ್ರತು;
ಇಂದ್ರ: ತೋಟಾದುಡು ಜರಿ ನಮಗೆ ನಾವಿನ್ನೇಜಲುಳ್ಳವರಮರನಗರದ
ನೂಟುಯಜನದ [ಸಾಕಾಂ. ನೂಟುಯಜ್ಞದ, ನೂಟುಜನ್ಮದ, ದೂಟು
ಗಾಣನ] ಜಾಣನೋಲಗದಮಳವಿಪ್ಪರವ (ತೊರಂ. ೨-೧-೬). ನೂಟಿಂಟು,
ನೂರೆಂಟು = ೧. ನೂರರ ಮೇಲೆ ಎಂಟು; ನೂರು ಮತ್ತು ಎಂಟರ
ಮೊತ್ತ: ಸಾಲಾಮ್ಯಾಲ ತಪೋಗ್ರದಿನ್ನು ನಡದೊಂ ನೂಟಿಂಟು
ಸಂವತ್ಸರಂ (ಎಳ. 11, ೨೨-೨; ಸು. 700); ಭರತಾಗಮದೊಳ
ಮೂವತ್ತೆರಡನೆ ನೆಗಟ್ಟಂಗಹಾರಮಂ ನೂಟಿಂಟುಂ ಕರಣಮುನುನವಳ
ಜವಳೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯುಗುಮಾಳೆಗವು ತೊಡವೆಡೆಯ (ಎದಿವು.

೨೯). ೨. ಅನೇಕ; ಬಹಳ: ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ
ದು ಚಿಂತೆ, ಇದ್ದರೆ ಹೀಗೆ ನೂರೆಂಟು ಚಿಂತೆ (ಕೊಪ್ಪ. ೧೮).

[ದೇ. 11 ತಮಿ. ಮಲ. ನೂಟು; ತುಳು. ನೂಡು;

ತೆಲು. ನೂಟು, ನೂರು]

ನೂಟುಮಡಿ 'ನೂಮಡಿ' ನೋ.

ನೂಟಿಲೆ, ನೂರೆಲೆ (ನಾ). ೧. ನೂರು (ವೀಳೆಯದ) ಎಲೆ:
ಅರವಾನೆಜ್ಜೆ ಹೇಟಾಂಗಿ ನೂಟಿಲೆ ಜೊಣಿಯ X X ತು ಹಸುವಿಗೆ
ಅಡಿಕೆ ೨ ಭತ್ತಕೆ ಸೋಡಿಗೆ ಭತ ಯಂತೀ ಧರ್ಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿದವರಿಗೆ
(ಎಳ. VII, ಹೊನ್ನಾಳ. ೧೦೮-೫೬; 1203). ೨. ನೂರು ದಳಗಳು
ಳ್ಳುದು; ಶತಪತ್ರ; ತಾವರೆ: 'ನೂಟಿಲೆಗಣ್ಣ', 'ನೂಟಿಲೆ
ಗೆಳೆಯ' ಪರಾ. ನೂರೆಲೆ: ೨. "ನೂರೆಲೆ-ಕಮಲ" (ಗಂಗಾನು.
1೯೦). [ನೂಟು + ಎಲೆ.]

ನೂಟಿಲೆಗಣ್ಣ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ:
ಮಾಣಿಬಾರದು ಪ್ರಾಪ್ತವಶವೆಂದಳಿಗೆ ಮಾಣಿತ್ತರಗೊಟ್ಟು ನಗುತ
ನೂಟಿಲೆಗಣ್ಣ ರುಕ್ಕಿಣಿಗೊಡರ್ಚಿದ ಹೊಗೆರೇಟುವ ಗರ್ಭೀತ್ಯವನ
(ಮೋಹತ. ೪-೬೬). [ನೂಟಿಲೆ + ಕಣ್ + ಅ.]

ನೂಟಿಲೆಗೆಳೆಯ (ನಾ). ಕಮಲದ ಮಿತ್ರ; ಸೂರ್ಯ: ನೂಟಿಲೆ
ಗೆಳೆಯನುಗ್ರೋಪದಿಂದಿರುವನುಗುಳದ ಮಾಣನೆಂಬಂತೆ (ಚೈಮಿಭಾ.
೬-೪೧). [ನೂಟಿಲೆ + ಗೆಳೆಯ (<ಕೆಳೆಯ)]

ನೂಟಿಲೆವಗೆಯ (ನಾ). ಕಮಲದ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ: (೪).
'ನೂಟಿಲೆಗೆಳೆಯ' ಪರಾ. [ನೂಟಿಲೆ + ವಗೆಯ]

△ ನೂಟುಮಂ 'ನೂಳದ್ರು' ನೋ.

ಸೃಷ್ಟೇತ್ರ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರು ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳ: ಪುಷ್ಕಲಸಂಪ್ರ
ಭೇದವಲು ಸರ್ವಾಪದಿಜ್ಞಾನಾಂತಿಮುಭಾಗಮನೆ ಕೈಕೊಂಡು ಸೃಷ್ಟೇತ್ರ
ವಿಷಯದಿಂದ ಪರಮನಸ್ಥಿತಾರ್ಥಗ್ರಹಣಧಾರಣಸಮರ್ಥ ಮನ:ಪರಿದಿವ್ಯಾ
ಮಂತ್ರಮಹಿಮೆಗೂಡಿದ ನೆಹಿದು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪ ಪ). [ಸಂ.]

ಸೃಗತಿ (ನಾ). [ಚೈನ] ಚತುರ್ಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಮನುಷ್ಯಗತಿ;
ಮನುಷ್ಯಾವಸ್ಥೆ: ಮಳಲೊಂದನಲ್ಲಿ ಕುಟಾಪಂ ಮಾಡಿಟ್ಟು ಚೈರಂತನ
ಕ್ರಮದಿಂದಾ ಮಣಲೆಲ್ಲಮಂ ಮಗುಟಿ ಪಾರಾಪಾರದೊಳ ಪೊಯ್ಯ
ಮತ್ತಮದಂ ಸೋಡಿಸಿ ಕಾಣ್ಪೊಲ ಸೃಗತಿ ನೋಡಲಿ ನಾಡೆಯಂ
ದುರ್ಲಭಂ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೬೬). [ಸಂ.]

ಸೃಜಿತ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಗೆದ್ದವನು: ವಿಶ್ವಜಿತನು ಧನುಜಿತನು
ಸರ್ವಜಿತನು ಸುತ್ತಾಮಜಿತನು ಸೃಜಿತನು . . . ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯನು
(ಬಸವ. ೯೫೪). [ಸಂ. ಸೃಜಿತ]

ಸೃತ (ನಾ). ಸತ್ಯ; ನಿಜ: ಸೃತವಾಕ್ಯಾಂಬುಧಿ ಶೌರ್ಯ ಸದ್ಗುಣ . . .
ಸುಮನೋಜಾತನೆಂದೊಲ ವಿದಂದರೆ ಬಂದು ದೇಶ ಶರದೋಷಶ್ಚಂದ್ರನಂ
ಚಂದ್ರನಂ (ಮದಕಿ. ೧-೪೫); ಪರಹಿತವೃತ್ತಿಯೊಳ್ ಸಿದಿ ಪರಾತ್ಮ
ದೊಳಾ ರವಿಸಂದನಂ ಸೃತಾದರತೆಗೆ ಧರ್ಮನಂದನನೆ (ಎಳ. VII,
೨೫೦. ೧೧೯-೨೨; 1181).

ಸೃತ ಮಾಡು = ನಿಜವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡು: ಪತಿತಪಾವನರಂಗ ವಿಷಯವಿಶ್ವಲೇಖಯ ಸೃತ ಮಾಡು ವೇಗ
ಈ ಕೃತಿಯ ಸಿದ್ಧನೆನಿಸಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೬-೫).

[೧ 'ಅನೃತ' ಎಂಬುದು ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕವೆಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ
ಭಾವಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪದ]

ಸೃತ್ಯ (ನಾ). ೧. [ನಾಟ್ಯ] ತಾಳಲಯಾಶ್ರಿತವಾಗಿ ಅಂಗ, ಪ್ರತ್ಯಂಗ
ಗಳ ವಿಕ್ಷೇಪಮಾತ್ರದಿಂದ ಸೌಂದರ್ಯಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ
ಪಡಿಸುವ ಕುಣಿತ; ೧ ಇದರಲ್ಲಿ ವಾಗರ್ಥವಾಗಲಿ, ಶೋಕ
ವೀರಾದಿ ನವರಸಗಳ ಪ್ರತೀತಿಯಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದಿನ
ಭರತನಾಟ್ಯದ ಅಲಿರಿವು, ಜತಿಸ್ವರಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ:
ವಾರನಾರೀರಮಣೀಯಸೃತ್ಯಮಮರುತ್ತಿರೆ ಸಂದ ವಿರಾಟನಂದು
ಕಯ್ಯಾರೊಡೀಯೆ ಗೆಯ್ದರಭಿಮುಗುಮುತ್ತರೆಗಂ ವಿವಾಹಮಂ
(ಸಂಪಭಾ. ೯-೯); ಎಲ್ಲಿತ್ತೊ ಗೀತವಾದ್ಯಂ ಸಲ್ಲಲಿತ ವಧೂಜನ
ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಸೃತ್ಯಂ (ಗದಾಯು. ೫-೪೬); ಎಸೆವ ಜಿನೇಂದ್ರಬಿಂಬ
ಮನಳುಬಿಂಬಿದೊಂಬಿನಮುಟ್ಟುಯಿಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ನೆಹಿದೊಂಬುಜನಗಳೆಂ
ರಸವೃತ್ತಿಯ ಸೃತ್ಯಮಂ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿ ಮಗುಡ್ಡಾ ಪ್ರಕಾರದಿನನುಷ್ಠಿಸಿದಂ
ವಿಸಾಪ್ತಕಂಬರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೬೯); ತಾಂಡವ ನಾಟ್ಯ ಸೃತ್ಯ
ಲಾಸ್ಯ ಗುಂಡಿಲ ಪಕ್ಕಣ ಲಚ್ಚಲ ಅಪರಾತ್ರ ಸುಪಾತ್ರ . . .
ಸರ್ವತೋಭದ್ರವೆಂಬ ದಶವಿಧಪಾತ್ರಂಗಳಂ ಬೀಜಾ (ವಿವೇಕ. ೨೬೯);
ಅಭಿನಯಮಿಲ್ಲದೆಯಾಗಿವಿಭವದೆ ಕೈಕಾಲನೆಯ್ದಿ ನೀಡಲ ಸೃತ್ಯಂ
(ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೬೬); "ಭಾವಾಭಿನಯವಿಲ್ಲದೆ ಕೈಕಾಲಗಳನ್ನು ಆಡಿಸು
ವುದೇ ಸೃತ್ಯ" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೧೯ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ಇದಲ್ಲದೆ ಭಾವಾತ್ರಯ
ವಾದ 'ಸೃತ್ಯ'ಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗನೆಂದೂ ತಾಲಲಯಾತ್ರಯವಾದ 'ಸೃತ್ಯ'ಕ್ಕೆ
ದೇಶಿ (ದೇಶಿ)ಯೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟೆ ದಶರೂಪದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ
(ಕೃಷಿ. ೨೨೬). ೨. ನಾಟ್ಯ ಮಾಡುವವಳು; ನರ್ತಕಿ: ಅಮಾಕ
ಚಂದ್ರದಾಸರು ತಮ್ಮ . . . ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ, "ನಾಟ್ಯಗಾತಿ ಸೃತ್ಯ ಎಂಬ
ಹೆಸರಿತ್ತು, ಈ ಹೆಸರು ಬಹುಶಃ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದವರಿಗೆ
ಅನ್ವಯಿಸಿಬಹುದು" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರತ. ೫೫೦). [ಸಂ.]

ಸೃತ್ಯಹಸ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಸೃತ್ಯದ ಅಂಗಿಕಾಭಿನಯದಲ್ಲಿ
ಕೈಗಳ ವಿನಾಸ; ಚತುರಸ್ರ, ಲಲಿತ ಮೊದಲಾದ ಮೂವತ್ತು
ಭೇದಗಳುಳ್ಳ ಅಂಗ: ಚತುರಸ್ರ, ಉಪ್ಪುತ್ಯ, ತಲಮುಖ . . .
ವರಿತ, ಲಲಿತ-ಈ ಮೂವತ್ತು ಸೃತ್ಯಹಸ್ತಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೪೪ ಪ);
ಸೃತ್ಯಹಸ್ತವೂ ಒಂದು ಚಲನೆಯೂ ಕೂಡಿದರೆ 'ಕರಣ'ವಾಗುತ್ತದೆ
(ಅಭಾಸ್ಯ. ೬೦). [ಸೃತ್ಯ + ಹಸ್ತ]

ಸೃತ್ಯ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಅಂಗ ಪ್ರತ್ಯಂಗ ವಿಕ್ಷೇಪ ಸಹಿತವಾಗಿ,
ವಾಗರ್ಥದ ಮೂಲಕ ಶೋಕ ವೀರಾದಿ ನವರಸಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾ
ದಿಸುವುದು; ೧ ಸೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯಭಾವವು ಕುದ್ದ,
ಪ್ರಧಾನ. ಸೃತ್ಯದಲ್ಲಿದು ಪರೋಕ್ಷ, ಗೌಣ: ಸೃತ್ಯಂ, ತಾಂಡವಂ,

ಲಾಸ್ಯಂ-ಈ ೩ ನಾಟ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಪ್ರಾಂ. ೧೩-೯೩); ತ್ರಿದಶಗಣಾಧಿ
ನಾಯಕನ ಪರ್ವದ ತೋಳ್ಬು ಜುಗಲ್ ಕೋಳ್ ಪಳಂಚೆದ ಗಗನಂಬರಂ ನೆಗೆದು
ಸೂಸದೆ ಬಾಹುಪರಿಭ್ರಮಂಗಳೋಳ್ ಬೆದಟದೆ ಶಕ್ತನೃತ್ಯದೊಳೊಡಂಬಡೆ
ನರ್ತಿಸುವಲ್ಲಿ ಜತ್ತ ನಟ್ಟಿದ ಮನೆಯಂತದೇಂ ಪದುಳಮಾದುದೊ ದಿವ್ಯ
ವಧೂಕದಂಬಕಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೭-೧೨೫); ನೃತ್ಯದ ಗೀತದ ವಾದ್ಯದ ವಿತ್ತ ರಮಂ
ಮೊದಲೆ ಮನದೊಳವಗಾಹಿಸುತುಂ . . . ಕೇಳಿಸಿದೊಲೆನಂ ತಾಳ
ಧರಂ (ವಿರೂಪಾ. ೭೭); ಜಜಾಯಾಂಗಿಕದಧನಯದಿಂ ನಟಭಾವಂಗೆ
ಳನೆತೋರ್ಪುದೇ. ನೃತ್ಯಾಪ್ತಿಯಂ (ಲಾಸ್ಯಂ. ೧-೭೨); ಕರುಣದಿಂದ
ನರ್ತಿಸುವಾಗ ನಟನತಾಂಡವ, ನೃತ್ಯದುತ್ಕಟ . . . ಗುಂಡಾಳವ ನಟಿಸಿ
ಪಾತ್ರವಾದಿದನು (ಭೈರವ. ೨೫೭). [ಸಂ.]

ನೃತ್ಯಕಲೆ (ನಾ). ನರ್ತನಕಲೆ; ನಾಟ್ಯ: ಚಂದ್ರನು ಬುಧನ
(ವಿಭುನ ಕನ್ಯಾ)ನವಾಂಶಗಳಲ್ಲಿರುವಾಗ ಸೂರ್ಯ ನೋಡಿದರೆ ಜಾತಕನು
ನೃತ್ಯಕಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನು . . . ಶನಿ ನೋಡಿದರೆ ಶಿಲ್ಪನಿಪುಣನು
ಆಗುತ್ತಾನೆ (ಜಾತಕ. ೨೦-೧೯ ಅದಿಪ್ತ); ಮದನ್‌ಲಾಲ್ ಜೋಶಿಯು ನೃತ್ಯ
ಕಲೆಯು ಮೇಲಿನ ತನ್ನ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಮಾತುಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ
(ಮೊಪ್ಪು. ೧೭೭); ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನೃತ್ಯಕಲೆಯು ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ . . .
೦೬ ಸುಂದರವಾದ ಕಲೆ (ಅಭಾಸ್ಯ. ೧).

[ನೃತ್ಯ + ಕಲೆ]

ನೃತ್ಯಗಾತಿ (ನಾ). ನಾಟ್ಯ ಮಾಡುವವಳು; ನರ್ತಕಿ: ಮೂರನೆಯ
ವಿಧದ ಕಂಠಗಳಲ್ಲಿ . . . ನೃತ್ಯಗಾರರ, ನೃತ್ಯಗಾತಿಯರ, ವಾದ್ಯಗಾರರ
ಚಿತ್ರಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ಕೆತ್ತನೆ ಇರುತ್ತವೆ (ನಿಘಂ. ೧೧೫).

[ನೃತ್ಯಗಾರ + ತಿ (< ಇತಿ)]

ನೃತ್ಯಗಾರ (ನಾ). ನಾಟ್ಯ ಮಾಡುವವನು; ನರ್ತಕ: ಉತ್ತಮ
ಮತ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನೃತ್ಯಗಾರರು ಕಲೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಡ
ಬಲ್ಲರು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯು ತೀರಾ ತಪ್ಪು (ಅಭಾಸ್ಯ. ೮).

[ನೃತ್ಯ + ಗಾರ (< -ಕಾರ)]

ನೃತ್ಯಗೀತೆ (ನಾ). ನರ್ತಿಸುವಾಗ ಹೇಳುವ ಹಾಡು: ನೃತ್ಯಗೀತೆ
ಗಳನ್ನೂ ಅಭಿನಯಗೀತೆಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿಸಿ ಸಣ್ಣ ಸಂವಾದದ ನಾಟಕ
ಗಳನ್ನು ಅಡಿಸಬೇಕು (ಚಿತ್ರ. ೧೦೮). [ನೃತ್ಯ + ಗೀತೆ]

ನೃತ್ಯಗೃಹ (ನಾ). ನಾಟ್ಯಮಾಡುವ ಮನೆ; ನೃತ್ಯಶಾಲೆ:
ನಾಟ್ಯವಿದ್ವಾಂ ತಾಂಗೆಯುಮೇಜಾ ನೃತ್ಯಗೃಹಮಂ ಚಕ್ರೇಶ್ವರೋದ್ವಾಪು
ರೂಪವಿಲೋಕಾಮೃತಪ್ರಲೋಚನಮನಸ್ಸಂಕಲ್ಪ ಸಂಭೋಗ ಸಂಭವ
ಘರ್ವಾಂಬುಗಳಿಂದಮಿಮ್ವದಿಸಿದಳ್ ನೃತ್ಯಶ್ರಮಸ್ತೀದಮಂ (ಅದಿಪ್ತ.
೧೧-೧೯); ಮಧುಲಕ್ಷ್ಮೀ ನೃತ್ಯಗೃಹಂ ಮಧುಪ್ರತ್ಯಸ್ತೀನಿಕಾಯಮಾಧ್ಯಾಹ
ಗೃಹಂ ಮಧುಮಿತ್ರ ಜಗಜ್ಜೈತ್ರಾಯಂಧಗೃಹಮೇನೆ ವಿಳಚಿವಿಳಕಿಂ
ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಚಂದ್ರ. ೭-೫೦); ನೃತ್ಯಗೃಹಂಗಳ್ ಕುಳನಗ
ಮಹುನ್ನತಿವಡೆಯಲೆಂದು ಯವನೋನ್ನತನಂ ಸ್ತುತ್ಯನನೋಸದೋಲಗಿಪ
ವೊಲತಾಯತವಡೆದು ಸುತ್ತಿ ಸೊಗಯಿಸುತಿರ್ಕುಂ (ಪಾಶ್ವಾ. ೧೭-೫೮).

[ನೃತ್ಯ + ಗೃಹ]

ನೃತ್ಯಜ್ಞ (ನಾ). ನಾಟ್ಯವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಮತಿಕಂತಂ ಪರಚಿತ್ರಕಾಂಕ್ಷಿ
ಬ[ಲಮೆಲ್ಲಂ] ಗೀತ ನೃತ್ಯಜ್ಞನುನ್ನತನಾಸಂ . . . ನೃಯುಗೋದ್ಯಮಂ
(ಜಾತಕ. ೧೭-೩). [ಸಂ.]

ನೃತ್ಯತಂಡ (ನಾ). ನರ್ತಕರ ಸಮೂಹ; ನಾಟ್ಯದವರ ಗುಂಪು:
ಅವನನ್ನು ನೋಡಲೋಸುಗೆ ಕೊಂಕಣ ಮತ್ತು ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದ
ಹೊಂಗೆಸರೂ ಗಂಡಸರೂ ಇರುವ ನೃತ್ಯತಂಡದವರು ಬಂದರಂತೆ (ದ್ರಾವಿ.
೭೨).

[ನೃತ್ಯ + ತಂಡ]

ನೃತ್ಯನಾಟಕ (ನಾ). ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ನರ್ತನದ ಮೂಲಕವೇ
ಅಭಿನಯಿಸುವ ನಾಟಕ; ೧ ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಮೂಲಕಾಭಿನಯದಿಂದ
ನಾಟ್ಯದ ಮೂಲಕ ವೇಷಭೂಷಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಭಿನಯಿಸುವ
ನಾಟಕ. ಇದು ಯೂರೋಪಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ 'ಬ್ಯಾಲೆ'
ನೃತ್ಯವನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ: ಒಮ್ಮೆ ಸೂಲಮಂಗಲದಲ್ಲಿ ಅವರು
"ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಚರಿತ್ರೆ" ನೃತ್ಯನಾಟಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರು (ಸಂಗೀತ. ೯೧);
ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ನೃತ್ಯನಾಟಕಗಳನ್ನು ನಾಟ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ್ದಲ್ಲಿ
ಭರತನಾಟ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಸಹೆಜ್ಜೆಯು ಟ್ಟಂತಾಗುವುದು (ಅಭಾಸ್ಯ. ೩೧).

[ನೃತ್ಯ + ನಾಟಕ]

ನೃತ್ಯಭಂಗಿ (ನಾ). ನಾಟ್ಯದ ರೀತಿ; ಕುಣಿತದ ನಿಲುವು: ಈ
ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನೃತ್ಯಭಂಗಿ, ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ
ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ (ಪೂಜ್ಯ. ೨೮); ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ನೃತ್ಯಭಂಗಿಗಳನ್ನು
ಕೆತ್ತಿದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆಂದು
ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ಅಭಾಸ್ಯ. ೨೧). [ನೃತ್ಯ + ಭಂಗಿ]

ನೃತ್ಯಮಂಡಲಿ (ನಾ). ನರ್ತನ ಮಾಡುವವರ ಗುಂಪು; ನರ್ತಕರ
ತಂಡ: ಲಲಿತಕಲಾ ಅಕಾಡಮಿಯು ನೃತ್ಯಮಂಡಲಿಯೊಂದನ್ನು ಹೊರ
ದೇಶಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿತು (ರೂಢಿ). [ನೃತ್ಯ + ಮಂಡಲಿ]

ನೃತ್ಯಮಂದಿರ (ನಾ). = ನೃತ್ಯಗೃಹ: ನಿಮ್ಮ ನೃತ್ಯಮಂದಿರದ ದಾಸಿ
ಯಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮೊಪ್ಪು. ೩೦೨); ಸಂಜೆ ಭೋಜನಾ
ನಂತರ ಹೊರದೇಶದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಕೀನ್‌ವೆಬ್ಬೆರಾನ್ ಉಪದೇಶ' ಕೇಳುವ
ಸಲುವಾಗಿ ವಿಶಾಲ ನೃತ್ಯಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಜನ ಬಂದು ನೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು
(ಪುನರು. ೩೪೫).

[ನೃತ್ಯ + ಮಂದಿರ]

ನೃತ್ಯರಸ (ನಾ). ನರ್ತನದಿಂದಂಟಾಗುವ ಆನಂದ: ಗೀತವಾದ್ಯಂ
ನೃತ್ಯರಸದೊಳೋಲಾಡುತುಂ ನೂತನೋದ್ಭವ ಸರ್ವಸಕ್ತ ಮಯ್ಯಾನುತುಂ
ಕೊಡೆ ಹೀಲಿದಳೆಯುಣುಕುಗಳ ಸದುವೆ ಮೆಚ್ಚಿವುತುಂ (ನಂದರ. ೩-೩೧).

[ನೃತ್ಯ + ರಸ]

ನೃತ್ಯಲೀಲೆ (ನಾ). ನರ್ತನದ ವಿಲಾಸ: ಅಂತು ಗಗನರಂಗದೊಳ್ ನೃತ್ಯ
ಲೀಲೆಯಂ ಮೆಚ್ಚಿದು ವಾಸವನವಾಸಕ್ಕಭಿಮುಖಿಯಾಗಿ ಪೋದಳ್
(ಜಗ. ೩-೧೩೪). [ನೃತ್ಯ + ಲೀಲೆ]

ನೃತ್ಯವಿದ್ಯೆ (ನಾ). = ನೃತ್ಯಕಲೆ: ಚರಣಕುಂಬಗ್ರೀವಾಕರಶಾಖಾಜನಿತ
ರೇಚಂ ನಯನಮನೋಹರಮಾಗೆ ನೃತ್ಯವಿದ್ಯೆಯ ಪರಿಜಂ ಕೈಕೊಂಡು
ದಂಭನಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ. ೮-೩೭). [ನೃತ್ಯ + ವಿದ್ಯೆ]

ನೃತ್ಯಾಂಗ (ನಾ). ನಾಟ್ಯದ ಭಾಗ; ನರ್ತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು:
ಅಂಗನಾಕುಸುಮಸುಕುಮಾರಾಂಗಸಮುಚಿತಮುಮುಪ್ಪ ಲಾಸ್ಯಮನಚ್ಚ
ರಸೆಯರಾದಿ ಸಂಧ್ಯಂಗತ ನೃತ್ಯಾಂಗರಸಭಾವಾಭಿನಯಂಗಳನಿಂದ್ರಂ ಶ್ರೀ
ದೇವಂಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೆಂಬಂತೆ ಪರಿಸ್ಪುಟಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೩೨೪).

[ನೃತ್ಯ + ಅಂಗ]

ನೃಪ (ನಾ). ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವನು; ಜನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು
ವವನು; ಅರಸ; ದೊರೆ; ರಾಜ: "ರಾಜಾ, ರಾಜನ್ಯ, ರಾಜ್ಞ,
ಪ್ರಜಾಪತಿ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ನೃಪ, ಕ್ಷತ್ರಂ . . . ಲೋಕಪಾಲಃ - ಈ ೧೩
ಅರಸು" (ಪ್ರಾಂ. ೩೯-೩೭೭); ನರಪತಿ ಬಂದನಾ ನೃಪನಲ್ಲಾಯಿ
ಕಾಣ್ವುದು (ಕವಿ. ೧-೧೧೫); ಅ ನೃಪರೋಕಾರಾ ಪಾಂಡುರಾಜಂ
ಬರಂ (ಪಂಪ. ೧-೧೧೦); ನೃಪರಂ ಚಕ್ರಿಪದಾಂಬುಜಕ್ಕಜನೇಬ್ಬೀ
ರತ್ನವಿಾ ಹೇಮವಿಾ ದ್ವಿಪವಿಾ ತುಂಗತುರಂಗವಂಗಳವರಿತ್ತರ್ಥಂ
ಗಳೆಂದೆಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೪); ನೃಪಂ ಸನ್ನಂ ಪಿದಿದಯ್ಯಿ ಭಾನು
ಮತಿಯಂ ಸಂಕೈಸಿ ಚಿತ್ರಾಂಗದಂಗುಪಯೋಗಾಸ್ತಮನೆಚ್ಚು ಕೊಡೆ ನಭದಿಂ

ಗಾಂಧೀವಿ ತರ್ಪಗಳ್ (ಗದಾಯು. ೨-೩೪); ಕಾಳಗದ ಮುಖವಾವು ದೊಂದಜಾಯದ ಹಂದೆನೃಪಂಗೆ (ಒಪಪ. ೭೦೫); ನೃಪನೆನ್ನಂ ಬಗೆದಿರ್ಕೊಮೋ ಕರುಣದಿಂ ಕೈಸಾರ್ಗಮೋ ಪೇಟುಮೆಂದುಪತಾಪಂ ಮಿಗೆ ಸುಯ್ಯಿ . . . ಶಂಕಪಳಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಸಾರ್ಧ ಸಾರ್ಧ ಸಖಿಯರ್ ಪೊಂಬಾಟಿಯಂ ದೀಸುವರ್ (ಸಳಪಂ. ೧೪೯). [ಸಂ.]

ನೃಪಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ರಾಜನ ಹೆಂಡತಿ; ರಾಣಿ; ಅರಸಿ : ನೃಪ ಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ತೋರ್ಪು ಸಂತನಂ ರೂಪವಿಚಿತಮಲಾಸಂತನಂ ಈಕ್ಷಿಸುತಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೯೧). [ನೃಪ+ಕಾಂಕ್ಷೆ]

ನೃಪಕುಮಾರ (ನಾ). ರಾಜಕುಮಾರ; ರಾಜಪುತ್ರ : ನೋಡಿದಂ ನೃಪಕುಮಾರನುತ್ಪದಿಂದ ಬಾಹುಕಂ (ಸಳಪಂ. ೭೧೬); ಎಲೆ ಯುಧಿ ೧೦ ನೃಪಕುಮಾರ ಪ್ರಯದಾಪತ್ತಯ್ಯ ಭೀಮನ ನಲವಿಗೊಳೆಯ ವಾಯ್ . . . ದ್ರೌಪದಿ ಸುಭದ್ರಾಬಲನೆಯರಿಗನುಚಿತವು ಭಟಿಸಿತೆ ಎಂದನಾ ಮುನಿಪ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೨೨). [ನೃಪ+ಕುಮಾರ]

ನೃಪಕುಲ, ನೃಪಕುಳ (ನಾ). ಅರಸುಕುಲ; ರಾಜಕುಲ : ಬನಣಿಯೇಕೆ ಹಿಮಾಂಶುಕುಲಸಂಭವನು ಸುಜನಾಧಾರ ನೃಪಕುಲನಿವಹದೊಳು ವಿಪ್ರಾತ . . . ಇನ್ನಾ ಭುವನಪತಿಗೆಣೆ ಯಾರು ಲೋಕದೊಳಿಂದ ನಮರೇಂದ್ರ (ಸಳಪಂ. ೪-೧೨). **ನೃಪಕುಳ :** ಅಳವಡೆ ಭುಜದೊಳ್ ಮೃಗಮಂಡಿಳಕದಪೋಲ್ ಸಕಲಧರಣೆ ಯೆೞವನ ಭೂಷಾವಳಿಯನೆ ತರ್ದವನಾ ನೃಪಕುಳತೀವರನಮ್ಮತಮತಿಯ ಮುಖದರ್ಪಣದೊಳ್ (ಯಶೋಜ. ೨-೧೬). [ನೃಪ+ಕುಲ]

ನೃಪಕುಳ 'ನೃಪಕುಲ' ನೋ.

ನೃಪಗೃಹ (ನಾ). ಅರಸನ; ರಾಜನ ವಾಸಸ್ಥಾನ : ಇದು ಬನ ಮಿದು ನೃಪಗೃಹಮೆಂಬುದನೋಳಂ (ಜಗವಿ. ೨-೩೬). [ನೃಪ+ಗೃಹ]

ನೃಪಗೇಹ (ನಾ). = ನೃಪಗೃಹ : ಏರಾಕುಳ ಕವಿರಾಜಹಂಸಸುಭಗಂ ನಭಮಂ ನೃಪಗೇಹನುಂ ಸಮಂ ತಿಳಿಪುಗುಮಲ್ಲಿ ಮಂದಪವನೋಚ್ಚಳ ತೀಳರಮಂಜುಜಾಕರಂ (ಪುಷ್ಪಪ. ೨-೫೨). [ನೃಪ+ಗೇಹ]

ನೃಪತಿ (ನಾ). = ನೃಪ : "ನೃಪತಿ ರಾಟಾ ರಾಜಂ ಸರಾಮರಂ ಪಾರ್ಥಿವಂ ಕುಪತಿ ಮೂರ್ಧಾಭಿಷಿಕ್ತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂ ಪ್ರಜಾಧಿಪನೆನೃಪತಕೃ" (ಮಂಗರಾ. ೭೮-೧); ನೃಪತೀ ಪರೋಪಕಾರಿ . . . ರಿಪುವರ್ಗ ಮನಲಿದು ಗೆಲೈಯಾಗಾಹದೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೪); ನೃಪತಿ ಪತ್ನಿಕೆ ಬಂದಿರ್ಪಕರಮನೆಯೆಸೆವ ಬಾಗಿಲೊಳ್ (ದಶಕು. ೧೨-೯೬); ನೃಪತಿಗೆ ಸಹಾಯವನ್ನಿ ಮಾಡುವನು (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೬); ನೃಪತಿಯಾ ಭಾವ ಮಹಿಮಾಜ್ಯೋತಿ ಸಂಚರಿಸಿದುದು ಮಿಂಚಿ ಪಟ್ಟಮಹಿಮೆಯರ್ದೆ ಗಳೊಳ್ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೨-೩೧೨). [ಸಂ.]

ನೃಪತಿನಿಕೇತ (ನಾ). = ನೃಪಗೃಹ : "ನೃಪತಿನಿಕೇತಸ್ಥಾನಕಮುಪ ಕಾರ್ಯಮುಮಂತದಕ್ಕಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೪೮-೧೬). [ನೃಪತಿ+ನಿಕೇತ]

ನೃಪತಿಲಕ, ನೃಪತಿಳಕ (ನಾ). ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠ : ಬಲದ ಗದ್ದುಗೆಗಳಲಿ ಭಟಿರಗ್ಗಳೆಯ ರವಿಸುತ ನದಿಯ ಮಗ ನೃಪತಿಲಕ ದುಶ್ಶಾಸನ ಕೃಪ ದ್ರೋಣಾದಿ ನಾಯಕರು . . . ಗಣಗಲಿಸಿದರು ಮಾಣಕ್ಕುಮಯಭೂಷಣ ವಿಳಾಸದಲಿ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೩೦). **ನೃಪತಿಳಕ :** ಅಂಬರತಟಕ್ಕೆ ಮಗ ಕುಲವಂಬರನಂ ಕೊಂಡು ಪಾಣಲಿಕ್ಷಿಸುತಿದಂ ಕಂಬುಗ್ರೀವಂ ನೋಯಲ್ಕಂಬು ಗ್ರೀಷ್ಮಕ್ಕೆ ಸುಗಿವಪೋಲ್ ನೃಪತಿಳಕಂ (ಸಳಪಂ. ೫೨೮). [ನೃಪ+ತಿಲಕ]

ನೃಪತಿಸನಾಭಿ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಮಿಪಪದ ಸಂಬಂಧಿ : ದಾಯಾದಿ : ನೃಪನ ಸರಪಾಲತನಯನ ನೃಪನಧುವರ್ನರಿದು ಸುಮಿದರಿ

ಕೈಕೊಂಡತ್ತ ಪರಿಮಿತರಾಗಮೆರ್ದೆಯಂ ನೃಪತಿಸನಾಭಿಗಳ ಬಂಧುಜನದಾ ಕೆಯಾ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨). [ನೃಪತಿ+ಸನಾಭಿ]

ನೃಪತಿಳಕ 'ನೃಪತಿಲಕ' ನೋ.

ನೃಪತುಂಗ (ನಾ). ೧. = ನೃಪತಿಲಕ : (೨). ೨. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟ ಅಮೋಘವರ್ಷನೆಂಬ ರಾಜನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ತಕ್ಕುರದೊಳ್ ಕೌಸ್ತುಭಜಾತದ್ಭುತಿ ಬಳಸಿ ಕಾಂಡಪಟದಂತೆ ಸಂಪ್ರೀತಿಯನಾಪನನ ಗಲಳ್ ನೀತಿನಿರಂತರನುದಾರನಾ ನೃಪತುಂಗಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧). [ನೃಪ+ತುಂಗ]

ನೃಪಧರ್ಮ (ನಾ). ಅರಸನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ ; ರಾಜ ಧರ್ಮ : ಕಪಟದ್ಭೂತವಿದು ನೃಪಧರ್ಮವೇ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೨); ಶಪಥನ ಗೈದವನಪಲಾಪಿಸುವುದಿದು ನೃಪಧರ್ಮವೇನೋ ಸರೇಂದ್ರಾ ಕೃಪಾಕರ ಗುಣಸಾರದ್ರ (ಶಾಕುಂ. ೬೪ ಅಡಿಪದ್ಯ). [ನೃಪ+ಧರ್ಮ]

ನೃಪನಂದನ (ನಾ). = ನೃಪಕುಮಾರ : ನೃಪನಾ ನೃಪನಂದನನಾ ನೃಪನಧುವರ್ ನೆರೆದು ಸುಖದೊಳೆ ಕೈಕೊಂಡತ್ತ ಪರಿಮಿತರಾಗ ಮೆರ್ದೆಯಂ ನೃಪಬಾಂಧವರಾ ಸುಮಿತ್ರರಾ ಪರಿಜನ(ದಾ) (ಕವಿರಾ. ೨-೨೧). [ನೃಪ+ನಂದನ]

ನೃಪನಂದನೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಮಗಳು ; ರಾಜಪುತ್ರಿ : ನೃಪನಂದನೆ ತನಗುದಯಿಸಿದ ಪುತ್ರನಂ ರುದ್ರಭೂಮಿಯೊಳ್ ಬಿಸುಟು ಬರಲ್ (ದಶಕು. ೯-೪೩). [ನೃಪ+ನಂದನೆ]

ನೃಪನೀತಿ (ನಾ). = ನೃಪಧರ್ಮ : ನುಡಿದರಡನಾಡದಿರು ಕಾರ್ಯವ ದಿಡದಿರು . . . ಅನುಜಾತೃಜರೋಗೊಗ್ಗೊಡೆಯದಿರು ನೃಪನೀತಿಯದು ಭೂಪಾಲ ಕೇಳೆಂದ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೪೬); ಅಡಸಿದಾಪತ್ತಿ ನಲಿ ಜಗಿಯನು ಕಡೆಹುವುದೆ ನೃಪನೀತಿ (ಕಾಕಿರಾ. ೩೬-೬೮); ನೃಪನೀತಿ ತಪ್ಪದಂತೆ ವಿಪುಲವಚ್ಛೇದಿ ಪೊದಳ್ಳು ಸಾರ್ಧಂತರಿ ನಿನ್ನುಪಮೆಯೊಳುಸುರುವುದೆನ ಲಪನಂಗೆ (ಪ್ರಿಪು. ೨೪-೨೪೧); ಅರಿಭಯಂಕರತತ್ತ್ವಗಳ ಸಂಹರಿಸುವುದು ನೃಪನೀತಿ ನಿನಗಿದು ತರವೆ ದಿಡು ಪರಹಿಂಸೆ ದೋಷವಿದೆಂದುದಾ ಶಕ್ತಿ (ಸಳಪಂ. ೨-೧೮). [ನೃಪ+ನೀತಿ]

ನೃಪನೀತಿವಿದ (ನಾ). ರಾಜಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತ ; ರಾಜನೀತಿ ಚತುರ : ಅತನನಾರಾಧಿಸಿ ನೃಪನೀತಿವಿದರ್ ಪೇಚರಾಪನೀತರರಾತ್ಮ ಖ್ಯಾತಿಶ್ರೇಯಂ ಕಾದಭಿಜಾತ ನೃಪಾನ್ವಯರನೆನಿಬರಂ ಪೆನರ್ಗಿಳ್ಳೆಂ (ಶಾಂಕು. ೩-೮೬). [ಸಂ. ನೃಪನೀತಿವಿದ]

ನೃಪನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ರಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ ; ರಾಜ ನೀತಿ : ನೃಪನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ನೀನಪೂರ್ವಮಂ ನುಡಿಯೆ ನುಡಿಯೆ ಮತ್ತದನನುನರ್ಚನ ನುಡಿಗಲ್ . . . ನಿನ್ನ ನುಡಿಗಿ ಸಮನಾದಪುದೇ (ಶಾಂಕು. ೨-೩೬). [ನೃಪನೀತಿ+ಶಾಸ್ತ್ರ]

ನೃಪಪತಿ (ನಾ). ರಾಜರುಗಳ ಒಡೆಯ ; ಚಕ್ರವರ್ತಿ ; ಸಾರ್ವ ಭೌಮ : ನೃಪಪತಿಯುಕ್ತಮಿದಂ ನೀಂ [ಪಾಶಾಂ. ಉಪಪತ್ತಿಯುಕ್ತ ಮಿದನಂ] ನೃಪ ಕೆಯೊಳ್ಳಿನ್ನ ತಂದೆಯೆಂದುದಂ (ಗದಾಯು. ೪-೮). [ನೃಪ+ಪತಿ]

ನೃಪಪದ (ನಾ). ೧. ಅರಸನ ಪಾದ ; ರಾಜನ ಚರಣ : ಸಮಗಿ ಭಾಯು ಭಾಗ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಮತೆಯಾಯ್ತೆನ್ನೇನು ನೃಪಪದಕಮಲದಲಿ ಬೀಳುವೆವು ನಡೆನಡೆ ಧನ್ಯರಹೆವೆಂದ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೧೪). ೨. ರಾಜ ಪದವಿ. [ನೃಪ+ಪದ]

ನೃಪವೀಳ (ನಾ). ರಾಜನ ಅಸನ ; ಸಿಂಹಾಸನ : ಉದಯದಲಿ ನಾವಿಬರಾತನ ಸದನದಲಿ ನೃಪವೀಳವನು ಗರ್ವದಲಿ ನೆಮ್ಮದಿವಾತ ನಮ್ಮಲಿ ಖೋಡಿಯನು ಹಿಡಿಯೆ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೪೧). [ನೃಪ+ವೀಳ]

ನೃಪಪುತ್ರಿ (ನಾ). - ನೃಪನಂದನ : ನೃಪಪುತ್ರಿ ಶೂರಸೇನಾಧಿಪ
ನಿರೋಹ ರಥನಿ ನಿಲ್ಲುಮಂಚ ಚತುರಕಳಾಲಪನೆ ನೃಪೇಶ್ವರವರ್ಣನನಿಪುಣ
ಪತಂವರೆಯ ಮುಂದೆ ನಿಂದಂತೆಂದಳು (ಕಾಂಕಿಪು. ೫-೧೨೩).

[ನೃಪ+ಪುತ್ರಿ]

ನೃಪಪ್ರತಿಮಗುಣ (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಗುಣವುಳ್ಳ
ವನು : ತಾರೀತಂ ನಿಲಿ ಮೇಷದೊಳಾರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಪಡ್ವೆಹಂ ನೋಡೆ
ನೃಪಂ ಸೂರಿ ನೃಪಪ್ರತಿಮಗುಣಂ ಚೋರಂ ನಿರ್ಧನನಿಕ್ಕುವನಂತಂ
ಕ್ರಮದಿಂ (ಜಾತಕ. ೨೦-೧). [ನೃಪ+ಪ್ರತಿಮ+ಗುಣ]

ನೃಪಬಾಧೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಹಿಂಸೆ ; ರಾಜನ ಉಪದ್ರವ : ನೃಪ
ಬಾಧೆ ಕಳ್ಳರಿಂದಾದ ಪುಯ್ಯಲ್ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರಕೋಪಮುಟ್ಟಿದಿಂವತ್ತು ಪರ್ವ
ಮುನಿ ವಾರ್ತಾಪ್ರಪಂಚನಾದಲ್ಲಿ ಕೇಳದೇಡೋಸಹಾಯಂ (ಲೋಕೋ. ೮.
೧೨-೫೨). [ನೃಪ+ಬಾಧೆ]

ನೃಪಭವನ (ನಾ). - ನೃಪಗೃಹ : ಜನತೋತ್ಸವಯುಗಲಮೃಗನಾಕ
ನರಲೋಕಸಕಲಜನಕಳಕಳದಿಂದೆನಿತಾನುಂ ನಿಭವದಿಂತು ನಾಡೆಯುಂ
ರಯ್ಯನಾದುದಾ ನೃಪಭವನಂ (ಅದಿಪು. ೯-೭೨) ; ಅರಿಭಯಂಕರ
ಭೀಮಸೇನನ ನಿರುಪಮಾಲಯವೆಂದ ಕಡೆಯಲಿ ಸರಿಸದಲಿ ಸೂಕ್ತಿಸಿತು
ಸಹದೇವಂಗೆ ನೃಪಭವನ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೧೧-೪೫) [ನೃಪ+ಭವನ]

ನೃಪಭಾಗ (ನಾ). ಅರಸನಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಹುಟ್ಟುವಳಿಯು
ಭಾಗ ; ಭೂಕಂದಾಯ ; ನೆಲದಿರಿಗೆ : ಶಿರಣಂಗಳೊಳು ನೃಪಭಾಗ
ದೊಳು ಜಲದೊಳಂಬುಜದೊಳನಿಲದೊಳು ಕೈಗಳೊಳು ಕರಮುನಿಕ್ಕುಂ
(ಮಂಗರಾ. ೧೪೮-೪೩). [ನೃಪ+ಭಾಗ]

ನೃಪಮಂಡಲ, ನೃಪಮಂಡಳ (ನಾ). [ರಾಜ್ಯಶಾ] (ನೆರೆ
ಹೊರೆಯ)ರಾಜರ ಸಮೂಹ : ಪಡೆಯುಪಾಯಲಾದೊಡ[ರ]ಯಂ ಕಿಡಿ
ಸುಗುಮಂತಕಳಂಕ ನೃಪಮಂಡಲ [ಜಾತಕ. ೪]ಮಂ ತಡೆಯದೆ ತಮ
ಸ್ವಭಾವಂ ಕಿಡಿಸುವವೊಲೊಡು ರಾಜು ಶಶಿಮಂಡಲಮಂ (ಕವಿರಾ.
೩-೧೪೭). **ನೃಪಮಂಡಳ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂ
ತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ೧೨ ವಿಜಗೀಷು, ಅರಿ, ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು
ಉದಾಸೀನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ರಾಜರಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ
ರಿಗೂ ಮಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಮಿತ್ರಮಿತ್ರ ಎಂಬ ಅರಸರಿರುವುದರಿಂದ
ಈ ಮಂಡಲಗಳು ಹನ್ನೆರಡಾಗುತ್ತವೆ. [ನೃಪ+ಮಂಡಲ]

ನೃಪಮಂಡಳ 'ನೃಪಮಂಡಲ' ನೋ.

ನೃಪಮಂದಿರ (ನಾ). - ನೃಪಗೃಹ : ಬಂದು ವೇದವ್ಯಾಸನುನಿ ನೃಪ
ಮಂದಿರವ ಹೊಗಳಿದ್ದು ಪದವಲಿ ಸಂದಳು ಜಾಚಿದನು ಮಕುಟವನವನಿ
ಪಾಲಕನು (ಕುವ್ಯಾ. ೬. ೩-೨೧). [ನೃಪ+ಮಂದಿರ]

ನೃಪಮುಕುರ (ನಾ). - ನೃಪತಲಕ : ಅಕಟ ಕಪಟದ್ಯೂತದಲಿ
ನೃಪಮುಕುರನುನೃಪಿ ಮುಜಾದುದೇ ಕೌಳಿಕದಲೀ ಕೌರವರು ಕೊಂಡರೆ
ಧರ್ಮಜನ ನೆಲನೆ ಅಕುಟಲಿಂಗೇಕೆದು ನಿರಾಬಾಧಕರಿಗೇಕೆದು 'ಸಕಲ
ಸುಜನಪ್ರಕರವಂದ್ಯರಿಗೇಕೆನುತ್ತಸುರಾರಿ ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೨-೩).
[ನೃಪ+ಮುಕುರ]

ನೃಪಯೂಥ (ನಾ). ರಾಜರ ಗುಂಪು ; ಅರಸರ ಸಮೂಹ :
ಚೆಲ್ಲಿಕೇ ನೃಪಯೂಥ ಜಾಜರಿ ಜಳ್ಳುಗಳು ಜಲಜಾಕ್ಷನ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲ ತಾನೇ
ಸಾಲದೇ ಹಾರುವನೆ ಕೆಲಬಲನ . . . ಎಂದನಾ ಚೈದ್ಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೮.
೧೦-೭೬). [ನೃಪ+ಯೂಥ]

ನೃಪಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ರಾಜನ ಚಿಹ್ನೆಯಾದ ಶ್ವೇತಭತ್ತ : "ನೃಪ
ಲಕ್ಷ್ಮಿ-೧. ರಾಜರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಲ್ಲ ತಕ್ಕ ಚಿಹ್ನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೫).

[ನೃಪ+ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ನೃಪಲಕ್ಷ್ಮಿ (ನಾ). ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುವ ಪದವಿ, - ಅಧಿಕಾರ,
- ಐಶ್ವರ್ಯ : "ಅರಸು ನೃಪಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಾನಾಧಿರಾಜ್ಯಮನಿಕ್ಕುಂ"
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೭೨-೬೧). [ನೃಪ+ಲಕ್ಷ್ಮಿ]

ನೃಪವಂದ್ಯ (ನಾ). ಅರಸನಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ
ವನು ; ರಾಜಪೂಜಿತ : ನೃಪವಂದ್ಯಂ ವಾಗ್ವ್ಯಧೂವಲ್ಲಭನಮುಕುಲಂ
ನಿರ್ಮಲಂ ಕಿಲಿತ್ವೈಕದ್ವಿಪಪಂಚಾಸ್ಯಂ . . . ಒಸೆದಂ ಖ್ಯಾತತ್ವೈವಿದ್ಯ
ಚಕ್ರಾಧಿಪಪಾದಾಂಭೋಜಭೃಂಗಂ ಸುಕುನಿಜನಮನಃಪದ್ಮಿನೀರಾಜಹಂಸಂ
(ಧರ್ಮಾ. ೫-೨೫೯). [ನೃಪ+ವಂದ್ಯ]

ನೃಪವಧು (ನಾ). - ನೃಪಕಾಂತೆ : ನೃಪನ ನರಪಾಲಕನೆಯನ ನೃಪ
ವಧುವರಾ ನೆರೆದು ಸುಖದೊಳರೆ (ಕವಿರಾ. ೨-೨೨). [ನೃಪ+ವಧು]

ನೃಪವರ (ನಾ). ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠ : ಮೃದುಪದಪಾತದಿಂದಮಕೆಯಂ
ತಳವೇಜುಸಿ ಕೇಕರಾಂಶುಪಾತದಿಲಗೊಂಚಲಂ ತಿಳಕಮಂ ತಳವಂತಿರೆ
ಮಾಡಿ ಪರ್ದಿ ಕೊರ್ದಿದ ಕುಚೆದೊಟ್ಟಿನಿಂ ಕುರವಕ್ಕ ನವಾಂಕುರವಂ
ನಿಮಿರ್ಚಿ ಬೀಜಾದುದಬಳಾಜನಂ ನೃಪವರಂಗೆ ಮನೋಜಮತೇಂದ್ರ
ಜಾಳಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೫೩) ; ನೃಪವರನುದೈಟೋರ್ವಿಪನ ಧಾಳಿಗೆ
ಕೆಟ್ಟಹಿತಾಂಗನಾಜನಂ ವಿವಿನಮನಂದು ಪೊಕ್ಕು (ಉದ್ಯು. ೧-೯೩) ;
ಶತಾನೀಕರು ಶತಾಯುಧರಿನಿಪ ನೃಪವರರು ತುರಗ ಗಜರಥ ಪಾಯ
ದಳಸಾಗರದ ಸೌರಂಭದಲಿ ನಿಜ ಸಂವರಣೆಯನು ತೋರಾದರು
ತಮ್ಮ ಕೋಟೀದಳವ (ಕುವ್ಯಾ. ೮. ೧೧-೨೩). [ನೃಪ+ವರ]

ನೃಪವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಅನ್ನೀಕ್ಷಕೀ, ತ್ರಯೀ, ವಾರ್ತಾ ಮತ್ತು ದಂಡ
ನೀತಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ರಾಜವಿದ್ಯೆಗಳು : ನಾಲ್ಕುಂ ನೃಪವಿದ್ಯೆ
ಯೊಂದು ಬಲದಿಂ ಪಂಚಾಂಗವಂತ್ರಂ ಮನಂಬುಗೆ ಬೇಟೊಂದೆಡೆಗಾಣ
ದುಡ್ಡ ಶರಪುತ್ರೀಕಾಂತೆ ತನ್ನಂ ಶರಣ್ಣಿಗೆ ಪೊಕ್ಕಂ (ಕಾಂಕಿಪು. ೨-೨೮) ;
ನ್ಯಾಯಾಗಮ ನೃಪವಿದ್ಯಾಮ್ನಾಯಕಲಾಕಾಮತಂತ್ರ ವಿಷಯವಿರೋಧ
ಪ್ರಾಯಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧಂ ಶ್ರೇಯಮದಂತೆಲ್ಲಿಯಾನುಮುಕ್ತಿಕ್ರಮದಿಂ
(ಕಾವ್ಯಾ. ೪೭೬). [ನೃಪ+ವಿದ್ಯೆ]

ನೃಪವೃಷಭ (ನಾ). ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠ : ಅಪರಾಗಂ ಮುನಪತಿವೋಲಪ
ಗತಗುಣನಾಗಿಯುಂ ನಿಜಾಯತದೋಷಂ ವಿಪುಲಯೋಧನಲೋಭಂ ನೃಪ
ವೃಷಭನರಾತಿನಿಕರತರುದನದಳನಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೮). [ನೃಪ+ವೃಷಭ]

ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). - ನೃಪನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ : ರಾಜಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು 'ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರ'
ಮತ್ತು ದಂಡನೀತಿ ಎಂದೂ 'ಪಮ' ದಂಡನೆಂದೂ, ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೂ
ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರತ. ೩೭೦). [ನೃಪ+ಶಾಸ್ತ್ರ]

ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞತೆ (ನಾ). ರಾಜನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಿಕೆ :
ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞತೆಗಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ಳೇಭಾಗಮುಕ್ಕಿಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಪನೊಳ್
ಶೂರತೆಗಿಲ್ಲಿ . . . ಮಲ್ಲಪನೊಳ್ ನೋಯ್ತೊಡೆ ಕಾಜಲಾಗದು ಸಮಾನಂ
ಮಾನವಾನೀಕಮಂ (ಅಜಿತ. ೧-೨೭). [ಸಂ. ನೃಪಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞತಾ]

ನೃಪಸಂಪದ (ನಾ). ಅರಸನ ಸಂಪತ್ತು ; ರಾಜನ ಐಶ್ವರ್ಯ :
ಶವದ ಸಿಂಗಾರದಂದದೊಳಿನಗೆ, ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ದೊರೆಗೆ, ನೃಪಸಂಪದಂ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೯-೨೨೮). [ನೃಪ+ಸಂಪದ]

ನೃಪಸತಿ (ನಾ). - ನೃಪಕಾಂತೆ : "ಭಟ್ಟನಿಯರ್ ನೃಪಸತಿಯರ್"
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೭೦-೪೯) ; ನೃಪಸತಿಯ ಕೆಲವೆ ಹನುರರುಹನಾಣಪಲ್ಲವೆ
ಲತಾಂಗಿ ಗೆಲೆವಂದಳು ದುಗ್ಧ ಪಯೋಧಿಪುಂಥನದೊಳ್ ಭೇನಪಟಿಕಮಂ
ವಿದಿದು ನೆಗೆವ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಧುವಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೧-೯೦) ; ನೃಪಸತಿಯಿಗೂದ
ಯಿಸಿದರ್ ತನನಪ್ರತಿಮಪ್ರತಾಪರಥನಪಾಣಿನಪತಾಕರಿಂದ್ರಸೇನನು
ಮುಪೇಂದ್ರಸೇನನುಮನಿಪ್ಪ ಪೆಸರೆಸಿದನರ್ (ಕಾಂಕಿಪು. ೩-೨೮).
[ನೃಪ+ಸತಿ]

ನೃಪಸದನ (ನಾ). - ನೃಪಗೃಹ : ಇದು ಬಹುಮುಖ ನೃಪಗೃಹ ಮೆಂಬುದನೋಫಂ ನೃಪನಾನುಮಿತಮುಪ್ಪು ದುಪ್ಪು ದಶಕುಕುಕಾಳಿಗನ ನೃಪಸದನಂ ಸೋಗಯಿಪುದು ಚಕ್ರಮಂಡಲಬಲತೆಯಿಂ (ಜಗದಿ. ೨-೩೬).

[ನೃಪ + ಸದನ]

ನೃಪಸಭೆ (ನಾ). ಅನೇಕ ರಾಜರುಗಳ ಕೂಟ, - ಸಭೆ : ದಾಸೀ ಸಭಂ ನೃಪಸಭಂ ರಕ್ಷಸ್ಥಭಮಿಮಾದಿಶಃ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫೩). [ಸಂ.]

ನೃಪಸಭೆ (ನಾ). ೧. ರಾಜನ ಬಡ್ವೀಲಿಗ; ರಾಜಾಸ್ಥಾನ : ಚತುರಚತುರಾಸನರು ತರ್ಕಶ್ರುತಿಮುಸ್ತಕಳಾಸ್ತುತಂತ್ರರು ನುತಗುಣರು ನೃಪಸಭೆಯೊಳಿಸಿದರು (ಕುನ್ಯಾ. ೮-೩೧). ೨. - ನೃಪಸಭೆ : ಬಂದವಾ ದಮಯಂತಿ ನೃಪಸಭೆಗಂದು ಹೊಕ್ಕು ಕೆಳದಿಯರು ಮುದದಿಂದ ತೋಡಿದರಲ್ಲಿಯವರಿಂದ ವಿವರಿಸುತ (ಸಳಹ. ೩-೫೮).

[ನೃಪ + ಸಭೆ]

ನೃಪಸಿಂಹ (ನಾ). ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠ : ಮದಮಾಣಮಿಲ್ಲ ದಾನಗುಣದಿಂ ನೆಗಟ್ಟುಂ ನೃಪಸಿಂಹನಾಗಿಯುಂ ವಿದಿತ ವಿಶುದ್ಧ ಭದ್ರಗುಣಂ (ಗದಾಯು. ೧-೧೦). [ನೃಪ + ಸಿಂಹ]

ನೃಪಸುತ (ನಾ). - ನೃಪಕುಮಾರ : ತೋಳಗುವ ರತ್ನಾಭರಣಂಗಳ ರುಚಿ ಉಜ್ಜೀಮಕಾಂತಿಯೊಳ್ ತಳ್ಳು ತೊಂಬೊಳೆಯಲ್ಲಿಂದ್ರಾಯುಧಮೇಂ ಪೊಳೆದುದೊ ನೃಪಸುತನ ಮುಂದೆ ತೆಗೆದು ಬರುತ್ತಂ (ಕಾದಂಭ. ೫೯೮); ನೃಪಸುತನಂ ನೋಡಲೆಯ್ದಂದೊರ್ವೆ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೫-೨೮).

[ನೃಪ + ಸುತ]

ನೃಪಸೂನು (ನಾ). - ನೃಪಕುಮಾರ : ಅಂದೆ ಭೀಷ್ಮನ ಜೈದು ಕಂಬಗುಂದಿ ಹೋದಳು ತಪಕೆ ಬಳಿಕೆಯೆಂಬಿಕೆಯನಂಬಾಲೆಯನು ರಮಿಸಿದನು ನೃಪಸೂನು (ಕುನ್ಯಾ. ೨-೩೮). [ನೃಪ + ಸೂನು]

ನೃಪಸೇನೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಸೈನ್ಯ; ರಾಜನ ದಂಡು : "ನೃಪಸೇನೆಯೊಳಂ ದಂಡಂ" (ಮೃತ್ಯು. ೧೩೮-೧೨೦). [ನೃಪ + ಸೇನೆ]

ನೃಪಸೇನೆ (ನಾ). ಅರಸನ ಸೇನೆ; ರಾಜನ ಕೈಂಕರ್ಯ : ನೃಪಾಕಾಂ. ತ ಪಸೇನಾಯಾತಪ್ಪು ಪತಿಪುತನ ತನಯಪ್ರಸಾದಂ ಪಯಃಪಾನಪರವ್ಯಾಯಾತಗಂಧದ್ವಿಪಗಣಭನಭಂಪ್ರಾಪ್ತಘೋಷಂ . . . ಕರಂ ರಂಜಿಸಿ ಬಗೆಗೊಳುಂ ತಪ್ಪು ರೀರಾಜಮಾರ್ಗಂ (ರಾಜಶೀ. ೨-೧೧೨).

[ನೃಪ + ಸೇನೆ]

ನೃಪಾಲ, ನೃಪಾಳ (ನಾ). - ನೃಪ : ಅದು ಪಿಯು ಸಿರಿಯ ಬಾಲ್ಯೊಡಲದು ಜಾಗದ ಭೋಗದಾಗರಂ ಸಕಲಸುಖಕ್ಕದ್ದು ಜನ್ಮಭೂಮಿ ಯೊಳಿಸಿದುದನಾಳ್ವಂ ಮಾರಿದತ್ತನೆಂಬ ನೃಪಾಲಂ (ಯಶೋ. ೧-೩೩); ತಜ್ಜನಪಂ . . . ಅನಘ ಬಸವನ ಮುಖವನೀಕ್ಷಿಸೆ ಮನದೊಳನುರಾಗಿಸುತ ಸಲಿದೊಯ್ಯನೆ ನಗುತ ಭಂಜಾರಿಯಂತೆಂದಂ ನೃಪಾಲಂಗೆ (ಬಸವ. ೨೧-೪೬); ಈ ಸಮಸ್ತ ನೃಪಾಲಜನವಾರಾಸಿ ಮೇರೆಯನೊಡವುತಿದೆ ಉಮ ಗೇಸು ಭಾರವಿದೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದನು ಭೀಷ್ಮಂಗೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೦-೬); ಹರಕೆಗಳ ಕೈಕೊಳುತ ಸತಿ ಬಂದರಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕುಳು ನೃಪಾಲನ ಚರಣಕಮಲಕೆ ನಮಿಸಿ ಪಡೆದಳು ಪತಿಯ ಚಿತ್ತವನು (ಸಳಹ. ೯-೬೩). ನೃಪಾಳ : ಹಸ್ತಶ್ಚರಭವದಾತಿಸಮಸ್ತಯುತಂ ನಡೆದು ನಳನೃಪಾಳಂ ರಭುವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯನ್ನೊದಿಸಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಸ್ತಂಭಮನೆಂಬುದಿಕ್ಕು ನೊಳ್ ಉಜ್ಜಿಸಿಟ್ಟಂ (ಸಳಹ. ೨೨). [ಸಂ.]

ನೃಪಾಲಕೆ, ನೃಪಾಳಕೆ (ನಾ). - ನೃಪ : ಗರ್ವಿತನೃಪಾಲಕಾಧಮ ದುರ್ವಿಳಸನಜನಿತ ಭೂರಿಭಾರದೊಳನಸುಂ ನಿರ್ವಿಣ್ಣೆಯಾಗಿ ಭೂವಧು ಗೀರ್ವಾಣಾವೃತ ವಿರಂಚಿಸಭೆಯಂ ಪೊಕ್ಕುಳ್ (ಜಗದಿ. ೧-೨೬); ನೃಪಾಲಕಂ ಕಾಮಿನಿಗೊಡಿ ನಾಡೆ ತೋರ್ಪವಾರರಾಗಾವಿಲನಾಗಿರಲ್ಪಮಂ

ತುಪೇಂದ್ರನಂ ಪೊರ್ವುತ ತಾಕ್ಷ್ಯಸಂತೆ ರಂಜಿಸಾ ಶುಕಂ ಪೊರ್ವಿದುಪ್ಪು ವಿ ಪಾಲನಂ (ಉಪ್ಪ. ೩-೧೧೫); ಮೇಘನೃಪಾಲಕನ ದಂಗೆರವೊ ಮೊಳಗುವ ಸಿದ್ಧಿಲಿನ್ನಬ್ಬರವೊ . . . ಬೀಳ್ವ ತಾರಾನಾಲೆಗಳೊ ಜೀಮೂತಲತೆ ಲಂಬಿಸಿದುದಂಬರನ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೯-೧೯). ನೃಪಾಳಕೆ : ಹರಡೆ ಹೋದಗೆ ಜಾಡಗೆ ಹಂಗುಟ್ಟಿ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಗಳಂ ಮನಂಗೊಳಪರಣ್ಣವನೆ ಯ್ದಿದನಾ ನೃಪಾಳಕಂ (ಸಳಹ. ೫೨೧). [ಸಂ.]

ನೃಪಾಲಯ (ನಾ). - ನೃಪಗೃಹ : ನೃಪಾಲಯಾಂತರ್ಗತ ಕಕ್ಷ ಕೋಷ್ಠಂ (ಮೃತ್ಯು. ೪೬-೧೪). [ನೃಪ + ಅಲಯ]

ನೃಪಾವಸಥೆ (ನಾ). - ನೃಪಗೃಹ : ವಾಣಿಯಂ ಧಾರಾಪಂಚಕ ದೊಳ್ ವಿಚಿತ್ರಲಯದಿಂದ ತಾನೋಣ ಬರ್ವಿ ಮಹಾಧೀರಂ ಕಾಲ್ಪಡೆ ಯೊಳ್ ನೃಪಾವಸಥದಿಂದ ಬರ್ವಂದಮಾವಂದಮೋ (ಪಂರಾಮ. ೩-೧೪೦).

[ನೃಪ + ಅವಸಥ]

ನೃಪಾಸನ (ನಾ). - ನೃಪಕೀಠ : "ನೃಪಾಸನಂ, ಭದ್ರಾಸನಂ-೨ ರಾಜರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅಸನದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೫).

[ನೃಪ + ಅಸನ]

ನೃಪಾಳ 'ನೃಪಾಲ' ನೋ.

ನೃಪಾಳಕೆ 'ನೃಪಾಲಕೆ' ನೋ.

ನೃಪೇಂದ್ರ (ನಾ). - ನೃಪತಿಲಕ : ಬಂದು ಮಣಿಮಕುಟನವನದಿಂದಂ ಚಕ್ರಿಯ ಪೊದಟ್ಟು ತೇಜಕ್ಕೆ ಮಸುಳ್ಳಂದೆಳಗಿ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲುದುಮೊಂದ ಮಯವದಿಂದೆ ಸಾರೆ ಕರೆದು ನೃಪೇಂದ್ರಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೧೪); ಪರಸಿರೆ ಪರಸಿರೆ ನೃಪೇಂದ್ರನಂ ನೀವು (ಯಶೋ. ೧-೫೯). [ಸಂ.]

ನೃಯುಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರ ಜೋಡಿ; ಮಾನವ ಜೋಡಿ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ಮಿಥುನರಾಶಿ : ಕವಚಧರಂ ಶೂರಂ . . . ವಿಹಂಗಪಾಸ್ಯಂ ನೃಯುಗ್ಗಮಧ್ಯಾತ್ಮಂಶಂ (ಜಾತಕ. ೧೯-೮). [ಸಂ.]

ನೃವಾಹನ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯರನ್ನೇ ವಾಹನವಾಗಿಸಿಕೊಂಡವನು; ನರವಾಹನ; ಕುಬೇರ : "ಯಜ್ಞಂ ಮನುಷ್ಯಧರ್ಮಂ ನೃವಾಹನ ಧನಾಧ್ಯಕ್ಷನುತ್ಪರದಿಗ್ವರಂ . . . ರಾಕ್ಷಸ ದ್ವಿಪನೆನೆ ಕುಬೇರನೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೬-೧೫). [ಸಂ.]

ನೃಶಂಸ (ನಾ). ಕೆಡುಕ; ಕೇಡಿಗ; ನೀಚ; ಕ್ರೂರಿ : "ನೃಶಂಸಃ, ಕ್ರೂರಕರ್ಮಾಳ್ವತಃ-೨ ಹೊಲ್ಲೆ ಹಗ್ಗಯ್ಯನಂ" (ಕದಾಯ. ೬೧-೨೧೬); ಜೀವರಾಶಿಗಳನೋವದೆ ಘಾತಿಸಿದ್ದ ನೃ[ಶಂಸ] ಬಾರ್ಬಲೆ ಬದಿಗಳ ಮಂಟು . . . ಪಿರಿದೆಂದು ಮೂದಲಿಸಿ ಬಂದಿಜವರ್ ಕುಜುಪಿಂದೆ ನಾರಕರ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೨೯); ಇರದೆ ಉಜಲನಾಶನವ ಸಂಗರದ ಕಲಿ ತನಗಳನು ಕೇಳಾಯಿರುಳು ಕಂಸಂಗಾಯ್ತು ಜಾಗರವಾ ನೃಶಂಸಂಗೆ (ಸಿಘ್ರ. ೧೦-೩೮-೧). [ಸಂ.]

ನೃಶಂಸತೆ (ನಾ). ಕ್ರೌರ್ಯ; ನೀಚತನ : ಹಿಂಸೆಗೊಡಬಡೆ ನಾನು ಏನೆಗೆ ನೃಶಂಸತೆಯಲಘುವಪ್ಪು ದಂದಳಪಾಂಸುಲೋತ್ತ ಮ ಜನನ ಬಾಧಿಪ ದುಪ್ಪ ಸರ್ಪವನು ಧ್ವಂಸಿಸುವೆನೆಂಬಾ ಪುಳಿಂದೋತ್ತಂಸಂಗೊಂದಳು (ತಿಮ್ಮ. ೧-೧೦). [ಸಂ., ನೃಶಂಸತಾ]

ನೃಸಿಂಹ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಸಿಂಹದ ಆಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವಿಷ್ಣು ವಿನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅವತಾರದ ಸ್ವರೂಪ; ನರಸಿಂಹ : ವಾಸುದೇವಾಯ ನಮೋ ವಾಸುಕಿತಯನಾಯ . . . ಭೂಸುರಪ್ರಿಯ ಭಜಕಪೋಷಕನೆ ರಕ್ಷಪುದು ಕೇಶನ ನೃಸಿಂಹರೊಲಿದು (ಕನಕ. ೯೦ ಪಲ್ಲವಿ); ದೈತ್ಯ ಹಿರಣ್ಯಕಶ್ಯಪನೊಡಲು ಬಗಿಬಗಿದು . . . ಆತನ ಕರುಳ ಮೂಲೆಯ ಯಡದ ಕೈಯಲಿ ಪಿಡಿದು ಕಂಕಕೆ ತೊಡರು ಮಾಡ್ಡು ನೃಸಿಂಹ ನಾಲ್ಕನೆ ಅವತರಣವಂದ (ಗಗತಾ. ೧೯-೨೮). [ಸಂ.]

ನೈಸೇನ (ನಾ). ಕಾಲಾಳಿನ ಸೈನ್ಯ; ಪದಾತಿವಳ: ಪಶ್ಯಂತವು
ಪೂರ್ವಪದವಾಗಿವುಳ್ಳ ಸೇನಾ ಛಾಯಾ ಶಾಲಾ ಸುರಾ ಶಬ್ದಗಳು ಸ್ಪ, ಸ್ತು:
ಆಗೋದು, ನೈಸೇನಮಿತ್ರಾದಿಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೫೮). [ಸಂ.ನೈಸೇನಾ]
ನೈಸೇನ (ನಾ). = ನೈಸಿಂಹ: ಅ ಮತ್ಯನಾ ಕೂರ್ಮನಾ ವರಾಹಂ
ನೈಸೇನ ವಾಮನಂ . . . ಕೃಷ್ಣನಂದಾತನವತಾರ ಹತ್ತಿ ನೈಸೇನಂ
(ಮಂಗಳಾ. ೬-೧೯). [ಸಂ.]

ನೈಸೇನ 'ನೈಸೇನ' ನೋ.

ನೈಸೇನಾರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕಿಷುವಳ್ಳಿ ಬಾಳ
ಪುರು ಇತ್ಯೇತೇಶಾಂ ಗ್ರಾಮನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ನೈಸೇನಾರ್ನವಳ್ಳಿ
ಸಹಿಸ್ತುಳ್ಳಿಯುರ್ನಾಮ ಗ್ರಾಮೋದತ್ತ: (ಎಚ. X, ಕೋಲಾರ. ೬೩-೬೪; 754). [ನೈಸೇನ + ಉರ್]

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ (ನಾ). ನಂಜು; ಬಂಧು: 'ನಂಜು' ಪರಾ.
[<ನಂಜು + -ಸ]

ನೈಸೇನಕ್ಕೆ (ನಾ). ನಂಜುತನ; ಬಂಧುತ್ವ: ಈ ಹೊಸ ನಂಜುತನ
ಯಿಂದ ಎರಡು ಮನೆತನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆ ಬೆಳೆಯಿತು
(ಗಂಗಾಳ. ೨). [ನಂಜುತನ + ಇಕೆ]

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನಂಜು' ನೋ.

ನೈಸೇನ, ನೈಸೇನ, ನೈಸೇನ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು:
ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ನೈಸೇನಾ ವಾಚುಪೇಯಾಚಿಯಾ ಮಗನ್ ಜನ್ಮನೈಸೇನ
ಸಲೆ ಅಚಸ್ತ್ವಾರಕಂ (ಎಚ. VII, ಕಾರಿ. ೪೫೮-೫೯; ಸು. 880 ?).
ನೈಸೇನ: ರಾಮಯರಸಮ್ ನೈಸೇನ ಅಕೆ (ಮೈಸೂರಿ. ೧೯೧೬,
೧೨-೬; 7ನೆಯ ಶತ). ನೈಸೇನ: ಅದಿವಾರದಂದು ನೈಸೇನದಿಯ
ಶ್ರೀರಾಮೇಶ್ವರದೇವರ್ಗ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ತಲಂಜಾ. ೩೬-೨೪; 1134 ?).
[?]

ನೈಸೇನ 'ನೈಸೇನ' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನೈಸೇನ' ನೋ.

ನೈಸೇನ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಧಟ್ಟನೆ; ಕೂಡಲೆ: ಮುನಿದರ
ದಂಜಿನೋ ರಥಮುನುಂ ಪದವಿಲ್ಲುಮನೆಯೊ ಪಾದರ್ಗ ನೈಸೇನ ಕಡಿದು
(ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೯); ಬೆಕ್ಕನೆ ಸಾವುದುಮಂ ಸಿರಿ ನೈಸೇನ ಕಡಿದುಮುನ
ಜಾದು ಕಂಡುಂ ಕೇಳುಂ ನೊಕ್ಕುಪರುಕ್ಕುಪರಂಜದೆ ಯದ್ರಕ್ಕುಂದಲೆ
ವಾಯ್ವರನ್ನರನಗಿದು ದೋಡ್ಡಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೧೬೬); ಧುವನ್ನೆಕ
ಮಲ್ಲಂ ಮೋಹಮಲ್ಲನನ್ನೆಕ ತುಳಿದಿದಕ್ಕುಳಿಸದೆ ದೊಕ್ಕುಂಗೊಂಡು ನೈಸೇನ
[ಪಾಂ. ೬೬]ನೆ ಮುಟ್ಟು (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೬-೧೦ ವ).

[ನೈಸೇನ + ಅನೇ]

ನೈಸೇನ, ನೈಸೇನ, ನೈಸೇನ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುರುಚಲು
ಗಿಡ: ಪಿಲ (ಹಲಸು) . . . ಪೇರಳ, ಗೋಳ, ನೆಲ್ಲಿ, ನೈಸೇನ, ತಾಂ
(ತುಳುನಾ. ೧೫೬). 'ದೋಡ್ಡ ನೈಸೇನ' ಪರಾ. ನೈಸೇನ: ಲಲಿತ
ಲತಾಂಗಿಯ ಪರಜಂಘಾಯುಗಲಂಗಳ ಭಂಗಿಯನಜಾಯೆಂ ಪೋಜಲ್
ನೈಸೇನವಟ್ಟಿದು ತೇಜೇನಲ್ಲದೆ ಬಣ್ಣ ಪ ಬಟ್ಟಿಯನಂಭೋಜಾನನೆಯೊರು
ಯುಗಂಗಳ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೫೧ ರಗಳ). ನೈಸೇನ: ಮನಸಿಜನೊಲ್ಲು
ತನ್ನ ಬಿನದಕ್ಕೆಡೆಯಾಡುವ ಪೂಗೋಳಂಗಳೊತ್ತಿ ನೋಳೊಗಿದಿದ್ ನೈಸೇನೆಯ
ನುಕ್ಕೊಡೆಯಂಜಿನವೇಬ್ಬಿವೆತ್ತು ಕಣ್ಣು ನುಸೆಯವಾಗಿ ನೆಪ್ಪುವಡೆಮಜ್ಜುಲ
ಕಾಂತಿಯೊಳ್ಳುವೆತ್ತು ತದ್ವಿನಿತೆಯ ಜಂಗೆಗಳ ವಿಟರ ಚಪ್ಪದ ಶಂಕು
ಗಳಲ್ಲಿ ಸಂತತಂ (ನಳಚಂ. ೩೩೬).

[ದೇ. ೧೧ ತುಳು. ನೈಸೇನ, ನೈಸೇನ; ತೆಲು. ನೈಸೇನ]

ನೈಸೇನ 'ಲೋಕ್ಕು' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನೈಸೇನ' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನೈಸೇನ' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನೈಸೇನ' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನೈಸೇನ' ನೋ.

ನೈಸೇನ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಅಂಬುಗಳಿಗಿ ರೋಮ
ರೋಮಕ್ಕೆ ನೈಸೇನ ನೈಸೇನ ಚಕ್ಕು ಬೋಗಲ್ ಬೋಕ್ಕನೆ ನಾಂಜಿ
ದುನರಾತಿಭಟರನಯವಮಂ (ಜಗದ. ೬-೪೧); ಬೆಕ್ಕನೆಂದು ಘುಡುಘುಡಿ
ಸುತೂರಂ ಪೊಕ್ಕು ನೈಸೇನ ನೈಸೇನಿಲು ಮಣಿಮಿಲಿನಲು ಹೋಡೆದು
(ವೀಶ್ಯ. ೩-೪-೨೩).

ನೈಸೇನ ನೈಸೇನ = ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ನೈಸೇನ ನೈಸೇನ
ನೈಸೇನಿಲು . . . ಗರಿಗರಿಲು ನೈಸೇನರವಂ ಮಿಗೆ ತೆಕ್ಕುಜಾದತ್ತು
ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಗರಿಕ. ೬-೬೪). ನೈಸೇನ ನೈಸೇನ = ಒಂದು ಅನುಕರಣ
ಶಬ್ದ: ಖಂಡೆಯದ ದನಿಯೊಡನೆ ನೈಸೇನ ನೈಸೇನ ವಾದ್ಯರಭಸದಿಂದುಜುಬಿ
ದರ್ ಮಕ್ಕಳಾಟೆಯಾಯ್ತು ಮಿಕ್ಕುಬಿರ ಕಾಳಿಗಂ (ಜಿಜ್ಞ. ೪೪-೪೨).

ನೈಸೇನ (ನಾ). ತಿವಿತ; ನೂಕುವಿಕೆ: 'ಕಿಣುನೈಸೇನ' ಪರಾ. [?]
ನೈಸೇನ, ನೈಸೇನ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಕುನ್ನಯ್ಯಂ
ನೈಸೇನ ನಾಡಾಕೆ (ಎಚ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೩೬-೩೭; ಸು. 885 ?); ಶ್ರೀ
ಮಹಾವಲಿವಾಣರಸರ್ ಪ್ರವೀರಾಚ್ಯಂಗೆಯ ಬಾಣರಸರುಮ್ ಮಹಾ
ಜ[ನ]ರುಮ್ ಕಾದುತ್ತಿರೆ ನೈಸೇನ ನಾಡನೊಯಿಮೆನ್ನು ಅಟ್ಟಿ
(ಎಚ. X, ಕೋಲಾರ. ೨೦೦-೬; ಸು. 908 ?); ಕಾಯ್ದರನಾಡ ನೈಸೇನ
ನಾಡ ಉರಾಳಿಯ ದೇವ ಭೋಗ × × × ಎಲ್ಲ ಸಲ್ಪುಮ (ಎಚ. IX,
ಹೊಸಕೋ. ೩೬-೧೬; ಸು. 950). ನೈಸೇನ: ನಂಜು ಕಾಕತ್ತಿಯ
ಸೀಮೆಯ ಸ್ವಳ ನೈಸೇನದಯ ಚಕ್ಕುನೈಸೇನ ಗಡ್ಡೆ (ಎಚ. X, ಚಿಂತಾಮ.
೪೦-೬; 1428). [? + ಕುಂದಿ (<ಕುಂದಿ)]

ನೈಸೇನ 'ನೈಸೇನ' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನೈಸೇನ' ನೋ.

ನೈಸೇನ 'ನೈಸೇನ' ನೋ.

ನೈಸೇನ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಜಿಗಿಸು: ನೈಸೇನ
ಹೋಡುಮು ಮಗಜಿ ಬಂದಿತೇ ? (ಗಾಡ). ೨. "ಜಾಡಿಸು; ಸರಿ
ಪಡಿಸು" (ಜಾನಕೋ. ೧೨). [ನೈಸೇನ + ಚು]

ನೈಸೇನ (ನಾ). ೧. ಶೀತಬಾಧೆಯಿಂದ ಮೂಗಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ
ಉಪದ್ರವ; ಪೀನಸ: "ಕಫ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಾ, ಪ್ರತಿಶ್ಯಾಯ, ಪೀನಸ:-
ಈ ೪ ನೈಸೇನ" (ಹಲಾಯ. ೯೯-೪೫೧); ಸರಸಗಾಡತ್ತು ನೈಸೇನ ಹರಣ
ಧರಂಗಾಡುಡಾಗಳೇ ಕ್ಷಯರೋಗಂ (ವೀರವಿ. ೮-೧೫); ಮೂಗಿರುವ

ತನಕ ನೆಗಡಿ ತಪ್ಪುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ ! (ಸಂಪದ. ೪೦); ಅವನಿಗಾಗಲಿ ಅಳಿ
ಗಾಗಲಿ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಮುಗಿದವರೆಗೆ ನೆಗಡಿ ಹಾಯಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ
ನಾನು ನಂಬಲಾರೆ (ದೇಶಸ್ಥಿ. ೧೯); ನೆಗಡಿಯಂಥ ಜಡ್ಡು ಇಲ್ಲ, ಬುಗುಡಿ
ಯಂಥ ಒಡವೆ ಇಲ್ಲ (ಗಾಥೆ). ೨. ಸಿಂಬಳ; ಗೊಣ್ಣೆ : ವಿಪರೀತ ನೆಗಡಿ
ಯಾದಾಗ ಮಗುವನ್ನು ಜೋರಲಾಗಿ ಮಲಗಿಸಿದರೆ ಮೂಗಿನಿಂದ ನೆಗಡಿ
ಸುರಿದು ನೆಗಡಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಶಮನವಾಗಬಹುದು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೭).

[ದೀ. || ತುಳು. ನೆಗಡೆ, ನೆಗಡಿ, ನಿಗಡಿ, ನಿಗಡೆ]

ನೆಗೆಪು, ನೆಗೆಂಪು, ನೆಗೆಪ್ಪು, ನೆಗೆವು, ನೆಗೆಹು, (ಕ್ರಿ).

೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತು; ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿ : "ಉದಂಚಿತಮದೂರ್ಧ್ವಮುತ್ಪಾ
ಸ್ತಪ್ರಮನೆ ನೆಗೆಹಿದುಮು" (ಮಂಗಳ. ೧೩೨-೨೭); ನೆಗೆಹಿ ಪರೂಢಮಂ
ವಸುಧೆ ಸುಂಗಿದುದಂ ಸಮಪಾದಕೋಭೆಯುಂ . . . ಸೋಯಸೆ
ಪಾಟಾಯಂ ನೆಜಪದಾಳ್ವನ ಕಳ್ಳ ಮನೊಕ್ಕು ಸತ್ತರಂ ನೆಗುವನೊಲಿ
ರ್ದನಂಗಪತಿ ನೆಮ್ಮಿ ನಿಜೋನ್ನತಕೇತುಂದೆಮಂ (ಗದಾಯ. ೫-೧೦);
ಅಜ್ಜಿಯಂ ನೆಗೆಹಿದನೊಂದೆ ಹಸ್ತದೊಳೆ ಕೋಟಿಕನಾಮದ ಶೈಲಮಂ
(ವರ್ಧಪ. ೬-೪೬); ವೃದ್ಧಮಾಹೇಶ್ವರನಂ . . . ಮೆಲ್ಲನೆ ನೆಗೆಹಿ
ನಿಂದಿಸಲ್ (ಸಂಪದ. ೬-೪೪); ಧರಣಿಯೊಳು ತಲೆಯೊಡು ಮೇಲಕ್ಕೆ
ಡರಣಿಯಾಗಮಂ ನೆಗೆಹಿ (ಬಸಪ. ೨-೧೩); ಕಾಲ್ಪಿದಿದಿದ್ದ ದೇವಿಯನ್ನು
ಕೈಗಳಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆಹಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೭೧). ೨. ನೀಡು;
ಜಾಡು : ಮೊಗಸಿದಪುತ್ರಲುಂ ಬಿಗಿದೊಗೆದ ಕುಚಾಭೋಗವೆಂದು
ಡುಬುಕಮನಾದಂ ನೆಗೆಹಿದಪುತೆಂಬಿನಂ ತಳ್ಳಿದಿಡುವು ಪುನಕುಚಿಯ
ರುಚರಹಾರಕರಂಗಳ (ಕಾದಂಬ. ೧೨); ಕಯ್ಯ ಹುಲ್ಲಂ ನೆಗೆಹಿ[ಪಾಶಂ.
ಹಿಡಿದು] ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಸಿವದಿಡುತೆ (ಪುರ. ದೇ. ೧೪-೧೩); ಮಂಗಳ
ತೂರ್ಯಕೋಟಿ ಮೊಗುಗುತ್ತಿರೆ . . . ಪೊಂಗಲಸಂಗಲಂ ನೆಗೆಹಿ ಸಪ್ಪಣ
ಪೊಚ್ಚರಣಾನನಾಂಬುಜರ್ ಬೇರ್ಪಂ ಪುಣ್ಯವಿಟಿಪಿಗೆ ನೀರ್ಪೆಯ್ಯಂತ್
ನಫಣಿನನ ಮಸ್ತಕದೊಳ್ ಪೊಯ್ದಾರ್ . . . ಪಯೋಧಾರಿಗಳಂ
(ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೩); ಪೊಡೆಯುತ್ತಂ ಗಿರಿಶ್ಯಂಗಳಂ ನೆಗೆ[ಪಾಶಂ. ಗೆ]
ಪುತಂ ಪೊಮಕ್ಕು . . . ತೀಡಿದುದೊಂದು ಪೋರಪನಂ ಚಿತ್ರಾ
ವಹಂ ನಾಡೆಯುಂ (ವಶಕ. ೫-೭೧). ೩. ಜಾಚಿಕೊಳ್ಳು; ಮೇಲಕ್ಕೆ
ಎರು : ಬಿರಿದ ಪೊಂಡಾಳೆ ನೆಗೆಹಿ ಸೇರುವೆಗೆಯ್ದ ಬಾಳ್ಗಳೆಲ್ಲಿಯ
ಬೀಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೩೪); ಅದೆ ಶಕ್ರಹಸ್ತವಜ್ರಾಯುಧಂ ನೆಗೆಹಿ
ಕಿಡಿದಿಡುತಿದ ವಹ್ನಿ ಪಿಡಿದುಗ್ಗು ಬಿಡ್ಡಂ ಕರದೊಳೊಡಲುತಿದ . . .
ಸಲಹು ಸಲಹೆಂದು ಮೊಣೆಯಿಟ್ಟಿರಾ ದೈತ್ಯರುಂ (ಚಿಬಪ. ೨೧-೨೫).
೪. ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು; ಹಿಡಿ; ಗ್ರಹಿಸು : ಮಾಣಿಕಮೆಂದು ಕೆಂಡಮಂ
ನೆಗೆಪು ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ವಿಪವಲ್ಲಿಗೆ ನೀರಣೆವೆಗ್ಗನಂತೆ ಕೆಮ್ಮಿಗೆ ಸುಖ
ಮಂದಸದ್ವಿಪಯಸೌಖ್ಯದೊಳಂತೆಗಲೈ ತಕ್ಕುದೇ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೭);
ಖಳನಪ್ಪಂಗಾರವೇಗಂ ಬೃಹದ್ವನಂತಾ ವಸುದೇವನಂ ನೆಗೆಹಿ
ಕೊಂಡೆಯ್ಯಂ ನೆಜೋಭಾಗದಿಂ (ನೀಮಿಪ. ೪-೬); ಆ ಶಬಿ ಮಾಯಾ
ನಿಧಿಯನಾ ಕಳಧರವದನೆಗಿತ್ತು ಬಲಗಿಲದೊಳ್ ಮಾಯಾಶಿಶುವೊಸಿ
ಪಾಣಿಕೋಪಯುಗದಿಂದ ನೆಗೆಹಿದಳ್ ಜಿನಶಿಶುವಂ (ವರ್ಧಪ. ೧೩-೪೫).
೫. ಚಿಮ್ಮಿಸು; ಕೊಮ್ಮಿಸು; ಸೊಸು : ಅಮರ್ದಪ್ಪ ಕೊಂಡು
ತತ್ತನುಜೆಯಗಲೈಯೊಳ್ ನೆಗೆಹಿದರ್ ಬಸಮಲ್ಲದ ಬಾಪ್ಪವಾರಿಯಂ
(ಅದಿಪ. ೪-೫೬); ವಿಹ್ವಲೆಯರಗಲೈಯೊಳ್ ನೆಗೆಹಿದರ್ ವಸಮಲ್ಲದ
ಬಾಪ್ಪವಾರಿಯಂ (ಅದಿಪ. ೬-೧೧೧); ಮಹಾಸತಿಯರ ರಥದಿಂದಿಬಿಸಿ
ಮುನ್ನುಗ್ಗದ್ದವಕಂಠನಾಗಿ ಕಣ್ಣೀರ್ಗಳಂ ನೆಗೆಪುವುದಂ (ಪಂರಾಮಾ,
೧೫-೭೫ ಪ); ತತ್ಕುಮಾರಕಂ ನೆಗೆಹಿದನು, ಬಿಂದುಗಳನೊಂದಿದ
ಮೌಕ್ತಿಕಜಾಳಮೆಂಬಿನಂ (ನೀಮಿಪ. ೧-೯೨). ೬. ಉಂಟು ಮಾಡು;

ಹುಟ್ಟಿಸು : ನೆಗೆಪುತ್ತುಂ ಬೆಮರಂ ವಿಯೋಗಿಜನದೊಳ್ ಕಾಂತಾ
ಮುಖಾಂಭೋಜಮಂ ನೆಗಿಸುತ್ತಂ . . . ಇರುಳೊಳೆಂ ಪರ್ವಿತ್ತೊ
ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೪). ೭. ಎಬ್ಬಿಸು; ಹಾರಿಸು; ಬಿಟ್ಟು
ಗಾಳಿ ಬೀಸಿತ್ತು ವನದ ತಲೆಗಲೆ ಹೊಕ್ಕು ಧೂಳಿಯಂ ನೆಗೆಹಿತ್ತು (ಅರ. ದೇ.
೧೭೬-೪). ೮. (ಆಲಂ) ಬಹಿರಂಗ ಪಡಿಸು; ಪ್ರಕಟಿಸು;
ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸು : ನವಮಂಜರಿಯಂ ಪತ್ತೀ ನವಮಾಳಕಾಲೆ ಲತಾ
ಕೋಮಳೆಯ ಕುಮಾರಿಯಂ ಪಡೆದ ಬಗೆಯ ಬಯಕೆಯನ್ನಿಲ್ಲಗಂ ನೆಗೆಹಿ
ತೋಟಾದುದು (ಲೀಲಾವ. ೭-೩೪ ಪ); ಶ್ರೀಮದ್ವೈಷ್ಣವಪದಮದ್ವಾ
ಮತೆಯಂ ನೆಗೆಪುತಮ್ತಕಲೆಯಂ ವಿಬುಧಸ್ತೋಮಕ್ಕುವಿಯುತುಂ
ಶ್ರೀರಾಮಾನುಜನೆನೆ ವಿರಾಡಕುಂ ದ್ವಿಜರಾಜಂ (ಚಿವವಿ. ೧-೩೨).
೯. ಕಾಪಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು : ಭೂಸತಿಯಂ ಶ್ರೀಧರನೆತ್ತಿ . . . ಸಂತಪಿಸಿ
ದಂತಾರ್ತಾವನೋದ್ಯುಕ್ತನೀ ಪ್ತಪಾಲಂ ಕವಿಕನ್ಯೆಯಂ ನೆಗೆಪುತುಂ
ಸೌಕರ್ಯಮಂ ತಾಳ್ತಿದಂ (ಚಿವವಿ. ೧-೪೬). ೧೦. ಎತ್ತಿ ಹಾಕು;
ಕದೊಡೆಯ್ಯು; ಅಪಹರಿಸು : ರಾಗದಿಂದಮಾ ರತ್ನ ಸುನೀಗಲ್ ನೆಗೆಹಿ
ದಿನಪ್ಪೊಡೆ ಪೋಗಲ್ಪಾರದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೫೪). ೧೧. ಪ್ರಚೋ
ದನೆ ಮಾಡು; ಪ್ರಚೋದಿಸು : ರಕ್ಕಸನೊಳಿಡುವ ಕಾಯ್ದು ನ
ತಕ್ಕಂ ನೆಗೆಪಲ್ಪಿ ದೇವ ಕಂಡೆಂ ನಿಮ್ಮಂ (ಅನಂಪ. ೧೩-೬೯). ನೆಗೆಂಪು:
೧. ಮಾತಾಂಡ ಚಂಡರೋಚಯನಜಸಲೆತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿಸಿದ ದೀವಿಗಳೆನಿಸಿ
ವಿಸುಪ ಮದ್ಯೋತಜಾತಮಂ ನೆಗೆಂಪಿ[ಪಾಶಂ. ನೆಗೆ]ಯುಂ (ವರ್ಧಪ.
೬-೩೨ ಪ). ನೆಗೆಪ್ಪು : ೨. ಎತ್ತಿದ ಗುಡಿ ಪೊತ್ತ ಕನ್ನಡಿ ನೆಗೆಪ್ಪಿದ
ಪೊಂಗಲಸಂಗಲೊಪ್ಪೆ ಬಂದುದು ಸುರಸೊಂದರೀನವಹಂ (ಅನಂಪ.
೧೪-೬೦). ೪. ಮಾಡದ ಕಂಠಮಂ ಮಲಗಿನೊಳ್ಳರಿಪಾಯ್ಯು ನೆಲಕ್ಕೆ
ಬಾಳನಲ್ಲಾಡೆ ನೆಗೆಪ್ಪಿ ಕೊಂಡು ತೊಡೆಗಾ ನರಸಿಂಹನವುಂಕಿ (ಅರ್ಧನೇ.
೪-೧೧೭). ನೆಗೆವು : ೧. ಯಾರಂತ ಎತ್ತಲಿ ಯಾರಂತ ಹೊರಿಸಲಿ
ಯಾರಂತ ಕೊಡವ ನೆಗೆವಲಿ (ಗರಕ. ೭೦); ಅಂಬಿಗರ ಸಿಂಗಣ್ಣ ನು ಒಂದು
ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಲನ್ನು ನೆಗೆವಿಕೊಂಡು ದಿಗ್ಗನೆ ಎದ್ದನು (ರಂಗರೋ. ೧೨);
ವಿಗಡೆ ಹನುಮಂತ ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಕಿತ್ತು ನೆಗೆಹಿ
ತಂದು ಅರ್ಧಕನ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟ (ಬದುರ. ೨೧೪). ೧೦. ಈ ಶ್ಯಾನ
ಭೋಗ ಐವತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ನೆಗೆಹಿ ಕುಂತಾ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೮೫);
ಯಾವದೋ ಬ್ಯಾಂಕಿನಾಗಿಂದ ಆ ರೊಕ್ಕಾ ನೆಗೆಹಿ ಸುಂಗಿ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟ
(ಗಂಮಾಯ. ೧೭). ನೆಗೆಹು : ೧. ಎಲ್ಲರು ಮೈ ಸಾಗಿಸಲು ಪಾದವ
ಹಿಡಿಯ ತಲೆಗಳ ಹಿಡಿದು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ನೆಗೆಹುತ್ತಿರಲು (ಚನ್ನವ. ೪.
೫೪೫-೧೩೦೬); ತ್ಯಗವ ಕುಡುಕಿ ನೆಗೆಹಿದ ಕಯ್ಯ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ನೈವತಿ
ಹೊಡೆದನು (ಹಡಕಾ. ೭-೨೬); ಶಿಲೆಯೊಳದರ್ಪು ಪೊಯ್ಯ ಶಿಲೆಯಿಂ
ನೆಗೆಹಲ್ಪತಿತ್ತಮಾದುದಾ ಶಿಲೆಗೊನೆಯಲ್ಲಿ ನೇಲ್ಪ ಪುರಿಯಿತ್ತಿದ ಸಿಂದ
ಮೆನಲ್ಪಿ (ಎಕ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೧-೫; 1910 ?); ಇಂದುಧರನಿಂತೆಂದ
ನಂಟ್ರಿಗೆ ದಿದ್ದವನ ನೆಗೆಹಿ (ನಿಭಾಗ. ೯-೪-೧೩); ನೆಗೆಜಾವರಶತ್ತು ಗರುಡಿ
ಯೊಳ್ ಬಾಹುಮೂಲಗಳ ಸತ್ಯಾಣಲಿನಂತೆ ನೆಗೆಹುವ ಜೊಣೆ ಹೊನ್ನ
ವಜ್ರಮುಕ್ಕಿಗಳಂತೆ ಜಘನದ ತಳಿಗೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೩-೧೬).
೨. ಎತ್ತಿ ನೆಗೆಹಿದ ತೊಳಪ ಮುತ್ತಿನ ಸತ್ತಿಗೆಯ ಸಡಗರದ ಸರಸದೆ . . .
ಸಗಾಸದ ಕೈತ್ತಿಗರೆ ಸಂಭ್ರಮದಲಂದಣವೇಜಾದಳು ಮಾಯೆ (ಪ್ರಭುಲೀ.
೪-೨೫); ನಸುನೆಗೆ ನಜುನಾಣು ನೆಲೆಮೊಲೆ ನೆಳತೋಳು ಮಿಸುವ ಕಣ್ಣಿಗ
[ಪಾಶಂ. ಸ]ಹಿದ ಕಳಸ ಪೊಸ ದೇಸಿವಡೆಯ ನೀರಣೆವ ನೀಣೆಯರು
ಕಣ್ಣೆ ಸಿದಿಹರಲ್ಲಿ ಪಥಿಕರ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೪೨). ೪. ಕಡೆವ ಮಡಕೆಯ
ನೆತ್ತು ಬಸವಾ ಎನಲು ಹರನಿಯುನತ್ತ ಕಯ್ಯಂ ನೀಡಿ ಬೀರದ ಮುನ್ನ
ನೆಗೆಹಿದನು (ಬಸಪ. ೧೦-೬); ಕಪಾಲಪಾತ್ರೆಯನೆರೆ ನೆಗೆಹಿ ಕೊಂಕಿನಲಿ

ಕುಡಿಸರು ಮುಕ್ತ ಕೇಶಿಯರು (ಕುನ್ಯಾಭ. ೫-೩೨) ; ತಿರುವನು ನೆಗಹಿ ಬೆರಳಿನಲೇಟುಸಿದನು ದಂಡಕಾರಮುಕವ . . . ರಘುಪತಿ (ತೋರಣ. ೬-೯-೧೫) ; ಕರುಣೆ ಕಾಣುತ ನೆಗಹಿಕೊಂಡನು ಸಾವ ತಿಪುಮೃಗವ (ನಿಭಾಗ. ೫-೮-೩೦). ೧೨. ಮೇಲೇರು ; ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲು ; ಏಳು : ಹೊಳೆವ ಹೇಮದ ರಘು ಹೊಡಿದ ತಿಲಕಗುಡುರೆಯ ನೆಗಹಿ ನಿಗುರುವ ಕಳಶಸಿಂಧದ ದ್ರೋಣಿ ಹೊಕ್ಕನು ಕಾಳಿಗದ ಕಳಸ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೨೦). ೧೩. ಎದ್ದು ಕಾಣು, —ತೋರು : ನೆಗಹಿದವು ಕೈದೀನಿ ಗಿಯ ಸಾಲಗಳು ಹೊಂದಂದಿಗಿಯ ಮೂವಾರಿಗಳು ಮೆಂಟಿಸಿದರು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೮-೫೫) ; ಉಪ್ಪರದ ಗುಡಿ ನೆಗಹಿದವು ನಗರಾಂತರದಲಿ (ತೋರಣ. ೧-೭-೫೬) ; ಅಗಡತ ಕನಕದಂಡದ ಪಲ್ಲವಭತ್ತ ನೆಗಹರೆ (ನೋಡತ. ೧೫-೩೦). ೧೪. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವ ಹಾಗೆ ಮಾಡು ; ಎಬ್ಬಿಸು ; ಎತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸು : ಅನೆ ಕಸಜೋಳಗದ್ದಿ ದಿದ್ದೊಡೆ ತಾನೆ ತನ್ನಯ ಭುಜಬಲದ ಸುಯದಾಸದಿಂದೊಡನೆಳ್ಳುದಲ್ಲದೆ ಯಾರು ನೆಗಹುವರು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೧೩-೬೬). ೧೫. ಮೇಲಕ್ಕೆಳು ವಂತೆ ಮಿಟು ; (ಮಿಟು) ಎಬ್ಬಿಸು : ಕುತ್ತಿ ಹಿಂಗುವ ಭಟರ ದಾಡೆಯೊಳೊತ್ತಿ ನೆಗಹಿದೊಡಗುವ ರಕುತಕೆ ಮುತ್ತಿ ಬಾಯ್ಕನೊಡ್ಡಿ ಕುಡಿದದು ಶಾಕಿನೀನಿವಹ (ಕುನ್ಯಾಭ. ೪-೭೯).

ನೆಗವಿ ಹಾಕು = ಎತ್ತಿಹಾಕು ; ಮೋಸಮಾಡು : ಅದರೆ ನನೆಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಒಂದು ಪೈಯನ್ನಾದರೂ ಯಾರರ ನೆಗವಿ ಹಾಕಿ ಯಾರೇನು ! (ಕುಂಹಂ. ೧೬೬) ; ಉದ್ದರಿಯಾಗಿ ಹಾಲು — ಮೊಸರು ಕೊಟ್ಟಿ ಗವಳಿಗನು, ಉಪಾಯಾಂತರದಿಂದ ಬಳಿಹೋಡನ್ನು ನೆಗವಿ ಹಾಕಿದನು (ಗುರುಪ್ರ. ೪) ; ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಅವನೇ ನೆಗವಿ ಹಾಕಿ ದ್ದಾನೆ (ಕಾಕರಾ. ೩೬).

[ನೆಗಿ + - ಪು. / ತಮಿ. ನಿವಪು = ಎತ್ತರ, ದಿನ್ಯತ್ಯ ; ತುಳು. ನಿಗಪು, ನೆಗಪು, ನೆಗಿಪು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ನೆಗಪ್]

ನೆಗಪ್ಪು, ನೆಗಹ್ನು (ನಾ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವುದು ; ಎತ್ತುವಿಕೆ : ಶಬ್ದಮಿತವೇಗದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವ ರೆಕ್ಕೆಯಲ್ಲೊಂಟಾಗುವ ನೆಗಪು (ಲಿಫ್ಟ್) ರೆಕ್ಕೆಯ ಮೈಮೇಲೆ ಗಾಳಿಯ ಪರಿಚಲನೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗು ತ್ತದೆ (ಕವಿಕೋ. 1, ೨೫೩). ನೆಗಹ್ನು : ೧. ಧರಣಿಯುಳಿತೆಯ ಹರಿಯ ನೆಗಹಿನ ಚರಣದ್ರೋಣಿವ ಭಸನಿರುರ್ಗರದವೊಲು ಮದಧಾರೆ ಮೊಣೆ ದುದು ಕಂಕಪೋಲದಲಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೬-೮) ; ತೋಳ ನೆಗಹಿನಲಟ್ಟಿ ಹೊಯ್ದುದು 'ನೀಲನನು' ನೀಲಾದ್ರಿಯನು ದಂಭೋಳಿ ದಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ನೊಂದನು ಹೊಯ್ದಲಿಭಸತಿಯ (ತೋರಣ. ೬-೩೨-೩೫). '೨. ಉಬ್ಬು ; ಉತ್ಸಾಹ ; ಸಡಗರ ; ಹಿಗ್ಗು ; ಸಟ್ಟಿ ನೋಟದ ನೆಗ್ಗಿದುತ್ಯವದ ಹೂದೊಡೆಯ ಹಿಳಿದ ನೆಗಹಿನ ಹೇಳಲಂದನೆ ಹುದಿದ ಭಾವದಲಾಲಿಸಿ ದನಸುರಾರಿ ದೂತವ್ರಜದ ದಿನ್ನಪವ (ಕುನ್ಯಾಭ. ೨-೨). ೩. ಎತ್ತರ : ನಗವದಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಗಾವುದುದ್ದವಾ ನಗದ ಕಿಬ್ಬುಸಿಹಿನ ಕದದ ನೆಗ ಹೊಂಟುಗಾವುದ ಪನ್ನೆರಳ್ಳಾಡುದದಗಲವಾಗಿರೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿದನು (ಭರಣ. ೨೯-೫೬). ೪. ಘನತೆ ; ಹಿರಿಮೆ ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ : ಉರ್ವಿಗತಿಯ ಸುಲಭ ಸುಗುಣನ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ನೆಗಹು ತಿಳುಹೆ ಸುಪರ್ವಸತಿಯರು ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು ನರ ವಿಘ್ನಪಣನ (ಉತ್ತರ. ೮-೪೬). ೫. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರಸೆ ; (ದೇಹಕ್ಕೆ ಅಪಾಯವಾಗದಂತೆ) ಚಿಮ್ಮುವಿಕೆ : ಜಗದೊಳಾವಭಾಸಿಯೋ ತಾಳಿಗಿಯ ತಲ್ಲಣದೊಳಗೆ ನೆಗಹಿನ ಸುಗಮ ಸಾಹಸನರೆ ಮುರ್ದು ಭಾಜೆಂದುದುಭಯ ಬಲ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೩-೧೪).

[<ನೆಗಪು]

ನೆಗಪು 'ನೆಗಪು' ನೋ.

ನೆಗರ್ತಿ 'ನೆಗಲ್ತಿ' ನೋ.

ನೆಗರ್ತಿ 'ನೆಗಲ್ತಿ' ನೋ.

ನೆಗರ್ತಿವಡೆ 'ನೆಗಲ್ತಿವಡೆ' ನೋ.

ನೆಗರ್ತಿವೆಟು 'ನೆಗಲ್ತಿವೆಟು' ನೋ.

ನೆಗರ್ತ್ 'ನೆಗಲ್ತ್' ಪರಾ.

ನೆಗರ್ಪು 'ನೆಗಲ್ಪು' ನೋ.

ನೆಗಲ (ನಾ). (?) : ಮೃಗದ ಕೇಳಿಗೆ ಹೋದ ಶಾವಿಗೆ ನಗಿಸುವ ತಾ ನೊಗಿಸಿನಾಟಿಕೆ ಪಗಲೆಯಿರುಳೇ ಹೋಗಿ ಬಾಹ ಗೋವಾಗಿಯಿರುತಿಪ್ಪ ಬಗಿಯಲವರಿಗೆ ಅಂಗಸಂಗವು ಪುಗದೆ ಮೋಹವು ನೆಗಲವಾದುದು ಜಗ ದೊಳಗಿಯ ಅಭಾಸಿಕೊಂಬರು ರಾಯ ಕೇಳಿದಾ (ಕಳಕ್ಕೇಳ. ೮-೬).

[?]

ನೆಗಪು 'ನೆಗಪು' ನೋ.

ನೆಗಹ್ನು 'ನೆಗಪು' ನೋ.

ನೆಗಹ್ನು 'ನೆಗಪು' ನೋ.

ನೆಗಹುಗೈ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿದ ಕೈ ; ಎತ್ತಿದ ಹಸ್ತ : ಖಳರು ನೆರೆದುದು ಜಡವ ಖಡ್ಗದ ನೆಗಹುಗೈಗಳಲಿ (ಅಂಬಾ. ೧೯-೩೩).

[ನೆಗಹು (<ನೆಗಪು) + ಕೈ (<ಕೆಯ್)]

ನೆಗಹುಧಾಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಗಡೆ ; ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿರುವ ಧಾಣೆ : ದೃತ್ಯರ ನೆರವಿಯಾದಿಸಿತು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಯಂ ನೆಗಹುಧಾಣೆ ಯಲಿ (ಅಂಬಾ. ೪೨-೩೬).

[ನೆಗಹು (<ನೆಗಪು) + ಧಾಣೆ]

ನೆಗಹುಹತ್ತ (ನಾ). = ನೆಗಹುಗೈ : ಮದದಬ್ಬುಗೊದ್ದಿನ ಶೂಲ ಸಬಳದ ನೆಗಹುಹತ್ತ ಕರಾಳರಕ್ಕಸರಮಮ ನಡೆದುದು ನಡುಗಲಬುಜಭವ (ಅಂಬಾ. ೮-೫೩). [ನೆಗಹು (<ನೆಗಪು) + ಹತ್ತ]

ನೆಗಲ್ 'ನೆಗಲ್' ನೋ.

ನೆಗಲ್ 'ನೆಗಲ್' ನೋ.

ನೆಗಲಿಕೆ 'ನೆಗಲ್ಕಿ' ನೋ.

ನೆಗಲಿಕು 'ನೆಗಲ್ಕು' ನೋ.

ನೆಗಲಿಸು 'ನೆಗಲ್ಸು' ನೋ.

ನೆಗಲ್ಕು 'ನೆಗಲ್ಕ್' ನೋ.

ನೆಗಲ್ಕು 'ನೆಗಲ್ಕ್' ನೋ.

ನೆಗಲಿ 'ನೆಗಲ್' ನೋ.

ನೆಗಲ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡಿಸು ; ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಎನ್ನಜ್ಜತ ಯಿನಸಗಿದಲ್ಲವಂ ಕ್ಷಮಿಸಿ ಮೇಣ್ನತ್ತಲೆನ್ನಯ ಮನವನಹಂಕಾರ ಯುತಮಂ ನೆಗಲ್ಕುಸದೆ . . . ಭೃತ್ಯನೆಂದು ಪೋರೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೧-೭೮) ; ಚದುರ ದಕ್ಷಿಣನಾಯಕಂ ಪೋರೆಯೊಳಿಡ್ ಸಮಯಧರವಂ ಚಂದಿಸುತೆ ಸೀತ್ಯಂತಗೇಳದಂದದೊಳನಳ ವಲಯರವಮಂ ನೆಗಲ್ಕುಸಿದನೆತ್ತಿದ ಚಂದ್ರ ಶಾಲೆಯೊಳಗೆ (ಚಿಬು. ೧೦-೩೬). ೨. ಕಟ್ಟಿಸು ; ನಿರ್ಮಿಸು : ನೀನೊಂದು ಕೆಜಿಯಂ ನೆಗಲ್ಕಿಸುವುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೫-೩೯).

[ನೆಗಲ್ಕು (<ನೆಗಲ್ಕು) + -ಗಾಸು]

ನೆಗಲ್ಕು 'ನೆಗಲ್ಕು' ನೋ.

ನೆಗಲ್ಕಿ 'ನೆಗಲ್ಕಿ' ನೋ.

ನೆಗಲ್ಕಿವಡೆ 'ನೆಗಲ್ಕಿವಡೆ' ನೋ.

ನೆಗಲ್ಕಿವೆಟು 'ನೆಗಲ್ಕಿವೆಟು' ನೋ.

ನೆಗಲ್ಕೀರ 'ನೆಗಲ್ಕೀರ' ನೋ.

ನೆಗಲ್ಪಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಮೊಸಳೆಯ ಬಾಯಿ. ೨. ಮೊಸಳೆಯ ಬಾಯಿಯಂತಹ ಅಲಂಕರಣ ; ಮಕರತೋರಣ : ಚಾಮಾಕರ

ಲಾಂಛನಲಾಂಛಿತಮಾದ ನೆಗಲ್ಯಾಯಿಗಳಿಂ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ಪೊಸಪಟ್ಟು
ಯಿಕ್ಕಿ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿ (ಕಳಸು. ೧-೯೪).

[ನೆಗಲ್ಯಾ (<ನೆಗಲ್ಯಾ) + ಬಾಯಿ (<ಬಾಯ್)]

ನೆಗಲ್ಯಾ, ನೆಗಲ್ಯಾ, ನೆಗಲ್ಯಾ (ಕ್ರಿ). ನೆಗಲ್ಯಾ (ಭೂತಕ್ರ).
೧. ಇರು ; ನೆಲಸು : ಪಾಟಾಯ ಬಟ್ಟದಪ್ಪಿ ಮುಂ ನೆಗಲ್ಯಾಡೆಯಲ್ಲ
ಪೋಗು ಜಯಮುಕ್ಕೆ ಕುಳಂ ನಿಮಗಕ್ಕೆ ಮಂಗಳಂ (ಸಂಪದಾ. ೩-೨೧);
ಘನಪಥದೊಳಿಲ್ಲ ದೆಸೆಯೊಳವೆನಿತಾನುಂ ತೆಜದ ರೂಪಮಂ ತಳೆದುಲ್ಪಾ
ಶನಿವಿದ್ಯುತ್ಪಾರಾವಿಷ್ಟು ನಾನುದಿಂದುಟ್ಟು ಮಯ್ಯು ತೆಜದೊಳ್ ನೆಗಲ್ಯುಂ
(ಲೋಕೋಶ. ೪-೧೪). ೨. ತೊಡಗು ; ಕೈಗೊಳ್ಳು : ಸಂದ ಚಕ್ರಿ
ಗಣಿಕಂ ದೇವ ನಿಗನಿಕಮದಜೊಳ ದೇವರ್ ನೆಗಲ್ಯವೇಲ್ಯುಂ
(ಅದಿಪ. ೧೨-೩೩); ಶ್ರೀವರ್ಮಂ ಯುಗಂಧರತೀರ್ಥಂಕರರ ಪಕ್ಕದೆ : . .
ಜಿನರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಸರ್ವತೋಭದ್ರಸಿಂಹವಿಕ್ರೇದಿತಮಂಜು ಪಪ
ದೊಳ್ ನೆಗಲ್ಯು (ಚಾಪು. ೨೦); ಕರಗುವ ಮುಗಿಲಂ ಕೆನ್ನೆಯ
ನರೆಯಂ ಕಂಡನಿತಜಂ ಕೆಲರ್ ಪರಮತಪೋಭರದೊಳ್ ಭರದೊಳ್
ನೆಗಲ್ಯಾ[ಪಾಶಂ. ಬ್ಬರ್]ಗುರುಬಂಧುಪ್ರಿಯವಿಯೋಗಮಂ ಕಂಡು
ಕೆಲರ್ (ಅಜಿಪ. ೨-೪೪); ಪನ್ನಿರ್ತೆಜದ ಪಪದೊಳುತ್ತರೋತ್ತರಂ
ನೆಗಲ್ಯು . . . ತ್ರಿರೋಕಶಿಖರೇಖರನಾದಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೨-೨೩೪);
ಅಗಾನ್ ನೆಲಮುಗಿಲ ಮುಕ್ಕಳಾ ದೈತ್ಯರನ್ ಸಲ್ಮನುದಿಮ ನಡಪಲ್ಕಿ
ನೆಗಲ್ಯಿನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೨-೨೪೪). ೩. ಮಾಡು ; ಆಚರಿಸು :
“ನೆಗಲ್ಯ-ಉದ್ಯೋಗ, ಖ್ಯಾತಯೋಗ, ನಕ್ರೇಶ (ಮೊಸಳೆ)” (ಕಮಧಾ);
ಅವರಾ ರೂಪನೋಳದಂ ನೆಗಲ್ಯಲಂಜಿ ವಲ್ಯಲವಸನರುಂ . . . ಪರಿವ್ರಾಜ
ಕರುಮಾಗಿ ತಮಗೆ ತಾವೇ ವಸಪ್ರವೇಶಮಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪ. ೯-೯೩೪);
ಅವ ಕಾರ್ಯಮುಮಂ ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕಮಲ್ಲದೆ ನೆಗಲ್ಯಲಾಗದೆಂಬುದನಜು
ವುಡುದು ಪರೀಕ್ಷೆಯೆಂಬುದು (ಸಂಚತಂ. ೨೧-೧); ಮಿತ್ರವರ್ಗಮೇನೆಂದೊ
ಡಮೆಂದುದಂ ನೆಗಲ್ಯದ್ದು ತಿಯಂದಮನಂದಿರುರ್ ದಕ್ಕುಂದಲೆವಾಯ್ದರ್
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೪); ಪಿರಿಯರ್ ಮುಂ ನೆಗಲ್ಯಂದದಿಂ ನೆಗಲ್ಯವೇಲ್ಯುಂ
ತತ್ತರಂಗಂಬರಲ್ಲರುಂ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೩೦); ಅಮ್ಮಜಿದೂರ್ಮಯುಂ
ನಿಗನಿಯಪ್ರಿಯಮಂ ನೆಗಲ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೩೨). ೪. ನಡೆದುಕೊಳ್ಳು ;
ವ್ಯವಹರಿಸು ; ವರ್ತಿಸು : ಮಿಗೆ ಪಟುವರೆನ್ನನೆನ್ನದೆ ಪೊಗಲ್ಯರ್
ನೆರೆದಲ್ಲರೆನ್ನನೆನ್ನದೆ ತನ್ನೊಳ್ ಬಗೆದುಭಯಲೋಕಹಿತದೊಳ್ ನೆಗಲ್ಯಿ
ಜನಂ ಪಟಾಗಿ ಪೊಗಲ್ಯಿ ತನಗೇನದಜೊಳ್ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೩೯);
ಜನಕಿಯನ್ನೆ ಪತಿಗೆ ನೆಗಲ್ಯು ಶೀಲದಿಂ (ಎಕ. XIV, ಎಡತೊ. ೩೧-೩;
ಸು. ೨೦೦); ನಿನ್ನಳವಿಗಳವನಜಾಯದೆ ನೆಗಲ್ಯಿ (ಸಂಪದಾ. ೩-೫೨);
ಅರಸನಾಂ ಕಂಡಜಾಯಂ ಪರಿಚಯಮಿಲ್ಲೆನ್ನೊಳೆಂದು ಮಿಗೆ ತಾಂ
ನಾಣ್ಣು ತ್ರಿದಿಂವೆನ್ನೊಳೆಂತಂತರಿ ನಿಲಂ ನೆಗಲ್ಯುದು ನಿರಂತರಂ ಕಮಲ
ಮುಖಿ (ಕಾಡಂ. ೪೨); ತನ್ನೊಂದು ದುರ್ನಯದಿಂದಂ ನೆಗಲ್ಯಿಯೊ
[ಪಾಶಂ. ಬ್ಬೀಕೆ] ಕಿಟ್ಟಿನಧಿಕಂ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ ದುರ್ಯೋಧನಂ (ಸಂಚತಂ.
೧೩-೨); ಪೊಲೆಯರ ತೆಜದಿಂ ನೆಗಲ್ಯುಂ ಕುಲನಾಶನಕ್ಕೆ ತನುಜನಾದೆ
ಸಾಲ್ಯುಂ (ಸಮಪ. ೫-೧೦೧). ೫. ಉಂಟಾಗು ; ಮೈದಳೆ ;
ಸಂಭವಿಸು ; ಮೂಡು : ಪರಮಾಲಂಕಾರೋಚಿತ ವಿರಳನೆಗಲ್ಯ
ನೆಗಲ್ಯು ಮಾರ ಪದನೋದರದೊಳ್ ನೆರಮಕ್ಕಾ ಪರಮಕವೀಶ್ವರರೆನುಗೀ
ಕ್ರಿಯೋಳಕ್ಕತಕಾಚಾರಪರಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೪); ನೆಗಲ್ಯಿ ನಿಜಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ
ನೆಗಲ್ಯ ರಸುಗಳರದೊಳೆನಿದ ಹಾರಮಹದ್ಯೋತಿಗಳೊಳವರೆದೊಳನಲ್ಲಂ
ವುಗುವುದನುಕರಿಸಿ ರಂಗದೊಳ್ ನೋಗಯಿಸಿದಳ್ (ಅದಿಪ. ೯-೨೨);
ಶಂಖರದಂ ನಿನ್ನೆಂದಂತೆ ನಿರುತಮುಂಟೊಂದಂದಿನೊಡನೆನೊಡನೆ ನೆಗಲ್ಯಿ
ಪೊಗಲ್ಯಿ ಜಂಗಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೧೧೧); ಜಾಡ್ಯ ವ್ಯವಹಾರಂ

ಹಿಂಗಿ ತಮ್ಮಿಂ ನೆಗಲ್ಯಿ ಸುಖಮಯಂ ಸ್ವಪ್ನ (ಮಲ್ಲಪ. ೧-೨೩); ನೆಗಲ್ಯಿ
ಪೊಲ್ಲಮಗೆ ಹದಿಯಾಂಬುಜಪದಮಂ ತನ್ನ ಶಿರೋಂಬುಜದಿಂದರ್ಚಿಸಲ್
ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿದಂ (ಯಶೋ. ೪-೫೩); ಯುಗಕಾರ್ಥದ ಬಹುವಚನ
ಕ್ಯಾಗತಂದಾವಿಷ್ಟಲಿಂಗದೇಗೇತತ್ವಂ ನೆಗಲ್ಯುಂ (ಕಮಧ. ೧೪೪). ೬.
ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರು ; ಚಾಲ್ತಿಗೆ ಬರು ; ಮೃಗಪಶುಕುನಿಗಣಂಗಳೊಳಗಡೆ
ನಿಜಜಾತಿಜನಕಭಾಷೆಗಳೆಂದುಂ ನೆಗಲ್ಯಂತರಿ ನರರೊಳಮಪ್ರಗಲ್ಪ
ವಚನಪ್ರವೃತ್ತಿ ನೆಗಲ್ಯುಂ ಸಹಜಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೩). ೭. ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು ;
ಲಭಿಸು : ನೆಗಲ್ಯೊಂದು ಕುತ್ತಿನೂಸಿನೊಳಗುಬಿಡೊಂದಪ್ಪಿ ನೆಗವಿಬಿಪಿ
ತತ್ತ್ವಮುದಿಂದಾವಗವೇಜಾಪೆರಡನೆಯ ತಪಮೊಗಿದುಡು (ಕಮಧ. ೧೩-೯೫). ೮. ತಯಾರುಮಾಡು ; ಸಿದ್ಧಮಾಡು : (ಕ).
೯. ಲೋಕೋತ್ತರವಾಗು : ನೆಗಲ್ಯಿರಾಸತದಂತಿಗಾದುದು ಮೊಗಂ
ಮೂವತ್ತೆರ್ದು (ಅದಿಪ. ೩-೫೩). ೧೦. ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗು ;
ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆ ; ಕೀರ್ತಿಯೊಂದು ; ವಿಖ್ಯಾತವಾಗು : “ನೆಗಲ್ಯಾ
—ಉದ್ಯೋಗ, ಖ್ಯಾತಯೋಗ, ನಕ್ರೇಶ (ಮೊಸಳೆ)” (ಕಮಧಾ);
ಮಾಸರ ಜಕ್ಕಯ್ಯನೀಶ್ವರಗಿಬತ್ತ × × × ನೋಳಗೆ ನೆಗಲ್ಯಿ ದೇಗುಲ
(ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೩೨-೫; ಸು. ೨೦೦); ನೆಗಲ್ಯುರ್ ಕನ್ನಡಂಗಳೊಳ
ಗಣೆಗುಣವಿದಿತ ಸಂಸ್ಕೃತೋಕ್ತಕ್ರಮಮಂ ಬಗೆದು (ಕವಿರಾ. ೧-೫೩); ನಿನ್ನ
ಕಲ್ಪವಿದ್ಯೆಯಂ ಪಂಡಿತೈಯುವನಾ ಪೊಲಲೊಳ್ ನೆಗಲ್ಯು ನೆಗಲ್ಯು
ಪಂಡಿತಗಳೊಡನೆ ವಾದಂಗೆಯ್ದು ನರಂ ಗೆಲ್ಯು . . . ಬಂದೊಡೆ (ಪದ್ಮರಾ.
೩೪-೧೪); ನೆಗಲ್ಯರಿಗನ ಸಾಹಸಮೋರ್ವಗೊರ್ಮ ಕೆಲದವರ ಮೂತಿ
ನೋಳ್ ತನ್ನ ಮನಂಬುಗೆ . . . ತಲೆಗರೆದಿರ್ಪಂ (ಸಂಪದಾ. ೩-೪೩);
ನೆಗಲ್ಯುದು ರಾಮಾಯಣಮುಂ ನೆಗಲ್ಯುದು ಭಾರತಮುಮಾ ಮಹಾಕವಿ
ಗಳೆನಾ [ನೆಗಲ್ಯರ್ ವ್ಯಾಸರ್ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳೆನೆ ನೆಗಲ್ಯುಭಯಕವಿಗಳೆ
ಮಂಥನಂದ್ಯರ್ (ಗದಾಯು. ೧-೪); ವಿಷ್ಣುಗ್ರಸ್ತಿಯೆನೆ ನೆಗಲ್ಯರ್
(ಎಕ. VII, ತಿವನೊ. ೩೪-೧೪; 11127); ನೆಗಲ್ಯಾದಿತ್ಯನಾಯಕಂ
ನುದಾತ್ತರತ್ನನಾಯಕನೆನೆದಂ (ಕಜಿ. ೩೫-೧೨-೩೪; 1170). ನೆಗಲ್ಯಿ ;
೩. ಒಂದೊಂದಪ್ಪೋಷವಾಸದಿಂ ಕಾಯೋತ್ಪನ್ನಂ ದಲೆನೆ ನೆಗಲ್ಯು
(ಎಕ. II, ೩೯-೧೩; 1100); ಸೊಂಪಗಿಳಿಸೆ ಸಮುದ್ರದಡೆ
ಪರಿಣಯಮಂ ನೆಗಲ್ಯು ಸಮಾಪ್ತಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪ. ೩೨-೩೯); ಶಿವ
ಪೂಜೆಯಂ ನೆಗಲ್ಯ . . . ತಾಪಸರ್ ಮಹಿದರ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೩-೩೨);
ಕಾರವರು ಬಹಳಾವಮಾನವನೆಮಗೆ ನೆಗಲೆದರು (ಕುಮಾರ. ೨-೨೪);
ಅಕಟಾ ನೆಗಲೆದುದೇ ಪುರುಷಸಂಗವನೆಂದಳಾ ಜನನಿ(ಪ್ರಭುಲೀ. ೫-೫೩);
ಬೆಸಿದ ಕಟ್ಟು ಮಂ ನೆಗಲೆದುತ್ತರಮಿತ್ತವನೆಂದು ನಿನ್ನ ಮಾಸಸದೊಳಧೀಶ
ನೀಂ ಬಗೆಯದಿರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪); ಭನಮಹಿಮನನಲ್ಲಂದಲೇಳಿಸಿ
ಲೊಂದನುಪ ನೆಗಲ್ಯರೇವೇಳ್ಳಿ (ಕಂನವಿ. ೫-೧೪). ೧೧. ಮುಖ್ಯದಿನ
ಸಮಯೋದಿತ ದಿಂಡಿಮಧ್ಯಾಹ್ನಂ ನೆಗಲೆ ಪೇರೋಲಗಮಂ ಪರಿಯವೇಳ್ಳಿ
ಲ್ಲರಂ ಕಳುಹಿ . . . ತನ್ನ ಮಹಮನೆಗೆ ಬಪ್ಪದ್ವಿ (ಬಸರ. ೩-೩೩);
ಭರ್ ಭುಗಿಲಂದಿನಂ ನೆಗಲ್ಯ ನೇತ್ರಜಾಲೆಯಂ ತೊಟ್ಟ
ನೋವದೆ ಸುಟ್ಟು ಮದನಾರಿ (ಸಂಪದಾ. ೪೦); ಪರಮಶಿವನಿಷ್ಠಂ
ವಸಿಷ್ಠ ಸತಿರೂಪದಿಂದರರಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಭೂಪನಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿವರನೆನಲ್
ನೆಗಲ್ಯದಿಲ್ಲಾ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೫೧); ಈ ನೆಗಲೆದುತ್ಪಾಶಾಂತಿಧಾನ್
ವೇನೆನೆ ಕೃಷ್ಣಚೇಷ್ಟೆಯ ಹಾಸಿವೃದ್ಧಿವಿಸಾತನಭುಷುಡುಯ ಪ್ರಪಂಚದೆಲಿ
(ಕುಮಾರ. ೧೦-೩೪); ಅನಿಲಂ ಮುಗಿಲಂ ಕನಲ್ಯು ಪೊಯ್ದಿ ನೆಗಲ್ಯ
ಭನಧ್ವನಿ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೩); ಆ ಮರುತ್ತಂಗೆ ಸಂತೋಷಂ ನೆಗಲ್ಯುದು
(ಶ್ರುತಿಪ್ರಾ. ೫-೪೫). ೧೨. ಮಿಗೆ ಗುರೋರಧಿಗತಂ ಜ್ಞಾನಂಯನುತಿದೆ
ತೊಟ್ಟಿಗೆ ವಾಯುತಂತ್ರಂ ಸ ವಿವ ಸರ್ವಯೆನುತ್ತೆ ನೆಗಲ್ಯು ಕಾರಣ

ಮನುಷ್ಯನ ಸೂತಗೀತಿ ಪಲವೇಂ ಗುರುವೆ ಸೇವ್ಯನೆಂತುಂ (ಪದ್ಯಾ. ೧೧-೧೦೬). ೧೦. ತಂಸಾಜ್ಞೆ ತನ ತೇಜಂ ತರನುಂತೆ ನೆಗಲೆ . . . ಜೆನ್ಮಾಪಿರಾಯನೆಸೆದಂ ಜಗದೊಳ್ (ಪಾಂ. XI-11, ೧೧೯-೮; 948); ನೆಗಲ್ಪಾ ಹವಮಲ್ಲಾ ವನಿಪನ ಭುಜಯುಗಳಮೆನಿಸಿದರ್ . . . ನಾಗವನ್ಮ್ಯಾಸಂ ಮಾಧವನುಂ (ಸಾಂ. 1047); ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧನಭೂಪಂ ನೆಗಲ್ಪಂ ಧರಾವಳೆಯದೊಳ್ (ಎ. 11, ೧೪೬-೧೬; 1131); ಶಿವಸೌಖ್ಯಂ ಸಂಬಯಿಣ್ಣಂ ಶಿಶುವನೆ ನೆಗಲ್ಪಂ ಶ್ರೀವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕಂಡಂ (ಸಂಬ. ೨ ಸೂಚನೆ); ನೆಗಲ್ಪ ದೇಶೀಗಣವಿಜಯಕೀರ್ತಿಗಳ ತನುಜರೆ ಜಾತರೂಪರ . . . ಪದಯುಗಳೆ ಭಕ್ತಿಯೊಳಿಪವನು (ಪಾಂ. ೧-೨೦); ದುರ್ಧರ ಗ್ರೀಷ್ಮರಾಜನ ನೆಗಲ್ಪ ಚತುರಂಗಮೆನಲು ರವಿಯ ಕಡುಗಾಯ್ತುಗಳ್ಳೇರೈಸಲು (ಜೈ. ೧೫-೪). ೧೧. ರಚಿಸು; ಕಟ್ಟು; ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡು: ಸಾರತರ ಬಸವರಾಜೇಯನುಂ ನೆಗಲ್ಪ ಪಾಲ್ಕುಟಾಕಿ ಸೋಮೇಶ್ವರಂಗೆ ವಂದಿಸಿದವಂ (ಪದ್ಯಾ. ೧-೧೨); ರಗಳೆಯ ಕವಿಯೆಂದು ತೆಗೆಳೆ ವಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ಸೋಗಿಸಾಗುವಂತೆ ವಸ್ತುವನ ನೆಗಲದ ಹಂಬೆಯ ಹರಿಯಣ್ಣನ ಪದಯುಗಳೆಳಿಗುವೆನೆಯೊಳು (ಕುಂ. ೧-೨೪); ಪಳೆಯಲ್ ಬಲ್ಲಂ ನೆಗಲ್ಪ ಮಳನೆಂ ಬಲ್ಲನೆ ನವೀನಕಾವ್ಯಮನಿಳೆಯೊಳ್ (ರಾಜಶ. ೧-೪೮). ೧೨. ಉಂಟುಮಾಡು; ಒದಗಿಸು: ಚತುಸ್ಸನುದ್ರಾಂತಮಾಗೆಗೆ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಕಾಶಂಗಳಂ ನೆಗಲುತಿ ಭನಭಾರಮಂ ಅಂತೆಮ್ಮನುಂಟುಮಾಡೆಂದು . . . ದಂಡೇಶ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪದ್ಯಾ. ೪-೧೦). ೧೩. ತೋರಿಸು; ನಿರ್ದೇಶಿಸು: ಮತ್ತೆ ಪಾದದೊಳ್ಳೆಗಳ್ಳು ದಂ ತರೆಯಲ್ಲಿ ಪೊತ್ತು ಮಾಳ್ವಾ ವಿಫಲ ಸದ್ವೃತ್ತಂ (ಪದ್ಯಾ. ೧೧-೬೬). ನೆಗಲ್ಪು: ೩. ನಿಮಗೆ ಗಂಗಾಸುತನ ಬಲವಾಹ ವನೀತನ ನೇಮದಲಿ ನೆಗಲುವುದು ನೀತಿಯದು (ಕುಂ. ೧-೧೪); ಪಗಲಾಣ್ಣ ನಡನಡುಗಿದ ಹುತಾಶನ ಬೇಟೆ ನೆಗಲದಪ್ರತಿಭತ . . . ಹಿಮದುಪಟಳಲೆ (ಮೋ. ೪-೪೬); ಖಗದ ಮಜುಗಳು ಮಾತೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರೀತಿಯ ನೆಗಲುವ ಭಾವವ ಕಂಡು (ಕಂ. ೪-೪೮); ರೋಗಂ ಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ನೆಗಲೊಡನಾರೋಗ್ಯಕರಮಾಗಿರ್ಪುದು (ಸಪ್ತ. ೬). ೫. ಶ್ರೀವಿವಾಹದ ಸರ್ವಸಂಭ್ರಮಂ ನೆಗಲುತಿರೆ ದೇವನಣುಗಂ ನಂದಿ ಯಣ್ಣ ನಂದೊಪ್ಪುತಿರೆ (ಸಂಬ. ೫-೧); ಅಭ್ರದಿ ಧೂಮಕೇತುಗಳು ನೆಗಲದುವು (ಕುಂ. ೧೧-೪೧); ಕಾಂತೆ ನೋಡಿಸ್ತು ಮುಂದೆ ನೆಗಲುವ ನಾಟಕವ (ಸಾಂ. ೪-೬೮). ೧೦. ಕುಲಸತಿಯರೆ ಧರ್ಮ ಕೊನ ರದೆ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗಲುವುದು (ಪದ್ಯಾ. ೨-೧೦). ೧೪. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಗೊಳಿಸು; ವಿಖ್ಯಾತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಬಗೆವೋಡಿ ಪರಿ ಭಕ್ತಿ . . . ಪೊಸತನುತೆ ಜಗದೊಳಗೆ ನೆಗಲಿ ನಿರ್ವಂಚನೆಯ ಭಕ್ತಿಯ ಮೊಗದು ಗಣಂತಿಣಿಗಳಿರ್ದರು . . . ನಿರ್ಮಲಭಾವರುದ್ಧಿಯಲಿ (ಪ್ರಭು. ೯-೨೦). ೧೫. ಎತ್ತು; ನೀಡು: ಕರವ ನೆಟ್ಟನೇ ಉರ್ಧ್ವಕ್ಕೆ ನೆಗಲಿ ಸಮುಖದಿ ನಿಂದು ಭಟ್ಟ ನಾಯಕರು ಶತ್ರುಗಳೆದೆಯು ದಿಚ್ಚು ಪೋಲ್ ಪೊಗಕುತಿರ್ದರು ವಲದಿನಂ (ಸಪ್ತ. ೩೬-೪೬). ೧೬. ಕಳೆ (?): ಸೋಂಕುಸೋಂಕಿನಲಿ, ಮುತ್ತು ಮುತ್ತುನಲಿ ನೆಗಲದ ದಿವಗಳನು, ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು ಎದೆಯಲ್ಲಿ (ಭಾರಂಗ. ೪೬-೨).

ನೆಗಲಿ ನುಡಿ = ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ನುಡಿ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು; ಶಪಥ ಮಾಡು: ಕಾದುವನೆಂದು ನೆಗಲಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಯುಮಂ ಪಿಡಿದ ಚಲಮುಮಂ ಬಗೆದು (ಪಂ. ೧೦-೨೬೨). ನೆಗಲಿ ಪಡು = ಆಚರಿಸಲ್ಪಡು; ಮಾಡಲ್ಪಡು: ಚರಮದೇಹಧಾರಿಗಳಿಂದ ನೆಗಲಿ ಪಟ್ಟಿದನೊಳ್ಳಿತ್ತಪ್ಪ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಮಂ ಪೊದಿಯುಂ (ಪದ್ಯಾ. ೮೬-೧೩). [ದೇ. 11 ತಮಿ. ನಿಳಲ್, ನಿಳಲ್; ತೆಲು. ನೆಗಡು, ನೆವಡು]

ನೆಗಬಾ (ನಾ). ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: "ನೆಗಬಾ = ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಚರಿತ್ರಂ; ಜಲಗ್ರಾಹಂ" (ತಮಿ. ಪಂ. ೧).

[<ನೆಗಬಾ>]

ನೆಗಬಾ, ನೆಗಲ್ಪ, ನೆಗಲ್ಪು, ನೆಗಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲ ಚರ; ಮೊಸಳೆ; ನಕ್ರ: ಗಂಗೆಯಂ ವಿಸಯಲೆಪ್ಪಾಗಿ ಮಿವಲ್ಲಿ ನೆಗಬಾ ಪಿಡಿದೊಡೆ (ಪದ್ಯಾ. ೧೫-೨೧); ನೀರೊಳಗೆ ತನ್ನ ನಡಸಿದ ನೆಗಬಂ ಬಾಯುಟುವಿನಮಿಸಿಯುಂ (ಪಂ. ೨-೬೦); ಅವರಡರ್ಕಂ ನೇಹ ಮಾಗೆಯಾ ನೆಗಬಾ ತನ್ನ ಮನೆಯಂ ಮಜಿದಲ್ಲಿಯೆ ಸಂತಸಮಿರುತ್ತಿರೆ (ಪಂ. ೨೬೬-೨೭); ಗಂಗೆಯಂ ಮಿವಾ[ಗಿ]ಳ್ ನೆಗಬಾ ಬಂದು ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದೊಡೆ (ಸು. ೬-೧೬ ಪ); ಬೆಟ್ಟದದಿಯಲ್ಲಿರ್ಧಾ ನಿಧಿಯಂತೆ ನೆಗಬುಳ್ಳ ಮಡುವಿನೊಳರ್ಧಾ ನಿಕ್ಷೇಪದಂತೆ (ಧರ್ಮಾ. ೧೩-೧೫); ನೀರ್ಗುಡಿದೆಯೊಳ್ ಪೊಳವ ತಮ್ಮ ನೆಲಲಂ ನೂರ್ಪಡೆಯ ಗೆತ್ತು ಎಡೆಮಡಗದೆ ಕಡುಪಿನಂ ಪಾಯ್ತು ಬಾಯ್ತು ಪಿಡೆಲ್ಲ ನೆಗಬ ಮೊಗದೊಳರ್ಧಗುವ ಶಾರ್ಙ್ಗಪದೋಹಂಗಳೊಳಂ (ಪಂ. ೫-೪೦ ಪ). ನೆಗಲ್ಪ: ಜಲನಿಧಿಯ ಮಡೆಗಳ ನೆಗಲ ಭಯಕಂಜಿ ತಳುದಿದಿಹರೆ (ಜೇ. ೧-೨೪); ನೆಗಲ ಕೊರಳೋ ಹಸಿದ ಹುಲಿಗಳ ಮೊಗವೊ (ಕಾ. ೧-೨೧); ನೆಗಲಾನೆ ಮಿಗನ್ನ ಕನೊಳೊಂಡು ಬಂದು ಪೇರಗಳಾದುದ್ದಿ ದ್ವಾರಕೆಗೆ (ಮೋ. ೩-೫); ಪಡುನಣುಬುಧಿಯೊಳ್ ಮುಳುಂಗಿದಿನನಂ ನೆಗಲ್ಪವಿದಿದು ನುಂಗುಗೆ (ಚ. ೯-೧೧); ಗಂಧರ್ವನಂದು ಬಲು ಗರ್ವನೆ ನೆಗಲಾಗೆಂದು ಸುರಪತಿ ಮೂಳದು ಶಾಪವ ನಿತ್ತನವಗೆ (ಕಂ. ೨೩-೧೦). ನೆಗಲ್ಪು: "ತಿಂಪುನಾರು-ನೆಗಲ್ಪು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೮೨); ತೊಡೆಯೊಳಗಣ ನೆಗಲು ಹಜುಗೋಲ ನುಂಗಿದದೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲ (ಅವಚಂ. ೮೦-೩೬೦); ಪಾತ್ರೆಯಂ ನಿನ್ನ ಪಟ್ಟಿಗೆ ತಿಂದಿತೇ ನೆಗಲು ನುಂಗಿತೇ (ತಿರು. ೧೩-೪); ರಾಜಮರಾಳಮುಫನನೆಡೆ ಯಡುವ ರಾಜಾಂಗಣ ನೆಗಲುಗಳು ರಾಜತೆ ತಾಣವೆಂದನಿಸುವ ಸರಸಿಯ ರಾಜತನುಜ ನೋಡಿ ಕಂಡಂ (ಅವಚಂ. ೬-೧೨೬); ಬಳಿಯಲಬುಧಿಯ ನೆಗಲುಗಳು ಮಿಗನುಗಳು ನೀರಾನೆಗಳು ಮೊಸಳೆಗಳು ಬೆಗಡುಗೊಂಡೊಡಿ ದವು (ತಿರು. ೪-೧೨-೩೫); ನೆಗಲು ಮಿಗನ ಕಮಲ ತಂಡತಂಡದೆ ಜಲಚರ ತುಂಬಿ ಕಣ್ಣೆ ಶ್ರೀಮಂಡವಾರ್ಧಿಗಳು ಗಂಗೆ (ಮೋ. ೩-೩೬). ನೆಗಲೆ: ನೀನು ಪರುಣೀರ್ಥವಾಗಿರಲು ನೆಗಲೆ (ಮೋ. ೪) ನಿನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವುದು ನ್ಯಾಯವಿತ್ತು; ಈ ಯಮನಾಹನರೇಕೆ ಮೊದಲು ಬಂದರು? (ಮೃ. ೬); ಅವರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಹಲವಾರು ನೀಗೋ ಗುಲಾಮರು ನೆಗಲೆಗಳ ಬೇಟೆಯ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿದ್ದರು (ಮೋ. ೫೫); ಅನೆಗಳಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ನೆಗಲೆಗಳನ್ನು ಯಾರಾದರೂ ನೋಡಿರಬಹುದೋ? (ಮುಂಬಯ. ೬-೨೫೯); ನೆಗಲೆ ಹಾರಿದರೆ ಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟಿತೇ? (ಗಾ. ೬).

ನೆಗಲ ವಾಹನ = ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ ವನು; ವರುಣ: ನೆಗಲ ವಾಹನವಿತ್ತ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶವದು (ಕುಂ. ೫೪-೫೧). ನೆಗಲ ಸುಂಡಿಲು, ನೆಗಲ ಸೊಂಡಿಲು = ಮೊಸಳೆಯ ಬಾಯಿಯ ಆಕಾರದ ರೀತಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ; ಮಕರ ತೋರಣ: ಪೊಗಳಲದಾರ ಚಿಹ್ನೆಗೆ ಸಾಧ್ಯ ಮಣಿಕರ್ಮಯುಗಳಪಕ್ಷದ ಮುಂದಿನಲಿ ನೆಗಲ ಸುಂಡಿಲ ತೋರಣ ಗುಡಿ ಬಲು ಕುರುಜುಗಳ ಹೊಂಗಿಲಸದ್ವೃತ್ತಿಯ (ಮೋ. ೪೨-೨೫); ನೆಗಲ ಸೊಂಡಿಲ ಚಿನ್ನದಣಿಸಿನ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ . . . ಮುಂತಾದ ವಸ್ತುಗಳನಿತ್ತನು ಕೃಷ್ಣ ಮಗಗೆ (ಮೋ. ೧೫-೨೦).

[ದೇ. 11 ತುಳು. ನೆಗಲ್, ನೆಗಲ್, ನಿಗಲ್; ತೆಲು. ನೆಗಡು]

ನೆಗಟುಸು, ನೆಗಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾಡಿಸು ; ಆಗಿಸು : ಮುಜ್ಜನ ಭೋಜನಭೋಜನಗಳೆಂಬವುಂ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಿಯು ದೇವ ನಿಜ್ಜ ಮು ಮನುವಿಸಿ ನೆಗಟುಪುದು ಪರಿಜನಂ ಮಾನಿನಿಯಾ (ಕಾದಂಫು. ೩೪೩) ; ಅನಲಂ ಕಾನನಮಂ ಕಟುತದಿಗಿಡರ್ ಸುಟ್ಟುಂ ಬಟುಳ್ಳಲ್ಲಿ ನೂತನ ಬೀಜಾಂಕುರವೃದ್ಧಿಯಂ ನೆಗಟುಪಂ (ಪ್ರಪ್ತ. ೫-೫೨). ೨. ಆಚರಣೆಗೆ ತೊಡಗಿಸು ; ಆಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅಲಸರಪ್ಪವರ್ ತಮ್ಮ ನುಯ್ಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಪಾಪಹೇತುಗಳಪ್ಪ ಕುಧರ್ಮಮಂ ಪೇಟ್ಟು ಪೊರಂ ಮರುಳ್ವಾಡಿ ಧರ್ಮಮಂದು ನೆಗಟುಸುವರ್ (ಧರ್ಮಪ್ಪ. ೪-೩೪). ೩. ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು ; ತೋರಿಸು : ಇವಳೊಳ್ ನಿನ್ನ ವಿಜೃಂಭಣವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೆಗಲುಸಿ ಬೆದರಿಸುವುದಿದತ್ತಣ ಬಿನದಂ (ಚಳವಿ. ೬-೨೩೬). ೪. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಪಡಿಸು ; ಹೊಗಳಿಸು ; ಕೀರ್ತಿಸು : ಬಿಜ್ಜೆಯ ಬಳದಿಂ ಕವಿಗಳ್ಳೆಟ್ಟನೆ ನೆಗಟುಸೆಯವನೆ ಗಡಾ ದೇವನೆನಿಸಿ ಜಸಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಚಳವಿ. ೧-೨೨). ೫. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮಾಡು ; ಏಳಿಗೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ನೆಗಟುಸಿಮ್ಮ ದೊರೆತನದಿರವಂ (ಚಳವಿ. ೪-೧೬೬). ನೆಗಳಿಸು : ೪. ನಿರ್ಮಲಸತಿಯರ ಧರ್ಮಪ ಕೃತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ನೆಗಳಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಕೇಳಿಪ್ಪ]ನಂದು (ಪದಿ. ೧-೪). ೫. ಪೊಗಳಿಸಲು ನೆಗಳಿಸಲು ರೂಢಿಸಲು ನಿಜಕೀರ್ತಿಯಂ . . . ಇಳಿಗೆ ಬಂದ ಮಹಾಮುಹುನು (ಬಸಪ್ಪ. ೩೩-೪೨). ೬. ವರ್ತಿಸು ; ನಡೆದು ಕೊಳ್ಳು : ಅವರು ರಕ್ತಸರಾಗಿ ಜನಿಸಿದರವನೊಳು ನೆಗಳಿಸಿ ನಡೆದು ದಿವಿಜದಲ್ಲಣಾಗಿ (ಉತ್ತ. ೫-೬). [ನೆಗಟು + ಇಸು]

ನೆಗಟು, ನೆಗಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನಡೆದುದು ; ವಿದ್ಯಮಾನ ; ಸಂಗತಿ : ನಿನ್ನನ್ ನೆಗಟುಯನಾ ಪೊಜಗಿಟ್ಟು ಸುತ್ತು ಗಾಪಿಡುವಯ್ (ಅಂಕಿಗೊ. ೧೧-೨೨೩). ೨. ನಡೆವಳಿಕೆ ; ಇರಸರಕೆ ; ವರ್ತನೆ : ಇಂತಾಗಿ ನಲ್ಲು ಪರಿಯ ನೆಗಟುಯಂ ಕರಮೊಲ್ಲು ಬಂದಾ ಮುನಿಯಂ ಪೊಗಟ್ಟು ಪಾದಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೦-೬). ನೆಗಳಿಕೆ : ೩. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ; ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ : ಪರಿ ದನುಜದಲ್ಲಣನೆನ್ನ ನೆಗಳಿಕೆಯನಾಂತಂ (ಲಾಚಂ. ೧೪-೩೨) ; ಅರೆ ಜಂಗಮಗಿರಿಯೊ ಜವನುಬ್ಬರದ ಜಾತ್ರೆಯೊ ವಿಲಯವಹಿಯ ನೆರವಿಯೋ ನೆಗಳಿಕೆಯ ಬಲಪೋ ಕಾಲಚ್ಚಿರವನ (ತೊರರಾ. ೪-೬-೮). ೪. ಹಿರಿಮೆ ; ಹಿರಿತನ : ಪೊಗಳಲಾರಿಸು ನಿನ್ನ ಚರಿತೆಯ ನೆಗಳಿಕೆಯನಗಂತು ಗೋಚರಿಸಿದೆ ಮಹಾದೇವ (ಕೃಷ್ಣಾರ್. ೧-೨೯). ೫. ಕೈಚಳಕ ; ಮಾಟ : ಗಗನಕುಸುಮದಂತೆ ಶುಕ್ರರಜತ ದಂತೆ ಮಿಗಿಯಾತ್ಮನಂತಂದ್ರಜಾಲದ ನೆಗಳಿಕೆಯಂತೆಂದು (ಪರಜೋ. ೪-೯-೮). [ನೆಗಟು + ಕೆ]

ನೆಗಟು, ನೆಗಳಿಚು, ನೆಗಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಗು ; ಕೈಗೊಳ್ಳು ; ನಡೆಸು : ಒಲವಿಂ ನೆಟ್ಟನುಪವಲ್ಲಭನೊಳಕವಟ್ಟುಂಗಜಕೇಳಿಯಂ ನೆಗಟು ದಳೊರ್ವಳ್ (ಉದ್ವ. ೧೦-೧೧೧). ೨. ಮಾಡು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಮಹಾದಾನಮಂ ನೆಗಟುಯುಂ ಅನೇಕರತ್ನಪ್ರತಿಮಗಳಂ ಮಾಡಿ ಸಿಯುಂ (ಅಜಿಪ್ಪ. ೯-೩) ; ಸೌಂದರವಾಗಿ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಮನಗಲದೆ ನೆಗಟುತುಂ (ಉದ್ವ. ೬-೬೪ ವ). ೩. ಮಾಡಿಸು : ಉತ್ಸವಮಂ ನೆಗಟುತುಂ (ಕಾದಂಫು. ೪೨೯). ೪. ನಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ವರ್ತಿಸು ; ವ್ಯವಹರಿಸು : ಅಂತು ಪಾಂಡುರಾಜನಧಿಕತೇಜನುಮನವತವೈರಿ ಭೂಭೃತ್ಸಮಾಜನುಮಾಗಿ ನೆಗಟುತಿ[ಪಾಠಾಂ. ಬುತಿ]ದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೧ ವ) ; ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ತಾನೊಲ್ಲು ಮೊಲ್ಲದಂತವನೊಳ್ ನೆಗಟು ವ ಮಗಳಣಕಕ್ಕೆ ತಲೆ ಕಣಕಣಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪ್ಪ. ೮-೬೨ ವ). ೫. ಉಂಟು ಮಾಡು ; ಬದಗಿಸು : ಅನಂದರವಂ ವಿರೋಧಿಗಳಮಂ ಗಳ ಮಂಗಳಮಂ ನೆಗಟುತುಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೩೩) ; ಕುದುರೆಯ ತಟ್ಟುಗಳ್

ನೆರೆದ ಬಲ್ಲೆರೆಯಂ . . . ಪೊಸತೇರ್ ಪಡಗಂ ನೆಗಟು ಪರ್ಜಿದ ಕಡಲೆಂಬಿನಂ ಮಸಗಿ ಬಂದುದು ಪರ್ಜಿಡೆ ಕರ್ಬುವಿಲ್ಲನಾ (ಕಬ್ಬ. ೪೦. ೨೦೬) ; ಭೂನಾಥ ನೀನುಮೊಲವಿಂದಾ ನೆರವಿಯೊಳಜಾಯದಂತು ಬಂದಿರ್ಪುದು ಮತ್ತಾ ನಾಗಳೇನನೆಸಗುವೆನೇನತಿಯುಮಂ ನೆಗಟುತುಂ ನೀ ಕಾಣ್ಪು (ದಶಕು. ೬-೧೨೬) ; ಪುರುಡಿಂ ಮೆಯ್ಯಿಜ್ಜಂ ಕೀಬ್ಬಗೆಯಂ ತಪೋವಿಘ್ನಮಂ ನೆಗಟುಲೆಂದು ತಪಾಸಂದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೫-೨೦). ೬. ಹೊರ ಹೊಮ್ಮಿಸು : ಪಸರಿಸಿದಾ ಬಗೆ ಮನದೊಳ್ ಪೊಸತಾಗಿ ನೆಗಟುಲಾ ಯನಾ ರಚನೆಯೊಳೇಂ ಬಸನಂ (ಕವಿ. ೧-೧೨) ; ಭೀಮಂ ಭೀಮ ನಾಡಮಂ ನೆಗಟು (ಗದಾಯ. ೬-೩೪ ವ) ; ನೆಗಟು ಕಂಠಮುಲುಪಂ ಕೀರಾಳಿಯೇ (ಉದ್ವ. ೬-೬೩) ; ಮಹೋತ್ಸವದ ಕೋಗಿಲವೆಣ್ಣ್ ಗಲಪಂ ನೆಗಟು ವಂತನುವಿಪ ಸೊರ್ಕಿನಂ ಸಿಕ್ಕನಿನ್ನಾದೆ ಪೆಣ್ಣ್ ಗಲಪಂ ನೆಗಟು ದಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೪). ೭. ಹೊಡೆಯಿಸು ; ಹೊಯ್ಯಿಸು : ಇತ್ತ ಧರ್ಮಪುತ್ರನುಂ . . . ಸೌಭದ್ರಪ್ರಮುಖನಾಯಕವರಸು ರಣ ಪಟಹಂಗಳಂ ನೆಗಟು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೩ ವ). ೮. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗು ವಂತೆ ಮಾಡು ; ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಗೊಳಿಸು ; ವಿಖ್ಯಾತಿಪಡಿಸು ; ಪ್ರಕಟಿಸು : “ನೆಗಟು—ವಿಖ್ಯಾತ, ಉದ್ಯೋಗೇ ಚ” (ಪಂಪಭಾ) ; ನಿನ್ನ ಕಲ್ಪ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಪಂಡಿತಕ್ಕಿಯುಮನಾ ಪೊಬಲೊಳ್ ನೆಗಟು ನೆಗಟು ಪಂಡಿತರ್ಗಳೊಡನೆ ಪಾಠಂಗಿಯು ವರಂ ಗೆಲ್ಲು . . . ಬಂದೊಡೆ (ವಡ್ವಾರಾ. ೬೪-೧೪) ; ಧರಾಮರದೀ ಪ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದುಕೊಂಡು ಕೊನೆದಾ ಪಟ್ಟಿಂಡಭೂಮಂಡಲೇಶ್ವರನೊರಂತೆ ನೆಗಟು ಕೂಡೆ ನೆಗಟು ತ್ತುಂ ದ್ವಿಜಸ್ವಾನ್ಯಯಂ (ಅಜಿಪ್ಪ. ೧೫-೨೦) ; ನೆಗಟು ದುರ್ವತ್ಸಮದ್ವಿನ ಮಾರ್ಗರುಚಿಯಿಂ ಚಾರಿತ್ರ್ಯಸಂಸ್ಥಿಯೊಳ್ ನೆಗಟು ಶಿಕ್ಷಾರುಮಂ ನೆಗಟು ವರದರ್ಶನಾರ್ಯರೆಂದೀ ಪೆರ್ವ್ ಜಗತೀವ್ಯಾಪಕಮಾಗಿ (ಅಜಿಪ್ಪ. ೧-೩) ; ತನಗಿಲ್ಲದಂತುಟೆ ತಾನೆ ನೆಗಟು ವ ಪರಗುಣಂಗಳಂ ಮುಚ್ಚು ವ . . . ನೀಚನೊಳ್ ನೀಚಗೋತ್ರದಾಸ್ತ್ರವಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೨೩). ನೆಗಳಿಚು : ೫. ಮದಕರಿಯುಪದ್ರವ ನೆಗಳಿಚುತಟ್ಟುಪದೆ ಮರಿ ಹುಳ್ಳೆ (ಕೋಗಯ. ೮-೧೫). ನೆಗಳ್ಳು : ೨. ಕನಸಿದೊಳ್ಳುತಲ್ಲೆಂದ ದಕೆ ಶಾಂತಿಯಂ ಮುನಿವರ ವಸಿಷ್ಠಂ ನೆಗಳ್ಳಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೪೧) ; ತೊಡರ್ಪದ ಕುಸುಮಮಾಲಿಕೆಗಳ ನೆಗಳ್ಳಿ [ಪಾಠಾಂ. ನೆಗಳಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ]ದ ಚಿತ್ರಪುತ್ರಿಕೆಗಳ (ರಾಜಕೀ. ೮-೫ ವ) ; “ಕೆಟ್ಟು ; ರಚಿಸು ; ರಚನೆ ಮಾಡು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೩. ಕಂದಳಿರದು ಮಾಂದಳಿರೆನೆ ಸಂದಣಿಸಿದ ಪಣ್ಣ ಲಳಿಗಳನೆ ತಾನುಂ ಮಾಕಂದವುನಿಸಲೆಗಳ್ಳಿದ ಚಂದಮನಾಂತಂಕೆ ನೇಪಾಲಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿರ್ಪಂ (ರಾಜಕೀ. ೨-೪೬). ೪. ಪೂರೈಸು ; ಈಡೇರಿಸು : ವಸುಧೆಯೊಳಿಷ್ಟಾರ್ಥವಂ ತವೆ ನೆಗಳ್ಳು ವನೆ ಬಹುವಿಧದ ಧರ್ಮಂಗಳಂ ರಚಿಸುವನ ಮನೆಯೊಳಿಂದಿರಿ ದಿಡದೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೬).

[ನೆಗಟು + ಚು]

ನೆಗಟು, ನೆಗರ್ತಿ, ನೆಗರ್ತೆ, ನೆಗಲ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಇರವು ; ಸ್ಥಿತಿ ; ರೀತಿ : ಅರಸಿಯ ನೆಗಟು ನೋಡಲ್ಪರಿದುಂ ವಿಸ್ಮಯಮನಾಗಿಪುದು (ಕಾದಂಫು. ೩೪೨) ; ಬಾರದ ಭವಂ ಬಂದ ಜೀವನ ನೆಗಟುಯಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾಗಿ ನುಡಿದುದರ್ಥ ಕೊಳ್ಳರಿಸಿ (ಅಜಿಪ್ಪ. ೨-೧೧೩ ವ) ; ಕರತಲ ಕಾಂತಿಯಿಂ ವದನಚಂದ್ರಮನೊಳ್ ಸವಸಾಂಧ್ಯರಾಗಮಂ . . . ಸರಳ ತರೋಷ್ಣ ನಿಶ್ಚುತಮಾರುತನಿಂದೆ ನಿಜೋತ್ತರೀಯದೊಳ್ ತರಳತೆಯಂ ನಿಯೋಜಿತ ನೆಗಟುಗೆ ಕಾರಣಮೇನೋ (ಚಂದ್ರಪ್ಪ. ೩-೫೪) ; ಪಣ್ಣ ಲ್ಲದ ಮರನ ಬಾಲ್ಯ ತಣ್ಣೀರೊಸರ್ ಕುಂದಿದ ಕೊಳನ ನೆಗಟು . . . ಸಂದ ಜಗದ ತೊಡಹಕ್ಕಿಡೆಗುಡದೇಂ ಪೋಕುಂ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೪-೨೫). ೨. ಕ್ರಿಯೆ ; ಕಾರ್ಯ ; ಕೃತ್ಯ : “ಆಚಾರಾಧಿಕಮಾ,

ಕ್ರಿಯಾ—ಈ ೨ ನೆಗಟ್ಟಿ” (ಜಲಾಯ. ೧೨೯-೯೪); ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ
ಮಲಯಸುಂದರನಪ್ಪ ಭವದ ನೆಗಟ್ಟಿಗಳೆಲ್ಲಮಂ . . . ನೋಡುತ್ತಂ
ಪಾಡುತ್ತಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೩೯-೧೪); ಅಜಾವು ನೆಗಟ್ಟಿಯೆಂಬುಭಯ
ಕಾಂಡಮೆ ಮುಕ್ತಿಪಥಕ್ಕೆ ಹೇತುವೆಂದಪುಪರನೈರಾ” (ಅಜಪ. ೧-೯);
ಪೊತ್ತುಂಗಲಸಂಗೊಳ್ಳ ನೆಗಟ್ಟಿಗಳಂ ನೆಗಟ್ಟಲೆಂತುಮಾಡುರಾ ಜೈನರಾ
(ಸಮಪ. ೫-೧೦); ದೆಸೆಯಂತುವರಂ ನಿಜಕೀರ್ತಿಯಂ ನಿಮಿರ್ಚಿದನೆನೆ
ವಜ್ರಬಾಹುವ ನೆಗಟ್ಟಿ ಪೊಗಟ್ಟಿಗಳುಂಬಮಾಗದೇ(ಪಂರಾಮಾ. ೨-೨೬);
ಇಂದ್ರಂ ಸೈರಿಸದೆ ನಿಮ್ಮಮ್ಮ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ಫಲಮನವಧಾರಿಸಿ
ಮಂದೇಳಿಸಿ ನುಡಿಯೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೨೧೬). ೩. ನಡತೆ;
ಚಾರಿತ್ರ: “ನೆಗಟ್ಟಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯುಂ ಚರಿತ್ರಮುಮಕ್ಕುಂ”
(ಕಮದ. ಸ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); “ನೆಗಟ್ಟಿಯೆನಲಾ ಚರಿತ್ರದೊಳಾ”
(ಕರ್ಣಾಶ. ೩೪); ಕಿಟ್ಟಿ ಕರವಾಳ್ ಮೆನೆಗಂ ಮಿಟ್ಟುವಿನಂತಿರ್ದ ಮಾರಿಗಂ
ಬೆಡದಿನಿ ನಿಂದಟ್ಟಿಯನೆ ನುಡಿವರಿವರ ನೆಗಟ್ಟಿ ಕರಂ ಪಿರದು ಧೀರರಕಟಿ
ಕುಮಾರರಾ (ಯಜೋಚ. ೧-೬೧). ೪. ಪೂರೈಕೆ; ನೆರವೇರಿಸು
ವುದು: (೪). ೫. ಅಭ್ಯಾಸ; ರೂಢಿ: (೪). ೬. ಕಾಂತಿ;
ಪ್ರಕಾಶ; ಶೋಭೆ: “ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆ”, “ನೆಗಟ್ಟಿವೆಜ್ಜು” ಪರಾ.
೭. ಕೀರ್ತಿ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: “ನೆಗಟ್ಟಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯುಂ
ಚರಿತ್ರಮುಮಕ್ಕುಂ” (ಕಮದ. ಸ. ೩೩ ಪ್ರಯೋ); ನುಡಿಗಲ್ಲಂ ಸಲ್ಲದ
ಕನ್ನಡದೊಳಾ ಚಿತ್ತಾಣಮುಂ ಬೆಂದೆಡೆಯುಮಂದೀಗಡಿನ ನೆಗಟ್ಟಿಯ
ಕಟ್ಟಿದೊಳೊಡಂಬ(ಡಂ ಮಾ)ದಿವರಾ ಪುರಾತನಕವಿಗಳಾ (ಕವಿರಾ. ೧-೩೩);
ನೀರಲ್ಲದ ಕೆಲೆಯ ನಡುವಂ ಕಂಡುವಜ್ಜುಂ ತೀರ್ಥಂಕರಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ
ಪುಟ್ಟ ಪ ಮಧ್ಯದೇಶದೊಳಾ ಧರ್ಮದ ನೆಗಟ್ಟಿಯಾಗದು (ವಡ್ಡಾರಾ.
೪೬-೨೦); ಶ್ರೀಗೆ ನೆಗಟ್ಟಿಗೆ ವೀರಶ್ರೀಗಾಗರಮಪ್ಪನೆಂಬ ಕಳಕಳ
ವಿಜಯೋದ್ಯೋಗದೊಳೆ ನೆಗಟ್ಟಿನೆಂಬುದ್ಯೋಗಿಗೆ ಮಲೆವನ್ನೆ ಪತಿ
ಮಂಡಳಮೊಳನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧); ಇಂತು ನೆಗಟ್ಟಿಗಂ ಪೊಗಟ್ಟಿ
ಗಮಕುಂಬಮಾದ ಸುವ್ರತಾವಹಾದೇವಿ (ಬಾಧಪ. ೨-೩೭ ಪ).
ನೆಗರ್ತಿ: ೭. ಅದ ನೆಗರ್ತಿಯೊಳ್ಳಗಳಮಾದುದು ಸಂಪತ್ತಿ ಸತ್ಯಮಾದುದು
ನುಡಿ (ಕವ. V, ೧೪-೨೧; 1099). ನೆಗರ್ತಿ: ೭. ನೆಗಟ್ಟಿಯುಗುಂಸೆದಿವೆ
ವಡೆಸಿ ದಲಾ (ಎಕ. II, ೧೧೧-೧; ಸು. 700); ಪೊಗಟ್ಟಿಗಂ ನೆಗರ್ತಿಗಂ
ನೆಲೆಯಾಗಿ ಕಾದಿ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೪೫-೪; 975 ?); ಚನ್ನಣ್ಣ
ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮುನೀಶ್ವರಗುರುಗಳೆಂಬ ನೆಗರ್ತಿಯ ದಾವಣ್ಣ ಸಿದ್ಧಾಂತ
ಮುನೀಶ್ವರರಾ (ಸೌಜಾ. XI-1, ೧೧೧-೨೦; 1071); ಅಂತು ನೆಗ
ರ್ತಿಗಂ ಪೊಗರ್ತಿಗಂ ನೆಲೆಯಾದ . . . ಮಹಾಪ್ರಜ್ಞ ದಣ್ಣ ನಾಯಕಂ
(ಮೈಲಿ. ೧೯೨೯, ೬೫-೪೯; 1081); ಪುಣ್ಯೋದಯದೊಳಾ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ
ಕುಮಾರಂಗೆ ಸಕಳವಿದ್ಯಾಸಂಯೋಗಮುಂ ಜನಾನುರಾಗಮುಮಾಗಿ
ರೂಪಿನ ಪೊಗರ್ತಿಯುಂ ಸಹಜದ ನೆಗರ್ತಿಯುಮಂ ಕೇಳು (ಬಂಜಂ.
೪-೫೨ ಪ). ನೆಗಲ್ತಿ: ೭. “ನೆಗಲ್ತಿಯೆನಲುಂ ಪಾತಿಯಕ್ಕುಂ” (ಕಕರ.
೧೨೬); ಮನುಚರಿತಂ ಪೊಗಲ್ತಿಯ ನೆಗಲ್ತಿಯ ರೂಢಿಯ ಮಲ್ಲಿದೇವ
ಭೂಪನೆ ತನಗಾಳ್ಳ ನೀಶ್ವರನೆ ನಂಬಿದ ದಯ್ಯವೆನಪ್ಪ ನಾವನೋ ಪರಮಂತ್ರಿ
ಬಮ್ಮಣನಾಮಣನಾ (ಸೌಜಾ. IX-1, ೨೭೦-೩೫; 1169); ಇನ್ನು
ಪೊಗಲ್ತಿಗಂ ನೆಗಲ್ತಿಗಂ ನೆಲೆಯಾದ ಸಾಮನ್ಯ ಕಾಮಯ್ಯನಾಯಕರಾ
(ಎಕ. XI, ಚತ್ರದು. ೩೬-೩೫; 1199); ಶರಧಿ ಪರರಚನೆವಡೆದುದು
ನೆಗಲ್ತಿಯುಂ ಭುವನದುರ್ಗಾವೃತದಗಳುನೆನಲು (ಪಂರಾಮಾ. ೨-೯); ಕುಲದ
ನೆಗಲ್ತಿಯುಮಂ ನೀಂ ಕಲುಷಿತಮಂ ಮಾಡಲೆನ್ನಮಂ ಕೆಡಪಲ್ಕೇಕಳುವೆ
ಕೂಲಂಕವ ಕೈವಲಿಯುಪೋಲಾ ತಿಳಿದ ಜಲಮುಮಂ ತಟಜಮುಮಂ
(ಶಾಕುಂ. ೬೪-೧೨೧). [ನೆಗಟ್ಟಿ + ತೆ] 2

ನೆಗಟ್ಟಿಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಾತಿಯನ್ನು ಕುಂದಿಸು; ಹೀಗನ
ಗೊಳಿಸು: ಅ ಕಳದ ಕೆಲದೊಳಾ ಸಾರಿಯಂ ಕೋಲೊಡ್ಡಿ ಗೆಲ್ಲ
ನಿಗಲನ ನೆಗಟ್ಟಿಗಿಡಿಸ ಭೃಗುವಂ ನಗುವ ಬೇತಾಳನಂ ಬೇಡಿನಿವ ತಕ್ಕು
ಮಿಕ್ಕುವರೆ ಕಲ್ಲ ವಿನೈಕಿರ್ದು (ಪ್ರಪ್ತ. ೨-೬೦ ಪ).

[ನೆಗಟ್ಟಿ + ಕಿಡಿಸು (< ಕಿಡಿಸು)]

ನೆಗಟ್ಟಿಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಉಂಟುಮಾಡು; ರಚಿಸು: ನಸುನೀಳ್ಳು
ನಿಸುಪ ನಾಸಾಪಂಶಂ ನಯನಾಮ್ನ ತಜಲಧಿಗಳೆರಡುಮೊಡವೆಯೆಂದಂತೆಡೆ
ಯೊಳಿಟ್ಟ ಪೊಗಟ್ಟಿಯ ನೆಲೆಯಂ ನೆಗಟ್ಟಿಗಿಯುಕ್ಕಿಡೆ (ಚಕನಂ.
೪೨-೧೯). [ನೆಗಟ್ಟಿ + ಕಿಯಾ]

ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆ, ನೆಗರ್ತಿವಡೆ, ನೆಗಲ್ತಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಕಟವಾಗು;
ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು: ಕುಡವೇಟ್ಟನ ಕುಡುವನ ಕುಡೆ ಪಡೆವನ ಪೆಂಜೇಂ
ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆಗುಮೊ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೯); ಇನ್ನು ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆ ಶೌಚರಸ
ರಾಳ್ಳೆಯಲು (ಸೌಜಾ. XI-1, ೧೧೧-೨೩; 1068); ಅಗಣತಮನಿ
ಸುವ ಗುಣಂ ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆದರ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರಕರ್ತಾಗಮದಿಂ ಜಗತೀವಳಯಂ
ಬಡ್ಡನೆ ನೆಗಟ್ಟಿರಾ ತೈವಿದ್ಯಮೇಳಚಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರರಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ.
೧-೩೪). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು; ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಳೆ; ವಿಖ್ಯಾತಿ
ಯನ್ನು ಹೊಂದು: ತನ್ನ ಜಸದನಕದಿಂ ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆದ ಸಾರ್ವಭೌಮ
ರಾಘವನಂ ಕೈವಿದ್ಯ ಪಟ್ಟಿದರಸಿಯಾಗಿಯುಂ . . . ಬಾಲ್ಯದಿನಗೀಗ
ಕಿಂತೊಂದು ವಿಧಿ ಬಗೆದುದೇ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯-೨೩). ೩. ಕಾಂತಿ
ಯಿಂದಿರು; ಅಲಂಕಾರವಾಗಿರು; ಶೋಭಾಯಮಾನವಾಗಿರು:
ದಿಂಕದಿಂ ಬಲಗಲದೊಳಾ ನೆಗಟ್ಟಿವಡೆದರ್ಪರಂಜೆಯಂ ಪಿಂಡು . . .
ಒಪ್ಪೆ ಬಗೆಗೊಲಗಮೊಪ್ಪಿದುದಂದು ಕಾವನಾ (ಕಟ್ಟಕಾ. ೧೨೪).
ನೆಗರ್ತಿವಡೆ: ೨. ಚಿತ್ರಕವಿತಾವಿಜ್ಞಾನಪ್ರಬಂಧಗಳನ್ನಿರಿಸುವುದೊಳ್ಳನ್ನೆ
ತಿಯಂ ನೆಗರ್ತಿವಡೆದ ತೈವಿದ್ಯಗೋವರ್ಧನರಾ (ಸೌಜಾ. XI-1,
೬೪-೨೯; 1045); ಇನ್ನು ನೆಗರ್ತಿವಡೆದಂ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಜ್ಞಾನಾಯಕ ವಾಸು
ದೇವಯ್ಯಂ ಗಳ (ಸೌಜಾ. XI-1, ೧೧೧-೧೯; 1068); ನ್ಯಾ(ಜ್ಞಾ)ನ
ಶಕ್ತಿಬ್ರ(ವ್ರ)ತೀಂದ್ರಂ ತಾನೆಯ್ತಿ ನೆಗರ್ತಿವಡೆದವಜ್ಜುಂ ಜಗದೊಳಾ
(ಇಕ. XIII, ೯೩-೨೫; 1084). ೩. ಇನ್ನು ನಿಜಗೋತ್ರತಿಪಾಮಣಿ
ಯಾ ದ್ವಿಜವಂಶಭೂಷಣ[ರುಮೆ]ನಿಸಿ ನೆಗರ್ತಿವಡೆದು (ಸೌಜಾ. XX,
೭೪-೧೩; 1112). ನೆಗಲ್ತಿವಡೆ: ೨. ಜಗಜಂಪಿನ ಸತ್ತಿಗುಂ ಪಲ
ದಿರುದುಗಳೆಗಳೆವಡೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ಪ). [ನೆಗಟ್ಟಿ + ಪಡೆ]

ನೆಗಟ್ಟಿವೆಜ್ಜು, ನೆಗರ್ತಿವೆಜ್ಜು, ನೆಗಲ್ತಿವೆಜ್ಜು (ಕ್ರಿ). ೧. -ನೆಗಟ್ಟಿ
ವಡೆ ೨: ಈತನ ವಂಶದೊಳೆ ಪೊಲಲೊಳಾ ನೆಗಟ್ಟಿವೆತ್ತಂ ದಂಡಿತಾ
ರಾತಿಮಂಡಕಂ ದಂಡಕನೆಂಬಂ(ಅಜಪ. ೨-೧೪ ಪ); ಅಪ್ಪರಸಿಯೊಳುದಿಸಿದ
ಗೌರಿಗಂ ಗಂಧರ್ವರೋಕಾಧಿಪತಿಯಪ್ಪ ದಂಸಂಗಂ ಮಗಳಾಗಿ ಮಹಾ
ಶ್ವೀತೆಯೆಂಬ ಪೆಸರಿಂ ನೆಗಟ್ಟಿವೆತ್ತಾ (ಕಾದಂಪೂ. ೭೯೪); ಉನ್ನತಗಂಗೆ
ಮಂಡಲೇಶ್ವರಮಕುಟಾರ್ಚಿತಂ ಭುವನದಿಂ ತಮಗೆಂಬ ನೆಗಟ್ಟಿವೆತ್ತ
ಲಂಕರಿಸಿ (ಅಜಪ. ೧-೬). ೨. ಕಾಂತಿಯುತವಾಗಿರು; ಶೋಭಿಸು;
ಸೊಗಸಾಗಿರು: ಪೊಗಟ್ಟಿ ಜನಂ ಝಂಝುನೇಗಗೆ ತಾನಂತೊಂದು
ಕೋಟಿ ದೀಪಾರಮನಾ ಮೃಗಸುಂಸೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡಳಾ ನೆಗಟ್ಟಿ
ವೆತ್ತಿರ್ದ ರತ್ನಮಯಕಂಬಳಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೪); ಪ್ರತದಗ್ಗಲಕ್ಕೆ
ತಪದನ್ನೆತ್ತಿ ತನ್ನೊಳೆ ನೆಗಟ್ಟಿವೆತ್ತಿರೆ ಭೂನಿಪುತನೆನೆ . . . ಗೆಲೆಂದಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೨-೫೧). ನೆಗರ್ತಿವೆಜ್ಜು: ೧. ನೆಗರ್ತಿವತ್ತೀ
ಜಂಬುದ್ವೀಪದ ನಟ್ಟಿನಡುವೆ . . . ನಿಂದುದು ಸೌಂದರ
ಮಂದರಾಚಳಂ (ಧರ್ಮಮಾ. ೧-೩೭ ಪ); ಗಂಗೆವಾಡಿ ಸಾಡೊಳಗೆ
ನೆಗರ್ತಿವೆತ್ತಿಸೆವ ಮಣ್ಣಲಿ (ಎಕ. VII, ೨೭೭-೪೩; 1119);

ಶ್ರೀರೂಪು ಸೌಜನ್ಯದೊಳ್ಳಲರುಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನೆಗೆರ್ತೆವತ್ತು ಪಿರಿಯಂ ತಾನಾದನಾ (ಸೌಜನ್ಯ. IX-1, ೨೦೦-೧೨ ; 1121). **ನೆಗೆಳ್ಳಿವೆಲು :** ೧. ನೆಗೆಳ್ಳಿವೆತ್ತು ನಿಜವಾಮಕರಕಲಿತಪ್ರಚಂಡಕೋದಂಡ ಕೋಟಿ ಯೊಳ್ ಮಂಜುಸಿಂಹನಿಯನಮರ್ಚಿ (ಶಬರಂ. ೪-೧೭ ವ).

[ನೆಗೆಬ್ಬಿ + ಪೆಟ್ಟು]

ನೆಗೆಬ್ಬೀರ, ನೆಗೆಳ್ಳೀರ (ನಾ). ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವರುಣ: "ನೆಗೆಬ್ಬೀರಂ, ಪಟ್ಟಮದನೆಗೊಡೆಯಂ, ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣಂ-ಈ ೩ ವರುಣಿಗೆ ಪಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪೯-೩೭); "ಪಟ್ಟಮದ ದೆಶೆಗೊಡೆಯ ಮುನ್ನೀರೆಹಿಯ ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣಂ ನೆಗೆಬ್ಬೀರನೆನೆ ವರುಣನು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೧೪). **ನೆಗೆಳ್ಳೀರ :** "ನೆಗೆಳ್ಳೀರ ನೆಂದನೆ ವರುಣನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೬). [ನೆಗೆಬ್ಬಿ + ತೇರ್ + -ಅ]

ನೆಗೆಬ್ಬು, ನೆಗೆರ್ಪು (ನಾ). ೧. ನಡವಳಿಕೆ; ವರ್ತನೆ: ಅಂತೆ ಕಿಟು ಕುಳ ವ್ಯಂತರಂಗಳ ಪೊಲ್ಲಗ್ರಹಂಗಳ ಶೈವಾದಿಗಳ ನೆಗೆಬ್ಬು ಪ್ರಮಾಣ ಮಲ್ಲದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೯-೧೦೧). **ನೆಗೆರ್ಪು :** ೨. ಕೀರ್ತಿ; ಖ್ಯಾತಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: ಶ್ರೀ ಬಿಟ್ಟುಗಂ ಮೌಳಿಕೋಸಿಗರಾಜ್ಞ ನೆಗೆರ್ಪು ನಣುವಂ ಚಿಡ್ಡೊರಾಳ್ (ಮೈಳರಿ. ೧೯೨೯, ೭೮-೬ ; ೨೬೪).

[ನೆಗೆಬ್ಬಿ + -ಪು]

ನೆಗೆಲು 'ನೆಗೆಲ್' ನೋ.

ನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೇಲಕ್ಕೇಳು; ಮೇಲಕ್ಕೇ ಬರು: ಕೋಟಿಯು ಚೆಲ್ಲು ಪೊಗಲಿಲರಿದನಿರೆ ನೆಗೆದುದು ನಭಮನೆಯ್ ಮಿರ್ವಳ ಪತಾಕಾ ವಳಿ (ಪಂಪ. ೪-೧೦); ಸುರರೆಲ್ಲಂ ಬಡಗಲು ನೆರೆದಿರೆಯಾ ದನೆ ಕುಸಿದು ತೆಂಕ ನೆಗೆದೊಡಗತ್ತಂ ಪರಿದತ್ತಲ್ ನೀರಿ ವಿಶ್ವಂಭರಿ ಸಮತಳಮಾದು ದೆಂಬರಿ ಕುಸಿದಪುದೆ (ಸಮಪ. ೧೦-೧೧೪); ಹರಿ ನೆಗೆಹಿದನೆ ನೆಗೆದ ಮಂದರದಾ ಬಲುಹೆನಿತು (ಬಸಪ. ೧೯-೨೬); ರಕುತದ ಕಡಲೊಳಗೆ ಬೆಂಡೆದ್ದು ನೆಗೆದುದು ಕೋಟಿ ಪಾಯದಳ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೬-೪೮); ೨. ಅರಬ್ಬಿ ನೀರದಂ ನೆಗೆದು ಗರ್ಜಪುದೆಂದು ಪಯೋಧಿಕೇಳಿಯಂ ಸಾರ ಮರಾಳನೆನುಳಿದುದೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೬-೧೯). ೩. ಹಾರು; ಜಿಗಿ; ಎಗರು: "ನೆಗೆ-ಉತ್ಪ್ಲವನೆ" (ಕಮಧಾ); ಪೇಚರನುಂ... ಸಿಂಹಲಂಘನದಿಂ ಮೇಗೆ ನೆಗೆದು ವಜ್ರಸಮಾನಮಪ್ಪ ಕೈಯಿಂದಂ ಕುಮಾರನಾತನ ತೆಗೆಲೆಯಂ ತಿವಿದೊಡೆ (ವಜ್ಜಾರಾ. ೫೯-೨೮); ಅಂಬರಂಬರಂ ನೆಗೆದ ಧೂಳಿಯೊಳ್ ದಸೆಯುಜಾಯದೆಯುಂ... ಚಾತುರ್ವಲಂಗಳ್ ಮೊದಲ ಸಮಕಟ್ಟುಗೆಟ್ಟು (ಪಂಪ. ೧೦-೭೦ ವ); ಕುರುರಾಜಂ ವಿದ್ಯಾಧರಕರಣದ ನೆಗೆದಂಬರಕ್ಕೆ ಗದೆಯಂ ಕ್ರಮದಿಂ ತಿರುತಿ ಧರಾಚಕ್ರಂ ಕೋವರಚಕ್ರಂ ತಿರಿವ ತೆಜಿದಿ ತಿರಿದತ್ತಿನಸುಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೪); ಕೊರಳುದ್ದಕ್ಕೆ ಹೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಗಿಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೆ ನೆಗೆದಹೆ ನೆಂಬವನ ಹಾಂಗೆ ತಿವನ ಜೋಕೆಯನುಜಾಯದೆ ಮೂತನಾಡುವ ಮಾತೆಲ್ಲವು ಮಾತಿನ ಮಾಲೆಯಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿಜವಿಲ್ಲ (ವಜಸಂ. ೩೫೦-೯೪); ನೋಡಿದ ಮೈಗಂಜೆರಿಸಿ ನೆಗೆದನಾಕಾಶಕ್ಕೆ (ಚಂದೇರ. ದೇ. ೨೫೧-೨೪); ಪಕ್ಕಿಗಳು ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದವು (ಬಸಪ. ೧೨-೪೮); ಮೇಲೆ ನೆಗೆದೊತ್ತರಿಸಿ ನಡೆವ ಮುತ್ತಿನ ಸತ್ತಿಗೆಗಳಿಂ ಚಂದ್ರಭುವನವನುತರಿಸಿದಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೬-೭೭ ವ). ೩. ವೇಗವಾಗಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗು: ಬಟ್ಟೆ ಬರೆ ಹಾಕಿ ಕೊಂಡರೆ ಕಾಲವಿಳಂಬವಾದೀತೆಂದು ಥಟ್ಟನೆ ನಗ್ನತೆಯಲ್ಲೇ ಕಳ್ಳರಹಿಂದೆ ನೆಗೆದನು (ಕಾನ್ಯಾ. ೬). ೪. ಸೆಟೆದು ನಿಲ್ಲು; ನಿಮಿರು; ನಿಗುರು: ಆ ದ್ವಿಜಕುಮಾರನೆಡೆವಿದೆ ನಟ್ಟುಡಿದ ನನೆಯಂದಿನ ಮೊನೆಗಂತೆ ನೆಗೆದ ಕಂಟಕನಿಕಾಯಮುಂ (ಕಾಪಂ. ೫೬೫); [ಪೆಗಲೆಲ್ಲಂ ಬೆಂದು] ತೋಳ ಮೊದಲಂ ಕಿರ್ಚಳುವಾಗಳ್ ನರವುಗಳ್ ತೆಗೆದು ತೋಳ್

ತನಗೆ ತಾನೆ ನೆಗೆವುದುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೨-೪೧ ವ); ಅನುವಿಸುವ ಕಂಪನದ ಭರದಿನಖಿಳಾವಯವಮೋರ್ವದಲೆ ಚೆಟ್ಟರಮೆಲ್ಲಜುವ ತೆಜಿದೆ ಮೆಯ್ಯವಿರ್ಗಾಕಾವಗಂ ನೆಗೆಯೆಯುಂ (ವರ್ಧಪ. ೬-೨ ವ); ಪಸರಿಸಿ ಪರ್ವದ ನೀಡಡಿ ಕುಸಿದಂಗೆ ನೀಳ್ವ ದಂಡೆ ನೆಗೆದ ಭುಜಾಗ್ರಂ ಕುಸುಮಶರಾಕುಂಚಿತಕರಮೆಸೆದಿದುಳ್ವ ದೃಷ್ಟಿ ಮುಟ್ಟಿ ಶರಸಂಧಾನಂ (ನಿರಂ. ೮-೨೪); ಕೆಂಗಣ್ಣು ಗಳ ಮುತ್ತುರಿಗೊಂಡ ಹುಬ್ಬುಗಳ ನೆಗೆದ ರೋಮಾಪಳಯ . . . ರಕ್ತಸರನೀಕ್ಷಿಸಿ ನುಡಿದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೊರಂ. ೬-೧೬-೬). ೫. ಎತ್ತರವಾಗು; ಉನ್ನತವಾಗು: ಅಂಟುಜಳಧಿಯನಿಪಗಲ ನೀಳ್ವನಿಂ ನೆಗೆದು ಸೋಯಿಸುವ ಕೋಟಿಯೊಳ್ಳಿಂ (ಪಂಪ. ೩-೨೨); ಅಂದಿಜಾದರ್ ಪಣಬಣಬೆಗಳ್ ನೆಗೆವಿನೆಗಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೮೨); ಶಿವನಾಗಮವೆ ನೆಗೆದ ಬಿರುದಿನಟ್ಟಿಣಿಯದಕೆ (ತಿರು. ದೇ. ೨-೨೬); ಪುಣ್ಯಪುಂಜದ ಸಿರಿಗಲಿನೆನಿಸುವು ನೆಗೆದ ಜಿನಭವನಂ ಗಳ್ (ಅನಂಪ. ೧-೧೦೬). ೬. ಮೇಲಕ್ಕೇತ್ತು; ಎತ್ತಿಹಿಡಿ; ಎತ್ತರಿಸು: ಕುಸಿದ ತಲೆಯನು ನೆಗೆದು ನಲ್ಲಲೆ ಹೇಳು ಹೇಳಿಂದ (ಸಾಳಭಾ. ೧೯-೪೪). ೭. ಮೂಡು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತಲೆದೋರು; ಉಂಟಾಗು; ಹುಟ್ಟು: ನೆಗೆದ ಮುಗಿಲ್ಲಳಂ ಸುರಿವ ಪರ್ವತಿಯುಂ ಮಿಗೆ ನುಣ್ಣನಪ್ಪ ಕೇಳಿಗಳ ಸರಂಗಳುಂ . . . ತೋಟ ಸುತ್ತಲುಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೨೪); ಸುಭದ್ರೆಯಂಬ ಕನ್ನೆ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲ ತೆರೆಯ ಪೊರೆಯೊಳ್ ನೆಗೆದು ಪೊಟಮಡುವ ವಿದ್ಯಾಧರಯಂತೆ . . . ಬಾಗಿಲೊಳ್ ನಿಂದು (ಪಂಪ. ೪-೩೯ ವ); ತರದಿಂ ರಂಗತ್ತರಂಗಂ ನೆಗೆಯಲೆಸೆವ ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹಂಬೊಲಿದರ್ (ಕಾಪಂ. ೨೩೮); ಸರಿ ಸುರಿಯೆ ಮಿಂಚು ಮಿಳ್ಳನೆ ಸುರಜಾಪಂ ನೆಗೆಯೆ (ಸರಾಪಾ. ೧-೮೧); ಮೇಡೆ ಕಡು ನೋವಿಂ ಕಣ್ಣಾದ ಬಾಪ್ಪಾಂಬು ನೆಗೆಯೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೩-೨೪೫); ನುತ ರೋಮಾಂಚಂಗಳೇಳಲ್ ಬೆಮರ್ವನಿ ನೆಗೆಯಲ್ (ರತ್ನಾ. ೬೫); ನೆಗೆದವು ಪುಳಕಂ ಬಾಪ್ಪಾಂಬುಗಳೊಳಿದವು (ಸಾಳಭಾ. ೧೬-೯೫); ನೆಗೆದ ಬುಗುಟೆದೆ ಹಣೆಯಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೨-೩೦); ಮೈಗನೆಯನೆಗೊಂದು ದಿನ ಮೊಗದೊಳು ನೆಗೆದುಡೊಪ್ಪುವ ಮೊಡವಿ (ಸಾಳಭಾ. ೩-೩೬). ೮. ಆವರಿಸು; ಹುಟ್ಟು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಪಸರಿಸು: ಪೊಗೆ ಪರ್ಚ ನೆಗೆದ ಕಾಲ್ಕುರ್ಚಮಂ (ವಜ್ಜಾರಾ. ೮೫-೨೭); ಮಯನೆಂಬ ದಾನವ ವಿಶ್ವಕರ್ಮಂ ನೆಗೆದುರಿವುರಮಾಲೆಗಳಂ ಗದೆಯೊಳ್ ಬೀಸುತ್ತಂ ಪೊಟಮಡೆ (ಪಂಪ. ೫-೯೬ ವ); ಮುಂದೈಸಿ ನೆಗೆವಗರು ಧೂಪಧೂಮದೊಳಮೆಸೆವಾಸ್ಥಾನ ಮಂಟಪದೊಳ್ (ಕಾಪಂ. ೭೯); ದಿನಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಬಟ್ಟೆಗೆ ಸೋಪಾನಂ ಗಟ್ಟಿದಂತೆ ತೆಜಿತೆಜಿದಿ ನೆಗೆದೊಳಿವ ಪೊಗೆಯುಂ ಕಂಡು (ಪಂಪ. ೧೧೬-೬); ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೆ ನೆಗೆದುದು ತನಿಗಿರ್ಚನೆ ದಡನವಿದ್ಯೆಯುಂ ಸುಟ್ಟುಂ ಪಾವನಿ ಲಂಕೆಯುಂ (ಸರಾಪಾ. ೧೧-೧೪೪); ನೆಗೆದ ಕಾಂಗಿನ ಸಾಲಸಂದಣೆಯೊಳ್ ನಿಜಗಟುಗಂಪನಾಡಿಯುಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೫೪). ೯. ಬೀರು; ಚೆಲ್ಲು; ಸೂಸು: ಪೊತ್ತಲರ್ಗಂಪಂ ನೆಗೆದುಟಿ ತಣ್ಣಲರ ದಿನಸು ತೀಡಿತ್ತಾಗಳ್ (ಕಾಪಂ. ೧೬೪). 'ನೆಗೆ' ಪರಾ.

ನೆಗೆನೆಗೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪರಿಪರಿಯ ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಂಗಳುಂ ತೆಗೆದು ಪಿಡಿದು ಶರಣರ ಮೈಯೊಳು ಬುರಬುರನೆ ನೆಗೆನೆಗೆದೇಳ್ವ ಪುಳಕದ ಸಾಲ್ನೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾದಪುದೆಂದು . . . ಪೊಡೆಯಿಸಿ (ಬಸಪ. ೮-೧೪); ಹೆಗಲನೆಜಿಸಿ ಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲನೆ ನೆಗೆನೆಗೆದು ನಡೆವುತ್ತು ನಿಮ್ಮೊಲಗಳೆ ಬಂದು (ಬಸಪ. ೪೭-೪೧). **ನೆಗೆಕೊಳ್ಳು, ನೆಗೆಗೊಳ್ = ೧.** ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳು: ಹದ್ದಿದ ಹಳುವದಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಮಂಗೆಯ ಕಂಡು ನೆಗೆಕೊಂಡು ತಳುವದಲ್ಲಿ ಮಂಗೆಯ ಬರುತಾ ಬಳಿಯಲಾ ಮುನಿಪರರ ಚರಣಂಗಳ ಕೆಲದಲಿಕವಿದನು ಮಂಗೆಯ ತವನನಾ ಭಟನು (ಸಾಳಭಾ. ೨೦-೪೦). ೨. ಹೊಂದಿ

ಕೊಳ್ಳು ; ಅಳವಡು (?) : ವಿಲಸಿತಮುಖ್ಯ ಲಂಕರಣಶಾಸ್ತ್ರದ ಪೋಲ್
ದಸೆಗಳ ಪ್ರಸ್ತಮಂ ತಳಿದು ಪೊದೆಯು ವಾ ರುಣಕಭೂಮಿಯ ಪೋಲ್
ನೆಗ್ಗಿಗೊಂಡು ಕಂಕದೊಳ್ ಪೊಳವ ಪಯಃಪ್ರವಾಹಮಯಮಾಯು ನದೀ
ತತಿ ಸತ್ಯವೀಂದ್ರನುಜ್ಜ್ವಲಕವಿತಾಕೀರ್ತೋ ಮೃದುಪದಸ್ಯಸನೋಚಿತಮಾ
ಯು ಛಾತಳಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೪೪). ನೆಗ್ಗಿದಾಟ = ಹಾರಾಟ : ಖಗರಾಜ
ಕಡುವೇಗದ ಪೋಗಿ ದೈತ್ಯರ ನೆಗ್ಗಿದಾಟವ ದಿಡಿಸೆನಲು ಗಗನದೊಳದರಿ
ಗಟ್ಟು ನೆಟಕೆಯಲಿ ದೀಳಲೊಗದನು ಧರಣಿಯ ತಲಕೆ (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೪).
ನೆಗ್ಗಿದಾಡು = ಹಾರಾಡು ; ಕುಣಿದಾಡು : ನನೆಗಣೆಯನ ಮೆಯ್ಯಳ
ಗಿಂಜಿಗೊಳದೊಳ್ ಮೊದಲೆ ಮಿಳಿಮು ನೆಗ್ಗಿದಾಡಿದುಮಂದನನಂ ಕಡು
ನೀಟಿಯ ಚಿಲ್ವನೆ ಕೊಳಗುವ ಕಣ್ಣಲೆಂಬ ಪೊಸಮಿಂಬೊಣರ್ಗಳ್
(ಕಬ್ಬಿ. ೩೩೧) ; ಶಿವ ನೀನಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಂದಾಹವದೊಳು
ಬೊಬ್ಬಿ ಕೈಬಹುದು . . . ಎಂದಚ್ಚು ಕವಲಂಬೊಳೆಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿ ಬಿಡ
ಹರಿ ನೀನಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಮರ ತಾಪ್ತರಿಯದಿ ನೆಗ್ಗಿದಾಡಬಹುದು
ತುರಿಯದೆ ಕೈದ ಕೊಳ್ಳೆನುತಲೀಶ್ವರ ಮುಂದುಮಂದಚ್ಚು ನಾಗ ಬಾಣದರಿ
(ಮೋಹತ. ೩೯-೨೬). ನೆಗ್ಗಿದು ಬಿದ್ದು ಹೋಗು = ನೆಗ್ಗಿದು ಬೀಳು :
ನನ್ನ ಮನೆ ಹಾಳಾಗ, ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳು ನೆಗ್ಗಿದು ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿ ಎಂದು
ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ ಆ ಮುದುಕಿ ಬಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ). ನೆಗ್ಗಿದು
ಬೀಳು = ೧. ಸಾಯು ; ಮರಣಹೊಂದು : ನಿಜವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ
ಅನ್ನವನ್ನು ತಿಂದು ಇಲಿಗಳೆಲ್ಲಾ ನೆಗ್ಗಿದು ಬಿದ್ದವು (ರೂಢಿ). ೨. ಬಹಳ
ಪ್ರಯತ್ನಿಸು, - ಕಷ್ಟ ಪಡು : ನೀನು ಕಾಲೇಜನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದರಿದ್ರ
ಈ ಸ್ಥಾನ ನನ್ನದಾಯಿತು. ನಾನು ನೆಗ್ಗಿದು ಬಿದ್ದಿದ್ದರೂ ನನ್ನನ್ನು ಮಿಾರಿ
ಸಲು ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ನಿರಾಶ. ೬೭). ನೆಗ್ಗಿದು ಹೋಗು = ಜಿಗಿಯುತ್ತ
ಹೋಗು : ಅರಮನೆಯ ಹುಲ್ಲೆ ಕರುವು . . . ಯಾರೂ ಮಾತಾಡಿಸ
ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ನೆಗ್ಗಿದು ಹೋಯಿತು (ಪುಟ್ಟ. ೧೨). ನೆಗ್ಗಿದೇಳು = ಪುಟಿದು
ಮೇಲೇಳು : ಒಡನೆಯ ಅವಳು ನೆಗ್ಗಿದದ್ದು . . . ಹೊರಟು ಹೋಗು
ವಂತೆ ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದಳು (ಪುನರು. ೪೦). ನೆಗ್ಗಿದೋಡು = ನೆಗ್ಗಿ
ಯುತ್ತ ಓಡು ; ಚಿಮ್ಮು : ದೊಡ್ಡನಂ ಕಂಡೊಡನೆ ನೆಗ್ಗಿದೋಡಿ
ಮರೆಯಾಯ್ತು (ಕಾಲಾ. ೪೨-೧೫೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಿವ; ಮಲ. ನಿಕ; ತುಳು. ನೆಗಿ ; ತೆಲು. ನೆಗಯು,
ನವಯು ; ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ತು. ನೆಗಯ್]

ನೆಗ್ಗಿ (ನಾ). ಹಾರುವುದು ; ಜಿಗಿತ ; ನೆಗ್ಗಿತ : ನನ್ನ ಬೆನ್ನಿನಯುಂ
ಬಣ್ಣ ಸಾಧ್ಯವು ಕಡಲ ನೆಗ್ಗಿ ? (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೫೨೨-೫೯೪).

[<ನೆಗ್ಗಿ]

ನೆಗ್ಗಿಣ್ಣೆ 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಣ್ಣು 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿತ (ನಾ). ಜಿಗಿಯುವಿಕೆ ; ಹಾರುವಿಕೆ ; ಎಗರುವಿಕೆ : "ಶಕ್ತ,
ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಶಕ್ತಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೬೪).

[ನೆಗ್ಗಿ + ತ್ತ]

ನೆಗ್ಗಿತರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾರಿ ಬರು ; ಹಾರು : ಅಗಲಬಹುದೆಂದು
ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುವ ಮಂದ ಬಂದಳೇ ತಗ್ಗಿದ ಚಿತ್ರದತ್ತಲೆಕೆಯಿಂ
ನಟಕೆ ನೆಗ್ಗಿತಂದಳಾ (ಕಾದಂ. ೧೪೧) ; ಎಳಸಿ ನೆಗ್ಗಿತಂದು ಮಿಕ್ಕಿಗಳಿಗೆ
ಸುತಮಿರ್ವಂತಿರಪ್ಪ ಮಧುರದನಂ ನೆಗ್ಗಿಳನೆ ಅವಲನಿಸುತುಂ
ಪಣ್ಣ ಕೊಳಕ್ಕು ದೊಂದು ರಾಜಶುಕನತಿಭರದಿಂ (ಗಿಂಕ. ೨-೪೦) ;
ಹಾದಿಗಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ನೆಗ್ಗಿತರ್ [ಪಾಪಂ. ನಡೆತರ್] ಸುಣ್ಣದಿರೊ
(ಕಬ್ಬಿ. ೩೦೬) ; ಬಳಿದು ನೆಗ್ಗಿತಂದು ದಾಂಧಲೆ ಧಳಂಧಳಧನಯಳುರ್
ಗೊಳೆ ಶಬ್ದಗುಣಂ ತಿಂಪೊಡಕಾಯ್ತು ಗಗನಸ್ಥಳಿಗಲ್ಲದೊಡಲಿ

ಶಬ್ದಮೇಂ ಸಮನಿಕುಮೇ (ರಾಜಕ. ೬-೪೪). ೨. ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತು :
ಆ ಖಡುಗವನು ನೆಗ್ಗಿತಂದು ಗಂಡನ ಕೊರಳ ಹೊಯ್ಯಲು (ಸಾತ್ಯಧಾ.
೨೦-೪೬). ೩. ಮೂಡು ; ಹುಟ್ಟು ; ಉಂಟಾಗು : ಬೆಳ್ಳು ನೆಗ್ಗಿ
ತಂದುದಯಾದ್ರಿಯ ಸೆಜ್ಜರಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಬರುತಿರ್ಪ ದೇವಗಣದಂ
ಮರೀಚಿಯ ಭಂಗಿನತ್ತಿರಲ್ ಬಗೆಗೊಳಿಸುತ್ತ ಚಂದನರಸಂದೊಡೆದಂದದೆ
ಪೂರ್ವ ದಿಷ್ಟಾಪಿಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೦೩). [ನೆಗ್ಗಿ + ತರ್]

ನೆಗ್ಗಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಿವಿರಿಸು ; ಮೂಡಿಸು : ಸೋಗಿಯಿಸ ಮುಗ್ಧಾ
ವಲೋಕನಪ್ರಭೆಯಂ ತಾಂ ನೆಗ್ಗಿಯಿಸುವಂ ಪುಳಕಶ್ರೀಣಗಳಂ ಪಿತ್ತ
ಮಾತ್ಯಗಾತ್ರದೊಳ್ ನೃಪಪುತ್ರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೪೪).

[ನೆಗ್ಗಿ + ಇಸು]

ನೆಗ್ಗಿಲು (ನಾ). (?) : ಅದೇವರುಗಳ ಅಮೃತಪದಿ ನೆಗ್ಗಿಲು ದಿ ೧
ಕಂಕೊ ೨ ಶಿವದತಿ ೧ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೫೩ ; 1291). [?]

ನೆಗ್ಗಿವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹಾರುವ ಹಕ್ಕಿ ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುವ ಪಕ್ಷಿ :
ನೆಗ್ಗಿವಕ್ಕಿಯ ಬಾಣದಿ ಹಾರುವ ತಾಣದಿ ಕಾಲ ಬುಡಕೆ ನಾ ಕಳಗಿಸುವೆ
(ಹಬ್ಬಿ. ೧-೧೨). [ನೆಗ್ಗಿ + ವಕ್ಕಿ]

ನೆಗ್ಗಿವರಿ (ಕ್ರಿ). ಚಿಮ್ಮುತ್ತ ಹರಿ ; ಜಿಗಿಯುತ್ತ ಪ್ರವಹಿಸು : ಎಲ
ಗಣಲಿಯಿನ್ನೆ ತೆಂಕಲು ಜಲರುಹಸುತಲನೆ ವರದ ತೀರ್ಥಂ ನದಿ ತಾಂ
ಜಳಮುತ್ತು ತುಂಗಭದ್ರಯೋಲಿಬನೊಳಾ ಕೆಳದಿಯೊಳು ನೆಗಂ ನೆಗ್ಗಿವರಿ
ದಳ (ಮೃ. ೧೯೩೪, ೮೫-೮ ; 1085). [ನೆಗ್ಗಿ + ವರಿ]

ನೆಗ್ಗಿವಾವು (ನಾ). ಜಿಗಿಯುವ ಸರ್ಪ ; ಎಗರುವ ಹಾವು : ಶರಚ್ಚ
ಶಾಂಕರುಚಿಯೊಳ್ ಸಣಸರಳಸಿ ನೆಗ್ಗಿವಾವೆನಿಸಿ ರಂಜಿತ ಧವಳಚಾಮರಮಂ
ದಿಂಕದಿಂ ಕೊಂಕಿ ನಿಂದು ಸೂಳಜಾದು ಕೋಳ್ಳಲಂ ನೆಗ್ಗಿ ದಾಳಿಪಗಾಯ
ತ್ಯಾದಿ ಪರಮಶಕ್ತಿಯರಿಂ (ಶಬ್ದಂ. ೧-೬೯ ನೆ). [ನೆಗ್ಗಿ + ವಾವು]

ನೆಗ್ಗಿವಣ್ಣೆ 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಹ (ನಾ). ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವುದು : "ನೆಗ್ಗಿಹ- ಉನ್ನಾಯ, ಉನ್ನಯ"
(ನಾಚರಾ. ೪). [ನೆಗ್ಗಿ + ಹೆ (<-ಹೆ)]

ನೆಗ್ಗಿಹಣ್ಣು 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಹಣ್ಣೆ 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಳ್ಳು 'ನಗೇವಣ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲಿ 'ನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲಿಮುಳ್ಳು 'ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲು 'ನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು 'ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲಿ 'ನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲ್ 'ನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲು 'ನೆಗ್ಗಿಲ್' ನೋ.

ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು, ನೆಗ್ಗಿಲಿಮುಳ್ಳು, ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು (ನಾ). =
ನೆಗ್ಗಿಲ್ : ಕಾಲ ತುಂಬ ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು ನಟ್ಟಿವೆ (ರೂಢಿ).
ನೆಗ್ಗಿಲಿಮುಳ್ಳು : ನೆಗ್ಗಿಲಿಮುಳ್ಳು, (ಗೋಮುರು) (ಮುಂಬಯ್ಯ.
೧೨೫). ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು : ಇಬ್ಬಂದಿಕಾರ ಜವರಾಯ್ನ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ
ನೆಗ್ಗಿಲುಮುಳ್ಳು ಸುರಿಯಾಲಿ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೨೩).

[ನೆಗ್ಗಿಲು (<ನೆಗ್ಗಿಲ್) + ಮುಳ್ಳು (<ಮುಳ್ಳು)]

ನೆಗ್ಗಿಲ್ಲಾಡು (ನಾ). ನೆಗ್ಗಿಲು ಮುಳ್ಳುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಾಡು :
ಕಿಸುಗಾಡುಮಂ ನೆಗ್ಗಿಲ್ಲಾಡುಮಂ ನಿಡುವುಲ್ಲುಮಂ ಮಣಲುಮಂ . . .
ಬಳ್ಳಿಯುಮಂ ಕಳ್ಳಿಯುಮಂ ಕಳಿದು ಪೋಗಿ (ಲೀಲಾ. ೬-೧೬ ನೆ).

[ನೆಗ್ಗಿಲ್ (<ನೆಗ್ಗಿಲ್) + ಕಾಡು]

ನೆಗ್ಗಿ ಸು, ನಗ್ಗಿ ಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಗ್ಗು ಬೀಳಿಸು ; ಹಳ್ಳ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮದಗು ಬೀಳಿಸು, ಬೀಳಿಸು ಪದವಿ ಪಡೆದ ನೆಗ್ಗಿ ಸು (ಮೋಹ. ೪೦-೫೦). ೨. ಬಗ್ಗಿ ಸು ; ಸೋಲಿಸು ; ನೀಲಕಂಠರನ ನೆಗ್ಗಿಸಿದಂತೆ ನೀಲವನ್ನೇ ಮೇಲರವನೊಂದು ಬಸವ ತೂಲದಂತೆನಿಸಿದ ಕೊಂಬುಗಳಿಂದ ತಿವಿದು ಬಾಲಾಹಿಸೂದನನದೆಯ (ಮೋಹ. ೩೪-೩೫). ೩. ನಾಶಮಾಡು ; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು : ಪ್ರಕಟವಾಗಿದ್ದ ಖಗೋಲವನ ಕುಮಾರಕ ಬೇಟೆಯೊಳಗೆ ನೆಗ್ಗಿಸಿದ (ಮೋಹ. ೧೯-೨೦). ೪. ಬೆರಳನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಶಬ್ದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು ; ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆ : ಕೊರಲೊಳಗೆ ಗದ್ದದ ಸುರಿಸ ಕಣ್ಣಿನ ಕೆಯ್ಯ ಬೆರಲ ನೆಗ್ಗಿಸುವ ಸಂಪದಿಯ ಅರಳುಂಡ ಪೆಣ್ಣುಂದಿಯಂದದಿನಿಯ ಪೂಸರಲನ ತಂದು ತೋಡುವರು (ಮೋಹ. ೧೨-೨೨). ನೆಗ್ಗಿ ಸು : ೨. ಮುಂತೆಯಿಂದ ಉಳಿಯುಂಟು ಛೇದನವಾಗುವ ದನುರವ ನೆಗ್ಗಿಸಿ ಕೊಡುವ [ಮಾಡುವ] ಸಾಹಸದ ಮೇಲೇಡುವ ಬಗೆ ಮಿಗೆ . . . ಕಂಠಕ್ಕೆ ನೆರೆದುವು ಬಲದೊಳಗೆ (ಮೋಹ. ೨-೨೪). [ನೆಗ್ಗಿ (<ನಜುಂಕು) + ಇಸು]

ನೆಗ್ಗಿ, 'ನಜುಂಕು' ನೋ. ನೆಗ್ಗಿ, ನಗ್ಗಿ (ನಾ). ಪೆಟ್ಟು ಬೀಳುವಿಕೆಯಿಂದ ಪಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ತಗ್ಗು : (೪). ನೆಗ್ಗಿ : 'ನೆಗ್ಗಿ ತ್ತಿಸು' ಪರಾ. ನಗ್ಗು ಬೀಳು = ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗು ; ತಗ್ಗಾಗು ; ತಗ್ಗು ಬೀಳು : (೪). [<ನಜುಂಕು]

ನೆಗ್ಗಿ, (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ನಿಜನಿಜಲು ನೆಗ್ಗಿಂಬು ಧನಗಟ್ಟಿತ್ತು ಕಾವರಲ ಮಹಿಮೆ ಕಳವಳಿಸುತ್ತ ಬೆಚ್ಚಿತ್ತು . . . ಹರಿತರಲು (ಕಾಕಾ. ೧೧-೨೧).

ನೆಗ್ಗಿ ತ್ತು 'ನೆಗ್ಗಿ ತ್ತು' ನೋ. ನೆಚ್ಚು ಪುರ್ (ನಾ). ನಂಬಬಹುದಾದ ಸಾಹಸ ; ವಿಶ್ವಸನೀಯ ವಾದ ಪರಾಕ್ರಮ (?) : ನಿನ್ನ ಕಲಿಗಳ ಕೂಪು, ಕೆಚ್ಚಿದೆಯ ಕಟ್ಟುಳ ಕೂಪು, ನೆಚ್ಚು ಪುರ್ (ಹೊಂಗಳು. ೧೫-೨೦). [ನೆಚ್ಚು (<ನಚ್ಚು) + ಅಪು]

ನೆಚ್ಚಿ ಕೆ 'ನೆಚ್ಚಿ ಕೆ' ನೋ. ನೆಚ್ಚಿಗೆ 'ನೆಚ್ಚಿಗೆ' ನೋ. ನೆಚ್ಚಿ ಸು 'ನೆಚ್ಚಿ ಸು' ನೋ. ನೆಚ್ಚು, 'ನೆಚ್ಚು' ನೋ. ನೆಚ್ಚು, 'ನೆಚ್ಚು' ನೋ. ನೆಚ್ಚು ಕಡ್ಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಕಂಚೆ, ಕಂಚು, ನೆಚ್ಚು ಕಡ್ಡಿ (ಮೃದಗ. ೪೪-೪೫). [ನೆಚ್ಚು? + ಕಡ್ಡಿ] ನೆಚ್ಚುಗೆ 'ನೆಚ್ಚುಗೆ' ನೋ. ನೆಚ್ಚುಗೆಡು 'ನೆಚ್ಚುಗೆಡು' ನೋ. ನೆಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು 'ನೆಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು' ನೋ. ನೆಜರಿಡು 'ನೆದರಿಡು' ನೋ. ನೆಜರು 'ನೆಜರು' ನೋ.

ನೆಟ್ಟ, ನೆಟ್ಟ (ಸಪೂರಾ). 'ನಿಡಿದು' ಎಂಬ ನಾಮನಾಶಕಕ್ಕೆ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅದೇಶರೂಪ. 'ನೆಟ್ಟಿಗೆ', 'ನೆಟ್ಟಿನೆ', 'ನೆಟ್ಟಿಲು' ಪರಾ. ನೆಟ್ಟಿ : 'ನೆಟ್ಟಿಗರುಳು' ಪರಾ. [<ನಿಡಿದು]

ನೆಟ್ಟಂದಿಜು (ಕ್ರಿ). ಆಯಾಸ ಹೊಂದು ; ಬಳಲು : "ನೆಟ್ಟಂದಿಜು ದೊಡ್ಡ ದಣಿದು (?)" (ಕಶಸ. ೩೦-೩೦೦) ; "ನೆಟ್ಟ ದಣಿದುನಲು ನೆಟ್ಟಿಂಪಾಣಂ. ನೆಟ್ಟಂದಿಜುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೪೧). [? + ನೆಟ್ಟ]

ನೆಟ್ಟ ಕೆ 'ನೆಟ್ಟ ಕೆ' ನೋ. ನೆಟ್ಟ ಕೆ ಮುರಿ 'ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುರಿ' ನೋ. ನೆಟ್ಟಿಗೆ 'ನೆಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ. ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆ, ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆ, ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆ ; ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುರಿ : ಕೈಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮುರಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಕುಮಾರಾಂ. ೧೪೨). ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆ : ೨. ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆ : ಮಗುವಿಗೆ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆದರು (ರೂಢ). ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆ : ೧. ಅವನು ಆಯಾಸದಿಂದ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆಯುತ್ತ ಎದ್ದು ನಿಂತ (ರೂಢ). [ನೆಟ್ಟಿಗೆ (<ನೆಟ್ಟ ಕೆ) + ತೆಗೆ]

ನೆಟ್ಟ ಕೆ 'ನೆಟ್ಟ ಕೆ' ನೋ. ನೆಟ್ಟ ಕೆ ಮುರಿ 'ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುರಿ' ನೋ. ನೆಟ್ಟಿಗೆ 'ನೆಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ. ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆ 'ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆ' ನೋ. ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುರಿ 'ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುರಿ' ನೋ. ನೆಟ್ಟಿ ಸು 'ನೆಟ್ಟಿ ಸು' ನೋ. ನೆಟ್ಟಿ ಕು 'ನೆಟ್ಟಿ ಕು' ನೋ. ನೆಟ್ಟಿ, 'ನೆಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ನೆಟ್ಟಿ, 'ನೆಟ್ಟಿ' ನೋ. ನೆಟ್ಟಿ, (ಅ). ಉದ್ದವಾಗಿ ; ನೀಳವಾಗಿ : ಪಂಚಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯದೊಳ್ಳೆಂದು ನೆಟ್ಟ ನೆಗ್ಗಿ ಬಾಹುಗಳ ಪುನಃಪರಂಜೋತಿಯಂ ಮನವ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತಾಳು (ಕುಮಾರಾಂ. ೧-೪೦). [<ನೆಟ್ಟಿ ಸೆ] ನೆಟ್ಟಿಗರುಳು (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕರುಳು : ಹಿಂದುಗಡೆಯ (ಬೆನ್ನ ಕಡೆಯ) ಕೊಳವೆ ನೆಟ್ಟಿಗರುಳಾಗಿ (ರೆಕ್ಕಮ್), ಮೇಲ್ಮರ್ಮದ ಇನ್ನೊಂದು ಕುಳಿಯನ್ನು (ಗುದ) ಕೊಡಿಕೊಂಡು ಕಾಕ್ಸಿಕ್ಸ್ ನ ಸದ್ಯ ಮುಂದುಗಡೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವುದು (ಕವಿಕಂ. ೩, ೧೪). [ನೆಟ್ಟಿ (<ನಿಡಿದು) + ಕರುಳು (<ಕರುಳು)]

ನೆಟ್ಟಿಗೆ (ಅ). ೧. ಉದ್ದವಾಗಿ ; ನೀಳವಾಗಿ : ಹೊಗೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಬಾಗಿಲೊಂದು ಹೋಗಬೇಕು ; ಹಾಗೇ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಬಾರದು (ಮುಂಬಯ. ೪-೬೧). ೨. ಅನಿಯಾಗಿ ; ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ : ಸಂಜೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆಯುವ ಅಂಗಳವನ್ನು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಇಟ್ಟಿರಬೇಕು (ರೂಢ). ೩. ಬೆನ್ನಾಗಿ : ಕನಕಪ್ರಾಕಾರದ ಬಾಗಿಲ್ಲಾಡಂಗಲೊಳಂ . . . ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಪದಮಾ ವಿರಾಜಮಾನ ಹೇಮದಾಮವಿಳಂಬಿತ ಮಣಿಘಂಟಾಸಮನ್ವಿತವಂದನ ಮಾರಲೊಳಂ . . . ತನ್ನ ಮಕುಟವಿರಲವನವು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತಾಗುವಂತು ಮೂಗಿರೆ ಜಗದಧಿಪನುದಾತ್ತಭಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಅದಿಪ. ೧೬-೨೪) ; ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಗುರುಪಾದಪ ಮುಟ್ಟಿ ಭವಗಟ್ಟಿನು (ದೇವಾಪ. ೧೧-೧೪). ೪. ಸರಿಯಾಗಿ ; ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ : ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಕೃತಿ ಹೇಗಿದೆ . . . ನೆಟ್ಟಿಗದ್ದೇನೆ (ಕೂತಕಾ. ೨) ; ಒಂದ ಸಾಮಾನು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನೋಡಿ ತರುವಂತಿಲ್ಲ ಬಿಡುವಂತಿಲ್ಲ (ಅಶೋಕ. ೧) ; ನೋಟ ನೆಟ್ಟಿಗದ್ದರೆ ಕಾಟ ಹಾಗೆ ಬಂದೀತು ? (ಗದ). ೫. ಅಂದವಾಗಿ : ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಪರ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಬರೆದು. ಬಾ (ರೂಢ). ೬. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ : ತೊಡಕಿಲ್ಲದೆ : ನೆಗಬ್ಬಾ ನಪುಂಸಕೈಕೋತ್ತಿಗೆ ಕೆಲವುತಿವತ್ತು ವೆಂದು ಸರ್ವರ್ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಪುಗಿಸುವಂತೆಕೋತ್ತಿಗೆ ತಾಂ ಸ್ತೀವಿಷಯಮಾಗಲಂತಸ್ತೀತಿಯಂ (ತಮದ. ೨೨೬). ೭. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ : ಮೃಗದೊಲವರಮುನುಸರನ ಬಗೆಯು ಮನಜಾದಲಸದಳಸ ರೋಲಗಿಸಲ್ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಬಲ್ಲನುಳ್ಳೊಡವನಲ್ಲ ಗುಣಾರ್ಜವ ಬೇಟಿಕಾಣ

ನೋಲಗಕಾಣಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೨); ನರಂಗಿ ದುರ್ಗಮಂ ಸುಗಮಮಿ
ದೊಂದಿ ಪಂಚಶತಾಶಮಿತಂ ತನು ಪುಟ್ಟು ಕೋಟಿ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಪರಮಾಯು
ಪುಟ್ಟಿದವಗೊಂಬ ಕಥಾಕಥನಂ ವಿದೇಹದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೫).
೮. ತಕ್ಷಣ; ಕೂಡಲೆ: ನೆಟ್ಟಿಯ ಪೇಚ್ಚಿಯನೊಯ್ಯನೆ ನೆಟ್ಟಿಗೆ
ವೈದೂರ್ಯರತ್ನಮಂ ತರ್ಪನನೆಟ್ಟಿಟ್ಟ ಮಿಳನೆಂದು ಕಲ್ಪಂದಿಟ್ಟು ಕುಕ್ಕಿ
ಲ್ಪಾದು ಬಹಾದಿ ನೋಡ ತಳಾಜಂ ಕೊಂಡಂ ಮುನ್ನ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೨೫);
ಬಗೆಗೊಗದಲ್ಲಿಯಂ ಸಲಿಸವೇಳ್ವುದು ಬೇಡನವೇಡ ತಂದೆ
ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುಳಿದಪ್ಪನೆಂದೆಡೆಸಿದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೨೬). ೯. ಸರಳ
ವಾಗಿ; ನೇರವಾಗಿ; ಮುಜುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ: ಮುಜು; ಅಚಂಚು;
ಪ್ರಗುಣ: — ೩ ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವುದರ ಪೆಸರು (ಸಿವಂತಿ. ೩೪೨).
೧೦. ನಿರಾತಂಕವಾಗಿ; ಸಹಜವಾಗಿ: ಭುಜಪಡೆ ನಡೆದುದನ್ನು
ನಡೆದ ಹಾಗೆ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಹೇಳು (ದೂಧಿ. ೧೧). ಸತ್ಯವಾಗಿ; ನಿಷ್ಠಂ
ದೇಹವಾಗಿ.

ನೆಟ್ಟುಗಾಗು = ೧. ನೀಳವಾಗು; ನೇರವಾಗು: ಒಂಟಿಯ ಕತ್ತು
ನೆಟ್ಟುಗಾಯತ್ತು (ಪುಷಪಂ. ೪೧೨-೬೯). ೨. ಸರಿಯಾಗು; ಒಳಿ
ತಾಗು; ಲೇಸಾಗು: ಹಾಗಾದರೆ ನೆಟ್ಟುಗಾಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೮);
ಇನ್ನು ಮಾತ್ರ ನನ್ನ ಗತಿಯು ನೆಟ್ಟುಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮಂಜುಕ. ೩೧). ೩. (ರೋಗದಿಂದ) ಗುಣ ಹೊಂದು; ವಾಸಿಯಾಗು:
ಶ್ರೀಕಾಂತ್ ನೆಟ್ಟುಗಾಗುವ, ನೆಟ್ಟುಗಾಗಲೇಬೇಕು, ಎಂಬ ದೃಢವಿಶ್ವಾಸ
ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಇತ್ತು (ಮುಕ್ತಿ. ೯). ನೆಟ್ಟಿಗಿರು = ಸರಿಯಾಗಿರು: ನಿನಗೆ
ತಲೆ ನೆಟ್ಟಿಗಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ (ಪಂಪಪಂ. ೨೧೬). ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತಾಡು =
ಕ್ರಮವರಿತು ಮಾತನಾಡು: ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತಾಡಲೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ.
ವಾಡಬೇರೆ ಮಾಡುತ್ತೀಯಾ? (ರೂಢಿ). [ನೆಟ್ಟಿ (<ನಿಡಿವು,) + ಅಗ್ಗಿ]

ನೆಟ್ಟಿನೆ (ಅ). ೧. ನೇರವಾಗಿ: ನೀಂ ಮೊನ್ನಿನ ಶೂನ್ಯವಚನಮಂ
ನುಡಿಯದೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಬರ್ತುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೨೨೮); ಹೃದಯಂಗಮಂ
ನೆಟ್ಟಿನೆ ಮನಂಬುಗುವ ನುಡಿಯಕ್ಕು (ಮಂಗಳ. ೨೬-೨); ನೀಡಿದಾ
ಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಂ ನೀಡಿದಂದದಿ ನೀಡು ನೆಟ್ಟಿನೆ (ಪುಷಪ. ೨೪-೮೨);
ನೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಂದಿದು ಬಂದನು ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ (ಸಂಭವ. ೧೦-೧೪); ಭಾವೆಯರು
... ನೆಟ್ಟಿನೆ ಸ್ವರೂಪ ನಂದನದೆಡೆಗೆ ಸಾಲಿಟ್ಟು ದನೇಕ ಸಂಪ್ರಮದಿ
(ಮೋಹತ. ೫-೨೯). ೨. ಸರಿಯಾಗಿ: ಮತ್ತುಬಾಯಲಾಗದು
ನೆಟ್ಟಿನೆ ಪೂಣ್ಣದಂ ಪುಸವರಾಗಿರದೆ ಮಾನಸರ್ (ಕವಿಂ. ೧-೧೩೫);
ಸುಳಿದದೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಜಂಗಮವಾಗಿ ಸುಳಿಯಬೇಕು ನಿಂದರೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಭಕ್ತ
ನಾಗಿ ನಿಲಬೇಕು (ಅದವಂ. ೬೬-೬೬೯). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ: ನೆಟ್ಟಿನೆ ತಾಂ
ಸವಿಯೊಳೊಂದಿರೆ ಭೋಜನಮಾನಟ್ಟು ಬಡಿಸು (ಮದಿರಾ. ೨-೧೪೬);
ಪಸರಿಸಿದುದು [ಕೀರ್ತಿ] ನೆಟ್ಟಿನನುಪಮ ಕವಿಯ (ನಿ. X, ೧೫೧-೨೪;
೪೧); ಜಿನರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಂ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಪೊನ್ನಂ ಮಾಡಿ ... ಪೂಜಿಸುತುಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೦-೨೬); ಮಾಡಿಸಿದಂ ಜಿನರಾಜಗೇಹಮಂ ನೆಟ್ಟಿನೆ
ಪೊಯ್ಯಲೇಸನೆನೆ ಬಣ್ಣ ಪರಾರ್ (ನಿ. 11, ೧೪೬-೧೨; 113); ಮಹಾ
ಭುಲರ ಕಲಿತಟಿಂಗಲೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಮಿಜುಗುವೊಳಿಗಳಂ ಪೊಜ
ಗಣ್ಣೆ ತಾಮೆ ಬಿಗಿದು ಪಾಜು ಮಣಮಣತೃಪ್ತಿಯೆ ಮಳ್ಳಿಧೇನುಗಳ್
(ಪುಷಪ. ೪-೪೦೮). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ: ನೆಟ್ಟಿನೆ
ವಿಷಮೊಳ್ಳಿಗುಳ್ಳೊಡಮದೊಳ್ಳೆಯ ಕಾಳಿಯ ನಾಗನಾಗದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೧);
ನೆಟ್ಟಿನಾತನೆ ಮುಂ ತಾನುಕೊಂಡನಸ್ತೆ ಗೊಳಗಾಗಲ್
ಕಾಮನಂ ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ನಗಾರ್ ಬಂಧುಗಳ್ (ಕಾಂಪೂ. ೧೬೬);
ರಾಜಸಾಯನಮುಖಮಂ ತಡವಿಟ್ಟದೆ ಬೇಳ್ಳೆ ಬೀರಮಂ ನೆಟ್ಟಿನೆ ನೀನೆ
ಕಂಡಿಬಾಸಲಕ್ಕುಮೆ ಗಾಂಡಿವಿಯಂ ಸುಯೋಧನಾ (ಗಮಯ. ೨-೬೬).

ಜಿ. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಸಮಗ್ರವಾಗಿ: ಕಟ್ಟಿದ
ಪಟ್ಟಮೆ ಸರವಿಗೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ದೊರೆ ಸಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆ ದಂಟಿಂಗೆಣ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೬); ಈ ಸನ್ಮೂರ್ತಿಗಾನೆಟ್ಟಿನಾಕ್ತ ನದೊಳ್ ಸಿಲ್ಲದರ್ (ಕಾಂಪೂ. ೧೦);
ನೆಟ್ಟಿನೆ ಮನದೊಳ್ ಭಾವಿಪೊಡಸಾರಮಾ ಸಂಸಾರಂ (ಅಜಪು. ೨-೬೬);
ಇನಿತುಮನೋರಂಕಿರೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ತಾಳಿದ ನರನ ಸುಖಮನೇ
ವೊಗಬ್ಬುದೊ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೮೩); ನೆಟ್ಟಿನೆ ನಿಮ್ಮ ಮನ ಮುಟ್ಟಿ
ಪೂಜಿಸಿ ಭವಗೆಟ್ಟಿ ನಾನು ಚೆನ್ನ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮಹಾದೇ. ೮. ೧೦೮-೨೪೧);
ನೆಟ್ಟಿನೀಶಾಚಾರವಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಬೆಳೆಯಪ ಭಾಷೆ (ಪುಷಪ. ೬-೬). ೩. ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣ; ಒಮ್ಮೆಲೆ: ಮಗನೆ ನೀಂ
ಪಗೆಯಂ ತಲುದೊಟ್ಟು ನೆಟ್ಟಿನೆನ್ನದೆ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು ತಾಯಿಗರುಳಂ
ಮಗುಬ್ಬುಂ ಪುದುವಾಬ್ಬುದೆಂದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೫೦); ಅನುವರ
ಕಹಿತಂ ಬಂದಿರೆ ಪೆರ್ಗಡೆನಮುಟ್ಟುವನರಾತಿ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ನೆಟ್ಟಿನೋಡುವ
ನಕ್ಕುಂ (ಕಾಂಪೂ. ೩-೯೩); ಇನಿತುತನಿರವಂ ಮಶ್ಯಾಸನನಿರವಂ
ಕಂಡುಮೆನ್ನಮುವಿದು ನೆಟ್ಟಿನೆ ಪೋಮದಿಲ್ಲ (ಗಮಯ. ೫-೨೮);
ನೆಟ್ಟಿನೆ ನೀನೆತ್ತಿಕೊಂಡ ಕಳ್ಳಂ ಬಾಯಂ ಸುಟ್ಟುಡಿದನೆಂಬಂತಿರೆ
ದುಷ್ಟಾ ನೀಂ ಮಿಜು ನೆಗಬ್ಬೆಯೆನ್ನಾಳೆಯುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೯೫). ೬. ನಿಜವಾಗಿ; ದಿಟವಾಗಿ; ನಿಷ್ಠಂದೇಹವಾಗಿ;
ನಿಷ್ಠಂಶಯವಾಗಿ: ಉಸಿರದ ನಿಟ್ಟು ಕಾರಣನುದಾವುದೋ ನೆಟ್ಟಿನೆ ನಾಳೆ
ಕಾಳಿಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೨); ನೆಟ್ಟಿನೆ ಚಂದ್ರನೊಳ್ಳಿಸುತ್ತು ಪುಟ್ಟಿದ
ವೊಲ್ ನೈ ಪರೂಪಚಂದ್ರನೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದುಮಂತು (ಕಾಂಪೂ. ೪೬೯);
ಕತ್ತೆ ಬತ್ತಲೆ ಇದ್ದದೆ ನೆಟ್ಟಿನೆ ನಿರ್ವಾಳೆಯೆ (ಮೋಹಪಾ. ೨೩-೯೦);
ಬೆಟ್ಟಿದ ಮುನಿಯಂ ನೆನೆದೊಡೆ ಮುಟ್ಟಿವು ರಾಕ್ಷಸಕಾಚವಿಷಮಾಹಿಗಳುಂ
ನೆಟ್ಟಿನೆ (ನೇಮಿಪು. ೧-೧೬); ಕರ್ಣ ನಾವಿಂದಜುದೆತ್ತು ನೀ ನೆಟ್ಟಿನೋಲಿಯ
ಕಾಜನೆಂಬುದನು (ಕುಮಾರ. ೧೧-೨೩). ೮. ನಿಷ್ಠಂದವಾಗಿ;
ಅಲಿಗಾಡದೆ: ಸೈಂಧವನು ಸೈಂಧವಶೀಲೆಯೊಲಿರೆ ಶಲ್ಯ ಶಲ್ಯದ
ತೊಡಿ ನೆಟ್ಟಿನಿರೆ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩೦-೬೩). ೯. ಕಣ್ಣೆ ದುರಿಗೆ; ನೇರದಲ್ಲಿ:
ಹಣ ಬಂಗಾರ ವಸ್ತ್ರ ಕಪ್ಪಡ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿನೆ ಬಿದ್ದಿರಲು ಕಂಡು ಕಾತರಿಸಿ
ಎತ್ತದ ಭಾಷೆ (ಅದವ. ೨೧-೫೨). [ನೆಟ್ಟಿ (<ನಿಡಿವು,) + ಅಗ್ಗಿ]

ನೆಟ್ಟಿಲಿಂಗಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಸಣ್ಣ ಹೆಸರೆ,
ನೆಟ್ಟಿಲಿಂಗಮರ (ಮೈಸೂ. ೬೩-೧೨೪೬). [? + ಮರ]

ನೆಟ್ಟು, ನೆಟ್ಟು, ನೆಟ್ಟು (ನಾ). (ಬೆರಳುಗಳ) ಕೀಲನ್ನು ಮಡಿಸಿ
ತೆಗೆಯುವ ಲುಟಿಕೆ: ಮುಂಗಿಲ ದನಿಯಂ ಕೇಳ್ವ ಮುದಿಹಂಸೆಯಂತೆಯಾ
ಮಗನ ದನಿಯಂ ಕೇಳಿ ಕೈಯ ನೆಟ್ಟು[ಪಾಕಾಂ. ನೆಟ್ಟಿ]ಯ ಮುಂದೆ
ಮಿಗೆ ಬೆದಜುತೇವನೆಂದೆನುತ ಪಾಣ್ಣನನೊಂದು ಗೊಂದಿಯೊಳಗಿರಿಸಿ
(ಸಮೃ. ೨-೬೪); ಕಟ್ಟಿವೆನುತ ಕೈಯ ನೆಟ್ಟಿಯ [ಪಾಕಾಂ. ನೆಟ್ಟಿಗೆ,
ನೆಟ್ಟಿಯ] ನೆಗ್ಗಿ (ರಾಮವಿ. ೧೬-೮೮); ದೃಷ್ಟಿಯ ಮಂತ್ರಿಸುತ ಕಟ್ಟಿ
ದಂತ ನೆಟ್ಟಿಯ ಮುಂದೆ ತೂಪಿಡದೊಡನೆ ತೊಟ್ಟಿರೊಳಿಟ್ಟು ಶಿಶುವನು
ತೂಗುತಿಹರು (ಪ್ರಜ್ಞಾ. ೮-೬೪). ನೆಟ್ಟು: 'ನೆಟ್ಟುಮುರಿ'
ಪರಾ. ನೆಟ್ಟು: ನೆಟ್ಟುನಾ ಅಯ್ಯಗಳ ಕೈಯಂ ಮುಟ್ಟು ...
ನೆಟ್ಟಿಯಂ [ಪಾಕಾಂ. ನೆಟ್ಟಿನೇ] ತೆಗೆವುತ್ತು (ಪುಷಪ. ೩೮-೫೦); ತೊಟ್ಟಲ
ಮಕ್ಕಳ ಮೊಗವ ಸಿಟ್ಟಿಸದತ್ತ ಪರಿದಾದಿದರು ಕಯ್ಯ ನೆಟ್ಟಿಯೊತ್ತುತ
ಕಾಮುಕಿಯರು (ಕರಾಸಾಂ. ೪೫-೨೪); ಕಟ್ಟಿದ ಹರಸಿ ಕಾಣಿಕೆ
ಕುಲದೈವಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟಳು ಭಣಿಗೆ ಭಸಿತವ ಕೆಟ್ಟಿಬದೇನು ಕಾರಣವೆಂದು ಕರೆಗಳ
ನೆಟ್ಟಿಯ ಮುಂದೆ ಕೇಳಿದಳು (ಮಾಡೇಸಾಂ. ೨-೧೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೆಟ್ಟು, ನೆಟ್ಟು, ನೋಟ; ಮಲ. ನೊಟಿ, ನೊಟ್ಟು;
ತುಳು. ನೆಟ್ಟು]

ನೆಟ್ಟು (ನಾ). ಒಳಗಿನ ತಿರುಳು ; ಸಾರ (?) : ದೀಪದ ನೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ರ]ಕರಗದರಕಟಿ ಬಳಕಡು ಹುಟ್ಟುಲಜಾವುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೨-೧-೪೯) ; ನೆಟ್ಟು [ಪಾಠಾಂ. ಟ್ರ]ಕರಗದ ದೀಪ . ಮಣ್ಣುಳಗಿಟ್ಟಡದು ಮುನ್ನಿನವೊಲಂಕರ ಹುಟ್ಟುಲಜಾವುದೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೪-೨೫).

[←ತಮಿ. ನೆಟ್ಟು ?]

ನೆಟ್ಟುಕೆ, ನಟಕು, ನಟಕೆ, ನಟಗಿ, ನಟುಕು, ನಟಕೆ, ನಟಿಗೆ, ನಟಿಕೆ, ನಟಿಗೆ, ನಟುಕು, ನೆಟ್ಟುಗೆ, ಲಟಿಕೆ, ಲಟಕು, ಲಟಕ್ಕು, ಲಟಿಕೆ, ಲಟಿಕೆ, ಲಟಿಗೆ, ಲೆಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. -ನೆಟ್ಟು : ಇವನ ಮನೆ ಬಟ್ಟು ಬಯಲಾಗ ಈಗಲೆ ಹುಟ್ಟಿಬೀಕೆ ಈ ಚಂದ್ರನೊಂದು ನೆಟ್ಟುಕೆಗಳಂ ಮುರಿಯುತ (ಸಾಗಂಭ. ೧೮೭-೨). ನೆಟಕು : (೪). ನಟಕೆ : ೧. ಇನ್ನೆನಗೆ ಬನ್ನವತ್ತು ದೊಡ್ಡ ಕೈವರಲ ನಟಕೆಗಳಂ ಮುರಿದುಕೊಳ್ಳುತುಂ (ನದ್ದೇಶ. ೧೫-೭೨) ; ಸಗ್ಗವೆಣ್ಣೆಂಬ ಮೂತಿಗೆ ಕಾಯ್ದು ನಟಿಕೆಯಂ ನೆಗ್ಗಿ (ಚಿಬು. ೧೯-೨೭). ನಟಿಗೆ : (೪). ನಟುಕು : (೪). ನೆಟಿಕೆ : ೧. 'ನೆಟಿಕೆ ಮುರಿ' ಪರಾ. ನೆಟಿಗೆ : ೧. 'ನೆಟಿಗೆ ತೆಗೆ' ಪರಾ. ನೆಟಿಕೆ : ೧. ಇಕ್ಕಿದಳು ನಟಿಕೆಯನು ಕಡು ಮುಳಿಸಿಂ ದ್ರೌಪದಿಯು (ಜಿನಭಾ. ೫೦-೪೨) ; ಕಾಲ ಬೆರಳುಗಳು ನೆಟಿಕೆಗಾಗಿ ಹಾಕೊರೆಯುತ್ತಿವೆ (ಅನ್ನಭಾ. ೨೦) ; ತುಳಸಾಬಾಯಿ ನೆಟಿಕೆ ಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುತ್ತ . . . ಹೇಳಿದಳು (ಪುರ್ವಾ. ೨೪೮). ನೆಟಿಗೆ : ೧. ವಿಟಪುರುಷರನು ನೋಡಿ ನಟಕುಗಳ ತೋರುತಲಿ ನೆಟಿಗೆಯನು ಮುರಿಯುತಲಿ ಚೆಟುಲೆ ನೋಡುತ್ತಿರೆ (ಪಮಜ. ೨೪೫) ; ಕೈಗಳ ನೆಟಿಗೆ ಯನು ಮುರಿಮುರಿನ ಕಾರಣ (ಕುಳ. ೪೮-೫). ನೆಟುಕು : ೧. ಕಂಜಾಕ್ಷಿ ಕಳಸವಕ್ಷಜೆಯರೇ ಸಾಮ ಶಶಿಗೆನು ತ್ವರಿತತಳವೆಂದು ಹಲವುತಂ ಚಲಿತ ನೆಟುಕುಗಳಿಂದ ಹೊರಬೆರೇಕಾಂತನಗಲಿ (ಜಿನಮು. ೪೯-೨೩). ನೆಟ್ಟುಗೆ : ೧. ಕಡೆಯಂ ಕಾಣದೆ ಇರುವ ಕಾದಿನೊಳಗೆ ಕರುಣಮಿಲ್ಲದ ಕರಿನಟತ್ತನಾದ ಕಮಲಸಂಭವನೆ ನೀನು ಯಾ ಪರಿ ನಮ್ಮ ನಾಲಾರಂ ಪಾಡು ಪಡಿಸಬಹುದೇ ಯಂದು ಕೈಗಳಂ ಸಾಚಿಬಿಟ್ಟುಗಲಂದ ನೆಟ್ಟುಗೆ ಗಲಂ ನಿಟ್ಟುತ (ಸಾಗಂಭ. ೫೦೪-೧೭) ; ಸಂಟಿರಾದ ಮುದುಕಿಯರು ಬಂದು ಶಿಶುವಂ ತೊಪಿರಿದು ನೆಟ್ಟುಗೆಯಂ ಮುರಿದು ಹರಸಿ ಹೋಗಲು (ಕೃಷ್ಣ. ೧-೪೭). ಲಟಿಕೆ : ೧. 'ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ' ಪರಾ. ಲಟಕು : ೧. 'ಲಟಕುಮುರಿ' ಪರಾ. ಲಟಕ್ಕು : ೧. 'ಲಟಕ್ಕು - ಬೆರಳು ಮುರಿಯುವ ಸಪ್ತಕ' (ಪಾಸಕೋ. ೪೨). ಲಟಿಕೆ : ೨. ಕೈಯ ಹೆಬ್ಬೆರಳು ಮತ್ತು ನಡುಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಿಡಿದು ಶಬ್ದ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ಚಟಿಕೆ : 'ಲಟಿಕೆ ಹೊಡೆ' ಪರಾ. ಲಟಿಕೆ : ೧. 'ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ' ಪರಾ. ಲಟಿಗೆ : ೨. 'ಲಟಿಗೆ ಹೊಡೆ' ಪರಾ. ಲೆಟಿಗೆ : ೧. ಸರಿಸರಿಯೆಂದು ಲೆಟಿಗೆಗಳು ಬಂದು (ತತ್ವಾ. ೨೩-೨).

[ದೇ.೫ ತುಳು. ನಟುಕು ; ತೆಲು. ನಟಕ, ನೆಟ್ಟುಕ]

ನೆಟ್ಟುಗೆ 'ನೆಟ್ಟುಕೆ' ನೋ.

ನೆಟ್ಟುಗೆ ಮುರಿ, ನಟಿಕೆ ಮುರಿ, ನೆಟಿಕೆ ಮುರಿ, ನೆಟಿಕೆ ಮುರಿ, ನೆಟಿಗೆ ಮುರಿ, ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ, ಲಟಕು ಮುರಿ, ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ, ಲಟಿಗೆ ಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. (ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆಯಲು) ಕೈ ಬೆರಳುಗಳ ಕೀಲನ್ನು ತನ್ನ ತಲೆಯ ಎರಡೂ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಡಿಸಿ ಹತ್ತಿಕ್ಕಿ ಶಬ್ದ ಮಾಡು ; (ದೃಷ್ಟಿ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ) ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮಡಿಸಿ ನೆಟ್ಟುಗೆ ಬರಿಸು : ಎಲ್ಲರೂ ಮಗುವನ್ನು ನೋಡಿ ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆದು ನೆಟ್ಟುಗೆ ಮುರಿದು ಹೋದರು (ಮಹೋಪ. ೧೫೨) ; ಮಗನಿಗೆ ದೃಷ್ಟಿ ತಾಗದಿರಲೆಂದು ಕಿಟ್ಟಿಯ ತಾಯಿ ನೆಟ್ಟುಗೆ ಮುರಿದರು (ಏಳಜೆ. ೭೭). ನೆಟಿಕೆಮುರಿ : ೧. ಕಳಾವಿಳಾಸಿನವೊಳು . . . ಬಳಿ ಸಂದು ಕರದ ಬೆರಳುಳ ನೆಟಿಕೆಮುರಿ

ಕೊಳುತ (ಸಮೋ. ೭-೫೫) ; ಹಿರಣ್ಯಧನು ಕಣ್ಣೆರನ್ನು ತಡಕೊಂಡು ನೆಲದಲ್ಲಿ ನೆಟಿಕೆ ಮುರಕೊಳ್ಳುವನು (ಪದ್ಯ. ೨೦-೭). ೨. ಶಾಪಹಾಕು ; ಕೆಡುಕನ್ನು ಬಯಸು ; 'ಚಟಿಕುಮುರಿ ; ಶಪಿಸು' (ಪಾಸಕೋ. ೭). ನೆಟಿಕೆ ಮುರಿ : ೧. ಸುಂದರಮ್ಮ . . . ಮಗಳ ಕೆನ್ನ ಸವರಿ ನೆಟಿಕೆ ಮುರಿದರು (ದೂದಿಟ್ಟ. ೨೪). ನೆಟಿಕೆಮುರಿ : ೧. ಕೆನ್ನ ಸವರಿ ತಲೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನೆಟಿಕೆಮುರಿಯುವಳು (ಮುಳ್ಳ. ೧೧). ೨. ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ ರಾಕ್ಷಸಿ ಅಂತ ನೆಟಿಕೆಮುರೀತಾರೆ ಹೆಂಗಸರು (ಸಪದಾ. II, ೧೦೫೭). ನೆಟಿಗೆಮುರಿ : ೩. ಬೆರಳುಗಳ ಕೀಲನ್ನು ಮಡಿಸು, -ಶಬ್ದ ಮಾಡು ; ಎಲುಬುಗಳನ್ನು ಬಾಗಿಸಿ ನೆಟಿಗೆ ತೆಗೆದು ಆಯಾಸ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಮಲಗಿದ 'ಅಡ್ಡ'ದ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ದಡಬಡನೆ ಎದ್ದು ನೀಳವಾಗಿ ಅಳಳಿಸಿ, ಕೈ-ಮೈಗಳ ನೆಟಿಗೆ ಮುರಿದರು (ಚಗು. ೮೩). ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ : ೧. ಸ್ವಾಸಿಯಿಟ್ಟು, 'ತಮ್ಮನ' ದೃಷ್ಟಿ ಲಟಿಕೆ ಮುರೀತಾರ್ ಕೈನಾ ಮುರಿದಿಟ್ಟಿಲ್ಲೋ ಯವ್ವಾ ! (ಬಾಗಿನ. ೧೮). ಲಟಿಕು ಮುರಿ : ೧. ನನ್ನ ಗಲ್ಲ ಹಿಡಿದು ಮುದ್ದಾಡಿ ಕಲೆಗೆ ಲಟಿಕು ಮುರಿದಳು (ಮದಿಮ. ೪೧) ; ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿದ ಭಾಗ್ಯಮ್ಮನವರು ಸಂಕೋಪಪತ್ತರಾಗಿ 'ನಿನ್ನ ಕೈ ಹಿಡಿಯುವವನು ಭಾಗ್ಯವಂತನೇ ಸರಿ' ಎಂದು ಲಟಿಕು ಮುರಿದು ಪ್ರೀತಿಯ ಹೊಲೆ ಹರಿಸಿದರು (ರಂಗರೋ. ೨೧೧) ; ಜಾನಕಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವಳು ಪ್ರೀತಿಯ ಲಟಿಕು ಮುರಿದು ಗದ್ದದಿಳ ಕಾಡಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೮). ೨. ಮಲತಾಯಿ ಮುಂದೆ ಮರಿಗುವರಿ ನಿರಿದರೆ ಮನದಾಗ ಲಟಿಕೆ ಮುರಿದಾಳ (ಜನಗೀ. ೬೩) ; ತಾಯವ್ವನು ಅವಳಿಗೆ ಶಪಿಸುತ್ತ ಲಟಿಕು ಮುರಿದಳು (ಕನಕ. ೬೭). ಲಟಿಕೆ ಮುರಿ : ೧. ಸುಂದರಮ್ಮ . . . ಮಗುವಿನ ಮುರಿಗುರುಳನ್ನೂ ಎರಡೂ ಕೈಗಳಿಂದ ನೇವರಿಸಿ, ತನ್ನ ತಲೆಯ ಬದಿಗೊಯ್ದು ಲಟಿಕೆ ಮುರಿದು ಸರಕ್ಕನೆ ಅಡಿಗೆಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋದಳು (ಜನಕಂ. ೧೦೧). ಲಟಿಗೆ ಮುರಿ : ೨. ಹಾರವನ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಲಟಿಗೆ ಮುರಿಯು ವರೇ (ನಾಡಿಗೇ. ೪). [ನೆಟ್ಟುಗೆ (<ನೆಟ್ಟುಕೆ) + ಮುರಿ]

ನೆಟ್ಟುದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಮೈ ಕೈ ನೋವಾದಾಗ ಕೀಲುಗಳನ್ನು ಎಣ್ಣೆಯಿಂದಂಜಿ ನೋವು ಇಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಎಲುಬುಗಳನ್ನು ನೀವು : ಜಜ್ಜಿಗಳೆಯ್ದು ನೋಡಿದರು ಸಾವೂಯೆನೇ ನೆಟ್ಟುದೆಗೆನೆಂದ ರೊಡನೆ (ಧರಪ. ೪೯-೯೭). [ನೆಟ್ಟು + ತೆಗೆ]

ನೆಟ್ಟು ಮುರಿ, ನೆಟ್ಟುಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಟ್ಟುಗೆಯನ್ನು ಮುರಿ, -ತೆಗೆ ; ಶಪಿಸು : ಅಳುತ ಬಾಯ್ವಾಯ ದಿಡುತ ನೆಟ್ಟು ಮುರಿವುತ ನಿಳಯನ ಪೊಕ್ಕಡಗಿದರು (ಜ್ಞಾನಪ. ೧೪-೬೨). ನೆಟ್ಟು ಮುರಿ : ೨. ದೃಷ್ಟಿ ತೆಗೆ : ಪೊರೆಯಲಿ ನಿನ್ನನೀಶ್ವರಂ . . . ಇಡೂ ನೆಟ್ಟು ಮುರ ಕೊಳುವೆ (ಪದ್ಯ. ೨೦-೭). [ನೆಟ್ಟು + ಮುರಿ]

ನೆಟ್ಟು, 'ನಡು' ನೋ.

ನೆಟ್ಟು, 'ನಡು' ಪರಾ.

ನೆಟ್ಟು (ನಾ). (ಹುರಿ, ಹಗ್ಗ, ಕೂದಲು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಬಲೆ ; ಜಾಲ : ಚೆಂಡು, ಬ್ಯಾಟು, ನೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅಟಿಕ್ಕಿ ಹೊರಟನು (ರೂ. ೨೩). [←ಇಂ. Net]

ನೆಟ್ಟುರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ದೇವಯ್ಯನೊಂದು ಎಜಾಗಾರ ಸತ್ತೊಡೆ ಅತನ ಮಗಂ ದೀಪಂಗೆಂ ಕಲ್ಪುಜನಾಡ ನೆಟ್ಟೂರ ಕಲ್ಪುಟುಗೊಟ್ಟರ್ (ಎಳ. V, ಚನ್ನೂ. ೨೬೨-೨೧ ; ೨71).

[ನೆಟ್ಟು ? + ಊರು (<ಊರ್)]

ನೆಟ್ಟು, 'ನೆಟ್ಟು' ನೋ.

ನೆಟ್ಟು, 'ನಾಟಿ' ನೋ.

ನೆಟ್ಟರೆ (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿದೇಡು ; ನಿಷ್ಕಂಕೋಚವಾಗಿ ಯಾಚಿಸು (?) : ಸರಸಿಂಹಾಕಾರದಿಂದ ವಾನವಪತಿಯರಮಂ ಸೀಳ್ದನಣ್ಣುರುದ್ರಂ ಬೆರಸಾ ಕೈಳಸಮಂ ತೂಗಿದನಳವಳತಾರ್ತೃತ್ವಿಯಂ ಚರ್ಮಮಂ ನೆಟ್ಟರೆದಿನ್ದಂಗಿತ್ತಂ (ಎಳ. VII, ೨೯೦. ೧೨೪-೮ ; 1077).

[ನೆಟ್ಟರೆ (<ನಿಡಿದು₁) + ಎರೆ₂]

ನೆಟ್ಟಲು 'ನೆಟ್ಟಲು' ನೋ.

ನೆಟ್ಟಲುವು, ನೆಟ್ಟಲು (ನಾ). ನೆಟ್ಟನೆಯ ಎಲುಬು ; ಬೆನ್ನು ಮೂಳೆ ; ಬೆನ್ನೆಲುಬು : ಪಶ್ಚಿಮ ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನೆಟ್ಟಲುಪ ಮುಂದೆ ಕುಳಿ ಮಿಡುಕದೆ ಅಭಿಯಾದಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೮೧೪) ; ಬಲಿ ಹರಣ ಕಾರಣಕವರಿಸಿ ಬೆಳೆದನ ನೆಟ್ಟಲುವಿನಂದದಿ ಬೆಳುಗುಡುಗೆಯಂ ಬಲದ ಕರದಲಿ ಮಿದು ಮಿರುತ್ತುತ್ತ (ಬಸವ. ೨೯-೪) ; ಈಡಾದಂವೆಂ ಕುಲಗಿರಿವ್ರಜ . . . ನಿಂದಕರ ತೂದೊಟ್ಟ ನೆಟ್ಟಲುಪ ಮುಣುವ (ಲಾಚಂ. ೧೪-೨೨) ; ಆ ಮತ್ಸ್ಯಮಂ ಕೊಂದು ನೆಟ್ಟಲುಪನುಣಿ ತಾ ಮಿದಿಯ (ಚಲಾ. ೫೨-೨೫). **ನೆಟ್ಟಲು :** ನೆಟ್ಟಲುಗಳಂ ಮುಣುವು ಮೆಟ್ಟಿಯಿಕ್ಕದಿಯಾಗಿ ತಟ್ಟುಗಳ ಸೀಳ್ದು ಉಡುಹಿ ಕೊಲ್ಲುವಾಗ ಉಂಡುಟ್ಟಿ ಸತಿ ಸುಕರು ದಿದಿಸುವರೊ (ಗುರುಬೋ. ೫೯-೬) ; ನಿಡುನರ ಹಣುವು ಬೆನ್ನಿರ್ಗಲು ಹರಿದು ದಿದಿಸು ನೆಟ್ಟಲು ಮೈಮುಣಿವಾಗ ರಿಪುಬಲ ಹೊರಳಿದುರೇನೆಂಬೆನದನು (ಕಂಸೂ. ೧೪-೮೬). 'ನೆಟ್ಟಲು' 'ನೆಟ್ಟಲು' ಪರಾ. [ನೆಟ್ಟ (<ನಿಡಿದು₁) + ಎಲುವು (<ಎಲ್ಲು₂)]

ನೆಡೆ (ನಾ). (?) : ಕಾಡಾರಂಬ ನಿರಾರಂಬಳೆ ಸಲುವ ಕೆಡೆ ಕುಂಟಿ ಕೊಣನು ಅತಿ ಅಡುಕಟು ದರೆ ನೆಡೆ ಸಕಳಾ ಒತ್ತಾಯ ಸಕಳ ನಡಾಯ ಪಾಬಕೂಪತುಕ (ಎಳ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೨೦೪-೧೫ ; 17ನೆಯ ಶತ.) [?]

ನೆಡಿಸು 'ನೆಡಿಸು' ನೋ.

ನೆಡು 'ನೆಡು' ನೋ.

ನೆಡುಗಣ್ಣು 'ನೆಡುಗಣ್ಣು' ನೋ.

ನೆಡುಗುರಿ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಗುರಿ : ಕೋಲ ಕಡೆಗಣ್ಣು ಕೊನೆ ನೆಡು ಗುರಿಯ ನೋಡುವು ಹುರುಪೆಡ್ಡು ಕುಣಿಯುವುದು (ನಡೆದಾ. I, ೪೪೧) ; ಅದರ ಅನು ಮುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ, ಬೆಳೆದು ಬಾಯ್ದರೆದ ನಾಡಾವುಂಟು ದರ ನೆಡುಗುರಿ ಇನ್ನೂ ಸಂಯಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು (ನಾಡೋಚ. ೧೫). [ನೆಡು (<ನೆಡು₁) + ಗುರಿ (<ಕುಣಿ₂)]

ನೆಡುಗೆ 'ನೆಡುಗೆ' ನೋ.

ನೆಡುತೋಪು (ನಾ). "ನೆಟ್ಟು, ಬೆಳೆಯುವ, ಮರಗಳ ದೊಡ್ಡ ತೋಪು ; ನೆಡುತೋಪು, ಕಾನು" (Plantation, ಇಂಚನ).

[ನೆಡು (<ನೆಡು₁) + ತೋಪು]

ನೆಡುಬಗೆ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಮನಸ್ಸು ; ಚಂಚಲವಾಗದ ಚಿತ್ತ : ಸೌಂದರ್ಯ ಶೃಂಗಾರರಸ ಸ್ತೀಮಕಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರುವ ವಾಚ್ಯವಾದಿ ಗಳನ್ನವಗಾಹಿಸುವಲ್ಲಿ ವಾಚಕರು ನೆಡುಬಗೆಯಿಂದಿರಬೇಕು (ನಾಡೋಚ. ೨೮೩). [ನೆಡು (<ನೆಡು₁) + ಬಗೆ₂]

ನೆಡುಬೊಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ನೆಡುಬೊಣಿಯ ಪಾನಪಥವಾರನ್ನೋನ್ನು ಮುಡಿಪಿ ದಾರ್ (ಎಳ. II, ೯-೧ ; ಸು. 700).

[?]

ನೆಡುಮೊಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಗುಡ್ಡದ ಹೆಸರು : ಅನ್ನ ಮೊಡ ನೋಡಿ ಪರಿದ ಪೇರೊಣಿ ನೆಡುಮೊಣಿಯಿಲ್ಲಾಗಿ ಮೊಣಿಯು ಮೇಗಿಲ್ಲ ಪೇರಾರಿ ಈಶಾನಗೆ ಸೀಮೆ ನೆಡುಮೊಣಿಯು ಪುಣಾಸ ಪುಗಯಾ ಎಡೆಯ ದೀಪ್ತ ಸ್ಥಳ ಮೆ (ಎಳ. IX (S), ಬಿಂಗಳೂ. ೧೫೧-೪೬ ; 474). [ನೆಡು? + ಮೊಣಿ (<ಮೊಣಿ)]

ನೆಡೆ 'ನೆಡೆ' ನೋ.

ನೆಣ (ನಾ). ೧. ಎಲುಬಿನ ಮಧ್ಯದ ಮೊಳ್ಳು ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಗುಟು ಪದಾರ್ಥ ; ಕೊಬ್ಬು ; ಮೇದಸ್ಸು ; ಚರ್ಬಿ : "ವಪಾ, ಮೇದ, ವಪಾ—ಈ ೩ ನೆಣಂ" (ಕಲಾಯು. ೧೦೪-೧೩) ; ನೆಣದ ಪಕ್ಕಂಗಳಂ ಪಾಯ್ವಂ ನೆತ್ತರ ಕೊಣಿಗಳಂ ಬಂಜಿಯುಂ (ಪಂಪ. ೧೩-೫೩ ಪ) ; ನೆತ್ತರ ಕೊಣಿಯುಂ ನೆಣದ ಪಕ್ಕಂಗಳಂ ಪೆಣದ ಬಣಂಜಿಗಳಂ ಕೋಬ್ಬುದುಳ ಕೋಬ್ಬಿಸಣುಮಗುವುಪದೆಯ (ಪಂಪ. ೧೩-೫೪ ಪ) ; ನೆಣದ ಕೊಳ ರಕ್ತದ ಹುತ್ತು . . . ಶುಕ್ಲದ ಕೋಶ ಎಲುಪಿನ ಬಲುಹಿಂದಿತ್ತುದೀ ಕಾಯ (ಅದನ. ೧೫-೩೪) ; ತಣೆವನ್ನಂ ಶುಧಿರಾಂಬುವಂ ಪದಪಿನಿಂದೀಂಟು ಮುಳ್ಳೊಳ್ಳ ಮೆಲ್ಲೆಣನಂ ಗಟ್ಟಿನ ನುಂಗಿ (ಕುಸುಮ. ೧೧-೯೩) ; ರಿಪುಭಟನೊಡಲ ಹೊಳ್ಳಿಸಿ ನೆಣನುಣಿ ಲಿಕ್ಕುವೆನು ದೈತ್ಯರಿಗೆ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೨-೩೩) ; ಕಡ್ಡಿ ಕೊರೆದು ಬದಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ನೆಣ ಬಳಿದ ದೀಪವನ್ನು ಹಚ್ಚುತ್ತಾನೆ (ಚೇನವಾ. ೫). ೨. ಶಕ್ತಿ ; ಬಲ ; ಎಷ್ಟು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಮೈ ಘಾಸಿಯಾಗದಿದ್ದ ತಾರುಣ್ಯದ ನೆಣ ಈಗಿಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕು? (ರೂಢಿ. ೩. (ಆಲಂ) ಜಂಬು ; ಸೊಕ್ಕು ; ಅವನ ನೆಣವನ್ನು ಕರಗಿಸದಿದ್ದರೆ ನಾನ್ಯಾಕರಬೇಕು? (ರೂಢಿ. ೪. (?) ; ಅಣ್ಣವು ಪುಣ್ಯವು ಪುಣ್ಯದ ನೆಣಗಳು ಹೆಚ್ಚಾವು (ಎಲಾ. ೧೩೫-೨೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ನಿಣ = ಹೆಚ್ಚು ಗಟ್ಟಿದ ರಕ್ತ ; ಕೊಡ. ನೆಣ ; ತುಳು. ನಿಣ]

ನೆಣಗೊಬ್ಬು (ನಾ). ೧. ದೇಹದಾರ್ಥ್ಯ ; ಅಂಗಸೌಷ್ಠವ : ಕೊಬ್ಬಿದ ಭುಜಯಂಗಳದಿ ವೀರರಸದಿಂದಿದ್ದ ನೆಡುಮೋಳ್ಳೆಳೆಯ ಪರ್ವದ ಕಾಂತಿ ತಾಣಗಳೆನೆ ನೆಣಗೊಬ್ಬಿ ಗರುವನೊಪ್ಪಿದನು (ಮೋಹತ. ೩೩-೫೬). ೨. (ಆಲಂ) ಅತಿಯಾದ ಹೆಮ್ಮೆ, —ಕೊಬ್ಬು, —ಸೊಕ್ಕು : ಅರೊಡನೆ ಕಾದುವೆನು . . . ಎಂದು ಕುಮಾರ ನೆಣಗೊಬ್ಬಿನಲಿ ನುಡಿದನು ಹೆಂಗಳಿದಿನಲಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೫-೨೦) ; ಅಬ್ಬರಿಸಿದುದು ವೀರರಸ ರಣದುಬ್ಬರದ ರೌದ್ರಾದ್ರ್ಯತವ ನೆಣಗೊಬ್ಬಿನಲಿ (ಕೊರಾ. ೩-೪೫-೬೬).

[ನೆಣ + ಕೊಬ್ಬು (<ಕೊಪ್ಪು₂)]

ನೆಣವನೆ (ನಾ). ಮೇದಸ್ಸು ; ಕೊಬ್ಬು : ಕಾರೊಕ್ಕೊಡದ ಕೊರಳೆಗಳ ಮೈನವಿರ್ ಸಾಲೊಕ್ಕೊರೆದ ನೆಣವನೆಗಳ ಮೇಲುಮೊಗದ ನೆತ್ತರ ದಾಡೆಯೊಳು ಸಿಕ್ಕಿ ಜೋಲುಪ ಕರುಳ್ಳೊಂಗರೆಸೆದವು (ನೊಬೋ. ೧೨-೧೦) ; ದುಣುಮುಣುಪ ತಲೆಮಿದುಳ ಪಂಡೆಯ ಹಣಗರುಳ ನೆಣವನೆಯ ಮೂಳೆಯ ಮುಣುಕುಗಳ ಕಡಿಮಂಡಮಯವಾಯ್ತಖಿಳ ಚಕುರಂಗ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೪-೩೩) ; ನೆತ್ತರನ ನೆಣವನೆಯ ಮಾಂಸದ ಕುತ್ತುರನ ಕ್ರಿಮಿ ಕೀವು ಕಿಸುಕುಳದೊತ್ತುಯಲು ಮಲ ಮೂತ್ರದುಮುಫನನ್ನ ಭೂಮಿಯದು (ನಿಭಾ. ೬-೧೪-೧೨) ; ಮಾಂಸ ಬಲಿವುದು ನೆಣವನೆಗಳು ಬಲಿವುವು (ಅಶ್ವತೀ. ೪೬-೬). [ನೆಣ + ಬಗೆ₂]

ನೆಣವನೆಗಣು (ನಾ). ಕೊಬ್ಬಿನ ರಾಡಿ ; ಮೇದಸ್ಸಿನ ಕೆಸರು : ಕದಿದದೇದ ಹಕ್ಕರಿಗೆ ಹಿಂಚೆಯ ತಡೆಗಳಲಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಮೊಣಕಾಳುಡಿಯ ಗಾಢವ್ರಣದ ನೆಣವನೆಗಣ ಬಳಿಬಳಿದು . . . ಮುಂದೆ ಬೆಣ್ಣೆಯನಿಡುತ ಪೈಸರಪೋಗಿ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೩-೧೩).

[ನೆಣವನೆ + ಕೆಸರು (<ಕೆಸರು₂)]

ನೆಣವುಲಿ (ನಾ). (?) : ಕಿಜುನೆಡಿಯುತ್ತು ನೆಣವುಲಿ ಕೊಣಿನಾಯ್ಕ ಸತ್ತೆಡೆಯ ಮಣ್ ಶುಕಾಸ್ಯಂ ಮದ್ಯಂ ಮುಣುಡೊಂದಿಯೆಂಬವಂ ಪೆಸರ ಣಿಯದ ಬಾಹುಗಳೊಳೊರಸಿ ಪೊಣಿಸು(ಸು)ಗೆ ಪೋಕುಂ (ರೋಕೋಪ. ೯-೨೦೨).

[?]

ನೆತರುಗೊಡಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು(?): ತಪ್ಪಿದನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗ್ಗಂ ಪಕುಗಳ್ಗೆ ತಪ್ಪಿದ ಪಾತಕಮಕ್ಕುಂ ನೆತನೆ ಕಲ್ಪಾಟು (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೪೭೭-೨೩; ೨೨೧). [?]

ನೆತ್ತ, ಲತ್ತ, ಲೆತ್ತ (ನಾ). ೧. ಪಗಡೆಯಾಟದ ಹಾಸಂಗಿ; ದಾಳ: ಅರಸ ಕೇಳಿ ವಿಶ್ವನಾಥಾಸುರಸುತೇಜದೊಳೆನ ನೆತ್ತವನರಡ ಕಾಣೆಗೆಗೊಟ್ಟು (ಸಳ. ೪-೨೬); ವಿರಾಟರಾಯನು . . . ಕೋಟಿ ಕೊಂಡು . . . ನೆತ್ತದಿಂದ ಅತನ ಬಲಹನೆಯ ಮೇಲೆ ಬದಿದು (ಕೃಷ್ಣ. ೧೧೬). ೨. ಪಗಡೆಕಾಯಿ: ನಾನು ಅಡುವ ನೆತ್ತದ ಸಾಲೆ ಅಕ್ಕಿಮಿಸಿ ಹೋಡುಡು. ನೆತ್ತ ಮನೆಯ ದಿಟ್ಟು ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತು ಇದೆ (ಬ್ರಹ್ಮ. ೭೯). ೩. ಪಗಡೆಯಾಟ; ಅಕ್ಷಕ್ರೀಡೆ: ಸೆಜೆಯು ಮೇಜುಂ ನೆತ್ತಮಾಡುವದೊಳ್ (ಎಳ. XIII, ೩೩೨-೪೪; ೨೨೨); ನೆತ್ತಮನಾದಿ ಭಾನುಮತಿ ಸೋಲೊಡೆ ಸೋಲಮನೀವುದೆಂದು ಕಾಡು ತಿರೆ ಲಂಬಣಂ ಪೂಯೆ ಮುತ್ತಿನ ಕೇಡನೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಬಳ್ಳುತ್ತಿರೆ (ಪಂಪ. ೯-೬೯); ಕನ್ನಕೆಯೊಡನೆ ನೆತ್ತದೊಳಂ ವೀಣಾವಾದ್ಯದೊಳಂ ಸ್ವರಸಂದೋಹವಿವಾದದೊಳಂ . . . ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತ ಮಿದುರ್ (ಕಾಂಠ. ೯೪); ಜೆದುರಂಗದ ನೆತ್ತದ ಗೌರವದ ಗೊಟ್ಟು ಗುಲಾಯಂ ಮುಟ್ಟುಂ ಮನೆಯೊಳ್ ಪದದಿರಿಸುಗೆ (ಮದಕ. ೧೦-೩೦); ನೆತ್ತದಲಿ ಭಕ್ತಂಗೆ ಹಿರಿದದ ವಿತ್ತಮಂ ಸೋಲುತ್ತ (ಬಸವ. ೪೪-೬೧); ನೀವು ಚಿತ್ತವಿಸಿದೊಡೆ ನೆತ್ತದೊಳಾವು ಸೋಲಿಸಿ ಕೊಡುವೆವರನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೨-೬೦). ೪. ಪಗಡೆ ಮುಂತಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಗರ: ನೆತ್ತಗಳು ಸಳಗಿಗೆ ವಿದೋಧ ವಾಗಿಯೇ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ದಮಯಂತಿಯು ಹೆದರಿ (ಪಂಪ. ೧೩೨). ಲತ್ತ: ೧. ಇದರಲ್ಲಿ ಲತ್ತ ಪಗಡೆಯು ಜೆರ್ಮ ಹಾಸಂಗಿಯ ಮಾಡಿ (ತುರಂಗ. ೧೨-೪೯). ೩. ಇಂದುಮುಖಿ ಸತ್ಯ ಭಾನುಯ ಕೂಡೆ ಲತ್ತಮಂ ಜೆಂದದಿದಾಡುತ್ತಿರೆ (ತುರಂಗ. ೨೪-೪೦). ೪. ನೆನದುದೆ ಲತ್ತ ಬೀಳಬೇಕೆಂದಿವರ ಬೇಡಿದನು ವರಗಳಂ (ತುರಂಗ. ೧೨-೫೦). ಲೆತ್ತ: ೧. ನೀನು ಲೆತ್ತಗಳನ್ನು ಒಗೆದು ಆಟವನ್ನು ಆರಂಭಿಸು (ಮಧುರ. ೪೯); ನಾನು ಲೆತ್ತಗಳನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತೇನೆ (ಸಲದ. ೬೫); ಲೆತ್ತ ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಬೋಕಿ ದಿವು (ಗಾದೆ). ೩. ಲೆತ್ತ ದೊಳ್ ಪಿರಿದಾಂ ಸೋಲೆನೊ (ಉದ್ಭ. ೧೧-೨೪); ಉಭಯರಾಯರು ಸೇರಿ ಮುದದಿ ಲೆತ್ತವನಾದಿ ಸಭೆಯೊಳು ಧರ್ಮಜ ಸತಿಯ ಸೋಲೆ (ಪುರಂದ. ೧೧೬೨-೧); ಅಡುವ ಪಗಡೆ ಲೆತ್ತ ಜೆದುರಂಗಂಗಳಂ ದಿಸುಟ್ಟು (ಜಿಬ. ೧೯-೨೪); ದಾಯಗನ ಪುನರಸಿ ಲೆತ್ತದಲಿ ಗೆಲಿದೊಡನೆ ರಾಜ್ಯಂಗೆ ದನೊಲಿದನಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮ ಸೂಚನೆ).

ನೆತ್ತದ ಜಾರಿ, ನೆತ್ತದ ಸಾರಿ = ನೆತ್ತಸಾರಿ: ಅಗಲೋರ್ವ್ ನೆತ್ತದ ಜಾರಿಯಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು (ಬಂಪ. ೩-೬೦ ನ); ನೆತ್ತದ ಸಾರಿಯಂತೆ ಮೊಲೆ ಮೂಡಲೊಡಂ ಗುಣನೇಟು ಲಜ್ಜೆ ಸಾಡ್ ಪತ್ತುವು ಗಾಳು ಗಣ್ಣಿರಿದುವಾಸೆಯ ಪಾಸೆಯಂತೆ (ಅನಂಪ. ೮-೧೫). ನೆತ್ತದ ಹಲಗೆ, ಲೆತ್ತದ ಹಲಗೆ = ನೆತ್ತವಲಗೆ: ತರುಣಿಯ ಮಿಥ ಕೋಮಳ ನೀಲಕಂಠಭರವೊಟ್ಟು ಪಸರಿಸುಗು ಸಳನಮುಖಿಗಂಜನ ನೆತ್ತದ ಹಲಗೆಯಿಂದಂ ದಾಗುವೆತ್ತುದು ಜೆಲುವು ಮಿಗೆ ಬಲದೇವಪುತ್ರಿಯ ಬೆನ್ನಿನುನ್ನತಿಗೆ (ಬಸವ. ೪-೨೯); ಹಿಟ್ಟು ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಡಿದು ಲೆತ್ತದ ಹಲಗೆಯ ಹಿಡಿದು ಹೆತ್ತವ್ವು ನಿನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವೆನು (ಕನ್ನ. ೩೨೪). ನೆತ್ತದ ಹಾಸಂಗಿ = ನೆತ್ತಸಾರಿ: "ದ್ಯೂತ ನೆ[ಪಾಂ. ಲೆತ್ತದ ಹಾಸಂಗಿ ಸಲಕೆ ತಾರಿ ವರವೈತೀಕಂಗಳಾಕರ್ಷಕಮಕ್ಕು" (ನಾನಾ. ೧೩೫); ನೆತ್ತದ ಹಾಸಂಗಿ ಎತ್ತ ಬಿದ್ದರು ದಾಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೦೬).

ನೆತ್ತದಾಟ = ಪಗಡೆಯ ಆಟ: ನೆತ್ತದಾಟವನುಡುಗಿ ನಿನ್ನಗಮಿತ್ತ ಹಾಸ್ಯವದೇಕೆ ಸಂಭವಿಸಿತ್ತು ಸಂಶಯವಾದುದೆನೆಗೆ ಮದೀಶ ಜಗದೀಶ (ಬಸವ. ೪೩-೧೨); ಅರಿನ್ಯ ಪರ ಪಡಲ್ಪಡಿಸುವ ಪರಿಯಕ್ಕುನೊ ನೆತ್ತದಾಟ ಮಕ್ಕುನೊ (ವ್ಯಸನ. ೨೯-೧೪೬); ದಯೋಧನನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಿರಲು ಶಕುನಿ ನೆತ್ತದಾಟಕ್ಕೆ ಧರ್ಮರಾಜನನ್ನು ಕರಸುವ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಕೊಡುವನು (ಕವನ. ೬೪). ನೆತ್ತವಾಡು, ಲೆತ್ತವಾಡು = ಪಗಡೆಯಾಟ ವಾಡು: ಧರ್ಮರಾಯನನ್ನು ನೆತ್ತವಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕರೆಹಿಡಿದರೆ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವನ ದೇಶಲೋಕಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೆದ್ದು ಕೊಡುವೆನೆಂದು . . . ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಪಡಿಸಿದನು (ಭೀಷ್ಮ. ೧೧೩); ಉದ್ಭಟನಂಜು ಕರಂ ಲೆತ್ತ ವಾಡುತುಂ ರಂಜಿಸಿದಂ (ಉದ್ಭ. ೧೧-೧೧); ಕೊಲ್ಲೆಂಬ ನುಡಿ ಲೆತ್ತ ವಾಡುವೆದೆಯೊಳ್ . . . ಅಳಿಯನೆ ಎಣಿಸಲ್ಪೆ ಕುಸುಮಕರುಗಳೊಳ್ಲ್ಲ ದಿಲ್ಲವಾ ಜನಪದದೊಳು (ಜಿಬ. ೬-೪೩); ವರುಣನು ದೇವರಾಜನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಲೆತ್ತವಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಮಗು ನಾಗುತ್ತಿದ್ದನು (ದೇವ. ೧). ಲೆತ್ತದ ಪಾಸಿ = ಲೆತ್ತದ ಗರ: ಇಂದು ಲೆತ್ತದ ಪಾಸಿಯೇ ತಿರುವು ಮುರುವಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿತು; ಪಂಜಾಮವನ್ನು ಸಂವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಸಾಧ್ಯ ವಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೨೬೧). [ದೇ. ೫ ತೆಲು. ನೆತ್ತ]

ನೆತ್ತ (ನಾ). ಕಣ್ಣು; ನೇತ್ರ; ನಯನ: ನೇತ್ರ-ನೆತ್ತ; ನಿದ್ರಾ-ನಿಡ್ಡಿ (ಕವನ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ). [<ಸಂ. ನೇತ್ರ]

ನೆತ್ತಕೆ (ನಾ). ನೆತ್ತವಾಡುವವನು: ಕುಳ್ಳಿದರಂದೋಳೆಗಳಂ ದಂಡಾಧಿಪರ್ ಮೂಂಡಳರ್ . . . ನೆತ್ತರ್ ವಾಸಕಾಟರ್ ನೆಗಾಜರ್ (ಅನಂಪ. ೨-೨೩). [ನೆತ್ತಿ + ಕೆ]

ನೆತ್ತಕಾರ 'ನೆತ್ತಗಾಟ' ನೋ.

ನೆತ್ತಕಾಟ 'ನೆತ್ತಗಾಟ' ನೋ.

ನೆತ್ತಗಾರ 'ನೆತ್ತಗಾಟ' ನೋ.

ನೆತ್ತಗಾಟ, ನೆತ್ತಕಾರ, ನೆತ್ತಕಾಟ, ನೆತ್ತಗಾರ (ನಾ). ಲೆತ್ತವಾಡು ವವನು: ನೆತ್ತಗಾಟರ ಜೆದುರಂಗಕಾಟೊರಗಾಟರ ಬಾಜಿಪ ಬೀಜಿ ಗಾಟರಾಗರಮನೆ ಪೆಂಪು ಸೊಂಪನೊಳಕೊಂಡೆಸಿವಿರ್ಪುಪು ಸೂಳೆಗೆರೆಗಳ್ (ಕಟ್ಟ. ೪೨); ಸಾರಿಯಂ ಕೆದಟುವ ನೆತ್ತಗಾಟರ ವಿನೋದಮನೀಕ್ಷಿಸು ತಿರ್ದಂ (ಪಶಕು. ೮-೮೯). ನೆತ್ತಕಾರ: ಅಕ್ಷದ್ಯೂತದ ಸಾಧನೋಪ ಕರಣಗಳನ್ನು ಅಸ್ಥಾನದ ನೆತ್ತಕಾರರು ಸುವಿಧಾನದಿಂದ ಸಾಳಿಕೊಳಿಸು ತಿದ್ದು ಪರಿಸಾರುವರು (ಮಂತ್ರ. ೧೬೩-೫). ನೆತ್ತಕಾಟ: ಭಂಗ ವಿಲ್ಲದ ನೆತ್ತಕಾಟನೊಯ್ದು ತ್ತ ಹಾಸಂಗಿಯೊಳ್ಳಿರವ ಕಾಯಂತೆ ಅಂಗವರಿದು ತೆಗೆದಂತೆ ನಾಲೆನೆಗೆ ತುರಂಗ ಮೈಗೊಟ್ಟು ಹಾಟಾದುದು (ಧರ. ೩೦-೬೩). ನೆತ್ತಗಾರ: ತಂತಮ್ಮ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಳೇ ಸ್ವರಾಾಗಿರುವ ನೆತ್ತಗಾರರೂ ಇತರ ದ್ಯೂತಾಚೀವರೂ ಐಹಿಕವನ್ನೇ ಮರೆತು ಕಳೆದಿರು ವರು (ಜಿಬ. ೪೨-೯). [ನೆತ್ತಿ + ಕಾಟ]

ನೆತ್ತಗೆ (ನಾ). = ನೆತ್ತಕೆ (?): ಅವರು ಸಮಯದ್ಯೋಹರು ರಾಜ ದ್ಯೋಹರು ಬಣಂಜಿಗೆ ಪಗೆಯರು ನೆತ್ತಗೆಯರು ಕೊಲೆ ಕವರ್ತಗೊಡ ಯರು (ಎಳ. II, ೩೩೩-೨೪; 1206 ?). [?]

ನೆತ್ತಗೊಡಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತ್ತಪಡಿ 'ನೆತ್ತರ್ಪಡಿ' ನೋ.

ನೆತ್ತರ್, ನೆತ್ತರ, ನೆತ್ತರು (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ನರನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ, ತ್ರಾಣವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕೆಂಪು ದ್ರವ; ರಕ್ತ; ಕೆನ್ನೀರು: "ನೆತ್ತರಾಕ್ಷತಜಮಸ್ಯಕ್ ಲೋಹಿತಂ ರುಧಿರಸ್ರಮನೆ ರಕ್ತಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೩); ತನ್ನ ಕಾಲಂ ದರ್ಭಾಂಕುರಂ ನೆತ್ತರ್ ಕೊಂಡೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೮೪-೧);

ಭೋಂಕೆನೊಗೆತರ್ ಮಹೋರಗನೆಯ್ ಪಲ್ಲಳದೊಡೆ ಕಡಿವೀಬೆ
ನೆತ್ತರೊಡೆದುಡುಗೇ ಕೊಂಡುದು ತತ್ತ ಪಸ್ಸಿಯಂ (ಅದಿಪ್ಪ. ೨-೪೦) ;
ಪೆರ್ಬಂದಿಗಳ್ ನೆತ್ತರುಂ ಬಸಿವುತ್ತು ಪುಡು (ಕಾದಂಪು. ೧೫೭) ;
ಕುರುನಂದನರಂ ಕೊಂಡೆಂ ಕುರುಶಾಬಾನುಜನ ನೆತ್ತರಂ ಕುಡಿದಂ
(ಗದಾಯು. ೧-೬೯) ; ನೆತ್ತರನೆ ಕಾಣಾ ಕೆಡೆದರ್ ನೆಲದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೨೦೩) ;
ನೆತ್ತರಿಂ ನೆಣದಿನೆಳ್ಳುಕುಳಂದಮೆ ಭೂತಕೋಟಿಯಂ ತಣಪ
ನೆಗಬ್ಬಿಯಂ ಪಡೆದ $\times \times \times$ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೨೧ ; 1631).
ನೆತ್ತರ : "ನೆತ್ತರದ್ಲಿಯುಂ, ನೀರ್ದಿಯುಂ, ಕೀಲಾಲಮೆಂಬುದು"
(ಕಲಾಯು. ೧೩೮-೪೧) ; ಹರೆಯದ ಗುಂಗಿನಲ್ಲಿ ಕಾದ ನೆತ್ತರದ ಪರಿದಾಟದಲ್ಲಿ
ಮೂಸವನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ಮರೆಯುವನು (ಕನ್ನ. ೯೧). ನೆತ್ತರು :
"ಜ್ವತಜಂ, ಲೋಹಿತಂ . . . ರಕ್ತಂ—ಈ ೩ ನೆತ್ತರುಂ" (ಕಲಾಯು.
೧೦೪-೧೦) ; ಅರಿದ ಪಾರುವನೊಬ್ಬನು ಅರಿದ ತಲೆಯ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು
ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿಕಾರದ ನೆತ್ತರ ಕುಡಿದನು ನೋಡಾ (ಅಪರಂ. ೯-೩೩) ;
ನೂಕಿ ಕೊಯ್ಲೂರಳುಗಳ ಮುಂಡದ ಮೂಕಿನಲಿ ನೆಗದೊಗುವ ನೆತ್ತರು
ಸಾಕವನು ನಾದಿದುದನಲು ಸಮಾಧವನು ಪರಬಲವ (ಕುಪ್ಯಾಪ್ಪ. ೬-೪೪) ;
ದೈತ್ಯಗೆ ಪಟ್ಟಿನಕ್ಕಿದ ಮೂಗಿನೊಳ್ ನೆತ್ತರು ಸುರಿಯ (ಮೋಹತ. ೪೦-೬೧) ;
ಎಲ್ಲರೂ ಜಿಗಣೆಗೆ ನನ್ನ ನೆತ್ತರಿಗೆ ! (ಕೋಗಿಲ. ೧೫-೪).

ನೆತ್ತರ ಕರಣೆ = ಉಂಡೆಯಾದ ರಕ್ತ ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ರಕ್ತ ;
ರಕ್ತದ ಗರಣೆ : ನೆತ್ತರ ಕರಣೆ ನೀರೊಳು ಬಿದ್ದುದನು ಕಂಡತ್ತರು
ದಿಗ್ವಿನಿತಿಯು (ಮೋಹತ. ೧೧-೨೯) : ನೆತ್ತರ ಕೊಡಿಗೆ = ನೆತ್ತರು
ಗೊಡಗೆ : ದಳವಾಯಿ ಸೊಂಟಯಗೊಡರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೆತ್ತರ ಕೊಡಿಗೆ
(ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೧೬೫-೪ ; 1630). ನೆತ್ತರ ಗೊಳು = ರಕ್ತದಲ್ಲಿ
ಕಲಸಿದ ಅನ್ನ, —ಕಹಾರ : ನೆತ್ತರಗೊಳನುಂಬವೊಲಖರಾಜ್ಜದ
ಮೇಲೆ ಸೊಗಸುವ ಸಿರಿಯನೊಲ್ಲೆ ಸು(ಕುಪ್ಯಾಪ್ಪ. ೬-೪೨). ನೆತ್ತರ ತೃಷೆ =
ರಕ್ತದ ದಾಹ : ಇವರ ನೆತ್ತರ ತೃಷೆಗೆ ನಿರ್ದೋಷಿ ಈತನನ್ನೀಯುವುದೆ
ನಿಶ್ಚಯಂ (ಗೊಲ್ಲೂರ್. ೪-೨೧೨). ನೆತ್ತರು ಮಾಡು = ರಕ್ತವನ್ನು
ಬೆಲ್ಲು ; ರಕ್ತಸಿಕ್ತಗೊಳಿಸು : ಮೂಡುವನು ರವಿ ಮೂಡುವನು
ಕತ್ತಲೊಡನೆ ಜಗಜಾಡುವನು ; ಮೂಡಣರಂಗಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆತ್ತರು ಮಾಡು
ವನು ಕುಡೆದಾಡುವನು (ಕವಿಪು. ೫-೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಯ್‌ಕ್ತೂರ್ ; ತುಳು. ನೆತ್ತರ್ ; ಕೊಡ. ನೆತ್ತರು ;
ತೆಲು. ನೆತ್ತರು, ನೆತ್ತು ; ಕೋಲಾಂ. ನೆತ್ತರ್ ; ನಾಯ್ಕು. ನೆತ್ತರ್ ;
ಪರ್ಜಿ. ನೆತ್ತರ್ ; ನೆತ್ತೂ ; ಗಡಬ. ನೆತ್ತೂರ್ ; ಗೊಂಡಿ. ನೆತ್ತರ್,
ನೆತ್ತರ್, ನೆತ್ತರ್ ; ಕುಮಿ. ನೆತ್ತೂ ; ಕೋತ. ನೆತ್ತ.]

ನೆತ್ತರ 'ನೆತ್ತರ್' ನೋ.

ನೆತ್ತರು 'ನೆತ್ತರ್' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಕಾರು 'ನೆತ್ತರುಕಾಡು' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಕಾಡು, ನೆತ್ತರುಕಾರು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತವನ್ನು ಕಕ್ಕು, —ಕಾರು :
ಕರಳ ಕಪಿ ಮೇಲೆಹಗೆ ನೆತ್ತರು ಕಾಣು ಮಳ ಬಿದ್ದ (ಕಾಂ. ೨೬-೨೯).

ನೆತ್ತರುಕಾರು : ಬೀಳಲಿ ಮೈ ನೆತ್ತರು ಕಾರಿ (ಕೋಗಿಲ. ೩೩-೧).

[ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತರ್) + ಕಾಡು (< ಕಾಡ್)]

ನೆತ್ತರುಕುರು (ನಾ). ಉದಿ ರಕ್ತ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಕುರು ; ರಕ್ತ ಕುರು : ನೆತ್ತರುಕುರುವಿನ ನೋವು ಸಲ್ಲ.
ಮಂತ್ರ ಮಾಡುವವರ ಸೋಗು ಸಲ್ಲ (ಗಾಡ).

[ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತರ್) + ಕುರು.]

ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಗೆಯ್ 'ನೆತ್ತರುಗೆಯ್' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಗುಡಿಹಿ, ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿ (ನಾ). ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯು
ವವನು ; ನೆತ್ತರನ್ನು ಹೀರುವವನು ; ರಾಕ್ಷಸ : ಅಡಿದಿಗೆ ಮಾನಸರ
ಸೊಗಡವಗಡಿಸುತಿದೆ ಬರಹೇಳು ನೆತ್ತರುಗುಡಿ[ಪಾಂ. ೬೦] ಹಿಗ್ಗಿನೆಯರ್ದಿ
ಶಾಕಿನಡಾಕಿನೀಕರ (ಕುಪ್ಯಾಪ್ಪ. ೧-೨೬). ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿ :
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತರ್) + ಕುಡಿಹಿ]

ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿ 'ನೆತ್ತರುಗುಡಿಹಿ' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿತಪ (ನಾ). ರಕ್ತವನ್ನು ಕುಡಿಯುವ ಸ್ವಭಾವ ;
ಕ್ರೌರ್ಯ : ಫಡ ವಿಕಾರವೆ ನೋಡು ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿತವೇ ನಮ್ಮೊಡನೆ
. . . ಕುಡಿದ ರಕ್ತತಪ ಜಿಗುಳಿ ನೀ ನಿಮ್ಮೊಡಲ ನಿಗುಡುವೆ (ಕುಪ್ಯಾಪ್ಪ.
೨೦-೪). [ನೆತ್ತರುಗುಡುಹಿ (< ನೆತ್ತರುಗುಡಿಹಿ) + -ತಪ]

ನೆತ್ತರುಗೆಣ 'ನೆತ್ತರುಗೆಯ್' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಗೆಯ್, ನೆತ್ತರುಗೆಯ್, ನೆತ್ತರುಗೆಣ (ನಾ). = ನೆತ್ತರು
ಗೊಡಗೆ : ದಾಮನಾಯಕನ ದೀರಗಲ್ಲಿ $\times \times \times$ ನೆತ್ತರುಗೆಯ ಮಂಗಳ
ಮಹಾಶ್ರೀ (ಪೌಷ್ಕ. XX, ೨೨೨-೯ ; 1287). ನೆತ್ತರುಗೆಯ್ :
ನೆತ್ತರುಗಯ್ಯ ಬಣಜಗೊಟ್ಟದಕ್ಕೆ ಸ್ನಿಕೆಂಬದ ಮುಂದೆ ಹಸುಂಬೆಯ
ನಿಕ್ಕಿದಡಂ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೦೫-೪೫ ; 1218) ; ನೆತ್ತರುಗೆಣ :
ತೆಂಕಣ ಕೋಡಿಯ ಹಿಂದೆ ಗಣ್ಣ ನೆಗೆಯಲು ಕಂಬ ೧೫ನು ನೆತ್ತರುಗೆಣ
ಯಾಗಿ ಕಲ್ಲ ನಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. VII, ಚನ್ನ. ೫೫-೮ ; 1279).

[ನೆತ್ತರು (< ನೆತ್ತರ್) + ಕೆಯ್.]

ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ 'ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ' ನೋ.

ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ, ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ, ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ, ನೆತ್ತಗೊಡಗೆ,
ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ, ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ, ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ, ನೆತ್ತರು
ಗೊಡಗೆ (ನಾ). ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಾದಿ ಮಡಿದವನ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ
ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಭೂಮಿ ; ರಕ್ತಕೊಡಿಗೆ : ಹಿರಿಯ ಹೊಲವಲಿ
ಸಮುದಿಕವಾಗಿ ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಮಣ್ಣು ೫೦೦ (ಎಕ. III(R),
ನಂಜನ. ೨೬೫-೧೮ ; 1180) ; ಮೂಳಬೋವನ ತಮ್ಮ ಮಲ್ಲಿಯನಾಯಕ
ಬಿದ್ದಲಿ ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ (ಎಕ. VII, ಕೊನ್ನಾ. ೧೧೧-೫ ; 1185).

ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ : ಮುಂದುದಿ ಬೆಳವೆಗೊಡೆಯುವವರು ಕೋಗಗೊಡಗೆ
ಕೊಟ್ಟ ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ ಮಾನ್ಯದ ಹೊಲ (ಮೈ. ಅರಿ. ೧೯೨೯, ೯೯-೪ ;
1558 ?).

ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ : ಬಯಲೆವಗುಡನು ತಿಂಮಣಿಗೆ
ಕೊಟ್ಟ ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ (ಎಕ. X(S), ಕೋಲಾರ. ೩೦೮-೪ ; ಸು. 16ನೆಯ
ಶತ).

ನೆತ್ತಗೊಡಗೆ : ಅಶೇಷಮಹಾಜನಂ ಮೆಟ್ಟಿ ನೆತ್ತಗೊಡಗೆ
ಯೆಂದಾತನ ಮಗಂ . ಮಾಕೆಯನಾಯಕಜ್ಜಿ ಹಾದ ಕೆಯ್ಯಮಂ ಹತ್ತು
ಕೆಯ್ಯ ಮನೆಯಮಂ ಸರ್ವ್ವಾಭಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗಲಾಚಂದ್ರಾಕ್ರ್ಯ

ತಾರಂಬರಂ ಸಲುವಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೫೧-೧೬ ;
1177).

ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ : ಅರಿವತ್ತು ಗದ್ದೆಯಂ ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ
ಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಂ (ಮೈ. ಅರಿ. ೧೯೩೦, ೬೬-೨೧ ; 1194) ; ಅ ಉರ ನಾವಿದ
ಮಂಚೆ ಕಾದಿ ಬಿದ್ದಲ್ಲಿ ಒಳುಪ್ಪೆಹಳ್ಳಿ ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ ಕಂಬ ೧೦೦

(ಎಕ. IV(R), ಚಾಮರಾ. ೨೫೨-೧೦ ; 1380). ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆ : ಈ
ಕಾನನು ನೆತ್ತರುಕೊಡಿಗೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಮೈ. ಅರಿ. ೧೯೩೩, ೮೮-೪ ; 1).

ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ : ಕೋಲ್ಕು ಮೈಯೆ ಬಯಲೊಳಗೆ ನೆತ್ತರುಕೊಡಗೆ
ಯಯಾತನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೯೮-೧೦ ; 1196).

ನೆತ್ತರುಗೊಡಗೆ : ಕರಡಿಕೆಯ ಪೆರುಮಗೊಡನ ಮಗ ನಾಗಿಯು

ನಾಯ್ಕರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿಯ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದದೆ (ಎಕ. XI, ೬೦೦೦. ೧೬-೬; 1205).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ಕೊಡಗಿ (<ಕೊಡಂಗೆಯ್ಯ)]

ನೆತ್ತರುಣೆಗೆ (ನಾ). = ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿ : ಕಾಮಗ ವಿಮಾಸಂ . . . ಸಮರತೂರರನಿವ ನೆತ್ತರುಣೆಗೆರ ವೀರಭಟರನದು ಪಲಬರಂ ಪೊತ್ತು ದಿದ ದತ್ತಿತ್ತಲುಂ ಗಗನಮಾರ್ಗದೊಳಿತ್ತು ದೂರಕ್ಕಾದೊಡಂ ಜನದೊಳೈದು ವುದು (ಶೇಷರಾ. ೧೪-೨೦). [ನೆತ್ತರ + ಉಣೆಗೆ]

ನೆತ್ತರುಸಂಜು (ನಾ). "(ಕೇವು ಕಟ್ಟಿ ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಬೆರೆಯುವುದ ರಿಂದಾಗುವ) ನೆತ್ತರು ಸಂಜು" (Pyramia. ಇಂಕೃತಿ).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ಸಂಜು]

ನೆತ್ತರುಮಾನ್ಯ (ನಾ). = ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿ : (೩).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ಮಾನ್ಯ]

ನೆತ್ತರುವಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ನೆತ್ತರುವಣಿಯ ಪೊಲವದೊಪ್ಪಲವರನ್ನೊಡ್ಡುನುಡೊಪ್ಪಂಜಮಜಾಪಾತಕನಕ್ಕಂ (ಎಕ. III (R), ಪೆಗ್ಗಡ. ೧೧೨-೮; ಸು. ೨ನೆಯ ಶತ).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ಪಣಿ (<ಪರಿ)]

ನೆತ್ತರುರು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತ ಸುರಿ, -ಜಿನುಗು : ಅಹಹ ವಿಶ್ವಾಸ ಘಾತವು ! ಕಣ್ಣಿನ ನೆತ್ತರುರದಿ ನೀರಯವು ! ಕುರಿಗೆ ತೋಳನ ಮುತ್ತಿ ! ಅಹಹ ಕೇವಗೆ ನಗಿಯ ! (ಹಬ್ಬರ. ೩೨-೧೩೮).

[ನೆತ್ತರು + ಉರು (<ಉರು)]

ನೆತ್ತರುಗೊಡೆ (ನಾ). = ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿ : [ಗೊಡ್ಡಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪಡಮಾ [ನೆಲ್ಲಕ[ಬ್ಬ] × ನಮಸ್ಕ ನೆತ್ತರುಗೊಡೆ[ಬಾ]ಯಿ ಮಜುವಕ್ಕ (ಸೌಇಂ. XI-i, ೧೦-೯; 864). [<ನೆತ್ತರ + ಕೊಡೆ]

ನೆತ್ತರುಡೆ (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತ ಚಿಮ್ಮು : ನೆತ್ತರುಡೆದುದು ಹುರಿಯ ಕೂರುಗುರ್ಗಿರಿದುವು (ಕಾಲೂರ. ೯೩-೧೯೦).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ಡೆ]

ನೆತ್ತರುಸರು (ಕ್ರಿ). ರಕ್ತ ಸೋರು : ನೋಡಿದ್ದಿ ನೆತ್ತರುಸರುವ ಗಾಯ (ಚಂದ್ರಸ. ೨೯-೧೬).

[ನೆತ್ತರು (<ನೆತ್ತರ) + ಸರು (<ಸರ)]

ನೆತ್ತರ್ಗಾಯ (ನಾ). ರಕ್ತ ಸುರಿಯುವ ಗಾಯ ; ನೆತ್ತರನ್ನು ಹರಿಸುವ ಪೆಟ್ಟು : ನಮ್ಮ ಅಸಮಾಧಾನ ಕೋಪ ನಿರಾಶೆಗಳ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಸಂಕಟದಿಂದ ನಿರ್ಜಟ್ಟ ಹೃದಯಮುಣ್ಣುಲದ ನೆತ್ತರ್ಗಾಯಗಳನ್ನು ಮುಳುಕಿಸಿ ಗುಣಮಾಗಿಸಿಕೊಂಡು - ಸರಳಕ್ಕೆ ದುಡುಮ್ಮನೆ ಧುಮ್ನಕ್ಕೆ ದಿಡೋಣ (ಬೆಟ್ಟ. ೯೭-೧೮). [ನೆತ್ತರ + ಗಾಯ]

ನೆತ್ತರ್ಗೊಪ್ಪು (ನಾ). ರಕ್ತದಂಹತೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ; ರಕ್ತವರ್ಣ : ದಿಗಂತದಲಿ ಚೈತ್ರದಿ ಮುಗಿಲ ನೆತ್ತರ್ಗೊಪ್ಪಿನಲಿ ಮುಳುಗುವೋಲಂತೆ (ಶೇಷರಾ. ೧೪-೩೯೯) ; ಕಾಳೆಗದ ದಿನದ ಸಂಜೆಗೀ ನೆತ್ತರ್ಗೊಪ್ಪು ಸಹಜ ಮಲ್ಲೆ ? (ಚಂದ್ರಸ. ೪೮-೧೨). [ನೆತ್ತರ + ಕೆಂಪು]

ನೆತ್ತರ್ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). = ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿ : ಸಾವ್ಯಾರೊಡೊಳ್ ಸತ್ತಾನ್ ಪರಾಣ್ಯೋವನ್ ಕಣ್ಣು ಕದಾವದೆ ಕಬಿಣ ನೆತ್ತರ್ಪಟ್ಟಿ (ಎಕ. X (S), ೨ನೆಯಾ. ೧೧೬-೬ ; ಸು. 700). [ನೆತ್ತರ + ಪಟ್ಟಿ]

ನೆತ್ತರ್ಪಡಿ, ನೆತ್ತಪಡಿ (ನಾ). = ನೆತ್ತರುಗೊಡಗಿ : ಅಗನಿಸಲ್ಪಟ್ಟದು ನೆತ್ತರ್ಪಡಿ (ಎಕ. X, ೨ನೆಯಾ. ೧೬-೬ ; ?). ನೆತ್ತಪಡಿ : ಮುಂದು ಪೂರಾ ತೊಡುಕೊಳ್ಳಲ್ಲಿ ವಿಲಿಕ್ಕೋರ್ ಪರಾಣ್ಯೋವನ್ ಆವಂಗಿ ಪಡಿ ತೂಪು ಕಬಿಣ ನೆತ್ತಪಡಿ (ಎಕ. X, ೨ನೆಯಾ. ೨೦-೮ ; ಸು. 750).

[ನೆತ್ತರ + ಪಡಿ]

ನೆತ್ತವಲಗೆ (ನಾ). ಪಗಡೆ ಅಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಲಗೆ, -

ಹಾಸು : ಅಕೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರ್ ನೆತ್ತವಲಗೆಯಂ ತಂದು ಮುಂದಿಟ್ಟು (ನೇಮಿಪು. ೪-೫೨ ವ) ; ಪಾಸಂಗಿಗಳನಾ ದಿಸಬಲೋಚನೆ ನೆತ್ತವಲಗೆಯ ಮೇಲೆಯಂತರಿಸಿ (ಬಸಪು. ೪೩-೧೧) ; ತೊತ್ತಿ ಬಾ . . . ನೆತ್ತವಲಗೆಯ ವೈಸಿಕದ ಮುದ್ದುಗಳ ಭರಣೆಗಳ ಹೊತ್ತು ಕೊಳ್ಳಿಳು . . . ಎಂಬೊತ್ತು ಪಲ್ಲಿನ ಸಬುವವೆನೆದುದು ಸೂಳೆಗೇರಿಯಲಿ (ತೊರಂ. ೫-೮-೭೭) ; ಮಡದಿಯ ಮುತೆಯಾಳೆಯರು ಕಡುವೇಗದಿಂ ನೆತ್ತವಲಗೆಯನೀವಾರ ನಡುವೆ ತಂದು ಮಡಗಿದರು (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೭೩) ; ಅಯ್ಯಗೊಂಡ ಶಾಂಕೆಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ನೆತ್ತವಲಗೆಯ ಮೇಗಿರಿಸಿ (ಮಂತ್ರ. ೧೩೩-೧೯).

[ನೆತ್ತ + ಪಲಗೆ / ತಮಿ. ನೆತ್ತಪ್ಪಲಕ್ಕೆ]

ನೆತ್ತಸಾರಿ (ನಾ). ನೆತ್ತದಾಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾಯಿ ; ಪಗಡೆಯಾಟದ ಕಾಯಿ ; ಲೆತ್ತದ ಕಾಯಿ : ಹಲವು ಮಾತಿನಲೇನು ಭೂಪತಿ ಕಲಕೆ ಸಿಲುಕಿದನವದಿರೊಡ್ಡ ಬಲಗೆ ಬಂದನು ನೆತ್ತಸಾರಿಯ ಗುಣಿಯ ಗದ್ದುಗೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೪೫). [ನೆತ್ತ + ಸಾರಿ]

ನೆತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗ ; ನಡುವಲೆ : ಕೀಟಾ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ಬಾಳಂ ನಿರ್ವರಮೂಟಾ ಚಲದಿನದಗಿಸಲೆರೆ ಭರಂಗೆಣಗುವಣಕ ಮಂಜಮೆಯಲ್ಲೆ (ಅದಿಪು. ೧೪-೩೫) ; ನೆತ್ತಿಯೊಡೆದು ಸುರಿದ ದಿಸು ನೆತ್ತರ್ದಾರೆಯುಮಂ ಕಂಡದಿಂದೆಯುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಚತಂ. ೩೨-೧೪) ; ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಗ ತರುದುಮಂತ್ರಪ್ಪ ವೇದನೆಯೆಂದುನೆನಗೆ (ಬಸವ. ೩೦೩) ; ಮುತ್ತಿನ ತೋರಣಂ ಗಜದ ನೆತ್ತಿಯ ಮುತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಪಲ್ಲ ಕೊಳ್ ಪತ್ತಿದ ಪೊಲ್ಲೆಯಂ ಪಡೆವ ಗೋಪುರ ಪಂಚಕಮಾಸ್ತಮಾಗೆ ಮೈನೆತ್ತಿರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೩೭) ; ಈ ತಿರುವಂ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿರಿಸಲ್ ನಿಮ್ಮಾರ್ಗಂ ಪಟ್ಟ ಕೊಡುವೆನೆಂದುಂ ನಂಜನೊಲಿರೆ ಸುರಗಿಯಂ ಕಿತ್ತು ಕೂಸಿನ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲಡ್ಡವಿಡುವುದುಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೩-೩೭ ವ) ; ಇದು ಎನ್ನ ಮಸ್ತಕದ ನೆತ್ತಿಯೊಡೊಡೆ ಕರ್ಕಶಂ ಮಾಡುತ್ತಿರುದೆ ಜಂಗಮದ ಕೈಗೆ (ಬಸಪು. ೩೮-೩೫) ; ನಿಲುಕಿ ನೆತ್ತಿಯೊಡೆದು ನಿಡುಪಟ್ಟಳೆ ಹಾಯ್ದು ವು ಬಾಣ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿ. ೩-೭೪) ; ನೆತ್ತಿಯ ಕೊಡೆದು ನಾಲಿಗೆಯ ಹಜುವಾಗ ಚಿತ್ತಜನಯ್ಯನ ನೆನೆಗೊಡದಲೆ ಮನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೨-೩) ; ಗಾಣಗಿತ್ತಿ ಅಯ್ಯೋ ಅಂದರೆ ನೆತ್ತಿ ತಣ್ಣಿಗಾದೀತೇ ? (ಗಾಡ. ೨. ತಲೆ ; ಮಸ್ತಕ :

"ಉತ್ತಮಾಂಗಂ ತಿರಂ ಕಂ ಮೌಳಿ ಮಸ್ತಕಂ ನೆತ್ತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೩-೧) ; ಗಂಜರ ನೆತ್ತಿಯೊಳಿತ್ತಿ ಬಾಳನಿನ್ನೊಡುಗುಮೆಂಬೊಡೆಂ ಪಿರಿದೊ ಕೇಜದ ಬೆಕ್ಕುರಿ ಪಾಂಡುರಾಜನಾ (ಪಂಪ. ೧-೧೦೯) ; ನಿನ್ನಗಾಯಬ್ಬಿಯೊಡೆ ಯಳೆಂಬುದಂ ಬೇಬ್ಬುದುಮದಂ ಕೇಳು ತೊಟ್ಟನೆ ನೆತ್ತಿಯಂ ಸಿಡಿಲ್ಪೊಡೆ ದಂತಾಗೆ (ಕಾದಂಬ. ೭೪೧) ; ಎತ್ತಿ ಜಿನಶಿಶುವನಾಗಳ್ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು (ಅಜಿತ. ೪-೧೪) ; ವಿಜಾ ಮದಾಜ್ಜೆಯಂ ಗಿರಿಯನೇಜಾದ ನಿನ್ನಯ ನೆತ್ತಿಗೀಗಂಕೇಟಾಸಿ ಜೀವಮಂ ಜವನ ಲೆಕ್ಕದೊಳೇಟಾಸಿ ಮತ್ತೆ ನಿನ್ನನಾನೇಬಿವೆನೆನ್ನ ತೋಳ್ ಬಬಾಯಂ ನೊಗೆ ಗೆಲ್ಲಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೪) ; ಕಣ್ಣೊಡೊಳಿಕ್ಕಿದ ಬೆಳ್ಳವಡಿ ಕಣ್ಣಂ ಮೆಳ್ಳಿಸಿ ನೆತ್ತಿಯ ಚೆಂಡಿಕೆ (ಭೃಂಗೀರ. ಹ. ೪೩೨-೨೨). ೩. ಹಣೆ ; ನೊಸಲು ; ಲಲಾಟ ; ಸುಭದ್ರೆಯಪ್ಪ ಮೃಂತರದೇವತೆ . . . ಪರಿಸ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬಂದು ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಗಿದುರ್ ಕಣ್ಣಂ ತೋಡಿ ತಿನೆ (ವಡಾರಾ. ೧೩೪-೫) ; ಈಗಲೇ ತಪಕ್ಕಮ್ಮ ಮನಂದರಲ್ ನಿಮಗೆ ಸಲ್ಲ ದೊಡಂಬದಿಮೆಂದು ಕಾಲ್ಕಳಂ ತಮ್ಮಯ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ನಿಜಾಸಿ ಮಾತೊಳೆ (ಅದಿಪು. ೪-೭೮) ; ವನರುಹವಿಷ್ಣುರಂ ರುಚರೇಚಕಪೂರಕಕಂಭಕ ಕ್ರಿಯಾಮಸಮಿರೆ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ ರನಿಮಾಲಿತದ್ವಿಜಿವಿಷ್ಣುಮಾಗೆ (ಗದಾಯು. ೬-೧೫) ; ತಿಗುಳಗೆ ತುತ್ತಿಗೆ ತತ್ಪಾರವಾದರೂ ನೆತ್ತಿ ತುಂಬಾ ನಾನುಕ್ಕೆ

ಕಡೆನು ಇಲ್ಲ (ಗಾಡ). ೪. ಮೇಲುಭಾಗ; ಮೇಲ್ಭಾಗ: ನೆತ್ತಿಯೊಳ ಪಾಟುವ ಗಿಣಿದಂಡು ಪಟ್ಟಿಯ ಸತ್ತಿಗಿಯಂತೆ ಮಂಡಲಿಸಿ (ನೋಡತ. ೨-೪೫); ಪಗಲ್ ನೆತ್ತಿಯೊಳಪುಡಿನ್ನುಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೬೪೮-೧೫೬); ಗ್ಯಾಸ್ ಫೈರಿನ ನೆತ್ತಿಗೆ, ಮರದ ಹಲಗೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಸೌಂದರ್ಯವರ್ಧಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಸಾಲು (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೨೬೦). ೫. ತುದಿ; ಶಿಖರ: ನೆತ್ತಿಯಗ್ರದ ತೋರುಗುಂಡುರುಳುತ್ತಲಿದ್ದವು ಜಲಧಿಯದಿಮುಳೆತ್ತಿ ತಿರ್ದುಡು ಗುಮ್ಮಿಡುಡು ಗಂಡಿಯಿಡುಡು ಗುಳ್ಳೆಗಳು (ತೊರರಾ. ೪-೧೨-೨೪); ನೆಗೆಕುದುರೆಪೋಲ್ ಮಲೆಯ ನೆತ್ತಿಮೇಲ್ ಬಳೆದಳ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೪-೯೦೯); ಸಾಲೆಯ ಗುದ್ದದ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ . . . ೬ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯ ಮರೆಗೆ ಕುಳಿತು (ಮೂರುದಾ. ೧೯೬).

ನೆತ್ತಿ ಕಣ್ಣು ಗು = ಸೂಕ್ಯಗೀಳು; ಗರ್ವ ಬರು: ಸತ್ಯದ ಬಿತ್ತು ಹುರುಡು ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದುದಾ ಕೃತಕತೆಗೆ ನೆತ್ತಿ ಕಣ್ಣಾಯ್ತು ಧನುಕೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೬೯). ನೆತ್ತಿ ಗೇಣು, ನೆತ್ತಿ ಗೇರು = ೧. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು, - ನೆಡು: ಕಿವಿಗಳ(ಬ)ಲ್ಲು ತೂಟುಪೊಡೆ ಮೆಯಾದಿಗದಪೊಡೆ ಬಿಟ್ಟು ನೆತ್ತಿ ಗೇಣುಪೊಡೆ . . . ಎಚ್ಚಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಸೂ [ತೃಭಸ್ಸು]ವನೆರಿದು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೯). ೨. ನೆತ್ತಿಯನ್ನು ತಿವಿದು ಹೊರಬರು: ಶಿವನ ಏಳಯದೊಳಗೆ ಮೂತ್ರ, ಮಲವನೆಸಪ ಪಾಟಿಗಲ್ಲಿ . . . ಕೂರ್ಪವತ್ತ ಧಾರೆತೋರ ಹಾರಿಗಾಸಿ ಗುದದೊಳಿಟ್ಟು ತನುಗಳಿಲುಗೊಡೆದು" ನೆತ್ತಿ ಗೇಣು ಮೂಡೆ ಕುಟ್ಟಿ ಹೆಟ್ಟಿ ಮಮ್ನದಲ್ಲಿ ಲೋಹಜಾದಿ ರಸವನೆಣೆದು ಸುಡುವೆಯ್ಯ (ಸಾಂಜೆ. ೬-೧೪ ದಳ). ೩. ತುತ್ತ, ಗುಟ್ಟುಕು ಮುಂತಾದುವು ನೆತ್ತಿಗೆ ಹೆತ್ತು: ತೊರೆದ ನುಣ್ಣೊಲೆಯನೀಂಟುತೆ ಪೆಸರ್ಗಾಯದ ಬೆರಲೊಳು ಮೊಲೆದೊಟ್ಟಿ ಪಿಡಿದು ಮರುಳ್ಳುಡೆ ನೆತ್ತಿ ಗೇಣು ಲಿಕ್ಕುಸಿರಿದುತೆ ತರಳಾಕ್ಷಿ ಬೆಚ್ಚುವಳು (ನೋಡತ. ೧೭-೬೬). ೪. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು; ಮಿತಿಮೀರು: ಇವನ ಗ್ರಹಂ ಸೋಂಕಿತೋ ಭೂತಬೇಷೆಯೋ ಯವನ ಶೈವನ ನೆತ್ತಿ ಗೇಣುತೆನೆ ತಿಳಿವ ನರ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಜಂ. ೩೩-೧೧); ಇಡುವೆ ತಾನ್ ಬಂದ ವನ್ ಕಳಾ ನೆತ್ತಿ ಗೇಣುದೊನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೭-೧೧೯); ನೆತ್ತಿ ಗೇರಿಂದ ಮದ ಇಳಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮೂರುದಾ. ೧೪೮); ನನಗಂತೂ ಪಿತ್ತ ನೆತ್ತಿ ಗೇರಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ (ಸುಮಂ. ೧೪). ನೆತ್ತಿ ಬೀಳು = (ಮಕ್ಕಳ) ನೆತ್ತಿಯ ಬಾಯಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ನೆತ್ತಿ ಬಿಡು ಹಿಡಿದಿರುಳು ಹಗಲೆತ್ತಲಂಜುತ್ತರ ದೊಳುದರದೊಳೊತ್ತಿ ಕೊಂಬಳು (ಭಸಪ. ೧೫-೧೨). ನೆತ್ತಿಯ ಬತ್ತಿ = ದೇವರಿಗೆ ಬಲಿಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಾಣಿಯ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿ ಇಡುವ (ದೀಪದ) ಬತ್ತಿ: ಉದ್ದ ತರ ನೆತ್ತಿಯ ಬತ್ತಿ ಪೊಲಾಯ್ತು ತೀಬ್ಬರುಗೊಂಡ ಕಮಂ ದಿಟಂ ಮಿಗುವ ತೇಜದ ದಕ್ಕುರಿ (ಎಳ. V, ಅರಣ್ಯ. ೧೨೬-೨೫; 1185). ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣು = ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣು; ಮೆದುಳಲ್ಲಿ ಕಾಣು: ಅದನ್ನು ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೆನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಅರುಹು ವೆವು (ಸರಪ. ೨೧೦). ನೆತ್ತಿಯ ಹಿಡಿ = ನೆತ್ತಿಗೇಯ ೪: ಕಡು ಪರಾ ಕ್ರಮಪಿತ್ತ ನೆತ್ತಿಯ ಹಿಡಿಮ ನೀ ಗಳಹಿಡೆ ನಿನ್ನ . . . ಭಕ್ತಧಾರಿ ಗಳು ಒಡೆಯ ನೀನೆಂದಂಜಿ ನಿರುತನ ನುಡಿಯಲನ್ನುರು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೧). ನೆತ್ತಿಯ ಹೆಣೆಯದ = ಚಂದ್ರನನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದವನು; ಶಿವ: ನೀನು ನೆತ್ತಿಯ ಹೆಣೆಯವನೊ ಮೇಣ್ ಬೊಮ್ಮನೋ (ತೊರರಾ. ೬-೨೩-೬). ನೆತ್ತಿಯೊಳಾನ್ = ೧. ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳು: ಸಲಿವು ಹಿಂಗಿದ ತಾಯ ಕಂಗಳ ಜಲವ ಸೇಗಿನೊಳೊರೆಸಿ ದನು ಪದಪಳವ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬೬. ೬೦೮, ಪರಿ. ೨೬೮). ೨. ಗೌರವಿಸು; ಶಿರಸಾ ವಹಿಸು; ಪಾಲಿಸು: ತಾಮುನಾಮಾ ಮೊಡನಿಹಂ ಬರ್ಪುದೆಂದಿ ಶಾಸನಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾಂತು ಬನ್ನಿ ಮೆಣಗಿಂ

ಚಕ್ರೇಶವಾದಾಬ್ಬ ದೊಳ (ಅರಣ್ಯ. ೧೪-೩೧). ನೆತ್ತಿಯೊಳೆ = ನೆತ್ತಿ ಯೊಳಾನ್ ೧: ಮುಳಿಸಿಂದಿತ್ತನೆ ಸಾರ್ವವೆಮ್ಮ ಧನಮುಂ ದೇಶಂ ಗಳುಂ ನಿನ್ನ ನಗ್ಗ ಕಮಿನ್ನೆ ಮ್ಮಯ ಜೀವಮಂದಸಿಲತೋದ್ಭವತ್ರಮಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳಾತಳಿದಾವೈರಿಗಳಂಬುದಿಪ್ಪಮನೆ ಪೊಕ್ಕುಂದುದ್ಯಕೋಯೋ ಜ್ವಲಧಾರಾಜಳದಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟುವುದು ನಿಚ್ಚಂ ತದ್ವ ರಾಧೀಶನಾ (ಸಾರ್ವ. ಪು. ೨-೬). ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಳೊಡು, ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರು = ಶಿರಸಾವಹಿಸು; ಪಾಲಿಸು: ಗುರ್ವಾಣ್ಣಯಂ ಮಿಣವತಾಡರದಿಂದಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳ ಪೊತ್ತು (ರತ್ನಾ. ೨-೬೫); ನಿಮ್ಮಯಾಣ್ಣಯಂ ನೆತ್ತಿಯೊಳ್ಳೊತ್ತಾ ಚರಿಸುವ ಭೃತ್ಯನನ್ನೆನ್ನ ಸಾರಯ್ಯತಿರಿಂ (ಪದ್ಯರಾ. ೩-೬೬); ಅವನು 'ಹಸಾದ' ವೆಂದು ರಾಜಾಣ್ಣಯನ್ನು ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡ (ಹಾಚು. ೪೫). [ದೇ. ೫ ತಮಿ. ನೆಣ್ಣು; ಮಲ. ನೆತ್ತಿ, ನೆಣು; ಕೋಡ. ನೆಣ್; ತುಳು. ಕೊಡ. ತಲು. ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕಿ. ನೆತ್ತಿ; ಗೊಂಡಿ. ನೇಚ್; ಮಲ್ಟಿ. ನೆಚ್]

ನೆತ್ತಿಗ (ನಾ). ಜೂಜುಕೋರ: (೨).

ನೆತ್ತಿಗರ ಪಿಸ, ನೆತ್ತಿಗರ ಪಿಸ = ಜೂಜಿನ ಮನೆಯನ್ನು ನಡೆಸು ವಾತ: "ದ್ಯೂತಕಾರಕ" (ಸಾಚಾ. ೨). [ನತ್ತಿ + -ಗ]

ನೆತ್ತಿಗಣ್ (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಣ್ಣು: 'ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು' ಪರಾ.

ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು = ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು: 'ಮೂಜಗ ಕೇಡಂ ಮಾಡುವಾ ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು ಪನೊಳ್' ಕಾದುವ ಬಲ್ಲು ಮೊಗ್ಗಿಗರನಿಂದಾರಯ್ಯ ಮೇಲೆತ್ತುವೆಂ (ಕಲ್ಪಕಾ. ೧೫೮). [ನೆತ್ತಿ + ಕಣ್]

ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಕೃವನು; ಶಿವ: "ಎಲುಗೈಯ ಬೂದಿಮಯ್ಯಂ ಬೆಳರ್ನಾಣ್ ನೆತ್ತಿಗಣ್ಣು ನೆನುತುಂ ಜತ್ತುಗದಲೆಯನೆನೆ ಸತ್ಯವೀಂದ್ರರ್ ಸಲೆ ಪೇಬ್ಬರ್ ಸ್ಮರದಂಗೆ ನಾಮವಿದನುತಂ" ಕವಿಕಂ. ೧೮). [ನೆತ್ತಿಗಣ್ + -೨]

ನೆತ್ತಿಗನ್ನಡಿ (ನಾ). "ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕನ್ನಡಿ" (ಕಣ್ಣ. ಕೋ. ೨): ಮೊಗದೊಳೊಪ್ಪುವ ವಿಭೂತಿಯು ತುಂದಿ ನೊಸಲೆಸೆಯ ನೆಗಹಿ ಕಟ್ಟಿದ ನೆತ್ತಿಗನ್ನಡಿ ಕರಂ ಹೊಳೆಯ (ಕಣ್ಣ. ಕೋ. ೧೨೬-೧೪).

[ನೆತ್ತಿ + ಕನ್ನಡಿ]

ನೆತ್ತಿಗೊಡಲು (ನಾ). ಮುಂಗೊಡಲು: ನೀವೇನೊತ್ತಿ ನೊಳೆ ಬೇಡುವರೆ ಕುರುಳನು ಬಾಯ[ಚ್ಚ]ಕೊಳ್ಳೆಂಡು ನೆತ್ತಿಗೊಡಲನಂದನರ ಕೈಗಿತ್ತು ಕಳುಹಲು (ಸಾಳ್ವ. ೩೦-೪೯).

[ನೆತ್ತಿ + ಕೊಡಲು (< ಕೊಂಡಲ್)]

ನೆತ್ತಿಗೋಡು (ನಾ). ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೊಂಬು: ನೆತ್ತಿಗೋಡೆ ರದುಳ್ಳವರನೊಂದು ಕೋಡವರ ಕತ್ತೆ ಮೊಗ ಕುದುರೆಮೊಗದವರ ದೇಶಂಗಳಂ ಕಂಡನಾ ಕಲಿ ಪಾರ್ಥನು (ಜ್ಯಮಿ. ೧೬-೨೦). [ನೆತ್ತಿ + ಕೋಡು]

ನೆತ್ತಿಬಾಯಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗುವಿನ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಮೂಳೆ; ನೆತ್ತಿಮೂಳೆ: ಮಗುವಿನ ನೆತ್ತಿಬಾಯಿ ಕೊಡಿಲ್ಲ (ರೂ. ೧). [ನೆತ್ತಿ + ಬಾಯಿ (< ಬಾಯ್)]

ನೆತ್ತಿಮುತ್ತು (ನಾ). (ಅನೆಯ) ಕುಂಭಸ್ಥಳದಲ್ಲಿರುವ ಮುತ್ತು: ನೆತ್ತಿಮುತ್ತುಡಗೊಡೆ ಸುಗಿದಗಿದು ಬಿಕ್ಕುಡಾ ಗಜಮಿಳಿಯೊಳ್ (ಶಬಂ. ೩-೫೮). [ನೆತ್ತಿ + ಮುತ್ತು]

ನೆತ್ತಿಮುಸುಕು (ನಾ). ತಲೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುಸುಕು: ನೆತ್ತಿಮುಸುಕಿನ ಕೈಯ ಗಲ್ಲದ ಕುತ್ತದಲೆ ನೆಟ್ಟುಲಿಗಳ ಚಲಚಲದ್ದು ದು ಸಕಲನಾಯಕವಾದಿ ದುಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬೬. ೪-೪).

[ನೆತ್ತಿ + ಮುಸುಕು (< ಮುಸುಕು)]

ನೆತ್ತಿಮೂಳೆ (ನಾ). (ಮಗುವಿನ) ಎಳೆಯ ನೆತ್ತಿ; ಅಕ್ಕಿತ್ತಿ : ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮೂರುವರ್ಷವಾದರೂ ನೆತ್ತಿಮೂಳೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ (ಗೃಹವಿ. ೩೦). [ನೆತ್ತಿ+ಮೂಳೆ]

ನೆತ್ತಿಮೋಡ (ನಾ). ಆಕಾಶದ ಸುಧ್ಯದ ಮುಗಿಲು, —ಮೋಡ : ನೆತ್ತಿಮೋಡವನೆತ್ತಿ ನಿಮಿರಿದಡವಿಯ ಮಲೆಯ ತಾಯನಿತ್ತು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿ ಜೋಗುಳದ ತೊಟ್ಟಿಲನು ತೂಗಿದತ್ತು ! (ಅನಕ. ೫೩-೩). [ನೆತ್ತಿ+ಮೋಡ]

ನೆತ್ತಿಯೆಡೆ (ನಾ). ತಲೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಶಿರೋಭಾಗ : ಕೋಶ್ವಾ ರೋಳ್ ಸುರಿವಾರಿವರಲ್ಲ ಕಳೊಳ್ ನೆತ್ತಿಯೆಡೆಯ ಮುತ್ತುಗಳತ್ತಂ ಗಲ್ಲಲನೆ ಸುರಿಯೆ ಜೋದರ್ ಬಲ್ಲಣಿಯಂದೆಚ್ಚರದಟಿಂಪದಾನೆಗಳಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೮೨). [ನೆತ್ತಿ+ಎಡೆ]

ನೆತ್ತಿಯೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ತಲೆಗೆ ಬಾಧೆಯಾಗು; ತಲೆನೋವುಂಟಾಗು : ಮೃತ್ತಿಕೆಯ ನೆಜ್ಜೆ ಪೊತ್ತ ಭಾರದಿ ನೆತ್ತಿಯೊ[ಪಾಪಂ. ಪೊ]ತ್ತಿದಳುಕಿ ನೀ ಬೇಸತ್ತೆಡೆಯೊಳ್ (ಬಸವ. ೧೪-೫೧). [ನೆತ್ತಿ+ಎತ್ತು]

ನೆತ್ತಿವಂದ (ನಾ). ಹಣೆಗೆ ಧರಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ, —ಭೂಷಣ; ಶಿರೋ ಬಂಧ; ಶಿರೋಭೂಷಣ : ಬಂದುಗಿಯಲನಂಪಂದೆತ್ತದಿಮುಕ್ತಿಯ ನೆತ್ತಿವಂದಂಗಳುಮಂ . . . ನಿಜನಿಜಾಂಗರುಚಿಗೊಡಂಬಡುವ ಪೂದೊಡವಂ ತಾನುಮಗುಜನುಮನೆಯ ಪಸಪನಂಗಿಯು (ಜಗವಿ. ೬-೧೩೪). [ನೆತ್ತಿ+ಬಂದ]

ನೆತ್ತಿವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಸುತ್ತುಪಟ್ಟಿ, — ಅಂಚು, — ಧಾರೆ : “ಚಕ್ರಧಾರಾ, ಪ್ರಧೀನ, ನೇಮಿ—ಈ ೩ ನೆತ್ತಿವಟ್ಟಿಗೆ” (ಹಲಾಯು. ೭೩-೨೯೩). [ನೆತ್ತಿ+ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ನೆತ್ತಿವಣಿ (ನಾ). (ಹಾವಿನ) ತಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿ, —ರತ್ನ : ಜಳಕೇಳಿಗೈವ ಪನ್ನಗಿವಾಸಿನೀಜನದ ನೆತ್ತಿವಣಿಗಳವತ್ತಂ ತೊಳಗಿರೆ (ವೃಷವಿ. ೪-೭೦). [ನೆತ್ತಿ+ಮಣಿ]

ನೆತ್ತಿವತ್ತು, ನೆತ್ತಿಹತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಲೆಗೇರು; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ತಸಮುಬ್ಬಿಗದುಬ್ಬಮೆ ನೆತ್ತಿವತ್ತು ಸೈತರದೆ ಮರುಳ್ಳನಂದಳಿದಿರ್ಚಿದ ನೆನ್ನವೊಲಜ್ಜನಾವನೋ (ಶಬರಂ. ೪-೧೧೧). ನೆತ್ತಿಹತ್ತು : ೨. ತುತ್ತು, ಗುಟ್ಟುಕು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಶ್ವಾಸನಾಳದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯುಂಟಾಗಿ, ಉಸಿರಾಟ ಕಷ್ಟವಾಗಿ ಕೆಮ್ಮು ಬರು : ಊಟ ಮಾಡುವಾಗ ತುಂಬಾ ನೆಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದ ನೆತ್ತಿಹತ್ತು (ರೂಢಿ). [ನೆತ್ತಿ+ಪತ್ತು]

ನೆತ್ತಿವರಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುರಾಣಿ : ನೆತ್ತಿವರಿಗೆಯಲರರು ವರು[ರ]ವರ ಮೇಲಿತ್ತುಗಲ್ಲು ಹಾಕಿ ತಲೆಗಳನೆತ್ತದಂದದಿ ಲೋಹರಸ ಗಳನೆರೆವರೆದಿದದೆ (ನಾಗಪ. ೧೭-೩೩). ‘ತಲೆವರಿಗೆ’ ಪರಾ. [ನೆತ್ತಿ+ವರಿಗೆ]

ನೆತ್ತಿಹತ್ತು ‘ನೆತ್ತಿವತ್ತು’ ನೋ. ನೆತ್ತಿಹೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಲೆಯನ್ನು ಹೊಡೆ : ಶತ್ರು ತಾ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ಬರೆ ಕತ್ತಿಯಂ ನೆತ್ತಿಹೊಯ್ತಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೧೪). [ನೆತ್ತಿ+ಹೊಯ್ (<ಪೊಯ್)]

ನೆದರಿದು ‘ನದರಿದು’ ನೋ. ನೆದರು ‘ನಜರು’ ನೋ.

ನೆದರೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ದೃಷ್ಟಿಹಾಗು; ದೃಷ್ಟಿಯಾಗು; ಕಣ್ಣೆಂಟ ಲಾಗು : ಬಿತ್ತುಗೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ನೆದರೊಡೆಯುವಂತಹ ರೀತಿ ಬಂತು (ಕನ್ನ. ೨೦). [ನೆದರು (<ನಜರು)+ಎಡೆ]

ನೆನೆ (ನಾ). ಸತ್ಯ; ನೆನಪು : ನೆನಪೊಳಂ ಕನಪೊಳಂ ಮನಪೊನೆ ನೀನ ಲ್ಲದಿಪು ತಿಳಿಸಿಕೆಯೊ ನನ್ನಯ ಗಾನಕೆ ? (ಗೀತೆ. ೮-೧೦೦). ‘ನೆನಪು’ ಪರಾ. [?]

ನೆನಕೆ, ನೆನಕೆ, ನೆನೆಕೆ (ನಾ). ೧. ನೆನಪು; ಜ್ಞಾಪಕ; ಸ್ಮರಣೆ : ಒಂದಾನೊಂದು ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡುತ್ತ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಆ ನೆನಕೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಲ್ಪನೆಯ ಬಳ್ಳಿ ಹುಟ್ಟಿ ಹಬ್ಬುತ್ತ . . . ಕಾದಂಬರಿಯಾದಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೩ ಮುಷ್ಠಾಕು). ೨. ಯೋಚನೆ; ಚಿಂತನೆ : “ಇನ್ನೂ ಪ್ರಯತ್ನ ಸಫಲವಾಗಬೇಕು” ಎಂಬ ನೆನಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸಮನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಆಸ್ಪತ್ರೆ ಮಾರ್ಪಾಟಾಗಲಿಲ್ಲ (ಅಪರಾ. ೨೩೬). ೩. ಕೃತಜ್ಞತಾ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಸ್ಮರಣೆ; ಗೌರವಸೂಚನೆ : ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನನ್ನ ಅಂತಃಕರಣಪೂರ್ವಕ ನೆನಕೆಗಳು (ದ್ರಾವಿ. ೫೧, ಮೊದಲ ಮುತ್ತು); ಅವರಿಗೆ ನಾನು ನೆನಕೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ (ಸಾಸಮಾ. ೪, ಅಂಕ). ನೆನಿಕೆ : ೩. ಬಾಳ ಭಾಂಡಾರದಲಿ ಮೂರು ರತ್ನಗಳುಂಟು. ‘ನೆನಿಕೆ, ನಯ, ನಂದಿಕೆ’ಗಳೆಂದು ಉಸಿರು (ಕಲ್ಯಾಣ. ೭-೪). ನೆನೆಕೆ : ೧. ಪ್ರವಹಿಸಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಮೃತ್ಯುಗಳ ನೆನಕೆಯಂ ನೆನೆದನ್ನ ಮನವಾ ಕರುಣೆ ತವರಿನೆದೆಗೆ (ಮಲೆದೇ. ೨೧-೭). [ನೆನೆ+ಕೆ]

ನೆನಗಡಲೆ ‘ನೆನೆಗಡಲೆ’ ನೋ.

ನೆನದಕ್ಕುರ್ದಿಗಿಡ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆ; ದುಗ್ಗಿಕೆ : “ಕ್ಷೀರಾವೀ, ದುಗ್ಗಿಕಾ—ಆ ಅಕ್ಕಿಹೆಡೆಯ ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು . . . ನೆನದಕ್ಕುರ್ದಿಗಿಡ, ಹಾಲುಫೆಂಟಾಮಣಿಗಿಡವೆನ್ನುವರು” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೪). [? + ಗಿಡ (<ಗಿಡ)]

ನೆನಪಿಡು (ಕ್ರಿ). ಜ್ಞಾಪಕದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು; ನೆನೆ; ಗಮನದಲ್ಲಿಡು : ಈಗ ತಾವು ಹೇಳಿದ್ದು ಬಳ್ಳಿ ನೆನಪಿಡ ತಕ್ಕ ಮಾತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೯೧). [ನೆನಪು+ಇಡು]

ನೆನಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೆನಪು ಮಾಡು; ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ತರು; ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತರು : ಬಾಧ್ಯೋಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ . . . ನೆನಪಿಸುವನ್ನು ಅವರಲ್ಲಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ನಾಗಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಬೇಕಾದ ಮಾತನ್ನು ಅವರಿಗೆ ನೆನಪಿಸಿದರು (ಬೆಂಕಾ. ೧೦೮); ನೀವು ನೆನಪಿಸದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ನೆನಪು+ಇಸು]

ನೆನಪು, ನೆನಪು, ನೆನಪು, ನೆನಪು (ನಾ). ೧. ನೆನಕೆ; ಜ್ಞಾಪಕ; ಸ್ಮರಣೆ : ನೆನಪದೊ[ಪಿನ್ನೊ]ಳಂ ಕನನೊಳಂ ಮನನೊಳವಾದಮೆ ಸನ್ನಿಧವಾದ ವಲ್ಲಭಾಗಮನದೊಳ್ ಬಳಿದ ರತಿಲಹನಿಭರಮನೆ ದಿಂಪಿ ಮಾಡಿ (ವರ್ಧ. ೪-೬೧ ಪ); ದೇವಿ ನಿನ್ನ ನೆನಪಂ ಕಾತ್ಯಾಯನೀದೇವಿ ಮಾಯ್ಯದನೇಂ ಮಾಣ್ಯಳೇ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೩೫); ನೆನೆದ ನೆನಪು ತವ ಕೊಡಿದಂತಾದುದು ವರದಯ್ಯದ್ದ ವೇಷಕೆ ತಕ್ಕನವಾಯ್ತು (೬ಸಪ. ೪೩-೭೨); ದಿವಿಜರೊಳಾರ ನೆನಪುಂಟವರ ನೆನೆ ಸಾಕು (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೨೮); ನೆನಪಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸ ಹಣಕೆದರೆ ಅದೇಕೆ ? (ಗಾಧ). ನೆಂಪು : ೨. ಗುರುತು : ಕೆಂಪು ಮೂಗಿನ ಪಕ್ಷಿ ತಂಪಿನೊಳಿರುವುದು ನೆಂಪು ಬಲ್ಲವರು ಪೇಳಿ (ಕನಕ. ೨೨೮ ಪಲ್ಲವ); ಕೆಂಪು ಮನಡಳಿತ ಮದನನ ಗುಂಪು ಮಂದಿರ ಗುಣದಿ ಮಧ್ಯಮೆ ನೆಂಪು ತಿಳಿಯ್ತು ಸತಿಯು ಪೈತ್ಯಪ್ರಕೃತಿ ನೋಡೆಂದ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೭-೫೬). ನೆನಪು : ೧. ಮನಕ್ಕೆ ನೆನಪಾಗಿ ಕಾಡುತ್ತ ಮಾಯೆ ನೆನಪಿಗೆ ಅಜ್ಜನಾಗಿ ಕಾಡುತ್ತ ಮಾಯೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೭-೨೬); ಮೇನೆಯಂ ಗಿರಾಜನುಂ ಕಣ್ ತೀವಿ ನೋಡಿ ಮೆಯ್ಯಿವಿರುಪ್ಪ ಮನಂ ತೀವಿ ನೆನೆ [ಪಾಪಂ. ನೆ]ಹಿನೊಳಿಟ್ಟು ಶಶಿ ಕಲೆಯಂ ಸಲಹುವಂತೆ . . . ಪಾರ್ವತಿಯಂ ಸಲಹುತ್ತ ದಿವಿಯರೆ (ಗೀತೆ. ೩-೧೦೯ ಪ); ಮತ್ತೆಯುಂ ನೆನೆವ ತಾನು ತನ್ನಯ ನೆನಪು

ಚಿತ್ರದೊಳನ ನೆನೆಯಲು ತೋಜುವರ್ಥವು ತಾನದಲ್ಲೆಯೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರಲು (ಬಸವ. ೩೫-೨೦); ಮನದ ಮದದಕ್ಕುಣನ ವಿಷಯದ ನೆನಪು ನೆಗ್ಗು (ತೊರಣ. ೩-೪-೨೪). ೩. ಧ್ಯಾನ; ಚಿಂತನೆ: ನಡನದಲ್ಲಿ ನಾಮಾಮೃತ ತುಂಬಿ ಮನದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ನೆನಪು ತುಂಬಿ (ಬಸವ. ೪೯೧); ನೆನಪು ನಿಲುಕದ ಸುಖದ ಸುಗ್ಗಿಯಂ ಸವಿದನೀತನ ಕುಮಾರಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೬); ಪಾವನಶಿವನ ನೆನಪನುಳ್ಳದಕ್ಕೆಂದು ಸದಾಭಾನದಿಂದೊಲ್ಲು ಶಿವಸಂಕಲ್ಪ ನಾಮದಿಂದೋವೊ ರಂಜಿಸುವುಪನಿಷತ್ತು ಸಾಲುತಿದೆ ಸಾಂಬನೇ ಸರ್ವಜನಕನೆಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧೦-೯೯); ನೆನಹಿಂ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಂದನುದಿಸವಂ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಧಿಕಂ (ಶತಕ. ೩೯); ಚಿತ್ರ ಸಂಚಲವಾಗಿ ನೆನಹಿನ ನೇಮ ನೆಲೆಗೆಡಲು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೧೫); ಎನ್ನ ನೆನಹಿನೊಳು ಶಿವರೂಪು ಹೊಲವುತಿದೆ (ಚಿಬ್ರ. ೪-೬). ೪. ಚಿತ್ರ; ಮನಸ್ಸು: ಅವಕೋ ನೆನಹಿನಲಿ ಸುಳಿದಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೨೪); ರಾಜ್ಯದೊಳಿರ್ವ ಯುಕ್ತಿ ಸಂಧಾನದೊಳಗೆ ನಿನ್ನ ನೆನಪು (ಧರಣ. ೨-೪೨); ನೆನಹಿಂಗೆ ಮುಂಜಿವ ಪದವ್ಯಾಸಮಂ ಕಲಿತು ನಡೆವ ಜಾರೆಯರ ಚದುರೆಸಿದಿರ್ದುರ್ದಮ (ಚ್ಯವಿಭಾ. ೨೬-೧೦); ಲಿಂಗದೊಳು ನೆನಹಿನಿಂ ಸತ್ಯದಿ ನಿಲಲು ಲಿಂಗ ನೀನಪ್ಪೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೧). ೫. ವಿಚಾರ; ಆಲೋಚನೆ: ಮನಸಿಜನಂಬ ವನವು ಬಳಸಿದುದಾ ದನುಜೇಶ್ವರನ ಪುರಗಳ ನೆನಹಿಗೆ ನಿಲುಕದ ಕರ್ಮಭೂರುಹವಾ ವನದೊಳು ಬಳಸಿರುತ್ತಿವು [ಪಾಶಂ. ಹವಣಿಸಬಾರದನಂತಾನುಬಂಧಿ ಯೆಂಬವು ವನದ ಕಮಲಪಂಚಗಳು] (ಕ್ರಿ.ಪ್ರಸಾಂ. ೪-೩೮); ಸರ್ವಾತ್ಮನು ಮಹೇಶ್ವರನೊಪನೀತನ ನೆನಹಿನೀತನ ನಿಜವನಜಿವ ಮಹಾತ್ಮನಾರಿಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩); ಲೋಕದಲಿ ಮಪ್ಪರ ನೆನಹದೊಂದಾಗಿಹುದವರ ಮಾತಿನಲಿ ಬೇಜಿಂಪದವರು ಮಾಡುವ ಕೃತ್ಯ ತಾನೊಂದು (ಜೀವಂಜ. ೪-೫೩); ಮನಕೆ ಬಂದುದು ತನ್ನ ಚಿತ್ತದ ನೆನಹಿನನುಬಂಧಕೆಗೆ ಮಾತದು ಕೊನೆವರಳನುಪ್ಪರಿಸಿ ಕೊಂಡಾದಿದನು ವಾಲಿಜನ (ತೊರಣ. ೪-೧೨-೧೧). ೬. ಸ್ಮೃತಿ; ಎಚ್ಚರ; ಬಾಹ್ಯಜ್ಞಾನ: 'ನೆನಹಳಿ' ಪರಾ. ನೆಪ್ಪು: ೧. ವಸ್ತುವಿಪ್ಪ ಭೇದವ ಬಲ್ಲೆ ನೊಂದರೆ ಸರ್ವದೊಳಗಿಪ್ಪ ಪಟ್ಟಿ ಯಂತೆ . . . ಅದು ನೆಪ್ಪಿಗೆ ಬಾರದು (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೬-೧೦); ಒಪ್ಪಿದಿ ಯೆಂದು ಬಣ್ಣ ಪ ಕವಿಗಳ ಮೇಲೆ ತಪ್ಪು ಹೊಣಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ ನೆಪ್ಪಿನಂತಿಹ ನಡುವಿನ ನೀಟಿಯರು ಮುಂದೊಪ್ಪಿದರಾ ನರಪತಿಯ (ಕುರಾಪಾಂ. ೨೫-೬೯); ಅಪ್ಪುವ ಸಳತೋಳಿ ಕಲ್ಲಿ . . . ಬೆಳ್ಳುವದಿದೆ ಸೆಳ್ಳುಗುರ್ಗುಳ ತೋಜಿಂದು ನೆಪ್ಪಿನೊಳಾ ಬದಕೆ ನೋಡಿದಳು (ಮೋಹತ. ೮-೧೪); ನೆಪ್ಪಿಲಿ ನಿಮ್ಮಂಪ್ಪಿಗೆ ತಪ್ಪು ಕೂಡಿದವಂ (ಪರಶು. ೩೬-೨೮); ಬರುವುದೇನೆ ನೆಪ್ಪಿಗೆ ನಾವು ಬಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟುಗೆ (ಗಂಗಾತ. ೨೫-೧); ನಮ್ಮ ನೆಪ್ಪು ಹ್ಯಾಂಗ ಉಳಿದೀತ ತಂಗಿ (ಕರಪಾ. ೫). ೨. ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬದಿಸಬಲ್ಲದೆ ಬಾಯ ನೆಪ್ಪು ಕಾಣೆ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೩೫-೯೧೫); ಸರ್ವಾನಾ ದಾರೀಲಿ ಸಂಜೇನು ನಾ ಬಳಸಿ ನೆಪ್ಪಿಲ್ಲ ಮಲೆಗೆ ಬರಬಹುದೆ ವಿಳುವಲೆ ನೆಪ್ಪು ತೋರ್ಪಾವು ಹುಲಿ ಕರಡಿ (ಪ್ರಭಾ. ೧೬). ೩. ಲಕ್ಷ್ಯ; ಗಮನ: ಒಪ್ಪಿರುವರು ಐದುಮಂದಿ ಪ್ರಧಾನಗಳು ನೆಪ್ಪಿನಿಂದ ನೋಡಲಾ (ಗುರುಬ. ೫೨-೮).

ನೆನಪಾಗಿ=ಕ್ರಮ ತಪ್ಪದೆ; ಕ್ರಮವಾಗಿ: ಯಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಯಾದೇ ಕ್ರಯ ನೆನಪಾಗಿ ಸಲುಲುದು (ಮೈ. ೧೯೩೫, ೩೨-೩೨; 15ನೆಯ ಶತ). ನೆನಪಾಗು, ನೆನಪಾಗು, ನೆಪ್ಪಾಗು=ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ಬರು; ಸ್ಮರಣೆಯುಂಟಾಗು: ಇಲಿಯನ್ನು ಏಕೆ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಕಾರಣಗಳು ನೆನಪಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಳಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ದೇವಕೃ. ೪೪); ಕಡಲೆಯನ್ನು ತನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಾಕ್ಷಣವೇ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡಿದ್ದು ಅವನಿಗೆ ನೆನಪಾಯಿತು (ಮುಂಜಿಯ. ೪-೮೦); ಯಾಕೆ

ಬಾಯಿಸಾಹೇಬರಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಲಗನನ ಮನೇ ನೆನಪಾತು (ದಾಸಪ. ೪೬); ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮ ನೆನಪಾದಾಗಲೇ ಉದಯ (ಬಸವ. ೪೯೯); ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಂಗೆ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ನೆನ [ಪಾಶಂ. ನೆ]ಪಾಯ್ತು ಧಿಕೋಕೋದ್ರೇಕ ಪಲ್ಲವಿಸೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೫೪); ಅಟವಾಗಿರ ಪದಾ ನೆಪ್ಪಾದವೇನು ಆ ಮನ ಕೆ ಕೇಳಿದರೆ? (ಅಮನ. ೪). ನೆನಪಿನ ಪತ್ರ=ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ತರಲು ಸಹಾಯಕವಾದ ಪತ್ರ; ಜ್ಞಾಪನಪತ್ರ: ಸರ್ವಾರದ ಇಲಾಖಾ ಮುಖ್ಯರಿಂದ ಕಚೇರಿಗೆ ಬಂದ ನೆನಪಿನ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಇರೂರಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ವನ್ನು ನೀಡಲಾಯಿತು (ರೂಢಿ). ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು=ಜ್ಞಾಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು; ಸ್ಮರಿಸು: ಅವರ ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನನ್ನ ಮನೆಯವಳು ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ಹುಚ್ಚು. ೯೩). ನೆನಹಿನೊಸಗೆ=ನೆನ ವೊಸಗೆ: ಆ ನೆನಹಿನೊಸಗೆಗಳ ನಿಧಿಗೊಳುತ್ತ, ಗುಡಿಯ, ನಿಂತೆ ನನ್ನ ಮಾನಸ ನಿನ್ನ ಶ್ಯಾಮಸುಂದರರ್ಥದೊಳಗವನು ಕಡತಡಕೆ ತೀರದಂತೆ (ಮಲೆಬೀ. ೧೦-೯). ನೆನಪುಗೊಡು=ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಸು; ತಿಳಿವಳಿಕೆ ನೀಡು: ಪಟ್ಟಣವನು ವಿಚಿತ್ರದಿ ರಚಿಸಿ ಕೊಡುವದೆ ವಿಶ್ವ ಕರ್ಮನಿಗೆ ನೆನಪುಗೊಡಲಮರಾದ್ರಿಗುತ್ತರವೆನಿಸುವಲಕಾಪುರವ ಕಾವಿಸಿ ಧನದನಿಗೆ ಪಾಲಿಸಲು ವೈಭವದಿಂದಲರುತ್ತಿರ್ದ (ಅನಂ. ೧-೬-೨೮). ನೆಪ್ಪು ಹಾಡು=ಜ್ಞಾಪಕವಿಲ್ಲದಾಗು; ಮರೆತು ಹೋಗು: ನೆನಗೂ ನೆಪ್ಪು ಹಾಡು ನೋಡ್ತಿ! (ತೊಸಂಸಾ. ೧೩೫).

[ನೆನಪು+ಪ್ರ. ತಮಿ. ನಿನ್ನೆಪ್ಪು; ತುಳು. ನೆನಪು; ತೊಡ. ನೆನ್ನ] ನೆನಪುಗೆ (ನಾ). ಜ್ಞಾಪಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು; ಸ್ಮರಿಸುವವನು: "ಜನ, ಜನಕ, ಜನ್- ಈ ೩ ನೆನಪುಗೆ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೧).

[ನೆನಪು+ಗೃ] ನೆನವರಿಕೆ, ನನವರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ಬರುವುದು; ನೆನಪುಂಟಾಗುವುದು; ಸ್ಮರಣೆ: 'ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದೆನೋ ನೆನವರಿಕೆ ಯಿಲ್ಲ (ತೋಟನೂ. ೪೦); ಅದೇ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಉಚುಪಿಯ ಕೃಷ್ಣ ರಾಯನ ನೆನವರಿಕೆಯೂ ಬರುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೧೬೬). ನೆನವರಿಕೆ: ೨. ಉತ್ಪಟವಾದ ಧ್ಯಾನ, ಹೆಂಬಲು: ಹುಡುಗ-ಪ್ರಾಯದ ಹುಚ್ಚು ಕನವರಿಕೆ ನನವರಿಕೆಗಳ ಕಂಡೆನು (ಸೋಗೀ. ೪೨-೮೫೪). 'ಕನವರಿಕೆ' ಪರಾ. [ನೆನವರಿಸು+ಕೆ]

ನೆನವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೆನೆ; ಸ್ಮರಿಸು: ಆತನು ತನ್ನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದುದನ್ನೂ ನೆನವರಿಸಿ ಪಿಲಾಕನಿಗೆ ಎದೆ ಕುಸಿದು (ಗೊಲ್ಲಾ. ೧೮೮, ಮುನ್ನಡಿ). [ನೆನಪು+ಬರಿಸು, (<ವರಿಸು)]

ನೆನವಿ (ನಾ). ನೆನಪು; ಜ್ಞಾಪಕ; ಸ್ಮರಣೆ: ಸಾವಿರವರ್ಷ ಕ್ಲೋಮ್ನ ಅಹಾರವೆ[ದ] ನೆನವಿಯಕ್ಕುಂ (ಪೂವ್ಯ. ೧೮೬); ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳ ನೆನವಿಯಂ ತೋಪುವುದಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೦); ಅಂತು ಪಲಕಾಲಮೇನಾನುಮಂ ಮಾಡಿ ಮಜೆಬದಂಗೆ ನೆನವಿ ಪುಟ್ಟುವಂತೆ ಪುಟ್ಟದ ಭವಪ್ರತ್ಯಯಜ್ಞಾನಪ್ರಭಾವದಿಂದಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೫ ಪ).

[ನೆನಪು+ವಿ] ನೆನವೀ (ಕ್ರಿ). ಜ್ಞಾಪಿಸು; ನೆನಪಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು: ಎನಗ ವಳಂ ನೀಂ ನೆನವಿತ್ತೇಂ ಮಗುಳ್ಳು, ಚಿತ್ರಗತಿಯಂ ಗೈದ್ದು (ಪಾಶಂ. ೯೧-೧೫೨). [ನೆನಪು+ಈ] ೪೫

ನೆನಪು, ನೆನಪು (ನಾ). ೧. ನೆನಪು; ಜ್ಞಾಪಕ; ಸ್ಮರಣೆ: ಲೀಲೆಯೋಯದು ಮೇಣು ಕೃಷ್ಣನ ಬಾಲಕೇಯು ನೆನಪೋ [ಪಾಶಂ. ನೆನಪೋ] ಬೊಮ್ಮದ ಕೌಳಕದ ಕಣಮಾಯೆಯೋ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೬); ರಂಗದ ಮೇಲೆ ಪ್ರದರ್ಶಿತನಾದ ನಾಯಕನನ್ನು ನಾವು ನೆನಪಿನಿಂದ ಗುರು ತಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು

ತಾನೆ ಹೇಗೆ? (ತತ್ತ್ವ. ೫೫); ಒತ್ತಡವೆ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟಿರು
ನೆನವಿಗೆ ಬಂತು (ಕಪಾಳಂ. ೨೬). ೨. ಧ್ಯಾನ; ಭಾವನೆ: ಎನಗೆ
ಸುಖ ಸುಖವನವು ನೆನವಿಗೆ ಗೋಚರವೆಯಾಗಿ ಪೋಗದೆ ಮತ್ತೊಂದಿನ ತೆಜದ
ನಯನಗೋಚರವೆನಿತ್ತುದಂ ಪೇಟ ಪುಣ್ಯತರವಾಸರಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೧೬). ನೆನೆವು: ೧. ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಇಲ್ಲ; ಅದರೆ ನೆನೆವು
ಮಾತಾಳಿ (ಸಾಹಿ. ೧೪೨); ಕವಿ ಕವಿ ಎಂದು ನನ್ನನ್ನು ಕರೆವುದೇಕೆ,
ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನೆನೆವು ಬೇಕೆ (ಚಕ್ರ. ೬).

[ನೆನೆ + -ಫ. / ತಮಿ. ನಿನೈ; ಮಲ. ನಿನವು]

ನೆನವೊಸಗೆ (ನಾ). ನೆನಪಿನ ಆನಂದ, — ಉಲ್ಲಾಸ: ಒಂದು ನಗೆ
ಒಂದು ನುಡಿ ಒಂದು ಚಲನದಿ ಹೊಳೆದು ಆವುದೋ ನೆನವೊಸಗೆ ಮರಳು
ವುದು ಮರಗೆ (ಮಲೆ. ೧೦-೮). [ನೆನವು + ಒಸಗೆ]

ನೆನಸು, 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನಸು, 'ನೆನೆಸು' ನೋ.

ನೆನಸು, 'ನನಸು' ನೋ.

ನೆನಹ (ನಾ). ೧. ಜ್ಞಾಪಕ; ನೆನಪು; ಸ್ಮರಣೆ: ನಮ್ಮ ನೆನಹವಿಲ್ಲದೆ
ನಿರ್ಭಾಗ್ಯನಾದೆ ಎನಗೆ ನೀ ಕರುಣಿಸಾ (ಬಸವ. ೨೫೬); ಭವನ ನೆನಹಲ್ಲ
ದೆಯು ಬೇಡ ನೆನಹವು [ಪಾಶಾಂ. ನೆನೆವುದು] ಮಿಲ್ಲ (ಮಹಾ. ೬೬. ೬೦-೧೦).
೨. (ಸಂಸಾರದ) ಚಿಂತೆ; ಯೋಚನೆ: ನೆನಹನೆಲ್ಲವ ಬಿಟ್ಟು
ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟು ನೋಡುವಾಗ ಜಿನನಾಥ ತೋಡುವನೊಳಗೆ (ಭರಣ. ೨-೬೯).

[ನೆನೆ + -ಹ. (<-ಪ್ರ.)]

ನೆನಹಳಿ (ಕ್ರಿ). ಎಚ್ಚರ ಇಲ್ಲವಾಗು; ಮೈಮರೆ: ಒಡಲು ಹೊಂಟು
ಶಿರಂ ಭಾರ್ಯೆ ನೆನಹಳೆದು ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳು ಮೆಲ್ಲನಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯ
ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮನದೊಳಗಲು (ಸೋಮಹ. ೧-೪೦).

[ನೆನಹ (< ನೆನಪು) + ಅಳಿ (< ಅಲಸಿ)]

ನೆನಹು 'ನೆನಪು' ನೋ.

ನೆನಹುಗಡು (ಕ್ರಿ). ಇಹದ ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ
ವಾಗು; ಪ್ರಾಣ ಲಿಂಗವಾಗಿ ನವನಾಳದ ಸುಳುಕನಾಯಿದು ಮನ
ಲಿಂಗವಾಗಿ ನೆನಹುಗಟ್ಟುತ್ತ (ಅವಚಂ. ೨೬೯-೧೦೮೫).

[ನೆನಹ (< ನೆನಪು) + ಕಡು]

ನೆನಹುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಜ್ಞಾಪಕಶಕ್ತಿ ಕುಂಠಿತವಾಗು; ಸ್ಮರಣೆ
ಇಲ್ಲದಾಗು: ಮನಂದಿರ್ದು ನೆನಹುಡು [ಪಾಶಾಂ. ದಿ]ಗಿ ನಡೆಗಟ್ಟು
ಕಂಟಿ ನಸುಬೆಮರ್ತು (ಸಂಜರ. ೧೨-೫೨).

[ನೆನಹ (< ನೆನಪು) + ಉಡುಗು]

ನೆನೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೆನೆದುಕೊಳ್ಳು; ಸ್ಮರಿಸು:
"ನೆನೆ-ಸ್ಮರಣೆ" (ಪದಧಾ); ಪೂಜ್ಞ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನೆನೆವೆಯೊ ನೆನೆಯೆಯೊ
ಎನೆ (ವಜ್ರಾ. ೧೨೫-೬); ನೆನೆಯದಿರ್ದು ಭಾದತದೊಳಿಂ ಪೊರಾರು
ಮನೊಂದೆ ಚಿತ್ತದಿಂ ನೆನೆವೊಡೆ ಕರ್ಣನಂ ನೆನೆಯ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೬);
ಹಿಂದನಗಿ ಹಿಡಿದು ಕುಂಜರ ತನ್ನ ವಿಂಧವ ನೆನೆವಂತೆ ನೆನೆವನೆಯೊ
(ಮಹಾ. ೬. ೧೩೪-೬೧೬); ನೆನೆದರು ಮನೆಯ ರಾಣಿಯರ (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೮-೬೧). ೨. ಯೋಚನೆ ಮಾಡು; ವಿಚಾರಿಸು; ಆಲೋಚಿಸು;
ಚಿಂತಿಸು: ಅದಾನು ಪೋರೊ ಅಲೆವಲ್ಲ ಬುದೋರ್ × × ಮನದೆ
ನೆನೆವೊರುಂ . . . ಸಪ್ತಮಹಾಪಾತಕ ಸಂಯುಕ್ತರಶ್ಮಿರ್ (ಎಕ. VI, ೯೫೨. ೬೪-೯; ಸು. ೮75 ?); ಪುನರುಕ್ತ ಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ನೆನೆಯದೆ
ಪೂರ್ವದಿಹಾರ್ಥಪದಪದ್ಮ ತಿಗೊಂದಿಸುಂ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದೆ ಜನಯಿಸಿದ
ಪದಾರ್ಥಂ (ಕವಿ. ೧-೪೪); ಚೇಟಿಕಿಯರ್ನರಿದಿಹರಂದಿದಂ ನೆನೆ
(ಕಾದಂಬ. ೬೬); ನೆನೆದೊಡಾಶ್ಚರ್ಯಮಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಚಕ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ.

೫-೧೯); ನೆನೆಯಂಬಂ ಬಗೆಯೊಳ್ ನೆನೆಯುತ್ತಿ ಪರ್ವಗಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೮೬);
ಗಣನೆಗೇರಲಿಕೆಂತು ಜನ ತಮಿ ತೊಳಲುವುದು ನೆನೆಯದಾತ್ಮದ ಸುಖವ
(ಮಂಕು. ೯೫೬). ೩. ಧ್ಯಾನಮಾಡು; ಧ್ಯಾನಿಸು; ಚಿಂತನೆ
ಮಾಡು: ಉಟಾದುದಂ ದಿಸುಟ್ಟೊಂದನೆ ನೆನೆವುದು (ಅಚ್ಯ. ೮-೨೪ ದ);
ಚೇತೋರಂಗಿ ಚಂದ್ರಮನ ಬೆಳಗಿನ ಚಿಂತೆ . . . ಎನಗೆ ನಮ್ಮ
ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರ ನೆನೆವುದೆ ಚಿಂತೆ (ಬಸವ. ೬೬೪); ಕರುಣೆ ಕರುಣಿಸಿ
ರಕ್ಷಿಸಲೆ ದೇವ . . . ನಿಮ್ಮುವಂ ನೆನೆಯಲಿಯದತಿ ಕಷ್ಟನಂ (ವಾಗೀ. ೬೬. ೨೬೨-೧೮); ಮಲಹಣನು . . . ಪರಶಿವನಂ ನೆನೆವ ಯೋಗೀಂದ್ರ
ನಂದದಿ ತನ್ನ ನಂಗನೆ ಮುನ್ನೊಲಿಸಿ ನೋಡೊಲುವುಯಂ ನೆನೆವ (ಬಸವ. ೪೨-೨೦); ಶಿವಮಂತ್ರವಂ ನೆನೆವುತವನ ನೆತ್ತಿಗೆ ಕರವನಿಡೆ (ಪದ್ಮಾ. ೨-೬೦); ಪಾಂಡವರು . . . ಲಕ್ಷ್ಮೀರೋಲನಂಭಿಯ ನೆನೆವುತಿವರು
ವೀರನಯನ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೬೧). ೪. ತಿಳಿ; ಗ್ರಹಿಸು;
ಅರಿತಕೊಳ್ಳು: ನೆನೆದು ವಿಚಾರಿಸಿ ನಿಶ್ಚಯಮನಕುಳೋಪಾಯಕೋವಿದಂ
ಸ್ಥಿತಿಕರ್ತಂ ವನಜಾಕ್ಷಂ . . . ಶಕ್ತನೊಡನಿಂತೆಂದಂ (ಗಿ. ೬-೪೦).
೫. ಉದ್ದೇಶಿಸು; ಸಂಕಲ್ಪಿಸು: "ಸಂಕಲ್ಪವೆಂದರೆ ನೆನೆವುದಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗಲ. ೧೬೪-೬೪); ವೈರವ ಬೆಳಸಿ ಬಂದರು ಧರೆಯ ಭಾಗವ ಬೀಡಿ
ಕದನವ ನೆನೆದರೆಮೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೯); ಇಷ್ಟ ನೀ ಕೀರ್ತಿಪಲಾತನ
ಮೇಲೊಂದು ಕಷ್ಟವ ನೆನೆದು ಪೂಸರಳವೃಷ್ಟಿಯ ತೋಟುವೆ (ಸೋಹ. ೬-೧೧). ೬. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು; ಗಮನಿಸು;
ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡು: ನೀನ್ನಿನ್ನ ಸಾವನದನೆನಸುನ್ನೆನೆಯದೆ ನೆರೆವೆಂಬ
ಬಗೆಯೊಳ್ ಬಂದೈ (ಪಂಪ. ೨-೨೧); ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಂದನಂ ಮುನ್ನ
ಗಿಯ್ದು ಧರ್ಮಮಂ ನೆನೆ [ಪಾಶಾಂ. ಬಗೆ]ಯದೆ ಕುಲಕ್ರಮಯುಕ್ತಮುಪ್ಪ
ನಿರ್ಮಲ ಕ್ಷತ್ರಧರ್ಮಮನೆ ಬಗೆದು ಧರ್ಮನಂದನನಂತೆಂದಂ (ಗದಾಯ. ೬-೮ ಪ); ಎನಿತು ಜನರು ಬಂದರೆನು ಎನಿತು ಜನರು ಹೊಡೆದರೆನು
ನೆನೆದರಿಲ್ಲ ಕುರುಡನರನ ಮನದ ರಂಗದಿ (ಕವಿಸೋ. ೪೦-೧೫).
೭. ಕಲ್ಪಿಸು; ಭಾವಿಸು; ಊಹಿಸು: ನೆಲನ ಸಮಿತು ನೇಸಣನ
ಕಂಗಳನು ಕದುಕಿತು ನೆನೆಯಬಾರದು ನಳನಭವ ಹರನಾದನೆನಲುಡ್ಡಳಿ
ಪದಧೂಳಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೪೪). ೮. ಬಯಸು; ಇಚ್ಛಿಸು: ಎನಿತುಂ
ಕಾಯ್ದುಂ ಬೆನ್ನೀರ್ ಮನೆ ಸುಡದೆಂಬಂತೆ ನಿನಗವರ್ ನೀ ಕಾಯ್ದುಂ
ಮನದೊಳ್ ಪೊಲ್ಲದನೆಂತುಂ ನೆನೆಯರ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೬೫); ನಾನೊಂದು
ನೆನೆದೊಡೆ ತಾನೊಂದು ನೆನೆವುದು ನಾಣ್ತಲೆಕೊಡೆ ತಾನತ್ತಲೆಕೊಡು
. . . ಮಾಯೆ (ಬಸವ. ೧೪); ನೆನೆದಂತೆ ಕಾರ್ಯಮದು ನೆಟ್ಟನೆ
ಸಂಗಳಿಸುವುದು ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯದ ಪಾಂಗೊಂದುತಮೊಡರಿದನಾಗಳ್
ತನಯನ ಪರಿಣಯನಮಂ ತ್ರಿಪಿಪ್ಪಸೃಪಾಳಂ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೫-೧೧).
೯. "ಮರುಗು, ಮಿಡುಕು, ನೆನೆ" (ಕಂಠ. ೮೯).

ನೆನೆನೆನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ನೆನೆನೆನೆದು ಪರರ ಮಾತುಗಳನೆ ನೆಗಟ್ಟರೆ
ಕೈಯೊಳಿಡುವವಂ ನಗದ ಗುಡಾರ್ಥ್ಯಯವೊಲನರ್ಥವಚನಂ ತನಗಾಗಿಸ
ಲಯಾನುಚಿತವಾಕ್ಯ ತುರತೆಯಂ (ಕವಿ. ೧-೧೪); ಗದ್ದದಕಂತೆ
ಯರ್ . . . ಪೋದ ನಿಜವಲ್ಲಭನರ್ ನೆನೆನೆನೆದು (ಅಚ್ಯ. ೬-೧೧೨ ಪ);
ಕಣ್ಣನರೆದೊಡುವುದು ನೆನೆನೆನೆದು ಕಾಂತೆಯಂ ಕಳಹಂಸಂ (ಗಿ. ೨-೫೪); ಆ ಪನಜನಯನೆಯ ರತಿಕಳಾಭಾವಭವಸೌಖ್ಯಂಗಳಂ ತಾನಾ
ವಗಂ ನೆನೆನೆನೆದು ವಿರಹದೊಳಿರಲು (ಬಸವ. ೪೨-೨೬); ಅನಿಲಜನ
ಘಾತಕ್ಕುಪಾಯವ ನೆನೆನೆನೆದು ಮನಗುಂದಿ ಕಾರವಜನಕ ಕಂಡನು
ಮತ್ತೆ ವಿಷಗಳನಿಕ್ಕಬೇಕೆಂತುತ (ಸಂಭವ. ೧೬-೫೨); ನೆನೆನೆನೆದು ಗಡನ
ವನು . . . ಮುಣಿಮುಣಿದು ಕೈಮುಗಿಯೊ (ಮಂಕು. ೯೧೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಿನೈ; ಮಲ. ನಿನ, ನಿನೆ; ಕೊಡ. ನೆನೆ]

ನೆನ್ನೆ 'ನೆನ್ನೆ' ನೋ.

ನೆನೆಕೆ 'ನೆನೆಕೆ' ನೋ.

ನೆನೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ವಿಚಾರಸರಣೆ; ಆಲೋಚನೆ; ತರ್ಕ : ಈಗ ನಮ್ಮ ಜನ ಈ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ನೆನೆಗಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾಗಿ ನುಡಿಕಟ್ಟು ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ (ಸಮಸ್ಯೆ. ೨೧೪). [ನೆನ್ನೆ + ಕಟ್ಟು]

ನೆನೆಗಡಲೆ, ನೆನೆಗಡಲೆ (ನಾ). ನೆನೆ ಹಾಕಿದ ಕಡಲೆ : ಪರಿಪರಿಯ ಫಲವಸ್ತು ತರಿಸುತ ಸುರಿದು ನೆನೆಗಡಲೆಗಳ ರಾಶಿಯು (ಸಂಭವ. ೨೦-೨೧).

ನೆನೆಗಡಲೆ : ನೆನೆಗಡಲೆ ಚಗುಳಿ ತಂದಿಟ್ಟು . . . ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಂ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೩-೧೯); ಚಗುಳಿ ತಂದಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟು ನೆನೆಗಡಲೆ ಬಿಟ್ಟಿದಂ (ಲಿಂಗಪು. ೨೦-೧೬); ನೆನೆಗಡಲೆ ಒಲೆನೆಂದು ಮುಂದೆ ಹೊರಟನು (ಸಿದ್ಧಪು. ೫-೪೧); ಹೆದ್ದುಕೆಲ್ಲರೊಡನೆ ಕಟ್ಟು ಬೆನವಗೆ ಕಟ್ಟಿ ನೆನೆಗಡಲೆ ಸಲಿಸುವೆ (ಸಾಪದ. ೪). [ನೆನ್ನೆ + ಕಡಲೆ]

ನೆನೆಗುದಿ 'ನೆನೆಗುದಿ' ನೋ.

ನೆನೆಯಕ್ಕು 'ನೆನೆಯಕ್ಕು' ನೋ.

ನೆನೆಯಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ನೆನೆಯಕ್ಕು ಬೇರನರೆದು, ಬಿಸಿಣೀರಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಿ ಕುದಿಯ ಕೊಡೆ ಸೂತಕವಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀ ಸೂತಕವಾಗುವಳು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೪೩); ನೆನೆಯಕ್ಕು ಸಮೂಲಗಿದ ವಸ್ತು ಕುಟ್ಟಿ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ತೋಧಿಸಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಗುಗ್ಗುಳು ಚೂರ್ಣ ಗೆ ತೂಕ ಸಕ್ಕರೆ ಹಾಕಿ ಸೇವಿಸಲು ರಕ್ತಮೂಲ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ಪರಿ. ೪೩೩). [?]

ನೆನೆಯಕ್ಕು 'ನೆನೆಯಕ್ಕು' ನೋ.

ನೆನೆಯಡು (ಕ್ರಿ). = ನೆನೆಹಾಕು : ಮುಲ್ಲಂಗಿಗಡ್ಡೆಯನ್ನು ಸಣ್ಣಗೆ ಪಡ್ಡಿದಿಯಂತೆ ಹೋಳು ಮಾಡಿ . . . ಆ ಪಾಕದಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಟ್ಟಿದ್ದು (ಸಕವ್ಯ. ಪರಿ. ೪೯೩). [ನೆನ್ನೆ (<ನೆನ್ನೆ) + ಇಡು]

ನೆನೆಯಸು, ನೆನೆಯಸು, ನೆನೆಯಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ತರು ; ಸ್ಮರಣೆ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಜ್ಞಾಪಿಸು : ಜನಸವನಾಂಬುವಿ ನೋ ಭೋಂಕೆನೆ ಚಂದ್ರಂ ತೇಂಕಿ ವೃದ್ಧ ಹಂಸನಿನಿಸಂ ನೆನೆಯಿಸಿ . . . ಸಿತವನರುಹುಲಕ್ಷಿಯುಮನಿನಿಸು ತನಗೊಳಕೊಂಡಂ (ಅದಿಪು. ೭-೯೯); ಕನಕಾಚಲಮೆಂಬ ಕನಕನಕಾಬ್ಬ ಕರ್ಣಕಾಗ್ರದೊಳ ಪಾಯ್ಕಿಯಂ ನೆನೆಯಿಸಿ ಕಡೊಪ್ಪು ವುದ್ದ್ರೆ ನೀಲಮಣಿರುಚಿಯನೆಸೆವ ಚೂಳಿಕೆ ಸಭ ದೊಳ (ಅದಿಪು. ೧೧-೨೩); ಮದನಕುಂಭಕುಂಭಸ್ಥಳಮಂ ನೆನೆಯಿಸು ವುದುಯಳ ಲಭಿಸಿತಂಬಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೩-೩೧); ಕೆಂದಾವರೆಯಂ ನೆನೆಯಿಸಿ ದುದು . . . ನೀದಿಯ ಮುಲ್ಲದಿಯವಳಾ (ಕಪ್ಪಿ. ೭೪); ಸತಿಯತಿ ಕಾಳ್ಕೊಂದಳಿದೊಪ್ಪಿದಳು . . . ಸಿತಪಕ್ಷಂ ತೀರಿದ ನಿರ್ಮಲ ಶಶಿಬಿಂಬದ ಭಂಗಿಯುಮಂ ನೆನೆಯಿಸುತ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೨). ೨. ತಿಳಿಸಿಕೊಡು ; ವಿವರಿಸು ; ವಿಶದಪಡಿಸು ; ಗಮನಕ್ಕೆ ತರು : ಅನುಚಿತಕಾರ್ಯ ಮನವನೊಡರಿಸೆ ಕಂಡು ನಿನಗಿದು ನೀತವಲ್ಲೆಂದು ನೆನೆಯಿಸೆಲ್ಲದೆ ನೇವಿಪುದಿಲ್ಲೆಂದು ವಿನಯನೆರಿಸಿ ಬಿನ್ನವಿಪುದು (ಹವಿ. ೩-೨೯). 3. ನೆನೆಯಿಸು : ೧. ವಿಧಿಬದ್ಧ ಸರ್ಕಾರವಾದುದರಿಂದ ಗತವೈಭವವನ್ನು ನೆನೆಯಿಸು (ಭಾರತ. ೩೩೩). ೨. ನೆನೆಯಿಸು : ಜ್ಞಾಪಿಸು ಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು : ನೆನೆಯಿಸು ನೀಲಕಂಠನ ವಧೂಟಿಯು ಮಾತ (ಮೋಹತ. ೨೩-೫೫); ನಾವು ಅವರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೦). ೪. ಧ್ಯಾನಿಸು ; ಚಿಂತನೆಮಾಡು : ಹರಿ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡ ಬಾರನೆ (ಜೈಮಿ. ೨-೩೫); ಒನ್ ಮುನಿಪುಂಗವನು ಮನದೊಳಪೂರ್ವಮಹಿಮನ ಚರಣಕಮಲವ

ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು (ಅರ್ಚಾವಿ. ೩೧-೨). ೫. ಉಪಿಸು ; ಕಲ್ಪಿಸು ; ಭಾವಿಸು : ಒಂದು ಮನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಕಾಣದೆ ಇದ್ದಾಗ್ಯೂ ಅದು ಮನುಷ್ಯರು ಕಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಎಂದಾದರೂ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು ? (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೫೯). ೬. ಬಯಸು ; ಇಚ್ಛಿಸು ; ಕೋರು : ನೀ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ನೀನೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು ಸಿದ್ಧಿಸಿದು ದಿನ್ನೇನು (ಸಕವ್ಯ. ೨-೪೫). 7. ನೆನೆಯಿಸು : ೩. ಅಮ್ಮ, ಅಪ್ಪ ನನ್ನ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು ಬೇರೆ ಇರಲಿಲ್ಲವೆ ? (ರಂಗನಾ. ೩೩); ತನ್ನ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ತಾನೆ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು ನಿಂದಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೪-೧೦).

ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು, ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು = ನೆನೆಯಿಸು ಮಾಡು ; ಜ್ಞಾಪಿಸು : ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಗೆಗೆ ಮಮಕವನನುಜನಿತನ ಕೊಲುನೆನೆಯಿಸುವೆ ತನಗೆ ಮಯನಿತ್ತುಗ್ರ ಕತ್ತಿಯ ಕೊಂಡು ತರುವಿಟ್ಟು (ಕಾಶೀ. ೨೨-೩೪); ನಿಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಪತ್ರ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೧೬); ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಭೂಷಣನ ಮನೆ ಗೀಳಂತು ನೀ ಹೋಗಿ ಕೌಶಿಕನು ನೆಟ್ಟನೆ ನಿನ್ನ ನಂತಂತು ಕಡಿಸಿದಪ ನೀ ನಾವ ಪರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ತಿರುದು ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು (ಹಳಕಾ. ೨-೨೯). ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು : ಅದಿಲ್ಲ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡರೆ, ಬಿನ್ನ ಪ್ರಯೋಜನ ? (ರಾಯಕ. ೩೫); ಬೋಳಿ ತುರುಬ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ); ಹಿಂದಿನದಿಲ್ಲ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿತ್ತಲಲ್ಲಿ ಆತರಂತೆ (ಗಾಡ). [ನೆನ್ನೆ + ಇಡು]

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). (ನೀರಿನಲ್ಲಿ) ನೆನೆಯಿಸು : ಕಂಚಿನ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದಾಳಿಂಬೀಹಣ್ಣಿನ ರಸವಂ ಹಿಂಡಿ ವಿಳು ದಿನ ಆ ಕೆಂಪುರತ್ನವಂ ನೆನೆಯಿಸು ಹಾಕಲು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೩೩-೨೪); ಸಾಮಾನ್ಯ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಾಕಿದ್ದು (ರೂಪಸಂ. ೧೩); ಭತ್ತವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸು, ಅನಂತರ ಬೇಯಿಸಿ ಒಣಗಿಸುತ್ತಾರೆ (ಅಡುಸಾ. ೩೪); ಆರಿಸಿ ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ (ಗಾಡ).

[ನೆನ್ನೆ (<ನೆನ್ನೆ) + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್ಕು)]

ನೆನ್ನೆ 'ನೆನ್ನೆ' ನೋ.

ನೆನೆ 'ನೆನೆ' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ; ನೆನೆಯಿಸು : ಕುರಾಣನು ದೊಡ್ಡ ಶಾಖಾಮೃಗಗಳುಂ ವಿಪುಲಭೂಮಿಯ ಚದುರಿಸಿ ದುರುನೇಗ ಸಾಗರಮ[ವ] ನೆನೆಯಿಸುವಾಂ ದಾಂಬಿಬಂದು ನಗರಿಯ ಪೊಕ್ಕು ತೊಳು ಮುಖ್ಯಶ್ರಮಗಳು ವಿಫಲವಾದುವು (ನಂಕಾರ. ೫-೫೯). [ನೆನೆ (<ನೆನೆ) + ಕೆಯ್]

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ತೋರಿಸು ಕಾರಣವನ್ನು ಕೊಡು ; ನೆನೆಯಿಸು : ತಾನು ಕೊಡಲಿ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ನೆನೆಯಿಸಿದ್ದು, ಅವನು ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳಲನುವಾದನು (ಪುನರು. ೧೨೩). [ನೆನೆ (<ನೆನೆ) + ಕೊಡು]

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು (ನಾ). ಜ್ಞಾಪಕ ; ನೆನೆಯಿಸು ; ಸ್ಮರಣೆ : ಆ ಪದಗೋಳು ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂಗೇ ಹಾರೋಗಲಾ ಅಂತದೇ ಜೀವ (ಕಾಲಿ. ೪). 'ನೆನೆಯಿಸು' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಜ್ಞಾಪಿಸು]

ನೆನೆಯಿಸು 'ನೆನೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆನೆಯಿಸು (ನಾ). ಪ್ರದೇಶ ; ತಾಣ : ಕೊಪ್ಪು ಕೊಪ್ಪು ನೆನೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳು ತಪ್ಪು ಲಿಡುತಂ ಸೋಡುತಂ ಹರಿತಪ್ಪು ಕೆಲವಾಡುಗಳನಾ ಬೊಟ್ಟು ಲಿಯ

ಮರಣಪ್ಪ ನೆಪ್ಪಿಗಾತನು ಹೊಡೆದದ್ದು ಕಾಯ್ದೊಪ್ಪವಂ ತಪ್ಪಾವುತ
(ಬಸಪ್ಪ. ೨೦-೧೪); ಉಪ್ಪು ನೀರಂ ದಿನಂಪ್ರತಿ ಪಾಕತನಿಂದ ತಪ್ಪದೇ
ಹೀರಿದಾ ತಲೆಬಿಗುಡು ಗಗನದೊಳಗೊಪ್ಪದಿಂದ ಪರಿನ ದೇವಾಪಗಿಯ ಮಧು
ರತರ ವಾರಿಯ ಹೀರಿ ಹೀರಿ ಹಪ್ಪರಿಸಿದಲ್ಲದೇ ಹೋಗದೆಂದನುತುಮಾ
ನೆಪ್ಪಿಗೆ ತಪ್ಪನಧಿಯಿಂದ ಪಡಬಾಗ್ಗಿಯೇ ಉಪ್ಪರಿಸಿ ನೆಗೆವಂತೆ ಉಪ್ಪ
ಕರಣಂ ಮೂಡಿ ನೆಗೆದುಬರತಕ್ಕ (ಸಸ್ಯಕೃ. ೧೨-೯).

[←ತೆಲು. ನೆಪ್ಪು]

ನೆಪ್ಪು, 'ನೆರ್ಪು' ನೋ.

ನೆಪ್ಪು, 'ನೆರ್ಪು' ನೋ.

ನೆಪ್ಪು (ನಾ). ಕೋಪ; ಸಿಟ್ಟು; 'ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್' ಪರಾ.

[←ತಮಿ. ನೆರುಪ್ಪು]

ನೆಪ್ಪು (ನಾ). ನೀರಿನ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟಿ (?) : ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ನೆಪ್ಪು ನೋಡುತ್ತ
ಹೋಗುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಮೂಡದವೊಂದು ಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿದುದ ಕಂಡೆ (ಮೂಂನ.
೨೧೫-೬); ಕುಲಚೆಯನಂಬ ಭಕ್ತನ ಕಂಗಳಲಿತಿರಲು ಪೊಳೆಯ ತೀರದಿ
ಲಿಂಗವಿರಿಸಿ ಗಂಟೆ ಬಲಿದು ನುಲಿಯ ಜಲದಡೆಗೆ ನೆಪ್ಪಂ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ
ಯಗ್ಗನೆಯ ತಂದು ಮಜ್ಜ ನೆಳೆದೆಯಲು (ಗುರುಚಾ. ೫-೬೪). [?]

ನೆಪ್ಪುಗೆ (ನಾ). ಪ್ಲಾಪಕದಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಳ್ಳುವವನು : "ವನಾ,
ವನಕ, ವನನ್, ಈ ೩ ನೆಪ್ಪುಗಂ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೪೧).

[ನೆಪ್ಪು (<ನೆಪು)+ಗಂ]

ನೆಪ್ಪುಗಾತಿ (ನಾ). ಅಂದಗಾತಿ; ಒನಪುಗಾತಿ; ಬೆಡಗುಗಾತಿ :
ಅಪ್ಪದರಪ್ಪ ವಳುಗುರಿಟ್ಟುರುಗುರಿಟ್ಟ ಉಪ್ಪರಿಸುವೊಡಪುವಳು ನೆಪ್ಪು
ಗಾತಿಯು ನೇಮಗಾತನು ಹೊಕ್ಕರು ಮುಪ್ಪಿಡೆ ಸಾದನೆಗಂದು (ಭರಣ.
೧೧-೮೯). [ನೆಪ್ಪು (<ನೆರ್ಪು)+ಗಾತಿ]

ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್, 'ನೆರ್ಪುಗೊಳ್' ನೋ.

ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸಿಟ್ಟುಗೊಳ್ಳು; ಕೋಪಿಸು : ತಪ್ಪಗೆ ಕುಳ್ಳಿರೈ
ದೋಪವಿಲ್ಲೆಂದರೆ ಒಪ್ಪದೆ ನಿಂದಿರವರು ಅಪ್ಪಾಡಿಯಾಣೆ. ಕುಳ್ಳಿರಿ
ಯಿಂದ ಕುವರನ ನೆಪ್ಪುಗೊಂಡವರು ನೋಡಿದರು (ಭರಣ. ೨೬-೬೯).

[ನೆಪ್ಪು + ಕೊಳ್]

ನೆಪ್ಪುದೋಟು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವನ್ನು ತೋರು; ಚೆಲುವಾಗಿ
ಕಾಣು : ತುಪ್ಪುಳುವಾಸೆ ರೇಬೆಗೆ ಬಂದುದಿಲ್ಲ ಮೈದಪ್ಪ ಸಂಪೂರ್ಣ
ವಾಯ್ದಿಲ್ಲ ನೆಪ್ಪುದೋಟುತು ಪ್ರಾಯ ನೆರೆವರನ್ನಿವರೆನುತಿಪ್ಪನಿಶಚಿ
ಳಂತುಬಾಯ್ತ (ಭರಣ. ೬೧-೨೬).

[ನೆಪ್ಪು (<ನೆರ್ಪು)+ದೋಟು]

ನೆಪ್ಪುವಡೆ 'ನೆರ್ಪುವಡೆ' ನೋ.

ನೆಬ್ಬ (ನಾ). (?) : ಉಬ್ಬಸಗೈವರನ್ನುಬ್ಬಸದೊಳಗಿಂದ ತೆಗೆದು ಉರ್ಬ
ಯೊಳಗೆ ಇಟ್ಟು ಪಾಲಿಪನಂತೆ ನೆಬ್ಬವು ತೆರದಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕಾಣೆ ನೀನು
ಗದ್ದಿನಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟು ಪೋಗಿದರು (ವಿವಾಸ. ೮೮-೧). [?]

ನೆಮರು 'ನಮಲು' ನೋ.

ನೆಮಲ (?) (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಪರಮೇಶ್ವ
ಮಗಂ ಮೊದಯಸ್ಸೇ ನೆಮಲದ ತೊರೆಗೊಳ್ಳುಳ್ಳಿಟಾದು (ವಿ. ಪ.
ಚಂತಾಮ. ೧೧೯-೨; ಸು. 1000). [?]

ನೆಮಬ್ಬಾ (?) (ನಾ). ಮುಗುಬ್ಬಾ, ನೆಮಬ್ಬಾ, ತೆಮಬ್ಬಾ (ಶಬ್ದಾನು.
೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). [?]

ನೆಮ್ಮದಿ (ನಾ). ಸಮಾಧಾನ; ಶಾಂತಿ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆ : ಅಯಿಡೆ
ನೆಮ್ಮದಿಯೊಳುರುಳಾಡುವುದ ನೀನೆನ್ನೊಡನರುಡು (ಜಿನಭಾ. ೨೦-೫೦);
ನಾವು ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ ನಿಡ್ಡೆ ಹೋಗಬಹುದು (ಜೋತಿರ್ವಿ. ೧೬೬);

ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನೆಮ್ಮದಿಯಿಂದ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬನ್ನಿ ! (ಪ್ರಕಾಶ. ೬೪);
ನೆಮ್ಮದಿ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಯಾವ ಹುಡುಗಿ ಗಂಡನ ಮನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಬರುತ್ತಾಳೆ ಹೇಳಿ ? (ಪದ್ಯಸ. ೨೨೨); ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಿಡ್ಡೆಗೆ ಜಗಲವಾಗುವು
ದುಂಟೆ ಆದರೆ ನೆಮ್ಮದಿಯುಂಟೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೬೪-೫೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಿಮ್ಮತಿ; ತೆಲು. ನೆಮ್ಮದಿ]

ನೆಮ್ಮದಿಗ (ನಾ). "ನೆಮ್ಮದಿವಂತ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ; ಬಲ್ಲಿದ"
(ಜಾನಕೋ. ೧೨). [ನೆಮ್ಮದಿ+ಗಂ]

ನೆಮ್ಮದಿಪರ (ನಾ). ಬದುಕಿಗೆ ಬವಣೆ ಪಡಬೇಕಾಗಿರದವನು;
ಹೊಟ್ಟೆಬಟ್ಟೆಗೆ ಸಾಕಾಗಿ ಹಣ ಮಿಗುವಂತಿರುವವನು;
ಸುಖ; ಸ್ಥಿತಿವಂತ; ಶ್ರೀಮಂತ : ಒಂದೂರಿಗೆ ಒಬ್ಬಬ್ಬರು
ನೆಮ್ಮದಿಪರರು, ಕದಿಮೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ಬಡವರು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೬೧).

[ನೆಮ್ಮದಿ+ಪರ]

ನೆಮ್ಮದಿವಂತ (ನಾ). = ನೆಮ್ಮದಿಪರ : ತರುವಾಯ ಮುಖ್ಯಾಧಿ
ಕಾರಗಳನ್ನೂ ನೆಮ್ಮದಿವಂತರಾದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ಕರೆಕಳುಹಿಸಿ ನಯಭಯ
ಗಳಿಂದ ಅವರಿಂದ ನಜರಾಣಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಣವನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ
ದನು (ಒಡಕ. ೬೨). [ನೆಮ್ಮದಿ+ವಂತ]

ನೆಮ್ಮದಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಧಾನ ಹೊಂದು; ನಿರಾಳವಾಗು :
ನೆಂಬಿರಪ್ಪರ ಕಂಡು ನೆಮ್ಮದಿವಡೆದರು (ಇಂಜಾಪ. ೧೬-೬೦).

[ನೆಮ್ಮದಿ+ವಡೆ]

ನೆಮ್ಮದಿವರು (ಕ್ರಿ). = ನೆಮ್ಮದಿವಡೆ : ನೆಮ್ಮದಿವತ್ತು ವಿಶ್ವಮಂದಳಿಗೆ
ಮದೀಯ ಚಾಪದಿವತ್ತುಂ ತಿಥಿಲೀಕೃತರಜ್ಜು ಬಂಧನಂ (ಕಾಕುಂತ.
೨೬-೪೧). [ನೆಮ್ಮದಿ+ವರು (<ವೆಟ್ಟು)]

ನೆಮ್ಮಿ, ನೇಹಿ (ನಾ). ೧. ಚಕ್ರದ ಸುತ್ತ ಪಟ್ಟಿ, —ಅಂಚುಪಟ್ಟಿ :
"ನೆಮ್ಮಿ-ನೇಮಿ = ಹಳಿ" (ತಪ್ಪಕೋ. ೨೬). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಮರ; ಹುಲಿಗಿಲಮರ; ಹೊಂಗೆಮರ : "ನಿಶಾ, ಸ್ಥಂಪನಾ,
ನೇಮಿ, ರಥದ್ರು, ಅತಿಮುಕ್ತಕ, ಪಂಜುಳ, ಚಕ್ರಕೃತ್-೭ ಹುಲೀ
ಮರದ ಪೆಸರುಗಳು. ಹುಲಿಗಿಲಿ ನೆಮ್ಮಿ, ಹೊಂಗೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೬).
ನೇಹಿ : ೩. "ನೇಹಿ (ನೆಮ್ಮಿ) — ನೇಮಿ = ಒಂದು ಮರ"
(ತಪ್ಪಕೋ. ೨೬); ಕಲ್ಮಮುತ್ತುಗ, ಕಲ್ಮಹೊನ್ನೆ, ಕಂಹೊನ್ನೆ, ನೇಹಿ
(ಮೈಟಿ. ೫೯-೧೧೬೫). [<ಸಂ. ನೇಮಿ]

ನೆಮ್ಮಿಗೆ 'ನೆಮ್ಮಿಗೆ' ನೋ.

ನೆಮ್ಮಿಸು 'ನೆಮ್ಮಿಸು' ನೋ.

ನೆಮ್ಮು, 'ನೆಮ್ಮು' ನೋ.

ನೆಮ್ಮು, 'ನೆಮ್ಮು' ನೋ.

ನೆಮ್ಮುಗೆ 'ನೆಮ್ಮುಗೆ' ನೋ.

ನೆಮ್ಮುಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶಾಂತಿ ಹೊಂದು; ಸಮಾಧಾನವನ್ನು
ಪಡೆ; ನೆಮ್ಮದಿಗೊಳ್ಳು : ಮನಂ ನೆಮ್ಮುಗೆಗೊಂಡು ನೆರೆನಿರ್ದನಂ
ತೀರ್ಥಾಟನೆಯೋಗಲೆಣೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫-೧೦).

[ನೆಮ್ಮುಗೆ (<ನೆಮ್ಮುಗೆ)+ಗೊಳ್]

ನೆಮ್ಮುಗೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನಂಬಿಕೆಯಿಡು; ವಿಶ್ವಾಸವಿಡು; ನಂಬು;
ನೆಚ್ಚು : ಇದು ಕಾರಣ ನೆಮ್ಮುಗೆವಿಡಿದು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತಂಗೆ ಇದೆ
ಮಾಟವಯ್ಯ (ಅದವ. ೧೨-೨೨); ನೆಮ್ಮುಗೆವಿಡಿದು ನಿಮ್ಮದಿಸವಣ್ಣನ
ಪ್ರಸಾದವ ಕೊಂಡಿತ್ತು (ಮದಿಸಾ. ೬೫-೫೫).

[ನೆಮ್ಮುಗೆ (<ನೆಮ್ಮುಗೆ)+ವಿಡಿ]

ನೆಯ್ಯ, ನೆಯ್ಯಿ, ನೆಯ್ಯು, ನೇ, ನೇಯ್, ನೇಯು (ಕ್ರಿ).
ನೆಯ್ಯದ, ನೆಯ್ಯ, ನೇತ (ಭೂತಕೃ). ನೆಯ್ಯು, ನೇದ್ರು

(ಭೂತನ್ಯಾ). ೧. ನೂಲನ್ನು ಮಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ
ಅಳವಡಿಸಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಯಾರಿಸು : "ನೆಯ್—ವಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯಾ
ಯಾಂ, ಫೈತೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಎಳೆದನಿರ್ದ ಪಾವನೆಯ ತಣ್ಣ ಬೆಯಂದಮೆ
ನೆಯ್ ಸೀರೆ (ಕಾದಂಬ. ೪೫೯); ದೇವರ ಸಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ದಿಟ್ಟ ಗಾಣ
ವೆರಡು ಹಳವಿಗಿಯಂ ನೆಯ್ ಮನೆಯೊಂದು ಹೇಜುನಲು ಎಲೆ ೧೦೦
(ಎಳ. XI, ಚೌಕ. ೨೧-೩೭; 1987); ಈ ಸೀರೆಯ ನೆಯ್ವು
ನಾನೋ ನೀನೋ (ದೇವಾ. ೭೦-೧೪೭); ಇಂಗದಿರಿಂದ ನೆಯ್ವು ದೆವಲಪ್ಪ
ದುಕೂಲದ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕಾಂತಿ
ಮುಸುಂಕೆ (ವರ್ಧಾ. ೬-೪೯); ಅಂಬರದ ನಡುವೆ ಬಹುತರದ
ನೆಯ್ವು ಬರದೊಳ್ ಕೆಯ್ದೊಳಿಸಿದ ಜೊಂಕಿತರತ್ನಂಗಳಂತೆ ತಾರಿಗೆ ಮೆಚುಗುಂ
(೧೦೯. ೪-೯೧); ಈರಾಜ್ ವತ್ಸರಂಗಳು ಜಾಣ್ಮೆಯಲಿ ನೆಯ್ವು ಮಡಗಿ
ದುತ್ತಮವಸ್ತ್ರಮಂ ಪ್ರಿಯವದರಿ ಬೀದಿದೊಡ್ಡು ತಪಸಿಗೆ ಕೊಡನೆ ಜೇದರ
ದಾಸಂ (ಬಸವ. ೧೧-೩೬). ೨. ಹೆಣೆ; ಜೋಡಿಸು : ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರ
ವಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ನೆಯ್ದೊಲರಂತೋಜಿಯರ್ ತೊಡೆದಂಗಾಸು
ಲೇಪನದ ಸೌರಭ್ಯವಂ ತೆರಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೩೯ ಪ). ೩. ರಚಿಸು ;
ನಿರ್ಮಿಸು : ಬೈದಂಪ್ರಸನ್ನಮಮೌಳಿಗೆ ನೆಯ್ವು ರಥ ಸುಗ್ಗಾಯ್ತು
ನಾಳವ ಕೊಯ್ದರೋ ಹುಗ್ಗಿರೆನುತೊಲಿದುದು ಸುರಸೋಮ
(ಕುಸುಮಾ. ೭-೨೫); ನಾನು ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನೆಯ್ವು
ಅಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ಪಾರಾಗಲರಿಯದೆ ಒದ್ದಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ ಸುಖ ಶಾಂತಿ
ಎಂದಿರುವ ಮನ (ಮೋಕ್ಷಮಾ. ೧೨೨ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ೪. ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು ;
ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳು ; ದಟ್ಟವಾಗಿ ಬೆರೆ, — ಕೂಡು : ಕಿಟುದಿರುಗಳ
ಕಂಟಿಕಿಗಳು ನೆಯ್ವು ಕೊಂಡಿಹುಡುಗೆ ದಾರಿಯ ಕೊಡದೆ . . . ಮುಸುಕಿ
ಹವು (ಕಂಸಮಿ. ೧೪-೪೫). ನೆಯ್ವು : ೧. ನಾರು ನೂಲು ಕ್ರಮಿಜ
ರೋಮಂಗಳಿಂದ ನೆಯಿದ[ಪಾಪಾಂ. ನೆಯ್ವು, ನೈದಾ] ಆ ಸೀರೆ ನಾಲ್ಕು
ತೆಜನಕ್ಕು (ಮಂಗಳಾ. ೧೦೦-೨೭). ನೆಯ್ವು : ೧. ನೆಯ್ವುವವನಿಗೆ
ಲಾಳ ನಗಕ್ಕೆ ಗಾಳಿ (ಗಾಡ). ನೇ : ೧. ಒಂದೇ ಮಗ್ಗದಲಿ ನೇತ ಕವಿತೆ
ಶಬಲಾಂಶುಕವನುಡುತ ಕವಿತೆಸುಖವ ನೀಡು (ಗಿಳಿಮಿ. ೨೩-೬೯).
೪. ವೇದಪುರುಷನ ವಿಗ್ರಹದಲಿ ವಿಧೇವಿಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯಸಂಭವನಾದಿಯಾದ
ಸಮಸ್ತ ದೇವರು ನೆರೆವನೆಗಳಾಗಿ ನೇಡುಕೊಂಡಿಹರು (ಕುಸುಮಾ. ೪-೬೪).
೫. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹರಡು : ಮೆರೆವ ಹೊಂದಿಸಿಲ್ಪಿಕಿಲಿಂ ತೊಡವುಗಳ
ಸಮರೆ ತೆರೆದ ಹೊಲಮಂ ನೇಡು ಮನೆಯೊಸಗೆಯಂತೆ ನರುಗಂಪು ತುಂಬಿ
ತೆನೆ ಬಾಗಿ ಬಂದಂ ದೊಡ್ಡ ಮರಿಯಾನೆ ಬಿಳ್ಳಿಹೊರೆ ತರುವುದೆಂಬಂತೆ
(ಕಾಲೂರ. ೭೨-೧೬೦). ನೇಯ್ : ೧. ವಸತೇ = ನೇಯ್ವು ಪಂ
(ಕಾಶ್ಯಾ. ೧೬೦); ಸಂತೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಮೂರುಮೊಳ ನೇಯ್ವು ಹಾಗೆ (ಗಾಡ).
ನೇಯ್ವು : ೧. ಮುಂಬಯಿ . . . ಮೊದಲಾದ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು
ಶ್ರೀಮಂತರಾದ ವರ್ತಕರು ಇಂಗ್ಲೆಂಡದಿಂದ ನೂಲುವ, ನೇಯುವ
ಯಂತ್ರಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಕಾರಖಾನೆಗಳನ್ನೂ ಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ.
೪-೨೯); ಹಬ್ಬಿರುವ ಹಳೆಮಾಟ ಹೊಸ ಹೊಸೆಯ ನೇಯುವುದು
ಇಬ್ಬಿಳಿಕಿನಿಂ ತೊಳಗಿ ಪಡೆದುಡೆಯ ಗೆಲುವಂ (ಕಾಲೂರ. ೭೦-೧೨೫);
ಅವಸರಕ್ಕೆ ಮೂರು ಮೊಳ ನೇಯಬೇಡ (ಗಾಡ). ೩. ಒಡಲ ಸೂಲಿನಿಂದ
ನೇಯುವಂತೆ ಹೇಡ ಜಾಲಾ (ನಾಡಲೀ. ೪೪-೯೯); ಈ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು
ನೇಯುವಾಗ . . . ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅವು ಕೂಡುವುವೋ
ಹಾಗೆಯೇ ಹೋಡಿಸುತ್ತಾನೆ (ಚಂಚಮ. ೩ ಮುನ್ನುಡಿ); ಪದಗಳನ್ನು
ಗೀತರೂಪವಾಗಿ ನೇಯುವುದು, ಅವುಗಳ ಒಟ್ಟವೇ ಸ್ವತ್ಯದ ಸಂಶೋಷ
ಗಳನ್ನು ನೀಡುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು ಇವು ಮುಖ್ಯ (ಭಾಷಗೀ. ೪೯);
ಇದೆಲ್ಲವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿ, ತನಿಖಿಸಿ ನಾನು ನನ್ನ ಜಾಡನ್ನು

ನಿವಾಂತವಾಗಿ ನೇಯತೊಡಗಿದೆ (ದೀಪಕ. 11, ೨೮).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ನೆಯ್ ; ತುಳು. ನೆಯ್, ನೆಯ ;
ತೆಲು. ನೇಯು ; ಕುಮಿ. ನೆಹ್ಯಾಯ್]
ನೆಯ್, ನೆಯ್, ನೈ (ನಾ). ೧. ತುಪ್ಪ ; ಆಜ್ಞ : "ನೆಯ್—
ವಸ್ತ್ರಕ್ರಿಯಾಯಾಂ, ಫೈತೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ನೆಯ್ವೊದಾಚ್ಯಂ" (ಕಳಸಾ.
೭-೧೩೭); ನಾಯ್ ನೆಯ್ವುಕ್ಕುಗುಮೇ (ಸಮಪ. ೪-೩೯); ಗರಗರನಾಪುಡು
ಕೂರ್ಚ ನೆಯ್ ಸುರಯಿಯ ಕಂಪಾಯ್ತು ಸಟ್ಟಿಗಳ್ಳಂ ಮೊಸಗಂ
ಪಿರಿದುಂ ಪೋರ್ಕಳಿಯಾದುದು ಕರವಿನಿದಾಯ್ತು ಹೆ ಹೊಡಕನ್ನದೆ
ಹೊರಕಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೯೦); ಪಿರಿದುರಿದ ಕಿಚ್ಚಿಂಗೆ ನೆಯ್ವುನೆಜಿ ವಂದದಿಂ
ಸರಸರಿಯ ನಿಷ್ಕರದ ಮಾತುಗಳ ನುಡಿದ (ಚ್ಚಾ ನಚಂ. ೧-೯೬); ಕಿಚ್ಚು
ನೀರಿಂದ ನಂದುವುದದು ನೆಯ್ವಿಂದ ಹೆಚ್ಚುವುದು (ಭರಣ. ೬೫-೪೦);
ಫಟ್ಟಿಗೊಂಡ ತಿಳಿನೆಯ್ವಂತೆ (ರಾಜಶೀ. ೩-೪೫). ೨. ಹೇಸುತುಪ್ಪ :
ಪುದಿದದನೆಯ ಕೆತ್ತರೆ ಸೊಲದೊಳಿಕ್ಕಿದೊಡಿಯಾದು ಸೋವ್ ತಿಂಗಳ
ಪೊದಂದದಿನಿರ್ದುಮರ್ವಿ ಕೆಲಗುರ್ಕದ ನೆಯ್ವಿಂದ ಜೇನ ಪುಟ್ಟಿ ಪೆರ್ಮರ
ಗಾಡೊಳ್ (ಲೀಲಾ. ೬-೨೬); ಹೇನ್ದಾಡುಟ್ಟಿಯನೊಯ್ಯನೆ ನೆಯ್ವೊನ
ರುವವೊಲ್ (ಉದ್ಯೋ. ೬-೯). ೩. ಎಣ್ಣೆ ; ತೈಲ : ಸೌಂದರಿಗೆ
ಸಮಂತು ನೆಯ್ವುನೊಸೆದೇಜುಸಿದರ್ ಕುಲಕಾಸಿನೀಜನಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ.
೪-೨೨೦); 'ನೆಯ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ತೈಲ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿತ್ತು
(ಸಂಶೋಧ. ೪೪). ನೆಯ್ವು : ೪. ಜೆಡ್ಡು : ನೆಯ್ವು ಹತ್ತದ ನಾಲಿಗೆಯಂತೆ
ಹುಡುಹತ್ತದ ಗಾಳಿಯಂತೆ . . . ಇದೊನೆಯ್ಯಾ (ವಚನಂ. ೪೭೪-೧೪೬).
ನೈ : ೧. ಕೈ ಮುಟ್ಟಿದ ಗತಿಯಂತೆ ನೈ[ಪಾಪಾಂ. ನೆಯ] ಮುಟ್ಟಿದ
ನಾಲಿಗೆಯಂತೆ ಪವನ ಮುಟ್ಟಿದ ಪರ್ಣದಂತೆ ಫಾವಲ್ಮಮೆಯೊಳಗಿದ್ದೂ
ಇಲ್ಲದ ಶರಣನ ಇರವು ಸದಾಶಿವಮೂರ್ತಿಲಿಗದ ಅಂಗವು ತಾನೆ
(ಅಜಿತಮಾ. ೪. ೧೫೯-೬೧೧; ಗಣಧಾ. ೧೦೧-೪ ನೋಡಿ).
ನೆಯ್ವುನಿಳುತು = ನೆಯ್ವುನಿಳಿಸು : ಮಂಗಳವಾಗು ನೀನಜನೇನಂಗನು
ತಂಗನೆಯರು ನೆಯ್ವುನಿಳುತು ಉಂಗುರುಡುಕೆಗಳ ಮಾದಿರಧಿನವಮಂಗಲ
ದೇವಿಗೆ ಮುದದಿ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೧೪೦). ನೆಯ್ವುನೇಜಿಸು =
ನೆಯ್ವುನೇಜಿಸು : ಲಗ್ನಸುಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಲಲನೆಯರ್ ಗಿರಿಜೆಗತ್ತೆ
ಯಿಟ್ಟು ತೋಪಾನದುಲುಹಿನಿಂ ನೆಯ್ವುನೇಜಿಸಲಿತ್ತ ಪರಶಿವಂ ಚಲಿಸಲನು
ವಾದನು (ಲಾಚಂ. ೧೫-೧೯); ಲಲನೆ ನಿನ್ನೆದೊವಾಗಿದಲರೆಂದಿನೆಂದೊಳ್ಳಿ
ಗಳಿಗೆಜಗಿಸಿ ಸಂತಗಿಯ್ದಂತೆ ಎಳೆಯಳದಿಗೆ ನೆಯ್ವುನೇಜಿಸಿದರು ಚೆಲ್ವ
ಕೆಳದಿಯರು . . . ಇನಿಯನ ಮನಕನುರಾಗವನೀವ ವನಿಯು
ದೋಮೂಲಗಳೆಂದು ಘನಕುಚಿಯರು ಸರದಿಂ ಮುಟ್ಟಿ ತೋರ್ಪಂತೆ
ವಿನಯದೆ ನೆಯ್ವುನೇಜಿಸಿದರು ಮುದದ ಮಸ್ತಕದೊಳು ನೆಯ್ವುನೇಜಿ
ಸಿದರಲ್ಲ ವದನೆಗೆ ಕೆಳದಿಯರು (ಪ್ರಭು. ೨೨-೬೧).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಕೊಲಾ. ನಾಯ್. ಪರ್ಜಿ. ನೆಯ್ ;
ತುಳು. ನೆಯ ; ತೆಲು. ನೆಯ, ನೆಯ್, ನೇಯ ; ಗಡಬ. ನೆಯ್, ನೆಯ್ ;
ಗೊಂಡಿ. ನೀ ; ಕುಂ. ನೀಜು ; ಕುಮಿ. ನೀಯು ;
ಕುರುಖ್. ನೇತ ; ಕೋತ. ನೆಯ್ ; ತೊಡ. ನೆಯ್]
ನೆಯ್ಕಾರ 'ನೆಯ್ಕಾರ' ನೋ.
ನೆಯಕಿ 'ನೆಯ್' ನೋ.
ನೆಯಿ, 'ನೆಯ್' ನೋ.
ನೆಯಿ, 'ನೆಯ್' ನೋ.
ನೆಯ್ಕಾರ 'ನೆಯ್ಕಾರ' ನೋ.
ನೆಯಿಗೆ 'ನೆಯ್' ನೋ.
ನೆಯಿದ 'ನೆಯ್' ಪರಾ.

ನೆಯಿದಲೆ 'ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ನೆಯಿದಿಲು 'ನೆಯ್ದಿಲ್' ನೋ.

ನೆಯಿದೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಎಣ್ಣೆ ಹಚ್ಚು; ತೈಲವನ್ನು ಲೇಪಿಸು : ನೆರೆದು ಬಂದಾ ಗೋಪಿಯರು ತಾಂ ಸ್ವರನ ತಂದೆಯನೆತ್ತಿಕೊಳುವತಿಹರುಪದಲಿ ನೆಯಿದೊಡೆನ ಮೈದೊಳೆದ್ದದೆ ತೂಪಿಜುವ ಮುದ್ದಿಪ ಪಾಡಿ ತೂಗಿಪ ನಲಿವೊಂದಿದರು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೨೧-೨೬). [ನೆಯ್ದಿ (< ನೆಯ್) + ತೊಡೆ.]

ನೆಯ್ಯಾರ, ನೆಇಗಾರ, ನೆಯಕಾರ, ನೆಯಿಕಾರ, ನೇಕಾರ, ನೇಗಾರ (ನಾ). ನೇಯ್ಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ನೇಯುವವನು :

'ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ' ಪರಾ. ನೆಇಗಾರ : ಸುಗುಟೋರ × × × ೦೯ ನಾಡಿನ ಹವಳದ ನೆಇಗಾರ ಸೆಟಗೇಗೆ ಹಾಕಿಸ್ತ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಎಕ. ೫ (S), ಕೋಲಾರ. ೨೬೮-೪ ; 1578).

ನೆಯಕಾರ : ಅವರ ಪರಿಚಯವನ್ನು ನೆಯಕಾರರಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಇಂಗ್ಲಿಷ್. ೧೧).

ನೆಯಿಕಾರ : "ಕುವಿಂದ-ಜೇಡ, ನೆಯಿಕಾರ" (ಗಂಗಾಡು. ೯೧).

ನೇಕಾರ : "ಜಾಡ, ನೇಕಾರ, ದಟಗಾರ, ದೇವಾಂಗ" (ಕಂಠು. ೪೪) ; ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದ ನೇಕಾರರು . . . ಪರಿಶ್ರಮ ಪಡೆದಿದ್ದರು (ಕ್ರಿಯಾ. ೯೪) ;

ಬಾಳುವೆ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಕುಂಬಾರ, ಹಡಪಿಗ, ಮಡಿವಾಳ, ನೇಕಾರ ಮೊದಲಾದವರೂ ಬೇಕು (ಕನ್ನ. ೪೪).

ನೇಗಾರ : ನೇಗಾರ, ಚಮ್ಮಾರ, ಬಡಗಿ, ನಾಯಿಂದ ಇವರುಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಸುಬು ಗಳಿಂದಲೇ ಜೀವನಾಧಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವವು ದವಸಧಾನ್ಯ ಪಡೆಯು ತಿದ್ದರು (ಕಳಮ. ೯೩).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆ (ನಾ). ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ; ನೆಯ್ಗೆ : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಯ್ಯಾರಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ ಪೈಟಣ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೭೫).

[ನೆಯ್ + -ಕಾರ (<-ಕಾಣ)]

ನೆಯಿಗೆಯವ, ನೇಯಿಗೆಯವ = ನೇಯುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ

ವನು ; ನೇಕಾರ : ಇನ್ನೊಂದು ಸಣ್ಣ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಂದಲೂ

ಯಾರೋ ಒಬ್ಬ ನೆಯಿಗೆಯವರ ಮಗ್ಗ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿತ್ತು

(ಸಾಕ್ಷಿ. ೫) ; "ತಂತುವಾಯಿ, ಕುವಿಂದ-ಜೇಡ-೨ ನೇಯಿಗೆಯವನ

ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೦) ; ನೇಯಿಗೆಯವನಿಗೆ ಯಾಕೆ ಕೋತಿಮರಿ ?

(ಗಾದೆ). ನೆಯಿಗೆ ಹುಳ = ಜೇಡರ ಹುಳು ; ಊರ್ಣಾನಾಭ : "ಊರ್ಣಾ,

ತಂತುವಾಯಿ, ಊರ್ಣಾನಾಭ, ಮರ್ಕಟಿಕ, ಪಾಡಹುಳು, ಸಾಲೇಹುಳ

. . . ನೆಯಿಗೆಹುಳ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೫೬). [ನೆಯ್ + -ಗಿ]

ನೆಯ್ಗೆ ಕಾಣ (ನಾ). = ನೆಯ್ಯಾರ : ತುಹಿನಕರಂ ಮಿಥುನದೊಳೆರೆ

ಮಹಿಜಾದಿಗಳೇಕ್ಷಿಸದಂ ಲೋಹಾಜೇವ್ಯಂ ಮಹಿನಾಥಂ ವಿಬುಧಂ

[ಭಯ]ರಹಿತವನಂ ನೆಯ್ಗೆ ಕಾಣನಧನನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨೦-೩).

[ನೆಯ್ + -ಕಾಣ]

ನೆಯ್ಗೆ ಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿ

ಕೊಳ್ಳು : ಗುಲ್ಮಮೂಲಪಮಾ ವಿರುಧಂ ಸ್ತಂ ಬಮನೆ ನೆಯ್ಗೆ ಗೊಂದಿಡ್.

ಹೊದಜೆನಿಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೬). [ನೆಯ್ + ಕೊಳ್]

ನೆಯ್ಗೆ 'ನೆಯ್' ಪರಾ.

ನೆಯ್ದಿಲ್, ನೆಯಿದಲೆ, ನೆಯಿದಿಲು, ನೆಯ್ದಿಲು, ನೆಯ್ದಿಲೆ,

ನೈದಿಲ್, ನೈದಿಲು, ನೈದಿಲೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಒಂದು

ಬಗೆಯ ಹೂವು ; ಕುಮುದ ; ಉತ್ಪಲ : "ಇಂದೀವರಂ, ಉತ್ಪಲಂ.

ಈ ೨ ನೆಯ್ದಿಲ್" (ಪಲಾಯ. ೧೧೨-೫೯) ; ನೆಯ್ದಿಲ ಕಾವಂ ತುದಿಗೆಯ್ಗೆ

ಸೀಳ್ವ ತೆಲದಿಂ ಸೀಳ್ವಂ ಜರಾಸಂಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೬) ; ನೆಯ್ದಿಲೊಳ್ಳು

ಗುಳಿನ ಮಾಲೆಯೊಂದಸಿಯನಪ್ಪುವ . . . ಎಗ್ಗನಂತೆ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೬) ;

ದಿಟ್ಟ ನೆಯ್ದಿಲ ಪೊಸವಾಸಿಗದೊಳೆಣೆಯೆನೆ (ಪಾಂಕಿಪು. ೫-೧೫೮) ;

ತಿಳಿಗೊಳಂ ಪೆಣ್ಣಂ ಬೆಯಿಂ ಬೆಂಚೆ ನೆಯ್ದಿಲ ಪೂವಿಂ . . . ಒಪ್ಪೆ (ಮಲ್ಲಪು.

೨-೧೫) ; ಗಿರಜೆ ಶಶಿವದನೆ ಕೊಳನಂ ಭರದಿಂ ಪುಗೆ ನೆಯ್ದಿಲೆಯ್ದುದುವು

ವಿಳಸನಮಂ (ಗಿರಕ. ೪-೨೧).

ನೆಯಿದಲೆ : 'ಪದಮ ಪಂಜಳ

(ಪಜ್ಜಳ)ವರ್ಣ ನೆಯಿದಲೆ (ನೈದಿಲೆಯಾಗಿದ್ದಾಳೆವ್ವೆ (ಸರ್ವಪ. ೬೯-೩೬೪).

ನೆಯಿದಿಲು : ಕೊಳಪ ಕಂಚೆಗಿನಿಂದ ನೆಯಿದಿಲ[ಸಾಶಾಂ. ನೈದಿಲ] ಬಳಗ

ವನು ಸಾಲಿತುತ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೩೨-೧೬).

ನೆಯ್ದಿಲು : "ಇಂದೀವರಂ-ನೆಯ್ದಿಲು, ಕುಂತಿ, ಕರಿಯ ಕೋಷ್ಠ" (ಓಷಧಿ. ೧೪) ; "ಜಂದಿ ಕಾಂಬುಜಂ-

ನೆಯ್ದಿಲು, ಕುಳಿಯ ನೆಯ್ದಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೫೫).

ನೆಯ್ದಿಲೆ : "ಉತ್ಪಲಂ ಇಂದೀವರಾಖ್ಯಮನೆ ನೆಯ್ದಿ[ಸಾಶಾಂ. ನೈದಿಲೆ]ಗೆ ನಾನು

ಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೬) ; ಪೋಗಲಾಜದೆ ನೆಯ್ದಿಲೆ ಮುಂದೆ

ಮುಚ್ಚಿತು ಮೂಗಾಯ್ತು ಜೊನ್ನೆವಕ್ಕಿಗಳು (ಮೋಹತ. ೧೮-೧೦೬) ;

ತಳರದಿಗೆ . . . ನೆಯ್ದಿ[ಸಾಶಾಂ. ನೈದಿಲೆ] ಕಣ್ಣೆ ಬಾಳೆ ಕೊಡೆಗೆ . . .

ಗಿಳಿಗಳೆಂಡರೆ ಕೋಲ್ಮವಯವಂಗೊಳ್ಳಲಿಸಿದುವು (ಚೈಮಿಭಾ. ೩೦-೪) ;

ನೆಯ್ದಿ[ಸಾಶಾಂ. ನೈದಿಲೆ] ಶಗಲ್ಮುಗಿಯದು ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೆಂದು ಛಾವಿಸಿ

ಹಿಮಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೯).

ನೈದಿಲ್ : "ಉತ್ಪಲಂ-ಕೋಷ್ಠ, ಲಾಮಂಚೆ, ನೈದಿಲ್, ಸುಗಂಧಿ, ಮಾಗಲ್" (ಓಷಧಿ. ೧೫) ; ಕಣ್ಣೆ ಕೋ

ದೊರೆವೆತ್ತಿ ಪುನ ನೈದಿಲೋ (ಕಲ್ಪತಾ. ೩೩೯) ; ನೈದಿಲ ತಾನರೆಯು

ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಮಂಡೆಯೊಳಿಟ್ಟಿನಂಜುಳಯು (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೮) ; ಪದ್ಮಮಂ

ನಿಗೆ ಕೊಡೆದಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿನಿಲೆ ನೈದಿಲೋ (ರಾಜಶೇ. ೯-೪).

ನೈದಿಲು : "ಜಾತ್ಯುತ್ಪಲಂ - ನೈದಿಲು" (ಓಷಧಿ. ೬೨) ; ನಳಿನದಳದೊಳಗಡಗಿವು

ನೈದಿಲುಗಳಲಿ ತನಿಮಾರೆನ ತುಂಬಿಯ ಕಳರವಕೆ ಬೆಚ್ಚುವು . . . ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ

ಗಳು. (ಕುಮಾರ. ೧೬-೧೫) ; ಸೀದವಾ ಮಗ್ಗಲಿನ ಮೈಯಲಿ

ನೈದಿಲಿನ ತಾನರೆಯು ಕದಳಯ ನಾಡಿಕೆಯ ನಾಳಂಗಳುನೊರೆಗುದಿಯ

ಸಬುದದಲಿ (ತೊರಣಾ. ೩-೧೧-೪೭); ಚಿಂಗಳಗಿಲು-ನೈದಿಲು ಹೊಂದಾ
ವರೆ ಪೊಂಗಿದ ಸರಸಿಗಳಿಂದ ಮಂಗಳಮಯವೆನಿಪುದಾಸ ಕಣ್ಗೆ ಬೆಡಂಗಾಗಿ
ರಾಜಸುತಿಯು (ಕಂಸವಿ. ೨-೪೯). ನೈದಿಲೆ: ಬಲು ದಿಸಿಲೊಳುಣಿ
ನೊಂದ ನೈದಿಲೆಗಳಿಗೆ ಚಂದ್ರಿ. . . ಭವಗೋಟಿಲೆಯ ಚೀವಿಗೆ ಸುಪ್ಪ
ಬೋಧದ ಸುಳುವಿನಂತೆ ಪಾರ್ಥ ನೈದೋಪಾಪನು ನಿಜಬಲಕೆ
(ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೩-೪೭).

ನೆಯ್ವಿಲ ಗಡ್ಡೆ, ನೈದಿಲ ಗಡ್ಡೆ = ನೈದಿಲೆ ಬೇರಿನಲ್ಲಿರುವ ಗಡ್ಡೆ :
“ಶಾಲೂಕ-ನೆಯ್ವಿಲ ಗಡ್ಡೆ” (ಪಾಟಕ. ೪); “ಸೋತ್ಪಲ-ನೈದಿಲ ಗಡ್ಡೆ”
(ಪಾಟಕ. ೨-೨-೭೦ ಪ). ನೆಯ್ವಿಲಗಣ್ಣಿಯ (೧) = ಕೃಷ್ಣ : ಉಣಿ
ಮಾಣಿವ ಪೆಣ್ಣುಕೆಗಳೆಡೆವನು ನೆಯ್ವಿಲಗಣ್ಣಿಯು ರೂಮನೋಧವನಿಗೆ
(ಮೋಹತ. ೧೫-೨೧). ನೆಯ್ವಿಲ ತಕ್ಕ = ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ಗೆಳೆಯ, —
ಪ್ರಿಯ; ಚಂದ್ರ: ನೆಯ್ವಿಲ ತಕ್ಕನು ದಯಗಿರಿಶಿಖರನು ನೇಣಲ್
ಹಿರದುಂ ಸೊಗಸಿದುದು (ಪಂಪ. ೧೧-೫೯). ನೆಯ್ವಿಲ ನನಗಾಣಿ =
ನೆಯ್ವಿಲ ತಕ್ಕ: ತರದಿಯ ಬೆಳಗಾಣಿ ನೆಯ್ವಿಲ ನನಗಾಣಿ ವಿರಹದಬ್ಬ
ಟಗಾಣಿ . . . ಚಂದಿರನುದಿಸಿದ (ಪಂಪ. ೮-೭). ನೆಯ್ವಿಲ ನಲ್ಲ =
ನೆಯ್ವಿಲತಕ್ಕ: “ನೆಯ್ವಿಲ ನಲ್ಲ . . . ಇರುಳಿಣಿಯನಪ್ಪಂ”
(ಪಂಪ. ೨೧). ‘ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಲ್ಲ’ ಪರಾ. ನೆಯ್ವಿಲ ಬಣ್ಣ = ನೈದಿಲೆ
ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ; ಕಪ್ಪು: “ಶ್ರೀನಿರಯಂಬುದು ನೆಯ್ವಿಲ ಬಣ್ಣಂ
[ಪಾಕಾಂ. ನೈದಿಲ ವರ್ಣ]” (ಪಂಪ. ೧೨೨-೫೩). ನೆಯ್ವಿಲ
ಮಯ್ಯನ = ನೆಯ್ವಿಲ ತಕ್ಕ: (೨). ನೈದಿಲರಸ = ನೈದಿಲೆಯ
ಒಡೆಯ; ಚಂದ್ರ: ಕರೆಯುಗಳತಳದಲಿ ಪಾದದಲಿ ಪದ್ಮಂಗಳೆಡದಲಿ
ಮುಕ್ತಿ ನೊಸಲಿನಲಿ ನೈದಿಲರಸನ ಚಿಹ್ನವಿವು ತಾನೈದಿದವು (ತೊರಣಾ.
೫-೩-೯೦). ನೈದಿಲ ಸಖ = ನೆಯ್ವಿಲ ತಕ್ಕ: ವಿರಹಿಗಳಯ್ಯ ನೈದಿಲ
ಸಖನುಡುರಾಜ ಸರಸಿಜರವು ಮೃಗಧರಣಿ ಕರುಣೆ ರೋಹಿಣಿಯ ಚಂದ್ರನೆ
ನಲ್ಲ ಬಾ ಎಂದು ಕರೆದು ಚೋರನುಲಿದವು (ನಿಜಸಾಂ. ೩-೭).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ನೆಯ್ವಿಲ್; ತುಳು. ನೈದಿಲೆ]

ನೆಯ್ವಿಲು ‘ನೆಯ್ವಿಲ್’ ನೋ.

ನೆಯ್ವಿಲೆ ‘ನೆಯ್ವಿಲ್’ ನೋ.

ನೆಯ್ವಿಲೆಗೋಲ್, ನೈದಿಲೆಗೋಲ್ (ನಾ). ನೈದಿಲೆಯ ಹೂವಿನ
ಬಾಣ; ಮನ್ಮಥನ ಬಾಣ: ಗಂಡಲವಕ್ಕಿ ತಿರುಪಾಂಶ ಕುಸುಮ
ಕೋದಂಡವನಡೆಗಯ್ಯಾಳಾಂಕು ಚಂಡವಿಕ್ರಮ ನೆಯ್ವಿಲೆಗೋಲ ತಿರುಹುತ
ಕಂಡನು ಕುಳಿತಿದ ತಿವನ (ಮೋಹತ. ೭-೫೨). ನೈದಿಲೆಗೋಲ್ :
ಗೋಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಪುಷ್ಪಚಾಪ ಸರೋಜ ನೈದಿಲೆಗೋಲ್ ಕುಸುಕುಳಿದು
(ಮೋಹತ. ೭-೨೩). [ನೆಯ್ವಿಲೆ (<ನೆಯ್ವಿಲ್) + ಕೋಲ್]

ನೆಯ್ವಿಲೆಳೆಯ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ ಗೆಳೆಯ; ಚಂದ್ರ :
“ಜೊನ್ನೊಡಲಂ, ಸವಿಗಡಲಣುಗಂ . . . ನೆಯ್ವಿಲೆಳೆಯಂ . . .
ತಿಂಗಳ - ಈ ತಿಂ ಚಂದ್ರನ ಪೆಸರಾ” (ಕತಸಾ. ೪೪-೨೩); “ನೆಯ್ವಿಲೆ
ಳೆಯಂ ವಿಧು ಬೆಳ್ಳದಿರಂ” (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೯); “ಎರಳೆಗುಣುಪಂ ಚಂದ
ನೆಯ್ವಿ [ಪಾಕಾಂ. ನೈದಿಲೆ] ಲೆಳೆಯಂ . . . ದಿವುನನಲ್ ಚಂದ್ರನಾಮವು”
(ಶಬ್ದಮಂ. ೧೭). [ನೆಯ್ವಿಲ್ + ಕೆಳೆಯ]

ನೆಯ್ವಿಲೆಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ತೆಣ್ಣು ಸೀಮೆ
ನೆಯ್ವಿಲೆಣಿಯಾ ನಿಜಾ (ನಿಜಾ. XXXI, ೨೯-೧೩; ಸು. ೩ನೆಯ ಶತ).

[ನೆಯ್ವಿಲ್ + ಕೆಣಿ]

ನೆಯ್ವಿಲೊಳ, ನೈದಿಲೊಳ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವುಗಳಿಂದ
ತುಂಬಿದ ಕೊಳ; ಕುಮುದಸರೋವರ: “ಕುಮುದ್ವತೀ,
ಕುಮುದಿನೀ, ಕೈರವಣೀ—ಈ ೩ ನೆಯ್ವಿ [ಪಾಕಾಂ. ಯ್ವಿಲ್] ಲೊಳಂ”

(ಪಂಪ. ೧೧೩-೬೧); ನೆಯ್ವಿಲೊಳನಲವತ್ತೆನೆ ಕಣ್ಣಳ ಬಳಗಮಾ
ಗಳಿಂದ್ರಂ ಬಂದಂ (ಪಂಪ. ೧-೧೩೮); ವಿರಹವಿಹ್ವಲತೆಯಂ . . .
ನೆಯ್ವಿಲೊಳಂಗಳೋಳೋಲಾದಿಯಂ (ಕಾಕಂಪಾ. ೮೯೪); ತೀತಾಂಕು
ತಿವಿದ ನೆಯ್ವಿಲೊಳನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆನೆ ಬನಂ ಚಿತ್ತೋತ್ಸವಾಲಂಬನಂ (ಮಲ್ಲಪ.
೨-೭೭); ನೆಯ್ವಿಲೊಳಂಗಳೆಡೆಯೊಳ್ ಕಾಯೋವನೆ ಪೋರ್ ಪಲವು
ನೀರ್ವಕ್ಕಿಗಳೆಂದೆಯ್ವಿಲುನ ಸೀರ್ಪನಯೊಳ್ ತೋಯ್ದಯ್ಯನೆ ಗಾಳಿ
ಕೂಡೆ ತೀಡುತ್ತಿರ್ಕುಂ (ಕಪ್ಪ. ೨೪). ನೈದಿಲೊಳ: “ಕೈರವಣಿ
ಕುಮುದಿನಿಯನಲ್ಲೆ ನೈದಿಲೊಳಂ” (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೭).

[ನೆಯ್ವಿಲ್ + ಕೊಳ್]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲ (ನಾ). “ಚಂದ್ರ” (ಪಂಪ. ೩. ೧, ೧೦೭).

[ನೆಯ್ವಿಲ್ + ನಲ್ಲ]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಗೆಯ ‘ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಗೆಯ’ ನೋ.

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಗೆಯ, ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಗೆಯ (ನಾ). ನೈದಿಲೆ ಹೂವಿನ
ಶತ್ರು; “ಸೂರ್ಯ, ರವಿ” (ಪಂಪ. ೨೪೫). ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಗೆಯ :
“ನೆಯ್ವಿಲ್ಲಗೆಯಂ ರವಿ ಕೆಂಗದಿರಂ” (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೯).

[ನೆಯ್ವಿಲ್ + ಪಗ್ಗಿ + -ಯ]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲ ‘ನೆಯ್ವಿಲ್’ ಪರಾ.

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆ (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿದ ನಂತರ
ಮುಕ್ತಿಯರು ಹಾಲು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿದ ಅಂಬಿನ
ಕೋಲನ್ನು ಮದುವೆಗಳಿಗೆ ತಲೆಯಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಕಾಲಿನ
ವರೆಗೂ ಮುಟ್ಟಿಸುವ (ಸಂಪ್ರದಾಯದ) ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡು :
ಒಂದಿಬ್ಬರು ಮುಕ್ತಿಯರು ಬೇಗನೆ ಬಣ್ಣ. ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆನೋ ಶಾಸ್ತ್ರ
ವನ್ನು ಮುಗಿಸೋಣ (ರೂಢ). ‘ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆನು’ ಪರಾ.

[ನೆಯ್ವಿಲ್ + ಇಳಿಸು (< ಇಳಿಸು)]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲ ‘ನೆಯ್ವಿಲ್’ ನೋ.

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆ (ಕ್ರಿ). ತುಪ್ಪವನ್ನು ಸುರಿ, — ಎರೆ; ಆಚ್ಚವನ್ನು
ಹೊಯ್ಯು : ಉರಿಗಿಟ್ಟಿಗೆ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆಯ ಕೆದರ್ವಂತೆ ಕೋಪಂ ಕೆದಾ
(ಪಂಪ. ೧೫-೫). [ನೆಯ್ವಿಲ್ + ಎಣ್ಣೆ]

ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆನು, ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆನು (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ
ಮುಕ್ತಿಯರು ಹಾಲು ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿದ ಅಂಬಿನ
ಕೋಲನ್ನು ಮದುವೆಗಳಿಗೆ ಕಾಲಿನಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ನೆತ್ತಿಯ
ವರೆಗೂ ಮುಟ್ಟಿಸುವ (ಸಂಪ್ರದಾಯದ) ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮಾಡು :
ಅಲರಂಬಿಂ ತಲೆಯೊಳ್ ಕೆಯ್ಯಡುಮಂತೆವೊಲರಂಬಿಂಬಲ್ಲ ಮುಖಿಗೆ
ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆನುದಿರ (ಲೀಲಾ. ೧೨-೫೧); ಸುಮನೇಶರವಿವು ಕನ್ಯಾಭಿ
ಮಾನದಾಕ್ಷಿಗೆ ಪಳಂಚಲಣ್ಣದ ಸುತ್ತಂ ಭ್ರಮಿಯುಸಿದವುನೆನೆ ಸತೆಯರ್
ಕುಮಾರಿಗೊಳಿಸಿದ ಪರದ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆನುದಿರ (ಪಂಪ. ೭-೫); ಚಂದನ
ರಸಂ ತೀವಿರ್ವ ನಳಿನಪತ್ರದ ಭಳಿಗಿವಟ್ಟಿಲ ಮುಂದಿರ್ವ ವಸಂತನಂ
ನೋಡುತುಂ ನನೆಯಂಬಿಂ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆ [ಪಾಕಾಂ. ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆ, ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆ, ನೇ]
ಲ್ಲೆನು ರತಿಗೆ ಮಯ್ಯಾನುತುಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೬೯); ಕನ್ನೆಯಂ
ಪರ್ವದಿರ್ಬಂದಂ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆನು ಸೇನೆಯಿಟ್ಟು ಮಿಸಿ ದುಕೂಲವನ್ನೊಡಿಸಿ
ಕಯ್ಯೆಯ್ಯಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪ. ೧೧-೧೩ ಪ); ಪಾದ ಪರಮತ್ತ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆನು
ಪಂಪತಾಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟುತ್ತ ಮದುವೆಗೆ ಪೆಸರಡುತಿರಲ್ಲೆ (ಸಂಗರಾ.
೭-೨೪). ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆನು : ಚೆನ್ನೆಯೊಲಿದು ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆನುದರು
ರಾಜಕನ್ನೆಗೆ ನನೆಯಂಬಿಂಬಂ (ಚಂದ್ರಸಾಂ. ೧೨-೭೭); ಸಡಗರದಿಂದಿ
ಕೊಡೆ ಮೊಲೆ ಮಂಗಳಯ್ ಮುಡುಡು ಮಡಗಳೆಡೆಗೊಳು ದಿದ ನೆಯ್ವಿಲ್ಲೆ
ನು ದರು ಕಬ್ಬುನಿಲ್ಲಿಗೆ ಒಡನಲರಂಬಿಲ್ಲೆನುಪಂತೆ (ಚಂದ್ರಸಾಂ. ೧೨-೭೭).

‘ನೆಯ್ಯಾಯ್’ ಪರಾ. ೩ ಇಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮದುವೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾದರೆ, ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಂದರದ ಕಂಬಕ್ಕೂ, ಮದುವೆಗಳಿಗೂ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : “ತುಪ್ಪದ ಕೊಡಕ ಇಪ್ಪತು ಕೀಲಿ ಕರುಹಿ ಅಪ್ಪಯ್ಯ ಹಿಡಿದ ಸರಳಂಬ ತಕ್ಕೊಂಡು ಬಂಧು ಬಳಗಿಲ್ಲ ನಯ ನೇರಾನು ಬನ್ನಿರೆ, ಕಂಚಿನ ಬಟ್ಟಲದಾಗ ಮಿಂಚಿಣಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ಕೆಂಚಿರೈವರು ಕೈವಿಡಿದು ಹಂದರದ ಹಾಲುಗಂಬಕೆ ನಯನೇರಾನು ಬನ್ನಿರೆ, ಬೆಳ್ಳಿ ಬಟ್ಟಲದಾಗ ಒಳ್ಳೆಣ್ಣೆ ತಕ್ಕೊಂಡು ನಲ್ಲೇರೈವರು ಕೈವಿಡಿದು ಮಂಟಪದ ಮದುವೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಯನೇರಾನು ಬನ್ನಿರೆ” (ದೋಷಗೀ. ೪೨).

[ನೆಯ್ಯಾ_೨ + ಏಜಾಸು]

ನೆಯ್ಯಾಯ್ (ಕ್ರಿ). = ನೆಯ್ಯಾಯ್ : ನೆಗೆದುರಿನ ತಲೆಯ ಕಿಚ್ಚು ನೋಕೊಗು ಮಿಗೆ ನೆಯ್ಯಾಯ್ ತೆದ ಪೊಣ್ಣು ಮುನಿಸಿಂ ಭುಗಿಲನುರಿದೆವ್ವಂ (ಕವಿ. ೧೫೧). [ನೆಯ್ಯಾ_೨ + ಪೊಯ್ಯಾ_೨]

ನೆಯ್ಯು, ನೇಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೇಯುವಂತೆ ಮಾಡು : (೨). ನೇಯಿಸು : ಮನೆ ಮನೆಯಲ್ಲೂ ರಾಟಿಗಳಿಂದ ನೂಲು ತೆಗೆದು ಮಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ನೇಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಕವಿ. ೯೩).

[ನೆಯ್ಯಾ_೧ + -ಸು_೧]

ನೆರೆ, ನೆಜ್ಜಿ ನೋ.

ನೆರೆ, ನೆರವು, ನೆಜ್ಜು (ನಾ). ೧. ಸಹಾಯ; ಬೆಂಬಲ; ಒತ್ತಾಸೆ: ಸರಮಕ್ಕಾ ಸರಮು ಕವೀಶ್ವರರೆಮಗೀ ಕೃತಿಯೊಕ್ಕಕ್ಕತಾಚಾರಪರರ್ (ಕವಿ. ೧-೪); ವಿರಹಿಗಳಂ ತೆರಲ್ಲಿ ತುಟುವಲ್ಲಿಗೆ ನೀಂ ನೆರಮಯ್ಯೊಕ್ಕಕ್ಕೆ ನೀಂ ಬರೆ ಭುವನಂಗಳೊಳ್ ನೆಗಬ್ಬುದೀ ಮಧುಮಾಸಮಂ (ಅದಿ. ೧೧-೧೦೦ ಅದಿ. ೨೨೨); ಇಜಾವೊಡೆ ನೆರವೊಳಿಮಿನಿಬರುಮಿಜು (ಪಂಪ. ೧೩-೨೩); ಇಂತಾರುಮಂ ಬಗೆಯದೆ ನೆರಮಂ ಪಾರದೆ ಪೋಗಿ ಪರಮ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಹರನಾಲಯದೊಳ್ ಗಿರಿಜಾತೆಯಿರ್ಪುದಂ (ಗಿರಿ. ೩-೯೧ ವ). ೨. ಆಸರೆ; ಆಧಾರ : ಅರಿಗನ ಬಟ್ಟನಂಬುಗಳ ಬಲ್ಲರಿ ಸೋಂಕುಗು ಮೇಲುಮೆನ್ನ ತೋಳ್ಳೆರಮೆನೆಗನ್ನ ದಿಲ್ಲಿ ನೆರಮೆಂದು ವರೂಪುರಂಗಮಂ ಗಳಂ ತುರಿಪದೆ ತಾನೆ ಜೋದಿಸತುಂ (ಪಂಪ. ೧೨-೨೦೩); ಜ್ಞಾನ ದೃಷ್ಟಿಯ ನೆರವೊ ಪೊಜನೋಟನೇವುದೆಂದು ಮುರಿದು ನೋಟ್ಟನೆನೆ ತುಜುಗಿಮೆಯರೆಡೆದ ಕಣ್ಣೊಚ್ಚತಮಾಗೆ (ರಾಮಾ. ೪೦-೨೦). ೩. ಚೆವುತಾರ; ಜಾಣ್ಮೆ(?) : ಗದೆಯಿಂದಂ ಪೊಯ್ಯುಳಂ ಬಿಂಬಿಸ ನೆರೆ(ಪಾಶಾಂ. ವ)ವೆಸೆಯಲ್ (ಜಗ. ೩-೯೩). ನೆರವು : ೧. ದೇವ ಬೆಂಬಲಂ ಮನುಷ್ಯನೇಗಳಾಜು ಮುತುವುಂ ನೆರವೆಂದೊಡೆ ಸೋಲದಿರ್ಪ ರಾರ್ (ಪಂಪ. ೩-೪೧); ನೆರವಾರೆನಗಿರ್ಪರೆತ್ತ ವೋಪನೋಬರುಮೆನೆ ಗಾಸೆಯಿಲ್ಲ (ಕಾಪಂ. ೯೦೨); ನೆರವೆನಕ್ಕಮಾ ಸತಿಗೆ ಪುಟ್ಟದ ಬಾಳಕಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೪-೪೯); ಶರಭಮಿದಿರ್ಪಿ ಸಾರ್ಪ ಗೆಲಲುಂ ಕೊಲಲುಂ ನೆರವಿಲ್ಲದೊಡಂ ಹರಿ . . . ಇರದಿದಿರಾಗಿ ಸತ್ತು ಜನಮಂ ಗೆಡೆ ಗೊಂಡುದು (ಪುಷ್ಪ. ೫-೭೪); ಬಂದು ಸಮಸಪ್ತ ಕರ ದೂತರು . . . ನಂದಗೋಪನ ಮಗನ ದಿಡು ನೆರವಿಗೆ ಕರೆ ಹರನ ಎಂದನಗಿಡು ಹಿಡಿದರು ಫಲಗುಣನ ಸಿರಿಗ (ಕುಮಾರ. ೪-೨೩); ಬೆಳೆಯಿಸಬಹುದು ನೀನೀ ನೀರ ನೆರವೊಳು ನಲುಮೆಯ ಗಿಡಬಳ್ಳಿಗಳನು (ಇಂಜಾ. ೪೪-೪೬). ೨. ನೆರವಿಲ್ಲದಿರೆ ಉತ ಕೂಡದೊಡಾಗ ನಡೆಯುತ್ತ ಮೆಲ್ಲನೀತಂ ಬರಲು (ಸುರ. ೨-೫೩); ಗುರುವೆಂದು ವಿನಯಗೊಡಿರ್ಪುದಿಯನೊಳು ನೆರ ವೆಂದು ನೆಜ್ಜಿ ನಂಬುವುದು (ಹದಿ. ೩-೪೦). ೪. ಹಾಲು

ಹೆಪ್ಪಾಗಲು ಸಹಾಯವಾಗುವ ವಸ್ತು. ‘ನೆರವು ಹಾಕು’ ಪರಾ. ೧ ನೆಜ್ಜು : ೧. ಧರೆಗೆಲ್ಲಂ ತನ್ನ ಬಾಹಾಬಳದ ನೆಜ್ಜು . . . ತನ್ನೊಚ್ಚಿರ್ಪಿ ಹ್ಯಾತಿಯೊಳ್ಳೆ ರಿಯಾಗುತ್ತಿರ್ಪನಂ ರಂಜಿ (ಎ. VII, ೩೧೦. ೧೨೪-೧೬ ; 1077).

ನೆರಮಾಗು, ನೆರವಾಗು = ಸಹಾಯವಾಗು ; ಬೆಂಬಲ ನೀಡು : ಭೂಭುಜನ ದೋಷಂಗಳ್ಳೆ ಪುಣ್ಯೋದಯಂ ನೆರಮಕ್ಕ (ಅದಿ. ೧೨-೧೨೫); ಅಂ ನೆರಮಪ್ಪನುಗ್ಗ ಕಿಸ್ಸರಸುರದನುಜೋರಗರ ಕದನಮೇಂ ನಿಜಗರಿದೇ (ಪಂಪ. ೫-೪೪); ಒಡನೆ ನಡೆಸಿದ ನಾಲ್ವರ್ ನೆರಮಾಗಿ ಪೋದರಂತಕ ಪುರಕ್ಕೆ (ಅದಿ. ೨-೧೦೪); ಎನಗೆ ನೆರಮಾದುದಿದಂದಾಗಳೆರ್ದೊಡನಾ ಶರದಾಗಮಮಂ ಪ್ರಭುಗುಣಾಬ್ಜ ನೀ ಕಳಹಂಸಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೧); ಅಳ್ ಕೂಡಿಗಿ ನೆರಮಾದೆ ನಾನ್ ; ನನಗೆ ನಾನ್ ನೆರಮಾಗಿದಾದೆನ್ (ಬದ್ಧ. ೧೬-೩೧೩); ಇನ್ನರೆನೆನ್ನು ಸಿಟ್ಟದನ್ನಿರೆ ಹರಿ ದೀರಲಿಟ್ಟಿ ನೆರವಾಗಿರೆ (ಎ. III, ಮಂಜು. ೪೧-೧೪ ; 950); ಬಲವಂತರ್ ನೆರವಾಗಲ್ . . . ತಾಂ ಬಲುಭಾಗ್ಯಂ ದೊರೆಗೆಪ್ಪುದೈ (ಸೋಮ. ೫೬); ತೊಡಗಿದನೀ ಮಹಾಕೃತಿಯನೆನೆಗೆ ನೆರವಾಗಿ ನಡೆಸುಗೆ (ಹದಿ. ೧-೧೪); ತನಗೆ ಭಗನು ಪಡಿಯನಿಕ್ಕುವ ಧನಕೆ ನೆರವಾಗು (ಬಸ. ೨೯-೩೦); ಕಾಡು ವರೆ ಸಮುತ್ತವಕೆ ನೆರವಾದವರು (ಕುಮಾರ. ೧೦-೭); ತೆರೆ ನಿಂತಾ ಮೇಲೇನೈ ಕಡಲಲಿ ನೆರವಾಗುವುದೇ ಮೀಯಲಿಕೆ ? (ಕವಿ. ೪೯).

ನೆರೆ, ನೆರಂ ನೋ.

ನೆರಂ, ನೆರೆ (ಅ). ೧. ಜೊತೆಗೆ ; (ನಂಜಿಕೊಳ್ಳಲು) ಸಹಾಯಕ ವಾಗಿ : ಎನ್ನು ಮಾವಂ ಬೈಕಂದಿದು ತಂದ ಕೊಟ್ಟಿ ನೆರೆ(ಪಾಶಾಂ. ನೀರ, ನೆರೆ)ಮೆಣ್ಣೆಯನಕ್ಕುಪ್ಪನಕ್ಕೆ ಕುಯನಕ್ಕೆಂದಪೊಡಮಿಕ್ಕಿಯು ಮೆಣ್ಣೆಯನಿಯುಮೆಣ್ಣೆಯಂ (ಪದ್ಮಾ. ೪-೧೪). ೨. ಜೆನ್ನಾಗಿ : ಪಡೆದುದಯಿಸಲೆಂದು ಕಾಲದೊಳ್ಳಲ್ಲದುದಾರತೇಜನರ್ಕಮುಲ್ಲಂ ಸದು ದಿಶಗುಣನದಲಾಂ ನಯವಿದನಪ್ಪಂ ಕಾಲಮಂ ನೆರಂ ತೋರ್ಪ ನೈತಂ (ಕವಿ. ೩-೧೪೬). ನೆರೆ : ೨. ಅರಿಲೂಪ್ಪನ್ನವ್ವರು ಕೂಡಲೂರು ಇನೆತ್ತ ಮೂರ್ ನೆರೆ ಸಾಸನಮಾಗಿ ಕುದಿಯ್ತು (ಎ. IV, ಮಂಜು. ೩೬. ೮೪-೬ ; 750).

[< ನೆರೆ]

ನೆರಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯ ಮಾಡು; ಬೆಂಬಲ ನೀಡು : ಅಂಗದ ತನಿಸೊಬಗಿಗೆ ನೆರಂಗೆಯ ಪೊಸವಸದನಂಗಳಾವಗೊಳ್ಳೊಂ ನಿಂಗರವಡಿ ಪೊಣೆಯ ಪದಂಗೊಳಿಸೊಳ್ಳೊಂಚರ್ದೆಯ ಪೊಸ ಪೊಸ ಸೊಗಸಿಂ (ಚಿ. ೬-೪೩); ನಿಂಗರಕಿಯನ ದಿಟ್ಟ ನೆರಂಗೆಯ ತಾಂ ಪೊಣ್ಣು ಪೊಣ್ಣು ಪೊಂಗಿತ್ತಾಗಳ್ (ಚಿ. ೬-೨೫೧). [ನೆರೆ + ಕೆಯ್ಯಾ]

ನೆರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಹಾಯವಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಬೆಂಬಲ ವನ್ನು ಹೊಂದು : ನಿಮಿರ್ಪ ಕಾಡಿಗೆಗುಡಿಗಳ . . . ನಿಜಯಕಟಕ ಸಮದಗಜಸಾನುಜಂಗಳ ಕರ್ಪುಗಳ್ಳೆನುಂ ನೆರಂಬಡೆದು ಬಳಿದ ತಮೋ ಮದೇಭದ ಘಟಿಯೊಡ್ಡ (ಅದಿ. ೧೨-೪ ವ); ಆನುಂ ಬಂದಪ್ಪನೆಂದೊಡಾ ಪಾಪಂ ನೆರಂಬಡೆದನೆಂದು ಕರನೊಳ್ಳಿತ್ತೆಂದು ಬನ್ನಿಮೆಂದು (ಪಂಪ. ೨೨೪-೨೦); ಬಲ ನಾರಾಯಣರಂ ನೆರಂಬಡೆದು ನಿಮ್ಮೊಳ್ ಕಾಡು ವುದೊಳ್ಳೆಗದಿಂ ಪಲವುಂ ದ್ವೀಪದ ಪೇಚರರ್ ನೆರೆದು (ಪಂಪ. ೧೨-೪೯). ೨. ಅಂಗೀಕರಿಸು ; ಒಪ್ಪು ; ಸಮ್ಮತಿಸು : ಸೂರ್ಯಜನುಂ ಮುಕ್ಷಜನುಂ ನಿನ್ನಾಚ್ಚಿಯಂ ನೆರಂಬಡೆದು ಪಾತಾಳಲಂಕೆಯಿಂದಿತ್ತ ಪೋಗಿ (ಪಂಪ. ೧೦-೧೬೦ ವ).

[ನೆರೆ + ಪಡೆ]

ನೆರಂಬರ, ನೆರವರ, ನೆರವು ಬರು (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರು ; ನೆರವು ನೀಡು : ಕಣ್ಣೊಲದೊಳ್ ಸುಜನ ಕಾಲಾಯಸ ಕಾಲಪುರುಷನಂ

ಕಾಳಿಗೆ ಜವಂ ನಿರಂಬದಪ್ರಸಂಧಂ . . . ಉತ್ಪಾತಂಗಳ
ನೇನುಮಂ ಬಗೆಯದೆ ಕೋಪಮನೆ ಬಗೆದು (ಪಂಪಾ. ೧೪-೧೨೮ ಪ);
ಇಂತವರೆಲ್ಲರೂ ನಿರಂಬರಿ ನಿರ್ಗಾಂತು ನಿರ್ಗಾ ನಿರ್ಗಾ ಕೋಪವನೆನ್ನ ಭುಜ
ಪ್ರಕಾಶಮುಂದು (ಜಗದಿ. ೭-೨೬); ಅಲಂಭುಲಜ್ಞಾ ಮರ್ಯಾದೆಗೆ
ನಿರಂಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದೊರ್ಪ ಪಡಿಯುಂ ಪೊಡವಟ್ಟು (ಪರ್ವ. ೪-೮೭೮).

ನಿರವರ್ : ಅಗರ್ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ತಾನವಿತಾನವಿದಂ ಕವಿಯೆ . . .
ಪಲವುಂ ಬಗೆಯ ರಾಗಗಳೊಳ್ ಬಾಣಿಪ ಬಾಣಿಯ ಬೀಣಿಯಂಚರಕೆ
ನಿರವರ್ಪೊಂದು ಭಂಗಿಯಂ ಬಾಲಕರಿಂ ರಾಮಾಯಣಮನೊಪ್ಪಿಸಿದಂ
(ರಾಮಾ. ೧೬೨-೩೦). ನಿರವು ಬರು : ಮನದಂಧತೆಗೆ ಕತ್ತಲೆ ನಿರವು
ಬರೆಯಾಲೋಡನೆಗೆ ಬೀಹವರ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಬರಿಸಿ ನೃಪನುಕೋಲಗಳವ
ನಿತ್ತು (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೩೪-೨). [ನಿರ್ಮ + ಬರ್ (< ವರ್)]

ನಿರಂಬಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯವನ್ನು ಬಯಸು ; ನಿರವನ್ನು ನಿರೀ
ಕ್ಷಿಸು : ಸಾರಥಿಯಪ್ಪೊಡಪ್ಪನೆನಗೀತನೆ ಪೋ ಪಜರೇವರಿಂ ನಿರಂಬಾರಿ
ನನುತೆ (ಪಂಪಾ. ೮-೯೮); ಭುಜಾದಂಡಂ ಗದಾದಂಡನುಂ ಬಿರಡುಂ
ಸಂಜಯ ಮಜ್ಜಯಕ್ಕೆ ನಿರವಿಂ ಮತ್ತಾ ನಿರಂಬಾರ್ಪಾನೇ (ಪಾಪಾಂ.
ಕೊಡವಿರಲ್ ಮತ್ತನ್ನರಂ ಪಾಮನೇ) (ಗದಾಯ. ೩-೪೭); ನಿಭವಾರ್ಥಂ
ಸೈನ್ಯಮಂ ಪಾಲಿಸುವುದು ಸಮರಕ್ಕೆಂ ನಿರಂಬಾರ್ಪಾದೇ ವೀರಭಟಿಂ
(ಜಗದಿ. ೧೩-೭೮). [ನಿರ್ಮ + ಪಾರ್]

ನಿರಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಹಿಡಿ ; ಅವ
ಲಂಬಿಸು : ದೋಷಾದಿಗಳಂ ನಿರಂಬಿಡಿದವಂ ಮತ್ತೇಕೆ ಕೈವಾರ್ಪಪಂ
(ಪಂಪಾ. ೨-೩೩). [ನಿರ್ಮ + ಬಿಡಿ]

ನಿರಂಬಿಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ನಿರವನ್ನು ಹೊಂದು :
ಇನಂ ಪೋಲೆ ಸಮಸ್ತಜಾತಿಗಳ ರೂಪಂ ಚಿತ್ರಸಲ್ ಪಿಶ್ಚಕರ್ಮನ
ಮಾಂಡವ್ಯನ ಚರಭಟ್ಟಿಯಳವಲ್ಲೆಂದಬ್ಬಿಟ್ಟುಂ ಚಿನ್ನ ಪೂವಿನ ಚಿಂಬೊನ್ನ
ಮಯೂಖಾಲೇಖಗಳಂತಾ ಚಿತ್ರನಿರ್ವಾಹರೇಖೆ ನಿರಂಬಿಟ್ಟಿರೆ ನೋಡಿ
ನೋಡಿ ತಲೆದೂಗುತ್ತಂ ನಾಸಂಕುಲಂ (ಜಗದಿ. ೧೭-೧೧೬).

[ನಿರ್ಮ + ಪಿಟ್ಟು]

ನಿರಂಬೀಟ್ (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ನೇಮಿಸು ; ಬೆಂಬಲಿಸು
ವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು : ರಥಮಂ ಸಮಕಟ್ಟಿ ನಾಲ್ಕುಲಕ್ಕುಬಲಮಂ
ನಿರಂಬೀಟ್ಟು ಕಳೆದನಾಗಳ್ (ಪಂಪಾ. ೨-೯೨ ಪ); ಪಾರಿಷೇಣನೊಬ್ಬ
ಮಗನಂ ಕುಮಾರಂಗೆ ನಿರಂಬೀಟ್ (ಪಾಪಾಂ. ಪೇ) ಬ್ಬಿಟ್ಟತನಂ ಬಂಧುಗಳನೆಯ್ದ
ಸೆಂದು ಕಳೆಪೆ (ಪಾಪಾಂ. ೭೬); ನಡೆಗಟ್ಟುಗಳನಿರ್ವಾರ್ಪಮೇಜಲ್
ಕೊಟ್ಟು ಪಿರಿದಾಳಂ ನಿರಂಬೀಟ್ಟು ಕಿಜದಂತರಂ ಕಳಿಪುತ್ತಂ ಬಂದು
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೯ ಪ). [ನಿರ್ಮ + ಪೀಟ್]

ನಿರಕು 'ನರಕು' ನೋ.

ನಿರಕೆ, ನಿರಕೆ, ನಿರಕೆ (ನಾ). ೧. (ತೆಂಗಿನ ಗರಿ, ಹೋಳದ
ದಂಟು, ಬಿದಿರುಕಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಹೆಣೆದು
ಮಾಡಿದ) ಮರೆ; ತಟ್ಟೆ; ತಡಿಕೆ : ತೋಳದು ಕಂಡಿಹೆನೆಂದಡೆ ಅಂಜ
ವನಲ್ಲ ಹೊದಿಸಿ ಕಂಡಿಹೆನೆಂದಡೆ ಮಂಡೆಯವನಲ್ಲ ಮಾಡಿಸಿ ಕಂಡಿಹೆ
ನೆಂದಡೆ ಬಾಯವನಲ್ಲ ಇನರು ಮೂವರು ನಿರಕೆಯೊಳಗಾಗಿದ್ದಡೆ ನಿರಕೆಯ
ಹೊಜಗಿದ್ದು ಬಜಾಕಾಯನಾಗಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ (ಮೋಳಮಾ. ೧೬೧-೬೦೨);
ತಲೆ ನಿರಕೆಗಳ ಮುಜುರೋಡುತಂ (ಪಂಪಾ. ೭೯-೧೯); ಲಾಮಜದ
ನಿರಕೆ ಗಜಾಪೂವುಗಳ ಹೊದಕೆ (ಪದ್ಮಾ. ೮-೮); ಬರಕೆ ಬುತ್ತಿಯು
ಹೊಲ್ಲ ನಿರಕೆಯ ಮನೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೫೫); ಅರಕಲಗೂಡು ಪೇಟೆ
ಯವಳೆ ನಿರಕೆಯ ಮನೆಯವಳೆ ಸರಕೆಂದರೆ ಕವನ ತೆರೆಯುವಳೆ (ಪ್ರಸರ್ವ.
೧೩೨). ೨. ತೆರೆ : ಪರದೆ : ಉಟ್ಟುಡಿಗೆ ಬಳಸಿದ ನಿರಕೆ ತೋಡೆಯೆ

ಕಂಬವಳವಟ್ಟು ಕಟ್ಟು ಸದಿಲ್ಲಿ ಮೆಚುವ ಮುಗಿ ಮೇಲ್ಪೊದಕೆ ಬಟ್ಟ
ಮೋಲೆ ಕಲಶಂಗಳಾ ಕಾಂತಿರಸವೆ ತಿಳಿರಾಗಲು . . . ಅತನುವಜವಟ್ಟುಗೆ
ಯೋಯೆಂಬವೊಲ್ ಪ್ರವಾಕಾಂತಾಪನಂ (ಪದ್ಮಾ. ೮-೧೧). ೩. ಬೀಡು;
ನಿವಾಸ : ನರಕ ಬೀಡುನ್ನೇಕೆ ತನುವೇ ನರಕವಿದಲಾ ಯೆಲುವು ತೊಗಲಿನ
ನಿರಕೆ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೮೭-೩೩); ಕಾಳಿಜದೇಳ್ ಪೊಲಸಿನ ತೇಪ
ನರವಿನ ನಿರಕೆ . . . ಪುಳುಗಳ ಪುತ್ತು ದಿನದಿನ ನಾಶಮಪ್ಪ ಇಕಾರಕಾಯಂ
(ಕಂಪಾ. ೩-೩೩). ೪. "ತಟ್ಟೆಯ ಗುಡಿಸಲು" (ಪಾಪಾಂ. ೧೨) :
ಅ ತಂಟೆ ಮಾರಿ ಬಡ್ಡಿ ನುಗನ ಜಗ್ಗಿ ಮೇಲೆ ನಿರಕೆ ಯಾಕೆ ಕಟ್ಟೊಂಡಿದ್ದ
(ಹುಟ್ಟು. ೧೪೩); ೫. ಊರೆ ; ಆಸರೆ ; ಆಧಾರ ; ಆಶ್ರಯ :
ಬಡತನ ಹಸಿವೆಯ ಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಂಡಿವರಿಯುವ ಬಳ್ಳಿಗೆ ನಿರಕೆ
ಯಾಗಿದ್ದು (ಕೇಂದ. ೩೯). ನಿರಕೆ : ೧. ಹಂಕಿಯಿಲ್ಲದ ದಾಸ ನಿರಕೆ
ಯಿಲ್ಲದ ಮನೆಯು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫). ೨. ತಟ್ಟೆ, ತೆರೆ, ನೆಂಕೆ; ಪರದೆ;
ಜವನಿಕೆ (Screen. ಇಂಕನ). ೪. ನೆಂಕೆಯ ಸೂರಿನೊಳಗಿಂದ ಬೀಳಿನ
ತಂಗಾಳಿ ಬಂದು ತಗುಲಿತು (ಅಶೋಕ. ೧೯೫). ೫. ಕರಿಕಾಲಚೋಳರಸ
ಹರುಸ ಬಿತ್ತಿಗೆ ಮಾಡಿ ಎರಕೆ ಹೊಯ್ದಿದ್ದ ಶಿವಭಕ್ತ ನಾಡೊಳಗೆ ನಿರಕೆ
ತನಗೊಂದು ಚಿನ್ನಯ್ಯ (ಕನ್ನ. ೩೧೪). ನಿರಕೆ : ೧. ನಿರಕೆಯೆಂದದಿ
ಇಡಿದಿಡಿದು ಸುರಂಗವ ಕೊರೆದರು ಸುತ್ತ ನೂರಾರ (ಬಜ್ಜಿ. ೧೨-೬೧).

[← ತಮಿ. ನಿರೈಚ್ಚಲ್]

ನಿರಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಣ (?) : ನೆಲೆದು ನಿರ್ವಾಯಂ
ನರುವಾಯಂ ಮುಮ್ಮೋನೆ ನಿರೈಪಾಪಾಂ. ರಿಕೆ ನಾರಾಚಂ ತಗಲೆಯಂ
ನಿಜನರ[ವ] ಕ[ಣ] ಗಲೆಯಂಬು ಕಕ್ಕಂಬು ಕೆಲ್ಲಂಬು ಮೊನೆಯಂಬು [ತೀವೆ
ಕಣ್ಣಂ] (ಪಂಪಾ. ೧೩-೩೯). [?]

ನಿರಕೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ತಡಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು : ದನೆಯೊಳು ನೆರಕೆಗಟ್ಟು
ದಂತೆಪೊಲು ಮೇಲಾಗಸದೊಳು ಪಂದಲಿಟ್ಟಂತೆ ಮುಸುಕಲು ಶರವಲ್ಲಿ
ನೋಡುವರಿಗುಬ್ಬನವ ಮಾಡಿದುದಾ ಸಮರ (ನೇಮಿಪಂ. ೨೭-೪೦).

[ನಿರಕೆ + ಕಟ್ಟು]

ನಿರಡಿ 'ನರಡು' ನೋ.

ನಿರಡು (ನಾ). (?) : ಎರಡೆಂಬನ್ನಕ್ಕರ ನೆ(ನೆ?)ರಡಾಯಿತ್ತು ಕರಡಿ
ತೊಡರದೆ ನೋಡಾ ಎರಡನೊಂದೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ನಿರಡು ಮಾಯಿತ್ತು
ಕರಡಿ ಬಿಟ್ಟೊಡೆತ್ತು ನೋಡಾ (ನಿರ್ದೇಶ. ೧೦೬-೩೩೧). [?]

ನಿರತೆ 'ನಿಜತೆ' ನೋ.

ನಿರವು, ನಿರವು, ನಿರವು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು :
ಎಂಟಿನೆಯ ದಿವಸವ[ನ್ನು] ಪ್ರಜಾಪರಿವಾರಮಂ ನಿರವು (ಪಾಪಾಂ. ೫೧-೬,
೬೪-೨೫; 1028); ಪರಿವಾರವಧೂಜನನಳಕಜಾಳದಿನಳಮಾಳೆಯಂ ನಿರವು
ವಂತೆ (ಪುಟ್ಟಪ. ೪-೭೨ ಪ); ಉದಾರತಾರಾಸಮೂಹಮಂ ಚಂದ್ರನೊಳ್
ನಿರವುವಂತೆ (ಪುಟ್ಟಪ. ೧೨-೧೦೬ ಪ); ಸರಸಮೃದ್ಧಮಧುರೋಪಮಂ
ಗಳಂಕುರಿಸೆ ವಸ್ತುಕ ಪರ್ವಗಳ ನಿರವು . . . ರಚಿಸುವೆಂ ಕೃತಿಯ
(೩೫೫. ೧-೧೧); ನೆಲೆಗಡಿಸುತ ನೆಲದುರ್ಗವ ನಿರವುತ ಜಲದೊಳು
ಜಲದುರ್ಗವನು ಸಲೆ ಗೋಳಿಸುತ ಗಿರಿದುರ್ಗಗಳನಾ ಲಲನೆ ನಡೆದಳು
ಬಲೆಯೊಳು (ಕುರಾಪಾಂ. ೪೧-೭೪). ೨. (ವಿವಾಹಸಂಬಂಧದಿಂದ)
ಕೂಡಿಸು ; ಹೊತೆಗೂಡಿಸು ; ಹೊತೆ ಸೇರಿಸು : ಈ ನಿಜ
ತನೂಜೆಯನುತ್ಪವಮಂಗಳಾನಕಧ್ವನಿ ದನೆಯಂ ಪಳಂಚಲಿನಂ ನಿರವು
ಗಳೆ ಪಜ್ಜಿಜಂಘನೊಳ್ (ಅದಿಪ್ಪ. ೪-೨೬); ಕುಮಾರನಂ ತಂದು ನಿನ್ನೊ
ಳ್ಳಿರವುನೆಂದು ಸಂತೈಸಿ (ಪಾಪಾಂ. ೭೫). ೩. ಸಂಗ್ರಹಿಸು ; ತೇವಿ
ರಿಸು ; ಕಲೆಹಾಕು : "ನಿರವು (ನಿರವು)—ಸಂಗ್ರಹೇ" (ಕುರಾಪಾಂ);
ಧನಮಂ ನಿರವದೆ ವಿದ್ಯಾಧನಮಂ ಮಾಡದೆ ತಗುಳ್ಳು ನೆಗಲದೆ ತಪದೊಳ್

ಮನುಷ್ಯಮುಖಮಾಯು (ಕವಿರಾ. ೩-೧೦೨); ಕಿತ್ತಯ್ಯಂಗಳ
ನಿಂದಮಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂಗೆಯ್ಯದಾಪು ನಿಜಾಸಿ ಪಾನಿಗಟ್ಟಿ ಪುಣ್ಯಮಂ ನರಹಿ
ಕೊಳ್ಳಮೆಂದೊಡೆ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೯-೧೯); ಸೌಂದರಿಯರೆ ಗಾಡಿಗಳೊಳ
ಗೊಂದೊಂದನೆ ನರಹಿ[ಪಾಣಂ. ಪಡೆದು]ಮಾಡಿದಂ ಬಿದಿಯನೆ . . .
ಸೌಂದರಿ ಸೌಂದರಿಯೆ ಪಸರೊಳಂ ರೂಪಿನೊಳಂ (ಅದಿಪು. ೨-೩೬);
ಪಲವು ಭವಂಗಳೊಳ್ಳೆರಡೆನ್ನಯ ಪಾಪದೊ (ಕಾದಂಪು. ೯೨೧);
ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಯೋಗ್ಯಂಗಳಪ್ಪ ನಾನಾಪ್ರಕಾರಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ
ನರಹಿ ಕೌಶಿಕನಿಹಂಗಳಮಕ್ಕ ಪಟ್ಟಿಂಗೆಟ್ಟಲಿರ್ದವಸರದೊಳ್ (ಪಂಚತಂ.
೨೨೪-೮); ಚಿಂತಾಸಮುತ್ಸೇಕದಿಂದಪ್ಪದೆ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ಮುನ್ನಂ
ನರಹಿ ಸುಕೃತಂ ಪಕ್ಕಮಾದಲ್ಲದೆ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೦೧). ೪. ಗಳಿಸು ;
ಸಂಪಾದಿಸು : ಮಲ್ಲಪಯ್ಯನುದಾಪುಯಲೋನಿಧಿ ಪುನ್ನಮಯ್ಯನುಂ
ತಾಮುಪಕಾರಮಂ ನರಹಿದರ್ಜಗದೊಳ್ ಚಿನಚಂದ್ರದೇವರಾ (ಪಾಂಚು.
೧-೫೧). ೫. ಹೊಂದಿಸು ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಮಾಡು : ಸ್ವಾಸ
ನಿಷ್ಟಕ್ಕೆ ಎನ್ನಿಷ್ಟಮನ್ ನರಪುಪದೆ ಎನಕೊ ಒಳ್ಳೆತ್ತಾಗಿ ನೇರ್ಪಾಗಿ
ಕಂಡತ್ತು (ಒದ್ರಪು. ೧೩-೨೬೦). ೬. ರಾಶಿ ಹಾಕು : ಕನಕವ ಸೇವಿಸಿ
ದವ ಮಣ್ಣು ಮಸಿಯನು ಕನಕವನುತ ನರಹಿದೊಡೆ . . . ಜನರದ
ಸ್ವೀಕರಿಸುವರೆ (ನಾಗಕು. ೧-೬೫). ೭. ಸಂದಣಿಸು ; ಗುಂಪುಗೂಡು ;
ನೇರಿ : ಗಜಾರೋಹಕರ್ ಪವನಂಬಡೆದೇಜಾ ನಿಜಾ ನರಹಿದಾಗಳ್
(ರಾಜರೇ. ೧೩-೬೫). ೮. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಆಗಿಸು : ಅರುಣಾಂಶು
ಗಳಂ ಪಶ್ಚಿಮಗಿರಿಕೊಟಮನಕಪೂರ್ವಪಲ್ಲವಚೆಯದಿಂ ನರಹಿಪಡು
ನೇಸಲೆ ಸೆದುದು ಶರಧಿನಾಥಂಗೆ ಮಿದಿದ ಮಾಣಿಕಗೊಡೆಪೋಲ್
(ಜಗದಿ. ೪-೧೧೧); ಅಜನಂ ಪರ್ಜಿಸುವಜಾವಂ ನರಪುಪ . . . ನಿಮ್ಮಯ
ದರ್ಶನಕಟಾಂಜನ ಕಾರಣಮನೆನ್ನ ಪುಣ್ಯಮೆ ಪಜಿತೇಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೬೬);
ನರಿದುದು ವಿರಹಿಮನಸ್ತುಣ ಶರಣಮೊಳಂಗೋದ್ದವಾಗ್ನಿಯಂ ನರಪುತ್ತುಂ
ನರಿದಪ್ಪಂ ಕೊರ್ವಿದುದಪ್ಪಯ್ಯಂ ಬಾದಗೇಯ ಗರ್ಭಮಂ ಕೊರ್ವಿಸುತುಂ
(ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೨); ಮಂದಹಾಸದ ಕಾಂತಿ ಮಜ್ಜರುಚಿಯಂ ನರಪೆ
(ಪುಷ್ಪ. ೯-೫೮ ರಗಳೆ). **ನರಹು :** ೧. ಊರ ಮಹಾಜನಮಲ್ಲ
ಮನೋರಂಕಿರೆ ನರಹಿ ತಂಗು (ಮೈಅಂ. ೧೯೨೬, ೩೪-೬; 11ನೆಯ ಕತೆ);
ಮಹಾಪ್ರಮಥಗಣಂಗಳಂ ತಂದು ನರಹಿದಾತ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು
(ನೀಲವ. ೬-೯); ಮಜುದಿನವಾಳುಕುದುರೆಯ ನರಹಿ ಧರಣಿಪಾಲ
ಸುಮುಹೂರ್ತದಲಿ ಹೊಯ್ಯಿದನಂದು ಹೊಜಗುಡಿಯ(ಕುಪ್ಪಾಳ. ೧-೪೩);
ವೇದವ್ಯಾಸನಖನಿರ್ಜರರು ಮನುಮುಗಗಳಂ ನರಹಿ (ಸೌಂದಪು.
೬-೩); ಅರಸನಂಪ್ರಸರೋಜಸೇನೆಗೆ ನರಹಿದನು ಶರಧಿಧರೀತ
ಸಮಸ್ತಕುಟುವ (ಕೋರಾ. ೪-೬-೨೬). ೨. ನೇಹನಂಬ ಕುಂಟೆ
ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ನರಹಿದೊಡೆ ನಾನೇನೆ ಸಖಿಯೆ (ಮಹಾಪೇ. ೬
೧೪೦-೬೧೪). ೩. ನಿಧನವಲ್ಲದೆ ಧನವ ನರಹುವ ಹದನ ನೀನೇ ಕಾಂಟೆ
(ಕುಪ್ಪಾಸ. ೨-೨೩); ಭೂತಳದ ಮೇಲಾ ವಿರಂಚಿಯ ತಾತ ಹುಟ್ಟಿದ
ಮಾಡಿ ನರಹಿದ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದ (ಸಂಭವ. ೨೬-೮). ೪. ಹೊರೆಯ
ಲಜಾಯಿಸು . . . ಅದಜಿಗಳಗೊಟ್ಟನುದರೆ ನರಹಲಾಜನು ಕೂಳ
ನೆಂದಳು ಕುಂಟೆ ನಸುನಗುತ (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೧೦-೧೫). ೬. ಕಂಚುಗಾಜಿನ
ಬಿಡಾರದಂದದಿ ಕಂಚು ಹಿತ್ತಾಳೆ ಪ್ರತಿಮೆಯ ನರಹಿ (ಪುರಂದ.
೨-೨೫-೨); ತರಹೇಳು ಹೆದಗೆ ಹೆದಗಿಯೊಳು ಹೊಸ ಹೊನ್ನ ಇರಲಯ್ಯ
ನನ್ನ ಮೇಲೆಂದು ನರಹಿ ಬೇಕಾದರೆ ತರಿಸಿಕೊಂಬೆವು ಎಂದು ಹರರೂಪ
ಪೂಜಮುಟ್ಟಿ ನಾಗ (ಹುಸಾಂ. ೧-೫೧). ೭. ಹರಸಿ ಮಾಡುವುದು
ಹರಕೆಯ ದಂಡ ನರಹಿ ಮಾಡುವುದು ದಂಧನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೨೨೮);
“ಜನರನ್ನು ಕೊಡಿಸು” (ಬಸವ. ಕೀರ್ತ); ಶಿವಭಕ್ತ ವಿಧಿಗಳು ನಿಂದು

. . . ನರಹಿತ್ತು ತೊಹಿಲ್ಲೆನಿಸಿ ಪುರದೊಳಗೆ (ಅನೇರ. ವೇ. ೮೪-೮).
೯. ಕೂಡು ; ಮದುವೆಯಾಗು ; ವಿವಾಹವಾಗು : ಮಡದಿಯರ
ನರಹಿದರೆನು ಒಡವೆಯ ಗಳಿಸಿದರೆನು ಶಿವನೇ ನಿಮ್ಮನಜಾಯದ
ಮನುಜನ ಒಡಲೆಂಬುದು ಹೊಲೆಹೋಗಿಯ ಕೈಯ ಒಡೆದ ಸೋರೆಯಂತೆ
ಕಾಣಾ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೮-೯೨). ೧೦. ಬೆರಸು : ಕಣ್ಣನ್ನಡಿ ನೋಡಿ
ಮಣ್ಣಿನಲಿ ನರಹಿ ಉಣ್ಣದೆ ಹೋಗದಿರಾ (ಬಸವ. ೨೦೧). ೧೧. ಪಡೆ ;
ಹೊಂದು (?) : ಕುರಪ ನೀನೇ ಕಳುಹದಿದೊಡೆ ಪರಮಮುನಿ
ದೂರ್ವಾಸರಲಿ ನೀ ನರಹಿದಂದವ ಮಾಡುವನು (ಸಂಭವ. ೨೦-೫೯).
ನರಪು : ೧. ಕಂಪಿಸ ಕಣ ತುಂಬಿಯಂ ನರಪುತರ್ದು ಮಲ್ಲಿಗೆ
ಚೈತ್ರಮಾಪದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೧೪-೩೬). ೨. ಅತಿಶಯೋದ್ರಿಗನಂಗೆನೆ
ಯರೊಳ್ ನರಪುತಂ (ಚಂದ್ರ. ೩೫-೧೬). ೩. “ನರಪು (ನರಪು)
ಸಂಗ್ರಹ” (ಕಮಧಾ); ಮುನ್ನಿನ ಭವದೊಳ್ ಪುಣ್ಯಮನಾನ್ನೆರೆ
[ಪಾಣಂ. ರ]ಪಿಡನದಜ ಫಲಮನುಂದಪನದಜಾದಿನ್ನಪ್ಪ ಭವಕೆ ನರಪು
ವೆನೆನ್ನದ ಸರಪತಿಗೆ ನರಕಪತನಂ ಪಿರಿದೇ (ಅದಿಪು. ೨-೧೦೬); ತರದ
ಬೊಮ್ಮಾಂಡವಂ ನರ[ಪಾಣಂ. ರ]ಪುಪಲ್ಲಿಯ ಪುಣ್ಯ ಉರುಪುಪಲ್ಲಿಯ
ಪಾಪವಲ್ಲಿ ತೋಟೈ (ಸಾಂಪಂ. ೨-೨೮). ೬. ವನವೇಷೆಯರನ್ನು ತರಾರ
ವಾರಿಯಂ ಪಚ್ಚಿವರಲ ಕರಗಂಗಳೊಳ್ ತಿವಿ ತೆಂಬಿರ ಪೂಯ್ಯನಿಂ
ತಣ್ಣು ಪಡೆಯಲೆಂದು ನರಹಿದಂಕಿರ್ದ ನೀರ್ಗಾಯ ತುಜುಗಲಿಂದೆಜಗದ
ನಾಳಿಕೇರಭೂರುಹಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೦೫). ೮. ದೇವಿ ನಿಜಪದ
ನವೇಂದುಕರಾವಳಿಯಿಂ ತಿವಿ ವನಸರೋವರಮಂ ರಾಜೇನಕ್ಕಿತ್ತು ವಿಕಾಸ
ಮನಾವಗಮಿಂ ನರಪು ಪಗೆಯನೇ ನಗೆಮೊಗದಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೬೬).

[ನರೈ+ಪು]

ನರಮನೆ 'ನರವನೆ' ನೋ.

ನರವಂಬಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಅದಿರಾಜ, ಹೊಳೆ
ತುಂಬಿ, ನೆರ್ವಾಳ, ಮವಲಂಗಳೂ, ಹೊಳೆನಕ್ಕು, ನರವಂಬಳಿ, ಪುಡೆ
ಮದಿರಂಗಿ, ಹೊಡ್ಡಲನಗೆ (ಮೈದಿ. ೨೫-೪೬೬). “ನರ್ವಾಳ” ಪರಾ.

[?]

ನರವಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ : ಸುಭಟರ ನರವಣಿಗೆ
ನಿಪ್ಪಸರದಲಿ ಮುಸುಕಿತು ಧನಂಜಯನ (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೨-೫೫).
೨. ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ; ಸೇರುವೆ ; ಕೂಟ : ಹಿರಿಯ ನೀ ಧರ್ಮಜಗೆ
ನೀನಲಿ ನಿರುತ ಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷರ ನರವಣಿಗೆ ಹಂಸಿರಿಯಿಲ್ಲದನುಳಿದು
ಭೂಗಣಕೆ ಮರುತಪಾತ್ಯನಿನಿಗೆ ಸರಿಯಾ ಧರೆಯ ಜೀವರೊಳಾರು
(ಸಂಭವ. ೨೨-೨೯). ೩. ಗಳಿಕೆ ; ಸಂಪಾದನೆ : ಅಜಾದಯವರಿಗೆ
ಅತ್ಯವಿದ್ಯಯನಜುಪುವದಜಾಂದಧಿಕಪುಣ್ಯದ ನರವಣಿಗೆ ಬೇಡಾವುದು
(ಸಿಪ್ಪಾಗ. ೭-೧-೨). [ನರೈ+ವಣಿಗೆ].

ನರವಣಿಗೆ 'ನರವಣಿಗೆ' ನೋ.

ನರವಣಿಗೆ (ನಾ). ಸಹಾಯ ; ಬೆಂಬಲ : ನರಪು : ಉಪ್ಪಕ್ಕೆ ಕೈಕೊ
ನರವಣಿಗೆಯಾದಂತೆ (ಸರ್ವಪ. ೨೦-೯೫). [ನರೈ+ವಣಿಗೆ]

ನರವಣಿಗೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು ; ಮುಗಿಸು ; ಸ್ನಾನಾದಿ
ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ತಿರುವಾರಾಧನಂಗಳಂ ನರವಣಿಗೆಗೊಳಿಸಿ (ಚರಪಂ.
೬೬-೪). [ನರವಣಿಗೆ (<ನರವಣಿಗೆ)+ಕೊಳ್ಳು, +ಇಸು]

ನರವರ್ 'ನರಂಬರ್' ನೋ.

ನರವಲ್, ನರವಲ್, ನರವಲ್, ನರವಲು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ]
“ರಾಗ ಭಾವ ಪೂರಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗೀತ
ವಿಸ್ತರಣೆಯೇ ನಿಜವಾಗಿ ‘ವಿನ್ಯಾಸ’ ಅಥವಾ ‘ನರವಲ್’ ಎನಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ” (ಸಂಗೀತ. ೯೩) : ಕೆಲವು ಪಲ್ಲವಗಳಿಗೆ ಸಂಗತಿಗಳೂ

ಇರುವುದುಂಟು. ಅವನ್ನು ನಿರವಲಿಗೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಹಾಡಬೇಕು (ಸಂಗೀತಂ. ೯೩). **ನಿರವಲ್ :** ಈ ರೀತಿಯ ಸಮಯಸ್ಥಿತ್ಯ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಏನು ಅಂಗಗಳಿವೆ. ಅಲಾಪನೆ, ತಾನ, ಪಲ್ಲವಿ, ನಿರವಲ್ ಮತ್ತು ಸ್ವರ (ಸಂಗೀತ. ೧). **ನಿರವಲ್ :** ಸತತ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಪಲಕು ಗಳು, ನಿರವಲಗಳು ರೀಲಾಪಾಲನಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ನಟಸಾ. ೫೯). **ನಿರವಲು :** ಅವರ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಕಚ್ಚೀರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ 'ನಿರವಲು' ಮಾಡಿ, ನಾಲಕ್ಕಾವರ್ತಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಬಿಳಿಸಿ ಹಾಡಿ ಹಾಡಿಸಿ ನೋಡಬಾರದೆ ? (ಗಣಪ. ೧೦೮); ರಾಗಾಲಾಪನೆ, ನಿರವಲು, ಸ್ವರಕಲ್ಪನೆ ಮತ್ತು ತಾನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ . . . ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಅಧುನಿಕ ಕರ್ನಾಟಕಸಂಗೀತವನ್ನು ಬಹುದು (ಕವಿಕೋ. 1, ೭೮೭). [?]

ನಿರವಲಿ, (ನಾ). ಸಹಾಯಕಸೈನ್ಯ, -ದಳ : ಪಾರದೆ ಕೈದುಪ ಬಲಮಂ ಪಾರದೆ ನಿರವಲಮನೊಂದೆ ತೋಳ್ವಲದಿಂ ಸಂಹಾರಿಸಿದಂ ಮಾರ್ಗಲಮಂ ಪಾರಿಸನಾಭಂಗೆ ಸಂಗರಕ್ಕಿದಿರುಂಬೀ (ಸಂರಾಜೂ. ೪-೭೫). [ನಿರವಲಿ+ಬಲ್ಯ]

ನಿರವಲಿ, 'ನಿರವಲ್' ನೋ.

ನಿರವಲು 'ನಿರವಲ್' ನೋ.

ನಿರವಾನ್ (ಕ್ರ). ಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡು : ಆತನಿಗೆ ನಿರವಾಂಕ ನಾಲ್ಕುಮುಪಾಯದಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥದಂತೆ ಮೈಗೊಂಡು ಪುಟ್ಟದ ನಾಲ್ಕು ಕುನರರೊಳು ಸಿರಿಯ ರಾನುಂಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡುತ್ತಾ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೭-೧೨). [ನಿರವ್ವ (<ನಿರವ್) + ಅನ್] **ನಿರವಾನಿಸ (ನಾ).** "ಸಹಾಯಕ ಪುರುಷ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ನರಗಟ್ಟು, ನಿರವಾನಿಸಂ, ಬರವಟ್ಟು (ಶಬ್ದಾನು. ೩೩೨ ಪ್ರಯೋ).

[ನಿರವ್ವ + ಮಾನಿಸ (<ಮಾನುಸ)]

ನಿರವಿ, ನಿರಹಿ, ನಿರವಿ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ಸಮುದಾಯ : "ಬಂಬಲ್, ತುಳುಗಲ್, ವಂಗಡಂ . . . ನಿರವಿ, ಬಳಗಂ . . . ಗೊಂಡಣಿ (ಬಂದಲ್)" - ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೨೨); ಇತ್ತ ಇರುವನೋಲಗದೊಳ್ ನಿರವಿ ನಿರವಿಯೊಳ್. (ಪದ್ಮಾರಾ. ೮೨-೪); ಭೀಮಸೇನನಾ ನಿರವಿ ನಿರವಿಗಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೬೦೪); ನಿರವಿ ನಿರವಿಯಿಲ್ಲಂ ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೨೪); ರಸಪೂರಮತಿಗಭೀರಂ ಕಾನ್ಯಂ ನೀರಸರಜುಪಂತೇನಿವ ತಾರೆಲೆಯೇ ದೀದಿವಾಡೆ ನಿರವಿಯ ತುಮುಕೇ (ಗಂ. ೧-೨೦); ದಿವಗದಿತಿಯ ನಿರವಿ ಗಳಲೊಪ್ಪುವ ಮಹಾಕಾನನವ ಪ್ರಭು ಕಂಡ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೦-೧೭); ಗರುಡರ ಸಮುದಾಯಮುಂ ಮಯೂರರ ನಿರವಿ . . . ರಾಗದಿಂದೀಶನೋಲಗಲೆ ಬರುತಿರ್ದುದು (ಚಿಬ್ಬ. ೨-೧೬); ನದಿಗಳೊಳ್ ಸುರಗಂಗೆ ತಾರೆಗಳೊಳಂ ರೋಹಿಣಿಯು ತೀರ್ಥನಿರವಿಯೊಳ್ ಮಣಕರ್ಣಕೆಯವೊಲಾ ಸತಿಯ ರೊಕ್ಕವಾರ್ತೆ ತೋಳಿಸಿದಳು (ಸಂದಿಮಾ. ೭-೯). ೨. ರಾಶಿ; ಮೊತ್ತ : ನಿರವಿನ ನಿರವಿಯೊಳ್ ಬಲ್ಲ ನೋಡಿಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ವ); ಮುರಿಮುರಿದು ಕಡ್ಡಿಯು ಹೊಡೆತು ಹೊರಳಿ ಹರಿದುದು ಸೂಸುಗಿಡಿ ಗಳ ನಿರವಿ ನಿಸಿದುದು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೯-೫೦); ಪರುಷವಿಲ್ಲದ ಭೂಮಿ ಮುತ್ತಿನ ನಿರವಿಯಿಲ್ಲದ ಮಣಲು ಹೊಂಡಾವರೆಗಳಿಲ್ಲದ ತಿಳಿಗೊಳಂಗಳವಿಲ್ಲ ಮತ್ತಲ್ಲಿ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧-೫೮); ಶರಧಿಪುಷ್ಪನೊಳ್ ನೋರೆಗಳ ನಿರವಿಯ ನಿರವಾಂತು ಪರವ ತೆರೆಗಳ ಸಿಂಹಂ ಭೂಮಿ ಪರಿದುದು ತುರಂಗೋತ್ಕರ ಮಾನಸಭೇನುಂಡಪಂದದಿನಾಗಲ್ (ರಾಜಕೀ. ೬-೫೯); ಪೊಳೆಯಂತಿಹ ದಿದಿರುಗಳ ನಿರವಿಯೆಂಬ ಕೊಳಲಿಂದೆ ಮಾರುತನು . . . ತುತಿಸುತಿರಲು (ಕವಿಕಾ. ೧-೮). ೩. ದಟ್ಟಣೆ; ದಟ್ಟಿಸುವಿಕೆ; ಸುರನದೀ ತೀರದಲು

ರಾತ್ರಿಯ ನಿರವಿಯಲು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಪಾಂಡವರಸಗಜುಹಿದನಂದಂ ಕಥೆಯ ಸದಸ್ಯಬಾಹುವಿನ (ಸಂಭವ. ೨೫-೭೪). ೪. ಅಧಿಕೃತ; ಅತಿಶಯತೆ : ವಿನಯಸಂಪನ್ನತಾವಿನಯದ ನಿರವಿಯುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೫). ೫. ಬೀಗರೂಪಿ : ಬೀಗರು ಮಾಡಿದ ನಿರವಿ ಭರ್ಜರಿಯಾಗಿತ್ತು (ರೂಢಿ). **ನಿರಹಿ :** ೧. ಸಂತೆಯ ನಿರಹಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನದ ಮಾತ ಮಾಟಬಹುದೆ (ಕೂಸ್ಯಸಂ. ೧೧೧-೭೯); ಅರಸ ಕೇಳಿ ಬೀಟಿಗಾಜರು ಕರೆಯ ಬಂದರು ಮೃಗನಿಕಾಯದ ನಿರಹಿ [ಪಾಶಂ. ೧] ಗಳ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಪಾಂಡುನ್ಯಪಾಲ ನೋಲಗಲೆ (ಕುಮಾರ. ೪-೧೧). **ನಿರವಿ :** ೧. ತರುಣ ಹರಿಹಾಸ್ತ ವಿಕಂಚಿತಸೋರ್ವಕ್ಕೋಡ ಗಳಿಗೆಗೋರದಿಯಂ ವಿಸ್ತರದಿಂದಿಡುತುಂಬಂದರ್ ನಿರವಿಯ ನೋಟಿಕರ ಮನಮನಲಾಡಿಸುತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೭-೧೮೮). [ನಿರವಿ + -ವಿ]

ನಿರವಿಗಿ, (ನಾ). ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವನು; ಸಹಾಯಕ : "ಸಹಾಯಕ; ನಿರವಿಗ; ಸಹಕಾರಿ" (Accessary. ಇಂಕನಿ); ಅರಸಂ ನೇಹಿಗನೋಲ್ವಿಗಂ ನಿರವಿಗಂ ಕಾವಂ ಹಿತಂ ತೆತ್ತಿಗಂ (ಅಪ್ರ. ೧೪-೮೩); ನಿರವಿಗನು ಮೇಣ್ ರಕ್ಷಕನು ನೀನೋರ್ವನೆಯ (ಮೂರುನಾ. ೧೦೮); ಅವರಿಗೆ ನಿರವಿಗನಾಗಿ ನಾಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಕಂನಾಸಾ. ೧೩೦); ತೋಳ್ವಿಗಿ ನಿರವಿಗರ ಕರೆಯುತಕ್ಕಂತಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೧೩೯-೩೦೧).

[ನಿರವ್ವ (<ನಿರವ್) + -ಇಗ]

ನಿರವಿಗಿ, (ನಾ). ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿರುವವನು; ಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ದವನು : ಇಕ್ಕೆಲದ ನಿರವಿಗರು ಕೆಲಬಲಕೊಕ್ಕು ಸರಿದರು (ಕೊರಂ. ೨-೩-೧೦); ಏನಿಡೆಚ್ಚರಿಯೆಂದು ನಿರವಿಗರ್ವಕ ಸುಮ್ಮಾನದ ಮೇಗ ನಿಟ್ಟಿಸುತ ಮೂನಿಯಾಸ್ತೇಂದುಮಂಡಲವನು ಕಂಡಾನಂದವಿದಿದು ನುಡಿ ದರು (ಕಂನಿ. ೯-೮೯); ಆ ನಿರವಿಗರ ಸಂತೆಯನ್ನು ಬಿಡುರಿಸಲು ಸೈನ್ಯವು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದುದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಲಿಲ್ಲ (ವಿಗಡ. ೪-೧೧).

[ನಿರವಿ + -ಗಿ]

ನಿರವಿದೊಳಸು (ನಾ). ತುಮುಲ; ಗೊಂದಲ; ಕ್ಲೋಭಿ : ತುರಗ ಗಣಭಟಿ ದೀದಿವರಿವು ನಿರವಿದೊಳಸಿನ ಮನ್ನೆಯರ ಸೇನಿದರು ಶೂಲದಲಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೭-೭).

[ನಿರವಿ + ತೊಳಸು (<ತೊಳಸು)]

ನಿರವಿವಡೆ (ಕ್ರ). ಸಮೂಹಕ್ಕೆಲ್ಲ ತಿಳಿ; ಸರ್ವಶ್ರುತವಾಗು; ಖ್ಯಾತಿಯೊಂದು; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು : ಮೂಟುರೋಕಮುಂ ಕರ್ಣಾ ಜುಗನರ ಯುದ್ಧಮಂ ನೋಡಲ್ ನಿರವಿವಡೆವನ್ನ ಪ್ರತಿಕ್ಷೆಯಂ ನೆಟಪಲಿಂವನಸರಂಬಡೆದನೆಂದು . . . ಪವನತನಯಂ ಬದ್ಧವಪುಸಾಗಿ ದುರ್ಯೋಧನಾನುಜರಂ ಪೆಸರ್ವರೊಳ ಕರೆದು ಮೂವಲಿಸಿದೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೪೪ ವ). [ನಿರವಿ + ವಡೆ]

ನಿರವೀ, ನಿರವೀಯು (ಕ್ರ). ಬೆಂಬಲ ನೀಡು; ಸಹಾಯಮಾಡು : ಪರಮನಾ ರೂಪದಲಿ ನಿರವೀಯಲಜಾಯದೆ ನರನಾಗಿ ಬಂದು ಪರವೀವ ಗುರುವಿಗೆ ಸರಿಯಾರ ಕಾಣೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೯); ಬೆಂಗೊಂಡು ಪಾಳ್ವ ಯೊಳ್ ಹೊರಲಾರದಿಹ ಹೊರಗೆ ತಂಗಿ ತಲೆಗೊಟ್ಟು ನೀ ನರವಿತ್ತೆಯನಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೮-೪೦೨); ಆ ಪರ ಉರೊಳು ತಂದೆಯ ಗೆಳೆಯರು . . . ಓದಿಗೆ ನಿರವಿತ್ತರವರು (ಇಂಪಾಸ. ೨೦-೮೮). **ನಿರವೀಯು :** ಬ್ಯಾಂಕಿಗೆ ಪೇಟೆಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿರವೀಯುವ ಬುದ್ಧಿ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಅರ್ಥ (ಹಣಪ್ರ. ೧೮೬). [ನಿರವ್ವ (<ನಿರವ್) + -ವಿ]

ನಿರವೀಯು 'ನಿರವೀ' ನೋ.

ನಿರವ್ವ, 'ನಿರವ್' ನೋ.

ನಿರವ್ವ, 'ನಿರವ್ವ' ನೋ.

ನೆರವುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯವೊಡಗು ; ಬೆಂಬಲವುಂಟಾಗು : ಪುಟ್ಟದನಾಕೆಗೆ ಮಗನೊಡವುಟ್ಟು. ಮಹಾಭಾಗಧೇಯಲಕ್ಷಣನಿಕರಂ ಪುಟ್ಟ ಧರಾಭಾರಕೆ ನೆರವುಟ್ಟು. ಮದಮಗಿಂಬ ನಲವು ದಿಗ್ಗಂತಗೋಳ (ಕಂದ್ರಪು. ೩-೯೩). [ನೆರವು + ಪುಟ್ಟು.]

ನೆರವುತಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ಆಸರೆ ಇಲ್ಲವಾಗು : ಕೂಳ ಭಣಿಗೆ ನೆರವುತಪ್ಪಿದುಂಬ ನಾಣ್ಯದಿಯಾಯಿತು (ಬಸವ. ೫೩-೧೩). [ನೆರವು (<ನೆರವು) + ತಪ್ಪು.]

ನೆರವುನೀಡು (ಕ್ರಿ). ಸಹಾಯಮಾಡು ; ಬೆಂಬಲಕೊಡು : ಹೀಗೆ ಭಕ್ತರು ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ನೆರವುನೀಡಿದ್ದಾರೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧೫೧). [ನೆರವು (<ನೆರವು) + ನೀಡು.]

ನೆರವುಬರು 'ನೆರಂಬರು' ನೋ.

ನೆರವುಸಂಬಳ (ನಾ). ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಬುತ್ತಿ, -ಪಾಠೇಯ, - ಊಟದ ಸಾಮಗ್ರಿ : ಹರಿಗುಣಶ್ರವಣಾನುಕೀರ್ತನ ಚರಣನೀವೆಗಳೆಂಬ ನಂದಿದ ನೆರವುಸಂಬಳದಿಂದ ಮುಸ್ತರಮಾರ್ಗವನು ಕಳೆದು (ನಿಭಾಗ. ೪-೧೫-೯) ; ಹರಿಪರಾಯಣರೆಂದೊಡವರನು ನೆರವುಸಂಬಳ ಸಹಿತ ಮುನ್ನಿಸಿ ಪರಶರಾತ್ಮಾನಂದಪದವೆಂಬೊರೆ ಹೊಗಿಸುವಳು (ನಿಭಾಗ. ೫-೪-೨೫).

[ನೆರವು (<ನೆರವು) + ಸಂಬಳ (<ಸಂಬಳ)]

ನೆರವುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಹೆಣ್ಣುಹಾಕು : ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಯಿರುವುದು ರಹಸ್ಯ. ಈ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಮೊತ್ತಮೊದಲು ತಿಳಿದುದು 'ಸಂತೋಷನ'. ಆ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು (ನೆರವು ಹಾಕಿ ಮೊಸರು ಮಾಡಿ ಕಡೆಗೋಲಿನಿಂದ ಕಡೆದುದು) ಸಂತೋಷನ ಕಾರ್ಯ (ಸಂತೋಷ. ೧೪೫).

[ನೆರವು (<ನೆರವು) + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್ಕು)]

ನೆರವೇರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಈಡೇರಿಸು ; ಪೂರ್ಣಮಾಡು : ನೀನೂ ಭೂಷಣನ ಮದುವೆಗೊಟ್ಟ ಶುಭಕಾರ್ಯ ನೆರವೇರಿಸಬಾರದೇ ? (ಕಂಕಳ. ೪೧) ; ಹಿರಿಯ ರಾಜಕುಮಾರನಾದ ತಿರುಮಲದೇವರಿಗನ್ನೂ ಅರುವರ್ಷಗಳಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ರಾಯನು ಆತನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಮಹೋತ್ಸವ ವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿ ದಿಟ್ಟನು (ಕದ್ರೇವ. ೧೪). ೨. ವಾಲಿಸು ; ಶಿರಸಾ ವಹಿಸು : ರಾಜನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಇಬ್ಬರು ಸಿಕ್ಕಿದರು (ಪ್ರವಾಹ. II, ೧೯೪). [ನೆರವೇರು + -ಇಸು.]

ನೆರವೇರು (ಕ್ರಿ). (ಕೆಲಸ, ಯೋಚನೆ ಮುಂತಾದುವು) ಈಡೇರು ; ಪೂರ್ಣವಾಗು : ಕೃತಿಯು ನೆರವೇರಲೋಸುಗ ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿ ರಾಜನುತಿ ಗೈಯ್ಯ ನೆಂಕಟರಮಣತರ್ಮಾಂ (ಸಾಸಂ. ೧-೩) ; ಸದುದ್ದೇಶವು ನೆರ ವೇರಲು ಇದೊಂದೇ ಮಾರ್ಗ (ಕೃಮಜ. ೧೪೪) ; ಇದು ನೆರವೇರದ ಯೋಚನೆ (ಪ್ರಾಸದಿ. ೧೪೩) ; ಎಲ್ಲರ ಅಸೆಗಳೂ ನೆರವೇರಲು ಅವಕಾಶ ವಾಗುತ್ತದೆ (ಹಣಪ್ರ. ೧೧).

[ನೆರವು (<ನೆರವು) + ಏರು (<ನಿಜು)]

ನೆರಸು 'ನೆರೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆರಿಹಿ 'ನೆರಿವಿ' ನೋ.

ನೆರಿಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು ; ಒಟ್ಟುಮಾಡು : ಹೊಳಲ ಪರಿವಾರಕೆ ಸಾಜಿಸು ಕೆಲಬಲದ ರಾಯರಿಗೆ ದೂತರ ಕಳುಹಿ ನೆರಿಹಿಸು ಕಾದಿಸೆಂದನು ಕಾರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೧-೪).

[ನೆರಿಹು (<ನೆರಿಹು) + ಇಸು.]

ನೆರಿಹು 'ನೆರಿಹು' ನೋ.

ನೆರಿಹು (ನಾ). ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ ; ಸಮುದಾಯ : 'ನೆರಿಹು ಗೂಡು' ಪರಾ. [<ನೆರಿಹು]

ನೆರಿಹುಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಸೇರು ; ಜನಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಬೆರೆ : ನೆರಿಹುಗೂಡು[ಪಾಪಂ. ಗು]ಡದೆ ಏಕಾಂತದೊಳಗಿರಬೇಕು ನೆರಿಹ ಬೇಕೆಂಬುದು ಪರವಸ್ತುಗಳನು (ನಿವಗ. ೧೪೩-೩೩೧ ; ಮಹಾದೇ. ಬ. ೯೫-೨೨೨ ನೋ). [ನೆರಿಹು + ಗೂಡು.]

ನೆರಿಹು 'ನೆರಿಹು' ನೋ.

ನೆರಿಹು 'ನೆರಿಹು' ನೋ.

ನೆರಿಹು 'ನೆರಿಹು' ನೋ.

ನೆರಿಹು 'ನೆರಿಹು' ನೋ.

ನೆರಿಹು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಭರ್ಗುಳ್ಳು - ನೆರಿಹು (ನೆರಿಹು ?)" (ಒಷಧಿ. ೫೮). [?]

ನೆರಿಹುಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು ; ಆಸರೆ ನೀಡು : ಸತ್ತಂಕ ದರೂ ಏನಾಕು, ನೆರಿಹು ಕೊಟ್ಟವರ ಮನಿ ನಡೆಸಾಕೆ ಬಾಡೆ? (ಹೊಸಂಸಾ. ೧೪೪). [ನೆರಿಹು (<ನೆರಿಹು) + ಕೊಡು.]

ನೆರಿಹುನಾಟಕ (ನಾ). ಪರದೆಯ ಮೇಲೆ ನೆರಿಹುಗಳು ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ನಟರು ಪರದೆಯ ಹಿಂದೆ ನಡೆಸುವ ಆಟ ; ಭಾಯಾ ನಾಟಕ ; ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ : ಈ ಎರಡು ಮಹಾ ಕಾವ್ಯಗಳು ಅಲ್ಲಿಯ ನಾಟಕ, ಸ್ವತ್ವ, ನೆರಿಹುನಾಟಕ ಮತ್ತು ಬೊಂಬೆ ಯಾಟಗಳಿಗೆ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿವೆ (ಕಪಪ. ೩-೪೪).

[ನೆರಿಹು (<ನೆರಿಹು) + ನಾಟಕ]

ನೆರಿಹುನೀಡು (ಕ್ರಿ). ನೆರಿಹು ಕೊಡು ; ಆಶ್ರಯ ನೀಡು : ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಬೆಳೆದು ಮಹಾವಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ನೆರಿಹು ನೀಡಿ ನಿಂತಿರುವ ಕಥೆ ಈ ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೧೩೨). [ನೆರಿಹು (<ನೆರಿಹು) + ನೀಡು.]

ನೆರಿಹುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ನೆರಿಹು ಬೀಳಿಸು : ಉಲ್ಕಾಪಾತದ ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಅದರ ಹೊಳೆಗೆ ಮರಗಳೆಲ್ಲ ನೆರಿಹು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದವಂತೆ (ಯೋಧಪ. ೫೫). [ನೆರಿಹು (<ನೆರಿಹು) + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್ಕು)]

ನೆರಿ 'ನಿಜು' ನೋ.

ನೆರಿಕೆ 'ನೆರಿಕೆ' ನೋ.

ನೆರಿಕೆಮನೆ (ನಾ). ತಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಮನೆ : ಅರಕ ಲೂದ್ದೇಟಿನಕೆ ನೆರಿಕೆಮನೆಯವೇ (ಹಕ್ಕಿಯ. ೫೩).

[ನೆರಿಕೆ (<ನೆರಿಕೆ) + ಮನೆ]

ನೆರಿಗಂಟು (ನಾ). ನಿರಿಗೆಯ ಗಂಟು : ಉಟ್ಟಿರುವ ನೀರೆಯ ನೆರಿಗಂಟು ಮಲಯಮಾರುತ ಶ್ರೇಣಿಯಿಂದ ಸಡಿಲ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ದೀಳಲು (ಕೃವಾಚ. ೧೫೬). [ನೆರಿ (<ನಿಜು) + ಗಂಟು]

ನೆರಿಗುರುಳು 'ನಿಜುಗುರುಳು' ನೋ.

ನೆರಿಗೆ 'ನಿಜುಗೆ' ನೋ.

ನೆರಿಗೆಗಟ್ಟು 'ನಿರಿಗೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ನೆರಿಗೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ನಿರಿಗೆಬೀಳು ; ನಿರಿಗೆಗಟ್ಟು : ನಿನ್ನ ಮುಖವೆಲ್ಲಾ ನೆರಿಗೆಬೀಳು ಹೋಯಿತು (ಹಕ್ಕಿಹಾ. ೧೦೪) ; ಅವನ ಕೆಂಡುಬಣ್ಣದ ಮೋರೆ ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟುತ್ತ, ಅದರ ನೆರಿಗೆಬೀಳು ರಿಲ್ಲ (ಮಹಾಕಾ. ೫).

[ನೆರಿಗೆ (<ನಿಜುಗೆ) + ಬೀಳು (<ಬೀಳು)]

ನೆರಿಹಿಡಿ 'ನಿಜುವಿಡಿ' ನೋ.

ನೆರಿಹು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಕಟಿವಾಯ್ನೆ ಕೈಯನಿಟ್ಟರ ದರಳ ಸೀಳಾಗಿ ನಿಟ ನೆರಿಹು ನಿಟನಲ ನಿಟ್ಟಲುನುಜಿ ಮುಜುದು (ಹಿಪಪ. ೨೧-೬).

ನೆರಿಹಿಡಿ 'ನಿಜುವಿಡಿ' ನೋ.

ನೆರೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನೆರೂರ್ನಾಮಾಗ್ರಾಮ ಸ್ವಭೋಗಸ್ವರ್ಣಬಾಧ(ಧಾ)ಪರಿಹಾರೋದತ್ತ : (ಇ. ೧೫, ೧೨೮-೨೪ ; 700). [? + ಉರ್]

ನೆರೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರು; ಜೊತೆಗೂಡು : "ನೆರೈ-ಸಂಯೋಗೇ (ಸೇರು), ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಚ" (ಕಮಧಾ) ; ಅರಣ್ಯದೊಳ್ ತಿರಿತರುತಿರ್ದ ಕಣ್ಣಿಗಿರಿಂ ಮಗುಟ್ಟುಂ ದಿಟುತೋಡಿ ಬೇಡರೋಳ್ ನೆರೆದಿರಲಲ್ಲದೊಡ್ಡ ಯಿಸಿ ರಾಜ್ಯ ದೊಳೆಂ ನೆರೆಯಲ್ಪೆ ತೀರ್ಗುಮೋ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೫) ; ತ್ರಿಪುಪನ ತಿಲಕನ ಮನಮಂ ದಿವಿಜೆಯರೆ ನೆರೆದು ಗೆಂಟಾಗಿಸಿದರ್ (ಅಜ್ಞಾ. ೬-೧೦೨) ; ಸಕಲವಸ್ತುಗಳುಂ ತೆರಳು ನಿರ್ಭಾಗ್ಯರಂ ವಿಟ್ಟು ಪುಣ್ಯಧಿಕರೋಳ್ ನೆರೆಗುಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೧೨೮) ; ಹರನೀವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಿರಿಯು ಬೆನ್ನಲ್ಲಿ ಬರ್ಕು . . . ನೆರೆಯದ ವಸ್ತು ನೆರೆಯದು ನೋಡೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೬೯) ; ಸದ್ಗುಣಸ್ತೋಮವೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು ರೂಪಾದುದನಿಸುವ ಮಹಾಮಹಿಮ ಹಂಬೆಯ ಹರೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿ ನೆಲಸಿರ್ಕೆನ್ನ ಚಿತ್ತದೊಳಗೆ (ಹಜಳಾ. ೧-೧೨). ೨. ಕೂಡು ; ಸಂಭೋಗಿಸು : "ಪಾರ್ಶ್ವ ಸಮ್ಮೇಳನ ಸುರತಕಳೋಳ್-ನೆರೈ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೦೩) ; ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ಸುರಾಂಗನೆಯೊಳ್ಳೆರೆದೊ (ಎ. ೧೧, ೨೪೪, ೮-೫ ; ಸು. ೩೧೦ ?) ; ಸ್ವಪನದನನಾ ನ್ಯಪನಧುವನೇರೆದು ಸುಖದೊಳೆರೆ (ಕವಿ. ೨-೨೧) ; ಅವುಪಾಯ ದೊಳಾದೊಡಂ ನೆರೆದಲ್ಲದಿನ್ನಿರೀಕೆಯೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೬೬) ; ಋತು ಕಾಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿದ್ ಸರ್ವದೈತೆಯೋಳ್ ನೆರೆದು (ಜಾನ್ಮಂ. ೮೦) ; ಚಂದ್ರಾಸಿಂಹನೊಳ್ಳೆರೆವ ಪುಣ್ಯಮೆನಗಿಲ್ಲ (ಕಾದಂಬ. ೪೪೪) ; ಕೂಸುಳ್ಳ ಸೊಳೆ ಧನದಾಸೆಗೆ ಒತ್ತೆಯ ಕೊಂಡರೆ ಕೂಸಿಂಗೆಲ್ಲ ಬೊಜಗಂ ಗೆಲ್ಲ ಕೂಸನೊಮ್ಮೆ ಸಂಕುಯ್ಯವಳು ಬೊಜಗನನೊಮ್ಮೆ ನೆರೆವಳು ಧನದಾಸೆ ಬಿಡದು (ಬಸವ. ೧೦೧) ; ಮೈಮಹಿಮ ಗುರುಸತಿಯನು ನೆರೆಯೊಡೆ (ಹಜಳಾ. ಪರಿ. ೨೧೧). ೩. ಗುಂಪು ಸೇರು ; ಒಟ್ಟು ಗೂಡು : ಮಹಾರಾಜರ ಸಮುತ್ತವಲಮುಂ ನೆರೆದುವನ್ನು (ಎ. ೧೫, ೪೦೦) ; ಒಟ್ಟು-೪ ; ಸು. ೩೦೦) ; ಮತ್ತಿತ್ತ ಇರುಳಿನೋಲಗದೊಳ್ ನೆರೆದಿದ್ದ ನೆರವಿಯೊಳರಸನುಂ ಮಹಾದೇವಿಯುಂ ಕಿತ್ತಯ್ಯಂಗಳ ತಪಮುಂ ಗುಣಮುಮಂ ಪೊಗಲುತ್ರೆ (ಪದ್ಮಾ. ೮೨-೪) ; ವರದತ್ತಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಧರಣೀಶರವರ್ಗಿಲ್ಲಂ ಸುರಲೋಕಂ ಸುವಿಧಿಯೊಡನಾದುದಂತುಟಿ ನೆರೆದ ರಣಿತ ಸುರಲೋಕಂ (ಅಜ್ಞಾ. ೬-೧೩) ; ನೆರೆದಿರ್ವರ್ಗಭದೋಳ್ ಕುತೂ ಹಲಯುತನೋಡಲಿ ಗದಾಯುದ್ಧ ಮಂ (ಗದಾಯು. ೬-೬೬) ; ಗೌರಿಯ ನೋಸುನ ಬನ್ನಿರೇ ಬಕ್ಕಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರೂ ನೆರೆದು (ಬಸವ. ೮೨) ; ನವಾಂಭೋಜದಿಹುಂಬಿನೋಳ್ ನೆರೆದುಮೋರಂತಾ ರಥಾಂಗವ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೬೪) ; ಸುರಪರಿವಾರ ನೆರೆದುದನೇಸಲವನೇ ಕೋಟಿಜಿಹ್ವೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೧). ೪. ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು ; ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿಸು : ಕರೆದು ನೆರೆಯಯ್ ಬೆದರ್ಮ ಕೆದರ್ಮವು ಪಡೆಯಾಳ್ಳಳಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೧-೩೧೧). ೫. ಸೇರಿಹೋಗು ; ಬೆರೆತು ಹೋಗು ; ಐಕ್ಯವಾಗು : ಬಲವೆಲ್ಲ ನೀರಲಿ ನೆರೆದುದೋ ಮರ್ಬಲದ ನೀರರು ಹರೆದುದೋ ಹವನೆಲ್ಲ ದಂಟಿಯ ಸಮರಸೌರಂಭ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೬) ; ಸಂಸಾರಕಾಳೆ ಬೆಟ್ಟ ವೈರಾಗ್ಯದಲಿ ನೆರೆದನು ಮೇಘಭರಣ್ಯ ಪತಿ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೨೦-೬೬). ೬. ಉಂಟಾಗು ; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು : ನೆರೆಯದ ಸರಕಾ ಯುಷ್ಯಮಂ ನೆರೆಯುವನೆಂಬಂತೆ ಮಂಥನ ಭೂರ್ಗಮಾನಲೋಹಿತ ಲೋಹನಂ ದಶನನಿಹಿಡಿತ ದಶನವಸನನಿಧೇನುವಂ ಕಿಟ್ಟು (ಅಜ್ಞಾ. ೨-೧೪ ಪ) ; ನೆರೆವತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಯಿಂ ಹೃದಯಮಂ . . . ಕರಸರೋರುದ ದೊಳ್ ಕದಪಂ ಲಲಾಟದೊಳ್ ಪಜೆದ ಕುರುಳ್ಳಳಂ ವಿರಹವಿಡ್ವಲೆಯಾಗಿ ಲತಾಂಗಿ ತಾಳ್ಕುವಳಿ (ಕಾದಂಬ. ೩೩೩) ; ಹರಿದುದು ಚಂತೆ

ಸಂತಸವಾಯ್ತು ರೋಮಾಂಚ ನೆರೆದುದಾಗಲೆ ದೇಹ ತುಂಬಿ (ಭಂಜ. ೬-೫೬) ; ನುಡಿ ಬೇಸಂ ಬೆರೆಯು, ನಡೆಗಲಸು ನೆರೆಯು . . . ನೀತಿ ಬಸಿಟಾಯಾದಳ್ (ರಾಮಾ. ೨೧-೯). ೭. ಹರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ನಂಬಿರುವ ಸುಚರಿತರ ಕೊರೆಯೆಯೆಂಬಾ ಕೀರ್ತಿ ಎಂದಿನಂತೆಯೆ ನೆರೆದು ಪೂಜ್ಯವಾಗುವುದು (ವಿಜೇಗೀ. ೨೩-೧೨). ೮. ನಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ವರ್ತಿಸು : ಮಂತ್ರಿಯುಂ ನೃಪತಿಯುಂ ಬಗೆಗೊಂಡನುಕೂಲವೃತ್ತಿಯೋಳ್ ನೆರೆದರೆ ಕೂಡುಗುಂ ನಿಖರರಾಜ್ಯವಿಭೂತಿಗಳಾಪ ಕಾಲಮುಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೩-೨೨). ೯. (?) : ಪಾರ್ವತಿಯನೂನಮಾಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನವರತ್ನವಿಚಿತದಿವ್ಯಾಭರಣಮಂ ನೆರೆವಂತೆ [ಪಾಶಾಂ. ಮೊಟೆಯ] ನಿಜಾ ವಿದಿವಿಟ್ಟ ದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರಾಪರಾಪೆಯಂ ತುಟುಂಬಿ ಮಿಟುಪ ಪರಮಳ ಮನುಗುಟ್ಟ ಮಂದಾರಕುಸುಮದಾಮಂಗಳೆಂ (ಧರ್ಮಪ. ೩-೬೪ ಪ).

ನೆರೆನೆರೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಪೂಡೆಯ ನೆರೆನೆರೆಯೆಂದು ನೆರೆದುದಾತನ ಕುಲಂ ಕಡೆತೋಕದಿಂ ಪುರಸ್ಕೃತರುಷಸಂಕುಳಂ (ಇಚಾರ. ೬೬. ೧೦೮-೧೦೮) ; ಜನಕದಂಬವಾ ಪೂಮಳಿಗೆ ಜನನಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಜೋಡ್ಯಂಬಟ್ಟಿ ರಲ್ಲಲ್ಲಿ ತನತನಗೆ ಹರಿಹರದು ನೆರೆನೆರೆದು ನುಡಿನುಡಿದರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೪) ; ಗಜಾರೋಹಣ ಧುರೀಣರಾದಾ ಭೋರಣರ್ನೇರೆನೆರೆದು ಪರಿಹರದು (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೧ ಪ). ನೆರೆವೊಡೆ ಗಂಡ, ನೆರೆವೊಡೆ ಗಂಡ, ನೆರೆಯೊಡೆ ಗಂಡ = ಶತ್ರುಸ್ತೈನ್ಯ ವೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಬಂದಾಗ ಹೆದರದೆ ಹೋರಾಡುವ ಶೂರ, - ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ವಿಬುಧಜನವನಜವನಮಾತ್ಸರ್ಯ ನೆರೆವೊಡೆ ಗಣ್ಣ ನಮ್ಮದಾನದ್ಭಯತಟಿರಾಜಹಂಸ (ಕಳಾ. IV, ೬೬-೯ ; 1060) ; [ಸಂಗ್ರಾ]ಮರಾಮಂ ಭುಜಬಲಭೀಮಂ ನೆರೆವೊಡೆ [ಗಣ್ಣಂ]ವೈರಿ ಭೇರುಣ್ಣಂ ನಿಗಳಂಕಮಲ್ಲಂ (ನಾಂದೇಡ್. ೮-೧೩ ; 1070) ; ಪರಬಳ ಸಾಧಕಂ ನೆರೆಯೊಡೆ ಗಂಡ ಇಮ್ಮು × × × ಕಟಿಕದ [ನೋ]ವಣ ದಣ್ಣ ನಾಯಕರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೆಂದಡೆ (ಸೌಂದ. IX-1, ೩೧೬-೧೩ ; 1275). ನೆರೆವೊಡೆ ಬಂಟಿ = ನೆರೆವೊಡೆ ಗಂಡ : ಸಮಾಧಿಕತಪಶ್ಚಾಮಾತಾಶಬ್ದ ಮಹಾಸಾಮಂತಂ . . . ನೆರೆವೊಡೆ ಬಣ್ಣಂ ಗಿರಿದುರ್ಗಮಲ್ಲ ಕೊಂಕಣ ಭಯಂಕರಂ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಸಸ್ತಿಸಹಿತಂ (ಸೌಂದ. XI-1, ೪೬-೬ ; 995).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೀರಿ, ನೀರ, ನೆರುತ್ತು ; ತುಳು. ನೆರೆ, ನೆರಿ] ನೆರೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುತ್ತು ; ತಿರುಗು ; ಚಲಿಸು : (೧). ೨. ದಿಗ್ವಿಮು ಗೊಳ್ಳು ; ತಬ್ಬಿಬಾಳು ; (೨). ೩. ಆತುರ ಪಡು ; ಉತ್ಸಾಹ ವನ್ನು ಹೊಂದು ; (೩). [?]

ನೆರೈ 'ನೆಟೈ' ನೋ.

ನೆರೈ 'ನರೆ' ನೋ.

ನೆರೈ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಕ ; ಪಾರ್ಶ್ವ ; ಮಗ್ಗುಲು : "ನೆರೈ- ಸಂಯೋಗೇ (ಸೇರು) ಪಾರ್ಶ್ವೇ ಚ" (ಕಮಧಾ) ; ಅರಿಭಕ್ತರಾದವರ ನೆರೆ ಬೇಡ ಹೊರೆ ಬೇಡ (ಬಸವ. ೧೬೬) ; ನೆರೆಯ ಹೊರೆಯ ದುರ್ಗಂಗಳನಿಳಿಸಿ ತನ್ನಂ ಮುಟ್ಟುವುದು (ಎ. ೧೪, ೨೬೧-೨೦ ; 1175) ; ಕೇರಿಯೊಳಾ ದೊಡಂ ನೆರೆಯೆಂಬುದಂ . . . ಸೈರಿಸಂ (ಕವ್ಯಾ. ೧೪೮) ; ಪಾರಿಜಾತಂ ನೆರೆಯೊಳಿರುತಿರಿ ಭೂರುಹಂಗಳ ಸಕಲನರ್ಥಿಸಿ ಸಾರಿದನವೊಲು (ಬಸವ. ೬೦-೪೬) ; ಎಲೆ ಮಳ ಮಾರಮಥನ ನೆರೆಯ ಹೊಕ್ಕರು ಬಿಡುವೆನೇ ನಿನ್ನ (ಕೌಶಿಕಾ. ೩೬-೬೧) ; ನೆರೆಯ ಕಬ್ಬಾಳೊಟ್ಟನೊಡ್ಡಿಯಿಂ ಬಳಿ ವಿದಿಯ (ಕಾಲಾ. ೮೫-೧೩೨). ೨. ಸಮೀಪ ; ಹತ್ತಿರ : ಅಂಗಲಾಚುತ್ತವನ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳ ನೆರೆಯ ಸಂಗಡಿಗ ಬಂಧುಬಳಗಂ ಗಳಳುತರೆ (ಚಿಪ್ಪ. ೬-೩೦) ; ಹುಡುಕುವ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಕಣ್ಣಿನ ನೆರೆಗೆ ಮಿಣಲನೆಡ್ಡೊಲಾದುದು ಗೆಲವು ! (ಚಿಪ್ಪ. ೨೦-೯೪).

WFO 44A

ನೆರೆಪಳ್ಳಿ, ನೆರೆಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ಪಾಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮ; ಪಕ್ಕದ ಹಳ್ಳಿ : ಈ ಕೇರಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಸೂಳೆಯರೆಲ್ಲಂ ನೆರೆಪಳ್ಳಿವೋದರವೇ ಮಾಧುರ್ಯವಿನ್ನಂತುಟೋ (ಶೀಲಂ. ೨-೮೦). **ನೆರೆಹಳ್ಳಿ :** ನಮ್ಮೂರಿನ ಸಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ನೆರೆಹಳ್ಳಿ ಜನರೆಲ್ಲಾ ಬಂದಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[ನೆರೆ+ಪಳ್ಳಿ]

ನೆರೆಪು 'ನೆರಪು' ನೋ.

ನೆರೆಪೊನಲ್ 'ನೆರೆಪೊನಲ್' ನೋ.

ನೆರೆಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ : ಹಗಲೆಲ್ಲ ಏಡಿ ಮಿಡುಗುಗಳನ್ನು ತನ್ನಲು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗುಂಪುಕುಳ್ಳಿರುತ್ತಿದ್ದ ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ ಮತ್ತೆ ನೆರೆಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕೆಲವು ಮಾತ್ರವೆ ಬೇಟೆಯಾಡಿ ತೊಡಗಿದ್ದವು (ಮಲೆನು. ೭೫೨). [ನೆರೆ+ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ (<ಬೆಳ್ಳಕ್ಕಿ)]

ನೆರೆಮನೆ 'ನೆರೆವನೆ' ನೋ.

ನೆರೆಮಾತು 'ನೆರೆವಾತು' ನೋ.

ನೆರೆಯಂಗಡಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಅಂಗಡಿ; ಪಾಶ್ವರ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಗಡಿ : ಕಳಕಳವಿದೇನೆಂದು ನೆರೆಯಂಗಡಿಯ ಮುಂದಣಿಗಡಿಯ ಪರದರಂ ಕಂಡು ಬೆಸಗೊಳ್ಳು ಬಚ್ಚುಬಿಡುಯಿಗ್ಗುರುವಂ (ಗದಾಯು. ೯-೭೪೮). [ನೆರೆ+ಅಂಗಡಿ (<ಅಂಗಡಿ)]

ನೆರೆಯಿರ್ (ಕ್ರಿ). ಬೆಂಬಲವಾಗಿರು; ಆಧಾರವಾಗಿರು; ಸಹಾಯಕ ವಾಗಿರು : ಜೀಯ ! ಮೂಜಗಮಂ ಕಾವ ನೀಂ ನೆರೆಯಿರ್ದು ತಿರೆಯಂ ಪೊರೆವಂದು ಲೋಗಗ್ಗಿ ಸೊಗಕ್ಕೆ ಕುಂದೆ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೩-೨೯).

[ನೆರೆ+ಇರ್]

ನೆರೆಯಿಸು, ನೆರಸು, ನೆರೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು ; ಒಟ್ಟಾಗಿರು : ಹೃತ್ಯಹರದೊಳಗಿವಿ ಸದ್ಭಾವಪುಂಜಗಳ ಜಾಗರದಿ ನೆರೆಯಿಸುವ ಸೂಕ್ತಿಯೊಸಗೆ (ಮಲೆನು. ೩೮-೪) ; ಬಳಿಕ ಕಂಪಿಲನು ಓಲಗವನ್ನು ನೆರೆಯಿಸಿ . . . ಅತನ ಊರಿಗೆ ದೀಳೊಟ್ಟನು (ಕುಮಾರಾಂ. ೪೩). ೨. ರತಿಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸು : ಇನಿಯರ ನೆಂದಂ ನೆರೆಯಪ ದಿನವಮ ತನ್ನಿಚ್ಚಿಯಾಗೆ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೨೦). ೩. ಸಂಗ್ರಹಿಸು ; ಶೇಖರಿಸು : ನಾಲ್ಕಾವುದದಳತೆಯೊಳ್ ಯಾಗೆ ತಾಲಿಯಂ ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಕುಂಜಿಯಂ ಬಲಿಮ . . . ವೇದಿಯಂ ಸಮಕಟ್ಟಿ ತಗುವದೆಯೊಳ್ ಕೊಂಡನುಂ ಪನ್ನಿ ಯಾಗಂಗಳಂ ನೆರೆಯಿಸುತಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩-೬). ೪. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಆಗಿಸು : ಮನಕ್ಕೆ ಕೋಪಮಂ ನೆರೆಯಸಬೇಡ ಪೋಗನುತವಳ್ ನಗೆಯಿಂ ಕೊಣಬಾಡಿ ಕಾದಿದಳ್ (ರಸರ. ೩-೧೪೯). **ನೆರಸು :** ೧. ನೋಡರವ ಮೇಲ್ಮೆ ಸಿದನು ನಿರ್ವಾಹವನು ನಿಶ್ಚಿಸಿದನು . . . ನೆರೆಸಿದನು ಬಹಳಾಶೋ ಹಿಣಬಿಲವ (ಕುಮಾರಾಂ. ೪-೨೬) ; ಹಿರಿವುದಂದಿ ಸಂತೆ ಬಲ್ಲರಾರು ನೆರೆಸಿದನಲ್ಲದೆ ? (ಗೀವಿಂ. ೫೪-೪). **ನೆರೆಸು :** ೨. ಅಬ್ಬಾ ನನೆಯರ್ ಕೇಳೊಲ್ಲದ ವಿಟರಂ ಕಡುಲೀಲೆಯನವರೊಡನೆ ನೆರೆಸುವಂ ದೂರ್ತಿಯಂ (ಧರ್ಮಪು. ೨-೪೦). [ನೆರೆ+ಇಸು]

ನೆರೆಯೂರ್, ನೆರೆಯೂರು (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಊರು ; ಪಾಶ್ವರ್ಯ ದಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮ : ಅಂ ನೆರೆಯೂರ್ ಪೋಗಿ ಬಂದೆನೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೫೪-೬) ; ಆ ಶಿವದೇವನೊಂದುದಿನಂ ದೇವಕಾರ್ಯನಿಮಿತ್ತಂ ಗೃಹಿಣಿ ವರಸು ನೆರೆಯೂರ್ಗೆ ತೆರಳಲುಬ್ಬುಗಿಸಿ (ವೃಷಭ. ೯-೬೯೮) ; ಹುಡುಕಿ ನೆರೆಯೂರ್ಗಳಂ ದೊರೆಯದಾಯ್ತು ಪೊರೆಗೆ ಬಾಳ್, ಬಳಿಯೊಳ್ಳು (ಕಾಲೂರ. ೩೫-೩೬). **ನೆರೆಯೂರು :** ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆರೆದು ನೆರೆಯೂರಿಂಗಿ ಪೋಪಂತೆ (ಬಸವ. ೪೪-೬೨) ; ಅರೊಡನೆ ಕಾದುವೆನು ಕೆಲಬರು ಹಾರು ವರು ಕೆಲರಂತಕನ ನೆರೆಯೂರವರು (ಕುಮಾರಾಂ. ೫-೨೦). [ನೆರೆ+ಊರ್]

ನೆರೆಯೂರು 'ನೆರೆಯೂರ್' ನೋ.

ನೆರೆರಾಜ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ದೇಶದ ಅರಸ, — ದೊರೆ : ಮಧ್ಯ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕದಂಬರ ನೆರೆರಾಜರಾಗಿದ್ದ ಪಾಕಾಟಕರು ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರೆಂದು ಮಾದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೫).

[ನೆರೆ+ರಾಜ]

ನೆರೆರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ರಾಜ್ಯ, — ದೇಶ : ಈತನು ಗಂಗರ ಮೇಲೆ ಬ್ಬದೆ, ತನ್ನ ನೆರೆರಾಜ್ಯದವರಾದ ಚೋಳರ ಮೇಲೆಯೂ ಸಹ ದಂಡಯಾತ್ರೆ ನಡೆಸಿದನು (ನೋಟಂ. ೫೧). [ನೆರೆ+ರಾಜ್ಯ]

ನೆರೆವನೆ, ನೆರೆಮನೆ, ನೆರೆಮನೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಮನೆ ; ಮಗ್ಗುಲ ಮನೆ : ನೆರೆವನೆಯಾತನೆನ್ನೊಡನದಾರಗುಣಕ್ಕೆ ಜನಕ್ಕೆ ನಾಡೆ ಮಡ್ಚಂ ಸುತುಮಿರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಪು. ೪-೧೧೨). **ನೆರೆಮನೆ :** ವೃಥಾ ನೆರೆಮನೆ ಗತ್ತು ಕಣ್ಣೆದುಮರೇಂ ಮರುಳ್ಳೊಂಡರೊ (ಪಂಪಾಶ. ೭೩) ; ಇರಲಿರಲು ಮಾಸಾಂತರದಲಾ ನೆರೆ[ಪಾಶಾಂ. ರೆ]ಮನೆಯು ತೋಕಾತಾರವದಬ್ಬರವ ಕೇಳದು . . . ಏನು ದುಃಖೋತ್ಕರಸವಾಳಿಸ್ತುಕವದಂದಳು ಕುಂಕಿ (ಕುಮಾರಾಂ. ೧೦-೮) ; ಗೃಹಕ್ಕೆ ಮುಂ ಬಿಟ್ಟು ನೆರೆ[ಪಾಶಾಂ. ರೆ]ಮನೆ ತವಮನೆಯೊಳಿಹಳು (ಜೈಮಿಥಾ. ೫-೫೬) ; ನೆರೆಮನೆ ಹೋಳಿಗೆಗೆ ತುಪ್ಪ ಕಾಯಿಸಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದ). **ನೆರೆಮನೆ :** ಅದಭ್ಯುದಯ ಸುಖನಿಲಯಮದು ಮೋಕ್ಷದ ನೆರೆಮನೆ (ಅದಿಪ. ೬-೩೬) ; ನೆರೆಮನೆಯ ನಾವಿದನ ಪೆಂಡತಿಯಪ್ಪ ದೊಡದು . . . ಪರಿತಂದು (ಪಂಚತಂ. ೭೫-೨) ; ನೆರೆಮನೆಯವರಂ ಪಾವಂ ಪಿಡಿಯಮೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಪು. ೯-೯೬) ; ನೆರೆಮನೆಯ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಅಳುವವರ ಮೆಚ್ಚು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೧೨೪) ; ವೃದ್ಧ ವೇಶ್ಯಾಂಗನೆ ತನ್ನ ನೆರೆಮನೆಯ ಬಾಲಮುಗ್ಧಿಯ ನೊಬಗಂ ಕಂಡು ಅಸೂಯೆಗೊಂಡು ತನ್ನೊಳಿಂತೆಂದಳ್ (ಗಂಕ. ೪-೧೫೫೮) ; ನೆರೆಮನೆಗಳ ಭಾಗ್ಯವ ನೋಡಿ ತರಹರಿಸುತ ಅಸೂಯೆ ಯಿಂದ ಹರಿಯ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ವಿಮುಖನಾದೆ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೨೫-೨).

[ನೆರೆ+ಮನೆ]

ನೆರೆವರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ನೆರೆವರಿ ವರಾಡ ಕಡ ಮಸವರಿ . . . ಹಸ್ತಾಂತರ ಸಂಜಾಯಿತು ನಿಲಗಳ ಪರಿವಿಡಿಯಂ ನಿಲಿಸಿ ಸೀಮೆಯಂ ರಕ್ಷಿಸಿದಂ (ಕಳಸ್ತ. ೬-೪೯). [ನೆರೆ+ವರಿ]

ನೆರೆವಾತು, ನೆರೆಮಾತು (ನಾ). ೧. ಶೃಂಗಾರದ ಮಾತು ; ಪ್ರಣಯದ ನುಡಿ (?) : ಗರತಿಯರೆಡವಾತು, ನೆರೆವಾತುಗಳ ಬೆರೆತು ಲಾವಣಿಯಲಂಕಾರದಲಿ ಹೊಂದಿದೆ (ಸೂರ್ಯ. ೪೫-೯೨೧). **ನೆರೆಮಾತು :** ೨. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದವರ ಮಾತು ; ಚಾಡಿಮಾತು : ಕುರುಡನ ಕೋಲು ಕಳ ಹೊಲ್ಲ ದೊರೆಗಳಿಗೆ ನೆರೆಮಾತು ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೨೪).

[ನೆರೆ+ಮಾತು]

ನೆರೆವಾಲ್ (ಕ್ರಿ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಳು, — ಬದುಕು : ಹಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಕಪ್ಪಮಂ ಕೊಟ್ಟು ನೆರೆವಾಲ್ಪುದು ಕರಮೇಳ್ಳಿತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೧೪). [ನೆರೆ+ವಾಲ್]

ನೆರೆವಿ 'ನೆರೆವಿ' ನೋ.

ನೆರೆವೀಡು (ನಾ). — ನೆರೆವನೆ : ಪದಿಮೋಗದ ನೆರೆವೀಡ ಸದ್ಭಾವಪುನದ ಕೆಳದಿಯೊಳಗಂ ಸನ್ನಿಯಂ . . . ಎಂದಂ ನಿನ್ನ ತೋಳೆಡೆಯೊಳೊಪ್ಪು ವಂಗದಂ ತೋರ್ಕುಮಿಲ್ಲವಿಂದೇನೆನೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೧೬).

[ನೆರೆ+ವೀಡು]

ನೆರೆವೀಡಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ರಸ್ತೆ ; ಮಗ್ಗುಲು ಬೀದಿ : ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲಹಂ ಮುಂದ್ವಣನರಮನೆಯಂ ಪೊಪಮಟ್ಟು ನೆರೆವೀಡಿದಿದು ಪೊರಿ ವೀಡಿಗೆ ತರ್ಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೬). [ನೆರೆ+ವೀಡಿ]

ನೆರೆನೆರೆ 'ನೆರೆನೆರೆ' ನೋ.

ನೆರೆವೊನಲ್, ನೆರೆವೊನಲ್ (ನಾ). ಪುನಾಹ ಬಂದ ಹೊಳೆ; ಮಹಾಪೂರದ ಹೊಳೆ : ನೆರೆವೊನಲ್ಗೊಂಡವರ ಬೇಗಕ್ಕೆ ಕುಸಿದು ಹಿಡಿದು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದುನೆಯೆ ಹಿರಿದುಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದ ಪುಸಿಯೆರೆಮಣ್ಣು ನೋರ್ವಳೆಯ ದಡದಂತೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೫೯೭-೬೪೯). ನೆರೆವೊನಲ್ : ನೆರೆವೊನಲ್ ಸೆಳೆತಕ್ಕೆ ತಲೆನಾಗಿ ಬಿತ್ತುವ ಮರಂಗಳ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೭೩-೬೬೦).

[ನೆರೆ (< ನೆರೆ₂) + ವೊನಲ್]

ನೆರೆಸು 'ನೆರೆಯಿಸು' ನೋ.

ನೆರೆಹ (ನಾ). ಸೇರುವಿಕೆ; ಕೂಡುವಿಕೆ (?): ಸಾಧಕನನೊಬ್ಬ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಯನ್ನುಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಸೂತ್ರಧಾರಿಯನೊಬ್ಬ ಬಂದನಯ್ಯಾ ಕರೆಯೆರೈ ಕರೆದು ತೋರಿಸಿರೈ ತಪುಹಕ್ಕೆ ನೆರೆಹಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಗಾದನು (ಸರ್ಪಪ. ೨೮-೧೩೩). [ನೆರೆ₁ + ಹ (< -ಹ₂)]

ನೆರೆಹಳ್ಳಿ 'ನೆರೆಪಳ್ಳಿ' ನೋ.

ನೆರೆಹಾವಳಿ (ನಾ). ಮಹಾಪೂರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಉಪದ್ರವ : ಇನ್ನು ನೆರೆಹಾವಳಿ . . . ಇದೆಯೆ ಆಸ್ತಮು ನೀರಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಹೋದೀತೋ ಏನೋ ಎನ್ನುವ ಭಯದ ಸೂಚನೆ ಇತ್ತು (ತೇನೋಡ. ೭೧).

[ನೆರೆ (< ನೆರೆ₂) + ಹಾವಳಿ]

ನೆರೆಹೊರಕ್ಕೆ (ನಾ). ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಜನ; ನೆರೆಹೊರೆ : ಅಲ್ಲಿ ನೆರೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಜನ್ನಾಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮನೆ ಮಾಡಲು ಇಷ್ಟವಾಗಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ನೆರೆಹೊರ + ಕೆ]

ನೆರೆಹೊರೆ (ನಾ). ೧. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ; ಸಮೀಪ : ಗುರುಸ್ವಾಮಿ ನಿಮ್ಮ ನೆರೆಹೊರೆ ಸರಿಸಮೀಪ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರು (ವಚನ. ೩೧೫-೭೯ ಅಂಟು); ನೆರೆಹೊ[ಪಾಕಾಂ. ಪೊ]ರೆಯ ಸಿರಿವಂತರ ಮನೆಗೆ ಪರಿಯಡಲ್ಪಡದದ್ದು ಮಿಡುಕುತಿರ್ಪ ಮಿಂಡರ ತಂಡಂಗಳುಮಂ (ವರ್ಧಪ. ೯-೫೬ ವ); ನೆರೆಹೊ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಕೆಲವ ಕೇರೆಯ ಸಕ್ಕಜದ ಮಕ್ಕಳೊಡನೊಕ್ಕಿಲಿಕ್ಕಿ ನಲಿ ನಲಿದು ನರ್ತಿಸುತ್ತಿರಲಾ (ನಂದಿ. ೨-೧೩); ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕರ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಸಂಗದಲ್ಲದವಂಗೆ ಅನಂತಕಾಲ ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯವು ಕೆಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಪಾಪವು ಬೆಂಬತ್ತಿ ಕಾಡುವುದಯ್ಯ (ಅಖಂಡ. ೧೨೮-೯೨). ೨. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಜನ : ನೆರೆಹೊರೆ ನೋಡಿ ನಗುವರಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೨-೫); ನೆರೆಹೊರೆಯಾಯದಂತೆ ಪತಿಯಂ ಮಹಿಸಿ ಮನೆಯವರ ನೆಲ್ಲರಂ ಬೊಣೆದು ಮದನಕೇಳಿಗೆ ಸಂವು (ಜೈಮಿ. ೫-೫೯); ರಕ್ಕಸನು ಮನೆಯವರ ಕಂಡರೆ ಕರ್ಕಜನು ನೆರೆಹೊರೆಗೆ (ಅಮೃತ. ೨-೫೨); ಅವರವರ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ನೆರೆಹೊರೆಯು ಬದುಕಿದರೆ ನೀನೇಕೆ ಮೃತನಪಡುವೆ ? (ಬತ್ತೀಸ. ೧೨೪).

ನೆರೆಹೊರೆಯವರು - ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವರು : ಪಲ್ಲಾಕಿ ತನದಿಂ ಲಂಡಪುಂಡರೊಳ್ ಮುಂದೆ ನೋಡದೆಯಾದಿ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಂಡವರು ನೆರೆಹೊರೆಯವರು ನಗುವ ತೆಣದಿ (ಸಮೃ. ೧೦-೩); ಪೂರ್ವಸಮುದ್ರದ ಹತ್ತಿರ ಪಿತಾಪುರದ ಮೇಲ್ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಕಳಿಂಗರೂ ಅವರ ಪತ್ನಿಮದಿಕ್ಕಿನ ನೆರೆಹೊರೆಯವರಾಗಿ ಕೋಸಲರೂ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಕರ್ಣಾ. ೪೪).

[ನೆರೆ₃ + ಹೊರ (< ಪೊರ₄)]

ನೆರೆಹೊಳೆ (ನಾ). - ನೆರೆವೊನಲ್ : ಹಲವು ಕೆರೆಯಂತೆ, ತೊರೆಯಂತೆ ನೆರೆಹೊಳೆಯಂತೆ ಮಲಿನವನು ಲಲಿತವನು ತೋರಿ ಮೆರೆದು (ಕವಿ. ೩೧-೪). [ನೆರೆ (< ನೆರೆ₂) + ಹೊಳೆ (< ಪೊಟಿ)]

ನೆರ್ಕನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ಪೂಜಿ ಪರಿವ ಪದ ಮೊಳ್ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸತೆನಪಟ್ಟುಗಳ್ ನಿರ್ಗಮಿತ್ತಂ ನೆರ್ಕ[ರ್ಕ]. [ಪಾಕಾಂ. ನೆರ್ಕ] ನುಡಿಯ (ವರ್ಧಪ. ೮-೪೦ ವ).

ನೆರ್ಕನೆರ್ಕನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಬಹು ಕೆಂಬಲ್ಪುಕೆಯಂ ನೆರ್ಕನೆರ್ಕನೆ ಬೇರ್ಕೆಯು (ಎಕ. VI, ತಂ. ೪, ೪೫-೨೭; 1196).

[ನೆರ್ಕ + -ಅನೆ]

ನೆರ್ಕಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನೆರ್ಕಳ (ಭೇಡಸ) - ಮಧ್ಯಮ ಆಕಾರದ್ದು. ಸರುವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವದು. ಕಟ್ಟಿಗೆ ಇಮಾರತಿಗೂ ಗಲೆಯ ಸಾಮಾನಿಗೂ ಬರುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾ. ೪೨). [?]

ನೆರ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಖಳಲೆಂಬ ಖಟಲೆಂಬ ನಿಳಲೆಂಬ ನೆರ್ಕಂಬ . . . ಕೊರಸಿಗಳುವನೆಯ ದನಿಯಡಸುತಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೧-೨೧).

ನೆರ್ಕೋರೆ 'ನೆಕ್ಕರೆ' ನೋ.

ನೆರ್ಗನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ತೇರ್ಗಳ ಗೊಂದಲಂ ಮುಜಾದು ಮುಟ್ಟಿದ ಕೊಂಬುದಿದಂತೆ ಬೇಗದಿಂ ನೆರ್ಗನೆ ಬಿಟ್ಟು ನುಡ್ಚು ನುಜಾಯಾಗಿ (ಕಟ್ಟಿ. ೨೭೮). [ನೆರ್ಗು + -ಅನೆ]

ನೆರ್ಗಿಲ್, ನೆಕ್ಕಿಲು, ನೆಗಿಲು, ನೆಗ್ಗಲಿ, ನೆಗ್ಗಲು, ನೆಗ್ಗಲೆ, ನೆಗ್ಗಿಲ್, ನೆಗ್ಗಿಲು (ನಾ). (ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳಿನ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಮುಳ್ಳು : ಬದನಗುಪ್ಪೆಯ ಮುಟ್ಟಿಗಿಯ ಕೊಳೆಯನೂರ ಧಾಸನೂರ ತೃಪ್ಪಿಯ ನೆಗ್ಗಿಲು ಗುಂಟೆ ನಿಡುವಳುಣ್ಣಿ (ಎಕ. I, ೧-೨೮; 466). ನೆಕ್ಕಿಲು : ನೆಕ್ಕಿಲು, ತುಳಸಿ. ದೊಡ್ಡ ಪತ್ರಿ, ಪಚ್ಚೇತೆನೆ (ಸಮೃ. ೨೩೮). ನೆಗಿಲು : ಭೂತಾಣೆ, ನೆಗಿಲು, ಕೊಮರಕ (ಸಮೃ. ೨೩೮). ನೆಗ್ಗಲಿ : 'ನೆಗ್ಗಲಿಮುಳ್ಳು' ಪರಾ. ನೆಗ್ಗಲು : 'ಅನೆನೆಗ್ಗಲು', 'ನೆಗ್ಗಲುಮುಳ್ಳು' ಪರಾ. ನೆಗ್ಗಲಿ : ಮುಳ್ಳಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಹಾಸಿದಂತೆ ನೆಗ್ಗಲೆ ಬಳ್ಳಿಗಳು ಹಬ್ಬಿದ್ದವು (ಮೇದಿ. ೧೧೮). ನೆಗ್ಗಿಲ್ : "ತ್ರಿಕಂಟಕಂ ಗೋಕ್ಷುರಕಂ ದಂಪ್ತಿಯೆನೆ ನೆಗ್ಗಿಲಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩೭-೨೮); ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಾಂತಿಯೆಲೆಯಂ ಮೇಣ್ ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೇರ ನೆರೆದು ಪಾಲೊಳ್ ಸಲೆ ಕುಡಿದಂ ಸಂಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಪಡೆಗುಂ ಕ್ಷಯಮಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೩೮); ತುಂಬೆಯ ನೆಗ್ಗಿಲ ಪೂಗಳ ತುಣುಪಟ್ಟಿಯ ಪೊಣಿಗೆ ತುಣುಗಿ ಕರನುಸದಿಕುಂ (ಲೀಲಾಸ. ೫-೯೯); ನೆಗ್ಗಿಲ್ ತಗಡಿ ನಿಡಿದ್ದಿಲೆ ತಗ್ಗಿಯಪಾನಾರ್ಗದೊಡನೆ ಬೆರೆಸಿದುದಂ ತಾಂ ಕೊಗ್ಗಿ ಕುಮಾರಿಗಳಂ ಕುಡಿಸೊಗ್ಗಿಸಿದಂದಿಲದೆ ಬೇಡುಗಟ್ಟು ವಿಷಭುಂ (ಖಮದ. ೧೬-೭೪); ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೇರ ತಂದು ಕೆರಿದಿನ ಹಾಳಿನಲ್ಲಿ ಬೇಡುಗಿ . . . ೧೨ ದಿನಕ ಕುಡಿದರೆ ವೀರ್ಯವೃದ್ಧಿ (ಕಾಮಶಾ. ೧೦-೨೫೪). ನೆಗ್ಗಿಲು : "ಗೋಕ್ಷುರಕ, ಸ್ಥೂಲಗಾಟ, ಶ್ವದಂಪ್ಪಾ, ತ್ರಿಕಂಟಕ - ಈ ೪ ನೆಗ್ಗಿಲು" (ಕಲಾಯು. ೩೩-೪೮); ಕೊಡುಗಡೆಗುಡಿನೊಡನಾಸದಿ ನೆಗ್ಗಿಲು ಯಕ್ಷಿಮುಘುಕ ಪರ್ಪಟೆಗಳ್ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೫-೯); ಅಲ ವಂಬಟಿ ತಗ್ಗಿ ನೆಗ್ಗಿಲು [ಪಾಕಾಂ. ತಗ್ಗಿಲು, ತುಂಬುರ, ತೂಬರ, ತದಿ ಗಿಲು] ಬೇಲ ಬೊಬ್ಬಲಿ . . . ಇವ ನೋಡಬಲೆ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೮); ನೆಲಬೇವು . . . ನೆಗ್ಗಿಲು, ಮೂರೆರೆಹೊನ್ನೆ, ತುಂತಿ ಇವುಗಳ ಕಷಾಯನಿಕ್ಕಿ ಸೇವಿಸಿದರೆ ವಾತವ್ಯರಂ ಕೆಡುಗುಂ (ಸಚ್ಚ. ೩೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನೆರುಳ್ಳಾ, ನೆರುಳ್ಳಾಲ್; ಮಲ. ನೆರುಳ್ಳಾಲ್; ತುಳು. ನೇಗಿಲ್]

ನೆರ್ಗು 'ನಜುಂಕು' ನೋ.

ನೆರ್ಗೊತ್ತು, ನೆಗ್ಗೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡು; ಚೂರು ಮಾಡು; ಒಡೆ : ಆ ಕನ್ನೆ ಬಿಡಿದ ಕನ್ನಡಿಯಂ ನೆರ್ಗೊತ್ತಿ ದಳ ದನೇನೆಂಬಂ (ಖಮಶಾ. ೧೪-೭೦). ನೆಗ್ಗೊತ್ತು : ೧. ವಿಭೂತಿಯ ಗತಿಗಳೆಯನು ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಸರ್ವಾಂಗದಲಿ ಧೂಳಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೧೧); ಉಲವ ಬಳೆಗೊಳೆರೆದರಡ ತಾನುಳುಹಿ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ದಳು ಮಿಕ್ಕುವ

(ನಿರ್ವು. ೧೧-೧೬-೧೭). ೨. ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಒತ್ತು; - ಹಿಮುಕು; ಬಳಿಯ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ದನು ಕಾರವಬಲದ ಗಂಟಲ ಬಳಿಯ ಮುಜುವ ಪೋಲಾ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೯); ಮಿಳಕಂಶ ಬಂದು ಕೂಸನು ನೋಡಿ ಯಾಕೆಯ ತಂದವನ ದೇಯಂದ ಬಾಧೆಯು ಬಂದಪುದು ತನಗಿಂದಳಿ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ದನು ಮೂಗ (ಸಾಲ್ವಾ. ೨೧-೨೦); ಹೇರಾನೆಯ ತಲೆಯಡಗ ಭತ್ತಿಸುವ ಕಂಠೀರವನೊಡಲ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಘೋರಾಕೃತಿವತ್ತು ಹಿರಿಕಿಂಬ ಶರಭ ಹೊಂಕಾರದಿಂದಿದಿವಂದುದಾಗ (ಮೋಹತ. ೧೯-೨೪); ಪಸುಗಳ ಜೀವಮಂ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಮೂಗಂ ಕೊರೆದು (ಭಾರತ. ೨೫). ೩. ನೆಪ್ಪು ಗುಜ್ಜು ಗು; ಜಜ್ಜಿ ಹೋಗು; ಪೆಗ್ಗಡೆಯ ತೆಕ್ಕೊಂಡು ಹುತ್ತವ ಹೊಕ್ಕರೆ ಬಡನೆಂದು ತಲೆ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಲಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಮೋಹತ. ೨೮-೨೧). ೪. ನಾಶ ಮಾಡು; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ಉರವಣಿಸು ಮಿದ್ರಿಯವ್ಯಾಘ್ರದೇನುಜನ ಮದವನಿರದ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿಯಜ್ಞಾನಾಂಧ ಕಾಸುವನ ಉರವ ತೊತ್ತಳದುಳಿದು ಗೆಲುವ ನವನಾಟ್ಯಾಭಿರಂಗ ನಿನ್ನಗಾನು ಸರಿಯ (ಲಾಚಂ. ೨೯-೨೪); ಸುಷೇಣ ಗೌತಮರೂರವನೆಯ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಹಾಯ್ದು ಮತ್ತೆ ಸೈವರಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೭); ಕಾರವ ಬಳ ಹಿಡಿಂಬ ಕೀಡಕರೆಂಬ ಮರುಳಸಂತತಿ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಘೋರಪಾಕಿ ದುಶ್ಯಾಸನನ ರಕುತನ ಹೀರಿ ಮುದದಿ ಮುರವೈಯ ಭಟಿಸಿದ ಗುರು (ಪುರಂದ. ೧-೨೦೭-೨); ಈತನ ಗರ್ವವ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿ ಭಸ್ಮೀಭೂತನ ಶಿವನೆಸಗಿದನು (ಮೋಹತ. ೨೯-೫೨).

[ನಿರ್ವು (<ನಜುಂಕು)+ಒತ್ತು]

ನಿರ್ವು (ನಾ). (?): ಇರ್ವು ತೋರ್ವು ಕೆರ್ವು ನಿರ್ವು... ಮಯ್ಯಿರ್ವು ಮೊದಲಾಗಿ ರೇಫಸಂಯೋಗಂಗಳ್ (ಶಮದ. ೩೯).

ನಿರ್ವುನಿರ್ವು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕಾಯಾನುರೂಪಮುಳವಿಯೊಳಾ ಯಕಮದು ತೆಳ್ಳಿತೆ ಬಹಿಮುಳಮುಚಿತಂ ಬಾಯೊಳಗೆ ನಿರ್ವುನಿರ್ವು ತೋಯಜಸುರಭಗಂಧಮುಳ್ಳೊಡೆ ಪೂಜ್ಯಂ (ಆಶ್ವಾ. ೧-೧೯). [?] ನಿರ್ವು (ನಾ). ಆಸರೆ; ಆಧಾರ; ಆಶ್ರಯ: ಧರ್ಮಮಮರೇಂದ್ರ ಗತಯಧರ್ಮಮಧೋಗತಿಯನಿಸುವೆಸಕದೋಳಿಗುಂ ಧರ್ಮಧರ್ಮ ಪ್ರಕ್ರಿಯಗಳೆ ನಿರ್ವುಂ ಜೀವಕ್ಕೆ ಮನುಜಗತಿಯೊಳ್ ಮಾಯ್ಯುಂ (ಆದಿಪ. ೫-೭೮); ಇನಿತುಂ ಪರ್ಮುಗೆ ನಿರ್ಮುವಾಗಿ ನೆಗ್ಗೊತ್ತಿದರ್ವ ಸೋಮದಂದಾಧಿನಾಥಂ (ಎಚ್. XIII, ೨೦೬-೬೪; 1125).

[<ನಿರ್ಮು]

ನಿರ್ಮಿಸು, ನಿರ್ಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಗಿಸು; ಆನಿಸು: ಕುಂಕುಮದ ಲುಂಕಂ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಬೆಟ್ಟದ ತೋಳ ಮೊದಲೊಳ್ ನೆ[ಸಾಕಾಂ. ೧] ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲಿನ ಪರ್ಮಯಂ ಪಡೆಯ (ಅನಂಪ. ೨-೨೬ ನ). ನಿರ್ಮಿಸು: ೧. ದಸೆಗಟ್ಟು ದ್ವಾಪ್ಪದಿಂದ ತರಳೆ ಹಿಡಿದಂತಾನು ಬಾತ್ಯಾಂಗಮಂ ನಿರ್ಮಿಸಿ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೨); ತನ್ನಂ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದರ್ವ ದಯಿತ ಸಾಮಂತನೊಳಿಂತೆಂದಂ (ಅನಂಪ. ೧೨-೬೩ ನ); ನಿನ್ನಯ ಸುದ್ದಿ ಹೊಡಿಗೆ ಹೊಮ್ಮಿದೊಡತರಾದಿಗಳೇಳಿಸರೆಂದು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಳಂಗಳಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೭-೫೭). ೨. ಸಿಲುಕಿಸು; ತೊಡಗಿಸು: ಏಕೆ ವಿಧಿ ತನ್ನನು ವಿಶರ್ಮವಿವಾಳದಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು (ನಿರ್ವು. ೪-೫-೫೪). ೩. ಒಪ್ಪಿಸು; ವಹಿಸಿಕೊಡು: ನಮ್ಮ ಭರಭಾರವನು ಹಿಂದಾಣ್ ನಿರ್ಮಿಸಿದವೀತನಲಿ (ತೊರಂ. ೩-೧೨-೫). [ನಿರ್ಮು+ಇಪ್ಪು]

ನಿರ್ಮು, ನಿರ್ಮು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒರಗು; ಆಶುಕೊಳ್ಳು: ಕಣ್ಗೆ ಸಿ ದೊಟ್ಟಿ ದಳೀರವಳೀಪನಂ ನಿರ್ಮಿದ ಬಾಳೆ ಕತ್ತರಿಯ ನಿರ್ದಳಿದುತ್ತಳ ಮೂಳೆಯಂದಮಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೮-೧೦೪); ಮೇಳದವಳಂ ಸತಿ ನಿರ್ವಾರ ಗರ್ಭಭಾರದಿಂ ನಿರ್ಮಿ ನಿಮಿರ್ತವಳ್ ಪುರುಳಿಯೊಳ್ವ ರಹಾಸವಚೋ

ವಿಶಾಸಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೧೧೦); ತಾನಾದಿಕ್ಕುಂಜರೆ ನಿಡಿದ ದ್ರಿಢ ಸ್ವಂಧಮಂ ನಿರ್ಮಿ (ಎಚ್. IV, ಸಾಗಮಂ. ೨೯-೧೧; 1218); ಮನದನ್ನನೊ ಸಮ್ಮದಂ ಮಿಗೆ ನಿರ್ಮಿ ಕುಳ್ಳಿದ್ವ ಶಶಿಕಾಂತದೊಡ್ಡುಂಗಳೊಳ್ ತನ್ನ ಪಡಿನೆಳಲಂ ಕಂಡು (ಶಬಂ. ೩-೩೫ ನ). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು; ಅವಲಂಬಿಸು: ಶಶಿ ಪೂಜಿತಾತಮಂ ನಿರ್ಮಿದತೋಳವಲ್ಲರಿದು ಪಲ್ಲವನೊಂದನೆ ಕೊಯ್ಯು (ಸಂಪಭ. ೫-೮೨); ಕಲಿಕಾಲಧರ್ಮತನಯಂ . . . ಎಂದು ಪಲರಂ ನಿರ್ಮುಪರಾಯಂಗಳಿದೇರಿ ಕೃತಾರ್ಥನೋ ಜಗದೊಳ್ (ಸಾಕಾ. XI-1, ೬೫-೬೧; 1028); ಪರ್ಮರನನದರ್ ವನಲತೆ . . . ನಿಂಧಾಚಲಮಂ ನಿರ್ಮಿದ ನರ್ಮದೆಯನಿಸಿದಳೊರ್ಮಯ ವನಚರನನ್ನ ಪನಚರಿಯೊರ್ವಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೧೬); ಆ ಕುಟುಂಬ ಉಭಯವ ನಿಮ್ಮ ನಿಂದುದು ಭಕ್ತಿ ಸ್ಥಲ ಆ ಭಕ್ತಿ ಕ್ರಿಯಧನ ನಿಮ್ಮ ನಿಂದುದು ಮಾಹೇಶ್ವರಸ್ಥಲ (ಮೋಹನ. ೧೪೧-೫೪೦); ಬಿಡಾಲವ್ರತದ ಬಾಡುಬಳ್ಳಳ್ ದುರದ್ವೈತಮಂ ನಿರ್ಮಿ ಸರಿಯಾದಸರಾ ಶಂಭುಗುಳಿದವರಕ್ಕಜ್ಜ ರೆಂಗುಮಾ ಸೂತಿಗೀತಿ (ಪದ್ಯಂ. ೧೧-೯). ೩. ನೆಟ್ಟು ನಿಲ್ಲು; ನಾಟರು; ನೆಟ್ಟರು: ನಯ ದಿಂದಂ ಬರೆದಂತೆಯುಂ ಕಡೆದು ತಂದಿಟ್ಟಂತೆಯುಂ . . . ಉತ್ಪಾದಿಸಿ ದಂತೆಯುಂ ನಿಜಿಸಿ ಕಾಲ್ಕೊಡಂತೆಯುಂ ನಿರ್ಮಿದಂತೆಯುಂವಿರುಕುಂ ಜನಬಾಲರೂಪಮರ್ದಯೊಳ್ ಮುಂ ಕಂಡಗಲ್ದಿದರಾ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೮೫). ೪. ಆವರಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ಕವಿ; ಮುಸುಕು: ಕರ್ಮಜಮೆಂದು ರೋಗಜಮುಮೆಂದೆರಡುಂ ತೊದಿಂ ಶರೀರಿಯಂ ನಿರ್ಮಿದ ಕುತ್ತಮೊತ್ತಿದೊಡೆ (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೮೨೮). ನಿರ್ಮು: ೧. "ನಿರ್ಮು-ಪ್ರಪ್ತ ಸ್ಥಾನೇ (ಒರಗು) (ಶಮಧಾ); ಪುಳನದ ಲೋಪಾ ಸನಂಗಳೊಳ್ ನಿರ್ಮಿದುಂ[ಸಾಕಾಂ. ಕುಳ್ಳಿದುಂ]ಚಳದಳೆಯರೆ ಬರದೇರಿ ಕಳೆದರೋ ಶರದಾತಪಪ್ರಭಾಶ್ರಮಮಂ (ಆದಿಪ. ೧೧-೭೮); ಚಾರುಚಾಮೀಕರಮ್ನಗೇಂದ್ರಾಸನದ ಕೆಲದ ಮತ್ತವಾರಣಮಂ ನಿರ್ಮಿ ನಿಶ್ಚೇತನಪರಾಜಿತಮಹಾಮಹೀಶನಿರಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೨೩ ನ); ಪೊಳೆಯುತ್ತಿರ್ವ ಮಹಾವರಾಹವದನೋದ್ಭವಂಪ್ರಮಂ ನಿರ್ಮಿ ನಿಂದಕೋ ಭೂಕಾಂತೆಯೆನಲೈ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೧೩); ಪೊದವುಳ್ಳಂಗೆತ್ತನಂ . . . ಕಂಪಿಸುವ ತನು ರತಿಶ್ರಾಂತಿಯಂದಂ ಬೆಡಂಗಂ ಕುಡೆ ನಿರ್ಮಿದೋಪನಂ ಮೆಯ್ಯೆನುರ ನೆನದೊಳಂದಾಟುಸುತರ್ದಳೊರ್ವಳ್ (ಜಗದ. ೧೩-೧೨೪); ಅರ್ಪಿಂ ಭಕ್ತಿಗಳಂ ನಿರ್ಮಿರ್ವಳ್ ನಿಂದಗಡೆ ಬಾಲ್ಯಮಂ ನೆಲೆಯಿಸುತಂ (ನಿರಿಕ. ೩-೭೩). ೨. ಬ್ರಹ್ಮವಿತ್ತುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವಡೆದು . . . ನಿರ್ಮುಮರು ವಿಷ್ಣುವನು (ಬಸವ. ೩೮೩); ತಮ್ಮ ಸಂಕಟಿಕವರು. ವಿನಯವ ನಿಮ್ಮ ಬಿನ್ನಹ ಮಾಡುತಿದೊಡೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೧೨); ಅನೀತಿಯಂ ಪರಮತನ ನಿಮ್ಮ ನರಕಕ್ಕೆಳವ ಪಾತಕನಲ್ಲದ್ದಿಯು ಕಾಣ್ ತಿವಭಕ್ತರುಗಳ ಪರಿಭಾವಿಸಿದೊಡೆ (ಪದ್ಮೀಪ. ೧-೫೧); ಭವತ್ವದಮಂ ನಿಮ್ಮದವೆಮ್ಮನೊಡನೆ ರಕ್ಷಿಸು ಪರದಾ (ಪ್ರಮಾ. ೭-೨೮); ನಿರ್ಮಾದದ ಸದ್ವಿವೇಕದ ದೀಪಕಿಂತ ನೀಂ ನಿಮ್ಮಲೆನ್ನೇನಿದುದೋ? (ಮಂಕು. ೫೫೫). ೩. ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಬಾಣವಹಿತನ ನೆ[ಸಾಕಾಂ. ಹೆಮ್ಮಿದವು . . . ನೆಲೆಗಿಡಿದವು ನಿಮಿಷದಲಿ ನಿರ್ವರರೆ (ತೊರಂ. ೩-೨೫-೧೦); ಕಾಮ್ಯ ಭಲಾಭಿಪಾಸರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಭಾಷಣದಲಿ ಮನ ನೆಮ್ಮದು (ಆಮೃತ. ೧-೪೪); ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳು ಮನ ನಿಮ್ಮದು ಮುಖವಲ್ಲೆನುತ ಮನ ನಿಮ್ಮದಲಿ ಹೇಳಿದನು (ಸಾಲ್ವಾ. ೨೦-೫೯); ಚಿತ್ರವಂ ನಿಮ್ಮಿದಾತಂಕದಿಂ ಚರನೊರ್ವನಂ ಕರೆದು . . . ಬಸವನಂ ಕರೆದು ಕಾರಿನಲು (ಚಚಪ. ೭-೨೫). ೪. ನಿವಿಂದುಗ್ಗು ಪಾತಿಪ್ರತಿಯರೊಳಗಗ್ಗುಳರು ನಿಮ್ಮನು ನೆಮ್ಮದಪಕೀರ್ತಿ (ತೊರಂ. ೨-೨-೪೪); ತಮ್ಮ ಬಾ ಶಸ್ತ್ರಾಘ್ರ ನಮ್ಮನು. ನಿಮ್ಮತಧಿಕ ವಿವತ್ತು . . . ಎಂದು ರೋಪಾಸೇಶಮನನಾಹ

(ಕೊರಂ. ೪-೯-೧೩). ೫. ಹಿಂಬಾಲಿಸು ; ಅನುಸರಿಸು ; ಫಲಗುಣಂ ಬರುವ ಗಡ ವಾಚೆಯನ್ನೆ ಮ್ಮಿ ದೇಶಂಗಳಂ ಚರಿಸಿ (ತುರಂಗ. ೪೨-೧೩). ೬. ಹಿಡಿದಿರು ; ಹೊತ್ತಿರು ; ಕಂಕುಳಲಿ ಕೊಡವೊಂದ ನೆಮ್ಮಿ . . . ಕುಡುವ ನೀರನು ತರುವೆಂದು (ಸನ್ನ. ೧೯-೨). ೭. ಹೆರಡು ; ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಭದ್ರಪಯಾಂತಂ ನೆಮ್ಮಿಪ್ಪಡು ತಾನದು ಮತ್ತವಾರಣಂ (ಮಸ್ತ. ೪೬-೧೫). ೮. ತಗುಲು ; ಮುಟ್ಟು ; ಸೋಕು ; ಕಮ್ಮಿಯನ ಚೀಳಿನ ಹೊಮ್ಮೆರಡು ಒಂದಯ್ಯ ನೆಮ್ಮಿದರೆ ಚೀಳು ಹೊಡೆದಿ ಹುದು ಕಮ್ಮಿ ತಾ ನೆಮ್ಮದೆ ಹೊಡೆವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೦೯). [**ನೆಮ್ಮಿ ?**]

ನೆಮ್ಮು_೨, ನೆಮ್ಮು_೨ (ನಾ). ೧. ಅವಲಂಬನ ; ಆಸರೆ ; ಆಧಾರ ; ಆಶ್ರಯ ; ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೊದಿವು ಧರ್ಮಾರ್ಥಜನಕ್ಕೆ ನೆಲೆವದ ನೆಮ್ಮಂತವಲೊಳ್ ಧರ್ಮಂ ಪ್ರಧಾನಂ(ಅದಿಪ್ತ. ೧೦-೫೦) ; ಕುಳ್ಳಿರ್ಪಡೆ ಯೊಳಡಸಿ ನೆಮ್ಮಾಗುತುಂ . . . ಅಂದವನೀಶಂಗಳಾಯಾದಂ ಪ್ರಿಯ ಸಚಿವಸುತಂ (ಲೀಲಾ. ೬-೪೨) ; ದಿಗಧೀಶರ್ ಪರಿವಾರವಾದನನಧೂನ ದ್ವಾಯುಧರ್ ವಂದು ಪೆರ್ಮಾಗಿ ನೆ[ಪಾಣಂ. ೧]ರ್ಮಾಗಿ (ಅನಂಪು. ೫-೧೨) ; ಎವಗಾವಾಪ ಭವಂಗಳೊಳ್ ದಿಡದೆ ನೆರ್ಮಾಗಿರ್ . . . ಜಿನ ಧರ್ಮಜನ್ಮ ಕಲ್ಪಾಂಘ್ರಪಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೯). ೨. (?) : ಧರ್ಮಾನು ರಾಗದೊಳ್ ಧರ್ಮಾನುತನಿಸಿದಂ ನೆಮ್ಮುಂ ಬುಧಂಗೆಮಕರನಂತಿ [ಲೇನಿಸಿದಂ ಗುರುನೀವೆಗಡವುಡುಪುರಪತಿಯೊನಿಸಿದಂ (ಸೌತ. 1X-1, ೧೧೩-೩೦ ; ಸು. 1055)]. **ನೆಮ್ಮು_೨ : ೧.** ನೀರೊಳಗೊಂದು ನೆಳಲು ಸುಳಿಯುತ್ತಲ್ಲಾ ನೆಳಲೊಳಗೊಂದು ಹೊಳೆವ ಶಬ್ದವು ಅದು ನೆಮ್ಮುಲ್ಲ ಸೊಮ್ಮಲ್ಲ ಅಮ್ಮದರಾಯತ್ತು ನೆಮ್ಮಿದರಳಿಯತ್ತು (ಸರ್ವ. ೨೬-೧೧೪) ; ಬಾಲಕರ ಮರಣವನು ಕೇಳುತ ಕ ಕುಡೆಯ ನೆಮ್ಮಿನಲಿ ಚಿಮ್ಮಿದನುಗುರಲ ಶ್ರುಗಳ [ಪಾಣಂ. ಮೇಲುಮಲಗಿನಲಶ್ರುಜಲವನು ಮಿಡಿದನುಗುರನಲಿ, ಕವುಳುಡೆಯ ನೆಮ್ಮಿದನು ಮಿಡಿದನು ಬೆರಳಲಶ್ರುಗಳ, ಕೇಳುತಲಿ ನೆಮ್ಮಿನಲ್ಲಿ ಚಿಮ್ಮಿದನುಗುರಲಶ್ರುಗಳ] (ಕೊರಂ. ೬-೪೦-೩) ; ಎನ್ನೊಂದು ನಾಡುಗಳನಾಳಿದುದು ಸೂಸ . . . ಆತನಾಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿಗೆ ನೆಮ್ಮಾಗಿ, ಬಾಳಿದವು ಮೃತ್ತಿಯಲಿ ಬೆಸೆದು ಹೆಮ್ಮಿಗಿಲಾಗಿ (ಪಾರು. ೬೩-೬೫೮). ೩. "ದಿಂಬು, ಒರಗು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [**ನೆಮ್ಮು_೧**]

ನೆಮ್ಮುಗಂಭ (ನಾ). ಒರಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಂಭ ; ಬರೆದು ನಿಜ ನಾಮನುಂ ನೈವರನಾ ಲಿಖಿತಪ್ರಯುಕ್ತಬಾಣದಿನಿ ಹೆಚ್ಚರಮೆಯ್ನು ನಟ್ಟಿದನುಡ್ಡರಿವಡೆ ಮಾಗಧನ ನೆಮ್ಮುಗಂಭಮನಾಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೧೧೫). [**ನೆಮ್ಮು_೧ + ಕಂಭ**]

ನೆಮ್ಮುಗೆ, ನೆಮ್ಮಿಗೆ, ನೆಮ್ಮಿಗೆ (ನಾ). ೧. ನಂಬಿಕೆ ; ನೆಚ್ಚು ; ಭರವಸೆ ; ಆ ಮಹಾಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಗೌರವವು ವಿಶ್ವಾಸವು ನೆಮ್ಮುಗೆಯಡರ್ಪು ಬಳೆದಂತೆಲ್ಲ (ಮಂತ್ರ. ೧೫೪-೧೨). **ನೆಮ್ಮಿಗೆ : ೨.** ಆಧಾರ ; ಆಶ್ರಯ ; ಆಸರೆ ; ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ನೆಮ್ಮಿಗೆಯದಾದನಂ ನೂತನಾ ಧಾರನಂ . . . ನಮಿಸುವೆಂ (ವೀಶ್ವ. ೬-೧-೩೨) ; ಕರ್ಮವಿರಹಿತನೆ ನಿಮ್ಮ ಶ್ರೀಪಾದನ ನೆಮ್ಮಿಗೆಯನು ನೆಲೆ ನಂದಿ ಉಮ್ಮಳದಲಿ ಕೃತಿ ವರ್ಣಪೆ (ಕೇಜಾ. ೫-೩). **ನೆಮ್ಮಿಗೆ : ೧.** "ನೆಮ್ಮಿಗೆ ನಂದಿಕೆ" (ಕರ. ೫೩) ; ಅಜಿನಲ್ಲಿಯ ನೆಮ್ಮಿಗೆ ಒಡಗೂಡಬೇಕು (ಅನಂಪು. ೨೬೯-೧೨೩೪) ; ಧರ್ಮಮಯವದ ಶ್ರೇಷ್ಠವೇನ ನೆಮ್ಮಿಗೆಯನುಳ್ಳ ವನ ನೆನೆದರೆ . . . ಆಹುದು ನೂರ್ಮುಡಿಯಂಬ ಘನಮಹಿಮೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೨-೧೪) ; ಸೊಮ್ಮುಗಳ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಸಂಪದ ನೆಮ್ಮುಗೊಳು ಮೈತ್ರವಣ ಶಿವನಿಗೆ ಸಮ್ಮತದ ಸಹಿನಿಸು ಸುತನದನೆನುತಲಜತಳವ (ಉತ್ತ. ೪-೧೦) ; ಬಾಳು ಬಲ್ಲೊಗಸಮ್ಮ ನೆಮ್ಮುಗೆಯ ನಾಡಿನೊಳಗೆ (ಇಂಗಿತ. ೮೯-೮) ; ಪ್ರಜಾವಳಿಯ ಮಹಾಸಮ್ಮತದ ನೆಮ್ಮುಗೆಯ ರಕ್ಷೆಗೆ ಸಲ್ಲಂತೆ . . .

ಈ ಮಹಾಸಭೆಯು ಆಚರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ಮಂತ್ರ. ೬೩-೮). ೨. "ಅಂಕಿಯುಮದರ್ಪೆಂದು ನೆಮ್ಮುಗೆಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಕಬ್ಬಿ ಕೃ. ೬೩) ; ಅಂಗದ ಕುಟುಹಿನ ನೆಮ್ಮುಗೆಯಪ್ಪ ಲಿಂಗವು . . . ಭವಮಾತವ ಗೆಲ್ಲುವುದು (ಮೋಳನಾ. ೫೬-೨೩೬) ; ಚರ್ಮದಂಡದ ನೆಮ್ಮುಗೆಯಲ್ಲದೆ ದನಿಮೋಟುವನುಮಾನಂ ಪೊದ್ದದೆ ಮಡಸನ್ನೆ ಮನದೊಳಂಕುರಿಸುವಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಂ ಪರಿದು (ಗಿರಿಕ. ೬-೫೫೪) ; ಜಿನಧರ್ಮವಂ ನೆಮ್ಮುಗೆಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೩-೬) ; ಮೇಣಾವ ಶಶಿವಂಶಾನಳಿಯ ನೆಮ್ಮುಗೆಯ ನೆಗಳದೆ ತತ್ತ ಕಾಳೆಗೆಕೆ (ಕುಮ್ಭಾ. ೩-೩೪), ನೆಯ್ದಿಲಿಗೆ ನೇಸಳಾನ ನೆಮ್ಮುಗೆಯಾದ ತೆಜನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೬೧) ; ಹರಿಯ ನೆಮ್ಮುಗೆ ಕಮಲಜನ [ಪಾಣಂ. ಹರಿ ಹಿರಿಯನೆನೆಗೆ ಕಮಲಜ] ಸಹಾಯಂ ದಿಶಾನರಲೊತ್ತು (ಚಿಬಪ್ಪ. ೩೦-೩೩) ; ಯುವತಿಯ ಸರಸಕೆಲಾಕ್ಷದ ನೆಮ್ಮುಗೆಗಳು ಇಲ್ಲ (ಬಿದುರೆ. ೮೮). ೧, ೨ : ನೇಮಿಯ ನೆಮ್ಮುಗೆಯಲ್ಲ ದೊಡೀ ಮತ್ತಿನ ಕವಿಮನೋರಥಂ ನಡೆವುದೇ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೩೯). ೩. ನೆಮ್ಮುದಿ ; ಸಮಾಧಾನ ; ಶಾಂತಿ ; "ನೆಮ್ಮುಗೆಗೊಳ್" ಪರಂ. ೪. ನಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಆಧಾರ ; ತತ್ವಾಧಾರ (?) : ದಿಜ್ಜ ಕೋವೀಶೇಂದ್ರ ಕೇಳ್ ನಿಮ್ಮ ಬಂಟಿಂಗದೊಡೇಳಬೆಡವ ಬಸವ ತಾನೇಳ ನೀವೇಳಲು ನೆಮ್ಮುಗೆಯದಾವ. ಬಲುಹಾಡಿಸಾಡದೊಡೆ ತಾನೆಮ್ಮ ಪಾದಕ್ಕೆ ನಮಿಸಲಿ (ಲಾಚಂ. ೩೩-೧೨). [**ನೆಮ್ಮು_೧ + ಗೆ**]

ನೆರ್ವಾಳ 'ನೆರ್ವಾಲ್' ನೋ.

ನೆಲ್, ನೆಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯ ; ಬತ್ತ : "ಸ್ತಂಬಕರಿ—ಈ ೨ ನೆಲ್" (ಪರಾಯ. ೯೫-೪೨೫) ; ಪನ್ನಿ, ನೆದೆ ನೆಲ್ಲುಡ್ಡನ್ನೆನ್ನು ಪಾಟುನ್ನೆನ್ನು ಅತಿವುರ ಪಡೆದನು (೨೬-೧೩೬-೮ ; 454) ; ಇಲ್ಲಿಗಿದು ತಕ್ಕುದಿಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಲ್ಲದಿದೆಂದಾಡು ಸಮಜಾ ಬಲ್ಲಂತೆಲ್ಲ ನೆಲ್ಲುಂ ಮೊಸರುಂಗೆಡಿದಂತೆಲ್ಲದೆ ತಲ್ಲನೆಸದಲಸದಿದು ಮೃದು ಪದಮಂ (ಕವಿರಾ. ೨-೪) ; ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ತಿಂದುಬಾಡ ನೆಲ್ಲ ಕ ನುಚ್ಚುಗಳಂ ಫಲಂಗಳಂ ಪಕ್ಕದೊಳಿರ್ಪ ಗೊಡುಗಳನಾಯ್ತೆ ನೆಕ್ಕುವನಟ್ಟುಂಡೆ ತಾಂ (ಪಾದಂಪು. ೧೩೬) ; ಕೆಸಲೊಳ್ ನೆಲ್ ಬೆಳೆಗುಮಲ್ಲದೆ ಹೊಳೆಂ ಬೆಳೆಯ ಲರಿಯದು (ಧರ್ಮಮೃ. ೧೧-೧೯೦) ; ಅಲ್ಲಿ ದಿಳಪ್ಪ ನೆಲ್ ಬರಲುಮಾ ಧೀಶಂಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಬಂದೋಗರದ ನೆಲ್ಲೆಲ್ಲನೆಲೆಗೆ (ಅರ. ದೇ. ೧೬೨-೧೩) ; ನೆಲ್ಲುಂ ಕೌಂಗುಂ ಮಾವುಂ ಮಲ್ಲಿಗೆಯುಂ ಬೆಳೆವುನಲ್ಲಿ ಕರ್ವಿನ ರಸದಿಂ (ಸೂಕ್ತ. ೪-೫೧). ೨. ಎಂಟು ಎಳ್ಳಿನಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ : ಕರಿತಲದ ಕಾಟಾಂಗದು ನೆಲ್ (ವ್ಯವಹಾ. I, ೬-೩ ಅನುಬಂಧ) ; ಕರಿಸಾನೆ ಯಾಗರೊಂದು ನೆಲ್ಲಿನಿಸರ್ಕುಂ (ವ್ಯವಹಾ. I, ೮-೧೨ ಅನುಬಂಧ). **ನೆಲ್ಲು :** ೧. "ತಾಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಸ್ತಂಬಕರಿಯೆನಲು ನೆಲ್ಲು" (ಮಂಗಳ. ೧೧೦-೪) ; ಪುಣೆ ಸೂಪ್ಪೆಲ ನೆಲ್ಲು ಪಾಡ್ತೆಯುವೆನೆದು (ಮೈಲಿ. ೧೯೩೦, ೩೬-೮ ; ಸು. 800) ; ದೇವರ್ಗಿ . . . ನೆಲ್ಲುವುತ್ತು ಯೆಳ್ಳ ಕಡಲಿ ತೊಗರಿಯಾದಿ ಯಾಗಿ ಸೆಲ್ಲುವುದು (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೩೨೮-೬೧ ; 1159) ; ತಿರು ನಾಳ್ಗೆ ನೆಲ್ಲಿಲ್ಲ ಪರವೆ ಮುನಿದಪಳಯ್ಯ (ಸಂಬರ. ೧೧-೪೫) ; ಮೇಲು ಪಾಯವದಿಲ್ಲದಿರೆ ಕುಡುಗೊಲನೊಂದುವನಳವಡಿಸಿ ಕೈಕೂಲಿಯಂ ರಾಜನದ ನೆಲ್ಲಿಂಗೊಡೊಡಂಬಡಿಸಿ ಲೀಲೆಯಿಂ ಮಾಡುತ್ತ ಹಿಡಿದ ಸುಶೀಲವಂ ನಡೆಸಲ್ಕೆ (೩೫೫. ೨೬-೧೬) ; ನೆಲ್ಲು ಮೊಸರು ಕಲಸದ ಹಾಗೆ (ಗಾಂ). **ನೆಲ್ಲ ಕುಟು—(?) :** ಶ್ರೀಮತ್ಪರ್ಮನಡಗಲ್ಲಿ ಭುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯು ತಿರೆ ತೊಮ್ಮತ್ತೇಲು ಸಪ್ಪದ್ವಿನವರಮೊಟ್ಟಕ್ಕೆ ನೆಲ್ಲ ಕುಟುಲಾಗಿ ದೆನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ದತ್ತಿ (ಎಕ. XIV, ಮಕವ. ೬೮-೮ ; ಸು. 850). **ನೆಲ್ಲ ಗರ್ಡೆ, ನೆಲ್ಲ ಗಡೆ = ನೆಲ್ಲುಗಡೆ :** ಪಲವು ಪರಿಯಂ ನೆಲ್ಲ ಗರ್ಡೆಗಳೊಪ್ಪಿ ದುವು (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೧೨) ; ಪಸುರೇಣ ಪಾಲ್ಪಿಡಿದು ಎಸಕದಿಂ ತಲೆವಾಗಿ

ಬೆಳೆದದ್ದವಾ ನೆಲ್ಲ ಗಡೆಯಾ ಬೇಶದೊಳಗೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨-೪); "ನೆಲ್ಲ
ಗಡೆ ನೈದಿಯವೆಂಬುದು" (ಕಲಾಯು. ೨೬-೬). ನೆಲ್ಲನಿತು =
ಬತ್ತದ ಕಾಳಿನಷ್ಟು; ತಿರುಮಲ ಕೋಲನಿಟ್ಟು ತೆಗೆಯಲ್ಪಡುವ ನೆಲ್ಲ
ನಿತೆಯ್ದ ಜಾಣಲಾ ಹಣನನೇಳ್ಪಡುರ್ಬ ನೆಲದೊಳಾ ಮೊನೆದೋರ್ಪಡು
ಬೋದ್ವು (ಮಲ್ಲಕಾ. ೩-೨೦೯). ನೆಲ್ಲ ಪುಲಾ, ನೆಲ್ಲ ಹುಲ್ಲು = ಬತ್ತದ
ಹುಲ್ಲು; ಸಾರತರಮಪ್ಪ ಪನಸೋರ್ವಿರುಹಮಂ ಕೂಡೆ ನೆಲ್ಲ ಪುಲ್ಲಿಂದ
ಮಲಂಕಾರಮನೆ ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರಿಂ ಕಾಯ್ದುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೧);
"ಬಿಳಿಯ ಹುಲ್ಲು" (ಲೋಕೋಪ. ೬-೩೧ ಅಡಿ); ಹಸಗಲು ನೆಲ್ಲ
ಹುಲ್ಲನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿನ್ನುತ್ತವೆ (ರೂ. ೧). ನೆಲ್ಲ ಮಡಿ = ನೆಲ್ಲಗಡೆಯ
ಒಂದು ಚೌಕವಾದ ಭಾಗ; ನೆಲ್ಲಪಾತಿ: ನಿಸೇದ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲ್ಲ ಮಡಿ
ಎರಡು ಕೆಜಿಗೆ ಮಡಿ ಎರಡು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೬೦-೧೫; 831);
ಗೊಲ್ಲನೆಟ್ಟುಗಳು ಕಡುಗಾಡಿಯಿಂ ಬಂದು ನೋಡುತಿದರು ನೆಲ್ಲ
ಮಡಿಗಳಿಗಿವೆ ಗಿಳಿಗಳ (ಕುಂಸಾಂ. ೨-೩೬). ನೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣು = ಬತ್ತ
ಬೆಳೆಯುವ ಜಮೀನು (?): ಆತನ ಬೆಳವಡಿ ಅಲ್ಲಿಗಂ ಕೀಚ್ಚುಳ್ಳ
ಯಾಗಿ ಸೆ××ಪ್ಪನಾದ ಆತಗಂ ನಡಮಡ್ಡ ಪನ್ನಿಮ್ನುತ್ಪನ್ನೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣು
ಖ××ವಳ ಸೂಳೆವಳ್ಳ××ಟು (ಎಶ. XI, ದಾಮಣ. ೧೧೯-೪; 830).
ನೆಲ್ಲ ಹೆದಿಗೆ = ೧. ಬತ್ತದ ಗೂಡೆ, —ಬುಟ್ಟು. ೨. (?): ತಲೆ
ಹುಟ್ಟಾ ನಾಯ ಸುಡು ಗಾವಿಲ ಬಟ್ಟೆಯ ಚಿಕ್ಕಚಿಕೆ ಬೆಳ್ಳತ್ತೆಯ ನಾಣಲಿ
ನೆಲ್ಲ ಹೆದಿಗೆ ಸಡಿ ಫಡ ಚಿಲುಪಡಾಯದ ಕುಡದ ಕಾನುದೇವನದೇವಂ ?
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೪೨೩).

[ದೇ. ಕವಿ. ಮಲ. ಕೋತ. ನಲ; ಕೂಡ. ನೆಲ್ಲಿ; ತೊಡ. ನೆಲ್]

ನಲಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಪ್ರದೇಶ; ಭೂಮಿ; ಭೂತಳ: "ಸ್ಥಿರ ಧಾಂಶ
ಧಾತ್ರಿ ಮೇದಿ . . . ಭೂಮಿ ಭೂ ಗೋತ್ರ ನೆಲಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ.
೨೬-೧); ನೆಲನುಂ ವೆಳೆಗೆ ಪಾರ್ವರಂ ಪ್ರಜೆಯುಂ ತಡೆಗೆ (ಇಶ. XIX,
೧೪೫-೧೮; 680); ಪಚ್ಚು ಪರಕಲಿಸಿ ಬೆನ್ನಂ ಮುಚ್ಚಿರೆ ಮುಡಿ
ಕಳ್ಳ ಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಿಲ್ ಬಾಯೋಳ್ ಬೆಳ್ಳುಂತರೆ ಸತಿ ಶತಿಯಂ ಕಚ್ಚಿ ನೆಲಕ್ಕಿಡಿದ
ರಾಮನಂ ನೆಜೆ ಪೋಲ್ತಲ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೬ ಶೂದ್ರಕ); ತಿರುವದೊಂದು
ಚಕ್ರದೊಳೆ ನಿಂದು ದಿವಾಕರನೆ ಮತ್ತ[ರಿ]ದು ಕಳೆವೊಡಂತದನಾವೆಡೆಯಿಂ
ದರಮೆಯಾಗಿ ನೆಲಸಿ ಕೆಲಕಾಲದಿಂ ಪೊರೆದಿದೆಯದ ಬಯಕೆ ತಾ ನೆಲದೊಳಾ
(ಕವಿ. ೨-೧೪೬); ಸಮದಗಜಘಟಾಟೋಪಂ ಬೆರಸು ನೆಲನದಿರೆವಂದು
ತಾಗಿದ ಕಳ್ಳಲನೆ ತಮ್ಮನಪ್ಪ ಬಪ್ಪನಂಕರಾಜನಂ (ಪಂಪಕಾ. ೯-೫೨ ಪ);
ನೆಲದ ಮುಟೆಯ ನಿಧಾನದಂತೆ . . . ಭಾವದ ಮುಟೆಯ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿಪ್ಪ
ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ನಿಲನಸಾರೂ ಆಜಾಯಬಾರದು (ಮಹಾದೇ. ಬ.
೯-೨); ಮರುದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಆಂಗದಿಯಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದಾಗ ನೆಲಕ್ಕೆ
ಕಾಲು ತಾಗಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ ಶಾನಭಾಗರು ! (ಮೂರುದಾ.
೧೦೨). ೨. ಮಣ್ಣು: ನೆಲದ ಬೊಂಬೆಯ ಮಾಡಿ ಜಲದ ಬಣ್ಣ
ನಮುಡಿಸಿ . . . ಅಡಿಸುವ ಯಂತ್ರವಾಹಕನಾರೋ (ಅಪಘಂ. ೫-೧೬).
೩. ಕೃಷಿಯ ಭೂಮಿ; ಜಮೀನು: ಶಾಳಿಗಳಂ ಬೆಳೆವ ನೆಲನೆ
ಪೊಲನಾ ನೆಲದೊಳಾ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೧೪); ತನ್ನ ಪಾಲಿನ ನೆಲಂ
ವಿಸಿಲೋರಾರಲ್ ತೇದು ತನ್ನಡೆಯ ಬೆನ್ನೊಡಲ ತೊಳೆವವನ ಗೇದು
(ಶಾಲೂರ. ೨೯-೨೧). ೪. ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ; ಪ್ರದೇಶ: ನೊಕ್ಕಜ
ಒಡೆ ಆಗ್ನದೀಕಡೆ××× ಕೊಟ್ಟ ನೆಲ (ಎಶ. III, ಮೈಸೂರು. ೨೫-೨
ಹಂಭಾಗ; ಸು. 750); ಮಂದರಾಚಲದಫೋಭಾಗದ ಚತ್ತೆಯಂಬ
ನೆಲದಿಂ ಕೆಲಗೆ . . . ನಾಗಾದಿ ನವನಿಧ ಭವನವಾಸಿಕನಿವಾಸಮುರ್ದಮ
(ಅಜಿತ. ೧೧-೬ ಪ); ಧರೆಗೊಡೆಯ ಚಕ್ರೇಶಂ ತಿರುವನೆ ಬಲಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿ
ಮೂಡಿದಿ ನೆಲನಂ (ಸುಮಪ. ೮-೧೪೪); ನಾಚುವರೆ ನೊಟೆಯಿಲ್ಲ

ತೊಲಗುವರೆ ನೆಲನಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೯೧೨); ಮಹಾರಥರಾಜಿ ಕದನದ ನೆಲನ ದಿಡೆ
ಖತಿಗೊಂಡು . . . ರಿಪುವನು ತಣುಬಿದನು ಕಣ್ (ಕುಮ್ಭೋ. ೫-೨೬);
ಬಳಿಕ ನೆಲ ಕೋಧಿಸಿತು ಸವನಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸುಮುದೂರ್ತದಲಿ
. . . ನಿಳಯಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಿದವು (ತೊರೂ. ೧-೬-೧೧); ಮತ್ತೆ ನಾಲ್ಕು
ವರುಷಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ನೆಲವೂ ವಾಸಿಸುವ ಮನೆಯೂ ಸಾಧುಕಾರನ ಪಶ
ವಾದವು (ರಂಗರೂ. ೧೦೧); ೫. (ಕಟ್ಟಡಗಳ) ಸಮ ಮಾಡಿದ
ನೆಲ; ನೆಲಗಟ್ಟು: ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ನೆಲನ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಪದ[ಜ್ಞ]ಲಿಗಂ
ಒನ್ನು (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೩೫-೪; 835); ನೆಲ ಒರಸಲು ಬೇರೆಯೇ
ಬಟ್ಟೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿರಬೇಕು (ಅಡುಸಾ. ೪೬). ೬. ನಾಡು; ರಾಜ್ಯ;
ದೇಶ: "ನೆಲನೆ ರಾಜ್ಯಂ" (ಚತು. ೬೬); ನೆಲನಂ ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಿ
ಧರ್ಮಸೂನು ಸುಖಮಿದಂ (ಪಂಪಕಾ. ೪-೧೦); ಕೇಯೂರನುಂ
ತಳೆವಂದದಿಂ ಪೃಥುಳಭುಜದಿಂ ಪೃಥ್ವೀಶಂ ತಾಳ್ದಂ ನೆಲನೆಲ್ಲಮಂ
(ಕಾವಂಪು. ೧೬); ನೆಲಕಿಟುವನೆಂದು ಬಗೆದಿರೆ ಚಲಕಿಟುವಂ
ಪಾಂಡುಸುತರೋ ನೆಲನಿಂದು ಪಾಲ್ಕಿಲನೆನೆಗೆ (ಗದಾಯು. ೫-೪೬);
ದೇವಮಾತೃ ಕವಿಸರೆನ್ನದಾ ನೆಲದ ಕೆಯ್ಯಾಲನಂ ಪೊತೇನನೆಂಬುದೋ
(ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೧೬); ಪಾಳೆಯಕೆ ಮರಳೆಣು ರಥಪನ್ನೆಲ್ಲೊಂದು ನೆಲ ನೆಜೆ
ಕುದಿನ ಕುರುಡನ ಮಕ್ಕಳೇ ಕೊಳಲಿ (ಕುಮ್ಭ. ೧೪-೫); ಮಂಚಕರ
ಸಂಚಿನಿಂದ ಭರತಂಗೇ ನೆಲಂ ಪಳುವಾಯ್ತೆ ? (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೧-೨೦೧).
೭. ಲೋಕದ ಜನ; ಪ್ರಪಂಚ: ದಿಟಿಂ ಮಾನಸರಣಾಯರೆ ಬಾಸುಗಿ
ತಾನಜಾಯನೆ ಮತ್ತಮಜಾಯದೇ ನೆಲನನಿತುಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೬).
೮. "ಕುಂಬಾರರು ತಿಗರಿಯ ಮೇಲಿಂದ ಕೊಯ್ದಿಟ್ಟು ತಟ್ಟಿ
ಸಮ ಮಾಡದೆ ಇರುವ ಪಾತ್ರೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ೯. ಒಂದು
ಗೊತ್ತಾದ ಭೂಭಾಗ; ಸಣ್ಣ ಭೂಪ್ರದೇಶ; "ಅಲ್ಪ ವಸುಧೆ"
(ಧಾರಣ. ೪೮, ೪).

ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕು, ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕು = ೧. ನೆಲಕ್ಕೆ ಕೆಡಹು; ನೆಲಸಮ
ಮಾಡು; ಮಣ್ಣು ಗೊಡಿಸು: ಜಾಂಬವನಂ ಪಿಂಬಗಲಾದಿತ್ಯನಂತೆ
ತೇಜಂಗಿಡಿಸಿ ಹನುಮನನುಮಾನಂ ಮಾಡದೆ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕು (ಧರ್ಮಾಮೃ.
೬-೯೫); ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕುಗುಮಾತಂ ದೋರ್ವಲದ್ವಪ್ಪನವೋಫಮುಟದ
ನಿಮ್ಮಯ್ಯನುಮಂ ಚಲದಿಂ ನಿನ್ನೆಜೆಯನುಮಂ (ನೇಮಿಪು. ೬-೮);
ತೊಟ್ಟಿಲಂತೆನಿದರ್ ಶಕಟನ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕು ಮಟ್ಟಿದ ಪಾದವೆಟ್ಟಜಾಕೆ
(ಮೋಹ. ೧೪-೨೦). ೨. ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಇಡು; ನೆಲಕ್ಕೆ ಇಳಿಸು:
ಬಾಹುಬಲಿ ಭರತನಂ ದೃಷ್ಟಿಯುದ್ಧ ಜಳಯುದ್ಧದೊಳು ಗೆಲ್ಲು . . .
ಭರತನಂ ಪಿಡಿದತ್ತಿ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕುವುದುಂ ಭರತಂ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ಚಕ್ರರತ್ನಮಂ
ಬೆಸಸಿದೊಡೆ (ಚಾವಂಪು. ೪೯). ೩. ನಾಶಮಾಡು: ಮುನ್ನಾರಾರ
ಬಲ್ಲಂ ನೆಲಗಿಡಿಸವಿವಾರಾಜ ತಕ್ಕಂ ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕುವು (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೦೩).
ನೆಲಕೆಡು = ನೆಲಕ್ಕಿಕ್ಕು ೨: ಕರಿಯ ಭಕ್ತಮನುಗುರಿಂ ಚಿವುಂಟ ನೆಲಕೆಡೆ
(ದಿವ್ಯಚ. ೩-೩೦ ಪ). ನೆಲಗಣ್ಣು = "ಜಗಚ್ಚುಮ್ನು; ರವಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).
ನೆಲದ ಪಡೆ = ಭೂಸೈನ್ಯ: ನೆಲದ ಪಡೆ, ನೀರ ಪಡೆ, ಗಾಳಿಪಡೆಗಳಾ—
ಕೋಟಿ ಕೋಟಿಗಳಾ—ಸಿದ್ಧ ವಾಗಿಹವಂದು ಯುದ್ಧ ಲೀಲಾವಿಲಯಕಲೆಗೆ
(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೫೬-೧೫೧). ನೆಲದಮದ್ದುಗಣಿಸು = ನೆಲನಮದ್ದುಗಣಿ:
"ನೆಲದಮದ್ದುಗಣಿಸುಂಕೆಂದುಂ, ನೆಲನಮದ್ದುಗಣಿಸುಂಕೆಂದುಂ ವಿಪ್ರಗ್ನ
ಪೆಸರ್" (ಕಶಪಾ. ೬೦-೩೩೩). ನೆಲದರಸ = ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ;
ಭೂಪತಿ; ಅರಸ; ದೊರೆ: ನೆಲದರಸಂವರ್ ಸಿರಿಗೊಂದುಮಗೂಡಿ
ದೊಡೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೧-೬೩೯); ಶಿವಶರಣರನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟು
ನಾಲ್ಕು ದಿನದ ನೆಲದರಸನ್ನು ಭಜಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ ಹಾಡಿ
ಹೊಗಳಲೆ ? (ಕುಂಗಭ. ೬). ನೆಲದವ್ವು = ಭೂಮಿತಾಯಿ: ನಾವು

ನೆಲದವು ನುಕ್ಕಳು (ಪಾಪು. ೭೪). ನೆಲದ ಹಾದರಿ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾದರಿಗಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು : "ಕುಂಭ-ದಂತ್ರಿ, ಕಂಯ ಸಿವನ್ನ, ಕಿಟಾಯ ಗುಳ್ಳ, ನೆಲದ ಹಾದರಿ . . . ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ" (ಒಪ್ಪ. ೩೪). ನೆಲದಣ್ಣೆ, ನೆಲದರಿಕೆ = ಲೋಕದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಹರಡಿದ ಖ್ಯಾತಿ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಜಗದ್ವಿಖ್ಯಾತಿ : ನೆಲದಣ್ಣೆಯ ದಿದಿಯಂ ಪೊಡೆಯಲರನನಂದಿರನದಬರಂ ತವಸಿಗಳಂ ನೆಲೆ ನಟ್ಟು ನೋಯಿಸಿದುನ್ನಲರಂದಿನ ಮೊನೆಗೆ ನಿಲ್ಲುನೇ ಬದಗೊರವಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೫೭); ಕೃಷ್ಣ ದೇವನ ಕುಲದ ನೆಲದರಿಕೆಯಾಳಿಕೆಯ. ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದಾಳು (ಹೊಂಗಳು. ೧೩-೭). ನೆಲದಾಣ್ಣೆ = ನೆಲದರಸ : ಬಜಾಜೆ ಕಾಳಗಕೆ ಬಲಸಹಿತ ಬಂದೆ ನೀನಿಗುಜುಬೆಗೆಜಗುವರೆ ನೆಲದಾಣ್ಣೆರಕೆ ನಿನಗೆ [ಪಾಪಂ. ಬಂದಮೊಡನೆ ಕೊನೆ ರಣದೊಳಗೆ ಕುದುರೆಯಂ ಬೇಡಲೇಕೆ] (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೩೯); ನಿಮ್ಮ ವಂಶದ ನೆಲದಾಣ್ಣರು . . . ಬುಲ್ಲ ಯುತರಾಗಿ ರಂಜಿತರು (ಕಂನಡಿ. ೧೪-೧೨೫). ನೆಲದುಬ್ಬು = ಭೂಮಿಯ ಎತ್ತರದ ಭಾಗ; ಸರ್ವತ; ಬೆಟ್ಟ; ನೆಲದುಬ್ಬಿನ ಮಲೆಯ ತಲೆಯ ಗುಡಿಯೊಂದೆ - ನೆಲವ ಕವಿವೇ ಬಾನ ನೀಲಿಯು ತಲದಿ (ಮಲದೇ. ೫೨-೩). ನೆಲದಣ್ಣೆಯ, ನೆಲದೇಯ = ನೆಲದರಸ : ಒಲ ವಿಂದೋಲಗಿಸುವನೇ ನೆಲದಣ್ಣೆಯನೊಂದು ಬರ್ಪಪೋಲಾ ಬಗ್ಗಿ ಪ ಕೋಗಿರೆಯ ತೊಡಳ್ಳು ದಿರೆಯುನಲೆಯುತ್ತಿರೆ ದಿಡದೆ ಬಂದುದಂದು ವಸಂತಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೫೨); ನೆಲದ[ಪಾಪಂ. ನೆಲದಿಯನ ಮಯ್ಯುರಿಯಂ . . . ಕೆಲಬರ್ ಮಂತ್ರಂಗಳಿಂದೆ ಮೂಣಬೆಂದರ್ (ಪ್ರವೃ. ೩೩-೩೫); ಹಯಮಂ ಬಿಟ್ಟು ನೆಲದಣ್ಣೆಯ ಧರ್ಮಸುತನಂ ಕಂಡು ಬದುಕುವುದು ಲೇಸೆಂದು ನರನೆಚ್ಚೆನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೯); ನೆಲದೇಯ ವೃತ್ತಾಸಪಾದನಾತ್ಮಜ ಭರ್ಗೋಲಿದಿತ್ತ ಭೂಮಿಯದರಿಂದ ಭರತಾತ್ಮಾವಿಂಡ ಮೊಗಸುತ್ತಿಡಿದು (ಸಮೋ. ೨-೧೪); ನೆಲದೇಯ ಜನಕರಾಜನ ಹೃದಯ ದಿಂಗಳೆ ಮನಮೊಪ್ಪಿ ಸಾಮಿತ್ರಿಯೂರ್ವಿಕೆಯನೊಪ್ಪಿದಂ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೫೧-೯೨೪). ನೆಲದೊಡಲು = ಭೂಮಿಯ ಒಳಭಾಗ : ಬೇರು ನೆಲ ದೊಡಲಿಗೂ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ (ನೆಲಮು. VII, ನಾಲ್ಕು ಮಾತು). ನೆಲ ದೊಡೆಯ, ನೆಲನೊಡೆಯ = ೧. ಭೂದೇವಿಯ ಪತಿ; ವಿಷ್ಣು : "ನೆಲದೊಡೆಯನೆಂದನಲ್ ನಾರಾಯಣಂ" (ಕಶರ. ೫೬); ತೇರಣಿಗೆ ನೆಲ ದೊಡೆಯನಾಯ್ದು ದೂವನೆ ಬೆಳ್ಳಿ ಸಾರಿದರ್ ಪರ್ವೋಗರ ಕಡಲೊಡಲ ಪೊಡೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೭೮-೪೦೩); ಜಗದೊಡೆಯಂ ನೆಲನೊಡೆಯಂ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. = ನೆಲದರಸ : ಒಡನೆ ಕಳುಹುತ ಬಂದನಾ ನೆಲದೊಡೆಯನನುಜರು ಸಹಿತ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೪-೫೩); ನೆಲ ನೊಡೆಯನಾಪ್ತಿಗರು ಬಗೆದರು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹಿಕೆಯ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೦-೬). ನೆಲನಂ ಬರೆ, ನೆಲನ ಬರೆ = (ಭಯ, ನಾಚಿಕೆ, ಸೋಲು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ) ಕಾಲ ಬೆರಳಿನಿಂದ ನೆಲ ವನ್ನು ಗೀರು : ಅವರ್ಗಾ ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ಮಜುಮಾತುಗುಡದೆ ಕಣ್ಣ ನೀರಂ ತೀವಿ ನೆಲನಂ ಬರೆಯುತ್ತಿರೆ (ಪಡ್ವಾರಾ. ೨-೨೨); ಕೆಳದಿಯ ನುಡಿಗೆ ಪೆಣತೆನುವನನಲಜಾಯದೆ ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ನೆಲನಂ ಬರೆಯುತ್ತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೪ ವ); ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿ ನೆಲನಂ ಬರೆಯುತ್ತಿ ದ್ವ ದವನಳನ ಕೃತಕವೇಷಮಂ ಕಂಡು (ನಂಜನಂ. ೯೨-೨); ಗೋತ್ರನಾಮವ ಬೆಸ ಗೊಂಡರೆ . . . ತಲೆಯ ಕುತ್ತಿ ನೆಲನ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿರಿದೇನಯ್ಯಾ (ಒಸವ. ೭೪೪); ಮುಂದನಜಾಯದ ಮಂಕಿಟ್ಟ ಮರುಳುಮನವೇ ಕಾಲ ಕಾಮರ ಗೆಲುವ ಉಪಾಯವಾವುದೆಂದು ತಲೆಯೂಜು ನೆಲನ ಬರೆವುತಿಪ್ಪೆ (ಭಸವ. ೧೫-೧೩). ನೆಲನ ಜೇನೊಡ = ಎರೆಭೂಮಿಯ ಬೀಡಿನೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಜೇನುಹುಟ್ಟು : ಹೆಗ್ಗರಡಿಗಳು ಕಿತ್ತೊದರದ ನೆಲನ ಜೇನೊಡನು

ನೋಡೆಂದುದು ಕಿರಾತಚಯ (ಅಸಂರಾ. ೩-೩-೧೩). ನೆಲನಡಿ = ಭೂಮಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಪಾತಾಳ : ಅಬಕ್ಕೆ, ನೆಲನಡಿಯ ಅಬಕ್ಕೆ, ಬಿತ್ತರದ ಅನಿಲದ ಅಬಕ್ಕೆ ಎನ್ನನ್ . . . ತೊಳ್ಳು ಎಸಿದಿರೋಡೋಪೋ (ಒಪ್ಪ. ೧೦-೧೯೧). ನೆಲನನುಗ್ಗಡಿಸು, ನೆಲನುಗ್ಗಡಿಸು = ಗೌರವಸ್ಥ ರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ ದಾರಿ ಬಿಡಿಸಿ ಕೊಡು, ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗು, ಪಾದಾವಧಾನವನ್ನು ಹೇಳು : ದುಕ್ಕೂಲಂಗಳಂ ಸಿಡಿದು ನೆಲನನುಗ್ಗಡಿಸ ಕೇಯೂರಕನು ಮೊಡವರೆ (ಕಾಪಂ. ೧೦೫); ನೆಲನನುಗ್ಗಡಿಸಿ ಉಘೇ ಚಾಂಗುಭಲಾ ಎಂದು (ಒಸವ. ೫೯೫); ನೆಲನುಗ್ಗಡಿಸ ಪದಿಯುಜಿಯರಂ ನಿವಾರಿಸಿ ದಪ್ಪಳಿಸಿಯುಂ (ಕಾಪಂ. ೩೬). ನೆಲನನೊಡಂಬಡು = ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬೀಳು : ಮೂರ್ಛೆ ಹೊಂದು : ಕಬ್ಬಿಳ್ಳಳಿಸ ಪಕ್ಕಸ ರೊಟ್ಟಿಡೆಗೆಟ್ಟಿಬಲೆ ಸಗ್ಗಿಗರ್ ನೆಲನನೊಡಂಬಟ್ಟಿರೆ ಕಾಳಗದೆಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೦೪). ನೆಲನ ಮಗಳ್ = ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು; "ಅವನಿಜೆ, ಸೀತೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ನೆಲನಮದ್ದುಣ್ಣೆ = ಬ್ರಾಹ್ಮಣ; ಭೂಸುರ : "ನೆಲದಮದ್ದುಣ್ಣೆಸುಗಳೆಂದುಂ, ನೆಲನಮದ್ದುಣ್ಣೆಗಳೆಂದುಂ ವಿಪ್ರಗೊ ಪೆಸರ್" (ಕಶರ. ೩೦-೩೩೩); "ತಳದಿರ್ಪರಾ ದ್ವಿಜರ್ ನೆಲನಮದ್ದುಣ್ಣೆ [ಪಾಪಂ. ನೆಲದಮದ್ದುಣ್ಣೆ. ನೆಲನಮದ್ದುಣ್ಣೆ]ವೆಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿ. ೩೩). ನೆಲನಮದ್ದುಣ್ಣೆ = ನೆಲನಮದ್ದುಣ್ಣೆ : "ತಳದಿರ್ಪರಾ ದ್ವಿಜರ್ ನೆಲನಮದ್ದುಣ್ಣೆ [ಪಾಪಂ. ನೆಲದಮದ್ದುಣ್ಣೆ, ನೆಲನಮದ್ದುಣ್ಣೆ]ವೆಸರಂ" (ಕಬ್ಬಿ. ೩೩); "ನೆಲನಮದ್ದುಣ್ಣೆಸಿಗಳೆನ್ನಲ್ ಸಲೆ ವಿಪ್ರರ್" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೦). ನೆಲನಾಳ್ = ನೆಲದರಸ : ವ್ಯಾಧನೊಂದು ಮೊಲನ ತಂದರೆ ಸಲುವ ಹಾಗಕ್ಕೆ ಬಿಲಿವರಯ್ಯಾ ನೆಲನಾಳ್ವನ ಹೆಣನೊಂದರೆ ಒಂದಡಕೆಗೆ ಕೊಂಬವರಿಲ್ಲ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಒಸವ. ೧೫೪). ನೆಲನಂ ನೇಸಜುಂ ಕಾಣದಂತೆ = "ಅತಿರಹವೈವಾಗಿ, ಅತಿಮುಖವಾಗಿ ಉಪಹತಿಯಿಲ್ಲದೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ) : ನೆಲನಂ ನೇಸಜುಂ ಕಾ[ಪಾಪಂ. ಗಾ]ಣದಂತು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಳಿಯುತ್ತ ಮಿಡಿಭೃಕೇತುಕುಮಾರಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೩-೯೪ ವ). ನೆಲನುಗ್ಗಡಣ್ಣೆಕಾಣಿ = ಪಾದಾವಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವವನು : ಬಿಡದೆ ಕೈವಾರಿಸುವ ನೆಲನುಗ್ಗಡಣ್ಣೆಕಾಣಿ [ಪಾಪಂ. ಪಾದ್ಯದ ಭರಕೆ ನೆಲ ಫೀಳಿಡಲು ರಾಯರ] ಮೊತ್ತಗಳು ಮುಂಗುಡಿಯ ಲೊಪ್ಪಿರೆ ನಡೆದನಿದರನು ಬಸವದಂಡೇಶ (ಪ್ರಭುರೀ. ೨೨-೧೭). ನೆಲಮಕ್ಕಳ್ = ಒಕ್ಕಲ ಮಕ್ಕಳು; ರೈತರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಪೆಮ್ಮಡಿಯ ಬೆಸದೊಳ್ಳಹಾದೇವಿಯ ತಮಾನರ ಪರಿವಾರ ನೆಲಮಕ್ಕಳ್ಳೆಲದ ಸನ್ದು ತಲೆಯಸನ್ದು ಮೆಟ್ಟಿಲಗಡೆನ್ನ (ಎಕ. XVI, ಮಧ್ಯ. ೧. ೧೩೬-೭; ?). ನೆಲವ ಗೀರು = ನೆಲನಂ ಬರೆ : ಮೇಣಾರ್ಪಣಂ ತಲೆವಾಗಿ ನೆಲವ ಗೀರುತ ನರುತ್ತರನಾಡ (ಹಬ್ಬಿ. ೧೦-೭). ನೆಲವನ್ನು ಕರೆ = ನೆಲನಂ ಬರೆ : ದುರ್ಯೋಧನನು ಅನೆಯ ಸೊಂಡಲೊಡ್ಡ ತನ್ನ ತೊಡೆಯನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಮುಗುಳುನಗುತ್ತ ತನ್ನ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧೫). ನೆಲಸಮಾನ ಮಾಡಿಸು = ಭೂಮಿಯ ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಮಾಡು; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಪಟ್ಟದೊಳಗಿನ ಮನೆಗಳನ್ನಾ ಮೇಲುಪುರಿಗಳನ್ನೂ ಗುಡಿಗಳನ್ನೂ ಕೆಡವಿಸಿ, ನೆಲಸಮಾನ ಮಾಡಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯ. ೫-೪೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ನಿಲ ; ತುಳು. ಕೊಡ. ತಲು. ನೆಲ ; ಪರ್ಜಿ. ನಿಲ್ಲಲ್, ನೇದಿಲ್ ; ಕೋಶ. ನಿಲ್] ನೆಲಅಣಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಾಯಿಕೊಡೆ : ಈಶ್ವರಿ ನೆಲ ಅಣಬೆ ಚಿತ್ರಮೂಲ . . . ಇವ ಸಮಾನಂಗಳೊಡು (ಪಾತಾಳ. ೧೩-೧). [ನೆಲ + ಅಣಬೆ (< ಅಳಂಬೆ)]

ನಲಕಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : “ನಲಕಂಚಿ, ನಲಹೆಂಳಿ, ನಲನಾರಂಗಿ” (ಸಸ್ಯಶಾ. ೯೫). [ನಲ + ಕಂಚಿ, /ತುಳು. ನಲಕಂಚಿ]
ನಲಕಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹಿಡಿ ; ನಲಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು : ಹೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಆವನ ಹೆಣ ನಲ ಕಚ್ಚಿದ. ಮೇಲೆ ಬರಲು ಎರಡು ದಿನ ವಾದರೂ ಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ನಲ + ಕಚ್ಚು, (<ಕಚ್ಚು,)]

ನಲಕಟ್ಟು ‘ನಲಗಟ್ಟು’ ನೋ.

ನಲಕಡಲೆ ‘ನಲಗಡಲೆ’ ನೋ.

ನಲಕರ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ ; ಭೂ ಕಂದಾಯ : ಆ ಊರುಗಳ ನಲಕರ ಮರವಳಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ಬೆಳಸನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಮಂದಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನೂ ತುಂಬಿಕೊಡ ಬೇಕಾಯಿತು (ಸಪ್ತ. ೩೩). [ನಲ + ಕರ]

ನಲಕಲ (ನಾ). ಜಿಪುಣ ; ಲೋಭಿ ; ಕೃಪಣ : “ನಲಕಲಂ ಲೋಭಿ” (ಕರ್ಣಾ. ೬೨) ; ನಲಕಲನೆಂದು ಲೋಭಿ (ಶಮದ. ೧೬ ಪ್ರಯೋ) ; ನಲದಾಳಗಳ ರಾಯಕುನಂಗೊಲಿದು ನಲಕಲನೆನಿಸದೆ ನಲದೊಲವಿತ್ತು (ಕ್ರಿ.ಪ್ರ. ೧-೨೬-೧), ಶಿಲೆಯೊಳು ಮೃದುನಲಕಲನೊಳು ತ್ಯಾಗ . . . ಪರಮಾರ್ಥದಜ್ಞಾಪು ಗಾಂಪನೊಳುಂಟಿ (ಮೋಕ್ಷ. ೫-೧೨೨) ; ತಾನು ಮುಣದ ಪೆಜವರ್ಗವಾಯದ ನಲಕಲನ ಮಜೆಯ ಮುಚ್ಚಿನ ಭಂಡಾರ ದೊಳಗೊಂಡು ಪಾಟಿನ್ನೊಂ ಪುರುಳಿ ಕುಂದುವಂತೆರೆ (ರಾಮಾ. ೮೩-೫). [?]

ನಲಕುಳಿ (ನಾ). ಕುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ರುಬ್ಬುವುದಕ್ಕೆ (ನಲ ದಲ್ಲಿ) ಮಾಡಿರುವ ಗುಳಿ ; ಒರಳು : ಮೂವರು ಮೂರು ಒನಕೆ ಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ನಲಕುಳಿಗೆ (ಒರಲಿಗೆ) ಗುರಿ ತಪ್ಪದೆ ಕುಟ್ಟಿ ವಾಗ (ಸಂಶೋಧ. ೧೪೬).

[ನಲ + ಕುಳಿ, (<ಕುಟ್ಟು,)/ತುಳು. ನಲಕುಳಿ, ನಲಕುರಿ]

ನಲಕೊಳವಳಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮುಳ್ಳುಗಿಡ : ತಾನರೆ ಎಲೆ, ನಲಕೊಳವಳಿಕೆ, ಅಶ್ವಗಂಧಿಗಿಡ್ಡ . . . ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡಲು ಭಳಿ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಸ್ಯ. ೭೫). [ನಲ + ಕೊಳವಳಿಕೆ (<ಕೊಳಗುಳಿಕೆ)]

ನಲಕೋಟಿ ‘ನಲಗೋಟಿ’ ನೋ.

ನಲಗಂದಾಯ (ನಾ). = ನಲಕರ : ನಲಗಂದಾಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ತೆರಿಗೆಗಳನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದರು (ಒಡಕ. ೪೩).

[ನಲ + ಕಂದಾಯ]

ನಲಗಂಪು (ನಾ). ಮಣ್ಣಿನ ವಾಸನೆ : ಮಣ್ಣು ತೊಯ್ದು, ಕಮ್ಮನೆ ಸೊಗಸಿ ತೀಡಿದುದು ನಲಗಂಪು ನಲ್ (ಕ್ರಿ.ರಾಮಾ. ೩೪೧-೩೫).

[ನಲ + ಗಂಪು]

ನಲಗಚ್ಚು (ನಾ). = ನಲಗಟ್ಟು ೧ : ಕಾಚಿನ ಕಂಬ ನಲಗಚ್ಚು ಮನಿಯಾಗ . . . ಮುಗ್ಗುಣ (ಲೋಕಗೀ. ೧೭೬). [ನಲ + ಗಚ್ಚು]

ನಲಗಟ್ಟು ಸು (ಕ್ರಿ). ನಲಗಟ್ಟನ್ನು ಮಾಡು, —ರಚಿಸು : ಗಟ್ಟಿಸಿ ಸಿಂಧುರದೊಳು ನಲಗಟ್ಟಿಸಿ ಚಿಂಬೊನ್ನ ನೆಲೆಯ ಚೌಪಳಿಗೆಗಳೊಳು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಪಲಯಿಗೆಗಳನಳವಟ್ಟಿರೆ ದಿಯೊಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮೊಬಗೆ ಪಲವುಂ ಪಜಿಗಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೬೬) ; ನವರುಧಿರಜಳಚ್ಚ (ತ್ವೇಚನ)ದೊಳು ಘಟ್ಟಿಸಿ ಸಿಂಧುರದೊಳು ನಲಗಟ್ಟಿಸಿದಂತೆ ರಂಗಭೂಮಿಯೊಳೆರಡುಂ ಪಡೆಯ ನಾಯಕರ್ ಬಿಲ್ಲಾಳೆಗಂಗಾದವಾಗಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೭೦ ಪ) ; “ನಲಗಟ್ಟಿಸಿ ದಂತರ್ದ = ನಲಕ್ಕೆ ಹಾಸಿದಂತಿದ್ದ” (ಸಂಪದೀ. ೩೬೪).

[ನಲಗಟ್ಟು + ಇಷ್ಟು]

ನಲಗಟ್ಟು, ನಲಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. (ಕಟ್ಟಡಗಳ) ಸಮ ಮಾಡಿದ ನೆಲ. ೨. ಪಚ್ಚೆ, ರತ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಕುಂದಣಿಸಿದ

ನೆಲ, —ಕುಟ್ಟುಮ : “ಕುಟ್ಟುಮಂ, ಬದ್ಧ ಭೂಮಿಕಂ—ಈ ೨ ನಲಗಟ್ಟು” (ಹಲಾಯು. ೪೯-೧೩೯) ; ಪಚ್ಚೆಯ ನೆಲಗಟ್ಟು ನೊಕಂ ರಾಜಾವರ್ತದ ಕಂಬದೊಳಂ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೭೪ ಪ) ; ಪನ್ನಿಪುಲ ಪಚ್ಚೆಯ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಲಿಯ ತೊನಂ ಮಂದೊಳ್ ಜನಿಯನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೨) ; ಪಚ್ಚೆಯ ನೆಲಗಟ್ಟು ಕನಕದ ತೋರಣ ವಜ್ರದ ಕಂಭ ಪವಳದ ಚಪ್ಪರವಿಕ್ಕಿ ಮದುವೆಯ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾದೇ. ೧. ೩೫-೭೬) ; ನೆಲಗಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕನಕ ನವನವರತ್ನಮಯ ಶಿವಭವನಮಂ ರಚಿಸಿ (ಬಸಪು. ೫೩-೨೯) ; ಧೂಳಿಪಟವಾಯಿತು ಹಿರಣ್ಯಪುರಾಯದ ನೆಲ[ಪಾಶಂ. ೮] ಗಟ್ಟು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೪೮) ; ಅವನು ಸ್ವಭಿಕ್ಕಿಯೊಂದ ಮಾಡಿದ್ದ ನೆಲಗಟ್ಟನ್ನು ನೀರೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ತಾನು ಉಟ್ಟಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮುದುಂಕೊಂಡನು (ಪಚ್ಚಾ. ೮೯). ೨. ತಳಹದಿ ; ಅಸ್ಥಿವಾರ ; ಬುನಾದಿ : ಶೌರ್ಯ್ಯಮಾರ್ತೃಕಂಡದೇವರ ದೇಗುಲದ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ನೈರುತ್ಯದ ಮೂಡಲ್ಪೊಳುಕೋಟಿವರಂ ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೪೨ ; 1631) ; ಕೋಪವೆಂಬುದು ತಾನು ಪಾಪದ ನೆಲ ಗಟ್ಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೭೯) ; ಮಾನವನ ದೇಹರಚನೆಯಲ್ಲೇ ಈ ವ್ಯಾಧಿಗೆ ಭದ್ರವಾದ ನೆಲಗಟ್ಟು ದೊರೆತಿದೆ (ಸಂಪದ. ೪೦) ; ಭೂಲೋಕದ ನೆಲಗಟ್ಟು ನಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಸಕಲಲೋಕಗಳನ್ನಳಿಯುವ ವಾಮನಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ . . . ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರೀಕರಿಗೆ ಅಪಾರ ಗೌರವವಿತ್ತು (ಸಂಪುಂ. ೧೩೬).

೩. ಭೂಮಿಯ ಗುಣ : ನಮ್ಮೂರ ತಪ್ಪಲೆಟ್ಟಿ ತೋಟದ್ದು ನೆಲಗಟ್ಟು ಯೆಂದು ಕಾಣುತ್ತೆ. ನಮ್ಮೂರಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕರು ಬದನೆ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಇಷ್ಟು ರುಚಿ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ (ಚಿಂಟಾ. ೨೧) ; ಆ ಅನ್ನ ಊಟ ಮಾಡುವಾಗ್ಗೆ ಹಾಲಿನ ರುಚಿಯೂ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮೇಲದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಿದರು (ಚಿಂಟಾ. ೨೧). **ನೆಲಕಟ್ಟು :** ೧. ಮೇಲುಕಟ್ಟಿನ ರೈಯಲ್ಲಿಗಳು ನೆಲಕಟ್ಟಿನ ನೀಲರತ್ನದೊಳು ಮಾರ್ಪೊಳೆಯ (ಭರಣ. ೧೨-೧೬) ; ಕಿಟಿಕೆಯ ನೆಲಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಜಾಕುನಿನಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಕಾಗದದ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಸಂತಮಾರುತ . . . ಇವೆಲ್ಲ ವಿಕಳಾಲದಲ್ಲಿ ನೆಕ್ಕದೋವಾಗಿಗೆ ನೆನಪಾದುವು (ಫನರು. ೨೭೪). [ನಲ + ಕಟ್ಟು]

ನೆಲಗಡಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : “ಅನಂತಾ :— ನರುವಲು, ಕಜುಕೆ, ಗೋರಟೆ, ನೆಲಗಡಚೆ . . . ಸುಗಂಧಿ” (ಒಷಧಿ. ೪).

[?]

ನೆಲಗಡಲೆ, ನೆಲಕಡಲೆ (ನಾ). ಕಡಲೆಕಾಯಿ ; ಶೇಂಗಾ : ಕೈಕರು ನೆಲಗಡಲೆ, ಗೆಣಸು, ತುರುಳ್ಳಿ, ಬೆಕ್ಕುಳ್ಳಿ, ಮುಂತಾದ ಕೀಳುಪೈರನ್ನು ಹಾಕಿ ಭರತನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು . . . ಎಂದರು (ಕುಟ್ಟು. ೧೬೨) ; ನೆಲಗಡಲೆ ಅಥವಾ ಕಡಲೆಕಾಯಿ—ಈಚೆಗೆ ಇದರ ವ್ಯವಸಾಯವು. ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದೆ (ವ್ಯವಮ. ೪೨) ; ನಮ್ಮ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವಷ್ಟು ನೆಲಗಡಲೆಯು ಜಗತ್ತಿನ ಇನ್ನಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೧). **ನೆಲಕಡಲೆ :** “ಕಲಾಯಿ, ಸತೀನಕ, ಹರೇಣು, ಖಂಡಿಕೆ—೪ ಬಟ್ಟೆ ಗಡಲೆಯ ಹೆಸರುಗಳು, ನೆಲಕಡಲೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೮).

ನೆಲಗಡಲೆಕಾಯಿ = ನೆಲಗಡಲೆ : ನೆಲಗಡಲೆಕಾಯಿ, ಕಡಲೆಕಾಯಿ (ಮೈತ್ರಿ. ೮-೧೩೨). [ನಲ + ಕಡಲೆ, /ತುಳು. ನೆಲಕಡಲೆ]

ನೆಲಗಡವ, ನೆಲಗಡವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : “ಭೃಂಗಪ್ರಿಯ :— ನೆಲಗಡವ” (ಒಷಧಿ. ೧೧೩). **ನೆಲಗಡವು :** ಕುಲಹಲ :— ಜೋಬತಣ . . . ನೆಲಗಡವು (ಒಷಧಿ. ೩೬).

[ನಲ + ಕಡವ, (<ಕಡಂಬ)]

ನೆಲಗಡವು ‘ನೆಲಗಡವ’ ನೋ.

ನಲಗತ (ನಾ). ೧. ಬಿದ್ದು ಹೋದುದು ; ಭೂಗತವಾದುದು : ಅಂಶನಾಥದೇವರ ದೇವಾಲಯ ನಲಗತವಾಗಿರುವುದಾಗಿ ಚಿಣ್ಣುಲುಪ್ಪಾರ ವಾಗಿ ಗುಬ್ಬಗುರು ಸುಖನಾಸಿ ರಂಗಮಂಟಪ ಸಿಖರ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದುದು (ಎಚ್. IX(S), ಚನ್ನಪ. ೨೯೯-೩೨ : 1387).

೨. ನಾಶ ; ಹಾಳು ; ನೇಮ ನಲಗತವಾಯಿತು ಸೀಮೆ ನಿಷ್ಕೀಮೆ ಯಾಯಿತು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೨೯೯) ; ನೆಗ್ಗಿ ನಲಗತವಾಯ್ತು ವನನಿಚಯ (ಕೊರಂ. ೪-೯-೯). 'ಭೂಗತ' ಪರಾ. [ನಲ+ಗತ]

ನಲಗನ್ನ (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ಕನ್ನ—ತೋಡಿದ ಚೋರರ ಗಂಡಿ ; ನಲಗನ್ನವಂ ಬಲುಗೋಡೆಗನ್ನವನು ತೋಡಿ ಘನೆಯೊಳ ಪೊಕ್ಕು (ಬಸವ. ೩೧-೫) ; ನಲಗನ್ನ ಗೋಡೆಗನ್ನ ಅಗುಳಗನ್ನ ವನಗಿದು ಮನೆಯ ಪೊಕ್ಕು ನೋಡುವಲ್ಲಿ (ಭೈರಸೂ. ೩೫೦) ; ನಲಗನ್ನಂ ಗೋಡೆಗನ್ನಂ ಮಿಸುಗುತ ಗುಳಗನ್ನಂ ದೃಢವ್ವಾರಬಂಧಸ್ಥಲದೊಳ್ಳನ್ನಂ ದಲಿಂತೆಂಬನಲಗತದಕೆ ತಕ್ಕಂದದಂ ಕನ್ನಮಂ ತೋಡಿ (ವೃಷಭ. ೨೦-೨).

[ನಲ+ಕನ್ನ]

ನಲಗಪ್ಪು (ನಾ). ಮೃಗಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ನೆಲದಲ್ಲಿ ತೋಡಿ ಮುಟ್ಟಿಟ್ಟ ಹಳ್ಳ, —ಕುಳಿ ; ಬಲಿ ಕಾಲ್ಪಣ್ಣ . . . ನಲಗಪ್ಪುಗಳಿಂದ ಮೃಗಗಳ ಹರಣವೆ ತೋಗಿಸುವರು ಬೇಡರಲ್ಲಿ (ರಾಮ. ೧೫-೬೪).

[ನಲ+ಕಪ್ಪು]

ನಲಗರ್ನಾಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಟಾಕಿ : ಬಿರುಸು, ಗರ್ನಾಲು, ನಲಗರ್ನಾಲುಗಳಿಂದ ಸಮರಸೂಚನೆಯೇ ಆಯಿತು . . . ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಬಗೆಯ ಸುಡುಮದ್ದುಗಳಿವೆಯೋ ಅಷ್ಟೆಲ್ಲವೂ ಧ್ವಂಸವಾದುವು (ಸುರಮ. ೨೬೫). [ನಲ+ಗರ್ನಾಲು]

ನಲಗವಿ (ನಾ). ನೆಲದಲ್ಲಿ ಅಗೆದ ಗುಹೆ, —ಗವಿ : "ಗರ್ತಂ=ನಲಗವಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೧೬). [ನಲ+ಗವಿ]

ನಲಗಾಡು (ನಾ). ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಲ್ಲಿರುವ ಮೈದಾನಪ್ರದೇಶ : ಕುಲಶಿಖರಿಯ ತುತ್ತಕುದಿಯೊಳಂದಯಿಸಿ ನಲಗಾಡಂ ಪತ್ತಿ ಪರಿವರ ಕೊಡದವನರ ನದಿಯಿಂದಮನನುಕರಿಸಿ (ಜಯಶಾ. ೭-೨೨) ; ಆ ತೆಲುಂಗರಾಯನು . . . ಬೀಡಿಕೆಯಿಂದ ಬಹು ದೂರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ನಿರ್ಜನವಾಗಿರುವ ನಲಗಾಡಿನಲ್ಲಿ, ಮಂತ್ರಗೋಳುವುದು ಬಳಕೆ (ಮಂತ್ರ. ೪೨-೨೬). [ನಲ+ಗಾಡು]

ನಲಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ದಾರಿ ಕಾಣು ; ಮಾರ್ಗ ಕಂಡುಬರು (?) : ಕಂಗೆಟ್ಟ ದೊಡ್ಡ ನೆಲ್ಲಿಯೊ ಹೊಳಲ ಸುತ್ತಾಡಿ . . . ಬಂದಿರಲ ತಾಯ್ನಿಗ್ಗೆ ಮುಂಗಡೆಯ ಬಾಳೊರೆಗೆ ನಲಗಾಣುತಿಹುದು (ಕಾಲೂರ. ೧೪೭-೪೨೬). [ನಲ+ಗಾಣು (<ಕಾರ್ಣ)]

ನಲಗಾಳಿ (ನಾ). "ನೆಲದ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಮುದ್ರದ ಕಡೆಗೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ" (Land-breeze, ೯೦೪೩) ; ನೇಣುಗಳ ನಲಗಾಳಿ ಕುಲುಕಿತ್ತು, ಹಡಗು ತಲೆಕೆಳಕಾಯಿತು (ಇಂಗೀತ. ೨೪-೯).

[ನಲ+ಗಾಳಿ]

ನಲಗಿರುಬ (ನಾ) (ವಿಷವುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೀಟ ; ಪಡ್ವಿಂದು : ಪಡ್ವಿಂದು ಎಂಬ ಹುಳು ಕಟ್ಟಿದರೆ ಎಕ್ಕೆಯ ಹಾಲನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಗಾಯಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕಿಸುವುದು. ಪಡ್ವಿಂದು ಎಂಬರೆ ನಲಗಿರುಬ ಎಂಬರು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೧೬). [ನಲ+ಕಿರುಬ (<ಕಿರುಬ)]

ನಲಗುಂಬಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಬಳ : "ನಿಧಾರಿ—ನಲಗುಂಬಳ, ಬಳ್ಳಸುಂಡೆ, ಮೂಜಿಲೆಹೊನ್ನೆ" (ಬಸವ. ೧೫೩) ; ನೆಗ್ಗಿಲು ನಲಗುಂಬಳ ಭದ್ರಮುನೈ (ಸಾಲ್ವಸಾಂ. ೧೧) ; ಗರಿಕೆಯ ರಸ, ನಲಗುಂಬಳದ ರಸ, ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲು, ಅಷಾಡಿಗಡ್ಡೆ ರಸ ಇವಿವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ

ಒಂದು ಬಳ್ಳ . . . ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶರೀರಬಲಾನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅಂಕು ಕೊಡಲು ರಕ್ತಪಿತ್ತಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೧೪೦) ; ನಲಗುಂಬಳವು ಪಾತಕಪುನಾರ್ಥಕ (ಅಷ್ಠಾಂಗ. ೧೩೬-೪೫). 'ಬೂದು ಗುಂಬಳ' ಪರಾ. [ನಲ+ಕುಂಬಳ/ಕುಳು. ನಲಕುಂಬುಡ]

ನಲಗುಡುಗು (ನಾ). ಭೂಮಿಯೊಳಗಿಂದ ಬಂದ ಮೊಳಗು ; ಗಂಡನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿ, ಸಿಡುಕುಮೋರೆಯ ಮಾಡಿ, ನಲಗುಡುಗಿನಂತಾ ದಿದಳಾ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೧೫೫-೯೯). [ನಲ+ಗುಡುಗು]

ನಲಗುಡ್ಡಗಣಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ : ಭೂಮಿಹಳ್ಳ ಗಡ್ಡೆ, ಭುಜಗುಂಬಳ, ನಲಗುಡ್ಡಗಣಸು (ಮೈಡಗಿ. ೪೬-೯೧೨).

[ನಲ+ಗುಡ್ಡಗಣಸು]

ನಲಗುಣ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಗುಣ, —ಸತ್ಯ : ಒಂದೇ ಶಿವಗಂಗಾ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಿ ನಲಗುಣದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪದೂರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಾಂಗಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ (ಕುಂಗು. ೧೨೫). [ನಲ+ಗುಣ]

ನಲಗುಮ್ಮ (ನಾ). ೧. ನೆಲದೊಳಗೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ (ಕಾಲ್ಪನಿಕ) ಭೂತ : ನಲಗುಮ್ಮ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಒದಂದಂತೆ ಒಳಗಿಂದ ಅಪಸ್ವರಾಲಾಪ (ಕುಚ್ಚಾಟ. ೨೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ : (ಃ). [ನಲ+ಗುಮ್ಮ]

ನಲಗುಮ್ಮ, ನಲಗುಮ್ಮೆ (ನಾ). ೧. ಕೋಟೆಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯಂತ್ರ : ನಲಕೆ ಬಾಗಿಸಿದ ಪಲವರಿಯ ಚಂಕಣ . . . ಕಾಸುವಂಬಲಿ ಸಾರಮಾರಿ ನಲಗುಮ್ಮ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೪-೨೮) ; ಅಗಲಾಳ್ವೇರಿ ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳ ನಲದಿದ್ದಿ ಮುಗಿಲಿಟ್ಟರೆ ನಲಗುಮ್ಮ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೫೧) ; ನಡೆಪುರ ವೇಣ ಭದ್ರಿಕೆ ನಲಗುಮ್ಮ ಬೆಡಗಿನ ಮಕರಬಿದ್ದಿಗಳು (ನಾಗಕು. ೧೭-೨೧) ; ದಗ್ಗೆ ನಲಗುಮ್ಮಗಳ ತರಹೇಳು (ಪ್ರಹ್ಲಾಜ. ೫-೪೧). ೨. "ನೆಲವನ್ನು ತಟ್ಟುವ ಮಹಿ ಮುಂಡಾದವು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ನಲಗುಮ್ಮೆ :** ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಟಾಕಿ : ನಲಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಗರ್ಜಿಸುವ 'ನಲಗುಮ್ಮೆ' ಹೆಡೆ ಬಿಟ್ಟದ ಹಾವಿನ ಮರಿಯಂತಹ ತಾಳೆಮಡಲಿನ 'ಧಡಲಾಜಿ' (ಮೂರುದಾ. ೨೧೬). [ನಲ+ಗುಮ್ಮೆ]

ನಲಗುಮ್ಮೆ 'ನಲಗುಮ್ಮೆ' ನೋ.

ನಲಗುಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ ; ಗುಳ್ಳದ ಬದನೆಕಾಯಿ : "ನಿಧಗಿ ಕಾ, ಕಂಬಿಕಾರಿಕಾ, ವ್ಯಾಘ್ರೇ—ಈ ೩ ನಲಗುಳ್ಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೧೦೧-೪೬೫) ; ನಲಗುಳ್ಳಂ ಬಿಳಿಯ ಗಣಂ . . . ಕುಂಠಿಗಳಾವಗಂ ಕ್ಷಯಕ್ಕಿವು ಪಥ್ಯಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೬-೩) ; ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೇರು, ನಲಗುಳ್ಳದ ಬೇರು, ಭತ್ತದ ಅರಳು ಈ ಮೂಜನು . . . ಕಷಾಯವೆತ್ತಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೪೧). [ನಲ+ಗುಳ್ಳ]

ನಲಗೂಡು (ನಾ). ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೋನು : ಬ್ಯಾಟಿಗನುಕೂಲಮಾಡ ಹೆಬ್ಬಲೆ ಕಿರುಬಲೆ ಬಿರಸು ಬಾಣ ಬೋನು ತಿಡಿಭಂಡಿ ನಲಗೂಡು ಮದ್ದು ಗುಂಡು ನೂಲೇಣ . . . ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳ್ (ಸಾಗಂಧಿ. ೫೦-೧೪). [ನಲ+ಗೂಡು]

ನಲಗೂಲಿ (ನಾ). ಶವವನ್ನು ಸುಡುವ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ ; ಮಸಣದೆರೆ : ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು . . . ಇಲ್ಲಿ ಶವವನ್ನು ಸುಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಒಂದು ಹಣ ನಲಗೂಲಿಯನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದು ಗರ್ಜಿಸಿದನು (ನೀತಿಚಂ. XI, ೨೯). 'ನೆಲದೆಜಿ' ಪರಾ. [ನಲ+ಕೂಲಿ]

ನಲಗಡು (ಕ್ರಿ). ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಾಗು ; ನೆಲೆಗಡು : ವಿಶಾಖನಂದನುಂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮಂ ದಾಯಿಗರೊಡನೆ ಕೂಳಿ ನಲಗಟ್ಟು ಪೆಣರ ಬೆಸದೊಳೋಲೆ ಯನದುಕುತು ಮಾಡು ಪುರಕ್ಕೆ ಒಂದು (ಜಾವುಂ. ೧೬೦). [ನಲ+ಕಡು]

ನೆಲಗೆದರು (ಕ್ರಿ). (ಉಗುರುಗಳಿಂದ) ನೆಲವನ್ನು ಕೆದಕು, —ಕೆರೆ: ಭಲ್ಲುಕಂಗಳು ಪೋಗಿ ನೆಲಗೆದರಿ ಕಂದಮೂಲಾದಿಗಳ ತಂದಪವು (ಸಮೋ. ೬-೧೧). [ನೆಲ+ಕೆದರು(<ಕೆದಲು)]

ನೆಲಗೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ನೆಲಗೊಟ್ಟಿ[ಟ್ಟ] ಯೆನಿಪ್ಪುಪಂ ಮೊಲಗಿವಿಕ್ಕಾಸ್ತರಣ್ಯಕಂ ಚೀರಕಂ ವಿಲಸನ್ಮೂಲಮುನಿಂ ನಿಲ್ಲಮ ಸಮಂ ಕೂಡಿಟ್ಟು ತದ್ಯೋಗಮಂ (ಅಮರ. ೧೬-೫೯).

[ದೇ. ೧ ತಮಿ. ನಿಲಕ್ಕೊಟ್ಟಿ]

ನೆಲಗೋಂಟಿ, ನೆಲಕೋಟಿ, ನೆಲಗೋಟಿ (ನಾ). ಕೋಟಿಯ ತಳ, —ಕೆಳಭಾಗ : ಮಿಗೆ ಗಿರಿಮುಳದ ನೆಲಗೋಂಟಿಗೆ ಸವಯ ಬಳಕ್ಕೆ ಸುರಂಗಂಗಳನರಡಂ ಬಗೆದರಡಣ ಮಧ್ಯದೊಳೊಂದಗೊಳಪೊಕ್ಕಿಳಿದು ತಟಾಡು ಕೆಡಮಿದರಂದರ್ (ಹಮ್ಮಾರ. ೩-೨೬). ನೆಲಕೋಟಿ : ಬೆಳ ಗಾಂವಿ, ಧಾರವಾಡ, ಬೆಂಗಳೂರು, ತೊರಗಲ್ಲು, ವಿಜಯನಗರ ಇವೆಲ್ಲ ಪಳುಗೋಟಿಗಳೆ; ಅದರೆ ಇದ್ದ ಪಳುವೆಲ್ಲ ಹಾಳಾಗಿಹೋದುದರಿಂದ, ಅವು ಬಯಲುಗೋಟಿಗಳಾಗಿ ಬಯಲು 'ನೆಲಕೋಟಿ' ಎಂದು ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ(ಕರ್ನಾಟಕ. ೪). ನೆಲಗೋಟಿ: ಸಾಹಸಭೀಮ [ನೆಲ]ಗೋಟಿಮಲ್ಲಂ ಕೊಣ್ಣೆಯ ತಳಪ್ರಕಾರಿಯಾದುವರಾದಿತ್ಯ[೦] (ಸೌಹೃ. XI-೬, ೩೦-೧೨; 1024). [ನೆಲ+ಕೋಂಟಿ]

ನೆಲಗೋಟಿ 'ನೆಲಗೋಂಟಿ' ನೋ.

ನೆಲಗೋಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೋಣಿಸೊಪ್ಪು : ನೆಲಗೋಣಿ [ಸಾಂ. ಗೊಣ್ಣಿ, ಗೊಳ್ಳಿ] ಪು(ಹು)ಣಿಸಿ ಪಾಪಟಿ . . . ಎಂಬವಣ್ಣಲೆಯಂ ಕಲಾಯೊಳುಣಿ ಕಾಸಿ ಕಟ್ಟಲ್ ತೊಲಗುಗುಮೊದಲುಸುವ ಮುಳ್ಳ ವಿಪ ಮನಿತನಿತುಂ (ಅಮರ. ೨-೨೧೧). [ನೆಲ+ಗೋಣಿ(<ಗೋಳ್ಳಿ)]

ನೆಲಗೋರಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸ್ಪಟಿಕದ ಗಿಡ : "ಭೂಮಿ ಕುರುವಕಂ—ನೆಲಗೋರಟಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೩).

[ನೆಲ+ಗೋರಟಿ(<ಗೋರಂಟಿ)]

ನೆಲಚಳುಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ನೆಲ ಚಳುಸೊಪ್ಪು, ಸಣ್ಣ ಗುಂಡುಹುಲ್ಲು (ಮೈಥಿ. ೬-೧೧೨).

[ನೆಲ+ಚಳು+ಸೊಪ್ಪು]

ನೆಲತಗಸಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಗಚಿಗಿಡ : (ಮೈಥಿ. ೧೯-೩೩೬). [ನೆಲ+ತಗಸಿ(<ತಗಚಿ)]

ನೆಲತರ (ನಾ). ನಿರಂತರ (?) : ಅಸ್ವಾಹ್ಮಿಕದ ಧರ್ಮ್ಯದನು ಶ್ರೀ ಸಿ ತಾಳಮಳಿಯ ಸಮಸ್ತರು ನೆಲತರವಾಗಿ ನಡೆಸಿ ಕೊಡಲುಳ್ಳವರು ಯೆಂದು ಬರಸಿ ಕೊಟ್ಟ ತಾಸನ (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೪೧-೯; 1666).

[?]

ನೆಲತಾಟಿ 'ನೆಲದಾಟ' ನೋ.

ನೆಲತಾಯ್ 'ನೆಲದಾಯ್' ನೋ.

ನೆಲತಾಯಿ 'ನೆಲದಾಯ್' ನೋ.

ನೆಲತಾವರೆ 'ನೆಲದಾವರೆ' ನೋ.

ನೆಲತಾಳಿ 'ನೆಲದಾಳಿ' ನೋ.

ನೆಲತಾಳಿ 'ನೆಲದಾಟ' ನೋ.

ನೆಲತೆಂಗು 'ನೆಲದೆಂಗು' ನೋ.

ನೆಲತೆರ 'ನೆಲದೆಟಿ' ನೋ.

ನೆಲದಳ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಕೆಳಭಾಗ; ಭೂಮಿಯ ತಳ; ಪಾತಾಳ : ನೆಲದಳಕೆಳದಿರಾಣನ ತಲೆಪಣಿಯಂ . . . ಕಣ್ಣಿನನಾಗರ ಸುರಮಣಿಯಂ ಸರೆ ಪಳಕ್ಕಿದನೆಗುಮಲ್ಲಿ ಗುಣಮಣಿಸರಂ (ವ್ಯವ. ೪-೪೨).

ನೆಲದಳದರು = ಪಾತಾಳಲೋಕದಲ್ಲಿರುವವರು; ನಾಗರು : ದೆಸೆಯಾಣ್ಣರು ಸಗ್ಗದರು ನೆಲದಳದರು ಸಸಿನೇಸದಿರಸುಗಳ್ ಜತಿಗಳು ಮುಸುಕಿದುದಾಗಲೆನ್ನಯ ಮಣವಾಗಿಲ ಜಸಗಂಪ ಸಮಯಗಾಣದೆ ಕೇಳ (ಸೊಂ.ನೋ. ೧೨-೩೩). [ನೆಲ+ತಳ(=ತಲ)]

ನೆಲದಳಿ (ಕ್ರಿ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ತಳೆ, —ಧರಿಸು.

ನೆಲದಳಿ = ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವಂಥದು; ಪರ್ವತ. ನೆಲದಳಿದನುಗಿಯಾಣ್ಣ = ಪರ್ವತರಾಜಪುತ್ರಿಯ. ಪತಿ; ಗಿರಿಜಾ ವಲ್ಲಭ; ಈಶ್ವರ : ನೆಲದಳಿದನುಗಿಯಾಣ್ಣಂ ಸಿದ್ಧ ನಂಜೇಶ ರಕ್ಷಿಸುಗೆ ಬಿಡದೆಮ್ಮನು (ರಾಘ. ೧-೪); ಶ್ರೀನೆಲದಳಿದನುಗಿಯಾಣ್ಣನು ನೋಡಿ ಸಂತಸದಿ ನೊಲಿದು ಮನ್ನಿಸಿ (ಸಮೋ. ೨೦-೨೩). ನೆಲದಳಿದವಿಲ್ಲ = (ಮೇರು) ಪರ್ವತವನ್ನು ಬಿಲ್ಲಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಈಶ್ವರ : ನೆಲದಳಿದವಿಲ್ಲ ಪುಷ್ಪಂಜನೋಡುರಿತ . . . ಪೊರೆಗೆಮ್ಮನು (ಸಮೋ. ೩೨-೧). [ನೆಲ+ತಳಿ]

ನೆಲದಾಯ್, ನೆಲತಾಯ್, ನೆಲತಾಯಿ, ನೆಲವಾಯಿ (ನಾ). ಭೂಮಿತಾಯಿ; ಭೂವನಾತಿ : ತಾನೋರ್ವಾಡೊಡಂ ಪಲಪೆಸರ ನುಳ್ಳವಳ್ ಅದಜಾಂಜೆ ನೆಲದಾಯೆಂಬೊಡಂ ಎನ್ನಿಂ(ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩-೨೫೫). ನೆಲತಾಯ್ : ನೆಲತಾಯ ಹೂಡಣ್ಣ ತಳೆರೆ ತಟ್ಟಿಯಿದಲ್ಲೆ (ಕಾಲಾರ. ೩೪-೩೩). ನೆಲತಾಯಿ : ನನ್ನನ್ನು ಸಾಕಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಕೋಟಿಪಾಳಿನ ನೆಲತಾಯಿಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳಬೇಕು (ಬೆಳಮ. ೧೫೮); ಮೂಡು ಪಡುಕಡಲುಗಳ ದಡಗಳ ವರೆಗೆ ಈ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯು ನೀಡಿದ್ದು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ನೆಲತಾಯ ಅಲಂಕಾರವೋ ಎಂಬಂತೆ ಮನೋಹರವಾಗಿರುವುದು (ನಾಗಕಾ. ೩). ನೆಲದಾಯಿ : ಕುಂಪಿತು ತಾಯಿಯ ಒಲವು, ನೆಲದಾಯಿಯ ಹಿರಿಚೆಲುವು (ಚಿಂತನ. ೨೫-೧೬); ತಾಯಿ ಇದ್ದ ಸ್ಥಳ ಅತ್ತಿಯಳು ನೆಲದಾಯಿ (ವಿಜಯಂ. ೯೩); ಅದೇ ನೆಲದಾಯಿಯ ಅಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಸಮೋ. ೨೫೩).

[ನೆಲ+ತಾಯ್]

ನೆಲದಾಯಿ 'ನೆಲದಾಯ್' ನೋ.

ನೆಲದಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಚಾರುದಾಲು—ಅಲ, ನೆಲದಾರು" (ಒಷಧಿ. ೫೬). [ನೆಲ+ದಾರು]

ನೆಲದಾವಣಿ(ನಾ). (?) : ಮಣಿಮಕುಟದಿಗಳೊಯ್ಲು ನೆಲದಾವಣಿಯೊ ಗಗನಾರ್ಣವದೆ ವಾಡಬಗಣವೊ ಕೌತುಕನಿಪಲೆಚ್ಚಾದಿದರು ಬಿಲ್ಲವರು (ಕುವಾಳಿ. ೪-೧೬). [ನೆಲ+ದಾವಣಿ]

ನೆಲದಾವರೆ, ನೆಲತಾವರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಸ್ಥಳ ಪದ್ಧಿ: "ನೆಲದಾವರೆ—ಅವ್ಯಥೆ; ಅತಿಚೆರೆ, ಪದ್ಮಪಾರಿಣೀ" (ನಾಚಿರಾ. ೨); "ಗಂಧಮೂಲಿ—ನೆಲದಾವರೆ, ಖಚೋರ, ಪಿರ್ಯಂಗು" (ಒಷಧಿ. ೪೬). ನೆಲತಾವರೆ : (ಮೈಥಿ. ೪೨-೪೨೩).

[ನೆಲ+ತಾವರೆ (<ತಾಮರೆ). ತಮಿ. ನಿಲತಾಮರೆ; ತಲು. ನೆಲತಾಮರ]

ನೆಲದಾಳ, ನೆಳದಾಳ (ನಾ). = ನೆಲದಾಟ : ನೆಲದಾಳಗೆಡ್ಡಿ ಗಿಣಿಮೂಗಿ . . . ಇವಂ ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಜೋರ್ವಂ ಮಾಡಿ (ವಿವ್ರ. ೯೯); ಬಾಳೆನೆಲದಾಳ ಕದ್ದಾಳ ಪುಷ್ಪವಿವು ಯೋಗ್ಯ ಶಿವಗೆ (ಗುರುಜಾ. ೬-೧೬); ಕೇದಿಗೆವೀಳಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ನೆಲದಾಳವನ್ನರೆದು ಕುದಿಯ ದಾಹಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು(ಸಕಪ್ಪ. ೭೬). ನೆಳದಾಳ : ನೆಳದಾಳ : ನೆಲದಾಳಕಲ್ಲು ಮಂ ಪೇಕ್ಷೆ (ವಿವ್ರ. ೫). [ನೆಲ+ತಾಳ(=ತಾಲ)]

ನೆಲದಾಳಿ, ನೆಲತಾಳಿ (ನಾ). = ನೆಲದಾಟ : "ಕಾಂತ-ಹರೇಣುಕ, ದೊಡ್ಡಯಾಲಕ್ಕಿ, ನೆಲದಾಳಿ . . . ಹತ್ತಿ" (ಒಷಧಿ. ೨೮); ನೆಲದಾಳ

ಯಾಪಾದಿಯುಜನೋದ ನೆಗ್ಗಿಲು ನೆಲಗುಂಬಳ ಭದ್ರಮುಸ್ತಿ (ಸಾತ್ಯಸಾಂ. ೧೧); ನೆಲದಾಳಿ ಕಿರುಗೊರಟಿಗೆ ಬೀಜಮುಷು ಇವನ್ನು ಸಮಾನಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಬೆಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ . . . ಲೇಪನಂಗೈಯ ಶುಕ್ಲಸ್ತಂಭ (ಕಾಶ್ಯಾಪ. ೧೬-೨೬೧). **ನೆಲತಾಳಿ** : "ನೆಲತಾಳಿ=ನೆಲದಾಳಿಗಡ್ಡೆ, ಮುಸಲಿ, ತಾಲಮೂರಿಕೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ನೆಲ+ತಾಳಿ_೨(=ತಾಳಿ_೨)]

ನೆಲದಾಳು 'ನೆಲದಾಳು' ನೋ.

ನೆಲದಾಳಿ 'ನೆಲದಾಳು' ನೋ.

ನೆಲದಾಳು, ನೆಲತಾಟ, ನೆಲತಾಳಿ, ನೆಲದಾಳು, ನೆಲದಾಳಿ (ನಾ). (ತಾಳಿಯ ವರ್ಗದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ; ತಾಲಮೂರಿಕೆ : "ನೆಲದಾಳು — ತಾಲಮೂರಿಕೆ, . ಮುಸಲಿ" (ನಾಚರಾ. ೬), ನೆಲದಾಳುಸರೆದು ಪಾಲೊಳ್ ಕಲಸಿ . . . ಧಾನ್ಯದೊಳ್ ಕರ್ಣಲೇಪನಂಗೈಯ ಕರ್ಣವರ್ಧನಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋತ್. ೯-೬೬). **ನೆಲತಾಟ** : "ಮುಸಲಿ, ತಾಲಮೂರಿಕಾ-೨ ನೆಲತಾಟ[ಸಾತಾಂ. ಕಾಟಿ, ತಾಟ]ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯). **ನೆಲತಾಳಿ** : "ಮುಸಲಿ, ತಾಲಮೂರಿಕಾ-೨ ನೆಲತಾಟ ಹೆಸರು. ನೆಲತಾಳಿಗಡ್ಡೆಯನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೯); ನೆಲತೆಂಗು, ನೆಲತಾಳಿ (ಮೈತ್ರಿ. ೨೬-೪೯೫). **ನೆಲದಾಳು** : "ಮುಸಲಿ, ತಾಳಮೂರಿಕಾ ಈ ೨ ನೆಲದಾಳು" (ನಾಚರಾ. ೧೧೦); "ಭೂತಾಳಿ-ನೆಲದಾಳು, ನೆಲಹಾದರಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೨); ನೆಲದಾಳುಗಡ್ಡೆಯನಾದರೂ ಕಟುಕರೋಹಿನಿಯನಾದರೂ ಚೂರ್ಣಿಸಿ ಜೇನುಕುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲ ಸ್ಥಾವರ ವಿಷಗಳು ಪರಿಹರವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೨೨೪). **ನೆಲದಾಳಿ** : "ಗೋದಾಪದೇ—ಹಂಸಪದಿ, ನೆಲದಾಳಿ" (ಒಷಧಿ. ೫೧); ನೆಲದಾಳಿಗಡ್ಡೆಯಂ ನೀರಿಂದ ಅರೆದು ಪಾನ, ನಸ್ಯ, ಲೇಪನಗಳ ಮಾಡಿಸಲು ಹಂದಿಯ ವಿಷ ಪರಿಹರವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೨೧೬); ನೆಲದಾಳೆಯ ಗಡ್ಡೆಯನ್ನರೆದು ಜೇನುಕುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಕೊಡಲು ವಾತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಣುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೬೪).

[ದೇ.11 ತೆಲು. ನೆಲತಾಡಿ]

ನೆಲದಿಟ್ಟು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಕಡೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಿ; ತಗ್ಗಿಸಿದ ನೋಟ : ಅಶ್ರುಮರಿನಾಸ್ಯನಾತನುಂ ನೆಲದಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ . . . ಎನಲ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೧೪-೩೪೬). [ನೆಲ+ದಿಟ್ಟು]

ನೆಲದಿಡ್ಡಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ತೋಡಿರುವ (ರಹಸ್ಯವಾದ) ಸುರಂಗವಾರ್ಗ : ಮತ್ತಲ್ಲಿ ಕೊಪ್ಪಿದ ನೆಲದಿಡ್ಡಿಯಂ ತೆಗೆತೆಗೆಯುತ್ತ ಪೊಟಮಟ್ಟು (ಸಮ್ಯಕ್. ೮-೩೬); ಅಗರ್ವಾಕರಿ ಕೋಟಿ ಕೊತ್ತಳ ನೆಲದಿಡ್ಡಿ[ಸಾತಾಂ. ವಿಡಿ] . . . ಪಲ ಪುರಿಮೊಗಗಳನನುಮಾಡಿಸಿದನ್ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೫೧). [ನೆಲ+ದಿಡ್ಡಿ]

ನೆಲದುರುವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಪಾಣಾ-ನೆಲದುರುವೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೬೩); ನೆಲದುರುವೆ ಸೊಪ್ಪನು ಹುಳಿಮಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಉರಮೂತ್ರಂ ಮಾಣ್ಣುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೩೯೪).

[ನೆಲ+ದುರುವೆ(<ತುರುವೆ)]

ನೆಲದುರ್ಗ (ನಾ). ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಟಿ : ನೆಲೆಗಡಿಸುತ ನೆಲದುರ್ಗವ ನೆರಪುತ ಜಲದೊಳು ಜಲದುರ್ಗವನು . . . ನಡೆದಳು ಬಲ್ಮೆಯೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೧-೬೪); ನಗರವೇ ನೆಲದುರ್ಗ ಬಳಸಿಯು ಸೊಗಪ ನದಿ ಜಲದುರ್ಗಂ (ನಾಗಪ. ೨-೩೦).

[ನೆಲ+ದುರ್ಗ]

ನೆಲದೆಂಗು, ನೆಲತೆಂಗು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಸಿದ್ಧಿ ವಾರದ ದಿನ ನೆಲದೆಂಗ ತಂದು ಕತ್ತರಿಸಿ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ . . . ಸೇವಿಸಿ ಕ್ಷೇಷ್ಣಪ್ಪರ ನುಣವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೪೧). **ನೆಲತೆಂಗು** : ಸಿದ್ಧಿ

ವಾರದ ದಿನಸ ನೆಲತೆಂಗ ತಂದು . . . ಸೇವಿಸಿ ಕ್ಷೇಷ್ಣಪ್ರಕೋಪಂ ಮಾಣ್ಣುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೫೦); ನೆಲತೆಂಗು, ನೆಲತಾಳಿ (ಮೈತ್ರಿ. ೨೬-೧೯೬).

[ನೆಲ+ತೆಂಗು]

ನೆಲದೊಡೆ, ನೆಲತರ (ನಾ). ೧. ಶವವನ್ನು ಸುಡುವ ಜಾಗಕ್ಕೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ; ಶ್ಮಶಾನದ ಸುಂಕ : ಸುಡುಗಾಡಿನಧಿಕಾರ ಮುದ್ರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಬಾವಡಿ ಹೆಣನ ತಲೆಯಕ್ಕೆ ನೆಲದೊಡೆಯ ಹಾಗೆ ಶವದೊಡಿಗೆ ಯೆಸಗಾಯ್ತು (ಹಚಕಾ. ೧೧-೩೮). **ನೆಲತರ** : ೨. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ. ಹಾಕುವ ಸುಂಕ; ಭೂಕಂದಾಯ : ಕಮ್ಮಡಹಳ್ಳ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವರ್ಷ ೧೯೬೩ ನೆಲತರವನ್ನೂ ೪೦ ವರಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಳವನ್ನೂ . . . ತಂದುಕೊಡುವದಾಗಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆ (ಮಹಾವಂ. 1, ೫೮).

[ನೆಲ+ತೊಡೆ]

ನೆಲದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ದಿವ್ಯತುಂಬೀ—ನೆಲದೊಂಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೬೫). [ನೆಲ+ತೊಂಡೆ]

ನೆಲದೊಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ನೆಲಮಾವುಂ ನೆಲದೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟು . . . ಇಂತಿವೆಲ್ಲಮ ಸಮಂ ತೊಡಟ್ಟು ತದ್ವ್ಯೋಗಮಂ (ಮುದ. ೧೬-೫೯). [ನೆಲ+ತೊಟ್ಟು]

ನೆಲಧಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ನೆಲಧಾರೆ (ಛಂಪುಸು)—ಎತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವದು, ಬಹುತೋಟಿಯುಳ್ಳದ್ದು. ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಇಮಾರತಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೆಯು (ಕಥಾಗ. ೪೩). [?]

ನೆಲಧೊರೆ (ನಾ). ಅರಸ; ಭೂಪತಿ : ಪ್ರೇಮದಿಂದ ನೆಲಧೊರೆಗಳಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಸುತ್ತಮುಂಡದಿಕ್ಕಿ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನಿತ್ತಿಹಗಿ, ಸುಮ್ಮಾನದಿಂದಿರಲು (ತುರಂಗ. ೬೫-೨೮). [ನೆಲ+ಧೊರೆ(<ದೊರೆ)]

ನೆಲನಡುಗು (ನಾ). ನೆಲದ ಅದುರುವಿಕೆ; ಭೂಕಂಪ : ನೆಲನಡುಗೊ ? ಬಾನ್ಸಡುಗೊ ? ಕೇಳದೊ ಮಹಾಸ್ವನಂ ಮೊಳಗುತಿದೆ, ದೂರದ ಸಮುದ್ರಘೋಷಮನೆಲ್ಕೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೬-೩೪).

[ನೆಲ+ನಡುಗು]

ನೆಲನಳ್ಳಿ (ನಾ). "ಕಡಲಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಜೀವಿಸುವ ನಳ್ಳಿ" (Land-crab. ಇಂಕನ). [ನೆಲ+ನಳ್ಳಿ]

ನೆಲನಾರಂಗಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಈಕೆ : ನೆಲಹಂಕಿ, ನೆಲನಾರಂಗಿ (ಮೈತ್ರಿ. ೫೬-೧೧೨೧). [ನೆಲ+ನಾರಂಗಿ]

ನೆಲನೆಕ್ಕರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೈತ್ರಿ. ೫೬-೧೧೫೩).

[ನೆಲ+ನೆಕ್ಕರೆ/ತುಳು. ನೆಲನೆಕ್ಕರೆ]

ನೆಲನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕಿರುನೆಲ್ಲಿ : (ಮೈತ್ರಿ. ೬೧-೧೨೩೮); "ಅಜ್ಜಟಿ=ನೆಲನೆಲ್ಲಿಯ ಗಿಡ" (ಗಂಗಾಪು. ೫).

[ನೆಲ+ನೆಲ್ಲಿ. / ತಮಿ. ನೆಲನೆಲ್ಲಿ; ತುಳು. ನೆಲನೆಲ್ಲಿ]

ನೆಲನೇರಳೆ 'ನೆಲನೇರಳೆ' ನೋ.

ನೆಲನೇರಳೆ, ನೆಲನೇರಳೆ, ನೆಲನೇರಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇರಳೆ; ನಾಯಿನೇರಳೆ; ಭೂಮಿಜಂಬುಕೆ : "ಏಕಭಕ್ತ್ಯಾ—ನೆಲನೇರಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೮). **ನೆಲನೇರಳೆ** : "ನಾದೇಯಾ, ಭೂಮಿ ಜಂಬುಕಾ-೨ ನೆಲನೇರಳೆ ಹೆಸರುಗಳು. ನಾಯಿನೇರಳೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೩). **ನೆಲನೇರಳೆ** : "ಕಾಪ್ಪ ಜಂಬು-ನೆಲನೇರಳೆ" (ಒಷಧಿ. ೬೦). [ನೆಲ+ನೇರಳೆ]

ನೆಲನೇರಳೆ 'ನೆಲನೇರಳೆ' ನೋ.

ನೆಲಪದು (ಕ್ರಿ). (ಸೋತು) ನೆಲ ಹಿಡಿ : ನೆಲಕ್ಕೆ ಮುಖ ಕೊಟ್ಟು ಮಲಗಿ, ನೆಲಪಟ್ಟಿನಂತೆ ಬಲವಾಗಿ ನೆಲವನ್ನು ಒತ್ತಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಿಡಿದ (ಛಂಪುಕಾ. ೬೦); ಈ ಕಾಳಿನ ಹಿಟ್ಟಲೇ ಮಾಡಿದ ರೊಟ್ಟಿ ತುಣುಕು

ತಂದು ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲಾ ಹಿಂದಕ ಮುಂದಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಲಪಟ್ಟಿ ಬಿದ್ದಾ
ಮೆ (ಗ್ರಾಮ್ಯಾ. ೧೪೮). [ನಿಲ+ಪಟ್ಟಿ]

ನಿಲಪತಿ (ನಾ). - ನಿಲಧೋರಿ : ನಿಲಪತಿ ಬಳಿಯಿಳು ನೀನಿರು ಜಲಫಲ
ಗಳ ತಂದು ಕೊಡುವೆ ನಿನಗೆರೆ ಪುತ್ರ (ಹಮಜ. ೭೦). [ನಿಲ+ಪತಿ]

ನಿಲಪು, ನಿಲಹು, ನಿಲಹು (ನಾ). ಪಾತ್ರೆ, ಆಯುಧ ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳನ್ನಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಗ್ಗ, ತಂತಿ, ಬಿದಿರು ಮುಂತಾದುವು
ಗಳಿಂದ ಹೆಣೆದು, ನೇತುಬಿಡುವ ಸಾಧನ; ನಿಲು : ಅಲದ
ಕೊಂದಿನೋಳು ನೂಲೊಂದಂ ಕಾಲ ನಿಲಪಂ ಕಟ್ಟಿ ನಿಲಪಿನ ಕೆಲಗೆ ಸುರಗಿ
ಮೊದಲಾಗಿ ಮೂನತ್ತರದಾಯುಧಮಂ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಬೆರಸಿನವಂ
ನಿಲಪಿ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೧೨೭); ಮನವಿಕ್ಕಿ ಹೆಪ್ಪನಿಟ್ಟು ನಿಲಪಿನೋಳು
[ಪಾಠಂ. ಪಪ್ಪನಿಟ್ಟು, ಹೆಪ್ಪನಿಟ್ಟು ನಿಲಪಿನೋಳು] ಬಯ್ಯಿಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ.
೨೧೮-೧೧). ನಿಲಹು : "ಕಾಚಂ, ತಿಕ್ಕಂ-ಈ ೨ ನಿಲಹು" (ಹಲಾಯು.
೧೨೫-೭೩); ನಿಲಹಿನ ಮೊಸರಂತೆ ಬೆನ್ನೇಡ ಮಗುವಿನಂತೆ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೧೨೭
ಅಧಿಪತ್ಯ); ಹಾಲ ಹರದಿಯ ಬಿಗಿದು ನೆಯ್ದಲಂ ಬಿಸಿಮಾಡು
ನಿಲಹಿನಲಿ ಸಂತವಿದಿಸು (ಹಕತಾ. ೪-೪೯); ಕೆರಿದಂತಕ್ಕಂತ್ರಮಂ ಮೇಳಿಸಿ
ನಿಲಹುಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ ತಂದೊಡ್ಡಿ ಮಾಂಸೋತ್ಪರಮಂ ಪೊತ್ತು . . .
ನಡೆದರಾ ಕಾಡೋಳು ಬೇಡಂ [ಗರ್] (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೫೨); ಎಲೆ
ಗೋಪಿ ನಿನ್ನ ಮಗನ ದನೆಯಿಂದ . . . ನಿಲಹಿನ ಬೆಣ್ಣೆಯುಳಿಯದು
(ನೇಮಿಪಂ. ೧೫-೯೩). ನಿಲಹು : ಮನಕೆ ಬಂದಡೆ ತುಪ್ಪವದೆ ನಿಲು
[ಪಾಠಂ. ಲ] ಹಿನ ಗದಿಗೆಯಲಿ ಮಡಗಿ ಬೇಕಾದನಿತನಾದೆ ತಂದಪಂ
(ಬಸವ. ೧೪-೧೧); ನಿಲು [ಪಾಠಂ. ಲ] ಹುಗಳಲಿಂನಿದರೆ ಕೈಗಳು ನಿಲು
ಕದಿದಾರೆ . . . ಕೆಳೆಯರ ಹೆಗಲನೇಡು ದುರಂತವಿಕ್ರಮರು ಕಳೆದು
ಕೊಂಬರು ಹಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಗಳ (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೮-೨೩); ಬಿಸಿಯ ಹಾಲನು
ಬೆಣ್ಣೆ ಸಹವೀಂಟಿದನು ನಿಲು [ಪಾಠಂ. ಲ] ಹುಗಳ ಮೊಸರನುಂಡನು
(ಸಾಕ್ಷಾ. ೨೧-೪೯). 'ನಿಲುವು' ಪರಾ. [ನಿಲು+ಪು]

ನಿಲಬದರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಲಘುಬದರಿ-ನಿಲಬದರಿ"
(ಒಷಧಿ. ೧೪೨). [ನಿಲ+ಬದರಿ]

ನಿಲಬರಿ (ಕ್ರಿ). (ಭಯ, ನಾಚಿಕೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಸೂಚಿಸು
ವಂತೆ) ಕಾಲ ಬೆರಳಿಂದ ನಿಲವನ್ನು ಗೀರು : ನಿಹಿರ ತಲೆವಾಗಿ
ನಿಲಬರೆಯುತ್ತಾ ಜಹಾಂಗೀರನದುರು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸರಿದು ನಿಂತಳು
(ಸೂರಜ. ೨೫). [ನಿಲ+ಬರಿ]

ನಿಲಬಲ 'ನಿಲವಲ' ನೋ.

ನಿಲಬಲಿಕೆ (ನಾ). (ರಾಜ್ಯದ) ಹಿರಿಮೆ, - ಮೇಲ್ಮೆ : ಜಲಧಿ ಬಳಸಿ
ದಗಳಾಗಿ ತ್ರಿಕೂಟಾಚಲವ ಬಳಸಿ ವಜ್ರಪಂಚೆ ನಿಲಸಿರಲಾ ಪಟ್ಟಣದ
ನಿಲಬಲಿಕೆಯನೊಲಿದು ಪೇಳುವ ಕವಿ ಯಾರು (ರಾಮನ. ೧೧-೨೩).
[ನಿಲ+ಬಲಿಕೆ (<ಬಲ್ಟಿ)]

ನಿಲಬಾಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನಿಲಬಾಗೆಬೀರು, ಚಿತ್ರ
ಮೂಲ, ಕೋಳಿಕುಟುಮನ ಗಡ್ಡೆ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ನಿಂಬೇಹುಳಿಯ
ರಸದಿಂದ ಅರೆದು ಲೇಪಿಸಲು ತೃಗ್ಗ ತವಾದ ಕುಷ್ಠ, ವಿಸ್ಕೋಟಿಗಳಿರು
ಪರಿಹರನಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೩೯೩). [ನಿಲ+ಬಾಧೆ]

ನಿಲಬಾಧಾಮಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೃಗ. ೨೮-೫೩೧).
[ನಿಲ+ಬಾಧಾಮಿ+ಹುಲ್ಲು (<ಪುಲ್)]

ನಿಲಬಾವಿ (ನಾ). (ಕಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲದ) ನಿಲಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿರುವ ಬಾವಿ;
ನಿಲದ ಮುಟ್ಟುಕ್ಕಿರುವ ಬಾವಿ : ಮಳೆಬಂದು ನಿಲವೆಲ್ಲ ಒದ್ದೆಯಿದ್ದುದ
ರಿಂದ ನಿಲಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಸೇವಲು ಕಷ್ಟವಾಯಿತು (ರೂಢಿ).
[ನಿಲ+ಬಾವಿ]

ನಿಲಬಾಳ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಬದುಕು, - ಜೀವನ :
ತಲೆಯೊಂದೆ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿವಿ ಸಾವು ಬಿಡ್ಪಾರೆಯು ನಿಲಬಾಳನಟ್ಟಿರವ
ಕಟ್ಟಿತ್ತಿ ನೋಡೆ (ಕಾಲಾ. ೧೮೧-೪೦೯).
[ನಿಲ+ಬಾಳ್ (<ಬಾಲ್)]

ನಿಲಬಿದರಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಮೃಗ. ೨೮-೫೩೧).
[<ನಿಲಬಿದರ+ಹುಲ್ಲು (<ಪುಲ್)]

ನಿಲಬುರುಕಿ (ನಾ). ನಿಲದ ಮೇಲೆ ತೆವಳುವಂತಹುದು : ನಿಲ
ಬುರುಕಿ ಮಹಾಶಯನಿಗೆ ನಿಜ ಸಮಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದರೂ ಅನುಮುಂಚಿತ
ವಾಗಿ ಮಲಗುವುದರಿಂದ ಮುನ್ನನೆ ಎದ್ದು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ (ಗಾಳಪ. ೧೬೦).
[ನಿಲ+ಬುರುಕಿ]

ನಿಲಬೇವು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ ; ಚರಾಯತ :
"ಕಿರಾತಕೃತಿ, ಭೂನಿಂಬ, ಅನಾರ್ಯಕೃತಿ, ಈ ೩ ನಿಲಬೇವು"
(ನಾಚರಾ. ೧೧೧); "ಪನ್ನಂಗಿಯೆನೆ ನಿಲಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫);
ನಿಲಬೇವು : ಚಿತ್ರಕಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ನಾಗರಮಂಜಿವಿನಿಶುಮಂ ಕುದಿಯಿಸು
ತಜ್ಜಲಮಂ ಬಿಸಿಬಿಸಿಯೆನೆ ಕುದಿಯಲೊಡಂ ಶ್ಲೇಷ್ಮರೋಗ ಕಮನ
ಮದಕ್ಕಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೯); ಬಳ್ಳಿಮುಜುಬೆ ನಿಲಬೇವು ಮುಸ್ತೆ
ಪರ್ವಾಟಕದಿಂ ಕುದಿದಿಳುಕಿ ಕಟುಕರೋಹಿಣಿಯದೊಳಗಿರೆ ಕೆಡಿಕು
ಮಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೩೨); ಜೀರಿಗೆ, ಕೊತ್ತುಂಬರಿ,
. . . ಬೇವು, ನಿಲಬೇವು, ಕಟುಕರೋಹಿಣಿ-ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಸಿ ನೀರಿ
ನಿಂದರೆದು ಕೊಡಲು ವಾತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಣಂ (ಸಕಪ್ಪ. ೩೩). ೨. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಹೊನ್ನೆಗನ್ನೆ : "ಸ್ತನಪಯೋಗಂಧಿಯೆನೆ ನಿಲಬೇವು"
(ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೩).
[ನಿಲ+ಬೇವು, / ತಮಿ. ನಿಲವೇಮ್ಪು ; ಮಲ. ನಿಲವೇಪ್ಪು ;
ತುಳು. ನಿಲಬೇವು ; ತೆಲು. ನಿಲವೇಮು]

ನಿಲಬೈರಿಗೆ (ನಾ). ನಿಲವನ್ನು ಕೊರೆಯುವ ಬೈರಿಗೆ : ಭೂಮಿ
ಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿ ಕೊರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉದ್ದ ಬೆಳಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತ
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ: ನಿಲಬೈರಿಗೆ (Auger. ಇಂಗ್ಲಿಷ್).

[ನಿಲ+ಬೈರಿಗೆ]

ನಿಲಮಗಳ, ನಿಲಮಗಳು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು ; ಸೀತೆ :
ಮುನಿಯ ಸತಿ ನಿಲಮಗಳನುಪಹರಿಸಿದಳು (ತೀರಾಮಾ. ೧೩೩-೩೧೩).
ನಿಲಮಗಳು : ನಿಲಮಗಳ ರೂಪಿನ ಕಲಿ ಮನೋಭವ ಬಂದ (ಕಾಶೀ. ೨-೧೩).
[ನಿಲ+ಮಗಳ]

ನಿಲಮಗಳು 'ನಿಲಮಗಳ' ನೋ.

ನಿಲಮನೆ 'ನಿಲವನೆ' ನೋ.

ನಿಲಮರೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುದು ; ನಿಲದಲ್ಲಿ ಅವಿ
ತಿಟ್ಟುದು : ಚನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ನಿಲಮರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದಾರೆ
(ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೭೪). [ನಿಲ+ಮರೆ (<ಮರ್ಚಿ)]

ನಿಲಮಹಡಿ (ನಾ). ನಿಲಮಾಳಿಗೆ ; ನಿಲಮನೆ : ನಾನೀಗ ಮಲಗಿ
ರುವ ಹಾಸಿಗೆಯ ಕೆಳಗೊಂದು ಹಲಿಗೆಯಿದೆ . . . ಅದರ ಕೆಳಗೊಂದು
ನಿಲಮಹಡಿಯಿದೆ (ದೇವೀಪಾ. ೩೫). [ನಿಲ+ಮಹಡಿ]

ನಿಲಮಾಗಳಿ, ನಿಲಮಾಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ :
ವೀಳಯದ ಎಲೆ . . . ನಿಲಮಾಗಳೆಯ ಸೊಪ್ಪು . . . ಈ ಸೊಪ್ಪು
ಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರಸಗಳನು ಜೀನುತುಪ್ಪ ಬೆರಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಹೊಸತಾದ
ಕಣ್ಣು ಬೇನೆ ತಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೭೮); ನಿಲಮಾಗುಳಿ:
ನಿಲಮಾಗುಳಿ, ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು . . . ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು
ವರದ ತೂಕ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯಪಿತ್ತಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೩೩೩);

[ನಿಲ+ಮಾಗಳಿ]

ನಿಲಮಾಗಳಿ, ನಿಲಮಾಗುಳಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು ; ಸೀತೆ :
ಮುನಿಯ ಸತಿ ನಿಲಮಗಳನುಪಹರಿಸಿದಳು (ತೀರಾಮಾ. ೧೩೩-೩೧೩).
ನಿಲಮಗಳು : ನಿಲಮಗಳ ರೂಪಿನ ಕಲಿ ಮನೋಭವ ಬಂದ (ಕಾಶೀ. ೨-೧೩).
[ನಿಲ+ಮಗಳ]

ನಿಲಮಗಳು 'ನಿಲಮಗಳ' ನೋ.

ನಿಲಮನೆ 'ನಿಲವನೆ' ನೋ.

ನಿಲಮರೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುದು ; ನಿಲದಲ್ಲಿ ಅವಿ
ತಿಟ್ಟುದು : ಚನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ನಿಲಮರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದ್ದಾರೆ
(ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೭೪). [ನಿಲ+ಮರೆ (<ಮರ್ಚಿ)]

ನಿಲಮಹಡಿ (ನಾ). ನಿಲಮಾಳಿಗೆ ; ನಿಲಮನೆ : ನಾನೀಗ ಮಲಗಿ
ರುವ ಹಾಸಿಗೆಯ ಕೆಳಗೊಂದು ಹಲಿಗೆಯಿದೆ . . . ಅದರ ಕೆಳಗೊಂದು
ನಿಲಮಹಡಿಯಿದೆ (ದೇವೀಪಾ. ೩೫). [ನಿಲ+ಮಹಡಿ]

ನಿಲಮಾಗಳಿ, ನಿಲಮಾಗುಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ :
ವೀಳಯದ ಎಲೆ . . . ನಿಲಮಾಗಳೆಯ ಸೊಪ್ಪು . . . ಈ ಸೊಪ್ಪು
ಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರಸಗಳನು ಜೀನುತುಪ್ಪ ಬೆರಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಹೊಸತಾದ
ಕಣ್ಣು ಬೇನೆ ತಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೭೮); ನಿಲಮಾಗುಳಿ:
ನಿಲಮಾಗುಳಿ, ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು . . . ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಎರಡು
ವರದ ತೂಕ ಒಂದು ಬಳ್ಳಿ ನೀರಲ್ಲಿ ಕಷಾಯಪಿತ್ತಿ (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೩೩೩);

[ನಿಲ+ಮಾಗಳಿ]

ನಿಲಮಾಗಳಿ, ನಿಲಮಾಗುಳಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳು ; ಸೀತೆ :
ಮುನಿಯ ಸತಿ ನಿಲಮಗಳನುಪಹರಿಸಿದಳು (ತೀರಾಮಾ. ೧೩೩-೩೧೩).
ನಿಲಮಗಳು : ನಿಲಮಗಳ ರೂಪಿನ ಕಲಿ ಮನೋಭವ ಬಂದ (ಕಾಶೀ. ೨-೧೩).
[ನಿಲ+ಮಗಳ]

ನಿಲಮಗಳು 'ನಿಲಮಗಳ' ನೋ.

ನಿಲಮನೆ 'ನಿಲವನೆ' ನೋ.

గుళ్ళు, నీలగుళ్ళు . . . నీలనాగళి, కబ్బు . . . కేంపిన నీగిలు
ఇచ్చు ప్రత్యేక ౩ తలవం తుళిదు (సకన్య. ౩౪౨).

[నీల+నాగళి]

నీలనాగళిజోలార (నా). ఒందు బగేయ సస్య : చిళి జూలి,
కూరి, శణ్ణ జూలి, నీలనాగళిజోలార (మృ. ౩౬-౩౭).

[నీలనాగళి+జోలార ?]

నీలనాగళిజేరు (నా). = నీలనాగళి : నాగళిగణసు, నీల
నాగళిజేరు, అరిసన . . . ఇవిప్రసాద ప్రత్యేక నాల్క వరద
తూకవ నేరివలు (మృ. ౩౮, II, ౩౬).

[నీలనాగళి+జేరు (<జేరు)]

నీలనాగళి 'నీలనాగళి' నో.

నీలనాటి (నా). కలవు నిధిప్రవస్తు గళన్న నీలదల్లి జూలి
నూడువ నూటి, -మంత్ర : నీలవ కలవు పిరియరు ఇదు
నీలనాటివందరి . . . ఇన్న కలవరు ఇదు పిరియరు బాధి
యందూ జేరకొడగిదరు (కాలి. ౧౪ కథాసార). [నీల+నూటి]

నీలనాగళి (నా). ౧. భూమియ నేలెరిన దారి ; రస్తే.
౨. భూమియొళిగే తోడిరువ రహస్య దారి ; సురంగ
నాగళి : కీలెటియందూడనే ఇందిన బహు జనర కన్జ దురు బందు
నిల్లువుదందరి కీలెటియ సుత్తు గోడే . . . బహువాదరి నీలనాగళి
(కళా. ౪). [నీల+నాగళి]

నీలనావు (నా). ఒందు బగేయ టెవధి సస్య : నీలనావు నీల
దొట్టి తొట్టి . . . ఇంతిల్లెను సమం తొడిట్టి (మృ. ౧౬-౧౯).
[నీల+నావు]

నీలనాళిగే 'నీలనాళిగే' నో.

నీలమిండ (నా). (?) : ఎళమయొళిన్న మేయిరియనోళొగ
దొడేయినోలెరినోలెటిదొళొళిపిళిల్లు బల్లు నీలమిండోళొళా
బుళొళొళొ గండన తళిదు (జళ. ౬-౨౪౩). [?]

నీలమంగుతుల్లు (నా). ఒందు బగేయ సస్య : (మృ. ౩౬-౩౭).
[నీల+మంగుతుల్లు (<పుల్లు)]

నీలముక్క, నీలముక్క (నా). ౧. ఒందు బగేయ దావు :
బరసిదిల బళగదంతే . . . నీలముక్కన తేక్కయంతే నిుత్తువిన
మోత్తదంతిదసంబూత ద్విత్తనాయకర మాయాప్రయోగమం
ప్రతివతం నూది గెల్లుదు (జగ. ౧౩-౧౪); అల్లి నీలముక్కనో
సువ పావు నోడమ్మ (నానంద. ౪-౧౩౪, ౧౪౪). 'నీలముక్క'
పరా. ౨. పిరియటి; దేవు : గాళగరుం నీలముక్క జక్కయం
బమగసుమందు జీవవధిగోయొడి కుత్తద దుఃఖింది సాసిమగడి
దుఃఖిమం పడేన నారళదుఃఖిమనోయిదీర్పరే (మృ. ౩౮, II,
౪౨౪; కౌ. ౨౪-౩ నో). నీలముక్క : ౩. అంతు
చేసన బేడికొందు బిలెట్కొందు నీలముక్కనంతే సభిల్ల నీగదు
(పం. ౯-౧౩౬); ఇరియరి పావే కాలగళియం నీలముక్కని
పందదిం పిమం బరెరి బిళినిం తిరిననాగి నిమిర్పదుదు (పు. ౩౮,
౬-౪౪); చినుగొందు నీలముక్క కాడుతిరుదేనుతం (కాలి. ౧౩౪-౩౬౯). 'నీలగుమ్మ' పరా. [నీల+ముక్క]

నీలముక్క 'నీలముక్క' నో.

నీలముచ్చ (నా). ఒందు బగేయ సస్య : నీలముచ్చ, 45
నారుంటిళిజోలార (మృ. ౪౧-౪౧౯). [నీల+ముచ్చ ?]

నీలముచ్చిలు (నా). ఒందు బగేయ టెవధి సస్య : నీల
ముచ్చిలు, తప్పిపాద, తక్కరిక, అనేకాలుగిడ, నాయనాలగి గిడ
(మృ. ౩౬-౩౭). [నీల+ముచ్చిలు/తుళు. నీలముచ్చిలు]
నీలముచ్చి (క్ర). భూమియన్న సోళు : నీలవన్న
స్వ ర్థి : కణ పంజరదొళా ఎళిగి భిషన్ విల్లుంతే నీల
ముచ్చిద బిల్లియొనాన్ (ఎ. VIII, ౨౪౪, ౧౦-౪; సు. ౩౦౦);
తింతియొగే నట్టి కణయొళా నీలముచ్చిద మేయొళత్త మిత్తం
తేజదిదా పుణ్ణ లేసేవక్కరదంతి నోడి కల్లిమంబంతేవొరిదానట్టి
వన కీలెట్టి మేలేసేదిదా నిరేమిద్దాంతవ తావనం బరెద పోత్తగి
యంతమరాపగాత్తం (పం. ౧౧-౧౩); ద్విత్తనాగి కీలెడ
కండాజాయర జరణంకొలెదు నీలముచ్చిద తాత్తయమన
దాదం (అ. ౧-౧౪); కేయొంటియం తొగి నీలముచ్చి
కుంటిట్టి (కాలి. ౧౩౦-౨౪౧); ఇల్లరూ నీలముచ్చి అడ్డ
చిద్దరు (న. ౧, ౪౩౬). [నీల+ముచ్చి]

నీలముచ్చిగూర్ (నా). ఒందు లూరిన తేవరు : అగ్గియ
దేసే పుల్లాయుటి దక్షిణదేసే తళ అణ్ణయ స్మిత్తదేసే నీలముచ్చి
గూర్ (ఎ. X (S), ముళ. ౩౨౪-౩౧; సు. 650).

[నీల+ముచ్చిగ+గూర్]

నీలముచ్చిదొట్టి (నా). "మేల్పొగదల్లి తళది బిళగళు
తుంటిరువ, కేంబిల్లు ఒందు బగేయ తిరుళు తణ్ణ
(బిడువ, బల్లిగవలుగళుళ్ళ, బహు వర్ణ ఇరువ సస్య) :
నీలముచ్చి తణ్ణ" (Straw berry. ఇంకా).

[నీల+ముచ్చి+దొట్టి (<పొట్టి)]

నీలముచ్చిగూర్ (నా). ఒందు లూరిన తేవరు : నీల
ముచ్చిగూర్ ప్రత్యేక దేసే వేదాణయ (మృ. ౧౯౧౬,
౯-౩౧; ?). 'నీలముచ్చిగూర్' పరా.

[నీల+ముచ్చిగ+గూర్]

నీలమొగి (నా). ఒందు బగేయ సస్య : "విభాణి - టెవధి,
జీలవారి, నీలమొగి" (మృ. ౧౩౪). [నీల+మొగి ?]

నీలమొచ్చి (క్ర). భూమియన్న తుళి, -మొచ్చి : తలవు
సమతలదే వసిశుతరే ప్రవాతదే ఇళిదు నీలమొచ్చి ద్విరవన తేర
మోరిదు (క. ౩౧-౩). [నీల+మొచ్చి]

నీలమొచ్చి (నా). కుదురేగళ మేలే తాకువ తేరిగి (?) :
నీలమొచ్చి భాయయ నాయకం దేవగార్ శ్లోవ నాల్కం
కుదురయ నీలమొచ్చి చిట్టిం (ఎ. XV, ౩౨౩-౩౬; 1172);
బడగణం బంద కుదురేగి నీలమొచ్చి తాగవొందు (ఎ. XIII,
౨౧-౩౧; 1204). [నీల+మొచ్చి ?]

నీలయిచ్చి (నా). ఒందు బగేయ పిచ్చి : "భూమియ : - నీల
యిచ్చి" (మృ. ౧౧౩). [నీల+యిచ్చి (<ఇచ్చి)]

నీలరుద్దాక్షిణి (నా). ఒందు బగేయ రుద్దాక్షిణి దావు :
కేంపుగొండ, నీలరుద్దాక్షిణి (మృ. ౪౦-౪౦౬).

[నీల+రుద్దాక్షిణి+దొట్టి (<పుట్టి)]

నీలవ (నా). ఒందు బగేయ సస్య : సమంద్రసోలెగిజ
లుమ్మత్తద బిళ నీలవద తగిను . . . ఇవం సమానంగొందు
భంగియ నొప్పిన రేదంద లేకాగి మిద్దా (కా. ౧-౩౬౪).
'ఎలవ' పరా. [?]

ನಲವಕ್ಕೆ 'ನಲವಟ್ಟು' ನೋ.

ನಲವಟ್ಟು (ನಾ). ನಲದ ಮಟ್ಟು, -ಪಾತಳಿ: ಭುಟ್ಟಾ ವರದೊಳಗನೊಡೆದು ಕಟ್ಟೆ ನ ಹೊಡೆಯ ಕಡೆಗಾಣಿಸಿ ಮಕ್ಕಾದ ಹೊಡೆಗಣ ಹೊಡೆಯ ತಿಗುಡಂ ಕಟ್ಟಿ ಕಂಬದ ಶುದ್ಧಿಸಿ ನಲವಟ್ಟು ಕೈ ಚದುರಸವನುಬುಗೊಳಿಸಿ . . . ಕಂಬ ಎರವಿಲ್ಲದೆ ನಿಂದ ಮತ್ತೆ (ಸರ್ವ. ೧೧೯-೬೧೬). [ನಲ+ಮಟ್ಟು]

ನಲವಣ್ಣ (ನಾ). ನಲಸಮ; ಸಾಶ: ಹತ್ತು ತಲೆಯ ರಾವಣನ ಒಂದೆ ಅಂದಿನಲಿ ಮಡುಹಿದ ಭಲದಿಂದ ಲಂಕಾದ್ವೀಪದ ನಲ [ಪಾಶಾಂ. ನಲಿವಣ್ಣ ಮಾಡಿದ (ಬಸವ. ೬೨೪); ಹೊಲೆಯ ಹೋಗಲೊ ನಿನ್ನ ಮನೆಗೇ ವಂತ ನಲವಣ್ಣ ನಾಗುವದು ಕಡೆಗೆ ನಿನ್ನ ತಲೆಯನೆಯದೆ ಮಡರು (ಪಾಂಡ. ೨೪-೩). [ನಲ+ಬಣ್ಣ]

ನಲವತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹತ್ತಿ: ನಲವತ್ತಿ ಕಡಲೆಯ ರಸ ದಿಂದ ಸೇವಿಸಿ ಬಹುಮೂತ್ರ ಕಿಡುಗುಂ (ಸಾಲ್ಮಸಾಂ. ೨೧).

[ನಲ+ಪತ್ತಿ (<ಪಟ್ಟಿ)]

ನಲವತ್ತಿ 'ನಲ್ಲವತ್ತಿ' ನೋ.

ನಲವತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಸಾಗುವಳಿದಾರ: ಬಾಹುಬಲ ಮಿಲ್ಲದ ರಾಜಪುತ್ರನಂತೆ ತಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು ನಲಬಲಮಿಲ್ಲದ ನಲವತ್ತಿಗೆನಂತೆ ಕಟ್ಟು ಕಬಲ್ದು (ಪಾಂಡ. ೪-೩೦ ಪ). [ನಲ+ಪತ್ತಿಗೆ]

ನಲವನೆ, ನಲಮನೆ (ನಾ). ೧. ನಲದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಮನೆ; ನಲದ ಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕೆಳಗಿರುವ ಮನೆಯ ಭಾಗ: ಆ ಗ್ರೀಯವರ ನಲವನೆಯಪ್ಪ ಸಿಸ್ತನೆಯ ಗಾರ್ಗಸಿಯ ಬಯಲ್ಗಳ್ ಸೇರ್ವಿಸಂ . . . ನಡೆದು ಪೋಗು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೨-೯೧೧). ನಲಮನೆ: ೧. ಅನಿಬರುಮಂ ನಲಮನೆಯೊಕ್ಕಿ ಮಲ್ಲಲ್ ಪುಗುವನು ಬಾಗಿಲಂ ಮಾಡಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೪೨-೯); ಶರೀರದ ನಲಮನೆಯಲ್ಲಿಯ್ದು ನೆರೆವಸ್ತು ವನೆಯವುದಕ್ಕೆ ಕುಣುವಾವುದು (ನೋಳಮಾ. ೫೩-೨೨೦); ನಲಮನೆಯೊಳೊಪಳೊಡನೆಯ್ದು ದವಸಂ ಸುಖದಿನರ್ಪಯಂಗಣ ತಪ ದಿಂದೊಲೆದೊರ್ವೆಯ ಬಯಲೆಗೆಳೊಳಿಸದೆ ನೀಂಬೇಟ್ಟು ವಾಸದೊಳ್ ಸೈರಿಸುವಾ (ಬಂಜಿ. ೧೪-೧೪); ಮುಕ್ತಾದೇವಿಯ ಕೈಹಿಡಿದು . . . ಅವಳನ್ನು ನಲಮನೆಯಲ್ಲಿಳಿಸಿದ ಕಾಶಾಲಿ (ಅಶ್ವಮ. ೫೩. ೨. "(ಮು. ಬಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದು ಮಾಡಿದ, ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಇಟ್ಟಿಗೆ ಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ) ಸಮಾಧಿ ಗುಹೆ; ಗೋರಿ; ಹಣ ಹೂಳುವ ಗುಹೆ, ನಲಮನೆ" (Sepulchre. ೫೦೫). ೩. ನಲಮಾಳಿಗೆ ಯ ಬಂದಿಖಾನೆ: (೪). [ನಲ+ಮನೆ]

ನಲವರ, 'ನಲವರ' ನೋ.

ನಲವರ (ನಾ). ಮರಣ ಸ್ಥಳ; ಮರಣ ಭೂಮಿ: ಅಗಳಗುರ್ವು ಮದ್ಯು ತಮುಮಾಗೆ ನಲಿಯಂ ತಳರ್ದು ನಲವರದೇಗೆ ಕಾಲೊಯ್ಯು ಮೆಂಬ ಮಾತಂ ನನ್ನ ಮಾಟ್ಟುಂಕೆ ಸೌದನಪುರಕ್ಕಾಸನ್ನಮಾಗೆ ಬಂದು (ಪರ್ವಮಾ. ೪-೩ ಪ); ಉದಯನವಾಂಶಕ ಪತಿ ಯಾವುದೊಂದು ಮಂದಿರದೊಳೊರ್ವನಾ ಗ್ಯ ಹಸಂಬಂಧದ ಭೂಮಿಯೊಳಾತಂ ಸಾಯದಿರಂ ಮಿಗುವನ್ನರೊಳರೆ ನಲವರ ದೇಯಂ (ಪಾತಕ. ೨೩-೨೨); "ಗೊತ್ತಾದ ಭೂಮಿ; ಸಾಯುವ ನಲ" (ಪಾತಕ. ೪೬:೪). [?]

ನಲವರ್ತಿ 'ನಲ್ಲವತ್ತಿ' ನೋ.

ನಲವಲ, ನಲಬಲ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯ; ಮಹಾಬಲ (?): ನಲವಲನೆನ್ನದಲ್ಲದಿಡು ಪರ್ವಲನೆಂದೆ ದೋಪ್ರತಾಪದಂ ಗಿರಿಗಿರಿಗಂಬ ಮಾಡಿಸುವನಾಡದೊಳ್ ಕಲಿ ಬಿಟ್ಟದೇವನ್ (ಎಳ. XII, ಭಕ್ತಗಾ. ೪೩-೧೩; 1171); ನಲವಲ; ಪರ್ವಲ; ಭುಜಬಲ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಸ್ತಯೋ). ನಲಬಲ: ೨. (?): ಪಾಹುಬಲಮಿಲ್ಲದ ರಾಜಪುತ್ರ,

ನಂತೆ ತಕ್ಕುಗೆಟ್ಟು ನಲಬಲಮಿಲ್ಲದ ನಲವತ್ತಿಗೆನಂತೆ ಕಟ್ಟು ಕಬಲ್ದು (ಪಾಂಡ. ೪-೩೦ ಪ). [ನಲ+ಬಲ್ದು]

ನಲವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ, -ಸುಂಕ; ಭೂಕಂದಾಯ: ಭಂದಿಯ ಬತ್ತದ ಸುಂಕಲುಪ್ಪರ ನಲವಳಿ ಅನುಪು ಆಳು ಆರ [ಕಾ]ನಕೆ ಕಡಾಯಲು . . . ಇಂತಿಷ್ಟಲು . . . ಬರದು ಕೊಟಿಲು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೪೩೪-೧೫; 1417). [ನಲ+ಬಳ್ಳಿ (=ಬಲ್ಳಿ)]

ನಲವಟ್ಟು, ನಲವಕ್ಕೆ (ನಾ). ೧. ನಲದ ಮೇಲೆ ಮಲಗುವುದು; ಭೂಶಯನ: ಪಂಚಶಯ್ಯೆಯೊಳಗೊಡಗುವಿಂಬದುವತ್ತ ಹಾ ಪರಲ ಮೊನೆಯೊತ್ತೆ ನಲವಟ್ಟು(ಕ್ಕಿ)ಯರವತ್ತ (ಜೀವಸಂ. ೧೨೦-೧೪). ನಲವಕ್ಕೆ: ೨. [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಇಪ್ಪ ತೈಂಟು ಮೂಲಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಲದ ಮೇಲೆ ಮಲಗು ವುದು; 10 "ಗುಣ-೨೮: ಪಂಚಾಣುವ್ರತಗಳು, ಪಂಚಸಮಿತಿ, ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಸಂಯಮ, ಪಡಾವಶ್ಯಕಗಳು, ಸ್ನಾನಾಭಾವ, ಭೂಮಿಶಯನ, ನಗ್ನತ್ವ, ಕೇತೋತ್ಪಾಟನ, ವಿಶಾಶನ, ದಂತ ಧಾವನಾಭಾವ, ಸ್ಥಿತಾಶನ" (ಶ್ರೀಪತ್ಯ. ೧೫೧): ಲೋಕುಂ ವುದದುದಂ ಮಿಯಾದುದಂ ನಲವಕ್ಕಿಯಂ ಹಲ್ಲಂ ಸುಲಿಯದುದಂ: . . ಎಂದಿಪ್ಪ ತೈಂಟು ಮೂಲಗುಣಂ (ಪಾಪುಟೀ. ೩೨-೧); ನಲವಕ್ಕೆ ಮೊದ ರಾದ ಮೂಲಗುಣಗಳು ವೆಗ್ಗೊಳಿಸುತ್ತರ ಗುಣಾಚಯ ಹಲವಿಪ್ಪ ಧ್ಯಾನಕೆ ಹೊಡಸದಕಾರಿಗಳೆರೆ ಭವ್ಯರ ಕೇಳಿರಂದ (ಭರಣ. ೩೦-೮೬).

[ನಲ+ಪಟ್ಟಿ]

ನಲವಾಸು 'ನಲವಾಸು' ನೋ.

ನಲವಾಳ್ 'ನಲವಾಳ್' ನೋ.

ನಲವಾಳಿಗೆ, ನಲಮಾಳಿಗೆ (ನಾ). ೧. = ನಲಮನೆ: ಎಸಲು ಪಸೆ ಗಳೊಳಂ ಪಳುಕಿನ ನಲವಾಳಿಗೆಗಳೊಳಂ ಧಾರಾಗ್ಯ ಹಂಗಳೊಳಂ ಜಲ ಮಂಟಪಂಗಳೊಳಮೆಂತುಮಾ ಸಂತಾಪಮಂ ಸಂತಯಿಸಲಾಜದ(ಪಾಂಡ. ೩೩೩); ತನ್ನ ನಲವಾಳಿಗೆ [ಪಾಶಾಂ. ನಲಮನೆ]ಯೊಳರ್ದ ಪೊನ್ನೆತ್ತಂ ತೊಟುಮೊಡವರ್ ಬೆಕ್ಕಸಮಾಗಿದೊಂತೆಂದರ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೪೯-೩೧ ಮ); ರಾತ್ರಿಯೊಳಾಂ ಕನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಪೋಗುತಿರ್ಪಲ್ಲಿ ವಿಳಾಸದೆ ಕಂಡೆನೊಂದು ನಲವಾಳಿಗೆಯಂ (ದಶಕು. ೯-೧೧೯); ಈ ಅರಮನೆಗೇ ನಲವಾಳಿಗೆಗೆ ಏಂ ಬಂದಿರುವ ಮಧುಮದ್ಯಭಾಜಿಗಳೂ . . . ಉದ್ವಿ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತಿರು ವಾಗ (ಚಿಟ್ಟಿ. ೨೧-೧೦). ನಲಮಾಳಿಗೆ: ೧. ಎಬ್ಬಿಸ ರೂಪನಟಾ ಯಲಾಜಿದರ್ಕಮೆಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಪೊನ್ನೆತ್ತಂ ಮಾಡಿ ನಲಮಾಳಿಗೆಯೊಳ್ ಬಯ್ಯಿಟ್ಟು (ಜೀವಸಂ. ೧೪೪-೩೦ ಪ); ಕೊಲಿಸು ರಾಮನನೆಂದು ಬಲಿದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಪೇಳಲವನು ನಲಮಾಳಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟವನ ಕೊಲಿಸಿದನೆಂದು ನಲ ಮಾಡಲಾ ಸುದ್ದಿಯನು ಕೇಳಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೪೪); ಹಲರಜಿಯದ ನಲ ಮಾಳಿಗೆಯೊಳಗೊಟ್ಟ ಬೆಳಗಿದ ದೀವಿಗೆಯಂತೆ ಕಲಿಲಾಂ ಬಲ್ಲ ತಾ ಬಲ್ಲನನ್ನರು ಕಾಣೊಳಗಿದ್ದು ದಾತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶ (ಭರಣ. ೩೨-೪೧); ಮಂದಾರಮಾಲೆ ಯಿರುವ ಬಳಿಯು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಯಾವ ನಲಮಾಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಿಟ್ಟು ಯಿರುವನೊ (ಸೌಗಂಧಿ. ೪೫೩-೧); ಹಣತೆಯ ಕುಡಿ ಬೆಳಗುವುದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಬೆಳಗದ ನಲಮಾಳಿಗೆಯನು (ಇಂಜಾಪ. ೧೩೪-೪೦). ೨. ಕಣಜ; ಹಗೆವು: "ಹಣ: . . . ನಲಮಾಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಹಗೆವಿನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧).

[ನಲ+ಮಾಳಿಗೆ, /ತಮಿ. ನಲಮಾಳಕ್ಕಿ]

ನಲವಾಳು 'ನಲವಾಳ್' ನೋ.

ನಲವಿಡಿ, ನಲಹಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭೂಮಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು, - ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರು: ನಲವಿಡು ಹಮ್ಮದಂದೊದವನ ಕಡಲಳಿಯ

ನೊಲವಿಂದ ಕಾಯಲೆಂದಾರಯ್ ರೊದಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೯೯-೧೦೬); ತಲೆ ಹೆಗಲ ಕೈಗಳಂ ಕಿಕ್ಕಿ ಸುಯಿಲೆಳೆದು ನೆಲವಿದು ಕುಳಿತೊಡನೆ ನಾಡೆ ಬಂದಿತು ನೋಡೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೨-೨೦೬). **ನೆಲಹಿಡಿ :** ೨. ತಳ ಸೇರು; ನಾಶವಾಗು : ಮನುಷ್ಯನು ಆಶೆಯೆಂಬ ಪ್ರವಾಹದೊಳಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗದಾರದು. ಹಾಗೆ ಹೋದರೆ ಅವನು ಎಲ್ಲಿ ಹೊದರೂ ಸುಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಗುಟುಕುನೀರು ಕುಡಿದು ನೆಲಾ ಹಿಡಿಯುವುದೇ ಸರಿ (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೧೬). ೩. ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿ : ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜ್ವರವು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು—ಕಡೆಗೆ ನೆಲ ಹಿಡಿದು ಮಲಗಿದಳು (ದೇವೀಚಾ. ೨೭); ತುಳಸಿ ಗಾಯ ಹೊಂದಿ ಆಶಕ್ತನಾಗಿ ನೆಲ ಹಿಡಿಯದಿದ್ದರೆ ಆತನು ಬಾರಿ ಯವರಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಆದರೆ ಅವನು ನೆಲ ಹಿಡಿದ (ಜಮೀನಾ. ೪೫). ೪. (ಆಲಂ) ಕುಗ್ಗು; ಕುಸಿ; ನಿರ್ವಿಣ್ಣ ವಾಗು : ಸಾಲದ ಹೊರೆಯಿಂದ ನೆಲ ಹಿಡಿದಿದ್ದರು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ವ. ೨೪೮); ಅಪೀಲು ಮಾಡಲು ಹಣವಿಲ್ಲ ಎಂದು ನೆಲಹಿಡಿದರೂ ತಾವೇ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಿ ಅಪೀಲು ಮಾಡಿದರು (ಮನಸೆ. ೯). [ನೆಲ+ಹಿಡಿ]

ನೆಲವೀಡು 'ನೆಲೆವೀಡು' ನೋ.

ನೆಲವು 'ನೆಲುವು' ನೋ.

ನೆಲವುಟ್ಟು (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಜನನವಾದುದು : ಇನ್ನೊರ್ವನನ್ ನೋಡಿದರ್ವೆನ್ . . . ಆ ದಿತ್ತರದ ಸೈಲೀನಿಯದ ಗವಿಗಳಾ ನೆಲವುಟ್ಟು ನೆಲಸಿಗನನುಗ್ರನನ್, ಫೋರ ಶತಶಿರದ ಟೈಫೂನನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦-೪೦೮). [ನೆಲ+ವುಟ್ಟು]

ನೆಲವುತ್ತು (ನಾ). ಭೂಮಿಯೊಳಗಿರುವ ಹುತ್ತ : ನೆಲವುತ್ತುನೊಳ್ ಪೊನಲು ಪುಗೆ ಪಾವು ಪೊಜಮುಟ್ಟು ಪೆಡೆಗಳಂ ಕೊಡೆಗಳಂತಿತ್ತುವು ಕಡೆಪಟ್ಟು (ಅನಂಪು. ೯-೧೬ ರಗಳೆ). [ನೆಲ+ವುತ್ತು]

ನೆಲವುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೆಲುವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದಿರು : ಅಡಕಿಲ ಮಡಕೆಗಳೆಂಟುಂ ಬೆಡಂಗು ನೀ ನೆಲವುವಿದಿದು ನಿಲ್ವಂತೆಂಟುಂ ಪೊಡವಿ ಗಳಂ ತಾಳ್ವಿದುಪೊಗಡಿಸದೆ ಮೂಜುಂ ಮಹಾನಿಲಂಗಳ್ ಕ್ರಮದಿಂ (ಕಾಂಕಿಪ್ಪ. ೧೨-೫೧). [ನೆಲವು (<ನೆಲುವು)+ವಿಡಿ]

ನೆಲವೆಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ದಿರಟು, ಪಾದರು, ನೆಲವೆಂಬು, ಗಂಟುಕಾಲು, ಕರೇಹಿಪ್ಪಲಿ (ಸಮ್ಯಸು. ೨೩೮). 'ನೆಲಬೇವು' ಪರಾ. [←ತಮಿ. ನಿಲವೆಂಬು]

ನೆಲವೆಣ್, ನೆಲವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಭೂದೇವಿ; ಭೂಮಿ : ತಳೆದಳೊ ಪತಿಯಂ ನೆಲವೆಣ್ ಬಳೆದನುರಾಗದೊಳೆ ಹೃದಯದಿಂದಿಬಿನೆಗಂ ಭಳ ಭಳವ ರತ್ನಕುಟ್ಟಿಮತಳದೊಳ್ ಪೊಳೆದತ್ತು ರೊಪು ಭೂಪೋತ್ತಮನಾ (ಕಾಂಪು. ೩೩); ಆಳಿಮಾಳೆ ಬಳಸಿದೀ ಪೊವರಿಯಲರ್ಗಳ್ಳು ರುಳ ಚೆನ್ನ ಪೂವಿನ ಟಿಲ್ವಂ ನೆಲವೆಣ್ ಪಡೆದಿದೇಂ ಕಣ್ಣುಲರನಲರ್ಚಿದುಪೊ ಮಣಿ ಮಯಾಂಗಣತಳದೊಳ್ (ವರ್ಧಪ. ೫-೫); ನೆಲವೆಣ್ಣಂ ಚೆತುರಂಬುರಾಶಿ ರಶನಾಳಂಕಾರೆಯಂ ವಿಕ್ರಮಾತುಲಸೌಂದರ್ಯದಿನಂತು ಕೊರಿಸಿ ನಿಜ ಚೈತ್ರಾ ಮಳಚ್ಚಾಯೆಯೊಳ್ ನಿಲಿಸಿಟ್ಟಂ ಸತತಂ ಸಮಗ್ರವಿಭವಂ ವಿಶ್ವಂ ಭರೋರ್ವೀಶ್ವರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೩); ನೆಲವೆಣ್ಣು ಗಿರಿನತಂಬುಲಮದು (ರಾಜಶೇ. ೬-೨೪). **ನೆಲವೆಣ್ಣು :** ರತ್ನಾಕರ ನೆಲವೆಣ್ಣು ನುಡೆಯ ಮೇಲಿಲೆಯಿಂದದೆ ಪರಿವೆಪ್ಪಿಸುರ್ದದನೇಕಸಂಭ್ರಮವನೇನೆಂದೆ (ಮೋಹತ. ೨-೪); ನೆಲೆಯಂ ನೆಲವೆಣ್ಣು ನೀಡುವಳ್ ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ ನಿಲ್ಲದಾ ಕೈವುರುಳ್, ಹೊಳಲ ಬಾಯಲ್ಲಿ (ಕಾಲೂರ. ೨೭-೧೬). 'ನೆಲವೆಣ್ಣುಗಳ್' ಪರಾ. [ನೆಲ+ವೆಣ್]

ನೆಲವೆಣ್ಣು 'ನೆಲವೆಣ್' ನೋ.

ನೆಲವೆಣ್ಣುಮಗಳ್ 'ನೆಲವೆಣ್ಣುಗಳ್' ನೋ.

ನೆಲವೆಣ್ಣುಗಳ್, ನೆಲವೆಣ್ಣುಮಗಳ್ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಗಳ್ಳು; ಅವನಿಡೆ; ಸೀತೆ : ಲಕ್ಷ್ಮಣಾಗ್ರಜನವಂ ನೆಲವೆಣ್ಣುಗಳಿಗನುನಯ್ ! (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೨೭೨-೨೭೩). **ನೆಲವೆಣ್ಣುಮಗಳ್ :** ನೆಲವೆಣ್ಣು [ಸಾಕಾಂ. ಣ್ಣ]ಮಗಳಿರುತಿರ್ ರಾಜಮಂದಿರಕ್ಕೆದಿ ಕಣ್ಣು ಕೀವ್ವದೆ ತಲೆ ಪಾಗಿ ದೂರದೊಳೆ ನಂದಾ ಸೀತೆಗೆಂತೆಂದನು (ಚೈಮಿಘಾ: ೧೮-೬೦).

[ನೆಲವೆಣ್+ಮಗಳ್]

ನೆಲವೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರು : ಭೈರವಾಢೀನದೀ ಪಶ್ಚಿಮೇ ತೀರೇ ನೆಲವೊಡಿಗೆ ಸಾಮಗ್ರಾಮಮ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೦೯, ೨-೧೪; 749). [ನೆಲ+ ?]

ನೆಲವೊರೆಗೆ (ನಾ). ಲೋಕವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ಭೂಮಿ ಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು; ರಾಜ : ಸಲಗಣ್ಣಂ ಪಾಟುಂಬಳಿ ಗೈಯಂ ನೆಲವೊರೆಗೆಂ ಬೆಂತರಬಲ್ಲದನುಬ್ಬಲಿಸುವ ಜೋಯಿಸರಾಣ್ಣಂ ಮಿಗದರಸಂ ನೊದಲಾಗಿ ಸಲೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಶತೇಂದ್ರರ್ . . . ಜಿನಪನ ಗಂಧಕುಟಿಯೊಳೆಡೆಗಿಡಾದಿಹುದು (ಜಯಕಾ. ೧೬-೩೯).

[ನೆಲ+ವೊರೆ+ಗ]

ನೆಲವೊಜೆ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಹೊರೆ; ಭೂಭಾರ : ನೆಲವೊ [ಸಾಕಾಂ. ಘ್ನ]ಜೆಯಂ ತಾಂ ತಳೆದಮುಲಸತೆಯುಂ ಕಳೆದು ಪೊಜೆಮದೀ ಗಿರಿಯಂದಾ ನೆಲವಳದ ಕಂಗಳೇಳ್ದಂದಲಸದೆ ಸೇವಿಸವೊಲದಜೊಳಾನೆ. ಗಳೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೬೪). [ನೆಲ+ವೊಜೆ]

ನೆಲಸಂಪಗೆ, ನೆಲಸಂಪಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಪಿಗೆ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು : ನೆಲಸಂಪಗೆಪೂ ವಿಲಸಿತಮಾಯ್ತುಮನು ಪುಷ್ಪವಾಟಿಯೊಳಾಗಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೪-೯೦). **ನೆಲಸಂಪಿಗೆ :** ಮರಸಂಪಿಗೆಯನು ನೋಡಿದಹ ಜನಗಳು ನೆಲಸಂಪಿಗೆಯನು ಕಂಡಿಹರೇ ? (ದುಂಬನಾ. ೮೪-೨); ಸುಗಂಧರಾಜ, ನೆಲಸಂಪಿಗೆ, ಸಂಧ್ಯಾರಾಗ (ಮೈಸೂ. ೬೩-೧೨೮೨).

[ನೆಲ+ಸಂಪಗೆ. / ತಮಿ. ನಿಲಚ್ಚಮ್ಪುಚ್ಚಾ; ತುಳು. ನೆಲಸಂಪಯಿ; ತೆಲು. ನೆಲಸಂಪೆಗ]

ನೆಲಸಂಪಿಗೆ 'ನೆಲಸಂಪಗೆ' ನೋ.

ನೆಲಸಕ್ರೆಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ : (ಮೈಸೂ. ೫೨-೧೦೩೫). [ನೆಲ+ಸಕ್ರೆ (<ಸಕ್ರೇ)+ಗಡ್ಡೆ]

ನೆಲಸಣ (ನಾ). ಸ್ಥಳ; ನಿವೇಶನ : ಮಹಾಕೈ ಮುರಳಿಯೊಂದಳೆ ಎಲೆಯ ಸುಂಕ ಮನೆಯ ನೆಲಸಣಂ ಮೂಡಣ ಪರ್ವಾಗಲಿಂ ಪೊಜು ಕೆಂಕ ಸೇತುವಿನ ಬಡಗಣ ಕೋಡಿಂ ಮೂಡ ದೇವಾಲಯಂ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೨೦-೧೬; 1032); ಅಜುನೂಜಂ ಬಳ್ಳಿಯ ತೋಂಟಿ ಪನ್ನೆರದು ಮನೆಯ ನೆಲಸಣವತ್ತು ಗಾಣ ೧ ಕೈಗಾಣ ೧ (ಸಾಕಾಂ. IX-1, ೧೦೬-೧೫ 1050); ಮೂರಸಿಂಗಾವುಣ್ಣಂ ದೇವರ್ಗ್ಗಿ ದಿಟ್ಟ ನೆಲಸಣ (ಸಾಕಾಂ. XI-II, ೧೪೯-೩೫; 1100); ಹಿರಿಯ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ತೋಂಟಿ ಕಂಡ್ಲು ೧೨ ಮನೆಯ ನೆಲಸಣಂ ೧೨ ಆ ನಲ್ಲಗನ ಗಾಣ ೧ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೫೭-೬೯; 1115). [ನೆಲ+ ?]

ನೆಲಸಮ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮಟ್ಟ; ನೆಲದ ಸಮತಳ : ನೆಲಸಮ ಕೆಡವಿಸಬೇಕಂತೆ ! ಎಷ್ಟು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ ಮನೆ ! (ಯೋಧಪ್ಪ. ೨೭).

ನೆಲಸಮ ಮಾಡು = ಭೂಮಿಯ ಮಟ್ಟ ಮಾಡು ; ನಾಶ ಗೊಳಿಸು : ನೆಲಸಮ ಮಾಡಿ ಕತ್ತಲೆಗೊಡನು ಜಗಳನ ಬೆಳಸುವ ಭೇದದ ದೀಡನು (ಕವಿಸೋ. ೧೪-೧೩). ಈ ಬಾರಿ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ವನ್ನು ನೆಲಸಮ ಮಾಡದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ದಾಲಕಾ. ೩೬೩). [ನೆಲ+ಸಮ್ಯ]

ನೆಲಸರಿ (ನಾ). ೧. ಭೂಮಿಯ ಮಟ್ಟ. ೨. (ಆಲಂ) ನಾಶ; ನಿರ್ನಾಮ: ಬಲವಿಡೆ ಬಂದುದ್ದಿ, ಪುಡಿಯು ಸಮಗ್ನ ದರಣ್ಯಮಲ್ಲಮಂ ನೆಲಸರಿಯುಪ್ಪಿನಂ ಪುನಶರಂಗಿಣಿ ಪಂಕಜಮಾಗುತಿರ್ಪಿನಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೬೪).

[ನೆಲ+ಸರಿ]

ನೆಲಸರಿಸ (ನಾ). = ನೆಲಸರಿ ೨ : ಬಸದಿಗಳ ನೆಲಸರಿಸವಪ್ಪಂತೆ ಕಿತ್ತು ಪಾಳ್ಯಾಡಿ (ಪಾಸೋಪು. ೪-೧೧೬). [ನೆಲ+ಸರಿಸ]

ನೆಲಸಿಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ನೆಲ ಸಿಂಧ[ವ], ಸಿಹಿಹಾಲೆಯ ಬೇರು, ಕಿಣುಕಳ್ಳಂಗದಲೆ, ಬಿಟ್ಟು ಮುಟ್ಟು, ಇಷ್ಟನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹತ್ತುಹಲಗಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಣಗಿಸಿ, ಜಜ್ಜು ಗುಟ್ಟು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೪೧೫). [ನೆಲ+ಸಿಂದ]

ನೆಲಸಿಗೆ (ನಾ). ನೆಲಸಿದವನು; ನೆಲೆ ನಿಂತವನು: ಇನ್ನೊರ್ವನರ್ ನೋಡಿದವನು . . . ಆ ದತ್ತರದ ಸೈಲೀಸಿಯದ ಗವಿಗಳ ನೆಲವುಟ್ಟು ನೆಲಸಿಗೆನಸುಗ್ರನನ್, ಘೋರ ಕಶಿಕರದ ಟ್ಟಿಪೊನನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦-೪೦೮).

[ನೆಲಸು+ಇಗ]

ನೆಲಸಿವಚೆಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಭೂಡುಕ್ತ:— ನೆಲಸಿವಚೆಳ್ಳಿ" (ಓಷಧಿ. ೧೧೨). [ನೆಲ+ಸಿವಚೆಳ್ಳಿ]

ನೆಲಸು, ನೆಲೆಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲೆಯೂರು; ನೆಲೆ ಗೊಳ್ಳು: ನೆಲಸಿದ ಕಾವ್ಯಂ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಂ ಸತತಮಂದೆ ಪು ಗನ್ನಡಮಂ ಪೊಲಗಿಡಿಸಿ ಸುಡಿವರಾಗಮಬಲಹೀನರ್ (ಕವಿಾ. ೧-೪೮); ತುಂಗಭದ್ರನೆಂಬೊಂ . . . ಧನಶ್ರೀಯೆಂಬ ಮಹಾದೇವಿಯ ಗರ್ಭ ದೊಳ್ ನೆಲಸಿದಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೫೬-೧೨); ಇನ್ನ ಲೀಲಾಲವಪ್ಪಿ ಪಾತಮರ್ದಿಯೊಳ್ ನೆಲಸಿದುಪ್ಪ (ಅದಿಪು. ೩-೨೩); ಪವನಂಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಂ ರಾಘವನಣುಗಾಳ್ ತ್ರಿಣಯನಾಂಶಮನಿಪಣುವಂ ಪಾಂಡವಕೇತುವಂದೆ ದೊಳ್ಳಿ ಲಸುವುದಾವಗ್ಗಿಳೆ ಕೆಲಗೆ ಚಲಿತೆ ಸಹಜಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೧); ಶ್ರೀ ನೆಲಸೆ ವಕ್ಷದೊಳ್ ವಾಕ್ಶ್ರೀ ನೆಲಸೆ ನಿಜಪ್ರಸನ್ನಮುಖದೊಳ್ ವಿಜಯಶ್ರೀ ನೆಲಸೆ ಭುಜದೊಳೊಪ್ಪಿದನಾ ನರಪಂ ಸರಸಚತುರಕವಿಳುಲ ತಿಳಕಂ (ಬಾಧಪು. ೨-೧). ೨. (ಕಾಯಂ ಆಗಿ) ವಾಸಿಸು; ವಾಸ ಮಾಡು: ಪೆಸರೊಳ್ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನಿನ್ನೆಗಂ ನೆಲಸಿ ತಾಂ ಮರ್ಯಾಧೆ ನೋರಪ್ಪಳಾವಸಥಂ ದ್ರೋಣನಿರೀಡ ಕರ್ಣಭುಜವೀರ್ಯಗದೇಷ್ಟಿತಂ ಮಾಡೆ ಸಂತಸದಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೦); ರ[ಟ್ಟಿತಿಳ]ಕಂ ಶ್ರೀಮಾನ್ಯ ಪೀಟಿದೊಳ್ಳಿ ಲಸಿದ್ದಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೪೧-೬; 969); ಮಲದ ಮೂತ್ರ ಕುಲದ ನಡುವೆ ಕಲಿಸಿ ನೆಲಸಿ ತೊಲಗದಿದರ್ ಕೆಲಬಲಂಗಳಟಾಯದಧಮ ಕೂಪದ್ದಿ ತಾಟಿಸಿದ್ (ಪಂಪ. ಪ. ೫೧೧-೨೩); ಈ ಕೋಲರು ಕೇವಲ ಭಾರತದ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನೆಲಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾ.ವಿ. ೩೧). ೩. ತಂಗು; ಬಿಡಾರ ಹೂಡು; ಬೀಡು ಬಿಡು; ಜಿನೇಂದ್ರ ದತ್ತ ಸೆಟ್ಟಿ . . . ಜಿನಕಥಾಕಾಸದೊಳಂ ನೇಸರ್ಪಟ್ಟು ನೇಸಮೂಡುವಿನ ಮಲ್ಲಿಯೆ ನೆಲಸಿರ್ಪಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೬-೧೯); ನೆಲಸಿದ್ ಪಕ್ಕವಿಂಡು ಗಳುಲಿದಟ್ಟು ವಿಭಾತಸಮಯದೊಳ್ ಪೋಗಲೊಡಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೨). ೪. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ದೃಢವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು: ಜಲದ ನೆಲಲುಂ ಪರಮಂ ವಿಲಾಸಮುಂ ಬೆಳಗುವುದಿವಮಲ್ಲತೆಯುಂ ನೆಲಸವು ಚಲಂ ಗಳಾದಂ ವಿಲಾಸಿನೀನದ ನೆಲೆಯುಂ ಸಂಗಮಮುಂ (ಕವಿಾ. ೩-೯೬); ಅಹಿತರಂ ಗೆಲ್ಲು ಜಯಶ್ರೀಗೆ ಭುಜಶಿಖರಮಂ ನೆಲೆಯಾಗಿಸಿ ನೀಂ ನೆಲಸು ನೇಸಜಿಳ್ಳಿನಮಂಗಾ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧); ನಾಕಲೋಕಸುಖಮುಂ ಕೈಕೊಂಡಲೋ ದೈವವೀ ರಮಣೇರತ್ನದ ಮೇಲೆ ಮೇಣ್ ನೆಲಸಿತೋ . . . ಎನುತೆ ಪದವಿಂದಾನಾಕೆಯಂ ನೋಡಿದಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೦೪). ೫. ಇರುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು: ಪಟ್ಟೀಯ ಸೀರೆ ನೆಲೆ

ಯೋಳೆ, ಗಂಟರಿಗೆ ಅಕ್ಷರವ ನೆಲಸವ್ವ, ನಾಲಿಗೆಗೆ ಅಕ್ಷರವ ನೆಲಸವ್ವ, ಗುಟ್ಟಿನಲಿ ಮತಿಯ ನೆಲಸವ್ವ (ಪಳ್ಳಿಬಾ. ೧೦). ೬. ಮೂಡು; ಕಂಡುಬರತಿ; ಕಾಣಿಸು: ಬಾಳದಿನೇಶಬಿಂಬದ ನೆಲಲ್ ಜಲದೊಳ್ ನೆಲಸಿತೊ ಮೇಣ್ ಪುಣೇಂದ್ರಾಳಯದಿಂದಮುರ್ಚಿದ ಪುಣಾಮಣಿ ಮಂಗಳ ರಕ್ಷಿಯೋ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬). **ನೆಲೆಸು:** ೧. ಬಳಕಲಾ ಗ್ರಾಮ ದೊಳು ನೆಲೆ[ಪಾಶಾಂ.ಲ]ಸಿದ್ ಶಿವಲಿಂಗದೊಳಗೆ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾಡಿ (ಪಾಂಡಪು. ೫-೫೨); ಆಗೊಂದು ಈಗೊಂದು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದ ಎಲೆ ಚಕ್ಕಂದವಾದದ ಚಕ್ಕಳದ ಹಾಗೆ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ನೆಲೆಸುತ್ತಿತ್ತು (ಕೂಸಕ್ಕಿ. ೨೭೧); ರೋಗದ ಗತಿ, ರೋಗವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ ಘಟ್ಟ . . . ಇವು ಗಳ ಮೇಲೆ ರೋಗಿಯ ಭವಿಷ್ಯ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತದೆ (ಕಲರೋ. ೨೩). ೩. ಹಯಮಂ ಹಿಡಿದೊತ್ತಿ ತಂದು ಮುಳ್ಳಂದದ ಬೀಡನೊ X X X ಮುತ್ಸವದಿಂ ನೆಲೆಸಿದ್ದು ಸೊಭನ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೫೦-೯; 1005). ೬. ದಿನಕ್ಕನೊಂದಲಮುರ್ವಿಯೊಳ್ ನೆಲೆಸಿತೋ ಮೇಣ್ ಪದವದೊಳಹವಿಾ ಮುನಿಯಂ ಪೊಂಗಳಿನೊಲ್ಲು ಪೂಜಿಸಿದರೋ . . . ಪೇಟೆಂಬತಿ ಭ್ರಾಂತಿಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ತೊಳತೊಳಗುವ ಬಾಲಾರ್ಕನಂತಪ್ಪ ಶಿಶುವಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೮-೧೦೪).

ನೆಲಸಿ ನಿಲ್ = ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು: ಕ್ಷತ್ರಂ ತೇಜೋಗುಣಮಾ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೊಳ್ ನೆಲಸಿ ನಿಂದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೨೧); ಪಲವು ಕಾಲದಿಂ ಮೇಲೆ ಸಂಸಾರಸುಖಕ್ಕಲಸಿ ತಪೋವನದೊಳ್ ನೆಲಸಿ ನಿಲುತ್ತುಂ (ಪಂಪ. ೬೦-೯); ಅಭಿನವಶ್ರೀಶೈಲವನೆ ಮಾಡಿ ಕೆಲವಿದ್ಧ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನೇ ನೆಲಸಿ ನಿಂದು (ಎಚ್. XXIII, ೩೦-೯; 1265).

[ನೆಲೆ+ಸು]

ನೆಲಸು, (ನಾ). ೧. ಬೀಡು; ಬಿಡಾರ: ಶಾಕವಾಹನ ಪ್ರಭುಗಳ ಕಡೆ ಗಾಲದ ವೇಳೆಗೆ ಭಾರತೀಯರ ಮೂರದ ನೆಲಸುಗಳು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪೀತ ಸಮುದ್ರದವರೆಗೂ ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡಿದ್ದವು (ಭಾಷಪ್ರ. ೧೯೩); ಜೇನು ಹುಳುಗಳು ತಮ್ಮ ನೆಲಸಿನ ಹುಳುಗಳನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಲು ಮತ್ತು ಗೂಡನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಗುರ್ತಿನ ವಾಸನೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸ್ರವಿಸುತ್ತವೆ (ಕೀಟ. ೪೩). ೨. ನೆಲೆ: ಹಣಕಾಸು . . . ಬ್ಯಾಂಕು ವ್ಯವಹಾರ ಮುಂತಾದವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಮಸ್ಯೆ ವಿಚಾರಗಳು ದಿನದೊಳಗೆ ದಿನದೊಳಗೆ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಷಯದ ನೆಲಸು ಯಾವುದು? (ಪುಷ್ಪ. XII, ೪೦೪). [**ನೆಲಸು**]

ನೆಲಸುಗೆ (ನಾ). ಇರುವಿಕೆ; ಸ್ಥಿತಿ: "ಸ್ಥಿತಿ—ನೆಲಸುಗೆಯುಂ" (ತಪೋಪು. ೯). [ನೆಲಸು+ಗೆ]

ನೆಲಸುವಾಡು (ನಾ). ವಲಸೆ ಹೊರಟವರು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ನಾಡು, —ಬೀಡುದಾಣ: ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅಸ ರಾಧಿಗಳ ನೆಲಸುನಾಡಾದಾಗಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಭೂವ್ಯವಸಾಯ ಪ್ರಾರಂಭ ವಾಯಿತು (ಕವಿಕೀ. I, ೬೩); ದ್ರಿಟನ್ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಅದರ ನೆಲಸು ನಾಡುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಜೆಗಳು ಎಂಥಾ . . . ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೋ ಅಂಥಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ನನಗಿಗೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾ ದದ್ದು (ರಾಜ್ಯಾ. ೨೧). [ನೆಲಸು+ನಾಡು]

ನೆಲಸುಹಕ್ಕು (ನಾ). ವಾಸ ಮಾಡುವ ಸ್ವಾಮ್ಯ; ನೆಲಸುವ ಅಧಿಕಾರ: ಯುದ್ಧದ ಬಂದಿಗಳನ್ನೂ ನೆಲಸುಹಕ್ಕುಳ್ಳದ ವಿಧೇಶೀಯ ರನ್ನೂ ನಿರ್ಬಂಧದಲ್ಲಿಡುವ ಪಾಳೆಯ (Internment camp. ಇಂಕೆಸಿ). [ನೆಲಸು+ಹಕ್ಕು]

ನೆಲಸೆಣಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೆಣಬು: ಎಳ್ಳು, ನೆಲಸೆಣಬು ಬಿಳಿಗಾರ ಮಣಿಲಾ ಜಾಣಿಯಲೆ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೋಷ್ಟ ಇವೆಲ್ಲವಂ ಅರೆದು

ಲಿಂಗಲೇಪನ ಏಳುದಿನ ಪರ್ಯಂತ ಮಾಡಲು ಲಿಂಗ ಉತ್ಥಾಪಿಸುವದು (ಕಾಮಶಾ. ೨೭೪). [ನಿಲ + ಸೇವು (< ಸೇವು)]

ನಿಲಹಲಸು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಲಸು : ಹಲಸು ಚಿಟ್ಟಲಸು ರುದ್ರಾಕ್ಷಹಲಸು ನಿಲಹಲಸು ಬಳ್ಳಿಹಲಸು ನೇರಿಕೆ . . . ಮೊದಲಾದ ರಸ್ಯಸುಖಾರ್ಥ ಸಾರ್ವತ್ಯಕಮಾದ ಫಲಂಗಳುಳ್ಳ ತರುಣಕರಂಗಳುಂ (ವಿನೇಶ. ೨೨೬). [ನಿಲ + ಹಲಸು (< ಹಲಸು)]

ನಿಲಹಾಗ (ನಾ). ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತೆರಬೇಕಾದ ಹಾಗ ; ಶ್ವಶಾನದ ಸಂಕ : ಇಟ್ಟಿನಿಂದ ಸಭೆಯೊಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೆನ್ನೋಡೆ ಯನು ವೀರಬಾಹುಕನೆಂದು ಹುಟ್ಟಿದ ನಿಲಹಾಗ ಸೆರಗ ಎಂದು ಕೂಗುತ (ಪರಸಾಂ. ೪-೧೪) ; ಚಂದ್ರಮತಿ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹೇನಂ ಕಂಡು ಸುಡುವುದಕ್ಕೆ ತರಲು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ನಿಲ ಹಾಗವಂ [ಸಾಶಾಂ. ನಿಲನ ಹಾಗವ] ತಾರಿನಲು (ಭೈರವ. ೭೧) ; ನಿಲ ಹಾಗ ಪನೆಯಕ್ಕಿಯಿಲ್ಲದಿರೆ ಸುಡಲೀನೆ (ಕುರಂಗ. ೩೨-೩೧).

[ನಿಲ + ಹಾಗ (< ಸಾಗ)]

ನಿಲಹಾದರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾದರಿಗಿಡ : "ಭೂ ಪಾದರಿ— ನಿಲಹಾದರಿ" (ಒಪಧಿ. ೧೧೩) ; "ರಕ್ತ ಪುಷ್ಪ ಕಾ—ನಿಲಹಾದರಿ, ಶಂಖಪುಷ್ಪ" (ಒಪಧಿ. ೧೩೫). [ನಿಲ + ಹಾದರಿ (< ಪಾದರಿ)]

ನಿಲಹಾದಿ (ನಾ). ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ದಾರಿ ; ಭೂಮಾರ್ಗ : (ಮುಂಬಯಿ. ೬. ೪-೧೩೦). [ನಿಲ + ಹಾದಿ (< ಪಾದಿ)]

ನಿಲಹಾಸು (ನಾ). (ನೀರಿನ ಧಾರೆಯನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಲು ಮತ್ತು ತಳವು ಕೊಚ್ಚಿ ಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯಲು) ಕಲ್ಲು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಹರಡಿ ರಚಿಸುವ ದಿಬ್ಬ, —ಜಗಲಿ : ಕೋಡಿಯ ಮೇಲೆ ಉರುಳಿದ ನೀರು ಕೋಡಿದಲ್ಲದೆ ತಳವನ್ನು ಕೊರೆಯದ ಹಾಗೆ ನಿಲ ಹಾಸುಗಳಿಂದ ಭದ್ರಪಡಿಸೇಳು. ಈ ನಿಲಹಾಸನ್ನು ಕಾಡುಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಟ್ಟವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಗಾರಾಗಿ ಕಟ್ಟಬಹುದು (ಉಪನಾ. ೩೭೪) ; ಮರಳಿನ ತಳಪಾಯದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಅಣೆಕಟ್ಟುಗಳು ಮೂರು ಬಗೆ ಯಾಗಿವೆ. ೧. ಅಣೆಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲಿನಿಂದ ನೀರು ನೇರವಾಗಿ ಮಟ್ಟವಾದ ಕಲ್ಲುಗಾರೆಯ ನಿಲಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ದುಮುಕುವುದು . . . ೨. ನಿಲ ಹಾಸು (ಏಪ್ರಾನ್) ಇಲ್ಲಿಗಾರಾಗಿ ಕಟ್ಟುಗುಂಡುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವುದು (ಕವಿಕೋ. ೩, ೨೪೦). [ನಿಲ + ಹಾಸು (< ಪಾಸು)]

ನಿಲಹಿಡಿ 'ನಿಲವಿಡಿ' ನೋ.

ನಿಲಹಿಪ್ಪಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಿಪ್ಪಲಿ : ಕಿರಿಹಿಪ್ಪಲಿ, ಗಜ ಹಿಪ್ಪಲಿ, ನಿಲಹಿಪ್ಪಲಿ (ಸ್ತುತೆಗಿ. ೫೧-೧೦೧೬). [ನಿಲ + ಹಿಪ್ಪಲಿ]

ನಿಲಹು 'ನಿಲಪು' ನೋ.

ನಿಲಹೊನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊನ್ನೆ ; ಉರಿಮೆವೇಳ್ಳು, ಚಿತ್ರಮೂಲ . . . ನಿಲಹೊನ್ನೆ, ಶುಂಠಿ ಇವಂ ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಕೊಡಲು ದೋಷಜ್ವರಂ ಗುಣಮುಕ್ತಂ (ಸಚ್ಚ. ೧೦೬).

[ನಿಲ + ಹೊನ್ನೆ (< ಪೊನ್ನೆ)]

ನಿಲಾವರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆವರಿಕೆ ಗಿಡ : ಒಂದು ಮಾನ ನೀರು ಒಂದು ಮಾನ ಹಾಲು ಸಹ ಕೂಡಿಸಿ ನಿಲಾವರಿಕೆ ಎಲೆ ಯನ್ನು ಅರೆದು ಕದಡಿ . . . ಸೇವಿಸಿದರೆ ತೀತಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗು ವುದು (ಸಚ್ಚ. ೬೮) ; ಆವರಿಕೆ (ತಂಗಡಿ) ಜಾತಿಯ ಸಸ್ಯ ; ನಿಲಾವರಿಕೆ ; ಸೋನಾಮುಖಿ. (ವಿರೇಚಕವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಇದರ ಒಣಗಿದ ಎಲೆಗಳು (Senna. ಇಂಕನ). [ನಿಲ + ಆವರಿಕೆ]

ನಿಲಾವರಿ (ನಾ). = ನಿಲಾವರಿಕೆ : "ತಾಪಸಾಹಾರಃ—ನೀವಾರ, ನಿಲಾವರಿ" (ಒಪಧಿ. ೬೭) ; ತರ್ದುಗಳಾಗುಂ ಬಜಬಿಯೊಳಂದಿ ನಿಲಾವರಿಯು

ದೇರನಾಮಕಮುಮಂ ಬರ್ದಿಲಿಮಿಂಜಿಯ ರಸಮೋರ್ . . . ಪೂನೆ (ಶಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಗರ್ದುಗು ನಿಲಾವರಿ ತುಂಬಿಯೊಳೊಡವಿದ ಪತ್ರಂಗಳಂ ಗಡಂ ದೊರಕಿದುದಂ ಪದೆಮಿಂ ನಸ್ಯದೊಳಂದಿವುದು ಮರಿಚಂಗೂಡಿ ನಿರ್ವಿಷಾಮ್ಯಮುದಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೬-೮೭) ; ಮಕ್ಕಳ ಕೋವೆಗೆ . . . ನಿಲಾವರಿಬೇರಂ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುದಿಯ ಮೇಣ್ಣು (ವಿದ್ಯ. ೧೦೮). [ನಿಲ + ಆವರಿ. / ತಮಿ. ನಿಲಾವರಿ]

ನಿಲಿಂಗಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇಂಗುದಿ ಗಿಡ : ಈ ರೋಗಕ್ಕೆ . . . ನಿಲಿಂಗಳ, ಬಜೆ, ಬಾಳದ ಬೇರು ಮೊದಲಾದ ಔಷಧಗಳೂ ಹಿತ ಕರವಾಗಿವೆ (ಗೃಹಸ್ಯ. ೫೦). [ನಿಲ + ಇಂಗಳ]

ನಿಲು (ನಾ). = ನಿಲಪು : ನಿಲು ಹಂದು ಚಿಕ್ಕನ ಮುಂದೆ ಬಿದ್ದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ). [< ನೇಲ್ ?]

ನಿಲುವು, ನಿಲುವು, ನಿಲವು (ನಾ). ೧. ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ತೋಲೆಯಿಂದ ಇಳಿಬಿಡುವ ಹಗ್ಗದ ಜಾಳಿಗೆ ; ನಿಲಹು : ಮೊಸರಕಡೆದು ಬೆಣ್ಣೆಯ ನಿಲುವಿನ ಮೇಲಿಕ್ಕಿ ಶಿಶುವಿಗೆ ನಾ ಮೊಲೆಯ ಕೊಡುತರಲು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೨೭-೨೮೬) ; ಮಾವಿನ ಮರದ ಕೊನೆ ಕೊಳದ ಮೇಲೆ ಬಂದಿರುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಲುವು ಕಟ್ಟಿ ಇರುವುದು (ಬತ್ತೀಸ. ೩೨) ; ತುಪ್ಪಕ್ಕೆ ನಿಲುವಿನ ಮಕ್ಕಳಾಡೋರೆ ಗಿರಿಕೀವ (ಕಂದಕೊ. ೨೦೦). ನಿಲುವು ; ೧. ಶಾಮ . . . ಒಂದೊಂದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ನಿಲುವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದ (ವರಾ. ೭೩). ನಿಲವು : ೧. ನಿಲವಿಗೆ ನಿಲುಕಲಪಾಯದವ ಭಾನುವಿಂಬವನುಗಿವ ಗಡ (ತೊರರಾ. ೬-೧೪-೩೩) ; ನಿಲವಿನೊಳಹ ಬೆಣ್ಣೆಯನು ತುಡುಕುತೆ ತಮ್ಮ ಕೆಳೆಯಂಗಿತ್ತು (ಕೃಷ್ಣ. ಗೋ. ೧೨-೫) ; ನಿಲವಿನ ಹಾಲ ಹರವಿಯ ಬೊಗ್ಗಿಸಿದೆ (ಚದಾಪ. ೭೮-೧೪). ೨. "ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ತೂಗ ಕಟ್ಟಲು ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಉಂಗುರ, ಬಳೆ, ಮೊ. ; ತೂಗುಂಗುರ ; ತೂಗುಬಳೆ" (Hanger. ಇಂಕನ).

[ನಿಲು + -ವು]

ನಿಲಹು 'ನಿಲಪು' ನೋ.

ನಿಲೆ, ನಿಲೆ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ ; ಆಧಾರ : "ಇಕ್ಕೆ, ಇಂಬು, ಗೊತ್ತು, ನಿಲೆ . . . ಆಗರಂ—ಈ ಗಣ ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್" (ಕಳಸಾ. ೫೯-೨೯೦) ; ಸುಖಕ್ಕೆ ನಿಲೆಯನಿಸಿಕೊಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೨೦) ; ನಿಲೆಯವನಲ್ಲವಿಗಿ ನಿಲೆ ಚಿತ್ತಭವಂಗೆ ಸ್ವಪನ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕ್ಕುಂ ನಿಲೆ ತಾರ ಹಾರತೋಳಿಗೆ ನಿಲೆಯನೆ ನಿಲೆಮೊಲೆಗಳಿಂಕಮಬಲೆಯಂ ಮೊಲೆಗರ್ (ಅಜಿತ. ೨-೩೨) ; ಪರಮಸುಖಕ್ಕೆ ತಾನೆ ನಿಲೆಯಂ ಬಿದದಾತ್ಮದಿಭೂತಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರೆ (ಸಮಪ. ೩-೯೯) ; ತಳಿರ ತಾಣಂ ಕುಸುಮಕುಲದ ನಿಲೆ . . . ನವಿಲ ನಂದನವೆನಿಪ್ಪ ಕೇಳೇವನಕ್ಕೆಯ್ಯಂದನು (ಪಚಕಾ. ೩-೨೬) ; ಅಲದ ನಿಲೆಯೊಳಿದ್ದನ್ನಿರವಳಿದು ನೀಫಲವೆನಿಸಿತಲ್ಲಾ ಪ್ರಳಾಪಿಸದೆಂತು ಸೈರಿಸುವೆ (ಒಪಧಿ. ೫೭-೧೫) ; ಮುದದ ನಿಲೆ ಶುಭದಕ್ಕೆ ಸೊಗಸಿನ ಸದನ . . . ಮನೋರಥದುದಯಗಿರಿ ಹಿಂದೀಸುದಿನವನುರಾಮತೀನಗರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೪). ೨. ವಾಸಸ್ಥಾನ ; ವಾಸಸ್ಥಳ ; ನಿವಾಸ ; ಆವಾಸ : ಕುಸುಮದಳಸುಕುನಾರಾರ್ ತಳದರ್ ನಿಲೆಯಿಂದವಾಗರ್ ಕೊಳದಿಂ ಪೊಟಮಟ್ಟ ಹಂಸಗಲ್ಲಿ ನೆಯಾದರ್ (ಕಂಪು. ೨-೯೭) ; ಶ್ರೀರಮನಿಗೆ ನಿಲೆ ತನ್ನಯ ಪೇರುರಮಂ ಮಾಲ್ಪ್ರಸೆಂಬ ಬಗೆ ಮಿಗೆ ಸಮರ ಪ್ರಾರಂಭದ ಪೊಣ್ಣೆದೊಂ ಕೌರವಕುಲವಿಲಯಕೇತು ಸಾಹಸಭೀಮಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧) ; ನಿಲೆಗೆ ಪೋಗಿ ಮಕ್ಕಳೊಳಂ ಪಂದಿರೊಳನ್ನೊಡಗೂಡಿ ಸುಖದಿಂ ಜೆಯಿಸುವೆಂ (ಭರ್ಮಾ. ೧-೧೩೧) ; ನಿಲೆಯೋರ್ ಸೇರಲು ಪೋರುಗೈದು ಸತಿ ತಾಂ ಪೋಗಟ್ಟು ವಳ . . . ತೊಲಗಿರಲ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀ

ಕಬಾಕ್ಷೇಕ್ಷಣಂ (ಸೋಮೇಶ. ೫೧); ಖಗವಿತಾಸಂ ಕೋಟಿರಂಗ ನೆಲೆಗೆ
ಸೇರಿದವು (ಬಸವ. ೧೧-೪೭). ೩. ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಒಳ
ಮನೆ; ಕಕ್ಷಾಂತರ: "ಕಕ್ಷಾಂತರಂ, ಪ್ರಕೋಪಂ-ಈ ೨ ನೆಲೆ"
(ಪರಾಂ. ೫೧-೧೪೯). ೪. ಉಪ್ಪರಿಗೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ;
ಅಂತಸ್ತು; ಮಹಡಿ: ಚಂದನೇಗಂ ಕರುಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆಲೆ
ಯೊಳರ್ದು ನೋಂಬಿಕ್ಕೆ ಗೆಂಬಿಪೋಗೆ (ಪದ್ಯಾ. ೧೨೧-೭); ಸುಭದ್ರ
ಯೆಂಬ ಕನ್ನ . . . ತನ್ನ ಚೆಂಬೊನ್ನ ಕನ್ನಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯ
ಬೆಳಕೆಯೆ ದಾಗಿಯೊಳ ನಂದು (ಪಂಪ. ೪-೨೯೪); ಏಳು
ನೆಲೆಯ ಕರುಮಾಡದುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳಗೆ . . . ಮೇಲಿಪ್ಪ ಕಳಸನ ಕಂಡ
ವರಾರನು ಕಾಣೆ (ಅಪ. ೨೭-೬೬); ಅಡಕಿಲ್ಲೊಂದೊಪ್ಪು ಮೇಲುಂ
ನೆಲೆಗಳ ಮಣಿಮಾಡಂಗಳೆಂದಂ ವಿಜೃಂಭದಿದಿದು . . . ಕೌತುಕಕ್ಕೊಂದೆ
ಯಾಯ್ತೆಯ್ದು ದೃ ರಾಜಾಲಯಂ (ಬಾಧ. ೧-೧೫೪); ಹಲವು ನೆಲೆ
ಜೆಲುವಿಕೆಗೆ ಸಲೆ ಹೊಂಗಲಶ ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿಲಸ ಹೇಮದ ಕೆಲಸ ಗತಿಯಲಿ
ಜೆಲುವನಿಸಿದುಪ್ಪರಿಗೆ ನೋಳರಿಗೆ ಹೊಳಹಿನಲಿ ಭಳಭಳಿಸುತುಡು
(ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೨). ೫. ಜಾಗ; ಸ್ಥಳ; ಸ್ಥಾನ: "ನೆಲೆ ಕಾಣ"
(ಕವಿ. ೧೩೫); ಕಡುಗೋಟಿಯಂ ಮೆಯ್ ಪೊದಮಡೆ ಕಟಾ
ಯೊಳ ಕರ್ಕ ಕೆಯ ಕಾಕೆಯ ರಸಮಂ ತೊಡೆದೊಪ್ಪು
ಗಲ್ಲದೊಡಮಂತ್ರರಣೆಯ ರಸದಿಂದೆ ತನ್ನ ನೆಲೆಗದು ಪೋಳಂ
(ಲೋಕೋ. ೯-೧೯೪); ಹುಟ್ಟಿದ ನೆಲೆಯ ತೃಪ್ತಿ ದಿಡದವರಿಗೆ
ಲಿಂಗಾನುಭಾವದ ಮಾತೇಕೋ (ಅಪ. ೫೪-೨೩೦); ಅವುಮ ನೆಲೆ
ನನ್ನಯ ಪೆಸರಾವುದು ನೀಂ ಬಂದ ಕಜ್ಜವೇನೆಂದು ತಡುವೀವರಸಂ
ಬೆಸಗೊಳಲ್ (ಉದ್ವ. ೩-೫೧); ಸಂಸ್ಕೃತಶಬ್ದ ನಿಯುಕ್ತ ಲಕಾರದ
ನೆಲೆಗೆ ನಂದು ಸರಿಯಾಗಿ ಸಲ್ಲುವಂ ಪ್ಪಳನೆಂಬರ್ (ಶಮ. ೧೬); ವೀರ
ರಿದ್ದೇಗುವರು ದೈವದ ಕೊರುಮೆಯ ನೆಲೆ ಬೇಜಿ ನಮಗೊಲಿದಾರು
ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪). ೬. ಭೂಮಿ; ಲೋಕ:
"ಕ್ಷೋಣಿ-ನೆಲೆ" (ಕಾಶ್ಯ. ೩೫); ನೆಲೆಗೆ ಪಂಚಮಪ್ರಾಯನೊರೆ
ವನು ಕೃಷ್ಣ ಮೆಚ್ಚಲಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೩). ೭. ಸಂಸಾರ: ನೆಲೆ
ಗಂಜಿ ತೊಪ್ಪಿದವರೊಳ್ಳೊಂ ಕೊಲೆಗಂಜಿ ಕೊಲ್ಲಮೆಯನ್ ನೆನೆವನ್ ತಲೆ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೩-೫). ೮. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ತಿಲ ತಿಲ ಎಂತೆಂಬಿ
ರಯ್ಯ ತಿಲದ ನೆಲೆಯ ಬಲ್ಲದೆ ಹೇಳಿರೋ (ಮಹಾ. ೬. ೪೭-೧೧೦);
ಮಗನೆ ಕೇಳ್ ನನ್ನ ಮಾನಸದಳಲ್ಪಾಣಲಿಂಗದ ನೆಲೆಯನಟುವಲ್ಲದಳೆಯದು
(ಪದ್ಯಾ. ೧೨-೨೯); ಶುಕ್ರ, ಸಿರಿಗೆ ತನ್ನಯ ಮನೆಯಲವರಿಗೆ ಕಲಿಸಿದನು
ಸಂಜೀವನೌಷಧ ನೆಲೆಯಂ (ಪಂಪ. ೫-೭೯); ಸಲಹಿದನು ಜನಕಪುತ್ರನು
ನೆಲದೊಳುದಿಸಿದ ಮಗಳನೆಂದೇ ಹಲಬರಾಡುವರದಜಾಣಂ ಏಕತನಯಳ
ಲ್ಲೆಂದು ಉಲುಕುವುದು ಚಿತ್ರದಲಿ ಜನನದ ನೆಲೆಯನಟುವಿದೊಪ್ಪು
ಗೊಂಬುದಳಲಿಸಿಯೆಂದೇನಿದ್ದು ದಂದನು ಮುನಿ ವಿದೇಹಂಗೆ (ತೊ. ೧೦೦.
೧-೧೬-೨೬); ಆತುಮನ ಬಣ್ಣ ವನು ಮಾತಿನಾಗಾಧನನು ಜಾತಿಯ
ನೆಲೆಯನಟುವು ತಾ ಪರಮನಾದಾತನೇ ಯೋಗಿ (ಸರ್ವ. ೩೫೪).
೯. ಆಳ; ಮರ್ಯ: ಪಟಾಗೋಲ್ನಳನಿಕ್ಕಿ ಪಾಯಿಸಲ್ ನೆಲೆಯೆಂದು
ನೋಡಲೊಳಪೊಕ್ಕು ಧುಡುವಿಟ್ಟಾದಾಡಲಿಸಲಗ್ಗಲಿಸದಲಂಕಿಸಿಂ ಬಗೆದು
ದಂದು ಜನಂ ಘನಚಂದ್ರಿ ಕಾಂಬುವಂ (ಅಪ. ೬-೪೫); ಅನುಭಾವ ನೆಲೆ
ಗೊಂಡಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನ ಸುಜ್ಞಾನದ ನೆಲೆಯ ಕಾಣಬಾರದು (ಮಹ. ೪-೬);
ಕಳವಿನಲಿ ಕುದಿದಂಗೆ ದೈವದ ನೆಲೆಯನಟುವಾದವಂಗೆ ದಿಟವಿದು
ತಿಳಿಯಬಾರದು ನಿದ್ರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩); ಅವಳು ಕೊಟ್ಟ . . .
ಉಪಮೆಯಿಂದ ಅವಳ ನಿಲುವು, ಒಲವು, ನೆಲೆ ಹೊಳೆಯಲು ಅವಕಾಶ
ಹಿಡಿಯಲಿಲ್ಲ (ದೀಪ. II, ೧೭೬); ಹೆಂಗಸಿನ ನೆಲೆ ತಿಳಿಯದು ಎನಿಸತವನಿಗೆ

(ಗಂಗಾ. ೧೦೩). ೧೦. ತಳ; ಬುಡ: ನೆಲೆಪಾಶಂ. ರೈಯಿಲ್ಲ
ಸಂಸಾರವಿಳಿದಂತೆ ಬಾವಿಯೊಳು ಸಿಲುಕಿ ಸಿಲುಕಿ ಭ್ರಮಿತನಾದೆ (ಪುರಂದ.
೧-೧೫೧-೧). 'ನೆಲೆಗಳೆ' ಪರಾ. ೧೧. ನಿಜ; ಸತ್ಯ; ದಿಟ:
ಜಲದೊಳಗಿದ್ದ ಕಿಚ್ಚು ಜಲವ ಸುಡದೆ ಜಲವು ತಾನಾಗಿದ್ದಿತ್ತು ನೋಡಾ
ನೆಲೆಯನಟುವು ನೋಡಿದನೆಂದರೆ ಅದು ಜಲವು ತಾನಲ್ಲ (ಅಪ. ೧-೩);
ನೆಲೆಯನಟುವಾದವ ಕೊಲಿಸು ರಾಮನನೆಂದು ಬಲಿದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಹೇಳಲು
(ಕುರಾ. ೧-೪೪); ಕುಲವರ್ಧನೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ನೆಲೆಯೆ? (ಪಂಪ. ೬).
೧೨. ಅಚಲತೆ; ದೃಢತೆ; ಸ್ಥಿರತೆ: ನೆಲೆ ಸೋಮಸೂರ್ಯವೀಧಿ
ಗಲ್ಲವಾ ಪುರಕೆ (ತುರ. ೬. ೩-೨); ಆಕೃಟಾಯಿದೇನಂ ನೆಗ್ಗನ್ನೋ
ಉಲಿಯಲೆರ್ದ ನಡುಗುತಿದೆಯೆಂಬರ್ ಕೆಲಂಬಿದೆ ನೆಲೆಗೆ ನಿಲ್ಲುವೆ ಎಂಬ
ವರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಪದ್ಯಾ. ೧೧-೧೭೦); ಉಯ್ಯಾಲೆಯ ಮನೆ ನೆಲೆಗೆ
ನಂದಂತೆ ಆದನಯ್ಯ (ಭಸ. ೫೩-೪೫); ಮುಂದೆ ಭೂಲೋಕದೊಳ
ವೀರತ್ವಂ ನೆಲೆಗೆ ನಂದವುಡು (ಜಿ. ೩-೨೬). ೧೩. ನಿಶ್ಚಯ;
ನಿರ್ಧಾರ; ನಿಸ್ಸಂಶಯ: ಪರದನಾಗೆನ್ನೊಡೆಗೆ ಸೋಮೇಶ್ವರನಪ್ಪಂ
ಬಪ್ಪದಮ ನೆಲೆ ಪರಿಕಿಸುವಡೆಂತೆನಲು ನಂದಿಸ ಬಂದನೇ (ಬಸವ.
೫೩-೧೯); ನೆಲೆ ಇಲ್ಲದವರ ಮಾತು ಹೊಲಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು (ಗಾ. ೬).
೧೪. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನಿಶ್ಚಯ: ಅನೇಕ ಮುಖದೊಳೊಡು
ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಳೆವ ಕಾಲವೆ ದೈವವೆಂಬನುಜ್ಜಲಕಾಲವಾದಿ (ಪದ್ಯಾ.
೧೧-೧೯೪); ನೆಲೆ ಇಲ್ಲದ ಕಾಯ ಎಲುನಿನ ಹಂದರ . . . ಹೊಲಸು
ತೊಗಲ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೆಡಬೇಡಿರೊ (ಪುರಂದ. ೨-೧೦-೨); ಪರಶುರಾಷ್ಟ್ರ
ಕೆಳಸುವಂ ನೆಲದ ಮೇಲಣ ಬಾಳ್ವೆಯಂ ಏಕಶರೀರಮಂ ನೆಲೆಯೆಂದು
ನೋಡುವನೆ (ಜೈ. ೨೬-೪೧). ೧೫. ಎತ್ತರ; ಔನ್ನತ್ಯ:
ಪಂಚಧನುಶ್ಚ ತಂ ಪವರ್ ನೆಲೆ ಸರಗೊಡೊಡ್ವಿ ಮೀರೆ ಬಣ್ಣ ಸಲಾನಟಿಯೆಂ
ವಿದೇಹಮಂ (ಅಪ. ೧-೫೨); ಕರಮೆನೆದಪ್ಪುವಿದವ ನೆಲೆಯ ಚೈತ್ಯ
ಗೃಹಂಗಳ್ (ಅಪ. ೨-೩೨). ೧೬. ನಿಲ್ಲುವ ರೀತಿ; ವಿನ್ಯಾಸ:
ಕೊನೆ ಸೆಳುಗುರ್ಗಲ್ ಕುಡಿ ತೋಳ್ ನಯಂ ನಯಂ ನೆಲೆನೆಲೆ ಭಂಗಿ ಭಂಗಿ
ಪದವರ್ ಬೆಳವಾರ್ ಬೆಜತೆದೊಡೊ ಕೋಮಲಲತೆ ಪೇಟುಮನ್ನಿ
ನಯಳಂ ಮುಚ್ಚಿಗೊಂಡೊಡೊ (ಪಂಪ. ೫-೧೨). ೧೭. ಸ್ಥಿತಿ;
ಗತಿ: ನೆಲೆಯುಂ ಗಾಡಿಯುಮಳವದೆ ಲಲನೆ ಪೆಳಳ್ ದಿವ್ಯಮಾಲೆಯಂ
ಮುಡಿಯಿಸೆ (ಜಗ. ೧೦-೧೨೭); ಆ ಪರಾಪರಮಸ್ಥಿತಿ ಏಕರೂಪು
ನಾಮದ ಗಾಢತರ ಮಹಿಮಾಪಯೋಧಿಯ ನೆಲೆಯನಟುವವರಾರು
ಲೋಕದಲಿ (ತೊ. ೧-೨-೪). ೧೮. ಮಟ್ಟ; ದರ್ಜೆ: ಪದ್ಮ
ನಿಧಿಯಂ ತಂದ ಸೂತ್ರದೊಳವರವರ ನೆಲೆಗಳನಟುವಂತೇಕಸೂತ್ರಮಾದಿಯಾ
ಗೀತಾದಶಸೂತ್ರಮಂತಮಪ್ಪ ಯಣ್ಣೋಪವೀತಮನವರ್ಗ ಮಾಡಿ
(ಪಾಂ. ೫೨); ಮಾತನಾಡುವಾಗ ತಂತಮ್ಮ ನೆಲೆ ನೋಡಿ
ಮಾತನಾಡಬೇಕು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧೯). ೧೯. ಭೋರಣೆ; ನಿಲುವು:
ಧರೆಯಲಧರ್ಮಶೀಲರ ತಲೆಯ ಚೆಂಡಾಡುವವು ಧರ್ಮವನೊಲಿದು
ಕೊಂಡಾಡುವವು ಶಿಕ್ಷಾರಕ್ಷಣವ್ಯಸನ ನೆಲೆ ನಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೭೩).
೨೦. ಅವಸ್ಥೆ; ಹಂತ: ಕಾಲ್ನಾಳು ಕಾಲ್ನಾಳು ಸಿನೊಳ್ ಜೋದರ್
ಹೋದರೊಳಾನೆಯಾನೆಯೊಳಗಂವಪ್ಪನ್ನೆಗಂ ಕಾದೆ ಕಣ್ಣಾದಂ ಚೆಲ್ವನೆ
ದತ್ತು ಮೂಡುನೆಲೆಯಂ ಮಾದ್ಯದಜೇಂದ್ರಾಹವಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೯೩);
ತಲ್ಪತ್ರಯವಿರಹಿತನರನೆಯ ನೆಲೆಯಂ ತಾಂ ವ್ರತಂ
(ಸುಕುಮ. ೩-೨೭); ಮೂಡುನೆಲೆಯಲಿ ನಂದು ನಾಲ್ಕನು ಬಳಸಿ
. . . ಮಾಯಾಗುಪ್ತನಾಗಿ ಮುಕುಂದ ತೋಡುವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೨೧).
೨೧. ಕಾರಣ; ನಿಮಿತ್ತ: ಎಲೆ ತರಳ! ನನ್ನ ಬಿಂಕದ
ನೆಲೆಯೇ? (ರಾಮಾ. ೧೫೩-೧೬). ೨೨. ಗುರಿ; ಉದ್ದೇಶ:

ಹಲವು ಕಾಲ ಭಾವತಿಗೊಂಡು ಒಟ್ಟು ದ ಹಿಡಿಯು ಒಂದು ಮಿಡುಕುಬಲ್ಲಿ ಬೇವಂತೆ ಸಲೆ ನೆಲೆ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರ್ಪ ಶರಣನ ಭಕ್ತಿ ಒಂದನಾಯಿತದಿಂದ ಕೆಡುವುದು (ಬಸವ. ೨೧೩); ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆಯ ಮಾಡಿದ ಹೂದಿವ್ಯ ದುರಿಯಶವನೆನೆಗೆ (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೬-೩೯). ೨೩. ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ, — ಕ್ರಮ: ಕಳುಹು ಲಲನಾಜನವನಾ ಮುನಿಕುಲಲರಾಮನ ಬಳಿಗೆ ಸತಿಯರ ಬಲೆಗೆ ಸಿಲುಕದರಾರು ಕ್ರೈಮೂದಿತಿಗೊಳಗಾಗಿ ನೆಲೆಯದೀಗ (ತೊರರಾ. ೧-೫-೨೫). ೨೪. ನಿಧಿ: ಜಾಲಗಾಜಿನ ದೋಣಿಯಂತೆ ಬಳಸುವ ಹುಟ್ಟಿನಂತೆ ಬೈಬಟ್ಟು ನೆಲೆಯಂತೆ ಇದ್ದದೇನು ಭೋಗಿಸಲಯಿ ವಾಗಿ (ನೋರಮಾ. ೩೦-೧೨೪). (ಗು). ೨೫. ಅಪ್ಪಟವಾದ. ೨೬. ಪೂರ್ಣವಾದ; ಅಧಿಕವಾದ: 'ನೆಲೆಜವ್ವನ' ಪರಾ. ೧೧. ನಿಲೆ: ೧೨. 'ಕಲ್ಲಿಲೆ' ಪರಾ. ೧೩. 'ಶಿವನಿಲೆ' ಪರಾ.

ನೆಲೆನೆಲೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಮರಕಳವ ನೆಲಗಟ್ಟುಗಳ ಹಿಮುಕಿರಣ ಕಾಂತದ ನೆಲೆನೆಲೆಯ ಬಂಧುರದ ಘನಸೋಪಾನಗಳ . . . ಕೃತಕಾದ್ರ ಗಳೊಪ್ಪಿದುದಾ ಪುರೋದ್ಧಾನ (ತೊರರಾ. ೧-೯-೧೪); ನೆಲೆನೆಲೆಯಳು ಮಣಮಂಚದಿಂದೊಪ್ಪುವ ನೆಲೆವಾಡದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩-೩೩); ಕಲೆಗಧಿನಾಥಚಂದ್ರನ ನೋಡ ಪೋಪಂತೆ ನೆಲೆನೆಲೆಗಡರ್ಪಳ ಕುವರಿ (ನೋಪತ. ೨೩-೩೦); ವಿಯಚ್ಚರಾಂಗಣಕಡರ್ಪ ದಜ್ರವೈದೊರ್ಪ ಮಾಣಕ್ಕದೊಳ ನೆಲೆನೆಲೆಗಳ ಅಚ್ಚಮುತ್ತಿನ ಗುದಿಗಳೆಂ (ಚಿಬಪ. ೫-೩); ಅವಳೆಂಗಳೈವಿಯು ನೆಲೆನೆಲೆಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿ (ಸವನೋ. ೨೪-೨೪); ಬಯಲಾಟವು ನೆಲೆದಲ್ಲ-ನೆಲೆನೆಲೆ ವಿರುವ ಜೊಳಲು (ಉಯ್ಯಾಲ. ೬೬-೧೨). ನೆಲೆ ಮಾಡು=ತಂಗುವ ಜಾಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಆಶ್ರಯಿಸು: ಆ ಮಹಿಪಾಲನ ಲೋಲಲೋಚನಂ ಗಳಾಕೆಯ . . . ನೆಲೆಮೋಲಿಯಂ ನೆಲೆ ಮಾಡಿಯಂ ಬಾಯ್ಬಿಜಿಗೆ ತೆಪ್ಪಿದಂತುಂ . . . ಮನದೊಳುತ್ಸುಕತೆಯಂ ತನುಲತೆಯೊಳ್ಳುಳ ಕಾಂಕುರಮನೊದವಿಸುತ್ತ ಮಿರೆ (ಮತ್ತಪ. ೩-೮೭ ಪ); ಮರಳ ಸಾಮ್ಯಕ ವನದ ದಳಮಂದಿರವನೇ ನೆಲೆಮಾಡಿದವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೩). ೨. ಸ್ಥಿರ ಗೊಳಿಸು; ದೃಢಪಡಿಸು; ಗಟ್ಟಿಮಾಡು: ನೆಲಮಾಳಿಗೆಯೊಳಿಟ್ಟ ವನ ಕೊಲಿಸಿದನೆಂದು ನೆಲೆ ಮಾಡಲಾ ಸುದ್ದಿಯನು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧-೮೪). ೩. ಅವಕಾಶ ಮಾಡು: ಆತನ ಪಡೆಗೆ ನಡೆಯಲೆಡೆಮಾಡಿದಂತೆ ಬಳ್ಳಿ ಕಾಡ ದೆನೆಗಳಮಾತನ ವಿಜಯಸ್ಥೈರ್ಯಕ್ಕೆ ತಡೆಯದೆ ಪಾಯಲೈವೆಯ್ಬಿ ಮೆಂಬಂತೆ ನೆಲೆ ಮಾಡಿದ[ಪಾಣಂ. ನೆಲೆಯಾದ] ಮಹಾನದೀನದಂಗಳುಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೫ ಪ). ನೆಲೆಯ ಮಾಡು=ಅಂತಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸೌಧ; ನೆಲೆಮಾಡ; ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆ: ಸಿರದೊಂದು ಪೊಟಲುಂ ಭವಕಾರಂಗಳುಂ ನೆಲೆಯ ಮಾಡಂಗಳುಂ . . . ಮಾನಸರ ಬರುವುಮಂ ಪೋಗುಮಂ ಕಂಡು (ವಡಾರಾ. ೮೯-೨೦). ನೆಲೆಯ ಹೊಣ್ = (ಶಾಶ್ವತವಾದ) ಹಣದ ಕೊಡುಗೆ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ದೇವರಸರು ಕೊಟ್ಟ ನೆಲೆಯ ಹೊಣಂಗೆ ಅಚಲಪ್ರಕಾಶಸ್ವಾಮಿಗಳು ವರದನರಸಿಂಹದೇವಗ್ನಿ ಹಿರಿಯೂರ ಹಳ್ಳಿ ಪ್ರಾಪ್ತ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊಂಡು ಕೊಟ್ಟ ಯೆರಡು ವೃತ್ತಿಯ ಸ್ಥಳವನು (ಮೈ. ೧೯೪೦, ೩-೩೦; 1215). ನೆಲೆಯಾಗಿಸು=ಆಶ್ರಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ಆಧಾರವಾಗಿಸು: ಅಹಿತರಂ ಗಿಲ್ಲ ಜಯಶ್ರೀಗೆ ಭುಜಶಿಖರಮಂ ನೆಲೆಯಾಗಿಸಿ ನೀಂ ನೆಲಸು ನೇಸಜುಳಿಸವರಿಗಾ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧). ನೆಲೆಯಾಗು=೧. ಆಧಾರ ವಾಗು; ಆಶ್ರಯವಾಗು: ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಗು ಪೋಗಿಸೆ ನೃಪಂ ಪೊಡೆವಟ್ಟು ಮನೋಸುರಾಗದಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೨); ತದ್ವಿರೋಧಿಗಳನವುಂಕಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಸೆಜಿಯಿಟ್ಟವಲೇಪಮೊ ಪೇಟಾ ಮೆಂಬ ತಂಕೆಗೆ ನೆಲೆಯಾದುದಂಬರಚರೇಶ್ವರನರ್ಪ ಮೈಗೆಂದ್ರವಿಷ್ಣುರಂ

(ಪಾಂ. ೩೨. ೩-೪೧); ಜಸಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾದಂ ನಾಚಿದಡ್ತಾಧಿಪಂ(೨೩. XXVIII, ೩೪-೨೬; 1082); ಎನ್ನಂತೆ ರತ್ನವಿತತಿಗೆ ತಾನ್ನೆಲೆಯಾಯ್ತೆ ಉ ಸಮಗುಣಪ್ರಣಯದಿನಾ ಮುನ್ನೀರ್ ಬಂದಪ್ಪಿದುದೆನೆ ತನ್ನಗರಮನಮಲ ಪರಿಬಿ ಬಳಸಿದುದತ್ತಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೧೧೫). ೩. ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗು; ನಿವಾಸವಾಗು: ಸಿರಿಗೆ ನೆಲೆಯಾದ ಪೊಂದಾನರೆಯ ಮುಗುಳ್ಳಿಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನಲರ್ಪವು (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೧೩೩). ೩. ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಸು: ಅರ್ಯಯರುಮಲ್ಲಿಗೆ ವರ್ಪುದಂ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯಾಗಿರ್ಪ ಕುಬೇರಕಾಂತನ ಭಾರ್ಯೆ ಪ್ರಿಯದತ್ತೆ ಬಂದು (ಚಾಪುತ. ೬೬); ಇಖಿಲಜನ್ಮಂಗಳೆಂ ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಂದಘಟೆಯಂ ಪರಿಗುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೨೫); ಕಾಮೋದ್ರೇಕದಿಂ ವೀರ್ಯಸ್ಥಲನಮಾಗೆ ಮುಂದದು ತರಸ್ತಂಭದ್ವರಿ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಮುಂದದಿಂ ದಿರಲು (ತುರಂಗ. ೧೧-೧೧). ೪. ಶಾಶ್ವತವಾಗು; ಸ್ಥಿರವಾಗು: ಮುರಮುಘನ ದಿನ್ನಹವು ರೂ ತಾನಿರದೆ ಪಡುವಲು ಸಾದ್ ಸೈಂಧವನಿರವು ನೆಲೆಯಾಗಿದು ಮಹಾದೇವನುತ ರಥಸಿಳಿದು (ಕುವ್ಯಾ. ೩೩. ಪರಿ. ೨೯೫); ಪಲರಾಯಭಾರದಿರವಂ ಪಲವಗಲಿಂ ಕಂಡು ಕೇಳು ತಿರ್ಪಿ ಪೊದಟ್ಟು ಪಲರುಂ ನಿರ್ಗಯಮಿಟ್ಟು ನೆಲೆಯಾದೊಡಮಾನುಮೊಂದು ದಿನ್ನತಿಗೆಯ್ತುಂ (ಚಿಬಪ. ೫-೩೩); ಶ್ರೀಗೋಪಾಳದೇವರ ಅಮೃತಪದಿ ದೀಪೋತ್ಸವ ಚೈತ್ರಪವಿತ್ರ ಒಳಗಾದ ಪಂಚಪರ್ವತೆ ವರ್ಷಾಪ್ರತಿ ಎಂದೆಂದೂ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವರು (೨೪. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೬೧-೨೪; ?). ೫. ಒಪ್ಪಿಸಲ್ಪಡು; ವಹಿಸಲ್ಪಡು: ಇಯತ ದಧಿ ಭೃತ ಮಗ್ಗು ಗುಡ ಸಂಚೆಯಕೆ ಸಂಬಾರಾದಿ ರಸನಿರ್ಣಯಕೆ ಕಟ್ಟಿಧಿಕಾರ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಂಗೆ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಿಲೈ; ಮಲ. ನಿಲ; ತುಳು. ನೆಲೆ, ನಿಲೆ; ಕೊಡ. ನೆಲೆ] ನೆಲೆ (ಅ). ಚೆನ್ನಾಗಿ: ನೆಲೆ ಕಾಲೊಳ್ಳವಭಾತಿಸಂಕುಲರಥಾಂಗಂ ಪೋಯ್ತು ಮುಂ ಘಾತಿಗಲ್ಲಲೆ (ಅನಂಪ. ೧೪-೪೯). [**ನೆಲೆ**]

ನೆಲೆಕಟ್ಟು 'ನೆಲೆಗಟ್ಟು' ನೋ.

ನೆಲೆಕೊಳ್ 'ನೆಲೆಗೊಳ್' ನೋ.

ನೆಲೆಗಂಡು (ನಾ). ಬಹಳ ಪೌರುಷವುಳ್ಳವನು, —ಗಂಡಸುತನವುಳ್ಳ ವನು, —ಪುರುಷತ್ವವುಳ್ಳವನು: ಕಲಸಲೊಡಮೊಲ್ಲ ನಲವಿಂ ನೆಲೆ ನಲಿಯಿಸಿ ನಜ್ಜು ನಜ್ಜು ಗೆಯ್ಯಾ ಸೊಗದೊಳ್ ಬಲೆವೆಜ್ಜನಮನೆ ದಿಡಿಸುವ ನೆಲೆಗಂಡನೆ ನೆಗಬಿಡ್ತೊಡವನೆ ಗಡ ಕಂದರ್ಪಂ (ಚಿಬಪ. ೬-೧೩೨).

[ನೆಲೆಗಂಡು]

ನೆಲೆಗಟ್ಟು, ನೆಲೆಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಸಮಮಾಡಿದ ನೆಲ; ಕುಟ್ಟಿಮ: ತರಣಂಗೆ ಕಳಸದ ಮೇಲೆ ನೆಲೆಗಟ್ಟುಂಬಾದೇನೊ (ಅವತಂ. ೧೩೧-೫೯೪); ಪಳುಕಿಂದ ನುಯವಡೆದ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಶಶಿಕಾಂತದಳವಟ್ಟಿ ಭತ್ತಿ (ಚಿಬಪ. ೪-೬); ಮಣಮಯದ ನೆಲೆಗಟ್ಟುಗಳ ರಚನೆಗಳ . . . ಪನ್ನೀರ ಚಳಿಯದೊಳೆಸೆದುದಾ ಪುರವು (ಚೀನಂಚ. ೩-೨೨); ನೀಲರತ್ನಂ ಗಳೆಂ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಪಳಕುಗಳ ಸಾಲಿಸೆವ ಧಿತ್ತಿಗಳ್ ವಜ್ರದೊಳ್ಳಂಬಂಗಳ್ (ಚಿಬಪ. ೫-೪೪). ೨. ತಳಹದಿ; ಬುನಾದಿ; ಅಡಿಪಾಯ: ಕೋಪ ವೆಂಬುದು ಪಾಪದ ನೆಲೆ[ಪಾಣಂ. ಲ]ಗಟ್ಟು (ಪರ್ವಜ. ೪೩೯); ಪರಸಿಹ ಪಂಚತತ್ವಂಗಳುಂ ನೆಲೆಗಟ್ಟು (ನಿಶೋ. ೨-೨೫); ಯಾವ ದೇಶ ಕಾಲ ಮತಗಳಿಗೂ ನೀತಿಯೇ ನೆಲೆಗಟ್ಟು (ಜಗದಾ. ೬೦); ಜಾತಿ ವರ್ಣ ನೆಲೆಗಟ್ಟನ್ನು ಸಡಿಲಿಸಿ, ಜಾತ್ಯಂತಿಕವಾದ ಮತಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದು ದಕ್ಷಿಣಭಾರತಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಭಾರವ. ೩೯೪). ನೆಲೆಕಟ್ಟು: ೧. ಸಾಧನ ಸಾರತೆಯ ನೆಲೆಕಟ್ಟುಗಳ ಕರ್ಪೂರಧೂಳಿಯ . . . ಪರಮಳ ಭಾರದಲಿ ಬಿಜುಗಾಳಿ ಕುಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೦); ಪಳಕಿನ ಪಟ್ಟಿಗೆ ನೀಲದ ನೆಲೆಕಟ್ಟುಪಾಣಂ. ೪15.

... ಕಡ್ಲೊಳಸಲಿಸಿದುದಾ ನಿಲೆಯು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೪೩); ಪಳುಕುಗಳ ನೆಲೆಕಟ್ಟು[ಸಾಕಾಂ ಉಗಟ್ಟು] ಮರಕತಂಗಳ ಜಗಲಿ ಪೊಳವ ನಿಲದ ಭತ್ತಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೩-೨೩); ನೆಲೆಕಟ್ಟುಗಳೊಳ್ ನಿಲಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿಯ ಕಂಠಸಾಲು (ಸಾಗಂಧಿ. ೪-೪). [ನೆಲೆ + ಕಟ್ಟು] ನೆಲೆಗಣಿ (ಕ್ರಿ). ಬುಡಸಮೇತ ತೆಗೆದುಡಾಕು, —ನಿವಾರಿಸು; ನಿರ್ಮೂಲ ಮಾಡು; ಅನುಪಮರಿಗವೆ ನೆನಹಿಂಗೇಳೆ ಬಾರೆ ತನು ಮನ ಕುದ್ದ ವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನುವಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಯಾ ಎನ್ನ ಪಾತಕದ ಪುಂಜನ ನೆಲೆಗಣಿಯಯ್ಯಾ (ಮೋಳಮಾ. ೧೪-೫೨); ಅನುಪಮಲವನುತು ಮೂಲುಪ್ಪಲವ ಮುಟ್ಟು ... ನೂಲುಂದಜಲ್ಲಿ ಸಂಗವ ಮಾಡಿ ಬೇಡೆ ನೆಲೆ[ಸಾಕಾಂ. ನತಿ, ನೆತ್ತಿ, ನೇತಿ]ಗಳೆದು ನಿಂದಲ್ಲಿ ಕಾಯು ಜೀವದ ಬಂಧ ಅದೇತಜಾಂದ ನಿಂದಿತ್ತಿಂಜು ನಿನ್ನ ನೀನೆ (ಕೋಲಾಂ. ೧೧).

[ನೆಲೆ + ಕಣಿ]

ನೆಲೆಗಾಣ್, ನೆಲೆಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಳವನ್ನು ಕಾಣು; ಬುಡ ವನ್ನು ಕಾಣು; ಅಗಾಧ—ನೆಲೆಗಾಣಾರದುದು (ಸಾಕರಾ. ೪). ೨. ಆಳವನ್ನು ತಿಳಿ; ಮುರ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು; ನೆಲೆಗಾಣುಬನ್ನ ಕೈಂ ತೋಡಿಯ ಅಂಚೆಯ್ಯುನೆ ನೆಲೆಗಂಡ ಬಳಕೆ ತೋಡಿ ಬುಡದೊಡೆಯಲ್ಲದೆ ಅಂಚೆಯಲ್ಲ (ಅವಳಂ. ೪. ೪೩೨-೧೨೫೧); ಪಿರಿಯ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಭಜನೆಯ ಮಾರ್ಪರು ಬಳುಕಿ ಯಿಂದಲಿ ಚತುರ್ಭುಜ ನಿನ್ನ ನೆಲೆಗಂಡುದಿಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೧೩-೩೦); ನೆಲೆ ಗಾಣದ ನಿನ್ನ ಮೈಮೆಯಂ ಬಣ್ಣಿ ಸರಾಸಂ ಸಾಲ್ಪನೆಂದು ಗುಣಸ್ತವನಂ ಗೆಯ್ಯು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೧-೫). ೩. ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ಮಾತಿದೊಡಂ ಮೂಕರಪ್ಪರು ಕಾಲಿದೊಡೆ ಕುಂಟರಪ್ಪರದೆ ಕಾಲಂ ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯಂಗಳಿಂ ಸಿಂವಂತರ್ ನೆಲೆಗಾಣರೈ (ಸೋಮೇಶ. ೫೩). ೪. (?): ಎನ್ನ ಮುನಿಸಿಂಗಾಂ ಕಾದುವೆಂ ಪೇಸಿದಂ ನೆಲೆಗಂಡಂತೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಗೆಲ್ಲೊಡ ಮದಂ ಚಿ ಮತ್ತಮಾನಾಳ್ಳಿನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೬); “ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ತಿಳಿ” (ಪಂಪದೀ. ೫೧೫); ಜ್ಞಲನಜಟಿ ಮುಕ್ತಲಲನಾಧಿಲಾಪದಿಂ ದೀಕ್ಷೆ ಗೊಂಡುದಂ ಕೇಳು ವಿನಿಶ್ಚಯನಾಸನಂ ಪ್ರಜಾಪತಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ನೆಲೆಗಂಡ ನಂತೆ ದೀಸಿ ದಿಸುಟ್ಟಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೧೦೨). ನೆಲೆಗಾಣು : ೨. ಈ ವಿಶ್ವಾಸಭಾತ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಾತ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಮನೆಯಿಂದ ನೆಲೆಗಾಣದ ಕೂಸುದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದಂತೆ ತೋರಲತ್ತಿದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೩೨). ‘ನೆಲೆಯುಣಿ’ ಪರಾ.

[ನೆಲೆ + ಕಾಣ್]

ನೆಲೆಗಾಣಿಸು(ಕ್ರಿ). ೧. ಇರುವ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು; ನೆಲೆಗಾಣಿಸದ ಶಂಬರದೈತ್ಯ ಕರ್ಗತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಕುವರನ ತುಡುಕೆ ಸಲಿ ಭಾಸ್ಕರರೂಪ ತಾಳ್ಳಿ ಮನ್ನಥ ಮುಟ್ಟಿ ತಲೆಯ ಕಡಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೨-೪೨). ೨. ಅಂತರ್ಯಮನ್ನು ತೋರು; ಕಾಣಿಸು; ದಿವ್ಯವಿದ್ಯೆಯ ನೆಲೆ ಗಾಣಪ ದೇವನ ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಯ ಪಾದಿದರು (ಭರಣಿ. ೧-೪೬). ೩. ಸ್ಥಿರ ವಾಗಿಸು; ಕುಲಸತಿಯರ ಧರ್ಮ ಕೊನರದೆ ನೇಹವ ನೆಲೆಗಾಣಿಸಿ ನೆಗುಪ್ಪಡು (ಪದಿ. ೩-೧೦). [ನೆಲೆಗಾಣ್ + ಇಸು]

ನೆಲೆಗಾಣು ‘ನೆಲೆಗಾಣ್’ ನೋ.

ನೆಲೆಗಡಿಸು ‘ನೆಲೆಗಡಿಸು’ ನೋ.

ನೆಲೆಗಡು ‘ನೆಲೆಗಡು’ ನೋ.

ನೆಲೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಂತಾಗು; ಆಶ್ರಯಹೀನವಾಗು; ಪೋದುವಸೂಯೆ. . . ಸಲೆ ಕಟ್ಟಿ ದಪವುತ್ತು ಜ್ವಲಿಸಿದುದು ಭಯವಿತ್ತು ನೆಲೆಗುಂದಿದಳ್ ಮಾರ ತೊಲಗಿತಭುಚು (ಚಿಬಪ್ಪ. ೪-೩೫).

[ನೆಲೆ + ಕುಂದು]

ನೆಲೆಗೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪರ್ಮಾನದಿಗಳ ಪೃಥುವೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯೆ ಬೂತರಸ ತೊಡೆ ಕಾರಟ್ಟಿಯ ಪದಿಯೆಯು ನೆಲೆಗೂರು ಮೊಗಪೆ ಅಳಿಯುನು ದಿಟ್ಟಿ (ಎಳ. IV, ಗುಂಡು ಪೀ. ೪೪-೫; ಸು. ೩೨೦). [? + ಊರ್]

ನೆಲೆಗಡಿಸು, ನೆಲೆಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಿತಿ ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲೆ ಗೆಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಡುದಾಸಂ . . . ಉನ್ನಾದವಿಷಯಮಂ ವಿಮೋಹವಿಷಯಮುಮಾಗಿ ನಿಜಮಾನಸಾಂತರಾಳಮಂ ಭೋಂಕೆನೆ ಕಲಂಕಿ ನೆಲೆಗೆ[ಸಾಕಾಂ. ೧]ದಿಸೆ (ವರ್ಧಪ. ೩-೨೩ ಪ); ಇಂದ್ರನನ್ನು ನೆಲೆಗಡಿಸಿಯೈರಾವತನ ಭರೇಳುಹಿ ನೋನಿಸಿದಿದ್ನಾದೊಡೆ ಇಳಿಯ ವಲ್ಲಭ ಧರ್ಮರಾಯನ ಪಾದದಾಡೆ (ಸಂಧಪ. ೨೦-೪೬); ಹರಿಯ ನೆಲೆಗಡಿಸಿದನು ಪರಮೇಶ್ವರನ ಭಿಕ್ಷವನ್ನಿತ್ತಿ ಸದ ಸರಿಸಿರುಹಭವ ತಾ ಶಿರವ ಮೋಗಾದಿದನು ಪೂರ್ವದಲಿ (ಸಳ. ೪-೪); ರಿಪುಸೈನ್ಯಕಾನನವನು ನೆಗ್ಗಿ ದರ್ನಲೆಗಡಿಸಿ ಬಿಜುಗಾಳಿಯಂತೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೪-೩೨); ಬೀಗಿ ಸುಗ್ಗಿಯ ಬಿಸಿಲ್ ನೆಲೆಗಡಿಸೆ ನೆಳಲಂ (ಕಾಲಾಡ. ೧೩೩-೨೪೨). ನೆಲೆ ಗಡಿಸು : ಗೋಮೂತ್ರ ಮಂಡಲಮುಮಾಕಾಶಂ ಪೇಜವಿತಿಯೆಂಬ ವಿಧಿಗಳೊಳ್ ಬಂದು ನೆಲೆಗಡಿಸಲುಂ ಪೊಲಗಿದಿಸಲುಂ ಬಲ್ಲಂ (ಕಾಂಕಿಪ್ಪ. ೩-೨೩ ಪ); ವಿದೋಧಿಪಂಶಾವಳಿಯಂ ನೆಲೆಗಡಿಸಿ ನಿನ್ನ ಕೇಡೋಜ್ಜುಲನಂ ತಕ್ಕಲ್ಲುಕೊಳ್ಳಿ ವಿಕ್ರಮತುಂಗಾ (ಕಾಪಾಪ. ೩೩೫); ಇವು ಮುನ್ನಾ ರಾರ ಬಲ್ಲಂ ನೆಲೆಗಡಿಸವು (ಇಪ್ಪಕ. ೩೦೩). [ನೆಲೆಗಡು + ಇಸು]

ನೆಲೆಗಡು, ನೆಲೆಗಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲೆತಪ್ಪು; ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದಾಗು; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಾಗು; ನಿರಾಶ್ರಿತವಾಗು; ವಿಶಾಖನಂದನಂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಮಂ ದಾಯಿಗರಬಿಡುಕೊಳಿ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಪೆಜರ ಬೆಸದೊಳೋಲಿಯ ನಡುಕುತ್ತುಮಾ ಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಚಾವುಂ. ೧೪೧); ಗೋಮಹಿಸೀ ಕರೇಣುತುರಗೋಪ್ಪ ಕುಲಕ್ಕೆವಳಾಗಿ ಪೊಂದುಗುಂ ತಾಮಜಿದಿಂಗಳಿಗೆ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಬುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೩೬); ಸಕಲರಾಜ್ಯಮಂ ದೋಗಾಡಿ ಕಡೆಗಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಗಟ್ಟು . . . ಜಗಕೆ ನೆಗೆಡೆಯಾದ ಪಾತಕ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನವನೇನೆಂದು ನೆನೆದಪೆ (ಪುಳ. ೧೨-೪೩); ಶಿವಶತ್ರುಮದು ಬೇರ್ವರೆಯಲಜ್ಞಾನಕೂಪ ನೆಲೆಗಟ್ಟುದನೆ ಸಾಧಿ ನಿಮ್ಮವನುಕೊಡು (ಚಿಬಪ್ಪ. ೪-೧೩). ೨. ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಅಸ್ಥಿರ ವಾಗು; ಚೆಂಚಲವಾಗು; ಪೊಲಬೂಸಂತೆ ಕಡೆ ನುಡಿಯದೆ ಪಾದರಸ ದಂತೆ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಪರಿಯದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೧-೩೬). ೩. ನೆಲೆಯನ್ನು ಮೀರು; ಕಟ್ಟಳೆಯನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸು; ಅತೀತವಾಗು : ಕುಲದೊಳಗಿದ್ದು ಕುಲನ ಬೆರಸದೆ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ನಿಂದುವನಾರು ಬಲ್ಲರು (ಅವಳಂ. ೧-೩). ೪. ಮೇರೆ ಮೀರು; ಹತೋಟಿ ಮೀರು : ಮಿಕ್ಕು ಮಾಸುವ ಬೆಳಗು ಕೆಂಪದರ್ ಮುಗಿಲು . ತಲೆಯಕ್ಕುಮುಜಂ ನಗುವ ಕುಮುಡ ನೆಲೆಗಡುವಬುಧಿ ತಕ್ಕೆಯಿಂದಗಲ್ಲ ಚಕ್ರಂ (ಸೋಮೇಶ. ೨-೧೦). ನೆಲೆಗಡು : ೧. ಅತಂಗೆ ಸರಸೆಯೆಂಬಳ್ ಪಾತಕ ಕುಲವನಿತೆಯನಿಸಿ ಕಯನೆಂಬ ಮಹಾಪಾತಕನೊಳ್ ಪುದುವಾಲ್ದಳ್ ಜಾತಿಯ ನೀತಿಯ ನೆಗಟ್ಟು ನೆಲೆಗಡುವಿನೆಗಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೩); “ಅಸ್ಥಿರ ವಾಗು” (ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ನೆಲೆ + ಕಡು]

ನೆಲೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು; ಖಚಿತಗೊಳಿಸು : ನಿಡು ವಯಣಂ ಇಳಿ ರಾಘವಂ ಪೇಟ್ಟಂ ಅಲ್ಲದೊಡೆ ತಾಂ ತಮಗೆ ನೆಲೆ ಗೆಯ್ಯರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೩೦). [ನೆಲೆ + ಕೆಯ್]

ನೆಲೆಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಮುರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿ ಕೊಡು; ತಿಳಿಯ ಶಬ್ದ ಸ್ವರ ರೂಪಂಗಳಿಗೆ ರಸ ಗಂಧಂಗಳಿಗೆ ತಾ ಬಳಕೆಯಿಲ್ಲದ ಕತದಿಂಧ್ರಿಯಸಮತಿ ಜೊಪ್ಪದಡೆ ನೆಲೆಗೊಡದು ಪರತಪ್ಪ

ಸತ್ತೋದ್ದವನಂತೆ ಜ್ಞಾನವೆಂದಿಂತಲಭುಮುಮಿಯನುಳ್ಳದಧಿಕ್ಕಪ್ಪವಜ್ಞ
(ಅಮೃತಾಂ. ೬-೫). [ನೆಲೆ + ಕೊಡು.]

ನೆಲೆಗೊಳ್, ನೆಲೆಕೊಳ್, ನೆಲೆಗೊಳು, ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲೆ
ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಿಸು : ಲಲಾಟಾಗ್ರದೊಳ್ ನೆಲೆಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ವೀರಪಟ್ಟಂ
(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೨೫ ಶೂದ್ರಕ); ಚರಂದೇವಿ ಸರಸ್ವತಿ ಹಂಸೀಭಾವದ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು
ಕೊರ್ತು ಮನ್ಮಾನಸದೊಳ್ (ಕವಿಾ. ೧-೩); ಅರಿಸರಪಾಲವೌಳಿಮನೆ
ಯೊಳ್ ನೆಲೆಗೊಂಡುದು ಶಂಬುಚಕ್ರಚಾಮರಹಳಚ್ಚಚ್ಚಿತ್ತ ಪದಾತ್ಮತಿ
(ಸಂಪಭಾ. ೬-೨೯); ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೆ ಶಿವನಾದ ಕಾರಣ ಆ ಮಹಾ
ಪ್ರಕಾಶವೆ ನೇತ್ರಂಗಳೊಳಗೆ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಸಕಲಪದಾರ್ಥಂಗಳ ಕಾಣಿಸಿ
ತೋರ್ಪ ದೆಸೆಯಂ ನೇತ್ರಕ್ಕೆ ಶಿವಲಿಂಗವಾಗಬೇಕಾಯಿತ್ತು (ಅವಧ.
೮-೧೩); ಶಿವಭಕ್ತಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು ಸಮಸುಖಸಹಾಯಮಂ ನೆನೆದು
ತನ್ನೊಳಗೊಳಗೆ ತಿಳಿದಂ ಶಿವಭಾಷಿ (ಬಸವ. ೫-೮). ೨. ಸ್ಥಾಪಿತ
ಗೊಳ್ಳು; ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗು : ಜಲನಿಧಿಯೊಳಪೊಕ್ಕು ನೆಲೆಗೊಂಡು
ದಲ್ಲಿ ರಥಮವಿಡಿದಂ ನೆಲದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವೊಲ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೧೧೪);
ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರನು ನೆಲೆಗೊಂದಿದ್ದನಲ್ಲಾ ಪೀತಮಧ್ಯದಲಿ (ಸಪ್ತ. ೫೪-೬೬);
ನೆಲೆಗೊಂಡನಲ್ಲಿ ಮಲಿನಾಪಹಾರಿ ನಿಶ್ಚಲ ಸತ್ಯಪಂ . . . ನಿಲಯಾಂತ
ರಾಳದೊಳ್ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೩-೨-೨೯). ೩. ತಳವೊರು; ಬೇರು ಬಿಡು :
ನಾಟುಮಂಟುಗಳು ನಾಲ್ಕೆಂಟು ದಿವಸದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಬುವವು
(ಗಾಥ). ೪. ಸ್ಥಿರವಾಗು; ದೃಢವಾಗು : ಭಾವಶುದ್ಧವಿಲ್ಲದವಂಗೆ
ಭಕ್ತಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ಬಸವ. ೬೫೮); ಅನುಭಾವ ನೆಲೆಗೊಂಡಲ್ಲದೆ ಅಂಗ
ಲಿಂಗದ ಹೊಲಬನಜಾಯಬಾರದು (ವಚಸಂ. ೪-೬); ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು
ಚಿತ್ತ ಮಗನೆ ನೀನಿಧಿವೆಂದು ತಲೆದೋರಿಸು (ಮೋಹತ. ೪-೮೧).
೫. ಸ್ಥಿತಿವನ್ನು ಪಡೆ; ರೂಪುಗೊಳ್ಳು; ರೂಪುದಾಳು; ಮೈ
ದಾಳು : ಯುಗ ಜುಗ ಮಿಗಿಲಿಸಿದ ಹದಿನಾಲ್ಕುಭುವನ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳ
ದಂದು ನಿಜವನಜಾದಿನೆಂಬ ಕ್ರಿಚಗಾಧಿಪತಿಗಳಿಲ್ಲದಂದು ತೋರುವ
ದೀಪುಪ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಭರಿತ ಅಗಮ್ಯ ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗವು (ಅವಜಂ. ೨-೬);
ಜಾಂಬವನ ರೂಪಿಂದ ತೋರುವನುಜುಜಭವನು ಪುರಂದರನು ನೆಲೆಗೊಂಡ
ನಂಗದನಂಗತೋಭೆಯಲಿ (ತೊರಾ. ೧-೪-೬೬). ೬. ಉಂಟಾಗು ;
ಒದಗು ; ಸಂಭವಿಸು : ದಾಹಂ ನೆಲೆಗೊಂಡರೋಚಕಮುನಿರೆ ನಿಲ
ಲಾಜದೊಡಾಮುಜನಿತಮಂದಾ ಜ್ವರಮಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೧೪); ಇಂತು
ತಿಳಿದ ಗರ್ಭದಿಂದ ಭಾವಭರಿತ ಪರಮಹರ್ಷಂ ನೆಲೆಗೊಂಡು ನಿಂದು (ಗಿ೦ಕ.
೩-೩೯೪); ಅರಸುತನ ರಾಮಂಗೆ ನೆಲೆಗೊಳಲರಿಸಿ ಕೇಳೆ ನಿನ್ನ ಮಗನೇನ
ರಸನೋ ಮೇಣ್ವರಸನೋ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಸೌಂದರಿಗೆ (ತೊರಾ. ೨-೧-೨೬);
ಬೆರನೆಣ್ಣ ಬಲು ರುಕ್ಕರು ಭಾವಿಸರಾಕೆಗಳಿವನ ನೆಲೆಗೊಂಬುದಲಿ ಚಿತ್ತೈಸು
(ಕಂಠನಿ. ೯-೧೫೮). **ನೆಲೆಕೊಳ್ :** ೧. ಕ್ರಿಸ್ತಸ್ಥಿ ತನಗೆ ಮೃತ್ಯು
ವರವಾನಜಾದಿ ಪೆರ್ತ್ಯಾಣವೆಂದೊನ್ . . . ಸುರೇ××ಗೆ ಗತಿಯೊಳ್ಳಲಿ
ಕೊಡುನ್ (ಎಕ. II, ೯೯-೪; ಸು. 700). **ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು :**
೨. ತನುವಿನ ಕೊಱತೆಗೆ ಸುಳಿಸುಳಿದು . . . ಗುಹೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗ
ಮನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳ[ಪಾಠಾಂ. ಕೃ]ದಾಗಿ (ಅವಜಂ. ೧೧೬-೫೩೬).
ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು : ೧. ಇದರಿಂದ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಶಾಂತಿ ತಲೆದೋರಿ ಅಧರ್ಮ
ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಪ್ರಶಾಂತ. ೯೧); ಆ ಬೋಧಿ . . . ಎದೆಯಲ್ಲಿ
ನೆಲೆಗೊಂದಿದ್ದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದಿಗಳೆಯನ್ನ ಲುಗಿಸಿತು (ಸಾತೋಜ. ೩೬೮).
೩. ಗೌತಮಮಹಾನುಭಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ . . . ಈಗ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ
ಕತಮಾನದಲ್ಲಿ ಭಾರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂದಿರುವ ದ್ರಿಢಪರ ಪ್ರಭುತ್ವ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ನಕ್ಷತ್ರಗಳೇ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುವವು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೩).
೪. ಮುಂದಣ ಹಜ್ಜಿ ಯಳಿಲ್ಲದೆ ಒಂದು ಪಾದ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ಅವಜಂ.

೧೦೫-೪೬೫). ೫. ನರಕದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕೂಡಲಸಂಗನ
ಶರಣವನುಭಾವ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳದು (ಬಸವ. ೮೫೮); ಕಪ್ಪ ಮುಖ ನೆಲೆ
ಗೊಂಡಿತ್ತೆಂದು ತನ್ನಿಷ್ಟಲಿಂಗಪೂಜೆಯನಗಲಿಸಿ ಬಿಟ್ಟು ಮೂಡುಮು
ದೇನಯ್ಯ (ವಚಸಂ. ೩೧೪-೬೬); ಇಂತೀ ಕ್ರಿವಿಧ ಸಂಪತ್ತು ನೆಲೆಗೊಂಡ
ಸದಾಭಕ್ತಂಗೆ ನಮೋನಮಃ ಎಂದಿನಯ್ಯ (ಅಮಂಡೇ. ೮೬-೮೭).
೬. ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಜೊತೆಯಾಗು : ತನ್ನ ವರೊಡನೆ
ನೆಲೆಗೊಂಡು ಮಹಮ್ಮದನನ್ನು ತೊಂದರೆಪಡಿಸಿಕೊಡಗಿದನು(ಕೃಮುಜ. ೬೮).

[ನೆಲೆ + ಕೊಳ್ಳು.]

ನೆಲೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ
ಮಾಡು : ಅಂತಾ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿಯರಾ ಪುರುಪರಮೇಶ್ವರನ ಮನಸ್ಸರೋ
ವರದೊಳ್ ತಮ್ಮ ಪಾದಪದ್ಮಂಗಳಂ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿಯಂ (ಅವಿಘ.
೮-೨೪ ನ); ಆಚಾರವೇ ಲಿಂಗವೆಂದಜಹಿದನಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣನು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ
ಅಜಾವ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ[ಪಾಠಾಂ. ಎನ್ನ ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅಜುಹ ತೋರಾದ
ನಯ್ಯ ಬಸವಣ್ಣನು](ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೧-೧೫೧); ಮದೀದಂ ಪದ
ಪಂಕರುಹಮಂ ತನ್ನಾತ್ಮದೊಳ್ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಬಸವ. ೨-೧೧);
ಮಾತು ಪಿತ್ತಗಳು ಶತ್ರುಭಾವನನಾಂತು ನಿಜಸಂತಾನದಲಿ ಸಂಪ್ರೀತಿಯನು
ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಸರ್ವಜ್ಞಾಧಿಕಾರದಲಿ ಪಾತಕರನು ಮಾಡದೆ . . . ಯೋಗ್ಯ
ರಹರೇ (ಕುಮಾರ. ೩-೨೦); ಸತಿ ಸುತರ ಪಿತ್ತ ಮಾತೃಗಳ ಸಂಗತರ
ಸದ್ವಂಶಾಭಿಮಾನವನತಿಗಳಿಸಿ [ಪಾಠಾಂ. ಗಮಿಸಿ] ಮಕರಧ್ವಜನ ಮಾಯೆ
ಯಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ . . . ಚಳೆಯಲಿ ಮೋಹಿಸಿತು (ತೊರಾ. ೧-೫-೨೪).
೨. ಇರಿಸು; ನಿಲ್ಲಿಸು : ಕೊಳುಗುಳವನಾರೈದು ಬಾಯಿನೆ ನಿಲುವು
ದನುಚಿತವರ್ಜುನನ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಬಹೆನೆಂದಾಯುಧವ ಕೊಂಡಡರಿದನು
ರಥವ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೩); ನಿಟಲಾಕ್ಷ ಭೀತಸ್ಥನಾಗಿ ಕುಟಿಲವರ್ತ
ನಿಡುಜಡೆಯೊಳಗಾಕಾಶತಟಿನಿಯ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದನು (ಮೋಹತ. ೧೯-೪೬).
೩. ಅಳವಡಿಸು; ಹೊಂದಿಸು : ನೆಲೆನಾದದೊಳು ನೀನೆನ್ನ ನೆಲೆಮೊಲೆ
ಗಳಿಗೆ ಮಕರಿಕಾಪತ್ರನ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಂಗಡರೂಪ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೬-೬೩);
ತಲೆವಳಿಸಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದ ಮಾಣಿಕ್ಯದ ತಲೆಮಾಲೆಯ ಪರಿಸರದೊಳೆಳೆವಿಟ್ಟ
ಕನಕದಳಿಲೆಮಾಲೆಯ . . . ವಿಳಾಸಮಳವದೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ಮ).

[ನೆಲೆಗೊಳ್ + ಇಸು.]

ನೆಲೆಗೊಳು 'ನೆಲೆಗೊಳ್' ನೋ.

ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು 'ನೆಲೆಗೊಳ್' ನೋ.

ನೆಲೆಗೋಟಿ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಕೋಟಿ;—ದುರ್ಗ : ಅರ್ಗ್ಗ ತಗ್ಗರ್ಗ
ನೆಲೆಗೋಟಿ ಧೂಳಿಪಟವಾಗದ ದುರ್ಗಕುಲಮ್ (ಎಇ. V, ೧೬-೧೧;
1142).

[ನೆಲೆ + ಕೋಟಿ (< ಕೋಟಿ)]

ನೆಲೆಜವ್ವನ (ನಾ). ತುಂಬುಜವ್ವನ; ಪೂರ್ಣಾಯವನ : ಎಲೆ
ಕಲಾಪತಿಗೇ ಪರಿ ನೆಲೆಜವ್ವನಮೊದವಿತಮು (ಚಳವಿ. ೩-೧೧೧).

[ನೆಲೆ + ಜವ್ವನ]

ನೆಲೆತಪ್ಪು 'ನೆಲೆದಪ್ಪು' ನೋ.

ನೆಲೆದಪ್ಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಧಾರವಿಲ್ಲದಂತಾಗಿಸು; ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲ
ದಂತೆ ಮಾಡು : ತನ್ನ ಅಳವ ಒಳನೋವಿನ ನೆರಿದುಗೂಡಿದ ಸುದಿಯ
ಬರೆಹಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೀಗೆ ನೆಲೆದಪ್ಪಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅಮಲನು ಮನಮನ
ದೊಳಗೆ ಚಾರುಲತೆಯ ಮೇಲೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿದುಗೊಂಡನು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೪೧).
೨. ಗುರಿ ತಪ್ಪಿಸು; ದಿಕ್ಕು ತೋಡದಂತೆ ಮಾಡು : ಇಂತಿಹ ಕಳಾ
ಸೋದರರಂ ಸೊಮ್ಮುಗಿಡಿಸಿದುದು, ಅಗಸ್ತ್ಯನಂ ನೆಲೆದಪ್ಪಿಸಿದುದು ;
ಸಾಜಮಲ್ಲೇ ಪತಿಪತ್ನಿಗಳೊಳ್ ವಿವೇಚಿಗ ದುಃಖಂ ! (ರಾಮಾಶ್ವ.
೪೬-೧೯).

[ನೆಲೆದಪ್ಪು + ಇಸು.]

ನೆಲೆದಪ್ಪು, ನೆಲೆತಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದಂತಾಗು ; ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟವಾಗು ; ನಿರಾಧಾರವಾಗು : ನಿಪತ್ತು ಬಂದಡು ದಾಗಳಿ ತಗ್ಗಿ ಸವೇಯುವೆಂದು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನೆಲೆದಪ್ಪಿರಲ್ ಬಿಡದೆ ಮುತ್ತಿದ ತುಂಬಿಯ ಬಂಬಲೆಂದಿನಂ ಸೊಗಯಿಸುವಿಂಪುಗಂಪನಮರ್ದಪ್ಪಿ ಮನಂ ಗೊಳಪಟ್ಟು ಪೊಟ್ಟು ಸಂಪಗೆಯರಲಂ ತುಂಬಿದದೆ ತುಂಬುಂಬೆಸಿದಿರ್ದುದು ತದ್ವರ್ಧೂಟಿಯಾ (ಉದ್ಭ. ೯-೭೪); ಮೇಲುಜಗದೇಳೋಡಿದವು ಧ್ರುವ ನಾಲಯಕೆ. ನೆಲೆದಪ್ಪಿದುದು ಗ್ರಹಮಾಲೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೯-೧೯). ೨. ಮೇರೆ ಮೀರು ; ಉಕ್ಕೇರು : ಹಗೆಗೆ ಕಾಲ್ಪೊಳೆಯಾದ ವೀರ ರಸಾಧಿ ನೆಲೆದಪ್ಪಿತ್ತು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೨೫). ೩. ಸ್ಥಿತಿ ಕೆಡು : ತುಸು ಗಾಳಿ ತಾಕುತ್ತಲೇ ಅನನು ಸೀತು ಕೆಮ್ಮಿ ನೆಲೆದಪ್ಪಿದಂತೆ ಮಾಡು ತ್ತಾನೆ (ಇಪ್ಪ. ೪೧೬). ೪. ಹಾಳಾಗು ; ದುರ್ದೈವಿಗೆ ಬರು : ನೆಲೆದಪ್ಪಿದಡೆಗೆ ಮತಿ ಸಂಚರಿಸಿದ್ಡೆಗನ್ನದೇಶಮಾದಡೆಗೆ ಮಿಳರ್ ಮುಳಿದಡೆಗೆ ಬುದ್ಧಿ ವೇಲರ್ ಕುಲಸಧುವೇ ಕಾರಣಂ (ದಶಕು. ೧೨-೧೬೧). **ನೆಲೆತಪ್ಪು :** ೧. ತಕುಂತಲೆ ತನ್ನಿಂದ ಧಿಕ್ಕಾರ ಹೊಂದಿ . . . ನೆಲೆತಪ್ಪಿ ನಿಂತಾಗ, ಅವಳು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಬೀರಿದ ಬಾಪ್ಪಾಕುಲವಾದ ದೃಷ್ಟಿ ಈಗ ನಿಪದ ಮುಳ್ಳಿನಂತೆ ಅವನನ್ನು ದಹಿಸಿಕೊಡಗಿತು (ಕಾವ್ಯ. ೫೦). [ನೆಲೆ + ತಪ್ಪು]

ನೆಲೆದಾಣ (ನಾ). ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ ; ಆಕರ : ಬೆಲೆವಳ್ಳಿ ಛಾಡುಂಬೊಲ ಬೆಸವಳ್ಳಿ ನೆಲೆದಾಣ ಬಿಡುವೆಣ್ಣುಗಳ ನಿಳಯವನಿಸಿ ಮುಜಿದಿಹುವಾ ದುರ್ಗದ ಕಲಕಲರವ ರಾಜವೀಧಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೬); ಕಾಣುತೀತನ ಮೂರ್ತಿಯಂ ಮಹಾಸಾಯರ್ದರ್ದಾಣಮುಲಗಣಗೆ ನೆಲೆದಾಣಮಾದುವು (ಜಬಪ. ೨೦-೧೯). [ನೆಲೆ + ತಾಣ]

ನೆಲೆದೀಪ (ನಾ). (ಪೂಜೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ) ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಉರಿಯುವಂತೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ದೀಪ; ನಂದಾದೀಪ : (೪). [ನೆಲೆ + ದೀಪ]

ನೆಲೆದೀವಿಗೆ (ನಾ). = ನೆಲೆದೀಪ : (೪). [ನೆಲೆ + ದೀವಿಗೆ]

ನೆಲೆದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳವನ್ನು ಬಿಡು ; ಜಾಗ ಬಿಟ್ಟು ಕದಲು : ನೆಲೆದೆಗೆದು ನಮ್ಮವರ ಸ್ವಪರನೆಲೆಗೆ ಸೇರದೆ ಸರಿಯ ಕಂಡನು ಸಳನ ಮಿತ್ರನ ಮೊಮ್ಮ ತಡೆದನು ಛೇದುನುರವಜೆಯ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೯-೧೦೦). [ನೆಲೆ + ತೆಗೆ]

ನೆಲೆದೇಗುಲ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಆಲಯ : ಪಲರಂ ರಕ್ಷಿಸಿ ಮತ್ತಂ ಪಲವಂ ನಡೆದೇಗುಲಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ ನೆಲನೊಮ್ಮಮಾಡಿಯೆ ಚಟ್ಟಿಂ ನೆಲೆದೇಗುಲಮುಮನೊಡೊಂದನೊಲೊತ್ತಿಸಿದಂ (ಎಳ. V, ಬೀಲೂರು. ೧೯೬-೯೪ : 1160). [ನೆಲೆ + ದೇಗುಲ]

ನೆಲೆದೊಡಿಗೆ (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಧರಿಸುವ ಆಭರಣ : ಪುರಿ ದೊವಲುಡುಗಿಯ ಹಾವಿನ ನೆಲೆದೊಡಿಗೆಯ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ಮುಟ್ಟಾಂಗದ ಪಂದಲಿಗಳ ಮಾಲೆಯ ಶೂಲದ ಕಲಿಗಂಜದೆ ಮನನನಂತು ಮಾಡಿದೆ ಮುಗ್ಧೆ (ಗಿರಕ. ೯-೧೧೪). [ನೆಲೆ + ತೊಡಿಗೆ (< ತೊಡುಗೆ)]

ನೆಲೆದೊಳ್ತು (ನಾ). ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವ ಸೇವಕ; ಜೀತದಾಳು. **ನೆಲೆದೊಳ್ತರ್ (ಬಹುವು):** ಸರಿನಲಿದು ಬಂದು ಗಿರಿಸಿಯೊಲವಿಂಪಂ ಗಿರಿಜೆ ಸಹಿತವುಂ ಸಾವೆಲ್ಲವುಂ ನೆಲೆದೊಳ್ತರ್ ಬಳಿದೊಳ್ತರ್ ಸಲೆದೊಳ್ತರ್ ನಿಮಗೆನುತ್ತಿ ಧಾರೆಯನೊಲೆದಂ (ಗಿರಕ. ೧೦-೯೫). [ನೆಲೆ + ತೊಳ್ತು (< ತೊಟ್ಟು)]

ನೆಲೆದೋಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸು : ಮುಕ್ತಗಿಡು ನೆಲೆದೋಣುವುದು ಹರಿಭಕ್ತರಂದನಾಲಿಪುದು (ಹುಸಾ. ೧೪). ೨. ಕಾಣಿಸಿ ಕೊಳ್ಳು ; ತಲೆದೋರು : ಇಂತು ನಿಟ್ಟಿಸಿದರಸಂಗಿ ಅಲುಗದ ತುಣುಗಿನ

ನಟ್ಟಿದೊಲುಗದ ಕಡುನೇಡ ದಿಟ್ಟ ಬಟ್ಟಾಡುವ ನೀರ್ ತಲೆಯೇಡುವ ಸಂತಸದಿಂ ನೆಲೆದೋಣುದುವೆಂದು ನಂದನಾರೋಕನದೊಳ್ (ಚಳವಿ. ೪-೬೬). [ನೆಲೆ + ತೋಣು]

ನೆಲೆನಿಲ್, ನೆಲೆನಿಲ್ಲ (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ನೆಲಸು : ಬಲದಿನ ಯನ ನೆಲ್ಲಗೆಯ ನೆನಹಿನೊಳು ನೆಲೆನಿಂದು ನೇಮಗೊಳುವಳು (ಹದಿಬ. ೬-೪); ಮನಂ ನೆಮ್ಮುಗೆಗೊಂಡು ನೆಲೆನಿಲ್ವಿನಂ ತೀರ್ಥಾಟನೆಯೋಗ ರಣಸೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೫-೧೦). **ನೆಲೆನಿಲ್ಲು :** ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರಂದು ನೆಲೆನಿಂದರೈತಂದು ಆ ದೇವರರ್ಚಕರಾಗಿ (ಇಂಜಾ. ೫-೧೨); ದಾಜಾಜಿಗೆ ಮದರಾಸು ಬೊಂಬಾಯಿ ಕಲಕತ್ತಗಳಂತಹ ವಿಶಾಲ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವ ಆತುರವಾಯಿತು (ರಾಜವ. ೬೬). [ನೆಲೆ + ನಿಲ್]

ನೆಲೆನಿಲ್ಲು 'ನೆಲೆನಿಲ್' ನೋ. **ನೆಲೆನೋಡು (ಕ್ರಿ).** ಸ್ಥಳವನ್ನು ನೋಡು : ಬಿಗಿ ಪುಗು ಬಿಟ್ಟು ಕೂಡು ಜಡಿ ಬಗ್ಗಿಸು ಪೊಯ್ಯಲೆನೋಡು ಸಾಯೆ ಸಾದುಗಿ ಕೊಳೆ ನೂಂಕು ಸಾಚು . . . ತೆಗೆ ತೊಂಗಲಿಂಪದೆನೆ ನೂಂಕು ಯುದ್ಧಮಂ (ಕಾವ್ಯ. ೪೦೬). [ನೆಲೆ + ನೋಡು]

ನೆಲೆಬಾಲ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬದುಕು : ನೆಲೆಬಾಲ್ಕಿಗೆ, ನೆಲೆಬಾಲ್ಕಿಗಳ್, ನೆಲೆಬಾಲ್ಕಿದಂ, ನೆಲೆಬಾಲ್ಕಿದಪಂ, ನೆಲೆಬಾಲ್ಕಿವಂ, ನೆಲೆಬಾಲ್ಕಿಗುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋಗ). [ನೆಲೆ + ಬಾಲ್ಕು]

ನೆಲೆಬಾಲ್ಕು (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಜೀವನ, — ಬದುಕು : ನೆಲೆ ಬಾಲ್ಕಿಗೆ, ನೆಲೆಬಾಲ್ಕಿಗಳ್, ನೆಲೆಬಾಲ್ಕಿದಂ, ನೆಲೆಬಾಲ್ಕಿದಪಂ, ನೆಲೆ ಬಾಲ್ಕಿವಂ, ನೆಲೆಬಾಲ್ಕಿಗುಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೬೪ ಪ್ರಯೋಗ). [ನೆಲೆ + ಬಾಲ್ಕು]

ನೆಲೆಬಿಂಬ (ನಾ). ಶಾಶ್ವತವಾದ ಬಿಂಬ (?) : ಹೊಳೆಯ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಹುಲ್ಲು ಬಳಸುವದಲ್ಲದೆ ಆಳವಿಲ್ಲ ಮುಳುಗುವದಿಲ್ಲ ಭವಸಾಗರ ದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ ಚಿತ್ತು ತೆರಿಗಿಂಗೊದಲಿಲ್ಲ ಜಲಪಾಪಾಣದಂತೆ ನೆಲೆಬಿಂಬದಂತೆ ಈ ಸುಲಲಿತ ಬಲುಗೈಯ್ಯೊಲ್ಲದ ಲಿಂಗೈತ್ವವು ನಿಃಕಳಂಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾ (ನೋನೂ. ೧೩೧-೫೦೬). [ನೆಲೆ + ಬಿಂಬ]

ನೆಲೆಬೀಡು 'ನೆಲೆವೀಡು' ನೋ. **ನೆಲೆಬೀಳು (ಕ್ರಿ).** ರಚ್ಚಿಹಿಡಿ ; ಚಂಡಿಹಿಡಿ : ಹುಡುಗ ಅತ್ತು — ಅತ್ತು — ಅತ್ತು ನೆಲೆ ಬಿದ್ದ. ಅತ್ತೆ ಅವನಿಗೆ ಅಂಗಾರ ಹಚ್ಚಿದಳು ; ಧೂಪ ಹಾಕಿದಳು. ಆದರೂ ಅವನ ಅಳು ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ (ಸ್ತುತಿ. ೧೦೬). [ನೆಲೆ + ಬೀಳು (< ಬೀಳ್)]

ನೆಲೆಬೆಲೆ 'ನೆಲೆವೆಲೆ' ನೋ. **ನೆಲೆಮನೆ 'ನೆಲೆವನೆ' ನೋ.** **ನೆಲೆಮಾಡ 'ನೆಲೆವಾಡ' ನೋ.**

ನೆಲೆಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪಿಹೋಗು ; ಆಧಾರವಿಲ್ಲವಾಗು : ಬಿಟ್ಟ ಬಿಟ್ಟಲು ಕೈಯಲ್ಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ಮುಟ್ಟಲೇರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹವು ಬಂದು ನೆಲೆಮುರಿಯಿತು. ಛಾಗೀರಣಿ ಕೆರೆಗೆ ಅಹುತಿಯಾದಳು (ಕಪಪ. ೬-೨೪). [ನೆಲೆ + ಮುರಿ (< ಮುಣ್ಣು)]

ನೆಲೆಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ನೆಲಸು ; ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗು ; ಭದ್ರವಾಗು : ತಾಯಿಯ ಮನೋಭಾವ ಸಹೃದಯತೆ ಇವು ಮಗನೊಡೆಯೂ ಮಗನ ಗುಣಗಳು ತಾಯಿಯಲ್ಲಿಯೂ ನೆಲೆಮೂಡಿ ಅವರ ಸಂಸಾರ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕರೆ ಬೆರಸಿದಂತಿತ್ತು (ಕೊನಿಭೇ. ೨೦) [ನೆಲೆ + ಮೂಡು]

ನೆಲೆಮೊಲಿ (ನಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಸ್ತುತೆ ; ಬಲ್ಲೊಲೆ : ಅಲಪು ನಿತಂಬದ ಪೊಯ್ಯಳ್ ನೆಲೆಮೊಲಿಮಿಶ್ರೇಣಾನೋಳ್ ತರಂಗಂಗಳ್ ತೂಳ್ಳು ಲಜುಗುಮವಜ್ಜೀಣಾನೊಳಲಜುಗುಮದ್ ತೆರೆಗಳಳು ತೂಳ್ಳುದು

ಹಿರಿದೇ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೧-೧೪೨); ಅಧೀಷೇಕಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ಪುಂಡರಾಜ ಸುಂದರಿಯರ ನೆಲೆಮೂಲೆಯು ಸಿರಿಕಂಡದನ್ನೆಂದು ಪೊರೆದು ಬೆಳರ್ಪನಾಂತ ತೆರೆಗೊಳಂ (ಪಾಂಡು. ೧೧೬); ನೆಲೆಮೂಲೆ ಹಾರನುಂ ಕೆಲಕೆ ನೂಂಕಿ ದುಡು (ಪ್ರಥಮ. ೯-೩೦); ವಕ್ಷಸ್ತ್ರೀ ನೆಲೆಮೂಲೆಗೆ ತಿಲಕವಿಟ್ಟೆ ಮುಖಂ ಲಾಸಣ್ಯದ ಬಿಟ್ಟು ಪೊಯ್ಯೆ . . . ಸುಮುಹೂರ್ತದೊಳು ಸುಪುತ್ರನುದ್ಭವಿಸಿ (ಬಸವ. ೧೦-೧೦೦). [ನೆಲೆ+ಮೂಲೆ]

ನೆಲೆಯರಿ 'ನೆಲೆಯಣ್' ನೋ.

ನೆಲೆಯಣ್, ನೆಲೆಯರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಳವನ್ನು ತಿಳಿ; ಮರ್ಮವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ಒಳಗನ್ನು ತಿಳಿ : ಬಲಮುಖಾಂತರವನ ಕಾಳಗ ಮುಂ ನೆಲೆಯಣ್ವಾಯದೆ ತೊಣೆಯಂ ಪಾಯ್ವನುಂ . . . ತುದಿ ಯೊಳ್ ಮಹಾದುಃಖಮನೆಯ್ವ ವರಲ್ಲದೆ ಸುಖಮನೆಯ್ವ ವರಲ್ಲರಿಂತು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೪೨ ಅದಿಪ್ತ); ಭರತವನೋಡುತುಂ ಮುತ್ತುಳದ ಕಲಾಳಿ ಗಳ ನೆಲೆಯಣ್ವಾದುಸುರುತುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೩೪); ತತ್ತದ ನೆಲೆಯಣ್ವಾತಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದತ್ತಲಿತ್ತಲ್ ಪೊಳೆದತ್ತಂ ಪೋಗದಂತಿರ್ಕಳಿಸುತೆ ಬುಧರಂ ತರ್ಕಿಕುಂ ಬಿಕ್ಕದೇವಂ (ಚಳವಿ. ೪-೧೦೦). ನೆಲೆಯರಿ : ೨. ಸ್ಥಳ ವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು; ಜಾಗವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು; ಪೊದಪೊಕ್ಕು ಪುರಿಪುದಾಗಿ ಕುಳಿತು . . . ಕೆಂಡೆನ್ನಳಂ ಬಿಡುತ್ತಿರೆ ಶಬರರುಂ ನೆಲೆಯರಿದು ಮುತ್ತಿ ಬಾಲಂಗಳಿಂದೊತ್ತಲು (ನವಮೀ. ೧೬-೨೪).

[ನೆಲೆ+ಅಣ್]

ನೆಲೆಯಾಂದೆ (ನಾ). ಕದಲದೆ ನೆಲೆಯಾಗಿರುವ ಗೂಬೆ; ಸ್ಥಿರ ವಾಗಿ ಒಂದೇ ಎಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗೂಗೆ : ಎಲೆ ದೇಸರೆ ಪುತ್ತಂ ಬತ್ತಲೆಯುಂ ಬಜಾಡಿಲ್ಲರಿಂಬರದು ಕಾರಣದಿಂ ನೆಲೆಯಾಂದೆಯೆ ನಟ್ಟಿದ ಪೋಲೆಲಿ[ಪಾಣಾಂ. ನೆಲೆಯಾಂದೆಗನ್ನೆಯಪೋಲೆಲಿ, ನೆಲೆಯಾಂದೆಯಮ ನರ್ಚಿಸಿದಲಿ] ಮಿಡುಕದೆ ನೆನೆಯುತಿರ್ದೀರೇನಂ ಮನದೊಳ್ (ಯೋಜ. ೪-೧೫). [ನೆಲೆ+ಅಂದೆ]

ನೆಲೆಯಾಸೆ (ನಾ). ದೃಢವಾದ ಬಯಕೆ : ಮೋಡ ಮುತ್ತುವ ಜಡೆಗೆ ಜಾಡುವಿಯೆ ಜಾರಿ ಬರೆ ಪಕ್ಕಕೆಳವೆರೆ ಸೆಕ್ಕಿ ಕಣ್ ಸದಿಯ ಕೊಳುತ ಮುರೆಬರ ದರ್ಶನನೆ ದುಡುಕಿಸುವುದೆನ್ನೆದೆಯ ನಡೆಯ ಮನುಜಗಿದು ನೆಲೆಯಾಸೆಯೇ ಕಟ್ಟಿಕಡೆಯ ? (ಮಲದೇ. ೧೨-೧೦). [ನೆಲೆ+ಆಸೆ]

ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆ (ನಾ). ಅಂತಸ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮನೆ; ಮಹಡಿ ಮನೆ; ಕರುಮಾಡ : ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕಳಕಳರವನುಂ ಕೇಳ್ವು (ಬಾಧಪ. ೨-೩೪ ಪ); ದ್ರೋಣನಿರಾಗಿ ಧರಣಿನ ಸತ್ಕರಿಸಿ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗೊಯ್ದನು (ಕುನ್ಯಾದ್ರೂ. ೪-೫೬); ಇದಿಯ ಬಾಲವ ಬೀಸಿ ಬೀದಿಗಳೆಡಬಲದ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಗಳನದಮುಗುಚು ತೈತಂದನಲ್ಲಜನಂಜಲಿಕೆಜನ (ತೊರರಾ. ೫-೭-೧೪); ಮತಿಗಿಡವ ಬೆಲೆನ್ನೊ ಕೊಟ್ಟಿವ ರತುನಗಳ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆ ತರತರದಿ ಮೊಣ್ಣದಿಡುಡು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೨-೧೦). [ನೆಲೆ+ಉಪ್ಪರಿಗೆ]

ನೆಲೆಯೂರು, (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ನೆಲಿಸು : ಆಗ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ತಾವು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗದೇ ಯೋಗ್ಯ . . . ಎಂದು ಕೂಗಾಡಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಿರಿ-ಕಿರಿಯರಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿ ಬಿಡು ತ್ತಿದ್ದರು (ಜಯಂಕ. ೧೧). [ನೆಲೆ+ಊರು, (<ಊಣ್)]

ನೆಲೆಯೂರು, (ನಾ). ನೆಲಿಸಿರುವ ಸ್ಥಳ; ವಾಸಸ್ಥಾನ : ತಮ ನೆಲೆಯೂರು ಸಿಂಧಂಗೆಯ ಬಸದಿಗೆ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಹಡೆದು ಬಿಟ್ಟ ಸವಗೋನಹಳ್ಳಿಯ ಸೀಮಾಸಮ್ಪಂಧಂ ಎಂತೆಂದದೆ (ಎತ. VI, ೪೪೫. ೧೬೧-೧೬೧; 1137); ಆ ಸೋಮಯಾಜಿಯ ನೆಲೆಯೂರು 'ವೆಂಗಿಬಲು' (ನಾಡೋಜ. ೬೪). [ನೆಲೆ+ಊರು (<ಊರ)]

ನೆಲೆವಂತ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆಯುಳ್ಳವನು; ಆಧಾರವಿರುವವನು : "ಸೂದ್ರ-ನೆಲೆವಂತಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೭೫). ೨. ಆಧಾರ ನೀಡುವವನು; ಆಶ್ರಯದಾತ : ಎಲೆ ಕುವರಿ ನಿನ್ನ . . . ಚತುರತೆಗೆ ಬೇಟೆಕ್ಕೆ ಕೂಟಕ್ಕೆ ನೆಲೆವಂತ ಕಲೆವಂತನು . . . ಸುಳಿದನು ಸ್ವಪ್ನ ದೊಳು (ನವಮೀ. ೨೪-೯೩). [ನೆಲೆ+ವಂತ]

ನೆಲೆವಟ್ಟಣ (ನಾ). ಮೂಲಸ್ಥಾನ; ಸ್ವಂತ ಊರು : ಅಂದು ನೆಲೆ[ಪಾಣಾಂ. ರೆ, ಲ]ವಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬರೆ ನಡುವಿರುಳು ನಡೆತಂದು ಊರ ಹೊಣಗಣ ಮಸಣವಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಲು (ಸಂಚರ. ೩-೫೪).

[ನೆಲೆ+ಪಟ್ಟಣ]

ನೆಲೆವಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಮನುಷ್ಯ; ಭೂತರ : ನೆಲದೊಳಗಾ ನೆಲ ಹೇಸುವಂದದಿನಾ ನೆಲೆವಟ್ಟಿಗರು ಬೊಟ್ಟಿಡುತು ತಲೆ ಮುಂಡ ಕರುಳು ನೆತ್ತರು ಜೋರೆಯೇಳ್ವಂತಲೆನೆದ ಕಾದಿ ಮಡಿವರು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೧-೧೨).

[ನೆಲೆ+ಪಟ್ಟಿಗ]

ನೆಲೆವಡಲಿಗೆ, ನೆಲೆವಡಲಿಗೆ (ನಾ). (ಸಸ್ಯಗಳನ್ನಾ ಬೆಳೆಯುವ) ಅಗಲ ವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಹರಿವಾಣ, - ಪಡಲಿಗೆ : ಜಾಗದ ನೆಲೆವಡಲಿಗೆಗಳ ಜಾಗಂಗಳ ಪಸುರ್ಗನೆಯೆ ರತ್ನದ ಕೀರ್ಗಲ್ ಜಾಗಂಬೊಯ್ಯಂತಿರೆ ಪರಧಾಗಂಬಡುವು ವಿವಾಹಗೀಜಾಂತರದೊಳ್ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೩೧); ನೆಲೆ ವಡಲಿ [ಪಾಣಾಂ. ಲಿ]ಗೆಗಳ ಜಾಗಂ ಪಲವಾಗಿರೆ ತನ್ನ ನೆಗೆವ ಪಸುರ್ಗ ದಿರಿಂದಂ ಪೊಲಗಿಡಿಸಿದುದುರ ಕಣ್ವಲರಂ ಜಿನಸವನಭವನಹರಿತಸ್ತಂಭಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೨-೧೦೭). ನೆಲೆವಡಲಿಗೆ : ನೆಲೆವಡಲಿಗೆಗಳ ಜಾಗದ ಕೆಲದೊಳ್ ಮೊಸರಡ್ಕ ಪತ್ತಿ ಸಂಗಡಮೆನೆಗುಂ ಫಲಮುಕ್ತ ಕಮಲಾಕ್ಷತ ಮಲರಚ್ಚಂಗಳೊ ಕೆ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಂಗಳ್ (ಅಪ್ಪ. ೪-೪೦); ಆಗೆ ಮೂಡು ವಂದದಿಂ ತರ್ಕಗೊಂಡು ತಿಜುಮೊನೆಯ ನೆಲೆಗಡಿಕೊಂಡಿರೆ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಪಾಪದಗಿಯ ನೆಲೆವಡಲಿ[ಪಾಣಾಂ. ಲಿ]ಗೆಗಳನಿಸುವುವು ಸರಕವಿಲ ಪಟಲಂಗಳ್ (ವರ್ಧಪ. ೧೧-೩). [ನೆಲೆ+ಪಡಲಿಗೆ]

ನೆಲೆವಡಲಿಗೆ 'ನೆಲೆವಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ನೆಲೆವಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಿಸು : ಆ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾವ್ಯನೇ ಅತ್ಯನುತಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಹರಡಿಸಿ ನೆಲೆವಡಿಸು (ನಾಡೋಜ. ೨). ೨. ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡು : ಮಾಮರದ ತಣ್ಣೆಲೆಡೆಯೊಳು ಕಡುವಹಿಲದಿಂದ ತೀತಾಳ ಚಪ್ಪರನ ನೆಲೆವಡಿಸಿ ಪುಡಿಗಪ್ಪುರದ ತೆಳುನುಕಲ ಹರಹಿ ಹಚ್ಚಿಡಿಸಿ ಸುಳಿ ವಾಳೆಯಲೆಗಳನವಣ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿ ಹಿಮಾಂಬುನ ತಳಿದರು (ಸೌಂದಪ. ೪-೨೨). [ನೆಲೆವಡೆ+-ಇಸ್ತು]

ನೆಲೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಧಾರ ಪಡೆ; ಆಶ್ರಯ ಹೊಂದು : ಪಂಡ ಮುಖದ ಪದಿ ಫಡೆ ಪರಲು ಪಾಶಾಂಕುಶಂ ಬಡ್ನ ತೂಲವಭಯಾ ಹುಕವಹಂ ಘಂಟೆ ನೆಲೆವಡೆದ ದಶಭುಜದ ಸನ್ಮತಮೂರ್ತಿ ಸೆಲಕು ಗೆಮ್ಮನು (ಸೌಂದಪ. ೧-೨); ತನ್ನ ನಟ್ಟಿ ತೊಳಲ್ವ ಕಾಡಲನಂ ಕಾದಲ್ಯೆಯಂ ಕಾಡಲೆಳಸಿ ಫಳಿಸಿ ಬೀಳಲ್ಪಿಡಿದಡರ್ಪು ಇಡುಗೊಂದಿನೆಲೆ ದುಜುಗಲ ಪೊದಣ ಪೊರೆಯೊಳ್ ಮೆಯ್ಯರೆದಿರ್ ಗಂಧರ್ವಸೌಂದರಿ ನೆಲೆವಡೆದಕ್ಷಿಣರೂಪಯುಕ್ತನೆಯಂತೆನೆಯ ಮಿಸುಪ ವಟಿವಟಿಯಂ(ಶಬಕಂ. ೩-೩೫ ಪ). ೨. ನೆಲಿಸು; ನೆಲೆನಿಲ್ಲು : ಗಂಗೆಯೇ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೆಲೆವಡೆದಿದ್ದಂತೆ ಕೆರೆ ಜಲಸಮೃದ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ನಿಘಂಟು. ೪೪). ೩. ಬಳಕೆಗೆ ಬರು; ರೂಢವಾಗು : ಸಲೆಯಜುರಂಗದಿಂದಧನಯಂಗಳ ಸುನ್ನತ ಮುಟ್ಟುಕಾಯದಿಂ ನೆಲೆವಡೆದರ್ಪ ಶಬ್ದತೆಯಂ . . . ಕೂಡಿ ಮಿಗೆ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂ ಬಿದಿ ಸಾಟ್ಯವೇದಮಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೪); ಹೊಸ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ರೀತಿ-ರಸಾದಿಗಳಿಂದ ಬೆರೆದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ

ಕಾವ್ಯವು, ಅದಿಹವಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಿಂದ ತಲೆದೋರಿ ನೆಲೆವಡೆದುದು (ಸಾಧೋಜ. ೩೫೬); ಅಪ್ರಧಾನಕರ್ತೃಕವು ಸತಿಶಪ್ತವಿಯೆ ಮೊದಲಾದವು ಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ವಾಕ್ಯದೊಡನೆ ಸಂದುಗೂಡಿ ನೆಲೆವಡೆಯಬೇಕು (ಕನ್ನ. ೧. ೧೭೪). [ನೆಲೆ + ಪಡೆ]

ನೆಲೆವತ್ತು (ಕ್ರಿ). ನೆಲಸಮವಾಗು; ನೆಲಹತ್ತು: ಬತ್ತಿ ತೊಪ್ಪಿ ಬಿಟ್ಟುಗಳ ನೆಲೆವತ್ತು . . . ನಡೆದತ್ತಾಗಳ್ ಸಗರಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಕಟಿಕಂ (ಅಜಿತ. ೯-೧೬). [ನೆಲೆ + ಪತ್ತು]

ನೆಲೆವನೆ, ನೆಲೆಮನೆ (ಸಾ). ೧. ಅನೇಕ ಅಂಶಸ್ತುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮನೆ; ಮಹದಿಮನೆ; ಕರುಮಾಡ: "ಕರುಮಾಡಂ ನೆಲೆವನೆಯುಪ್ಪರಿಗೆ ಯುಮನೆ ಸೌಧ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೪); ತೊಳಗುವ ಕರುಮಾಡಂ ನೋರಿ ಬಳಸಿದ ಪೊಂಗೊಂಟಿ ಮೇರೆ ನೆಲೆವನೆ ತೊಗಯಿಪ್ಪೊಳಗಣ ಬಿಟ್ಟುಗಳನೆ ಬಗೆಗೊಳಿಪುದು ಮುನ್ನೀರ ತೊಡಿಸಾ ಪೊಟಲೆಂದುಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೮); ನೆಲೆವನೆಯ ಮಾಡಲಿ . . . ಪವನಿಸುವಿಕೆಯಿಂದೀಗ ಹಳುವ ದಲಿ ಘೋರಾಂಧಕಾರದ ಹುಳಿಯೊಳೊಬ್ಬಳೆ ನಡೆದು ನೆನದೀ ಕಲು ನೆಲದೊಳೊಪಗಿದಳುತ ಮುಜುಗಿದನು ಧರಣೀಶ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೩೦); ಸೀತೆಯೊರ್ವ ಕನ್ನೆವಾಡದ ನೆಲೆವನೆಯ ಮೊಗಸಾಲೆಯೊಳ್ ತೊಗುಂ ಮಂಚಮನೇಣು ಚೆಲ್ಲದಿಂ ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೭-೨೯). ೨. ಸ್ಥಿರ ವಾದ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ನೆಲೆವೀಡು: ಅನುಭಾವವೇ ಭಕ್ತಿಗೆ ನೆಲೆವನೆ (ದೇವಾನ. ೨೩-೪೦); ನಿಷ್ಕಾಮಿ ನೀಂ ಕಾಮದ ನೆಲೆವನೆಯಾಂ ತಂದೆ ನೀಂ ಪುತ್ರ ನಾಂ (ರತ್ನಾಶ. ೪೬); ಸರ್ವತೀರ್ಥಂಗಳ ನಿವಾಸಂ ಸರ್ವ ದೇವರ್ಷಿಗಳ ನೆಲೆವನೆ . . . ಶ್ರೀಪರ್ವತೇಂದ್ರಂ (ಬಸವ. ೧೯-೨೫); ವೇದಪುರುಷನ ವಿಗ್ರಹದಲಿ ವಿಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ದಿವಸಂಭವನಾದಿಯಾದ ಸಮಸ್ತ ದೇವರು ನೆಲೆವನೆಗಳಾಗಿ ನೇದುಕೊಂಡಿಹರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೬೪); ಸೌಗಂಧಮಂದಾನಿಲನ ನೆಲೆವನೆಯೊ ಕುಸುಮಬಾಣನ ಬೀಡೊ ಸುರವನ ವಸೆವ ಜನ್ಮನಿವಾಸವೆನೆ ವನವೆನೆದುದು (ತೊರರಾ. ೫-೧೫). ನೆಲೆಮನೆ: ೧. "ಕರುಮಾಡಮೆಂದುಂ ನೆಲೆಮನೆಯೆಂದುಂ ಉಪ್ಪರಿಗೆ" (ಕಕಸಾ. ೫೯-೨೦೪); ಧೂಪಧೂಮದ ಪರಿಮಳಮಯಮಪ್ಪ ನೆಲೆಮನೆಯ ಮೇಗೇಳಾಗ್ಗಮನಪರಿಗ್ರಹೆಯಾಗಿ (ತಾಂತ್ರಿಕ. ೪-೮೯). ೨. ಅತುಳ ಭಕ್ತಿಗೆ . . . ಗಾಢವ್ರತಕೆ ನೆಲೆಮ[ಪ್ರಾಣಂ. ಪ]ನೆಯಾಗೆಸೆವ ಮೋಳೆಯ ಮೂರಂಗಿ ಕ್ಷಿತಿಯೊಳೆಯಡ ಭಕ್ತಿರಿಲ್ಲ (ಬಸವ. ೩೦-೨೨); ಇನ್ನವರ ಬಾಳಿಕೆಗಳದೆಯೇ ನೆಲೆಮನೆಯೆಲ್ಲದೆ ಪಾಂಡುಪುತ್ರರಿಗೆ ಪೊಡವಿಯೊಡೆತನ ಸಲ್ಲದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೬); ಅಂತೂ ಇಂತೂ ಸಮಾಜದ ಮಹಾ ಜನವೇ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನೆಲೆಮನೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯಿತು (ರಾಜ್ಯಾಂಗ. ೪೨). [ನೆಲೆ + ಮನೆ]

ನೆಲೆವರು (ಕ್ರಿ). ನೆಲೆಯಾಗು; ಆಧಾರವಾಗು: ನೂತನ ವಸ್ತ್ರಾ ಭರಣವರಸು ಕೊಟ್ಟ ಸೋತ ನೃಪರ ಪಸ್ತುಗಳ ಪಾತ್ಯಾಗಿ ನೆಲೆವಂದು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ ನವರ ಸಂಗೀತಸುಧಾಬ್ಜಿ ಚಂದ್ರಮನು (ಸಾಗರ. ೯-೧೬೬).

[ನೆಲೆ + ಬರು (< ಪರ)]

ನೆಲೆವಲು (ಸಾ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿರುವುದು; ಹಾದಿಯಲ್ಲಿರುವುದು: ಎಸೆವಲತೆಯಿಂದ ಪೊರೆದ ಮಲ್ಲದಿಯ ನಡೆಯ ಬೆಡಂಗಿನೊಂದು ಭಾವದಿಂ ನೆಲೆವಲಯ ಕಲ್ಲೆ ರಾಗಮನೋರ್ವಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೯-೯).

[ನೆಲೆ + ಬಲು]

ನೆಲೆವಾಗಿಲ್ (ಸಾ). ಅಗಸೆಬಾಗಿಲು; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು: ಚಲವಿದು ಪಗೆಮೊಲ್ಲಳ ನೆಲೆವಾಗಿಲುನುಡಿಯದುಚಯನವೆಂಬೊಂ ತೊಲಗಿ ಕದಂಗಳನಾ ಬಲ್ಲೊವದಿಂದೀ ಕುವರನೆರ್ದೆಯ ನೆಮ್ಮಿದುದು ದಿಟಂ (ಚಕವಿ. ೪-೧೫೯). [ನೆಲೆ + ಬಾಗಿಲ್]

ನೆಲೆವಾಡ, ನೆಲೆಮಾಡ (ಸಾ). ೧. - ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆ: "ನೆಲೆ ವಾಡಂ ಕರುಮಾಡಮುಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೯೪); ಎಳೆವೆಂಡಿ ನ್ನೇಲೆವಾಡದೊಳೆಳಸಿ ನಡೆ ನೋಡಿ (ಪಾಪಂ. ೩೦೪); ಪಾದರಿಯ ನೆಲೆವಾಡಂಗಳೊಳಂ ದವನದ ದಾವಣಂಗಳೊಳಂ . . . ಸೊಂಪುವೆದದ ಕಂಪಿನ ಪೊಟಲೆಂಬ ಬೀಡು ಬಗೆಗೊಳಿಸುತಿಪ್ಪೊಡು (ಕಬ್ಬಿ. ೧೧೪); ಇಂದುಕಾಂತದ ಪುತ್ರಂಗಳಿಂದ ಸಮದ ಕಂಭಗಳಂ ಕುಂದಣದಿಂ ಧರಣಿ ಸುವ ಕಳಸಗಂಧಿಸದವು ನೆಲೆವಾಡ (ಜೀವಸಾಂ. ೧-೪೨); ನೋಡು ತಿರ್ವರು ಪುರಜನರು ನೆಲೆವಾ[ಪಾಪಂ. ಮಾ]ಡದುಪ್ಪರಿಗೆಯಲಿ (ಸಕಪ. ೯-೬೧). ೨. ವಾಸಸ್ಥಳ; ನಿವಾಸ: ಸಪ್ತಮುಳಕಳಂಗಳಂ ತಳದ ಗೋಪುರದ ಶಿಖರದಿಂದೊಪ್ಪುತಾ ವಸಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಲೆವಾಡದಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳ ಸುವಾ ದೇವತಾನಿಲಯಮಂ ಕಂಡು (ಶೇಷರಾ. ೭-೧೪). ೩. ಒಂದರ ಮೇಲೊಂದು ಖಾನೆಗಳಿರುವ ಕಪಾಟು; ಅಲಮಾರು: ಪುಸ್ತಕ ಗಳನ್ನು ನೆಲೆವಾಡ (ಕಪಾಟು)ದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೇಗಬೇಗನೆ ತಾಯಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋದಳು (ಸಂಚಿತ್ರ. ೪೬). ನೆಲೆಮಾಡ: ೧. ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳೊ ಲೋಳವಟ್ಟು ಗುಡಿಗಳ ಗಂಧಾಂಬುನಿಂದಾದ ಪೂವಲಿಯಂ ಚೆಲ್ವೆನದಿಹ್ ದಿದಿಗಳ್ (ಅಜಿತ. ೭-೧೧೬); ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳನೇಜಾದ ನೀಜಿಯ ರಲಕ್ತಕರಾಗರಂಚಿತಪದಪಲ್ಲವಂಗಳನವನಿತವನಿಲ್ಲಂ ಪಲ್ಲವಿಸಂತೆಯುಂ (ಪಾಪಂ. ೪೩೪); ರಾಜಕೀರಮಿಲ್ಲದ ನೆಲೆಮಾಡಮಿಲ್ಲದ . . . ಸೂಳೆ ವನೆಯಿಲ್ಲದವಿಲ್ಲವು ಸೂಳೆಗೆಯೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೨-೫೭); ಇಟ್ಟೆವೆನಿದ ಲರ್ಗಳೆನೆದಿರೆ ಕಟ್ಟಿದ ಮನಾಂತು ಮಿಸುಪ ಕೊಸಗಿನ ಬೆಲ್ವೇಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ ದುದೊ ಪೊಸಗಿರಿಗಿಬವಟ್ಟನೆ ಪೂಗಣಯನಿಹ್ ನೆಲೆಮಾಡದವೊಲ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೦೭); ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳ ಚೊಳಿಕ್ಕಾಗ್ಗಮನದರ್ಜೆಹೂಡ್ ಕಾಂತಾಸ್ತಮಂಡಳಮಂ ನೋಡಿ (ಪಾಪಂ. ೧-೧೫೯). ೨. ಕಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಪುಷ್ಪಕವ ಕಂಡ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನ ನೆಲೆಮಾಡ ಕರುಮಾಡವಾಯತ್ತು (ನೀಲವ. ೧೯-೫೬); ವಿಚಕಿಲಕುರುವಕವಕುಳ ಪ್ರಚಯದ ಮಂಡವಿಗೆ ಚೆಂಪೆಯಂ ನೆಲೆಮಾಡಂ ರಚಯಿಸೆ ನೆಲಸದವರಾ ರುಚಿಕಾದ್ರಿಯ ಮೂಡಣೆಂಟು ಶಿಖರದ ವನದೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೪-೭೫).

[ನೆಲೆ + ಮಾಡ]

ನೆಲೆವಾತು (ಸಾ). ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಮಾತು; ಖಾತರಿಯಾದ ನುಡಿ; ದೃಢವಾದ ಮಾತು: ಬಳಕ ಬರಿಸ ಕುದುರೆಯ ಸಾದಗಾಜನ ಬೆರೆಯೇನೀ ವಾಣಿಗೆನಲು ಬಲುಮೆಯನುಳಿದ ಪುನಿಯನಿಳೆಯ್ದಿತು ನೆಲೆವಾತ ನುಡಿದ ಸಚವಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೧೦೭).

[ನೆಲೆ + ವಾತು]

ನೆಲೆವಾಸು, ನೆಲವಾಸು (ಸಾ). ಉನ್ನತವಾದ ಹಾಸು: ಪುದಿದು ಪಳಚ್ಚೆನಪ್ಪ ಬೆಳದಿಂಗಳೊಳಂಗಳದಲ್ಲಿ ತೀವಿ ಪಾಸಿದ ನೆಲೆವಾಸುನೊಳ್ ಮಲಗಿ (ಪಾಪಂ. ೨೩೪-೫ ಕಲಾವಿಲಾಸವರ್ಣನೆ). ನೆಲವಾಸು: ನೆಲವಾಸು ನೆಲದತ್ತ ಬೀಬ್ಬಳವಿಂ ಕೂಸಂಜುಗುಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೦೧-೧೪); ನೆಲವಾಸು ತಂಬುಲಂ . . . ಸುಪ್ತಗೆ ಧವಳಾರಂ ಕೆಲದ ಸಿಗಳೆಯೊ ನಿಂದಿಂ ಸಲೆ ಸದಿಪೊಡೆ ಮಾಗಿ ಗೀಗಿಯೇಗೆಯ್ತು ಪುಡೋ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೦-೨೫೯); ಜಾಸಗದ ನೊಸಲಿನಲಿ ಮೆಣೆನ ಮಹೀಶರೈವರು ಮಂಟಪದ ನೆಲವಾಸಿನಲಿ ಕುಳ್ಳಿದರನುಪಮ ರಾಜತೇಜದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೨೯); ರುದ್ರದಿಯಲಿ ನೆಲವಾಸಿನಲಿ ಸೈಗೆಡೆದು ಸುಯ್ಯುತ ಶೂನ್ಯದರುಷದ ತೊಡಕಿನಲಿ ತಾಂಬೂಲವನು ತೊಪ್ಪಿದಿಹ್ ಕೈಕೆ (ತೊರರಾ. ೨-೧-೪೧); ಕುಳ್ಳಿಮೆಂದು ನೆಲವಾಸಿನೊಳೆಲ್ಲರಂ ಮಂದಿಸುವುದುಂ (ಚಕವಿ. ೬-೧೪೬ ಪ). [ನೆಲೆ + ವಾಸು]

ನೆಲೆವಾಳ್ 'ನೆಲೆವಾಲ್' ನೋ.

ನೆಲೆವಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿಯುಳ್ಳವನು ; ಜಮೀನುದಾರ : ಎಲೆ ದೇವನೆ ನೀನು ಪೂರ್ವದ ಭವದಲ್ಲಿ ವಿಲಸಿತ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮದೊಳು ನೆಲೆವಾಳಿಗನಾಗಿ ತಿವಶರ್ಮವೆಸರಾಂತು ಬಲುಬಿಪ್ರಸಾಗಿರುತ್ತಿರಲು (ಪ್ರಾ.ನಡ. ೩೩-೧೦). [ನೆಲೆವಾಳ್ (<ನೆಲೆವಾಲ್) + -ಇಗ]

ನೆಲೆವಾಳ್ತೆ 'ನೆಲೆವಾಲ್ತೆ' ನೋ.

ನೆಲೆವಾಲ್, ನೆಲೆವಾಳ್, ನೆಲವಾಳು, ನೆಲವಾಳ್ (ನಾ).

(ಜಮೀನು ಮುಂತಾದ) ಸ್ಥಿರಸ್ವತ್ತು ; ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿ : ಮಗನಂ ಕೊಂಡು ಗಂಡುದೋಡುವ ನೆಲವಾಲುಂ ಕೂಡು ಸೂಳೆಗೆಯ್ಯು . . .

ಕಟ್ಟುಗಂಕೆ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೯-೧೩); ನೆಲೆವಾಲ್ತೆ. [ಸಾಕಾಂ. ನೆಲ ಪೊಳ್ಳೆ, ನೆಲೆವಾಳ್ತೆ] ಧನಂ ಸುಪರ್ಣಾಕರಂ ರತ್ನವ್ರಜಂ ಧಾನ್ಯ ಸಂಕುಲಂ . . . ಪಲವುಂಬಂಧಪರಿಗ್ರಹಾಗ್ರಹವಿನಿಮುಕ್ತಂಗೆ ಚಾರಿತ್ರ್ಯ

ದೋರ್ವಲಯುಕ್ತಂಗೆ ಮರಪ್ಪಕರ್ವಂಪುಗಳ್ ತೂಳೊಡದೊಂ ನಿಲ್ಲುವೇ (ಜೀವನಂ. ೧೩೩-೨೧). ನೆಲವಾಳ್ : ತಲೆಪೋಪದವೆತ್ತಾನುಂ ನೆಲ ವಾಲ್ತೊಪದವೆಪೋಪುನೀ ಧರ್ಮು × × × ಕೊಂ × × × ಯನೊಡದಡ

ಕೆಯಂ ಬೇಡಲಾಗದು (ಕೊಲ್ವಾ. ೩-೪೫ ; 1079 ; ಎಚ್. XV, ೨೯-೪೫ ; 1110 ನೋ). ನೆಲವಾಳು : ಊರನೆನ್ನದೆನ್ನು ಮೂಜುಪರವದ್ವಾಳೆಯಂ ಪೋಗ ತೊಟ್ಟುಣತಮಿಪುರದಂ ಕೆಡು ನೆಲವಾಳು ಪಾಕಂಬೊಳೆಪಲ್ಲಿ

ಮೂಪರಲೋರ್ವರ್ ಸತ್ತಡಲ್ಲದೆ ಭೂಮಿ ನಿಲ್ಲದೆನ್ನು (ಸಾಕಾಂ. IX-1, ೧೨೩-೧೪ ; 1059). ನೆಲೆವಾಳ್ : 'ನೆಲೆವಾಳಿಗೆ' ಪರಾ.

ನೆಲವಾಣಿ ಸಾಮ್ಯ = ಸ್ಥಿರಾಸ್ಥಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಹಕ್ಕು, —ಅಧಿ ಕಾರ : ಲೋಕಾಯ್ತ ಪೊಟೊಳದ ನೆಲವಾಲು ಸಾಮ್ಯಮುವಮ್ . . .

ಸರ್ಪಬಾದಪರಿದಾರಮ್ ದೇವಭೋಗಮ್ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟುನ್ (ಎಚ್. XI, ಹೊಳಲ್ಕೆ. ೨೩-೪೧ ; 968). [ನೆಲೆ + ಬಾಲ್ಯು]

ನೆಲೆವಾಲ್ತೆ, ನೆಲೆವಾಳ್ತೆ (ನಾ). ೧. = ನೆಲೆವಾಲ್ : ತನ್ನೊಳಿರ್ಪ

ನಿತ್ಯಮುಕ್ತರ ನೆಲೆವಾಲ್ತೆಯೊಳಿಟ್ಟು ವಡುತ್ತುಂ . . . ರೂಪಬಾದಿರ್ಪ ಬದ್ಧಾತ್ಮವರ್ಗದ ಮರ್ಗತಿಯಂ ಕಳೆಯಲೆಂದು ಸರ್ಗಂಗೆಯ್ಯಲೆಳಸಿ

(ಚಳವಿ. ೧-೩೦). ೨. ಶಾಶ್ವತವಾದ ನಿವಾಸ, —ವಾಸಸ್ಥಾನ : ಈ ಜಗಮನಿತುಮನಿವರ್ ಪೊಟ್ಟುಗಲೆವ ಬಿನದದಾಟದ ಪುರುಳಿನಿಯುಂ ಪರಮಪದಮನಿವಳ ನೆಲೆವಾಲ್ತೆಯರಮನೆಯನಿಸಿಯುಂ (ಚಳವಂ. ೧೧೫-೧೦).

ನೆಲೆವಾಳ್ತೆ : ೨. ನಮಗಿಂದಾಯ್ತು ನಿರ್ವಾಡಿ ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸಿರುವ ನೆಲೆವಾಳ್ತೆಯ ಭವನವನ್ನು . . . ತಿದ್ದಿ ಬಟ್ಟಿ, ಮುದ್ರಿಸಿ, ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಳೆಯಟ್ಟಿ, ಎಷ್ಟು ವಿನಾದಿಗಳಾಗಿರಬಹುದು, ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ

ಮಹಾಶಯ ? (ಮಂತ್ರ. ೧೩೩-೧೧). [ನೆಲೆವಾಲ್ + ತೆ.]

ನೆಲೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು ; ಸ್ಥಿರೀಕರಿಸು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ

ಹಿಡಿ : ಮನೋಭವಾಗ್ನಿ ವಿಧುವಿಂ ಮಧುವಿಂ ವಧುವಿಂಗೆ ಪರ್ಚಿ ತಣ್ಣಲೆವ ಕೊಳಕ್ಕೆ ವಂದಮಳಿನಂ ಪುಳಿನಂ ಸಳಿನಂ ನಿರ್ವಾರಿಯಂ ನೆಲೆವಿಡಿ [ಸಾಕಾಂ. ಗೆಲೆಪಡೆ]ಯಲ್ ಬುಣಕ್ಕುವಳಬಲ್ಲು ಬುಲ್ಲು ತೊಬಲ್ಲು

ಜಾನಿವಳ್ (ಜಗದಿ. ೧೧-೨೩) ; ಭಲವಿದೊಂದನೆಳಸಿ ಚಾರಿವರಿಯದೆ ನೆಲೆವಿಡಿದೊಂದಣೊಳೆರೆದೆ ನೆಲಿನಂದ ನೀರ ತೆಪ್ಪದವೋಲು ತೆಗೆದಡೆಗೆಲೊಳ

ದನುಸರಿಸುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೩೩). ೨. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಆಲಂಬಿಸು (?) : ಪಲಬಗೆಯ ಯೋಗಂಗಳಲಿ ತಾಂ ನೆಲೆವಿಡಿದ ಮಾತಂಗೆತ್ತಲಿ

ದೊಳೊಲುಮೆಯಂ ಜನಿಸಿದಳು ವಾಕ್ಯಾಯಿಣಿ ಗಿರಂದ್ರನಿಗೆ (ಅಸಂರಾ. ೧-೧೯-೩).

[ನೆಲೆ + ವಿಡಿ.]

ನೆಲೆವೀಡು, ನೆಲೆವೀಡು, ನೆಲೆಬೀಡು (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಳ ;

ನೆಲೆಮನೆ : ನೆಲೆವೀಡಂ ಬೀಡು ಮಾಡಲ್ ಪಲವು ದಿವಸಮುಂ ಬೇಟ್ಟು ದು (ಅದಿ. ೧೩-೨೦) ; ನೆಲೆವೀಡು ರತಿಗೆ . . . ವಿಯೋಗಿಗೆ ಸಂಕಲೀಡು

ವಸಂತದಂತಿಗುಪನಗರವನಂ (ಜಂಪ್ರ. ೧-೧೦೩) ; ಭಾರತಿಯ ನೆಲೆ ವೀಡು ಮಂಗಳಂಗಳ ನಿಜಾಗಾರ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ರಾಜಧಾನಿಯೆನಲೊಪ್ಪುವುದು ಚಾರುತರ ಲಾಕದೇಶಂ (ಹಳಾ. ೧-೩೪) ; ಯೋಗಿಗಳ ನೆಲೆವೀಡು ಬೊಮ್ಮದ ಸಾಗರವು . . . ಮೂಲೋಕದರ್ಶನವಾಗಿ ಮಗ್ನೋದಧಿ

ಯೋಳಿನದು ಶ್ರೀಗಧೀಶನ ಸಗರ (ಕುವಾ. ೩-೫೨) ; ಸೊಬಗಿನ ಶೃಂಗಾರ ಸಾರದ ನೆಲೆವೀಡುಗಳು ಇವು (ಶಾಂತಾ. ೧೩೩). 'ನೆಲೆವೀಡು ಗೊಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. (ರಾಜನ) ಹಂಗಾಮಿಯಾದ ಬೀಡು, — ಬಿಡಾರ ; ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ರಾಜಧಾನಿ : ಚಾಲುಕ್ಯಾಧಿಪತಿ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗದೇಕಮಲ್ಲದೇವರ್ ಮೊಬಗನೂರ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ ರಾಜ್ಯಂ

ಗೆಯುತ್ತಮಿಟ್ಟು (ಮೈ. ೧೯೨೯, ೩೫-೪ ; 1024 ?) ; ರಾಜಧಾನಿ ಬಳ್ಳಿಗಾವೆಯ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳ್ . . . ಬಸದಿಗೆ ಪೂಜಾನಿಮಿತ್ತದಿಂ . . . ಕೊಟ್ಟಿ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರಯ್ಯ (ಎಚ್. VII, ೩೫೦, ೧೨೦-೧೩ ; 1048) ; ಪ್ರಕಾಶಮೊಯ್ಯಳವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರು . . . ದೋರಸಮುದ್ರದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳು ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಮೈ. ೧೯೨೮, ೧೫-೩ ; 1200). ೩. ರಾಜ್ಯದ ಮುಖ್ಯಪಟ್ಟಣ ; ರಾಜಧಾನಿ : ಪೂಗನೆಯಂಗೆ ಸಾಪಮನಿತ್ತುದಂ ಬಸಂತನಿಂ ನೆಲೆವೀಡಿ

ನೋರ್ವಿಟ್ಟಿ ಗಾರ್ತಿ ಕೇಳು ಮುಚ್ಚಿ ಪೋಗಿ (ಕಬ್ಬಾ. ೩೧೩) ; ರಾಜಧಾನಿ ಯನ್ನು 'ನೆಲೆವೀಡು' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಬಾ. ೩೨೫). ನೆಲೆವೀಡು : ೨. ವಿಷ್ಣು ಪರ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀನಾರಸಿಂಭದೇವರು ಮಸ್ಕ ನಿಗ್ರಹ ಶಿಷ್ಯಪ್ರತಿಪಾಳನಂ ಮಾಡಿ ದೋರಸಮುದ್ರದ ನೆಲೆವೀಡಿ

ನೊಳು ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಚ್. XII, ತುಮಕೂ. ೯-೪ ; 1151) ; ಹೊಯ್ಸಳವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರು . . . ದೋರಸಮುದ್ರದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳು ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಚ್. XIV, ಗುಂಡ್ಲು. ೩೩-೩ ; 1196) ; ವೀರಬಲ್ಲಾಳ ದೇವಂ . . . ಅಂತು ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ದೋರಸಮುದ್ರದ ನೆಲೆವೀಡಿನೊಳು ರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಚ್. VII, ೩೫೦. ೫-೧೧ ; 1218). ನೆಲೆಬೀಡು : ೧. ಸ್ಥಳಿಕಸಂಸ್ಥಾನಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ . . . ಪರಂಪರೆಗೆ ಪ್ರತಿರೋಧಿಗಳು, ನೆಲೆಬೀಡುಗಳಾಗಿ, ಉಳಿದು ಬೆಳೆಯಲು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವಕಾಶಗಳು ಒದಗಿ ಬಂದವು (ನೊಳಂಬ. ೩೦).

ನೆಲೆವೀಡಾಗು = ವಾಸಸ್ಥಳವಾಗು ; ನಿವಾಸವಾಗು : ಊರೂರ ಕಾಲ್ಕಳ್ಳಿಗಳ್ ನೆಲೆವೀಡಂಗಳೊಪ್ಪಿ ಬೇಜಿ ನೆಲೆವೀಡಾಯ್ತಂಗಳಂಗಾ ನೆಲಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೨-೧೫) ; ಅಲ್ಲಿಯ ಬಸಂ . . . ಸೊಂಪನೊಳೊಂಡ ತಾವರಗೊಳಂಗಳೊಳಂ ಬಸಂತಂಗೆ ನೆಲೆವೀಡಾಗಿರ್ದುದು (ಕಬ್ಬಾ. ೩೦).

[ನೆಲೆ + ವೀಡು]

ನೆಲೆವೀಡುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಾಸಸ್ಥಳವಾಗಿ ಮಾಡು : ಈ

ಶೈಲಕೆರೆಡುಗಾವುದ ತೆಂಕಣರಮ್ಮದೇಶವ ನೆಲೆವೀಡುಗೊಳಿಸಿ ಈ ಶೂರರು ನೆಲಸಿದರದೊಂದ ಮಹೀಶೂರಪುರವೆನಿಸಿದುದು (ಹದಿಬ. ೧-೩).

[ನೆಲೆವೀಡು + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಟ್ಟು]

ನೆಲೆನೆರ್ಚಿ (ನಾ). (?) : ನೆಲಕೆ ಬಿಡ್ತೊಂದು ಪುಸ್ತದ ಫಲಕೆಯನಿ

ತಾಯ್ತು ಹಲವು ಪುಸ್ತವ ತಂದು ಪೋಡತುಪಚಾರದೊಡೊಡು ತಿವ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿದರೆಯೆನ್ನಂತೆ ಕೋಟಿರಂಭಿಯರು ನಿನಗೆ ನೆಲೆ[ಸಾಕಾಂ. ನೆಲ]ವಂದಿರಾಗರೇ (ಗುಭ. ೨-೧೩). [?]

ನೆಲೆನೆರ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಕ್ಕೇರಿಸು ; ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು : ಅಂತು

ಕಾಮಧ್ಯಾಗರಸಸಾಗರಮಂ ನೆಲೆನೆರ್ಚಿಸುವ ಶರಶ್ಚರದ್ರಾತಪಮೊಳ್ . . . ನಾಗರಕರಮ ಜರಮಣೇಜನಂಗಳ್ ಕೌಮುದಿವಹೋತ್ಸವೋತ್ಸುಕರಾಗಿ ನೆರೆದು (ಅದಿ. ೧೨-೧೧ ವ) ; ಕೆಲದೊಳೆ ಕಿಲ್ಲು ಸಾರ್ವದ ಕೃಪಾಣದ

ಕರ್ತೃ ನೃಪಾಂಗನಾಂಗದಕ್ಕಿಲಿಬ ಬೆಳರ್ಪು ಬಾಲಕನ ಕೋಮಲದೇಹದ ಕೆಂಪು ಸಾಡೆಯುಂ ನಲವನೃಪಾಧಿಪುಂಗಿ ನೆರೆನೆರ್ಚುಗಿದತ್ತು ಗೃಹಾಧಿ ಪೇನತಾನಿಲಸದಪಾಂಗಯೋಳ್ ನೆರೆದು ಮೂದೊಡೊಪ್ಪುವ ಬಣ್ಣದಂಪದಿಂ (ಚಂದ್ರ.ಶ. ೩-೧೦೨); ಅಂತರ್ಜಿ ಕಾಮುಕನೃಪಾಯಮನಿರಳಸುಖಾವ ಗಾಹದೊಳ್ ನಾಡೆ ತೇಂಕಾಡಿ ತಳವಿನಮನಂಗಜಳಧಿಯಂ ನೆರೆನೆರ್ಚುಗಿ ನಿರತಿಶಯಿಮುಂದಿಪ್ಪೂರಮನವಳಂ ಬಳಿದು ಬೆಳಗುತಿರ್ಪಿನಂ (ವರ್ಧ.ಶ. ೩-೫೨ ಪ). ೨. ಸಂತೋಷಪಡದಿಡು; ಉಬ್ಬಿಡು; ಪೂಗೊಳನಂ ತಿಳಿಯಿಟ್ಟು ನೀರ್ವಕ್ಕಿಗಳಂ ನೆರೆನೆರ್ಚುಸುತ್ತುಂ ರನಿಕಿರಣಂಗಳಂ ಪುಟಿಡಿಟ್ಟು ರಥಾಂಗಮಂ ನಲವೇಟಾಸುತ್ತುಂ (ಗಿರ. ೩-೪೨ ಪ).

[ನೇರವರ್ತನಾ $\epsilon_1 + -$ ಇಸು ϵ_2]

ನೆಲೆನಿಚುರ್, (ಕೆ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗು ; ವರ್ಧಿಸು ;
 ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಪರ್ಯಾಯ ಪದವಿಗಳಾಗಿ ನೆಲೆನಿಚುರ್ಗೆ ನಿಮ್ಮರಚು ತಂದ
 ಮೊದಲಿನ ನೆಲೆ (ಪಂಪನಾ. ೧೩-೬೬); ಲಲನೆಯ ನುಡಿಯಿಂದ ಹರ್ಷಂ
 ನೆಲೆನಿಚು ಸುಧಾಂಶುಲೇಯೆಳವೇಳೆಗಿಂದ ನೆಲೆನಿಚುನ ಪಾಲ್ಗಡಲಂ
 ಗಿಲೆನಂದು ನೈವಗುಣಾಶ್ರಯಂ ವೈಶ್ರವಣಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೪-೪೪); ಸ್ತ್ರೀ
 ರತ್ನಾಭಂ ನೈವತಪಸ್ಕಾರತ್ನಾಕರಮನಾಂ ಕಲಂಕಿದನದಣಂ ವೈರಂ
 ನೆಲೆನಿಚುರ್ಗುಮರಿವೀರರೋಷಂ ಸ್ತ್ರೀಜನೈರಮೇಂ ಕೇವಲಮೇ (ಚಿದ್ರ.
 ೯-೨೧); ನನಾಂಬುಕೇಳಿಯಂ ವಿರಚಿಸುವಂತೆ ಜೊಕ್ಕುರಿಗಳಂ ಮೊಗೆ
 ದೊಬ್ಬರೊಳೊಬ್ಬರಾಗಳೆಚ್ಚಂ ನೆಲೆನಿಚು ಪೊಯ್ದೊಲುವಂ ವಿಜಯಾ
 ವತಿಯುಂ ನರೇಂದ್ರನುಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೩೫); ಗಲ್ಲದ ಸೊರ್ಕುನೀರ
 ಪೊನಲಿಂ ನೆಲೆನಿಚು ಕಡಲ್ ತುಳುಂಕೆ . . . ಬಂದುವು ಬಿಂಕದಿನಂಕ
 ದಾನೆಗಲ್ (ಕಬ್ಬಾ. ೨೦೩). ೨. ಉಬ್ಬು ; ಉಕ್ಕು ; ಉದಯಿಸಿ
 ಚಂದ್ರಂ ನೆಲೆನಿಚುರ್ದರ್ಶನಂ ಘೋರ್ಣಪಂತೆ ಭೋರಂದೋರಂದದ
 ಭುವನಮೈದೆ ಘೋರ್ಣಸಿದುದದೆತ್ತಂ ರಾಜಪುತ್ರಜನನೋತ್ಪನ್ನದೊಳ್
 (ಕಾದಂಬ. ೪೧೧); ತೆರಿಗೈಯಿಂ ತುಡುಕುತ್ತುಮೊಕ್ಕೊಡೆಯಂ . . .
 ವಕ್ಷೋಜಮಂ ನಿಬ್ಬಾ ನೇರದಸುತ್ತುಂ ನೆಲೆನಿಚು ಕಾಮುಕನವೊಲ್
 ನೀರೇಜುಂಡಕ್ಕು ತತ್ತರುಣೇಸಂಕಳಸೆಲ್ಲಮಾಗಳೊಳಗಾಯ್ ಬಂತೆ
 ಪದ್ಮಾಕರಂ (ಚಂದ್ರ. ೬-೧೩೬); ಇಂದರುಚಿ ಸೋಂಕಿದಿಂಗಳಲಂದದೆ
 ನೆಲೆನಿಚುರ್ದತ್ತು ಪರಿಜನವತುಳಾನಂದನಿಳೇಶನುಪನಂ ಬಂದಂ ತಾನೆಂಬ
 ವಾರ್ತೆಯಿಂದಾ ಪದದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೯೯). ೩. ಉತ್ಪಾದಿಸು ;
 ಸಂಪಾದಿಸು ಪದವಿ : ನೆಲೆನಿಚುನ ಪಿಣ್ಣಳ ಕರತಲದಿಂದ ಕರತಲಕ್ಕೆ ಬರ್ಪ
 ಬಾಲಕನಾಗಳ್ಳಿಲೆಂದಂ ಕೆಂದಾಪರೆಯಲರಿಂದಲಗಿಡ್ಡು ತಳವರ್
 ಹಂಸಾರ್ಪಕನಂ (ರಾಜಕೀ. ೪-೩೯). [ನೆಲೆ + ನಿಚುರ್]

ನೆಲೆನಚ್ಚು (ನಾ). ಅಧಿಕೃತ; ಹೆಚ್ಚು: ಮೃದುಪದವಂಧನುಂ
ಬಗೆಯ ಭಾವವ ಮೆಯ್ಯಿಯುಂ ರಸಪ್ರವಾಹವ ನೆಲೆನಚ್ಚುಂ ಬಣ್ಣಮು
ಭಾವಿನಿ ಭಾವಿನಿ ಮೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚು ಪೊನ್ನವ ಪುಲಕಂಗಳೆಂ ಅನುರಾಗಮಂ
ಪಡೆವ ಸಜ್ಜನನಂಸ್ತವಮೊಂದೆ ಸಾಲವೇ (ಪಂಜಾಮಾ. ೧-೨೯); ಮದನ
ವಿರೋಧಿ ಬಾರ ದುರಿತಾಂತಕ ಬಾರ . . . ಪುಣ್ಯವ ನೆಲೆನಚ್ಚು ಬಾರ
(ಪಂಜಾತ. ೧೩). [ನೆಲೆನಚ್ಚು]

ನೆಲೆನೆಲೆ, ನೆಲೆಬೆಲೆ (ಸಾ). ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಬೆಲೆ ; ಖಚಿತವಾದ ಮೌಲ್ಯ : ನೆಲೆನೆಲೆಬೆಲೆಯ ಪೊಂಬರಣಿಗರೆಡಕಾಂ (ಚಕನಿ. ೬-೫೦).
 ನೆಲೆಬೆಲೆ : ಅಂಕೂ ಎಲ್ಲರು ಆನಂದದಾಯಕ ಶಕ್ತಿಯ ಉತ್ಪಾದಕ ಸಹಸ್ರಕ ಗುಣಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕಾವ್ಯದ ರಸದ ನೆಲೆಬೆಲೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡುವರು ಎಂದಂತಾಯಿತು (ಸಾಹಿತಿ. ೧೨) ; ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಈ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಿ ಇಂದು ಅದರ ನೆಲೆಬೆಲೆಯನ್ನು ಅರಿತು ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ (ಕವನಿ. ೨೬). [ನೆಲೆ, + ಬೆಲೆ.]

ನೆಲೆನೆಲೆಗೊಳಿಸು (ಕಿ). ಖಚಿತವಾದ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟು ; ಸರಿಯಾದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸು : ಮನೆಯಂ ಗಾಣುಮನೆಗೆ ಗೊಂಡೆಡೆಸುಗೆ ಕಾಲುರಿಚೆರಡಣೀನೆನೂಣಯಮೇ ಗುಣಮಂ ದೋಷ ಮನಣಾತು ವಿಪಣೆಯೊಳದೆನೊರ್ವನಿರನೆ ನೆಲೆನೆಲೆಗೊಳಿಸಂ ? (ಚಿ.ವಿ. ೧-೪೫). [ನೆಲೆನೆಲೆ + ಕೊಳ್ಳು + -ಇಸು.]

ನೆಲೆನಲು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗು ; ನೆಲೆಯೂರು ; ನೆಲೆನಿಲ್ಲು ;
ನೆಲಸು : ೬ ಮಾತುಗಳ್ ನೆಲೆವೆತ್ತಾ ಯತಿಪಂಗೆ ಚತ್ತದೊಳಿರಲ್
ಪುಟ್ಟಿತ್ತು ಕೋಪಾಸಕಂ (ನೇಮಿಪು. ೫-೧೦೪) ; ಎಲೆ ತಮ್ಮ ಗಿಳಿಯ
ಚಪಕ ನೆಲೆವತ್ತು ದು ಏನೆದ್ದಿಳನ್ನೆಗಂ ಏನಗಿಳುಂ ಕಲಿಸಿದ ಕೋವಿದ
ನಾಳೊಂ ಜಲಕ್ಕನಲುಪು (ವರ್ಧಪು. ೧೬-೧೧). ೨. ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು
ಪಡೆ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದು : ನೆಲೆವತ್ತ ಮುತ್ತುಂ ಮಿಗೆ
ನೆಲೆವತ್ತಂ ಚಾಮರಾಜನೆಳಗಲೆಯೋಲಿ (ಚಳಿಪ. ೨-೬೬). ೩. ಎಡೆ
ಬಿಡದಿರು ; ಸತತವಾಗು ; ನಿರಂತರವಾಗು : ಜಲಮಯಮಿಳೆಯಲ್ಲಂ
ಪ್ರಜ್ವಲಿತ ತಟಿನ್ಮಾಲಿಕಾಮಯಂ ದನಿಯಿಲ್ಲಂ ಜಲದನಯಮುಭ್ರಮೆಲ್ಲಂ
ನೆಲೆವತ್ತಿರಿದದೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಳೆದುಪು ಮಗಳೆಗಲ್ (ವ. ಪದ. ೧೪-೨೭).

[ನೆಲೆ₁ + ಪೆಟು₁]

నేటివోగు (క్ర). మనగి యోగు ; వాసస్థాననన్ను సేరు,
—తలుపు : నేటివో[బాం. యో]క్మనంకాతనత్తలిత్తం సిద్ధ శిలక
నుడి . . . ఒడనాదిగలువరసి నడయలు ముందే (సిద్ధ రా. ౨-౧౧).

[ನೆಲೆ₁ + ಪೊಗು₁]

ನೆಲೆವೊಟ್ಟು (ನಾ). ಚೆಲುವಾದ ತಿಲಕ : ಪುರಾಣ ಕವಿಗಳಿಂದ ಬರ್ಮಾಂಕದ ಮದನನಲರಂಬೆಂಬಿನಮಿಂಬಾಗಿರ್ದ ನೆಲೆವೊಟ್ಟು ನೆಲೆವೊಟ್ಟು ನೊಳೊಟ್ಟು ಸಿ ಪಕಂಜಲೆವ ಕುರುಳೋಳಿಯಂ . . . ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮುಡಿಯುಮೆನೆಯೆ (ಅದಿಪ. ೪-೪೧); "ಎತ್ತರವಾದ ರಾತಿ" (ಅದಿಪ. ೪೧೩). [ನೆಲೆ + ವೊಟ್ಟು]

[ನಲೆ, +ಜೊಟ್ಟು,]

ನೆಲೆಸಿಕೆ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿದ ಶಿಖೆ (?) : ಬಲಗಡ್ಡಾಗಿ ಬಾಗಿ ಹಿಗ್ಗಿಸಿಟ್ಟು
ಬಟ್ಟು ಕೊಂಡಿನಂ ಮೂಲರ ಸರಂಗಕ್ಕೊತ್ತಂನೆ ಸುತ್ತಿರೆ ಪತ್ತಿದಂದದಂ ನೆಲೆ
ಸಿಂಯುಟ್ಟು ಪೊಂದುಗುಲದಿಂ ಪೊಂಗೇಣಾ ಮತ್ತದೇಂ ಬೆಲೆನಡೆವತ್ತೊ
ಚಿತ್ತ ಭವನಂದದ ಬಂದಿಗಾಣನಾ (ಚಿ.ಕ. ೫-೭). [ನೆಲೆ + ಸಿಕ್ಕಿ (<ಸಿಕ್ಕಿ)]

ನಲಿಸು 'ನಲಿಸು' ನೋ.

ನೆಲೆಸೋಗ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ಸುಖ; ಅತಿಶಯವಾದ ಆನಂದ;
ತನ್ನಿಸುಖ; ನೆಲೆಸೋಗವಾಂಪರಿಂದು ಚಿಕ್ಕದೇವನ ವೀಣೆಯ ಸುಸ್ವರಂಗಳಂ
(ಚಳವಿ. ೪-೧೧೯). [ನೆಲೆ + ಸೋಗ]

ನೆಲೆನೊಡರ್ (ನಾ). ಸ್ಥಿರವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ದೀಪ : ಇದವರೆ
ಕೊಂಡ ಕುಸುಕು ಕಡುಗಟ್ಟಲಿ ತಲೆಯನೇತದೊತ್ತದವನು ನೊಡರವೆಲೆ
ಮಿದುಕವೆರೆ ನೆಲೆನೊಡರ್ಗಳನಾ ಜ್ಯೋತಿರಂಗತರು ಕುಡುಕುಕುಂ
(ಕಾಂತಿ, ೩-೧೧೪). [ನೆಲೆ + ನೊಡರ್]

ನೆಲೆಹತ್ತು (ಕೆ). ೧. ನೆಲಸಿದ ಸ್ಥಳ ಗೊತ್ತಾಗು, —ಪತ್ತಿಯಾಗು : ನೀನು ಏನಾದರೋ ಎಂದು ಎಷ್ಟೆಲ್ಲ ಸಂಕಟ ಪಟ್ಟಿ, ಊರೆಲ್ಲಾ ಹುಡುಕಿದೆ, ನೆಲೆಹತ್ತದೆ ಸುಮ್ಮನಾದೆ (ಹೂಸನ್ನ. ೪೧). ೨. ಆಳ ಗೊತ್ತಾಗು ; ಮರ್ಮ ತಿಳಿದು ಬರು : ತನ್ನ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನೆರವುಂಪತ್ತಂತೆ ವಂದಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಮಗನ ಈ ವೃತ್ತಿಯು ತಿಳಿದುದಾಯಿತು. ಎಷ್ಟು ವಿಚಾರಿಸಿದರೂ ನೆಲೆ ಹತ್ತಿಲ್ಲ (ಆಯಂಕ. ೪).

$[n\ell_1 + s_{k_1} (< s_{k_1})]$

ನೆಲೆಹೊಲ (ನಾ). ನೆಲಸಿರುವ ಸ್ಥಳ; ವಾಸಿಸುವ ಜಾಗ : ಹಲವು
ಗಿರಿಗಳ ಕಡಲಲ್ಲಿ ಮಲೆಯ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿ ಬಳಸಿ ಮೇಡು ಮತ್ತೆ

೨೪೩-೨೪೪.

೨೪೫-೨೪೬. —೨೪೫ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೪೬-೨೪೭. —೨೪೬ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೪೭-೨೪೮. —೨೪೭ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೪೮-೨೪೯. —೨೪೮ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೪೯-೨೫೦. —೨೪೯ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೫೦-೨೫೧. —೨೫೦ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೫೧-೨೫೨. —೨೫೧ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೫೨-೨೫೩. —೨೫೨ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೫೩-೨೫೪. —೨೫೩ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೫೪-೨೫೫. —೨೫೪ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೫೫-೨೫೬. —೨೫೫ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೫೬-೨೫೭. —೨೫೬ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೫೭-೨೫೮. —೨೫೭ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೫೮-೨೫೯. —೨೫೮ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೫೯-೨೬೦. —೨೫೯ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೬೦-೨೬೧. —೨೬೦ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೬೧-೨೬೨. —೨೬೧ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೬೨-೨೬೩. —೨೬೨ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೬೩-೨೬೪. —೨೬೩ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೬೪-೨೬೫. —೨೬೪ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೬೫-೨೬೬. —೨೬೫ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೬೬-೨೬೭. —೨೬೬ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೬೭-೨೬೮. —೨೬೭ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೬೮-೨೬೯. —೨೬೮ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೬೯-೨೭೦. —೨೬೯ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೭೦-೨೭೧. —೨೭೦ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೭೧-೨೭೨. —೨೭೧ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೭೨-೨೭೩. —೨೭೨ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೭೩-೨೭೪. —೨೭೩ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೭೪-೨೭೫. —೨೭೪ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೭೫-೨೭೬. —೨೭೫ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೭೬-೨೭೭. —೨೭೬ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೭೭-೨೭೮. —೨೭೭ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೭೮-೨೭೯. —೨೭೮ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೭೯-೨೮೦. —೨೭೯ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೮೦-೨೮೧. —೨೮೦ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೮೧-೨೮೨. —೨೮೧ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೮೨-೨೮೩. —೨೮೨ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೮೩-೨೮೪. —೨೮೩ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೮೪-೨೮೫. —೨೮೪ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೮೫-೨೮೬. —೨೮೫ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೮೬-೨೮೭. —೨೮೬ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೮೭-೨೮೮. —೨೮೭ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೮೮-೨೮೯. —೨೮೮ ಗಿಡ : "ಭೂ

೨೮೯-೨೯೦. —೨೮೯ ಗಿಡ : "ಭೂ

ನೆಲ್ಲವಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ರವಿಚಂದ್ರಯ್ಯ
ನೆಲ್ಲವಳಿಯೊಳ್ಳುವದಕ್ಕರ್ಕ್ಕಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಗಿಯಮ್ಮ (ಎ. VIII,
೩೬೫. ೨೭-೯ ; ೨೨೨). [?+ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ]

ನೆಲ್ಲದಳಿ (ಕ್ರಿ). ಬತ್ತವನ್ನು ಪೇರಿಸು : ಪೊಂಗುಣಿ ಕರುಣಾಳ್ಳಂ
ನೆಲ್ಲದ[ಪಾಕಾಂ.ದು]ಕುವ ಹಿಂಗದೆ ಪೊನ್ನಾಂಬಲಕಂದೆಯ್ಯವ ಹರನಲ್ಲಿಗೆ
ನೆಲೆ ಬಿಟ್ಟಿಗವಾದವು ಕರುಣಾಳ್ಳಾಪರ ತುಟ್ಟಿಗವಾದವು (ಕರುಣಾ. ೨೬.
೨೧೭-೨೧). [ನೆಲೆ+ಅಡಳಿ (< ಅಡಳಿ)]

ನೆಲ್ಲರಳಿ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಅರಳು ; ಲಾಡೆ : ಬಲಸಂದೆಯ ಗುಗ್ಗುರಿ
ನೆಲ್ಲರಳಿ ಕಟ್ಟಿನ ರಸ ಹೇನುತುಪ್ಪ . . . ಅಪ್ಪವಿಧಾರ್ಥನೆವರನು ಆ
ಮನೆಗೆ ಮೂಡಲಾಗಿ ಮೂಡುಸಂಜೆ ಸಂಜೆಯೊಳು ತಾಂಬೂಲ ವಸ್ತ್ರ
ಕಾಣಕೆಯಂ ಮಂತ್ರಸಮನ್ವಿತವಾಗಿ ಮೂಡುದಿನ ಬರಿಯಂ
ಕೊಡಲು (ಬಾಲಕ. ೧೩೨-೨) ; ಅಸನ ವದನಂ ಭಯಂ ನಿವಾಸದ
ನೆಲ್ಲರಳಿ ಬೆಲ್ಲವತ್ತದೊಪ್ಪ ಭಾಸದ ಮಧುದಿನ ಪಲಸಿನ ವಾಸದ ನಿಶ್ಚಾಸಮನೆ
ಹಯಂಗಳಂ ತುಭದಂ (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೩-೧೯) ; ಬಾಯಿ ತಿಳಗಲ್ಲ
ಹುತ್ತದ ಮಣ್ಣಿನ ನೆಲ್ಲರಳಿನ ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಹಣ್ಣಿನ ಹೇನುತುಪ್ಪದ ಹಲಸಿನ
ಹಣ್ಣಿನ ಸರಮಳಗಳನುಳ್ಳ, ಕುದುರೆಯನಾಳೆ ಮಹಾವೃತ್ತಮು (ಅಶ್ವತ್ಥ.
೩-೧೯ ಬೀಳು). [ನೆಲೆ+ಅರಳಿ (< ಅರಳಿ)]

ನೆಲ್ಲವತ್ತಿ, ನೆಲವತ್ತಿ, ನೆಲವರ್ತಿ, ನೆಲವತ್ತಿ, ನೆಲುವತ್ತಿ (ನಾ).
೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು ; ೨. ಈಗಿನ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ
ದೊನ್ನಾಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ನ್ಯಾಮತಿ : ಕನಕಿ ಪರಹಿತಮೆ ಹಿತಮೆಂದನು
ಮಾಣಸಿ ನೊಕ್ಕನೊಲ್ಲ ಮೂಡಿಸಿ ವಿಶ್ವಾಸನಿಯೊಳಗೆ ನೆಲ್ಲವತ್ತಿಯ ಜಿನ
ಭವನಂ ರಿತುವಿನಾಸಮಂ ಪೋಲ್ಲಿಕುಂ (ಎ. VII, ೩ನವೊ. ೧೦-೪೪ ;
1085). ನೆಲವತ್ತಿ : ೧. ದಿವ್ಯಾಹಾರಮನಾಕಂಕಪ್ರಮಾಣಬಲಿಗಂ
ತಣಿಯುಂಡು ಬಲುಕ್ಕೆ ಕರ್ಪೂರಸಮಿಶ್ರಮುಪ್ಪ ನೆಲವತ್ತಿಯಡಕೆಯ
ಪೋಟ್ಟುಳುಮಂ ಕೈತೀವಿದಲೆಯುಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯಂಗೆ ಕೊಟ್ಟು
(ವಡಾರಾ. ೭೪-೨೩) ; ಶ್ರೀಮದಗ್ರಹಾರಂ ನೆಲವತ್ತಿಯ ತುಣುವಂ
ಬೆಳಗವತ್ತಿಯ ದೇಸೆಯಂ ಕೊಂಡು ಪೋದಲ್ಲ (ಎ. VII, ಕೊನ್ನಾಳಿ.
೬೫-೨ ; 1125). ನೆಲವರ್ತಿ : ೨. ನೆಲ್ಲವತ್ತಿಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆ
ಯುವ ಆಡಕೆ (?) : ಊರೊಡೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಸಿವ್ವರ್ಮಾಹಾ
ಜನಂಗಳ ವಿ(ವಿ)ಕಮತ್ಯವಾಗಿದ್ದು ನೆಲವತ್ತಿಗೆ ಸಾಸಿರಕ್ಕೆ ಪನ್ನಾಂದ
ಡಕೆಯ ನೊಟ್ಟು ಮುಮಂ . . . ದಿಟ್ಟಿರ (ಎ. XVIII, ೧೯೨-೩೩ ;
1224). ನೆಲುವತ್ತಿ : ೧. ಅಡಕಿನ ಸಾರಿಜಾತಕದ ಕಪ್ಪುರವಳಿಯ
ನೆಲವತ್ತಿಯಾಯ್ದಕೆಯ ಭೀಮಸೇನಕದ ತಂಬುಲದಿಂ (ಶಾಂತಿ.
೧೦-೯೫). ನೆಲುವತ್ತಿ : ೧. ಕಾಮವಿಕಾರೋತ್ಪನ್ನಸಮಾಕರ್ಷಣ
ನಿಮಿತ್ತಂ ಮಾಡಿದೌಪಧದ ಭಿಕ್ಷಾಪೀಟಕಂಗಳೆಂಬಂತೆ ಕರ್ಪೂರ
ಕೈಲದಿಂ ಭೋಳಿನ ದೇ[ಪಾಕಾಂ. ಮೇ]ಲುನತ್ತಿಯಾದಕೆಯ ಭಾಗಂ
ಗಲಂದಂ (ಬಾಧಪ. ೬-೧೧೪ ಪ).

[?/ಕೆಲು. ನೆಲವತ್ತಿ, ನೆಲವತಿ = ಅಡಕೆಯ ಹೋಳು]

ನೆಲ್ಲವರೆ (ನಾ). ಅವರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಬದನೆ ಪದವಲ . . .
ನೆಲ್ಲವರೆ . . . ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಸ (ಸಾಂಧಿ. ೩೭-೧೪) ; ನೆಲ್ಲವರೆ,
ಗಿಣ್ಣು ನೆಲ್ಲವರೆ (ಸ್ತುತಿಗ. ೧೦-೧೭೪). [ನೆಲೆ+ಅವರೆ]

ನೆಲ್ಲಾನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : (ಸ್ತುತಿಗ. ೫೬-೧೧೨೪).

[ನೆಲೆ+ಅನೆ]

ನೆಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಹುಳಿಯಾದ ಕಾಯಿ ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಮರ ಮೆತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ ; ಆಮಲಕ : "ಫಾಕ್ರೀ, ಆಮಲಕೀ,
ಬಿವಾ—ಈ ೩ ನೆಲ್ಲಿ" (ಪಲಾಯು. ೧೦೧-೪೬೪) ; ಕ್ರಿಯೆಯಂ ನೆಲ್ಲಿಯುಮಂ

ದಂತಿಯುಮಂ ರಣನಿಯುಮನರೆದು ಪೂಸಿದೊಡೆ . . . ಭಗಂಧರಂ ಪ್ರಶಮಿಸುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ, ೯-೧೫೯); ಅರನೇಜಾಲ್ ತಾಜ್ ತುಂಬುರ್ ತದುಕಳಿಲವಂ ನೆಲ್ಲಿ . . . ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಂ ಕಟಾಕೆ ತಟಾಯ ದಿಂದೊಪ್ಪುತಿರ್ದತ್ತರಣ್ಯಂ (ಗಿ೦ಕ. ೧-೩೨); ನಾರಿಕೇಳವೆ ಕೇಳು ನಾರಿಯ ಸಾರಬೋಧೆಯನಾದರಿಸದವಿಬಾರಿಯಾದೆನು ನೆಲ್ಲಿಯೇ ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಯದು ಬದುಕು (ಬಸವ. ೪೫-೩೯); ನೆಲ್ಲಿ ನೇಜಾಲು ನಗರೆ ಕಡೆಗೆ ಕಲ್ಲರಳಿ ಕಪ್ಪೂರ ಕದಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡುವ ಭೂಮಿಸುತೆ ಭೂಪಾತಸಂತತಿಯ (ತೊರಣ. ೩-೧-೨೯). ೨. ಕೆಲವು ಅಂಕಿತನಾಮಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಬರುವ ಶಬ್ದ : ಆ ಗಣಪಂಥಗಳು ಆ ಪಾದಮೂಲಿ ವಿಷ್ಣು ನೆಲ್ಲಿ ನಾರಣನೆಲ್ಲಿ ಕೇಶವನೆಲ್ಲಿ ಯಿವರುಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಪರಿಚ್ಛೇದವಾಗಿ ಮೂಳೆಯ ಹಣ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಮೂಲಪರಿಚ್ಛೇದವಾಗಿ ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಂಡ ಶ್ವೇತ್ರದ ವಿವರ (ಸಾಂ. IX-11, ೪೨೬-೧೧; 1402).

ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ್, ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ - ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್ : "ವೃತ್ತ ಫಲಾ-ಬದನೆ, ವಿನಾಶಿಕೆ, ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ್" (ಓಷಧಿ. ೧೫೬); ತೋರೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿಂ ವಿರಿಯವಪ್ಪ ಮುತ್ತಿನ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮನುಲಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೦೮ ನ); ನಾಲ್ಕು ತೊಂಬತ್ತು ದಿನಕ್ಕೆ ಯವ್ಯನಮನಪ್ಪ ಕೆಯ್ದು ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ ಪ್ರಮಾಣದಿನಾಂತರಿತಾಹಾರಮಂ ಉಡುಮ ದೆಲ್ಲಂ ಪಿಂದಣ ಪರಿ (ಪುಷ್ಯಾ. ೧೦-೩ ನ); ಕಡು ಸಣ್ಣನಂ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ . . . ತುಪ್ಪದೊಳು ಹುರಿದು (ಸೂಪ. ೬-೧೪); ಬೆಟ್ಟದ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ ಸಮುದ್ರದೊಳಗಣ ಉಪ್ಪು ಎತ್ತಣಿಂ ದತ್ತ ಸಂಬಂಧಮಯ್ಯ (ಅಪಹಂ. ೧೫-೫೯); ಆ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿಯೆಂದರೆ ಆಕೆ (ಕಸರ. ೨೯). ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ=ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯ ಮರ : "ತಿಷ್ಠಫಲಾ, ಅಮಲಕೀ, ಅಮೃತಾ, ವಯಸ್ಥಾ-ಈ ೪ ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರ" (ನಾಟ. ೧೦೮); ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರಂಗಳೋಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರಂ ತೋರ್ಪ ತೋರಗಾಯ್ಲೆ ಮೊತ್ತಂ . . . ಕನ್ನೇವುತಿರ್ಪದಕಿಯುಸುಖಮಂ (ಬಾಧಪ. ೧೦-೪೫); ಅಲ್ಲಿಂ ತೆಂಕಲು ಹೊಳೆಯ ದಡದ ಮೇಲಣ ಅನಿಯ ನೆಲ್ಲಿಯ ಮರನ ಒತ್ತಿನಲಿ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥಹ. ೧೯೦-೩೨; 1407). ನೆಲ್ಲಿಯ ಸೆಟ್ಟು=ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು : ಅಣಿಯ ಕಾಯ್, ತಾಜಿಯ ಕಾಯ್, ನೆಲ್ಲಿಯ ಸೆಟ್ಟು ಈ ಮೂವುಮನರೆದು ಕುಡುವುದು (ಲೋಕೋಪ, ೯-೧೬೬ ಬೀ). ನೆಲ್ಲಿಹಂಡಿ=ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಚೆಟ್ಟುಣಿ : (೨). [ದೇ. 11 ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು. ನೆಲ್ಲಿ; ಕೊಡ. ನೆಲ್ಲಿಕೆ; ಪರ್ಜ. ನೆಲ್ಲ; ಗೊಂಡಿ. ನೆಲ್ಲಿ, ನೆಲ್ಲೆ; ಕು. ನೆಡಿ; ಕು.ವಿ. ಲೆಲ್ಲಿ]

ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ (ನಾ). ನೆಲ್ಲಿ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ಫಲ : ಗಟ್ಟಿದುಪ್ಪು ಬೆಟ್ಟದ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್ ಸುಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಂತೆ ಸುಗು ಣಾರುದ್ದಗೆ ಕಪ್ಪುರಗಂಧಿ ಸೇರಿದಳು (ವೋಪ. ೪೧-೪೫). ನೆಲ್ಲಿ ಕಾಯಿ : "ಧಾತ್ರೀಫಲಂ-ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ" (ಓಷಧಿ. ೮೧); ಪಚ್ಚಿತುತ್ಥ, ತಾರಿಕಾಯ ದೀಪದ ತಿರುಳು, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ ದೀಪದ ತಿರುಳು, ಇವಿಷ್ಟನು . . . ಕಣ್ಣಿಗೆಟ್ಟು ಅತ್ಯಂತ ನೋವು ಸಹಿತವಾಗಿದ್ದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಸುರಿದುದು ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೩೯); ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ 'ಸಿ' ಜೀವಾತು ಬಹಳ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತು (ಅಮೃತ. ೬೪).

ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ ತಾಟ - ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಒಣಗಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಚೆಟ್ಟು : ಕಹಿಪಡುವು, ಅಳಲಿಕಾಯಿ ತಾಟ, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ ತಾಟ . . . ಇವುಗಳ ಕಷಾಯದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧ ಗುಗ್ಗುಳ ೧ ಚವಲಿಯ ತೂಕ ಹಾಕಿ ಕುಡಿಸಬೇಕು (ಗೃಹಪ. ೩೨). [ನೆಲ್ಲಿ+ಕಾಯ್.] ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ 'ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್' ನೋ.

ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಸರ (ನಾ). (ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿಯ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ) ಚೆನ್ನದ ಗುಂಡುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸರ : ಕಂಠಭೂಷಣಗಳು . . . ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ ಸರ, ಗೋದಿ ಸರ, ಜೋಳದ ಸರ, ಮಾವಿನಕಾಯಿ ಸರ, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮೊಗ್ಗಿನ ಮಾಲೆ ಪದಕ ಇತ್ಯಾದಿ (ಕವಿಕೋ. 1, ೪೨೧).

[ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ(<ನೆಲ್ಲಿಕಾಯ್)+ಸರ.]

ನೆಲ್ಲಿಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪ್ರಭಾವೀಶ್ವರ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲವಾಧಿರಾಜಂ . . . ಗಂಗವೂರ ಮೂವತ್ತು ನೆಲ್ಲಿಗುಂಡು ಪನ್ನರಡುಮನಾಳುತ್ತು 'X'X (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೪-೧೪; ಸು.315).

[?]

ನೆಲ್ಲಿಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮುಷ್ಣಂ ನೊಬಮ್ಮನ್ ಗಣ್ಣುಸುರಮು ಅಳಿ ನೆಲ್ಲಿಗೆಜ್ಜೆಯ ತುಣುಗೊಡ್ಡಲ್ಲಿ ತುಣುವಣ್ಣಿಸಿರೊಸಗಲಯನ್ ಪೊಸಮಣ್ಣ ಸಗಮೇಟುವನ್ (ಎಕ. IX (8), ಹೊಸಕೋ. ೯-೩; 873); ತಮ್ಮಣ್ಣಿನ ಕಲ್ಲ ನೆಲ್ಲಿಗೆಜ್ಜೆಯಲಿ ಕಲ ನಿರ್ಗುನ್ದನೆಟ್ಟು ನಿಟುಸಿದನ್ (ಎಕ. X, ಚಂತಾಮ. ೧೧೪-೧೨; 1010); ನೆಲ್ಲಿಗೆಜ್ಜೆಯ ಕೊಳಗಂ ಕೊಟ್ಟ ಪೊಂ ಅಯ್ಯತ್ತು ವಿಟು ಗದ್ಯಾಣಂ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦-೧೦; 1023).

[ನೆಲ್ಲಿ+ಕೆಜ್ಜೆ]

ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು, ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು (ನಾ). ಬೀಜ ತೆಗೆದು ಒಣಗಿಸಿಟ್ಟು ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯಿ : ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು :- ಇದಂ ಮೊಸರಲ್ಲಿ ಅರಿದು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಹರಿಯುವುದು ನಿಲ್ಲುವುದು (ವೈದ್ಯ. ೫); ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು, ತಾರಿಕಾಯ, ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ ಬೇರು . . . ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ ಕೊಡಿಸಲು ಸಕಲವಾದ ರುಗ್ಗಾದ ಸನ್ನಿಪಾತ ಶಮನವಹುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 1, ೩೦); ಕೊಪ್ಪುಂಬರಿ, ಕೊಡಸಿಗೆ ಬೇರು . . . ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು, ಜೀವಿನ ಕಡ್ಡಿ ಇವು ಗಳನ್ನು ಸಮದಿಂ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ಕೊಡಲು ವಾತಜ್ವರಂ ಮಾಣ್ಣಂ (ಸಕಪ್ಪ. ೩೫). ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು : ಜೀನುಕುಪ್ಪು, ಯಕ್ಷಿಮಧುಕ . . . ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು, ಕಪ್ಪೂರಪರಿಸಿನ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಲೋಧ್ರ, ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ, ಜೀರಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಮಭಾಗವಾಗಿ ಜೊರ್ಜಿಸಿ (ಸಕಪ್ಪ. ೩೮).

[ನೆಲ್ಲಿ+ಚೆಟ್ಟು(=ಚೆಟ್ಟು₁)/ತಮಿ. ನೆಲ್ಲಿಚ್ಚಾನ್ನು; ತುಳು. ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು]

ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು 'ನೆಲ್ಲಿಚೆಟ್ಟು' ನೋ.

ನೆಲ್ಲಿಸರ (ನಾ).-ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿಸರ : ಹರಳು ಕೆಚ್ಚಿದ ಪಟ್ಟಿ ಸರಗಿ ಪುಕ್ಕಳಿ ನೆಲ್ಲಿಸರ ಚಿಂತಾಕ ಕಿರಿಹಿಲ್ಲಿ ಸುರಳಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ಪರಿಪರಿ ವಸ್ತುವ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿಹರು (ಜನಗೀ. ೪೪). [ನೆಲ್ಲಿ+ಸರ.]

ನೆಲ್ಲು 'ನೆಲ್' ನೋ.

ನೆಲ್ಲುಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಗಡ್ಡೆ; ನೆಲ್ಲು ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ : "ವಪ್ರಂ, ಕೇವಾರ, ಕ್ಷೇತ್ರಂ-೩ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಹೆಸರು, ನೆಲ್ಲುಗಡ್ಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೬). [ನೆಲ್ಲು(<ನೆಲ್)+ಗಡ್ಡೆ(<ಗಟ್ಟು)]

ನೆಲ್ಲುಗೆಯ್ (ನಾ).-ನೆಲ್ಲುಗಡ್ಡೆ : ಶ್ರೀಮತ್(ದ್)ಬಾಪ್ಪು ವರಸ (ಸರ) . . . ಸ್ಥಳೀಸ(ಶ್ವ)ರಮು(ಮೂ) ನೆಲ್ಲುಗೆಯುವಂ ಕೊಟ್ಟಿರು] (ಇಕ. X, ೧೦೪-೧೦; 834). [ನೆಲ್ಲು(<ನೆಲ್)+ಗೆಯ್.]

ನೆಲ್ಲುಮಡಿ (ನಾ). - ನೆಲ್ಲುಗಡ್ಡೆ : ಪಾವರಿಯರೂ . . . ನಡೆ ತಡಬಿಡುತ ನೆಲ್ಲು ಮಡಿಗಳಿಗೆ ಇಳಿದ ಗಿಳಿಗಳನ್ನು ಸೋವುವ ಗೊಲ್ಲವಣ್ಣು ಗಳೂ ಸಾಂಘರ ಬಗೆಯನ್ನು ತಲೆಕೆಳಗು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಸಂಜುಂಡ. ೧೨೫).

[ನೆಲ್ಲು(<ನೆಲ್)+ಮಡಿ.]

ನೆಲ್ಲುಸುಲಿ (ಕ್ರಿ). ನೆಲ್ಲನ್ನು ಒಡೆ; ಬತ್ತ ಒಡೆದು ಅಕ್ಕಿ ಮಾಡು : ನೆಲ್ಲು ಸುಲಿಯಲು . . . ದೀಸುವ ಕಲ್ಲು (ಸನ್ನೋ. ೩೯).

[ನೆಲ್ಲು(<ನೆಲ್)+ಸುಲಿ.]

ನೆಲ್ಲಾಹೊಟ್ಟು (ನಾ). ಬತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು : ನೆಲ್ಲಾಹೊಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ
ಲಿಂಗವು ಮಾರಣಕರವು (ಸಾಗಂಧಿ. ೩೯೨-೩೨).

[ನೆಲ್ಲಾ (<ನೆಲ್) + ಹೊಟ್ಟು (<ಪೊಟ್ಟು)]

ನೆಲ್ಲಾರು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ನೆಲ್ಲಾರ ಮಲೆಯರ ಕೆಳ
ಯಮನ ಮಗ ಅಮ್ಮಣಗಾವುಣ್ಣನುಂ . . . ದೇಗುಲಮಂ ಮಾಡಿಸಿ
ಸಾಸನಮಂಸ್ಥಾಪಿಸಿದಂ (ಎಳ. VIII, ನೋರಬ. ೪೬೧-೯; 1012).

[ನೆಲ್ ? + ಊರು (<ಊರ್)]

ನೆಲ್ಲೆ 'ನೆಲ್ಲೆ' ನೋ.

ನೆಲ್ಲೋಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬತ್ತ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗು, —ಹುಟ್ಟು : ದಿದಿರು
ಸದ್ವಂಶವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಅರುಪತ್ತು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಬತ್ತ
ವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಮಹಾಬುದಯವೂ ಕೂಡ ಸುಮಂಶದ ಪ್ರತಿಭಾ
ಪರಿಪಾಕದ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನಬಹುದು. ಅದರಿಂದಲೇ ನೆಲ್ಲೋಗೆದ
ಮೇಲೆ ಆ ದಿದಿರ ಕಟ್ಟಿಯೇ ಹೋಗುವಂತೆ, ಆ ಮಹಾಶವಿಗಳ ಅನಂತರ
ದಲ್ಲಿ ವಂಶವು ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕನ್ನ. ೫. ೬೫). [ನೆಲ್ + ಒಗ್ಗಿ]
ನೆಲ್ಲೋಗರ (ನಾ). ಬತ್ತದ ಅಕ್ಕಿಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಅನ್ನ ;
ನೆಲ್ಲಕ್ಕಿ ಅನ್ನ : ನೆಲ್ಲೋಗರ ಕೆನೆಮೊಸಳುಗಳಿಲ್ಲವನ್ನಲ್ಲವೆ ಸವಿಸದಿದಾ
ನಂದಿಸು (ಮದೇಶ. ೨೬-೧೧); ಬೆಲ್ಲ ಗಿಣಿಸುಗಳುಂಟು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನೀರುಂಟು
ನೆಲ್ಲೋಗರುಂಟು ನೆಳಲುಂಟು ಕೆಚ್ಚಿಕುಂಟು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲು ಉಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೧೬೨೫). [ನೆಲ್ + ಒಗ್ಗರ]

ನೆವ, ನೆವ (ನಾ). ೧. ಕಾರಣ ; ಹೇತು ; ನಿಮಿತ್ತ : ಪಡುಗೆ
ಮೇಣ್ ಪೊಗಬ್ಬಿ ಮೇಣ್ ನೆವಮಿಲ್ಲದೊಡಂತು ಕೈಗಟಿಯ ಬಗ್ಗಿಸುಗೆ
ಮೇಣವರೆಲ್ಲರುಮಂತುಮಾನುಬಾವೆನೆಲ್ಲೆ ನೆವತಾಡೊಡಮೆಂಬುದು ಹೆಲ್ಲ
ಪಾಂಗುಟಾಯ[ದ್ರ]ಂತಿದನಂತಿರೆ ಪೇಟೆ ವಿಕ್ಟಮಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೩೬);
ಅಕೆಯ ಗರ್ಭದೊಳ್ ಪಾಪಕರ್ಮದೇವಂ ನೆಲಸಿದೊಡೇನುಂ ನೆವಮಿಲ್ಲದೆ
ಕೆಸವರಮಿಲ್ಲಂ ಕೆಟ್ಟತ್ತು (ಮದ್ದಾರಾ. ೬೬-೧೦); ನೆಗಬ್ಬಿ ಮಾನೆ ನೆಟ್ಟೆನ
ನೆವದಿಂದ ಪಾಂಡವರನೊಳಪೊಕ್ಕೊಡೆ ನೀಮೆ ಪೇಸಿರೇ (ಪಂಪಭಾ.
೯-೬೮); ಒಳಗಣುತಪಾಪೋಪವಮನಕೆ ಮಲಯರುಹ ಕರ್ಪುರದ ಶೀತಲ
ಸಲಿಲದಿಂ ನನೆದಿವನ ನೆವವಿರುಳಿಗು ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ (ಬಸಪ್ಪ. ೩-೧೮); ಅಸೆ
ಬುರುಕಿಗೊಂದು ಕೂಸಿನ ನೆವ (ಗಾದ). 'ಪಿಕ್ಕಿ ನೆವ' ಪರಾ.
೨. ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾದ ನೆಟನೆ, —ಸೋಗು ; ತೋರಿಕೆಯ
ಕಾರಣ—, ಸೆಬೂಬು : ಬೇಂಟೆಯ ನೆವದಿಂ ಬಂದು ದ್ವೈತವನದ
ಕೆಲದ ನಂದನನದೊಳ್ ಪಾಂಡವರ್ಗೆ ಸಖಾಪಮಾಗೆ ದೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು
(ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೨ ದ); ಚೀ ಜಪಮಣಿಸುವ ನೆವ[ಪಾಪಾಂ. ಪ]ದಿಂದಂ
ನೃಪ ತಮ್ಮಣಗಣಮನೀಗಣಿಸುತ್ತಿ ಪೊಂ (ಕಾದಂಪು. ೯೫೬); ಅನುಜೆ
ಯನಿತ್ತು ನರಂಗೆ . . . ತಾನಾತನ ರಥಮನೆಸಗಿ ಭರ್ಮಜನನುಜನ ನೆವ
ದಿಂದಮರಸುಗಿಯ್ಯಂ ಕೃಷ್ಣಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೨); ಹೋಮದ ನೆವ
[ಪಾಪಾಂ. ನೇಮ]ದಲ್ಲಿ ಹೋತನ ತಿಂಬ ಅಸಾಮಿಕರೊಡನಾದಿ ಗೆಲುವು
ದೇನು (ಬಸಪ್ಪ. ೫೬೮); ರಾಯ ಕುರುಪತಿ . . . ವಿವಿವಳೆ ಪೋಷ
ಯಾತ್ರೆಯ ನೆವದಲ್ಪಿತಂದ (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೧೬ ಸೂಚನೆ). ೩. ಕಪಟ ;
ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ : "ಕೃತವಂ, ಕಪಟಂ . . . ವ್ಯವದೇಶ-ಈ ಗಂ ನೆವಂ"
(ಹಳಾಯು. ೧೧೬-೨೪); ಹಿಂದೆ ಜಂಗಮಬೇಷಮಂ ನೆವದಿಂದ ಭರಿಸಿದ್ದು
ದ ಸಜ್ಜಿದು ಸಿಗ್ಗೊಂದಿ (ಬಸಪ್ಪ. ೩೯-೧೯); ನೆವದ ನೆಲೆವೀಡು ಕುಡಕದ
ಕೊಟಾರಂ ಪೊಸಬಗಿಯ ಚದುರೆ ಚಾಪದಿ . . . ಎನಪ ಮೇಶ್ವಾರ್ಯಯಂ
ಮನೋವಿಸ್ತಯಂ ಸ್ಮರಿಸ್ತಯಂ ಚೆಲ್ಲಾದುದು (ಚಿಬಪ್ಪ. ೧೦-೯);
ಎನ್ನೊಳು ನೆವಮನಿಟ್ಟದಿಳಕಗೂಡಿ ಮುನ್ನಿಸಿ ನುಡಿದಳಂತೆಂದು
(ಕದಂಬ. ೧-೨೮). ೪. ಉಪಾಯ ; ಯುಕ್ತಿ ; ತಂಚಿಕೆ :

ಈ ನೆವದಿಂದ ನಮ್ಮಂ ತಾನಾರಯ್ಯಕ್ಕೆ ಬಗಿನಲ್ಲದೊಡೊಳಪೊಕ್ಕಾ
ನೈಪನ ಮಂತ್ರಿ ಮಂತ್ರ ವಿಧಾನದಿನ್ನುಯ್ಯಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನೊಡರಪನಕ್ಕುಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೨-೩೪); ಎನಗಂ ಕೃತ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ . . . ನಿಗಾಸುಮೊಂದು
ನೆವಂ ಮಾಡಿ ಮಹೋತ್ಸವಿತ್ತದೆ ದಿಟಂ ಬಂದಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೬೨);
ಅಲ್ಲಿ ಪಲವು ಮತ್ಸ್ಯಂಗಕರ್ಪುಮೊಂದು ಬಕಂ ಕಂಡು ತಾನೊಂದು
ನೆವದಿಂದಾ ವಿನಾಸ್ಸಂ ತಿಂದು ಕಾಲಮಂ ಕಳೆವೆನೆಂದು ತಪೋರೂಪಮಂ
ಕೈಕೊಂಡು (ಪಂಪತಂ. ೫೩-೬); ತರಳನಿನದ್ವೈತಕಲೆಯಲಿ ಪರಿಣತನು
ತಾನಲ್ಲ ನೆವದಿಂ ನರನ ಬೋಧಿಸಬೇಕೆನುತ ನುಡಿಸಿದನು ಫಲುಗುಣನ
(ಕುಪ್ಪಾಳ. ೩-೩೨). ೫. ದೋಷಾರೋಪಣೆ ; (ಸುಳ್ಳಾಗಿ) ತಪ್ಪು
ಹೊರಿಸುವುದು : ಅಂತು ಲಬ್ಧೋಪಾಯಯಪ್ಪ ವರ್ಣಗೀತಾಯಿ
ಚಂದನೆಯನೇಸಾನುದೊಂದು ಪೊಲ್ಲಮೆಯನಿಲ್ಲದುದನುದ್ದವಿಸಿ ನೆವದಿಂ
ಶೃಂಗಿಳಾಬಂಧನೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಮದ್ದಾರಾ. ೧೫-೫೪ ದ). ೬. ಹೋಲಿಕೆ ;
ಸಾಮ್ಯ : ದರಪಾಸವಿಳಾಸಿತವಕ್ರತೋಭಿಯ ನೆವದಿಂದ ಚಂದ್ರವಳಯಂ
ತಳೆದತ್ತ ನಿಕಂ ದ್ವಿರೂಪಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೨-೧೫). ೭. ವಿಧ ; ರೀತಿ ;
ಕ್ರಮ : ಅಸುಹೃತ್ಕರಿಯಂ ಹಲಿ ದಳಿಯಸುವಂದುಡ್ಡಳಿ ಪುದಿದ ನೆತ್ತರ
ಕೆಂಪಾಗಸದೊಳ್ ತೋಟುವುದಿನ್ನುಂ ಕಿಸುಕಂಜಿಯ ನೆವದೆ ದಿನದ
ರಾತ್ರಿಯ ಪುಗಿಲೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೮-೪೪); ಸೆಟಗಿಂ ದಿಟಗಿಂದಾವನೊಳ
ಗಾದೊಡಂ ಅಟಮುಟಿದೊಳಾವ ನೆವದಿಂದಲಾರಾದೊಡಂ ಅವ ಪರಿಯಲಿ
ಭಜಿಸಲೀವನಮಳತ್ಯಮಂ (ದೀಪ್ತಾ ಬೋ. ೧೧-೨೪); ತಿರುಗಿ ಜಂಗಮವತ್ತ
ಹೋದನು ಮರಳಿ ಕಾಣೆವು ನಾವನರನೀ ಪರಿಯ ನೆವಂತಾಗಲಾಪುದಲಾ
ಅದಂತೆನಲು (ಬಸಪ್ಪ. ೩೫-೪೮); ನಾವೀಯವನಿಯೊಡೆತನವುಳಿದು ರಾಜ
ಖುಷಿತ್ಯಮಂ ಪಹಿಸಿ ನೆವದಿ ಚರಿಸುವಿಲ್ಲಿ (ಅನಂರಾ. ೩-೩೯).
೮. ವ್ಯಾಜ ; ರೂಪಾಂತರ ; ರೂಪವೈತ್ಯಾಸ : ನಗೆಯೆಂಬ ನೆವದೆ
ಬೆಳಗಿ ಮೊಗಮೆಂದೀ ನೆವದೆ ತಿಂಗಳೊಳಗಿಸಿದಾದಂ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ
ಲೋಡನಯುಗಮೆಂದೀ ನೆವದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮನೆ ತದ್ವ್ಯಾಜಂ (ಕವಿಾ. ೩-೨೬);
ತೊಳಗುವ ಪಾರಿಜಾತದಲಿಗೊಂಚಲಿನೊಪ್ಪ ವರ್ಣಪೂರಮಂ ಕಳೆದೊಡ
ಮಲ್ಲಿ ಸಂಗವಿಸಿ ಪೋಗದ ಕಂಪನುಣ್ಣಿ ಕರ್ಣದತ್ತಿಳಿ ಜಿನುಂಗುತಿರ್ಪ
ನೆವದಿ ಸ್ಮರಮಂತ್ರಮನೋದುವಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಪಳಿಸುಕುಳಂ ನೆನೆಯಿಸುತ್ತ
ಸಿತ್ತೋತ್ತಳರ್ಣಪೂರಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೩೩); ಜಳದಾಧ್ಯಂ ಸ್ವರ್ಧಾನೀ
ಫೇನದ ನೆವದೆ ಪೆಜುತ್ತಿರ್ದುದೋ ತಾನದಭ್ಯಾಮಳಶುಭ್ರಜ್ಯೋತಿಯಂ
(ಕುಸುಮಾ. ೪-೫೨); ಒಂದು ವಸ್ತುರೂಪಮನಪಲಿಸುವುದನೆ ನ್ಯಾಜ್ಯಂ
ನೆವಂ ಎಂಬಿವು ಮುಂತಾದ ಪದಗಳಿಂ ಪೇಟಿಯದು ಕೈತಪಾಪಹ್ನುತಿ
ಯನಿವುದು (ಅಪ್ಪತಿ. ೪೯-೩೪). ನೆವ : ೧. ನಿನ್ನ ನೆವದಿ ಮನದಲೊಂದು
ಕಿಚ್ಚು ಉರಿಯುತ್ತಿರುವುದು (ಕದಿನೋ. ೨೯-೫). ೨. ಮೋದಕ ನೇವೆದ್ದು
ವನಗೈಯ ನೆವವೇನಂ ಪೇಳಲಿ ನಾನರಿಯ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೬); ಅದೆಲ್ಲಾ
ಬರೀ ನೆವ. ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ಕೇಳದ ಹಾಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೇಳಿ ಕೊಡಬೇಕು
(ಶಾಲಮ. ೧೯). ೩. ಸುದತಿಯರ ಮೃದುಪದಾಲಕ್ಷ ಕರಸವಿಸರಮಂ
ತಳೆರ ಬೆಳಗಿಂಬ ನೆವ[ಪಾಪಾಂ. ಪ]ದಿಂ ಮಗುಬುಗುಟ್ಟಂತೆ ಕೆಂಕಮಾದ
ಕಂಕೆಲ್ಲೆವಲ್ಲಂಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೦೫ ದ).

ನೆವನೆವ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಇದಿಡದರೆ ಕಾಯ್ತ ಚೂತಮನಡಸಿ ಸಿಡಿಲ್
ಪೊಯ್ದು ಬೆಗನೆ ನೆವನೆವದಿಂದೆನ್ನೊಡವುಟ್ಟಿದರುಂ ತಂದೆಯುಮಡಗಿದಾರ್
ಖಳಕ್ಕುತಾಂತದಂತಾರದೊಳ್ (ಅದಿಪ್ಪ. ೩-೩೪); ತವಿಸುತಿರೆ ತಪದೊ
ಳೊಡಲಂ ನೆವನೆವದಿಂ ಶಾಂತಿ ಮಾಡಿ ಬೇತಾಳಂ ಮೂಡುವ ತೆದಿದಿನಂ
ರಾಯಂ ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪುಣ್ಯಹೀನಪನ್ನಂಗೆತುಂ (ಸಮಪ. ೪-೪೧)
ಭರ್ಮಮನೇಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಕರ್ಮದಿ ನೆವನೆವದಿನಡಸುಗುಂ ಕಡದುಃಖಂ
(ಭರ್ಮಾಪ್ಪ. ೩-೧೩೬). ನೆವ ಮಾತ್ರ = ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ; ನಿಮಿತ್ತ

ಮಾತ್ರ: ಏನೆಯನುಗದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ನೆಪಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಉಳಿದಿಯೆಂಬ
ವನ್ನು ನೀವರೆಯಿರಾ? (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೩). ನೆಪ ಮಾಡು, ನೆಪ
ಮಾಡು--೧. ನಿಮಿತ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; 'ಕಾರಣವನ್ನಾ-
'ದು: ಅ ಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರನ್ನು ನೆಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . .
ಒಬ್ಬರಾದ ಸುಯೋಧನನಾದಿಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸುವನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೧೪).
೨. ನೆಪ ತೆಗೆ; ನೆಪ ಹೂಡು: ಪ್ರಕಟ ಬಂದಾಗಲೂ ನನ್ನನ್ನು
ತನ್ನ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಾ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದೂ ಅ ಕರೆಯನ್ನು ಬಿಡುವ
ರೊಂದು ನೆಪ ಮಾಡಿ ನಾನು ತಪ್ಪಿಸುವುದೂ ಅಷ್ಟೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು
(ಚಂದಿಕಾ. ೧೧). ನೆಪ ಹೂಡು, ನೆಪ ಹೂಡು --ತೋರಿಕೆಯ
ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೂಡು; ನೆಪವೊಡ್ಡು: ಈಗಂತೂ ಪ್ರಕೃತಿ
ಸ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲವೆಂದು ನೆಪ ಹೂಡು. ಮುಂದೆ ಘೋಷದಿವಸಾಯಿತು .(ಕೃಷ್ಣಾ.
೪೪); ತನ್ನ ಕೋಡಿಗೆ ಅವನನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾವುದೋ
ನೆಪ ಹೂಡಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೧೩೦); ಅ ಬಂದನಿವ ನಿವಾಸಿಗಳು ಗಾಳಿಯ
ಹೊಡೆತದಿಂದ ಹಡಗು ತಪ್ಪುತ್ತಿಗೆ ಬಂದಿತೆಂಬ ನೆಪ ಹೂಡಿ ಹಡಗನ್ನು
ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾಹ. II, ೧೪೪).

[ದೇ.ಸಿ ತಮಿ. ನಪ, ನೇಪ ; ತಲು. ನೆಪ, ನೆಪ./ಸಂ. ನಭ./ಪಾ. ನಪ]

ನೆವಂಗೊಳ್ (ಕ್ರ). ೧. ಕಾರಣವಾಗು ; ನಿಮಿತ್ತವಾಗು : ಎಷ್ಟು
 ಬೇರೊಂದ ಪಗೆಯುಂ ಬನ್ನಂಬಟ್ಟಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಬನ್ನಮುಂ ಪಿರದೆ
 ನೆವಂಗೊಡಾಣಂದಿಲ್ಲಿ ಉಗದೆ ಮಾಚ್ಚುನೀ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೧೪).
 ೨. ನೆಪವೊಡ್ಡು ; ನೆಪ ತೆಗೆ ; ಮನೋರವಣಾರ್ಥ ಮುಚ್ಚುವನಮಂ
 ಸಾವ್ವರಿ ನೆವಂಗೊಡು ಕೆಳದಿಯತೊಲಂಗಿ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪ ಪ).

[ನೆವೆ + ಕೊಳ್ಳಾ]

ನೆವಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). = ನೆವಂಗೊಳ್ ೨ : ಮುಖದ ಕಾಮಕಾರ್ಯವು
ಮುಮೂ ದೃಷ್ಟಿಯ ದೃಷ್ಟ್ಯಮುಮನುಷ್ಯಾದು ವಿನಾಸಮೊಂದು ನೆವಂಬಡೆ
ದೊಡ್ಡಪಾಣಂ. ನೆವದಿಂಬೊಲಗದಿಂದೊಡ್ಡು, ನೆವದಿಂಬದು ಓಲಗ
ದಿಂದೊಡ್ಡು ಪುತ್ರವಿವಾಹಚಂಕಾಶಕ್ತನಾಗಿ . . . ಇಂತೆಂಬಂ (ಸಂಪರ.
೪-೧೩). [ನೆವ+ಪಡೆ.]

ಸೆವಣಿ 'ಸೇವಣಿ' ನೋಡಿ.

ನೇವಣೆ 'ನೇವಣೆ' ನೋ.

ನಿವತೆಗೆ, ನಿವತೆಗೆ (ಕ್ರ). ೧. ನಿವ ಹೇಳು; ಸಬೂಬು ಹೇಳು : ಸುಮ್ಮನೆ ನಿವತೆಗೆಯಬೇಡ (ಚೂ). ನಿವತೆಗೆ : ೨. ಕಾರಣವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು ; ನಿವವೊಡ್ಡು : ಬೇಕೆಂದು ನಿವತೆಗೆದು ಜಗಳವಾಡಿ . . . ಗೋಳುಹುಡುಯ್ಯ ಕೊಳ್ಳು, ತಿಪ್ಪು (ಕಳಹು. ೧೦). [ನಿವ + ತೆಗೆ]

ನಿವನ, ನೆವನು (ನಾ). ೧. ಕಾರಣ; ಹೇತು; ನಿಮಿತ್ತ; ಮುಂದೆ
ಮಿಗಗೊಂದಣದ ತೋಣಿ ಕಟ್ಟಿತು ಪುರಿಯೆಂದು ಹೆದಟಾಸಲಾಯು
೨೦೦ ಬರಲಾ ನಿವನದಿಂದ ಧರಣಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಮುಡಿಯಲ್ಕೆ (ಪ್ರಾಕರಾ.
೨೧-೨೨); ಏನಾನು ನಿವನದಿಂದ ತಾನೆ ಬಿಟ್ಟು ಮುಡಿಯು . . .
ಏನಾನು ನಿವನದಲಿ ತಾನೆ ಪೋಪುದು ಸಿದಿಯು (ಸರಗಜ. ೪೪೪);
೨. ಉದ್ದೇಶ; ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ವೇದಾಂತಿಗಳು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುವ ನಿವನ
ದಿಂದ ಆತ್ಮ ನೋಡಿದರು (೪೪೪. ೪೦). ೩. ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾದ
ಕಾರಣ; ಸಬೂಬು; ಕೆಲವರು ಕುಡಿತದಿಂದಾಗಿ . . . ಏನಾದರೂ
ನಿವನ ಹಿಡಿದು ಜಗಲಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರಕ್ತರೂ. ೩೪); ಏನೇನೋ ನಿವನ
ಗಳನ್ನು ಹೇಳಬರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬರೆದರು (ಗೌರ. ೧೦). ನಿವನು :
೧. "ವ್ಯವಧಾನಮವಸಾರಣಂ ತೀರೋಧಾನಮೇನಿ ನಿವನಶ್ಚ" (ಮಂಗರಾ.
೧೨೪-೧೩); ಇದು ಮಹೀಮಾಂಡಲದ ಭಾರವನ್ನೊಡೆಯಲಾದ ವಿಲಾಸ

[illegible]

పాఠశాల పేరు:
 పాఠశాల స్థానం:
 పాఠశాల స్థానం:

ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವರು
(ಪದವಿ. ೨೨-೨೩). (ಪದವಿ-೨೩) (೨೦-೨೩)!

[illegible][illegible]

சுவிட்சர்லாந்து 2017-18-ல் 4.5%

[illegible][illegible][illegible]

35 22-0001, 22-0002, 22-0003.

$$f' + u \quad \partial_+ \quad f' \quad \text{with} \quad \left(\begin{array}{c} 1 \\ 0 \end{array} \right)$$

సేవలో, "పాపము" వాదము.

Figure 1. The effect of the concentration of the solution on the adsorption of the dye. The concentration of the solution was 0.01, 0.02, 0.03, 0.04, 0.05, 0.06, 0.07, 0.08, 0.09, 0.1, 0.2, 0.3, 0.4, 0.5, 0.6, 0.7, 0.8, 0.9, 1.0, 1.5, 2.0, 3.0, 4.0, 5.0, 6.0, 7.0, 8.0, 9.0, 10.0, 15.0, 20.0, 30.0, 40.0, 50.0, 60.0, 70.0, 80.0, 90.0, 100.0, 150.0, 200.0, 300.0, 400.0, 500.0, 600.0, 700.0, 800.0, 900.0, 1000.0, 1500.0, 2000.0, 3000.0, 4000.0, 5000.0, 6000.0, 7000.0, 8000.0, 9000.0, 10000.0, 15000.0, 20000.0, 30000.0, 40000.0, 50000.0, 60000.0, 70000.0, 80000.0, 90000.0, 100000.0, 150000.0, 200000.0, 300000.0, 400000.0, 500000.0, 600000.0, 700000.0, 800000.0, 900000.0, 1000000.0, 1500000.0, 2000000.0, 3000000.0, 4000000.0, 5000000.0, 6000000.0, 7000000.0, 8000000.0, 9000000.0, 10000000.0, 15000000.0, 20000000.0, 30000000.0, 40000000.0, 50000000.0, 60000000.0, 70000000.0, 80000000.0, 90000000.0, 100000000.0, 150000000.0, 200000000.0, 300000000.0, 400000000.0, 500000000.0, 600000000.0, 700000000.0, 800000000.0, 900000000.0, 1000000000.0, 1500000000.0, 2000000000.0, 3000000000.0, 4000000000.0, 5000000000.0, 6000000000.0, 7000000000.0, 8000000000.0, 9000000000.0, 10000000000.0, 15000000000.0, 20000000000.0, 30000000000.0, 40000000000.0, 50000000000.0, 60000000000.0, 70000000000.0, 80000000000.0, 90000000000.0, 100000000000.0, 150000000000.0, 200000000000.0, 300000000000.0, 400000000000.0, 500000000000.0, 600000000000.0, 700000000000.0, 800000000000.0, 900000000000.0, 1000000000000.0, 1500000000000.0, 2000000000000.0, 3000000000000.0, 4000000000000.0, 5000000000000.0, 6000000000000.0, 7000000000000.0, 8000000000000.0, 9000000000000.0, 10000000000000.0, 15000000000000.0, 20000000000000.0, 30000000000000.0, 40000000000000.0, 50000000000000.0, 60000000000000.0, 70000000000000.0, 80000000000000.0, 90000000000000.0, 100000000000000.0, 150000000000000.0, 200000000000000.0, 300000000000000.0, 400000000000000.0, 500000000000000.0, 600000000000000.0, 700000000000000.0, 800000000000000.0, 900000000000000.0, 1000000000000000.0, 1500000000000000.0, 2000000000000000.0, 3000000000000000.0, 4000000000000000.0, 5000000000000000.0, 6000000000000000.0, 7000000000000000.0, 8000000000000000.0, 9000000000000000.0, 10000000000000000.0, 15000000000000000.0, 20000000000000000.0, 30000000000000000.0, 40000000000000000.0, 50000000000000000.0, 60000000000000000.0, 70000000000000000.0, 80000000000000000.0, 90000000000000000.0, 100000000000000000.0, 150000000000000000.0, 200000000000000000.0, 300000000000000000.0, 400000000000000000.0, 500000000000000000.0, 600000000000000000.0, 700000000000000000.0, 800000000000000000.0, 900000000000000000.0, 1000000000000000000.0, 1500000000000000000.0, 2000000000000000000.0, 3000000000000000000.0, 4000000000000000000.0, 5000000000000000000.0, 6000000000000000000.0, 7000000000000000000.0, 8000000000000000000.0, 9000000000000000000.0, 10000000000000000000.0, 15000000000000000000.0, 20000000000000000000.0, 30000000000000000000.0, 40000000000000000000.0, 50000000000000000000.0, 60000000000000000000.0, 70000000000000000000.0, 80000000000000000000.0, 90000000000000000000.0, 100000000000000000000.0, 150000000000000000000.0, 200000000000000000000.0, 300000000000000000000.0, 400000000000000000000.0, 500000000000000000000.0, 600000000000000000000.0, 700000000000000000000.0, 800000000000000000000.0, 900000000000000000000.0, 1000000000000000000000.0, 1500000000000000000000.0, 2000000000000000000000.0, 3000000000000000000000.0, 4000000000000000000000.0, 5000000000000000000000.0, 6000000000000000000000.0, 7000000000000000000000.0, 8000000000000000000000.0, 9000000000000000000000.0, 10000000000000000000000.0, 15000000000000000000000.0, 20000000000000000000000.0, 30000000000000000000000.0, 40000000000000000000000.0, 50000000000000000000000.0, 60000000000000000000000.0, 70000000000000000000000.0, 80000000000000000000000.0, 90000000000000000000000.0, 100000000000000000000000.0, 150000000000000000000000.0, 200000000000000000000000.0, 300000000000000000000000.0, 400000000000000000000000.0, 500000000000000000000000.0, 600000000000000000000000.0, 700000000000000000000000.0, 800000000000000000000000.0, 900000000000000000000000.0, 10000000

$\frac{d}{dt} \left(\frac{1}{r^2} \right) = -\frac{2}{r^3} \frac{dr}{dt}$

40

Signature, Date, and Initials

निर्देश, २००१

சென்னை, 15.09.2019

(10/10/2020, 11:00 AM) 11/10/2020 11:00 AM

45 పల్లెటూరు గ్రామం 2 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75 80 85 90 95 100

[illegible]

ಗೋಮುಖಿಯ ನೋಟಿಯನ್ನಿತ್ತು ನೆವವಿಟ್ಟು . . . ನಂದನನಾ ವಹಿಲ
ದಲಿ ಕರಸಿ ಬಂದೆಡಗಿದನು ಹರುಷದಲಿ (ಪಾಳ್ಯಭಾ. ೨೨-೩).
೩. ಸಂಚು ಹೂಡು ; ಉಪಾಯ ಮಾಡು ; ನಾನಾದೇಶಿಗಳುಮತ್ತು
ವ್ಯವಹಾರಿಗಳುಮಂ ನೆವವಿಟ್ಟು ಕವಡುಕೊಂಡು ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತು
ವಾಹನಗಳಂ ತನ್ನೊಡನಾದಿಗಳಪ್ಪ ಭಂಡಮಂಡಲಿಗೆ ಸೊಜಿಗೊಟ್ಟು
(ಪಂಚತಂ. ೨೮-೧೩). **ನೆವಮಿಡು :** ೪. ಹೊಂಚು ಹಾಕು :
ಜಗದ ಮೃಗವೆಲ್ಲವಂ ಜವನೆ ನೆವಮಿಟ್ಟು ನುಂಗಲುಂ ನೋಡೆಯಲುಂ
ಪುಟ್ಟಿದಂತಪ್ಪ ಮಹಾದ್ವೈತಮನಭೂತಪೂರ್ವಮಂ ರುದ್ರನ ಭವ್ಯ
ವ್ಯವಸ್ಥಾನಿನಸುಕರಿಸುವುದುಮಂ ಕಂಡೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೪೬-೧೧).
೫. ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡು ; ಅಪವಾದ ಹೊರಿಸು : ಭದ್ರಂಗೆ
ಕುಡಲ್ಪೆದಿದರ್ ಕೂಸನೆನೆಗೆ ಮದುವೆಯಾಗೆಂಬುದುಂ ಭದ್ರನುಂ ನಂದಂ
ಗೆಂದು ಬಳಿದ ಕೂಸನೆಗೆ ಮೊಜೆಯಲ್ಲಳಂದಿವರೂಮೋರೋವರ್ ಮೇಲೆ
ನೆವಮಿಟ್ಟು ಮಾಣ್ಣುದುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೩೨ ವ). [ನೆವ+ಇಡು]
ನೆವಹೇಳು, ನೆವಹೇಳು (ಕ್ರಿ). ತೋರಿಕೆಯ ಕಾರಣವನ್ನು
ಹೇಳು ; ಸಬೂಬು ಕೊಡು : ಇಂದಿನನು ನೆವಹೇಳಿ ಜೋಡೊಡಾ
ನುಳಿದಿರನು ನೊಂದು ಬಳಲಿದನೆನಿತೊ ಸೈಸಿನನ್ನು (ವಿಜಯ. ೨೬-೧೯) ;
'ಮನೆಯಲ್ಲೆಯೇ ಬೇಕಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳೂ ಪತ್ರಿಕೆಗಳೂ ಸಿಗುವವಲ್ಲ !'
ಎಂದು ನೆವಹೇಳುವನು (ವಾಸವ. ೬೩). **ನೆವಹೇಳು :** ರಮೇಶ
ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸುತ್ತಾದಿ ಬರುವೆನೆಂದು ನೆವಹೇಳಿ ಹೊರಟ (ನಡವಾ. ೧೧, ೯೬೬).
[ನೆವ+ಹೇಳು (<ಪೇಟಾ)]

ನೆವೇಶಣ 'ನಿವೇಶಣ' ನೋ.

ನೆಶ್ಯ 'ನಶ್ಯ' ನೋ.

ನೆಸ ? (ನಾ). (?) : ಆಯಾಮಂ ಪದನಂಟು ಬಟ್ಟು ನೆಸವುಂ
ತಾಣಿಸ್ಸಂ ತೋರಮುಂ ಬೀಯಂದಟ್ಟಿದ ರೋಮವಿಲ್ಲದ ನರಂ ಕಾಣಲ್ಪಿ
ಏತ್ತಿಲ್ಲದಾ [ಸ್ತ್ರೀ]ಯಂ ಕೈವಿದವಂಗೆ ಮಾಲ್ಪೆದ್ವರಂ ಗೊಡ್ಡಾಸ್ತಿ
ಪರ್ವಂಗಳಾ ಗೇಯಂಗಳ್ ಸೇಯುಂ ನವಿರ್ ನೆಗೆಯದಾ ತೋಳ್ಳಳ್
ಸುಖಂಗಳ್ ವಲಂ (ಪಾಲಾಸ್ಕ. ೧-೧೩-೨೩) ; "ಕಾಂತಿ" (ಪಾಲಾಸ್ಕ.
ಕೋಶ). [?]

ನೆಸಣ 'ನಿವೇಶಣ' ನೋ.

ನೆಸರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಏಳುಮಂದ ನೆಸರೆ ಬಲುಕುಡಿಕೆ
ಪಾದರಿ ಹಾಲೆ ತೇಗುಗಳ ವಿಸರ ನಾನಾವ್ಯಕ್ತವಾತಿಯಿಂದೆನೆವ ಘೋರಾರಣ್ಯ
ಕಣ್ಣೆಸಿದುದು (ಸಂಗರಾ. ೩೦-೯). [?]

ನೆಸಲು (ನಾ). ಸಲಿಗೆ ; ಸದರ : ನೆಸಲು ಕೊಟ್ಟ ನಾಯಿ ನೊಸಲು
ನೆಕ್ಕಿದಂತೆ (ಗಾಡೆ). [ನೆಸೆ(<ನೆಸೆ)+ಅಲು (<ಅಲ್ಯ)]

ನೆಸೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಳು ; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರು : ಇಜುಂಜೆ ಉಜಲು
ನೋಡುತಿದ್ದವ್ವ ಗಂಡೆ ನೆಸೆದುದೊ ನೊಂದು ಚುಳ್ಳು ನುರಿದುದೊ ತಂದೆ
ಬೆಂದೆ ಸಾಂ ಬೆಂದೆ ಸಾಣ್ಣೀಗಳೆಲೆ ತಂದೆ ವೆನುತೆ (ರುದ್ರ. ೬೬-೨೦೪-೩).
೨. ಎತ್ತು ; ಎತ್ತರಿಸು ; ಎಬ್ಬಿಸು : ಕಟ್ಟಿದರೊಳೊಂದು ಚಟಿಕೆ
ನೀಡದೊಳಿದುರ್ ಕಿಜುಮಜಾಯಂ . . . ಕೊಕ್ಕಿಂ ಮೆಲ್ಲು ಪುಲು
ನೊಸೆದು ನೆಸೆದುಂ ಲಲ್ಪೆಗೆಯ್ದುದಂ ನೆಟ್ಟಾಲಿಯೊಳಧೀಕ್ಷಿಸಿ
ಮಕ್ಕಳ ಬಯಕೆಯಂ ಜಾಣಕೆ ಸವಿಗಿಂತೆಂದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೩).
೩. ನೀಡು ; ಚಾಚು : ಮಲಹರನ ನಡುವೊಂದೆನೆಗೆ ಒಲಿದೊಲಿದು
ಕೊಂಡಿದೆ ಕೈಗಳುಂ ಕೆಲಕೆಲಕೆ ನೆಸೆದುಜಗಿದವು . . . ಕೊರಳುಂ
ನುಲಿದು ಬಿಗಿಯತ್ತು (ಬಸವ. ೧೭-೨). ೪. ನಿಗುರು ; ನಿಮಿರು ;
ಸೆಟೆದು ನಿಲ್ಲು : ಕುದಿವಾಲಂ ನೆಸಿದರೆ . . . ಮೃಗತೆಯಂ ಬೆಂದಿದ
ದೊಗುತೆ ಪೊಯ್ದು ಕೆಡಸಿದವು ಜಾಯಿಲಗಳ್ (ಯಾದಚಂ. ೪-೫೪) ;

ಮೇಂಗೊರಲು ನವಿರೋಳಿ ನೆಸೆಯೆ . . . ಭೀಕರಂಗಳಾಗಿರ್ ಕಾಳೋಣಂ
ಗಳ ಗಡಣಂಗಳೊಳಂ (ಮರಾಠ. ೮-೨೪ ವ). ೫. ಜೆಗಿ ; ಹಾರು ;
ಚಿಮ್ಮು : (೧). ೬. ಉಬ್ಬು ; ಮೇರೆ (?) : ಮದದಿಂ ನೆಸೆದು
ನಾನಾ ಭವಭಯಂಗಳ ನುಸುಳಿ ಬರುತ್ತಪ್ಪ ವನು ತಾನೇ ಸ್ವಪ್ನಕಲ್ಪಿತನು
(ಸದ್ಗುರು. ೪-೧೦). ೭. ಕುಪ್ಪರಿಸು ; ಕೆಳಗೆ ಬೀಳು (?) :
ಉಸುರೆ ಹಿಡಿದುಬ್ಬರಿಸುತುದ್ದಿಸಿ ಕುಸಿದು ನೆಸೆಯಲ್ಪಿದ ದೆಸೆಯಂ ಮನು
ಳಿಸುವುದೇ ಮಾಯೆ (ಸದ್ಗುರು. ೧-೧೬) ; ಹಸಿಯದೆ ಹುಸಿಯದೆ ಕುಸಿ
ಯದೆ ನೆಸೆಯದೆ ಹಸಗೆಡದವಿಳರೊಳಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಂ ಮನುಳಿದುದ್ದೀಕ್ಷಿಸದೆ
. . . ಮನಸ್ಸಂಸಾರದ ಬೆಸುಗೆಯೊಡು ಸುಳಿಯುತ್ತಿಹನೀಯೊಳು
(ಯೋಗಾಂವಿ. ೬-೨೦) .

ನೆಸೆನೆಸೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತಟಕ್ಕನೆ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಮುಗ್ಧರಿಸಿದಂತೆ
ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ ಹಳು ಮುರಿಯುವಂತೆ ನೆಸೆನೆಸೆದು ಬಂದು . . . ಅವನ
ಬಾಯನ್ನೆ ನೆಕ್ಕಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದು ! (ಮಲಮ. ೧೪೪). **ನೆಸುಟ** = ಕೋಪ
ದಿಂದ) ಹಾರಾಡುವುದು ; ಎಗರಾಡುವುದು : ನೆಸುಟಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ
ಮಸುಟ ಹೆಚ್ಚಿತು (ಗಾಡೆ). **ನೆಸುಡು** = ಹಾರಾಡು ; ಎಗರಾಡು : (೧).
'ನೆಗಿ' ಪರಾ. [?]

ನೆಸೆ, 'ನಸೆ,' ನೋ.

ನೆಳದಾಳ 'ನೆಲದಾಳ' ನೋ.

ನೆಳಲ್ 'ನೆಲಲ್,' ನೋ.

ನೆಳಲಂಚೆ 'ನೆಲಲಂಚೆ' ನೋ.

ನೆಳಲಂಚೆಕಾಣ (ನಾ). (ಬಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆ ಬೊಂಬೆಯ) ನೆರಳಿನ
ಅಟವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು : "ತೋ[ಶಾ]ಧಿಕ = ತೋಧಿಕ
ನೆಂಬೊಂ, ನೆಳಲಂಚೆಕಾಣಂ" (ತೋ[ಶಾ]ಧಿಕ : ಕ್ಷಪಾಯಾಂ ಕಾಂಡ
ಪಟಾವರಣೇನ ನಾನಾ ರೂಪದರ್ಶೀ) (ಶೀತಮಾ. ೧೩-೧೪).

[ನೆಳಲ್ (<ನೆಲಲ್) + ಅಂಚೆ + ಕಾಣ]

ನೆಳಲಪಾಣೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ . . .
ನೆಳಲಪಾಣೆಯ ಬಣ್ಣದ ಕಣದ ಬಣ್ಣವಡೆಗೆಯ ಇವಳಿಗಳನೆ ಮೊಗಂ
ನೋಡದೆ ಸೂಸಿದಾಗಲ್ (ಅದಿಪ. ೪-೩೪ ವ). [?]

ನೆಳಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೆರಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡು : ಕಡೆಯಂರಿಯದೆ ಹರಿಯುವ
ಗಗನತಲಂ ನಿನ್ನೊಡತನದ ಪತಾಕೆಯೊಲು ವಲಂ ನೆಳಲಿಸಿ ಹೊದಿಪುದು
ವಸುಮತಿಯುಗಲಂ ನಿನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನು (ಗೀವಂ. ೨೫-೫).

[ನೆಳಲ್ (<ನೆಲಲ್) + ಅಸ್ತು]

ನೆಳಲು, 'ನೆಲಲ್,' ನೋ.

ನೆಳಲ್, 'ನೆಲಲ್,' ನೋ.

ನೆಳಲುಗತ್ತರಿ (ನಾ). (?) : ಘನ ನೆಳಲುಗತ್ತರಿಯ ಪಾಟಿಯ ಕೂಸಿನ
ಕುದಿದ ಕೂಪದ ಕಮ್ಮರಿಯ . . . ತಾಣಂಗಳಂ ತೋಡಿದಂ ಭೈರವಂ
ಸಿದ್ಧಪತಿಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧) ; ಸುತ್ತಣ ಬಿಲದ್ವಾರಮಂ ಪುಗುತ ಘನ
ನೆಳಲುಗತ್ತರಿಯನೆಡಪುತ್ತ ನಜ್ರರೇಪವನು ತುಡುಕುತ್ತ ನಡೆದಂ
(ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪) ; ನೆಳಲುಗತ್ತರಿಯಂತೆ ಹೊಳಳಿ ಹೊಳ್ಳಾಡುತ್ತಿಹ ಲಲನೆ
ಯರೆ ನಂಜಿ ಶಿವಸುಖವನೊಡೆಯದಿದ ಮಲದೇಹಿಗತ್ತಣದು ನಿತ್ಯ
(ಗುರುಜೋ. ೧-೧೨೦). 'ಕತ್ತರಿವಾಣಿ' ಪರಾ. [?]

ನೆಳಲುಗಾಣು (ಕ್ರಿ). ನೆರಳನ್ನು ಕಾಣು ; ಛಾಯೆಯನ್ನು
ಕಾಣು : ನೆಳಲುಗಂಡವ್ವಳಿಸುವುದು ಸುಂದಿಲನು ತೊಗಾಡುವುದು . . .
ನೆಲಕೆ ಕಿವಿಯನು ಹೋಲುದಿಡುವುದು ಬಲುಕಳೆಯ ಹಿಡಿದಂಗೆ ಲಾಗಿಸು
ತಿದುರ್ದಾ ದಂತಿ (ಕುಸ್ತುಬ್ದೋ. ೩-೩೬).

[ನೆಳಲು (<ನೆಲಲ್) + ಕಾಣು (<ಕಾಣೆ)]

ನೆಳಲುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಭಾಯೆ ಇಲ್ಲವಾಗು ; ನೆರಳಿಲ್ಲವಾಗು : ಒಲವು ಮಿಗೆ ಲರಿತಾರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ನಾಯ ಕಾಲಂ ತೊಳೆದ ತೆದಿಂದ ಭಿನ್ನ ಕುಂಭದೊಳಿಡಿದುದಕದಂತೆ ನೆಳಲುಗೆಟ್ಟು ಮುಹೀಷದಂತು ಜ್ವಲಿಸ ಲಿಂಗಪರಾಜ್ಞಾಪುರನಾಗಳು ಭಜಿಸಿ ಭವಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಗ ದಂತಹನು (ಏಕಪ. ೬೦-೫೧). [ನೆಳಲು, (<ನೆಲಲ್) + ಕೆಡು]

ನೆಳಲುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೆರಳನ್ನು ಸೇರು : ತೆಗೆದುಡಗ್ಗದ ತಂಪು ನದಿ ಸರಸಿಗಳ ತದಿಯಲಿ ಹಜ್ಜಿಯಾದುದು ಹಗಲು ಹಂಸೆಯು ನೆಳಲು ಗೊಂಡುದು ಬಯಸಿ [ಪಾಶಾಂ. ಹಗಲು ಹಾವನೆ ಹರಿದು ಹೊಕ್ಕುರಿನುದು] ಹಿಮಜಲವ (ಕುನ್ಯಾ. ೫-೫). [ನೆಳಲು, (<ನೆಲಲ್) + ಕೊಳ್]

ನೆಳಲುಮರ 'ನೆಳಲುಮರ' ನೋ.

ನೆಳಲುಮರ, ನೆಳಲುಮರ (ನಾ). ನೆರಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಮರ : ತಳರುಗಳ ತೋರಣದ ಗುಡಿಗಳ ನೆಳಲುಪ[ಪಾಶಾಂ. ಮ]ರಗಳ ತಿಂಥಿನಯ ತೀತಳ ತರುಣ್ಯಾಯುಲಿ ಮೆಲುವಾ ಪುರವರನ ಕಂಡ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೩೩-೩೦). **ನೆಳಲುಮರ :** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ನೆಳಲು, (<ನೆಲಲ್) + ಮರ]

ನೆಳಲ್ವಿ (ಕ್ರಿ). ನೆರಳು ಪಸರಿಸು, -ಮುಸುಕು ; ಭಾಯೆ ಹರಡಿ ಕೊಳ್ಳು : ತಳರ್ದುಳುಗಿದವನಾವುಗಳ ನೆಳಲ್ವಿದ ನಮಗಲ ಪುಳಿನ ತಳದಿಂದ . . . ನಳನೋತ್ಪಲಪ್ರಕರತೋಛಿತಸರೋವರಂಗಳ ರಮ್ಯ ನೋಪಾನದಿಂದ ತದ್ರಾಜಕೇಳೇವನಂ ಕಡ್ಡೆ ಸೆದುದು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೪೫).

[ನೆಳಲ್ (<ನೆಲಲ್) + ಕವಿ]

ನೆಳವು (ನಾ). ೧. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ (?) : ನೆಳವಯದಜ್ಞಾನಮುಂ ನೆಳವಳ ಸಂಶಯಮುಂ ಸ್ವಭಾವನ ತಿಳಿಯದಿಹ ವಿಪರೀತ ಭಾವನ ಸಹಿತ ಮೂವಿಧವೂ ಬೆಳವಿಗೆಯ ವಿಘ್ನತ್ರಯಂಗಳನೊಳವರಿದು ಶ್ರುತವೃತ್ತದಿಂದವೆ ಕಳಚಿ ನಿಂದ ವಿವೇಕಿಗಳೆ ಸಚ್ಚಿತ್ಕರನಿಂದ (ಗಗತಾ. ೧೩-೧೪). ೨. ಪರಿಚಯ : ತಾನು ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮ ನಲ್ಲಿಂಬಾ ನೆಳವದಜ್ಞಾನಮೆನಿಪುದು ಮೇಣುದೊಡ ತಾನಲ್ಲವೊಯೆಂಬಳವೆ ಸಂಶಯವೂ ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮಮದಹುದು ಮುನ್ನಿನ ಹೀನಗುಣ ಬಿಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬನುನಾನವೇ ವಿಪರೀತಭಾವನಮೆನಿಸುತಿದದಿಂದ (ಗಗತಾ. ೧೩-೧೫). ೩. ಇರುವ ಸ್ಥಳ ; ನಿಯತಸ್ಥಾನ ; ನೆಲೆ : ಜಲ್ಲೂ, ಕೂದಲೂ, ಉಗುರೂ, ಮನುಷ್ಯರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನೆಳವುಗಳು ತಪ್ಪಿದರೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದೇ ಹೋಗುವರು. ಕಾಗಿ, ಕುಕ್ಕಿತ, ಪುರುಷ ಸಮೂಹ, ಮೃಗ ಮುಂತಾದವುಗಳು ತಮ್ಮ ನೆಳವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಲಾರದೆ . . . ಅಲ್ಲಿ ತೀರಹೋಗುವವು (ಮುಂಬಯ. ೬-೩೩೬). [←ತೆಲು. ನೆಳವು]

ನೆಳಲ್ 'ನೆಲಲ್' ನೋ.

ನೆಳನೆ 'ನೆಟ್ಟನೆ' ನೋ.

ನೆಳ್ಳು 'ನೆಟ್ಟು' ನೋ.

ನೆಳ್ಳು 'ನೆಟ್ಟುಂಕು' ನೋ.

ನೆಳ್ಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಅಗಣೆಯ ಮೋಟೆಯ ನೆಳ್ಳಿಸಿ ಶಕ್ತನ ಬಗೆಯಿಂದ ಮೈಯನಿರೋಡು ನೆಗೆದ ಮಾಲಿಯದ ಸಭವನೆ ತೋಟಾ ಪಗಲಜಸಿರ ದುದ್ದಾರಿಸುತ ಸಕಳ ಪ್ರಿಂಟಿಗಳ ಕಳಂಕವದೋಡುತ್ತ ವಿಳಕಳತ್ತಯ ರೂಪುದೋಡು (ದೇವಾಂಥ. ೩-೩೫). [7 + -ಇಸ್ಯ]

ನೆಜ, ನೆರೆ (ನಾ). ೧. ಮರ್ಮಸ್ಥಾನ ; ಮುಖ್ಯಸ್ಥಾನ ; ಆಯಕಟ್ಟು : "ಜೀವಸ್ಥಾನಂ, ಮರ್ಮ-ಈ ೨ ನೆಜಂ" (ಜಞಾಯ. ೪೬-೨೩೫) ; ಅಂಬುಜೋದರಂ . . . ತೊಡೆಯಂ ಪೊಯ್ಯಾರ್ಪದಂ ದುರ್ಯೋಧನನ ನೆಜನದಂದೆಜಾಡು ನೆಜನೀತಂಗೂರುಯುಗ್ಗಂ ನೆಜನನಜಾ ಯದಾನೆನ್ನೆಗಂ ಮಾಣ್ಣೆನಿಂ ಪೋ ತೊಪಂ ಪಾರ್ಥಿವನೆಂದೊಯ್ಯನೆ

ಗವೆಯನಣಂ ಪಾಡುಗೆಯ್ದುರ್ದುರ್ದು ಭೋರಂದೊಪ್ಪುಗ್ರಾಂತಿಯೊರುದ್ವಯ ಮನಿದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೯೬) ; ತೊಡೆಯಂ ಪೊಯ್ಯಾರ್ಪ ನೆವದ ನೆಜ ನೀತಂಗೀಯೆಡೆಯಂದು ತೋಟಾ ಕುಡೆ (ಗದಾಯು. ೪-೩೫) ; ಅವಡೆಯಂ ನಟ್ಟು ಬಾಡಾವಳಿ ನಟ್ಟಿದೆಯೆ ತಮಗೆ ನೆಜನೆನೆ ಕೆಡೆದರ್ ಭೂವಳಯಕ್ಕೆ ವಿಯಚ್ಚರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೬). 'ಕಡುನೆಜ' ಪರಾ. ೨. ಗುಟ್ಟು ; ರಹಸ್ಯ : ಅಂತು ಪುಟ್ಟದ ವಿಭಂಗಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪಗತನರಳ ಲೋಕವೃತ್ತಾಂತರಾದಿಂಬಯ ಮೋರೊವರ ನೆಜಂಗಳು ಮನನೋನ್ಮ ವೈರಕಾರಣಂಗಳುಮನುಗ್ಗದಿಸುತ್ತಂ (ಅದಿಪ. ೫-೪೫ ಪ) ; ಓರೊವರ ನೆಜಂಗಳುಮನನೋನ್ಮಬದ್ಧ ವೈರಕಾರಣಂಗಳುಮಂ ಮೂದಲಿ ಸುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೨೨). ೩. ಅಂತರಾಳ ; ಮರ್ಮ : ಕಥಾ ಕಥನನಿನ್ನೋದದಿನಿರ್ವರ ಮನಮನಜಾಡು ನುಡಿಸ ನುಡಿಗಂ . . . ಇಂಬುಡು ಸೇವಿಸುವ ಸೇವೆಗಂ ನೆಜನಜಾಡು ಪಾಡುವ ಪಾಟಕ್ಕಂ ಪೊಪ್ಪಿಡು ಸಾರ್ವ ಸಾರ್ಕೆಗಂ ಮನಂಬೆಟ್ಟು ಪತ್ತೆ ಪೊಯ್ದಂತಾಗಿರೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೫೯೨). ೪. ಮರ್ಮಾಭಾತದಿಂದ ಉಂಟಾದ ನೋವು ; ಮರ್ಮೋದ್ವಾಟನದಿಂದ ಉಂಟಾದ ವೇದನೆ : ಭೀಮಸೇನಂ ಕೌರವನಿರ್ದಿಗವಂದು . . . ನೆಜನನುಂಟುಮಾಡಿ ಮೂದಲಿಸಿ ನುಡಿಯೆ ದುರ್ಯೋಧನನತಿ ಕ್ರೋಧಾಸಲನಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೩-೩೧೨). **ನೆರೆ :** ೧. ಎತ್ತ ತಿರುಗಲುಮಿಲ್ಲದಮೋರ್ ಬೀರು ಗಲ್ಲಳ್, ಬಿಲ್ಲ ತಿರುವಿಂದ ಜೀವಮನುಜಲ್ ಬರ್ದ ಕೋಲ್ಲಳ್, ನೆರ ನಿರಿಯೆ, ತೊಪ್ಪ ತೊಪ್ಪನೆ ಕುಪ್ಪೆಯೊಟ್ಟಿದರ್ (ಸಾರಸ. ೧೪-೪೦೨).

ನೆಜನೆತ್ತು = ಮರ್ಮೋದ್ವಾಟನ ಮಾಡು : ನೆಜನೆತ್ತಿ ದೈವ ಪುರುಷಿಹ ಜಯುಡುವ ಓರಿದಲನೆ ಕೂಡ ಲಟಲಟಿಸುವ ಮೇಲ್ಪರಿಯದೆ ಸೋಂಕುವ ಕೂರದೊಡಹಗುವ ವಿಟನೆಗ್ಗನಲ್ಲಿ (ಮದಕ. ೧೦-೪೪) ; ನೊಂದು ನುಡಿದ ತಾಯ ನುಡಿಯೆ ತಮ್ಮ ಪರಾಭವಮನಜಾಯೆ ತೊಟೆಯ ನೆಜನೆತ್ತಿ ಮೂದಲಿಸಿದಂತಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೩೬ ಪ) ; ಪಲತೆದಿ ನೆಜನೆತ್ತಿ ನುಡಿಯೆ ದತಮುಖಂ ಮುಳಿದು ಪಲವಂ ಗುಪ್ತಲೀಯದೀತನಂ . . . ಪೊಜಮಡಿಸಿ ಕಳೆಯಿಮನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೪೦೨).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ನೆಜ ; ತುಳು. ನೆರವು ; ನರವು ; ತೆಲು. ನೆಜನು ; ಗೊಂಡಿ. ನರವಾ]

ನೆಜ್ಜಿ 'ನೆಜ್ಜಿ' ನೋ.

△ ನೆಜಂತೆ 'ನೆಜತೆ' ನೋ.

ನೆಜಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಮರ್ಮವನ್ನು ಭೇದಿಸು : ತಿತಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ದ್ವಿಜನ್ನನ ನೊಸಲಂ ನೆಜಗೊಳ್ಳನಮೆಟ್ಟೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೪). ೨. (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ಸೂರೆಗೊಳ್ಳು ; ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹೊಗು ; ಆಕರ್ಷಿಸು : ಗೀತಾರಾವದಿಂಟನ್ನಿಜಾಯೆ ನೆಜಗೊಳ್ಳಲ್ ರಶ್ಮಿಕಂಠೀಜನಂ ಬಂದಿರೆ ಪಂದಿವ್ರಾತಮುತ್ತಂ ಬಗೆಗೊಳಲರೆ ಬಿಲ್ವಾದುದಾಸ್ಥಾನರಂಗಂ (ಅದಿಪ. ೨-೩). . ೧, ೨ : ಸ್ಮರಶರಮುಂ ತದೀಯ ಮೃದುಗೀಯ ಮುಮುರ್ಷಿದ ಪುಣ್ಣ ನೊಕ್ಕ ನೆತ್ತರನಜಸಲ್ಲಿವೇಡ ನೆಜಗೊಂಡುದನುಣ್ಣುವ ಕಣ್ಣ ನೀರಿನಂಕುರಿಸಿದ ಮೆಯ್ಯ ರೋಮದೊಡವಂದುಪಲಕ್ಷನೆ ಬರ್ಪದಿಲ್ಲ ಬರ್ಪರೆಯ ಕಿರಾತೆಯೊಟ್ಟಜಿಗೆ ಕಿನ್ನರರೊಟ್ಟಜೆಯುಂ ತೆರಳುಯುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೨-೨೨). [ನೆಜಿ + ಕೊಳ್]

ನೆಜತೆ, ನೆರೆತೆ, ನೆಜಂತೆ (ನಾ). ೧. ವಿಳಿಗೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ಕೊಜತೆ ನೆಜತೆ ಕಂದು ಕಲೆ ಸಸಿಯೊಳು . . . ಅಲ್ಲದೆ ಅಜಸಲಾ ನೆಲದೆಯೆ ನೊಳ್ಳಿ (ಸೊಬಸೋ. ೧-೩೧). ೨. ಹೆಚ್ಚಳ ; ಆಧಿಕ್ಯ ; ಸಮೃದ್ಧಿ : ಕರುಣಸಾಗರ ಜನಮುನಿಗಳು ತೋಛಿಸಿ ನೆಜತೆ ಮಾಡಿದಿದ್ದಿ ಕೊಳ್ಳಿ (ದ್ವಾದಶಾ. ೧೨-೩೧) ; ಬಗೆಗೆ ಸಯಾದರೆಯು ತವಗೀ ಮಗನ ಹೆಸರಲಿ ಕೊಜತೆ

ನಿಜತೆಯದೇನು(ನಿಭಾಗ. ೯-೧೮-೨೨). ೩. ಪೂರ್ಣತೆ; ಸಮಗ್ರತೆ : ಭಕ್ತಗೌ ನಿಜತೆಯುಂ ಕರುಣಮಂ ಕಜಿದು ಮಿಟುಪ ಮುಟುವಾವುಗಳ ತುಟುಗಲಿಂದೊಪ್ಪುತ್ತಿಹ ಕರಿಗೊರಲ ಪಂಪಾವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಸಲಹೆಮ್ಮನು (ಜಿಜ್ಞಾ. ೨೪-೧). ೪. ಪೂರೈಸುವುದು ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದು ; ಪೂರೈಕೆ : ಕರ್ಣನ ವಿರಪಟ್ಟದಲಿ ನಿಜವಣಿಯುಂಟಾದಡೊಂದೇ ಕೊಜತೆಯಿದು ನಿಮ್ಮಿಂದ ಕಡೆಯಲಿ ನಿಜತೆಯಹುದನ್ನುತ್ತ ರೋತ್ತರಸಿದ್ದಿ ಬಳಿಕೆಂದ (ಕುಸ್ಮಾ. ೫-೧೬) ; ಇದೊ ಕೊಜತೆಯ ನಿಜತೆ ತನ್ನದು ವಿದಿತ ವೈದಿಕ ಲೌಕಿಕಕೆ ಜಗದದುಹದಂತಿರೆ ಚಿತ್ತಗೊಡಬೇಕೆಂದು ಕೈಮುಗಿದ (ಕೊರರಾ. ೬-೫೩-೨೬). **ನಿರತೆ :** ೩. "ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಸಂಪೂರ್ಣತೆ; ಸಮಗ್ರತೆ; ಸಾಂಗತೆ; ಸಂಪೂರ್ಣ, ಸಮಗ್ರ, -ಮಾಡುವುದು; ಪೂರ್ಣ ವಿಶಸನ ; ನಿರ್ದುಷ್ಟತೆ ; ಅನ್ಯಾನತೆ;ನಿರತೆ; ತುಂಬಿಕೆ" (Perfection. ೫೦೪೫). **ನಿಜಂತೆ :** ೨. ಕೊಜಂತೆಯಲ್ಲದ ನಿಜಂತೆಯ ನಿಜಾಸಂ ನಾನಾ ಪಸ್ತುವಿನ ಕೊಜಂ . . . ಸಿಂಗರದ ಸಿರಿಯ ಪಿರಿಯರಮನೆಯೊಳ್ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಜೊಡಾಡುವನೆ ರಾಜಂ ಸಕಲ್ಪಶ್ಚರ್ಯಸಂಪದ್ ರವಾಟೋಪ ಪ್ರತಾಪದಿಂದೊಪ್ಪುತ್ತಿದ್ವಂತರದೊಳ್ (ಪವ್ನಾರ. ೧-೬೬ ಪ).

[<ನಿಜಿ+>ತೆ]

ನಿಜತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗು ; ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆ : ಸೌಂದರ್ಯರಾಜಾದಿ ಕೃತಿಯನವನಿಯೊ ಳಂದಜಂದಮಂ ಪಡೆಂತೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರಚಿಸೆಂದು . . . ಬೆಸಸಲು ಪೊಂದೇಗುಲಕ್ಕನರ್ಪಣವ ರತ್ನಕಳಶಮಂ ತಂದು ಸೇರಿಸುವಂತೆ ನಿಜತೆವಡೆ ದೊಪ್ಪ ಪೇಳ್ವಂ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೯-೩೬) ; ಪುದಿದು ಕಂದಿನೊಳೊಂದಿ . . . ಮುನ್ನಾಡೆ ನಾಣ್ಣದೆ ನಿ[ಪಾತಾಂ. ಕೊ]ಜತೆವಡೆದಮದರ್ಗಯ್ಯುನಂ ಪೊಂದಾವರೆಯನಮಳಮಣಮುಕುರಮಂ ಪದಪಿನಿಂದೇಳಪ್ಪ ಬಾಳಪ್ಪ ಜಾಳಪೊಂದದಬಿನ್ನಂದೇಳಿಸಿತು ಸುದತಿಯೊ ಮಿಟುಮಿನುಪ ವದನ (ಬುದ್ಧದೇ. ೨-೫೫) [ನಿಜತೆ+ ಪಡೆ]

ನಿಜಪು, ನಿರಪು, ನಿರಪು, ನಿಜಪು, ನಿಜಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂರ್ತಿ ಗೊಳಿಸು ; ಪೂರ್ಣಮಾಡು ; ಪೂರೈಸು : ಅನರಿಯು ಬಯಕೆಯಂ ನಿಜಪುವೆ (ನಡ್ಕಾರಾ. ೧೫೬-೧೨) ; ಅಗಲ್ ವೈಕೋದರಂ ತನ್ನ ತಳೋ ದರಿಯ ಮುಖಮಂ ನೋಡಿ ನಿನ್ನೆನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನಿಜಪುವಂ ಬಾಯೆಂದು ಕೆಲದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೫೨ ಪ) ; ನಿಜಪಲ್ ಪೂಜೆಯನ ಮರರೊಳೊಡುದದೇಗಣದಮಮರಹಿತನಚ್ಚುತ ನೀನಿಟುದುದನುಚಿತವದೆ ಕಾಸನಜಾಪುವೆನೊಂದಮರಹಿತನುನೆನ್ನಭಿಮತಮಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೨). ೨. ಕೊನೆಗೊಳಿಸು ; ಮುಗಿಸು : ಪಗೆ ಸಾಣುವುದಂ ಕೊಲ್ಲೆಂ ಪಗೆ ಸಾಣಾದ ನಿನ್ನನಾರ ಮುಟೆಯಂ ಪೊಕ್ಕುಂ ಪಗೆಯಂ ನಿಜಪನೆ ನಿಜಪುವ ಬಗೆಯೊಳಿ ಪೊಕ್ಕುಂ ಕಡಂಗಿ ಕರ್ಣನ ದೊಣೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೦೦). ೩. ತುಂಬಿಸು ; ಭರ್ತಿ ಮಾಡು : ಅಟವೀವ್ರಾತಮಂ ಚೋರ್ಣಸುತ್ತಂ ನಿಜಪುತ್ತಂ ನಿಮ್ಮಮಂ ನಿಮ್ಮಮು ತೆವರನೊಡರ್ಚುತ್ತಮಾತ್ಮಿಯು ಸೈನೋತ್ಕರದಿಂದ ರಾಜವರ್ಗಂ ಬೆರಸಿರೆ ಪೊಟುಮಟ್ಟಂ ಮುಹೀಭೃನ್ನ ಹೇಂದ್ರಂ (ಕಾಪಂಪು. ೬೧೨) ; ಕರ್ಣಂಗಳೆಗಮಂಗಲ್ಲದ್ದನಿಗಳಂ ನಿಜಪುವ ಬಲೆಯರ : . . ಆರಯುತ್ತ ಹೊಕ್ಕನಾ ಸುಡುಗಾಡನನೀಶನು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೧) ; ಅಟಾಯೆಯಾ ಸ್ವಾಸ್ತದೇವನೆಂತೊಯ್ಯಿ ಪೊಸಿನಾ ಪಾಪಮನ್ ಬಿಡದೆ, ಮೊಗೆಮೊಗೆದು ನಿಜಪದಪನನ್ನುಡಾದಿರ್ದ ನಮಿರ್ದರಾ ಬಾಬೊಳ್ ? (ಅಂಕಿಗಾ. ೧-೩). ೪. ತಿಳಿಸು ; ಹೇಳು : ಬಂದು ತುಂಬುರನಿದಂ ನೆಂಬಯಣ್ಣಂಗಳಜುಪೆ ಎಂದ ಮಾತಂ ಸೌಂದರನ ಕರ್ಣ ದೊಳ್ ನಿಜಪೆ (ಸಂಬರ. ೧೩-೩೨). ೫. ಈಡೇರಿಸು ; ನಿರವೇರಿಸು ; ಸಲ್ಲಿಸು : ಸಂಗರದೊಳ್ ಜೋಳದ ಪಾಟಾಯಂ ನಿಜಪದಂ ಗಂಡಂ ಪಜಿಂ

ಗಂಡನೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೩) ೬. ತೋರಿಸು ; ಪ್ರಕಟಪಡಿಸು : ಅಟುವೆಸದೊಳ್ಳಂಟನೆಡಜೊಳೊಳುರಬಾವಿನೊಳಂ ತಟಾಸಂದು ಗಂಡು ತನ ಮನೆ ನಿಜಪದವಂ ಗಂಡನಲ್ಲನೆಂತುಂ ಪಂಡಂ (ಗದಾಯ. ೨-೨೪) ; ವಿದ್ಯುತ್ಪಥಂ ತಾನವರ್ ನೆಜಿ ಪುಟ್ಟಿದ್ವಾದನುರ್ವಿಯೊಳ್ ನಿಜಪರೆಂದಾ ಕಾರವಿದ್ದಂಗಳಂ ಮಿಟುಗಲ್ ಚಿತ್ರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಪನಭೂಷಣಂಧ ದೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೦೯). ೭. (ಸೇಡನ್ನು) ತೀರಿಸು : ನಿನ್ನನೆ ನಟ್ಟ ನಿನ್ನರಲ ಬಾಣಮನಚ್ಚಪ ಪುಪ್ಪಬಾಣನಂ ತನ್ನ ವಿಲಾಸದಿಂ ಪರಿಭವಕ್ಕಿಡೆಮಾಡಿದನೆನ್ನ ನಲ್ಲನಾ ಬನ್ನಮನಾತನೊಳ್ಳಿ ಹಪಲಾಹದನಾಥೆಯೆಂದಬಲ್ಲು ನೀನೆನ್ನ ಮನಕ್ಕೆ ಮಾಡುವುದೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ತೀವ್ರತಾಪಮಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೩೬). **ನಿರಪು :** ೫. ಅರ ಸಂಜೆಯು ನುಡಿ ಕಿವಿಯೊಳ್ಳುರಿದಂತೆಪೊಲಾಗಲಮ್ನು ತನ್ನ ಸ್ತ್ರಿಯ ಬಗೆಯೊಳ್ ಹರುಸಂ ಮಿಗೆ ನುಡಿದನಿದಂ ನೆರಪಿದೊಡೆನಗಲ್ತೆ ನೀಂ ಪ್ರಿಯಂಕರನನುತಂ (ದಮಸ್ಕ. ೧-೧೩೧). **ನಿಜಪು :** ೩. ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ನಿಜಪುವಂತಿರೆ ಕೈವಪಂಜಾಕ್ಷಯನುಪದೇಶಿಸಿ ವಿನೂತನ ಹರುಷದಲಿ ಹರಿಸಿದನು ನಿರ್ಮಳ ಮತ್ತೆ ನಿಜಪುತೆಯ (ಪ್ರಭುದೇ. ೯-೪). ೪. ಅಂದು ಬಳಿಕಾ ಹದನ ನಾಗಳ್ ತಂದು ನಿಜಪಲು ಕೆಲರೆ ಭರವಸದಿದಂ ಮೋಹಿಸಿದವಿ ತನ್ನಯ ಮಗಳ ಮಂದಿರಕೆ ಬಂದು (ಪ್ರಭುದೇ. ೫-೫೫). **ನಿಜಪು :** ೫. ಸ್ವಸ್ತಿ ರಕ್ಕಸನೊಬ್ಬಂ ಪಲ್ಲವಾಭರಣಂ ಪ್ರೀಮತ್ ಪಾಳೆಗಣ್ ಪೂಣ್ಣು ನಿಜಪಿ ಪತ್ತಂ ವೇಳೆವದಿಯು ಅರಸಿಗನ ಮಯ್ಯುನ (ಮೃಗಂ. ೧೯೩೯, ೪೮-೨ ; ೧೧ನೆಯ ಶತ). [ನಿಜಿ+>ಪು./ತೆಲು. ನಿಜಪು, ನಿರಪು]

ನಿಜಲ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬಲಹೀನವಾಗಿ) ಜೋಲು ; ನೇಲು : "ನಿಜಲ್—ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಾಪಲಂಬನೇ (ದೊಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಸ್ಥಿರವಾದ ಆಧಾರ)" (ಶಮಧಾ) ; "ನಿಜಲೆಂದುಂ, ಎಲಲೆಂದುಂ ನೇಲ್ವುದು" (ಕಳಸಾ. ೩೨-೬೩೯) ; ಎಣಂತೆ ನಿಜಲಿರೆ ಕಂಠನಾಳಮಂ ನೀಡಿ ವಿಯತ್ತ ಲಕ್ಕೊಗೆದು ಕಾರಮುಗಿಲ್ಪನಿಯಂ ಮನಂ ಕುಳಿಕೋಡುವಿನಂ ಕರ್ಮಂಕಿ ನಲಿವಾಟಾದುವಾಟಾದುವಂದು ಚಾತಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೪೬) ; ನಡೆಕೋಲ್ಪರಮಂದಂಬುರದಡೆಯಂ ಪೂಣ್ಣು ಕಾಳವಟ್ಟಿದ ಕೊಪ್ಪಂ ಪಿದಿದು ನಿಜಲ್ಪರ್ಕಸುತಂ ಗಿಡಿಗಂ ಪೊಯೆ ನೊಂದ ಭುಜಗನಿಸಂಕಿದರ್ಗಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೦೮). ೨. ಒರಗು ; ನೆಮ್ಮು : ಚಿತ್ರದೊಳ್ ಕೀಲಿಸೆ ಕಾನನಂಬವಲ ಬಿಟ್ಟನೊಳೊಯ್ಯನೆ ಜೋಲ್ಪವೋಲೆ ತಾಂಬುಲಕರಂಕ ಪಾಹಿನಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಜಲಿರೆ ಬಾಲಲೀಲೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೩) ; ಅಂಗಜಲರಾಹತೆ ಪೊದ್ದದ ದೇಶಮುಳ್ಳೊಡಂತ್ಲೆಯಿ ಮುಟ್ಟು ಮಜ್ಜನ ನಮಂ ಬಿದಿಯೆಂದು ರಥಾಂಗಕಾಂತೆ ಹೃದ್ವಜ್ಜಭವಿಯುಕ್ತ ಬಗೆಗೆಟ್ಟು ನಿಜಲ್ಪದು ಪದ್ಮಪತ್ರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೮-೬) ; ಸಳಿನದಳಂಗಳೊಳ್ ನಿಜಲ್ಪು ಬಿರಿಯಿಸುವ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಗಳಮದನಾಸಲಜ್ಜಾಲೆಗೆ ಜೌವನಮನೊಡರಿ ಸಿಯುಂ . . . ಸಾಯಂತನಸಮಯಸಮೀರಣಂ ತೀಡುತ್ತ ಮಿರ್ಪಾಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೨೯ ಪ) ; ಪುಳಿಂದಸೌಂದರಬರ ಗೀತನಾದಮುಮನಾಲಿಸಿ ಸೋಲ್ಪು ನಿಜಲ್ಪು ಅಲ್ಪು ಸುಂದರಗಿರಿಕಂದರೋದರದೊಳೊಡ್ಪದೊಂದು ಮದಾಂಥ ಸಿಂಧುರಂ (ಸೂಕ್ತಿ. ೩-೫೨). ೩. ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತವಾಗು ; ಸ್ತಂಭಿತವಾಗು : ಇದಿದರೆ ರೋಮಕೂಪದೊಳಗುರ್ಚಿದ[ಸಾಲ ಸರಲುಳ್ಳಂ ತೊಂಬಿದಿದರೆ ಬೆಟ್ಟವೋ]ಗುರಗಿಸಿದಂತೆ ನಿಜಲಿರೆ . . . ಬಿಲ್ಲದೇನೆನೆ ದನೋ ಶರಶಯ್ಯೆಯೊಳಂದು ಸಿಂಧುಜಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೬೨) ; ಸೆಲ ದೊಳ್ ಬಿಲ್ಲದಗಿಂಡೆಯಾಗಿ ನಿಜನಂ ನಟ್ಟುರ್ಚಿದುಗಾಯುಧಾವಲಿಯೆಂದುವಿಸುವಿದ್ರಜಾಲಿಗನವೋಲ್ ಜೋಲ್ಪುಂ ನಿಜಲ್ಪುಂ ಸಮಾ ಕುಲಿತರ್ ಮೋಹಿಸಿ ಮುಟ್ಟಿವೋಗೆ ಪರಿತಂಕುತ್ಪರೋಹದ್ರವಂ ಜಲಮಂದಲ್ಲಿಯು ನಾರಕರ್ ತಳವುದು ತಾತ್ಕಾಲಿಕರ್ ನಾರಕರ್

(ಶಾಂತಿಪು. ೭-೮೯). ೪. ತದೇಕಚಿತ್ತದಿಂದಿರು; ತನ್ಮಯವಾಗಿರು : ಸಗ್ಗದ, ಪೂಸದೇಸಿಯೋಳಿಗಳನೊಮ್ಮೊಳೊಟ್ಟು ನಿಜವು ಪಾದವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೯೦).

ನಿಜವಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ : ನಾಗವಟ್ಟು ಮೂಡುವಟ್ಟು . . . ನಿಜವಟ್ಟು . . . ಎಳೆಹೂವಂ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ವಸ್ತ್ರಗಳಂ ಕುಡುವ ಪದ್ಧತಿಯುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಪೀ. ೧೯-೭).

[ನಿಜ ? + ಪಟ್ಟು. / ತೆಲು. ನಿಜಪಟ್ಟು]

ನಿಜವಣಿಗೆ, ನೆರವಣಿಗೆ, ನಿಜವಳಿಗೆ, ನಿಜವಣಿಗೆ, ನಿಜವಳಿಗೆ (ನಾ).

೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ಸಂಪೂರ್ಣತೆ; ಸಮಗ್ರತೆ : ಅಚಾರದ ಒದಿಸ ನಿಜವಣಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸಮಂಜುಮ (ಪರಾಪು. ೭೭-೨೪೩); ಸಮ್ಯಗ್ಗತಾನಜ್ಞಾನಚಾರಂತ್ರಂಗಳ ನಿಜವಣಿಗೆಯಂ ಪಡೆದ ನಂತರ ಚತುಷ್ಟಯಸ್ವರೂಪದಂ ಪರಿಣಾಮಿಸಲ್ಪೆಯೋಗ್ಯರಪ್ಪ ಜೀವಂಗಳು ಭವ್ಯರು (ಶಾಸ್ತ್ರಪೀ. ೧೨೨-೩); ಅವನು ದಿನದಿನದೊಳಣುವಣುಮಾತ್ರವನು ಬೆಳೆದು ಧರಿಯ ತುಂಬಲು ತನ್ನ ಸತ್ವದ ನಿಜವಣಿಗೆಗೈದಿಸದೆ ನಾನಾ ತೊಡೊಳಾಯಸಗೊಳ್ಳನೇ (ಕುಪ್ಪಾ. ೮-೨೨); ಪರಮಮಂಗಳಕೆ ಪಾರ್ವತಿ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ನಿಜವಣಿಗೆ ಹಿಂದೇವಿ ಪರವಿದ್ಯಾಕಲಾಪ್ರಾಧಿಗೆ ಪಾರದೆ ಸರಿಮಿಗಿಲೆನಿಸಿ ರಾಜಪರು (ಕಂಸವಿ. ೨೪-೪). ೨. ಶಕ್ತಿ; ಬಲ; ತ್ರಾಣ : "ನಿಜವಣಿಗೆಯದಾಳ್ವನ" (ಚತುನಿ. ೧೭೨); ಹುಯ ದರ್ಜಾನನಿಂದ ಭೀಮನ ನಿಜವಣಿಗೆ ನೋಯಿಸದು . . . ಇಜಿವಡಾ ಮಾಪ್ಪೀಚನನು ನಿಜ ಮುಣುವಡೆಯುಂ ನಿನಗಿಡುಮ (ಕುಪ್ಪಾ. ೧-೩೧); ತೊಡನಣುವು ನುಡಿಗೆ ನುಡಿಯನೀವ ದಿನ್ನಣ ಬಿಟುದಿನವನೊಲಿಸು ಪೋಣಿ ಹಣುವುದುಡನೆ ಹಸನುಗಿಯು ನಿಜವಣಿಗೆಯವಳೆ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಕೇಳ ಮಧ್ಯಮ (ಜನವ. ೫-೧೦); ಅದ್ಭುತದ ರಣ ನಿಜವಣಿಗೆಯುಳ್ಳ ವರೂ ರಾವಣ ರಾಘವಾನುಜರು (ತೊರರಾ. ೭-೪೪-೩೧). ೩. ತುಂಬುವಿಕೆ; ನಿರ್ಭರತೆ : ಸಹಾಯನಿಟ್ಟಿಳವಳಿಕೆ ರೇಖೆಯು ನಿಜಾಗಿ ಬಣ್ಣದ ಪಾತಿ ಭಾನವ ನಿಜವಣಿಗೆಯಿಂದ ಬಲದ ನಿಪುಣತೆ ಕಣ್ಣೆ ಸೊಗಯಿಸಲು (ಕುಮುರಾ. ೩-೫೧). ೪. ಪೂರ್ಣವಾದ ಸಿದ್ಧತೆ : ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ತಯಾರಿ : ನಿಜ[ಪಾಠಂ. ಐ]ವಣಿಗೆಯೊಳು ನಿಂದು ತೊಟ್ಟನು ನರ ಮಹಾಶರವ (ಕುಪ್ಪಾ. ೮-೫೯); ಮಹಾದನಾ ಹರಿ ಚರಣಾಂತೆಯ ತೊನ ತತ್ಪ್ರಜಾಧಿಧಾನದ ನಿಜವಣಿಗೆ ನಿಜಿ ದೀಳು ಕೊಂಡು ನೃಪತಿಗಾಕ್ಷಣಿಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೫-೫-೨೫). ೫. ಕೌಶಲ; ಚಾತುರ್ಯ : ಮಹಿಮೆ ರಘುನಾಥನಿರಲಿಣಿತಕಾಣನ ಚಾಪ ದಿದಿಯ ನಿಜವಣಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೭-೪೭-೨೬). ೬. ಪೂರ್ತಿಯಾದ ವುದು; ಮುಕ್ತಾಯ : ಸ್ವಾನಾದಿ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ತಿರುವಾ ರಾಧನಂಗಳಂ ನಿಜವಣಿಗೆಗೊಳಿಸಿ (ಚಿಲವಂ. ೭೩-೪). ೭. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃತ : ಛಾಯದ ನಿಜ[ಪಾಠಂ. ಐ]ವಣಿಗೆಯಲಿ ನೆಗ್ಗಿ ಮುಗ್ಗಿದ ಕುದುರೆ ಕಾಲಾಳ ಅಜಾಯನಧಿವರ್ಣಿಸಲು (ಕುಪ್ಪಾ. ೧೫-೨೫); ತೊಡವು ನಿಜಪ್ರಮಾಪ್ಯಬಾಂಧವರಣಿಕೆಯನು ಸತಿಸುತರ ಹಿತವರ ನಿಜವಣಿಗೆಯಾಸೆಯನು ಮೇಣದಪರದ ಸೌಖ್ಯವನು (ನಿಭಾಗ. ೩-೧೩-೧೧); ಪಡವಣ್ಣ . . . ಗೋಡೆ ನಿಜವಣಿಗೆ ಗೆದಿದು ಗೋಡೆನಲಂಬನುತಿ (ದೊಂಕಿಪಾ. ೧೯೨೯, ಪಾದಾಮ. ೧೪೯-೧೯ ?).

ನೆರವಣಿಗೆ : ೧. ಕಾಲೂರ ಕೇಡುಗಳ್ ದಿಗಿಡೊಂದನಿನ್ನೊಂದು ಮೇಲಾಟದಿಂದಹುದು ಹೊಳಲ ನೆರವಣಿಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೧-೨೦೪). ೪. ಬಾಳ್ವೆಯಂ ದಿದ ದಳೆದು ಸರಿಯುಗುಂ ಮರೆತೊಗು ಪೋಳ್ವ ಪಗಲಾಣ್ಣಿಗೆ ಅಣಿಯ ನೆರವಣಿಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೭೭-೧೧೫). ೫. ಉಪಾಯ; ಸಂಚು; ಹಂಚಿಕೆ : ಕರದ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಗಯನನೊಪ್ಪಿಸಿ ಹರಣಮಂ ಬಳಿಕ್ಕುಕು

ಕೊಂದಿ ನೆರವಣಿಗೆ ಲೇಸನುತ ನುಡಿದನು ಮುಳಿದು ಮುರವೈಂ (ಕೋಗಯ. ೨೩-೧೬).

ನಿಜವಳಿಗೆ : ೨. ಪ್ರವಿಧಿಪದಂಗಾ ಪ್ರಮಾದಮೋಷದ ಬಂದ ನೆವವನೇ ನಿಜವಳಿಗೆ ಮಾಡಿ ಮುಂಗೋಪದಿಂ ವಿವಿಧೋಪಸರ್ಗಮಂ ಮಾಡಿಸಿದ ದುಷ್ಕರ್ಮ ನಾನಲಾ (ಸಮ್ಯ. ೧೧-೭೯).

ನಿಜವಣಿಗೆ : ೧. "ಅಭೋಗ, ಪರಿಪೂರ್ಣತಾ - ಈ ೨ ನಿಜ[ಪಾಠಂ. ಐ]ವಣಿಗೆ" (ಪರಾಪು. ೧೨೪-೭೦); ಸಂಸ್ಕೃತಮಂ ಮಹಿಗೊಳ್ಳದೆ ನಿಜವಣಿಗೆ[ಪಾಠಂ. ನಿಜವಣಿಗೆಯಿಂದಚ್ಚೆಗನ್ನಡಮಂ ಪೇಬ್ಬರ್ಗಿಯಪಪ್ರಂಶಪದಮುಂ ಇಡು ಸಮಾಸಮುಂ ತತ್ವಮದ ಸಮಾಸಮುಂ ಕಯ್ಯೊಳ್ಳ ನಿಧಾನದಿವಣಿವೊಡನೆ ಕನ್ನಡದ ದೇಶೀಯ ಪದಮುಂ ಸಮಾಸಿಸಲಪ್ಪದು (ಪದಪ. ೨೯೯ ವೃತ್ತಿ). ೨. ಬಳಿಕನಾತನ ನಿಜವಣಿಗೆ ಲೇಸನುತ ತುಳುಕಿದನಂದಿನಂಬುಧಿಯ (ಕುಪ್ಪಾ. ೧೦-೧೨). ೩. ಮಹಿಯಲಣುವೆನೆ ನಿಮ್ಮ ನೇರದ ನಿಜ[ಪಾಠಂ. ಐ] ವಣಿಗೆಯನು ಕೋಟಿ ಕಲ್ಪಾಂತರಕೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೪-೨೭); ಧೈರ್ಯದ ನಿಜವಣಿಗೆಯಂ . . . ಚಾರುದತ್ತನು ನಡೆದನೊಲಿಸಲಿ (ಶಾಸ್ತ್ರಭಾ. ೧೭-೩೯). ೪. ಕಪಟದ ನಿಜವಣಿಗೆಗಳನಣಾಯಂದಿಂ ದ್ರೋಣ ಕಂಕರರು (ಕುಪ್ಪಾ. ೪೧-೧೨); **ನಿಜವಳಿಗೆ :** ೫. ಬೆಚ್ಚು; ಸರಿಯಾದ ರೀತಿ : ಪುತ್ರೇಣ ಮೊಣಿಯಿಟ್ಟವರ ಕಾಯದ ತುಳಿಲಾಳ್ವದು ನಿಜವಳಿಗೆಯ ಲೋಕವಣಿಯ (ಪ್ರೀಮಾಲ. ೮-೬೪).

[ನಿಜ್ಜ + - ವಣಿಗೆ. / ತೆಲು. ನಿಜವಣಿ, ನಿಜವಡಿ]

ನಿಜವಣಿಗೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಶಕ್ತಿಗುಂದು; ಬಲಹೀನವಾಗು : ನಿಜವಣಿಗೆ[ಪಾಠಂ. ನಿಜವಣಿಗೆಗುಂದಿತ್ತು ಬಲ ಕೈಮಹಾದರದಿರು ದಿರುದ ಭಟರಿಗೆ ಬಿಡುಗು ಬಲಿದುಮ (ಕುಪ್ಪಾ. ೩-೭).

[ನಿಜವಣಿಗೆ + ಗುಂದು.]

ನಿಜವಳಿಗೆ 'ನಿಜವಣಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಜವಿ (ನಾ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಮುಗಿಯುವಿಕೆ : ಮತ್ತಂ [ನೋಂಕಿಯ] ಪ್ರಾರಂಭದೊಳಂ ನಿಜವಿಯೊಳಂ ಮಂದರದಂತೆ ಧೈರ್ಯಂಚರಿಸು . . . ನೋಂಪುದೆಂದು ಪೇಬ್ಬುದುಂ (ಧರ್ಮಪು. ೧-೧೩೫); ಭವಪಯರ್ವಾಯಪಪ್ರಮುಣದಿಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುತ್ತುಂ ಕಡೆಯೊಳ್ಳುತ್ಪಾದಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ತೆ ನಿಜಿಯುನವ ನಿಜವಿ ಭವಪರವರ್ತನ ಮಂಜುಮ (ಸುತಮಾ. ೩-೬ ವ). ೨. ಸಮಗ್ರತೆ : ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ನಾಮಂ ತಂತಮ್ಮ ಸರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ನಿಜವಿಯನಾಗಲಿಯದು (ಪಸಾರ. ೧೭).

[ನಿಜ್ಜ + - ವಿ]

ನಿಜವು, ನೆರವು (ನಾ). ೧. ಸಂಪೂರ್ಣತೆ; ಪೂರ್ಣತ್ವ; ಸಮಗ್ರತೆ : ಮುಣುಕದ ಮುಂಗುಡಿ ಸೊಬಗಿನ ನಿಜವು . . . ತರೆ ದೋಣಾದುದು ಜಗಮೊಣಗುವಿನಮವಳ್ಳಿ ಮದನನಾಳ್ವೆಯ ಹರೆಯಂ (ಪದಪು. ೯-೨೭); ಈ ನೆ[ಪಾಠಂ. ತೆ]ಲವಿನೊಳೆಯ್ತೆ ಕಂಡು ನಯಮಂಜಯಮಂಪ್ರಿಯವಂ ಪ್ರಧಾನರಾರಣಾಪುನರಿಂಕಧೀಶಹಿತಮಂ ಮಿತಮಂ ಮತಮಂ ಮಹಾಮತಿ (ಜಗವಿ. ೧೫-೭೨); ಸೊಬಗಿನ ನಿಜವುಂ ರೂಪಿನ ಬಿಡಂಗುಮಾ ಸತಿಗಧಿಕಂ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೪೩-೧೪ : 1210). ೨. ಸನ್ನದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು; ಸಿದ್ಧತೆ; ಅಣಿ : ವಿರವಿದ್ಯಾಧರನಾಯಕರಂ ಬರಿಸಿ ನಾಳೆ ಕಾಳಿಗಂ ಹಮರಚಂಪಾಪುಂಗೆ ಪೊಣಮಡುವ ನಿಜವಂ ನಿಮಿರ್ಚುವುದೆಂದು ನೇಮಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೦೪ ವ). ೩. ತಡೆವು; ತೃಪ್ತಿ : ಅಜಾವುಂ ನಿಜವುಂ ತನ್ನೊಳ್ ನಿಜದಂದಣಾದದಲೊಳೆಸಪ್ಪದಲ್ಲದೆ ಬಲಾಯಂ ಗುಣ ನಿಜದೇಯೊಳ್ ಮುಮ್ಮಲಮಣುಗಿದೊಡಾ ನಿಜವುಮುಣುವುಮೇಂ ಕೊಡುಗುಮೇ (ಅದಿಪ. ೩-೬೭). **ನೆರವು :** 'ನೆರವೇರು' ಪರಾ.

೩. ಸನ್ನದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು; ಸಿದ್ಧತೆ; ಅಣಿ : ವಿರವಿದ್ಯಾಧರನಾಯಕರಂ ಬರಿಸಿ ನಾಳೆ ಕಾಳಿಗಂ ಹಮರಚಂಪಾಪುಂಗೆ ಪೊಣಮಡುವ ನಿಜವಂ ನಿಮಿರ್ಚುವುದೆಂದು ನೇಮಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೨೦೪ ವ). ೩. ತಡೆವು; ತೃಪ್ತಿ : ಅಜಾವುಂ ನಿಜವುಂ ತನ್ನೊಳ್ ನಿಜದಂದಣಾದದಲೊಳೆಸಪ್ಪದಲ್ಲದೆ ಬಲಾಯಂ ಗುಣ ನಿಜದೇಯೊಳ್ ಮುಮ್ಮಲಮಣುಗಿದೊಡಾ ನಿಜವುಮುಣುವುಮೇಂ ಕೊಡುಗುಮೇ (ಅದಿಪ. ೩-೬೭).

ನೆರವು : 'ನೆರವೇರು' ಪರಾ.

[ನಿಜ, + - ಪು. / ತಮಿ. ನಿಜವು, ನಿಜ್ಯವು ; ಮಲ. ನಿಜವು ; ತೆಲು. ನಿಜವು, ನೆರವು]

ನಿಜವು 'ನೆರವು' ನೋ.

ನಿಜವು 'ನಿಜವು' ನೋ.

ನಿಜ, (ಕ್ರಿ). ನೇತು ಬಿಡು : ಶಕುಂತಲಾಕೆಯಾರ್ ಪೊಜಿಗೆ ವಾಸ
ಯಪ್ಪಿಗೊಳ್ ನೆ[ಪಾಂ, ನಿಜಾ]ಜಾದ ಪೊನ್ನ ಪಂಜರದ ಪುಗಿಲ್ಲ ಕಿಂ
ಜಾಳಿ ಪೊಕ್ಕು ದೀಹದ ಚೋರಕೆಗಳಲ್ಲಾಂ ಮುಕ್ಕುಟಾಪ
ಮುಂಡಾಡುವ ಕರ್ಮಂಕು ಪೊದವ ಬೆಟ್ಟಲೆ ಮೈಸಾರ್ಚಿಯಾಂ (ಚಂದ್ರ. ೮-೪೩ ವ). 'ನಿಜಲ್' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಾಜ್ಜು ; ಮಲ. ನೇಜ್ಜು ; ಕೊಡ. ನೆರಾ]

ನಿಜ, 'ನಿಜ' ನೋ.

ನಿಜಿಗೆ 'ನಿಜಿಗೆ' ನೋ.

ನಿಜಾತ್ತೊಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು : ಪಶ್ಚಿಮಸಾನ್

ದಿ ನಿಜಾತ್ತೊಜಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೪, ೮೦-೮೪ ; 789). [? + ತೊಜಿ]

ನಿಜಾಲ್ಗಾಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಕಾಲುವೆಯ ಹೆಸರು (?) :

ತನ್ನ ಸೀಮಾನರಂ ಪೂರ್ವಸಾನ್ವಿತಿ ತುಟ್ಟಲ್ಗಾಲೆ . . . ಅನ್ನ
ಬನ್ನ ನಿಜಾಲ್ಗಾಲೆ ಅನ್ನ ಬನ್ನ ಕೊಣ್ಣೆ ದ್ವಗಾಲೆ . . . ತೊಜಿಯಾಳ್
ಕೂಡಿತ್ತು (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೫೩-೫೫ ; ಸು. 550).

[ನಿಜಾಲ್ಗಾ + ಕಾಲ್ಗಾ]

ನಿಜಾವಿಡಿ 'ನಿಜಾವಿಡಿ' ನೋ.

ನಿಜಿ, ನೆರವಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗು ; ಪೂರ್ತಿಯಾಗು : "ನಿಜಿ

-ಸಮಗ್ರತ್ವೇ" (ಶಮಧಾ) ; ವನಿತಾಹೇತುವೆ ಕೇತುವಾಯ್ತು ನಿಮಗಂ

ಗಾಂಧರ್ವಂವಂದಿಂದು ನಿಮ್ಮ ನಿಷೇಕಂ ನೆಜಿದತ್ತು ಸತ್ತಿರೆನುತುಂ . . .

ನೀಡಕೇತನಿಕಾಯಧ್ವಂಸನಂ ಮಾಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೮೦) ; ನೂಜಿ

ನಾಲ್ಕು ದಿನವದಂ ನೆಜಿವ ಕರ್ಮಕ್ಷಪಣಮೆಂಬ ನೋಂಪಿಯಂ

ನೋಂತು (ಪಾಂಪ. ೨೦) ; ಮಹಿಯದೆ ಮನೆಯೊಳಗಿರ್ದುದೆಲ್ಲವ ಜಗ

ದೆಯನ ಪೊತ್ತಿಗೆ ಸಾರ್ಜಿ ನಿಜಿಯದೆ ಕಡಮೆಗೆ ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿನವ

ಕ್ಕೆ ಸೆಜಿಗೊಟ್ಟಿರ್ದವಿವೆಣ್ಣುಗಳು (ಮೋಹತ. ೧೯-೬೮). ೨. ವೃದ್ಧಿ

ಯಾಗು ; ವಿಕಾಸವೊಂದು ; ಅಂತು ಭುವನಭವನಕ್ಕೆಲ್ಲಮಾಯಮು

ಮಳವುಮುಪ್ಪುಮುಟ್ಟುಂ ಪುಟ್ಟುನಂತೆ ಪುಟ್ಟಿ ನವಯಾವನಂ ನಿಜಿಯೆ

ನಿಜಿಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೭ ವ) ; ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಭೂಷಣಮಣಿಮಾಲೆಗಳೆ

ಜೊಡು ತನ್ನೊಡಪುಟ್ಟಿರೆ ಬೇಗವೇಗಮಾಪ್ತವೊಳೆ ಜವ್ವನಂ ನಿಜಿಯೆ

ನೆಟ್ಟನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಬಂದು ಪುಟ್ಟದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೮) ; ಆ ಕುಮಾರ

ರಂತೆ ಬಳಿದಶೇಷ ಕಳಾಕುತಲತೆಯಂ ನವಯಾವನದೊಳಂ ನಿಜಿದು

(ನೇಮಿಪ. ೩-೩೦ ವ). ಚಂದ್ರಂ ನೆಟ್ಟನೆ ನಿಜಿದು ಬಿಂಬದಿಂ ಪೂರ್ಣನಾಗಿ

ರಾಕಾಪ್ಪಿ ಪಾರ್ವಾಮಾಸಿಯವಕ್ಕುಂ (ಪಶ್ಚಿಮೋ. ೧೬-೯).

೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆ ; ಪುಷ್ಕವಾಗು ; ಬರಿತುಕೊಳ್ಳು ;

ಆ ಪಾಪು ಪಾಲಂ ಕೂಡಿದು ಕೊಡಿ ನಿಜಿದಾಡುತ್ತಮಿದುರ್ದಮ

(ಪಂಪ. ೧೨೮-೧೯) ; ನೃಪನಾ ವಡನಮುಮಂ ನಂದಿ ನಿಜಿದ

ಪೊಲೆಯರ ಪೊಂತಂ ತರಿಸಿ . . . ಇರಿಸಿದೊಡೆ (ಯಶೋಜ. ೨-೫೯) ; ಉರಿವ ಕಾಳ್ಗಿಟ್ಟನೊಳು ಸಿಕ್ಕಿದ ಗಣಿ ನಿಜಿಯದಂಚೆಯ

ವೊಲಾದರು ಮಜಾಗೆಡಿಸಿದಳಿವುಲ್ಲೆಯಂತಳಟಕಟ ದಸೆಗೆಟ್ಟು (ಸಾಸಂಜ. ೬-೪೨).

೪. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು ; ಬೆಳೆತುಮತಿಯಾಗು ; ವರ್ಯಾ,

ಪತಿವರಾ-ಈ ೨ ಕುಡಲ್ ನಿಜಿದ ಕೊಸು (ಪರಾಯ. ೬೯-೩೨೯) ;

ಪರಮಬ್ರಹ್ಮದ್ವಯಸರಸಿರುಹೋದರದೊಳಗೊಗಿದಾತನ ಸಿರನೊಗ

ದೊಳು ಗರುವಿಕದಾಳಿ ನಿಜಿದು ಕೈವಲ್ಯಸತಿಗೆ ಸಹಜಿಯಾಗಿ ಭರದಿಂ

ಭವ್ಯಭುಜಂಗರನವರೊಳ್ ನಿಜವನ ಕೋವಿದೆ . . . ಮನ್ಮತಿಗೀವುದು

ಮಾಂಗಲ್ಯವನು (ಜಯಕಾ. ೧-೬). ೫. ಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಸನಾಗು ;

ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರು ; ನಿನ್ನು ದಯಸಮಯದೊಳೆಮ್ಮ ಗುರುರೂಪ ವಿಶ್ವ

ಪತಿಯತಿವೇಷದಿಂ ಬಂದು . . . ನೀಂ ನಿಜಿಯೆ ತನ್ನೆಗೆ ಬರ್ಪುದೆಂ

ದಂದು ನಿರವಿಸಿದಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೧೦) ; ಮಕ್ಕಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ

[ನಿಜಿ]ದರೆ ಕಕ್ಕಸವಹುದೆಂದೆನುತ ರಕ್ಕಸರುಗಳು ಮೂಯದೊಳುದ್ದುರು

(ಮೋಹತ. ೪-೯೧) ; ಕಿಣಿಯಮ್ಮ ದೀಕ್ಷೆಯೆಂದು ವನೇನೆ ಭರತೇಶ

ನಣುಗೋಲನಾತ್ಮಜರಿನ್ನು ನಿಜಿವನ್ನ ದೀಕ್ಷೆಗಳಸಲಾಗದೆಂದು ಕಾಲ್ಗೊಗಿ

ನಿಲ್ಲಿಸಿದನಾ ಚಕ್ರಿ (ಭರತ. ೫೩-೨). ೬. ಅಧಿಕವಾಗು ; ಹೇರಳ

ವಾಗು ; ಸಮೃದ್ಧವಾಗು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ನಿಜಿದಾದ ಪ್ರತೀಲ

ನೋಬ್ಬಿಗುಣದಿಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸಮೃತ್ತಿನಮಾ ಕಣಿಗಲ್ಲ ಪ

ಧರ್ಮದಾ ಸಸಿಮತಿತ್ತಿಗೊಯ್ದಾರ್ . . . ಸ್ವಗ್ಗಾಳಯಕ್ಕೇಣಿದಾರ್

(ಎಕ. II, ೭೬-೧ ; 700) ; ನಿಜಿದಾತನ ಪುಣ್ಯಮ ಕಣ್ಣೆದಂತಿರೆ

ತೊಡುವಾ ವಿವಾಸದ ಪದಿಗಳ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೨). ನಿಜಿಯೆ =

ಪರ್ವಾಗೆಯಾಗಿ (ಪಂಪ. ೩ ಬೀಳು). ೭. ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು ; ಭರ್ತಿ

ಯಾಗು ; ತೀವು ; ಉಜ್ಜಲಪಂಚರತ್ನಭಾಸ್ವದಸವನಗಳಂ ನಿಜಿ

ದುದಂ ಸಮದಂ ಪುರಮಂ ಪುರಂದರಂ (ಅದಿಪ. ೬-೮೯) ; ತೀವಿದ

ಪೊಕ್ಕರಣಿಗಳ ನಿಜಿದ ಕಣಿಗಳ ಸರೋವರಂಗಳ ಬೆಡಂಗುಂದಲಪುರದೊಳ್

(ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೧). ೮. (ಕಾಲ) ತೀರು ; ಮುಗಿ ; ಪೂರೈಸು ;

ನಿಜಿದುವು ಪನ್ನೆರಬ್ಬರಿಸಮುಗ್ರವಿರೋಧಿಜನಕ್ಕೆ ಮಿಚ್ಚುಗಳ್ ನಿಜಿವ

ವೊಲ್ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೪೯) ; ನವಮಾಸಂ ನಿಜಿವುದುಮೆನ್ನ ಪೆಂಡಿ

ಗಂಡುಮಗನಂ ಪೆಜಿಲೊಡಂ (ಪಂಪ. ೧೮೭-೫) ; ನಿಜಿವುದಾರಾಯುಷ್ಯ

ವಾರಿಂದಜಾತುಕೋ ಚಿತ್ತಭಯ ಮಾಯೆಯ ಮಹಿಯ ಜವನಿಕೆ

ಯೇಕೆ ನೀನಿದಕಳುಕದೆಡೆ (ತೊರಾ. ೨-೫೧೬). ೯. ಸಿದ್ಧವಾಗು ;

ತಯಾರಾಗು ; ಸನ್ನದ್ಧವಾಗು ; ಕೊಂಕಿ ಪಜಾಯುತಿರವಿದೆ

ಕೊಲಲ್ಯ ಮೊಕ್ಕಳಂ ನಿಜಿದುಜೊಂದೆ ಸಪ್ತಮುಖದಿದೆ . . .

ಪೊಲ್ಲುದು ಮಹಾನದಿ ರುದ್ರಪುಣೇಂದ್ರರಾಜನಂ (ಪಾಪ್ಯಸಾ. ೭೪೭

ಶೂದ್ರ. ೪) ; ಅಲಾವಗಿಯಂ ಪಜಾಪದಿಲ್ಯ ಹಲಾಯುಧ ನಿಜಿದಿದ್ವಾಪನೆ

ನಗೆ ತೋಣಿ ಬಿಡು ಕೌರವನಂ (ಗದಾಯು. ೭-೬೧) ; ಮರೆ ಮಲಿ . . .

ಎಯ್ಯಮ್ಮಗಂ ಕಡುಕೊಡಿ ಕಾಪನಾಂತರದ ಕುಟೀರವಂ ಬೆಳೆದ ಕಿರು

ಳನಂತಿರಲೀಯವಂತವಂ ನಿರಸನವೈದಿಸಲ್ ನಿಜಿವ ಬೇಂಟಿಗೆ ಕಾಲಮಿದು

(ಸಕಪ. ೬೫). ೧೦. ಕುಡೇರು ; ನೇರವೇರು ; ಸಿದ್ಧಿಸು ;

ಚಂದ್ರನಂ ನುಂಗೆಂದು ತೋಣಿದೊಡಾಳೆಯುಂ ಕಂಡು ರಾಗಿಸಿಯಾ

ನೀರಂ ಕುಡಿದು ಬಯಕೆ ನಿಜಿದತ್ತು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೪೬-೨೧) ; ನಿಜಿದ

ತ್ತಿತ್ತಾನುಮಾ ಪಂಪತಿಯ ಬಯಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣಮಾಯುತ್ಯವಂ (ಅದಿಪ. ೪-೪೮).

೧೧. ಸಾಕಾಗು ; ಸಾಲು ; ಇದನ್ನ ಭುಜಾಸಿಗೆ ಕೇಡು

ಪೂಸಲಂ ನಿಜಿಯದು (ಪಾಪ್ಯಸಾ. ೪೧೧ ಶೂದ್ರ. ೪) ; ಪರಮನ ನಿರತಿ

ಯಾಂಗಸ್ವರೂಪಮಂ ನಿಜಿಯ ನೋಡಲಾವೆಡೆಗಂ ತನ್ನೆರಡುಂ ಕಣ್ಣಳ್

ನಿಜಿಯದೆ ಸುರೇಂದ್ರನುಂ ಗಡ ಸಹಸ್ರಲೋಚನನಾದಂ (ಅದಿಪ. ೭-೧೦೬) ;

ಸಿವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ ನಿಜಿಯದೆನ್ನ ಮತ್ತ ಕಿಣಿದು

ಭೂಮಿಯ . . . ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡು ಕೇ. ೪೩-೮ ; ಸು. ೨೨೩ ?) ;

ಎನ್ನೊರ್ವನೇಡ್ ಮದಿಗಗೆ ನಿಜಿಗುಂ ನಿಜಿಯದಿರ್ಕುಮದ

ನಿಜಿಯಲ್ಪಾರದು (ಪಂಪ. ೨೮೧-೪). ೧೨. ತೃಪ್ತಿಪಡು ; ಸಂತೃಪ್ತಿ

ರೊಂದು ; ತನ್ನ ನಿಜೀವಿತಮುಮಂ ತನ್ನ ಮಗುರಿದಿತ್ತು ತೊಟ್ಟು

ತನಮಂ ತಾಂ ಕೊಂಡುಂ ನಿಜಿಯಲ್ (ಪಾಪ್ಯಸಾ. ೧೧೪) ; ಭೂಮಿ

ನಿಜಿಯರು ನಾರದಾದ್ಯರು ನಿಜವನೀತನೀತ ನಿಜಗಾತ್ಮಜನೆ ಹೋಗಿರೆ

ಮರುಳೆ ನೀನಾರೀತನಾರಿಂದ (ತೋರಾ. ೧-೮-೩೬). ೧೩. ತೃಪ್ತಿ
ಕೊಡು; ಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡು: ಅವಾಸ ನಿಜಿಯದು ಮಕ್ಕ
ಕಲ್ಲದೆ ಭೂಪದಶರಥಗೆ (ಕಾಶಾ. ೧-೨೮). ೧೪. ಸಾಧ್ಯವಾಗು;
ಶಕ್ತವಾಗು; ಸಮರ್ಥವಾಗು: ಕಿಜವಜೊಳೆ ಪಿರಿದುಮರ್ಥಮು
ನಟಪಲಾ ನಿಜಿವಾತನಾತನಿಂದಂ ನಿಪುಣಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೫), ಮೃಗ
ಪ್ರಜದೊಡ್ಡಂ ಮೃಗರಾಜನಂ ನಿಜಿವುದೇ ತಾಂಗೆಲ್ಲೆ (ಅವಿಪ. ೧೩-೫೬);
ಇಜುವ ಬೆಡಂಗನೊಳೆಯಲಾ ನಿಜಿಯೈ ನಿಗಾನೆ ಸಾಲ್ವಂ (ಗವಾಯು.
೬-೩); ವಿಶ್ವಾವನಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ತಾಳಲ್ ನಿಜಿವ ತನಯನಂ ಗರ್ಭ
ದೊಳ್ಳಾಳ್ವಿದೈ (ಮಲ್ಲಿತ. ೪-೯೨). ೧೫. ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತ
ವಾಗು; ಅರ್ಹವಾಗು: ಸೋಲ್ವ ಕಪ್ಪ ಮನಿತ್ತೊಡೆ ಕೈಕೊಳ್ಳುದುಂ,
ಕಾವಲರ್ಗೆ ನಿಜಿಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫-೧೬). ೧೬. ಕಾಡೆಸಿಕೊಳ್ಳು;
ಕಾಣು; ತೋರು: ಅಂದೊಮ್ಮೆ ವರಹಾನತಾರದಿ ನಿಜಿದ ಗೋವಿಂದ
ತನ್ನಯ ಪೀತಾಂಬರನ ಕುಂದದೆ ಭೂಮಿಗೆ ಪೊದಿದೊಲಿರುವುದು
ಗಂಧಶಾಲಿಯ ವನ ಕಳಿತು (ಮೋಹತ. ೨-೫೨). ನೆರೆ: ೪. ಕಾಡ
ಸಬ್ಬಸಿಗೆ ಸಮೂಲ ಹಿರಿದುದ್ದಿನ ಬೇರು ಸಹಾ ಒರಳಲ್ಲಿ ತಿರುಹಿ ರಸವ
ಹಿಂದಿಕೊಂಡು . . . ದಿನ ಮಿರು ನೆರೆಯದೆ ಕನ್ನೆಯರು ಸೇವಿಸಿ ಯತು
ವಹರು (ಸಕವೈ. ೧೨೫); ಮೈಸೂರುಕೀಮೆಯ ಜೈನರು ತಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣು
ಮಕ್ಕಳು ನೆರದ ಬಳಿಕ ಅವರ ಲಗ್ನ ಮಾಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೯೯). ೫.
ನೆರದ ಮಗ= ಹರೇಕ ಬಂದ ಮಗ (ಜಾನಕೋ. ೧೨). ೬. ದೇಯ
ಅಪ್ಪಣಿಗೆ ತನ್ನ ಅಭಿಲಾಷೆಯೂ ನೆರೆಯತು (ಕಾವ್ಯಸ. ೯೬). ೧೭.
ಪೂರ್ಣ ಮಾಡು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿಸು: ಒಪ್ಪಿನಂ ಕುಣವ ಪರಿಜಂ
ನೆರದು ಜೋಲ್ವವಿರ ಕಪ್ಪು ಬೆಕ್ಕುಗಳ ಪೊಂಬೊಗರ ನೇವರಿಸಿ ಬಪ್ಪನೇಂ
ಬೋಳನೆನೆ ಹೆಣ್ಣುಲಿಯುವು ಬರುತಿಡುದು (ಕಾಲೂರ. ೯೪-೧೦೬);
ಮುಂದಪ್ಪುದಂ ನೆರೆಯಲದೆಯೆನಲ್ ನಂದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೩೬-೨೯೫).

ನೆರದ ಹಣ= (ಅಗಸರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ) ಹುಡುಗಿ ಮೈನೆರೆದಾಗ
ನಡೆಯುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ ಆಕೆಯ ಗಂಡ ಅಥವಾ
ಮದುವೆಯಾಗಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಕೊಡುವ ಹಣ: (ಎಸಮ್ಮಿ. IV,
೧೦). ನಿಜದ ಪಣ, ನೆರದ ಪಣ, ನೆರದ ಹೆಣ್ಣು= ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ
ಬಂದ ಹೆಣ್ಣು; ಮತುಮತಿಯಾದವಳು: "ತುಣುಮುಂದಿಯನೆ
ನಿಜದ ಪಣಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೪); ಪೆರನಾರೊ ಬಂದಿರಲ್ ಕಣ್ಣುರಿದು
ಗೆಳೆಯಂ ನೆರದ ಪಣ್ಣು—ನಿನಗೆಂದು ಚುಚ್ಚಿ ನುಡಿಯುವಳು (ಕಾಲೂರ.
೬೧-೧೦೨); ನೆರದ ಹೆಣ್ಣು= ಹರೇಕ ಬಂದ ಹೆಣ್ಣು (ಜಾನಕೋ. ೧೨).
[ದೇ. II ತಮಿ. ನಿಜಿ; ಮಲ. ನಿಜಯು; ತುಳು. ನೆಯು, ನೆರವು;
ಕೊಡ. ನೆರೆ, ನೆರ; ತೆಲು. ನಿಜಯು, ನೆರಯು; ಕೋಲಾ. ನಂದಾ;
ನಾಯ್ಕ. ನಂದಾ, ನಿಪ್ಪ; ಗೊಂಡಿ. ನಂದಾನಾ; ಕುಇ. ನೆಂಜ,
ನೆಂಬ, ನೆಪ್ಪ, ನೆಪ್ಪ, ನೆಪ್ಪ, ಕುವಿ. ನೆಂಜಲಿ; ಕುರುಖಾ. ನೀಂದಾನಾ;
ಮಲೈ. ನಂದ]

ನಿಜಿ₂, ನೆರೆ, ನಿಜಿ₂ (ನಾ). ೧. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಸಮಗ್ರತೆ:
"ನಿಜಿ ಪೂರ್ಣಾರ್ಥವಯಂ" (ಕರ್ಣಾಭಿ. ೪೦); "ಸಮಗ್ರತೆ ಬಹಳ
ದೊಳ್ಳಾ ನಿಜಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೬). ೨. ಅತಿಶಯ; ಹೆಚ್ಚಳ;
ಅಧಿಕೃ: "ಉಬ್ಬರಂ, ಉಬ್ಬಟಿ . . . ನಿಜಿ, ನೂಳದು, ಮಿಂಟು,
ಒಟ್ಟಿಡೆ, ಪೆರ್ಚರ್ಗೆ—ಈ ೧೯ ಅತಿಶಯಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೩೪). ೩.
ಸಮರ್ಥನಾದವನು: ಪಿಜ[ನಾ]ವಂ ಧರಾಚಕ್ರಕ್ಕೆಜಿಯಂ ಕಳೆಯ
ಪ್ಪವಂ ನಿಜಿ ಯಾರೇನೆಯಂಬನ್ನಂ ಕುಣಿತದ್ದಿಗೆ ಬನ್ನಮಂ (ಕವಿಾ.
೧೨-೬). ೪. ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವ ನೀರು; ತುಂಬುಪ್ರವಾಹ;
ಮಹಾಪೂರ: ನಿಜಿಯ ಕಾಲದ ವೃಷ್ಟಿ ಸುರಿಯಲು . . . ಹೊಕ್ಕನು

ವೃತ್ಯನಂದನೆಯ ನಿರುತಮಂದಿರದೊಳಗೆ (ಸಂಭಸ. ಪರಿ. ೨-೬೦);
ಬಗೆಗಟ್ಟಿರಿಯನಿಜಿ ನಿಜಿ ಬಂದು ಮಿಗೆ ಭೋರ್ಗರೆಯುತಿರ್ದೊಡು ಮುಂದೆ
ಯಮುನಾನದಿಯು ಗುರುವಾಗಿ (ಸಾಳ್ಯಾ. ೨೧-೧೬); ಇದು ನಾಡಿದು
ಕಾಡಿದು ನಿಜಿಯದು ಕೆಜಿಯದು ನೆಲನಿದು ಪೊಲನಿದು . . . ಎಂದು
ಬಗೆಯಲ್ಪಾರದಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೨೬). ೫. ಸೇವೆ (?):
ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಮತ್ತಲ್ ಗಟ್ಟಿ ಇನ್ನೂರ ನಯಕ್ಕೊಣ್ಣು ದೇವರ್ಗ್ಗೆ
ನಿಜಿಗಂ ದಿಟ್ಟಿ ಕೆಜಿಗಾಲನೂ (ಎಶ. VII, ಕಿಶಾಂ. ೧೯೪-೧೫; ೨೩೩).
(ಗು). ೬. ಪೂರ್ಣವಾದ; ಸಮಗ್ರವಾದ: "ನಿಜಿಗಲ್ಲ" ಪರಾ.
೭. ಅಧಿಕವಾದ: "ನಿಜಿಜಾಣ" ಪರಾ. ನೆರೆ: ೨. "ನೆರೆಯ
ನಲ್ ಪರ್ಚಿನಕ್ಕುಂ" (ಕಶಸ. ೫೬). ೪. ಕರೆ ಬಂದಿಣ್ಣು, ತೆರೆ ಬಂದಿಣ್ಣು
ನೆರೆ ಬಂದಿಣ್ಣು ಬಳಿಗೆ (ಪ್ರದಸ. ೧-೫); ಮೊರೆವ ಮಳೆ ಪಗಲಿರುಳ್
ಕಲ್ಲಣ್ಣು ಕೆಸರಾಗಿ ನೆರೆಯಿಂದ ಮುಗಿಯದಿದೆ ಕಡಲಿತ್ತ ಸಾಲಂ (ಕಾಲೂರ.
೪೫-೬೨); ನದಿಗೆ ನೆರೆ ಬಂದಾಗ ಪೋರಾಸಾನುಪ್ರಾಂತ ಇದೀ ನೀರಿನಲ್ಲಿ
ಮುಳುಗಿರುತ್ತಿತ್ತು (ದತ್ತನ. ೪೧). ೮. (ಅಲಂ) ಉದ್ದೇಗ; ಉಬ್ಬರ:
ಮತ್ತೆ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೆರೆ ಬಂತು, ನಾನು ವಿಶೋಬಸ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗಿ
ತಾಸುಗಟ್ಟಲೆ ಅಳುತ್ತ ಕೂಡತೊಡಗಿದೆ (ಸ್ವಯಂ. ೨೦೬). ನಿಜಿ₂:
೯. ಮುಕ್ತಾಯ; ಕೊನೆ: ಪುಟ್ಟುತ್ತಂ ಸಾವುತ್ತು ಮರಡುಂ
ಕಾಲಮುಮನೀ ಮಾರ್ಗದಿಂ ಸಮಯೋತ್ತರವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ತ
ಮಾಗಿ ನೆಜಮೆಯ್ತುಸುವುದು ಕಾಲಪರಿವರ್ತನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ.
೬-೬ ಪ). ೧೦. ಶಕ್ತಿ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ಇನ್ನೆ ಮಗೆ ನಿತ್ತರಿಸಲ್ ನಿಜಿವಿಲ್ಲ
[ಪಾಶಾಂ. ನಿಜಿ]. . . ಕೂಬ ನೀರ ದೆಸೆಯಿಲ್ಲದೊಡಲಳ್ಳನೆಂತು ತಾಳುವಂ
(ಅವಿಪ. ೯-೮೯).

ನಿಜಿಯಾಗು= ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಒಪ್ಪುವ ಭೃಂಗಸಂಗ
ಮಿಲ್ಲದ ನವಪದ್ಮಿನೀಮುಳುಕದಿಕ್ಕುಗಮನೆ ನಿಜಿಯಾಗಿ ಕೋಭವತ್ತು ದೊ
ಪರಿಕೋಭವೆತ್ತಿರೆ ವಿಲಾಸದ ವಿಭ್ರಮದೇಲ್ಗೆ ಕನ್ನೆಯಾ (ಸುಕುಮಾ.
೫-೬೦); ಅಂತರಿತಮಹಂದಿರೋಕದಲಂತರವು ನಿಜಿಯಾಯ್ತು ಯೋಜನ
ವಂತು ನೂಜುಮೇಲದಿಪ್ಪತ್ತೆರಡುಕೋಟಿಗಳು (ಸಂಭಸ. ೧೧-೧೬).

[<ನಿಜಿ₁/ತಮಿ. ನಿಜಿ; ಮಲ. ನಿಜ; ತೆಲು. ನಿಜ, ನೆರೆ]
ನಿಜಿ₃, ನೆರೆ, ನಿಜಿಯೆ (ಅ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ; ಪೂರ್ತಿ
ಯಾಗಿ: ಪಟ್ಟು ಪರಿಕಲಿಸಿ ಬೆನ್ನಂ ಮುಚ್ಚಿರೆ ಮುದಿ ಕಳಬೆಳ್ಳವಟ್ಟಲ್
ಬಾಯೊಳ್ ಬೆಚ್ಚಂತಿರೆ ಸತಿ ಶಶಿಯಂ ಕಟ್ಟಿ ನೆಲಕ್ಕಿಟಾದ ರಾಮವಂ ನಿಜಿ
ಪೊಲ್ಲಳ್ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೬ ಶೂದ್ರಕ); ಭದ್ರಬಾಹು ತಪಂಬಟ್ಟು
. . . ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ ಪಾರಾಸಾರಗನಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಪೊದುಗಳುಮಂ ನಿಜಿಯೋದಿ
ಕಟ್ಟು (ವಡ್ತಾರಾ. ೬೪-೨೪); ಕಾರ್ಯವಶದಿಂ ಕೂರ್ಪಂತೆಪೋಲ್
ನಿನ್ನ ನಾಂ ನಿಜಿ ಕೊಂದೆಂ ಮುಳುಂದಮಂಗೆನ್ನಪತಿ ಕಂತೇಯರೇಂ
ಕೊಂದರೇ (ಸಂಭಸಾ. ೧೩-೫); ತೆಜಿಯದೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಪದಿಗಳ್
ತೆಜಿದುವು ನಿಜಿ ಮೋಕ್ಷಗೃಹದ ಸೌಖ್ಯದ ಪದಿಗಳ್ ತೆಜಿದವನೆ
ದಿವದ ಪದಿಗಳ್ ತೆಜಿದುವದೇನಂದಿ ಜೈನಪದಸೇವನೆಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ.
೯-೧೯); ಸಕ್ಕದಮಂ ಪೇಟೊಡೆ ನಿಜಿ ಸಕ್ಕದಮಂ ಪೇಟೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಯು.
೧-೪೨). ೨. ಬೆನ್ನಾಗಿ: ಕಸವರಮೆಂಬುದು ನಿಜಿ ಸೈರಿಸಲಾರ್ಪೊಡೆ
ಪರಿವಿಚಾರಮುಂ ಧರ್ಮಮುಮಂ ಕಸವೇಂ ಕಸವರಮೇನುಬ್ಬಸಮಂ
ಬಸಮಲ್ಲಿದರ್ದು ಮಾಡುವರೆಲ್ಲಂ (ಕವಿಾ. ೬-೧೬೬); ದಿವದೊಳ್
ಮೇಲಪ್ಪ ರತ್ನಂಗಳೆಂತನತಂ . . . ತತನುಮಿಗಳ್ ನಿಜಿ ತೊಟ್ಟು
ಬಂದಂ (ಅವಿಪ. ೨-೧೪); ಕೋಣನೊಂದು ಕುದುರೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು
ಕಟ್ಟಿದ ಪಕ್ಷಿ ನಿಜಿ ಪಾಪಾತ್ತು (ಅವಿಪ. ೬೬-೧೦೨); ಎಲೆ ತಿಡುವ
ತೆಂಗಾಯಿ . . . ಕಾದಲನಂ ತಂದೊಡೆ ನಟುಸುಯ್ಯಲಿಂದಂ ನಿನ್ನ

ನಾಗಳುಂ ನಟಿ ಪೊರೆವೆಂ (ಕಬ್ಬಾ. ೭೧). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ಅಧಿಕವಾಗಿ; ಬಹಳವಾಗಿ: ಮದನಹತನಿಂದಂ ನಟಿ ಮುನ್ನುಡು ಪೊಡಕ್ಕಂ ತಾಂ ಪೇಟುಯಲೆ ಮುನ್ನಮೆ ಮದೀಯ ಭೈರ್ಯ ಚ್ಯುತಿಯಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೬); ನಟಿ ಸಂತೋಷದಿಂ ಕೈನೀರಿಣಿಯಲ್ಲಂದಿರ್ಪ ಪದಮೋಳತಾಶ್ಚರ್ಯಂ ನಟಿದಿರೆ ಮದಾಳಿಯುಸಂ ಪಜಾ ಪಡೆ ಬರ್ಪಂದದಿಂದೆ ನಂದಂ ಬಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೩೨); ಸಂಪಗೆ ಮೊಲ್ಲ ಕೇದಗೆ ಸಂದ ಪಾದರಿಯ ಪೂಗಳನಾವಗಂ ನಟಿ ಸೂಟಿಗೊಂಡು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೨-೨೪); ಪೊಜಮಟ್ಟಿನಚ್ಚ ಕಿವಲಿಂಗಾಚ್ಚಕಂ ನೋಡೆ ನಟಿ ತೀವಿ ಪೂರದೊಳಗೆ ಭೂಪಧೂಮಂ ಕೂಡೆ (ಕಿರುಕ. ದೇ. ೬-೬). ೪. ಅಪ್ಪಟವಾಗಿ; ಪಕ್ಕಾ: ಕೊಣಬಾಡೆಲ್ಲರ ಮುಂದೆ ರಚ್ಚಿಗುಟಿಯುತ್ತಂ ಕಿತ್ತು ಮೆಯ್ಯಿಲ್ಲವಂ ಹಜಾತಂದುಳ್ಳ ಸುವಸ್ತುವಂ ಕಡೆಯೊಳೊರ್ವಗಿತ್ತು ತಾಂ ಭಾಷೆಯಂ ಬಜಾಗಂಬಿಕ್ಕುವನೆಂದು ತಾಯ ಹೊಸಬಿಟ್ಟಿಟ್ಟ ಕೊಂಡಾಡುತಂತಿರುವಳ್ ತಾಂ ನಟಿ ಸೂಳೆಯ್ಯಿ (ಸೂಮೇಶ. ೭೬). ೧. ನೆರೆ: ೧. ನೆರೆ ತೆರೆಯಲುಂಟು ಸೌಂದರ್ಯ ಸತ್ಯ ಸಜ್ಜನಿಕೆ ಇರುವ ನೆಲೆಯುಂ, ಸಿರಿಮನದ ವೈಭವದಿ ಮುಗಿಯಲಿಲ್ಲ ಈಶ್ವರನ ಸೃಷ್ಟಿ ಕಲೆಯು (ಹೃದಯ. ೧೦-೭); ನರುಗಂಪಿದು ಹಾಳೆ, ನೀನೆ ನೆರೆ ತಾಳೆ (ಬಾಸಗ. ೮-೨೨). ನಟಿಯೆ: ೧. ದೋಷಮುಮನಂತೆ ಗುಣಮುಮಂ ಕಿಟಿದೊಳೊಳ್ ನಟಿಯೆ[ಪಾಪಂ. ಅಜಾಯ]ಪೇಟಿಂ (ಕವಿಾ. ೧-೧೩೬); ರೌದ್ರತರರೂಪಮನೋರ್ಮೆಯ ವಿಶ್ವರೂಪಮಂ ತೋಟಾಪನ್ನಿರ್ಧರಂ ನಟಿಯೆ ಮೋಹಿಸಿ ವೈಷ್ಣವದಿಂ ಮುರಾಂತಕಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೦); ತನ್ನ ಬಂದವೃತ್ತಾಂತಮನೆಲ್ಲಮಂ ನಟಿಯೆ ಪೇಟು ಮತ್ತಮಾ ದಿವ್ಯಕಾಂತೆಯನಿಂತೆಂದಂ (ಕಾದಂಪು. ೩೯೫); ಒಂದು ಬಕಂ . . . ತಪೋರೂಪಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಕಿಟುವಿಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ನಟಿಯೆ ತಿಂದು (ಪಂಪತಂ. ೮೩-೪). ೨. ಪೊನ್ನ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ಬೋಸಮನೊಡ್ಡಿ ನಟಿಯೆ ತೊಟ್ಟುಟ್ಟು ಮಂಗಳವಸದನೆಂಗೊಂಡು ದಿವ್ಯ ಸ್ತ್ರೀ ಬಂದು ನಿಜಸಿದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೮೯-೧೩); ಇದಿಚ್ಚುವ ಗಣ್ಧರ ನಾಮೈವೆನ್ನ ಪೊಟ್ಟಿಳಿಸುವ ದೀರರಂ ನಟಿಯೆ ಕಾಣೆಮೆ (ಎಕ. III, ಮಂಜ್ಯ. ೪೧-೧೬; ೨೨೦); ನಟಿಯುಟುವ ನಟಿಯೆ ಕಾಣ್ತೇ ತಡದಿಂ ಸಮಸಂದಂ ಸಂದತೀಂದ್ರಿಯಸುಖವತ್ತೆ ಆಗಿದೆನಂ ವಿಷಯಸುಖಕ್ಕಿಳಗಂ ಪೂಕೆಯ್ಯ ತೊಟ್ಟುನುಟುವಂತುಟುವೆಂ (ಅಜಪು. ೨-೮೨); ವಿಪುಲಾಚಲದೊಳ್ ವೀರಜನಪಾಶ್ಚದೊಳ್ ಗೌತಮಂ ಗಣಾಗ್ರಣೆ ಮಂಧಾಧಿ ಪನಟಾಯೆ ನಟಿಯೆ ಪೇಟು ದನಪೂರ್ವಮೆನೆ ರಾಮಕಥೆಯನಧೀರ್ವ ಸುವೆಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧-೪೦). ೩. ನಟಿಯೆ ಬಸಮಟಾದು ಚಿಂತಿಸಿ ಮಜುಗಿ ಯತೋಭದ್ರ . . . ಕಡುಗಂದಿ ಕುಂದಿ ತೆರಮರದಿರ್ಪಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೭). [**ನಟಿ**]

ನಟಿಕೋಶ 'ನಟಿಗೊಳ' ನೋ.

ನಟಿಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು,—ತುಂಡುಮಾಡು: ಪಾರ್ಥಸನಿಬರ ವಿಶಿಖವನು ನಟಿಗಡಿದು ಕೆತ್ತುವನಿಬರೊಡಲುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭೇ. ೮-೪೩). [**ನಟಿ** + ಕಡಿ]

ನಟಿಗಡಿತ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು, —ಕಡಿಯುವುದು: ತೂಳೆ ತುಳಿದಪು ನೂಜುಗಳ ಭೂಪಾಲಕನ ನಟಿಗಡಿತದವಿಗೆ ಬಾಳೆ ಹೆಮ್ಮರನಾಯ್ತು ಗಡ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೩೭). [**ನಟಿ** + ಕಡಿ]

ನಟಿಗಲಿ (ನಾ). ಮಹಾಶೂರ; ಕಡುಗಲಿ: ಲೋಕದೊಳುಳ್ಳ ನಟಿಗಲಿಗಳನೆಲ್ಲರನು ಮೋಹಿಯಿಡಲೊಯ್ದು ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಗರ್ಭವ ಬಲು ಸಿಹಿ ಮನೆಯೊಳಗಿರಿಸುವನು (ಕ್ರಿತುತಂ. ೯೪); ಹುಡುಗುಟ್ಟಿ ಯಜ್ಞಮಂ

ಕಡುಹಿಂಸೆ ಜಯಸಿರಿಯ ಪಡೆದ ನಟಿಗಲಿ ವೀರಭದ್ರೇಶನೊಬ್ಬನೆಂದೆ ಕುಡುಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ದೇಶಕವನೇ ಮಹಾತ್ಮಕಿ (ಸೌಂದಪು. ೧-೭); ನಟಿಗಲಿ ಲೋದರುವೆರಸು ಉಟುದಿದನಾ ಗಜಪತಿ ರಾಮನಾಥನ ಮುಜಾದು ಮೋದುವ ತವಕದಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೬-೪೬). [**ನಟಿ** + ಕಲಿ]

ನಟಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಕೊನೆಗಾಣು; ಮುಕ್ತಾಯವನ್ನು ಕಾಣು: ನಟಿಗೊಂಡುದು ನಾರಾಚಂ ನಟಿಗಾಣಲ್ಯಾರ್ತದಿಲ್ಲ ದೀರಕೆ ದೀಯ ಕೈಟುವ ಬೆಡಂಗನೊಳಾದೊರ್ ನಟಿ ತೋರ್ಕುಮೆ ಶತ್ರುಜನಕಮರ್ಘ ಜನಕ್ಕಂ (ಗವಾಯು. ೧-೧೮). [**ನಟಿ** + ಕಾಣ್]

ನಟಿಗಿವುಡ (ನಾ). ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೆವಿ ಕೇಳಿಸದವನು: ಅಪ ಸ್ವಾರಗ್ರಹಗೃಹೀತರಂತೆ ವಕ್ರಗ್ರೀವರಾಗಿಯುಂ ನಟಿಗಿವುಡಂತೆ ಕಿವುಡುಗೇಕ್ಕುಂ (ಪಂಪತಂ. ೧೯-೧). [**ನಟಿ** + ಕಿವುಡ (< ಕಿವುಡ)]

ನಟಿಗಿಲ್ಲ (ನಾ). ಪೂರ್ಣವಾದ ಜಯ; ಪೂರ್ತಿಯಾದ ಗೆಲುವು: ಮಿಟಾ ಮದಾಜ್ಜಿಯಂ ಗಿರಿಯನೇಟುವ ನನ್ನಯ ನೆತ್ತಿಗೀಗಂತೇಟಾಸಿ ಜೀವಮಂ ಜನನ ಲೆಕ್ಕದೊಳೇಟಾಸಿ ಮತ್ತೆ ನನ್ನನಾಣೇಟಾಜೆನ್ನ ತೋಳ್ ಬಿಟಾಯೇ ನಟಿಗಿಲ್ಲಮನ್ನಲ್ಲದಂದು ಬಲ್ಲೇಟದನುತ್ತಮಂ ತಿರಿ ಪಿದಂ ನಿಜನಪ್ಪ ರಕಾಪ್ಪ ದಂಡಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೭೪). [**ನಟಿ** + ಗಿಲ್ಲ]

ನಟಿಗೊಳ್, ನೆರೆಗೊಳು, ನಟಿಕೋಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಕರ್ಷಿಸು, —ಸೆಳೆ: ನಟಿಗೊಳೆ ಗಾಡಿ ನೋಟ್ಟಿ ಬಗೆ ಬರ್ಪುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೬). ೨. ತುಂಬಿ ಬರು; ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಇದು ಲೀಲಾಂದೋಳವಿಂಮೋಳದ ದನ ನಟಿಗೊಳ್ಳನ್ನೆಗಂ ಪಾಡಲೆಂದೇ ಜಾಡಳಂ ತೂಗುತ್ತು ಮಿರ್ದನ್ನಯ ಪರಿಜು (ಅಜಪು. ೪-೯). ೩. ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳು; ಪೂರ್ತಿಯಾಗು: ನಟಿಗೊಂಡುದು ನಾರಾಚಂ ನಟಿಗಾಣಲ್ಯಾರ್ತದಿಲ್ಲ (ಗವಾಯು. ೧-೧೮); ನಟಿಗೊಂಡು ತಾನ್ ಮುಗಿದ ಮುನ್ನಮೇ ಬಾಬ್ ಕೊಯ್ದು ಬರ್ದೆನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೧-೮೪೪). ೪. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡು, —ನಾಟು: ತೆಜಪುತ್ತು ಪಾಪೇಭಕಂಠೀರವ ನೆಚ್ಚೊಂದಪೂರ್ವಸಾಯಕಂ ಚಿತ್ರಾನೀಕನಂ ನಟಿಗೊಳ್ಳುದು (ಪಾಂಪಿಪು. ೪-೨೩ ಎ); ಮುಂದಟಾಯದೆ ಸೀತೆಯಂ ಮದನನಾಕೆಯ ದೂಸಣನೆನ್ನ ನೆಚ್ಚುನಂ ನಟಿಗೊಳೆ ಪೂವಿನಂಬಲಗಿನಂಬುಗಳೆಂದಿನಂ (ಪಂಪಮಾ. ೯-೧೬೦); ನಟಿಗೊಂಡು ತೊನೆವ ಸರಲಿಂ ನೆಟಲು ರಥದೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಚಕ್ರಧರಂ ಮೆಯ್ಯಿಟ್ಟೆಡು ಗುಹಾಂತರದೊಳ್ ಮಿಗೆ ಮುಜಸುಂದಿದ ಪುಲಿಯ ನಾಗಳಿಸಂ ಪೊಲ್ಲಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೪೪); ನಟಿ[ಪಾಪಾ.ಜ]ಗೊಂಡಿರೆ ಪೂಗಣೆಯ್ಯ ಮೊರ್ವಳ್ . . . ಪಲಂದಿದಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬೪). ನೆರೆಗೊಳು: ೫. ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ಭರ್ತಿಯಾಗು; ತುಂಬು: ನೆಗೆ ದೊಡನೆ ನೆರೆಗೊಳುವ ನೇತ್ರಾಂಬುತೀರ್ಥಗಳ ಹೊಗೆಪೊಳಗನೇರೆ ಬಹ ದಿವ್ಯಭಾಗಗಳ (ಮಲದೇ. ೩೪-೫). ನಟಿಕೋಳ್: ೧. "ನಟಿಕೋಳ್ —ಸರ್ವಸ್ವಹರಣೇ, ಮರ್ಮಭೇದೇ ಚ (ವರ್ಮಭೇದೇ ಚ) (ಚುಚ್ಚು)" (ಕುವ್ಯಾ); ಎನ್ನುವುದು ನಟಿಕೋಡೆಮ್ಮಯ ಬಾಬ್ಬಿಯೊಳ್ ನಿಜಾ ಸುವಂ ನೀಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೩೦). [**ನಟಿ** + ಕೋಳ್]

ನಟಿಜವ್ವನ (ನಾ). ತುಂಬುಯೆವನ; ಪೂರ್ಣಯೆವನ: ನಟಿಜವ್ವನವೈಸೆ ನಿಂದ ಜವ್ವನವಲ್ಲ ಕುಜುಹಜಾಯಳು ರತಿಮುಖದ ಹೊಜುಗಿಗಾಣಿಸಿ ನೇಮವಲುಗುತಿದ್ದಳು ಮರುಂ ತಜಾಮುಂದಿಯಾದಂ ನ್ನಂತೊ (ಭರಣ. ೯-೧೦೫); ಮಲ್ಲಿಗೆಗೆ ಮೊಳೆಜವ್ವನಂ ಸುರಯಿಗೆ ನಟಿ ಜವ್ವನಂ . . . ತಾನರೆಗೆ ನಿಜಂಜವ್ವನಮೊದಮಿತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪-೧೯). [**ನಟಿ** + ಜವ್ವನ]

ನಟಿಜಾಣ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಜಾಣತನವುಳ್ಳವನು; ಬಹು ಜಾಣ: ಅಧಿಕ ಸುಜಾಣರ ಜ್ಞಾನಲೋಚನಕೆ ಕಾಣ ಬರ್ಪಂತೆ ಕನ್ನಡ

ನೆಜಿವೆಜಿಯರುಳ್ = ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಿರುವ ರಾತ್ರಿ ; ಹುಣ್ಣಿ
ಮೆಯ ರಾತ್ರಿ : ಮನೋಜ್ಞನಾಗಿ ನೆಜಿವೆಜಿಯರುಳೊಳ್ ತಾಂ
ತಮಗಿಬಿಡುತಂದು ಬಿನದದಿಂ ನಿಹರಪಟ್ಟರಿಯರ ನೆಲೆಯ ಸಿಂಗರದ
ಮಾಟದ ಬೆಳ್ಳಿವೆಟ್ಟುಗಳ ತಬ್ಬಿಲ್ಲ ಕೆಂಬಂತಿರೆ . . . ತೋಪ್ ಸೌಧಂಗಳಂ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೨-೬). [ನೆಜಿ_೨ + ಜಿವೆ]

ನೆಜಿವೆಜಿವೊಗ (ನಾ). ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಂತಿರುವ ಮುಖ ;
ಸುಂದರವಾದ ಮುಖ : ನೆಜಿವೆಜಿವೊಗದಬಳಿಯ ಸುಣ್ಣರಲತಿ
ರಂಜನೆವಡೆಯತ್ತು (ಜಯಕಾ. ೮-೫೧) ; ನೆಜಿವೆಜಿವೊಗದ ಬಾಲೆಯ
ಕೀರ್ತನೆಗಿಯ್ದು ಕುಳಿಗೊರಲನ ರಾಣಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಮುಖಿಯದೆ ವಸ್ತ್ರಭೂಷಣ
ಪರಿಮಳಮಾಡುಗೊಜಿಯತ್ತು ಕುಸ್ತುರಿಸಿದಳು (ಜೋತಕ. ೨೫-೬೨).

[ನೆಜಿವೆಜಿ + ಜಿವೊಗ]

ನೆಜಿವೈರಿ (ನಾ). ಪ್ರಬಲ ಶತ್ರು ; ಕಡುವೈರಿ : ಕುರುಪತಿಯ
ನೆಜಿವೈರಿ ಭೀಮನ ಸೀಳಲೇಕೆಂದ (ಕುಪ್ಯಾ. ೫-೨೯).

[ನೆಜಿ_೨ + ವೈರಿ]

ನೆಜಿಸಿಂಹ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದ ಸಿಂಹ ; ಪ್ರಾಯದ
ಸಿಂಹ : ಮುಜಾಸಿಂಹನೆಂಬರು ನೆಜಿಸಿಂಹನೆಂಬರು ಮುಜಾ ತಾನೆ ನೆಜಿ
ಸಿಂಹವಾಯ್ತು (ಭರತ. ೬೯-೪೬). [ನೆಜಿ_೨ + ಸಿಂಹ]

ನೆಜಿಸು 'ನಿಜಿಸು' ನೋ.

ನೆಜಿಲ್, ನೆರಳ್, ನೆರಳ್, ನೆಳಲ್, ನೆಳಲ್, (ನಾ). ೧.
(ಮನುಷ್ಯ, ಮರ, ಗಿಡ, ಕೊಡೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಭಾಯೆ :
"ನೆಜಿಲ್ = ಆತಪತ್ರಾದಿ ಭಾಯೆ ; ಜಲದರ್ಪಣ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ; ಒಂದು
ಮರಂ" (ಕಮದ. ಪಂ. ೧) ; ಜಲದ ನೆಜಿಲುಂ ಪರಪುಂ ವಿಲಾಸಮುಂ
ಬೆಳಗುಪುದುಪದ್ವಿಲ್ಲತೆಯುಂ ನೆಲಸಪ್ಪ ಜಲಂಗಳಾದಂ ವಿಲಾಸಿನೀಜನದ
ನಲ್ಲಿಯುಂ ಸಂಗಮಮುಂ (ಕವಿಾ. ೬-೯೬) ; ಸುರಕುಜದ ನೆಜಿಲೊಳಂಗಣ
ದೊಳೇನುಮಲಪಿಲ್ಲದೆ ಕಟ್ಟಿರೆ ಕಾಮಧೇನು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦) ;
ಬಿಸಿಲೊಳ್ ನಿಂದೊಡೆ ನೆಜಿಲತ್ತ ಸಾರಿಮೆಂದೆಂದುಮುಜಾವನಲ್ಲಂ ನಮ್ಮಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೫) ; ಕಾಯಕ್ಕೆ ಶಮದನ್ನೊಳಾಗಿ ಜಗದೊಳ್
ಮುಬುರ್ಬಿ ಮೈವೆರ್ಚದನ್ಯಾಯಂ ಕೈವಿಗಲೆನ್ನ ಕಾಂತನಲಂಕಿಂ
ಕೂಡಿವಳ್ ಪತ್ತಿಮಾಶಾಯೋಷಿತ್ತುಟಲಾತ್ಮೆಯೆಂದು ದಿನಪ್ರೀ ಬೈದು
ಬೆಂಬತ್ತಿವಳ್ ಭಾಯಸಂಕುಳದಿವೆನಲೈ ಪಡುವಲ್ ಮುಂತಾದುನೆಲ್ಲಾ
ನೆಜಿಲ್ (ದಶಕಾ. ೪-೧೪). ೨. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ; ಪ್ರತಿರೂಪ : ಬಾಳ
ದಿನೇಶದಿಂಬದ ನೆಜಿಲ್ ಜಲದೊಳ್ ನೆಲಿಸಿತ್ತೊ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೯೬) ;
ತೊಲಗಿಪಳೊ ರಹಸ್ಯಪ್ರಪಣಲಿಡ್ಡಿಯಿಂ ತನ್ನ ಪೊಳವ ನೆಜಿಲುಮನೆನೆ
ನಿರ್ಮಲಮಣಕುಟ್ಟಿಮಮಂ ಕೋಮಲೆ ಚರಣಾಂಗುಷ್ಠದಿಂದೆ ಬರೆಯು
ತ್ತಿದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೮೯) ; ತಿಳಿದಿದ್ ಕೊಳದ ಜಲದೊಳ್ ಪಳಚ್ಚು
ನೆಸಿದಿದ್ ತನ್ನ ನೆಜಿಲುಂ ತನ್ನೊಪಳಿಗೆತ್ತು ಮುಟುಗಿ ಕಾಣದೆ ತಳವೆಳ
ಗಾಗಿದುಳವಿರುಳ ವಿರಹದಿಹಂಗಂ (ಅಜಿತ. ೬-೬೨) ; ನೀರೊಳಗಿದ್
ನಲ್ಲಳ ನೆಜಿಲುಂ ಕಂಡು ನಲ್ಲಳೆಂದು ಮುತಿಗೆಟ್ಟು ಪಾಯ್ತು ಸಾವ ಸಾಧು
ವಿಟಿನಂತೆ (ಭರತಮ್ಯ. ೧೦-೫೪). ನೆರಳ್ : ೧. ತರುಗಳ ನೆರಳ್ಳಂ
[ಪಾಶಾಂ. ನೆರಳ್ಳಂ] ಸೇರತೊಡಗಿತು ಜನಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೨೬) ; ಕಾಡ
ಹೂವಿನ ನೆರಳ್ ನೆಲದ ಪುರುಳಿನ ಪುರುಳ್ ಪಡೆದ ಬೀಯದ ತರುಳ್
(ಕಾಲಾ. ೬೧-೧೦೬). ನೆರಳ್ : ೧. ನೆರಳ್ಳದೆ ನೀರಳ್ಳದೆ ಬೇರಳ್ಳದೆ
ಸಸಿ ಹುಟ್ಟಿ ಹೂವಿಲ್ಲದೆ ಕಾಯಿಲ್ಲದೆ ಫಲ ತಂದಿತು (ಪುರಂದ. ೧-೬೬-೧) ;
ಒಂದು ಶಾನಿನೋಳೇವ್ವಕ್ಷದ ನೆರಳೆ. [ಪಾಶಾಂ. ಕಲಿ]ನಲಿ ನವಕುಸುಮ
ದಿಕ್ಕೆಯಲಿ ಆ ಕಮಲಜನ ತುರಗ ನಿಧ್ರಾವ್ಯಾಕುಲದಿ ಮಲಗಿರಲು
(ಸಳಹ. ೨-೧೫) ; ತಪ್ಪ ಸಾಧಿತ ನೈವನೋಳಿಪ್ಪವನೆ ಕಡುಹೆಡ್ಡೆ ಸರ್ಪ

ಮುಜಿಹೆಡೆಯ ನೆರಳ್ಳಲಿ ಸೇರಿದ [ಪಾಶಾಂ. ನೆಳಲೆಂದು ಸಾರಿದ] ಕಪ್ಪ
ಯಂತಕ್ಕು (ಸರ್ಪಜ್ಞ. ೬೬೬) ; ಅಲಕ್ಕು ಹೂವಿಲ್ಲ ಸಾಲಕ್ಕು ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ
ಜಾಲಿಯ ಮರವು ನೆರಳ್ಳ (ಜಗೀತ. ೮೪). ೨. ಒಂದು ನಾಯಿ
ಮಾಂಸದ ಕರಣೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಹಳ್ಳಾ ದಾಟುವಾಗ ನೀರೊಳಗೆ
ತನ್ನ ನೆರಳು ಕಂಡಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪) ; ನೆರಳು ನೋಡಿ ನಿಜಾ
ಮರೆತ (ಗಾಡ). ೩. (ಆಲಂ) ಆಶ್ರಯ ; ರಕ್ಷಣೆ ; ಆಸರೆ : ನೀರರು
ಪರಸ್ಪರ ತಿರುಳು ನೆರಳು, ಪಾಡುಪಟ್ಟು ಕರುಳು, ರಾಗರಂಜಿತ ಕೊರಳು,
ತಂತಿಯಲಿ ಮೂಡಿಸಿತು ಒಲಿದ ಬೆರಳು. (ಆರಳು. ೪೦೧-೨) ; ಅವನ
ಜೀವನವೇ ಅವರಿಂದ ನೆರಳು ಕಂಡಿತ್ತು (ಬಿಟ್ಟು. ೬೫). ೪. ಅನು
ಯಾಯಿ ; ಹಿಂಬಾಲಕ : ಸಾಸು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಜೆ ; ನಿಮ್ಮ ನೆರಳು (ಹಾಪುತ್. ೧೧೦). ೫. ಬಳಿ ; ಸಮೀಪ ; ಹತ್ತಿರ : ಕಟ್ಟಿ ಹುಡುಗರ
ನೆರಳಿಗೆ ಸಹ ಹೋಗಬಾರದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧) ; ಚಂದ್ರಭಾಗಕ್ಕನ
ಕೈಹಿಡಿಯುವುದುಳಿಯಲಿ, ಅವಳ ನೆರಳಿಗೆ ಬರುವ ಯೋಗ್ಯತೆಯಾದರೂ
ಇತ್ತೆ . . . ಇವನಿಗೆ ? (ಮೂರುತಿ. ೬೪). ನೆಳಲ್ : ೧. ಮರದ
ನೆಳಲಿಡ್ಡು ತನ್ನ ನೆಳಲನಪಿಪಹುದೆ (ಬಸವ. ೬೬೬) ; ಮುಂಗಿಲ ನೆಳಲು
ವಿದ್ರಚಾಪವಚಿರವೆಂದು ಕೆಂಡುಡಿಲ್ಲ ನಿಶ್ಚವೆಂದು ನಿರುತವೆಂದು ಹತ್ತಿ
ಸಾರುತಿರ್ಪನಯ್ಯ (ಹಂಪಿ. ೫೧೧-೮) ; ಪಾರಿಜಾತಂ ನೆರೆಯೊಳುತರೆ
ಭೂರುಹಂಗಳ ನೆಳಲನರ್ಥಿಸಿ ಸಾರಿದನವೊಲು (ಬಸವ. ೬೦-೪೬) ; ಒಂದು
ವಟಕುಜದಿಯಲಿನಿಬರು ನಿಂದು ಮರುಪದಿ ಸಹಿತ ನೆಳಲೊಳಗಂದು
[ಪಾಶಾಂ. ಬಳಲಿಕೆಯಂದ] ಮಿಶ್ರಮಿಸಿದರು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೨). ೨.
ವಾರಿಧಿ ಬತ್ತುಗುಂ ಮಸುಧೆ ಪೊತ್ತುಗು ದಿಗ್ಗಜಮುಳ್ಳಿ ಬಳ್ಳುಗುಂ ಮೇರು
ನಗಾಬ್ರಿ ನೀರ ನೆಳಲಂತಹಸಂಚರಮಾಗಿ ತೋರ್ಪುಮೇ (ಎಕ. VIII,
ಸಾಗರ. ೧೦೬-೨೬ ; 1089) ; ತಿಲದೊಳಿತ ಕೈಲದವೊಲ್ . . . ಕನ್ನಡಿ
ಯೊಳಿತ ನೆಳಲವೊಲ್ (ಬಸವ. ೪೯-೬೨) ; ಹೊಳೆದ ಕನ್ನಡಿ ಕೈಯೊ
ಳಿದುರ್ ನೋಡದೆ ನೀರ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಮೊಗವ ನೋಳ್ವಂತೆ (ಭರತ. ೧-೧೦೬) ;
ಪೂದೊಡಂಬೆಯ ನೆಳಲ್ ತಾಗಿ ತೊರೆಯೊಳ್, ತೀರಿ ಮೋಡುವಂತೆರೆ
ಕನ್ನಡಿಯ ಚಿಲ್ವು ಕಡ್ಡೆ (ಕಾಲಾ. ೧೧೯-೨೪೮). ೩. ಮನೆ ನೆಳಲಂ
ನೆನೆಯದೆ ಅರ್ಥಮಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ . . . ಹರಭಕ್ತಿಯೊಳಾತುರದಿಂ ಬಾಗಿ
ವಾದಿಯುಂ ಪೊಣಮುಟ್ಟು (ಬಸವ. ೨-೪೪). ನೆಳಲು : ೧. ಕಾಯ
ನೆಂಬ ಕಂಠೆಯ ಭರಿಸಿ ನಿಂದಲ್ಲಿ ನೆಳಲಿಲ್ಲದೆ ಸುಳಿದರೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸುಳವ
ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುರಾಯನ ಜಂಗಮಸ್ಥಲದ ನಿಲಕಡೆ ಎಂಕಿಮುಗಿದೊಡೆ
(ಶೂನ್ಯಸಂ. ೨೦-೧೨) ; ಕೀಸೆ ನೆಳಲು ಹೊರಿದಿಡುವುದೇ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೬-೪) ;
ಗಳಹನನಿಲಜ ಗಾಢಗರ್ವದ ಹುಳುಕನರ್ಜುನನವರ ದೇಹದ
ನೆಳಲು ಮುದ್ರಿಸುತರು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೬-೧೬) ; ಕಳೆದರಧ್ವತ್ಯಮವನಾ
. . . ನಳನಳವ ಮಾನುರದ ನೆಳಲಲಿ ಮೂವರವರು (ತೊರಣಾ. ೨-೪-೨೨).
೨. ಬೇರಿಲ್ಲದ ಮರ ನೀರಿಲ್ಲದ ನೆಳಲೊಳಗೆ ತೋಟದ ಪ್ರತಿ
ಬಿಂಬವ ನಾನೇನೆಂದೆ (ಅವತಂ. ೬-೨೪) ; ನೆಳಲು ಜಲದಲಿ ನಡುಗಲಿನ
ಮಂಡಲಕೆ ಕಂಪವೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೯-೧೪) ; ಮಾರುತನ ವೇಗಮಂ
ಮುಂಕೊಂಡು . . . ಮಾರುತಿಯು ಪೋಗುತರೆ ನೆಳಲು ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸಲಾ
ನೀರಧಿಯೊಳು (ನಿಂಕಾರಾ. ೫-೧-೫೪). ೩. ಕೃಷ್ಣನ ನೆಳಲು[ಪಾಶಾಂ.
ಒಲುಮೆ, ಬಲುಹು]ದಿಟಿಪುಂಟಾದೊಡೊಳಗಾಗರು ವೀರೋಧಿಗಳು
(ಕುಪ್ಯಾ. ೬೬. ೨-೬೨) ; ರಾಮಚಂದ್ರನ ನೆಳಲು ನಿರ್ಜಲಕುಜದ
ನೆಳಲಾಯ್ತುಳಿಯ ಜನ ಪುರವರಜನಂಗಳಿಗೆ (ತೊರಣಾ. ೨-೧-೬) ;
ತಾಯಿಯ ನೆಳಲೂ ಹೊಂಗೆಯ ನೆಳಲೂ ಒಂದೇ ಅಂತೆ, ನನ್ನ ಪಾಲಿಗೆ
ತಾಯಿಯ ನೆಳಲು ಬೆಂಕಿಯ ಉರಿಯ ನೆಳಲು (ಸುಮಂ. ೨೫).
೪. ಪೊಳಪೊಳವ ಪರಳಿತ್ತಯವನ ನೆಳಲಿನಿಪುತಿಹಳು (ಗಗನಾ. ೧೨-೬೯).

೬. ಸುಳಿವು; ಸೂಚನೆ: ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಷಯಾಸ್ಕ್ರಿಯ ನೆಳಲೂ ಇಲ್ಲ (ತತ್ವಪ್ರ., ೩೪೦). ೭. ಕತ್ತಲೆ; ಅಂಧಕಾರ: ನೆಳಲು ಸುತ್ತುಲು ಸುಳಿದುದಿನಮಂಡಳೆ ಕಾಳಿಯಾಯ್ತು ಫಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೦-೭೨). ೮. ಆಕಾರ; ಭಾಯಾಶರೀರ: ಹಿಂದೆ ರಾಯನ ಪಟ್ಟದರಿಯು ತಂದು ಭಾರಿಯು ಭಂಗಬಡಿಸಿದೆ. . . ಕದನದಲಿ ನೀನೊಂದು ನೆಳಲುಳಿಯಲು ಸಹೋದರವೊಂದ ತನುಜಜ್ಞಾತಿಬಾಂಧವರಳದರದೊಂದ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೨೬).

ನೆರಳ ದಾರಿ = (ಮರಗಿಡಗಳ) ಭಾಯೆಯಿಂದ ಅವೃತವಾದ ಮಾರ್ಗ: ನೆರಳ ದಾರಿಯಿಂದ ಹೋದರೆ, ಒಂದು ಕಡೆ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಗುಂಡಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ನೀರಿತ್ತು (ನಿಜಂಧ. II, ೧೪೬). ನೆಳಲನೂಡು = ನೆರಳನ್ನು ನೀಡು: ಎಲೆಗಳ ನಡುಹಗಲಿನಲಿ ಕಡುಬಳಲಿ ತೂಕದಿಸುತ್ತಿರೆ, ನೆಲದ ತಾಪವನರದೆ ತಡೆಸುವ ನೆಳಲನೂಡುಕ ಕಾಯುವೆ (೪೦೫. ೨೯-೩). ನೆಬಲ ಗುಡಿಸು = ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ ಮಾಡು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು: ಮರೂರು ಕುನ್ಯಾದಿಯ ನೆಬಲ ಗುಡಿಸಿದ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯವೀರಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಇಷ್ಟಾಣ್ಣುಗ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೦-೯; ಸು. 820). ನೆಬಲಾಗು, ನೆರಳಾಗು, ನೆಳಲಾಗು = ೧. ಬಿಸಿಲು ಬೀಳದಂತೆ ತಡೆಯಾಗು; ಭಾಯೆಯಾಗು: ನೆಬಲಾಗು ಸರೋರುಹದಳಮಡು ಕಡುವಿಸಲ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಕೊರಗಿದೊಡಾಗಳೆ ತನ್ನೆಂಕೆಗೊಡೆಯಂ ಕಳವಳಿಸುವ ಸತಿಗೆ ಓದಿದುದೊಂದು ರಥಾಂಗಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೨-೨೬); (ಕುಸುಮಾ. ೮-೧೩೦ ನೋಡಿ.). ೨. ಅನುವರ್ತಿಯಾಗು; ಅನುಸರಿಸು: ತಾಯವ್ವ ಪತಿಯ ನೆರಳಾಗಿ ನಡೆವಳು (ಒದ್ದಪ. ೧-೮೮); ನೀನು ನಗುತ ಕೈಪಿಡಿದವನ ನೆರಳಾಗಿ ಬವ್ವದಂ ಮೊಗಗು ನೋಡುವ ಬಯಕೆ ಕನಸಾದುದೇನು? (ಕಾಲಾಶ. ೧೭೬-೩೯೬); ಗಂಡಸಿನ ನೆಳಲಾಗಿ ಇರಲು ಮನಸು ಒಪ್ಪದುದು (ಯಜ್ಞಪ್ರ. ೧೫೬). ೩. ನೆರಳು ಬೀಳು: ಅಳವಾಂತು ಗರುಡ ಕೃಷ್ಣನ ಕೊಂಡು ತೆರಳಲ್ವೆ ವಳಯದೆ ಪುಣ್ಯಮೂರುತಿಯ ನೆಳಲಾದ ಸ್ವಸ್ಥಾನದೆ ಬಿದ್ದ ಮಾರ್ಗದ ಪೊಳಲವರ್ ಪುಣ್ಯವೆಯ್ದುದರು (ಮೋಹತ. ೪೨-೧೦). ನೆಬಲೋಳ್ = ಅಧೀನವಾಗು; ಅಶ್ರಯದಲ್ಲಿರು; ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಬರು; ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಡು (?): ದಮಿತಾರಿಗೆ ಉಟ್ಟ ಸುಟ್ಟುಂಜಿಯ ನೆಬಲೋಳ್ಳಂದುಮುಗುಬಾನೋ ಪುಟ್ಟುಂ ಭ್ರೂಲತಾಪ್ರತಾನದೊಳ್ ಕಟ್ಟುಂ ಕೆಟ್ಟುಟ್ಟು ಮಿಶ್ರವಜಪಮಲ್ಲ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೪೨ ವ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ನೆಬಲ್, ನೀಬಲ್; ಮಲ. ನೆಬಲ್; ತುಳು. ನೆರಳ್, ನೆರಲ್; ಕೊಡ. ನಳ; ತೆಲು. ನೀಡ; ಕೋಲಾಂ. ನೀಡ; ನಾಯ್ಕಿ. ನೀಡ; ಪರ್ಜಿ. ನೀರ; ಗಡಬ. ನೀರ್; ಗೊಂಡಿ. ನೀರಾ]

ನೆಬಲ್ 'ನೆಬಲ್' ನೋ.

ನೆಬಲಂಚೆ, ನೆಳಲಂಚೆ (ನಾ). (ರಾತ್ರಿವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಬೊಂಬೆಯಾಟದಲ್ಲಿ) ತೆರೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಆಟ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ, -ತೆರೆ (?): ಅಂತು ಸೋಪಾನಪಪ್ಪಾಯನೇಜು ಪಂಚರತ್ನ ಛೋತಾಳದಿಂದ ಪರಿವೇಷಂಗೊಂಡ . . . ಚಕ್ರವಾಳಭೂಮಿಯ ಚಿತ್ರದಂಚೆಯೊಡನೆ ನೆಬಲಂಚೆಯೊಡೆಯಂ (ದುಡ್ಡಪ. ೧೪-೨೧೦). ನೆಳಲಂಚೆ: ಅಳವುಳ್ಳ ರಾವುತರೇಜಲು ಮನವುಳ್ಳ ಬಲಗುಡುಕೆಗಳ ಬೇಗದೊಳು ನೆಳಲಂ [ಪಾಶಾಂ. ಲನಂ] ಚಿಯ ಕುದುರೆಗಳಂತವು ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದವಾ ಮೋಹರದೊಳು (ಕುರಾಪಾಂ. ೧೨-೯೧); ಇಕ್ಕದ ನೆಳಲಂಚಿಯ ತೆರೆಯೊಳಗೆ ಕಾಲಿಕ್ಕುವ ಚಿತ್ರಾಶ್ವಗಳ ಮಿಕ್ಕು ಹೊಳೆದವು ಪಕ್ಕರೆಯೆ ಮಜೆಯೊಳು ಮಿಕ್ಕು ಮನದ ಕುದುರೆಗಳು (ಕುರಾಪಾಂ. ೧೨-೯೨). [ನೆಬಲ್ + ಅಂಚೆ]

ನೆಬಲ್ಪಾಣ (ನಾ). ನೆರಳಿರುವ ಸ್ಥಳ, -ಪ್ರದೇಶ: ಮನಂಗೊಂಡೊ ಪ್ರಿದಂ ಮುತ್ತಿನ ಕೊಡೆಯ ನೆಬಲ್ಪಾಣದೊಳ್ ಕೃಷ್ಣ ನಾಗಳ್ (ವರ್ಧಪ. ೪-೪); ವರರಾಜ್ಯಪ್ರೀತಿಜಚ್ಚಿತ್ರದ ಕುಳಿವ್ ನೆಬಲ್ಪಾಣದೊಳ್ ಲೀಲೆಯಿಂದೊಪ್ಪಿರೆ ತಾನೆಂದು . . . ತದ್ವಾಕಾಂತನೋರಂತರಸುತನ ಮನಾ ರೂಢಿಯಿಂದ ಮಾಡುತಿರ್ಪಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೨೩).

[ನೆಬಲ್ + ತಾಣ]

ನೆಬಲ್ಪಚ್ಚೆ (ನಾ). ನೆಳಲುಬೊಂಬೆಯಾಟದ ತೆರೆ; ನೆರಳಿನ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುವ ತೆರೆ: ಬನದಿಂದ ಬನದಾಗೆಗಳ ಓದಿಗಳಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪೋಪಂತೆ ಕಾಮಿನಿಯರ್ಕ್ಕರಸಾರ್ಯರಾತ್ಮತನುಗಳ ತತ್ಕಾಲದೊಳ್ ಮಾಯಮಾಗೆ ನೆಬಲ್ಪಚ್ಚೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ]ಯ ರೂಪಿಸಂತೆ ತಳರ್ದರ್ ಸೌಧಮುಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಭಾವನೆ ಜೈನೋಕ್ತಿಯೊಳಾಗಿ ದುರ್ಗತಿಗನಾ ಜೀವಕ್ಕುಮೇಂ ಸಮ್ಮದಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೬-೧೨).

[ನೆಬಲ್ + ಪಚ್ಚೆ (ಪಿ = ಪತ್ರ, ಪಚ್ಚೆಯ = ಬಟ್ಟೆ)]

ನೆಬಲ್ಪಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನೆರಳನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಹೇಮಸರೋಜ ದೊಕ್ಕಳೆಂದು ಮಾಣಕಮಂ ಶರದಭೃತುಭ್ರಮಂ ತಾಸುರಸಪ್ರಸನ್ನನಮ ನದಕ್ಕೆ ನೆಬಲ್ಪಿದೊರ್ವಳುತ್ಪಲಶ್ಯಾಮಳೆ ಮಂಗಳಾಭರಣಭೂಷಿತೆ ತಂದ ದ್ವೇಷದಂ ಲತಾಕೋದಳೆ ಕಂಡಳು (ದುಡ್ಡಪ. ೪-೫೬). [ನೆಬಲ್ + ಪಿಡಿ]

ನೆಬಲ್ಪಿಜು (ಕ್ರಿ). ನೆರಳನ್ನು ಬೀರು; ಭಾಯೆಯನ್ನು ಪಸರಿಸು, -ಹರಡು: ರವಿಯರ್ಬೆಗೆ ನೆಬಲ್ಪಿಜುವ ಬಾಂಗಡದೇಜುವ ತರುಗಳಾ ತಪೋವನತರುಗಳ (ಜಾಮಿ. ೧೬-೬೮). [ನೆಬಲ್ + ಬೀಜು]

ನೆಬಲ್, ನೆಳಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: "ನೆಬಲ್ಪಿನೆ (ನೆಬಲಿನೆ), ನೆಬ್ಬನೆಯ ಮುಜಾದುದು-ಇವು ಅನುಕರಣಂಗಳ್" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧). ನೆಳಲ್: ತಕ್ಕೊಸಿ ಸುರಿನ ತೆಜದಿಂದುಕಂಬುಗಳೆಳಗಿ ರೋಮರೋಮಕ್ಕೆ ನೆಳಲ್ ನೆಕ್ಕು ಚಳಲ್ ಚಕ್ಕು ದೊಗಲ್ ದೊಕ್ಕುನೆ ನಾಂಟದವರಾತಿಭಟರಯವಮಂ (ಜಾಮಿ. ೬-೮೧).

ನೆಳಲ್ಕೆಲಲ್ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಕರನುಂ ತೂಂತಿ ತದಾಸ್ಕದೊಳ್ ಬಳಿಯಿಸಲ್ ತದ್ವರ್ಧನೋದ್ರೇಕದಿಂದ ಸೆರೆಗಳ ಬೀಗಿ ನೆಳಲ್ ನೆಳಲ್ಕೆಲೆಯೆ ನೆತ್ತರ್ ಮೂಗಿನೊಳ್ ತೀವಿ ಪಾಯ್ತರೆ ಸಿಟ್ಟಿಲ್ಲು ಭಟಿಚ್ಚೆಟಿಂದೊಡೆಯ ತದ್ವೈತ್ಯಾಧಮಂ ನೀಳದಿಂದ ಬಿರಿದಂ (ಜಾಮಿ. ೫-೪೬); ಬೆರಸಿ ಪದಾತಿ ನೆಕ್ಕುನೆರಿಲಂಬ ನೆಳಲ್ಕೆಲೆಯೆ . . . ನಿಷ್ಕುರವಂ ಮಿಗೆ ತಳ್ಳುಡಾದತ್ತು ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಗಿಂಕ. ೬-೬೪).

ನೆಬಲ್ಪಾಳೆ (?). (?): ದೇವನ್ ಅಷ್ಟ ಸತ್ತ ಆತನಗಿವ $\times \times \times$ ರರ್ ಕೊಟ್ಟೊದು ನೆಬಲ್ಪಾಳೆ ಅಯ್ಯಳಂ ಕಟ್ಟಿ ಇದನಳಿವೋನ್ $\times \times \times$ ಪಳ್ಳು ಮಹಾಪಾತಕನಕ್ಕು (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೪೧-೩; ?). [?]

ನೆಬ್ಬನೆ, ನೆಳ್ಬನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾಂವಯ: "ನೆಬಲ್ಪಿನೆ (ನೆಬಲಿನೆ), ನೆಬ್ಬನೆಯ ಮುಜಾದುದು-ಇವು ಅನುಕರಣಂಗಳ್" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧). ನೆಳ್ಬನೆ: ಮುನ್ನಂ ಶರಯಂತ್ರಮನಶ್ಚುನ್ನತಿಯಿಂದ ಶುರರೊಲ್ಲ ಕಪಿಲಾಸವದೊಳ್ ಚೆನ್ನೆ ಸೆಯ ಮೂರಲ್ ಯಂತ್ರಂ ನೆಳ್ಬನೆ ಪುರಿಯ ಗೋಣನೆಯಿತ್ತಾಗಳ್ (ದಶಕು. ೨-೧೩೫).

[ನೆಬ್ಬು + ಅನೆ]

ನೆಬ್ಬು, ನೆಳ್ಬು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಒಂದೆಡದ ಬರಿಯ ಪಲಗೆಯನಿಡಿಯಲ್ಲಳ್ ನೆಬ್ಬು ನೆಬಲಿನಲ್ ಕರಿ ತಟ್ಟುಂಗಿಡೆಯ ಭಗದ್ವನಿಟ್ಟುಂ ಕಡುಸಿಂ ಪಿಡಿರ್ದ ನಿತಿತನಜ್ಞಾಂಕುಶದಿಂದ (ಮುಪಾಸೆ. ೧೨-೧೩೯). ನೆಳ್ಬು: ಕಡೆವ ಕರಿ ನೆಳ್ಬು ನೆಳಲಿನಲೂದಿನ ವಿಪಾಣಂಗ ಕೊಂಡವೊಯ್ಲಂ ಪಜಾದಿಕ್ಕದಿಯಾಗಿ ಪಂದಣಂಗೊಂಡೊಡಲಜಗರದಂದ ಮಾಡ ಶುಂದಾದಂದಂ (ಮುಪಾಸೆ. ೧೨-೫೩).

ನೆಯ್ಯ ನೆಯ್ಯ (ದ್ವಿರುಕ್ತೆ) : ಕಡಲೇಯಂ ಕಡಲಾ ಕುಲಾದ್ರಿಕುಲ
ಮುಬ್ಬಾಡಲ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ ನಡುಗಲ್ ತೀವ್ರಕರಾರದಾವಯವಮೆಲ್ಲಂ
ನೆಯ್ಯನೆಯ್ಯಂದೆನಲ್ . . . ಆ ಭೀಕರದಾಕರಂ ಭಸರವಂ ಪರ್ವತ್ತು
ಮೂಲೋಕಮಂ (ಮಹಾನೇ. ೧೩-೬೫).

△ ನೆಯ್ಯ 'ನೆಯ್ಯಂಕು' ನೋ.

ನೇ 'ನೆಯ್ಯ' ನೋ.

ನೇಕನಿಯತ್ತು, ನೇಕುನಿಯತ್ತು (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಕಲ್ಪ ;
ಸದುದ್ದೇಶ : ಆ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ತಾಪ್ತ ನೇಕನಿಯತ್ತಿನಿಂದ ಬಹಳ ದಿವಸ
ದಾರಭ್ಯ ಹಮೇಷ ದೋಸ್ತಿ ಯಿಂದಾ ನಮ್ಮ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಖೈರುಕಾಯಿ
ಮಾಡಿರುವಂಥಾದ್ದು ನಾವು ದರಿಯಾಪ್ತು ಮಾಡಿ . . . ಬರದು ಇದ್ದೇನೆ
(ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨೮). ನೇಕುನಿಯತ್ತು : ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಬಹಾದ್ದರರ
ಜಯಪ್ರದವಾದ ಸರಕಾರದ ಯಾವತ್ತು ಜನರ ನೇಕುನಿಯತ್ತಿನಿಂದಾ ಆಗಿ
ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೪೫). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನೇಕಾನೀಯತ್]

ನೇಕರಿಸು 'ನೇಕರಿಸು' ನೋ.

ನೇಕಾರ 'ನೆಯ್ಯಾರ' ನೋ.

ನೇಕಾರಗೊತ್ತಳಿ (ನಾ). ನೇಯ್ಗೆ ಕಾರರ ಸಂಘ : ಅಲ್ಲಿನ ನೇಕಾರ
ಗೊತ್ತಳಿ, ಸಿಟ್ಟುಗಗೊತ್ತಳಿಗಳೂ ಕೂಡ ಸ್ವಲ್ಪ ನೆರವಾಗಿವೆ (ಸಪತ. ೨೧).

[ನೇಕಾರ(<ನೆಯ್ಯಾರ)+ ಕೊತ್ತಳಿ(<ಕೊತ್ತಳಿ)]

ನೇಕಾರಿತಿ (ನಾ). ನೇಯ್ಗೆಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವಳು ; ನೇಯುವ
ವಳು : ನನ್ನ ನಿನಯ ಮನದ ಹೊನ್ನ ಮಗ್ಗದ ಮೇಲೆ ನನ್ನ ಮತ್ತೆನ್ನೆ
ದೆಯ ಕಸಗೆ ಕಸೆಯನುಗೊಳಿಸಿ ನನ್ನ ನೇಕಾರಿತಿಯು ಮುಗಿಯದಿದ
ಬಟ್ಟೆಯನ್ನ ನವರತ ನೇಯುತಿಹಳು (ಗಂ. ೮-೧೨).

[ನೇಕಾರ(<ನೆಯ್ಯಾರ)+ಇತಿ(<ಇತಿ)]

ನೇಕುನಿಯತ್ತು 'ನೇಕನಿಯತ್ತು' ನೋ.

ನೇಕ್ಕಾಲ್ (ಗು). ಸಭ್ಯರೀತಿಯ ; ಉತ್ತಮ ನಡವಳಿಕೆಯ ;
ಸದ್ವರ್ತನೆಯ : ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಯು ತನ್ನ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಯಾರಾ
ದರೂ ಅನುಮಾನಾಸ್ಪದವಾದ ನೇಕ್ಕಾಲ್ ಜನಗಳು ಬಂದು ಇಳಿದ
ಕೂಡಲೇ ಆ ಸಂಗತಿಯನ್ನು . . . ಪೋಲಿಸಿಗೂ ತಿಳಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಅವನ
ಕರ್ತವ್ಯ (ಗ್ರಾಮ. ೪೬). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ನೇಕ್ಕಾಲ್]

ನೇಗಲ್ 'ನೇಗಿಲ್' ನೋ.

ನೇಗಲಿ 'ನೇಗಿಲ್' ನೋ.

ನೇಗಲಿಹೊಡೆ 'ನೇಗಿಲುಹೊಡೆ' ನೋ.

ನೇಗಲು 'ನೇಗಿಲ್' ನೋ.

ನೇಗಲುಕನ್ನೆ ಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೇಗಲುಕನ್ನೆ
ಸೊಪ್ಪು, ಗೊಲಗಂದಿ (ಮೈಸೂ. ೨೬-೫೦೫).

[ನೇಗಲು+ ಕನ್ನೆ ಸೊಪ್ಪು]

ನೇಗಾರ 'ನೆಯ್ಯಾರ' ನೋ.

ನೇಗಿಲ್, ನೇಗಲ್, ನೇಗಲಿ, ನೇಗಲು, ನೇಗಿಲು (ನಾ). ೧.
ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸಾಧನ ; ರೆಂಟೆ ;
ಹಲ : "ಹಲಂ, ಲಾಂಗಲಂ, ಸೀರೇ—ಈ ೩ ನೇಗಿಲ್" (ಹಲಾಯು.
೯೪-೪೨೧) ; ನೇಗಿಲುಮೆಟ್ಟು ಸಂಧಿಸಿ ಪೋಗದೆ ನೀರಿ ನಟ್ಟಿ ಮನೆಯ
ಮುಟ್ಟುಗಳೊಳಗೆ ಮೇಣಾಗಿ ವಿಹಾರಂ ನರಿ ಮೇಣೋಗದಿಸದೆ ಕರೆಯ
ಕೆಯ್ದುವಿಂ ಭಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋದ. ೪-೬೦) ; ಮೂಗಿನೊಳುಟು
ವಾತಂಗೆ ನೇಗಿಲಂ ಕೊಟ್ಟಿರೆಂಬಂತೆ . . . ಲೋಕದೊಳೇತಂ ಮಾಯಾ
ವಿದ್ಯೆಯಪ್ಪಂಜನಳುಟಿಕೆಯಿಂದ ಜನರ ಸರ್ವಸ್ವಮಂ ಕಳ್ಳಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ.
೨-೧೪೯) ; ನೇಗಿಲುಬಲೊಕ್ಕಿ ತದು ಹಿಡಿದಾಗಳುಮೊಕ್ಕಲಿಗನಂತೆ ಕಪ್ಪಡ

ಮುಟ್ಟಾಳಾಗಿದೊಮ್ಮರಸನ ಪೂಜವಾಗಿಲನೋಲಗಿಪುದೊಳ್ಳಿತವಜಾಂದಿ
ರಿಪೋ (ಬಂ.ಹಂ. ೧೧-೬೨). ನೇಗಲ್ : ೧. "ನೇಗಿಲ್ (ಲ,ನೇಗಲ್)
—ಲಾಂಗಲ" (ತದ್ವ.ಕೋ.೨೩). ನೇಗಲಿ : ೧. ಪೋತ್ರ . . . ನೇಗಲಿಯ
ತುದಿ (ಗಂಗಾಮ. ೨೧೪) ; ಭೂಮಿಯ ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿ
ರುವ . . . ನೇಗಲಿ ಮಡಿಕೆ ರೆಂಟೆ ಕುಂಟೆ ಕೂರಿಗಿಯದಿಯ ಕುಂಟೆ
ಈಸು . ನೋಗಗಳು ಶಿಲ್ಪಶಾಸ್ತ್ರ ಮದಂತೆ ಅನುವಾಗಿಯೂ ಬಲಾತ್ಕಾರ
ವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣ. ೨೦) ; ನೇಗಿ ಹೂಡಿದ ಜೇಡ, ನೇಗ
ಲಿಯ ಒಕ್ಕಲಿಗ ಹಾಗಿನಲಿ ಹಾಡಿ ಹುಲುಸಾಗಿ ಭೂಲೋಕ ತೂಗಿ ತೊನೆ
ಯುವದು ಬೆಳೆ ತುಂದಿ (ಕನ್ನ.ಕಾ.೧೩೬). ನೇಗಲು : ೧. "ಲಾಂಗಲಂ,
ಹಲಂ, ಗೋದಾರಣಂ, ಸೀರೇ—ನೇಗಲ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ.೨೩೮) ;
ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬಗಿ ಇದ್ದದ್ದು ನೇಗಲಾಯಿತು (ಮುಂಬಯ. ೫-೨೬೪) ;
ನೇಗಲು ಉತ್ತರ ಹೊಲ, ಹಾಲು ಇದ್ದರೆ ಗೋವು (ಗಾಡ). ೨.
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಲಕರಣೆ ; ನೇಗಿಲಿನಾ
ಕಾರದ ಆಯುಧ : ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾರಥಿಕರು ನೋಗಿಯನ್ನು
ನೋಗಿಯಿಂದಲೂ ನೇಗಲನ್ನು ನೇಗಲಿಂದಲೂ . . . ತಾಕಿಸಿ . . .
ಹೋರುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೃಷ್ಣಾಭಿ. ೬೪) ; ವಿವಿಧವಾದ ನೇಗಲುಗಳೂ . . .
ಹಲ್ಲಣಗಳೂ . . . ಇವೇ ಮೊದಲಾದವು ಯುದ್ಧ ರಂಗದಲ್ಲಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿ
ದ್ದವು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೦೧). ನೇಗಿಲು : ೧. ಹೊನ್ನ ನೇಗಿಲುತ್ತು
ಎಕ್ಕೆಯ ದೀಪವ ಬಿತ್ತುವರೆ (ಬಸವ. ೫೯೫) ; ಪೊನ್ನ ನೇಗಿಲುತ್ತು
ಗುಳ್ಳದ ದೀಪವಂ ನೆಜಿ ಬಿತ್ತುವಂದದಿ (ಬಸವ. ೬೦-೫೦) ; ಕುಲಿತಪರಿಯಂ
ತೇಕೆ ನೇಗಿಲ ಬಳಿಯ ಹುಲುವೆಟ್ಟಿ ಕೆವಿರೋಧಿಗಳಳಬಲಕೆ ಕಲಿಕರ್ಣ ನೀ
ಪರಿಯಂತೆ ಸಂಗರವೆ (ಕುಮ್ಭಾಭಿ. ೧-೮) ; ನೇಗಿಲ ಹಿಡಿದಾ ಹೊಲ
ದೊಳು ಹಾಡುತ ಉಳುವಾ ಯೋಗಿಯ ನೋಡಲ್ಲಿ (ಕೊಳಲು. ೨೮-೧).
೨. ದೀಪನೇಡನ ಸೆಳೆವ ನೇಗಿಲ ಸೂಸುಗಣಗಳ ಕಡೆವ ಕೊಡಲಿಯ
ಕೈಸುರಗಿ ಸೂಸಗೆಯ ನಾನಾಯುಧದ ಗಡಣೆಗಳ . . . ವೈರಿಬಲವನು
ಘಾಸಿಮಾಡಿದರೊಗ್ಗಿನಲಿ ಹವಿಮ್ಹರ ರಾವುತರು (ಕುಮ್ಭಾಭಿ. ೪-೬೨) ;
ಗುಟ್ಟಿಳಿದು ವಜ್ರಮಯರಥ ನೇಗಿಲ ಪೆಟ್ಟು ಸಂಧಿಸಲು ನುಗ್ಗಾಯ್ತು
ಬಿಟ್ಟು ದು ಬಾಯ ರಕ್ಕಸರಾಯಸೈನ್ಯ ಕಂಗೆಟ್ಟು ದು (ಮೋಹತ. ೪೦-೫೯).
೩. [ಜ್ಯೋತಿ] ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜದ ಹೆಸರು : ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದ
ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಇದೇ ಪುಂಜಕ್ಕೆ 'ಸಪ್ತರ್ಷಿ' . . . ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಮ
ಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರು. ಕೆಲವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇದನ್ನು 'ನೇಗಿಲು'
ಎಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೫).

[ದೇ.||ಕವಿ. ಇಾಇಾಲ್, ನಾಇಾಲ್; ಮುಲ. ಇಾಇಾಇಾಲ್; ತುಳು. ನಾಯಲ್; ತೆಲು. ನಾಂಗಲಿ, ನಾಂಗಿಲು, ನಾಂಗೀಲು ; ಗಡಬ. ನಾಂಗಲ್ ; ಕುಇ. ನಾಂಗಿಲಿ./ಸಂ.ಲಾಂಗಲ]

ನೇಗಿಲು 'ನೇಗಿಲ್' ನೋ.

ನೇಗಿಲುಹೊಡೆ, ನೇಗಲಿಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ನೇಗಲಿಂದ ಉಳು,—
ಉಳುವೆ ಮಾಡು : ಉಳು = ಹರಗು, ನೇಗಿಲುಹೊಡೆ
(ಗಂಗಾಮ. ೪೬). ನೇಗಲಿ ಹೊಡೆ : ಸೀತೆ = ಹೊಲದೊಳಗೆ ನೇಗಲಿ
ಹೊಡೆದ ಗೆರೆ (ಗಂಗಾಮ. ೩೨೯).

[ನೇಗಿಲು(<ನೇಗಿಲ್)+ಹೊಡೆ(<ಪೊಡೆ)]

ನೇಗಿಲ್ಪಾಯ್ (ನಾ). ನೇಗಲಿನ ತುದಿಯ ಭಾಗ,—ಮುಂಭಾಗ :
ಕುಟಂ (ಗುಟಂ) = ನೇಗಿಲ್ಪಾಯ್ ಕರ್ಬುಸಂ (ತಮದ. ಪಂ. ೧).

[ನೇಗಿಲ್ + ಬಾಯ್]

ನೇಗೆ 'ನೆಯ್ಯ' ನೋ.

ನೇಜ 'ನೇಜಯ' ನೋ.

ನೇಜಯ, ನೇಜ, ನೇಜೆ, ನೇಜೆಯ, ನೇಜ್ಜೆ, ನೇರಿಯ, ಲೇಜಯ (ನಾ).೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಈಟೆ; ಭರ್ಜಿ; ಭಲ್ಲೆ : ಕರದ ಖಂಡೆಯಿಂದ ರಿಪುಗಳ ಶಿರವನ್ನು ತಡೆದು ನೇಜಯ ದಿಂದಲಿಡಿದು ತುರಗಗಳನ್ನು ಬೀಳಗಡಹಿ ಬಿಟ್ಟ ಬಾಹು ದುರಗಲಿ ಮೆಟ್ಟಿದ ಸಾಹಸವ (ಕಂಸವಿ. ೩-೮೦); ರಾಜದೀದಿಯೊಳಿಟ್ಟು ಮೂರು ತಿಹ ವಡೆಯನುಂ ನೇಜಯದ ಮೊನೆಯಿಂದಲಿಡಿದು ಕೊಳ್ಳಲಿ ಬಸವ ರಾಜನೆ ಪ್ರಸಾದಮುಮುನಿಸಲು (ರಾಘವ. ೧೨-೩೦); ನೇಜ[ಸಾಂ. ಜಿ, ಜಿ]ಯದಿಂದಲಿಡಿದು ನಿಜವಿಮನೆ ಬಿಡಬರ್ಗ ತೋರ್ಪಂತ ಸುಹೃದ್ವಾಚಿಯನೆ ವಾಣಿವಾಹಕರಾಜಿ ಮಹಾಜಿಯೊಳಿ ತಳದುರದದ್ವುತ ಮೊಳಿಯಲ್ (ರಾಘವ. ೬-೬೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧ್ವಜ, — ಪತಾಕೆ : ಗೋಳಗಳ ತಳ್ಳಿಯದ ವ್ಯಾಸನ ತೋಳ ಕೇತನಗಳ ಕಲಶಗಳ ಮೇಳವಿ ಮುಂಗಡೆಯ ಮಿಡುಗುವ ಕುಬ್ಜ ನೇಜಯದ . . . ಗಡಣ ದೊಳು ತೆರಳಿದ ಹರಶರಭರಣ (ಕಂಸವಿ. ೬-೬೬). ನೇಜ : ೧. ಶಾವರಿಯಲೆಯ ಖೇಡೆಯ ಪೊನ್ನ ಕದಳಯ ಸುಳಿಯ ನೇಜ[ಸಾಂ. ಜಿ]ಗಳಾ ಲಿತಹಸ್ತದೊಳಾಂತು . . . ನೋಡಿದನಂತ ಸೈನಿಕವ (ಅನಂ. ೧-೧೯-೧೨); ವರಪಾಶುಶಾಹಸೈನ್ಯೋತ್ಕರವನರೈಯ್ಯೊಳಾಂತ ನೇಜಗಳಿಂ ಕೋಡಿದು ಕಾಲ್ದಿಗಿ ಮೆಳಟನರತತಿ ದೋನೇಜ ನೆಂಬ ಬಿರುದಂ ಮೆರೆದಂ (ಕಳಸ. ೫-೨೫); ವಾಚಿಯನು ಬಿರುತಲಿ ಕರದಲಿ ನೇಜವನು ಪಿಡಿಯುತಲಿ ಜಗದಲಿ ಸೋಜಿಗವ ತೋರುತಲಿ ಮೈಂಭರನ್ನೆಲ್ಲ ಮುಳಿಸುತಲಿ (ಸುಧಾಮ. ೩-೨೪). ೨. ಮೆಟ್ಟಿನ ನೇಜ ಗಳನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾಟು ದೊರೆಮಗನಿಗೆ ಕೈಯ ಮುಗಿದು (ಜ್ಞಾನ. ೪-೪೬). ನೇಜೆ : ೧. ರಾಘವಾಪುತರು ಅತಿ ತವಕದಿಂದ ನೇಜೆ ನೇಜಿಗಳಿಂದಲಿಡಿದಾದಿ ನೆತ್ತರವು ಹೊಡೆಯಿಂ ಬೀಳ್ವ ಕೆಂಪಲದಂತೆ ಸುರಿವುತ್ತು (ಪ್ರಥಮ. ೧೪-೩೫); ತುರಗವನದರಿ ನೇಜೆಯನಾಂತು ಕರದೊಳು ಹರಸಾಡುತ ಕುದುರೆಗಳ (ಜ್ಞಾನ. ೩೨-೩). ನೇಜೆಯು : ೧. ನೇಜೆಯದಿಡಿತಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದು ಕುದುರೆಯಿಂದ ಮಾಜದ ಬೀಳ್ವ ರಾಘವರ ವಾಚಿಯ ಪಿಡಿದು ಮೂಗರಿದವರನು ಯಮರಾಜನಾಲಯ ಕಟ್ಟಿದರು (ಕಂಸವಿ. ೩-೬೯); ಎರಕದಿಂ ನೇಜೆಯವನು ಕರದೊಳಗಾಂತು (ಜ್ಞಾನ. ೪-೬೬). ೨. ನೆಗಳ ನೇಜೆಯ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪತಾಕೆಗಳ್ಳುಗಿಲ ನೆಲವುತ ಮುಂದೆಯ್ ಪೊಗಳಂತ ವಂದಿಗಳ್ಳುರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೮೨); ಮುಗಿಲ ಮುಟ್ಟುವ ವೈಜಯಂತಿಗಳಿಂ ನವದುಗುಲದ ನೇಜ[ಸಾಂ. ಜಿ, ರೈ]ಯದಿಂದ ಸೊಗಡುತ ಸುಂದಂಗಳಿಂದ ಸ್ವಯಂವರ ಮಿಗೆ ರಂಜಿಸಿದುದು (ರಾಮವಿ. ೬-೩೨). ನೇಜ್ಜೆ : ೧. ಅನೇಕವಾದ ದುಪ್ಪ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೆಣಕಿ ಬೇಟೆಯಾಡುತ . . . ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕದೆ ಓಡುತ್ತಿದ್ದ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯೊಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ನೇಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ತಿವಿಯುತ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೫೧). ನೇರಿಯು : ೧. ಸಿಂಗಾದಿ ತರಕಸ ಖೇಡೆಯ ನೇರಿಯ[ಸಾಂ. ಜಿ]ಯ ಕಂಗಳು ಬಲು ಜೋಡುಗಳನು ಅಂಗವ ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದನು ಕಾಟಿಣ್ಣ ನಭಂಗಳಿಕ್ರಮರಾಮನಡೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨-೮೨). ಲೇಜಯ : ೧. ನರಸತಿಯು ನಗುತಲಂಗದಿಯೊಳಿಹ ಗಾರಿಗೆಯ ಸರಿಸದಿಂ ಲೇಜಯದ ಬೊನೆಯೊಳಾಂತು ಬಸವ ಕೊಳ್ಳನಲು ಹುಳು ಬಿಸುಡೆನೆ (ಪ್ರಭು. ೬-೫೪).

[←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನೇಜಾ]

ನೇಜಯಂ ಬೊಟು (ಕ್ರಿ). ಈಟಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು : 'ನೆಗೆದಜರಿ ನೇಜಯಂ ಬೊಟ್ಟಣ್ಣ ತಿವಿದೊಡನೆ ಚಗದತ್ತಿ ಬಿಸುಡುತ್ತಿ ರಾವ್ತು ಗುದುರೆಗಳ ನುಗಿಬಗಮಾಡಿ ಕಾದುತ್ತಲಿದರ್ಬಾಲದ ಘೋಟಾರೂಢರಾಹವದೊಳು (ಚಿಹ. ೪೮-೫೧). [ನೇಜಯಂ + ಬೊಟು]

ನೇಜಿ (ನಾ). ೧. (ಕರಾ) ಬತ್ತ, ರಾಗಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಎಳೆಯ ಸಸಿ: ಸ್ವತಃ ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ದನವೇ ಬೇಕಾದರೆ ಗದ್ದೆಗಳ ನೇಜಿ ತಿಂದರೆ "ನಿನ್ನನ್ನು ಹುಲಿಯೇ ತಿನ್ನಲಿ!" ಎಂದು ತಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕೃಷ್ಣಾಂ. ೪); ಮೌಕಪ್ಪಯ್ಯನವರ ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ನೇಜಿ ಇದ್ದರೂ ಕೋಣಗಳಿಂದ ತುಳಿಸಿ ಅವುಗಳ ಪೈರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಾಳು ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಅವರು 'ಸಲಾಂ' ಹೊಡೆದು ಗದ್ದೆ ಮಾರುತ್ತಾರೆ (ಪರಾಂ. ೩೪); ನೇಜಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದು ಕೆಸರು — ಮಜಲಿನಲ್ಲಿ ಬತ್ತದ ಬೀಜ ಚೆಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನೊಡಗಿಸಿ ಬಿಟ್ಟರು (ಬಾಳಗ. ೧೦೩); ದೂಜಸೋಜರಿಗೆ ಸದ್ಯ ಗಿರಿಯಪ್ಪರ ನೇಜಿ ತೆಗೆಸಲು ಸಿದ್ಧತೆ ನಡೆಸುವ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕಿತ್ತು (ರಕ್ತರೂ. ೫೨). ೨. ಅಗೆ ಹಾಕಿ ಒಗ್ಗಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಸಸಿಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ನೆಡುವಿಕೆ; ನಾಟಿ ಮಾಡುವಿಕೆ : ಅಂದು ಗಿರಿಯಪ್ಪರೇ ಸ್ವತಃ ನೇಜಿಯ ಕೆಲಸದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಕ್ತರೂ. ೫೨).

ನೇಜಿ ಹಾಕು = ಒಗ್ಗಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಸಸಿಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನೆಡು ; ನಾಟಿ ಹಾಕು : ಕರಕಾರಿ ಬೆಳೆಯುವ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ನೇಜಿ ಹಾಕಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದಾದ್ದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಷ್ಟು ನೆಟ್ಟು ಬೆಳೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾಂ.ಸು. ೩). [←ತುಳು. ನೇಜಿ] ನೇಜಿ ಕೀಳು (ಕ್ರಿ). ಒಗ್ಗಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಸಸಿಗಳನ್ನು ನಾಟಿ ಹಾಕು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೀಳು, —ತೆಗೆ : ಗದ್ದೆಯ ಒಂದಂಚಿನಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಜನ ನೇಜಿ ಕೀಳುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರು (ಚಿಹ. ೬).

[ನೇಜಿ + ಕೀಳು (<ಕೀಬ್,)]

ನೇಜಿ ನೆಡು, ನೇಜಿ ನೆಡು (ಕ್ರಿ). ನೇಜಿಹಾಕು ; ನಾಟಿ ಹಾಕು : ಹಲವರೊಟ್ಟು ಸೇರಿ . . . ಉಚ್ಚಸ್ವರದಿಂದ ಪಾಡ್ಡನ ಹಾಡುತ್ತಾ ಮಿಂಚಿನ ವೇಗದಿಂದ ನೇಜಿ ನಡುತ್ತಾ ಸಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ನಾವೂ ಜೋಗಿ ಅವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲಿತುಬಿಡುವ ಎಂದು ಮನಕೃನ್ನಿಸು ತ್ತಿತ್ತು (ಕುರುಕಾ. ೨೯). ನೇಜಿ ನೆಡು : ಬೈಲುಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನೇಜಿ ನೆಡುವರು (ಬಾಳಗ. ೧೦೨); ಒಂದು ದಿನ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ನೇಜಿ ನೆಡಲೆಂದು ಅವಳು ಜೋಡಳು (ಹಾಡುತ್ತ. ೩೫); ಮಳೆ ಬಂದೊಡನೆ ಎಳೆಯ ಬೆಳೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ನೇಜಿ ನೆಟ್ಟು ಪುನಃ ಗಟ್ಟಿ ಕೈ ಮರಳುವ (ರಕ್ತರೂ. ೧೧). [ನೇಜಿ + ನೆಡು]

ನೇಜಿ ನೆಡು 'ನೇಜಿನೆಡು' ನೋ.

ನೇಜಿಸೂಡಿ (ನಾ). (ನಾಟಿಗಾಗಿ ಕಿತ್ತು) ಸಸಿಗಳ ಸಣ್ಣ ಸಿವುಡು, — ಕಂತೆ : ನೇಜಿಸೂಡಿಗಳನ್ನು ತಂದು ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಹರಡುವರು. ಹಾರೆ ಹಿಡಿದು ಎತ್ತರ ತಗ್ಗುಗಳನ್ನು ಸರಿ ಪಡಿಸುವರು (ಕುರುಕಾ. ೨೯).

[ನೇಜಿ + ಸೂಡಿ (<ಸೂಡು)]

ನೇಜಿ 'ನೇಜಯ' ನೋ.

ನೇಜೆಯ 'ನೇಜಯ' ನೋ.

ನೇಜ್ಜೆ 'ನೇಜಯ' ನೋ.

ನೇರಿಯ 'ನೇಜಯ' ನೋ.

ನೇಟಾಲ್ ಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : (ಘಟಗ. ೬೬-೧೩೫೧). [ನೇಟಾಲ್ ? + ಹುಲ್ಲು (<ಪುಲ್)]

ನೇಟು (ನಾ). ೧. ನೇರ ; ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವಿಕೆ ; ಜೊಂಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು : ಆಕಳುಗಳ ಕೋಡುಗಳು ನೇಟಾಗಿ ಅಥವಾ ಬಾಗಿ ಇರುವವು(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೪); ನೇರವಾದ, ನೇಟಾದ ಸಮಾಚಾರ(First hand information. ೫೦೪೧). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿರುವುದು ; ಸರಿಯಾಗಿರುವುದು : ಕಪಟ ನಾಟಕ ಶ್ರೀ ಲಕುಮಿಾಶ ಅಹ ನೇಟಾಗಿ ನಟಲಾಟ ಪರಿಯಂತ

ನೇಟುಬಿಂದಲೆ ಈಶಕೋಟಿ ಸಹಿತನಾಗಿ ಕಾಮಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಂದು (ವಿವಾ. ೫೩-೨೨); ಶ್ರೀನಿವಾಸಾಷ್ಟಕವಿ . . . ನೇಟಾದ ರಂಗ ನಗರಕ್ಕೆದ್ದಿ ನಿಜಸಹಿ ಕೋರಿಸಿದನದರ ಚಲುವಾ (ಅರ್ಚಾ. ೧-೧); ಅವನೂ ನೇಟ ಕುಳವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮೇಳದ ಒಡತಿಯ ನಕಾರ ಬರದಿದ್ದರೆ . . . ಮೇಲ್ - ಖರಾಸಾದ ಮೇಲೆ ಏಕಾಂತವಾಗಿ 5 ಜಮಾಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ದೀಪಕ. II, ೩೯೧). ೩. ನಿಜ; ಸತ್ಯ: 'ನೇಟುಸುದ್ದಿ' ಪರಾ. ೪. ಶಕ್ತಿ; ಬಲ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ನೇಟ (ಶಕ್ತಿ), —ಹುಡುಗನ ಮೈಯಾಗಿ ನೇಟ ಇಲ್ಲ (ಹುಡುಗನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ) (ಸುಮರ್. ೩೨೬). 'ನಿಡಿದು', 'ನೇಟು' ಪರಾ.

[ದೀ. II ಕವಿ. ನಟ್ಟು, ನಟ್ಟು; ತೆಲು. ನೇಟು. / ಮರಾ. ನೇಟ]

ನೇಟುಸುದ್ದಿ (ನಾ): ನಿಜವಾದ ಸಮಾಚಾರ, — ಸುದ್ದಿ : (೪).

[ನೇಟು + ಸುದ್ದಿ]

ನೇಣ್, ನೇಣು (ನಾ). ೧. ಹಗ್ಗ; ಹುರಿ: "ಕುಲ್ಪಾ, ರಜ್ಜು, ವಟಾರ, ವಟಿ, ತಂತ್ರೀಗುಣ:—ಈ ೫ ನೇಣ್" (ಹಲಾಯ. ೯೪-೪೪೩); ಕೆಯ್ಯಂ ನೇಣುಮನಳವಿಯೊಳ್ ಕೂಡಿ ನಡೆಯಲ್ವೆಟ್ಟು ಬೇಟೆವನವನಂ ಗೊಂಡು [ಕಂ]ದಿಯ ಬಾಗಿಲೊಳುವಾತ್ತ ನಾರಾಯಣನುಂ ನಾರಾಯಣ ನುಮಿದು . . . ಬಿಲ್ಲ ಬಲೆಯಂ ಮುಡಿದು (ಸಂಪಭಾ. ೫-೪೬೫); ಕರ್ಮಮುಳ್ಳಿಗೆ ನೇಣಂ ಓದಿದೊಡಂ ಪಾವಾಗಿ ತಿಂಗುಂ (ಭರ್ಮಮು. ೧೩-೪೪). ನೇಣು: ೧. ಪಾತಾಳದ ಗ್ಗವನೆಯ ನೇಣಲ್ಲದೆ ತೆಗೆಯ ಬಹುದೇ ಸೋಪಾನದ ಬಲದಿಂದಲ್ಲದೆ (ಚನ್ನ. ಕ. ೩೩೦-೬೮೭); ನಾಣ ನುಡಿಸುವ ವೀಣೆಯ ತಂತಿಯದು ದೊಡ್ಡ ನೇಣೆಂದು ನಗುವ ಬೆಲ್ವಿಕೆಯ ವೀಣೆಯ ನುಡಿಸುತ ಪಾಡಿದರಹನ ವೀಣಾಲಾಪೆಯರೊಲ್ಲ (ಭರ್ಮ. ೫-೬೧); ಕೋಪವೆಂಬುದು ಕೇಳಿ ಪಾಪದ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ಕೊಪದೊಳು ನೇಣು ಹೊದಂತೆ ನರಕದೊಳು ಕೋಟಿ ತಾನಿಳವ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೫೨೯). ೨. ಅಪರಾಧಿಗಳ ಕೊರಳನ್ನು ಬಿಗಿದು ಕೊಲ್ಲುವ ಕುಣಿಕೆ, — ಉರುಲು ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಕೊಲ್ಲುವ ಶಿಕ್ಷೆ: ನಿಮ್ಮನಜಾಯದ ಕಾರಣ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ನಿಮಗಿಳಿದ ಕಾರಣ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ನೇಣು (ಬಸವ. ೫೮೯); ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ನರಕದಿನಯ್ಯಾ ಆ ಭಯಂಕರ ರೋಗ ದಿಂದ . . . ಏನಾದರೂ ವಾಸಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೇನು ನೇಣೊಂದಿ ಉಳಿದಿತ್ತು (ಚಂದ್ರ. ೪೫-೨೪); ಅವನಿಗೆ ನೇಣಾಯ್ತು (ರೂಢಿ). ೩. ದಾರ; ನೂಲು; ಸೂತ್ರ: ನೇಣ ತುದಿಯ ಬೊಂಬೆಯಂತೆ ಅಡಿದನಯ್ಯ ನೀನಾಡಿಸಿದಂತೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೩-೨೦); ಮತ್ಸ್ಯಾವಳಿಯ ದಾರದಲಂಚಿಗನು ಪೋಣಿಸುತಲಿರುತಿರಲು ಮನದೊಳಗೆ ಆ ಪ್ರಾಪ್ತಕಾ ಲಜ್ಜನು ನಿಧಾನಿಸಿಕೊಂಡು . . . ನೇಣನು ತುಡುಕಿ ತಾ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೊಂ ದಿನಕು ಚಲಿಸದೆ ನಿಂದುದಾಕ್ಷಣ (ತಿಮ್ಮಕಾ. ೩-೬೧). ೪. (ಅಲಂ) ಜನಿವಾರ: ಬಡ ಹಾರುವನೇಸು ಭಕ್ತ ನಾದರೆಯೂ ನೇಣಿನ ಹಂಗ ದಿಡ ಮಾಲೆಗಾಣನೇಸು ಭಕ್ತ ನಾದರೆಯೂ ಬಾವಿಯ ಬೊಮ್ಮನ ಹಂಗ ದಿಡ (ಬಸವ. ೪೫೦).

ನೇಣ ಜಂತ್ರ = "ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆ" (ವರ್ಧಪ. ಕೋಶ): ನೇಣ ಜಂತ್ರವೊಲಮುಕ್ಕಿಗಟ್ಟಬರೆ ಲಾಂಗಲಿ ಮೂರ್ಛಿಗೆ ಸಂದು (ವರ್ಧಪ. ೯-೫೮).

[ದೀ. II ಕವಿ. ಇನ್, ನಾಣ್, ನಾಣ; ಮಲ. ಇನ್, ತುಳು. ನೇಣ, ನೇಣು, ನೇನು; ಗೊಂಡಿ. ನೋನೆ; ಕುಇ. ನೋಣು]

ನೇಣ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ನೇಣಿನಿವಾಣಂ, ನೇಣ ಯೆನಿಬೋನ ಗಾರೆ ಮಂಗಾರೆ ಮಗ್ಗಾರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೩-೧೬).

[?]

ನೇಣಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಧರಿಸು: ಮನೆಯವ ನೆಂದು ಕೊರಲೊಳು ನೇಣಕ್ಕು ಕತದೆ ಪಾರ್ವನಾದಂ (ಸಮಪ. I ಅನು. ೩೬೧-೪೦). [ನೇಣ್ + ಇಕ್ಕು]

ನೇಣಿಗೆ (ನಾ). ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಪೂಜೆಯದಲ್ಲದೆ ಮಾಣವೆಂದು ಗುರು ಕಿಂಕರಭೂದಿಭೂದಿಸಿ ರೌದ್ರಾತ್ಮತೆಯ ಕೋಟಲಾಕ್ಷಣಂ ಪಡಲಿಟ್ಟು ನೇಣಿಗರ ಪಡೆ ಕೆಟ್ಟವೆಂದು ದಡದಡಿ ಮೀಳುತ್ತೋಡುತೆ . . . ಮೊಣೆಯೆಡಲು (ಕೊಟ್ಟು. ೩-೧೩). [ನೇಣ್ + ಇಗ]

ನೇಣು 'ನೇಣ್' ನೋ.

ನೇಣುಕಾಣ 'ನೇಣುಗಾಣ' ನೋ.

ನೇಣುಗ (ನಾ). ಹಗ್ಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಅಥವಾ ಮಾರುವವನು: ಉಗ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ—ನಾರುಗಂ . . . ನೇಣುಗಂ, ಹೆಣ್ಣುಗಂ, ಮಣ್ಣುಗಂ (ಸಮಪ. ೨೦೪ ಪ್ರಯೋ). [ನೇಣ್ + ಉಗ]

ನೇಣುಗಂಬ (ನಾ). ನೇಣು ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಕಂಬ; ಗಲ್ಲುಗಂಬ: ಇಂದು ಯಾರೂ ನೇಣುಗಂಬವನ್ನು ಏರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ತೃಪ್ತಿ ರಾಜಕೀಯ ಹೈದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿತು (ಅತ್ಯಾಪ. ೧೩).

[ನೇಣು (< ನೇಣ್) + ಕಂಬ (< ಕಂಭ)]

ನೇಣುಗಾಣ, ನೇಣುಕಾಣ (ನಾ). ೧. —ನೇಣಿಗ: ಹೆಜ್ಜರ ಗೋಣ ಕೊಯ್ದನೆಂದು ಮಂತ್ರವನೊಡುವ ನೇಣುಗಾಣರ ಮೆಚ್ಚು ಕೊಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೫೮೦). ನೇಣುಕಾಣ: ೨. —ನೇಣುಗ: ನೇಣುಕಾಣರ್ ವೀಸಂ ಕಾಗಣಿಯಂ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬರಾ. XI, ೨೬೬-೬೪; 1162). [ನೇಣು (< ನೇಣ್) + ಕಾಣ]

ನೇಣುಗೊಲೆ (ನಾ). ನೇಣು ಹಾಕಿ ಕೊಲ್ಲುವಿಕೆ; ಗಲ್ಲಿಗೆರಿಸುವಿಕೆ: ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಪರಸ್ಪರ ಪರಪುರುಷರೊಡನೆ ಬಲಾ ತ್ಯಾರವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಅತ್ಯಾಚಾರ, ಹೊತಗೆ ಗುಂಡುಗೊಲೆ ನೇಣುಗೊಲೆ ಗಳು—ಇಂಥ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳಿಗೆ ಸರ್ಕಾರವೇ ಹೊಣೆ (ಪುನರು. ೫೫೧). [ನೇಣು (< ನೇಣ್) + ಕೊಲೆ]

ನೇಣುರುಳು (ನಾ). —ನೇಣುಹಗ್ಗ: ಹೂಮಾಲೆ ಸೂಡುವವು ಕೊರಳಿಗೆ ಎಂದೆನುತೆ ನೇಣುರುಳಿನೆಳೆಯೊ ಕೊಲ್ಲಬೇಡಿ (ಕೋಗಲ. ೪೧-೨೦). [ನೇಣು (< ನೇಣ್) + ಉರುಳು (< ಉರಿಲ್)]

ನೇಣುಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). ಗಲ್ಲಿಗೆರಿಸುವ ದಂಡನೆ: ಅಪರಾಧಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನ್ಯಾಯಾಲಯದವರು ನೇಣುಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದರು (ರೂಢಿ).

[ನೇಣು (< ನೇಣ್) + ಶಿಕ್ಷೆ]

ನೇಣುಹಗ್ಗ (ನಾ). ನೇಣು ಹಾಕಲು ಬಳಸುವ ಹಗ್ಗ; ಗಲ್ಲಿಗೆರಿಸುವ ಮಿಣಿ: ಆ ಜನರು ಬಂಡಾಳು, ಹೊರಿ, ಬಿಲ್ಲು-ಬಾಣ, ನೇಣು ಹಗ್ಗಗಳೇ ಬೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಾಂತಕ ಆಯುಧಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆದರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಬಂಗಾಹ. ೨, ಮುನ್ನುಡಿ); ರಾಜಕೀಯವೆಂಬುದು ಲಕ್ಷೋಪಲಕ್ಷ ಮಂದಿಯ ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಠಗಳ, ಹಿತಾಹಿತಗಳ ಸಂಘಾತ. ಅದರಲ್ಲಿ...ಹಿಟ್ಟುನಿ ಗಾದ ಹೂಮಾಲೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ನೇಣುಹಗ್ಗ (ಪಾಹಿಶ. ೧೪).

[ನೇಣು (< ನೇಣ್) + ಹಗ್ಗ (< ಹಗ್ಗ)]

ನೇಣುಹಾಕು (ಕ್ರಿ). (ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಕೊರಳಿಗೆ ಉರುಲು ಹಾಕು; ಗಲ್ಲಿಗೆರಿಸು: ನನ್ನನ್ನು ಕೊಂದರೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡುತ್ತಾರೆಯೆ? ನಿಮ್ಮನ್ನೂ ನೇಣು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಹೊಸಪ್ಪ. ೧೧). ಕೊರಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೇಣುಹಾಕುವಳು (ಕವಿತ. ೪೪).

ನೇಣು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = ೧. (ಸಾಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಉರುಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು: ನೇಣು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವವನ ಹತ್ತಿರ ಕೋಣ

ಕೇಳಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ); ಅಪ್ಪ ನೆಟ್ಟ ಅಲದ ಮರಕ್ಕೆ ನೇಣು ಹಾಕಿ ಕೊಂಡಂತೆ (ಗಾಡ). ೨. (ಅಲಂ) ಹಿಂಗೆ ಕೊಡು : ಸಾಲದ ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ದಿನಾ ಬಂದು ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

[ನೇಣು (<ನೇಣ್) + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್)]]

ನೇಣ್ಕಾರ್ತಿ (ನಾ). ಸಾವುಂಟುಮಾಡುವವಳು. ಮೃಗಮಂ ಪತಿಯೊಂದಂ ಗೋರಿಗೆ ಪತ್ತಿಸಿ ಕೊಲಿಸಿ ಶಬರಿ ಪಥಿಕರನೊಳ್ಳಾತುಗಳಂ ಸಿಲ್ಪಿಸಿ ಪತಿಯೊಂದಾಗಿರುವ ನೇಣ್ಕಾರ್ತಿ [ಸಾಕಾಂ. ಎಣೆಗಾರ್ತಿ]ಯೊಂದಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿದಳಾ (ಪಾಶ್ವಾ. ೧೨-೬೬).

[ನೇಣ್ + ಕಾಣ + ತಿ (<ಇತಿ)]

ನೇಣ್ಕಯ್ಯ 'ನೇಣ್ಕಯ್ಯ' ನೋ.

ನೇಣ್ಕಯ್ಯ, ನೇಣ್ಕಯ್ಯ, ನೇಣ್ಕಯ್ಯ (ನಾ). ಪಾಶವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ವರುಣ: "ನೇಣ್ಕ [ಸಾಕಾಂ. ಇ]ಯ್ಯ ಮುನ್ನೀರೇಣಿಯ ಕರಮೆಸೆವ ನೆಗಬ್ಬರ ಪಡುವದನೆಗೊಡೆಯನೆನೆ ವರುಣನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪). ನೇಣ್ಕಯ್ಯ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ನೇಣ್ಕಯ್ಯ: ಕರ್ಮದನೆ ಇಂದಿರಂ ದೇವರ್ಕಳೊಡೆಯನಾದಂ . . . ತಗರ್ವರಂ ನೇಣ್ಕಯ್ಯಂ ಮುಂತಪ್ಪರಾ ದೆಸೆವರಾದರಾ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೦-೩).

ನೇಣ್ಕಯ್ಯವ = ನೇಣ್ಕಯ್ಯ: "ಸಲೆ ವರುಣಕ್ಕು ನೇಣ್ಕಯ್ಯವಂ" (ಕಶರ. ೫೬). [ನೇಣ್ + ಕಯ್ + ಅ]

ನೇಣ್ಕಯ್ಯ 'ನೇಣ್ಕಯ್ಯ' ನೋ.

ನೇಣ್ಕೋಣ (ನಾ). ಕೊರಳಿಗೆ ನೇಣು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡವನು: ಮುನ್ನಮೇ, ಮದಿಸಿ ನೀಮ್ ನಡೆಸಿದತ್ತಾಚಾರಮಿದನೆಲ್ಲ ಜನಕೆ, ಬದುಕಿರ್ದ ನೇಣ್ಗೋಣರಾಗಿ, ನೀಮ್ ತೋಪ್ಪರಾ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೫-೨೦೬). [ನೇಣ್ + ಗೋಣ್ + ಅ]

ನೇಣ್ಕಲೆ 'ನೇಣ್ಕಲೆ' ನೋ.

ನೇಣ್ಕಲೆ, ನೇಣ್ಕಲೆ (ನಾ). (ಹಗ್ಗ ಅಥವಾ ಕಣ್ಣೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲೆ; ಉರುಳು ಹಾಕುವ ಬಲೆ: ಕರಿಯ ಜವಿವಲೆ ಮುಸುಕುವಲೆ ಬಿತ್ತರದ ನೇಣ್ಕಲೆ ಮೊಕರವಲೆ ಬೇಡರ ಸಿರದೊಳೊಪ್ಪಿದುದು (ಸಾಲ್ವಾ. ೫-೧೯). ನೇಣ್ಕಲೆ: ಅಂತು ಇದ್ದೆಗೆಯ್ಯ ಕಿಜಾದು ಬೇಗಕ್ಕಂತಾನುಮಿಚ್ಚತ್ತು ನೇಣ್ಕಲೆಯೊಳ್ ಸಿಲುಕಿದ್ವನ್ನಂ ಕಂಡಿದತ್ತನೆಂ ಬಂದುದಂದು ನೋಬ್ಬನ್ನೆಗೆಂ (ಕಾಡಂಉ. ೭೩೬); ಓರೊರ್ವ ಧಾರಾಗ್ಯಹಾಂತರದೊಳಂತುಮಿಂತುಮುಣ್ಣುವ ಹಿಮಾಂಬುಧಾರೆಗಳ ಬಳನೆ ಬೆಗಡುಗೊಂಡು ನೇಣ್ಕಲೆಯ ತೊಡರೊಳ್ ತೊಡಂಕಿ ನಡುಗುವ ಕುರಂಗಿಯೊಳ್ ದೊರೆಯಪ್ಪಳೆ (ರಘು. ೪-೫೮೮).

[ನೇಣ್ + ಬಲೆ]

ನೇಣ್ಕಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಿಲ್ಲು: ಅಲ್ಲಿಯಾತನ ಕೂಡೆ ತಟ್ಟೆಯ ಬಿಲ್ಲುಗಳನಾ . . . ನೇಣ್ಕಲ್ಲುಗಳ ಪದವಿಲ್ಲುಗಳನೆಡೆಗೆಡೆಗೆ ನೀವಳಿಬಿಲ್ಲುಗಳ ಹಿಡಿದಾ ನಿಶಾಟಿರು ನೆರೆದುದವನೊಡನೆ (ಸಾಲ್ವಾ. ೫-೧೩). [ನೇಣ್ + ಬಿಲ್ಲು (<ಬಿಲ್)]

ನೇತ 'ನೆಯ್' ಪರಾ.

ನೇತಾಡು 'ನೇಲ್' ಪರಾ.

ನೇತಾರ (ನಾ). ಮುಖಂಡ; ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ: ಆರಾ ದೇಶಕ್ಕೆ-ಸಂತಾರ, ಕರ್ತಾರ, ನೇತಾರ (ಕಮದ. ೮೪ ಪ್ರಯೋ); ಸುತ್ತಲು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹಾಹಾಕಾರ ದಿಕ್ಕನ್ನೇ ಭೇದಿಸುವಂತೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಬೋಳ ನೀತಿಯ ನೇತಾರ ತಾನೆಂದು ತಿಳಿದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಅದಕ್ಕೆ ಕಿವುಡನಾಗಿ ದ್ದಾನೆ (ಅಶ್ವಮೇ. ೩೧); ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಳ ಹೆಸರಿಲ್ಲದಂಥ ಹತ್ತಾರು

ಮಂದಿ-ವೀರ, ಧೀರ ನೇತಾರರೆನಿಸಿದರು (ಗೊಂಡಾರ. ೪); ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜದ ಅತೀ-ಅಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಹಿಂದೂಮಹಾಸಭೆಯ ಕೆಲವು ನೇತಾರರು ಜಗತ್ತಿನ ಎದುರು ಚೆನ್ನಾಗಿ, ತಕ್ಕಾಶುಭವಾಗಿ ಮಂಡಿಸಿದ್ದೇನೊ ನಿಜ (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೪೫). [ಸಂ. ನೇತ್ರ]

ನೇತಿ (ನಾ). [ಅದ್ವೈತ] ಅಲ್ಲದುದು; ಇಲ್ಲದುದು; ಶೂನ್ಯ: ಹಕ್ಕು ನೈರಾಶ್ಯದ ತಳದಲಿ ಸ್ವರ ಮರೆಸಿದ ರೀತಿ ಸುಮ್ಮನಿರುವ ಗಿಳಿ ಗೊರ ಪಳ ನವಿಲು; ಮೌನ ಮುದ್ರಿಸಿತು ನೇತಿ (ಸುನೀತ. ೪೨-೧೦); ಅರಿಸ್ವಾಟಲಾನೆಂಬ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯತತ್ವಜ್ಞನು ತನ್ನ ನೈತಿಕಸಿದ್ಧಾಂತದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ . . . ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದ್ಯವು ಅತಿ ಮತ್ತು ನೇತಿ ಇವುಗಳ ನಡುವಿನ ವಿಕಿರಣವು, ಅದೇ ನಿಜವಾದ ಪದ್ಯವು ಎಂದನ್ನು ತ್ತಾನೆ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೨೫). 'ನೇತಿಗಳೆ' ಪರಾ.

ನೇತಿ ಮಾಡು = ನೇತಿಗಳೆ ೧: ಶರಣನು ಸಾಕಾರವಾಗಿ ದೃಶ್ಯವಸ್ತು ಜೀವನಲ್ಲ ನಿರಾಕಾರನಾಗಿ ಸಾಕಾರವ ನೇತಿ ಮಾಡಿ ತೋರದಿಪ್ಪವನಲ್ಲ (ವಚಸಂ. ೫೩೫-೧೪ ಬೀಳು). [೧೨ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪದವಲ್ಲ, ನ ಮತ್ತು ಇತಿ]

ನೇತಿಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ನಿವಾರಿಸು; ತೆಗೆದು ಹಾಕು: ತ್ರಿವಿಧಮಲವ ನೇತಿಗಳೆದು ಮತ್ತಾ ಅಜ್ಞಾನ ಮಜ್ಜಿದು ಮಲತ್ರಯವನೊಡಗೂಡಿದಲ್ಲಿ ಬಂಧನವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂಚನೆ (ಮೋಳಮಾ. ೧೦೬-೪೨೧); ಬೇಹಾದ್ಯನಾತ್ಮವರ್ಗಮಂ ಯುಕ್ತಿಯಂ ನೇತಿಗಳೆವಳಿ ದಾತ್ವನ ನಿಜವನಜುಹಿವುದೇ ಆತದ್ವ್ಯಾಪ್ತವಿಲ್ಲವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೨೨); ಇನಿತು ವಿಧವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನಿತ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿದವ ಭಸವಿ ವೇಕದಿ ನೇತಿಗಳೆದದಲ್ಲ ಮಮತೆಯನು ನೆನೆಯದದಜ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣ ವೆನಿಪ ನಿಜಚೈತನ್ಯವಸ್ತುವನನಭ ನಿನ್ನೊಳು ಕಂಡು ನೀನೆಂದದನು ಚಿಂತಿ ಪುದು(ಅಮೃತ. ೩-೪೫). ೨. ವೈರ್ಥವಾಗಿ ಕಳೆ; ನಿರರ್ಥಕಗೊಳಿಸು: ಭೂತಕಾಠಿಪನಂತು . . . ಮೃಗಸಂಪ್ರೀತಪರವಶನಾಗಿ ದಿನವನು ನೇತಿ ಗಳೆವುಕ್ತರ್ವನು (ನಿರ್ಭಾಗ. ೫-೫-೪೦). [ನೇತಿ + ಕಳೆ]

ನೇತು 'ನೇಲ್' ಪರಾ.

ನೇತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮುಖಂಡ; ಮುಂದಾಳು; ನಾಯಕ: ಈ ಸಂಜೀವಕನನಾಪ್ರನೆಂದು ಮಂತ್ರಿಯಂ ಮಾಡಿ . . . ಅದು ಕಾರಣದಿಂ ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಾತನೇ ನೇತ್ಯ [ಸಾಕಾಂ. ಭೂಮಕೇತು] ಪಾದನೆಂದು ಮಡಿದ ದವನಕನ ನಿಪ್ಪರಾಲಾಪಂಗೆಗೆ ಪಿಂಗಳಕಂ ಕರಂ ಮುಳಿದಂತೆಂದಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೯-೨); ಉಗ್ರಪಕ್ಷದ ನೇತ್ಯಗಳಾದ ಬಾಲ ಗಂಗಾಧರತಿಲಕರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರು ಕೆಲಸ ಮಾಡ ತೊಡಗಿದರು (ಕಪಪ. ೬-೪೩); ಸಾವಿತ್ರೀದೇವಿಯವರು . . . ಈ ಆಯೋಗದ ನೇತ್ಯಗಳಾದ ರೋಹಿಣೀಕುಮಾರರವರಿಗೆ . . . ನಿರ್ಭಯ ವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹೇಮಂತ. ೩೫೫). ೨. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಅಧಿಪತಿ: "ನೇತ್ಯವೆನಲೊಡೆಯಂಗೆ ನಾನುನುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೬). [ಸಂ.]

ನೇತ್ಯತ್ಯ (ನಾ). ಮುಖಂಡತನ; ನಾಯಕತ್ವ: ಪ್ರಧಾನ ಮಹಾ ಪ್ರಧಾನರ ನೇತ್ಯತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಟರು ಸಿದ್ಧರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಾಂತರಾ. ೧೦೨); ರಾಜೀನಾಡೇಬರ ಖಾಸ ನೇತ್ಯತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾಂತ ಪೈಲವಾನರ ಕುಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೧). [ಸಂ.]

ನೇತ್ರ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು; ನಯನ: "ದೃಕ್, ದೃಷ್ಟಿ, ನೇತ್ರಂ . . . ಅಕ್ಷಿ-ಈ ೯ ಕಣ್" (ಹಲಾಯು. ೮೬-೩೬೫); ಸುಮನೋಭೂಷಣದಿಂ ಜಂಗಮಲತೆಗಳೆನಿಪ್ಪ ಲಲನೆಯರ್ ನೃಪನೇತ್ರಪ್ರಮರಮನಾ ವಸಲತೆಯಂ

ತಮಗಣಮುಖಮಾಗಿ ಮಾಡಿದರ್ ತತ್ಪ್ರಾಣದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೪೪) ;
ನೇತ್ರ ನಾಸಿಕ ಪಾದ ಪಾಣಿ ತ್ರೋತ್ರವೆಂದಿವು ತಮ್ಮೊಳೊಂದೇ ಸೂತ್ರ
ದಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತವಾಗಿ ಸಮಾನಬುದ್ಧಿಯಲಿ ಗಾತ್ರವಿದಿದಿವೊಲು ವಿಶ್ವದ
ಮೃತ್ತಿಯಲಿ ಮನಸೆಂದು ಪಾತ್ರಾಪಾತ್ರವೆನ್ನದೆ ಬಿರಿಸಿ ಬದುಕುವುದಧಿಕ
ಗುಣವೆಂದ (ಕುಪ್ಯಾಲು. ೪-೬) ; ರಮಣೀಯ್ಯದೊಳಗಧಿಕ ರಮಣೀಯ್ಯ
ವಾಗಿರ್ಪ ರಮಣಿಯ ಮುಖಾಂಭೋಜದಲ್ಲಿ ಸುಳಿವುತಿ ಪ್ಪ ರಮಣನೆನಿಸುವ
ಶಿವನ ನೇತ್ರಚ್ಚಂಗಗೊಪ್ಪಿದವು (ವೀಶ್ವಪು. ೩-೧೬-೩೪). ೨. ಕಡೆ
ಗೋಲಿನ ಹಗ್ಗ ; ಕಡೆಯುವ ಹಗ್ಗ. ೩. ಮರದ ಬೇರು,
-ಮೂಲ : "ಬೇರಲ್ಲಿಯೂ ನೇತ್ರಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೫-೨೩) ;
"ಬೇರಲ್ಲಿ ನೇತ್ರವೆಂಬುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೯-೪). ೪. ಮರದ
ಬೀಳಲ್ಪು. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ, - ವಸ್ತ್ರ : "ನೀರೆಯೊಳು
ಗುಣದೊಳಿಹೆಯೊಳು ನೇತ್ರವೊಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦-೫೨) ; ಪಸಿಯ
ನೇತ್ರಾಕಾಂ. ನೇತ್ರಮಂ ಪಟ್ಟವನಿದಂತೆ ಪಸುಪ್ಪವಡೆದ ನೆಲದೊಳ್
ಪದ್ಮರಾಗದ ಪರಲ್ಪಳಂ ಬಲಿಗಿದಲೊಡಂತೆ ಉಪಾತ್ರಯಂಬಡೆದಳಂಕರಿಸು
ದಿಂದ್ರಗೋಪಂಗಳುಮಂ . . . ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೫ ಪ) ; ಜಗ
ಪೊಗಳೆ ಪುಲ್ಲಿಯ ಕಥಾಯಿ ಕಡೆಗಟ್ಟಿಂದ ಸೊಗಯಿಸಿದ ನೇತ್ರಸೂತ್ರಾವಳಿ
ಗಳಂ ವಿವಾಹಗೃಹವೆನೆಯಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೫೩) ; ಆ ಪುರದೊಳಗುಣ್ಣ
ಪೊಣ್ಣ ಕೃತಮಂಗಳತೂರ್ಯನಿನಾದವೆತ್ತಲುಂ ಸುರುಚಿರ ತೋರಣಂ
ತುಡುಗೆ ತಳ್ಳರೆ ನೇತ್ರವಿಚಿತ್ರಕೇತನಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೫೦). ೬. ಅಡಿಕೆಯು
ಮರ ; ಪೂಗ : "ಕುಭೃತ್ಪುಷ್ಪಾತ ಜಟಿಮೂಲಂ ಚೇಲ
ಪೂಗಾಂಬಕಂ ಖ್ಯಾತಂ ಸದ್ಗುಣ ನೇತ್ರಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೬೬).
೭. [ಗಣಿತ] ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : "ಕರ ನೇತ್ರಮೆನ
ಲೆರಡು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೩-೪) ; ಯಮ ನಯನ ಕರ್ಣ ಕರ ಯಮಕಾಂಕ್ಷಿ
ದ್ವಿಯಕ್ಷಿ ಪಕ್ಷ ನೇತ್ರಂ ಸೂತ್ರಂ ಕ್ರಮ ಪರಣಂ . . . ಕಿವಿಗಳೆರಡು
ನಾಮಂ (ಪ್ರವರ್ತಾ. ೯-೨). [ಸಂ.]

ನೇತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ತಿಳಿಯುವಂಥದು ; ದೃಗ್ಗೋಚರ
ವಾದುದು : ಕೇಶಿರಾಜನು . . . ಅಕ್ಷರಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮವನ್ನು
ನಿರೂಪಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕುರಿತು 'ಧವಳವರ್ಣಮುಕ್ಷರರೂಪಂ'
(ಸೂತ್ರ ೩೪) ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಧವಳವರ್ಣವು ನೇತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ,
ಭಾವಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ರೂಪವನ್ನೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೇಳಿಹುದಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ.
(ಸಂಕ್ಷೋಧ. ೨). [ನೇತ್ರ + ಗ್ರಾಹ್ಯ]

ನೇತ್ರಚಿಕಿತ್ಸಕ (ನಾ). - ನೇತ್ರವೈದ್ಯ : ಪೂರ್ಣಾಪ್ಯಪ್ಪಿನಾಶ, ಶಸ್ತ್ರ
ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸ್ಥಿತಿ ; ಫಲ : ಉಳಿದ ಜೀವನವನ್ನು ಕುರುಡಾಗಿ
ಕಳೆಯುವುದು . . . ನೇತ್ರಚಿಕಿತ್ಸಕನನ್ನು ಹಳೆಯುವುದೆ ? ಇಲ್ಲವೆ
ಅವರ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು ಹಳೆಯುವುದೆ ? (ನಿಮ್ಮದ್ಯ. ೧೪೪).

[ನೇತ್ರ + ಚಿಕಿತ್ಸಕ]

ನೇತ್ರಚ್ಚದ (ನಾ). ಕಣ್ಣೆವೆ ; ರೆಪ್ಪೆ. [ಸಂ.]

ನೇತ್ರಜ್ಞ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದವನು, -
ತಜ್ಞನಾದವನು : ಯಾವ ನೇತ್ರಜ್ಞನೂ ಅರೆಕ್ಷಣ ಎರಡುನು ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ
ಗಟ್ಟಿ ಕಣ್ಣಿನ ಎಳಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಿರಿಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಗೊತ್ತು
ಹಚ್ಚಲಾರ (ನಿಮ್ಮದ್ಯ. ೧೪೪). [ಸಂ.]

ನೇತ್ರತ್ರಯ (ನಾ). ಮೂರು ಕಣ್ಣು ಗಳುಳ್ಳವನು ; ಮುಕ್ಕಣ್ಣು ;
ಶಿವ. [ಸಂ.]

ನೇತ್ರಪಟ್ಟಿ (ನಾ). "ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ" (ಮಹಾನೀ. ಕೋಶ) ;
ಚೀನದ ಚಿತ್ರಾಪಟಾಯ ದೇವಾಂಗದ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗದುದಯರಾಗದ ನೇತ್ರ
ಪಟ್ಟದ ಬಣ್ಣ ವಣ್ಣಿಗಿಯ ಜವಳಿಗಳಂ . . . ಪ್ರಮೋದದಿಂ ಕುಡುವುದಂ

(ಮಹಾನೀ. ೧೪-೧೨೧ ಪ). 'ನೇತ್ರವಟ್ಟಿ' ಪರಾ.

[ನೇತ್ರ + ಪಟ್ಟಿ, / ತೆಲು. ನೇತ್ರಪಟ್ಟು]

ನೇತ್ರಪಲ್ಲವ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಆರು ಮಂತ್ರಾಂಗ ಪಲ್ಲವಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು : ಮಂತ್ರಪಟ್ಟಪಲ್ಲವಂಗಳಲ್ಲಿ . . . ಮೋಹನ ಉದ್ದೀಪನ ಪುಷ್ಪ
ವಿಜಯ ಶ್ರೀಯಸ್ಸಂಪಾದನಗಳಿಗೆ ನೇತ್ರಪಲ್ಲವಮಂ . . . ಮಂತ್ರಾಂತ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (ವಿವೇಕ. ೪೨). [ನೇತ್ರ + ಪಲ್ಲವ ?]

ನೇತ್ರಪಲ್ಲವಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸಂಜ್ಞೆ ; ಕಣ್ಣನ್ನೆ :
ನೇತ್ರಪಲ್ಲವಿಯಿಂದ ಸೂತ್ರಗೊಂಬಿ ಹಾಂಗೆ. ಪಾತ್ರ ಕುಣಿಸ್ಸಾಸ
(ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೪೫-೧) ; ಬಾಸ ಬರಸಿದಿಲ್ಲ ಕೆಮ್ಮಿಂಚು ಹೊಮ್ಮಿಂಚು
ಅಬ್ಬ ! ವಜ್ರದ ಮಿಂಚು, ನೇತ್ರಪಲ್ಲವಿಯ ಈ ತಂತ್ರ ಬಲ್ಲವರಾರು ?
(ಸೂರ್ಯಪಾ. ೧೧೧-೨). [← ಮೂ. ನೇತ್ರಪಲ್ಲವೀ, ನೇತ್ರಪಾಲವೀ]

ನೇತ್ರಪಟಾ, ನೇತ್ರವಳಿ, ನೇತ್ರಾವಳಿ, ನೇತ್ರಾಪಟಾ (ನಾ).
ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಷ್ಮೆ ಬಟ್ಟೆ ; ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಮಂ ಮಣ
ಕುಟ್ಟಿ ಮುಳುಗಿದೆಯೊಳ್ ಪಾಸಿದ ನೇತ್ರ [ಸಾಕಾಂ. ನೇತ್ರದ] ಪುಣಿಯದೋಗೆ
ನಡೆದ ಮೃದು ಲರಿತಮುಪ್ಪ ಚರಣದ್ವಯದೊಳ್ ಮುನ್ನೆಂದವುಂ
ನೆಲನಂ ಕಟ್ಟಿಯುಜಾಯದೊಂ ಕನಿಪುಳುಗಿದೆಯೊಳ್ ನಡೆದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ.
೨೯-೪). ನೇತ್ರವಳಿ : ಸೂತ್ರವಳಿಯ ಚಿನ್ನಧಾರೆ ನೇತ್ರವಳಿಯು ಸುಲಿ
ಪಲ್ಲು ಗಂಗಾಪುರ . . . ಕಂದವಾರದ ಸೀರೆ ಕೈಬರದದ ಬಣ್ಣ ದಂದದ
ನೇನ ಬಣ್ಣ ಸುವೆ (ಆಮುಸಾಂ. ೪-೪). ನೇತ್ರಾವಳಿ : ಪಳೆಯು ಪಟ್ಟಾ
ವಳಿಯು ನೇತ್ರಾವಳಿಯು . . . ಇವು ಮೊದಲು ಥರಥರದೊಳಂದೆಮ್ಮ
ವರುಗಳು ಪಡೆದೊದವಿಸಿದ ಯಾ ವಿವಿಧ ಪಟ್ಟಾವಳಿಗಳುಂಟು (ಬಸಪು.
೧೧-೨೫) ; ಪೊಪ್ಪಳಿಯು . . . ಮಿರುಪ ನೇತ್ರಾವಳಿಯು ಮುಖ್ಯ
ನಾನಾವಿಧದ ಸೀರೆಗಳ ಚಿನ್ನದೊಳಗ್ಗೆ ಕಂಚುಕವ ಬೇರಣಿತ ತಗದು
(ಪವನೋ. ೧೭-೬೦). ನೇತ್ರಾಪಟಾ : ಎರಡು ತೊಡೆಯುಂ ತೋಪು
ತೆಮ್ಮಲ್ಲಿ ದಿಗಿದುಟ್ಟು ನೇತ್ರಾಮಯ ಚೆಲ್ಲಣಮುಂ . . . ಸೂರ್ಕಾನೆಯ
ಕಯ್ಯ ಕರೆಯ ಪಿರಿಯ ಪಿಲ್ಲಣೆಯುಮಗುವುಮದ್ವ ತಮಾಗೆ (ಆರ್ಧನೀ.
೪-೬೬ ಪ). [ನೇತ್ರ + ಪಟಾ]

ನೇತ್ರಪಾಟವ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, - ಪಟುತ್ವ : ವ್ಯಾಧಿ
ಗ್ರಸ್ತನಾಗಿ, ಮರಣಾಸನ್ನನಾಗಿ, ನೇತ್ರಪಾಟವ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಇದ್ದ
ಅರಸ ಅವು ಕೃಷ್ಣನ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನಂದಿದ (ಆಳಾಕ. ೧೪) ; ಹೇಮಾದ್ರಿ
ಗಳಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಬೇಗ ನೇತ್ರಪಾಟವ ಕಡಿಮೆಯಾಯಿತೆ ! (ಕಾಂತರಾ. ೪೩).

[ನೇತ್ರ + ಪಾಟವ]

ನೇತ್ರಪುತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಗೊಂಬೆ, - ಗುಡ್ಡೆ : ಪುಟ್ಟದಳಾ ಸ್ವಯಂ
ಪ್ರಭಿ ಮಗಳಾಕೆ ಪಾಶ್ಚಾಚರಭೂಚರಬೇಚರನೇತ್ರಪುತ್ರಿಕಾನಿಧಿ (ಪಂಕಿಪು.
೫-೧೬) ; ನೇತ್ರಪುತ್ರಿಕಾಪ್ರಸಾಧನಸದನಮುಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೇಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರ
ಮಾಂಗಲ್ಯರಂಗಮುಮನಿತ ಪುರ ಬಹಿ ಪುರದಿಂದೊಳಗೆ . . . ಪೊನ್ನ
ಕೋಂಬೆಯುಂ ಬಳಸಿಕುಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧-೧೧೨ ಪ) ; ನಾಗರಖಂಡ
ಪತ್ರಪಂವೇಷ್ಯನದಿಂ ಜನನೇತ್ರಪುತ್ರಿಕಾರಾಗಮನಿತ್ತು ಮಾಣ್ಣುಡೆ
ಮನಸ್ಸುಖದಂ ಬಸವಾಸೆಮಂಡಲಂ (ಎಕ. VIII, ಪೂರಬ. ೨೬೬-೪ ;
1168).

[ನೇತ್ರ + ಪುತ್ರಿಕೆ]

ನೇತ್ರಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು : "ನೇತ್ರಬಂಧಂ
ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೫). ೨. ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಾಲೆ ಅಟ.

[ನೇತ್ರ + ಬಂಧ]

ನೇತ್ರಮೂಲಿ (ನಾ). (ನೀರಿಬಣ್ಣದ ಹೂವು ಬಿಡುವ) ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಾಂತಿ : "ನೇತ್ರಮೂಲಿ ಜಯಂತಿಯೇ
ವಿಷ್ಣು ಕ್ರಾಂತಿ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೨೬). [?]

ನೇತ್ರರುಜೆ (ನಾ). - ನೇತ್ರರೋಗ : (೧). [ನೇತ್ರ + ರುಜೆ]
ನೇತ್ರರೋಗ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಬೇನೆ; ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯಾಧಿ : ಕೆಂಪಿನ ಅಗಸೆ : - ಈ ಹೂವಿನ ರಸವನ್ನು ದಿನ ಬಿಟ್ಟು ದಿನ ಒತ್ತಿ ನೀರನಿಜೆದರೆ ಮೂರ್ಛಾವ್ಯಾಧಿ, ನೇತ್ರರೋಗ ಗುಣ (ವಿವೃ. ೪); ಶ್ವೇತಧಾರಾ (ನೋರಹಾಲು) ಗುಣ - ಇದನ್ನು ಸೇವಿಸಲು . . . ನೇತ್ರರೋಗ, ವಿಷರೋಗ ಸಹ ಗುಣಮುಳ್ಳುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೨೮).

[ನೇತ್ರ + ರೋಗ]

ನೇತ್ರಲಾಂಛನ (ನಾ). (ಮೈತುಂಬು) ಕಣ್ಣುಗಳ ಚಿಹ್ನೆಗಳುಳ್ಳವನು; ಇಂದ್ರ : ಇಂಚೆರದಮಯರೊಡನಾಡುವ ನೇತ್ರಲಾಂಛನಗುಣ ಮೇಘವಣ್ಣು . ಸಂಚಲದ್ವಗುಸನ್ನೆಯವೂದಿದಂದದಿ ಮಿಂಚೆಡಂತು ಸಭಸ್ತುಲದಿ (ಮೋಹ. ೪-೩೩). [ನೇತ್ರ + ಲಾಂಛನ]

ನೇತ್ರವಟ್ಟಣಿಗೆ (ನಾ). - ನೇತ್ರಪಟು : ಚಿತ್ರಾಪಟುಯ ಪಟುವುಮಾಯ ಪಟ್ಟಿಸೂತ್ರದ ಚಿತ್ರಸೂತ್ರದ ನೇತ್ರವಟ್ಟಣಿಗೆಯ ಪುಟ್ಟಿಗಳ ನೊಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟಾಗಿ ಪುಂಜಿಸಿ . . . ಮೆಚಿದಳು (ಸುಕುಮಾರ. ೧೦-೯೧).

[ನೇತ್ರ + ಪಟ್ಟಣಿಗೆ (< ಪಟ್ಟಣಿಗೆ)]

ನೇತ್ರವಟ್ಟಿ (ನಾ). - ನೇತ್ರಪಟು : ವಿರಾಜಿಸುವ ಪೂಜಾಗೃಹದಿಂದಮಿಲ ಪೂಜಾರ್ಥಿಗಳನಿತ್ತ ಬನ್ನಿಮೆಂದು ಕೈಸನ್ನೆಗೊಯ್ದಂತೆ ವಿವಿರ್ವ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಯ ಜಾಗದ ಪಟುಯೆಗಿಯ ತುಟುಗಲಿಂ (ಪುಲಿಹ. ೨-೩೪); ಸಾಧಕನ ವನೊಬ್ಬ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸೂತ್ರಧಾರಿಯನೊಸುತ್ತು ಬಂದನದ್ಯಾ (ಸರ್ವ. ೨೮-೧೩೩); ಕಾರೋಹಣದ ಕಳ್ಳವಯಿಗಿಯ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಟ್ಟಿಯ ಮದವಿಯ ಮಂಜಿಪ್ಪಿಯ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗದುದಯ ರಾಗದ ನೀಸಳ ಬಾಹರಿಕ್ಕೆ ಜೋಡು ಸವಗಮೊಚ್ಚೆಯಂಗಳ (ಮಹಾನೀ. ೧೨-೨೧); ಪಸುವಟ್ಟಿಯ ಕಂಠುಕ, ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಯ ಪೊಸ ಜಲ್ಲಣ, ಮುತ್ತಿನ ದಂಡ ಉಟ್ಟು, ಕೊಟ್ಟು ಮೂರೆಡೆ ಬಳುಕಿದ ಕಾನುನ ದಿಲ್ಲಿನಂತೆ ತ್ರಿಭಂಗಿಯ ನಿಲುವಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತ ನರ್ತಕಿ, ಲೀಲಾವತಿ! (ಸಾಹಸಂ. ೨೮).

[ನೇತ್ರ + ಪಟ್ಟಿ]

ನೇತ್ರವಳಿ 'ನೇತ್ರಪಟು' ನೋ.

ನೇತ್ರವಾಯು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಣ್ಣಿನ ಬೇನೆ: ಹೊಸ ಗೊನ್ನೆಯ ರಸ, ಗರುಗದ ರಸ . . . ಕಸ್ತೂರಿ ಅರಸಿನ, ಇಂದಂ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ಹಾಕಿ ತೈಲ ಹದದಲ್ಲಿ ಕಾಸಿ ಈ ತೈಲ ಒತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ನೇತ್ರವಾಯು ಗುಣ (ವಿವೃ. ೧೩೫). [ನೇತ್ರ + ವಾಯು]

ನೇತ್ರವೈದ್ಯ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನಡೆಸುವ ವೈದ್ಯ : ಕಣ್ಣಿಗೆ ಏನಾದರೂ ತೊಂದರೆಯುಂಟಾದರೆ ಪಕ್ಷಣಿ ನೇತ್ರವೈದ್ಯಿಗೆ ತೋರಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). [ನೇತ್ರ + ವೈದ್ಯ]

ನೇತ್ರವ್ಯಾಧಿ (ನಾ). - ನೇತ್ರರೋಗ : ನಿಂಬೇಹಣ್ಣಿನ ಹುಳಿ . . . ಗರುಗದ ರಸ, ಎಣ್ಣೆಯ ಸಮಭಾಗ ಕೂಡಿಸಿ ಅಟ್ಟಿ ತಲೆಗೆ ಒತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು . . . ಏಳುದಿನಕ್ಕೆ ನೇತ್ರವ್ಯಾಧಿ ಗುಣ (ವಿವೃ. ೧೩೫).

[ನೇತ್ರ + ವ್ಯಾಧಿ]

ನೇತ್ರಶ್ರವಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಿವಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಹಾವು : ನೇತ್ರಶ್ರವಣನು ಕುಂಡಲಾಕೃತಿಯಾಗೊಂಡಂತೆ ಪಳುಕಿನ ಸುಕೋಂಟಿಯೆಸೆಗು (ಸದೋ. ೨-೨೪). [ನೇತ್ರ + ಶ್ರವಣ]

ನೇತ್ರಸೌಖ್ಯ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸುಖಕರವಾದುದು; ನೋಡಲು ಸುಂದರವಾದುದು : ನೇತ್ರಸೌಖ್ಯಮನೊಂದುದಿನವಾ ಪಾತ್ರಚೂಡಾ ಮಣೆಯನಿಪ ನಿಜಪುತ್ರಿ ಮಗಧಸವುಂದಯ ಸೊಬಗಾದ ಸ್ವತ್ಯವನು . . . ತೋರಿಸಿಕೊಂಡನಿಭಕೇತು (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೬-೧೨).

[ನೇತ್ರ + ಸೌಖ್ಯ]

ನೇತ್ರಾಂಚಲಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ತುದಿ; ಕಡೆಗಣ್ಣು; ಕಟಾಕ್ಷ : ಅವಳ ಧವಳನೇತ್ರಾಂಚಲರೋಕಮಾತ್ರಂ ನೆರವಾದತ್ತಂಗಜಂಗೀ ತ್ರಿಬಗಮುಮಿದಿಲ್ಲಿ ಂದಿನಂ . . . ಲೀಲೆಯಂ ಬಾಲೆಯರ್ಪಳ (ಜಗದ. ೧೦-೧೬). [ಸಂ.]

ನೇತ್ರಾಂಬರ (ನಾ). - ನೇತ್ರಪಟು : ಸುರರಾಜಪುರಶ್ರೀಗಾ ಪುರಲಕ್ಷ್ಮೀ ಕಾಂತೆ ಸೊಸಿ ಕಿಸುಗಟ್ಟಿದ ಕೇಕರಕಾಂತಿಯಂತೆ ನೇತ್ರಾಂಬರಕೇತನಮಾಳ ತುಟುಗಿದುವು ಮನಮನೆಯೊಳು (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೨-೯).

[ನೇತ್ರ + ಅಂಬರ]

ನೇತ್ರಾಂಬು (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬರುವ ನೀರು; ಕಣ್ಣೀರು : "ಅಪ್ಪು, ನೇತ್ರಾಂಬು, ರೋದನಂ, ಅಸ್ತಂ, ಅಸ್ತು - ಇ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುವ ನೀರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೯೬). [ನೇತ್ರ + ಅಂಬು]

ನೇತ್ರಾಂಶುಕ (ನಾ). - ನೇತ್ರಪಟು : ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೇತ್ರಾಂಶುಕವನೆ ನೇತ್ರಕ್ಕೆ ಸೆಡು ಮಿಸುಗಿ ಪಸುರ್ವಡುವು ನಂದನದ ಕೆಲಂಬಿದಿದಾರ್ಪಕವನ ಜೀರಕವನ ಹರಿದ್ರವನ ಸಂತತಿಗಳ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೪೬).

[ನೇತ್ರ + ಅಂಶುಕ]

ನೇತ್ರಾರ್ಕರ್ಪಣ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವುದು : ವಧೂಬೀಜನೇತ್ರಾರ್ಕರ್ಪಣಾಲೇಪನಕಸಯಮಂ ಮಾನಿನೀಚಿತ್ರಸಂಮೋಹನ ರೂಪಕ್ಕೆ ಗುತ್ತುದಿಸುವುದು ನೃಪರೂಪಂ ಜನಾರ್ಥಯಾರೂಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೩-೩೧).

[ನೇತ್ರ + ಅರ್ಕರ್ಪಣ]

ನೇತ್ರಾತುರ (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಬೇನೆಯುಳ್ಳವನು; ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ರೋಗವುಳ್ಳವನು : ಉಜುವ ಪೂಗಣೆ ನಾಟಿ ರಾಘವ ಬರವ ಹಾರುತ್ತಿರಲು ಜಾನಕಿ ಬರಲು ಮನವೊಳಸರಿದುದು . . . ಕರುಣೆ ಕಡಲಾಟಾತ್ತು ನೇತ್ರಾತುರನು ದೀಪವ ಕಾಂಬ ಪರಿಯಲಿ ಕಂಡ ದೇವಿಯನು (ಕಾಶಾ. ೪೩-೧೬).

[ನೇತ್ರ + ಅತುರ]

ನೇತ್ರಾಧ್ಯ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನ ಮಾರ್ಗ, - ದೃಷ್ಟಿ : ನಿಜ ನೇತ್ರಾಧ್ಯ ದೊಳಾಗಳಾಗಳದಟಿಂ . . . ದೊರೆಕೊಂಡಂ ದ್ರೋಹನಂದೇದೊಡಂ ತ್ರಿಬಗದ್ವ್ಯಾಪಣಂಕಿಯಂ ರಿಪುಜಮೂವಿದ್ರಾವಣಂ ರಾವಣಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೦೯).

[ನೇತ್ರ + ಅಧ್ಯ]

ನೇತ್ರಾನಂದ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಆನಂದ; ನೋಟದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೃಪ್ತಿ, - ಸಂತೋಷ : ನೇತ್ರಾನಂದಮನೀಯ ಸಾಂದ್ರಶಿವಿಂಬಾಡಂಬರಂ ಶ್ರೀಮುಖಂ . . . ಧಾತ್ರೀಧಾರ್ಮಿಕಸತ್ಯ ಸಂತತಿನಲ್ (ಮಹಾನೀ. ೧-೨೧); ನೀನೀ ವಿಗ್ರಹದಿಂದ ಜನಾವುದನ್ನು ಮಾಡಿಸಬಲ್ಲೆಯೋ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡಿಸು. ನೇತ್ರಾನಂದವಾಗುವಂತೆ ನೋಡಿ ಬಿಡುವೆನು (ಕವಿಕ. ೧೪). [ನೇತ್ರ + ಅನಂದ]

ನೇತ್ರಾಭ್ಯಂಗನ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಪಾದಾಭ್ಯಂಗನದಿಂದ ನೇತ್ರರೋಗವೂ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಂಗನದಿಂದ ಶಿರೋರೋಗವೂ ಶಿರೋಭ್ಯಂಜನದಿಂದ ಸರ್ವರೋಗವೂ ಹರವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೩೧). [ನೇತ್ರ + ಅಭ್ಯಂಗನ]

ನೇತ್ರಾವಳಿ 'ನೇತ್ರಪಟು' ನೋ.

ನೇತ್ರಾಪಟು 'ನೇತ್ರಪಟು' ನೋ.

ನೇತ್ರಾಳಿ (ನಾ). ಕಣ್ಣುಗಳ ಸಮೂಹ : ತನ್ನೇತ್ರಾಳಿಗಳನಿಸೆದನೀಶ ನಮಲಪ್ರಕಾಶಂ (ವೀಶ್ಯ. ೩-೧೬-೩೪). [ನೇತ್ರ + ಅಳಿ (= ಅಲಿ)]

ನೇತ್ರ (ನಾ). ಹೊಳೆ; ನದಿ : "ನೇತ್ರ = ಹೊಳೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೧).

[ಸಂ. ನೇತ್ರ]

ನೇತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಚವ್ಯ : "ಕೃಕವಾಕು ಮಸ್ತಕಂ ನೇತ್ರಯಿನಿ ಚವ್ಯವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೩೮). [?]

ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯ(ನಾ). ಕಣ್ಣು ; ನಯನ : ಕೀಟಗಳ ಇಂದ್ರಿಯಾಂಗ
ಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು . . .
ಬೆಳಕು, ನೇತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗಳು (Visual organs) (ಕೀಟಿ. ೫೦).

[ನೇತ್ರ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ನೇತ್ರೋನ್ಮೀಲನ (ನಾ). ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆಯುವಿಕೆ : ಜಯಯ
ನೇತ್ರೋನ್ಮೀಲನಂಗಯ್ಯ ಸಚ್ಚರಿತರ ಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮನುಧ್ಧಂಸುಗೀ
ಸಂಸಾರವಾರಾಶಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧-೫) ; ಮೂಲಬೇರದ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ
ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣಪ್ರಿತ್ಯಾ ನೇತ್ರೋನ್ಮೀಲನಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಧಿ
ಪತ್ರಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಕ್ಷೇತ್ರವು ಜಾಗೃತವಾಗುವುದು (ಹೊಯ್ಸನಾ.೧೯).

[ನೇತ್ರ + ಉನ್ಮೀಲನ]

ನೇದಿಪ್ಪ (ನಾ). ತೀರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವುದು : "ನೇದಿಪ್ಪಂ, ಅಂತಿ
ತಮಂ-೩೨ ಬಹಳ ಹತ್ತಿರವಾದದ್ದು, ಕೇವಲ ಸಮೀಪವಾದದ್ದು"
(ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩. ೩೪೧) ; ಶಕ್ರಯೋಗಿನೇದಿಪ್ಪ : ಪದ್ಮರಾಗೋಚ್ಚಳಮುಕುರ
ಮಿದಂಬಂತುಮಿಂಬಾಗಿ ಚಿಲ್ಲಿಂದಾದಂ ಕಣ್ಣೊಡು ತೋಚಾತ್ತು ದಯ
ಗಿರಿಶೋಭಾಗದಿಂ ಚಂದ್ರವಿಂಬಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೮-೬೬೨). [ಸಂ.]

ನೇಡು 'ನೆಯ್ಯ' ಪರಾ.

ನೇಪತ್ತಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಬಿದಿರು ; ಕಳೆಲೆ : ನೇಪತ್ತಿ (ಕಳಲೆ)ಯು
ಹೊಟ್ಟೆಯುಬ್ಬುಮಾಡುವುದು (ಅಪ್ಪಾಂಗ. ೧೩೫-೮೦). [?]

ನೇಪಥ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಭರಣ; ಅಲಂಕಾರ; ಹೊಡುಗೆ : "ಭೂಷಣಃ,
ಅಳಂಕಾರಃ, ನೇಪಥ್ಯಂ, ಅಭರಣಂ-ಈ ೪ ತುಡುಗೆ" (ಹಲಾಯು.
೮೯-೩೮೫) ; ಅನೇಕೋರ್ವಿಶರ ದಂತಿದಂತವಳಯಾಳಂಕಾರದಿಂ ವಿಶರವೈರಿ
ನೈಪಾಲದ್ವಿಪಮಾಕ್ರಿತಾನಳಂಕರಂ ಕೆಯ್ನೆಯ್ಯುಗುಂ ನಿನ್ನ ನಂದನೆಯಂ
ಪೇಬ್ ಪೆದರಂತೆ ಮಿಕ್ಕ ಬಳೆಯಂದಂ ಮಿಕ್ಕ ಮುತ್ತಿಂಡವಂಗನೆಯರ್ಗಾ
ಹವ ಧೀರನಾ ನೈಪವರಂ ನೇಪಥ್ಯಮಂ ಮಾಬ್ಬನೇ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೪೪).
೨. ನಾಟ್ಯಗೃಹದಲ್ಲಿ ರಂಗಭೂಮಿಯ ಹಿಂಭಾಗ; ಪಾತ್ರಗಳು
ವೇಷಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ರಂಗ
ಭೂಮಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆ : ಇದಕ್ಕೆ 'ರಂಗಶೀರ್ಷ' ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದರ
ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ನೇಪಥ್ಯದೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಬಾಗಿಲುಗಳಿರುತ್ತವೆ
(ಸಂಸಾಟಿ. ೨೩). [ಸಂ.]

ನೇಪಥ್ಯಗೀತ (ನಾ). (ನಾಟಕ, ಚಲನಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವು
ಗಳಲ್ಲಿ) ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಗೀತೆ ; ತೆರೆಮರೆಯ ಗೀತೆ :
ನಾಟಕದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಮೆರೆಯಿಸಲು ಬೆಳಕಿನ ಯೋಜನೆ, ನೇಪಥ್ಯಗೀತ
(Back-ground Music), ತಿರುಗುವ ರಂಗಭೂಮಿ (Revolving Stage)
ಗಳಂಥ ಹಲವು ನವೀನ ಸಲಕರಣೆಗಳು ಕಾಲಿಸಿನೆ (ಬಾಲಪ್ರ. III, ೧೨೮೩).

[ನೇಪಥ್ಯ + ಗೀತ]

ನೇಪಥ್ಯಗೃಹ (ನಾ). (ನಟ, ನಟಿಯರ ಸಿದ್ಧತೆ ಮೊದಲಾದುವು
ಗಳಿಗಾಗಿ) ರಂಗಭೂಮಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗೃಹ, -
ಕೋಣೆ : ನರ್ತನಾಲಂಕರಣದಿವಲಂಕರಿಸಿ ನರ್ತಕಿ ನೇಪಥ್ಯಗೃಹದಿಂ
ವಿವಿಧರತ್ನರಚಿತಮನಿಸಿದ ಜವನಿಕೆಗಳತರಿಸಿ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೮-೩೫) ; ಇದರಲ್ಲಿ
ಹಿಂದಿನಿಂದ ೧೩×೩೨ ಹಸ್ತ, ನೇಪಥ್ಯಗೃಹ ; ಅಲ್ಲಿಯೆ ನಟರು ವೇಷ
ಭೂಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಂಸಾಟಿ. ೨೩).

[ನೇಪಥ್ಯ + ಗೃಹ]

ನೇಪಾಲ್ಯ, ನೇರ್ವಾಳ, ನೇಪಾಳ, ರೇಪಾಳ, (ನಾ). ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ವಿರೇಚಕ ಗುಣವುಳ್ಳ ಅದರ ಕಾಯಿ:(೪).
ನೇರ್ವಾಳ : ಅದಿರಾಜ, ಹೊಳೆತುಂಬೆ, ನೇರ್ವಾಳ, ಮನಲಂಗಮುರ
. . . ಹೊಡ್ಡಲೆನೆಗೆ (ಮೈಲಿ. ೨೫-೪೬೬). ನೇಪಾಳ : "ನೇತ್ರ

ನಿರ್ಮಲಕಾಂಠ-ಖಪ್ಪಲಿ, ನೇಪಾಳ, ನೇರ್ವಾಳ, ತುಪ್ಪ, ತಾಮ್ರ,
ನೇಪಾಳ, ಕೆಂಪಾಣಿ" (ಒಷಧಿ. ೯೦) ; ತುದ್ದಿಮಾಡಿದ ನೇಪಾಳ
೧೦ ಪರಹ ತೂಕ . . . ನಿಂಬೆಹಣ್ಣಿನ ರಸದಿಂ ಮುದಿಸಿ ಕಡುಹಂ
ಮಾಡಿ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿ ತಿಲಪ್ರಮಾಣವಂ ಕಣ್ಣಿಗೆಚ್ಚಲು ಸನ್ನಿಪಾತಂ
ಗುಣಮುಕ್ತುಂ (ಸಕಪ್ಪ. ೧೪೦). 'ಜಾಪಾಳ' ಪರಾ. ಲೇಪಾಳ :
"ಮಾಳೇ-ಲೇಪಾಳ ಬೀಜ" (ಒಷಧಿ. ೧೨೩).

[ದೇ. II ತಮಿ. ನೇಪಾಳ, ನೇರ್ವಾಳ; ಮಲ. ನೀರ್ವಾಳ; ತೆಲು. ನೇಪಾಳ]
ನೇಪಾಲ್ಯ, ನೇಪಾಳ್ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೋಹ ;
ತಾಮ್ರ. ೨. ಭಾರತದ ಉತ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು ;
೫ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಐವತ್ತಾರುದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.
ನೇಪಾಳ್ : ೨. ಅಂಗ ವಂಗ ಕಳಿಂಗ ಕೊಂಗ ಮಾಳವ ಚೋಳ ನೇಪಾಳ
. . . ಮರುಪ್ರಭೃತಿಭೂಪಾಲಕರಿಂ ಭಯಾನಕರಸಮುಂ . . . ಇಂತು ನನ
ರಸಂಗಲಂಧಾನವರಸಂಗಲಾಗಿ ನೆಗುತ್ತು ಮಿರೆಯಿರೆ (ಜಗದಿ. ೨-೩೯ ವ) ;
ನೇಪಾಳ ಕುಂತಳ ಕುಕುರ ಬರ್ಬರ . . . ಕೇರಳ ಮುಖಾಪಾರದೇಶಂ
ಕೊಳೆನೆನ ಜಂಗಮವು ಭಕ್ತಾಳಿ (ಬಸವ. ೩-೧೮) ; ಲಾಳ ಚೋಳ
ನರಾಳ . . . ಕುರು ನೇಪಾಳ ನಿಪಥ ವಿದರ್ಭ ಧರಣೀಪಾಲತತಿ ಸಂದಣಿ
ಸಿದುದು ಸಾಕೇತನಗಿಯಲಿ (ಕೊರರಾ. ೧-೬-೧೪) ; ನೇಪಾಳದೇಶದ
ಭೂಪಾಲನಾದರೆ ಗೋಪಾಲದವನಿಗೆ ಏನು ? (ಗಾಡ). ೩. ನೇಪಾಳ
ದೇಶದ ದೊರೆ : ಪಾಂಡ್ಯನ ಕಾಳಿಜಕ್ಕ ನೇಪಾಳನ ಬೆಂನ ಸೊಂಟಿಗೆಗೆ
ಚೋಳನ ಕಾರಡಗಿಂಗೆ . . . ಕಾಯು ಮಿಕ್ಕ ಮಾಕಾಳಿಯಡುತ್ತು
ನಿಕ್ಕುಮಳು ನಾಲಗೆಯಂ ನರಸಿಂಗಳೂಪನ (ಎಕ. IV (R), ಹುಣಸೂ.
೨೪-೧೩ ; 1182). [ಸಂ.]

ನೇಪಾಳ, 'ನೇಪಾಲ್ಯ' ನೋ.

ನೇಪಾಳ್, 'ನೇಪಾಲ್ಯ' ನೋ.

ನೇಪಾಳಕಂಬಳಿ (ನಾ). ನೇಪಾಳದೇಶದಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಂಬಳಿ :
ನೇಪಾಳಕಂಬಳಿ ಗುಣ . . . ನಾಶಶ್ಚೇಷ್ಠಹರವಾಗಿಯೂ, ಐಶ್ವರ್ಯ
ಪ್ರದವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೩೬).

[ನೇಪಾಳ್ (= ನೇಪಾಲ್ಯ) + ಕಂಬಳಿ]

ನೇಪಾಳಗುದುರೆ (ನಾ). ನೇಪಾಳದೇಶದ ಕುದುರೆ : ನೀಳ ಹರಹಿತು
ಕರಿಗಳನು ನೇಪಾಳಗುದುರೆಯು ಥಟ್ಟುಗಳ ಹಿಂಗಾಲಲಣೆಮದು . . .
ಸುಪ್ರತೀಕಗಜ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯ. ೩-೧೫).

[ನೇಪಾಳ್ (= ನೇಪಾಲ್ಯ) + ಕುದುರೆ]

ನೇಪಾಳಬೇವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇವು : "ನಾಡೀಶ್ವರಃ-
ನೇಪಾಳಬೇವು" (ಒಷಧಿ. ೮೫). [ನೇಪಾಳ್ + ಬೇವು]

ನೇಪಾಳಿ (ಗು). ನೇಪಾಳದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : ಮಂಡಲಗಳ ರಚನೆ
ಯಲ್ಲಿ ನೇಪಾಳ ಕಲಾವಿದರು ತೋರಿಸುವ ಮಾದರಿಗಳ ಆರಿವು, ಪ್ರಮಾಣ
ಪರಿಚ್ಛಾನ ಪ್ರಕಂಪನೆಯವಾಗಿದೆ (ಭಾರತ. ೫೩೨). [ಸಂ. ನೇಪಾಳೀ]
ನೇಪಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಪಡಿಸು ; ಓರಣಗೊಳಿಸು ; ಜೋಡಿಸು(?) :
ನೇಪಿಸಿದ ಪತ್ತಿಗೆಯೊಳನುಪಮರೂಪ ಚೀನಾಂಬರಗಳನು ಸದ್ವ್ಯಾಸಿಸಿದ
ರಂಗದಿಯೊಳಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾಲು ಸಾಲಗಳ (ಜಿರಾಮಾ. ೨೬-೪೧) ; ಅಪಾದ
ಸೋಂಕುತಹ ಕೇಶಗಳನೆಣೆಗಂಟಿ ನೇಪಿಸುವ ಸಮಯ (ಜಿನಮು.
೪೨-೩೯). [ನೇಪಾಳ್ + ಇಸು]

ನೇಮು (ನಾ). ೧. (ಮನಸ್ಸಿನ) ನಿಯಂತ್ರಣ ; ಸಂಯಮ ;
ಪ್ರತಿಬಂಧ : 'ನೇಮಿಸು' ಪರಾ. ೨. (ಹೀಗೆಯೇ
ಇರಬೇಕೆಂಬ) ಕಟ್ಟಳೆ ; ನಿಯಮ ; ವಿಧಿ : ನಾನಾಪ್ರಕರೇಮ
ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅಜನತುನಾಲ್ಕು ಪ್ರತ ಐವತ್ತಾಜು ತಿಲ ಮೂವತ್ತೆರಡು

ನೇಮು ನಿತ್ಯಕೃತ್ಯ ರ್ಕೃತ್ಯವಧಿಯಿಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೮-೮೯); ಮುಗುಡೆ
ಯಂ: ಕೃತಿಗೇಳಿ ನಿಗಮದೊಳೊಗೆದ ನೇಮಂಗಳ ತಿಳಿದಿ ಜಗಕೆ
ಪಾವನೆಯರೆನಿಸರು (ಪದ್ಯ. ೧-೫೭); ದಿನಾಲು ನೇಮದಿಂದ ಸಾಲಿಗೆ
ಬಂದು . . . ಕರಿಯಬೇಕು (ಮುಂಬಯ. ೪-೧); ಹೋಳಿಯ ಅಟ್ಟವು
ಇದೇ ತರದ್ದಿರಬೇಕೆಂಬ ನೇಮು ನಿತ್ಯವಿಲ್ಲ (ಕನ್ನಡ. ೧೭೨); ನಾಮ
ವಿಲ್ಲದ ಅರಸನಿಗೆ ನೇಮವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಧಾನಿ (ಗಾದೆ). ೩. ಅಪ್ಪಣೆ ;
ಅಪ್ಪಣೆ ; ಅನುಜ್ಞೆ ; ವಿಜಯವಿಗ್ರಹದೀರನಾ ಧರ್ಮಜನ ನೇಮದ
ಲಂದು ವೈವ್ರಜನ ತೊತ್ತಕಮಳದ ಸಾತ್ಯಕಿ ಕಂಡನರ್ಜುನನ
(ಕುನ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೧ ಸೂಚನೆ); ದಿಡದಿಂದಮೊದಲು ನಿಮ್ಮಂದಳದ
ಮುಂದಿನೊಳು ಗುಡಿಗಟ್ಟಿ ಕುಣವುತ್ತ ಬಪ್ಪಂತೆ ನೇಮವಂ ಕೊಡಿಯನೆಗೆ
(ಸೌಂದರ್ಯ. ೫-೫೧); ಮಡದಿಯರು ಮೂವಂಗೆ ಮುನಿಕುಲ ಮೃದ
ವೆನ್ನ ನೇಮದಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು ನೃಪತಿ ಪರಮೋದನವನುಬಕ
ದಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೭-೫೭). ೪. ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವಿಕೆ ;
ನಿಯೋಜಿಸುವಿಕೆ : 'ನೇಮಿಸು' ಪರಾ. ೫. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ
ಆಚರಣೆ ; ಅನುಷ್ಠಾನ : "ನೇಮು-ನಿಯಮ" (ತದ್ವಿ. ೨೩);
ಬಂದು ಕೈಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲರೆ ನೇಮ ಇದ್ದುದ ವಂಚನೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅದು
ನೇಮ ನಡೆದು ತಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ನೇಮ ನುಡಿದು ಹುಸಿಯದಿದ್ದರೆ ನೇಮ
(ಬಸವ. ೨೩೧); ವ್ರತ ಉಪವಾಸಂ ನೇಮಗಳೆಂದಂ (ಪಾಶಾಂ. ನಿಯಮ
ವೆಂಬುವಂಗಳೆಂದಂ)ಗತವೆನಿಸುವವು ಪ್ರಸಾದಗಳವೆಂದಂ (ದೀಪ್ತಾ ಬೋ. ೯೩-೧).
೬. ದೇವರ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉಪವಾಸ, ಧ್ಯಾನ ಮೊದ
ಲಾದ ಆಚರಣೆ ; ವ್ರತ ; ನೋಂಪಿ ; ಹಾಲ ನೇಮ ಹಾಲ
ಕೆಯು ನೇಮ ಕೆನೆ ತಪ್ಪಿದ ಬಳಿಕ ಕಿಚ್ಚಿದಿಯ ನೇಮ ಬಿಟ್ಟು ನೇಮ
ಬಿಟ್ಟ ನೇಮ ಅಂಬರಿಯ ನೇಮದವರನಾರನೂ ಕಾಣೆ (ಬಸವ. ೨೩೨).
೭. ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು ; ನಿಯತವಾದುದು : 'ನೇಮಿಸೇಮೆ'
ಪರಾ. ೮. (ಕರಾ) ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ನಡೆಸುವ ದೇವ್ಯದ
ಪೂಜೆ : ಕೋಲನೇಮಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹೂ ಕಿನ್ನಾರ ಮುತ್ತುಗದ ಹೂ
ಯಾವ ಮಣ್ಣಿಗೂ ಬೇಡದ್ದು (ಮುಗಿಯು. ೧೭). ೯. (ಉಕ್ತ)
ಚೊಚ್ಚಲು ಗೆಂಡುಮಗುವಿನ ತಾಯಿ, ಅವನ ಮದುವೆಯ
ವರೆಗೂ ಪಾಲಿಸುವ ನಿಯಮ, -ವ್ರತ ; ೧೦ ಹಸಿರು ಸೀರೆ,
ಹಸಿರು ಬಳೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸದಿರುವುದು, ಕೆಲವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ತರ
ಕಾರಿಗಳನ್ನು ತಿನ್ನದಿರುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ : 'ನೇಮ ಬಿಡಿಸು'
ಪರಾ. ೧೦. [ಕಾಮಕಾ] ರತಿಕಲಾಸ್ಥಾನ : ಜಾಯ್ನ ಮರ್ಮದೇ
ಯಧರಮಾಗಿ ನೇಮವೆ ತಮ್ಮ ಕಯ್ಯನುರ್ದುರಾಗಿ ಮನಕಮರ್ದದೇ
ಮನೆಯಾಗಿ . . . ಅಜಾಕೆಗೊಡಿದ ಪರವಶಂ ಪಾರರೊಳ ಮೊಳೆದುದು
(ಚಿಬ್ಬ. ೯-೧೫). 'ನಿಯಮಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಯಮ]
ನೇಮು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಭಾಗ ; ಅರ್ಧ : "ಖಂಡ, ಅರ್ಧ"
(ಧರ್ಮ). ನೇಮ ; ಕಳಂ, ಭಿನ್ನಂ, ಸಾಮಿ-ಈ ೩ ಅರ್ಥಂ"
(ಪಲಾಯು. ೧೧೮-೨೦); ಶ್ರೀಮಾನಿನೀರಮಣ ಪ್ರೇಮಾಮರಾನಕಾ
ಸಾಮಾಮಲಶ್ರುತಿಗ್ರಾಮಮಿಶಾಭವಶ್ಚಾನಾ ಮದೇಭೇಂದ್ರಹೋಮಾ
ಮಯಾಹಿತಕಲಾನಾಲಿನೇಮವಾಹ . . . ಕಾಮಾಂತಕ (ಉದ್ಭವ. ೩-೩೩). ೨. ಮೋಸ ; ವಂಚನೆ ; ಕಪಟ. ೩. [ಸಂಗೀತ]
(?) : ಅಚ್ಚು ವೈತಿಕ ನೇಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬೊಟ್ಟು ಮೋಹರ ಅರಿ
ದೊಂದಿವಂ ತದಿರಾ ಎಂಬ ಕೊಣು ತಪ್ಪದೆ ಶುದ್ಧ ಭಾರಿ ಕವನೆಯೆಂಬ
ಮದ್ದ ಕೆಗಳಂ ಪಾಟಿಸುವ ಮದ್ದ ಕೆಗಳಾಜರಂ . . . ಗೀತ ತಲ್ಲ ನೇಮ
ಉರುಪು ಪದ ಪಟ್ಟಿ ದರುಗಳಂ ತೋಟಿಸುವ . . . ಪಾತ್ರಂಗಳಂ
(ದಶಾವ. ೨-೧೦ ಪ). [<ಸಂ.]

ನೇಮುಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಅನುಮತಿಯನ್ನು
ಹೊಂದು : ತಾನುಂ ಸಹ ಪುರಮಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು ರಕ್ಕಸರ
ಮಾಟೊಡ್ಡಂ ತಾಗುವುದುಂ ಅಮರೇಂದ್ರನಂ ದಶರಥಂ ನೇಮುಂಬಡೆದು
(ದಶಾವ. ೮-೨೮ ಪ). [ನೇಮು + ಪಡೆ]
ನೇಮುಂಬೆರಸು (ಕ್ರಿ). - ನೇಮುಂಬಡೆ : ಈಗಲವಂ ಗಿರನಂ ಗೆಲಲೆಳಸಿ
ನೇಮುಂಬೆರಸಿದ ಮನುಷ್ಯನಕ್ಕುಮಲ್ಲದೊಡೀ ಸೌಂದರ್ಯಮೆತ್ತಣದು
(ಚಿಕನಂ. ೮೧-೧೪). [ನೇಮು + ಬೆರಸು, (< ಬೆರೆಯುಸು)]
ನೇಮುಂಬೊಣು (ಕ್ರಿ). ನಿಯಮವನ್ನು ಹೊಂದು ; ವ್ರತವನ್ನು
ಹೊಂದು : ಸತ್ಯ ಕಟುವಿನ ಮೂಸವಂ ಮುದವೆತ್ತಿಯೋಗಿಸುವ
ನೇಮುಂಬೊತ್ತು ಬಂದೆನು (ಬಸವ. ೫೭-೩೪). [ನೇಮು + ಪೊಣು]
ನೇಮುಕ (ನಾ). ೧. ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ನಿಯಂತ್ರಿಸು
ವುದು. ೨. ನಿಯಮ ; ನಿಬಂಧನೆ : (ಕ). ೩. ನಿಯಮಿಸುವಿಕೆ ;
ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವಿಕೆ : 'ನೇಮುಕಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ.
ನೇಮುಕ ಮಾಡು = ನಿಯೋಜಿಸು ; ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು : ನಮ್ಮ
ಶಿರವ ಎಲ್ಲಾ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೂ ನೇನಾಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾದವರು...
ಹೀಗೆಂದು ನಾವು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನೇಮುಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ
(ಮಹಾ. ೨೭೯); ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಕೋವಿದನಾಗಬಲ್ಲವನನ್ನು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ
ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಕವಿತೆಗಳನ್ನು ಬರೆಯಬಲ್ಲವನನ್ನು ಕಲ್ಪಿದ್ವಲುಗಳೆಯ
ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ನೇಮುಕ ಮಾಡುವುದು ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ನಷ್ಟ (ಕ್ರಿಯಾ. ೯೫).
ನೇಮುಕವಾಗು = ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಡು ; ನಿಯೋಜಿತವಾಗು : ಭಾರತ
ಸರ್ಕಾರದ ವಾರ್ತಾಶಾಖೆಯ ಮಂತ್ರಿಯವರಾದ . . . ಅವರ ಅಧ್ಯಕ್ಷತೆ
ಯಲ್ಲಿ ನೇಮುಕವಾಗಿದ್ದ ಸಮಿತಿಯವರು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಸಮ್ಮತಿಸಿದ ತರು
ವಾಯು ಈ ಪುಸ್ತಕವು ಮುದ್ರಿತವಾಗಿದೆ (ಭಾಧಾನ. ಪೀಠಿಕೆ); ಮರಳಿ
ನೇಮುಕವಾಗಿ ಗೆಂಗೋತ್ರಿಗೈದಿದ ಬಂದೆನು ತಿರುಗಿ ಈ ನೆಲೆಗೆ (ಇಂಚಾಪ. ೫೪-೫೬). [<ಸಂ. ನಿಯಮಕ]
ನೇಮುಕಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಡು ; ನಿಯೋಜಿತವಾಗು ;
ಗೊತ್ತಾಗು : ವೃದ್ಧ ಶ್ರೀಮಂತನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಪಾಲಕನಾಗಿ ಅವನು
ನೇಮುಕಗೊಂಡಿದ್ದ ದಾಗಿಯೂ ನೆಹ್ಲದೋವಾ ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಕೇಳಿದ್ದನು
(ಪುನರು. ೩೧೨); ಲಾಹೋರಿನ ಸರ್ಕಾರಿಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಸಸ್ತಾಸ್ತ್ರದ
ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕನೆಂದೂ, ನಂತರ ಪಂಜಾಬ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಉಚ್ಚ
ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕನೆಂದೂ ನೇಮುಕಗೊಂಡನು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೫).
[ನೇಮುಕ + ಕೊಳ್ಳು, (< ಕೊಳ್ಳು)]
ನೇಮುಕಪತ್ರ (ನಾ). ನೌಕರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ನಿಯೋಜಿತ
ವಾದ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಲಸಗಾರನಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಅಧಿಕೃತವಾದ ತಿಳಿ
ವಳಿಕೆಯ ಪತ್ರ : ಹೊಸಮನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನವೆಲ್ಲ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ
ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಕಂಡಿರಿಯಿಂದ ಅನಿಲನಿಗೆ ಒಂದು ದಿವಚಾರಿಕ 'ನೇಮುಕಪತ್ರ'
ಬಂದಿತು (ಅಜನಾ. ೨೪೦). [ನೇಮುಕ + ಪತ್ರ]
ನೇಮುಕಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). ನೇಮುಕವಾಗು ; ನಿಯೋಜಿತವಾಗು :
ಅವರ ಪಾತೆಯಿಂದ ಮುನಿಸಿಬಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಾಘಟಿಸರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ
ನೇಮುಕಹೊಂದಿದ್ದವರಿಗೆ ನಾನು ಹೋಗಿ ಭೈರ್ಯಾಗಲು ತಿಳಿಸಿ . . .
ದೇವ ಕಳುಹಿಸಿದರು (ಹೇಮಂತ. ೧೭೭).
[ನೇಮುಕ + ಹೊಂದು, (< ಪೊಂದು)]
ನೇಮುಕಾತಿ (ನಾ). (ಕೆಲಸ, ಅಧಿಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ) ನಿಯೋಜಿ
ಸುವುದು, -ನೇಮುಕ ಮಾಡುವುದು : ಈ ನೌಕರಿಯ ನೇಮುಕಾತಿಯ
ಜವಾಬ್ದಾರಿಯು ಮುಖ್ಯ ಸದಸ್ಯರ ಸಮಿತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿದೆ (ರೂಪಿ).
[< ನೇಮುಕ]

ನೇಮಕ್ರ (ನಾ). ತನ್ನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟನಿಯಮಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ
ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ : ತನ್ನ ಸುವಿಗೆ ಅನುವಾದನವಾದು ಸಮ್ಮಂದಿಸಿ
ಯುತ್ತುದು ನೇಮಕ್ರ (ವಿಶೇಷ. ೧). [ನೇಮ_೧+ಕ್ರ]
ನೇಮಗಲೆ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ನಿಯಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ
ಕಲೆ ; ರತಿಕಲಾಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಚಾತುರ್ಯ : ಬಳಿಕಾ
ಸುಧನ್ಯಂ ಮನದೊಳು ಭೀತಿಯಂ ತೊಲಿದು ಕಾಂತೆಯ ಕೂಡೆ ರಮಿ
ಸಿದಂ . . . ಲಲೆವಾತು ಗಳರವ ನೇಮಗಲೆ ತಾಡನಪ್ರಾಧಿ ಬಂಧ
ಸಮೋದನದೊಳು (ಚಿದ್ರಿ. ೧೧-೨೧). [ನೇಮ_೧+ಕಲೆ]
ನೇಮಗಾಣು (ಕ್ರ). ನಿಯಮವನ್ನು ಅರಿ ; ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ :
ಕಾಮನ ಸಖರು ದತ್ತಣಸಾಗರಾದಿಗಳಾ ಮಾತಿಗಿಲ್ಲರೊಗ್ಗಾಗಿ ನೇಮಂ
ಗಂಡಾಡಿದ ಪ್ರಣಯಚಂದ್ರಮುಮಂತ್ರಿ ಸ್ವಾಮಿ ಮೆಚ್ಚುವನೆಂದರಕೆ
(ಭರಣ. ೪೮-೬೩). [ನೇಮ_೧+ಗಾಣು(<ಕಾಣ)]
ನೇಮಗಾರ 'ನೇಮಗಾಣ' ನೋ.
ನೇಮಗಾರಿಕೆ (ನಾ). ನಿಯಮಿಸುವಿಕೆ ; ಗೊತ್ತುಮಾಡುವಿಕೆ : ಈ
ಇಂದಿನ ಮಹಾರಾಜನು . . . ತನ್ನ ಆ ನೇಮಗಾರಿಕೆಯ ನಪೋ
ನದೀನದೀರಗಳ ವಿಕಾರ ವಿಪರೀತಗಳನ್ನಕ್ಕೂ ಮಹಾರಾಜಮುದ್ರೆಯ
ನೊತ್ತಿ ಕೊಂಡು . . . ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿರುವನು (ಮಂತ್ರ. ೩೩-೨೩).
[ನೇಮಗಾರ(<ನೇಮಗಾಣ)+ಇಕೆ]
ನೇಮಗಾಣ, ನೇಮಗಾರ (ನಾ). ೧. ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ;
ಆಚಾರವಂತ : ಗಿಂಡೆ ಶಂಕರನಂ ಸಿರಿಯರಿಸಿ ನಾರಾಯಣನಂ
ಸಾರ್ಧಂತೆ ಸಾರ್ಧ ಅಮೃತಾಂಬೆಯೆಂಬರಿಸಿ . . . ಕ್ಷಮೆ ಜಿತಾತ್ಮನಂ
ದಯಾ ಧಾರ್ಮಿಕನಂ ನೀತಿ ನೇಮಗಾಣನಂ ಬಲುಸಲ್ವಂತೆ ಬಲುಸಂದಿರ್ಪಳ್
(ಚಿವಂ. ೬೪-೧). ೨. ಶೃಂಗಾರಕಲೆಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ; ರಸಿಕ :
ಅಪ್ಪಿದರಪ್ಪುವಳುಗುರಿಟ್ಟುರುಗುಕ್ಕಿ ಉಪ್ಪರಿಸುವಳೊಡವಳು ನೆತ್ತು
ಗಾತಿಯು ನೇಮಗಾಣನು ಹೊಕ್ಕರು ಮುಟ್ಟಿದೆ ಸಾಧನೆಗಂದು. (ಭರಣ.
೧೧-೯೯). ನೇಮಗಾರ : ೩. ನಿಯಮಿಸುವವನು ; ನೇಮಕ
ಮಾಡುವವನು : 'ನೇಮಗಾರಿಕೆ' ಪರಾ. [ನೇಮ_೧+ಗಾಣ]
ನೇಮಗೊಳು (ಕ್ರ). ನಿಯಮವಾಗಿ ಹೊಂದು ; ಪ್ರತವಾಗಿ ಪಡೆ :
ಆತನ ಚಿತ್ತ ನೋಯದಂತೆ ಮತ್ತಾವ ಬಂಧನದ ಕಟ್ಟಿನಿಕ್ಕದೆ ಕೃತ್ಯವ
ನೇಮಗೊಂಡು ಮಾಡೆಂದು ನೇಮಕ ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಆತ ತನ್ನ ತಾನಜಾತು
ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಅದು ತನಗೆ ಮುನ್ನಿನ ಸೋಲಂಕೆಂಬುದನಜಾತು ಮುಟ್ಟಿದೆ ಆ
ಪ್ರಸನ್ನವಪ್ಪ ವಸ್ತು ಮಿಹಾಮಹಿಮ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರಲಿಂಗವು ತಾನಾದ ಕರಣ
(ವಚನಂ. ೧೯೧-೩೪). [ನೇಮ_೧+ಗೊಳು(<ಕೊಳ್)]
ನೇಮಣುಕಿ 'ನೇಮಣುಕು' ನೋ.
ನೇಮಣೂಕಿ 'ನೇಮಣುಕು' ನೋ.
ನೇಮಣೂಕಿ 'ನೇಮಣುಕು' ನೋ.
ನೇಮಣೂಕು, ನೇಮಣುಕಿ, ನೇಮಣೂಕ, ನೇಮಣೂಕಿ
(ನಾ). (ಉಕ) ೧. (ನೌಕರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ) ನೇಮಕ
ಮಾಡುವಿಕೆ, —ನಿಯಮಿಸುವಿಕೆ : ಪೋಲೀಸರ ನೇಮಣೂಕು
ಅದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳ ಜೀವಿತಕ್ಕೂ ಅಸ್ತಿಗೂ ಭಯವಿಲ್ಲದ ಹಾಗಾಯಿತು
(ಕಥಾಗ. ೩೬೨) ; ಈ ದಿನ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಲಿಲಾವಿನ ಬಂದೋಬಸ್ತಿಯ
ಸಲುವಾಗಿ ನನ್ನ ನೇಮಣೂಕಾಗಿದೆ (ಕಲ್ಯಾ. ೨೫). ೨. ಮೌಸಾಶನ,
ಜೀವನಾಂಶ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ವಿವರಣೆ : ಹೈದರನು . . .
ಜಾಮರಾಜನ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರ ಕಸುಕೊಂಡು, ಅವನನ್ನು ಕೆಲವು
ನೇಮಣೂಕು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿ ಕರೆಯೊಳಗಿಟ್ಟು ತಾನು ಹೈದರಅಲ್ಲಿಯೆಂಬ
ಹೆಸರಿಂದ ಆಳ ಹತ್ತಿದ್ದನು (ಕಥಾಗ. ೩೫೬). ೩. ಸಹಾಯಧನ ;

ಅನುದಾನ : ಈ ಜಾತ್ರೆಗಾಗಿ ಸರಕಾರದಿಂದ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ೩೦೦ ರೂಪಾಯಿ
ನೇಮಣೂಕು ಬುನಾದಿಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತ ಬಂದದೆ (ಕಥಾಗ. ೫೩೫) ;
ಆ ನಾಡಿನ ಅರಸು . . . ಆ ದೇವರಿಗೆ ಒಂದು ನಂದಾದೀಪದ ನೇಮ
ಣೂಕು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೭೫) ; ಮಧುಕೇಶ್ವರನಿಗೆ
ಸರಕಾರದಿಂದ ೪೦೦೬ ರೂಪಾಯಿಯ ನೇಮಣೂಕು ನಡೆಯುತ್ತದೆ
(ಕಾರಣ. ೬೩). ನೇಮಣುಕಿ : ೧. ನೌಕರ ದಿಟ್ಟ ಜನರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ
ಕಾಯಂ ನೇಮಣುಕಿ ಅಗಿಲ್ಲ (ಕರವಿ. ೬೨). ನೇಮಣೂಕ : (೨).
ನೇಮಣೂಕಿ : ೧. ಇನಗೆ ನೇಮಣೂಕಿ ಅರ್ಜರ ಇನ್ನೂ ಬಂದು
ಮುಟ್ಟಿಲ್ಲವೆ ? (ಬೆನ್ನೂ. ೧೨) ; ಸಾಹೇಬರ ಸುಕುಮಾರಿ, ಕುಮಾರಿ
ಚರಂಜೀವ ತಳೂಗಿಗೆ ನಾವು ಪಾತ-ಪ್ರವಚನಕರಾಗಬೇಕೆಂಬ
ನೇಮಣೂಕೆಯ ಭರ್ಮಾಣು ಹೊರಟಿತು (ದೀಪಕ. II, ೧೯). ೨. ಆತ
ಬಸಾರಸದೊಳಗಿನ ಹಿಂದೂಧರ್ಮಾಧ್ಯಕ್ಷರ ನೇಮಣೂಕಿಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ
ದಿಟ್ಟ (ಹಂಸಾ. ೧೪೨). [←ಮರಾ. ನೇಮಣೂಕ]
ನೇಮದಟ್ಟು (ಕ್ರ). ಮರ್ಮವನ್ನು ಮುಟ್ಟು ; ಹೈದರಯಸ್ಪರ್ಶಿ
ಯಾಗು : ವರ್ಣಕ ವಸ್ತುಕವೆಂಬ ಕವಿತ್ವದ ನಿರ್ಣಯದೊಳು ನೇಮದಟ್ಟು
ಕರ್ಣರಸಾಪ್ತತವನೆ ಕಳೆವುತ ಕವಿತಾರ್ಣವಸೆಸದರ್ಶಿಯೊಳು (ಭರಣ.
೩೪-೬೧). [ನೇಮ_೧+ತಟ್ಟು]
ನೇಮದಕೆ (ಕ್ರ). ಅಜ್ಜೆಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆ :
ಬಿಟ್ಟದ ಚಾಮೇಂದ್ರ . . . ಫಲಿಸೆ ಕೋಟಿಯ ನೃಪನ ಸಂಧಿಸಿ ನೇಮ
ದಕೆದು ಶೀಘ್ರದೆ ತಿರುಗಿದನು (ಕಂಠಿ. ೩-೫೪). [ನೇಮ_೧+ಕೆ]
ನೇಮದಾಣ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ರತಿಕಲಾಸ್ಥಾನ : ನೇಮದಾಣವ
ಬಲ್ಲ ನೀತಿ ನೀತನ ಕೂಟ ಕಾಮನ ರಾಯಾಟದಂತೆ ಕಾಮಾತುರ
ಮಾತ್ರದವರಾಟ ಸೊಗಸಲ್ಲ ಪಾಮರಜನದಾಟದಂತೆ (ಭರಣ. ೬-೧೬).
[ನೇಮ_೧+ತಾಣ]
ನೇಮಬಿಡಿಸು (ಕ್ರ). (ಉಕ) (ಜೊಚ್ಚಲುಮಗನ ಮದುನೆಯ
ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ತಾಯಿಯಾದವಳು ಮೊದಲಿನಿಂದ ಪಾಲಿಸು
ತ್ತಿದ್ದ) ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸು, —ತೊರೆಯಿಸು :
ಜೊಚ್ಚಲು ಮಗನ ತಾಯಿ ನೇಮಾ ದಿಡಿಸಬೇಕು, ಚೌಕಲಾಣಿ ಹಾಕ
ಬೇಕು (ಅಮೃ. ೫೪). [ನೇಮ_೧+ಬಿಡಿಸು]
ನೇಮವಂತ (ನಾ). ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ;
ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವವನು : ನೆಲ ಬಲವಂತನಿಗೆ,
ಕುಲ ನೇಮವಂತನಿಗೆ (ಗಾಡ). [ನೇಮ_೧+ವಂತ]
ನೇಮವಳಿ (ಕ್ರ). ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ತಪ್ಪು-
ಬಿಡು : ಗೌಡ ರಾಮಗಿರಿಯ ದುರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಘನವಟಿ ಸೀಮೆಯ
ಖಳನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ನೇಮವಳಿದು ನೆರೆಯವನು ಕುಣಿಗಿಲಿಸೀಮೆಗೈದಿದನು
(ಕಂಠಿ. ೧೧-೬೨). [ನೇಮ_೧+ವಳಿ(<ಅಳಿ)]
ನೇಮವೀ (ಕ್ರ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಡು ; ಅಜ್ಜೆಮಾಡು ; ಅಣತಿ
ನೀಡು : ಆ ಸತಿಯೊಳೊಂದಿ ನೀನೀ ಜಗತ್ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಂ ಬೇಸಜದೆ
ಮಾಡೆಂದು ನೇಮವಿತ್ತಂಭೋರುಜಾಸನನನ್ನಳುಕಾಂ ದೀಕ್ಷೊಟ್ಟು ಶಕ್ತಿ
ಯಂಭರ್ತಾನದಿಂ ಪೋದಳು (ಚಿವು. ೧೩-೧೬). [ನೇಮ_೧+ವೀ]
ನೇಮವೇಳು (ಕ್ರ). ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಕೊಡು ; ಅನುಮತಿಯನ್ನು
ನೀಡು : ಭಾಸ್ಕರ ಕೆಡೆದ ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರದೊಳು ತಡವಿಲ್ಲದೆ ಪಯಣಕೆ
ನೇಮವೇಳೆನ ಮಡದಿ ಮುನ್ನಿಸಿದಳಾಕೆಯ (ನೋಪಕ. ೩೦-೪೧).
[ನೇಮ_೧+ವೇಳು(<ಬೇಳು)]
ನೇಮಸೀಮೆ (ನಾ). ನಿಯತವಾದ ಎಲ್ಲೆ ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಗಡಿ :
ತಲ್ಲಿಂಗಾಭಿಷೇಕವಾರಿಯು . . . ಗೋಮತಿಯ ನದಿಯ ಕರೆಯಲುಪ್ಪುಥಯ

ದಡಸೂಸಿ ನೇಮಸೀಮೆಯ ಮಾರಿ . . . ಪರಿಮಾಡು (ನನಮೋ. ೨೧-೨೬).

[ನೇಮು, + ಸೀಮು]

ನೇಮಸುತ್ತು (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ, -ಪಂಚೆ : ಯಾಕಾಗಲೂ ತೆಳ್ಳಗಿನ 'ನೇಮಸುತ್ತು' ಉಟ್ಟು ಮೈಮೇಲೆ ಬಿಳ್ಳಗಿನ ಮಕಮುಲ್ಲು ಅಂಗಿ (ಹಹಸ. ೧೦). [←ತುಳು. ನೇಮಸುತ್ತು]

ನೇಮಸ್ತ (ನಾ). ವೃತಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು; ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವವನು; ನೇಮವಂತ : ನೇಮಸ್ತ ಪಟುವು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತ್ತು ಭಕ್ತನಟುವು ಸಮಾಧಾನದಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತ್ತು (ಅನಚಂ. ೭೧-೭೧೪); ಭದ್ರವಿಶ್ವದವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೇಮಸ್ತರುಗಳು ಹೊಕ್ಕು ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ಮಾಡಿದರೆ ಅನ್ನ ಪಾಕಾದಿಗಳ ಕೊಂಡರೆ ನಾಯದಿಗನರಮಾಂಸವು ತಪ್ಪದಯ್ಯಾ (ಚನ್ನವ. ೨೩-೯). [ನೇಮು, + ಸ್ತ]

ನೇಮಸ್ತ (ನಾ). = ನೇಮಸ್ತ : ಗುರು ಅನಾಚಾರಿ ಲಿಂಗವು ನೇಮಸ್ತ ಜಂಗಮ ದುರಾಚಾರಿ ಇಂತಿ ಪ್ರವಿಧ ಭೇದ ಸ್ಥೂಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರಣ (ಮೋಳಮಾ. ೨೭೬-೨೮). [ನೇಮು, + ಸ್ತ]

ನೇಮಿ (ನಾ). ನಿಯಮವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ; ನೇಮವಂತ : ನೇಮಿಯ ನೇಮ ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯ ಕೆಡಿಸಿತ್ತಲ್ಲಾ (ಸಕವ. 11, ೬೧೬-೯೬ ಸಮಾನ). [ನೇಮು, + ಇ]

ನೇಮಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಅಂಚು, - ಪಟ್ಟಿ : "ಚಕ್ರ ಧಾರಾ, ಪ್ರಧೀ, ನೇಮಿ-ಈ ೩ ನೆತ್ತಿವಟ್ಟಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೭೩-೨೯೩); ಎರಡುಂ ತೇರೊಂದನೊಂದೆಯರೆ ನಡುಗೆ ನೆಲಂ ನೇಮಿ ಸಂಭಟ್ಟಿದಿಂದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೦೨); ಸಾರಥಿ ನಡೆಯುವ ರಥಿಕರೇಣುವ ಬಲ್ದೀರಗಾಲಿಗಳ ನೇಮಿಗಳು (ಜಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫-೮೫); ಓದಿದನು ಮಾರೀಚೆ ನಟ್ಟಿದನು ದಾಶರಥಿ ; ಮುಟ್ಟಿದರು ನೀರದಾಕ್ಕತಿವತ್ತ 'ಪ್ರಪ್ಪಕಜಮಂ ಧಾಯಾವಲಯ ನೇಮಿಯಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೭-೨೫೦). "ಚಕ್ರನೇಮಿ" ಪರಾ. ೨. ಬಾವಿಯಿಂದ ನೀರೆತ್ತುವ ರಾಟೆ : "ಅಂಥು, ಕೂಪು-ಈ ೨ ದಾವಿ. ಪ್ರಧೀ, ನೇಮಿ (ಅದಲು ಟುಟ್ಟು)" (ಹಲಾಯು. ೧೧೩-೬೨); "ನೇಮಿ, ತ್ರಿಕಾ, ೨-ಅಕ್ಕ ಈ ಭಾಮಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಂಡಿ, ತಿರಗಣಿ, ರಾಟೆ, ಕಸಿಲ, ಯಾತ ಮುಂತಾದ ನೀರೆತ್ತುವ ಯಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೮೫). ೩. ಅಂಚು ; ದಡ ; ಎಲ್ಲೆ : "ಸಾರಿಹ ದಡಂ ಪ್ರಧಿ ನೇಮಿಯನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೪-೧೦೮); ಮುಮುಕುತಿದ ಆ ತಪೋವನದ ನೇಮಿಯಾಳೊಂದು ನಿರ್ಝರಣಿ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೩೨-೨೦೪). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಹುಲಿಗಿಲ ಮರ : "ಕಿನಿಶ, ಸ್ಕಂದನ, ನೇಮಿ, ರಥಮ್ತು . . . ಅತಿ ಚಿತ್ರಕೃತ್-೬ ಹುಲಿಗೆಮರದ ಪೆಸರುಗಳು. ಹುಲಿಗಿಲ, ನೆಮ್ಮಿ, ಹೊಂಗಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೬). ೫. [ಜೈನ] ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು : ವೃಷಭ. ಅಚಿ . . . ನೇಮಿ ಪಾಶ್ವ ವರ್ಧಮಾನ ರೆಂದಿಪ್ಪತ್ತು ಸಾಲ್ವಾರ್ ತೀರ್ಥಂಕರರ (ಚಾವಂಪು. ೪೦೨); ನೇಮಿ ರೋಚ ಸ್ವಾಮಿ . . . ನಿಸ್ಸೀಮ ದೀಕ್ಷಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಳು ಮದವಳಿ ತಾನಾದ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫೯ ಸದ). ೬. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಲೀಲಾವತಿ ಪ್ರಬಂಧ' ಮತ್ತು 'ನೇಮಿನಾಥಪುರಾಣ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಯ ಹೆಸರು ; ನೇಮಿಚಂದ್ರ : ರಸಮೋ ರಸಾಯನಮೋ ಶ್ರುತಿಪಂಕಜಮೋ ಕವಿ ಗಳಮ್ತು ತಮೋ ನೇಮಿಯ ವಾಕ್ಯಾಪ್ರಸರಮದಲಿಸಕದಿಂ ನಿಪ್ಪಿಸಿತಾಡುಡು ಜಗಲೆ ನೇಮಿಪುರಾಣಂ (ಅರ್ಥನೀ. ೧-೨೪); ಸರ್ವರ ಸಮ್ಮತಮನ ಗಿದು ಗರ್ವದ ಮಾತಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಲೌಕಿಕಳೆಯೋರ್ ಬೇರ್ವಂದ ನೇಮಿ ಜನ್ನಿ ಗಂವರ ಕರ್ಣಾಟಕಕ್ಕೆ ತಿಗಿ ಸೀಮಾಪುರುಷರ್ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧-೪೧). [ಸಂ.]

ನೇಮಿಕೆ (ನಾ). (ನೌಕರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ) ನಿಯಮಿಸುವಿಕೆ, -ನಿಯೋಜಿಸುವಿಕೆ, -ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವಿಕೆ : ಒಂದು ಕಾರದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನೇಮಿಕೆಯ ಪತ್ರವು ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿತು (ಹೇಮಂಕ. ೧೦೧). [ನೇಮಿಸು + ಕೆ]

ನೇಮಿಕೆ (ಗು). ೧. ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದ ; ಹತೋಟಿಗೆ ತಂದ ; ಸಂಯಮ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ : (೪). (ನಾ). ೨. ಮಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ; ನಿಯಂತ್ರತವಾದುದು : ಅವರ ಸೇನೆಯು ನೇಮಿತವಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ ಒಂದು ವೇಳೆ ಅದನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ್ದು ದಾದರೆ . . . ಅವರ ಸಂಸ್ಥಾನವನ್ನೇ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದೆಂದು ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಯಿತು (ಪ್ರಬಂಧ. ೬೨). [←ಸಂ. ನಿಯಮಿಕೆ]

ನೇಮಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ತಿನಿಶ : ಪಾದರಿ, ಹಾದರಿ, ನೇಮಿಮರ (ಮೈದಿ. ೫೪-೧೦೮೩). [ನೇಮಿ, + ಮರ]

ನೇಮಿವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಚಕ್ರದ ಹೊರವಲಯದ ಪಟ್ಟಿ : ಸೂರ್ಯನ ರಥಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ ಗಾಲಿ ವಂಭತ್ತು ಸಾವಿರದ ಯೋಜನಗಲಂ ನೇಮಿ[ಮಿ] ವಟ್ಟಿಗೆಯ ಸಾವಿರದ ಯೋಜನ ವಿಶಾಲಕದಕ್ಕೆ ಮೊಳೆಯಾ ಗಾಲಿ ಸಾವಿರದ ಯೋಜನುದ್ದಂ (ಕುರಂಗ. ೨೯-೫೦). 'ನೆತ್ತಿವಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. [ನೇಮಿ, + ಪಟ್ಟಿಗೆ, (←ಪಟ್ಟಿಗೆ)]

ನೇಮಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸು, -ನಿರೋಧಿಸು ; ಸಂಯಮದಿಂದಿರು : (೪). ೨. ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡು ; ಅಣ್ಣೆ ಮಾಡು ; ವಿಧಿಸು : ಭೀಮಲಿಂಗವು ರಾಮಸೀತೆಗೆ ರಾಮಲಿಂಗವು ಭೀಮಸೀತೆಗೆ ನೇಮಿಸಿದವೋಲಲ್ಲಿಗೆ ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ನಿಲಲು (ಬಸವ. ೫೭-೫೪); ವೇದವ್ಯಾಸಮುನಿ ನಡೆತಂದು . . . ಆ ಸಮರವೃತ್ತಾಂತ ನನಗೆ ಸಮಾಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರಲಿ ಭೂಮಿಪಾಲಕಂಜುಹುವುದು ನೀನೆಂದು ನೇಮಿಸಿದ (ಕುನ್ಯಾಭೇ. ೧-೫೫); ಎನಗೆ ನೇಮಿಸಿ ಕಳುಹಿ ನಿಮ್ಮಯ ಮನದ ಬಯಕೆಯ ಸಲಿಸುವನು (ಸಳಚ. ೪-೬); ನಮ್ಮ ಬಲ ಸರ್ವ ಸನ್ನಾಹವೃದ್ಧಿ ಬಂದಿರಲೆಂದಾಗ ಮೇದಿನೀಶ್ವರ ದಳಪತಿಗೆ ನೇಮಿಸುತನು ವಾದನಾಹವಕಾ ಕ್ಷಣದ(ಕಂನಿ. ೧೫-೧೧). ೩. (ಅಧಿಕಾರ, ಉದ್ಯೋಗ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಗೆ) ಗೊತ್ತುಪಡಿಸು, - ನಿಯಮಿಸು : ಅಂಕ ರಂಗದಲಿ ಆ ಮಹಾ ಶಿವಲಿಂಗಸಂಗಪ್ರೇಮಿಯಾಗಿ ಶಿವೈಕ್ಯಪದವನ್ನು ನೇಮಿಸಿದ ಮಹದೇವಿಯಕ್ಕಿಗೆ ಶರಣು ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೫); ಅವನನ್ನೇ ತನ್ನ ಪ್ರಧಾನನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡನು (ಮುಂಬಯ. ೪-೪೦); ಕಂಠೀರವ ನರಸರಾಜರು . . . ತಮೆಗೆ ವಿಧೇಯರಾದಂಗಳಹ ದಳವಾಯಿಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡರು (ಸಂಸಕ. ೧೧೪). [ನೇಮು, + ಇಸು]

ನೇಯ್ 'ನೇಯ್' ನೋ.

ನೇಯ್, 'ನಾಯ' ನೋ.

ನೇಯ್ಯ (ಗು). ೧. ಅನ್ವಯಿಸುವ ; ಊಹಿಸುವ ; ಅಧ್ಯಾಹಾರ ವಾದ : 'ನೇಯಾರ್ಥ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಅನ್ವಯಿಸುವಂಥದು ; ಅಳವಡುವಂಥದು : ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಗಳಾರ್ಥಗೀಯಕರ ಕುಂದದ ಬೇಣಿ ಬೇಣಿ ಸಗಿ ನೇಯಮನಾ ಪ್ರಭುಗೆಯ್ಯ ಕೇಳಿಸಲ ಕುಂದದನಾ ಕವಿತ್ವ ದೊಳೆ ಕಾಣದೆ ಸಂಕುಳಪ್ಪ ನಾರ್ಥಮಂ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೪-೧೯); "ರೀತಿ ; ಕ್ರಮ" (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ಕೋಶ); ಕಾಯ ನಿರ್ಣಯನದರೊಳು ಮನವನಿರ್ಣಯ ಸ್ವಾಯು ಸಂಖ್ಯೆಯು ಜೀವಳಸುಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೇಯಾ ಪ್ರಮೇಯ ಮಿಶ್ರಜವಿತು ನರಜಂತು ನೇಯವಮ ವಿಶ್ವಕಂ (ಮಂಕು. ೧೦೨). ೩. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸ್ವಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು : ತಾವು ಅಶ್ವತ್ಥ ಧಾನನಂತೆ, ನೇಯನಂತೆ,

ನೋಳುಂಟೆ ನೇರಗಳು (ನಾಗಳು. ೯-೧೨೦). ೨. ಸರಿಯಾದುದು ; ತಕ್ಕುದು ; ಉಚಿತವಾದುದು : ಹತ್ತಾರು ದಾರಿಯೊಳೆಯುವುದು ದೇತಕ ನೇರವಾದೊಂದರೊಳೊಡು (ಇಂಜನ. ೯೨-೪೭) ; ಅವನು ಹೋಗುವ ದಾರಿ ಬಹಳ ನೇರವಾದುದು (ರೂಢಿ). ೩. ಸುತ್ತಬಳಸು ಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಸೀದಾತನ : ಅವನು ತುಂಬ ನೇರವಾಗಿ ಮಾತ ನಾಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). ೪. ಋಜುಮಾರ್ಗ ; ಸತ್ಯಧ : ನಾರಾಯಣನ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳಿ ತ್ರಿದಶೋಪಕಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವರ ತನ್ನನೆತ್ತು ಬಾರದ ಬಟ್ಟೆಯ ಬಳಿದಿದನ ಬಿಟ್ಟು ನೇರದಿ ಬಾಳೆಂದು ನುಡಿದ (ಮೋಹ. ೮-೩೪) ; ಕ್ಷೇಪಪ್ರಕೃತಿಯುಳ್ಳ ಪುರುಷನು . . . ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿ ನೇರ [ಪಾಠಂ. ನೆನಪು]ವುಳ್ಳವನಾಗಿ ವಿದ್ವಾಂಸನಾಗಿ ಚಂದವುಳ್ಳವನಾಗಿ . . . ಸ್ಥಿರವಾದ ಸ್ವೇತವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಇಹನು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೮, ೧೪). ೫. ದಿಕ್ಕು ; ದಾರಿ ; ನಿಟ್ಟು : ಗಾಳಿ ತೇಡುವಾ ನೇರದೊಳ್, ದೂರದೊಳ್, ಮೇಡ ಕೋಡಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದಮ್ (ಅಂಕಿಗೂ. ೧೯-೩೯೯) ; ಸೂರ್ಯನ ನೇರಕೆ ಹೋಗುವಿಯಾದರೆ ತಪ್ಪಿತು ಒಳಪಾದಿ ನಿನಗೆ (ಇಂಜನ. ೨೧೧-೪೪). ೬. ಮನೋಹರತೆ ; ರಮಣೀಯತೆ ; ಸೊಗಸು : ಶಾರದೆ ವಿನಾಯಕಂ ನೇರದೆ ವಿಲಾಸಮಂ ತೀರದೆ ಕುಶಲ್ಯ ಮಂ ತಾರದೆ . . . ಅರದೆಯೊಲಿದು ಬಾಲಶಾರದೆಯೊನಪ್ಪ ಮಂಗಳನ ಕೃತಿಯೊನುಬಿಡು ರಿಸಿ ತಿರುಗಿಗೆ ಕೃತಿಯೊಳು (ಮಂಗರಾ. ೧-೨) ; ಶಾರದೆ ಜಡರತ್ತ ಸಾರದೆ ಪೇಜರ ಕೈಸಾರದೆ ಬಂದೆಮ್ಮುವನು ಸೇರಿದೆಯನ್ನು ನೀ ಜಾಲದೆ ಹೋರದೆ ನೇರದಿ ಮಾಡಿ ಕೃತಿಯ (ನಾಗಳು. ೧-೧೯) ; ತರುಣ ಪಲ್ಲವದ ವಿಸ್ತಾರದಿಂ ನೇರದಿಂ ಸರಗೈವರ ಕಲಮಿಕೋಚ್ಚಾರದಿಂ ಸಾರದಿಂ . . . ಕರಮಸಿಯು ತರ್ಪ ಸಹಕಾರದಿಂ ತೀರದಿಂಪೆಲ್ಲಿಯುಂ ನಂದನದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೪) ; ಬಿಸಲ್ ತಣೆಯ, ತಂಗಾಳಿ ಮೈದೋಜಿ, ವಿಹಗಂಗಳ್ ನೇರದಿಂ ಪಾಡೆ, ಮಾರ್ತಂಡಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖನಾಗಿ, ಸೀತಾಲಕ್ಷ್ಮಣರುತ್ತ ರಾಧಿಮುಖರಾಗಿ ಪೊಪಮಟ್ಟಿರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೨-೩). ೭. ನಿಜ ; ಸತ್ಯ ; ದಿಟ : ನೇರವೋ ಈ ಬೇಂಟೆ ? . . . ನೇರಂ. ಆತನದೆ ಈ ಕೆಲಸಮ್ ; ಒಳಗಿರ್ದನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨-೨೨). ೮. [ನಿಟ್ಟು] ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೈತ್ಯ (?) : ಗಿರಿಯೊಳಾಡುವನೊಮ್ಮೆ ಮುಗಿ ಲೊಳಾಡುವನೊಮ್ಮೆ ಸತತದೋಜುವನು ಜೊಂಕಹನು ಉರುಪ ನೇರಗಳ ಚಕ್ಕದಿ ಚಿಂತು ಮೊದಲಾದ ಪರಪರಿ ಸಾಟಿದೋಜುವನು (ಭರಣ. ೭೪-೯೧). 'ನೇರ' ಪರಾ. (ಗು). ೯. ನೆಟ್ಟುಗಿರುವ ; ಡೊಂಕಿಲ್ಲದ : 'ನೇರಬೊಟ್ಟು' ಪರಾ.

ನೇರಮಾಗು, ನೇರವಾಗು = ೧. ಸರಿಯಾಗು ; ಯೋಗ್ಯ ವಾಗು ; ಸಮಂಜಸವಾಗು : ನೆರೆಹೊರೆಯವರಜಾದೊಡೆ ನೇರಮಾ ಗದು (ಪ್ರಭಂ. ೨-೩೨) ; ಕಡಿತಲೆಯ ಸುರಗಿಯ ಕೊಂತದ ಸೂಳದ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣ ದಿಲ್ಲಣೆಯ ಮೂಡಿಗೆಯ ಭಟರ ದೆಪ್ಪಾಳಂ ನೇರವಾಗಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೪) ; ಕರ್ಣಾಟಕವೆಂಬ ನಾರಿಯ ನೊಸಲೊಳು ಮೆಹಿಪ ಚಾರುರನ್ನದ ಬೊಟ್ಟಿನಂತಿಹುದದ ಕೊಳೆ ನೇರವಹುದು ರಾಜಕಾರ್ಯ (ಕಂಠವಿ. ೧೧-೬೭) ; ಯೌವನದಲ್ಲೇ ಪಕ್ವವಾಗಿದ್ದ ಸ್ವಭಾವ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಮೋಹ. ೭೬). ೨. ನೆಟ್ಟುಗಾಗು ; ಡೊಂಕಿಲ್ಲ ದಾಗು : ಸಾಯಿಬಾಲ ನೇರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೩. ತಕ್ಕ ಜ್ಞಾನ ; ಸಾಕಾಗು : ಎಷ್ಟು ಸಂಬಳ ತಂದರೂ ಎರಡು ಹೊತ್ತಿನ ಊಟಕ್ಕೇ ನೇರವಾಗೋಲ್ಲ (ಅನ್ನಾ. ೧೫). ನೇರ ಮಾಡು = ೧. ಕೊಂಕೆದುಡನ್ನು ನೇರಗೊಳಿಸು ; ಡೊಂಕಾದುದನ್ನು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡು : ಮಂತ್ರೀರ ಬಳಿಯಟ್ಟಿ ಬಂದರಾಗಳೆ ದಿವ್ಯಮಂತ್ರ ವಾದಿಗಳು ಲಗ್ನಿಯೊಳು ಮಂತ್ರಿಸಿ ನೇರ ಮಾಡುವವಿದ ನೋಡೆಮ್ಮ

ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯನೆಂದರವರು (ಭರಣ. ೪೯-೯೫). ೨. ಸಾಕಷ್ಟಾಗು ವಂತೆ ಮಾಡು ; ಸಾಕಾಗುವಂತೆ ಹೊಂದಿಸು : ಇರುವ ತಿಂಡಿ ಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ನೇರ ಮಾಡು (ರೂಢಿ). ನೇರವಾಗಿ = ೧. ನೆಟ್ಟಿಗೆ ; ಅಂಕುಡೊಂಕಿಲ್ಲದೆ : ತಾಳೆಗರಿ ಅಥವಾ ಒಲೆಗರಿಯ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವಾಗ ಅಕ್ಷರ ನೇರವಾಗೂ, ಚೌಕವಾಗೂ ಇದ್ದರೆ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೇಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೫೯). ೨. ಅಡೆತಡೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ; ನೆಟ್ಟಿಗೆ ; ಸೀದಾ : ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾನುರಿಯುಕೇಳಿ ಬಂದಿತು . . . ನಕುಲನು ಅದಾವುದನ್ನೂ ಕಿವಿಯದೆ ನೇರವಾಗಿ ನೀರು ಮೊಗೆಯುಹೋದನು (ಯಕ್ಷಪ್ರ. ೨) ; ಬ್ರಿಟ್ಟ . . . ಜೀವಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾದರೂ, ಪ್ರಾಯೋ ಗಿಕ ವಿಧಾನಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನೇ ನೇರವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ (ಸಸ್ಯ. ೮೩) ; ದೂತನನ್ನೇ ನೇರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಅವನಿಂದ ನಿನಗೆ ತತ್ತ್ವಬೋಧೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಪ್ರಮಹ. ೨೭). ನೇರ ವಾಗಿರು = ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು : ರಾಯನಿನಗೆ ನೇರ ವಾಗಿಹನಂಜದಿರೆಂದು ರಾಮನ ಭೀರುತೆಯನು ಬಿಡಿಸುವನು (ಕುಂಜಸಾಂ. ೨೬-೧೪೬). ನೇರಾಗಿರು = ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡು ; ನೇರಗೊಳಿಸು ; ಡೊಂಕಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು : ನೊಂದ ಚಿನ್ನನ್ನು ನೇರಾಗಿಹರೆಂದು ನಿಂತ ಭಟನೊಬ್ಬನ ಕೈಯಿಂದ ಗುದ್ದಲಿಯನ್ನು ಕಸಿದು . . . ಮುಣ್ಣು ಹೆಂಟಿಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಕೊಳ್ಳಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದರು (ಕುರಿಪಾ. ೩೬೯). [<ನೇರತು]

ನೇರ (ನಾ). ಕಾಲ ; ಸಮಯ ; ಹೊತ್ತು : ನೇರವು ಸಾಯಂಕಾಲ ವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿತು ; ಉಪವನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ರಾಜನಂದಿನಿಯು ಇನ್ನೂ ರಾಜಗೃಹಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ (ಅಮಾನಂ. ೧೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ನೇರ]

ನೇರಂ (ಅ). ೧. ನೇರವಾಗಿ ; ನೆಟ್ಟಿಗೆ ; ಸುತ್ತಬಳಸಿಲ್ಲದೆ : ಉದ್ಯಾನದಿಂ ನೇರಮರಮನೆಗೆಯ್ದು, ಪುತ್ರಾಭಿವಾಂಛೆಯುತಚಿಂತೆಯಂ ಬರಿಸಿದನ್, ನುಡಿಸಿದನ್ ಗುರುಗಳಂ ವಾಮದೇವ ವಸಿಷ್ಠರಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೮-೨೦೭) ; ನೇರಮೊರೆವೊಡೆ ಎನ್ನ ಉಪಕ್ರತಿಗಳನ್ ಇಂತು ಮುಷ್ಠತಿ ಗಳಿನ್ ಮುಯ್ ಮಾಡಿದಲ್ಲ ದೇವರ್ಕಳುಂ ಎನಗೆ ಪಗೆಗಳೆಂದೇ ಎನಿಸಿ ದಪ್ಪೆನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೫೧-೧೫೩). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ; ಸೊಗಸಾಗಿ ; ಅಂದವಾಗಿ : ನುಡಿ ಬೇಸಜಂ ಬೆರೆಯ, ನಡೆಗಲಸು ನೆರೆಯ, ನಿಡುಬಾಸೆ ನೇರಂ ಮೆಹಿಯೆ, ನೋಟದ ಗಾಡಿ ತಬ್ಬಿ, ಮನಕೆ ಪುದುಮಯಕೆ ಪುದುಂಗೊಳಿ, ಸೀತೆ ಬಸಿಯಾದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೧-೯). [<ನೇರ.]

ನೇರಂದ (ನಾ). ೧. ನೇರವಾದ ರೂಪ ; ನೆಟ್ಟುಗಿನ ಆಕೃತಿ : ಚಂದನವಿತ್ತ ಮೂಹೂಜಡೆಯ ತನುವ ನೇರಂದವ ಮಾಡಿ ತೋಟಾಸಿದ ವೃಂದಾವನತಾತ್ಪರ್ಯನ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂದ ಮೇಲ್ನೆಯ ಮಿತ್ತರಿಸು (ಮೋಹ. ೪೦-೧). ೨. ಉತ್ತಮವಾದ ರೂಪ ; ಅತಿಶಯ ವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ : 'ನೇರಂದವಡೆ' ಪರಾ. ೩. ಪರಿಶುದ್ಧ ವಾದ ನಡತೆ ; ಸದಾಚರಣೆ : ನೇರಂದವಾಗಿದ್ ಮುನಿಪತ್ನಿಗೆ ಸತ್ಕುಮಾರನ ಕೊಟ್ಟ ಸಾತ್ವಿಕನು ಚೋರರ ಕೊಲಬಂದ ನೋಡೆಂದು ನೆಯ್ದಲೆ ನೀರೊಳು ನಸುನಕ್ಕುವಾಗ (ಮೋಹ. ೧೪-೩೧).

[ನೇರ + ಅಂದ]

ನೇರಂದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅತಿಶಯವಾದ ಚೆಲುವನ್ನು ಪಡೆ ; ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ಹೊಂದಗಡಿನ ಹೊದಕೆಯ ಮನೆ ಬಹಳ ನೇರಂದವಡೆದ ಪಟ್ಟಿಶಾಲೆ ಮುಂದೆಸೆಯಲಿ ತುಳಸಿಯ ಮಂಟಪದಿ ಗೋವಿಂದನ ಕೀರ್ತಿಸುತಿದರು (ಮೋಹ. ೩-೩೪).

[ನೇರಂದ + ವಡೆ]

ನೇರಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಗೊಳಿಸು; ಯೋಗ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಉತ್ತಮಪಡಿಸು: ದಿನದಿನವೂ ಜನರ ಚಿತ್ತವನ್ನು ನಯ ಭಯಗಳಿಂದ ತಿದ್ದಿ ನೇರಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲವೆ ಅವರಿಗೆ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಮೊದಲಾದ ಉದಾತ್ತ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ನಂದಿಕೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಅಪರಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ಸಾಹ ಇವು ಸಮಯದೆ. ಇರುವುವು ? (ಸಾಹಿಜೀ, ೭೮). [ನೇರ_೧ + ಕೊಳು (<ಕೊಳ್ಳು) + ಇಷ್ಯ]

ನೇರಣೆಗೆ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು; ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗೆ: ವೀರಭಟರ ವಿಧ್ವಾಂಸರಕ್ಕಂಗರ ನೇರಣೆಗರ ನಚ್ಚಣೆಗರ ಪಾರವನಿತೆಯರ ಮೈದ್ಯರ ಬಚ್ಚರ ಕೇರಿಯಿಂದಸೆಯಿತಾ ನಗರ (ನೀಮಿಸಂ. ೧-೭೯). 'ವಿರಣೆಗೆ' ಪರಾ. [<ನೇರಾಣೆ + ಗ_೨]

ನೇರನೀರು (ನಾ). ನೇರವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ನೀರು: ನೆಟ್ಟು ನೆ ಬಾಳ್ವೆಯಲಿ ನೆಟ್ಟು ನೆ ನಡಿ, ನೇರನೀರಲಿ ಜಗುಳಿಯಂತೆ ಕೊಂಕುವರಿಯದಿರಣ್ಣ I (ಪ್ರಪ್ಪರ. ೪-೪೭). [ನೇರ_೧ + ನೀರು (<ನೀರು)]

ನೇರಬೊಟ್ಟು (ನಾ). ಹಣೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೈತಲೆಯ ಕೆಳಭಾಗಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಇಡುವ ಅಭರಣ, -ಬೈತಲೆಬೊಟ್ಟು: "ತಿಂಗಳಿಗೆ ಜೂಳಿಯಮೆನಲ್" ನೇರ[ಪಾಶಂ. ಮಹಿಪ]ಬೊಟ್ಟು" (ಶಬ್ದ ಸಂ. ೭೩); "ಜೂಳಿಯ ತಿಂಗಳಿಯೆನಲ್" ನೇರಬೊಟ್ಟಿಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೨೩). [ನೇರ_೧ + ಬೊಟ್ಟು]

ನೇರಲು 'ನೇಜುಲ್' ನೋ.

ನೇರಲುತಾರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಮಸ್ತಿ, ಕರುವಾಡಿ, ನೇರಲುತಾರೆ (ಮೈದಿ. ೫-೮೨). [?]

ನೇರಲೆ 'ನೇಜುಲ್' ನೋ.

ನೇರಶಿಷ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಶಿಷ್ಯ; ಮುದ್ದು ಶಿಷ್ಯ; ಪಾಸಾ ಶಿಷ್ಯ: ಶ್ಯಾಗರಾಜರ - ನೇರಶಿಷ್ಯರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದ ಮನಂಬುಜಾಪದವಿಕಟಿ ಸುಬ್ಬಯ್ಯರ್ ಇವರಿಗೆ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಿದ ಗುರುಗಳು (ಸಂಗೀತ. ೨). [ನೇರ_೧ + ಶಿಷ್ಯ]

ನೇರಸಂಧಾನ (ನಾ). ೧. ಮಧ್ಯಸ್ಥರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಸುವ ವ್ಯವಹಾರ. ೨. ಅಡೆತಡೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸಂಪರ್ಕ: ಈ ರೀತಿ ಒಂದು ತಥ್ಯ ಬೇರೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮತರ ತಥ್ಯವನ್ನು ವ್ಯಂಜಿಸುತ್ತಾ ಕಾವ್ಯದ ಅತ್ಯದೂಡನೆ ನೇರಸಂಧಾನವನ್ನು ನಡೆಸುವ ನೆಲೆಯನ್ನು ತಲುಪಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ (ಕ್ರೀಷ್ಣ ಪ್ರ. ೭೩). [ನೇರ_೧ + ಸಂಧಾನ]

ನೇರಲೆ 'ನೇಜುಲ್' ನೋ.

ನೇರಲೆಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಜೀವಗರಿಗೆ, ಹಿರೀ ಕಣೆಗಲು, ನೇರಲೆಮಾವು, ದೀವರಿಗೆ, ಚಿಕ್ಕ ಕಮರಾಳ್ ಮರ, ಕಾಡು ಜೀರಕ (ಮೈದಿ. ೩೮-೭೫). [ನೇರಲೆ (<ನೇಜುಲ್) + ಮಾವು]

ನೇರಾಣೆ, ನೇರಾಳಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧ ಬಂಗಾರ; ಅಪ್ಪಟ ಚಿನ್ನ; ಅಪರಂಜಿ: ಪಾಲ್ಕಡಲ ನೀರ ಪರವ ಪೊನ್ನಳ್ ಸುರಗಿರಿಯ ಹಿರಿಯ ನೇರಾಣೆಯ ತಾಜಲ್ಲೊಡಿದಿ[ಬಾ](ದಂ)ದೇಜಲ್ಲೊಡಿದುವಾ ಚಿನೇಂದ್ರ ಸವನೋತ್ಸವದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೫೧); ಮೂಡದೆ ತಪದಿಂ ಮುನಿ ಗೀರ್ವಾಣನ ತನು ತಪ್ತ ಮಾಗಿಯುಂ ಕಂದದೆ ನೇರಾಣೆಯ ಪೊಳೆತಂ ತಳೆ ದುದು ಮೂಳತಮಂ ಬೆಳಗಿದಂತೆ ದದನಕ್ರಿಯೆಯುಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೦೮); ಚಿನ್ನದ ಬೊಂಬಿಗಳೆನೆ ನೇರಾಣೆಯ ಕನ್ನೆಯರೆನೆ . . . ಸನ್ನುತ ಸೌಭಾಗ್ಯಂಬಡೆದಬಲೆಯರೊಪ್ಪುವೆದದರಾಗ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೨೫); ತೋರ ಮೂಳಕ ಪಚ್ಚಿ ನಜ್ರ ವೈದೂರಿಯ ನೇರಾಣೆ ಮೌಕ್ತಿಕ ನೀಲ ರಾರಾಜಪ ರತ್ನ ಭೂಷಣಂಗೆಯ್ಯ ಸೊನ್ನಾರರಂಗದಿಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೩-೨೫). 'ನೇರಾಣೆಗೆಲಸ' ಪರಾ. ನೇರಾಳಿ: 'ನೇರಾಳೆಗೆಲಸ' ಪರಾ.

ನೇರಾಣೆಯ ಪೊಣ, ನೇರಾಣೆಯ ಹೊಣ = ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ಚಿನ್ನ; ಅಪ್ಪಟ ಬಂಗಾರ: ಜೈನಾಗಮಮಾಧ್ಯಂತಂ ನೇರಾಣೆಯ ಪೊನ್ನಂತುಟಿ ಮಧ್ಯಸ್ಥವೃತ್ತಿಯಂ ನೋಬ್ಬಾಗಳ್ (ಸಮಪ. ೩-೨೫). ೨. ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಮೂಳಕದನ್ನರಪ್ಪ ಪೊಸ ಚೆನ್ನರನೀಗಲೆ ತಪ್ಪನೆನ್ನ ನೇರಾಣೆಯ ಹೊಣೆ ಬೆಡವನ ನನ್ನೆದನಾಂ ಸೆಜಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡುವಂ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೧೨೨). [<ಸಂ. ಹೈರಣ್ಯ ?]

ನೇರಾಣೆಗೆಲಸ, ನೇರಾಳೆಗೆಲಸ (ನಾ). ಚಿನ್ನದ ಕೆಲಸ; ಹೊಂಗೆಲಸ: ದ್ವಾರಪಾಲಕರ ಸುಮತದಿಂದ ಜ್ಞಾನೇಂದು ನೇರಾಣೆಗೆಲಸದರಡನೆ ದ್ವಾರದಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕು (ಜ್ಞಾನಪ. ೩-೨೯). ನೇರಾಳೆಗೆಲಸ: ಮೂಜನೆ ಕೋಂಟಿಯ ನಟ್ಟ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ನೇರಾಳೆಗೆಲಸದಿ ಮಹಿಪ . . . ಮುಲಗುವ ಮನೆ (ಜ್ಞಾನಪ. ೧-೧೫೭). [ನೇರಾಣೆ + ಕೆಲಸ]

ನೇರಾಳಿ 'ನೇರಾಣೆ' ನೋ.

ನೇರಾಳೆಗೆಲಸ 'ನೇರಾಣೆಗೆಲಸ' ನೋ.

ನೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಗೆ ಬಳಸುವ ಅದರ ಕಾಯಿ: ಸಳಸಳಿಸುವ ಮೆಜಸಿನ ಕರೆ ಹುಳಿಯಲ್ಲಂ ದಿದರ ಕಲಬೇರೆಯಲಕ್ಕಿಯ ಕಾಯ್ ಮೊಲಗಿನ ಕಾಯ್ ನೇರಿ [ಪಾಶಂ. ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಾಯ್ ಕಲಬೇಯ ಕಾಯ್ ಬೇಜುಮೇಜು ಸವಿನೆದಿದರವೇ (ಸಳಸಳ. ೪೩೩; ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೧-೮೮ ನೋ). [?]

ನೇರಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಡು; ಸಾಲಾಗಿ ಇಡು: ಅಂಗಣಂ ತೋಳ ನೀಳದ ಪತ್ರಂ ಬರೆದೀಯೆ ಕೊಂಡು ಮಧುಚೌತಂ ಪೂಸಿ ನೇರಿಟ್ಟ ಮಾರ್ಗದೆ ಕಂಕಲ್ಲದ ಶೋಣಪಲ್ಲವಡಯಂ ಚಿಲ್ವಾದು ವುದ್ದಾನದೊಳ್ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೮-೮೨). ೨. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒದಗು; ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಉಂಟಾಗು: ಅಂತು ಬಂದಾ ಕನ್ನೆವಣ್ ತವನಿಯಂ ಎಮ್ಮ ಜಾತ್ರೆಮಯಣೆಗರ್ ನೇರಿಟ್ಟಾಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳಂ ಪರಿಹಂಸಿ ಪೊರೆಯ್ಯ ಎಂಡು ಕಾಲ್ಗಿಳಿದಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೮-೧೯); ಹಗಲಿನಾಚಿ ಯಿರುಳ ಕರೆ ನೇರಿಟ್ಟು ನೇಹಿಗರೆ ಅಸೆಯಂತೆ ಬಾಳಾಗಿ ತೋಪವೊಂದೆ ಮೇಲಾಗಿ ಬನ್ನಿ ಬನ್ನಿ (ಗೋಕುಣಿ. ೩-೧೮).

[ನೇರ_೧ (<ನೇರಿತ್ತು) + ಇಡು]

ನೇರಿತು, ನೇರಿತ್ತು_೧, ನೇರಿರು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾದುದು; ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವುದು; ವಕ್ರತೆ ಇಲ್ಲದುದು: ಪೇನಂತೆ ಪತ್ತುವಿಡಮ ಬಣಗಿನಂತೆ ನೇರಿತಲ್ಲದು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೧೩೫); ಗುಂಡು ತೀವಿದ ಡಂಗದಪೋಲ್ ನೇರಿತಲ್ಲದ ಹುಂಡಶರೀರಂಸ್ಥಾನಮುಮಂ ಯಥಾ ಕ್ರಮದಿಂ ಮಜ್ಜುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೯೩); ಭಾರವಿಳಿದುದು ಬಳಕ ವಸುಧಾನಾರಿಗೊಜಗಿದ ಗೋಣುಸಾಸಿರ ನೇರಿತಾದವು ಘಟಪತಿಯ . . . ದಶಶಿರನ ಮರಣದಲಿ (ತೊರರಾ. ೧-೨-೨೨). ೨. ಸರಳ ವಾದುದು; ವಕ್ರತೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಬುಜುವಾದುದು. ೩. ಸರಿಯಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು; ತಕ್ಕುದು: ನೇರಿದರ್ಪಿಯ ನೇರಿತಪ್ಪೆಡೆಗಳೊಳ್ ನೇರಾಟ್ಟು ತೋಭಾವಹಕ್ಕಿಪಟ್ಟುಜ್ಜುಲ ಮಪ್ಪ ದೇವಕುಳದಿಂ . . . ಎತ್ತಮಾ ಕೆಲಕೆ ರಯ್ಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೦೪-೧೩); ಸಂಚಿತ ಪೂರ್ವಕರ್ಮದಷ್ಟೇರಣೆ ನೇರಿತಂ ನಡೆಯಲೀಗುಮೆ (ಸಂರಾಜಾ. ೧೧-೧೭೬); ನೇರಿತಂ ಪೇಳ್ವ ನುಡಿಯಂ ಬೇರೊಂದು ತೆರ ನೆಣ್ಣದಿರ್ ಒರಂಟಿಸುನೊರಟನ್ನಂ ಒಳಂ ಮದಿಯ ಸಜ್ಜ ನಂ (ಪಾಸಂಪ. ೧೧-೧೫). ೪. ಅಂದವಾದುದು; ಚೆಲುವಾದುದು; ಸುಂದರ ವಾದುದು: ಚೆಲ್ಲಗಣ್ಣೊಳುಕುಡಿತೆಗೆ ತಿಣ್ಣ ಮಾಡುವವಳೇ ಪರಿಜೇಂ ಕಡುನೇರಿತಾದುದೋ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೭-೭೪); ಹೊರಸು ನೇರಿತಾಗಿಯುಂ ಹಾಸಲ್ಲದಂತೆ [ಪಾಶಂ. ಗುಡಿಸಲ್ ಚಿಲ್ವಾಗಿಯುಂ ಮೂಳಿಯಲ್ಲದಂತೆ]

... ದೂರಭವ್ಯಮುಪಪನ್ನಮುಂ ಶ್ವಾಪಕರಾಗಿಯುಂ ಪುನಃ
ರಾಗಿಯುಂ ಮೋಕ್ಷಗಾಮಿಗಳಲ್ಲರಾ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೧-೧೮೬); ನೇರಿತು
ನಿಪ್ಪ ಜನ್ಮವರದಿಂ ಕರೆಯುಗೊಡೊಳಂತ ದರ್ಶಿಯಿಂ ... ನಾಮನ
ರೂಪವೆತ್ತ ಗಂಭೀರನುದಾತ್ತನಾ ಬಲಿಯ ಬಿಟ್ಟು ದುಂ (ನೇಮಿಪು.
೫-೨೧). ೫. ನವುರು; ನಯ; ನುಣುಪು; ಕಡುಚಿಟ್ಟುಂ
ಬೊಯ್ದು ಬಣ್ಣಂಬಡೆದು ಮೊನೆಗಳುಂ ನೇರಿತಾಗಿರ್ದು ಮತ್ತಿಮ್ನುಡಿ
ಬೆಲ್ಲಂ ಬೀಳುತುಂ ರಂಜಿತ ಬಿಳಿಯಲೆಗಳ (ಬಾಧಪು. ೧-೧೨೮); ಮೃಗ
ಮದಕಾಂತಿಯಂ ಪರಮರತ್ನ ಮೃದುತ್ವಮನುಪ್ಪ ಕರ್ಣಕಾರಕಮನಿಪ್ಪ
ಸೌರಭಮುಮಂ ಪಂಚಂದಸದೊಂದು ನೇರಿತಂ ಮಿಗೆ ಬಿಡಿ ಲೊಂಡು
ನಿರ್ಮಿಸಿದನೀಕೆಯನಲ್ಲದೊಡೆತು ಬಂದುದೀ ಸೊಗಯಿತ ಕಾಂತಿಯುಂ
ಮೃದುತೆಯುಂ ಸುರಧಿತ್ವಮುಮಯ್ದು ನೇರಿತುಂ (ಬಾಧಪು. ೩-೩).
(ಗು). ೬. ನುಣುಪಾದ; ನಯವಾದ; ನವುರಾದ; ನೇರಿತಕ
ವಾಚಿಗಂಬುನೋರಂತಿ ನುಣುಪೆತ್ತು ಸೋಲಿತ ಬೆಲ್ದಿಂ ಬಾರಿಸಿ
ಸೊಬಗಿಂಗೆತ್ತಿದ ತೋರಣಗಂಬುದೊಲಿದುರ್ವಾಕೆಯ ತೊಡೆಗಳ್
(ಅಬ್ಬಿಕಾ. ೭೫). ನೇರಿತ್ತು; ೧. "ಉಬ್ಬ ನಂ, ಉಬ್ಬ ನೀಯಂ,
ಈ ೨ ನೇರಿತ್ತು" (ಕಾಲಕೃ. ೨೧೬). ೨. ಸುಜನರ ಮನದಂತೆ ನೇರಿ
ತ್ತಾಗಿ ನಲಂಬಿತ್ತರೊಳಕೆಗಳನುಂ ... ಮನೋವಲ್ಲಭಿಗೆ ತೋರುತ್ತುಂ
(ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೩-೨೬); ತುಕಾರಾಂತಕ್ಕೆ ವಿಶಲ್ಪದಿಂ ದ್ವಿತ್ವಮುಂಟು
... ತೋರಿತ್ತು, ನೇರಿತ್ತು, ಕೂರಿತ್ತು (ಕಮದ. ೭೭ ಪ್ರಯೋ).
೫. ದೂರದ ಬೆಟ್ಟದ ತೆಪದಿಂ ನೇರಿತ್ತಾಗಿತ್ತು [ಪಾಠಾಂ. ನೇರಿದವಾಗಿರ್ತುಂ]
ಮಲ್ಲದೊಳಗಂ ನೋಡಲ್ ಸಾರತರಮಲ್ಲ ಪೊಕ್ಕು ವಿಚಾರಿಸುವದೆ
ಜ್ಞಾನಲ್ಲದವನ ಜೊತ್ತಂ (ಸಮಪ. ೬-೪೪). ನೇರಿದು; ೧. ನೇರಿದಪ್ಪ
ಬಾಸೆಯ ನುಣ್ಣುವಡೆದೂರುದ್ವಯದ ಮೃದುತಕದ ... ವಿವಾಧರ
ವಾರಸಾರೀಕದಂಬಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೧೯೬). (ನಾ). ೭. ಧಾರ್ಮಿಕ
ವಾದ ನಿಷ್ಕೆ, -ಶ್ರದ್ಧೆ; "ಭಕ್ತಿ" (ಜಮನ. ೪. ೧, ೭೫).

ನೇರಿತವಾಗು, ನೇರಿದವಾಗು - ೧. ಒಳ್ಳೆಯತನದಿಂದ ಕೂಡಿರು;
ಒಳ್ಳೆಯದಾಗು; ಆ ಶರಣ ಕುಮನವಳಿದ ನೇರಿತವಾದ ಮನಸ್ಸೆಂಬು
ದೀಗ ಸರಂಗದ ಸುಮನವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕರ್ಥ (ಅಜಾನು. ೧೬-೫೫).
೨. ಸುಂದರವಾಗು; ಅಂದವಾಗು; ಚೆಲುವಾಗು; ಸಾರಮೆನಲ್
ತರಂತರದೊಪ್ಪುವ ಪೊಂಗಳಸಂಗಳಂ ... ನೇರಿದವಾದ ಗರ್ಭಗೃಹದಿಂ
ಜಿನರಾಜ್ಯದಂಗಳೊಪ್ಪುಗುಂ (ಸುಕುಮ. ೯-೫೮). ನೇರಿತ್ತಂ ಮಾಡು
- ಸರಿಯಾದುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು; ತಕ್ಕುದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು;
ತಿದ್ದು; ತರ್ದುಪುದು = ನೇರಿತ್ತಂ (ಸರ)ಮಾಡುವುದು (ಕಮದ. ೪
೮೪). ನೇರಿದಂ - ನಿರುದ್ವಿಗ್ನನಾದವನು; ಶಾಂತ ಸ್ವಭಾವದ
ವ್ಯಕ್ತಿ; ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮನಮಂ ಮಾಡಿಸಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ ಕನುಸಂ ತಪಕ್ಕೆ ಮುನಿ
ಮನಸಿಜನಂ ಸೊಪ್ಪಾಗಿರ್ದೊರ್ತದೊಂದು ಕುಪ್ಪಸಮಂ ಪೋಲ್ಪು ಪೊಡಗೆ
ನೇರಿದನಾದಂ (ಕುರಾಮ. ೪-೧೩); ಮನದೊಳ್ ಬೆದಲು ದಿಟಂ
ಬೆದಲದಂತೆ ಬೇಡರಪತಿ ನೇರಿದನಾಗಿ ಪೊಡಗೆ ತಾಂ ಬರಿಸಿದನಾ
ತಕದಿಂದುವೆಂಬ ನೈಮಿತ್ತಿಕನಂ (ಪಾಂಕೀಪು. ೩-೪೫). ನೇರಿದಲ್,
ನೇರಿದರು (ಬಹುವ) - ೧. ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರು
ವವರು; ಮುಚುಸ್ವಭಾವದವರು; ಪಂದಿಯ ಯುದ್ಧದಂತೆ ಸದ್ಧ
ಮುಳ್ಳಂಜಿದರವರಿನದ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವದೊಳಂತಿವರರ್ವರಂತೆ ನೇರಿದೊಳರೀ
(ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೦-೮೯); ಆ ಪುರದವೀರ ಬಿಂಜಿಗರುಗ್ರಹೀತಮಂನೇರಿ
ದರಲ್ಲದದ್ದು ತರನೀಗಲೆ ಸಿಕ್ಕಿವೆಂದು ನಿಂದಾ ರಥಸಪ್ತಭಾವಮನದೇವನ
ಗೊಂಡವೆಯೆನ್ನ (ಸಾಧನ. ೧೫-೧, ೨೯೬-೩೧; ೧೧೭೭). ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು;
ದ್ವಿಜರು; "ವಿವಿಧರುಮೆನಲ್ ಸೈವರನೆ ಗನಹರನೆ ನೇರಿದಲ್ [ಪಾಠಾಂ.

ಕನಲ್ಪಿಯೆಂ] ಪಾಣಿವೆನೆ ಪಿರಿಯಾಸೆ ಬ್ರಹ್ಮನಂ (ಪಾಂಕೀಪು. ೧೫-೧೦೦);
ಶಿವನೊಬ್ಬ ಬೆತ್ತನೆ ಜನನಾಳ್ಳಲ್ ದೈತ್ಯವರಂ ನಿಮಾಂಸಿಂಮು
ಯೋಗಾ-೫' ಪಿರಿಯಂದೇಶನ ಗೆಯ್ಯೊಯೊ! ನೇರಿದಗೊಳೊಂಟುಂ
ಯೊಯೊ! ... ನಿಂದು ಬಿನ್ನಯಿಸಿದಲ್ (ರಾಮಾಪ್ತ. ೨೦-೮);
ಗೇಸೊ ಭದ್ರೋದಲ್ ತಾನಿನಿತು ತಗ್ಗಿ ಬೆನೆ ತೊಡಗಿದಲ್ ಗಾದುವೊಂ
ಕಾಲೊಯ್ಯ ಬಗೆಗೆ ಒಡೆನೆದ್ದು ಕಾಳು ಬೋಡುಂ (ಕುರಾಮ. ೧೦-೧೦೦).
ಪದೆಯೆ ನೆರಮಂ ಸೋದ ನೇರಿದರ ಮಂಜ (ಕಾಲೊದ. ೧೦-೧೦೦).
೨. ಸರಿಣತರಾದವರು; ನಿಪುಣರು; ಕುಶಲರು; ಸೂಕ್ತರು;
ಸತ್ಯ ಗುರು ಕರ್ಣ ಶೃಂಗ ಪ್ರಮುಖರೊಳಂತು ನೇರಿದರೆ ...
ಮೂಲಪದಮಂಬರದೊಳ್ ಸುರರ್ಥೋಂ ಪುದುಬೊಡು ಬಾಂಬೊಡು
ಸ್ವಯಂಸಂಪದನಂ ಮುರೈಯಲರ(ಸಂಪಥಾ. ೧೩-೭೭). ೪. ಧಾರ್ಮಿಕನ
ನಿಷ್ಕೆಯುಳ್ಳವರು; ಧರ್ಮನಿರತರಾದವರು; ಸುಜನರೊಳೊಂ
ನೇರಿದಲ್ಪರುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಧೀರನಿಪ್ಪರುಂ] ಬಾಬು ...
ಜದರಂ ದುರಾಪ್ತರುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೨೦೦). ನೇರಿತಲ್ - ನೇರಿತು
ಸ್ವಭಾವದವಳು; ಜನಲ್, ಇನಲ್ ... ನೇರಿದಲ್, ನಿರಿದಲ್.
ಕಿಲಾಯಲ್ (ಕಮದ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). ನೇರಿದುಪ್ಪು - ೧. ನೇರಿದ
ವಾಗಿರುವುವು; ನೆಟ್ಟಿಗಿರುವುವು; ಬೊಂಕೆಲ್ಲದಿರುವುವು; ನೇರಿದ
ದುವುಂ ಸ್ವಗೃ ಮುಮುಪ್ಪುರೆಯೊಳಗಿಗಿ ತೋಡುಪುದು ಮುಖ ಮಂಜ
ಸ್ವೀರನಿಪದನಮುಂ ನೆತ್ತರಾಳರಮುಂಬನಂಗಳಂ ಪಾಳುಗಿಯಂ
(ಅಶ್ವಪಾ. ೧-೨೦). ೨. ಉತ್ತಮವಾದುವು; ಕೂರಿದುವುಂ ನೇರಿದುವು
ಮುಪ್ಪಯ್ಯ ಮೋಕ್ಷಾಪ್ತಂಗಳಂ ಬಾಣಧಿಯಿಂದುಂಟೊಳೊಂಟುಂ ಪನ್ನೆ ಮನ
ಮೊಳೆ ಸಮರಟ್ಟಿ ಕೊಂಡಿಟ್ಟಾಗಲ್ (ಕಂಪಥಾ. ೧೨-೮೫ ನ), ನೇರಿದುಪ್ಪಿನ
ಪರದಂ ಕವಿಕಾರನವಿ ಸವಣನೊರ್ವನೊಳ್ ನೆಲಸಿದುವಿನ್ನಾ ಪಾರ
ಕವಿತ್ವಮುಮವಿಚಾರಿತ ಕಮಣಿಯಮಲ್ಲಿ ಪುರುಳಿನುವುಡೇ (ರಾಮಾಪ್ತ.
೧೨-೩೯); ಪೊಡ್ಪು ಪೊಸಪೆನಪಟ್ಟುಗಳ್ ನಿರ್ವಾಪ್ತಂ ನೆಳಸುರಿದುಂ
ಲಿಲೈ ಕಡೆದುರುಳ್ಳ ತೇರ ನೇರಿದುಪ್ಪು ರಥಾಂಗಂಗಳ್ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲ್
ಪಲ್ಲವೊಲ್ಲುಪ ರಥಾಂಗವಿಘಟನಮಂ ನೂಟನೆಯುಂ (ಪರ್ವಾಪು. ೯-೪೦೦).
೩. ನಯವಾದುವು; ನುಣುಪಾದುವು; ನವುರಾದುವು;
ಚೇರಿಂ ತೊಟ್ಟು ತುದಿಗೊಂಬುವರನೋರಂತೆ ನೇರಿದವಾಗಿರ್ದಲೆಯಿಂ
ಕುಯಗಿ ಫಲವಾದ ದನುಜ ಮರಂಗಳುಂ ... ಬೋಡ್ವಂಬಟ್ಟು
ನೋಡುತಿದ್ ರಾಜಕುಮಾರನಂ ಅಲ್ಲಿರ್ದೊಡೊಂದು ರಾಜೀರಂ ಕಂಟಿ
(ಕಂಟಿಕಂ. ೧೧೬-೧೮). ೪. (?): ಪಾರಿವದ ವಿವಾಸ ನಯನಾಳಾಂ
ಪೊಂಬಲೆ ಪೊಡುಟ್ಟು ನೀಳ್ವಿನೆವೆಗಳ್ ನೇರಿದುವಾಗಿರೆ ದನಗಳಕಡಾ
ಮಧುಪಿಂಗಳೊಳೆಸಂಗಳ್ ಶುಭದಂ (ಕೋಶೋಪ. ೧೧-೭೬)

[ದೀ. ೫ ಪದ್ಯ. ನೇರಿತ್, ನೇರಿದು; ಮುಖ. 'ನೇರಿದು']
ನೇರಿತ್ತು, 'ನೇರಿತು' ನೋ.
ನೇರಿತ್ತು (ಅ). ೧. ನೇರವಾಗಿ; ನೆಟ್ಟಿಗೆ; 'ನೇರ್ಗುತ್ತು' ಪರಾ.
೨. ಕ್ರಮವಾಗಿ; ಸಾಲಾಗಿ; 'ನೇರಿದು' ಪರಾ. ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ;
ಸೊಗಸಾಗಿ; ತಾರಾನಿಕರಾವೇಸ್ವಿತ ತಾರಾಪತಿಯಂ ಸದಗ್ಧ ಸೂರ
ಲೋಕಮುಮಂ ನೇರಿತ್ತು ಬೆಳಗಿ ಪೋಪುದನಾ ರಾತ್ರಿಯೊಳಿಂಪೆನಂ
ನೀಯಾಂ ಕಂಡಂ (ಕದಿಪು. ೧೬-೭೬); ಸಾರಂ ಮುಂಡುಭರಾಧಿರೊ
ದ್ವಾರಿಯೊಳಂತನ ಬಾಧೆ ಭೂಭುಜಂಜನಲ್ ನೇರಿತ್ತು ಬೆಳಗುದಿಂತು
ಧರಾಪದಂಕುಲಾಯಿ ಸೇಬ್ಬನೊಳ್ಳಿನ ದಟ್ಟಿಂ (ಅಬ್ಬಮ. ೧-೨೨).

[<ನೇರಿತು]
ನೇರಿತಲ್ 'ನೇರಿತು' ನೋ.
ನೇರಿತುಂ 'ನೇರಿತು' ನೋ.

ನೇರಲಿ 'ನೇಬುಲಾ' ನೋ.

ನೇರಲಿ 'ನೇಬುಲಾ' ನೋ.

ನೇರಲಿ 'ನೇರ' ನೋ.

ನೇರಲಿ 'ನೇರ' ನೋ.

ನೇರಲಿ, ನ್ಯಾರಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೃಣಧಾನ್ಯ (?): ಗಂಗೆ 5
ಬಯಲು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯ ಬೆಟ್ಟದ ಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಬೆಳ್ಳುಂಗಡೆದೊಪ್ಪ ತಟ್ಟುಲ
ಫಲಾರುಣದರ್ಧತಟಾಕಸಂಕುಳಂ ತಿಂಗಳ ತೋಟದಂತೆ ಬಳೆದೊಪ್ಪುವ
ನೇರಿಯ ಕೆಯ್ನುಳಚ್ಚು ವಳ್ಳುಂಗಳ ಕೆಯ್ನುಳಂತೆ ನಡೆ ನೋಬ್ಬರ ಕಣ್ಣಿ ಕರಂ
ಮನೋಹರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೨-೭೦). ನ್ಯಾರಲಿ: 'ನ್ಯಾರೇಭತ್ತ' ಪರಾ.

[?]

ನೇರಲಿ, ನ್ಯಾರಲಿ, ನ್ಯಾರಲಿ, ನ್ಯಾರಲಿ, ನ್ಯಾರಲಿ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ 10
ಉಪಾಹಾರ: ತಿಂಡಿ; ನಾಪ್ಪ: ಒಮ್ಮೆ ಕೃಷ್ಣನು ಬೆಳಗಿನ ನೇರಿಯನ್ನು
(ಅಲ್ಪಾಹಾರ) ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ತಾನು
ನಸಿಕಿನಲ್ಲಿ ಕರುಗಳನ್ನು ಅಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಡವಿಗೆ ಹೊರಟು, ಉಳಿದವರು
ಬೇಗನೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಕೊಳಲೂದಿದನು (ಭಾಮತ. ೩೧೩); ಅವರ ಮಕ್ಕಳು
ಮರಿಗಳಿಗೆ ಬೆಳಗಿನ ನೇರಲಿ ರೊಟ್ಟಿಗಳು ಹೊರೆಯುವುವು (ಮುಂಬಯಿ,
೫-೧೭೭); ಬೆಳಗಿನ ನೇರಲಿ ಸಂಜೆಯ ಊಟಕ್ಕೂ ರೊಟ್ಟಿ, ಕಾರದ 15
ಬೇಳೆ, ಉಳ್ಳೇಗಡ್ಡೆ, ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿಯ ಕಾರ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಾಕು (ಕರ್ಭಾಗ. ೨೯೨).
ನ್ಯಾರಲಿ: ಏಷ್ಯ 'ನ್ಯಾರಿ'ಯ ನೇರಿಯಾಗುವ ತನಕ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹಡಗದ
ಮೇಲೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ತಿರುಗಾಡಿದ (ಸಮೀ. ೫೭೨); ಬಂದವನೆ ನಿತ್ಯದಂತೆ
ನ್ಯಾರಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿದನು (ಮೊಪಾಸಾ. ೪೫); ತಾಪ, ಹುಡುಗರ
ನ್ಯಾರಿಯೇ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರೇಮಾಶ್ವ. ೧೯೭). ನ್ಯಾರಲಿ: ಹಿಚ್ಚು
ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹೊಲ್ಲು ನೋಡಿದ ಬಾಯಿಯನ್ನು ತೋರಿಯದೇ 20
ಹಾಗೇ 'ನ್ಯಾರಿ'ಗೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರು ಹುಡುಗರು (ಪಾತರ. ೪೬).
ನ್ಯಾರಲಿ: ಬೆಳಗಿದ್ದು ನ್ಯಾರಲಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಮೊದಲು
ಸಿಕ್ಕುವ 'ಮೋಟರಬಸ್'ನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು (ಪ್ರೇರಂಗ. ೩೫).
ನ್ಯಾರಲಿ: ಸಾಕು ಏಳಪಾ ಹಸಿವಾಗಿಲ್ಲೇನು? ನ್ಯಾರಲಿ ತರಿಸಿದ್ದೇನಿ
ವಳು (ಮಾದಿಮ. ೧೪೧).

[←ಪಾ. ನಹಾರ್, ನಹಾರಿ; ಹಿಂ. ನಹಾರಿ; ಮರಾ. ನ್ಯಾರಲಿ]
ನೇರೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿ ಏಳು; ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಏಳು: ಮೊಗಗೊಪಾಗಿ 30
ನೇರಿದ್ದು ನಿಂತು, ರಾಗಾಂಬಳಗೊಂಡಿತ್ತಿತ್ತು, ಮೆಲ್ಲನೆ ತಿಳಿಮೆಲ್ಲ
ನಸುನಕ್ಕು, ಸುತ್ತ ವೀಕ್ಷಿಸಿ (ಮುಕ್ತ. ೪೯-೧೧).

[ನೇರಾ (<ನೇರತ್ತ್) + ಎಳ್ (<ಎಲ್)]

ನೇರ್ಗೊಡು (ನಾ). (ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕಿಂತ) ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ
ಚಿಕ್ಕದು, —ನಸುವೇ ಕಿರಿಯದು: ಇಂತಾದ ಪಂಪಂದಮಾರ್ಗದ 35
ಗುಣ್ಯದಮಿದದ್ದಿಗಳ ಮನಲ್ ಕುಂದೆಂದು ಕಟ್ಟಿ ದಂತದಕಂ ನೇರ್ಗೊಡು
ದಂದೊಡಾವ ತೋಟಿಯುಂ ಸೀತೋದೆಯುಂ ಪೋಲುಮೇ (ಅದಿ. ೧-೫೫);
ನಿಖಿಲಾಸುರಕಲ್ಪಂಗಳ ಸುಖಮಹಮಂದ್ರರ ಸುಖಕ್ಕೆ ಸಮ
ನಾಗದಣಂ ಸುಖಮಯಮನಿಸುವ ಸಿದ್ಧರ ಸುಖಕ್ಕೆ ನೇರ್ಗೊಡದಿಕ್ಕು
ಮಹಮಂದ್ರಸುಖಂ (ಅದಿ. ೧೧-೩೧); ಅದರದೆ ರಕ್ತಿಯಂ ಗಂಗೋದಿ 40
ವರೆಗಮಗಲನೆಗೆದುಮಾಗಧಭು ಸೀತೋದಿಗೆ ನೇರ್ಗೊಡನೆ ಸಂಪಾದಿಸಿದ
ಪೋಲನೆದುರಾ ಸೋಜಲಪೂರಂ (ಪಾಶ್ಚಾ. ೧೦-೪೬).

ನೇರ್ಗೊಡು = ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಚಿಕ್ಕವನು; ನಸುವೇ ಕಿರಿಯ
ವನು: ಮತ್ತಮಾ ಕುಮಾರನಂ ನೇರ್ಗೊಡುನಾಗಿ. . . ಸರ್ವಾರ್ಥ 45
ಸಿದ್ಧಿಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟದವಂದ್ರಂ ಬಂದು ವೃಷಭನೇನೆಯೊಂ ತನಯ
ನಾದೊಂ (ಅದಿ. ೪-೪೪); ವಿಮಲಶೃತಂ ಬಹುಕೈವಲ್ಯವೆಂಬ

ಸಂಕಲ್ಪಮಿನಿ ನೇರ್ಗೊಡುಂ ವಿಶ್ವಮನುಷ್ಯ ಮಹಿಮೆಯಂ
ವರ್ಧಮಾನಜನಪತಿಗೆ ವರ್ಧಮಾನಮುನೀಂದ್ರಂ (ಸಂರಾಮ. ೧-೧೫);
ಜೆಜರಳವ ರಾಮನೋಳ್ ತಲ್ಲಿಯಾಲಿವರ ರಾಮನಿಗೆ ತೆಯೊಡೆಯಂ
ನೇರ್ಗೊಡುನೇನೆ ಕುಂಭಕರ್ಣಂ ಮುಟಿದಂ ಕೋದಂಡ ಬಾಹುದಂಡದ
ನೇರವಂ (ಸಂರಾಮ. ೧೪-೨೨); ಆ ನಾಗರುದ್ರಮಯ್ಯನಂ ನೇರ್ಗೊ 5
ಡುಯಂ ಶ್ರೀ ರಮಣೇಶತಿ ಸುಗುನೋದಾರಂ . . . ಮದ್ರಿಮಯ್ಯಂ
ನೆಗಲ್ದಂ (ಎಶ. V, ಪಾಸನ, ೭೧-೭೧; 1173?). ನೇರ್ಗೊಡುಯ್ =
ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಚಿಕ್ಕವರು; ನಸು ಕಿರಿಯರು: ದ್ವಿಪ್ರಗಣಂ
ಳ್ಳಿದ ದಶಭೂಭುಜರಾದರನ್ನಪ್ಪ ತತ್ಪಾಪದ್ರವಿಗೊ ನೇರ್ಗೊಡುರಾಗಿ
ನೆಗಲ್ದಿಗೆ ನೋಂತ ಕೊಂಡಿಯುಂ ಮಾದ್ರಿಯುಮದ್ರಿರಾಜಸುತೆಗಂ
ಸತಿಗಂ ಸರವಂದರೇಬ್ಬಿಯೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೭೪). ನೇರ್ಗೊಡುಯ್ =
ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಚಿಕ್ಕವು; ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಿರಿಯವು: ಬೇರ್ಗೊಡು 10
ಪದ್ಧಿ ಪಲಸೆಳನೀರ್ಗೊಡುಂ ತಲೆದ ತೆಂಗು ತರಿಸಮೋಸರ್ವಾ ನೇರ್ಗೊನೆ
ಯನಾಂತ ಮಾನವು ನೇರ್ಗೊಡುಯ್ ಕಲ್ಪತರುಗೆ ಸಿರಿಯಂದೆನಿಕುಂ
(ಚಂದ್ರ. ೧೫-೨೬); ಅದಬಾಂದಂ ನೇರ್ಗೊಡುಯ್ [ಪಾಶಾಂ. ಯ]
ನಿಸಿದವೆರಡುಂ ದೇವೋಳವನಸಮೋತ್ಸವಮಂ ತ್ರಿದಶಾಧಿಪರಿದೇವಸುಪ
ಸದಮಳಮನವಪ್ಪರಂಗಳೆರೆದೆಸಿದಿಕುಂ (ಪಾಶ್ಚಾ. ೧೪-೭೫). ನೇರ್ಗೊ
ಡುಯ್ = ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಚಿಕ್ಕವಳು; ನಸುವೇ ಚಿಕ್ಕವಳು:
ಮುನ್ನಂ ವೃಷಭೇಶ್ವರಂ ವಜ್ರಜಂಭನಾದ ಭವದೊಳಾ ಮಹಾತ್ಮಂಗೆ
ತಂಗಿಯಾದ ಸುಂದರಿಯ ಕತಿಪಯಭವಪರಿಭ್ರಮಣದಿಂ ಬಂದು ಬಾಹುಬಲಿ 15
ಕುಮಾರನಂ ನೇರ್ಗೊಡುಯಳಾಗಿ . . . ಸುಂದೆಗಂದು ನಂದನೆಯಾದಳಾ
(ಅದಿ. ೪-೫೩); ಸುಭದ್ರಂಗೆ ಸರ್ವಯತಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಯೋ
ಭದ್ರಕುಮಾರನಂ ನೇರ್ಗೊಡುಯ್ . . . ಯೋಭದ್ರ ಮನಮನುಜ
ಸೆವೆವಿದಿದಳಾ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೫); ಬಳಿಕ ಸುಲೋಚನೆಯಂ ನೇರ್ಗೊ
ಡುಯ್ ಸಳಿನವೀಲೇಚನೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮತಿಯಂ . . . ಕೈದಾರಿಯನೊಡೆದು
(ಜಯಕಾ. ೯-೧); ದುರ್ಗಂಭವೊಡಲ ಮೂಳರಿಗೆ ಮೂಳರ ತಂದು ವರ್ಗಿಸಿ 25
ಸರಿಮಾಡಬಹುದು ನೇರ್ಗೊಡುಯಳಿ ಮಲಮೂತ್ರವಳಿದ ದೇಹವರ್ಗಗಾರಿನಿ
ಯೆನಬಹುದು (ಭಂಜ. ೯-೯೬). [ನೇರಾ + ಕೊಡು]

ನೇರ್ಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿ ಬುಟ್ಟು, —ತಿವಿ; ನೆಟ್ಟಿಗೆ 30
ಯೋ: ಸಾರ್ವದಿರಾದ ಮಹಾರಥನಿಚೆಯವ ಸಾರ್ವದಿಟೆದೆ ನೇರ್ಗೊ
ಡು ತೆವದಿಗೆ ಕಾಕ ಜಂಬುಕ ಭೂತನಿಚೆಯ ಕೆ ದಿರ್ಗಕ್ಕಿ ದೇರಿ ರಿಪ್ಪದವನು
(ಪ್ರಭು. ೧೪-೨೬). [ನೇರಾ (<ನೇರತ್ತ್) + ಕುಡು]

ನೇರ್ಗೊಡು (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಕುರುಡು, —ಚಿಕ್ಕ: ಬರ್ಪ 35
ಕಾಗಾಲದಾ ನೇರ್ಗೊಡುಪನಪಾತರಲ್ಲರ ಪೂದಿದನು ವಸಂತದಾ, ಪರ್ಪ
ದಿಡುವ ಗ್ರೀಷ್ಮದಾ, ಮುನ್ನೂರು ಇದ್ದದ್ದಿಲ್ಲಂ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೪-೫೫).

[ನೇರಾ + ಕುಡು (<ಕುಡು)]

ನೇರ್ಗೊ (ಕ್ರಿ). ಸರಿಗೊಳಿಸು; ಸರಿಪಡಿಸು: ನೇರ್ಗೊಡು ರಾಜ್ಯ 40
ವನು ನೆಮ್ಮದಿಯ ನೆಲೆ ನಿಲಿಸು (ಮಾದಿಮಾ. ೯೯-೫೭).

[ನೇರಾ (<ನೇರತ್ತ್) + ಕೈ (<ಕೈಯ)]

ನೇರ್ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). —ನೇರ್ಗೊ: ಹಿಂದಿಲ್ಲ! ಮುಂದಿಲ್ಲ! ನಡೆದು 45
ದೊಂದೇ ಹಾದಿ! ನೋಗದಾಸೆಯೊಂದೆ ನೇರ್ಗೊಳಿಸುವಂತವು!
(ಕದಿರಾ. ೬೯-೧೪). [ನೇರಾ + ಕೊಳ್ + ಇಷ್ಟ]

ನೇರ್ಗೊಳಲ್ (ನಾ). ನೇರವಾಗಿ ಬಂದ ಬಾಣ (?): ನಿರ್ಗ 45
ಕೆಂದೊಗೊಳಿಸಿ ಸಾರಥಿ ದಿಳಿ ಕೈರ್ಗೊಳಾ ದೀರ್ಘಶಯನಂಗಿಯೊ
ಕುಮರೇಗೈರ್ಗೊಳಲ್ ಪೋರ್ಗೊಳಾ ಸ್ವಪನಗದೊಳ್ಳಾಣಿಸಿದುವು
ಹಾಳಂದ್ರದಂತೆ (ಕೈಮಿ. ೪-೩೫). [ನೇರಾ + ಕೋಲ್]

ನೇಗೋಲ್ಪರಿ 'ನೇಗೋಲ್ಪರಿ' ನೋ.

ನೇಗೋಲ್ಪರಿ, ನೇಗೋಲ್ಪರಿ (ಕ್ರಿ). ಬಾಣ, ಕೋಲುಗಳಂತೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಾಗು, —ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನುಗ್ಗು : ಅವನ ನಡುವುದಿನ ನೇಗೋಲ್ಪರಿದುರ್ವಾಸ ನಟ್ಟು ತೊನೆವ ಕಣೆಗಳ್ಳಿ ಮೊಗಂದಿಯದಿದಿರಿ ದಿರನದಿರದ [ಸು]ರಿಗಿಜಾವಂತೆಚ್ಚು ರಂಬನಂಬಟ್ಟು ವಿನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೪).
ನೇಗೋಲ್ಪರಿ : ಜೀರ್ಗರೆಯ ತೆಗೆದು ಬಿಲ್ಲಂ ಭೋರ್ಗರಿದು ವರೂಢ ಯೂಢವಿಸಲನೋನ್ಯಂ ಕೋರ್ಗಣೆ ನಟ್ಟು ವು ನೇರವಾವು ನೇ[ಪಾಪಂ. ೧೭]ಗೋಲ್ಪರಿದುವು ಪಳಂಬವು ದಿಕ್ಕು ಬಿಡುಂ (ಜಗವಿ. ೭-೬೩).

[ನೇರ್ಪು (<ನೇರಪ್ಪು) + ಕೋಲ್ಪು + ಪರಿ]

ನೇಗೋಲ್ಪೋಗು (ಕ್ರಿ). —ನೇಗೋಲ್ಪರಿ : ಇದಿವಾಬ್ಬುರ್ವವ ನೇರವ ಸೀರ್ಪರಿದ ನೇಗೋಲ್ಪೋಗು ಪೋಲ್ಪೋಲ್ಪೋಗು ನಡುವುದುಂ ದಿರಿಂದಿನೋಳ್ ಕಡೆ . . . ತಮ್ಮುತಿರ್ವರುಮಗುರ್ವವೇಬ್ಬುನಂ ಕಾದಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೩೫).

[ನೇರ್ಪು (<ನೇರಪ್ಪು) + ಕೋಲ್ಪು + ಪೋಗು (<ಪೋ)]

ನೇರ್ಪಡೆ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ ; ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆ ಯುವಿಕೆ : ನಡೆವಳಿಯಲ್ಲಿ ನೀನೆ ನೆಜ್ಜಿಜಾಣನಾದೊಡಂ, ನಿನ್ನ ನೇರ್ಪಡೆ ಗೆಂದು ನಿನ್ನಿಗಿಂತ ನಾನ್ ತೀಯವೇಬ್ಬುನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೪-೩೬೦).

[ನೇರ್ಪು + ಪಡೆ]

ನೇರ್ಪಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾದುದನ್ನು ಹೇಳು ; ತಕ್ಕುದನ್ನು ಹೇಳು ; ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು : ನಲ್ಲದಿವೆ ! ನೇರ್ಪಡಿವೆ ! (ಪದ್ಮರ. ೧೪-೧೧೧) ; ನೇರ್ಪಡುವೊಂದಿರೇ ಕಪ್ಪಕ್ಕೆ ನಿನ್ನ ಕಲ್ಪಿಗೇನುಂ ಪಟುವು ಪೊರ್ಪಡೆಂಬೆನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೩-೫೫). [ನೇರ್ಪು + ಪಡಿ]

ನೇರ್ಪರ್ಗು (ಕ್ರಿ). ನೇರವಾಗಿ ನುಗ್ಗು ; ಸೀದಾ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡು : ಮೈರಿಗಳ ನಡುವೆ ನೇರ್ಪರ್ಗು, ಒರೆಯ್ಯ ಮೂವಲಿಸಿ, ಸುತ್ತಣನ್ ಬಂದು ನಡುವಂದಿನ್ ಬಿಟ್ಟಪನೆ ? (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧೯-೩೯೪).

[ನೇರ್ಪು (<ನೇರಪ್ಪು) + ಪರ್ಗು]

ನೇರ್ಪಡಿಸು 'ನೇರ್ಪಡಿಸು' ನೋ.

ನೇರ್ಪಡು 'ನೇರ್ಪಡು' ನೋ.

ನೇರ್ಪಡು (ನಾ). ೧. ಸಾಮರಸ್ಯ ; ಹೊಂದಿಕೆ : 'ನೇರ್ಪಡು ಗಿಡು' ಪರಾ. ೨. ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮ ; ಯೋಗ್ಯದಾರಿ ; ಬುಜುಮಾರ್ಗ : 'ನೇರ್ಪಡುಗಿಡು' ಪರಾ. [<ನೇರ್ಪಡು]

ನೇರ್ಪಡುಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳು ; ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಅಮ್ಮುಗನನಾಗಿ ಧರ್ಮಜನೇಮ್ಮಗನಲ್ಲನೆ ಬಟುಳ್ಳಿ ನೀಮುಂ ತಾಮುಂ ನಿಮ್ಮೋರ್ಪಡು ಗಿಡದೆ ಸುಖಮುಟ್ಟುನೆ ತೊಡೆ ಬಾಬ್ಬುದಾಂ ಬೆಸಕೆಯ್ಯಂ (ನದಾಯ. ೪-೧೨). ೨. ಬುಜುಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೊರೆ ; ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ ವನ್ನು ಬಿಡು : ನುಡಿ ಕತ್ತಡವನಿವೆ ನೇರ್ಪಡುಗಿಡದೆ ನರೇಂದ್ರನಾಚ್ಚು ಯಿಂದಿರ್ಪುದಿದಂ ಕಡೆಗಣೆ ಬಟುಳ್ಳಣ್ಣ ನ ತುಡುವ ತಿಲೀಮುಬಿಡೊಳುಂಟಿ ಮುಖದಾಶ್ಚಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೧) ; ಕೀರ್ತಿ ಬಾರ್ತೆಗಿಡೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮೊದಲ್ಗಿಡೆ ಮಾನಸಿಕ್ಕ ನೇರ್ಪಡುಗಿಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೪೫). ೩. ಹೆದ ವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಹೆದಗೆಡು ; ಅಂದಗೆಡು : ಲೋಕಾಧಿ ಪತಿ ಪತಾನನೇರಾಕೆಯ ಮೇಲೆ ನಡೆದನೆಂಬವನಾದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪರ್ವ ನಿಜಬಾಹಾಕಾಕ್ಷೇಯಕದ ಕೂರ್ಪು ನೇರ್ಪಡುಗಿಡುಗುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೩೧).

[ನೇರ್ಪಡು + ಕಿಡು (<ಕೆಡು)]

ನೇರ್ಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆ ; ಸಾಮಂಜಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ಜಡಿಯಂದೊಪ್ಪುವ ಪುಟ್ಟಜಾಪಸುಭಸೋದ್ವೂಳಿತಾಣ್ಣಕ್ಕೆ

ನೇರ್ಪಡೆದಿದ್ದರ್ದಜ್ಜ ಜಮಿತ್ರ ಬಾರುತರ ಕಾಶಾ ಪ್ರಚ್ಛದಜ್ಜಾ ದಿಕ್ಕಡೆ ಗೊಟ್ಟುಪ್ಪ ಕಶಾಂಕನೆಂಬ ನುಡಿಯಂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯ್ಯದಂ ಗಡ ತಾನೆಂದೊಡೆದೇವೊಗ್ಗ ಪುದೊ ಪೇಳ್ವವ್ವೇಶ ಯೋಗೀಂದ್ರನಾ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೭೫-೨೪ ; 1231) ; ಎಡಗಾಲ ತೊಡರ ಬಾವುಲಿ ನಡೆಗೆನೆವ ವಿಡಾಯಿ ಜಗಮನಂಗಿಯೊಳ್ ನೋಬ್ಬೊಡೆ ತೋರ್ಪನೆಂಬ ನುಡಿ ನೇರ್ಪಡೆದೊಪ್ಪಿರಲಿಂದ್ರಜಾಲಿಗಂ ಮಿಗೆ ಬಂದಂ (ದಶಕು. ೬-೧೧೧).

[ನೇರ್ಪು + ಪಡೆ]

ನೇರ್ಪು, ನೆಪ್ಪು (ನಾ). (ಕೊಲೆಯ) ಸೇಡು, —ಮುಯ್ಯಿ ; ವೈರಶುದ್ಧಿ : ಇನತನಯನೆ ನೇರ್ಪುಂ [ಪಾಪಂ. ನಟ್ಟಂ] ದರ್ಜನನಂ ಮುಂ ಕೊಲ್ಪನೆನ್ನ ತಮ್ಮನ ನೇರ್ಪುಂ [ಪಾಪಂ. ನಟ್ಟಂ] ಗಿಲಜನಂ ಕೊಲ್ಪಂ ಕಮಲನಾಭ ನೇರ್ಪುಂಗೆ [ಪಾಪಂ. ನಟ್ಟಂಗೆ] ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳದೆ ಮಾಣಂ (ಗದಾಯು. ೭-೪೭). 'ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳ' ಪರಾ. ನೆಪ್ಪು : ನೆಪ್ಪುಂಗೆ ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್ಳದೆ ಮಾಣನೆಂಬಂತೆ ಬಕಾಸುರನ ಮಗನಳಂಭೂಪ ನರ್ಜನನ ಮಗನಿವಾಂಶನಂತಕಲೋಕನುನೆಯ್ಯುವುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೬೪) ; ಎನ್ನವರೆಣ್ಣರ ತಪ್ಪುಂಗೆಲವೋ . . . ಅಪಕಾರಾಟುಗುಡು ಇನ್ನಿರ್ವರ ಸಂ ನೆಪ್ಪಿನ ನೆಪ್ಪಂ ನಿನ್ನ ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞ ನ್ನಕ್ಕೆ ತೀರ್ಪನುತನ್ನ ತೀಯ ಮುನಿಸಿಂದೆಚ್ಚಂ ಜಯನ್ಯ ಪತಿಯನಿಂತೀರ್ತಿ (ಜಯಕಾ. ೭-೭).

[ನೇರ್ಪು + ಪು]

ನೇರ್ಪು, ನೆಪ್ಪು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಬುಜುತ್ತು ; ಒಳ್ಳೆಯತನ : 'ಸೈತನೆ ನೇರ್ಪು' (ಕವಿಂ. ೧೭೬) ; ಜಾಣನ ಬೆಡಂಗು ವಿಬುಧಪ್ರೀತಿನಳರಮೆನಿಸಿ ನೇರ್ಪು ನೇರ್ಪುಡೆ ಪೇಟ್ಟಂ ಪ್ರಾಣಿತಾರ್ಥಾದಿ ನಜಿತಪುರಾಣಮನಳವಟ್ಟ ಕನಿತೆಯಂ ಕವಿರತ್ನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೩೯). ೨. ಸರಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಯುಕ್ತತೆ ; ಟಿಚಿತ್ತು : ಇಪ್ಪ ನೆಲೆಗೈವಸುರ ಶರಧಿಯಂ ವರುಣಮಪಸರ್ಪಣಂಗೆದ ಪವಮಾನ ಧನದಾದಿಗಳ್ ನೇರ್ಪಂದ[ಪಾಪಂ. ನೇರ್ಪದರ್] ಹಿಮ್ಮೆಲೆತಪ್ಪಲಂ ಸಾರಿದರ್ವಾ ಕಪರ್ದಿಯನು ಕೂಡಿ (ನಂಕಾಂ. ೩-೬೬) ; ಎನ್ನ ತಾಯನ್ ನೆರೆ ನೆಮ್ಮಿ ಸ್ತೂನಸನ್ನಕ್ಕೆ ಎನ್ನಿಪ್ಪಮನ್ ನೆರಪುವದ ಎಂತೊ ಒಳ್ಳೆತ್ತಾಗಿ ನೇರ್ಪಾಗಿ ಕಂಡತ್ತು (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩-೨೬೧). ೩. ನೇರವಾದ ಗುರಿ : ಬರ್ಪ ಸರಳ್ಳೆಯಂ ಬಿರುಫಾಳಿ ಮುರಿಬಟ್ಟುಮೊಲು ಪರ್ಪಕನ ಪುತ್ರನವ ನತ್ತಣಂದತ್ತಲೇ ನೇರ್ಪಿನೊಂದುತ್ತರಿಸಿ ಪುಟನೆಗಿವುತಿರಲು (ನನಮೋ. ೨೯-೧೨). ೪. ಸರಿಯಾದುದು ; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು : ಮನುಜಂಗೆ ಸ್ನೇಹಮೆಂಬುದು ಪುನಿಯ ನಜ್ಜು-ಈಗಣೆಗಿಲ್ಲಮುಂ ನೇರ್ಪಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೨೭-೫೩೯). ೫. ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ; ಸಾಮರಸ್ಯ : ನಸುಮುಗಿದತ್ತಿ ನಾಸಿಕದೊಳೊಂದಿರೆ ನಿಶ್ಚಲ ಚಿತ್ತ ವೃತ್ತಿ ನೀಳ್ಳ ಸಿತಜಟಾಳಿ ನುಗ್ಗಿದ ಬಹಿರ್ವಿಷಯಸ್ಥಿತಿ ಸೂತ್ಸಮೂರ್ತಿ ನೇರ್ಪಸಿದಿರೆ . . . ತಮ್ಮನಿಗೆ ವಂದಿಸಿದಂ ಮಗಧತ್ತೀಶ್ವರಂ (ದಶಕು. ೨-೬೩) ; ಸಿಂಧುವಂ ಪೊಕ್ಕನಿನನೋನ್ಯದಾ ನೇರ್ಪನೊಲ್ಪಿಯಿಂದ (ಭಾಷಣ. ೭-೧೩). ೬. ಅಂದ ; ಸೊಗಸು ; ಚೆಲುವು : ಮೊಗದಿಂದಂ ನೇರ್ಪನಾಳ್ವಂತುರದಿನಗಲಿತಾದಂತೆ . . . ಮುಂಗಾಲ್ನ ಕಿಂದಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟು ಪುದೆಂಬಂತಿಪಮದಿರೊಳ್ ಬಂದುದಿದ್ರಾ ಯುಧಾಶ್ವಂ (ಕಾಂಪು. ೪೫೬) ; ತೊಳಗುವ ಪರ್ಪಣದ ನೇರ್ಪು ನೆಲಿಸ್ತದ ಜೋಳ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೩-೩೯) ; ಮಿದಿಯದೆ ಕೊಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಂದಜಾಯ ದವರ್ ಚೆಚ್ಚರವನಜ್ಜಿಯಂ ನೋಡದೆ ಮಾಡಿದ ರೂಪಿನಂತೆ ನೇರ್ಪಿಲ್ಲದ ವಿಕಟಾಕೃತಿಂಘು ದುಂಡೆ ಸಂಸ್ಥಾನಂಗಳ್ (ಪರ್ವಭಾ. ೧೧-೩೬) ; ನೀಳನೀರಜಾ ಕಳಿತ ತುಳಾಕಮಂಗಳದ ಕರ್ಪಿನ ನೇರ್ಪಮರ್ವಂಗಳಿಗೆ ಮಂಡಳಕರ ವರ್ಣಪೂರ ಪರಿಮಂಡಳಮಾಯ್ತು ಸುರಮ್ಯಮಂಡಳಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬).

೭. ಮಾರ್ಗ; ಕ್ರಮ; ರೀತಿ: (೪). ಲೆ. ನ್ಯಾಯ; ಸಮದೃಷ್ಟಿ: ಅರೋಪ್ಯ ತಪ್ಪುಗಳ ನೇರ್ಪಣೆ ನೋಲ್ಪನ್ನ ಪೊರೆಯ ಮೊರೆಯಾದುವೆನೆಂದೊರೆದ ತನ್ನಿರವಂ (ಶಾಲೂರ. ೧೩೪-೨೮೮). ನೆಪ್ಪು: ೪. ತಪ್ಪು ನಡೆಯಲೊಂದು ಸಮಯದಿ ನೆಪ್ಪು ಗ್ರಹಿಸುವನಲ್ಲದಲಿ ದ್ವಿಜನಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ ಕೆಡುವನೆ (ಜಿಜ್ಞಾ. ೭೭-೪); ಅಥವಾ ಶೋಧನೆಗಳು ನಡೆದು ಹಿಂದಿನ ತಪ್ಪು ನೆಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಪರಿಗೆ ಇವನ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥಗಳಾಗಿದ್ದವು (ಪ್ರವಾ. ೧, ೧೦೬). ೬. ಬಪ್ಪದು ಬಾರದೆ ಬಿಡದು ಬಂದದೆಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಗಾಯ್ದನ್ನು ನುಳುಹುವ ಒಪ್ಪ ರಂಗದೊಂದು ವೋಯ್ಯಾರಗಾತಿಯ ನೆಪ್ಪಿನಿಂದೆಂದು ನೆರೆನೆನೊ (ಕತಸಾಂ. ೩೭-೯೦); ಉಪ್ಪರಿಕೆಯೊಳು ಸಂಚರಿಸುವ ನಾರಿಯ ರೊಪ್ಪದಿ ಬರುವ ಚಂದಿರನ ನೆಪ್ಪಿನಂ ಪಿಡಿದು ಗುಂಡಾದ ಕನ್ನಡಿಯೆಂದು ತಪ್ಪದೆ ನೋಲ್ಪರು ಮುಖವ (ಸೌಗಂ. ೧-೧೦). ೭. ಲೆಪ್ಪದ ಪುತ್ರ ಲಿ ಪೊಲು ಕುಳಿತತ್ತಿಲೊಪ್ಪ ಬಿಡ ಕಂಪಿಸದೆ ನೆಪ್ಪುಬಾಹ್ಯನ ನೋಡಿ ಸಿದ್ಧಾಂತದೊಳಪ್ಪ ಮಂತ್ರವ ಜುಹಿಸಿದರು (ಭರಣಿ. ೩-೧೦೨); ಒಪ್ಪಿಸಿ ದೇಹಮಂ ಕಪದ ತಾಪಕೆ ತನ್ನ ನಭಸ್ವರೂಪಮಂ ನೆಪ್ಪುಬಾಹ್ಯನೊಂದು ನಿಲಿ (ಅಪ. ೯೩); ಒಪ್ಪಾದ ನುಡಿಯೇಕೆ ಪುಪ್ಪವೇಷಸಲೇಕೆ ಅರ್ಪಿತದ ಗೊಡವ ತನಗೇಕೆ ಲಿಂಗದ ನೆಪ್ಪುನಜಾಯದಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೮೪).

ನೇರ್ಪು ಮಾಡು = ಅದಿಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಕೊರತೆಯೇನೊ ಕಂದ ನಿನಗೆ? ಹುರಿಯನೇಕೆ ತುಯ್ಯುತ್ತಿರುವೆ? ಮರೆಯದುಣಲು ಮಲಗ ಲೆಲ್ಲ ನೇರ್ಪು ಮಾಡಿ ಇರುವೆನಲ್ಲ! (ಇಂಗೀತ. ೮-೨೨). [ನೇರ್ಪು + ಪು]

ನೇರ್ಪುಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಂದಗಡಿಸು; ಹಸಗಡಿಸು; ಹಾಳು ಮಾಡು: ಸೂಳೆದಿನ್ನೊಂದಿ ಸುಲಿವ ಬುದ್ಧಿಗಳ ನೀ ಪೇಳಿ ನೇಹವ ನೇರ್ಪುಗಡಿಸುವೆನೆ (ಸಾಂ. ೧೧-೪). [ನೇರ್ಪು + ಗಡಿಸು]

ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳು, ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). (ಕೊಲೆಯ) ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಪ್ರತಿಹಿಸೆ ಮಾಡು; ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡು: ಇನತನಯನ ನೇರ್ಪಿಂಗರ್ಜಾನನಂ ಮುಂ ಕೊಲ್ಪೆನೆನ್ನ ತಮ್ಮನ ನೇರ್ಪಿಂಗ ನಿಲಜನಂ ಕೊಲ್ಪೆಂ ಕಮಲಸಾಫ ನೇರ್ಪಿಂಗ ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳದೆ [ಸಾತಾಂ. ಗೊಳಸದೆ] ಮಾಡುಂ (ಗದಾಯು. ೭-೪೭). ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್ಳು: ನೆಪ್ಪಿಗೆ ನೆಪ್ಪುಗೊಳ್ಳದೆ ಮಾಡೆನೆಂಬಂತೆ ಬಕಾಸುರನ ಮಗನಳಂಭೂಪನರ್ಜಾನನ ಮಗನಿಗಾವಂತನನಂತಕಲೋಕನುನೆಯ್ದುವುದುಂ (ಪಂಪ. ೧೧-೭೫).

[ನೇರ್ಪು + ಕೊಳ್ಳು]

ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಅಳವಡು: 'ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ತಿದ್ದುಪಡಿ ಹೊಂದು; ಸರಿ ಯಾಗು: ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಚದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆಗಳ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ತಪ್ಪು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೂ ನೇರ್ಪುಗೊಂಡವು (ದ್ರಾವಿ. ೨೦ ಹನ್ನೆಲೆ).

[ನೇರ್ಪು + ಕೊಳ್ಳು]

ನೇರ್ಪುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ತಾವು ಆಯಾ ವಸ್ತುಗಳ ಅಭಿನಯರೂಪಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಂತೆ ಪಾತ್ರವನ್ನು ನೇರ್ಪು ಗೊಳಿಸಿರುವ ಕಾರಣ ತಮಗೇನೂ ಕೊರತೆಯುಂಟಾಗಲಾರದು (ಶಾಕುಂ. ೧-೧೫). [ನೇರ್ಪುಗೊಳ್ಳು + ಇಸು]

ನೇರ್ಪುವಡು (ಕ್ರಿ). ಅಂದವಾಗು; ಚೆಲುವಾಗು: ಎರಲಿಬ್ಬ ಗುಡಿಯಲೂ ಬಿಲ್ಲನಂದಿನೈವದಿ ನೇರ್ಪುವಟ್ಟಿ ನಿಡಿವಾಸಿಯುಳ್ಳದ್ದೆಗಳೆಯಾಸೆ ಕಟ್ಟನಿವಾತು ವಿಟರ್ಗೇಕೆ (ಉದ್ವ. ೫-೧೪). [ನೇರ್ಪು + ಪಡು]

ನೇರ್ಪುವಡೆ, ನೆಪ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). = ನೇರ್ಪುವಡು: ಅಗಳ ಮೇಘ ರಥ ಮುನಿನಾಥಂ ದೃಢರಥಯುತಿಸಮನ್ವಿತಂ . . . ನಭಸ್ತಿಳಕ ನಾಗ್ರಮನಾಗಳೇಜಾ ನೇರ್ಪುವಡೆದ ವಿಶಾಲಮಣಿಶಿಲಾಪಟ್ಟಿದರುಣಕಿರಣಂ

ನಿಜಚರಣಪಲ್ಲವಳ್ಳುಗಳೊಂದಿ ಪಲ್ಲವಿತಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೧೧೧೫). ನೆಪ್ಪುವಡೆ: ಕಣ್ಣುನುಮುವಾಗಿ ನೆಪ್ಪುವಡೆದುಟ್ಟುಲಕಾಂತಿಯ ನೊಳ್ಳುವತ್ತ ತದ್ವಿನಿತೆಯ ಜಂಗೆಗಳ ವಿಟರ ಚಿತ್ತದ ಶಂಕುಗಳಲಿ ಸಂತತಂ (ಸಳಚಂ. ೩೩೭); ನೆಲೆವನೆಯೊಳ್ ನೆಪ್ಪುವಡೆದ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ಸಡಗರದ ಶಕುನಿಯ ಮಂಚದಲ್ಲಿ ತೂಕ್ಕಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳೊಂದಿರು ಕೊಳ್ಳ ಸರಿದು ಕವರ್ತಗೊಂಬೆ ಬೊನ್ನವಕ್ಕಿಯಂತೆ (ವಿಮಲಾ. ೭೨).

[ನೇರ್ಪು + ಪಡೆ]

ನೇರ್ಪುವೆಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೆಚ್ಚಿದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಯೋಗ್ಯ ವಾಗಿರು; ತಕ್ಕುದಾಗಿರು: ರಸಂಬಡೆದು ಪಂಡಿತನುಂಡಲಿ ಮೆಚ್ಚಿ ನೇರ್ಪುವೆತ್ತಿ ರಲವಿರೋಧಮಾಗೆ ಕೃತಿವೇಚ್ಚಿಡೆ ಸತ್ಯವಿ ನಾಗಚಂದ್ರ ನಂತರಿ ಪೆಜರಾರ್ ಸರಸ್ವತಿ ಕುಡಲ್ ಪಡೆದಲ್ ಸರಮಂ ಕವೀಶ್ವರರ್ (ಪಂಪ. ೧೩-೯೭); ನೇರ್ಪುವೆತ್ತ ಕೈದೋಟಿಯನೊಪ್ಪಿ ಕುಟ್ಟುವ ಕರಂ ಪದನಾಗಿರೆ ಬಿಲ್ಲ ನಾರಿಯಂ ತಾಂಟಿಸಿ ನೋಟ್ಟು ಬೇವಸದೊಳ ದುರ್ದಮ ಪಳ್ಳಿಯ ಧಿಲ್ಲಸಂಕುಳಂ (ದಶಕು. ೨-೧೦೧). ೨. ಅಂದ ವಾಗು; ಚೆಲುವಾಗು: ಕನ್ನಡಿಪೋಟುವೆಚ್ಚಮಂದಾರಲತಾಂತಮಂ ತಳವ ಸೇಸೆಯನಿಕ್ಕುವ ನೇರ್ಪುವೆತ್ತ, ವೃಂದಾರಕವಾರನಾರಿಯರ ನೊಡುನೆ ವೀಕ್ಷಿಸಿದಂ ಸುರೋತ್ತಮಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೫೮).

[ನೇರ್ಪು + ಪೆಣು]

ನೇರ್ಪು (ನಾ). ೧. ನೇರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಮುಜುತ್ತು; ನೇರ್ಪು: ಸೊಲ್ಕೊಂಕದಿಲ್ಲದುದು ನೇರ್ಪು ಒರ್ಪಲೆಯಾಗಿ ಮನ ಕೊಂಕಿ ನಿಲಿಯನ್ ಪಡೆಯ (ಕುಜಲ್. ೧-೧೨-೯). ೨. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಸರಿ ಯಾದುದು; ತಕ್ಕುದು: ನೇರಿಯನ್ ನೆನೆದು, ನಿಜಾಯಾಮನ್, ಆಜಮಾಮನ್ ಪಿಡಿದು ಎತಿಯೊಕ್ಕೇಸ್ . . . ಮನ್ನಿಸಿದನೆಂಬರ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೨-೧೯). [ನೇರ್ಪು + ನಾ]

ನೇರ್ಪಡಿಸು, ನೇರ್ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಗೀರ್ವಾಣ ಭನುರ್ಲೇಖಿಯ ನಿಜಾಮುಗಿಲೊಳು ನೇರ್ಪಡಿ ಸಿದ ಮಾಳ್ವೆಯೊಳು ಉರ್ವಿರೊಂದಿ ಬಳಸಿದ ನಿಜಾಂಗಿಕ್ಕಿದೊರ್ಪು ಮಣ ಮೇಖಲೆಯ (ನೇಮಿ. ೨೨-೪೩). ೨. ಅಂದಗೊಳಿಸು; ಚೆಲು ವಾಗಿಸು: ನೇರ್ಪಡಿಸಿ [ಪಾತಾಂ. ನೀರ್ಪಡಿಸಿ, ನೀರ್ಪಡಿಸಿ] ಪಿಡಿದ ಕರಿಯಳ ನೀರ್ಪಾವಂ ಚೆಂಬಿಸುತ್ತಿ ನಾರಿಯ ನಾಣಂ ಸಾರ್ವ ನೊಗಂ ಕಟ್ಟಲೆಯಂ ಪೀರ್ಪನ್ನು ತಕರಂಜೊಲೊಡಪನಂ ನುಡಿಯಲೊಡಂ (ಅರ್ಧ. ೧-೧೧೫). ನೇರ್ಪಡಿಸು: ೧. ಅವುಲಯದಾಗಳುಂ ನಿನಗೆ ದಲ್ ಪದ್ವಾಸನಂ ತಾನೆ ನೇರ್ಪಡಿಸಲ್ ಕೊಡಿದನುಳ್ಳದಲ್ಲು ನಯಮಿನ್ನೀ ಪೊಟ್ಟಿ ಪೊಟ್ಟಿಗೆ ನೀನೊಡಗೊಂಡುಯ್ಯುದು ಕನ್ನೆಯಂ (ಪಂಪ. ೫-೨೦); ಬಲುಕ್ಕೆ ನೇರ್ಪಡಿಸಿದನಂಗದೊಳ್ ವಚನೊಳ್ ಮನದೊಳ್ ಪರಪೇಡೆ ಪೊರ್ಪದೊಳ್ಳದೊರ್ಪನೆಂ ತ್ರಿಗುಪ್ತಿಗಳುಮಂ ಜಿನ ಶಾಸನರತ್ನದೀಪಕಂ (ಅಸಂಪ. ೪-೧೨); ಒಪ್ಪಲ ನೂಲನೊರ್ಪೊಲನ ಕಪ್ಪದ ಮಂ ಜಿನಸಂಪ್ಪದಸ್ತದಿಂ ನೇರ್ಪಡಿಸಿದ್ ದಂದಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪತಾಕೆಯ ನೆಯ್ದ ಕಟ್ಟಿ (ಜಿಜ್ಞಾ. ೪-೧); ಇಂತೋರೊಂದು ಪುಗಳೊಳೊರೊಂದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಮಂ ನೇರ್ಪಡಿಸಿದ ಗಾಂಪನಾವಂ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೩೦).

೩. ಕ್ರಮಗೊಳಿಸು; ತಿದ್ದು; ತೀಡು: ಕುಟಲಾಳಕಾವಳಿಗಳಂ ಸೈತೊತ್ತಿ ಚೆಲ್ವಾಗೆ ನೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತಂ . . . ತನ್ನಂಗೆ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಳ್ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೫೯); ಕುಂಚಿತ ಕುಂಚಾಳಿಗಳನೊಯ್ಯನೆ ನೇರ್ಪಡಿಸೊಂದು ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂ . . . ಒಪ್ಪಿದರ್ಪಂಚರಂಗಳಂತೆ ನಮಯವನೆಯರ್ ಗಣಿಕಾ ನಿಕಾಯದೊಳ್ಳ (ಉದ್ವ. ೧೦-೭೮); ಮದಾಳಿಮಾಲೆಯೆಂಬಕಳವು ನೊತ್ತಿ ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ತಪ್ಪರನೀರಮೆಯಂಬುಜಾಸ್ಯಮಂಡಳಮನೊಟಿಲ್ಲು

ಜುಂಜು ಭುಜಂಗನವೋಲ್ಕುಳಿಗುಂ ಸಮಾರಣಂ (ಶಬಕಂ. ೨-೬೦); ಅಧುನಕರೇತನಗುಣವಾಗಿ ಕಪ್ಪು ಕೂದಲನ್ನು ನಿಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂಗಿ ಕೂರುವಂತೆ ನೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಪುನರು. ೪೨೦). ೪. ಹೆಸನು ಮಾಡು; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಪಸಿದಿ ನಿಲಬಾಡದೆ ಕೂಡೆ ನೋಡಿ ಕಂಡತೆಯಮಗಿ ನೇರ್ಪಡಿಸಿದಕ್ಕಿಯರಲ್ ನೆಚ್ಚಿ ಬಾಯಿ ಬೇಗ ರಾತ್ನಾಕೆ ಪಿರಿದಾಗಿ ತೀದಿಕೊಳಲ್ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೫). ೫. ದುರಸ್ತು ಮಾಡು: "ನೇರ್ಪಡಿಸು; ದುರಸ್ತು ಮಾಡು; ರಿಪೇರಿಮಾಡು" (Repair. ಪತ್ರಿ. ೬೯). ೬. ತಿದ್ದು; ಸರಿಪಡಿಸು: ಹಿಂದೆ ಆಗಿಹೋದುದನ್ನು ಈಗ ನೇರ್ಪಡಿಸುವಂತಿಲ್ಲ (ಕುಂಜಾ. ೩೪೯); ಅರಸನು . . . ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪನ್ನು ನೇರ್ಪಡಿಸಲು ಹದಿನೈದು ವರ್ಷಗಳು ಬೇಕಾದುವು (ಹಾಹುತ್. ೧೦೬); ನಿನ್ನ ತಪ್ಪು ನಿನ್ನಿಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿದೆಯಲ್ಲ, ತಪ್ಪನ್ನು ನೇರ್ಪಡಿಸಿಕೊ (ಮಹಾ. ೮೬); ನಡೆನುಡಿಯ ತಪ್ಪುಗಳ ನೇರ್ಪಡಿಸಿ ಕಣ್ಣಿಗೆಯ ಕಡೆಗೊತ್ತೊ ಕಾಳು ಬಿಗಿದಳರಿಂದ ಬಂದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೦೯-೨೨೪). ೭. ಸಮಾಧಾನಗೊಳಿಸು; ಸಾಂತನ್ನಗೊಳಿಸು: ಚಿಂದವ್ವೆ . . . ರೋದಿಸುತ್ತಲೇ ಹೋಗಿ ಮಹಾರಾಜೆಯರನ್ನು ನೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತಿರುವರು (ಪಾಡ. ೨೬-೧೪). [ನೇರ್ವಡು + -ಇಸು]

ನೇರ್ವಡು, ನೇರ್ವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರು; ಅಳವಡು; ಹೊಂದಿ ಕೊಳ್ಳು: ನೆಟ್ಟನೆ ಸಜ್ಜಾದ್ದೊಳವಟ್ಟಂ ಲೌಕಿಕದೊಳಿಸೆ ವೈದಿಕ ದೊಳ್ ನೇರ್ವಟ್ಟಂ ಶ್ರೀನೋಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯನಾತ್ಮವಂಶ ಪವಿತ್ರಂ (ಎಚ. XV, ೩೫೨-೩೧; 1098); ಬೇರ್ಪರಸು ಕಿಟ್ಟು ಪಲವುಂ ನೀರ್ವೊಗಲನೊಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಬರ್ಪ ಗಡೇಂದ್ರಂ ನೋರ್ವ ಮದಧಾರಿ ಕಟ್ಟಿದೊಳ್ ನೇರ್ವಟ್ಟರೆ ಸುರಕರೇಂದ್ರ ಮನಿಸಿದುದಾಗಲ್ (ಕಾನ್ಯಾ. ೬೧); ನೇರ್ವಟ್ಟಾ ನರನಾಥನ ಕೂವಾಳೊಳಕಂಕೆಗೊಂಡ ಧಾರಾಜಲದೊಳ್ ಬೇರ್ಪರಿದರೆ ಮನದೊಳಂ ನೀರ್ವಾನಸೆಯಂತೆ ವಿಜಯವಧು ನೆಲಸರ್ಪಲ್ (ಚಂದ್ರ. ೩-೨೦). ೨. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: ಲೀಲಾಲಸಿಕೆ ಮನದೊಳಾದಂ ಪುಟ್ಟಿ ನೇರ್ವಟ್ಟ ಕೊರ್ವಿಂ ಬುಜಿಸೆಯ ಮೊಗಂ ಬೆಳ್ಳಿಪಿ . . . ಪೆರ್ಪತ್ತು ಗರ್ಭಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೮೫). ೩. ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಶೋಭಿಸು: ಪೂರ್ವಪಶ್ಚಿಮ ಖಂಡದರಸರೊಳ್ಳಿಲಬರಪೂರ್ವವಸ್ತು ವ ತಂದರಲ್ಲಿ ನೇರ್ವಟ್ಟ ಪೆಂಗಳ ಕೆಲ ಬರು ತಂದಿರರುರ್ವರಾಧೀಶ ಕೇಳನ್ನಿಗೆ (ಭರಣ. ೩೬-೬). **ನೇರ್ವಡು:** ೧. "ನೇರ್ಪಡು (ನೇರ್ + ಪಡು)—ಸಂಶ್ಲೇಷಣೆ (ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು)" (ಶಬ್ದಾ); ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೊಳ್ ಸಮತೆ . . . ಜೀವಿಶಾಂತವದೇ ಯೊಳ್ ಸಂನ್ಯಾಸಮಂ ಮುಟ್ಟುದೆಂಬವು ನೇರ್ಪಟ್ಟ ಸೆವನ್ನೆಗಂ ನೆಗಟ್ಟು ವಂ ಶಿಶ್ನಾವ್ರತಂ ನಾಲ್ಕುಮಂ ತಾಳ್ವಿ (ಆದಿಪ. ೬-೯); ಕುಮಾರಲೋಪ್ಯ ಸಮರಪ್ರಾರಂಭದೊಳ್ ಬಲ್ವಿ ನೇರ್ಪಡೆ ಭೂವಲ್ಲಭನಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದಂ ಶೌರ್ಯೋರ್ಜಿತಂ ಮಲ್ಲಪಂ (ಅಜಿತ. ೧-೩೦); ಬಯಲೊಳವುಂಕಿ ನೂಂಕಿ ದುಡು . . . ಸೆಲ್ಲದ ಮುಕ್ಕಿ ವಪ್ರಮುಕ್ಕಿಯೊಳೊಡಗೂಡಿದರ್ಪಿಸಿದ ಕೂರಿಸಿ ನೇರ್ಪಡೆ ಸಾದಿಸಂಕುಳಂ (ವರ್ಧ. ೮-೪೬); ಭಳಭಳಿಸಿ ಪೊಳವ ಧವಳಬಾಸುರಂಗಳ ಜಳಾಜಳವಿಳಸನೊಂ ನೇರ್ಪಟ್ಟ ಲೀಲೆಯಂದೊಲಗಂ ಗೊಟ್ಟಿದುರ್ (ಪಾಠ. ೨-೬೬ ಪ). ೨. ಪದಿನಾಲ್ಕುನಲಂಕ್ರಿಯಾರಣನೆ ಮೂವತ್ತಾಡು ನೇರ್ಪಟ್ಟು ಮೊಂದಿದ ಶೃಂಗಾರಮದಲ್ಲಮೊಂದೆ ರಸಂ ಒಂಬತ್ತು (ಗದಾಯ. ೧-೬); ಸಿತ್ತಾಬ್ಬಮಂ ಹಿಡಿದು ಮಲ್ಲಿಗೆಯಂ ಮುದಿದುದ್ದು ಶೋಭಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟರೆ ದೇವಿ ಭೂಷಣಗೃಹಾಂತರಮಂ ಪೊಟ ಮುಟ್ಟಿಳುತ್ತಾಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೨೫); ಕಾಬ್ಬಾಗಂಕೊಳೊಡಂ ಬಾಲ್ಕೊಂದಾ ಬವಣಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟಿದೇ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೦). ೩. ಬರ್ಪ ಬಸಂತನಲಂಕಿಂಗೊಳ್ಳಿಂ ವನಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಲ್ಲು ಮುಕ್ತಿನ ಕಡೆಯಂ

ನೇರ್ಪಡಲಿಕ್ಕಿದವೋಲ್ ಸೊಗಸಿರ್ಪುದು ಕುಸುಮಿತ ಸುಮಲ್ಲಿಕಾಲತಿ ಕೌಳಂ (ಉದ್ಯ. ೯-೧೦); ಅಲರಂಬಂ ಶಶಿಬಿಂಬದೊಳ್ ಮನೆದವೋಲ್ . . . ಪೊಸಮುತ್ತ ನಾಯ್ಡು ಮದಿನೊಳ್ಳೊಯ್ದಂತೆ ನೇರ್ಪ[ಪಾಕಂ. ವರ್]ಟ್ಟು ನಿರ್ಮಲದಂತಚ್ಚವಿ ಬೇದಿದರ್ಗೆ ವರವೀವಂತಿರ್ಪುವಾ ಕಾಂತೆಯಾ (ಅನಂ. ೨-೧೪). ೪. ಸರಿಯಾಗು; ಯೋಗ್ಯವಾಗು; ಉಚಿತವಾಗು: ಪಡೆ ಪಡೆಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡನೆನೆ ಸಂದಂಕೇಸರಿಯಂಬಗುರ್ಪ ನೇರ್ಪಡೆ ನೆಗಟ್ಟಾ ನಣಂ ಸೆಡೆದು ಮಾಣ್ವೆನೆ ನಾಕೆ ದಿನೇಶನನ್ನ ದತ್ತಂ ದುಗದ ಮುನ್ನ ಸೈಂಧವನಗರ್ವನೆ ಕೊಲ್ಲದೊಡೇನೊ ಗಾಂದಿವಂದಿದನೆ (ಪಂಪ. ೧೧-೧೨೨). ೫. ಸೊಗಸಾಗು; ಹಿತವಾಗು: ನಳೀತೀರಲತಾಗೃಹಂ ಗಳ ನೆಬಲ್ ನೇರ್ಪಟ್ಟರಲ್ ಪಟ್ಟಿ ಕಾಲ್ವಳಂದಿಂ ಪರಿಕಾಲೊಳ್ಳಿತಿ ಮುದಂ ಕೈಸಾರೆ . . . ಪರ್ವಾಪರ್ವರಳಿಕೇರಧ್ವಾನದುದ್ಧಾನದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೯-೮೪); ಪದಂಗಳೆರಡಜಂತರಾಳರೆ ಭೇಗಂ ಕೂಡಿದಂತೆ ಶ್ರುತಿಶ್ವ ಮಾಗೆ ಸಂಧಿಯಂ ಮಾಡಲಾಗದು; ಕರಡೆಯ ಗಿರ್ಗಟದ ಧ್ವನಿಯಂತಿರವು ನೇರ್ಪಡವು (ಶಬ್ದ. ೬೬ ಪುಟ). ೬. ನೆಲಸು; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳು: ವಡನಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನೇರ್ಪಟ್ಟು ದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೆ (ಮಹಾಸಾ. ೧೩ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ೭. ಈಡೇರು; ನೆರವೇರು: ತಾನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂಬ ವಿಚಾರ ಬಹುಕಷ್ಟಗೊಳೊಂದುಂ ಕಾರಿಯ ನೇರ್ಪಡದು ಪರಿವೆನೊರ್ವನೇ ಕರ್ತಂ (ಶ್ವೇತ. ೨-೪). ೮. ಒಪ್ಪು; ಸಮ್ಮತಿಸು: (೪).

ನೇರ್ವಡೆ, ನೇರ್ವಡೆ = ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಮನೋಹರವಾಗಿ: ಕವಿತ್ವದ ತತ್ವದೊಳ್ಳುದಿದು ನೇರ್ವಡೆ ಪೇಬಲುರ್ವಿಗಪೂರ್ವಮಾಗೆ ಬಲ್ಲೋ ನವ್ಯ ದೊಡೊರ್ವನೆ ವಾಗ್ಯಧೂವರವಲ್ಲಭಂ ಜಿನವಲ್ಲಭಂ (ಪ್ರಕರ್ಣ. ೫೦-೩-೪೦; ಜಿನವಲ್ಲಭನ ಗಂಗಾಧರದ ವಿಶಾಖಾಸನ. ಸಾಲು. ೬; 950); ಸಲೆ ಪೂಣ್ಣ ಪೂಣ್ಣ ನೇರ್ವಡೆ ನಡೆವನ್ನೆಗಂ ನಡೆದವಳ್ಳದೆ ಬಳ್ಳದೆ ತನ್ನೊಡಲ್ ಪಡಲ್ಪಡುವಿನಮುಣ್ಣುಗುಂದನೆ ದಲೇನಭಿಮಾನಧನಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪ. ೧೩-೯೬); ಶ್ರವಣಕ್ಕುಮಾರ್ ಸರಿ ಸುರಿವಪೊಲಾಗಿ ವಚೋ ವಿಲಾಸವಾ ಸಭಿಗತ್ಯುತ್ಸವಮಂ ಕುಡೆ ನೇರ್ವಡೆ ದಿನ್ನವಿನನಾವರಿನೆ ದಂತ ರುಚಿ ತತ್ಸಭೆಯಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೬೬); ಆ ಚಾರುದತ್ತ ಮತ್ತಮಿತ್ತಂ ನೋಟ್ಟುನ್ನೆಗಂ ನೇರ್ವಡೆ ರತ್ನರಂಜಿತಮಾದ ಹಟ್ಟಿಟ್ಟಮಂ ಭೋಂಕೆನೆ ಕಂಡು (ನೇಮಿ. ೪-೩೧ ಪ). ೨. ಕ್ರಮವಾಗಿ; ಸರಿಯಾಗಿ: ಉಡೆವಣಿದಂದಿಂ ಬೂಕೆಡೆಯಂಡುಗದೆ ಜಿನಮುನಿಗಳಂ ಜಿನಾಗಮಮಂ ನೇರ್ವಡೆ ಕೇಳೊಡುವ ಜಿನಮುನಿಗಡದೊಳಿ ವಿನೇಕಿಯಾಗಿ ಪೊತ್ತಂ ಕಳೆವಂ (ಧರ್ಮಾ. ೬-೧೫). ೩. ಅಂದವಾಗಿ; ಒಪ್ಪುವಂತೆ: ಕೇಯೂರಾದಿಯಂ ಭೂಷಣೋತ್ಕರಮಂ ನೇರ್ವಡೆ ಕಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸಿದರಾ ದೋಡ್ಡಂದಮಂ ಭೀಮನಾ (ಗದಾಯ. ೮-೬೫); ಎಡೆವಣಿಯದಂತ ಪುರದೊಳ್ ಕಡೆಯಕ್ಕುವ ತೋರಮುತ್ತು ಕಟ್ಟುವ ಗುಡಿ ನೇರ್ವಡೆ ಚಿಲ್ವತ್ತವ ತೋರಣದಿಗಿಗಿತ್ತವದೆ . ತಳವ ಪಟವಾಸಜೆಯಂ (ಶಬ್ದ. ೧೨-೧೮). ೪. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ; ವಿಕೇಷವಾಗಿ; ಅತಿಶಯವಾಗಿ: ತಡೆಯದೆ ಸೇಡೆಯ ನೇಣಂ ಹಿಡಿದರೆ ಪುಲಿ ತೋಯಮೆಂದು ತದ್ವಿಶ್ರಂ ನೇರ್ಪಡೆ ಬರ್ಪ ತೆಗೆಯ ಪುಲಿ ಬಂದೊಡೆ ಭಯದಿಂ ನೋಡು ತಿರ್ಪುದಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧೩-೧೬೨).

[ನೇರ್ವಡು + ಪಡು]

ನೇರ್ವಣ (ನಾ). ಮುಗಿಯುವುದು; ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುವುದು; ಮುಕ್ತಾಯ: ಇನ್ನೇ ದೇವರ ಭೂಮಿಯಲು ಪುಟ್ಟಿತ್ವದೊಳಗೆ . . . ಅಲ್ಲಿಂ ಮೇಲಾದ ಅರ್ಥ ದೇವರ ಕಲ್ಪಿಸಕ್ಕೆ ನಡೆವುದು ಕಲ್ಪಿಸಂ ನೇರ್ವಣಮಾದ ತದನಂತರಂ ದೇವರ ಗ್ರಾಸನದಲು ಅಪೂರ್ವಗ

ವ್ಯಾಹಮ್ರು ಪನ್ನಿವ್ವರ್ಗ್ಗ್ ಸತ್ತಂ ನಡೆವುದು (೪೫೮. ೭೯-೧೩-೪೨; ಸು. 1088). [**<ನೇಲ್**]

ನೇವರಿ (ಕ್ರಿ). ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು: ದ್ಯೋತ್ಯ ಕಲವರ ಸಮಾಗಮಂ ನೇವರಿಯದೊಂದಲ್ಲ ಒಂದಪಾಯಂ ವೀರ ಬಾಲನಿಗೆ ತಟ್ಟಿದಿರದು (ಚಪ್ಪಿ. ೨೨-೧೧೯). [**ನೇಲ್** + **ಪರಿ**]

ನೇಲ್, **ನೇಲು**, (**ಕ್ರಿ**). ನೇತು, ನೇಲ್ವು (ಭೂತನ್ಯಾ). ೧. ಜೋಲು; ಜೋತಾಡು; ತೂಗಾಡು: ಮರದಡ್ಡು ಬದ್ ಕೊಂಬಂ ಕಂಡರಸಂ ಬಿಡಿದು ನೇ [ಪಾಂ. ೧] ದ್ವೀಪದಾನೆಯುಂ ಪುಟೊಂದು ದೆಸೆಗೊಡೆಯ್ತು (ಪಪ್ಪಾ. ೧೧೦-೧೪); ತಿಸುಕದೊಳುಳ್ಳ ಕಪ್ಪ ಪೊಸ ನೆತ್ತರೆ ಕೆಂದಕರಾಗಿ ಕಣ್ಗುಗೂಡಿಸುವನೊಳ್ಳು ನೇಲ್ವು ಕರುಕೋಳಿಯ ಬಾಳಮೃತಾಳವನಿಗೆ (ಪಂಪ. ೧-೬); ಏನೆಗೆ ಬಮ್ಮಿತ್ತಿಯಾಗಿ ಸಾವೆ ನೆಂದು ಅವರ ಕಾಣ್ವರಿಯೊಂದು ಮರದೊಳ್ ಬಳ್ಳಿಯಂ ಕಟ್ಟಿಕೊರಲೊಳ್ ಸುತ್ತಿ ನೇಲ್ವು ಸತ್ತಳ್ (ಜೀವನಂ. ೧೪೦-೧೨); ಬಲ್ಲೆಣೆವೊಗದಬಲೆ ಯರ್ . . . ನೇಲ್ವು ಮುಂದಿಯನೋವದೆ ಬಳಕಾ ಬಾಗಿಲ್ವಾದದ ಕಾಪಿ ನವರ್ ಬಗ್ಗಿ ಸಿ ಧಿಲ್ವೆ . . . ಈತ್ತಿವೆದರ್ ನವಮನಸಿಜನಿಧನ (ಜಯಪಾ. ೧೦-೪೪); ಮೂಲೆಗಾಣೆಯರ ಮೇಲ್ವಿಗೊಳ್ ಸಾಲೊಂದು ನೇಲ್ವು ಮೂಲೆದೊಡಂಬೆಯಂ ತೂಗಿ . . . ಪಟ್ಟಿಮಾಣಿಲಂ ಮೈದೋಜಲೊಡಂ ಪೊಲ್ವೆ ಮುಗುಳ್ಳುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೪). ೨. ತೂಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಜೋಲಿಸು; ಜೋತಾಡಿಸು: "ನೇಲ್-ಅಲಂಬನೇ (ತೂಗಿ ಬಿಡು)" (ಪಂಪ. ೨೪); ಅದು ಸುರಭೂಷವಲ್ಪವನದ್ವಯಮಂತದು ದಂಡಮಲ್ಲಿ ನೇಲಿದುದದು ಜೋಗವಟ್ಟಿಗೆ . . . ಎಂದು ನೋಡಿದನತಿ ವಿಸ್ಮಯಂಬರಿಸುತದ್ಗು ಹೆಯಂ ನೈಪರೂಪಜೆಂದ್ರಮಂ (ಕಾಂಪು. ೬೨೨).

ನೇಲು: ೧. ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ನೇಲುವ [ಪಾಂ. ನೇಲುತ, ಏಲುತ] ಮರಗೊಂದಿನೊಳ್ಳು ಲ್ಲತಪಗಿತ್ತು ತಾಪಸರ ಒಲಿಸಿ ತಾರೊಂದೊಡೆ ತಂದುಕೊಡುವಳಿಗೆ ಬಲುಹೆ ರಾಮನ ತಡುವನಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೪೫); ಜತನದಪ್ಪದೆ ಕೊನೆವಿಡಿದು ನೇಲುವ ಜೆರ್ವಯತನವಕ್ಕಿಯ ಕಂಡು ನಗುತೆ ಮಿತಿಯಲ್ಲದಲರ್ಬೊಳಿವ ಪೊಕ್ಕು ಕೊಯ್ತು ರಾಯತನೇತ್ರೆಯರು ಪುಷ್ಪಜೆಯವ (ಮೋಹತ. ೨೪-೬೨); ಭೂಮಿಜಂಗಳ್ ಬಾಡಿ ಸೋಲು ತರ್ಮವು ಲತಾಸ್ತೋಮಂಗಳೊಣಗಿ ಮಿಗೆ ನೇಲುತಿರ್ದವು ಕೂಡೆ ತಾನು ರಸವಾದಿಗಳ್ ಕೊರಗುತಿರ್ದವು ಮುಖಮಂತಪ್ಪರಂ ಕೆಡಿಸದೆ (ಚಿಬ್ಬ. ೩೫-೩೦); ಇಂದುಮತಿ ಭೂಪನೊಳೊಮ್ಮೆ ಸುಗೋಷ್ಠಿಯಂದಿರಲ್ ನಾರದ ಪೊತ್ತಿ ವೀಣೆಯೊಳು ನೇಲುವ ಪೂಸರ ದೀಳಲಾಕ್ಷಣಂ ತೀರಕೆ (ಕಣಿಕಂ. ೩೪). '**ನೇಲು**' ಪರಾ.

ನೇತಾಡು = ತೂಗಾಡು; ಜೋತಾಡು; ಜೋತುಬೀಳು; ಹರಿಣಾಂಬಕಿ . . . ಪಾತಕರುಗಳ ಕಂಠರ ಜರ್ಮಪಾಶದಿ ನೇತಾಡೆ ಮುಂದಿಗರಲದು ಬೇತನಗಿಡಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುತೆ ಕೊಂಡುಪೋಜೆಮದೂತರ ನೇಡುತ್ಯದಿಡಳು (ಮೋಹತ. ೨೯-೧೪); ಸಿಂಹವಿಕ್ರಮನು ಹಡಗಿನಿಂದ ಗಿಂತಿಖರದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ . . . ಒಂದು ಭುರಿಕೆಯು ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದೆ (ಅರ್ಯಕ. ೧); ಬಾಂಬೇ ಸ್ಕೈಲ್ ಸ್ಪೋರ್ಸ್ ಎಂಬ ತೂಗುಹಳಿಗೆ ಅದರ ಮುಂದೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಏಸುತ. ೧); ಎರಡು ಮಕ್ಕಳ ವಿನತ ಉಳಿದವೆಲ್ಲ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಬೆತ್ತವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ೧೦ ಸೆಕೆಂಡುಗಳು ಜೊಂಬರವನು ನೇತಾಡುವಂತೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೪); ನೂಲು ಹಿಡಿದು ಜೋಲುವವನ ಕಾಲಹಿಡಿದು ನೇತಾಡಿದ (ಗಾಡ). ನೇತು ಬೀಳು = ನೇತಾಡು: ಕಡಿಮೆ ವಯಸ್ಸಿನವು ೧೨ ಮಕ್ಕಳು ಅರ್ಧನಿಮಿಷ ಮಾತ್ರ ನೇತುಬಿದ್ದಿದ್ದಂತೆ. ಮೂರು ಸಾಲು ಮಕ್ಕಳು ೧ ನಿಮಿಷ ನೇತುಬಿದ್ದು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೭೪);

ನಸಂತ . . . ಬಿರುಗಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಒಂದು ಕಿಡಿಗಿಗೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಪರ ಕಂದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹೆಬ್ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಸರಿಯುತ್ತ ಕಿಡಿಲೆಯ ಕಮಾನಿನ ಮಧ್ಯೆಲೆಗೆ ನೇತುಬಿದ್ದನು (ಗಂಮಾಯ. ೬೯). ನೇತುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ತೂಗುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು: ಎರೋಷ್ವನು, ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದವನು ಸೊಂಬದ್ದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಡುಕೋಳಿಗಳನ್ನು ನೇತುಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಸುಲನಾ. ೬೧). ೨. ನೇಣುಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು; ಉರುಲು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು: ಅಪ್ಪ ನಟ್ಟಿ ಅಲದ ಮರಾಂತ ನೇತು ಹಾಕಿ ಕೊಂಡಂತೆ (ಗಾಡ). ೩. ಬಲಾತ್ಕಾರಮಾಡು; ಒತ್ತಾಯಮಾಡು; ಪೀಡಿಸು: ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ದುಡ್ಡಿಗಾಗಿ ಬಂದು ನೇತು ಹಾಕಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂಢ). ನೇತು ಹಾಕು = ನೇತಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೇಲಿಸು; ತೂಗುಹಾಕು: ಮೊದಲು ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಂಜರದ ಅರ್ಧ ಭಾಗವನ್ನು ತಂದು ಹಗ್ಗಗಳಿಂದ ಸೂರಿಗೆ ನೇತುಹಾಕಿದರು (ತಾಳದು. ೧೨೪); ರಂಗಣ . . . ಗೋಡೆಗೆ ನೇತು ಹಾಕಿದ್ದ ನಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತ . . . ತೀರ್ಮಾನಿಸಿಕೊಂಡನು (ರಂಗತ. ೨೧).

[ದೇ. ೧] ತಮಿ. ನಾಲ್, ಇಾಲ್; ಮಲ. ಇಾಲು; ತುಳು. ನೇಲ್, ನೇಲು]

ನೇಲವತ್ತಿ 'ನೇಲ್ವತ್ತಿ' ನೋ.

ನೇಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇತುಹಾಕು; ತೂಗುಹಾಕು: ಆಕೆ ಬರೆದ ಪಟಮಂ ಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬ ಏನ್ನಾಣಂಗಳಂ ಬೆಸಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ನಗರಮಧ್ಯಸ್ಥಿತ ಮಹಾಪೂತ ಜಿನಾಲಯದ ಪಟ್ಟಿ ಸಾಲೆಯ ಮುಂದೆ ನೇಲಿಸಿ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಂ ಪಾರುತಿರ್ಪಳ್ (ಪಾಂಪ. ೧೯); ೨. ಸಿಕ್ಕಿಸ್ತುನಾಡು ಬಿಡುಕದ್ದಲ್ಲಿ ಕೇಲಕ್ಕೆ ಗೊಂಬಲನ್ನು ನೇಲಿಸುತ್ತ ಇದ್ದ - ಬಿದ್ದ ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ (ಸ್ತುತಿ. ೩೩೩). ೩. ಜೋಡಿಸು, ಕೂಡಿಸು (?): ಪ್ರವಿದಿತ ಸಾಹಸೋರ್ವ ಮಹಾ ಪುರುಷೋದ್ಭವರಾ ರಸಂಗಳಂ ಸವಿಡೆ ಸೊಪ್ಪುವಟ್ಟಿ ಬಗೆಯಿಂದಬಾ ಗನ್ನಡಗುಳ್ಳದೊಳ್ಳುಗುಳ್ಳು ವ ಬೆಸನೇಕೆ ಮಟ್ಟಿ ಮರಲಾಗದೆ ಮತ್ತೆ ನಿರರ್ಥಯಾದೊಡಂ ತವರದ [ನಂದದಿಂದೊ]ರೆಯ ನೇಲಿಸಲುತ್ತು ಮ ಪದ್ಮ ರಾಗದೊಳ್ (ಬಂಜು. ೧-೧೨). [**ನೇಲ್** + **ಇತ್ತು**]

ನೇಲು, 'ನೇಲ್' ನೋ.

ನೇಲು (ನಾ). ತೂಗುಹಾಕಲು ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಸಾಧನ: ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನೇಲಿನ ಮೇಲೆ ತೂಗುಹಾಕಿದ್ದೇನೆ (ರೂಢ). [**<ನೇಲ್**] **ನೇಲುವತ್ತಿ 'ನೇಲ್ವತ್ತಿ' ನೋ.**

ನೇಲಿ (ನಾ). ಹಾಲು, ಮೊಸರು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಇಟ್ಟು ತೂಗುಹಾಕುವ, ಹಗ್ಗ ದಿಂದ ಮೊಡಿದ ಸಾಧನ; ನೇಲುವು: ಹಣ್ಣು ಸಾಕೇಕಾಯ . . . ಮನೆಯ ಕಂಬಕ್ಕೂ ಅದು ತೂಗಿಕೊಂಡಿದೆ, ನೇಲೆಗೂ ತೂಗಿದೆ, ಜಂತಿಗೂ ಅದೇ ತೂಗಿ ಸಾಲು ಸಾಲಾಗಿದೆ (ಮರಮ. ೧೦). '**ನೇಲು**' ಪರಾ. [**<ತುಳು. ನೇಲಿ, ನೇಲ**]

ನೇಲಿ (ನಾ). (?): ನೇಲೆಯಂ [ಪಾಂ. ಲಮಂ] ಹಿಡಿದ ಕಪ್ಪದ ಮುಡುವ ನಿಂದಿರಲು ಸಾಲದಳವಳಿದ ಬಾಯ್ದುಡುವ ಸಂಕಟವಿಲ್ಲ . . . ಮರ್ಮಸ್ಥಾನಮಂ ನಿಗುಜುವ ಬಾಲೆಯರ ಹಂಗಿಲ್ಲ ಮೇಲೆ ನಾಣ್ನಡುವ ಫ್ರಾಂಟಿಲಂಬಿಲ್ಲ ಮಧ್ಯಮರಾತ್ರಿ ಮೆಯ್ದೆಗಿದ ಕಾಲ ಶಯನಸ್ಥಳದೊ ಕೆಂದಿನಂದಿ ನಿದ್ರೆಗಟವಟಿಸುತಿರ್ಪಾಗಳು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೫೫).

[IP ಇದು 'ನೇಲಿ (=ವಸ್ತ್ರ)' ಎಂದಿರಬಹುದೇ?]

ನೇಲೈ (ನಾ). ನೇಲುವಿಕೆ; ತೂಗಾಡುವಿಕೆ; ಜೋತಾಡುವಿಕೆ: "ಲಂಡಿ, ಲಂಬನಂ, ಲಂಬನಿಯಂ ಈ ೩ ನೇಲೈ" (ಕಾಶಕ್. ೧೦೪).

[**ನೇಲ್** + **ಇ**]

ನೇಲ್ಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನೇಲುವಂತೆ ಕಟ್ಟು; ತೂಗುಹಾಕು; ನೇತು
ಹಾಕು : ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯಾಯುಧಗಳನ್ನೆಲ್ಲಮನಾ ಪುರೋಪವಸದ ಪಿತ್ತ
ವನದ ಕೆಲವ ತಮಿಷ್ಣುಪದ ಮೇಲೆ ಪುರುಷಾಕೃತಿಯಾಗಿ ನೇ[ಲ್ಕ]
[ಪಾಠಾಂ. ಲಗ]ಟ್ಟು . . . ಪೂಜಲಂ ಪೂಕ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೮-೫೨ ನ).

[ನೇಲ್ + ಕಟ್ಟು]

ನೇಲ್ಕಟ್ಟು 'ನೇಲ್' ಪರಾ.

ನೇವಚ್ಚ (ನಾ). ಉಡುಗಿಕೊಡುಗೆ; ವೇಷಭೂಷಣ; ಅಲಂಕಾರ :
ಎಲೆ ಅರಸಿ . . . ನಿನ್ನ ನೇವಚ್ಚದಿಂದ ನೀನೆಂದೇ ತಿಳಿದು ಇಂತು ಮೋಸ
ಪೋಗಿ ಅನಿರ್ದಿಗಿ ಬಂದೆ (ಮಿತ್ರಗೀ. ೪೯-೧೫).

[<ಪ್ರಾ. ನೇವಚ್ಚ./ಸಂ. ನೇವಚ್ಚ]

ನೇವಣ 'ನೇವ' ನೋ.

ನೇವಣೆ 'ನೇವಣೆ' ನೋ.

ನೇವಣೆ, ನೇವಣೆ, ನೇವಣೆ, ನೇವಣೆ (ನಾ). ೧. ನೈಪುಣ್ಯ;
ಕೌಶಲ; ಚಾತುರ್ಯ; ಪ್ರಾವೀಣ್ಯ; ಪಣೆಯಷ್ಟುಮಿಯ ಚಂದ್ರ
ಗಣೆ ಪದಿಸುರಿಯ ನೇವಣೆ ಮದನನಸುಗಿಯುರವಣೆ . . . ಎನಪ ಜಪ್ಪ
ನದ ಗಣಕೆಯರು ಬಂದರು (ಸಾಂದಪ. ೭-೭೮). ೨. ಒಯ್ಯಾರ;
ಬೆಡಗು; ಬಿನ್ನಾಣ : ನೆಳಲ ರೂಪಿನ ನೇವಣೆಯ ಸುರ್ಮೆಯುರೇಳಲತಿ
ಯಸುವಡೆದಂತೆ ನಳನಳಿಸುವ ಮೆಯ್ಯ ಸುರತಾಳಸುತೆಯ ಮುಂದಳಸ
ಬಲ್ಲರೆ ನನಮದನ (ಕುರಾಪಾಂ. ೪೪-೭೭). ೩. [ಸಂಗೀತ] (?) :
ಭಣೆ ಬೆಡಂಗು ಕಾಕು ಖಚರಂ ಗಮಕಂ ತಿರುಪಿಂಪು ನುಣ್ಣು ನೇವಣೆ
. . . ಗೀತೆ ಜತಿ ಜೋಕೆ ನಯಂ ಬಹುಲಾಯ ದೇಸೆ ಬೆಲ್ಲಣೆ ಕಳೆ
ಯೆಂಬವಂ ಮೆಚೆದು ಬಾಚಿಸಿದ ಮುರವೈರಿ ವಾಸಮಂ (ಜಗದಿ. ೫-೭);
ತಂತ್ರಿಯಂ ಸುತಂತ್ರಿಯಂ ಮಾಡಿ . . . ಕರಂಗಳ ಬಹುರೇಖೆಯ
ಚಾರಣೆಯ ಧಕ್ಕವಣೆಯ ನೇವಣೆ ಬೊಲ್ಲವಣೆಯ ಬೆಡಂಗು ಮಿತ್ತರಿಕೆಯಂ
ದೀಪೆ ಬಾಚಿಸುತ್ತಿರೆಯಂ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೭-೯೩ ನ); ತರಂಗಿಸುವ ತಾನ
ಮಾನಂಗಳ ಸುಗೀತಂಗಳಾ ರಂಗು ನೇವಣೆ ಬಜಾವಣೆ ಭಣೆ ಬೆಡಗು
ಗಮಕಂಗಳಿಂದತ್ತರ ಕಂಬಳರು ಪಾಡುತೆರಿ ಭೃಂಗಿ ನಾಟ್ಯವನಾಡೆ ರಂಜಿ
ಸಿತು ತೂರ್ಯಪ್ರಯಂಗಳಂ ತಿವನೋಲಗ (ಸಾಂದಪ. ೧-೪೦); ತುಂಬು
ರಾದಿಗಳ ಬೆಡಗು ನೇವಣೆ ಬಜಾವಣೆಯ ದೀಪಾಧ್ಯನಿಯನುಡುಗದಾ
ಕರ್ಣಸುತೆ ನಿರುಪಮಸುಖಾಜ್ಞಾವದೊಳೊಪ್ಪಿದನಪರ್ಣೇಶನು (ಕೊಟ್ಟಿ. ೧-೭೭);
ಲಳಿತೆ ಧನ್ಯಾಸಿಗಳಿಂದಾ ನಲಿದು ನೇವಣೆಯಂಪು ಕಾರಾಳ
ಯಿಂದನೆ ಇಳಿಗೀಸನ ಪಾಡಿದರು (ತರ್ಕಾ. ೪-೭೭). ೪. [ನಾಟ್ಯ]
ನೈಪುಣ್ಯದ ಒಂದು ಭಂಗಿ (?) : ಮುರುಡು ತಿರುಡು ಚಾರಿ ಕೈಲಾಗು
ನೇವಣೆ [ಪಾಠಾಂ. ನೆ] ಕರಣ ಭ್ರಮರಿಗಳನಜುಡು ತರುಣ ರಂಗಸ್ಥಲದಿ
ನರ್ತಿಸಿದಳು ಧರಣೀಶರು ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ (ದೀನಂಪಾಂ. ೯-೯೪); ಕರಣೆ
ನೇವಣೆ ಭ್ರಮರಿ ನೆರೆ ಸಲೆ ತಿರುಪು ಚಿತ್ರದ ಲಾಗು ಲಳ ಮಿಗೆ ಮುರಬ
ಗಟ್ಟಲೆ ತಾಳ ಸಂಗೀತಗಳ ಪವಣೆನಲಿ ಭರತಾಸ್ತ್ರಕ್ರಮನ ತಿಳಿಪುನ ಪರಿ
ಯೊಲಾ ಸತಿ ರಂಭಿಯೂರ್ವತಿಯರಿಗೆ ಮಿಗಿಲೆಂದೆನಿಪ ರಚನೆಯ ತೋಣು
ನಟಿಸಿದಳು (ಸಸತ್ಯ. ೪-೨೦). ನೇವಣೆ : ೩. ವಿಪ್ರನ್ನಗಾನರೂಪಿರಂಗು
ನೇವಣೆ ಭಜಾವಣೆಗಳಿಂದ ಪಾಡಿ ಮುದದ (ವಿಶೇಷ. ೧-೨೯); ಮುಖ್ಯ
ಸುರರುಪಣೀಮಿಯರು ರಂಗು ನೇವಣೆ ಭಜಾವಣೆಯ ಗೀತಂ ನಾಡ್ಯದ
(ವಿಶೇಷ. ೨-೫೭). ನೇವಣೆ : ೧. ನುಡಿದ ಚೆದುರು ನೆಲೆಗೊಳಿಸುವ
ಬಗೆ ನೆವದಿಡುವ ನೇವಣೆ ಕಣ್ಣಿನಿಯ ದಿಡುವ ಬೆಡಗು ಬುಲಲಕ್ಕಿ ಮೆಚಿ
ಯಲಾ ಮಡದಿ ನುಡಿದಳು ಪುಸಿಗಳ (ಕುರಾಪಾಂ. ೩೪-೧೧೦). ನೇವಣೆ :
೩. ಗತಿ ಗಡಗುಹಿಲ್ ಕಳಸೋನ್ನತಿ ಗಮಕಂ ವಹಣೆ ಕೊಂಕುಬಾಯ್
ನುಣ್ಣುನುಜಾಯ್ ಜತಿ ನೇವಣೆ ಮಿಗೆ ಸೊಂಪಾಡತ ಕಂಪಿತಮುಣ್ಣು

ಪಾಡಿದಂ ಮುನಿಯಪಭಂ (ವೀರಂ. ೭-೯೦); ರಂಗು ನೇವಣೆ ಭಜಾವಣೆ
ಸಂಗೀತದಿಂಗಳಿವನಜುಡು ಪಾಡುವ ರಸಿಕಗಾನಂ (ವಿಶೇಷ. ೫-೧
"ಮದ್ದಳೆ ಬಾರಿಸುವ ಕೌಶಲ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[<ಪ್ರಾ. ನೇಲ್ಕಟ್ಟು./ಸಂ. ನೈಪುಣ್ಯ]

ನೇವಣೆದೋಣು (ಕ್ರಿ). ಕೌಶಲವನ್ನು ತೋರು; ಚಾತುರ
ವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು : ನೆಗದೋಣು ಬಗೆದೋಣು ನಟಣೆ ನೇ
ದೋಣು ಹೋಗರು ಬಜಾವಣೆದೋಣು ಒಗೆದುಂಚದಿಂಪು ಸ್ವಗು
ದಿಂದಿದ್ದನ ತೆಗೆವಂತೆ ಸೋಗು ಪಾಡಿದರು (ಭರತ. ೧೩-೩೩).

[ನೇವಣೆ + ತೋಣು]

ನೇವರಿಕೆ (ನಾ). ನೇವರಿಸುವಿಕೆ; ಮೃದುವಾಗಿ ಕೈಯಿಂದ ಸವರ
ವಿಕೆ : ನೇವರಿಕೆಯ ಬಯಸುತ್ತಿರುವಂತಿಹುದೀ ಹರಣ ಅಗೊ ನೋಡ
ಎಂಥ ಹರಣ (ಪಂಪ. ೭೨-೨೨); ನಿಶ್ಚಿತ್ತ ನೆನ್ನೆಡೆಗೆ ಬಡ ಛೇರುಭಾ
ಗಳ ಕೆಳೆಯ ನೋನೋಡೆಂದು ಸರಸ ಕೌತುಕದಿ ನುಡಿಬರಳ ನೇವರಿಕೆಗ
ವಡುವ ಹಲಕೆಲವನಾದರಿಸಿ ತೋರುತಿದೆ ವೃತ್ತವೃತ್ತದೊಳು (ಮಲೆದೇ
೪೫-೫).

[<ನೇವರಿಸು + -ಇಕೆ]

ನೇವರಿಸು, ನ್ಯಾವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರೀತಿ, ಕರುಣೆಗಳನ್ನು
ಸೂಚಿಸುವಾಗ ಕೈಯಿಂದ) ಮೃದುವಾಗಿ ಸವರು, -ನೀವು :
ವಕ್ರೋಜಮಂ ನಿಜ್ಜ ನೇವರಿಸುತ್ತಂ ನೆರೆವೆರ್ ಕಾಮುಕನೊಲ್ ನೀರೇ
ದುತಿರ್ಪತ್ತು ತತ್ತರುಣೇಸಂಕಳಮೆಲ್ಲಮಾಗಳೊಳಗಾಯ್ತುಂಬಂತೆ ಪದ್ಧಾ
ಕರಂ (ಚಂದ್ರ. ೭-೧೨೭); ಪರಸ ಕುಮಾರನಂ ಪರಮಹರ್ಷದೊಳಾಗಲೆ
ಕೌಶಿಕವೃತ್ತೀಶ್ವರಂ . . . ಕರಾಗ್ರದಿಂದ ಕದಪನೊಯ್ಯನೆ ನೇವರಿಸುತ್ತ
ಮಿದಂ (ಕುಮಾರ. ೭-೯೨); ನಿಟಲಮಂ ನೇವರಿಸುತಂಗುಲಿಯ ತುದಿ
ಯಿಂದನೋಡುತ್ತೆ ತುಟವಿದು ನೋಡುತ್ತೆ . . . ಕುಟಲಕುಂಠಳದ ಜಾರೆ
ಯರೈದಿ ಬರುತಿರ್ಪಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆಯೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೭-೧೨); ಆ ಗಜವು
ಹೆಣ್ಣು ನೆಗಲಂ ಸೊಂಡಿಲಿನಿಂದ ನೇವರಿಸುತ್ತಿರಲು (ಸಾಂಧಿ. ೨೪೫-೨೧);
ತಂಗಿಯ ತಲೆ ನೇವರಿಸಿ ಮೇಲೆ ನಡೆದ ರಾಜಣ್ಣ (ಮರಳ. ೧೦೨).
೨. (ನಯವಾಗಿ) ತಿದ್ದು; ತೀಡು; ಸರಿಸಡಿಸು : ಕುರುಳ ನೇವರಿ
ಸಿದನು ಗಲ್ಲವನೊರಿಸಿ ಮುಂದಾಡಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೭೭); ಕೋಕ
ನಯನಂಗೆಜಿಗಿ ನೊಸಲಲಿ ಕೋಕನದ ಕರ್ಣಕೆಯನಿಟ್ಟು ನಿರಾಕುಳದಿ
ನೋಡಿದಳು ನೆಳಲನು ನೇವರಿಸಿ ನವಿರ (ಕೊರಾ. ೩-೨೩); ಅಳಕಮಂ
ನೇವರಿಸಿ ಮೆಯ್ಯ ರಜಮಂ ತೋಡು . . . ಬರುತಿರ್ಪರಾತ್ಮಮಂದಿ
ಕಂದು ಬಂಧಕೆಯರು (ಚಿಬ್ಬ. ೯-೧೭); ನಿಟಲತೆದೊಳುಯ್ಯಲಾಡುವ
ಮುಂಗುರುಳನುಗುಗೊನೆಯಂ ತಿರ್ಪಿಯುಂ, ಕೆಲಕ್ಕೊಂದಿಕ್ಕಸರಮಂ
ಸ್ವಿತು ನೇವರಿಸಿಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೦-೧೭); ರಾಣಿ ಮಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿತ್ತಿ
ದಳು; ಕೂಪಲನ್ನು ನೇವರಿಸಿದಳು (ಜಾಮತ್ತ. ೧೧೦). ೩. ತೆಗುಲಿಸು;
ಸೇರಿಸು; ಅಂಟಿಸು; ಸಂಪರ್ಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ತಾನೇ
ಕರ್ಮಕರ್ತನು ಭೋಗಿ ತಾನೇ ದುಃಖಿ ಸುಖಿಯೆಂದು ನಿರ್ಮ
ಳಾತ್ಮನೋಳಿಯಂಕೈ ತಿಧರ್ಮವನೆ ನೇವರಿಸಿ ಮುಜುಗುವ ದುರ್ಮತಿ
ಗಳನು ಪರುಗಳಿಂದಲೆ ಸೇದವೇಕೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೩). ೪. ತೋಡೆ;
ಲೇಪಿಸು; ಬಳೆ : ಕೋವಣಮುಂ ಗುಂದಿಗಿಯುಂ ನೇವರಿಸಿದ
ಬೂದಿಯುಂ ಜಲಕ್ಕನೆ ಚೆಲ್ಲಿಂ ತೀವಿರೆ ಬಿಸುಗಣ್ಣೂರವಂ ಕಾವನ ತೋಳ್
ಲಮನಜಾವನೆಂದೇಲ್ಲಂದಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೯೦); ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯರು ಪೂರಿತ
ಪರಿಮಳದ ತೈಲವನು ಮೊಗದು ಮನೋಭವನಂ ಪಿತನ ಅರಸಿಯಾಗೆಂದೊ
ಸಗೆವಣಿಗಳಸರಭಸದ ಸೌರಂಭದಲಿ ನೇವರಿಸಿದರು ಸೆಳುಗುಗಳಲಿ ಶಶಿ
ಮುಖಿಯು ಸಿರಿಮುಖಿಯ (ಕೊರಾ. ೧-೧೪-೧೩); ಚಾಕ್ಕರದೊ . . .
ಕಾಫಿಯ ರುಚಿಯು ಸಿಹಿಲೇಪನವನ್ನು ಸಾಲಿಗೆಗೆ ನೇವರಿಸುತ್ತ ಕಾಫಿ

ಕುಡಿದರು (ಬಾಬಲ. ೭೭). ೫. (ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆಯನ್ನು) ವಿರಿಸು, —
ಅಣಿಗೊಳಿಸು : ಮತ್ತೆ ಧರ್ಮದ ಬಿಂಬವನ್ನು ನೇವರಿಸಿ ನಿಂದನು ಸಮರ
ಕನುವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೮) ; ಧನವ ನೇವರಿಸಿದನು ಕೊಟ್ಟ ನ ಕೊನೆಯ
ನಾರ್ತದ ಭಯದಲಿ ಸಿಂಹನಿಯ ದಣಿದೋಪಾಸಿದನು . . . ರಘುಜ
(ಕೊರಣ. ೩-೬-೭) ; ಕಂಡ ಮಾತ್ರದಿ ಬಳರಾಯ ನೇವರಿಸಿ ಕೋದಂಡವ
ತೀವಿ ಹೇವೊಡೆಯ ಸೊಂಡಿಲ ನೆಗಹಿ ಭೂಮಿಯ ಹೊತ್ತ ಸತ್ಯವೇತಂಡಗ
ಕೊಪಲಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೧೨-೫೨). ೬. ಸಮಾಧಾನ
ಗೊಳಿಸು ; ಸಾಂತನಗೊಳಿಸು : ಕಡ್ಡನಲಿ ಒಸರಿದ ನೀರು ಹೊರಗೆ
ಕಾಣದಂತೆ ತಡೆದು, ಮೃದುನಾಥ ನೇವರಿಸುವ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು
(ಹಂಗೀತ. ೧೭೯). ೭. ಬೆರಸು ; ಕೂಡಿಸು ; ಸೇರಿಸು :
ಭರವಸದ ಸುತನಿಂಗದನಾ ಮುನಿ ನಸನಗಿಯ ನೇವರಿಸಿ ನುಡಿದನು
ದೈವಗತಿಯಿಂದ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೯-೪೬) ; ಸೇರಿದು ದಿಗಿಯುತ್ತು ಪೇಳಿದನಿಳ
ಗಧಿಕ ಕೌತುಕವ ಕೇಳಿದಳೆನಗಿಯ ನೇವರಿಸಿ ನುಡಿದನು ಪೂರ್ವಪದ್ಧತಿಯ
(ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೨-೮). ನ್ಯಾವರಿಸು : ೧. ಎದೆಯ ನ್ಯಾವರಿಸುತ್ತ
ಪುರದರ ಕದಲಿದಂ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ಹರಿಯನು ಬೆದಕಿದಂ (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೮-೪೧)
೫. ಸ್ವರನ ಕರದಿಂದ ನ್ಯಾವರಿಸಿದ ಚಾಪಮನೆ ಎರಡು ಪರ್ಯುಟ್ಟುಗಳಂ.
ತಿರುಹುತ್ತಿದ್ದ ಕಂಡೆ (ತಿರ್ಥಮ. ೧೧೭). [ನೇವರಣ್ಣ + ಇಸ್ಯು]
ನೇವಲೆ (ನಾ). (?) : ಕಡಿತಲೆ ಕೆಯ್ಯ ನೇವಲೆಗೆ ಸಕ್ಕಿದ ಬಕ್ಕುಸಿಧೇನು
. . . ನಸುಗೊಂಪಡರ್ಪವ ಬಿಟ್ಟ ದಿಟ್ಟ ನೂರ್ಮದಿಸಿ ಪೂರ್ವನಿಂತು
ನಡೆದರ್ಪಲವಿಂ ಪತಿಗಂರಕ್ಷಕರ (ಶಂಕೀಶ್ವ. ೧೫-೮೮). [?]
ನೇವಸ (ನಾ). (ಕರಾ) ದಮುತ್ತ ; ಉಬ್ಬಸ : ಮೊದಲೇ ನೇವಸದ
ಆಳು. ಬಂಗಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಗುಡುಗುಡಿ ಸೇದುವಾಗಲಿಲ್ಲ ಮೈ ನಡುಗು
ತ್ತದೆ, ಕೆಮ್ಮು ಬರುತ್ತದೆ (ಚಾರುವಾ. ೨೦೪). [←ತುಳು. ನೇವಸೊ]
ನೇವಳ, ನೇವಣ, ನೇವಳೆ, ನೇವಾಳ, ನೇವುಳು, ನ್ಯಾವಣ, ನ್ಯಾವಳ,
ನ್ಯಾವಳೆ, ಲೇವಣ, ಲೇವಳ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ
ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಹಾರ, —ಸರ : “ನೇ[ಪಾಣಂ.ಲೇ]ವಳಂ ಪದಕ
ಸರಪಳ ಪಟ್ಟಿಕಾದಿಗಳ್ ಗ್ರೈವೇಯಮಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೫) ;
ಹುತ್ತದಲ್ಲಿ ಕೈಯ್ಯನಿಕ್ಕಿ ಸರ್ಪನ ತೆಗೆವಾಗ ಸರ್ಪನ ಒಪ್ಪ ತಪ್ಪಿ ಮತ್ತೆ
ವಸ್ತುವಿನ ನೇವಳ ಅಭರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಾರ ದೃಷ್ಟಿ (ಮೋಹಮಾ. ೫೮-೨೪೨) ;
ತೋಳ ಬಂದಿಯ ಬಾಲಿಕೆ ಹುಲಿಯುಗುರ ಸುಲಲಿತೆ ನೇವಳದ ನಾಯಕೆ
. . . ಪಿಣ್ಣಳ ಪುಣ್ಯಕಾರಿಯುನುನಿಸಿ ಮನಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು
(ಉದ್ಬ. ೫-೫೩೨) ; ಕಾನನನು ಕೊಲಬಗೆಯ ನೇವಳ ಹಾವಿನಂದದಿ ಹರಿ
ವುದು (ಕಾರಾ. ೩೬-೬೦) ; ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅಥವಾ ಚಿನ್ನದ ಸರಿಗೆಗಳನ್ನು
ನೆಯ್ದು ಮಾಡಿರುವ ದಪ್ಪದ ದಾರವೇ ನೇವಳ (ಸಂಶೋಧ. ೧೭೯).
೨. ನಡುಪಟ್ಟ ; ಕಟಿಸೂತ್ರ ; ಉಡೆನೂಲು : ಎರಡು ಬೆಟ್ಟವ ಮುಟ್ಟಿ
ಕಾಮನ ದಿಲ್ಲು ಶೇಖರಿಸಿ ಮೂಡಿದುದೋಯಂಬಂತೆ ಬೆರಕೆವರಲ ಹೊನ್ನ
ನೇವಳ ಹೊಳೆದುದಾ ತರುಣೆಯ ಕಟಿತಗ್ರಾಧೂಳು (ಭರಣ. ೪೦-೫೮) ;
ನೇವಳದೊಳ್ ನೇಲ್ವ ಪೊಂಗಿಜುಗಂಟಿ ಉಲಿಯದಂತೊರ್ಕೆಯ್ಯೊಳ್
ಹಿದಿದು . . . ಬಂದ ನಂದವಧು ಕಂಡಲೊಡೆದುದಂ ಕಂಡು (ಚರಣಂ.
೬೬-೧೬) ; ಅಕ್ಕಿ ಸಣ್ಣರಳಿಗೆ ಮುತ್ತು ಸಣಕೊರಳಿಗೆ ನೇವಳ ಸಣ್ಣ
ನಡುವಿಗೆ (ಹಕ್ಕಯ. ೧೦೮). ೩. (ಚಿನ್ನದ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ) ಉಡಿ
ದಾರ : ರುಕ್ಕಾಂಗದಂ ಬಾಸಿಗಮಂ ತೋಳ ಬಂದಿಯಂ ಕೊರಲ ಪದ
ಗಮಂ ನೇವಳಮುಮನೆತ್ತಿಟ್ಟು . . . ಕೆಳದಿಯರೊಡಗೂಡಿ ನೀರೊ
ಳಾಟಿಂಬೊಕ್ಕು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೩-೨೧) ; ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನೇವಳ ಉಡಿ
ದಾರದಂತೆ, ಸುತ್ತಿದ್ದ ಪಂಚಿಯ ಮೇಲೆ . . . ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು
(ಮಲಸ. ೧೬೬). ನೇವಣ : ೧. ವಾರಮುಂ ಉಜಡೆಲ್ಲಿಯುಂ

ನೇವಣಮುಂ ಲೀಲವಡೆಯ . . . ಮುಕುಂದಂ ನಗಯಜ್ಞೋಪಯೋಗ್ಯ
ದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ತಂದು ಮುಂದೆ ನಿಂದಿದ್ ನಂದಗೋಪಪುರೋಗಮರನನು
ರಾಗದಿಂ ನೋಡಿ (ಜಗದಿ. ೪-೮೦೬) ; ತೋಳಬಂದಿಯ ಬಾಲಿಕೆಗೆ ಪುರಿ
ಯುಗುರ ಸುಲಲಿತೆಗೆ ನೇವಣ[ಪಾಣಂ.ಲೇ]ವ ನಾಯಕಿಗೆ . . . ರುದ್ರಾಣಿಗೆ
ರಕ್ಷಣಾರ್ಥಂ ತಂದೆ ನಿಯಮಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ . . . ಹೋದಶನಹಸ್ತ ವಿಳಾಸಿ
ಯರ್ವರಸು ನಡೆತಂದು (ಗಿರಿ. ೩-೯೧೬) ; ನೇವುರದ ಸುಜ್ಞನಿಯ
ಕಾಂಚಿಯ ಕೇವಣದ ಕಿಂಕಣಿಯ ರಭಸದ ನೇವಣಗಳುಲಹುಗಳ . . .
ದೊಳ್ಯಾಸಕಾತಿಯರಾ ವಿಬುಧಪತಿಯೋಲಗವ ಹೊಕ್ಕುರು ಸವಾಯಿಯಲಿ
(ಕುವ್ಯಾ. ೨-೯೦). ನೇವಳೆ : ೩. ಅಜ್ಞಾನ . . . ಸೊಂಟದ ನೇವಳೆ ಮುತ್ತು
ಕಿದಿಯ ಒಂಟಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಅಡವಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದವು (ಪಾಟ. ೪). ನೇವಾಳ :
೧. ನೇ[ಪಾಣಂ.ಲೇ]ವಾಳಮಂದು ಕೆಲಬರ್ ಪಾವಂ ಪಿದವಂತೆ ದೇವ
ನೀನಲ್ಲದರಂ ದೇವನಿರಂದು ಪಿದಿನನ್ನೇವಿಧಿವಟ್ಟ ಪರೋ ಮೋಹಮೂರ್ಛ
ಯನರುಹಾ (ಪಂಜಮಾ. ೭-೪೧) ; ಅಧಿಕಕಾಳೋರಗನಂ ನೇವಾಳ
ವಂದೆತ್ತವ (ಚಂದ್ರಸಾ. ೬) ; ಮೇಲೆ ಬಿಟ್ಟ ಪಾವುಂ ನೇವಾಳಮಾಗಿ
(ಕಲ್ಪಕಾ. ೧೪೫). ೨. ಭೂರಮೆಯ ನೇವಾಳಮಂದಿನಂ ಪೊನ್ನಲಿರವ
ಪಯೋಪ್ಪೀನದಿಯ ಕೂಲದೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೧). ೩. ನೇವಾಳ
ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಸುಶೀಲೆಗಳಿಲ್ಲವಲ್ಲ (ಅಪೋಲೀ. ೬೯). ನೇವುಳು :
೧. ಉರಗೆ ನೇವುಳಾಯಿತೆನಲು ಉರಗೆ ನೇವುಳಾಯಿತೆಂದೆ ಗರಳ ಮಧುರ
ವಪ್ಪುದೆನಲು ಅಪ್ಪುದೆಂದೆನು (ಸುಸಾರ. ೧೯-೨). ನ್ಯಾವಣ :
೩. ರಾಜಸುವ ಚಿನ್ನದೀ ನ್ಯಾವಣವ ನೋಡು ಕಾಂತೆ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೪-೨೨).
ನ್ಯಾವಳ : ೧. ತುಲಸೀದಾಮಾಹಾರ ಸರಿಗೆ ನ್ಯಾವಳ ವನಮಾಲೆ
ವೈಜಯಂತಿ . . . ಧರಿಸಿದವನ ಕಂಡೆ (ತಿರ್ಥಮ. ೨೨೧). ನ್ಯಾವಳೆ :
೧. ಭಕ್ತಭಳಿಸುವ ಕೊರಳೊಳು ತ್ರಿವಳ ನ್ಯಾವಳೆ ತಾಯಿತು (ವಿವಾಕ್ಯ
೬೧-೨). ಲೇವಣ : ೧. ಮುತ್ತಿನ ಸಮಹಾರಾವಳಿಯನುಜ್ಜಲಿಪ
ಲೇವಣಮನುಸುರಲೇಂ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಂ ಕಂಠಾಭರಣಮನಳವಡಲಮರ್ಚಿ
(ಪದ್ಮರಾ. ೩-೪೬) ; ಹಾವಿನುದಯಾಸ್ತವಾ ಲೇವಣಕ್ಕಿಲ್ಲವಾ ಲೇವಣ
ದೊಳಾದ ತೆಣನಂತೆ ಲೋಕಂ ಚಿದಾವಲಂಬನದೊಳಿದುದೈಸೆ (ಅನುಗಾ.
೧-೬-೫) ; ಹುತ್ತದೊಳಗಣ ಹಾವ ಬೆಕ್ಕಸಂಗೈಯ್ಯ ತೆಗೆವುತ್ತಿಯೆ
ಲೇವಣವ ಮಾಡಿ ಸೇನೆಯನೆಸಗೆ ಮತ್ತೆ ನೃಪ ಕರೆಸಿ ಕೇಳಲ್ವದೇ ಹಾವಾಗಿ
ಹೊಡೆಯ ಬಸನಗೆ ನವಿಸಿದಂ (ವೀಶ್ವ. ೮-೪-೧೯). ಲೇವಳ :
೧. ಹಾವೆಂದಜಾಯದೆ ಲೇವಳವೆಂದಜಾಯದೆ ಕ್ಷಣ ನಾಗಭೂಷಣೆಯಾದ
ಳವೈ(ಸರ್ಪಸ. ೬೮-೬೬೬) ; ಅಂಗನಾಮಣಿಗಂಗೆಯೆಯ ಸುರಂಗ ಮೌಕ್ತಿಕ
ಹಾರ ಮಣಿಪದಕಗಳಂ ಲೇ[ಪಾಣಂ.ನೇ]ವಳವನನುಸಂಧಿಸಿದನುವಾಗಿ
(ಬಸವ. ೫-೬೬) ; ಬಸವನಂ ಕರೆಸಿ ತಾ ಪದಕಮಂ ತೋಟಾಮನೆ ವಿಷದ
ಕಾಕೋರಗಂ ಮುದ್ರೆಯಂ ಪೊಣಮಡಲು ವಸುಧೇಶ ಬೆದಣೆ ಮತ್ತದುವೆ
ಲೇವಳ[ಪಾಣಂ. ನೇವಣ]ವಾಗಿ ಬೆದಗಾದನಾ ದಿಜ್ಜಳ (ಲಾಚಂ. ೩೨-೪೩).
[ದೇ. ೧] ತುಳು. ನೇವಳ, ನೇವಳೊ, ನೆವಲ ; ತೆಲು. ನೇವಳ, ನೇವಡ]
ನೇವಳೆ ‘ನೇವಳ’ ನೋ.
ನೇವಾಳ ‘ನೇವಳ’ ನೋ.
ನೇವುರ (ನಾ). ಕಾಲಂದುಗೆ ; ಕಾಲುಕಡಗ ; ನೂವುರ : “ಕಲ
ಲೆಂದು ನೇವುರಮೆಂದುಂ ನೂವುರಂ” (ಕಶಸಾ. ೩೬-೪೧೩) ; ಅರಸಂಟೆ
ಗೋಡಸರೆ ನೇವುರದಿಂಚರಕೊಟ್ಟು ಪೋಗಲಾರ ಕಿಟಾದಡೆಯಂ ಸರಸಿಗೆ
ವಿಾಯಲ್ಪೆಂದೈತರುತಿರ್ಪಂ ಮುಂದೆ ಮುನಿಕುಮಾರಕನೊರ್ಪಂ
(ಕಾದಂಪು. ೬೨೫) ; ನೇವುರದ ಕನ್ನ ಪುರದಕ್ಕಾವಳಿಯ . . . ಭಸ್ಮನೆ
ಯರಾ ಭಾವಜಗಜಘಟೆಯೊಳಿ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದರ್ (ಪಾಶ್ವ. ೧೨-೧೦) ;
ಕನ್ನೆಯ ಚರಣದ ಸೊಬಗಿಂತೆನ್ನರ ಮಕುಟಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವದಮಲಿವಂತ

ತುನ್ನ ತಪದೊಳ್ ಮೆಚುಗುಂ ರನ್ನ ದ ನೇವುರದ ದನಿ ಸರೋಜಾನನೆಯಾ
(ದಶಕಂ. ೩-೫೬); ಭೂಂ ಭೇರೇವಾದ್ಯದ ಕೈವಾರಿಗಳ ಕಳಕಳದೊಳಗಿತ್ತು
ನಾರಿಯರ ನೇವುರದ ಮೊಳಗಿನೊಳದ್ದು ರಭಸ (ಕುಪ್ಯು. ೧೨-೧೦೧).

[<ಪ್ರಾ. ನೇವುರ./ಸಂ. ನೂವುರ]

ನೇವುಗಟ್ಟು (ಕ್ರೈ). ಗರ್ಭಣ್ಣಿಗೆ ಸೀಮಂತಕರ್ಮವನ್ನು
ಮಾಡು (?): ಉರಗ ರಸಾಂತ್ಯವಲ್ಲದೆಯೋ ನೆಹಿ ಕೂಡೆ ಶುಭ
ಗ್ರಹಗಳ . . . ಹಂದ್ರನೊಳ್ ನಾಲ್ಕರಿ ಶುಭವಾಸರಂ ನೆಗಟಿ ನೇವು
ಗಟ್ಟು [ಪಾಶಾಂ. ಉಟ್ಟಿಗೆಟ್ಟು, ನೇಉಗಟ್ಟು]ವುದುಂಟುಂಗಳೊಳ್
(ಲೋಕೋ. ೨-೨೫). [<ನೇವುಗಟ್ಟು + ಕಟ್ಟು]

ನೇವುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಗರ್ಭಣ್ಣಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸೀಮಂತಕರ್ಮ(?):
ಸೀಮಂತಕರ್ಮಂ ಮಾಡುವೊಡೆ . . . ಆ ಕರ್ಮಮಂ ಮಾಡುವ
ಲಗ್ನಕ್ಕೆ ಹಂದ್ರನುದಯಮಾಗಲ್ ಲೇಶ ಬಯಸುವವಂ ಎಂಬಿನೆಯ
ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನೇವುಗಟ್ಟಿಯಂ ಮಾಡುವುದು [ಪಾಶಾಂ. ತಿಂಗಳಿಗೆ ಗರ್ಭವಾ
ದೊಡೆ, ತಿಂಗಳಿಗೆ ಉಟಿಗೆಯ ಕಟ್ಟು] (ಲೋಕೋ. ೨-೨೫ ಬೀಳೆ).
'ನೇವುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. [?]

ನೇವುಳು 'ನೇವಳ' ನೋ.

ನೇವೇದ್ಯ (ನಾ). = ನೈವೇದ್ಯ ೨ : ನೋಡಕನೇವೇದ್ಯವನೇಗೈಯೆ
ನಿಪವೇನಂ ಬೇಳರಿ ನಾನೆರಿಯೆ (ಗಣೇಶ. ೩-೫೫).

[<ಪ್ರಾ. ನೇವಜ್ಜ./ಸಂ. ನೈವೇದ್ಯ]

ನೇಶ್ವತಂತ್ರ (ನಾ). (?): ಅಶ್ವತಂತ್ರ ಪದಾರ್ಥರಾಜಿಯು ನೇಶ್ವ
ತಂತ್ರ ಪದಾರ್ಥರಾಜಿಯನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವ್ಯಾಪ್ತವೊಡೆನೆ ಸಮಸ್ತಭಾವಮೆ
ನ್ನುವರ ವರಮಾತಿಂಗಳೆಯ ಮಧ್ಯದಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಿಸಬಾರದು ಪಯಣ
ದೊನಶ್ವ ಶಬ್ದ ಮರಾದವೀವುದು ಸುಸ್ತುಸಿತಮಂ ಶಕುನದರಿತಿದು ನಿಶ್ಚಪ್ಪ
ವಲಾ (ವಿನೇಶ. ೮-೪೭). [?]

ನೇಷ್ವಾರ (ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದ; ಪುರೋಹಿತ : ಕರ್ತೃ-ಕರ್ತಾರನು ;
ಭೋಕ್ತೃ-ಭೋಕ್ತಾರನು ; ನೇಷ್ವ-ನೇಷ್ವಾರನು (ಹೊಸಗ. ೧೦೬).

[<ಸಂ. ನೇಷ್ವೃ]

ನೇಸಣ 'ನಿವೇಶಣ' ನೋ.

ನೇಸನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಪ್ರೀತಿ; ವಿಶ್ವಾಸ(?): ಬೇಸಣ
ದಾಸವದೆ ವನಾವಾಸಂಗಳೊಳುನ್ನ ತಿಕ್ಕಿ ನಿಲಿ ನಮೆದವರೊಳ್ ನೇಸನ್ನಿ
[ಪಾಶಾಂ. ನೀಸನ್ನಿ, ನೀಶಂ]ಕೆಯಂ ಕುರುಸತಿ ವೀಸರಮಂ ನುಡಿಯು
ದೊಕ್ಕಿತಂ ನುಡಿದವನೇ (ಕಾಣ್ಯಾವ. ೩೪೭).

[ನೇಸನ್ನಂ (IP←ಮಲ. ನೇಶನ್)+ಇಕೆ]

ನೇಸರ್ 'ನೇಸಜ್ಜಾ' ನೋ.

ನೇಸರ 'ನೇಸಜ್ಜಾ' ನೋ.

ನೇಸರಣುಗೆ 'ನೇಸಜ್ಜಣುಗೆ' ನೋ.

ನೇಸರು 'ನೇಸಜ್ಜಾ' ನೋ.

ನೇಸರ್ಗದಿರ್ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ, —ರಶ್ಮಿ : ಪವನಂ ನೇಸ
ರ್ಗದಿರ್ಗ ಸುಜೊನ್ನಂಗಳ ಪೊದಟ್ಟು ಮಲಗಾಂಪುಗಳೊಂದೆಸಕಮನೆನೆ
ಗೊಂಡೆವಿದನೆದರ್ ದೊಡದೇವಭೂಭ್ಯ ವಮ್ಯ ತಾಂಬಿಕೆಗಳ್ (ಚಕವಿ.
೩-೨೫). [ನೇಸಜ್ಜಾ + ಕದಿರ್೨]

ನೇಸರ್ಗಲ್ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಶಿಲೆ : "ನೇಸರ್ಗಲ್, ಬಿಸು
ಗಲ್-ಈ ೨ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಂ" (ಕಶಪಾ. ೫೦-೫೪); "ನೇಸರ್ಗಲ್ಯಾ
ತಾಂಡೋಪಲಾಖ್ಯಂ" (ಚತು. ೮೫). [ನೇಸಜ್ಜಾ + ಕಲ್೩]

ನೇಸರ್ಗವರ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ವುಗ ; ಯಮ : "ಜಕ್ಕಂದೊಲಿ
ದೇರ ಕಾರ್ಮಡುವಿನೊಂ ಜವಂ ನೇಸರ್ಗವರನೊಂ ತಾನೆಂದು ಯಮನ

ನಾಮಂ" (ಕಬ್ಬಿ. ೧೪); "ತವ ನೇಸರ್ಗವರನೊಂ ಜವ ಜಕ್ಕಂದೊಲಿ
ದೇರನೆನೆ ಯಮನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೩೬). [ನೇಸಜ್ಜಾ + ಕುವರ೨]

ನೇಸರ್ದಾಣ (ನಾ) ಸೂರ್ಯನಿರುವ ಸ್ಥಳ, —ಜಾಗ : ನೇಸ
ರ್ದೋಲ್, ಬಾಸುಬ್ಬಾಪೋಲ್, ನೇಸರ್ದಾಣಂ, ಬಾಸುಬ್ಬಾಂಗಂಟು
(ಶಬ್ದಾನು. ೭೩ ಪ್ರಯೋ). [ನೇಸಜ್ಜಾ + ತಾಣ]

ನೇಸರ್ಬಟ್ಟು, ನೇಸಜಿಬಟ್ಟು, ನೇಸಜವಟ್ಟು (ನಾ). ಸೂರ್ಯ
ಮಂಡಲ ; ರವಿಬಿಂಬ : ನೇಸಜು + ಬಟ್ಟು, ನೇಸರ್ಬಟ್ಟು (ಶಬ್ದಾನು.
೮೨ ಪ್ರಯೋ). ನೇಸಜಿಬಟ್ಟು : ಇಳಿ ಭೂಮಿಸಿತೊ ನೇಸಜಿಬಟ್ಟು
[ಪಾಶಾಂ. ಜುಬಟ್ಟು, ಜಿಬಟ್ಟು] ಕಡೆದುದೊ ಜಲಧಿ ಮೇರೆಯ ಮಿಾಜಿ
ದುದೊ . . . ಎಸಲುಜಿ ಮೊಳಗಿದವಂದು ವಾದ್ಯಗಳು (ಕುಂಜಾಂ.
೧೨-೪೯). ನೇಸಜವಟ್ಟು : ಪರಿಭಾವಿಸಿ ನಿರ್ಗಾತಂಗೆನಂತರವನ್ನೆದ್ದ
ದಾವರೆಯನವರ್ಣವುರಲಿಶ ನೇಸಜವಟ್ಟಿ ಕಬ್ಬಾಣ್ಯಾ ಮುಟ್ಟಿಮಿರೆನಲು
(ಉದ್ಭವೇ. ೩-೭೮). [ನೇಸಜ್ಜಾ + ಬಟ್ಟು]

ನೇಸರ್ಬಳಿ 'ನೇಸರ್ಬಳಾ' ನೋ.

ನೇಸರ್ಬಳಾ, ನೇಸರ್ಬಳಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ವಂಶ ; ಇನಕುಲ ;
ರವಿಕುಲ : ಸುನ್ನಮಿಾ ಪೊದವಿಯೊಳ್ ತ್ರಿಶಂಕುವೆಂಬೊವಂ ನೇಸ
ರ್ಬಳಾಯ ರಾಯಂ ಪಲವುಂ ಪಗಲದಸುಗಿಯುತ್ತು ಮಿರ್ದಂ (ಅದ್ಭುತ
೩-೨೪). ನೇಸರ್ಬಳಿ : ಬಾಳ್ವೆಯ ಸೊಡಂ ತಾನಾರ್ವ ಮುನ್ನಮಿ
ನ್ನೊಂದು ಬತ್ತಿಯ ಕುಡಿಗೆ ದೀಪಾಂಕುರಂಗೈದು ಪೊತ್ತಿವೆ ಪೋದೊಡಾಂ
ನೆಲದಂಕೆ ನೇಸರ್ಬಳಿಗೆ ಕಳ್ಳರೆಯನಡಕಿ ಪೋದಂತುಬಿಟ್ಟಿ ? (ಪ್ರೀತಾಂ.
೮-೨೧೫). [ನೇಸಜ್ಜಾ + ಬಳ್ಳಾ]

ನೇಸರ್ವಯಂಣ (ನಾ). ಗ್ರೀಷ್ಮಯತು ; ಬೇಸಿಗೆ ಕಾಲ : ರೇಫಕ್ಕಿ-
ಕೆಸರ್ವಯಂಣ, ನೇಸರ್ವಯಂಣ (ಶಮದ. ೧೪೩ ಪ್ರಯೋ).

[ನೇಸಜ್ಜಾ + ಮಯಂಣ]

ನೇಸಲ್, ನೇಸಲು (ನಾ). ಅಸ್ವಸ್ಥವಾದ ರೇಪೆ, —ಆಕೃತಿ :
ಮೌಢ್ಯಾದಳ್ ಸೀತೆ; ಅನಿಲಜನ ಕರಪುಟದಿ ಮಿರುಗುತಿರ್ದವತಂಸಮಂ
ಬಿಕ್ಕುಗಣ್ಣಂ ನೋಡುತಿರ್ದಿದಂತೆ, ನಗೆಯ ನೇಸಲ್ ಸುಳಿಯೆ ಕಣ್ಣು
ಬ್ಬಿದಳ್ ಸ್ವರಸುಖಸ್ವರಣಸುಖಿ (ಪ್ರೀತಾಂ. ೫೨೩-೬೧೬). ನೇಸಲು :
ಹೊರಗೆ ಜಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೂ ಕೆಳಗೆ ಅಂಗಲದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಲೆ ಬರ
ಬರುತ್ತಾ ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನಸುಗಳ ನೇಸಲು ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಿತ್ತು
(ಮಲಮ. ೨೮೧). [?]

ನೇಸಲು 'ನೇಸಲ್' ನೋ.

ನೇಸಜ್ಜಾ, ನೇಸರ್, ನೇಸರ, ನೇಸರು, ನೇಸಜಿ, ನೇಸಜು (ನಾ).

೧. ಸೂರ್ಯ ; ರವಿ ; ಭಾನು : "ನೇಸಜ್ಜಾ ದಿನೇಶಾಪ್ಪಯಂ"
(ಕರ್ಣಾ. ೩೧); ಇಂತಾಜುದಿವಸಂ ಪೋದ ಬಬುಕ್ಕೇಬನೆಯ ದಿವಸ
ದಂದು ನೇಸಜ್ಜಾ ಮೂಡಿದೊಡೆ ಭಟ್ಟಾರಲ್ಲಿಗೆ ನಂದಿಮಿತ್ರಂ ವಂದು
ಬಂದಿಸಿ ಇಂತೆಂದಂ (ವಡ್ತಾಂ. ೮೨-೧೯); ನೇಸಜ್ಜಾ ಮೂಡಿದುದು
ಬಳಗೆ ಮಿಟ್ಟು ಮೂಡುವ ತೆಜದಿಂ (ಶಂಪಭಾ. ೩-೨೬); ಭನಮಂ ಬಂಟಿ
ಕೊಂಡೆನ್ನ ಮನೆಗುಯ್ಯನೆಂಬನ್ನಂ ನೇಸಮೂರ್ವದೊಡುದಯ್ಯಲಿಂಬಿಲ್ಲದೆ
ಮರದ ಪೊಬರೊಳಗಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮಜುದಿವಸಂ . . . ಕೊಳಲಂಜಿ
ಪೋದೊ. (ಶಂಪಕಂ. ೧೬೬-೧೩); ಕುಮುದಂಗಳ ನಗೆ ಬತ್ತಿಮವು
ದಾಯ್ ನೇಸಜ್ಜಾ ನಾಗಳ್ [ಪಾಶಾಂ. ಮುನ್ನೇಸಜ್ಜಾನೊಳ್] (ಲೀಲಾವ.
೩-೫); ಕಡಲೊಳ್ ನೇಸಜ್ಜುಲುಂ ಪೊದವಿಯಂ ನುಗ್ಗೊತ್ತಲುಂ . . .
ಪೊತ್ತು ಬಾನೆಡೆಯಂ ಬೇಗದಿನೆತ್ತಲುಂ ಬಗೆದನಾಗಳ್ ದಪ್ಪದಿಂ ದಪ್ಪಗಂ
(ಕಬ್ಬಿ. ೧೫೨). ೨. ಸೂರ್ಯನಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ; ಹಗಲಿನ
ಸಮಯ : ನೇಸಜ್ಜಾಂದೊಳಗಾಂ ದಿನಕರಸುತನಕ್ಕಿ ಬಂದಲ್ಲದೆ ಕಾಣಂ

ಪರ್ ಭವತ್ಯದಾಬ್ಜ ಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೩೪); ಇಂದಿನ ನೇಷಜಾಂಜೊಳಗರಾತಿಯನಿಕ್ಕದೆ ಮಾ[ಸ್ತ]ಮುಪ್ಪೊದಿನ್ನೆಂದುಮಸಾಧ್ಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೭೫). **ನೇಷರಃ** : ೧. ಆ ಸಮಯದೊಳ್ ನೇಸರಪರಾಬ್ಜಿಗಿಳಿಯಲ್ (ಕುಕ್ಕಾಂ. ೧೨-೨೮); ನೇಸರಪರಗಿಳಂ ಸೊಡರ ಬೆಳಗಿ ತಿವಿರಲ್ ಸರುಗಂಪು ತುಳಿಲ್ಯೆಯ್ಯತೆದತುಂದಿ ಕಾವನಂ ಬಗಿದತ್ತು ಬರೆಯುತಿದೆ ಸುಗ್ಗಿ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೦-೨೫೨). **ನೇಸರಃ** : ೧. ನೆಲ ಬಾನ ತಳ್ಳಿಯಲಿ ನೇಸರನು ದುಗುಣ್ಣು ನಾಗುತಿರಲು (ಭಾವಜೀ. ೧-೬); ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖಾದಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನೇಸರ ನಡುನೆತ್ತಿಗೆ ಬರುವ ಹವಣಾಳೆಯಲ್ಲಿದ್ದ (ಸೀತೆ. ೧೪೯); ಅವಗಂ ತಿರುತಿರುಗುತಾಗಸದೆ ದೇವಿ ! ನಿನ್ನಿ ವನಜಮುಖಳೆ ನೀರಾಜನವನು . . . ತಂಗದಿರೆ ನೇಸರರಾ ತಾವು ಕಡುಹರುಸದಿಂದಸಗುತಿರಲು (ಕವಿಭಾ. ೨-೧). **ನೇಸರು** : ೧. "ನೇಸರನೆ ಜಲಜಲಾಂಧವನಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೬); ವಾಸುದೇವನ ಪಾದಪುಂಡರೀಕ ಭಾಷನ ನೇಸರಿನ ಬೆಳಗಿನೋಳ್ಳದುದಿದು ಬಂದು (ತುರಂಗ. ೯೧-೬); ಎಳೆಯ ನೇಸರು ಹತ್ತು ಕೋಟಿಯ ಕಳೆಯೊಳೆಸದಿಹ ಆತ್ಮನೊಳು ಹೊಳೆ ಹೊಳೆವುತಿದುರ್ದು (ಮುಲ್ಲಾಶಾ. ೨-೧೧); ಮೂಡಣದಲ್ಲಿ ನೇಸರುದಿಸಿ ತನ್ನ ಹೊಂಗಿರಣಗಳನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿದ್ದ (ಪಾಮತ್ತ್. ೫೮). **ನೇಷಜಃ** : ೧. ನೇಷಜ ಉಳ್ಳನೆಗೆ ದಿಟ್ಟಿ ಇದು ಬಲ್ಲಹನ ದತ್ತಿ (ಸಾಂ. 1X-1, ೫೪-೬; ೨ನೆಯ ಪತ); ಬೆಟಗುವೆದಿರೆ ನೆಯ್ತಿದಿರೆ ನೇಷಜನ ನಮುಗಿಯಾದ ತೊ ನರಿ ಮುಜುಂದದ ಮೂಯೊಂನೆಯ ಮುಖಭಂಗವನೆ ಕಂಡು ಮುಜುಗು ತಿರ್ಪರು ಕೂಡೆ ಕಳಿದಿಯರು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೬೧). **ನೇಷಜು** : ೧. "ತಾವರೆಗೆಳೆಯಂ, ಪಗಲ ಬೊಜಂಗಂ, ಬೆಂಗದಿರಂ, ನೇಷಜು . . . ಗರಂಗಾಳಾಂ-ಈ ೧೧ ನೂಯೊನ ಪೆಸರಾ" (ಕಶಸಾ. ೪೮-೨೮); ಜಲಧಿಗಳ ಕುದಿದುದು ಸುಫೋಮಂಡಲವ ಸೆಳೆದುದು . . . ನೇಷಜನ ಕಂಗಲನು ಕಡುಕೆತು ನೆನೆಯಬಾರದೊ ನಳಿನಭವ ಹರನಾದನೆನಲುಡ್ಡಳನೆ ಪದಭೂತಿ (ಕುವ್ಯಾಧೀ. ೧-೪೪); ಆ ಸಮಾಧಿಯ ಭಾವದಲಿ ನವಮಾಸ ಪೂರಿತವಾಗಿ ನೆನಹಿನ ನೇಷಜಾನ ಬಲುದಿಸಲು ಬೆಳಗಿದುಂಕರಂಗದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೨೦); ಪೊಂಗುವ ಪೊಸ ನೇಷಜನಾಂತು ಮೂಡದೆನೆ ಮಸ ಗುವಪೋಲ್ . . . ಅಮೃತಮೂಲ ಬೆಂಪಿದಿಸೆದಲ್ (ಚಕವಿ. ೪-೫).

ನೇಷಜ ಕುಲಜ = ಸೂರ್ಯವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು : ನೆಜ್ಜಿ ನಿನ್ನ ನಂದಿ ನಟ್ಟಿದ ಪರಿವಾರವುಂ ಮುಡಿದೆಯೋ ತೊಡಿದೆಯೋ ಮಾಡಿದೆಯೋ ಪೇಳು ನೇಷಜ ಕುಲಜ [ಪಾಂ. ನೇಷಜಗುಲಜ] ಎಂದೆಂದು ನುಡಿನುಡಿದು ಮಿಡುಮಿಡನೆ ಮಿಡುಕಿತ್ತು ಪೊರಜನವು (ಪದ್ಮಾ. ೯-೫).

[ದೇ. 11 ತಮಿ. ಜಾಯುಜು, ಸಾಯುಜು ; ಮಲ. ಜಾಯುಜು, ಜಾಯುಜು, ಜಾಯು ; ತುಳು. ನೆಸರು = ಬೆಳಗ್ಗೆ ; ಮರಠಿ. ನೀಜು = ದಿಸಲು, ಶಾಖ. / ಪಶ್ಚಿ. ಹೇಸರೆ]

ನೇಷಜ 'ನೇಸರು' ನೋ.

ನೇಷಜಾಂಜಿ, ನೇಸರಾಂಜಿ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಮಗ ; ಯಮ : "ಜವನಜಂ ದಮ್ಭನು ಪದಿಗಟ್ಟು ಜಕ್ಕಂದೊಲಿದೇರನ್ನೆದೆ ಕಾಮಗದು ವಿನಯಂ ನೇಷಜಾಂಜಿನೆನಬಿಳಿತನೊಳೆದಿವಿದ ನಾಮ" (ಕಬ್ಬ ಮಂ. ೧೩) ; **ನೇಸರಾಂಜಿ** : "ನೇಸರಾಂಜಿನೆನಲಂತಕಂ" (ಕಶರ. ೫೬); ನಿರುತಿ ಪರಸಾ ನೇಸರಾಂಜಿ ನೀಂ ಸಂತಪ್ಪಿರು (ಕುವಾಪು. ೧-೬೩).

[ನೇಷಜಾಂಜಿ + ಅಂಜಿ (< ಅಂಜಂಗ)]

ನೇಷಜಬಟ್ಟು 'ನೇಸರ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ನೇಷಜವಟ್ಟು 'ನೇಸರ್ಬಟ್ಟು' ನೋ.

ನೇಷಜು 'ನೇಸರು' ನೋ.

ನೇಷಜುಪಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು : ಅಸ್ತ ಗ್ರಾಮಸ್ತ ಪ್ರಾಚ್ಯಾದಿ ಸೀಮಾಪ್ತವಸ್ತಾ . . . ಪೂರ್ವಭಾಗ ಇಗ್ಗರೆ ನದೀಂಗಳ್ತಾ ಸೈವದ್ವೇಷ ದಕ್ಷಿಣಸೀಮಾವೆಳ್ಳಿಡೆ ನಾಮ್ನೈವ ಪಶ್ಚಿಮಸೀಮೈವ ಗತ್ತಾ ಬೆಮ್ಮಪ್ಪಾಬ್ಜಿತಂ ಪೆರಾರ್ನೊಲ್ಲಿಂ ಗತ್ತಾ ಉತ್ತರಪ್ಪನೇಷಜುಪಳ್ಳಿಂ (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೧೧೩-೫೯ ; 713). [ನೇಷಜು + ಪಳ್ಳಿ]

ನೇಹ (ನಾ). ೧. ಗೆಳೆತನ ; ಸ್ನೇಹ ; ವೈತ್ರಿ : "ಸ್ನೇಹದೊಳ್ ನೇಹಮಕ್ಕುಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೪೧) ; ಹೆಸಲಕೆ ತನಗದುವೆ ವಿನೋದಮಾಗಿ ಮತ್ತಂ ಅತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣನೋಡಾಡುತಿರ್ದುಮಾ ಪಣ್ಣಂ ಕ್ರಕಚನೆಂಬು ದೊಂದು ಮೊಸಳೆ ಪ್ರತಿದಿನಮೊಲ್ಲು ಮಲ್ಲು ಕೆಲವಾನುಂ ದಿನಕ್ಕವರದರ್ಕ್ಕಂ ನೇಹಮಾಗಿ (ಪಂಪ. ೨೬೬-೨೨). ೨. ಪ್ರೀತಿ ; ಒಲುವೆ ; ಅನುರಾಗ : "ನೇಹಮನೆ ಪ್ರೀತಿಯಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೫೭) ; ಇನ್ನೊಗೆ ತಪ್ಪ ಕಣ್ಣಿನಿಗಿಂದಮೆ ನೇಹಮನುಂಟುಮಾಡುವಂನೆಯೊರೊಳೆನಪಾರ ಭವಭೋಗವಂನಂತಿರೆ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು . . . ಕರೀರಮಂ ಕಟುನಿವಿರ ದೊಂದು ಘೋರ ತಪಕೊಡಿದೆ ನಿನ್ನ ಪೊಲಾರ್ ಕೃತಜ್ಞಯರ್ (ಕಾಂಪು. ೯೬೦) ; ಒಲವಿಲ್ಲದ ಪೂಜೆ ನೇ[ಪಾಂ. ಸ್ನೇ]ಹವಿಲ್ಲದ ಮಾಟ ಆ ಪೂಜೆಯು ಆ ಮಾಟವು ಬತ್ತದೆ ರೂಪ ಕಾಡೆರಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೧೨೬) ; ಒಲವಿಂದ ನಡೆತಂದು ತಿವನಿಳಯನುಂ ಪೊಕ್ಕು ನಲಿನಲಿದು ನೇಹವಂಕುರಿಸುತಿರೆ ಕೈವಿಕ್ಕು (ಬಸವ. ೬-೪೦) ; ಮಿಗೆ ನುಡಿಗಿಳಂದೊಲಿಸಿ ನೇಹಂ ನಿಗುರ್ದು ಕೂಟದ ಮನವನಿತ್ತಾವಗವೊಲುಮೆಯಂ ತೋಟಾ (ಬಸವ. ೪೨-೧೫). ೩. ಎಣ್ಣೆ ; ತೈಲ : ಅವಹೆಟಾ ಪೊಯ್ತು ನೇಹಂ ಕನೆಯರೊಡಂ ಗುಣಮನುರುಪಿ ಪಿರಿದಾಗಿರೆ ಪರ್ಜುನ ಸೊಡರ್ಗಲ ಪರ್ಜುನ ನಗುವಪೊಲು ಜ್ವಳಿಸುವು ವಿಮಳಮನೆದೊಳೆಗಲ್ (ರೀಶಾನ. ೬-೨೦) ; ನೇಹವಿಲ್ಲದ ಸೊಡರ ತೆರದಿ (ಮಲ್ಲಾಂ. ೪-೧೨). [**ಪ್ರಾ. ಹೇಹ. / ಸಂ. ಸ್ನೇಹ**] **ನೇಹಂದಳೆ (ಕ್ರಿ).** ಪ್ರೇಮವನ್ನು ಪಡೆ ; ಒಲವನ್ನು ಹೊಂದು : ಮನೋಜವಾರಣಸೌಮ್ಯಮನೆ ನೇಹಂದಳೆಮ ಮೇಲ್ಪರಿದು ಬರೆ . . . ಕಿಣುಸಗೆ ಬೊಗದೊಳೆಸೆಯ ನುಡಿದಂ (ಭಾವಜಂ. ೬-೧೬). [ನೇಹ + ತಳೆ] **ನೇಹಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ).** ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಒಲವನ್ನು ತಾಳು : ಅಲಪುಪುಜಂ ವಿಜಯ ಜಯಂತಾವರಜೊಳಿಗನುಂ ದಿಡದೆ ಸರೆ ನೇಹಂ ಬಡೆದಸಕಂಬಡೆವಂ ಲಲನಾಜನನುಮನಶ್ಚಾಪಂ (ಜಯಶಾ. ೨-೬೨).

[ನೇಹ + ಪಡೆ]

ನೇಹಕಟ್ಟು (ನಾ). ಸ್ನೇಹದ ಕಟ್ಟು ; ಗೆಳೆತನದ ಬಂಧ : ಬಾಲ ಪ್ರೀತಿಗಳ ನೇಹಕಟ್ಟು ಕಡಿದುಹೋಗುವವರ ಬದಲು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಯಾಗತೊಡಗಿತು (ಭೂಮಿಕಾ. ೫೧). [ನೇಹ + ಕಟ್ಟು]

ನೇಹಗಲಹ (ನಾ). ಪ್ರೇಮಕಲಹ ; ಪ್ರಣಯಕಲಹ : ಸಳಿನ ನೇತ್ರಯೊಳು ನೇಹಗಲಹವಾಂತು ಮುಳಿದರೆ ಸ್ತರ ತಮ್ಮದಿಸಲು ಬಳಿಯ ಕಟ್ಟುಗಳು ಬಿಲ್ಲದವೆಂದು ಮನೆದ ಕೆಂಪುಳಿಯಿಂದ ಕಡಿದ ಜೂದಿ ನರಿ (ಮೋಹ. ೨೦-೨೬) ; ಹೊರಗಾಣದ ನೇಹಗಲಹದ ಮೊಗಂಗೊಡದ ಗಿರಿಸುತೆಯ ಬೆಂಗಡೆಗೆ ಸೊಪ್ಪುಳಾಗದ ತೊಡೊಳೆದ ಬಳಸಂದು ತನ್ನಯನಾಬ್ಜ ಮಂ ನಿಜಾಂಜಲಿಯಿಂದೆ ಬಾಸನೆಸಲು (ಚಿಬ್ಬ. ೬೪-೧) ; ನೆಲ್ಲನೆಲ್ಲರ ನೇಹಗಲಹದೊಳ್ಳುನು ರಾಗಿಲ್ಲದೊಲ್ಲದ ಕಾಂತೆಯರ ಮನಂ ತರದೊನಿ ನಿಲ್ಲನಿಲ್ಲದವೊಲಂಗಜನುಬುತೊಡಗಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೫).

[ನೇಹ + ಕಲಹ]

ನೇಹಗೇಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರೀತಿಮಾಡು ; ಪ್ರೀತಿಸು : ಪರೀತಾಪಮಂ ಚಿತ್ತ ನೀನೇಕೆ ಸಾರ್ಪಯ್ ತೆರಳ್ಳುಂ ನಿತಿಳಂ ಮಹೀನಾಭನೆತ್ತಂ ನರತ್ಯಕ್ತ ಸತ್ಯಬ್ರಹ್ಮವಿವಿರೋಲರ್ಕರುತ್ತ ತನೊಳ್ಳೇಹಗೇಯ್ತನೆ ಗಾಂಪಲ್ (ನರಹ. ೯೪-೨೫೧). [ನೇಹ + ಗೇಯ್]

ನೇಹದೋಟಿ(ನಾ). = ನೇಹಗಲಹ : ಪರವೆ . . . ಉರವಣಿ ಕಡಮೆ
ನೋಕಗಟ್ಟು ಧಾರೆಗಳು ಸೈಮಯೆ ಮುನಿಸಂ ಮುಸೆದು ನೇಹದೋಟಿಯನು
ಸೌಂದರನೋಡನೆ ರೂಪಿ ನಮನಗೊಯನುಡ್ಡಿದಳಾತನ ಮೋಗದೋಳಾ ಪದ
ಮೊಳು (ಸೌಂದಪು. ೧೫-೨೧). [ನೇಹ+ತೋಟಿ]

ನೇಹನೋಟಿ(ನಾ). ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೋಟ; ಪ್ರೀತಿ
ಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೃಷ್ಟಿ : ಪೇರೊಡೆಯಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಿಯನಧೀಕ್ಷಿಸುವಾಕೆಯ
ನೇಹನೋಟಿಮುಂ . . . ಸಾರದೊಂದು ತನ್ನ ಸಖಗುತ್ತುರವಂ ಮುನಿ
ದಾಕೆಯಿತ್ತುದಂ ತೋರಿದುದನ್ನ ದಾಗಹದ ಕಾಮುಕನೀಕ್ಷಿಸನಲ್ಪೆ
ಸೈಜಮಂ (ಶಾಕುಂ. ೨೦-೨೩). [ನೇಹ+ನೋಟಿ]

ನೇಹಮಿ, ನೇಹಮಾ(ನಾ). ವಾಡಿಕೆ ; ನಿತ್ಯರೂಢಿ ; ಕಾಯಂ
ಪದ್ಧತಿ : ಬಸವಂತಿ ತನ್ನ ನೇಹಮಯ ಮುಗುಳುನಗಿಯರಳಿಸಿ . . .
ಆಹಾರ-ಪಾನೀಯ, ಶರೀರ-ಸಂಗೋಪನದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಭಾಷ್ಯ ಮಾಡು
ತ್ತಿದ್ದಳು (ದೀಪಕ. II, ೧೩೬). **ನೇಹಮಿ:** ರಾಮಣಿಕಾಕಾ
ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟನಿಗೆ ಪಾಡೆಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನೇಹಮಾಯಂತೆ ಸಾಗಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಭರ್ಮಾಯಿಸಿದ್ದರು (ದೀಪಕ. II, ೮).

[<ನೇಹಮಿ]

ನೇಹಮಿ, (ಅ). ಯಾವಾಗಲೂ ; ಸದಾ ; ಸತತವಾಗಿ: ಈ ಪ್ರಕಾರದ
ಬೊಟ್ಟು ಟಿಗಳು ಪತ್ರದ್ವಾರದಿಂದ ನೇಹಮಿ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ್ಯ.
೮ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [**ಮರಾ.** ನೇಹಮಾ]

ನೇಹಮಾ 'ನೇಹಮಿ' ನೋ.

ನೇಹಾಸ್ಪದ(ನಾ). ಸ್ನೇಹಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾದವನು; ಸ್ನೇಹಯೋಗ್ಯ:
ನಂಟಿನನೇಹಾಸ್ಪದನು ನಿಷ್ಕಂಟಕದ ರಮಣನು ವಿಚಾರವಿಡುಂಟಿ ಮನವರಿ
ಹರಿ ನಿಜಾತುಮನೆಂಬ ಕಥನವರಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೧೫-೧೭).

[ನೇಹ+ಅಸ್ಪದ]

ನೇಹಿ 'ನೇಮಿ' ನೋ.

ನೇಹಿಗ(ನಾ). ಗೆಳೆಯ; ಸ್ನೇಹಿತ; ಮಿತ್ರ: ಪ್ರಾಣಾನುಕೂಲ
ನೇಹಿಗರೊಂದುಗೂಡಿ ಚಿತ್ರಜನಾತ್ಮಸಂಭವ ಬರ್ಪ ವಿಧಿಯೊಳುತ್ತಮ
ಪಾರನಾಯರು . . . ಸುಳಿದಾಡುತಿಹರು (ನೋಹಕ. ೧೮-೨೧);
ಅರಸಂ ನೇಹಿಗನೊಲ್ವೆಗಂ ನೆರವಿಗಂ ಕಾವಂ ಹಿತಂ . . . ದುರುದಂತೆಂಬರ
ಗಂಡನಪ್ರತಿಮಾವೀರಂ ಬಲ್ಲರೊಳ್ಳಲ್ಲಹಂ (ಅಪ್ರತಿ. ೧೪-೨೩); ಪಗೆವರ್
ನೇಹಿಗರೆನ್ನದೆ ಸುಗುಣರ್ ಗುಣಹೀನರೆನ್ನದಾರಾರೇನಂ ನಿಗದಿಸಿಯುಂ
ಕೇಳದಜ್ಜಿ ಗುಣಗ್ರಹಣಮನಸ್ತದೇ ಅಜಾಪನಿಕಂ (ನೀತಿಮಂ.
II ೩೦೩); ನಂಟಿರೆಲ್ಲರುಂ ನೇಹಿಗರ್, ನಾದಿಗರ್ ನುಡಿಯೊಳ್ ನಡೆವರ್
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೯); ಅದೊ ಅವನ ನೇಹಿಗನ ನಗೆನುಡಿ-ಆಗಲಿದರು—
ಬಹನಿತ್ತೆಡೆ! (ಗಣೇಶ. ೪೯-೧). [ನೇಹ+ಇಗ]

ನೇಹಿತ(ನಾ). = ನೇಹಿಗ: ಸುರನಾಥಸಖನ ಕಾತನದಿವಾವರೆಗೆ
ಮಣಿದು ವಂದಿಸಿದ ಸಹಜಾತಪರ್ವದೊಳೆಂದು ದಿನ್ನವಿಸಯೋಧ್ಯಾಧಿ
ನಾಥ ಭರಣಿಗೆಮ್ಮ ಕೌಶಲವ ವಿಸ್ತರಿಸು ಮುತ್ತಮಿನೇಹಿತರಿಗೆ
(ವೆಂಕಾ. ೨-೨೨-೨೩). [<ಸಂ. ಸ್ನೇಹಿತ]

ನೇಳಲ್, 'ನೇಲಲ್' ನೋ.

ನೇಳಲ್(?) (?) : ಕಳುಹುಡು ನೊಲ್ವೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮುಗುಳುಡು
. . . ನೇಳಲಂಗೊಬ್ಬೆಯದೆ ಮಾವು ಬಂದುದದಜಾಂ ಶಿಶಿರಾಧಮನಂ
ಜಡಾತ್ಮನೆಂಬುದು ಬಸಂತನಂ ಕರೆದಳಕ್ಕುಮೆ ಭೂನಥು ವೇಶ್ವಿ
ಯಂದದಿಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೩-೫೯). [?]

ನೇಟಳು 'ನೇಟಾಲ್' ನೋ.

ನೇಟಲೆ 'ನೇಟಾಲ್' ನೋ.

ನೇಟಾಡು(ಕ್ರಿ). ತೂಗುಹಾಕು ; ನೇತುಹಾಕು ; ಹೋತುಬಿಡು :
ನಾಗಶರ್ಮನೆಂಬ ಪಾರ್ವಂ . . . ಒಂದು ಕೊಡಂ ತೀವಿದ ಸತ್ತುಗದ
ಪುಡಿಯಂ ಪಡೆದು ಆ ಕೊಡನಂ ತನ್ನ ಪಟ್ಟರ್ಪಡೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟಿ ನೇಟಾಟ್ಟು
[ಪಾಶಾಂ. ನೇಡಿಟ್ಟು] . . . ತನ್ನೊಡನೆಯ ಬಡಪಾರ್ವಂಗಿಂತೆಂದಂ
(ಪಂಚತಂ. ೧೪೫-೨೩). [ನೇಟು+ಇಡು]

ನೇಟಾಲ್, ನೀರಲ, ನೀಟಲು, ನೇರಲು, ನೇರಲೆ, ನೇರಲೆ, ನೇರಿಲು,
ನೇರಿಲೆ, ನೇರಿಲೆ, ನೇಟಳು, ನೇಟಲೆ, ನೇಟಾಲು, ನೇಟಾಲೆ,
ನೇಟಾಳಿ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು ;
ಹಂಬು : "ಜಂಬುನಾಮಂ ನೇಟಾಲ್" (ನಸ್ತುಕೋ. ೩೪-೧೦);
ಪುಟ್ಟುಂಗುರುಡಿ . . . ಒಂದು ದಿವಸಮುದ್ರಾನವನಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ನೇಟಾಲ
ಪಳ್ಳಂ ತಡವರಿಸಿಯಾದ್ಯಾಯ್ತು ತಿನ್ನುತ್ತಿರ್ಪಳ್ (ವಜ್ರಾರಾ. ೯-೮);
ಎತ್ತಿದಶೋಕಪಲ್ಲವಪತಾಕೆಯೊಳಂ ನೇಟಾಲ ರಕ್ತಜಾಮರಂಗಳೊಳಂ
ದಿಗದ ನಾರಂಗದ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟಿನೊಳಂ . . . ಕಾಮದೇವನನಪ್ಪಿತಿ
ಯಿಂದರ್ಪಿಸಿ (ಕಾದೇಲು. ೭೮೧); ಹುರಿಗಿಲ ಬೇಳೆಗಳಂ ನೇಟಾಲ
ದೀಪಂ ಕಡಿಸಿಯನ ಬೇರಂ ಸುಣ್ಣಂ ಜಲಮಿವಹಾಂ ತೆಗೆಯಲ್ ದಿವ
ಮುಲಾಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೩); ಬಾಬೆಯ ಪಣ್ಣದೊಂದು ರುಟಿ
ನೇಟಾಲ ಪನ್ನೊಳಗುಂಟಿ (ಭರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೨೩), "ಅರನೇಟಾಲ್"
ಪರಾ. **ನೀರಲ :** ನೀರಲದ ಹಣ್ಣು ಬಲು ಕಪ್ಪು ಇದ್ದರು ತಿಂದು
ನೋಡಿದರ ರುಟಿ ಭಾಳ (ಗರಕ. ೧೨೮); ನೀರಲ ಹಣ್ಣು ತಿನ್ನಲು ಬಲು
ರುಟಿ (ರೂಢಿ). **ನೀಟಲು :** ನೀಟಲಫಲ ಉತ್ತತ್ತಿ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ
ಇರುವರು ಮಹ್ಮರು ಹಲಸು ತೆಂಗು ದಾಳಿಂಬರದಂತೆ ಇರುವರು ಸ್ವರ್ಗ
ದವರು (ವಚನಂ. ೪೮೭-೨೧೯). **ನೇರಲು :** 'ವಸ್ತೇರಲು' ಪರಾ.
ನೇರಲೆ : (೧). **ನೇರಲೆ :** ಜಂಬುನೇರಲೆ, ನೇರಲೆ (ಮೈಸೂ. ೩೩-೧೪೪೪);
ನೇರಲೆ ಹಣ್ಣಿನ ಶರಬತ್ತು ಉರಮೂತ್ರಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯ
ಔಷಧಿ (ರೂಢಿ). "ಜಂಬುನೇರಲೆ" ಪರಾ. **ನೇರಿಲು :** ಅದರ
ಎಲೆಗಳು . . . ನೇರಿಲ ಎಲೆಯ ಹಾಗೆ ಇದ್ದು ದೇಂಟಿನ ಬುಡದಿಂದ
ತುದಿಯ ತನಕ ಎರಡೆರಡರಂತೆ ಸಾಲುಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ್ಯ.
೪-೫೪). **ನೇರಿಲೆ :** ಫಲಸು ಮಾವು ನೇರಿಲೆ ಹುಣಿಸೆ ಬಾಳೆ ಬದಣ
ಮುಂತಾದ ದಿನುಳ್ಳ ಕೀಳುಪಚ್ಚೆ ತ್ವಣಕಾಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಫಾನ್ಸದ
(ಎಕ. VII, ೩೨೩. ೩೧-೨೮; 1431). **ನೇರಿಲೆ :** "ಅಪರಾಜಿತಾ—
ಗಿರಿಕರ್ಣ ; ನೇರಿಲೆಹಣ್ಣು" (ಒಷಧಿ. ೭). **ನೇಟಳು :** ರಕ್ತಾತಿಸಾರ
ದ್ದಲ್ಲಿ ಕೈಯಿಂದ ಕೊಡಹಿದ ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜೆಗಿಯಲ್ಲಿ ಹುಣಿಸೆದೇರ
ನಾದರೂ ನೇಟಳ[ಪಾಶಾಂ. ಬೇಲದ] ಚಗುರನಾದರೂ . . . ಅರೆದು
ಕುದಿಯಿಸಲು ಹಿತವದುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೨೧). **ನೇಟಲೆ :** ಮಾವಿನ
ದೀಪ, ನೇಟಲೆದೀಪ, ಪದ್ಮಕೆ, ಲೋಧ್ರ; ಬೆಲ್ಲವತ್ತದ ಕಾಯ ತಿರುಳು,
ಇದೊಂದು ಪ್ರಯೋಗ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೦೯). **ನೇಟಾಲು :** "ಜಂಬು
ವನೆ ನೇಟಾಲು" (ಮಂಗರಾ. ೩೫-೧೩); ಬಸಿಟಿ ಬಾಳುವೆಗೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ
ಮನೆಯ ಹೂಸಿ ನೇಟಾಲ ಹಣ್ಣು ಮಾಜುವಂತೆ ಕಾಲ ಸಾಲ ದಾರಿದ್ರ್ಯ
ಕ್ಕಂಜಿ ನಿಮ್ಮ ಮಜ್ಜೆಬೊಳ್ಳೆನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೯೩); ನೆಲ್ಲಿ ನೇಟಾಲು
ನಗರೆ ಕಡಿಸಿಗೆ ಕಲ್ಲರಕೆ ಕರ್ಪೂರ ಕದಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಿನೆ ಭೂಮಿಸುತೆ
ಭೂಜಾತಸಂತತಿಯ (ತೊರರಾ. ೩-೧-೨೯); ನವರಸ ದಾಳಿಂಬದ ದಿತ್ತಂ
ನೇಟಾಲ ಪೊಸದೋರೆಯನಿಮ್ಮಾವಿನ ಪಣ್ಣಂ ತರಿಸಿ ಕುಡುಕುಗೊಡಲು
(ಜಯಕಾ. ೨-೨೩); ಹುಲ್ಲೆಹಳ್ಳಿಯ ಸೀಮೆಯ ನೆಲ್ಲೆಯ ಮರದ
ಮೂಡ ಪಾಸನದ ಗದ್ದೆಯ ನೇಟಾಲ ಸೊಸೆಯೆಂದಂ ಫಳೆಯ ಹಳ್ಳದಿಂದಂ
ತೆಂಕಯಂತೀ ಹತುಸ್ಸೀಮೆ (ಎಕ. V, ಪಾಸನ. ೧೩-೧೩; 1518).
ನೇಟಾಲೆ : "ಜಂಬುನೇಟಾಲೆ" ಪರಾ. **ನೇಟಾಳೆ :** ವನದೊಳ್

ನೇಜಾಲವನ್ನು ನಗ್ನಿ ಜೆ ಬಹು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಿಂ ಪತ್ತಿಸಲ್ ದನುಜಾರಾತಿ ಸ್ವಮಂತರತ್ನ ನ ಸ್ವಪಂಗಿಯಲ್ಯ ದೂಜಾ ಪೋದುದೇ (ನೋಮೇಶ. ೮೩); ಮೆಲುಮದೆ ಬೆಳಲ ತನವಣ್ಣು ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು ನೇಜಾಲೆ [ಪಾಠಾಂ. ಲ] ಹಣ್ಣು . . . ಇವೈಯ ಹಣ್ಣು ದಟ ಹೂ ಮಧುರ ಮಧುವುಂಟು (ಬಸಪ್ಪ. ೧೮-೧೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ನಾವಲ್ ; ಮಲ. ಇಾಬಲ್, ಇಾಬಲ್ ; ತುಳು. ನೇರೊಲು, ನೇರೊಳು ; ಕೊಡ. ನೇರು ; ತೆಲು. ನೇರೆಡು, ನೇರೇಡು]

ನೇಜಾಲ ಕೆಜಿ 'ನೇಜಾಲ್ಗೆ ಜಿ' ನೋ.

ನೇಜಾಲಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಕಾಲಗದೊಳಣ್ಣು ವಸಯ್ಯ . . . ಕಾದಿ ಸತ್ತಂ ಅತನ ಮಗಂ ಬೂತುಗಣ್ಣಿ ನೇಜಾಲಗೆಯ ಕಲ್ಪಾಡು ಕೊಟ್ಟಿ ದನ್ವಾರ್ತು ತಾರಂಬರಂ (ಎಶ. XV, ಅರಸೀ. ೨೩೩-೪ ; ೨71). 'ನೇಜಾಲ್ಗೆ', 'ನೇಜಾಲ್ಗೆ ಜಿ' ಪರಾ. [?]

ನೇಜಾಲು 'ನೇಜಾಲ್' ನೋ.

ನೇಜಾಲುಗುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು ; ೧೦ ಈಗಿನ ಹೊನ್ನಾಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ 'ನೇರಳುಗುಂಡಿ' ಗ್ರಾಮ : ಸಳವಂಸ ೯೮೬ ಜಯಸಂವತ್ಸರದ ×× ಹೆಯ ನೇಜಾಲುಗುಂಡಿಯ ಪೂರೋಡಿಯ ಹಿಟ್ಟುಮಯ್ಯ . . . ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿ ಗೊ××ಸಸನ (ಎಶ. VII, ಹೊನ್ನಾಳಿ. ೧೧-೯೨೬ ; 1054 ?). [?]

ನೇಜಾಲ್ಗೆ 'ನೇಜಾಲ್' ನೋ.

ನೇಜಾಲ್ಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಬಡಗ ಅಲದ ಮರಂ ಪಡುವ ಮೊಗದೆ ಪೋಗಿ ಕಲ್ಪುಪ್ರಿಯಂ ಬಡಗ ಮೊಗದೆ ಪೋಗಿ ಪಳ್ಳದ ಮೊಡನೇಜಾಲೆಬಯ್ಯಂ ಬಡಗ ಮೊಗದೆ ಪೋಗಿ ಕಡೆಕೊಳಂ ಮರಿಯಿಸೆ ಎರಡೂರ ಇಕ್ಕೂಡು (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೪, ೩೮-೧೨ ; 10ನೆಯ ಕತ); ಶ್ರೀಮತ್ ಜೀಮೂತವಾಹನ ಸೇನವಾರಂ ಚಿತ್ರವಳ್ಳಿಯೊಳ್ ಬೇಗುಲವಂ ಮಾಡಿ ಜೀವಿತೇಶ್ವರಕ್ಕೆ ನೇಜಾಲೆಯುಂ ಕಿಜಾಯ ಒರಲೋಡುವಂ ಕೊಟ್ಟಿಂ (ಎಶ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೯೫-೯ ; ಸು. 1025). 'ನೇಜಾಲಗೆ', 'ನೇಜಾಲ್ಗೆ ಜಿ' ಪರಾ. [?]

ನೇಜಾಲ್ಗೆ ಜಿ, ನೇಜಾಲ ಕೆಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು : ತಸ್ಸು ಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಸು ಸೀಮಾ ಪೂರ್ವೋತ್ತರದಿಗ್ಗಾ ಗೇ ಸಿರಿಗಾಳುಗ್ರಾಮ . . . ತತಾ ಪ್ರಾಗ್ಗತ್ತಾ ನೇಜಾಲ್ಗೆ ಜಿ ತತಾ ಕುರುಪಳೆಜಿ (ಎಶ. XI, ವಾಸಣ. ೬೬-೬೭ ; 694). ನೇಜಾಲ ಕೆಜಿ : ಮನೆಯ ನೆಲಸಣಂ ಮೂಡಣ ಪರ್ಬಾಗಲಿಂ ಪೊಜಗು ತೆಂಕ ಸೇತುವಿನ ಬಡಗಣ ಕೋಡಿಂ ಮೂಡ ದೇವಾಲಯಂ ಬಡಗ ನೇಜಾಲ ಕೆಜಿ ನಂದಾದೀವಿಗೆ ಗಾಣಂ ಮು ೩೫೦ (ಎಶ. VII, ೩೯೦, ೨೦-೧೬ ; 1032). [ನೇಜಾಲ್ಗೆ + ಕೆಜಿ]

ನೇಜಾಲ್ವರ (ನಾ). ನೇರಳೆಯ ಮರ ; ಜಂಬೂವೃಕ್ಷ : ಕಳಿದುಗು ಮಲವುಡಿ ತಳದ ಭಸಿತದ ಸೊಗಸನುಗಿನ ತುಂದಿಗಳ ಸವಿ ಮೊಳೆವ ರ್ಪುಂಕೃತಿ ಕಿವಿಡೊಡವುವಾವುಗಳ ಪಾದಿನಳವಡಿ ಕೆಡುಕೆ ಶಿವಚಿಹ್ನೆ ಪಾಂತಂಕ ನೇಜಾಲ್ವರಂ ಚಿಲ್ವಾದುದು (ಪದ್ಮರ. ೮-೩೧).

[ನೇಜಾಲ್ + ಮರ]

ನೇಜಾಸು (ಕ್ರಿ). ನೇತುಬಿಡು ; ತೂಗುಹಾಕು : ಶ್ರೀಮತಿಯಂ ಪಂಡಿತಿ ಬಂದು ಕಂಡು ನಿನ್ನ ಬರೆದ ಪಟವಂ ಮಹಾಪೂಜ ಜಿಜಾಲಯದ ಮುಂದೆ ನೇಜಾಸಿದಂ [ಪಾಠಾಂ. ನೇಲಿದಂ] . . . ಎಂಬುದಂ (ಚಾವುಂಪ. ೨೩) ; ಪಾಸಪ್ರಸ್ತ ಜನಂಗಳ ಧೌತವಸ್ತ್ರ ಪವಿತ್ರಾಕ್ಷಸೂತ್ರಂಗಳಂ ಕಮ್ಮ ಕವಲೊಂಬುಗಳೊಳ್ ನೇಜಾಸಿಕೊಂಡಿಂಬಿನೊಳವರೊಡನೆ ನಡೆವ ಕಾರಂಗಳಮೂಹಮುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೯-೩).

[ನೇಜಾ + -ಇಸು]

ನೇಜಾಲೆ 'ನೇಜಾಲ್' ನೋ.

ನೇಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೇತುಹಾಕು ; ತೂಗುಹಾಕು ; ಜೋತು ಬಿಡು : "ಎಬಿಲ್ಲುದು ನೇಜಾದುದೆಂದು ಬಲಾಕಂ ತಾಂ ನೇಜುದನ್ನ ಲದು ನೇತುದು" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೬) ; ಪಂಡಿತಿ . . . ಬಂದನೇಕಧೂರ್ತ ಜನಮನಸ್ಸಮೋಹನತಮಃಪಟವಂ ಚಿತ್ರಪಟವನಾ ಚೈತ್ಯಾಲಯದ ಕೆಲದ ಪಟ್ಟಿಸಾಲೆಯ ಮುಂತೆ ನೇಜು ನಿಜಾಥಲವಿತಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನೆ ಪಾರುತ್ವಮಿದ್ವಾ (ಅದಿಪ್ಪ. ೩-೪೫ ಪ) ; ಅದು ಸುರಭೂಜವಲ್ಪವಸನ ದ್ವಯಮಂತದಂ ದಂಡಮಲ್ಲಿ ನೇಜಾ [ಪಾಠಾಂ. ಲಿ] ದುದದು ಜೋಗವಟ್ಟಿಗೆ (ಕಾದಂಪು. ೬೯೨) ; ಸೂಳೆಯ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಏಳುಸೂಜಿಪ್ಪ ತಾನೆ ನೇಜಾತ್ ಕಂಡೆ (ಅಪಚಂ. ೧೦-೩೮) ; ವಜ್ರಲೇಪದ ಕುಮಾರಧಾರೆಗಳ ನೇಜಾದ ನೆಲಹಿನಾಯುಧದ ಕುಳಿಯ . . . ತಾಣಂಗಳಂ ತೋರಾದಂ ಪೈರವಂ ಸಿದ್ಧ ಪತಿಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೧). ೨. ತೂಗುಬೀಳು ; ಜೋತುಬೀಳು ; ನೇತುಬೀಳು : ಗಿರಿ ಹರಿಯ ಪವಿಯ ಹತಗಿಂದಿಸಿದ ತಾಣಾಂತರಕ್ಕೆ ನೇಜಾದ್ವ ಪಲವುಂ ಹರಿಗಳೆನಲ್ಪಿ ಸಭದೋವರಿಯೊಳ್ ಪೆಜ್ಜೇನು ಹುಟ್ಟಿ ರಂಜಿಸು ತಿರ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲಿಕಾರ್. ೩-೩೧) ; ತಳತಳಿಸಿ ಪೊಳೆವ ನಿರ್ಮಳಭಳಂ ನೇಜಾ ದೋಡಂತದಂ ತೆಗೆದವಜ್ಜೋಳ್ ಬಳಪದಿನಾಗಳ್ ಬರೆದಂ ಲಳನೆಯ ರೂಪಾಂತರಯುಮೆನ್ನೆಜಿವನಿತಂ (ದಶಕು. ೮-೨೦೦). ೩. ನೀಡು ; ಚಾಚು : ದುರ್ಯೋಧನನಂ ಕೊಲ್ಲದಿರೆನೆಂದು ಭಾರತಮಲ್ಲಂ ಗಾಂಡಿವಕೆ ನೇಜಾದಂ ಕರತಳಮಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೬). 'ನೇಲ್' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಾಜ್ಜು, ನಾಜ್ಜು ; ಮಲ. ಇಾಜ್ಜು]

ನೇಜಲ್, ನೇಳಲ್, ನೆಜಲ್, ನೇಳಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಪ್ರಿಯಂಗು : "ಪ್ರಿಯಂಗು ಶ್ಯಾಮ ಫಲಿ ನೀಜ [ಪಾಠಾಂ. ಕೇಳ, ಸೇಳ] ಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯) ; ಪೊನ್ನೆಯ ಕಮ್ಮರದಾರ ಕೇರ ನೇಜ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ] ಲ ಸಿರಿತಾಳೆಯಿಂಗಳದ ನೆಡೆಯ . . . ಮರಂಗಳ ಕೊಂಬುಗಳಂಬರಂಬರಂ ಪುದಿದು . . . ಕಜಂಗಿ ಕಪ್ಪುಲಿಪುತಿರ್ಪುದು ಕಾನನವತ್ತ ನೋಟಿಲ್ಪಡಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೧). ನೇಳಲ್ : ನೇಜಾಲ ತೊಕ್ಕು, ಮಾವಿನ ದಿತ್ತಣ, ಹೆಮ್ಮರದ ತೊಕ್ಕು, ನೇಳ ತೊಕ್ಕು . . . ಬಲವಜಾತು ಸೇವಿಸಲು ರಕ್ತಸಿತ್ತ . . . ಗ್ರಹಣೆ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಪರಿಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೨೨೨). ನೆಜಲ್ : "ನೆಜಲ್ = ಅಶವತ್ಥಾದಿ ಫಾಯಿ ; ಇಳದರ್ಪಣ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ ; ಒಂದು ಮರಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧) ; "ನೆಜಲ ಮರ - ಶ್ಯಾಮ, ಮಹಿಲೆ, ಲತೆ, ಗೋವಂದಣಿ, ಗುಂದ್ರೆ, ಪ್ರಿಯಂಗು . . . ಪ್ರಿಯಕ" (ನಾಚರಾ. ೨) ; "ಉಂಜು ಕೊಡಗೆ ನೆಜಲಿನಲ್ಲೊಂದು ವೃಕ್ಷಂ" (ಸಂಜೀವ. ೫). ನೇಳಲ್ : ಪಲಸು ಪದ್ಧಳಿಯರನೇಜಾಲ್ ನೇಳಲ್ ನೆಲ್ಲಿ . . . ಸಿರಿಸ ದಾಳಿಂಬದ ಸಾಲ್ವಳ್ ಸಲೆ ಸೊಗಸಿದುವಲ್ಲಿ (ಇಯಶಾ. ೧೫-೪೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಇಾಬಲ್, ನಾಬಲ್ ; ಮಲ. ಇಾಬಲ್]

ನೈ 'ನೈಯ' ನೋ.

ನೈಯತ, ನೈರುತ (ನಾ). ೧. ಅಸುರ ; ರಾಕ್ಷಸ : "ರಕ್ಷ. ಕೋಣನ ನೈಯತ ರಾಕ್ಷಸ . . . ಕ್ಷಣದಾಚೆರೆಂದು ಸದೃಶ್ಯಾರ್ಥಂಗಳ್ ನಿಶಾಟಿ ಪರ್ಯಾಯಂಗಳ್" (ಚಪ್ಪುಕೋ. ೮-೪೨). ೨. ನೈಯತ್ಯ ದಿಕ್ಪಾಲಕ ; ನಿರುತಿ : ಇಂದ್ರ, ಅನಲ, ಯಮ, ನೈಯತ, ವರುಣ, ಮರುತ, ಧನದಿ, ರುದ್ರ : -ಈ ೮ ಮೂಡಲ್ ಮೊದಲಾದಂಟು ದೆಸೆಗಂ ಕ್ರಮ ದಿಂದೊಡೆಯಲ್ (ಹರಾಯು. ೧೭-೧೦೦). ನೈರುತ : 'ನೈರುತಾಗಮ' ಪರಾ. [< ಸಂ. ನೈರ್ಯತ]

ನೈಯತಿ, ನೈರಿತಿ, ನೈರಿತೆ, ನೈರುತಿ (ನಾ). ೧. ಪಶ್ಚಿಮ ಮತ್ತು ದಕ್ಷಿಣಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ವಿಧಿಕ್ಕು, -ಉಪದಿಕ್ಕು ; ನೈಯತ್ಯ :

ನೋಡಿ ಹಯ ನೈಋತಿಯಂ ನೀಡುಂ ಕೀಳುತ್ತು ಮಿರ್ಜಾದಪರಾಪ್ತ ದೊಳಂ ಮಾಡುಗುಮಪಾರ ಭಯಮಂ ಮಾಡುಗುಮಧಿಕಿಗೆ ತುರಗ ಮಧಿನವಡಂದ್ರಾ (ಅಶ್ವತಾ. ೪-೫೨). ೨. - ನೈಋತ ೨ : "ಯಾತು, ಯಾತುಧಾತು . . . ನೈಋತ, ಕೋಣಪಳ, ಕೈಕಸೇಯಃ—ಈ ೯ ನೈಋತಿಯ ಪೆಸರ" (ಹಲಾಯು. ೧೩-೭೩). **ನೈರಿತಿ :** ೧. ಅಲ್ಲಿ ಪಡುವಲು ನೀವಟ್ಟಿದ ಸನ್ನಿಹೊಳು ನೈರಿತಿಯ ಗುಡ್ಡೆ ಅಲ್ಲಿ ಬಡಗಲು ನೀವಟ್ಟಿದ ತದ್ವರ ಪೊಲದ ಸಂದಿನಲು ವಾಯುವ್ಯದ ಗುಡ್ಡೆ (ಸೌತಾ. XX, ೧೪-೩೯; ೨೮೦); ತೆಂಕ ಪಾಲ್ಕುಂ ನೈರಿತಿಯೊಳ್ಳರವುಲಿಗೆಯ ತೆಂಕಳ ಕೋಡಿಯಂ ಬಡಗಲ್ಪರೆಯರದ ಕೊಳಸುಂ . . . ಮೇರೆಯಾಗಿ (ಸೌತಾ. XI-೬, ೫೨-೫೩; 1007). **ನೈರಿತ್ತ :** ೧. ಅಗ್ನೇಯದನೆ ಪುಲ್ಲಾಯುಡ ದತ್ತಿಣದನೆ ತಲ(?) ಅಪ್ಪಯ್ ನೈರಿತ್ತದನೆ ನೆಲುಮುಟ್ಟು ಗೋರ ಪ್ರತಿಟದನೆ ಪೆದ್ದಾಣ (ಎಳ. X (S), ಮುಳಬಾ. ೩೨೪-೫೧; ಸು. ೬೨೦). **ನೈರುತಿ :** ೧. "ನೈರುತಿ-ನೈರ್ಯತಿ-ಒಂದು ದಿಕ್ಕು" (ಶ್ವತಾ. ೨೩). ೨. ಶತಮುಳು ಹುತವದ ಯಮು ನೈರುತಿ ಪರುಣ ಮರುತ್ತುಬೇರ ಶೂಲಧರಂ ದಿಕ್ಕತಿಗಲ್ (ಮುತ್ತುಕೋ. ೯-೪೪). ಸುರಪತಿಯ ಭೋಗ ಮುಟ್ಟು ತೇಜವಂಧಕಾಸುರನಟು ನೈರುತಿಯ ಕಾಯ್ . . . ಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿವರೆ ರೂಪಾದುದನಿಸುವ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂವರನಾ ಪುರಕ್ಕೊಡೆಯನು (ಹಪಾ. ೧-೪೦). [**ಸಂ. ನೈರ್ಯತಿ :** **ನೈಋತ್ಯ, ನೈರುತ್ಯ (ನಾ).** - ನೈಋತಿ ೧ : ಆ ರಾಜಗೃಹಂಗಳಂ ಕಟ್ಟು ಪೊಡೆ . . . ತೆಂಕಲ್ ಪವದಿಸುವ ಮನೆ ನೈಋತ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಯಂಧಂ ಗಳಿಸಿಸುವ ಮನೆ . . . ಕಟ್ಟುವುವುದು (ಲೋಕೋಪ. ೩-೧೪ ಬೀಳ); ಧರುತಂ ಕುಮುದಬೋಧಿ ನೈಋತ್ಯದಂತೆ ವಾನರಸ್ಥವದಂತೆ . . . ಹರಿಜನ್ಮಭೂದಿ ಗೋಕುಲದಂತೆ ವನದಂತೆ ತನ್ನರಂ ಕಂಗೊಳಿಸು (ಶ್ವಮಿಳಾ. ೧೫-೧೧). **ನೈರುತ್ಯ :** ಶ್ರೀಗಿರಿಯ ನೈರುಪಾಣಂ. ಪುತ್ಯ ದಿಗುಭೂಭಾಗದೊಳೆನ ಗಣ್ಯಪುಣ್ಯವಿಭಾಗವಾ ಕ್ಷೇತ್ರಂ . . . ನಂದಿಮಂಡಲವೆಂಬ ಪೆಸರಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೨-೨೮); ತೊಲಗಿತಾ ಒ ಲಕ್ಷಣಾ ದಿನಂ . . . ತಳುನಿವಾನೆಯ ಶಕುನಮಲ್ತ ನಡೆದರೊ ನಮ್ಮಿ ನೈರುತ್ಯಮಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೨೩೩-೫).

[**ಸಂ. ನೈರ್ಯತಿ :**

ನೈಕ (ಗು). ಏಕವಲ್ಲದ; ಅನೇಕ; ಬಹಳ; ಹೆಚ್ಚಾದ : ನೈಕ ಶತಮಾನದಿಂ ಭೀಷ್ಮಪವಮಾನಹತಿಯಂ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಮರಳು ನಿಮಿರ್ದ ಗರುಪ ತರುಪರಕುಲಂ ಮೂಲಮೂ ೩೦೬ ಮಿಂಟದವೋಲಾ ನೆಲ ಕೈರುಳಿದವು (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೪೪-೧೩೧). [**ಸಂ.**

ನೈಕುಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?) : ಸರಿಪ ಕೆಂಡದ ಪ ಭೂತಾಳೆ ಧುಂದುರ ಹಿವಿ ಕೆಲುಬದರಿ ದಿದುರು ಬೆತ್ತರ ದಿಲ್ಲ ಕಲ್ಲತ್ತ ದಿಲುಪರ ಕೆಟ್ಟ ನೈಕುಣಿಕೆ[ಪಾಣಂ. ನೈಕುಣಿಕೆ(ರುಕ್ಕಾಂಗ. ೧೦-೨). [?]

ನೈಗಮ (ಗು). ೧. ನಿಗಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ; ವೇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಬೀದಿ; ದಾರಿ; ರಸ್ತೆ. ೩. ಪಟ್ಟಣ; ನಾಗರಿಕ; ಪೌರ. ೪. ವರ್ತಕ; ವ್ಯಾಪಾರಿ : "ಪರ್ಯಾಯಃ . . . ನೈಗಮಃ, ವೈದೇಹಃ—ಈ ೫ ಪರದಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬); "ಬಣುಪಿಸುವಂ ವಿಪಣಂ ನೈಗಮಂ ಪಣಪಣ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೧). ೫. [ಜೈನ] ನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನೈಗಮ, ಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರ ಎಂಬ ದ್ರವ್ಯಾರ್ಥಕನಯದ ಮೂರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೨ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸದೆ ಗೌಣ ಮಾಡಿ, ಅವುಗಳ ಉದ್ದೇಶ ಅಥವಾ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಹೇಳುವ ಅಥವಾ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ದ್ವಾನ : ನೈಗಮ ಸಂಗ್ರಹ ವ್ಯವಹಾರ

ಮುಜುಗೂತ್ಯ ಶಬ್ದ ಸಮಭರೂಢ್ಯವಂಭೂತಾದಿ ನಯವಿಭೇದದಿಂ ನಾಮ ಸ್ಥಾಪನಾದ್ರವ್ಯಭಾವದಿಂ . . . ನಿರ್ವಾಳವುಪ್ಪ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವರತ್ನಮಂ ಕೈಕೊಂಡು(ಸುಕುಮಾ. ೩-೩೯ ಪ); ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸದೆ ಯಾವುದೊಂದು ಬಾಹ್ಯವಿಷಯದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡುವುದು ನೈಗಮವು (ಜೈನಧ. 1X, ಉಪೋದ್ಯಾತ). [**ಸಂ.**

ನೈಗಮನಯ (ನಾ). - ನೈಗಮ ೫ : ತತ್ತ್ವಾರ್ಥಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೈಗಮ ನಯ ಧನೆಯದು . . . ಕಟ್ಟಿಗೆ, ನೀರು, ಅಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿ ರುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ 'ನೀನು ಏನು ಮಾಡುವಿ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ, 'ಅನ್ನ ಮಾಡುವೆ' ಎಂದು ಹೇಳುವನು. ಈ ಹೇಳಿಕೆಯು ನೈಗಮನಯಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಇದೆ (ಜೈನಧ. ೨೨೪). [**ನೈಗಮ + ನಯ**]

ನೈಗೆ 'ನೇಯ್' ನೋ.

ನೈಚಿಕಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗೋವು, - ಹಸು : "ಶ್ರೇಷ್ಠಾ : ನೈಚಿಕಿ—ಈ ೨ ತಲೆಯಾವು" (ಹಲಾಯು. ೪೫-೧೧೩); "ನೈಚಿಕಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಯನಿ ತಲೆಯಾವನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೪). ೨. ಎತ್ತಿನ ಹಣೆ, - ತಲೆ : "ಹಣೆ ನೈಚಿಕಿಯನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೨).

[**ಸಂ. ನೈಚಿಕಿ :**

ನೈಚಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಹಸು; ಉತ್ತಮವಾದ ಗೋವು : "ಗೋಮತಲ್ಲಿಕೆ ಭದ್ರಾಖ್ಯಾನಂ ನೈಚಿಕಿಯನಿಕ್ಕಂ ತಾನು[ತ್ರ]ಮಮ ದುವೆ" (ಮುತ್ತುಕೋ. ೯೦-೬); ಅಲಭ್ಯಕಾಂಡನರಾಶಿಗಳನುಟ್ಟಲವನಿಪ ಮಣಿಭೂಷಣಾಳಿಯ ಲರಿತಪಟ್ಟಾಂಶುಕಸಮೂಹವನಗ್ಗ, ಹಾರಗಳ ಸಲೆ ಫಟೋಧಿಗಳಾದ ನೈಚಿ[ಚಿ]ಕಗಳನು ದಣವಂದವಲಿ ವಿಪ್ರಾವಳಿ ಸಿರಿದ ನಲಂಬಿಕಾಸುತನಿತ್ತ ನೊಲವಿನಲಿ (ಪ್ರಮತ್ತ. ೨-೨೭). ೨. ಎತ್ತಿನ ಹಣೆ, - ತಲೆ : (೪). [**ಸಂ. ನೈಚಿಕಿ :**

ನೈಚ್ಯ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ತನ; ನೀಚತನ; ಹುಲ್ಲುಕತೆ : ನೈಚ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಡಸರ ಹೆಸರಿಗೆ ಇಗ, ಹೆಂಗಸರ ಹೆಸರಿಗೆ ಇ ತುಣುಕು ಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದುಂಟು (ಸಮುಸು. ೨೧೬); ಹೊಗಳಲೆ ನಾಡಿನ ನೈಚ್ಯವನಳಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವ ಹೊಗಳಲೆ ನರಪತು . ಮಾನವನಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವ (ಅಮತಂ. ೫೪-೧೪); ಪಾಳಯಂಗಾರರು . . . ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವು ಅಪ್ಪ ನೈಚ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದದೆ 'ಪ್ರಸಿದ್ಧ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ (ಪಾಳಾ. ೩). [**ಸಂ.**

ನೈಚ್ಯಭಾವ (ನಾ). ತಾನು ಕೀಳೆಂಬ ಭಾವ : ಇಂದು ಸುಶಿಕ್ಷಿತನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಅಂಗ್ಲವಿದ್ಯಾವಂತರಲ್ಲಿ ಕೀಳತನದ ಭಾವ ಅಥವಾ ನೈಚ್ಯ ಭಾವ (Inferiority complex) ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಬಹಳವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದನ್ನೆ (ಮನೋರೋ. ೩೪). 'ನೈಋತ್ಯನುಸಂಧಾನ' ಪರಾ. [**ನೈಚ್ಯ + ಭಾವ**]

ನೈಋತ್ಯನುಸಂಧಾನ (ನಾ). ಕೀಳ್ತನದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ತಾನು ಸಣ್ಣವನು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು : "ವಾಸರ ವಾಸನು ನಾನು ದೋಷಿಗಳಗ್ರೇಸರ ನಾನು" ಎಂದು ನೈಋತ್ಯನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಥಾ. 1, ೧೫೪); ಹಂಸಿಂಗನೊ ಆತನ ಕಡೆಯವರೊ . . . ನೈಋತ್ಯನುಸಂಧಾನ ದಿಂದಲೇ ದೊಡ್ಡ ಪದವಿಗೇರಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತ, ಸಮಯ ಬಂದಂತೆ ಹೈದರಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ನೆಂದು ದೇವರಾಜಯ್ಯನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಒಡಕ. ೭೪); ಕಲಾಧರಾ . . . ನೀನು ಅತಿಯು ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸಲು ಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಹೀಗೆ ನೀನು ನೈಋತ್ಯನುಸಂಧಾನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ; ತೆಗೆದುಕೋ ವಾದ್ಯವನ್ನು (ಕಲಾಧ. ೨೪). [**ನೈಚ್ಯ + ಅನುಸಂಧಾನ**]

ನೈಜ (ಗು). ೧. ಸ್ವಂತದ; ತನ್ನದೇ ಆದ; ಸ್ವಕೀಯ : ರೇಣುಕೆಯಂ
ಹಾನಕೆಯಂ . . . ಕ್ಷೋಣಿಯೊಳಧಮಚರಿತ್ರದ ಹಾನಿಯರಂ ಜಟಿಮ ನೈಜ
ನೀತಿಯೊಳೆಸೆದಲ್ (ಜಮ್ನಾ. ೨-೩೬); ಸಕಲಾಗಮಾರ್ಥವನೀನ ಪಟ್ಟಿಲದ
ಗುರುತಿ ನೈಜಾಂಭಿರರಣಾಗತರನುರೆ ಪೊರೆವ (ಕುಮಾರ. ೧-೨೬).
೨. ನಿಜವಾದ; ಸಹಜವಾದ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ; ಕೃತ್ರಿಮ
ವಲ್ಲದ : ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಲ್ಪನೆಗಳ ಹುಚ್ಚಾಟವಿದೆ ನೈಜಭಾವದ
ನಾವೀನ್ಯವು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವುದು (ಕನ್ನಡ. ೮೪). ೩. ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧ
ವಾದ; ಆಗಂತುಕವಲ್ಲದ : ಶ್ರೀಕರುಣವಲ್ಲಭನ ಪರಮವಿಭೂತಿಯೊಪವ
ಕಂಡಕಂಡಲ್ಲೇ ಕೆವಲ ಬಂತಿಸುತ ಮನದಲಿ ನೋಡು ಸಂಭ್ರಮದಿ ನೀತ
ಸಾಧಾರಣ ವಿಶೇಷ ಸಹಜ ನೈಜಾಹಿತವು ಸಹಜ ವಿಜಾತಿ ಮಂಡಾಮಂಡ
ಬಗೆಗಳನುಚುತು ಬುಧರಂದ (ಹಸಾರ. ೫-೧೧); ಕನ್ನಡದ ಒಂದೆರಡು
ವಿಭಕ್ತಿಗಳು ನೈಜಸ್ವಪ್ನಿಯಾಗಿರದೆ ಕೇವಲ ವೈಯಾಕರಣರು
ಸಂಸ್ಕೃತಾನುಕರಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕೃತಕವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ
(ದ್ರಾವಿ. ೨೧೨). (ನಾ). ೪. ನಿಜ; ಸತ್ಯ; ದಿಟ : "ಸತ್ಯಕ್ಕೆ
ನೈಜಂ ನನ್ನಿಯಂದಕ್ಕು" (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪೬); ಮೂಜಿಗಕೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸಿ
ರಕ್ಕಾಜಟಾನಳ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಿಗೆ ನೈಜವಪ್ಪನುಸಾರವೇಪವು ಭವನಾರಣವು
(ಜನಪ. ೩-೬೮); ಅಸ್ವಭಾವಕವುಳ್ಳ ನೈಜಮಿಮ ತನಗಿವೆ ತಪಸ್ವಿಗಳ
ಮೌಳಮಣಿ ನಾರದಂ ಪೋಗಿ ವೈವಸ್ವತಂಗಜಃಪಿ . . . ವಿರವಮೃಗಂ
ಕಂಡು ಸತ್ಯತನಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೨೦). ೫. ಸಹಜ
ವಾದುದು; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದು : ಭೇದಕರಾ ಬಹುವಿಧದ ಪರಿಕೆ
ಸರೋಳಗುಗಾಣದಂತೆ ಧ್ವನಿಸಿ ತೆಗೆವ ಜಾಣ್ಮೆ ಕಡುನೈಜಮಾಗೆ ಪರಮ
ಲಂಚನೆ ತನುಗೆ ಜೀವನವದೆನಿಸಿ ಚೆಚ್ಚರದಿಂದಲೈಶ್ವರ್ಯಮಂ ಪಡೆದು
ನೆಜೆ ಬಾಳ್ವ ಕರಣಕಿರೋಮಣಿಗಳೊಪ್ಪಿದರ್ (ಜಬಪ. ೬-೬); ಮರದಿ
ನನೆ ನೈಜದಿಂದರಕೆ ಸೊಗವೆಲ್ಲಗ್ಗೆ ಸೆರೆಮನೆಯ ನೇಮನೇಂ? (ಮಂಕುಕ.
೮೪೫). [ಸಂ.]

ನೈಜಗುಣ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಗುಣ; ನಿಜಸ್ವಭಾವ : ಬಾಹ್ಯತರದ
ಬೆದಗನೊಂದೆ ಬಗೆದು ಬೆರೆಯ ಕಟ್ಟಿ ಮುಂದೆ ತೋರುತಿರುವ ನೈಜಗುಣ
ವನೆಯಿಂದಿದ್ದೆನು (ಕವಿತಾ. ೪೫-೧೫). [ನೈಜ+ಗುಣ]

ನೈಜಚಿತ್ರ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಚಿತ್ರ; ವಾಸ್ತವ ಚಿತ್ರ : ಜೀವನದ
ವಿವಿಧ ನೈಜಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ಈ ಹಾಡುಗಳು ರೈತನಿಗೆ ಅನಂದ
ವಾದಾಗಲಿ, ಇಲ್ಲದೆ ದಿನದ ದುಡಿಮೆಯ ದಣವನ್ನಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದ
ಕ್ಕಾಗಲಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವುದುಗಳು (ಕನ್ನಡ. ೧೮೦). [ನೈಜ+ಚಿತ್ರ]

ನೈಜರೂಪ (ನಾ). ಪ್ರಕೃತಿ ರೂಪ; ಮೂಲ ರೂಪ : ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ
ಇರುವಂತೆ ಉಳಿದ ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆಗಳಲ್ಲೂ ಶಬ್ದದ ನೈಜರೂಪವೇ ಏಕ
ನಡೆನದಲ್ಲಿ—ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿ ರೂಪವಾಗುತ್ತದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೨೧೨).

[ನೈಜ+ರೂಪ]

ನೈಜಸಾಹಿತ್ಯ (ನಾ). ಸೃಜನಶೀಲವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ : ವೈಯಕ್ತಿಕ
ಅನುಭವ ಎಲ್ಲ ನೈಜಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಡಿಗಲ್ಲು (ಸಾಹಿತ್ಯ. ೧೦).

[ನೈಜ+ಸಾಹಿತ್ಯ]

ನೈಜಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ವಾಸ್ತವ ಸ್ಥಿತಿ : ಮಕ್ಕಳು
. . . ನೈಜಸ್ಥಿತಿಗೂ ಕಲ್ಪನಾಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಕಂಡು
ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಇಕ್ಷದ. ೧೧೦). [ನೈಜ+ಸ್ಥಿತಿ]

ನೈಜಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಸ್ವರೂಪ; ವಾಸ್ತವ
ಸ್ವರೂಪ : ಕೇಶಿರಾಜ . . . ಬಣ್ಣದ ಕನ್ನಡಕ ಉಪಯೋಗಿಸದೆ
ಬರಿಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಕನ್ನಡನುಡಿಯ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದ್ದರೆ ಕನ್ನಡದ
ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಬೆರಗುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲೂ ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡದ

ನೈಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು
(ದ್ರಾವಿ. ೨೯೨). [ನೈಜ+ಸ್ವರೂಪ]

ನೈತಿಕ (ಗು). ನೀತಿ ಸಂಬಂಧವಾದ; ತಾತ್ವಿಕವಾದ : ಈ ಕೃತಿ
ಯಲ್ಲಿ . . . ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅವ
ಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ (ಇಕ್ಷದ. VI, ಮುನ್ನುಡಿ); ಅಭಿರಬಹುದಾದ ನೈತಿಕ
ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ
. . . ಹೇಳುವುದು ಅನುಚಿತವಾಗಲಾರದು (ಇಕ್ಷದ. ೨೪೨). [ಸಂ.]

ನೈತಿಕದೃಷ್ಟಿ (ನಾ). ನೀತಿನಿಷ್ಠವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ತತ್ವನಿಷ್ಠವಾದ
ದೃಷ್ಟಿ : ಅಪರಾಧಿಯ ಗುಣಸ್ವಭಾವಗಳ ಮತ್ತು ನೈತಿಕದೃಷ್ಟಿಯ
ವಿವರಣೆ ಕ್ರಿಮಿನಲ್ ಮೊಕದ್ದಮೆಗಳಲ್ಲಿ . . . ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ (ಪುನರು.
೨೦೬); ನೈತಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಕೇಶವನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗಟ್ಟಿ
ಮುಟ್ಟಾದದ್ದು (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೨೯೫). [ನೈತಿಕ+ದೃಷ್ಟಿ]

ನೈತಿಕಧೈರ್ಯ (ನಾ). ನೀತಿಯಲ್ಲಿನ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಬರುವ
ಧೈರ್ಯ; ತಾತ್ವಿಕ ಬಲ,—ಸ್ಥೈರ್ಯ : ಅವರೆದುರು ನಿಲ್ಲುವ
ನೈತಿಕಧೈರ್ಯ ಆ ಕಲ್ಪದೃವದಂತೆ ಇದ್ದರಲ್ಲವೇ? (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೨೫).

[ನೈತಿಕ+ಧೈರ್ಯ]

ನೈತಿಕಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ನೀತಿ ಸಂಬಂಧವಾದ ಅರಿವು : ತನ್ನ ನಾಗರಿಕ
ತೆಯ ದುರ್ಬಲತೆಗಳೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ
ಮತ್ತು ನೈತಿಕಪ್ರಜ್ಞೆ ಅವನಲ್ಲಿವೆ (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೨೯೫). [ನೈತಿಕ+ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ನೈತಿಕಬಲ (ನಾ). ನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ ಬರುವ
ಶಕ್ತಿ; ತಾತ್ವಿಕವಾದ ಬಲ,—ಸ್ಥೈರ್ಯ : ನೈತಿಕಬಲವಿಲ್ಲದ
ವ್ಯಕ್ತಿ ಏಳಿಗೆ ಹೊಂದಲಾರನು (ರೂಢಿ). [ನೈತಿಕ+ಬಲ]

ನೈತಿಕಭೂಮಿಕೆ (ನಾ). ನೀತಿಯ ಮಟ್ಟ,—ಅಂತಸ್ತು :
ಜನಸಾಮಾನ್ಯದ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಮೀರಿ, ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ನೈತಿಕಭೂಮಿಕೆ
ಯಲ್ಲಿದ್ದರೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಗುಂಪಿನ ಜನರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸ
ಲಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೪೧೬). [ನೈತಿಕ+ಭೂಮಿಕೆ]

ನೈತಿಕಮಟ್ಟ (ನಾ). ನೀತಿಯ ಸ್ಥಾನಮಾನ : ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರ
ಗಳಲ್ಲೂ ನಮ್ಮ ನೈತಿಕಮಟ್ಟವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ನೈತಿಕ+ಮಟ್ಟ]

ನೈತಿಕಮಾರ್ಗ (ನಾ). ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗ; ಧರ್ಮ
ಮಾರ್ಗ; ನೀತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾದ ದಾರಿ : ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು
ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ
ಗಿಲ್ಲವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ನೈತಿಕಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಅವಶ್ಯಕವಾದ
ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯೂ ಈ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗಿಲ್ಲ (ಬುಕ್ಕಾರ. ೪೨ ಪೀಠಿಕೆ).

[ನೈತಿಕ+ಮಾರ್ಗ]

ನೈತಿಕಾಂಶ (ನಾ). ನೀತಿಸಂಬಂಧವಾದ ಅಂಶ; ನೀತಿಯ ವಿಚಾರ:
ಮೂಲಶಿಕ್ಷಣಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ . . . ಧಾರ್ಮಿಕಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ
ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವೆನಿಸುವ ನೈತಿಕಾಂಶಗಳನ್ನು
ಬೋಧಿಸುವುದನ್ನು ಅದು ಒಪ್ಪುವುದು (ಇಕ್ಷದ. ೬೧೯).

[ನೈತಿಕ+ಅಂಶ]

ನೈದಿಧ್ಯಾಸ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದು;
ಪದೇ ಪದೇ ನೆನಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು,—ಅಲೋಚನೆ ಮಾಡುವುದು:
ಈ ಸೂಬಿಗಿಂ ಮೆರವ ನೈದಿಧ್ಯಾಸ ಮನನ ಶ್ರವಣಮಲ್ಲದೆ ವಾಸದೇವನ
ನೆಲೆಯನ್ನೆದಲಸಾಧ್ಯಮನ್ಯದಲೀ(ಗುತಾ. ೧೬-೫೯). 'ನೈದಿಧ್ಯಾಸ' ಪಠಾ.

[ಸಂ.]

ನೈದಿಲ್ 'ನೆಯ್ಲಿಲ್' ನೋ.

ನೈದಿಲು 'ನೈಯಿಲ್' ನೋ.

ನೈದಿಲೆ 'ನೈಯಿಲ್' ನೋ.

ನೈದಿಲೆಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ನೈಯಿಲೆಯ ಗಡ್ಡೆ : ಭದ್ರಮುಕ್ತಿ, ನೈದಿಲೆಗೆಡ್ಡೆ, ಅಮರದವಳ್ಳಿ . . . ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪರ್ವಾಟಿಕ ಸಹ ಕಷಾಯ ಕಾಯಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಹಿತ್ತ ಜ್ವರ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು(ಸಕವ್ಯ. ೭೯).

[ನೈದಿಲೆ (<ನೈಯಿಲ್) + ಗೆಡ್ಡೆ (<ಗಡ್ಡೆ)]

ನೈದಿಲೆಗೋಲ್ 'ನೈಯಿಲ್'ಗೋಲ್' ನೋ.

ನೈದಿಲ್ಲಾಳ 'ನೈಯಿಲ್ಲಾಳ' ನೋ.

ನೈಪಥ್ಯ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಆಭರಣ, ಉಡುಗೆ ತೊಡುಗೆ, ವೇಷಭೂಷಣ, ಲೇಪನ ಇತ್ಯಾದಿ : ಕುಡುಮಿಂಚಂ ಪಲವಂ ವಿಗುರ್ವಿಸಿದನಂದ್ರಂ ಪುಷ್ಪಬಾಣಂಗಳಿಂ ಪಡೆವಂ ಪೆಣ್ಣಿಯಂ ಮನೋಜನನೆ ನೈಪಥ್ಯಂ ಬೆಡಂಗಟ್ಟುನಂ ನಡೆಗೊಂಡತ್ತು . . . ನಾನಾ ನರ್ತಕೀಸ್ತ್ರೀಕಂ (ಮಲ್ಲಿಶ. ೧೨-೭೭) : ಸತ್ಯ ಶೌಚಾಚಾರ ಕುಲವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಸುವಿಪ್ರರಿಪ್ಪು ಸಾವಿರಕೆ ನೈಪಥ್ಯವಸ್ತ್ರಾದಿ ಪೂಜೆಗಳಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಿ . . . ಸಾಲಂಕಾರಗೋಸಹಸ್ರವನೊಂದು ಭಾರ ಪೊನ್ನಂ ಕುಡು ವುದು (ಚೈವಿಭಾ. ೨-೨೭) ; ಏನು ಕರಂ ಜಾಣೆ ನೈಪಥ್ಯಂ. ನೇ] ಪಥ್ಯಮಂ ತಾಂ ತೊಡೆದಿರ್ದೊಡೊಂತೆ ಬಂದಂದನನಿಪತಿಯನಬ್ಬಾ ಕ್ತಿ ನೋಡು ತ್ತುದಿರ್ದೊ (ರಾಜಶೇ. ೭-೪). 'ನೈಪಥ್ಯಗೃಹ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೈಪಥ್ಯಂಗಿಯ್ (ಕ್ರ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು ; ವೇಷ ಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸು : ಸಮಯ ಸಮುಚಿತ ನೈಪಥ್ಯಂಗಿಯ್ನು ರ್ಯುಂಗರ್ಯುಗಿಪ ಜನನಿಯು ಮಹಿಯೊಳ್ ಕಂದಪಾವಿವಾಹದೊಳಂದಂಬಡೆದ ಪೊಂದೆರೆಯಂ ಮಹಿಗೊಂಡು ನಿಂದ ರತಿಯಂ ಪೋಲ್ತು ನಿಂದಿರ್ಪುದಂ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೯ ಮ). [ನೈಪಥ್ಯ + ಕಿಯ್.]

ನೈಪಥ್ಯಂದಳಿ (ಕ್ರ). - ನೈಪಥ್ಯಂಗಿಯ್ : ರಾಜಶೇಖರರಾಜೇಂದ್ರ ನೋಜೆಯಿಂದಾಜಿಸನ್ನದ್ದ ನಾಗಿ ಯಥೋಚಿತ ನೈಪಥ್ಯಂದಳಿದನಾತ್ಯ ಸಮೇತಂ ಪಣ್ಣಿ ಬಂದಿಭೇಂದ್ರಮನೇಡು . . . ಶಿವಿರಕ್ಕೆ ನಡೆಪರ್ವಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೧ ಮ). [ನೈಪಥ್ಯ + ತಳಿ.]

ನೈಪಥ್ಯಂಬಡೆ (ಕ್ರ). - ನೈಪಥ್ಯಂಗಿಯ್ : ಫೋಳಾಯಿಲರ್ ನೆರೆದು . . . ಸಮರಸಮಯಸಮುಚಿತ ನೈಪಥ್ಯಂ. ನೇ]ಪಥ್ಯಂಬಡೆದಬ್ಬ ರಿಸಿ ಬೊಬ್ಬೆಗೊಬ್ಬೇಡು ಸರಭಸಂ ಪರಿಪುರ್ವಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೧ ಮ). [ನೈಪಥ್ಯ + ಬಡೆ.]

ನೈಪಥ್ಯಗೃಹ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಮಂದಿರ ; ವೇಷಭೂಷಣ ಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ಸ್ಥಳ ; ಪ್ರಸಾಧನ ಗೃಹ : ಮಜ್ಜ ಸಂಬೊಳ್ಳು ನೈಪಥ್ಯಗೃಹಕ್ಕೆ ವಂದು ಕೈಯ್ಯೊಲೊಂಡ ಆ ರಾಜಶೇಖರಂಗೇಂ ರಾರಾ ಜಿಸಿದುದೊ ವಿಚಿತ್ರಮನೆಗಣರಡೆನೋದಾರಂ ತೇಖರಮಂಜ್ವಳಮೇರು ತಿಖಂ ತಿಖರತದೊಳ್ ಸಂಪರುತುಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೭-೫೫ ಮ).

[ನೈಪಥ್ಯ + ಗೃಹ]

ನೈಪಥ್ಯನಿಳಯ (ನಾ). - ನೈಪಥ್ಯಗೃಹ : ಅನಂತರಂ ನೈಪಥ್ಯ ನಿಳಯಕ್ಕೆ ವಂದು . . . ನೆನೆಯಿಸಿದಂ ಮುಕುಂದನನ್ನು ತಾಬ್ಬಿಯೊಳಿಹ್ ನಿಜಾದಿಮೂರ್ತಿಯಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೦೦ ಮ).

[ನೈಪಥ್ಯ + ನಿಳಯ (=ನಿಲಯ)]

ನೈಪಥ್ಯವರ್ಗ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವರ ಗುಂಪು, - ಸಮೂಹ : ಕಳಪುವನಂದ್ರ ನೈಪಥ್ಯಪ್ರಾಂ. ನೈವದ್ಯ]ವರ್ಗವನವ ತಳೆದು ಲೀಲೆಯೊಳು ವಾಸರವ ಕಳಪಲು ಜವ್ವನ ಮೊಳೆತುದು ಸುರಕುಜ ದೊಳು ಮೂಡುವಂತೆ ಪುದ್ದಾಳಿ (ವರ್ಧ. ೧೨-೨೯).

[ನೈಪಥ್ಯ + ವರ್ಗ]

ನೈಪಾಲಿ, ನೈಪಾಳಿ (ನಾ). ೧. ನೇಪಾಳ ದೇಶದವನು ; ನೇಪಾಳಿ. ೨. ಮಡಶಿಲೆ. ನೈಪಾಳಿ : ೨. "ನೈಪಾಳೀ, ಕುನಟೀ, ಗೋಳಾ - ೩ ನೇಪಾಳದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಡಶಿಲೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೭).

[ಸಂ. ನೈಪಾಲೀ]

ನೈಪಾಳಿ 'ನೈಪಾಲಿ' ನೋ.

ನೈಪುಣ್ಯ (ನಾ). ಪಾಣತನ ; ನಿಪುಣತೆ ; ಕೌಶಲ : ಪಾಪೇಭ ಕಂಠೀರವಂ . . . ಎಯ್ತುರ್ಪರಂ ಶಾತಭಲ್ಲಸಹಸ್ರಂಗಳನಂಬರಕ್ಕೆ ಕಲೆ ಭೂಭಾಗಕ್ಕೊಡಲ್ ದಿಬ್ಬು ಪೊಂಗಿ ಸುರರ್ ಬಣ್ಣನೆ ದಿವ್ಯಮಚ್ಚು ಮೆಹೊಂದಂ ಕೋದಂದನೈಪುಣ್ಯಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೯) ; ಹಿಂದಂ ಗೌರವಮುಂ ಬೆಡಂಗಿದಿದು ತೋಪೊಂದಂದದಿಂ ನಾಡೆ ಬಂಧುರವನಯ್ಯಾ ನೈಪಕಾಂತೆಯೊಳ್ ಬಹುಕಲಾನೈಪುಣ್ಯಮುಂ ಪುಣ್ಯಮುಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೩-೨೭) ; ಈ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ದುಡಿದು ದುಡಿದೂ ತರಬೇತಾಗಿ ನಾನು ಇಷ್ಟೊಂದು ನೈಪುಣ್ಯ ಗಳಿಸಿದ್ದೇನೆಲ್ಲ (ದೇವಸ್ತ. ೩೨). [ಸಂ.]

ನೈಮಿತ್ತ (ಗು). ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಉಂಟಾದ ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರಣ ದಿಂದ ಉಂಟಾದ : 'ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾರಣದಿಂದ ಮತ್ತು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮ : ಈ ನಿಮಿತ್ತದೊಳಿ ದನೆಸಗುವುದೆಂಬುದು ಪಾಸ್ತೆನೆ ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮ ಆ ನಿಮಿತ್ತದೊಳಾಚರಿಸು ವುದೆಲ್ಲರೂಮಾ ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮವನು (ಪದಿಬ. ೯-೧೨) ; ಇಂತು ಮುಕ್ತಿಯನೆಳಸುವರು ಕಾಮ್ಯವನುಳಿದಂತರಂಗದ ಶುದ್ಧಿಯೊಳು ಚಿಂತೆಗೊಳದೆ ನಿತ್ಯನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮವ ಸಂತಸವೊಡನೆಸಗುವುದು (ಪದಿಬ. ೯-೧೩).

[ನೈಮಿತ್ತ + ಕರ್ಮ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕ (ಗು). ೧. ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : 'ನೈಮಿ ತ್ತಿಕಪೂಜೆ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. - ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮ : ಉತ್ತಮ ನಿಮಿತ್ತಮಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕಮುಂ ಪೋಲ್ತುಮನಿಸಿ ಸೊಡರಿಂ ಸೊಡರಂ ಪೊತ್ತಿಸಿ ತಂದುಪಮೆಯೊಳಚೊತ್ತಿ ಮವನಂತರಂಗ ಬಹಿರಂಗಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೨೨) ; ಬನ್ನ ತಿಥಿಸತ್ಕಾರಂ ಜಗನ್ನೂಪವಿಶ್ವತನೈಮಿತ್ತಿಕ ಮೊಂದು ಸಂದ ನಿಗಮಾನುಷ್ಠಾನಮಂ ಮಾಡಲಾಕೃತ್ಯ ತ್ಯಾತ್ಯಕನೇ ಧರತ್ತಿಗೆ ಪವಿತ್ರಂ ತದ್ವ್ಯಹಸ್ತಾಶ್ರಮಂ (ಕಳಾ. ೩-೨-೪೫ ; 1058) ; ವೇದೋಕ್ತ ವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕ, ಕಾಮ್ಯ ಎಂದು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ವಿಭಾಗಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೪). ೩. ನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವವನು ; ಶಕುನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವವನು ; ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞ ; ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠ : ಮತ್ತೊಂದು ದಿನಸಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕನನರಸಂ ಬೆಸಗೊಂಡ ನೆನ್ನ ಮಕ್ಕಳೊಳಗೆ ರಾತ್ಯಾರ್ಹರಾರೊಂದು (ಪದ್ಮಾರ. ೧೬೪-೨೦) ; ನೈಮಿತ್ತಿಕನಿರೂಪಿತ ಶುಭದಿನಮಂಹೂರ್ತದೊಳ್ . . . ಇಂದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸೀರವಾಣಿ ಮಹಿಮಾವತ್ಯಂಭದಿಂ ಸಿಂಹಹೀತಮಂದೇಜಾದನುತ್ಪನ್ನೋದ ಯಕರಂ ಸೌಜನ್ಯಕಂದಾಂಕಾರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧-೯೫ ಮ) ; ಪಗಲುಳ್ಳಂ ದೀಬ್ಬುದಂ ಧಾರಿಣಿ ನಡೆಗುವುದಂ . . . ಮಾಡದ ಮನೆಕಲಕಂ ದೀಬ್ಬುದಂ ಕಂದು ತದೊಳ್ ಬಗೆದರ್ ನೈಮಿತ್ತಿಕರ್ ನಾಳಿನ ಕದನ ದೊಳಕ್ಕುಂ ಪಶಾಸ್ಯಂಗಪಾಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೧೨೨). [ಸಂ.]

ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮ (ನಾ). - ನೈಮಿತ್ತಕರ್ಮ : ಗೃಹಸ್ಥನಿಂದನುಪ್ಪಿ ಸಲ್ಲಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವಾದೊಡೆ - ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕಾಮ್ಯ ನಿರ್ಮಲವೆಂದು ಪಂಚವಿಧವಾಗಿದುದದಲ್ಲ . . . ಶುಭಕಾಲದೇಶಾಧಿಕ ದಲ್ಲಿ ಮಾಲ್ಪ ವಿಧಿವಿಶೇಷವೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೪೭) ; ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ . . . ವಿಷ್ಣು ಪಂಚಕ ಮೊದಲಾದವು ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮ (ಪಸಾರ. ೯-೧೩) ;

ವಯೋವೃದ್ಧ, ಪೂಜ್ಯವೃದ್ಧ, ಅಚಾರವೃದ್ಧ, ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧ, ದೇವತೆಗಳತ್ತಾದಿಕರಾಗಮನಕಾಲದಲ್ಲಿ ದಾನ, ಪೂಜನೆ, ಮಹೋತ್ಸವಾದಿಗಳಂ ಮಾಡುವುದೇ ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮವು (ನಿಗಮ. ೧-೪-೧); ಗ್ರಹಣಗಳ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ವಿಷಾದುವ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಚರಿಸಬೇಕಾದ ಸ್ನಾನ ನೈಮಿತ್ತಿಕಕರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೨೮೪).

[ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ಕರ್ಮ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕಪೂಜೆ (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ, — ಪ್ರತಃ : ರಾಜರೂ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದವರೂ, ಭವಿಷ್ಯದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅವುಗಳ ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕಪೂಜೆಯನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು ಪೂಜಾಕಾರ್ಯವೆಂಬ ನಂಬುಗೆಯು ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಇದೆ (ಸಾಹಸ. ೧೧). [ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ಪೂಜೆ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕಪ್ರಲಯ (ನಾ). ನಿತ್ಯಪ್ರಲಯ, ಪ್ರಾಕೃತಪ್ರಲಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕಪ್ರಲಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಂತಿಕಪ್ರಲಯವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪ್ರಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ನೈಮಿತ್ತಿಕಪ್ರಲಯವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಹೋರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ರೋಹಿತಪ್ರಲಯ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೮). [ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ಪ್ರಲಯ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕಲಯ (ನಾ). — ನೈಮಿತ್ತಿಕಪ್ರಲಯ : ಕಾರ್ಯಾಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಚತುರ್ಯುಗಗಳು ಒಂದು ಸಾವಿರ ಸಲ ತಿರುಗಿದರೆ ಒಂದು ದಿನ ಮುಗಿಯುವುದು, ಇದಕ್ಕೆ ನೈಮಿತ್ತಿಕಲಯ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾಷ್ಯ. ೬೧೪). [ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ಲಯ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕವಚನ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞನ ವಚನ; ಜ್ಯೋತಿಷಿಯ ಹೇಳಿಕೆ, — ಆದೇಶ : ನೈಮಿತ್ತಿಕವಚನದಿಂದ ಶುಭಾಶುಭವಾದಿಗಳಾದರೂ ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರಂ ಚತುರಂಗಬಲಸಹಿತಂ ಮಿಥಿಲೆಗೆ ಕಲಾಪೆ (ಚಾವುಂ. ೨೯೯); ರಾಮನಸಹಾಯನಾಗಿ ಬಸದೂರೂವಾನೆ ತೊಂಬುತ್ತುಮಿದ್ ನಂದಪಾಪ ನೈಮಿತ್ತಿಕವಚನದಿಂದ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ನನ್ನ ಸಿಟ್ಟು ದೊಂದಿ (ಚಾವುಂ. ೩೦೫).

[ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ವಚನ]

ನೈಮಿತ್ತಿಕಾದೇಶ (ನಾ). ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞನ ಆದೇಶ; ಜ್ಯೋತಿಷಜ್ಞನ ನುಡಿ; ಭವಿಷ್ಯ ವಚನ : ಸೀತೆಯಂ ಪವಿತ್ರೋದಗತ್ಯಶಾನು ಸುಡಲ್ಪೆ ಬೆಂಡೆನೆ ಎನೆ ವಿಭೀಷಣಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕಾದೇಶವಂ ನೆನೆದು ಭುಜಚಿಹ್ನವನಾಗಿ . . . ದಿನ್ನವಿಸೆ (ಕಂದಾಂಬಾ. ೯-೧೯೧ ಮ).

[ನೈಮಿತ್ತಿಕ+ಆದೇಶ]

ನೈಮಿಷವನ (ನಾ). — ನೈಮಿಷ ೨ : ಬಳಿಕ ಭೃಗು ನಿಜಬಂಧು ಮಿತ್ರವೆಗಳಿಗೂ ಹೀಗೊಂದು ತೀರ್ಥಂಗಳನೇಕವ ಕಳೆದು ನೈಮಿಷವನೂಳ್ಳೆತಂದು (ತಿಮ್ಮಶಾಂ. ೧೦-೪೨). [ಸಂ.]

ನೈಮಿಷ (ಗು). ೧. ನಿಮಿಷಕಾಲದ; ನಿಮಿಷಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಅರಣ್ಯದ ಹೆಸರು : ಸಂಸಾರಚಕ್ರದಂತೆ ಭರಿತಪಾತಕಬಂಧಮಯವಾಗಿ . . . ವಿಸ್ತರದ ನೈಮಿಷದಂತೆ ಪ್ರಾವೃತ ವಿರಕ್ತಮಯವಾಗಿ ರಣಮಸಿದಿರ್ದಮ (ಶೈವಿಭಾ. ೨೨-೨೨). [ಸಂ.]

ನೈಮಿಷಾರಣ್ಯ (ನಾ). — ನೈಮಿಷ ೨ : ಆಗ ಆತನು ಮಗನಿಗೆ ಆಗ್ರಹದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ನೈಮಿಷಾರಣ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದನು (ತುಳಸೀ. ೪೨).

[ನೈಮಿಷ+ಆರಣ್ಯ]

ನೈಮೇಯ (ನಾ). ಅದಲು ಬದಲು ವ್ಯಾಪಾರ; ವಿವಿಧವು ವ್ಯಾಪಾರ : “ಪರಿದಾನಂ, ಪರೀವರ್ತ, ನೈಮೇಯಃ, ನಿಮದುಃ-೨

ಒಂದು ಬಗೆಗೆ ಜನುಸು ಕೊಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಗೆ ಜನುಸು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ನೈಯಗ್ರೋಧ (ನಾ). ನೈಯಗ್ರೋಧಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಅಲದ ಮರದ ಫಲ : “ಅಶ್ವತ್ಥಂ, ವೈಷವಂ, ಶ್ವಾಹಂ, ನೈಯಗ್ರೋಧಂ, ವಿಂಗುಂದಂ, ಬಾಹುಕಂ-೬ ಅಯ್ಯದು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಶ್ವತ್ಥಾದಿ ವೃಕ್ಷಗಳ ಫಲಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೫). [ಸಂ.]

ನೈಯಾಯಿಕ (ನಾ). ೧. ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ : ‘ನೈಯಾಯಿಕ ಬುದ್ಧಿ’ ಪರಾ. ೨. ಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ನೈಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು : ಪದ್ಧತ್ಯಂ ಕ್ಷಣಿಕಂ ಚಾರ್ತಾನಿ ನಿಶಂ ನೈಯಾಯಿಕಂ . . . ನೋಬ್ಯೋದೊಬ್ಬದೊಬ್ಬದರ್ಶನಂ ಪುತ್ರ ಕೀರ್ತಿವೇದನೋಽನಂದಃ ಪಾಣಿಯೇಂ ಚಾನೋಽ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೨೫); ನೈಯಾಯಿಕರಿಗೆ ಅಶ್ವರಕ್ತ ಅನುಮಾನಗಮ್ಯವಾಯಿತೆ ವಿನಾ ಅನುಭವವಿಷಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಮತ್ಸ್ಯಾ. ೧೦೦ ೬೧೪); ನೈಯಾಯಿಕರು ಸಹಕಾರಿ ಕಾರಣಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನ ಬಂದಾಗ ವಸ್ತುವು ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಭಾಷ್ಯ. ೧೯೮).

[ಸಂ.]

ನೈಯಾಯಿಕಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ತರ್ಕಬುದ್ಧಿ; ವೈಚಾರಿಕ ಬುದ್ಧಿ : ‘ನೀನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದೇ ಉತ್ತಮ’ ಎಂದು ಅವಳ ನೈಯಾಯಿಕ ಬುದ್ಧಿ, ಸಲಹೆ ನೀಡಿತು (ಬೆಂದರ್. ೬೨). [ನೈಯಾಯಿಕ+ಬುದ್ಧಿ]

ನೈಯೇಕ್ಷೆ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಮದುವುಕ್ಕಳಿಗೆ ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಅಂಬಿನ ಕೋಲಿನಿಂದ ಹಚ್ಚುವ ಎಣ್ಣೆ : ಗುರುವಿಗೆ ನೆನೆಯೊತ ಹರನೀಗೆ ಸುತಿಯೊತ ಪರಮಪಾವನಗೆ ನೈಯೇಕ್ಷೆ ಎರೆಯೊತ ಕರುಣೆಯ ಕೋರಿದರು ಸತತಕಿಗೆ (ಸಿದ್ಧಪ. ೧-೬೯); ಶ್ರೀಗುರುದೇವನಿಗೆ ಶ್ರೀಗಿರಿಜಾವಲ್ಲಭಗೆ ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿಯ ತಂದೆಗೆ— ನೈಯೇಕ್ಷೆ ಸುಗುಣಯರೇ ನೀವು ಹಚ್ಚಿರಿ (ಸಿದ್ಧಪ. ೧೯-೯೯ ನೈಯೇಕ್ಷೆ ಪದ); “ಎಣ್ಣೆ, ಅರಿಷಡ್ ಹಚ್ಚಿ ಎರೆಯುವುದು” (ಸಿದ್ಧಪ. ಕೋಶ). ‘ಎಣ್ಣೆ ಶಾಸ್ತ್ರ’, ‘ನೈಯೇಕ್ಷೆ ಪದ’ ಪರಾ.

[ನೈ (<ನೆಯ್ಯಾ)+ಎಣ್ಣೆ]

ನೈಯೇಕ್ಷೆಪದ (ನಾ). (ಮದುವುಕ್ಕಳಿಗೆ) ನೆಯ್ಯೆರೆಯುವಾಗ ಹೇಳುವ ಪದ, — ಹಾಡು : ನೈಯೇಕ್ಷೆ ಪದ (ಸಿದ್ಧಪ. ೧೯-೯೯).

[ನೈಯೇಕ್ಷೆ+ಪದ]

ನೈಯೇಷಾಸು ‘ನೆಯ್ಯೇಷಾಸು’ ನೋ.

ನೈರಂತರ್ಯ (ನಾ). ೧. ನಿರಂತರವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಎಡೆಬಿಡದೆ ಇರುವಿಕೆ; ಅನುಸೂತವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದು ಬರುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ವಿರೋಧ ಇರುವಂತಹ ರಸವಿದ್ದರೆ, ಆಗ ಅವೆರಡರ ನಡುವೆ ಮತ್ತೊಂದು ರಸವು ಬಂದ ಅವುಗಳ ನೈರಂತರ್ಯವನ್ನು ತಪ್ಪಿ ಸುವಂತೆ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು (ಧ್ವನಿಶಾ. ೧೮೨). ೨. ತಣೆವು; ತೃಪ್ತಿ; ತುಪ್ಪ; ಸಮೃದ್ಧಿ : ಸಮುದಿತ ನವನಿಭಫುಲಂ ಕ್ರಮ ಸಪ್ತಗುಣಾದ್ಧಿ ಭವ್ಯಜನಕುಲಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಂ ಕಣಿವೆ ಸಹಸ್ರಂ ಸಮಾ ದಾಯಶ್ಚಾಮದಯೈ ನೈರಂತರ್ಯಂ (ಅನಂ. ೯-೪೮). [ಸಂ.]

ನೈರಸ್ಯ (ನಾ). ನೀರಸತೆ; ಅರುಚಿ; ಅನಾಸಕ್ತಿ : ಸರ್ವಸೂ ಭೋಗಂಗಳೊಳುಂ ಕೊಡತೆಯಿಲ್ಲವಾದೊಡಂ ಬಹುಕಾಲಕೆ ಸಂತಾನಂ ತರದೋರ್ವುದಿಲ್ಲಮೆಂಬ ಕುಂದೊಂದೆಯೆ ಎಲ್ಲಾ ಭೋಗಂಗಳೊಳುಂ ನೈರಸ್ಯಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದುದು (ಅಮೃತ. ೪-೫). [ಸಂ.]

ನೈರಾಜ್ಯ (ನಾ). ಆರಾಜಕತೆ; ರಾಜನಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ : ‘ನೈರಾಜ್ಯ ಪಂಥಿ’ ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನೈರಾಜ್ಯ ಪಂಥಿ (ನಾ). ಅರಾಜಕತೆಯ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು ; ರಾಜ ಅಥವಾ ಸರ್ಕಾರದ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದುದು : ಪ್ರಕೃತಿಯ ಶಾಸನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪೌದ್ಧ ಧರ್ಮ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪೂರ್ವಿಯಾಗಿ ನೈರಾಜ್ಯ ಪಂಥಿ (Anarchist) (ಸಿಂಧು. I, ೨೮೬).

[ಸಂ. ನೈರಾಜ್ಯ ಪಂಥನ]

ನೈರಾತ್ಮ್ಯ (ನಾ). ೧. [ಬೌದ್ಧ] ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ನಿಜಸ್ವರೂಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, - ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸ್ವರೂಪವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಶೂನ್ಯ. ೨. - ನೈರಾತ್ಮ್ಯವಾದ : ಸಾರ್ವತ್ಯ, ನೈರಾತ್ಮ್ಯ, ಏಕದೇಶ ಎಂದು ಮೂರು ಮಾರ್ಗಗಳು ಸಾಮರಸ್ಯೋಪಾಯಗಳೆಂದು ಅಧಿಪ್ರಾಯವಾಗುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೬). [ಸಂ.]

ನೈರಾತ್ಮ್ಯವಾದ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸ್ವರೂಪವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವ ವಾದ ; ಶೂನ್ಯವಾದ : ಕೆಲವರು ಸಕಲವಸ್ತುಗಳೂ, ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವಗಳೂ ಪರಮಾರ್ಥಗಳಲ್ಲ, ವಸ್ತುವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ನೈರಾತ್ಮ್ಯವಾದವೆಂದೂ, ಶೂನ್ಯವಾದವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ. ೬).

[ನೈರಾತ್ಮ್ಯ + ವಾದ]

ನೈರಾತ್ಮ್ಯ (ನಾ). ಹಠಾಶೆ ; ನಿರಾಶಾಧಾವ : ಇದು ನಿರ್ಜನತೆಯಲ್ಲು : ನೈರಾತ್ಮ್ಯವಾಚಕ ! ಇದು ಮೌನಮಲ್ಲು ! ರವಶವಂ ! (ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೬೬-೧೦) ; ಅಮ್ಮ ಏಕೆ ಸಾಯಬೇಕು ? ತಾನೇ ಏಕೆ ಸತ್ತುಹೋಗಬಾರದು ? ಎನ್ನುವಷ್ಟು ನೈರಾತ್ಮ್ಯ, ದುಃಖ (ಮಹಾಭ. ೧೬೫). [ಸಂ.]

ನೈರಾತ್ಮ್ಯನಿರತ (ನಾ). ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು ; ನಿರಾಶೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ; ನಿರಾಶಾವಾದಿ : ನೈರಾತ್ಮ್ಯನಿರತನೆಂದೇನು ? ದೇವತೆಗಳೆಂದೇನು ? ನೈರಾಗ್ಯಪುಷ್ಕರಿಣಿ ನಷ್ಟ ಭಯವೇನು ? (ಮಂಕುಲ. ೭೯೦). [ನೈರಾತ್ಮ್ಯ + ನಿರತ]

ನೈರಿತಿ 'ನೈಮತಿ' ನೋ.

ನೈರಿತ್ಯ 'ನೈಮತ್ಯ' ನೋ.

ನೈರುತ 'ನೈಮತ' ನೋ.

ನೈರುತಾಗಮ (ನಾ). ಕಿರಣಾಗಮದ ಒಂಬತ್ತು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಗರುಡಾಗಮ ನೈರುತಾಗಮ ನೀಲತಂತ್ರ ರೂಪಾಗಮ . . . ಕಾಲತಂತ್ರವೆಂದು ಕಿರಣಾಗಮದ ನವಭೇದಗಳು (ವಿನೇಶ. ೭೬).

[ನೈರುತ (< ನೈಮತ) + ಅಗಮ]

ನೈರುತಿ 'ನೈಮತಿ' ನೋ.

ನೈರುತ್ಯ 'ನೈಮತ್ಯ' ನೋ.

ನೈರ್ಮತ (ಗು). ೧. ನಿಮಿತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ದಕ್ಷಿಣ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕುಗಳ ನಡುವಿನ ; ನೈಮತ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನ. (ನಾ). ೨. ನೈಮತ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ ; ನೈಮತ್ಯದಿಕ್ಕಾಳಿಕ : "ಇಂದ್ರ, ವಹ್ನಿ, ಪಿತೃಪತಿ, ನೈರ್ಮತ, ವರುಣ, ಮರುತ್, ಕುಬೇರ, ಈಶ-ಃ . . . ವಿದಿಕ್ಕುಗಳೊಡಗೂಡಿದ ಮೂಡಲು ಮುಂತಾದ ದಿಕ್ಕುಗಳಧಿಪತಿಗಳು, ಅಂದರೆ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಕಾಳಿಕರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭).

[ಸಂ.]

ನೈರ್ಮತಿ (ನಾ). ೧. ನೈಮತ್ಯದಿಕ್ಕು. ೨. ನೈಮತ್ಯದಿಕ್ಕಾಳಿಕ : ಭೋರನೆ ಕೂರ್ಮಪಂಚೆಯನೊಂ ಗಜಮಂ ಬಳವೈರಿ ಮೇಷಮಂ ಮಾರುತಮಂಧು ಸೈಂಧವನುಂಜಮಿತ್ರಸುತಂ ನೈವಾದಮಂ ನೈರ್ಮತಿ [ಸಾಂ. ರುತಿ, ದೃತಿ]ಯಾದ್ವಿ ಪಂ ಮಕರಮಂ ಮೃಗಮಂ ಪವನಂ ವಿನಾ ನಮಂ ಮಾರಹರಪ್ರಿಯಂ ವೃಷಭನಂ ಹರನೇಜಾ ನಭಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದಂ (ಜಗಮಿ ೧-೬೬). ೩. ರಾಕ್ಷಸ ; ಅಸುರ. [ಸಂ. ನೈರ್ಮತಿ]

ನೈರ್ಮತ (ನಾ). ದಕ್ಷಿಣ ಪಶ್ಚಿಮಗಳ ನಡುವಿನ ವಿದಿಕ್ಕು ; ನೈಮತ್ಯ. [ಸಂ.]

ನೈಗ್ರಂಥ್ಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂನ್ಯಾಸ : ಬಗೆ ತತ್ಕಾರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಯಂಬಡೆಯ ನೈಗ್ರಂಥ್ಯಂ ಪೊದಟ್ಟು (ಪುಷ್ಪ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ನೈಘೃಣ್ಯ (ನಾ). ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ದಯೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ನಿರ್ಧಯತೆ ; ನಿಷ್ಕರುಣೆ : ಪರಮಾತ್ಮನು . . . ಕೆಲವರಿಗೆ ಸುಖ, ಕೆಲವರಿಗೆ ದುಃಖ ಮುಂತಾದುದನ್ನು ಕೊಡುವುದಾದರೆ ಒಂದು ನಿಮಿತ್ತ ಬೇಕು ; ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ನೈಷಮ್ಯ ಮತ್ತು ನೈಘೃಣ್ಯ ಬರುವುದು ಎಂಬ ಮುಂತಾದ ವಾದಗಳು ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಪರಮಾತ್ಮತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಗತವಲ್ಲ (ಭಾತತ್ವ. ೪೯೨) ; ಧರ್ಮವು ಯಾವ ನೈಷಮ್ಯ ನೈಘೃಣ್ಯವನ್ನು ಬುದ್ಧಿವಾದದಿಂದ ತಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವದೋ ಅಂಥ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಕವಿಯು ಎದೆ ಕರಗಿಸಿ, ರಸಮಯವಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಮಾಡುವನು (ಸಾಹಿ. ೩೯). [ಸಂ.]

ನೈರ್ಮಲ್ಯ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಕೊಳೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸ್ವಚ್ಛತೆ : ಕುಂದಲೀಶಾದಿ ದುರ್ಜನ ಹಸ್ತಕೃತಿ ಚಿತ್ತಿಂಧಿವನೇನಿಪ ಮೇಲಣ ಗಡಿಯ ಶಾಂತನಂಜುಂಡದೇಶಿಕಚಕ್ರವರ್ತಿ ಜಯವಿಗತಾ ನೈರ್ಮಲ್ಯಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿ (ವೀಶ್ವ. ೭-೭-೨) ; ಧರ್ಮ ಸುಕೃತಂ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ನೈರ್ಮಲ್ಯ ಚಲ್ಪಾವಾಸಂಗಳು ಪುಣ್ಯಮುಕ್ತ (ಸಾನಾರ. ೬೯) ; ಅನಂತಾನಂತವಾದ ಸಾಧ್ಯತೆಯುಳ್ಳ ಭವಭವಿಷ್ಯವುಳ್ಳ ಬಾಳನ್ನೂ, ಆ ಬಾಳಿನ ನಾವೀನ್ಯ ನೈರ್ಮಲ್ಯಗಳನ್ನವನು ಮತ್ತೆ ಅನುಭವಿಸಿದಂತಾಯಿತು (ಪುನರು. ೨೭೪). [ಸಂ.]

ನೈರ್ಮಲ್ಯಸ್ವರೂಪ (ನಾ). ನಿರ್ಮಲವಾದ ಸ್ವರೂಪ ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ಸ್ವರೂಪ : ಅವಿರತಾನಂದಸ್ವರೂಪನನಾವನಜಾವನನು ನಿತ್ಯ ತಾನೆಲ್ಲರು ಅನಿತ್ಯರು ಸತ್ಯವೇ ಜನಮಾಯಾಲಿತುತಂ ನಿತ್ಯ ನೈರ್ಮಲ್ಯ ಸ್ವರೂಪ ವಿನಿಶ್ಚಿತಂ ದೃಷ್ಟಪ್ರಕೃತಿಯನಲಾ (ಒಪ್ಪ. ೫೪-೫೯).

[ನೈರ್ಮಲ್ಯ + ಸ್ವರೂಪ]

ನೈರ್ವಿಣ್ಯ (ನಾ). ದುಃಖ ; ಪೇದ ; ಪಿನ್ನತೆ ; ನಿರ್ವಿಣ್ಣತೆ : ತಾರುಣ್ಯದಿಂದ ನಿನ್ನ ನುದ್ದರಿನಲೆಂದಡ್ಡುತಂ ಕೊಟ್ಟ ತನ್ನ ವತಾರದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಮದಿದು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂದನಿದಕೆ ನೈರ್ವಿಣ್ಯ [ಸಾಂ. ನಿರ್ವಿಣ್ಯ, ನಿರ್ವಿಣ್ಯ] ವೆಮಗಿಲ್ಲ ನಾವಿನ್ನು ಹಯಮಂ ಬಿಜಲರಣ್ಯವಾಸಿಗಳಲ್ಲ (ಜೈಮಿಪಾ. ೧೪-೧೦). [ಸಂ.]

ನೈಲಿ (ಗು). ೧. ನೀಲಿ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ : ಭೋರನೆಯ ಗೋಚರಿಸತಾ ಮಹೇಂದ್ರಾದ್ರಿ, ದಕ್ಷಿಣದಿಶಾನೈರನೈರಾತ್ಮ ಯಮದೇಹ ಗೋಪುರಮನಲ್ ಗ್ರಂಥಿಕ ಕೇಳಿರದ ನೈಲ ವೈಶಾಲ್ಯದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ದಿಗಂತಮನೊಡರ್ಚಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೬೬೬-೧೨೦). (ನಾ). ೨. ನೀಲವರ್ಣ ; ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ನೈಲಂಗಲಿ (ನಾ). ಜೆಲುವು ; ಸೌಂದರ್ಯ : "ನೈಲಂಗಲಮನೆ ಚಿಲ್ವಿಕೆ" (ರತ್ನಕಂ. ೧೧). [?]

ನೈಲಾನ್ (ನಾ). ೧. ಕೃತಕವಾಗಿ ನೀರು, ಕಲ್ಲಿದ್ದಲುಗಳ ಸಂಯೋಜನೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ನೂಲು : ಕಲ್ಲಿದ್ದಲು ಕರಗಿದ ದ್ರಾವಕವನ್ನು ಲೋಮನಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಯಿಸಿ ಹೊರಗಿಡುವ ಎಕೆಯೇ ನೈಲಾನ್ (ಗೃತಪಿ. ೬೧). ೨. - ನೈಲಾನ್ ಬಟ್ಟೆ : ನೈಲಾನ್ ಉಟ್ಟ ನಾಜೂಕ ನಾರಿಯಂತೆ ಬಳಕೆತ್ತ ಹೋಗುವ ಇದರ ಒಯ್ಯಾರ ಪ್ರೇಕ್ಷನೀಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ನಲಿಯಲು ಬಲು ಮಂದಿ ನೆರೆಯರೆಂಬುದು ಪಟಧಾರಿಗೆ ವಿಷಾದದ ವಿಷಯ (ಗಾಳಪ. ೬).

[← ಇಂ. Nylon]

ನೈಲಾನ್‌ಬಟ್ಟೆ (ನಾ). ನೈಲಾನ್ ಎಂಬ ಕೃತಕ ನೂಲಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬಟ್ಟೆ; ನೈಲಾನ್‌ಬಟ್ಟೆಗಳು—ಇವು ಬಹಳ ಸವುರಾಗಿ, ಮುಖಾಂತರಾಗಿರುವವು (ಗೃಹವಿ. ೭೧). [ನೈಲಾನ್ + ಬಟ್ಟೆ]

ನೈಲ್ಯ (ನಾ). ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣ; ಶ್ಯಾಮವರ್ಣ. [ಸಂ.]

ನೈವಾಳಿ 'ನಿವಾಳಿ' ನೋ.

ನೈವೇದ್ಯ (ನಾ). ೧. (ಪೂಜಾವಿಧಿಯಲ್ಲಿ) ದೇವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ, ಭಕ್ಷ್ಯ, ಭೋಜ್ಯಾದಿಗಳ ಸಮರ್ಪಣೆ: ಪಂಚಾಮಿ ಗಳಲ್ಲದವರಲ್ಲಿ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನೊಲೈಯೆಯು ನೀನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೨-೯), ಏಕೇಶ್, ಮಹಾಯೋಗಿ, ನಿಷ್ಕಾರ್ಥಕಾರಣಕೆ ನಿನ್ನ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನಿ ನೈವೇದ್ಯಮಂ ನೀಡಿ, ಪಡೆ ಪರಮಸಿದ್ಧಿಯಂ (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೩೯೮-೯೭೪). ೨. ದೇವರಿಗೆ ನೀವೇದಿಸಿದ ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ, ಹವಿಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ್ಯ: ದೇವರಿಗೆ ಶಲ್ಯ ನೈವೇದ್ಯ! ಮೂಗೆ ಕೋಣ, ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯ (ಧನ್ಯಾಶೋ. XIX ೫೬೪). ೩. (ಕಲಂ) ಊಟ: ಭೋಜನ: ನೈವೇದ್ಯಂಕೂ ಪಂತಮಾಮಾ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಗತದ. ಇನ್ನ ಅರಿವಿ ಅಂಚೆದಿಗೂ ಅನ್ನ ದಾತಾನ ದಾತಾ(ದೀಪವ. II, ೧೧). ೪. ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಶೂನ್ಯ: ಸೊನ್ನೆ: ಅವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆ ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ).

ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡು = (ದೇವರಿಗೆ ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು) ಅರ್ಪಿಸು; ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡು: ಏಕೈಕ ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡಿ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರ ಪದ್ಧತಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನೈವೇದ್ಯಭಾಗಿ (ನಾ). ಅರ್ಪಿಸಿದುದರಲ್ಲಿ ಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು: ಜೀವನವೊಂದು ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯ ಬೊಮ್ಮನದು ಸೇವೆಯ ದನೂರ್ಜಿತಂಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಕೆ ಈವರಾರ್ ಕೊಳುವರಾರಲ್ಲೊಂದಾಗಿರುಲು? ನೈವೇದ್ಯಭಾಗಿ ನೀಂ (ಮಂಕುಕ. ೨೫೦). [ನೈವೇದ್ಯ + ಭಾಗಿ]

ನೈವೇದ್ಯವೇಳೆ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಸಮಯ, —ಕಾಲ: ಅಮಳಲಿಂಗಾರ್ಜನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಮುಚಿತದ ನೈವೇದ್ಯವೇಳೆಯೊಳಮರ್ಮ ಮಹಿಮೆಯಲಿ ಸುರಗಿಯಂ ಕಿತ್ತು ಹರಣಕ್ಕೆ ಅಮಮವೊರೆಯಂ ಕೊಯ್ದುಪೊಲುತಮನದಂ ಕೆಲದಲಿ ಮಡಗಿ ಜಂಗಮದ ಲಿಂಗವಸರಮಂ ಮಾಡಿಸುವೊಲು (ಬಸವ. ೩೩-೧೦).

[ನೈವೇದ್ಯ + ವೇಳೆ (= ವೇಲೆ)]

ನೈಶಾಟಿ (ನಾ). ೧. ನಿಶಾಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ರಾಕ್ಷಸ ಸಂಬಂಧವಾದುದು. ೨. ರಾಕ್ಷಸರ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು: ಸಡೆ ಸುಮಿತ್ರಾಸೂನು . . . ತೊಡೆವನೀ ತೋರ್ಪಿ ನೀಶಾಟರಸಡೆಯ ಭಾಗ್ಯದ ಭಾಳಲಿಯನು ನೆಡಿಸುವನು ನೈಶಾಟಿನಿಯಸ್ತಂಬದಂಬರದ (ತೊರಣ. ೩-೬-೪). [ಸಂ.]

ನೈಶ್ರೇಯಸ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಸಂಬಂಧಿಯಾದುದು: ಅದರ್ಶಗಳಿಗೆ ನೈಶ್ರೇಯಸವಿತ್ತುದು ಮಹಾವನವಳಿಕಾಮಪ್ರದವೆನಿಸ ಪರಕಲ್ಪ ವೃಕ್ಷಂಗಳಲಿ . . . ಕಮಲಾಕರದ ತೋಳಿಯಲಿ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೩-೪-೪೩). [ಸಂ.]

ನೈಷಂಗ (ನಾ). ಬತ್ತಲೆಕೆ; ತೂಣೀರ: ಮಾರ್ಗಣಾಡಂಬರದಿಂ ನೈಷಂಗಮಂ ಸತ್ಯವಿಕಳತಳಾರಂಭದಿಂ ಮಂಭದಬ್ಬಾಕರಮಂ ಪೊಲ್ಲಂ ಮಹೀಭಾಸುರಗಣನಿಯಂ ಶಾಂತನುತ್ಪೀರ್ತಿಕಾಂತಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೮೨). [ಸಂ.]

ನೈಷಧ (ನಾ). ೧. ನಿಷಧದೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ೨. ನಿಷಧದೇಶದ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜ; ನಳ: ಸ್ತರನ ರೂಪಿನ ನೈಷಧನ

ಕಂದರು ಮನೋರಾಗದಲಿ (ಸರ್ವ. ೩-೧೫). ೩. ಶ್ರೀಹರ್ಷನಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಕಾವ್ಯ; ೧೧ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪಂಚಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ನೈಷ್ಠಮ್ಯ (ನಾ). ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ನೈಷ್ಠಮ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಸಾರ. ೨-೬ ೬೪೪): ನೈಷ್ಠಮ್ಯ ಬೇರೆ, ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತೆ ಬೇರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಶಕ್ತಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಕ. ೩೪). [ಸಂ.]

ನೈಷ್ಠಿಕ (ನಾ). ಟಂಕಸಾಲೆಯ ಅಧಿಕಾರಿ: "ರೂಪಾಭ್ಯಾಸ: — ಟಂಕಸಾಲೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿಯು, ನೈಷ್ಠಿಕನೆನ್ನಲ್ಪಡುವನು" (ಗುರುಬಾ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ನೈಷ್ಠಿಕಮತ (ನಾ). ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ಇರುವ ಮತ: ಮತವೆಂದು ನೈಷ್ಠಿಕಮತಂ ಈ ಮತ ದೊಡೆಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದಿಲ್ಲದೊಡಂದಿ ಮತದಿಂ ಪೊಣಮಡಿಸುವುದು (ಎಕ. VII, ೨೪೦, ೨೬೩: 1143). [ನೈಷ್ಠಿಕ + ಮತ]

ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ: ನೂಪುಬಳ್ಳಿಯ ತೋಟಂ ಪುತ್ತಂ ಮನೆಯನೆ XXX ವರ್ಗ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನಮಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೪-೩೪: 1034). [\leq ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ]

ನೈಷ್ಠಿಕ (ಗು). ೧. ಕೊನೆಯದಾದ; ಅಂತಿಮವಾದ. ೨. ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ. ೩. ಸ್ಥಿರವಾದ; ದೃಢವಾದ; ಅಚಲವಾದ. ೪. ಸಮಗ್ರವಾದ; ಅಖಂಡವಾದ. ೫. ಮೂಲತ: ಪಳಗಿದ; ನಿಷ್ಣಾತ. ೬. ಮಾಡಲೇ ದೇಕಾದ. ೭. ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ತೊಟ್ಟ; ಆಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ. ೮. ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ: 'ನೈಷ್ಠಿಕತನ' ಪರಾ. (ನಾ). ೯. = ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ೧. ೧೦. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ತನಗೆ ದೇವೇಂದ್ರನಿತ್ತ ಐಂದ್ರಮೆಂಬ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ ನೈಷ್ಠಿಕಮೆಂಬ ಮುಷ್ಟಿಯುಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡು (ಸಂಪದಾ. ೮-೩೩೨). ೧೧. = ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ೨: ಉಪನಯನವೆಂಬಾದೀಕ್ಷಾಗೂಢನೈಷ್ಠಿಕಕರ್ಣದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳ್ ಐದು ತೊಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೨೮೭). ೧೨. = ನೈಷ್ಠಿಕಶ್ರಾವಕ: ಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಿನ್ನೈಷ್ಠಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಧಕರೆಂದು ಮೂರು ಗುಂಪುಗಳಾಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಸ. ೪೬೪). [ಸಂ.]

ನೈಷ್ಠಿಕತನ (ನಾ). ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ; ನಿಷ್ಠಾಂತಿಕೆ: (ಃ). [ನೈಷ್ಠಿಕ + ತನ]

ನೈಷ್ಠಿಕತಪೋಧನ (ನಾ). ಅಖಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾದ ತಪಸ್ವಿ: ನೈಷ್ಠಿಕ(ತ್ವ)ತಪೋಧನಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳ್ ಅದಿಕೇಶವಾನಮಮಾ ಮಾಡುವುದುತಪಮಪತ್ತವರ್ (ಎಕ. XVI, ೪-೨೪: 978); ಇನ್ನೆನಿಸಿದ ಕಾಳಾಮುಖಿ ನೈಷ್ಠಿಕತಪೋಧನಗ್ಗನಲ್ಲಿಯ ಚ್ಯಾತ್ರಗ್ಗನಲ್ಲಿಯ ಪಾವು ಕಳ್ಳಂ . . . ಶ್ರೀಸ್ವಯಂಭೂಸೋಮೇಶ್ವರದೇವಗ್ಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೯-೫೯: ಸು. 1076).

[ನೈಷ್ಠಿಕ + ತಪೋಧನ]

ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ (ನಾ). ಯಾವಜ್ಞೇವವೂ (ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊಂಡು) ಪಾಲಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ; ಅಖಂಡವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ: ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಅಥವಾ ಅಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಎಂಬ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾದ ಒಂದು ಆಶ್ರಮವಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. ೨೮೩); ಭೀಷ್ಮನು . . . ಮುಂದೆ ತನ್ನ ಕಡೆಯಿಂದ

ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಹೋರಾಡಬಹುದಾದ ಸಂತತಿಯುಂಟಾಗದಂತೆ ತಾನು ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವನೆಂದೂ ಮಾತು ಕೊಟ್ಟು . . . ಬೇಡರ ದೊರೆಯು ಮಗಳಾದ ಸತ್ಯವತಿಯಂಬಾಳೆಯನ್ನು ತಂದು ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಮದುವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು (ಸೀಗಟ್ಟು. ೩೨).

[ನೈಷ್ಠಿಕ+ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯ]

ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಯಾವಜ್ಜೀವವೂ (ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು) ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ; ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ; ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ : ಸಾಧಕನು ಗೃಹಸ್ಥಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆಯೇ ಬದುಕಿರುವವರಿಗೂ ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ಅಭ್ಯಾಸನದಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವನವನ್ನು ಕಳೆದರೆ ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಎನಿಸುವನು (ಭರತ. ೧೫೯) ; ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಭಾರತಿಯವರು ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ(ಸಂಗೀತ.೧೨೨). ೨. [ಜೈನ] ಉಪನಯನಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಅವಲಂಬನಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಅದೀಕ್ಷಾಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಗೂಢಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಮತ್ತು ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ; ೩ ಐದು ಬಗೆಯ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಿರುವರೆಂದು ಜೈನಮತವು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ೧. ಉಪನಯನಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ : ಇವನು ಗಣಧರಸೂತ್ರ ಅಥವಾ ಜನಿವಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಪರಮಾಗಮವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. ೨. ಅವಲಂಬನ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ : ಇವನು ಕೌಪೀನ, ಖಂಡವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಆಗಮಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. ೩. ಅದೀಕ್ಷಾಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ : ಇವನು ವೇಷವಿಲ್ಲದೆ ಪರಮಾಗಮದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. ೪. ಗೂಢಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ : ಇವನು ಕೌಮಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುನಿಯಾಗಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಅನಂತರ ಇತರರ ಬಲವಂತಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಅಥವಾ ಪರೀಷದಗಳನ್ನು ತಾಳಲಾರದೆ ಗೃಹಸ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. ೫. ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ : ಇವನು ಜುಟ್ಟು, ಜನಿವಾರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಬಿಳಿಯ ಅಥವಾ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯುಟ್ಟು ಭಿಕ್ಷಾಟನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಜನಾರ್ಜನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿ, ಅರ್ಜೀವಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲಸುತ್ತಾನೆ : ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೆಂದೊಂ ಶಿವಾಧರನುಂ ಧನಕರಕ್ಕೆ ವಸ್ತ್ರ ಖಂಡಕೌಪೀನಧರಕಟಿಲಿಂಗನುಂ ಸ್ವಾತಕನುಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಲಕ್ಷಿತವಸ್ತ್ರ ಸ್ಥಳನುಂ ಛತ್ವಾಪ್ತವಿರತನುಂ ದೇವತಾರ್ಚನಾಪರನುಮಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂ. ೨೨೮). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ]

ನೈಷ್ಠಿಕಭಕ್ತಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ವ] ಆರುವಿಧವಾದ ಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ನಿಷ್ಕಾಭಕ್ತಿ : ಭಕ್ತಿ ಆರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿ, ನೈಷ್ಠಿಕಭಕ್ತಿ . . . ಸಮರಸಭಕ್ತಿ, ಭಗವತ್ತಾತ್ಮಾವೇಶ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂಕಿತು ಗಮ್ಯ (ಭಾರತ. ೧೧೯). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಭಕ್ತಿ]

ನೈಷ್ಠಿಕಭಾವ (ನಾ). ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ ; ನಿಷ್ಕುತೆ : ಬಹಿರಂಗದ ಮೇಲಿದ್ದ ಇಷ್ಟಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ನೈಷ್ಠಿಕಭಾವವಿಂಬುಗೊಂಡು ಅನಿವಾಸದೃಷ್ಟಿ ಅಚಲಿತವಾಗಿ ಬದಿರಲು . . . ಸರ್ವವಿಧಲಿಂಗವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಬುದು (ಅಖಂಡ. ೧೯೪-೪). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಭಾವ]

ನೈಷ್ಠಿಕಮುನೀಶ್ವರ (ನಾ). -ನೈಷ್ಠಿಕತಪೋಧನ : ಜಲನಿಧಿಪರೀತ ವಸುಧಾತರದೊಳು ನೈಷ್ಠಿಕಮುನಿ(ನೀ)ಶ್ವರಾರಾಧ್ಯಮ್ ಶ್ರೀಕಳಶೇಶ ದೇವಶ[ಪ್ರಾ]ದಕಮಳಭೃನ್ನ ಸೋಮೇಶ್ವರಬ್ರಹ್ಮತೀಶಮ್ ಸ್ತುತಮ್ (ಎಂ. XVIII, ೧೯೪-೨೩; 1107). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಮುನೀಶ್ವರ]

ನೈಷ್ಠಿಕಶ್ರಾವಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಾಶ್ವಿಕ, ನೈಷ್ಠಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಧಕರೆಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ (ತರಗತಿಯ) ಶ್ರಾವಕ(ಗೃಹಸ್ಥ)ರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ; ಅತಿಚಾರರಹಿತವಾದ ಶ್ರಾವಕಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ; 1)ನೈಷ್ಠಿಕಶ್ರಾವಕರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು ತರಗತಿಗಳುಂಟು. ಈ ಹನ್ನೊಂದು ಶ್ರರಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ೧. ದಾರ್ಶನಿಕ. ೨. ವ್ರತಿಕ (ಎಳು ಶೀಲವ್ರತಗಳನ್ನೂ ಉಳ್ಳವನು). ೩. ಸಾಮಾಯಿಕ. ೪. ಪ್ರೋತ್ಸಾಹೋಪವಾಸಿ. ೫. ಸಚಿತ್ತವಿರತ. ೬. ದಿವಾಮೈಥುನವಿರತ. ೭. ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ. ೮. ಆರಂಭವಿರತ. ೯. ಪರಿಗ್ರಹವಿರತ. ೧೦. ಅನುಮತಿವಿರತ. ೧೧. ಉದ್ದಿಷ್ಟವಿರತ. ಈ ಹನ್ನೊಂದು ತರಗತಿಗಳಿಗೆ ಜೈನ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತಿಮೆ'ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು : ಅತಿಚಾರರಹಿತ ಶ್ರಾವಕಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ನೈಷ್ಠಿಕಶ್ರಾವಕನು (ಜೈನಪ. ೪೬೪).

[ನೈಷ್ಠಿಕ+ಶ್ರಾವಕ]

ನೈಷ್ಠಿಕಸಂಯಮಿ (ನಾ). -ನೈಷ್ಠಿಕತಪೋಧನ : ಅಂಭೋನಿಧಿ ಪರಿವ್ರತ ವಿಶ್ವಂಭರಿಯೊಳ್ ನೆಗ[ದ್ರ]ದ್ವರ್ಗ ಲಿಂಗಮಂ ಪೊಗಟ್ಟರ್ . . . ಅದು ನೈಷ್ಠಿಕಸಂಯಮಿಯಲ್ಲದ್ದೆಗ್ಗೆ ಪೂಜಿಸುವುದರಿಂದ (ಸಾಂ. XX, ೪೯-೪೬; 1076 ?). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಸಂಯಮಿ]

ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ (ನಾ). ನೈಷ್ಠಿಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳ ನೆಲೆ ; ಅಖಂಡ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳ ನಿವಾಸ : ಶ್ರೀಮತ್ಪೋಮೇಶ್ವರಪಟ್ಟಣದವೆಗ್ಗೆ ಶ್ರೀಮದರಿಕೇಸರಿದೇವರು ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕದಿಂದ ಪ್ರಧಾನರು ಮಿಟ್ಟು ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವಭುಕ್ತಿಯೊಳು . . . ಸರ್ವನಮಸ್ಕಮಾಕೆ ಬಿಟ್ಟರ್ (ಕಂ. I, ೧೭-೩೩; 1055) ; ಶೈವಗುರುಗಳು ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಾನವೇ 'ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ' . . . ರಾಜನೂ ಅವನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಸೇರಿ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು 'ನೈಷ್ಠಿಕಸ್ಥಾನ' ಗಳನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಕೆಲವು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಕಂ. ೧೪೦). [ನೈಷ್ಠಿಕ+ಸ್ಥಾನ]

ನೈಷ್ಠಿಕೆ (ನಾ). ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಶಿವಧರ್ಮವಾ ಭೂತಿಕಂ ನೈಷ್ಠಿ[ಕ್ತಿ]ಕೆಯುಮನುತ್ತವು ಯುಗ್ಮದಲ್ಲಿ ಭೂತಿಕವ ಸುವ್ರತ ಮೋಕ್ಷವು ಯುಗಲಯುಕ್ತವಾ ವ್ರತವದಂಗವನುಳ್ಳ ತನಕ ನಡವುಂ ನೈಷ್ಠಿ[ಕ್ತಿ]ಕೆ (ದೀಪ್ತ. ೬-೬-೨೨). [ಸಂ. ನೈಷ್ಠಿಕೆ]

ನೈಷ್ಠೆ (ನಾ). ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ : ತನುವಿನ ಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಸುಟ್ಟು ರುಹಿ . . . ಸದ್ವ್ರಕ್ತಿಯ ನಿಜನಿಷ್ಠೆಯ ತಿಳಿದು ಸತಿ ಸುತಂಗೆ ಸವಾಚಾರ ಸನ್ಮಾರ್ಗದ ತೋಜು ನಿರ್ವಂಚಕದಿಂದ ಅಜಾಹಾಚರಿಸಬಲ್ಲಾ ತನೇ ಅಜ್ಞ ಶರಣ ನೋಡಾ (ವಚನ. ೪೫೬-೯೭) ; ಭಕ್ತಂಗೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಮಾಹೇಶ್ವರಂಗೆ ನೈಷ್ಠೆ . . . ಏಕಂಗೆ ಕುಣುಡುಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೆ ನಿರಾಳ (ವದಗೋ. ೪-೧೧೪). 'ನಿಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ನಿಷ್ಠಾ]

ನೈಸರ್ಗಿಕ (ಗು). ೧. ಸಹಜವಾದ ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ; ನೈಜವಾದ : 'ನೈಸರ್ಗಿಕಕಾರಣ' ಪರಾ. ೨. ನಿಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ; ಪ್ರಾಕೃತಿಕವಾದ : ನೈಸರ್ಗಿಕ ನಿಯಮದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಕಂಡು ಅನಂದಿಸುವ ಭಾವುಕತೆ, ಆತ್ಮಾನುಭವಗಳು ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ರರಿಲ್ಲ (ಮಕ್ಕಾರ. ೧೧ ೬೬೪). (ನಾ). ೩. ಸಹಜವಾದುದು ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದು : ಮಾಂತ್ರಿಕ ದೈವಿಕ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಯೌಕ್ತಿಕ ವಾಸ್ತವಿಕಗಳೆಂಬ ಪಂಚಭೇದಸಾಧನಗಳಿಂದಲೂ ಪರಧಯುಕ್ತರವೇಷ ಭಾಷಾಕಾರಂಗಳುಳ್ಳ ಭನದೇವರ್ಕಳಿಕುಂ(ವಿವೇಕ. ೨೮೧) ; ಖಜೂರದಲ್ಲಿ

ಬಹಳ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಸತ್ಕರಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಬೊಡ್ಡವರಿಗೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಹಾರ (ಅಹುಸಾ. ೭೯). [ಸಂ.]
ನೈಸರ್ಗಿಕಕಾರಣ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಕಾರಣ ; ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಕಾರಣ ; ಭಾಷೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ . . . ಮಾನವ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಸೌಖ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯೂ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾದ ಉಚ್ಚಾರಣಾ ಭೇದವೂ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶವೆ ಅಥವಾ ನೈಸರ್ಗಿಕಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಶೈವಿ. ೨೯೫). [ನೈಸರ್ಗಿಕ+ಕಾರಣ]

ನೈಸರ್ಗಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ (ನಾ). [ಚೈನ] ವಿಮರ್ಶೆ, ಉಪದೇಶಾದಿ ಗಳಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಜೈನಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ : ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪದ ಮೇಲೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿರುವುದೇ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ ಎನಿಸುವುದು. ಇದೊಂದು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ನಿಷ್ಠೆಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವ ಜೀವಿಗಳು ನೈಸರ್ಗಿಕಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವುಳ್ಳವರು (ಜೈನಸ. ೩೦೦). [ನೈಸರ್ಗಿಕ+ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವ]

ನೈಸರ್ಗಿಕಸೌಂದರ್ಯ (ನಾ). ಸಹಜವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ ; ನಿಸರ್ಗ ಸೌಂದರ್ಯ : ಅರಿಕಾದರಣ . . . ಆ ವನದ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಸೌಂದರ್ಯಾಕರವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಕಳೆದನು (ಮನಸ. ೩೫). [ನೈಸರ್ಗಿಕ+ಸೌಂದರ್ಯ]

ನೈಸರ್ಗ (ನಾ). [ಚೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ನವನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಶಯ್ಯೆ, ಆಸನ, ಭವನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ನಿಧಿ : ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ಶ್ರೀಗೃಹದೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟ ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ ನೈಸರ್ಗ ಪಾಂಡುಕ ಪದ್ಮ ಹಿಂಗಳ ಮಾಣವಕ ಶಂಖ ಸರ್ವರತ್ನಂಗಳೆಂಬ ನವನಿಧಿ ಗಳುಂ (ಅದಿ. ೧೫-೩೫) ; ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ ಪಾಂಡುಕ ಹಿಂಗಳ ನೈಸರ್ಗ ಪದ್ಮ ಮಾಣವಕ ಶಂಖ ಸರ್ವರತ್ನ ನವನಿಧಿಪರಿಪೂರ್ಣಮುಂ (ಅಜಿ. ೭-೨೦ ನ) ; ಸಮುಚಿತೋಪಭೋಗದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ಕುಡುವ ಕಾಳನಿಧಿಯುಂ ನಾನಾಪ್ರಸಾದಭೋಜನೋಪಕರಣಂಗಳನೀವ ಮಹಾ ಕಾಳಮುಂ ದಿವ್ಯಕಯ್ಯಾಸನಪ್ರಭೇದಂಗಳಂ ಪಡೆವ ನೈಸರ್ಗಮುಂ . . . ಕನಕಮಣಿಮುಕ್ತಾದಿ ನಾನಾಸಸ್ಯಂ ಕುಡುವ ಭಾರೀಪಟಪಮಪ್ಪ ಸರ್ವರತ್ನ ಮುನುಂ(ಪ್ರಿಯಂ)ಪುಂ ಮಹಾನಿಧಿಗಳುಂ(ವರ್ಧಮಾ. ೧೦-೩೫) ; ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ ಪದ್ಮ ಪಾಂಡುಕ ನೈಸರ್ಗ ಮಾಣವಕ ಹಿಂಗಳಶಂಖ ಸರ್ವರತ್ನಗಳೆಂಬೊಬ್ಬನಿಧಿಗಳುಮನುಕ್ರಮದೊಳಚ್ಚಿಸಿ . (ಚಂದ್ರ. ೬-೧೦೧ ನ). [ಸಂ.]

ನೈಸೇಶ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಒಡೆಯ ; ನಿಶೆಯ ಈಶ ; ಚಂದ್ರ : ನೇಸರ್ಗಿಸಿದ ಕೈಗಳೆಂಬುದಿವುಂ ಬೋಕಂಗಳಂ ಚಿತ್ರಮಂ ನೈಸೇಶಂ ಸೇಶಂ ಮುಬುಂಗೆ ಸತಂ ನೀರೊಬ್ಬು ಮೇಣೊಂದುಗುಂ ಏನೋ ಸಾಂಕಿ ಯನೆಯ್ದು ಹಂ ಮದನನುಂ ರಯ್ಯಂ ಮಿಗಿಲ್ಪಂಜಿಯುಂ ಬಾಸಿಪ್ಪಾಯಿರಿ ವೇಗಿಯಂದ ಯುವಕರ್ತೆಂಡಾಟಿಕೊಲ್ಲಾಡುವರ್ (ಮೈಸೂರು. ೩-೪೯).

[<ಸಂ. ನೈಸೇಶ]

ನೈಸ್ತ್ರಂಶಿಕ (ನಾ). ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು ; ಖಡ್ಗಧಾರಿ : "ನೈಸ್ತ್ರಂಶಿಕ-೧ ಅನಿಹೇತಿ-ಕತ್ತಿಯೇ ಅಯುಧವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು, ಅದ್ವಾಯುಧವನು" (ನಿಜಾಂಕಿ. ೨೫೬). [ಸಂ.]

ನೈಸ್ತ್ಯವ್ಯ (ನಾ). ನಿಸ್ತ್ಯವತೆ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ; ಸತ್ಯವಂತಿಕೆ : ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲಾಘನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ್ದು ಆ ದೊರೆಯ ಧಾರಾಳವೋ ಆ ಕೂರರ ನೈಸ್ತ್ಯವ್ಯವೋ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ (ಚಕ್ರ. ೯೫). [ಸಂ.]

ನೈಹಂಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೊಸೆ ನೈಹಂಚಿ(ಪಾಕಾಂ. ನೈವಂಚಿ) ಕಡಗಿಲೆ ನಾಲೆ ಗರುಗ . . . ಎನಿಹವವಾ ವಿವಿವದೊಳು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೩-೧೪). [?]

ನೊಂದ 'ನೋ' ಪರಾ.

ನೊಂದಣಿ 'ನೋಂದಣಿ' ನೋ.

ನೊಂದಾಯಿಸು 'ನೋಂದಾಯಿಸು' ನೋ.

ನೊಂದಿಸು 'ನಂದಿಸು' ನೋ.

ನೊಂದ್ರು 'ನಂದು' ನೋ.

ನೊಂದ್ರು 'ನೋ' ಪರಾ.

ನೊಕ್ಕುಗೋಡು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಕಿರ್ಕುಕೆಜಿ ಗುಡಗತಾಣಮ್ ನೊಕ್ಕುಗೋಡು ಮಣಿರಿ ಮಕ್ಕಿಯಕ್ಕ (ಮೈ. ೧೯೦೪, ೧೦ : 700). [?]

ನೊಕ್ಕು (ನಾ). ಚೂರು ; ಚಕ್ಕೆ ; ತುಂಡು (?) : ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ಅವನೇ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದುದು ಅದು, ಅದರ ಬಣ್ಣ ಒಂದೆರಡು ಕಡೆ ಎದ್ದು ಹೋಗಿತ್ತು. ನೊಕ್ಕು ನೊಕ್ಕುಗಳಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದವು (ಸ್ವಾಮಿಶ್ವ. ೨೧೩). 'ನುಣುಗು' ಪರಾ.

[ದೇ. ೧ ಕವಿ. ನುಕ್ಕು ; ಮಲ. ನೊಕ್ಕು = ಪುಡಿಮಾಡು]

ನೊಗ, ನೊಗನು, ನೊಗ್ಗೆ (ನಾ). ೧. ಬಂದಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ನೇಗಲಿ ನ್ನಾಗಲಿ ಎಳೆಯಲು ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳ ಕತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಇಡುವ ಉದ್ದವಾದ ಮರದ ದಿಂಡು ; ಯುಗ ; ಧುರ : "ನೊಗನೆಂಬುದು ಯುಗಸಾಮಂ" (ವಸ್ತು. ೪೬-೨೯) ; ಉದಿದಿಡ್ಡಬಾದೀಸು ತಟ್ಟಿದ ನೊಗಂ ಜೀಜಿಲ್ಪ ಚಕ್ರಂ ಸಿದಿಲ್ ಪೊಡೆದಂತೊರ್ಮೆಯ ಸೂಸಿಪಾಟಿದ ಮಡಂ . . . ಕಣ್ಣೊಂದು ಮಗ್ಗಾಜಿಯೊಳ್ (ಪಂಪ. ೧೦-೯೧) ; ತೆಗೆನೊಡೆದಜ್ಜ ಕೂರ್ಗಣೆಗಳಂ ರಥದಜ್ಜುದಿದು . . . ನೊಗಂ ನೊಗ ನುಗ ಪಡಲ್ಪಡಲ್ಪ ಕಾಳೆಗಮುಕಿ ರೌದ್ರಮಾಯ್ತು (ಮಹಾಶೇ. ೧೨-೪೩) ; ತೇಜಿಗಳಂ ತೇರ ನೊಗಕೆ ಹೂಡುವ ಕುದುರೆಗೆ ಕುಣುಹಿನ ಸಂಜೋಗಗಳಂ ಸೇರಿಸುತುಂ . . . ನಾಲೆಜದತಿಬಲರೆಸಗಿದರು (ಜಯಕಾ. ೩-೧೫). ೨. ಒಂದು ನೊಗದ ಅಳತೆ ; ಒಂದೂವರೆ ಮಾರು ; ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ : ಸಂಯಮೋಪ ಕರಣಕ್ಕೆಡಗೈ ಬಲಗೈ ಪೆಗಲ್ಲಿ ನೇರ್ಪಡೆ ನೊಗದಂತರಂ ನಡೆಯ ಕಣ್ಣ ಕೆಪಣಂ ಕಡುಬಿಟ್ಟಿ ಜಂತ್ರಮಂ ನಡೆಯಸುವಂತೆ ವರ್ತಪನಣ್ಯದೊಳೇಕ ವಿಚಾರಿ ತಾಪಸಂ (ಅನಂಪ. ೪-೨೪) ; ನೊಗದಂತರದ ಭೂಮಿಯ ಮುಂದೆ ನೋಡುತೆ (ಜ್ಞಾನ. ೨-೪೨). ೩. ಆಕಾಶಭಾಗ : ಎರೌ ಪೂಜ್ಯಲೆ, ಸೂರ್ಯನಾದರೆ ನೊಗದ ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿದನು, ಬೇಗ ನಡೆ (ಕಾಕುಂಕ. ೫೮-೩). ೪. ದಾಸ್ಯ ; ಬಂಧನ : ಮೇಣಿಡುವೆ ನೆವಗೆಯ್ದು ವರು ನಮ್ಮ ನೊಗದಿಂ ತಮ್ಮ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಹೇಗಾಡೆ (ಗೊಲ್ಲಾ. ೪-೧೯೯). ೫. ಭಾರ ; ಹೊರೆ : ಮೈಮನದ ನೊಗವನ್ನು, ಕೊರಳೊಳಿಹ ನೊಗವನ್ನು ಪುಣ್ಯವನು ಪಾಪವನು, ತಾಪ-ಸಂತಾಪವನು (ನವ್ಯ. ೨-೧೩). ನೊಗನು : ೧. ಗಾಲಿಯ ಗಜಜು ಭೀಕರ ನೊಗನ ಹೆಗಲರಿ ಕುಣಿದವಪ್ಪಚೆಯ (ಕುಣ್ಯಾ. ೨-೪) ; ಮಿಳಿ ನೊಗನು ಕೀಲಚ್ಚು ಕೂಬರ ಬಳೆಮೊಳೆಯನಾರೈದು ಹೆಣೆಯನು ಬಳಿದು ಹೂದಿದೊಡ್ಡಿ ಸೆಯಲೆಂಭತ್ತು ಸಾವಿರವ (ಕೂರಂ. ೫-೭-೫) ; ಭಾನು ಚಂದ್ರರ ಮಂಡಲಂಗಳೇ ಗಾಲಿ ನೊಗನಾ ನಿಸಿ ದಿವಸ . . . ಶಾಸ್ತ್ರಮೇ ಕೀಲಾದುವು (ಚಿಬ್ಬ. ೪೧-೪೧). ನೊಗ್ಗೆ ; ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಧಾಕರು ನೊಗಿಯನ್ನು ನೊಗಿಯಿಂದಲೂ ನೇಗಲನ್ನು ನೇಗಲಿಂದಲೂ . . . ತಾಕಿಸಿ . . . ಹೋರುತ್ತಿದ್ದರು (ಶೈವಾಧೀ. ೭೪). 'ಜುಗ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ಯುಗ]

ನೊಗಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೊಗಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಲ್ಪಡು, - ಹೂಡಲ್ಪಡು : ನೀನೊ, ಪೊಸತೆ ನೊಗಗೊಂಡ ಕುದುರೆಮುಟಾ ತನಕು ಕಡಿವಾಣಮುನ್

ಕಟಕಟನೆ ಕುತ್ತುತ್ತು ಮೇಯುಪಾಂತೆ ಅಳದಿಗಬಾದುದ್ದ ತನ್ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. ೫೪-೧೧೬೬). [ನೊಗ+ಕೊಳ್ಳ]

ನೊಗನು 'ನೊಗ' ನೋ.

ನೊಗಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ನೊಗಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಎತ್ತಿನ ಕುತ್ತಿಗೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ, -ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ; ಅಗಡುಕಣ್ಣೆ; ಜೊತ್ತಿಗೆ. (೪). [ನೊಗ+ಪಟ್ಟಿ]

ನೊಗಭಾರ (ನಾ). ನೊಗದ ಹೊರೆ; ನೊಗದ ಭಾರ: ಹೊತ್ತಿಗಾಗ ಬರಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಾಧಾರ ಕುತ್ತಿಗೆ ಮೂರೈತಿ ನೊಗಭಾರ. . . ನಂಬ ಗೀಸ ನೋರಿದದ ಬಲ ಇಲ್ಲಾ (ಮುಕ್ತ. ೪೫-೧೩). [ನೊಗ+ಭಾರ]

ನೊಗವರಿ (ಕ್ರಿ). ನೊಗವನ್ನು ಇಳಿಸು; ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮುಗಿಸು: ಭಾಸ್ಕರಂ ನೊಗವರಿದನಾದೊಡಂ ಪಾಂದಳದ ಬಿಸುಮುಗಿಲ ಮುಸುಕಿಸ್ತು ತೆಗೆದಿಲ್ಲ (ಹವ್ಯ. ೨೨-೧೨೫). [ನೊಗ+ಪರಿ (<ಪಟ)]

ನೊಗವಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ನೊಗಕ್ಕೆ ಹೊಡೆ; ನೊಗವನ್ನು ಕಟ್ಟು; ಆರು ಕಟ್ಟು. : ಸೋಮಶೇಖರನತ್ತ ತರದಾ ಭೂಮಿಯಲಿ ನೊಗವಿಕ್ಕಿ ಯುಳುವರು ತಾಮಸರು ಬೇಸಟುಸುತಿರ್ಪರು ಮೂಟುಲೋಕವನು (ಸಂಭ. ೬-೧೬). [ನೊಗ+ಇಕ್ಕು]

ನೊಗವೊರು 'ನೊಗವೊರು' ನೋ.

ನೊಗವೊರು, ನೊಗವೊರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಂದಿಯ ಅಥವಾ ನೇಗಲಿನ ನೊಗವನ್ನು ಹೊರು, -ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ಪರಮ ದೂರ್ವಾಸನಂ ವರಧರ್ಮೋರಿಸಿ ನಿಜಕೊರಲ್ ಕೊಳು ನೊಗವೊತ್ತು ಪುರದೊಳಿಲ್ಲಂ ಹರಿ ರುಕುಮಿಣಿಗಳು ವಾದರಿಸಿ ಮೆಜೆಯುತಿರ್ಪಾ [ದಾ] ಹರನ ಶ್ರೀಶ್ಯಂದಾದಿ ಪಾರಾಣದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ (ಸಾಸಂಜ. ೨-೧೧೧). ನೊಗವೊರು: ೨. (ಆಲಂ) ಹೊರೆಯನ್ನು ಹೊರು; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳು: ತನ್ನ ಪದವಿತೆಯ ಸೇವೆಯಂ ನೊಗವೊತ್ತ ಶೆಗ ಲೊಳೆಯ ಸತ್ತರಾ ಸಾವುಮುತ್ತ ಮಗತಿಯ, ಸಾಸ್ತಿ ಕನಲ್ಲದಾತ್ಮಚ್ಚೆಂಗೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೩೬೫-೩೫೧). [ನೊಗ+ವೊರು]

ನೊಗಹಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ನೊಗದ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಸುಂಕ: ಸಾರಾಯಣಪಟ್ಟರು ಇ ಎಜದು ಕೊಟ್ಟ ಸ್ಥಳಂಗಳಿಗೆ ತೆಜು ಮುದಗಡಿ ದೇವರ ಧರ್ಮ ಅರುಗಡಿ [ಮ]ನಹಣ ನೊಗಹಣ ವೊಕ್ಕಲುಗುತ್ತಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ (ಕಾ. ೨, ೫೩-೨೬; 1453); ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ತೆರುಮಣಗಳು: -ತೆರು, ಮುದಗಡಿ, ಅರುಗಡಿ, ದೇವರ ಧರ್ಮ, ಮನಹಣ, ನೊಗಹಣ, ಒಕ್ಕಲಗುತ್ತಿಗೆ (ಕುಳುಸಾ. ೨೬೧). [ನೊಗ+ಹಣ (<ಪಣವು)]

ನೊಗಿ, 'ನೊಗ' ನೋ.

ನೊಗಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ: ಕೆಂಪುಗಂಧಗಿರಿ, ನಂದಿಸ್ತ, ಟೊನವರ, ನೊಗಿ, ನಂದರಿ, ಬೆಳಂದಿ, ಗಂಧಗಿರಿ (ಮೈಲಿ. ೧೯-೩೪೪); ಸಂಕೀರ್ಣ. . . ನಂಜಿನ ಗಿಡ, ಕಾಡುಮಣಸು, ಅಂಗಾರಕ, ಇಂಗಳೇಕ, ಸಾಂಬ್ರಾಣಿ, ನೊಗಿ, ಹುರಗಲು, ಕಂಗೊಂದಿ (ಸಮ್ಮನು. ೨೩೮). [?]

ನೊಗಿಕೊಲಿ (ನಾ). ನೊಗದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; (ಜೀವನಶೈಲಿ) ಗಾಡಿಯನ್ನು ಹೊಡೆಯುವವನು: ಬಳಲಿದ ಒಬ್ಬ ನೊಗಿಕೊಲಿಯು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ದಿದರನ್ನು ಕಡಿದು ಹುಂದಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಕಿರು ಗುಟ್ಟುತ್ತಿರುವ ಗಾಡಿಯನ್ನು. . . ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದು ತಲೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಎತ್ತಿನ ನೊಗವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ (ಮಲನಾ. ೨೫). [ನೊಗಿ (<ನೊಗ)+ಕೊಲಿ]

ನೊಗ್ಗು (ಕ್ರಿ). ಕುಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ತರುಣಿಯಾಗಾ ಸತಿಯ ರೂಪನು ಧರಿಸಿ ಬಳಲಿದು ಚಿತ್ತ ದೇಹದಿ ಚರಿಸಿ ನೊಗ್ಗದು ನೋಟಿ (ಜೀವಂಜ. ೪-೧೦). 'ನಗ್ಗು' ಪರಾ. [?]

ನೊಚ್ಚಿಗೆ (ಅ). ಹಿತವಾಗಿ; ಹಾಯಾಗಿ: ಮಂಜುಗಡ್ಡೆಯಂತೆ ಕಡಿಣ ವಾದ ನರಸಮ್ಮನ ಹೃದಯ ಕರಗಿ. . . ಮಂಗಳಿ ಮೂರ್ತೇ ಅವಳ ಕಿವಿಗೆ ನೊಚ್ಚಿಗೆ ಎಂಬುದಿಟ್ಟು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೩೯); ನುಚ್ಚಿಗೆ ಬೆಚ್ಚುವನ ನೊಚ್ಚಿಗೆ ಮಾತಾದಿದರೂ ನಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಲದು (ಗಾಡ). [?]

ನೊಚ್ಚಿಗಾಗು-೧. ಹಿತವಾಗು; ಇಷ್ಟವಾಗು: ಕಾತ್ಯಾಯಾ . . . "ತುರುಚಿಯ ಕಡಿತ ನೊಚ್ಚಿಗಾಯಿತೆ?" ಎಂದಳು (ಪುನರು. ೫೬); ಅವನಿಗೆ ಮೈಗೆ ಬೆಚ್ಚಿಗಾದದ್ದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೊಚ್ಚಿಗಾಗಿ ಇಬ್ಬರೂ ಸವಿಡ್ಡಿ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಮಲಮ. ೨೫೬). ೨. ಹಿತವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಾಯಾಗು: ಮೆಚ್ಚಿದಿಯುಳೊಂದು ಹುಚ್ಚು ನುಡಿದರೆ ನೊಚ್ಚಿಗಾಗಿ ಹುದು ನಲ್ಲಂಗಿ ಅಚ್ಚಿಗಾನವನಾಕೆ ಪಾಡುತಿರಲು ಕೇಳು ಮೆಚ್ಚಿದಿನೆ ಚಕ್ರಧರನು (ಭರಣ. ೧೧-೩೯). [<ನೊಚ್ಚಿತು+ಅಗ್ಗಿ]

ನೊಚ್ಚಿನಡೆ (ನಾ). ಹಗುರವಾದ ನಡೆಗೆ; ಮೃದುವಾದ ನಡೆಗೆ: ಅಚ್ಚರಿಯ ನಡೆಯಂಚಿನಡೆ ಮನಮೆಚ್ಚಿಸುವ ನಡೆಯಂಚಿನಡೆ ಕಿರುನೊಚ್ಚಿನಡೆ ಮೃದುಗತಿಯ ನಡೆಯಂದಳೆಯ ನಡೆಯಂದು (ಜಿರಾಮಾ. ೧೬-೬೬). [<ನೊಚ್ಚಿತು+ನಡೆ]

ನೊಚ್ಚಿನೆ (ಅ). -ನೊಚ್ಚಿಗೆ: ಕಲಾಧರಂ ಚಿಚ್ಚರಮಿಟುತಂದು ಪಚ್ಚಿ ಗಪ್ಪುರಂ ತೀವಿದ ಕೆಂದಳಿರ್ವರಲಿಂ ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣಂ ತಡವಿ ಪೋಪುದುಂ ಬೆಚ್ಚಿವೆಗ್ಗ ನೊಚ್ಚಿನೆ ತಪ್ಪೇಜ್ಜಿ-ತನ್ನಂ ಮುಂಚುಂ ರೋಮಾಂಚಮಂ (ಚಿವಿ. ೩-೨೦೫೪). [?]

ನೊಚ್ಚಿನಾಗು-೧. ಹಗುರವಾಗು; ಲಘುವಾಗು: ಇದಲು ಜವಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ಲು ಗರುಡಂ ಗಜಾಯಂ ಕಡುನೊಚ್ಚಿನಾದನೇಜಾದನಿ ದ ಜೋಳ್ ಕಡಂಗಿ ಪರಿದಾಟನೆ ಕಾಲ್ಪಡೆಗೆಟ್ಟು ಗಾಳಿ ಮೂಳದ ಮಜುವುಲ್ವ ವೋರಿಯನೆನಲ್ (ಮಲ್ಲಿ. ೪-೧೫೪). ೨. ಹಿತವಾಗು; ಇಷ್ಟವಾಗು: ಅದಂ ಕಂಡು ವಿದೂಷಕನವರ್ಚನೆಯಾಡೆ ಪೀತಮರ್ಧನಂಗೆ ನೊಚ್ಚಿನಾದುದೆಂದು ನಗಿಸುತ್ತಂ ಪೋಗೆ (ಅನಂಪ. ೪-೨೦೪). ೩. ಹಿತ ವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಾಯಾಗು: ತೋಟಾ ಬಯಲಾದುದೆಂದು ಹಕ್ರೇಶಗಿಲ್ಲದ ತೀರಲೋರಿದಾ ನೊಚ್ಚಿನಾಯ್ದೆ ಸಾಕು ಕುಳಿತು ಮುಂದಾದುನುಚ್ಚರಿಸೆನಲು (ಭರಣ. ೫೬-೯೬). [<ನೊಚ್ಚಿತು+ಅಗ್ಗಿ]

ನೊಚ್ಚಿತು, ನೊಚ್ಚಿತು (ನಾ). ೧. ಹಗುರಾದುದು; ಲಘುವಾದುದು. ೨. ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾದುದು; ಕೀಳಾದುದು: ಎಮ್ಮ ಪಿತಾಮಹನಪ್ಪ ಮೂಲಿಯಂ ಮುಂ ಕಡುಕೆಯ್ದು ಕೊಂಡಬಿಡು ಕೊಂಡನಕ್ಕಿಕ್ಕುಡೊಡೆನ್ನ ಬಾಹುವಿಯುಂ ಕಡುನೊಚ್ಚಿತಕ್ಕು ಮೆ ನುತುಂ ಮನಮಮ್ಮಳದಿಂ ಕನಲ್ಲು ವೀತಾಂಕುಶನಿತ್ತದಂ ಮುಳಿದು ಲಂಕೆಗನೂನೆ ಬಲಂ ದಶಾನನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೫೩); ವಿಷಂ ದುಪ್ಪ ನಾಶಯದಿಂದುಗ್ರಮೆ ಬೇಡಿ ಬಾಲ್ಯ ನರನಿಂ ಪುಲ್ ನೊಚ್ಚಿತೇ ಮಾನುಪ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದಪ್ಪ ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲಮದುವೀ ಸಂಸಾರದಿಂ ಚೋಡ್ಯೊ (ಜೀವಸಂ. ೪೪-೨೦). ೩. ನಯವಾದುದು; ಮೃದುವಾದುದು: 'ನೊಚ್ಚಿನಡೆ' ಪರಾ. ೪. ಹಿತವಾದುದು. ೫. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಾದುದು (?): ನಿಚ್ಚಿಟದ ರೂಪಿಂ ಹೊಗೆ ಬಲು ನೊಚ್ಚಿತವು ಹೊಗೆಬಾರದನಲತಿ ಚರ್ಚಿಯಂದಿರುತಿಹುದು ಪುನಪಾತಾಳದೊಳು ಲಂಕೆ (ಮೈರಾಕಾ. ೩-೫೪). ನೊಚ್ಚಿತು: ೧. ಅಗುರುಲಘು- ದಿಚ್ಚಿತುಂ ನೊಚ್ಚಿತುಮಲ್ಲದ ಶರೀರಮಂ ಮಾಲ್ವ ಅಗುರುಲಘು

ನಾಮಮಂ (ತಸೂಫ್, ೨೫೮); ಅಗುರುಲಘುಕನಾಮಕಮಂ
ತಂಕಮ್ಯದಯದೊಳು ದಿಣ್ಣತ್ತುಂ ನೊಚ್ಚಿತ್ತುಮಲ್ಲದ ಶರೀರಮಂ
ಮಾಲ್ಯುದು (ಪಸಾರ, ೧೬).

ನೊಚ್ಚಿತಾಗು = ೧. ಹಗುರವಾಗು; ಲಘುವಾಗು.
೨. ಕೇಳಾಗು; ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಾಗು: ಸುರರಾಜಂ ಬಹುಸಲ್ಯ ತಕ್ಕ
ಸಿರಿಯಂ ಪುಲ್ಲಿಂ ಗಡಂ ನೊಚ್ಚಿತಾಗರೆ ಕಂಡಂ (ಮಲ್ಲಪ್ಪ, ೧೦-೪೩);
ಆ ನೃಪಾಳೋತ್ತಮನಿಂಕು . . . ಪುಲ್ಲಿಂದಂ ಕಡು ನೊಚ್ಚಿತಾಗಿ
ಬಗೆದಂ ಭೂಭಾರಮಂ (ಬಾಧಪ್ಪ, ೫-೬೩). ೩. ಹಿತವಾಗು;
ನೈವ್ಯದಿಯಾಗು: ಪರಮಗುಣಾಂಬುರಾಶಿ ಖಳನಿಕ್ಕಿದ ಮರ್ದಿನ
ತಿವ್ರಮಪ್ಪ ನಿಮ್ಮ ರವಿವದಕ್ಕು ಪೋಗಿ ತನು ಫಮ್ಪನರೊಮ್ಮೆಯೆ
ನೊಚ್ಚಿತಾಗಿ ತದ್ಗಿರಿಯೊಳ್ ನಿಂದನೆಂಬ ಬಗೆಯಂ ಮುಜಾದೊಯ್ಯನೆ
ಮೆಯ್ಯನಾದರಂ ಬೆರಸು ನಿಮಿರ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ, ೧೧-೧೨೮). ೪. ಸ್ಪಷ್ಟ
ವಾಗು; ಭಿಚ್ಚಳವಾಗು: ಅಚ್ಚ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ತೋರ್ಪನೊಡನೆ ಕರ್ಮ
ಮುಚ್ಚಿ ಮೂಸುವ ಕೂಡೆ ಹೊಳೆವ ನೊಚ್ಚಿ[ಚ್ಚಿ]ತಾಗರೆ ತೋರ್ಪ
ಹೆಚ್ಚಿ ತೋರ್ಪನು ಹುಲ್ಲ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಾಗ ಧ್ಯಾನದೊಳು (ಭರಣಿ, ೬೨-೪೫).
ನೊಚ್ಚಿದನ್ = ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಕ್ಷುದ್ರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸಿರಿಯ
ತವಿರಿಂ ಮಕ್ಕಳ್ ಕೈಮಿಕ್ಕು ಪೇಟ್ಟುದು ಗೆಯ್ಯದಿರ್ಪನವನೀ
ದೇವಾಮ್ನಾಯಕ್ಕೆ ನೊಚ್ಚಿದನಾಗಿ ಮಯ್ಯರೆವೆಸಕದಿಂ ನಿಶ್ಚಂ ಬೆಂದಿಮ್
ಚಂತಿ ದುಃಖದೊಳ್ ಪಿರಿದುಮವರಿಂ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟಿಂ ಭಟ್ಟಂ ನಿಕ್ಕಪ್ಪರ
ದೂಷಣಂ (ಸುಕುಮಾರ, ೨-೯); 'ತಹಗಿಲೆಯಂತೆ ನೊಚ್ಚಿ[ಚ್ಚಿ]ದನಾಗದೆ
[ಪಾಣಂ, ಪಟಿಯೆ ಸೀರಿಯಂತೆ ಗುಣದೊಳ್ ನೂನಮಾಗದೆ] ಕಾಗೆ
ಯಂತೆ ಪೆರ್ಗಿ ಪೀಡಿಯಂ ಮಾಡದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ, ೫-೯೯); ಪರಾಂಗ
ನಾಲಿಂಗನಸಂಗಕ್ಕು ತರಿಯಪ್ಪಂ ಮೈರಾನುಬಂಧಿಗಳ ದೆಸಿಯಂ ಲಿಂಗ
ಚ್ಚಿದನ ವಧ ಬಂಧನ ಸರ್ವಸ್ವಪರಣಾದಿಗಳಂ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಪಡೆಗುಂ ಮುಜು
ಭವದೊಳ್ ಮರ್ಗತಿಗೆ ಸಲ್ಲುಂ ಪುಲ್ಲಿಂ ನೊಚ್ಚಿದನುಮಕ್ಕುಂ
(ತತ್ತಪ್ಪ, ೨೬೨). ನೊಚ್ಚಿದರ್ (ಬಹುವು): ತಾಯ ಮೊಗಮನಾಪ ಮೊಗ
ದೊಳ್ ನೋಡುವಮೆಂದು ನಾಣ್ಣಿ ಚಂತಿಸುವ ಚಂತಿಯೊಳುಬಳಸ್ತುಪಾ
ಸ್ಥಾಯಿಯೊಳ್ ಪುಲ್ಲಿಂ ನೊಚ್ಚಿದರಾದವೆಂಬೆವದೊಳಂ ತಮ್ಮನುಜಿ
ಸೆಜಿಗಿಯು (ಸುಕುಮಾರ, ೨-೩೨); ಗಜಾಯಿಂ ನೊಚ್ಚಿದರೆನೆ[ಪಾಣಂ,
ನೋರ್ಚಿದರೆನೆ, ನೋರ್ಚಿದರೆನೆ] ಕೆಂಗಜಾಯಿಂ ಬೆಟ್ಟಟ್ಟಿ ರಾಜಸುತ
ಸಂದೋಡಂ ಗಜನೋಕದ ಬೆಳ್ಳಿರಲಿಗೆ ಗಜಾ ಮೂಡಿದ ತೊದಿನೋಡಿ
ಪೋದತ್ತಾಗಳ್ (ಪಂಪನಾ, ೩-೫೬); ಪಸುದೇವಕುಮಾರನ
ರೂಪುಗಂಡು ನೋಲ್ಪಿನ್ನರುಪನ್ನರೆನ್ನದೆ ಪುರಾಂಗನೆಯರ್ ನೊ
ಕಾಮಪಸ್ತಸಂಭನ್ತೆವತ್ತು ಕೂಡಿ ಗಜಾಯಿಂ ಕಡುನೊಚ್ಚಿದರಾದರ್
(ಶಿವಪ್ಪ, ೩-೧೩೫). ನೊಚ್ಚಿದಳ್ = ಲಘುವಾದವಳು; ಕೇಳಾ
ದವಳು: ಭೋಗಿಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂ ಮದುವೆಗೆ ಮನಂದಂದಂದಬಲಾಬಾಲ
ಗೋಪಾಲನಂ ಮೊದಲಾಗೆನ್ನಂ ಪುಲ್ಲಿಂದಂ ನೊಚ್ಚಿದಳಂ ಕಲ್ಲಿಂದಂ ಬೆಟ್ಟ
ದಳುಮಾಗಿ ಬಗೆವರ್ (ಶಾಂತಪ್ಪ, ೪-೬೯ ಪ). ನೊಚ್ಚಿದುವು =
೧. ಹಗುರಾದುವು; ಲಘುವಾದುವು: ತುಂಗನಿತಂಬದಿಂ ಕುಳೆದ
ದಿಣ್ಣಿಜಿಯಂ ಪೊಡರಲ್ಮಮಾಡಿಪರ್ಗನೆಯರ್ ಸರೋಜಲದೊಳಂದವು
ನೊಚ್ಚಿ [ಪಾಣಂ, ಪ್ಪಿ]ದುಮಾಗಿ ರಾಗದಿಂ ಪೊಗಿ ಪೊದಬ್ಬು ಪಾಜು
ಪೊಳೆದಾದಿದರ್ (ಲೀಲಾಪ, ೧೩-೧೨೪; ಸೂಕ್ತಿಸು, ೧೨-೬೪ ನೋಡಿ).
೨. ಹಿತವಾದವು: ಪೊನ್ನ ಸಿಪ್ಪಿನ ಕತ್ತುರಿಯಂ ಕೊಂಡು ಬೊಟ್ಟಿ
ನಿಟ್ಟು ಬೆಲೆಗೆ ದಿಣ್ಣದುವುಂ ಮಯ್ಯೆ ನೊಚ್ಚಿದುವುಮಪ್ಪ ದೇವಾಂಗ
ಮನುಡಿಸಿ ಮೂಣಕದೊಡಿಯಂ ತೊಡಿಸಿಯಪ್ಪ ತಾನ್ನ ಮನೂಡಿ . . .
ಉಣಲುಮಿತ್ತು (ಆರ್ಥನೀ, ೮-೨೧ ಪ).

ನೊಚ್ಚಿತ್ತು 'ನೊಚ್ಚಿತ್ತು' ನೋ.
ನೊಣೆ 'ನೊಡೆ' ನೋ.
ನೊಣೆಹುಲ್ಲು 'ನೊಡೆಹುಲ್ಲು' ನೋ.
ನೊಟಗೊಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾನ್ಯ (?): ಹದಿಕೆ
ಜೋಡಿಗ್ರಾಸ ನೊಟಗೊಲಿ ಮಾಡಾಣಿಕೆವಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ದಂಣಾಯರ
ಸಾಂಮ್ನ ಹೊದಕೆ ಹದಿನೆಂಟು . . . ಉಂಬಳೆಯ ಕಳೆದು (ಎಕ. VIII,
೩೬೯೫, ೧೯೬-೩೦; 1404). [?]
ನೊಟನಪಾರಿವಾಳ 'ಲೊಟನ್ನಾರಿವಾಳ' ನೋ.
ನೊಣ 'ನೊಳವು' ನೋ.
ನೊಣಂಬ 'ನೊಬಂಬ' ನೋ.
ನೊಣಂಬವಾಡಿ 'ನೊಬಂಬವಾಡಿ' ನೋ.
ನೊಣಕಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (೨).
[ನೊಣ (<ನೊಳವು)+ಕಸ]
ನೊಣಗೇಡಿ (ನಾ). (ಅಲಂ) ಅಲ್ಪನಾದವನು; ಕ್ಷುದ್ರ: ಸತಿಯ
ಕೋರ್ಪಳ ಸಲಹದ ನೊಣಗೇಡಿಗಳ್ ಪ್ತಿಯೊಳಿನ್ನುಂಟಿಯಂಥವರು
(ಯವಿಪ, ೨೧). [ನೊಣ (<ನೊಳವು)+ಕೇಡಿ]
ನೊಣಗೇಡಿತನ (ನಾ). ನೀಚತನ; ಅಲ್ಪತನ; ಹೀನಸ್ವಭಾವ:
ಸಿಕ್ಕವು ನಾನಿಂಥಾ ನೊಣಗೇಡಿತನಕೆ ನೀ ದುಃಖವೆಡವಿಲ್ಲ (ಯವಿಪ, ೨೧).
[ನೊಣಗೇಡಿ+ತನ]
ನೊಣಚಿ (ನಾ). ದನಗಳ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೀರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಕೀಟ;—ಹುಳು; ತೊಣಚಿ: ಅದರೆ ಹೆಂಡತಿಯ ಸೂಚನೆ ನೊಣಚಿ
ಯಂತೆ ಅವರನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಕಾಡಿತು. ಏನೇ ನಾಶವಾಗಲಿ, ಪುತ್ರನಾಶ
ಬೇಕಾದರೂ ಅಗಲಿ, ತನ್ನ ದ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದ ನಾಶಕ್ಕೆ ಅವನು ತಯ್ಯಾರಿಲ್ಲ
(ಸಂಸ್ಕಾರ, ೩೧). 'ತೊಣಸೆ' ಪರಾ. [<ತೊಣಚಿ?]
ನೊಣಬ 'ನೊಬಂಬ' ನೋ.
ನೊಣಬುಲಿ (ನಾ). ನೊಣವನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಿನ್ನುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಹುಳು; ನೊಣದ ಹುಲಿ: ನೊಣಬುಲಿಯ ಲಂಘನೆಗೆ
ಮೃಗಗಣ ಜುಣುಗುವವೆ ಮರ್ದು ನಿನ್ನ ಹುಲಾಪರೆ ಕಣೆಗೆ ಖಳನಾಯಕರು
ಮುರಿವೆವೆ ಬಣಗ ಹೋಗಿಂತ ಕಣುಗಳಲಿ ಕಿಡಿಸೂಸಿ (ಅಂಬಿಕಾ,
೨೬-೧೦). [ನೊಣ (<ನೊಳವು)+ಪುಲಿ]
ನೊಣರೋಗ (ನಾ). ಸಸ್ಯಗಳಿಗೆ ನೊಣಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಅನೇಕ ತೆರದ ನೊಣಗಳಿಂದಂಟಾದ ಸಸ್ಯವ್ಯಾಧಿ
ಗಳು: ನೊಣರೋಗ (Fly. ೫೦೫). [ನೊಣ (<ನೊಳವು)+ರೋಗ]
ನೊಣವು 'ನೊಳವು' ನೋ.
ನೊಣಸುತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಪಂಡಿತ, ೧೯೪).
[ದೇ. || ತಮಿ. ತೆಲು. ನೊಣಸುತ್ತ]
ನೊಣಸುತ್ತಕೆ (ನಾ).—ನೊಣಸುತ್ತ: ನೊಣಸುತ್ತಕವೆಂಬ ವನ
ಸ್ತಾಯಿ ಎಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ಅಂಟಿರುವ ಜಿಗಟುಪದಾರ್ಥವೂ ಸುಂಕವೂ
ಇರುವದಂಟು (ಮುಂಬಯಿ, ೬-೨೬೫). [<ನೊಣಸುತ್ತ]
ನೊಣೆ, ನೊನೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ನುಂಗು; ಕುಳಿಸು: "ನೊಣೆ—ಗಿಲನೆ
(ನುಂಗು)" (ತಮಿಷಾ); ಅನಿಲಸುತಂ ಸವಿಸವಿದು ಬಿಕ್ಕುಬಿಕ್ಕನೆ ಸವಿ
ನೋಡೆನ್ನಾಣೆಯೆಂದು ರಕ್ಕಸಿಗಮದಂ ಸವಿಮೋಣ ನೆತ್ತರೆಲ್ಲಂ ತವೆ
ಮುಳಿಂವದನ ಕರುಳ ಹಿಣಲಂ ನೊಣೆದಂ (ಪಂಪನಾ, ೧೨-೧೫೮);
ಮಿಾತ್ರ್ ಮಿಾಣಾದರನಡುತ್ರ್ ಹೊಯ್ಯ ಸಿಡಿಲುಧ್ವಪರಂ ನೊಣೆವುಗ್ರ
ರಾಯವೆಂಬುವನೆನೆ ಮತ್ತ ನನ್ನ ನೊಳನನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮನೊಳ್ . . .
ಕಾದುವ ಮೆಯ್ಯ ಲಿಯಾಧ್ವರಕ್ತಿಯೊಳ್ (ಸಾಹಿ. XX, ೬೪-೨೪; 1112);

ಗಾಳಿ ರಥಸವಾಗಿ ಬೀಸುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಬೆಂಕಿ ತನ್ನ ರಕ್ತನಾಲಿಗೆಗಳನ್ನು ಮೂರದ ರೆಂಬೆರೆಂಬೆಗೆ ಚಾಚಿ ನೋಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೨).

೨. (ಆಲಂ) ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳು ಮಾಡು : ಮಕ್ಕಳ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳ ರಥಮೆಕ್ಕೆಯೆನೆದೇಗೊಂದೊಡವರನೋವದೆ ರಣದೊಳ್ ಮಕ್ಕಳನಾಂ ಕೊಂದೊಡೆ ತನ್ನಕ್ಕಿದ ತತ್ತಿಯನೆ ಪಾವು ನೋಡೆ ವಂತಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೩); ಕರೆಯಂ ನುಂಗಿ ಕಳಂಗನಂ ನೋಡೆದ ದರ್ಶಕ್ಕೊಂದುಗೊಳ್ . . . ಎಂದು ಮುಚ್ಚರದಿಂದೋವದೆ ಪೊಯ್ದನೆತ್ತಿ ಗದೆಯಂ ಮಯೋಧನಂ ಧೀಮನಂ (ಗದಾಯು. ೮-೧೮); ಇಹಾದು ನೋಡೆದು ಕಣೆಯದೆ ಮುತ್ತಂ ದೊಡ್ಡಹರನೊಪ್ಪುತ್ತಿ ಪುರಮ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೪-೧೮; 1631); ಇಂತು ನೀನವರ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ನೆಹಿ ಮುಜುಟ್ಟು ಕಂಪುಹರನೇ ಬಸವನಂ ನೋಡೆಯಲ್ಲದೊಡೆ ಮುಂಕುಗೊಂಡಾ ಶರಣರೇ ವರೇ ಬಸವಣ್ಣನಂ (ಅರಾಜ. ೪-೧೦-೩೪). ನೋಡೆ : ೩. ತನಗೆ ಪ್ರಿಯರಿಗೆ ಹರೆಯವರನು ನೋಡೆದು ಕಳೆಯಲು ಬೇಕು (ವಿಷ್ಣು. ೧೦-೩೩). ೩. (?) : ತನಗೆ ನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಮಾಡು ಕಾರಣಂ ಶಾಪ ಜನಿಸಿದವನು ರಿದು ನೋಡೆಯರದಶಂ ಶಾನು ಚಿನುಮುಮಂ ಪರಹರಸದರ್ಶಧಿಕಸಂತೋಷಮಂ ಶಾಳು ತನ್ನನದೊಳು (ಪುರಾಣ. ೮೩-೧೩).

ನೋಡೆದು ನುಂಗು = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನುಂಗು; ಕಣ್ಣು ನೀರೊಡ ನೋಡನುಚ್ಚ ಶಾಯೆ ಮುಳುಗಿದವನೊಯ್ಯನೆ ತಾಳ್ದಿ ಕಾಯ್ದಿ ನೋಡ ಕಡಗಿ ಜಂಗಗಳಂ. ನೋಡೆದು ನುಂಗಲುಮಾಟಿಸಿದಂ ಸುಯೋಧನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೦೦); ಮಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಏಕೆ ಜನ್ನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿ ಶನಿಯಾಗಿ ನೋಡೆದು ನುಂಗಿದಿರುತ್ತದೆ? (ಬಂಕಿಮ. ೧೦೮).

[ದೇ. ೩ ತಮಿ. ನೋಳ; ಮಲ. ನುಣ; ಕುರುಮ್. ನುಲ್ಪಾ]

ನೋಡೆನೆಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡು, —ಹಾಳು ಮಾಡು : ಬಿರುಗಾಳಿ ತರಗೆರೆಗಳಂ ಬೀಸುತೆಳ್ಳುಟ್ಟು ಪೋಲ್, ಕಾಳ್ ಜ್ವಾ ಕರಡಬೀಮಂ ನೋಡೆನೆಕ್ಕು ಕಳುಪಂಪೋಲ್ ಕಲ್ಪ ಮಾಯಾಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯೆಯನವರ ಮೇಲ್ ವ್ಯಯಸುವೆನ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೫೬೧-೫೬೨).

[ನೋಡೆ + ನೆಕ್ಕು (< ನಕ್ಕು)]

ನೋಡೆಪ (ನಾ). ನುಂಗುವಿಕೆ; ಕಬಳಿಸುವಿಕೆ : ತಡೆಪಂ, ಅಣೆಪಂ, ನೋಡೆಪಂ, ಪೊರೆಪಂ . . . ಒರೆಪಂ (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೫೬೧ ಪ್ರಯೋ).

[ನೋಡೆ + ಪ]

ನೋಡೆ 'ನೋಡೆ' ನೋ.

ನೋಡೆಹುಲ್ಲು 'ನೋಡೆಹುಲ್ಲು' ನೋ.

ನೋಡೆ, ನೋಡೆ, ನೋಡೆ, ನೋಡೆ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು ; ಜೊಂಡು ; ಮುಂಜಾಹುಲ್ಲು : "ದೃಢಮೂಲಃ—ನೋ (ಮೋ?)ದೆ, ವಡವರ್ (ಒಪ್ಪ. ೩೯); ನೋ(ಮೋ)ದೆ ಗಿಂಕು ಬೆಳೆಯ ನೀರಲ್ಲದ ನೆಲದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಾಗಲವದಿಯೊಳ್ ತೋದಿದೊಡೆ ಜಲವೊಂದೆ ಪುರುಷ ದೊಳುದಯಕ್ಕುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೧೧-೨೫); ಲಾಮಜ್ಜಳ, ಲಾಮಂಜ, ಮುಂಜ, ನೋಡೆ, ಪಲ್ಲಡ, ಬಲ್ಲಡ (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ); ಮುಂಜ —ನೋಡೆ, ಪಲ್ಲಡ-ಬಲ್ಲಡ (ಕೂನುಗ. ೧೧೮). ನೋಡೆ : 'ನೋಡೆಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. ನೋಡೆ : 'ನೋಡೆಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. ನೋಡೆ : ನೋಡೆ ನೈಹಂಚ ಕಣಗಿರೆ . . . ಕವರೊಟ್ಟಿ ಮರದಾರಕ್ಕೆವುಲ್ಲೆ ಯೆಸಿದವನಾ ಮಿನ ದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾ. ೩-೧೪); ಗಂಗಾಡೀ ಬಸವನ ಕಟ್ಟಿಗೆ ತೆಂಗಂಗಾ ಯೆಲ್ಲೆ ವತ್ತು ಮರಳ ಹೊಲದರೆ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಪ ನೋಡೆಬಳಿಯ ಲಿಂಗಮುದ್ರೆ ಬಳಿ ಬಡಗಮುಖನೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೩೩-೪೪೪; 1748); ಹಂಚಿ, ಗಂಕೆ, ನೋಡೆ, ಜಂಡು, ದಿದಿರು (ಸಮ್ಮ. ೨೩೮). 'ಮೋಡೆ' ಪರಾ.

ನೋಡೆಹುಲ್ಲು, ನೋಡೆಹುಲ್ಲು, ನೋಡೆಹುಲ್ಲು, ನೋಡೆಹುಲ್ಲು (ನಾ).

—ನೋಡೆ : ಆ ಮುಂಗುಸಿಗೆ ಹರಿತ ಎಂದು ಹೆಸರು . . . ಅದರ ಮೈ ತುಂಬ ನೋಡೆಹುಲ್ಲಿನಂತಹ ಕೂದಲು (ನಾಳೇಜಂ. ೪೪). ನೋಡೆಹುಲ್ಲು : ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಕೊಳದಿಯ ಮೂಲಕ ಹೋಗಿ, ಬೆಂಚಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಸಿದ ಮರ್ಫಲಾಕಾರವಾದ ನೋಡೆಹುಲ್ಲಿನ ಆಸನಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತವು (ನಿಬಂಧ. 11, ೧೮೩). ನೋಡೆಹುಲ್ಲು : ನೋಡೆಹುಲ್ಲು, ನೋಡೆಹುಲ್ಲು (ಮೈದಿ. ೩೦-೧೨೦೯). ನೋಡೆಹುಲ್ಲು : ಕೊಡಿದುರಹುಲ್ಲು, ಗೊಡುರ ಹುಲ್ಲು, ಜರಿಹುಲ್ಲು, ನೋಡೆಹುಲ್ಲು (ಮೈದಿ. ೩೪-೩೫೪).

[ನೋಡೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುರಾ)]

ನೋಡೆ 'ನೋಡೆ' ನೋ.

ನೋಪ್ಪ (ನಾ). (?) : ಪರಿಹರಮಂ ಕೊಪ್ಪದಲರುಹಬೇಕನಲಾಯ್ ನಸುನಗುತ ಕಂಕಿಪಲು ಬರಿವಾಳ್ ನೋಪ್ಪದ ಬಿಂಕವೇ ಪ್ರತಿವಚನ ಸಮ್ಮತಿ ರ್ವೀಂಕರಿಸಲುಮಾತುಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಹಾವಾಕ್ಯ (ಗಗಾ. ೧೩-೪೩).

[?]

ನೋಪ್ಪನೆ (ಅ). ೧. ಹಗುರವಾಗಿ ; ಲಘುವಾಗಿ. ೨. ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ; ವೇಗವಾಗಿ ; ತಟ್ಟನೆ : ಅರ್ಥಮುಕ್ತನಂ ಪೊರ್ತಿ ಮಾಡುತುಂ ಪಡಾಯೆ ತಿಂದು ನೋಪ್ಪ [ನಾಳಂ. ಚ್ಚ]ನೆ ನೆಗೆವರ್ (ಸಮಸ. ೧೨-೪೦).

ನೋಪ್ಪನೋಪ್ಪನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ೧. ಕೀಳಾಗಿ ; ಹೀನವಾಗಿ : ಮೋಹನವನ್ನು ಪುನರೂಪಿಸಿದರೊಳಗಣರೂಪು ನೋಪ್ಪನೋಪ್ಪನೆ ಗರ್ಭಿತೆಯಾದರೊಳಂಬುನಿಧಿ ತೆಳ್ಳತೆಳ್ಳನೆ ಶಾಂತಿಯದಿರ ಶಶಿ ಬೆಚ್ಚ ಬೆಚ್ಚನೆ ಯೆನೆ ಹರಿಪ್ಪಂದ್ರನೆಸಿದಿದನು (ಪಪಾ. ೧-೪೧). ೨. ವೇಗವಾಗಿ ; ಶೀಘ್ರವಾಗಿ : ತೊಪ್ಪತೊಪ್ಪನೆ, ತೆಪ್ಪತೆಪ್ಪನೆ ಪುರಾ, ನೋಪ್ಪನೋಪ್ಪನೆ ಪೇಟೆಂದು (ಶಮದ. ೧೯೩ ಪ್ರಯೋ). [< ನೋಪ್ಪ + ಅನ್.]

ನೋಪ್ಪತು (ನಾ). ಹಗುರ ; ಲಘು : ಕಂಡು ಮಾಗಧ ಕರೆದನೀ ಧನು ಚಂದಿಯದು ನಮಗಲ್ಲ ನಾವ್ ಮುಂಕೊಂಡು ತಪ್ಪತು ನೋಪ್ಪ ತಾದುದು ಭಾರಯಗ್ಗಲೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೪-೧೩).

ನೋಪ್ಪತಾಗು = ಬಲಹೀನವಾಗು ; ಶಕ್ತಿಗುಂದು : ತಟ್ಟಿ ರಥವನು ತಾಗಿದನೆ ನೆಲ ನೋಪ್ಪಗೊಂಡುದು ರಥಹಯವು ಸಹಿತೋಪ್ಪವನಾ ಧ್ವಜಸಹಿತ ಸಮರಚ್ಚತ್ರಧಾರಿಗಳ ನೋಪ್ಪತಾದುದು ಜೀವ ನೈವನೋಡ ರೊಪ್ಪವಳೆದುದು (ನಿಭಾ. ೧೦-೪೯-೪೯). ನೋಪ್ಪದುತ್ತು = ಹಗುರ ವಾದವು ; ಲಘುವಾದವು : ತುಂಗನಕಂಬದಿ ಕುಳಿದ ದಿನ್ಯಾಟಿಯಂ ಪೊಡರಲ್ಲಮಜದಿಹಂಗನೆಯರ್ ಸರೋಜಬದೊಳಂದವು ನೋಪ್ಪ [ನಾಳಂ. ಚ್ಚ]ದುವಾಗಿ (ರೀಲಾಪ. ೧೩-೧೨೪). [?]

ನೋಪ್ಪು 'ನೋಪ್ಪು' ನೋ.

ನೋಪ್ಪುನೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಲಘುವಾಗಿ ಹಾರು ; ಹಗುರಾಗಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸು (?) : ಪಂದಿಯ ಬಳಿಯೊಳ್ ನೋಪ್ಪುನೆಗೆದುರ್ ಪಾಯುತೆ ಹಪ್ಪರಿಸುತ್ತಗಿದು ಬಗಿದು ತೆಗೆದು ಪು ನಾಯ್ (ಗೌ. ೧-೧೦೩).

[< ನೋಪ್ಪತು + ನೆಗೆ]

ನೋಯ್ಯತು (ಕ್ರಿ). ಕಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು ; ತೊಂದರೆ ಗೊಳಗಾಗು ; ನೋಯ್ಯು : ನೀವಿಂಚು ನೋಯ್ಯತಮ್ಮ ಮನ್ನ ಪೊಲು ನಿಮ್ಮೊಳಾರೊಪ್ಪನುಂ ಪಟ್ಟಿರನ್ (ಮೂರುಪಾ. ೯೯-೩೮).

[ನೋಯ್ಯ (< ನೋಪ್ಪ) + ಪಡು]

ನೋಯ್ಯವಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು (?) : ಇದುಪ ಸೂದೂಲು ನೋಯ್ಯವಾಲಯ್ಯಮ್ಮನ್ನೆ ಧರ್ಮತೂಂಬುಂ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೧೧; ಸು. 800).

[?]

ನೋರಂಜು, ನೋರಂಜು, (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಳ್ಳೆ ಜಾತಿಯ ಸಣ್ಣ ಕೀಟ ; ದೋವು : ವಿಳಲ್ಪದಿಂದುಗೆ . . . ನೋರಂಜು, ನೋರಂಜು ;

ಹೆಸುಂಗು, ಹೆಸುಗು (ಕಮಹ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಬಣಂಜು, ಬಣಜು, ನೊರಂಜು, ನೊರಜು (ಕಮಹ. ೩೭ ಪ್ರಯೋ). ನೊರಜು: ೧. "ಅವಿ ಬಿಕ್ಕಾಡು ರಹಿ ತೊನಸೆ ತುಪಮನೆ ನೊರಜು" (ಮಂಗರಾ. ೫೩-೧೧); ಬೆಳೆದ ಭಾರದ ವಿದ್ವ ಮೊಲೆಯನಳಲುತ ತುಟಿಯ ಬೆಳುಗಣ್ಣು ಜೋಲ್ವ ಕಿವಿಯುಸುರು ಮಸಗಿದ ಬಾಯಿ ಒಳಗೆ ಸುಳಿವ ನೊರಜು ನೊಂಕಿ (ನೋಮಹ. ೪-೪೨); ಕುಳವಿಗಳಾರ್ ಗಣಿಸಿದಪರ್ ಮುಸುಜು ಪರೆವ ನೊರಜು ನೊಳಮಂ (ಪ್ರಸ್ತುತ. ೧-೪೫); ಎಲೆ ಮರುಳೆ ಭೂಪಾಲ ನೊರಜಿನ ಕಳಕಳಕೆ ಕರಿ ಬೆಚ್ಚುವುದೆ (ಕುಮ್ಭಾಸ. ೪-೪೬); ಅಪರು ಕೊಡಗಿನ ದೊರೆ ಎಂಬ ನೊರಜನ್ನು ಒರಸಿ ಹಾಕಿ, ತಮಗೆ ಗೆಲ್ಲುವಿನ ಮಂಗಳದ ಒಸಗೆಯನ್ನು ತರುವರು (ಕುರಿಹಾ. ೨೩೫). ೨. (ಆಲಂ) ಅಲ್ಪವಾದುದು; ಕ್ಷುದ್ರ: ರಾಮನ ಪಡೆಯನಣಪರೆ ಕಟ್ಟಿಕಡೆಯಣ ನೊರಜು ತಾನೆಂದ (ಕಾಕಿರಾ. ೧೧-೫೨); ಹರಿಗಿರಿಯಣಗಿಜ ಸುರಗಿರ ಪದವಿಯ ನೊರಜೆಂದು ಜಹಿದು ಶಿವನೊಳುಬೆರಸಿ ತಮ್ಮಿಂ ತಾನೆ ರಾಜಪ ಶರಣರ ಪುರವ ಕಂಡನು ಧರಣೀಶ (ನೋಳಿಪು. ೫-೫೬); ನೊರಜು ನಾಂ (ನಂಕಾರಾ. ೬-೯-೧೨). (ಗು). ೩. ಕ್ಷುದ್ರವಾದ; ಕೇಳಾದ; ಕಳವೆಯಾದ: ಧುರದೊಳು ಹಿಣ್ಣನ ಕರುಳನುಗಿಯಲೆಂದರವಿಂದನಾಥನು ಪಡೆದಾ ನರಹರೊಪಮಲ್ಲದೆ ಲೋಕದೊಳುಳ್ಳ ನೊರಜುಂಗಳ ಪರಿಯಲ್ಲ (ಅಂಜನ. ೧೦-೧೬); ಕರಣಾಧಿಮಾನಿಗಳ ಜಯಿಸಿದ ಜಗಜ್ಜೀವ ನೊರಜು ದಾನವರ ಗೆದ್ದದ್ದು ಮಹಾಸೊಬಗೆ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೧೧೩-೨).

ನೊರಕಾಟಿ (ನಾ). ಸಂಕಟ; ನೋವು; ವೇದನೆ: ಸ್ಮರಣ ಕಲೆ ಸವಿಯಾಟಿ ಸೊಂಪಡಗೆ ನೊರಕಾಟಿ ತಿರುಗಿ ಬೀಳುಗುಮಾಟಿ ತಿಪ್ಪೆಯೊಳ ಗಣ ಕಾಟಿ (ಕುರಂಗ. ೩೫-೨೫). [ನೊರಳು + ಅಟಿ]

ನೊರಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಯಿಸು; ಹಿಂಸೆಪಡಿಸು; ಬಾಧೆಪಡಿಸು: ಮರುತಟನ ಬಿರೊಟ್ಟಿ ನಿಂದಿದ ನೈಪಟಿಯಂ ನೊರಕಿಸಿದನಡಗದಿಗೆ ಕಣೆ ಗರೆದು (ಕುರಂಗ. ೭೦-೩೦); ಅರಸ ಕೇಳು ರುನಂದನಂ ತಡದು ಧೀಮನಂ ನೊರಕಿಸಿದನೆಂಬಿಂವಿಂವೆಡೆಟ್ಟು (ಕುರಂಗ. ೭೨-೧೯). [ನೊರಳು + ಇಷ್ಟು]

ನೊರಳು (ಕ್ರಿ). ನರಳು; ಸಂಕಟಪಡು; ಬಾಧೆಪಡು: ಕುರು ನೈಪಟಿ . . . ಗಂಧರ್ವರೋಕ್ತಿಕ್ರೈ ನೊರಳುತಿರಬರ್ಜುನಂ ದಿದನೆ ಮಾನಂ ಪೋಗಿ ಹಸ್ತಿನಾಪುರಿಗೆ ಬಂದಂ (ಕುರಂಗ. ೩೪ ಸೂಚನೆ); ಶಕುನ ಸ್ತಂಭವಂ ಗುರುಸೂನು ಮುಂತಾಗಿ ಘಾಯದಿಂದ ನೊರಳುತಿರಲಿತ್ತ ಕುರುಮಿಂಡುಗಳನರ್ಜುನಂ ಪುರಕೆ ಕಳುಹಿದನು (ಕುರಂಗ. ೩೭-೩೪).

[<ನರಳು]

ನೊರಳೆ (ನಾ). ಬಾಧೆ; ನೋವು; ವೇದನೆ: ರಣಹಂಬುಲಂ ಮರದ ಮೂದ್ರೇಶ್ವರಂ ದುಶ್ಯಾಸನಂಬವಂ ಸಾವನುಳವನೊ ಕಾಣೆ ನೊರಳೆಯಂ ಮುಳಿದನು ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ (ಕುರಂಗ. ೫೧-೩೬). [<ನೊರಳು]

ನೊರಜು, 'ನೊರಂಜು' ನೋ.

ನೊರಜು, 'ನುರುಜು' ನೋ.

ನೊರಜುಗಣ್ಣು (ನಾ). ನೊರಜು ಮುತ್ತುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಓಸುರುಗಣ್ಣು (?): ನೊರಜುಗಣ್ಣಿನ ಸಳದ ಮೂಗಿನಳಲುತ ತುಟಿಯ ಕುರುಟುವಲ್ಲಿನ ಕಂಯ ಕಬ್ಬಾಯಿಪೊಳಸರಿದ ಹಪಾದರೆಯ . . . ನಾಜುವ ಬಾಯಿ ನೊರೆ ಸೂಸುತಿರ್ದಳು (ಹಳಕಾ. ೪-೨೪).

[ನೊರಜು (<ನೊರಂಜು) + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ್)]

ನೊರಜುಗಣ್ಣು 'ನುರುಜುಗಣ್ಣು' ನೋ.

ನೊರಜುವುಲು (ನಾ). = ನೊರಂಜು ೧: ಮಹಿದು ಬಾಯ್ಬಿಡಿದ ಬಗ್ಗದ ಬಾಯೊಳ್ ಬೀಬಲ್ ಬಪ್ ನೊರಜುವುಲುಗಳಂತೆ ಬಂದರಾ (ಅದ್ಭುತ. ೪೩-೬). [ನೊರಜು (<ನೊರಂಜು) + ಪುಲು]

ನೊರೆ, (ಕ್ರಿ). ಬುರುಗು ಎಳು; ನೊರೆ ಮೊಲಕ್ಕು ಬರು: ಕರ ತಾವರೆ ಕರುಳ್ಳಕ್ಕು ಕೋಳ್ವರೆ ಪಯೋಧರ ಮೀನು ಗಜಹಂಜು ಮೊಸಳೆ ನೊರೆತ ರೋಹಿತ ಫೇನ ಕಡಿದರೆ ಕಮಲೆ ಸಂಗರವಿದ್ದು ದಂಬುಧಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೩೫-೨೩); ಹೊರಳೆ ನಿವ್ವವೊರಲಿರಿ, ಮೊರೆಯದೆಯೊ, ನೊರೆಯದೆಯೊ, ತುಂಬುದೆಯೊಬ್ಬಹೊನಲು, ಕರೆ ಯಲ್ಲದಾಳದಿಂದಿದ್ದು ಹೊರದಿದ್ದು ದದು ಮರಳೆ ಮನೆಗೆಯ್ದುವಾಗೆ! (ಇಂಗೀತ. ೯೪-೫); ಜಲ, ಅಹುದೊ ಅಹುದೋ, ಎಂದು ಮೊರೆಯುತ ರಿತ್ತು ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಹೊರಳೆ. ಮೇಲ್ವಾಯ್ದು ಹೊರಳುತ್ತ ನೊರೆದು ನೊರೆಯುತ್ತ ಹೊರಳ ಬಹ ಹೊತ್ತ ಕಾದಿದ ಊರ ಮಿತ್ತು (ಸವರಾ. 14, ೨೯-೧೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ನುರೈ; ಮಲ. ನುರೆ]

ನೊರೆ, (ನಾ). ೧. ಬುರುಗು; ಫೇನ: "ಫೇನ, ದಿಂದೀರ:-ಈ ೨ ನೊರೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೦-೪೬); ಪನಿಪುಟ್ಟ ಮುಗಿಲ ಸಂಜೆಯ ಕನಸಿನ ಸುರಧನುವ ನೆಗದ ನೊರೆಗಳ ನೆಜನಂತನುಂ ನಿಲ್ಲುವು ಗಿವೊಡೆ ಮನುಜರ ಯೌವನಮು ಮರ್ಥಮುಂ ಬಾಲ್ಯಗಲುಂ (ಮಜ್ಜಿರಾ. ೧೧೩-೧೧); ಬಾಲ್ಯದಲ ತೆರೆಯ ನೊರೆಯ ದೊರೆಯ ದುಕೂಲಾಂಬರದೊಳಿಂಬಾಗಿ ಜಿಲ್ಲಣಮು ನುಟ್ಟು ಪುಡಿಗ್ಗುರಿಯಂ ತಲೆಯೊಳ್ ತೀವೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೦೪ ವ); ಹಾಲ ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಬೆಲ್ಲದ ಕೆಸಲು ಸಕ್ಕರೆಯಂ ಮಳಲು ತವರಾಜದ ನೊರೆತೆಯಂತೆ ಅದ್ವರ ವಚನವಿರಲು ಬೇಜಿ ಬಾವಿಯ ತೋಡಿ ಉಪ್ಪು ನೀರನುಂಡವನ ವಿಧಿಯಂತೆ ಆಯಿತ್ತೆನ್ನ ಮತಿ (ಬಸವ. ೨೯೦); ತಿರುಗಿ ನೋಡಲೊಬ್ಬೆಯಾಣಿ, ಒಬ್ಬಳಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಗಳು ನೊರೆಯ ದಳುಪು ಕುಂಯ ಮರಿಯ ತಲೆಯ ತಡವುತಿಡಳು (ಇಂಗೀತ. ೪-೪). ೨. ಎಳೆಯದು; ಹೊಸದಾದುದು; ತಾಜಾ: 'ನೊರೆಮೀಸೆ', 'ನೊರೆಹುಲ್ಲು' ಪರಾ. ೩. ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ಹುಲ್ಲು; ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಚಿಗುರುಹುಲ್ಲು: ಬದುವಿನಲ್ಲಿ ನೊರೆಯೇ ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [<ನೊರೆ. / ತಮಿ. ನುರೈ; ಮಲ. ನುರೆ, ನುರಿ; ತುಳು. ನುರೆ; ತೆಲು. ನುರುಗು, ನುರುವು; ಕೊಡ. ನೆರೆ]

ನೊರೆಕಾಯಿ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಿಸಿ ಉಜ್ಜಿ ದಾಗ ನೊರೆ ಬರುವ (ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಯಿ; ಅಂಟುವಾಳದ ಕಾಯಿ: ಕೂಗಟಮರ, ಅಂಟುವಾಳ, ನೊರೆಕಾಯಿ (ಮೈಸಿ. ೬೮-೧೩೬); ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಅಂಗಿ ಮಸ್ತ ಗಳನ್ನು ನೊರೆಕಾಯಿ ಹಾಕಿ ಬಂಡೆಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಗೆದಾಯಿತು (ರಕ್ತರೂ. ೪೬).

[ನೊರೆ + ಕಾಯಿ (<ಕಾಯ್)]

ನೊರೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ನೊರೆಯುಂಟಾಗು: ಸಖೀಜನಂ ಕೆಯೊಟ್ಟಿ ಯ್ತಂದು ಕೊಳನಂ ಪುಗಿಸೆ ನೆಯ್ಯು ಬೆಂಕಿಯಂ ಜುಯ್ಯಂದು ನೊರೆ ಗಟ್ಟಿ ವಿಸಿಯ ತೆರೆ ತನುಮುಟ್ಟಿ ಸೆಳೆಯುಸಿರ್ ಭುಗಿಲನೊಗಿದು ಕಾದ ನೀರ್ ಕಾಯುಮಂ ಸುಡೆ (ಗಾ. ೪-೧೧೪ ವ); ಸಾಮಾನ್ಯಗುಣಗಳು-ಮೂತ್ರವು ವಾತರೋಗದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿದಾಗಿಯೂ ಶ್ಲೇಷ್ಮರೋಗದಲ್ಲಿ ನೊರೆಗಟ್ಟು ಕೊಂಡೂ ಪಿತ್ತರೋಗದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ ದ್ವಂದ್ವರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರ ವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೧೪); ಅಂಟುವಾಳದ ಕಾಯಿ: ಈ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಜಜ್ಜಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿದಾಗ ನೀರು ನೊರೆಗಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೪೬). [ನೊರೆ + ಗಟ್ಟು]

ನೊರೆಗಡಿಯಣ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯ ಬಾಯಿಯ) ನೊರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಡಿವಾಣ; ಬುರುಗು ಸಮೇತವಾದ ಕಡಿವಾಣ: ಪಶ್ಚಳದುಪ್ಪರದ ಮುಖದ ದೃಢತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಗಳ ಕೋಪದಿ ಸಿದ್ಧ ಕಿವಿಗಳ ನಿಟ್ಟುಸುರ ನೊರೆಗಡಿಯಣ. ಹೊಂವಂಜಿಸು ಹರಿಹರು ತುರಂಗ ಮವ (ಕೂರಂ. ೩-೩೦-೧೦). [ನೊರೆ + ಕಡಿಯಣ (<ಕಡಿವಾಣ)]

ನೊರೆನೆತ್ತರ್, ನೊರೆನೆತ್ತರು (ನಾ). ನೊರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಕ್ತ; ಬುರುಗು ತುಂಬಿದ ರಕ್ತ : ಮುನ್ನಂ ಪರಕುರಾಮನೇ ನೆಲಮೊಳುಳ್ಳ ರಸವಳ್ಳುಳ್ಳರುಮುನ್ನಂ ಪೂಜ್ಯರೆಗಂ ಪಿಳ್ಳೆ ಪೆಸಲ್ಲ ದಂತು ಕೊಂದವಂದಿರ ನೊರೆನೆತ್ತರೊಳ್ ಕೀವಿ (ಗದಾಯು. ೩-೨೮ ಪ); ಬಿಸುನೆತ್ತರುಳ್ಳ ನೊರೆನೆತ್ತರ್ ಸೂನೆ ಕರ್ನತ್ತರಂ ಬಿರಿವಿಟ್ಟುರ್ವಿ ಕೂಡೆ ಬಿಲ್ವಡೆ ಪಡಲ್ವಟ್ಟುತ್ತು ಸಂಗ್ರಾಮದೊಳ್ (ಪಂರಾಮ. ೧೩-೪೬); ಕಡುಮುಳಿದು ನೆನೆಯದೆಯನ್ನ ತನೂಭವನೆಂಬುದನ್ನೂ ಮೂಡಿದ ದೇಸಿಗರೇವರ ಮನುಜರ ನೊರೆನೆತ್ತರ ಕುದಿದೀಗಳೆ ಬಪ್ಪ ನಾನೆಂದನೆ ದನುಜಂ (ಕುಮುರಾ. ೯-೧೯); ಕರುಳು ಕರುಳಲಿ ತೊಡಕಿ ನೊರೆನೆತ್ತರಲಿ ನೆತ್ತರು ಕೂಡಿ ಕದಿಯಲಿ ಬೆರಸಿ ಕದಿ ಪಲ್ಲಟನೆ ಕಾಮವೆನೊಂದು ಹಗೆಯೊಡನೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೮). **ನೊರೆನೆತ್ತರು :** ಉರಿವ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯಲಿ ಕರ್ಣನ ಶಿರದ ಭಾಂಡದಲಿವನ ನೊರೆನೆತ್ತರನಲಿವನಗ್ರಜನ ಕೊಬ್ಬಿದ ನೆಣನ ಕೊಯ್ಯಾಯ್ವ ಮಹೋಗ್ರಭೂತದ ನೆರವಿಗುಣಲಿಕ್ಕು ವೆನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೩೪); ನರಕದಲಿ ಪಪುನಕರ ಕೊಲುುವವು ಪರಿಪರಿಯ ವಧಗಳಲಿ ನೊರೆನೆತ್ತರನು ಕೂಡುವು ಕೇಳು ರಕ್ಷಣೀಗಣಗಳೂಳ ಕಡಿದು (ನಿಭಾಗ. ೫-೧೨-೩೬). [ನೊರೆ + ನೆತ್ತರ್]

ನೊರೆನೆತ್ತರು 'ನೊರೆನೆತ್ತರ್' ನೋ.

ನೊರೆಪಾಲು 'ನೊರೆವಾಲ್' ನೋ.

ನೊರೆಬಾಯಿ 'ನೊರೆವಾಯ್' ನೋ.

ನೊರೆಮಾಲೆ (ನಾ). ಬುರುಗಿನ ಸಾಲು; ನೊರೆಯ ಮಾಲೆ : ಪಕ್ಕಜಲ್ಲಿಗಳಂ ಪರಿಶೋಭಿಸೆವೆ ಪರವ ಪುರಂಗಸಂಭವಂ ನೊರೆಮಾಲೆ ವರಸಿ ತರಂಗೊಂಡು ತರಂಗಸಂಭಾತಂ ಬಳವಳಿಯೊಳ್ಳೆಗೆದಂತೆಯುಂ (ರಾಜರೇ. ೧೩-೬೬ ಪ); [ನೊರೆ + ಮಾಲೆ]

ನೊರೆಮಾಸೆ (ನಾ). ಚಿಗುರುಮಾಸೆ; ಎಳೆಮಾಸೆ; ತುಪ್ಪುಳು ಮಾಸೆ : ನಿತ್ಯ ಚಿಂತೆಯ ಕೆಂತೆಯಲ್ಲಿ (೧೫ ವರ್ಷದ ಬಾಲಕರು ಮಾಸೆ ಮೂಡುವ ಮೊದಲೇ ನೊರೆಮಾಸೆ ತಾಳುವ ಈ ದಿನದಲ್ಲಿ) ನಮ್ಮ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಎರಡು ತಾಸಿನ ಅವಧಿಯ ತನಕ ನಗುವಿಣಿದ ಮರೆಯಿಸುವವರು ಬೇಕು (ಕನ್ನ. ೧, ೧೩೩). [ನೊರೆ + ಮಾಸೆ]

ನೊರೆಯಡಕೆ (ನಾ). ಎಳೆಯದಾದ (ಬೇಯಿಸದ) ಅಡಕೆ; ಹಾಲಡಕೆ : ಕೈರುಳಿಗೆ ನೊರೆಯಡಕೆ ಮುತ್ತಿನ ಸುಣ್ಣ ನೇರದ ಜವರಿ ಮುಂತಾದ ಭೂರಿಯೊಳೆನಗಿದು ತನಗಿದೆಂಬೆಲ್ಲರು ಕೋಪುಟ್ಟು ವ್ರತದ ಮಾಡಿದರು (ಭರತ. ೨೧-೩೧). [ನೊರೆ + ಅಡಕೆ]

ನೊರೆಯಾಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೊರೆಯು ಇಲ್ಲವಾಗು, -ಅಡಗು. ೨. (ಅಲಂ) ಬಿಸುವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ತಣ್ಣ ಗಾಗು; ಕುಗ್ಗು : ಹಾಣತಾಯುಧವೆಂದು ಭೀತಿಗೆ ಮಾಣುಹೋದನೆ ನೀರರ ನೊರೆಯಾಣುತೇ ನಿಜಬಾಹುಶಕ್ತಿಯೊಳುಂಟಿ ಮಿಯಬೋಡಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೫). [ನೊರೆ + ಆಣು]

ನೊರೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ನೊರೆಬಿಡು; ಬುರುಗಾಗು : ಮೇಳಿ ಪೂರ್ವ ದಾಳಿಯರ ಮೈ ಬಿಸುಪೇಣು ಬಿಸುರ್ವವಂಗದೊಳ್ ಬಾಳಮೃಣಾಳಿಕಾ ಸಮಿತಿ ಚೆಯ್ಯನುತುಂ ನೊರೆಯಿ[ನಾಣಂ. ೧] ಬಿಟ್ಟು ದಕ್ಕು ಧಾರಾಳ ಕಪೋಲದೊಳ್ ಕುದಿದು ಬತ್ತಿದುದೊಯ್ಯನೆ ದೀಸುತಿರ್ಪ ಪೊಂಬಾಯಿಯ ಬಾಮರಂಗಕರಿಸಿದುವು ತನ್ನಿಯ ಬೇಹದಾಹದಿಂ (ಜಗದಿ. ೧೧-೨೧; ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೮ ನೋ.). [ನೊರೆ + ಇಡು]

ನೊರೆರೆಕುತ (ನಾ). = ನೊರೆನೆತ್ತರ್ : ಮುಂಡಿಸು ನೊರೆರೆಕುತ ಕರುಳಿನ ಜೊಂಡು ಮಸಗಿತು ಕಡಿದ ಮಂಡದ ದಿಂಡು ತಳೆತುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೩); ನೊರೆರೆಕುತ ಸುಳಿ ಮಸಗಿ . . . ಕರುಳ ಬಂಬಲು

ಖಂಡದಿಂದೆಯ ತುಜುಗಿದೆಲುವಿನ ತಳಿತ ಚರ್ಮದ ಶಿರದ ತದಿಗಳಲಡು ಹಂದುದು ವೈರಿಸೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೨-೫೬). [ನೊರೆ + ರಕುತ] **ನೊರೆವನಿ (ನಾ).** ನೊರೆಯ ಹನಿ, -ತುಂತುರು; ಬುರುಗಿನ ಕಣ: ಅತುಳ ಕರಧೂತ್ಯತಾನಲಹತಿಯಂ ನೆಜ್ ಸೂನೆ ಪತ್ತಿದನ[ವಾಹ] ಮುಖೋದ್ಗತದ ನೊರೆವನಿಗಳನೆ ಮಾರುತಪಥದೊಳ್ ತುಜುಗಿ ಮಿಜುಗಿ ದುವು ತಾರಗೆಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೧೩೦); ಬಂದುದೀ ಮೃಗಪೋತ . . . ಕೊಳಗಂದಾಗಿದ ಕಲ್ಲ ರತುನಾವಳಿಯ ಮಾಡುತ ನೊರೆವನಿಯಲು ಜ್ವಲಿಸುಮುಕ್ತಾಫಲವ ಕೆದಜುತ . . . ಐದಕು ನಿತಂದಿನಿಯ (ಕೊರಾ. ೩-೪-೨೯). [ನೊರೆ + ವನಿ]

ನೊರೆವಳಿ (ನಾ). ನೊರೆಯು ಬಿದ್ದಿರುವ ಜಾಗ, -ಸ್ಥಳ : ಕೊಳಗು ವಜ್ಜೆಯನುದಿದ್ ತುಪ್ಪಳ ಬಳಿಯ ಮಲಗಿದು ಮೆಲುಕಿಹಾಡ ನೊರೆ ವಳಿಯ ನೋಣವಿಹಾಡಾದೊಗುನೆತ್ತರಿನ ಬೆಂಬಳಿಯ ನೆಲನಕ್ಕೆಯ ಹಳ್ಳಿಯಾಡುಂಬೊಲನ ಪುರಗಾಡುಗಳೊಳಗೆ . . . ಹೊಕ್ಕುಡಗಲಕೆ ಶಬರ ಸಂದೋಹ (ಕೊರಾ. ೩-೩-೧೧). [ನೊರೆ + ಬಳಿ (< ಬಲ್ಯಾ)]

ನೊರೆವಾಯ್, ನೊರೆಬಾಯಿ (ನಾ). ೧. ನೊರೆಯನ್ನು ಒಳ ಗೊಂಡಿರುವ ಬಾಯಿ; ಬುರುಗು ಅವನಿರುವ ಬಾಯಿ : ಸರಿ ಗೊಳ ನೊರೆವಾಯ್ ಹಾವಸೆವರದ ಪಲ್ಲಳ . . . ಕಾರೊಡಲ ಕುಜುಬನು (ಬಸವ. ೨೦-೧೧); ನೊರೆವಾಯ್ಲಾ ಲ್ವುಟಿ ಪೆಮೂರ್ಗರಲ್ಲ ಕೆವ್ಯಾಸೆ ಕೆದರ್ ಪುಂಗಡ್ಲ ಕರ್ಬುರರುಚಿಯನುಗುಳ್ಳ ಕಾರೊಡಲಿರೆ (ವೃಷಭ. ೧೧-೩೧). **ನೊರೆಬಾಯಿ :** ೨. ನೀರು ಸುರಿಯುವ ಬಾಯಿ; ನೀರೂರುವ ಬಾಯಿ; ಜೊಲ್ಲುಬಾಯಿ.

ನೊರೆಬಾಯಿ ಏಳಿಸು = ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿಸು ; ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು : ಮೇಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಲಕ್ಷದ ಸಾಲ ಹಂಪಾಣದಲಿ ಲಕ್ಷೀ ಲೋಲಗರ್ವಿಸಿದನ್ನ ಬಡಿಸಿತು ಸುರರ ನೊರೆಬಾಯಿ ಏಳಿಸುವ ದಿವ್ಯಾನ್ನ ದಡೆಗಳಿಗಳುಸಹಿತ್ತೆತಂದು ನೈ ಪಜನದೋಳಿಯಲಿ ಭೋಜನವ ಮಾಡಿದನು (ಸಂಕಪ. ೨೪-೬೨). [ನೊರೆ + ಬಾಯಿ]

ನೊರೆವಾಲ್, ನೊರೆಪಾಲು, ನೊರೆವಾಲು, ನೊರೆಹಾಲು (ನಾ). ನೊರೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಾಲು; ಆಗ ತಾನೇ ಹಿಂಡಿದ ಹಾಲು; ತಾಜಾಹಾಲು : ಬೇವಿನ ಗಿಡುತಂ ತಂದಿಟ್ಟುವಿನ ನೊರೆವಾಲನೆಹೆದು ನಡೆಸೋಡಂ ಕೇಳ್ ಬೇವಿಗೆ ಕೈಪಿ ಮಿಗದಂ ಭೂವಳಯದೊಳ್ (ಧರ್ಮಾ. ೫-೧೫೬); ನೊರೆವಾಲ ಮೊಸರ ತುಪ್ಪದ ಪರಿವೊನಲಾ ಗಿರಿಯ ಪಿರಿಯ ಸಾನುಗಳೊಳ್ ನಿರ್ಬುರಮೆಂಬ ನೆವದಿಣ್ಣುಂ ಪರಿದ ಪುವೆಂ ಪಿರಿದೊ ಜನನ ಜನ್ಮಸ್ಥಾನಂ (ತಪ್ಪಪ. ೧೧-೪೨). **ನೊರೆ ಪಾಲು :** ದನದ ಕಣ್ಣಿಗೆ : -ದನಗಳಿಗೆ ನೊರೆಪಾಲು, ಕೊಂಡಿಯ ರಸ, ಹಾಣಿ, ಉತ್ತೆ(ರಡೆ)ಸ, ಇಪ್ಪನ್ನು ಅರೆದು ಹಚ್ಚಲು ಕಣ್ಣು ಹೂವು ಮೂಗುಂ (ವಿವೃ. ೬೯). **ನೊರೆವಾಲು :** ಉಣ್ಣ ಕೆಚ್ಚಲು ಹತ್ತಿ ಉಂಬುದೇ ನೊರೆವಾಲ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಉಣ್ಣದವನು ಆ ಉಣ್ಣೆಯಿಂದ ಕರಕಪ್ಪ (ದೇವಾ. ೪೧-೬೯); ಎಣ್ಣೆಯ ತಲೆಗೊಡಿದುದಿಲ್ಲ ನೊರೆವಾಲು ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮೆಲಿಸಿದುದಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣಿನ ಹಳಚಿ ನೋಡಿದುದಿಲ್ಲ ಮಗನ ಲಾವಣ್ಯವನೆಂದಳರಿದಳು (ಮೋಹ. ೪-೮೦); ಜ್ವರ ಬಂದ ಮನು ಜಂಗೆ ನೊರೆವಾಲು ಕೆಹಿಯಕ್ಕು ಸರಕದಲಿ ದೀಳ್ಳ ಅಧಮಂಗೆ ಶಿವಧಕ್ಕಿ ಹಿರಿದು ಕೆಹಿಯಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೫೦); 'ಅಂಬಿ' 'ಅಂಬೆ' ಎಂದೊರಲಿ ಬರುವವೋ ಇಲ್ಲಿ ನೂರು ಕರುವು. ನಂದಿದವಗೆ ತಂದಿಗೆಯ ತುಂಬ ನೊರೆ ವಾಲು ಕರುತ ಕರುತು (ನಿಲಮ. ೩೮-೨). **ನೊರೆಹಾಲು :** ಹೆಡಕೋ ಬಿಡಬೇಡ ರಂಗನ ಪಾಪ . . . ಮಕ್ಕಳೊಳಗೆ ಪುಂಡ ಮನೆ ಮನೆಗಳ ಹೊಕ್ಕು ಸಕ್ಕರೆ ನೊರೆಹಾಲು ಸವಿಸಿದು . . . ತಾ ಮದ್ದು

ಹಕ್ಕದ ಜಗಿಮೋಡಿ ಪೋಗುವ ಕಳ್ಳನ (ಪುರಂದ. ೨-೭೬-೪).

[ನೊರೆ + ಪಾಲ್.]

ನೊರೆವಾಲು 'ನೊರೆವಾಲ್' ನೋ.

ನೊರೆವಿಂಡು (ನಾ). ಬುರುಗಿನ ರಾಶಿ; ನೊರೆಯ ಸಮೂಹ; ಭೇನರಾಶಿ: ನೊರೆವಿಂಡುಟ್ಟಿ ಮಕ್ಕಳುಮಾಣೆ ಸರಿಲಂ ಮೆಯ್ಯಾಗಿ ಹಂಸಾಪಳವಿರುತಂ. ನೊಪುರನಾದಮಾಣೆ ತೆರೆಗಳ್ ತೋಳಾಗಿ ಒರ್ವಳ್ ಮನೋಜಾಂಬುಜಾಕರದಂತಾ ನೈಪನಂದನಂಗೆ ಪಡೆದರ್ ಬೇಜಿಂವತಪ್ರಿಯಂ (ಪಂಪ. ೮-೭೬); ಗಗನಪಯೋನಿಧಿಯೊಳು ಮಿಗೆ ನೊಗಯಿಪ ನೊರೆವಿಂಡುಪ ಪಾಂಡುರವರ್ಣಂ ಮುಗಿಲೊಗಿದು . . . ಪಡೆದುಡತಕೌತುಕಮಂ (ಪದ್ಮ. ೧೩-೫); ತುಂಗತರಂಗಂ ಸುಬಾವ ತರಂಗಂ ನೊರೆವಿಂಡು ನೈಪದ ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯಾಗಲ್ ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹಮನಿಪುಡು ಸಂಗತನಕಳಕಳಂ ಪ್ರತೋಳಿವಳಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೭೪). [ನೊರೆ + ವಿಂಡು]

ನೊರೆವುಲ್, ನೊರೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲು; ಮೃದು ವಾದ ಹುಲ್ಲು: ನೊರೆವುಲ್ಲಂ ಮೇದರಬ್ಬಣ್ ತುಮುಟಿ. ಕುಡಿದು ಪೂರಾಂಬುನಂ . . . ಮಾಹಿವೀಸಂತತಿ ನಿಮಿಷಭವಂ ಕಣ್ಣುಗುವಾಯ್ತು ಕಾರೊಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೪). ನೊರೆಹುಲ್ಲು: ಬದುಗಳ ಮೇಲೆ ತೇವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೊರೆಹುಲ್ಲು ಇರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ನೊರೆ + ಪುಲ್]

ನೊರೆನೆರೆ (ಕ್ರ). ಬುರುಗಿನಿಂದ ಕೂಡು; ನೊರೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಹಿಂದಿನ ಪಲಯಸಮುದ್ರದ ತೆರೆಗಳ್ ನೊರೆನೆರೆದು ನೆರೆದು ನೆಗೆದಪುವೆಂ ಬಂತರೆ ಭೇನಪುಂಜಧವಳತ ತುರಂಗಸಂದೋಹಸ್ತೈಸ್ತಮೇಸದತ್ತಾ ಗಲ್ (ಪಾಂಪ. ೪೬೭). [ನೊರೆ + ನೆರೆ]

ನೊರೆನೆಣ್ಣು (ಕ್ರ). ನೊರೆಯು ರಾಶಿಯಾಗು; ಬುರುಗು ಒಟ್ಟಿ ಲಾಗು: ಗಿಡುಗಲೊಳ್ ಪನೋಣ್ ಗೊಡಲೆಯೊಳ್ನೋನೆಣ್ಣು. ನಿಲಾ ನಿಲಾ ತೆರೆಯುಜಾದು ಕಿಜುಮುಬಲ ದಿಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಪರಿವ ಬರವೊನಲೆನೆದು ಪೋರೊಂದುತಾಣದೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೯-೧೬ ರಗಳೆ).

[ನೊರೆ + ನೆಣ್ಣು]

ನೊರೆಸಂಡಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಕ್ಕಿಸಂಡಿಗೆ: ನೊರೆಸಂಡಗೆ ಯನು ಹುರಿಸಂಡಿಗೆಯ ಬಾಳಕವನು ತಪ್ಪದೆಲ್ಲಾ ಸಾಧನವನು ಸಂವಂಸಿ ತಂದೊಪ್ಪಿ ಸಿದದೆ (ಸಿದ್ಧ. ೮-೫೨). [ನೊರೆ + ಸಂಡಗೆ]

ನೊರೆಹಪ್ಪಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಕ್ಕಿ ಹಪ್ಪಳ: (ಃ).

[ನೊರೆ + ಹಪ್ಪಳ (< ಪಪ್ಪಳ)]

ನೊರೆಹಾಲು 'ನೊರೆವಾಲ್' ನೋ.

ನೊರೆಹುಲ್ಲು 'ನೊರೆವುಲ್' ನೋ.

ನೊಲಿ 'ನೊಲ್ಲಿ' ನೋ.

ನೊಲಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು; ನವಿಲಿನಾಡು: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀನೊಲಿನಾಡ ಕುಡುಲರ ನಿಗಳಣ್ಣುಮಲ್ಲ ಚಂಗಾಳ್ ಪರಿವು ಪುಯ್ಯನ್ನು (ಎಕ. IV, ಪುಗ್ಗ. ೧೦೪-೫; 1037). [< ನವಿಲಿನಾಡು]

ನೊಲ್ಲಿ, ನೊಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: ಗೋದಿಯನ್ನು ದಿತ್ತು ವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಸದಿ ನೊಲ್ಲಿ ಮುಂತಾಹ ಕಸಪದಾರ್ಥಗಳು ಮೊಳೆಹದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಾಲು ಪರಗಿ ದಿತ್ತಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೪೩).

ನೊಲಿ: ಪುನ್ನಶ್ರೀನಾಮಗ್ರಾಮಸ್ತವ್ವ ಪರಿಹಾರೋಪೇತೋದತ್ತ. ತಕ್ಕ ಸೀಮಾಸ್ತಕಾಹ ಪುನ್ನಶ್ರೀಯಾ ದಿತಿ ನೊಲಿ ಬೆಳೆದಾ ಬೆಳ್ಳಲೊಡಡಿ (ಎಕ. IV, ಪುಗ್ಗ. ೯೫-೯೬; 776). [?]

ನೊಸಗೊನ್ನೆ 'ನಸುಗುನ್ನೆ' ನೋ.

ನೊಸಲ್, ನೊಸಲು, ನೊಸಳು (ನಾ). ಹಣೆ; ಲಲಾಟ.

"ಲಲಾಟಂ, ಅಳಕಂ—ಈ ೨ ನೊಸಲ್" (ಪಲಾಯ. ೮೬-೩೭೧); ನೊಸಲಂ ತೊಂಗಲ್ಲುರುಳ್ ಮೇಲುಬನೊಗಿನ ಕುಚಂ ಬೆನ್ನನಾ ನೀಳ ಕೇಶಪ್ರಸರಂ . . . ಉರಮಂ ಸಂಚಳತ್ತಾರಹಾರಂ ಪಸರಂ ಬೆತ್ತೆತ್ತ ಮೋರಂತಲೆಯ ಭರತನಂ ನೋಡಲ್ಪತಂದಲೊರ್ವಳ್ (ಅಪ್ಪ. ೧೧-೧೬); ಅಸುಹೃತ್ತೇನೆಗೆ ಸಾಲ್ಪನೊರ್ವನೆ ಗಡಂ ರುದ್ರಾವತಾರಂ ಗಡಂ ನೊಸ ರೊಳ್ಳುಡ್ಡಮೆಂದು ನಟ್ಟ ಪೊರೆದಂ . . . ಜೋಳದ ಪಾಟಾಯಂ ಬಗೆದರಿಲ್ಲಾ ದ್ರೋಣಿಯಂ ದ್ರೋಣನುಂ (ಗದಾಯ. ೩-೧೧); ಅನತಾ ರಾಶಿ ಮಯೂರ ತಾರಕತ × × × ನಂಗೆ ಮಾಟಂತು ಕಾಯವರೊಳಾ ಟಿಂದಿರಾಂಪವಂಗೆ ನೊಸಲೊಳ್ ಕಣ್ಣ್ ನೀಳಕಂತಂ ಗಣಾಜನಮಮ್ ಸೇಂಧು ಜಿಬಾಗ್ರಮುಗ್ರಪುಣಹಾರಂ ವಾಳ್ಪುಚಮ್ಮಂ ತ್ರಿಕೂಳ × × ಗ್ರಾಯಂಧಮೆಂದಿಮೇನೊಳವೆ ಪೇಳ್ವಂಗ್ರಾಮರಂಗಾಗ್ರದೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಪುಗ್ಗ. ೧೦೯-೨೦; 1042); ಕೊಂಡಾಡಿ ಕೊಂಡಾಡಿ ಮಜ್ಜನೆ ಕೈಚಿತ್ತುತಂ ಮುಂಡಾಡಿ ಮುಂಡಾಡಿ ನೊಸಲೊಳ್ಬೊತ್ತುತಂ (ಅಪ. ೩-೫೨). ನೊಸಲು: "ಲಲಾಟಂ ಅಳಕಂ ಗೋಧಿ—ಈ ಮೂಟು ನೊಸಲು" (ನಾಟ. ೧೨೨); ನಮ್ಮ ಕೊಡಲಸಂಗನ ಶರಣಿಗೆ ನೊಸಲ ವಿಭೂತಿಯೇ ಶೃಂಗಾರ (ಬಸವ. ೭೪); ಪೊಟ್ಟಿಡಿಯಂ ನುಡಿದಹಿತರ ನಿಟ್ಟೋಡುವರದೆಂದು ವೀರಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೊಸಲೊಳು ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟಂದದೊಸ ಮಾರನಗುರನ ಕಟ್ಟಿದೊಳು ನಿಲುವ ಗಣ್ಣು ನಾವಂ ಧುರದೊಳು (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕ. ೧೦೩-೩; 1243); ಕರವ ನೆಗಹಿದನಕಟಿ ಜೋ ಜೋ ದಿರುದ ರಂಜದಿರಂಜದಿರಿ ನಿಮ್ಮಂಭಟೆಗೆ ನಾಲ್ಕಿಲ್ಲ ಕೈ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲ ನೊಸಲಿನಲಿ . . . ವೃಥಾ ಭಯನೇಕೆನುತ ಕುರುರಾಯನನುವಾದ (ಕುವ್ಯ. ೪-೨೬); ಮುಟ್ಟಿ ಶ್ರೀಗಂಧವನು ಇಟ್ಟು ತಾ ನೊಸಲೊಳಗೆ ನೆಟ್ಟನೆಯ ಸ್ವರ್ಗ ಪಡೆ ವಡೆ ಸಾಣಿಕಲ್ ಕಟ್ಟಿ ಕೇಡೇನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೨೪); ನೊಸಲು ನೊಸಲಿ ನೆಲರಿಸಿ ಸುಸಿಲಾಡುವವು ಹೂವು (ಉಯ್ಯಾಲೆ. ೯-೧). ನೊಸಳು: ಅವಳ ನೊಸಲೊಳಗಿನ ಗೋರೋಚನದ ಬೊಟ್ಟು (ಮುಂಬಯ. ೫-೨೦೦).

ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ದೇವ= ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಸಂಬಂಧದ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ—ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ದೇವಂ, ತೋಳ ಬಾಳ ಕಾಂಕಿ, ಪಯ ಪೊಕ್ಕುಟ ತಾವರೆ (ತನು. ೧೩೨ ಪ್ರಯೋ). ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ವರು= ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವರು: ತಮತಮಗಿಲ್ಲ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ವರು ತಮ ತಮಗಿಲ್ಲ ನಂದಿವಾಡನರು ತಮತಮಗಿಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟಾಂಗ ಕಪಾಲ ತ್ರಿಕೂಲ ಧರರು ದೇವರಾರು ಭಕ್ತರಾರು ಹೇಳರಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೮೧೮). ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ತ=ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ದೇವ: ಇದು ಕೈಲಾಸಂ ಭವಾನೀಧವನ ನೆಲೆ ಮನೋಜಾತನಂ ಬುದಿದನಾದಿ [ತ್ರಿ]ದಜೋಳ್ ದಕ್ಕಾಪ್ಪರ ಧ್ವಂಸಕನ ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ತ [ನೊಳ್] ತನ್ನ ದೋರ್ಗರ್ವದಗುರ್ವಂ [ಪ್ರಾ]ಕಟಂ ಮಾಡುವ ಬಗೆಯೊಳಿದಂ ಪತ್ತಿ [ಕಿಲ್ಕಿಲ್] ತ್ರಿ ಪೊ[ತ್ರಿ] ತ್ರಿ ದೊಡ್ಡಂ [ಮೆಟ್ಟಿ ಲಂಕಾಧಿಪತಿಗೆ ಬರವಂ ರಾಗದಿಂ] ನೀಳಕಂತಂ (ಪಂಪ. ೭-೭೪). ನೊಸಲ ಕಣ್ಣುಯ್ಯದ = (ಶಿವನ) ಹಣೆ ಗಣ್ಣಿ ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ವೀರಭದ್ರ: ಪೂಗಣಿಯನ್ನಿಬಂದುದ ನಾಗಳೆ ಸಿವನಜಾದು ನೊಸಲ ಕಣ್ಣುಯ್ಯ [ಪಾಂಪ. ಗಣ್ಣುಯ್ಯ] ವನಂ ಬೇಗದೆ ನಡೆದವನೊಳ್ ನೀಂ ತಾನೆನೆ (ಕುವ್ಯ. ೨೩೯). ನೊಸಲಕಣ್ಣು ವ, ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ವ=ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ದೇವ: ನೊಸಲಕಣ್ಣು ವನ ಸುತ ನೆಂಬುದಂ ಧರಗೆ ಸೂಟುಸುಪ್ಪೊಲುಜ್ವಲಿಸುವರಲೆಯೊಪ್ಪೆ . . . ಬಾಲಕಂ ಕಣ್ಣೆನೆದನು (ಚಿಪ. ೫-೩೭); ನೊಸಲೊಳಿಂ ನಿಮಗುಂಟೆ ಕಂಗಳು ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ವ ಕಂಸರಾಯನ ವಸನಗಳನೆಳೆದುಡುವದಾಡದೆ ತೊಗಲ ಸುಟ್ಟನೆ . . . ಕೃಷ್ಣನು ನಮನುತಲಾ ವಸನಗಳನೆಳೆದಿತ್ತ ಗೋದಂಗೆ

(ಸಾಕ್ಷ್ಯಭಾ. ೨೨-೩೧). ನೊಸಲಕ್ಕರ, ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು, ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು = ಹಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಣ್ಣು ; ಹಣೆಗಣ್ಣು ; ಫಾಲನೇತ್ರ : ಹರನು ನಟ್ಟನೆ ಮುಗಿದು ತ್ರಿಪುರವನುರುಹುವದಿನ ನೊಸಲಕ್ಕರದಿಂದ ವಚನದಲ್ಲಿಂದ ಸದರಿಂದ ಕಿಡಿಗಳೆಲ್ಲವನು ಪರಿಗಣನೆ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೧೫-೪೯ ಅದಿಪದ್ಯ) ; ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಂ . . . ಅಗಲುವುದುರುಹುವಂತವು ಪನ್ನ, ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ಕೋಣಾ ಪನ್ನ ಸಾಹಸಮಂ ಕೋಣಾಲೆಂದು ಸಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರಮಂ ಕೊಟ್ಟಿಟ್ಟಾಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೩೧೫); ತ್ರಿಪುರದ ಕೋಟಿ ಬಲ್ಲಿತ್ತೆಂದರೆ ನೊಸಲ ಕಂಗಳೆಲ್ಲರುಹಿದನವು (ಮಹಾಭೀ. ಬ. ೧೧-೬) ; ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ಭವನೊಬ್ಬನೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೫೩೫) ; ವಿಷವರಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತವೆಂಬುದು . . . ನೊಸಲ ಕಣ್ಣು ಮಹೇಶ್ವರಗೆ ಸೈರಿಸಿದು ಮಿಕ್ಕ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಬೀರ್ಗಸುವುದೇ (ಘಟಾಂಗ. ೧೦-೪೩-೪೫). ನೊಸಲ ನಯನ = ೧. ಹಣೆಗಣ್ಣು : ಬವರಬೈರವನಾಶನತಿಬಲ ಶಿವನ ನೊಸಲ ನಯನದೊಳವನು [ಪಾಶಂ. ನೊಸಲಂದದಲಿ] . ಮಹಾವಿಷಯನು ಚಿತ್ರಸಂಗ್ರಾಮನಶ್ವತ್ಥಾಮ ನೋಡೆಂದ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬-೫೫) ; ನೊಸಲ ನಯನದಂತೊಬ್ಬನ ಕುಂಕುಮರಸದ ಲಲಾಮದಿ ಗುಣಮುಡಿಯೊಳು ರಂಜಿಸುವ ಹಸುಳೆವಚ್ಚೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿತ ಬೆಳಗೇದಗೆಯೆಸಕಂ . . . ಮುಧಾಧಿಪತಿಯೊಂದಿನ ದುರ್ಗಾವಿಶೆಯಂತೊಟ್ಟಿದಳು (ಜಯಶಾ. ೨-೧೧). ೨. ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಹಣೆಗಣ್ಣು ; ಶಿವ : ತ್ರಿಕೂಲ ಡಮರುಗಧರಾ ನೊಸಲ ನಯನ ವಿಶೇಷತಾಂಬುಜಮುಖ ಶಶಿಧರಾ (ವಿಷಯ. ೩೯-೧). ನೊಸಲ ಪಟ್ಟಿ, ನೊಸಲಪಟ್ಟಿ = ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿ ; ಲಲಾಟ ಪಟ್ಟಿ : (೪) ; ಧಾನ್ಯವಂ ಕಟ್ಟಿ ಪುಷ್ಪಗಳೆಂಬಲೂ ಆಭರಣಗಳೆಂಬಲೂ ಅಲಂಕರಿಸಿ ನೊಸಲ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಕಟ್ಟಿರುವ ಆ ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನೂ . . . ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದನು (ಮಹಾಪಂ. ೧, ೩೫). ನೊಸಲ ಬರೆಹ, ನೊಸಲಿನ ಬರೆಹ = ನೊಸಲಕ್ಕರ : ಜಗದೇವಂಗೆ ಬೆಸಗಿತ್ತು ಪನ್ನ ರೇಂದ್ರನ ನೊಸಲ ಬರೆ[ಪಾಶಂ. ರ]ಹವ ಮುನ್ನೋರೆಗೆ ದಿಜ್ಜಳನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯೋನ್ನತಿಯನೀಡನ ಕವಳಿಯೊಳಂಕು ತೊಡೆಯುಸುತ (ಬಸವ. ೬೧-೬) ; ನೊಸಲ ಬರೆಹಮಿದೆಂದು ತಡೆತಡೆದು ನಡೆದುದಂ ಉಸುರಿದಳ (ಕಾಲಾಂ. ೧೩೨-೨೪೩) ; ನೊಸಲಿನ ಬರೆಹ ಬಸಲೆಯಿಂದ ಒರಸಬಹುದೇ ? (ಗಾಡ). ನೊಸಲ ಬೊಟ್ಟು = ಹಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬೊಟ್ಟು, - ತಿಲಕ : ಗೋರೋಜನ ಸುಗಂಧದಿಂದ ರಚಿಸಿದ ನೊಸಲ ಬೊಟ್ಟು (ರಾಘವ. ೧೬-೩೫). ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣು = ಹಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಉರಿಗಣ್ಣು : ಕೂರಲ ಕಣ್ಣು ತಿರದ ಪಣಿ ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣು ಧೃತಜಾಪ ಹಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರರಚಿತಂ ವಿರಚಿಸಿ ಕೃಪಕೃತವರ್ನಾರ್ಜಿತಸಾಗಳ ಮುಳಿದು ಬಂದನಶ್ವತ್ಥಾಮಂ (ಗದಾಯು. ೯-೨) ; ನೊಸಲಲ್ಲಿ ನಟ್ಟಿ ಶರಮಂ ಮಿಸುಗದೆ ನಾಂ ಕೀಲೆ ರಕ್ತಪ್ರಸರಂ ಮಸಗಿ ಕೆಂಪಾಗಿ ಕೋಣಲ್ ನೊಸಲುರಿಗಣ್ಣಿಗೆದ ಶಿವನವೊಲ್ ಭಟ್ಟಿನಿರ್ದಂ (ಬಾಧಪ. ೧೩-೪೨). ನೊಸಲೊಳ್ ಬರೆದಕ್ಕರ = ನೊಸಲಕ್ಕರ : ನೋವುಬಂದಂಜುವುದೇಕೆ ನಂದರೇಂ ತಪ್ಪುಮೊ ಪೇಟುಮಯ್ಯ ನೊಸಲೊಳ್ ಬರೆದಕ್ಕರಮಾ ವಿಧಾತ್ರನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೯). [ದೀ.೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ಸುತಲ್ ; ತುಳು. ನೆಸಲು, ನಸುಡಿ ; ತೆಲು. ನೊಸಲು, ನುದುರು]

ನೊಸಲಕ್ಕರ (ನಾ). ಹಣೆಯ ಬರೆಹ ; ವಿಧಿಲಿಖಿತ : ಉರವನು ತಮ್ಮನುಗುಂ ಧರದೊಳಿಂದಂಜಿ ಹೊಗರ ನೆವದಿಂ ರಿಪುಭೂಪರ ನೊಸಲಕ್ಕರದಿರ್ಪು ನೆರೆದು ಶರಣ್ವಿಕ್ಕಿಳಾಧಿಪನ ಕೊರಸಿಯೊಳ್ (ವಧಾಶ್ವ. ೬-೩೦) ; ದಿಡು ಮಹಾಪವನನಗೆ ನೂಕದು ತೊಡೆಯದಿರು

ನೊಸಲಕ್ಕರವ ನೀನೊಡೆಯ ಕಿಂಕರರಾಗಿಹೆವು ನಾವಿಂದು ಬೊವಲಾಗಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೬-೩೩) ; ದಿಡಿ ಬರೆದ ನೊಸಲಕ್ಕರವ ತೊಡೆವಧುನಾವನೊ (ಸಾಕ್ಷ್ಯಭಾ. ೨೨-೩೩) ; ಇಂತಹ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯವರಯ್ಯಾರ್ ವರ ನೊಸಲಕ್ಕರದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಪ್ರಯೋಧಿಕಾರವನ್ನಾಳುವ ದೇಶದಕ್ಷರು ನಾವು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೦-೧೮). [ನೊಸಲ್ + ಅಕ್ಕರ]

ನೊಸಲಿಕ್ಕು (ಕಿ). [ವೀಶ್ಯ] ಹಣೆಗೆ ವಿಭೂತಿಯಿಟ್ಟು ಶುದ್ಧೀಕರಣದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡು : ಒಡೇರಮ್ಮನು ಬಂದು ಶವಕ್ಕೆ ನೊಸಲಿಕ್ಕಿದರು (ದೂಧ). [ನೊಸಲು (< ನೊಸಲ್) + ಇಕ್ಕು]

ನೊಸಲು 'ನೊಸಲ್' ನೋ.

ನೊಸಲೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು : ಮೂಡಲು ಹೂವಿನ ಹಳ್ಳಿಯ ಕೆಂಕಲು ನಟ್ಟಿ ಸಾಲಗಲ್ಲುಳ್ಳವನೊ ನೊಸಲೆಗಲ್ಲು (ಎಳ. V, ಪಾಸನ. ೧೩೩-೬೯ ; 1408). 'ನೊಸೆಕಲ್' ಪರಾ.

[ನೊಸಲೆ + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ನೊಸಲ್ಲಣ್ಣ (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಣ್ಣು ; ಹಣೆಗಣ್ಣು : 'ನೊಸಲ್ಲಣ್ಣ' ಪರಾ. [ನೊಸಲ್ + ಕಣ್ಣು]

ನೊಸಲ್ಲಣ್ಣ (ನಾ). ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಶಿವ : ಮುಖ್ಯವಾದ ಗೋಪುರವೊಪ್ಪದೊಂದು ಬೆಸಗಿಳಿಯೊಳೆಂದು ಬಿನ್ನೈಸಿದನು ನಂದಿಯೊಬ್ಬನು ನೊಸಲ್ಲಣ್ಣ ನೊಡನೆ(ಸಾಂಪ. ೫-೬೪). [ನೊಸಲ್ಲಣ್ಣ + ಅ]

ನೊಸಲ್ಲಾಚು (ಕಿ). ಹಣೆಯನ್ನು ಚಾಚು ; ವಂದಿಸು ; ನಮಿಸ್ತರಿಸು : ಅಲಗೋಲನತಿವಕದಿಂದದ್ದು ಯದಿಗದಿಗೆ ಬಲುಭಕ್ತಿರಸ ತುಳುಕುತೆ ಪೊಡಮಡುತೆದ್ದು ಸಲ್ಲಿಲೆಯಿಂದಂಪ್ರಪಲ್ಲವಗಕ್ಕೆ ನೊಸಲ್ಲಾಚು ತಪ್ಪಾದರೇಣುಮುಮನೊ ವುತ್ರಮಾಂಗದಿ ತಳೆದು (ನವವೋ. ೫-೫). [ನೊಸಲ್ + ಸಾಚು]

ನೊಸಳು 'ನೊಸಲ್' ನೋ.

ನೊಸೆ 'ನೊದೆ' ನೋ.

ನೊಸೆಕಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲ್ಲು : ಮುಗ್ಗುಡ್ಡೆಯ ನೊಸೆ ಕಲ್ಲೆಂಬ ದಿಳಿಯ ಕಲ್ಲು (ಮೈ. ೧೯೨೧, ೧೦-೧೬೯ ; 9821). 'ನೊಸಲೆ ಗಲ್ಲು' ಪರಾ. [ನೊಸೆ ? + ಕಲ್]

ನೊಸೆಪಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು : ಕೆಂಕಲು ನೊಸೆಪಳ್ಳ ಅಗ್ನೇಯಾಂಧಿ ಗದಿಗನ ಮಲೆಯ ಪಡುವಣ ಭಾಗೆ ಸಾಲೆ ಗೋಡಲಮಾ ನಡಣ ಭಾಗೆ (ಎಳ. XIV, ಎಳಂದೂ. ೧೬೦-೯ ; ಸು. 985 ?).

[ನೊಸೆ ? + ಪಳ್ಳ]

ನೊಸೆವಾಳ (ನಾ). ನೊದೆಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿರುವ ಪ್ರದೇಶ, - ಜಾಗ : ಇದರ ಪನಬವತ್ತಿ ಗಂಗಾಯರಗಂ ೨ ಯಲ್ಲೇ ಬಳಿ ನೊಸೆವಾಳ ಬಸವ್ವನ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಪ ಗಂ (ಎಳ. III, ತಿರುಮ. ೬೩-೪೮೬ ; 1748).

[ನೊಸೆ + ವಾಳ್ (= ಮೂಲ್)]

ನೊಸೆಯೆಣ್ಣೆ (ನಾ). - ನೊಸೆಕಲ್ : ಗ್ರಾಮಸ್ಥ ನೀಮಾಸ್ತರಮ್ ಪುನ್ಯಸ್ತದಿತಿ ನೊಸೆಯೆಣ್ಣೆ ಎ ಅನ್ತೆ ಬನ್ನ ಬಿಬಿಯ ಎಣ್ಣೆಗಲ್ಲೆ ಅಗ್ನೇಯಾ ದಿತಿ (ಮೈ. ೧೯೨೦, ೯-೨೧ ; 2677). [ನೊಸೆ ? + ಅಣ್ಣೆ]

ನೊಸೆಹುಲ್ಲು 'ನೊದೆಹುಲ್ಲು' ನೋ.

ನೊಳ 'ನೊಳವು' ನೋ.

ನೊಳಂಬ 'ನೊಲಂಬ' ನೋ.

ನೊಳಂಬರಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮಾಧಿಗತ ಪಳ್ಳ ಮಹಾಶುಕ್ರ ಶ್ರೀಪಲ್ಲವ × × × ನೊಳಮ್ಮರರು ಉರಜನಳುಂ ಮಾಡುವ ಬರಸಗೆ × × × ಪಾರ್ವಗ್ಗೇಳುಮ್ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು (ಮೈ. ೧೯೨೯, ೩೬-೩ ; ?). [ನೊಳಂಬ (< ನೊಲಂಬ) + ಅರಸ]

ನೊಳಂಬವಾಡಿ 'ನೊಳಂಬವಾಡಿ' ನೋ.

ನೊಳಗೆ (ನಾ). ದನಕರುಗಳಿಗೆ ದ್ರವದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕುಡಿಯಿಸಲು ಬಳಸುವ ಸಾಧನ; ಗೊಟ್ಟು: ನೊಳಗೆ (ನಾಟಿಯೂದ ಮಾಡಿದ ಒಳಗೆ)ದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಹಾಕಿ ಕರುಮಿಗೆ ಕುಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಸಂಸ್ಕೃತ. ೧೦೨). [**<ಸಂ. ನಾಲಕೆ**]

ನೊಳಗಾಡು (ನಾ). ನೊಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರದೇಶ (?): ಕಟಕಾ, ಬದನದು, ನೊಳಗಾಡು, ಎಲ್ಲರದಿಟ್ಟು (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೩೩೨ ಪ್ಯಾಞ್). [**ನೊಳ(<ನೊಳವು)+ಕಾಡು**]

ನೊಳಲೆ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: 'ನಾಯ್ಕೊಲೆ' ಪಠಾ. [?]

ನೊಳವು, ನೊಣ, ನೊಣವು, ನೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರುವ ಕೀಟ; ಮತ್ತೆ: "ನೊಳವು ಮುಚ್ಚಿದವು" (ಕಲ್ಪತು. ೪೪); ಶಾಂ ಕೊನ್ನನಾಗಿ ಮುರುಂಟದ ಕೈಯುಂ ಕಾಲುಂ ಬೆರಸು ಮೂಗೊಳ ಗರ್ವ ರಸಿಗೆ ಸುರಿಯೆ ನೊಳವುಗಳ್ ಮುಸುಣುಕೊಂಡು ತಿನೆ (ಮಧುರಾ. ೧೨೨-೨೩); ಸುಯೋಧನಂ . . . ಮನೋಛಾದೇವದಿಂ ದೇವಕೀನಂದನನ ಮೇಲೆವಾಯ್ತುದುಂ ಸಂಜಿನ ಮೇಲೆವಾಯ್ತು ನೊಳವಿನಂತುರುಳ್ಳರೆ ಪಾಯ್ತು (ಪಂಚರಾ. ೯-೫೯ ಪ); ನರವುಂ ನೆರವುಂ ದೇವರ ಬರವುಂ ಕೆರವುಂ ನೆಗಟ್ಟುಯೆಲ್ಲರವುಂ ಸಂಜನಿಸುವ ನೊಳವುಂ ತಾಮರಬರ ಮತ ದಿಂದಂತ್ಯವರ್ಣಾರೋಪಮನಾಳ್ತುಂ (ಶಮದ. ೪೬). **ನೊಣ**: ಕಳೆದುಂಬುದು ಕೂಟೋಳಗಣ ನೊಣ[ಪಾಞ್.೪]ವಂ (ಸಮಪ. ೬-೧೦); ವಿಷದ ಮುಟ್ಟಿಯೊಳಗಿ ನೊಣ ಜೀವಿಸುವುದೇ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೂ. ೬-೪೦); ಬಿಲ್ಲದೆ ನೀ ಮುದ್ದು ವೆಂಗಳ ಮೈದುನಾಯ್ ಬಿಲ್ಲವಾಗಿರದೆ -ಬಂದಿಲ್ಲ ಹೊಲ್ಲೆ ಹ ನೊಣನ ಮುತ್ತಿಸಿಕೊಳಬೇಡೆಂದು ಬಿಲ್ಲವನೊಡೆಯ ಗುದ್ದಿದನು (ಮೋಹ. ೨೦-೨೪); ಗಂಧನು ತೇವಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೊಣವನು ಕಾಣೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೧೮); ನೊಣವು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಹ್ಯಕರವಾದ ಹುಳು (ಗೃಹದ. ೧೪೪). **ನೊಣವು**: ಪಶುವಿನೊಳಗಿರಲೇಂ ತಾನೆಂತೊ ತೊನಸೆಯೋ ನೊಣವುಗಳೋ (ಸಮಪ. ೯-೬೧); ಹೋಮಮಂ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ನೊಣವು ಬೆನ್ನ ನೊಣಾದೊಡೆ ಸೈರಿಸಲಾದಿದೆ ಬೆನ್ನಂ ಪೂಯ್ತು ಕೊಳ್ಳುಮಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧೧-೫೩); ಇನಿತು ಲಿಂಗಸದರ್ಭಾಸ್ತಾಗಿಯುಂ ಪುನರಿದ್ರತಿ ಯಾದುದಯ್ಯೋ ಮನೆಯೊಳಗೆ ನೋಡಲು ತವುದು ನೊಣವಿಂಗಳಿಗಿಲ್ಲ (೬೨ಪ. ೨೩-೬). **ನೊಳ**: "ಮುಚ್ಚಿನೆ ನೊಳಂ" (ಕಲ್ಪ ಮಂ. ೪೫); ಹೇನ ನೊಳಂಗಳ್ ತುಪ್ಪವನೊಡೊಡೆ ಲೋಗರ್ ಕೊಂಡು ಪೋಪರ್ (ಪಂಚತಂ. ೬೨-೪); ಸದಗೊಪ್ಪೆಯನುಪ್ಪಂ ತುಪ್ಪದೊಳಂ ಮೇಣ್ ಮುಣಸು ನಾಗರಂ ನಂದ್ಯಾರ್ವದ ಕುಸುಮಮಂದಿವಂ ಪೂಸಿದಂದು ನೊಳ(ಣ)ನಿಡಿದ ನೋವನರದುಪಪುಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೧೦-೩೦); ವಿಜುಧಸಭೆಯೊಳ್ ತಾಮೇಂ ಗಣನೆಯರೆ ಕುಳವಿಗಳಾರ್ ಗಣಿಸಿದಪರ್ ಮುಸುಣು ಪರವ ನೊರಣಂ ನೊಳಮಂ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೧-೪೫).

ನೊಣಪ್ರತಿ-ಮೂಲದ ತದ್ವತ್ತಾದ ನಕಲು; ಮಕ್ಕೇಕಾ ಮಕ್ಕೇ. **ನೊಣವಿನ ಚರ್ಣ**-ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೀಜಧಿ: ನೊಣವಿನ ಚರ್ಣವಂ ಕರಿಯಗಸೆವೆಳನಾಂನ ರಸದಿಂ ಕಲಸಿ ತನ್ನ ಯಿಂದ್ರಿಯ ಸಹಿತ ಸುಣ್ಣದೊಳಗೆ ಕೈ ವಕ್ಯಂ (ಕಾಮಶಾ. ೨೬೨).

[**ಬೇ.೩ ತಮಿ. ಸುಳಮ್ಪು, ಸುಳ್ಳಲ್, ನೊಳ್ಳಲ್; ಮಲ. ನುಲಮ್ಪು; ಕೋಲಾ. ನುಲ್ಲೆ**]

ನೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಶಾಸನ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದ್ವಿತ್ವಾಕ್ಷರಸೂಚಕವಾದ ಚಿಹ್ನೆ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಸೊನ್ನೆಗಿಂತ ದಪ್ಪವಾದ ಸೊನ್ನೆ. [?]

ನೊಳಂಬ, ನೊಣಂಬ, ನೊಳಂಬ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು: ಪೋಳಲೊರನೆಮ್ಮ ನೊಳಮ್ಮ ಮಹಾಸಾಮನ್ಯನ್ ಈನಾ $\times \times \times$ ನಾಡಾಳುತ್ತ $\times \times \times$ ಬೊರ ಮೇಗೆ ಎಟ್ಟು ಕೋಟೆಯ ಕೊಳ್ಳನ್ನು (ಎಳ. XII, ೩೨೪. ೪೩-೬; ಸು. 880). ೨. **ನೊಳಂಬದೇಶ** ದವನು: ಅಜವಮ್ಮ ಗಜ್ಜರ ಬೆಸದೆ . . . ನೊಳಮ್ಮ ಕಾದಿ ಸತ್ತೊಡೆ . . . ಅಜವಮ್ಮನ ಕಲ್ಲ ನೊಳಂಬರ್ ಸುಟ್ಟೊಡೆ ಇನ್ನೆಗ್ ಈ ಕಲ್ಲ ನಟ್ಟುಮ (ಎಳ. XI, ೫೯೪. ೧೯-೫; 907) ೩. **ಬಿಬ್ಬೆ** ತನ ಹೆಸರು: ಅಜವಮ್ಮ ನೊಳಂಬನ ದ್ವಿಯ ಮುನ್ $\times \times \times$ ಬ್ಯಾಹಮಗುದ್ವಿಸಲ್ಕೆ (ಎಳ. XII, 302. ೨೬-೧; ಸು. 980 ?). **ನೊಣಂಬ**: ೩. **ನೊಣಂಬನಾಳಮ್** ಮುಣಿಪಾಲ ಬಮ್ಮದೇವ ಬೋಳಮಹಾರಾಜರು ಗೋವಿಂದವಾದಿಯ ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಳ. XII, 302. ೩೬-೧೩; ಸು. 1040). **ನೊಳಂಬ**: ೩. ಮೂವನ ನೆನುತಂ ಕೊಂಕಣಮ್ ಸಂಕಯಿಂ ಗೊಡುಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಪ್ಪದೇಮ್ ಬಲ್ಲಿದನೋ ಚಕಿತ್ತದ್ವಿಪ್ಪನೆಂದೀ ನೊಳಂಬಂ (ಮೈ. ೪೦. ೧೯೨೯. ೬೫-೬೫; 1081).

ನೊಳಂಬವಟ್ಟು-ನೊಳಂಬರಾಜನು ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಪ್ರಶಸ್ತಿ, -**ಅಧಿಕಾರ (?)**: ಒಸೆದು ತಿವರಿಂಗಮಂ ಪೂಜಿಸುವ ತಿವಟ್ಟಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡ್ತ ಜಗಕ್ಕೆಸೆಯೆ ತಿವಾಲಯಮಂ ಮಾಡಿಸುವಂಗೆ ನೊಳಂಬ ವಟ್ಟುಮೆಂಬುದು ಬರಿದೆ (ಸಾಹಿ. XX, ೪೯-೬೬; 1076). **ನೊಳಂಬ ಕುಳಾಂತಕ, ನೊಣಂಬ ಕುಳಾಂತಕ**-ನೊಳಂಬವಂಶಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯು ಸ್ವರೂಪನಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮನ್ನೊ ಬಂಬಕುಳಾ ನ್ತ ಕದೇನಂ ಪಲವೆಡೆಗೊಳಂ ಬಸದಿಗಳುಂ ಮಾನಸ್ತಂಭಜ್ಜಳುವಂ ಮಾಡಿ ಸಿದಂ (ಎಳ. II, ೫೯-೧೦೬; 974); ಗಂಗೆಕುಳಾಚಕಿಖರಶೇಖರರುಂ ಗಂಗೆನೊಡಾಮನೆಯುಂ ಜಗದೇಕವೀರರುಂ ಧರ್ಮಾನುರಾಗನುಮೆನಿಸಿದ ನೊಣಂ[ಸಾಕಂ. ಕೊಂ]ಬಳುಲಾಂ[ಪಾಞ್.೪೦]ತಕದೇವನೆ ತನಗೆ ಪರಮ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ (ಪಾಞ್. ೪). **ನೊಳಂಬದೊಡ್ಡ**-ನೊಳಂಬ ರಾಜನು ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀವೀರ ನೊ(ಬ)ಮ್ಮಾಧಿರಾಜ ರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಬೆಡ್ಡು ಗೊನ್ನಯ ಕೊಯ ಕಟ್ಟಪ್ಪನ್ನು ಅಜ್ಜ ಪರ್ವರ ಭದಿಯೊಯರ ನೊಟಮ್ಮದೊಡ್ಡನೆನ್ನು ಕಡಗಮಿಟ್ಟರ್ (ಸಾಹಿ. IX-1, ೧೬-೯; 9ನೆಯ ಶತ). **ನೊಳಂಬದದಿಗ**-ನೊಳಂಬರಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಯಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಹಾರಾಜರುಂ ಬಾಣರಸುಂ ಸೋರೆಮಟಿ ಕೊಟ್ಟ ಯಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ನೊಳಂಬದದಿಗ ರಾಹಮಲ್ಲಂ ಮಯಿನ್ನಡಿ ಗುಂಡಿಗುಳ್ಳ ಎನೆಬರು ಸಮಸ್ತೆಬಲಂ ಬೆಜಸಿ ದಿಟ್ಟೊಡೆ (ಎಳ. XXIV, ೨೬-೬; ಸು. 885). [?]

ನೊಳಂಬಗಾಮುಂಡ, ನೊಳಂಬಗಾವುಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ತ್ರಿಭುವನಕರ್ತರ ಭಿರಾರ್ ಆ ವಸ್ತದ ಸ್ಥಾನಮನಾಳುತ್ತಿರೆ ಮಸೆಕಲಿ $\times \times \times$ ಪ್ಪದೇವರ $\times \times \times$ ಜಗನ ಮ್ತುಗಂ ನೊಳಂಬಗಾಮುಂಡ ಬಲ್ಲದ ಊರೊಡಿನೋ ಕಾದಿ ಸತ್ತು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾದಂ (ಎಳ. X, ಮುಳಪಾ. ೯೧-೬; 1007). **ನೊಳಂಬಗಾವುಂಡ**: ಪೆಂಜ್ಜಿಯವಿನ ನೊಳಮ್ಮಗಾವುಂಡುಂ ಕಲಿ ನೊಳಮ್ಮಗಾವುಂಡುಂ ಸೀಯವುರದ ಮಾಗಿಗಾವುಂಡುಂ . . . ಇನ್ನಿ ವರ್ಷದರ್ ಸರ್ವ್ವಪಾದಪರಿಹಾರ ಪಡೆದರ್ ಚಿಲ್ಲಂಕಭಿರಾರ್ (ಎಳ. XII, 302. ೨೮-೪೬; 948); ಕತ್ತಿಗಾ[ಮಾಂ]ಣ್ಣನ ಮಗಂಗೆ ಪಟ್ಟವಂ ಕಟ್ಟ ಪುರನಾಟ್ಟಿಕೊಯಂ ಬೆಳಗೊಡಂ ನೊಳಂಬಗಾವುಂಡ ಕೊಡೆಯು ಗೆಯ್ಯಮ್ (ಸಾಹಿ. IX-1, ೩೯-೧೩; ?). [**ನೊಳಂಬ+ಗಾಮುಂಡ**]

ನೊಳಂಬಗಾವುಂಡ 'ನೊಳಂಬಗಾಮುಂಡ' ನೋ.

ನೊಂಬವಾಡಿ, ನೊಣಂಬವಾಡಿ, ನೊಳಂಬವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು; ೧೦ ಈಗಿನ ಬಳ್ಳಾರಿ, ತುಮಕೂರು, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದ ಪ್ರದೇಶ: ಶ್ರೀಮನ್ನುದ ಯಾದಿಕ್ಕದೇವ ವೀರರಾಜೇಂದ್ರ ವೀರನೊಂಬ ಪಲ್ಲವ ಪರ್ಮಾನದಿ ನೊಂಬವಾಡಿಯವತ್ತಿಚ್ಚುಗಿರವಂ ದುಸ್ಸುಗಿಗ್ರಹ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತಿಪಾಲನಂ ಗೆಯ್ಯ (ಎಳ. XII, ೨೦೨, ೯-೬; 1072). **ನೊಣಂಬವಾಡಿ :** ಶ್ರೀಮುತ್ತಿಭುವನಮಲ್ಲ ತರಳಾಡು ಕೊಂಗು ನಂಗಲಿ ನೊಣಂಬವಾಡಿ ಬನವೆ ಹಾನುಂಗಟ್ಟುಗೊಂಡ ಭುಜಬಳವೀರಗಂಗಪ್ರತಾಪಯ್ಯೂರ ದಿಟ್ಟದೇವರು . . . ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಳ. XII, ೨೨೫೩. ೫೪-೬೦; ಸು. 1120). **ನೊಳಂಬವಾಡಿ :** ಶ್ರೀಮಜ್ಜಗದೇಶ ಮಲ್ಲದೇವರ ಪಾದಪದ್ಮೋಪಚರಣವಿಗಪ್ಪ ಭಟಿಯಂಕಳಾಣ ನೊಳಂಬ (ಭರಣ ನೊಳಂಬವಾಡಿಯು) ಕರಿವಿರಮೂವತ್ತ ನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸಾಹಿ. XI-1. ೬೧-೪೬; ಸು. 1024); ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವರ್ಧನಮಹಾರಾಜ ವಿಜಯಾದಿತ್ಯದೇವರ್ ನೊಳಂಬವಾಡಿ ಮೂವತ್ತಿಚ್ಚುಗಿರವಂ ಸುಖ ಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿಂ ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಳ. XI, ಪಾಪಾ. ೧೧-೧೩; 1066).

ನೊಣಂಬವಾಡಿಗೊಂಡ = ನೊಳಂಬವಾಡಿಯನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಗಂಗವಾಡಿ ನೊಣಂಬವಾಡಿಗೊಂಡ . . . ನಿಶ್ಚಂಕಪ್ರತಾಪ ವೀರಬಲಾಳದೇವರು ದೋರಸಮುದ್ರದ ವೀಡಿನೊಳು ನಿಲಿ (ಎಳ. III (R), ಸಂಜನ. ೧೫೬-೨; 1198).

[ನೊಂಬ+ವಾಡಿ]

ನೊಂಬಬೆಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ನನ್ನ ನೊಂಬಂಬಂ × × × ಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟಿ ಪ್ರಿಕ್ಕೀರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಿರೆ ಸಕವಾದಿಗಿಲವ ಪೊಗಲ್ಪಟ್ಟೆನಂದೇ ಮಗಂ ನೊಂಬಬೆಟ್ಟ ಉತ್ತನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಪನ್ನಿಬ್ಬರ್ಗ್ಗಂ ನೂಲುಗದ್ವಾಣಂ ಪೊನ್ನ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಎಳ. X, ಮುಳಜಾ. ೧೨೨-೬; 869); ಅನ್ನಾದಿಯರ ನೊಂಬಬೆಟ್ಟಿಯಮಗಂ ನಿರುಗುನ್ನೆಟ್ಟಿಯಂ ಮನೆಯಬ್ಬೆಯಂ ಇವರಿಬ್ಬರು ಕಾರಪಕರಾಗಿ ಗೆಯ್ಯದರ್ (ಎಳ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦-೧೬; 1023).

[ನೊಂಬ+ಬೆಟ್ಟ]

ನೊಂಬಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಪ್ರಥಿವೀವಲ್ಲಭ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪಲ್ಲವದಿಯರನ್ನೊಂಬಬಳ್ಳಿ ಸಾಸಿರಮುನ್ನಿಗ್ಗುಗ್ಗುನಾಡು ಮೂನೂಲುಮನಾಳಿ (ಎಳ. XI, ಚಳ್ಳಕ. ೩೩-೩೬; ಸು. 813). **'ನೊಂಬಿ'** ಪರಾ. [**ನೊಂಬ**]

ನೊಂಬಬಾಧಿರಾಜ (ನಾ). ನೊಳಂಬರ ದೊರೆ : ಎಜಿಯಂಗಪ್ಪನ ಮಗಂ ಮೂಜಿಗಂ ಗುತ್ತಿಯ ಗಂಗನ ಬೆಸದೊಳ್ಳುಟುನ್ನವೊಲ ಕಾಳಿಗ ದೊಳ್ಳೊಂಬಾಧಿರಾಜ ರಾಜರೊಳ್ಳಾದಿ ಸತ್ತಂ (ಎಳ. III (R), ಹೆಗ್ಗಡ. ೨೬-೧೩; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ); ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀಮದಾಹವಮಲ್ಲ ನೊಂಬಬಾಧಿ ರಾಜ ದ್ವಭುವೀರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತಿರೆ (ಎಳ. XII, ೨೦೨. ೨೯-೨; ಸು. 980 ?). [**ನೊಂಬ**+**ಅಧಿರಾಜ**]

ನೊಂಬಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಕಿಜುವುಸೂರ ಪರ್ಗಲಿ ಯರ ಬಿಜಯಿತಗಾವುಣ್ಣನ ಮಗಂ ಅಮ್ಮಡಿಗಾವುಣ್ಣಂ ನೊಂಬಬೆಯ ಗ್ವಾಮ್ನೂಣ್ಣನ ಭಾಗದ ದನ್ನಿಪಭಾಗಂಗೊಣ್ಣು ಕೊಯಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದಂ (ಮೃತಂ. ೧೯೩೧, ೪೩-೬; 993). **'ನೊಂಬಬಳ್ಳಿ'** ಪರಾ.

[**ನೊಂಬ**]

ನೊಂಬಮ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಮತ್ ಪರ್ಮಾನದಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟಿದ ಇಪ್ಪತ್ತ ರಡನೆ ವರಿಪ × × × ರಿಕ್ಕಗರ ಕೋಟದೊಳ್

ನೊಂಬಮ್ಮನೊಳ್ ಕಾದಿ ರಾಜಿಯ ಗಣ್ಣ ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಳ. III, ಸಂಜನ. ೧೩೯-೩; 915 ?). [**ನೊಂಬ**+**ಅಮ್ಮ**]

ನೋ, ನೋಯ (ಕ್ರಿ). ನೊಂದ (ಭೂತಕ್ರ), ನೊಂದು (ಭೂತನ್ಯೂ). ೧. ಬಾಧೆಪಡು; ದುಃಖಪಡು; ಯಾತನೆ ಪಡು : "ನೋ-ವ್ಯಥನೆ" (ಶಮಧಾ); ಮಿನ್ನಳಂತೆ ಗಾಳದೊಳ್ ತೊಡರ್ದಿದ ಪಾದಂಗಂ ಮಹಿಷಾಸುರನಂತೆ ಸೊಲದೊಳ್ ನೊಂದು ನರಳ್ಳ ಕಳ್ಳರಿಂ (ಕಾಪ್ಪ. ೨೨. ೫೨೯ ಸೂತ್ರ); ಯುದ್ಧದಾಳ್ ರೋದನ ಮನಗಾವುದಯ್ಯನನಗೇಕೆಯೊ ತೋಕಿಪನೆಂದು ಧರ್ಮನಂದನ ನರನಂದನಂ ನಿನೆಗೆ ಸಗ್ಗದೊಳೇನಭಿಮನ್ನು ನೋಯನೇ (ಸಂಪಥಾ. ೧೧-೧೦೬); ಅಲ್ಲಿಯೆ ನೊಂದು ಬಸವಬಾದಿದ್ ಬಲಿಭುಗ್ಗಲಪ್ರಧಾನರಂ ಕಂಡು ಬಿಟಾಗಾದಿ ವಾಯಸಾಧೀಶ್ವರನಲ್ಲಿಗೆ ಕೆಲವು ವಾಯಸಂಗಳ ದಿಟುತೊಡೆ . . . ದಿನ್ನ ಪಂಗೆಯ್ಯ (ಸಂಜತಂ. ೨೦೩-೧೫); ದಿಕೆ ಧರ್ಮಜ ನೋನೆ ನೀನವೇಕೆಯ ಬೇಡನ್ನು ಚಿತ್ರವ್ಯಾಕುಲವ ದಿಡು ಕೇಳು ನಿನೆಗೆ ಕೃಷ್ಣ ನೊಲಿದಿಹನು (ತಿಮ್ಮಕಾಂ. ೧-೪೦). ೨. ಗಾಯಗೊಳ್ಳು; ಛಾಸಿಹೊಂದು : ಎಂದು ಪೋಗಿಂದನೆ ಮಾಣಂದನೆ ಪಿಟುತೊಂದನೇವ ನೆಂದನೆ ನೊಂದ; ಎಂದನೆ ಸೆರಗಿಲ್ಲದೆ ಹಿಡಿಯಂದನದೇ ಕಲಿಯೊ ಬಾಗಿಯೋ ರವಿತನಯಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧-೧೦೨); ತೊಲಗದೆ ನಿಂದ ವೀರನಂ ತಲೆಗಡಿದುರುಳ್ಳುವ ಮೂದಲಿಪ ವೀರನಂ ತೊದಲಗಾಣಪ ಮಾಯದ ವೀರನಂ ನೋಯಲಿಟುದು ಕೆಡವುವ . . . ಪಲದಿರುದು ಗಳ್ಳೆಗಲ್ಲಿವಡೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧೪). ೩. ಕಷ್ಟಪಡು; ಶ್ರಮ ಪಡು; ದಣಿ : ಮಾಯಮನೆ ದೀನಿ ಪಿಟುನುಪಾಯದೆ ಕಕ್ಕಿಕ್ಕಿ ದೇವ ಕಾಯದೊಳಿಹನುಂ ನೋಯದೆ ಸುಖಿಯಿಪ ಸವಣರುಪಾಯಮುನಂ ನಿನ್ನೊಳ್ಳಣ್ಣ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಾ (ಧರ್ಮಪ್ಯು. ೧-೧೧೨). **ನೋಯಯ :** ೧. ಬಂದನವ ಕಡಿದು ಕೊಡು ಕೇಡೊಡೆ ನೊಂದೆನೆಂದು ಕಂಪ ದಿಟ್ಟಿತ್ತೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೨೮-೫೮). ೨. ಎಡದ ಕೈಯಲಿ ನಿಗಲವನ್ನಿ ಬಲದ ಕೈಯ ಕಡಿದುಕೊಂಡೆ ನೋಯದಿಪ್ಪದೆ (ಬಸವ. ೪೦೫); ನೋಯಲೊಟುಲುವ ಶರಭ ಸಿಂಹ ಉಲಾಯ ವ್ಯಕ ಶಾರ್ದೂಲ ಶಕ ಗೋಮಾಯು ನೊದಲಾದಬಿಳಮ್ಮಗರವ ತುಂದಿತಂಬರವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೨೮); ಬೋಳನ ಆಲೋಚನೆಯ ಆಕಾಶದ ಬಣ್ಣವು ಬದಲುತಾ ಇದ್ದಂತೆ ನೋಯುತ್ತಾ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ನಡೆದನು (ಕಾಲಾ. ೧೨ ಕಥಾಸಾರ).

ನೊಂದ ಹಾವು = ಕೆಣಕಿದ ಹಾವು ; ಬೆಟ್ಟ ತಿಂದ ಹಾವು : ಕರಿಯ ನೊಗಡಿನ ಮೃಗಪತಿಗೆ ಮೃಹಟು ದಂದಿಗೆ ನೊಂದ ಹಾವೊಂದಿಸ ಮೃಚಾಚಿದೆಯಲಾ ನೀನೆಂದನಾ ಶಕುನಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೪). **ನೊಂದು ಕೊಳ್ಳು = ದುಃಖಪಡು ; ಸಂಕಟಪಡು :** ನನ್ನ ದುಡ್ಡಿನ ದರ್ಪ ನನ್ನ ದವಡೆಯನ್ನೇ ಮುರಿಯಿತು ಎಂದು ಬಹುವಾಗಿ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿ ದ್ದರು (ಪದ್ಮಸ. ೨೦೪); ವಿಚಾರಪರರು . . . ಬೇರೆ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕಾಣದೆ ಬಹುವಾಗಿ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೂ ಇದ್ದರು (ಜಗದಾ. ೪೫). **ನೋಯಿ ನುಡಿ = ನೋವಾಗುವಂತೆ ಮಾತನಾಡು ; ಮರ್ಮ ಭೇದಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡು :** ಅಮ್ಮಾಚಿಯದೆ ಮುಳಿದುಂ ನಿಮ್ಮದಿಯಂ ನೋಯಿ ನುಡಿದನುಜದೇಶಸಲೇನಮ್ಮಳವೆ ಮುಜಿವುದಾ ಮನದಮ್ಮಚ್ಚರನಂಜ್ಞ ನಿಮ್ಮನೆಯಲಿ ಬಂದೆಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧೨-೫೪); **ನುಡಿ ನೋಯಿ ನುಡಿದ** ನಿಜಾಗ್ರಜನ ನುಡಿಗೆ ಮನದೊಳೇವೈನಿಯುನೋ ವೈಸದೆ ವಿನಯಮನೆ ಮುಂದಿಟ್ಟಿ ವಿನಯವಿಭೂಷಣಂಕೆಂದಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧೨-೧೩೦ ಮ).

[**ದೇ. || ತಮಿ. ನೋ, ನೋಯ ; ಮಲ. ನೋ, ನೋವು, ನೋವಿ ; ತುಳು. ನೋವು, ನೋವಿ, ನೋಯಿ ; ಕೊಡ. ನೋ ; ತೆಲು. ನೋಯು]**

△ ನೋಂದಣಿ 'ನೋಟ' ನೋ.

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಟ' ಪರಾ.

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಟ' ಪರಾ.

ನೋಂದಣಿ, ನೋಂದಣಿ (ನಾ). ಅಧಿಕೃತವಾದ ದಾಖಲು ;

ರಿಜಿಸ್ಟರು : ೩೦೦ಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ಆ ಪ್ರಕಾರ ಕರಾರುಪತ್ರ ನೋಂದಣಿ ಕೂಡಾ ಆಗಿದೆ (ದಾಖಲು. ೩೫); ರಶೀದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದ ತಪಶೀಲದ ಪ್ರಕಾರ ದಿಲ್ಲ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ನೋಂದಣಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಡ್ತಿ. ೯೧).

ನೋಂದಣಿ : 'ನೋಂದಣಿ' ಪರಾ.

ನೋಂದಣಿಗು = ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ದಾಖಲಾಗು ; ರಿಜಿಸ್ಟರು ಆಗು : ಅದನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗುರುತು ನೋಂದಣಿವಾದದ್ದನ್ನು ನಾನು ಕಣ್ಣುಟ್ಟಿ ನೋಡಿ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ (ಬಂಗಾಳ. ೪೪). [← ಮರಾ. ನೋಂದಣಿ]

ನೋಂದಣಿ, ನೋಂದಣಿ (ನಾ). ದಾಖಲು ಮಾಡುವಿಕೆ ;

ರಿಜಿಸ್ಟರು ಮಾಡುವಿಕೆ : ಪತ್ರಗಳ ನೋಂದಣಿಯ (ರಿಜಿಸ್ಟ್ರೇಷನ್) ಬಗ್ಗೆಯೂ ಒಂದು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ನಿಯಮವೇರ್ಪಟ್ಟಿತು (ಕವಿಕಾ. 1, ೩೪).

ನೋಂದಣಿ : ೧೧ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸಿ ಸಬರಣಿಪ್ಪಾರಸೆಂಬ ನೋಂದಣಿಕಾರಕೂನಿರುತ್ತಾನೆ (ಕರ್ನಾಟ. ೩೮೦); ಸರಕಾರದವರು ಭಾಷೆಗಳಾದ ನೋಂದಣಿ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯದಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ಮುಂಬಡ್ತಿ. ೩-೧೦೧); ಇದರಂತೆ ನಾನು ಕರಾರುಪತ್ರವನ್ನು ಬರೆದು ನೋಂದಣಿ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಮೋಟೀ. ೮೫).

ನೋಂದಣಿ ಮಾಡು = ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ದಾಖಲು ಮಾಡು ; ರಿಜಿಸ್ಟರು ಮಾಡು : "ರಿಜಿಸ್ಟರು ಮಾಡು ; ನೋಂದಣಿ ಮಾಡು" (Register. ಪತ್ರಿಕೆ. ೩೪); ಕಾಗದ ನೋಂದಣಿ ಮಾಡುವದನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕೇ ಬೇಕು. (ಆಕಾಶ. ೩೬).

[← ಮರಾ. ನೋಂದಣಿ]

ನೋಂದಣಿಕಚೇರಿ (ನಾ). ದಾಖಲು ಮಾಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯಾ

ಲಯ ; ರಿಜಿಸ್ಟರು ಮಾಡಿಸುವ ಕಚೇರಿ ; ಸಬ್‌ರಿಜಿಸ್ಟರು ಕಚೇರಿ : ಸಬ್‌ರಿಜಿಸ್ಟರ ಅಥವಾ ನೋಂದಣಿಕಚೇರಿ (ಲಂಚಪ್ರ. ೧೧) ; ನೋಂದಣಿಕಚೇರಿ ಆಗತದಂತಲ್ಲೋ ಸಾವಕಾರ ಈ ಊರಿಗೆ (ಚಳಾ. ೯೩).

[ನೋಂದಣಿ + ಕಚೇರಿ]

ನೋಂದಣಿವಿವಾಹ (ನಾ). ಸಬ್‌ರಿಜಿಸ್ಟರು ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ

ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ದಾಖಲೆ ಮಾಡಿ ಆಗುವ ಮದುವೆ ; ದಾಖಲೆ ಮದುವೆ ; ರಿಜಿಸ್ಟರ್ ಮದುವೆ : ಓಷಾಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ, ನೋಂದಣಿವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿರಿ ಮೊದಲು, ಅಮೇಲೆ ನಾನು ಬಂದು ಶಾಸ್ತ್ರೀಶ್ರವಾಗಿ ಮದುವೆ ಸಾಂಗ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಎರಸ. ೩೫).

[ನೋಂದಣಿ + ವಿವಾಹ]

ನೋಂದಾಯಿಸು, ನೋಂದಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ

ದಾಖಲು ಮಾಡು ; ನೋಂದಣಿ ಮಾಡು : ನೋಂದಾಯಿಸಲಾದ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲಸದಸ್ಯರ ಸಮಿತಿಯು ಈ ಗೊತ್ತುಪಡೆಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿತು (ದಾಖ. ೩೩). ನೋಂದಾಯಿಸು : ತಮ್ಮ ಪೀಠಕ್ಕೆ ಇವರೇ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದೂ, ಮುಂದೆ ಇವರಿಗೇ ಮಾಡತಕ್ಕದಂದೂ ವಿಲ್ಲ ದಸ್ತವೇಜನ್ನು ಬರೆದು ನೋಂದಾಯಿಸಿ . . . ಶಿವಸಾಯಂಜ್ಞ ಹೊಂದಿದರು (ಗುರು. ೪೬); ಗ್ರಂಥಪರಿಗ್ರಹಣ ರೆಜಿಸ್ಟ್ರೇಷನ್ (Accession Register) ನೋಂದಾಯಿಸಿ ಆ ಗ್ರಂಥದ ಪರಿಗ್ರಹಣ ಸಮಂಕವನ್ನು . . . ಬರೆಯಲಾಗುವದು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೫); ಈ ಗುರುತು ಭಾಷೆ ಬ್ರೇಟರನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನೋಂದಾಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಬಂಗಾಳ. ೪೬).

[ನೋಂದಾಯಿಸು + ಇತ್ಯು]

33

ನೋಂದಿಸು (ಕ್ರಿ). = ನೋಂದಾಯಿಸು : ಮರುದಿನ ಪ್ರೇಮಶಂಕರನಿಗೆ ಒಂದು ನೋಂದಿಸಿದ ಪಾಕೆಟು ಬಂದಿತು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೧೫).

[ನೋಂದಣಿ (← ನೋಂದ) + ಇತ್ಯು]

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಂದ' ನೋ.

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಂದ' ಪರಾ.

ನೋಂದಣಿ, ನೋಂದಣಿ (ನಾ). ವ್ಯತ ; ನಿಯಮ : ನೋಂದಣಿ ವ್ಯತೀಲ

ನೋಂದಣಿಗುಣದಿಂದ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಸದ್ವೃತ್ತಿನವಾ ಕಚೇರಿಬ್ಬಲಪಥಮ್ಯದಾ ಸುಮತಿಶ್ರೀಗನ್ವಿಯವ್ಯನ್ನು (ಎಕ. 11, ೩೩-೧; ಸು. 700); ಕ್ಷೀರ ಕುಮಾರಸೆಂಬಿನಾಶಂ . . . ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ

ಬ್ರತಂಗಳಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿ ಆಚಾರ್ಯ ವರ್ಧನಮೆಂಬ ನೋಂದಣಿಯಂ ಪನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಂಬರಂ ನೋಂದಣಿ ಸಮಾಧಿಮರಣದಿಂದ ಮುಡಿದೆ (ಮಜ್ಜಿ. ೩೩-೧೬); ಒರ್ವನಗಲ್ಲ ತನ್ನ ಮನೋವಲ್ಲಭಿಯಂ ನೆನೆದು . . .

ಇನಿಯಳಂ ಪತ್ತಿಪ್ಪ ಸೈಪೇಶಿ ಸಂಗಳುಂ ಮುನದೆ ಮುನ್ನ ಮನವರ ನೋಂದಣಿ ನೋಂದಣಿಯಂ ನೋಂದಣಿನೇ ಎಂದು ಪಂಬರಿಸುತ್ತಿದ್ದಂ (ಅದಿಪ. ೧೨-೩೯); ಧಿಗಿಲನೆದ್ದಳು ಕುಸುಮಾಣಿ ಕೈಮುಗಿದಿದು ಹಗಲೊಂದು

ನೋಂದಣಿಯಂಟಿನೆಗೆ ಸುಗತನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋಷೆನೆಂದಳು (ಭರಣಿ. ೩-೧೧); ಅಕ್ಕನವರು . . . ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ, 'ಮಾಣಿ, ನಿನ್ನ ಎಷ್ಟು ತಪ್ಪಿನ ಫಲವೇ ಇದು ! ಯಾವ ನೋಂದಣಿಯ ಫಲವೆ?' ಎಂದು ಕೇಳಿದರು

(ಶಾಂತಲಾ. ೮). ನೋಂದಣಿ : ಭಾದ್ರಪದಮಧ್ಯಾಹ್ನಕುರ್ವ್ಯಾಶಿ ಅನಂತನ ನೋಂದಣಿ ಕಲಶಪ್ರಭಾಪನೆ ಮಹಾಅರಾಧನೆ ಮುಂತಾದ್ದಕ್ಕೆ . . .

ಚತುಸ್ಥಿಮೆ ವಿನರ (ಎಕ. XI, ಹೂಳಲ್. ೧-೨೦; 1154); ಈ ವಿಧಿಯ ಪಾಂಡವರಿಗಳೆಂಬ ಸಾವು ಸೇರದು ತನಗೆ ತಾ ಮುನ್ನಾವ ನೋಂದಣಿಯನಳಿ

ದನೋ ಭವಭವಸಹಸ್ರದಲಿ . . . ಎನುತ ಮಿಗೆ ಮುಟುಗಿದನು ಭೃತರಾಷ್ಟ್ರ (ಕುಡ್ಯಾ. ೧೩-೬); ನೋಂದಣಿಯಾತನದು-ತನ್ನರಮನೆಯ ಹಸಗೆಯ್ವು ಬೆಳಗಿದಂತೆಯೆ, ಬೆಳಗಿ ಊರ, ಸಾಡ, ಹಸಗೆಯ್ವು, ಹೊಸಗೆಯ್ವುನೆಂಬೊ

ಲುಮೆ (ಹೂಂಗಳ. ೩-೧೦). 'ನೋಂದಣಿ' ಪರಾ.

[ನೋಂದಣಿ + ಇ]

ನೋಂದಣಿ (ನಾ). = ನೋಂದಣಿ : ಯದುಕ್ಷೋಣಪಾಳಕಚೂಡಾಮಣಿ ನಾರಣ್ಣ ನೆನಲೇನೋಂದಣಿಪ್ರಾಣಿ ಹುಳ್ಳಪಂ (ಎಕ. 11, ೩೪-೧೦೩, 1163); ತೀರ್ಥವಂದನೆ ನೋಂದಣಿ[ಪಾಶಾಂ. ೬]ಜಪ ದೇವತಾವಂದನಾರ್ಥ

ವಿಲ್ಲವು ಪುಣ್ಯಯೋಗ (ಭರಣಿ. ೩೮-೯೩). 'ನೋಂದಣಿ' ಪರಾ.

[ನೋಂದಣಿ + ಇತ್ಯು. ಮುಲ. ನೋಂದಣಿ, ನೋಂದಣಿ ; ತುಳು. ನೋಂದಣಿ ; ತೆಲು. ನೋಂದಣಿ]

ನೋಂದಣಿಯ (ನಾ). ಕನಿಷ್ಠನಲ್ಲದವನು ; ಶ್ರೇಷ್ಠ : ನೋಂದಣಿಯನ್ನು ಮುಂದರಲೆ ಕೊಂಡಾಡುವಂಥ ವಿಷಯವನ ಕೊಡು ಶೀಲ (ವಿವಾ. ೩-೨).

[ಸಂ.]

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಂದ' ನೋ.

ನೋಂದಣಿ 'ನೋಂದ' ಪರಾ.

ನೋಂದಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ದೇಹ, ವಚನ, ದ್ರವ್ಯ, ಮನಸ್ಸು

ಗಳ ರಚನೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಾಣು : ನೋಂದಣಿ ವಿವಾರೋಹಂ ಸಪ್ತಧಾತು ಕಲಿತಾರಾಕಾದಿ ನೋಂದಣಿ ವಿವಾರಣೆ ಸಾಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೬); ಕೂಡುಗೊಂಡಂಟುಕರ್ಮವ

ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮವೀ ಮೂಜುಕರ್ಮವೆ ಭಾವಕರ್ಮ ತೋಡುವ ದೇಹ ನೋಂದಣಿ ಕರ್ಮಗಳಂತು ಮೂಜುಕಾಂಡಗಳವುಮೊಮ್ಮ ನೋಂದಣಿ ಗಾಣದಂತಾ ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮವಾರೋಹಿನೆ ಹಿಂದಿಯಂತಿರುವು ಹೋದಿನ

ಭಾವಕರ್ಮಗಳೆನ್ನೆಯಂತೊಳಗಾಕಾರದಂತಾತ್ಮನಿಹನು (ಭರಣಿ. ೩೩-೧೧೧).

34

ಅತ್ಯಂತ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಉದಯವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ದೇಹ, ವಹನ, ದ್ರವ್ಯ, ಮನಸ್ಸುಗಳ ರಹಸ್ಯವೇ ಬೇಕಾಗುವ 'ನೋಕಪಾಯ' ಎಂಬ ಕರ್ಮಾಣುಗಳು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವವು (ಚೈನವ. ೩೦೦). [ಸಂ.]
ನೋಕಪಾಯ (ನಾ). [ಚೈನ] ಚಾರಿತ್ರನೋಹನೀಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ; ಕಿಂಚಿತ್ ಕಪಾಯ : ಮತ್ತಮಂಶಮುಗಹೂರ್ತ ದಿನಪ್ರತ್ಯಾಪ್ಯಾನಕ್ರೋಧಮಾನಮಾಯೋಭಂಗಕಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಬಲಾಯಂ ಸಂಜ್ಞಕನಕಪಾಯಕತುಷ್ಣನೋಕಪಾಯ ಸವಕನಾಮ ಶ್ರಯೋದಶಪ್ರತ್ಯಾಕಗಳನರಿದು (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೧೧೧); ಚಾರಿತ್ರನೋಹನೀಯದಲ್ಲಿ ಕಪಾಯ ಮತ್ತು ನೋಕಪಾಯ ಎಂದು ಎರಡು ಭೇದಗಳು . . . ನೋಕಪಾಯ ಎಂದರೆ ಕಿಂಚಿತ್ ಕಪಾಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾಪ, ರೂ, ಅರಕ, ಶೋಕ, ಭಯ, ಜುಗುಪ್ಸೆ, ಸ್ತ್ರೀವೇದ, ಪುಂವೇದ, ಸ್ವಪುಂಶಕವೇದ ಗಳೆಂದು ಒಂಬತ್ತು ಭೇದಗಳಿವೆ (ಚೈನವ. ೩೩೩). [ಸಂ.]

ನೋಕಪಾಯವೇದನೀಯ (ನಾ). - ನೋಕಪಾಯ : ಕಪಾಯ ವೇದನೀಯಮುಂ ನೋಕಪಾಯವೇದನೀಯಮುಂ ಎಂದು ಚಾರಿತ್ರ ಮೋಹನೀಯಂ ದ್ವಿವಿಧಂ (ಚೈನವ. ೩೪).
 [ನೋಕಪಾಯ + ವೇದನೀಯ]

ನೋಗು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] (?) : ಕಳಹಿಕಪಂಚಮಾಂಚ ಮೃದು ದ್ವನಿಯಂ ಗೇದನಂದು ಸುಸ್ವರಂ ಲಲಿತ ಧಾತು ರೀತಿ ಗತಿಯೋಚಿ ಬಜಾವಣ ಕಾಯ ಸುಟ್ಟ ಕೋಮಳ ವಳಿ ಲಾಗು ನೋಗು ಪಸರಂ ಪರಿ ಪಾಂಗು ಬೆಡಗು ಭಂಗಿ ಸಂಗೀತ ಸುಕಂಠ ಪಾದಿ ಪುದಿವಾ ಮುದಮಂ ನರನಾಥಚಿತ್ತದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೩೩). [?]

ನೋಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀರ್ಗುಂಡಿ, ನೋಚ್ಚಿ, ನೀರ್ಚಿ (ಮೈಸೂ. ೩೪-೧೩೧೧). [?]

ನೋಟಿ, ನೋಟಿ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವಿಕೆ; ಅವಲೋಕನ; ಕಾಣುವಿಕೆ; ದರ್ಶನ : "ನಿಭಾಳನಂ, ನಿಶಮನಂ, ನಿಧಾನಂ, ಅವಲೋಕನಂ, ಲಕ್ಷಣಂ, ದರ್ಶನಂ, ದೃಷ್ಟಿಃ, ದೋಷನಂ-ಈ ಆ ನೋಟಂ" (ಪದಾರ್ಥಸೂತ್ರ. ೧೩-೪೧೩); ನುಡಿಯಂ ತಗುಳ್ಳ ನೋಟಂ ನುಡಿ ಪರಿಚಯಮಂ ತಗುಳ್ಳ ಪರಿಚಯಮೇಶಂ ಪಡೆಯದೆ ತಗುಳ್ಳ ಮನದಳವೊಡಗೂಡಿದುದಂ ತಗುಳ್ಳುಗುಂ ಕಾಮಿಗಳಾ (ಕವಿ. ೩-೨೦೩); ನೋಟದೊಳ್ಳುಜಂಬಡಿದು ಮೆಲ್ಲುನಿಯೊಳ್ ಬಗೆವೊಳ್ಳು ಜಾಣೊಳ್ಳು ಬಿಮನ್ನೊಮಂ ಕಿಡಿ . . . ಕೂಟಿಸುಖಂಗಳಂ ಪಡೆದನೀಂ ಚದುರಂ ಗಳ ಬದ್ದೆದಲ್ಲದಂ (ಪಂಪ. ೩-೪೨); ಜಂಗಮವಿಲ್ಲದ ಮಾಟಿ ಕಂಗಳಲ್ಲದ ನೋಟಿ ಹಿಂಗಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೨೩); ನೋಟಿಮೆ ಲೇಸಲ್ಲ ದೈತ್ಯರ ಕೋಟಿಗದು ಗಂಟಲನು ಕೊಯ್ಯಲಿಕಾಟಿದು ಪರಸತಿಯ ನೋಟಿವು ಸಲ್ಲದಿಹಪರಕೆ (ಪಂಪ. ೫-೧೨೫); ನೋಟಿದೊಳಾ ವುದೊ ವೇದನೆ ಕೋರಿತು ನಾನದ ಬಣ್ಣ ಸಲರಿಯ (ಇಂಜಾಪ. ೪೩-೫); ನೋಟಿ ನಟ್ಟಿಗಿದ್ದರೆ ಕಾಟವೇಕೆ ಬಂದೀತು ? (ಗಾದ. ೩. ನೋಡುವ ಅಂಗ; ಕಣ್ಣು; ನೇತ್ರ : ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ತುಂಡಿಯ ಕೂಟಮೆ ನೋಟಿ ಮಾದ ನಂದನನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಣೆನೆದು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳು ತದಾರ್ಯರಿಂ (ಶಾಂತಿ. ೩-೧೦); ದೂರದಿಂ ತವೆ ನೋಳ್ಳ ನೋಟಿವು ದೂರದಲಿ ಸಲೆ ಕೇಳ್ಳ ಕರ್ಣಂ ದೂರದಿಂದಲೂವುವು ವೊದರಾದಪರಿವಿಡಿದಿಗಳು (ಬಸವ. ೧೦-೫೫); ಹೊಕ್ಕುಳಲಿ ಮಗುವುಂಟೆ ಹಣೆಯಲಿ ನೋಟಿವೇ ಹಗೆಗೆ (ಕುವಾ. ೧೩-೧೦). ೨. ದೃಶ್ಯ : ಆ ಸಂಜೆದಿಹಲಿನಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತ ನೋಡಿದರೂ ಸುಂದರವಾದ ನೋಟವೇ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು ! (ಕವಿ. ೩); ಆ ನೋಟಿ ನೋಡಲು ತುಂಬ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ (ರೂ. ೪). ೪. ದೃಷ್ಟಿಕೋನ : ಅರ್ಥ ಉದ್ಯಮಗಳನ್ನು ಹಣದ ಕಡೆಯಿಂದ

ನೋಡುವ ನೋಟಿ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿನದು (ಪಂಪ. ೫೧, ೫೦೪). ೫. (ನಾಣ್ಯ, ರತ್ನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಪರೀಕ್ಷೆ; ವಿಮರ್ಶೆ : ಸಾಧಾರಣಸಂವತ್ಸರದ ಫಾಲ್ಗುಣ ಸು ೧ ಆರೇಡದರೆಂದುದ್ದರೆ ಮಗ ನೋಟದ ಪದರಿದವನು (ಮೈ. ೧೪೩೯, ೩೩-೪; ಸು. 1371); ಗೆಡುಸಣ ತಳವಾಣುಕೆಯ ಹಣ ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ನೋಟದ ಹಣ ಕೆರೆಯ ಭತ್ತೆಯ ಹಣಯವು ಮುಸ್ತಾದ ಸಮಸ್ತ ಸುಡ್ಡುಸ್ತುಮುನು . . . ಪಾಲಿಸಿ ದಿಟ್ಟಿ ಭರ್ತುಕಾಸನ (ಎಳ. ೫೫, ಚೈನವ. ೫-೧೩; 1535); ನಾಣ್ಯದ ನೋಟಿ ಬಲ್ಲವನೇ ಸೆಟ್ಟಿ (ಗಾದ. ೩. ಚಿತ್ರ, ಸಾಟಿಕ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ : ಆ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಹಳ ಜನ ಇಂದು ನೋಟಿ ನೋಡಲು ಹೋಗಿದ್ದರು (ರೂ. ೩). ೬. ರೂಪ; ಆಕೃತಿ : ಅಂಗದ ನೋಟವು ಸಿಂಗದ ಗಾತ್ರವು ಹಿಂಗದು ಮನದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ವಿಚಾರವು (ಬಸವ. ೪೨). ೭. ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯ ದೃಶ್ಯ; ಅಂಕದಲ್ಲಿಯ ಭಾಗ : ನೋಟಿ ೩ : ೧ನೆಯ ನೋಟದ ೩-೪ ದಿನಗಳ ಬಳಿಕ (ಪದ್ಮ. ೪); ನೋಟಿ ೩ : ೨ನೆಯ ನೋಟದ ಸುಮಾರು ೧-೨ ವರ್ಷಗಳ ಬಳಿಕ ೧ನೆಯ ನೋಟದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಭಲ್ಲರ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ . . . ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಪದ್ಮ. ೧೫). ೮. ನೋಟಿ : ೧. ಚಂದವೇಗಂ ಕರುಮಾಡದ ಮೇಗಣ ನೆರೆಯೊಳೊಡೂ ನೋಟಿಕ್ಕೆ ಗೆಂಟುನೋಗೆ (ನಾಣ್ಯ, ವಿಮೋದದಿಂ ಗೆಂಟುನೋಗೆ) ಚಕ್ರಮುನಿಟ್ಟುಡೆ (ಪದ್ಮಾ. ೧೦೧-೩).
 ನೋಟದಳಿಕೆ - ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಎಟುಕುವಷ್ಟು ದೂರ; ಕಣ್ಣು ಕವು : ಇಂತು ರಥಂ ಪೋಗಿವೋಗೆ ನೋಟದಳಿಕೆಯೊಳ್ . . . ತ್ರಿಪಥಗೆ ಕಾಡಿಸಿಕೊಂಡಳು (ರಾಮಾ. ೩೦-೧೦).

[<ನೋಡು./ ತಮಿ. ಮಲ. ನೋಟ್ಟಿ; ತುಳು. ನೋಟಿ]
ನೋಟಂದಿಗೆ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆ; ಸಣ್ಣ ಬಿಡು : ಬಗೆಗೊಂದಿ ಚಕ್ರಮಿಥುನಂ ಮಿಗೆ ನೋಡೊಂದೊಂದನಗಲರಾದದೆ ನೋಟಂದಿಗೆ ಯುಕ್ತಳಲುತ್ತೊಡುತ್ತಗಲ್ಲವು ಉಚಿ ಪಗಲನಜನಿ ತಿರುಗುವ ತೆದಿಂ (ಗು. ೪-೩೯). [ನೋಟಿ + ತಿಗೆ.]

ನೋಟಿಕ (ನಾ). ೧. ನೋಡುವವನು; ವೀಕ್ಷಿಸುವವನು; ಪ್ರೇಕ್ಷಕ : ಸರಿಗಿಯೊಳ್ ಸಮದಕ್ಷಮಾಲಿಕೆ ಪೊನ್ನ ಮುಂಜಿ . . . ದುಕ್ಕೊಲದ ಕೋವಣಂ ಕರಮೊಡಂಬದೆ ನೋಟಿಕಳಳನಾ ಪಪ್ಪಿ ಮರುಳ್ಳದಂ (ಪಂಪ. ೩-೪); ಕೊಟ್ಟಿಯ ಸುತ್ತುವೆತ್ತ ಪಸುಮಂವಲ ಮುತ್ತಿನ ಮಂಟಪಂಗಳೊಳ್ . . . ನೇಪಾಟ್ಟು ದು ನೋಟಿಕಗೊಳಗೆ ಯುಟ್ಟುಮೆಟ್ಟಿನಮಾ ವಿವಾಹದೊಳ್ (ಸೂಕ್ತ. ೩-೨೨); ಕಣ್ಣಿ ಗೊರಳವನಾ ಶರಣನಂ ಮಹಿಯಿಸಲು ಬಗೆವೊಂದುದಿನದಲಿ ಕಿಣು ಕುಲನವೊಲು ಸತ್ತ ಕಣುನಂ ಹೊತ್ತು ನೋಟಿಕರು ಹೊಲಗೆ ನೋಡಲು ದುದ್ರಮುದ್ರೆಯ ಕುಣುಹಿನಲಿ ನಡೆತರಲು (ಬಸವ. ೫೩-೩೨); ಮೃದುನೆ ಪರಿಯಂತೇಕೆ ರಶ್ಮಿಗೆ ತಿಮಿರದಿರೇ ನೀವು ನೋಟಿಕರಮಗೆ ರಣದಬ್ಬಾಳ ವಂದನು ಕರ್ಣ ಗುರುಸುತಗೆ (ಕುವಾ. ೧೦-೨೧). ೨. ನಾಟಕಾದಿ ಗಳನ್ನು ನೋಡುವವನು; ಪ್ರೇಕ್ಷಕ : ಗಗನಂ ನಾಟಕೀಕನಂ ದಿವಜರೊಳ್ ನೋಟಿಕರ್ ದೇವ ನೀನೆ ಗಡಂ ನಟ್ಟಿವನಾಗಿ . . . ನಿನ್ನ ಗದಾನರ್ತಕಿ ನರ್ತಿಸಲ್ ಪಡೆದಳು ರತ್ನಶಿರೋರಂಗದೊಳ್ (ಜಗ. ೧೧-೩೩); ನಾಟಕದ ನೋಡು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡರಂಗಸ್ಥಲದಿ ಕೋಟಿನಟಿ ರಾಂಕಿದರಂ ಚಕ್ರವಾಕ್ಯಗಳ ಆಟಕ್ಕೆ ಕಥೆಯಲ್ಲ ಮೊದಲಿಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲ ನೋಟಿಕರು ಮಾಟಿಕರೆ (ಮಂಕು. ೨೫೪).

ನೋಟಿಕವನ - ನೋಡುವವರು ; ಪ್ರೇಕ್ಷಕರು ; ಸದಮಾಚಾರ್ಯನು ಕಿನ್ನರಯ್ಯನು ಮದನಮದಾನನಂ ನುಡಿಸಿದಲ್ಲದೆ ದಿಡಂ ತಾನೆನುತ ನೋಟಿಕವನರು ಕೀರ್ತಿಸಲು (ಬಸವ. ೨೪-೫೧); ಉರಿವ ವಾದ್ಯದಲೆಡ

ಬಲದ ಹೆಕ್ಕಳದ ನೋಟಿಕಟನದಲಾ ನೃಪಕುಲಶಿರೋಮನೆ ಹೊಕ್ಕನ ಸುತನು ರಾಜಮಂದಿರದ (ಕೊರಂ. ೧-೧೬-೨೨). [ನೋಟಿ+ಕೃ]

ನೋಟಿಕಾತಿ 'ನೋಟಿಗಾತಿ' ನೋ.

ನೋಟಿಕೊಟಿ(ನಾ). ೧. ದೃಷ್ಟಿ ಬೆರೆಯುವಿಕೆ, -ಒಂದಾಗುವಿಕೆ.

೨. ದರ್ಶನದಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಐಕ್ಯ, -ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ : ಮಾಟಿಕೊಟಿ ಬಸವಣ್ಣಂಗಾಯತ್ತು ನೋಟಿಕೊಟಿ ಪ್ರಭುದೇವರಿಗಾಯತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೬. ೬೬-೧೯೩). [ನೋಟಿ+ಕೊಟಿ]

ನೋಟಿಗ (ನಾ). - ನೋಟಿಗಾರ ೨ : ಸಲ್ಲದಾ ಹೊನ್ನುಗಳಿಗೆ ಬಂದರು ಮೂಟು ನೋಟಿಗರು ಇಬ್ಬರು ಕುರುಡರು ಒಬ್ಬಗೆ ಕಣ್ಣು ಇಬ್ಬ (ಪುರಂದ. ೩-೨೬-೫). [ನೋಟಿ+ಗ]

ನೋಟಿಗಾತಿ, ನೋಟಿಕಾತಿ (ನಾ). (ರೋಗಾದಿಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಭೂತಪ್ರೇತಾದಿಗಳನ್ನು ಬರಿ, ನೈವೇದ್ಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವ) ಮಾಟಿಗಾತಿ ; ಮಂತ್ರಗಾತಿ(?) : ರೋಗದ ಬುದ್ಧಿಗಿಡಿ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿರು ಶುದ್ಧಚಿತ್ತ ಬಂಗಮಲಿಂಗದ ಮಾತ ಕೇಳದೆ ಅದ್ವನ ಹೋಕ ಅರೆಮಾನ ಎಣ್ಣೆಯ ಕೊಂಡು ನೋಟಿಗಾ[ಪಾಪಂ. ಕಾ]ತಿಯರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರು ಹೇಳಿದ ತಾತು ಭೂತದ ಕೋಟಿರೆಗೊಳಗಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡು ಬಂದು ಅವಕ್ಕೆ ಊಟವನ್ನಿಕ್ಕಿ ಮಿಕ್ಕ ಕೂಳ ತಮ್ಮ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕೋಟುವ ಲಿಂಗದ್ರೋಹಿಯ ಮಾತ ಕೇಳಲಾಗದು (ಮೂಮಾ. ೨೪-೩೪; ಪದಸಂ. ೩೬೯-೪೩ ನೋ). ನೋಟಿಕಾತಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ನೋಟಿ+ಕಾತಿ]

ನೋಟಿಗಾರ (ನಾ). ೧-ನೋಟಿಕ ೧ : ಕೆಲವರು ನೋಟಿಗಾರರು (ಸಂಗಂಧಿ. ೧೩೨-೯); ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿನ ಪ್ರಿಭಂಗಭಂಗಿಯಲ್ಲಿನ ದೇವಿಯರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು, ತಮ್ಮ ನಿಲುವಿನಿಂದ ಮನಮೋಹಕವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ, ತಮ್ಮ ಸರಳ ನಡೆಯಿಂದ ನೋಟಿಗಾರನ "ನೇತ್ರಕಾಮುದಿ"ಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದ (ಭಾರದ. ೫೧೯). ೨. ನಾಣ್ಯ, ರತ್ನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪರೀಕ್ಷಕ ; ಸರಾಫ : ಕಂದಾಚಾರದ ಕ್ಯಾನುಭಾಗರ ಜನ ೩ಕೆ . . . ನೋಟಿಗಾರನ ಜನ ೧ಕೆ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೩, ೩೧-೩೨; 1737); ಕತ್ತಿ ಚಿತ್ರಗಾರನ ಮಿಂಡ, ಹಣ ನೋಟಿಗಾರನ ಮಿಂಡ, ಬೆವನೆ ಕಾನಭೋಗನ ಮಿಂಡ (ಗಾಡೆ). [ನೋಟಿ+ಕಾರ(=ಕಾಟ)]

ನೋಟಿಬೇಟಿ (ನಾ). ನೋಡಿದೊಡನೆ ಉಂಟಾಗುವ ಮೋಹ ; ಕಣ್ಣೆಟಿ ; ಚಕ್ಷುಃಪ್ರೀತಿ : ಯುವತಿಯಲಿ ನೋಟಿಬೇಟಿ ಕೂಟವನು ಪಡೆದು ಕಾಯವನಗಳಿಧನವಾಗಿರೆ ಗಾಯವಡೆದಂಗಜನ ಬಾಣಕೆ ಬಾಯೆ ಕಿಸಿದಾಯಾಸಗೊಂಬುದೆ ಮಾಯೆ ಕೇಳೆಂದ (ಅಮೃತ. ೨-೬೮). ನೋಟಿಬೇಟಿವು ತನಗೆ ನಾಟಿಸಿದ ಬಳಿಕಲ್ಲಿ ಸಾಟಿಯ ಕಾಮನಿಸುಗೆಗೆ ಒಲುಮೆಗೆ ನೋಟಿಬೇ ಮುಖ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೩). [ನೋಟಿ+ಬೇಟಿ(=ಬೇಟಿ)]

ನೋಟಿವಟ್ಟಿ (ನಾ). ದೃಷ್ಟಿಪಥ ; ಕಣ್ಣೊಲ : ಏಟಿಸಿ ಸೆರೆ ರಂಗಯೆಂಬಂಗನೆಯ ನೋಟಿವಟ್ಟಿಗಾನೆಂದು ಸಂದಿಪೆನೊ (ಕತಕಾಂ. ೩೨-೬೬). [ನೋಟಿ+ವಟ್ಟಿ]

ನೋಟಿವಣ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ ; ನಾಣ್ಯಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ತೆರುವ ಹಣ : ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಾ ಪಸಾಯಕರುಮುಪ್ಪ ತಮ್ಮ ಕುಳದ ಸಾಯಣ ನವರಿಗೆ ಆ ಶ್ರೀ ವಿರಬಲ್ಲಾಳದೇವರಸರು ಆ ಸ್ವರದ ಪಾಣ ಪ ೩೪ ಕೆಟುಕುಳ ತೂಕ ನೋಟಿವಣ ಅಭ್ಯಾಗತ ಪಳಮಿಕೆ ತುಪ್ಪ ನೂಲು . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೪೦; 1291); ಸಾಡು ತಳವಾರಿಕೆ ಹಣ ಸಟ್ಟಿವಣ ನೋಟಿವಣ

ತಳವಾರಿಕೆ ಹಣ . . . ಇಪ್ಪನು ದಿಟ್ಟಿವು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೮-೧೦; 1542). [ನೋಟಿ+ಪಣ]

ನೋಟಿಸನ್ನೆ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾಡುವ ಸೂಚನೆ ; ಕಣ್ಣನ್ನೆ : ನಟ್ಟಿನಾಳೆಯ ನೋಟಿಸನ್ನೆಯ ದಿಟ್ಟಿಗವದಿರು ಮರುಳುಗೊಂಡರು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡಿಂಗೇನ ಹೇಳುವ ದೈತ್ಯಕೋಟಿಗಳ (ಸಂಭವ. ೫-೧೨೦). [ನೋಟಿ+ಸನ್ನೆ]

ನೋಟಿಸಲಿಕೆ (ನಾ). (?) : ಮೊರೆಗಳವರು ರಾಮಾಯಣ ಪಾರಾಯಣದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲವನ್ನು ಕಳೆದು ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರದ ಬಂದ ಬಳಿಕ, ಪರಾಂಬರಿಸಿ ನೋಟಿಸಲಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ . . . ವಾಸಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಹಾದಂ. I, ೧೨೬). [?]

ನೋಟೀಸು (ನಾ). ೧. ಸೂಚನಾಪತ್ರ ; ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಪತ್ರ ; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಪತ್ರ : "ಸದಾಸಂದನನ್ನು ಕೆಲಸದಿಂದ ತೆಗೆದು ಹಾಕಿರು ವರು", "ಕಾರಣವೇನೆಂತೆ ? ನೋಟೀಸೇನೂ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲವೇ ?" "ನೋಟೀಸೂ ಇಲ್ಲ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ" (ದೀಪದ. ೬೪); ಏನೋ ನೋಟೀಸು ಅದೆ (ಅಕೋಶ. ೨೪೪); ಎಲ್ಲಾ ಸಮನುಗಳು, ನೋಟೀಸುಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಾದಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು (ಗ್ರಾಮಾ. ೧೮). ೨. ಪ್ರಕಟಣೆ ; ಬಾಹೀರಾತು : ಹಳೆಯ ನೋಟೀಸುಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕಂಬಕ್ಕೆ ಗೋಡೆಗೆ ಅಂಟಿದ ಕುರುಡುಗಳು ಏಮ್ಮ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕುಕ್ಕುವುವು (ಗಾಳು. ೧). [←ಇಂ. Notice]

ನೋಟು (ನಾ). ೧. ಟಿಪ್ಪಣಿ ; ಗುರುತು ; ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳ ಪಟ್ಟಿ : ಅವರು ಭಾವಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನೋಟು ಸಿಕ್ಕಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಹಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಗದ ; ಕಾಗದದ ಹೆಣ : ನೋಟವನೆಸೆದನು ನೋಟು ತೋರಿಸಿದನು ನುಡಿದನು ಚತುರ ಚಾಟುವನು ಅದರು ಆ ಸೇರಗಾರನಿಗೊರಿಯದೆ ಈಕೆ ನಿಂತಳು ಶಿಲಗಿದದೆ (ಪಂಪ. ೨೪-೯೫); ನೋಟುಗಳ ಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆ ಗುಂಪುಗೊಡಿಸಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದರು (ರತ್ನಗೋ. ೯೬); ನೋಟನ್ನು ಚಲಾವಣೆಗೆ ತರುವ ಅಧಿಕಾರ ಎಲ್ಲ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಿಗೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಹೂಪ್ರ. ೩೦). ೩. ಕರಾರುಪತ್ರ ; ಲಿಖಿತ ಒಪ್ಪಂದ : "ಹಣದ ಇಮ್ಮಡಿಯ ನೋಟು ಬರೆದುಕೊಡಬೇಕು ನಮಗೆ" ಎಂದು ಒಬ್ಬ ಸಾವುಕಾರನ ಅಕೆ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು . . . ನೋಟುಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರಭುವಿನ ಒಪ್ಪಿಕ ಹಾಕಿದನು (ಬಿಟ್ಟಹೂ. ೩೧).

ನೋಟು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು = (ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ) ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳು ; ಗುರುತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಅತ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನು ನೋಟು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದ (ರೂಢಿ). ನೋಟು - ೧. ಟಿಪ್ಪಣಿ : ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು ಪಕ್ಕವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನೋಟು ಬರೆಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಟಿಪ್ಪಣಿ ಪುಸ್ತಕ : ಏನ್ನ ನೋಟನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಬರೆದುಕೊಂಡು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ರೂಢಿ). [←ಇಂ. Note]

ನೋಟುಪುಸ್ತಕ (ನಾ). ಟಿಪ್ಪಣಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬರೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪುಸ್ತಕ : ಅವರ ನೋಟುಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಪಂಪ. ೨೪೬); ನನಗೆ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನೋಟುಪುಸ್ತಕ ಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ನೋಟು+ಪುಸ್ತಕ]

ನೋಟುಬುಕ್ಕು (ನಾ). - ನೋಟುಪುಸ್ತಕ : ಅವನು ನೋಟು ಬುಕ್ಕಿನ ತುಂಬ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ನೋಟು+ಬುಕ್ಕು]

ನೋಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡು ; ನೋಡುವಂತೆ ಮಾಡು : "ನೋಡಿಸು-ಲೋಚನಕ್ರಿಯಾಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ದುರ್ಯೋಧನಂ . . . ಕಾದೋಳ್ ಬೇಡರಂತೆ ತೊಬ್ಬ ದಾಯಿಗರ ಕಂದಿ ಕುಂದಿದ ಮೊಗಂಗಳಂ ನೋಡುವುದುಮೆನ್ನನವರಿಂ ನೋಡಿಸುವುದುಮಿಯರಡೆ ಸಂಸಾರಫಲಮೆಂದು . . . ನಂದನವನದೊಳ್ ಪಾಂಡವರ್ಗೆ ಸಮೀಪ 5 ಮಾಗೆ ದೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೨ ಪ); ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಗೆ ಸೆಡು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳ್ ತದಾರ್ಯರಿಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೧೦); ನಾನು ದೀಪಾರತಿಯ ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುನ್ನವೇ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಆರತಿಯ ನೋಡಿಸುವೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೮೯-೨೧೫). ೨. ಹುಡುಕಿಸು ; ಶೋಧನೆ ಮಾಡಿಸು : ಆಯುಧಂಗಳಂ ಪೂಜ್ಯರ್ಥರಪ್ಪದಪಾಂ ಕೂಪರನಟ್ಟಿ ಅವರೋಡುವ ಕ್ಷೇತ್ರದೆ ಬಳಸಿಯುಂ ನೋಡಿಸುವುದೆಂದು ಪೇಟಿತ್ತಿಡೆ (ಪದ್ಮಾಂ. ೧೭೩-೨೨). ೩. ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಲು ಹೇಳು ; ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ನೋಡಲು ಹೇಳು : ಬೆಸಗೊಳ್ಳಳ್ ಮುಷಿಸಂಘಮಂ ನಯದೆ ಸಿದ್ಧಾ ದೇಶಮಾದಂತೆ ಮನ್ನಿಸುವಳ್ ತಾನೊಲವಿಂ ಸಮಸ್ತ ಶಕುನ ಜ್ಞಾನೀತಮಂ ಕೂಡೆ ನೋಡಿಸುವಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩೭೮); ಗಣತಜ್ಞರಂ 15 ಕರಿಸಿ ನೋಡಿಸಿದನಾಗಳನುಗುಣಮಾದ ರಾಶಿಕೂಟವನಮಲಗ್ನಮಂ (ಚ್ಯವಿಭಾ. ೩೦-೫೩); ಹುಡುಗಿಯ ಜಾತಕ ನೋಡಿಸಿದರು (ರೂಪಿ).

[ನೋಡು + ಇಸು]

ನೋಡು (ಕ್ರಿ). ನೋರ್ಪ, ನೋಳ್ಪ, ನೋಟ್ಟು (ಭವಿಕ್ಯ). ೧. ಈಕ್ಷಿಸು; ಕಾಣು; ದೃಷ್ಟಿಸು : "ನೋಡು-ಪ್ರೇಕ್ಷಣೇ" (ಶಮಧಾ); ಕೊಳದೊಳಗೆನಂ ನೋಟ್ಟುಗೆ ವಿಳಾಸಿನೀ ನಿನ್ನ ಪೋಲದೇಶತೆಯೋನೀ (ಕವಿಾ. ೧-೮೮); ಅನಿಬರುಂ . . . ಒಂದು ಕೆಲದಿಂದೊಂದು ಕೆಲಕ್ಕೆ ಮಗುಬದೆ ಕುಳ್ಳಿರದೆ ನಿಂದಿರದೆ ನುಡಿಯದೆ ಕೆಲಂಗಳಂ ನೋಡದಿಂತು ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನಂಗಿಯು ಪದಿನಯ್ಯ ದಿವಸಂ ಮೆಯ್ಯಂ ತೊಟ್ಟಿ ದಿದರ್ಶರ್ (ಪದ್ಮಾಂ. ೧೦೧-೧೩); ನೋರ್ಪರ ಕಣ್ (ಎಂ. XIII, ೩೩೧-೨೮; 929); ಪಡೆ ನೋಡಲ್ ಬಂದವರಂ ಗುಡಿವೊಟಿಸಿದರೆಂಬು ದಾಯ್ತು ನಿನ್ನೆನ್ನೆಡೆಯೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೫); ನೆಟೆದ ನಿಜಸೇನಾಧಿ 20 ಪರ ಸಂಪರಣೆಗಳ ನೋಡಿದನು ನೀಡಿದನಿಬಿರುದಮಂಡಳಿಕರಿಗೆ ಕಾಳೆಗದ ವೀಳೆಯವ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೧೫); ಮರಗಳ ಎಲೆ ಟೊಂಗಿ ಮೊದಲಾದ ವುಗಳು ಆಲ್ಪಾಡುವುದನ್ನು ನಾವು ದಿನಾಲು ನೋಡುತ್ತೇವೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೫೮). ೨. ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ಪರಾಮರ್ಶಿಸು : ನಳುಳ ಸಹದೇವ ರಿವರಂ ಬಂದಾಂತೊದಿವರನೇಗಿಯು ದೆಂದು ಕರುಣಿಸಿ ಶಲ್ಯನ ಮನಮಂ ನೋಡಲೆಂದು ಬೆಸಗೊಂಡೊಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೧೩ ಪ); ಒಳಪೊಕ್ಕು ನೋಡೆ ಭಾರತದೊಳಗಣ ಕಥೆಯೆಲ್ಲವೂ ಗದಾಯುದ್ಧದೊಳಂಕೊಳ 30 ಕೊಂಡತ್ತೆನೆ ಸಿಂಹಾಪಕೋಶನಕ್ರಮದಿನಟಿಪಿದಂ ಕವಿ ರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೫); ಜೀವಂ ಕರ್ತೃ ಭೋಕ್ತೃವೆಂದೀ ಸೂಕ್ತಂ ಜಿನವಚನದೊಳಲ್ಲದೆ ಮತ್ತಿನ ಕುಮತದೊಳುಂಟೆ ನೋಟ್ಟುಡೆಲ್ಲಂದೊಳಂ (ಸಮನ. ೩-೨೦); ಆ ದಿವಿಜ ಸ್ತುತಿಕ್ಕೆ ನೋರ್ಪರಾ ವನಧಿಯ ಗುಣ್ಣು ಮೇರುವಿನ ಶಂಪು . . . ಧರಾತಲದೊಳಾದೊರೆ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಕಾಳುಮಯ್ಯನೋಳ್ (ಎಂ. ೪, ಹಾಸನ. ೫೩-೪೨; 1170); ಶಂಕರಗಿಂತೀಗ ಮಸ್ತಕವಂ ಕಡಿದು 40 ಕೊಟ್ಟೀಗ . . . ಬಳಿಕ ತಿರವಂ ಪಡೆವೆಂ ಭೂತಳದ ಜನಪಜಾಯಲ್ಪೆ ಹೇಳದನೊಳೊ ನೋಡಲು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳಡೆ ನೋಡಿ ಭೋ ಮುಂದೆ (ಬಸವ. ೫೨-೩೩); ಅರಿದನಿವ ನಾವ್ ನೋಡಬೇಕೆಂದರಸನುತ್ತಮವಾಜಿ ಹೂಡಲಿ ವರವರೂಢಕ್ಕೆನಲು ತಂದನು ಸೊತನುರುಹಯವ (ಕೊರಂ. ೩-೨-೧೯); ಕತ್ತಲೆಯ ಪಾಳುಮುತ್ತಲೋಡಿದುದೊ ನೋಡಿದಪಂ 45 (ಚ್ಯವಿಭಾ. ೨-೩೫). ೩. ಆಲೋಚಿಸು ; ವಿಚಾರ ಮಾಡು : ಶ್ರುತ

ದೊಳ್ ಭಾವಿಸಿ ನೋಟಿತ್ತಿಡೆ ಸತತಂ ಕವಿವೃ ಪಥರಾ ಪ್ರಯೋಗಂಗೆ ಕೊಳಂ ಕೃತಪರಿಣಯಬಲನಪ್ಪ ನನತಿಕುರುಧವಳನ ಸಭಾಸದರ್ ಮನ್ನಿಸುವರ್ (ಕವಿಾ. ೧-೫); ಪರಮೇಷ್ಟಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳೇ ಭರತಾವನಿಯೊಳಗೆ ನೋಟಿತ್ತಿಡಿದರೆಂದಿಂತೀ ಧರೆ ಬಣ್ಣ ಸಿ ನೆಗಟ್ಟ ಕವಿಪರಮೇಷ್ಟಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳ್ ಸಮಸ್ತಾ ವನಿಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೧೮); ಕೆಲವಂ ಸುಜ್ಞಾನದಿಂ ನೋಡುತಂ ಕೆಲವಂ ಸಜ್ಜ ನಸಂಗದಿಂದಲಪಾಯಲ್ ಸರ್ವಜ್ಞನಪ್ಪಂ ನರಂ (ಸೋಮೇಶ. ೧); ಕುಲವ ನೋಡಿದಿಲ್ಲ ತನ್ನಯ ಬಲಹ ನೋಡಿದಿಲ್ಲ ಕದನದೊಳುಳವ ನೋಡಿದಿಲ್ಲಲಾ ಪತಿಯೆಂಬ ಪಾತಕಿಯ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೫-೪೧); ಶ್ರುತಮಂ ನೋಳ್ಪ ತದರ್ಥಮಂ ತಿಳವ ತನ್ಮಯಾದಯೊಳ್ಪೊಳಪ ಸುವ್ರತಮಂ ಪಾಲಿಸ . . . ಜೀವಕುತಮಂ ಪೇಳ್ವಾತನೇ ಮದ್ದುರು (ರತ್ನಾ. ೧೦೩). ೪. ಭೇಟಿ ಮಾಡು ; ಸಂಧಿಸು ; ನೋಡುವೆನಾ ಮಹೀಪತಿಯನರ್ಥಗಳಾರ್ಥಕ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷನಂ ಬೀಡುವನರ್ಥಸಂಚಯಮ ನೆಂಬುದಿಡುತ್ತರಮಾರ್ಗವಾಚಕಂ (ಕವಿಾ. ೨-೧೦೨); ಇವರ ಕಂಡೆನಗೀ ಸುಖಂ ಪುಟ್ಟಿಲೇಕಿಸರು ಶಿವನ ಸಮ್ಯುಖರಾಗದಿರರು ನೋಡುವೆನೆಂದು ಕವಿಕುಲಬಲಾಪಂ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಾ ಮುನೀಶ್ವರನೆಡೆಗೆ ಬರುತಿಡನು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೯). ೫. ಎದುರಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರು ; ಪ್ರತಿಭಟಿ ಸಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರು ; ವಿಚಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಬಹಿ ನಿನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ನೋಟ್ಟುಮಾತನೊಡ್ಡ ಬಾಯದ ಗಂಡವಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೩); ಕಲುಪೆ ಜೈನರ ನಿಜಯದಗ್ಗದ ಬಲಹನೀಗಕೆ ನೋಡುವೆನು (ಬಸವ. ೫೦-೨೫); ಸಾರಿವೈ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಕೈ ಮನವಾರೆ ಕಾದುವ ಬಳಿಕ ಮೊದ 25 ಲೊಳುದಾರ ಭೀಮಾಜ್ಞಾನರ ನೋಡುವೆನುತ ಕೈಕೊಂಡ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೫೪). ೬. ತಿಳಿ ; ಅರಿ : ಎನ್ನ ನಡೆಯೊಂದು ಪರಿ ಎನ್ನ ನುಡಿ ಯೊಂದು ಪರಿ ಎನ್ನೊಳಗೇನೊ ಶುದ್ಧವಿಲ್ಲ ನೋಡಯ್ಯಾ (೩೫ಪ. ೩೦); ಮರಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಬೀರೆಂದು ತಳಕ್ಕೆ ನೀರನೊಡೆ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವಿಸುತ್ತ ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೪೨೦). ೭. ಹುಡುಕು ; ಅರಸು : ಸಗರರೆಂದು ಮಹಾಧ್ವರಾಶ್ವನ ಜಗವೆರಡಲಿ ನೋಡಿ ಕಾಣದೆ (ಕೊರಂ. ೧-೯-೧೩). ೮. ಅರೈಕೆ ಮಾಡು ; ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಕಂದಿದನಯ್ಯಾ ಎನ್ನ ನೋಡುವರಿಲ್ಲದೆ (ಬಸವ. ೪೩೧); ಕೂಡಲೊಟ್ಟುಳು ಸತಿಯು ನೋಡಲೊಟ್ಟುನು ನೆಂಟಿ ಬೇದಿದನು ಕೊಡುವ ನೃಪತಿಯು ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಡಿದರಿಗುಂಟು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೩). ೯. ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳು ; ಗಮನಿಸು ; ಎಣಿಸು : ಕ್ರಮಮಂ ವಿಕ್ರಮದಿಂದೆ ತಾಳುವ ಮಗಂ ಗಾಂಗೇಯನಿರ್ದಂತೆ ನೋಡ ಮರುಳ್ ಶಂತನು ತನ್ನದೊಂದು ಸವಿಗಂ ನೋಲಕ್ಕುಮಿತ್ತಂ ನಿಜಕ್ರಮಮಂ ತನ್ನಯ ಬೇಟಿದಾಕೆಯ ಮಗಂಗೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೩೧); ನೋಡಿರೆ ಬೇಟ್ಟು ಮುಣುವರೆ ಭಾಣೆಗಳಂ ಪೆಟರ್ಥಮಂ ಪೆಟರ್ ಮಾಡಿದ ದೇಸಿಯಂ . . . ಕಡಂ 35 ಮಾಡುವ ಕಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳ ಮಿಳರ್ಕಮ ಕದ್ದಿಗಕ್ಕರೆಂದು ಕೂಸಾದಿಸ ಬಾರದಕ್ಕರದ ರಾಜ್ಯದೊಳೇ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩೩); ಪ್ರಜಾಕ್ಷೇಪಂಗಳಂ ನೋಡದೆಲ್ಲರು ವಿಶ್ವಾಸಿಗಳೆಂದು ನಂದಿ ಬಡುವಂ ಪೋದಪ್ಪದಂ ಕಾಣದಾತುರದಿಂದೊಂಡೊಡ್ಡಿಯು ಮದನಗಾಕಾಗಿಹಂ ಲೋಕದೊಳ್ ದೊರೆಯೇ ನೊಕ್ಕಿದ ಕೋಣಸ್ಥಿ (ಸೋಮೇಶ. ೫೫); ಹೀಡಾಳಗಿಡಿಸಿದನಂದು ಸಭೆಯಲಿ ಮೂಳನವಗುಣಪತನ ನೋಡದೆ ನಿಮ್ಮ ಮೆಚೆಯೆಂದ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೧-೨೩); ಕೃತಿಯ ಪೇಳ್ವಾತ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಡುದು ಕಾವ್ಯಪತಿ ಚಕ್ರ ಸಾಮಾನ್ಯನಲ್ಲ ಕೃತಿಗಾದಿನಾಥನ ಕೂರ್ತು ಕೇಳ್ವುದು ಕಾವ್ಯಕೃತನ ದೋಷವ ನೋಡಬೇಡ (ಭೂತ. ೧-೧೩). 45 ೧೦. ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿ ; ಕಂಡುಕೊಳ್ಳು ; ಮನುವೆ ಮಾಡಿ ನೋಡು, ಮನೆ ಕಟ್ಟಿ ನೋಡು (ಗಾಡೆ).

ನೋಡಿ-ಗುಂಟೆ; ಅನುಸರಿಸಿ: ಪಡುವಯ್ಯ ಅಳರಿವದಿಯೊ
ಬ್ಬಳ್ಳಿಗಾಯ್ಲೋಡಿ ನಡೆದು ಬಿಟ್ಟು ಪೊಲಾಂಗ ಮೂಡಾಯ್ ನೋಡಿ
ನಡೆದು (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗಡ. ೪-೯; ಸು. 750). ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು,
ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು-೧. ಕಾಣು; ಈಕ್ಷಿಸು: ಬಾಲೆಯೊಳು ತನ್ನ
ಲರಿತಗೇಡದ ಭದ್ರಕಾಲೆಯೊಳೆ ನಿಂದು ನುಣ್ಣೊಲೆಯ ಮೇಲಿಹ ಸೆಜಗೆ
ಮಿದಿದು ನೋಡಿದಳು ರತಿಗೋಲೆಯ ನೋಡಿಕೊಂಬಂತೆ (ಜೋಹತ.
೧೪-೩೭). ೨. ಪರಿಶೀಲಿಸು; ಪರಿಶೀಲಿಸು: ಇದು ರತ್ನಭಂಡಾರವಿದು
ಹೇಮಭಂಡಾರ . . . ಇದು ಪದಾತಿಪ್ರಾಪ್ತವಿದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು [ಪಾಕಾಂ.
ಕೋಯಿ]ನು ತೊಟ್ಟು ಸಿದನಾ ಮುಗಿಗೆ ಭೂನಾಥಕಂಡರ್ಪನು (ಹಜಕಾ.
೯-೩); ಮುನ್ನಂ ತಾಂ ಬರೆಸಿ ಕಳುಹಿದ ಪತ್ರಮಂ ತರಿಸಿ ನೋಡಿ
ಕೊಂಡದಜಿಗೊಳೆ ಧನ್ಯ ಸಿದ ಭಾವಾರ್ಥಮಂ ತಿಳಿದು . . . ಬಿಸುಸುಯ್ಯ
ಬಿಜಗಾದನು (ಜಿಮ್ಮಿಪಾ. ೩೧-೩೫). ೩. ಮಾಡು; ಅಚರಿಸು:
ಅತನಂ ಕರವುದಕ್ಕೇನುಪಾಯಂ ನಾವು ನೋತೆನೆನೆ ಬಂದಪಂ ಬಂದು
ಪುಟವೆದ್ದು ಹರುಷಾತುರದಿ ಕದದಜಿಗದಪಂ ತೆಜಿದ ಬಳಿಕದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಂ
ನೋಡಿಕೊಂಬಂ (ಸೋನುಪ. ೪-೬೦). ೪. ಹುಡುಕು; ಅರಸು:
ಸ್ತನ ಜಘನವ ಪೊತ್ತ ಪದಯುಗಳಕ್ಕೆ ಲೋಚನತಪ್ಪಜಲವ ಸಿಂಸುತ ಘನ
ಪರಿತಾಪದ ರತಿಧೀನಿ ಬಂದಳು ಮನದಜಿಯನ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ (ನೋಹತ.
೯-೩೭). ೫. ಆರೈಕೆ, ಶುಶ್ರೂಷೆ, ಅದರೋಪಚಾರ ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡು: ಮಡದಿಯನಾರೈವ ಮಕ್ಕಳಿಗುಣಿಸಿವೆ ಬಂದ
ವರನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವೆ (ಇಂಜಾಪ. ೫೯-೬೨). ೬. ಪ್ರತಿರೋಧಕ್ಕೆ
ಸಿದ್ಧವಾಗಿರು; ಪ್ರತ್ಯುಪಾಯಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿರು: ಸನ್ನ
ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಾ, ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ (೬೦೪). ೭. ಮೇಲ್ವಿ
ಚಾರಣೆ ನಡೆಸು; ಉಸ್ತುವಾರಿ ಮಾಡು; ಗಮನಿಸಿಕೊಳ್ಳು:
ಅವನು ನಮ್ಮ ತೋಟ, ಗದ್ದೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (೬೦೪).
ನೋಡುತ್ತೆ ಗೆಲ್ಲು-ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಗೆಲ್ಲುವವನು; ಬಹಳ
ಬೇಗನೆ ಗೆಲ್ಲುವವನು; ಅರ್ಜುನನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಂತಪ್ಪ
ಮಾರ್ವಲಂಗಳುಮಂ ನೋಡುತ್ತೆ ಗೆಲ್ಲುವಡಾಂ ನೋಡುತ್ತೆ ಗೆಲ್ಲುನಂ
. . . ಅರಿಕೇಸರಿಯುಮಾಗಿ . . . ಭೋಗಿಸಿದಂ ಗುಣಾರ್ಜವಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೭ ಪ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ನೋಳ್ಳು; ಕೊಡ. ಕೋತ. ನೊಟಾ]
ನೋಡುಗ(ನಾ). ನೋಡುವವನು; ವೀಕ್ಷಕ: ಶಿಷ್ಟ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟುತನ
ಆ ಪಾಶಕಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೋಡುಗರಿಗೆ ಒಳ್ಳೇ ಅಚ್ಚುರಿಯಾಗು
ವಂತಿತ್ತು (೧೪೫. ೨೯); ಮೈಯ ಬಣ್ಣ ತೀರ ಕಪ್ಪು. ಮುಖವು ದುಂಡ
ಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಜೊಳೆವ ಕಣ್ಣುಗಳು ನೋಡುಗರನ್ನು ಬೆರಗು
ಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ (ರತ್ನಧ್ವ. ೧). [ನೋಡು+ಗ]

ನೋಡುಗಂಡಿ (ನಾ). ಈಕ್ಷಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ರಂಧ್ರ,—
ತೂತು: "ನೋಡುಗಂಡಿ; ಇಣಕುಗಂಡಿ" (Eye-hole. ಇಂಕನ).

[ನೋಡು+ಕಂಡಿ.]

ನೋಡುಗಬೇರು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ: ನೋಡುಗ
ಬೇರನ್ನು ಮೇಕೆಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆದು ಕುದಿಯಲು ಕಲ್ಲು ಬೀಳುವುದು
(ಸಕಪೆ ಪಂ ೪೯೬). [ಬೇರು(<ಬೇರ್)]

ನೋಡುಗುದುರೆ (ನಾ). (ಕೇವಲ) ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾದ
ಕುದುರೆ: ನೋಡುಗುದುರೆಯಲ್ಲದದು ಸಂಗರಭೂಮಿಗೀಡದ ಕುದುರೆ
ಯಲ್ಲ ಗಡ ಕೇಡಹುದದಡಾಂಡ ನಿನ್ನಗೆ ನೀನದಡಿ ಮಾತಾಡದೇಡ
(ಕುಂಜರಾಂ. ೯-೬೪). [ನೋಡು+ಕುದುರೆ]

ನೋತು 'ನೋನ್' ಪರಾ.

ನೋದನ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತೇಜನಗೊಳಿಸುವುದು; ಪ್ರೇರಣೆ;
೨. ಮುಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವುದು, —ನೂಕುವುದು. ೩. ಕತ್ತರಿಸು
ವುದು; ತುಂಡುಮಾಡುವುದು. ೪. [ನ್ಯಾಯ] ಸಂಯೋಗದಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಬಗೆ; ಶಬ್ದವಿರದ ಸಂಯೋಗ: ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾ
ಗುವ ಸಂಯೋಗವು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು; ಕೆಲವು
ವೇಳೆ ಇಲ್ಲ. ಶಬ್ದವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದಾಗ ಇದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಎನಿಸುವುದು;
ಇತರ ವೇಳೆ ನೋದನ ಎನಿಸುವುದು (ಭಾತತ್ವ. ೩೦೦). [ಸಂ.]

ನೋಡುಬಿ (ನಾ). ದುಃಖವಿಲ್ಲದುದು: ಅರ್ಯಾರ್ಯಾರ್ಥರಾರ್
ನೋಕರ್ಮ ನೋಡುಬಿ ಭೀಷಮೆಂದುಂ ಸುರನಿರ್ವಿಶೇಷ ಸುಖ
ಸರ್ವಸ್ವಂ ಕುರುರ್ವೀತಳಂ (ಪಾಂಪಿಪ. ೬-೧೨೨). [ಸಂ.]

ನೋನ್, ನೋನು (ಕ್ರಿ). ನೋಂತ (ಭೂತಕ್ರ), ನೋಂತು,
ನೋತು (ಭೂತನ್ಯಾ), ನೋಂತ (ಭವಿಕ್ಯ). ೧. ವ್ರತವನ್ನು
ಕೈಕೊಳ್ಳು; ವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿ: "ನೋನ್—ವ್ರತಾಚರಣೆ"
(ಕಮಧಾ); ಸಸಿಮತಿಶ್ರೀಗ್ನಿಯರ್. . . ಕಲ್ಪಪ್ರಿಯಾ ತೊಡವಾರಾಧನೆ
ನೋನ್ನು ತೀರ್ಥಗಿರಿ ಮೇಲ್ಪನ್ನಗ್ಗಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಾರಾರ್ (ಎಕ. II,
೭೬-೪; ಸು. 700); ಶ್ರೀಸರ್ವಗನ್ನಿಭಾರಾರ್ . . . ಪಲಕಾಬ್ರವಂ
ಗೆಯ್ದು ಸನ್ಯಾಸನ ನೋನ್ನು ಮುಡಿಪಿದರ್ (ಕಣ್ಣ. ೬೧-೩-೪; ೭೭1);
ದಂಡಕರಿಸಿಯರ್ . . . ನೋಂತಿಯಂ ನೋಂತು ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಂ
ಪೋಗಿ ನರ್ಮದೆಯ ತಡಿಯೊಳೆ ನೂಮರದ ಕೆಲಗೆ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಂ ಗೆಯ್ಯ
ತಿರ್ಧರ್ (ಮದ್ದಾರಾ. ೧೭೨-೧೩); ನೋನದೆ ಗುಣಾರ್ಜವನ ಪಡೆಯಲ್ವೆ
ತೀರ್ಗುಮೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೬); ನೆರಪಲ್ಲಾರದ ವಿತ್ತಂ ದೊರೆ
ಕೊಂಡುದು . . . ಮೆಚ್ಚಿದದದಿಂ ಭೋಗಿಸುವೆಂ ಎಂದು ಮನದೊಳ್
ಪಾಲ್ಪುದಿದು ನೋಂತಿಯಂ ನೋಂತ ಕ್ರಮಮಂ ಪೇಟುಮೆನೆ ವೈಶ್ಯ
ವಂಶಲಾಮುನಿಕೆಂದಂ (ಧರ್ಮಪು. ೧-೧೩೨); ಕೋಮಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಗಿ
. . . ದೃಢದಿಂದ ಹೈಮವತಿಯಂ ಕುಟುಂಬ ಚರತವನನಗುತ್ತ ಗೆರೆ
ನೋಂತಿಯ ನೋನಲು (ಪ್ರಾಧರಾ. ೧೦-೫೫). ೨. ಪುಣ್ಯಮಾಡು;
ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸು: ಎರಿದಿಂತಟ್ಟಿರವೇಟ್ಟ ಕನ್ನ ಬಯ್ಯಂ ಬಂದಳಾ
ಮರುಳ್ಳಂಬುಜೋದರನಂತಟ್ಟಿದನಂತು ನೋಂತರೊಳರೇ ಸೈಸಿಂಗೆ
(ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೪); ಜಿನನಾಥರುಮೆಂದುಂ ಚಕ್ರನಾಥರುಂ ಕುಂದರೆನೆ ತದು
ವರೆಯುಪೊಲಾವ ನೆಲಂ ನೋಂತುದೊ ನಿರುಪಮಮಿಗನ ಪವಿತ್ರತೆಗ
ಮಿಗಿತು ನಕ್ಷತ್ರತೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೭೭); ಅನುಗುಣಕೆ ಪದಿಯಿಗಿಸಿ ತನ್ನಂ
ತನಯನಾಗಲು ನೋಂತಳಬುಜಾನನೆಯ ಸುಕ್ಕವನೇನನೆಂಬೆನು (ಬಸಪ.
೨-೫೭); ಎಳವರೆಯದೊಳೆಯರ್ಕಳನೆಳಸುತೆ ನಳಿದೋಳ್ಳೆಂದೆ ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ
ಮನಂಗೊಳೆ ತಕ್ಕ ನೋಡಿ ಮುದ್ದಿಪ ವಿಳಾಸಮೊಂದಕ್ಕೆ ನೋಂತು
ದಿಲ್ಲಾಂ ಕೆಳದೀ (ರಾಜಕೀ. ೩-೪೬); ವಿಷ್ಣು ದೂತರಾ ತುಂಬುರನಂ
ಕೆಯ್ದಿದಿದು ಕರೆದುಯ್ಯ, ಸಿಮ್ಮಯ್ಯೋಂ ನೋಂತನೋ! (ಅದ್ವುತ.
೨೦-೧೨). ನೋನು: ೧. ಸರ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷ ನೋತವನದಾರು (ತುರಂಗ.
೩-೧). ೨. ಜನನದಂತಸ್ಥವಜಾಯದವರೇ ವೃದ್ಧರಿಗೆ ಈತನೆಂತು ಮಗ
ನಾದನೆಂಬೆಲ್ಲರಿಂ ನೆಗಲು ನೋಂತನೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೫೦); ಸುರನರೋರಗ
ರೊಳಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮರಿಗೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲಬಲೆಯೊಳ್ಳ ಹರಿದಲದಿ ಹಂಗಾದಿರೆಂಬಪ
ದನೆಗೆ ನೋನುವರೆ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೨೪); ಸೀತಾಂಬರತಟ್ಟ ದೊಳುರುಳ್ಳ
ಳೆಯನನೆತ್ತುವ ಭಾಗ್ಯಂ ಮುನ್ನಂ ನೋನದಗುಂಟೇ (ಇಯಕಾ. ೨-೩೬).
೩. ಆರಾಧನೆ ಮಾಡು; ಪೂಜಿಸು; ಅರ್ಚಿಸು: ಗೌರಿಯ
ನೋನುವ ಬನ್ನರೇ (ಬಸಪ. ೪೨); ಅತಮುಗುದಯಪ್ಪನ್ನ ಮಗಳ
ಕಾಮಜ್ಯರೋರ್ಜಿತ ತಾಪನಾಜಾ ದಡೆ ಕಾಮನಂ ನೋನುವೆಂ ರತಿಯನರ್ಜ
ಸುವೆ (ಹಜಕಾ. ೪-೨೬); ಸೂನು ಬದುಕಿದದಿಂದು ನಿನ್ನಂ ನೋನುವೆವು

ಗುಡ್ಡವ್ವೆ (ಬಸವ. ೪೪-೧೮); ಲಲನೆಯ ಸ್ವರಶಾಪವಿಳಿದರೆ ಚಂದ್ರನ ಬಲಗೊಂಡು ರತಿಯ ನೋನುವೆನು (ಜೀವಂಶಂ. ೧೨-೬೪).

೨. [ದೇ. ೧ ತಮಿ. ಮಲ. ನೋಲಾ; ತೆಲು. ನೋಲು]

ನೋನಿಸು (ಕ್ರಿ). ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿಸು; ಈಗಲ್ ನೀನಿರ್ದಾ ನೋನಿಸೆ ನೋಂತು ಮಹಾ ಬಲಂ ಬರಿತಾಂಗಂ . . . ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟ ಭರತದೊಳಿನ್ನಾದಿ ದೇವನಪ್ಪೊಂ (ಅದಿ. ೨-೪೪); ಮನುಷ್ಯಶ್ವೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸೆಂದಾ ಕೆಯನೆಯ್ಯ ದಿವಸದಯಂತರಂ ನೋನಿಸಲದಂ [ಪಾಶಂ. ವಿ. ಅದಂ] ಕಂಡು ಸೆಂಕುಪ್ಪರಾಗಿ ದೇವರ್ಕಳ್ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದರ್ (ತನ್ನಾಸ್ತ. ೧-೧೦೫ ಪ); ಇಂದ್ರನೈರಾವತವ ಭರಣಿಗೆ ತಂದು ನಿಜಮಾತೆಯನು ನೋನಿಸಲೆಂದು ಫಲಗುಣ ಕೀರ್ತಿವಡೆದನು ಮೂಡುಲೋಕದಲಿ (ಸಂಭವ. ೨೦ ಸೂಚನೆ). [ನೋನಿ + ಇನ್ಯು]

ನೋನು 'ನೋನಿ' ನೋ.

ನೋನಿಯಸು, ನೋವಿಸು, ನೋಹಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೋವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು; ಬಾಧೆಪಡಿಸು; ಓದದೆ ಕಾಯದೆ ಕೂರಕರ್ಮದಿಂದ ಸೊನೆ ಸುರಿವನ್ನೆಗಂ ಪಡೆದು ನೋನಿಯಸಿ ಕಾದಿದಿವನ್ನದೊಂದುಮಂ ನೆನೆಯದೆ ನೀನುಮಾಮೋಹನಿರ್ದರವಂ ನೆನೆ ಬಾಳಬೊತಮೇ (ಅದಿ. ೧೧-೧೨೪); ಅಲರಂ ನೋನಿಯಸದೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನಳಿಗಲ್ ಬಂಡುಟ್ಟುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೧); ತನುವ ನೋನಿಯಸಿ ಮನವ ಬಳಲಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಪಾದವಿದಿದವ ರೊಳರೆ (೨೨೪. ೪೦೬); ಆನ ಗಿಡುವಂ ನೋನಿಯಸಿದಡಂ ಭಾವಿಸುವದಿಡು ಹಿಂಸೆಯನುತಂಕೋವಿ ಹೂಗಿಡುಗಳ ಕೆಳಗೆ ಸುತ್ತವರೆ ಸಾರಿಸುತ (ಬಸವ. ೩೬-೧೦); ಮಾಯೆ ಎನ್ನ ಕಾಯವನ್ನುಪಾಯದಿಂದ ನೋನಿಯಸಿ ಬಾಯಿ ಮುಟ್ಟಿ ಕೊಲ್ಲುತಾಳೆ ಕಾಯೊ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯರಸನೆ (ತುರಂದ. ೧-೧೬೬-೧). ೨. ಗಾಯಗೊಳಿಸು; ಘಾಸಿ ಮಾಡು; ಕಾಯೆ ಮಾತನು ಮೀಡಾ ನಿನ್ನನು ನೋನಿಯಸಿದನೆ ಸಾಕು ಜೀವನ ಕಾಯಿದನು ಬಿಟ್ಟನು ವೈಕೋದರ ಹೋಗು ಹೋಗು (ಕುವ್ಯಾಚ್ಯು. ೧೩-೬೪); ಕಾಕುತ್ಸ್ಥಂ ಕೆರರ್ನು ಕುಶಲವರ ಮೇಲೆ ಎಚ್ಚೊಡಾ ಕೋಲ್ಕಳಂ ಬಾಲಕರ್ ಮಧ್ಯದೊಳ್ಕೊಟ್ಟ ರಾವಣರಿಪುವಿನಂಗಮಂ ನೋನಿಯಸಿದರ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೩೪). ೩. ದುಃಖಪಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ವ್ಯಥೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಕಾಯಕ್ಕೆ ಶವನಡವಿಯ ಕಾಯಂ ಪಣ್ಣು ಮನುಡಿರ್ ತಂದಗಲದೆ ನಿಂದೀ ಯಮಕರಾವ ತೆಜದಿಂ ನೋನಿಯಸರಯ್ ನಿನ್ನ ಸನ್ನಿ ಕಾಣನ ಮನಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೪); ದೇವಿ ನಿನ್ನ ಯುವರಾಜಂ ನಿನ್ನ ಕುಸುಮಕುಸುಮಾರಮಪ್ಪ ಮನವ ನೇತನುಂ ನೋನಿಯಸಿದಂ (ಪಾಂಪ. ೩೦೩); ಅಂತರ್ದೇಹದನೆ ದೋಷಂಗೆಯ್ಯ ರೋಷಗ್ರಹಾವೇಶನಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನೋನಿಯಸಿದ (ಪಂಪ. ೬೬-೧೦); ಮೃದನನೊಂದವಸರಕೆ ಬಗೆಯದ ಕಡುಹುಕಾಣರು ನಿನ್ನವರು ಕೆಡೆನುಡಿದು ನೋನಿಯಸಲೇತಕೆ (ಕುವ್ಯಾಚ್ಯು. ೧೩-೨೬); ನೋನಿಯಸಿ ನುಡಿಸದೆ ನೋಡಬುಚತಗಳ ಬೀಯವೆಸಗಿ ಬೇಸಜಾಸದೆ ಅಯವಜಾತು ತರಲಜಾಯದೆ ಪತಯೊಳಸೂಯಗೊಳದೆ ಸುಖಿಸುವುದು (ಹವಿ. ೩-೨೬). ೪. (ದೇಹವನ್ನು) ದಂಡಿಸು; ಶಿಕ್ಷಿಸು; ತನ್ನ ತಪದಿಂ ನೋನಿಯಸದನ್ನತಿಯ ದಿವ್ಯಭೋಗಮಂ ಬಯಸುವ ಗಾಂಪಂ ನೆಹಿ ಪೋಲ್ಕುಂ ಸಾರಿಸದಿನ್ನಳಿಂ ಬಡ್ತಿವೇಡಿ ಮಹುಗುವ ಮರುಳಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೬-೧೫೬). ನೋವಿಸು : ೩. ನೀವು ಮಾಡಿದ ಪಾಪ ನಿಮ್ಮನು ನೋವಿಸುವುದೈ . . . ಸರ್ವಜ್ಞ ರಾದೊಡೆ ನೋವಿಸದೆ ಕಾಯೆಂದು ಪಾಪೇದೇನಿಯರು ಕಳುಹಿದರು ಕಮಲಜನಾಜ್ಞೆಗೊಂಡವರ (ಸಂಭವ. ೩೩-೪). ನೋಹಿಸು : ೧. ಸರೆ

ಜಗತ್ತಯಂಗಲಂ ಮೋಹಿಸುತು ನೋಹಿಸುತು ಯತಿಗಳಂ ಮನಸಿಜನ ಬಾಣ ಸೌಭಾಗ್ಯವು ವಸಂತದೊಳಗೆ (ತುರಂಗ. ೮೧-೧೩).

[ನೋ + ಇನ್ಯು]

ನೋಯು 'ನೋ' ನೋ.

ನೋರೆ (ನಾ). (?) : ಓದಿಸಡುವಿನ ಪರ್ಮೋಲೆವಣ್ಣಳು ಹೋ ಹಿಡಿ ನೋರೆಗೊ [ಪಾಶಂ. ನೋರೆಗಳಲ್ಲೊ]ಗ್ಗಯ್ಯ ಓದಿದರನೇಕ ಸತ್ಪರಿಕರಗಳ ತಂದು ಬಡಿಸಿದರತವೇಗದಲಿ (ಮೋಹ. ೧೪-೧೦). [?]

ನೋಪು, ನೋಪು (ನಾ). ಸ್ಪರ್ಧೆ; ವೈಪ್ರೋಟಿ (?) : ಪುಸಿ ನಸು ಮಂಚೆನೆ ನೋಪುನುವಿದಗಲಿತು ತಕ್ಕುದಕ್ಕು ಪಗೆ ಕೆಯ್ಯಗೆ ಕೆಯ್ಯಸುರಿ ನುಸುಳಂಬ ಕೇಣದ ಕುಸುರಿಯನಜಾದಿಜಾದು ಮಹಿದು ನೆಹಿ ದುಜದರೆ ಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೮೧); ಕಿಣುಪುವ ಗೇಣ ಕೇಣವಿಂವರಿ ನವಯೌವನ ಯೋಗ್ಯಮಾಯ್ತು ಕಣ್ಣಿಹಿದುದು ರೂಪುಗೊಂಡುದನೆ ಬಾರಿ ಪುಗಿಲ್ ನೆರೆ ನೋಪು ದಂಡೆ ಸೂಬ್ . . . ಎಂದಿವಂ ಮಹಿಪೂವರ್ಕಳೇ ಕಲಿಸುತರ್ಕರೊ ಚಟ್ಟರನುಟ್ಟವಟ್ಟರಂ (ತನ್ನಾಸ್ತ. ೨-೩೧). ನೋಪು : ಬೊಬ್ಬಿಜುವ ಪೇಚರರೆ ಕಳಕಳಿಸುವ ಪೇಚರಿಯರ ತುಮುಳರವದೊಳ್ ತೊಡರ್ ಪರಿವಂತೆ ಮನದೊಳ್ಕೊಟ್ಟರಿಸಿ ಪಾಣುವಂತೆ ನುಸುಳಂ ನೋಪು ಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೧೩ ಪ). [?]

ನೋವಿ (ನಾ). = ನೋಂಪಿ : ಅವದವರ ಪರಿಫಲವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನೀವಾನು ಅವರವರ ನೋವಿಯು ನೂತಂತೆ ಜೀವನಗಳಿ ಭಿನ್ನಾದಿ ದೇವ ವಿಜಯವಿಕ್ಕಲನ್ನ ಭಾವದಲ್ಲಿ ತಿಡಿದು ಭಾಗವತರ ಕೇಳು (ವಿಷಾಸು. ೪೦-೬). [\leq ನೋಂಪಿ]

ನೋವಿಸು 'ನೋನಿಯಸು' ನೋ.

ನೋವು (ನಾ). ೧. ಬೇನೆ; ಶೂಲೆ; ಬಾಧೆ : "ಕೃಮುಳು ಗ್ಲಾನಿ ಯೆಂದೆನಲು ನೋವೆನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಲಾ. ೧೧೩-೧); ನಡೆ ನಾರಾಚದ ನೋವಿನ ನಡುಕಂ ಹಿಂದಾಯ್ತು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೬೧); ಕೂರಂಜೊಂದು ಬಂದು ನಡೆ ನೋವಿಂ ಬಿದ್ದಂ ಸಾವ ಪೊತ್ತನಾವಂ ಬಲ್ಲಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧-೨೦೪); ಶಿವಭಕ್ತರ ನೋವೆ ಅದು ಲಿಂಗದ ನೋವು (ಬಸವ. ೪೦೬); ಅನಿರೆ ಮಹಾದೇವ ನಿಗೆ ನೋನಪ್ಪುದೇ (ಕಣ್ಣಿ. ದೇ. ೧೪೬-೧೪); ಅಹವ ಮುರಹರ ಪಾರ್ಥಸಾನವ ಬಾಣಕೆ ನಿನ್ನ ಬದಳಸುಕ್ಕುತವನಿತ್ತೆ ಲೇಸಾದುದಿದನಜಾಯಬಡುವೆ ನೋವಿಲ್ಲಲಾ ನಿಗೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೩೮). ೨. ದುಃಖ; ವ್ಯಥೆ; ಅಳಲು : "ಪರ್ವ-ವ್ಯಥನೇ, ನೋವಿನೊಳ್" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೩); ಕೆಳೆಯಂ ಗುಣಾಯಂ ಗೊಟ್ಟಿಯುಮಳವಿಗೆ ಹಿಂದಾಗಿ ತನಗೆ ದುಯೋಧನನೊಳ್ ಮುಳಿಸುಂ ನೋವುಂ ಕಲುಪಮುಮಳುಂಬ ಮನೆ ತನಗರಾತಿಕಾಳಾಸಳನೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೫೮); ಯತೋಭದ್ರ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲದೆ ನೋವಿಂ ಪಡೆದು ಬಿಸುಟ್ಟಿಳಲತೆವೋಲ್ ಕಡಂಗಿ ಕಡುಗಂದಿ ಕುಂದಿ ತೆಜಮಜದಿದ್ಧಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೯೬); ನೋವಂ ಮಾಗದಿ ಲಾಗ್ವೊಳ್ ನೋಳಲೊಳ್ (ಜೀವಂ. ೧೦-೧೫); ಇಳೆಯೊಳಂತಹ ಕರುಣವುಳ್ಳವರೊಳರೆ ಚರಜೀವಿಗಳಿಲ್ಲಂ ಬಳಕ ಸಾವುಂ ನೋವು ಸಂ ಯೆಂಬಲಿವುತಿರ್ಪವನು (ಬಸವ. ೨೬-೧೫); ನಿಮ್ಮಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯ ಬೆಳಸು ಫಲಪಾಯ್ತೇ ನೋವಿನ್ನು (ಕುವ್ಯಾಚ್ಯು. ೬-೧೪); ನೋವು ಮಾಯ್ಯದು ; ಸಂದೆಯಮಣುಬ್ಬಂ (ರಾಮಾಶ್ತ. ೨-೧೬); ನೋವಿ ನಿಂದ ತುಂಬಿದ ಹುಡುಗರ ಈ ಗಾಂಧೀರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಬಹಳ ದುಃಖವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಳಹ. ೯೦);

[ನೋ + ಇನ್ಯು/ತಮಿ. ನೋವು, ನೋವು; ಮಲ. ಕುಳು. ನೋವು; ತೆಲು. ನೋವಿ, ನೋವು, ನೋವಿ, ನೋವು; ಕುಣ. ನೋವ; ಕುವಿ. ನೋಹಿ; ಮಲ್ಟೊ. ನುಂಪ; ಕೋತ. ನೋವ; ತೊದ. ನು]

ನೋವುಗಂಟು (ನಾ). ಬಾಧೆಯಿಂದಾಗುವ ಗಂಟು ; ನೋವಿ
ನಿಂದಾಗುವ ಗಂಟು : ಲೇಹ್ಯವನ್ನು ನೋವು ಆದ ಕಾದಿಗೆ ಉಜ್ಜು
ವುದು. ಕೂಲಿ, ನೋವುಗಂಟು, ಮುಡುಬು ಇವು ಗುಣ (ವಿದ್ಯಾ. ೧೪೧).

[ನೋವು+ಗಂಟು]

ನೋವುಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ನೋವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು : ಹೆರರು
ನೋವುಂಡರು ಬಂದವು ನಾವಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಹೋದವು ನೊಂದು ನಾವೆ
(ಇಂಚಾಪ. ೧೩೧-೪೫). [ನೋವು+ಉಣ್ಣು (<ಉಣ್ಣು)]

ನೋಸಂಸಾರ (ನಾ). ಸಂಸಾರವಿಲ್ಲದುದು : ಚತುರ್ಗುಣಭ್ರಮಣಮುಂ
ಸಂಸಾರಾವಸಾನವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಂ ಅಜ್ಞಾಪ್ರವಣಂ ಸಯೋಗಕೇವಲಿಜನಾವ
ಸ್ಯಾ ನಂ ನೋಸಂಸಾರಂ (ಕತ್ತಂಪ್ರ. ೩೨೬). [ಸಂ.]

ನೋಹಿ 'ನೋಹಿ' ನೋ.

ನೋಹಿಸು 'ನೋಯಿಸು' ನೋ.

ನೋಳ್ (ಕ್ರಿ). ನೋಳ್ತು (ಭೂತನ್ಯಾ). ಗೆ. ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗು ;
ಮುಂದುವರು : 'ನೋಳಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಮುಂದಾಳಾಗು ;
ಮುಂದಾಳುತನವನ್ನು ವಹಿಸು ; ಅಗ್ರಗಾಮಿಯಾಗು : "ನೋಳ್
—ಅಗ್ರಗಮನೇ (ಮುಂದಂ)" (ತಮಧಾ) ; ನೋಳ್ತನೆ ಮುಂದೆ
ಪೋದಂ (ಸಂಚೇಪ. ೨೫) ; ಜನ್ನಗಮರೆ . . . ನೆಲ್ಲಿಯ ಕಂಕೆಲ್ಲಿಯ
ನೇಜಾಲ ನೆಲಿಂ ಕಟ್ಟಿಲಿಡ ಪುಪ್ಪೋಂದು ಪ್ಪುಲಂ ನುಗ್ಗಿ ನೋಳ್ತು
ಪೋದಂ ಪಾಯ್ . . . ಮುಜಿಯಜಿಯಲ್ ತಾಂಬಿಡಪ್ಪು
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೫-೨೩). [?]

ನೋಳಿಯ (ನಾ). (ಕರಾ) ನೆಲದಡಿಯಲ್ಲೇ ಗಿಡಗಳ ಬುಡವನ್ನು
ಕತ್ತರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು. [?]

ನೋಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮುಂದೆ ನುಗ್ಗಿಸು ; ವೇಗವಾಗಿ ಮುಂದು
ವರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕಾರ ಕಮಂಗಳಿರೊಡ್ಡಿ ನೆಲ್ಲೆಡ್ಡೆ ಮೆಸೆವ
ಪೇರಾನೆಗಳ ಘಟಿಯಂ ನೋಳಿ(ಪಾಪಂ.ನೋಳ್)ನುತುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೯೦-೨೨). [ನೋಳ್+ಇಸು]

ನೋಳ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. —ನೋಳ್ ೧ : ಕಳರೆ ವಿರಹಿವೃಂದಂ ಪುಷ್ಪಿ ತಾ
ಶೋಕದಿಂದಂ ಕಳರೆ ಕುಸುಮಜಾಲಂ ಬಾಳಚೂತಪ್ರವಾಹಂ ಪೋಳಿಯೆ
ಪುಟಲ ತಣ್ಣಂ ನೋಳ್ತು ತುಕ್ಕುಸಿ ದಿವ್ಯಂ ಬಳಿಯೆ ಮುವನದಾಹಂ
ದೀಸುಗುಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ಶಾನ್ಯಾವ. ೫೫೪) ; ನೋಳ್ತವನೆಂದಿಬಿಲ್
ನೆಡೆದಂ (ತಮಪ. ೪೦, ೧). ೨. ಬಳಿಸಾರು ; ಸಮೀಪಿಸು : ನೋಳ್ತು ಕೊಂಡು
ಬೆನ್ನೊಳ್ತಲಂ ಗಾಂಡಿವಿ (ತಮಪ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ). [<ನೋಳ್]

ನೋಳ್ತು 'ನೋಳ್' ಪರಾ.

ನೋಳ್ತು (ಕ್ರಿ). ಮುನ್ನುಗ್ಗು ; ಎದುರಿಸಿ ನಡೆ ; ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ
ನಡೆ : "ನೋಳ್ತದಂ—ಇದಿಬ್ಬ ನಡೆದಂ" (ತಮಪ. ೪೦, ೨).

[ನೋಳ್+ತು].

ನೌ (ನಾ). ೧. ಹಡಗು ; ದೋಣಿ : "ನೌ ಕರಣ ಯಾನಪಾತ್ರಂ
ಪೋತಂ ಪ್ರವಹಣಮನಿಭೃದಬಾಗಿ ವಹಿತ್ರಂ" (ಮನ್ವಕೋ. ೨೩-೧೦) ;
ದೀಕಾರಕ್ಕೆ — ನೌಪನೇಜಾಹಂ ; ಗೌಪಂ ನೋಡಿದಂ (ತಮಪ. ೫೫
ಪ್ರಯೋ) ; ತರಳರಾಳನಿಸ್ತು ಕತರಂಗತುರಂಗನೇಗೋತ್ಕರೇಭವಿಸ್ತರಬಹು
ವಾರಿಂಪುತುಭಟಿಸೌರಭವೃಂದಸಮನ್ವಿತಾಪ್ತಿ ಭೂವರಸುಖೋರು ಘೋಷ
ನವಧೀಯ ರಾವಡೆ ಬಂದು ನಿಂದಿರಲ್ (ಹಾಲಾಪ್ಯ. ೧-೧೪-೩೩).
೨. ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಜ : 'ನೌಭವ', 'ನೌಯೋಗ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ನೌಕರ, ನವಕರ, ನೋಕರ (ನಾ). ವೇತನವನ್ನು ಪಡೆದು ಸೇವಾ
ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ; ಜಾಕರ ; ಕರ್ಮಜಾರಿ : ಗ್ರಾಮಾಧಿ

ಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮನೌಕರರು ಆ ವಿಭಾಗವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರು
ವರು (ಗ್ರಾಮಾಶ್ವ. ೧) ; ಹಾಗಾದರೆ ಅಭೀಷಿಪ್ತ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ
ನೌಕರರ ಗತಿ ? (ಮಗದಾಂ. ೩೧). ನವಕರ : ಗ್ರಾಮಮುನಿಸ್ಥಾನ
ಹುಳುಂ ಮೇರೆಗೆ ನಡೆಯುವುದು ಸಹ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳನ್ನು
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಗ್ರಾಮನವಕರನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು
(ಗ್ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೯). ನೋಕರ : ನಿಮ್ಮ ಮುಕ್ತಜ್ಞನು ಸರಕಾರೀ
ನೋಕರನಿದ್ದನೇನು ? (ಉದ್ಯೋ. ೫).

[←ಪಾರ. ಹಿಂ. ನೌಕರ ; ಮರಾ. ನೌಕರ, ನೋಕರ]

ನೌಕರವರ್ಗ (ನಾ). ಸೇವಕವರ್ಗ ; ಸಿಬ್ಬಂದಿ : "ನೌಕರವರ್ಗ,
ಸಿಬ್ಬಂದಿ" (ಸೀರ್ಗಿ. ಪತ್ರಿಕ. ೩೩). [ನೌಕರ+ವರ್ಗ]

ನೌಕರಶಾಹಿ, ನೌಕರಷಾಹಿ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರೀ ಹುದ್ದೆದಾರರಲ್ಲಿ
ಅಧಿಕಾರವು ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿರುವ ಆಡಳಿತ ; ಅಧಿಕಾರಿಗಳ
ಆಡಳಿತ : 'ನೌಕರಶಾಹಿಸರಕಾರ' ಪರಾ. ನೌಕರಷಾಹಿ :
ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಆಳುಂಕಿತಸ್ವಾಮ್ಯ ಸ್ವಚ್ಛಂದಪ್ರಭುತ್ವ ಮತ್ತು ನೌಕರ
ಷಾಹಿಯು . . . ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಬೇದನದಲ್ಲಿ ಸಂಕಟಗಳೂ ದಾರುಣ
ವಾದ ವೇದನೆಯೂ ತಲೆದೋರಿದವು (ಭಾರತ. ೩೩೩).

[←ಪಾರ. ಹಿಂ. ನೌಕರಶಾಹಿ ; ಮರಾ. ನೌಕರಶಾಹೀ, ನೋಕರಶಾಹೀ]

ನೌಕರಶಾಹಿಸರಕಾರ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರೀ ಹುದ್ದೆದಾರರಲ್ಲಿ
ಆಡಳಿತದ ಅಧಿಕಾರವು ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿರುವ ಸರಕಾರ ;
ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವ ಸರಕಾರ : ಆ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ
. . . ನೌಕರಶಾಹಿಸರಕಾರವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಡ್ಡಿ ತಡೆಗಳನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡಲಿಲ್ಲ
(ರಾಜವ. ೪೩). [ನೌಕರಶಾಹಿ+ಸರಕಾರ (<ಸರ್ಕಾರ)]

ನೌಕರಷಾಹಿ 'ನೌಕರಶಾಹಿ' ನೋ.

ನೌಕರಿ, ನವಕರಿ, ನವುಕರಿ, ನೋಕರಿ (ನಾ). ಉಪಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ
ಹಿಡಿದ ಸೇವಾವೃತ್ತಿ, —ಉದ್ಯೋಗ : ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜರವರು
. . . ಆಯಾ ನೌಕರಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರನ್ನು ನೇಮಿಸುತ್ತ ಬಂದರು
(ಮಹಾಪಂ. II, ೩೪) ; ಅವನಿಗೆ ನೌಕರಿಯ ಮೇಲೆ ಅಸ್ತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ
(ರಂಗರೋ. ೩೦) ; ಆರಂಭ ಬುಡ ಕಷ್ಟ, ವ್ಯಾಪಾರ ಪುಡಿ ಕಷ್ಟ, ನೌಕರಿ
ಯಾವಾಗಲೂ ಕಷ್ಟ (ಗಾಪ). ನವಕರಿ : ಕಾಲೇಜದ ಮೆಟ್ಟಿಲನ್ನು
ಇಳಿಯುವವೊಂದೇ ತಡ ನವಕರಿಯು ಸಿಕ್ಕಿತು (ವಾಸನಾ. ೯) ; ಇಂಥ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾಬಣ್ಣ ನವಕರಿ ಕೆಲಮಾಡು ಮನೆಗೆ ಮರಳಿದ್ದ (ಅಹೀಶ.
೧೩೩). ನವುಕರಿ : ನನ್ನ ಭಾವ—ಮೈದುನರಿಗೆ . . . ಒಂದು ನವುಕರಿ
ದೊರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು (ಹನ್ನೊಂದ. ೧೩೫) ; ನೋಡರಮಾವ ಕೊಡಿಸಿದ
ನವುಕರಿ, ರಾಜಾಮಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಪೋರಾಮನ್ ಕೆಲಸ (ಬೆಂಗಳ. ೧೩).
ನೋಕರಿ : ನೋಕರಿಗಾಗಿ ಕೋರಾಣ್ಯ ಮಾಡಿದರೂ ಹೋಲಿಕೆಯಲ್ಲೇನೂ
ದೀಳಲಿಲ್ಲ (ಮಾವಿಕೋ. ೪) ; ನಿನ್ನೇನು ನೋಕರಿ ಬ್ಯಾಡಾಗಬೇಡು ?
(ಸೀಸಮ. ೨೦೪). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ನೌಕರ ; ಮರಾ. ನವಕರಿ]

ನೌಕಾಂಗಣ (ನಾ). ಹಡಗನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಹಾಗೂ ದುರಸ್ತಿ
ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ : "ಹಡಗುಕಟ್ಟಿ, ನೌಕಾಂಗಣ" (Ship yard.
ಪತ್ರಿಕ. ೩೫). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಗಾರ (ನಾ). (ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ) ಹಡಗುಗಳನ್ನು ಭರ್ತಿ
ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ, ಅವುಗಳಿಂದ ಸಾಮಾನು ಇಳಿಸುವುದಕ್ಕೂ
ಅಥವಾ ಅವನ್ನು ದುರಸ್ತಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಅನುಕೂಲಿಸು
ವಂತೆ ನೀರನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಹೊರಕ್ಕೆ
ಹೊರಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ತಕ್ಕ ಬಾಗಿಲುಗಳ ವಿರ್ಭಾಟುಳ್ಳ
ಹೊಂಡದಂಥ ಕಟ್ಟಿ ; ಹಡಗುಕಟ್ಟಿ : (Dock. ಇಂಚಾ). [ಸಂ.]

ನೌಕಾದಂಡ (ನಾ). ಹರಿಗೋಲು, ದೋಣಿ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಗಳಿ; ಹುಟ್ಟು: "ನೌಕಾದಂಡ: ಶ್ವೇತಣೀ-೨ ಹಡಗು ನಡೆಸುವ ಗಡೇ ಹೆಸರುಗಳು. ಅಂದರೆ ಹಡಗು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹಾಯ್ದು ವಂತೆ ಕೆಳಗಡೇ ನೀರನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳುವ ಮರಮುಟ್ಟು ಸಾಮಾನು" (ಸಿದ್ಧಂತಿ. ೭೯). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಧಿಕರಣ (ನಾ). ನೌಕಾಪಡೆಯ ನ್ಯಾಯಪೀಠ: ಈ ಸೂಚಿಯಲ್ಲಿನ ಯಾವುದೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತು . . . ನ್ಯಾಯಾಲಯ ಗಳ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳು; ನೌಕಾಧಿಕರಣದ ಅಧಿಕಾರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ (ಭಾಧಾನ್. ೨೮೬). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಸಂಯಮ (ನಾ). ಹಡಗನ್ನು ನಡೆಸುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ನೌಕಾಪಡೆ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಮೂಲಕ ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ಸೇನೆ; ನೌಕಾದಳ: ಅನರ ಕಷ್ಟಕರವಾದ ಈ ದೀರ್ಘಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ನೌಕಾಪಡೆಯಲ್ಲಿ ಅರುಣೋದಯದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಜನ ದಿಟ್ಟ ಉಳಿದವರಿದ್ದರೂ . . . ಸತ್ತು ಹೋದರು (ಪ್ರವಾಹ. II, ೯). [ಸಂ. ನೌಕಾ+ಪಡೆ. / IP ಈಚೆಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಕೈಗಾರಿಕಾಇಲಾಖೆ', 'ನೌಕಾಪಡೆ', 'ಸಲಹಾ ಸಮಿತಿ'-ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಪದಗಳು ನಿರ್ವಹಣೆ

ವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಇವು ವ್ಯಾಕರಣದಿಂದ ಭವ್ಯವಾದ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಗಿವೆ]

ನೌಕಾಪರಿವಹಣೆ (ನಾ). ಹಡಗುಗಳ ಚಲನವಲನ; ನೌಕಾ ಸಂಚಾರ: ಯಂತ್ರದಿಂದ ನಡೆಯಿಸುವ ಜಲಯಾನಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜಲಪಥಗಳೆಂದು ಘೋಷಿತವಾದ ಒಳನಾಡಿನ ಜಲಪಥಗಳ ಮೇಲೆ ನೌಕಾವಹನ ಮತ್ತು ನೌಕಾಪರಿವಹಣೆ; ಅಂಥ ಜಲ ಪಥಗಳಲ್ಲಿ ಪಥನಯಮ (ಭಾಧಾನ್. ೨೮೦). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಬಲಿ (ನಾ). = ನೌಕಾಪಡೆ: "ನೌಕಾಬಲಿ, ಹಡಗುಪಡೆ" (Navy. ಪತ್ರಿಕೆ. ೫೬). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಯಾನ (ನಾ). ಹಡಗಿನ ಪ್ರಯಾಣ; ಜಲಯಾನ: (Navigation. ಪತ್ರಿಕೆ. ೫೬). [ಸಂ.]

ನೌಕಾರೋಹಿ (ನಾ). ನಾವಿಕ: ನೌಕಾರೋಹಿಗಳ ಗದ್ದಲವು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಯುವಕನು ಅವರನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಾಧಾನ ಗೊಳಿಸಿ, ನೌಕೆಯನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದವರನ್ನು ಕುರಿತು . . . ಹೇಳಿದನು (ಕಥಾಕೂ. ೪). [ಸಂ. ನೌಕಾರೋಹಿನ್]

ನೌಕಾವಹನ (ನಾ). ಹಡಗುಗಳ ಸಂಚಾರ: ಒಳನಾಡಿನ ಜಲಪಥ ಗಳ ಮೇಲೆ ನೌಕಾವಹನ ಮತ್ತು ನೌಕಾಪರಿವಹಣೆ; ಅಂಥ ಜಲಪಥಗಳಲ್ಲಿ ಪಥನಯಮ (ಭಾಧಾನ್. ೨೮೦). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಹಡಗುಕಟ್ಟೆ; ಬಂದರು: ಅಸ್ತ್ರೇಲಿಯದ ಸಿಡ್ನಿ ನೌಕಾಶ್ರಯ (Harbour)ದಲ್ಲೂ ಈ ರೀತಿಯ ಭಾರಿ ಎರಡು ಸೇತುವೆ ಗಳಿವೆ (ಬಾಲನ್. I, ೨೮೪). [ಸಂ.]

ನೌಕಾಸ್ಫೋಟ (ನಾ). ಹಡಗಿಗೆ ಗುರಿಯಿಟ್ಟು ನೀರಿನೊಳಗಡೆ ಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ, ಅದಕ್ಕೆ ತಗುಲಿದೊಡನೆ ಸಿಡಿಯುವ, ಸಮುದ್ರದ ತಳದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ, ಚುಟ್ಟದ ಆಕಾರದ ಸ್ವಯಂಚಾಲಿತ ಅಸ್ತ್ರ: "ಕಡಲ ತಳದಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟ ನೌಕಾಸ್ಫೋಟ; ಹಡಗುಕೊರೆ" (Ground-Torpedo. ಇಂಕನ್). [ಸಂ. ನೌಕಾಸ್ಫೋಟ]

ನೌಕೆ (ನಾ). ೧. ಹಡಗು; ನಾವೆ; ದೋಣಿ: ಪ್ರೇಮ ಕುಂಪಿತ ವಾಂಛಿತ ಜೀವನವೇ ನೌಕೆಯಾಗುವುದು (ಕನ್ನಡ. ೧೧೯); ನಾನು ಮುಳುಗುವ ನೌಕೆ ನಾವಿಕ ಅದಿಯ ಕಡಲದೊಳಗೆ (ಮಾಸ. ೪೧-೧). ೨. ಒಂದು ನಕ್ಷತ್ರಪುಂಡ: ಇದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿರುವ ಗಣವೇ 'ನೌಕಾ' (Argo) ಎಂಬ ಪುಂಜ (ಶೋಕವಿ. ೪೮). [ಸಂ. ನೌಕಾ]

ನೌಕೈಗಿಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತತಃ ನೌಕೈಗಿಜಿ ದಕ್ಷಿಣಾಭಾಗತಃ ತೇನನ್ಯಾಕೈಜಿ ದಕ್ಷಿಣಾಭಾಗತಃ (ಮೈ. ೧೯೪೨, ೭೫-೧೧೬; ೮೧೨). [?]

ನೌತಾರ್ಯ (ನಾ). ನೌಕಾಯಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾದುದು; ಹಡಗು ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: "ನೌತಾರ್ಯಂ ಸಾವ್ಯಂ" (ಮೃತಿಕಾ. ೧೧೦-೭೨). [ಸಂ.]

ನೌದಂಡ (ನಾ). = ನೌಕಾದಂಡ. [ಸಂ.]

ನೌಪತ್ತು 'ನೌಬತ್ತು' ನೋ.

ನೌಪೂರಿ 'ನಪಿರಿ' ನೋ.

ನೌಬತ್ 'ನೌಬತ್ತು' ನೋ.

ನೌಬತು 'ನೌಬತ್ತು' ನೋ.

ನೌಬತುಖಾನೆ (ನಾ). ನೌಬತ್ತುಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಸ್ಥಳ: ಅಪ್ಪರಲ್ಲಿ ನೌಬತುಖಾನೆಯೊಳಗೆ ನೌಬತು ಬಾರಿಸುತ್ತಾ. ಕೊಂಬು, ತುಕೂರಿಗಳು ಉದಹತ್ತಿದವು (ಭಕ್ತ. ೧೬೬). 'ನವಪತ್ತುಖಾನೆ' ಪರಾ. [ನೌಬತು (< ನೌಬತ್ತು) + ಖಾನೆ]

ನೌಬತ್ತು, ನವತ್ತು, ನವಪತ್, ನವಪತ್ತು, ನವಬತ್ತು, ನವು ಬತ್ತು, ನೌಪತ್ತು, ನೌಬತ್, ನೌಬತು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಅರಮನೆ, ದೇವಾಲಯ ಮೊದಲಾದ ದುವುಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಗದಿಯಾದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬಾರಿಸುವ ನಗಾರಿ: ಅ ನಳರಾಜನ ಮಂದಿ ಮಾರ್ಬಲ ನಗಾರಿ ನೌಬತ್ತು ಮ್ಯಾಳ ತಾಳದಿಂದ ಬರುವ ವಿಸ್ತಾರಮಂ ಪೇಳ್ವೆನು (ಯನಕ. ೩೮); ನಗಾರಿ, ನೌಬತ್ತು, ಜೊಗಡಗಳು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಗೊಡಬೇಕು (ಕನ್ನಡ. ೯); ನಗಾರಿ ನೌಬತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಇವರು ಕಳುಹಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಿಂತ ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ನೀರಾಡೆ ಬಿಲ್ಲತ್ತು ನವರತ್ನಾಭರಣಗಳನ್ನೂ . . . ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೪೪). **ನವತ್ತು:** ಅನೆ ಕುದುರೆ ಕೈವಾಡದ ಜನರು ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕ ವೇಳೆ ನವತ್ತು ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುವ ಜನಗಳ ಜೀವನ (ಬಾಮವಂ. ೨೮೨). **ನವಪತ್:** ರಾಜದಿರುದುಗಳು ನವಪತ್, ಮೋರ್ಚಾಲೆ, ಸೂರ್ಯಪಾನ . . . ಆಶ್ವಾಸಿ (ಗುರು. ೧೦). **ನವಪತ್ತು:** ಪಟಕ ದಿಂದಮ ಧಕ್ಕ ಕಹಳೆ ನವಪತ್ತುಗಳ . . . ಚೆಲಿಲಮಾದೋಲಗಳೆಂದು ಕೂಡಿ ಸಕಲದಿಕ್ಕಿ ಬಿಗೋಳೊಳಗುವೆ (ಅರ್ಚಾವಿ. ೨೪-೩೧); ನಗಾರಿ ನುಡಿದಾವು ನವಪತ್ತು ನುಡಿದಾವು ಬೇಗ ತಿರಗೀ ಬೇಗ (ಪುಟ್ಟ. ೨೪). **ನವಬತ್ತು:** ಎಡೆಬಿಡದೆ ಪಗಲಿರುಳ್ ಮೂರುದಿನಂಬರಂ ನವಬತ್ತುಗಳ ನಿನಾದಮಂ ಪೂರ್ಣಂ ಗೆಯ್ಯ (ಕೆಳಸ. ೧೦-೬೧). **ನವುಬತ್ತು:** "ನವುಬತ್ತು—ನಗಾರಿಯಂಥ ವಾದ್ಯ" (ಕಾಸಕೋ. ೯). **ನೌಪತ್ತು:** ಈ ಎರಡು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜೆ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕುವೇಳೆ ನೌಪತ್ತು ನಡೆವಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಮೊದಲರು (ಮಹಾವಂ. II, ೧೪೬); ರಾಯಭಾರಿಯು . . . ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ನಗಾರಿ ನೌಪತ್ತುಗಳ ಸಮೇತ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು (ಪ್ರವಾಹ. II, ೪೦೫); ನಗಾರಿ ನೌಪತ್ತುಗಳ 'ಬಾಜಾಬಜಂತ್ರಿ'ಯೊಂದಿಗೆ ಮರ್ಗಾ ಪೂಜೆ ಸಾಂಗವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೧೧).

ನೌಬತ್: ಇಯಜಯವೆನ್ನುತ ದಿರುದುಗ್ಗಡಿಸಲು ಪಂದಿಗೊಲುವಿಂದ ನೆಲ ನಡುಗಿಸುವ ನಗಾರಿ ನೌಬತ್ ಗುಡುಗಿನ ದನಿಯಿಂದ (ನಾಪದ. ೧೬೧). **ನೌಬತು:** 'ನೌಬತ್ತುಖಾನೆ' ಪರಾ. [← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ನೌಬತ್]

ನೌಬಲಿ (ನಾ). = ನೌಕಾಪಡೆ: ನೌಬಲಾಧಿಕಾ; ನೌಬಲದ ಪ್ರಧಾನಾಧಿಕಾರಿ (Admiral. ಇಂಕನ್). [ಸಂ.]

ನೌಬಲಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ನೌಕಾದಳದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಹಡಗಿನ ಸೈನ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ: "(ರಾಜ್ಯದ) ನೌಬಲಾಧಿಕಾರಿ; ನೌಬಲದ ಪ್ರಧಾನಾಧಿಕಾರಿ; ನೌಕಾಪಡೆ ಅಧಿಕಾರಿ" (Admiral. ಇಂಗ್ಲಿಷ್).

[ನೌಬಲ+ಅಧಿಕಾರಿ]

ನೌಭವ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ನೌಗಣ ನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು: ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೌಕಾಪಡೆ ನೌಕಾಪಡೆ (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೪). [ಸಂ.]

ನೌಮಿ 'ನಾಮಿ' ನೋ.

ನೌಯೋಗ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಲಗ್ನದಿಂದ ಮೊದಲು ಮಾಡಿ ವಿವರಾಶಿಗಳಲ್ಲೂ ಗ್ರಹವಿರುವ ಯೋಗ: ನೌಯೋಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಹಗಳೂ ಸಾಲಾಗಿ ಅದ್ವೈತವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಜಾತಕ. ೧೩-೪ ಅಂಶ); ನೌಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೪ ಅಂಶ). [ಸಂ.]

ನೌರಸ (?). (?): ಜಾಲು ಬೀಕಿನೊಳಿ ನಿನಗೆ ಸೇರಿ ದೊಡ್ಡ ಕರವ ಪಿಡಿ ಪರಸ್ಪರ ನೌರಸ ಮುಕ್ತಿನ ಸರಗಳು ಹಿರಿದಾವು ಮುಟ್ಟಿದಿರೊ ರಂಗ (ಪುರಂದರ. ೩-೩೪-೧). [?]

ನೌರು 'ನವಿರು' ನೋ.

ನೌರಾದಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೃದ್ವಿ. ೩೪-೧೩೦೦). [?]

ನೌವಾಹ್ಯ (ನಾ). = ನೌತಾಯ: ಯಾವ ನದಿ ಅಳವಡಿಸಿ ಅ ನದಿಯೇ ನೌವಾಹ್ಯ (Navigable). ಅದರ ಗರ್ಭೀರತೆಯೇ ಅದನ್ನು ದಾಟಲು ಅನುಕೂಲವನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ (ನಿಬಂಧ. 1, ೩೮೬). [ಸಂ.]

ನೌಸಾಧನ (ನಾ). ನೌಕೆಗಳ ಬಲ: ನೌಸಾಧನೋದ್ವಾರನಂತಾ ಸೇನಾಪ್ರವಂಶಂ ಕಿತ್ತು ಗತಾಯಾಸಂ ನಟ್ಟಿಂ ಸ್ವಪಜಯಶಾಸನಮಂ ಗಂಗಿಯರಡುತದಿಯೊಳಮೊಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೩೦). [ಸಂ.]

ನೌಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಹಗ್ಗವನ್ನು ಎಳೆದು ಕಟ್ಟುವ ಹಡಗಿನ ಮಧ್ಯ ಭಾಗದ ಕಂಬ; ಕೂವೆಕಂಬ: ನೌಸ್ತಂಭದ ಕಾಕನೊಲಂತಮುಖದಿಂ ಪರವಪದವ ಮನದೇಗ್ರಾಪ್ತಿಯ ವಿಲಾಸಿಯು (ಕೃಷ್ಣ. ೫-೧೪-೪). [ಸಂ.]

ನೌಕ (ನಾ). [ಯೋಗ] ದೇಹವನ್ನು ಶುಚಿಗೊಳಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಧಾರಾಕಂಚನದಿಂದಾದ ಪೊಡಪೊಕ್ಕ ನೋರನೆ ಕುಲಕಿಯನುನಿಂ ಕ್ರೀಡಂ ನೌಕದಿಂದಂ ಬಾಧವಡೆಯದಂತೊಡರಪನಾ ಬಸ್ತಿ ಕಮಂ (ಮೃಸೂ. ೫-೧೪೩). [?./ಮರಾ. ನೌಕ]

ನೌಕು (ನಾ). ಎರಕೆ; ಜಿಂಕೆ; ಚಿಗರೆ: "ನೌಕು, ರಂಕು: ಈ ೨ ಮರ" (ಪರ್ವತ. ೩೯-೬೬); "ಆ ರಂಕು ನೌಕುವೆನೆ ಮರಗೆ [ಪರ್ವತ. ಮಕುರಮನಲ್ ಮರಗೆ, ರಂಕು ರಂಕುವೆನೆ ಮರಗೆ, ನೌಕು ವೆನೆ ಮರೆಯ]ಪರಕ್ಕು" (ಮಂಗರ. ೪೪-೧೧). [ಸಂ.]

ನೌಕುತಿ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಎಸೆದುದು. ೨. ಬಗ್ಗಿದುದು; ಬಾಗಿದುದು. ೩. ನೆಗ್ಗಿದುದು; ತಗ್ಗಿಹೋದುದು: "ನೌಕುತಿ, ಅಧಃಕ್ರಿಸ್ತಂ-ಈ ೨ ನೆಗ್ಗಿದುದು" (ಪರ್ವತ. ೧೨೬-೪೩). [ಸಂ.]

ನೌಕುರಿಸಿ (ಕ್ರ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಉದ್ದೇಶಿಸು: ಮಗಧನಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಸಗರನಂ ನೌಕುರಿಸಿ ಪಾಂಡ್ಯನಂ ಪರಿಹರಿಸಿ . . . ಭೂವಿಸುತದೊಪನಂ ಧಾವಿಸುತ್ತೋಪನಂ . . . ನೋಡುತ್ತಿ (ಇಗವಿ. ೧೬-೧೧೪ ರಗಳೆ). 'ನೌಕುರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ. ನೌಕುರಿಸು+ಇಪ್ಪು]

ನೌಕು (ಗು). ೧. ಕೀಳಾದ; ಕೆಳಮಟ್ಟದ; ನಿಕ್ಕಪ್ಪ. (ನಾ). ೨. ಪೂರ್ಣವಾದುದು; ಇಡಿಯಾದುದು; ಸಮಗ್ರವಾದುದು: "ನೌಕುಪಂ, ನೌಕು-ಈ ೨ ಉಪಾಯದುದು" (ಪರ್ವತ. ೧೨೬-೪೫);

"ನೌಕುಪಂ ನೌಕುಮೆನಲುಬಾಯದಿಹುದಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗರ. ೧೩೪-೩೧). ೩. ಕೋಣ. ೪. ಪರಶುರಾಮ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು. [ಸಂ.]

ನೌಗ್ಯುತ (ಗು). ಕೀಳಾದ; ಕೆಳಮಟ್ಟದ: ನೌಗ್ಯುತಸುರಪುರಂ ಸುವಣಗ್ಯುತ ಸಮಸ್ತವಸ್ತು ಪೂರ್ಣಂ ಸಮ್ಯಗ್ಯವನರುಚಿರಮುತ್ತರ ದಿಗ್ಯಾಗದೊಳುಂಟು ಮಧುರೆಯೆಂಬುದು ನಗರಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೯-೨೩). [ಸಂ.]

ನೌಗ್ರೋಧ (ನಾ). ೧. ಆಲದ ಮರ; ವಟವೃಕ್ಷ: "ನೌಗ್ರೋಧಃ, ವಟಃ-ಈ ೨ ಆಲಂ" (ಪರ್ವತ. ೩೩-೪೩); ನೌಗ್ರೋಧರಮೃದಾ ಮಾರ್ಗ ಬದಿರಾದಿ ಶುಷ್ಕಸಮಿತ್ತುಗಳುಮಂ . . . ಕೊಂಡು ಭೇನುಗಳಂ ಮುಂಕೊಂಡು ಬರ್ಪ ಶಿಷ್ಯಸಮೂಹಂಗಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೩-೨೧); ಉಡುರಾಜಂ ಕಳೆಗುಂದಿ ಪರ್ವದಿನೇ ನೌಗ್ರೋಧದೀಪಂ ಕೆಲಂ ಸಿದ್ಧಿಂ ಪರ್ವರನಾಗದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೩೫), ನೌಗ್ರೋಧದೀಪದೀಪದಿಗತಮನಿಸಾ ವೃಕ್ಷದಂತೊಂದಿ ನನ್ನೊಳ್ ಹಂಯಾಕಲ್ಪಾಂತದಲ್ಲಿದೋಪನೆ ಪಸರಿಕುಂ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳ್ ಸ್ವಾಮಿ ನಿನ್ನಿಂ (ವಿಷ್ಣು. ೧-೩-೧೨೪); ಮುಂದೆ ಗೋಚರಿಪುದೊಂದು ನೌಗ್ರೋಧಭೂರುಹಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೯೩-೪೩೩). ೨. ಮುತ್ತಿಗೆದ ಮರ; ಪಲಾರವೃಕ್ಷ. ೩. ಒಂದು ಮಾರು ಆಳತೆ. ೪. ಬನ್ನಿಮರ; ಶಮಿಷವೃಕ್ಷ. ೫. ವಿಷ್ಣು; ನಾರಾಯಣ. ೬. ದಾರಿ; ಹಾದಿ. ೭. ಚಂದ್ರ. ೮. ದಿಕ್ಕು. ೯. ಭಲ; ಹಟ. ೧೦. ಕಾಡು; ಅಡವಿ: "ಶಿರ ಮಾರ್ಗಂ ದಿಕ್ ಪಲಾಶಂ ಭಲ ವಟ ವನಮಿಂತೈದೆ ನೌಗ್ರೋಧಮಕ್ಕು" (ನಾಸಾರ. ೪೩). [ಸಂ.]

ನೌಗ್ರೋಧಪರಿಮಂಡಲ (ನಾ). ದೇಹದ ಸುತ್ತಳತೆಯು ಆರು ಅಡಿಯಷ್ಟಾಗುವ ಗಾತ್ರ: ಚತುರಸ್ರಮುಂ ನೌಗ್ರೋಧಪರಿಮಂಡಲ ಮುಂ ಸ್ವಾತಿಯುಂ ವಾಮನಮುಂ ಕುಬ್ಜಮುಂ ಪುಂಡಮುಮೆಂದು ಸಂಸ್ಥಾನನಾಮುಂ ಪದ್ಧಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಿ. ೧೧-೩ ಪ); ತಮ್ಮ ಬಾರು ಅಳತೆಯೂ ಎತ್ತರವೂ ಸರಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ನೌಗ್ರೋಧಪರಿ ಮಂಡಲವೆನ್ನುವರು (ಹಸಾರ. ೧-೩ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ). [ಸಂ.]

ನೌಗ್ರೋಧಪರಿಮಂಡಲ (ನಾ). ಮನೋಹರಳಾದವಳು; ಚೆಲುವೆ; P ಕಠಿನಕುಚಗಳೂ ವಿಶಾಲನಿಂತಬಗಳೂ ತೆಳುವಾದ ನಡುವೂ ಕರುಕೆಯ ದೇಟಿನಂತೆ ವರ್ಣವೂ ಇರುವ ಸುಂದರಿ: ಈಕೆ [ನೌಗ್ರೋಧ] ಪರಿಮಂಡಲಿಯುಮವಧೀರಿತ ಮಹೀಪಾಲಕುಮಾರ ಮಂಡಲಿಯುಮಾದಲ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೪೪ ಪ). [ಸಂ. ನೌಗ್ರೋಧಪರಿಮಂಡಲಾ (ನೌಗ್ರೋಧ+ಪರಿಮಂಡಲ+)]

ನೌಗ್ರೋಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಇಲಿಯಾಲ; "ಆಮು ಕರ್ಣೇ, ಮೂಷಿಕ ಕರ್ಣೇ" (ಪಂಡಿತ. ೨೬೫). [ಸಂ. ನೌಗ್ರೋಧಿ]

ನೌಬುರ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಕೋಟಿ; ನಿಬುರದ: ಎಕ್ಕಂ ದಾಹಂ ಶತಂ ಸಾವಿರ . . . ಅರ್ಬುರದ ನೌಬುರದ ಖರ್ವ . . . ಮಹಾಪರಮಿತ ಈ ೪೦ ಸ್ಥಾನದ ಉಗ್ಗಡಣಿ (ವ್ಯವಹಾ. ೪-೨೩); ಎಕ್ಕಂ ದಾಹಂ ಶತಂ ಸಾವಿರ ದಹಸಾವಿರ ಲಕ್ಷ ದಹಲಕ್ಷ ಕೋಟಿ ಧಹಂಕೋಟಿ ಶಹಂಕೋಟಿ ಅರ್ಬುರದ ನೌಬುರಾಂ. ನಿಬುರದ ಖರ್ವ . . . ಮಹಾತ್ಮತವೆಂದಿನೇ ಉಗ್ಗಡಣಿ ಗಳು (ವಿವೇಕ. ೩); ಅಂಕಗಳ ಶ್ರೇಣಿ ಹದಿನೆಂಟರವರೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರೇಣಿಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ ಏಕಂ, ದಶಂ . . . ಕೋಟಿ, ನೌಬುರದ (ಪ್ರವಾ. 1, ೩೫೬). [ಸಂ.]

ನೌಸನ (ನಾ). ೧. ಇರಿಸುವಿಕೆ; ಇಡುವಿಕೆ; ಸ್ಥಾಪನೆ: ಪ್ರತಿ ಪಸ್ತು ಪಮಸಾಮ್ಯಪ್ರತಿತಿಯಿಂದಂ ಸಮಾನವಸ್ತು ನೌಸನಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು

ಪುನಃಭೇದಾತ್ಮಕತೆಯಿಂದ ಪಮೆಯನದಲ್ಪ ರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೬೪೫). ೨. ಎಸೆಯುವಿಕೆ; ಪ್ರಯೋಗಿಸುವಿಕೆ. ೩. ಒಪ್ಪಿಸುವಿಕೆ; ವಹಿಸುವಿಕೆ. ೪. ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವಿಕೆ; ತ್ಯಾಗ. [ಸಂ.] ಸ್ಯಸ್ತ (ಗು). ೧. ಇಡಲ್ಪಟ್ಟು; ಇಟ್ಟು; ತನ್ನವಾಸಿಗಳನ್ನು ಯಕ್ಷಕನ್ನರಾದಿಗಳ್ ಮಸ್ತಕದೊಳಗೆ ಸ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತ ಕಳಚಾಗಿ . . . ಕುಮಾರನಂ ಪೂಜಿಸಿದರ್ (ಮದ್ದಾ. ೧೩-೨); ಸೂರ್ಯಾಮಿತ್ರದ್ವಿಜಂ . . . ಸುಧರ್ಮಮುನಿ ಮುಖ್ಯರಂ ಕಂಡು ಮೂಜುಸೂರ್ಯ ಬಲಗೊಂಡು ಭಕ್ತಿಭರವಿನಿಮಿಷ ಮಸ್ತಕಸ್ತ ಹಸ್ತ ಪುಟಿನಾಗಿ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೩ ವ); ಸತತಂ ಪಾಣಿ ಮದೇ ಭದಿಂ ಸಕಲಭೂಷ್ಯ ಸ್ಯಸ್ತ ಕಸ್ತ ಪಾದತಳಂ ಕೇಸರಿಯಂ . . . ಸಸ್ಯ ರಾಜಕುರಂ ಚಂದ್ರನಿವಾದಪಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೯೧); ಚತುರರ ಚಾತುರಂಗಾ ನಿಷಂ ಮಂಜುಳಖಡ್ಗ ಸ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತಂ ತಳದಾಸಹಿಸೇನಾದ್ವಿ ನೀಳುಂಜ ರೇಂದ್ರಂ (ರಾಮಕೇ. ೬-೧೨); ಶತ್ರುಘ್ನ ! ಇಂತು ಜಾಬಾಲಿಯೊಂದು ಪದೇಶಮಂ ಗುರೂದೇಶಮಂದೇ ಬಗೆದು ಶುಕಂಭರಂ ದೈವಸ್ಯಸ್ತ ನಿಜಭಕ್ತಿಭರಂ ಸುಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷಿತವಾದ ಆವನಾಗಳುಂ ಸೇವಿಸುತುಮಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೩-೨೬). (ನಾ). ೨. ಇರಿಸಿದುದು; ಇಟ್ಟುದು: "ಅಹಿತಂ, ನಿಹಿತಂ, ಸ್ಯಸ್ತಂ, ಅರೋಪಿತಂ—ಈ ೪ ವಿಚಾರಲ್ಪಟ್ಟಿದು" (ಕಲಾಯು. ೧೨೩-೬೨); ಚಿತ್ತಕಾಶಚಿತ್ತಲಾಲಿಂಗವನು ಯೆನ್ನ ಅತ್ಯ ಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ತಂದು ಸ್ಯಸ್ತ ವ ಮಾಡಿದನಯ್ಯಾ (ಪದಗೋ. ೬-೨೫೦); ಜನಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಪಾದಂ ಸಕಲಭರಣೈಸ್ತ ಸ್ಯಸ್ತ ಕನ್ಯಸ್ತ ಮಾಗಿಸಿಕಂ . . . ಒಳ್ಳಂ ಪತ್ತುವಾತ್ತಂ ಬೆಳಗುಗೆ ಜಗಮಂ ಗೋಪವಾತ್ಕಂಡದೇವಂ (ಜಗದಿ. ೧-೪). ೩. ರವಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಒಪ್ಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ತಲಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು. [ಸಂ.]

ಸ್ಯಸ್ತಭರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟವನು; ತನ್ನ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು: ಮನನ ನಿನ್ನ ಲಿಟ್ಟು ತನುವ ನಿನ್ನ ತೆತ್ತು ಭಸ್ಮಾನ್ಯಸಕಲವಸ್ತುಗಳ ನಿನ್ನ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಸ್ಯಸ್ತಭರನು ಆಗಿಪ್ಪನುವ ಪಾಲಿಸು ರಂಗಧಾಮ (ಶತಸಾಂ. ೧೦-೫೬). [ಸಂ.]

ಸ್ಯಸ್ತಾವಶೇಷ (ನಾ). ಹುದುಗಿದ ಪಳೆಯುಳಿಕೆ; ಅಡಗಿರುವ ಅವಶೇಷ: ಭೂಗರ್ಭದೊಳಗೆ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದ ಸ್ಯಸ್ತಾವಶೇಷ ಗಳುತ್ತವಂತಲೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಸಂಗತಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತವಂತಲೂ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೪೧). [ಸ್ಯಸ್ತ + ಅವಶೇಷ]

ಸ್ಯಾದ (ನಾ). ಆದಾರ; ಊಟ: "ಜಗ್ಗಿ, ಭೋಜನಂ . . . ಸ್ಯಾದ:—೩ ಭೋಜನದ ಹೆಸರುಗಳು. ಊಟ, ಆರೋಗಣಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೧). [ಸಂ.]

ಸ್ಯಾನಿ (ನಾ). ತಿಳಿದವನು; ಜ್ಞಾನಿ: ವಾಣಿಗಳಂ ಮಾಣಿಗಳಂ ಸ್ಯಾನಿ ಗಳಂ (ಬಿಂಕಣ. ೧೯೪೪, ಬಂಕಾಪುರ, ೨೧-೧೪; 1069).

[<ಸಂ. ಪ್ತಾನಿನ್]

ಸ್ಯಾಪಕಿನ್ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕ ಆಕಾರದ ಟೆನೆಲು; ಸಣ್ಣ ಚೌಕ: ತಾಯಿಗೆ ಹಾಸಿಗೆ, ಮಡಿಬಟ್ಟೆಗಳು . . . ಮಗುವಿಗೆ ಸ್ಯಾಪಕಿನ್, ಹತ್ತಿ . . . ಇವುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಗೃಹದಿ. ೧೦೨).

[<ಇಂ. Knapskin]

ಸ್ಯಾಪಚಾಕ್, ನಾಕಚಾಪು, ನಾಕ್ಪಾಪ್ (ನಾ). (ಸಿಪಾಯಿಯ ಅಥವಾ ಪ್ರಯಾಣಿಕನ) ಆವಶ್ಯಕವಾದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವ, ರಟ್ಟುಬಟ್ಟೆಯ ಅಥವಾ ತೊಗಲಿನ, ಬೆನ್ನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ; ಬೆನ್ನುಚೀಲ: "ಸ್ಯಾಪಚಾಕ್" (Knapsack) ಎಂಬ ಚಿಕ್ಕಳದ ಚೀಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸಿಪಾಯಿಗಳು

ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ (ಪಾಳಗಾ. ೪೯). ನಾಕಚಾಪು: ನಾಕಚಾಪು - ಚಲ್ಲರೆ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಪಾಯಿಗಳು ಬೆನ್ನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಚೀಲ. ಸ್ಯಾಪಚಾಕ್ ಎಂಬ ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಶಬ್ದ ಕೆಟ್ಟು ಈ ಶಬ್ದ ಹುಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತ (ಚಿತ್ರಪಾ. ಅನುಬಂಧ ೨). ನಾಕ್ಪಾಪ್: ಈ ಛಟಿರು . . . ಮೂರುದಿನದ ರೊಟ್ಟಿಬುತ್ತಿಯನ್ನು "ನಾಕ್ಪಾಪ್" ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು . . . ಹೊರಟರು (ಚಿತ್ರಪಾ. ೩೭). [<ಇಂ. Knapsack] ಸ್ಯಾಬಲ್ಯ (ನಾ). ಕಟುವಾಸನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಲ್ಯ; ಅಜಗಂಧಿಕೆ; ನಾರುಂದೇಕೆ: "ಅಜಗಂಧಿಕೆ - ಸ್ಯಾಬಲ್ಯ" (ಗಂಗಾಮ. ೫). [? + ಬಲ್ಯ]

ಸ್ಯಾಮಕ (ನಾ). ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವವನು; ನಿಯಾಮಕ: ಹಲಬರೆಯದಂತೆ ಉಳ್ಳ ಸ್ವಪನ ತೆರದಿ ಬಲು ಬಲ್ಲಿದ ಗ್ರಹಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಸ್ಯಾಮಕನಾಗಿ (ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ) . . . ವಿಜಯ ವಿಕ್ರಲ ನೀನೆ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಗ್ರಹದಿಂದ ಕೊಲಿಸಲು ನಾನಂತೆ (ದೋಕ್ಷದಿ. ೩೭-೩). [<ಸಂ. ನಿಯಾಮಕ]

ಸ್ಯಾಮತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಕುಂಕುಮದ ಮರ, ಕೆಲರಾರಂಗು, ಹುಲೀಚಂಡು, ಚಂದ್ರಹಿಟ್ಟು, ಊರಬತ್ತಿ, ಸ್ಯಾಮತಿ (ಮೈಟಿ. ೫೨-೧೦೩೯). [?]

ಸ್ಯಾಮದಡಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಚುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ, - ಬಗೆ: ದಟ್ಟ ಪಟ್ಟಾಳ ಸೀರಿ ಎಚ್ಚದದಿಯ ಸ್ಯಾಮದದಿಯ ಜರಕಾರ ಸೀರಿ ಚಾಯಾ ಕುಟ್ಟು ಪಾಣಿ ನಿನ್ನ ಕರಿಯ ಬಂದೆ (ರೋಕಗೀ. ೧೩೯). "ಎಚ್ಚದಡಿ" ಪರಾ. [ಸ್ಯಾಮಂ + ದಡಿ (<ತಡಿ)]

ಸ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ತಿಳಿದವರು ಒಡಂಬಡಲು ಯೋಗ್ಯ ವಾದುದು, -ಒಪ್ಪತಕ್ಕುದು. ೨. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಿಕೆ: ಗ್ರಾಮೀಕರಾತ್ರಂ ನಗರೇ ಪಂಡರಾತ್ರಂ ಅಟಿವ್ಯಾಂ ಪರರಾತ್ರಮಂದೀ ಸ್ಯಾಯದಿಂ ವಿಚಾರಿ ಸುತ್ತುಂ . . . ಇದರ್ ಮುನೀಂದ್ರರೋಮರ್ ಸುಧರ್ಮನಾಮಾ ಚಾರ್ಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೭ ವ). ೩. ಸರಿಯಾದುದು; ಯೋಗ್ಯ ವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು: "ಸ್ಯಾಯವುಚಿತಂ ಯುಕ್ತಮೆನೆ ಪ್ರಾಪ್ತಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೮); ಸ್ಯಾ[ಪಾಪಾಂ. ನೋ]ಯದೆ ಪದದೊಡಮೆಯನಸ್ಯಾಯದೆ ಕೊಳಲಿಪೊರ್ದಿಲ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೩-೨೪); ಸ್ಯಾಯಂ ಮಂತ್ರಿಗಳುತ್ತಿ ಬಪ್ಪನ ಮತಂ ಕಾಲೋಚಿತಂ ನಿಮ್ಮಡಿ ಪ್ರಾಯಂ ನೆಟ್ಟಿನಲಂಘ್ಯದಿಂ ತಿನಿನೀಗೊಣಾವಂ (ಅನಂಘ. ೧೩-೬೧); ಸ್ಯಾಯವ ಬಿಟ್ಟು ಸ್ಯಾಯವ ಪೇಳುವ ನಾಯಿಗೆ ಸರಕವು ತಪ್ಪಿಕೆ (ಕನಕ. ೨೫-೪); ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಯಾಯವಾಗಿ ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಧರ್ಮ, ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಕ್ರಮವಿರಬೇಕು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೮). ೪. ನೀತಿ; ಧರ್ಮ: ಸ್ಯಾಯದಿನೆಯ್ ರಕ್ಷಿಸು ಸಮಸ್ತಧರಾತಳಮಂ (ಬಾಧಪ. ೬-೨೯); ಸ್ಯಾಯವು ಧರ್ಮವೆಂಬುದರ ಒಂದು ರೂಪ. ಅನ್ಯೋನ್ಯವ್ಯವಹಾರದ ಧರ್ಮನೇ ಸ್ಯಾಯ (ರಾಜ್ಯಶಾ. ೫೬). ೫. (ನ್ಯಾಯಾಲಯದ) ನಿರ್ಣಯ; ತೀರ್ಪು; ತೀರ್ಮಾನ: ಸ್ಯಾಯ ನಮ್ಮ ಕಡೆಗೇ ಆಯಿತು (ಕೂಡಿ). ೬. ಪಡ್ವರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಗೌತಮರಿಂದ ರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಾತ್ಪ್ರಿಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಸ್ಯಾಯದರ್ಶನ: ವೇದ ವೇದಾಂತಾದಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಾದಿ ತರ್ಕವಿನಾದದಿಂ ಸಂವಾದಿಸುತ್ತಾ ಸ್ಯಾಯ ವೈಶೇಷಿಕ ಮುಖಾನೇಕವಾದವಾಗ್ ದೃಷ್ಟಾದಿ ವಿಧಿಯುಕ್ತಾದಿಗಳನೊಪ್ಪಿಸಿತುಂ ಮೇಲಾದ ವಸ್ತುಸಮಸ್ತಕಥಿಕಂ ರಾಮನಾಥನಲಾ (ಬಸವ. ೫೧-೧೨); ವೈಶೇಷಿಕ, ಸ್ಯಾಯ, ವೇದಾಂತ, ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ, ವೇದ ಎಂದು ಆರು ದರ್ಶನಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೯). ೭. ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ; ಸ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ:

ನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಒರೆಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಬಂಗಾರವೆನಿಸಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ನೋಡಿ ಬಂಗಾರವೇ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸತಕ್ಕ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ರೀತಿ (ಭಾರವ. ೧೨೩); ನ್ಯಾಯವೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪರಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೧). ೮. ತರ್ಕಬದ್ಧವಾದ ವಾದ; ತಾರ್ಕಿಕರ ವಾದ. ೯. ಕಾನೂನು; ಕಾಯಿದೆ: 'ನ್ಯಾಯಪ್ರಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. ೧೦. ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತ; ಲೋಕೋಕ್ತಿ: ಅಗಮಸಮಯನ್ಯಾಯ ವಿಭಾಗಗಳಾದ ಲೋಕದೇಶವಿರುದ್ಧಂ ಭೋಗಿನಿವಿಷಂಬೋಲ್ಪಾಣತ್ಯಾಗಮನಾಗಿಸುಗುಮುಕಲ್ಪತವಥುಗಿನಿವಿಷಂಬಂ (ಕವಿಶಾ. ೧-೨೦). ೧೧. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ರೀತಿ: 'ಕಾಕತಾಲೀಯ ನ್ಯಾಯ' ಪರಾ. ೧೨. ಹಿಂದೂ ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ೧. ಎರಡು ಪ್ರತಿಗೆ ಹಳೆ ಹಿರಿ ಉರೋಳಗಣ ಕೊಡಗಿದಹೊದಿನಂಗದಹೊದಿ ಪಾಣಿ ಅಭ್ಯಾಗತೆ ಸೇಸೆ ಸಿಧಾಯ ಅಳು ನ್ಯಾಯ ನೋದಲಾಗಿ ಏನು ಬಂದಿ ಅ ಬೊಂದುಂಟು ಮಾದಂಜರಗಳು ತಾವೆ ಎತ್ತಿ ಕೊಂಬರು (ಎಕ. VI (R), ಕೃಷ್ಣರಾ. ೪೬-೧೧; 1179); ಯಿಂನೆಯ ಗದ್ದೆ ಬೆದ್ದಲಿಂಗಿ ನ್ಯಾಯ ಅಂನ್ಯಾಯ ಅವ ತೆಲುಗಿಯಿಲ್ಲೆಂದು ವೀರಣ್ಣಂ [ಗ]ಗೆ ಅ ಮಹಾಜನಗಳು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ . . . ಬರಸಿದ ಶಾಸನ (ಎಕ. IV (R), ಹಿರಿಯಾ. ೪೫-೪; ಸು. 14ನೆಯ ಶತ). 'ಅನಾಯ', 'ಸನಾಯ' ಪರಾ. ೧೩. (ಅಲಂ) ಜಗಳ; ತಂಬೆ; ತಕರಾರು; ವ್ಯಾಜ್ಯ: ಹಾಗೆ ಮಾತಿಗೆ ಮಾತು ಹೊರಟು ಅವನಿಗೂ ನನಗೂ ಭಾರಿ ನ್ಯಾಯವಾಯಿತು (ಕಾಲ. ೫೩).

ನ್ಯಾಯ ತೀರಿಸು = ವ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ಇತ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸು; ವ್ಯಾಜ್ಯ ಮುಗಿಸು: ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಜಗಳಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ತೀರಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ಪಡೆದವರು (ರೂಢಿ). ನ್ಯಾಯ ತೆಗೆ = ನ್ಯಾಯ ಹೂಡು: ನನ್ನ ನಾಸೀಂದ್ರಿಯವು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ನ್ಯಾಯ ತೆಗೆದು ಸಂಪು ಹೂಡಿ ಬಿಟ್ಟು (ದೇಶಸ್ಥ. ೯). ನ್ಯಾಯ ಹೂಡು = ತಕರಾರು ಹೂಡು: ವ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆ: ಅವನು ಜಮಾನನ ಬಗ್ಗೆ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಹೂಡಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯಕಾರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದವನು: "ನ್ಯಾಯಾಯಕ: = ನ್ಯಾಯಕಾರಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೩೫). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯಪಾತಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ನೀಡುವ ವಿಭಾಗ: ಶ್ರೀಯುಕ್ತರು ಶರ್ವಾಂಗಿಕ ಸರ್ವಾರದ ನ್ಯಾಯಪಾತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ನಿವೃತ್ತರಾದವರು (ರೂಢಿ). [ನ್ಯಾಯ + ಪಾತಿ]

ನ್ಯಾಯಗಂಟಿ (ನಾ). ಜಗಳಗಂಟಿ: ಅವನು ನ್ಯಾಯಗಂಟಿನಿಂದ ಎಡೆಗಾರನೂ ಇದ್ದ (ಜಮಿನಾ. ೧೧೪). [ನ್ಯಾಯ + ಗಂಟಿ]

ನ್ಯಾಯದರ್ಶನ (ನಾ). = ನ್ಯಾಯ ೩: ಗೌತಮನ ನ್ಯಾಯದರ್ಶನ, ಕಣಾದನ ವೈಶೇಷಿಕದರ್ಶನ, ಕಮಲನ ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನ, ಪತಂಜಲಿಯ ಯೋಗದರ್ಶನ, ಶೈವನಿಯ ಪೂರ್ವ ಮೀಮಾಂಸಾ ದರ್ಶನ, ಬಾದರಾಯಣನ ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸಾ ದರ್ಶನ - ಇವೇ ಪದ್ಧತಿಗಳೆನಿಸಿ (ಭಾರವ. ೧೨೧); ನ್ಯಾಯದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯ ಸಂಪತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅವಯವ ತರ್ಕ ನಿರ್ಣಯವಾದ ಜಲ್ಪ ವಿತಂಡಾ ಹೇತ್ವಾಭಾಸ ಛಲ ಪಾತಿ ನಿಗ್ರಹ ಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಹದಿನಾರು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). [ನ್ಯಾಯ + ದರ್ಶನ]

ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ಸದಸ್ಯ: ನೆಕ್ಲುದೋವ್ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿಗಳ ಕೊಠಡಿಗೆ ಹೋದನು (ಭಜನ. ೨೩).

[ಸಂ. ನ್ಯಾಯದರ್ಶಿನ್]

ನ್ಯಾಯದಾತ (ನಾ). ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ನೀಡುವವನು; ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ: ೩! ನ್ಯಾಯದಾತಾ! ನೀಸೇ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವುಳ್ಳ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು (ಕವಿಶ. ೧೪). [<ಸಂ. ನ್ಯಾಯದಾತ]

ನ್ಯಾಯದೂರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು; ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡುವವನು: ಕಾಯಿ ಕಾಯ್ಯಂಗಾಣದಪ್ಪಾ ನಾಯಕರನವಗತ ಮಹಿಗಳನು . . . ನ್ಯಾಯದೂರರನವಯರನನ್ಯಾಯಕಾರರನಧಿಕತ ಪೋಪಾಯರಂ (೩೫೪. ೨೪-೩೩). [ನ್ಯಾಯ + ದೂರ]

ನ್ಯಾಯನಿಯುಕ್ತ (ನಾ). ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದುದು: ಉಕ್ತವಿಚಾರಂ ನ್ಯಾಯನಿ[ಪಾಕಾಂ. ವಿ]ಯುಕ್ತಂ ಕ್ರಮವಿನ್ಯದಕ್ಕೆ ಬಾರದವಲ್ಲಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧಂ ಶ್ಲೋಕ್ತ ಮಹಾದೋಷಮಂಕು ಪೇಬಲ್ಯಂತುಂ (ಕವಿಶಾ. ೧-೧೦೬). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ (ನಾ). (ನ್ಯಾಯಾಲಯದ) ವ್ಯಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಿರ್ಧಾರ, - ತೀರ್ಮಾನ, - ತೀರ್ಪು: ದಿನಪುರದ ಕಾನೇದಾರ ಹಮಿದಖಾನ . . . ಮಡ್ಡು ನೋಡಿ ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ (ಜಮಿನಾ. ೧೧೪). [ನ್ಯಾಯ + ನಿರ್ಣಯ]

ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ (ನಾ). ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವವನು; ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ: "ಪ್ರಾಧ್ಯವಾಕಿ, ಅಕ್ಷದರ್ಶಕಿ-೨ ವ್ಯವಹಾರಾಣಾಂ ಪ್ರಪ್ರರಿ-ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕನ ಹೆಸರುಗಳು. ಜಡ್ಡಿ, ಮುನಿಸೀಫ್, ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೬).

[ನ್ಯಾಯ + ನಿರ್ಣಾಯಕ]

ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠನಾಗಿರುವವನು; ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು: ಅವನು ತುಂಬ ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠನಾಗಿ ಬಾಳಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ನಾಗಿರುವವನು: 'ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರತೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ದಿಂದಿರುವಿಕೆ: ಒಲವು ಮಿಗಿಲಾದುದು ಗೆಲುವು ಮಿಗಿಲಾದುದು . . . ನೋಡುತ ಮತ್ತಿನೆಲ್ಲಕೆ ಜಗದೊಳು ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರತೆಯ ಮಿಗಿಲು (ಇಂಜಾ. ೧೬೨-೪೯). [ಸಂ. ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರತಾ]

ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರಿ (ನಾ). = ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರ: ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠಂ ವಾಚ್ಯಪರನು ನಾನಲ್ಲ ಲೋಕನಿರೋಧಿ ಕರಣನಾರಿಗಂಜುವನಲ್ಲ (ಬಸವ. ೬೫೬). [<ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರ]

ನ್ಯಾಯಪದ್ಧತಿ (ನಾ). ೧. ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗ. ೨. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಕೈಪಿಡಿ ಅಥವಾ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಪುಸ್ತಕ; ನೀತಿಪುಸ್ತಕ: (೨). [ನ್ಯಾಯ + ಪದ್ಧತಿ]

ನ್ಯಾಯಪರತೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ನ್ಯಾಯ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ: ಮನವಣಿಕೆಯಾಗಲಿಲ್ಲೂ ಸತ್ಯ ನಿಷ್ಠೆ, ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿ, ನ್ಯಾಯಪರತೆ-ಇವು ವ್ಯಾಸಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಶಿವಾನುಗ್ರಹ ದೊರೆಯದು (ಶಕ್ತಿ. ೬೪). [ಸಂ. ನ್ಯಾಯಪರತಾ]

ನ್ಯಾಯಪಾಲಿಕೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗ; ನ್ಯಾಯದ ಇಲಾಖೆ; ನ್ಯಾಯಾಂಗ: ರಾಜ್ಯದ ಲೋಕಸೇವಾವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಪಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಕಾರ್ಯಪಾಲಿಕೆಯೆಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಲು ರಾಜ್ಯವು ಕ್ರಮ ಜರುಗಿಸತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೨೫).

[ಸಂ. ನ್ಯಾಯಪಾಲಿಕಾ]

ನ್ಯಾಯಪೀಠ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿಯ ಸ್ಥಾನ, - ಗದ್ದುಗೆ: (Judgement Seat. ಶಕ್ತಿ. ೪೯). [ನ್ಯಾಯ + ಪೀಠ]

ನ್ಯಾಯಪುರುಷ (ನಾ). ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ತೀರ್ಪು ಕೊಡುವವನು, —ನ್ಯಾಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವವನು : ದೇವರ ಗುಂಡು ಗುಣಿಗುಣಿಗೊಂಡು ಪೊಗಟೆ ನ್ಯಾಯಪುರುಷಸಂತಾನ ಮನಸಸ್ಥಾನಂ ದಿಬ್ಬುಟ್ಟು ಲಕ್ಷಣೋಪೇತಂ ಬಗೆ ಬಾಗವಸಮಂ ದಿವಸಜುಡು ಧನುರ್ವಿದ್ಯೆಯೇ ರೂಪುಗೊಂಡಂತಿರ್ಪರುಂ ಕಾದೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೪೫ ದ). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯಪ್ರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಕಾನೂನಿಗೆ ಬದ್ಧವಾದ ಕ್ರಮ : ನ್ಯಾಯಪ್ರಕ್ರಿಯೆ (ಪ್ರೊಸೀಜರ್) ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಅಪರಾಧ ವೆಂತಲೇ ಎಣಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಕವಿಕೀರ್ತಿ. 1, ೩೫೬).

[ನ್ಯಾಯ + ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ]

ನ್ಯಾಯಬಾಹಿರ (ಗು). ಕ್ರಮವಲ್ಲದ ; ಕಾನೂನಿಗೆ ಹೊರತಾದ : "ಶಾಸನಬಾಹಿರ ; ನ್ಯಾಯಬಾಹಿರ ; ಅಕ್ರಮ" (Unlawful. ಪತ್ರಿಕೆ. ೮೬). [ನ್ಯಾಯ + ಬಾಹಿರ]

ನ್ಯಾಯಬೆಲೆ (ನಾ). ಯೋಗ್ಯವಾದ ಬೆಲೆ ; ಉಚಿತವಾದ ಬೆಲೆ : ಸಕ್ಕರೆ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವ ಜಾಗು ಉತ್ಪನ್ನರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ನ್ಯಾಯಬೆಲೆ ದೊರಕಿಸುವಂತಹ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಸ್ಥಿಮಿತಗೊಳಿಸುವುದು (ಆಂತರಂಗ. ೧೯೪).

ನ್ಯಾಯಬೆಲೆ ಅಂಗಡಿ = ನಿಗದಿಯಾದ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ಲುಪ್ತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ದಿನಸಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಲು ಸರ್ಕಾರವು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಅಂಗಡಿ : ಜನರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ಕಾರವು ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚು ನ್ಯಾಯಬೆಲೆ ಅಂಗಡಿಗಳನ್ನು ತೆರೆಯಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[ನ್ಯಾಯ + ಬೆಲೆ]

ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ಹಾದಿ ; ಮುಚ್ಚುಮಾರ್ಗ : ಧೀರರಾದವರು ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಚಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ನೀತಿಚಂ. XI, ೪). [ನ್ಯಾಯ + ಮಾರ್ಗ]

ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿ (ನಾ). = ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ : "ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ, ನ್ಯಾಯಮೂರ್ತಿ" (Justice. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೯). [ನ್ಯಾಯ + ಮೂರ್ತಿ]

ನ್ಯಾಯರಕ್ತ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಸಿರಿಯೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ದರ್ಪರಹಿತನೋದೊಡೆಯನಾಗಿಯುಂ ವಿಗಳತ ಮತ್ಸರನಧಿಕನಾಗಿಯುಂ ನ್ಯಾಯರಕ್ತನೆಂ ಪಿರಿಯನೊ ಮಿಗೆಂದ್ರಾಧೀಶಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೮೬). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯವಂತ (ನಾ). ಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಯೋಗ್ಯ ನಾದವನು : ಉಭಯಕುಲವಿಶುದ್ಧರ್ ನ್ಯಾಯವಂತರ್ ಜಿತಾತ್ಮರ್ ಪ್ರಭುಗಳಧಿಕಪುಣ್ಯರ್ ಮುನ್ನೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜ ಪಜ್ಜರ್ . . . ಅದಹಾಂದೀ ದುರ್ಯಶಕ್ಕೆಂತು ನೋಂತ್ಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೬೬). [ನ್ಯಾಯ + ವಂತ]

ನ್ಯಾಯವರ್ತಿ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸದ್ವರ್ತನೆಯುಳ್ಳವನು. [ಸಂ. ನ್ಯಾಯವರ್ತಿನ್]

ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯ (ನಾ). ವಾದವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯ ; ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಮಾತು : ಈ ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವಾಕ್ಯವೆಂದು ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಾದಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಗಳು ವಾದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಎಂದರೆ, ಅವರವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ವಾಕ್ಯವೆಂದರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೨). [ನ್ಯಾಯ + ವಾಕ್ಯ]

ನ್ಯಾಯವಾದಿ (ನಾ). ೧. (ನ್ಯಾಯಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ) ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ; "ನ್ಯಾಯವೃತ್ತಿಯವನು ; ನ್ಯಾಯವಾದಿ ; ವಕೀಲ ; ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಪಂಡಿತ" (Lawyer. ಇಂಕಣ) : ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಡೆಯಿಸ ತಕ್ಕ ನ್ಯಾಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಧಿವಕ್ತರುಗಳಿಗೂ

ವಕೀಲರುಗಳಿಗೂ ಕೊಡಬಹುದಾದ ಫೀಜುಗಳ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸಹ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದು (ಬಾಧಾಪ. ೧೨೪). ೨. ನ್ಯಾಯ ಪಕ್ಷಪಾತಿ ; ನ್ಯಾಯವಂತ ; ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ : ಪ್ರಾಯ ಬಂದ ಹುಡುಗಿಯ ಮನೆ ಯಲ್ಲಿ ಗಂಡಿದ್ದರೆ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ನ್ಯಾಯವಾದಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಸಮಾಜ ಅದನ್ನು ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ (ಕಾವೇರಿ. ೩೬). [ಸಂ. ನ್ಯಾಯವಾದಿನ್]

ನ್ಯಾಯವಿದ (ನಾ). ೧. ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅರಿತವನು ; ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ : "ಅರ್ಥದೃಕ್ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಕಂ ನ್ಯಾಯವಿದನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೭). ೨. ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ ; ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ.

[ಸಂ. ನ್ಯಾಯವಿದ್]

ನ್ಯಾಯವಿದ್ಯೆ (ನಾ). = ನ್ಯಾಯ ೩ : ನ್ಯಾಯವಿದ್ಯೆಯೂ ಆತ್ಮಾ ಸಾತ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ವಿಧಿಯಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆಯೆಂದೆನಿಸುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨).

[ನ್ಯಾಯ + ವಿದ್ಯೆ]

ನ್ಯಾಯವಿಧಾಯಕ (ಗು). ಶಾಸನ ರಚನೆಯ ; ಕಾನೂನು ರಚನೆಯ : "ನ್ಯಾಯವಿಧಾಯಕ ಸಭೆ" ಪರಾ.

[ನ್ಯಾಯ + ವಿಧಾಯಕ]

ನ್ಯಾಯವಿಧಾಯಕಸಭೆ (ನಾ). ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಸಭೆ ; ಶಾಸನಸಭೆ. [ನ್ಯಾಯವಿಧಾಯಕ + ಸಭೆ]

ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಕಾನೂನನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ; ಕಾಯಿದೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವ : "ನ್ಯಾಯವಲ್ಲದ ; ನ್ಯಾಯ ವಿರುದ್ಧ ; ಕಾನೂನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧ ವಾದ ; ನಿರ್ನ್ಯಾಯ" (Illegal. ಇಂಕಣ) : "ಕಾನೂನು ವಿರುದ್ಧ, ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧ, ದೇಶಾಯದೇಶೀರ್" (Illegal. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೩). (ನಾ). ೨. ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾದುದು ; ನಿರೀತಿಯುಕ್ತವಲ್ಲದುದು : ಉಕ್ತ ವಿಚಾರಂ ನ್ಯಾಯನಿಯುಕ್ತಂ ಕ್ರಮ ವಿನೃದಕ್ಕೆ ಬಾರದುನೆಲ್ಲಂ ವ್ಯಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿರುದ್ಧಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮಹಾ ದೋಷಮಂತು ಪೇಬಲ್ಯಂತಂ (ಕವೀಶ. ೧-೧೦೬). [ನ್ಯಾಯ + ವಿರುದ್ಧ]

ನ್ಯಾಯಶಾಲೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ ; ನ್ಯಾಯಾಲಯ : ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಸ್ಥಾನವು ನ್ಯಾಯಶಾಲೆ ಎನ್ನಿಸುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ (ಭಾರತ. ೩೫೪). [ನ್ಯಾಯ + ಶಾಲೆ]

ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ೧. = ನ್ಯಾಯ ೩ : ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಅನ್ವೀಕ್ಷಕೀ ಕ್ರಿಯಾ ವಾರ್ತಾ ದಂಡನೀತಿ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಾಲು ವಿಧವೆಂದು ವಿಂಗಡಿಸಿರುವರು . . . ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆತ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೧೨). ೨. ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : "ಒಂದು ಸಮಾಜವು ಅನುಸರಿಸಲು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಶಾಸನಸಭಾರಚಿತವಾದ ಅಥವಾ ಸಂಪ್ರದಾಯರೂಢವಾದ ವಿಧಿಗಳು, ಕಟ್ಟಳೆಗಳು ; ವ್ಯವಹಾರ ನಿಬಂಧನೆ ; ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ" (Law. ಇಂಕಣ).

[ನ್ಯಾಯ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತ (ನಾ). ಉಚಿತವಾದುದು ; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು ; ನ್ಯಾಯವಾದುದು : ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಲ್ಲದಂತಹ ಹೊಗಳಿಕೆ ಲೇಸಲ್ಲ ವೆಂದಿಗು ತಗದು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವನ್ನು ವಂತಹ ತಿಳಿಳಿಯದಂತಹ ಲೇಸಿನ್ನಿ ಸುವುದು (ಇಂಚಾಪ. ೬೬-೬೭) ; ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಉಚಿತವಾಗಿ ತನಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ್ದು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಛನರು. ೩೬೪). [ನ್ಯಾಯ + ಸಮ್ಮತ]

ನ್ಯಾಯಸ್ಥ (ನಾ). = ನ್ಯಾಯವಂತ : ಪ್ರಾಯಸ್ಥನಾದವ ನ್ಯಾಯಸ್ಥ ನಾಗಿರಬೇಕು (ಗಾದ). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ (ನಾ). ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾಗಿ ತೀರ್ಪು ಕೊಡುವ ಸ್ಥಳ; ನ್ಯಾಯಾಲಯ; ಕೋರ್ಟ್: ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿ ಅವನ ಸಹೋದರನಿಂದ ಒಂದು ಕೋಟಿ ಹೊಡೆದಿದ್ದಾನೆ (ಮೃತನಾ. ೧೦೨). [ನ್ಯಾಯ+ಸ್ಥಾನ]
ನ್ಯಾಯಾಂಗ (ನಾ). ಶಾಸನಾಂಗ, ಕಾರ್ಯಾಂಗ ಹಾಗೂ ನ್ಯಾಯಾಂಗವೆಂಬ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದ ಮೂರು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವ್ಯಾಜ್ಯ, ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ವಿಧಿವತ್ತಾದ ಶಾಸನಗಳ ಮೇರೆಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಅಂಗ: "(ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ಎಲ್ಲ) ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಗಳು; (ಪಾರಿ) ನ್ಯಾಯಾಂಗ" (Judiciary. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೯).

[ನ್ಯಾಯ+ಅಂಗ]

ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಣ (ನಾ). - ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ: ದೋಷಾರೋಪದ ಅನುಸಂಧಾನಕ್ಕಾಗಿ . . . ನಾಮೋದ್ವಿಷ್ಟವಾದ ಯಾವುದೊಂದು ನ್ಯಾಯಾಲಯವು ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಣವು ಅಥವಾ ನಿರ್ಣಾಯಕ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಯವರ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಪುನರ್ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಒಳಪಡಿಸಬಹುದು (ಭಾಷಾ. ೨೧೪).

[ನ್ಯಾಯ+ಅಧಿಕರಣ]

ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ (ನಾ). - ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ: "೧. ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ, ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ, ತೀರ್ಪುಗಾರ. ೨. ಪರೀಕ್ಷಕ" (Judge. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೮).

[ನ್ಯಾಯ+ಅಧಿಪತಿ]

ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ (ನಾ). - ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ: "೧. ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ, ನ್ಯಾಯಾಧಿಪತಿ, ತೀರ್ಪುಗಾರ. ೨. ಪರೀಕ್ಷಕ" (Judge. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೮).

[ನ್ಯಾಯ+ಅಧೀಶ]

ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷ (ನಾ). - ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಾಯಕ: "ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ, ಅರ್ಥದೃಶ್ಯ, ಸ್ಥಳೀಯ, ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷ-ಈ ೪ ನ್ಯಾಯಾಧ್ಯಕ್ಷ" (ಪರ್ವಾಯ. ೭೧-೨೭೫).

[ನ್ಯಾಯ+ಅಧ್ಯಕ್ಷ]

ನ್ಯಾಯಾನುಸೇತ (ನಾ). ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ನ್ಯಾಯಾನುಸಿತವಾದುದು: "ಸಾರಮದುತ್ಯಪ್ಪಬಲಂ ಸಾರಂ ನ್ಯಾಯಾನುಸೇತಮಂ ತಾನಕ್ಕುಂ" (ಮುಕ್ತಕೋ.೧೨೬-೫೨).

[ನ್ಯಾಯ+ಅನುಸೇತ]

ನ್ಯಾಯಾನ್ವಿತ (ಗು). ೧. ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ: ನ್ಯಾಯಾನ್ವಿತ ತತ್ವಾಧಿಪ್ರಾಯಂ ಪಸರಿತವು ಭಾಷೆ ಸಾಧುಜನಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಪರಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥಿಯಂ ಸರ್ವಾರ್ಥಮಾಗಮಿಯಂ ಶ್ರೇಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೬-೨೬).

(ನಾ). ೨. ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು; ನೀತಿಮಂತ: ಕುಲಮಂ ನಾಭಿತನೂಭಸಂ ಮಹಿಮೆಯಂ ಸತ್ಯಾತ್ರದಾನಂ ನಿರಾಕುಲಮಂ ಜೀವದಯಾರಸಂ ವಿಭವಮಂ ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರಂ ಚತುರ್ವಲಮಂ ಪ್ರಾಭವಮಯ್ಯೆ ಮಾಡೆ ಪಡೆದಂ ನ್ಯಾಯಾನ್ವಿತಂ ತೊಟ್ಟಿ ನಾ ಬಲೆಯಾರ್ವಂ ತೆಗೆದಂತೆ ಬಂದುದು ವಯೋವಿಭ್ರಾಜಕಂ ರಾಜಕಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೭೫).

[ನ್ಯಾಯ+ಅನ್ವಿತ]

ನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ (ಗು). ನೀತಿಯುಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ; ಉಚಿತಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗಳಿಸಿದ: ನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತವಿತ್ತಂ ಧರ್ಮಾಯುಕ್ತಮುನಿಪ್ಪ ರಾಜವೃತ್ತಂ ತನಗೀಕಾಯುಕ್ತಮಾಗಿ ಧರೆಯಂ ಜೀಯೆನಿಹದನಂತುದಾತ್ತ ಚರಿತರುಮೊಳರೇ (ಪಂಪಾ. ೨-೭೦).

[ನ್ಯಾಯ+ಅರ್ಜಿತ]

ನ್ಯಾಯಾಲಯ (ನಾ). - ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ: "ನ್ಯಾಯಾಲಯ, ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ" (Judicature. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೯).

ನ್ಯಾಯಾಲಯ ಅವಮಾನ = ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನದ ಅದೇಶ ಅಥವಾ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವಿಕೆ: ಉಪಖಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಯಾವುದೊಂದು ಕೂಡ, ಅಪಮಾನಲೇಖ, ಅಪಮಾನನಚನ, ಮಾನಹಾನಿ,

ನ್ಯಾಯಾಲಯ ಅವಮಾನ, ಇವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಕ್ಕೆ . . . ಭಂಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಥ . . . ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಧಿಯ ಅಮಲಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೧೦).
 ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ನಂದನೆ = ನ್ಯಾಯಾಲಯ ಅವಮಾನ: "ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಆಗೌರವ (ತೋರುವುದು); ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ನಂದನೆ" (Contempt of Court. ಪತ್ರಿಕೆ. ೨೬). [ನ್ಯಾಯ+ಅಲಯ]

ನ್ಯಾಯಾಸನ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಧೀಶನ ಪೀಠ. [ನ್ಯಾಯ+ಅಸನ]

ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನ (ನಾ). - ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾನ. [ನ್ಯಾಯ+ಅಸ್ಥಾನ]

ನ್ಯಾಯಿಕ (ಗು). ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ; ಕಾನೂನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: "ನ್ಯಾಯಾಸ್ಥಾನದ, ನ್ಯಾಯಿಕ" (Judicial. ಪತ್ರಿಕೆ. ೪೯). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯಿಕಪದ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಪದವಿ: ವಿನರಣೆ ೨-ಈ ಖಂಡದ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ, ಯಾರೊಬ್ಬರೇ ಆಗಲಿ . . . ಅವರು ಅಧಿಕಾರದ ಮೇಲೆ ಜಿಲ್ಲಾ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶಪದಕ್ಕೆ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲದ ನ್ಯಾಯಿಕಪದವನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಅವಧಿಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸತಕ್ಕದು (ಭಾಷಾ. ೬೭).

[ನ್ಯಾಯಿಕ+ಪದ]

ನ್ಯಾಯಿಕಸೇವೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸೇವೆ: "ನ್ಯಾಯಿಕಸೇವೆ" ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ, ಜಿಲ್ಲಾ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮತ್ತು ಜಿಲ್ಲಾ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಿಂತ ಕಡಮೆಯಾದ ವ್ಯವಹಾರ ನ್ಯಾಯಿಕಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಭರ್ತಿ ಮಾಡಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರತಕ್ಕ ಜನಗಳನ್ನೇ ಕೇವಲ ಒಳಗೊಂಡಿರತಕ್ಕ ಸೇವೆ ಎಂದರ್ಥ (ಭಾಷಾ. ೧೨೯).

[ನ್ಯಾಯಿಕ+ಸೇವೆ]

ನ್ಯಾಯಿಗೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವವನು: ಇದು ಹಿಂದೊಂದು ತಪ್ಪೆಂದು ನ್ಯಾಯಿಗರು ಎಣಿಸಿದರು (ಸಮಾ. IV, ೫೯-೨೧).

[ನ್ಯಾಯ+ಇಗ]

ನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತ (ಗು). - ನ್ಯಾಯಾರ್ಜಿತ: ಅಂತಾತನಿ ಪ್ರಬುದ್ಧಂ ಧನಕನಕಸಮೃದ್ಧಿಯೋಕ್ ನೆಹಿದಿಷ್ಟವಿಷಯಕಾಮಭೋಗಂಗಳನನುಭವಿಸುತ್ತಂ ನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತವಿತ್ತನುಂ ಧರ್ಮಪಾದಿತಚಿತ್ತನು ಮಾಗಿ ಕೆಲವುಕಾಲಂ ಸುಖಸಂಕಥಾವಿನೋದದಿನಿದುರ್ (ಪಂಡತಂ. ೨೨-೭).

[ನ್ಯಾಯ+ಉಪಾರ್ಜಿತ]

ನ್ಯಾಯೋಲ್ಲಂಘನೆ (ನಾ). ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮೀರುವಿಕೆ; ಕಾನೂನನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವಿಕೆ: ಇಂಥ ತೀರ್ಪಿಗೆ ನ್ಯಾಯೋಲ್ಲಂಘನೆಯೆ ಮತ್ತು ಕಾನೂನಿನ ದೋಷಗಳ ಪೂರ್ಣಕಾರಣವೆಂಬುದು ಸುಸ್ಪಷ್ಟ (ಫಣರು. ೨೦೬).

[ನ್ಯಾಯ+ಉಲ್ಲಂಘನೆ]

ನ್ಯಾಯ್ಯ (ನಾ). ೧. - ನ್ಯಾಯ ೧: "ಯುಕ್ತಂ, ಔಪಯುಕ್ತಂ, ಲಭ್ಯಂ, ಭಜಮಾನಂ, ಅಧಿನೀತಂ, ನ್ಯಾಯ್ಯಂ-೬ ಪ್ರಿಯಾದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು, ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವರು ಪಡೆಂಬಡತಕ್ಕಂಥಾದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೨). ೨. ಕ್ರಮವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಅರ್ಹವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು: "ಯುಕ್ತಂ, ಉಚಿತಂ, ನ್ಯಾಯ್ಯಂ, ಪ್ರಾಪ್ತಂ, ಔಪಯುಕ್ತಂ-ಈ ೫ ಉಚಿತಂ" (ಪರ್ವಾಯ. ೧೨೬-೬೧). [ಸಂ.]

ನ್ಯಾಯ್ಯಯುಕ್ತ (ನಾ). ಉಚಿತವೂ ನ್ಯಾಯವೂ ಆದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ಸುಮಂತ್ರನು . . . ಸಾವಧಾನದಿಂದ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ ನ್ಯಾಯ್ಯಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದ (ಕವಿ. ೨೭).

[ನ್ಯಾಯ್ಯ+ಯುಕ್ತ]

ನ್ಯಾಯಿ 'ನೇರೆ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸ, 'ನೇರ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸ, 'ನೇರ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸಭತ್ತ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ ; ನೀವಾರ : ನೀವಾರ (ನ್ಯಾಸಭತ್ತ) . . . ಕೃಷಿವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು (ಅಪ್ಪಾಂಗ. ೧೧೪).

[ನ್ಯಾಸ (<ನೇರ) + ಭತ್ತ (<ಬತ್ತ)]

ನ್ಯಾಸ 'ನೇರ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸನು (ಕ್ರ). (ಬೆಡಗು, ಒಯ್ಯಾರಗಳಿಂದ) ನಿಧಾನಿಸು ; ತಡೆ ಮಾಡು : ಅವಳು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಬರಲು ತುಂಬ ನ್ಯಾಸನು ಮಾಡಿತು (ರೂ. ೨). [ನ್ಯಾಸ (<ನೇರ) + ನು]

ನ್ಯಾಸನು 'ನೇರನು' ನೋ.

ನ್ಯಾಸ 'ನೇರ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸನರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಂಠಾಭರಣ : ನ್ಯಾಸನರ ಕಂಠಮಾಲೆ ಪದಕ ಕಂಬುಗ್ರೀವ ಸಂಗಿ ದಿವ್ಯಚಂದನ ಲೇಪಿಸಿ (ವಿಜಯ. ೧೧-೨). [ನ್ಯಾಸ (<ನೇರ) + ಸರ]

ನ್ಯಾಸ 'ನೇರ' ನೋ.

ನ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. ಇಡುವಿಕೆ ; ಇರಿಸುವಿಕೆ. ೨. ಕೇಳಿದಾಗ ಕೊಡುವಂತೆ ಹೇಳಿ, ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ ವಸ್ತು : ಪತ್ತರೋ ಪತ್ತರೋ ಪತ್ತರೋ ನ್ಯಾಸಮಲ್ಲಿ (ರಾಮಾ. ೩೪-೪) ; ಭರತನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವಾಗಿದ್ದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ರಾಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ವಜ್ರಾ. ೪೧೪) ; ಒಡನೆಯನ್ನು ನ್ಯಾಸವಾಗಿಟ್ಟವರು ಬಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಹಿಂಸೆಯಿರುವುದು . . . ಸಾಧುವಲ್ಲ (ಕುಮಾರಾ. ೩೨). ೩. ಹೊಂದುವ ಉಪಾಯ ; ಪಡೆಯುವ ಉಪಾಯ : ಅಧಿಗಮೋಪಾಯಮಂ ನ್ಯಾಸಮಂಬುದು (ತಮ್ಮ. ೩೦) ; ಪ್ರಮಾಣಮಂ ಜ್ಞಾನಮಂಬುದು, ಅಧಿಗಮೋಪಾಯಮಂ ನ್ಯಾಸಮಂಬುದು, ಅಪಾವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಮಂ ನಯಮಂಬುದು (ತತ್ತ್ವ. ೬೩). ೪. ಜಪ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಯ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, — ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಮೇಲಾ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಕರನಾಸಂಗ್ಯವಲ್ಲ . . . ಅದಿಮಧ್ಯಾಂತರಪರ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿದುಯುಕ್ತಮಾದ ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮಕಾರಗಳಂ ನ್ಯಾಸಂ ಮಾಡಿ ಬಳಿಕಾ ದಿಂದುಯುಕ್ತ ಪ್ರಜವನಾ ಸರ್ವಾಂಗುಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯಾಸಂಗ್ಯದು (ವಿವೇಕ. ೪೪) ; ಕತಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯು ಜಪಿಸಿ ಲಿಂಗವೀಜಾಕ್ಷರಗಳಂ ನ್ಯಾಸಮಂ ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವದೋಷವನಳಿಯುತಂ (ಮಹಾವಿ. ೪-೨೦) ; ಆಸನದ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಒಂದು ನ್ಯಾಸವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗವ ಮತ್ತು ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಆಸನಸ್ಥಿತಿಯೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೧೫೬). 'ಅಂಗನ್ಯಾಸ', 'ಕರನ್ಯಾಸ' ಪರಾ. ೫. ವಿಧಾನ ; ರಚನೆ ; ರೀತಿ ; ಬಗೆ : ನ್ಯಾಸವೊಳ್ಳುತು ಗುರುವಿನಧಿವನ್ಯಾಸಮಂಕುಟೊ ಶಿವಶಿವಾ ಕಾಳಾಸ ತಪ್ಪದ ಕಳವಿನೆಸುಗಿಯ ಬತ್ತ ರೇಸೆಂದ (ಕೊರಂ. ೪-೪-೩೫) ; ಕರ ಬಂದೆ, ರೂಪಾಂತರಬೆತ್ತು ಹೊಂಚಿಪ್ ಭದ್ರನೆಯ ಕಾಪಿನೋಲಂತೆ, ನಾನಾನ್ಯಾಸಮಂ ರೂಪಿ ಚಿತ್ರಮಾದುವು ಕಣ್ಣಿ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೨೯೨-೧೪೬) ; ನೂಲಲ್ಲಿ ಕಣಿನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದ ಇವರ ಮನಸ್ಸು . . . ಕೊನೆಗೆ ಅಪರಂಜಿಯಾಯಿತು. ಅದು ಹೀಗಾದ ವಿಚಿತ್ರನ್ಯಾಸವನ್ನು ನಾನು ಹೇಗೆ ವಿವರಿಸಬಹುದು ? (ಸುಬ್ರ. ೨). ೬. ಇಡುಗಂಟು ; ಶೇವಣಿ : 'ನ್ಯಾಸಕಾರಿ' ಪರಾ. ೩. ಧರ್ಮದರ್ಶಿಗಳ ಮಂಡಲಿ ; ವಿಶ್ವಸ್ತವಮಿತಿ : ಮೇಲಿನ (೧) ನೆಯ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಯಾವುದೊಂದೂ, ಒಂದು ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆಯ ಆಡಳಿತವು ರಾಜ್ಯದಿಂದ ನಡೆ

ಯುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಕಟ್ಟು ಪಾಡುಗಳ ಯಾವುದಾದರೂ ಧರ್ಮಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಆ ಸಂಸ್ಥೆಯು ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆ ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೧೩). ೭. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ; ಭಾಷ್ಯ ; ಟೀಕೆ ; ಪಂಚಿಕೆ : 'ನ್ಯಾಸಕಾರ' ಪರಾ. ೪. ಕಾದಂಬರಿ : ಇಂದು ಹಲಸಂಗಿಯ ಧೂಲಿಸಾಹೇಬರು ಇದೇ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಕತೆ, ನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಕನ್ನ. ೧, ೩೯). ೧೦. 'ಕಾಶಕೃತ್ಸ್ನ' ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಜಿನೇಂದ್ರ ಬುದ್ಧಿಯು ಬರೆದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, — ಭಾಷ್ಯ : ತದುಪಾಧ್ಯಾಯಿಗಳು ೩ ಭಟ್ಟದರ್ಶನ ನ್ಯಾಸ ಪ್ರಭಾಕರವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗಳೂವರ್ಗಂ . . . ಸರ್ವಾನಮಸ್ಯ ಮಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕೆಯ್ಯಾಚೇಶ್ವರದಗಲುಂ ಬಡಗಿ ಮತ್ತರು ೧೦೦೦ . . . ಭಟ್ಟದರ್ಶನವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗೆ ಮತ್ತರು ೩೫ ನ್ಯಾಸವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗೆ ಮತ್ತರು ೩೦ ಪ್ರಭಾಕರವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಗೆ ಮತ್ತರು ೪೫ (ಕಾಶ. ೩-೨-೧೪೩ ; 1958) ; ಭಟ್ಟಪ್ರತಿ ನ್ಯಾಸದರೆ ಮತ್ತರು ೧೫ ಹರಕೃತ್ತರು ೧೦ ಪ್ರಭಾಕರದರೆ ಮತ್ತರು ೨೦ ಪರಕೃತ್ತ ೧೦ ವೇದಾನ್ತದರೆ ಮತ್ತರು ೧೫ ಹರಕೃತ್ತರು ೧೦ (ಸಾ. ೩೦. XX, ೩೦೦-೧೩ ; ಸು. 17ನೆಯ ಪತ್ರ). ೧೧. [ಸಂಗೀತ] ಗ್ರಹಸ್ವರ, ಹಂಸಸ್ವರ, ನ್ಯಾಸಸ್ವರವೆಂಬ ಪ್ರಧಾನಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಗ್ರಹ, ಅಂಶ, ಮಂದ್ರ, ತಾರ ಹಾಗೆಯೇ ನ್ಯಾಸ, ಅಪನ್ಯಾಸ ನಂತರ ಸನ್ಯಾಸ, ವಿನ್ಯಾಸಗಳು, ಬಹುತ್ವ ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಪತ್ವ ರಾಗಗಳ ಈ ಹತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು (ಚತು. ೫೪) ; ಒಂದೊಂದು ರಾಗಕ್ಕೂ ಹಾಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬೇಕಾದ ಸ್ವರ (ಗ್ರಹ), ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಸ್ವರ (ಅಂಶ), ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಎರಡೆರಡರಷ್ಟು ಧ್ವನಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೆಚ್ಚುವ ಸ್ವರಪ್ರಕರ ಶ್ರೇಣಿ (ಮಂದ್ರ, ಮಧ್ಯ, ತಾರ), ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಲು ಉಪಯುಕ್ತ ಸ್ವರಗಳು (ನ್ಯಾಸ, ಅಪನ್ಯಾಸ, ವಿನ್ಯಾಸ), ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯ ರೂಪಕಗಳು ರಚಿತವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಂತೆಯೇ ಪ್ರಸ್ತಾರ . . . ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ (ಭಾರತ. ೫೪೧) ; ನ್ಯಾಸ-ಅಂಶಸ್ವರದ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿ ರಾಗವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸುವ ಸ್ವರ (ಸಂಗೀತಂ. ೨೩). 'ನ್ಯಾಸಸ್ವರ' ಪರಾ. ೧೨. [ಗಣಿತ] ಅಗಲದ ಅಳತೆ : ನ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಅಡ್ಡ ಗಲವೆನುವುದು (ಕ್ಷೇತ್ರ. ೫೬-೬).

[ಸಂ.]

ನ್ಯಾಸಕಾರ (ನಾ). ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರ ; ವಿವರಣೆಕಾರ ; ಭಾಷ್ಯಕಾರ : ಈ ನುಡಿ ನಿನಗಲ್ಲದೆ ದಿವಿಜಾನೀಕೃತಮರದವರ ಪಚನಂ ಜಡಸಂಸ್ಥಾನಮು ವಿಜ್ಞೇಯಮದರ್ಶನಾನುಂ ನ್ಯಾಸಕಾರಂ ತರವೇವ್ಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೪೦).

[ಸಂ.]

ನ್ಯಾಸಕಾರಿ (ನಾ). ಶೇವಣಿ ಇಡುವವನು : "(ಜಣ, ಅಸ್ತಿ, ಮೊ. ನ್ನು) ನ್ಯಾಸವಿಡುವವನು ; ನ್ಯಾಸಕಾರಿ ; ಶೇವಣಿ ; ಶೇವಣಿದಾರ" (Depositor. ಇಂಕೃ). [ಸಂ. ನ್ಯಾಸಕಾರಿನ್]

ನ್ಯಾಸಧಾರಿ (ನಾ). ತನಗೆ ವಹಿಸಿಕೊಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ, ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಪಾಲಿಸುವವನು ; ವಿಶ್ವಸ್ತ : "ಯಾವನಿಗೆ ವಸ್ತುವನ್ನು ವಹಿಸಿದೆಯೋ ಅವನು : ನ್ಯಾಸಧಾರಿ" (Depository. ಇಂಕೃ) ; ನೆಳ್ಳು ದೋವನನ್ನು ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾದ ನ್ಯಾಸಧಾರಿಗೆ ವಶಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ರಾಗೊಣಿಸ್ಕೊ ತೀವ್ರಾಲೋಚನೆ ನಡೆಸಿದನು (ಪುನರು. ೪೧೯).

[ಸಂ. ನ್ಯಾಸಧಾರಿನ್]

ನ್ಯಾಸನಿರ್ವಾಹಕ (ನಾ). — ನ್ಯಾಸಧಾರಿ : ಈಗ ನಾನೊಬ್ಬ ನ್ಯಾಸ ನಿರ್ವಾಹಕ . . . ನಾನೆ ಅವನ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಪುನರು. ೩೧೧). [ನ್ಯಾಸ+ನಿರ್ವಾಹಕ]

ನ್ಯಾಸಪೂರಿತ (ನಾ). ಜಪ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಯ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷ: ಸಂತತಂ ಸಕಲಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮಾತೆಯಪ್ರಾಣ ಪ್ರಣಮೋಕ್ತ ಪಂಚಾಕ್ಷರದ ನ್ಯಾಸಪೂರಿತವಾಗಿ (ಸಮೋ. ೧೪-೨೩). [ನ್ಯಾಸ+ಪೂರಿತ] ನ್ಯಾಸವಸ್ತು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಯ್ದಿಡಲು ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತು: ನಿಜವಾಗಿ ಅಡ್ಡಿಯವು ನ್ಯಾಸವಸ್ತು. ಗೌರವದಿಂದ ಬೆಳೆಸ ಬಹುದು . . . ಕಡೆಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಸ್ವಾಧೀನಮಾಡಬೇಕು (ಜಯಂತ. ೨೯೩). [ನ್ಯಾಸ+ವಸ್ತು]

ನ್ಯಾಸವಿದ್ಯೆ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿ ಸುವ ವಿದ್ಯೆ; ತರಣಾಗತಿ ವಿದ್ಯೆ: ಈ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೈತ್ತಿಂಯು ಉಪ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯೆ ವಿವರಿಸಿರುವಂತೆ ನ್ಯಾಸವಿದ್ಯೆಯು ತರಣಾಗತಿವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ (ಭಾರತ. ೨೬೪); ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ನ್ಯಾಸವಿದ್ಯಾ, ತರಣಾಗತಿ, ಪ್ರಪತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವ ಸುಲಭವಾದ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಪಾಂಚರಾತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಭಗವತ್ಪಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಉಪ ದೇಶಿಸಿರುವನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೦). [ನ್ಯಾಸ+ವಿದ್ಯೆ]

ನ್ಯಾಸಸ್ವರ (ನಾ).-ನ್ಯಾಸ ದಿಗಿ: ರಾಗಕ್ಕೆ ಮೂರುವಿಧ ಪ್ರಧಾನ ಸ್ವರಗಳುಂಟು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅವು (೧) ಗ್ರಹಸ್ವರ, (೨) ಅಂಶಸ್ವರ, (೩) ನ್ಯಾಸಸ್ವರ . . . ರಾಗವನ್ನು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳಿಸುವ ಸ್ವರವೇ ನ್ಯಾಸಸ್ವರ (ಸಂಗೀತಂ. ೨೨). [ನ್ಯಾಸ+ಸ್ವರ]

ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಯ್ದಿಡಲು ಕೊಟ್ಟ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮರಳಿ ಕೊಡದೆ ವಂಚಿಸುವಿಕೆ, -ಅಪಹರಿಸುವಿಕೆ: ನಾನಾಮಿಥ್ಯೋಪದೇಶಂ ಪುರಿದೊಡವಿದ ಸಾಕಾರಮಂತ್ರಂ ರಹೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರಕ್ರಮಮನುಗತಿಯು ಕೊಟಿಲೇಖತ್ರಯಾ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಸತ್ಯವ್ರತಕ್ಕಿಂಪು ಪರಿವಿಧಿಯಿಂದಯ್ಯತೀಚಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸುಳುಮಾ. ೬-೧೪); ಬಯ್ಯೆಗೊಟ್ಟಾತಂ ಮಹಿಮೆ ಕಿಟಾದಂ ಪೇಟ್ಟಡ ನಿತನೆ ಕೊಟ್ಟುಬಿಡದಂ ವಂಚಿಸುವುದು ನ್ಯಾಸಾಪಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ರಾಪಕಾ. ೧೨೩-೨). [ನ್ಯಾಸ+ಅಪಹಾರ]

ನ್ಯಾಸಾರ್ಪಣ (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಯ್ದಿಡಲು ಕೊಟ್ಟುದನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವಿಕೆ, -ಮರಳಿ ಒಪ್ಪಿಸುವಿಕೆ: (೨). [ನ್ಯಾಸ+ಅಪಹಾರ]

ನ್ಯಾಸಿ (ನಾ).-ನ್ಯಾಸಧಾರಿ: ೧೦. ನ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಸಿಗಳು. ೧೧. ಮಹಾಪ್ರಶಾಸಕರು ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರಿ ನ್ಯಾಸಿಗಳು (ಭಾಧಾನ. ೨೯೪). [ಸಂ. ನ್ಯಾಸಿನ್]

ನ್ಯಾಸ್ತಾ (ನಾ). ಸ್ನೇಹ; ಗೆಳೆತನ: ಇವರ ನ್ಯಾಸ್ತಾ ಬಾಳಾ ಬೇಡಿದೆ (ಚಂದತೋ. ೧೭೩). [?]

ನ್ಯಾಹರಿ 'ನೇರೈ' ನೋ.

ನ್ಯಾಹರಿ 'ನೇರೈ' ನೋ.

ನ್ಯುಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬಾಗಿದುದು, -ಬಗ್ಗಿದುದು; ಅಧೋ ಮುಖವಾದುದು. ೨. ತಲೆಬಾಗಿದವನು; ಅಧೋವದನನಾದ ವನು: "ನ್ಯುಬ್ಬ: ಅಧೋಮುಖ: -ಈ ೨ ತಲೆಯಂ ಬಾಗಿರ್ಪವಂ" (ಪದಾಡು. ೩೩-೨೩೦). ೩. ಕುಳ್ಳ; ಕುಬ್ಬ; ಗಿಡ್ಡ. ೪. ಬೆನ್ನು ಬಾಗಿದವನು; ಗೂನ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಿಂಬೆ. ೬. ಅಲದ ಮರ; ನೈಗ್ರೋಥ. ೭. ರೋಗದಿಂದ ಕುಗ್ಗಿದವನು, -ಕಂದಿ ದವನು: "ನ್ಯುಬ್ಬ: -ರುಜಾಭುಗ್ನೀ-ರೋಗದಿಂದ ಮರ್ಬಲನಾಗಿ ಬೊಗ್ಗಿ ಹೋದವನು ಹಸರುಗಳು, ರೋಗದಿಂದ ಕಂದಿದವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿಕ. ೧೪೬).

[ಸಂ.]

ನ್ಯುಮೋನಿಯ, ನಿಮೋನಿಯ (ನಾ). ಶ್ವಾಸಕೋಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಶ್ವಾಸಕೋಶದ ಉರಿಯೂತ: ಆ ಮಗು ನ್ಯುಮೋನಿಯಾದಿಂದ ಸರಳುತ್ತಿದೆ (ರೂಫ). ನಿಮೋನಿಯ: ಮಗುವು ಜ್ವರದಿಂದ ಸರಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಿಮೋನಿಯಾದಿಂದ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಡುಕರು. ಮಗುವಿಗೆ ಇಂಟೆಕ್ಸನ್ನನ್ಯಾಗಲೀ, ಇನ್ಟೆಫ ನನ್ಯಾಗಲೀ ಕೊಡಲು ಅವಕಾಶವನ್ನೇ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಕಲರೋ. ೧).

[←-ಇಂ. Pneumonia]

ನ್ಯೂನ (ಗು). ೧. ಕೊರತೆಯುಳ್ಳ; ಕಡಮೆಯ; ಸಮಗ್ರ ವಲ್ಲದ. ೨. ಕೀಳಾದ; ತುಚ್ಛವಾದ. (ನಾ). ೩. ಕೊರತೆ; ದೋಷ: ಇಲ್ಲಿ 'ಅಪೂರ್ವಾದಿಂಶ'ನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಚತುರ್ಮದನತ್ವಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು ನ್ಯೂನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿ. ೨೬೪).

ನ್ಯೂನಾತಿರೇಕ - ಕಡಮೆ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚು; ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ; ವಿರುದ್ಧೇರು: ನ್ಯೂನಾತಿರೇಕಗಳು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ (ರೂಫ). ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯ - ನ್ಯೂನಾತಿರೇಕ: ಇವರಿಂದ ಹಮಯ ಸ್ಥಿರತ್ವದಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯವಾದಂತೆ, ಸಮುದ್ರದ ಸ್ಥಿರತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯೂನಾಧಿಕ್ಯ ವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೦೦). [ಸಂ.]

ನ್ಯೂನಗಂಡ (ನಾ). ಉಳಿದವರಿಗಿಂತ ತಾನು ಕೀಳೆಂಬ ಭಾವನೆ; ನೈಜ್ಯಾನುಸಂಧಾನ: ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಅಂಥಪ್ರದ್ಧೆ, ಅಜ್ಞಾನ, ದಾಷ್ಯ . . . ನ್ಯೂನಗಂಡ, ಮೂಢಭಾವನೆ . . . ಇವನ್ನೆ ಪುರುಷಾರ್ಥ ವೆಂದೂ ಪರಮಾರ್ಥವೆಂದೂ ಭಾವಿಸಿ, ಅನುಭವಿಸಿ ಬದುಕಿ ಬಂದ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ . . . ರಾಜಕಾರಣಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲೂ ಇಲ್ಲದ ಎಂದೂ ಸಲ್ಲದ ಮಹತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ (ವಿಜ್ಞಾನ. ೪೮). [ನ್ಯೂನ+ಗಂಡ?]

ನ್ಯೂನತಾದ್ರ್ಯಪ್ಯರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿತ್ರ] ತಾದ್ರ್ಯಪ್ಯ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಆರೋಪ ಮಾಡುವ ವಸ್ತುವಿಗಿಂತ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನತೆ ತೋರುವ ತಾದ್ರ್ಯಪ್ಯರೂಪಕ: ಇಂತು ತಾದ್ರ್ಯಪ್ಯರೂಪಕಮುಂ ಅನುಭವತಾದ್ರ್ಯಪ್ಯರೂಪಕಮೆಂದೂ ನ್ಯೂನತಾದ್ರ್ಯಪ್ಯರೂಪಕ ಮೆಂದೂ ಅಧಿಕತಾದ್ರ್ಯಪ್ಯರೂಪಕಮೆಂದೂ ಮೂವುಂ ತೆರಿಂ (ಅಪ್ರ. ೨೨-೯); ಪದನಚತುಷ್ಯಮಿಲ್ಲದ ರೋಗಗುಣಮಿಲ್ಲದ ಪದ್ಮ ಸೀತಮಿಲ್ಲದ ಕಳಹಂಸಮಿಲ್ಲದ ಕಮಂಡಲಮಿಲ್ಲದ ಪಾಶರಜ್ಜುಮಿಲ್ಲದ ವಿನುಳಾಕ್ಷಮಾಲಿಕೆಯುಮಿಲ್ಲದಪೂರ್ವವಿರಿಂಚದಮೇಕೋವಿದ ಸಯ ಯುಕ್ತದಾನಪತಿ ಪೇಟ್ಟಪನಾಂ ನಿನಗೊಂದು ಕಾರ್ಯಸುಂ-ಇಲ್ಲಿ 'ಅಪೂರ್ವಾದಿಂಶ'ನೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣ ವಾದ ಚತುರ್ಮದನತ್ವಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು ನ್ಯೂನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇದು ನ್ಯೂನತಾದ್ರ್ಯಪ್ಯರೂಪಕ (ಕೃಷಿ. ೨೬೪).

[ಸಂ.]

ನ್ಯೂನತೆ (ನಾ). ಕೊರತೆ; ಅಪೂರ್ಣತೆ; ಲೋಪ: ಮದುವೆನ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಶೇಷಾಂಶ ಸ್ವಲ್ಪವಾದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪತೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಮದುವೆನ ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಚೀವಾತ್ಮ. ೫೮); ಈ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯ ನ್ಯೂನತೆ: ಒಂದು ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ದಿಗಂಶ ಕೋನೋನ್ಯಾಸಗಳು ವಿಕಳಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವಿಕ್ಷಣಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು (ಸತ್ಯತ್ವ. ೩೬); ಪದಗಳ ಅರ್ಥ ಮುಟ್ಟು ಮುಟ್ಟಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವುದೂ ಒಂದು ನ್ಯೂನತೆಯೇ (ಇಕ್ಷದ. ೫೪೪).

[ಸಂ. ನ್ಯೂನತಾ]

ನ್ಯೂನಪದ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಕಾವ್ಯರಚನೆಯ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ಪ್ರಕೃತಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಪದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಲ್ಲದಿರುವುದು" (ಕೃ.ಬಿ. ೨೨೮).

[ನ್ಯೂನ+ಪದ್ಯ]

ನ್ಯೂನಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ಕಡಮೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ತುಂಬಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಕೊರತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವಿಕೆ: ಇದರಿಂದ ಕೇವಲ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೋಸ್ಕರವಲ್ಲದೆ, ನ್ಯೂನಪೂರ್ತಿಯ ಸಲುವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳು ದ್ರವಿಡಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪೦). [ನ್ಯೂನ+ಪೂರ್ತಿ]

ನ್ಯೂನಪೋಷಣೆ (ನಾ). (ತಕ್ಕಷ್ಟು ಆಹಾರ)ಪೋಷಣೆ ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: "ತಕ್ಕಷ್ಟು, ಸರಿಯಾದ, ಆಹಾರಪೋಷಣೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು: ನ್ಯೂನಪೋಷಣೆ" (Malnutrition. ಇಂಕಿ). [ನ್ಯೂನ+ಪೋಷಣೆ]

ನ್ಯೂನಭ್ರೂಣ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯದಿರುವ ಭ್ರೂಣ; ಅಪೂರ್ಣಭ್ರೂಣ: ಅಂಥ ಒಂದು ಶಬಲಚಕ್ರದಂತಾಗಿ (Mosaic) ಜೀವಕಣಗಳು ಅಯಾ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುನ್ನೂಟಿಸಬಹುದು. ಯಾವುದೇ ಭಾಗ ಕೆಟ್ಟರೆ ನ್ಯೂನಭ್ರೂಣ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕೀಟಜಿ. ೧೦೫).

[ನ್ಯೂನ+ಭ್ರೂಣ]

ನ್ಯೂನಶ್ರುತಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಪ್ರಮಾಣ, ನ್ಯೂನ ಹಾಗೂ ಪೂರ್ಣವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಮೂರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಹಂತ, 'ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿ', ಎರಡನೆಯದು 'ನ್ಯೂನಶ್ರುತಿ'

ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯದು 'ಪೂರ್ಣಶ್ರುತಿ'—ಹೀಗಿದೆ ಪ್ರಾಚೀನಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿನ ಕ್ರಮವಾದ ಹಂತಗಳ ವಿಭಜನೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೮).

[ನ್ಯೂನ+ಶ್ರುತಿ]

ನ್ಯೂನಾಕ್ಷರ (ನಾ). [ಭಂಡ] ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಕಡಮೆಯಾದ ಪದ ಅಥವಾ ಪಾದ: ಮೊದಲ ಪದಂ ನ್ಯೂನಾಕ್ಷರಮದಜಾಂಡೆ ಬಲುಕೃಮರ್ಧಮಧಿಕಾಕ್ಷರಮಿಂತಿದಜಾಂ ಭಂದೋಭಂಗಂ ಪದನಜಾದದ ನಿಂತು ಸಮಜಾ ಪೇಟೊಡೆ ಚಿಲ್ವಂ (ಕವಿಾ. ೧-೯೨); ಪದ್ಯಪಾದದ ಕಡೆಯ ಗಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ಸಾಲದಿರುವ: ನ್ಯೂನಾಕ್ಷರ (Catalectic. ಇಂಕಿ). 'ಅಧಿಕಾಕ್ಷರ' ಪರಾ. [ನ್ಯೂನ+ಅಕ್ಷರ]

ನ್ಯೂನಾಭಿವೃದ್ಧಿ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯದ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕುಂಠಿತವಾದ: "ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕೊರೆಯಾದ; ನ್ಯೂನಾಭಿವೃದ್ಧಿ" (Under-developed. ಪತ್ರಿ. ೮೬). [ಸಂ.]

ನ್ಯೂನಾಭಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ). ಎಳೆಗೆಯಲ್ಲಿನ ಕೊರತೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಯಲ್ಲಿ ಅಭಾವವಿರುವಿಕೆ: "ಅಲ್ಪಾಭಿವೃದ್ಧಿ; ನ್ಯೂನಾಭಿವೃದ್ಧಿ" (Under-development. ಪತ್ರಿ. ೮೬). [ನ್ಯೂನ+ಅಭಿವೃದ್ಧಿ]

ನೈತ್ಯಮಂಟಪ (ನಾ). ನರ್ತನಶಾಲೆ: ಗ್ರಹ×××ದಿಂ ಬ[೪]ದ ಪರಿಸೂತ್ರ ನೈತ್ಯಮಂಟಪದಿಂದಂ ಜಳರುಹನಾಭನ ಭವನದ ಮಿಶರ್ವ್ವ ×××ಳೊಳೆಸೆಗುವತಿಯಾದಿಂದ (ಸೌಂದ. XX, ೧೧೧-೪೨; 1140).

[<ಸಂ. ನೈತ್ಯಮಂಡಪ]

ನೈಪತಿ (ನಾ). ರಾಜ; ದೊರೆ: 'ಪರನೈಪತಿ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ನೈಪತಿ]

ಪೆ, (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡ ವರ್ಣಮಾಲೆಯ ನಲವತ್ತೊಂದನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಪಕಾರ: ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ೪೭ ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವುದು ಕೇಶಿ ರಾಜನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಅಕ್ಷರಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ . . . (11) ವ್ಯಂಜನಗಳು :— ಪರ್ಗಿಯ : ಕ ಖ . . . ಪ ಫ ಬ ಭ ಮ (ಕೃಷಿ. ೩). ೨. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಪಣ' ಎಂಬುದರ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪ: ದಾಸಯ ಶಣಂಗಿಯರ ದಿದ್ವಂಶಂ ದಿಟ್ಟ ಗ ೧ ಪ ೫ (ಸೌಖ್ಯ. XI-11, ೧೪೯-೫; 1106). ೩. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ನಿರುತದಿಂ ಕಟಪ[ಯ]ಮನಲ್ಪೊಂದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೦). ೪. [ಸಂಗೀತ] ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪಂಚಮಸ್ವರ: "ಪಡ್ಡ ನಾ ಯಜಘನಾ ಗಾಂಧಾರಮಾ ಮಧ್ಯಮಂ ಮಿಜಾಪ್ತ ಪಂಚಮಂ ದ್ವಿವಶಂ ಸುನಿಪಾದಮೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಕ್ಕ ಪಜ್ಜಿ ತೋಜುವಕ್ಷರಾದಿ ಸಂಕ್ಷೇಪಗಳು ಪುಟ್ಟಿದುವು ಸರಿಗಮಪಧನಸ ಯೆಂಬಿವು" (ಮಂಗರಾ. ೨೩-೩); ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳು ವಿರಿಕೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮಿಸುವುದು ಆರೋಹಣವೇನುತ್ಪದೆ. ಉದಾ:— ಸ ರಿ ಗ ಮ ಪ ಧ ನಿ ಸ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೭).

ಪೆ, -ಹೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕೃದಂತಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಕುದಿಪ, ಕುದಿಪಂಗಳ; ಮಿದಿಪ, ಮಿದಿಪಂಗಳ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೬೨ ವೃತ್ತಿ); ಭಾವಾರ್ಥದ ಕೃತ್ಯತ್ಯಯಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿರುವುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದೆ . . . ಪ-ಬರೆ-ಬರೆಪ (ಕೃಷಿ. ೧೩). -ಹೆ : 'ಅಪ್ಪಿ ಕೊಳುಹ', 'ಪಿಡಿಪ', 'ಪಿಸುಣಾಡುಹ' ಪರಾ.

ಪೆ, (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವನಾಮ ಪ್ರತ್ಯಯ; IP ಸಂಸ್ಕೃತ ದಲ್ಲಿಯ 'ಧರಣಿಪ', 'ಭೂಮಿಪ' ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಅನು ಕರಣದಿಂದ 'ಪೊಡವಿಪ', 'ಮಲೆಪ' ಮೊದಲಾದ ದೇಶ್ಯ ಶಬ್ದ ಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ.

ಪೆಲುಜುದಾರ 'ಘೌಜುದಾರ' ನೋ.

ಪೆಲುಳಿ 'ಪೌಳಿ' ನೋ.

ಪಂ 'ಪನ್' ನೋ.

ಪಂಕ, (ನಾ). ೧. ಕೆಸರು; ರಾಡಿ; ಕರ್ದಮ: "ಪಂಕ, ಸಾದಾ, ನಿಪದ್ವರ, ಜಂಬಾಳ, ಕರ್ದಮ, ಅವಕಿಲ:—ಈ ೬ ಕೆಸಲು" (ಪರಾಧ್ಯು. ೧೧೨-೫೬); ಬಡಪನು ಪಂಕದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದೊಡೆ ಕಾಲ ಬದಿವು ಬಿಲ್ಲದೆ ಬೇಟೆ ಗತಿಯುಂಟೆ (೩೫೫. ೫೩); ಕವಿಲೇಶಲಿಂಗದಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಭಕ್ತುತಿಯಿಂದೋರ್ವ ಪನ್ನೊಂದು ಸಾಸಿರೆಕುಂಭಕ್ಷೀರವನು ಎಣಿಯಲಾಗ ಪನುಧಿಯೊಳು ಪರಿದು ಪಂಕಮದಾಗೆ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೨೧-೪); ಓ ಭಾವ ಗಂಗಾವೇಣಿ . . . ಮುಟ್ಟಿದರೆ ನಿನ್ನ ಮೆಯ, ರಾಮಾಂಭಿ ಸೋಂಕಿ ದೊಡನೆಯ ಕಲ್ಲು ಕಡುಚೆಲ್ಲು ಪೆಣ್ಣಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಿದೋಲಾ ಪಂಕದಿಂ ಕಲಾಪಂಕಜಂ ಕಂಗೊಳುವುದು (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೫-೧೩೨). ೨. (ಗಂಧವೇ ಮೊದಲಾದ ಘಂಧವಾದ) ವಿಲೇಪನ ದ್ರವ್ಯ; ದೇಹಕ್ಕೆ ಬಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವ ಕಲ್ಪ: ಚಂದನಪಂಕಾದ್ರವ್ಯಗಳಪ್ಪ ಕರಕಮಲಂಗಳಂ ಮುಗಿದು (ಕಾಂಡಾ. ೪೮೫); ಮಾಸರಮೊಕ್ಕ ಕಪ್ಪರಿಯ ಪಂಕಮಸ್ಥದೆ ಪಂಕಮಂ . . . ಅಜಾಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೦೭); ನಿರಿಜಾ ಸುಸ್ತನವಿಲೇಪ ಸವ

ಕನ್ನೂರಿ ಪಂಕಾಂಕ ಹಸ್ತಪಲ್ಲವಯುಗ . . . ನಮಸ್ತೇ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ (ಚಿಬ್ಬ. ೩೭-೧). ೩. ಕೊಳೆ; ಹೊಲಸು; ಮಲ: ಪೊಡೆಯೊಳ್ ಕುಂಬರಿ ಪಂಕ ಮೇಲೆ ತೊಳೆಯಲ್ ತಾಂ ಶುದ್ಧ ನೇನಪ್ಪ ನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೯೭). ೪. ಪಾಪ; ಪಾತಕ: "ಪಂಕಂ, ಪಾಪಂ . . . ದುಷ್ಕೃತಂ-೧೨ ಪಾಪದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೨); ಮುಟ್ಟಿ ನೇವಿಪರ ಪಂಕಮನೋಮೋದಲೊಳ್ ಪಾಬ್ಬಾಡಿಸುತುಂ . . . ವಿಶ್ವರೂಪಿಯೆನೆ ಮಹಿಮೆ ನೆಲೆಗಾಣದ ನಿನ್ನ ಮೈಮೆಯಂ ಬಣ್ಣ ಸಲಾಸಂ ಸಾಲ್ವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೧-೩). ೫. (ಅಲಂ) ಕ್ಲೇಶ, ಬಾಧೆ: ಜನರವರು ಬಡತನದ ಪಂಕದಲಿ ಮಿಳಮಿಳನೆ ಪುಳುಗಳಂತಾದಿಸುವರು ಸಾಯುವರು (ಪರಾ. ೪೧-೧೯); ನೀವು ಹೀಗೆಯೇ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯದ ಪಂಕದಲ್ಲಿ ಚರಕಾಲ ಕೊಳೆಯುತ್ತ . . . ನಿಮ್ಮ ಭರ್ಮದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನಾ. ನಿಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಮುರಿಯುವವ್ವು ನಾಸ್ತಿಕರು ನೀವಾಗಬೇಕಾದೀತು (ಧಾರ್ಮಿಕ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಪಂಕ, 'ಪಂಖ' ನೋ.

ಪಂಕಜ (ನಾ). ೧. ಕೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ: "ಸಹಸ್ರಪತ್ರಂ . . . ಅರವಿಂದಂ, ಪದ್ಮಂ, ಪಂಕಜಂ—ಈ ೧೭ ತಾವರೆ" (ಪರಾಧ್ಯು. ೧೧೨-೫೬); ಪಂಕಜಮುಂ ಸುಹೃದ್ವದನಪಂಕಜಮುಂ ಮುಗಿಪನ್ನಮುಗ್ರತೇಜಂ ಕಿಡುರ್ತಿನಂ . . . ಕುರುಕುಲಾರ್ಕನಮರ್ಕ ನುಮಸ್ತಮೈದ್ವದರ್ (ಗದಾಯು. ೯-೩೫); ಚಪ್ಪಿ ನೋಳ್ ಮುತ್ತು ಕಾಸಾರದೊಳ್ ಪಂಕಜಂ . . . ಪುಟ್ಟು ನಂತರೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಶಿವನ ಶಿವನಲ್ಲಿ (ಬಸರ. ೧-೧೨೫). ೨. [ಭಂಡ] ಸಂಕೃತಿ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ಭಂಡಸ್ಸಿ ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೃತ್ತ; ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲೂ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳ ನ, ಜ, ಭ, ಜ, ಜ, ಜ, ರ, ಸ ಗಣಗಳ ಒಂದು ವೃತ್ತ: ಅಮರಗಣಾರ್ಕ ಶೀತಕರ ಭಾನುಗಣಾಕ್ರಿಯಾಂತ್ಯಶಾಸನಂ ಪವನಂ ಸಮುದಿತವಿಶ್ರಮಂ ನೆಲಸಿ ದಿಕ್ಕರಿಯೊಳ್ ಕರಮೊಪ್ಪಿ ರಾಗದಿಂದ ವನೀ ಸಮದೊಳೆ ನಾಗವರ್ಮನ ಮತಂ ಪರಿದತ್ತು ಸಮಸ್ತಧಾತ್ರೀಗ್ಲ ಮಿದುಂ ಕ್ರಮದೊಳಗಾದುದಿಂತಿದನೆ ಪೇಟ್ಟನೆ ಸತ್ಯವನಯ್ಯ ಕೇಳ ಪಂಕಜಮುಂ (ಭಂಡೋಬು. ೨-೧೪೨). [ಸಂ.]

ಪಂಕಜಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ; ಅಬ್ಬ ಯೋನಿ. [ಪಂಕಜ+ಗರ್ಭ]

ಪಂಕಜನಂದನ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮ: ಪಂಕಜನಂದನ ಪಾನವಾರಿ ರುದ್ರರಾ ಪೊಂಕದ ಬೋಳೆಯರಾದಿಶಾರಣಾಂಗರಾ ಬಿಂಕದ ಮೂವರವರ್ಗ ಬೀಜ ವೀಶಂ ಸಂಕಥಿತರಾ ಪುತಿರಾಜಿಯೊಳ್ಪತ್ತರಾ (ಪರಾಶ್ಯ. ೧-೧೭-೨೬).

[ಪಂಕಜ+ನಂದನ]

ಪಂಕಜನಾಭ (ನಾ). ಕಮಲವು ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿರುವವನು; ಪದ್ಮ ನಾಭ; ನಿಮ್ಮ. [ಸಂ.]

ಪಂಕಜನೇತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ವಳು; ಅಂಬುಜನೇತ್ರ: ಪಂಕಜನೇತ್ರ ಪಂಸಗಮನಾಸ್ತಿ . . . ಪೇರ್ ಭ್ರಮರಜಾಲನುಣೇಬಾಸಿ ಪೋಗರೇಗುಮೇ (ಸಾರ್ವ. ೧೦-೫೧). [ಸಂ. ಪಂಕಜನೇತ್ರಾ]

ಪಂಕಜಸಾಣಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕೈಯುಳ್ಳವಳು; ಕೋಮಲವಾದ ಹಸ್ತವುಳ್ಳವಳು; ಇಂತೋಪ್ಪುವ ಸುಕುಮಾರಿಂ . . .

ಶೋಭಪಂಕಜಸಾಣಿ ಶಿವಮಂತ್ರವಾಚಕಾಂತಾರೋಮುಷಿ ಕಾಂಭೋಜರಾಜನ ಪುತ್ರಿ ಕಾಂತ್ ಗೌರೀದೇವಿಯೆಂಬ ತರುಣಿಯಂ ಮದುವೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಕವ್ಯಾಂ. ೨-೩೨ ನ). [ಪಂಕಜ+ಸಾಣಿ]

ಪಂಕಜಬಾಣಿ (ನಾ). ಕಮಲನೇ ಬಾಣವಾಗಿರುವವನು; ಮನ್ಮಥ: ಕಂದಿಕಾತಿಯರುಗಳ ಸಡಗರವನಾರು ಜೇಳುವರೆ ಪಂಕಜ ಬಾಣನಂಕದಾನೆಯ ಪೋಲ್ವು (ನವಮೀ. ೪-೩೮).

[ಪಂಕಜ+ಬಾಣ]

ಪಂಕಜಬೀಜ (ನಾ). ತಾವರೆಬೀಜ: ಬಣಿ ಕೋಷ್ಠಂ ಶಂಖಂ ಪಂಕಜಬೀಜಂ ಲೋಹಮೆಂಬಿನಂ ಕೋರಲೋ ಕಟ್ಟಿಜಗರಮುಂ ಗ್ರಹ ಗಣಮುಂ ದ್ವಿಜಗಣಮುಂ ಪೊದಲಿವಾ ಬಾಲಕನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೪೪).

[ಪಂಕಜ+ಬೀಜ]

ಪಂಕಜಭವ (ನಾ). = ಪಂಕಜಗರ್ಭ: ಪಂಕಜಭವ ಅಹಂಕಂಠನುತ ಪದಪಂಕಜ ಕೋರೋ ಮೀನಾಂಕನ ಜನಕ (ವಿವಾಕ್. ೫ ಅನುಸಲ್ಲದಿ).

[ಪಂಕಜ+ಭವ]

ಪಂಕಜಮುಖಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು; ಕಮಲಮುಖಿ: ಪಂಕಜಮುಖಿ ಬಾ ಎನೆ ತಾಯಂ ಕಾಮಿನಿ ಜಡಿಯ (ಪ್ರೀತಿ. ೨೪-೧೪೪); ಪಂಕಜಮುಖಿಯರೆಲ್ಲರು ಬಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ವೇಂಕಟದಮಂಜಾರತಿಯೆತ್ತಿ (ಪುರಂದ. ೪-೨೦೩ ಸಲ್ಲದಿ); ಕೋಂಕು ಗುರಳಿನ ರಂಭಿ ಕಂಕಣವು ಕಟಿಸೂತ್ರ ಪಂಕಜಮುಖಿಯು[ಪಾಪಂ. ಪಂಕಜಾ ಗಂಧಿಯು]ಎನಬೇಡ ತಾನೊಲಿದ ಮಂಕೆ ಮಾಡೆಕವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೧೦).

[ಸಂ. ಪಂಕಜಮುಖೀ]

ಪಂಕಜವಿಷ್ಣುರ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಪೀಠ, —ಆಸನ. ೨. ತಾವರೆಯನ್ನೇ ಆಸನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ಕಮಲಾಸನ; ಬ್ರಹ್ಮ: ಪದ್ಮವಿಷ್ಣುರಂ ಪಂಕಜವಿಷ್ಣುರಂ ನತವಿನೇಯವ್ಯಾತ ಜೀತಸ್ತು ಮೋಹರನಾಗಿದುರ್ವಜಾಂ ಹರಂ ಭವಹರಂ ಮಾಣಿಕ್ಯದೇವಂ ಪಸುಂಧರೆ ಗಿಂತೋರ್ವನೆ ದೇವನಾಗಿರೆ ಜಯಂ ಭದ್ರಂ ಶುಭಂ ಮಂಗಳಂ (ಅದಿತಿ. ೧೬-೬).

[ಪಂಕಜ+ವಿಷ್ಣುರ]

ಪಂಕಜವೈರಿ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಶತ್ರುವಾಗಿರುವವನು; ಚಂದ್ರ.

[ಪಂಕಜ+ವೈರಿ]

ಪಂಕಜಸಂಭವ (ನಾ). = ಪಂಕಜಗರ್ಭ: ಪಂಕಜಸಂಭವಂ ನಿನಗೆ ಪಾಸಬಿಡುಲ್ಲದ ರಾಘವಂಗೆ ನನ್ನಂ ಕುಡೆ ಕಂಡು ಸೈರಿಸದೆ ಚಿತ್ತಭವಂ ದಶ ಕಂಧರಂಗೆ ಕೊಟ್ಟಂ (ಪಂಪಾನಾ. ೯-೧೬೪).

[ಪಂಕಜ+ಸಂಭವ]

ಪಂಕಜಾಕರ (ನಾ). ತಾವರೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾದುದು; ತಾವರೆಗೊಳ; ಕಮಲಾಕರ: ಅಂಚೆಗಳಿಲ್ಲದಂಬುರುಹವಂಬುಜಮಿಲ್ಲದ ಪಂಕಜಾಕರಂ ಮಿಂಚುವ ಪಂಕಜಾಕರಮಿಲ್ಲದ ನಲ್ಲನಂ . . . ಸಮಕುಂಚ ಪೊಬಲ್ಲುಳ್ಳದ ಮಹೀತಳಮಿಲ್ಲ ತದೀಯರಾಜ್ಯದೊಳ (ಉದ್ಭ. ೩-೬); ಶರಣಿಯಲ್ಲಿ ವೃಕ್ಷತೆಯಲ್ಲಿ ಮರುತ್ತ ಭದ್ರಲ್ಲಿ ಪಂಕಜಾಕರದೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವ ತಿಳಿದೊನ್ನಮನಂತೆಗಳುನ್ನದಾಳಿಗಳ ಸುರಮುನಿಗಳ್ ಜಂಗಲೊಸದೀಂಟಿಲುಮಾರ್ದಜಗಲ್ಲುಳುಂಗಲಾತುರಿನ ಕರಾಗ್ರದಿಂದುದಿಯ ಲಾಟವು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೩).

[ಪಂಕಜ+ಆಕರ]

ಪಂಕಜಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ; ವಿಷ್ಣು: ವೇಣುವಂ ಬಾಣಸುತ್ತುಂ ತುಜುಗಾದಂ ಗೋಪವೇಷೋಚಿತ ವನಕುಸು ಮಾಲಂಕೃತಂ ಪಂಕಜಾಕ್ಷಂ (ಜಗದಿ. ೪-೩೪).

[ಸಂ. (ಪಂಕಜ+ಆಕ್ಷ+)]

ಪಂಕಜಾತ (ನಾ). = ಪಂಕಜ ೧: ಖರಖರಘಾತಜಾತ ಧರಣೀ ತಲರೇಣುವಜಾಂಡ ಪಂಕಜಾತವೆಂದಿನಂ ನೆಗೆದು ತೀವಿರೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೯೦).

[ಪಂಕ+ಜಾತ]

ಪಂಕಜಾಸನ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಸುಂದರವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಪಂಕಜಾಸನ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಗಳಂ ಕಳುಹಿ ಕಳಿ ನೀನೆನಲು (ಬಸವ. ೫೧-೬).

[ಸಂ. ಪಂಕಜಾಸನಾ]

ಪಂಕಜಾಪ್ತ (ನಾ). ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಬಂಧುವಾದವನು; ಸೂರ್ಯ.

[ಪಂಕಜ+ಆಪ್ತ]

ಪಂಕಜಾರಿ (ನಾ). = ಪಂಕಜವೈರಿ. [ಪಂಕಜ+ಅರಿ]

ಪಂಕಜಾಸನ (ನಾ). = ಪಂಕಜವಿಷ್ಣುರ ೨: ಜನಪ ನಿನಗೆಜ್ಜುಜಾಪನಾದಿ ಯೋಳ ಪಂಕಜಾಸನನ ಮಾನಸಪುತ್ರನಾದನಂಗಿರಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೨೬); ಪಂಕಜೇಕ್ಷಣ ಪಂಕಜಾಸನ ಪಾಕಶಾಸನ ಮುಖ್ಯರಾ ದಿಂಕಮಂ ತೃಣ ಮಿಟ್ಟು ಯಕ್ಷನ ರೂಪಿಂ ಮುಜಾದಂ ಮಹೇಶಂ (ವೃಷಭ. ೩೭-೧೦೬).

[ಪಂಕಜ+ಆಸನ]

ಪಂಕಜಿನಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಬಳ್ಳಿ; ತಾವರೆ ಬಳ್ಳಿ; ಕಮಲಿನಿ: “ಅದ್ವಿನೀ, ಕಮಲಿನೀ, ಸರೋಜಿನೀ, ಪಂಕಜಿನೀ, ಪುಷ್ಕರಿಣೀ, ಅಂಭೋಜಿನೀ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳೂ ತಾವರೆಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೯); ರಕ್ತ ಪಂಕರುಹಮನಾಂಶ ಪಂಕಜಿನಿಯಂತೆ ನವೋದಿತ ಚಂದ್ರದಿಂಬಮಂ ಭರಿಯಿಸಿದಿದ್ದಿಗ್ಗಿನಿಯಂತೆನೆದಳ ಮಧುಪಾನ ಗೋಷ್ಠಿ ದೊಳ (ಕಾಞ್ಕ. ೯೩೨).

[ಸಂ. ಪಂಕಜಿನೀ]

ಪಂಕಜೇಕ್ಷಣ (ನಾ). = ಪಂಕಜಾಕ್ಷ: ಪಂಕಜೇಕ್ಷಣ ಪಂಕಜಾಸನ ಪಾಕಶಾಸನ ಮುಖ್ಯರಾ ದಿಂಕಮಂ ತೃಣಮಿಟ್ಟು ಯಕ್ಷನ ರೂಪಿಂ ಮುಜಾದಂ ಮಹೇಶಂ (ವೃಷಭ. ೩೭-೧೦೬).

[ಪಂಕಜ+ಆಕ್ಷಣ]

ಪಂಕಜೋದರ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವವನು; ವಿಷ್ಣು.

[ಪಂಕಜ+ಉದರ]

ಪಂಕಜೋದ್ಯವ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ: ಮುದದೊಳೆನುವನಜಯದವರು ತಮ್ಮೊಳು ತಾವೆ ಮೊದಲೊಳೊಗೆದುದು ಹರಿಗೆ ಪಂಕಜೋದ್ಯವಗೆಯಂತದಜ ತಜುವಾಯ ಬಳಿಕನೆಗೆ ನಿನಗೆಂದು ಭಾಗಿಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮಥಿಸೆ (ಲಾಚಂ. ೧೨-೬).

[ಪಂಕಜ+ಉದ್ಯವ]

ಪಂಕಪ್ರಭೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು; ೨ ರತ್ನಪ್ರಭೆ, ಶರ್ಕರಾಪ್ರಭೆ, ಕಾಲುಕಾಪ್ರಭೆ, ಪಂಕಪ್ರಭೆ, ಧೂಮಪ್ರಭೆ, ತಮಃಪ್ರಭೆ, ಮಹಾತಮಃಪ್ರಭೆ ಎಂಬ ಏಳು ನರಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆ ಯದು: ಪಂಕಪ್ರಭೆಯೊಳ ವಶಾಬ್ಬುಪಮೆಯಂ ದುಃಖಾಗ್ನಿಯೊಳ ಬೆಂದು ಮತ್ತವನಲ್ಲಿ ಪೊಜಮಟ್ಟು ಮುನ್ನ ಧನಮಂ ಬಯ್ಯದಾಗರಣ್ಯ ದೊಳ ಪುರಿಯಾಗಿ ಶಿಟ್ಟ (ಅದಿತಿ. ೫-೪); ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸಪ್ತ ಪಂಕ ಪ್ರಭೆಯೊಳ ಪುಟ್ಟದೊಂ (ಚಾವಂ. ೩೧೬).

[ಪಂಕ+ಪ್ರಭೆ]

ಪಂಕಭಾಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ರತ್ನಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ನರಕಭೂಮಿಯ ಮೂರು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಎಂಬತ್ತನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಯೋಜನಪ್ರಮಾಣವಿರುವ ಪ್ರದೇಶ: ರತ್ನಪ್ರಭೆಯೆಂಬ ಪೃಥ್ವಿಯರ್ಕಮಾ ಪೃಥ್ವಿ ವಜ್ರಖರ ಪಂಕಜಲಹುಕಭಾಗದಿಂ ತ್ರಿವಿಧಮಕ್ಕು ಮಲ್ಲಿ . . . ಪಂಕಭಾಗಮೇಣ್ವತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಸಾವಿರ ಯೋಜನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೧ ನ).

[ಪಂಕ+ಭಾಗ]

ಪಂಕಭೂಮಿ (ನಾ). ಕೆಸರುಳ್ಳ ಭೂಮಿ; ಹಸಿಯಾದ ನೆಲ: ಅಂಕುರದೀಪದೊಳರುತದೆ ಭೂಮಿಯ ಸೋಂಕದಿರ್ವರೆ ವೃಕ್ಷವಹುದೆ ಪಂಕ ಭೂಮಿಯ ಸೋಂಕಲಾ ಬೀಜದಿಂದೊಡೆದಂಕುಂಪುದು ವೃಕ್ಷವಹುದು (ಭರಣ. ೬೯-೧೧೪).

[ಪಂಕ+ಭೂಮಿ]

ಪಂಕರುಹ (ನಾ). = ಪಂಕಜ ೧ : ತನ್ನ ಸದ್ಭಾವದಿಂದ ನನ್ನಾಳಿಸಿದ ಮಗಳ ಪದವಿಯನ್ನು ತಂದೆಕೊಂಡು ದೇವರ ಪಾದಪಂಕರುಹದಲ್ಲಿಗೆ (ಕಾಂಡಾ. ೫೭) ; ಪರಹಿತರೆಂದುದಾತ್ತ ಯಶರೆಂದು ಚಿತ್ತೇಂದ್ರಿಯರೆಂದು ಯೋಗಪಂಕರುಹ ದಿನೇಶರೆಂದು . . . ದೇವಸಿಂಗಿಜೇಯರ ಪದಯುಗ್ಮಮಂ ಪಡೆದು ಕಟ್ಟಿದರತ್ತಿಯ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳ (ಸಾಂ. XX, ೪೯-೫೭ ; ಸು. 1076 7). [ಸಂ.]

ಪಂಕರುಹಗರ್ಭ (ನಾ). = ಪಂಕಜಗರ್ಭ : ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕರ್ಮ ವನಗಲ್ಲಿ ಮರಳಿ ತೋಡುಲು ಕಾಯಲುಂ ಪಂಕರುಹಗರ್ಭಂಗಾಗದು (ಬಸವ. ೪೬-೧೩). [ಪಂಕರುಹ+ಗರ್ಭ]

ಪಂಕರುಹನಾಭ (ನಾ). = ಪಂಕಜನಾಭ : ಪರುಣೆಯರು ಕೆಂದಳರ ಕಲಹದ ಕರತಳದ ಗರುವಾಯಿಯಲಿ ಪಂಕರುಹನಾಭನಿದಿರುಗೊಂಡರು (ಕುನ್ಯಾ. ೭-೨೦). [ಸಂ.]

ಪಂಕರುಹಪತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಎಲೆ ; ಕಮಲದ ಎಲೆ : ಸರೇಂದ್ರನರ್ಥಮಂ ಪೊರೆದಿರವಲ್ಲಿ ಪಂಕರುಹಪತ್ರದ ನೀರವೊಲಪ್ಪುಮು . . . ನಿಜಾಭಿಮಾನಮಂ ಧರಿಯಿಸುವಲ್ಲಿ ಜಾದಗಿವೊಲಪ್ಪುಮು ತಪ್ಪದ ಮಾತುಲಕ್ಷಣಂ (ಕಾಪ್ಯ. ೪೨೨). [ಪಂಕರುಹ+ಪತ್ರ]

ಪಂಕರುಹಮುಖಿ (ನಾ). = ಪಂಕಜಮುಖಿ : ಕೃಷ್ಣನ ವರ ಸುಧಾಮಯನಚನವನು ಪಂಕರುಹಮುಖಿ ಕೇಳುತ್ತಿ ನನದಳು ನಯನ ವಾರಿಯಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೮-೨೪). [ಸಂ. ಪಂಕರುಹಮುಖಿ]

ಪಂಕರುಹಾರಾತಿ (ನಾ). = ಪಂಕಜವೈರಿ : 'ಪಂಕರುಹಾರಾತಿ ಸುತ' ಪರಾ. [ಪಂಕರುಹ+ಆರಾತಿ]

ಪಂಕರುಹಾರಾತಿಸುತ (ನಾ). ಚಂದ್ರನ ಮಗ ; ಬುಧ : ಪಂಕರು ಹಾರಾತಿಸುತಾಂಶದೊಳ್ ಕಪಟಿ. ದುಶ್ಚಾರಿತ್ರಿ ಶುಕ್ರಾಂಶದೊಳ್ (ಜಾತಕ. ೨೨-೩). [ಪಂಕರುಹಾರಾತಿ+ಸುತ]

ಪಂಕರುಹವದನೆ (ನಾ). = ಪಂಕಜಮುಖಿ : ಪಂಕರುಹವದನೆ ಮನ ದಾಶಂಕೆಯಿಡೀಂ ಸ್ನೇಹವೆಂಬುದೆರಡಲ್ಲಿ ನನ್ನಿಳ್ (ಜಗದಿ. ೧೩-೪೮) ; ಪಂಕರುಹವದನೆಗೆನಿದುವು ಕುಂಕುಮದಿಂದ ತೋಯ್ದು ಚಮರಿಯಂ ಮೋದಿದವೋಲಾ ಕೊಂಕಿ ನಮಿರೇವೆ ಕೊರಲೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿ. ೧೪-೨೯). [ಸಂ. ಪಂಕರುಹವದನೆ]

ಪಂಕಿಲ, ಪಂಕಿಳ (ಗು). ೧. ಕೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ; ಕೆಸರಾದ : ವಿಧಿಯ ನಾಹನಗಳಿಗೆ ಗ್ರೀಷ್ಮಾವರ್ಷ ಪಂಕಿಲ ಪಲ್ವಲಸ್ಥಾಂಜು ಧೃತಿ ಯಲಿ ಸೊಗಸುವುದೆ ಭೇಕಗಳಿಂದ ಪಂಕೇಷ್ಯಂ (ವಿನೇಶ. ೮-೨೬). (ನಾ). ೨. ಕೆಸರಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ; ಕೆಸರುಳ್ಳುದು : ಪಂಕಿಲಮಾಗಿ ಗೋಳುಲದ ಗೋಮಯದಿಂದ ನಡೆಗೊಳ್ಳು ಭಾತದಿಂದಂ ಕದಡಾಗಿ . . . ಕೆಳಗೆ ಬಾಯ್ಕು ಪಶುವ್ರಜಮಾಸಿ ಬರ್ಪುಮಂ (ಲೀಲಾಸ. ೫-೪೪) ; ಬಲ ಮಿದೆ ಬಂದುದದ್ದಿ ಪುಡಿಯಟ್ಟಿನಮಗ್ಗದರಣ್ಯಮೆಲ್ಲಮುಂ. ಸೆಲಸರಿ ಯಟ್ಟಿನಂ ಭನತರಂಗಿಣಿ ಪಂಕಿಲ[ಪಾಂ. ೪]ಮಾಗುತಿರ್ಪಿನಂ (ರಾಜಕೀ. ೬-೩೪) ; ತೀವ್ರಮುಂ ಪಂಕಿಲಮುಂ ಪುರಾಣಮೆನ್ನಿಡೀ ತ್ರಿತಯಂ ಜರಣಾಧಿಧಾನಂ (ಸಾನಾರ. ೧೪೬). ೩. ಕೆಸರು ; ಪಂಕಿ : "ಪಂಕಿಲ, ಜಂಬಾಲೆ—ಕೆಸರಿನಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೯೫) ; ಇಳಿ ದಣವುತೋಂಕರಿಸಿತೆನೆ ಪಂಕಿಲಳುಬ್ಬಿದವವಿಳ ಜೇವರ ತೊಳಲಲೀ ಯದೆ ನಡುಗಿಸಿತು ಪರ್ಜನ್ಯನಾಟೋಪ (ಅನಂ. ೪-೨-೯). **ಪಂಕಿಳ :** ೨. ರಾಜವಿದ್ಯಾಧರಂ . . . ದಕ್ಷಿಣಪಾಣಿಶೋಣಮದಿಂದ ಕುಂಕುಮ ಪಂಕಿಳಂ ಮೂಟ್ಟುಂಕಿ ಕಂಧರಮನಸ್ಸಳಿಸುತ್ತಂ. (ಮದ್ದಿ. ೯-೫೦) ; ತಳರಲ್ಲಿಂದದಿಯಿಟ್ಟು ಜಾಣಿ ಜವದಿಂ ಕೈಯೊಜಾಣಿ ದಿಲ್ಲಿಳ್ಳು ಪಂಕಿಳ ಮಾದಂಶುಕಮಂ ಪೊನಲ್ಪರಿವ ನೀರೊಳ್ಳು . . . ಕೋಲ್ಕಳನಾಂತ್ಯ

ದುಪ ಪಾಂಧರಂ ನಗುವರಾ ಹಮಾಗ್ಯದಬ್ಬಾಕ್ಷಿಯರ್ (ರಾಜಕೀ. ೮-೧೩೪). ೩. 'ಪಂಕಿಳಿಸು' ಪರಾ. ೪. (ಆಲಂ) ದೋಷಯುಕ್ತ ನಾದವನು : ಅಪ್ಪಿನೊಳು . . . ಬಲದೊಳು ಮಾಧವಭಟ್ಟನೆಂ ದನುಜನೊಳು ದಾನಕ್ಕೆ ಕೋಡಿಟ್ಟನಂ ಕಲಿಕಾಲೇಯ ಕಳಂಕಪಂಕಿಳರ ನೆನ್ನುಂ ಪೋಲಿಸಲು ಬಲ್ಲರೇ (ಸಾಂ. XV, ೫-೫ ; 1105). [ಸಂ.]

ಪಂಕಿಲತೆ (ನಾ). ಕೊಳಕು ; ಮಲಿನತೆ : ತೊಟ್ಟಿದು ಕಳಂಕಪಂಕಿಲ ತೆಯಂ ಮುಟಿಗಾಲದ ಸೊಂಪನೇಳಲ್ ಸೆಪ್ಪಿದನುಬಂಧಮಂ ಮೆಪ್ಪಿದ ನಡ್ಕರಿ ಲಾಂಗಲಪಾಣಿ ನೀತೆಯೊಳ್ (ಪಂ. ೩-೧೩೪). [ಸಂ. ಪಂಕಿಲತಾ]

ಪಂಕಿಳ 'ಪಂಕಿಲ' ನೋ.

ಪಂಕಿಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೆಸರುಮಾಡು ; ರಾಡಿಯಾಗಿಸು : ಬಂಜು ಗೊಂದಳದಿಂದ ಕಿನ್ನರ ಪೇಚರ ಪ್ರಮದೆಯುರ್ಪೊಕ್ಕಾಡೆ ಪಿನಸ್ತನಗಳ ಮೇಲೊಟ್ಟಿದ ಯಕ್ಷಕರ್ತಮದ ಪಂಕಂ ನೂಂಕಿ ತೇಂಕಾಡಿ ಪಂಕಿಳಿಸು [ಪಾಂ. ೧೦-೨೪]. [ಪಂಕಿಳ (= ಪಂಕಿಲ) + ಇಸು]

ಪಂಕೇಜ (ನಾ). = ಪಂಕಜ ೧ : ಪಂಕೇಜದಿಂದ ಶ್ರೀವಧೂಧವನಾ ವಾರಿಧಿಯಿಂದಪಾರಮಹಿಮಂ . . . ಪುಟ್ಟಿಗುಂ ನಂದನಂ (ಜಗದಿ. ೨-೪೩) ; ಇದು ಸಕಲಭಕ್ತ ಪದಪಂಕೇಜರೇಣುಮಸ್ತದ ಮಲ್ಲಣಾಯಗನಾ ಚೇರಮಾಂಕಂಗೆ ಬೆಸಸಿದ ಭಕ್ತ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳಕ್ಕೆ ಭಾವಚಿಂತಾರತ್ನವು (ಭಾವಚಿಂ. ೯-೬೫). [ಸಂ.]

ಪಂಕೇಜವಕ್ತ್ರಿ (ನಾ). = ಪಂಕಜಮುಖಿ : ಆ ನೀಚನಾ ದ್ರೋಹನಾ ಚಂಡಾಲನಾ ಪಾತಕನಿರವನದಂ ನೋಡು ಪಂಕೇಜವಕ್ತ್ರಿ (ಗದಾಯು. ೮-೪೫). [ಸಂ. ಪಂಕೇಜವಕ್ತ್ರಿ]

ಪಂಕೇಜಸಖ (ನಾ). = ಪಂಕಜಾಪ್ತ : ಪಂಕೇಜಸಖಕುಲದ ಪೀಳಿಗೆಯ ರಾಯರ್ಗಿ ವೀರಸಿರಿ ಸಲಿ ನಲಿದು ಕೈಗೈದು (ಹಜಾ. ೧-೩೫). [ಪಂಕೇಜ+ಸಖ]

ಪಂಕೇಜಾತ (ನಾ). = ಪಂಕಜ ೧ : ಶಿವಕವಿನಿಕರಪಾದಪಂಕೇಜಾತ ಭೃಂಗ . . . ವಿರುಪೆಯ ಲಿಂಗೆ ಪೇಟೆನಲ್ ಬಲ್ಲಿದನಾಂ ಪೇಟೆನು (ಕವ್ಯ. ೨) ; ವಿಷಯಂಗಳಂ ಗೆದ್ದ ನಿರ್ಮಲತಪಸ್ವಿಗಳ ನಿಶ್ಚಲ ಹೃದಯಮುಧ್ಯಪಂಕೇಜಾತದ ಗದ್ದುಗೆಯೊಳೆಸೆವ ಚಿದ್ರೂಪನಂ . . . ಕಂಡನು (ಚೈಮಿ. ೫-೯). [ಸಂ.]

ಪಂಕೇರುಹ (ನಾ). = ಪಂಕಜ ೧ : "ಪದ್ಮಂ, ನಳಿನಂ . . . ಪಂಕೇರುಹಂ, ತಾಮರಸಂ . . . ಅಂಭೋರುಹಂ—೧೬ ತಾವರೇ ಹುವಿನ ಹೆಸರು ಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೯೦) ; ನಾರದಾದಿ ಮುನಿಪಾವನತ ಪಾದಪಂಕೇರುಹ ದ್ವಂದ್ವಂ . . . ದೇವಗಂಗಾಧರಂ ದಿಡದೆ ಸಲಹಾಗಿ ನಮ್ಮನು (ಚೈಮಿ. ೧-೨). [ಸಂ.]

ಪಂಕೇರುಹಜಾತ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಪಂಕೇರುಹಜಾತ ಪಾಮಿಷ್ಠ ಮನೆಗೊರ್ವ ಪಂಕತೋಡರ್ಪ ತನ್ನ ಸೋಂಕ ಲೊಪ್ಪುವ ಕಾಂತ್ಯನ ವೈವಾಹಿಕ ಕಂಕಣಗಟ್ಟಿಂದರಳುತ (ನೋಹತ. ೧೪-೨೪). [ಸಂ.]

ಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಸಾಲು ; ಶ್ರೇಣಿ : "ಅಳೇ (:), ಶ್ರೇಣೀ (:), ಅವಳಿ, ಪಂಕ್ತಿ, ವೀಧೀ, ರಾಜೀ—ಈ ೩ ಪಂಕ್ತಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೬) ; ಈ ಮಹಾಕ್ರತುವರವ ನೀ ಮಾಡಾ ಮಹೀಶ್ವರ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಮಯನು ನಿಮ್ಮಯ್ಯನಿಹನು ಸತೇಜದಲಿ ಬಳಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೧-೯೨) ; ಅಳಿಯನು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಸೇರಿದವನಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಅಂಕಿತವನು ಕೋಟಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಅನರ್ಥವಾದೀತೆಂದು ಭಯ (ಸುರಾಯ. ೬೯) ;

ಬಹುಪಾಪನ ಸೇನೆಯೊಂದು ಕಡೆ ; ಸಮೂಹದಿ ಫಲಗುಣವೂಫಲಯ
ಪಂಕ್ತಿ (ಚಿತ್ರಾಂಗ, ೮೧-೨೨೨). ೨. ಹಿಂಡು ; ಗುಂಪು ; ಸಮೂಹ :
ಸರಯೂ ತರಂಗಿಣಿಗೆ ಹಿಮಗಿರಿಯ ದೂರದಿಂದ್ವೈತಮವೆಡೆಬಿಡದೆ ಕ್ರಾಂಚ
ಸಾರಸ ಪಂಕ್ತಿ (ಕ್ರೀಡಾಮಾ. ೧೫-೨೯೪). ೩. ಉಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಿರುವ
ಜನರ ಸಾಲು : ಬಂದಳೆ ದೇವಿ ಪಂಕ್ತಿಗೆಡೆಮಾಡಿಸಿದಪ್ರಳಿ ಚಂಡ
ಶಿವಸನಂ ಬಂದನೆಯೆಂದು ಮಂದಿರ ಮಹತ್ತರರಂ ಬೆಸಗೊಳ್ಳಿನಂ (ಅನಂಪು.
೧೧-೬೪) ; ಹರಗಣ ಪಂಕ್ತಿಯ ನಡುವೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ನಾನು ಒಡೆಯತನದ
ನಾಯ ತೇಜವ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಮಡದಿಯನ್ನ ಗಲೊಳಗೆ ಸಕಲದೇವಾನ್ನವ
ಒಡೆಯರಿಂದಲೂ ಮಿಗಿಲಾಗಿಲ್ಲ ತೆಗೆದಿರಿಸಿದನು (ಬಸವ, ೪೩೯) ; ನಾವು
ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಭೋಜನ ಮಾಡಿದವು (ಪ್ರಶಾಪ.
೨೦) ; ಪಂಕ್ತಿ ಉಟವಾದರೂ ಸಂಗ್ರೀ ಗುಣ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಗಾಡ).
೪. ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿಯ ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಾಲು. ೫. ಕೀರ್ತಿ ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ.
೬. ಐದೈದರ ಗುಂಪು, -ಸಾಲು. ೭. [ಗಣಿತ] ಐದು ಎಂಬ
ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ. ೮. ಹತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ :
'ಪಂಕ್ತಿರಥ' ಪರಾ. ೯. [ಭಂದ] ಅಕ್ಷರಭಂದಸ್ಥಿ ನಲ್ಲಿ ಹತ್ತನೆಯ
ಭಂದಸ್ಥಿ ನ ಹೆಸರು ; ಒಂದು ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ
ಸಮವೃತ್ತಗಳ ವರ್ಗ ; ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಬಗೆಯ ವರ್ಣಭಂದಸ್ಥಿ ನಲ್ಲಿ
ಹತ್ತನೆಯದು : ವಿತತೋಕ್ತಮತ್ಯುಕ್ತ ಮಧ್ಯಮಪ್ರತಿಷ್ಠೆ . . . ಪಂಕ್ತಿ
ತ್ರಿಷ್ಠುಪ್ ಜಗತಿ ಉತ್ಕೃತಿಗಳೆಂದೆನುವುಪ್ಪತ್ತಾಜು ಭಂದಂಗಳಕ್ಕಂ
(ಮಂಗಂ. ೧೦೬-೧೪) ; ಅಲ್ಲಿ ಸಮಂ ಅರ್ಥಸಮಂ ವಿಷಮಮೆಂದು ವೃತ್ತಂ
ಮೂಜು ತೆಜನಕ್ಕಂ ಅಲ್ಲಿ ಉಕ್ತೆ ಅತ್ಯುಕ್ತೆ ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠೆ
ಗಾಯತ್ರಿ ಉಕ್ತುಕ್ ಅನುಷ್ಠುಪ್ ಬೃಹತಿ ಪಂಕ್ತಿ . . . ಉತ್ಕೃತಿ
ಎಂದಿಪ್ಪತ್ತಾಜು ಭಂದಂಗಳಕ್ಕಂ (ಭಂದೋಂಜು. ೨-೪೬ ಪು) ; ರಿಂನೆಯ
ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ : - (೧) ವೀರವಿಲಸಿತಂ ಭಸಂಜಗಂ (ಕೃಷಿ. ೭೯).
೧೦. ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಐದು ಪಾದಗಳ
ವೈದಿಕ ಭಂದಸ್ಥಿ ನ ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು.

ಪಂಕ್ತಿಯೊಳ್ ಪರಪಂಚಮಂಮಾಡು, ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಪಂಚ
ಮಾಡು = ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡು, - ತಾರತಮ್ಯ
ತೋರಿಸು : ಗರಳಮಂ . . . ಅವಕ್ಕೊಂದು ಬಂದು ಗರುವೆಯ
ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಮಂ ಮಾಡಿ ಪಂಕ್ತಿಯೊಳ್ ಪರಪಂಚಮಂ ಮಾಡಿ ಹೋಪ
ಮೆಂದೆಲ್ಲಗ್ಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬದಿಸಲವರುಂಡು ಕೈದೊಳವ ಸಮಯದೊಳು
ಮೈಮುಲೆದುರುಳ್ಳರು (ಸಮ್ಯಕ್. ೯-೪೬) ; ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಪಂಚ
ಮಾಡಿದವನು ಸರಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪಂಕ್ತಿ (ನಾ). ಸಾಲು. [ಸಂ. ಪಂಕ್ತಿ]

ಪಂಕ್ತಿಗ್ರೀವ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿ ಹತ್ತುತಲೆಗಳುಳ್ಳವನು ; ರಾವಣ ;
ದಶಗ್ರೀವ. [ಪಂಕ್ತಿ + ಗ್ರೀವ]

ಪಂಕ್ತಿಭೇದ (ನಾ). ೧. ಉಟ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ
ಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ತಾರ
ತಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು, - ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡುವುದು :
ಅನುವನಜಯದೆ ಪಂಕ್ತಿಭೇದವನಿಹ ಮಾಡಿದನೇ (ಬಸವ. ೪೫-೧೪) ;
ಪಂಕ್ತಿಭೇದವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವನು . . . ನೇದವನ್ನು ಕ್ರಿಯಮಾಡುವ
ವನು, ಇವರೈವರೂ ಬ್ರಹ್ಮಪಾತಕರು (ನೀತಿಚಂ. ೫, ೧೪ ಅಡಿ).
೨. ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಸಾಲು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಗಿರು
ವುದು ; ಸಾಲುಗಳ ವೈತ್ಯಾಸ. ೧, ೨ : ವಕ್ರಚಾರಂ ಸರ್ಪಾಂಗ
ಕೊಳ್ ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ಲಿಖಿಗೊಳ್ ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗ
ಕೊಳ್ಳಿ (ಜಗದಿ. ೨-೧೫). [ಪಂಕ್ತಿ + ಭೇದ]

ಪಂಕ್ತಿಭೋಜನ (ನಾ). ೧. ಸಾಲಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು
ಮಾಡುವ ಉಟ ; ಸಾಮೂಹಿಕ ಭೋಜನ : ರಥೋತ್ಸವ ಕಾಲ
ದಲ್ಲಿ ಪಂಕ್ತಿಭೋಜನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಒಬ್ಬರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ
ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಉಟ : ಕೆಳೆಯನ ಪಂಕ್ತಿಭೋಜನ
ದೊಳೊಮ್ ವಿಳಾಸದೆ ಬಡ್ತಿ ಸುತ್ತು ಮಿರ್ಚೆಯಳ ತೋಳ ಮೂಲದ
ಪೊಗರ್ . . . ಕನ್ನ ಕುಡೆ ಕೌತುಕಮಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೨೪).

[ಪಂಕ್ತಿ + ಭೋಜನ]

ಪಂಕ್ತಿಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಲು ಅನರ್ಹನಾದವನು ;
ಯಾವುದಾದರೂ ದೋಷದಿಂದ. ಶಿಷ್ಯರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಲು
ಅಯೋಗ್ಯನಾದವನು : ದೇವಲಕನೆಂದನಿಕ್ಕೊಂಡು . . . ದೇವರ
ಭಂಡಾರದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನಾಗಿ ಕೀಳುಮಟ್ಟದವನಾಗಿ ಸಕಲ ಕರ್ಮ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಕ್ತಿಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದು (ಕುಳುನಾ.
೨೩೩). [ಪಂಕ್ತಿ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಪಂಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ (ನಾ). ಉತ್ತಮರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಲು ಅರ್ಹ
ನಾದವನು ; ಸಾಲಿನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಉಟ
ಮಾಡಲು ಅರ್ಹನಾದವನು ; ಅರ್ಹ ; ಶಿಷ್ಯ : ಅಂಗ್ಲ ಹುಡುಗಿ
ಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಪಂಕ್ತಿಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ
(ರೂಢಿ). [ಪಂಕ್ತಿ + ಯೋಗ್ಯ]

ಪಂಕ್ತಿರಥ (ನಾ). ಹತ್ತು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ತಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ರಥವನ್ನು
ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವನು ; ದಶರಥ : ರಾಮನಂ ವಿಕ್ಷಿಸುತ
ಲೊಂದು ದಿನ ಪಂಕ್ತಿರಥನು (ವೆಂಕಾಂ. ೧-೩-೪). [ಪಂಕ್ತಿ + ರಥ]

ಪಂಕ್ತಿವಿಭೇದ (ನಾ). ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವೈತ್ಯಾಸ :
ಬರೆದ ಕಾವ್ಯದ ಹಸ್ತದೋಷವು ಇರಲು ತಿದ್ದುವುದಲ್ಲಿ ಬುಧತೆ ಮನುಷ್ಯ
ಪಂಕ್ತಿವಿಭೇದವಾಗಿರೆ ಶುದ್ಧ ಗೊಳಿಸುವುದು (ಕವಿಜ. III, ೧೪೪).

[ಪಂಕ್ತಿ + ವಿಭೇದ]

ಪಂಕ್ತ್ಯವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಕಾಮದೇವಿಗಳು : IP (1) ಅಭಿ
ಲಾಷಾ, ಚಿಂತಾ, ಅನುಷ್ಠ್ಯುತಿ, ಗುಣಕೀರ್ತನ, ಉದ್ದೇಗ,
ವಿಲಾಸ, ಉನ್ಮಾದ, ವ್ಯಾಧಿ, ಜಡತಾ, ಮರಣ. ಅಥವಾ (II)
ಅಭಿಲಾಷೆ, ಚಿಂತೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ವಿಜುಗುಣಸ್ಮೃತಿ (ಕೀರ್ತನ),
ಸಂತಾಪನ, ಕ್ರಿಯಾದ್ವೇಷ, ವಿಕಲತೆ, ಮೌನ, ಮೂರ್ಛೆ,
ಮರಣ ಎಂದು ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಮದನಾವಸ್ಥೆಗಳು : ಪಂಕ್ತಿ
ವಸ್ಥೆಗಳ್ಗೆ ಹೇಳು ಪಂಚಪುಷ್ಪಲಕಾಸ್ತ್ರಮೆಂದು ಕೋವಿಡಾಳಿ ಪೇಚು
ಮಂಗನೇ (ಅನುಮು. ೨೯). 'ದಶಾವಸ್ಥೆ' ಪರಾ. [ಪಂಕ್ತಿ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಪಂಖ, ಪಂಕ್ತ, ಪಂಖಾ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿ ಬೀಸುವ ಸಾಧನ ;
ಬೀಸಣಿಗೆ : ರೈಲು ನೇಗವಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪಂಖ
ಗಳು ನಿಗಿರಿ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಬೆವರು ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಬದುಕ. ೯) ;
ಧನಕರಲ್ಲರೂ ಬೆಟ್ಟಗಳ ಮೇಲಿನ ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿ ಬಂಗಲೆಗಳಲ್ಲಿ
ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾ ಪಂಖಗಳಿಂದ ಬೀಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಕಾವ್ಯಾರಿ. ೧೨೯).
ಪಂಕ್ತ : ೧. "ಮರದ ಪಟ್ಟಿಗೆ ನಿಗಿಯು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನೆಳವಡಿಸಿ ತೂಗಿ ಹಾಕಿರು
ವುದನ್ನು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಎಳೆದು ಗಾಳಿ ಬೀಸುವ ದೊಡ್ಡ ಬೀಸಣಿಗೆ ; ಪಂಕ್"
(Punka. ಇಂಕನ) ; ಅನಾದಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರೈಲುಬಂದಿಗೆ ತೊಡಿಸಿದ್ದ
ಇಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪಂಕ್ಗಳು ನಾವು ಬಂದಿ ನಿಂದ ಗಳಿಗೆಯಿಂದ ತಿರುಗುತ್ತಲೇ
ಇದ್ದವು (ಅಬಲ. ೧) ; ಬಂದಿಯ ಮುಚ್ಚಿಗೆಗೆ ತೂಗಿದ ಪಂಕ್ಗಳಂತೆ
ತಿರುಗುತ್ತಲೇ ಇದ್ದವು (ಅಳಿ. ೫೬) ; ಹಂದರಮ್ಯಾಲಲ್ಲಿ ಹೋಡಿದ್ದು
ಗಿಡೆ ಕೂತು ಪಂಕನಲ್ಲಾಡಿ ನಗತಾವ ಅವು ಮಾತಾಡಾವ ಅಕ್ಕ ಘಾಸಗಿ
ವರನಂದ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೪೦). ಪಂಖಾ : ೧. ನೀವು ಮಾತ್ರ ಅಭೀನಿಗಿ

ಹೋಗಿ ಸುಖವಾಗಿ ಕುಳಿತು ದಿಡಿ, ಪೆಂಪಾದ ಬುಡದಲ್ಲಿ (ಹನ್ನೊಂದ. ೫೬).
[<ಪ್ರಾ. ಪಂಪ. / ಪಂ. ಪಕ್ಷ. / ಹಿಂ. ಪಂಪ, ಪಂಪಾ; ಮರಾ. ಪಂಪ,
ಪಂಪಾ, ಪುಂ]

ಪೆಂಪಾ 'ಪಂಪ' ನೋ.

ಪೆಂಗ, ಪೆಂಗು, ಪಾಂಗ, ಹಂಗ, (ನಾ). ೧. ರಾಜನಿಗೆ ಸಲ್ಲ
ಬೇಕಾದ ಕರದ ಭಾಗ; ರಾಜಾದಾಯ : ಬ್ರಹ್ಮದೇಯ ಸಮಯೇನ
ಅಭಿಪ್ರವೇಶಮಸ್ತೃಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮ್ನುಂತ್ಯತ ಪಶ್ಯೋತ್ಪ್ರಾಪ್ತಮ್ ದತ್ತ
ವಾನ್ (ಎಕ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೮-೧೯; ಸು. 450 ?); ಹೈಸ್ತೃಪವುರ್ಣ
ಮಾಸ್ಯಾಮುಪಕಪ್ಪೂರ್ವಕಮ್ ಸರ್ವಪಂಗ ಪರಿಹೃತೋ ದತ್ತೋ
(ಎಕ. XXXI, ೨೬೬-೧೨; ಕನೆಯ ಪತ ?); ಪಂಗಮು ಸರ್ವಮಾನ್ತ್ರಂ
೧ ಹೋಂಟಿಕು ಪಂಗಂ ಸರ್ವಮಾನ್ತ್ರಮ್ (ಸೌತಾ. X, ೪೪೯-೧೨;
1280); ಪಂಗವಿಧ ಲಿಪ್ಯಕ್ಕಂದಿದುಮರು ತುಂಗಮಾತ್ಮವ್ರಾತಮದಿದಂದಿಗಿ
ಮದೇನುಂಟಿ ನಡವುತ್ತು ವಿಜನಪದಕೃತ್ಯಂ (ವಿನೇಶ. ೧೦-೧೩); ನೆನೆ
ನೆನೆಯಿತಿ ಪಂಗಂ ಕಿತ್ತಂ ಕಯ್ಯ ದುಃಖಂ ಕನಲಿಸೆ ಪಗೆದೊಳ್ಳೋ !
ಕದ್ದಿಗಂ ಕೇಳ್ ಕೃತ್ಯಂ (ಸಂಪದ. ೧೧-೨೬). ಪೆಂಗು : ೧. ಪಪ್ಪು ಮ್
ಪೊನ್ ಕೊಡು ದಣ್ಣಾಯ್ X X X ಮ್ ಕೋಮ್ X (ಎಕ. VI (R), ಪಾಂಡವ.
೨೨೬-೧೩; 1273). ಪಾಂಗ : ೧. ತದ್ ಗ್ರಾಮಾತ್ ಸೋನ್ನಾರ
[ಜ್ವ]ವಿ ಚಿಕ್ಕಾಪುಣ್ಣೇತಿ ಪಾಲನಮ್ ಶತಾತ್ ಕ್ರೀತ್ವಾದವು ಸರ್ವ
ಮೇತತ್ ಪಾಂಗಾದಿ ವರ್ಜಿತಮ್ (ಎಕ. XXX, ೬೭-೨೬; 1107).
ಹಂಗ : ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : X X X ಕಡೆಯೊಳಗೆ ದಿಟ್ಟ
ಹಂಗದ ಮತ್ತರು ತಿ ಪೂರೊಳಗಣ ಗಾಣ . . . ೧೮ ಲೆಕ್ಕದೆ ದಿಟ್ಟ ಪಗೆ ೧
(ಸೌತಾ. XX, ೧೭೮-೨೨; 1192). 'ಪನ್ನಾಯ', 'ಪಾಗ' ಪರಾ.
[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪಪ್ಪು; ಮಲ. ಪಪ್ಪು; ತುಳು. ಪಾಂಗ; ತೆಲು. ಪಂಗ]
ಪೆಂಗ (ನಾ). ಕವಲು; ಟಿಸಿಲು : 'ಪಂಗನಾಮ' ಪರಾ.

[<ತೆಲು. ಪಂಗ, ಪ್ರಂಗ, ಪ್ರಗ್ನ]

ಪೆಂಗ (ನಾ). ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು; ಹೆಳವ ; ಕುಂಟೆ : ಅಂಗಡಿಯ
ದೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಗಿತಿ ಕುಳಿತು ಭಂಗವ (ಭಂಗಿಯು) ಮಾಜುತಿಪ್ಪಳು
ನೋಡಾ ಅಕೆಗೆ ಹಂಗಿಯ ಪಂಗನೆಂಬ ಗಂಡನಾಗಿಪ್ಪನು ನೋಡಾ
(ಪದ್ಮೇಶ. ೧೧೦-೬೪೨). [<ಪಂ. ಪಂಗು]

△ ಪೆಂಗ 'ಹಂಗ' ನೋ.

ಪೆಂಗಡ 'ವಂಗಡ' ನೋ.

ಪೆಂಗಣೆಗಪ್ಪು (ನಾ). ಆನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಡಿ
ರುವ ಕುಳಿ, - ಹಳ್ಳ ; ಪೆಡ್ವಾ : ಪಿಡಿವರ್ಪಂಗಣೆಗಪ್ಪು ಗಳೆಡೆಯೊಳ್ಳಲ
ರಾನೆವಿಡಣೆಯಪ್ರತಿಮಂ ಪಿಡಿದಂ ಪರ್ವಲೆವಳನೊಳದಮಾಯ್ದೀರಿ
ಯವರ ಪೇರಾನೆಗಳಂ (ಅಪ್ಪ. ೮೧-೯೨). IP ಇದು 'ಪಂಗಣೆ'
ಹಾಗೂ 'ಕಪ್ಪು' ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ಕೊಡುನುಡಿ.

[ಪಂಗಣೆ (P < ತೆಲು. ಪಂಗಡಿ, ಪಂಗನ) + ಕಪ್ಪು]

ಪೆಂಗತಪ್ಪು (ನಾ). ರಾಜನಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕಾದ ರಾಜಪಾಲು
ತಪ್ಪಿ ದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ತಪ್ಪಿನ ದಂಡ. [ಪಂಗ + ತಪ್ಪು]

ಪೆಂಗತಿ 'ಪಂತಿ' ನೋ.

ಪೆಂಗನಾಮ, ಪೆಂಗನಾಮ, ಪೆಂಗಿನಾಮ (ನಾ). ೧. ಹಣೆಗೆ
ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಕವಲುಗಳುಳ್ಳ ಲಾಂಛನ ; ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರು
ಧರಿಸುವ ತಿರುನಾಮ : ಒಮ್ಮೆ ಅದವಾಣಯಲ್ಲಿ ಪಂಗನಾಮದ
ತಿಮ್ಮಣ್ಣನವರ (ವೇಣುಗೋಪಾಲವಿಠಲ) ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವಿಜಯದಾಸರ
ಸಂದರ್ಶನವಾಯಿತು (ಜಗದಾ. ೧೩೬). 'ಗೂಟನಾಮ' ಪರಾ.
೨. (ಅಲಂ)ಮೋಸ; ವಂಚನೆ: ಪಡ್ವೊಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಪಂಗನಾಮ

(ಸವದಾ. I, ೫೨೧); ಆತನನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡುದರಿಂದ
ಮೂಲಧನಕ್ಕೆ ಪಂಗನಾಮವನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ).
ಪೆಂಗನಾಮ : ೨. ನಿಮಗೆಲ್ಲ ಕೂಲಿನಾಲಿ ಬವುನಾ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ
ಪೆಂಗನಾಮ (ಚಂಗಲಿ. ೪೬). ಪೆಂಗಿನಾಮ : ೧. "ನನ್ನ
ಮನೆಗೆ ನಾನೇ ದಾಸ, ಬೆಕ್ಕಿಗಿಡೋ ಪೆಂಗಿನಾಮ" ಎಂಬ ಸೂಳೆಯರ
ಗಾಡಿಯಂತೆ (ಕೃಷ್ಣ. ೩೦೨).

ಪಂಗನಾಮ ಹಾಕು = ಮೋಸ ಮಾಡು ; ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು :
ತೋಟೀ ಇನಾಂತೀಗೆ ಪಂಗನಾಮ ಹಾಕಬೇಕಾಗುತ್ತೆ ಇನ್ನು
(ಸಮ್ಯಕ್. ೯). [ಪಂಗ + ನಾಮ. / ತೆಲು. ಪಂಗನಾಮ]

ಪೆಂಗರ (ನಾ). (?) : ಪೊಂಗೈಸಾಸಿರ ಅಡಕೆಯ ಅಂಗೈ ಅಂಗಡಿ
ಯೊಳು ವಂದು ಮಾಜಲಾಲ್ಕುಂ ಪಂಗರದೊಳುಟ್ಟು ಮಾಜಲು ಪಿಂಗದೆ
ಲಕ್ಕುಕೆಯೇನು ಪೊಂಗಳು ಬಕ್ಕುಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೪-೨). [?]

ಪೆಂಗರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಉಪ್ಪಲಿಶಾಶ
ತ್ರಯಾನ್ತರ್ಗತವಪ್ಪುಲಕ್ಕಲ್ಲ ದ್ವಾದಶಮಧ್ಯೇ ಪಂಗರಿಕಾ ನಾಮಗ್ರಾಮಃ
(ಇಲ. XII, ೨೬೬-೫೨; 972). [?]

ಪೆಂಗಲು (ನಾ). ಕವಲು; ಟಿಸಿಲು : ಈ ಮರ ತುಂಬಾ ಪೆಂಗಲು
ಪಂಗಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಪಂಗ + ಅಲು (< ಅಲ್)]

△ ಪೆಂಗಾಗಿ 'ಹಂಗಾಗಿ' ನೋ.

ಪೆಂಗಾಯ್ (ನಾ). ಹಸುರುಕಾಯಿ ; ಎಳಗಾಯಿ ; ಹೀಚು :
ಕೆಚ್ಚನೆ ಕೆಂಗು, ಕೆಂದೆಂಗು. ಏವಂ ಕೆಂದಳರ್, ಕೆಂಬೊನ್; ಪಂದಲೆ
ಪಂದೊವಲ್, ಪೆಂಗಾಯ್ (ಶಬ್ದಾಂಶ. ೩೪೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಂ (< ಪಸ್ಸು) + ಕಾಯ್]

ಪೆಂಗಾವಣ (ನಾ). ಹಸುರುವಾಣಿ ಚೆಪ್ಪರ : ಆ ನಗರಲ್ಲ
ರಾಜಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ತಮಗೆ ತೀತೋಪಚಾರಮನೆಸಗಲ್ಪಿರಡುಂ ಕೆಲ
ದೊಳೋರಣದಿಂದ ಪರುತವಿಸಿದ ಪೆಂಗಾವಣಂಗೆಂಬಂತೆ ಕೆಂಗೊಳಪ ಸಾಲ
ಮರಂಗಳಂ (ಮರಾಠ. ೧೧-೧೩ ವ). [ಪಂ (< ಪಸ್ಸು) + ಕಾವಣ]

ಪೆಂಗಿಗ, ಹಂಗಿಗ (ನಾ). ೧. ಹಂಗಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದವನು ; ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಕ್ಕೆ
ಕಟ್ಟಿಬಿದ್ದವನು; ಮುಣಿ. ೨. ಅಧೀನನಾದವನು; ವಶವರ್ತಿ;
ಪರಾಧೀನ : ಅಜಸಿ ಕೊಲುತಿರ್ಪ ಜವನೆಂಬಣಿಕೆಯ ಪಗೆವಂಗದಂತು
ಪಂಗಿನಪ್ಪೆಂ (ಅದಿಪ. ೪-೬೬). ಹಂಗಿಗ : ೧. ಗುರುವೆಂಬನೆ ಕಂಡ
ಕಂಡವರಿಗೆ ಲಿಂಗವ ಕೊಟ್ಟು ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಹಂಗಿನಾದ (ಮೋಳಮಾ.
೧೫೮-೫೪); ನಿನ್ನ ಹಂಗಿಗನು ಸಿರಿಯಾಳಸಿಟ್ಟಿಯ ಹಾಂಗೆ ಎನ್ನಂ
ನೋಡದಾ ಮತಿ ಹಿಂಗಿದವಳೆ ನಿಂದಿ ಶರಣರ ಸಿಂದಿ ನಾನಯ್ಯ (ಬಸವ.
೨೪-೬೪); ನಿನೆಗೆ ಹಂಗಿನಾದ ನಾನು (ಅಕ್ಕಾಚ. ೮-೫೪); ನಾಮ
ರೂಪಿಗನ್ನಲಿ ನೀನು ಹಂಗಿಗನ್ನ . . . ಸ್ವಾಮಿ ಚರಮಾರ್ತಿ ಜಂಗಮ
ದೇವನು (ಪುಲಾಸ. ೧೩೧-೧). ೨. ನಾನದಾವುದು ಧರ್ಮತತ್ವನಿಧಾನ
ವೆಂದಜಾಯದೆ ಕೃತಾಂತಂಗಾನು ಹಂಗಿನಾದೆಂದೊಜಲಿದನು ಯಮು
ಸೂನು (ಕಂಠ್ಯಾಭ. ೧೦-೨೦) ; ಕಂಗೇತ್ತಸಲಮೃತಕರನುತ್ತುಂಗವಿಂಬ
ವನದಜ ನಡುವೆ ಕುರಂಗವದೆ ಕುಜುಹೀ ಜಗತ್ಪ್ರಯಕರನ ಚಿತ್ತೈಸು ಹಂಗಿ
ಗನೆ ಹುಸಿಯಿ[ಗ]ನಲು (ತೊರರ. ೩-೧೧-೫೨); ಈ ನಳಿನಲೋಚನ
ನಾಜುಮಡಿ ಹಂಗಿಗನು ಭಕ್ತರಿಗೆ (ನಿಭಾ. ೬-೧-೩೯). [ಪಂಗ + ಇಗ]

ಪೆಂಗು, 'ಪಂಗ' ನೋ.

ಪೆಂಗು, ಹಂಗು (ನಾ). ೧. ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ; ಆಭಾರ; ಮುಣಿ : ಪುಗಿ
ಲ್ಲಳ ಪಂಗಿನುಂಟಿ ಕೇಕಿಯಾಡ್ಲಾದೆ ಕಂಡು ನರ್ತಪುದಲ್ಲೆ ಸಮಾನ
ವಯೋಪ್ರವರ್ತನಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೨೨); ಶಿವಯರಸ ನಿನ್ನ ಪಂಗಿನೊಳೆಯ್ವಿ
ದಿದೆ ತಾನವಿರತಂ ಬಾಳ್ವ ಬಡಸಿರಿಯಳ್ಳನಂತೆನ್ನನೆಕೆ ನೋಡುವೆ

ಮಹೇಶ (ಕುಮಾರ. ೫-೧೨೬). ೨. ಅಗತ್ಯ; ಅವಶ್ಯಕತೆ: ಸುರಭಿ ಸರಂಗಂ ಮುಗುಳದೇಕೆ ಪೊತ್ತನೊ ತಾಳ್ದಿಲ್ಲ ಮುಂಬರಿಸಿದನಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕುಧನವಂ ಶಶಿವಿಂಬದ ಪಂಗದೇಕೆ ಚಪ್ಪಂಕೆಯೊಳವು ದೇಂ (ರೀಲಾಂ. ೧೧-೬೫). ಹಂಗು: ೧. ಒಲ್ಲೆನೊಲ್ಲೆ ಮರ್ಕ್ಕದ ಹಂಗ (ಅವತಂ. ೨೬೮-೧೨೬೬); ದೇವಿಂಗಳ ಹಂಗಿನ ಹಂದ್ರಕಾಂತಮಂ ನಗುವಂತಿರ್ಪ ಸ್ವಭಾವ ರಸಾಂಗಿಯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಲಂಚಗುಳಿಯ ನೋಟದ . . . ಮನಮಂ ತನ್ನತ್ತ ಸೆಳೆದು (ಸಂಬರ. ೧೪-೪೫); ಕರುಣಾಸಮುದ್ರನು ನೀರಿರಲು ಕಮಲಾಸನನ ಹಂಗೇಕೆ (ಹಂಸಾ. ೬೬); ಹಂಗಿನರಮನೆಯಿಂದ ವಿಂಗಡದ ಗುಡಿ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೬೪); ಕತ್ತಲೆಯ ಮಂದಿರದ ಕೆಡಹಿದ ವಿತ್ತಮಂ ಕಾಣಲ್ಪ ಬೆಳಗಿನ ಮರ್ಕ ತಾ ಪಿದಿದರೊ ಕೆಡದಾ ವಸ್ತು ದೊರದಲ್ಲ ಮರ್ಕಬೆಳಗಿನ ಹಂಗದೇಕೆ (ಗಗನಾ. ೧೬-೪೯). ೨. ಜಾತ್ಯಶೃಂಗಗಳ ವಳಯಮಂ ಸೋಂಕದಂಕಳಯ ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ ಭೋಂಕನೇಜು . . . ನಿಂದ ತಾರಕಾಸುರನ ಬಾಹುರಂಗಬಲವೆಂತಿರ್ದುಂ ತೆಂದೊಡೆ (ಗಂಕ. ೬-೫೫); ಗೂಡಾರ ಗುಡಗಳ ಹಂಗಿಲ್ಲದ್ದರು ಬೀಡಾರಗಳ ಹೊಕ್ಕೊಡೊಡೆ (ಭರಣ. ೨೨-೬೫); ಒಲ್ಲೆನಯ್ಯ ಜಗದ ಹಂಗಿನ ಭೋಗೋಪಭೋಗವನು (ಅಖಂಡೇ. ೧೪೪-೧೬೧); ದೇವರ ಹಂಗು ನಮಗೇನು ಎಂದು ವಾದಿಸುವವರನ್ನೂ ಗೀತೆಯು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ (ಗೀತಾಸಂ. ೧೬); ಹಂಗು ಹರಿದ ಮೇಲೆ ತೋಗೇನು, ತೊಡರೇನು? (ಗಾದ). ೩. ಸಹಾಯ; ಉಪಕಾರ: ಮಂಗಳಾತ್ಮಕ ಕೇಳು ನಿನ್ನಯ ಹಂಗ ನೊಲ್ಲೆನು (ಕುಮಾರ. ೬-೪೪); ಸಾಕಿದೇಕೆ ಹಂಗು ಹೋರಲದೇಕೆ ಹೋರೆಯೊಳು ನಿಧಿಯಿರಲು ತಿಂದೇಕೆ ಬಳಲು ವೆನೆನುತ ಬಹಳಾಟೋಪದಲಿ ಜಡಿದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೧-೪೨); ನಿನ್ನಂಥ ಅಣ್ಣ ಇರುವಾಗ ನನಗೆ ಹಂಗಿನ ಹೆದರಿಕೆಯಿದೆಯೆ? (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೯೬); ಲಿಂಗ ಹರಿದ ಮೇಲೆ ಜಂಗಮನ ಹಂಗೇನು? (ಗಾದ). ೪. ಆಶೆ; ಬಯಕೆ; ಇಚ್ಛೆ: ಅಹಂತ್ವಕ್ಕೆ ಹಂಗೇಕೆ ಯೋ ಭಾವಸೋ ಭವಮೆಂಬ ವಾಕ್ಯಮೆ ಮಲಂ ಮೂಢಪ್ರವೋಧಾವಹಂ (ಅನಂಪ. ೧-೬೧); ಧಾತ್ರಿಯ ಹಂಗಿ ಹೂವಿನ ಹಂಗಿ ಚಿನ್ಮಯಗಾತ್ರಗೆ ಹಂಗಿಳಿದವಗೆ (ಭರಣ. ೧-೯೧); ಉದಂಕನೆ ನಿನ್ನ ಸತ್ಪರಿತ್ವವೇ ನನಗೆ ಗುರುಕಾಣಿಕೆ. ನನಗೆ ಬೇರೆ ಗುರುದ್ವಿತೆಯ ಹಂಗೇಕೆ (ಮನಸ. ೬೪); ಎರಡು ಸೇನೆಗಳೂ ಜೀವದ ಹಂಗನ್ನು ತೊರೆದು ಭಯಂಕರವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಪಕ್ರಮಿಸಿದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೫೧). ೫. ಆಶ್ರಯ; ಅವಲಂಬನೆ: ಕ್ರೈಸ್ತ ಮತ ವಿಚಾರದಲ್ಲೂ ಮತಾಧಿ ಕಾರಿಗಳ ಹಂಗಿಲ್ಲದೆ ನೇರವಾಗಿ ಯೇಸುಕ್ರಿಸ್ತನ ಮೂಕುಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಚೋದನೆ ಪಡೆಯುವ ಹಕ್ಕು ಉಂಟೆಂದು ಮಾರ್ಟಿನ್‌ಲ್ಯೂಥರ್ . . . ಸಾರಿದ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೬೬೪). ೬. ಸಂಬಂಧ; ನಂಟು: ಪಕ್ಷ ಮಾಸಾಬ್ಬತತಿಗಳ ಹಂಗು ಹೊದ್ದದು (ನಿರ್ದರಾ. ೨-೧೧); ಹಳತರ ಹಂಗನ್ನು ಹರಿದೊಗೆದು ಹೊಸ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಸ್ಥಾಪಿಸ ಹೊರಟಿರುವ ಈ ನವನಡೆಯ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ನೋಡು (ಕತ್ತಬ. ೧೫).

ಪೆಂಗುಗು, ಹಂಗಾಗು = ಅಧೀನವಾಗು; ವಶವಾಗು: ಹೋಲ್ವ ಕಳಭರಮನುರದಗೊಂಡು ನೆಗಸಲ್ ಪೋಸ ನಲ್ಲರಳಂ ತೋಜು ತುಡುಕಿ ತೆಗೆದಪಾಂಗಕ್ಕೆ ಪಂಗಾಗಿ[ಪಾಂ. ಪಕ್ಕಾಗಿಸಿ](ರೀಲಾಂ. ೬-೨೦೪); ಅಬಲೆಯೊಳ್ಳ ಹರಿಬದಲಿ ಹಂಗಾದಿರಬಪದಗೆಗೆ ನೋನುವರೇ(ಕುಮಾರ. ೬-೨೪). ಹಂಗ ತಿದ್ದು = ಬುಣವನ್ನು ತೀರಿಸು; ಬುಣತಿದ್ದು: ಅಂಗವ ಪುಟಾಸಲ್ಪ ಪುಟಾಸುವ ಕೈಗಳ್ಗೆ ಹಂಗ ತಿದ್ದುವ ಶಾಸ್ತ್ರವುಂಟೆ (ಮೋಹತ. ೩೦-೪೦). ಹಂಗ ಮಗುಟು = ಬುಣ ತೀರಿಸು: ಹಂಗ ಮಗುಟುವೆ ನೆಂದು ಭೂಮಿ ಕೈಪಿಡಿ ಮೇಳುಂಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವಮೃತಕಲಶ ಸಂಕುಳವೊ . . . ಎನಿಸಿ ಫಲಿತ ಬೆಂದೆಗೆಸಿದುವು (ಪದಕಂ. ೩-೨೪);

ಹಂಗಿನ ಕೂಳು = ಬುಣದ ಅನ್ನ, -ಅಹಾರ: ಅನಂಪರ ಮಹೆ ಹಿಟ್ಟಿತ್ತಿಕೊಂಡು ಹಂಗಿನ ಕೂಳು ತಿಂದುಕೊಂಡು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡ ದಿದ್ದರೂ ಅಗ್ನಿ (ಚಂಗಾಳ್. ೬). ಹಂಗಿನವನು = ಬುಣದಲ್ಲಿರುವ ವನು; ಬುಣ: ಬಡಹಾರುವನೇಸು ಭಕ್ತನಾದದೆಯೂ ನೇಣಿನ ಹಂಗ ದಿಡ . . . ನಾನಾವ ಹಂಗಿನವನಲ್ಲ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಹಂಗಿನವನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೪೫೦). [ದೀ. || ತುಳು. ಹಂಗ]

ಪೆಂಗು (ಗು). ೧. ಅಸಮರ್ಪಕವಾದ; ಕುಂಠಿತವಾದ: ಕನಿಯ ಮರ್ಗನೆಗಳನೆ ಚಿತ್ರಿಸಲಿರ್ದಿಯವ್ಯಾಪಾರಮಂ ಮನುಜಕಲ್ಪಿತ ಮರ್ಕ್ಕ ಭಾಷೆಯ ಪೆಂಗುಲಿಯಲ್ಲೆ (ಪ್ರೀಲಾಂ. ೬೧೬-೨೧೨). (ನಾ). ೨. ಕಾಲಿ ಲ್ಲದವನು; ಹೆಳವ; ಕುಂಟೆ: "ಖಂಜಿ, ಪೆಂಗು, ಕ್ರೋಡೆ-ಈ ೩ ಪೆಲವಂ" (ಪಲಾಯು. ೧೦೦-೪೫೬); ಕುಲಹೀನಂ ದೀನಮಾನಂ . . . ಜಡಮತಿ ಕಿವುಡಂ ಪೆಂಗು ಮೂಕಂ . . . ನಿತ್ಯರೋಗಾಕುಳನೆಂದೀ ನಾನು ನಾಮಾನಳಗೆ ನಿಳಯನಕ್ಕುಂ ಪ್ರಕಾಶತಹೀನಂ (ಪಶ್ಚಾ. ೧೦-೩೦); ಮನುಜಜನ್ಮದೊಳುದ್ರವಿಸಿದ್ ಮೂಗನಾಗದೆ ಸರಿಯಂಥನಾಗದಿರೆ ಪೆಂಗುವುಮಾ[ಪಾಂ. ಪಂಗುಳನಾ]ಗದೆ . . . ಮೆಣೆವಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸು. ಮಹೋತ್ಸವದಿಂದಲೆ ಹಂಪೆಯಾಕ್ತನಂ (ಪಂಪಾ. ೬೫); ಮೂಕಾಂಧ ಬಧಿರ ಪೆಂಗು ಕುಬ್ಜ-ವೃದ್ಧ ಸರೋಗ ದಾರಿದ್ರ್ಯಾಭಿಭೂತ ಕ್ಷುತ್ಪಿಡ್ಯ ಭಂಧನಾದಿ ವಿಪತ್ಪೀಡಾಕ್ರಾಂತ ನಾಸ್ತಿಕಜೀವಂಗಳೊಳು ದಯಾರಹಿತಕೆ ಯುಂ . . . ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟವರ್ತನೆಯೊಳು ಮರ್ಕಸುವ ಜೀವನ ಪರಿಣಯಂ ಕೃಷ್ಣಲೇಶ್ಯಾಪರಿಣಾಮಮೆಂದುವುದು (ಪಶ್ಚಾ. ೪೧೬); ಕುರುಡನಾ ಕೈಕಾಲು ಮುದುಡಿ ರವಿಸಲು. ಪೆಂಗು ತರುಣನಪ್ಪಂ (ವಿಕ್ರ. ೪-೨೧-೩೦); ಮಹಾತ್ಮರಾದ ನಿಮ್ಮ ದಯೆಯು ಪೆಂಗುವಿನಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ ಬಂದು ಬಿದ್ದಂತೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಯಿತು (ಮುದ್ರಾಂ. ೬೫). ೩. ಶನಿಗ್ರಹ: "ಅಸತ, ಕ್ರೋಡೆ, ಪೆಂಗು, ಧಾಯಾತನಯಾ, ಶನ್ನೆಕ್ಕರೆ, ಶೋರೀ-ಈ ೩ ಶನಿಯ ಪೆಸರ್" (ಪಲಾಯು. ೯-೪೪); ಅಂಗಾರಕ ಬುಧ ಗುರು ಭೃಗು ಪೆಂಗುಗಳಿಂದವನೆ ಭೇದಿಸಲ್ ಜಗದೀಶರ್ ಸಂಗರದೊಳೊಡು ಮದಿವರ್ (ಜಿಜ್ಞ. ೬-೧೧೬). ೪. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು: ಅವರನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ. ಸೇರಿಸಿ ಕೊಂಡರೆ ನಿನ್ನ ಉಜ್ಜೋಗ ಪೆಂಗು ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿತು (ಪ್ರೀಲಾಂ. ೨೪೬). ೫. ಮುಂದುವರಿಯಲು ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು; ಕುಂಠಿತ ವಾದ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದದವನು: ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಕೃತ್ರಿಮ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಮೂಢನನ್ನಾಗಿ ಪೆಂಗು ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಟ್ಟಂತಾಗದೆ? (ನಿಬಂಧ. ೧, ೨೨೪); ಮಾಧವರಾಯ ಮಂಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋದುದು ಪೆಂಗುಗಳಾಗಿದ್ದ ಕಿರಿಯ ವಕೀಲರಿಗೆ ರೆಕ್ಕೆ ಬಂದಂತಾಯಿತು (ಗೃಹ. ೨೬೪).

ಪೆಂಗುಂಧರ ನೀತಿ = ಕುಂಟೆ, ಕುರುಡರ ನ್ಯಾಯ; ೧. ಹೆಳವನಿಗೆ ಕಣ್ಣೆ ದೆ, ನಡೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕುರುಡನಿಗೆ ನಡೆಯಲಾಗು ತ್ತದೆ, ದಾರಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ಕಣ್ಣೆಲ್ಲ. ಕುರುಡನು ಹೆಳವನನ್ನು ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟರೆ ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾಯ ನಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವ ನ್ಯಾಯ; ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಉಭಯರ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಯೂ ಆಗುವುದು: ನಮಗೊಪ್ಪಿತು ಪೆಂಗುಂಧರ ನೀತಿ ಒಯ್ಯನ್ನನು ನಿನಗೊಪ್ಪುವ ನೀತಿ (ಅಹಲ್ಯ. IV ಅರ್ಪನೆ).

[ಸಂ.]

ಪೆಂಗುತ್ವ (ನಾ). ೧. ಹೆಳವನು; ಕುಂಟು. ೨. (ಆಲಂ) ಪ್ರಗತಿ ಹೀನತೆ; ಮುಂದುವರಿಯಲು ಆಗದಿರುವಿಕೆ; ಕುಂಠಿತತನ:

ತಾಯಿಗೆ . . . ಈ ಎಲ್ಲ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳ ಪಂಗುತ್ವವನ್ನೂ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿನ
ಯನ್ನೂ ಎತ್ತಿ ಬಿಡಿದ್ದಾರೆ (ಇಪ್ಪ. ೪೬೪). [ಸಂ.]

ಪಂಗುನಿ (ನಾ). ಸೌರಮಾನದ ಕೊನೆಯ ತಿಂಗಳು; ಮಾನವನಾಸ;
ತಮಿಳು ಫಾಲ್ಗುಣಮಾಸ: ಮೊದಲ ಪಂಗುನಿ[ಸಾಂ. ೮]ಯ
ತಿರುನಾಳ್ ಬರಲು ನೆಲೆಯಿಂದ ಮುಂದಿಂದ ಪಟ್ಟಣ ಕೈಗೊಳ್ಳು
ರೊಲ್ವೆಯಂ . . . ಇಂತೆಂದಳಾ ಪೂರ್ಣಶಶಿಮುಖಿಗೆ (ಸಂಪದ. ೧೧-೧೧);
ಒಂದು ಪಂಗುನಿಮಾಸ ಉತ್ಸವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿನೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿಬೀದಿಯಜಗಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದರು (ಪಂ. ೧೪೪).
[←ತಮಿ. ಪಂಗುನಿ; ಮಲ. ಪಂಗುನಿ/ಪ್ರಾ. ಭಗ್ನುಣೇ, ಫಾಲ್ಗುನೀ]

ಪಂಗುಳ (ನಾ). ಕಾಲಿಲ್ಲದವನು; ಹೇಳವ: ಅನಿಲನ ಕುಂದಿಂದ
ಪಂಗುಳಾಂಧ ಕೃತಂ ವಾಮನಕುಟ್ಟ ಬಧಿರ ಮೂಕರುಮನೇಕವಿಧದಂ
ಹೀನರುಂ ಜನಿಯಿಸುವರ್ (ಮದಕ. ೧-೪೫); ನಿಮ್ಮ ವೇಷಧಾರಿಯು
ಮನೆಯ ಪಂಗುಳ ನಾನಯ್ಯಾ (ಜಸಪ. ೬೪೧); ತನುವಿಳಾರಿಯನಂಗಿಹೀನನ
ಪಂಗುಳಾಂಧಕನ ಭನರುಜಾಂಗನ . . . ಉಪ್ಪವದಿಸುವ ಸಮಯದೊ
ಳಿಬರಲು ಕಾಣ್ತು ಮಹಿಳೆಗಂಗವಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೦೬);
ತಿಪ್ಪಯಿಳಿಗಿರ್ ಪಂಗುಳನು ಮಿಜುಗುವ ರನ್ನಮಪ್ಪರಿಗೆಯೊಳ್ ನಿಂದು
ರಾಜಕ ಕುಮಾರಿಯ ಬಿಡುಪು ವೆನುಮೆಂದು ಕೈನೀಡಿದರೆ ಬರ್ಪಕೆ
(ಎಳವೀ. ೧೪-೮೯). [ಸಂ. ಪಂಗುಳ]

ಪಂಗುಳಿ 'ಪಂಗೋಳಿ' ನೋ.

ಪಂಗೋಳಿ 'ಪಂಗೋಳಿ' ನೋ.

ಪಂಗೋಳಿ, ಪಂಗುಳಿ, ಪಂಗೂಳಿ (ನಾ). ತುಚ್ಛ; ನಿಂದ್ಯ;
ಅಯೋಗ್ಯ: ಯಾವನೋ ಪಂಗೋಳಿ ಮನಸ್ಸು ಬಂದ ಹಾಗೆ ಬರಿದಿ
ದ್ದಾನೆ (ಸಪ. ೫೬೦); ಒಳ್ಳೆ ಪಂಗೋಳಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ಬಿಡು
(ಕಾಮಿಕಾಂ. ೧೦೫). **ಪಂಗುಳಿ:** ಆ ಪಂಗುಳಿ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಯಾವ
ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ರೂ. ೧೦೫). **ಪಂಗೂಳಿ:** ಆ
ಪಂಗೂಳಿ ಮನುಷ್ಯನ ಜೊತೆ ಸೇರಬೇಡ (ರೂ. ೧೦೫). [?]

ಪಂಚೆ (ನಾ). ಅಪೂರ್ಣವಾದುದು; ಅಪರೂಪವಾದುದು;
ಸಿಕ್ಕಲಾರದುದು: "ಪಂಚೆಮಪೂರ್ಣಂ" (ಚಮ. ೬೬); ಪಿರಿದುಮಾ
ಪುರದೊಳಾನೊರ್ವಳಲ್ಲದೆ ನಿನಗೆ ವರಯುವತಿಯರ್ಪಂಚೆಯೆಂಬೊ ಗುರು
ಭಕ್ತ (ಆರಾ. ೨-೫-೬೬); ಎಷ್ಟಂತೆ ಮುಂ ಭೂಜಾಟಿಪುತ್ರಂ
ಕ್ರಾಂಚಮಂ ಪಂಚಮನೆ ರಿಪುಮಹಾಕಲ್ಪಕಾಲಾಗ್ನಿರುದ್ರಂ (ರಾಜಕೇ.
೬-೮೯); ಮಾಂಸಲದ ಮುದ್ದುರಿಗೆ ಬೀಗಿ ಪರಿಪುಷ್ಪಮಾದನ್ನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಕೆ
ಬಿಡು ಬಿಡುನೆ ಬಿಕ್ಕು ಬಾಳಾಳಿಗಂ ಪಂಚಮಿದು ದಿಟ್ಟಿಗಿಳೇನುಂಟೆ?
(ಸಂಪದ. ೬೫-೨೨೮). 'ಪಂಚೆ' ಪರಾ.

ಪಂಚೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಐದು: ಪಂಚಪ್ರಕಾರಮಾಮು
ಪಂಚಮಹಾಭೂತಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದರ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೬-೧೧); ಪುರಹರ
ವಕ್ತ್ರಂ, ಪಂಚಂ . . . ಪಾಂಡವ ಪುರವೈರಮುಖಂಗಳೈದೊ ನಾನುಂ
(ವ್ಯವಾ. ೯-೫); ಪಂಚನಕರ್ಮದಿಂದ ಮುಂಚುವವೆಂದು ಸ್ವಯಂವರಾ
ಲಯದ ಲಸೆತ್ತಾಂಚನಸಿಂಹಾಸನದೊಳ್ ಸಂಚರಿಸದೆ ನೆಲಸಿದರ್ (ಸಕಪಂ.
೬೧೧); ಶಿವಶರಣಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಿತ್ತವ ಪಂಚಸುರಕುಬಳಿ ಭವನೇಶವ
ಶಿವಭಕ್ತಂಗೆ ದ್ರವ್ಯವನೊರಿದು ಕೊಟ್ಟು (ಪಂಪ. ೯-೬೪).
೨. ಪಂಚಾಯತಿಯ ಸದಸ್ಯ: ಅಣಬಗೆ ಕಿಳೇಂ ಒಳುದಯ
ಇಂ ಭಮ್ಮದ ನಿಮ್ಮ ಹೊಬುಹಂಗಳ ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮೇಶ್ವರದ ಮೂರ್ತ್ಯ
ಒಳು ಪಂಚಗೌಡಮಲ್ಲಿ ಬಳಾಲ ಆ ವಿಳಾಸಂಗಳಿಂ (ಎಳ. VI(R), ಕೃಷ್ಣ ರಾ.
೬೬-೧೬; 1093); ಅಪಾರ್ಥಮಾಳಿಯು ಜಾತ್ರೆಯ ದಿನವೆಂದು
ಪಂಚರು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ್ದರು (ಸಂಪದ. ೧೬೦); ಪಂಚರು ಯಾರ

ಸ್ನೇಹಿತರೂ ಅಲ್ಲ, ಯಾರ ವೈರಿಗಳೂ ಅಲ್ಲ (ಗೃಹದಾ. ೫೧); ಜಗಳ
ತಿರಿಸಲೆಂದು ಬಂದು ನೆರೆದ ಪಂಚರ ಪರಿವಾರ . . . ತುಂಬಿದ ನೆರವಿ
ಇವೆಲ್ಲ ಕಾಣುವುವು ಚಾನದಿಯಲ್ಲಿ (ಗಾಳಗು. ೬); ಜನ ಅವನನ್ನು ಊರಿನ
ಪಂಚನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದರು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೬೦). 'ಪಂಚಾಯಿತಿ'
ಪರಾ. ೩. ಗುಡಿ, ಶಾಲೆ ಮೊದಲಾದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ
ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಗಾಗಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿರುವ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯ: ನೀವು
ಸಾಲೆಯ ಪಂಚರೆಂದು ನಿಮ್ಮ ಬೆಟ್ಟಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ ಗೌಡರೆ (ಹಬ್ಬ. ೨೬೬).

ಪಂಚಕನ್ಯೆಯರು—ಅಹಲ್ಯೆ, ದ್ರೌಪದಿ, ಸೀತೆ, ತಾರೆ ಮತ್ತು
ಮಂಡೋದರಿ ಅಥವಾ ಅಹಲ್ಯೆ, ದ್ರೌಪದಿ, ತಾರೆ, ತಾರೆ,
ಮಂಡೋದರಿ ಎಂಬ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಐವರು ಮಹಿಳೆ
ಯರು; ೧ ಇವರ ಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಪಾಪಪರಿಹಾರವಾಗುವುದೆಂದು
ನೆಂಬಿಕೆಯಿದೆ: ನನ್ನ ತಂಗಿ ತಾರಾ (ಅಹಹ! ಪಂಚಕನ್ಯೆಯರಲ್ಲೊಬ್ಬ
ಕೇನೋ!) ಸ್ವತಃ ನೋಡಿದ್ದು (ಮೂರುದಾ. ೧೬೬). **ಪಂಚಯ್ಯರು,**
ಪಂಚೈವರು—ಐದು ಜನ: ಎನ್ನ ಪಂಚಯ್ಯರ ಭಕ್ತರ ಮಾಡು
(ಜಸಪ. ೪೬); ಪಿನಾಕಿ ಅಲ್ಲಟ ಪಟ್ಟದಿಂದ ಪಂಚೈವರ ಪ್ರಾಣಂಗಳು
ಸಂಚಗಿದನೆ (ಸಕಪ. II, ೬೦೬-೬೦); ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಾಮದ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ
ಪಂಚೈವರ ಕಾವಲು ನೋಡಾ (ಜಸಪ. ೬೫-೧೩); ಎನ್ನ ಮನೆ ಒಬ್ಬ
ಪಂಚೈವರು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿವೆಯ್ಯ (ಭಸವ. ೯-೬).

[ಸಂ. ಪಂಚನಾ]

ಪಂಚೆ (ಗು). ವಿಸ್ತಾರವಾದ; ವಿಶಾಲವಾದ; ಅಗಲವಾದ:
'ಪಂಚಪಾತ್ರೆ', 'ಪಂಚಾನನ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಂಚೆಲುಪ್ಪೆಕಾಲಿ (ನಾ). "ದಿವಸದ ಖಾನೆಯ ಗಳಿಗೆ, ಎಂದರೆ
ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಐದು ಗಳಿಗೆಯ ಹಿಂದಿನ ಹೊತ್ತು"
(ಪ್ರೀ. ೨೪೬). [ಪಂಚೆ+ಉಪ್ಪೆಕಾಲ]

ಪಂಚಕ (ನಾ). ೧. ಐದರ ಗುಂಪು; ಐದು ವಸ್ತುಗಳ ಸಮೂಹ:
ಅಮರಗಣಾಕ್ಷ ಶೀತಕರ ಭಾನು ಪಾವನೋತ್ತಮ ಗಣಪಂಚಕಂ
[ಸಾಂ. ಸಂಚಯಂ] ನೆರೆಯ . . . ಸುಕೇಶರಂ (ಭಂಡೋಲು.
೨-೧೫೬); ಸೌಮಿತ್ರಿ ಕೇಳು ಕಡುಮುಳಿದು ನಿಮ್ಮಡಿಗಳವಿ
ವೇಳಿಗಳಂಥಪಾನಾಶಾದಿ ವಚನಪಂಚಕಂಗಳಂ ನುಡಿಯಲಾಗುವದ
ನಂತೇಕೆ ನುಡಿದರೆಂದು ಮತ್ತಮಂತೆಂದಂ (ಪಂಪ. ೧೫-೬೪ ವ);
ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಸಂವತ್ಸರ ೨೫ ಪರ್ಯಂತರವು ಬಂದಂತಹ ವುಂಡಿಗೆ
ಯನು ಹಂಸೆರಡು ಪಂಚಕದವರೊಳಗೆ ಆರುಂ ಆ ಅಳಿಹಲಾಗ(ದು)
(ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೧೬೬-೬; 12೪7); ಪ್ರಕಟಿತರ ವ್ಯಂಜನ ಸಂಖ್ಯೆ
ಕಕಾರದಿನಾ ಕಕಾರಪರ್ಯಂತಂ ಪಂಚಕಪಂಚಕಂಗಳಂ ಪಂಚಕಮಕ್ಕುಂ
ವರ್ಗಮಂತ್ಯವರ್ಣಮವರ್ಗಂ (ಕಮದ. ೧೩); ನಾಗಭೂಷಣನ ಪರಮ
ಯೋಗೇಶಲನಗೆ ಭರದಿ ಪೂಗೋಲ ಪಂಚಕಂಗಳ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು
(ಸಪದೋ. ೪-೨೧). ೨. ಐದು ಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು;
ಐದರಿಂದ ಮಾಡಿದುದು. ೩. ರಣರಂಗ; ಯುದ್ಧಭೂಮಿ:
ನಿನ ಹೇಳುವೆ ಗಜಭಟಾಪ್ರತಿಮಾನದರಿ ಕೋದಂಬುಗಳು ಹಿಂಡಾನೆಗಳ
ನೇಳೆಂಬಿನೊಡದೊಡಿದವು ಪಂಚಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೫). ೪. ಐದು
ಶ್ಲೋಕಗಳುಳ್ಳ ದೇವರ ಸ್ತೋತ್ರ: ಗಣೇಶಪಂಚಕ ಬಹಳ
ಚೆನ್ನಗಿದೆ (ರೂ. ೧೦). ೫. ಕಾಗದ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ
ಕಟ್ಟು,—ಗಂಟು. ೬. ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ: ೧ ಮಂಡುಗ—
೪ ಪಂಚಕ, ೧ ಪಂಚಕ=೫ ಕೊಳಗ (ವ್ಯವಾ. ೪ ಮುನ್ನುಡಿ); ಪೊನ್ನಿಗೆ
ಪಂಚಕವರೆಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿಯೆ ಪಡವು × × × (ಪಂಚಕ ಶಿಗಂ (ವ್ಯವಾ.
ಅನುಬಂಧ ೧). ೭. ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಂದ ಭೂಮಿ,—ಪ್ರದೇಶ:

ನಮಗೆ ತೆರಕಣಾಂಬಿಯ ನೀಮಯಪಡುಗು ನಾಡಸ್ಥಳದ ಹುಲ್ಲಾಸಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿನಾಮವಾದ ಕಾಮಲಾಪುರದ ಅಪ್ಪಾರದಲೂ ನಮಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಾಸ[ವ]ಸ್ಥವಾಗಿ ನಡೆದ ಬಹು ಪಂಡಿತರ ಪಂಚಕರ ಯಲ್ಲಿಯೂ ತೋರಿದ ವ್ರಿತ್ತಿ ಗ ಗೋಪಣಗಳ ಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಧಾರಾಸಹಿತವಾಗಿ ನಡೆದು ಬಹು ಅತಿ ತಾಳ ತೋರಿದವ್ರಿತ್ತಿ ಕರ್ಗ (ಎಕ. III(R), ಗುಂಡು ಕೇ. ೧೩೬-೧; 1535); ಯೂ ಯೆರಡು ವ್ರಿತ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ[ವ] ಸ್ಥಳಗಳ ವಿವರ ಕಾಲುವೆ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವವರ ಪಂಚಕದ ಸ್ಥಳ ಗಕ್ಕೆ ದೀಪವರಿ . . . ಸಮಸಿಗುಡಿಲು (ಸಾಂ. IV, ೨೪೫-೧೩; 1541). ೪. [ಗಣಿತ] ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ. ೯. [ಜ್ಯೋತಿ] ಐದು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಗುಂಪು, —ಸಮೂಹ; 10 ವ್ಯುಗತಿರಾ, ಆದ್ಯಾ, ಪುನರ್ವಸು, ಪುಷ್ಯ, ಆಶ್ಲೇಷಾ ಎಂಬ ಐದು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಮುಳಾ, ಪೂರ್ವಫಲ್ಗುಣೀ, ಉತ್ತರಫಲ್ಗುಣೀ, ಹಸ್ತ, ಚಿತ್ತಾ ಎಂಬ ಐದು ನಕ್ಷತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಆರಂಭವಾಗುವ ಮಳೆಗಳು ಬಿತ್ತನೆಗೆ ಬಹಳ ಯೋಗ್ಯವೆಂದೂ ಧನಿಷ್ಠೆ, ಶತಭಿಷೆ, ಪೂರ್ವಾಭಾದ್ರಿ, ಉತ್ತರಾಭಾದ್ರಿ ಮತ್ತು ರೇವತಿ ಎಂಬ ಐದು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಅನುಷ್ಠಾಪಕವೆಂದೂ ಈ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮರಣವು ಸಂಭವಿಸಿದರೆ ಮನೆ ಬಿಡಬೇಕೆಂದೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ : ಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಮರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನೆ ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). 'ಮೃಗಪಂಚಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಂಚಕಂಚುಕ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಕವಚವು ಶರೀರವನ್ನು ಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಜೀವನವನ್ನು ಆವರಿಸುವ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳು : ಕಾಲ, ನಿಯತಿ, ಕಲಾ, ವಿದ್ಯಾ ಮತ್ತು ರಾಗ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪಂಚಕಂಚುಕಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಘಾತತ್ವ. ೬೬೫); ಶಿವನ ಚಿಚ್ಚಿತ್ತಿ, ಅನಂದಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾ, ಜ್ಞಾನ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗಳು . . . ಈ ಶಕ್ತಿ ಸಂಕೋಚಗಳೇ ಪಂಚಕಂಚುಕಗಳಾಗಿಯೂ ಮೂರು ಮೂಲಗಳಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಿದವು (ಭಾರದ. ೨೧೩).

[ಪಂಚ್ಚ + ಕಂಚುಕ]

ಪಂಚಕಚೇರಿ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತಿಯ ಕಾರ್ಯಾಲಯ, — ಕಚೇರಿ : (ಮುಂಬಯಿ. ಕೆ. ೪-೧೪೬). [ಪಂಚ್ಚ + ಕಚೇರಿ]

ಪಂಚಕಚ್ಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಐದು ಕಡೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ಉಡುವ ವಿಧಾನ : ನೆರೆ ಹಿಡಿದುಟ್ಟಿಹ ಪಂಚಕಚ್ಚಿಯ ಧೋತ್ರ ನಾಮ ವಿಭೂತಿಯ ಬೆಳಕು (ಚಿದಾಪ. ೪೨-೬). [ಪಂಚ್ಚ + ಕಚ್ಚಿ]

ಪಂಚಕಜ್ಜಾಯ 'ಪಂಚಗಜ್ಜಾಯ' ನೋ.

ಪಂಚಕಕಾರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಪಂಚರಾಯಧ (ಮೈಸೂರು ಅರಮನೆಯ ಆಯುಧಾಗಾರದಲ್ಲಿ 'ಪಂಚಕಕಾರಿ'ಯೆಂಬ ಆಯುಧವಿದೆ) (ಕಲಾ. ೨೬೬). [ಪಂಚ್ಚ + ಕಕಾರಿ]

ಪಂಚಕರಣ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ನಾಲಿಗೆ ಮತ್ತು ಚರ್ಮ ಎಂಬ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು : ಪಂಚಭೂತಗಳ ಪೂರ್ವಾಶ್ರಯವೆಂದು ಪಂಚ[ಸಾಂ. ಚೇ]ಕರಣಗಳ ಹೆಚ್ಚುಹಣಿ ಮಾಡಿ (ಅಖಂಡೇ. ೧೯೩-೧೪); ಸುಖದ ಮಿಹವು ದುಃಖ ಮಿಹವು ಹಿಗ್ಗಿ ಪ್ರಾಣ ಪೂರಣಾ ಪಂಚಕರಣಗಳೇ ಗಡಹಟ್ಟಿತು ಗುಡಿತೋರಣಾ (ಗಂ. ೧೧೩-೧೦); ಇನ್ನೈದುಗಳೆಯಲಿ ಇದರ ಹರಣ ಗಾಳಿಮಳೆಗೊಡುವವು ಪಂಚಕರಣ (ಸುಸಾ. ೪೩-೪). ೨. ವಾಕ್ಯ, ವಾಣಿ, ವಾದ, ವಾಯು ಮತ್ತು ಉಪಸ್ಥ ಎಂಬ ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ೩. ಚಿತ್ತ, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಮನ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಐದು ಅಂತಃಕರಣಗಳು : ಪಂಚಕರಣಗಳು : ಚಿತ್ತ, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಮನ, ಜ್ಞಾನ (ಮುಸಾ. ಅನುಬಂಧ. ೨). [ಪಂಚ್ಚ + ಕರಣ]

ಪಂಚಕರ್ಣ (ನಾ). [ರೇಖಾಗ] ಐದುಭುಜಗಳ ಸರಳರೇಖಾ ಕೃತಿ : ಪಂಚಕೋಣ : ಎರಡು ತ್ರಿಕೋಣ ಅಥವಾ "ಪಂಚಕೋಣ" (Pentagon) ಕ್ಷೇತ್ರಫಲಗಳ ಮೊತ್ತವುಳ್ಳಂತೆ ಚಿತ್ರಿಕವನ್ನು ರಚಿಸುವಿಕೆ (ಗಣಿತ. ೧೮೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಕರ್ಣ]

ಪಂಚಕರ್ಮ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಆಯುರ್ವೇದಚಿಕಿತ್ಸಾ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿನ ಸ್ನೇಹ, ಸ್ವೇದನ, ವಮನ, ವಿರೇಚನ ಮತ್ತು ನಸ್ಯ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಕ್ರಮ : ಈ ಪಂಚಕರ್ಮಗಳು ಸಕಲರೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಮುಖ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳು (ಸಕನ್ಯ. ೨೪); ನಾಡೀಪರೀಕ್ಷೆ. ಪಂಚಕರ್ಮ, ಲೋಹಾದಿಗಳ ಭಸ್ಮಪ್ರಯೋಗಗಳು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ (ಕವಿಕೋ. I, ೪೫೦).

[ಪಂಚ್ಚ + ಕರ್ಮ]

ಪಂಚಕಲಶ, ಪಂಚಕಳಶ (ನಾ). ೧. ವ್ರತ ಮತ್ತು ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಐದು ಪೂರ್ಣಕುಂಭಗಳು : ಮುಂಚೆ ಮಗುವಿಗೆ ಎಂಟು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕುಂಡ, ಮಂಡಪ, ಪಂಚಕಲಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ . . . ಲಿಂಗವನ್ನು ಮಂತ್ರೋಪದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೆರೆಗೊಳಿಸುವನು (ಭಾರದ. ೨೪೯). ೨. [ವೀಶ್ಯ] ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಐದು ಕಲಶಗಳು. ೩. ಶಿವನ ಪಂಚಮುಖಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಇರಿಸುವ ಐದುಕಲಶಗಳು : ದೀಕ್ಷೆ, ಲಗ್ನ ಮೊದಲಾದ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಕಲಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದುಂಟಿಷ್ಟೇ. ಆಗ ಅವು ಪರಿಶಿವನ ಪಂಚಮುಖಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ (ಸಾಂ. ೨೧೫). ಪಂಚಕಳಶ : ೧. ಪಂಚಕಳಶ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಬೇಕು(ರೂಢಿ).

[ಪಂಚ್ಚ + ಕಲಶ]

ಪಂಚಕಲೆ (ನಾ). ಪೃಥಿವಿ, ಅಪ್ಪು, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವ ನಿವೃತ್ತಿ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ವಿದ್ಯೆ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಶಾಂತ್ಯತೀತ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಕಲೆಗಳು : ಆ ಪಂಚಮುಖದಿಂದ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಆ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯಿಂದವೇ ಪಂಚಕಲೆಗಳುತ್ಪತ್ತಿ ಆ ಪಂಚಕಲೆಗಳಿಂದಲೇ ಪಂಚಶ್ರುತಿಗಳುತ್ಪತ್ತಿ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦೨-೨೩೫). [ಪಂಚ್ಚ + ಕಲೆ]

ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ಮುಖವೂ ಕಾಲುಗಳೂ ಬೆಳ್ಳಗಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುದುರೆ : ವದನದೊಳಂ ಸಾಲ್ಕುಂ ಪಾದದೊಳಂ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ (ಅಶ್ವಶಾ. ೨-೧೪). ೨. ಶುಭಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆನೆ : ಸುರಕರೇಂದ್ರಮನೆ ಕಟ್ಟಿಲ್ ಸಟ್ಟಿ ಪಾರಿಜಾತದ ಮುಂಡಗಂಭಂಗಳಂ ಪೋರೊಪ್ಪಿ ಸಾಹಸಾಭಿದೋಳ್ ನಿಜ್ಜ ಮೋಲಗಿಸುವ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಂಗಳುಂ . . . ನೋಡಿ ಪೋಗಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪ. ೩-೧೯೮). ೩. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನಡೆಸುವ ಗರ್ಭಾವತರಣ, ಜನ್ಮಾಭಿಷೇಕ, ನಿಷ್ಕ್ರಮಣ, ಕೇವಲಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿ ಮತ್ತು ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಾಲಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಮಾರಂಭಗಳು ಮತ್ತು ಅಂದು ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ನಡೆಸುವ ಉತ್ಸವ : ಜಿನಕ್ಷೇತ್ರ ಪೂಜಾಸಿದ್ಧಿಯಂ ನಿರ್ವರ್ತಿತದ್ಧೂಪ ಪೂಜಾರ್ಹಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಭಾಗಗಳಶ್ಚೇದಂ . . . ಸೌಧಮೇಂದ್ರಂ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣದೊಳಾನಂದಸ್ಯ ತುನಾಡಿ ಪೋದಂ (ಚಾವುಂಪ. ೮೪); ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ತೀವಿದ ಹಲನತಿಶಯದ ದೇವಜನರ ನಾಟಕನೇಳನೆಯಾ ಶಾವಿನಲ್ಲಿ ಅಡುವರು (ದ್ವಾದಶಾ. ೧೧-೬೪೩); ಸ್ವಲ್ಪಶಿವ ಶ್ರೀಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಿಲ್ಲ ಪೂಜಾವೈಭವಂಗಳ . . . ನಡೆಸಿದರಧಿಕಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಬಹುಪ. ೧೧೪-೧೦೩). [ಪಂಚ್ಚ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಮಹೋತ್ಸವ (ನಾ). ೧. - ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ೩ : ಸಮನಿಸಿತು ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಮಹೋತ್ಸವ ಪರ್ವನಂಗಲಂ ಕೇಶ್ವಪ್ಪಂ ರಮಣಿಗೆ (ಚಂದ್ರ. ೩-೯೨). ೨. ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣದ ಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉತ್ಸವ : ಭಗವಾನ್ ಶಾಂತಿನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಯವರ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಮಹೋತ್ಸವವು ಅತ್ಯಂತ ವೈಭವದಿಂದ ನೆರವೇರಿತು (ನಿಖಿಲ್. ೩೩, ೪೦೩). [ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ + ಮಹೋತ್ಸವ]

ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). - ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ೧ : ತವ ಮುಖದೊಳು ಚರಣದೊಳಂ ಧನಕತೆಯಿರಲವು ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಯಲ್ಪ (ಹಾಲಾಸ್ಕ. ೪-೧೧-೩೭). [ಪಂಚ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸವ (ನಾ). - ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ೩ : ಪಂಚ ಕಲ್ಯಾಣೋತ್ಸವಕ್ಕನುಚ್ಯುತೇಂದ್ರನೊಡನೆ ಏಜಪೂಜಾವಿಳಾಸಮಂ ಮಹಿ ಯಲೆಂದು ಪೋಗಿ (ಅದಿ. ೨-೭೭೮). [ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ + ಉತ್ಸವ]

ಪಂಚಕಣಿ (ನಾ). - ಪಂಚಕಣಿ : ರಾಜನು ಆನೆಯ ಮೇಲೆ ಸವಿನ ಸಂಬಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಸವಾರಿ ಹೊರಟನು. ಆಗ ಪಾಸಾಹಜರತ್ತು ಮುಕ್ಕಣ್ಣ ಸುತ್ತು ಪಂಚಕಣಿ ಯಡಭರ್ಜಿ ಬಲಭರ್ಜಿಯವರು . . . ಹೊರಟರು (ಚಕ್ರ. ೯೭). [ಪಂಚ + ಕಣಿ]

ಪಂಚಕಳಶ 'ಪಂಚಕಲಶ' ನೋ.

ಪಂಚಕಳಶ (ನಾ). - ಪಂಚಕಲಶ ೩ : ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪಂಚಮುಖವನ ಪಂಚಕಳಶವಾಗಿ ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಆ ಗಣಂಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಕರಸ್ಥಲ ದಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವ ಕೊಟ್ಟು ಈ ಲಿಂಗವೆ ಗಂಡ ನೀನೆ ಹೆಂಡತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ . . . ಪಾದೋದಕ ಪ್ರಸಾದವನ್ನಿತ್ತು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಸತಿಪತಿಭಾವ ತಪ್ಪದಿರಲಿ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದನು (ಸಿದ್ಧ. ೬೨-೧೪೦). [ಪಂಚ + ಕಳಶ (< ಕಲಶ)]

ಪಂಚಕಾರುಕ (ನಾ). ೧. (ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ) ಐದು ವರ್ಗದ ಕೆಲಸಗಾರರು; ೨ ಬಡಗಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ ಹಾಗೂ ಕಂಚುಗಾರ ಅಥವಾ ಬಡಗಿ, ನೆಯ್ಗೆ ಕಾರ, ಕ್ಷೌರಿಕ, ಅಗಸ ಹಾಗೂ ಚಮ್ಮಾರ. ೨. ಕಾರುಕರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ಉದ್ಯೋಗ ತೆರಿಗೆ : ಹೆಣ್ಣೆ ಜನನಯನುಂ ಆ ದೇವರ ಪುರದ ಸಾಜ ಬಣ್ಣಿಗೆ ಮಗ್ಗ ಪಂಚಕಾರುಕ ರಾಣವೆಯುಂ ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಗುರು ಲೋಕಾಭರಣ ಗುರುದೇವಗ್ನಿ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ದಿಟ್ಟಿ ಧರ್ಮ (ಸಾ. ೧೯. ೧೫-೬, ೩೨೩-೫; 1197); ಮಗ್ಗ ತೆರಿಗೆ ಹೊಗಿಡೆ ಲವಣ ಪಂಚಕಾರುಕ ಕಾಳು ಕೈಬಣ್ಣ ನೂಲು . . . ಮುಖ್ಯವಾದ ಸರ್ವ್ವ ಆದುವನು ಆ ಚೂಡನಾಥ ದೇವರಿಗೆ ಸರ್ಬ್ವಮಾನ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. 1X, ಚನ್ನ. ೩೬-೧೪; 1288); ಸುಂಕಕಾರುಕ ಗ್ರಾಮಗದ್ಯಾಣ ಪಂಚ ಕಾರುಕ ಗಣದಜಿ . . . ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಸುಂಕ (ಎಕ. VII, ೩೮೩. ೩೧-೩೦ : 431).

ಪಂಚಕಾರುಕರ ಮನೆ : ಬಡಗಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಉದ್ಯೋಗಿ ಗಳು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಕಮ್ಮಾರಾಲೆ; ಕಮ್ಮಟ : "ಆ ಪಂಚಕಾರುಕರ ಮನೆ ಕಮ್ಮಾರಾಲೆಯಕ್ಕು" (ಮಂ. ೫೪-೧೦).

[ಪಂಚ + ಕಾರುಕ]

ಪಂಚಕೃತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವ ಐದು ಕಾರ್ಯಗಳು; ಪರಮಾತ್ಮ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸ ಬಲ್ಲ ಸೃಷ್ಟಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಸಂಹಾರ, ತಿರೋಭಾವ ಮತ್ತು ಅನುಗ್ರಹಕರಣವೆಂಬ ಐದು ಕಾರ್ಯಗಳು : ಇವರು ನಿನ್ನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪಂಚಕೃತ್ಯಂಗಳಿ ಗೊಳಗಾದರು (ವಿವೇ. ೧೬೨-೪೦೨); ಐದು ಪಂಚಕೃತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತ್ಯ ಯೆಂದಂ ಚೋಳರಾಯ ನೈರ್ಮಲ್ಯಕಾಯ (ಭಾಷಣ. ೯-೫೨).

೨. ಅಸಿ, ಮಸಿ ಕೃಷಿ, ವಾಣಿಜ್ಯ ಮತ್ತು ದೇವನಿರ್ಮಾಣ ವೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಕೃತ್ಯಗಳು : ಅಸಿ ಮಸಿ ಕೃಷಿ ವಾಣಿಜ್ಯ ದೇವನಿರ್ಮಾಣವೆಂಬ ಪಂಚಕೃತ್ಯನಿಯಾಮಕರಾಗಿರ್ಗಂ (ವಿವೇ. ೨೪೫). ೩. ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬಳಕ ಮಂತ್ರ ಸಿದ್ಧಿ ಸೂಚಕವಾದ ಮಾತೃಕಾಚಕ್ರ . . . ಪಂಚಪಾದ ಪಂಚ ಕೃತ್ಯ ಪಂಚರ ಮಾರಿಕೆ ಮೂರಿಕೆ ತಂತ್ರಬಲಿ ಅತ್ಯುಕ್ತಗಳೆಂಬ ಪಂಚ ಚಕ್ರಾರಂಭಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳೊಳು ಪ್ರಚ್ಛಿ ಗೊಂಡು (ವಿವೇ. ೪೦).

[ಪಂಚ + ಕೃತ್ಯ]

ಪಂಚಕೋಣ (ನಾ). ೧. ಐದು ಮೂಲೆಗಳು. ೨. [ರೇಖಾಗ] ಐದು ಭುಜವುಳ್ಳ ಒಂದು ಆಕೃತಿ. ೩. ಒಂದು ನರಕದ ಹೆಸರು : ಮತ್ತಂ ಮಹಾಚೋಣ ಮೂಲಸಂಚೋಣ ಪಟಪಕ್ಷಪ್ರಮುರ್ದನತಪ್ತಶೈಲ ತಪ್ತಶೈಲವೆಂಬ ಮಂತ್ರನರಕಂಗಳಂ ಚೋತೆಗೊಂಡು ಪಂಚಕೋಣ ವೆಂಬರಸುನರಕವಿದು (ವಿವೇ. ೧೪೧). [ಪಂಚ + ಕೋಣ]

ಪಂಚಕೋಲ (ನಾ). ಔಷಧಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಮೋಡಿ, ಚವ್ಯ, ಚಿತ್ರಮೂಲ ಮತ್ತು ಶುಂಠಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಗ್ರಂಥಿಗೆ ಪದಾರ್ಥಗಳು : ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲಂ ಚವ್ಯಂ ಪಿಪ್ಪಲಿ ದಹನಂ ಮಹಾಪಥಂ ಸಮಭಾಗಂ ತಪ್ಪದೆ ಕೂಡಿದೊಡೆಯ್ತು ವಿನವಪ್ಪು ಮುಂಪೇಟ್ಟ ಪಂಚಕೋಲದ ಪರ್ವರ್ಗ (ಅಶ್ವ. ೧೧-೩೦); ಪಂಚಕೋಲವೆಂದರೆ ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿಮೂಲ, ಚವ್ಯ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಶುಂಠಿ (ವೈದ್ಯ. 1, ೩೦೩); ಎಸಗದ ಬೆರ್ರು, ಕತ್ತರಿಬೆರ್ರು . . . ಬಜೆ, ಪಂಚಕೋಲ ಇವಂ ಸಮಾನ ಕಷಾಯಂ ಕಾಸಿ ಕುಡಿಯಲು ಅಧಿನಾಸನ್ನ ಪರಿಹರಮಕ್ಕು (ಸಹ. ೧೬೪). [ಪಂಚ + ಕೋಲ]

ಪಂಚಕೋಶ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಶರೀರಾಂತರ್ಗತನಾದ ಆತ್ಮ ನನ್ನು ಆವರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಐದು ಪದರಗಳು; ಜೀವನಿಗಿರುವ ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ ಮತ್ತು ಅನಂದಮಯವೆಂಬ ಐದು ಆವರಣಗಳು : ಅನ್ನಮಯ, ಪ್ರಾಣಮಯ, ಮನೋಮಯ, ವಿಜ್ಞಾನಮಯ, ಅನಂದಮಯಂಗಳೆಂದಿವೆ ಪಂಚಕೋಶಂಗಳಿಕ್ಕುಂ (ಮನೋ. ೫-೩೪೬೪); ಕೇಳು ಶುಕದ್ವೈಪುಷ್ಯ ಭೇದವ ಪೇಳುವೆನು . . . ವಿವೇಕವ ಪಂಚಕೋಶಕಳ (ಅಮೃ. ೩-೧೪); ಸೂಕ್ಷ್ಮರೇರವೂ ಸ್ಥೂಲರೇರವೂ ಸೇರಿ ಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಆವರಣವಾಗಿರುವುದ ರಿಂದ ಪಂಚಕೋಶವೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬).

[ಪಂಚ + ಕೋಶ]

ಪಂಚಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು; ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಥಿತಿ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಅಭಿನವೇಶ ಗಳೆಂಬ ಐದು ಕಷ್ಟಗಳು : ಇಂತೀ ಪಂಚಕ್ಷೇಶವೆ ಸಮಾಜವರುಗಳ ಧ್ವಯಾ ಚಿಲಿದು ಪಲ್ಲವಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿದು (ಚನ್ನ. ೪. ಪಂ. ೬೪೧); ಅವಿದ್ಯೆ, ಅಸ್ಥಿತಿ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿನವೇಶಂಗಳೆಂದಿವೆ ಪಂಚಕ್ಷೇಶಂಗಳಿಸುಗುಂ (ಮನೋ. ೫-೩೬ ೬೪); ಪಂಚಕೋಶ ಪಂಚಕ್ಷೇಶಂಗಳ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಅಮೃತ. ೧೯೩-೧೩); ದೇಶ ಕಾಲಾದಿಗಳಿ ಗಂಜದ . . . ಪಂಚಕ್ಷೇಶಂಗಳಿಗಿಡೆಗೊಡದೆ (ಗಣತಾ. ೧೫-೧).

[ಪಂಚ + ಕ್ಷೇಶ]

ಪಂಚಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). [ಶೈವ] ಶ್ರೀಶೈಲ, ಕಾಶಿ, ಕೇದಾರ, ಕಾಳಹಸ್ತಿ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಣ ಎಂಬ ಐದು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳು : ಪಡೆದು ಮುಕ್ತನ ಪಂಚತಾವದನ ಸತ್ತಿದ್ ಭಟಿಸರ್ಪಸುಮಿತ್ತು ಪೊಳಲ್ಗೊಂದದಾ ಶಕ್ತಿ ಗೊಡನೆ ಕೃಪೆಯಾದ ಪಂಚಕ್ಷೇತ್ರವನವನೊರೆದೊಂದು ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ (ಗುರುಜಾ. ೧೩-೪೮). [ಪಂಚ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಪಂಚಗಣ್ಯಾಯ, ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ (ನಾ). ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯ
ಕೃತ್ಯಾ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥವು ಅವಲಕ್ಕಿ (ಅಥವಾ ನೆಲಗಡಲೆ), ಬೆಲ್ಲ,
ಕೊಬ್ಬರಿ, ಕಡಲೆ ಮತ್ತು ಎಳ್ಳು-ಈ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು
ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿತಿಂಡಿ : ಪಂಚಟಿಲ್ಪಮ್ನು
ಪಂಚಗಣ್ಯಾಯ ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ (ಪಾಳಿ. ೨೦೩).
ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ : ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯವ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯವೆ
ಮಾಡಿದಾಗ ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯವು ಮುಗಿದಿರುತ್ತದೆ ಕವಿದಂತದೇಂ ಚೋಕ್ತನಾದೋ
ಪೂಜೆ (ಧರ್ಮ. ೭೩-೫೨); ಶಿವದೇವಾಲಯದ ಮಹಾಮಂಗಳಾರತಿ ಬೇಗ
ಮುಗಿದಿತ್ತು . . . ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯದ ವಿವರಣೆಗೆ ಅಗುಣಾಗಲೇ ರಾತ್ರಿ
ನಾಲ್ಕು ಗಳಿಗೆ ಕಳೆದು ಹೋಗಿತ್ತು (ದೇವತಾ. ೯); ಅಂತರಂಗದ ಶುದ್ಧಿ
ಯಾಗಲೆಂದು ಅಂದ್ರೂಸರೆ ಅಲ್ಪಲೈನಾಪುರಿಯನ್ನು ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ
ದಂತೆ ಪೂರೈಸಿದನು (ಕುಂಟಿಕಾ. ೭೩). [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತಿ ಕಟ್ಟಿ; ಚಾವಡಿ : ಏನು ಇರೂದು
ಇನ್ನೆ ಮುಂದೆ ಪಂಚಗಟ್ಟಿ ಕೈಯಾಗ ಬರೂ ಹಾದೀನ ನೋಡುವೆ
(ನಡದಾ. ೨, ೨೭೭). [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗವ್ಯ (ನಾ). ಹಸುವಿನಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಹಾಲು,
ನೋಸರು, ತುಪ್ಪ, ಗಂಜಲ ಮತ್ತು ಸಗಣೆ ಎಂಬ ಐದು ವಸ್ತು
ಗಳು : ಪೂಜಲ ವೀದಿಗಳೊಳಗಿಂದ ಗಂಧೋದಕ ಪಂಚಗವ್ಯಗಳಂತೆ ತಳಿ
ಯಿಸಿ (ಪಂಚಭಾ. ೪-೫೨); ಪಂಚಗವ್ಯವಾದುದೆಂದೂ . . . ಕುಲ
ಯಾವಿನ ಸಗಣ ಗೋಮೂತ್ರಂ ಪೃತ (ಅ ತುಪ್ಪ) ಸ್ವೀರ (ಅ ಹಾಲು)
ದಧಿ (ಅ ನೋಸರು) ಇವು ಪಂಚಗವ್ಯಗಳು (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೭-೧೦);
ವಿದಿತವಹ ಪಂಚಗವ್ಯಂ ಸುಧೇಗೈರ್ದುಮಂತೋದಗಿದಾ ಹವ್ಯಕವ್ಯವನು
ಕಾಯಂ ಮುಟ್ಟಿ ಮುದಗೈರ್ದುಮೇಲ್ಲಾ ಮುದದ್ಧ ಮಂದಿಷಾಪುನನ
ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣಾ (ಲಾಜಂ. ೩೯-೪೭); ಪಂಚಗವ್ಯವ ತಾನು
ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸಕಲವಿದ್ಯೆಯು ಬಹುದು (ಗುಣಾ. ೪-೨೦); ನೀನು ವಿದಿ
ವತ್ತಾಗಿ ಪಂಚಗವ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು (ಝಾತಾ. ೫೨). IP ಪಂಚಗವ್ಯವ್ಯಾಶನದಿಂದ
ಸಕಲಪಾಪ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ.

[ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪಂಚಕಾರುಕವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನ
ಹೆಂಡತಿ. ೨. ಪಂಚಕಾರುಕವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹೆಂಗಸು :
ಮಾಲೆಗಾಣನೆಂಬುದು ಏಕಾರಕ್ಕೆ ರೇಫಮಾಡುವಾಗ ಮಾರ್ಗಾರ್ತಿ;
ಕಂಚಗಾರ್ತಿ, ಪಂಚಗಾರ್ತಿ (ಪಮದ. ೨೦೯ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಂಚಗಾರ್ತಿ + ಅತಿ (<-ಇತಿ)]

ಪಂಚಗಾಲು (ನಾ). = ಪಂಚರಂಗಿ ೨ : ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಿನಲ್ಲೂ ಗೊರ
ಸಿನ ಹತ್ತಿರ ಏಳೆಯ ಬಣ್ಣವಿದ್ದು ಹಸೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಏಳೆಯ
ಪಟ್ಟಿಯಿದ್ದಿತು. ಅಂಥ ಕುದುರೆಗೆ ಪಂಚರಂಗಿಯೆಂದೂ ಕರೆಯುವ
ವಾದಿಕೆ. ಅದನ್ನು ಪಂಚಗಾಲು ಕುದುರೆಯೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು
(ಚಂಗಾ. ೨೫). [< ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗಾಣ (ನಾ). ಪಂಚಕಾರುಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ : 'ಪಂಚಗಾರ್ತಿ'
ಪರಾ. IP ಇದು 'ಪಂಚಕಾರುಕ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ
ಬಹುದೆ? [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗುಂಡಿಗೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಅತಿವಿಟ್ಟತನ; ಬಹಳ ಧೈರ್ಯ :
ಪಂಚಜಾಣನ ಕುಮಾರಕನಾದ ಕಾರಣ ಪಂಚಸಾಯಕವ ತೋರಿಸಿದೆ
ಪಂಚಗುಂಡಿಗೆಯಿಂದ ಕಾದುಕೊಂಡ ಎನುತಲಿ ಪಂಚಸಾಯಕದೊಳಿಕ್ಕಿದನು
(ಪೋಷಕ. ೩೪-೧೫). 'ಎಂಟೆರ್ದೆ' ಪರಾ. [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗುಪ್ತ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಗಳು ಮತ್ತು ಪಲೆಯನ್ನು
ಗುಪ್ತವಾಗಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಬಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿ; ಆಮೆ. ೨. ಚಾರ್ವಾಕರ
ಭೌತವಾದದ ಸಿದ್ಧಾಂತ; ಚಾರ್ವಾಕಮತ. [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗುರು (ನಾ). [ಜೈನ] ಅರ್ಹಂತ, ಆಚಾರ್ಯ, ಉಪಾ
ಧ್ಯಾಯ, ಸರ್ವಸಾಧು ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧ ಎಂಬ ಐವರು ಗುರುಗಳು;
ಪಂಚಪರಮೇಶ್ವರಿಗಳು : ಆಗಲಾ ಸ್ವಯಂಬುಧಂ ಧರ್ಮಪಿತಾ
ಚಾರ್ಯನಾಗಿ ಪಂಚಗುರುಸಮುದ್ದೇಹ . . . ಚತುರ್ವಿಧಾಹಾರಶರೀರ
ಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಅವಿ. ೨-೫೧ ೨); ಈ ಪಂಚಗುರು
ನಾನುಪದದುಚ್ಚರಣೆಯನಾ ಪೂತ್ತು ನೆನವ ಮನುಷರ ಅಪತ್ತು ಸಂಸಾರ
ಭ್ರಮಣರೂಪಮಪ್ಪ ಪಾಪ ಕೆಟ್ಟು ಮುಕ್ತಿಯಹುದು (ವ್ಯಾ. ೧-೬);
ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಶ್ರೀ ಪಂಚಗುರುಗಳವ್ಯಕ್ತದಿಂದಲಿ ಭಜಿಸಿ (ಬಜ್ರ. ೨-೪).

[ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗುಲ್ಮ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಲ್ಮರೋಗ; ಜಠರವು
ವಿಸ್ತಾರವಾಗುವ ರೋಗ : ಶಂಖಭಸ್ಮ :—ಹುಣಿಸೆ ಸುಟ್ಟ ಬೂದಿ
ಯೊಳಗೆ . . . ಗಂಧಕ, ವತ್ಸನಾಭಿ ಇವೆಲ್ಲವಂ ನಿಂದೇಹುಳಿಯಲ್ಲಿ
ಮುರಿಸಿ . . . ಒಂದು ಗುಳಿಗೆಯಂ ಅಲ್ಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಸರ್ವಕಾಲಿ,
ಪಂಚಗುಲ್ಮ . . . ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮಾಣುವುವು (ವಿವಿ. ೫೦); ಈ ರೋಗ
ಸಿಂಧೂರದ ಹತ್ತು ತೂಕಕ್ಕೆ ಶುಂಠಿ ಹಿಪ್ಪಲಿ . . . ಅಡಿಶಪ್ರಮಾಣ
ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿತ್ಯವೂ ಸೇವಿಸಿ . . . ಪಂಚಗುಲ್ಮ ಶ್ವಾಸ ಕಾಸ
. . . ವಾತರೋಗಗಳು ಸಹ ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕವ್ಯ. ೯೫).

[ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗೌಡ (ನಾ). ೧. ಸಾರಸ್ವತ, ಕಾನ್ಯಕುಬ್ಜ, ಗೌಡ,
ಉತ್ಕಲ ಮತ್ತು ಮೈಥಿಲ ಎಂಬ ಐದು ಪ್ರದೇಶಗಳು. ೨. ಆ
ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದುವೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿ
ಗಳು : ಅವರು ಪಂಚಗೌಡಾದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಖೆಯವರು.
ಈ ಪಂಚಗೌಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮೊದಲಿಗರು ಸಾರಸ್ವತರು (ತುಳುನಾ. ೧೭೦).
೩. ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಭಾಷೆಗಳು : ಪಂಚಗೌಡ ಮೊದಲಾದ ಆ ದೇಶಭಾಷೆ
ಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಾಪಭ್ರಂಶವಾಗಿವೆ (ಕೂನುಗ. ೧೦೦). [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಗೌಳಿ (ನಾ). = ಪಂಚಗೌಡ ೧ : ಧಾಳಿ ಹಂದೂದು ಪಂಚಗೌಳಿ
ವರಾಳ ಪೂಡಿಯರಾಂಥ ಜಾಕಾಂದ್ರಾಳಗಳಸಪ್ತಳಿಸಿ ಹೂಡಿಸಿದನು
ಮಹಾಧನವ (ಕುಮಾರ. ೪-೧೧). [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಘಂಟೆ (ನಾ). ಆನೆಗೆ ತೊಡಿಸುವ ದೊಡ್ಡ ಗಂಟೆಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ : ಹೊನ್ನ ಮಿಳಿ ಸಹಿತ ಕಟ್ಟಿಸಿದ
ವಿಕ್ರೈಲದಲಂದಲು ಮತ್ತು ಸಾವಿರ ಪಂಚಘಂಟೆಯ ಮತ್ತಗಲ ಶೃಂಗರಿಸಿತು
(ಸಂಧಪ. ೨೦-೯೨); ತಳಸಂಕಲಿ ಪಂಚಘಂಟೆ ತೊಡರು ಬೆನ್ನ ಮಿಳಿ
ಶೈಲಪಟ್ಟಿಯವಸೆಯ ತಳವದಾವೆಗಳ ಸೂಕಿದರಾದೂ ಕೊಡದರು ಕಲಿ
ರಾಮನಾಥನ ಮೇಲೆ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೪೭). [ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಚಕ್ರ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಮೂಲಾಧಾರ, ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ,
ಮಣಿಪೂರ, ಅನಾಹತ ಮತ್ತು ವಿಶುದ್ಧ ಎಂಬ, ಪಂಚಭೂತ
ಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಬರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಚಕ್ರಗಳು :
ಇವರು ನಿಷ್ಕಾಳಿಪ್ತರನ್ನು ಪಂಚಭೂತಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುವು. ಪಂಚಚಕ್ರ
ಗಳಿಗಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು (ಪೂ. ೧೩೭-೪೦೨ ೨).

[ಪಂಚಕಣ್ಯಾಯ]

ಪಂಚಜಾಮರ (ನಾ). [ಭಂದ]ವರ್ಣಭಂದಸ್ಥಿ ನಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರನೆಯ
ದಾದ 'ಅಷ್ಟಿ'ಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ವೃತ್ತ; ಜ ರ ಜ ರ ಜ
ಗಣಗಳು, ಗುರು ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲೂ ಬರುವ ವೃತ್ತ :

ಪಂಚಚಾರಿತ್ರ—ಜರಜರಗಂ (ಭಂಜರಂ: ೨-೧೬೬ ಅಧ್ಯ.); ಜರಂ
ಜರಂಜರಂ ಬರಲ್ ಸೆಗಲ್ ಪಂಚಚಾರಿತ್ರ (ಶೃಂಗಿ. ೪೪). [ಸಂ.]
ಪಂಚಚಾರಿತ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಂಸಾರಕಾರಣಗಳನ್ನು ದೂರೀ
ಕರಿಸಿ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧಕವಾದ ಸಾಮಾ
ಯಿಕ, ಭೇದೋಪಸ್ಥಾಪನೆ, ಪರಿಹಾರ ವಿಶುದ್ಧಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ
ಸಾಂಪರಾಯ ಮತ್ತು ಯಥಾಖ್ಯಾತಚಾರಿತ್ರ ಎಂಬ ಐದು
ನಡವಳಿಕೆಗಳು : ಜೈನಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಗುಪ್ತಿಗಳು, ಪಂಚಸಮಿತಿಗಳು...
ಪಂಚಚಾರಿತ್ರಗಳು, ದ್ವಾದಶಕಪಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಸಂವರವು ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡು
ವುದು (ಜೈನಧ. ೬). [ಪಂಚ್ಚ+ಚಾರಿತ್ರ]

ಪಂಚಭಲ್ಲಿ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಮರಗಳ ತೋಗಟೆ, —ಸಿಪ್ಪೆ :
ಸರ್ಪೋಪಧಿ ಗೋರೋಚನ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಪಂಚಪಲ್ಲವ ಪಂಚಭಲ್ಲಿ ಪಂಚ
ಗವ್ಯ ವೇಲಾದಿ ಚಂದನಾದಿ ಮರಗಳ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನಿ (ಎಕ. VII, ೩೪೨.
೧೪೫-೬೫; 1158). [ಪಂಚ್ಚ+ಭಲ್ಲಿ]

ಪಂಚಜಡೆ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಕುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಜಡೆ (?) : ತೋಡರ್‌ಮದ್ ಬಾಳವಲ್ಲದ ತುಡುಗೆ
ಪಳಂಚಲವ ಪಂಚಜಡೆ ನೋಸಲೋಕೊಡಂಬದವರಳಲೆಯಪಜಾಂ ಚೆಲ್ವಿದಿ
ದೊಡು ಬಾಳಲೇಳಿ ಧರ್ಮಪ್ರಜನಾ (ಸಂಪನ್. ೨-೪). [ಪಂಚ್ಚ+ಜಡೆ]

ಪಂಚಜನ (ನಾ). ೧. ದೇವ, ಮನುಷ್ಯ, ಗಂಧರ್ವ, ನಾಗ
ಮತ್ತು ಪಿತೃದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಐದು ವರ್ಗದ ಜೀವಿಗಳು.
೨. ಮನುಷ್ಯ; ಮಾನವ : "ಮನುಷ್ಯಃ . . . ಪಂಚಜನಃ, ನಾ,
ಪುರುಷಃ, ಪೂರುಷಃ, ವಿಶ್ವ — ಈ ೧೨ ಮಾನಸರ್ (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೬೬).
೩. ಕೃಷ್ಣ ನಿಂದ ಹತನಾದ, ಪಾಂಚಜನ್ಯವೆಂಬ ಶಂಖವನ್ನು
ಉದರದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ : ಸಾಂದೀಪನತನಯನ
ನೆನ್ನೋಳರ್ ಪಂಚಜನನೆಂಬ ನಕ್ಷತ್ರಚರಂ ನುಂಗಿದಂ (ಜಗವಿ. ೬-೧೪೮).
[ಸಂ.]

ಪಂಚಜನಭಂಜನ (ನಾ). ಪಂಚಜನನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ
ದವನು ; ಕೃಷ್ಣ : ಪಂಚಜನಭಂಜನ ವಿರಿಂಚಿಮುಖನಿರ್ಜರಸಮಂಚಿತ
ಪದಾಂಬುಜ . . . ಪೂರೆ ಪಂಚಮುಖ ಮಂತ್ರರಸನಾಂಚಲವ್ಯವೇಂದ್ರಾ
(ವ್ಯವಿ. ೫-೧೦೧). [ಪಂಚಜನ+ಭಂಜನ]

ಪಂಚಜನೀನ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರ
ಮತ್ತು ರಥಕಾರ ಕುಲಗಳಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳು
ವವನು. ೨. ಗಾಯಕ, ವಾದಕ, ನರ್ತಕ, ವೇಶ್ಯ ಮತ್ತು
ವಿದೂಷಕ—ಈ ಐದುಜನರೊಡನೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು ; ನಟ :
"ಆದಿಗನಂ ಪಂಚಜನೀನನೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೬೦-೨೧೬).
[ಸಂ.]

ಪಂಚಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನ : ಜ್ಞಾನ
ವಿಜ್ಞಾನ ಸುಜ್ಞಾನ ಮಹಾಜ್ಞಾನ ಅಪರಜ್ಞಾನ ಇಂತೀ ಪಂಚಜ್ಞಾನವ
ದಹ್ಯಮಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮರಿಪಿತ ತೊಡೆವಂತೆ ಧರಿಸುವದೆ ಪ್ರಪಂಚ
(ಮೋಳಮಾ. ೧೫೪-೫೪೧). ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು;
ಬುದ್ಧ. ೩. [ವೀಶ್ಯ] ಶಿವಜ್ಞಾನ, ಸ್ವಯಜ್ಞಾನ,
ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನ, ಅವಧಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪರಜ್ಞಾನ ಎಂಬ
ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳು. ೪. ಪಾಶುಪತಜ್ಞಾನವನ್ನು
ಉಳ್ಳವನು, —ತಿಳಿದವನು. ೫. [ಜೈನ] ಮತಿ, ಶ್ರುತ, ಅವಧಿ,
ಮನಃಪರ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ
ಜ್ಞಾನಗಳು : ಅಲ್ಲಿ ಪಂಚಜ್ಞಾನೈಕತ್ವಂ ಉಪಾದೇಯಮೆಂಬುದಧಿ
ಪ್ರಾಯಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೬). [ಪಂಚ್ಚ+ಜ್ಞಾನ]

ಪಂಚಜ್ಞಾನಾವರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮತಿಜ್ಞಾನಾವರಣ, ಶ್ರುತ
ಜ್ಞಾನಾವರಣ, ಅವಧಿಜ್ಞಾನಾವರಣ, ಮನಃಪರ್ಯಾಯ
ಜ್ಞಾನಾವರಣ ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಾವರಣಗಳೆಂಬ ಐದು
ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಾವರಣಗಳು : ಪಂಚಜ್ಞಾನಾವರಣಂಗಳಂ ದ್ವಿವೇದ
ನೀಯಂಗಳಂ ಅಷ್ಟಾವಿಂಶತಿಮೋಹನೀಯಂಗಳಂ. . . ಸರ್ವಜ್ಞ ರಿಂದಂ
ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು (ಗೋಪ್ಯಸಾ. ೬-೪). [ಪಂಚ್ಚ+ಜ್ಞಾನಾವರಣ]
ಪಂಚತಂತ್ರ (ನಾ). ೧. [ರಾಜನೀ] ಮಿತ್ರಲಾಭ, ಮಿತ್ರಭೇದ,
ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹ, ಲಬ್ಧನಾಶ ಮತ್ತು ಅಸಂಪ್ರೀತ್ಯಕಾರಿತ್ವಗಳೆಂಬ
ರಾಜನೀತಿಯ ಐದು ಉಪಾಯಗಳು : ಅತೀಂದ್ರಿಯಗುಣಮು
ಮುಪಮಂ ಗಿಲಲಾರ್ಕಂ ಮನಸಂ ಗಿಲ್ವೊಡೆ ನಾಯಕನನೆ
ಗಿಲ್ವೊಡೆ ಪಂಚತಂತ್ರಮಂ ಗಿಲಲರಿದೆ (ಅಜಿತ. ೨-೪೪). ೨. ರಾಜ
ನೀತಿಲೋಕವೆನಿಸಿದ, ದುರ್ಗಸಿಂಹನ ಒಂದು ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು :
ಭೂಸಾಗರಿ ವಿರಟಸುವಂ ಮುಮುಕ್ಷುಯೋರ್ ಪಂಚತಂತ್ರಮಂ ಕನ್ನಡದಿಂ
(ಪಂಚತಂ. ೧೩-೪). [ಪಂಚ್ಚ+ತಂತ್ರ]

ಪಂಚತತ್ತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚಭೂತ. ೨. [ಜೈನ] ಶುದ್ಧ
ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು : ಸೃಷ್ಟಿ ಶುದ್ಧ,
ಅಶುದ್ಧವೆಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ. ಶುದ್ಧ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಐದು ಮಹಾ
ಮಾಯೆಯೆಂಬ ಶಿವತತ್ತ್ವ, ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವ, ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವ, ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ,
ವಿದ್ಯಾತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಪಂಚತತ್ತ್ವಗಳಾಗುವುವು (ಹಿಂದಸಾ.
೨೯೬). [ಪಂಚ್ಚ+ತತ್ತ್ವ]

ಪಂಚತತ್ತ್ವ (ನಾ). = ಪಂಚಭೂತ : ಪಂಚತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಪರತತ್ತ್ವ
ವನುಯದೇಳು (ಅಜಿಮಾ. ೧೪೩-೧೪೬); ಪಂಚತತ್ತ್ವಂಗಳ ಮೇಲಿಪ್ಪ
ಅಚಾರಲಿಂಗದ ನಿಷ್ಕಯ ಬಲದಿಂದ . . . ತ್ಯಾಗಾಂಗಿಯಾದ (ಭಸವ.
೩೪-೩೨). [ಪಂಚ್ಚ+ತತ್ತ್ವ]

ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] (ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ತತ್ತ್ವ
ದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಹಾಗೂ) ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ
ಕಾರಣವಾದ ಶಬ್ದ, ರಸ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ ಮತ್ತು ಗಂಧಗಳೆಂಬ
ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳು : ಪುರುಷನ . . . ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯು
ಮಹತ್, ಅಹಂಕಾರ, ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯ, ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ ಮತ್ತು ಪಂಚ
ಭೂತಂಗಳ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು (ಭಾತತ್ತ್ವ.
೩೦೬); ಈ ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ತತ್ತ್ವಗಳು . . .
ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಪಂಚಭೂತಗಳು (ಭಾರದ. ೨೧೪).
[ಪಂಚ್ಚ+ತನ್ಮಾತ್ರ]

ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ (ನಾ). = ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ : ಶಬ್ದ ಸ್ಪರ್ಶ ರೂಪ
ರಸ ಗಂಧವು ಪ್ರೇಮದಿಂದಾದಿವವು ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಗಳು (ಲಾಚಂ. ೨೬-೫);
ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯೋಳು ಪೂಕ್ಕು ಮಹದಹಂಕಾರಂಗಳಂ ಪಂಚ
ತನ್ಮಾತ್ರಗಳಂ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಂಗಳನುಂಟು ಮಾಡಿ (ಅಜಿತ. ೯).
[ಪಂಚ್ಚ+ತನ್ಮಾತ್ರ]

ಪಂಚತರು (ನಾ). ದೇವಲೋಕದ ಮಂದಾರ, ಪಾರಿಜಾತ,
ಸಂತಾನ, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಮತ್ತು ಹರಿಚಂದನ ಎಂಬ ಐದು ಮರ
ಗಳು. [ಪಂಚ್ಚ+ತರು]

ಪಂಚತಾರೆ (ನಾ). = ಪಂಚರೇಖೆ : ಪಂಚತಾರೆಯು ಮೃಗದ ಲಾಂಛನವು
ಸಹ ತಾರೆ ಕಂಚಿಯಿಂದತ್ತ ಮಳೆಯಲ್ಲಿ ಭತ್ತವನು ಸಂಚಯಿಸುವುದೇಳು
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೯೪). [ಪಂಚ್ಚ+ತಾರೆ]

ಪಂಚತಾವಡ (ನಾ). ಐದು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರ ;
ಹೀಗಿಂದೆನ್ನ ಮುಕ್ತಿನ ಪಂಚತಾವಡವನೀಗಲಾಕಂಗೆ ಛೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟು

ಕೊಡುವುದೆನಲು (ಸಿಂಧು. ೩-೪); ಬಡಗದೇಶದ ಮಾಬಳೇಶರಿಂಗದ
ತಿರದೊಳದಿಯಿಟ್ಟು ಜಲವ ಬರಿಸಿದನು ದ್ರಾವಿಡದೊಳಣ್ಣ ಮಲೇಶ್ವರ
ರಿಂಗದ ಪಡೆದು ಮುತ್ತಿನ ಪಂಚತೀರ್ಥದ (ಗುರುತಾ. ೧೩-೪೮).

[ಪಂಚ + ತಾನದ]

ಪಂಚತೀರ್ಥ (ನಾ). ಬೇವು, ನೆಲ್ಲಿ, ಅಡುಸೋಗೆ, ಪಟೋಲ, ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ
ಎಂಬ ಐದು ಕಹಿ ಪದಾರ್ಥಗಳು : "ಪಂಚತೀರ್ಥ-ನಿಂಬಾ; ೨ ಅಮೃತ ;
೩ ವೃಷ; ೪ ಪಟೋಲ ; ೫ ನಿಧಿಗೃಹ" (ಸಾಸಾಶ. ೨೪೪).

[ಪಂಚ + ತೀರ್ಥ]

ಪಂಚತೀರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನವಾಪಿ, ನಂದಿ
ಕೇಶ, ತಾರಕೇಶ, ಮಹಾಕಾಲೇಶ್ವರ, ದಂಡಪಾಣಿ ಎಂಬ ಐದು
ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳಗಳು. ೨. ಗಂಗಾದ್ವಾರ, ಕುಶಾವರ್ತ, ಬಿಲ್ವಕ,
ನೀಲಪರ್ವತ ಮತ್ತು ಕನಖಲ ಎಂಬ ಐದು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳು.
೩ ಆಯಾ ದೇಶದ ಪರಂಪರೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಈ ಹಸರುಗಳು
ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ. ೪. ದೇವ, ಪಿತ್ರಿ, ಭೂಮಿ, ಭೂತ ಮತ್ತು
ಮನುಷ್ಯನ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಧಾನದಿಂದ ಕೊಡುವ
ತರ್ಪಣ : ಈ ಪಂಚತೀರ್ಥಗಳ ತಿಳುವ ಅಪರದ್ವಾರಾ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮ
ಅಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ (ಅಭ್ಯಾಸಾ. ೨೫). [ಪಂಚ + ತೀರ್ಥ]

ಪಂಚತೆ (ನಾ). ೧. ಐದರ ಮೊತ್ತ. ೨. ಐದು ಮಡಿ ; ಐದು
ಪಟ್ಟು. ೩. = ಪಂಚಭೂತ. ೪. ಸಾವು ; ಮರಣ : "ಪಂಚತಾ,
ಕಾಲಧರ್ಮಃ . . . ಮರಣಂ, ನಿಧನಃ-೧೦ ಸಾಯುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು
ಗಳು, ಸಾವು, ಮರಣ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೭೨) ; ಅಂತಹ ಕಡುಪಿಂ ಪಂಚತೆ
ಯಾಗದೆ ಮಾಣು ಮೆ ಪಡೆಗತಗೆ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯದಿಂದ (ಅದಿಪು. ೨-೪೭) ;
ಸಹಜಂ ಕಾರೀಶಂ ಮಾನಸೋದ್ರವ್ಯವಾಗಂತುಕಮುಗ್ರರಾಕ್ಷಸಕ್ಕೆ ತಂ
ತಾನೆಂಬ ದುಃಖಾಗಿ ಪಂಚವಿಧಂ ಪಂಚತೆ ಮುಟ್ಟು ಪಂಚುಪಟಾ
ಮಾಡುಂ ನಾರಕಾನೀಕಮಂ (ಅನಂತ್. ೯-೪೧) ; ಉತ್ತಂಗ ಹೋಲ
ಕ್ಷೀರತ್ತರನ ಪಿರಿಯರಿಸಿ ಪಂಚತೆಯನ್ನೆಂದಿಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ (ಸಾಂಪ್ರ. ೧೫-೫೪).

[ಸಂ. ಪಂಚತಾ]

ಪಂಚತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚತೆ ೧ : ಪಂಚತ್ವಮನಾನದಯುಂ ಪಂಚತ್ವ
ಮನಾಂತು ಪರಮಪಂಚಾಕ್ಷರಮಂ ಪಂಚಮೇನೆ ಜುಪ ತಲೆಗಳ ಪಂಚ
ಮುಖಭಾಗಾಣಿ ಜೋಳನ್ನ ಸನೇಕ್ಷಿಸಿದಂ (ರಾಜತೀ. ೧೪-೬೭). ೨. = ಪಂಚತೆ
೪ : "ನಿಧನಂ, ನಾಶಃ, ಮೃತ್ಯುಃ, ಮರಣಂ, ಪಂಚತ್ವಂ . . . ದೀರ್ಘ
ನಿದ್ರಾ-ಈ ೧೨ ಸಾವು" (ಪರಾಂಯು. ೧೦೩-೬) ; ಏಳಂ ಪಂಚತ್ವಮನ್ನೆದಿ
ಮರುಚ್ಚಂಚಲಮನನೇಗಳಲೆ ಪಾನರನಾದಂ (ಅದಿಪು. ೫-೧೪) ; ಅಂತು
ಪಂಚಾಸ್ತನಂ ಪಂಚತ್ವಮಯ್ಯಿ . . . ಬರುತ್ತಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೩-೪೫) ;
ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಫಲದಿಂದ ಪಂಚತ್ವಮಂ ಪೊದಿದ ಮನುಷ್ಯರಂ ಕಂಡು
(ಸುಕುಮಾ. ೮-೧೪) ; ಇವಜುನ್ನೆದಜುಂ ರಕ್ತಸಂ ಪಂಚತ್ವ
ಮನ್ನೆದಿದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೧೪-೬) ; ಪೊದಿದುದು ಪಂಚತ್ವಮಂ,
ಅಹಂಕೃತಿಯದಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಪಂಚಂ (ಪ್ರೀತಾಸಾ. ೬೪೩-೫೦೬).
೧, ೨ : ದುರ್ಯೋಧನಾನುಜ ದುಶ್ಯಾಸನ ಭೀಮ ಭೀಮಗದೆಯಿಂದ
ಪಂಚತ್ವಮಂ ಪೊದಿದು (ಗದಾಯು. ೫-೫). [ಸಂ.]

ಪಂಚದಶ (ಗು). ೧. ಹದಿನೈದನೆಯ ; ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥ ಪ್ರಯಾಣವರ್ಣನಂ
ಪಂಚದಶಾಶ್ವಸಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೮೦) ; ಶ್ರೀಮದ್ ಬಸವರಾಜವಿಜಯ
ಮಹಾಪುರಾಣದೊಳ್ ಹಲಾಯುಧವೃತ್ತಾಂತವರ್ಣನಂ ಪಂಚದಶಾಶ್ವಸಂ
ಸಮಾಪ್ತಂ (ವೃಷವಿ. ೧೫-೪೫) ; (ನಾ). ೨. ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ;
ಹದಿನೈದು : "ಆ ಘಟಿಗೆ ಪಕ್ಷಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಿಯಹೋರಾತ್ರಮಕ್ಕು ಪಂಚ
ದಶಮಾಗೆ ಪಕ್ಷಮಕ್ಕು" (ಮಂಗಾ. ೧೯-೫). [ಪಂಚ + ದಶ]

ಪಂಚದಶಪ್ರಮಾದ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನೈದು ಪ್ರಮಾದಗಳು ;
೧೫ ಧರ್ಮಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾದರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಕ್ರೋಧ,
ಮಾನ, ಮಾಯೆ ಮತ್ತು ಲೋಭ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಕಷಾಯ
ಗಳು ; ಸ್ತ್ರೀಕಥೆ, ಭೋಜನಕಥೆ, ರಾಷ್ಟ್ರಕಥೆ ಮತ್ತು ರಾಜಕಥೆ
ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಕಥೆಗಳು ; ಸ್ವರ್ತೇಂದ್ರಿಯ, ರಸನೇಂದ್ರಿಯ,
ಘ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ, ಚಕ್ಷುರೇಂದ್ರಿಯ, ಮತ್ತು ಕರ್ಣೇಂದ್ರಿಯ
ಎಂಬ ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ; ನಿದ್ರೆ ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹ ಸೇರಿ ಆಗುವ
ಹದಿನೈದು ಪ್ರಮಾದಗಳು ; ಅಷ್ಟಾದಶಪ್ರತಿಲರತ್ನಾಳರನುನಾಗಿ
ಪಂಚದಶಪ್ರಮಾದಗಳಂ ಬಂಜಿಸಿ (ಅದಿಪು. ೬-೨೯) ; ಪಂಚದಶ
ಪ್ರಮಾದವರ್ಣನಮಾಗಿ ದರುಶನವಿಶ್ವಪ್ರಭೃತಿ ಮೋಡಪಭಾವನೆಗಂ
ತೀರ್ಥಕರಪುಣ್ಯಕಾರಣಗಳಂ ಭಾವಿಸುತ್ತಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೦-೫೬) ;

[ಪಂಚದಶ + ಪ್ರಮಾದ]

ಪಂಚದಶಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಹದಿನೈದನೆಯ ದಿನ ; ಹುಣಿ ಮೆ
ಅಥವಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ : "ಪಕ್ಷಾಂತಾ, ಪಂಚದಶಿ-ಈ ೨
ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ, ಹುಣಿ ಮೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೬).

[ಸಂ. ಪಂಚದಶಿ]

ಪಂಚದಶೀತೋಪು (ನಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೋಪು, -ಫಿರಂಗಿ :
ಹಣ ಫವುಜು ಸಹಾ ಜಾಸ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾ ತಿರಣಪಲ್ಲಿಯಿಂದಾ ಕಾರೇ
ಗಾರರ ಕರು ಹೊಸ್ತಾಗಿ ಪಂಚದಶೀ ತೋಪುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ
ಯಿದ್ದರು (ಪ್ರದರ. ೩೫). [ಪಂಚದಶೀ + ತೋಪು]

ಪಂಚದಾರ 'ಪಂಚಧಾರೆ' ನೋ.

ಪಂಚದೀಪಾರತಿ (ನಾ). = ಪಂಚಾರತಿ : ಪರಮತೇಜೋಮಯದ
ಪಂಚದೀಪಾರತಿಯ ಹರುಷದಿಂದ ಬೆಳಗಿ (ನಮೋ. ೨೪-೪೭).

[ಪಂಚ + ದೀಪಾರತಿ]

ಪಂಚದೀಪಟಿಗೆ (ನಾ). ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ನೋದ
ಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಐದು ದೀಪಟಿಗೆಗಳು : ಅನು
[ಸು]ಮತೇಜೋನಿಧಿಯಿಂದೆನಿಸಿದ ಪರಪಂಚದೀಪಟಿಗೆ ಸುನಿರಲೆಂದನಿತ
ರೊಳ್ ತರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿರ್ ಘನಮಹಿಮಾಸ್ವದಗೆ ಘಟಿಸ್ತಪವರಗಾಳಾ
(ಬೀಳಮಂ. ೧-೧೦೪).

[ಪಂಚ + ದೀಪಟಿಗೆ]

ಪಂಚದೇವತೆ (ನಾ). ಶಿವ, ವಿಷ್ಣು, ಸೃಂದ, ಗಣಪತಿ ಮತ್ತು
ಭಾಸ್ಕರ ಎಂಬ ಐದು ದೇವತೆಗಳು : ಅವರ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಶಿವ, ವಿಷ್ಣು, ಸೃಂದ, ಗಣಪತಿ, ಭಾಸ್ಕರ ಪಂಚದೇವತೆಗಳ ಆರಾಧನೆಯು
ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆಯಿತೆಂದೂ ಮೇಲೆ ನಿರೂಪಿಸಿದೆ
(ತುಳುನಾ. ೮೮).

[ಪಂಚ + ದೇವತೆ]

ಪಂಚದ್ರಾವಿಡ (ನಾ). ೧. ಕನ್ನಡ, ತಮಿಳು, ಮಲಯಾಳ,
ತುಳು ಮತ್ತು ತೆಲುಗು ಎಂಬ ದ್ರಾವಿಡಭಾಷಾವರ್ಗದ ಐದು
ಮುಖ್ಯಭಾಷೆಗಳು : ಕನ್ನಡಭಾಷೆ ಪಂಚದ್ರಾವಿಡವೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತ
ವಾಗಿರುವ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಈ ಭಾಷಾವರ್ಗಕ್ಕೆ ತಮಿಳು,
ತೆಲುಗು, ಮಲಯಾಳ, ತುಳು ಇವೂ ಸೇರಿವೆ (ಕವಿ. ೩. ಅಪರಂಜಿ) ;
ಕೇರಳ ತೌಳವ ಕರ್ಣಾಟಕಾಂಧ್ರಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಭಾಷೆಗಳಾದವು ; ಇವು
ದ್ರಾವಿಡಾಭಾಷೆಗಳಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಈ ಭಾಷೆಗಳೂ ದ್ರಾವಿಡವೂ ಸೇರಿ
ಪಂಚದ್ರಾವಿಡವೆಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವು (ಹೊಸಗ. III ಪೀಠಿಕೆ).
೨. ತಮಿಳು, ಕನ್ನಡ, ಗುಜರಾಥಿ, ತೆಲುಗು ಮತ್ತು ಮರಾಠಿ
ಎಂಬ ಐದು ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ಭಾಷೆಗಳು. ೩. ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಐದು ವರ್ಗಗಳಾದ ದ್ರಾವಿಡ, ಕರ್ಣಾಟಿ,
ಗುರ್ಜರ, ಆಂಧ್ರ ಮತ್ತು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ. [ಪಂಚ + ದ್ರಾವಿಡ]

ಪಂಚದ್ವಯ (ನಾ). ಐದರ ಎರಡು ; ಎರಡೈದು ; ಹತ್ತು : ಪಂಚದ್ವಯಭುಜದಿಂದೆಂದು ಪಂಚರಸುತಿಕನಾ ಶಿವನ ತತ್ತ್ವವೆ ಮಿಂಚಿನಿಂದಾವರಿ ಪುನೊಂದರ್ಬುಜನಧಿಕವೆನಿಸಿ (ಗಣತಾ. ೭-೪೬). [ಪಂಚ್ಚ+ದ್ವಯ]

ಪಂಚದ್ವಾರ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಾಗಿಲುಗಳು. ೨. (ಆಲಂ)ದೇಹದಲ್ಲಿಯ ಐದು ರಂಧ್ರಗಳು : ಪಂಚದ್ವಾರಂಗಳೆಂಬ ಬರುವ ಪಂಚ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಂಗಳೊಳೊಂದಕ್ಕೊಂದಕ್ಕೆ ಗುಣತ್ರಯಂಗಳೆಂಬ ಮೂವು ಕೆಲವನಾದವು (ಪಂಚೇಶ. ೨೫). [ಪಂಚ್ಚ+ದ್ವಾರ]

ಪಂಚಧಾರ್, ಪಂಚದಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಕ್ಕರೆ : ಏನಿ ನೀರನೊಡನೆ ಕಿವಿಜದ ಪುಲ್ಲ ಸೊಜ್ಜಿ ಗೆಯ ರಸದೊಳಗೆ ಅರೆದಕ್ಕಿಯಂ ಸಮಂಗೊಡಿ ಸೋದಿಸಿಕೊಂಡು ಪಂಚಧಾರೆಯ ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನಿಕ್ಕಿ (ಸೂಪತಾ. ೧-೩೬); ಮುದ್ದು ನಾಲುಕುಮೂಲೆಯಾದಂತೆ ತಗುಲಿದ್ದುದು ಕ್ಕೆ ಸರ ಪಂಚಧಾರೆ ಬಿದ್ದಿಹುದಾದೆಯೆ ಮನೆಮನೆಗಳ ಮುಂದೆ ಹೆದ್ದೊಡನೆ ಮಳಲೊಟ್ಟಿಲಂತೆ (ಮೋಹತ. ೨-೫೧). **ಪಂಚದಾರ :** "ಶರ್ಕರಾ, ಸಿತಾ—೨ ತವರಾಜನೆಂಬ ಸಕ್ಕರೆ, ರಾಯಪುಡೀಸಕ್ಕರೆ, ಅಂಭ್ರದಲ್ಲಿ ಪಂಚದಾರ" (ಒದ್ದಾಂಕಿ. ೨೪೬). 'ಅಯಿದಾರೆ', 'ಪಂಚಸಾರ' ಪರಾ. [ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪಂಚ್ಚಾಧಾರ್ ; ಮಲ. ಪಂಚ್ಚಾಧಾರ ; ತೆಲು. ಪಂಚದಾರ]

ಪಂಚಧಾರ್, (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಐದು ಬಗೆಯ ನಡೆಗಳು ; ೧ ಆಸ್ತಂಧಿತ (ಎಳೆನಡಿಗೆ), ಧೌರತಕ (ಬಿರುನಡಿಗೆ), ರೇಚಿತ (ಲಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು, ಬಿಗುನಡಿಗೆ), ವಲ್ಲಿತ (ಕಾಲನ್ನು ಹಾರಿಸುತ್ತಾ ನಡೆಯುವುದು), ಪ್ಲುತ (ಕುಣಿಯುವಂತೆ ನಡೆಯುವುದು) ಎಂಬುವು : ಆತವೇಗವೆಂಬ ಪಂಚಧಾರೆಯ ದೊಂದು ಸುತವೆಂಬದೊಡನಾಗಿ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೪-೧೧); ಅಂಚಿತದ ಹಲ್ಲಣದ ಗಮಕದಿಂದ ಹೊಳಕುವು ಪಂಚಧಾರಾಪ್ರೌಢವಾಣಿಗಳ (ತೆಲಪು. ೨೬-೧೩); ಪರಿಯತ ನೆಟ್ಟಿ ನಟ್ಟಿವಿದಿರೇವಾಪ . . . ಪಂಚಧಾರೆಯೊಳ್ ಪರಣತಿದೋರ್ಪ ವಾಹಳತನಂ ಬಗೆಗೊಂಡುದು ಮಂತ್ರ ಪುತ್ರನಾ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೪೨). 'ಧಾರಾಪಂಚಕ' ಪರಾ.

[ಪಂಚ್ಚ+ಧಾರ]

ಪಂಚನಖ (ನಾ). ೧. ಐದು ಉಗುರು. ೨. ಐದು ಉಗುರುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿ ; ಆನೆ, ಹುಲಿ, ಸಿಂಹ, ಆಮೆ, ಮುಳ್ಳುಹಂದಿ, ಮೊಲ ಮೊದಲಾದುವು. [ಪಂಚ್ಚ+ನಖ]

ಪಂಚನಖಯೋಗ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ನಖಕ್ಷತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಉಪಾಸ್ಯವಂದದೆ ರೇಖೆ ಮಿಡುಗುವಂದದೆ ಮೊಲೆಯನುಜಿ ನಾಲ್ಕು ಬೆರಕೊಳುಂಗುಟಿದೊಳೊತ್ತಿ ತಲತಲಾಸಿ ಸುರತದೊಳ್ ನೆಣೆವಾಗಲೆಳೆ ಮಲದು ನೆಣೆ ಪಂಚನಖಯೋಗಮುನಿಪುದು (ಜನನ. ೬-೩೬); ಪಂಚನಖಯೋಗ . . . ಉತ್ಪಲವೆಂಬ ಸಪ್ತವಿಧನೊಪಕ್ಷತನಿಹಿತರಿಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೦). [ಪಂಚನಖ+ಯೋಗ]

ಪಂಚನಖಾಗ್ರಸಂಯೋಗ (ನಾ). = ಪಂಚನಖಯೋಗ : ತರ್ಜನಾದಿ ನಾಲ್ಕುಬೆರಕುಗುರೊಡನೆ ಹೆಬ್ಬೆಳುಗುರಂ ತಾಟಿಸುವುದು ಪಂಚನಖಾಗ್ರಸಂಯೋಗಮೆಂಬುದು (ಕಾಮತಾ. ೨೨೬).

[ಪಂಚನಖ+ಅಗ್ರ+ಸಂಯೋಗ]

ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ಎರಡು ಕೈ, ಎರಡು ಮೊಳಕಾಲು, ತಲೆ, ಎದೆ ಮತ್ತು ಕಣ್ಣು ಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ (ಸಾಷ್ಟಾಂಗ) ನಮಸ್ಕಾರ. ೨. [ಜೈನ] ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಆಗ ಹೇಳುವ ಐದು ಮಂತ್ರ : ಕಿತ್ತಯ್ಯಾ ನಮಗೀಗ್ ಪಾಣಂ ಪೋಗಲ್ ಬಗಿದಪ್ಪು ದೇವರಂ ಜಾನಿಸುವುದು

ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮನೋದುತ್ತ ಮುಚ್ಚಾರಿಸುವುದಂ ಕೇಳುತ್ತ ಮಿರಮೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಭಟ್ಟಾರಕ ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಪಿರಿದು ಬೇಗಂ ಪೇಟಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೪೩-೧೨); ಮುಕುಳೇಶ್ವರಕರಮಳನಾಗಿ ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರ ಮನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತ ಮದ್ಯಶ್ಯನಾಗಿ ಬಂದು (ಚಾಪುಂ. ೧೬); ತರಂಗತಮ ನೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರಂ ಕಂಡು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಪೇಟ್ಟಿದು ಮುಪ್ಪಶಮಚಿತ್ತದಿಂ ಸತ್ತು (ಪರಾಪೂ. ೧೬-೩೯ ಪ); ಪಂಚ ನಮಸ್ಕಾರವನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆ ಮಂತ್ರವನ್ನು ನೆನೆಯುವವರಲ್ಲ (ಆಸಾಚಿ. ೧೧೧). [ಪಂಚ್ಚ+ನಮಸ್ಕಾರ]

ಪಂಚನಮಸ್ಕೃತಿ (ನಾ). = ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರ ೨ : ಮುನಿವೃಂದೋಚ್ಚಾರಿತಪಂಚನಮಸ್ಕೃತಿಗಾಂಶಂ ಕಿವಿಯನರ್ಹತ್ವದಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತಂ . . . ಸೇಸೇಗೊಳ್ ಖಚರಪತಿ (ಅದಿಪ. ೨-೫೬); ಅಂತು ನಿಜದ ನಿಜದ್ದ ಪಲ್ಲಂಕಾಸನನಾಗಿ . . . ಮೇಣ್ಣುನಿಜನಂಗಳೊಡುವ ಪಂಚನಮಸ್ಕೃತಿ ಗಳಂ ಕೇಳ್ವುದು (ಪಸಾರ. ೩೬೯); ಸಾವಾತಂಗೆ ಪಂಚನಮಸ್ಕೃತಿಯ ಪೇಳಿ ತ್ರಿಧತಪದವಿಗೆ ಪೋದಂ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧೬-೬೬). [ಪಂಚ್ಚ+ನಮಸ್ಕೃತಿ]

ಪಂಚನಾಮ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತರು ತೀರ್ಪು ಬರೆದಿರುವ ವರದಿ ಅಥವಾ ಪಂಚಾಯಿತರ ಸಮಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ತನಿಖೆ ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ವರದಿ; ಮಹಜರು : ಯಾರಾದರೂ ಕದ್ದು ತಂದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಿ ಪಂಚನಾಮೆ ಮಾಡಿ, ಜಪ್ತ ಮಾಡಲು ಗುಪ್ತವೇಷದ ಒಂದು ಸಿಬ್ಬಂದಿಯನ್ನು ಇಡಬೇಕಾದೀತು (ಗಾಳಕ. ೩೪); ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಶವವನ್ನು ಹೊರಗಡೆ ತಂದು, ನಡೆಯಬೇಕಾದ 'ಪಂಚನಾಮೆ' ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಗಂಟೆಯ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಯಿತು (ಸ್ವರ್ಗಜಾ. ೨೦೫).

[←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಂಚನಾಮಾ]

ಪಂಚನಾರೀತುರಗ (ನಾ). ಮುಖ, ಕಾಲು, ಬಾಲ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಆಕೃತಿ ಕಾಣುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕುದುರೆಯ ಎಗ್ಗ; ಹೆ : ಪಂಚನಾರೀತುರಗದಂದದಿ ಪಂಚ ರೂಪಾತ್ಮಕನು ತಾ . . . ರಣಿಸುವನು (ಹಸಾರ. ೬-೪). [ಪಂ.]

ಪಂಚನಿವಾರಣ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಪರಿಹಾರದ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಲೋಚನೆಗಳು, — ಚಿಂತನೆಗಳು : ಅಭಿಧ್ಯಾನ, ವ್ಯಾಪಾದಪ್ರದೋಷ, ಸ್ತಾನನಿದ್ಯ, ಔದ್ಯತ್ಯಕೃತ್ಯಕೃತ್ಯ, ವಿಚಿತ್ರೆ—ಎಂಬ . . . ಪಂಚ ನಿವಾರಣಗಳು ಹೋದ ಮೇಲೆ, ತಾನು . . . ಕ್ಷೇಮಾಂಘೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತೆ ಕಾಣುವನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೯೩). [ಪಂಚ್ಚ+ನಿವಾರಣ]

ಪಂಚನಿಶಾನ್ತಿ (ನಾ). ರಾಜರು, ಮಠಾಧಿಪತಿಗಳು ಮೊದಲಾದವರು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಗೌರವಸೂಚಕವಾದ ಭಕ್ತಿ, ಪಂಜು, ಭೇರಿ, ಕಹಳೆ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಬಗೆಯ ಲಾಂಛನಗಳು : (ಸಾಧಾರಣ ಬಿರುದುಗಳು). . . ಕತ್ತಿ ವಗೈರೆ ೫೦, ಮಾಯಾಮರತಾಪು, ಪಂಚನಿಶಾನ್ತಿ, ಡವಣೆ, ಅರಲಿವಸ್ತ್ರ (ಗುರುದ. ೧೧).

[ಪಂಚ್ಚ+ನಿಶಾನ್ತಿ]

ಪಂಚಪಕ್ಷಾನ್ನ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಾನ್ನಗಳು ; ೧ ಆಮೃತಾನ್ನ, ಭೋಜ್ಯಾನ್ನ, ದೇವಾನ್ನ, ದಿವ್ಯಾನ್ನ ಮತ್ತು ಅವೃತರಸಾಯನ ಎಂದೂ ಚಿತ್ರಾನ್ನ, ದಧ್ಯನ್ನ, ಶರ್ಕರಾನ್ನ, ಮಾಪೋದನ (ಉದ್ದಿನ ಹುಡಿಅನ್ನ), ತಿಲೋದನ (ಎಳ್ಳು ಹುಡಿ ಅನ್ನ) ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧಗಳಿವೆ : ಹೊಸಹೊನ್ನ ಪರಿಯಾಣಮನಳ ವದಿಸಿ ಪಂಚಪಕ್ಷಾನ್ನಮನಮಳದೇವಾನ್ನ ದಿವ್ಯಾನ್ನಂಗಳಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಸವ. ೪-೧೪); ಪಂಚಪಕ್ಷಾನ್ನವನು ಬಿಳ್ಳೆಯರೆ ಕಂಡಾಗ ಅಮೃತಾನ್ನ ಉಂಡಿರುವೆಯಾ ? (ಸೂರ್ಯಜಾ. ೩೪-೫). [ಪಂಚ್ಚ+ಪಕ್ಷಾನ್ನ]

ಪಂಚಪಕ್ಷಿಸ್ತನ(ನಾ).೧. ಐದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿಧ್ವನಿ.೨.[ಕಾಮಶಾ]
ರತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಸ್ವರದಂತಹ
ಶಬ್ದ : ಪಂಚಾಂಗುಲೀಹತಂ ಪಂಚಪಕ್ಷಿಸ್ತನಂ ಪಂಚವಿಧ ತಾಡನಂ . . .

ಹದುರಂಸನವಾಪುಡು (ಜನನ. ೮-೫೧). [ಪಂಚ್ಚ+ಪಕ್ಷಿ+ಸ್ತನ]

ಪಂಚಪತ್ರ(ನಾ).೧. ಮಾವು, ಬಿಲ್ವ, ನೆಲ್ಲಿ, ದರ್ಭಿ ಮತ್ತು
ಉತ್ತರಣಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪತ್ರೆಗಳು.೨.(ಪತ್ರವನ್ನು) ಬರೆ
ಯುವವನು, ಬರೆದುಕೊಡುವವನು, ಬರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು,
ಇಬ್ಬರು ಸಾಕ್ಷಿಗಳು ಹೀಗೆ ಐದು ಜನ ಸೇರಿ ಬರೆಯುವ ಪತ್ರ :
“ಪಂಚಪತ್ರ-ಬರೆಯುವವನು, ಬರೆಸಿಕೊಡುವವನು, ಬರೆದುಸಾಕ್ಷಿ, ಬರೆವವ”
(ನಾನಾಶ. ೨೮) [ಪಂಚ್ಚ+ಪತ್ರ]

ಪಂಚಪತ್ರೆ(ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಎಲೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ:

“ದೇವಪತ್ರಂ ಪಂಚಪತ್ರೆ” (ಮಂಗಳ. ೪೦-೩೦). [ಪಂಚ್ಚ+ಪತ್ರೆ]

ಪಂಚಪದ(ನಾ).—ಪಂಚನಮಸ್ಕಾರ ೨ : ಮಂಗಳಕಾರಣಪಂಚ
ಪದಗಳನಪವರ್ಗಮಾಳವಿರಚಿತಸೋಪಾನಂಗಳಂ . . . ಓದುವುದು
(ಅದಿಪ. ೨-೫೪); ತಪಸ್ವಿನಿ ಸಮಾಧಿ ಸಮಾನಿ ಮನದೋಳ್ ಹಿಂಗದೆ
ನೆಲಸರೆ ಪಂಚಪದಂಗಳ ನಾಲಿಗೆಯೊಳಜಾವೆ ಮೆಯ್ಯಾಗಿದ್ದಳು (ಪಂರಾಮಾ.
೧೪-೫೩); ಬಾಗಿಲ ಮುಂದೆ ಬೀಳಲು ಶ್ವಾನನ ಕಂಡು ನಾಗಪ್ರೀ ಪಂಚ
ಪದಗಳ ಅಗ ಪೇಳಲು ಲಾಲಿಸಿ ಸುರರೊಳಕ್ಕೆ ಬೀಗ ಪೋಡುದ
ಕೇಳು ಲಾಯ (ದ್ವಾದಶಾ. ೪-೯). [ಪಂಚ್ಚ+ಪದ]

ಪಂಚಪದಾರ್ಥ(ನಾ). ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ ಮತ್ತು ಗಂಧ
ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು : ಪಂಚಭೂತವಂಗವಾಗಿಸ್ತ
ಅತ್ಯಂತಿ . . . ಪಂಚವಿಷಯವು ಪೂಜೆ ಪಂಚಪದಾರ್ಥವೇ ಭೋಗ
(ಉಂಕ. ೪. ೨೦೧-೨೩೩). [ಪಂಚ್ಚ+ಪದಾರ್ಥ]

ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿ(ನಾ).—ಪಂಚಗುರು : ಮಂದರದಂತಹಲಿತ
ಧೈರ್ಯರಾಗಿದರ್ ವಿದ್ಯೆಗಳಂ ಸಾಧಿಸಿ ಸಿದ್ಧವಿದ್ವಾನ್ ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳಂ
ಪೂಜಿಸಿದಂ ಬುಡಿಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೪೩ ನ); ಶ್ರೀಮನ್ನಿತ್ಯ
ಪೂಜಾನಿಮಿತ್ತಂ ಶ್ರೀಮತ್ಪಜ್ಜಾಪರಮೇಷ್ಠಿ ಪ್ರತಿವಿಂಬನೂನದುತಜ್ಞ
ನಗರ್‌ಮ ಪೆರುನೂಳ ಶ್ವಾವಕರಾಲ ಶೇವಿತ್ತ ಉಭಯಂ (ಎಕ. II (R),
೪೮೪-೪ : 1858); ಜೈನರು ಅರಹಂಸರು, ಸಿದ್ಧರು, ಆಚಾರ್ಯರು,
ಉಪಾಧ್ಯಾಯರು, ಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ
ತ್ತಾರೆ (ಭಾರವ. ೧೩೯). [ಪಂಚ್ಚ+ಪರಮೇಷ್ಠಿ]

ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿ(ನಾ). ಮುಟ್ಟಿದುದನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವವನನ್ನು,
ವಾಕ್ಯ, ಹಸ್ತ, ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಭಾವ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ
ಸ್ಪರ್ಶಗಳಿಂದಾಗುವ ಸಿದ್ಧಿ : ಬಸವರಾಜನ ಕರೆದು ನೀಂ ಭಕ್ತಿರೀಲಿ
ಯನು ಧರಣಿಯೊಳು ನೆಲಿಸಪೋಗೈ ಎಂದು ನೀಲಿಗಳ ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿ
ಪ್ರಮಥಗಣವೆರಸಿ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನಾಗ (ಪ್ರಾರಂ. ೨-೩); ಇವರಿಗಾದರೂ
ಮನಪರುಷ, ವಾಕ್ಯರುಷ, ಹಸ್ತಪರುಷ, ದೃಷ್ಟಿಪರುಷ, ಭಾವಪರುಷಂಗಳು
ಎಂಬ ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ಜಗದೀಶ್ವರನು ಕೊಟ್ಟಿರುವನಾಗಿ ಈ ಶಿವ
ಭಕ್ತರ ಅಂಗವೇ ಕೈಲಾಸ (ಕೃಷ್ಣ. ೨೩೫). [ಪಂಚ್ಚ+ಪರಮೇಷ್ಠಿ]

ಪಂಚಪರ್ವ(ನಾ).೧.—ಪಂಚಪರ್ವ. ೨. ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ
ನಡೆಯುವ ದವನ, ನಸಂತ, ಪವಿತ್ರಾರೋಪಣ, ದೀಪೋತ್ಸವ,
ನವಾನುವೇಂಬ ಸಮಾರಂಭಗಳು,—ಉತ್ಸವಗಳು : ಆ ಮಹಾ
ಜನಗಳು ಶ್ರೀರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಭುಗಳ ವೃಂದಾವನದ ಶ್ರೀಗೋಪಾಲ
ದೇವರ ಅಮೃತಪದಿ ದೀಪೋತ್ಸವ ಚೈತ್ರಪದಿತ್ರ ಒಳಗಾದ ಪಂಚಪರ್ವಕೆ
ವರ್ಷಪ್ರತಿ ಎಂದೆಂದೂ ನೆರೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವರು (ಎಕ. XVI, ಚಕ್ರನಾ.
೩೧-೨೪; 7). [ಪಂಚ್ಚ+ಪರ್ವ]

ಪಂಚಪರ್ವ(ನಾ).೧. ಚತುರ್ದಶಿ, ಅಷ್ಟಮಿ, ಅನುವಾಸ್ಯೆ,
ಪೌರ್ಣಮಿ ಮತ್ತು ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಎಂಬ ಐದು ಪರ್ವಕಾಲಗಳು :
“ಪಂಚಪರ್ವತಿಥಿ” ಪರಾ. ೨.—ಪಂಚಪರ್ವ ೨ : ಶ್ರೀನಂದೇಶ್ವರ
ದೇವರಿಗೆ . . . ನಿತ್ಯಕಟ್ಟಿ ಅಮೃತಪದಿ ನಂದಾದೀಪ ವಿಶೇಷಕಟ್ಟಿ
ಪಂಚಪರ್ವ ಸಂಬಳಗಾರಜನಕ್ಕೆ ಸಹ ಅಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿರುವ ಕಂಠೀರಾಯಿ
೧೨೨೧ (ಎಕ. I, ೧೧-೨೦; 1816). ೩. [ನೇದಾಂತ] ಐದು
ಬಗೆಯ ಅಜ್ಞಾನಗಳು : ಯಾ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಯರಡು ಅಜ್ಞಾನಗಳು
ಅನೆ (ಜೀವಾಜ್ಞಾದಿಕ, ಪರಮಾಜ್ಞಾದಿಕ) ಯಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಮಹಾಮೋಹ
ತಮೋಮೋಹತಾಮಿತ್ರ ಅಂಧತಾಮಿತ್ರಯಾ ಪಂಚಪರ್ವಗಳು ಅಂದರೆ
ಅಜ್ಞಾನಗಳು ಅನೆ (ಅಧ್ಯಾ. ೧೨). [ಪಂಚ್ಚ+ಪರ್ವ]

ಪಂಚಪರ್ವತಿಥಿ(ನಾ).—ಪಂಚಪರ್ವ ೧ : ಇದು ಕಾರಣಕ್ಕೂ
ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಪಂಚಪರ್ವತಿಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನ ದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೆಂದೂ ಅಷ್ಟ
ವಿಧಾರ್ಥನೆ ಹೋಡತೋಪಚಾರವೇ ಕರ್ತವ್ಯ ನೋಡಾ (ಉಂಕ. ೪.
೨೪-೪೩). [ಪಂಚಪರ್ವ+ತಿಥಿ]

ಪಂಚಪಲ್ಲವ(ನಾ). ಕಲಶಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಆಲ, ಅರಳಿ, ಬಸರಿ, ನೇರಳಿ, ಮಾವು
ಅಥವಾ ನೇರಳಿ, ಮಾವು, ಬೇಲ, ಮಾದಲ, ಬಿಲ್ವ ಅಥವಾ
ಆಲ, ಅತ್ತಿ, ಅರಳಿ, ಗೋಣಿ, ಬಸರಿ ಮರಗಳ ಚೆಗುರು :
ಸಪ್ತಾಕ್ಷರ ಗೋರೋಚನ ಸಿದ್ಧಾತ್ಮಕ ಪಂಚಪಲ್ಲವ ಪಂಚಭಲ್ಲಿ ಪಂಚ
ಗವ್ಯ ಮೇಲಾದಿ ಚಂದನಾದಿ ಮಂಗಳದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನಿ (ಎಕ. VII,
೩೪೦. ೧೪೫-೩೫ : 1158); ಪಂಚಾಮೃತಂಗಳ ತರಿಸಿ ಪರಮಿತ್ರಮಂ
ನೂಡಿ ಶಿಷ್ಯನುರ್ಧ್ವಯೊಳು ತದ್ಗುರುಮೂರ್ತಿ ಪಂಚಪಲ್ಲವಗಳಿಂ
ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಿಸುವುದು ಶಿಷ್ಯನ ಶಿರಕ್ಕೆ (ವೀಕ್ಷಿ. ೩-೧೨-೧೦); ಕೊತ್ತಂಬರಿ
ದೀಪ, ಜೀರಿಗೆ . . . ಪಂಚಪಲ್ಲವಗಳು, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ, ಅಲದ ದೀಪಲು
ಇವನ್ನು ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಸೇವಿಸಿದರೆ ಶ್ಲೇಷ್ಠಭರ್ಥ, ಸಕಲಭರ್ಥ ಸಹ
ನಿಲ್ಲುವವು (ಸಕವ್ಯ. ಪರಿ. ೪೫೩).

ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ಕುದುರೆ—ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ೧ : ಮೂವತ್ತೆರಡು
ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ಕುದುರೆಗಳು (ಸುಗುಂ. ೧೪-೯). ೨ ಇದು “ಪಂಚ
ಕಲ್ಯಾಣಿ” ಯಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಐದು ಶುಭಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿರಬಹುದೆ? ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ವಾಣಿ—ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ಕುದುರೆ:
“ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ವಾಣಿಗಳ—ರಾಜವಾದನಂಗಳ” (ಕಮದ.ಪರಿ. ೨);
“ಪಂಚಪಲ್ಲವದ ವಾಣಿಗಳೆನಲಾ ರಾಜವಾದನಂ” (ಕಬ್ಬಿ. ೩೩).

[ಪಂಚ್ಚ+ಪಲ್ಲವ]
ಪಂಚಪಾಂಡವ(ನಾ).೧. ಪಾಂಡುರಾಜನ ಐದು ಜನ ಮಕ್ಕಳು;
(ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥಾನಾಯಕರಾದ) ಯುಧಿಷ್ಠಿರ, ಭೀಮ,
ಅರ್ಜುನ, ನಕುಲ ಮತ್ತು ಸಹದೇವ : ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮಪೂಜೆ
ಗಳಿಂದ ಕಿಂಚಿತ್ತು ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೆ ಮಾಡಲು ಚಂಚಲಮನನ ಮಾಡ
ಗೊಡಲು ಬೇಡ ಪಂಚಪಾಂಡವನು ವಿರಿಂಜಾಧೀಶನೆ (ಪುರಂದ.
೩-೪೩-೧); ಪಂಚಪಾಂಡವರು ಇದ್ದಂತೆ ದ್ರೌಪದಿಯು . . . ಕರ್ಣಂಗೆ
ಮನ ಸೋಲಲೇ (ಪ್ರಭು. ೫-೪೩); ಪಂಚಪಾಂಡವರೆಂದರೆ ಮಂಚದ ಕಾಲಿ
ನಂತೆ ಮೂರುವನ ಅಂದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ). ೨. ದ್ರೌಪದಿಯ ಮಕ್ಕಳಾದ
ಪ್ರತಿವಿಂಧ್ಯ, ಸುತನೋಮ, ಶ್ರುತಕೀರ್ತಿ, ಶತಾನೀಕ ಮತ್ತು
ಶ್ರುತಸೇನೆ ಎಂಬ ಐವರು ಉಪಪಾಂಡವರು : ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಂ . . .
ಶ್ರುತ ಸೋಮಕ ಪ್ರಮುಖರಪ್ಪ ಪಂಚಪಾಂಡವರಂ ಪಾಂಡವರೆ ಗೆತ್ತು
ಕೊಂಡು ತದುತ್ತ ಮಾಂಗಂಗಳಂ ಕೊಂಡು . . . ಕೊಳ್ಳ ನಿನ್ನ ನೆಚ್ಚಿನ
ಪಾಂಡವರ ತಲೆಗಳನೆಂದು ಮುಂದಿಕ್ಕಿದಾಗಲ್ ದುರ್ಯೋಧನಂ ನೋಡಿ

(ಸಂಪದಾ. ೧೩-೧೦೬ ವ); ಪಾಂಡವರ ಕಂಕಿಯಂ ಶ್ರುತ ಸೋಮಕ ಪ್ರಭೃತಿಗಳನ್ನು ಪಂಚಪಾಂಡವರ ತಲೆಗಳಂ ಕೊಂಡು . . . ದುರ್ಯೋಧನನ ಮುಂದಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಗದಾಯು. ೯-೩೨ ವ). [ಪಂಚ್ಚ+ಪಾಂಡವ]

ಪಂಚಪಾಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನೂರಿಂಟು ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಂಚತ್ತು ಬಿ ಚಾಚತ್ತು ಬಿ ಧ್ರುವ . . . ಏಕವೆಂಬ ಸಪ್ತ ತಾಳಭೇದಗಳಂ ಅವುಗಳೊಳು ಪಂಚಪಾಣಿ . . . ಜಯಾಲನೆಂದಿವು ನೊದಲಾದ ನೂಜಿಂಟು ತಾಳಂಗಳುಂ (ವಿನೀತ. ೨೩೮). [ಸಂ.]

ಪಂಚಪಾತಕ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ರಿ : ಹುಸಿದು ಮಾಡುವ. ಮಹಾಯಜ್ಞ ಶತವಯ್ನಿ ಪಂಚಪಾತಕ ಸತ್ಯವೆರಿಸಿದ ನ್ಯಾಯವದು ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆ (ಹಳಕಾ. ೧೪-೧೦) ; ದುರಿತಕೋಟಿಗಳೊಡನೆ ಪಂಚಪಾತಕ ಮುಖ್ಯದೊರೆಗಳಿಲ್ಲೆ ಸಲಗೇತರೋಗಸಂಕುಲಂವರೆಸಿ ಮಿಗೆ ರಾಜಕ್ಷಯಾದಿ ನಿಖರವ್ಯಾಧಿನಾಯಕರ್ತವೆಂದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೨೪).

[ಪಂಚ್ಚ+ಪಾತಕ]

ಪಂಚಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ಐದು ಭರಣಿಗಳು ಕೂಡಿರುವ ಪಾತ್ರೆ ; ಪಂಚವಾಳ : ಪಂಚಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡರೆ ಬಡಿಸುವಕ್ಕೆ ಸುಲಭ (ಲಾಙ್). [ಪಂಚ್ಚ+ಪಾತ್ರೆ]

ಪಂಚಪಾತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ ಹಿತ್ತಾಳೆ, ತಾವು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ ; ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ : ಹಿಡಿಗ ಜಲ್ಲಡಿ ಪಂಚಪಾತ್ರೆ (ವಿದ್ಯಾ. ೧೩-೪೪). ೨. ಅಗಲವಾದ ಬಾಯುಳ್ಳ (ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ ಯಾಕಾರದ) ಸಣ್ಣ ಪಾತ್ರೆ : ಬಸವ . . . ಕ್ಷಣ ದಿಟ್ಟು ಒಂದು ಪಂಚ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ನೀರನ್ನು ತಂದನು (ಚಿರಾ. ೧೩೬).

[ಪಂಚ್ಚ+ಪಾತ್ರೆ]

ಪಂಚಪಾದ (ನಾ). ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮೇಲೆ ಪದಾಮ್ನಾಯಮೂಲ . . . ಪಂಚಪಾದ ಪಂಚಕೃತ್ಯ ಪಂಚರ ಮಾಲಿಕೆ ಮೂಲಿಕೆ ತಂತ್ರ ಬರಿ ಆತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಚಕ್ರಾಂಶ ಸಂತ್ರಸಾಧನಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿನೀತ. ೪೦). [?]

ಪಂಚಪಾಶ (ನಾ). ಮಲ, ಮಾಯಾ, ಕರ್ಮ, ತಿರೋಧಾನ ಮತ್ತು ಬಿಂದು ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪಾಶಗಳು : "ಮಲ (ಹ್ವಾನಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಹಾಕುವದು), ಮಾಯಾ (ಪ್ರಪಂಚದ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವದು), ಕರ್ಮ (ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾತ್ಮಕವಾದದ್ದು), ತಿರೋಧಾನಾಶ (ಭೋಗವನ್ನಂಟು ಮಾಡುವದು), ಬಿಂದು (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವ ಈಶ್ವರತತ್ತ್ವ—ಮೋಕ್ಷ ವನ್ನು ಕೊಡುವದು ಈಶ್ವರನಧೀನವೆಂಬುದೂ ಒಂದು ಪಾಶವೆ) ಇವು ಪಂಚಪಾಶಗಳೆಂದು . . . ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು (ಅಮೃತ. ೩-೧೫೦ ಅಡಿಬ).

[ಪಂಚ್ಚ+ಪಾಶ]

ಪಂಚಪಾಳೆ, ಪಂಚವಾಳ (ನಾ). (ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ) ಅರಿಶಿನ, ಕುಂಕುಮ, ಚಂದ್ರ, ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಗಂಧಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಐದು ಬಟ್ಟೆಲುಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿರುವ ಲೋಹದ ಅಥವಾ ಮರದ ಉಪಕರಣ; ಪಂಚವಣಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಲು : ಆಕೆ ಎಡದ ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮ ಅಕ್ಕೀಕಾಳುಗಳಿಂದ ತುಂದಿದ ಪಂಚಪಾಳೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿ ದ್ದಳು (ಗಂಗಾಸಾ. ೬). **ಪಂಚವಾಳ** : ಹೂವು, ಹಣ್ಣು, ಪಂಚ ವಾಳಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಟ್ಟೆ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಪ್ರದೇಶಿಸಿ (ಪೂಂಗಲ್ಯ. ೫೬) ; ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಡಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಗೌರಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಅರಿಶಿನ ಕುಂಕುಮದ ಪಂಚವಾಳ (ಇಬದು. ೧). [←ಮರಾ. ಪಂಚಪಾಳೆ]

ಪಂಚಪಿತ್ತ (ನಾ). ತಂದೆಯೆಂಬ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಐವರು ಪಿತ್ತಗಳು ; ತಂದೆ ಹಾಗೂ ತಂದೆಗೆ ಸಮಾನರಾದ ನಾಲ್ವರು ; IP ೧. ಜನಕ, ೨. ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದ ಆಚಾರ್ಯ, ೩. ವಿದ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿದ ಗುರು, ೪. ಅನ್ನದಾನ ಮಾಡಿದವನು, ೫. ಭಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿದವನು ಎಂದೂ ೧. ಜನಕ, ೨. ಉಪನಯನ ಮಾಡಿದ ಆಚಾರ್ಯ, ೩. ಕನ್ಯಾದಾನ ಮಾಡಿದ ವನು, ೪. ಅನ್ನದಾನ ಮಾಡಿದವನು, ೫. ಭಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿದವನು ಎಂದೂ ಎರಡು ವಿಧ ? ಪಂಚಪಿತ್ತ ಜನಕ ; ೨ ಉಪನೀತ ; ೩ ಕನ್ಯಾದಾತಾ ; ೪ ಅನ್ನದಾತ ; ೫ ಭಯಕ್ತಾತಾ" (ನಾಸರ. ೨೮೮) [ಪಂಚ್ಚ+ಪಿತ್ತ]

ಪಂಚಪೀಠ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಕಾಶಿ, ಕೇದಾರ, ಉಜ್ಜಯಿನಿ, ಶ್ರೀಶೈಲ, ರಂಭಾಪುರಿ (ಬಾಳೆಹೊನ್ನೂರು) ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ ಐದು ವೀರಶೈವ ಪೀಠಗಳು. [ಪಂಚ್ಚ+ಪೀಠ]

ಪಂಚಪೀಠ (ನಾ). ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದು ಮಹ ಮದೀಯರು ಭಾವಿಸಿರುವ ಐವರು ಮಹಾತ್ಮರು : ನಾಯುನ್ನು ನಡೆದುಸುವವರು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಸಮುದ್ರದ ಪಂಚಪೀಠರ ಹೆಸರನ್ನು ಕೇಳನೆ ಮಾಡಿದರು (ಕಪಾಕುಂ. ೪). IP "ಪೀಠ" ಅಂದರೆ ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಹೆಸರು. ಮುಸಲ್ಮಾನ ಅಂಬಿ ಗರು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಐದು ಮಂದಿ ಮಹಾತ್ಮರಿದ್ದಾರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದು ಕಷ್ಟ ಬಂದಾಗ ಅವರ ಹೆಸರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ತ್ತಾರೆ" (ಕಪಾಕುಂ. ೪ ಅಡಿಬ). [ಪಂಚ್ಚ+ಪೀಠ (IP←ಹಿಂ.ಪೀಠ)]

ಪಂಚಪುಟ್ಟಿ (ನಾ). (?) : ಅಪ್ಪಾದಪಟ್ಟಿಣಾಧಿಪತಿ ಪಂಚಪುಟ್ಟಿ ಗಾದಿ ಬಾವನ್ನವೀರಂ . . . ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ ಸಾಮಂತ್ರಂ ಮಾರ್ತ್ಯಾಣ್ಯಯ್ಯಂ (ಸಾಇಇ. XI-1, ೬೮-೮೨ ; 1045). [?] **ಪಂಚಪುರುಷಾರ್ಥ** (ನಾ). ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಪರಾಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು : ಚರಿತದಿಂ ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮ ಮೋಕ್ಷಂಗಳಿಂ ಪಿರಿದೆನಿ ಪರಮಸುಖಲಕ್ಷಣ ಪರಾಭಕ್ತಿ ದೊರೆವಡೆದ ಪಂಚಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದೊರೆದವನ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಾಙ್. ೫೪-೪೮). [ಪಂಚ್ಚ+ಪುರುಷಾರ್ಥ]

ಪಂಚಪ್ರಪಂಚ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] (?) : ಪಂಚಪ್ರಪಂಚಮಂದಿರಾಗಿರೆ ತೇನತೇನಮೊದವಲ್ಪಾನಂ ಲಯಂ ಮುಂಚೆ ಸಂಭ್ರಮದಿಂ ಬಾಜಿಸಿದಳ ಬಜಾವನೆಯನಂದಂಚಿತ್ತವಳ್ಳೀಣೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೨).

[ಪಂಚಿ?+ಪ್ರಪಂಚ]

ಪಂಚಪ್ರಮೆ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ನಾಲಿಗೆ ಮತ್ತು ಚರ್ಮ ಎಂಬ ಐದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜನಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು. ೨. ಪಿಪೀಲಿಕಾಜ್ಞಾನ, ವಿಹಂಗಮಜ್ಞಾನ, ಮರ್ಕಟಜ್ಞಾನ, ಗಜಜ್ಞಾನ, ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾ ಜ್ಞಾನಗಳು : ಪಂಚಪ್ರಮಾಮಂಜರೀ . . . ಸಂಚಾರೋಪಾಕುಪಃ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೦೩). [ಪಂಚ್ಚ+ಪ್ರಮೆ]

ಪಂಚಪ್ರಾಣ (ನಾ). ೧. ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ ಮತ್ತು ಸಮಾನವೆಂಬ ಐದು ವಾಯುಗಳು : ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ವ್ಯಾನೋದಾನ ಸಮಾನಗಳೆಂಬ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). ೨. (ಅಲಿಂ) ಬಟ್ಟೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣದ ಮೇಲೆ ಎಷ್ಟು ಇಷ್ಟವೋ ಅಷ್ಟೇ ಇಷ್ಟವುಳ್ಳ ವಸ್ತು, ವ್ಯಕ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ; ಸರ್ವಸ್ವವಾಗಿರುವುದು : ಅವನಿಗೆ ಜನರೆಂದರೆ ಪಂಚಪ್ರಾಣ (ಸ್ಕೃತಿ. ೧೬) ; ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗಿಂತೂ ಹು

ಗಣೆಂದರೆ ಪಂಚಪ್ರಾಣ (ಕಪಪು. ೬-೧೦೮); ಮಗಲಿಗೆ ಕಥೆ ಎಂದರೆ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣ ಎನ್ನುವುದು ತಾಯಿಗೆ ಗೊತ್ತು (ಕಥಕ. ೪೬). [ಪಂಚೈ+ಪ್ರಾಣ]
ಪಂಚಘೋಷ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ತುಂಬಿ: "ಪಂಚಘೋಷ=ಉದಾಹರಣೆ, ತುಂಬಿ (ಪಾಠಶಾಲೆ. ೧೩). [ಪಂಚೈ+ಘೋಷ (< ಪಂಚೇರ)]

ಪಂಚಬಲ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಶ್ರದ್ಧಾಬಲ, ವೀರ್ಯಬಲ, ಸ್ಮೃತಿ ಬಲ, ಸಮಾಧಿಬಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞಾಬಲ ಎಂಬ. ಐದು ಬಗೆಯ ಬಲಗಳು: ಇವು ನಾಲ್ಕು ಸಮ್ಯಕ್‌ಧರ್ಮಗಳು, ಇವು ನಾಲ್ಕು ಮುದ್ದಿ ಪಾದಗಳು, ಇವು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಇವು ಪಂಚಬಲಗಳು. . . ಎಂದು ಕುಶಲವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ, ಅಕುಶಲವಾದವುಗಳನ್ನೂ. . . ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವನು (ಬುದ್ಧವ. ಮಿಲಿಂದ. ೪೯). [ಪಂಚೈ+ಬಲ]

ಪಂಚಬಲಿ (ನಾ). ಕಾಳಿಕಾದೇವಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕೋಣ, ಕುರಿ, ಆಡು, ಕಬ್ಬು ಮತ್ತು ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಎಂಬುವು: ಕಾಲೀಪೂಜೆಯ ದಿನ ಪಂಚಬಲಿ ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ವಂಶರೋಹ ನರು ಇನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದು ಕೋಣ, ಕುರಿ, ಆಡು, ಕಬ್ಬು, ಕುಂಬಳಕಾಯಿ ಈ ಐದನ್ನು ಬಲಿಕೊಟ್ಟು ಪೂಜೆ ಸಾಂಗವಾಗುತ್ತಿದೆ (ಎರಸ. ೧). [ಪಂಚೈ+ಬಲಿ]

ಪಂಚಬಾಣ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಾಣಗಳು: ಪಂಚಬಾಣಗಳು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಕರ್ಣ ಸಾಸಿಕ ದೈವ ಜಿಹ್ವೆ ತ್ವಚೆಗಳು (ಮದಕ. ೧-೬೭); ಅಂಗ ಮನ ಪ್ರಾಣ ನೇತ್ರ ಚಿತ್ತಂಗಳೂಳು ಪಂಚಮುಖವೆಂಬ ಪಂಚಬಾಣಗಳು ನೆಟ್ಟಿವೆಯ್ಯಾ (ಫನಪ. ೨-೧). ೨. ತಾವರೆ, ಅಶೋಕ, ಮಾವು, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮತ್ತು ಕನ್ನೈದಿರೆ ಎಂಬ ಮನ್ಮಥನ ಐದು ಬಾಣಗಳು: ವಿಷಮಾಸ್ತಂ ಪಂಚಬಾಣಕ್ಕೆ ಮಾಣದೆ ಕಣ್ಣಾದಿಸಿಟ್ಟ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮನೋಜಂ ಸ್ವಚ್ಛ ವಾಃಕೇಳಿಸಮ್ಮದಕೆಂದೊಲಿವಿದ ಪದ್ಮ ಪಂಚಮೆಸೆಗುಂ ತನ್ನಂದನೋಪಾಂತದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೧೦೪); ಮತ್ತಮಲ್ಲಿ. . . ಪಂಚಬಾಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕುಸುಮಕರಮಂ ಬೆಸಲೆಯಾಗದ ಮಲ್ಲಿವಲ್ಲಂಗಳಿಲ್ಲ (ಪ್ರಸ್ತುತ. ೯-೨೧ ನ). ೩. ಸಮೋಹನ, ಸಂತಾಪನ, ಸಂದೀಪನ, ಸಂಶೋಷಣ ಮತ್ತು ದ್ರಾವಣ ಎಂಬ ಮನ್ಮಥನ ಐದು ಬಾಣಗಳು: ಘನಸಮೋಹನ ಸಂತಾಪನ ಸಂದೀಪನಪೋಷ ಸಂಶೋಷಣ ಸಂಜಲಿತ ದ್ರಾವಣಮನೆ ಕಾಮನ ಸಮ್ಯಕ್‌ಚಿತ್ತ ಪಂಚ ಬಾಣಾಂಗಳ್ (ಮನ್ಮಥ. ೩-೭). ೪. ಐದು ಬಾಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು; ಮನ್ಮಥ; ಕಾಮ: ಪಂಚಬಾಣನೆ ಪರಮಾತ್ಮನು (ಮದಕ. ೧-೬೭); ಮನಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಗುಣಂಗಳಿಂ ತುಟಾದು ಪಂಚಾಚಾರದಿಂ ಪಂಚಬಾಣನ ಬಾಹಾಬಲಮಂ. . . ಪಯೆಗೆಯ್ಯರಕ್ಕೆ. . . ಮಹಾಮಹಿಮೆವತ್ತಾಚಾರ್ಯರಾಚಾರಮಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧-೩); ಪಂಚ ಬಾಣನ ಕುಮಾರಕನಾದ ಕಾರಣ ಪಂಚಸಾಯಕವ ತೋಟಿಸಿದೆ (ಮೋಹತ. ೩೪-೧೫); ಪಂಚಬಾಣನೆ ನೀನು? ರತಿರಮಣನಲ್ಲದರೆ ನನ್ನದೆ ಅದೇಕೆಂತು. . . ನಡುಗುತ್ತಿದೆ? (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೨೬-೭೨೨).

[ಪಂಚೈ+ಬಾಣ]

ಪಂಚಬಾಣಾಹವ (ನಾ). ರತಿಕ್ರೀಡೆ; ಸುರತ; ಸಂಘೋಗ: ಪಂಚಾಂಗುಲೀಹತಂ. . . ಪಂಚಬಾಣಾಹವ[ಪಾಠಾಂ. ಗಮ]ದೊಳಂ ಚಿಕ್ಕರಂ ಸಲ್ಪವಂಚಿನೆಯೆಳೆ ಚಿದುರಂವನವುವುದು (ಫನಪ. ೮-೫೧).

[ಪಂಚಬಾಣ+ಅಹವ]

ಪಂಚಬಾಣು (ನಾ). ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಆದಾಯ ಕೊಡುವ ಕಂದಾಯ ಇಲಾಖೆಯ ಸಾರಾಯಿ, ಮಾದಕಪಾನೀಯ, ಅಫೀಮು, ಗಾಂಜಾ ಮತ್ತು ಸುಂಕ ಎಂಬ ಐದು ಬಾಣಗಳು: (೨).

[ಪಂಚೈ+ಬಾಣು]

ಪಂಚಬಾಣುಕಚೇರಿ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣುಗಳಿಂದ ಬರುವ ಹಣವನ್ನು ವಸೂಲುಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಾಲಯ: (೨).

[ಪಂಚಬಾಣು+ಕಚೇರಿ]

ಪಂಚಬಿಲ್ವ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ(ಮರದ)ಪತ್ರೆಗಳು; ೧೦ ಬೆಳಲು, ಕರಮರ್ದ, ಶಂಖಿನಿ, ಸಿಂಧುವಾರ ಮತ್ತು ಗಿರಿಚೂತ ಅಥವಾ ತುಳಸಿ, ಬಿಲ್ವ, ನಿರ್ಗುಂಡಿ ನಿಂಬೆ, ಮತ್ತು ನೆಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಐದು ಪತ್ರೆಗಳು: ಬೆಳಲು ಕರಮರ್ದ ಶಂಖಿನಿ ಸಿಂಧುವಾರ ಗಿರಿಚೂತಗಳೂ ನುಡಿಸಿಕೊಂಬವು ಪಂಚಬಿಲ್ವವೆಂದಾರು ಶಿವನದಿಯನಿವಟಾಂ ಭಜನೆ ಬಿಲ್ಲಪತ್ರೆಯ ಫಲವ ಕೊಡುವವೈ (ವೀಶ್ವತ. ೬-೧೦-೩೬).

[ಪಂಚೈ+ಬಿಲ್ವ]

ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). ೧. [ವೀಶ್ವ] ಸದಾಶಿವ, ಶಿವ, ರುದ್ರ, ವಿಷ್ಣು, ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಐದು ಸ್ವರೂಪಗಳು: ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮನರಿಸಿದಿರಾಗಿ ಭೂತಶುದ್ಧಿಯಾಯಿತ್ತೆನೆಗೆ (ಚನ್ನಪ. ೨೪-೫೫); ಮುಖಚತುಷ್ಟಯ ಭುಜಚತುಷ್ಟಯದ ವಾರಿಜಾಸನ ವಿಷ್ಣು ರುದ್ರಾಧಾರಣೀಶ್ವರ ಪಂಚವಕ್ತ್ರಾಕಾರದಲಿ ಶಿವ ನುಡಿದ ಪಂಚ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೭೪). ೨. ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ; ಪರಶಿವ: ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮನ ಕೆಡಿಸಿತ್ತು ಪ್ರಜವಮಂತ್ರನ ನೀಡಾಡಿತುಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೭೪೮); ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮಂಗಮೈದಲ್ಲರಿದಿನ ಪವ ತ್ಪಾದನಂ. . . ಬಲ್ಲನೊಲುಪಿಪೊಗಟ್ಟಿಂ ತಾಯಿ ರಕ್ಷಪುಡೆನ್ನಂ (ಉದ್ಧಟ. ೩-೪೯); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗಂಗಳಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ಪಂಚ ಬ್ರಹ್ಮದ ಮೂಲವನವಾದು (ಅಮಂಡ. ೮೭-೯೦). ೩. ಪರಮಾತ್ಮನ ಸದ್ವ್ಯೋಜಾತ, ವಾಮದೇವ, ಅಘೋರ, ತತ್ಪರುಷ, ಈಶಾನ ಎಂಬ ಐದು ಮುಖಗಳು: ಇದು ಗುಣತ್ರಯವನತಿಗಳೆದರ್ಪ ಪರಶಿವನ ಮೊದಲಿಹ ಹಿಂಕಾರದಕ್ಷರೇಶಾನಾದಿ ವದನವಿಂತಿದುವೆ ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮದಕ್ಷರ (ಅಶೀಂ. ೪೦-೪). ೪. ಬಿಂದುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಮೂರ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ಪಿಂಡಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಜ್ಞಾನಬ್ರಹ್ಮ, ಕಲಾಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಆನಂದಬ್ರಹ್ಮಗಳೆಂಬ ಸದಾಶಿವತತ್ತ್ವ: ಎಸೆನ ಲಕ್ಷಣ ವೈದಯಸಗೊಂಡು ಏಂದು ರಾಜಿಸತವಟಾಳಾದಯ ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮವು (ಮನೋವಿ. ೨-೩೯). ೫. ಒಂದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀರುದ್ರ. . . ಪಂಚಬ್ರಹ್ಮ ಮುಂಡಕವೆಂಬವು ಮೊದಲಾದವೇ ಶತೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ವಿವೇಕ. ೫). [ಪಂಚೈ+ಬ್ರಹ್ಮ]

ಪಂಚಭಕ್ಷ (ನಾ).-ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯ ೨: ಸನ್ನಿ ತೋಜ್ಜಳ ಮಂಗಳಾ ರತಿಯಂ ನಿವಾಳಿಸಿ ಪಂಚಭಕ್ಷ ರಸಾನಯಂತ ನೈವೇದ್ಯಮಂ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಗಿತ್ತು (ಬಸವ. ೪೩-೧೦). [ಪಂಚೈ+ಭಕ್ಷ]

ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಭಕ್ಷ್ಯ, ಭೋಜ್ಯ, ಲೇಹ್ಯ, ಜೋಷ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾನೀಯವೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಹಾರ. ೨. ಅತಿರಸ, ಹೋಳಿಗೆ, ಲಡ್ಡು, ಜಿಲೇಬಿ ಮತ್ತು ಅಪೂಪ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳು: ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯವನು ಪರಮಾನ್ಮಾಯ ರಸರಸಾಯನಂ ಚಿದುರಿಂದ ಪರಿಪಾಕಮಂಗೆಯ್ದು (ನವನೋ. ೯-೫); ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಜನರಿಗಾಗುವಷ್ಟು ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯಗಳು ಬಡಿಸಿ ಬಂದಿದ್ದವು (ಸ್ತುತಿ. ೮೩).

[ಪಂಚೈ+ಭಕ್ಷ್ಯ]

ಪಂಚಭಾವ (ನಾ). [ಜೈನ] ಔಪಶಮಿಕ, ಸ್ವಾಯಿಕ, ಸ್ವಾಯೋಪಶಮಿಕ, ಔದಯಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಿಣಾಮಿಕ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಜೀವಪರಿಣಾಮ: ಪಂಚಭಾವದ ಭೇದಮಂತನೆ ಔಪಶಮಿಕ ಕ್ಷಾಯಿಕ ಸ್ವಾಯೋಪಶಮಿಕ ಔದಯಿಕ ಪಾರಿಣಾಮಿಕವೆಂದಯ್ಯಾ ಬೇಡಂ (ಪಸಾರ. ೧೧೪). [ಪಂಚೈ+ಭಾವ]

ಪಂಚಭುಜ(ನಾ). [ರೇಖಾಗ] ಐದು ಕೋನಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳದು: 'ಪಂಚಭುಜಾಕೃತಿ' ಪರಾ. [ಪಂಚಭುಜ]

ಪಂಚಭುಜಾಕೃತಿ(ನಾ). [ರೇಖಾಗ] ಐದು ಕೋನವುಳ್ಳ ಒಂದು ಅಕ್ಷತಿ: ಸಹದೇವರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಿಯನ್ನುಳ್ಳದು ಇತರ ಐದು ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಒಂದು ಪಂಚಭುಜಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿವೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೬೯).

[ಪಂಚಭುಜ + ಅಕ್ಷತಿ]

ಪಂಚಭುಜಿ(ನಾ). - ಪಂಚಭುಜಾಕೃತಿ: ನೌಕಾಪ್ರಸ್ಥದ ಪ್ರಧಾನ ನಕ್ಷತ್ರಗಳು ನೌಕಾಪಟ ತೃತೀಯದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಒಂದು ಪಂಚಭುಜಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ನೌಕಾಪ್ರಸ್ಥವು ಪಂಚಭುಜಿಯ ಮೇಲೆ (ಉತ್ತರಕ್ಕೆ) ಏಕತ್ವಂಗಿಯವರೆಗೂ ಹದ್ದಿದೆ (ನಕ್ಷತ್ರ. ೭೫). [**ಪಂಚಭುಜ**]

ಪಂಚಭೂತ(ನಾ). ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೂಲವಸ್ತುಗಳೆನಿಸಿದ ಪೃಥ್ವಿ (ಭೂಮಿ), ಅಪ್ಪು (ನೀರು), ತೇಜಸ್ಸು (ಪ್ರಕಾಶ), ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶಗಳೆಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳು: ಪರಮಾನಂದಪರಂಪರೆ ದೊರೆತೊಂಡಂತಿತ್ತು ಪಂಚಭೂತಂಗಳೊಳಂ (ಅದಿ. ೭-೭೭); ಪಂಚಭೂತಮಯಮಾಗಿಯೂಮಾ ತನುಬಿಂದುಕಾಂತಿಯಂತಿರೆ ಪೊಳೆಯುತ್ತಮಿದ್ವಾದೇಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೬೯೪); ಸುರಕುಲಂ ಮುನಿಕುಲಂ ಪಂಚಭೂತಂಗಳಂ ಖರಕರಂ ಹಿಮಕರಂ ಯಜಮಾನವೆರಸಿ ಶಂಬರಹರನನುರುಸಿದೆಯೆಂ ತೋರಾ (ಹಚಕಾ. ೫-೭೭); ಪಂಚಭೂತಂಗಳೊಳಸಂಜಲವನಟಾಯದಲೆ ಹಂಚನೆ ಹಿಡಿದು ತಿರುದುಂಬ ಜ್ಞಾನಿ ತಾ ಹಂಚುಹಟಾಯಹನು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೪೮). [**ಪಂಚಭೂತ**]

ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕ(ನಾ). ಪಂಚಭೂತ ಸ್ವರೂಪವಾದುದು; ಪಂಚಭೂತರೂಪವಾಗಿರುವುದು: ಅತ್ಯವದು ತಾ ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವದೆಂದೆನಿಸಿ . . . ಶಿವನಲ್ಲ ಹೋಗಲಿ ಸಲ್ಲದೀ ಮಾತು (೭೫೪. ೫೧-೫೦); ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕವಾದ ನಿಷ್ಕಲಿಂಗವು . . . ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾಗಿ ನೆಲಿಸಿ . . . ಜೀವರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುತ್ತಿರುವು (ಶಕ್ತಿ. ೨೬). [**ಪಂ.**]

ಪಂಚಭೇದ(ನಾ). [ದ್ವೈತ] ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಭೇದ: ಪಂಚಭೇದಾತ್ಮಕ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಂಚಭೇದಗಳ ವಿವರ:- ಜೀವನಿಗೂ ಈಶ್ವರಿಗೂ ಭೇದ, ಜೀವನಿಗೂ ಜೀವನಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದ, ಜೀವನಿಗೂ ಜಡಕ್ಕೂ ಭೇದ, ಜಡಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರಿಗೂ ಭೇದ, ಜಡ ಜಡಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದ ಹೀಗೆ ಐದು ಭೇದಗಳು (ಹಸಾರ. ೧-೯ ತಾತ್ಪರ್ಯ); ಮಿಕ್ಕ ದಾಸರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಪಂಚಭೇದ . . . ಮುಂತಾದ ಮಾಧ್ವತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಕನಕದಾಸರು ಚರ್ಚಿಸುವ ಇಲ್ಲವೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವ ಗೊಡವೆಗೆ ಹೋದಂತಿಲ್ಲ (ಕರ್ಣಾಟ. ೬೭). [**ಪಂಚಭೇದ**]

ಪಂಚಮ(ಗು). ೧. ಐದನೆಯ: ಪೋಷಕತೀರ್ಥನಾಥ ಮದನತ್ವದ ಪಂಚಮಚಕ್ರವರ್ತಿ . . . ತಾಂತಿನಾಥನಿಚಂದ್ರಮುನೀಂದ್ರನದೇಂ ಕೃತಾರ್ಥನೋ (ತಾಂತಿ. ೧೨-೫೪); ಕಮಲಗರ್ಭಂ ಗರ್ವಿಸಿದಂ ಪ್ರಮಥನಾಥನು ಮುನ್ನೆದರೆ ಪಂಚಮತಿರವನಾಗ್ರಹಿಸುತಾಗಳೆ ಚಿವುಟಿ ಬಿಸುಟಿನಲಾ (ಏಷ್ಯ. ೫೪-೪೮). ೨. ಮಂಗಳವಾದ: 'ಪಂಚಮ ಮಾಗಲ್ಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಐದನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವುದು; ಐದರ ಪೂರಣ; ಐದನೆಯದು. ೪. ಶೂದ್ರ: 'ಕುಟಾಲ್ಯಂಧಂ = ವೀರಂ; ಪಂಚಮಂ' (ಶಮದ. ಪರಿ. ೧); 'ನೇಷಿ ಪಂಚಮಂ ಪದ್ಮನಕ್ಕು' (ಮಂಗರಾ. ೧೧೦-೬). ೫. ಸುಂದರವಾದುದು; ಕಾಂತಿಯುತವಾದುದು; ಮನೋಹರವಾದುದು. ೬. ನಿಪುಣ; ಜಾಣ; ಕುಶಲ. ೭. ಸಂಭೋಗ; ಮೈಥುನ. ೮. ಅಂತ್ಯಜ;

ಚಂಡಾಲ: ಒಕ್ಕಲಿಗನಕ್ಕೆ ಪಂಚಮನಕ್ಕೆ ಮ ಸದ್ವಸ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚಲ್ಪಕ್ಕುಮು ಜೈನಂಗಿ (ಸಮಸ. ೫-೧೪೧); ಇಲ್ಲಿ ಈ ಭೂಮಿಯಲಿ ಅಧಿಕಾರ ಬಲ ದರ್ಪ ಐಶ್ವರ್ಯವಿಂತಿರದ ಪಂಚಮನ ಗುಡಿಸಲಿ ಬೆಂಕಿಯು ವಿಧೇಯತೆಯೊಳುಂವಂತೆ (ಕೋಗಿ. ೧೨-೨೨) [ವ್ಯಾಕ] ವರ್ಗದ ಐದನೆಯ ಅಕ್ಷರ; ಅನುನಾಸಿಕ. ೧೦. [ಸಂಗೀತ] ಸಡ್ಡ, ಮುಷಫ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಧೈವತ ಮತ್ತು ನಿಷಾದ ಎಂಬ ಏಳು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಡ್ಡ ವ್ಯಸಫ ಗಾಂಧಾರ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮ ಧೈವತ ನಿಷಾದಂಗಳೆಂಬ ಸಪ್ತಸ್ವರಮುಂ . . . ಸೌಧಮ್ಯಕಲ್ಪೇಶ್ವರಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಮಾಡಿದಾಗಳ್ (ಅದಿ. ೫-೨೦ ವ); ಸಡ್ಡ ಮಾ ಮುಷಫಮಾ ಗಾಂಧಾರಮಾ ಮಧ್ಯಮಂ ಮಿಷಾಪ್ತ ಪಂಚಮಂ ಧೈವತಂ ಸುನಿಷಾದಮೋರಂತೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಂಗಳಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೨೩-೩); ಸಡ್ಡ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮಗಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಕೃತಿಗಳ ಅಂತರವಿರುವ 'ಖರಹರಪ್ರಿಯ' ರಾಗದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನಾರಂಭಿಸುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟ (ಜೇಮಕೂ. ೧೦೪). ೧೧. ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಶಕ್ತಿ ಸೈಂಧವಿ, ರಾಗದ ಪಂಚಮ ಪಾದವ ದೇವಗುಪ್ತ ಗಾಂಧಾರ ಗುಪ್ತ ಕೌಶಿಕಗುಪ್ತ ಉಪಾಂಗವೆಂಬೆಟ್ಟು ಸಟ್ಟಿರ ಜಾತಿಯಿಂದಾದ ರಾಗಂಗಳುಂ (ವಿವೇಕ. ೧೮೭).

ಪಂಚಮದ ಶನಿ = ಜನ್ಮರಾಶಿಯಿಂದ ಐದನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಶನಿಗ್ರಹ; ೨ ಇವನು ಕೆಟ್ಟಫಲಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ: ಪಂಚಮದ ಶನಿ ಹಂಚನಲ್ಲಿ ಉಣೆ ಸ್ಥಾನ (ಗಾದ). [**ಪಂ.**]

ಪಂಚಮಂಡಲ(ನಾ). (?): ತನ್ನ ನಾಲ್ಕುದಿಕ್ಕಿನೊಳಂ ನಾಲ್ಕು(ವಿ)ದಿಕ್ಕುಗಳೊಳಂ ಒಪ್ಪುತ್ತಿಪ್ಪ ಹಂಕಾರಂ . . . ಪಂಚಮಂಡಲ ಲಕ್ಷಣಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧೦-೫೫); ಪಂಚಮಂಡಲತ್ರೈಗುಣಂಗಳ ಹಂಚ ಕೂಡಲಿಕಷ್ಟದಳಗಳ ಸಂಚು ನೋಡಿದು ಧಾನ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದುದು (ಗಗತಾ. ೨೦-೬೭). [**ಪಂಚಿ + ಮಂಡಲ**]

ಪಂಚಮಂಜೋರಿ(ಕ್ರಿ). ಪಂಚಮಸ್ವರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಪಂಚಮಸ್ವರದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಪುರವನಿಶಾಪನಂ ರುಚರಹಮ್ಯ ಗೃಹಾಗ್ರತಳಂಗಳಲ್ಲಿಗಾವರಿಸುವ ಪಂಚಮಂಜೋರದ ನುಣ್ಣರಮಂ ನನು ಗೇಳು ಸೋಲ್ತು (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೦೪). [**ಪಂಚಮ + ಮಂಜೋರಿ**]

ಪಂಚಮಕಾರ(ನಾ). ಮತ್ಸ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಮದ್ಯ, ಮುದ್ರೆ, ಮತ್ತು ಮೈಥುನ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ತಾಂತ್ರಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು: ಪಂಚ ಮಕಾರಗಳು (ಮತ್ಸ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಮದ್ಯ, ಮುದ್ರೆ, ಮೈಥುನ) ಈ ತಾಂತ್ರಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗಿ ಅನೇಕ ಛೇದಕ ಕರ್ಮಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡವು (ಕಾಶ. ೧೨೦); ಪಂಚ ಮಕಾರ (ತಾಂತ್ರಿಕ) - ಮದ್ಯ; ೨. ಮಾಂಸ; ೩. ಮತ್ಸ್ಯ; ೪. ಮುದ್ರಾ; ೫. ಮೈಥುನ (ನಾನಾಶ. ೨೮೪). [**ಪಂಚ + ಮಕಾರ**]

ಪಂಚಮಕಾಲ(ನಾ). [ಜೈನ] ಅವಸರ್ಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸುಷಮಸುಷಮ, ಸುಷಮ, ಸುಷಮದುಷ್ಟಮ, ದುಷ್ಟಮ ಸುಷಮ, ದುಷ್ಟಮ, ಅತಿದುಷ್ಟಮ ಎಂಬ ಕಾಲಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು: ಧರಣೀಶಾಲಕಮುನಿಪರಾ ಪಂಚಮಕಾಲದೊಳಣ ಮಾಗಲೆ ಮುದ್ರಿಪ್ರಾಪ್ತರಾ (ಅದಿ. ೧೫-೪೧). [**ಪಂಚಮ + ಕಾಲ**]

ಪಂಚಮಗತಿ(ನಾ). ಐದನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ; ದೇವ, ಮಾನುಷ, ತೀರ್ಯಂಚ ಮತ್ತು ನಾರಕ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ಅವಸ್ಥೆ; ಮೋಕ್ಷ: ಈ ನಾರಕ ತೀರ್ಯಗ್ನಿಗೀ ನರಸುರಗತಿಗೆ ಪೇಡಿದಂ ದರ್ಶನದಿಂ ಜ್ಞಾನದಿನೊಪ್ಪುವ ಪರಮಸ್ಥಾನಮನಾಂ ಪಡೆವನಕ್ಕೆ

ಪಂಚಮಗತಿಯಂ (ಅಪ್ರ. ೨-೭೩); ಅಮೃತಜ್ಞಾನಂಗಿದು ಪಂಚಮಗತಿ
ರಾಜ್ಯಾಧಿಪತಿಯಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೧೧೯); ಅಂತು ಪಂಚಶರಪ್ರಮಾದ
ವಿಜಯ ಪಂಚಮಗತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಂಚರಮಂ ಕೊಳ್ಳಂತೆ ದೀಕ್ಷೆಯಂ
ಕೊಳ್ಳಲೊಡಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೧೧೩ ವ). [ಪಂಚಮ+ಗತಿ]

ಪಂಚಮಗಾಂಧಾರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ನರ್ತಕಿ . . . ಪಂಚಮಭ್ರಮಾಳ ಪಂಚಮಗಾಂಧಾರಿ ರೂಪಸಾಧಾರಣ
ವೆಂಬೆಳು ಸಪ್ತ ಸಾಧಾರಣಜಾತಿಯಿಂದಾದ ರಾಗಂಗಳು (ವಿನೇಶ. ೧೮೬).

[ಪಂಚಮ+ಗಾಂಧಾರಿ]

ಪಂಚಮಗಾಂಧಾರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ಗಾಂಧಾರಿ ರಜಗಾಂಧಾರಿ . . . ಮಧ್ಯಮಗಾಂಧಾರಿ, ದಿವ್ಯಾವತಿ, ಮಧ್ಯಮ
ದಿವ್ಯಾವತಿ, ಪಂಚಮಗಾಂಧಾರಿ . . . ಕೌಶಿಕಿ ಎಂಬ ಹತ್ತೇ ಮಧ್ಯಮ
ಗ್ರಾಮದಿಂದಾದ ರಾಗಂಗಳು (ವಿನೇಶ. ೧೮೬).

[ಪಂಚಮ+ಗಾಂಧಾರಿ]

ಪಂಚಮಜಲಧಿ, ಪಂಚಮಜಲಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲವಣೋದ,
ಕಾಲೋದ, ಪುಷ್ಪರೋದ, ವಾರುಣೋದ, ಕ್ಷೀರೋದ, 15
ಘೃತೋದ ಮತ್ತು ಕ್ಷೋಧೋದ ಎಂಬ ಏಳು ಸಮುದ್ರಗಳಲ್ಲಿ
ಐದನೆಯ ಸಮುದ್ರ; ಕ್ಷೀರಸಮುದ್ರ; ನೀರೋ ಪಂಚಮಜಲಧಿಯು
ನೀರೆ ಪವಿತ್ರಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೩೮); ಪಂಚಮಜಲಧಿಯ ಪಾಲೋಗೈದಂಚರ
ಮಾದೋಡೆ ಬುಲಕೈ ತೀರ್ಥಜಲಂಗಳ್ ನಿಂಚರಗಿಲ್ಲೆಂಬಂತೆ (ಅನಂ. ೫-೭೫). ಪಂಚಮಜಲಧಿ: ಅಮೃತಜ್ಞಾನಂಗಿದು ಪಂಚಮಗತಿ
ರಾಜ್ಯಾಧಿಪತಿಯಂತಿಲ್ಲಿಗೆ ಪಂಚಮಜಲಧಿ ಜಳಮೆ ಯೋಗ್ಯಂ ನುಮರ್ಜನ
ಕೈಂದು ಬೆಸಸಿದಂ ಸೌಧಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೧೧೯).

[ಪಂಚಮ+ಜಲಧಿ]

ಪಂಚಮಜಲಧಿನಿಧಿ (ನಾ). = ಪಂಚಮಜಲಧಿ: ಪಂಚಮಜಲಧಿ
ಯಲ್ಲದೆ ಪಂಚಮಗತಿಯು ಸವನಕೆಯ್ ಸವು ಪಯ:ಪಂಚಯಮನುಬಾದ
ತೋಟಿ ಕೆಜಿ ಬೆಂಟೆ ಕೊಳಂ ಕೊಪಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೭).

[ಪಂಚಮ+ಜಲಧಿ]

ಪಂಚಮಜಲಧಿ 'ಪಂಚಮಜಲಧಿ' ನೋ.

ಪಂಚಮತೆ (ನಾ). ಊರಿನ ಹಿರಿಯ ಮತೆ: ಸಮಸ್ತ ನಗರವೂ ಸೇರಿ
ಆ ಊರಿನ ಪಂಚಮತೆ, ಹಿರಿಯ ಮತೆ, ಭೇರುಂಜೇಶ್ವರದಾಚಾರ್ಯ
ಮೂಲಿಗೆ ಮಧುಕೇಶ್ವರಪಂಡಿತದೇವರು ಮುಂತಾದ ಮಹಾಧಿಪತಿಗಳ
ಮುಂದೆ, ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು 'ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವಾಗಿ
ಕೊಂಡು' . . . ಅದಕ್ಕೆ ಗವರೇಶ್ವರದೇವರೆಂದು ಹೆಸರಿಡುತ್ತಾರೆ
(ಕಶಾ. ೧೬೮). [ಪಂಚ+ಮತೆ]

ಪಂಚಮತಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಪಂಚಮತೆ: ರಾಜಗಾವುಡ್ಡನುಂ
××× ವಗಾವುಡ್ಡಗಳುಂ ಪಂಚಮತಸ್ಥಾನಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೇವರು
ನಿವೇಡ್ಡು ××× ವಳ್ಳದಿಂ . . . ಸರ್ವ್ವನಸುಸ್ಥವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಕಂಪ್ಪು
(ಸೌ. ೨೨. XX, ೩೮-೪೧; 1058); ಇಂತಿನಿತುಮಂ ನಗರಮಹಾಜನ ಪಂಚ
ಮತಸ್ಥಾನ[ನಮಾಚಂ]ದ್ರಾಕ್ರಸ್ಥಾಯಿವರಂ ನಡೆಯಿಸುವರು (ಕಶಾ. ೯೨-೧-೫೯; 1082); ಆ ಮಹಾರಾಜಧಾನಿ ಬಳ್ಳಿಗಾನೆಯ ಪಂಚ
ಮತಸ್ಥಾನದೊಳ್ ಹಿರಿಯ ಮಹಾರಾಜಾರ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರತಿಸಪಕ್ಷಿತರುಂ
(ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೯೯-೪೨; 1113). [ಪಂಚಮತೆ+ಸ್ಥಾನ]

ಪಂಚಮತಂತಿ (ನಾ). ವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಮಸ್ವರವನ್ನಂಟು
ಮಾಡುವ ತಂತಿ: ವೆಂಕಟರಮಣದಾಸರು . . . ಪಂಚಮತಂತಿಯು
ನೊಮ್ಮೆ ಸಾರಣಿಯ ತಂತಿಯನ್ನೊಮ್ಮೆ ಮಿಗುಟ್ಟುತ್ತಾ ನುಡಿಸಿದರು
(ಸಂಗೀತ. ೩೯). [ಪಂಚಮ+ತಂತಿ]

ಪಂಚಮದಳ (ನಾ). ಗೂಢಚಾರರ ತಂಡ, — ಸೈನ್ಯ: ಆ ಮರು
ದಿನ ಪ್ರತಾಪಚಂದ್ರ ಬ್ರಿಟಿಷರ 'ಪಂಚಮದಳ'ಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನೆಂಬ
ಅರೋಪವೂ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು (ಗೊಂಡಾರ. ೫).

[ಪಂಚಮ+ದಳ (= ಪಲ)]

ಪಂಚಮಭ್ರಮಾಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ನರ್ತಕಿ . . . ಪಂಚಮಭ್ರಮಾಳ ಪಂಚಮಗಾಂಧಾರಿ ರೂಪಸಾಧಾರಣ
ವೆಂಬೆಳು ಸಪ್ತ ಸಾಧಾರಣಜಾತಿಯಿಂದಾದ ರಾಗಂಗಳು (ವಿನೇಶ. ೧೮೬).

[ಪಂಚಮ+ಭ್ರಮಾಳ]

ಪಂಚಮಮಾಂಗಲ್ಯ (ನಾ). ಶುಭಕರವಾದ ಉತ್ಸವ; ಮಂಗಳ
ಕೋತ್ಸವ: ಪಂಚಮಮಾಂಗಲ್ಯದೊಳಂದ್ರಾಗಾಯಕರದೇವರಿಂ ನುಂ
ಬೆತ್ತರೋ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೩೫). [ಪಂಚಮ+ಮಾಂಗಲ್ಯ]

ಪಂಚಮಲ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ನಾಲಿಗೆ ಮತ್ತು
ಚರ್ಮ—ಇವುಗಳಿಂದ ಬರುವ ದೇಹದ ಐದು ಬಗೆಯ ಮಲಗಳು:
ಹಿರಂಡಮೂಲಮಂ ಹ್ರೂಂ ರೂಂ ಎನುತೆ ರವಿಪಾರದೊಳ್ ತಂದಲ್ಲಿ ಪಂಚ
ಮಲಮಂ ಸೇರಿಸುತ್ತ ದಯದೊಳ್ ನಾಂಗಿಳ್ಳು ವಶ್ಯಂ (ಜನ. ೧೩-೪೭);
ರುದ್ರಜಟಿಯಂ ಕೃತಾಂಜಲಿ ಎಂದು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುರುಟುವನು
ತುಪ್ಪದಿಂ ಹೇನುತುಪ್ಪದಿಂ ಕೂಡಿ ತನ್ನ ದೇಹದ ಪಂಚಮಲಮಂ
ಕೂಡಿ ತಿಲಕವನಡಲು ಕೈರೋಕ್ಕವಕಮುತ್ತುದು (ಕಾಮೂ. ೨೬೨).
೨. [ವೀಶೈ] ರೋಧಮಲ, ಬಿಂದುಮಲ, ಕರ್ಪುಮಲ, ಮಾಯಾ
ಮಲ ಮತ್ತು ಆಣವಮಲಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಮಲಗಳು:
ಅಪ್ಪಭೋಗಂಗಳ ಶಕ್ತಿ ಕೆಟ್ಟಲ್ಲಿ ರೋಧಮಲ ನಷ್ಟ . . . ಪದವಸ್ತುವಿನ
ಕಳೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಿದಲ್ಲಿ ಆಣವಮಲ ನಷ್ಟ ಇಂತೀ ಪಂಚಮಲಂಗಳು ನಷ್ಟ
ವಾದಲ್ಲಿ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರಸೋಮೇಶ್ವರರಿಂಗ ಸಮ್ಯಕ್ ದೃಷ್ಟ (ಅದವ. ೧೧೬-೧೯೫).

[ಪಂಚ+ಮಲ]

ಪಂಚಮನೇದ (ನಾ). ೧. ನಾಲ್ಕುನೇದಗಳಂತೆಯೆ ಧರ್ಮವನ್ನು
ಬೋಧಿಸುವ ಪುರಾಣಗಳು: ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಇಂಥನೇ ರಚಿಸಿದ
ರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ . . . ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಪಂಚಮ
ನೇದವೆಂದು ಕರೆದಿರುವುದು (ಭಾರದ. ೧೪೭). ೨. ಮಹಾಭಾರತ:
ಪಂಚಮನೇದವೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾಗಿರುವ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮ
ವ್ಯಾಧೋಪಾಖ್ಯಾನವೊಂದೇ ಸಾಕು ಜಾತಿಗಳ ಗೊಂದಲದಿಂದ ಭಾರತೀಯ
ಸಾಮಾಜಿಕಜೀವನವು ಹಾಳಾಯಿತೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸುವವರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ
ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ (ಭಾರದ. ೩೯೯); ಉತ್ತಮಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುವ
ಭಗವದ್ವೀತಿಯೊಡನೆ ಕೂಡಿದ ಮಹಾಭಾರತ ಪಂಚಮನೇದವೆನ್ನಿಸಿ
ಕೊಂಡಿತು (ಬುಕ್ಕಾರ. ೧೦೩ ೫೬೪). ೩. ನಾಟಕ: ಭರತನಾಟ್ಯ
ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಟಕವನ್ನು ಸಾರ್ವವರ್ಷಿಕ, ಪಂಚಮನೇದ ಎಂದು
ನೋಡಲಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ (ಭಾರದ. ೫೭೦). [ಪಂಚಮ+ನೇದ]

ಪಂಚಮಶ್ರುತಿ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚಮನೇದ ೨: ಸ್ತುತಿಯುಂ ಕೃತ
ಪಂಚಮಶ್ರುತಿಪುರಾಣವ್ಯಾಸನಂ ವ್ಯಾಸನಂ (ಜಗದಿ. ೧-೪); ತಿಳಿಯು
ಹೇಳುವ ಕೃಷ್ಣಕಥೆಯನು ಇಳಿಯ ಜಾಣರು ಮೆಚ್ಚುವಂತೆ ನೆಲೆಗೆ
ಪಂಚಮಶ್ರುತಿಯನೊರೆನೆನು ಕೃಷ್ಣ ಮೆಚ್ಚಲಿಕೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೩).
೨. [ಸಂಗೀತ] ಪಂಚಮಸ್ವರದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ನಾದ
ವಿಶೇಷ, — ಶ್ರುತಿ: ಪಂಚಮಶ್ರುತಿ ತಂಬೂರಿ (ಸಂಗೀತ. ೧೧೦).

[ಪಂಚಮ+ಶ್ರುತಿ]

ಪಂಚಮಸಮುದ್ರ (ನಾ). = ಪಂಚಮಜಲಧಿ: ಪಂಚಮಸಮುದ್ರ
ದೊಳ್ ಕೂಡಿ ಮುನೀಂದ್ರನನಭಿವಂದಿಸಿ ಬಲಗೊಂಡು ನಾಕತೆಗಳ್
ದಿವಕ್ಕೆ ತಳವೂದುಂ (ಶಾಂತಿ. ೯-೬೭). [ಪಂಚಮ+ಸಮುದ್ರ]

ಪಂಚಮಸಾಧಾರಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ರಾಗ : ಪಡ್ಡಗ್ರಾಮ . . . ಪಂಚಮಸಾಧಾರಣ . . . ಮಾನವ ಕೌಶಿಕಿಯೆಂಬಾಜು ಶುದ್ಧಜಾತಿಯಿಂದಾದ ರಾಗಗಳು (ವಿನೀಶ. ೨೩೩).

[ಪಂಚಮ + ಸಾಧಾರಣ]

ಪಂಚಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). = ಪಂಚಮಗತಿ : ಪಂಚಮಸ್ಥಾನಗಳ ಪದೇದರ . . . ತೀರ್ಥಕರೊಲಿದು ಭಜಿಸುವೆ ಚಂಡಲವನಳಿದು (ಬಿಜ್ಜು. ೧-೩). [ಪಂಚಮ + ಸ್ಥಾನ]

ಪಂಚಮಸ್ವನ (ನಾ). = ಪಂಚಮಶ್ರುತಿ ೨ : ಸತ್ತಿಗೆ ಗಗ್ಗರಂ ಕರುಳ ಬಕ್ಕಳೆ . . . ನೆತ್ತರ ತಲ್ಲ ಬಲ್ಲಲೆಯ ದಿಂದಿಗೆ ಪಾವುಗೆ ಪಂಚಮಸ್ವನಂ ಬಿತ್ತದೆ ಕೋಲಿವೊಂದಿ ನಿಲಿ ಸಾಧಕಿ ಬತ್ತಲೆ ಬರ್ಪಳೊಬ್ಬಿದಳೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೫೩೩). [ಪಂಚಮ + ಸ್ವನ]

ಪಂಚಮಸ್ವರ (ನಾ) ೧. = ಪಂಚಮ ೧೦. : ವರಾಲೀ ಮಧ್ಯಮ ವೊಂದೇ ಪಂಚಮ (ಸ್ವರ)ದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಹಚಪ್ರ. ೨೧). ೨. = ಪಂಚಮಶ್ರುತಿ ೨ : ಪಂಚರದಲ್ಲಿ ಕಾಗೆ ಇಟ್ಟರೆ ಪಂಚಮಸ್ವರ ಕೊಟ್ಟೀತೆ ? (ನೀತಿಚಂ. X, ೮). [ಪಂಚಮ + ಸ್ವರ]

ಪಂಚಮಹಪಾತಕ (ನಾ) ೧. = ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ೧ : ಆ ತರುಣಂ ಕೆಲವು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪಂಚಮಹಪಾತಕಂಗಳೆ ಕೂಡಿ ಪುಟ್ಟುವಂದ ದೊಳೊಗೆದೊರೆ ತನುಜರೈವರು (ವೀಶೈ. ೨-೩-೧೩). ೨. = ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ೩ : ಪಂಚಕರ ನಿಜವೇದಬಾಹಿರ ಹಂಚುಗಳ ಸನ್ಮಾರ್ಗ ವಿಲ್ಲದ ಪಂಚಮಹಪಾತಕರ ಜೈನರ ಹಿಂದು ನೆರೆದು (ಬಸಪ್ಪ. ೫೧-೫೪).

[<ಸಂ. ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ]

ಪಂಚಮಹವಾದ್ಯ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ : ಮೂಡಲರು ಹೋದಯನದತ್ತಲಿತ್ತಂ. ಹಂದು ತೀಡುತ್ತ ತಂಬೆಲರು ಪಂಚಮಹ ವಾದ್ಯಗಳು ನಾಡೆ ಮೊಳಗಿದವು (ಹಚಕಾ. ೪-೫೫); ಮುಂಗಡೆಯೊಳಲಿವ ಪಂಚಮಹವಾದ್ಯದಿ[ಪಾಠಂ. ಪಂಚಮವಾದ್ಯದಿ]ನವರಸಂಗಳಧಿನಯಿಸು ವೆಡೆಯೊಳು (ಭಾವಚಂ. ೧-೩೩). [<ಸಂ. ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ]

ಪಂಚಮಹಾಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). = ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ ೩ : ಉಪೋಷಿತ ವ್ರತಮಂ ಕೈಕೊಂಡು . . . ಪಂಚಮಹಾಕಲ್ಯಾಣಂಗಳುಮಂ ನಾಮೋ ದ್ವೀತಂಗೆಯ್ದು ಪಾರಣೆಯ ದಿನವಮಲ್ಲದಜುವತ್ತು ಮೂಡುದಿನವದುಪ ವಾಸದಿಂ ಸಮೆಯ (ಆದಿಪು. ೩-೪೦ ಪ); ದೇವೇಂದ್ರರಿಂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕೀರ್ತಿಯನುಳ್ಳ ಪಂಚಮಹಾಕಲ್ಯಾಣಂ ಗಣನುಹಾಪೂರ್ಣಗಳನೊಡ ಪರಮಜನೇಶ್ವರಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೪-೧೧). [ಪಂಚ + ಮಹಾಕಲ್ಯಾಣ]

ಪಂಚಮಹಾನಕ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ : ಮಹಾಪತಾಕೆ ಗಳುಮೊಪ್ಪುವ ಪಂಚಮಹಾನಕಂಗಳುಂ ಸುರುಚಿರಜಾಮರಪ್ರಕರಮುಂ ಧವಲಾತಪವಾರಣಂಗಳುಂ (ಜೀನಂ. ೧-೩೩). [ಪಂಚ + ಮಹಾನಕ]

ಪಂಚಮಹಾನಿನದ (ನಾ). ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ : ಕೋಂಬೆಯೊಳಾರ್ಚರಿಯ ಮೇಲೆ ಸೇನೆಯಂ ನೆರೆಯಿಸಿ ಬಳಸುತಪಮಾನ ವಿಕ್ರಮದಿಂದ ಪಂಚಮಹಾನಿನದವಾಕ್ರಮಿಸುತಿರೆ ಬಲುದುರ್ಗಮಂ ಬಲಿದು (ಬಸಪ್ಪ. ೧೩-೧೪). [ಪಂಚ + ಮಹಾನಿನದ]

ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ (ನಾ). ೧. ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು), ಸುರಾಪಾನ (ಹೆಂಡ ಕುಡಿಯುವುದು), ಸ್ವರ್ಣ ಸ್ತೇಯ. (ಚಿನ್ನವನ್ನು ಕದಿಯುವುದು), ಗುರುಪತ್ನೀಗಮನ (ಗುರುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಕೂಡುವುದು) ಮತ್ತು ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರ ಸಂಸರ್ಗ — ಇವುಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ಐದು ದೊಡ್ಡ ಪಾಪಗಳು : ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕವೆಂಬುದು ಕೂಡಲಸಂಗನ ನಾಮಕೈಯ್ಯಾ (ಒಪ್ಪಂ. ೩೫); ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಗಳ ಮಾಡಿದವನಾದಡಾ

ಗಲಿ. . . ಒಬ್ಬ ಶಿವಭಕ್ತನ ದರ್ಶನವಾದಲ್ಲಿ ಆ ಪಾತಕಗಳು ಬೆಂದು ಭಸ್ಮ ವಾಗಿದೋಗುವವು ನೋಡಾ (ಆಪಂಡೇ. ೫೭-೫). ೨. ಪರಧನ, ಪರಸತಿ, ಪರದೈವ, ಪರನಿಂದೆ ಮತ್ತು ಪರಹಿಂಸೆ ಎಂಬ ಐದು ಪಾಪಗಳು : ಪರಧನ ಪರಸತಿ ಪರದೈವ ಪರನಿಂದೆ ಪರಹಿಂಸೆ ಎಂಬ ಪಂಚಮಹಾ ಪಾತಕಂಗಳೊಡನೆ ಚರಿಸುವಂತದ್ದೇ ವರ್ತಿಸಿ ಎಂಬ ಮದವು (ವಚನಾ. 11, ೧೨೧). ೩. ಮೇಲ್ಕಂಡ ಐದು ಮಹಾಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಈ ಧರ್ಮಮಾನ್ವಿತವ್ಯಕ್ತಿಯೊಂದಿ ಎನ್ನೊಡಲೊ ಈ ಧರ್ಮ ನೂನ್ನಬಿಪೋಷ್ ಪಡ್ಡಾಮಹಾಪಾತಕಕ್ಕು (ಎಕ. X, ಕೋಲಾರ. ೩-೧೧; 753); ನಿಮ್ಮಡಿ ನಿಮ್ಮನಾ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕನ ಮನೆಗೊಡ ಗೊಂಡಯ್ಯನೇಕಾಪವಾದೋಪಸರ್ಗಂಗಳಂ ಮಾಡಿದಂ (ಸುಳುಮಾ. ೪-೩೮ ಪ); ಅಂಗದ ಮೇಲೆ ಲಿಂಗಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಬಳಗೆ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವುಂಟೆಂಬ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕರ ನುಡಿಯ ಕೇಳಲಾಗದು (ಹಸ್ತ. ೪. ೧೪೫-೪೬೪); ಗುರುವಿನಲ್ಲಿ ಗೌರವನಟಿಸಿದರೆ ಒಂದನೆಯ ಪಾತಕ . . . ಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ರುಚಿಯನಟಿಸಿದರೆ ಐದನೆಯ ಪಾತಕ ಇಂತೀ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕರ ಎನಗೊಮ್ಮೆಯೂ ಕೋಪದಿರುಯ್ಯ (ಆಪಂಡೇ. ೩೫-೫೦). ೪. [ಜೈನ] ಬಾಲವಧೆ, ಸ್ತ್ರೀವಧೆ, ಗೋವಧೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಧೆ ಮತ್ತು ಪುಷಿವಧೆ ಎಂಬ ಐದು ಮಹಾಪಾಪ ಗಳು : ಮಧು ಮದ್ಯ ಮಾಂಸಂಗಳಂ ಸೇವಿಸುವರುಂ ಬಾಲವಧೆ ಸ್ತ್ರೀವಧೆ ಗೋವಧೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವಧೆಯಿಂದೀ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಂಗಳಂ ಗೆಯ್ದವರುಂ . . . ದುಃಖಂಗಳನನುಭವಿಸುವರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೩-೨೩).

[ಪಂಚ + ಮಹಾಪಾತಕ]

ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಿ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ೩ : ವಕ್ಷಸ್ಥಳದ ಶ್ರೀಲಾಂಛನಮಂ ಕಂಡು ಜಾತಿಸ್ವರೆಯಾಗಿ ಮೂರ್ಛೆಗೆ ಸಂದು ನೀಡಬಾಂದೆಟ್ಟುತರ್ ಹಾ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಿಯೆನೆನ್ನ ಮಗನಂ ಪೋಯ್ದು ತಿಂದನೆಂದು ತನ್ನಂ ತಾಂ ನಿಂದಿಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೪೮-೨೮); ಪಂಚ ಮಹಾಪಾತಕಿಯಂ ವಂಚಕನಂ ನುಡಿದು ಪುನಿವನಂ ಸಂಗರಮೊಳಾ ಹಿಂಚುವನಂ ಪುನಿಗೊಂಡದ ಸಂಚದೊಳಿಕ್ಕಾವ ಕಾಲಮೇಲದ ತೆಟದಿಂ (ದಳಕು. ೩-೧೮); ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಿಗೆ ಎಂತು ಬುದ್ಧಿಯ ಪೇಶೆ ತನ್ನ ವಂಚನೆಯಿಂದಲಿ ತನಗೆ ತಾನೆ ಕೆಟ್ಟುಹೋದನು (ಪರಂ. ೫-೫೬ ಪಲ್ಲವಿ). [ಸಂ. ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಿನ್]

ಪಂಚಮಹಾಪಾಪ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕ ೧ : ಪ್ರಪಂಚ ದಿಡುತೇನೆಂದು ಪಂಚಮಹಾಪಾಪ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ (ಗಾಡ).

[ಪಂಚ + ಮಹಾಪಾಪ]

ಪಂಚಮಹಾಭೂತ (ನಾ). = ಪಂಚಭೂತ : ಅದರ ದೆಸೆಯಿಂದ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು . . . ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಾಲ್ಕು ತತ್ವಗಳೂ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿದರು (ಹಸಾರ. ೩-೧ ದೀರ್ಘಾರ್ಥ); ಪಂಚ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳಿಂದ ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ತೇಜಸ್ಸು, ಜಲ, ಪೃಥ್ವಿ ಎಂಬ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೫೩); ಪುರುಷ, ಅಮೃತ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕೃತಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳು . . . ಸೇರಿದರೆ ತತ್ವ (ಪ್ರವಾಣ. 1, ೩೪೦). [ಪಂಚ + ಮಹಾಭೂತ]

ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ (ನಾ). ೧. ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಗೃಹಸ್ಥನು ನಡೆಸಬೇಕಾದ ದೇವಯಜ್ಞ (ಹೋಮ), ಪಿತೃ ಯಜ್ಞ (ತರ್ಪಣ), ಭೂತಯಜ್ಞ (ಬಲಿ), ಮನುಷ್ಯಯಜ್ಞ (ಅತಿಥಿ ಪೂಜನ) ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞ (ಅಧ್ಯಾಪನ) ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕಕೃತ್ಯಗಳು : ಪ್ರತಿದಿನ ಕ್ರಿಯಮಾಣ

ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ ಪವಿತ್ರೀಕೃ . . . ದಿವಾಕರಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯಗೃಹ . . . ದಿಟ್ಟಿ ತೋಂಟಿಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೫-೩; 1101); ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ವಿಧಿವಿಹಿತ (ಪುಣ್ಯ. ೯೦ ಪೀಠಿಕೆ); ಸಕಲಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಶುದ್ಧರಿಗೆ ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳು . . . ವೇದೋಕ್ತ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರವು ಅಪಾರವಾಗಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೨). ೨. [ವೀಶ್ವೇ] ಭಕ್ತನು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಶಿವವ್ರತ, ಶಿವಧ್ಯಾನ, ಶಿವಜ್ಞಾನ, ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಶಿವಾರ್ಚನ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪತಿಧರ್ಮಗಳು; ಶ್ರೀ ರೇಣುಕಾಚಾರ್ಯರು . . . ಈ ಐದು ಪತಿಧರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳೆಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಭಾರತ. ೨೪೧).

[ಪಂಚ + ಮಹಾಯಜ್ಞ]

ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ (ನಾ). ರಾಜಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಬಾರಿಸುವ ಶೃಂಗವಾದ್ಯ (ಕೊಂಬು), ತಮ್ಮಟ (ಹಲಗೆ), ಶಂಖ (ಧವಳ), ಭೇರಿ (ಬಾಜಾ), ಜಯಘಂಟೆ (ಜಾಗಟೆ) ಅಥವಾ ಭೇರಿ, ಶಂಖ, ಕಹಳೆ, ಗಂಟೆ ಮತ್ತು ವೀಣೆ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳು; ಹೊಲೆಯ ಮಾರಿಗ ಭಕ್ತನಾದರೆ ಆತನ ಮನೆಯ ಸೋಣಗಂಗೆ ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯದಲಿ ಸನ್ನಾನವ ಮಾಡನೆ (ಬಸವ. ೫೯೩); ಗುರುಮತಂ ದೇವತಾಭವನಗಳಗಣಿತಂ ಮೊಲೆವ ಶಂಖಂ ಭೇರಿ ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯದಿಂದಿರುವಂ ಪಗಲಂ ಮಹಾಧರತ ದರ್ಶನಗಳಿಂ . . . ಮೊಲೆವುದು (ಲಿಲಿಂ. ೩೧-೧೧); ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ ನೃತ್ಯಗೀತಂಗಳಿಂದಕೋಭವನವಾಗಿ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂ ಶಿವನಂ ಭಜಿಸಿ (ಪೂಜ್ಯ. ೨-೫೫೪). [ಪಂಚ + ಮಹಾವಾದ್ಯ]

ಪಂಚಮಹಾವ್ರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸಾಧುಗಳು ಆಚರಿಸುವ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಪರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವ್ರತಗಳು; ಪಂಚಮಹಾವ್ರತ ಪಂಚಸಮಿತಿ ಮಿಳಿತ ತ್ರಿಗುಪ್ತಿಗುಪ್ತಂ ಮುನಿಪಂ (ಶಾಂತಿ. ೯-೧೧೧); ಗುಪ್ತಿಗಳಂ ಪಾಲಿಸಿ ಪಂಚಮಹಾವ್ರತಲೀಯಿಸೆದಂ ಪ್ರಮಾದವಿಲ್ಲೆನೆ ಮುನಿಪಂ (ಮುಣ್ಣಿ. ೧೧-೧೩); ಪಂಚಮಹಾವ್ರತ ಯತಿ ನಿಲೆ ಸಂಚಿತಪುಣ್ಯಾಗಮಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಮ ದಿನದಿಂ ಸಂಚಕರಂ ಬಹುಂತರಿ ಪಂಚವಿಧಂ ರತ್ನರಾಶಿ ಸುರಿದ ತ್ತಾಗಳ್ (ಬಂಹರ. ೧೩-೨೯); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯೆಂಬ ಮದಗಜವಿಜಯರು ಪಂಚಬಾಣನ ಭಂಜನರು ಪಂಚಮಹಾವ್ರತ ಸಮಿತಿ ಸಮೇತರು ಪಂಚಸೂನು ವರ್ಜಿತರು (ದ್ವಾದಶಾ. ೧೩೬-೩೩೦). 'ಅಣುವ್ರತ', 'ಮಹಾವ್ರತ' ಪರಾ. [ಪಂಚ + ಮಹಾವ್ರತ]

ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ (ನಾ). ೧. ಅರಮನೆ, ದೇವಾಲಯ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೌರವಸೂಚಕವಾಗಿ ಬಾರಿಸುವ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳ ಧ್ವನಿ; ಕೊಂಬು, ತಮ್ಮಟ, ಶಂಖ, ಭೇರಿ, ಜಯಘಂಟೆ ಅಥವಾ ಭೇರಿ, ಶಂಖ, ಕಹಳೆ, ಗಂಟೆ ಮತ್ತು ವೀಣೆಗಳ ಶಬ್ದ. -ಮಂಗಳಧ್ವನಿ; ೨ ಇದೊಂದು ರಾಜಮರ್ಯಾದೆಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ: ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮುಧಿಗತ ಪಞ್ಚಮಹಾಶಬ್ದ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ಪ್ರಭುತ ವರಿಷ್ಠ ಶ್ರೀಮಾನ್ಮೋದಿನಂದರೊ (ಮೈ. ೧೯೪೨, ೪೬-೩; ಸು. 790); ಸಮನೆನಿಸುವ[ರ] ಪ್ರಶಸ್ತಿಕ್ರಮದೊಳ್ ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮುಧಿಗತ ಪಂಚ[ಮಹಾ]ಶಬ್ದ ಮಹಾಸಾಮಂತರನೊ ಸಮನೆನಿಸರೆ ಗುಣದೊಳಗಿನೊಳ್ ಸಾಮಂತರ (ಪಂಪ. ೧-೪೯); ಸಮುಧಿಗತ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ಮಹಾಸಾಮಂತಾಧಿಪತಿ ಮಹಾಪ್ರಭು ದಣ್ಣನಾಯಕಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೬-೩೨; 1072); ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಂ ದಿಕ್ಕಂಚಯನುಂ ತೀವೆ ಯಮಜನಾಣ್ಣಿಯಿಗತ್ತಂ ಕಾಂಚನಭಾಜನದಿಂ ನಕ್ಷಂಚರಪುಗ್ಗುಪೂಜೆಯಂ ಸಹದೇವಂ (ಜಗದ. ೧೬-೩೧); ತನ್ನ

ಮಯದೊಳಮರಪತಿ ಜಗತ್ಪತಿಯ ಮಧುಕರನೀಳಕುಂತಳಪ್ರಪಂಚಮಂ ಪಂಚಮಯೋರಾಶಿಯೊಳ್ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದದೊಡನೆ ಪಸರಿಸಲೊಡಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೩-೧೧೪೪). ೨. ಮಂಗಳಧ್ವನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಗಳು: ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಂಗಳುಂ ಬದ್ಧವಣದ ಪಜಿಗಳುಂ ಬಾಜಿಸೆ ಆರಮನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೩೧-೨೧); ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದವಿಜೃಂಭಿತಧ್ವನಿ ಲಸದ್ಗಾಂಧಾರನಾದಂ . . . ಆಯೆತ್ತಂ ತ್ರಿಯಾನಾಂತ್ಯದೊಳ್ (ಅವಿ. ೧೨-೪೪); ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದದ ನಡು ವಿಂಚರದಿಂದೆನೆ ಕನಕಕಾಹಳಜಯಘಂಟಾಂಚಿತಮಂಗಳಪಟುಪಟದಂ ಚಕ್ರಿಯ ಮುಂದೆ ವರ್ಧನಾನಿನಾದಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೫೧); ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದವ ಬಾಜಿಸಿದರೇನೋ ಕಿವುಡಂಗೆ ಕೊಡಲಸಂಗಯ್ಯನ ಪಥವಿನ್ನಾವುದೆಂದಜಯದವಂಗೆ (ಬಸವ. ೩೩೩).

[ಪಂಚ + ಮಹಾಶಬ್ದ]

ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ೧: ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಮುಧಿಗತ ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದಂ ಮಹಾಸಾಮಂತ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ (ಎಚ್. 11, ೫೬-೧; 1100). [<ಸಂ. ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ]

ಪಂಚಮಾಂಚಿತ (ಗು). ಪಂಚಮಸ್ವರದಿಂದ ರಮಣೀಯವಾದ, -ಮನೋಹರವಾದ: ಅದೊರ್ವ ಮೃದುಪಂಚಮಾಂಚಿತ ವಿಪಂಚಿತಾನಾದದಿಂದದೊರ್ವ ರಸಭಾವಕಂಚುಕಿತ ಚಿತ್ರಕರ್ಮಗಳಿಂ . . . ಕಳೆವನಂತು ಪೊಟ್ಟಿಂ ನೃಪಂ (ಕಾದಂಭ. ೨೧). [ಪಂಚಮ + ಅಂಚಿತ] ಪಂಚಮಾಂಚಿ (ನಾ). = ಪಂಚಮಜಲಧಿ: ಅಂತಾ ಪರಮೇಶ್ವರನ . . . ಕುಂತಳಂಗಳನುತ್ತರ ದಕ್ಷಿಣೇಂದ್ರರ ಪಂಚರತ್ನದ ಪದಲಿಗೆಗಳೊಳಾಂತು ಪಂಚಮಾಂಚಿ ಯೊಳಿಕ್ಕಿದೊ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೨೩೪). [ಪಂಚಮ + ಅಂಚಿ]

ಪಂಚಮಾಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: ಕೊಂಕಣ ಕುಣದಿಗಳಿಗೆ ಕಾಳೆ ಕುಣದೀಯಂತಲೂ ಅನ್ನುವರು . . . ಬಿರಾಮಣಿ, ಪಂಚಮಾಯಾ, ಸಾತೆಯೆಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನಡಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಳಾಂ. ೧೨೯). [ಪಂಚ ? + ಮಾಯೆ]

ಪಂಚಮಾಶಬ್ದ (ನಾ). = ಪಂಚಮಹಾಶಬ್ದ ೧: ಪಂಚಮಾಶಬ್ದದಿಂದ ಬೇಗಮೆಚ್ಚಿತ್ತು ಮಂಚದಿನರ್ದ ಬೆಳಗಾಗಿ ಕೆಯ್ಯಯ್ಯ ಕಾಂಚನ ಕುಂಭಕುಚೆ ಕಂಡಳ್ (ಬಂಹರ. ೯-೧೦೪). [ಪಂಚ + ಮಾ + ಶಬ್ದ]

ಪಂಚಮಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಸದ ಶುಕ್ಲ ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷಗಳ ಐದನೆಯ ದಿನ: ಸಿಹಪಕ್ಷದ ಪಂಚಮಿ ದಿನಪಕವಾರಂ ಶುಭದ ಮೂಲನಕ್ಷತ್ರದೊಳನ್ನಿತ ಮಾಗಿ ನೆಗಬ್ಬುದೀ ಮತ್ಯುತಿ (ಅವಿ. ೧೬-೬೬); ಶುಕ್ಲ ಕೃಷ್ಣ ಭೇದದಿಂದಿತ್ತಿ ಜನಾಗಿಪುದಾ ಪಕ್ಷಗಳು ಮಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ದೇವತೆಯಾಗುಳ್ಳ ಪಾಡ್ಯ . . . ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅಧಿದೇವತೆಯಾಗಿಹ ಪಂಚಮಿ . . . ಚಂದ್ರನಧಿದೇವತೆಯಾದ ಪೌರ್ಣಮಿ (ದೀಪಕ. ೩೨೦). ೨. ನಾಗರ ಪಂಚಮಿ: ನಾಳೆ ಪಂಚಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ ನಾಗನಿಗೆ ತನಿ ಎರೆಯಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಚದುರಂಗದ ಆಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚೆಚ್ಚಾಕ ವಾದ ಹಾಸುಬಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ಹಲಗೆ. ೪. [ವ್ಯಾಕ] ಏಳು ಬಗೆಯ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು; ಪಂಚಮಿವಿಭಕ್ತಿ: ಅತ್ತಣಮಂದನುಸಂಧಿಯೊತ್ತಂಬರದಿಂ ತಗುಳ್ಳುವರ ಪಂಚಮಿಯೊಳ್ (ರಾಮ್ಯ. ೧೧೧೬); ಹಿಂತೆ ಬೇಟ್ಟಿ ನಾನಾ ತೀವ ಲಿಂಗಂಗೆ ಪರವಾಗಿ ನಾಮವಿಭಕ್ತಿಗಳ . . . ಪ್ರಥಮಗಂ, ದ್ವಿತೀಯಗಂ, ತೃತೀಯಗಂ, ಚತುರ್ಥಗಂ, ಪಂಚಮಿಗಂ, ಷಷ್ಠಿಗಂ, ಸಪ್ತಮಿಗಂ-ಏಳು ಬಗೆಯ ಕಾರಕವೆಂದಿಂ ಪತ್ತುಗಂ (ಶಮದ. ೯೩ ವೃತ್ತಿ). [<ಸಂ. ಪಂಚಮಿ]

ಪಂಚಮಿಗ (ನಾ). ಅಂತ್ಯಜ : 'ಪಂಚಮಿಗಿತಿ' ಪರಾ.

[ಪಂಚಮು + ಇಗ]

ಪಂಚಮಿಗಿತಿ (ನಾ). ಪಂಚಮುನ ಹೆಂಡತಿ : ಇತಿಗೆ - ಚಾಮರಗಿತಿ

. . . ಪಂಚಮಿಗಿತಿ, ವೇರಗಿತಿ (ಕಮದ. ೨೦೮ ಪ್ರಯೋಗ).

[ಪಂಚಮಿಗ + ಇತಿ (< ಇತಿ)]

ಪಂಚಮಿಸೆ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೈದು : ನೋಡಿದರೇನಿ ಬೊಡ್ಡನ್ನು ನೋಡೇ . . . ಇದಕ್ಕಿನ್ನೂ ಹೈರೆ ಪಂಚಮಿಸೆ, ಆಗಲೇ ಹತ್ತಿದರೊಂದು; ಇಳಿದರೊಂದು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೫೫).

[← ಮರಾ. ಪಂಚಮಿತಿ. / ಸಂ. ಪಂಚಮಿತಿ]

ಪಂಚಮಿವಿಭಕ್ತಿ (ನಾ). - ಪಂಚಮಿ ಫ : ಪಂಚಮಿವಿಭಕ್ತಿ :- ಇದು ಅಪಾದಾನ ನಿಮಿತ್ತಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗಲೂ ಭಯ, ಅಧಿಕ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳುಳ್ಳ ಶಬ್ದಗಳು ಪ್ರಯೋಗವಾದಾಗಲೂ ಬರುವುದು (ಕೃಷಿ. ೫೫) : 'ಹೊಳೆಯ ದೆಸೆಯಿಂದ' ಎನ್ನುವುದು ಪಂಚಮಿವಿಭಕ್ತಿಯ ರೂಪವೆಂದೂ, '-ದೆಸೆಯಿಂದ' ಎನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದೂ ಹೇಳುವುದುಂಟು (ಮಧ್ಯಮ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಪಂಚಮುಖ, (ನಾ). ೧. ಐದು ಮುಖಗಳು. ೨. ಸದ್ಯೋಜಾತ, ವಾಮದೇವ, ಅಘೋರ, ತತ್ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಈಶಾನ ಎಂಬ ಪರ ಮೇಶ್ವರನಿಗಿರುವ ಐದು ಮುಖಗಳು : ಆ ಪಂಚಲಿಂಗಪ್ರಕಾಶವೇ ಪಂಚಮುಖವೆನಿಸುತ್ತ ಆ ಪಂಚಮುಖದಿಂದ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಉತ್ಪತ್ತಿ (ಮಹಾಭೇ. ಬ. ೧೦೨-೨೩೫). ೩. ಐದು ಪಕ್ಕ, - ಮುಗ್ಗುಲು : ಅಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಪಂಚವಕ್ರಗಳೇ ಪಂಚಮುಖದ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಗಳಾದುವಾಗಿ . . . ಎನ್ನ ಮುಕ್ತಿ ಪಥಕ್ಕೆ ಈ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸಾಧನವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ಕ. ೧೦೨೫). ೪. ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತುವ ಐದು ಕುಡಿಗಳುಳ್ಳ ಆರತಿ; ಪಂಚಾರತಿ : ಪಂಚಮುಖದ ಜ್ಯೋತಿ ಬೆಳಗಲು (ಪುರಾಣ. ೨-೪೨-೩). ೫. ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ವನು ; ಶಿವ ; ಪರ ಮೇಶ್ವರ : ಪಂಚಾಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ ಸಂದರಾ ಭರವೆಯರು ಪಂಚಮುಖ ನಿರ್ದೇಶಿ ಪೋದರಾ ಪರವೆಯರು (ಸಂಬರ. ೧೩-೧೨೩) ; ಮುಂಚೆ ಕಿನ್ನರ ಶರಣನುವಂ ಹಿಂಚೆ ಬಸವರಸನ ಹರಣವಂ ಪಂಚಮುಖನಿರಿ ಪಡೆದು ಮೆಚೆದನು ಮಾಚಿದೇವಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೬ ಸೂಚನೆ) ; ಪಂಚ ಮುಖ ದಶಪಂಚನೇತ್ರ ದಶಭುಜ ಎಸೆವ ಕೆಂಜೆಡೆಗಳ ಪರಿವೃತಿ . . . ಬಂದಿರಯ್ಯ ಎನ್ನ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಅಮಂಡೇಶ್ವರಾ (ಅಮಂಡೇ. ೩೧-೧೩).

[ಪಂಚ + ಮುಖ]

ಪಂಚಮುಖ, (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳದು ; ಸಿಂಹ : ಯಮುನಾವಾರಿಯಂ . . . ಪೀಡಾಂ ಗಜಾರಾತಿ. ಪಂಚಮುಖಂ ತೀಕ್ಷ್ಣನಖಂ (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೧೨) ; ಸಾರ ಹೇಳೋ ರಾಯಕುವರ ಮುರಾರಿ ದುಶ್ಯಾಸನ ಕಣಾ ಭದ್ರ ಪೈರಭೀಮದ್ವಿರವಕುಂಭಸ್ಥಳಕೆ ಪಂಚ ಮುಖ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೯-೮). [ಪಂಚ + ಮುಖ]

ಪಂಚಮುಖನಾದ್ಯ (ನಾ). ಈಶ್ವರನ ಐದು ಮುಖಗಳ ಹೆಸರು ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ, ಐದು ಮುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಮಾಡಿ ರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : 'ಸರ್ವವಾದ್ಯಸೇವೆ', 'ಪಂಚ ಮುಖವಾದ್ಯ' (೫ ದೊಡ್ಡ ಮುದ್ದೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಬಂದಿಯಲ್ಲಿ ತಂದು ಬಾಜಿಸುವ) ಸೇವೆಗಳು ದಕ್ಷಿಣದೇಶದ ಅನೇಕ ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ಯಲ್ಲಿವೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೧೯೩) ; ಮುದ್ರಾಸಿನ ಸರ್ಕಾರಿ ಮ್ಯೂಜಿಯನ್ನಿ ನಲ್ಲಿರುವ 'ಪಂಚಮುಖನಾದ್ಯ'ವೆಂಬುದು, ಹೆಸರೇ ಹೇಳುವಂತೆ, ಐದು ಬಾಯಿಗಳಿರುವ ಒಂದು ವಾದ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (ಸಂಶೋತ. ೨೪೩).

[ಪಂಚಮುಖ + ವಾದ್ಯ]

ಪಂಚಮುಖಿ (ನಾ). ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳದು : ೩೬ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪಂಚಮುಖಿಯ ಗಣಪತಿ ವಿಗ್ರಹವೊಂದು ದೊರಕಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಪಂಚಮುಖೀ]

ಪಂಚಮುಖೀಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಮಂತ್ರ, ಜಪ ಮೊದಲಾದ ಕಾಲ ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರವಿನ್ಯಾಸ : ಸಂಹಾರ ಮುದ್ರೆ, ಪಂಚಮುಖೀಮುದ್ರೆ, ಸುರಭಿಮುದ್ರೆ . . . ಎಂಬಾದಿಯಾಗಿ ಸಕಲ ಮುದ್ರೋಪಮುದ್ರಾಬಂಧಲಕ್ಷಣಂಗಳಂ ಗುರುಮುಖದಿಂದಪಾತು (ವಿನೇಶ. ೧೦೩). [ಸಂ. ಪಂಚಮುಖೀಮುದ್ರಾ]

ಪಂಚಮುದ್ರಿಕೆ (ನಾ). - ಪಂಚಮುದ್ರೆ ೨ : ಶಿವನೊಪದಿ ಕುಮಾರಿ ಶನಕಶ್ವೇದಾದಿ . . . ನೆರೆ ಪಂಚಮುದ್ರಿಕೆಗಳನಾಂತುಪಟ್ಟಿಳಂಗಳ ನೆರದನು (ಕುಮಾರ. ೨ ಸೂಚನೆ). [ಪಂಚ + ಮುದ್ರಿಕೆ]

ಪಂಚಮುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಅವಾಹನೀ, ಸ್ಥಾಪನೀ, ಸನ್ನಿಧಾಪನೀ, ಸಂಬೋಧನೀ, ಸಂಮುಖೀಕರಣೀ ಎಂಬ ದೇವರ ಪೂಜಾಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಅಂಗುಳೀವಿನ್ಯಾಸಗಳು ; ೨ (i) ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಅಂಜಲಿಯು ಅವಾಹನೀಮುದ್ರೆ, (ii) ಕೆಳಮುಖವಾದ ಅಂಜಲಿಯು ಸ್ಥಾಪನೀಮುದ್ರೆ, (iii) ಮೇಲು ಮುಖವಾದ ಅಂಗುಷ್ಠಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಷ್ಟಿಬಂಧವು ಸನ್ನಿ ಧಾಪನೀ ಮುದ್ರೆ, (iv) ಅಂಗುಷ್ಠಗಳನ್ನು ಒಳಗಡೆ ಸೇರಿಸಿದ ಮುಷ್ಟಿಬಂಧವು ಸಂಬೋಧನೀಮುದ್ರೆ, (v) ಮೇಲುಮುಖ ವಾದ ಮುಷ್ಟಿಯ ಜೋಡಣೆಯು ಸಂಮುಖೀಕರಣ ಮುದ್ರೆ - ಇವು ಪೂಜಾಕಾಲದ ಪಂಚಮುದ್ರೆಗಳು. ೩. [ವೀಶ್ಯೆ]ವೀರಶೈವ ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಅಂಗವಾದ ಭಸ್ತೃಘಟಿಕೆ, ಕಂಠೆ, ದಂಡ, ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ ಮತ್ತು ಕಮಂಡಲು ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಬಾಹ್ಯಚಿಹ್ನೆಗಳು : ಶೈವರಂಧದ ಪಂಚಮುದ್ರೆಗಳೋವಿವಿಧವು ತವಿಪ್ರರಂ . . . ಕಳುಹಲು (ಜಸಪ. ೨೭-೩೪) ; ಕಂಠೆ ದಂಡ ಕಮಂಡಲು ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ ಭಸ್ತೃಘಟಿಕೆ ಯೆಂಬ ಬಾಹ್ಯಪಂಚಮುದ್ರೆಗಳಂ ಆಯಾ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಧರಿಸಿ (ವಿನೇಶ. ೧೨೩) ; ಬಹಿರಂಗದಲ್ಲಿ ಕಂಠೆ ಕರ್ಪರ ದಂಡ ಕಮಂಡಲು ಭಸ್ತೃದ ಗುಂಡಿಗೆ ಎಂಬ ಪಂಚಮುದ್ರೆಗಳ ಧರಿಸಿದೆಯೆ ಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಚರಿಸುವ ಅಣ್ಣಗಳ ಕಂಡು ಬೆಜಗಾದನಯ್ಯಾ (ಅಮಂಡೇ. ೨೯-೩೪). ೩. ಲಿಂಗ, ಜಡೆ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಭಸ್ತೃ ಮತ್ತು ಉಪವೀತಗಳೆಂಬ ಐದುಚಿಹ್ನೆ ಗಳು : ಲಿಂಗ ಜಡೆ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಭಸ್ತೃ ಕಂಗೊಳಿಸುವುಪವೀತವೆಂಬ ಶಿವಾಂಗವಹ ಶ್ರೀಪಂಚಮುದ್ರೆಯ ಗುರುಮುಖದಿ ಮಗನೆ ಅಂಗದೊಳು ಧರಿಸಿದರೆ ಮಾಯಾಸಂಗ ಬಿಡುವುದು (ಕಂಠದಾ. ೩-೩೨). ೪. [ದ್ವೈತ] ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಗೋಪೀಚಂದನದಿಂದ ಧರಿಸುವ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗಡೆ, ಪದ್ಮ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣ ಎಂಬ ಐದು ಮುದ್ರೆಗಳು : ಪಂಚ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುವಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾದ ಭಗವ ದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹಸಾರ. ೨-೨೮ ತಾತ್ಪರ್ಯ) ; ಅವರಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವರು 'ಘನವಟ್ಟಿನಾಮತಿರುಚೂರ್ಣ'ಗಳನ್ನೂ ಇನ್ನು ಕೆಲವರು 'ಗೋಪೀ ಚಂದನ-ಪಂಚಮುದ್ರೆ'ಗಳನ್ನೂ ಬೇರೆಯ ಕೆಲವರು 'ಭೂತ-ಗಂಧಾಕ್ಷತೆ' ಗಳನ್ನೂ 'ಭಾಳಲಾಂಭನ'ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು (ಕರ್ಣಾಟ. ೯೩).

[ಪಂಚ + ಮುದ್ರೆ]

ಪಂಚಮುಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಐದು ಹಿಡಿ. ೨. [ಜೈನ] ಕೇಶಲಾಂಭನ ದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಐದು ಹಿಡಿ ; ೨ ಎರಡು ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಗಳಿಂದ ತಲೆಯ ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತ ಕೊಳ್ಳುವುದು, ಎರಡು ಮುಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ಎರಡೂ ಮುಗ್ಗಲಿನ ಮೀಸೆಯ ಕೂದಲು ಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತ ಕೊಳ್ಳುವುದು, ಇನ್ನೊಂದು ಮುಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ

ಗದ್ದದ ಕೂದಲುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಪಂಚಮುಷ್ಟಿಲೋಚನಾಗಿದೆ: ಆ ಜಗತ್ಪತಿ . . . ಆತ್ಮಕೇಶಕಳಾಪಂ ಬರೆ ಪಂಚಮುಷ್ಟಿಗೆ ಜಿನೋದೀಕ್ಷೆಯು ತಾಳಿದಂ (ಶಾಂಕಪ. ೮-೧೨೩). ೩. ದೇಹದ ಐದು ಅಂಗಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ: ಅಂತರ್ಜನಿ ಗುರುಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ಪಂಚಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಂದಿಸುವುದಂ (ಶ್ವಪ್ತ. ೯-೫೪); ಪಂಚಮುಷ್ಟಿ ಪರಿಣಿತಿ ತಾಂಗಯುಷ್ಟಿಯಾಗಿ ವಂದನೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ನೆಲದೊಳಗೆ ಕುಳಿದು (ಬಾಧಪ. ೩-೪೮೪).

[ಪಂಚ್ಚ + ಮುಷ್ಟಿ]

ಪಂಚಮೂರ್ತಿ (ನಾ). [ಶೈವ] ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿ ಸುವ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರ, ಮಹೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ಸದಾಶಿವ ಎಂಬ ಐವರು ದೇವರು: ಆ ಪಂಚಕೃತ್ಯಯೋಗಿ ಪಂಚಮೂರ್ತಿಯರ ಕೈಗೊಳಿಸಿದಾತ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲಮ. ೨೫-೧); ಪರಮೇಶ್ವರನು . . . ಪಂಚಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರ, ಮಹೇಶ್ವರ, ಸದಾಶಿವರೆಂಬ ಪಂಚಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತ ಭಕ್ತಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಶೈವಾಗಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತ (ಭಾರದ. ೭೫).

[ಪಂಚ್ಚ + ಮೂರ್ತಿ]

ಪಂಚಮೂಲ(ನಾ). [ವೈದ್ಯ] ಗುಳ್ಳೆ, ನೆಲಗುಳ್ಳೆ, ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ, ಮೂರಲೆಹೊನ್ನೆ ಮತ್ತು ನೆಗ್ಗಿಲುಗಳ ಐದು ಬಗೆಯ ಬೇರುಗಳು; ೪ ಪಂಚಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಲಘುಪಂಚಮೂಲ, ಬೃಹತ್ ಪಂಚಮೂಲ, ಶತಾವರ್ಯಾದಿ ಪಂಚಮೂಲ, ತೃಣಪಂಚಮೂಲ, ಜೀವಿಕಾದಿ ಪಂಚಮೂಲ, ಪುನರ್ನವಾದಿ ಪಂಚಮೂಲ, ಗೋಕ್ಷುರಾದಿ ಪಂಚಮೂಲ, ವಲ್ಲಿಪಂಚಮೂಲ ಎಂದು ಎಂಟು ಭೇದಗಳಿವೆ: ಗುಳ್ಳೆ, ನೆಲಗುಳ್ಳೆ, ಎರಡೆಲೆಹೊನ್ನೆ ಮೂಜಲೆಹೊನ್ನೆ ನೆಗ್ಗಿಲು ಇವು ಲಘುಪಂಚಮೂಲವೆನಿಸಿಕೊಂಬುವು (ವೈದ್ಯಸಾ. ೩, ೭೩).

[ಪಂಚ್ಚ + ಮೂಲ]

ಪಂಚಮೇಂದ್ರಿಯನಂದಿನಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ಗಾಂಧಾರಿ . . . ಪಂಚಮೇಂದ್ರಿಯನಂದಿನಿ . . . ಕೌಶಿಕಿಯೆಂಬ ಹತ್ತು ರಾಗಗಳು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾನುದಿಂ ಪುಟ್ಟಿದವು(ವಿನೇಶ. ೨೩೩).

[ಸಂ. ಪಂಚಮೇಂದ್ರಿಯನಂದಿನೀ]

ಪಂಚಯಜ್ಞ (ನಾ). - ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞ ೧: ಸಟ್ಟಿಮರ್ ಸಹಿತನಾದ ವಿಪ್ರನು ಕೃಷಿಕರ್ಮಪನ್ನಾ ಮಾಡಬಹುದು . . . ಅವನು ತಾನೇ ನೆಲವನ್ನು ಉತ್ತು ಹದಮಾಡಿ ತಾನೇ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ದೀಪಗಳನ್ನು ದಿಪ್ತಿ ಪಂಚಯಜ್ಞಗಳನ್ನಾಚರಿಸಬೇಕು (ಭಾರದ. ೫೫); ಉತ್ತರಸಹ್ಯಾದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪಾಟಾಳಿಯು ವಾಸಿಪುತ್ರನಾದುದು . . . ಪಂಚಯಜ್ಞ ಕರ್ತೃ . . . ಕಾಮುಪ್ರತಾದಿಗಳ ಆಚರಣೆ-ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದವನಾದುದು, ನೀಚಮಾರ್ಗವಲಂಬಿಯಾದುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ನಿಲುಕದಾಗಿದೆ (ಕುಳುಣ. ೧೦೯).

[ಪಂಚ್ಚ + ಯಜ್ಞ]

ಪಂಚಯೋಗ(ನಾ). ೧. ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಯೋಗ. ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಯೋಗಗಳು; ೪ ಭಕ್ತಿಯೋಗ, ಕರ್ಮಯೋಗ, ರಾಜಯೋಗ, ಜ್ಞಾನಯೋಗ, ಮತ್ತು ಹಠಯೋಗ ಅಥವಾ ಮಂತ್ರಯೋಗ, ಲಯಯೋಗ, ಹಠಯೋಗ, ರಾಜಯೋಗ ಮತ್ತು ತಿವಯೋಗ ಎಂದು ಬೇರೆಬೇರೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ: ಗಗನ ಹುಚ್ಚನೆ ಪಂಚಯೋಗಗಳು (ಗಗನಾ. ೧-೯); ಕೇಳು ಬಳಕೆ ಪಂಚಯೋಗವಿದನು ಮಾಡಬಾರಲಹುದು ಮುಕ್ತಿಪದವನು (ಸುಷ್ಣಾ. ೧೨೭ ಪಲ್ಲವ).

[ಪಂಚ್ಚ + ಯೋಗ]

ಪಂಚರಂಗ (ನಾ). ಬಿಳುಪು, ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು, ಹಳದಿ ಮತ್ತು ಹಸುರು ಎಂಬ ಐದುಬಣ್ಣಗಳು: ಆ ತಳಿಯೆಂಬ ಪಂಚರಂಗದಕ್ಕಿಯಿಂದೊಪ್ಪುಂಮಾಡಿ ಹಿಟ್ಟಿನ ಸೊಡ್ಡದಧಿದೂವರ್ವೆವರೆಸಾರಿ ನಿವಾಳಿಸುವಲ್ಲಿ (ನಿಶ. VII, ೩೪೦. ೧೮೫-೭೯; 1158); ದಿಡಲುಪಟ್ಟಿ ಬೇಂಟೆಯ ನುಳ್ಳೆ ಪುರುಷನು ಪಂಚರಂಗದ ವಸ್ತ್ರ ನಾಣೆಯ ಶಿಲೆ ಲೆಪ್ಪ ಕಾಪ್ಪ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಜೀವನಗಳ ಭೇದ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಮಾಡಲಾಗದು (ಸಾಗಾಧ. ೩೪); ಪಂಚರಂಗದ ಜೊಣೆ . . . ಮಂಟಪ ಸುಂದರವಾಗಿ ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಗಂಸ. ೧೨೩).

[ಪಂಚ್ಚ + ರಂಗ]

ಪಂಚರಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಣ್ಣಗಳುಳ್ಳುದು. ೨. ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಐದು ಕಡೆ ಬಿಳಿಯ ಮಚ್ಚೆಗಳಿಳ್ಳ ಕುದುರೆ; ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಿ: ನಾಲ್ಕು ಕಾಲಿನಲ್ಲೂ ಗೊರಸಿನ ಹತ್ತಿರ ದಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದಿದ್ದು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ದಿಳಿಯ ಪಟ್ಟಿಯಿದ್ದಿತು. ಅಂಥ ಕುದುರೆಗೆ ಪಂಚರಂಗಿಯೆಂದು ಕರೆಯುವ ವಾದಿಕೆ (ಚಿಂಗಾ. ೨೫). ೩. ಉತ್ತಮ ನಡತೆಯ ಪೈದಿ: ಜೀಲಿನಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘಾವಧಿ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾದವರು, ಜೀಲಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮನಡತೆಗೆ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ದೊರಕಿಸಿಕೊಂಡವರು 'ಪಂಚರಂಗಿ'ಗಳೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪೈದಿಗಳನ್ನು ಪಿಡಿಸಲು ಪಂಚರಂಗಿಗಳ ಪಾತ್ರವು ಮುಖ್ಯ (ಆತ್ಮಾರ್. ೭).

[ಸಂ. ಪಂಚರಂಗಿನ್]

ಪಂಚರತ್ನ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಗೆಯ ರತ್ನಗಳು; ೨ ನೀಲ, ವಜ್ರ, ಪದ್ಮರಾಗ, ಮುತ್ತು, ಹವಳ ಅಥವಾ ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಮುತ್ತು, ಮಾಣಿಕ್ಯ, ಹವಳ ಅಥವಾ ಚಿನ್ನ, ವಜ್ರ, ನೀಲ, ಪದ್ಮರಾಗ, ಮುತ್ತು ಹೀಗೆ ವಿವರಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭೇದಗಳಿವೆ: ಪಂಚರತ್ನಗಳುಮಂ ಪುರುಂಗೊಳಿಸಿ ಪೂರ್ವಕರಂಗೋರ್ಧ ಪುಣ್ಯತೋಯಂಗೋಳಲ್ಪಡಾಂ ಮಿಸಿ ಕಟ್ಟಿದನಾ ವಿಭು ವೀರಪಟ್ಟಮಂ (ಸಂಪಥಾ. ೧೦-೧೫); ಪಸರಿಸಿದ ಪಂಚರತ್ನದ ಪಸರಿದ ಪೃಥುರಾಶಿ ಗಗನಮಂ ತಾಗೆ (ಶಾಂಕಪ. ೯-೨೦೮) ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥರಂಗೋರ್ಧ ಸಾಸಿರ ಕವಿಲೆಯ ಕೋಡುಂ ಕೊಳಗುಮಂ ಪಂಚರತ್ನದೊಳಗೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸಾಂಧ. XX, ೭೪-೭೮; 1112); ಧೃತ ಪಂಚರತ್ನಮಂ ರಾಗಿತೆಯೊಳಗೆ ಭೂಷಣಮನಾಂಪ ತೊಂದಿದೆ . . . ಅಂತನಾ ವಿಭು ತಪಮಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೧-೨); ಮುತ್ತು ಪಚ್ಚಿ ಪವಳಂ ವಜ್ರ ಸುನೀಲಂ ತರಂತರದಿಂ ಸಾಲಿಡೆ ಪಂಚರತ್ನಮಯ ಧಾರಾಸಾರಮೇ ನೊಪ್ಪಿ ತೋ (ಶ್ವಪ್ತ. ೯-೫೪). ೨. ಐದು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಗುಂಪು, —ಪುಂಡ: ಇಂತೆಂದಾ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜಂ ಸುಲಲಿತಕರ ಸತ್ಪಂಚರತ್ನಂ ಗಳಿಂದಂ ಕಾಂತೋದ್ಯದ್ವಕ್ತಿಯುಕ್ತಂ ನುತಿಸೆ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೫-೪೦); ಅವಳು ಗಣೇಶ ಪಂಚರತ್ನವನ್ನು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಾಳೆ(೨೩೬).

ಪಂಚರತ್ನ ಕೃತಿ=ನಾಟ, ಗೌಳ, ವರಾಳಿ, ಆರಭಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಗ ಎಂಬ ಐದು ಘನರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ತ್ಯಾಗರಾಜರ ಐದು ಕೃತಿಗಳು: ಅಲ್ಲಿನ ಅಧಿದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರ ಪರ ತ್ಯಾಗರಾಜರು ಕೃತಿರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಆ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು:—೧. ತಿರುಮಟ್ಟಿಯೂರು ಪಂಚರತ್ನ ಕೃತಿಗಳು. ೨. ಚೆನ್ನಪಟ್ಟಣ (ಮದ್ರಾಸ್) ಕೃತಿಗಳು. ೩. ಕೋವೂರು ಪಂಚರತ್ನ ಕೃತಿಗಳು . . . ೧೦. ಸೋಲಿಂಗರಾ ಕ್ಷೇತ್ರ ಕೃತಿಗಳು (ಸಂಗೀತಂ. ೨೩೮).

[ಪಂಚ್ಚ + ರತ್ನ]

ಪಂಚರಸ (ನಾ). ೧. ಹುಪ್ಪ, ಹಾಲು, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ, — ಮತ್ತು ಮದ್ಯ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳು. ೨. [ವೈದ್ಯ] ಕಹಿ, ಹುಳಿ, ಕಾರ, ಸಿಹಿ ಮತ್ತು ಒಗೆಚು ಎಂಬ

ಐದು ಬಗೆಯ ರಸಗಳು; ೧೨ "ರಸ—೫: (ಅ) ಫೈತ, ಪ್ರೇರ ಮಧು, ತೈಲ, ಮಧ್ಯ (ಕ). (ಆ) ಲಾಲಾರಸ, ಮಧುರರಸ, ಜಠರರಸ, ಪೈತ್ಯರಸ, ಅಂತ್ರರಸ (ವಿದ್ಯಾಕ. ೬೮). (ಇ) ಯಶಸ್ಸು, ತೇಜ, ಇಂದ್ರಿಯ, ವೀರ್ಯ, ಅನ್ನಾದ್ಯ (ಛಾಂದೋಗ್ಯ. ೩-೧-೩). (ಈ) ಮಧುರ, ಅಮ್ಲ, ಕಟು, ಕಷಾಯ, ತಿಕ್ತ—ಈ ರಸಗುಣಗಳಿರುವ ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ (ಚರಕ. ೧, ೧-೨೮, ೩೫). (ಉ) ತಿಕ್ತ, ಅಮ್ಲ; ಕಟು, ಮಧುರ, ಕಷಾಯ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫-೨೪೨)." (ಬ್ರೀಹಸ್ಪ. ೩೬೯). [ಪಂಚ್ಚ_ರಸ]

ಪಂಚರಸಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಕಬ್ಬಿಣ, ತಾಮ್ರ ಮತ್ತು ತವರ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಲೋಹಗಳು: ಸರಾಭವ ಸಂ ಭಾದ್ರಪದ ಶು ೧೪ ಉ ಸುಬಾಚಾರಿ ಮೂದ ರುಪಾಯಿ ಮೂದವ ಪಂಚರಸಿಯ ಸಳಾಕೆ ಮು ೨೪ ನೆಲೆ ೯ (ಮೈಛ. ೧೯೩೧, ೬೨-೧; 1726).

[←ಮರಾ. ಪಂಚರಸಿ]

ಪಂಚರಾತ್ರ (ನಾ). ೧. ಐದು ರಾತ್ರಿಗಳು. ೨. ನಾಶಿಷ್ಟ, ನಾರದೀಯ, ಕಾಪಿಲ, ಗೌತಮೀಯಕ, ಸನತ್ಕುಮಾರೀಯ ಎಂಬ ಐದು ವಿಧವಾದ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಒಂದು ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ: ಪಂಚರಾತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಭಗವಂತನು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದೇವಾನತಾರದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು . . . ಈ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಗಳನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಗೇರಿಕೊಂಡು ತತ್ತ್ವವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಉಪದೇಶಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೊರಟಿರುವುದು ಪಂಚರಾತ್ರಶಾಸ್ತ್ರ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೪೩). ೩. ಐದು ವಿಧವಾದ ಜ್ಞಾನಗಳು: "ಪಂಚರಾತ್ರಗಳು ಎಂದರೆ ಪಂಚವಿಧ ಜ್ಞಾನಗಳು: ಸಾತ್ವಿಕ, ಸಾತ್ವಿಕ, ಸೈಗುಣ್ಯ, ರಾಜಸಿಕ, ತಾಮಸ (ಶಕದ್ಭ. IV, ೧೩)." (ಬ್ರೀಹಸ್ಪ. ೩೬೬). [ಸಂ.]

ಪಂಚರಾಯುಧ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?): ತೊಳಗುವ ಬಾಳೆ ತುಟ್ಟುಬಾಳೆ ಕಳ್ಳಡೆ ಬುಂಭುಕದೊಳ್ ತಗುಳ್ಳು ಪಜ್ಜಿ ಸುವ ಪಂಚರಾಯುಧಂ . . . ಭಯಂಗೆಲಿಸೆ ಕಡಂಗಿ ತಾಗಿದುಡುಂ ಗೊಳೆ ತುಂಗತುರಂಗಸಾಧನಂ (ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೩೬); ಪಂಚರಾಯುಧಂ ಬೆರಸೆನೆವಟ್ಟು . . . ಪೊರಿದೆ ಬಿನ್ನಣಂ ನೆಗಟೆ ತಲ್ಲೆ ಆದರ್ ಕೆಲರಾಜಿರಂಗ ದೊಳ್ (ಪಂಚಭಾ. ೧೦-೬೮). [?]

ಪಂಚರಾಶಿ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೆಕ್ಕ; ಐದು ಹಂತಗಳ ರಚನೆಯಿಂದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಲೆಕ್ಕ; ದ್ವಿಗುಣಿತ ತ್ರೈರಾಶಿ: ಪಂಚರಾಶಿ . . . ಮಿಗೆ ಪಂಚಸಪ್ತ ನವರಾಶಿ ಗಳೊಳ್ ಪಡುವುಟಾಯ ಬೇಜೆ ನೇಜಾಳ್ಳೊಡೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುಡ್ಗ ರಾಶಿ ತನ್ನೊಳ್ ಮಿಗೆ ಗುಣಯಿಸಲೊಡ್ಡಿದಲ್ವ ರಾಜಾದಿತ್ಯಾ? (ವ್ಯವಹಾ. ೩೩-೨). [ಪಂಚ_ರಾಶಿ]

ಪಂಚರಾಶಿಕ (ನಾ). = ಪಂಚರಾಶಿ: ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ರಾಜಾದಿತ್ಯದ ಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾರಾಶಿಕ ಚಿತ್ರಕ್ರಿಯಾರಾಶಿಕ ಪಂಚರಾಶಿಕ ಚಿತ್ರ ಪಂಚರಾಶಿಕ (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂಧ. 1, ೧೧-೧೦); ಮಿಗೆ ಪಂಚರಾಶಿಕದೊಳಗೆ ಮಿಗೆ ಮಧ್ಯದ ರಾಶಿಯನೆ ತಂದು (ವ್ಯವಹಾ. ಅನುಬಂಧ. 1, ೩೪-೨).

[ಸಂ.]

ಪಂಚರೂಪ (ನಾ). ೧. ಐದು ಅಕಾರಗಳು: ಮಾತರತ್ವನು ಪಂಚರೂಪದಿ ಪಾತಕಗಳೆಂಬಿಗಳನು ಸಂದಂಪ ತಳವಾರಿ (ಹಸಾರ. ೫-೨೦). ೨. [ದ್ವೈತ] ಪರಮಾತ್ಮನ ಐದು ರೂಪಗಳು: ಪಂಚರೂಪಗಳು - ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ, ನಾರಾಯಣನೆಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಐದು ರೂಪಗಳು (ಹಸಾರ. ೧-೯ ತಾತ್ಪರ್ಯ).

[ಪಂಚ_ರೂಪ]

ಪಂಚಲಕ್ಷಣ (ನಾ). ೧. ಪುರಾಣಗಳ ಸರ್ಗ, ಪ್ರತಿಸರ್ಗ, ವಂಶ, ಮನ್ವಂತರ ಮತ್ತು ವಂಶಾನುಚರಿತ ಎಂಬ ಐದು ಲಕ್ಷಣಗಳು: ಮತ್ತಮಾ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ಗ ಪ್ರತಿಸರ್ಗ ವಂಶ ಮನ್ವಂತರ ವಂಶಾನುಚರಿತಗಳೆಂಬ ಪಂಚಲಕ್ಷಣಗಳುಂ . . . ವಿದಿತಂಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿನೇಶ. ೯); "ಪುರಾಣಂ, ಪಂಚಲಕ್ಷಣಂ . . . ಪಂಚಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದೊಡಗೂಡಿದ ಸ್ವಾಂವಾದಿ ಪುರಾಣಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಒದ್ದಾಂ. ೫೦). ೨. ಪುರಾಣ: ಪುರಾಣವೆಂದರೆ . . . ವ್ಯಾಸರೇ ಮೊದಲಾದ ಮುನಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಪಂಚಲಕ್ಷಣ ಸಮನ್ವಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದೂ ಪುರಾಣಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಚನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಭಾರದ. ೧೩೪). ೩. ಪರಮಾತ್ಮ ನಿಗಿರುವ ಸತ್, ಚಿತ್, ಅನಂದ, ನಿತ್ಯತ್ವ ಮತ್ತು ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ ಎಂಬ ಐದು ಲಕ್ಷಣಗಳು, —ಧರ್ಮಗಳು: ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ನಿತ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವೆಂಬ ಪಂಚಲಕ್ಷಣಾಂಚಿತಮಾಗಿ ಬಿಂದುವೊಪ್ಪಿತ್ತು (ಮನೋಧಿ. ೨-೩೯ ಬೀಳು). [ಪಂಚ_ಲಕ್ಷಣ]

ಪಂಚಲಪನ (ನಾ). ಪಂಚಮುಖಿಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಪಂಚಲಪನನ ಪಂಚಮವಯವಂಗಳಿಗೆ ಗುರಿ ಸಂಚು ತಪ್ಪದ ತೆರದಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ತನ್ಮಯ ಪಂಚವಿಶಿಖಂಗಳನು ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯ ಬಲದಿಯೆಚ್ಚಿಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿರಿಯಲು (ಸಮೋ. ೬-೪೯). [ಪಂಚ_ಲಪನ]

ಪಂಚಲಪನ (ನಾ). = ಪಂಚಮುಖಿ: ಸದಾಭ್ರಾಂಶ ಬೌದ್ಧಾದಿಮತ ಕುಂಭವಿದಳನ ಪಂಚಲಪನನುಪಮಾವೀರನು (ಅರಾಜ. ೨-೨-೩೩).

[ಪಂಚ_ಲಪನ]

ಪಂಚಲಬ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕ್ಷಯೋಪಶಮ, ವಿಶುದ್ಧಿ, ದೇಶನೆ, ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಕರಣ ಎಂಬ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಐದು ಲಬ್ಧಿಗಳು; ೧೨ ಪಂಚೋದ್ರಿಯಗಳು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಗೊಳಗಾಗಿರುವುದು ಅಥವಾ ಪಾಪದ ಉದಯವನ್ನು ನಶಿಸುವಂಥದು ಕ್ಷಯೋಪಶಮ, ಅಶುಭವನ್ನು ಧಿಮ ಶುಭದ ಕಡೆ ಚಲಿಸುವಂಥದು ವಿಶುದ್ಧಿ, ಜಿನವಾಣಿಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಥವಾ ಮನನ ಮಾಡುವ ತೀವ್ರಾಸಕ್ತಿಯೇ ದೇಶನಾ, ವಿಶೇಷವಾದ ಮನನದಿಂದ ಕರ್ವೆಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೊಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯ, ಅಧಃ, ಅಪೂರ್ವ, ಅನಿವೃತ್ತಿ ಎಂಬ ಕರಣಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಅಂದರೆ ಅನಂತಗುಣವಿಶುದ್ಧಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಕರಣ: ಕ್ಷಯೋಪಶಮ ವಿಶೋಧಿ ದೇಶನಾ ಪ್ರಾಯೋಗ್ಯ ಕರಣಾಧಿಪಾನ ಪಂಚಲಬ್ಧಿಗಳೆವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೪೦); ಕ್ಷಯೋಪಶಮ ಲಬ್ಧಿ . . . ಕರಣ ಲಬ್ಧಿಗಳೆಂದು ಪಂಚಲಬ್ಧಿಗಳೆಂದೆಂದ (ಸಸಾರ. ೩೪). [ಪಂಚ_ಲಬ್ಧಿ]

ಪಂಚಲವಣ (ನಾ). ಕಾಚಿಕ, ಸೈಂಧವ, ಸಾಮುದ್ರ, ಬಿಡ ಮತ್ತು ಸೌವರ್ಚಲ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಉಪ್ಪುಗಳು: ಇಂಗು ಬಣೆ ಪಂಚಲವಣಂ ಶೃಂಗಿಯ ಬೇರುಂ . . . ಸಿಂಗಿಸುಗುಂ ಶೂಲವೇನೆಯಂ ತತ್ತ್ವಣದೊಳ್ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೧-೧೩). [ಪಂಚ_ಲವಣ]

ಪಂಚಲಾಂಗಲದಾಸ (ನಾ). ಷೋಡಶ ಮಹಾದಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಅಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಐದು ಜೊತೆ ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಐದು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೇಗಿಲುಗಳನ್ನು ತಕ್ಕಷ್ಟು ಭೂಮಿಯೊಂದಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡುವುದು: ಷೋಡಶ ಮಹಾದಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ, ಆಯಾ ಪುಣ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮೂರರ ಮೇರೆಗೆ ರಂಗ ನಾಥಸ್ವಾಮಿ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ (೧) ತುಲಾಪುರುಷ ದಾನ . . . (೧೦) ಪಂಚಲಾಂಗಲದಾಸ . . . ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ

ನೂತನತೆ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿ ಸತ್ಪೀಠಿಯಂ ಪಡೆದರು (ಮಹಾಕವಿ. ೧೦೦೧).

[ಪಂಚ + ಲಿಂಗ + ದಾನ]

ಪಂಚಲಿಂಗ(ನಾ). ೧. ಗಜಾರಣ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ತಲಕಾಡಿ ನಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಲಿಂಗಗಳು; ಅರ್ಕೇಶ್ವರ, ಪಾತಾಳೇಶ್ವರ, ಮರಳೇಶ್ವರ, ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನೇಶ್ವರ ಮತ್ತು ವೈದ್ಯೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಲಿಂಗಗಳು; ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ತಲಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗದರ್ಶನವೆಂಬ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (೧೨೩). ೨. ತಮಿಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಐದು ಲಿಂಗಗಳು; ಪಂಚಭೂತಲಿಂಗಗಳು, ೧೫ "ಪೃಥ್ವೀಲಿಂಗ (ಕಾಂಚೇವರಂ), ಅಪೋಲಿಂಗ (ಜಂಬುಕೇಶ್ವರ), ತೇಜೋಲಿಂಗ (ಅರುಣಾಚಲಂ), ವಾಯುಲಿಂಗ (ಕಾಳಹಸ್ತಿ), ಆಕಾಶಲಿಂಗ (ಚಿದಂಬರ)" (ಪ್ರೀತತ್ನ. ೩೪೪). ೩. [ವೀಶೈ] ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸುವ ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗ, ಜಂಗಮಲಿಂಗ, ಶಿವಲಿಂಗ, ಗುರುಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಆಚಾರಲಿಂಗ ಎಂಬ ಐದು ಲಿಂಗಗಳು; ಶ್ಲೋಕ ತ್ವಕ್ಯ ಚಕ್ಷು ಚಕ್ಷು ಧ್ವಾನವೆಂಬ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗ ಜಂಗಮಲಿಂಗ ಶಿವಲಿಂಗ ಗುರುಲಿಂಗ ಆಚಾರಲಿಂಗವೆಂಬ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮುಖದೊಳು ನಿಂದು . . . ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಂಗಳು ಲಿಂಗವಶವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ (ಅದನ. ಮು. ೨೦೪-೩೫೮); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ . . . ಮೂಲೋಕ ದೊಡೆಯನಲ್ಲಿ ಮನವಡಗಿರ್ಪ ಮಹಾಶರಣರ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ನಮೋ ನಮಃ ಎಂಬಿನಯ್ಯ (ಅಖಂಡ. ೪೭-೯೦). [ಪಂಚ + ಲಿಂಗ]

ಪಂಚಲೋಭಿ (ನಾ). ಬಹಳ ದುರಾಶೆಯುಳ್ಳವನು; ಕಡು ಲೋಭಿ: "ದೀನಂ ಕದರ್ಯಂ ಪಂಚಲೋಭಿ[ಪಾಪಂ. ಲೋಭಿ]ಕೀನಾಶ ನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೮-೭). [ಪಂಚ + ಲೋಭಿ]

ಪಂಚಲೋಹ(ನಾ). ೧. ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಲೆ, ತವರ, ಸೀಸ ಮತ್ತು ಕಬ್ಬಿಣ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲೋಹಗಳು: "ಇಳೆಯಾದಿ ಭೂತಂಗಳಲಿ ಪಂಚಲೋಹದಲಿ . . . ಧಾತುಮೆಂಬಧಿಧಾನ ವರ್ತಿಸುಳುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೭-೩೪). ೨. ವಿಗ್ರಹ ಮೊದಲಾದು ವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಐದು ಲೋಹಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಮಿಶ್ರಲೋಹ: ಗಂಗರ ಕಾಲದ ಪಂಚಲೋಹದ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಭಾರದ. ೫೦೩).

[ಪಂಚ + ಲೋಹ]

ಪಂಚವಕ್ತ್ರ (ನಾ). - ಪಂಚಲಪನ: ಉಮಾಧಿನಾಥರು ಕೋಟಿ ಪಂಚವಕ್ತ್ರರು ಕೋಟಿ ಸಂದಿವಾಹನರೊಂದು ಕೋಟಿ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೯೨೦); ಮುಂತೆ ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಜಗನ್ನಿಲ್ಲಹೋಳು ತೋಳತೋಳಗೆ ದಶಭುಜಂ ಪಂಚವಕ್ತ್ರಂ ತ್ರಿಣೇತ್ರದಿನೊಪ್ಪಿ (ಸಂಚರ. ೩-೧೨೫).

[ಪಂಚ + ವಕ್ತ್ರ]

ಪಂಚವಕ್ತ್ರ (ನಾ). - ಪಂಚಮುಖ: "ಹರಿ ಮೃಗೇಂದ್ರಂ ಪಂಚವಕ್ತ್ರಂ ನಪಾಯುಧಂ . . . ಕೇಸರಿಯೆನಲ್ ಸಿಂಹನೊನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೭-೭). [ಪಂಚ + ವಕ್ತ್ರ]

ಪಂಚವಕ್ತ್ರರಸ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ: ಪಂಚವಕ್ತ್ರರಸ:— ಇದನ್ನು ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ- ೧ ತೂಕ, ಗಂಧಕ ೧, ಬಿಳಿಯ ಮೆಣಸು ೧, ಶುದ್ಧ ಬಿಳುಗಾರದ ಹಳುಕು ೧, ಹಿಪ್ಪಲಿ ೧, ಇಷ್ಟನ್ನು ಸಮಗೊಂಡು ಮರ್ದಿಸಿ . . . ಹಸಿ ಶುಕಿರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿಶ್ವ. ೩೬).

[ಪಂಚವಕ್ತ್ರ + ರಸ]

ಪಂಚವಟಿ (ನಾ). "ಕೂದಲಿನಿಂದ ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಮಾಡಿಸಿ ಎದೆ ಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದಾರವು" (ಪುರಾಣ. ೩೩೪): ಆಗ ಮಹಾವ್ರತಿ

ಅ ಯುವತಿಯ. ಕೂದಲನ್ನು ಕಂಡು "ಇದು ನಮ್ಮ ಪಂಚವಟಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದು" ಎಂದನು (ಪುರಾಣ. ೯೩).

[< ಸಂ. ಪಂಚವಟಿ = ಯಜ್ಞೋಪವೀತ]

ಪಂಚವಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಅಶ್ವತ್ಥ, ಬಿಲ್ವ, ವಟಿ, ಧಾತ್ರೀ ಮತ್ತು ಅಶೋಕ ಎಂಬ ಐದು ಮರಗಳು. ೨. ಶ್ರೀರಾಮನು ವಾಸ ಮಾಡಿದ ಗೋದಾವರೀನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚವಟಿ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದ ಒಂದು ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶ; ೧೫ ಈಗಿನ ನಾಸಿಕ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ಸುದತಿ ಕಿಸ್ಕಿಂಧೆಯನು ನೋಡಾ ಇಡುವ ಬಾಲಿಯ ಸದನ ಮುಂದಿಹುದೆಂದು ಪಂಚವಟಿಯು (ಕಾಶೀ. ೪೪-೪೯); ತರಣಿನಂತಹರತ್ರಿ ಮುನಿಯು ಪರ್ವತಣೆಯನು ಕೈಗೊಂಡು ರಜನೀಶರ ವಿರಾಧನ ಮುಠಾದು ಸಾರ್ಧರು ಪಂಚವಟಿ ವನನ (ಕೊರಾ. ೩-೧ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ. ಪಂಚವಟಿ]

ಪಂಚವಣ್ಣ (ನಾ). - ಪಂಚವರ್ಣ ೧: "ಪಂಚವಣ್ಣ-ಪಂಚವರ್ಣ" (ತದ್ವ. ಕೋ. ೨೩); ಪಂಚವಣ್ಣದ ಪಟ್ಟಿಯ ಬಿರುದಿನ ಬೀರಗಚ್ಚೆಗಟ್ಟುರ್ವ ಪಿರಿಯ ನೇಜೆಯಮನೋಜೆಯಿಂದತ್ತಿ ಪಿಡಿದು (ರಾಜಕೀ. ೩-೧೧ ಪ).

[< ಸಂ. ಪಂಚವರ್ಣ]

ಪಂಚವಣ್ಣಗೆ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳು; ಪಂಚವರ್ಣ: ಪಂಚವಣ್ಣಗೆಯ ಪುಟ್ಟಿಯ ಚೆಲ್ಲದಿಂ ಕಟೀತಟಿಂ ನಸುನೆಗೆ ಸಿಂಹಬಂಹಿಮೆಕಟೀತಟಿಮಂ ಭುಜದಂಗದಂಗಾಗಿನೆ ಪುರೋಹ ಪುರಂದರ ಶರಾಸನಮಂ ನಿಜರತ್ನರತ್ನಿಯಂ (ಮಹಾನೀ. ೭-೭೧). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ; ಐದು ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ವರ್ಣ ರಚನೆ, - ಚಿತ್ರರಚನೆ: ಕಟ್ಟಿದ ಪಂಚವಣ್ಣಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ತೊಂಗ ಲೋಕದ್ರವ್ಯಾಪಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿ . . . ಲೋಹಿತವೃಷ್ಟಿಯನಾಸವಾರಿ ಗಲ್ ಪುಟ್ಟಿಸಿ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೩-೫೯); ತೆಗೆದು ತರಂಗೊಳಿಸಿದ ಪಂಚ ವಣ್ಣಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಮಕರತೋರಣದ ಸಂಗಳಿಸಿದ ನನೆಯ ಸೂಸಕಂಗಳ . . . ಗಾಡಿವಡೆದ ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆರೆದವಿಬುಧರಿಂ (ರಾಜಕೀ. ೪-೫ ಪ). ೩. ಮಂಗಳಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬರೆಯುವ ಐದು ಬಣ್ಣಗಳ ಹಿಟ್ಟು, ರಂಗೋಲಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮಂಡಲ; ನಾರಿಯರು ಬಂದು ಅಂಗಳ ಬಳಿ ಗಂಧದ ಸಾರಣೆಯದಳಿದು ಮುತ್ತಿನ ರಂಗವಾಲೆ ವಿಸ್ತಾರದಿಂದಲಿ ಪಂಚ ವಣ್ಣಗೆಯ ಹಿಟ್ಟು (ವಿದಾತ್ಯ. ೯೨-೩); ಗಂಗೋದಕವ ತಳಿದು ರಂಗವ ನಿಕ್ಕಿ ನನ ಪಂಚವಣ್ಣಗೆಯ ನೆಲನೆಯೊಳುಂ ರಚಿಸಿ (ಸರಕು. ೩೩-೨). ೪. ಒಂದು ಮಠದ ಹೆಸರು: ಪರತರ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ ಪಂಚವಣ್ಣಗೆ ಯಾರ್ಯ ನಂಜೇಶ ಸಲಹುಗೆಮ್ಮ (ರಾಘವ. ೧-೩).

[< ಸಂ. ಪಂಚವರ್ಣಕಾ]

ಪಂಚವತ್ಸರ (ನಾ). ೧. ಐದು ವರ್ಷಗಳು. ೨. ಐದು ವರ್ಷ ದವನು; ಬಾಲಕ: ಪಂಚವತ್ಸರನಾದ ಪುತ್ರನನಂದು ಗೌಡಿಯರಾತ್ಮ ಜರ್ ವಂಚಿಸುತ್ತೆ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳುಂ ಬಗಲ್ಗಳವಟ್ಟಿರಲ್ ಸಂಚಯ ಗೊಳುತೋಡಿದರ್ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧-೪). [ಪಂಚ + ವತ್ಸರ]

ಪಂಚವದನ (ನಾ). ೧. ಐದು ಮುಖಗಳು: ಪೃಥಿ ಅಪ್ಪು ತೇಜ ವಾಯುವಾಕಾಶನೆಂಬ ಪಂಚತ್ತನೇ ಪಂಚವದನವಾಗಿ ಆ ಪಂಚವದನವೇ ಪಂಚೀಕೃತವನೆಯ್ನ ಜಗದಾದಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನನುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ತನಾದ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ನೀಲಮ. ೨೫-೧); ಪಂಚವದನಂಗಳಿಂದೆಸೆದು ತ್ರೈಪಂಚನಯನಂಗಳಿಂ ವಿರಾಜಿಪ ಪಂಚವರ್ಣಂಗಳಿಂದೆಸೆದು ಬಲಿಂಚಿ ನಂದದಲಿ (ಗಗನಾ. ೭-೮೬). ೨. ಐದು ಮುಖವುಳ್ಳವನು; ಶಿವ: ಪಂಚವದನನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ನಿರ್ವಂಚಕದೊಳರ್ಥಂಗಳೆಲ್ಲವನಂಚಪ್ರಿಯದಿಂದ

ವಾರಾಧಿಸಿ ಸಮಯಲೋಚನೆ (ಒಪ್ಪ. ೨೮-೫); ಪಂಚವದನನ ಪರಮ ಯೋಗಮುದ್ರೆಯನೊಡನೆ ಕರಣಗಳೆಲ್ಲ ಕದಡಿ (ಸಮೋ. ೪-೧೬).

[ಪಂಚ + ವದನ]

ಪಂಚವದನ್ಯ (ನಾ). - ಪಂಚಮುಖ್ಯ : ಪರಮಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯು ನೀವು ಮಹಿಯದಿರಬ್ಬಿಯಿಂ ಪಜಾದು ತಲೆ ದೀಳುವಾ ವೇಳೆಯವಧಾನವೇ ಬೇಕಾದದು ದೋಷಕರಿಪಂಚವದನವೆನಲು (ಭಾವಚಂ. ೯-೨೩); ವೀರೇಶ್ವರಂ ಸಿಂಹವಾಗುತ್ತಲಂತದ ಮಸ್ತಕವನ್ನಿ ಗೆಯಾಗಿ ಸೀಳಲಾರಗಂ ಬಳಿಕ್ಕು ಪಂಚವದನನಾಗಲ ಶರಭನಾಗಿ ರುದ್ರಂ ಸೀಳಲು (ವೀಶ್ಯ. ೩-೪-೧೪).

[ಪಂಚ + ವದನ]

ಪಂಚವರ್ಗ (ನಾ). ೧. ಐದರ ಗುಂಪು. ೨. [ವ್ಯಾಕ] ಕಕಾರದಿಂದ ಮಕಾರದವರೆಗಿರುವ ಐದು ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳ ಐದು ಗುಂಪು; ಕವರ್ಗ, ಚವರ್ಗ, ಟವರ್ಗ, ತವರ್ಗ, ಪವರ್ಗ. ೩. [ರಾಜನೀ] ಕಾಪಟಕ, ಉದಾಸ್ಥಿತ, ಗೃಹಪತಿಕ, ವೈದೇಹಕ ಮತ್ತು ತಾಪಸ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಗೂಢಚಾರರ ಗುಂಪು: ಸಾಮ, ವಾನ, ಭೇದ, ವಂಶ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಉಪಾಯಗಳು, ಅಪ್ಪವರ್ಗ ಮತ್ತು ಪಂಚ ವರ್ಗಗಳು ಮತ್ತು ತೀರ್ಥಗಳು—ಇವುಗಳ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ರಾಜನೀತಿಯ ಅರಿವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೩೬೯). [ಪಂಚ + ವರ್ಗ]

ಪಂಚವರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಬಿಳುಪು, ಹಳದಿ, ಕೆಂಪು, ಹಸುರು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳು: ತದೀಯ ಶಿರಂ ವರಪಂಚವರ್ಣ ಪಂಚರಮನೆ ಪಂಚವರ್ಣಶುಕ್ರಮೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೬೯). ೨. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು. ೩. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಒಂದು ಮಂತ್ರ; ಶಿವಪಂಚಾಕ್ಷರಮಂತ್ರ: ಭೂಪನಾನಂದದಿಂದಂ . . . ಶ್ರೀಪಂಚವರ್ಣಮಂ ಚಿಹ್ನೆಯೊಳ್ ಜಿಸುತಿರಲು (ಭಾವಚಂ. ೪-೩೧); ಚಿದ್ರನಲಿಂಗಳ್ಳಿದು ಪೆಸರೆಂದೆನೆ ಬಣ್ಣ ಪರಾರೊ ಪಂಚವರ್ಣದ ಘನಮಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೯೪). [ಪಂಚ + ವರ್ಣ]

ಪಂಚವರ್ಣಗಿಳಿ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣಗಳ ಗರಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಗಿಳಿ: ಮಂಡಕಿ ಚಕ್ರವಾಳ ಬಕದಾರ ಮರಾಳನು ಜಕ್ಕುವಕ್ಕಿಯಿಂ ತೊಂಡಿಗ ಪಂಚವರ್ಣಗಿಳಿ ಕೋಕಿಲ . . . ಒಪ್ಪುತಿಹುದಲ್ಲಿಯ ರೌದ್ರದ ರಣ್ಯಮಧ್ಯದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೩-೧೪೧).

[ಪಂಚವರ್ಣ + ಗಿಳಿ]

ಪಂಚವರ್ಣ (ನಾ). ಐದು ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವವಳು: ಚಂಚ್ಚನ್ನಪಂಚವರ್ಣ ಪಡೆಗುಂ ಚಕ್ರಾಂಗನಾಶಂಕೆಯಂ (ಅಜಿತ. ೨-೪೪). [ಸಂ. ಪಂಚವರ್ಣ]

ಪಂಚವರ್ಣ (ನಾ). - ಪಂಚವರ್ಣ ೩: ವರಧರ್ಮಗುಣದ ದಾಗೋಹದೊಳು ಸಂಪನ್ನರುಪಂಚವರ್ಣಪದ್ಮನ ಮೂಲಪ್ರಣಮ ದಿವ್ಯಾತ್ಮಪದ್ಮಪರಂ (ವೀಶ್ಯ. ೧-೧-೨೪); ಪಂಚವರ್ಣ ಸ್ವರೂಪಕ ಯನ್ನ ಹೃತ್ಪರಸಿಯೊಳಗೆ ನೆಲಸಿರ್ಕ್ಕುಂ (ಸಮೋ. ೧-೬). [ಪಂಚ + ವರ್ಣ]

ಪಂಚವಲ್ಕುಲ (ನಾ). ಆಲ, ಅತ್ತಿ, ಅರಳಿ, ಗೋಡೆ ಮತ್ತು ಬಸರಿ ಎಂಬ ಐದು ಮರದ ತೊಗಟೆಗಳು; ೨ ಆಲ, ಅತ್ತಿ, ಅರಳಿ, ಬಸರಿ ಮತ್ತು ಪಿಪ್ಪಲ ಎಂದೂ ಭೇದಗಳುಂಟು: ಕೊತ್ತಂಬರಿ ದೀನ, ಜೀರಿಗೆ. . . ಪಂಚವಲ್ಕುಲಗಳು, ಪಂಚಪಲ್ಲಗಳು, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ, ಅಲದ ದಿಳಲು ಇವನ್ನು ಕಷಾಯವಿಟ್ಟು ಸೇವಿಸಿದರೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮಭರ್ಧಿ. ಸಕಲ ಭರ್ಧಿ ಸಹ ನಿಲ್ಲುವುತ್ತು (ಸಕವ್ಯ. ೪೫೬). [ಪಂಚ + ವಲ್ಕುಲ]

ಪಂಚವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಇತ್ತೆ ನನ್ನನಾಂ ನಡೆದಿಂದ ನೊಲೆಯಾಗದುದೆಲ್ಲಿಪಂದುದೊ ಚಿತ್ತಜ ನಿನ್ನನೊಟ್ಟು ಮೊಹಿಯಿಟ್ಟಿ ನೇನೆನಕ್ಕುಟಿಂಬುದಾಪತ್ತಿ ನೋಳಪ್ಪಡಂ ಫಲಮನುಜದೆ ಸಾವರೆ

ಪಂಚವಳ್ಳಿಯಂ ಪಿತ್ತಿಲೋಳಿಟ್ಟುಂ ಮರನನ್ನಿಟ್ಟುಂ ಮೇಂ ಫಲಮುಂ ರಲ್ಲರೋ (ಒಪ್ಪ. ೪-೬೧). [ಸಂ. ಪಂಚವಳ್ಳಿ]

ಪಂಚವಾದ್ಯ (ನಾ). - ಪಂಚಮಹಾವಾದ್ಯ: ಜನಕಮದ್ದಳೆಯ, ಕಾಳಿಯ, ಪಂಚವಾದ್ಯದ, ದಿರುದಿನ ಬಾವುಲಿಯ ಸಡಗರದಿಂ ಬಂದು ಶಕ್ರುಘ್ನಂ ಮುಂಚಪ್ಪಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೦೮-೨೯).

[ಪಂಚ + ವಾದ್ಯ]

ಪಂಚವಾಯು (ನಾ). ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾಯುಗಳು: ೧ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ಸಮಾನ, ಉದಾನ ಮತ್ತು ವ್ಯಾನ ಎಂಬ ವಾಯುಗಳಲ್ಲದೆ, ಶರೀರವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ವಾದ ಬೇರೆ ಐದು ಬಗೆಯ ವಾಯುಗಳಿವೆ. ಅನೇ ನಾಗ, ಕೂರ್ಮ, ಕೃಕರ, ದೇವದತ್ತ ಮತ್ತು ಧನಂಜಯ ವಾಯುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಗವು ತೇಗನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ, ಕೂರ್ಮವು ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾಗಿದೆ, ಕೃಕರವು ಸೀನು ಬರಲು ಕಾರಣವಾಗಿದೆ, ದೇವದತ್ತವು ಆಕಳಿಕೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಧನಂಜಯವು ಶರೀರವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ—ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರಾಣವಾಯು ಹೋದರೂ ಧನಂಜಯವು ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಇರುತ್ತದೆ: ಚಿಕ್ಕಕ್ಕಿಯ ಮಥನದಿಂದ ನಾಗ ಕೂರ್ಮ ಕೃಕರ ದೇವದತ್ತ ಧನಂಜಯ ಎಂಬ ಪಂಚ ವಾಯುಗಳ ನಿಲಿಸಿ (ಡನ್ನ. ಪಂ. ೧-೬೯೦); ನಾಗ ಕೂರ್ಮ ಕೃಕರ ದೇವದತ್ತ ಧನಂಜಯಗಳುಂಟು ಪಂಚವಾಯುಗಳುಂಟು (ಅಶ್ವಸ್ಥ. ೧೫-೩೨). [ಪಂಚ + ವಾಯು]

ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ (ಗು). ಐದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ: 'ಪಂಚ ವಾರ್ಷಿಕಯೋಜನೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕಯೋಜನೆ (ನಾ). ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಮಾಡ ಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ರೂಪರೇಷೆಯ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಐದು ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು: ಮೊದಲ ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕಯೋಜನೆ ಮುಗಿದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೊರಗಿನವರು ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಂಟು ನೆರವು ಸುಮಾರು ೩೦೦ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಷ್ಟು (ಹಣಪ್ರ. ೩೬೬). [ಪಂಚವಾರ್ಷಿಕ + ಯೋಜನೆ]

ಪಂಚವಾಳ 'ಪಂಚಪಾಳೆ' ನೋ.

ಪಂಚವಿಂಶ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೈದು: ಶಂಖಕಾರ್ಯಾಯಂ ಸೌಧರ್ಮ ಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪಂಚವಿಂಶ ಪರೋಪಮಾಯುಷ್ಯದಿಂ ಪುಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೪೪ ಪ). [ಪಂಚ + ವಿಂಶ]

ಪಂಚವಿಂಶತಿ (ನಾ). ಇಪ್ಪತ್ತೈದು: ತೆಂಕನೊಗದೆ ಬಂದು ವೃಷಭಾ ಚಲಮಂ ಕಂಡನದು . . . ಪಂಚವಿಂಶತಿಶತಯೋಜನಾವಗಾಹಮು ಮಾಗಿ ಸಂದು (ಅಜಿತ. ೧೩-೬೯ ಪ); ಸಮಯವನಮಾದಂತುಂತ್ಯ ಪಂಚವಿಂಶತಿಪ್ರಾಯಮಾಗಿ (ಸಂಬರ. ೧೦-೫).

[ಪಂಚ + ವಿಂಶತಿ]

ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜೈನರು ತಮ್ಮ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವಿಧವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳು; ೧ "ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆಗಳು—೧ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಕ್ರಿಯೆ (ದೇವ ಗುರುಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ಪೂಜೆ) ೨ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕ್ರಿಯೆ (ಅನ್ಯದೇವ ಗುರುಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ಪೂಜೆ) ೩ ಪ್ರಯೋಗಕ್ರಿಯೆ (ಗಮನಾಗಮನ) ೪ ಸಮಾದಾನ (ವಿರತನು ಅವಿರತನಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖ ನಾಗುವುದು) ೫ ಈರ್ಯಾಪಥ (ಗಮನ) ೬ ಪ್ರಾದೋಷಿಕ (ಕ್ರೋಧಾವೇಶದಲ್ಲಾಗುವ ಪ್ರಮಾದ) ೭ ಕಾಯಿಕೆ (ಕುಕರ್ಮೋ

ದ್ಯೋಗ) ೮ ಅಧಿಕರಣಿಕ (ಶಸ್ತ್ರಧಾರಣ) ೯ ಪರಿತಾಪಿಕ (ಪರ
ದುಃಖೋತ್ಪಾದನ) ೧೦ ಪ್ರಾಣಾತಿಪಾತ (ಆಯುಸ್ಸು,
ಇಂದ್ರಿಯಶಕ್ತಿ, ಪ್ರಾಣಇವುಗಳ ವಿಯೋಗಕ್ರಿಯೆ) ೧೧ ದರ್ಶನ
(ರಮಣೀಯಸ್ವರೂಪಾವಲೋಕನ) ೧೨ ಸ್ವರ್ಶನ ೧೩ ಪ್ರಾತ್ಯ
ಯಿಕೆ (ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹ) ೧೪ ಸಮಂತಾನುಪಾತ (ಪ್ರಾಣ
ಗಳು ವಾಸಿಸುವಲ್ಲಿ ಮೂಲಮೂತ್ರತ್ಯಾಗ) ೧೫ ಅನಾಭೋಗ
(ಹಿಂಭಾದಿಯಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಹುಡುಗದೆ ಕುಳ್ಳಿರುವುದು, ಮುಂ)
೧೬ ಸ್ವಹಸ್ತಕ್ರಿಯೆ (ಪರರು ಮಾಡಬಹುದಾದ್ದನ್ನು ತಾನು
ಮಾಡುವುದು) ೧೭ ನಿಸರ್ಗ (ಪ್ರಾಣೋತ್ಪಾದಕ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು
ತಾನು ಸಾಧುವೆಂದು ತಿಳಿದು ಪರರಿಗೆ ಮಾಡಲಪ್ಪಣೆ
ಯಿರುವುದು) ೧೮ ವಿದಾರಣ (ಅಲಸ್ಯದಿಂದ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರಕ್ರಿಯೆ
ಯನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು ಮತ್ತು ಅನ್ಯರ ಸಾಪಕರ್ಮವನ್ನು
ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು) ೧೯ ಅಜ್ಞಾವ್ಯಾಪಾದಿಕೆ (ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಮತ
ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ ಅನ್ಯವಿಧವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು) ೨೦
ಅನಾಕಾಂಕ್ಷೆ (ಅರ್ಹಂತರು ವರ್ಣಿಸಿದ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅನಾದರ)
೨೧ ಪ್ರಾರಂಭ (ಸ್ವಕೃತ-ಪರಕೃತ ಭೇದನ ಭೇದನಗಳಲ್ಲಿ
ಹರ್ಷ) ೨೨ ಪಾರಿಗ್ರಾಹಿಕೆ (ಪರಿಗ್ರಹರಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತ
ನಾಗುವುದು) ೨೩ ಮಾಯೆ (ಜ್ಞಾನದರ್ಶನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಪಟೋ
ಪಾಯ) ೨೪ ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನ (ಪರರ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಕ್ರಿಯೆಗೆ
ಉತ್ತೇಜನ) ೨೫ ಅಪ್ರತ್ಯಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಯಮದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯುಕ್ತ
ನಾಗದಿರುವುದು" (ಜೈನಧ. ೬೩). [ಪಂಚವಿಂಶತಿ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಪಂಚವಿಂಶತಿಗುಗ್ಗು ಛೇದಾರ್ಣವ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಗುಗ್ಗು ಛವೇ
ಮೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ
ಚೋರ್ಣ : ಪಂಚವಿಂಶತಿಗುಗ್ಗು ಛೇದಾರ್ಣ-ತ್ರಿಕಟುಕ, ತ್ರಿಫಲ . . .
ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಮ ಮಹಿಷಾಕ್ಷಿ ಗುಗ್ಗುಳು ಎಲ್ಲಾ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸಿ . . .
ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು . . . ಎಂಬತ್ತು ವಿಧ ವಾತಗಳೂ ಸಹ ಮಾಣುವುವು
(ಸಕವ್ಯ. ಪಂ. ೪೩೭). [ಪಂಚವಿಂಶತಿ + ಗುಗ್ಗುಳ (= ಗುಗ್ಗುಳ) + ಚೋರ್ಣ]
ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವ (ನಾ). = ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವ : ಪಂಚವಿಂಶತಿ
ತತ್ತ್ವಂಗಳ ವಂಚನೆಯನಳಿದು ಹತ್ತನಾಡಿಗಳ ವ್ಯಕ್ತೀಕರಿಸಿ (ಅಮಂಡೇ.
೧೯೩-೧೪). [ಪಂಚವಿಂಶತಿ + ತತ್ತ್ವ]

ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಸಾಂಖ್ಯರ ಮೇರೆಗೆ ಜಗ
ತ್ತಿಗೆ ಮೂಲನಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳು; ಅಷ್ಟಪ್ರಕೃತಿ
ಗಳು, ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಪಂಚಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು,
ಮನಸ್ಸು, ಪಂಚವಿಷಯ, ಪುರುಷ ಎಂಬುವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ
ಆದ ತತ್ತ್ವ : ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವರೂಪದ ಪಂಚವಜಾಯದೆ ನೀತಮುಖ
ದಲಿ ರಂಜಿಗಾಣದೆ ಸಗುಣಮಯ ನೀಹಾರದಲಿ ಮುಳುಗಿ . . . ಆತುಮ
ವಂಚಕರು ನೀವಾ ಪಕುಗಳೆಂದರೆ ಖೇದವೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೭);
ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಂಗಳೆಂಬ ಮಾಯಾಸುಭಟರ ಸುಡಕೊಂದು (ಭನವ.
೩೪-೩೧). [ಪಂಚವಿಂಶತಿ + ತತ್ತ್ವ]

ಪಂಚವಿಂಶತಿಮಳ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸನ್ಯಾಸರನ್ನೆ ಬಾಧಕ
ವಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ದೋಷಗಳು; ಮಿಥ್ಯಾದರ್ಶನವೇ ಮೊದ
ಲಾದುವು : ಒಳಕೊಂಡ ಪಂಚವಿಂಶತಿಮಳದಿಂದ ಹಿಂಗೆ . . . ಬೆಳಗು
ಗುವಿಾ ತೆಜದ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನರತ್ನಂ (ಸುಕುಸೂ. ೬-೪೬); ೧೦ "ಮಿಥ್ಯಾ
ದರ್ಶನ, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ, ಮಿಥ್ಯಾಚಾರಿತ್ರ, ಮಿಥ್ಯಾದೃಷ್ಟಿ
ಯುಳ್ಳವನು, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು, ಮಿಥ್ಯಾಚಾರಿತ್ರ
ವಂತನು (ಈ ಆರು ಅನಾಯತನಗಳು); ದೇವಮೂಢ, ಗುರು

ಮೂಢ, ಸಮಯಮೂಢ (ಈ ಮೂರು ಮೂಢಗಳು);
ಜ್ಞಾನ, ಕುಲ, ಬಲ, ಪೂಜೆ, ಜಾತಿ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ತಪ, ಶರೀರ
(ಈ ಎಂಟು ಮದಗಳು); ಶಂಕೆ, ಕಾಂಕ್ಷೆ, ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿಪ್ರಶಂಸೆ,
ಸಂಸ್ತವ, ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ (ಈ ಎಂಟು ಶಂಕಾದಿಕ ದೋಷಗಳು)
(ಸಿದ್ಧಾಂತಸಾರ. ೧.೩೮.೫೦)" (ಪ್ರೀಪತ್. ೨೧೩).

[ಪಂಚವಿಂಶತಿ + ಮಳ (= ಮಳ)]

ಪಂಚವಿಧಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮಹಿಜ್ಞಾನ, ಶ್ರುತಜ್ಞಾನ,
ಅವಧಿಜ್ಞಾನ, ಮನಃಪರ್ಯಾಯಜ್ಞಾನ, ಕೇವಲಜ್ಞಾನ ಎಂಬ
ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳು : ಈ ಪಂಚವಿಧಜ್ಞಾನಮುಂ ತಪ್ಪೇದಾದಿ
ಗಳುಂ ಮುಂತೆ ಪೇಟೆಪಡೆಗುಂ (ತತ್ತ್ವಶ. ೫೩). [ಪಂಚ + ವಿಧ + ಜ್ಞಾನ]
ಪಂಚವಿಧಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ (ನಾ). ಚಂದ್ರ, ಸೂರ್ಯ, ಗ್ರಹ,
ನಕ್ಷತ್ರ, ಪ್ರಕೀರ್ಣಕಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯರು :
ಚಂದ್ರದಿತ್ಯಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಪ್ರಕೀರ್ಣಕಗಳೆಂಬ ಪಂಚವಿಧಜ್ಯೋತಿಷ್ಯರಿಂ
ಪರಿವಾರಿತಂಗಳಪ್ಪ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೪-೧೬). [ಪಂಚ + ವಿಧ + ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ]
ಪಂಚವಿರುತಿ (ನಾ). = ಪಂಚಪಕ್ಷಿಸ್ವನ ೨ : ಪಂಚವಿರುತಿಯಂ ತಾಳ
ಗತಿಗುರವದಸಲಿವರದು ಸುರತಾಧಿಕಂ (ಜನವ. ೧೦-೨೮); ಪಂಚವಿರುತಿಗಳ
ಸಂಜ ಶಕುನಿಮಂಚದಿಂಚರಸ್ತ ನಿತ ಸೀತ್ಕಾರ ಮುಂಚುವ . . . ಸುಖಿಲೇಳ್ವೆ
(ಭೈರಸೂ. ೨೯೭). [ಪಂಚ + ವಿರುತಿ]

ಪಂಚವಿಶಿಖ (ನಾ). = ಪಂಚಬಾಣ ೧ : 'ಪಂಚವಿಶಿಖಾಸ್ತ್ರ' ಪರಾ.
[ಪಂಚ + ವಿಶಿಖ]

ಪಂಚವಿಶಿಖಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಐದು ಬಾಣಗಳೇ ಆಯುಧವಾಗಿ
ಉಳ್ಳವನು; ಮನ್ಮಥ : ಪಂಚವಿಶಿಖಾಸ್ತ್ರನೆಡೆಗಖಿಕಪಕ್ಷಿಯ ನಾಯಕ
ರನು ಕರೆತಂದೊಪ್ಪಿಸಿ (ಸಮೋ. ೫-೪೧). [ಪಂಚವಿಶಿಖ + ಅಸ್ತ್ರ]
ಪಂಚವಿಷಯ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಾದ
ಶ್ರೋತ್ರ (ಕಿವಿ), ತ್ವಕ್ಪು (ಚರ್ಮ), ಚಕ್ಷು (ಕಣ್ಣು), ಜಿಹ್ವೆ
(ನಾಲಗೆ), ಘ್ರಾಣ (ಮೂಗು)ವೆಂಬ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ
ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ,
ಗಂಧ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಗುಣಗಳು : ಪಂಚಭೂತವಾಗವಾಗಿಪ್ಪ
ಅತ್ಯಂತ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳೇ ಮುಖಗಳು ಕರಣಂಗಳೇ ಕೈಗಳು ಪಂಚ
ವಿಷಯವು ಪೂಜೆ (ಉರಿಶ. ಕ. ೨೦೧-೨೭೭); ರೂಪಾದಿ ಪಂಚವಿಷಯ
ಪ್ರಾಪಣದಿಂದಲ್ಲದಾಗದಖೀಲೇಂದ್ರಿಯಸೌಖ್ಯೋಪಪದಯಂ (ಚಂದ್ರಪ್ರ.
೧೧-೩೭). [ಪಂಚ + ವಿಷಯ]

ಪಂಚವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಣ, ಆಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ ಮತ್ತು
ಸಮಾನ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪ್ರಾಣ
ವಾಯು : ಇನ್ನು ಪ್ರಾಣಜ್ಞವು ಪಂಚವೃತ್ತಿಯ (ವಾಯುವಿಕಾರ
ದಲ್ಲಿ) ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದಿರಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ (ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ)
ಅಕಾಶ ಶಬ್ದ (ದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಿ)ದಂತೆಯೇ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೯೮). [ಪಂಚ + ವೃತ್ತಿ]

ಪಂಚವೆ (ನಾ). = ಪಂಚಮಿ : ಇತ್ಯಕ್ತೃತ್ವಂ . . . ಪಂಚಮಿ - ಪಂಚವೆ;
ಪುಷ್ಕರಿಣಿ-ಹೊಕ್ಕರಣೆ (ತನವ. ೨೭೯ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಪಂಚಮಿ]
ಪಂಚವ್ಯೂಹ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟ] ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿರುವ ಪರ,
ವ್ಯೂಹ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿ, ವಿಭವ ಮತ್ತು ಅರ್ಚಾ ಎಂಬ ಐದು
ಬಗೆಯ ವ್ಯೂಹಗಳು : ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪಂಚ
ವ್ಯೂಹರೂಪದಿಂದ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕನಾಗಿಯೂ ವಿಶ್ವಾತೀತನಾಗಿಯೂ ಇರು
ತ್ತಾನೆ. ಪರ, ವ್ಯೂಹ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿ, ವಿಭವ, ಅರ್ಚಾ ಎಂಬುವುಗಳೇ
ಪಂಚವ್ಯೂಹಗಳು (ಭಾರದ. ೨೬೨) [ಪಂಚ + ವ್ಯೂಹ]

ಪಂಚಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. [ವೀಶೈ] ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ, ಆದಿಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಪರಾಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಶಕ್ತಿಗಳು : ಆ ಪಂಚಕಲೆಗಳೆಂದವೇ ಪಂಚಶಕ್ತಿಗಳುತ್ಪತ್ತಿ. ಆ ಪಂಚಶಕ್ತಿಗಳಿಂದವೇ ಜ್ಞಾನ ಮನ ಬುದ್ಧಿ ಚಿತ್ತ ಅಹಂಕಾರಂಗಳ ಜನನ (ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೦೨-೨೩೫). ಪರಶಿವ ಸದಾಶಿವ ಮಹಾಮುಹುರತ ಪಂಚಶಕ್ತ್ಯಾಧಾರ ನೆನಪ ಮಾಡೇಶಲೀಲಾವಿಗ್ರಹ (ವೀಶೈ. ೧-೧-೧); ಆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮುಖವೆಂದು ಸೃಜಿಸಲು ಪುಟ್ಟಿದರು ಪಂಚಶಕ್ತಿಯರು, ಆ ಪಂಚಶಕ್ತಿಯರಿಗೆ ಪಂಚಮೂರ್ತಿಯರೆ ಕೈಗೆಲಿಸಿದಾತ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ಜೀವ. ೨೫-೧). ೨. ಈ ಐದು ಶಕ್ತಿಗಳ ಅಧಿದೇವತೆಗಳು [ಪಂಚ_ಶಕ್ತಿ]

ಪಂಚಶತ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಐದನೂರು : ಅಪಾರವೀರ್ಯಾನುಂ ಪಂಚಶತ ಚಾಪೋತ್ಕೇಧನುಂ . . . ಅಪ್ರತಿಹತಶಾಸನನುಮಾಗಿ (ಅವಿಶ್ವ. ೧೫-೩೨), ಇತ್ತಲ್ ಬಬಾಕ್ ಪಂಚಶತೋತ್ತಮ ಯತಿ ಸಮಿತಿನೆರಸು ಗಮನ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ನಿಮಿತ್ತಂ ಬಂದು ಸುದತ್ತಾಚಾರ್ಯರ್ ಪುರೋಪವನಮಂ ಸಾರ್ಧರ್ (ಯಶೋಚ. ೧-೪೪). [ಪಂಚ_ಶತ]

ಪಂಚಶಯನ (ನಾ). = ಪಂಚಶಯ್ಯೆ ೨ : ಪಂಚಶಯನ- [ಐದು ಬಗೆಯ ಹಾಸುಗೆ] ಎಂದರೆ ಅಂದ, ಶೈತ್ಯ, ಮಾರ್ಧವ, ಪರಿಮಳ, ಶುಭ್ರತೆ-ಈ ಐದು ಗುಣವುಳ್ಳ . . . ಹಾಸುಗೆ ಎಂಬ ಮೃದ್ವಾಕಾರವು ತಮಿಳರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ (ಜೀವಂ. ೮- ಮುನ್ನುಡಿ). [ಪಂಚ_ಶಯನ]

ಪಂಚಶಯ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಅಂಡಜ, ಪಿಂಡಜ, ವಾಳಜ, ವಲ್ಕಜ ಮತ್ತು ರೋಮಜ ಎಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಹಾಸುಗೆ. ೨. ಅಂದ, ಶೈತ್ಯ, ಮಾರ್ಧವ, ಪರಿಮಳ ಮತ್ತು ಶುಭ್ರತೆ ಎಂಬ ಐದು ಗುಣವುಳ್ಳ ಹಾಸುಗೆ : ಪಂಚಶಯ್ಯೆಯೊಳಗೊ ಆಗುವಿಂಬದುವೆತ್ತ ಹಾ ಪರಲ ಮೊನೆಯೊತ್ತೆ ನೆಲಮುಕ್ಕಿ (ಕೈ)ಯಿರವೆತ್ತ (ಜೀವಂ. ೧೨೦-೧೪ ರಗಳ). [ಪಂಚ_ಶಯ್ಯೆ]

ಪಂಚಶರ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ, ಅಶೋಕ, ಮಾವು, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮತ್ತು ನೈದಿಲೆಗಳೆಂಬ ಐದು ಹೂಬಾಣ. ೨. ಇಂಥ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಮನ್ಮಥ : “ಮದನಃ, ಮನ್ಮಥಃ, ಮಾರಃ, ಪ್ರಮುಮ್ನಃ, ಮೀನಕೇತನಃ, ಕಂದರ್ಪಃ, ವರ್ಷಃ, ಅನಂಗಃ, ಕಾಮಃ, ಪಂಚಶರಃ . . . ವಿಶ್ವಕೇತಃ-೨೧ ಮನ್ಮಥನ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೭); ಪಂಚಶರಗೆ ಮಾರ್ಗರಲದಾಗಿ ವಿಜೃಂಭಿಸುವೆಮ್ಮ ಕಣ್ಣಂಟನಕಾಂಕ್ಷಿಗೊಂದಿಗಿತು ಸಾಮ್ಯನ ನೋಡಿ (ಉದ್ವಿ. ೧-೬೩); ಅವನಿಪರೂಪ ಪಂಚಶರನೋಲಗದಿಂ ನಡೆಂದೆಲ್ಲಿಯಿಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೭೦).

[ಪಂಚ_ಶರ]

ಪಂಚಶಾಖ (ನಾ). ಬೆರಳುಗಳೆಂಬ ಐದು ಟಿಸಿಲುಗಳುಳ್ಳುದು ; ಕೈ ; ಹಸ್ತ : “ಪಾಣಶಯಃ, ಪಂಚಶಾಖಃ, ಕರಃ, ಹಸ್ತಃ-ಈ ೪ ಕೈಯಂಶ (ಹಲಾಯು. ೮೪-೩೫೭); “ಪಂಚಶಾಖಃ, ಶಯಃ, ಪಾಣಃ-೩ ಮಣಕಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ ಬೆರಳುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹಸ್ತದ ಹೆಸರುಗಳು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಪಂಚಶಾಖಿ (ನಾ). = ಪಂಚಶಾಖ : “ಪಾಣಹಸ್ತಂ ಪಂಚಶಾಖಿ ಕರ ಮನಲು ಕೈ” (ಮಂಗಳ. ೪೫-೪). [ಸಂ. ಪಂಚಶಾಖಾ]

ಪಂಚಶಿಕ್ಷೆ (ನಾ). [ಬೌದ್ಧ] ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ವಿಧಿಸುವ ಅಹಿಂಸೆ (ಹಿಂಸಿಸದಿರುವುದು), ಅಚಾರ್ಯ (ಕದಿಯದಿರುವುದು), ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಸತ್ಯ (ದಿಟವನ್ನೇ ನುಡಿಯುವುದು) ಮತ್ತು ಮಧುಮದ್ಯ ತ್ಯಾಗ (ಜೇನು ಮತ್ತು ಮದ್ಯ ಕುಡಿಯದಿರುವುದು) ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಚರಣೆ : ಯಾವ ಬೌದ್ಧನಿಗೆ ಪಂಚಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕುದು (ಕಸಾಪ. ೨, ೩೧೦). [ಪಂಚ_ಶಿಕ್ಷೆ]

ಪಂಚಶಿಖಿ (ನಾ). ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಐದು ಜುಟ್ಟನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ಅತನ ತನೂಜನುತಮೂತೀತಂ ನೆಗಟ್ಟಂ ಹಾರಿತ ನಾತಂಗೆ ಜಗನ್ನೂತ ಪಾದಾಬ್ಜಂ ತ್ರಿಜಗಖ್ಯಾತಂ ಹಾರೀತಿ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಪಂಚಶಿಖಿಂ (ಕಣಕ. ೧-೨-೧೧; 1058). [ಸಂ.]

ಪಂಚಶಿಖಿ (ನಾ). ೧. ಐದು ತುದಿಗಳು : ಪರಮೇಶ್ವರನುಂ ಕಾರ್ತ ಸ್ವರದ ಚತುಷ್ಕೋಣಕಲಶಮುಂ ಪೋಲ್ತುವೆ ಮಂದರಶಿಖರಪಂಚ ಶಿಖಿಯಂ ಪರಿಮಳಮಿಳಿತಾಳಪಟಿಕರುಚಿ ಜಟಿಕೆಯಂ (ಅಜಿತ. ೪-೭೦). ೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಪಡಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಭುವನಾಧ್ಯದ ಇನ್ನೂರು ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಪಂಚಶಿಖಿಯಾ ಪ್ರಪಂಚಾತ್ಮಕಂ ತೀಕ್ಷ್ಣನುರುತರ ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮಂ (ವೀಶೈ. ೭-೪-೨೧). [ಪಂಚ_ಶಿಖಿ]

ಪಂಚಶಿಖಿ (ನಾ). ಆಚಾರವಂತರು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ಐದು ಜುಟ್ಟು : (೪). [ಪಂಚ_ಶಿಖಿ]

ಪಂಚಶಿಲ್ಪ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಗೆಯ ಕೈಗೆಲಸಗಳು ; P ಬಡಗಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕಂಚುಗಾರ, ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ ಅಥವಾ ಬಡಗಿ, ನೇಕಾರ, ನಾಯಿಂದ, ಅಗಸ, ಚಮ್ಮಾರ ಇವರುಗಳ ಕೈಗೆಲಸ : ಪಂಚಶಿಲ್ಪಗಳಾದಿ ಲೋಕಪ್ರಪಂಚವೆಲ್ಲಂ ತಿಳುಹಿ (ಬಜ್ರಪ. ೧೧-೪೫). [ಪಂಚ_ಶಿಲ್ಪ]

ಪಂಚಶೀಲ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚಶಿಕ್ಷೆ ೨. [ಜೈನ] ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳು ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಹೇಳಿರುವ ಅಹಿಂಸೆ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ (ಕದಿಯದಿರುವುದು), ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಸರಿಗ್ರಹ (ಸಂಗ್ರಹ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು) ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವ್ರತಗಳು : ಜೈನ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಹಿಂಸೆ . . . ಅಸರಿಗ್ರಹ ಎಂಬ ಪಂಚ ಶೀಲಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ (ಭಾರದ. ೧೪೨). ೨. [ರಾಜನೀ] ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರದೇಶ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವವನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವುದು, ಅನಾಕ್ರಮಣ, ಪರಸ್ಪರ ಆಂತರಿಕ ಕಾರ್ಯಭಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹಸ್ತಕ್ಷೇಪ ಮಾಡದಿರುವುದು, ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ; ಶಾಂತಿಯುತ ಸಹಜೀವನ : ಕೆಡುಕಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಬಂತು, ಅಧಿಕಾರವೆನಾತದಿ ಪಂಚಶೀಲಪಾಂಚಾಲಿಯ ವಸ್ತುಹರಣ ನಡೆದಿದೆ (ಕಲ್ಲೋಲ. ೫೭-೫); ಮಹಾತ್ಮಗಾಂಧಿಯವರ ಉಪದೇಶದ ಮಹತ್ವ ನಿಂದ ಭಾರತೀಯರು ಶಾಂತಿಯುರಾಗಿ ಇತರ ದೇಶದವರೊಡನೆ ಪಂಚ ಶೀಲನೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರದ. ೩೩೬).

[ಪಂಚ_ಶೀಲ]

ಪಂಚಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿಗಳು : ಪಂಚ ಶುದ್ಧಿನ್ನಿತಾ-ಮನಃಶುದ್ಧಿ, ನಜನಶುದ್ಧಿ, ಶರೀರಶುದ್ಧಿ, ದ್ರವ್ಯಶುದ್ಧಿ, ಕ್ರಿಯಾಶುದ್ಧಿಗಳೆಂಬುದು ಶುದ್ಧಿಗಳೆಂ ಕೂಡಿದ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧-೧೬). ೨. ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ, ಸ್ಥಾನಶುದ್ಧಿ, ದ್ರವ್ಯಶುದ್ಧಿ, ಲಿಂಗಶುದ್ಧಿ, ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಶುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಶುದ್ಧಿ : ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ ಸ್ಥಾನಶುದ್ಧಿ ದ್ರವ್ಯಶುದ್ಧಿ ಲಿಂಗಶುದ್ಧಿ ಮಂತ್ರಶುದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಪಂಚಶುದ್ಧಿಗಳಂ ವಿಸ್ತರಿಸುವದಲ್ಲ (ವಿವೇಕ. ೧೦೬). [ಪಂಚ_ಶುದ್ಧಿ]

ಪಂಚಶೂಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಹಿಪ್ಪಲಿ ಮೂಲ, ಚನ್ನ, ಚತ್ರಮೂಲ, ಶುಂಠಿ-ಈ ೫ ಷ ಕಷಾಯವಂ ಕಾಸಿ ಕೊಳ್ಳೆ ಪಂಚಶೂಲೆ ಮೂಣ್ಣಂ (ವಿವೇಕ. ೭೧). [ಪಂಚ_ಶೂಲೆ]

ಪಂಚಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). [ವಿಶಿಷ್ಟ] ತಪ, ಪುಂಧ್ರ, ನಾಮ, ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಯಾಗ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚಾರಗಳು ;

IP ೧. ತಪಃ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ವಿನ ಆಯುಧಗಳಾದ ಶಂಖ, ಚಕ್ರ
ಗಳ ಲಾಂಛನವನ್ನು ತೋರಿಸಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವುದು. ೨. ಪುಂಡ್ರ :
ನಾಮವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ನಾಮ : ವಿಷ್ಣು ವಿನ
ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪುರುಷನು ವಿಷ್ಣು ವಿನ ದಾಸ
ನೆಂತಲೂ, ಸ್ತ್ರೀಯರು ವಿಷ್ಣು ವಿನ ದಾಸಿಯೆಂತಲೂ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳ
ಬೇಕು. ೪. ಮಂತ್ರ : ವಿಷ್ಣು ವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮೂರು ವಿಧದ
ಮಂತ್ರಗಳು. ೫. ಯಾಗ : ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಪೂಜೆ : ಪಂಚಸಂಸ್ಕಾರ
ಗಳನ್ನು ಪಡೆದೊಡನೆ ಪಂಚಕತಪ್ತಮನೆಯಿತು . . . ನಿಶ್ಚಂಚಲಚಿತ್ತ
ದೊಳಹುದು (ಪರಿಬ. ೯-೪೬) ; ಅವರ ವಿನಾದದಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವನಾದ
ವಿಷ್ಣು ಚಿತ್ತನು ಗೆದ್ದನು. ಸರಿ, ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಈತನು ಆತನ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಪಂಚ
ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದನು (ಸಾಹಜೀ. ೯೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಸಂಸ್ಕಾರ]
ಪಂಚಸಮಿತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಈರ್ಯಾಸಮಿತಿ, ಭಾಷಾಸಮಿತಿ,
ವಿಷ್ಣಾಸಮಿತಿ, ಆದಾನನಿಶ್ಚೇಪಣಸಮಿತಿ ಮತ್ತು ಉತ್ಸರ್ಗ
ಸಮಿತಿ ಎಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು, —
ಪ್ರಾಣಿಪೀಡಾಪರಿಹಾರೋಪಾಯಗಳು : ಕಸವರನುಂ ಕಸನುಂ
ಪೂಜಿಸುವನು ಮೇಳಿಸುವನುಂ ಸಮಾನಂ ಪ್ರತಿಭಾಷಿಸೆ ಪಂಚಮಹಾನ್ಯತ
ಪಂಚಸಮಿತಿಯಿತೆ ಪ್ರಿಗುಪ್ತಿಗುಪ್ತಂ ಮುನಿಪಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೧೧೧) ;
೩. ವಿಶ್ವಾಯದರ್ಪದಳನನುಂ ಪಂಚಸಮಿತಿವಿಯತನುಂ . . . ಪೋಡಶ
ತೀರ್ಥಕರಭಾವನೆಯುಮಂ ಭಾವಿಸರ್ ಬಗೆದು (ಅಜಿತ. ೩-೧ ವ).

[ಪಂಚ್ಚ + ಸಮಿತಿ]

ಪಂಚಸರ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚಶರ ೨ : “ಆಯುಂಬಂ ಪಂಚಸ
[ಪಾಣಂ. ಶ್ರೀಂ] (ಚತು. ೫೧) ; ಮೊದಲ ಪದನಪುಂಶಕ್ಕೆ ಬಾರದೆ
ಪರಪದಂ ತದ್ಭವಮಾದ ಸಮಾಸಕ್ಕೆ . . . ಪಂಚಶರ-ಪಂಚಸರ (ಶಮದ.
೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಐದು ಎಳೆಗಳ ಹಾರ : ಕರಳಿಯ ಮೊಗ್ಗ ಮೊರೆಯ
ಮುಸುಕಿದಳೂವ ತರುಣಿ ಮುತ್ತಿನ ಪಂಚಸರದಿಂದ (ಪ್ರಭುತಿ. ೨೨-೫೧) ;
ಹಾರ ತಿಸರ ಪಂಚಸರ ಕಂಠಮಾಲೆಯ . . . ರಾಯನಿಶ್ಚ ನಂದನೆಗೆ
(ರಾಮ. ೮-೪೬) ; ನವರತ್ನದ ಪುಸ್ತಿ ಕಟ್ಟಾಣಿಮುತ್ತಿನ ಖವಲಿವಿನವ
ಪಂಚಸರದ . . . ಕುನಲಯನೇಶ್ರಿಯೊಪ್ಪಿದಳು (ಕಂನವಿ. ೯-೬೨).

[ಪಂಚ್ಚ + ಸರ]

ಪಂಚಸಾದಾಖ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವ, ಅಮೂರ್ತಿ, ಮೂರ್ತಿ,
ಕರ್ತೃ, ಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಐದು ಸಾದಾಖ್ಯಗಳು : ಆ ಮಹಾಲಿಂಗವೇ
ಪಂಚಸಾದಾಖ್ಯವೆನಿಸಿತ್ತು ಆ ಪಂಚ ಸಾದಾಖ್ಯವೇ ಪಂಚಲಿಂಗಪ್ರಕಾಶ
ವೆನಿಸಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦೨-೨೩೫) ; ಪಂಚಸಾದಾಖ್ಯಂಗಳನೊಳ
ಗೊಂಡು ಸಾಕಾರವಾಗಿ ಬಂದ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವೇ [ಆ] ಶಿವನು (ಘನವ.
೩೦-೨೪) ; ಕಡೆಯ ನಾದದ ಸಹಸ್ರಾಂಶದೊಳು ಕೂರ್ಪಿನಿಂದೆಡೆವಿಡದೆ
ಪಂಚಸಾದಾಖ್ಯಂಗಳೊಂದೊಂದೊಡನೆ ಸಾವಿರ ಭಾಗೆ ಭಾಗಿಯೆಂದೊ
ಗೆದು . . . ಮಹೇಶ್ವರನುದಿಸಿ ಸೃಜಿಸತೊಡಗಿದನವಿಳವಂ (ವೀಶೈ. ೪೦-
೧-೬-೪೦).

[ಪಂಚ್ಚ + ಸಾದಾಖ್ಯ]

ಪಂಚಸಾಮ (ನಾ). ಉದ್ದೀಧ, ಪ್ರಸ್ತಾವ, ಹಿಂಕಾರ, ಪ್ರತಿಹಾರ
ಮತ್ತು ನಿಧನಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಾಮಗಳು ; ೧) ಸಾಮ —
೫ ವಿಧ : ಗುಣಸಂಕೀರ್ತನ (ಗುಣಕೀರ್ತನ ಮಾಡುವುದು),
ಸಂಬಂಧೋಪಾಖ್ಯಾನ (ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು), ಪರಸ್ಪ
ರೋಪಕಾರ ಸಂದರ್ಶನ (ಪರಸ್ಪರೋಪಕಾರವನ್ನು ಮನಗಾಣಿ
ಸುವುದು), ಆಯತಿಪ್ರದರ್ಶನ (ಒಳ್ಳೆಯತನವನ್ನೆಸಗುವುದು),
ಆತ್ಮೋಪನಿಧಾನ (ನಾನು ನಿನ್ನವನೆಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು
ಗಳನ್ನಾಡುವುದು) (ಅರ್ಥಶಾ. ೬೪-೨-೧೦) (ಶ್ರೀಮತ್ಸ. ೪೮೩) ;

ಗೋವುಗಳೊಳುದ್ದೀಧನಹ ಪ್ರಸ್ತಾವ ಹಿಂಕಾರರೆಡು ರೂಪದಲಾಯಿಜ
ಗಳೊಳಗಿಹನು ಪ್ರತಿಹಾರಂ ಹಯಗಳೊಳು ಜೀವನಪ್ರದ ನಿಧನ ಮನುಜ
ರೋಳಿ ವಿಧದಲಿಹ ಪಂಚಸಾಮವ ಜ್ಞಾನವಜ್ಞಾನವಕೆ ನೆನವಂಗಿಯ್ದಿ
ಸನು ಜನುಮಗಳ (ಹಸಾರ. ೩-೧೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಸಾಮ್ಯ]

ಪಂಚಸಾಯಿಕ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚಬಾಣ ೧ : ಧನುವನೇರಿಸಿ ಪುಷ್ಪ
ಶರಗಳ ಕೊನೆಯ ಮಂತ್ರಿ ಸಂಚಸಾಯಿಕವನು ಸೆಳದು ಕರ್ಣಾಂತ
ಮುಷ್ಟಿಯಲಾಗ ಮನಸಿಜನು (ಜ್ಞಾನಸಂ. ೪೩-೧೪೪). ೨. = ಪಂಚ
ಬಾಣ ೫ : ನೀನುಂ ನನೆಗೋಲ್ಕಳಂ ಸಿಡಿಲ್ಲೆ ಸಾಟಿಯನಾಗಿಪೆ ಪಂಚ
ಸಾಯಿಕಾ (ಶಾಕುಂತ. ೩೨-೫೩). [ಪಂಚ್ಚ + ಸಾಯಿಕ]

ಪಂಚಸಾರ (ನಾ). ೧. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಹಿಪ್ಪಲಿ (ಹಿಪ್ಪಲಿ),
ಸರ್ಪಿ (ತುಪ್ಪ), ಸಿತ (ಸಕ್ಕರೆ), ಕ್ಷೌದ್ರ (ಜೇನು) ಮತ್ತು
ಪಯಸ್ಸು (ಹಾಲು) ಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಾರಗಳು.

೨. ಪಂಚಸಾರಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದಾದ ಔಷಧ : ಪಂಚಸಾರಕ್ಕೆ : —
ಹಾಲು, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ತುಪ್ಪ, ಹಿಪ್ಪಲಿ, ಸಕ್ಕರೆ ಇಷ್ಟನ್ನೂ ಕೂಡಿ
ಇಟ್ಟು ಲೇಹ್ಯಂ ಮಾಡಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿದ್ಯ. ೧. ೧೪೪). ೩. [ವೀಶೈ]
(?) : ನವಸಾರ ಅಪ್ಪಸಾರ ದಶಸಾರ ಪಂಚಸಾರ ಚತುಸ್ಸಾರ
ಮೇಳಸಾರಯಂತಿವನತಿಗಳಿದ ಮಹಾನುಹಿಮಾನ ನಿಲವು ಲಿಂಗದಲ್ಲಿ
ಸಂಪೂರ್ಣ (ಪದಗೋ. ೧೩-೧೬೩). [ಪಂಚ್ಚ + ಸಾರ]

ಪಂಚಸಿದ್ಧಾಂತ (ನಾ). ೧. [ಜ್ಯೋತಿ] ಜ್ಯೋತಿಷಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ
ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿರುವ ರೋಮಕ, ಪೈತಾಮಹ, ವಾಸಿಷ್ಠ,
ಪೌಲಿಶ ಮತ್ತು ಸೌರಗಳೆಂಬ ಐದು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು : ಈ ಮತದಲ್ಲಿ
ಪಂಚಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂಬ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ . . . ಅಖಿಸ್ತರವಿರುವುದಾದರೂ ಅಧುನಿಕ
ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅನಾವಶ್ಯಕವೆಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿಲ್ಲ (ಹಿಂದಸಾ. ೯೧).
೨. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಆಧ್ಯಾತ್ಮವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿರುವ ವೇದ,
ಪಾಂಚರಾತ್ರ, ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ ಮತ್ತು ಪಾಶುಪತಗಳೆಂಬ
ಐದು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು : ವೇದಂಗಳುಂ ಶ್ರೀ ಪಾಂಚರಾತ್ರಮುಂ
ಸಾಂಖ್ಯಮುಂ, ಯೋಗಮುಂ, ಪಾಶುಪತಮಂದೇ ಪಂಚಸಿದ್ಧಾಂತಂಗಳುಂ
ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ತತ್ತ್ವದ ನೆರೆಗಳಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುವೋ?
(ಚಕವಿ. ೨೧). [ಪಂಚ್ಚ + ಸಿದ್ಧಾಂತ]

ಪಂಚಸುಜ್ಞಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮತಿಜ್ಞಾನ, ಶ್ರುತಜ್ಞಾನ,
ಅವಧಿಜ್ಞಾನ, ಮನಃಪರ್ಯಾಯಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕೇವಲ
ಜ್ಞಾನಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳು : ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳ
ಗಾತ್ರಯ ಪಂಚಸುಜ್ಞಾನಗಳ ಸಲೆ ನೆರೆ ಪಂಚಮಸ್ಥಾನಗಳ ಪಡೆದರ . . .
ತೀರ್ಥಕರೊಲಿದು ಭಜಿಸುವೆ (ಬಜ್ರ. ೧-೩). ‘ಪಂಚವಿಧಜ್ಞಾನ’
ಪರಾ. [ಪಂಚ್ಚ + ಸುಜ್ಞಾನ]

ಪಂಚಸೂತಕ (ನಾ). ಜನನಸೂತಕ, ಮರಣಸೂತಕ, ರಜ
ಸ್ನೂತಕ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಠಸೂತಕ ಮತ್ತು ಜಾತಿಸೂತಕಗಳೆಂಬ ಐದು
ಬಗೆಯ ಸೂತಕಗಳು ; ೧) ಈ ಐದು ಸೂತಕಗಳ ಹೆಸರುಗಳ ಪಟ್ಟಿ
ಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ :
“ಸೂತಕ—೫ : (ಅ) ಜಾತ, ಮೃತ, ರಜಃ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಠ, ಜಾತಿ
(ವಿದ್ಯಾ. ಕ. ೫೩). (ಆ) ಮಧುಪಾನ, ಅನ್ಯತ, ದೇವಲಕಸ್ಪರ್ಶ,
ಯೂಪಸ್ತಂಭಸ್ಪರ್ಶ, ಶವದರ್ಶನ (ವಿದ್ಯಾ. ಕ. ೫೩).
(ಇ) ಜಾತಿ, ಜನನ, ಮರಣ, ನಿತ್ಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕ (ಸಂಜ್ಞಾ.
೮೩). (ಈ) ಜಾತಿ, ಜನನ, ಪ್ರೇತ, ಉಚ್ಚಿಷ್ಠ, ಪ್ರಜಾ
(ವಿಚಿಂ. ೨-೧೮೩)” (ಶ್ರೀಮತ್ಸ. ೪೯೧) : ಜಾತಿಸೂತಕ ಜನನಸೂತಕ

ಪ್ರೇತಸೂತ್ರ ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ರಚಿಸುತ್ತವೆಂಬ ಪಂಚಸೂತ್ರವು ಮಹಾನುಭಾವಿಗಳು . . . ಭವಿಷ್ಯವಶತಃ ಕಲೆದವೆಂತೆನ್ನ ಬಹುದೆ (ಚನ್ನ. ೨೨-೨) ; ಜಾತಿಸೂತ್ರ ಪ್ರೇತಸೂತ್ರ ಜನನಸೂತ್ರ ಉಚ್ಚಿಷ್ಠಸೂತ್ರ ರಚಿಸುತ್ತವೆಂಬ ಪಂಚಸೂತ್ರಕಂಗಳಂ ಕಳೆದು (ಅಖಂಡೇ. ೮೭-೯೦) ; ವೀರಶೈವ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರೈಲ್ವರೂ . . . ಲಿಂಗಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೇ ಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಬಲವಿಧಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಲಿಂಗಧಾರಣ, ಲಿಂಗ ಪೂಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚಸೂತ್ರ ನಿರ್ಬಂಧವಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೨೫೧).

[ಪಂಚ್ಚ + ಸೂತ್ರ]

ಪಂಚಸೂತ್ರ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಶಿವಲಿಂಗಗಳ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸುವ ಲಿಂಗೋಚ್ಚತೆ, ಲಿಂಗವಿಸ್ತಾರ, ಲಿಂಗಸ್ಥೂಲ್ಯ, ಪೀಠವಿಸ್ತಾರ, ಪ್ರನಾಲಿಕಾಮಾನಗಳೆಂಬ ಐದು ಸೂತ್ರಗಳು ; 10 ಈ ಐದು ಸೂತ್ರಗಳ ಹೆಸರುಗಳ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : "ಸೂತ್ರ- ೫ : (ಅ) ಲಿಂಗೋಚ್ಚತೆ, ಲಿಂಗವಿಸ್ತಾರ, ಲಿಂಗಸ್ಥೂಲ್ಯ, ಪೀಠವಿಸ್ತಾರ, ಪ್ರನಾಲಿಕಾಮಾನ (ಧರ್ಮಸಿಂ. ೩ ಪೂ-೨೫೬). (ಆ) ಪದ್ವಿಡಿ, ವೃಷ್ಟಿ, ಮುಕ್ತಾಗುಚ್ಚ, ಲಂಬನ, ಪಂಚವರ್ಣ (ವೀಸಾಧ. 1-೮೬). (ಇ) ಸಂಕಲ್ಪ, ಮಾರ್ಜನ, ವರುಣ ಸೂಕ್ತ, ಅಘಮರ್ಷಣ, ಸ್ನಾನಾಂಗತರ್ಪಣ (ವಿದ್ಯಾಕ. ೫೩)" (ಪ್ರೀತಪ್ಪ. ೪೯೨) : ಎಲೇ ಹಿರಿಯರುಗಳಿರಾ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವುದು ಪಂಚಸೂತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕೆಲವು ತಿದ್ದಿ ತೀರ್ಚಿ ಒಪ್ಪುವಿಟ್ಟು ಲಿಂಗ ವೆಂದಲ್ಲಿ ಅಡುದೆಂಬರು (ಮೋಳಿಮಾ. ೧೮೫-೬೯೪ ಬೀಕು) ; ಸ್ವಶಾಖೀಯ ಗುರುಗಳು . . . ಪಂಚಸೂತ್ರಘಟಿತವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರದಿಂದ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಗರ್ಭಯುತ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡುವರು (ಭಾರದ. ೨೪೯).

[ಪಂಚ್ಚ + ಸೂತ್ರ]

ಪಂಚಸೂತ್ರ (ನಾ). "ಕುಟ್ಟುವುದು, ಕೇರುವುದು, ಬೀಸುವುದು, 25 ಒಲೆ ಹೊತ್ತಿಸುವುದು, ನೀರು ತುಂಬುವುದು—ಈ ಐದು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಪಂಚಸೂತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರು" (ದ್ವಾದಶಾ. ೫೩೫) ; 10 "ಸೂತ್ರಾ-೫ : ಗೃಹಸ್ಥನು ತಾನು ಮಾಡದೆಯೇ (ಪ್ರಾಣಿ ಹಿಂಸೆಯ ದೋಷವನ್ನು) ಹೊಂದುವ, ಐದು ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳು : ಚುಲ್ಲೀ (ಒಲೆ), ಪೇಷಣೀ (ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು), ಉಪಸ್ಯರಃ (ಪೊರಕೆ), ಕಂಡನೀ (ಒರಳು ಮತ್ತು ಒನಕೆ), ಉದಕುಂಭ (ನೀರಿನ ಕೊಡ) (ಮನು. ೩-೬೮ ; ಧರ್ಮಸಿಂ. ೩ ಪೂ-೨೪೬). ಉದ್ವಾಹನೀ, ದೃಷದಪಲಾತ್ಮಿಕಾ, ಗೃಹೋಪ ಕರಣ ಕುಂಡಸಂಮಾರ್ಜನಾದಿ, ಉಲೂಖಲ ಮುಸಲ, ಜಲಾಧಾರ ಕಲಶ (ಮನು. ೩-೬೮ ವ್ಯಾ). ಕಂಡನೀ, ಪೇಷಣೀ, ಚುಲ್ಲೀ, ಉದಕುಂಭ, ಮಾರ್ಜನೀ (ಪರಾಶರಸ್ಮೃತಿ. ೨-೧೧)" (ಪ್ರೀತಪ್ಪ. ೪೯೩) : ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯೆಂಬ ಮಹಗಜವಿಯರು ಪಂಚ ಬಾಣನ ಭಂಜನರು ಪಂಚಮಹಾಪ್ರತಸ್ತುತಿಸಮೇತರು ಪಂಚಸೂತ್ರ [ನ] ವರ್ಣಿತರು (ದ್ವಾದಶಾ. ೧-೩೩೦). 'ಪಂಚಸೂತ್ರಾದೋಷ' ಪರಾ.

[ಪಂ. ಪಂಚಸೂತ್ರಾ]

ಪಂಚಸೂತ್ರಾದೋಷ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಹತ್ಯೆಗೆ ಆಸ್ಪದವಾದರೂ ಗೃಹಸ್ಥನು ವಿಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಐದು ದೋಷಗಳು, —ಪಾಪಗಳು ; 10 ಚುಲ್ಲೀ (ಒಲೆ), ಪೇಷಣೀ (ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು), ಉಪಸ್ಯರ (ಪೊರಕೆ), ಕಂಡನೀ (ಒರಳು ಮತ್ತು ಒನಕೆ), ಉದಕುಂಭ (ನೀರಿನ ಕೊಡ)—ಈ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ 45 ಗೃಹಸ್ಥನು ಐದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆ.

ಇವುಗಳಿಂದಾದ ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸಾಪಾಪಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ, ವೈಶ್ವದೇವ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಯಿದೆ. ೨. (ಬತ್ತವನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವುದು, ತುಳಿಯುವುದು, ಕುಟ್ಟುವುದು, ಪೋಟುಹಾಕುವುದು, ಬೀಯಿಸುವುದು ಎಂಬ ಐದು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದಂಟಾಗುವ ದೋಷ, —ಪಾಪ : 5 ನೆಲ್ಲನ್ನು (ಭತ್ತವನ್ನು) ಕೊಯ್ಯುವುದು ೧. ತುಳಿಸುವುದು ೨. ಕುಟ್ಟುವುದು ೩. ಪೋಟುಹಾಕುವುದು ೪. ಬೀಯಿಸುವುದೆಂಬ ಪಂಚಸೂತ್ರಾದೋಷವು ಬರುವುದು (ಹಸಾರ. ೨೨-೨೯ ತಾತ್ಪರ್ಯ). [ಪಂ.]

ಪಂಚಸೂತ್ರವಣಿ (ನಾ). ಐದು ಸಲ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಿಡುವ ಬಾಣ : 10 ಎನ್ನ ಕೋಮಲಶರೀರ ಶಿವನಕ್ಷಿಗಾಪುತಿಯಾದೊಡಾಗಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಾರಪಂಚ ಸೂತ್ರಗಳೆಚ್ಚ ಭವನಶುಕ್ಲಗ್ರತಪೋಬ್ರಹ್ಮಸಂ ಮಾಡುವೆ(ನಮೋ. ೫-೩೫).

[ಪಂಚ್ಚ + ಸೂತ್ರಾ (< ಸೂತ್ರಾ) + ಕಣಿ]

ಪಂಚಸೌಗಂಧ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧಗಳು ; 10 "ಸುಗಂಧ ೫ : (ಅ) ಕರ್ಪೂರ, ಕಕ್ಕೋಲ, ಲವಂಗವುಷ್ಟ, ಗುವಾಕ, ಜಾತೀಫಲ (ರಾಜನಿ. —ಶಕದ್ವ್ಯ. IV-೧೫). (ಆ) ಲವಂಗ ಕುಸುಮ, ಕಕ್ಕೋಲ, ಕಾಂಡ, ಜಾತೀಫಲ, ಕರ್ಪೂರ (ಶಬ್ದ ಚಂದ್ರಿಕಾ, —ಶಕದ್ವ್ಯ. (IV-೧೫). (ಇ) ಶ್ರೀಗಂಧ, ತಕ್ಕೋಲ, ಜಾಯಿಫಲ, ಪದ್ಮಕೇಸರ, ತಾವರೆಯ ಕೇಸರ (ಓಕೋ. ೯೩). (ಈ) ಕುಂಕುಮದ ಹೂವು, ಅಗರು, ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಚಂದನ (ವಸ್ತುಪ್ರ. ೭೦೪)" (ಪ್ರೀತಪ್ಪ. ೪೯೦) : ದೇವರ್ಗಿ . . . ಮಂಗಳಾಭಿಷೇಕಮಂ ಮಾಡಿ ಪಂಚಸೌಗಂಧಗಂಧಗಳಂ ಪೂಸಿ ವಸ್ತ್ರಾಳಂ ಕಾರಮುಪವೀತ ಮಧುಪರ್ಕ್ಕವಾಚಮನೀಯಂ ಪುಷ್ಟಪೂಜೆ ಪುಷ್ಟಾ ಘ 20 ಪಕ್ವಾಂನ ಮಂಟಪ ಧೂಪ ಭಿತ್ತ ದೀಪಾರತಿಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಶ. VII, ೩೪೦. ೧೮೫-೬೮ ; 1158). [ಪಂಚ್ಚ + ಸೌಗಂಧ]

ಪಂಚಸೌಜ್ಞ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗಿರುವ ಪರ, ಗೂಢ, ಶರೀರಸ್ಥ, ಲಿಂಗಕ್ಷೇತ್ರ, ಅನಾದಿಗಳೆಂಬ ಐದು ಸಂಜ್ಞೆಗಳು : 25 ಆ ಶಿವನೇ ಮಹಾಲಿಂಗವು ತವ ಮಹತ್ಸೌಜ್ಞಯಂ ಪಂಚಸೌಜ್ಞಯಂ ನುಳ್ಳುದು (ವೀಶೈ. ೧-೮-೧೩). [ಪಂಚ್ಚ + ಸೌಜ್ಞ]

ಪಂಚಸ್ಥಾನ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧಮಾಡುವಾಗ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವ ಐದು ವಿಧವಾದ ಕ್ರಮಸ್ಥಾನಗಳು ; 10 ಸ್ಥಾನ-೫ : ಆಲೀಢ, ಪ್ರತ್ಯಾಲೀಢ, ಸಮಪಾದ, ವೈಷ್ಣವ, ಮಂಡಲಾಗ್ರ (ಗದಾಯು. ೮-೧೧). ಆಲೀಢ ಪ್ರತ್ಯಾಲೀಢ, ಸಮಪಾದ, ವಿಶಾಖ, ಮಂಡಲ (ಶಬ್ದರ. ೧೧೧೬)" (ಪ್ರೀತಪ್ಪ. ೫೦೦). ೨. [ಯೋಗ] ತಾರಕ, ದಂಡಕ, ಕುಂಡಲಿ, ಪ್ರಣವ ಮತ್ತು ಬಿಂದುಗಳೆಂಬ ಐದು ಸ್ಥಾನಗಳು : ಇರುವ ಪಂಚಸ್ಥಾನಮಾರ್ಗದ ಕರತಳಾಮಳಕದೊಲು ಕೃಪೆಯಿಂದರುಹಿಸಲಹುದೆನಲು (ಗಗನಾ. ೨೦-೩೯). ೩. [ವೀಶೈ] ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಶರೀರದ ಐದುಭಾಗಗಳು ; ತಲೆ, ಕರ್ಣ, ಉರ (ಎದೆ), ಅಮಳೋಕ್ಯ (ಬಾಯಿ) ಮತ್ತು ಕಕ್ಷ (ಕಂಕುಳು) : ಪಂಚಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗದ ಕರಸ್ಥಲದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಗೊಳ್ಳ 40 ಲಿಕ್ಕಾಗಿ (ಮಧೇವ. ೨೮೬-೬೬). [ಪಂಚ್ಚ + ಸ್ಥಾನ]

ಪಂಚಸ್ಥಾವರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕೇವಲ ಸ್ವರ್ಣೇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪೃಥ್ವಿಕಾಯ, ಅಪ್ಯಾಯ, ತೇಜಃಕಾಯ, ವಾಯು ಕಾಯ ಮತ್ತು ವನಸ್ಪತಿಕಾಯಗಳೆಂಬ ಐದು ಜೈತನ್ಯ ವಸ್ತುಗಳು : ಕಾಯಾನುವಾದದಿಂ ಪಂಚಸ್ಥಾವರಗಳ್ಳಿ ಗುಣಸ್ಥಾನ ಭೇದಾಭಾವದಿಂ ಅಲ್ಪಬಹುತ್ವಾಭಾವಮಕ್ಕುಂ (ಚತ್ವಸ್ತ. ೪೯).

[ಪಂಚ್ಚ + ಸ್ಥಾವರ]

ಪಂಚಸ್ವರ (ನಾ). ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನಾಳಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಪೃಥ್ವೀಸ್ವರ, ಅಪ್ಪುಸ್ವರ, ತೇಜಸ್ವಿನ ಸ್ವರ, ವಾಯುವಿನ ಸ್ವರ ಮತ್ತು ಆಕಾಶಸ್ವರಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸ್ವರಗಳು: ಒಂದೊಂದು ನಾಳದಲ್ಲಿ ಪೃಥ್ವೀಸ್ವರ ಅಪ್ಪುಸ್ವರ ತೇಜಸ್ವಿನ ಸ್ವರ ವಾಯುವಿನ ಸ್ವರ ಆಕಾಶಸ್ವರ ಇಂತಿ ಪಂಚಸ್ವರಸಂಜ್ಞೆಯಂತಿ (ವಿವೇಕ. ೧೯೭). [ಪಂಚ+ಸ್ವರ]

ಪಂಚಳ 'ಪಂಚಾಲ' ನೋ.

ಪಂಚಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಐದು ಭಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: 'ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರ' ಪರಾ. ೨. [ಜ್ಯೋತಿ] ತಿಥಿ, ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರ, ಯೋಗ, ಕರಣಗಳೆಂಬ ಐದು ಅಂಶಗಳು: "ನಾಡಿಯು ಟುವತ್ತೆ ಒಂದು ತಿಥಿಯುಳ್ಳು . . . ಭವಾದಿಗಳು ಕರಣವಕ್ಕಿವು ಕ್ರಮದಿ ಕೂಡೆ ಸಮಗ್ರದ ಪಂಚಾಂಗಕೆಯುಪ್ಪ ಪಂಚಾಂಗಮಂದನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೯). ೩. ಪ್ರತಿದಿನದ ತಿಥಿ, ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರ, ಯೋಗ, ಕರಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ, -ಕೈಪಿಡಿ: ಇವನದೇಂ ಪಂಚಾಂಗಮಂ ಪೇಯಿ ಮಾವಿನ ಪನ್ ಬೀಬ್ಬದೇ ಕೊಲ್ಲಮೆಂಬನಿತ ಲೋಕ (ವಿವೇಕ. ೭-೫೭); ಇಂದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮುಹೂರ್ತವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪಂಚಾಂಗ ನೋಡಿ ಹೇಳಿದರು (ಪರಿಣೀ. ೫೫); ನಾವು ಪಂಚಾಂಗವನ್ನು ತೆಗೆದು ನೋಡಿದರೆ ಪ್ರತಿ ದಿನಾಂಕದಲ್ಲಿಯೂ ವಾರದ - ದಿವಸದ ಹೆಸರು, ತಿಥಿ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ವಿವರ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ (ಆಶಾ. ೮೩); ಪಂಚಾಂಗ ಹೋದರೆ ನಕ್ಷತ್ರ ಹೋದೀತೇ? (ಗಾಡ. ೪. ದಿನಾಂಕ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪಟ್ಟಿ: ಪಂಚಾಂಗ (Calendar. ಇಂಕಾ); ಈಜಿಪ್ಟ್ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಂಗ (Calendar) ಪೊಂದನ್ನು ತಯಾರಿಸಲಾಯಿತು (ಗಣಿತ. ೪). ೫. (ಆಲಂ) ಪೊಳ್ಳುಮಾತು; ಬುರುಡೆಮಾತು; ಹರಟೆ: ನನ್ನ ಪಂಚಾಂಗ ಸಾಕು. ನಾನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಉಲುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿರಲಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೪೮); ಅಮೇಲೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪಂಚಾಂಗವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟಿರು (ಕಮನ. ೮). ೬. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಮರದ ತೊಗಟೆ, ಎಲೆ, ಹೂವು, ಬೇರು, ಹಣ್ಣು ಅಥವಾ ಕಾಯಿ ಎಂಬ ಐದು ಅಂಶಗಳು: ಕರಬೇವಿನ ಪಂಚಾಂಗವನ್ನು ಹೇನುಕುಪ್ಪ ಗಂಮಜ್ಜಿ ಗೆಯಲ್ಲಿದು ಕಡಡಿ ಕೊಡುವುದು(ವಿವಿ. ೧೫೪). ೭. [ವಾಸ್ತು] ಗೃಹಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪಂಚಶಿಲಾಸ್ಥಾಪನೆ, -ಶಂಕು ಸ್ಥಾಪನೆ; ತಳಹದಿ: "ಪಂಚಾಂಗ-ತಳಹದಿ, ಪಾಯಿ" (ಸಿಂಕೀ. ೭೨೮); ಚಚ್ಚ ಕವಾದ ಪಂಚಾಂಗದಿಂದ ೫೦ ೫೦ ಚೂಪಾಗುವ ಶಿಖರಗಳಂತೆ ಈ ಮಂದಿರಗಳು ಕಾಣುವುವು (ಬಾಲಪ್ರ. ೧, ೪೭೭).

ಪಂಚಾಂಗ ಕೇಳು - ತಿಥಿ, ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ತಂದೆಯವರು ಪಂಚಾಂಗ ಕೇಳಿ ಬರಲು ಜೋಯಿಸರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಪಂಚಾಂಗದವನು** - ೧. ಪಂಚಾಂಗವನ್ನು ಹೇಳುವವನು; ಜೋಯಿಸ: ಇವರ ವಕಾಲತ್ತು ವಹಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವೆಯೋ ಪಂಚಾಂಗದವನೇ (ರಂಗರೋ. ೫); ಪಾಂಚಾಲದೇಶದ ಪಾಲಕನಾದರೆ ಪಂಚಾಂಗದವನೇನು? (ಗಾಡ. ೨. ಬಡಪಾಯಿ: (೨). **ಪಂಚಾಂಗ ಹೇಳು** - ೧. ತಿಥಿ, ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸು, -ವಿವರಿಸು. ೨. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ಹೇಳು; ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಹೇಳು: (೨). [ಪಂಚ+ಆಂಗ]

ಪಂಚಾಂಗಕರ್ತ (ನಾ). ಪಂಚಾಂಗದ ಹೊತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ರಚಿಸುವವನು, -ತಯಾರಿಸುವವನು: ನೇಯ್ಸಾರರೂ, ಪಂಚಾಂಗಕರ್ತರೂ, ವರ್ಣಗಾರರೂ (ಕುಳುನಾ. ೧೭೩). [ಪಂಚಾಂಗ+ಕರ್ತ]

ಪಂಚಾಂಗಚೂರ್ಣ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಮರದ ತೊಗಟೆ, ಎಲೆ, ಹೂವು, ಬೇರು ಮತ್ತು ಫಲಗಳ ಪುಡಿ: ಇದನ್ನು ಒಂದು ತೂಕ ತಂಗಡಿ ಪಂಚಾಂಗಚೂರ್ಣದೊಂದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ ಬಹುಮೂತ್ರ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಸಕನ್ಯ. ೫೦೦). [ಪಂಚಾಂಗ+ಚೂರ್ಣ] 5 **ಪಂಚಾಂಗಪ್ರಣಾಮ (ನಾ).** ಎರಡು ಕೈ, ಎರಡು ಮಂಡಿ, ತಲೆ, ಮಾತು ಮತ್ತು ದೃಷ್ಟಿಗಳೆಂಬ ಐದರಿಂದ ಮಾಡುವ ನಮಸ್ಕಾರ: ರಾಜಮಾತೆ . . . ದೇವಿಗೆ ಪಂಚಾಂಗಪ್ರಣಾಮವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರಾಗಿ ಆರಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು(ಶಾಂತಲಾ. ೨೪). [ಪಂಚಾಂಗ+ಪ್ರಣಾಮ]

ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ರಾಜನಿಗೆ ಇರಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಾರಂಭೋಪಾಯ, ಪುರುಷದ್ರವ್ಯಸಂಪತ್ತು, ದೇಶಕಾಲ ವಿಭಾಗ, ವಿನಿಶಾತಪ್ರತೀಕಾರ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ರಾಜನೀತಿಗಳು; ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಐದು ಅಂಗಗಳ ವಿಚಾರ: ಸಾಲ್ಕುಂ ಸೃಪವಿದ್ಯೆಯೊಂದು ಬಲದಿಂದ ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರಂ ಮನಂಬುಗೆ ಬೇಟೆಗೊಂದೆಗಾಣದುದ್ದತ ರಿಪುಶ್ರೀಕಾಂತಿ ತನ್ನಂ ಶರಣ್ಣಿಗೆ ಪೊಕ್ಕಂ ಯುತಮಂತ್ರಿಮಂತ್ರಗ್ನ ಹಮಂ ಸೌಜನ್ಯಕಂದಾಂಕುರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೮); ಸಮಸುಂ ಮಾಡೆ ಸುಮಂತ್ರಿ ವರ್ಗಮರಪಡ್ಡುಗಳ್ಳೆ ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರಮ ಸಪ್ತಾಂಗಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಕುಡೆ . . . ಶೌರ್ಯಮಾದಮೆ ತನ್ನೊಳ್ ದಳವೇಟಾದತ್ತೆ ನಿಸಿದಂ ಶಕ್ತಿತ್ರಯಾಧೀಶ್ವರಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೭); ವರ ಪಾಡುಣ್ಣಂ ಸಪ್ತಾಂಗ ರಾಜ್ಯದೊಡವಂ ತ್ರಿಶಕ್ತಿ ಚತುರಂಗಬಲಂ ನಿರುತಮುಪಾಯಚತುಷ್ಕಂ ಧರಣಿ ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರಮಿರ್ತುಡು ನಿನ್ನೊಳ್ (ಶ್ರೀಪದ. ೨೪-೨೪೩).

[ಪಂಚಾಂಗ+ಮಂತ್ರ] **ಪಂಚಾಂಗರಾಯ (ನಾ).** ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ಐದು ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯು ತೋರಣ: ಮಿಜುಗುವ ಪಂಚಾಂಗರಾಯ ಪಟ್ಟಾಯಂ ಸರ ಗೊಂಡೆಯ ಝಲ್ಲಿಗಳು ಮೆಲೆದವು ರಥದಂತರಾಂತರ ದೊಳಗಿಹ ಸುರುಚರ ಲೋವೆಗಳೊಳಗೆ (ಕಂನಡಿ. ೨೩-೬೮). [?]

ಪಂಚಾಂಗಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ೧. [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಿಥಿ, ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರ, ಯೋಗ, ಕರಣಗಳು ಉತ್ತಮವಾಗಿರುವುದು; ಪಂಚಾಂಗಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, -ನಿರ್ದೋಷವಾಗಿರುವುದು: ಪಂಚಾಂಗಶುದ್ಧಿ ನೋಡಿ ಮುಹೂರ್ತವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಗಿಡಮರಗಳ ತೊಗಟೆ, ಎಲೆ, ಹೂವು, ಬೇರು ಮತ್ತು ಫಲಗಳು ದೋಷರಹಿತವಾಗಿರುವುದು. ೧, ೨: ಆ ಪಂಚಾಂಗ ಕನ್ನಗಳ್ಳನಂತೆ ಬಳಸಮಂ ತೆಗೆದು ಕದ್ದಿಗನಂತೆ ಗೋಮೂತ್ರಕನ್ನಪ್ಪಾಳಂಕೃತನಾಗಿ ಭಂಡಾರಿಗನಂತಾಯಮಂ ಪಿದಿದು . . . ವೈದ್ಯನಂತೆ ಪಂಚಾಂಗ ಶುದ್ಧಿಯಂ ನೋಡಿ ಮಂತ್ರವಾದಿಯಂತೆ ಗ್ರಹಗತಿಯಂ ಕಂಡು(ಸುಕುಮ. ೩-೩೨). [ಪಂಚಾಂಗ+ಶುದ್ಧಿ]

ಪಂಚಾಂಗಶ್ರವಣ (ನಾ). ಹೊಸವರ್ಷವು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಯುಗಾದಿಯ ದಿವಸ ಆ ವರ್ಷದ ಶುಭಾಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಮತ್ತು ಕೇಳುವ ಒಂದು ವಿಧಿ, -ಸಂಪ್ರದಾಯ: ರಾಮಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಂಗಶ್ರವಣ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).

[ಪಂಚಾಂಗ+ಶ್ರವಣ] **ಪಂಚಾಂಗಸನ್ನಂತ್ರ (ನಾ).** ೧. - ಪಂಚಾಂಗಮಂತ್ರ. ೨. ಐದು ವರ್ಣಗಳೆಂಬ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಮಂತ್ರ; ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರ. ೧, ೨: ಅರಿವರ್ಗಧ್ವಂಸಮಂ ಪೂಜ್ಯ ಸಗಿ ತಳಿದು ಪಂಚಾಂಗ

ಸನ್ಮಂತ್ರಮಂ . . . ತಾಳ್ಮೆಮೋಘಂ ಪ್ರಭುತ್ವಂ ದೊರೆಕೊಂಡೆಮ್ಮಾಳ್
ನಾಡಲ್ಲಮವಿಧು ವಿರಕ್ತಿಯೆಂದು ಮೂಳುದೆಮ್ಮಾಳ್ (ರಾಜಶೇ.
೧-೧೩). [ಪಂಚಾಂಗ+ಸನ್ಮಂತ್ರ]

ಪಂಚಾಂಗಿ (ನಾ). ಪಂಚಾಂಗವನ್ನು ಹೇಳುವವನು ; ಜೋಯಿಸ್:
ಕರಿದಂ ಪಂಚಾಂಗಿಗಳಂ (ಪರಶು. ೯-೧೬). [ಸಂ. ಪಂಚಾಂಗಿನ್]

ಪಂಚಾಂಗುಲ (ನಾ). ೧. ಐದು ಬೆರಳುಗಳು. ೨. ಹರಳುಗಿಡ ;
ಬಿಡಲಗಿಡ : "ವ್ಯಾಘ್ರಪುಷ್ಪಃ . . . ಪಂಚಾಂಗುಲಃ, ಮಂಡಃ,
ವರ್ಧಮಾನಃ, ವ್ಯಡಂಬಕಃ—೧೧ ಹರಳುಗಿಡದ ಬೆಸರುಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ.
೧೦೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಅಂಗುಲ]

ಪಂಚಾಂಡಕ (ನಾ). (?) : ಮನುಷ್ಯನ ವಿಶೋಧನಾರ್ಹತೆಗಾಗಿ ನದಂತೆ
ಪಂಚಾಂಡಕಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ದೃಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ದದೊಳ್ಳುವ ರಸಚಿತ್ರ
ದೊಳಂ ಪದ್ಧಾತಿಯು ಪಂಚವಿಧಪತ್ರಗತಿಯೊಳಮುಖಿಯಮಾದ ಚಿತ್ರ
ಶಾಲೆಯಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿ (ಮಲ್ಲಪ. ೨-೬೪). [?]

ಪಂಚಾಂಡಿ (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಪಾತ್ರೆ ; ಬಾಣಿ : ಗಣಪಯ್ಯ . . . ಎನ್ನು ನೀರು ಕುಡಿದು ಪಾಲಿ ಮಾಡಿದ
ಪಂಚಾಂಡಿಯನ್ನು ಜೋತೆಗೆ ತಂದ ಕೊಡವನ್ನು ಎತ್ತಿ ಮನೆಯ ಹಾದಿ
ಹಿಡಿದ (ಮೂರುದಾ. ೧೫೭). [?]

ಪಂಚಾಕ್ಷರ (ನಾ). ೧. ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು. ೨. 'ನಮಃ ಶಿವಾಯ'
ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳು : ಪಂಚಾಕ್ಷರಗಳೊಳಗೆ
ಸಂದರಾ ಪರಮೆಯು ಪಂಚಮುಖನಿರ್ದೇಶಿಗೆ ಪೋದರಾ ಪರಮೆಯರು
(ಸಂಪರ. ೧೭-೧೨೫) ; ಶ್ವೇತ ನೀನೀ ದೇವನ ಮಂದಿರವ ಬೋಹರಿಸೆನು
ತಲ್ಲಾ ರಂಭಿಯಾನಂದದಿಂ ನುಡಿದು ಪದ್ಧತಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಗಳ ಸೌಂದರ್ಯ
ಪಂಚಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಗಳವ ದಿತ್ತರಿಸಿದಳು ನಲವಿಂದ (ವೀಶ್ಯಪ. ೨-೭-೨೦).

೩. = ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ : ಪಂಚಾಕ್ಷರಾಮೋದವಿಸ್ತುರತಸ್ಸಾಂತಪಯೋ
ರುಹಂ . . . ರಾಜಶೇಖರಮಹೀಶಂ . . . ಒಪ್ಪಿದಂ ತದಾಸ್ಥಾನದೊಳ್
(ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೬೧). [ಪಂಚ್ಚ + ಅಕ್ಷರ]

ಪಂಚಾಕ್ಷರಿ (ನಾ). ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಮಹಾಮಂತ್ರ ; 'ನಮಃ
ಶಿವಾಯ' ಎಂಬ ಶಿವಪಂಚಾಕ್ಷರಮಂತ್ರ : ಇಂತೀ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯು
ಮೂಲಮಂತ್ರ (ದ್ವಿ?) ಸಂಬಂಧವಾಗಲಾಗಿ ಅದು ಪ್ರಣವದ ದೀಪ
(ಸರ್ವಪ. ೧೩೩-೬೬೬) ; ಎನವ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಪರಮನರಮನೆ (ಕುರು.
ದೇ. ೩-೪) ; ಶಿವನೆಯತಂದು . . . ಅಜುಹಿ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯನುಭಯ
ಕರವ ಶಿರದೊಳಿಟ್ಟು (ಬಸಪ. ೧೪-೩) ; ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯೆಂಬದೇ ಪರತತ್ವವು
(ಅಮಂಡೇ. ೪೯-೧).

ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಮಣಿಮಾಲೆ = ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಸರ (?) : ಪಂಚಾ
ಕ್ಷರಿಯ ಮಣಿಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಚಿಪ್ಪಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮನೆಂಬ ದಾರ ನಡುವೆ
ಸಿಕ್ಕಿ ಮನೆಯ ತಿರುಗಾಡಿಸುತ್ತದೆ (ಅಜಮಾ. ೪. ೧೩೪-೫೧೧).

[ಸಂ. ಪಂಚಾಕ್ಷರ]

ಪಂಚಾಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಐದು ವಿಧವಾದ ಅಗ್ನಿ ; ೨ "ಅಗ್ನಿ—೫ :
(ಅ) ಪವನ (ಆವಸಥ್ಯ), ಪಾವನ (ಸಭ್ಯ), ತ್ರೇತಾ (ದಕ್ಷಿಣಾಂಗಿ,
ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ, ಆಹವನೀಯ) (ಗೋಖಲ. ೧-೬-೧೧ವ್ಯಾ ; ಆಪ್ತ
ವಾಯುಪು. ೪೩-೫ ; ಮತ್ಸ್ಯಪು. ೧೬-೭). (ಆ) ಜಾತರ
ಕಾಲಾಂಗಿ, ಬಾಡಬಾಂಗಿ, ಭಾನಾಂಗಿ, ವೈದ್ಯತಾಂಗಿ,
ಸೂರ್ಯಾಂಗಿ (ವಿಚಂ. ೨-೨೪೧). (ಇ) ಕಾಲಾಂಗಿ, ಸೂರ್ಯ
ಸೂರ್ಯಕಾಂತ, ದಾನ—, ಉದರ— (ವಿಚಂ. ೨-೨೪೧).
(ಈ) ಗಾಯತ್ರಿಯ ಪಂಚಮುಖಗಳು : ಸೂರ್ಯಾಂಗಿ,
ಜತರ—, ವೈದಿಕ—, ಲೌಕಿಕ—, ಜ್ಞಾನ— (ವಿಚಂ. ೨-೨೨೧).
(ಉ) ಬ್ರಾಹ್ಮ, ಪ್ರಾಜಾಪತ್ಯ, ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ, ದಕ್ಷಿಣಾಂಗಿ,

ಕ್ರವ್ಯಾ ದಾಂಗಿ (ಸಂಜ್ಞಾ. ೨೨). (ಉ) ವಡವಾಂಗಿ, ಮಂದ—,
ಜತರ—, ಶೋಕ—, ಕಾಮ—, (ಕಗೀ. ೨-೩೩). (ಮು)
ಪಾಚಕಾಂಗಿ (ಜತರ), ರಂಜಕ— (ರಕ್ತಾಂತರ), ಸಾಧಕ—
(ಹೃತ್), ಆಲೋಕನ— (ದೃಕ್), ಭಾಜಕ— (ತ್ವಕ್) (ಸಂಜ್ಞಾ.
೨೧). (ಮು) ಜ್ಞಾನಾಂಗಿ (ಆತ್ಮ), ಕಾಲ— (ಪಾದಗಳು),
ಕ್ಷುಧಾ— (ನಾಭಿ), ಶೀತ— (ಹೃದಯ), ಕೋಪ— (ನೇತ್ರಗಳು)
(ವಿದ್ಯಾಕ. ೫೪)" (ಪ್ರೀತಪ್. ೭). ೩. ಮುಷಿಗಳು ಬೇಸಿಗೆ
ಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವಾಗ ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದ
ನಾಲ್ಕು ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಸೂರ್ಯ : ಪಂಚಾಂಗಿ ಪಾಪಪ್ಪ
ಮಾನಸರಪ್ಪ ತಪೋಧನಜನಕ್ಕೆ ಪಪನಾಪಮನಾಗಲಿಯದೆ ತಳಿದುಕೊಂಡ
ಗಲಂ ಪೊತ್ತು ನಭದೊಳ್ ನಲಿದಾಡುವ ಸೋಗಿನವಿಲ್ಲಳ ಮಿಂದುಗಳುಮಂ
(ಸಂಪತಂ. ೪೯-೧೬) ; ಮಿಗೆ ಸುತ್ತಿದ ಪವಾಂಗಿ . . . ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ
ಯೆಂದೆನಿಸಿ ತೋರುತ್ತಿರ್ಪ ಪಂಚಾಂಗಿ ಮಧ್ಯಕಾಂಠಿಪ್ರಭೆ ನಿಂದಳುಗ್ರ
ತಪದೊಳ್ ಶರ್ಮಾಡ (೧೦೪. ೯-೧೦) ; ಪಂಚಾಂಗಿಯಲಿ ಕುಳಿತು
ನಂಜಿಸಿದ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಉರನರಕನನುಭವಿಸಿದಾ ಮೇಲೆ ಸಂಜಿಸಿದ
ಫಲವು (ಸರ್ವಪ. ೩೬೬). ೩. ಪಂಚಾಂಗಿಯ ನಡುವೆ ಮಾಡುವ
ತಪಸ್ಸು ; ೨ "ಆತಪ — ೫ : ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಯಜ್ಞೋಚಿತವಾದ ದಾರು ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ತನಗೆ ಏಕಹಸ್ತಾಂತರ
ದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿ, ಗಾಢವಸ್ತ್ರಾಚ್ಛಾದನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಅದರ ನಡುವೆ ಕುಳಿತು, ವೈಶ್ವಾನರೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ,
ಐದನೆಯ (ಅಗ್ನಿಯಾದ) ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನೋಡುತ್ತ,
ಗ್ರೀಷ್ಮಯುತುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ತಪಸ್ಸಾವಿಶೇಷ (ಕಾಲಿಕಾ
ಪುರಾಣ. ಅ. ೪೨-ಶಕದ್ಭ. ೧೬)" (ಪ್ರೀತಪ್. ೪೯) : ಪಂಚಾಂಗಿಯೇ
ಮುಂತಾದ ತಪಸ್ಸಾಧನೆಗಳಿಂದ ಇಂತಹ ಸಿದ್ಧಿ ಬಾರದು. ಇದೊಂದು
ಹೊಸ ಪಪಸ್ತೀ ಆಗಿರಬೇಕು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೪೧ ಅಡಿ). ೪. ಗೃಹಸ್ಥನು
ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಪೂಜ್ಯಭಾವನೆಯಿಂದ ಸೇವಿಸಬೇಕಾದ ಐವರು ;
ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಗುರು, ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮ :
ಹಿತನು ಗುರು ಶಿವಿಯಾತ್ಮ ತಾಯೆಂಬತುಳುಪಂಚಾಂಗಿಯನು ಕ್ರಮದಿಂ
ಪ್ರಾದಿನಂ ಪಂಚರಿಯು ಮಳುವುದು ಲೇಸ ಬಯಸುವರೆ (ಕುಮಾರ.
೩-೬೭). ೫. [ದ್ವೈತ] ನಾರಾಯಣನ ಮೂವತ್ತು ಮೂರ್ತಿ
ಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ, ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಭಾವಿಸಬೇಕಾದ
ಐದು ವಸ್ತುಗಳು ; ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಭೂಮಿ, ಮೇಘ ಮತ್ತು
ಆಕಾಶ : ಜನನಿ ಹಿತ ಭೂವಾರಿದಾಂಬರವೆನಿಸ ಪಂಚಾಂಗಿಯಲಿ
ನಾರಾಯಣನ ತ್ರಿಂಶತಿಮೂರ್ತಿಗಳ ವ್ಯಾಪಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳ ನೆನೆದು
(ಹಸಾರ. ೬-೧). ೬. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ
ಸುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಗಳು : ಮಂಜಿಯ ಗೆಡ್ಡೆ, ತನ್ನೆಲೆ
ಹುಲುಗನ ಗೆಡ್ಡೆ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಸೂರಣ, ಮಂಗರವಳ್ಳಿ . . . (ಪಂಚಾಂಗಿ
ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಈ ಔಷಧಗಳು ಮನುಷ್ಯರ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ
ಅಗ್ನಿ ದೀಪನವಂ ಉಂಟುಮಾಡುವವು) (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೩೨೩).

ಪಂಚಾಂಗಿವಿದ್ಯೆ = ಛಾಂದೋಗ್ಯವೆಂಬ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ
ರುವ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆ : ಛಾಂದೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಂಗಿವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿರು
ವುದರಿಂದ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರನ್ನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದು ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಧ್ಯಾನಕ್ರಿಯೆಯು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೫ ಅಡಿ) ; ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು
. . . ಇದರಲ್ಲಿ ಉದ್ಗೀರ್ಣೋಪಾಸನೆ, ಸತ್ಯಕಾಮ ಜಾಬಾಲಿಯ
ವೃತ್ತಾಂತ, ಉಪಶೋಕಸಲವಿದ್ಯೆ, ಪಂಚಾಂಗಿವಿದ್ಯೆ . . . ಮೊದಲಾದ
ವಿಷಯಗಳಿವೆ (ಭಾರದ. ೩೪). ಪಂಚಾಂಗಿ ಸಾಧಕ = ಪಂಚಾಂಗಿಗಳ

ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವ ವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು ; ಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆಯಲು ಪಂಚಾಗ್ನಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವವನು : ದೇವರ್ . . . ಪಂಚಾಗ್ನಿಸಾಧಕನಪ್ಪ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದೆಂದೆ ಕಂಡಾಡುವಂತೆ ತಪಸ್ಸಿಗೆಯ್ಯೆಂದು ಪಂಚಾಗ್ನಿತಾಪತಪ್ತನಾಗಿ . . . ಸಿಂಗನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಿರ್ (ಪಂಚತಂ. ೩೦-೧೧); ತಪಸ್ಸಿಗೆ ರಹಿತವಾಗಿಯೆ ತೇಜವದಾನವೆಂದೆಂದೆ ಮುಂಚ್ಚವರ್ ಪಂಚಾಗ್ನಿಸಾಧಕರ್ ದೇವಗೇಯರ್ (ಚರ. ೧೩-೩೫). ಪಂಚಾಗ್ನಿಸಾಧನ = ಪಂಚಾಗ್ನಿಸಾಧಕ : ಧೂಮ್ರ, ಕಾಸಿಕುಲ ಪಂಚಾಗ್ನಿಸಾಧನಗಳೂ ಅದ ಸ್ತೋತ್ರತಾಪಸಿಗಳೂ ಸಹ ಕಾಮತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕ ವಸಂತರಾಜನು ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣವೈಭವ ದಿಂದ ಈ ಉಪವಸದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಮಾನನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಮಂಜು. ೧೧).

[ಪಂಚ್ಚ + ಅಗ್ನಿ]

ಪಂಚಾಗ್ನಿಯೋಗ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಕಾ] ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಉದ್ದೀಪಕ ಗಳಾದ ಐದು ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ : ಪಂಚಾಗ್ನಿಯೋಗ:-ಹೆಗ್ಗುರುಬಗ್ಗೆ, ಇದನ್ನು ಕೆಲವರು ಸವಣೇಗಡ್ಡೆ ಎಂಬರು. ಗೋಳುಹಿಮ್ಮೆಯ ಗೆಡ್ಡೆ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಸೂರಣದ ಗೆಣಸು, ಮಂಗಳರವಳೆ ಎಂದಿವುಗಳ ಜೋರ್ವನ್ನು ಉದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜೆಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಕುದಿಯಲು . . . ಅಪಾನದ್ವಾರದೋಗಮಂ ಕೆಡಿಸುಗುಂ (ವಿವೃ. ೩೬). [ಪಂಚಾಗ್ನಿ + ಯೋಗ]

ಪಂಚಾಚಾರ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ದರ್ಶನಾಚಾರ, ಜ್ಞಾನಾಚಾರ, ಚಾರಿತ್ರಾಚಾರ, ತಪಾಚಾರ ಮತ್ತು ವೀರ್ಯಾಚಾರಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಚರಣೆಗಳು: ಮನಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಗುಣಗಳಂ ಕುಟುಂಬ ಪಂಚಾಚಾರದಿಂ ಪಂಚದಾಣನ ಬಾಹುಬಲಮಂ . . . ಅಪವದ್ಧಾರ್ ದಯೆಗೆಯ್ದರಕ್ಕೆ (ಪಂಚಮಾ. ೧-೩); ವರಪಂಚಾಚಾರಮಾಚಾರವ ನೊಡವಿಸೆ . . . ಲೋಕೋತ್ತರರಾದಾಚಾರ್ಯರನ್ನುಂ ನಿಯಮಿಸುಗೆ ನಿಜಾನುಗ್ರಹಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೩); ಅದಿಗೇಗುವೆನು ಪಂಚಾಚಾರವೆಂಬ ಪಡೆಗೇಟಾ ಧವಸಾಗರವ ತಡೆಯದೆ ದಾಂಟಿ ದಾಂಟಿವರಿಗಾ ಮೂರ್ಗವ ವಿದದೆ ತೋರ್ಪಾಚಾರ್ಯಕರ (ನಾಗಕು. ೧-೩). ೨. [ವೀಶೈ] ಲಿಂಗಾಚಾರ, ಸದಾಚಾರ, ಶಿವಾಚಾರ, ಗಣಾಚಾರ ಮತ್ತು ಭೃತ್ಯಾಚಾರಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಚಾರಗಳು; ೩. "ಶೃತ್ಯಾಚಾರ, ಸ್ತೃತ್ಯಾಚಾರ, ಪೌರಾಣಿಕಾಚಾರ, ಅಗಮಾಚಾರ, ತಂತ್ರಾಚಾರ - ಇವನ್ನು ಪಂಚಾಚಾರಗಳೆಂದು ಹೇಳುವರು (ರಾಜಕೀ. ಸಾರಿಭಾಷಿತ ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳು. ೪೪೩); ಗುರುವನಟುಮು ಲಿಂಗವ ನಟುವವರುಂಟು ಲಿಂಗವನಟುಮು ಪಂಚಾಚಾರವನಟುವವರುಂಟು (ಮದೇವ. ೨೬೬-೨೯); ಸದಾಚಾರ ಲಿಂಗಾಚಾರ ಶಿವಾಚಾರ ಗಣಾಚಾರ ಭೃತ್ಯಾಚಾರವೆಂಬ ಪಂಚಾಚಾರಂಗಳೆವಟ್ಟು . . . ಮಹಾಕರಣದ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ನಮೋನಮಃ ಎಂಬಿನಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೪೬-೯೦); ಅಷ್ಟಾ ವರಣ, ಪಂಚಾಚಾರ, ಪಟ್ಟಿಲಮಾರ್ಗಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಶಿವಶ್ವ ವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬುದೇ ಈ ಮತದ ಗುರಿ (ಧಾರದ. ೨೧೬).

[ಪಂಚ್ಚ + ಅಚಾರ]

ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶೈ] ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪಂಚ ಸೀತೆಗಳ ಐವರು ಮೂಲ ಗುರುಗಳು: "ಪಂಚಾಚಾರ್ಯರು - ರೇಣುಕ, ದಾರುಕ, ಏಕೋರಾಮ, ಮರುಳುಹಿಡ್ಡ, ವಿಶ್ವಾರಾಧ್ಯರು" (ಶರಣ. ೨೪-೬). ೨. ಪಂಚಾಚಾರ್ಯರು: ೧) ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ: ಏಕಾಕ್ಷರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ದ್ವ್ಯಕ್ಷರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ತ್ರ್ಯಕ್ಷರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಚತುರಕ್ಷರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ. ೨) ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ: ಏಕವಕ್ತ್ರ ಶಿವಾ

ಚಾರ್ಯ, ದ್ವಿವಕ್ತ್ರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ತ್ರಿವಕ್ತ್ರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಚತುರ್ವಕ್ತ್ರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಪಂಚವಕ್ತ್ರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ. ೩) ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ: ರೇಣುಕ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ದಾರುಕ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಶಂಖುಕರ್ಣ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಭೇನುಕರ್ಣ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ವಿಶ್ವಕರ್ಣ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ. ೪) ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ: ರೇವಣಾರಾಧ್ಯ, ಮರುಳಾರಾಧ್ಯ, ಏಕೋರಾಮಾರಾಧ್ಯ, ಪಂಡಿತಾರಾಧ್ಯ, ವಿಶ್ವಾರಾಧ್ಯ" (ರಾಜಕೀ. ಸಾರಿಭಾಷಿತ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಗಳು. ೪೪೪). [ಪಂಚ್ಚ + ಅಚಾರ್ಯ]

ಪಂಚಾಟಿ (ನಾ). ತೀರ್ಥ ಕೊಡುವಿಕೆ; ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯ; ಪಂಚಾಯತಿ ತೀರ್ಮಾನ; ಐತೀರ್ಪು: ಯಾವುದಾದರೂ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಅಥವಾ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರಣದ ಯಾವುದಾದರೂ ನಿರ್ಣಯ, ಅಜ್ಜಪ್ಪ ಅಥವಾ ಪಂಚಾಟಿ ಇವುಗಳ ಮೇರೆಗೆ ಪಾವತಿಯಾಗಬೇಕಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಮೊಬಲಗುಗಳು (ಭಾಷಾ. ೫೯). [**ಪಂಚಾಯತಿ**] **ಪಂಚಾಣುವ್ರತ (ನಾ).** [ಜೈನ] ಗೃಹಸ್ಥರು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಅಹಿಂಸೆ (ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವುದು), ಸತ್ಯ (ಸುಳ್ಳು ಹೇಳದಿರುವುದು), ಅಸ್ತೇಯ (ಕದಿಯದೆ ಇರುವುದು), ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಪರಿಗ್ರಹ (ಸ್ವೀಕರಿಸದಿರುವುದು)ಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ವ್ರತಗಳು: ಪಂಚಾಣುವ್ರತಾದಿ ಪ್ರವರ್ತನಸ್ವಭಾವಸಂಯುತ ಮುಮುಕ್ಷುನವನು ತ್ಯಾಜ್ಯತೋಷಾಸುಷ್ಕಾ ನಮುಂ ಬೆರಸಾರ್ಯಪಟ್ಟಿ ಮುಂಗಳಂ ನಿಮಗಿವು ಕುಲಾಚಾರಂಗಳೆಂದೊಯೆ ಪೇಟ್ಟು ಕೈಕೊಳಿಸಿ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೫-೧೬ ನ); ಸಂಯಮಮೆಂಬುದು ಪಂಚಾಣುವ್ರತಪ್ರವರ್ತನಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿಪ್ತ. ೧೨-೧೩ ನ); ವರಪಂಚಾಣುವ್ರತಮಂ ನಿರತಿಕ್ರಮಮಾಗೆ ತಾಳ್ವಿ . . . ಶಲ್ಯತ್ರಯವಿರಹಿತನಿರದನೆಯ ನೆಲೆಯವಂ ತಾಂ ವ್ರತಿಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೭). 'ಅಣುವ್ರತ' ಪರಾ.

[ಪಂಚ್ಚ + ಅಣುವ್ರತ]

ಪಂಚಾಣೂತ್ತರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಲೋಕಾಕಾಶದ ತುದಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಐದು ವಿನೂನಗಳು, - ಪುಣ್ಯವಂತರ ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳು: ಪಂಚಾಣೂತ್ತರಭಾಗನೋ ಜನಗೃಹಾ: ಪಂಚೈವ ತಾನರ್ಚಯೇ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೬-೩೬); ಸಮಾಧಿಮರಣದಿಂ ಶರೀರಪರಿತ್ಯಾಗಂಗಿಯು ಪಂಚಾಣೂತ್ತರಗೋಳಗಣ ವಿಜಯದೊಳಹವಿಂವದ್ರನಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿ (ಅಜಿಪ್ತ. ೩-೨ ನ); ಅಂತಾ ಸ್ವರ್ಗಸಂಭವರಲ್ಲಿ . . . ನವಾಣೂತ್ತರ ಪಂಚಾಣೂತ್ತರಗೋಳಂ ಸಮ್ಯಗ್ವೃಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲದೆ ಪುಟ್ಟಿವರಲ್ಲರಾ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೬೧ ನ); ಪದ್ಮನಾಭಚರನವಿಂವದ್ರಂ ತ್ರಯಂತ್ರೀವದಾಯುರದ್ಧಿಗಳ ನುತ್ತುರಿಸಿ ಪಂಚಾಣೂತ್ತರಗೋಳಗಣ ವೈಜಯಂತವಿಮಾನದಿಂ ಜ್ಞಾನ ತ್ರಯಮಯಂ ಬಂದು (ಜಂದ್ರಪ್ತ. ೧೨-೨೧ ನ). [ಪಂಚ್ಚ + ಅಣೂತ್ತರ]

ಪಂಚಾತಿಚಾರ (ನಾ). [ಜೈನ] ಐದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ದಾರಿತಪ್ಪು ವಿಕೆ, - ಮಿಾರಿ ನಡೆಯುವಿಕೆ; ೨. ಸಮ್ಯಗ್ವೃಕ್ಷಿಗೇ ಶಂಕೆ, ಕಾಂಕ್ಷೆ, ನಿರ್ವಿಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿಪ್ರಶಂಸೆ ಮತ್ತು ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಸಂಸ್ತವನ ಎಂಬುವೇ ಐದು ಅತಿಚಾರಗಳು: ದೇವರೊಳಾದ ಶಂಕೆಯುಂ . . . ಸದೋಷಿಯಶ್ಚಾತನಂ ಪೊಗಬ್ಬದ್ಧಿ ಅನ್ಯದೃಷ್ಟಿಸಂಸ್ತವನ ಮುಮೆಂಬ ಪಂಚಾತಿಚಾರದೊಳಂ ಕೂಡದುದುಂ ಒಂದನೆಯ ದಾಕ್ಷಿಣಿಕ ನೆಂಬ ಶ್ವಾದೇಶಂಗಳ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೫-೧೨೫); ಯತಿಪಂ ಪಂಚಾತಿಚಾರಪ್ರಕೃತಿಯುಮದಿಂ . . . ಅರ್ಹತ್ವತದಿಂಬಭ್ರಾಂತಿಯಂ ನೂದಿ ಪನಮುದದಿಂದೀಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಳೆನ್ನಾ (ಜಂದ್ರಪ್ತ. ೨-೪೨). 'ಅತಿಚಾರ' ಪರಾ. [ಪಂಚ್ಚ + ಅತಿಚಾರ]

ಪಂಚಾನ 'ಪಂಚಾಲ' ನೋ.

ಪಂಚಾನನ, (ನಾ). ಸದ್ಯೋದಾತ, ವಾಮದೇವ, ಅಭೋರ, ತತ್ಪುರುಷ ಮತ್ತು ಈಶಾನ ಎಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು; ಶಿವ; ಪರಮೇಶ್ವರ: ಪಂಚಾನನಂ ಸೋಮನಾಥನ ಜತರ ದೊಳಗೆ ಸುಜ್ಞಾನಕಲೆ ತಾನೆ ಸಂಭವಿಸಿ ರೇವಣಸಿದ್ಧನಾಮಂಬಡೆದ (ಉದ್ಭವ. ೩-೫). [ಪಂಚ್ಯ+ಅನನ]

ಪಂಚಾನನ, (ನಾ). ೧. ವಿಶಾಲವಾದ ಮುಖವುಳ್ಳದು; ಸಿಂಹ; ಪಂಚಾಸ್ಯ: "ಹಂ, ಮೃಗಪತಿ, ಪಂಚಾನನ: . . . ಕಂಠೀರವ: -ಈ ೯ ಸಿಂಹದ ಪೆಸರ್" (ಪರ್ವಾಯ. ೩೩-೩೪); ಪಂಚಾನನದಂತೆ ಗರ್ಜಿಸಿ ರಥೋದ್ಭವನೇಣ ಪರೋಧನಂ . . . ಜೇಷ್ಠೋದಧಂ ಧಿಜ ಚಾಪದಂಧಮಂ (ಪಂರಾಮ. ೩-೫೦); ಪಂಚಾನನೋಪಸರ್ಗಜಯಂ ಚಿತ್ತಕೃತಿ ವಿಚಿತ್ರಮಂ ಕುಂಡೆ (ಪಾಶ್ವಾತ್. ೧೩-೩೩); ವಾನರನ ಹಯ ಕುಂಜರನ ಪಂಚಾನನನ ಮೃಗಪೋತಕನ ಗುಣವಾ ಸರೇಂದ್ರನೊಳಿರಲು ಬೇಡುದು (ಕುಮಾರ. ೩-೧೦೯); ಕಂಡಳ್ಳಿ ಕಮಲಾಕ್ಷಿ ಮಿಳವೇತಂಡ ಪಂಚಾನನನ [ಪಾಶಾಂ. ಕಂಠೀರವನ] . . . ಮಾಯಾತ್ರಿವಿಕ್ರಮನ(ತೊರಾ. ೩-೧೩-೧೦); ಪೇರಾನೆಯ ಕುಂಬಳಕಮಂ ತನ್ನೊಂದೆ ಕೈಯ ಪೊಯ್ಯಂ ನೀಡ್ತು ಪೋಲ್ತು ಪಂಚಾನನಂಗಮನಗಂ ಪೆದರ ಕೆಲಚಕ್ಕುಮೆ? (ರಾಮಾತ್. ೧೧೧-೧೧೫). ೨. (ಆಲಂ) ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದವನು: ಒಪ್ಪಿದಂ ಶಂಭುಸಂಭವ ತದ್ರೇಣುಕರೂಪ ರೇವಣಮಹಾಯೋಗೇಂದ್ರ ಪಂಚಾನನಂ(ರಾಜಶೇ. ೧-೩೩). [ಪಂಚ್ಯ+ಅನನ]

ಪಂಚಾನರಸ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ: ರಸ, ಮೆಣಸು, ಹಿರಾವಳಿ, ತಾಮ್ರಭಸ್ಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಕಮೂಲ ರಸ ಇವುಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ಪಂಚಾನರಸ: -ರಸ ಗ ೨ ತೂಕ, ಮೆಣಸು ಗ ೩ ತೂಕ, ಹಿರಾವಳಿ ಗ ೪ ತೂಕ, ತಾಮ್ರಭಸ್ಮ ಗ ೩ ತೂಕ, ಇಷ್ಟನ್ನು ಅರ್ಕಮೂಲರಸದಲ್ಲಿ ಲೇಸಾಗಿ ಮದಿಸಿ, ಗುಂಡಿತೂಕವನ್ನು ಸಕ್ಕರೆ, ಅಲದ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಸರ್ವಜ್ವರಹರ (ವೈದಿ. ೩೩). [ಪಂಚಾನನ+ರಸ]

ಪಂಚಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ, ತುಪ್ಪ, ಮೊಸರು ಮತ್ತು ಜೇನು ಎಂಬ ಐದು ವಿಧವಾದ ಮಧುರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಸುರಿದು ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ: ಅಂಬುಜವನಿ . . . ಬಳಕುತ ಬಂದು ಪಂಚವಿಧದಮೃತಪಾತ್ರೆಯನೀಯೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಪಂಚಾಭಿಷೇಕನೆರೆದು (ಸಮೋ. ೧೯-೧೯). [ಪಂಚ್ಯ+ಅಭಿಷೇಕ]

ಪಂಚಾಮೃತ (ನಾ). ೧. ದೇವರ ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಐದು ಮಧುರಪದಾರ್ಥಗಳು; ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ತುಪ್ಪ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆ. ೨. ಈ ಐದು ಮಧುರ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮಿಶ್ರಣ: ನಾಯ ಹಾಲು ನಾಯಿಗಲ್ಲದೆ ಪಂಚಾಮೃತಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೨೩); ವಿಸುತ ಪಂಚಾಮೃತಗಳನ್ನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸುತೆ ಸಾಲದೆನುತಂ ಸಹಸ್ರಾಭಿಷೇಕವ ಮಾಡಿ (ರುದ್ರ. ದೇ. ೨೦೪-೩); ಲೇಸಿಂಗೆ ವೇದೋಕ್ತ ಮುಖದಿದು ಪಂಚಾಮೃತವನೆರೆದು . . . ಮಂಗಳಸೂತ್ರ ಲೇಸಿನಲಿ ಕಂಠದಲಿ ಬಂಧಿಸುತ (ಸಮೋ. ೧೩-೫೩); ಚಕ್ರಖಂಡೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ . . . ಭಟ್ಟರ ಕಡೆಯಿಂದ ಒಂದು ಪಂಚಾಮೃತದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮೂರುದಾ. ೩೨೪). ೩. (ಆಲಂ) ಹಿತಕರವಾದುದು; ಆನಂದ ಜನಕವಾದುದು: ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡಿಸಿದರೆ ನನಗೆ ಅದೇ ಪಂಚಾಮೃತ (ಕಾವೇರಿ. ೧೦೪); ಹೆಣ್ಣು ಗಂಜೊ ಕೂಸುಕುಣ್ಣಿ ಮುಪ್ಪಿನ ಮುದುಕ ಅವರವರ ಪಾಲಿಗಿದೆ ಪಂಚಾಮೃತ (ನಿಲಮು. ೧೯-೨೦); ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದದ್ದು ಪಂಚಾಮೃತ (ಗಾದಿ).

೪. [ವೈದ್ಯಶಾ] ಗೋಮೂತ್ರ, ಗೋಮಯ, ಮೊಸರು, ಹಾಲು, ತುಪ್ಪಗಳೆಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳು. ೫. ಹಿಪ್ಪಲಿ, ತುಪ್ಪ, ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಹಾಲುಗಳೆಂಬ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳು. ೬. ಅಭ್ರಕ, ಮಾಕ್ಷಿಕ, ಲೋಹ, ರಸ, ಗಂಧಕಗಳೆಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳು.

ಪಂಚಾಮೃತಘೃತ = ಗೋಮೂತ್ರ, ಗೋಮಯ, ಮೊಸರು, ಹಾಲು, ತುಪ್ಪಗಳೆಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ: ಪಂಚಾಮೃತಘೃತ . . . ಸಕ್ಕರೆನೆರೆದು . . . ಸೇವಿಸಿ ಪಿತ್ತಭ್ರಮಣಿ . . . ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೩೯). ಪಂಚಾಮೃತಯೋಗ = ಹಿಪ್ಪಲಿ, ತುಪ್ಪ, ಸಕ್ಕರೆ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಹಾಲು-ಈ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧ: ಪಂಚಾಮೃತಯೋಗ . . . ರೂಕ್ಷಜ್ವರನಿವಾರಣಂ (ವೈದಿ. ೩೩). ಪಂಚಾಮೃತರಸ = ಅಭ್ರಕ, ಮಾಕ್ಷಿಕ, ಲೋಹ, ರಸ, ಗಂಧಕಗಳೆಂಬ ಐದು ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ ಔಷಧ: ಪಂಚಾಮೃತ ರಸ . . . ಅಳಲೇಕಾಯಂ ಕರಿಯ ಚೂರ್ಣಮಂ ಮಾಡಿ . . . ಕೊಡಲು ಅತಿಹಾರ ಹರ (ವೈದಿ. ೩೩). [ಪಂಚ್ಯ+ಅಮೃತ]

ಪಂಚಾಮೃತಾಭಿಷೇಕ (ನಾ). ಪಂಚಾಮೃತದಿಂದ ಮಾಡುವ ಅಭಿಷೇಕ: ಈಕೆಯ ದಾನಧರ್ಮದಿಂದಾಗಿ ದಿನವೂ ಸಹಸ್ರಾರು ಜನದಿಂಬಗಳಿಗೆ ಪಂಚಾಮೃತಾಭಿಷೇಕವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ದಾನಚಂ. ೧೩೩). [ಪಂಚಾಮೃತ+ಅಭಿಷೇಕ]

ಪಂಚಾಮೃ (ನಾ). [ವೈದ್ಯಶಾ] ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜೆಗೆ, ಅಂದಿಲ, ಹುಣಿಸೇಹಣ್ಣು, ದಾಳಿಂಬೆ ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಮಾದಳಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಆಮ್ಲ-ಹುಳಿ; ೧ "ಆಮ್ಲ-೫: (ಆ) ಆಮ್ಲ ವೇತಸ, ವೃಕ್ಷಾಮ್ಲ, ಬೃಹಜ್ಜಂಬೀರ, ನಿಂಬುಕ, ಬೀಜಪೂರ (ಭಾವಪ್ರಕಾಶ-ಶಕದು. ೪೨೦). (ಆ) ಕೋಲ, ದಾಡಿಮ, ವೃಕ್ಷಾಮ್ಲ, ಆಮ್ಲವೇತಸ, ಮಾತುಲಂಗ (ಶಬ್ದಚಂ-ಶಕದು. ೧೩)" (ಪ್ರವತ್ಸ. ೫೪): ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜೆಗೆ, ಅಂದಿಲ, ಹುಣಿಸೇಹಣ್ಣು, ದಾಳಿಂಬೆ ಹಣ್ಣು, ಮಾದಳದ ಹಣ್ಣು ಇವು ಪಂಚಾಮೃತವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೧೩೨); ಹಸುವಿನ ಮಜ್ಜೆಗೆ, ಅಂದಿಲ, ಹುಣಿಸೇಹಣ್ಣು, ದಾಳಿಂಬೆ ಹಣ್ಣು, ಮಾದಳದ ಹಣ್ಣು ಈ ೫ ಪಂಚಾಮೃತವೆನಿಸಿಕೊಂಬುವು (ಸಕವ್ಯ. ೨೪೨). [ಪಂಚ್ಯ+ಅಮೃತ]

ಪಂಚಾಯತ "ಪಂಚಾಯಿತಿ" ನೋ.

ಪಂಚಾಯತದಾರ (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕಾಗಿ ವಿರ್ಪಡಿಸುವ ಸಮಿತಿಯ ಸದಸ್ಯ: ಕುಸ್ತಿಯ ಪಂಚಾಯತದಾರರು ಇಬ್ಬರ ಬೆನ್ನನ್ನೂ ತಟ್ಟಿದರು (ಭೀಮಕಾ. ೩). [ಪಂಚಾಯತ(<ಪಂಚಾಯಿತಿ)+ದಾರ]

ಪಂಚಾಯತನ (ನಾ). ೧. ಸ್ವಾರ್ಥ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಹಿಂದುಗಳು ನಿತ್ಯವೂ ಪೂಜಿಸುವ ಐವರು ದೇವರು; ಶಿವ, ಅಂಬಿಕೆ, ವಿಷ್ಣು, ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಗಣಪತಿ ದೇವರುಗಳು; ಐದು ದೇವರೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುವ ಪಂಚಶಿಲೆಗಳು: ರಾಮಕುಚ್ಚನ ಪಂಚಾಯತನ ದೇವತಾದಿಯು (ಗುಗಾ. ೧-೪); ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಸ್ಕಾರವಾದವನಿಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂಥಾ ವಿಗ್ರಹಗಳ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದಿಕೃತಿ, ಮಹಾವಿಷ್ಣು, ಅದಿತ್ಯ, ಗಣಪತಿ, ಮಹಾದೇವ . . . ಎಂಬ ಪಂಚಾಯತನಗಳೇ ಸಾಕು (ಆರ್ಯಭ. ೨೦೩). [ಸಂ.]

ಪಂಚಾಯತಶಾಲೆ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಪಂಚಾಯತಿಯು ನಡೆಸುವ ಪಾಠಶಾಲೆ: ಕೇವಲ ಒಂದು ಪಂಚಾಯತಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ತರಗತಿ ವರೆಗೆ ಓದಿದ್ದಳು ಅಷ್ಟೆ (ಮುಂಗಾಮು. ೩೫).

[ಪಂಚಾಯತ(<ಪಂಚಾಯಿತಿ)+ಶಾಲೆ]

ಪಂಚಾಯತಿ 'ಪಂಚಾಯತಿ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯತಿಗೆ 'ಪಂಚಾಯತಿ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯಿತ, ಪಂಚಾಯ್ತ (ನಾ). = ಪಂಚಾಯತದಾರ :

ಪಂಚಾಯತರ ತೀರ್ಮಾನಗಳು ಏಕಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿದ್ದವು (೪೪೫. ೯೪);

ಪಂಚಾಯತರ ಉಚ್ಛೇದಪಚಾರದಲ್ಲಿ ದುಗ್ಗು ಮುಖದ್ದಳು (ಗಂಗಾಳ. ೩೦).

ಪಂಚಾಯ್ತ : ಇಲ್ಲೇ ಪಂಚಾಯ್ತರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು (ನನ್ನೂರು. ೧೦). [ಪಂಚಾಯತಿ+-ಅ೨]

ಪಂಚಾಯಿತಿ, ಪಂಚಾಯತ, ಪಂಚಾಯತಿ, ಪಂಚಾಯ್ತಿ (ನಾ).

೧. ಗ್ರಾಮದ ಅಥವಾ ಗ್ರಾಮಕೂಟದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಸ್ಥೆ : ನಾನು ಇನ್ನೆ ಪಂಚಾಯತಿ ಚುನಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಓಟಿನ ವಿಚಾರವನ್ನೋ ಕುರಿತು ನಾನು ಯೋಚಿಸಿದರೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೯೦); ಆ ಪಂಚಾಯತಿಗಳನ್ನು ರದ್ದು ಮಾಡಲು ಯಾವ ರಾಜನೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾರಾಣಿ. ೪೪); ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಂಚಾಯಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಗಣಕ, ಲೇಖಕ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯಪಾಲ ಎಂಬ ಮೂವರನ್ನು ನೇಮಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರದ. ೫೯). ೨. ಬೇಸರ ತರುವ ಪ್ರಸಂಗ; ತಂಟೆ; ತಕರಾರು : ಲೋ ಸುಮ್ಮನೆ ಪಂಚಾಯತಿ ಮಾಡಬೇಡ ಕಾಣೋ (ಸ್ವಾಮಿಸ್ವರ. ೪೫); ಆ ಹಾಳು ಲೆಖ್ಪದ್ದೇ ಒಂದು ಪಂಚಾಯತಿ (ಶಾರಮ. ೧). ಪಂಚಾಯತ :

೩. ನಿರ್ಣಯ ; ತೀರ್ಮಾನ : ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಉದ್ಭವವು ಮಾರಾಗಾಯಿ ? ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯು ದೈವ ಪಂಚಾಯತ (ನಲಮು. ೧೯-೨೨).

ಪಂಚಾಯತಿ : ೨. ಈ ಪಂಚಾಯತಿಯನ್ನು ಧನಗಳು ತೋಟಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮೊದಲೇ ನಾವು ಬಗೆಹರಿಸದೆ ಹೋದರೆ, ನಾಳೆ ಕುಳಿಸುವ ಮೀಸೆಯೇ ಮೇಲಾಗುತ್ತದೆ (ಕುಡಿಶೂ. ೧೨೪); ಯಾರು ಯಾವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಪಂಚಾಯತಿ ಯಾಕೆ ಸ್ವಾಮಿ ? (ಮರಳ. ೯). ೪. ದೇವಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಆಡಳಿತಕ್ಕಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿರುವ ಸಮಿತಿ ; ಧರ್ಮದರ್ಶಿಗಳ ಸಮಿತಿ : ಮಿತಸಂಸ್ಥೆ, ಪಂಚಾಯತಿಗಳು (Trusts) ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು (ತತ್ವಡಿ. ೩೫). ೫. ಗೊಡನೆ ; ಉಸಾಬರಿ : ಉಳಿದ ಪಂಚಾಯತಿ ಸಮಗೀತಕ್ಕೆ ? (ಸಂಲ. ೫).

೬. ಜಗಳ : ಅಜ್ಜ ತಮ್ಮಂದಿರ ಪಂಚಾಯತಿ ಕೊನೆಯಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ (೨೩೩). ೭. ಸಿಕ್ಕು ; ಗೋಜು ; ಗೊಂದಲ : ಈ ಪಂಚಾಯತಿಯ ತಳ ಬುಡ ತಲೆಯುವುದಿಲ್ಲ (೨೩೩). ೮. ತೊಂದರೆ ; ಕಷ್ಟ ; ತಿನ್ನಲು ಅನ್ನ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಹೋಗಲಿ ; ಕುಡಿಯಲು ನೀರಗೂ ಪಂಚಾಯತಿಯಾಗ ತೊಡಗು (ಸ್ವತಃ. ೩೦೩). ೯. ಪರಿವೆ ; ಲಕ್ಷ್ಮ ; ಗಮನ : ಗಂಡ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ, ತಾನು ಅತ್ತೆ ಮಾವಂದಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಪಂಚಾಯತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಈಕೆಗೆ ! (ಮಸಲೂ. ೩೬).

ಪಂಚಾಯ್ತಿ : ೧. 'ಪಂಚಾಯ್ತಮನೆ' ಪರಾ. ೧೦. ಊರಿನ ಜನರಿಗೆಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಲು ಅಥವಾ ಜನರ ಪರಸ್ಪರ ವಿವಾದಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ತೀರ್ಪು ಕೊಡಲು ನೇರುವ ಗ್ರಾಮಮುಖಂಡರ ಸಭೆ : ಆದರ ಸ್ವಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಚಾವಡಿ. ನನ್ನೂರಿನ ನ್ಯಾಯ ಪಂಚಾಯ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ (ನನ್ನೂರು. ೧೦).

ಪಂಚಾಯತಿ ತೀರ್ಮಾನ = ಪಂಚಾಯಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆದ ನಿರ್ಣಯ : ಪಂಚಾಯತಿ ತೀರ್ಮಾನದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (೨೩೩). ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ = ನ್ಯಾಯವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಜಗಲಿ, - ವೇದಿಕೆ : ಅವನು ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಗೂ ಬಾರದ ತಪ್ಪು

ಕೊಂಡಿದ್ದನು (೨೩೩). ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡು = ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು, - ನಡೆಸು ; ಚರ್ಚಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸು : ಊರುಮುಖಂಡರು ಬಂದು ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡಿ ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರನ್ನು ಒಂದು ಮಾಡಬೇಕು (ಸುಮಂ. ೩೧). [←-ಹಿಂ. ಪಂಚಾಇತ್, ಪಂಚಾಯತ್, ಪಂಚಾಯತಿ; ಮರಾ. ಪಂಚಾಕಿತ್, ಪಂಚಾಯತ್]

ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ, ಪಂಚಾಯತಿಗೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುವಿಕೆ : ಚುಚ್ಚುನುಡಿಗಳನ್ನು ಪಂಚಾಯಿತಿ ಯಾಗುವಾಗ ನನಗಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಕುರುಕಾ. ೧೫೪). ಕೇಳುವುದೇನು - ಎದ್ದಿತು ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ (ಕಂಬಡು. ೬೪). ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ : ಆ ಜೋಡಿಕೊಲೆಯ ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ ಇಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ (೨೩೩).

[ಪಂಚಾಯತಿ+-ಅ೨]

ಪಂಚಾಯ್ತು (ನಾ). = ಪಂಚಶರ ೨ : ಪಿಡಿನಾಗಳೊಂದು ಪಿಡಿಯಂ ತುಡುವಾಗಳೆರಡು ತೊಟ್ಟು ನೆನಪಿವಾಗಳೂಯು ಗುಡಿಯಂ ಕಡೆವಾಗಳಾ ನಾಲ್ಕು ಪಂಚಾಯ್ತುಧನ ಪೊಸಮನೆಯ ವಿಶಿಖಂಗಲ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೮-೨೯). [ಪಂಚ೨ + ಅಯುಧ]

ಪಂಚಾಯ್ತು 'ಪಂಚಾಯಿತ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಿ 'ಪಂಚಾಯಿತಿ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಮನೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಕಲಾಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಟ್ಟಡ : ಪಂಚಾಯ್ತ ಮನೆ ಇದೆಯಲ್ಲಾ ಅದರ ಸ್ವಲ್ಪದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪಾಳುಮನೆ ಇದೆ (ಚಂದಕೋ. ೩೧).

[ಪಂಚಾಯ್ತಿ (<ಪಂಚಾಯತಿ)+ಮನೆ]

ಪಂಚಾರ (ನಾ). (ಪ್ರಾಯದ) ಕುದುರೆ : ಪಳೆಯ ಪಂಚಾರವ ತೆಗೆದಡಿ ಗಡಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಗುದುರೆಯ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಪಳೆ ನಾರಿಯರ ಜಾಣನು ತಿಳಿವಣ್ಣ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತಿದನಾ ನೋಬಗೆ (ಭರಣಿ. ೬೫-೬೪). [?]

ಪಂಚಾರತಿ (ನಾ). ೧. ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತುವ ಐದು ಕುಡಿಕುಳ್ಳ ಅರತಿ : ಪಂಚಾರತಿಯನೀಯು ಲಸುರೇಂದ್ರ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬೆಳಗಿದನು (ಪದನೋ. ೧೯-೨೬); ಪಂಚಾರತಿ, ಗೋಪುರಾರತಿ, ಕರ್ಪೂರಾರತಿ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಅರತಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಗಂಮಾಯ. ೧); ಯಾವ ವಿಶ್ವಮಾತೆ ಇನ್ನೆ ಹೆತ್ತಳವಳ ಸಂತತಿ ಎತ್ತದಿಹುದೆ, ಅವಳಿಗೊಂದು ಪ್ರಾಣದ ಪಂಚಾರತಿ ? (ದ್ಯಾವಾಪ್ಪ. ೧೬-೬); ತಾವು ಪಂಚಾರತಿ ಬೆಳಗಿಸಿಕೊಂಡ ಮೀಸೆ ಹೊತ್ತ ಗಂಡಸರು (ಅಂಬಿಕ. ೧೩೦). ೨. ಸಾಲಾದ ಐದು ದೀಪಗಳನ್ನು ಎತ್ತಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಾಧನ : ಪಂಚಾರತಿ ಗಂಟಿಗೊಂದ ಮೆಜೆದವು ಕಂಚುಗಾಳರ ಪಸರಗಳು (ಕಂಸನಿ. ೬-೯೯) [ಪಂಚ೨+ಅರತಿ]

ಪಂಚಾರತಿಲಿ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯಂತೆ). ಕಾಮುಕಸ್ವಭಾವದವನು : ಸ್ತ್ರೀಯ ವೇಶಿಯ ನೆನದಿಂ ಆ ವೇಶಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮದಿ ಅಳವಡಿ ಸುಮಂ ಅಲ್ಲ ಕಾಮುಚಿಹ್ನಮಂ ಸೂಚಿಸುವನಂ ಪಂಚಾರತಿಲಿನೆಂಬುದು (ಕಾಮಶಾ. ೯-೨೦೩). [ಪಂಚಾರ + ತಿಲಿ]

ಪಂಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕುದುರೆ) ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು : ಆ ಕುದುರೆಯ ಐದು ಹಲ್ಲುಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಕಾಂತಿಯು ಪರಾಕ್ರಮವು ಉಳ್ಳುದಾದ ಕಾರಣ ಪಂಚಾರಿಸುತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಅಶ್ವಟಿ. ೨೩-೩). [ಪಂಚಾರ + -ಇಸು/ಮರಾ. ಪಂಚಾರಣೀ, ಪಂಚಾರಣೀ = (ಕುದುರೆಗೆ) ಐದು ವರ್ಷ ಪ್ರಾಯವಾಗು]

ಪಂಚಾಲಿ, ಪಂಚಳ, ಪಂಚಾನ, ಪಂಚಾಳ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚ ಕಾರುಕ ೧ : ಅವರು ಪಂಚಾಲವರ್ಗದ ಜನರು (೨೩೩). ಪಂಚಳ :

ಕೊಂಡಿದ್ದನು (೨೩೩). ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡು = ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು, - ನಡೆಸು ; ಚರ್ಚಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸು : ಊರುಮುಖಂಡರು ಬಂದು ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡಿ ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರನ್ನು ಒಂದು ಮಾಡಬೇಕು (ಸುಮಂ. ೩೧).

[←-ಹಿಂ. ಪಂಚಾಇತ್, ಪಂಚಾಯತ್, ಪಂಚಾಯತಿ; ಮರಾ. ಪಂಚಾಕಿತ್, ಪಂಚಾಯತ್]

ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ, ಪಂಚಾಯತಿಗೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುವಿಕೆ : ಚುಚ್ಚುನುಡಿಗಳನ್ನು ಪಂಚಾಯಿತಿ ಯಾಗುವಾಗ ನನಗಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಕುರುಕಾ. ೧೫೪). ಕೇಳುವುದೇನು - ಎದ್ದಿತು ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ (ಕಂಬಡು. ೬೪). ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ : ಆ ಜೋಡಿಕೊಲೆಯ ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ ಇಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ (೨೩೩).

[ಪಂಚಾಯತಿ+-ಅ೨]

ಪಂಚಾಯ್ತು (ನಾ). = ಪಂಚಶರ ೨ : ಪಿಡಿನಾಗಳೊಂದು ಪಿಡಿಯಂ ತುಡುವಾಗಳೆರಡು ತೊಟ್ಟು ನೆನಪಿವಾಗಳೂಯು ಗುಡಿಯಂ ಕಡೆವಾಗಳಾ ನಾಲ್ಕು ಪಂಚಾಯ್ತುಧನ ಪೊಸಮನೆಯ ವಿಶಿಖಂಗಲ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೮-೨೯). [ಪಂಚ೨ + ಅಯುಧ]

ಪಂಚಾಯ್ತು 'ಪಂಚಾಯಿತ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಿ 'ಪಂಚಾಯಿತಿ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಮನೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಕಲಾಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಟ್ಟಡ : ಪಂಚಾಯ್ತ ಮನೆ ಇದೆಯಲ್ಲಾ ಅದರ ಸ್ವಲ್ಪದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪಾಳುಮನೆ ಇದೆ (ಚಂದಕೋ. ೩೧).

[ಪಂಚಾಯ್ತಿ (<ಪಂಚಾಯತಿ)+ಮನೆ]

ಪಂಚಾರ (ನಾ). (ಪ್ರಾಯದ) ಕುದುರೆ : ಪಳೆಯ ಪಂಚಾರವ ತೆಗೆದಡಿ ಗಡಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಗುದುರೆಯ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಪಳೆ ನಾರಿಯರ ಜಾಣನು ತಿಳಿವಣ್ಣ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತಿದನಾ ನೋಬಗೆ (ಭರಣಿ. ೬೫-೬೪). [?]

ಪಂಚಾರತಿ (ನಾ). ೧. ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತುವ ಐದು ಕುಡಿಕುಳ್ಳ ಅರತಿ : ಪಂಚಾರತಿಯನೀಯು ಲಸುರೇಂದ್ರ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬೆಳಗಿದನು (ಪದನೋ. ೧೯-೨೬); ಪಂಚಾರತಿ, ಗೋಪುರಾರತಿ, ಕರ್ಪೂರಾರತಿ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಅರತಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಗಂಮಾಯ. ೧); ಯಾವ ವಿಶ್ವಮಾತೆ ಇನ್ನೆ ಹೆತ್ತಳವಳ ಸಂತತಿ ಎತ್ತದಿಹುದೆ, ಅವಳಿಗೊಂದು ಪ್ರಾಣದ ಪಂಚಾರತಿ ? (ದ್ಯಾವಾಪ್ಪ. ೧೬-೬); ತಾವು ಪಂಚಾರತಿ ಬೆಳಗಿಸಿಕೊಂಡ ಮೀಸೆ ಹೊತ್ತ ಗಂಡಸರು (ಅಂಬಿಕ. ೧೩೦). ೨. ಸಾಲಾದ ಐದು ದೀಪಗಳನ್ನು ಎತ್ತಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಾಧನ : ಪಂಚಾರತಿ ಗಂಟಿಗೊಂದ ಮೆಜೆದವು ಕಂಚುಗಾಳರ ಪಸರಗಳು (ಕಂಸನಿ. ೬-೯೯) [ಪಂಚ೨+ಅರತಿ]

ಪಂಚಾರತಿಲಿ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯಂತೆ). ಕಾಮುಕಸ್ವಭಾವದವನು : ಸ್ತ್ರೀಯ ವೇಶಿಯ ನೆನದಿಂ ಆ ವೇಶಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮದಿ ಅಳವಡಿ ಸುಮಂ ಅಲ್ಲ ಕಾಮುಚಿಹ್ನಮಂ ಸೂಚಿಸುವನಂ ಪಂಚಾರತಿಲಿನೆಂಬುದು (ಕಾಮಶಾ. ೯-೨೦೩). [ಪಂಚಾರ + ತಿಲಿ]

ಪಂಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕುದುರೆ) ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು : ಆ ಕುದುರೆಯ ಐದು ಹಲ್ಲುಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಕಾಂತಿಯು ಪರಾಕ್ರಮವು ಉಳ್ಳುದಾದ ಕಾರಣ ಪಂಚಾರಿಸುತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಅಶ್ವಟಿ. ೨೩-೩). [ಪಂಚಾರ + -ಇಸು/ಮರಾ. ಪಂಚಾರಣೀ, ಪಂಚಾರಣೀ = (ಕುದುರೆಗೆ) ಐದು ವರ್ಷ ಪ್ರಾಯವಾಗು]

ಪಂಚಾಲಿ, ಪಂಚಳ, ಪಂಚಾನ, ಪಂಚಾಳ (ನಾ). ೧. = ಪಂಚ ಕಾರುಕ ೧ : ಅವರು ಪಂಚಾಲವರ್ಗದ ಜನರು (೨೩೩). ಪಂಚಳ :

ಕೊಂಡಿದ್ದನು (೨೩೩). ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡು = ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡು, - ನಡೆಸು ; ಚರ್ಚಿಸಿ ತೀರ್ಮಾನಿಸು : ಊರುಮುಖಂಡರು ಬಂದು ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡಿ ಗಂಡ ಹೆಂಡಿರನ್ನು ಒಂದು ಮಾಡಬೇಕು (ಸುಮಂ. ೩೧).

[←-ಹಿಂ. ಪಂಚಾಇತ್, ಪಂಚಾಯತ್, ಪಂಚಾಯತಿ; ಮರಾ. ಪಂಚಾಕಿತ್, ಪಂಚಾಯತ್]

ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ, ಪಂಚಾಯತಿಗೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತಿ ಮಾಡುವಿಕೆ ; ವಿಚಾರಣೆ ನಡೆಸುವಿಕೆ : ಚುಚ್ಚುನುಡಿಗಳನ್ನು ಪಂಚಾಯಿತಿ ಯಾಗುವಾಗ ನನಗಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಕುರುಕಾ. ೧೫೪). ಕೇಳುವುದೇನು - ಎದ್ದಿತು ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ (ಕಂಬಡು. ೬೪). ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ : ಆ ಜೋಡಿಕೊಲೆಯ ಪಂಚಾಯಿತಿಗೆ ಇಂದಿನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ (೨೩೩).

[ಪಂಚಾಯತಿ+-ಅ೨]

ಪಂಚಾಯ್ತು (ನಾ). = ಪಂಚಶರ ೨ : ಪಿಡಿನಾಗಳೊಂದು ಪಿಡಿಯಂ ತುಡುವಾಗಳೆರಡು ತೊಟ್ಟು ನೆನಪಿವಾಗಳೂಯು ಗುಡಿಯಂ ಕಡೆವಾಗಳಾ ನಾಲ್ಕು ಪಂಚಾಯ್ತುಧನ ಪೊಸಮನೆಯ ವಿಶಿಖಂಗಲ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೮-೨೯). [ಪಂಚ೨ + ಅಯುಧ]

ಪಂಚಾಯ್ತು 'ಪಂಚಾಯಿತ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಿ 'ಪಂಚಾಯಿತಿ' ನೋ.

ಪಂಚಾಯ್ತಮನೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಯಿತರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಕಲಾಸಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ಕಟ್ಟಡ : ಪಂಚಾಯ್ತ ಮನೆ ಇದೆಯಲ್ಲಾ ಅದರ ಸ್ವಲ್ಪದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪಾಳುಮನೆ ಇದೆ (ಚಂದಕೋ. ೩೧).

[ಪಂಚಾಯ್ತಿ (<ಪಂಚಾಯತಿ)+ಮನೆ]

ಪಂಚಾರ (ನಾ). (ಪ್ರಾಯದ) ಕುದುರೆ : ಪಳೆಯ ಪಂಚಾರವ ತೆಗೆದಡಿ ಗಡಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಗುದುರೆಯ ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಪಳೆ ನಾರಿಯರ ಜಾಣನು ತಿಳಿವಣ್ಣ ಮಂಗಳವಾಗುತ್ತಿದನಾ ನೋಬಗೆ (ಭರಣಿ. ೬೫-೬೪). [?]

ಪಂಚಾರತಿ (ನಾ). ೧. ದೇವರ ಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಎತ್ತುವ ಐದು ಕುಡಿಕುಳ್ಳ ಅರತಿ : ಪಂಚಾರತಿಯನೀಯು ಲಸುರೇಂದ್ರ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬೆಳಗಿದನು (ಪದನೋ. ೧೯-೨೬); ಪಂಚಾರತಿ, ಗೋಪುರಾರತಿ, ಕರ್ಪೂರಾರತಿ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಅರತಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾಯಿತು (ಗಂಮಾಯ. ೧); ಯಾವ ವಿಶ್ವಮಾತೆ ಇನ್ನೆ ಹೆತ್ತಳವಳ ಸಂತತಿ ಎತ್ತದಿಹುದೆ, ಅವಳಿಗೊಂದು ಪ್ರಾಣದ ಪಂಚಾರತಿ ? (ದ್ಯಾವಾಪ್ಪ. ೧೬-೬); ತಾವು ಪಂಚಾರತಿ ಬೆಳಗಿಸಿಕೊಂಡ ಮೀಸೆ ಹೊತ್ತ ಗಂಡಸರು (ಅಂಬಿಕ. ೧೩೦). ೨. ಸಾಲಾದ ಐದು ದೀಪಗಳನ್ನು ಎತ್ತಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಾಧನ : ಪಂಚಾರತಿ ಗಂಟಿಗೊಂದ ಮೆಜೆದವು ಕಂಚುಗಾಳರ ಪಸರಗಳು (ಕಂಸನಿ. ೬-೯೯) [ಪಂಚ೨+ಅರತಿ]

ಪಂಚಾರತಿಲಿ (ನಾ). (ಕುದುರೆಯಂತೆ). ಕಾಮುಕಸ್ವಭಾವದವನು : ಸ್ತ್ರೀಯ ವೇಶಿಯ ನೆನದಿಂ ಆ ವೇಶಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಮದಿ ಅಳವಡಿ ಸುಮಂ ಅಲ್ಲ ಕಾಮುಚಿಹ್ನಮಂ ಸೂಚಿಸುವನಂ ಪಂಚಾರತಿಲಿನೆಂಬುದು (ಕಾಮಶಾ. ೯-೨೦೩). [ಪಂಚಾರ + ತಿಲಿ]

ಪಂಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಕುದುರೆ) ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರು : ಆ ಕುದುರೆಯ ಐದು ಹಲ್ಲುಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಕಾಂತಿಯು ಪರಾಕ್ರಮವು ಉಳ್ಳುದಾದ ಕಾರಣ ಪಂಚಾರಿಸುತ್ತೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಅಶ್ವಟಿ. ೨೩-೩). [ಪಂಚಾರ + -ಇಸು/ಮರಾ. ಪಂಚಾರಣೀ, ಪಂಚಾರಣೀ = (ಕುದುರೆಗೆ) ಐದು ವರ್ಷ ಪ್ರಾಯವಾಗು]

೧. ಕಾಳಕ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶಾಹವನು ಆಳುತ್ತಾಯಿರಲು ಪಂದನ ಪಂದಾ ದಿನದಲ್ಲಿ ಪಂಚಳಪರಬ್ರಹ್ಮದವರೆ ಕರಣಿ ಕಿರಿಟವನು ಮಡಿಯಂಬುದಾಗಿ ದೊರೆಯುವರು ಪ್ರಧಾನಿಯವರು ಹೇಳಿದ್ರೊಂ ಪಂಚಳವರುನು ಕೇಳಿದನು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೯-೩; ?). ಪಂಚಾಳನ: ೧. ದ್ಯಾಮೈಯ್ಯನ ಕಲ್ಯಾಯ ಪಂಚಾನದವರೂ ಕಂಮಾರ ರಂಗೈಯ್ಯ ಬಡಗಿ ಬಸವ ಅಳಸಾಲೆ ನಾರಹೈಯ್ಯ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೯೦-೩೯; 1802). ಪಂಚಾಳ: ೧. ಪಂಚಾಳ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪತ್ತಾರನಿಗೆ ಒಂದು ಸನಗು ಮಾಡಿಕೊಡೆಂದು ಕೊಟ್ಟಿರೆ (ವಜ್ರನಂ. ೧೨೬-೧೦೬); ಕಂಟಿಯ ಫಲ ರೇಸು ಮಿಂಚು ಮುಗಿಲಿಗೆ ರೇಸು . . . ಉರಿಂಗಿ ಪಂಚಾಳ ರೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೩೪); ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಕೈಕಳಿಗೆ ಘೋಷುನುನು ಪಂಚಾಳನ. ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆದನು (ಬಂಜನ್, ೧೦). ೨. ಅಕ್ಕಸಾಲೆ: ಕನಕವನು ಪಂಚಾಳನಿಗೆ ಕೊಡೆ ತುಣುಕು ತುಣುಕನು ಮಾಡಿ ಕಡಿದೇ ಜಿಣಿಸುಜಿಣಿಸಿ ಒಡವೆ ಮಾಡಿದ (ಜ್ಞಾನಸಿಂ. ೬-೮). ೩. ಶಿಲ್ಪಿ: ಪ್ರತಿಮೆಂತು ಯೋಗ್ಯಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಾಡಿದವು ಪ್ರತಿಮೆಂತು ಯೋಗ್ಯ ಪಂಚಾಳನವು (ಚಿದಾಕೋ. ೬೩-೩). ೪. ಬಡಗಿ: ಪಂಚಾಳರು ದಂಡಿಗೆ ಹತ್ತಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

ಪಂಚಾಳಮಿಂಡಿಯ ವರ್ಗದ=ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮಂನ್ನು ಮಹಾಸಬಳ ಪಂಚಾಳಮಿಂಡಿಯವರ್ಗದ . . . ಶ್ರೀಮತು ಗೋಯ ದೇವರೈರು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೩೬೪-೫; 1265).

[<ಸಂ. ಪಾಂಚಾಲ./ಹಿಂ. ಪಂಚಾಲ; ಮರಾ. ಪಂಚಾಳ]

ಪಂಚಾಲಿಕೆ (ನಾ). ಬೊಂಬೆ; ಪುತ್ರಳ: ಸಿಂಗರದಿಂಗದಿರೆನೆ ಮಿಗೆ ಪಸದನದಿಂಗದಲೆನೆ ಕೈಮೂವಿವ್ರದ್ರಮಂಗಲ ಪಂಚಾವಿಲಿಕೆಯನೆ ಸಂಕಲಿ ಕಂಗೋಳಿಸಿದಳಂತಿಯುಮಾಗಿ (ಪ್ರಭು. ೩.೨೨-೩೦). 'ಪಾಂಚಾಲಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪಂಚಾಲಿಕಾ]

ಪಂಚಾನಯನ (ನಾ). ೧. ಮಸ್ತಕ, ಮುಖ, ವಕ್ಷ, ಪೃಷ್ಠ ಮತ್ತು ಹೃದಯಗಳೆಂಬ ದೇಹದ ಐದು ಭಾಗಗಳು,—ಅಂಗ ಗಳು: ಪಂಚಬಾಣಂಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಸ್ಥಾನಮಾದ ಮಸ್ತಕ ಮುಖ ವಕ್ಷಸ್ಥ ಪೃಷ್ಠ ಹೃದಯವೆಂಬ ಪಂಚಾನಯನಗಳಿಂ (ದೀಪಿಕ. ೨೩೦). ೨. [ವೀಶೈ] ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗಿರುವ ಸತ್, ಚಿತ್, ಆನಂದ, ನಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಿಪೂರ್ಣಗಳೆಂಬ ಐದು ಭವಂಗಳು: ಇವೆ ಕಡಾ ಪಂಚಾನಯನವೆಂಬುದಾದ್ಯರಿಂದವೆ ಕೇಳ್ದು ಪೇಳ್ದಿವು (ಮನೋವಿ. ೨-೪೪); ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಸ್ತಂಭ, ನಾಡ, ಕಳೆ, ರಸ, ಬಿಂದುವೆಂಬ ಪಂಚಾನಯನವಾಗಿರ್ಪವು (ಮನೋವಿ. ೨-೪೪-೪೬). ೩. [ನ್ಯಾಯ] ಪರಸ್ಪರಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಸಾಧಿಸುವ ನ್ಯಾಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ಉದಾಹರಣ, ಉಪನಯ ಮತ್ತು ನಿಗಮನಗಳೆಂಬ ಐದು ಚಿಕ್ಕವಾಕ್ಯಗಳು: ತಾರ್ಕಿಕರು ಪಂಚಾನಯನಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವರು. ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ಉದಾಹರಣ, ಉಪನಯ, ನಿಗಮನವೆಂದು ಅವಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೪೨). [ಪಂಚೈ + ಅವನಯನ]

ಪಂಚಾನರಣ (ನಾ). ೧. ಐದು ಸುತ್ತಿನ ಮರೆ,—ಅಚ್ಚಾದನೆ: ಖರಕಿರಣ ಮುಖ್ಯಗ್ರಹಂಗಳು ಗುರುಡಕ್ಕಿನ್ನರಿಸಿದ್ದ ವಿದ್ಯಾಧರರು ಪಂಚಾನರಣರಾಯಲರ್ಬಂ ಕೀರ್ತಿಪಲು (ಬಸವ. ೨೫-೪೬); ಹರಿ ಮುಖಾಮರ ಪರಚರರು ಪಂಚಾನರಣದಲೆವರೆಸಿ ಭಜಿಸುವ ಪರುಗಳು (ಬಸವ. ೫೪-೧೪). ೨. [ವೇದಾಂತ] ಐದು ಬಗೆಯ ಅವರಣಗಳು; ೧ "ಅವರಣ-೫: ಮಾಯೆ, ಅವಿದ್ಯೆ, ಭ್ರಾಂತಿ, ಅಜ್ಞಾನ, ಸಂವೃತಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೩೦)" (ಪ್ರವಚ್ಛ. ೫೬). [ಪಂಚೈ + ಅವರಣ]

ಪಂಚಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಐದು ಅವಸ್ಥೆಗಳು,—ಹಂತಗಳು; ೧ "ಅವಸ್ಥಾ—೫: (ಅ) ಆತ್ಮನ: ಅವಸ್ಥಾ—೪ (ಆ) + ಉನ್ನಿನೀ ಅಥವಾ ತುರ್ಯಾಕೀತ (ವಿಚಿಂ. ೧.೫೮). (ಆ) ಕಾಮದ: ಇಷು—೫ (ಆ). (ಇ) ಜೀವಿಗಳ: ಬದ್ಧ, ಕೇವಲ, ಮುಮುಕ್ಷು, ಮುಕ್ತ, ನಿತ್ಯ. (ಈ) ದ್ರವ್ಯದ: ರಸ, ಗುಣ, ವೀರ್ಯ, ವಿವಾಕ, ಪ್ರಭಾವ (ವಿದ್ಯಾಕ. ೩೮). (ಉ) ಪಂಚ ಭೂತಗಳ: ನೋ. ಭೂತಗಳು—೫. (ಊ) ವಯೋಧರ್ಮದ: ಶೈಶವ, ಬಾಲ್ಯ, ಯೌವನ, ಪ್ರೌಢತ್ವ, ವಾರ್ಧಕ್ಯ(ಕಿ). (ಉ) ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ: ಆರಂಭ, ಯತ್ನ, ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾಶೆ, ನಿಯತಾಸ್ತಿ, ಫಲಾಗಮ (ದಶರೂ. ೧೫). (ಋ) ಸಾಧಕನ: ಶ್ರವಣ, ವರಣ, ಸ್ಮರಣ, ಆಪನ, ಪ್ರಾಪನ (ವಿದ್ಯಾಕ. ೮೩). (ಎ) ಸ್ತ್ರೀಜೀವನದ: ಕನ್ಯಾ, ಭಗಿನೀ, ಪತ್ನೀ, ಮಾತಾ, ಮಾತಾಮಹಿ (ಪಿತಾಮಹಿ) (ಸಂಜ್ಞಾ. ೨೨; ಸಂ. ೭೪). (ಓ) ಸುತ್ತುಂ ಜಾಗರಣಂ ಸ್ವಪ್ನ ಸುಪ್ತಿ ತುರ್ಯಾ ತುರ್ಯಾಕೀತಗಳೆಂಬವೆ ಪಂಚಾವಸ್ಥೆಗಳು (ಗಗಣಾ. ೧-೪). 'ಪಂಚಾವಸ್ಥೆಗೆದಲು' ಪರಾ.

[ಪಂಚೈ + ಅವಸ್ಥೆ]

ಪಂಚಾವಸ್ಥೆಗೆದಲು (ಕೈ). ಪಂಚಭೂತಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹರಡು,—ಪ್ರಸರಿಸು; ಪಂಚತ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ಮರಣವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು: ಪಾಂಚಾಳನುಮಂ ಪಂಚಾವಸ್ಥೆಗೆದಲುಂ ಕರಂ ಚಿನ್ನೆಯ ರಾಗಿಯುಂ . . . ಬಲ್ಲವರಾಗಿ (ಪಾಂಚಿಪು. ೮-೭೨ ವ).

[ಪಂಚಾವಸ್ಥೆ + ಕೆದಲು (<ಕೆದಲು)]

ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯ (ನಾ). [ಚೈನ] ಉತ್ತಮಪಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆಹಾರದಾನ ಮಾಡಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಐದು ಬಗೆಯ ಅತಿಮಾನುಷವಾದ ಸೋಜಿಗಗಳು; ೧ ದೇವದುಂದುಭಿಮೊಳಗುವುದು, ಹೂವಿನಮೆಳೆ ಕರೆಯುವುದು, ಚಿನ್ನದ ಮೆಳೆ ಸುರಿಯುವುದು, ಕಮ್ಮನೆಯ ಮೆಲುಗಾಳಿಬೀಸುವುದು ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಸಂಸೆ ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ಐದು ಆಶ್ಚರ್ಯಗಳು: ಸುರತುರ್ಯಾಧ್ಯಾನಮೆಯ್ತು ಪಾಲರ ಸಂ ಪೊದಲ್ಪಿಡ್ ರೈಧಾರಿ ದೇವೇಂದ್ರರಹೋದಾನಪ್ರಸಿದ್ಧಧ್ವನಿ ಸುರಳಿಸಮೀರಪ್ರಚಾರಂ ಜಗತ್ಪಚ್ಚರಿ ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಮೆತ್ತಂ ನೆಗಟಿ (ಅದಿಪ. ೪-೯೪); ಏನೆನಿದುದೂ ರೈವೃಕ್ಷಿ ಹಿಮಾಲಯನೇಮಿಲಿತ ಕುಸುಮವರ್ಷಂ ಸುರಭೇರೀನಿನದಂ ದಿವಿಜರಹೋದಾನಪ್ರತಿ ನೆಗಟಿ ನೆಗಟು ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೨); ಆ ರಾಜಭವನದೊಳ್ ವಸುಧಾರೆಯ ತಣ್ಣಿಲರ ಪುಷ್ಪವೃಕ್ಷಿಯ ಸುರಭೇರೀರಸದ ಪೊಗಲ್ಲ ದೇವರಹೋರಸದ ಪುದುವಿನಾಯ್ತು ಪಂಚಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೧೧). [ಪಂಚೈ + ಆಶ್ಚರ್ಯ]

ಪಂಚಾಸ್ತಿ ಕಾಯಂ (ನಾ). ೧. [ಚೈನ] ಬಹುದೇಶವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಜೀವ, ಪುಣ್ಯಲ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆಕಾಶಗಳೆಂಬ ಐದು ಪದಾರ್ಥಗಳು: ಜೀವಾಜೀವ . . . ಪಂಚಾಸ್ತಿ ಕಾಯಂ ಪದ್ಧವ್ಯಂಗಳು ಮೆಂದಿವಜೀಕಾದಮಾನುಮಂಠಾತಮುಂ . . . ಗುಣಂಗಳುಮನಜಾಧು (ವಜ್ಜರಾ. ೬-೧೯); ಪದ್ಧವ್ಯಮೆಳುಮುವೆ ಮತ್ತಂ ಕಾಲಮುದಿಲ್ಲ ದಂದು ಪರಮಾಗಮದೊಳ್ ಪಂಚಾಸ್ತಿ ಕಾಯಂಮೆಳುಮುನೋಳಿಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೬-೨೦); ಭೂತಹಿತಜನರ್ . . . ಅವರ್ ಸದ್ಧರ್ಮ ಸ್ವರೂಪಮಂ . . . ಪಂಚಾಸ್ತಿ ಕಾಯಂ ಪದ್ಧವ್ಯ ಸಪ್ತ ತತ್ವ ಸವಪದಾರ್ಥ ಸ ರೂಪಮಂ ನಿರೂಪಿಸುವುದುಂ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೬ ವ). 'ಅಸ್ತಿ ಕಾಯಂ' ಪರಾ. ೨. ಕುಂದಕುಂದಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು.

[ಪಂಚೈ + ಅಸ್ತಿ ಕಾಯಂ]

ಪಂಚಾಸ್ಯ (ನಾ). ಪಂಚಾಯುಧಃ; ಮನ್ಮಥಃ; ಪಂಚಾಸ್ಯಹೃದ್ಯೇ ಕರಃ . . . ಮಹಾಸುಖಕರಃ ಪಂಚಾಕ್ಷರಃ ಪಾತುಮಃ (೦೭ಜಶೇ. ೪-೧೦೩).

[ಪಂಚೈ + ಅಸ್ಯ]

ಪಂಚಾಸ್ಯ (ನಾ). ಸಿಂಹಃ; ಪಂಚಾನನಃ : ವೈರಿಭೂಷಣವದನ್ಯಾತಂಗೆ ಕುಂಭಸ್ಥಳದಳನ[ಬ್ರ]ರೋಗ್ರಾಸಿ ಪಂಚಾಸ್ಯಧ್ಯಯಂ . . . ಹರಿಗನರಿ ದಿಗುತಾಂಪನಂತಾವಗಂಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೭೭); ಸಮಸ್ತರಿಪುನ್ಯಪ ಕುಂಭಕುಂಭದಳನ ಪಚ್ಚಾಸ್ಯ ಸಮುದಿತ ಪ್ರೀಮಃ X X ಲವಿಮುಕ್ತ ಚೋಳಭೂಪಾಳ (ಎಕ. 111, ಮಂಡ್ಯ. ೭೪-೧; 1022); ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಭೂವರನಾಪುರಕ್ಕೊಡೆಯನಕರಧಿವದಬನಾರಾತಿಗಜಪಂಚಾಸ್ಯನು(ಪಪಕಾ. ೧-೪೦); ಕುರುಕುಲಗಜಕ ಪಂಚಾಸ್ಯ ಜೀಯ ದಿನ್ಮಹ . . . ಅಖಿಕಾರವ ರಾಯದಳವನು ಗೆಲಿದು ಉತ್ತರ ತುಟುವ ಮರಳಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೪).

[ಪಂಚೈ + ಅಸ್ಯ]

ಪಂಚಾಸ್ಯವಾಹಿನಿ (ನಾ). ಸಿಂಹವನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಸಿಂಹವಾಹಿನಿ; ದುರ್ಗ; ಚಾಮುಂಡಿ : ಪಂಚಾಸ್ಯವಾಹಿನಿಯ ವಾನುಪಾರ್ಶ್ವದಿಯಮರಧುನಿಯುಡುಪಮೌಳಿ ಮೃದನೇ (ಸಮೋ. ೧-೭).

[ಸಂ. ಪಂಚಾಸ್ಯವಾಹಿನೀ]

ಪಂಚಾಸ್ಯವ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಆಸ್ರವಗಳು : ಚಾರತ್ರವಂತ ಸೆಂಚೊ . . . ನಿರುದ್ಧ ಪಂಚಾಸ್ರವನುಂ ಪಟ್ಟಿಪಾಯ ಸಂಯತನುಂ . . . ರತ್ನಭೂಷಣನುಮಕ್ಕುಂ (ಚಾವುಂ. ೬). ಫಜೀವ, ಅಜೀವ, ಆಸ್ರವ, ಬಂಧ, ಸಂಪರ, ನಿರ್ಜರ, ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಜೈನ ಸಿದ್ಧಾಂತ ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಪ್ತತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಆಸ್ರವವು ಮೂರನೆಯದು. ಜೀವನಿಗೆ ಶುಭಾಶುಭರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಗಂಟುಹಾಕು ವುದೇ ಆಸ್ರವ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು, ವಚನ, ಕಾಯಗಳ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಆಸ್ರವವೆನಿಸುವುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಭೇದಗಳಿವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯ, ಕಷಾಯ, ಅವ್ರತ, ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾಗುವ ಆಸ್ರವಗಳು ಒಟ್ಟು ಸೇರಿದರೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ೫, ಕಷಾಯದಿಂದ ೪, ಅವ್ರತದಿಂದ ೫, ಕ್ರಿಯೆ ಯಿಂದ ೨೫-ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ೩೯ ಭೇದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೂ 'ಚಾವುಂಪು.' ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಸ್ರವವೆಂದು ಮೊದಲನೆಯ ದಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಬಂಧದ ಐದು ಆಸ್ರವಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ. [ಪಂಚೈ + ಅಸ್ರವ]

ಪಂಚಾಹಿಕಜ್ವರ (ನಾ). ಐದು ದಿನಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬರುವ ಜ್ವರ : ಕಳ್ಳಂಗಡಲೆ, ಬೋಳಂಗಡಲೆ . . . ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮಭಾಗವಾಗಿ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡಲು ಪಂಚಾಹಿಕಜ್ವರ ಗುಣಮಕ್ಕುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೦೬).

[ಪಂಚೈ + ಅಹಿಕ + ಜ್ವರ]

ಪಂಚಾಳ 'ಪಂಚಾಲ' ನೋಡಿ.

ಪಂಚಾಳವಳಕೆ (ನಾ). ಪಂಚಾಳರು ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ : ಮನೆದೊರೆ ಮಗ್ಗದೆಜ್ಜೆರ X X ದೊರೆ ಪಂಚಾಳವಳಕೆ ಕಟ್ಟುಗೊಳು . . . ಕಾಣಕೆ ಕಿರುಕುಳ ಏನು ಹದಿಲೆಗಳನೂ ಮುಂದೆ ಹುಟುವ (ಎಕ. 1X(೩), ಬೆಂಗಳೂ. ೧೬೯-೨; 1329).

[ಪಂಚಾಳ (<ಪಂಚಾಲ) + ಬಳಕೆ (<ಬುಳಕೆ)]

ಪಂಚಾಳಿ (ನಾ). ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವವಳು : "ಮಾತುಗಂಟಿ" (ಚಾಣಕೋ. ೧೪). [←ತುಳು. ಪಂಚಾಳಿ. / ಮರಾ. ಪಚಾಲ, ಪಚಾಳ]

ಪಂಚಾಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಕಂಚಿನ ಚೌಡುಕಿ ಮಿಂಚುವ ಜಾಂಗೂಟ ಪಂಚಾಳಿ ಕೋಟಿ ಪಟುವವ ಎಲ್ಲವ್ವ ಕಂಚಿ ಜೋಗಾಡ ಬಂದಾಳ (ಕನ್ನ. ೧೩). [?]

ಪಂಚಿ, ಹಂಚಿ (ನಾ). ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಐದರ ಗರ : ಬೇಡ ಚೌಕದ ಮಾತು ನಿನಗೊಂದು . . . ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಕೆ ಲಿಂಗಪ್ರಸಾದ ಪನು ಕೂಡಿ ಪಂಚಕ್ಕುವ ತೆಜದೊಳನುಗೂಡಿ ಪಂಚಿಯನಿಕ್ಕಿ ಗುರ್ಜರ ನಾಡುವನು ತಾಂ ಚೌಕದುಗವಂ ಚೌಕದುಗಕಿಕ್ಕಿ (ಬಸಪ. ೪೩-೬); ಪಂಚಿ[ಚಿ]ಯಿದ್ದುಗ ಚೌಕ ದುಗನಟ್ಟಿ . . . ಈರೈದಿನಮುಂ ಬೇಗದಿಂ ಹಾಯಿಕು (ಕುಮಾರಾ. ೧೩-೫೯); ತಡೆಯದೆ ಪಂಚಿಬ್ಬಡುವ ಪಂಚಿಯ ಕಡುಸಿಂ ನಾಲ್ಕುಂ ಕರಣದ ಜೀವದ ಕಡೆಯೊಳ್ ಶಂಕರನಂ ನಿರಿಸುತ್ತಾ ಡುವ ಚೌಹಂಚಿಯನು (ಉಪ್ಪದೇ. ೩-೧೨). **ಹಂಚಿ** : ವನಕೆ ಮೆಚ್ಚುಗು ಹಂಚಿಹಾಯ್ದಿದಡೆನುತ ಚೌಹಂಚಿಯನೊಸೆದು ತಾನನಳು ನಾಡುವನೇ ಪರಿಯ ನೆತ್ತವನಿಳಿಯೊಳು (ಬಸಪ. ೪೩-೪). [**ಪಂಚಿ**?]

ಪಂಚಿ (ನಾ). ಹರಟೆ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಾತು : ಇಲಿ ಹೋಗು. ಇಲ್ಲದ್ದೆ ಪಂಚಿ ಉಚ್ಚ ಬೇಡ (ಸದೂ. 1, ೨೬೦).

[←ಮರಾ. ಪಂಚೀ = ವಿಸ್ತೃತ ಭಾಷಣ]

ಪಂಚಿ (ನಾ). ಕರುಳು (?) : ಎಕ್ಕಲಂ ಪುಯ್ತು ಪಂಚಿಯದೆ ಪುಲಿ ಮಿಗವನಗಿದುಗಿದ ಪಿತಿವಿದೆ (ಎಕೋಪ. ೧೦-೩೪). 'ಪಚ್ಚಿ' ಪರಾ. [**ಪಚ್ಚಿ**?]

ಪಂಚಿಕರಣ (ನಾ). = ಪಂಚೀಕರಣ, ೨. : ಪಂಚಿಕರಣವೆಂತು ವಿವರದಿ . . . ಪೇಳಿದನು ತಿಳಿಯ್ಯೊಂದ ಸಾಂಬರಿವ (ಚ್ಚಾ ನಸಂ. ೪-೧೧೯).

[<ಸಂ. ಪಂಚೀಕರಣ]

ಪಂಚಿಕೆ (ನಾ). = ಪಂಚಿಕೆ ೨ : ಅಕ್ಕತಗೆ ಪಂಚಿಕೆವೇಬ್ಬುದದಕೆ ಪಿಪ್ಪಣಂಬೇಬ್ಬುದು ಪೇಳುವೇಬ್ಬುದನೆ ಪೇಬ್ಬವನುಂ ಕವಿಯಂಬ ಲೆಕ್ಕಮೇ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೯೯); ಮನುಚರಿತಕ್ಕೆ ವೃತ್ತಿ ನೃಪನೀತಿಗೆ ಪಂಚಿಕೆ ಲೌಕಿಕಪ್ರವರ್ತನೆಗಳ ವಾರ್ತಿಕಂ . . . ಎಂದೊಡಾ ಜನಪತಿ ರತ್ನಶೇಖರನ ರಾಜಗುಣಂ ಬುಧನೇವ್ಯಮನ್ನರೇ (ಅನಂ. ೩-೨೧); ನಿನ್ನ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಪೇಳು ಪಿಪ್ಪಣ ಪಂಚಿಕೆ ಎಲ್ಲವೂ ಬೇಕು (ಸಾಹಿ. ೭೦). [ಸಂ. ಪಂಚಿಕಾ]

ಪಂಚೀಕರಣ (ನಾ). ೧. ಐದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು; ಐದೈದನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದು. ೨. [ವೇದಾಂತ] ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಆಕಾಶ ವೊದ ಲಾದ ತನ್ಮಾತ್ರಗಳನ್ನು ಐದೈದರ ಬೆರಕೆಯಿಂದ ಸ್ಥೂಲವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದು; ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚ ಭೂತಗಳ ಅಂಶವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಸ್ಥೂಲಭೂತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ವುದು : ಆ ಪಂಚಭೂತಗಳೇ ಪಂಚೀಕರಣವೆನ್ನು ಅಕ್ಕತಗೆ ಅಂಗ ವಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦೩-೨೩೫); ಮಗನೆ ಪಂಚೀಕರಣ ಭಾಗದ ಬಗೆಯ ನಿರ್ಣಯದನು (ಗಗತಾ. ೭ ಸೂಚನೆ); ಪಂಚೀಕರಣವೆಂದರೆ ಒಂದು ಭೂತದ ಅರ್ಧಭಾಗವೂ ಇತರ ಭೂತಗಳ ಅಂಶಗಳಾದ ಅರ್ಧ ಭಾಗವೂ ಸೇರಿ, ಶುದ್ಧಚನ್ನ ತಾಮ್ರದೊಡನೆ ಸೇರಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪ ಯೋಗವಾಗುವಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). ೩. [ವೀಶೈ] ಮಿಶ್ರಾರ್ಪಣ, ಪಟ್ಟಿಲ, ಅಷ್ಟಾವರಣ, ಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಅಂಗ ಸಾಮರಸ್ಯ ಇವುಗಳ ಸಮೀ ಕರಣ : ಮಿಶ್ರಾರ್ಪಣ, ಪಟಿಸ್ಥಲ, ಅಷ್ಟಾವರಣ, ಲಿಂಗಾಂಗಸಾಮ ರಸ್ಯ ಇವು ಸೇರಿದರೆ ಪಂಚೀಕರಣಗಳು (ಶರಸಾ. ೨೪-೬). [ಸಂ.]

ಪಂಚೀಕರಣ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ದೊಡ್ಡದು ಮಾಡು ವಿಕೆ : 'ಪಂಚೀಕರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಂಚೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). [ವೀಶೈ] ಪಂಚೀಕರಣಮಾಡು : ಸದ್ಯೋ ಜಾತಾದಿಪಂಚಾನನದ ಪಡೆದು ಮಹ್ಯಾದಿಭೂತಗಳಂ ತಕ್ಕು ದೋಗಂದಿತ್ತು ಪಂಚೀಕರಿಸಿ ಬೆರಸುತಯ್ಯು ಭೂತಂಗಳಿಂದ (ಶಬಂ. ೫-೩೧);

ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಪಂಚೀಕರಿಸುವ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ ಒಂದೊಂದು ಭೂತವನ್ನೂ ಯೆರಡೆರಡು ಭಾಗವೆಂದು ಮಾಡಿ ಅರ್ಧಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗವೆಂದು ಮಾಡಿ (ನಾನಾಋ. ೧೧-೧೬).

[ಪಂಚೀಕರಣ₁ + ಇಸ್ಯ]

ಪಂಚೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿಸ್ತಾರವಾಗು ; ದೊಡ್ಡದಾಗು : ಮತ್ತು ಕಲವೈದುದಿನಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟುಳಿಕೆಯಹುದು . . . ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ದಿನಕ್ಕೆ ಪಂಚೀಕರಿಸಿ ಮೈದೋರ್ವುದು [ಪಾಠಾಂ. ಪಂಚಾಂಕುರಸೀಮೆ ದೋರ್ವುದು] (ವಿವೇಕ. ೩೧೫). [ಪಂಚೀಕರಣ₂ + ಇಸ್ಯ]

ಪಂಚೀಕೃತ (ಗು). ೧. ಐದು ಭಾಗವಾದ ; ಪಂಚೀಕರಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ; ಮತ್ತಂ ವಾಯ್ವಂಶಮರ್ಥಮುಂ ಮಿಕ್ಕ ಸಾಲ್ಕುಂ ಭೂತಗಳಪ್ಪಮಾಂಶಂಗಳ್ ಸಾಲ್ಕುಂ ಕೂಡಿ ಪಂಚೀಕೃತವಾಯು ವೆನಿಕ್ಕುಂ (ಚಕವ. ೨೬) ; ಈ ಪಂಚೀಕೃತ ಭೂತ ಸಮುದ್ರವರೋಗಂ ಗಳಾದರೋ ಲವಲವಿಕೆಯಂ ಅಸ್ತಧಾಜ್ಞಾನಮಂ ಸರ್ವತ್ರಾನವಸ್ಥಿತಿಯಂ ಕೊಡುವವು (ಬಾಹು. ೧-೧೬) ; ಪಂಚೀಕೃತ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೂ ಜಾಯುಜ, ಅಂಡಜ, ಸ್ತೇದಜ, ಉದ್ಬಿಜಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕುವಿಧ ಸ್ಥೂಲಶರೀರಗಳೂ ಅವರವರ ಕರ್ಮಾಧೀನವಾಗಿ ಬರುವುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೬). (ನಾ). ೨. ಐದು ಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು : ಪಂಚತತ್ತ್ವವೇ ಪಂಚವದನವಾಗಿ ಆ ಪಂಚವದನವೇ ಪಂಚೀಕೃತವನೆಯ್ವು ಜಗದಾದಿ ಸೃಷ್ಟಿಯನನುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಕರ್ತನಾದ ನಮ್ಮ ಬಸವಯ್ಯನು (ಸೀಲವ. ಕ. ೫-೯) ; ಪಂಚಭೂತಗಳು ಪಂಚೀಕೃತವಾಗಿ ನಂದೊಂದು ಭೂತಕ್ಕೆ ಐದು ಐದರ ಲೆಕ್ಕದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ತತ್ತ್ವಗಳುಂ ಪುಟ್ಟಿದವು (ತತ್ತ್ವಚಿಂ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಪಂಚೀಕೃತಿ (ನಾ). = ಪಂಚೀಕರಣ ೧ : ಸಂಚಲವಿಲ್ಲದೆ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲು ಪಂಚ ಪಂಚೀಕೃತಿಯ ಪ್ರಪಂಚ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ನಿಪ್ಪ್ರಪಂಚ ನಿರ್ಲೇಪಕ ನಂದೆನು ಕಾಣಾ (ಸಿದ್ಧೀವ. ೩೩-೪೫) ; ಪಂಚಭೂತಗಳ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಪಂಚೀಕೃತಿಯ ಸಂಚಲ ತಿಳಿದು ಉಳಿದಿದಾರವು ಪ್ರಪಂಚಗಳು ಬಯಸ ಲಹುದೇನು (ಗುರುಬೋ. ೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಪಂಚು, 'ಪಸು,' ನೋ.

△ ಪಂಚು, 'ಹೆಂಚು,' ನೋ.

ಪಂಚು, (ನಾ). ಕಾಗದ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ತೂತು ಕೊರೆ ಯುವ ಸಾಧನ : ಈ ಪಿಪ್ಪನಗಳು ಪಂಚುಗಳಿರುವ ಪಂಚುಬಾರು ಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕಿತ್ತಿ ಕಾಗದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ (ಕವಿಕೋ. 1, ೧೯೪) ; ನಮ್ಮ ಕಚೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಗದಪತ್ರ ಗಳನ್ನು ಕಡತಗಳಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟಾಗಿ ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಪಂಚುಗಳು ಇರುವು ದರಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ಸಹಾಯವಾಗಿದೆ (ರೂಡಿ). [← ಇಂ. Punch]

ಪಂಚುಗೆ 'ಪಸುಗೆ' ನೋ.

ಪಂಚುಗೆಗೊಳ್ 'ಪಸುಗೆಗೊಳ್' ನೋ.

ಪಂಚೆ, ಪಂಚೆ, ಪಂಚಿ, ಪಂಚೆ, (ನಾ). ಗಂಡಸರು ಉಡುವ ಹಾಗೂ ಹೊದೆಯುವ ಬಟ್ಟೆ : "ಪಂಚೆಯೆಂದವಾ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೫೩) ; "ಪಂಚೆಯೆನೆ ವಸ್ತ್ರಮಕ್ಕುಂ" (ಕಶರ. ೬೦) ; ರಂಗಣ ಸರಿಯು ಪಂಚಿ ಯನ್ನು ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು . . . ಪೇಟೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆ (ರಂಗಕ. ೨) ; ಬಾಳಾಜಿಯು ಒಂದು ಪಂಚಿಯನ್ನು ಉಟ್ಟು . . . ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ (ಕಿಂಟರ. ೧). ಪಂಚೆ, : ನಿಮ್ಮ ಹೆಗಲ ಮೇಲಿನ ಪಂಚವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹಾಸಿರಿ . . . ಅತಿಥಿ ತುಟಿ ಬಿಚ್ಚಿದ ಪಂಚವನ್ನು ಹಾಸಿದನು (ಕಂ. ೬೫. ೫೩). ಪಂಚಿ : ತಲೆಗೆ ಪಂಚೀ

ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೫) ; ವೆಂಕಟರಮಣ . . . ಉಟ್ಟ ಪಂಚಿಯ ತುದಿಯಿಂದ ಬಾಯಿ ಒರಿಸಿಕೊಂಡ (ಮೂರುದಾ. ೧೪೩). ಪಂಚೆ : ಗಂಡಸರು ಪಂಚೆ ಉಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೩) ; ಉದ್ದವೂ ಅಗಲವೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಉರುಟುನೂಲು ಇದ್ದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪಂಚೆಗಳೆನ್ನು ತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೦೦) ; ಯಾರೊಡನೆಯೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಪಂಚೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗೋಮತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು (ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೧೪೫) ; ಕೆಳಗಿಟ್ಟ ಒದ್ದೆಯಾಗಿದ್ದ ಪಂಚಿಯನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡರು (ಹೊಸಪ್ಪ. ೧೪೯).

[ದೇ. || ಕಮಿ. ಪಚ್ಚು = ಬಿಳಿಯ ಬಟ್ಟೆ, ಪಚ್ಚು = ಬಟ್ಟೆ ; ತೆಲು.

ಪಂಚೆ = ಉಡುವ ಬಟ್ಟೆ. / ಮರಾ. ಪಂಚಾ = ತುಂಡು ಭೋಕ್ತ.]

ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ (ನಾ). ೧. ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ನಾಲಗೆ, ಚರ್ಮಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳು : ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಳಿಗೆ ಒಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯನಾದರೆ ಸಾಲದೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೫೨-೧೨೬) ; ಅರಿ ಸದ್ವರ್ಗಮಂ ಬಿಟ್ಟು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮಂ ಒಟ್ಟು . . . ತಾಪತ್ರಯ ಮೆನ್ನೂಳ್ ಪಿಂಗಲಾಂ ದ್ವಂದ್ವಮನುಜಾದನಾಗ್ಯಕ್ಕದಿಂದೊಂದಿ ನಿಲ್ಲೆಂ (ಜಗದಿ. ೯-೫೩) ; ಕೊಡಿದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳೊಳು ನಾಲ್ಕುಧಮ ವೊಂದಧಿಕವೇ ಎಂದರು (ಹಜಕಾ. ೩-೧೯) ; ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಲಂಪಟಲಾದ ಮನುಜರು ಕೆಟ್ಟ ಕೇಡನೇನೆಂಬಿನಯ್ಯ (ಅಖಂಡೇ. ೩-೪). ೨. ಐದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳ ಜೀವ : ಸ್ವರ್ಜನ ರಸನ ಭ್ರಾಣ ಚಕ್ಷು ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ ಸಮೇತಗಳಪ್ಪ ಮನುಷ್ಯಾದಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳುಮಂದಿತು ತ್ರಸಜೀವಂಗಳ್ ಚತುರ್ವಿ ಧಮಕ್ಕುಂ (ಅವಿಘ. ೧೦-೩೩ ಪ) ; ಮನುಷ್ಯಂ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಂಗಳ್ಳಂ (ತಮಾಪ್ತ. ೪೩). [ಪಂಚೆ + ಇಂದ್ರಿಯ]

ಪಂಚೇರು (ನಾ). ಐದು ಸೇರಿನ ತೂಕ ; ಐದು ಸೇರು : ಬಸವ ಶೆಟ್ಟಿ . . . ಹಸುಬೆಯ ಶೋಧನೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಐದು ಪಂಚೇರು ತೂಕವಂ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಒಳಯಂಕೆ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳು ಗಂದಿಗೆ ಮಸಾಲೆದ್ರವ್ಯಗಳಂ ಮಾರುತಿರ್ದಸನು (ಶರಣಿ. ೧೩೧-೩ ಪ) ; ಪಕ್ಕಾ ಸೇರುಗಳಿಗೂ ಕಚ್ಚಾ ಸೇರುಗಳಿಗೂ ಕಚ್ಚಾ ಸೇರು, ಪಂಚೇರು, ಧಡೆಯ, ಮಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ . . . ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವಂತೆ ಕಟ್ಟಳೆ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಚಾಮರಂ. ೧೧೯). [ಪಂಚೆ + ಸೇರು]

ಪಂಚೇಷು (ನಾ). ೧. ಅರವಿಂದ, ಅಶೋಕ, ಜೊತ, ನವ ಮಲ್ಲಿಕಾ, ನೀಲೋತ್ಪಲವೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಹೂವಿನ ಬಾಣ ಗಳು : ಪಂಚೇಷುನಿಂದಂತೆಗವುಗಿಲವೊಲಪ್ಪಂತು ಕಂದರ್ಪನೆಚ್ಚಿ ಚೈಂತಂ . . . ಕೋದಂಡದಿಂ ಪೊಯ್ವು (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೪೪. ೨. ಐದು ಬಗೆಯ ಬಾಣಗಳುಳ್ಳವನು ; ಪಂಚಬಾಣ ; ಮನ್ಮಥ : "ಪ್ರಮೃನ್ಮಃ, ಮಕರಧ್ವಜ . . . ಪಂಚೇಷು . . . ಮನೋ ಭವಃ — ಈ ೨೪ ಕಾಮ(ದೇವ)ನ ಪೆಸರ" (ಹಲಾಯ. ೩-೩೩) ; ನೀಂ ಚರಮದೇಹಧರನ್ನ ಪಂಚೇಷುವನಿಕ್ಕಿ ಗೆಲ್ಲು ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಮಂ . . . ಪಡೆಯ ಪಂಚಮಗತಿಯಂ (ಅವಿಘ. ೩-೩೨) ; ಕಾಮಾಕುರಪ್ರಾತಮಂ ಮೆಲ್ಲೆಲರಿಂ ಪಂಚೇಷು ಗೆಲ್ಲಂಬಡೆವಿನಮೆನಗುಂ (ಜಗದಿ. ೨-೩೩) ; ವಿಜಿತಪಂಚೇಷುವನಲ್ . . . ಒರ್ವನುಂಚತರಾಗದೆ ಸಿರಾಪ್ಪ ಪುರಕ್ಕೆ ಕ್ಕುಂದು (ಉದ್ವದೇ. ೩-೨೩). [ಪಂಚೆ + ಇಷು]

ಪಂಚೋಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚಿದರು ; ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು : ಹೊರಗಡೆ ಯಲ್ಲಿ ಜನಜಾತ್ರಿ ಪಂಚೋಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಜಯಘೋಷಧ್ವನಿಯೂ ಸಣ್ಣ ದಾಗುತ್ತಿರಲು ರಾಘವಾಂಕನು . . . ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲುವನು (ತುಂಗಭ. ೪೧). [ಪಂಚು, (< ಪಸು) + ಒಡೆ.]

ಪಂಚೋಟಿಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಪಂಚೋಟಿಮರ, ಹಡಸಾಲೆ, ಹಲುಸಲ್ಲೆ, ಪುಟೋಟಿ, ಸಾಟಿಗಟ್ಟಪರ್ಜೆ (ಮೈ. ೨೫-೧೧೪೪). [ಪಂಚೋಟಿ + ಮರ]

ಪಂಚೋಪಚಾರ (ನಾ). ೧. ಉಪಾಸ್ಯದೇವತೆಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಧೂಪ, ದೀಪ ಮತ್ತು ನೈವೇದ್ಯಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸೇವೆ. ೨. ದೇವತಾರ್ಚನೆಯಲ್ಲಿ ಆಹ್ವಾನ, ಸ್ಥಾಪನೆ, ದೇವತಾ ಸನ್ನಿಧಿಕರಣ, ಪುಷ್ಪಾರ್ಚನೆ ಮತ್ತು ವಿಸರ್ಜನೆಯೆಂಬ ಐದು ಹಂತಗಳು : ಪಂಚೋಪಚಾರವಿಧಿ-ಆಹ್ವಾನ, ಸ್ಥಾಪನೆ, ಸನ್ನಿಧಿಕರಣ, ಆರ್ಚನೆ, ವಿಸರ್ಜನೆಗಳೆಂಬ ಪಂಚೋಪಚಾರವಿಧಾನದಿಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧-೩).

[ಪಂಚ + ಉಪಚಾರ]

ಪಂಚೋಪಚಾರಪೂಜೆ (ನಾ). ಐದು ಬಗೆಯ ಉಪಚಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೂಜೆ : ಸುಧಾಕರ್ಮ[ದುಪ]ಭೋಗಕ್ಕೂ ಪಂಚೋಪಚಾರ ಪೂಜೆಗೂ ಪರಮೇಸ್ವರದತ್ತಿಯಾಗಿ (ಕಚ. ೧೦೩-೪-೨೨ ; 1076).

[ಪಂಚೋಪಚಾರ + ಪೂಜೆ]

ಪಂಚೋಪಸಾಧನ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ಉಪರತಿ, ತಿತಿಕ್ಷೆ, ಭಕ್ತಿ, ಸಮಾಧಾನ ಮತ್ತು ಮುಮುಕ್ಷುತ್ವಗಳೆಂಬ ಐದು ಸಹಕಾರಿ ಸಾಧನಗಳು : ಸಾಧನವು ಪಂಚೋಪಸಾಧನ ಅವಯವವು ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಧನಕ್ಕೆ ಉಪಸಾಧನವನಾಸಾಧನ (ಚ್ಚಾ. ಸಂ. ೧೦-೧೪). [ಪಂಚ + ಉಪಸಾಧನ]

ಪಂಚೊದುಂಬರ (ನಾ). ಅತ್ತಿ, ಆರಳಿ, ಆಲ, ಗೋಣಿ ಮತ್ತು ಬಸರೆಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಹಾಲುಮರಗಳು : ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಟಿಗಳೊಳಗೆ . . . ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತನು ಸಂಸಾರಶರೀರಭೋಗವಿರಕ್ತನುಂ ಪಂಚೊದುಂಬರಸಪ್ತವ್ಯಸನವಿರಕ್ತನುಮಕ್ಕುಂ (ಪನಾರ. ೨೪೪).

[ಪಂಚ + ಓದುಂಬರ]

ಪಂಜ (ನಾ). = ಪಂಚೆ. ೧. : 'ಪಂಜಂಹಿಸ್ತೆ' ಪರಾ.

[← ಪಾಠ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಂಜ./ಪಂ. ಪಂಚನ್]

ಪಂಜ್ 'ಪಂಜಾ' ನೋ.

ಪಂಜಂಹಿಸ್ತೆ (ನಾ). ಐದನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ : ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ಮೊದಲಾದ ಬಾಬುಗಳ ಮರ್ಜು ಕಳೆದು ಉಳಿದ ಮೊಬಲಗಿನಲ್ಲಿ ಪಂಜಂ ಹಿಸ್ತೆಯೂ . . . ಸಂದಾಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಯಿತು (ಮಹಾಪಂ. 11, ೪೪). [ಪಂಜ + ಹಿಸ್ತೆ]

ಪಂಜಮರೇಶಿನಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಕೀಳು ದರ್ಜೆಯ ರೇಷ್ಮೆ : ರೇಶಿನಿ ಪೈಕಿ ಪಂಜಮರೇಶಿನಿಯ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಮಾರ್ಕವು ರೇಶಿನಿಯ ಹೆಸರಿನ ಮೇಲಿಂದ ಆಗಿರುವದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೨೬ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [← ಮರಾ. ಪಂಜಮರೇಶಿನಿ]

ಪಂಜರ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೂಡುವ ಸಾಧನ : ಪೊನ್ನ ಪಂಜರಮಂ ಪೊತ್ತಿರದೇಬ್ಬಂದಂ ಚಂಡಿಕೆವೆರಸಿದ ಚಂಡಾಲಬಾಲಕಂ ಮತ್ತೊರ್ವಂ (ಕಾಪಂ. ೩೭) ; ಅಂಬರದೊಳಗಾಡುವ ಗಿಳಿ ಪಂಜರದೊಳಗಣ ಬೆಕ್ಕ ನುಂಗಿ ರಂಭಿಯ ತೋರಿದಗಲಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಅವಲಂ. ೧೦-೩೬) ; ಕುಮಾರನಂ . . . ಅಖಿಲವಿದ್ಯಾಚಾರ್ಯರಾ ಮುಂದಿಟ್ಟೊಡಗೊಂಡು ಬರ್ಪದಂ ಪಂಜರ ವಿಮುಕ್ತ ಕುಂಜರಾರಾತಿಯಂತೆ ಮಂಟಪದಿಂ ಸ್ವಪನಾಸಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಪುಷ್ಪ. ೪-೭೦) ; ಗಿಳಿಯ ಪಂಜರ ಪಾರವಗಳ ಪೊಂಗೊಡು . . . ಸೂಳೆಗೆಯ ಸಾಲಭವನದ ಮಳಿಗೆಗಳೊಳಗೆ ರಾಣಿಪುವು (ಕಂಠ. ೬-೪೩) ; ಅಂತು ಪಂಜರನೊಳಾನುಂ ಮಂಜರನೊಳಾನುಂ ಸಾವಕ್ಕೆ (ರಾಮಾ. ೨-೧೨) ; ಗಿಡಗಳನ್ನು ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದರೆ ಸಲಾಕಿ ಬೆನ್ನ

ವಾದರೇನು ? ಕದ್ದಿಣವಾದರೇನು ? ಅದು ಸಲಾಕಿಗಳನ್ನು ಕಡಿಯದೆ ಬಿಟ್ಟೇ ? (ಅರ್ಯ. ೪೧) ; ಪಂಜರದಲ್ಲಿ ಕಾಗೆ ಇಟ್ಟರೆ ಪಂಚಮಸ್ವರ ಕೊಟ್ಟೇ ? (ಗಾದ). ೨. ರಾಣಿವಾಸದವರು ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಮೇನೆ ಮೊದಲಾದ ಯಾನಗಳಿಗೆ ಆಚ್ಛಾದಿಸುವ ಮುಸುಕು, — ಗೌಸು : ಪಲ್ಲ ಬೆಳಗು ಪಸರಿಸೆ ಪಂಜರದೊಳು ಪಲ್ಲ ವಾಧರದ ಕೆಂಪೆಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯೊಳು ತೆರಳಿತು ಸಾವಿರ ಸರ್ವಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯರು ದಂಡಿನೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಂ. ೪೧-೫೬). 'ಪಂಜರಿಸು' ಪರಾ. ೩. ಎಲಿಬು ಗೊಡು ; ಅಸ್ತಿಪಂಜರ. ೪. ನಲವತ್ತೈದು ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಿಸೂಚಕವಾದ ಮಾತೃಕಾಚಕ್ರ, ಪಂಚಕ್ಕುತ್ಯ ಪಂಜರ ಮಾಲಿಕೆ ಮೂಲಿಕೆ ತಂತ್ರಬಲಿ ಆತ್ಮೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಪಂಚಚಕ್ರಾ ರಿಂಶನ್ಮಂತ್ರಸಾಧನಗಳೊಳು ಪ್ರಜ್ಞೆಗೊಂಡು (ವಿವೇ. ೮೦). ೫. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು : 'ಪಂಜರಾಯತ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಪಂಜರ 'ಪಂಜಾ' ನೋ.

ಪಂಜರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪಂಜರವನ್ನು ಕಟ್ಟು-ನಿರ್ಮಿಸು ; ಪಂಜರ ದಂತೆ ಸರಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಜೋಡಿಸು : ಅಸ್ತ್ರಜಾಲದಿಂ ತಡೆಯದೆ ಪಂಜರಂಬಡೆದನಂದು ವಿಯತ್ತವೊಳ್ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪ. ೨-೭೬). [ಪಂಜರ + ಪಡೆ]

ಪಂಜರವಳ್ಳಿ 'ಪಂಜುಲಿ' ನೋ.

ಪಂಜರಾಪೇಟೆ (ನಾ). ಮಿಾನು ಹಿಡಿಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಬಿದಿರುಕಡ್ಡಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿರುವ ಬುಟ್ಟಿ ; ಕೂಳಿ. [ಸಂ.]

ಪಂಜರಾಯತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ತಾಳದ ಹೆಸರು : ಸಂತತ ಘನರಕ್ತಿ ಪಂತು ಪಂಜರಾಯತ ದೇಶೀಯಾಹತ . . . ತಾರಸ್ವರ ಗರ್ಭಮಧುರ ಸಂಗೀತತ್ರವಣರೋಲುಪ ಪರಾಕು (ಯಾದಚಂ. ೩-೧೨).

[ಸಂ.]

ಪಂಜರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುತ್ತು ; ಕವಿ ; ಆವರಿಸು : ಸುಜಾದ ಸೀಕರಾಸಾರದಿಂ ಮಂಜು ಪಂಜರಿಸಿದಂಜನಾಚಲದಂತಿರ್ಪುದು (ಅನಂ. ೧೩-೨೧೨) ; ಮಂಜು ಮುಸುಕುವ ತೆಹದಿ ದೈತ್ಯರು ಪಂಜರಿಸಿದರು ದೇವವೃಂದವ ಕಂಜನಾಭನು ಕಂಡು ಕೈವೀಸಿದನು ಸುರಜನಕೆ (ಸಂಘ. ೬-೨೬). ೨. ಹರಡು ; ಪ್ರಸರಿಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : "ಪಂಜರಿಸಿತೆಂದು ಪಸರಿಸಿದುದು" (ಕಶನಾ. ೬೩-೫೧೨) ; ಪಾಂಡುಕಶಿತಾಕಳ ಕಾಂತಿ ಕವಲ್ಲು ಮೇಲೆ ಪಂಜರಿಸಿದುದು (ಅನಂ. ೫-೬೧). ೩. ಗುಂಪಾಗು ; ಒಗ್ಗೂಡು ; ಪುಂಜೀಭೂತವಾಗು : ಪಂಜರಿಸಿ ಮೆಯ್ಯುದುಡಿ ನೆಲದಿಂದ ಮುಗಿಲೆಕ್ಕ ಮೆಯ್ಯರ್ಚಯಂಡೆದುವುಳ ದುಗುಲವಾಸಾಗಿ ಧರೆ ಹೀರ್ಗುಮನೆ ಕೊನಮಾಗಿ ಪೊಚ್ಚರಿಸಿಯುಂ (ಸಂಪ. ೩೩-೧).

[ಪಂಜರ + ಇಸ್ಯ./ತಲು. ಪಂಜಾರಿಂಚು]

ಪಂಜರುಳ್ಳಿ 'ಪಂಜುಲಿ' ನೋ.

ಪಂಜಲ, ಪಂಜಳ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರಮ, — ವಿಧಾನ : ಲಂಘಿತ ಕಾಳು ಜಾಯಸುಜಾಯ ಪಂಜಲ [ಪಾಂ. ೪] ಬಜಾವಣೆ ತಾಳ (ವೃಷ. ೧೧-೪). **ಪಂಜಳ :** ಪೊಸ ದೇಗಿ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ ಪಂಜಳಂ ಪಲ್ಲಯಿಸೆ . . . ಕಾಂತಿ ಕವರೇಜಾ ಸರಿಯೊಳು ಪಂಜಳವನುಗುಳೆ (ಅನಂ. ದೇ. ೧೪೨-೫) ; ಗವಿಪ ಪಂಜಳ ಮಿಚರ ವಿಷಯಕ್ರಮ ವಿನೋಕ್ಷಭ ಜವಣೆ ತವಣಗಳಮಮ ಭರಣ ವಿಶಾಯಿ ನಿಜವಣೆವಳಿಯು ಮುಂಚಿಯುಮಂ (ಒಪ. ೧೪-೧೩) ; ಪೊಂದಾಳಮಂ ಪಿಡಿದು ರಾಗಂಗಿಯು ಪಂಜಳದಲಿ ಅಂದವಡೆದ ಕಟ್ಟಿಯಲಿ ಕಡು

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸರಂಭೋಜನ (ಸಾಂಪ್ರ. ೧೧-೧೪).

[←ತೆಲು. ಪಂಜಲ/ಪಂ. ಪಂಜರ]

ಪಂಜಲ 'ಪಂಜಲ' ನೋ.

ಪಂಜಾ, ಪಂಜ್, ಪಂಜರ (ನಾ). ೧. ಸಿಂಹ ಮೊದಲಾದ ಮೃಗಗಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಗುರು ಬೆಳೆಯುವ ಕಾಲಿನ ಉಂಡೆಯಾದ ಭಾಗ. -ಮೆತ್ತೆ: "ಪಂಜಾ" (Pad. ೫೦೪೩). ಪಂಜ್ : ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸಿಂಹದ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ತಪ್ಪಿ ಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳು ವುದು ತುಂಬ ಕಷ್ಟ. ಅದರ ಪಂಜಗಳು ಅಷ್ಟು ಉಗ್ರವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೯); ನಿಡುಸುಯ್ಯತೀ ಕಡಲು ತನ್ನ ಬಂಧಿಸುವರೆಯ ದಡವನರೇಪಂಜದಿಂದ ಪರಚಿ (ಗಣೇಶ. ೩೫-೩); ಸಿಂಹದ ಪಂಜಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವ ಅನೆಯಂತೆ, ತತ್ತರಿಸುತ್ತಿದೆ (ಭಾಷಣ. ೧೭೬); ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹುಲಿಯು ತನ್ನ ಉಗುರುಗಳನ್ನು ಪಂಜದೊಳಕ್ಕೆ ನೆಳೆದುಕೊಂಡು ಸಪ್ತಳ ಮಾಡದೆ . . . ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಮನೋಸಂ. ೧೭೯). ೨. ಮೊಹರಂ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಪೂಜಿಸುವ ಐದು ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಲೋಹದ ಹಸ್ತ: ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಹುಲಿವೇಷಗಳಿಗೂ ಇಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುವ ಪಂಜಾಗಳಿಗೂ ಈ ಮುಹರಂ ದಿನಾಚರಣೆಗೂ ಏನೂ ಭಾವಾರ್ಥವಾದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ (ರಾಮರಾ. ೯೬). ಪಂಜರ: ೧. ಸಿಂಹವು ಎಚ್ಚಿತ್ತು . . . ಆ ಇಲಿಯನ್ನು . . . ತನ್ನ ಪಂಜರದಿಂದ ಹಿಡಿಯಿತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೬); ನಳ್ಳಿಯು ತೆಂಗಿನ ಸಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳಿರುವ ಕಡೆಯಿಂದ ಸುಲಿಯಲಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ತನ್ನ ಬಲವಾದ ಪಂಜರದಿಂದ ರಂಧ್ರ ಬೀಳುವವರೆಗೂ ಒಂದು ಕಡ್ಡಿನ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೯೫); ಮನೆನೋಡದ ಪಂಜರದಲ್ಲಿರುವ ಟೊಳ್ಳು ಕೂದಲುಗಳಿಂದ ಅಂಟು ಸ್ರವಿಸಿ, ನೋಡ ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿ ಮತ್ತು ನುಣುಪು ಜಾಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬಲ್ಲದು (ಕೇಟಿ. ೧೭).

[←ಪಾರ. ಮರಾ. ಪಂಜಾ]

ಪಂಜಾಮುದ್ರೆ (ನಾ). ಪಂಜದ ಗುರುತಿನ ಉಂಗುರ ಮೊದಲಾದುವು; ಹೆಸರನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವ ಉಂಗುರ; ಸೀಲು; ಮೊಹರು; ಹಸ್ತಮುದ್ರಿಕೆ: ಅನರೂಪ ಇದ್ದ ನಿರ್ಮಲಳೂ ಬಂದಳು. ಅದರ ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಜಾಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು . . . ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಬಂಕಿಮ. ೨೨೧). [ಪಂಜಾ + ಮುದ್ರೆ]

ಪಂಜಾಮೊಹರು (ನಾ). = ಪಂಜಾಮುದ್ರೆ: ಔರಂಗಜೇಬನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯಾದ ಯೋಧಪುರಿ ಬೇಗಂ . . . ತನ್ನ ಗುರುತಿನ ಹಸ್ತಮುದ್ರಿಕೆ ಅಥವಾ ಪಂಜಾಮೊಹರನ್ನು ಕೊಟ್ಟು . . . ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೨೧೬). [ಪಂಜಾ + ಮೊಹರು]

ಪಂಜಿ, 'ಪಂಜಿ' ನೋ.

ಪಂಜಿ (ನಾ). ನೂಲುವುದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿದ ಅರಳೆಯ ಉಂಡೆ; ಹತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಂಜಿ ಮಾಡಿದ ಸುರುಳಿ; ನೂಲಲು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ ಹತ್ತಿಯ ಬತ್ತಿ; ಹಂಜಿ: ತನು ಪಂಜಿವೊಲ್ ಬೆರ್ತುರ್ನಿಗಂ ಹಿಮ ಮಕ್ಕಿದರಲೊಳ್ ಪುದಿರಿಯುಂ (ಅದಿಪ. ೬-೩೩); 'ಜೀವಾಣಿಯನದ ಯವದಿಂ ಪಂಜಿಯೊಳ್ ಕಟ್ಟಿದಂ ಮುಕ್ಕುಳಿದಿಂ ಮತ್ತದ್ವಿಪಂ ನಿಂದಪುದಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧೧-೪೫); ಗುಲಗಂಜೀ ಕೆಂಪು ಗುಲಗಂಜೀ ಬೇಕೇನು ಪಂಜಿ ಬಿಳಿಬಿಳಿ ಪಂಜಿ (ತುಪದ. ೪೪). [ಪಂ. ಪಂಜಿ, ಪಂಜಿ]

ಪಂಜಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಪಂಜಿ. ೨. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದದ ವಿವರಣೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯೊಂದಿಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ: ಮಂಜೀರಕ ಮಂಜುಕ ಮೃದುಮಂಜ ಪರಸ್ಪರಿಕಮನೆಯ ಭರತದ ಪಲವುಂ ಪಂಜಿಕೆಗಳಂತದೇ ಸುರಲಂಜಿಕೆ

ಯಲ್ ವಿಷಮಮಂ ಸಮಂ ಮಾಡಿದರೋ (ಪಾಂಚ. ೭-೩೩). ೩. ದಿನ, ತಿಥಿ, ವಾರ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕೈಪಿಡಿ; ಪಂಜಾಂಗ. ೪. ಜಮಾಖರ್ಚುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ ಪುಸ್ತಕ; ದಿನಚರಿ ಪುಸ್ತಕ. ೫. ದಾಖಲೆ ಪುಸ್ತಕ. [ಪಂ. ಪಂಜಿಕಾ] ಪಂಜಿಗಟ್ಟಣೆ (ನಾ). (?): ೨. ಬಲಿಯ ಪಂಜಿಗಟ್ಟಣೆಗೆ ಐಟಿ ತಳವ ನೀವರ] (ಸಾಂಪ್ರ. ೧೯೭೦, ಉಡುಪಿ. ೫೭೫-೨೦; ?). [?] ಪಂಜು (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ದಪ್ಪವಾಗಿ ಸುತ್ತಿ ಎಣ್ಣೆ ಸುರಿದು ಉರಿಸುವ ಕೋಲು: ಪಂಜ ಹಿಡಿದವನಿಗೆ ಸಂದೇಹವಲ್ಲದೆ ಉರಿಸಬೇಕೆಂದಿಗೆ ಸಂದೇಹವುಂಟೇ (ಸರ್ವಪ. ೧೦೫-೬೬೯); ಎಡೆಯ ಪಂಜುಗಳಿ ದುರ್ವು ನಾಗನಾಥನ ಹೆಡೆವಣಿಗಳ ದಿಟ್ಟಿಯಂತೆ (ಮೋಹತ. ೧೫-೨೫); ಗಿರಿಜಾತೆಸಹಿತೆ ನಾನಾನೇದಘೋಷದಿಂದ ಭಳಭಳಪ ಪಂಜುಗಳ ಮೊತ್ತದಿಂ . . . ಕಾಲ್ನಡೆಯೊಳ್ಳದಿ ಬರಲುತ್ಸವದೊಳು (ಚಿಬ್ಬ. ೩೭-೭೦); ಸುಡುವರೆ ಪಂಜಿಹುದು ಬದಿಯ ಭೇರಿಯು ಇಹುದು ಪೊಡವಿಯೊಳು ವರ ಮದುವೆಯು ವೆಚ್ಚಕೊಂದಡಿಕೆಲೆಯು ಬೇಡ (ಸರ್ವಪ. ೬೪೭); ತಂದೆ ಮದುವೆಗೆ ಪಂಜು ಹಿಡಿಯುವ ಮಗ (ಗಾದ). ೨. (?): ತಡವಡಿಸಿ ಪುಡುಕಿ ಸಂ[ಪಾಣಂ. ಪುಂಜಿನ ನಡುವೀದಿಯೊಳಿರ್ದು ಮಜುಗುತೀರಿ ಕಂಡು ಕೆಲಬಾಡಿದೆಯೊಳೊಡೆದ ಪುಣ್ಣಿ ನೆಡೆಯುಡುಗದ ರುಧಿರನೊಜಿತು ಕಣ್ ಗಟ್ಟಿವಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೫೪).

ಪಂಜಿನ ಪಂದ್ಯ = ಪುರಾತನ ಗ್ರೀಕರು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಪಂದ್ಯ: ಅದು ಪ್ರಮಿತಿಯಾಗಿ ಬಲಿಪೀಠವೆಂದೇ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರಮಿತಿಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಹಿಫೀಸ್ತಿಯಾಗಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ 'ಪಂಜಿನ ಪಂದ್ಯ' ಇವನ ಪೂಜೆಯ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಗತಿ (ಬದ್ಧಪ್ರ. I ೫೬೦೪). ಪಂಜಿನ ಮೆರವಣಿಗೆ = ಪಂಜುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಡೆಸುವ ಮೆರವಣಿಗೆ: ಮೈಸೂರು ದಸರಾಳಾದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಪಂಜಿನ ಮೆರವಣಿಗೆ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು (ರೂಢಿ). ಪಂಜಿನೋಲೆ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೊಳೆಯುವ ಕರ್ಣಾಭರಣ: ಹರುಷದಿಂ ಪಂಜಿನೋಲೆಯ ನಿಟ್ಟು ಕರ್ಣದಲಿ ಧರಿಸಿದಳು ಕುಣ್ಣು ಮುತ್ತಿನ ಬಾವುಲಿಗಳಾ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೫೪). [ದೇ.|| ತಮಿ. ಪನ್ನ; ಮಲ. ಪನ್ನ; ತುಳು. ಪಂಜಿ, ಪಂಜು; ತೆಲು. ಪಂಜು]

ಪಂಜುಕಳ್ಳೆ, 'ಪಂಜುಗಳ್ಳೆ' ನೋ.

ಪಂಜುಗಳ್ಳೆ, ಪಂಜುಕಳ್ಳೆ (ನಾ). ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂಜು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಬೆದರಿಸಿ ತುಡುಗು ಮಾಡುವವನು; ದರೋಡೆಪೋರ: ಲಿಂಗದ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಂಜುಗಳ್ಳೆರು ಬಂದು ಮೋಹಿಯ ಸುಟ್ಟು ಬಾಧಿಸಿದಂತಾಯುತ್ತಯ್ಯ (ದಶಕಾ. I, ೨೨೧); ಧೂರ್ದುದುರ್ದ ನರೂ ಪಂಜುಗಳ್ಳೆರೂ ಅವನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದು . . . ಅರಮನೆಯನ್ನು ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವರು (ಚಿಟ್ಟಿ. ೧೯೯-೧೦). ಪಂಜುಕಳ್ಳೆ: "ಪಂಜುಗಳ್ಳೆರು-ದರೋಡೆಪೋರರು" (ಜಾಣಕೋ. ೧೩). [ಪಂಜು + ಕಳ್ಳೆ]

ಪಂಜುಬಳೆ (ನಾ). ಪಂಜು ಉರಿದಂತೆಲ್ಲ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವ, ಬಳೆಯಂತೆ. ದುಂಡಾಗಿ ಸುತ್ತಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಸುರುಳಿ: ಅಲ್ಲಿಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆನೆಸಿಟ್ಟಿದ್ದ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಂಜುಬಳೆಗಳನ್ನು ಆ ಪಾತ್ರೆಯೊಡನೆ ಧಡದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡರು (ಪಾಂಚಲಾ. ೩೨೦). [ಪಂಜು + ಬಳ್ಳೆ]

ಪಂಜುರುಳಿ 'ಪಂಜುಲಿ' ನೋ.

ಪಂಜುಲಿ, ಪಂಜರವಳ್ಳಿ, ಪಂಜರುಳ್ಳಿ, ಪಂಜುಳ್ಳಿ, ಪಂಜೊಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ)ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಲೆನಾಡು ಮತ್ತು ಕರಾವಳಿಗಳಲ್ಲಿ

ಉಪದ್ರವಕಾರಿಯೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂತ,—
ದೇವ್ಯ,—ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ: "ಅದು ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಪಂಜುರಿಯು
ಉಪದ್ರವವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಯಿತು (ಚೋಮದು. ೩೫); ನನ್ನ ಮನೆ
ದನ್ನ ಪಂಜುರ. ಏನೇ ಕಷ್ಟ ಬಂದರೂ ನಾನು ಪಂಜುರಗೆ
ಅಡ್ಡಬೀಳುತ್ತೇನೆ (ಪದ್ಮಸ. ೩೩); ಪಂಜುರಗೆ ಕೋಳಿಯ ಬಲಿ ಕೊಟ್ಟು
ಮುಂದಿನ ಅಮಾಸೆ ಕುರಿ ಕೊಡುತ್ತೇವೆಂದು ಹರಕೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡರೂ
ಬಿಲ್ವಿಯ ಅಪ್ಪ ಅನ್ನ... ಪ್ರಾಣ ಬಿಟ್ಟು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೧೨). ಪಂಜರ
ವಳ್ಳಿ: ಅಂದಿನ ಮಲಿನಾದಿನಲ್ಲಿ ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ಪಿಶಾಚ, ಪಂಜರವಳ್ಳಿ,
ರಣಮಾರಿ... ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಹೆಸರಿನ ಹಲವು ಪಾತಕಿಯ ದೆವ್ಯಗಳಿ
ದ್ದವು (ಪಂಜರಂ. ೨). ಪಂಜರುಳ್ಳಿ: ನಂದಿದ ದೈವಕ್ಕೂ ಕರುಣೆ ಬರಲಿಲ್ಲ
ವೆಂದರೆ ಗುಪ್ತಮುನಿಗೆ ಎರಡು ಕುರಿ ಆಯಿತು, ಕಲ್ಪುಡಕನಿಗೆ ಹೇಳಿ
ಕೊಂಡದ್ದಾಯಿತು. ಪಂಜರುಳ್ಳಿಗೆ ತಂಪು ಆಯಿತು (ಸಚಿದಾ. ೧೧, ೧೨೩೦).
ಪಂಜುರುಳಿ: ಪಂಜುರುಳಿಗೆ ಸಿಹಿಯಹಲಕ್ಕಿ ಅಳುಕಾಳುಗಳಿಗೆ ಸಿಹಿ
ಯೂಟಿ... ಹಂಚುವ ಕೆಲಸ (ಮರಮಂ. ೩೪). ಪಂಜ್ಞಾಳ್ಳಿ:
ದೆವ್ಯ, ಭೂತ, ಜಕ್ಕನ, ಪಂಜ್ಞಾಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ಅಂತರ ಬೆತರಗಳಿಲ್ಲ
ಕೋಳಿಗಳನ್ನು ಬಲಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಶಾಸನರು. ೪೫); ನಾಗಶ್ರೇಯ
ಶೈಯಲ್ಲಿ ನಾಗಕ್ಕೆ 'ಪಂಜ್ಞಾಳ್ಳಿ ಕೈಲಿ ಸಿಕ್ಕ ಜಕಣ'ಯಂತಾದಳು
(ಮರಮಂ. ೩೧). [←ತುಳು. ಪಂಜುರ]

ಪಂಜುಸೇವೆ (ನಾ). ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಸೇವೆ; ಪಂಜಿನ ಸೇವೆ; ಪಂಜುಗಳಿಂದ ನಿವಾಳಿಸುವುದು:
ಕಂಚಾಕ್ಷ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಯನಿರೋಧಕ ಸಂಜೆಯ ಕಾಲದಿ ರಂಜಿತ ರಜತದ
ಪಂಜುಸೇವೆಗೆ ಕರಾಂಜರಿಯನ್ನು ಮುಗಿದು (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೩-೪೪-೧).
[ಪಂಜು + ಸೇವೆ]

ಪಂಜುಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಂಜನ್ನು ಹತ್ತಿಸು,—ಉರಿಸು.
೨. (ಆಲಂ) ನೇದನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡು: ಹಣವನ್ನು
... ತಾನು ಬೇಡವೆಂದರೂ ಯಜಮಾನರು ಯಾಕೆ ಕೊಟ್ಟರೋ
ಎನ್ನುವುದು ಭಾಗೀರಥಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಜುಹಚ್ಚು ತೊಡಗಿತು (ಭಾರಣ. ೪೪).
[ಪಂಜು + ಹಚ್ಚು] (<ಪಂಜು)

ಪಂಜೆ, 'ಪಂಜೆ' ನೋ.

ಪಂಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಹಿವ್ವೆ ಮರ(-?) : ಮೊದಲ
ಪಾಳಂಕುಸಿ ಗೇರಾ ಪ್ಲವಂ... ಕಬ್ಬಾನಾಕು ಪಂಜೆಳ್ಳಿ(ಯಪ್ಪೆ)ಯು
ದಾತ್ತಾಂಟ್ರಪ... ಇರಲುಂ(ವುಂ) ಮೂಟಾಕೊಳಕ್ಕುಂ ಜಲಂ
(ಅಬ್ಬಮ. ೧೧-೫೩).
[←ಕೆಲು. ಪಂಜೆ-ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ, ಭಾರಂಗ]

ಪಂಜೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷುದ್ರ; ಅಲ್ಪ: ಸುಡು ಪಂಜೆ[ಪಾಶಾಂಚಿ]ಗಳೆಂಜಲ
ಹಂಚಿಯೆಂದು ಬಯ್ಯು (ಅನಂಪು. ೪-೩೧). ೨. (?) : ಹಗಲುದೀವಳಿಯ
ಪಂಜೆಯು ಬಗೆಗತಿಯಮಾದ ಸಿಂಹಲಕ್ಷ್ಮಪತಾಕಂ... ಮುಂಗೈ
ಮುರಾರಿಯೆಂಬುದನಿತ್ತಂ (ಬೀಳವಂ. ೧-೧೦೪); ಕುರಿತದ ಕೆಲಸಗಳಂ
ವಿಚಕಿಲಕುಂದದ ಕುಟ್ಟಿಲಂಗಳಂ ಪಂಜೆಗಳೆಂದಲಸದೆ ಬಿದಿ ರಚಿಸಿದನೆನೆ
ಹಲಭೀಮನ ರವನಪಂಜಿಗನ್ನಿಡಿಯುಂಟೇ? (ಬೀಳವಂ. ೨-೫೩);
ಪರಲೋಕಕ್ಕೆವುಪು ಭಾಗವತ ಚರಣ ಪಂಜೆಯ ಫಲಂದಿದು ಕಣಾ
ಕಿರುವೇಂಕಟಾಚಾರ್ಯ ಮೌನವರ್ಯ (ಕಿರುಕ. ೪-೪೯). [?]

ಪಂಜೆತನ (ನಾ). ಹೀನಸ್ಥಿತಿ; ಬಡತನ; ಅಲ್ಪತನ: "ಪಂಜೆತನ—
ಬಡತನ" (ಕಂಸುಹು. ೪೪). [ಪಂಜೆ + ತನ]

ಪಂಜೆಬ್ರಾಹ್ಮಣ (ನಾ). ಬಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಈ ಪಂಜೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು
ಎಷ್ಟು ಮಾತ್ರದವನು (ಮುದ್ರಾಮಂ. ೨೪). [ಪಂಜೆ + ಬ್ರಾಹ್ಮಣ]

ಪಂಜೇವಾರ್ (ಗು). ಅಲ್ಪ; ದರಿದ್ರ: ನಾವು ಮಾಡಿರತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯ
ನಿರ್ವಹವನ್ನು ಕೆಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆ ಪಂಜೇವಾರ್ ಮನುಷ್ಯನ ಕೈಲೇನಾ
ದೀತು? (ಮುಸುಗ. ೧೨೧). [ಪಂಜೆ + ?]

ಪಂಜ್ಞಾಳ್ಳಿ, 'ಪಂಜುರ' ನೋ.

ಪಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಊಟ; ಭೋಜನ: ಭಾರತಿಯಂಗುಂ ಅಂಕಪ್ಪೊಡೆ
ತಕ್ಕದೆ ತೂಡು ಸುಂಟಿಗೆ ಪಂಟಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಂ ನಿಮ್ಮನೆ ಬಾಣಸುಗೆಯ್ದು
ಪರ್ವಂಗೆ ಬಿಡ್ತಿಕ್ಕುವೆಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೪-೩೦); ತುಂತಿ ಪಂಟಿಗೆ ಲೇಸು
ದಂಟಿ ಕುರುಡಗೆ ಲೇಸು (ಪಾಸ್ಕಮಂ. ೯); ಗಂಟಿಲ ತಂದಿವರುಗಳಾ ಮಾಂಸ
ದಂಟು ಬಗೆಯಲೆಸಗುವೆನು ಶಾಕಗಳಾ ಪಂಟಿಗೆ ಹಾಸಿ ಚಮರ್ಗಳಾ
ನಮ್ಮ ಸಂಟಿಂಪ್ಪರಿಕ್ಕುವೆನು ಕಣ್ಣಾಯಗಳಾ (ನಾಲಿಕಾ. ೩-೨).
೨. (?): ಪಂಟಿಯು ಮಾಡಿ ಪರಮಸುಂದರಿ ಕಂಬುಕಂತಿಯ ನವ
ವಸ್ತ್ರಗಳ ಗಂಟಿಕ್ಕಿ ಕೆಳದಿಯ ಕರೆತಂದಳು ಕಾಲ ಮಂಟಿಕೆ ಫಲಿರೆಂಬ ರವದಿ
(ಮೋಹತ. ೩೧-೪೩); ಪಂಟಿ ಹೊಡೆದು ಕಾದಿರು ನೀನು ಮಗಳು
ಹುಟ್ಟಲು ನೀನಿಗೆ ನಂಬು (ಧಂಡೋಲು. ೧೩). [?]

ಪಂಟಿಮಾರಿಗ (ನಾ). ದುಷ್ಟ; ಪಟಿಂಗ್ಲೆ; ಕುಂಟಿನಾಗಲಿ ಕುರುಡ
ಸಾಗಲಿ ಪಂಟಿಮಾರಿಗನಾಗಲೈವತ್ತೆಂಟಿ ಬೈವವನಾಗಲಿವನು ಬಯಸುವರೆ
ಮಗಗೆ (ಪ್ರಹ್ಲಾಡ. ೧೦-೨೩). [?]

ಪಂಟಿಸು, ಪಂಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಚ್ಚು; ಹೊದಿಸು; ಆಚ್ಛಾದಿಸು:
ನನೆಯಾಗಿದರ್ವಂ ಮನೋನಾಥನ ಸಿರಿಮುಡಿಲೋರ್ ವಕ್ಷದೋರ್ ಹಾರ
ಮಾಗಿದರ್ವ ನಿಶೆಂಬಾಭಾಗದೋರ್ ಪಂಟಿಸಿದ ಮಗುಲಮಾಗಿದರ್ವ (ಅನಂಪು.
೪-೧೩). ೨. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಆವರಿಸು; ಮುತ್ತು; ಸುತ್ತುವರಿ:
ಪಂಟಿಸಿದ ಮದಮುಖರು ಕೆಲಕೆಲರುಂಟು ರಿಫುಗಳು ಧೃಷ್ಟಿಸುತ ಬಲು
ಕಂಟಿದ ಕಾಡುವರು ಕಾಯ್ಕ ಕೆಲಪಸಂಹಾರ (ಪರಿಸಾ. ೩೧); ಪಂಟಿ
ಸಿದ ಬಟ್ಟೆಂ ಕೆಂಗರೆಗೋಂಟಿಯನಾ ವೀರಭದ್ರದುರ್ಗದ ನೆರವಿಂ...
ಲುಂತಿಸಿದಂ (ಚಳವಿ. ೨-೧೨೯); ಗಂಟಿಕ್ಕಿತಾಗುಭಯವೀರರಿಂಗಾಹವಂ
ಪಂಟಿಸುತ್ತಾ ಗೊಡನೆ ಕೆಂಗರಿಯ ಕೋಲ್ಕಳಂ ಜಂಟಿಂಪ್ಪೊನೂರು
ಬಿಲ್ಲಳಂ ತೂರಲಂದಾಗ (ಪರಮ. ೧೦-೯). ೩. ನೆರೆ; ಕೂಡು:
ಇರುತೊಂದು ದಿವಸ ಶಿವನಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆತಂದು ಪಂಟಿಸಿದ ಮುನಿಗೊಡನೆ
(ಚೋರಬ. ೩-೩೩). ೪. ಎದುರಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಹೋರಾಡು:
ಅಂಟಿದ ಜಗಳದೊಳಗೆ ಮಾಬಲವನು ಪಂಟಿಸಿ ಮುಟಾಯಿಟಾದಾಗ
ಒಂಟಿಂಗದಲಿ ಮೊಡೆದರೆ ಕೇರಿಯೆಸೆದುವು (ಕಂಸವಿ. ೩-೩೦); ಅವತಿ
ಶಕುಂತಿಯಂ ಪಂಟಿಸುವೆವೆಂದು ಸೇನೆ ಕ್ರತುಭುಜರ (ಅಂಟಿಕಾ.
೪೦-೫೨); ಎನ್ನಳವೆ ಹರಿಯೊಡನೆ ಪಂಟಿಸಿ ನಿನ್ನ ಸಲಹುವುದು
(ಕೋಗಯ. ೩-೨೪). ೫. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಪ್ರಳಯ
ದಿನದಲಿ ಪಂಟಿಸುವ ಸಿದ್ಧಿಳಿದುದೆನೆ ಬಹುವಿಧದ ವಾದ್ಯದ ಮೊಳಗುಗಳ
ತುದಿ ತುಡುಕಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಂಡಲವ (ಕುನ್ಯಾಶ. ೨-೪೧); ಪಂಟಿಸಿಯೆ
ಕಹಳೆ ಹೆಗ್ಗಾಳಿ ವುಕ್ಕಡಗಹಳೆ... ಭೋಳಾರಿಯಲ್ (ಸವನೋ.
೧೧-೩೦). ೬. ನಾಶಮಾಡು: ರಥಪತಿ ನಗೆಮೊಗದಲೊಂದಂಬ
ಕಳುಹಿದನಸುರನಿದ್ದಿಗೆ... ಮಿಸುಪ ಧನಕಚ್ಚು ಪಂಗ್ವಿಯ
ಪಸರಿಕೆಯ ಪಂಟಿಸಿತು (ತೊರರಾ. ೩-೯೧). ೭. ಮುಗ್ಧರಿಸು; ಎಡವು;
ತತ್ತರಿಸು: ಸುಸುಳ್ಳ ಪೆಡಂಮಗುಟ್ಟ ಹೆಜಮೆಟ್ಟುಪ ತಟ್ಟುಪ ಮೇಲಿ
ಪಾಯ್ಕ ಪಂಟಿ[ಪಾಶಾಂ. ೩]ಸುವ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಸಾರ್... ಅತಿದುಷ್ಟಮಪ್ಪ
ಹಯಮಂ ಕುಡಲುಂ ಪಡೆದೀಯ ಪಾಹಕಂ (ಧರ್ಮಪ. ೪-೧೩);
ಕೋಕ್ಕದಿ ಧನುವೀತನುಬ್ಬಿ ನೊಳಕ್ಕೆಗೊಬ್ಬ ನೊಳಕ್ಕೆ ತೊಡರಿನ ಫಲ್ಲಣಿಯ
ಫನಕುಲಿಯ ಪಂಟಿಸಿ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲಿ ಬಿಲ್ಲು ಬಿಡದವನೆಯಲಿ ದಿದ್ದನು
(ಕುನ್ಯಾಶ. ೧೪-೨೧); ಎಂಟು ಗೇಣು ಶರೀರ ಒಂದು ಗೇಣು ಮಾಡಿ

ಕೊಂಡು ಪಂ(ಸಾಕಾಂ. ವಂ)ಟಿಸುತ್ತ ಮಲ್ಲಮಲ್ಲನೆ ಪೋಗಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೪-೨); ಚರಣವ ಅಂಕರಂಕರಕಟ್ಟು ದೂಂಟಿಸುತೆ ಪಂಟಿಸುತೆ . . . ಭೃಂಗಿ ನಟಿಸಿದ ನವಸಾಟುವ (ಮದೇಪು. ೧-೬೭). ಪಂಟಿಸು : ೨. ಕಂಠೀರವೇಂದ್ರನ ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ಬಲುಪೊಂಟಿಗಾಣಾ ನಾಯಕರು ಪಂಟಿಸಿ ರಿಪುಗಳ ಮುಜಾಯಿಲಿಡಾದು ಮನಕಂಟಿಸಿದರು ಭೀತಿಯನು (ಕಂನವಿ. ೧೮-೧೦೪). ೪. ನೂಕಿದರೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೆವ ಹೆಜ್ಜೆಗೆದಾಕುನೊಕಿದ ದೊತ್ತ ಪೊತ್ತಿದದಾಕೆಯಲಿ ಪಂಟಿಸುವ ಪಂಟಿಸೆ ಕೂಡೆ ಸಂಧಿಸುವ . . . ಜೋಕೆಯಲಿ ಕಾದಿದರು ಸಮಬಲರಾಹವಾಗ್ಗದಲಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೨೬); ಪಂಟಿಸಿ ನಿಮಗಿದಿರಹರು ದುಷ್ಟೀರ್ತಿಗಳಂಟಿ ನಿರ್ವಾಮರಾಗುವರು (ಕಂನವಿ. ೧೨-೭೨); ಎಲವೊ ಸಾರ್ಥಿ ಲೋಕಪಾಲರ ಗೆಲಿದು ನೆರೆ ನಿರ್ವಿಘ್ನ ದಾಯಕ ನೊಳಗೆ ಪಂಟಿಸಿ ಪ್ರಮಥವೀರರ ವಿಗಾರಿ ನಡೆತರಲು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩೯-೩೯). ೫. ಕಡುತವಕದಿಂದ ಮನ್ನಣೆನ ಹೂವಿನ ತೇರಿನಡೆದಿಲದೊಳಟ್ಟಿ ನಟಿ ಪರಿದು ಪಂಟಿಸಿ ಜೊಳಕಿ ನಡೆದ ಕಾಲಾಳ ವಂಗಡದ ಸಂದಣಿಯ ಸಂಭ್ರಮನ ನೇವಣ್ಣ ಸುವೆನು (ಜಿಜ್ಞಾ. ೩೫-೧೧); "ಲಾಗಹೊಡೆ" (ಜಿಜ್ಞಾ. ೪೩೪). ೬. ಸ್ಪರ್ಧಿಸು : ಕನಲಿಕೆಯ ಹೊಂಗಿಯಲಿ ತನುತಮಗೆ ಪಂಟಿಸಿ ವಿರಸ ದಿಂದಾಡುತ್ತಲಿರಲಂದರಸ ಗೆಲಿದನು ಸೋತ ಪುಷ್ಕರ ಸಭೆಯ ಮಧ್ಯದಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೬೨). ೭. ತಟ್ಟು; ಬಡಿ : ಕೂಲನನು ಹಿಡಿದಬ್ಬರಿಸಿ . . . ಬೊಟ್ಟೆಯ ತಾಳ ಪುನರಸಿ ಓಡಿಮ ಮಗುಳ ಸುರಾಳಿ ಬೆಡಹಲಿಕಟ್ಟು ಬಲು ಗೈಗಳನು ಪಂಟಿಸಿದ[ಪಾಕಾಂ. ಪರಚಿದ, ರೂಢಿಸಿದ, ವಿರಟಿಸಿದ, ಪರಟಿಸಿದ] (ತೊರರಾ. ೬-೪೯-೩೮). ೧೦. ಮಿಶ್ರ ಮಾಡು : ನಿಶಿತ ಪರಿಮಳ ಮೋದದಿಂ ಮೋದಿಸುವ ಗಂಧದ್ರವ್ಯವಲಿ ಪಂಟಿಸಿದ ಜೀವನ ಜೀವ ತನ್ನಯ ಜೀವನವೆಯೆಂದು . . . ರಾಜನನೋಲಗಿಸುವವನೆ ಪಾನೀಯಧಾರಕನು (ಕುಮ್ಭಾ. ೩-೯೩). [ಪಂಟಿ? + ಇಸು.]

ಪಂಟು, ಫಂಟಿ (ನಾ). ೧. ಜಂಬದ ಮಾತು; ಒಣಹುಮ್ಮೆಯ ಮಾತು : ನಾವು ಇರುವೆವು ಎಂಬ ಪಂಟಿನ ನುಡಿಯು ಸಾಕಾಯ್ತು (ಬಾಸಗ. ೪-೩); ಸಾಕು ನಿನ್ನ ಪಂಟು; ಜೇಳುವೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? (ಛಾಂಪಾ. ೧೬); ಹೊತ್ತರಗೊ ಗಂಟು ಬಡಿಯಬೇಡಿ ಪಂಟು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೫೦-೧೯). **ಫಂಟಿ :** ೨. ನೋಸ; ಕಪಟ : 'ಫಂಟಿ ತನ' ಪರಾ. [?]

ಪಂಟುಗಿಲ್ಲ (ನಾ). (?) : ಅಲ್ಲಿಂದಂ ತೆಂಕಲು ತೇಳುಲೋಡಿನ ಪೊಡ್ಡಿನ ಮುಗುಡ್ಡೆಯ ಹೊಲ ಪಂಟುಗಿಲ್ಲ ಶಾಸನ ಮೇರೆ ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಪಡುವಲು ಆಗ್ರಹಾರ (ಸಾಂಕ. 1X-II, ೫೩೫-೩೧; 1531).

[ಪಂಟು ? + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್ಯ)]

ಪಂಟುನುಡಿ (ನಾ). ಹರಟೆಮಾತು; ವ್ಯರ್ಥಾಲಾಪ : ಸೀತೆಯನ್ನು . . . ವಶಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಅವನಾದಿದ ಪಂಟುನುಡಿಗಳು ಅಂಥ ಕಲೆಯ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಕಸಾಡ. ೨೬೬). [ಪಂಟು + ನುಡಿ]

ಪಂಟುಬಡಿ, ಪಂಟುಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹೆಮ್ಮೆಯ ಮಾತನಾಡು; ಜಂಬ ಕೊಟ್ಟೆಕೊಳ್ಳು : ಇರ್ಲಿ ಹೋಗು ಪಂಟುಬಡೀಬಾಡ (ಅಡುಗು. ೧೫); ಇರ್ಲಿ ಹೋಗವ್ವಾ ಯಾಕೆ ಪೀಡಿಸುತಿ ನಮಗೆ ನಿಮ್ಮಂಗೆ ಒಳಗೆ ತಿರುಳಿಲ್ಲದೆ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಒಣ ಪಂಟುಬಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಕನ್ನ. ೧೧); ಒಣ ಪಂಟುಬಡೀಬಾಡ (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೩). **ಪಂಟುಬಡೆ :** ನನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಮೇರೆಗೆ ಪಂಟುಬಡಿದಿರಬಹುದು (ಕುಂಪಾ. ೬೫); ಸುಮ್ಮನೆ ಪಂಟುಬಡೆಯಬೇಡ. ನಿನ್ನೆಗಲ್ಲವೂ ಗೊತ್ತಿದೆ (ಹಬ್ಬ. ೨೭೫); ಇಲ್ಲದೆ ಪಂಟುಬಡೆದು ನನ್ನ ತಲೆ ಎಬ್ಬಿಸಬೇಡ (ಮಹಿ. ೨೩೯). [ಪಂಟು + ಬಡಿ]

ಪಂಟುಬಡೆ 'ಪಂಟುಬಡಿ' ನೋ.

ಪಂಟುಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). = ಪಂಟುಬಡಿ : ಪಂಟುಹಚ್ಚುಬೇಡ; ಮದುವೆ, ಮರಣ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವದು ಬೇಕಾದದ್ದು ಒಪ್ಪಿಕೊ (ಹುಬ್ಬ. ೬೯). [ಪಂಟು + ಹಚ್ಚು (< ಪಚ್ಚು)]

ಪಂಟುಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). = ಪಂಟುಬಡಿ : ಪಂಟುಹೊಡೆಯಬೇಡಿರು ಮಹಾ ಶಯರೆ (ಪ್ರೀತಾಂ. ೧೨); ನೀ ಅರೇದವ ಅಂತ ನಿನ್ನ ಮುಂದ ಪಂಟು ಹೊಡಿತಾನ (ಗಂಜಾಯಿ. ೧೬); ನಮ್ಮ ಹತ್ತಿರ ಹೀಗೆ ಪಂಟುಹೊಡೆಯುವ ಈ ವ್ಯಕ್ತಿ . . . ನಾಯಿಯ ಹಾಗೆ ಇರಬಹುದು (ಪ್ರಶ್ನ. ೧೩೧).

[ಪಂಟು + ಹೊಡೆ (< ಪೊಡೆ)]

ಪಂಟೆ (ನಾ). ಕೊಂಬೆ; ರೆಂಬೆ : ಹೆತ್ತ ತಾಯಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹಿತ್ತಲೊಳಗೆ ಮುತ್ತಿನ ಗಿಡ ಹೋಡಿಸಿದ ಪಂಟೆಪಂಟೆಗೆ ಎಂಟು ಎಂಟು ಗೊಂಡು ಗೊಂಡು ಹೋಲುತ್ತಿರಲು ಕಡಿದು ಕಡಿದು ರಾಶಿಹಾಕಿದ ಪರಮ ಪುರಂದರವಿಠಲರಾಯ (ಪುರಂದ. ೩-೧೧೬-೩). [?]

ಪಂಟಿಸು 'ಪಂಟಿಸು' ನೋ.

ಪಂಡೆ (ನಾ). ನವುಂಸಕ; ಪಂಡ. [ಸಂ.]

ಪಂಡೆ (ನಾ). (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉತ್ತರಭಾರತದ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿನ) ಪುರೋಹಿತ : ಪಂಡಿತನ ಪಂಡ ಅಥವಾ ಪುಂಡ ಪರು ಕಲಿಯ ಮಂಡದಲಿ ಮೇಧಸ್ಸು (ಸಪ್ತಧ್ವ. ೧೩-೧೧); ಅತ್ತ ಶ್ರೀಯು ಒಂದು ಯಾತ್ರಿಕರ ಗುಂಪನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಒರಿಸ್ಸಾದ ಶ್ರೀಕ್ಷೇತ್ರದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಆ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಪಂಡನು ಅವಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣುಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಬ್ಬಳೇ ಮುಂದುವರಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೩೦೩). [← ಹಿಂ. ಪಂಡಾ]

ಪಂಡಕ (ನಾ). = ಪಂಡೆ : ವನಿತಾಪಶುಪಂಡಕವರ್ಜನಿವಾಸೋದ್ದೇಶ ದಡೆಗಲೊಳ್ ಜರಿಯಿಸುತುಂ ಮುನಿಪತಿ ವಿವಿಕ್ತ ಯೋಗಸನೆಯೊಡೆಯನು ತಪಮೂಳುಪಗತನಾದೊಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೮); ಸ್ತ್ರೀಪಶುಪಂಡಕ ವರ್ಜಿತ ಮಾಪತ್ಯರಂಜನುರಕ ಶೀತಾದಿಗಳುಂ (ಉಸಾರ. ೨೨-೧೯೫). [ಸಂ.]

ಪಂಡಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಪಂಡಮಯ್ಯ ಆಳಟ್ಟಲಿ ಉಳ್ಳನ್ನು (ಎಕ. X, ಚಿಂತಾಮ. ೭೬-೧; ಸು. 1000?).

[ಪಂಡೆ + ಅಮ (< ಅಮ್ಮ) + ಅಯ್ಯ]

ಪಂಡಾಣೆ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಕೋಲು, -ದೊಣ್ಣೆ : ಪೊಂಡೆಕೆ, ಪಂಡಾಣೆ, ಪೊಂಡವಕೆ (ಶಬ್ದಾನು. ೮೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ).

[ಪಂ (< ಪಸ್ಯ) + ಡಾಣ (< ಡಾಣೆ)]

ಪಂಡಾಪೂರ್ವ (ನಾ). ೧. ನಿಷ್ಕಲವಾದ ಅದೃಷ್ಟ. ೨. ಪರ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಫಲವನ್ನೂ ಕೊಡದಿರುವ (ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ) ಕರ್ಮ : ಫಲವಿಲ್ಲದೆ ಬರಿಯ ನಿತ್ಯನಿಮಿತ್ತಕರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾನದಿಂದ ನಿನ್ನು ಸುಖವೆಂದರೆ . . . ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯರನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸುಖವಾಗಿರುವುದು . . . ಇದನ್ನೇ ಪಂಡಾಪೂರ್ವವೆಂದು ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತದವರ ವ್ಯವಹಾರ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೬). [ಸಂ.]

ಪಂಡಿತ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ಯಾವಂತ; ವಿದ್ವಾಂಸ : "ಧೀರಃ, ಧೀಮಾನ್ . . . ಪಂಡಿತಃ, ಸನ್, ಮನೀಷೀ, ಜ್ಞಃ, ದೋಷಜಃ, ಕೋವಿದಃ . . . ಮಹಿಮಾನ್—ಈ ೨೮ ವಿದ್ವಾಂಸರ" (ಹಲಾಯು. ೫೫-೧೬೬); ಶೂರನೀತನೆ ಪಂಡಿತನೀತನೆ . . . ಧ್ರುವಮೆಂಬುದಾಧಾರ ಮಿಂಕಪಧಾರಣದೊಳ್ ಗುಣಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೪೦); ಈತನನಿಮಗೊಪ್ಪಿ ಸಿಲುಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಮಂ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಪಂಡಿತನಂ ಮಾಡಿ ನಿಮಗೊಪ್ಪಿ ಸುವೊಂ (ಮದ್ದಾರಾ. ೭೪-೭); ಪಂಡಿತರುಂ ಮೂರ್ಖರುಮೆಕ್ಕೆಯಿಂ ಪೊಗಟೆ ಪೇಲಲ್ ಬಾಜಿಸಲ್ಕುಂ ಸರಸ್ವತಿಯಂ ಸಾಧನೆ ಸಂದ ಸಯ್ಯ ಸವಣಿಗಕ್ಕುಂ ಪೆಂಟಿಗಕ್ಕುಮೇ (ಶಾಂತಪು. ೧-೨); ಪಂಡಿತನಾಗಲಿ ಮೂರ್ಖನಾಗಲಿ

ಸಂಚಿತಕರ್ಮ ಉಂಡಲ್ಲದೆ ಬಿಡದು (ಬಸವ. ೭೭೩); ಪಂಡಿತರಂ ಲಾಸ್ಯ ಕಳಾಮಂಡಿತರಂ . . . ತಣಹಿದಂ ವ್ಯಸಥೇಂದ್ರಂ (ವ್ಯಸಥ. ೪೦-೪೯). ೨. ದೇಶೀಯವೈದ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವವನು; ಆಯುರ್ವೇದ ವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು; ಮೇಗರವಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಳದ ಪಂಡಿತರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದ್ದ ಕಣ್ಣಾ ಪಂಡಿತರೆಂದ ಔಷಧಿ ತರಿಸಿಕೊಂಡಳು (ಮಂತ್ರಮ. ೩೮); ಅಳಲೇಕಾಯಿಪಂಡಿತನಿಗೂ ಮಳಲೇಕೊಪ್ಪದ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೂ ಹೋದಿಯಲ್ಲವೇ? (ಗಾಡ. ೩). ಭಾಷೆ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ತರ್ಕ, ವ್ಯಾಕರಣ, ವೇದಾಂತ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಪರಿಣತನಾಗಿರುವವನು; ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರು ಇಂದು ಬಂದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ); ವ್ಯಾಕರಣಪಂಡಿತರು ಕುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಲಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪಂಡಿತಮಂತ್ರ (ನಾ). ತಾನು ಪಂಡಿತನೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು; ವಿದ್ವಾಂಸನಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿದ್ವಾಂಸನೆಂಬ ಅಹಂಕಾರವುಳ್ಳವನು; ರಸಿಕತೆ ಸಾಲದ ಪಂಡಿತಮಂತ್ರವೊಡನೆ ವಿವಾಹ ಆನಗತ್ಯ (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೨೮ ಅಡಿಟ). [ಸಂ.]

ಪಂಡಿತತ್ವ (ನಾ). ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ವಿದ್ವತ್ತೆ; ಈ ವಿಚಿತ್ರ ಕಳಂಟುಂಡನ ಪಂಡಿತತ್ವವನ್ನು ನೀವು ತೋರಿಸಿ ಸಾಕು (ಕುವ್ಯಾಶ. ೩-೩೬). [ಸಂ.]

ಪಂಡಿತಪುತ್ರ (ನಾ). ೧. ಪಂಡಿತನ ಮಗ. ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಕನ್ನಡಪಲ್ಲೇ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗದ ಪಂಡಿತಪುತ್ರರ ಪಡೆ ನಾವು (ಕಿರಾಂ. ೧೭-೬). [ಪಂಡಿತ+ಪುತ್ರ]

ಪಂಡಿತಮಂಡಳಿ (ನಾ). ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಭೆ; ಪಂಡಿತರ ಸಮೂಹ: ಪಂಡಿತಮಂಡಳಿಗಂ ಕವಿಮಂಡಳಿಗಂ ತನ್ನ ಮನೆ ತವರ್ಮನೆಯೆನೆ ಕೆಯ್ಯೊಂದು ಪೊಗಬ್ಬಿಪುದು . . . ಮಲ್ಲಪನಂ (ಅಡಿಪು. ೩-೨೮); ಪಂಡಿತಮಂಡಳಿಯಿಂದಮುಖಂಡಿತಸಂಯಮಿಗಳಿಂ ಗುಣಪ್ರಣಯಿಗಳಿಂ ಮಂಡಿತಮಾ ಜನಪದಮಾಖಂಡಳಭಿಭವಭಿಭವಿಭಿಗಳಿಂದನವರತಂ (ನೀಮಿಪು. ೧-೫೬). [ಪಂಡಿತ+ಮಂಡಳಿ (= ಮಂಡಲ)]

ಪಂಡಿತಮರಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ಸಲ್ಲೇಖನದಿಂದ ಸಾವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು; ಇಂತಾ ಮಹಾನುಭಾವಂ . . . ಪಂಡಿತ ಮುನಿಜನಸ್ತುತವಾರುಚರಣಂ ಪಂಡಿತಮರಣವೋಳ್ ವೀರಪ್ರಾಯೋಪಗಮನಸಂಸ್ಕರನನಮಾಧಿಯಂ . . . ನಿಜಾಯುಷ್ಯಾಂತಮಯ್ಯವರ್ತುರ್ದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೨-೪೧ ಪ); ಸನ್ಯಸನವಿಧಿಯಂ ಪಂಡಿತಕರಣನಾಗಿ ಪಂಡಿತ ಮರಣದಿಂ ಮುಡಿಪಿ ರತ್ನದಂತಿರಾಕಲ್ಪದೊಳುದಯಿಸಿದನಾ ಮಹಾಬಳ ಚರೇಂದ್ರನುಂ (ಅನಂಪು. ೧೨-೪೩ ಪ); ಸಲ್ಲೇಖನವನ್ನು 'ಪಂಡಿತಮರಣ' ವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ (ಕಾಶ. ೯೨). 'ಬಾಲಮರಣ' ಹೋಲಿ.

[ಪಂಡಿತ+ಮರಣ]

ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಮಾತನಾಡುವ ಜಾಣ್ಮೆಯುಳ್ಳ ಹಕ್ಕಿ; ಗಿಣಿ; ಶುಕ: "ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ ಕೀರನೋಳಿ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೩೩); ಗಂಡು ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ ಕೇಳ್ ಕಮಲಾಯತಾಂಬಳಿ . . . ನವೇಶ್ವರೋದಂಡ ಸನ್ನಿಭನೊರ್ವನೊಮ್ಮಿರಲ್ವೆದೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದಳ್ (ಉದ್ಬುಟ. ೬-೭೧); ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿಯ ಮಾತನಾಡಿಸುವೆನೆ ಚಂದವಿಕ್ರಮನೊಣಗಿದನು (ಪೋಪತ. ೧೮-೯೯); ತೊಂಡುಗಿಡೆವಗ್ಗದ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿ . . . ವಿಯೋಗಿಗೀಂ ಮಾಡದೆ ಪೋಳುಮೇ ಮದನನಂದರೆಯಂ (ಕುಪಂ. ೧-೫೨). 'ಜಾಣ್ಣಕ್ಕಿ' ಹೋಲಿ. [ಪಂಡಿತ+ವಕ್ಕಿ]

ಪಂಡಿತವರ (ನಾ). ಪಂಡಿತರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಉದ್ವಾಂಸ ವಿದ್ವಾಂಸ: ಪಂಡಿತವರಂ . . . ರಾಣೇಂದ್ರಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ (ಕವ್ಯಾ. ೧-೨೭). [ಪಂಡಿತ+ವರ]

ಪಂಡಿತವರ್ಯ (ನಾ). - ಪಂಡಿತವರ: ಪಂಡಿತವರ್ಯರ್ಥಸಿತ ಸುಮಂಡಿತರುದ್ರಾಕ್ಷಭೂಷಿತಾಂಗರಂ (ವ್ಯಸಥ. ೪೦-೨೧). [ಪಂಡಿತ+ವರ್ಯ]
ಪಂಡಿತಿಕೆ, ಪಂಡಿತಿಕೈ (ನಾ). ಪಾಂಡಿತ್ಯ; ವಿದ್ವತ್ತು; ಇದು ಪಂಡಿತಿಕೆಯೆಂಬುದುತ್ಪರವಾಕ್ಯಂ (ನೀತಿಮ. ೨೬-೫೩). **ಪಂಡಿತಿಕೈ:** ಮಗನೆ ನಿನ್ನ ಪೊಬಲ್ಗೆ ನೀಂ ಪೋಗಿ ನಿನ್ನ ಕಲ್ವ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಪಂಡಿತಿಕೈ [ಸಾಂ. ೯೯]ಯುಮನಾ ಪೊಬಲೊಳ್ ನೆಗಬ್ಬು ನೆಗಬ್ಬು ಪಂಡಿತರ್ಕ ಕೊಡನೆ ವಾದಂಗೆಯ್ದು ಗೆಬ್ಬು (ಗಡ್ಡಾರಾ. ೬೪-೧೩); ಒಂದಡೆಯೊ ಕೊಂಡು ಕಂದದ ಮೊದಲುಮಂ ವೃತ್ತದ ತುದಿಯುಮನೊಂದುಮಾಡಿ ಪದಮಿಕ್ಕಿಯೋದಿ ಪಂಡಿತಿಕೈಗೆ ಮುಯ್ಯಾಂತುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪ ಪ). [ಪಂಡಿತ+ಇಕೆ]

ಪಂಡಿತಿಕೈ 'ಪಂಡಿತಿಕೆ' ನೋ.

ಪಂಡಿತ (ನಾ). ವಿದ್ಯಾವಂತಳಾದ ಹೆಂಗಸು; ವಿದುಷಿ; ಪಂಡಿತೆಯೆಂಬ ಪೆಸರನಾ ಪ್ರಸ್ತಾವದೊಳ್ಳನ್ನಿ ಮಾಡಿದ ಪಂಡಿತೆಯುಂಟರನು (ಅವಿಪು. ೪-೮೧ ಪ); ಪಂಡಿತೆ ನಾವಮ್ಮ ಮನೆಯೊಳಿದ್ದನ್ನನ ಕೊಂಡ ರೊಳ್ಳಿಕೊ ಭುಕ್ತಿಗೆಮ್ಮ ಪಂದಿರೊಳೊರ್ವಳ ಮನೆಗೆ ಹೋಹುದು ಲೇಸೊ ಕಂಡುದನುಸುರು ನೀನು (ಭರಣಿ. ೮-೬೭). [ಸಂ. ಪಂಡಿತಾ]

ಪಂಡಿತೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಪಂಡಿತರ ಮಾತು; 'ವಿದ್ವಾಂಸರ ವಚನ: ಜನಪತಿ ಖನತೇಸರ್ಪಂ ಖನತಿ ಯನರ್' ತಕ್ಕ ಪಂಡಿತೋಕ್ತಿಗೆ ದೊರೆ ಯಪ್ಪಿನಮಾಡಲ್ವೆ (ಅಂತಿಪು. ೮-೩೯). [ಪಂಡಿತ+ಉಕ್ತಿ]

ಪಂಡಿಪೊದಜು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಪಂಡಿಪೊದಜು ಎಮ್ಮೆ ತುಜುಗೋಳ್ ಅರಾಊರನ್ ಅನೇಕಬ್ಬಿ ಇಕ್ಕಿಸಿ ಸತ್ತನ್ (ಮೈ. ೧೯೨೪, ೪೭-೬; ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಪಂಡ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?); ದೀಪವರಿಯೊಳಗಣ ಮಾಟ ಸಹಾ ಸಕಲ ಪಂಡ್ರಿಕೆ ಸುನರ್ವಾಡಾಯಿ ಬಿರಾಡ ಜೋಡಿ ಆಯು ಸ್ವಾಮ್ಯ ಮೊದಲಾದ ರೊಳ ಧಾನ್ಯ ಸಹವಾಗಿ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೇವ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದವು (ಸಾಂ. IX-ii, ೩೬೮-೫; 1559). [?]

ಪಂತ್, ಪಂಥ, ಪಂದ, ಪಂದ್ಯ, ಪಣೆದ್ವ, ಹಂತ್, ಹಣೆದ್ವ, ಹೊಂತ್ (ನಾ). ೧. ಪಣ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ; ಶಪಥ: ಪಂತ್ [ಸಾಂ. ೪] ವಜಾಡು ಪಾಡಜಾಡು ಬಂಟರ ಮಿಗೆ ಸಂತ್ಯೆತ ಗಡೆ ಸಮರದೊಳು (ಕುಂಠಾಸಾಂ. ೯-೯); ಆ ವೇಳೆಯೊಳೊರ್ವ ಬಿರುದಂಕನಾಯಕಂ ಪಂತ್ಮಂ ಪೇಳುತಿದರ್ (ಕವ್ಯಾ. ೩-೩೧ ಪ); ಗಂಡಸುತನವೆತ್ತು ನುಡಿದ ಪಂತ್ವ ಹೆಮ್ಮೆಗಂಡು ವೃಂದಾರಕರುಗಳ ಹಿಂದು ಬದುಕಿಕೆಂದು ಜೀವನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಂಡಡರಿದ ಸುರಪುರಿಗೆ (ನೋಪತ. ೫-೬೨); ಎಂತೀ ಮಗುವನು ಸಲಹುವೆನು ಹುಯ್ಯಲು ಇಡುವಾ ಸಾಧ್ಯಯ ಮಕ್ಕಳ ಪಂತ್ವ ಬೆಳೆಯಿಸಿ ನಡೆಸುವೆನು (ಕವಿಸೋ. ೫೫-೮). ೨. ಹುಟ; ಭಲ: ತವ ಪಂತ್ವ ಪಂತ್ವಾಕ್ಷಿಯೋಳ್ (ರಾಜಕೀ. ೧೧-೧೪೦); ಎಂಟು ಕಿನ್ನೂರಿ ನುಡಿದ್ದಾಂಗ ನನ ಗೆಳತಿ ಪಂತ್ವ ನಿನ್ನಗಾಳ ದನಿಗೋಡ (ಕನ್ನ. ೫೨); ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಪಂತ್ವವಿರಬಾರದು (ಗಾಡ. ೩). ಸ್ವರ್ಧೆ; ಮೇಲಾಟ: "ಪಂತ್(ಥ)-ಪಣೆತ=ಸ್ವರ್ಧೆ" (ತದ್ವ. ೯೩. ೨೪); ಪೊರೆಯುಂ ಪಂತ್ಮಂ ಮಿಲ್ಲದಂತೆ ಮನದೊಳ್ ನಿಷ್ಕರಣಂ ಕಾಯ್ದರೆಂ ಪರಚಂಕಾಕರ ನಿಹಿ ಎಂಬ ನುಡಿಯಂ ಮುಂ ಕೇಳ್ವೆನಿಲ್ಲಾ ಗಡೇ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೫); ಹೊಂತ ಕಾಟಾಗಳಾಗ ರಾಯಮೋಹರದರಿ ಪಂತ್ವದೊಳೆನದರ್ದಿವಿ (ಕಂಪ. ೧೫-೨೧); ಕಾರ್ವಗಲವ್ವಳಿಪಂತೆ ಪಂತ್ವದೊಳೆನಗಿತ್ತು ಸುತ್ವಮುಕ್ತಿಗಿಯ ನೊತ್ತರದಿಂ ಮುಗಿಗೊಡ್ವು ವಂದದಿಂ (ಚವಿ. ೨-೧೦೬). ೪. ಜೂಜು; ಪಂದ್ಯ: "ತ-ಕೈತವೇ ಚ, ಜೂಜಿನೊಳ್, ಪಂತ್ವದೊಳಂ" (ಕಾಶ. ೨೨). ೫. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ ವಸ್ತು; ಪಣ; ಒತ್ತೆ; ಬಾಜಿ:

ಮೊದಲು ಧರ್ಮರಾಯನು . . . ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನೂ . . . ತಮ್ಮಂದಿ
ರನ್ನೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪಂತವಾಗೊಡ್ಡಿ ಪಗಡೆಯನ್ನಾಡಿ ಪರಾಜಿತನಾಗಿ
ಕೈಲಾಸಪಟ್ಟದ್ವನ್ನು ನೀನು ಕೇಳಿಯಿಲ್ಲವೇ? (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೧೬); ಪಂತಮು
ಶಾಲೆಯವರ ಕಂಡು ಪಂತಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೇ? (ಗಾಂ. ೬. ಜಂಬು;
ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ: "ಉಳ್ಳವಂ . . . ಪಂತ . . . ಅದಟು—
೫ ೬ ಗರ್ವಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೩೧). ಪಂಥ: ೧. ಇದು ಕಡಲಂಡದ
ಕಡುಗಡಿದಹೊಳೆಗಾಣವನನ್ನಿಟ್ಟು ಕೋಪಮನಾಟವುಪ್ಪದೆ ಪಂಥಮೆಂದು
ಬಂದು ಕದಗ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಕೋಣಪಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೨); ಭಾನುಸನ್ನಿಭ
ಮರಳು ಭೂಪನ ಹಾಣವೃದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ನನ್ನದು ನೀನು ಪಂಥದ ಜಾಣನಲ್ಲಾ
ವಿಜಯನಾಗೆನಲು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೩೨); ಅಳಿಯನೆಂದೊಡೆ ಅಳಿಯನೇ
ಚಲವಳಿಯ ಜಾಗವನಳಿಯ . . . ಪಂಥವನಳಿಯ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧-೩೧).
೨. ತರಳರಜುಸ ಸಾತ್ಯಕಿಗಳವರಿಗೆ ಪಂಥವದೇಕೆ ನಿಮ್ಮನು ಗರುಡಿಯಲಿ
ವಂದಿಸುವ ವಂದನೆಯುಂಟೆ ಸವರದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೨-೧೫).
೩. ಪುರುದೇವಂ ದೇವದೇವಂ ಕುಡೆ ಪಡೆದ ನೆಲಕ್ಕಾರೊಳಂ ಪಂಥ
ಮುಂಟೆ (ಅದಿಪು. ೧೪-೬೬); ಇಂತೆಸೆವ ಇಂಗಡಲ ಮಧ್ಯದೊಳು
೧೫ ಪಾರಾದ್ರಿ ಪಂಥದಿಂ ಬೆಳೆದು ತನಗಾರು ಸರಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ (ಪ್ರೌಢಂ.
೧-೨೪). ೬. ಸಾರುವುದು; ಭೋಷಣೆ: ಇನ್ನು ಪೇಳುವೆ ಚನ್ನ
ರಾಮನ ಕೃತಿಯನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೇಳಿ ಸಜ್ಜನರು ಮುನ್ನಿನ ಪಾಂಡವ
ಪರ್ಯಾ ಪಂಥದಿ ಬಣ್ಣಿಸುವೆನು ಧರ್ಮೋಳಗೆ (ಕುಮಾರಾಂ. ೧೧).
೭. ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ಆಡುವ ಕ್ರೀಡೆ, ಕಾಲುಚೆಂಡು ಮುಂತಾದ
೨೦ ಲಟೆ: ಕಾಲುಚೆಂಡಿನ ಪಂಥ ನಡೆಯುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೩೨). ಪಂದ: ೧.
ಶ್ರೀಮಹಾಬಲಿ ಬಾಣರಸರ್ ಪೆಮ್ಮಾನದಿಗಳ್ಳಾಣರಸರಾ ಮಹಾ
ರಾಜರಾನೊಡಗೊಣ್ಣು ನೊಟವ್ವ ರಾಜಮಲ್ಲ ಮಯಿನಾದಿಯ ದಡೆಗನಾ
ಮೇಗೆ ಪಂದಮಯ್ದಿ (ಎಕ. ೫, ಮುಳಬಾ. ೨೨೪-೫; ಸು. ೩೨೦ ?);
ಬೇಡ ಮಗನೆ ಪಂದದ ಮಾತು ಕಲಿಕಾಮ ನಾಡಾದಿಯಲ್ಲ ಮಾರಾಂತಕ
೨೫ (ಪ್ರಭು. ೧೬-೪೪). ಪಂದ್ಯ: ೪. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪಂದ್ಯವು ಪ್ರಾಣಿಯೊಳವು
(ಗುರುಬಾ. ೩೪೧). ೫. ಭೇದದಲಿ ಕಲಿಪುರುಷ ಮಾಯೋಪಾಧಿ
ಯಲಿ ಪುಷ್ಕರನ ಜೂಜಿನ ವಾದದಿಂದರೆಗಳೆಯಲಿ ಗೆಲಿಸಿದನು ಪಂದ್ಯ
[ಸಾಂ. ಪಸ್ತು]ಗಳ (ಸಕಚ. ೪-೨೪); ಉಳಿದವರಿಬ್ಬರೂ . . . ಪಂದ್ಯ
ವನ್ನಡುವುದಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಗೆದ್ದವರಿಗೆ ಸೋತವರು ನೂರು ರೂಪಾಯಿ
೩೦ ಗಳ ಪಂದ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದರು (ಕವಿ. ೬೨);
ಪಂದ್ಯಕೊಡ್ತಿದುನ ಸಿರಿಯ ರಾಶಿಯನು ಚದುರ ಜೂಜಿನವ ಕುಗ್ಗಿಪೊಲು
ಮನುಜಜೀವನದ ಪರಿಮಿತಿಯೊಳಿಹುತ ದೇವಿಯು ಬರುತಕಳು!
(ಭಾಸಗೀ. ೧೦೩). ೬. ಎಂ. ಜಿ. ಎಸ್. ಪಂದ್ಯಕ್ಕೆ ನಾನು ಆ ವರ್ಷ ಹೋಗುವು
ದಂತೂ ಖಂಡಿತವೇ ಆಗಿತ್ತು (ಅಲಪೂ. ೫೩). ಪಣೆದ್ದ: ೫. ನೆತ್ತದೊಳ
೩೫ ಬಿತ್ತರಂದೋಟಂತೆ . . . ಕೊಯ್ಲು ವಿಂಡರಂ ಪಣೆದದಿಂ ಮಣೆ
ಯಿಸುತ್ತ ಸುತ್ತೇನೋ ರಸವಕ್ರ ಹಾಸ್ಯ ಸಗ್ರಾಮೋಕ್ತಿ ವೃತ್ತಿಗಳನಿಸಪ
ಸಖರವಮಾದು ಮನ್ನಿಸುತೆ ಮತ್ತಶುಕಕೇಕಿ ಹಂಸಾದಿಗಳೊಡನೆ ಬಿನದಿಸು
ತ್ತಿಸೆದುದಲಬಾಜನಂ (ಪದ್ಯರಾ. ೪-೪೪). 'ಪಣೆದಂಬೊಯ್' ಪರಾ.
ಹಂತ: ೧. ದಾಳಿ ಬಂದುದೊ ತಲ್ಲಣಿಸಿದಿ . . . ಕೂಲಿಭಕ್ತನು ಸತ್ತನೋ
೪೦ ಈ ಕೇಳಿಕೆಗಳೆಂ ಹಂತವಂ ಮುಜಾಬಾಳಿನಂತೆ ನಿಗುಡೊದಿ ಸಂಕಿಸದ
ದಿಂಕದಲಿ (೩೫ಪು. ೫೬-೧೬). ಹಣೆದ್ದ: ೩. ಹಾಡುವರು ಕೆಲರಲ್ಲಿ
ಕೈಹೊಯ್ದಾಡುವರು ಕೆಲರಲ್ಲಿ ಹಣೆದವನಾಡುವರು ಕೆಲರಲ್ಲಿ ಜೂಜಾಡುವರು
ಕೆಲವರು (ಕೊಲ್ಲಾ. ೫೬). ಹೊಂತ: ೩. ಹೊಂತಕಾರ: ಪರಾ.
ಪಂತ ಮಾಡು= ಪಣ ತೊಡು; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು: ಪಂತ ಮಾಡು
ತಲವಳು ನೀಡದಿಹ ಹಿರಿಯ ಅಂತರ್ಯಾಕಾಂತಿಯನು ನೀನು ನೀಡು

(ಆರುಣ. ೧೧-೧೬); ಜಯಮಲ್ಲನ ತಲೆಯನ್ನು ಬೆಲೆಗೊಳ್ಳದೆ ಬಿಡೆನೆಂದು
ಪಂತ ಮಾಡಿ ಅದರಂತೆಯೇ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದನು (ಆರ್ಯಕೀ. ೩೪).
ಪಂತವಾಸಿ=ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ: ಅಗಸನ ಮನೆ ಕೊಳ್ಳೆಯಾಯಿತು. ನಾಯಿಯು
ಪಂತವಾಸಿ ಗೆದ್ದಿತು (ಕಥಾಪುಂ. IV, ೧೯೨). ಹಂತವಂ ಮುಜಾ,
ಹಂತವ ಮುಜಾ = ಗರ್ವವನ್ನು ಮುರಿ; ಅಹಂಕಾರವನ್ನು
೫ ನಾಶಪಡಿಸು: ಸುರಹೊನ್ನೆ ಬಸದಿಯೊಳಗಿಪ್ಪರುಹನ ಹಂತವಂ
ಮುಜಾದೊಡೆದು ನಿಲಿಸಿದವನು (ಸೋಮಚ. ೩-೬೪); ಬೇಡವೋ
ಇಲಿಚೆಯ್ಯಾ ನಿನಗಂಜರು ನಿನ್ನ ಗಣಪತಿಗಂಜರು ಕೊಡಲಚನ್ನಸಂಗನ
ತರಣರು ಕಂಡೆನೆ ನಿನ್ನ ಹಲ್ಲ ಕಳೆವರು ಹಂತವ ಮುಜಾವರು (ಚನ್ನ. ಪ. ಕ.
೫೩೪-೧೧೬೬); ಹಂತವ ಮುಜಾಯ ಬಂದಸುರಗಿರಿವರ್ಗಂದು ನಿಂತಿರೆ
ಕಂಡು ಸೈರಿಸದೆ (ಮೋಹತ. ೧೨-೩೪).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಪನ್ತಯ; ಮಲ. ಪಂದಯ; ತುಳು. ಪಂತೊ; ತೆಲು.
ಪಂತ, ಪಂದಿಯ, ಪಂದಯ, ಪನ್ನದ. / ಪಾಂ. ಪಣೆ. / ಸಂ. ಪಣೆ]
ಪಂತ, ಹಂತ, ಹೊಂತ, (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ; ಪಂಥ=
೧೫ ಪಂತ (ಕಬ್ಬಾ. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). ೨. ನಡವಳಿಕೆ; ಪದ್ಧತಿ;
ಧರ್ಮ: ಪಲಾಯನವಕಳಿಕಳಿ ಪಾರ್ಥವರ ಪಂತ[ಪಾಂ. ಥ]ವೆ
ಮರಳಿ ನಿಂದಿರು ಕೊಲುವುದಿಲ್ಲದೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪-೬೫); ಧಕ್ಕುಕುಲ
ವಾರ್ಧರಾಕಾಶಶಾಂಕಂ ತಾನೆ ಮೈದೋಜುವನ್ನೆಬರಂ ಪ್ಲತ್ರಿಯರ
ಪಂತಮಂ ಬಿಡದೆ ಬಿಡದೆ ಹಯಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಕಾದುವೆನೆಂದು ನೀಡುಂ
ಬಗೆದು (ರಾಮಾ. ೧೪೧-೬೫). ೩. ಪದವಿ; ಸ್ಥಾನ; ಅಧಿಕಾರ:
೨೦ ಶ್ರೀಕಲಿವಿಟ್ಟರಸರ ಬೆಸದೊಳತೀತನಾದೊಡಾತನ ಗಾವುಜೆ ಗರಸ
ನ್ಮಾಣ್ಣ ಪುಣ್ಣ ಪಂತಮನಿತ್ತೊಡೆ ಜಕ್ಕಿಯೆಟ್ಟ ನಾಟ್ಯ ಪುಣ್ಣ ಗಿಯ್ಯ
ತ್ತಿರೆ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೨೧೧-೧೧; ೨೩೮). ಹಂತ: ೧.
"ಹಂತ (ಹೊಂತ) = ಪಂಥ = ಮಾರ್ಗ" (ಪದ್ಯಕೀ. ೪೪);
ಪಂಥ = ಹಂತ (ಕಮದ. ೨೫೪ ಪ್ರಯೋ). ಹೊಂತ: ೧. "ಹಂತ
(ಹೊಂತ)—ಪಂಥ = ಮಾರ್ಗ" (ಪದ್ಯಕೀ. ೪೪), "ಹೊಂತ = ಪಾದಿ"
(ಜಾನಕೀ. ೬೦). [\leftarrow ಸಂ. ಪಂಥಾ]
ಪಂತ(ನಾ). ೧. ವಿದ್ವಾಂಸ; ಪಂಡಿತ: (೪). ೨. ಉಪಾಧ್ಯಾಯ: (೪).
೩. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಕೆಲವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನ
ಮುಂದೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಉಪಪದ: ಪಂತರು
ಹೊತ್ತುಂಟರೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟರು
೩೦ (ಮುಂಬಯಿ. ೧-೩೩). [\leftarrow ಮರಾ. ಪಂತ./ಸಂ. ಪಂಡಿತ]
ಪಂತಗಟ್ಟು, ಪಂತಗಟ್ಟು, ಪಂದ್ಯಕಟ್ಟು (ಕಿ). ೧. ಸ್ಪರ್ಧಿಸು:
ಸಗ್ಗಿ ಗರಾಣ್ಣನೆಂದು ಸಭೆಯಂ ಶ್ರೀಧರ ಕೃಷ್ಣ ರಾಜಸಭೆಯಂ ಪೋಲಕ್ಕೆ
ಮುಂ ಪುಟ್ಟಿಯುಂ ಪಂತಗಟ್ಟಿಯುಮಾಜವಂತೆ ಪೊಸತಂ ಪ್ರಾಣನಮೇಂ
ಪೋಲ್ನು ಮೇ (ಮೈಸೂರು. ೫-೨೯). ಪಂತಕಟ್ಟು: ೨. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ
ಒತ್ತೆಯನ್ನು ಇಡು; ಪಣವನ್ನು ಒಡ್ಡು. ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು;
ಪಣತೊಡು: ಹಂತಿಯದು ಪಾಡೆಂದು ಪಂತಕಟ್ಟಲು ಬೇಡ (ಕನ್ನ. ೫.
೨೧೫). ಪಂದ್ಯಕಟ್ಟು: ೨. ಪಂದ್ಯಕಟ್ಟುವುದು ಮತ್ತು ಜೂಜು
೪೦ (ಭಾಷಾ. ೨೯೦). [ಪಂತ + ಕಟ್ಟು]
ಪಂತಕಟ್ಟು 'ಪಂತಗಟ್ಟು' ನೋ.
ಪಂತಗಾರ 'ಪಂತಗಾಳಿ' ನೋ.
ಪಂತಗಾಳಿ, ಪಂತಗಾರ, ಪಂಥಗಾರ, ಪಂಥಗಾಳಿ, ಹೊಂತಕಾರ,
(ನಾ). ೧. ಹಟಗಾರ; ಛಲಗಾರ: (೪). ೨. ಜೂಜುಗಾರ: (೪).
೩. ಗರ್ವ; ಅಹಂಕಾರ: (೪). ೪. ಗ್ರಾಮದ ಆಯಗಾರರಲ್ಲಿ
ಒಬ್ಬ: ಸುಂಕ ತಳವಾಟ ಅನುಪು ಮಗಮೆ ಚಲವಾದಿ ಸಂಗಡಿ ಪಂತ

ಗಾಳಿಗೂ ಇದೇ ಭಾಷೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೫೬೨-೨೦; 1530).

ಪಂತಗಾರ : ಪಿ. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುವವನು; ಪಣತೊಡುವವನು : ಪಂತಗಾರರ ಸರಬಲ ಸಂತವಿದುವನು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೨-೪೫).

ಪಂಥಗಾರ : ಪಿ. ನಿರ್ದೋಷಕೃತಿಯ ನಿರ್ಮಿಸುವವನನ್ನು ಪಂಥಗಾರ ! ಹಂಬಲ

ವೇನೊ ಹಿರಿದು (ಉತ್ಕಾ. ೨೫-೧).

ಪಂಥಗಾಣ : ಪಿ. ಫಲಫಲ ನುಣುಪ ಪಲವು ಪಂಥಗಾಣರ ನೆಲೆಗಡಿಸುವ . . . ತುರಗವ ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದೆ

ತೋಟಾದರು (ಅಂಜನ. ೬-೪೯); ಗಾಯನದ ಕಾಲ್ಪಂದಿಯಂತಹಂ

ಪೊಸರಥದೊಳ್ಳಿದಿ ಬಿಲ್ಲಾಳ್ ಪಂಥಗಾಣ ನೀನಮದೆನುತ್ತ (ಚಿಬು. ೩೧-೪೯).

ಹೊಂತಕಾರ : ಪಿ. ಹುರುಡಿಸುವವನು; ಸ್ಪರ್ಧಾಳು : ಹೊಂತ

ಕಾರರಲ್ಲ ಓಟದ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರ ಮೈಗೆ ಒಬ್ಬರು ಅಂಟಿದಂತೆ ಸಾಲಾಗಿ

ನಂತರು . . . 'ಹೊಂತಕಾರರಲ್ಲ ಬಂದಿರಾ ?' ಗ್ರಾಮತತ್ತ್ವ ಕೆಸರಗದ್ದೆ

ಗಿಳಿದು ಕೇಳಿದ (ಹುಲಿಪಾ. ೩೧). [ಪಂತ್ಯ + ಕಾಣ]

ಪಂತಡಿ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲಾಸ್ಯ : ಸಾರಿ ಕುಮಿ

ಪಂತಡಿ ಇವು ಲಾಸ್ಯಗಳು (ಭಾರತ. ೫೫೬). [?]

ಪಂತಪಾಡು, ಪಂಥಪಾಡು, (ನಾ). ೧. ಶಪಥದ ಘೋಷಣೆ; ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಾಕ್ಯ ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಉಗ್ಗಡಣೆ : ತಮ್ಮ ಕೇಳಿದ

ಪಂತಪಾಡಿನ ಸೇಡನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ (ಮಂತ್ರ. ೪೮-೨೪).

ಪಂಥಪಾಡು : ೧. ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗದ ಭಟಿರತ್ತಿ ದಪಂಥಪಾಡುಗಳ

ನಸಿಕಥ್ಯಜಂ ನಡೆದನರ್ಜುನನ ಮೇಲೆ (ಚ್ಯಮಿಪಾ. ೯-೧೫); ನರಸರಾಜನ

ಈ ಅಸಮಾನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮದ ಅಯತವನ್ನು ನೋಡಿ ರಣದುಲ್ಲಾ

ಖಾನನ ಪಂಥಪಾಡುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೇಳ ಹೆಸರಿಲ್ಲದೆ ಹೋದವು (ಕವೀರ. ೧೧೪).

೨. ಸ್ಪರ್ಧೆ ; ಸೇನಾಸಾಟ ; ಹೋರಾಟ : ಮೂಡಿದ ವಿರಕ್ತಿಯಂ

ನಾಟ ಮನದೊಳ್ಳಂತಪಾಡಿನೊಳಿನ್ನು ಸಲ್ಲದು ತನಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಕೇಡಾದ

ಬಳಿಕದೇತಕೆ ಸಮರವೆನುತ (ಚ್ಯಮಿಪಾ. ೪-೫೦). 'ಪಾಡುಪಂತ'

ಪರಾ. [ಪಂತ್ಯ + ಪಾಡು]

ಪಂತಪೌರುಷ (ನಾ). ಹೆಬ್ಬಂದಿ ಕೂಡಿದ ಪರಾಕ್ರಮ; ಫಲದಿಂದ

ಉಂಟಾದ ಶೌರ್ಯ, — ಸಾಹಸ : ಇಂತು ಬಲುಬಗೆಯಿಂದ

ತಮ್ಮಯ ಪಂತಪೌರುಷ ಮೆರೆಯ . . . ಕಾದಿಹರು ಪಯಪಾಡಿನಲಿ

ಸಮವಾಗಿ (ಕೋಗಯ. ೧೦-೫೦). [ಪಂತ್ಯ + ಪೌರುಷ]

ಪಂತಪೌರುಷ (ನಾ). — ಪಂತಪೌರುಷ : ಇಂತೆಂದು ಕಂಠೀರವ ನರ

ಸೇಂದ್ರನ ಪಂತಪೌರುಷವ ಪೊಗಳುತ್ತ (ಕಂಠಿ. ೧೩-೬೯).

[ಪಂತ್ಯ + ಪೌರುಷ]

ಪಂತಮಣಿ (ನಾ). ಅಟ್ಟುಗುಳಿ ಮಣಿ : ಪಂತಮಣಿಗೆ ಹುಣಿಸಿವೀಣ

ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂ. ೨೬). [ಪಂತ್ಯ + ಮಣಿ]

ಪಂತವಾತು (ನಾ). ಪಣತೊಡುವ ಮಾತು ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ : ಇಂತು

ಮಹಿಮಾಭಟಿರೀರಂತುಸಿವಾರ್ ಪಂತವಾತುಗಳ ಪಸುಗೆಗೊಳರ್

(ಅಪ್ರ. ೬೧-೧೫). 'ಪಂತಪಾಡು' ಪರಾ. [ಪಂತ್ಯ + ಮಾತು]

ಪಂತವೊಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಜೂಜು ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪಣ

ವೊಡ್ಡು : ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನಿಟು ಚಟಿ ಎಷ್ಟು ಇದೆ ಅಂದರೆ ತನ್ನನ್ನೇ

ಬೇಕಾದರೂ ಪಂತವೊಡ್ಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ರೂ. ೨೬). [ಪಂತ್ಯ + ಒಡ್ಡು]

ಪಂತಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ಪಣತೊಡು ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು : ಪಂತಹಾಕಿದವರ

ಹತ್ತಿರ ಪಾಂತರಾಗಿರಬೇಕು (ಗಾ. ೧೬); ಅವರು ಈ ಸಾರಿ ಓಟು ಬರೆದಿದ್ದರೆ

ನಮ್ಮ ತಾಲ್ಲೂಕಿಗೆ ಕಾರಿಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪಂತಹಾಕಿದ್ದರು (ರೂ. ೨೬).

[ಪಂತ್ಯ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಪಂತಿ, ಪಂಗತಿ, ಪಂಗ್ತಿ, ಬಂತಿ, ಹಂತಿ, (ನಾ). ೧. ವಸ್ತುಗಳ

ಹಾಗೂ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಾಲು, — ಓಳಿ : "ಆಳಿ (೧), ಶ್ರೇಣಿ (೧),

ಅವಳಿ, ಪಂಕ್ತಿ, ವಿಧಿ, ರಾಜೀ(೧) — ಈ ೬ ಪಂತಿ" (ಪಲಾಯ. ೧೧೯-೬೬); ಪಶ್ಚಿಮಮುಖದ ಸನ್ನ ಬಹುಮೂಲಿಕ ಪನ್ತಿಯ . . .

ಉತ್ತರಾಮುಖದ ಸಂದ ಬಹುಮೂಲಿಕ ಪನ್ತಿಯ . . . ಕೂಡುತ್ತ

ಸೀಮಾಸ್ತರಂ (ಎಳ. I, ೧-೨೪; ಸು. 466); ಮೆಲ್ಲನಾನವನಪಾತಮಂ

ಕುರುಳ ಪಂತಿಗಳಂ ಪೊಳೆವತ್ತಿಯುಗ್ಗಮಂ ಕನಕಘಟೋಪಮಸ್ತ ನಯುಗಂ

ಗಳನೀಕ್ಷಿಸುತುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೬-೧೬೧); ಬೇಟೆಬೇಟಗ್ಗನಣೆ ಬೇಟೆ

ಪುಷ್ಪದ ಪಂತಿ ಬೇಟಲ್ಲಿ ಬೇಟೆ ಶಿವಸಿಂಹಾಸನದ ಕಾಂತಿ (ಬಸರ. ೬-೨೩).

೨. ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಜನರ ಸರದಿ, — ಪಾಳಿ; ಭೋಜನ

ಪಂಕ್ತಿ : ಅಯ್ಯೂರ್ವರ್ ಮಕ್ಕಳೊಂದೆ ಪಂತಿಯೊಳ್ ತಾಯ್ಯಲಂ ಬಡ್ತಿ

ಸಿಯಯ್ಯೂಣು ನಾಯನವರ ಮೇಗೆ ಬಿಟ್ಟುಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೬೪-೨೨);

ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಯದೊಳಿಲ್ಲಾ ಕುಮಾರರಂ ಪಂತಿಪಾಣಂ. ಥಿಯೇಳಿ

ರಿಸಿ ಪಾಯಸಮಂ ಪರಿಪಾಣಂಗಳಿಟ್ಟು ಬಡಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೪ ನ);

ದಳಪತಿ ಸಹ ಬಂಧುಗಳು ಕೂಡಿ ಪಂತಿಯೊಳೊಲಿದು ಭೋಜನವನು

ಮಾಡಿ (ಕಂಠಿ. ೪-೯೨). ೩. ಸಹಪಂಕ್ತಿ ; ಸಮಪಂಕ್ತಿ : ರವಿವನೂ

ಜನ ಕರಿಸಿ ಪಂತಿಯಲಿ ಜನಪನಾರೋಗಿಗಿದನು (ಕುಮಾರ. ೧-೧೬).

ಪಂಗತಿ : ೩. ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಹಳ ರೊಕ್ಕ ಗಳಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದ

ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವರು ಜಾತಿ ಕೆಟ್ಟು ಹೋದರೂ ಅವರ ಪಂಗತಿಗೆ ಕೂತು

ತನ್ನುವುದೇ ? (ಅಲೋಲಿ. ೧೪೩). **ಪಂಗ್ತಿ :** ೧. ಮಿಸುತ ಧವಳತ್ವ

ಪಂಗ್ತಿಯ ಪಸರಿಕೆಯ ಪಂಟಿಸಿತು ಬೆದರಿದುದುಸುರಬಲವಲ್ಲದೆ ಬಿರುದಿನ

ಬಲುಭಟಿಸ್ತೋನು (ಕೋರಂ. ೬-೯-೧೬). ೨. ಇನ್ನೂ ಮೊದಲನೆಯ

ಪಂಗ್ತಿಯ ಊಟ ಮುಗಿದಿಲ್ಲ (ರೂ. ೨೬). **ಬಂತಿ :** ೧. "ವೀಧಿ, ಆಳಿ,

ಅವಳಿ, ಪಂಕ್ತಿ, ಶ್ರೇಣಿ: — ೫ ಪಂಕ್ತಿ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಹೆಸರು, ಬಂತಿ,

ಸಾಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೦); ಈ ಕೊನೆಯ ಬಂತಿಗಳನ್ನು ಪದೇ ಪದೇ

ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ (ಚಕ್ರ. ೬ ಮುನ್ನುಡಿ). **ಹಂತಿ :** ೧. ಪೊಂಗಳಸವಾಂತ

ಕರುಮಾಡಗಳ ಮಣವಂಕದಾರಗಳ ಹಂತಿಯಿಂದೊಪ್ಪಿದುದು ಮೋಹನಂ

ಸಂಚರಪ ದಾರಿಯೂ ಸೊಳಗೇರಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೮-೮೫); ಅಡಕಿ ತುಂಬುವ

ಹೇಮಫಲಿದುಗ್ಗಡದ ಹೊಂಮೋಣಿಗಳ ಹಂತಿಯ ಸಡಗರದ ಸೌರಂಭ

ವೆಸಿದುದು ಸುತ್ತುವಳೆಯದಲಿ (ಕೋರಂ. ೧-೧೩-೧೦); ಅಲ್ಲಿ

ಹೊಂಗುಲಾದಿ ಹಂತಿ; ಇಲ್ಲಿ ಚನ್ನವೂಮಳಿ (ಅನೀ. ೨೦-೧೦). ೨. ಗುಣ

ಪಸಾಯದ ಕಾಣಿಕೆಯ ಹರಿಯಣದ ಹಂತಿಯ ದಾಯದೊಟಿಕೆ ಪುಣಿಗ

ಕಾದನೆ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೨). ೪. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಬಂಬಲ್ . . .

ಹಂತಿ . . . ಗೊಂದಲ (ಉಂದಲ್) — ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ" (ಕಶಪಾ. ೫೬-೨೨೨); ಹಸಿದವ್ಯಳಿಪ ಸಿಂಹದ ಹಂತಿ . . . ಮಹಾರಥರಳವಿ

ಗೊಟ್ಟದೆ ನೋಡು ದುರ್ಯೋಧನ ಸಹೋದರರ (ಕುಮಾರ. ೩-೧೬).

೫. ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಬರುವುದು ; ಪರಂಪರೆ : ಮುಂದೆಯೊದಗಿದ

ಕಷ್ಟಗಳ ಹಂತಿಯನು ನೆನಸಿಕೊಂಡೊಡೆ (ನನ್ನ. ೨೫-೧೧). ೬. ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಾಲು, — ಪಂಕ್ತಿ : ಅ ಶಿವಾಗಮಲಿಖಿತ

ಹಂತಿಯನಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ನೆಲೆಯೊಡೆ (ಭಾಷಣ. ೩-೨೪).

೭. ಕಣದಲ್ಲಿ ಬತ್ತ, ರಾಗಿ ಮೊದಲಾದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಒಕ್ಕುವಾಗ ತುಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಲಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ದನಗಳ

ಸಾಲು: ನನ್ನ ತಂದೆಯ ಹಂತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಶಿವಶರಣರ, ಹಾಡು

ಗಳನ್ನು, ತಾಯಿಯು . . . ಶಿವಸೊಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ

ಹಾಡುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದರು (ಕನ್ನ. 11, ಅಂಕ); ಹರಗಿ ಬಿತ್ತಿ ಹಂತಿಯಲಿ

ತಿರುಗಿ ನೀ ಸ್ವಂತ ರಾಶಿಮಾಡು (ನಿಲಮು. ೩೬-೬); ಕಾಳು ಪೂರಾ

ಬಣಗಿದ ಮೇಲೆ ಖಣವ ಮಾಡಿ ಹಂತಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಳು ತುಳಿಸಿ ತೂರಿಸಿ

ಮನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೧೯೬).

ಪಂತಿಯಾಗು = ವರ್ಧಿಸು ; ಮುಂದುವರಿ : ಕಾಂತೆಯಂಗದೊ
ಳುದಿಸಿದ ಗರ್ಭಚಕ್ರವು ಪಂತಿಯಾಗಿರುತ್ತಿರೆ ಕಂಡು (ಅಂಜನ. ೯-೧೬).
ಹಂತದಪ್ಪು = ಬೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗು ; ಕೆದರಿಹೋಗು : ಹಂತದಪ್ಪು
ಪಾಟುಂಬಿಯುಂ ತೆರಳ್ ಕುರುಕುಳ್ಳ (ಚಂದ್ರ. ೮-೭೨). ಹಂತಿಯ
ಹಾಡು = ತೆನೆ ತುಳಿಸುವಾಗ ಹಾಡುವ ಹಾಡು : ಮಲ್ಲಪ್ಪನ
ಹಂತಿಯ ಹಾಡು ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಲಿನ ಹೊಲದಲ್ಲಿವರಿಗೂ ಕೇಳಿ ಬರು
ತ್ತಿತ್ತು (ನಡುಗೋ. ೩೬); ತಿವರಣರ ಹಂತಿಯ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ
ವಾಗಿ ಸಂಕಲಿಸಲಾಗಿದೆ (ಕನ್ನ. ೩೩, ೪೦೪). [**ಪಂತಿ**]
ಪಂತಿಕಂಠ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿ ಹತ್ತು ಕೊರಳುಳ್ಳವನು ; ದಳಕಂಠ;
ರಾವಣ : ಅಹಂಕರಿಸಿದ ಪಂತಿಕಂಠನ ಕಂಕರಂ ಪಾದಾಂತದಿಂದೂತ್ತಿ
ದಡ್ಡುಸ್ತಕ್ಕಿಳಿದು ಹೋದನಲ (ಜಸಪ್ಪ. ೫೪-೫೦). [**ಪಂತಿ** + **ಕಂಠ**]
ಪಂತಿಕಾಣಿ, ಹಂತಿಕಾಣಿ, ಹಂತಿಗಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿ
ತಿರುವವರಿಗೆ ಬಡಿಸುವ ಏರ್ಪಾಡಿನ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ. ೨. ಸಾಲಿ
ನಲ್ಲಿ ಊಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಿರುವವನು : ಎಡೆಪಟ್ಟಲ್ಲದ್ದನೆಗೆ ಪಡೆಗಕ್ಕೆ
ತಗುಳ್ಳ ಪಟಾಯಿ ದಿತ್ತರಿಗೆ ತಕ್ಕದೆಯುಡು ಪಂತಿಕಾಣರನೆದೆಯುಡು
ವಿಲಾಸದಿಂದಮರಿಸಿದರಾಗಳ್ (ಸುಕುಮ. ೧೧-೨೬). **ಹಂತಿಕಾಣಿ** :
೩. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವವನು ; ಸಾಲಿನಲ್ಲಿರುವವನು :
ಭ್ರಾಂತಿ ಬಿಗಿದಿದೆ ಚದುರಚಿತ್ತ ಕೆ ಬಂತೆ ಬೇಟೆಂದಾಯ್ತು ರಾಯನ
ಹಂತಿಕಾಣರು ಬರಲಿ ಹಿಡಿಯಲಿ ನಿರತನವ್ರತವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೩೨).
ಹಂತಿಗಾಣಿ : ೨. ಕಿಜುನೊರಡಿ ವಿಸ್ತಾರವಿರುವ ಹಂತಿಗಾಣರು ಭೂರಿ
ಸರ್ಪನಗಳೆರಮನೆ ಹೊಸದಲು ಹೊಸ ಮೆಳೆಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೧-೪).

[ಪಂತಿ + ಕಾಣ]

ಪಂತಿಗಟ್ಟು, ಬಂತಿಗಟ್ಟು, ಹಂತಿಗಟ್ಟು, ಹಂತಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ).
೧. ಸಾಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ; ಸಾಲಾಗು. ೨. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರು ; ಗುಂಪು
ಗೊಡು ; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು : ಪಸನಸುತ ಸಹದೇವ ಸಾತ್ಯಕಿ ದಿವಿಜಪತಿ
ಸುತರಾದಿಯಾದವರವಿರಳದ ತೋರಾಗ್ನಿತಪ್ಪರು ಪಂಪಾಂ.ಹಂತಿಗಟ್ಟಿ
ದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೯). ೩. ಸಾಲಾಗಿ ಕಟ್ಟು ; ಸಾಲಾಗಿ
ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪಂತಿಗಟ್ಟಿದರಲ್ಲಿ ಮಿಗಗಳಂ, ಕಾಲ್ಪಂದಿ
ಕಾಲ್ಪೋಣ ಕುರಿ ಕೋಳಿ ಗೂಳಿ ಮೊದಲಾಗವಂ ಸುತ್ತುಂಬರಿಸಿ, ಹರಸಿ
(ಶ್ರೀರಾಮ. ೬೬೪-೧೯೬). **ಬಂತಿಗಟ್ಟು** : ೧. ಕಟ್ಟಿಟ್ಟು ಬಂತಿಗಟ್ಟಿ
ದರುಂ ತನಗಾಣುತಿಂಗಲೊಳಗಿನಪ್ಪು ತಪ್ಪದು (ದಿವೇಕ. ೧೯೫). **ಹಂತಿ**
ಕಟ್ಟು : ೪. ತೆನೆಗಳನ್ನು ತುಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದನಗಳನ್ನು
ಸಾಲಾಗಿ ಕಟ್ಟು ; ತೆನೆ ತುಳಿಸು : ಆಳುಗಳನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು ಹಂತಿ
ಕಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಹಿರೇ ಕಮತಿಗನು ಊಟವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು
ಬಂದನು (ಬೆಳಭಾ. ೬೯); ಇದುವರೆಗೂ ಯಾರೂ ಈ ರೂಲು ಹೂಡಿ
ಹಂತಿಕಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರಾಜಾದೇ. ೫೯); ಹಂತಿಕಟ್ಟಿಲಕ್ಕೂ ಸುಲಭ (ಅಶೋಕ.
೧೦೯). **ಹಂತಿಗಟ್ಟು** : ೧. ರಣ ಗಜಬಜದ ಗೋಳಾಗೋಳಿ ತಣತುಡು
ಹಂತಿಪಾಂ. ಪಂತಿಗಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ನೃಪನಿರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧).

[ಪಂತಿ + ಕಟ್ಟು]

ಪಂತಿಗುರುಳ್ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವ ಮುಂಗುರುಳು : ತಟೀಪಾದಪ
ದೀಧಿ ಪಂತಿಗುರುಳಂತಿ . . . ಒಪ್ಪಿರೆ ಕೊಂಕುವೆತ್ತ ಸೀತೋದಿ
(ಅರ್ಧನೇ. ೧-೬೧); ಹಸುಳಿದಿಂದಿಯ ಪಂತಿಗುರುಳ್ಳಂ ಗೆಲ್ಲಳಾ
ಕುಸುಮಶರನ ಮಂತ್ರದೇವಿ (ನಾಗಕು. ೨-೯೦). [**ಪಂತಿ** + **ಗುರುಳ್**]
ಪಂತಿಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಊಟದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು
ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಆಹಾರ
ವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆರಾ ಮುನಿಸಂ ? ಜಂಬಿದೇವಗೆ

ಎಂದು ಸುರರೊಳ್ ಪಂತಿಗೊಟ್ಟನೇಕೆ ? (ರಾಮಾ. ೬೪-೧೪).

[ಪಂತಿ + ಕೊಡು]

ಪಂತಿಗೊಳ್, ಹಂತಿಗೊಳ್ ; ಹಂತಿಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗಟ್ಟು ;
ಗುಂಪುಕೂಡು ; ಜೊತೆಗೊಡು : 'ಪಂತಿಗೊಳಿಸು' ಪರಾ.
ಹಂತಿಗೊಳ್ : ದೀಯ ಸತ್ತಿ ಗೆಗ್ಗ ನೊರೆವಿಂಡನಾನೆಗ್ಗ ಕೆದಕಿದೆ ಹಂತಿ
ಗೊಂಡ ನೆಗಟಂ . . . ನೆಗಟು (ಕಬ್ಬ. ೨೦೬). **ಹಂತಿಗೊಳ್ಳು** :
ಪಲರಾಣಿಯರೊಳಗದ ಪಣ್ಣಳುಮಿಕ್ಕಲದೊಳು ಹಂತಿಪಾಂ. ಪಂತಿ]
ಗೊಂಡಸೆಯ (ಹದಿಬ. ೧-೧೯); ಗಂಪಣನು ಬಂಕೆಯರೆಸನೊಡನೆ ತಾನೂ
ಹಂತಿಗೊಂದಿದ್ದನು (ದೀರಬಂ. ೬೬). [**ಪಂತಿ** + **ಕೊಳ್ಳು**]

ಪಂತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗಟ್ಟಿಸು ; ಗುಂಪುಗೂಡಿಸು : ಸುಳಿ
ಗುರುಳಿಂಬ ತುಂದಿಯ ಬಂಬಲಂ ತನ್ನ ಬೆಳ್ಳೆಗಳನುಗುಟ್ಟು ಸೆಳುಗುರೆಂಬ
ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಕುತ್ತಂಗಣಾಗಳ್ ಪತ್ತೆ ಸಾರ್ ಪಂತಿಗೊಳಿಸುವಿನೆಗಂ
(ಅಸಂಪ. ೬-೬೯ ವ). [**ಪಂತಿಗೊಳ್** + **ಇಸು**]

ಪಂತಿದೇರ, ಬಂತಿದೇರ (ನಾ). ಹತ್ತುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದೆ
ರಥವನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನು ; ದಶರಥ :
ಸ್ವಿರಪುದು ಸ್ವಿರಪುದು ಪಂತಿದೇರಗೆ ರಾಮವಸರಿಂ ಪುಟ್ಟು ವಸ್ತಮೆಂದು
ಸೈತಿಟ್ಟು (ರಾಮಾ. ೧೪-೬); ಮರೆತುಡು ಮುಂದೆ . . . ಮಹದ್ವನಂ,
ಪಂತಿದೇರನೆ ಸೊಸೆಯ ಕಣ್ಣೆದಗರ್ವೆಯಂ ಬೀಡು (ಶ್ರೀರಾಮಾ.
೧೨೬-೫೪). **ಬಂತಿದೇರ** : ಜನಕಜಾರಾಮರೆಸಿದರಾ ಬಂತಿದೇರನೆ
ಪಟ್ಟಿದರಸಿಯೆಡಬಲದೊಳ್ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫-೨೯); ರಾಘವಂ ಬಂತಿದೇರಗೆ
ಪುಟ್ಟಿದ ಪರಿಯನಟಾತ್ಮೆ (ಅದ್ಭುತ. ೧೬-೧೧).

[ಪಂತಿ + ತೇರ + ಇ]

ಪಂತಿದೋಳ (ನಾ). ಸಾಲಾದ ತೋಳು, -ಭುಜ.

ಪಂತಿದೋಳವ = ಎರಡು ಕಡೆಯಿಲ್ಲೂ ಸಾಲಾದ ಹತ್ತು ಹತ್ತು
ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು ; ರಾವಣ : ಸಂಬುಜೋಳಮಂ ನೆಗವಿದ
ಪಂತಿದೋಳವ $\times \times$ ನೇಳಪಂ (ಅಶ. VII, ೩೨೩. ೪-೬೬ ; 1122).

[ಪಂತಿ + ತೋಳ]

ಪಂತಿಯುಣಿಸು (ನಾ). ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಊಟಮಾಡುವುದು ; ಸಹ
ಭೋಜನ : ಅಂತು ವಿಶ್ವವಿಲ್ಲದೆ ನಿರಂತರದಿಂ ಕಂತುರೂಪನು
ಯೇಕಾಸನದಿ ಪಂತಿಯುಣಿಸು ಸಹಕ್ರಿಯೋಳಿವದನಂತಿಂತುಂಕೆನ
ಬಹುದೇ (ಅಸಂಪ. ೧೬-೪೨). [**ಪಂತಿ** + **ಯುಣಿಸು**]

ಪಂತಿಯೂಟ, ಹಂತಿಯೂಟ (ನಾ). = ಪಂತಿಯುಣಿಸು : ನೀಳ
ಜಾತಿಯವರೊಡನೆ ಪಂತಿಯೂಟದ ಸವ್ಯವಹಾರವಾಗುವಂತೆ ಎಂತೋ
ವಿರ್ಪಡಿಸಿ (ಬಿಟ್ಟ. ೪೪-೧೯). **ಹಂತಿಯೂಟ** : ಹಂತಿಯೂಟದ
ಚಂದ್ರಮನೆಲ್ಲಿ . . . ಇಂತಾಗಲಪ್ಪದೆ ನಿನ್ನನೊರ್ಪನ ಕಾಲಾಂತಕ
ಗೊಪ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು (ಮೋಹತ. ೮-೧೯). [**ಪಂತಿ** + **ಯೂಟ**]

ಪಂತಿರಥ (ನಾ). = ಪಂತಿದೇರ : (೪). [**ಪಂತಿ** + **ರಥ**]

ಪಂತಿವಲ್ಲ (ನಾ). ಸಾಲಾಗಿರುವ ಹಲ್ಲು ; ಓರೆಕೋರೆಗಳಿಲ್ಲದೆ
ಸಾಲಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಹಲ್ಲು ; ದಂತಪಂಕ್ತಿ : ಸುಲಿಪಲ್ಲ ಕೆಂಬಲ್ಲ
ಮೊಳ್ಳೆಯ ಮುಗುಳ್ಳಲ್ಲಯೆಳೆರನ್ನಲ್ಲ ಕುಲಿಶದ ಪಂತಿವಲ್ಲ ಕಂಗೊಳಿಸ
ಮೊನೆವಲ್ಲಗಳ ನಾರಿಯಲ್ ತೃಂಗಾರಹಾರಿಯಲ್ ಬರುತಿರರು (ಚಿಬ್ಬ.
೬೬-೪೫). [**ಪಂತಿ** + **ವಲ್ಲ** (< ಪಲ್)]

ಪಂತಿವಿಡಿ, ಹಂತಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಹಿಡಿ ; ಓಳೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು ;
ಪಂತಿವಿಡಿದ ತರುಣಕರನ ತೋಷುತ ಸಂತಸದಿಂ ಬರುತಿರಲು (ಅಸಂಪ.
೯-೧೬) ; ಪೊಂಜಗಲಿಯೊಳ್ ಮಿಸುತ ಕಂಬಗಳಂ ನೆಮ್ಮಿ ಮುಟಪ
ದಿಕ್ಕಿಲಂಗಳೊಳ್ ಪಂತಿವಿಡಿದು . . . ಶಿವಮುಖಿಯರಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕರುವಿಟ್ಟಿರದ

ಹೀಗೆ ಪುನಃ ಪುನಃಗಳಂತೆ ಕೊಳ್ಳಿಸಿದರು (ಚಿಬ್ಬ. ೫-೧೧).
ಹಂತಿವಿಡಿ : ಕಟಿಮೂಳಗೊಗದು ಹಿಂಗದ ಮದಕೆ ಮೊದಲ್ಪಡುವುದು
 ಬಹುಭಂಗಂ ಹಂತಿವಿಡಿದು (ಇಯಾ. ೩-೩೬); ಹಂತಿವಿಡಿದು ಬರುತ್ತಿರ
 ಲರ್ಕ್ಕಿರ್ಕ್ಕಿ ತಾಣಂತೆಂದು ನುಡಿತೆಯ್ದಿದನು (ಭರಣ. ೪೫-೯೨);
 ಅರಸುಮಕ್ಕಳು ಭರಣನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗಿ ಹಂತಿವಿಡಿದಿದ್ದರು
 (ಕಗದ್ಯ. ೧೬೦). [ಪಂತಿ+ವಿಡಿ]

ಪಂತಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಅಂತಹಂ ತಾಗೆ ಪಂತಿಸಿ ಬಸಮುಟಾದು ಪಣ್ಣ
 ಕೆಕ್ಕರಿಯಂತೆ ದಿಕ್ಕನೆ ದಿರಿ[ದ] ಮೆಯ್ಯುಂ ಬಳಿಯ ಪೇಣಂ ನುಗ್ಗಿದಂತೆ
 ಕಕ್ಕಳಗಿಲ್ಲಕ್ಕಿ ಬಂಧಮುಂ ಮಿಾನಬಸೆಯಂತಿನ್ನಿಸುಮೊಸರ್ದು ಬಸಿಯುಂ
 ತಿರ್ಪ ರಸಿಗಿಯುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೩೫ವ). [?]

ಪಂತು (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು : ತಾಳಮೇಳ
 ರಾಗಗಳ ಪಂತು ಒಪ್ಪಿ ಷ್ಠಿಲಿಸೆವುಗೆ ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಪಂತು (ಪಾದಿಕೀ.
 ೧೩೬-೨೩). [ಪಂ.]

ಪಂತುವರಾಲಿ, ಪಂತುವರಾಳಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ
 ಹೆಸರು : ಪಂತುವರಾಲಿಯೆಂಬ ರಾಗವು ಸಂಪೂರ್ಣವು, ಪಾಮರರಿಗೆ
 ಪ್ರಿಯವಾದುದು. ಗೀತ, ಕಾಯ, ಪ್ರಬಂಧಗಳಿಗೂ ಇದಕ್ಕೂ ಬಹು
 ದೂರವೆಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ (ಚಿಬ್ಬ. ೬೪). **ಪಂತುವರಾಳಿ :** ಶೋಕ
 ವರಾಳಿ . . . ಪಂತುವರಾಳಿ ನಾಗವರಾಳಿಯೆಂಬ ವರಾಳಿಸಪ್ತ ಕವೇ ಶುದ್ಧ
 ವರಾಳಿಗೆ ಮಿಶ್ರಂಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨೩೫); ಪ್ರಳಯತಾಂಡವ ಪಂತು
 ವರಾಳಿ (ವಿವೇಕ. ೩-೨). [ಪಂ. ಪಂತುವರಾಳಿ]

ಪಂತುವರಾಳಿ 'ಪಂತುವರಾಲಿ' ನೋ.

ಪಂತೈಸು (ಕ್ರಿ). ಸಾಲುಗಟ್ಟು; ಪರಿಧಿಯಂತೆ ಮಂಡಲಿಸು :
 ರಾಮಚಂದ್ರಂ ಪಂತೈಸಿ ನಗರವಂ ಕಮಲಪ್ರಣಯುತ್ತನು (ವೆಂಕಾ. ೬-೧೫ ಸೂಚನೆ). [ಪಂತಿ+ಇಸು]

ಪಂತೋಜಿ (ನಾ). ಶಾಲೆಯ ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ; ಪಂಡಿತ : ಮೋತಿ
 ಚಂದನಂಥ ಪಂತೋಜಿಯು ದೊರಕಿದ ಮೇಲೆ ಕಲಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯ
 ನೇನು ? (ಮೋಹಿನೀ. ೪೩). [←ಮರಾ. ಪಂತೋಜಿ]

ಪಂಥ, 'ಪಂತ' ನೋ.

ಪಂಥ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ ; ಮಾರ್ಗ : 'ಪಂಥಾತಿಚಾರನಿಯಮ'
 ಪರಾ. ೨. ಉಚಿತವಾದ ಕ್ರಮ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗ :
 ಇದು ಕಡಲಂದದೆ ಕಡುಗದಿದಿಡಕೋಳಿಗಾಣವನಕ್ಕಿ ಕೋಪಮನಾಬಿಪುಲ
 ಪಂಥಮೆಂದು ಬಂದಂ ತನ್ನದೇಶಕ್ಕೆ ಕೋಣಪಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೪೨).
 ೩. ಮತ ; ಸಂಪ್ರದಾಯ ; ಒಂದು ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಂಬುವವರ
 ಶಾಖೆ, —ವರ್ಗ : ಜೈತನ್ಯದೇವನ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜವರು ಸನಾತನ
 ದೊಪ್ಪ, ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬವರು (ಭಾರದ. ೨೯೦); ಅಕ್ಕಲಕೋಟಿಯ
 ಮಹಾರಾಜರು ಮೂಡಿಕಪ್ಪಳಗಳು, ಇತ್ತೀಚಿನ ವಾಸುದೇವಾನಂದ
 ಸರಸ್ವತಿ ಟಿಂಬೇ ಮಹಾರಾಜರು ಈ ಪಂಥದವರು (ಮುಸಾಹಿ. ೨೨).
 [ಪಂ. ಪಂಥಾ]

ಪಂಥಗಾರ 'ಪಂತಗಾಣ' ನೋ.

ಪಂಥಗಾಣ 'ಪಂತಗಾಣ' ನೋ.

ಪಂಥತೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹಟಕಟ್ಟು ; ಪಣತೊಡು ; ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು :
 ಆಗ ಮೆಕಟರಮಣದಾಸರು ತಮ್ಮ ವಾದನವನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೇಳಿಸಿಯೇ
 ತಿರುವುದಾಗಿ ಪಂಥ ತೊಟ್ಟು, ವಾಗಿಲುಗಳನ್ನೂ ಕಿಟಕಿಗಳನ್ನೂ ತೆರದೇ
 ಇರುವಂತೆ ಹೇಳಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೬೧).
 [ಪಂಥ (<ಪಂತ್ಯ) + ತೊಡು]

ಪಂಥಪಾಡು, 'ಪಂತಪಾಡು' ನೋ.

ಪಂಥಪಾಡು (ನಾ). ಉಚಿತವಾದ ರೀತಿ ; ಯೋಗ್ಯವಾದ
 ಮಾರ್ಗ : ಭನಯೋಗದಲಿ ಜೀವನ ದಿಡುವ ಭೂಂಶ್ರವನ ನೀ ಕಡಿದೆ
 ಇದು ವಿಚಾರಿಸಿ ರಾಜಧರ್ಮವೆಂದು ಸುಭಟರಿಗೆ ಪಂಥಪಾಡೆಯೆಂದು
 ನೀ ಮುಲೆದನ್ನ ಜಠೆವರೆ ನೀಚ ಹೋಗಿಂ (ತಿಮ್ಮಮಾ. ೧-೪೯).

[ಪಂಥ + ಪಾಡು]

ಪಂಥವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪರ್ಧಿಸು ; ಹಟದಿಂದ ಹೋರಾಡು ; ವಿಷಯ
 ವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸು : ರಾಜಸಭೆ ! ಬ್ರಹ್ಮಸಭೆ ! ಪಂಥ, ಪಂದ್ಯಗಳು !!
 ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಗರುಗಳುಂಟು, ಕೋಳಿಗಳುಂಟು, ಪಂಥವಾಡಲಿ. ರಾಜಾ
 ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕವಿ ಪಂಡಿತರೂ ಮೆಯ್ಯು ಹಿಗರುಗಳೆ ? (ಮಂಗಳ. ೬).

[ಪಂಥ (<ಪಂತ್ಯ) + ಆಡು]

ಪಂಥಾತಿಚಾರನಿಯಮ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರವಣರ ಪ್ರಯಾಣ
 ದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಾದಿಗಳ ಹಿಂಸೆಗಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ
 ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ; ಗಮನಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ : ತಪೋನರರಂಬ ರಿಸಿದುರ್
 . . . ಒಂದು ಪಂಥಾತಿಚಾರನಿಯಮಂಗಿಯು ಪಗಲ್ ದೇವರಂ ವಂದಿಸಿ
 (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೩೬-೨೩) ; ಉಗ್ರೋಗ್ರತಪ್ಪರಣಧರಣಿಯುಮಕ್ಕಂತ
 ಶಾಂತರಸಸ್ವರೂಪಮಂ ತಾಳ್ವ ಪಂಥಾತಿಚಾರನಿಯಮದಿಂ (ಸುಕುಮಾ.
 ೩-೬ವ). [ಪಂಥ + ಅತಿಚಾರ + ನಿಯಮ]

ಪಂಥಾತಿಚಾರನೇಮ (ನಾ). = ಪಂಥಾತಿಚಾರನಿಯಮ : ಸಾಧಸ್ವತ
 ರೆಂಬಾಚಾರ್ಯರ್ . . . ಶ್ರಾವಂತಿಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮನೋಹರೋ
 ದ್ಯಾನದೊಳ್ ಲೇಸಪ್ಪ ಶಿರಾತಳದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿದು ಪಂಥಾತಿಚಾರ
 ನೇಮಮಂ ಮಾಡುತ್ತಿರ್ಪುದುಂ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೧೪-೪೯).

[ಪಂಥ + ಅತಿಚಾರ + ನೇಮ]

ಪಂಥಾನ (ನಾ). ದಾರಿ ; ಮಾರ್ಗ : ಶೈನ್, ಪಥಿನ್, ಮಥಿನ್ ಕಟ್ಟು
 ಗಳುಳಿದ ನಕಾರಾಂತಗಳ ನಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪ ಬರುತ್ತದೆ . . . ಶ್ಲಾವನವು,
 ಪಂಥಾನವು, ಮಂಥಾನವು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ (ಹೊನ್ನ. ೧೦೬) ; ಬೇಗಂ
 ಗಮನಾತೀತಂ ನೋಡಲ್ಪಮಮ ಮನೋರಥಕಮನಿಪುನೀ ಪಂಥಾನಂ
 (ಧನ್ಯಾಲೋ. ೧೬೧). [ಪಂ.]

ಪಂಥಾಧಿಮಾನಿ (ನಾ). ಮತದ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಪಕ್ಷಪಾತವುಳ್ಳ
 ವನು ; ತನ್ನ ಮತವೇ ಹೆಚ್ಚಿಂಟ ಅಭಿಮಾನವುಳ್ಳವನು ; ಸಂಪ್ರ
 ದಾಯನಿಷ್ಠ : ಪಂಥಾಧಿಮಾನಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನಾಪತ್ರವನ್ನು ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ
 ನೇರವಾಗಿ ಕುಟುಂಬವಂತೆ ನೆಕ್ಕು ದೋವ್ ಅವನನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದನು
 (ಪುನರು. ೩೬೬). [ಪಂ. ಪಂಥಾಧಿಮಾನಿ]

ಪಂಥಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಒಂದು ಸಂಪ್ರ
 ದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು : ಸರ್ವಾಪಾತಿರದವರಿಗೂ ಜೈನ ಪಂಥಿಗಳು
 ಬಹುಕಾಲ ಕನ್ನಡಿಯನ್ನು ಅರಿತವರೆ ಆಗಿರುವ ಶಕ್ಯತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿ
 ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೬೮). [ಪಂ. ಪಂಥಿನ್]

ಪಂಥೀಯ (ನಾ). = ಪಂಥಿ : ಅಲ್ಲಿ ನೋಡು . . . ಆ ಈಸಾಯಿಯೂ
 ಆ ಸಿಖ್ಖ ಪಂಥೀಯನೂ ಕೈಕುಲುಕುತಿರುವರು (ಕೈಲಾಶ. ೬೫). [ಪಂ.]

ಪಂದ 'ಪಂತ' ನೋ.

ಪಂದಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಪಲರೊಡೆಗಣ್ಣಂ ಪರಬಲ
 ದಣುವ ದ್ರೋಹರ ಶೂರ ಸಾಮಾನ್ಯನರ್ವಜ್ಞ ಶ್ರೀಮತ್ ಪಂದಯ್ಯಂ
 (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರ. ೫೦-೮ ; ೧೬೮). [ಪಂದ + ಆಯ್ಯ]

ಪಂದರ್, ಪಂದರ, ಪಂದರು, ಪಂದಲ್, ಪಂದಲು, ಹಂದರ್, ಹಂದರ, ಹಂದರು, ಹಂದಲ, ಹಂದಲು (ನಾ). ಚಪ್ಪರ ;
 ಕಾವಣ : "ಕಾವಣಮೆಂದೂಂ, ಪಂದರೆಂದುಂ ಚಪ್ಪರಂ" (ಕಕಸಾ.
 ೬೩-೪೦೬) ; ಅತನುಂ ಪಿರಿಯ ಪಂದರಂ ಮಾಡಿಸಿಯಲ್ಲಿ . . . ದೇವತಾ

ಪ್ರತಿಮೆಯಂ ನಿರಾಸಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೪೨-೧೦); ಬಾಣಸಿನ ಮಜ್ಜನದ
ರಾಣಿವಾಸದ ಮನೆಗಳುಮಂ ನನೆಯ ಪಂದರುಮಂ ತಳಿರ ಕಾವಣಂ
ಗಳುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೬ ವ); ಎಳದಳಿವರ್ವಂದರ್ ಪೊದಬ್ಬಂಗಳೊಗಾರ
ರಸಂ ಕೈನೀರ್ ಮುದಂ ಪೊಂಗಳಸಮೊಲವು ಮೌಹೂರ್ತಮಾಗಲ್
(ಜಗದಿ. ೧೧-೫೩); ಪಡೆ ನಡೆಗೊಳಿ ಪವನಾಧ್ಯಮನಡರ್ದುಮ ಕೆಂಧೂಳಿ
ಯಂಬರ ಮಸುಳ್ಳನೆಗಂ ಜಡಿದುದು ಜಗತೀವಳಯಂ ನಡವಿಯ
ಪಸುರ್ವಿದಿರ ಪಂದರಂಪದಿನಾಗಲ್ (ಮಹಾಣೀ. ೧೩-೪೪); ತಳಿವರ್ವಂದರ್
ತೋರಣಂ ವೇದಿಕೆ ವಿವಿಧ ಪತಾಕಾಳಿ . . . ಕಂಗೊಳಿಸಲ್ (ವಶಕು.
೪-೧೧೯). **ಪಂದರ:** "ಕಾವಣ ಪಂದರಮುಮೆನಲ್ಕಾವಗ ಚಪ್ಪರ
ಮೊಕ್ಕು" (ವಶಕು. ೧೬೬); ಅದ್ವೈತಯುಂ ಮತ್ತ ಮೊದ್ ಗಾಡಿಪಾರ್ತ
ಸಂದಣಿ ಚೆಂಬುಡೆದ ಕೆಂದಳಿ ಪಂಪಾಣಂ. ಪಂಪರಮಂ ಮೆಯ್ಯಂಕೆ
ಗಂಜಿ ಪತ್ತೆಸಾರ್ತೆಂದರ್ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೬೦); ಪರನಡೆದು ತೋರ್ಪ
ಚೆಂದಳಿ ಪಂದರಂಗಳಿಂ . . . ಪ್ರಪಾಶಾಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುರ್ವು
(ಪಾಸಣೀ. ೨-೬). **ಪಂದರು:** "ಪಂದರುಯೆನಲ್ಕೆ ಚಪ್ಪರಮಕ್ಕು"
(ಕಶರ. ೬೧); "ಪಂದರು ಚಪ್ಪರ" (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨೨೫). **ಪಂದಲ್:**
"ಕಾವಣಮೆಂದನೆ ಪಂದಲ್" (ಚಮು. ೬೫); "ಚಪ್ಪರಕೆ ಕಾವಣ
ಮೆಂದು ನೆಜೆ ಪಂದಲೆಂಪಾಣಂ. ರೆಂ" (ಕಲ್ಯಾಣ. ೨೫); "ಕಡ್ಲೆನೆ
ವತ್ತೆಳದೊಳೊಳಂಗಳಿಂದಾ ಪಂದಲ್ (ಉದ್ವ. ೬-೬); ಪನೆ ಪಂದಲ್
ದಟ್ಟಿ ಜಾಗಂ ಜಗಲಿ . . . ಕನ್ನಡಿ ಜನಳಿಳುದ್ದಾಹದೊಳ್ ವಣ್
ನೀಯಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೧). **ಪಂದಲು:** ಉರಿಪ ಸೊಡರ
ತಿಂಥಿಯೆಂ ತರಗೊಂಡ ಮರಕತಮಣಿಗಂಬಗಳೆಂ ಪಿರಿದೊಪ್ಪಿ ತಾ ಪಂದಲು
ಜೊತ ಚಂಪಕ ತರುವನವೆಂಬ ಮೂಳ್ಳೆಯೊಳು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೦-೧೫);
ಮರಕತಮಣಿಗಂಗಳ ಮೇಲೆಸೆವ ಕೆಂಬರಲ ಪಂದಲ ಚೆಲ್ವಿನಿಂದ ಆರಮನೆ
ಮೆಡೆದುದು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೨-೨). **ಹಂದರ್:** ಹಕಾರಕ್ಕೆ—
ಪಲಗೆ, ಹಲಗೆ; ಪಂದರ್—ಹಂದರ್ (ಶಮದ. ೧೫೯ ಪ್ರಯೋ).
ಹಂದರೆ: ಹಸಿಹಂದರವನ್ನಿ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳಿಗೆಡೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿಪ್ಪೆ
ನಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೩೯-೧೪೪); ಧರೆಯೊಳು ಪೆಸರ್ವೆತ್ತ ರಾಯರ
ಮಕುಟವೆಂಬುರುತರಮಪ್ಪ ಹಂದರೆಕೆ ನರನಾಥ ನಿಮ್ಮಾಚ್ಚೆಯನಿಶೊಂದು
ಲತೆಯನಾ ತ್ವರಿತದಿ ಹದ್ದಿಸಿ ಬಹೆನು (ನಾಗಕು. ೧೧-೨೪); ಯಾಗ
ಶಾಲೆಯಂ ನೇಪಾದಿಸಿ ಕುಂಬೆಯಂ ಬಲಿದು ಹಂದರವತ್ತಿ . . .
ಯಾಗಂಗಳಂ ನೆರೆಯಸುತಿದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬-೪); ಪ್ರಕೃತಿಯ
ಸುಂದರ ಹಂದರದಲ್ಲಿ ವಧುವಾಗಿರುವಳು ಈ ಮುಗುದೆ (ಭಾಸಗೀ. ೬).
ಹಂದರು: ಅಂದವಿಲ್ಲದ ಮಸ್ತು ಹಂದರಿಲ್ಲದೆ ಮದುವೆ ಕಂದವಿಲ್ಲ
ದಳ ಮನೆಪಾರ್ತ ಇವು ಮೂಳು ಕುಂದು ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೧).
'ಹಂದರುವಣ' ಪರಾ. **ಹಂದಲ:** ಹಂದಲವೊಕ್ಕು ನಿವಾಹ
ಮಂಟಪಕಾಸಂದದಿ ಬಂದನಾ ನೃಪತಿ (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೦-೪೪). **ಹಂದಲು:**
ಸೊಸೆಗೆ ವಿಸಿ ಇಲ್ಲ, ಹಂದಲಿಗೆ ಹಸಿ ಇಲ್ಲ (ಗಾಡೆ.)

ಪಂದರ ಪಣ, ಹಂದರ ಹಣ, ಹಂದಲ ಹಣ—ಮದುವೆ ಮುಂತಾದ
ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಚಪ್ಪರ ಹಾಕುವಾಗ
ಕೊಡಬೇಕಾದ ತೆರಿಗೆ; ಚಪ್ಪರಹಣ: ಎಬ್ಬತ್ತೊಕ್ಕಲ ಮದುವೆಯ
ಪನ್ನರ ಪಣಮು ಸೂಳೆಯೆರಲ್ಲಿಯ ಕನ್ನಡಿವಣಮುಮಂ ಚಂದ್ರಾರ್ಕತಾರಂ
ದಿಟ್ಟರ್ (ಎಕ. VII, ೩೫೦. ೨೯೫-೨೧; 1074); ಮದುವೆದೊರೆ—
ಮದುವೆಗಳ ಮೇಲಿನ ತೆರಿಗೆ. 'ಪಂದರ ಪಣ' ಎಂದರೂ ಇದೇ ಇರಬಹುದು
(ಪಂದರ—ಹಂದರ=ಮದುವೆಯ ಚಪ್ಪರ) (ಕಶಾ. ೪೦೨); ಮೇಟಿ
ಗಣ್ಣುಗಮುಮಂ ಪನ್ನರ ಹಣಮುಮಂ ದಿಟ್ಟರು (ಕಶಾ. IV, ೩೯-೨೬;
1111); ಫಟ್ಟಿದೇವರಸರು ಮದುವೆಯಾದಲ್ಲಿ ಹಂದರ ಹಣವಂ . . .

ದಿಟ್ಟರು (ಸೌತಾ. IX-i, ೨೦೦-೫೦; 1121); ಕೊಡವೀಸ ಹಂದರ ಹಣ
ಹರವಿಗೊಳು (ಮೈ. ೧೯೩೪, ೨೬-೨೧, 1430); ಅರತೆರೆ ಹಂದಲ ಹಣ
ಪರಹಾರಿ (ಎಕ. IX, ಕೊಡಗು. ೩೩-೧೨; 1115 ?). **ಪಂದರವಿಕ್ಕು** =
ಚಪ್ಪರವನ್ನು ಕಟ್ಟು, —ರಚಿಸು: ಬಾಣಪಾಲದಿಂ ಪಂದರವಿಕ್ಕಿದಂತೆರೆ
ನಭಂ . . . ತಾಗಿದುವಂದೆರಡುಂ ಚೆಂಬುಲಂ (ಪಂಪಾ. ೪-೬೦);
ಫನಮಾರ್ಗದೊಳ್ ಸರಲ ಸಂತತಿ ಪಂದರವಿಕ್ಕಿದಂತೆ ಸಂಧಿಸಿ ನಿಲಿ (ಜಗದಿ.
೮-೬೧). [ದೇ. II ತಮಿ. ಪನ್ನರ್, ಪನ್ನಲ್; ಮಲ. ಪನ್ನಲ್;
ಕೊಡ. ಪಂದ; ತೆಲು. ಪಂದಿರಿ, ಪಂದಿರಿ; ಕೋಲಾ. ಪನ್ನಿ]

ಪಂದರ 'ಪಂದರ್' ನೋ.
ಪಂದರಿಕ್ಕು, ಹಂದರಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಚಪ್ಪರವನ್ನು ಹಾಕು; ಕಾವಣ
ಕಟ್ಟು: ಕೂರ್ಗಣಿಯೊಳ್ ಪಂದರಿಕ್ಕುಂಪಾಯ್ತು ಗಗನಮಂಡಳಮೆಲ್ಲಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೨). **ಹಂದರಿಕ್ಕು:** ಶರದೊಳೆ ಕಟ್ಟುಗಟ್ಟಿದುದು
ದಿಕ್ಕಟವಂಜಿನ ಹಂದರಿಕ್ಕಿದಂಪರಕವೆಂದಿನಂ ತುಟ್ಟುಗಿ ದೀಪ್ತೊಡೆ
ಯಚ್ಚಲಗಂಬು ತಾಗಿ (ಅನಂಪ. ೧೪-೬). [ಪಂದರ್+ಇಕ್ಕು]
ಪಂದರಿಸು, ಪಂದಲಿಸು, ಹಂಜರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಪ್ಪರವಾಗು;
ಕಾವಣದಂತೆ ಹರಡು: ತಾರಾಪಥಮಂ ಮಂಡಲಮಂ ನೆಜೆ ಪಂದರಿಸಿ
ಬೆಳೆದ ನನಕರುಗಳ ತುಟ್ಟುಗಿಡ ತುಟ್ಟೊಂದಿನ ಕೆಲವು ಕವಲೊಂದೊಪ್ಪಿ
ಮವು (ಜಯಕಾ. ೧೫-೨೫). **ಪಂದಲಿಸು:** ೧. ಮದವಣಿಗನ ಮುಂದೆ
ಯ್ವು ಪ ನೃಪತಿಲಕರ ಪಲವು ಕೊಡೆಯಾಗಸಮಂ ಪಂದಲಿಸುತ್ತಂ ನೆಡೆತರೆ
(ಜಯಕಾ. ೪-೨೬). **ಹಂಜರಿಸು:** ೨. ಹೆಣೆ: ಉರಿಕರಿಯಾದ
ಕರಿಕೊಳ್ಳಗಳನವಿಸಿ ಸಿದ್ಧಿಗಿಯ ನುಲಿಯು ಒತ್ತಿ ದಿಗಿಬಿಗಿದು ಹಂಜರಿಸಿ
ತವಗವನ್ನಿ ಮತ್ತೆ ಮೇಲೊಂದು ಕೆಲಗುಡಿಸಿಲ್ಲಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪಶಕಾ. ೧೧-೪೩).
[ಪಂದರ್+ಇಕ್ಕು]

ಪಂದರು 'ಪಂದರ್' ನೋ.
ಪಂದಲ್ 'ಪಂದರ್' ನೋ.
ಪಂದಲಿಡು(ಕ್ರಿ).—ಪಂದರಿಸು ೧ : ಮೇಲಾಗಸದೊಳು ಪಂದಲಿಟ್ಟಂತೆ
ಮುಸುಕಲು ಶರವಲ್ಲಿ (ನೇಮಿಸಂ. ೨೭-೪೦).
[ಪಂದಲ್ (<ಪಂದರ್)+ಇಡು]

ಪಂದಲಿಸು 'ಪಂದರಿಸು' ನೋ.
ಪಂದಲು 'ಪಂದರ್' ನೋ.
ಪಂದಲೆ, ಪಣ್ಣಲೆ, ಹಂದಲೆ (ನಾ). ಹಸಿಹಲೆ; ಆಗ ತಾನೇ ಕತ್ತರಿ
ಸಿದ ಹಲೆ; ರಕ್ತ ಬಸಿಯುತ್ತಿರುವ ಹಲೆ: "ಪಂದಲೆಯೆಂದು
ಪಸಿಯ ಹಲೆ" (ಕಶಾ. ೫೪-೨೭೪); ಮರುಳ್ಳಳಾಟಮಂ ಪಳಪಳನೆಮೆ
ಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡಿ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ನಗುವ ವೀರಭಟರ ಪಂದಲೆಗಳುಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೬ ವ); ಓವದೆ ಕೌಂತೇಯರನ್ನಿ ಪಂದಲೆಗಳುಂ
ಕಂದಿಕ್ಕು (ಗದಾಯು. ೯-೨೯); ಪಂದಲೆಗಳ ಮಾಲೆಯು ಶೂಲದೆ ಕಲಿ
ಗಂಜದೆ ಮನವನೆಂತು ಮಾಡಿದೆ ಮುಗ್ಧೀ (ಗಿಂಕ. ೯-೧೧೪); ಅವರ
ಪಂದಲೆಯು ತಿಣುಕಲ್ಪಾಟದಿಂದ ಮರುಳ್ಳಗೆ ಸಲವರ್ಚಿಸುತುಂ ಕಪ್ಪಕಾಣ್ಕೆ
ಗಳನೊಡೆದು ಕರ್ಪಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೧೪). **ಪಣ್ಣಲೆ:** ಮಲೆಯದೆ
ಮಿಣು ಕೀಟ ತಲೆದೋಡದೆ ಕಪ್ಪಮುತ್ತು ಬಂದು ಬಾಳ್ವಲೆಯನೆ
ಕೊಟ್ಟು ಪೊತ್ತು ನೆಸಗೆಯ್ದವಲ್ಲದೊಡಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಪಣ್ಣಲೆಯನೆ
ಕೊಳ್ಳುಂ (ಪಾಸಪ. ೧೫-೧೯; ಸು. 1158); ಪಾಡುವ ಫಟಿಕ್ಕುಗಳ
ಪಣ್ಣಲೆಯಿಂದೆ ನೋಡಲಾಸುರಮು[ಮ]ಗುವುಳ್ಳಮಾಯ್ತುಜುಮಗೆಲೆಡೆ
ವಿಜ್ಞಾನದೇವಧೂಪನ (ಕಶಾ. I, ೨೬-೩೪; 1162); ಪಡಾದ ಪಣ್ಣಲೆ
ಯೋಳಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋಳ್ಳಡಂ ಕೀಳ್ಳನಡ್ಡಗಟ್ಟಿ ಕೆಡದಿದ್ದರ್ ತುರಂಗದ
ಪೇರ್ವಣಂಗಳಂದಾಳ್ಳಳದೇವದೇಸುನಿಜಾ ಪಾಡವ[ಅವ]ದ್ವು ತಯ್ x x

ಧಾತ್ರಿಯೊಳ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೪೦-೧೪; 1265). ಹಂದಲೆ : ಮುಂದಿಳುಹಿದಳು ಹೇಸಿಕೆ ಹೊನಲಿಡುವ ಹಂ[ಪಾಪಾಂ. ಹಂ, ಬಲು, ಹಣ]ದಲೆಯನಿಡು ನಿನ್ನ ನುಜ ವಿರ ಬರಾಸುರನ ತಲೆನೋಡೆನಲು(ತೊರಾ. ೩-೭-೨೧) ; ಅದಿರದಿರ್ಚಿ ಸಾರ್ಚಿದರ ಹಂದಲೆಯಂ ಹಂದಿಯ್ತು (ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೬, ಹಾಸುಗ. ೪೪-೪; ?). 'ಬಾಬ್ಬಿಲಿ' ಪರಾ.

[ಪನ್(\leq ಪಸ್)+ತಲೆ]

ಪಂದಲೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). (ಕತ್ತರಿ) ರಕ್ತ ಬಸಿಯುತ್ತಿರುವ ಹಸಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ಪಡೆ, -ಹೊಂದು : ಬಲಿವೆಚ್ಚಾ ಕವಲಂಬರಿಬರ ಪಂದಲೆ ಗೊಂಡಪಚ್ಚೊಳಗುಳ್ಳುಳುತ್ತಿರೆ (ಜಯವಾ. ೬-೪೩).

[ಪಂದಲೆ+ಕೊಳ್]

ಪಂದಲೆದರ್ (ಕ್ರಿ). (ಕತ್ತರಿ) ರಕ್ತ ಬಸಿಯುತ್ತಿರುವ ಹಸಿಯ ತಲೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರು : ರಣಾಡಂಬರದಿಂದಮಂಜ ದೊಡೆ ಪಂದಲೆದಂದವೆನೆಂದು ಪೂಣ್ಣು (ಪರಾಸಾ. ೧೩-೧೩೫).

[ಪಂದಲೆ+ಕರ್]

ಪಂದಲೆಪಚ್ಚು 'ಪಂದಲೆವಚ್ಚು' ನೋ.

ಪಂದಲೆವಚ್ಚು, ಪಂದಲೆಪಚ್ಚು(ನಾ). ಹಸಿಯ ತಲೆಗಳನ್ನು ಅಭರಣ ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವವನು ; ಪರಮೇಶ್ವರ ; ಶಿವ : "ಎಣ್ಣುಯ್ಯಂ . . . ಪಂದಲೆವಚ್ಚು . . . ಅಯ್ಯೊಗಂ-ಈ ೩೩ ಈತ್ತರಂಗಿ ಪೆಸರ್" (ಕತಸಾ. ೪೭-೧) ; "ಪಂದಲೆವಚ್ಚು, ಸಾಂತ, ಬೆಳ್ಳದಿಯನೆನೆ ಶಿವಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೫) ; ಪಂದಲೆವಚ್ಚುನ ಪಸಿದೊಗಲ್ಲ ಕೆದನ . . . ಸೌಂದರ್ಯಶಾಲಿಯ ರಂಗಗೆ ಸಾಟಿಯೆಂಬ ಮಂದಭಾಗ್ಯರ ಮಾತು ನಿಜವೆ (ಕತಸಾಂ. ೪-೪೨) ; ಪಂದಲೆವಚ್ಚು ರಗಚ್ಚುಸರಮಂ ತುಡಿಸಿ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೧-೧೨). ಪಂದಲೆಪಚ್ಚು : "ಪಂದಲೆಪಚ್ಚು, ಪಂದಲೆ ವಚ್ಚು = ಹಸಿ ತಲೆಗಳನ್ನು ಅಭರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡವ, ಶಿವ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೩).

[ಪಂದಲೆ+ಪಚ್ಚು]

ಪಂದಳಿಗೆ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಹೆಣೆದುದು ; ಹುಲ್ಲುಚಾಪ : ಪಂದಳಿಗೆನೆಲ ಮಿಂಡೆ ಬಿದ್ದಿ ನನ ಸವಿಸುಡಿಯ ನಿಂದು ನೋಡುವುದೆನಲ್ ಹೊಂಡೆ ಬೆಂದಳಿಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೩೪-೧೦೯). [ಪನ್(\leq ಪಸ್)+ದಳಿಗೆ]

ಪಂದಳಿರ್ (ನಾ). ಹಸುರಾಗಿರುವ ಎಲೆ ; ಹೊಸಬೆಗುರು ; ನವಪಲ್ಲವ : ಕೆಲಗಣ ಕೆಂದಳಿರ್ ಪುದಿದ ಮೇಗಣ ಪಂದಳಿರೊಂದಿ ದೊಂಡು ಕೆಂಯ್ ಬಾದ ಪಸುರ್ಪಮಂ ಪೊಳೆವ ಕೆಂಪುಮನಾಳ್ವಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೨) ; ಪಂದಳಿರ್ ತೋರಣಂ . . . ಮಂಗಳಾನಕದೊಂದು ರವಂ ಬಗೆಗೆ ವಂದುಪಂದರವನೆಯೊಳ್ (ಪಾಪ್ಯವ. ೨೩೪) ; ಜನ್ನ ಸಾಲೆಯ ಬಳಿಯ ಪಂದಳಿರ್ ಪಂದರದಿ ಸಮದ ದೀಡಾರಕವರಂ ಪುಗಿಸಿ, ಪಂದರ್ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೦-೩೩೨).

[ಪನ್(\leq ಪಸ್)+ತಳಿರ್]

ಪಂದಿ, ಹಂದಿ (ನಾ). ೧. (ಕರಿಣವಾದ ಮೂತಿಯುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಅಗೆದು ಗೆಡ್ಡೆಗೆಣಸುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯಾಹಾರಿಯಾದ ಪ್ರಾಣಿ ; ವರಾಹ ; ಸೂಕರ : ಉಪಶ್ರೇಣಿಕಂ ಬೇಟೆಯನಾಡಲ್ಪೋಗಿಯಡವಿಯೊಳ್ ದುಷ್ಕಾಶ್ವಮನೇಣ ಪಂದಿಯ ಬಟಾಯಂ ತಗುಳ್ಳೊಡೆ (ಮತ್ಸ್ಯಾಂ. ೧೬೨-೧೬) ; ವಿನಾಸವೆ ಪಂದಿಯಂದೆನಿತಾನುಂ ತೆಟನಾಗಿ ಡೊಂಬದ್ದಿ ಯನಾಡಲ್ ನೀನುಂವೆಯ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೭) ; ಕೆಲರನಾಡ ಬೆಳ ತೂರ ಪಡುವಣ ದೆಸೆಯ ಮೊಟದಿಯೊಳ್ ಪಿರಿಯ ಪನ್ನಿಗಿವಿಟ್ಟೊಡೆ ಪನ್ನಿಯುಂ ನಾಯುಮೊಡಸತ್ತುವು (ಎಕ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೪೧-೧೧, ೨೨೦) ; ಪಂದಿ ಡುಜುಕೆಂದೊಡೆ ತಾಂ ಡುಜುಕೆಂಬುದೇ ಮಹಾವನಕೆಯಂ ವಿವಾರಿಸುವ ಸಿಂಹಂ (ಗ೦ಕ. ೧-೨೯). ೨. ಕಾಡುಹಂದಿ : ತುಂಗ

ಭದ್ರಯಾ ತದಿಯೊಳ್ . ತಾಣವೀಡುಗಳೆಲ್ಲ ರಾಮೇಶ್ವರ ಎನ್ನು ತೀರ್ಥದಾ ಮೊದಲೊಳ್ ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕಿ ಪೊರದ ಪನ್ನಿಗಳನಿಟಾಯಲ್ ಬನ್ನಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀ) (ಎಕ. XXXIII, ೩೩೧-೧೦ ; ೨೦೪). ಹಂದಿ : ೧. "ಕೋಳಿ, ಕ್ರೋಡೆ, ಸೂಕರ, ವರಾಹ, ಪೋತ್ರೇ, ದಂಪ್ಪಿ, ಪೈಪ್ಪಿ, ಕಿರಿ-ಈ ೮ ಹಂದಿ" (ಹಲಾಯು. ೩೪-೭೩) ; ಅನಂ ಸತ್ತೊಡೆ ಹನ್ನಿ ಸತ್ತುದು ನಾಯಿ ಸತ್ತುದು (ಸೌತಾ. XI-೧, ೧೪೭-೧೫ ; 1104) ; ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಡೆದುಡಾತಂಗೆ ಗುರುವಿಲ್ಲ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಜಂಗಮವಿಲ್ಲ . . . ಅನನ ಬಾಳುವೆ ಹಂದಿಯ ಬಾಳುವೆ (ಮಹಾವೇ. ಬ. ೯೦-೨೧೫) ; ಹಂದಿ . . . ಮಲೆಪುತ ಗಣಣ ಗರ್ಜಿಸಿತು (ಕುನ್ಯಾ. ೫-೪೫) ; ಹಂದಿಗೆ ತುಪ್ಪ ಸಕ್ಕರೆ ಉಣಿಸಲು ಗಣೇಂದ್ರನಾಗಬಲ್ಲದೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೩-೧).

ಹಂದಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಘಟೆ - ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯಲು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಅಳತೆಯ ಕೋಲು, -ಗಳೆ : ಕಟ್ಟದಲಿಗನ ನಾಲ್ಕು ತುಗೇಣ ಹಂದಿಯ ಗಡಿಂಬದ ಘಟೆಯು ಮತ್ತರಯ್ಯ ತುಂಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಕ. V, ೧೪-೪೩ ; 1142). ಹಂದಿಮುಸುಡಿಹುಣ್ಣು - ಹಂದಿಯ ಮೂತಿಯಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿದ್ದು ಯಾವಾಗಲೂ ಕೀವು ಸೋರುವ ಹುಣ್ಣು, -ವ್ರಣ : ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹಂದಿಮುಸುಡಿಹುಣ್ಣಾಗಿ ಕೀವು ಸೋರುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಹಂದಿಮೂತಿಯು ಹಂದಿಮುಸುಡಿ ಹುಣ್ಣು : ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹಂದಿಮೂತಿಯು ಹುಣ್ಣಾಗಿ (ರೂಢಿ). ಹಂದಿಯ ಸಲಿಕೆ - ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ (?) : ಮತ್ತರಿಗೆ ಪಂದಿಯ ಸಲಿಕೆಯೊಂದಂ ತಿಜುವರ್ (ಎಕ. V, ೧೪-೪೩ ; 1142).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪನ್ನಿ, ಪನ್ನಿ ; ಮಲ. ಪನ್ನಿ ; ತುಳು. ಪಂಜಿ ; ಕೊಡ. ತೆಲು. ಪಂದಿ ; ಕೊಡ. ಪೊಡಿ ; ಕೋಕ. ಪಜ್ ; ಪರ್ಜಿ. ಪೆಂಡ್, ಪೆಂಡ್ ; ಗಡಬ. ಪಂಡ್, ಪಂಡು ; ಗೊಂಡಿ. ಪದ್ದೀ ; ಕುಣ. ಪಜಿ ; ಕುಡಿ. ಪಜ್ಜಿ, ಪಂಜ್ಜು]

ಪಂದಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಆತಂಗೆ ಮಗಂ ಸನ್ನ ಮಹಾ ಸಾಮಸ್ತಂ ಪನ್ನಿಗನ್ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರದು. ೭೪-೧೧ ; 968) ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಿಾನು : ಕೊರವಂ . . . ಮುಡಿಲುಂ ಪಂದಿಗೆ ನೆಂಬ ಮಿಾನೆದಗದನಾ ಭಕ್ತಂ ಮಹಾಲೀಲೆಯಂ (ಶ್ರೀಪತಿ. ೫೭-೪) 'ಪಂದಿಮಿಾನ' ಪರಾ. [ಪಂದಿ+ಗಿ]

ಪಂದಿಗಡ್ಡೆ, ಹಂದಿಗಡ್ಡೆ, ಹಂದಿಗೆಡ್ಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಡ್ಡೆ ; ವಾರಾಹಿ : ನಯನಜಲಂಗಳುಣ್ಣುಪೊಡೆ . . . ಪಂದಿ ಗಡ್ಡೆಯ ಪುರುಷಯ್ಯೂಪಜಮಕ್ಕು ಪಯೋಗಿಸಿದಂದು ಮುಟ್ಟುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೨೦೫). ಹಂದಿಗಡ್ಡೆ : "ವಿಶ್ವೇಶ್ವರನಾ, ಪ್ರಿಯಾ, ಪೈಪ್ಪಿ, ವಾರಾವತಾಂಪ್ರಿ, ಬದರೀ-ಈ ೫ ವಾರಾಹಿ, ಹಂದಿಗಡ್ಡೆ" (ನಾಚರಾ. ೧೧೨) ; "ಅಮೃತ-ಬೋಬಗಡಲೆ, ಹಂದಿಗಡ್ಡೆ" (ಒಪ್ಪ. ೪). ಹಂದಿಗಡ್ಡೆ : ಮುನಿಳುಮಾರಗ್ಗ ಹಂದಿಗಡ್ಡೆಯಂ ದಾಡೆಯಿಂದಗುಟ್ಟು ನೀಡುವ ಪನವರಾಹಂಗಳಿಂ . . . ಸೊಗಯಿಸುವುದು (ಪಾದಂಪಾ. ೨೨೦). [ಪಂದಿ+ಗಡ್ಡೆ/ತೆಲು. ಪಂದಿಗಡ್ಡೆ]

ಪಂದಿಗೊಳ (ನಾ). ಒಂದು ಉರಿನ ಹೆಸರು ; ೧೨ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗದಗ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಈಗಿನ (ಹಿರೇ)ಹಂದಿಗೋಳ : ಶ್ರೀ[ಕೋ]ನೃದ ಪೆಗ್ಗುಯ್ಯಂ ಪನ್ನಿ ಗೊಳವನಡೆಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿನ್ನಾಳುತ್ತಂ (ಸೌತಾ. XI-1, ೪೩-೧೫ ; 970). [ಪಂದಿ+ಕೋಳ]

ಪಂದಿವಲೆ (ನಾ). ಕೋಟೆಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ ; ಹಂದಿಯ ತಲೆಯಾಕಾರದ ಆಯುಧ ; ೧೨ "ಹಂದಿಯ ತಲೆಯ ಶಕ್ತಿಯೂ ಅವುಗಳ ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳ

ಮೊನ್ನೆಯೂ ಅದರಿಂದ ಏಟು ತಿಂದವರಿಗೇ ಗೊತ್ತು. ಅದೇ ಆಕಾರದ ಅದೇ ಶಕ್ತಿಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಈ ಆಯುಧಗಳು ಕೋಟಿಯ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು" (ಕರ್ಣಾಟ. ೫೮); ಕತ್ತರಿ ಪಂದಿವಲೆ ಹಾಲೆ . . . ಗೊಂದಲದ ಸಂವರಣೆಯಿಂದ ಕೋಟಿ ಕಟ್ಟೊಪ್ಪಿತು (ಸಮ್ಯಕ್. ೮-೨೮); ಬಲಿವ ಪಟಲ ಬೆಣೆ ಹೆಣೆಗೈ ಪಂದಿವಲೆ ತರುಗುಣೆ ಭೀಮಗಡೆಯ ಬಲಿವ ಕೆತ್ತವ ಬಡಗಿಗೊಂದಾ ದುರ್ಗ ಸಲೆ ಮುಚ್ಚಿದುದು ಕಣ್ಣಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೭-೫೮); ಎಡಬಲದೊಳಿಟ್ಟು ಪಂದಿವಲೆ ಮುಚ್ಚಿದರ್ ಕಲ್ಲುಂಡುವಳೆಕೊಂ ಪಂದಿವಲೆಕೊಳಿಟ್ಟು ಬೊಟ್ಟುಪಾಪರು (ಜಬ್ಬ. ೪೨-೩೩); ಮೇಲೊಪ್ಪಿತ ಪಂದಿವಲೆ ದಸಿ ಕೂಲಗೊಳೊಲೋಕ ಕತಿಶಯಮಾಯು (ಕಂಸವಿ. ೨-೩೩). [ಪಂದಿ+ತಲೆ]

ಪಂದಿಪುಟ್ಟು, 'ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು, ಪಂದಿಪುಟ್ಟು, ಪಂದಿಪೋಟು (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಇಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಉಪ ಕರಣ, -ಸಾಧನ : ಗಡೆ ಪಂದಿವ[ಪಾಪಾಂ. ತಲೆ ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು, ಹೆಣೆಗಣೆ ನಲಿಸಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೨-೩೩). ೨. (ಹಂದಿಯನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡಲು ಬಳಸುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ತುಡುಕಿ ಓಡುವ ಪಂದಿಗಳ ಜಾಯಿಲಗಳು ತಡೆದು ನಲಿಸಲು ಕಲಿಗಳು ದಿಡದೆಯ್ದಂ ದಿಟ್ಟ ಪಂದಿಪೊಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕಡಿಕೆಯ್ದಿಪಾಡಾದಿದರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೮೯). ಪಂದಿಪುಟ್ಟು : ೩. ತಟ್ಟುಗಿದಂಬುಗಳಿಂದ ತಿವ ಪಂದಿ ಪುಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೊರಲು ಕೊಯ್ದುಪರಿದಸುಗಳು ಬಿಟ್ಟು ಪೋದಪುದರೆ ಬರಲು (ರಾಮವಿ. ೧೩-೨೭). ಪಂದಿಪೋಟು : ೧. ಸುರಗಿ ಸಬಳ ಪಂದಿ ಪೋಟಿ ಗಡೆ ತೊರೆ ವರಗುಂಡು ಪಟಿಲುಗಳಿಂದ . . . ಲಗ್ನಿಯನಳು ಹಿಡರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೯-೨೭). 'ಪಂದಿವಲೆ' ಪರಾ.

[←ತಲು. ಪಂದಿಪೋಟು, ಪಂದಿಟ]

ಪಂದಿಪೋಟು 'ಪಂದಿಪೊಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಂದಿವಿಾನ, ಹಂದಿವಿಾನು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು : ಗಟಾಮಾನ್ಸಿಗುಡಿ . . . ಪಂದಿವಿಾನೆವಿಾನೆವನ್ನಗ್ಗಡೆ ಬಣ್ಣ ಮೀನೊಪಿ ವೆಲ್ಲಂ ಬೀಳುವಾ ತಾಣದೊಳ (ರಾಜತೀ. ೫-೧೧೫). ಹಂದಿವಿಾನು : ಕೊಡತಿವಿಾನು, ಹಂದಿವಿಾನುಗಳು ನೋಟಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಹಂದವಾಗಿಲ್ಲ (ಜಾಲಪ್ಪ. 11, ೯೩೧). [ಪಂದಿ+ವಿಾನ]

ಪಂದಿರಿಬೋಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಪನ್ನಿರಿಬೋಯ [ಸ್ಯ] ಛಾರದ್ವಾಜಗೀಶ್ವ ಪವ್ಯತಮೂ (ಇಲ. VII, ೧೪೮-೪೨ ; 668). [?+ಬೋಯ]

ಪಂದಿವಿಂಡು (ನಾ). ಹಂದಿಗಳ ಗುಂಪು, -ಸಮೂಹ : ಪಂದಿವಿಂಡು ಗಳಗ್ಗಣ್ಣನೆನಿಪ್ಪ ಮದ್ದಪುವಂ ನೃಪಂ ಬಂದು ದೀಳಿಪಂ (ಜಾಲಪ್ಪ. ೩-೧೩-೨೫). [ಪಂದಿ+ವಿಂಡು]

ಪಂದಿವೇಂಟಿ, ಹಂದಿವೇಂಟಿ (ನಾ). ಹಂದಿಯ ಬೇಟೆ : ಮುತ್ತಂ ಪಂದಿ ವೇಂಟಿಯ ಮಾತಂ ದಿನ್ನಸಂಗೆಯ್ಯಂ (ಸಂಪದಾ. ೫-೪೫೪). ಹಂದಿ ವೇಂಟಿ : ತನತನಗೆ ಹಂದಿವೇಂಟಿಗೆ ವಸತರೆಯ್ತಂದು ನಿಂದು (ಗಿಂಕ. ೧-೯೯). [ಪಂದಿ+ವೇಂಟಿ]

ಪಂದು (ನಾ). ಹಂಚಿಕೆ ; ಯುಕ್ತಿ ; ಉಪಾಯ : ನನ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಅವರ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸೋರಾದರೂ ಯಾರು ? ಅವಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಪಂದು ಮಾಡಿದೆ (ನುಡಿ. ೧೦); ತಾನು ಏನಾದರೂ ಒಂದು ಪಂದು ಮಾಡ ಬೇಕು. ಅವನನ್ನು ಉರುಳಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡನು (ಘಟೀಮು. ೭೮); ಮುಖ್ಯನ್ಯಾಯಾಧೀಶನೇ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತ ಮೇಲೆ ಇಂಥ ಪಂದು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ (ಜೇಕ್ಸ್. ೫.೨೫೧).

[←ತಮಿ. ಪನ್ನು/ಪಾರ. ಮರಾ. ಪಂದ್ = ಮೋಸ, ಕುಟಿಲ ; ಹಿಂ. ಪಂದ್, ಪಂದಾ = ಜಾಲ, ಪಾಶ, ಬಲೆ]

ಪಂದೆ, ಹಂದೆ (ನಾ). ಹೇಡಿ ; ಅಂಜುಬುರುಕ ; ಪುಕ್ಕಲ : "ದರಿತ . . . ಶಂಕಿತ : -ಈ ಪ(ಹ)ಂದೆ" (ಜಲಾಯು. ೫೮-೧೯೯) ; ಕೊಂದು ಜಲಾಯುವನಾತಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಜನಕಸುತೆಯನೊಯ್ಯಂ ಮತ್ತಾ ಪಂದೆಯನಂತಕನುಖದೊಳ ತಂದಿಟ್ಟಿಂದಲ್ಲದಬುಗುಮೇ ರೌದ್ರರಸಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೯೪) ; ನಾಣಲಿ ಪಾಣ್ಣಂ ಪಂದೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೦-೩೦) ; ಕಲಿಯಂ ಪೊರೆದೊಡೆ ಕೂಪಂ ತೋಪಂತಿರೆ ತೋರ್ಕೊಮ ಪಂದೆ ಪತಿಗೆ ಸಂಗರದಿದೊಳ (ಗದಾಯು. ೨-೨೩) ; ಪೊನಂ ಕಂಡ ಪಂದೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣಂ ಮುಚ್ಚಿತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪) ; ಪಂದೆಯ ಗೊಂತಂಕು ನೀಂ ಕುಣಾ, ಪಣ್ಣಂಜುವೆಯಾ ! (ರಾಮಾಪ್ಪ. ೬೧-೨೧). ಹಂದೆ : "ಭೀರು ಭೀಶಂ ಹಂದೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೯-೧೨) ; ಹಂದೆಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಯುಧವಿದುರ್ ಭಲವೇನು (ಬಸವ. ೧೦೮) ; ಶರಣರ ಮನೆಯ ದಿರುದಿನಂಕಕ್ಕೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದಿರೆ ದೇವ ಎಲೆ ತಂದೆ ಎಲೆರೆ ಹಂದೆ ಕೂಡಲಸಂಗ ಸ್ವಯವಾಗು (ಬಸವ. ೧೨-೩೦) ; ಹಂದೆ ಹೋಗಿರೆ ನಾಯ ನಿನಗೇಕಮರಮಾನವರ ದಂದಕೂಕರ ಭುವನದೊಡತನ (ತೊರರಾ. ೫-೩-೫೩) ; ನಿಂದು ಕಲಿಗಳ ಕಾಲೆಣಿಗಿ ದಿಡಿಸಿಕೊಂಡ ಹಂದೆಗಳಿಗೆ ಲೆಕ್ಕ ವಿಲ್ಲ (ಕಂಸವಿ. ೧೫-೯೪). [ದೇ.1 ತಲು. ಪಂದೆ]

ಪಂದೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಹೇಡಿಯ ಕೆಲಸ : ಬಗೆದಂದಿ ಪಂದೆಗಟ್ಟಂಗಳ ನಟಾಪುವ ನಿನ್ನುತ್ತಿಯಂತಿಕೆ (ಜಗದಿ. ೧೩-೫೩). [ಪಂದೆ+ಗಟ್ಟು]

ಪಂದೆತನ, ಹಂದೆತನ (ನಾ). ಹೇಡಿತನ ; ಅಂಜುಬುರುಕತನ ; ಪುಕ್ಕಲತನ : ನಿನಗೆ ಪಂದೆತನಮೆ ತಾನಾದೊಡಿನತಾನುಂ ಧಯವಿಲ್ಲ ದೊವೊಯೆ ನೆಲಪಿನ ಕಾಲೆಟ್ಟಮಂ ಕೊಯ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೧೩೧) ; ಪಂದೆತನವಲತನದಿಂದ ದಿಡುಗಡೆಯೊಂದಿ ಹಿಂದಿನಪಮಾನಗಳ ತೊಳೆಯ ರೇಳಿ (ವಿಜೇಗ. ೪೩-೫). ಹಂದೆತನ : ನಿನ್ನ ಸಿಂಹವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಎನ್ನ ಹಂದೆತನವ ಕಳೆದು ಮುನ್ನ ನಿನ್ನ ಪಾಪವೆನುವಂತೆ ಸಾಗುವೆ (ಜೀವಲ. ೭೬-೮). [ಪಂದೆ+ತನ]

ಪಂದೆಮು (ನಾ). (?) : ಸಾಲಮಿಲ್ಲಾ ಮೆಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ . . . ಕಂದಬೂರಾ ನಾಲ್ಕದಿನ್ನರು ವಿಡತ್ತರು ನಾವಿದ ಪಂದೆಮು ಅಪಾಯ ಕುರೆ ದತ್ತರಾ ಪೊರುಳ××ಮುನಿಗಿತ್ತು (ಎಕ. ೫, ಕೋಲಾರ. ೭-೯; ಸು. 760). [?]

ಪಂದೆವಾನಿಸ (ನಾ). ಹೇಡಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯ ; ಅಂಜುಬುರುಕ : ಪಂದೆವಾನಿಸರ್ ಲೇಸನೆ ಕಾಣರಿಂಬ ಪುನಾಣ್ಣು ದಿಯಂ ಪಿಡಿಗಟ್ಟನಕ್ಕದಿರ್ (ಜಿಜಿ. ೩-೧೪೩). [ಪಂದೆ+ವಾನಿಸ, (<ಮಾನುಸ)]

ಪಂದೋಗಲ್ 'ಪಂದೋಲ್' ನೋ.

ಪಂದೋವಲ್ 'ಪಂದೋಲ್' ನೋ.

ಪಂದೋಲ್, ಪಂದೋಗಲ್, ಪಂದೋವಲ್, ಹಂದೋಗಲ್ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಕೊಗಲು ; ಹೊಸದಾಗಿ ಸುಲಿದ ಚರ್ಮ : ಪಂದೋಲ್ ನೆತ್ತರ್ಕೇವಡಗಂದಿನ ತಾಂ ಕೊಪ್ಪಿದ ವಸ್ತು ಸತ್ತ ಕ್ರಿಮಿಗಳ ಸಂದಸ್ಥಿಯಿಂದಿವೇಲುಂ ಕುಂದದೆ ಮುಟ್ಟು ಪಡಮಕ್ಕುಮರ್ಚನ ಮತದಿಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೩೩) ; ಪಂದೋಲ್, ಪಂದೋವಲ್ (ಶಮದ. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ). ಪಂದೋಗಲ್ : ಪಂದೋಗಲೊಳ್ಳುಬುವೆರಸು ತಿವಿವಾ ನೀರುಮನುಂಡು ಗಡಂ ತಮ್ಮಾಚಾರಕ್ಕೆ××ಮಿಗಿಲಾಮೆ ಪಿರಿಯ ರೆಂಬರ್ ಕೆಲಬರ್ (ಸಮಪ. ೬-೧೫). ಪಂದೋವಲ್ : ನಾಥಿನಲೆಗಂ ಬಸಿಯ ಪೋಟ್ಟು, ಅಲ್ಲಚಮ್ಮಂ-ಪಂದೋವಲಂ ತೆಗೆದು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೫೦-೫) ; ಆ ಚಂಡಾಲಕ್ಕನ್ನೆ ರೋಮಂಚೊರೆದ ಪಂದೋವಲ ಪಂಜರ

ದೊಳಕ್ಕೆ . . . ಪದಿಯಂ ಕೆತ್ತ ಗುಳಿಯನಿಕ್ಕಿ (ಕಾಪಂ. ೭೫೦);
ಅವರಾಕ್ಷನನ ಕಂಡುಹಿಡೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಕಲ್ಲೆಣಿಸಿ ಪಂದೊವಲನಾಂತು ದನೆ
ಯುಟ್ಟಿ ಗೆಯನುಟ್ಟು ಭವಗೆಟ್ಟು ಭಾ (ಉದ್ವ. ೫-೨೯); ಸರರ ಕಲೆಗಳ
ಜಪದ ಸರದಿಂದ ಪಂದೊವಲ[ವಾಕಾಂ. ಪಸಿದೊಗಲ]ಭೋತೃದಿಂದ . . .
ಭಯಂಕರರೂಪನಾದ ಮೋದೋಹೋತನೈತಂದೊಡೆ(ಜೈ. ಮಿ. ಭಾ. ೧೬-೨೪).
ಹಂದೊಗಲ: ಹಂದೊಗಲ ಹಾಸಿನೊಳು ಮಂಜಂ ಜದಿಯ ಹೊಲೆಯ
ನೋಲಗವಿತ್ತು (ಪಚ್ಚಾ. ೧೧-೩೧).

[ಪನ್ದ (< ಪಸ್ಯ) + ತೋಲ್.]

ಪಂದ್ಯ 'ಪಂತ್' ನೋ.

ಪಂದ್ಯ ಕಟ್ಟು 'ಪಂತ್‌ಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಂದ್ಯಾಟ (ನಾ). = ಪಂದ್ಯ ೧ : ಇಂದು ಭಾರಿ ಭೋಜನ; ಆಮೇಲೆ
ಪಂದ್ಯಾಟ (ಮನಸ. ೪೩); ಆ ಪುಟ್ಟ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಬೇಗನೆ ಪಂದ್ಯಾಟದ
ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿಯಿತು (ರಂಗವ. ೨೧೩); ಪಂದ್ಯಾಟದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಹೆಸರು
ಕೊಡಬಹುದು (ನಿಲಮ. ೩೩-೨೨). [ಪಂದ್ಯ (< ಪಂತ್) + ಆಟ]
ಪಂಪೆ (ನಾ). ಸಮಭಾಗ : "ಪಂಪಮನಲ ಸಮಭಾಗಂ" (ಚತು. ೯);
"ಪಂಪಮ ಸಮಭಾಗಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೪).

[< ಪನ್ಪು ? / ಕಮಿ. ಪಯಲ್; ತೆಲು. ಪಂಪಕ, ಪಂಪು]

ಪಂಪೆ, ಹಂಪೆ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : 'ಪಂಪಯ್ಯ'
ಪರಾ. ೨. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'ಅದಿಪುರಾಣ',
'ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ'ಗಳೆಂಬ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವ
ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಜೈನಕವಿ : ಮುಂ ಸಮಸ್ತ ಭಾರತಮನಫೂರ್ವನಾಗಿ ಸಲೆ
ಪೇಟ್ಟು [ಕವೀಶ್ವರ]ಲ್ಲ ವರ್ಣಕಂ ಕತೆಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯ ಪೇಟ್ಟೊಡೆ
ಪಂಪನೆ ಪೇಟ್ಟು ಮೆಂದು ಪಂಡಿತರೆ ತಗುಳು ದಿಚ್ಚ ಬಾಸೆ ಪೇಟರೊಡಚ್ಚ
ದೋ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧); ನುಂದಿಂ ಪಂಪನೊಬ್ಬ
ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪೊನ್ನಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಪೇಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಯನಾ ರತ್ನ ಕವೀಶ್ವರಂ
ಸಮದ ತತ್ವಾವ್ಯಯಕ್ಕಂ ಜಗತ್ತಯಮುಂ ಮುಂ ಬೆಲೆಯಾಗಿ
ಪೋಯ್ತೆನೆ (ಚಂದ್ರ. ೧-೩೬); ಆದಿಕವಿ ಪಂಪನೆಂದನುವಾದಿಸೆ ವಾದಿಸಿ
ವಿರೋಧಿ ವಿಪರೀತತೆಯೊಡೊಡೆ ವಿಲೋಮದೆ ಪೆಸರಂ ಮೇದಿನಿಯೊಳವನ
ಪೆಸರೆ ಪೆಸರಾದೆನೆಗುಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೧-೩೬). ಹಂಪೆ : ೨. ಶ್ರೀವಿಜಯನ
ಹೊನ್ನನ ಹಂಪನ ಸುಜನೋತ್ತಂಸನ ಸುಮಾರ್ಗಮಿದಚ್ಚೊಳೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ
(ತಮದ. ೫); ನೇಮಿಚಂದ್ರನ ಹಂಪನ ನಾಗವರ್ಣಾದಿ ಭೂಮಿಗೊಪ್ಪಿದ
ಕವಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿದಂ ಬಲಗೊಂಡು ಬಣ್ಣಿಸೆ (ಜೀವಂ. ೧-೪). [?]

ಪಂಪಕ, ಪಪ್ಪಕ, ಪಪ್ಪುಕ (ನಾ). ೧. ದಟ್ಟವಾದುದು;
ಒತ್ತಾಗಿರುವುದು; ಸಂದಣಿಸಿದುದು; ಸಂದಣಿಸಿದ ಕುಂದಲತೆಯ
ಮೇಳೈಸಿದ ಮಾಲತೀಲತೆಯ ಪಂಪಕಮಾದ ಚಂಪಕಾಲತೆಯ ಪಿಣಲೇಷಾದ
ಕರವೀರಲತೆಯ . . . ರತ್ನರಚಿತ ಕೃತಕಾಚಲಂಗಳೊಳ್ (ಅನಂ. ೧೦-೨೬೪). ಪಪ್ಪಕ : ೧. ಪಪ್ಪಕಮಾಗರೆ ಪಟಮಗಳುಪ್ಪಯಣಂ
ಗೆಯ್ದವಂದು ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳ್ (ಅಜಪ. ೬-೨೧). ಪಪ್ಪುಕ :
೨. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃತ : ಪ[ಪಾಂ. ಕ]ಪ್ಪುಕಮಪ್ಪಂಗೆಯ ತೊಳಪ್ಪದಿ
ದಳಿಗೈಯ್ದ ಸೋಲ್ಪು ತಳಿಗಳ್ ಕೆಂಪಂ ಕಪ್ಪಂಗುಡುನವೊಲೂದಿ
ದಳೊಪ್ಪಿರೆ ಕೆಂದಕದೊಳಬ್ಬು ಕೊಂಡಲತೆಯಂ (ಲೀಲಾಪ. ೧೨-೬೪);
ಮುಡಿದ ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕಮಡಿಸಿದ ಕಪ್ಪುರದ ಪಪ್ಪುಕಕ್ಕಂ
ಮಜಾಹಂದಿವಿಂ ಮುಂದೆ ಮಂಡಳಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ಬರೆ (ಅನಂ. ೨-೨೮೪). (ಗು). ೩. ಮನೋಹರವಾದ; ಅತಿಶಯವಾದ :
ಅಪ್ಪು ವಳಿನ ಪಪ್ಪುಕ ಜಗಲಿಯೊಳ್ ವನನೋದಪ್ರಸಂಗಚತುರ
ಪ್ರಸಾದಿತ ಪಂಜನಪರಿತಂ ಸುಖಾನೇನನಾಗಿರ್ಪನಂ (ಅನಂ. ೬-೧೧೪).

[ದೇ. || ಕಮಿ. ಪಮ್ಪು, ಪಮ್ಪು = ದಟ್ಟವಾಗಿರು, ಒತ್ತಾಗಿರು;
ಪಮ್ಪಲ್; ತೆಲು. ಪಂಬು, ಪಮ್ಪು = ಅತಿಶಯವಾಗು, ಅಧಿಕವಾಗು]
ಪಂಪಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಚಿಮ್ಮಚನೂರ ಮಹಾ
ರಾಜಯ್ಯನುಂ ನೋಳಿಯನೂರ ದೇವಯ್ಯನುಂ ಪಂಪಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. XI,
ಚಿತ್ರ. ೭೬-೨೦; ೨೩೭); ಪಂಪಯ್ಯಂ ನಾನೊನ್ನ ಕ್ಷತೆಯನಪ್ಪಂದವಿಾ
ಯೆನೆನ್ನು ತಜಾಸಲಾ ಮಾ(೦)ನ್ಯ ದಿಟ್ಟ ಮಹಾಜನಮ ನಮಸ್ಕಾರಂ
ಗೆಯ್ಯ (ಸೌ. ೫೫. XI-೧, ೩೬-೩; ೨೪೨). [ಪಂಪ + ಆಯ್ಯ]

ಪಂಪಲ 'ಪಣ್ಣ' ಪರಾ.

ಪಂಪಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ.

ಪಂಪಣಿಘೋಷಣ = ಕರ್ನಾಟಕದ ಚೋಳವಂಶದ ರಾಜರ
ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಾಸ್ಯಪಗೋತ್ರಂ ಕಲಿಕಾಲಾನ್ವಯಂ ಕಾವೇರೀ
ವಲ್ಲಭಂ ಪಂಪಣಿಘೋಷಣಂ ಮಯೂರಸಿಂಹಧ್ವಜಂ . . . ಗೊಂದಲ
ಬದಿದಂ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ (ಸೌ. ೫೫. IX-೧, ೨೦೭-೧೦;
ಸು. 1124). [ಪಂಪ (P ← ಕಮಿ. ಪಮ್ಪು; ತೆಲು. ಪಂಬ) + ಪಣಿ]
ಪಂಪಾದೇವಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ಮಜ್ಜಾಳುಕ
ಪರ್ಮಾನದಿ ದೇವರು ತಪ್ಪು ಶ್ರೀ ಪಂಪಾದೇವಿಯರ ರಾಜ್ಯಾಭ್ಯುದಯ
ದಂದು (ಎಕ. IV, ಮನಸ. ೫೦-೩; ೨೨೭). [ಸಂ. ಪಂಪಾದೇವಿ]

ಪಂಪು (ನಾ). ೧. ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆ; ಇಂದ್ರಜಾಲ; ಗಾರುಡಿ : "ಪಂಪು
= ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟು; ಗ್ರಹ" (ಕಲ್ಪ. ೨೩೬). ೨. ಶಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನ;
ವಿಜೃಂಭಣೆ; ವೈಭವ.

ಪಂಪುಮಾಡು = ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ವಿಜೃಂಭಿಸು :
ಇಂತು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಾ ಮಾಡುನೂರೊಳು ವಿಷ್ಣು ಚಕ್ರವು ಪಂಪುಮಾಡೆ
. . . ನಟ್ಟನೆ ಪುಲಿತರವರಂ (ಯನಕ. ೧೧).

[ದೇ. || ಕಮಿ. ಪಮ್ಪು = ಅಟ, ವಿನೋದ, ಕ್ರೀಡೆ; ತೆಲು. ಪಂಪು]
ಪಂಪು (ನಾ). ೧. ಬಾವಿ, ಹೊಳೆ ಮೊದಲಾದ ಜಲಾಶಯ
ಗಳಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ; ರೇಚಕಯಂತ್ರ;
ಪೂರಕಯಂತ್ರ : ನೀವು ಬಾವಿಗೆ ಪಂಪು ಹಾಕಿಸೋದೂ ಸಾಕು,
ಅದರಲ್ಲಿ ನಾಗಪ್ಪ ದೀಳೋದೂ ಸಾಕು! (ಕಾಬ. ೨೬). ೨. ಸೀಮೆ
ಯೆಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಡಬ್ಬದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವ
ಸಾಧನ : ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸೀಮೆಯೆಣ್ಣೆಯ ಡಬ್ಬ, ಬುದ್ಧಿವಂತ, ಪಂಪು;
ಅದರ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಗಳುವಿನ ಮೇಲೆ ನೇತಾಡುವ ಎಲೆಸರ, ಪಂಚಿ ಇತ್ಯಾದಿ
(ರಾಮಾನ. ೧೦೧). ೩. ಬೈಸಿಕಲ್ಲಿನ ಚಕ್ರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ
ಗಾಳಿ ತುಂಬುವ ಸಾಧನ : ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಪಂಪು ತೆಗೆದು
ಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂ. ೧). ೪. ಸೊಳ್ಳೆ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಕೀಟ
ಗಳನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಲು ದ್ರಾವಕಗಳನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸುವ ಸಾಧನ;
ಪಿಚಕಾರಿ : ಬರಿ ದ್ರಾವಕ ತಂದರೆ ಸೊಳ್ಳೆ ಸಾಯುತ್ತದೆಯೆ? ಪಂಪು
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ, ಹೊಡೆಯೋಣ (ರೂ. ೧). ೫. ಅನಿಲವನ್ನಾಗಲಿ,
ದ್ರವವನ್ನುವನ್ನಾಗಲಿ ಹೀರಿ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಿಡುವ ಸಾಧನ,
ಯಂತ್ರ : ಗಂಟಲ ಕುಹರ ಚುಚ್ಚುವ, ಹೀರುವ, ಒತ್ತಿ ಹೀರುವ . . .
ಕೀಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೀರುವ 'ಪಂಪಾಗಿದೆ' (ಕೀಟ. ೨೮).

ಪಂಪು ಮಾಡು = ಪುಸಲಾಯಿಸು : ಅವನನ್ನು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ
ಸಲು ಎಷ್ಟು ಪಂಪು ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು (ರೂ. ೧). ಪಂಪು ಹೊಡೆ =
ಪಂಪುಮಾಡು : ಎಷ್ಟು ಪಂಪು ಹೊಡೆದರೂ ಅವನನ್ನು ಜಗ್ಗಿಸಲಾಗ
ಲಿಲ್ಲ (ರೂ. ೧). [← ಇಂ. Pump]

ಪಂಪೆ (ನಾ). ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರ; ಹಂಪೆ : ಅದಿಷ್ಟವಾರ ಸೂರ್ಯೋಗ್ರಹಣ
ದಂದು ಪಂಪೆಯ ತೀರ್ಥದಲು ಶ್ರೀರಾಜಧಾನ್ಯ ವಿಕ್ರಮಪುರದ ಬ್ರಹ್ಮ

ಪುರಿಯ ನಂದಿಯನ್ನು ಪಡೆಗಿ ಭಟ್ಟೋಪಾಧ್ಯಾಯರು ಪ್ರಮುಖಂ
ನಾಲ್ಕತ್ತಿ ವರು ವಿದ್ವಾಂಸರಪ್ಪ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ . . . ಕೊಟ್ಟ ಕೆ[ಇ]
ಒಂದು (ಸಾಂಪ. XI-1, ೮೮-೬; 1858); ಸೌಂದರವರಸಾ ಮೃದನಂ
ವೀಡ್ಯೋದರನಂ ದಿದದೆ ಮನಂಗೊಳಪ ಪಂಪೆಯಂ ಪೊಟಮಟ್ಟಂ
(ಉದ್ಯು. ೮-೧೩೨). 'ಹಂಪೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪಂಪಾ]

ಪೆಂಬಕ್ಕಿ, ಹಂಬಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ಎಲ್ಲಿಯ ಮಾರಿ
ನೃಪರ ಕೊಂಡು ಪೊಡುದೆಂದೆಲ್ಲರು ಪೆಂಬಕ್ಕಿಯಂತೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಬಾಯ್ತಿದು
ತಿರೆ (ನೇಮಿಪಂ. ೨೪-೧೧೬). **ಹಂಬಕ್ಕಿ :** ಹಂಬಕ್ಕಿಯಂತೆ ಸಾ
ಬಾಯಂ ಬಿಡುತ್ಯೆದೇನೆ ಬಳಿದಿಯಲಾ ಮಗನೇ ಹಂಬಲಿಸದಿರೆಯದು
ನಿಮಗಂ ಬಜನಾಯಕ ಪ್ರಸನ್ನಕಂಠರಿಂಗಾ (ಶಂಕಕಂ. ೫೮).

[ಪನ್ನಾ? + ಪಕ್ಕಿ]

ಪೆಂಬದ (ನಾ). ದೆವ್ವ, ಭೂತಗಳ ಆವೇಶಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಕುಣಿಯು
ವವನು : ಭೂತಕ್ಕೆ ನರ್ತನವ ಪೆಂಬದನಿಗಾದರೂ ಸರಿಯ ; ಬಹು
ಸಂತೋಷ (ಒಡ್ಡಿ. ೮. ೩೦). [←ತುಳು. ಪೆಂಬದೆ]

ಪೆಂಬಲ್, ಹಂಬಲ, ಹಂಬಲು (ನಾ). ೧. ತವಕ ; ಹೆಬ್ಬಯಕೆ ;
ಉತ್ಕಟೇಚ್ಛೆ ; ಆಸೆ ; ಆಶಾಂಕ್ಷೆ ; ಆವೇಕ್ಷೆ : ಎಲ್ಲರೂಮಾ ಕುಮಾರನಂ
ಹಿಡಿದಿರಿಸುನ್ನ ಪೆಂಬಲನದಂ ದಿಡಿದಿಂ ದಿಡಿದುಂ ಮೇಚರಂ ದಿಡಿದು
ದನಾಪ್ತರಂ (ಅದಿಪ. ೨-೫೦) ; ಕದನಕ್ಕಳ್ಳ ಕೃಷ್ಣ ಪದನನಾ ವನದ
ಕಂಬಲಂ ಬಿಡುಟು ತನ್ನ ಯೂಧಮುಮಂ ಮುಜು ತಾನನಾಥನಾಗಿ
ನಾರಾವಾರಂಜೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೩೬-೧೦) ; ಶಲವುಂ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮನೋದಿದ
ಬಲದಿಂ ಮೆಯ್ಯರ್ಬ ಗರ್ವದಿಂ ಧರ್ಮದ ಪೆಂಬಲನುಡಿದು (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೫-೮೮) ; ನೆಗಟ್ಟಿನಗೆ ತಂದೆ ತಾಯ್ ಸೊಸೆ . . . ಎಂಬೀ ಮೋಹದ
ಬಂಬಲ ಪೆಂಬಲೋಕೇಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೪೮). ೨. ಆಸಕ್ತಿ :
ಪಗಲಿರುಳೆಂಬೀ ವಿಭೇದಂಗಳಲ್ಲಾ ಛರಿಸೆಂಬೀ ಪೆಂಬಲಿಲ್ಲಾರ್ಜವರೆ ಮನುಜ
ರೆಲ್ಲಂ . . . ಸುಪಮಸುಪಮಕಾಲಸ್ವಭಾವಪ್ರಭಾವಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧-೬೦).

ಹಂಬಲ : ೧. ಧಾರದ ಹಂಬಲ ದಿಡಿದು ಲಂಕಾಪುರ ಭಯಂಕರನೊಡನೆ
ಬಲುಸಂಗರನ ಸಂಘಟಿಸಿದನು (ಕೊರಾ. ೬-೩೦-೩೬) ; ಮನೆಯ
ಹಂಬಲ ಮಲೆದ ಕೆಳೆಯರನಿಸು ನೆನಸನು (ಸಾಕ್ಷಾ. ೧೬-೨೬) ;
ದಂಭಕ ಹಿರಣ್ಯಕ ಕುಮಾರ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ್ನ ಹಂಬಲವಿಲ್ಲದೆ ಬಾಧಿಸೆ ಬರೆಲು
. . . ಪೊರದದ್ದು ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತೆಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧-೯೬-೯). **ಹಂಬಲು :**
೧. ನಿಮಗೆಮ್ಮ ಹಂಬಲು ಬೇಡ (ಕಿರು. ದೇ. ೧೬-೧೪) ; ಶಂಭುಪದ
ಭಕ್ತಿ ನಂಬುಗಿಯ ಹಂಬಲು ಬೇಕು (ದೀಕ್ಷಾ. ೧೬-೨೫೬) ; ಬಯ್ಯ
ಬಂದಿರ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊಯ್ಯ ಕೀರ್ತಿಯ ಹಂಬಲಿಲ್ಲದೆ . . . ಬಹು
ಕುವೆ ದೈವದೂರರು ನಾವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೪) ; ಪರಕಾಮಿನಿಯರ
ಹಂಬಲು ದಿದಬೇಕು (ಪುರಂದ. ೧-೧೮೪-೨). ೨. ನೆನಪು ; ಸ್ಮರಣೆ :
ಬೆಂದಿದದೆ ಗದೆಯಿಂದ ವಕ್ಷದ ತುಂಬನಿಜಗಳು ಮುಜಿವನಿತ್ತಣ ಹಂಬಲನು
ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನುರುತರ ಗದೆಯ ಘಾಯದಲಿ (ನಿಭಾಂಗ. ೧೦-೮೧-೩೨).

[ದೇ. || ತುಳು. ಹಂಬಲ್]

ಪೆಂಬಲಿಸು, ಹಂಬಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತವಕಿಸು ; ತೀವ್ರವಾಗಿ
ಬಯಸು ; ಹಾತೊರೆ ; ಉತ್ಕಟೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಅಲಸದೆ
ಮಾಡಿ ಬೇಸಹದ ಸಾಲುಮಿದನ್ನದೆ ಮೆಯ್ಯೊಗಕ್ಕೆ ಪೆಂಬಲಿಸದೆ . . .
ನಿಯಮಕ್ರಮಂಗಳಂ ಸಲಿಸಿದರ್ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೩೬) ; ಎಲೆ ವೈಶಂಪಾಯನ
ತನ್ನೊಲವಿಂದಂ ಬಂದನೀಗಳಜಸುತ್ರೆ ಕಪಿಂಜಲನಿಲ್ಲಿಗೆ ನಿನ್ನಂ ಪೆಂಬಲಿ
ಸುತ್ತಂ (ಕಾದಂ. ೬೧೧) ; ಕೆಮ್ಮನೆ ದೇವಲೋಕಸುಖಮಂ ಮನದೊಳ್
ಪೆಂಬಲಿಸಿ ಮಜುಗಲೇಂ ಸಮನಿಕುಮೇ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೬-೧೪೪).
೨. ವಿಯೋಗ ಹೊಂದಿದವರನ್ನಾಗಲಿ, ಮೃತರನ್ನಾಗಲಿ ಕುರಿತು

ಗೋಳಾಡು—ಅಳು, —ಹಲುಬು, — ರೋದಿಸು : ಅತನಿಗ್ಗೆಳದ,
ಮಗನೆ ನಾಂ . . . ಪಡೆಮಾತೇಂ ಪೆಂಬಲಿಸದೆನ್ನ ಪೆಟ್ಟುಡು ಗೆಯ್ಯಂ
(ಪಂಪಾ. ೧೪-೬) ; ಅದವಲೊದನೆ . . . ಪುಟಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಪೆಂಬಲಿ
ಸಿಯುಂ (ಕಾದಂ. ೯೨೬) ; ಕುಸುಮಕೋದಂಜನ ಸುಧಾಮಯ
ಸದ್ಗುಣಂಗಳನೆಣಿಸಿಯೆನಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಪೆಂಬಲಿಸಿ (ಗಿ೦ಕ. ೮-೬೩ ನ) ;
ಶರಣಜನ ವಿಯೋಗವ್ಯಥೆಗೆ ಬೆಂಬಿಳೆಳ್ಳು ಬೇಳಾಗಿ ಪೆಂಬಲಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೧೧) ; ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದಿಂ ಪೆಂಬಲಿಸಿ ಸುತನ ಗುಣಶೀಲಂಗಳಂ ನೆನೆದು
ಹಳವಳಿಸಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೩-೫೯). ೩. ಚಿಂತಿಸು ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ
ನೆನೆಸು ; ಆಲೋಚಿಸು : ಪೆಂಬಲಿಸಿದಂ ಪಲವಂ ಮನದೊಳ್ ದಶಾನನಂ
(ಪಂಪಮಾ. ೯-೧೫೪) ; ಮುನ್ನಿನ ಸಿರಿಯಂ ನೆನೆಯದೆ ಮುನ್ನಿನ
ಲೀಲೆಗಳನೆಯ್ಯ ಪೆಂಬಲಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೧-೧೦೬) ; ಪರಮಾತ್ಮನ
ಮುನಿ ಪೆಂಬಲಿಸಂತೆ ದೃಷ್ಟರೂಪ ಮಧ್ಯದಿ ತನ್ನ ತರುಣಯುಗಿಟ್ಟು
ಪಾನಿಸುವನು ಜೇವಂಧರನಿಂತು ವಿರಹದೊಳರ್ಧ (ಜೇವಂಸಾಂ. ೧೨-೪೬) ;
ಧಾರಣೇಪತಿ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಪೆಂಬಲಿಸಿ ತೋರದು ; ಖದಿ ತನುನ ತೊರೆದ
ಳಲ್ಲದೆಲಿರಲು ತೋರಿದದ್ವಾಪಕೆ ತಾಂ ನೋಡಿದಾಗಾರಗಳೊಳು (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೫-೧೧). ೪. ಮೊರೆಯಿಡು : ಎಲೆ ಗಿರಿಜಾತೆ ಮಾತೆ ಕರುಣಾಕರೆ . . .
ನೊಂದಿನೆಂದು ನಿನ್ನಲಳು ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದನಿಧಿಕ್ಷಿಸಿ ರಕ್ಷಿಪುದೆನ್ನಂದಿಕ್ಕೇ
ಎಂದು ಪೆಂಬಲಿಸಿ (ರಾಜತೀ. ೧೩-೧೩೦ ವ).

ಹಂಬಲಿಸು :
೧. ಕಾಗಾಳ ಮುಂಬಿನಿಯ ಸುಖವ ಚಾದಗೆ ಬಯಸುವಂತೆ ಅನು
ನಿಮ್ಮ ಶರಣರ ಬರವ ಹಾರಿ ಹಾರಿ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಕರುಣೆಯ್ಯಾ
(ಅದ. ೧೬-೩೬) ; ಫಲಿಸಲಿಡಿಯದ ಕಾರ್ಯದಲಿ ಹಂಬಲಿಸಿ ಕೆಡುವವ
ನಂತೆ ಕೆಡೆದನು (ಕೊರಾ. ೧-೧೫-೨೪) ; ನಂಬಲೇದಿ ನಾರಿಯರನು ಹಂಬ
ಲಿಸಿ ಹಿಗ್ಗಿ (ಪುರಂದ. ೨-೧೬-೧) ; ಹಂಬಲಿಸಿ ಒಂದು ಭೋಗವನ್ನು
ಸಂಪಾದಿಸುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಅದನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವ ತ್ರಾಣವೇ ಕುಗ್ಗಿ ಹೋಗಿ
ರುತ್ತದೆ (ನಂಬರು. ೨೦). ೨. ಬಸವಣ್ಣ ಮರನಟ್ಟು ಹಂಬಲಿಸಿ ಹಲುದಿ
ಘನತಾಪ ಮನಮಂ ನಟ್ಟು (ಬಸ. ೧೧-೬೮) ; ನಿಂದಿರುತ ಬೆಜಾಗುತ
ವನೀನಂದನೆಯದೇನಾದಳೋ ಹಾಯೆಂದನುತ ಹಂಬಲಿಸಿ ಹಲುಬುತ
ಹನುಮನೈತಂದ (ಕೊರಾ. ೫-೩-೧) ; ಮಿಗೆ ಕಾತುರದೆ ಹಂಬಲಿಪಳು
ಕಂಬನಿಯೊಗುವಳೇನೆಂಬೆನಚ್ಚರಿಯ (ಕಂಸದಿ. ೯-೧೯೫). ೩. ಹಂಬಲಿಸ
ದಿರು ದೈತ್ಯರಬರಿಗಿಂಬುಗೊಡದಿ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂತದೂರರಿಗೆ (ಸಂಭ. ೮-೧೩೨) ; ರಾವಣ ಮನದಲುಮ್ಮಳಿಸಿ ಹಲವ ಹಂಬಲಿಸುತ್ತರಿದನು
(ಕಾಂ. ೧೬-೩೯) ; ಈ ಬಾಲಕಂ ತನ್ನ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳನೊಡಹುಟ್ಟಿದ
ವರ ಹಂಬಲಿಸದೆ ಮುರಾರಿಯಂ ನೆನೆವನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೮-೫೬).
೪. ಹಂಬಲಿಸುತನಿಗಿಗಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂಬುಗಾಣದ ಗಾಢದೈವದ ಬೆಂಬಲಿ
ಯಲಿರಲಿನ್ನದಾವುದಸಾಧ್ಯ ನಿಮಗೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೪೫).
೫. ನೊಂದುಕೊಳ್ಳು ; ವೈಫವಡು ; ದುಃಖಿಸು ; ಕಷ್ಟಪಡು :
ಅಂಬುಜದ ಸುಖಸೂನು ನೋಡೆ ತ್ರಿಯಂಬಕನ ಸಮನೋದಿಯಲ್ಲಾ
ಬಾಹುವಿಕ್ರಮದಿ ಹಂಬಲಿಸಲವನುರವನೆಚ್ಚನು ಬೆಂದಿದದೆ ಕೀಳಕನ
ರಥನೊಳು ತುಂದಿದ ಬಲುಗೋಲ ಮಳೆಯಲಿ ನಾದಿದನು ಹುತವ
(ಸಂಭ. ೧೯-೪೦). [ಪೆಂಬಲ್ + ಇಸು]

ಪೆಂಬಸಲೆ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿರುವ ಫಲ ; ಹಸು
ರಾದ ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು : ಎಳವು ಪೆಂಬಸಲೆ ಬಳ್ಳಿವನೆ ಕೆರಿಕುಂಬಿ
(ಸಂಪ. ೨೯-೪). [ಪಂ(<ಪಸ್ಯ)+ಪಸಲೆ]

ಪೆಂಬಾಡು (ನಾ). ತೆರೆ ; ಮರೆ : ಕಳುಹಿ ಸರಸಿಯ ಸುತ್ತ ಪೆಂಬಾಡು
ಗಳ ದಿಗ್ಗಿ ಲಲನೆ ರುಕ್ಕಿನ ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಗೋಪಿವಾಸಯ ಪಣ್ಣ ಕೂಡಿ
ಕೊಳನ ತೀರದಿ ನಿಲಲು (ಸಮೋ. ೧೦-೪೩). [←ತೆಲು. ಪೆಂಬಾಡಾಡು]

△ ಪಂಸೆ (ನಾ): ಹಂಸಪಕ್ಷಿ: ಕಂದಾವರೆಯ ಮಿಸುಪ ಮೆಲ್ಲೊಗ್ಗಿಯಂ
ಮಾಣದೊಂದು ನಿನಗೇವೇಂ ಪಂಸೆ [ಪಾಪಾಂ.ವೇನಂತೆ] (ಕಬ್ಬಾ. ೩೧೮);
ಜಾಣಿಲ್ಲದ ಜನಪ ಪಂಸೆಯಿಲ್ಲದ ಕೊಳನು (ನವನೋ. ೨೩-೪೯);
ಕೊಳಗಲ್ಲದ ಬನವು ಅಳಿಗಳ ಬಳಗವೆರಗದ ಪುಪ್ಪವಾಟಿಯು... ಕೊಳಪ
ಕಳಕಂಗಳ ಪಂಸೆಯು ಮಿಳಿವ ರ್ಬುಲ್ಲಿಯ ಮೃಗವು ಕತ್ತರಿ ಕಲಿತ
ಮಿಗಸಂಕುಳಗಳಿಲ್ಲದ ಗಿರಿಗಳಿಲ್ಲ (ನಾಗಪ. ೨-೭). [**ಹಂಸೆ**]
ಪೆಕತ್, **ಪಕತ್ತು**, **ಪಕ್ತ**, **ಫಕತ**, **ಫಕ್ತ** (ಅ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ;
ಬಹಳವಾಗಿ; **ಸಕತ್**: ನನ್ನ ಸೋದರ ಮೂರ್ವಾಸಪುರದಲ್ಲಿ ಪಕತ್
ಖಾಹಿಲೆಯಾಗಿ ಮಲಗಿದ್ದಾನೆಂತೆ ಲೂಟಿಕ್ಕೆ ನಾನು ಕೂಡಿದ್ದಾಗ ತಿಳಿಯಿತು
(ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೪೩). **ಪಕತ್ತು**: ೧. ಪಕತ್ತು ಮೂರು ಸೇರು
ಕೊಡುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅವರು ಇನ್ನೂ ಹಿಗ್ಗಿದರು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೧೬೦). **ಪಕ್ತ**: ೧. ಪಕ್ತ ಬೈಗೋಳು ಬಡದಾಟ (ನಾಥಾರಿ. ೯೩).
ಫಕತ: ೧. ಸುಕೃತದಿಚ್ಚೆಯಿಂದ ವ್ಯಯಿಸಿ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲಿ
ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮೂರು ಕೆರೆಯು ಫಕತ ಕಲ್ಲಿರಿ (ಕಜಾಗೀ. ೨೧೭).
೨. ಬರಿ; ಕೇವಲ: "ಫಕತ-ಬರೆ, ಕೇವಲ" (ಜಾನಕೋ. ೧೮). **ಫಕ್ತ**:
೨. ಅದರಲ್ಲಿ ಫಕ್ತ ಉಪ್ಪಿನ ಕಲಮಿಗೆ ಮಾತ್ರ (ಮುಂಬಯಿ. ೧೦
ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಪದ್ಧಿಕ್ ಲೈಫ್ ಎಂಬುದೇ ಬೇಡ ಆ ಪ್ರಾಣಿಗೆ. ಫಕ್ತ
ಕಾಸು ಮಾಡುವುದೋಂದೇ (ಜಾರುದಾ. ೨೪೪).

[←ಅರ. ಹಿಂ. ಫಕತ್; ಮರಾ. ಫಕತ್, ಫಕ್ತ]

ಪಕತ್ತು 'ಪಕತ್' ನೋ.

ಪಕಪಕ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಏನು ಹೇಳಿದರೂ
ಪಕಪಕ ಅಂತ ಬಾಯಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ (ರೂಢಿ).

ಪಕಪಕ ನಗು=ಪಕ ಪಕ ಎಂಬ ಧ್ವನಿ ಬರುವಂತೆ ನಗು;
ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ನಗು: ಪಕಪಕ ನಗುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ಬಿಕ್ಕಿಬಿಕ್ಕಿ ಅತ್ತ
(ಗಾದೆ).

ಪಕಪಕನೆ (ಅ). ಪಕಪಕ ಎಂದು: ನಿನಗೆ ಪಕಪಕನೆ ನಗುವುದಕ್ಕೆ
ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಪಕಪಕ+ಅನೆ]

ಪಕಳ 'ಪಕಳಿ' ನೋ.

ಪಕಳಿ 'ಪಕಳಿ' ನೋ.

ಪಕಳಿ, ಪಕಳ, ಪಕಳಿ (ನಾ). ಹೂವಿನ ದಳ, ಎಸಳು, ರೇಕು:
ಎರಡೇ ಎಸಳು ಸಾಲ್ವೇ ಪಕಳಿ ಕಳೇವರದೊಳು ಕಂಡಿತೊಂದು ಕಳ
(ಗಿರಿ. ೪೦-೭); ಚಿಂಗುಲಾದಿಯ ಪಕಳಿ ಅಕಳಂಕವಾಗಿರುವ ಭಾವ
ವೀಡಿಗೆ ಬೆರಳನಾಡಿಸಿತ್ತು (ಭಾವಗೀ. ೧೧-೨೦೭); ನೋಡ ನೋಡುತ್ತಲೇ
ಹೂವಿನ ಬಣ್ಣ ಮೂಸುತ್ತದೆ; ಪಕಳಿಗಳು ಸಲುಗಿ, ಸಡಿಲವಾಗಿ ಉದುರಿ
ಹೋಗುತ್ತವೆ (ಪಾಂಪಸ. ೫೭); ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಾಕ್ಷಣ ಹೂವಿನ ಪಕಳಿಗಳು
ಅತ್ತಿತ್ತ ಹರಿದಾಡಿ ಬಿದ್ದುವು (ಕನಕ. ೧). **ಪಕಳಿ**: ಆ ಪ್ರಸೂನರಾಜಿಗಳ
ಪಕಳಗಳಲ್ಲಿ ತುಷಾರಬಿಂದುಗಳು ಕೋಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಪ್ರೀರಾಪ. ೬೮).
ಪಕಳಿ: ಒಳಗೆ ಹೂವಿನ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಪಕಳಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೊಂದಿ
ಮುಂದುದಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೬); ಆ ನೋಟ-
ಹೂವು ಪಕಳಿಗಳೂ ಪ್ರಾಣದೊಂದಿ ಬಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕಾಣುವುವೋ?
(ದತ್ತವಾ. ೨೭); ಹೂವಿನ ಪಕಳಿಗಿಂತ ತಿಳುವ ತಿಳುವ ಅಂತ? ಹೂವಿಗೆ
ಹೋಗಿ ತಾವ ಗಲ್ಲಾ ತಿವಿತಾವ (ಗಿರಿ. ೯೬-೧).

ಪಕಳಿಪಕಳಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಮಂಜುಳವಾದ ಕಲ್ಲು ನಾವಿಲಾಸ
ಪಕಳಿಪಕಳಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು... ಕಂಪು ಹೊರಬರಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಿದೆ
(ಗಾಳಪ. ೨೦೫).

[←ಹಿಂ. ಪೂದೀ; ಮರಾ. ಪಾಕಳೀ, ಫಕದೀ]

ಪೆಕಾಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಡಿಗೆ ಮಾಡು; ಬೇಯಿಸು: "ಸಾಹೇಬರು
ಇಲ್ಲೇ ಖಾನಾ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ", "ಬಾಳ ಚಲೋದು ಬಾಯಿಚೀ, ಏನು
ಪೆಕಾಯಿಸಲಿ?" (ನಟನಾ. ೨೩೯).

[ಪಕಾ (IP← ಹಿಂ. ಪಕಾನಾ)+ಇಸ್ಕು]

ಪೆಕಾರ (ನಾ). 'ಪ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ: ಪೆಕಾರದ ತೃತೀಯತ್ವಕ್ಕೆ-
ಕಣ್ವನಿ; ತಣ್ಣಬಾಲ್ (ಕಮದ. ೬೫ ಪ್ರಯೋ). [ಸಂ.]

ಪೆಕಾಲಿ 'ಪಕ್ಕಲಿ' ನೋ.

ಪೆಕಾಲಿನೀರು (ನಾ). ಚರ್ಮದ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುವ ನೀರು:
ಪೆಕಾಲಿನೀರು ಕುಡಿಯುವವನಿಗೆ ಪಕ್ಷಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೇಕೆ? (ಗಾದೆ).

[ಪೆಕಾಲಿ (<ಪಕ್ಕಲಿ)+ನೀರು (<ನೀರಾ)]

ಪೆಕಾಸಿ 'ಪಕಾಸು' ನೋ.

ಪೆಕಾಸು, ಪಕಾಸಿ (ನಾ). ಮನೆ ಕಟ್ಟಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ದೂಲಿ, -ಜಂತೆ, -ತೀರು: ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳುಗಳು ಸೇತುವೆಯನ್ನು
ಹಿಡಿಯುವಂತೆಯೂ, ಮರದ ಜಂತಿ, ಪಕಾಸು, ಕಂಭಗಳು ಮನೆಯನ್ನು
ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವಂತೆಯೂ ಇವು ದೇಹವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. ೧,
೧೯೬); ಮನೆಯ ಸುತ್ತು ಅಡ್ಡಾದಿಡ್ಡಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಹನೆಮರಗಳನ್ನು
ಸಿಗಿಸಿದರೆ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಪಕಾಸಾದಾವು (ಮರಮ. ೧೨೯).
ಪೆಕಾಸಿ: ನುಣುಪಾಗಿ ಕೊಯ್ದ ತೊಲೆಗಳು, ಹಲಗೆಗಳು, ರೀಪು
ಪಕಾಸಿಗಳು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಿದ್ದಿವೆ (ಕಾನೂರು.
೪೭); ಹುಲ್ಲುಮಾಡು... ಹಳೆಯ ತೊಲೆ ಪಕಾಸಿಗಳು-ಕಿಚ್ಚು
ಬಹು ಬೇಗ ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ದೇವಕಂ. ೧೪).

[←ತುಳು. ಪಕಾಸ್, ಪಕ್ಸಸ್]

ಪೆಕೀರ, ಫಕೀರ್, ಫಕೀರ (ನಾ). ೧. ಬಡವ; ಗರೀಬ: ಹಾರ
ಪದಕ ಭಾಕುಳಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಕೆರೆಯೊಳಗೆ ಸುಳಿದಾಡೆ ಸೇರಿಸಿ
ಕೊಂಡನೊಡವೆಯ ನಗುತ ಪೆಕೀರನ ಮಾಡಿ ಬಿಡುವರು (ಕಂಸವಿ.
೨-೯೪). ೨. (ಮಹಮ್ಮದೀಯರಲ್ಲಿ) ಸಂಸಾರವನ್ನು ತೊರೆ
ದವನು; ವಿರಕ್ತ; ಸಾಧು: ಯಾ ಗ್ರಾಮವನು ನಿರುಪಾಧಿಕ ಸರ್ವ
ಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪೆಕೀರರ ಧರ್ಮಕ್ಕೊಡಿಸಿಯಿರೂದರಿಂದ ನೀನು ಮುನ್ನಾದ
ಪೆಕೀರರು ಯಾ ಧರ್ಮವನ್ನು... ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವರು
(ಎಚ್. IX, ಅನೇಕ. ೯೦-೧೦; 1759); ಅನೇಕ ಜಂಗಮಾಧಿಪತಿ ಪರಮ
ಹಂಸ ಪೆಕೀರ... ಜನರನ್ನ ದಾನವನ್ನ ದಾನಂಗಳಂ ಮೂರ್ಛಂಕು
ಸಿರಮಾದ ಕಟ್ಟಿಯಂ ರಚಯಿಸಿ (ಕಳಪ್ಪ. ೧೦-೨೦). ೩. ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡು
ವವನು. **ಫಕೀರ್**: ೧. ಆಗಲೇ ಬದುಕಿದರೆ ಬಡೀಸಾಬರು ಕೆಟ್ಟರೆ
ಫಕೀರ್ ಸಾಬರು ಅಂತ ಅವರು ಯಾತಕ್ಕೂ ಜಗ್ಗಲಿಲ್ಲ (ಚಿಂಗೂರಿ. ೧೫೫).
೨. (ರೈಸ್. II, ೫೪೮). **ಫಕೀರ**: ೨. ಧೀರಂ ವಜೀರನೊಂದು
ಫಕೀರಂ ತಾನಪ್ಪಂ (ಚಿವಿ. ೨-೧೧೯); ನೀವು ಮಾಡುವ ಫಕೀರರ
ಧರ್ಮಕ್ಕೆ (ಪಾಞಿ. ೧೯೩೪, ಸೇಲಂ. ೧೫೫-೯; 1759); ಗಂಗಾ
ರಾಮನು ಆ ಅಜ್ಜೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಆದದ್ದಾಗಲೆಂದು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ
ಫಕೀರನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಸಲ ಒದ್ದನು (ಬಂಕಿಮ. ೩೦೧).

[←ಅರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಫಕೀರ್]

ಪೆಕುಳ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರ; ಉಡುಪು; ವೇಷ (?): ತನ್ನ ಪೋಲೆಯ
ವಿನುತಮಪ್ಪೊಂದು ಪುಕ್ಕಳಿಯು ಅನುಗಿಯ್ದುದಕ್ಕೆ ಪೂರಿಸಿ ಪಕುಳವ
ತಾನನುರಾಗದಿಂದ ಪವಡಿಸುವ ಮನೆಯನು ಮಾಣಕದ ಪಾಸಿನ ಮಂಚದ
ಮೇಲೆ ಘನತರಮಪ್ಪ ವಸ್ತ್ರವನು ಹೊದಿಸಿ ಅದನು ಮಲಗಿಸಿ ತಾನು
ಬೇಡಿಕೊಂಡು ಸದನಕಾರಜಾಯದಂದದೊಳು ಪದಮಿ ಪೋಗಿಯಡಗಿ
ಕೊಂಡಿರಲು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೩೦). [?]

ಪಕೋಡ (ನಾ). (ಕುರುಳ್ಳಿ, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಮುಂತಾದು ವನ್ನು ಹಾಕಿ) ಕರಿದು ಮಾಡಿದ, ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಡಲೆಹಿಟ್ಟಿನ ತಿಂಡಿ ; ಬೋಂಡ : ಭೀಮಾಚಾರಿ ಹೋಟೆಲ್‌ನಲ್ಲಿ ಪಕೋಡ ಕೊಂಡು ಕೊಂಡ (ಇಬಿ. ೪೧); ಚೌಚೌನಲ್ಲಿದ್ದ ಪಕೋಡಾ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತಿನ್ನುತ್ತ (ಕಮಿಷನ. ೧೭೯).

[←ಹಿಂ. ಪಕೋಡಾ ; ಮರಾ. ಪಕೋಡಾ]

ಪಕ್ಕ, ಪಕ್ಕು, ಪಕ್ಕು, ಬಂಕೆ, ವಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಬದಿ; ಮುಗ್ಗುಲು; ನೆರೆ; ಪಾರ್ಶ್ವ : ಎರಡು ಪಕ್ಕದೊಳಗೊಳಗಲ್ಪ ಪದವಿ ಬಂದಿರ್ದ ಕಾಂತಾಪನೋತ್ಪರತ್ವಾಭರಣಪ್ರಭಾಸ್ತರವಾದಂ ತಕ್ಕ (ಕಾಪಂ. ೧೦-೧೧); ಎರಡು ಪಕ್ಕದ . . . ಚಾಮರವುಂ ಚೆನ್ನೆಯರಿಕ್ಕೆ (ಪಂಪ. ೨-೧೧); ಪಾಸ್ತ ವವಾಗಿ ತುಳುವಿನಲ್ಲಿ ಪ>ಹ ಆಗಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಪದಗಳಿಲ್ಲಾ ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಅದರ ಪಕ್ಕದ ಭಾಷೆಯಾದ ಕನ್ನಡದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡ ಪದಗಳು (ದ್ರಾವಿ. ೧೪೭). ೨. ಹತ್ತಿರ; ಸನ್ನಿಹ; ಸಾಮೀಪ್ಯ; ಸನ್ನಿಧಾನ : "ಪೊದ್ದುಗೇ, ಪೊರೆ, ಪಕ್ಕಂ, ಸನ್ನಿಹಂ, ಕೆಲಂ — ಈ ಪ ಮೀಪಂ" (ಕಶನ. ೭೪-೪೭೪); ಗೋವರ್ಧನಭಟ್ಟಾರ ಪಕ್ಕದ ಕುಮಾರರು ಹುಡುಗಿಯಾಗಿ ಭದ್ರವಾಹು ತಪಂಬಟ್ಟು (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೪-೨೧); ಆವರ್ಗಿಲ್ಲಂ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಧಿಯಂ ನಾನೆ ಪಕ್ಕದೊಳಿರ್ದು ಮಾಡಿ ಸುವಂ (ಪಂಪ. ೧೪-೪೨); ಪಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿಂದುಬಿದ ನೆಲ್ಲರ ನುಚ್ಚು ಗಳಂ ಫಲಂಗಳಂ ಪಕ್ಕದೊಳಿರ್ದ ಗೂಡುಗಳೆನಾಯ್ತೆ ನಗಿಕ್ಕುವನುಚ್ಚುಜಾಂದೆ (ಕಾಪಂ. ೧೭೬); ಚೆಕ್ಕನೆ ಬಲ್ಲಿವರಂ ಮುಟ್ಟುಪೊಕ್ಕೊಡದೊಳೆಸರಿಸಿ ಪೋಕುಮಲ್ಲದೆ ನೀಂತಕ್ಕುಟಿ ಹುಕ್ಕುಟಿಮಿರ್ದೊಡೆ ಪಕ್ಕಕ್ಕೊಳಗಪ್ಪೆ ಪಸಿದು ಮಸಗಿದ ಜವನಾ (ಜಂಪ. ೧೩-೭೪); ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮುತ್ತುಂಡಿರ್ ಮುತ್ತುಬೈಯ ಪಕ್ಕದೊಳು . . . ನಾಲ್ಕೆರಡುವರ್ಷಂ ಸುಖದೊಳಿರೆ (ಬಸರ. ೨-೯). ೩. ಕಡೆ; ಪಕ್ಕ; ಬಣ : ಓಜಂ ಗಡ ಚಿ ಭಾರದ್ವಾಜಂ ಗಡ ಬಿಲ್ಲ ಬಲೆಯುಂ ಕುಲಮುಂ ನಿರ್ವಾಜಂ ಮಸುಬ್ದುವು ಪಾಂಡುತನೂಜರ ಪಕ್ಕದೊಳೆ ಪಾಟುಗಿಡೆ ನೆಗಬ್ದುದಜಾಂ (ಗವಾಯ. ೨-೧೪). ೪. ಗರಿ; ರೆಕ್ಕೆ : "ಹಟ್ಟಿಯೆಂಕೆ ತವ ಪಕ್ಕಂ" (ಕೃಷ್ಣ. ೭೪); ಪಕ್ಕಿಗೆ ಪಕ್ಕ ಬಂದಿತ್ತು ಗಗನಕ್ಕೆ ಹಾಜಾತ್ತು (ಅವಣಂ. ೧೭೧-೭೭೪); ಪಳಂಚಲೆದೊಲೆದು ಪಕ್ಕಮಂ ಬಿರ್ಚಿ ಲಲ್ಲಿಗೆಯ್ದತ್ತು ಪಾರಿವಂ ಪಾರಿವದೊಳ (ಗಿಂ. ೨-೫೨); ಗಿರಿಗಳ ಪಕ್ಕಮಂ ಕಡಿದು ಗೋತ್ರವಿರೋಧಿಯನಿಪ್ಪ ನಾಮಮಂ ಧರಿಸಿದ ದೇವಪಲ್ಲಭನ ಪತ್ತನ ಕೀಳೆ ದಾಟಾಯಿಟ್ಟು (ವಚನ. ೨-೧೦೫); ಬೀಸಣಿಯ ತಂದು ಬೀಸು ವೆನೆಂದರೆ ಬೀಸುತಿದನು ಮಗ ತನ್ನ ಪಕ್ಕದಲಿ (ಪುರಂದ. ೬-೭೭-೪). ೫. ಚಾಂದ್ರಮಾನದ ತಿಂಗಳಿನ ಅರ್ಧಭಾಗ; ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷ ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷ : ಪಕ್ಕಕ್ಕೊಂದುವವಾಸ ಪುಕ್ಕುಟಿ ಶ್ರೀತೊಲಸಿ ಸಿಕ್ಕು ಸಿಕ್ಕಿದರಿ ಹರನಾಮ ಭವಭವದಿ ಸಿಕ್ಕ ಸಾಯುವದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೧೪). ೬. ರಂಗ ಭೂಮಿಯ ಎಡಬಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ, ಹೆಚ್ಚು ಅಗಲವಿಲ್ಲದ ಪಟ್ಟಿಕೆ : ರಂಗಭೂಮಿ ಸುಸಜ್ಜಿತವಾಯ್ತು ; ಪರದ ಕಟ್ಟಿ ಲಾಯಿತು ; ಪಕ್ಕಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಯ್ತು (ಬಿಟ್ಟೂ. ೩೫). ೭. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಡೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವ; ಪಕ್ಕಿ ; ಪಕ್ಕುಲುಬು ; ಪಕ್ಕಡಿ (ಉಕ) : ಪಕ್ಕಂಗಳ ಪೊಡೆಯಳಿಂ ತಕ್ಕ ಪೆಗಲ ಮೂಗು ವಕ್ಷಮಾಜುಬುಗಳವು ಮಿಕ್ಕಿರಲಾತಂಗೈಸಿರಿ ಚಕ್ಕನೆ ಬಂದಿರ್ಪದಿಮವೆ ತಪ್ಪದಮೋಳಂ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೨-೭೪). ಪಕ್ಕು ; ಲಿ. ಹೊತೆ ; ಹೋಡಿ : 'ಪಕ್ಕುವಿಡಿ' ಪರಾ. ಪಕ್ಕು ; ೨. ನಮ್ಮಕ್ಕನಸುವ ಸೂಟಿ ಗೊಂಡು ಪಕ್ಕಿಗೆಯ್ದೆ ಮೂರದೊಳಗಿದ್ದ (ಭರಣ. ೯-೭೯). 'ಪಕ್ಕುಮನೆ' ಪರಾ. ೩. ಪಕ್ಕಿಗೆ ಕೊಂಬು ನಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಂತೆ (ಸುವಸಂ. ೪); ತೋಳು

ಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಪಕ್ಕಗಳ ಮೇಲೆ ಜಾಡಿಸಿದ (ವಚನ. ೯೪). ಬಂಕೆ : ೧. ಬಳಿದು ಬಂಕದೊಳೊತ್ತು ಗುಮುಜ್ಜಳಾಂಗನ್ನೊಪ್ಪುತುಸಂಪ್ಪು ರುದ್ರಗಣಸೇವಿತನಗ್ಗದ ನೀಲರೋಹಿತಂ (ಕಮಪಂ. ೧-೭೭). ವಂಕೆ : ೧. ಎಡಬಲವಂಕದೊಳ ನೆಲಸುಗ್ಗದಿಪಾಳೆಯರಿಂ ವಿಳಾಸದಿಂದದಿಯಿಡು ರಲ್ಲಿ (ಗಿಂ. ೩-೧೧೪); ವೇರೆಯ ಶಿರವನೊಡೆದುಬೈಳ್ಳು ಘನಸಾಗರದ ಪೊಲು ಪಿಡಿದೊಡಜಾ ಕವಿದು ಕೂಡೆ ವಂಕದಲಿ ಕರಿ ತುರಂಗ ರಥವಾಜಿ ಕಾಲಾಳು (ಕುವಾ. ೧೨-೧೯). 'ಎಡವಂಕ', 'ಬಲವಂಕ' ಪರಾ. ೯. ದೆಸೆ ; ದಿಕ್ಕು : 'ತೆಂಕವಂಕ' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕಂಗದರ್ = ರೆಕ್ಕೆ ಉದುರಿ ಹೋಗು : ಪಕ್ಕಂಗದರ್ಸಂ, ಮಕ್ಕಳಿರ; ಮುಡುಕನೆಂ. ಬನ್ನಿ ಮನ್ನಂ ನೆಗಹಿ ; ಕುಕ್ಕ ಬಳಿಕೊರೆದಪೆನ್ ನಿಮ್ಮಿಪ್ಪ ಮುಸ್ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೩೪೫-೩೨೩). ಪಕ್ಕಗೂಡಾಗು = (ಹಕ್ಕಿಯು) ಮುಗ್ಗುಲಿನ ರೆಕ್ಕೆಗೂಡನ್ನು ನೆಮ್ಮಿ ನಿಲ್ಲು, -ಅಧರಿಸಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳು : ಗಜಾ ಪಾಜಿಲ್ಲ ಕಾಲುಂ ಬಲಿಯು ನಡೆಯಲಾ ಬಿಟ್ಟು ತೆಂಬಂತೆ ಮೂಗಂ ಮುಜುವನ್ನಂ ಮುಂದೆ ಮುಗ್ಗು ಕ್ಕೆಡಬಲದೊಳ ಗಾಂ ದೀಟುತುಂ ಪಕ್ಕಗೂಡಾಗೊಜುಗುತ್ತುಂ ಪೋಗಿ (ಕಾಪಂ. ೧೯೨); ಚಳಿಗೆ ಪಕ್ಕಗೂಡಾಗೊಗಿ ಮಾಗಿಯೆಳವಿಸಿಲ ಕಾಯಿಸುತಿದ್ ನರನಿರ ಗರಿಮೆಯುವಂ . . . ನಿಡುನೋಡಿ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೩೪೫-೩೨೩). ಪಕ್ಕು ಮಾಡ್ತು = ಹೊತೆಮಾಡು ; ಒಡಗೂಡಿಸು : ಆಗಲಾ ಸೌಧಮೇಂದ್ರ ನೇಪಾದ್ಯರಾವತಗಣೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ನಿಜಗಣೇಂದ್ರಂಗಳಂ ಪಕ್ಕುಮಾಡಿ (ಅದಿ. ೭-೪೯ ಪ); ಆಗಲಾ ಗೀರ್ವಾಣಗಣಾಗ್ರಚಯೇಪಾದ್ಯರಾವತಕ್ಕಾತ್ಮಿಯ ಮದಮತಂಗಳಮಂ ಪಕ್ಕುಮಾಡಿ (ನೀಮಿ. ೪-೧೧೪ ಪ).

[←ಸಂ. ಪಕ್ಷ]

ಪಕ್ಕಂಬಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಮುಗ್ಗುಲನ್ನು ಹಿಡಿ ; ಪಕ್ಕವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು : ಪೊಜುಮಟ್ಟು ತೊಟೆಯ ನಡುವಣ ಕುಟುವಂಗಳ ಕೆಲದೊಳಿರ್ದ ಕಾದುವು ದಿಸಿಲಂ ಮುಜುಗಳ ಪಕ್ಕಂಬಿಡಿದೆಗೊದಿರೆ ಕುಂಭೀರಕಮಕ ಕರ್ಕಟಿಂಗಳ (ಜಗ. ೧೪-೧೨); ಗದ್ದೆಗಳ ಮದಿಯ ತಡವಿದು ಪರಿವ ಪರಿಕಾಲ್ಗಳ ಪಕ್ಕಂಬಿಡಿದು ಕಿಕ್ಕುಟುಗೊಡು ಪೋಗೇದಗಿಯ ಬಾಲ್ಕಿಲಿ ಗಳ ಕೆಲ್ಲೆಯೊಳಲ್ಲ ಪಲ್ಲವಿಸಿದ ಸುರದೊನ್ನೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨-೨೯೨).

[ಪಕ್ಕ + ಬಿಡಿ]

ಪಕ್ಕಗಂಟಿ (ನಾ). ಅನೆಗಳಿಗೆ ಎರಡೂ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೋಲಾಡು ವಂತೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಗಂಟೆ : ತಳಸಂಕಲೆಯ ತೊಡರಂಕಣಯ ಕೊಂಡೆಯ ಪಕ್ಕಗಂಟಿಗಳ . . . ಹೋಡಿಸಿದರುಬ್ಬರದ ಮದಗಳವ (ಕುವಾ. ೩-೨); ಕೊರಳ ಹೊರಡಿ ಕುಂಭಸ್ಥಳ ಕೋಹಾಳಿ ಸರಗಂಟಿ ಪಕ್ಕಗಂಟಿ ಗಳು . . . ಮದಕಲೆಯ ಮೇಲೊಡನೆ ಮುಟ್ಟಿದುವು (ಕಂಪನಿ. ೨೩-೧೦೨).

[ಪಕ್ಕ + ಗಂಟೆ]

ಪಕ್ಕಗೆ (ಅ). = ಪಕ್ಕನೆ : ಪಕ್ಕನೆ, ಪಕ್ಕಗೆ - ಇತಿ ಗಡಾದಿರಾಕ್ಕುತಿಗಣಾ (ಕವಾ. ೪೯ ಪ್ರಯೋ). [ಪಕ್ಕಂ + ಅಗ್ತಿ]

ಪಕ್ಕಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿರವನ್ನು ಸೇರು ; ಸಮೀಪಿಸು : ಪಕ್ಕ ಗೊಡಲ್ಲೊಪ್ಪಿದರು ಚಕ್ರಿಯ ಮಂತ್ರಿ ದಕ್ಕುತು ಫಲ ನಿನಗಿಂದ (ಭರಣ. ೩೪-೯೩). [ಪಕ್ಕ + ಕೊಳ್]

ಪಕ್ಕಫಂಟಿ (ನಾ). = ಪಕ್ಕಗಂಟಿ : ಪಕ್ಕಫಂಟಿಯ ರುಂಗಿಯ ಮೂಗರಂಬದ ನವಾಯಿಯ ದಂತಿಯ ಹೆಗಲ ಹೊಂಗದ್ದು ಗಿಗೆ ಬಿಜಯಂಗೈದನಾ ಭೂಪ (ಕುವಾ. ೧೨-೯೭).

[ಪಕ್ಕ + ಫಂಟಿ]

ಪಕ್ಕಜಲ್ಲಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ತೂಗಾಡುವ ಕುಚ್ಚು, -ಗೊಂಡೆ : ತಳಗಳಮರ್ಕವತ್ತ ತಲೆಕಟ್ಟು ಲತಾಂತದ ಮಾಲೆ ಬನ್ನ ಬತ್ತಳೆ

ಮರಂಪದಣ್ಣ ಪಸುರಂಗಿಗೆ ಪೀಲಿಯ ಪಕ್ಕಜಿಹ್ವೆ ಗೇಣಕನೆಡೆ (ಕುಪಂ. ೩-೧೬). [ಪಕ್ಕ+ಜಿಹ್ವೆ]

ಪಕ್ಕಜಿಹ್ವೆ (ನಾ). ಕೇಟಿಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಉಪಾಂಗ : ನಾಲ್ಕು ಅಂಡ ಅನುಬಂಧಗಳು - ಒಂದು ಮಧ್ಯದ ಜೊತೆ ಜಿಹ್ವೆ . . . ಒಂದು ಪಕ್ಕದ ಜೊತೆ ಪಕ್ಕಜಿಹ್ವೆ (ಕೇಟಿ. ೩೨). [ಪಕ್ಕ+ಜಿಹ್ವೆ]

ಪಕ್ಕಟಪ್ಪಣಿ (ನಾ). ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ತಿಳಿಸಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವ ಪುಟ್ಟಬರಹ; ಮಗ್ಗುಲುಟಪ್ಪಣಿ: ಸಾರ್ವಟಪ್ಪಣಿ; ಪಕ್ಕ:- (Apostil. ೫೦೫); ಪುಸ್ತಕ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿಶದೀಕರಿಸಲು ಕೆಲವು ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಅನವಾಯ್ . . . ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಕ್ಕಟಪ್ಪಣಿ, ಹೆಗಲುಟಪ್ಪಣಿ (ಮುದ್ರಕ. ೪೪).

[ಪಕ್ಕ+ಟಪ್ಪಣಿ]

ಪಕ್ಕಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಎದೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲು; ಪಕ್ಕೆ: ಒದಲಿಲ್ಲ ಹೊಡೆದುರಳಿ ಸೆಟೆದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಪಕ್ಕಡಿ ಮುರಿದು ಹೋದೀತೆಂಬ ಖಬರು ಕೂಡ ಅದಕ್ಕಿದ್ದಂತಿಲ್ಲ (ದೇಶನೈ. ೧೩೪); ಮಗುವು ಆಕೆಯ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇರುವಾಗಲೇ ಅದರ ಪಕ್ಕಡಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಜ್ವರವನ್ನು ನೋಡಿದನು (ಜನಜೀ. ೪೩); ಪಕ್ಕಡಿಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಬೇಕು (ಭಾಷಂ. ೧೪೩). [<ಪಕ್ಕ]

ಪಕ್ಕಣ (ನಾ). ೧. ಬೇಡರು ವಾಸಿಸುವ ಹಳ್ಳಿ: "ವನಮಧ್ಯಗತಂ ಶುರೋಪಸಥಿತಮದು ಪಕ್ಕಣಂ ಪುಳಿಂದಸ್ಥಾನಂ" (ವಸ್ತು ಕೋ. ೪೫-೩); ಕೆಲನೆಡೆ ಕಿನ್ನರವಿವರಣೋಚಿತ ಸೌಂದರಕಂದರಂಗಳಿಂ . . . ಕೆಲನೆಡೆ ಕೂಡೆ ಕ[ಣ್ಣು]ಜುಗುಗುಂ ಶಬರೋ[ಲ್ಪ]ಣ ಪಕ್ಕಣಂಗಳಿಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೫೩); ಬಿಟ್ಟುಗೂಟಮಂ ಬಸವ ಪುಳಿಂದಸಂಕುಳದ ಪಕ್ಕಣದಿಂದೆನೆ ದತ್ತು ಪಕ್ಕಣಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೫೪); ಸಂತೋಷದಿಂ . . . ಗಮಿಸಿದಂ ಪಕ್ಕಣಕ್ಕಾ ಪುಳಿಂದಂ (ಉದ್ವಿ. ೪-೧೨೬); ಮುತ್ತಕಾಲದೊಳೊಮ್ಮೆ ಬೇಂಟಿಯೊಂದು ಬಸನದಿಂ ಆ ತೋಪ್ಪ ನೆರೆವೆಟ್ಟಿ ನೆಮ್ಮ ಪಕ್ಕಣದಿಂ ತಳರ್ದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೬-೨೨). ೨. ಜಾತಿಯಿಂದ ಬೇಡರಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಣವಧೆಯಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಚಂಡಾಲ ಮೊದಲಾದ ಕೆಳ ವರ್ಗದವರು ವಾಸಿಸುವ ಹಳ್ಳಿ: ಅನಂತರವು ತೋಜಾತಂದ್ರಪುರ ಹಂಕಿರಾ ಪಕ್ಕಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೭೫೭). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಕದ್ವಂದ್ವ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಜೋಡಿ; ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳು: ಪಕ್ಕದ್ವಂದ್ವಂಗಳಂ ಝಾಡಿಸಿ ಕೆಲಕೆ ನಿಮಿದೊತ್ತಿ ಮೂಗಿಂದ ಗೋಣಂ ಹಕ್ಕುತ್ತಂ ಬಂದು . . . ನಗರದೊಳ್ ಕೂಗಿತಾ ತಾಮ್ರಜೊಡಂ (ಸೂಕ್ತ. ೪-೩೦). [ಪಕ್ಕ+ದ್ವಂದ್ವ]

ಪಕ್ಕನುಸುಳು (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬರು; ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಸಾರು: ಪಕ್ಕನುಸುಳದ ಕರ್ಣಿಯ ಕಾವಲಿರಸುಮಕ್ಕಳರನೆಲೆ ಧಾತುಗಿಡಿಸಿ ಸಿಂಹರವದಿ ಬೊಬ್ಬಿಕ್ಕಿದನು (ಪುರಂಗ. ೫೧-೧೦).

[ಪಕ್ಕ+ನುಸುಳು (<ನುಸುಳು)]

ಪಕ್ಕನೆ (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ; ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ; ಹಠಾತ್ತನೆ; ತಟ್ಟನೆ: ಆ ಸೂಕರಂ ಕಕ್ಕಸದ ಬಾಣದಿಂದೊಕ್ಕು ದೊಡಲಂ ನೆಲಕೆ ಪಕ್ಕನನುವಂ ಬಿಡಲ್ (ಚಿಬಪು. ೫೩-೩೯); ಪಕ್ಕನೆ ನಕ್ಕರವಂ ಕಂಡಕ್ಕು ಮಿಗೆ ಗೊಳ್ಳನೆಲ್ಲರಂ ಕೈವೊಯ್ದಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೪-೧೫-೭೧); ಅದನು ಕೇಳುತ ನಕ್ಕು ಪಕ್ಕನೆ ಮುಂದಿಯೆಟ್ಟಿಯಂ ಪೇಳನವರಿಗೆ (ಯಜೋ. ೫೬). [ಪಕ್ಕ+ನೆ, /ತೆಲು. ಪಕ್ಕನ]

ಪಕ್ಕರಂಗ (ನಾ). ರಂಗಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮೊದಲು ನಟರು ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವ ರಂಗಸ್ಥಳದ ಮಗ್ಗುಲು ಭಾಗ: ದೃಶ್ಯಸಲಕರಣ

ಗಳನ್ನು ತಂದು ಜಾರಿಸುವ, ನಟರು ರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಬಂದು ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವ, -ರಂಗಸ್ಥಳದ ಭಾಗ: ಪಕ್ಕರಂಗ (Slip. ೫೦೫). [ಪಕ್ಕ+ರಂಗ]

ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಗೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಿಕೆ, ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಪಕ್ಕರಗೆ, ಪಕ್ಕರಿಗೆ, ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಗೆ, ಹಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ). ಕುದುರೆ, ಅನೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ರಕ್ಷಾ ಕವಚ, -ಮೈಹೋಡು: ರನ್ನದ ಪಕ್ಕರಿಕೆ[ಪಾಕಾಂ. ರಕ್ಕಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಸೂಟಿಯ ರವದ ಪೂರ್ವಕ ಗಂಟೆಯ (ಗಿಂಕ. ೬-೫೫ ದ); ರಾಜಪ ಪಕ್ಕರಿಕೆಯ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಪಾಣಿಗಳಮಲಭಸಿತದಿಂದ ತೇಜವಡೆದ ಸಾಮಾಜಿಕ (ಪ್ರಭು. ೨೬-೨೯); ಕದಿವ ಕದ್ದಿಗಳ ಪುರುಪುರು ಧ್ವನಿ ಹೇಷಿತಸ್ಸನಂ ಕಟಿವಾಯ ನೋರೆ ರನ್ನವಕ್ಕರಿಕೆಗಳ ಮೆಜಿಯ ಬಂದತ್ತು ತುರಗಬಲಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೫); ತನೆ ನೆಡಕಿನ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ತೊಡ ಪಕ್ಕರಿಕೆಯ ಭುವನೇಶನಶ್ವವೈದಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೩-೯೦). ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ:

ಪಕ್ಕರಿಸುವ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಗಳ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಬಲ್ಲಲಿ ನೀಳ್ವ ದಿಕ್ಕಿನೊಳ್ ಬಳಸೆ . . . ತೇಜಿಯ ಕಟ್ಟಿ ತೆರಳುತ್ತಿಬಿಡುಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೦೪); ಗಿಳಿಗಳಿಟ್ಟಿಳನೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ. . . ಅಗಲ್ವತನುಗಳಿಸಿ ಮಧುಯೋಧನನಲಂಕರಿಸಿ ಪಿಡಿದ ಮದಗಜದಂತೆ ಚೂತಮೆಸೆಗುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೦). ಪಕ್ಕರಗೆ:

'ಪೊಂಬಕ್ಕರಗೆ' ಪರಾ. ಪಕ್ಕರಿಗೆ: ನಾಡಾದಿ ಕುದುರೆಯುಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಸಾವಿರ ಜೋಡು ಪಕ್ಕರಿಗೆ ಹಲ್ಲಣದಿ ಪಾಡಾಗಿ ಬಂದು ಕಾಳಗಕೊಡಗುವ ದೊಂದು ಗಾದಿಯನಾರು ಬಣ್ಣ ಪರು (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೯೩). 'ಪೊಂಬಕ್ಕರಿಗೆ' ಪರಾ. ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ:

ಹಲ್ಲಣದ ಮೊಗರಂಬಗಳ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಗಳ ಕದಿಯಣದ ಪಾಣಿಗಳ (ಚಿಬಪು. ೨೩-೩೮). ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆ: ಇಲ್ಲಿಡು ಹೊನ್ನ ಹಲ್ಲಣವನೊಟ್ಟಲನಾಸು ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆಯಂ ಬಲ್ಲೆಯವಂ ಬಯಲೆ ತೆಗೆ (ನಳಚಂ. ೬೫೧). ಹಕ್ಕರಿಕೆ:

"ದಂಶನಂ ಹಕ್ಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೧); "ಗುಬವಾನೆಯ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಬಾಯಿಗೆ ಹಲ್ಲಣ . . . ಹಲ್ಲಿಗೆ ಹಕ್ಕರಿಕೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೬೬೫-೬೪); ಹಜಾದ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳ . . . ನೆಗ್ಗಿದ ಹಂಗೆಯನು ಮುಕ್ಕಾದ ಕೈದುನ ತರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸು ತಿಹನಕರಭಸದಲಿ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೧೫-೧೪); ಹಸ್ತಿಯ ಮೇಗಡೆ ಹಾಕಿದ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳ ರಂಜಿಸಿದುವು (ನಿಮಿಸಂ. ೨೭-೩೦); ಕುದುರೆಗಳ ಜೀನ ಹಲ್ಲಣ ಲೇನೆ ಕದ್ದಿ ಕಂದದ ಹಕ್ಕರಿಕೆ . . . ತುಂಬಿ ಬಂಧಿಗಳ ಗಣಿತಂ ಬಂದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೪); ಭಕ್ತ ಚಾಮರ ಹರಿಗೆ ಹಕ್ಕರಿಕೆ . . . ಯುಗಾಕ್ಷಂಗಳುಗೊಳಿ (ಚಿಮಿಪಾ. ೮-೩೮).

ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ: ರಚಿಸಿದ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆಗಳ . . . ವಿಲಾಸದಲಂಬಲಂಕರಿಸಿದರು ತೇಜಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೪-೪೯); ಸರಪಳಿ ದರ್ಪಣಂ ಹೊರಡೆ . . . ಭನಸೋಳದ ಮಂಡದ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ ರ್ಬುಲ್ಲಂ ತುಡಿಸಿದ . . . ಗಂಧಸಿಂಧುರ (ಪ್ರವಿ. ೨೪-೨೯೬). ಹಕ್ಕರಿಗೆ:

ಕದಿದ ಹರಿಗೆ ನೀಳಾದ ಸಿಂಗಾದಿಗಳುಡಿದ ಹಕ್ಕರಿಗೆಯಂಚಿಗಳ ದಿಡದ ಪಜಾದ ದಟ್ಟದಲೆ ಜೋಡಂಗಳಿಂದ ಜಡಿದುದು ರಣಭೂಮಿಯಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೬೪). ಹಕ್ಕರಿಕೆ: ಮೇಲೆ ಸೂಯಂ ಸಿಲ್ವಿ ಮದಕುಂಡಾಲವದ್ದವು ಕೆಲವು ಹಯಗಳು ತೇಲಿದವು ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಹಲ್ಲಣ ಸಹ ಸಮುದ್ರದಲಿ (ಅಂಬಾ. ೨೧-೬೩); ಹಲ್ಲಣಿಸಿದುದು ತುರಗ ಹೀಲಿಯ ರ್ಬುಲ್ಲಂಗಳಿಕ್ಕಿದವು ಚವುಕದ ಪುಲಿವಟ್ಟಿಯ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯುಕ್ಕಿಲವ ಪಚ್ಚಳದ (ಕೋಲಾ. ೩೬೪). [ಪಕ್ಕರಿ+ಇಕೆ]

ಪಕ್ಕರಿಗೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನೆ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ರಕ್ಷಾ ಕವಚವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು: ಪಾಂಜಮುಟ್ಟು ಕಿವಿಯೊಳ್

ಗಳನ್ನು ತಂದು ಜಾರಿಸುವ, ನಟರು ರಂಗವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಬಂದು ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವ, -ರಂಗಸ್ಥಳದ ಭಾಗ: ಪಕ್ಕರಂಗ (Slip. ೫೦೫).

ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಗೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಿಕೆ, ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಪಕ್ಕರಗೆ, ಪಕ್ಕರಿಗೆ, ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ, ಹಕ್ಕರಿಗೆ, ಹಕ್ಕರಿಕೆ (ನಾ).

ಕುದುರೆ, ಅನೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ರಕ್ಷಾ ಕವಚ, -ಮೈಹೋಡು: ರನ್ನದ ಪಕ್ಕರಿಕೆ[ಪಾಕಾಂ. ರಕ್ಕಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಸೂಟಿಯ ರವದ ಪೂರ್ವಕ ಗಂಟೆಯ (ಗಿಂಕ. ೬-೫೫ ದ); ರಾಜಪ ಪಕ್ಕರಿಕೆಯ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಪಾಣಿಗಳಮಲಭಸಿತದಿಂದ ತೇಜವಡೆದ ಸಾಮಾಜಿಕ (ಪ್ರಭು. ೨೬-೨೯); ಕದಿವ ಕದ್ದಿಗಳ ಪುರುಪುರು ಧ್ವನಿ ಹೇಷಿತಸ್ಸನಂ ಕಟಿವಾಯ ನೋರೆ ರನ್ನವಕ್ಕರಿಕೆಗಳ ಮೆಜಿಯ ಬಂದತ್ತು ತುರಗಬಲಂ (ಚಿಬಪು. ೪೭-೩೫); ತನೆ ನೆಡಕಿನ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ತೊಡ ಪಕ್ಕರಿಕೆಯ ಭುವನೇಶನಶ್ವವೈದಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೩-೯೦).

ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ: ಪಕ್ಕರಿಸುವ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಗಳ ಗೆಡ್ಡೆಯ ಬಲ್ಲಲಿ ನೀಳ್ವ ದಿಕ್ಕಿನೊಳ್ ಬಳಸೆ . . . ತೇಜಿಯ ಕಟ್ಟಿ ತೆರಳುತ್ತಿಬಿಡುಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೦೪); ಗಿಳಿಗಳಿಟ್ಟಿಳನೆ ಪಚ್ಚೆಯ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ. . . ಅಗಲ್ವತನುಗಳಿಸಿ ಮಧುಯೋಧನನಲಂಕರಿಸಿ ಪಿಡಿದ ಮದಗಜದಂತೆ ಚೂತಮೆಸೆಗುಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೩೦).

ಪಕ್ಕರಗೆ: 'ಪೊಂಬಕ್ಕರಗೆ' ಪರಾ. ಪಕ್ಕರಿಗೆ: ನಾಡಾದಿ ಕುದುರೆಯುಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಸಾವಿರ ಜೋಡು ಪಕ್ಕರಿಗೆ ಹಲ್ಲಣದಿ ಪಾಡಾಗಿ ಬಂದು ಕಾಳಗಕೊಡಗುವ ದೊಂದು ಗಾದಿಯನಾರು ಬಣ್ಣ ಪರು (ಅಮುಸಾಂ. ೨-೯೩).

'ಪೊಂಬಕ್ಕರಿಗೆ' ಪರಾ. ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆ: ಹಲ್ಲಣದ ಮೊಗರಂಬಗಳ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಗಳ ಕದಿಯಣದ ಪಾಣಿಗಳ (ಚಿಬಪು. ೨೩-೩೮).

ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆ: ಇಲ್ಲಿಡು ಹೊನ್ನ ಹಲ್ಲಣವನೊಟ್ಟಲನಾಸು ಹಕ್ಕರಕ್ಕೆಯಂ ಬಲ್ಲೆಯವಂ ಬಯಲೆ ತೆಗೆ (ನಳಚಂ. ೬೫೧).

ಹಕ್ಕರಿಕೆ: "ದಂಶನಂ ಹಕ್ಕರಿಕೆ" (ಮಂಗರಾ. ೮೬-೩೧); "ಗುಬವಾನೆಯ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯು" (ಕವಿಕಂ. ೧೨೭); ಬಾಯಿಗೆ ಹಲ್ಲಣ . . . ಹಲ್ಲಿಗೆ ಹಕ್ಕರಿಕೆ (ಸುಂಕಬಂ. ೬೬೫-೬೪); ಹಜಾದ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳ . . . ನೆಗ್ಗಿದ ಹಂಗೆಯನು ಮುಕ್ಕಾದ ಕೈದುನ ತರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸು ತಿಹನಕರಭಸದಲಿ ದ್ರೋಣ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೧೫-೧೪); ಹಸ್ತಿಯ ಮೇಗಡೆ ಹಾಕಿದ ಹಕ್ಕರಿಕೆಗಳ ರಂಜಿಸಿದುವು (ನಿಮಿಸಂ. ೨೭-೩೦); ಕುದುರೆಗಳ ಜೀನ ಹಲ್ಲಣ ಲೇನೆ ಕದ್ದಿ ಕಂದದ ಹಕ್ಕರಿಕೆ . . . ತುಂಬಿ ಬಂಧಿಗಳ ಗಣಿತಂ ಬಂದುವು (ಚಿಬಪು. ೪೭-೪೪); ಭಕ್ತ ಚಾಮರ ಹರಿಗೆ ಹಕ್ಕರಿಕೆ . . . ಯುಗಾಕ್ಷಂಗಳುಗೊಳಿ (ಚಿಮಿಪಾ. ೮-೩೮).

ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ: ರಚಿಸಿದ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆಗಳ . . . ವಿಲಾಸದಲಂಬಲಂಕರಿಸಿದರು ತೇಜಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾಪ್ಪ. ೪-೪೯); ಸರಪಳಿ ದರ್ಪಣಂ ಹೊರಡೆ . . . ಭನಸೋಳದ ಮಂಡದ ಹಕ್ಕರಿಕ್ಕೆ ರ್ಬುಲ್ಲಂ ತುಡಿಸಿದ . . . ಗಂಧಸಿಂಧುರ (ಪ್ರವಿ. ೨೪-೨೯೬).

ಹಕ್ಕರಿಗೆ: ಕದಿದ ಹರಿಗೆ ನೀಳಾದ ಸಿಂಗಾದಿಗಳುಡಿದ ಹಕ್ಕರಿಗೆಯಂಚಿಗಳ ದಿಡದ ಪಜಾದ ದಟ್ಟದಲೆ ಜೋಡಂಗಳಿಂದ ಜಡಿದುದು ರಣಭೂಮಿಯಾಗ (ಕಂನವಿ. ೧೫-೬೪).

ಹಕ್ಕರಿಕೆ: ಮೇಲೆ ಸೂಯಂ ಸಿಲ್ವಿ ಮದಕುಂಡಾಲವದ್ದವು ಕೆಲವು ಹಯಗಳು ತೇಲಿದವು ಹಕ್ಕರಿಕೆ ಹಲ್ಲಣ ಸಹ ಸಮುದ್ರದಲಿ (ಅಂಬಾ. ೨೧-೬೩); ಹಲ್ಲಣಿಸಿದುದು ತುರಗ ಹೀಲಿಯ ರ್ಬುಲ್ಲಂಗಳಿಕ್ಕಿದವು ಚವುಕದ ಪುಲಿವಟ್ಟಿಯ ಹಕ್ಕರಿಕೆಯುಕ್ಕಿಲವ ಪಚ್ಚಳದ (ಕೋಲಾ. ೩೬೪).

[ಪಕ್ಕರಿ+ಇಕೆ]

ಪಕ್ಕರಿಗೆ 'ಪಕ್ಕರಿಕೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನೆ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ರಕ್ಷಾ ಕವಚವನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು: ಪಾಂಜಮುಟ್ಟು ಕಿವಿಯೊಳ್

ವಾರುವಮಂ ಪೀಲಿಯಿಂದ ಪಕ್ಕರಿ [ಪಾಠಾಂ.೦] ಸಿ . . . ನ್ನ ಪಕ್ಕಮಾರ
ನೇಜುವನೊಲವಿಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೪-೧೪೧); ತುರಗವ ಪಕ್ಕರಿಸಲು ಪೇಳು
(ವರ್ಧನ. ೬-೨೪). [ಪಕ್ಕರೆ, + ಇಸ್ಯ]

ಪಕ್ಕರೆ, ಪಾಕರ, ಪಾಗರ, ಹಕ್ಕರಿ, ಹಕ್ಕರಿ(ನಾ). = ಪಕ್ಕರಿಕೆ :
ರನ್ನದ ಪಕ್ಕರೆಯಿಂದಂ ಕನ್ನೊಳಸುವ ಕರಿಕಳಭದ ತೊಡನೆನೆದುದಾ
ದಿವ್ಯಾರ್ಪಂ (ಕಂದಂಪೂ. ೪೫೪); ಮೊಬಗುವ ರಣಪಟಲಂಗೆ ಗುಲುವದ
ಪಕ್ಕರೆಯ ಸದ್ಗುಣಂಗಳ ಪಲವುಂ ಪಲಯಿಗೆಯ ಪೊಳವ ಕೈದುವ
ಘಟಾಯದಿನತಿಭಯದಮಾಡುದಾ ಪ್ರತಿಭಯದಂ (ವರ್ಧನಾ. ೪-೪೨);
ಪಕ್ಕರೆ ತೇಜವಾರು ಕಟಾದಿರ್ಕದಿಯಾದುವು (ಅಬ್ಬಿ. ೨೮೦); ಪೊಸ
ರನ್ನದ ಪಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಮೂಡುವ ಬಿಸಿಗದಿರನ ಬಿಂಬನು ಮಸುಳು
ದಿವ್ಯವಾಣಿಯ ಬೆಂಗೆವಾಯ್ದು ನಂದಸಹಾಯಶೂರನಾ ರಾಮ (ಕುರಾಸಾಂ.
೪೩-೬೪). ಪಾಕರ: ತನ್ನಹಾಗಜದಂಗೋಪಾಂಗಂಗಳೊಳ್ಳೊಡರ್ಪದ
ಮಿಳಿ ಪೊಡೆ ಜೊತ್ತಂಗಳುಮಂ ನಿಲುನಿಲುಂಕಿ ಪೊಯ್ಯಿಯು ಕತ್ತರಿಸಿ
ರೆಂಚೆಯಂ ಸಡಲ್ಲಿ ಸಿ ಪಾಕರಮಂ ಪತನಗೈಸಿ ತತ್ಪಂಜರವನಾತ್ಮವತಂಗೆವ
ನಿತರೊಳ (ಕಳಸ್ಸ. ೨-೩೮). ಪಾಗರ: ಅಗ ಸಡಿಲದ ಪಾಗರಂಗಳೂ
ಮುಂದಿ ದೀಳುವ ದಂತಂಗಳೂ ಸುಂದಿಲಂಗಳೂ . . . ಉಂಟಾಗಿ
ಮದ್ದಾನೆಗಳು . . . ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟವು (ಕೃಪಾಧೀ. ೨೪). ಹಕ್ಕರಿ : ಕನಿಯ
ಕೀಳಿನ ವಾರುವದ ಬಲುಬಿಲ್ಲ . . . ಜೋಡು ಹಕ್ಕರಿಯ ಹವಣುಗಳದ
ತುರಂಗಳೊಬ್ಬಿಗಳಮಯವದಿನೊಯ್ಯಾರದಿಂ ತಳದರ್ಪವು (ಕುಮಾರಾ. ೪-೨೯);
ಹಕ್ಕರಿಯ [ಪಾಠಾಂ. ಕೆ] ಹಯಂಗಳು ತಿರ ನಡು ತೊಡೆ ತುಂಡೇಳಿ
ತುರಂಗಳಾರರು ಸೇರಿ ಕಡಿದಾಡುತಿರಲು (ನಾಗಳಂ. ೧೮-೬೩). ಹಕ್ಕರಿ :
ಲೋಹದ ಸಿಪ್ಪಡಸಿದ ಸನ್ನಾಹಂ ಹಕ್ಕರಿ ಹಯಂಗಳಮಂ ಪೊಯ್ಯಿಲ್ಕೆ
(ಮಹಾನೇ. ೧೧-೧೩೬).

[<ಪ್ರಾ. ಪಕ್ಕರ. /ಸಂ. ಪ್ರಕ್ಷರ, ಪ್ರಕ್ಷರ, ಪ್ರಖರ]

ಪಕ್ಕರೆ, 'ಪಕ್ಕರೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕರೆಯಕ್ಕಿ(ಕ್ರಿ). ರಕ್ಷಾಕವಚದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಮೈಜೋಡನ್ನು
ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿರು : ಪಕ್ಕರೆಯಕ್ಕಿ ಬಂದುವು ಹಯಂ ಘಟಿ ಪಣ್ಣಿದು
ವಾಯುಧಂಗಳಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಬಂದುವು ರಥಂ (ಪಂಪಧಾ. ೩-೬೬);
ಪಕ್ಕರೆಯಕ್ಕಿದಪ್ಪತತಿ ಪಣ್ಣಿದ ದಂಕುಳುತಾಳಿ ಸನ್ನಣಬೊಕ್ಕ ಪದಾತಿ
(ಜಗದಿ. ೯-೩೧); ಪಕ್ಕರೆಯಕ್ಕಿ ಬಂದವು ಹಯಂ ಪವಣಿಲ್ಲದ ವಾರಣಂಗೆ
ಳಕ್ಕೆಯೊಳೆಯ್ದ ಪಣ್ಣಿ ನಡೆತಂದವು (ಪುನಾಸ್ತ. ೧-೮೨).

[ಪಕ್ಕರೆ, + ಇಕ್ಕ]

ಪಕ್ಕಲೆ, ಪಕಾಲಿ, ಪಕ್ಕರೆ, ಪಕ್ಕಲೆ, ಪಟ್ಟಲೆ (ನಾ). ೧. ಎತ್ತು,
ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ನೀರು ಮೊದಲಾದ
ದ್ರವಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಗಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಚರ್ಮದ
ಚೀಲ; ಕರ್ಪೂರಧೂಳಿಯ ಹೊಳಪುಗಳ ಪನ್ನೀರ ಪಕ್ಕಲೆಯ . . .
ಪರಿಮಳಭಾರದಲಿ ಬಿಜುಗಳಿ ಕುಸಿದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೦); ತೀರ
ತೀರಲಿಕ್ಕೊಟ್ಟಿ ತಿರ್ಪರು ಭಾರಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಣ್ಣ ಬಿಳಿದಿನ ಸೀರೆ ಬುಡದೆ
ಹಾಡ ಪಕ್ಕಲೆ ಕಂಪಿಗಳ ಕೊಡನ (ತೊರರಾ. ೫-೪-೪); ಪಕ್ಕಲೆಯ
ಸಗ್ಗಲೆಯೊಳಿಕ್ಕಿದ ವಾರಿಯನು ಚೊಕ್ಕಟವೆಂದು ಕುಡಿಯಂತಿರೆ ಜೋಲಿ
ಯರು ಚಕ್ಕವರು ಹೇಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೫೫); ಬಳಿಕ ಪಕ್ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು
ತಂದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಸುರಿದು (ಭೀಮೀ. ೧೧೯). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಬಾಯಗಲದ ಪಾತ್ರೆ; ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ; ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ: "ಪಕ್ಕಲೆ
ಯೆಂದೊಡೆ ಅದು ತಾನಕ್ಕುಂ ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ" (ಭಾರಣ. ೨೫). ೩. ನೀರಿನ
ಒರತೆ; ಚಿಲುಮೆ: "ಪಕ್ಕಲೆಯೆಂದುಂ, ಬಗರಗೆಯೆಂದುಂ, ಒಂಕು
ಯೆಂದುಂ ಪಜ್ಜರಂ" (ಕಳಸಾ. ೩೬-೪೯೨); ಪಕ್ಕಲೆಯೆನೆ ಕವಿಗಳೂ

ಲಿದು ಬಗರಗೆಯೆಂಬರಾ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೧). ಪಕಾಲಿ : ೧. ಮದ್ಯದ
ಪಕಾಲಿ (Wine bag. ಇಂಕನ); ದಪ್ಪ ರಪಾನೆಯ ಹಿಂದೆ ಗಂಜಾಲದಿಂದ
ತುಂದಿದ ಪಕಾಲಿಗಳನ್ನು ಹೇರಿದ ಎತ್ತುಗಳೂ ಒಂಟಿಗಳೂ ಸಾಗಿದ್ದವು
(ರಾಣಾರಾ. ೯೦); ರಘುನಾಥಸಿಂಹರು . . . ಬೆನ್ನಿಗೆ ಪಕಾಲಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ
ಕೊಂಡು, ಬೇಗನೆ ಪಾನಕವನ್ನು ತಯಾರುಮಾಡಿದರು (ರೂಪಾಣಿ. ೪೬೩).
ಪಕ್ಕರೆ : ೧. ನಾನಾರತ್ನದಾ ಪೊಣಿಗಳಂ ಪನ್ನೀರವಕ್ಕರೆಗಳಂ ದಿವ್ಯ
ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯ ದೇವಾಂಗ ಧನಕನಕವಂ ಜರರಿಂದ ಪೊಣಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು
(ಸಾಂದಪ್ಪ. ೧೫-೨). ಪಕ್ಕಲೆ : ೨. ಹಡಪ ಚಾಮರ ಕುಂಚ
ದೀಪಣಿಗಳೆಯಂ ಬಿಡು ಕುಡಿನೀರ ಪಕ್ಕಲೆಯ . . . ಒದಿದಿರುವರಂ
(ಪ್ರಭುಪು. ೪-೧೫). ಪಟ್ಟಲೆ : ೨. ನೂಟಾಣು ಪಟ್ಟಲೆಗಳನ್ನಿ
ನೀರಂ ಸುರಿಯ (ಮಾಗೇರ. ದೇ. ೨೬೬-೧೦); ಕಂದ ಪಟ್ಟಲೆಗಳಲಿ ತೀವಿದ
ಮಂದರಕುತದ ತೋದ ತಲೆಗಳ ತಿಂದು ದಿಸುಡುವ . . . ಪೂತನಿವ್ಯಂ
ವನು ಕಂಡೋಸರಿಸುವನೊಂದು ದೆಸೆಗಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೧); ನಟ್ಟ
ಗಾಲಿಯ ಕೀಳುತರೆಗಳ ಕಟ್ಟುತಟ್ಟನೆ ಕಿಚ್ಚುನುಡುಬೆಯ ದಟ್ಟಣೆಗೆ
ಧಾರೆಗಳ ಬಿಡುತೆಣ್ಣೆಗಳ ಪಟ್ಟ [ಪಾಠಾಂ. ಕೈ]ಯ . . . ಈ ಪರಿ ನಡೆಸಿ
ತಂದರು ದೃಢಪರಾಕ್ರಮಪ (ತೊರರಾ. ೫-೬-೧೩).

[<ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಖಾಲ್./ತಮಿ. ಪಕ್ಕಾಳಿ; ತುಳು. ಪಕಾಲಿ;
ತೆಲು. ಪಕಾಲಿ, ಪಕಾಳಿ, ಪಕ್ಕಾಲಿ./ಸಂ. ಪಯಸಾಖಲ್]

ಪಕ್ಕವಣಿ (ನಾ). ಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ನಾಯಕಮಣಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ
ರುವ ರತ್ನ; ಮಧ್ಯಮಣಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಣಿ : ಕಲಾ
ಧರಂ ಪಕ್ಕವಣಿಗಳೊಳಂ ತರಳತೆ ತೋರ್ಕುಮೆಂಬುದುಂ ನಾಯಕರತ್ನದ
ಪರ್ಕಳಮ್ಮೆನೆಯೆಂದಿವರಾ ದಿನದವಾತುಗಳನಾಡುತ್ತಿರೆ (ಚಿಕ್ಕವಿ. ೩-೧೬೩ ಪ).

[ಪಕ್ಕ + ಮಣಿ]

ಪಕ್ಕವಾದಕ (ನಾ). ಸಂಗೀತ, ನರ್ತನಗಳಿಗೆ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯವನ್ನು
ನುಡಿಸುವವನು; ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಾರ : ತದನಂತರಂ ನಾಟ್ಯವಿವಾ
ವಿಶಾರದರ ಪಕ್ಕವಾದಕಪ್ರಕರಂ ಧ್ರುತಮಧ್ಯಲಯವಿಳಂಬಿತಗತಿಗತ
ಪ್ರಹರಣಪ್ರಾಲ್ಯಮಂ ಪ್ರಕಟೀಕರಿಸುವುದುಂ (ಮಹಾನೇ. ೪-೫೫ ಪ).

[ಪಕ್ಕ + ವಾದಕ]

ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ (ನಾ). ಹಾಡು, ನರ್ತನಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬಾರಿಸುವ
ಮೃದಂಗ, ಪಿಟೀಲು, ಘಟ, ತಬಲ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯ : ತಿರು
ಕ್ಕೋಡಿಕ್ಕೋವಿಲ್ ಕೃಷ್ಣಯ್ಯಾರ್ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿಅಪ್ಪ
ಇವರೇ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಹಾಡಲೊಪ್ಪಿದರು
(ಸಂಗೀತ. ೧೮); ಕೊಳಲು ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ನಾಟ್ಯವು
ವಿಶ್ವಶಾಂತಿಯನ್ನು ಸೊಜಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರದ. ೫೪೯). [ಪಕ್ಕ + ವಾದ್ಯ]

ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಾರ (ನಾ). ಸಂಗೀತ, ನರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ
ವನ್ನು ನುಡಿಸುವವನು : ಮಹಾವೈದ್ಯನಾಥಅಯ್ಯಾರ್ ಅವರಿಗೆ
ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಾರರಾಗಿದ್ದ . . . ಇವರೇ ಪಕ್ಕವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸಿದರೆ
ಮಾತ್ರ ಹಾಡಲೊಪ್ಪಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೧೮).

[ಪಕ್ಕವಾದ್ಯ + -ಗಾರ, (<-ಕಾಣ)]

ಪಕ್ಕತೂಲಿ, ಪಕ್ಕತೂಲಿ (ನಾ). ದೇಹದ ಎದೆಯ ಕೆಳಗಿನ ಎಡ
ಅಥವಾ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ನೋವು; ಪಕ್ಕನೋವು;
ಪಕ್ಕಡಿಶೂಲಿ : ಇಂಗು, ಬಣಿ . . . ತಿಗಡೆ ಇವಂ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ
ಮಾದಳದ ಹುಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ನೆಣ್ಣಿಕಾಯಪ್ಪು ದಿಸೀರಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳಲು
ಪಕ್ಕತೂಲಿ ಮಾಡ್ತುಂ (ವಿವ್ಯವಿ. ೧೨೫); ಆತ ಪಕ್ಕತೂಲಿ ಬಂದು
ಅಸ್ತತ್ರಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ಪಕ್ಕತೂಲಿ : ಪಕ್ಕತೂಲಿಗೆ :
ಕಿರುಗುರುಟಿಗೆಯ ಬೇರು, ಬೇವಿನ ಬಡಗಣ ಬೇರಂ ತಂದು ಈ ಎರಡುಂ

ಕಾಳಾದಿನ ಜಾಲಬ್ಬರೆದು ಮೂಜುದಿನಗಳು ಕೂಡಿಯ ಪಕ್ಕಕೂಲಿ ಹರ (ವಿವಿ. ೧೫೨). [ಪಕ್ಕ + ಕೂಲಿ]

ಪಕ್ಕಸಾರಿ, ಪಕ್ಕಸಾರೆ, ಪಕ್ಕಸಾರಿ, ಪಕ್ಕಸಾರೆ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬರಲು ಯೋಗ್ಯತೆಯುಳ್ಳದು. ೨. ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಜೊತೆಗೂಡಿ ಬರುವ ಆನೆ: ದಾನವ ರಾಜನೋಲಗದೋರ್ವಾರೋಹಕರ್ನಮ್ಮ ದಂತಿಗಳೊಳ್ ಪೈರಿಯುಳ್ಳ ಪನ್ನಂ ಕುಳಿಯುಂ ದೇವರ್ಗಿ ಜೊತೆನೋಲಗಮೆಂದಂತಮಿತ್ತ ನಾಗಳ ದುವಂ ಕೈಕೊಂಡು ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗಾ ಜಗದೇಕಪ್ರಭು ಪಕ್ಕ[ಪಾಂ. ಕೈ] ಸಾರಿಗಿದುವೇಬ್ಬಂ ತಕ್ಕುದೆಂಬದ್ದು (ಅನಂಪು. ೧೩-೪೩). **ಪಕ್ಕಸಾರೆ**: ೨. ಪಟ್ಟದ ತನ್ನ ಗಜದ ಪಕ್ಕಸಾರೆಗೆ ಪಟ್ಟಗಟ್ಟಲು ಬೇಕೆಂದು ಅಟ್ಟದ ತರಲೆಂದೆನ್ನ ಧಿರಾಜನು ಪಟ್ಟವರ್ಧನ ಕೇಳು ರಾಯ (ಅನಂಪು. ೨೧-೧೦೫). **ಪಕ್ಕಸಾರಿ**: ೨. ಮೇಲಿನ 'ಅನಂಪು. ೧೩-೪೩' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಪಕ್ಕಸಾರೆ**: ೨. ಎರಡುಂ ಕರೆಯ ಗಜಂ ವಿಳಯಾನೆಗೆ ಹರನೀಲದ ಪಕ್ಕಸಾರಿಯಾಗಿ ಕೈಲದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೫-೩೪). [ಪಕ್ಕ + ಸಾರಿ]

ಪಕ್ಕಸಾರೆ 'ಪಕ್ಕಸಾರಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕಳಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸು, -ರೇಕುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸು: ಕಿಕ್ಕಿರಿದ ರತ್ನಶೋಭಿತದ ಭಿತ್ತಿಗಳ ಮೇಲ್ಪಕ್ಕಳಿಸಿ ರತ್ನರೇಖೆಗಳ ನಿರ್ಮಿತವೆಂದು ಪೊಕ್ಕಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಮಂ ಕಂಡು ಬೆರಗಾಗಿ (ಯತ್ಯಾಂಗ. ೩-೪೦). IP ಇದು ಭಂದಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ರೂಪ. [ಪಕ್ಕಳಿ (<ಪಕ್ಕಳಿ) + ಇಸು]

ಪಕ್ಕಳಿ 'ಪಕ್ಕಳಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕಾ (ಗು). ೧. ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಶುದ್ಧವಾದ; ಅಪ್ಪಟವಾದ: ಪಕ್ಕಾ ಅಂಗ್ರೇಜಿಲೇ ಹೇಳೋದಾದರೆ ಹಾಗೆ ಇನ್ನು ಸುಲಿದ ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನಂತಹ ತಿಳಿಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕೊಂದ್ರೆ ನೀನಿನ್ನೂ ಜ್ಞಾನದಂತ ವನ್ನು ಕಡೆದಿಲ್ಲ (ಮೂಮು. ೧೭೩). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ: ಅಂಗಾಲಿಂದ ಜೀವನದ ಎಳೆತ ಕಡಮೆಯಾದ್ದರಿಂದ ನಾನು ಪಕ್ಕಾ ರಸ್ತೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ನೋಡಿದೆ (ನಿಬಂಧ. II, ೧೦೨). ೩. ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ; ಪೂರ್ತ; ಭಾರಿ; ಪ್ರಚಂಡ: ಅವನು ಹಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿಿದ್ದಾನೆ. ಪಕ್ಕಾ ಘಾಟಿ(ಕುಂಬಿಕೊ. ೪೧); ಹಾ ನಮ್ಮ ತಿನ್ನ! ಪಕ್ಕಾವ್ಯಾಪಾರ (ಮೂರುದಾ. ೧೩೪); ನೀನು ಪಕ್ಕಾ ಕಳ್ಳ ಕಣೇ (ಸುರ. ೧೦೦); ಶ್ರಾದ್ಧದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಪಕ್ಕಾ ಸುರಪುರದ ಆಚಾರ್ಯರಾಗಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಫಲಸಂ. ೧೭). (ನಾ). ೪. ಕಳೆತಿರುವುದು; ಪಕ್ಕವಾದುದು: ಹಣ್ಣನ್ನು ಪಕ್ಕಾ ಅಲ್ಲ, ಕಾಯಿ (ರೂಢಿ). ೫. ಬೆರಕೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಪರಿಶುದ್ಧವಾದುದು: ಪಾಲು ಅಷ್ಟ ಪಕ್ಕಾ ಎಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ, ನೀರು ಬೆರಸಿಯೇ ಕೊಡುವುದು (ರೂಢಿ). ೬. ಖದೀಮ; ಚಾಣಾಕ್ಷ: ನಮ್ಮ ರಾಯರು ಮಹಾ ಪಕ್ಕಾ ಇದ್ದಾರೆ (ಸುಲ. ೧೭). ೭. ಸರಿಯಾದುದು; ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದುದು: ಮತ್ತೆ ಇದು ನೋಡು ಪಕ್ಕಾ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಅದಕ್ಕ ಇನ್ನೊಂದು ಮಸಲತ್ತೈತಿ (ದಾಸರು. ೫೭). ೮. ನಿರ್ಧಾರ; ನಿರ್ಣಯ; ನಿಶ್ಚಯ: ಮಾತು ಪಕ್ಕಾ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[<ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಕ್ಕಾ./ಪ್ರಾ. ಪಕ್ಕ./ ಸಂ. ಪಕ್ಕ]

ಪಕ್ಕಾಖರಡೆ (ನಾ). ದಿನಚರಿಪುಸ್ತಕದ ಆಧಾರದಿಂದ ರಚಿಸಿದ ಕ್ರಮವಾದ ಪಾಠ: (೨). [ಪಕ್ಕಾ + ಖರಡೆ]

ಪಕ್ಕಾಗು, 'ಪಕ್ಕು' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕಾಗು, 'ಪಕ್ಕು' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕಾವಟಿ (ನಾ). ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಹಾಳೆಗಳನ್ನು ಹೊಲಿದು ಮಾಡಿರುವ ಪಾಲಿ ಪುಸ್ತಕ; ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಬರೆಯುವ ನೀಟಾದ ಪುಸ್ತಕ: ರಂಗನು ಅದನ್ನು ಮತ್ತೆ ತಿದ್ದಿ ಬರೆದು ತನ್ನ ಪಕ್ಕಾವಟಿಯಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಬರೆದಿಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರಂಗರಾ. ೩೪).

[ಪಕ್ಕಾ + ಪಟಿ]

ಪಕ್ಕಾಶೇರು 'ಪಕ್ಕಾಸೇರು' ನೋ.

ಪಕ್ಕಾಸಿಪಾಯಿ (ನಾ). ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಯೋಧ; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಭಟ್ಟ, -ದಂಡಾಳು: ಅ ಕೃಷ್ಣಸಿಂಗ್ ಪಕ್ಕಾಸಿಪಾಯಿ (ರೂಢಿ).

[ಪಕ್ಕಾ + ಸಿಪಾಯಿ]

ಪಕ್ಕಾಸೇರು, ಪಕ್ಕಾಶೇರು (ನಾ). ೧. ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾದ ಸೇರು; ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದ ಸೇರು: ಇಂಥಾ ರಾತಲು ಎರಡಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಸೇರು ಒಂದು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೩೯); ನಿಂಗೆ . . . ದಿನ್ನೆ ಐದ್ದಕ್ಕಾಸೇರು ಕುಚ್ಚಕ್ಕು ಬೇಕು (ಪಂಜಪಂ. ೧೨). **ಪಕ್ಕಾಶೇರು**: ೨. (ಉಕ) ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆ; ಲಂ ತೊಲದ ತೂಕ: ಪ್ರವಾಹಿ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತುರು. ತೂಕ ನೀರು ಹಿಡಿಯುವ ಪಾತ್ರಿಗೆ ತುಂಬಿದರೆ ೧ ಶೇರು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥಾ ನಾಲ್ಕು ಶೇರುಗಳಿಗೆ ಪಕ್ಕಾಶೇರು ಎನ್ನುವುದುಂಟು (ಗೃಹಪ್ರ. ೯). [ಪಕ್ಕಾ + ಸೇರು]

ಪಕ್ಕಿ, ಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿ; ವಿಹಗ: "ಪಕ್ಕಿ ಪಕ್ಷಿಯ" (ಕರ್ಣಾ. ೭೨); ನಿನ್ನ ಭರ್ತಾರಂ ಬಂದು ಪಕ್ಕಿಗಳಂ ಕಾಣದೆ ಬಿಟ್ಟು ಕಳೆದರಾರೆಂದು ಬೆಸ ಗೊಂಡೊಡೆ (ಮದ್ದೂರ. ೧೫೧-೭); ಮೆಯೊಂಜೊಲವಿಂದಗಲ್ಲೆಗಣ ಮಾಡಿದ ಪಕ್ಕಿಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಮರುಳ್ಗೊಂಡವೊಲೂಳ್ಳು ಕೊಡೆ ಬೆಸಗೊಂಡು ಬಬಲ್ತುವು ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳ್ (ಪಂಜಪಂ. ೪-೪೮); ಪಕ್ಕಿಗಳಲ್ಲಿ ತಿಂದುಬಾಡ ನೆಲ್ಲಳ ನುಚ್ಚುಗಳಂ ಫಲಂಗಳಂ ಪಕ್ಕಮೊಳರ್ವ ಗೊಡುಗಳನಾಯ್ದೆ ನಗಿಕ್ಕು ವನಬ್ಬಿಟೊಂದೆ (ಕಾದಂಪು. ೧೩೩); ಕೆಲಕುಟಿಕಾದಿ ತೋಟದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೊರಲುಲುಹಾದುದಾ ತಪೋವನದಿ (ಮೋಹತ. ೭-೧೭). **ಹಕ್ಕಿ**: "ಹಕ್ಕಿಯೆನಲ್ಲಿದಗಂ" (ರನ್ನಕಂ. ೩); "ಪತತ್ . . . ದ್ವಿಜಃ -ಈ ೨೩ ಹಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೮೫); ಕೊಂಪಿನ ಮೇರ(ಗ)ಳ ಹಕ್ಕಿಯು ಆಕಾಶದ ಮೇರ(ಗ)ಳ ಗಿಡುಗ ಹಿಡಿಯಿತ್ತು (ಅಜ್ಜಮಾ. ಕ. ೧೩೩-೫೦೮); ಹಕ್ಕಿ ಹರಿಣಿಯು ತಣ್ಣದ ಗಡ ಕೈಯಿಕ್ಕಿದರೆ ಕಡುಗುದಾರಿಯನು ನೆಲ ಕಿಕ್ಕಿದನೆ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೧೪); ಪಿಕ್ಕ ಚೆನೋರಕ ಮಿಂಬುಲಿಗೆ ಹಕ್ಕಿ [ಪಾಂ. ಪಕ್ಷಿ]ಗಳು ರೆಂಜಿತು (ಸಳ. ೧-೪೨); ತುಂಗವಿಕ್ರಮದಿಂದ ಹಕ್ಕಿ ಹಾವಂ ಸದದ ಸಾಹಸದಿ ಬಿಜಿ ತಿರ್ವೊಡೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೭-೫೯); ಹಕ್ಕಿಯಿಲ್ಲದ್ದು ತೋಟವಲ್ಲ, ಹಕ್ಕಿಲ್ಲದ್ದು ಮನೆಯಿಲ್ಲ (ಗಾಡ).

ಪಕ್ಕಿಗಳರಸ = ಹಕ್ಕಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಗರುಡ: "ಗರುಡಂಗೆ ಯೆಲ ರುಣವಗೆಯ ಪರ್ಮ ಪಕ್ಕಿಗಳರಸನೆಂದು ತಕ್ಕುದಿ ಪೆಸರು" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೭); "ಪಕ್ಕಿಗಳರಸನೆನಲ್ ಪರ್ವನಲ್ ಗರುಡಂಗೆ ತಕ್ಕ ನಾಮಂ" (ಕತರ. ೩೩). **ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಣ** = ಪಕ್ಕಿಗಳರಸ: "ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಣ, ಎಲರುಣವಗೆಯಂ, ಪರ್ಮ-ಈ ೩ ಗರುಡಂಗೆ ಪೆಸರ್" (ಕತರ. ೪೭-೧೨); "ಎಲರುಣ ವಗೆಯನೆಂದು ಪರ್ಮ ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಣ ಬಳಗರುಡ" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೮); **ಹಕ್ಕಿಯ ರೋಗ** = ಮೂಳೆಗಳು ಮೆದುವಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಕ್ಕಳ ರೋಗ; **ಹಕ್ಕಿರೋಗ**: ಮೂಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಲ್ಷಿಯಂ ಫಾಸ್ಫೇಟ್ (Calcium phosphate) ಎಂಬ ಲವಣವು ಅಡಗಿದೆ. ಇದು ಶೀಖರಿಸ್ವಲ್ಪದ ಇದ್ದರೆ ಮೂಳೆಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯದೆ ಸಣ್ಣ ವಾಗಿ, ಸ್ವಲ್ಪ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಬೇಗನೆ ಮುರಿಯುವುವು. ಒಂದು ಮಾದರಿಯ ಹಕ್ಕಿಯ ರೋಗವು (ricket) ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ (ಗೃಹ. ೨೦).

[<ಪ್ರಾ. ಪಕ್ಕಿ./ಸಂ. ಪಕ್ಷಿ]

ಪಕ್ಕದೇರ (ನಾ). (ಗರುಡ) ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ಪಕ್ಷಿವಾಹನ; ವಿಷ್ಣು : ೧ ಪಕ್ಕದೇರ, ಎನ್ನೊಡೆಯ, ಮೇಲೆಸಗೈ. ಅನಂದಮೂರ್ತಿ ! ನೀನೆ ಅನಂತಂ (ಅದ್ಭುತ. ೬-೨೨).

[ಪಕ್ಕ + ತೇರ_೨ + ಅ_೭]

ಪಕ್ಕಯರಸ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳ ರಾಜ; ಗರುಡ : ಪಕ್ಕಯರಸನ ಕುಕ್ಕಿ, ಗರಿ ಕಿತ್ತು ನಡುಗಿಸಿತು (ಪಾರಸಿ. ೧೦-೨೨೩). [ಪಕ್ಕ + ಅರಸ_೭]

ಪಕ್ಕಯೆಚೆಯ (ನಾ). - ಪಕ್ಕಯರಸ : ಪಕ್ಕಯೆಚೆಯನ ಕೊರಲ ತೊಡಂದದಿ ಕಕ್ಕಸಬಲವೆರೆಸಿದ (ವರ್ಧನ. ೬-೬೪). [ಪಕ್ಕ + ಎಚೆಯ]

ಪಕ್ಕವಡಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುವವನು; ಬೇಡ : ಅಕ್ಕುವದೆ ಹಾಲಾಹಲ ಮೃಗವು ಪೋಕಕಳ್ಳರೆ ಮರುಳ ಭೂಕಿ ಕೂರ್ತು ಇಕ್ಕುವ ತೊಡವತ್ತ ನೀನೆತ್ತ ಪೇಕ್ಕುಳು ಪಕ್ಕವಡಿಯಂ [ಪಾಕಾಂ. ಪಕ್ಕಬದಿಗೆನೆಂ, ಪಕ್ಕಬಡಿಯೆಂ]ದು ಗಜದರ್ಶು (ಸೂಬಸೋ. ೨೦-೫೬). [ಪಕ್ಕ + ಬಡ_೭]

ಪಕ್ಕವಣಿ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಯ ಗೊಡು : ತತ್ತಮೋಬಳದ ಮುಂದೂಳ ದಾಟಿಯಾಳ್ಳ ಕಂತಿರೋಳಿಯೊಳ್ ಕೇಳೇಮಯೂರಂಗಳ್ ಉದ್ವ ಮೊಗಿದು ಪೊಂಗಡೆಯ ಪಕ್ಕವಣಿಗೆ ಪಾಟಿಯುಂ (ವರ್ಧನ. ೬-೨೩೫).

[ಪಕ್ಕ + ಪಣಿ_೭]

ಪಕ್ಕ_೧, ಹಕ್ಕ_೧ (ನಾ). ೧. ಮೂಗು, ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೊಳ್ಳೆ, ಒಣಮಲ; ಪಿಚ್ಚು; ಹೊಕ್ಕು : ಪಡಲಂ ಕವಿವೊಳಪುಗೆ ಕಣ್ಣಡುವೊಡೆ ನೀರ್ ಸುರಿಯ ಪಕ್ಕ ಮತ್ತಿರೆ ಮುಷ್ಕಂ ಸಡಿಲಿರೆ ತುರಗಕೆ ಮರಣಂ ತಡೆಯದೆ ಸಮನಿಸುಗುಮಂದನಭಿನವಚಂದ್ರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೬-೬೯). ಹಕ್ಕ_೨ : ೧. "ಕಿಟ್ಟ, ಮಲ - ಕಣ್ಣ ಹಕ್ಕು ಮೊದಲಾದ ಮೆಯ್ಯ ಮಲಂ" (ನಾಟಕಾ. ೪); ನುಂಗದೆ ರಾಡು ಹೇಸಿಯುಗುಬ್ಬಿಂಜಲನತ್ರಿಯ ಕಣ್ಣ ಹಕ್ಕನೇಣಂ ಗತಿಗೆಟ್ಟ ಪೆರ್ನೊ ಲನನಾರತವಾಡುವ ಕಾಡಣ್ಣಿದುವೆಂದಂಗೆನೆಯೇಕೆ ಬಣ್ಣ ಸುವೆ (ಸಳಚಂ. ೨೦೬). ೨. ಗಾಯವು ಮಾಯವಾಗ ಮೇಲೆ ಎಳುವ ಪದರ, - ಹುರುಪು : (೪). 'ಹಕ್ಕಳೆ' ಪರಾ. ೩. ದೀಪದ ಬತ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕರಿಕಾದ ತುದಿ : (೪).

[ದೇ. || ತದಿ. ತಿಲು. ಪಕ್ಕ; ತುಳು. ಪುಕ್ಕ, ಪುಕ್ಕ]

ಪಕ್ಕ_೨ (ನಾ). ಭೇದ; ವಿಕಲ್ಪ; ಭಿನ್ನತೆ : ಮನಕಂ ಪಕ್ಕಲ್ಲದೆ ನೆಲನಿಸಾನುಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಕರ್ಣಂ ನೋಡಿ ನರಂ ನೆನೆದಂ ತನ್ನೊಳ್ ತಾಗಿದ ಪಿನಾಕಪಾಣಿಯ ಕಿರಾತ ತನುಸೌಖ್ಯವಮಂ (ಕಾವ್ಯಾನಂದ. ೬೧೫).

[< ಪಕ್ಕ_೧ / ತದಿ. ಪಕ್ಕ]

ಪಕ್ಕ_೩ (ನಾ). ೧. ಗುರಿ; ಈಡು : ಅವಂ ಕುಡುವೊಂ ಕುಡಿಸುವ ನಾವೊಂ . . . ಇವರುಮೇಕೀಭಾವದಿರಿ ನಿಮ್ಮೊಳಗಿತ್ತಾವುದು ಭೇದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕ ಪಟತೇಂ ನೃಪತೀ (ಪಾಂಕಿ. ೨-೬೯). ೨. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯ. ೩. ಆಸ್ಪದ; ಅವಕಾಶ; ಎಡೆ; ಸಂದರ್ಭ : 'ಪಕ್ಕಗಾಣ್' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕಗಿಸು = ಆಶ್ರಯವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ತತ್ಕಾರೋಪ ಪಾತ ಪ್ರಚುರಪುಲಕಮಂ ಭೂಷಣಶ್ರೀಗೆ ಪಕ್ಕಗಿಸುವಿ ವ್ಯಾಪಾರಸಾರಂ ಸಮನಿಸುಗೆ ಕಾದಂಬರಿದೇವಿಗಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೬). ಪಕ್ಕಗು = ೧. ಗುರಿಯಾಗು; ಒಳಗಾಗು; ಈಡಾಗು : ವಿಶಾಂತದೊಳ್ ನೂಪುರರವನಿಳಸದ್ವಾಮಪ್ರಹಾರಕ್ಕೆಜಿಜ್ಞಾಸ ಪಕ್ಕಗಿ ಗೋತ್ರ ಸ್ಥಲನೆ ನೆಗಟ ಪೂಮಾಲೆಯಂ ಮೋಡುವತ್ತಿಂ (ಅದಿ. ೪-೯); ಅಂತೆನಿಸಿದ ಮನಸಿಜನ ಸನೆಯಂದಿನ ಕೋಳ್ ಪಕ್ಕಗಲೊಡನೆ (ಕಾದಂಬ. ೩೧೦); ರಾಕ್ಷಸರ ಕಾಲ್ಪುಕಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದಿನೇ (ಚಿ. ೧೧-೨೬); ಎಡೆನೆಂದಿರ

ನೆಗೆನ್ನಂ ಪಕ್ಕಗದಂತು ಮಾಡಿ ಗೆಲ್ಲವೊಂ ಸನಿಯನಾಗಿಸ್ತೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೯-೧೦). ೨. ವಶವಾಗು; ಅಧೀನವಾಗು; ಪಗೆಗೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಸಾವುದಾವ ಕಾರಣಂ ಬಡನೆ ಬಂಟಂ ಎಂಬ ನಾಡುಡಿಯುಂಟು (ಪಂಚತಂ. ೧೧೫-೧೨). ೩. ಆಶ್ರಯವಾಗು : ಮಲ್ಲಿಕಾಲತೆಯ ಜೊಂಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಕುಳಿನ್ ತೋಗೊಳದ ತಡಿಯ ತಣ್ಣ ಬಾಲ ನುಣ್ಣುಲೊಳ್ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೬೯೫). ೪. ಮರೆಹೊಗು; ಆಶ್ರಯಿಸು : ಮನಮೊಲ್ದಾತನ ಗಾಡಿಯಂ ದರವುರಂಗಂಡಾಕೆಗಳ್ ಪೂವಿನಂದಿನ ಕೋಳ್ . . . ಒಂದೊಂದೆ ತಣ್ ಬನಿಯೊಳ್ ಕೋಡಿಸುತರ್ಪ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಂ ಪಕ್ಕಗದೇಂ ಪೋಪೇ (ಅದಿ. ೧-೬೫). ಪಕ್ಕ ಮಾಡು = ೧. ಗುರಿಮಾಡು; ಈಡುಮಾಡು : ಅರೋಪಿತ ಜಾಪನಪ್ಪ ಕುಸುಮಜಾಪಂಗೆ ಪಕ್ಕಮಾಡಿದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನಸಾಂಗದಿಕ್ಷೇಪ ತರಳತರತಾರಾಶೋದರನಯನಂಗಳಂದಿದಿದಿಗೆ ನೋಡುತ್ತ ಮಿದುರ್ (ಕಾದಂಬ. ೫೧). ೨. ಇಂಬುಗೊಡು; ಒಡ್ಡು; ಎಡೆಗೊಡು : ನತಾಸ್ಯಾಂಬುಜಿಯಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಭರದಿಂ ಶೇಷಪ್ರಸೂನ ಪ್ರಸಾಧನಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಪಕ್ಕಮಾಡಿ ಮುಡಿಯಂ ತತ್ಕಾಂತೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿದಳ್ (ಪಾಂಕಿ. ೧೪-೨೧). ೩. 'ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು : ಕೇಳೇವನಕ್ಕೈತಂದೊಂದು ಮನೋಹರಮಪ್ಪ ಚಂದ್ರಕಾಂತದ ತಿಲಾತಲ ದೊಳ್ಳಿ ಜನಿತಂಬಮಂ ಪಕ್ಕಮಾಡಿ (ತ್ರಿಪು. ೩-೫೬ ಸ).

ಪಕ್ಕ_೪ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಂದಿರುವುದು; ಪಕ್ಕವಾದುದು : ಅತುರದಿನಡುಗೆ ಪಕ್ಕಹುದೇ ? (ಮಂಕು. ೬೪೧).

ಪಕ್ಕಗು = ೧. ಉತ್ತಮವಾಗು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗು : ಪಕ್ಕಾದ ನವೀನತಾಸತಿಯೊಪ್ಪಲ್ ಪಾದಿದರ್ (ಉದ್ವ. ೬-೯೩). ೨. ಪರಿಪಾಕವಾಗು; ಅನುಭವಿಸುವ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರು : ಮಕ್ಕಳ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕಕ್ಕುಲಿತೆಗೊಳಬೇಡ ಪಕ್ಕಗುವುದು ಭಾಗ್ಯವೆಂತೆಂತೊ ಜಗದಿ (ಮಂಕು. ೪೨೦). [< ಸಂ. ಪಕ್ಕ]

ಪಕ್ಕ_೫ 'ಪಕ್ಕ' ನೋ.

△ ಪಕ್ಕ_೬ 'ಹಕ್ಕ' ನೋ.

ಪಕ್ಕಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು : ಅಜಿತನ ನಗೆ ಗಣ್ಣಳ ಚಿಲ್ವಿನೊಸೆದು ನೋಡಲ್ ಪಡೆಯಲ್ ನಗೆನೊಗದ ನೀಚಿಯರ್ [ನಗು]ನೊಗದಿಂದಂ ಪಕ್ಕಗಾಣದಗಲಗಿರ್ಪರ್ (ಅದಿ. ೫-೯೨).

[ಪಕ್ಕ_೩ + ಗಾಣ್]

ಪಕ್ಕಗುಡು 'ಪಕ್ಕಗೊಡು' ನೋ.

ಪಕ್ಕಗೊಡು, ಪಕ್ಕಗುಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಕಾಶವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು; ಆಶ್ರಯ ಕೊಡು : ಮನಂ ಮಜುಕಕ್ಕೆ ನೀಳ್ ಕಣ್ಣಾ ಜಿದುಗುವಪ್ಪವಾರಿಗೆ ತೊಡಕ್ಕುಡಿ ಲಲ್ಲಗೆ ಪಕ್ಕಗೊಟ್ಟು ಕಾಲ್ದಿಜಗಿರೆ (ಪಂಪ. ೪-೧೨); ಒರ್ವ ವ್ಯಾಧನೊಂದು ಪಕ್ಕಿಯಂ ಪಿಡಿತರೆ ಕರುಣಿಸಿ ಬೇಡಂಗೆ ಬೆಲೆಗುಡಿಸಿ ದಿಡಿಸಿದೊಡಾ ಪಕ್ಷಿಯುಪಶಮಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಗೊಟ್ಟು ಸುಸಂ ದಿಟ್ಟು ಬೇಡವಟ್ಟಿ ಗೊಡೆಯನಾಡುದು (ಪಂಪ. ೪-೫೪ ಸ). ಪಕ್ಕಗುಡು : ೧. ಕಾಮಾಗಮನಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಗು[ಪಾಕಾಂ. ಗೊ]ಡುವಂತೆ ಪೊರಿದುಡು ಸುಯ್ಯರಂತರಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೪೬); ಯುದ್ಧಾಪಯುಕ್ತ ಪಕ್ಕಗುಡುವಂತಿರ್ದಂ ಸಹಸ್ರಾಂಬಕಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೬೨); ಅದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಗುಡದಾ ಸತ್ಯೇಂದ್ರಚೋಳೇಂದ್ರಸತ್ಯದಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಮರಂದಮಂ ಪಡೆದು (ರಾಜತೀ. ೪-೧೧೩). ೨. ಅರ್ಪಿಸು; ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಜನನಿ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಚಿತ್ತಮನನೂನಹರುಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಗುಡು[ಪಾಕಾಂ. ತಕ್ಕ ದುಡು]ತಿರಲಿರಲಿಂತನುಗತಿಯಂದೇಬ್ಬಿಯ ಚಂದ್ರನ ತೊಡಿದ ಕೃಷ್ಣ

ನೆಯ್ತು ನಿಷ್ಠಾ ತತೆಯಂ (ಮಹಾಶ್ವೇ. ೬-೪; ಪದ್ಯಸಾ. II, ೧೫೯ ನೋ.).

[ಪಕ್ಕು+ಕೊಡು]

ಪಕ್ಕುಮಾಡು, 'ಪಕ್ಕು' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕುಮಾಡು, 'ಪಕ್ಕು' ಪರಾ.

ಪಕ್ಕುವಣಿ, ಪಕ್ಕುವಣಿ, ಪಕ್ಕುವಣಿ(ನಾ). ೧. ನೆಂಟ; ಬಂಧು. 5
"ಪಕ್ಕುವಣಿಯೆಂಬಂ, ಪಕ್ಕುವಣಿಯೆಂಬಂ ಬಂಧು" (ಕಶಸಾ. ೭೩-೭೩೫). ಪಕ್ಕುವಣಿ: ೨. ಬಂಧುವರ್ಗ; ಬಳಗ: "ಪಕ್ಕುವಣಿಯುಮನೆ ಬಂಧುವರ್ಗಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೫೦). ಪಕ್ಕುವಣಿ: ೧. ಒಲವರದಿಂದ ಓಲಗಿಸುತ್ತಿರುವ ನಮ್ಮ ವಿಕಾಸ್ತದ ಬಳಿಯ ನೀ ಪಕ್ಕುವಣಿ-ತುಂಗನು ಕಯ್ಯಾರಿಸಿದ ದಿರುದಾವಳಿಯ ಸಮ್ಮೋಹನಕ್ಕೆ 10 ನೀನೇ ಕರಗಿ (ಬಿಟ್ಟು. ೨೧೪-೧೦); ತನ್ನ ಪಕ್ಕುವಣಿಯೆಂಬಂ ದಲೆಂಬುಕ್ಕುಳದ ಸಂಭ್ರಮದ ಸಂತಸದ (ಸಂಸಪ. ೨೩-೭). [?]

ಪಕ್ಕುವಣಿ 'ಪಕ್ಕುವಣಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕುವಾರು (ಕ್ರಿ). ನಿರೀಕ್ಷಿಸು; ಎದುರುನೋಡು: ಮಾಣ್ಣರದ ಬಳಸಲೆಂ ನಿನ್ನನಾ ಕಾಂತೆಯಂತಾ ಸಳಿಶೋಳ್ಳಳ್ ಪಕ್ಕುವಾರ್ದುಮ್ 15 ಪಿರಿದು ತೊಡವಾರ್ದುದಿನ್ನತ್ತ ಪೋಪ್ಪ (ಅದಿಪು. ೪-೨೧).

[ಪಕ್ಕು+ಪಾರು (<ಪಾರ್)]

ಪಕ್ಕುವಿಡಿ (ನಾ). ಜೊತೆಯ ಹೆಣ್ಣಾ ನೆ; ಒಡನಾಡಿಯಾದ ಕರಿಣೆ: ರಜನಿನೋಡನಕ್ಕೆ ಮುಳಿದಿರ್ಲೆ ಲತಾಂಗಿಯನಪ್ಪು ಕೆಯ್ತು ಸಾಮಜಪತಿ ಪೊಕ್ಕು ಪಕ್ಕುವಿದಿಯಂ ನಡೆಸೋಂಕುವಪೋಲ್ . . . ಅಮರ್ದಪ್ಪ 20 (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೧೦). [ಪಕ್ಕು (<ಪಕ್ಕು)+ವಿಡಿ]

ಪಕ್ಕುವೆಡು (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು, -ಪಡೆ: ವಿಶಾಖನಂದಿ ರಿಪುಭೂಪರ್ ಪಕ್ಕುವೆತ್ತಿ ತಟ್ಟುಟಾದತ್ತಂ ಸೆಣಿಗೆಯ್ತು ಕೊಂಡು 25 (ಶಾಂತಿಪು. ೭-೫೯). [ಪಕ್ಕು+ಪೆಡು]

ಪಕ್ಕುವಣಿ 'ಪಕ್ಕುವಣಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕುವಣಿತನ (ನಾ). ನೆಂಟು; ಬಾಂಧವ್ಯ: ನಮ್ಮನನ ಪಕ್ಕುವಣಿತನಕ್ಕಾಗಿರುವ ಸೈನ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಅವರವರ ಸೇನಾಗಾರಗಳಲ್ಲಿಯೇ 30 ಸರಿಗಾವಲ್ಪೊಳಿಶೋಳಿಸಿ (ಮಂತ್ರ. ೧೩೪-೧೪).

[ಪಕ್ಕುವಣಿ (<ಪಕ್ಕುವಣಿ)+ತನ]

ಪಕ್ಕು, 'ಪಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: ಪಿಚುಲ, ರೈನಾಬುಕ ಶಬ್ದಗಳು 35 ಸಣ್ಣ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಪಕ್ಕುಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು (ಗುರುಪಾ. ೧೪೪).

[←ತಲು. ಪಕ್ಕು]

ಪಕ್ಕು, 'ಪಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಕ್ಕುದಲೆ, ಹಕ್ಕುದಲೆ(ನಾ). ೧. ಮಲಗುವ ಎಡೆ; ಶಯನಸ್ಥಾನ: ಬೆಲೆ ತಲೆಯುದ್ದವಿಲ್ಲವಸರಂ ಮನೆಪೊಕ್ಕೊಡೆ ಸೂಳೆಬಂಟಿರಗ್ಗೆ ಲಿಸಿದ 35 ಮಾತೆ ಪಕ್ಕುದಲೆಯೊಳ್. . . ಇಚ್ಛೆಯಗ್ಗೆ ಲಿಸಿದ ಮಾತೆ ಪಕ್ಕುದಲೆಯೊಳ್ ವಿಸುತಂ ರತಿಯಿಲ್ಲ ಮಿಂಡಿಯೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೯೯). ಹಕ್ಕುದಲೆ: ೨. ಪ್ರಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳು ತಂಗುವ ಸ್ಥಳ, -ನೆಲೆ, - ಅಶ್ರಯಸ್ಥಾನ; ಇಕ್ಕಿದಾಣ: ಮೇಪುಗಾಡಂ ಹಕ್ಕು [ಪಾಪಂ. ೨೨]ದಲೆಗೆ ಹರಿಯಡುವ ಹಂಣಿಗಣದ ಕದವಾಯೊಳರೆ 40 ಮೆಲ್ಲು ಬೀದಿಗಳಿಂಕೆಯೆಸಬ್ಬಳಂ ಸೆಳೆದು ತಂದಾ ಬಯಲೊಳ್ ಬಳ್ಳಿ ವಸಲೆಯುಂ ಪೊಸಯಿಸಿಯಂ (ಪಂಪ. ೫-೪ ಪ).

[ಪಕ್ಕು (<ಪಕ್ಕು)+ದಲೆ]

ಪಕ್ಕುಮನೆ (ನಾ). ಪಕ್ಕುದ ಮನೆ; ನೆರೆಮನೆ: ತಿಮ್ಮನಿಗೊಮ್ಮೆ 45 ಊರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕಿತ್ತು. ಪಕ್ಕುಮನೆಯ ರೈಲ್ವೆ ರಂಗರಾಯರು ಪಾಸು ಕೊಟ್ಟರು (ತಿಮ್ಮತ. ೧೨೪). [ಪಕ್ಕು (<ಪಕ್ಕು)+ಮನೆ]

ಪಕ್ಕುಯ (ನಾ). ದೇವರ ಉತ್ಸವ, ರಾಜರ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯುವ ಬೀಸಣಿಗೆಯಂತಹ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಧನ: ಕಂಪದೂ ಅಲ್ಲದ ದಿಳಿಯದೂ ಅಲ್ಲದ ಒಂದು 5 ಕೊಡೆ, ಕೈಬಟ್ಟೆ ಲಿನ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವ ಎರಡು ಪಕ್ಕುಯ, ಒಂದು ಆಜ್ಞಾ ಗಿರಿ-ಇಷ್ಟು ನಾಯಕರ ಪಟ್ಟಕ್ಕುಯ ಬಳಿ ಇರಬೇಕು (ಬೆಳುಮ. ೧೧೨). [←ಸಂ. ಪಕ್ಕು ?]

ಪಕ್ಕುರಕ್ಕು 'ಪಕ್ಕುರಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಕ್ಕುವನೆ 'ಪಕ್ಕುವನೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕುವಾಡ (ನಾ). ಮಲಗುವ ಮನೆ; ಶಯನಗೃಹ: ಪಡುಗಡೆ 10 ಪಗಲಾಣ್ಣನ ಪಕ್ಕುವಾಡದೊಳೊಡರುವ ಮಡವಾಗಲೊಳು ತೊಡದ ಮೂಣಿಕೋರಣದ ಬೆಳಗಿನಂತೆ ಒಡವರಿದುದು ಸಂಜೆಗಿಂಪು (ಪ್ರಾಪ. ೬-೧೫). [ಪಕ್ಕು (<ಪಕ್ಕು)+ಮಾಡು]

ಪಕ್ಕುವೆಟ್ಟು 'ಪಕ್ಕುವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಕ್ಕುವೆಟ್ಟು 'ಪಕ್ಕುವೆಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಕ್ಕುಶಾಲೆ 'ಪಕ್ಕುಶಾಲೆ' ನೋ.

ಪಕ್ಕುಸಾರಿ 'ಪಕ್ಕುಸಾರಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕುಸಾರಿ 'ಪಕ್ಕುಸಾರಿ' ನೋ.

ಪಕ್ಕುಳನ (ನಾ). ತೊಳೆಯುವುದು; ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವುದು: 20 "ಪ್ರಕ್ಷಾಲನ-ಪಕ್ಕುಳನ" (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೧೩೦ ಪಾ. ೫೨).

[←ಪ್ರಾ. ಪಕ್ಕುಳನ/ಸಂ. ಪ್ರಕ್ಷಾಲನ]

ಪಕ್ಕು 'ಪಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಕ್ಕು (ಗು). ೧. ಬೇಯಿಸಿದ; ಅಟ್ಟು: ಪೊನ್ನಂ ಪಣದ ಪಡಗೆ ಕುಕ್ಕೆ 25 ಗಳಿದೆಯ ಮೈಗಪತ್ತಿಪಕ್ಕುಪರಮಳಪಲಾನ್ಯಂಗಳಂ, ತಂದಡಕಿದರು ರಾಕ್ಷಸರ, ರಾಕ್ಷಸನ ಮುಂದೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೩೭೨-೨೯೦). 'ಪಕ್ಕುನ್ನ' ಪರಾ. ೨. ಕಳತ; ಮಾಗಿದ; ಹಣ್ಣಾದ: 'ಪಕ್ಕುಳಲ' ಪರಾ. ೩. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಜೀರ್ಣಿಸಿದ. ೪. ನುರಿತ; ಪಳಗಿದ; ಕುಳಲ; ನಿಪುಣ. ೫. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಅನುಭವವುಳ್ಳ. ೬. (ಹಣ್ಣುಗಳು) ಬಿದ್ದುಹೋಗುವಷ್ಟು ಕಳೆತಿರುವ. ೭. (ತಲೆಗೂದಲು) 30 ನರೆತ; ಬೆಳ್ಳಗಾದ. ೮. (ರೋಗವು) ಪರಿಪೂರ್ಣವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಅಂತಿಮಘಟ್ಟವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದ; ವಾಸಿಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ; ರೋಗ ಇಳಿಯಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ: 'ಪಕ್ಕುತಿಸಾರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೯. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಂದಿರುವುದು; ಹದವಾದುದು: ಹೆಸರುಕಟ್ಟು, ಬೇವಿನ ಎಣ್ಣೆಗಳನ್ನು ಸಮನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪಕ್ಕವಾಗಿ ಕಾಯಿಸಿ ನಸು ಮಾಡಿದರೆ ಮೂಗಿ 35 ನಿಂದ ಸುರಿಯುವ ರಕ್ತ ನಿಲ್ಲುವುದು (ಪಕ್ಕು. ಪರ. ೪೩೦); ಸುಟ್ಟ ಕಣಕ ಪಕ್ಕವಾಗಿ ರೊಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ (ಕಲ್ಪ. ೬೮. ೧೪-೪). ೧೦. ಹಣ್ಣು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗಿರುವುದು, -ಕಳೆತಿರುವುದು. ೧೧. ಬೇಯಿಸಿದ ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದ ಆಹಾರಪದಾರ್ಥ; ಹಸಿಯಲ್ಲದ ಖಾದ್ಯ: ನೇದೋಕ್ತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ 40 ದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ದೇಶ ಶಕ್ತಿ ಶುದ್ಧಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಾದ ಸಾಮಗ್ರೀ ಭೇದದಿಂದ ದ್ರವ್ಯ ಪದಾರ್ಥ ಅನು ಪಕ್ಕು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಭೇದಗಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೧೩೨). ೧೨. ಕಾಸಿದ ತುಪ್ಪ: "ತುಪ್ಪ ಕರಗೆ ಪಕ್ಕಂ ದ್ರುತಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೫೪-೬).

ಪಕ್ಕುಮಾಗು, ಪಕ್ಕುವಾಗು-೧. (ಪಾಪ, ಪುಣ್ಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ) ಫಲ ಕೊಡುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು; ಫಲೋನ್ಮುಖತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅಪ್ಪದ ಪುತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ ಮುನ್ನಂ ನೆರವಿದ ಸುಕ್ಕುತಂ

ಪಕ್ಷಮಾಡಲ್ಪಡೆಂದು (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೦೧). ೨. (ಮನಸ್ಸು) ಹದವಾಗು; ಸ್ತಿಮಿತಕ್ಕೆ ಬರು : ಸೂಕ್ತನಲಿ ಬೆರಕೆಹರಿಗೊಂದಿಗು ಪಕ್ಷಮಾಡುವೆ ಮನವು (ಗುಣ. ೧೩-೧೯). ೩. (ಹಣ್ಣು) ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗು; ಕಳಿತರು : ಫಲ ಪಕ್ಷವಾದಲ್ಲದೆ ಹೊಣೆಗಣ ಸಿಪ್ಪೆ ಒಪ್ಪಗಿಡದು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೭೩-೧೮೩). ೪. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗು; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗು : ಮೊದ ಮೊದಲು ತೃಪ್ತಿ ಕರವಾಗಿ ಅನುಕರಿಸದಿರಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಆಚರಿಸ ಬೇಕೆಂಬ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸ ನಡಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಪಕ್ಷವಾಗಿ ಕಲಿಯು ಬಹುದು (ಇತ್ಯದ. ೪೨೪). ೫. ಅನುಕೂಲವಾಗು : ಅದರಿಂದ ಸಮಯ ಪಕ್ಷವಾಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡಿದ್ದು . . . ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ವಾದಿಕೆ (ಹಣ್ಣ. ೧೮೮). ೬. ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿರು : ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿರು : ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಪಕ್ಷವಾದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಗ್ಮಿಯಾಗಬಹುದು (ಇತ್ಯದ. ೨೪೫).

[ಸಂ.]

ಪಕ್ಷಂದಾಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಣ್ಣಾಗು; ಮಾಗು : ಪಕ್ಷಂದಾಳ್ ಮಾಡಲು ಪಣ್ಣ . . . ಅಂಗದಿಗಳೊಪ್ಪಿ ದುವು (ಭರಣ. ೪೭-೨೦). [ಪಕ್ಷ+ತಾಳ್]

ಪಕ್ಷಂಬಿಟು (ಕ್ರಿ). - ಪಕ್ಷಂದಾಳ್ : ಪಕ್ಷಂ[ಪಾಪಂ. ಚಿಲ್ವಂ] ಬಿಟ್ಟು ಲದ ತನಿವಣ್ಣುಂ ಮಿಗೆ ವಿಭ್ರಾಜಿಸುವೆಂದೊಳು (ಜಯಕಾ. ೪-೧೧).

[ಪಕ್ಷ+ಬಿಟು]

ಪಕ್ಷಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಹದವಾಗು : ಜೀವನ ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥಪಠನದಿಂದ ಪಕ್ಷಗೊಳ್ಳಲಾರದು (ಇತ್ಯದ. ೧೩೧). [ಪಕ್ಷ+ಗೊಳ್ಳು (<ಗೊಳ್ಳು)]

ಪಕ್ಷಚೇತನ (ನಾ). ೧. ಹದವಾದ ಮನಸ್ಸು; ಮಾಗಿದ ಮನಸ್ಸು. ೨. ಮಾಗಿದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಪರಿಪಾಕ ಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು : ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಪಕ್ಷಚೇತನನಾದಾಗ ದಿವ್ಯಕಾರುಣ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡನೆಂಬುದು ಈಶ್ವರನ ಅಶಯ (ಬದ್ಧಪ್ರ. X X IV. ಪೀಠಿಕೆ). [ಪಕ್ಷ+ಚೇತನ]

ಪಕ್ಷಜ್ವರ (ನಾ). ಪರಮಾವಧಿ ಮೆಟ್ಟಿದ ಜ್ವರ; ಪೂರ್ಣಾವಸ್ಥೆಗೆ ಬಂದ ಜ್ವರ : ಜ್ವರವು ಬಹುವೇಗವಾಗಿ, ಅತಿವಾಹ, ಬಹಳ ಪ್ರಲಾಪ, ಶ್ವಾಸ, ಭ್ರಮೆ, ಮಲಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಮೆಗ್ಗಲವಾದ ಬಲಶಕ್ತಿ ಇವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಇರುವುದೇ ಪಕ್ಷಜ್ವರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೪೭). [ಪಕ್ಷ+ಜ್ವರ]

ಪಕ್ಷತೆ (ನಾ). ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ : ಪಕ್ಷತೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಮಯ ಬೇಕಾಗು ತ್ತದೆ (ಪ್ರಕಾಶ. ೩೦). [ಸಂ. ಪಕ್ಷತಾ]

ಪಕ್ಷಫಲ (ನಾ). ಮಾಗಿದ ಹಣ್ಣು; ಕಳಿತ ಹಣ್ಣು : ಪೋಗಿ ತಾಳವನಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಪಕ್ಷಫಲಮಂ ಕಂಡೆಲ್ವವಟ್ಟು (ಜಗದಿ. ೪-೪೦೪); ಪಕ್ಷಫಲಂಗಳೆಂದೆ ರಸನೇಂದ್ರಿಯಮಂ ಪರಪುಷ್ಪಗಂಧದಂ ಮಿಕ್ಕರೆ ನಾಸಿಕೇಂದ್ರಿಯಮಂ . . . ಪ್ರವಾಳಿ ಸಜ್ಜಕ್ಕುಣಶಯ್ಯೆಯಿಂದ ಪಪುರಂದ್ರಿಯಮಂ ತಣೆಪುತ್ತು ಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೧೦); ಲಲಿತಶುಕಚೆಯ ಚೆಂಚುಪುಟದಿಂದ ದಳಿತ ಜಂಬೂಪಕ್ಷಫಲರಸಲುಳಿತ ನೆನವುಕರಂದ ಮಧುರೋರ್ಮುರನ್ನಾತದಲಿ . . . ಎನೆದುಡು ಗಜಪುರೋದ್ಯಾನ (ಕುವಾಳು. ೩-೨೭). [ಪಕ್ಷ+ಫಲ]

ಪಕ್ಷಬಿಂಬ (ನಾ). ಮಾಗಿರುವ (ಕೆಂಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುವ) ತೊಂಡೆಹಣ್ಣು : ಪಕ್ಷಬಿಂಬಕ್ಕೆ ವಿಯಂ ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳುವಧರವಣಿ ಮುಖ ವರನಾ (ಕಾಂಡಪೂ. ೭೩೩); ಪಡೆವನ್ನಂ ಪಕ್ಷಬಿಂಬಕ್ಕೆಧರಮಧರತಾ ವಾಪ್ತಿಯಂ (ಜಂದ್ರಪ. ೨-೨೩); ಜನಕಾದೇಶದ ಬಂದನಲ್ಲಿಗೆ ಕುಮಾರಂ ಪಕ್ಷಬಿಂಬಾಧರಂ ತನಗೊಂಟಿಂ ಕಿಸುಸಂಜೆಯಂ ಕೆದಹಿ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೪೦).

[ಪಕ್ಷ+ಬಿಂಬ]

ಪಕ್ಷಮತಿ (ನಾ). ಪರಿಣತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕುಶಲ ಮತಿ : ಈ ಹೊತ್ತಿಗೊಲ್ಲ ಇದ್ದಿರಬಹುದಾದ ಅಪಕ್ಷಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು

ಪಕ್ಷಮತಿಗಳು ಕೋರಿ ತಿದ್ದ ಬೇಕು (ದ್ರಾವಿ. XII, ಮೊದಲ ಮೂರು).

[ಪಕ್ಷ+ಮತಿ]

ಪಕ್ಷರಕ್ತ (ನಾ). ಕೇವು : "ಕೇವಂ, ಕೇವನಂ, ಕೇವು—ಈ ೩ ಪಕ್ಷ ರಕ್ತಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೫೩). [ಪಕ್ಷ+ರಕ್ತ]

ಪಕ್ಷಶಾಳಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾಗಿರುವ ಬತ್ತದ ಪೈರು; ಕೊಯ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ಬತ್ತ : ಪಕ್ಷಶಾಳಿ ಕಣಶಾಳಿನನ್ನು ಮೊಪ್ಪಿದ್ದೇಂ ಗೆಲೆನಂದತ್ತೊ ಸುವರ್ಣವರ್ಣದಿಗಾಶ್ರಿಯುಟ್ಟು ಪೊಂಬಟ್ಟಪೋಲ್ (ಜಗದಿ. ೨-೫). [ಪಕ್ಷ+ಶಾಳಿ (=ಶಾಲ್ಮಿ)]

ಪಕ್ಷಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). (ಕಾಯಿಲೆಯ) ಪರಿಪೂರ್ಣಾವಸ್ಥೆ; ಗರಿಷ್ಠ ಮಟ್ಟ; ಪರಿಣಾಮಾವಸ್ಥೆ : ಈ ಕಾಯಿಲೆ ಪಕ್ಷಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ೭ ರಿಂದ ೧೪ ದಿವಸಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ (ಕಲರೂ. ೨೮). [ಪಕ್ಷ+ಸ್ಥಿತಿ]

ಪಕ್ಷಾಜೀರ್ಣ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಅಜೀರ್ಣ (?) : ಸಂವತ್ಸರ ಲವಣ, ಇಂಗು, ಶುಂಠಿ ಸಹ ಜೋರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ ದಿಸಿರಲ್ಲ ಕದಡಿ ಕುಡಿಯ ಪಕ್ಷಾಜೀರ್ಣಂ ಮಾಡ್ಕುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೩೩೫). [ಪಕ್ಷ+ಅಜೀರ್ಣ]

ಪಕ್ಷಾತಿಸಾರ (ನಾ). ಪರಿಣಾಮಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ, ಇಳಿ ಯುವ ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ಅತಿಯಾದ ಅತಿಸಾರ; ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ಇರುವ ಅತಿಸಾರ,—ಭೇದಿ : ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಲವ ಹಾಕಿ ನೋಡಲು ಮುಳುಗಿದರೆ ಅನಾತಿಸಾರ, ತೇಲಿದರೆ ಪಕ್ಷಾತಿಸಾರ ವೆಂದಿರುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೩೦೭). [ಪಕ್ಷ+ಅತಿಸಾರ]

ಪಕ್ಷಾನ್ನ (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸಿದ ಅನ್ನ; ಪಾದ್ಯ : ಅಜ್ಜರಸಪ್ರಿಯ ಪಕ್ಷಾನ್ನ ಚಯಮನುಂಡೆಂ ತಣೆದಂ . . . ಎಂಡು . . . ಹರಿ ನುಡಿದಂ (ಜಗದಿ. ೪-೮೩); ಅ ದಿವಸ ಲೀಲೆಗೆ ರಾಮುವಿಗಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಾನ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ (ಕುಂಕುಮ. ೩೦); ಅದ ಅಕ್ಕಿ, ಜೋಳ, ಗೋಧಿಗಳಿಂದ ವಿಧವಿಧ ಪಕ್ಷಾನ್ನ ಗಮಗಮಿಸು ವುದು (ನಿಲಮು. ೩೨-೧೬). ೨. ತುಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಲಾಡು, ಚಿರೋಟಿ ಮೊದಲಾದ ಸಿಹಿತಿಂಡಿ; ಭಕ್ಷ್ಯ : ಚಿಹಣ ವೈಭವಪೂರ್ಣ ವಾಗಿತ್ತು . . . ಶ್ರೀಮಂದ-ಪುರ ಇಂಥ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಾನ್ನ ಗಳು (ಸ್ತುತಿ. ೧೧೮). [ಪಕ್ಷ+ಅನ್ನ]

ಪಕ್ಷಾವಸ್ಥೆ (ನಾ). ಫಲ ಕೊಡುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಆರಂಭಿಸಿದ ಕಾರ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಕಾಲ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ದಶೆ : "ಪಕ್ಷಾವಸ್ಥೆ, ಪರಿಪಕ್ವತೆ" (Development. ಪಕ್ಷಿ. ೩೧). [ಪಕ್ಷ+ಅವಸ್ಥೆ]

ಪಕ್ಷಾಶಯ (ನಾ). ೧. ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಕೆಳಭಾಗ; ನಾಭಿಯ ಅಧೋಭಾಗ; ಕಿಬ್ಬೊಟ್ಟೆ. ೨. ಹೊಟ್ಟೆ; ಉದರ; ಜಠರ. [ಪಕ್ಷ+ಅಶಯ]

ಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷತೆಯುಳ್ಳವನು; ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದವನು (?) : ಶಕ್ತಿಗೂಡಿ ಶಿವ ಸಲೆ ತನ್ನ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಕೆದದೆ ಪಕ್ಷಿಯ ಚಿಲ್ವ ತಲೆಯೊಳಹ ಪೂವಿನರಮನೆಯೊಳು ಸುವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರಕಾಶಾಂಗನಾಗಿರನು (ವಿಶೋಪ. ೮-೩೬). [\leq ಸಂ. ಪಕ್ಷ]

ಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿಗಳ ರೆಕ್ಕೆ,—ಗರಿ : "ಪಕ್ಷ ತನೂರುಡ ವಾಜ ಪತ್ರಚ್ಚದ ಪಿಂಥ ಪಕ್ಷನಾಮಂ ಗಣ" (ಮನ್ವತೋ. ೪೧-೧೦); ಚಕಿತೋದ್ಯುತಪಕ್ಷಸ್ತನದೊಳಮದ್ ಕೋಲಾಹಲಧ್ವಾನದಿಂ ಕೊರ್ವ . . . ಪೂಣ್ಣತ್ತು ವಿಂಧ್ಯಂ ನಡುಗೆ ಭಸರವಸ್ಪರ್ಧಿ ಕೈರಾಶಫೋಷಂ (ಕಾಂಡಪೂ. ೧೫೩); ಒದವಿದ ಕೇಗು ನೀಳ್ವ ಕೊರಲತ್ತಿದ ಪಕ್ಷ ವೊಜಲ್ಪುತಿರ್ಪಿನಂ . . . ದಿರ್ಜ ಬಹುಮಂ ಪದೆದು ನವಿಲುಳಾದೆ (ಜಗದಿ. ೪-೩೦); ಅ ಜಟಾಯು . . . ಪಕ್ಷಧ್ವನಿಗೆ ಗಿರಿಗದ್ದರಂ ಗುಡುಗೆ, ಚೀರ್ದನಿಗೆ ಮಾರ್ದನಿಸಿ ಪುಷ್ಪಕಾಭ್ಯಂತರಂ ಹಾರಿದನು

(ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೨೪೮-೫೪೦). ೨. ಬಾಣದ ಹಿಂದೆ ಕಟ್ಟುವ ಗರಿ, -
ವುಂಖ. ೩. (ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಅಥವಾ
ಮನುಷ್ಯನ) ಮಗ್ಗುಲು; ಪಕ್ಕ; ಬದಿ; ಪಾರ್ಶ್ವ: ಈ
ಸ್ಥಾನಗಳ ಭೇದವರಿತು... ಬಲ, ಎಡವೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ... ಮುನ್ನೂ
ಕ್ರೀಡಾಸಮೇಶನಾದ ಪುರುಷನು ತಿಳಿದವನಾದುದು (ಸಕವ್ಯ. ೬೦).
೪. ಗುಂಪು; ಬಣ; ಪಂಗಡ: "ಬರಿ ಮಾಸಾರ್ಥ ಸಮೀಪ ಭಿತ್ತಿ
ಗಣಾಯಾಂ ಪಕ್ಷೇಕರಂ ಪಕ್ಷಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೧೩); ಪಕ್ಷವೆರಡೇ
ಲೋಕದೊಳ್ ಪಿತ್ತಪಕ್ಷ ಮೇವಾ ಮಾತೃಪಕ್ಷ (ಕುಮಾರ. ೮-೧೩);
ಕರವರು ದುರಾಶೆಯುಳ್ಳವರು, ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಪಡೆಯನ್ನೂ ಪಕ್ಷ
ವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವವರು (ವಚನ. ೨೪೧); ಪಾರ್ಶ್ವ, ಪಕ್ಷ, ಗುಂಪು
ಗಾರಿಕೆ, ಪಕ್ಷಾಂತರ ನನ್ನೊರನಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಇವೆ
(ನನ್ನರು. ೩೧೩). ೫. ಜಮಾದಗ್ನಿರಾಮನಂ ಕಂಡು ಬಲಭದ್ರರಾಮನ
ಮೊಗಮಂ ಆಚ್ಚುತಂ ನೋಡಿ ಈ ಮಹಾಪುರುಷಂ ಕುಧೃತ್ಯವಿಚ್ಛೇದನ
ನಾಗಿಯುಂ ವಜ್ರಧರನಲ್ಲ... ಎಂದು (ಜಗದಿ. ೮-೧೦೦). ೬. ವಿಶಿಷ್ಟ
ದೈಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರಾದಕೀಯತಂಡ, -ಬಣ, -ಪಂಗಡ:
ಗೌಡರು ಮೊದಲು ಸ್ವತಂತ್ರಪಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದರು, ಈಗ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿ
ದ್ದಾರೆ (ರೂಢ). ೭. ಒಂದು ಬಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಪಕ್ಷವಲಂಬಿ.
೮. ಒಲವು; ಪಕ್ಷಪಾತ: ಪಕ್ಷನ ಜನ್ಮಮಂ ತೊಡೆದು ಪಕ್ಷದಿನಿಯ್ದ
ಬೋಳೆಯುಳ್ಳಂ ಶಿಕ್ಷಿಸಿ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧-೫); ಪಕ್ಷವಿಬ್ಬದವನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯ
ವೇನು? (ಗಾಡ); ಪಕ್ಷ ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ, ಉಟ ಕೌರವರಲ್ಲಿ (ಗಾಡ).
೯. ಹಾಗೆ, ಹೀಗೆ ಎಂಬೆರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಒಂದು ವೇಳೆ,
ಹೀಗಾಗುವುದಾದರೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಶಬ್ದ:
ಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾಭೋಗಗಳು ಆತ್ಮನ ಗುಣಗಳು... ಇದು ನಿಜವಾಗುವ
ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಂಗಗಳು ಅಂತರಿಸಿದರೂ ಈ ಶಕ್ತಿಗಳು ಅಂತರಿಸಿಕೊಂಡು
(ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೬೬). ೧೦. ಹತ್ತಿರ; ಸಮೀಪ. ೧೧. ಗೋಡೆ; ಭಿತ್ತಿ.
೧೨. ಚಾಂದ್ರಮಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿನ ಅರ್ಧಭಾಗ;
ಪಾಡ್ಯದಿಂದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ವರೆಗೆ ಅಥವಾ ಪಾಡ್ಯದಿಂದ
ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ವರೆಗಿರುವ ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳ ಕಾಲಮಾನ:
"ಪಾದಿನಮದಾದಿಯನೆ ತಿಥಿ ಪಕ್ಷಸ್ಥಿತಿಯೊಳ್ ಪದಿನೆಯ್ದಕ್ಕುಂ"
(ವಸ್ತುಕೋ. ೧೬೬-೬); ಪದಿನೈದು ದಿನಸಮಾದೊಡೆ ಪಕ್ಷಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೧-೫೧); ಆ ವಾರ ಹದಿನೈದಾಗಲೊಂದು ಪಕ್ಷವೆನಿಸುವದು (ವೀರೇಶ.
೩೦೦); ಮಾಸಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷವೆರಡು ತಿಥಿ ಮಾನವುಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೫೨-೨).
"ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಸಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಬರಿಯಲ್ಲಿ ಆ
ಸಮೀಪದಲಿ ಪಕ್ಷಮುನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೩-೩೩); "ಬರಿ ಮಾಸಾರ್ಥ
ಸಮೀಪ ಭಿತ್ತಿ ಗಣಾಯಾಂ ಪಕ್ಷೇಕರಂ ಪಕ್ಷಮಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೧೩).
೧೩. ಮನೆ; ಗೃಹ. ೧೪. ವಿಭಾಗ; ಪಾಲು: "ಪಕ್ಷ -
ವಿಭಾಗೇ, ಪಾಲೋಳ್" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೧೮). ೧೫. ಅಡ್ಡಮುಡಿ; ಓರೆ
ದುರುಬು: "ಪಕ್ಷಮೆನಲಡ್ಡಮುಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೬). ೧೬. ಪಿತ್ತ
ಪಕ್ಷ; ಮಹಾಲಯ ಪಕ್ಷ; ನಾಳೆಯಿಂದ ಪಕ್ಷ ಪ್ರಾರಂಭ, ಆಮಾ
ವಾಸ್ಯೆ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ನವರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬಹುದು
(ರೂಢ). ೧೭. ಮಹಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪಿತ್ತಕ್ರಿಯೆ;
ಮಹಾಲಯ ಶ್ರಾದ್ಧ: ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷದ ಕಟ್ಟಿಕೆ
ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢ). ೧೮. ವಿಕಲ್ಪ; ಮತಾಂತರ; ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ;
ಒಂದೊಂದು ಸಲ: ಅವಿಕೇಪದಿನಾ ದೀರ್ಘವ್ಯವಹೃತಿ ಶಬ್ದಾಂತರಾಳ
ದೊಳ್ ಪಕ್ಷದಿನಾದ್ಯವಿಕುಂ (ಕಮದ. ೧೧೮). ೧೯. [ಗಣಿತ]ಹದಿ
ನೈದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: "ಪಕ್ಷ ಹದಿನೈದು" (ಮಂಗರಾ.

೧೦೪-೯); ಮರುದಾಕಾಶದ್ವಯೇಂದ್ರಾನಿಲ ಹುತವಹ ಯುಗ್ಯಾಂಗಜಾ
ರಾತಿಯರ್ಕಳ್ ಬರೆ ಪಕ್ಷಸ್ಥಾನದೊಳ್ ನಿಲ್ಲಿರೆ ವಿರತಿ ಮಹಾಸ್ವಗ್ಧರಾ
ನಾಮವೃತ್ತಂ (ಭಂಡೋಂಬ. ೨-೧೮೩). ೧೯. ಎರಡು ಎಂಬ
ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಯಮು ನಯನ ಕರ್ಣ ಕರ ಪದ ಯಮುಳಾಂಘ್ರಿ
ದ್ವಿಯಕ್ಷಿ ಪಕ್ಷ ನೇತ್ರಂ... ಎರಡನಿ ನಾನುರ (ವ್ಯವಹಾ. ೯-೨).
೨೦. [ನ್ಯಾಯ] ಅನುಮಾನಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸು
ವಾಗ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತುವಿರುವ ಸ್ಥಳ: ಯಾವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ
ಸಾಧ್ಯವು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವುದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷವೆಂದು ಹೆಸರು (ಹಿಂದಸಾ.
೧೪೧); ಸಾಧ್ಯವುಳ್ಳ ವಸ್ತು ಪಕ್ಷವೆನ್ನಿಸುವುದು. ಪರ್ವತವು ಮಹಿ ಉಳ್ಳುದು
ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಹಿ ಸಾಧ್ಯ; ಈ ಸಾಧ್ಯವುಳ್ಳ ಪರ್ವತವು ಪಕ್ಷ (ಭಾಷ್ಯ. ೧೬೬). ೨೧. [ಜೈನ] ಮೈತ್ರಿ, ಪ್ರಮೋದ, ಕಾರುಣ್ಯ ಹಾಗೂ
ಮಾಧ್ಯಸ್ಥಭಾವದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು
ತೊರೆಯುವುದು: ಪಕ್ಷಮೆಂಬುದು ಜೈನಿಗೆ ಸರ್ವಹಿಂಸಾವರ್ಜನಂ
(ವಿವರ್ಜನಂ) ಮೈತ್ರಿ ಪ್ರಮೋದ ಕಾರುಣ್ಯ ಮಾಧ್ಯಸ್ಥೋಪಬೃಂಹಿತಂ
ಸ್ಥಾಪ್ಯುಹಿತಂ (ಚಾವುಂಫ. ೨೨೬).

ಪಕ್ಷ ಹಿಡಿ - ಎರಡು ತಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲವನ್ನು
ಕೊಡು; ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸು, -ವಹಿಸು, -ಸಮ
ರ್ಥಿಸು: ಹೀಗೆ ಪಕ್ಷ ಹಿಡಿದು ಮಾತನಾಡಿದರೆ ನ್ಯಾಯ ತೀರ್ಮಾನವಾಗುವು
ದಿಲ್ಲ (ರೂಢ). ಪಕ್ಷ ಹಿಡಿದು ಪಾದಿಸು - (ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ
ವಕೀಲನು) ತನ್ನ ಕಕ್ಷಿಗಾರನದೇ ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಸಮರ್ಥಿಸು:
ಪಕ್ಷ ಹಿಡಿದು ಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಲಾಯರಿರುವುದು (ರೂಢ). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷಂ (ಅ). ಹೀಗಾಗುವುದಾದರೆ; ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಈ
ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ; ಇ ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿಯಮ ಅಥವಾ
ಶರತ್ತನ್ನು ಹಾಕುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ: ಸ್ವರ
ವಿದಿರೊಳರೆ ವಿಭಕ್ತಿ ಸ್ವರಕಂ ಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರಕ್ಕುಮಕ್ಕುಂ ಲೋಪಂ...
ನಾಮರೂಢಿಯುಬಾಯದ ಪಕ್ಷಂ (ಕಮದ. ೫೨). [<ಸಂ. ಪಕ್ಷ]

ಪಕ್ಷಂಗಡು (ಕ್ರಿ). ಒಲವು ಇಲ್ಲದಂತಾಗು; ಆಸೆಯನ್ನು ಬಿಡು:
ಮುಜಿದವನಂ ಭಕ್ಷ್ಯದ ದಸೆಗೆ ಪಕ್ಷಂಗಟ್ಟು ಪಾಲಿಗೆ ಬೆರ್ಚ ತುಪ್ಪಕ್ಕಿಸ
ಪ್ಪೊಡಂ ಮನಂದರಲಾಜದೆ ತೃಪ್ತಿಯೊಳಾದ ಭೀತಿಯೊಡೊಲ್ಲೆ ನೆಂಬುದಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೬೨). [ಪಕ್ಷ+ಕಡು.]

ಪಕ್ಷಂಗಡಲು (ಕ್ರಿ). ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, -ಪಸರಿಸು: ಭೃಂಗ
ವಿಘನಮಂಭೋರುಹದೊಳಗೆ ಮಲಗಿ ಬಳಿಕ್ಕಾ ನದ್ವಿ ತಿಳಿಯ ಪಕ್ಷಂ
ಗಿದಲುನ ಭಂಗಿಯ ಕಡುಚೆಲ್ವಂ ನೆನೆಯಿಸುತೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ.
೨-೪೩). [ಪಕ್ಷ+ಕಡಲು (<ಕಡಲ್+)]

ಪಕ್ಷಕ (ನಾ). ೧. ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಚಿಕ್ಕ
ಬಾಗಿಲು; ದಿಡ್ಡಿ ಬಾಗಿಲು; ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಲ್ಲದ
ಖಾಸಗಿ ಬಾಗಿಲು: "ಪಕ್ಷದ್ವಾರಂ, ಪಕ್ಷಕೇ-೨ ದಿಡ್ಡಿ ಬಾಗಿಲ ಹೆಸರು.
ರೆಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲು, ಬಾಗಿಲ ಕದದೊಳಗಾಗಲೀ ಸಮೀಪದೊಳಗಾಗಲೀ ಮಾಡ
ಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಗಿಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೨). ೨. ಎರಡು ಪಕ್ಷ
ಗಳುಳ್ಳವನು; ಶುಕ್ಲ ಪಕ್ಷ. ಕೃಷ್ಣ ಪಕ್ಷವೆಂಬ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿರುವವನು; ಚಂದ್ರ. ೩. ಪಕ್ಷಪಾತಿ. ೨, ೩: ಸನ್ಮಾರ್ಗದಿಂ
ನಡೆದು ದೋಷಾಕರಂ ಮಲಿನನುನ್ಮಾರ್ಗನತಿಹಿಡಂ ಪಕ್ಷಕಂ ಗರಕಸಹಜನ್ಮ
ನೆನಿಸಿದನಂತೆ ಗಡ ಚಂದ್ರನಂ ತನ್ನ ಕೊಂಕಿಂದಂ (ಉದ್ಭವ. ೨-೨೩).
೪. ಬೀಸಣಿಗೆ; ಪಂಖ. [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷಕಾರ (ನಾ). (ವಕೀಲನಿಗೆ) ತನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ
ವಾದಿಸಲು ವಕಾಲತ್ತು ಕೊಟ್ಟಿರುವವನು; ಕಕ್ಷಿಗಾರ:

ಅದಾರೋ ಒಬ್ಬರು ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆರೆಯುತ್ತ ಒಳಬಂದರು. ಪಕ್ಷಕಾರರಿಂದ ಬೇರಿನ್ನಾರರೇಕು ! (ಮಾಪಾಸಾ. ೪೧). [ಸಂ.]
ಪಕ್ಷಕುತ್ಸೀಕ (ನಾ). ಪಕ್ಷದ ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟ; ಕಿರುಬೆಟ್ಟ. — ಗುಡ್ಡ : ಸಗಣಕರಂ ಪಕ್ಷಕುತ್ಸೀಕಮೆಂಬಂತಿ . . . ಕಹಿದುಡು ಬಹಳಾಸಾರಮಂ ನೀರದಾಫರೆ (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೧).

[ಪಕ್ಷ + ಕುತ್ಸೀಕ (< ಕುತ್ಸೀಕ)]

ಪಕ್ಷಗಣ (ನಾ). ಪಕ್ಷದ ಅನೆ; ಒಂದು ಗಜದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರುವ ಗಜ; ಒತ್ತಿನ ಅನೆ: ಅಗಲ್ ಸೈನ್ಯಾಧಿನಾಥನಧಿನಾಥನ ಕೆಲದೋ ಪಕ್ಷಗಣಾಧಿನಾಥನಾಗಿ . . . ಅನೇಕದೇಶಾಧೀಶ ಬಲಂಗಳಂ ಬೇಡೆವೇಡೆ ತೋಡುತ್ತಂ ಬರ್ಪನ್ನಗಂ (ಅದಿ. ೧೩-೪೫ ಪ). ಸನತ್ತುಮಾರಮಾಹೇಂದ್ರಪತಿಗಳಂದ್ರಾಯುಧೋ ಪಮಾನರಾಧ್ಯಮುನಿಯುಮುಮಾಳಿಶಾದುರಾಲೋಕನಕ್ಷತ್ರಮಾಳಾಳಾಪ ಪಕ್ಷಂಗಳಪ್ಪ ಪಕ್ಷಗಣಂಗಳನೇಣ . . . ಚಾಮರಂಗಳನಿಕ್ಕಿಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೩ ಪ). 'ಪಕ್ಷಸಾರಿ' ಪರಾ. [ಪಕ್ಷ + ಗಣ]

ಪಕ್ಷಪಾತ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯ ಹೊಡೆತ, — ಬಡಿತ: ಘುಂಗೀಶ್ವರಂ ಬೇಡೆ ಬಗವಲ್ಲಭಂ ಪಕ್ಷಿರೂಪನೊಮ್ಮೆಯಂ ಮಾರ್ವನಲ್ಲಿಂದತಿಕ್ರಮಿಸಿ ನಡೆಯಲಾ ಪಕ್ಷಪಾತದೊಳಾತನವಳಿದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೧೯).

[ಪಕ್ಷ + ಪಾತ]

ಪಕ್ಷಜ (ನಾ). ಚಂದ್ರ; ಶಶಿ. [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷತಿ (ನಾ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯ ಬುಡ; ಪಕ್ಷದ ಮೂಲ: "ಪಕ್ಷಮೂಲಂ, ಪಕ್ಷತಿ: — ಈ ೨ ವಿಜಯ ಮೊದಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೪೩); ಅಕುಳ ಪಕ್ಷತಿಪ್ರತಿಪದ್ಧಪರಾಗಪರಾಗಮುದಕೋಳಿಕಳನಾಬ್ಬಂಕಿತಂ . . . ಕೋಮಳಮಳಯಾನಾಳಂಗಳಗಣಂ ಪಂದತಿ ದಿರೋ ಮಹೀಶನಾ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೧೫). ೨. ಪಕ್ಷದ ಮೊದಲನೆಯ ದಿನ; ಪಾಡ್ಯ: "ಪಕ್ಷತಿ, ಪ್ರತಿಪತ್ಯ ಬುಳು ಪಾಡ್ಯಮಿಯ ಹೆಸರು" (ಗುರುಬಾ. 1, ೪೩). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷತ್ಯಾಗ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪನ್ನು ಬಿಡುವುದು; ಕೂಟವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು. ೨. [ರಾಜನೀ] ಯಾವುದಾದರೂ ವೈಮನಸ್ಯದಿಂದ ತಾನು ಸದಸ್ಯನಾಗಿದ್ದ ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು, — ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವುದು: "ಯಾವುದಾದರೂ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹದ ಒಂದು ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕೆಲವರು ಆ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗುವುದು: ಪಕ್ಷತ್ಯಾಗ (Cave. ೫೦೪೨). [ಪಕ್ಷ + ತ್ಯಾಗ]

ಪಕ್ಷದ್ವ್ಯೂತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತು ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ಎರಡು ತ್ರಿಪತಾಕಹಸ್ತಗಳ ಬೆರಳುಗಳು ಎದುರಾಗಿರುವಂತೆ ಅಂಗೈಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಬೆರಳುತುದಿಗಳನ್ನು ಸೊಂಟದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೀಡಿ ಹಿಮ್ಮುಖವಾಗಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೫೨ ಗದ್ಯಾನುಪಾದ): ಬರೆಯರಡೆ ತ್ರಿಪತಾಕದ ಕರಮವು ಮೇಲ್ಮೊಗಗಳಾಗಿ ಬೆರಳಿಮುಖವಾಗಿರೆ ಮೇಣೂಧ್ಯಾಂಗುಲಿಗಳ ಪರಾಖ್ಯುಮಂ ತಾನದಾಗಿ ಪಕ್ಷದ್ವ್ಯೂತಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೩೨). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷದ್ವಯ (ನಾ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಗಳ ಜೋಡಿ; ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳು. ೨. ಒಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳು: ಈ ಸ್ಥಾನಗಳ ಭೇದವರಿತು . . . ಬಲ ಎಡವೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣ ಶುಕ್ಲವೆಂಬ ಪಕ್ಷದ್ವಯಗಳ ನಿರುಗಿಯ ತಾಣ ವಿನರಗಳನ್ನೂ . . . ಪುರುಷನು ತಿಳಿದಸಗುವುದು (ಸಕಪ್ತ. ೩೦). [ಪಕ್ಷ + ದ್ವಯ]

ಪಕ್ಷದ್ವಾರ (ನಾ). — ಪಕ್ಷಕ ೧: "ಪಕ್ಷದ್ವಾರಂ, ಪಕ್ಷಕ: ೨-ದ್ವೀದಾಗಿಲ

ಹೆಸರು. ರೆಕ್ಕೆಬಾಗಿಲು. ಬಾಗಿಲ ಕದದೊಳಗಾಗಲೀ ಸಮೀಪದೊಳಗಾಗಲೀ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಚಕ್ಕೆ ಬಾಗಿಲು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೨). [ಪಕ್ಷ + ದ್ವಾರ] ಪಕ್ಷಧರೆ (ಗು). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ: ನೋಡೆನ್ನ ಪಕ್ಷಧರ ಚುಸ್ಪಾದಿದಿಯು ಬಡಿಯತೊಡಗಿಡ್ಡಪುಡು ಆಭ್ರಾವಕಾಶಮನ್ ಅಗಲಿ ತೊಳೆಗೊಂಡಿ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೨-೪೫೩). (ನಾ). ೨. ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷಧರೆ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವಳು: ಅನರ ತಂಗಿಯರ್ ಮೂವರ್, ಪಕ್ಷಧರೆಯರ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೪೨-೯೧೩). [ಸಂ. ಪಕ್ಷಧರಾ]

ಪಕ್ಷಪದ್ಧತಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಚುನಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುಮತ ಗಳಿಸಿರುವ ರಾಜಕೀಯ ಪಕ್ಷವು ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಆಳುವ ಪದ್ಧತಿ, — ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇಂದಿನ ಪಕ್ಷಪದ್ಧತಿಯ ಆಳಿಕೆಯ ಕಾಲವಲ್ಲಂತೂ "ರಾಜಾ ಶ್ರಯ"ವು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರದಿದ್ದರೆ, ಆಶಾಯಕಾರಕವೆ ಅಗಬಹುದು (ಭಾರವ. ೫೩೫). [ಪಕ್ಷ + ಪದ್ಧತಿ]

ಪಕ್ಷಪರಿತ್ಯಾಗ (ನಾ). ವಾದ ಮಾಡುವಾಗ ತನ್ನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದೆ ಅದನ್ನು ಕೈ ಬಿಡುವುದು: ಪ್ರತಿನಾದಿ ನಿರುತ್ತರನಾಗಿ ಪಕ್ಷಪರಿತ್ಯಾಗಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮೆಂಬುದಣಂ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನಮನೆಯ್ದಯು ಮೀರದೆ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೪೧ ಪ). [ಪಕ್ಷ + ಪರಿತ್ಯಾಗ]

ಪಕ್ಷಪಾತ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳು ಉದುರುವಿಕೆ, — ಗರಿಗಳು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಿಕೆ. ೨. ರೆಕ್ಕೆ ಬಡಿಯುವಿಕೆ. ೩. ಒಂದು ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು; ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು; ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಒಲವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು; ಒಲವರ: ಎಣತೊಂದು ಪಕ್ಷಪಾತಮೊ ವನಿತೆಯರಂ ಮಾಡುವಡೆಯೊಳಬ್ಬ ಭವಂಗಿ (ಕಾದಂಬ. ೨೩೯); ಇವರದಾವನ ಪಕ್ಷಪಾತವ್ಯವಹರಣೆಯವರಲ್ಲ ಕೇಳಿವರ ನುಡಿಗಳನು (ಕುಪ್ಯಾಲು. ೯-೧೪); ಶಿಷ್ಯರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನರಿದು ಪಕ್ಷಪಾತಗಳರದೆ ಮೋಧಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವನುತ್ರಮನು (ಗುಣಾ. ೧೩-೧೩); ಅಜುಗನಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಪಕ್ಷಪಾತವಿತ್ತು (ವಜ್ರಭಾ. ೨೯೨); ಅವನು ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದೆ — ತಡಮಾಡದೆ, ತೀರ್ಪು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ವೀರಯೋ. ೫೫). ೨, ೩: ಮತ್ತಂ ದಾನಕೀನತೆ ಕರಣಗಣಂಗಳೋ ಪಕ್ಷಪಾತಂ ಶಿಶಿರಸಮಯಶ್ಯಾಮಕಂಠಂಗಳೋ ದೋಷಾನುಬಂಧಂ ದ್ವಿಜರಾಜನೋ . . . ಜಡವೃತ್ತಿ ವರ್ಷಕಾಲದೊಳಲ್ಲದಿಲ್ಲಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೧೩೭ ಪ).

ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡು = ಒಬ್ಬರಿಗೊಂದು, ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೊಂದು ಮಾಡು; ಭೇದಭಾವ ತೋರಿಸು: ಕಂದೆಯ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡಿದರೆ ಏನು ಮಾಡುವುದು ? (ರೂಢಿ). [ಪಕ್ಷ + ಪಾತ]

ಪಕ್ಷಪಾತವಿಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ಸರಕುಗಳನ್ನು ವಿದೇಶಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತೆರಿಗೆ ಹಾಕುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ದೇಶವು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ನಿಯಮ, — ಕಾನೂನು: ಈ ತರಹದ 'ಕಸ್ತಮ್ಸ್ ಸಂಘ' ಮತ್ತು 'ನಿರಾತಂ ವ್ಯಾಪಾರ ಕ್ಷೇತ್ರ' ನಿರ್ವಾಡುಗಳನ್ನು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಒಪ್ಪಂದದ ಪಕ್ಷಪಾತವಿಧಿಗಳೊಡನೆ (Discriminatory classes) ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುವುದು ಅತಿಮುಖ್ಯಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಿದೆ (ಆಂತರ. ೧೩೪).

[ಪಕ್ಷಪಾತ + ವಿಧಿ]

ಪಕ್ಷಪಾತಿ (ಗು). ೧. ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ತೋರಿಸುವ; ಒಬ್ಬರಿಗೊಂದು, ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೊಂದು ಮಾಡುವ; ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಒಲವನ್ನು ತೋರಿಸುವ, — ಒಲವರ ಮಾಡುವ: ಸ್ವರಹರನು ಪುರಹರನು . . . ಯಥಾರ್ಥವನೊರೆಯಲೊಲ್ಲನು ಪಕ್ಷಪಾತಿ ಪುರಾಣ

ಭಟ್ಟನಲಾ (ಬಸಪು. ೫೭-೨೮). (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಒಲವರ ತೋರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅದಿಗಾಗಾದಿಗಳು ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ರೋಷಾದೀಪಣತ್ರಯಸಾಧನಗಳು ಮಂದಮತಿಗಳು ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳು . . . ಕುತೂಹಿಗಳು (ಬಸಪು. ೪೦-೬೫); ಆ ಚರ್ಚೆಯಲ್ಲಿ ಅನಂದ ಮೋಹಿನಿಯರು ವಿರುದ್ಧ ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳು (ಕಮನ. ೨); ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದರೂ ಅನೇಕರು ಇದರ ಪಕ್ಷಪಾತಿಗಳಾಗಿದ್ದರು (ಜೀವಾತ್ಮ. ೮೫). ೩. ಅನಿಯಾಯಿ.

[ಸಂ. ಪಕ್ಷಪಾತಿನ್]

ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆ (ನಾ). (ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ವಿಚಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವಾಗ) ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಯುಕ್ತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಂಡಿಸುವುದು: 'ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆಗೆಯಾ' ಪರಾ.

[ಪಕ್ಷ+ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆ]

ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆಗೆಯಾ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು; ಮತವನ್ನು ಮಂಡಿಸು; ಅನೇಕ ಕುಸಯೋಪಪತ್ತಿಗಳಿಂದ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆಗೆಯು ಕವಳಿಗೆಯ ಭಟ್ಟಂ ನುಡಿಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೩೪ ವ).

[ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪನೆ+ಕೆಯಾ]

ಪಕ್ಷಪ್ರದೋಷ (ನಾ). ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ತ್ರಯೋದಶಿಯಂದು ಹಗಲು ಉಪವಾಸವಿದ್ದು, ರಾತ್ರಿ ಶಿವಪೂಜೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ವ್ರತ: ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರವೂ ಸಕ್ರಭೋಜನ, ಪಕ್ಷಪ್ರದೋಷ, ಶ್ರಾವಣಮಾಸ ೧ ತಿಂಗಳು, ಕಾರ್ತಿಕಮಾಸ ೧ ತಿಂಗಳು, ಶನಿಪ್ರದೋಷ . . . ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಚಕ್ರವಾ. ೫೮). [ಪಕ್ಷ+ಪ್ರದೋಷ]

ಪಕ್ಷಭಾವನೆ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ತಾನು ಸದಸ್ಯನಾಗಿರುವ ರಾಜಕೀಯ ತಂಡವೇ ಹೆಚ್ಚು, ಅದೇ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಧೋರಣೆ; ಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನ: "ಪಕ್ಷಭಾವನೆ, ಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನ" (Party-spirit. ಪಕ್ತಿ. ೨.೬೦); ಈಗಿನ ಜನನಾಯಕರು ಪಕ್ಷಭಾವನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಪಕ್ಷ+ಭಾವನೆ]

ಪಕ್ಷಭೇದ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಣದಲ್ಲಿಯ ಬಿರುಕು, -ಅಂತ: ಕೆಲಹ, -ವೈಷಮ್ಯ. ೨. ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, -ತಾರತಮ್ಯ. ೩. ಪಕ್ಷಪಾತ; ಒಲವರ: ಪಕ್ಷಭೇದ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ತಪ್ಪದು (ಗಾಂ). [ಪಕ್ಷ+ಭೇದ]

ಪಕ್ಷಭ್ರಮೆ (ನಾ). ಇವನು ತನ್ನವನು, ಇವನು ಪರ ಎನ್ನುವ ಭ್ರಮೆ; ಪಕ್ಷಪಾತದ ಭಾವನೆ: ಎನುಗೆ ಸರಿಯುತ್ತದೆಯೆಂದು ಮನುಕೆ ಬೇಟೆಬಿಟ್ಟರೆ ಪಕ್ಷಭ್ರಮೆಯ ಮಾಡುವ ಹಿತವ ಬಯಸುವೆವೆಂದು ಸಂತತಿಗೆ (ಕುಮಾರ. ೫-೬). [ಪಕ್ಷ+ಭ್ರಮೆ]

ಪಕ್ಷಮುಖಿ (ನಾ). ಪಕ್ಷದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಿನ; ಪಾಡ್ಯ: ಗಂಗಾಡೇವಿಯರ್ . . . ನವಮಾಸ ತೀವಿದ ಪಕ್ಷಮುಖನಮಯದೊಳು . . . ಸುಪುತ್ರನುದೈವಿನಿ (ಬಸರ. ೧೦-೧೦೬). [ಪಕ್ಷ+ಮುಖಿ]

ಪಕ್ಷಮೂಲಿ (ನಾ). = ಪಕ್ಷತಿ ೧: "ಪಕ್ಷಮೂಲಂ, ಪಕ್ಷತಿ-ಈ ೨ ಎಣಿಕೆಯ ಮೊದಲ್" (ಪರ್ವಾಯ. ೪೦-೮೬); "ಪಕ್ಷತಿ, ಪಕ್ಷಮೂಲಂ-೨ ರೀತಿಗಳ ಬುಡಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೪). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷರಕ್ಷೆ (ನಾ). = ಪಕ್ಷರಿಕೆ: ಅತೀರ್ಗಭ್ರಾಣಹಸ್ತಂ ನಿಶಿತದಶನ ದಂಷ್ಟಾಂಕಾರಂ ಪಕ್ಷರಕ್ಷಾಯತ ಪಕ್ಷತಾರ್ಕ್ಷ್ಯನಂತೊನಗಿಸಿ ತುಳಿಯ ತನ್ನಾನಿ (ಎಶ. V, ಬೀಲೂರು. ೧೬-೨; 1138). [ಪಕ್ಷ+ರಕ್ಷೆ]

ಪಕ್ಷವಂಚಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ ಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ಎರಡು ತ್ರಿಪತಾಳಹಸ್ತಗಳ ಬೆರಳುತುದಿಗಳನ್ನು

ನೊಂಟದಲ್ಲಿರಿಸುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨೫೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ): ಮತ್ತಾ ತ್ರಿಪತಾಳಂಗಳ್ ದಿತ್ತರಣಿ ತುದಿಗಳಿಂದ ಕೆಟಗಳನೊಂದಲ್ ವೃತ್ತಸ್ತನದಕೆ ಕೇಳಿದುಮುತ್ಯಂತೋನ್ನತದ ಪಕ್ಷವಂಚಿತಮುಕ್ಯಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೨-೬೧).

[ಸಂ.]

ಪಕ್ಷವಧ (ನಾ). ಶರೀರದ ಒಂದು ಪಾರ್ಶ್ವವನ್ನು ನಿಶ್ಚೇತನ ಗೊಳಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಪಾರ್ಶ್ವವಾಯು; ಲಕ್ಷ: ಸಾಂತೂರು ದೇವಪ್ರಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ 'ಪಕ್ಷವಧ' ಬಡಿಯಿತೆಂಬ ಕಡುಸುದ್ದಿ ನೇಣೂರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿದೊಡನೆ ಬಾಳಪ್ರಸೆಟ್ಟು ಸಿದ್ಧಣ್ಣನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಧಾವಿಸಿದರು (ಒದ್ದಿಲು. ೭೪). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷವಾತ (ನಾ). ವಾತರೋಗ; ಸಂಧಿವಾತ: ಕೈಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಪಕ್ಷವಾತ ಹಿಡಿದಿರಬೇಕು (ಈಶ. ೨೬); ಅವಳ ಮಗಳು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪಕ್ಷವಾತದಿಂದ ಬಳಲ ತೊಡಗಿದ್ದಳಂತೆ (ಹಳ್ಳಿಹಾ. ೧೦೬). [ಪಕ್ಷ+ವಾತ]

ಪಕ್ಷವಾಸ (ನಾ). ಹದಿನೈದು ಅಂಗುಲಗಳ ಅಳತೆಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೊಳಲು: ಬಳಕೆ ಹದಿನೆಂಟುಗುಲ . . . ಒಂದೆಂಟು ಪ್ರಮಾಣದ ಕ್ರಮವಿಡಿದು ಜಾತಿವಾಸ . . . ಪಕ್ಷವಾಸ . . . ಭುವನಾಧಿಪತಿವಾಸವೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟುತೆಹದ ವಾಸಂಗಳ ಲಕ್ಷಣವನೊಂದು (ವಿವೇಕ. ೧೯೧). [ಪಕ್ಷ+ವಾಸ]

ಪಕ್ಷಶೂಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಪಕ್ಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ನೋವು; ಪಕ್ಷಶೂಲೆ: ಪಕ್ಷಶೂಲೆಗೆ:-ವಿಳಂಗ, ತ್ರಿಳಲ, ತ್ರಿಳಟುಕ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಜನ್ಮ . . . ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪಕ್ಷಶೂಲೆ ತೀರ್ಗುಂ (ವಿಷ್ಣು. ೪೯). [ಪಕ್ಷ+ಶೂಲೆ]

ಪಕ್ಷಸಂಪುಟ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಯ ಒಳಭಾಗ: ಅಂಶಪ್ರತಪೂರ್ವಧ್ವನಿಯಂ ತೊಟ್ಟಿನ ಕೇಳು . . . ಫೀಲಾಡಲ್ಯೊಕ್ಕೆಂ ತಂದೆಯ ಶಿಥಿಲಪಕ್ಷಸಂಪುಟ ದೆಡೆಯೊಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೪). [ಪಕ್ಷ+ಸಂಪುಟ]

ಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಿ (ನಾ). (ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಮತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು; ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ವಾದವೇ ಸರಿಯೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು: ಈಗಲಿಗೇವಿಧೇಯಂ ಮಾಟ್ಟು ಬಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಿಯ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ವಕಾಶವುಪ್ಪಂತು ನುಡಿದು (ಶಾಂತಿಪು. ೨-೨೫ ವ).

[ಪಕ್ಷ+ಸಿದ್ಧಿ]

ಪಕ್ಷಾಂತ (ನಾ). ಪಕ್ಷದ ಕೊನೆಯ ದಿನ; ಪೌರ್ಣಮಿ ಅಥವಾ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ: "ಪಕ್ಷಾಂತಾ, ಪಂಚದಶ್ಯಾ-ಈ ೨ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಹುಡ್ಡೆ ಮಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೬). [ಪಕ್ಷ+ಅಂತ]

ಪಕ್ಷಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೊಂದು (ರಾಜಕೀಯ) ಪಕ್ಷ. ೨. ಒಂದು (ರಾಜಕೀಯ) ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರುವಿಕೆ: ಪಾಟ್, ಪಕ್ಷ, ಗುಂಪುಗಾಂಕೆ, ಪಕ್ಷಾಂತರ ನನ್ನೂರಿನಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಇದೆ (ನನ್ನೂರು. ೬೧೬). ೩. ಒಂದು ವೇಳೆ, ಹೀಗಾದರೆ ಎಂಬರ್ಥ; ವಿಳಲ್ಯಾರ್ಥ: ಓರಿದುಂ ಪಕ್ಷಾಂತರಮಂ ನಿರವಿವೇಕಾರಂ ನಿಜಾಂತಮಾದೊಡೆ ಕಬ್ಬಂ ಪರಿಕಿಸೆ ಧಾತ್ಯಂತ್ಯದೊಳಾವರಿಸಿಕುರ್ಗಂ ಲಿಂಗವಚನಪುರುಷಾಯತ್ತಂ (ಶಮದ. ೨೫೦).

ಪಕ್ಷಾಂತರಗೊಳ್ಳು = ಒಂದು (ರಾಜಕೀಯ) ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು: ಅಡಳಿತಪಕ್ಷದ ಹದಿನೈದು ಮಂದಿ ಸದಸ್ಯರು ಪಕ್ಷಾಂತರಗೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಬಹುಮತವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿತು (ರೂಢಿ). ಪಕ್ಷಾಂತರ ಮಾಡು = ಪಕ್ಷಾಂತರ ಗೊಳ್ಳು: ಅವರು ಪಕ್ಷಾಂತರ ಮಾಡಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಬಂದರು (ರೂಢಿ). ಪಕ್ಷಾಂತರ ಹೊಂದು = ಪಕ್ಷಾಂತರಗೊಳ್ಳು: ಅವರು ವಿರೋಧ

ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಳವಡ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷಾಂತರ ಹೊಂದಿದರು (ರೂಢ). [ಸಂ.]

ಪೆಕ್ವಾರ್ಥ (ನಾ). - ಪೆಕ್ವಾರ್ಥರ ೩ : ಒಡೆ-ಪೆಕ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವಾಗ ಧಾತುವಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭೂತಭವಿಷ್ಯತ್‌ಕಾಲಸೂಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಮುಂದೆ ಒಡೆ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಸೇರುತ್ತದೆ (ಕೃಷಿ. ೫೦).

ಪೆಕ್ವಾರ್ಥದ ರೂಪ - ಪೆಕ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ರೂಪ : ಸಾಪೇಕ್ಷಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳಿಗೆ ಕಾಲಭೇದ, ಅರ್ಥಭೇದಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಂಟು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ . . . 'ಹೊರಟಿರಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಕ್ವಾರ್ಥದ ರೂಪವೆಂದೂ 'ಹೊರಡಲು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಾವಾರ್ಥದ ರೂಪವೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಮಧ್ಯಮ. ೭೫). [ಪಕ್ಷ + ಅರ್ಥ]

ಪೆಕ್ವಾವೇರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಕುರಿತು ಉದ್ದೇಗವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು, - ತೀವ್ರವಾದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು : ನಾವರೇ ಕೌರವನ ಪೆಕ್ವಾವೇರಿಗಳು ಸಾಕಿನ್ನದಂತಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬). [ಸಂ. ಪೆಕ್ವಾವೇರಿನ್]

ಪೆಕ್ವಾರ್ಥ (ನಾ). (?) : ದಿನನಾಥಂ ಮಕರಕ್ಕೆ ಬರ್ಗ ಪದದೊಳ್ ಪೆಕ್ವಾರ್ಥ (ಕಲ್ಪಾ)ಳಯೊಳ್ ಸೌಮ್ಯಚಂದ್ರನಿರಲ್ ದ್ವಾದಶದಲ್ಲಿ ಭಾನುವಜನರಲ್ ಮೇಣೆಂದುಪಂ ಮಂತ್ರಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪಟ್ಟಪ್ರಕರದಲ್ಲಿ ಭಾನು ಶಶಿಗಳ ಕುಳ್ಳಿ ದೊಡ್ಡಂ ಮತ್ತೆ ಮೇದಿನಿಯೊಳ್ ಭಾವಿಪೊಡಕ್ಕು ಮಲ್ಲಫಲಮುಂ (ಜಿಟ್ಟಮ. ೮-೨೦೨). [?]

ಪಕ್ಷಿ (ನಾ). ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ (ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ) ಜೀವಿ; ಹಕ್ಕಿ : "ಪತಾ, ಪತಂಗಃ . . . ಪಕ್ಷಃ . . . ದ್ವಿಜಃ-ಈ ೨೬ ಹಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೪೫); ಚೆಕ್ಕೋದ್ವತ್ಸಪಕ್ಷ ಸ್ತನಮೊಳಮದ್ ಕೋಳಾಹಳಧ್ವಾನದಿಂ ಕೊರ್ವಿ (ಕಾದಂಭ. ೧೫೬); ಚರಪಾರಣ್ಯದ ಪಕ್ಷಿಗೊಂದು ತರು ಗೊಡ್ಡಾಗಲ್ ಫಲಂ ತೀವಿದಾ ಮರಗಳ್ ಪುಟ್ಟಿವೆ (ಸೋಮೇಶ. ೨೬); ಪಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಭವದುಃಖಪ್ರಯಕಾರಣ ಮಿದೆಂದು ತನ್ನಯ ಶಿವನಂ ರಕ್ಷಿಸುತಿರ್ಪುದು (ವಚನ. ೧-೫೪); ಪಕ್ಷಿಗೆ ಆಕಾಶವೇ ಬಲ, ಮತ್ಸ್ಯಕ್ಕೆ ನೀರೇ ಬಲ (ಗಾದ); ಪಕ್ಷಿಗೆ ಗೂಡು, ಮತ್ಸ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಯಿ (ಗಾದ). [ಸಂ. ಪಕ್ಷಿನ್]

ಪಕ್ಷಿಗಾವುದ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವಷ್ಟು ದೂರ (?) ; ಪಕ್ಷಿ ಹಾರುವಷ್ಟು ದೂರ (?) : ಪಕ್ಷಿಗಾವುದವೊಂದು ಪಟ್ಟಣ ನಿಂತಿತು ಕೇಳರಣ್ಣಾ (ಕಾಲಸಂ. ೧೦೧-೨). 'ಅಕ್ಷಿಗಾವುದ' ಪರಾ.

[ಪಕ್ಷಿ + ಗಾವುದ]

ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹ (ನಾ). ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಹಕ್ಕಿರೋಗ; P ಪಕ್ಷಿರೋಗದಿಂದ ಪೀಡಿತವಾದ ಶಿಶುವಿಗೆ ಬಹಳ ಬಾಯಾರಿಕೆ, ಜ್ವರ ಇದ್ದು ಓಕರಿಕೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊಟ್ಟೆ ಹಸುರಾಗುವುದು. ಕೈಕಾಲು, ಮೈ ಎಲ್ಲವೂ ಬತ್ತುತ್ತವೆ : ಚಪ್ಪೆ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸವನ್ನೂ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನೂ ಕೂಡಿ ಮುಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಒತ್ತಿಸಲು ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹ ಹರವಯದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೧೪). [ಪಕ್ಷಿ + ಗ್ರಹ]

ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹದೋಷ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹವೆಂಬ ರೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಬಾಧೆ. - ತೊಂದರೆ : ಬೇವಿನ ಹೂವು . . . ಬಳ್ಳಿಸುಂಡೆ, ಇವಳ ರಸವನ್ನೂ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನೂ ಕೂಡಿ ಅದಜಲ್ಲಿ ಆ ಬೇರುಗಳ ಅರೆದು ಕದಡಿ ಕಾಸಿ ಅಭ್ಯಂಗವ ಮಾಡಿಸಲು ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹದೋಷ ಶಮನವಯದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೧೪). [ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹ + ದೋಷ]

ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹಶಂಕೆ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹರೋಗದ ಸೂಚನೆ : ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಲಶಕ್ತಿಯುಂಟಾಗಿ ಇಹುದು. ಕೊರಳು, ಬೆನ್ನು, ನೆತ್ತಿ, ಬಾಯಿ ಕುಳಿ ಬಿದ್ದು ಇಹುದು. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಂಟಾಗಿ ಇದ್ದರೆ

ಇದು ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹಶಂಕೆ ಎಂದೆಣುವುದು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೧೨).

[ಪಕ್ಷಿಗ್ರಹ + ಶಂಕೆ]

ಪಕ್ಷಿಜ್ಯೇಷ್ಠ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯದು; ಹೆದ್ದು : "ಪಕ್ಷಿಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಗೃಧ್ರಮೇನೆ ಹದ್ದು" (ಮಂಗಳಾ. ೫೨-೯).

[ಪಕ್ಷಿ + ಜ್ಯೇಷ್ಠ]

ಪಕ್ಷಿಣಿ (ನಾ). ಎರಡು ಹಗಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾತ್ರಿ ; ಒಂದೂವರೆ ದಿನ : "ಪಕ್ಷಿಣಿ-ಆಗಾಮಿ ಪರ್ವಮಾನಾಹರ್ಯುಕ್ತಾಯಾಂ-ಬರುವ ಹಗಲಿನೊಂದಿಗೂ ಈಗಿನ ಹಗಲಿನೊಂದಿಗೂ ಕೂಡಿದ ನಿಶಿರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವುದು, ಅಂದರೆ, ಈಗಿನ ಹಗಲು. ಈ ದಿನ ರಾತ್ರಿ, ನಾಳೆ ಹಗಲು, ಅಂತೂ ೯೦ ಘಳಿಗೆಗಳ ೨ ಹಗಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ರಾತ್ರಿಗೆ ಪಕ್ಷಿಣಿಯೆಂದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೫). [ಸಂ. ಪಕ್ಷಿಣೀ]

ಪಕ್ಷಿನೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಷಿಯು ಹಾರುವ ಎತ್ತರದಿಂದ ಕಾಣುವ ಭೂದೃಶ್ಯ, - ನೋಟ. ೨. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದ ಸ್ಥೂಲವಾದ ವಿವರಣೆ : ವಿಶಾಲದೃಷ್ಟಿಯ ಪಕ್ಷಿನೋಟದಿಂದ ಮೊದಲು ವಿಷಯವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು . . . ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದು ಉಚಿತವೆಂದು ಈ ನಿಯಮ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ (೨೩೭. ೨೧೯); ಅವರ ಉಪನ್ಯಾಸವು ಕಾದಂಬರಿಯ ಸಮೃದ್ಧ ಪಕ್ಷಿನೋಟವಾಗಿತ್ತು (ರೂಢ). 'ವಿಹಂಗಮನೋಟ', 'ಹಕ್ಕಿನೋಟ' ಪರಾ. IP ಇದು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ 'Bird's eye view' ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದ.

[ಪಕ್ಷಿ + ನೋಟ]

ಪಕ್ಷಿಯಾನ (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಷಿಗಳ ಹಾರಾಟ. ೨. ಗರುಡಪಕ್ಷಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಕಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಣಪುತ್ರಳಯ ಪಳಿಯುವ ಪಕ್ಷಿಯಾನತನುಜಸದೃಶ ಪುತ್ರನತ್ತವೆ (ಕಪಾಕುಂ. ೬೦). [ಪಕ್ಷಿ + ಯಾನ]

ಪಕ್ಷಿರಥ (ನಾ). - ಪಕ್ಷಿ ದೇಹ : ಪಕ್ಷಿರಥ ಪದ್ಮಭವ ಶಕ್ತ ಸುರಮುಖ್ಯರನು ಆ ಪಕ್ಷಿರಥಿ ಕರೆದೊಯ್ದು ತನ್ನ ನಿಜಪುರೋಹಿಗೆ ಪಕ್ಷ ಯಾಗವನೆಸಗಿ (ಪ್ರಾಧಂ. ೧-೧೪); ಘನವಕ್ಷ ಪಕ್ಷಿರಥ ಕಮಲಾಕ್ಷ ಕಿನ್ನರಯಕ್ಷಸುರ ಮುನಿರಕ್ಷ ಸುಜನಾಪೇಕ್ಷ ನರಹರ್ಯಕ್ಷ ಪಾಲಿಸು ಮೋಕ್ಷಪದಪಕ್ಷ (ಉರಾ. ೨೦-೨೫). [ಪಕ್ಷಿ + ರಥ]

ಪಕ್ಷಿರಾಜ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳ ದೊರೆ ; ಗರುಡ. [ಪಕ್ಷಿ + ರಾಜ]

ಪಕ್ಷಿವಾಹನ (ನಾ). ಗರುಡಪಕ್ಷಿಯೇ ವಾಹನವಾಗಿರುವವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಪಕ್ಷಿವಾಹನಂ ಗಜಾಸುರರಾಕ್ಷಸರು ನಿರ್ವಾಹಿಸಿದವುಧೀ ಕ್ಷಿತಿಯ ಬಲ್ಲುದು (ಜಪ. ೫೪-೬೬); ಪಕ್ಷಿವಾಹನ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಿಟ್ಟು ನೋಡೊ (ಪುರಂದ. ೬-೬-೧); ಫಲಗುಣಂ ಸೇನಾಸಮೂಹಮಂ ಸಿಂದುಳಿಸಿ ರತ್ನನಗರಿಗೆ ಪಕ್ಷಿವಾಹನನ ಕೂಡೆ ನಡೆತಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೬-೬). [ಪಕ್ಷಿ + ವಾಹನ]

ಪಕ್ಷಿಶಕುನಶಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳ ಚಲನವಲನಾದಿಗಳಿಂದ ಭವಿಷ್ಯದ ಶುಭಾಶುಭಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ : (Ornithoscopy. ಇಂಕನ). [ಪಕ್ಷಿ + ಶಕುನ + ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಪಕ್ಷೀಂದ್ರ (ನಾ). - ಪಕ್ಷಿರಾಜ : ಪುರಹರಂ ಕೃಪಯೋಜನಂ ಮತ್ತೆ ಸಂತ್ಯಸಿ ಕರೆದು ವ್ಯಪರಾಜಂಗೆ ಬೆಸನೆ ಬೆಂಬಿಟ್ಟದಂ ಪಕ್ಷೀಂದ್ರನಂ ಸಭ ದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೪-೨೦). [ಪಕ್ಷಿ + ಇಂದ್ರ]

ಪಕ್ಷೀಕರ (ನಾ). ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿದವನು ; ಪಕ್ಷಾವಲಂಬಿ : "ಬರಿ ಮಾಸಾರ್ಥ ಸಮಾಪ ಧೃತಿ ಗಟಾಯುಂ ಪಕ್ಷೀ ಕರಂ ಪಕ್ಷಮಕ್ಕು" (ಸಾಸಾರ. ೧೧೬). 'ಪಕ್ಷೀಕರಂಗೊಳು' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಪಕ್ಷೀಕರಂಗೋಳ (ಕ್ರಿ). ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನಾಗು ; ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸು.—ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಕುಲಮಂ ಗೋತ್ರಮನುರ್ವಿಯಂ ದುರುದುಮಂ ಪಕ್ಷೀಕರಂಗೋಡು ತಾನೊಲವಿಂ ತನ್ನವೆನುತ್ತಂ ನಿಂದಿಪಂ ಜೀವನಂಠಲೆದು ಭಕ್ತರ ನಾಲ್ಕುಲಕ್ಷಭವದೊಳ್ಳಂದಲ್ಲಿ ತಾನಾವುದ ಕೋಲಿವಂ ನಿಂದಿಪನಾವುದಂ (ರತ್ನಾ. ೨೦). [ಪಕ್ಷೀಕರ+ಕೋಳ]

ಪಕ್ಷೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಕ್ಷವಾತವನ್ನು ತೋರಿಸು; ಪಕ್ಷ ವಹಿಸು: ಈತನಿಂತರ್ಥಮಂ ಕೊಂಬುದುಂಟವೆ ಹೇಳು ತಾತ ಪಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ (ಹಜಾ. ೧೧-೯); ಅತ್ತರಭೇದವನಜಾಯದನೆಗೆ ಮತ್ತೆ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಗೋಚರವೆ ರಕ್ಷಿಸಿದಾತ ದೋಷವನೀ ಕೃತಿಯೊಳು ಪಕ್ಷೀಕರಿಸಿ(ಪಾಣಂ. ಪಕ್ಷವಿಲ್ಲದೆ) ಕೇಳುವುದು (ಪ್ರಭಾಂ. ೨-೨೨); ಮಾತೆ ಪಿತ ಸತಿ ಪುತ್ರ ಬಂಧುವರ್ಗಂ ಗೋಳ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ ತಿವಧರ್ಮಮಾರ್ಗದೊಳು ಸತ್ಪಥಿಕ ರಾಗಿ (ಲಾಜಂ. ೩೪-೨೦೮); ಪಂಪು ದೀಪಿಸುವೋಷವೊಡುಗಳೆಂದಿವು ರಂಗ ನೀ ಪಕ್ಷೀಕರಿಸಿದರ್ಗಳ್ಳು (ತಪಸಾಂ. ೫೧-೬೦). ೨. ಸಮಭಾಗಿ ಯಾಗು; ಪಾಲುದಾರನಾಗು. [ಪಕ್ಷೀಕರಣ+ಇಸ್ಯ]

ಪಕ್ಷೀಯ(ಗು). ೧. ಒಂದು ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ: 'ದ್ವಿಪಕ್ಷೀಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಪಕ್ಷಪಾತದಿಂದ ಕೂಡಿ ದುದು; ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು; ಸಮ್ಮುಖಿಯ ಅನೇಕ ಸುದ್ದಿಗಾರರು "ಶಿಷ್ಟ"ರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ಥಾನಿಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಸ್ಥಾನವನ್ನಾಕ್ರಮಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಅವರ ಪರದಿಗಳು ಅನೇಕ ಸಲ ಪಕ್ಷೀಯ ವಾಗಿರುತ್ತವೆ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೩). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷೋಪಚಾರ (ನಾ). ತನ್ನ ಪಕ್ಷದ ಮೇಲಿನ ಆದರ; ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಸರಿಯೆಂಬ ದೃಢವಾದ ವಿಶ್ವಾಸ; ಈ ಪರಿಯ ಲೆರಡೆಟ್ಟ ಜಗದಾಳಾಪವನು ಕರ್ಣಾರ್ಜುನರ ಪಕ್ಷೋಪಚಾರ ಪ್ರಕಟಿ ಕಲಹಕೋರಕಳಕಳವ . . . ಪಿತಾಮಹನನಾದು ಸಂತ್ಪಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೨೨-೧೪). [ಪಕ್ಷ+ಉಪಚಾರ]

ಪಕ್ಷೋಪವಾಸಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳು ಸತತವಾಗಿ ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವ ವ್ರತವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿರುವವನು : ಪಕ್ಷೋಪವಾಸಿಗಳ್ಳು ಪಕ್ಷಯಕರಮೂರ್ತಿಗಳ್ಳು ಪಾವಾಸಿಗಳ್ಳು ಪಕ್ಷಂ ೧೫ ಪರಿತರವರೆನ್ನೀ ಕ್ಷಿತಿ ಪೊಗಟ್ಟು ಪುದು ಗೊಡೆಯ ಭಟ್ಟಾರಕರನಾ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೬೭-೨; ಸು. 1060 ?). 'ಮಾಸೋಪವಾಸಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಪಕ್ಷೋಪವಾಸಿನ್]

ಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ರೆವೈ ಗೊಡಲು; ಎವೈ ಗೊಡಲು; ಅಕ್ಷಿರೋಮ: "ನಯನರೋಮಂ ಪಕ್ಷಂ" (ಮುಕ್ತೋ. ೭೧-೨೨); ನೀಲದೀರ್ಘಬಾಹು ಷಂಟಪಕ್ಷ ನೇತ್ರನುಂ (ಅದಿಪ. ೧೨-೫೬ ವ); ಅಕ್ಷಿಗಳ್ [ಬಹುಳ] ಪಕ್ಷಂಗಳ್ ಕುರಂಗಾಕ್ಷಿಯಾ (ಗದಾಯು. ೪-೫೫); ರಾಮಚಂದ್ರಾಂಗನೆ ನೀಳ್ ಕಣ್ಣುಲಗಳೆಂದುಗೆ ಕಣ್ಣುನಿಗಳ್ ಮಡಲ್ಪ ಪಕ್ಷಂಗಳನೊತ್ತಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೦೭); ಆ ಲತಾಂಗಿ ದೃಕ್ ಪಕ್ಷಸ್ತಂಧಮನೆ ಮಾಡುತಂ (ಪ್ರಭಾಂ. ೨-೧೩೬). ೨. ಹೂವಿನ ಕೇಸರ. ೩. ದಾರದ ತುದಿ. ೪. ರೆಕ್ಕೆ; ಪಕ್ಷ. [ಸಂ. ಪಕ್ಷ]

ಪಕ್ಷಪಾತನ(ನಾ). ರೆವೈ ಹೊಡೆಯುವುದು; ಎವೆಯಕ್ಕುವುದು: ವಿಸ್ಮೃತಪಕ್ಷಪಾತನವಪೂರ್ವಾ[ಪಾಣಂ. ಪಾತಮನಪೂರ್ವಾ] ಬೋಕನಾ ಕೌತುಕಾಕುಲಿತಾಂತಃಕರಣಂ . . . ನೆರದತ್ತತ್ತಂ ಪುರಸ್ತೀಜನಂ (ಅದಿಪ. ೪-೬೦). [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷಪಾಳಿ (ನಾ). ರೆವೈ ಕೂದಲಿನ ಸಾಲು,—ಪಂಕ್ತಿ : ಅಗ್ರಾ ಧರಪಕ್ಷ ಪಾಳಿ ಪೊಳೆನಾಲಿ ವಿನಿರ್ಮಲಪೂರವಾರಿಯಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೮೨). [ಪಕ್ಷ+ಪಾಳಿ (=ಪಾಲಿ)]

ಪಕ್ಷಮಾಲೆ (ನಾ). = ಪಕ್ಷಪಾಳಿ : ಮರಕತಸಂಯುಕ್ತದೊಳವಿರ ಕಾಶ್ಯದಿಂದುಸಂದೋಹದಂತುರಿತ ಪಕ್ಷಮಾಲಾಲುಕತನೇತ್ರಿಯಂ . . . ಅಗಿರ್ಪನೆಗಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೫೦ ವ). [ಸಂ. ಪಕ್ಷಮಾಲಾ]

ಪಕ್ಷಲ (ಗು). ದಟ್ಟವಾದ ಕೂದಲಿನ ಎವೆಯುಳ್ಳ; ಸುಂದರ ವಾದ ರೆವೈಯುಳ್ಳ. [ಸಂ.]

ಪಕ್ಷಸ್ತಂದನ (ನಾ). = ಪಕ್ಷಪಾತನ: ಅರಮನೆಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಿಳಯ ಮನೀಕ್ಷಿಸಿ ಪಕ್ಷಸ್ತಂದನಮನಾರೊ ಮಹಿಯೆದರದಜೋಳ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೧-೪೦). [ಪಕ್ಷ+ಸ್ತಂದನ]

ಪಕ್ಷಾಂತರ (ನಾ). ರೆವೈ ಗೂದಲಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗ: ಅರಸೀ . . . ನಿನ್ನಯ ಪಕ್ಷಾಂತರಲ್ಲಗ್ಗ ಬಾಪ್ಪ ದಿಂದುವನೊರಸುತವಿಂದನ್ನ ದುಗುಡವಂ ಪರಿಹರಿಸಂ (ಶಾಕುಂ. ೧೧೦-೧೪೪). [ಪಕ್ಷ+ಅಂತರ]

ಪಕ್ಷಾಳಿ (ನಾ). = ಪಕ್ಷಪಾಳಿ : ತುಹಿನಕ್ಕಾ ಧರಜಾತಾಲೋಲೇ ಕ್ಷಣವಿಲಸಪಕ್ಷಾಳೀ ಸ್ಥಿತಕೃತನುತ ಚತುರಾಧಿಜ್ಞ ಮನೋಜ್ಞಾಧಿಲ ವ್ಯವಥ(ಉದ್ಯದೇ. ೩-೩). [ಪಕ್ಷ+ಅಳಿ (=ಅಲಿ)]

ಪಪ್ಪಿಲೆ 'ಪಕ್ಕಲೆ' ನೋ.

ಪಪ್ಪಿಳ 'ಪಪ್ಪಾಳ' ನೋ.

ಪಪ್ಪಾಳ, ಪಪ್ಪಿಳ (ನಾ). ತೊಳೆಯುವುದು; ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡು ವುದು : 'ವರ್ಗದ್ವಿತೀಯಾಕ್ಷರಂಗಳ್ಳಿ — ಪಪ್ಪಾಣಂ, ದೆಪ್ಪಾಣಂ (ದೆಪ್ಪಾಳಂ), ಪಪ್ಪಾಳಂ (ಶಮದ. ೧೫ ಪೃ. ೩). **ಪಪ್ಪಿಳ :** ದ್ವಿತ್ವದ ಖಕಾರಕ್ಕೆ—ಪ್ರಕ್ಷಾಲ-ಪಪ್ಪಾಳ, ಪಪ್ಪಿಳ (ಶಮದ. ೨೫೨ ಪ್ರಯೋ).

[<ಪ್ರಾ. ಪಕ್ಷಾಲ-/ಸಂ. ಪ್ರಕ್ಷಾಲ]

ಪಗ 'ಪಗವು' ನೋ.

ಪಗಂಟು 'ಪಗಟು' ನೋ.

ಪಗಂಡಿಟ (ಕ್ರಿ). ೧. ಎದ್ದು ಕಾಣು; ಪ್ರಕಟವಾಗು : ನೆಜೆಯ ನೆಗತ್ತೆವೆತ್ತದು ನಿಲೋಗಮಗುಂದಲೆಯಾಯ್ತು ತೇಜಮುಟ್ಟಿದುದು ಮಿಕ್ಕ ಬಿಡ್ಡತಿಗೆ . . . ದಳಮೇಟುದುಡಕ್ಕರಂ ಪಗಡ್ಡೆಟಿದುದು ಪೌರುಷಂ ಸಫಳಮಾದುದು ಮಾನ್ಯತೆ ಮದಿರಾಜನೊಳ್ (ನಾ. ೫. XI-ii, ೧೪೭-೩೭ ; 1099); ಬುಟಬು ಬತ್ತೆ ಬಾಯ್ ಬೆರಲ ಬಾಸುಟ ಪದ್ಧತಿ ಮಂಥಮೋ ಪಗಂಡಿಟದಿರೆ(ಪಂರಾಮಾ. ೯-೩೦). ೨. ಹೆಬ್ಬು; ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳು; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಅನರಿಸಿಹ ಲತೋತ್ಪರಂ ಪಗಂಡಿಟ ವುದು ನಿಂದು ಪಾವನ ತಪೋವನದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೧-೨೦).

[ಪಗಂಡು+ಇಟ]

ಪಗಂಡು (ನಾ). ೧. ಎದ್ದು ಕಾಣುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಟವಾಗುವಿಕೆ; ಬೆನ್ನಾಗಿ ತೋರುವಿಕೆ : 'ಪಗಂಡಿಟ' ಪರಾ. ೨. ಹೆಬ್ಬುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪನ : 'ಪಗಂಡುಗೊಳ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪಗಡ./ಸಂ. ಪ್ರಕಟ]

ಪಗಂಡುಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ತೊಡರಿಕೊಂಡು ಹೆಬ್ಬು : ಒದವಿದ ಕೋಪೆವಹಿಯುರಿಯುಂ ಪೊಗಿಯುಂ ನೆಗೆಸಂತೆ ಪದ್ಮರಾಗದ ಹರಿನೀಲದುನ್ನುಮಿವಭೂಪಣಶಿ ಪಗಂಡುಗೊಳ್ಳನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೭೩); ಮೇದಿನೀರುಹಂಗಳ ತಳದಿನಗ್ರಂಬರಂ ನಿಮಿರ್ಮ ಪರ್ವ ಪರಕಲಿಸಿ ಪಗಂಡುಗೊಂಡು ದಾಂಗುಡಿದಿಡಲಾಮಾಲೀ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಾನಾಲತೆಯ ಕಾವಣಂಗಳ್ (ಧರ್ಮಸಾ. ೨-೬೧ ವ). 'ಪಗಂಡೇಲೋ' ಪರಾ. [ಪಗಂಡು+ಕೋಳ]

ಪಗಂಡೇಲೋ (ಕ್ರಿ). = ಪಗಂಡುಗೊಳ : ಪರದುಬ್ಬಾರಿಸಿ ಪೊಯ್ಲೊ ಡಾಂತ ಕರವಾಳ್ಳಾಳೊಳ್ಳಗಂಡೆಯ್ಲಿ ಗಗ್ಗಿರಲೆಂದೆತ್ತುವ ಸುತ್ತುವತ್ತಳಿಪು ಸೂಟೊಳ್ಳೊಳ್ಳು ಪೋಬ್ಬುದುರ್ (ಅನಂಪ. ೧೧-೬೦).

[ಪಗಂಡು+ಏಲೋ]

ಪಗಂತೆವಳ್ಳ (ನಾ). ಒಂದು ಹಳ್ಳದ ಹೆಸರು : ಸಾಲತ್ತ ಕಾಡೇಬಾಸ
ಪೇರೋಲ್ವಿವಿ ಪಗನ್ನೆವಳ್ಳಮೆ ಗೋಸನ್ನನೆ ಕೊಡ್ತೆನ್ನಗೆಜಿವಿ . . .
ಪುಟ್ಟೋಗಿಯ ಮೊದಲುಳ್ ಬಹಗಾಯ್ತೆಗೊಳ್ಳಯ ಸನ್ನು ಕಾವೇರಿ
ಯುಳ್ ಕೂಡಿತ್ತು ಸೀಮೆ (ಎಕ. IV, ಎಡತೊ. ೬೦-೬೫ ; ಪು. 890).

[?+ಪಳ್ಳ]

ಪಗಚೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು : ಸುಸುಲದ ಸೊಪ್ಪು . . .
ಹಳೇಕೆರೆಸೊಪ್ಪು, ಪಗಚೆಸೊಪ್ಪು, ಕುರುಳ್ಳ . . . ಪಕ್ಕುಪ್ಪುಮ್ಗಳೆಂದು
ಮಹಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ (ಸಪ್ತ. ೧೦೨). [?]

ಪಗಟು, ಪಗಂಟು, ಪೊಗಟು (ನಾ). ೧. ಸುಳ್ಳುಮಾತು; ಬಣ್ಣದ
ಮಾತು ; ತೋರಿಯ ಮಾತು : ಸಂದಿಯಣ್ಣಂ ಕೇಳ್ವ ಬಲ್ಲೆ
ಬಲ್ಲೆನಿಬ್ಬನಂ ಕೊಳ್ಳ ಕೊಳ್ಳನೀ ಪಗಟಿನೆಗೆ ಸಂಕಿಲಿ ಬೇಡ ಪ್ರಮಾಣ
ಪತ್ರವೆ ಸಾಲ್ವಂ ಕೊಡುಕೊಡೆಂದು . . . ಸಿದ್ಧಿಮಿಗೊಂಡು (ಸಂಚರ.
ದೀ. ೪೦೦-೪). **ಪಗಂಟು :** ೨. ಮೋಹ ; ಮಾಯೆ ;
ವ್ಯಾಮೋಹ : ಸಂಸ್ಕೃತವಾರ್ಥಾಯಾಳ್ ಜೀವಿವಾಸೆ ಧನಾಸೆಯೆಂಬ
ಪಗಂಟು ಪಟ್ಟದ ಕಟ್ಟೆಯಂ ಜೀವನಂ ಗಡ ಕಟ್ಟಿ ನೆಟ್ಟನೆ
ಕರ್ಮಮುಟ್ಟುಗುಮೊರ್ಮೆಯುಂ (ವರ್ಧ. ೧೨-೪೪). **ಪೊಗಟು :**
೩. ಜಂಬು ; ಗರ್ವ ; ಸೊಕ್ಕು : ಯಾಕೆಲೊ ರಂಗ ನಿಗಂತು ನಟನೆಯ
ಮಾತು ಮಾತಾಂತ ಕರೆಸಿದರೆ ಬಾರದಿಹ ಪೊಗಟು(ಕನಕ. ೮೬ ಅನುಪಲ್ಲವಿ).
'ಪೊಗರ್ಮೆ' ಪರಾ. [ದೀ. ೧೩ಮಿ. ಪಕಟ್ಟು ; ತೆಲು. ಪಗಟು]

ಪಗಡಿ, (ನಾ). ೧. ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ರುಮಾಲು ; ಪಾಗು ;
ಮುಂಡಾಸು : ಪರಶುರಾಮದೇವತನು ಅಪನ್ನು ಕೇಳಿ ತನ್ನ ತಲೆಯ
ಪಗಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಅಂಗಿಯನ್ನು ಕಳಚಿಬಿಟ್ಟನು (ವಿಧಿವ್ಯ. ೧೨೬) ;
ಒಬ್ಬನು ಪಗಡಿಯನ್ನು ಹಾಕಿದಾನೆ (ಹುಚ್ಚಾಟ. ೧೦) ; ಮುಂದೆ
ಕೋಟುಪಟ್ಟಿಗೆಯ ಮೇಲೆ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಓರೆಪಗಡಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿ
ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಕೋಡಾಮಾನ್ (ಸಿಂಧ. II, ೩೧) ; ಯಾಕ ತಲೆ
ತೂಗಿದರೆ ಪಾತಾಳದ ನೀರು ಬಂತು, ತಾಕ ತಲೆ ತೂಗಿದರೆ ಪಗಡಿ ಬಿತ್ತು
(ಗಾಡ). ೨. ಶಿರೋಭೂಷಣ : ಪಗಡಿ ಹಾಕಿದ ಗಣಪ್ಪ (ಜೀವಾ. ೨೪).
೩. ಗೌರವ ; ಸನ್ಮಾನ ; ಮನ್ನಣೆ : ವಿದ್ಯಾಸಾಗರರು ಸಾಹೇಬ
ರಿಂದ 'ಪಗಡಿ' ಸಂಪಾದಿಸಲು ಎಂಜೂ ತಲೆ ಬಗ್ಗಿ ಸಿದ್ಧವರಲ್ಲ(ಸಿಂಧ. I, ೪೨).
'ಪಗ್ಗಿ' ಪರಾ. [←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಗಡೀ]

ಪಗಡ್ಡಿ, ಪಾಗಡಿ (ನಾ). ಮನೆ, ಮಳಿಗೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು
ಬಾಡಿಗೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಕೊಡುವ ವಿಶೇಷರೀತಿಯ ಹಣ:
ಕಟ್ಟಡ ಪೂರ್ವಾಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳ
ಬಾಡಿಗೆ, ಮೇಲೆ 'ಪಗಡಿ'ಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ಚಾತಕಗಳಂತೆ ಕಾದಿರು
ತ್ತಿದ್ದರು (ಸುಯಾರ್. ೨೯೬). **ಪಾಗಡಿ :** ಕಡಮೆ ಪಾಗಡಿಯಲ್ಲೊಂದು
ಮನೆ ಸಿಗುವ ಸಂದರ್ಭವೊದಗಿತು (ಸಡಪಾ. II, ೧೨೬೪). 'ಪಗುದಿ'
ಪರಾ. [? / ಮರಾ. ಪಾಗುಡೀ]

ಪಗಡೆ, 'ಪೊಗಡೆ' ನೋ.

ಪಗಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ದಾಳಗಳನ್ನು ಉರುಳಿಸಿ ಅದರ ಗರಗಳಿಗೆ
ತಕ್ಕಂತೆ ಹಳದಿ, ಹಸುರು, ಕೆಂಪು ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ
ನಾಲ್ಕು ತೆರದ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರು ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹಾಸಿನ
ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿ ಅಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ ; ಮನೋ
ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಪಣವನ್ನು ಒಡ್ಡಿ ಜೂಜಿನಂತೆ
ಅಡುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆಡ್ತದ ಆಟ : ಸದ್ಭಕ್ತ ದೈವವೆಂದು
ಅರ್ಚಿಸುವ ಕಾವಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತತ್ತ ಮರ್ತ್ಯಾರಿತ್ತ ಪಗಡೆ ಪರಿಹಾಸಕತನ
ಬಾಟುಲತನ ಗಿಲ್ಲಸೋಲತನ ಇವೆಲ್ಲವ ದಿಡಬೇಕು (ದೋಳಮಾ.

೫೫-೨೨೫) ; ತಕ್ಕು ರನತಪೀಧಿಗಳುನ್ನ ತೀಯೊಳೊಪ್ಪು ವಡೆದ ಪಗಡೆಯ
ನಾಲ್ಕು ರವಂತೊಪ್ಪಿದುವು (ಜಯಕಾ. ೧-೫೫) ; ಚದುರಂಗ ಪಗಡೆಯ
ನಾಡುವನೆಮ್ಮ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೦-೬). ಬೇಸಬ ತವಿಪೊಡೆ ಪಗಡೆಗೆ
ಬಂಹ ವಿಲಾಸದ ವಿಟಿನ ಕೈಬಿಡಿದು (ಕಂನವಿ. ೬-೧೧೬). ೨. ಪಗಡೆ
ಯಾಟದಲ್ಲಿ ದಾಳದ ಮೇಲಿನ ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ
ಗುರುತು : "(ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ದಾಳದ ಮೇಲಿನ
ಒಂದನೆಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗುರುತು ; ಪಗಡೆ" (Acco. ಇಂಕನ). ೩. ಪಗಡೆ
ಯಾಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದಾಳ ; ನೆತ್ತ : "ಅಕ್ಷ-
ಲೆತ್ತಿ, ಲೆತ್ತ. ಪಗಡಿ ಮುಂತಾದುವು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೧). ೪. ಪಗಡೆ
ಆಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಾಯಿ ; ಪಗಡೆಕಾಯಿ : ಬೇಗ ಬೇಗ
ಪಗಡೆ ನಡೆಸು (ದೂಧ). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀರೆ : ಪಗಡೆಕಾಯಿ
ಯಾಕಾರದ ಚಿತ್ರವಿರುವ ಅಂಚು ಅಥವಾ ಪಗಡೆಹಾಸಿನಂತಹ
ಪೊಪ್ಪಳಿಯ ಮೈಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೀರೆ : ಉಚ್ಚಾಗಿ
ಬಣ್ಣದ ಜಾವಳ ಹುಲ್ಲೆಳೆ ಮೆಚ್ಚಿನ ರೇವಣಗಾರಿ ರಚ್ಚಿಗ ವೈರಿ ಗೆರಟು
ಪಗಡೆಯಂ[ಪಾಂ. ಪಗಡಸಾರಿಯು] ಪೂವು ಅಚ್ಚರಿಯೇನ ಬಣ್ಣ ಸುವ
(ಅಮುಸಾಂ. ೪-೨೧).

ಪಗಡೆ ನೆತ್ತ, ಪಗಡೆ ಲೆತ್ತ - ಪಗಡೆಯ ಆಟ : ಈಗ ಕಾದಿಸುವ
ಮಲ್ಲರ ಹೋರಿಸುತ್ತಿಹ ಪಗಡೆ ನೆತ್ತಗಾಡಿ ನಲಿದ . . . ರಾಜಪುತ್ರರು
ಸೋಗಿದರಾ ಬೀದಿಯೊಳಗೆ (ಕಂನವಿ. ೨-೬೬) ; ಒತ್ತಿಲಿಹ ಸಲ್ಲನಂ
ಮಲಿವುತಾಡುವ ಪಗಡೆ ಲೆತ್ತ ಚದುರಂಗಗಳಂ ದಿಸುಟ್ಟೊಡುತಹ ಚಿತ್ತ
ಪಾಗಮದೋಲೆಗಳನೊಡ್ಡು ನೂಂಕಿ (ಜಿಬು. ೧೪-೨೨) ; ಪಗಡೆ ಲೆತ್ತ
ಚದುರಂಗಯರಡೆ ದಂಪತಿಗಾಡಿದರು (ಸಾಂದಕಾ. ೪-೪೬). **ಪಗಡೆಯ**
ಆಟ - ಪಗಡ್ಡೆ ೧ : ಪಗಡೆಯ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಯಿ ಹೋದರೆ ಆಟ
ಹೋಯಿತೇ ? (ಬಂಕಮ. ೧೮೬). **ಪಗಡೆಯ ಕಾಯಿ** - ಪಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ
ಬಳಸುವ ಕಾಯಿ : ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರು ಪಗಡೆಯ ಕಾಯಿಗಳಿರು
ತ್ತವೆ (ದೂಧ). **ಪಗಡೆಯ ಕೋಟಿ** - ಪಗಡೆ ಹಾಸಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ
ಹಣ್ಣಾದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಇಡುವ ಸ್ಥಳ, - ಚೆಚ್ಚೊ ಕವಾದ ಸ್ಥಳ ;
ಈ ಕಾಯಿ ಪಗಡೆಯ ಕೋಟಿ ಸೇರಿತು (ದೂಧ). **ಪಗಡೆಯ ಪಟ್ಟಿ** -
ಪಗಡೆ ಹಾಸು ; ಹಾಸಂಗಿ : (+). **ಪಗಡೆಯ ಬೀದಿ** - ಕಾಯಿಗಳನ್ನು
ನಡೆಸಲು ಪಗಡೆ ಹಾಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಮನೆಗಳ ಸಾಲು. **ಪಗಡೆಯ**
ಮನೆ - ಪಗಡೆಯ ಹಾಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಚೆಚ್ಚೊ ಕವಾದ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ
ಭಾಗ : (+). **ಪಗಡೆಯ ಲೆತ್ತ** - ಪಗಡೆಯ ದಾಳ : "ಅಕ್ಷಂ - ಇಂದ್ರಿ
ಯವು, ಪಗಡೆಯ ಲೆತ್ತಕ್ಕೂ, ಅಂ ಗುಲಗಂಜಿ ತೂಕಕ್ಕೂ, ಬಂದೀಕಣ್ಣಿ ಗೂ,
ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ, ತಾರೀಮರಕ್ಕೂ ಹೆಸರಾದಾಗ ೬" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪೨೪).
ಪಗಡೆಯ ಸಾಲು - ಪಗಡೆಯ ಬೀದಿ : (+). **ಪಗಡೆಯ ಹಾಸು** -
ಪಗಡೆಯ ಪಟ್ಟಿ : ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಸದಾದ ಪಗಡೆಯ ಹಾಸಿದೆ
(ದೂಧ). **ಪಗಡೆಯಾಟ** - ಪಗಡ್ಡೆ ೧ : ಒರ್ವ ಜಾಣಂ ಪಗಡೆ
ಯಾಟ ನೆಪಮಿಟ್ಟು ಲೋಲೆಯು ಜಟಾಧನು (ಜಿಬು. ೧೦-೪೬) ; ಜನರು
ಅಡಿದಿಗ ಪಗಡೆಯಾಟ ಮತ್ತು ಇತರ ಜೂಜಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ
ನಿರತರಾಗಿದ್ದರು (ವರ್ಧಾ. ೪೧). **ಪಗಡೆಯಾಡು** - ಪಗಡೆಯಾಟವನ್ನು
ಆಡು : ಹಾಸಂಗಿಯಂ ಪಡ್ಡಿಯ ವಿದೂಷಕನುರುಳ್ಳದಂ ಬಾಲೆಯರ
ಮಜ್ಜೆ ಸುವ ಕಟಿಕವಾತುಗಳ ಜಾಣ್ಮೆಗಳಿಂದ ಪಗಡೆಯಾಡುವ ನೆಪದೊಳು
(ಪ್ರಮಿ. ೬-೩೧) ; ರಾಯರು ಪಗಡೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ರಾಯಕ. ೩೬) ;
ಪಗಡೆಯಾಡಿ ಪಾಂಡವರು ಕೆಟ್ಟರು (ಗಾಣಿ).

[ದೀ. ೧೩ ತಮಿ. ಪಕಟ್ಟು ; ಮಲ. ತೆಲು. ಪಗಡ, ಪಗಡೆ ; ತುಳು.
ಪಗಡಿ. / ಮರಾ. ಪಗಡಾ]

ಪೆಗಡೆಕಾಯಿ (ನಾ). ಪೆಗಡೆ ಆಟದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ, ಮರ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬುಗುರಿಯಾಕಾರದ ಸಾಧನ; ಅಕ್ಷ: ಕುಲಪರ್ವತಗಳು ಪೆಗಡೆಕಾಯಿಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ (ಸಾಗಂಧ, ೨೯೧-೧೮); ಶತ್ರುಯು ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅವರ ಮೂಳೆಯಲ್ಲಿ ಪೆಗಡೆ ಕಾಯಿನ್ನು ದಾಳವನ್ನು ಮಾಡಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡನು (ಇತಿಹಾಸಂ. VIII, ೯).

[ಪೆಗಡೆ+ಕಾಯಿ (<ಕಾಯ್)]

ಪೆಗಡೆಚಾರಿ (ನಾ). ೧. - ಪೆಗಡೆಕಾಯಿ. ೨. ಪೆಗಡೆಯ ಹಾಸು. - ಹೆಲಗೆ: ಶಾರಫಲಕ ಗಣದಂತ ರಚನೆಯಾಗಿ ಕೃಷ್ಣರೇಖೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ವಿನೋದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಪೆಗಡೆಚಾರಿಯಂ ಹಾಸಿ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೩); ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರು ಸೇರಿದ್ದರು. ಪೆಗಡೆಚಾರಿ ಹಾಸುತ್ತ. ಒಂದು ಕಡೆ ಚಾರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ನಾಯಕನಾಗಿ ಕೂಡಿದ್ದಳು (ಅದೂಟ. ೧೫೩). [ಪೆಗಡೆ+ಚಾರಿ]

ಪೆಗಡೆದಾಳ (ನಾ). ಪೆಗಡೆಯಾಟದ ನೆತ್ತ: ಪೆಗಡೆದಾಳವು ನನಗೆ ಅತಿಶಯವಾದ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಬುಕ್ಕಾ. ೨೦೪).

[ಪೆಗಡೆ+ದಾಳ]

ಪೆಗಡೆಮರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಪೆಗಡೆಮರ, ರಂಜ, ಕೇಸರ (ಮೃದ್ಧಿ. ೫೪-೧೮೧). [ಪೆಗಡೆ (<ಪೊಗಡೆ) + ಮರ]

ಪೆಗಡೆಹಾಸು, ಪೆಗಡೆಹಾಸು (ನಾ). ಪೆಗಡೆಯ ಹಾಸು; ಹಾಸಂಗಿ: ಮುಗುಳ್ಳುನಾ ರೆಡ್ಡೇವಿಯರಾಡುವ ನಗರಜನದ ಸಾರಿಯರ್ಪ ಪೆಗಡೆ ವಾಸೆಂದೆನೆ ರವಿಸೋಮವೀಧಿಗಲ್ ಸೊಗಸೆಹವಾ ನಗರಿಯೊಳು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೧-೩೫). **ಪೆಗಡೆಹಾಸು:** ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಪೆಗಡೆಹಾಸು ಹೆಂಡೆಯೋಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಪೆಗಡೆ+ಹಾಸು (<ಪಾಸು)]

ಪೆಗಡೆಹಾಸು 'ಪೆಗಡೆವಾಸು' ನೋ.

ಪೆಗಡೆವಸ್ತು, ಪೊಗಡೆವಸ್ತು (ನಾ). ೧. ಸಮೃದ್ಧವಾದುದು; ಸಮೀಚೀನವಾದುದು: ಇರೋ ತನಕ ಪೆಗಡೆವಸ್ತಾಗಿ ಊಟ ಹಾಕಿ ದಿದ್ದಿ (ಮಾಮನ. ೧೯೧). ೨. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಹಿರಣ; ಅಣಿ: ಇದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೇ ಮನುಷ್ಯನು ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಪೆಗಡೆವಸ್ತಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ದೀಕ್ಷಾಡುಗೆಯ ವರ್ತಮಾ ಕಷ್ಟಕರ (ಸುಬಂಧ. II, ೧೬೯). **ಪೊಗಡೆ ವಸ್ತು:** ೧. ಊಟ ತಂದಿಗಳಲ್ಲೂ ಅಷ್ಟೆ, ಸುಂದರರಾಯರ ಪೊಗಡೆವಸ್ತು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತು (ಸಂಧ್ಯಾರಾ. ೪೪); ಪೊಗಡೆವಸ್ತಾಗಿತ್ತು ಕಾಣೊ ದಿತಣ (ಹುಸುಕೊ. ೩೧೫); ಅವನಿಂದ ಪೊಗಡೆವಸ್ತಾಗಿಯೇ ಗಿಟ್ಟಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು (ಜೀವಯೂ. ೮೨). ೨. ಆಗ ಮಾತಿನ "ಪೊಗಡೆವಸ್ತು"ನ . . . ಹೊತೆಗೆ ಮುಖದ ಕಾಂತಿ . . . ಪರನಶೋಕಿಸುತ್ತಿದ್ದು (ಮಹಾಗ. V, ಮುನ್ನುಡಿ). ೩. ದಷ್ಟಪುಷ್ಟ; ದೃಢಕಾಯ: ಬಂದೀಪುರದ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಸೂಳೆರು ಪೊಗಡೆವಸ್ತಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ಅಂತಾರೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೩೦). ೪. ಚೆನ್ನಾದುದು; ಅಕರ್ಷಕವಾದುದು: ರಾವಣನ ಮಿಸೆಯನ್ನು ಪೊಗಡೆವಸ್ತಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮದ್ದುಕೊಂಡು ಅತನ ಮೂಗನ್ನೇಕೆ ಮರೆತನು? (ದೇಶಸ್ಥ. ೧೯). [←ಮರಾ. ಪೆಗಡೆವಸ್ತು]

ಪೆಗಡಿ 'ಪಗುಡಿ' ನೋ.

ಪೆಗರಣ, ಪೆಗರಣೆ, ಹೆಗಣ, ಹೆಗರಣ, ಹೆಗರಣೆ, ಹೆಗರಣೆ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶೃಂಗಾರರಸಪ್ರಧಾನವಾದ, ಕಲ್ಪಿತವಾದ ಕಥೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಧೀರಶಾಂತನಾಯಕನನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರಬಂಧ; ಪ್ರಕರಣ: ಮಿಗೆ ಮುಪ್ಪರಕಾವ್ಯಗಳೊಳಗೊಪ್ಪಾಯಮಕ್ಕುಮಾ ಪುತಿಕ್ಕಪ್ಪಂ ಪೆಗರಣದೊಳುಬಾದ ಮೂಟಂ ನಗಿಸುಗುಮಪ್ಪು ದಟಾ ನಲ್ಲಿಗಂತವದೋಷಂ (ಕವಿರಾ. ೧-೬೮). ೨. ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ

ಹಾಸ್ಯ ಪ್ರಕರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ದೃಶ್ಯ; ಯಕ್ಷಗಾನ, ಬಯಲಾಟ ಮುಂತಾದುವು: ಪೆಗರಣಮಂ ನೋಡುವರಂತೆ ನಗುತ್ತು ಮಿಂತೆಂದರ್ (ಧರ್ಮಾಸ್ತು. ೪-೬೬); ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಪ್ರಕರಣ'ವು ಹಾಸ್ಯ ರಸಪ್ರಧಾನವಾದ 'ಪೆಗರಣ'ವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದಿತೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರಣೆಯು (ಕವಿರಾ. ೧-೬೮ ಟಿಪ್ಪಣಿ). ೩. ನಾಟಕವೇ ಮೊದಲಾದ ದೃಶ್ಯ: ಪೆಗರಣಮ್ ಕೆಳೆಯನಾಗುವ ನೋಮ್ಮ ಕೆಳೆಯನೆ ಪೆಗರಣನಾಗುವದೊಂದ ಪೆಗರಣದಂತೆರ್ ಭವದೊಳಿ ನ್ನಾರಾರ ಬಗೆದಣಿಸುವವೆಂದವರು (ಧರಣ. ೩೫-೫೬). 'ನಾಟ್ಯ ಗರಣ' ಪರಾ. ೪. ಗಲಾಟೆ; ಅವಾಂತರ; ಗೊಂದಲ; ಗಲಿಬಿಲಿ; ರಾದ್ಧಾಂತ: ಕವಿ ರೋಕದಿಂದಪೇಕ್ಷಿತ ಕೊಳ್ಳು ಭೋಗಿಪಲ್ಲವು ಮು ಲಾಭಂ ಜಸಂ ಪೂಜೆಯೊ ಪೆಗರಣದ ಪವಣ ಪೆವ್ವರ್ಸರ್ಗಂ ಮೆರೆದಪುದು (ಸಂಸಸ. ೧೧-೬). ೫. ವೇಷ; ತೋರಿಕೆ; ನಟನೆ; ಪ್ರದರ್ಶನ: ಪೆಗರಣಮುಟ್ಟುಮುಟ್ಟು ಪನಿಪ್ಪುಪ್ಪಿಯ ಬೂದಿಯಿಂ ಬೊಟ್ಟು ಗಣ್ಣವಾತುಗಿಬಗಿ ಕೀರ್ತಿ ಕುಪ್ಪಳುಟಾ ಮುಕ್ಕರ ಮೂದಲೆ ಪೆಂಪು ವಿಕ್ರಮಂ ಭಗವತಿಯೇಜು (ಸಾಂಜಾ. XI-1, ೫೨-೩೩; 1007). **ಪೆಗರಣೆ:** ೩. ಶೀವಿ; ಬೆಡಗು; ವಿಲಾಸ: ನೊರಿವಿಂಜಿನಂದದಿ ದಿವ್ಯಾಂಬರವನು ದೊರೆ ಪೆಗರಣೆಯೊಳು ಪೊದೆದು (ಜ್ಞಾನಪ. ೩೯-೯೧). **ಹೆಗಣ:** ೩. ಬಿನ್ನಾಣ; ಒಯ್ಯಾರ: ರಾ. ಕು. ಅವರ ವಾಣಿವಿಲಾಸ ಇಂದಿನ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಹೊಸಬೆಡಗು, ಬಿನ್ನಾಣ, ಬಿಬ್ಬೊಳ, ಮುರುಕ, ಹೆಗಣ, ಹೆಗುರಗತ್ತಿ ನಿಂದ ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ (ಗಾಳಪ. X, ಮುನ್ನುಡಿ). 'ಹೆಗಣಗತ್ತಿ' ಪರಾ. **ಹೆಗರಣ:** ೨. ನಮ್ಮರಸಂ ಪಾಟುನ ಬಹುರೂಪವಿಕ್ರಮಂ ಪಲತೆಹಿಂದಿ ತೋಟುವ ಹೆಗರಣಮಿವ ರೋಳಾ ಮಾಟಾಂತೊಡನೊಡನಾಡೆ ನಗೆಗೆಡೆಯಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಪು. ೩-೫೬); ಮೊಣಿಯೆಡುವ ಹೆಗರಣದ ಮರುಳ ಮಂಥಣದಂತೆ ಕುಂಜದ ಕನ್ನಿರುಂ ತಣಟಿನ ಪಿಡಂಗರುಂ . . . ಸುತ್ತು ಮುತ್ತಿರಲು . . . ನಡುವೆ ಮೊಣೆದಂ ಧರ್ಮಸೇನಪಂಡಿತನಲ್ಲಿ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೫೪-೨೦); ಮಗನು ಮಾಡಿದ ಮೃಗದ ಮೋಣೆಯೆಲೋಗಿದುದೇ ರವಿಕೋಟಿತೇಜದಿ ಜಗಕೆ ಸೋಜಿಗವಾಯ್ತು ಬೇಟಾನ್ನೇಕೆ ಹೆಗರಣವು (ಸಂಧಪ. ೮-೧೦೧); ತೋಟುಸುವೆನರೆಘಳಿಯಲಿ ನಗೆಗಾಟರಿಗೆ ಹೆಗರಣದ [ಪಾಠಾಂ. ನಾಟಕವ] ಸನ್ನೆಯ ಸಾಟಾಕೆಯಿದೀಗೆಂದು ಸಂತ್ಸುನನು ಸುಗ್ರೀವ (ತೊರರಾ. ೩-೨೬-೫೮); ಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅದೇನೋ ನಡೆದಿದೆಯಂತಲ್ಲ-ಹೆಗರಣವೋ ಡೊಂಬರಾಟವೋ (ಮೂರುದಾ. ೩೦). ೪. ತ್ರಿಜಗವೆಲ್ಲಾ ನಿಲ್ಲಣ ಹೋಯಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರನನಜಾಯದ ಹೆಗರಣವೋ (ಅವಳಂ. ೧೦೨-೪೧೬); ದುಗುಡ ಬೇಡೊಮ್ಮಿಗೆ ನಿಮ್ಮಯ ಮಗನುಳಿದ ನಿಮ್ಮಧಿಕರೋಷದ ಹೆಗರಣದ ಹಗೆ ಹೋಯಿತೆಂದನು ನಗುತ ಮುರವೈರಿ (ಕುವ್ಯಾಗ. ೧೧-೪೦); ಒಗುವ ಕವಿ ಮೂಗುಗಳ ರಕುತದ ಹೆಗರಣದ ಹೊಸನಾಟಕದ ಹಲಾದೆಗದ ರಕ್ಕಸಿ ಬಂದಳೊಡಜುತ ಪಿಡನ ಪಟ್ಟಣಕೆ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೩೦); ಪುರದಾ ಜೈನರುಗಳೆಲ್ಲ ಬಂದವಳ ಪತಿಪುರುಷನಾತಂಗೆ ಹೆಗರಣವಿದೇನು ನಿನ್ನಂಗನೆಯೊಂದೆಮ್ಮ ಜೈನಕುಲಕಳವೆಂದೆನೆ (ಪ್ರಾಧಂ. ೧೨-೧೬); ಸದ್ಯ ಸೊನ್ನೈಟಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೆಗರಣವೋ ಆಗದೆ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು (ಮರಳ. ೧೫೨). ೫. ಹೆಗರಣದಮ್ಯಾವನ ಹಯನು ಸಯವಪ್ಪುದೇ (ಅವಳಂ. ೯-೩೫); ಕಟ್ಟನಗಿದ ಗಾಣ ಬಲ್ಲುವೆ ಹಾಲ ಸವಿಯ . . . ಹೆಗರಣಕ್ಕೆ ಪೂಜಿಸುವರು ಬಲ್ಲರೆ ನಮ್ಮ ಶರಣರ ಸುಳುಹ (ಜನ್ನ. ಕ. ೧೬೧-೩೬೩). ೬. ಹೆಗರಣದ ನಿಜಗುರುಳ ಬಾಲೆಯರ ಮುಂದೆ ತಿರುಗುತ್ತಿಪ್ಪ ಬಟಾ ವಾಯ ಭಂಜಕರುಗಳು ನೀಗಿ ಬಿಟೆಯುತ್ತಿಪ್ಪರು (ಮೋಳಮಾ. ೧೮೮-೩೦೯). ೭. ಅಚ್ಚರಿ; ಸೋಡೆಗ: ಜಗವನೊಳೊಂಡ ಲಿಂಗವು

ಸೋಗಿಂಜೆ ಎನ್ನ ಕರಸ್ತುಲಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಲು ಕಂಡು ಹಗರಣವಾಯಿತ್ತೆನೆಗೆ (ಅಬಂಜೆ. ೨೯-೪). ೯. (ದೇವರ) ಅಟ; ಲೀಲೆ: ಜಗದುಪರನಹ ವಿಸ್ತು ಭೂಪರ ಬಗೆಯನಂಗೀಕರಿಸಿ ನೆಲಸಿದ ಹಗರಣವ ಸುರಬ್ಬಿ ಕೇಳು ವುದು (ಕೋಗಯ. ೩-೩). ೧೦. ಕೀಟಲೆ; ಕುಡೀವೈ; ಕಿಡಿ ಗೇಡಿಶನ: ಜಗದಧಿನಾಥನ ಬಸುಪಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಾಡುಗರ ಮಧ್ಯ ದೊಳಿಂಕು ನಿಂದು ಹಗರಣಕೆಳಿಸಿದನೆಯೆಂದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ನೊಂಥು ನುಡಿದುಕೊಡುವನು (ಭರಣ. ೫೧-೫೪). ೧೧. ಕದನೆ; ಯುದ್ಧ: ಕಪ್ಪುಳ್ಳಂ . . . ಲವನರದೆ ವಿರಚಿಸಿದ ಹಗರಣವನವರ ಮುಖದಿಂ ೨೪ದು ಸುಮತಿಯೊಡನಿಂತೆಂದನು (ಶೇಷರಾ. ೨೪-೧೫); ಅಣ್ಣನ ಕರಿಯಲಗಣಕಪರಾಕ್ರಮದಿ ಹಗರಣಕೊಡಗಿ ತಮ್ಮಗೆ ನುಡಿದ ವಾರೀ (ವಾರಿಕಾ. ೪೦). ೧೨. (ಭೀಕರವಾದ) ದೃಶ್ಯ; ನೋಟ: ಆ ಹಗರಣವನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಹೆಂಗಸಿನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನೂ ಸಾಹಸವನ್ನೂ ಕೊಂಡಾಡಿದರು (ಚಕ್ರಪಾ. ೯೩). ೧೩. ತೊಂದರೆ; ಅಪಾಯ; ದುಷ್ಟರಿಣಾಮ: ನೀ ಸುಗುಣಯುಗ್ಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ವ್ಯಯಮಾಡಿದೆ ಹಗರಣವ ಪಡಿಸಿದರೆ ಸಾಲಗಾಣನು ಬಂದು ಬಗೆಬಗೆಯೊಳವರ ಕಾಲ್ಕೆಲಗಿ ದಿದ್ದಿರುವೆ (ಪುರಂದ. ೧-೪೪-೪); ಸಿದ್ಧತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮುಂದಾಗೆ ಬರೆಯೊಂದು ಹಗರಣವಲ್ಲ (ಇಂಚಾಪ. ೪೯-೩೪); ಆ ಅಪಧಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮವುಂಟಾಗುವುದು ಹಗರಣಕ್ಕೆ ದಾರಿ (ಕ್ರಿಯಾ. ೩೧). ೧೪. ವಿರೋಧ; ದ್ವೇಷ: ಮಗನೆ ಇನ್ನನು ಪಡೆದುದಕೆಯೆನೆಗೊಗುಮಿಗೆಯ ತೋಕವನು ಮಾಡಿದೆ ಹಗರಣವು ಛೇಮಾದಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಲಿದುಡಲಾ (ತಿಮ್ಮಪ್ರ. ೧-೪). ಹಗರಣೆ: ೫. 'ಹಗರಣೆಯಾಟ' ಪರಾ. ಹಗರಣೆ: ೯. ಹಗರಣೆಗ ನೀ ಯಂಜಲ್ಲಾಡ್ಡನ್ನು ಮೆದ್ದು ಮೂಜಗದೊಡೆಯನೆನಿಸಿ ಮೆಚೆದೆ ತಿಜಾದೆ (ಪುರಂದ. ೩-೩೩-೨).

ಪಗರಣದರಸ=ನಾಟಕದ ರಾಜ; ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ನಟನಿಂದ ಅಭಿನೇಯನಾದ ರಾಜ; ನಿಜವಾದ ರಾಜತ್ವವಿಲ್ಲದ ರಾಜ ವೇಷಧಾರಿ: ಬಗೆಗೊಂಡ ಕುಲಧನಂ ಸಮದಗಜಂ ಜಾತ್ಯಶ್ಚಮಂದಿವಂ ಮತ್ತೊರ್ವಂ ಪಗೆವಂಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಬಿ: ಕೆಮ್ಮಿಗೆ ಬೆಸೆವವನರಸದಂತೊ ಪಗರಣದರಸಂ (ಅದಿಪ. ೧೨-೯೪); ಅರಸನೆಂಬ ಪೆಸರ್ ಪಗರಣದರಸಂಗಂ ಧಾಂಜೇಶ್ವರಗಂ ಕರಮಾದರದಿಂದಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪). ಪಗರಣದಾಟ, ಹಗರಣದಾಟ=ವೇಷ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಅಭಿನಯ, -ನಟನೆ; ಸೋಗು: ಅಗಳಾ ನಗಿಸಿದ ಪಗರಣೆಗಂಗಿ ಸಿರಿದು ಕಸವರಮುನಿತ್ತಿನಂದಿತ್ತಿ ಪಾಡುಬೈಯ ಪರ್ವಮುಂ ಪಗರಣ ದಾಟಿಪಾಟಮುಮಾಡುವು (ವತ್ಸರಾ. ೧೧೪-೨೨); ಹಗರಣದಾಟವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಲಿತೆಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧-೯೩-೩). ಪಗರಣದಾಣೆ=ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಅನೆ; ಅನೆಯಂತೆ ಮಾಡಿರುವ ಆಕಾರ: ತಿಪ್ಪೆಯ ನೀರಂತೆ ಬಡವನ ಮಹಿಮೆಯಂತೆ ಪಗರಣದಾಣೆಯಂತೆ . . . ಸನ್ಮಾರ್ಗವಂ ಬಿಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೯೪). ಹಗರಣದ ಚೋಹ=ನಾಟಕದ ವೇಷ, - ಸೋಗು: ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ಪವಾಡನ ಮೆಚಿದು ಹಗರಣದ ಚೋಹದಂತಾ ಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೪೯೧). ಹಗರಣದ ಮನೆ=ನಾಟಕದ ಮನೆ; ನಾಟಕಶಾಲೆ; ನಾಟ್ಯಗೃಹ: ಹಗರಣದ ಮನೆಯ ಕೊಡಗಿಗೆ ಅಳುಕಿದವರು ಕತ್ತಿಯ × × ಯ ತಿಂಬೋರು ಕಳವೆ (ಎಕ. VII, ೨೨೩. ೪-೧; ?). ಹಗರಣದ ರಾಜ=ನಾಟಕದ ರಾಜ: ಹುಯ್ಯಲಂ ಕಂಡು ಬಿಜುತೋಡಿ ಘಟ್ಟ ಬಿಟ್ಟಿಂಗಳಂ ಸಾರ್ಥಾ ಪಾಯ್ಕಿಲಿ ವವಂ ರಾಜನೇ ಹಗರಣದ ರಾಜಂ (ಚಿಬಪ. ೪-೧೨). ಹಗರಣದ ಲಂಕಾರ=ನಾಟಕದ ಅಲಂಕಾರ, -ಶೃಂಗಾರ: ತಿವರಿಂಗಳಲ್ಲದಿ

ಹಗರಣದಲಂಕಾರಮಂ ಬಯಸಿ ತೊಡದಿಹುದು (ವೀಕ್ಷಣ. ೩-೧೩-೧೪). ಹಗರಣದ ಸಂಸಾರಸುಖ = ನಾಟಕದ ಕುಟುಂಬಸುಖ; ಕ್ಷಣಿಕ ವಾದ ಸಂಸಾರಸುಖ: ಹಗರಣದ ಸಂಸಾರಸುಖವು ದೀದಿಯೊಳಿಟ್ಟ ಸೊಡರಂತದೇಂ ಪೇಳ್ವೆನು (ವೆಂಕಾ. ೨-೩೫-೧೩). ಹಗರಣದ ಹಣ್ಣು = ತೋರಿಕೆಯ ಹಣ್ಣು; ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಹಣ್ಣು: ಹಗರಣದ ಹಣ್ಣು ಮೆದ್ದು ಹಸಿವು ಹೋಯಿತ್ತೆಂದೆಡೆ ಅರು ಮೆಚ್ಚುವರು ಹೇಳಾ (ಅವತಂ. ೧೪೫-೪೩೩). ಹಗರಣ ಮಾಡು= ೧. ಸೋಗುಹಾಕು; ನಟನೆಮಾಡು: ನಗೆಯು ಬರುತಿದೆ ಎನಗೆ . . . ಜಗದೊಳಿರುವ ಮನುಜರಲ್ಲಿ ಹಗರಣ ಮಾಡುವುದ ಕಂಡು (ಪುರಂದ. ೧-೨೨ ಅನುಪಲ್ಲವಿ). ೨. ರಾದ್ಧಾಂತ ಮಾಡು; ಗೊಂದಲ ಎಬ್ಬಿಸು: ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹಗರಣ ಮಾಡಿ ಕೊನೆಗೂ ನಾನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದು ಇಷ್ಟೇನೇ? (ಜೊಸಪ್ಪ. ೪೪); ಇಲ್ಲದ ಹಗರಣ ಮಾಡದೇ ಸುಮ್ಮನಿರು (ಭೀಮಕಾ. ೧೧೫). ಹಗರಣವಾಗು= ರಾದ್ಧಾಂತವಾಗು; ಗೊಂದಲವಾಗು: ಸೋಗಸಂಕಿಂತೆಂದು ನುಡಿದನಾದರೆ ಬಲು ಹಗರಣವಹುದು (ಭರಣ. ೧೦-೧೦೦).

[<ಸಂ.ಪ್ರಕರಣ]

ಪೆಗರಣೆಗ, ಹಗಣೆಗ, ಹಗರಣೆಗ (ನಾ). ೧. ವಿವಿಧ ವೇಷಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅಭಿನಯದಿಂದ ಜನರನ್ನು ನಗಿಸುವವನು; ವೇಷಧಾರಿ: ಲೋಗರ್ ಪಗರಣೆಗರಾಗಿ ಎಣಿತಾನುಂ ತೆಜದ ರೂಪುಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು ಮರಮೊಗಂಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮುಂದೆ ಅದಿಯುಂ ಪಾದಿಯುಂ ನಗಿಸಿಯುಂ (ವತ್ಸರಾ. ೧೧೪-೧೪); ತಪೋಧನರಾಹಾರದಾಸಕ್ತಮಾಟ ಕೊಟಿಕ್ಕಂ ತಜಂಬೆಯ ಪೊಲದ ಹಗರಣೆಗನ ಬಾಗಿಂ ಪಡುವಣಿಸೆಯಿರಿ . . . ಕೊಟ್ಟ ಗುಣಗನ ಮತ್ತರ್ ೧೫ (ಸಾಂ. ೧೩-೨೨; 1099); ಪೊಲೆಯುಬಾಡಿನ ಪೂರ್ವೋಚ್ಚಗಾಡುವ ಪಗರಣೆಗರಂ ಕಂಡ ವರ್ಣಗವರಲ್ಲದೆಯವರಾಟಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಮಂ ನೋಡರ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೦೩); ನಗೆಗಿದೆಯಾಗಿರೆ ಸಿಂಗದ ಮೊಗಮಂ ಧರಿಯಿಸಿ ನಿಶಾಟನಂ ನೀಂ ಕೊಂದೈ ಪಗರಣೆಗರಲ್ಲದಬುಡರ್ ಮೊಗಮಂ ಪೊತೊಂದ ನೆಂತುಮೇಂ ಧರಿಯುಪರೇ (ಜಗವಿ. ೧೩-೩೩); ಪಡೆವಳ್ಳರ ಪಗರಣೆಗರ ರಸಿಕರ . . . ನಿಡುಗೇರಿಕೊಟ್ಟಿದವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೧೧೧). ಹಗಣೆಗ: ೨. ವೇಷಾಂತರದಿಂದ ಮೋಸಗೊಳಿಸುವವನು; ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ವೇಷಧಾರಿ: ಹಗಣೆಗರಾಗಿ ಬರಲು ಜಂಗಮಮುಖವದ್ದಿ ಲಿಂಗವ ಮಾಡಿದವರಾರು ಹೇಳಾ (ಪದ್ಮಪ. ೨೩-೫೪). ಹಗರಣೆಗ: ೧. ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಗರಣೆಗರಂತೆ ಬಹುರೂಪುಗಳಿಂದಾಡುವರನಾಪ್ತರೆಂದಾ ಪೊತ್ತಂ ಬಗೆಯದೆ (ಸಮಪ. ೪-೨೩೪); ಹಸಿದು ಬಂದ ಗಂಡನಿಗೆ ಉಣ ಲಿಕ್ಕದೆ ಬಡವಾದನೆಂದು ಮುಚುಗುವ ಸತಿಯ ಸ್ನೇಹದಂತೆ ಬಂದುದನುಂ ಯಳು ಇದ್ದದ ಸವಿಸಳು ದು:ಖವಿಲ್ಲದ ಅಕ್ಕಿ ಹಗರಣೆಗನ ತೆಜನಂತೆ (ಬಸವ. ೨೧೪); ಬತ್ತಲೆಯ ಭಂಡರೊ ಮರುಕುಗಲೊ ತಟ್ಟುಗಳ ಹಗರಣೆ ಗರೊ ಎನಲು ಮಲಧಾರಿಗಳು ಗಜಬಜಿಸಿ ನೆರೆವುತ್ತ (ಬಸವ. ೫೧-೫೩); ಅಲ್ಲಿಯ ಹಗರಣೆಗ ನಾನಾದನದ್ದು ನೋಟಕದ ಜನವಾಯ್ತು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨-೪೨); ನಗೆಯ ಸೂಸುವದಾವು ಲೋಕದ ಹಗರಣೆಗರೇ (ತೊರಾ. ೧೯-೩೦). ೨. ಪರವಾದಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಬರೆದುನೋಡಲೆಂದಿಟ್ಟಿದೆ ಹಗರಣೆಗರ ಜಂಗಮ ಮುಖವದ್ದಿ ಲಿಂಗವ ಮಾಡಿದವರಾರು ಹೇಳಾ ನೀವಲ್ಲದೆ(ಜನ್ನಪ. ೪. ೨೪೩-೫೩೫); ಹಗರಣೆಗರು ಕಂಗೊಳಿಸ ಸರ್ವಾಂಗಭೂತ ವಾರ್ತಾಕಫಲ ಲಿಂಗಕಾರವಣಿಯ ಜಿಡೆಗಳ ಧರಿಸಿ ಬರಲು (ಲಾಚಿಂ. ೩೨-೧); ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹಿಗ್ಗುತ್ತೆ ಹಗರಣೆಗರುಂ ತಪಸಿಗಳ ಮಾಡಿ ಬಸವ ಕರೆ ದೊಯ್ಯುವೆನಲು (ಪ್ರಭುಪ. ೩-೪೫); ಹಗರಣೆಗರುಂ . . . ಜಂಗಮಾ ಕಾರಮುಮನು ಬಗೆಗೊಂಡು ತೋಜುತಿರಲು (ರಾಘವ. ೪-೩೩).

೩. ನಾಟಕ ನೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವವನು; ಪಾತ್ರಧಾರಿ; ನಟ. ೪. ನಾಟಕವನ್ನು ಆಡಿಸುವವನು; ಸೂತ್ರಧಾರಿ: ಅಗಧರಣೆ ಶ್ರೀಕಾಂತ್ ಲೋಕದ ಹಗರಣೆಗೆ ನೀಡಿದ್ದ ಕಾವ್ಯವು (ಸಂಧ್ಯಾ. ೪-೧೮). ೫. ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದನಾದವನು; ನಗೆಗೀಡಾದವನು: ಅಳಿದುಬೀಳದಂತಹ ಗಂಭೀರವಾದ ಲೋಕದೊಳಗೆ ಹಗರಣೆಗೆ ಸಾಧನ (ಕುಶಾಂಗ. ೧೩-೪೮). [ಪಗರಣೆ + ಇಗ]

ಪೆಗರಣೆ 'ಪಗರಣೆ' ನೋ.

ಪೆಗರಿ (ನಾ). ಕವಣೆಬಿಲ್ಲು; "ಕಲ್ಲೆನೆನ ಬಿಲ್ಲು, ಒಂದು ಬಗೆ ಕವಣೆ" (ಸಂಕೀರ್ಣ. ೩೧೦): ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಕೆಲವು ಹೊರೆಯರಲ್ಲಿ ಕಂಕಣ, ಕಂಚಿನ ಪಾತ್ರೆ, ಮೇಲಾಗಿ ಕವಣೆಬಿಲ್ಲು (ಪಗರಿ) ಈ ಮೂರನ್ನೂ ತಂದು ಹುಡುಗಿಯ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕು (ಬಾಲ್ಯಪ್ರ. III, ೧೩೧೩): ನಿಮ್ಮ ಪಗರಿ, ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಒಲೆಗೆ ಹಾಕಿ! ಇದರ ಮುಂದೇನು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೫). [ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪಳಲಾ = ಬಾಣ; ತುಳು. ಪಗರಿ = ಬಾಣ, ಈಟಿ, ಭರ್ಜಿ]

ಪೆಗಲ್, ಪಗಲು, ಹಗಲ್, ಹಗಲು (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯನು ಹುಟ್ಟಿದ ಕಾಲದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುಳುಗುವವರೆಗಿನ ಕಾಲ: "ದಿನವೂ ದಿನವೂ ದಿನವೂ ದುಃಖವೂ ಫಲವೂ ಪೆಗಲ್" (ಮಧ್ಯಕೂ. ೧೫-೪); ನೆನೆದಿರುವುಂ ಪಗಲುಂ ನಿನ್ನನೆ ಸೀನಮೊಳಲು ಮುಜುಗಿ ಕಾತರಿಸುತ್ತುಂ ಮನದೊಳ್ ಸ್ವರಿಸಲಾಣೆ (ಕವಿ. ೨-೮೩); ವನಮಂ ಕೋಗಿಲೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ ಪಗಲುಂ . . . ನೆನೆವಂತಾಂ ನೆನೆವಂ ಸರೋಜಮುಖಿಯಂ ಶ್ಯಾಮಲಾಂಗಿಯಂ ನಲ್ಲಕಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೨-೩೧); ಉತ್ಸಾಹಿಗಳಪ್ಪ ರಾಜ ಪುತ್ರಂ ನಿರಯಾಮಿಸುತ್ತ ಮಿದುರ್ ಪಗಲುಂ ಕಳೆಯೆ ರಜನೀಪ್ರವೇಶದೊಳ್ (ಕಾಪಂ. ೫೦೧); ಪಗಲ್ ಬಯ್ಯರುಳೆನ್ನದೆ ಸಲೆ ಬೆಸೆಯುಂ ಮುನಿಗಳೆ ನೆಗದ ಮರ್ಕಟನಿಕರಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೩೫); ಪಗಲುಮಿರುವುಂ ಸುರಿವ ಬಲ್ಲೋನೆಯ ಜನುಂಗಿನತ್ತಣೆನ್ನ ಬಗೆಯುಂ ಬೇಸತ್ತದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪-೧೫): "ನಡುವೆಗಲ್" ಪರಾ. ೨. ಒಂದು ಹಗಲು, ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಕಳೆಯುವಷ್ಟು ಕಾಲ; ಒಂದು ಸೂರ್ಯೋದಯ ದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಸೂರ್ಯೋದಯದವರೆಗೆ ಇರುವ ಇಷ್ಟತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ; ಒಂದು ದಿನವೆ: "ಪಗಲನೆ ದಿನವ ಮೊಂದಕ್ಕ" (ಕಶರ. ೩೧); ಮುನ್ನಮಾ ಪೊದವಿಯೊಳ್ ಶ್ರೀಶಂಕು ವೆಂಚೊರ್ವಂ ನೇಸರ್ಬಾಯ ರಾಯಂ ಪಲವುಂ ಪಗಲರಸುಗೊಯ್ಯುತ್ತ ಮಿದುರ್ (ಅದ್ಭುತ. ೩-೨೫); ಒಂದು ಪಗಲೆತ್ತುವುದು, ಒಂದು ಪಗಲು ರುಳಿವುದು ಮಾನುಷಮನೆಲ್ಲಮನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩-೧೧೫). ಪೆಗಲು : ೧. ಪಗಲಿರುಳೆನ್ನದೆ ಪತಿಯಾಣತಿಯೊಳು ಮೊಗದಿರುವದೆ ಮೊನೆಗೊಳದೆ . . . ಭಕ್ತಿಯೊಳೆನಗುವುದು (ಪದ್ಮ. ೩-೮); ಮುಳಿದಂ ಪದ್ಮಬಂಧುವೆನೆ ಪಗಲಿನೊಳ್ ಕೋರದು ದಿಸಲ್ (ಮಹಾವಿ. ೮-೧೫). ೨. ಹರಭಕ್ತಿಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ದಿವ್ಯಹರ್ಷದಿಂದಿರುತ್ತೊಂದು ಪಗಲಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯನಾದ ಮಲ್ಲರಸರ ವಿರತಿಗಳೆಳ್ಳು (ಪದ್ಮರಾ. ೨-೧೨). ಹಗಲ್: ೧. 'ಹಗಲ್ದೀವಿಗಿ' ಪರಾ. ಹಗಲು : ೧. ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಮರುಗಳು . . . ಹಗಲಿರುಳು ಉದಯ ಬೆಳಗುಗಳು ಧರ್ಮವು ಎಂದಿವು ಮನುಷ್ಯರ ನಡೆವಳಿಯನೊಪ್ಪುವು (ಪಂಚತಂ. ೧೩೨-೯); ಹಗಲು ನಾಲ್ಕು ಜಾವ ನಿಮ್ಮ ಕಳವಳದಲ್ಲಿವೆನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೩-೩೪); ಹಗಲು ಸವೆದುದು ಪೊಂದಿಸಲು ನೆಹಿ ತೆಗೆದುಬಿಡವೇಗದಲಿ (ಸರ್ವ. ೫-೪೩); ನಿಗನಿಗಿ ಮುಗಿಲು ನಿಗನಿಗಿ ಹಗಲು ಕಂಡವ ಕಾರುವದು (ಸಾಧರಣ. ೨೧-೨); ಇರುವು ಕಂಡ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಗಲು ಬಿದ್ದ ಹಾಗೆ (ಗಾಜಿ).

ಪೆಗಲ ಕರ = ಸೂರ್ಯ : ದಿವ್ಯವಸ್ತ್ರಗಳಾದಿ ಬಗೆಬಗೆ ನವ್ಯವಸ್ತ್ರಗಳೆಂದೊಳು ಸಂಸೇವ್ಯವಾಗಲು ಪೆಗಲ ಕರನಂತೆನಿವ ಸಮಯದಲಿ

(ಸಕುಭಾ. ೧೩-೩). ಪೆಗಲ ಕೈದೀವಿಗೆ = ಹಗಲಿನ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ, ಗೌರವಸೂಚಕವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವ ದೀವಣಿಗೆ; ಹಗಲು ದೀವಣಿಗೆ: ಪಳದಿಯ ಸೀಗುರಿಯ ಪೆಗಲ ಕೈದೀವಿಗೆಯ ವಜ್ರದಂಕುಶದ . . . ಪೊದಪು ಪಡಿತಳೆ (ರಾಜಕೀ. ೩-೧೧೪). ಪೆಗಲ ಬಲ್ಲಹ = ಸೂರ್ಯ : ಪೆಗಲ ಬಲ್ಲಹನ ಕೆಂಗದೊರ್ವಂಗಳಿರಿಸು ಪುಗದೆ ಗರ್ಭರಮಾಗಿ ಕಳ್ಳಲಿಸಿದ ತಮಾಲದ ತರುಗಳ ತಣ್ಣಿಳಲೊಳ್ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೨೩); ಮುಳುವು ಮುನ್ನೀರಣುಗೊಯ ಸಿಜ್ಜೆಗಳಲ್ಲವು ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಗಳು ನಗುತಿರ್ವ ವಿಂದೀಪರನಸ್ತ ಮಿಸುವಾ ಪೆಗಲ ಬಲ್ಲಹನ ಕಾಲದೊಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೧-೪). ಪೆಗಲ ಬೊಜಂಗ = ಸೂರ್ಯ : "ತಾವರೆಗೆಳೆಯಂ, ಪೆಗಲ ಬೊಜಂಗಂ . . . ಗರಂಗವಾಣ್ಣಂ - ಈ ಗರಿ ಸೂರ್ಯನ ಪೆಸರ್" (ಕಶಸಾ. ೪೮-೨೮); "ಬೆಂಗದಿರಂ ನೆಹಿ ಪೆಗಲ ಬೊಜಂಗಂ . . . ನೇಸಬೆಂದು ತಾವರೆ ಗೆಳೆಯಂ" (ಕವಿ. ೪೦). ಪೆಗಲ ಬೋನ = ಹಗಲಿನ ಊಟ, ಆಹಾರ: ಮೇಣೇ ನಿನ್ನ ಪಾಲೊಡಲ ನೆತ್ತರ್ ಪಿರಿತಿನದನೆಗೆ ಪೆಗಲ ಬೋನದೊಂದು ಕಟ್ಟಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೨೦). ಪೆಗಲವಕ್ಕಿ = ಗೆಂಡು, ಹೆಣ್ಣು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಹಗಲುವೇಳೆ ಮಾತ್ರ ನೀರಿ ನಲಿಯುವುವೆನ್ನಲಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ; ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿ; ಚಕ್ರವಾಕ: ಪೆಗಲವಕ್ಕಿಯ ನೇಳಿಸುವ ಪಯೋಧರೆ ಪೆಗಲ ಪಂಕೋದ್ರವವದನೆ (ನೇಮಿ. ೨೨-೩೮). ಪೆಗಲ ಸಿರಿ = ಹಗಲಿನ ಸಂಪತ್ತು; ಹಗಲಿನ ಬೆಳಕು: ಪರಿವೃತ ಕತಿಪಯಪರಿಜನಂ ವಜ್ರಕರ್ಣಂ ವಜ್ರಕುಂಡಲಮಂಚ ಪೆಗಲ ಸಿರಿಗೆ ಕಣ್ಣಿಜಿ ಮೂಡೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೩೯). ಪೆಗಲಿರುಳ್, ಪೆಗಲಿರುಳು, ಹಗಲಿರುಳು = ೧. ಹಗಲು ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ; ಅದೋರಾತ್ರಿ: ಪೆಗಲಿರುಳೆಂಬ ಭೇದಮನಯಂ ಬಡವರ್ . . . ಅಪಮೃತ್ಯುನೆಂಬಿನಲ್ಲಿಗೆ ಪೊಜಗು (ಅದಿಪ್ತ. ೫-೩೦); ಪೆಗಲಿರುಳೆಂಬ ಅಡುಗರ್ವುಗಳಂ ಮಾಸ ಮತುಗಳೆಂಬ ಸೆಟ್ಟುಗದಿಂ ತೊಡುಸುತ್ತುಂ ಭೂತಂಗಳಂ ಜವನಡುಕಿದ್ ನಿಂತೆಂಬುದೆ ವಾರ್ತೆ (ಪಂಚತಂ. ೩೫-೩); ವಿದ್ಯಮುಚ್ಚವಿಯ ಸಂಜೆ ಗೆಂಪಿನ ಪೆಗಲಿರುಳೆಳ್ಳಲ್ಲಿ . . . ಕಾಲಭೇದವನಜಾಯದಾ ಮಹಾಸಭೆ ಸುರಪನೋಲಗದ ಮಂಟಪದ ಸೌಭಾಗ್ಯಕೊಟುಮದಿಯಾಗಿದು (ಜೈಮಿ. ೧೩-೨೩); ಹಗಲಿರುಳು ಏಳುದಿನಮಲ್ಲಿ ಜೈತ್ಯಾಲಯಂ ಚಿತ್ರಾಂಗದಯ ಯಶಸ್ವಿಕ್ತ ಸುರತರುವಂತೆ ಬೆಳೆದುದು (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೯೦-೨೪೮೩). ೨. ಯಾವಾಗಲೂ; ಸದಾ: ಮೊರೆವ ಮಳೆ ಪೆಗಲಿರುಳ್ ಕಲ್ಮಣ್ಣ ಕೆಸರಾಗಿ (ಕಾಲಸರ. ೪೫-೩೨); ಬೇಟೆ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ ಹಗಲಿರುಳಾಟೆ ಕರ್ಣನ ಕೂಡೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೪೪); ಹಗಲಿರುಳಿ ನೊತ್ತಂಬರದ ಕಾಳಗದವೊಲು ಮಳಕಸಿಕದಂಬದ ವಿಗಡ ರಣ ರಂಜಿಸಿತು ಘನರಾದ್ರಾಭಿಸಾರದಲಿ (ತೊರಣಾ. ೩-೩೧-೯). ಹಗಲ ಚುಕ್ಕೆ = ಸೂರ್ಯ: ಕೋಟಿ ಚುಕ್ಕೆ ಬರುವವಣ್ಣ ಇರುಳ ಮೈಯ ನೆಕ್ಕುತ ಹಗಲ ಚುಕ್ಕೆಗಿಡೆ ಅದುವು ಬಹದು ಕಣ್ಣ ಕುಕ್ಕುತ (ಪದ್ಮಸ. ೪೪-೧೧). ಹಗಲ ಬತ್ತಿ = ಪೆಗಲ ಕೈದೀವಿಗೆ: ಲಕ್ಷ ಹಗಲ ಬತ್ತಿಗಳು ಹಚ್ಚಿ ಯಹುದಾನೆ ಕಂಡೆ (ಪದ್ಮಾ. ೧೩೩-೧೨). ಹಗಲ ಬಾಣ = ಉತ್ಸವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ, ದಿನದಷ್ಟೆ ಬೆಳಕು ಭೀರುವ, ಮದ್ದಿ ನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತು: ವೇಳನಾದಾವಂದು ಗ್ಯಾನ ಮಾಡಲಿ ಬ್ಯಾಡ ನಾಳೊತ್ತು ಪಂಜುಗಳು ಹಗಲ ಬಾಣ (ಲೋಕಗೀ. ೨೪). ಹಗಲಿನ ದೀಪ = ಸೂರ್ಯ: ಹಗಲ ಮೂರನೆಯ ಜಾಮದೊಳ್ ಹಗಲಿನ ದೀಪವಾರ್ತೆನೆಂದು ನೆರೆದವರೆಲ್ಲರದೆ ನಡುಗೆ (ಗೋಪಾ. ೧೩-೩೩೩). ಹಗಲಿನ ಹಾವಣಿ = ಮಂಜಿನ ಮಳೆ: "ಹಗಲಿನ ಹಾವಣಿಯನೆ ಮಂಜಿನ ಸಂ" (ಭಾಷ. ೧೦).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪಳಲ್; ತುಳು. ತೆಲು. ಪಗಲು]

ಪಗಲಾಣ್ಣ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಒಡೆಯ ; ದಿನಪತಿ ; ಸೂರ್ಯ :
ಬರೆಯಗಳಂಟಿ ತಾಣ್ ಪಗಲಾಣ್ಣನ ಮೆಯ್ ಬಿಸುಪೇಣ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೫೭); ಪಗಲಾಣ್ಣರೀರಾಣು ಮಂದಿ . . . ಇರ್ದುಮ್ ಮಹೇಶನೋಲಗ
ದಲ್ಲಿ ಸಂಭ್ರಮಮಾಳು (ಸಾಂದಪ್ಪ. ೧-೩೪); ಪಗಲಾಣ್ಣ ಕೋಟಿ
ತೇಜೋಮಯಚಕ್ರ ಜಗಜಗಿಸುವ ಜ್ವಾಲೆವೆರಸಿ ನಗರವ ರಕ್ಷಿಸುತಿರೆ ಕಂಡು
(ಮೋಹತ. ೨೯-೨೪); ಪಗಲಾಣ್ಣನೋಡನೊಡನೆಳ್ಳು ಗೋಡಾವರೆಯು
ವಿಂದರ್ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೨೯-೨೯). [ಪಗಲ್ + ಅಣ್ಣ (<ಆಳ್ಣ)]

ಪಗಲು 'ಪಗಲ್' ನೋ.

ಪಗಲುಗೋಲು (ನಾ). ಗುಡಿಸಲು, ಹೆಂಚಿನ ಮನೆ ಮೊದಲಾದ
ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಗಳಿಂದ ತೂರಿ ಬರುವ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ;
ಬಿಸಿಲುಗೋಲು : ಮುಗ್ಧಿಯೊಪಳ ನಗೆಗಣ್ಣುಗಿದಚ್ಚುಗದಿರ ಸೊಗಸು
ಗೊನರು ಹೊನ್ನವಕ್ಕುಪಟಗಲ್ಲ ಪಗಲುಗೋ [ಪಾಕಾಂ. ೫]ಲೆಂದೆಸಗು
ವು (ಪ್ರೀತಮಾ. ೯-೨೩).

[ಪಗಲು (<ಪಗಲ್) + ಕೋಲು (<ಕೋಲ್)]

ಪಗಲುವಗೆಯ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಶತ್ರು ; ಚಂದ್ರ : ಪಗಲುವಗೆಯ
ನೊಡಲೊಳು ಕಪ್ಪನಾಗಿ ಜಗನೆಗೆ ಬಿಡಿಸಲೆಂದಜನು ಮಿಗೆ ಕಪ್ಪು ಬಿಟ್ಟು
ಚಂದಿರನನು ಪಡೆದಂತೆ ನಗೆಮೊಗವೆಸೆವುದಲೆಯು (ಪರ್ವತ. ೨-೩೪).

[ಪಗಲು (<ಪಗಲ್) + ಪಗ್ಗೆ + -ಅ]

ಪಗಲುಳ್ಳ (ನಾ). ಹಗಲುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ
ಬೀಳುವ ತೇಜಃಪುಂಜವಾದ ವಸ್ತು, -ಉಳ್ಳೆ ; IP ಅನಿಷ್ಟ
ಸೂಚಕವಾದ ಇದು, ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒದಗುವ ವಿಪತ್ತುನ್ನು ಸೂಚಿಸು
ವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ : ನೆಲಂ ಮೊಬಗಿದುಡೊಂಭತ್ತುಂ ಗ್ರಹಂ
ಗಳಬ್ಬಾಡುತ್ತಿರ್ದು ವಿದ್ಯುವಳ್ಳ ಪಗಲುಳ್ಳಂಗಳ್ (ಪಾಂಪ. ೩-೧೦೩);
ಪಗಲುಳ್ಳಮುಳ್ಳುವಂದದಿನೊಗೆವ ಗದಾಶುಲ್ಕಮುಳ್ಳ . . . ಗದಾಹವ
ನುಗುವುಗಮದ್ವು ತಮುಮಾಯ್ತು ಕುರುಪಾಂಡವರಾ (ಗದಾಯು.
೮-೧೩); ಮಿಜುಗಿದುವು ಪಗಲುಳ್ಳಂಗಳ್ ದೆಸೆಯೊಳವಿರಳಪ್ರಸರಂಗಳ್
(ಚಂದ್ರ. ೬-೧೩). [ಪಗಲ್ + ಉಳ್ಳ (<ಉಲ್ಳ)]

ಪಗಲುಳ್ಳು, ಹಗಲುಳ್ಳುಕು (ನಾ). -ಪಗಲುಳ್ಳು : ಮಿಡಿಮಿಡಿದು
ಪುಳಿಂದಿಯಿರಿದೆ ಗಜಮೌಕ್ತಿಕದ ಮಿಂಟಿಯಂಬರದೇಯೊಳ್ ನಡೆದು
ಪಗಲುಳ್ಳು ಬೀಳ್ತೊಡನೆಸೆದುದು ಮೃಗದ ಕೇಡನಟುಪಲ್ ಬನ
ದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೫-೮೦). **ಹಗಲುಳ್ಳುಕು :** ಸೂಸಿದವು ಹಗಲುಳ್ಳುಕು
ಮೃಗಗಣವಾಸರದಲೊಡವುವು ಕಂಡಿತು ಪಾಸರಪ್ರಭೆ ಕೌರನೇಂದ್ರನ
ಪಸನಕಾಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೪). [ಪಗಲ್ + ಉಳ್ಳು]

ಪಗಲೂಟಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಊಟ, -ಆಹಾರ.

ಪಗಲೂಟಿದ ಕೆಯ್ - ಹಗಲಿನ ಊಟದ ಧಾನ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು
ಗದ್ದೆ : ಕೋಡಿಸರ ಪಗಲೂಟಿದ ಕೆಯ್ಯಂದಂ ಬಡಗಲು ಕಡಂಬೇಶ್ವರ
ದೇವರ ಗೃಹ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೦-೮; ?). [ಪಗಲ್ + ಊಟ]

ಪಗಲೆರೆಯ 'ಪಗಲೆರೆಯ' ನೋ:

ಪಗಲೆರೆಯ, ಪಗಲೆರೆಯ, ಹಗಲೆರೆಯ (ನಾ). ಹಗಲಿನ
ಒಡೆಯ; ದಿನಪತಿ ; ಸೂರ್ಯ : "ನಿಸಿವಗೆಯ . . . ಪಗಲೆರೆಯ
ಬಿಸುಗದಿರ ಪಲ್ಲಿ ಬವನ ತಂದೆ ಜಗನೆಯಯ್ಯನನ್ನೆ ಸೂರ್ಯನಾಮಂ"
(ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫); ಪಗಲೆರೆಯನುದಯಮಂ ಬಯಸಿ ಕಡುನೆಬೊಳತುಂ
ಪೊಗರೊಗುವ ಕಲ್ಲಲೆಗೆ ಕಣ್ಣಂ ಮುಚ್ಚುತುಂ (ಉದ್ಭ. ೧೦-೧೨೭);
ಪಗಲೆರೆಯನ ಕಂಡ ಕನಸಿನ ಸುಕೃತದಿಂಪಗಲದ ಸುತನುದ್ವಿಪನು
(ನೇಮಿ. ೨೨-೭೮). **ಪಗಲೆರೆಯ :** "ಪಗಲೆರೆಯನೆನಲು ಪಲ್ಲಿಲ್ಲದವ
ನೆನಲು ದಿನಸಾಧನಕ್ಕುಂ" (ಕಶ. ೩೧). **ಹಗಲೆರೆಯ :** ನೆಜೆ ತಾಗಿ

ತಟ್ಟುಚ್ಚಿಕೆಂಬ ಶಕ್ತಿಯ ಕೈಮುಡಿಯದೆ ಕೃಷ್ಣ ಮಂಡಿಸಿದ ಒಜ್ಜಿ
ಯೊಳಗಿರ್ದ ಚಕ್ರನ ತೆಗೆದನು ಹಗಲೆರೆಯನ ಪ್ರಭೆಯ ಕೀಳ್ವದಿಸಿ
(ಮೋಹತ. ೪೦-೭೭). [ಪಗಲ್ + ಎರೆಯ]

ಪಗಲೊಡೆಯ, ಹಗಲೊಡೆಯ (ನಾ). -ಪಗಲೆರೆಯ : ಗಾಳಿ
ವಟ್ಟಿಯೊಳ್ ನಡೆವ ಪಗಲೊಡೆಯನ ಕುಮರೆ ಸೇದೆಯಂ ಮಿಗಿಸೆಯಂ
(ಕಬ್ಬಿ. ೨೮೮). **ಹಗಲೊಡೆಯ :** ಹಗಲೊಡೆಯನಸ್ತಮಿಸಲಿನಯನ
ನಗಲ್ಲ ಪದ್ವಿನಿಯಿರವನೀಕ್ಷಿಸಿ ನಗುವಳೊಲು ನೆಯ್ದಲುಗಳೆಯ್ ವಿಶಾಸ
ನೆಯ್ದಿದವು (ಬಸಪ್ಪ. ೧೧-೪೭); ಹಗಲೊಡೆಯನು ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೇಲಕ್ಕೇರು
ತ್ತಾನೆ (ಜ್ಯೋತಿರ್ವಿ. ೨೨೪). [ಪಗಲ್ + ಒಡೆಯ]

ಪಗಲ್ಲ ನಸು, ಹಗಲುಗನಸು (ನಾ). ೧. ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುವಾಗಲೇ
ಕಾಣುವ ಕನಸು ; ಮುಂದೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನೇ
ಕಾಣುವ ಕಲ್ಪನೆ ; ಆಸೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳ ಲಹರಿ : ಮರಳುಟಗವಕ್ಕಿ
ದನಿ, ಕಲ್ಪಾಯ ಮೊರೆ, ಬೇಸಗೆಯ ಕಾಡ ಬೇಸರನ ನಿದ್ರೆಯ ಪಗಲ್ಲನಸ
ಕನವರಿಕೆಯಾಗಿರಲ್ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೫೨೩-೩೩೧). **ಹಗಲುಗನಸು :**
೧. ಈ ತೆರನಾದ ಮುನಿಸು ಕಿಪುಗಲು ಹಗಲುಗನಸಿನಂತೆ ಮಾಯ
ವಾದುವು (ಪ್ರಾ. ೪೩೨). ೨. (ಆಲಂ) ಈಡೇರದ ಬಯಕೆ ;
ಗಾಳಿಗೋವುರ ; ನಡೆಯಲಾರದ ಸಂಕಲ್ಪ ; ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಆಲೋ
ಚನೆ : ನಿನ್ನ ಚಂದಕೆ ಸೋತು, ಗಗನಕಮಲವೆ ಕೇಳು, ಹಗಲುಗನಸು
ಗಳನ್ನು ಹಾರಬಿಟ್ಟೆಹನು (ನನ್ನ. ೨೪); ಅವಳು ಹಬ್ಬದ ಹಗಲುಗನಸಿ
ನಲ್ಲಿ ನಲಿಯುತ್ತಾಳೆ (ಕನ್ನ. ೧೪೬); ಭಾರತದಲ್ಲಿ ನಾರೀವರ್ಗವು . . .
ಸಮಾಜಬಂಧನಗಳ ತೊಡಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿರುವವರೆಗೆ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯಜೀವನ
ವೆಂಬುದು ಬರಿಯ ಹಗಲುಗನಸು (ಪ್ರಬಂಧ. ೮೫). [ಪಗಲ್ + ಕನಸು]

ಪಗಲ್ಲಳ್ಳ, ಹಗಲುಗಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಹಗಲುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ
ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು ; ಹಗಲುದರೋಡೆ ಮಾಡುವವನು ;
ಎದುರಿನಲ್ಲೇ ದಿಟ್ಟತನದಿಂದ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು : ಜಲಕ್ಕೆ
ಕನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಉದಕವ ತಂದು ಲಿಂಗಮಜ್ಜ ನಕ್ಕೊಟವ ಹಗಲು[ಪಾಕಾಂ. ೮]
ಗಳ್ಳರಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುವನೆ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ (ಮಹಾಪ್ರ. ಬ. ೪೭-೧೧೦);
ಎಲೆಲೆ ಪಗಲ್ಲಳ್ಳ ! ನಿತಪ್ಪೊಂದು ಗಿಯ್ಯಂ. ತಾಂ ತಾಂ ಬಟ್ಟಿವಿಡಿದು
ಪೋಪ ಕುಮರೆಯೊಂ ನೀಂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡುಯ್ಯ ಬಟ್ಟೇವುದೊ !
(ರಾಮಾ. ೮೩-೧೩). **ಹಗಲುಗಳ್ಳ :** ೨. ಮೋಸಗಾರ ;
ವಂಚಕ (?) : ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು . . . ಆ ಹಗಲುಗಳ್ಳನನ್ನು ಹಿಂದಿಟ್ಟು
ಕೊಂಡು ಕುಮರೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂತು ಹೊರಟನು (ನೀತಿ. VI, ೧೪).

[ಪಗಲ್ + ಕಳ್ಳ]

ಪಗಲ್ಲಗೆಯ 'ಪಗಲ್ಲಗೆಯ' ನೋ.

ಪಗಲ್ಲಣಿ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ರತ್ನದಂತಿರುವವನು ; ದಿನಮಣಿ ;
ಸೂರ್ಯ : ತನ್ನಯ ಬರ್ಮಕದೇಕೆಂದು ಜೀವನದಿಯಂ ಬರ್ಮ ಪೋದ
ನೆಂದೆನೆ ಪಗಲ್ಲಣಿಯಸ್ತಮಯನಾದನು (ನೀತಿ. ೬-೧೭).

[ಪಗಲ್ + ಮಣಿ]

ಪಗಲ್ಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಹಗಲು ಮಾತ್ರ ರಹಿಸುವವನ್ನು ಪಡೆಯುವು
ದೆನ್ನಲಾದ ಹಕ್ಕಿ ; ಚಕ್ರವಾಕ ಪಕ್ಷಿ : ಗಂಡು ಹೆಣ್ಣುಗಲ್ಲಕ್ಕಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನ
ದೊಳೊಂಬುಗೊಂಡಿರ್ದು . . . ಒಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೭-೩).

[ಪಗಲ್ + ಕಕ್ಕಿ]

ಪಗಲ್ಲಗೆಯ, ಪಗಲ್ಲಗೆಯ (ನಾ). ಹಗಲಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದವನು ;
ಚಂದ್ರ : (೨). **ಪಗಲ್ಲಗೆಯ :** (೨). [ಪಗಲ್ + ಪಗ್ಗೆ + -ಅ]
ಪಗವು, ಪಗ, ಪಗವ, ಪಗೆವು, ಹಗ, ಹಗವ, ಹಗವು, ಹಗಹ,
ಹಗ್ಗೆ, ಹಗೆಯ, ಹಗೆವು, ಹಗೆಹು, ಹಗೆವ, ಹಗೆವು (ನಾ).

ರಾಗಿ, ಜೋಳ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿದಲು ಭೂಮಿ
ಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ಗುಳಿ : ಬಿಂಬಾಧರಂಗಳಿಂ ಪವನದ ಪಗವಂ ತೆಜ್
ವಂತೆಯುಂ ಮುಗುಳ್ಳಗೆಗಳಿಂ ಬಿಡುವೊಂಗಳ ಭಂಡಾರದಂತೆಯುಂ
(ಲೀಲಾವ. ೧೨-೧೨ ವ); ರುಪೆಯೆಂಬ ತೇಳ್ಳೆಳಾ ಪಗವಿನೊಳಪ್ಪೊಲ್ಲ
ನುಬಿನೊಳ್ಳು. ದಿದರ್ಪನಾತ್ಮನಂಬುದಂ ಬಗೆಯದ ಕಾರಣಂ ಬರ್ದುಕು
ರಂಜಿಸಿತು (ಅಪರ. ೪೪). **ಪೆಗ :** ಅಗರುಧೂಪದ ಪೊಗೆಗಳು ಮಗ
ಮಗಿಸುತ ನೆಗೆದವಲ್ಲದೆ ಬೀದಿಯಲಿ ಸೊಗಸಿತೆನೆ ದಿವ್ಯಾಪೋದ ತುಂಬಿದ
ಪಗದ ಮುತ್ತುಳ ತೆಗೆದಂತೆ (ರಾಮನಿ. ೧೯-೫೯). **ಪೆಗವ :** ಜೈನ
ಪುರಾಣಮನೆಯ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಮನುಜಂ ಬಯೆಯಂ ಕುಪಥಕ್ಕೆ ಒಗ್ಗುರೂಳಾ
ದಿದ್ ಪಗವ[ಪಾಠಾಂ. ಪಕ್ಕ]ದೊಳು ಪಗಲುಮುಜುಪೊದಂ ದಿದರ್ಪನೆ
(ಸಮಜ. ೩-೯೬); ತಿಡಿದ ಕೆಲೆಯಂತೆ ಪಗವಕ್ಕೆ [ಪಾಠಾಂ. ಹಗವಕ್ಕೆ]
ಬಂದ ಧಾನ್ಯದಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೯-೩). **ಪೆಗವು :** ಪರಿ ಪಾಯ್ತಾಗಿ
ವಪುಡುಗುರಿಂ ಮುತ್ತಿನ ಪೆಗವಂ ತೆಗೆವಂತೆ ಕುಂಠಿಕುಂಭಸ್ಥಳಮಂ
(ಲೀಲಾವ. ೪-೨೩). **ಹೆಗ :** ಆ ಫಲವ ಬಯಲು ಕಣವಲೊಕ್ಕಿ ಮನದ
ಹಗದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಬಾಯಿ ಹಗದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು ಕಷ್ಟ ನ ಕೊಳಗದಲ್ಲಿ ಅಳಿವುತ್ತಿರ
ದಾಗಿ (ಸುಂಕಪಂ. ೧-೨೩೧); ಬಲ್ಲಿತಾಗಿದ್ ಹಗವನು ಪೊಕ್ಕಂತಾಗಿ
ಏಲ್ಲದ್ದಿಂ ಪೋದಳರನ (ಚಂದ್ರಸಾಂ. ೧೦-೧೫೩); ಬಡಗುಂಪುನೆತ್ತೊಂದು
ಹಗದ ಬಾಯ್ತೊಲೆವಾಗ ಪೊಡವಿಯೊಳ್ಳಿಕೆಯುಹದಜಾಯ (ಭರಣ.
೨೪-೩೬); ಹಗ ಪೆಟ್ಟಿ ಕಣಜದೊಳೆಡ ಬಹುಧಾನ್ಯವ ಬಗೆಯದೆ ಸೂಜಿಯ
ಕೊಟ್ಟು . . . ಜನವಂಜಿ ಜಗುಳಿದರು (ಕಂಸನಿ. ೧೧-೪೪); ಅರು
ಹಗದಲ್ಲಿ ರಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ (ಚಂಗಾಳ್. ೨೪೫). **ಹೆಗವ :** ಕಿಡಿಯ
ಕಡಲಂ ಹೊಗೆಯ ಹೆಗ[ವ] [ಪಾಠಾಂ. ಹೊಗುವ, ಹೆಗ, ಹಕ್ಕ]ಮಂ
ದಕ್ಕುರಿಯ ಮಡುಗಳಂ. . . ಪಾಯ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೯); ಭುವನಗರ್ಭ
ಕುಹರಂ ತಾನಾವಗಮಿದಿದಡಿಸಿದ ತುಂತುಜ ಹಗವಮಿದಿಸಿದುದು ಬಿಡದ
ಬಡಹದ ಕೊಡ್ಲಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೪೦); ಶರಣಾಗತರಂ ರಕ್ಷಿದ ಬಿರುಧು
ಧರೆ ಪೊಗಳೆ ಹಗವದೊಳ್ ಸೀಯಲ್ ಕಳ್ಳರೆನಿಪ ಮಾತಂಗರನಂದೂರಿ
ಯೊಳ್ ತಾಂ ಪೊಕ್ಕು ಕಾಯ್ದು ನಾ ಗುರುದೇವಂ (ಮುಂಬರಾ. ೫, ೨೬-೨೧;
1229). **ಹೆಗವು :** ಬೆಳೆಯದೆ ಹಗವಂ ತೋಡುವೆನೆಂಬ ಪುಟ್ಟಿದ
ಕೊಸಿಂಗೆ ಪೆಸರಿಡುವೆನೆಂಬ . . . ಮರುಳನಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೨-೨೪);
ಜಗದ ತುಂಬುವ ಪ್ರಭೆಯಿದೆ ಇದ ಮೈಯೆಂಬ ಹಗವಿನೊಳ್ಳುಂ ಬಿದರಾರು
(ಭರಣ. ೩೦-೩೬). **ಹೆಗಹ :** ಹಗಹದ ಜೋಳದಂತೆ ಕಿತ್ತ ಪದಿಯಂತೆ
. . . ಕಿಡಿಯಲಿಕ್ಕಿದೋಲೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೪-೧೪೬ ಅಡಿಬ); ಹಗ
[ಪಾಠಾಂ. ಸಂಗ್ರ]ಹದಲ್ಲಿ ದಿದ್ದವರ ಮೇಲೆ ಬರಳ ನೂಂಕುಪರೆ (ಬಸವ.
೩೧೬). **ಹೆಗೈ :** ಜೇರಿ ಹೆಗಿಗಳ ತುಂಬಿ ಉಳಿದ ಧಾನ್ಯಮನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾರಿ
(ಸಮೋ. ೨-೪೩); ಅರಿವಿನನ್ನು ನಾಲ್ಕೈದು ತಿಂಗಳವರೆಗೂ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ
ಇಟ್ಟರೆ ಹುಳ ಹತ್ತಿಪದೆಂದು ಹೆಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೪೯);
ಬಹುದಿವಸ ಮುಟ್ಟಿದ ಬಾವಿಯೊಳಗೂ ಹೆಗೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಗ್ಯಾಸವು
ಬಹುಶರವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೪); ಅವನು ಏವತ್ತು ಬೀಲ
ಗಟ್ಟಿಳೆ ಜೋಳವನ್ನು 'ಹೆಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿರುತ್ತಿದ್ದ (ಬರಹಾ. ೪೯).
ಹೆಗೆಯೈ : ಕುರುಡರ ಹಿಡಿದು ಹಾಳ ಹೆಗೆಯದಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ತಿಪಿನೆನ
ಗಾಯತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೧೬೫-೬೧೫); ಹೊಗಬಹುದು ಕಾಳಾಹಿ
ತುಂಬಿದ ಹೆಗೆಯವನು ಹಸಿದಿದ್ ಹುಲಿಗಳ ಮೊಗದ . . . ಹೊಗುವದಳ
ವಲ್ಲಿರುಳು ಲಂಕೆಯನಾವ ವೀರರಿಗೆ (ಕಾಕಿರಾ. ೧೦-೧೫); ಜಗಲಿ ಸೂಳಿಗೆ
ಲೇಸು ಹೆಗೆಯದ ಭತ್ತವು ಲೇಸು ಸತಿಯರಿಗೆ ನೆಗೆಮೊಗವು ಲೇಸು
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೯೪); ತನು ಪನಾಸಿದನು ತಳೆಯಲಾರನು ದೇವ . . .
ವಂಜನೆಯ ಸೀಮೆ ನಿಷ್ಕರದ ಜಾವಡಿ ಭೀತಿಯ ಹೆಗೆಯವು (ಕೃಷವ.

೧-೧೪-೧); ಬೇಡಾದ ಬರಡಾದ ಕತ್ತಲೆಯ ಹೆಗೆಯದಲಿ ಬೇಡಿಗಳ ತೊಡಿ
ಸಿರುವ ತೆರೆ ನಾವು ನಿಂತಿಹವು (ಬಾಸಗ. ೬೬-೧೩); ಹೆಗೆಯದೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ
ನಾಯಿ ಹಾಳುವವರನ್ನರಿಯದು ತೆಗೆಯುವವರನ್ನರಿಯದು (ಗಾಡ).
ಹೆಗೆವು : ಮುತ್ತು ಮೂಣಕ ಹವಳಗಡಿ ತಿಮಿಂಗಿಲ, . . . ಮಕರಗಳಡಿಸಿ
ತುಂಬಿದ ಹೆಗೆವೆನಿಸಿ[ಪಾಠಾಂ. ಹೆಗೆಯೆನಿಸಿ, ಹೆಗೆವೆನಿಸಿ, ಹೆಗೆವದನಿಸಿ,
ಹಡಗಮೆನಿಸಿ] ಮಹಿಮೆಯಿಂ ಮುಜುಡುದರರೆ ಪಕ್ಕಿ ಮ ವನನಿಧಿ(ಸೋಮಜ.
೧-೬೦). **ಹೆಗೆಹು :** ಬಲ್ಲಿದನ ಹೆಗೆಹ[ಪಾಠಾಂ. ಯ] ತೆಗೆವನ್ನಬರ ಬಡ
ವನ ಹರಣ ಹೋದ ತಿಪಿನಂತಾಯತ್ತು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೩-೬೧);
ಕೊಯವನಯ್ಯಾ ಕೊಪವನಯ್ಯಾ ಒಕ್ಕುವನಯ್ಯಾ ಬಿಳುವನಯ್ಯಾ
ಲೋಕಾದಿಲೋಕಗಳ ಹೆಗೆಹ[ಪಾಠಾಂ. ಯ, ಪು]ನಿಕ್ಕುವನಯ್ಯಾ (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೧೬೨-೬೬೯). **ಹೆಗೆವ :** ಪಾತಕಜೀವಂಗಳ್ ಎಳ್ಳಿನಂತೆ ಗಾಬಕ್ಕೆ
ವಂದು . . . ಧಾನ್ಯದಂತೆ ಹೆಗೆವಕ್ಕೆ ವಂದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೩-೬೬).
ಹೆಗೆವು : ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸುಣ್ಣದ ಹೆಗೆವು ಸಿದ್ಧ
ವಾಯಿತು (ಕುಮಾರಾಂ. ೨೧೯); ಹೆಗೆವಿನಲ್ಲದೆ ಮುಗುಳುರಾಗಿ ತಿಂದು
ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಸತ್ತರು (ಕೆಲಸ. ೨೩೯); ಒಂದು ಹೊಸ ಹೆಗೆವು ತೋಡಿಸಿ
ಅದಕ್ಕೆ ಜೋಳ ತುಂಬಿದೆ (ಬಿಳುಮ. ೧೧೬). [ದೇ. II ಕಮಿ. ಪಯಮ್ಪು]
ಪೆಗಾರ (ನಾ). (ಉಳ) ಸರ್ಕಾರ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಿಸುವ
ಸೇವೆಗಾಗಿ, ಅವರಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಪ್ರತಿಫಲದ್ರವ್ಯ; ಸಂಬಳ;
ನೇತನ : ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕಿದರೂ ಸಿಗುವ ಪಗಾರ ಎಂಥತ್ತು
ರೂಪಾಯಿ (ಪಾತ್ಸಲ್ಯ. ೬೮); ತಿಂಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಪಗಾರ
ಅವರಿಗೆ ದೊರಕುತಲಿದ್ದಿತು (ಕಾಲಯಾ. ೫); ಕೈಯಲ್ಲಿಯ ಪಗಾರವು ಈ
ಮೊದಲೇ ತಿರುತ್ತ (ಅನ್ಯ. ೩೬); ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಅರ್ಧ ಪಗಾರ ಹೋಗುತ್ತಿದೆ
(ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೧೬). [←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಗಾರ್. /ಪೋರ್ಚು Page]
ಪೆಗಾರಿ (ಗು). ಸಂಬಳವನ್ನು ಪಡೆಯುವ : ನಾನು ಪಗಾರೀ
ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗದಿದ್ದರೂ ಸೇಟಿಸಾಹೇಬರ ಚಿತ್ರಗುಪ್ತನ ಪೀಠವಲ್ಲೂ
ಅಗೀಗ ಮಂಡಿಸತೊಡಗಿದೆ (ದೀಪಕ. II, ೩೫೩). [**ಪಗಾರ]**
ಪೆಗಿನ್, ಪಗಿನ, ಹಗಿನ, ಹಗಿನು (ನಾ). ೧. ಗೊಬ್ಬುಳಿ ಮೊದಲಾದ
ಮರಗಳ ತೊಗಟೆಯಿಂದ ಸ್ರವಿಸುವ ಜಗುಟಾದ ದ್ರವ; ಅಂಟು;
ಗೋಂದು : ಬೇಡಂ ಮಾಣಕಮೊಂದಂ ಕಾಡೊಳ್ ಕಂಡೊಮ್
ಮೆಲ್ಲ ಪಗಿನಲ್ಲಿಂದೀಡಾದಿನಂದೀ ನಾಣ್ಣುಡಿ ನಾಡೆಯುಮೆಸೆದ
ಪುದು ಮರಿತವತಿದಂದವನೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೧೧೫); ಪಟ್ಟಿಯ
ಪರಲ್ಳುಳಂದದ ಪಗಿನನಿರದುರ್ಬ ತಳೆರ ಮೂಡೆಯೊಳೆ ಫುಲ್ಲಿಯ
ಮುಗುಳ್ಳಳನೊಟ್ಟಿ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೧೦ ರಗಳೆ); ತದುಕಿನ ಮರದ
ಮುಜಾಗಣ್ಣು ಲೋಗಿದ ಪಗಿನೊಳ್ಳಿಗೆ ವೆಗಡಿಂ ಕಾಲ್ಪೊಡರ್ವ ಮಿಡುಕಿ
ಕಳವಳ ಕಳವಿಂಕಸಂಕುಳಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೬೫ ವ); ತಜಾಯದ
ಮತ್ತಿಯ ಮರನೆರಡಣ ಪಗಿನಂ ತ್ರಿಫಲೆ ಪಂಚಮೂಲಮಿದಂ ನೀರೆಜ್ಜಿ
ಯದೆ ಪುದಿಗೆಯ್ತು (ಅಶ್ವತಾ. ೧೪-೧೫). **ಪಗಿನ :** ೧. ಕಂಕರಾಗ್ರದಿಂ
ಮುಜಾದ ತಳೆರ ತದುಕಿನ ಮರದ ನಿಡುಗೋಡೊಳೆಯಾದಜಿಗಿ ಮುಜಾ
ವೆರಸಿ ಕುಳ್ಳಿದರ್ ಪಸಿಯ ಪಗಿನದೊಳ್ ಕಾಲ್ ಜಿಗಿಲ್ಲ ತಕ್ಕಂಕಂಗೊಳ್ಳ
ಸಮಯದೊಳ್ (ರಾಜಕೀ. ೫-೬೫ ವ). ೨. ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ;
ಹಿಮಕರಸುಧಾಕಿರಣದ ತಿರುಳಂತೆ ರಮಣೀಯಮಾದ ಪರಿಮಳದ
ಪಗಿನಮಂ (ಕುಶಲಂ. ೨-೪೨ ವ). **ಹಗಿನ :** ೧. "ಪಿಲ್, ಪಿಲಿ,
ಪೇಲಿ, ಪೇಲು, ಪಿಲಿ, ಪೈಲಂ-ಈ ೬ ಹಗಿನಂ" (ಕಾಶಕ್ಕ. ೪೮);
ಅಶಸಿ-ಅಗಸೆಯ, ಪಿಚ್ಚಯಾ-ಹಗಿನದಿಂದಲೂ (ಬಾಡಬೀ. ೨-೨-೨೯ ವ).
೨. ಮರ ತಿಗಡು ಹಗಿನ ಮೊದಲಾದವಲ್ಲದ್ದು ಗಂಧವನಪಾವುದು
ಅಚಾರಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯೆ ಗುರುಲಿಂಗ (ಅವವ. ೫-೧೨). **ಹಗಿನು :**

೧. ದೆರೆಸಲವದ ಹಗಿನಲಹುಂದಿರವಂಕಿಯೆಂಬವಂ (ಋಷಿ. ೫-೪೮); ಮಗಧರುಹಂ ಮಧು ಕಳ್ಳಿಯ ಹಗಿನುದಧಿ . . . ಇನಿತು ಮದಿಸಿ ನಿಶಿಗೆ ತೊಡೆದೊಂದಲ ಭಗದ್ರವಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ (ಮಸ್ತ. ೧೮-೨೬); ವೃಕ್ಷಂಗಳಿಗೆ ಹಗಿನ ಪಾಪ ಕಡಿದಡೆ ಬೆಳೆವ ವರವೆಂದ (ಔಷಾ. ೬-೯-೫); ಎಲವದ ಹಗಿನು, ಅಪಾರ್ಥಗಣಿಸು . . . ಜೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ . . . ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಪೈತ್ಯದಿಂದಾದ ಗಂಡ, ದಮ್ಮ ಮುಂತಾಗಿ ಮಾಣುಂ (ಸಕವ್ಯ. ೧೪೬). ೨. "ನಿಯೋಗಃ - ಹಗಿನು; ದೇವಧೂಪ" (ಓಷಧಿ. ೮೬); ಸುಗುಣದುರ್ಗುಣವೆಂಬುಭಯದ ಹಗಿನುವ ತೆಗೆದು ನಿಜಸುಗಂಧದ ಧೂಪವನಿಕ್ಕಿ (ಸರ್ವ. ೫೪-೨೯೦); ಹುಲ್ಲ ಕಿಚ್ಚುವ ಕಲ್ಲ ಬೀಜವ ನೀರ ನೆಳಲುನ ಗಾಳಿಯ ನಾರುವ ಅಗ್ನಿಯ ಹಗಿನು [ಪಾಪಂ. ನ]ವ ದಿಸಿಲಿನ ರುಚಿಯ ತನ್ನ ಬೆಳಗುವನಾರು ಬಲ್ಲರು ಗುಡೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಶರಣರಲ್ಲದೆ (ಅನು. ೧೬೫-೬೧೬). 'ಪಗಿಲ್' ಪರಾ. [ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಪಚ್ಚಿ, ಪಯಿನ್; ಮಲ. ಪಚ, ಪಯ, ಪಕ; ತುಳು. ಪಯ]

ಪಗಿನ 'ಪಗಿನ್' ನೋ.

ಪಗಿಲ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು; ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು: "ಪಗಿಲ್-ಸಿಗ್ಗ ಸಂಕ್ಷೇಪಯೋಗ" (ಶಮಧಾ. ೫); "ಪಗಿಲ್ತು ದು ಪತ್ತಿ ದುದಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೬); ಬಿಗಿದೊಗದ ನಿನ್ನ ಮೊಲೆಗಳ ಮೃಗಮದದ ಪುಳಿಂಚುಗಳ ಪಗಿಲ್ಲಿ [ಪಾಪಂ. ನಿತ್ತಿ]ರಲ್ (ಪಂಪ. ೮-೬೬); ಆ ಮನೋಹರನ ಮಂದ್ಯಸಿ ನಿಂದ ಜಂಪನದವ್ವಿನ ಪಗಿಲ್ತು ಪತ್ತಿ ಬೆಳ್ಳುಪಿಸಿ ರಂಜಿಸುವ ಕೆಂಜಿಡೆಯ ಮೊದಲಿಂ ಬೆದಂಗುವಡೆದು ಮಿಜುಪ ಪೆಚ್ಚಿನೊಸಲೊಳಂ (ಪಾಪಂ. ೯೨೬); ಆಗಲಾ ಗಡದ ಪೊರ್ಕುಬಾಯಿನವಯವದೊಳ್ಳಲ್ಲಿಗೆ . . . ಪಗಿಲ್ತು ಕೆಲವುವಸಲಿಲಮುಂ (ಜಾವಿ. ೬-೫೫); ಪಗಿಲ್ತು ಕತ್ತುಯ ಪತ್ರಲತಾಂಕುರದವ್ವಿ ಕತ್ತು . . . ನಿರವಿಸುತಿದೊಡಂ (ವರ್ಧ. ೬-೫೦); ನೀಂ ಶ್ರೀಲೋಲಂ ಸಿರಿಯಂ ಪಗಿಲ್ತು ತೆರದಿಂದಪ್ಪಿರ್ ಮೇಣ್ಣುಕ್ಷದೋಳ್ (ಮೃ. ೫೫. ೨-೨೪). ೨. ಸೇರು; ಕೂಡು; ಜೊತೆಯಾಗು; ಒಟ್ಟುಗೂಡು; ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳು; ಪೊರೆಪೊರೆ ಗೊಂಡಿರೆ ಮುಗಿಲ್ ಪಗಿಲ್ತುವು ನಭದೋಳ್ (ಪಂಪ. ೬-೧೬೫); ಕರ್ಪ ಕಾಮುಗಿಲ ಮಿಂಚಿನೆ ಕಣ್ಣಿರುಮಿ ಮಿಂಚೆ ಸಾರ್ಥಕಸಿ ಪಗಿಲ್ತು ಕೇಳಿಯೆ ಬಲ್ಲುದಿ ತೋಟಿ (ಶಬಕಂ. ೬-೧೫); ಕನ್ನಡ ಜಾಟುವ ಜವಂ ಗೆಡೊಡುತ್ತವ ಪತ್ತು ಪಣ್ಣಿನಂ ದಿಗವ ತುಡುಂಕುವಪ್ಪಳವ ದಿನ್ನ ಜಮೊಪ್ಪಿ ಪಗಿಲ್ತು ಕಾದಿದರ್ (ಶಬಕಂ. ೪-೬೪); ಕಡಲಿಂ ಬಾಂಬರಂ ನೆಗೆದ ಕಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿಂ ಪಗಿಲ್ತು ಕೊಳನ ನೀರುಣಲೆಂದು ತೇಂಕಿವರ್ ಕಿಜು ಮುಗಿಲ್ (ರಾಮಾ. ೧೦೧-೧೦). ೩. ಹುಟ್ಟು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹರಡು; ಕದಿದು ನಿಲಂಪಕೋಟಿ ಮೊಗಿಯುತ್ತಿರೆ ಶಂಖದ ಬಳ್ಳಿ ಕಳ್ಳುಮೋ ಪವಳದ ಬಳ್ಳಿ ಪರ್ವಿದುಮೋ ಪಾಪಸೆಬಳ್ಳಿ ಪಗಿಲ್ತುಮೋ ಸಮುದ್ರವನೆನೆ (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೧೬).

ಪಗುಡಿ (ನಾ). ೧. ಹಾಸ್ಯ; ಕುಚೋದ್ಯ; ಲೇವಡಿ: ಸರಸಸಮ್ಮೇಳ ಪಗುಡಿ ಪರಿಹಾಸಕ ಚದುರಂಗ ನೆತ್ತ ಪಗಡೆ ಜೂಜು ಶಿವಭಕ್ತಗುಂಟಿ (ವಿಲೇ. ೬೬). ೨. ಹಾಸ್ಯಗಾರ; ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡುವವನು: ನೇವದ ಪಶಿಸುವಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನೋದುವಲ್ಲಿ ಆಗಮಂಗಳ ತಿಳವಲ್ಲಿ ಶಿವಜ್ಞಾನ ಅನುಭಾವವ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪಗುಡಿ ಪರಿಹಾಸಕರ ಅರ್ಥಕಾಟರ ಹೊತ್ತು ಹೋಕನಿಗಾಗಿ ಘಟ್ಟವರ ಕೂಡಲುಂಟಿ (ಅಂಬ. ೪. ೩೯೮-೧೪೬೧); ಶಿವ ಲಿಂಗಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪಗುಡಿ ಪರಿಹಾಸಕರ ವಾಗಾದಿಗಳ ಕೂಡದೆ (ತುಳು. ೬-೧೯); ವಿಷಯ ಸೊಕ್ಕಿದಿಲಿಗಳನು ಪದವ ಬೆಕ್ಕುಗಳ ಪಗುಡಿ ಗುಣತರ್ಕಿಯರ್ ಇಹಪರದೋಳಕ್ಕಿಯರ್ (ಪತಿ. ೨-೬೦). [?]

ಪಗುಡಿತನ (ನಾ). ಪರಿಹಾಸ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡುವಿಕೆ: ಭಕ್ತನು ವಿರಕ್ತಂಗಿ ಜೂಜುವೆಂಟಿ ಕುತರ್ಕ ಕರ್ಕಸ ನೆತ್ತ ಚದು ರಂಗ ಪಗಡೆ ಪಗುಡಿತನ ಪರಿಹಾಸಕ ಇಂತಿ ಸಮೇಳ ಸ್ವಸಂ (ಸಂಚಂ) ಗಳ ಮಾಡುತ್ತ (ಸರ್ವ. ೯೬-೫೬೬). [ಪಗುಡಿ + ತನ]

ಪಗುಡಿ, ಪಗದಿ, ಪೊಗದಿ (ನಾ). ಸಾಮಂತರಾಜರು ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಧನರೂಪವಾದ ಕಾಣಿಕೆ, - ಕಪ್ಪ; ಆಶ್ರಿತ ಸಂಸ್ಥಾನವು ಪೋಷಕರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ವಾರ್ಷಿಕ ಕಪ್ಪ, - ತೆರಿಗೆ: ತುರುಕಿಗೆ ಪಗುಡಿ ತೆರುಥಾಯೆಂಬದರಿಂದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಅವರಲ್ಲಿ ಮುನ್ಸೂಚುವರಹದ ಗ್ರಾಮವೂ (ಎಕ. VIII, ತೀರ್ಥ. ೯೮-೯೦; 1668); ಯಾಗ ಹೆಚ್ಚಿದು ಪಗುದಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಮೇಲೆ ಗಿಂಕಿ (ಎಕ. VII, ತೀರ್ಥ. ೨೧೦-೧೩; 1758); ಮತ್ತಂ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಂ ಗಳೊಳಕಾಲಚಕ್ರದೊಳಿತ್ತುವುತ್ತಾರ ಪಗುದಿಯನೆತ್ತದಂತು ಯಾಮುಳ ಮುಂ ರಚಿಸಿ (ಕವ್ಯ. ೧೦-೨೦); ವನ್ನಿಕೆಗೆ ಬಂದ ಅವನಿಂದ ಪಗುದಿಯ ಹಣವು ಬರುವಂತೆ ಮಿಣ್ಣನೆ ಮಾಡಿದ್ದರು (ಬಿಟ್ಟ. ೪೪-೧೨). ಪಗದಿ: ಮುಗಿಲ ನಾಡನಿಕ್ಕು ಮೂಗುಬ್ಬಸಿಗೆಯ್ತು ಪಗದಿ ಬೊಡಾಯಿಯ ಪಟ್ಟಿ ಪಗಲೆ ಕೊಂಡ ವಿಗಡ ದೇವತೆ ತನ್ನ ದಿಂಕದೊಳಯ್ತು (ಚಕ್ರ. ೨೧); ಪಗದಿ ಮುಂತಾದನ್ನು ಕ್ಯಾಲದಂತೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತಾಕಿಕೆ ಮಾಡಿಸಿ (ಮೃ. ೧೯೬೦, ೪೪-೮; 1768); ಅರಸುಗಳಿರ, ನಮಗೆ ಪಗದಿಗಳಂ ಕೊಡುತ್ತ ಎಂದಿನಂತೆ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಇರಿ (ಮದ್ರಾ. ೧೬೫); ಪಗದಿ ಕೊಡದವನಿಗೆ ನಿಗದಿ ಮಾಡಿ ಬಿಸು ? (ಗಾಡ). ಪೊಗದಿ: ಆ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಶಿಟ್ಟಿಯು ಬಂದು . . . ಮುಜೀದಾರ ಧೊಲೆಗಳಿಗೆ ೧೨ ಸಾವಿರ ವರಹಗಳನ್ನು ಪೊಗದಿ ಕೊಡುವಂತೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ . . . ಹೊರಟು ಹೋದನು (ಪಾಪಂ. ೫೬); ರಾಜಬಡೆಯರು . . . ತಾವು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಪೊಗದಿಯನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ತಪ್ಪಿಸಿದರು (ಸಂಸ. ೧೩೦); ಗುಮ್ಮ ನಾಯಕನು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸಿಗೆ ಪೊಗದಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ . . . ಕೌಲು ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. (ಪಾಪಂ. ೬). 'ಪಂಗಿ' ಪರಾ.

ಪಗದಿಹಣ, ಪೊಗದಿಹಣ - ಸಾಮಂತರಾಜರು ಸಾರ್ವಭೌಮನಿಗೆ ಕಪ್ಪವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಧನ: ಅನಂದಸಂವತ್ಸರದ ಫಾಲ್ಗುಣ ಶುದ್ಧ ೬ ಶುಕ್ರವಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವಳಿತವಾದ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಗದಿಹಣ ಬರುವಂತೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ರಾಜ್ಯಗಳು (ಪಾಪಂ. ೧); ಪೊಗದಿ ಕೊಡುವ ರಾಜ್ಯದಿಂದ-ಕೊಡುವ ಪೊಗದಿಹಣ ಅಪಹಾರವಾಗುವುದು (ಪಾಪಂ. ೧೩೬).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಪಕು; ಮಲ. ಪಗುಡಿ; ತುಳು. ಪಗದಿ; ತೆಲು. ಪಗದಿ./ಸಂ. ಭಕ್ತಿ]

ಪಗ್ಗಿ, ಹಗ್ಗಿ (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷಿಸು; ವಿರೋಧಿಸು; ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು: ಪಗಿದು ಮೂಜುಂ ಮೆಯ್ಯಂ ಸಮೆದು ಮೇಣ್ಣಂ ಕಾಣ್ತುದು ಪೆಟತೊಂದು; ಇವಹೊಳಾವುದು ಮನಕ್ಕೆಣ್ಣುವುದಂ ಪೇಟಾನೆನೆ (ರಾಮಾ. ೧೩-೫); ಪಗಿಳನ್ ಪಗಿವುದು ಮರುಳನೆಲ್ ನಾನ್ ಮರುಳನೆನ್ (ಬದ್ರ. ೫೨-೧೧೨೬). 'ಪಗಿಯ', 'ಪಗಿವ' ಪರಾ. ಹಗ್ಗಿ; ಆಡಿ ಕಾಡಿ ಬೇಡಿ ನೀಡಿ, ಒಲಿದೊ ಹಗಡೊ ಅರಕೆಯೊಳ್ ತನ್ನ ಪೂರ್ಣತೆಯನೆ ತೋರಿ, ಹೊಂದಿ ಬಾಳ್ವ ಹರಕೆಯೊಳ್ (ಅಪಲ್. ೪೫-೧೫); ಎಲ್ಲರಲಿ ದಯೆದೋರಿ, ಯಾರನೂ ಹಗಿಯದಿರಿ (ವೈ. ೪೨-೪೯೩).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಪಕ್ಕಿ; ಮಲ. ಪಗಿ]

ಪಗ್ಗಿ, ಪಗಿವು, ಹಗ್ಗಿ (ನಾ). ೧. ದ್ವೇಷ; ಶತ್ರುತ್ವ; ವೈರ: "ವಿದ್ವೇಷಂ ದ್ವೋಹಂ ವೈರಂ ವಿರೋಧಮೇವ ಪಗಿಯಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತು. ೧೧೧-೪); ಪಗಿ ನೀಗಿಯುಂ ಮೂಳಸು ಪೋಗಿಯುಂ

ಮಾಯಾತಿ ಪೆರ್ಚೆಯುಂ . . . ನೃಪರಂ ತವೆ ಕೊಲ್ವುದು (ಸಂಪಭಾ. ೪-೮೪); ಪಗಿಗೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಸಾವುದಾವೆ ಕಾರಣಂ (ಸಂಪತಂ. ೧೧೫-೧೨); ಅಂತು ಪಗೆ ಕೆಳೆಯಿಲ್ಲದಲ್ಲಾ ಮೃಗಂಗಳುಂ ಮಿತ್ರತ್ವ ದೊಳಿರೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೯೧); ಪಗೆ ಕೆಳೆಯಿಂಬ ಭೇದವಿನ್ನಿತಾದೊಡ ಮಿಲ್ಲದೆ ಮೋನದಿಂದಮಾರ್ಗ . . . ವಿರಾಜಿಸಿದನಾ ಮುನಿ ಜಂದನವೃಕ್ಷ ಮೊವಿನಂ (ಬಾಧಪ. ೫-೮೧). ೨. ಶತ್ರು; ವೈರಿ: "ಮುಜುನಸಲಂ, ಬೇರಂ, ಪಗೆ-ಈ ೩ ಶತ್ರು" (ಕತಸಾ. ೫೩-೨೫೪); ಅನಲಾನಿಲ ಸಂಯೋಗಮುರಿಪದಿಕುಮ ಪಗೆಯಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೬); ಪಗೆಯಂತೆ ಭಯಮಂ ಮಾಲ್ವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೧೬೫); ಪಗೆಯಂ ಬಾಲಕನೆಂಬರೆ (ಸೋಮೇಶ. ೪೧); ಪಗೆಯೊಮ್ಮ ಕೆಳೆಯನಾಗುವ ನೊಮ್ಮ ಕೆಳೆಯನೆ ಪಗೆಯನಾಗುವದೊಂದ ಪಗರಣದಂತಿರ್ ಭವದೊಳಿ ನ್ನಾರಾರ ಬಗೆದೊನುವೆಂದಪರರು (ಭರಣ. ೩೫-೫೩); ಅಳಿಗಳೆಕೆ ಪಗೆ ಸರ್ವಜನಕೆ ಸುಖಗಳನೀವೆವು ಸೌರಭದಲಿ . . . ಎಂದಲೊಪ್ಪಿದುವು ಸಂಪಗೆಗಳ. (ಕಂಸವಿ. ೫-೯೩). **ಪಗೆವು:** ೩. ಪಗೆವಿನ ಪೆಸರೊಳಿ ರಾವಣಂ ಬರ್ಕ್ಕಿ ಬಿನ್ನಿತ್ತದೆಯುಂ . . . ಕೀರ್ತ್ಯಾಂಗನಾದ್ಯ ಕೌಪರಸರಸಿ ಮಾತ್ಸರಣ್ಯನಾಚಪ್ರಚ್ಛಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-೧, ೩೪-೬೪; ಸು. 1045). **ಹಗ್ಗ:** ೧. ಹಗೆ ಕೆಳೆಗೊಂದಿಲ್ಲ ಪುರವದವಿಯಂದಿಲ್ಲ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೦); ಬೊಮ್ಮಗವು[ದ]ನ ಮಗ ಬೈಗ[ಗ]ವುಡನ ಹಗೆಗೆ ಕವುತೆಯ ಹದ ಮಾದೆ ಗವುಡ ಗಿನ ಮಲಗವುಡನ ಕೊಂದು (ಮೃಗರಿ. ೧೯೩೨, ೨೦-೬; 1229); ಮುಜಾದುದ್ದ ರಪುರಾಯದಳ ಹಗೆ ಹಜಾದುದ್ದ ಕುರುಪತಿಗೆ (ಕುಮಾರ. ೧೪-೬); ಈಹಾಳುಬದುಕಿಗಾಗಿ ಹಗೆಯು ಬೇಡ ನೀ ತಿಳಿದು ನೋಡೆಚ್ಚು ಬಾಕಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೦-೩); ಕುಳಿತರೆ ನಿಂತರೆ ಹುಳುಕನೆ ಬಗೆವೆ, ತುಸು ತಪ್ಪಾದರು ಕಲಹವ ತೆಗೆವೆ; ಒಲವೋ ಹಗೆಯೋ ಯಾವುದಿದು? (ಒಲುಮೆ. ೨೬-೯). ೨. "ಅಭಿಯಾತಿ, ಆರಾತಿ: . . . ದ್ವಿಸನ್ -ಈ ೨೪ ಹಗೆ" (ಹರಾಯು. ೬೫-೩೦೧); ಭಂಡಾರಂ ಸವೆದೇ ಪ್ರದೆ ಕೆಟ್ಟಿಡೆ ಹಗೆ ಸಮಾಪವಾದೆಯಲಿರಲಾಗದು (ಸಂಪತಂ. ೩೯-೨೨); ತನ್ನಾತ್ಮ ತನಗೆ ಹಗೆಯಾದ ಬಳಿಕ ದಿನ್ಯಾಣವುಂಟೇ (ಬಸವ. ೧೨); ಪರಿಹರಿಸಿ ಮಗುಳೆಚ್ಚಿ ನೀತನು ಭರಣಪನವನೀಶನಿಚ್ಚು ಹಗೆಯ ರಥ ಹಯವ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೪೪); ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು . . . ರಾಜೋಪಾಯ ಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಹಗೆಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಮುರಿದರು (ಪ್ರೀತಿಪಾ. ೧೪೪).

ಪಗೆಕೋಳಾಹ = ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ತಳಮಳವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು; ನಗುವಳು . . . ಮನದೊಳುಬ್ಬವಳು ದುಗುಡಕೋಳಾಹ ದುರ್ಗಕೋಳಾಹ ಪಗೆಕೋಳಾಹವನ ಮುಂದವಳು (ಭರಣ. ೧೪-೧೧೬). **ಪಗೆ ಮುಟ್ಟಿ ಗಂಡ** = ಶತ್ರುಗಳು ಎದುರಿಸಿದರೆ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು; ನೀರ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ದಕ್ಷಿಣದೊಳಿಟ್ಟಂ ಪಗೆ ಮುಟ್ಟಿಗಂಡಂ . . . ಶ್ರೀಮಚ್ಚ ಬೈಯ್ಯದೇವರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XI-೧, ೩೪-೩೬; 1045). **ಪಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡ** = ಶತ್ರುವೂ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ನೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು; ದಿವ್ಯಾದ್ವಿಯೊಳು ಕಾದಿ ತಟ್ಟಿಡಿದು ಗಿಲ್ಲ ತುರಗದಳಮಂ ತಂದ ಪಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡ . . . ರಣರಂಗನಿಂಗ (ಸೌಖ್ಯ. IX-೧, ೩೪೩-೩೫; 1226). **ಹಗೆ ಮಾಡು** = ದ್ವೇಷಿಸು; ವೈರತ್ವ ತಾಳು; ನಿಮಗೆ ಹಗೆ ಮಾಡಿ ತೋಟಾದಿನ ಕೇಳಿರೆ (ಸರ್ವನ. ೧೬೪-೪೨೯). **ಹಗೆಯಾಗು** = ದ್ವೇಷಿ ಯಾಗು; ಶತ್ರುವಾಗು; ಜಲವಿಳಿಯಲೀ ವನ ಕಲುಷಕಾನನವಾಯ್ತು ಭಾರಿಯು ಮಳಂಗಾಶ್ರಯವಾಯ್ತು ನಮ್ಮಾಶ್ರಮಕೆ ಹಗೆಯಾಯ್ತು (ತೊರರಾ. ೧-೧೦-೩); ಇಂದು ದಾರಿಯೂ ತನಗೆ ಹಗೆಯಾಯಿತೇ

(ಕಾಲೂರ. ೧೧೪೫೫೫೫); ಗೆಳೆಯನಾಗಿ ಬಂದವನು ಹಗೆಯಾಗಿ ಮರಳು ವಂತಾಯಿತು(ಹಾಡುತ್. ೨೫). [**ಪಗ್ಗ** / **ತಮಿ**. ಪಕ್ಕಿ, ಪಕ್ಕಿಮ್ಮ; ಮಲ. ತೆಲು. ಪಗ; ತುಳು. ಪಗೆ]

ಪಗೆಕಾಟ 'ಪಗೆಗಾಟ' ನೋ.

ಪಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ವೈರವನ್ನು ತಾಳು; ನೆನದಿಂ ಜಾನಕಿಯಂ ಪೋಗೊಳಿಸಿ ದಾನವರೊಳ್ ಪಗೆಗಟ್ಟು . . . ಕಾದಿ ಬಂಡದೊಳಿಬರಂ ಸೈವಿನ್ನಿಟ್ಟಿದುದು ಜನಮೆ ಎಂಗುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪-೧೦). [**ಪಗ್ಗ** + **ಕಟ್ಟು**]

ಪಗೆಗಾಟ, ಪಗೆಕಾಟ, ಹಗೆಗಾರ (ನಾ). ಆಗದವನು; ಶತ್ರು; ದ್ವೇಷಿ; ಪುಟ್ಟಂಟಿನಂ ನಂಬಿ ಬಲ್ಲಂಟಿನಂ ಬಿಡುವ ಪಗೆಗಾಟನುಮಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೫೧); ಪಗೆಗಾಟರ ಮೊನಗಾಟರ ಬೀರ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೧-೩). **ಪಗೆಕಾಟ:** ಪಾಟಿಕಾಟನೊಳ್ಳು ದಿವಾಟಂ ಪಗೆಕಾಟನಾಗಿಯುಂ ಕೆಯ್ಯಿಗೆ ತಕ್ಕಂ ಕೆಯ್ಯು ಕಾಟನೆನ್ನಲ್ಪಾಯಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೨೫); ವ್ಯವಹರಿಸೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಟ ಪ್ರತ್ಯಯಮಕ್ಕುಂ . . . ಪಗೆಕಾಟಂ, ಬಗೆಕಾಟಂ (ತಮದ. ೧೯೯ ಪ್ರಯೋ). **ಹಗೆಗಾರ:** (೨). [**ಪಗ್ಗ** + **ಕಾಟ**]

ಪಗೆಗೊಳ್, ಹಗೆಗೊಳ್, ಹಗೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ವೈರವನ್ನು ತಾಳು; ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಪಡೆ; ಪಗೆ ಗೊಂಡಾಡುವ ಶತ್ರುಭೂತಗಳಂ (ಎಚ್. XIII, ೩೨೯-೩; 929); ಪಣನಿಟ್ಟಾದು ಪಗೆಗೊಂಡರ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೨೯.೪); ಪಗೆಗೊಂಡ ತುಂದಿಯಂ . . . ಸೊಗಯಿಸಿ ಕಾಮನ ಪಗೆಯಂ ಬಗೆಯಂ ತೀರ್ಚಿದುವು ಸುಗ್ಗಿಯೊಳ್ಳಂಪಗೆಗಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೫-೧೯); ಪಾದಾಶ್ರಿತರಾದರ ತಲೆಗಾಡುದು ಪಗೆಗೊಂಡ ನೃಪರ ತಲೆಗೊಂಡುದು ಕಾಮೋದಕ ನೀಮ ದೊಂ ಹರಿಪಾದಾಶ್ರಿತರಾಗಿಸಿಲ್ಲದೊಡ ಪಗೆಗೊಳ್ಳಂ (ಜಗವಿ. ೪-೧೦೫); ಆಕ್ಕಿಬಾ ಮರುಳ್ಳುಂ ಬಿಗಿಳೇಕೆ ಸಂಪಗೆಗೊಳ್ ಪಗೆಗೊಂಡುಪೊ ನಿರ್ಗಮಿತ್ತದಿಂ (ಶಮದ. ೧೧೬ ಪ್ರಯೋ). **ಹಗೆಗೊಳ್:** ಹರನ ಹಣಗಟ್ಟ ನಗ್ಗಿಯನು ಹಗೆಗೊಂಬಂದದಿಂ ಇಂದೆನ್ನ ಹಗೆಗೊಂಡೆ (ಹಡಕಾ. ೪-೯). **ಹಗೆಗೊಳ್ಳು:** ಈ ನಿಭೃತಕೋದಂಡಚಂಡಕ್ಕುಲಾನವಿನ ಹೊಯ್ಯಿ ನರಿ ಹಗೆಗೊಂಡಾನುವವರಾರು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೧೪); ಹರಿಯ ಹಗೆಗೊಂಡು ಕೆಡುವಾಯಸಂ ತನಗೆಣೆ (ಚೈವಿಭಾ. ೯-೨೩). [**ಪಗ್ಗ** + **ಕೊಳ್ಳು**]

ಪಗೆತನ, ಹಗೆತನ (ನಾ). ದ್ವೇಷ; ವೈರ: ವಿಶ್ವತೋಮುಖನೊಡನೆ ಬಲ್ಲಗೆತನಂ ಬಂದುದು (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೧೪); ಬಸಗಲ್ಪೆಯುಂ ಕನುಕಾಪ್ತನ ಕದಿರುಂ ಕಾದಿ ಮದಿವುತೆಯುಂ ಬಾಂಪೇಯನಿಕಾಯ ಮಾದುಪಲ್ಲದೊಡೆನಸುಂ ತದ್ವಯಕೆ ಪಗೆತನಂ ಸಮನಿಪುಡೇ (ರಾಜಶೇ. ೨-೫೪). **ಹಗೆತನ:** ಹಗೆತನವು ನಿನ್ನಗೇನು ಕಾರಣ ಚಿಗುರಿದುದು (ತೊರರಾ. ೪-೨-೨೩); ಹಗೆತನದ ಸಾವೊಮ್ಮ ಮುಟ್ಟಿಯೊಡುತಲಿತ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೨೯-೨೨). [**ಪಗ್ಗ** + **ತನ**]

ಪಗೆಬಲ್ಟಿ (ನಾ). ಶತ್ರುವಿನ ಶಕ್ತಿ, - ಪರಾಕ್ರಮ: ನಾನೀಗಲುಂ ಪಗೆಬಲ್ಟಿಯಂ ಕಿಂದು ಭಾವಿಸಿದೊಳ್ಳು (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೬೪೬-೧೪೨).

[**ಪಗ್ಗ** + **ಬಲ್ಟಿ**]

ಪಗೆಯೆ, ಹಗೆಯೆ (ನಾ). ಶತ್ರು; ಅರಿ; ದ್ವೇಷಿ: ಪಗೆಯೊಮ್ಮ ಕೆಳೆಯನಾಗುವನೊಮ್ಮ ಕೆಳೆಯನೆ ಪಗೆಯನಾಗುವನು (ಭರಣ. ೩೫-೫೩). **ಹಗೆಯೆ:** ಹಗೆಯರಲಿ ಹತವಾದನೇ ಹಾ ಸುಗುಣನಿಲ್ಲಿಗೆ ಬಾರನೇ (ಕುಮಾರ. ೪-೨೦); ಹಗೆಯನಾದರೆ ಕುಂದೆ ಗುಣದಲಿ (ಕಾಶೀರಾ. ೩೩-೧೯); ಹಗೆಯರಿಗೆ ವರವೀವರಿಬ್ಬರು ತೆಗೆಯಲರಿಯರು ಕೊಟ್ಟ ನರಗಳ (ಹಂಸಾ. ೨೪).

[**ಪಗ್ಗ** + **ಅ** / **ತಮಿ**. ಪಕ್ಕಿ, ಪಕ್ಕಿ; ಮಲ. ಪಗಯನ್]

ಪಗಿವ, ಪಗಿವ (ನಾ).—ಪಗಿಯು : ಶ್ರೀಪ್ರಭುಮಾಣಿ ಪರಮಸುಭಗನ್ ಪಗಿವರ ಗನ್ಧಾಸ್ತಿ ಪಾಪ್ಪರ ಇಚ್ಛೆ (ಎಕ. XVI, ಮದ್ದಗಿ. ೧೧೨-೨; ೧ನೆಯ ಶತ); ಅಜಾಯದವಂ ಮುನುಗುಂ ಪಗಿವಂಗಿ (ಕವಿಾ, ೧-೭೯); ಪಗಿವರ ಗಂಟಿಲ ಬಳಿಯನೊಡೆದು ಕಳೆವುದನುಕರಿಸುವಂತೆ ತೀವಿ ತೊಟ್ಟಿ ಮುಂಗಿಯು ಬಳೆಗಳನೊಡೆದು ಕಳೆದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೦೦೦); ಅರ್ಕ ನಂದನಂಗಳವೃತ್ತನೂಜ ಸೋಮಸರಸೀಜಸಖರ್ಪಗಿವರ್ ನಿರಂತರಂ (ಜಾಕಿ. ೨-೧೬); ವೀರವಂ ನೋಟಿಕರ್ ಪೊಗಳಿ ಪಗಿವನ ಸರಳ ಸಾರವಂ ಕಡಿವುತ್ತಿ ವೈರಿಮದಪ್ಪಕಂಠೀರವಂ . . . ದೈತ್ಯನಂ ಪಾತಿಸಿದನು (ಚಿಬ್ಬಪ. ೪೩-೪೭). **ಹಗಿವ :** ನಾಳೆ ಹಗಿವನ ಹೊಯ್ಯ (ಕುನ್ಯಾದ್ವೈ. ೯-೪೩); ಕೇಳಿದ್ದೆ ಸುಗ್ರೀವ ಹಗಿವನ ಮೇಲಣಧಿಕಕ್ರೋಧ ದಿನದಿನ ಕೇಳಿ ದಿಟವಹುದೆಂಬ ನಾಣ್ಣು ದಿ ನನ್ನೊಳಾದುದು (ತೊರಣ. ೪-೭-೫); ನನ್ನ ಹಗಿವನನ್ನು ಕೊಂದು ನನ್ನ ಕೋಪಾಗ್ನಿಗೆ ಅಡುತಿ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಭಾಮಣಿ. ೬೪).

ಪಗಿವರ ಗಂಡಂ—ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೋರಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಅವನನು $x \times x$ ರಿಫಿಗೆ ಮಾರಿ ಪಗಿವರ ಗಣ್ಡಂ (ಸಾಂ. XX, ೨೪-೨೦; 1034). **ಪಗಿವರಾದಿತ್ಯ**—ಶತ್ರುಗಳೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಗೆ ಸೂರ್ಯನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪಗಿವರಾದಿತ್ಯನಾವಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರ[ಶ]ಸ್ತಿ ಸಹಿತ ಶ್ರೀಮನ್ಮನ್ಮಯ ನಾಯಮರಸ[ನುಂ] (ಸಾಂ. XX, ೨೬-೧೧; 1040); ಅಭಿನವ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಪಗಿವರಾದಿತ್ಯ ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರೋಕ್ತೋಕ್ತಮಲ್ಲ (ಸಾಂ. XX, ೩೯-೨೧; 1064). **ಪಗಿವೊಬ್ಬಿ ಗಂಡಂ**—ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪಗಿವೊಬ್ಬಿ ಗಂಡಂ (ಬೊಂಕಣ. ಹಾವೇರಿ, ೧೩೫-೨೫; 1155).

[< ಪಗಿ. / ಕವಿ. ಪಕ್ವವನ್; ತೆಲು. ಪಗವಾಡು]

ಪಗಿವಡೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ; ಆರಿಬಲ : ಪಗಿವಡೆಯಿಡು ತಾನಂತುಂ ಬಗಿವೊಡೆ ಕಿಟಾಡಲ್ಲ (ನೇಮಿಪ. ೧೦-೧೪೮); ಮೆಟ್ಟಿ ಫಡೆದು ಬಹ ಪಗಿವಡೆ ಗಂಡು ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿಡಬಲಕೆ ತೊಲಗುವ (ಕುಂಸಾಂ. ೧೧-೫೬); ಬಿಡದಾಗ ಗಡಿಯ ದುರ್ಗಗಳ ಮುತ್ತಿದ ಪಗಿವಡೆಯ ಸನ್ಮಾಹವ ಕೇಳಿ (ಕಂಸವಿ. ೩-೯೯). [ಪಗಿ. + ಪಡೆ]

ಪಗಿವನೆ (ನಾ). ಶತ್ರುವಿನ ಮನೆ : ಪಗಿವನೆಯೊಳಗೆ ನರ್ತಿಸುತಹ ಬಾಲನ ಬಗೆ ಲೇಸಾಯ್ತು ನೋಳ್ವರಿಗೆ (ಪೋಪತ. ೧೧-೬೦).

[ಪಗಿ. + ಮನೆ]

ಪಗಿವಾಡಿ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ನಾಳೆಯು,—ಬಿಡಾರ : ಗುರುಗಳಂ ಕುಲ ವೃದ್ಧರನಾಡುಗುಯ್ಯ ಕೆಮ್ಮಿಗೆ ಪಗಿವಾಡಿಯೊಳ್ ನಗಿಸಿಕೊಂಡೊಡೆ ಬಂದಪುದೇಂ ಸುಯೋಧನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೬); ನಗೆ ಪಗಿವಾಡಿ ಗೋಗ್ರಹಣದೊಳ್ ಪೊಜಮಾಡಿದ ಬನ್ನಮೊಂಡು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮನಮಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೧). [ಪಗಿ. + ಪಾಡಿ]

ಪಗಿವು 'ಪಗವು' ನೋ.

ಪಗಿವು 'ಪಗಿ' ನೋ.

ಪಗಿವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡು; ವಿರೋಧ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಧನಹೀನಂ ಧನಮಿತ್ರಂ ಧನಮುಳ್ಳವನಾವನ ಸ್ವರೂಪಂ ಚಿದ್ರೂಪ ನಿವಾಸಿಯಾನದರ್ಶಂದನಗನುವಂಗಂ ವಿದೂಷಕರ್ ಪಗಿವೊಯ್ದರ್ (ದಕು. ೮-೭೫). [ಪಗಿ. + ಪೊಯ್]

ಪಗಿಸಾಣು (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷವನ್ನು ಘೋಷಿಸು; ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಸಾರು : ಗೋಗೆಳ್ಳಗಲಂ ಸಾಸ್ತಿರ್ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ಗಾಂಪ ರೊಳ್ಳು ಮನೆಗ್ಗೆ ರಕ್ಕರಿಗರಂ ಪಗಿಸಾಣು ಪಂಬಲಿಸಿ ಬಸವಾಂವಂತೆ ಪಲ ತೊದಿಂ ಬನ್ನಂಬಡುವರ್ (ಚಿವಂ. ೨೫-೧೪). [ಪಗಿ. + ಸಾಣು]

ಪಗಿಸುಯ್ (ಕ್ರಿ). ದ್ವೇಷವನ್ನು ಕಾರು; ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸು : ಕಳ್ ನೆತ್ತಿಗೇಟಾದೊನ್, ಪಗಿಸುಯ್ ದ್ವೇಷಮನ್ ಕಾಣುತ್ತು ಮುಟುಬಿದೊನ್ . . . ಇದೊ ಬಿಟ್ಟು ಕೆಡದೊನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೭-೧೨೦). [ಪಗಿ. + ಸುಯ್]

ಪಗೋಡೆ, ಪೆಗೋಡೆ (ನಾ). ೧. ಬೌದ್ಧ ದೇವಾಲಯ : ಈ ಬೌದ್ಧರ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವದಲ್ಲಿ "ಪಗೋಡೆ"ಗಳೆಂದನ್ನು ವರು (ಎಚ್. ೬೧). ೨. ಗೋಪುರ : "(ಇಂದಿಯ, ಚೀನ, ಮೊ. ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ) ದೇವಸ್ಥಾನ, ಪವಿತ್ರಭವನ, ಮು. ಚತುರಸ್ತ್ರ ಗೋಪುರ; ಪಗೋಡೆ (Pagoda ಇಂಕಣ); ಒಂದು ಮನುಷ್ಯಜೀವನ ವನ್ನುಳಿಸುವುದೆಂದರೆ ಏಳಂತಸ್ತು ಪಗೋಡವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದು ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ (ಚಿತ್. ೧೧೦). ೩. ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮೂರುರೂಪಾಯಿಗಳ ಮೌಲ್ಯದ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ : "ದ. ಇಂದಿಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯ : ಪಗೋಡೆ" (Pagoda. ಇಂಕಣ); ಸಾವಿರ ಪಗೋಡಾ ಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಸ್ ಕೊಡು (ಬಾಲಕ. ೩೪೬). **ಪೆಗೋಡೆ :** ೧. ಅವರ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ "ಪಗೋಡೆ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಹಲವು ಪೆಗೋಡೆ ಗಳು ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿವೆ (ಬಾಲಕ. I, ೩೮೧). "ಡಾಗೋಬ" ಪರಾ.

[< ಇಂ. Pagoda; ಪೋರ್ಚು. Pagode]

ಪಗ್ಗ, ಹಗ್ಗ (ನಾ). ೧. ನಾರನ್ನು ಹೊನೆದು ಮಾಡಿದ ದಪ್ಪ ಹುರಿ; ಪಾಶ; ರಜ್ಜು : ಪರಿವ ಮನಕ್ಕೆ ಪಗ್ಗಮಿಲ್ಲಂ ನೋಡುವ ಕಣ್ಣಿಡೆ ಗಟ್ಟಿಲ್ಲಂ (ಅನಂಪ. ೧೧-೩೨ ಪ); ತರಕಾಣಂಬೊಲಡರ್ ಮುಪ್ಪಡಸಿ ಬೇಗಂ ಬಂದು ಕೊಯ್ಯಾಲ್ವಳಂ ಸೆರೆಯೆಂಬಗ್ಗದ ಪಗ್ಗದಿಂ ಬಿಗಿದು ನಂಟಿನೋಡನೋಡಲ್ (ಧರ್ಮನಾ. ೫-೯೭). **ಹೆಗ್ಗ :** ೧. "ಯೋಕ್ರಂ, ರಶ್ಮಿ, ಅಬಂಧಃ — ಈ ೩ ಹೆಗ್ಗಂ" (ಹರಾಯು. ೯೪-೪೨೧); ಹರಿವ ಮನಮಂ ಕಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದ ಹಗ್ಗಂ ಮಾಡಿ (ಇಳಿ. ದೇ. ೪೮-೧೬); ಹೊಳೆವ ಹಗ್ಗನೆಯಾದ ಮತ್ಸ್ಯನು (ಸಂಭವ. ೪-೮); ನುಗ್ಗಾದ ಬಲವ ಕಾಣುತಲಾ ವರುಣನು ಹಗ್ಗದಿಂದಸುರನಾಯಕರಂ ಮಗ್ಗಿಸಿ (ಅಂಜನ. ೬-೧೪೮); ಹಮ್ಮಯೆಂಬೊಡೆ ಎಮ್ಮೆ ಗಮ್ಮಯೆಂಬೊಡೆ ಹಗ್ಗ ಹೆಮ್ಮೆ ಎಂಬೊಡೆ ಅದಕೆ ಧಮ್ಮಗುದ್ದಿ (ಪುರಂದ. ೨-೫೫-೧); ಹನ್ನೊಡಿ ಹಕ್ಕ ನಾರೊಡಗೊಡಿ ಹಗ್ಗ (ಧರಣ. ೪೯-೮೨); ಸಗ್ಗ ಸಗ್ಗ ಸಗ್ಗ ವದೋ ಅದು ಉರುಲಿನ ಹಗ್ಗ (ಅರಳ. ೪೧೨-೧೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಭಲ್ಲೆಯೆಂದೂ ಹಗ್ಗ ವೆಂದೂ ಕ್ಷುರಪ್ರವೆಂದೂ . . . ಮೂವತ್ತೆರಡು ಆಯುಧಗಳ ಹೆಸರು (ಖಡ್ಗ. ೨-೩೬).

ಹಗ್ಗ ಹಾಕು — ಉರುಲು ಬಿಗಿ; ಗಾಳಹಾಕು : ಕಾಂತ ರಾಜನು ಮತ್ತೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಹಗ್ಗ ಹಾಕತೊಡಗಿದನು (ಯುಧಂ. ೮೦). [< ಪ್ರಾ. ಪಗ್ಗ ಹ. / ಸಂ. ಪ್ರ. ಗ್ರಹ]

ಪಗ್ರಿ (ನಾ). ರುಮಾಲು; ಪಗಡಿ : ಧೋತಿಗಳನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಯಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಪಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಕೀರ್ತನೆ ಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ (ಅಭಾಸ್. ೯೯). [< ಪಗಡಿ. / ಇಂ. Puggree]

ಪಚೆಂಪಚೆ (ನಾ). ಮರದರಿಸಿನ : "ಮರದರಿಸಿನಂ ಪಚೆಂಪಚೆ" (ಮಂಕರಾ. ೩೯-೨೮); "ಪಿಚೆಮ್ಚಿ . . . ಪಚೆಂಪಚಾ, ದಾರುಹದಿಪ್ರಾ, ಪರ್ವಣಿ-೭ ಮರದರಿಸಿನ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೩೫). [ಸಂ. ಪಚೆಂಪಚಾ] **ಪಚೆಕ್ (ಅ).** ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ : ಕೆಸರನ್ನು ಪಚೆಕ್ ಎಂದು ತುಳಿದ ಮೇಲೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಲ್ಲ ಕೆಸರಾಗದೆ ಇರುತ್ತದೆಯೆ ? (ರೂಢಿ). **ಪಚೆಗಾರಿಸು 'ಪಚಾರಿಸು' ನೋ.**

ಪಚಡಿ 'ಪಚ್ಚಡಿ' ನೋ.

ಪೆಚನ (ನಾ). ೧. ಬೇಯಿಸುವುದು; ಅಡುವುದು : ಅವಕಾಶ, ಪೂಜನ, ಪಚನ, ಸಂಗ್ರಹಣ, ಧಾರಣವೆಂದು ಆಕಾಶಾದಿ ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳ ಕೃತ್ಯಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೮); ನರಪತುವನ್ನು . . . ತಾಯಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಇರಲು, ತಂದೆಯು ಖಂಡಿಸಿ ಪಚನವನ್ನು ಮಾಡಿಸ ಬೇಕು (ಪೂಜಿ. ೨೦೦). ೨. ತಿಂದ ಆಹಾರವು ಅರಗುವುದು; ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು : ಉಪ್ಪು . . . ಅದರಿಂದ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ರುಚಿ ಹುಟ್ಟುವುದಲ್ಲದೆ ಪಚನವೂ ಆಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೯೮); ರಕ್ತದ ಸಕ್ಕರೆ ಹೆಚ್ಚಳಕ್ಕೆ, ಸ್ವಾಯಂಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ರಕ್ತದ ಹರಿವು, ಪಚನ ಕುಂದು ವುದೇ ಮೊದಲಾದುವು ಈ ಪರಿಣಾಮಗಳು (ಕವಿಕೋ. 1, ೨೨೩).

ಪಚನವಾಗು—ಅರಗು; ಜೀರ್ಣವಾಗು : ಅನ್ನದಿಂದ ನಮ್ಮ ಮೈ ಯಲ್ಲಿ ಈ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಅದು ಪಚನವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ರಸವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೨). [ಸಂ.]

ಪೆಚನಂಗಿಯಾ, ಪಚನಗೈ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬೇಯಿಸು; ಅಡು. ೨. (ಅಲಂ) ಅಡಗಿಸು; ನಾಶಪಡಿಸು : ಕುಟಿ ತಾನಾಗದೆ ಸರ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರನಿಪುಣಂ ತಾನಾಗದೇ ಕಾಮಮಂ ಪಚನಂಗಿಯ್ಯದೆ . . . ಪಚನ ಬ್ರಹ್ಮದ ಮುಕ್ತಿಯೇ (ಸೋಮೇಶ. ೧೦೦). **ಪೆಚನಗೈ :** ೧. ಕುಟಿರುಚಿ ಯಪ್ಪಂತೆ ಸುಯಿಧಾನದೊಳ್ಳದೆ ಪಚನಗೈವುದು ಭಾವೆಯರು (ಹದಿಬ. ೮-೨೩). [ಪಚನ+ಕಿಯಾ]

ಪೆಚನಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ೧. ಅರಗುವ ಕಾರ್ಯ : ಎಷ್ಟಯಲ್ಲಿ ಕರಿದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಪಚನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕೆಲಸ : ಇದೇ ಅಲ್ಲವೇ ಅನುಭವವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ರೀತಿ—ಅದನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ . . . ಅದೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಚನಕ್ರಿಯೆ (ಮೂರುಪಾ. ೨೦೫). [ಪಚನ+ಕ್ರಿಯೆ]

ಪೆಚನಗೈ 'ಪಚನಂಗಿಯಾ' ನೋ.

ಪೆಚನರಸ (ನಾ). ಆಹಾರವು ಜೀರ್ಣವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವ ದೇಹದೊಳಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದ್ರವವಿಶೇಷ; ಪಿತ್ತರಸ : ಒಪ್ಪುವು ಪಚನರಸಗಳಿಂದ ಮಲ್ಯೋಸ್ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗ್ಲೂಕೋಸ್ ಸಕ್ಕರೆಯಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಗೃಹವಿ. ೧೩). [ಪಚನ+ರಸ]

ಪೆಚನವ್ಯಾಪಾರ (ನಾ). ಆಹಾರವನ್ನು ಜೀರ್ಣವಾಗಿಸುವ, ಕೆಲಸ,—ಕಾರ್ಯ : ಒಪ್ಪುಗಳು ಪಚನವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಶರೀರಯ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಬಳಿಕ ಜೀರ್ಣವಾಗುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೩೩). [ಪಚನ+ವ್ಯಾಪಾರ]

ಪೆಚನಿಸು (ಕ್ರಿ).—ಪಚನಂಗಿಯಾ ೧ : ತನಿವಾಲ ಶರೀರಯ ನಾಡ ಪಚನಿಸುತ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೩); ಕಣಿವೆ ಬಟ್ಟೆ ತೆಗೆದು ಪಣಿಕ್ಸೂಸಲಾಗಿತ್ತು ಮಣಿದು ಪೈಕವದ ವರ್ತುಳಭಾಷಣಂಗೈದು ಲಣಿತಗವಿಯಿಂ ಪಚನಿಸುತ್ತ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೧೦). [ಪಚನ+ಇಸು]

ಪೆಚನೆ (ನಾ). ಪಕ್ವಗೊಳಿಸುವಿಕೆ : ದೇವರನೆಯದೆ ಕಾವ್ಯದ ರಚನೆಯ ನುತಿಯರಿ ಇಲ್ಲದೆ ಭಾವದ ಪಚನೆಯ ? (ಗಣೇಶ. ೧-೨). [ಸಂ. ಪಚನ]

ಪೆಚಪೆಚೆ (ನಾ). ಕೆಸರು ಮೊದಲಾದ ದ್ರವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಮನೆ ತುಳಿಯುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಶಬ್ದ : ಆ ರಸ್ತೆಗೆ ಹಿರು ಹಾಕಿಲ್ಲ. ಮಳೆ ಬಂದುದಿಟ್ಟರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಪಚಪಚ ಎಂದು ರಾದಿಮಣ್ಣನ್ನು ತುಳಿದುಕೊಂಡು ಓಡಾಡ ಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಪೆಚರಿ 'ಪಚ್ಚಾರಿ' ನೋ.

ಪೆಚಾರ್ (ನಾ). ಮೂದಲಿಕೆ; ಅವಹೇಳನ; ನಿಂದೆ : 'ಪಚಾರಿಸು' ಪರಾ. [<ಪ್ರಾ. ಪಚ್ಚಾರ]

ಪೆಚಾರ್ (ನಾ). ಪ್ರಸಾರ; ಪ್ರಚಾರ : 'ಪಚಾರಿಸು' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ಪ್ರಚಾರ]

ಪೆಚಾರಿಸು, ಪಚಗಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೀಯಾಳಿಸು; ಮೂದಲಿಸು; ಅವಹೇಳನ ಮಾಡು : ಓಡುವ ಖಳಪರವ್ಯಥನೆ ನೋಡಿ ಮಹೀನಾಥನೆಂದು ಧನುವಂ ಕೈಕೊಂಡೋಡದಿರಿದಿರ್ಚಿಸುತ್ತಂ ಕೂಡೆ ಪಚಾರಿಸುತೆ ಬೆಂದಿದನತಿಜನದಿಂ (ಉಪ್ಪಟ. ೪-೧೦೪); ವನಧಿಪನ ಸೋಲುವ ಪಚಾರಿಸಿ ತನಿಗೆಯನುದ್ವಿಸುವ ಹಾಸ್ಯದ ವಿನುತಪರಿಹಾಸಕರಿ ನಸೆದುದು ಸಭೆ ದಶಾನನನ (ತೊರಂ. ೩-೧೦-೧೦); ಕರ್ಣಾಟಂ ಗಗನದಿಂ ದಿದ್ದಿಲೆಗೆ ಪೊಡೆಬೆಂದಿನಂತೆ ಪುಟನೆಗೆದದ್ದು ರೋಷದಿಂ ಭುಡುಭುಡಿಸಿ ಪಾರ್ಥಸುತನಂ ಪಚಾರಿಸಿ ಕನಲ್ಪು ತೆಗೆದಿಸಲ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೧೯); ಇವರ ಮನದೇವರು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಪಚಾರಿಸಿ-ನನ್ನ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಕಂಡ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಬೇಡ . . . ಎಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿ (ಚಕ್ರವಾ. ೪). ೨. ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸು; ಉದಾಸೀನ ಮಾಡು : ದಾನವನಾ ಗಡಿಯ ಬೆಂದಿ ದದೆ ತೆಗೆದಬ್ಬರಿಸಿ ದೇವನಣಿಡಲು ಬಹ ಗಡಿಯನು ಪಚಾರಿಸಿ ಹಿಡಿದ ನಸುರಾರಿ (ಪ್ರಹ್ಲಾ. ೩-೪೨). ೩. ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಎದುರಿಸು : ಸಾರಣನ ಮುಪ್ಪತ್ತು ಬಾಣದಿ ಪಚಾರಿಸುತ ಮೂರೇಚನಂ ಪತ್ತು ಮೂರ್ಗಾಡಿ ರ್ಯೂದಿಸುತ (ರಾವಣೋ. ೪೨); ಭೂರಿಸರಳ ಸಮರುತುರೆ ಪಚಾರಿ ಸುತ್ತಲೆ ಚಾರಿವರಿವುತಂದು ರವಿಕುಮಾರಕನಲಿ ಭೂಪನಿಜೆಯು ಬೀರುವಂತೆ ಯಚ್ಚ ಶರದ ಸಾರಗಟಿಸಲು (ಕರ್ಣಾ. ೧೦). **ಪೆಚಗಾರಿಸು :** (೧).

[ಪಚಾರ್ + ಇಸು]

ಪೆಚಾರಿಸು, ಪಚ್ಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸು; ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸು : ಮುನ್ನಿನ ಕಲಿವೀರ ಧೀರರು ಕಾದಿದ ರಣಗಳನು ಪರಿಪರಿಯಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ ಆ ದಳವಿರಾದಲ್ಲಿ ದಿರಿದ ಪಚಾರಿಸಿ ಕಾದಿ ತೋಟಿಲು ದಾರದು (ಬಸವ. ೩೩೮); ವ್ಯಾಳಂ ಕೇಳು ನೀಲಗಿರಿಯಂ ಪಣ್ಣೆ ಕಡೆಗಾಲದ ಕೃತಾಂತನಂತೆ ದಂತಿಯಂ ನೊಂತಿ ತನ್ನ ಪೆಸರಂ ಪಚಾರಿಸುತ್ತಂ ದಂಪ್ತವಾಕ್ಯನ ಸಮ್ಪುಖಕ್ಕೆ ವರೆ (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೩೨೪); ಕನಲಿ ನುಡಿಗಳಲಾಲಿ ಬೊಬ್ಬಿರಿದನುವರಿತು ಬಿಲ್ಲಾಳು ಸಮರವನೊನರಿ ಸಿತು ಪಯಪಾಡುಪಂಥಗಳಲಿ ಪಚಾರಿಸುತ (ಕೋಗಮ. ೨೧-೪). **ಪೆಚ್ಚರಿಸು :** ಅನ್ಯದರ್ಶನಮತಗಳ ಪುಚ್ಚಳಿಸಿಯನ್ನ ಭಕ್ತಿಯಂ ಘನ ತರಂ ಮಾಡಿ ಪಚ್ಚರಿಸಿ ವರ್ಧನಗೈಯ್ಯುದು (ಪಾನೋಪ. ೧-೫೩).

[ಪಚಾರ್ + ಇಸು]

ಪೆಚಾಲಿ 'ಪಚ್ಚಾರಿ' ನೋ.

ಪೆಚಿಪೆಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಗೋಡೆ ಹಾಳುವುದ ಕ್ಕಾಗಿ ಮಣ್ಣನ್ನು ಪಟಪಟ ಎಂದೂ ತುಳಿಯಬೇಕು (ರೂಢಿ).

ಪೆಚಿಯಿಸು, ಪಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಡುಗೆ ಮಾಡು; ಬೇಯಿಸು : ದಹಿಸುವುದಿಂತು ದಾಹಕಮುಂ ಪಚಿಯಿಸುವುದಿಂದಿಂತು ಪಾಚಕಮುಂ ಮಂದಿಂತು ವಿಷಯಭೇದದಿಂ ದಾವಾಗ್ನಿದ್ರವ್ಯಂ ದ್ವಿವಿಧಂ (ಪಸಾರ. ೩೯೮). **ಪೆಚಿಸು :** ೧. ಫೈತ ಮಗ್ಗದಲಿ ಪಚಿಸಿದ ಪಲವು ಪರಿಮಳವೆರಿದ ತಾಳದ ಗಳನು ತಂದುಜಿ ಬಡಿಸಿದರು ಬಾವನ್ನಗಂಧಿಯರು (ಸಸತ್ಯ. ೧೪-೩); ಪಚನವಂ ಮಾಡುವಂ ಪಚಿಸುವಂ (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೫೩೩ ಪ್ರಯೋ); ಹೊಂಬಟ್ಟಿ ಲಲ್ಲಿ ನರಮಾಂಸವಂ ತಂದು ನನ್ನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಡಲು ಅದಂ ಪಟಪಟವಕ್ಕೆ ಬಾಣಪದ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿ (ಕುಕಸ. ೨೧೪); ತನ್ನಗದಂಗೆಮುಂ ಕಡಿದು ಖಂಡಮುಂ ತೆಗೆದು . . . ಪೊರಕ್ಕೆ ಸುಂಟಿಗೆಯಿಂದ ಪಚಿಸಿ (ಕುಮಾಪ. ೪-೨೨೫). ೨. ಅರಗು; ಜೀರ್ಣವಾಗು : ಹಸಿವೆಯಾಗದಿರುವುದು, ಅನ್ನವು ಪಚಿಸದಿರುವುದು (ಬ್ರಹ್ಮಕೀ. ೨೨). **'ಪಚನಿಸು' ಪರಾ.**

[<ಪಚನ+ಇಸು]

ಪಟಿಸು 'ಪಟಿಯಿಸು' ನೋ.

ಪಚ್ಚ₁, ಹಚ್ಚ₁ (ಸಪೂರೂ). 'ಪಸುರ' ಎಂಬ ನಾಮವಾಚಕಕ್ಕೆ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ: 'ಪಚ್ಚಗಂಬಳಿ', 'ಪಚ್ಚಗಪ್ಪುರ' ಪರಾ. ಹಚ್ಚ₁: 'ಹಚ್ಚನೆ', 'ಹಚ್ಚಹಸಿ' ಪರಾ.

ಪಚ್ಚ₂, ಪಚ್ಚ₃, ಹಚ್ಚ₂ (ನಾ). ೧. ಲೇಪನ; ಬಳಿಯುವಿಕೆ: ಒರೊಮ್ ಕುಳರ್ ಕಪ್ಪುರ ಪಚ್ಚಮನಮರ್ಚ ಮನ್ನಭಜ್ಜಲನಪಾತದಿಂ ಮೆಯ್ ಮಿಗೆ ಪುಗುಟ್ಟು ಬೆಂಬ ಸಂಕೆಯಂ ಕೆಳದಿಯರ್ಗ ಬಳಯಿಸುವರ್ (ವರ್ಧ. ೪-೫೭ ವ). ೨. ಒಡವೆ; ಅಭರಣ: "ಪಸದನರ, ಪಚ್ಚಂ, ಕೊಡಂ-೩ ಅಭರಣಂ" (ಕಶಸಾ. ೬೬-೪೦೯); ಅಲರ್ಪಚ್ಚಂ ಪಚ್ಚಮುಂ ಪೊಚ್ಚಮುವೆನಿಸದೆ ಮೆಯ್ಯಕ್ಕೊಡಂಬಟ್ಟು ತನ್ನೊಳ್ ನಿಲಿ (ಶಾಂತಿ. ೮-೪೫); ಮುತ್ತಿನ ಪಚ್ಚಮಂ ತುಡುವುದಂ ಮುಟಿದೊಟ್ಟಿರೆ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೩೬); ಅಚ್ಚಪೂಗನಣಿಸಿ ಕೊಯ್ಯು ತಂದವರಿಂದ ಪಚ್ಚಮಂ ಮಾಡಿ ತತ್ತತ್ ಸ್ವಾನ್ಯಕವದಿಸಿ (ಚಬ್ಬ. ೩೪-೩೧); ಚರಿತ ನಿಲಂಪ ಕಾಂತೆಯರ ಪಚ್ಚದ ಪಚ್ಚಿಯ ಕಾಂತಿ ಕಣ್ಣ ಮುಂಬರಿಯ ಕಪುಂಕೆಗೆತ್ತಿ ಕಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೧೯). 'ಪಂದಲೆವಚ್ಚ' ಪರಾ. ೩. ವೇಷ: 'ಪೊಟಿಪಚ್ಚ' ಪರಾ. ೪. ಸಿಂಗಾರ; ಅಲಂಕಾರ: ಪೂಳವ ಪಚ್ಚದೊಳ್ ಸೊಗಯಿ ಸುವ ಮೃದುತಲ್ಲದೊಳ್ ಲಲಿತಗಂಗಾನದೀಲಹರಿಕಾತಲ್ಲದೊಳ್ . . . ಛಾವಿನಿಜನನನಿ ಸತಿ ಪವದಿಸಿ ನಿಶಾಂತದೊಳ್ (ಕವಿ. ೭-೨೭ ರ೧೪). ಪಚ್ಚ₂: ೨. "ಪಚ್ಚೆಯನಲಾಭರಣಮಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೮); ಇಂತು ನೆಗಳಲು ದೇಶದೊರೂರ ಪಚ್ಚಿಗಳು ಸಂತತಂ ಬಂದವಾ ನೈಪನ ಮನದಿಚ್ಚಿ ಗಳು (ಸಂಬರ. ೧-೧೫); ಮಾವಿನ ತಳರನುಟ್ಟು ದಂತದ ಬಳಿಯುನಿಟ್ಟು ಪೂವಿನ ಪಚ್ಚಿಗೊಳಲಂಕರಿಸಿ . . . ಪಾಡುತಿರ್ಪ ವನಶರೆಯರಿಂ ವನಮೆಸೆದುದು (ಚಬ್ಬ. ೫೩-೨೩). ಹಚ್ಚ₂: ೨. ಮುಡುಗಿನ ಪಚ್ಚಂ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಮ್ಮಂಗುಡುಗೆಮಗೆ (ಉದ್ಭವ. ೩-೩). 'ಕುಳಿರ್ಗಯ್ಯ ಹಚ್ಚ' ಪರಾ. [**ಪಚ್ಚಂ**]

ಪಚ್ಚ₃, 'ಪಸು' ಪರಾ.

ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ 'ಪಚ್ಚಗಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ (ನಾ). (ಕರ್ಪುರವೃಕ್ಷದ ರಸದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ನಸುಹಸುರು ಬಣ್ಣದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ದ್ರವ್ಯ: "ಕರ್ಪುರ, ಫನಸಾರ: . . . ಹಿಮವಾಲುಕಾ-೫ ಕರ್ಪುರದ ಹೆಸರು, ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೦೮); ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ, ಅಶ್ವಕರ್ಪುರ . . . ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲಿಗೆಗೆ ಗಂಧಾಪವನ್ನು ಮಾಡಲು ಪಿತ್ತಜ್ವರ . . . ನೊಡಲಾದುವು ಗುಣವಾಗುವುವು (ಸಕಪ್ಪ. ೮೫); ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ . . . ಪನ್ನೀರು ಮುಂತಾದ ಸಹಜ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಕೇಲಿದವರು ಆ ಕಾಲದವರು (ಸಾಹಿ. ೫೨). [**ಪಚ್ಚ₁ (<ಪಸುರ₂) + ಕರ್ಪುರ**]

ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ, ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಸೀಮಿತಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಹಾರ ಬಿಡುವುದು ಅಥವಾ ದೋಷ-ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾವಜ್ಜೀವ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು: 'ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗುಡು' ಪರಾ. ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ: 'ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗೊಳ್' ಪರಾ.

[**ಪಪ್ಪಂ. ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ**]

ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ ವ್ರತಕ್ಕೆ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಆಹಾರನಿವೃತ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸು: ಭಾರಾ ಇನು ಕಾಲಮುಂಡುದು ಸಾಲ್ಮಮೆಮಗೆ ಯಾವಜ್ಜೀವಂ ಬಾಲ್ಯನ್ನಿಗಮುವವಾಸ ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗುಡುವುದೆಂದೊಡೆ (ವರ್ಧ. ೮೨-೨೧). [**ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ + ಕುಡು (<ಕೊಡು)**]

ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ 'ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿವ್ರತವನ್ನು ಕೊಡು; ಆಹಾರನಿವೃತ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮಾಡು: ಮತ್ತಂ ತ್ರಿರಾತ್ರೆ ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿಂಗು[ಪಾಠಂ. ಪ್ರತ್ಯಾಪ್ಪಾಣಂ]ಗೊಂಡರ್ (ವರ್ಧ. ೮೨-೨೭). [**ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ (<ಪಚ್ಚಕ್ಕಾಣಿ) + ಕೊಳ್**]

ಪಚ್ಚಗಂಬಳಿ (ನಾ). ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ಕಂಬಳಿ: ಕೆಳಗೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಗೆ ಹುಲ್ಲಿನ ಪಚ್ಚಗಂಬಳಿ! ನಡುನಡುವೆ ದೋಡಿಸಿರುವ ರತ್ನಗಳಂತೆ ಕಾಡು ಕುಸುಮಗಳ ಸೊಬಗು (ಚಲಾ. ೧೦೮). [**ಪಚ್ಚ₁ (<ಪಸುರ₂) + ಕಂಬಳಿ**]

ಪಚ್ಚಗಪ್ಪುರ, ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ, ಪಚ್ಚಗರ್ಪುರ (ನಾ). - ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ ಸೊಗಯಿಸುವ ಪಚ್ಚಗಪ್ಪುರದ ಪುಷ್ಪಂ ಮೈಗೆ ತಿಗುರಿದೊಡೆ (ಜೈಮಿ. ೩೧-೨). ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ: ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರದ ಪನ್ನೀರ ಜಳಕಕ ಹಿಡಿಸಿ ನಿಚ್ಚಿಟ್ಟ ಮುಜ್ಜನಕೊಡು (ಗುಣ. ೨-೪೩). ಪಚ್ಚಗರ್ಪುರ: ದಿಳಿಯಲೆಗಳಂ . . . ಪಚ್ಚಗರ್ಪುರದ ಪರಿಮಳದ ಹಳುಕಂ ಬೆರಿಸಿ ಮೆಚ್ಚುತ್ತ ತಿವಗಿತ್ತು (ಅನೀರ. ದೇ. ೪೪-೩). [**ಪಚ್ಚ₁ (<ಪಸುರ₂) + ಕರ್ಪುರ**]

ಪಚ್ಚಗರ್ಪುರ 'ಪಚ್ಚಗಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಗಾಣಿ, ಪಚ್ಚಿಗಾಣಿ (ನಾ). ೧. ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರ ಮಾಡುವ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವನು; ಸಿಂಗರಿಸುವ ಊಳಿಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಪ್ರಸಾಧನಗಾರ: "ಪಚ್ಚಾಯ್ಕಂ = ಪಚ್ಚಗಾಣಿ" (ಕಮದ. ಪಂ. ೨). ೨. ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಚಟವುಳ್ಳವನು: ಗಾಳಿಸು ಗೆಲ್ಲನಂ ಹರಹು ಹೂಡೆಗನಂ . . . ಪೂರ್ವ ಪುನವನಂ ಪೊನೆದಿಕ್ಕುಗೆ ಪಚ್ಚ[ಪಾಠಂ. ಚ್ಚಿ]ಗಾಣನಂ (ಲೀಲಾವ. ೨-೧೦೭). ಪಚ್ಚಿಗಾಣಿ: ೧. "ಪಚ್ಚಾಯ್ಕಂ ಪಚ್ಚಿಗಾಣಿ ನೀಟನೊ ಕಾಳ್ವಂ?" (ಕರ್ಣಾ. ೫೪). ೨. ಮೇಲಿನ 'ಲೀಲಾವ.' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [**ಪಚ್ಚ₂ + ಗಾಣಿ**]

ಪಚ್ಚಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). ೧. ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ರವಿಕೆ, - ಕುಪ್ಪುಸ: ಅಚ್ಚುಹಾಕಿದ ಸೀರೆ ಪಚ್ಚಗುಪ್ಪಸ ಕೊಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮುಟುಕ ಮಾಡುವಳು ಕಾಮನು ನೆಚ್ಚಿದ ಬಾಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೨೭). ೨. ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ಅಂಗಿ, - ಕವಚ: ನಳನಳಪ ಪೊಸ ಪಚ್ಚ[ಪಾಠಂ. ಚ್ಚಿ]ಗುಪ್ಪಸವಳ ವಡುತ್ತಿರೆ ಪಚ್ಚಿಟೊಟ್ಟಿಗೆ ತಲೆಯೊಳಿಸಿಯಲು (ಬಸವ. ೩೪-೨೨).

[**ಪಚ್ಚ₁ (<ಪಸುರ₂) + ಕುಪ್ಪಸ**]

ಪಚ್ಚಟೊಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ಟೊಟ್ಟಿ: ನಳನಳಪ ಪೊಸ ಪಚ್ಚಗುಪ್ಪಸವಳವಡುತ್ತಿರೆ ಪಚ್ಚ[ಪಾಠಂ. ಚ್ಚಿ]ಟೊಟ್ಟಿಗೆ ತಲೆಯೊಳಿಸಿಯಲು (ಬಸವ. ೩೪-೨೨).

[**ಪಚ್ಚ₁ (<ಪಸುರ₂) + ಟೊಟ್ಟಿಗೆ (<ಟೋಟಿ)**]

ಪಚ್ಚಡ, ಪಚ್ಚಳಿ, ಹಚ್ಚಡ, ಹಚ್ಚಡಿ, ಹಚ್ಚಡಿ (ನಾ). ೧. ಹೊದೆಯಲು ಅಥವಾ ಹಾಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದಪ್ಪವಾಗಿರುವ) ವಸ್ತ್ರ; ದುಪ್ಪಟೆ; ಚಾದರ: ದೂಸಕನ ಪಣಂ ಕಾಣಲಾಗದೆಂಬಂತೆ ಭೋಂಕನೆ ಪಚ್ಚಡದಿಂ ಮುಸುಂಕಿಕ್ಕಿ (ಜೊಮ್ಮರ. ಪ. ೩೩೪-೧೨); ಅರುಣಮಣಿಕಂಠಪ್ರಭೆ ಶರದಿರೆ ಪಚ್ಚಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಕುಂಕುಮರಸದೊಳ್ ಪೊರೆದುದು ಪಚ್ಚಡ ಮೆಂದೋಸರಿಸಿದಳ್ ಸಚ್ಚಿವಲ್ಲಿತನಮೇಂ ಮುಂದೋ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೮೮). ೨. ಉತ್ತರೀಯ; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ: ಒರ್ಪ ಕಳ್ಳ ನೋಡಿ ಬಂದು ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮುಟಿಯಂ ಪುಗಲಾ ಪರದಂ ಕೃಪಾಭಾವದಿಂ ಪಚ್ಚಡದಿಂ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರ್ಪನಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೩೭ ವ); ಎದ್ದನು ದಿನ ಶರಣೆಂದು ಕೆಲದೊಳಿರಿಸಿದ್ದ ಪಚ್ಚಡನ ಮೇಲ್ಮಾಳಂತೆ (ಭರಣ. ೧೦-೫೯); ಉಡುವ ಸೀರೆ, ಪೊದವ ಪಚ್ಚಡಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೪೩

ಪಾಪ್ಯಾ; ಬಣ್ಣದ ಪಚ್ಚೆದವಂ ಬಣ್ಣಂ ಬಿಡಿದಿದ್ ಜೋತ್ರಮಂ ತಾಳು
 . . . ಎಯ್ಯದಂ ವೈಶ್ಯನವೊಲ್ (ಪಾಲಾಪ್ಯ. ೧-೨-೧೪). 'ಪಚ್ಚೆವಡೆ'
 ಪರಾ. ಪೆಚ್ಚೆಳ್ಳಿ: ೧. 'ಪಚ್ಚೆಳ್ಳಿ' ಪರಾ. ಹಚ್ಚೆಡ: ೧. ಏಳು
 ವರಹದ ಹಚ್ಚೆಡ ಕೊಟರು (ಎಳ. VII, ೨ನನೊ. ೧೦೭-೭೫; 1576 7).
 ೩. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: ಈ ಎಳೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಹರಟೆಯ
 ಹಚ್ಚೆದವನ್ನು ನೇಯುವ ಇಲ್ಲವೆ ನುಂಗುವ ಹೊತ್ತು ಬಂದೀತು (ಮುಂಗಾಪು.
 ೪ ಮುನ್ನುಡಿ). ೪. ಓರಟಾದ ಬಟ್ಟೆ: ಮಂತ್ರಿ ಪದವಿಗಾಗಿ
 ಮ್ಯಾಂಥೆಸ್ವರ್ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸಹ ತ್ಯಜಿಸಿ, ಹಚ್ಚೆದವನ್ನು ಬಟ್ಟೆ ಹೇಲಿಗೆ ಬಂದ
 ಜಾಣ (ಪಾಳಾಟ. ೧೭). ಹಚ್ಚೆಡ: ೧. "ಹಚ್ಚೆಡಂ ಮುಪ್ಪುಟಾಪ್ಪಂ"
 (ಮಂಗರಾ. ೧೦೧-೨೪); ಮಡದಿಯ ಹಚ್ಚೆದವುಂ ಸುಲಿವೆದೆಯೊ
 ಲ್ಲೇಳಣ್ಣ ಕಿವಿಯ ಕೊಪ್ಪಂ ನೀಂ ಕೊಳ್ಳೊಡೆ ನೋಯದಂತೆ ತೆಗೆ
 ಯಂದೊಡೆ (ಧರ್ಮಪ. ೯-೨೧). ೨. ಉಡುಗೊಣಿಯ ಹಚ್ಚೆಡ ೪
 (ಎಳ. XV, ೭೭೭೭೭. ೨೪೮-೧೨; 1295); ಅಯ್ಯಂಗಳು ಹೊದೆದ
 ಹಚ್ಚೆದದ ಸೊಗಂ ಪಿಡಿದು. ಕೈಯಿಂದ ಸೆಳೆಸಿಕೆದು ಹೋಲುತ್ತ ತೆಗೆವಂ
 (೭೭೭೭. ೪೭-೪೭); ಕಳೆದು ಬಿಡುಬಿಡು ಮತ್ತೆ ರತ್ನಾವಳಿಯ . . .
 ಲಲಿತಕ್ಕಪ್ಪಾಣಿನ ಹೊದೆದರು ಹಾಯ್ತು ಹಚ್ಚೆದವ(ಕುಪ್ಪಾಪ್ಯ. ೧೭-೫೯);
 ಹೂವಿನ ಹೊಸ ಬಣ್ಣದ ಹಚ್ಚೆದವುಂ ಹೊದೆದು . . . ಸುಹೃಜ್ಜನ
 ವಿತತಿ ನಡೆದುಡೆಮುದದಿಂದ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೧೯); ಹತ್ತತ್ತು ಹೊನ್ನಿನ
 ಹಚ್ಚೆಡ ಹೊತ್ತಾರ ಮುತ್ತಿನಿಬ್ಬಾರ ಕಿವಿಯಾಗ (ಲೋಕಗೀ. ೧೨).
 ೩. ಮಾಲಿನಿಯ ಕಸೂತಿ ಅಂಚಿನ ಪಟ್ಟಿಯ ಹಚ್ಚೆದವನ್ನು ಉಟ್ಟಿದ್ದರೂ
 ಮೈಗೆ ಆಭರಣಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ವಿಜಯ. ೪೨). ಹಚ್ಚೆಡಿ:
 ೧. ಎದುರಿಗೆ ಹಾಸಿದ ಹಚ್ಚೆಡಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂಗಾರಯ ಮಗು (ಎಳೇರ್. ೯).
 ಹಚ್ಚೆದವರಿವೆ-ಒರಟು ಬಟ್ಟೆ; ಖಾದಿಯ ವಸ್ತ್ರ: ಹಚ್ಚೆದವರಿವೆ
 (ಖಾದಿ)ಯನ್ನು ಹೊರುವ ಗುರುಗಳು ಹೇಳಿದ ಕಥೆಯಿಂದ ಉದ್ಭವಿತ
 ನಾಗಿ (ದಾಸಪ. ೪೪).

[<ಸಂ. ಪ್ರಚ್ಚೆದ. / ಪಾ. ಪಚ್ಚೆದ, ಪಚ್ಚೆಯ. / ತಮಿ. ಪಚ್ಚೆಟ;
 ತುಳು. ಪಚ್ಚೆಡೆ, ಹಚ್ಚೆಡೆ; ಕೊಡ. ಪಚ್ಚೆಡ; ತೆಲು. ಪಚ್ಚೆಡ, ಪಚ್ಚೆಳ್ಳಿ]
 ಪೆಚ್ಚೆಡಕೆ (ನಾ). ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ಅಡಕೆ: ಪಚ್ಚೆಡಕೆ, ಪಚ್ಚೊಲೆ
 (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೭ ಉದಾ); ಸ್ವರಂ ಪರಮಾಗೆ ಪಚ್ಚೆನೆ ಶ್ಲೋಕ
 ಪಚ್ಚೊಲೆ, ಪಚ್ಚೆಡಕೆ, ಪಚ್ಚೆಲೆಯೆಂದಪ್ಪುದು (ಶಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ.).

[ಪಚ್ಚೆ (<ಪಸರ್) + ಅಡಕೆ.]
 ಪಚ್ಚೆಡಿ, ಪಚಡಿ (ನಾ). ೧. ಚೂರು; ತುಂಡು: ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ
 ಮಾವಿನ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಉದುರಿಸಿ, ಪಚ್ಚೆಡಿ ಮಾಡಿ ತಿಂದು . . .
 ತೃಪ್ತಿ ತಾಳುತ್ತಾರೆ (ಸ್ವಪ್ನಜೂ. ೪೯). ೨. ಹಸಿಯ ತರಕಾರಿಗಳಿಂದ
 ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಜನಪದಾರ್ಥ: ಪೂರಿತಾಮ್ನ
 ಪ್ರಮುಖ ಪಡುರಸದೊಳಿಡ ಪಾಲುಗಳು ಪಚ್ಚೆಡಿ ಭೂರಿಪರಕರವಾದ
 ಪಾತ್ಯಾ ಭೂಸಪಾಚ್ಚಿಯಲಿ (ಸಸಪ್ಪ. ೧೪-೭); ಪಚ್ಚೆಡಿಯ ಮೆಲ್ಲದಣ
 ರುಚಿಯ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತ (ಜಬಪ. ೫-೭೧); ತಾಳದ ಸೀಕರಣ ಕಸರಿ
 ಪಚ್ಚೆಡಿಗಳು ಮೇಲಾದ ಪಡುರಸಗಳನ್ನು . . . ಲೋಲಾಕ್ಷಿಯರು ಬಡಿಸಿ
 ದರು (ಕಂನಡಿ. ೮-೮೫), ಅಚ್ಚೆ ಸಾಸುಮೆಯರೆದು ಮಾಡಿದ ಪಚ್ಚೆಡಿಯ
 ಹರಳುಪ್ಪುಗಾಯ್ತು . . . ಯೆಕೊಡೆ ಬಡಿದಳಚ್ಚುತಗೆ (ಕೋಗಯ.
 ೪-೧೪). ಪೆಚೆಡಿ: ೨. ವರಹಸ್ವಾಮಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲು ನಿತ್ಯಕಟ್ಟಿ
 ಯಾಗಿ ನಡೆವ ದಧ್ವನ್ನದ ಅವಸರತಳಿವೊಂದಕೆ ಅಮೃತವಡಿ ಪುಟ
 ಕೊಳಗದಳವೊಕ್ಕುಳ ಮೊಸರು ತುಪ್ಪ ಪಚಡಿ ಸವ ವರುಷಂ ಕೆ
 ಸಲುಉದು ಗ ೨೪ ವರಹ (ಎಳ. XIV, ೨೭೦೧. ೨೭೦-೭; 1551).
 ೩. (ಆಲಂ) ಹಾಳು; ನಾಶ; ನಜ್ಜುಗುಜ್ಜು: ಕೊಡೆ ಹಿಡಿದು

ಕಾಯ್ ಪಲ್ಲೆ ತಂದರೆ, ಪ್ಯಾಂಟು ಕೂಡಲೆ ಪಚಡಿಯು (ಸೊಮು.
 ೧೨-೧೭). [ದೇ. || ತಮಿ. ಪಚ್ಚೆಟ; ಕೊಡ. ಮಲ. ತುಳು. ತೆಲು.
 ಪಚ್ಚೆಡಿ./ಮರಾ. ಪಚಡಿ]

ಪಚ್ಚೆಡಿಕೆ, ಹಚ್ಚೆಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. - ಪಚ್ಚೆಡ ೧. : ಸಿಚ್ಚೆಯ ಕಾಪಿನವರ್
 ಪರಿತಂದು ಕೋಧಿಸಿ ನೋಡಿ ಪಚ್ಚೆಡಿಕೆಯಂ ಪತ್ತಿರ್ ಕೂಟಿಯಂ ಕಂಡು
 (ಸಂಚತಂ. ೧೩೦-೧೪); ತಾನುಣ್ಣದ ಪೆಜರ್ಗಿಕ್ಕದ ಪೇನಿಯ ಪಚ್ಚೆಡಿಕೆಯನಿಪ
 ಲೋಧಿಯ ಪೊನ್ನಂ ತಾನೊಂದುಮುಟಿಯಂದಂತಿರಿ ಹೀನಗುಣಂ
 ಕವರ್ವಕೊಂಡು ಚಾಗಂಗಿಯ್ತುಂ (ಧರ್ಮಪ್ಯ. ೨-೭೪); ಮಿಸುಗುವ
 ಪಚ್ಚೆಡಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಪೊದೆದಾಕೆಯ ನಳಕೋಕ್ಕಚ್ಚೆಡಮಂ ಚದುರಿಂ
 ಪೊದೆದು (ಜಯಕಾ. ೧೭-೧೮). ಹಚ್ಚೆಡಿಕೆ: ೧. "ನಿಜೋಲ;
 ಪ್ರಚ್ಚೆದಪಟೆ ಎಂದೊಡೆ ಹಚ್ಚೆಡಿಕೆಯ ಸೀರೆ; ಹಚ್ಚೆದವಂದೂ ಎಂಬರು"
 (ನಾಚರಾ. ೪); "ಹಚ್ಚೆಡಿಕೆ-ಪ್ರಚ್ಚಾಡಿಕ್ಕಾ" (ತದ್ ಕೋ. ೪೪). ೨. ಹಾಸುಗೆ;
 "ತಲ್ಪ, ಶಯನ" (ನಾಚರಾ. ೪). [ಪಚ್ಚೆಡ+ಇಕೆ]

ಪಚ್ಚೆಡಿಗಿಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ತುಂಡರಿಸು; ಸೆಂದರಿಸು: ಕೊಚ್ಚಿ ಪಚ್ಚೆಡಿ
 ಗಿಯ್ಯ ನಾನಾರ್ಹರಸುರರಂ ಬಹುಜನವಡೆಗೊಂಬನ (ಪರಪ. ೩-೧೭).

[ಪಚ್ಚೆಡಿ+ಗಿಯ್ಯ (<ಕಿಯ್ಯ)]
 ಪಚ್ಚೆಡಿಸು, ಹಚ್ಚೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊದಿಸು; ಆಚ್ಚಾದಿಸು:
 ನನೆಯ ಕೊಡವಂ ಮಾಡಿ ಸಂಕೇತಪ್ರತುನೊತ್ತು ಮಾಡಿನ ತಳೆದುಮಂ
 ಪಾಸೀ ಪೂವಿಂದ ಪಚ್ಚೆಡಿಸುತ್ತಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೧೯). ೨. ಹಾಸು;
 ಹರಡು: ಪೂವಿನ ಸಿಚ್ಚೆಯೊಳು ಪೊಚ್ಚೆಪೊಸ ಮುದುವಂ ಪಚ್ಚೆಡಿಸಿ
 [ಪಾಣಂ. ವಡಿಸಿ]ದ ಹಂಸತೂಳದ ಹಾಸುಮಂಚನನಾಗಿಯ್ಯತುಂ
 (ಸಂಚರ. ೧೦-೭೧); ಪೊಳವ ತಣ್ಣದಿಗಲ್ಲ ಪಸೆಯೊಳೆಳೆವಾಕೆಯೊಳೆ
 ಯೆಲೆಯ ಪಚ್ಚೆಡಿಸಿ . . . ಪನೀರ್ದಳವು ತನ್ನಿಮುನಂ ಕಳವಳಪ
 ಕಾಂತೆಯ ಮಲಂಗಿಸಿ (ಪದ್ಯರಾ. ೪೭-೯೨); ಸೇವಂತಿಯಸಳ ಪಚ್ಚೆಡಿಸಿ
 ಯೊಣಗಿಹನು ಭೂವನಿತೆಯನಪ್ಪುಪಂತೆ (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೧೨೯); ನಡೆವ
 ಕಾಂತೆಯರ . . . ಬಿಡದಂಗಕಾಂತೆ ಕನಕದ ಭೂಪಣದ ಹಬೆ ಕೊಡೆ
 ಪೊಂಬಟ್ಟಿ ಚಲುವ ನಡೆಮದಿಯ ಪಚ್ಚೆಡಿಸದಂತಾಗಿ (ಜಬಪ. ೨-೭-೫೧).
 ೩. ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಅಣೆಮಾಡು; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು: ಸಿರಿಮಂಚಮಂ
 ಪಚ್ಚೆಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಸುಯ್ಯತುಂ ತಿರುನೀಲಕುಂಕಳಕವರ ಕೆಲಮೊಳೊಪ್ಪುತಂ
 (ತಿರುರ. ದೇ. ೩-೧೭). ೪. ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕಾರಮಾಡು; ಪಚ್ಚೆಡಿ
 ಪನೆನೆ ಪಚ್ಚಾಯ್ಲ (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೩೫). ೫. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಪಸರಿಸು:
 ಚಿಂತನೆಯನಿಪ್ಪ ಪೊಗೆ ಪಚ್ಚೆಡಿಸಿರೆ ತಮವೆಂಬ ಶಿಖೆ ಪೊಕ್ಕ . . . ಪಲ
 ತೆರದೆ ಸಂದನಕ್ಕಂ (ಸಾಸಂದ. ೭-೧೨). ಹಚ್ಚೆಡಿಸು: ೧. ನಡುವೆ
 ಮನಮಂಚದಲಿ ಮೇಲ್ಪಾಸಡಕಿಲನು ಹಚ್ಚೆಡಿಸಿದರು (ಕುಪ್ಪಾಪ್ಯ. ೮-೭);
 ಬಿಳಿಯ ವಸನವ ಬಿಗಿದು ಹಚ್ಚೆಡಿಸಿ ಸಂಚಳಪ ಪರಿಮಳದ ತುಂಬಿಳಿಂಚೆರದ
 . . . ಕಾಯ್ನನೆಯನಿಡಿದು ಸಜ್ಜೆವನೆಯಂದ್ವು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೩-೭೭);
 ತಳೆದು ವೃಥ ಪರಿಪರಿಯ ಪುಷ್ಪವಳಿಯ ತಲ್ಪದ ಮೇಲೆ ಪತ್ರಾವಳಿಯ
 ಹಚ್ಚೆಡಿಸುತ್ತ ಮಿಗೆ ತಂಬಿಲರ ಕೈಕೊಳುತ . . . ನಿಮಿಷಕೆ ತಿಳವ
 ಕಾರ್ಪಿಡಿಸಬಲೆಯರ ನಿಟ್ಟಿಸಿದನುರಾರಿ (ಅಕ್ಕಾಪ. ೭-೪). ೨. ಪೊಸ
 ಮಾಡಲಿರ ಹಚ್ಚೆಡಿಸಿ ಕುಮಾರಗೆ ಬಿಡದಲೆಗಿಂದ ಬೀಸೆ(ಅಂಜಣ. ೫-೮೧);
 ಒಡನೊಪ್ಪುವ ಹಂಸತೂಳದ ತಲ್ಪದ ಕಡೆಚೆಲ್ಪ ಮಿಸುಗುಮಂಚದಲಿ ಮಡಿಸಿ
 ಹಚ್ಚೆಡಿಸಿ ರತ್ನದ ಬಟ್ಟೆವೊಳಗೆ ಸಂಗಡಿಸಿದರೆತುಂದದಿಂದ (ಕಂನಡಿ.
 ೮-೧೭). ೪. ಹಚ್ಚೆಡಿಸುವಾತನಕ್ಕುಂ ಪಚ್ಚಾಯ್ಲಂ (ಕವಿಕಂ. ೧೫೮).

[ಪಚ್ಚೆಡ+ಇಸು]

ಪೆಚ್ಚೆಣ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವ್ಯವಹಾರ: ಉಚ್ಚತರಸ್ವರಂ ನೆಗೆಯ ತದ್ವಸು
 ದೇವತುಮಾರಕನಂದನೇಪಚ್ಚಣವಣ್ಣ ನೆನ್ನನುಜಾರತೆಯಂ ಸಿಜಿಯಿಟ್ಟು

ಡಾದವುಮುಚ್ಚದ ಪರ್ಚನೂದುರವ ಕಿರ್ಚನೂಕಿಕ್ಕಿದನೆಂದು ಪೇಟಾ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೬೧). [ಪಚ್ಚ_೪ (< ಪಚ್ಚ_೨) + ಅಣ]

ಪಚ್ಚ ತಳಕರ್ಪುರ (ನಾ). = ಪಚ್ಚಕರ್ಪುರ: ಕಿಚ್ಚನೊಳು ಸುಳ್ಳು ತವು ಪಚ್ಚ ತಳಕರ್ಪುರವು ಅಚ್ಚಳಿದು ನಿಜದಿ ನಿಂದಂತೆ ಭೇದವನು ಮುಚ್ಚು ವನೆ ಶರಣ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೨).

[ಪಚ್ಚ_೧ (< ಪಸುರ_೨) + ತಳ? + ಕರ್ಪುರ (< ಕರ್ಪುರ)]

ಪಚ್ಚನೆ, 'ಪಚ್ಚನೆಯ' ನೋ.

ಪಚ್ಚನೆ, (ಅ). ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ; ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದಂತೆ: ಇನ್ನಂ ಪಚ್ಚನೆಲ್ಲಿದೆ ಬಂದನವಂ ತಾನಿದು ಮರ್ಣಾದಿವಂತಂ (ದಿವ್ಯಚ. ೯-೬೬).

[< ಪಚ್ಚ_೧ + ಅನೆ]

ಪಚ್ಚನೆಯ, ಪಚ್ಚನೆ, ಹಚ್ಚನೆ, ಹಚ್ಚನೆಯ (ಗು). ಹಸುರು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ; ಹಸುರಾದ: ಪಚ್ಚನೆಯ ಬಣ್ಣ-ಪಲಾಶ, ಹರಿಶ, ಹರಿಶ (ನಾಚರಾ. ೪). ಪಚ್ಚನೆ: ಶುಕಾಳಿಯೆಂದೂ ಬಿರ್ಚಪುಷ್ಪ ಗಡೂಳಿ ನೋಟ್ಟು ಪಾಮರಿಯ ಚಾರುಕಟಾಕ್ಷಮರೀಚಿ ನೀಳ್ಳು ಕೋಳಿಗೆ ನೆಲೆಯಾಯ್ತು ತತ್ಕರಮುಖೂರನೇಗಿತ್ತಿದ ಪಚ್ಚನಪ್ಪ ಸತ್ತಿಗಿಳವಟ್ಟು ತೋರ್ಪ ಶಶಿಕಾಂತದ ಕಾಂತದ ಕಾದಿದಂದಿನಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೯೫); ದಿನಕರನಂ ಶಶಿಯಂ ಪಚ್ಚನೆಯದೇ ಬಳಸಿ ನಿಂದ ಪರಿವೇಷದ ನೆಟ್ಟನೆ ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುಂ (ಹಟ್ಟಮ. ೫-೧೨); ರಾಜನಿ ನೀರ್ವಾಣದೊತ್ತಿನೊಳ್ ಪಚ್ಚನೆ ಬೆಳೆದ ಹರಿಶ ಶಾಡ್ವಲಮುಂ . . . ಒಪ್ಪಿರೆ ನದೀಪ್ರದೇಶಂ ಚಿಲ್ವಾಯ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೦-೨೧). ಹಚ್ಚನೆ: ಹಚ್ಚನೆ ಸೀರೆ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಅವಳು ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾಳೆ (ರೂಢಿ). ಹಚ್ಚನೆಯ: ಹಚ್ಚನೆಯ ಮಣ - ಹರಿಶ, ಹರಿಶ (ನಾಚರಾ. ೪); ಹಚ್ಚನೆಯ ಬಯಲಲಿ ಹರಿದಿ ಬಿದ್ದಿರುದು ಹಿಮಕರನ ಕಿರಣರಾಶಿ (ಕಗದ್ಯ. ೧೩೮); ಹಚ್ಚನೆಯ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದ ಮದಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದಳು (ಪ್ರಣವ. ೨); ಹಚ್ಚನೆಯ ಹಸಿರು ಅಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸದು (ಹಾಹುತ. ೯೯).

ಪಚ್ಚನೆ ಪಸಿ = ಪಚ್ಚಪಸಿ ೨: ಪಚ್ಚನೆ ಪಸಿಯ ಗೋವನ್ನು ಕರಮ[ನ]ಯದೆ ನನ್ನ ಕವಿಗಳವನಾಯದೆ ನೆಗಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೫೨).

[ಪಚ್ಚ_೧ (< ಪಸುರ_೨) + ಅನೆಯ_೨]

ಪಚ್ಚಪಸಿ, ಹಚ್ಚಪಸಿ (ಗು). ೧. ಅಚ್ಚ ಹಸುರಾದ: ಕಡೆವಾಯಿ ಲೋಳೆಯೊಳ್ ಪೊರೆದುಗುತರ್ಪ ಪಚ್ಚಪಸಿಯುಚ್ಚಗಡುಂಕೆ ಮರಲ್ದಿ ದಿಟ್ಟಿ . . . ನೊಟಿಸಿದವುಡು ಗೋಲ್ವ ಭಾವಮಂ (ಕಾದಂಪು. ೬೫೧). ೨. ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ; ಮುಗ್ಧವಾದ: ದೆಸೆದಸೆಗೆ ಬೆಸೆವ ಪಚ್ಚಪಸಿಯೆಗ್ಗುರುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪ ಪ); ನಾಲಿಗೆಯಿಲ್ಲದೆ ನುಡಿಸೆ ನೆಂಬ ಪಜುಗೋಲಿಲ್ಲದೆ ಕೊಪೆಯಂ ಪಾಯ್ತನೆಂಬ ಪಚ್ಚಪಸಿಯೆಗ್ಗುನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೬೬). ೩. ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸದಾದ; ತಾಡಾ: ಬಚ್ಚಬಟಾಯಚ್ಚ ಸುಖದ ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ಪೊಚ್ಚ ಪೊಸಹರೆಯದ ಮುಗ್ಧಾಂಗನೆಯರೊಳಂ (೧೦೪. ೨-೧೦೫ ಪ). 'ಪಚ್ಚಪಸಿವರೆಯ' ಪರಾ. (ನಾ). ೪. ಅನಾಗರಿಕವಾಗಿರುವುದು; ಒರಟಾಗಿರುವಿಕೆ: ಅಳವಡಾಯದೆಗ್ಗು ಬಳವಳ ಬಳವಿನೆಗಂ ಪಚ್ಚಪಸಿಯ ತುಣು ಕಾಣಂಗೆಗ್ಗುಳಿಕೆಯನೆ ಮಾಡಿ ನೀನುಂ ಪಟುಯಂ ಕಟ್ಟಿದೆಯೊ ಭೂಪರಿಣಬರ ಕೊರಲೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೬). ಹಚ್ಚಪಸಿ (ಗು). ೫. ಹಸಿ ಯಾದ; ಒಣಗಿಲ್ಲದ: ಪಿರಿದನಿಸುವ ಹಚ್ಚಪಸಿಯ ಬಡಿಗೆಗೊಂಡು ಹರದರೇರ್ಪರು ಹೊಯ್ದಾಡಿ ಭರದೊಳು ಸತ್ತು (ನೇಮಿಪು. ೬-೧೯).

[ಪಚ್ಚ_೧ (< ಪಸುರ_೨) + ಪಸಿ_೨]

ಪಚ್ಚಪಸಿವರೆಯ (ನಾ). ಆಗ ತಾನೆ ಆರಂಭವಾಗಿರುವ ಯೌವನ; ನವಯೌವನ: ಪುಷ್ಪಮಾಡಕ್ಕದ ಹೋಲುವೆಯ ಪಂಪಶಕ್ತಿಯ

ಪಚ್ಚಪಸಿವರೆಯ . . . ಪೆಣ್ಣ ಕೊಪ್ಪಿದರು (ಭಾವಪಂ. ೫-೨೯); ಪಚ್ಚಪಸಿವರೆಯದಲರ್ಗ ಪಚ್ಚದ . . . ನೊಗಯಿಪ್ಪಚ್ಚರೆಯಂಕೆ ಮೊಟೆವ ತರಂಜೆಯರೆಸೆದರ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೨೨).

[ಪಚ್ಚಪಸಿ + ಹರೆಯ (< ಪರೆಯ)]

ಪಚ್ಚಬಾಳೆ (ನಾ). = ಪಚ್ಚಬಾಳೆ: ಎರಡು ಪಚ್ಚಬಾಳೆಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ಉತ್ತರಿಯದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದರು (ನಿಕಾಂಗಿ. ೫೬).

[ಪಚ್ಚ_೧ (< ಪಸುರ_೨) + ಬಾಳೆ (< ಬಾಳೆ)]

ಪಚ್ಚಯಿಲ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವನು; ಸಿಂಗರಿಸುವವನು: ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ-ಪಚ್ಚಯಿಲಂ, ಪಡೆಯಿಲಂ, ಗಾವಿಲಂ (ಶಮದ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ); ಗಾವಿಲಂ . . . ಪಚ್ಚಯಿಲಂ, ತಟ್ಟುಳಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ಪ್ರಯೋ). [ಪಚ್ಚ_೨ + ಇಲ]

ಪಚ್ಚರಿಸು 'ಪಚಾರಿಸು' ನೋ.

ಪಚ್ಚವಡ, ಹಚ್ಚವಡ, ಹಚ್ಚವಡಿ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: 'ಪಚ್ಚವಡತಿ' ಪರಾ. ಹಚ್ಚವಡ: ೨. ಹೊದಿಕೆ; ಆಚ್ಛಾದನೆ: 'ಹಚ್ಚವಡಿಸು' ಪರಾ. ಹಚ್ಚವಡಿ: (೪).

[< ಪಂ. ಪ್ರಚ್ಛ ದಪಟಿ/ತಪಿ. ಪಚ್ಚವಟಿ; ಮಲ. ಪಚ್ಚವಡ]

ಪಚ್ಚವಡೆ (?). (?): ಕೀರ್ತಿಲಲಿತಾಲತಿ ಪರ್ವೆ ದಿಗಂತರಾಳಮಂ ರೂಪಿಯಂ ಚಾಮದೇವನಗ್ರತನೂಜರ ವಿಕ್ರಮಕ್ರಮಂ ಪಚ್ಚವಡಂ ಬೆಂಗಾಣದ ನಿಚ್ಚಟಗಲಿ ಮನಹಬಟ್ಟಿದೇವಂ ನೋಡಲ್ ಉಚ್ಚಂಗಿಯ ಮೇಲಿಟಾದಂ ಮಚ್ಚರಿಸುವರೆಯ ಗೂಡು ಗೋವಿಯ ಬಣ್ಣಂ (ಎಕ. XII, ಚಕ್ರನಾ. ೨೯-೧೯; 1149). [?]

ಪಚ್ಚವಡತಿ (ನಾ). ವಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರ ಮಾಡುವವಳು; ಸೈರಂಧ್ರಿ: "ಪಚ್ಚವಡತಿ-ಹಚ್ಚದಿಸುವಾಕೆ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); "ಪಚ್ಚವಡತಿಯನೆ ಪಚ್ಚವಡಿಸುವ ಸತಿ" (ಚಬ್ಬಕ್ಕೆ. ೯೧).

[ಪಚ್ಚವಡ + ತಿ (< ಇತಿ)]

ಪಚ್ಚವಡಿಕೆ (ನಾ). ಹಾಸುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊದಿಸುವ ಬಟ್ಟೆ, -ಹಚ್ಚವಡ: ಅಳಿಯನ್ನಿತ್ತ ಪಾಸಿನ ಪಚ್ಚವಡಿಕೆಯಂ ನೋಡಿ ದಾಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೪೨ ಪ). [ಪಚ್ಚವಡ + ಇತಿ]

ಪಚ್ಚವಡಿಗಿ, ಹಚ್ಚವಡಿಗಿ (ನಾ). = ಪಚ್ಚವಡಿಕೆ: ಎಣತಾನುಂ ದುರ್ಜನ ನುಂ ನಯಮಂ ಮಾಡುತ್ತಮಿದ್ವನುಂ ಗುಣಯೊಳುಂ . . . ಪಾಸಿನ ಪಟಾಪಂ ಪಚ್ಚ [ಪಾಪಂ. ಪಾಪ] ವಡಿಗಿ ಮುಚ್ಚುವ ತೆಪದಿಂ (ಸಮಪ. ೧೫-೬೪). ಹಚ್ಚವಡಿಗಿ: "ಪ್ರಚ್ಛವಡಿ, ಉತ್ತರಚ್ಛವಡಿ-ಈ ೨ ಪಚ್ಚವಡಿಗಿ" (ಪಲಾಯು. ೫೧-೧೫೬). [< ಪಚ್ಚವಡಿಕೆ]

ಪಚ್ಚವಡಿಸು, ಪಚ್ಚವಡಿಸು, ಹಚ್ಚವಡಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಹೊದಿಸು; ಮುಚ್ಚು; ಆಚ್ಛಾದಿಸು: ಪಸಿಯ ನೇತ್ರಮಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಂತೆ ಪಸುಪ್ಪವಡೆದ ನೆಲದೊಳ್ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪರಲ್ಕಳಂ ಬಲಿಗದೊಡಂತೆ ಉಪಾತ್ರೆಯಂಬಡೆದಳಂಕರಿಸುವಿದ್ರಗೋಪಂಗಳಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೫ ಪ); ಅಂತು ಬಂದ ವರ್ಧಾಕಾಂತರ್ಮರುಮಂ ವಿವಾಹವೇದಿಕಾ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ದಳಂಬದಿಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದ ಪಳಕಿನ ಪಟ್ಟಿನೆಯೊಳಿರಿಸಿ (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೬೦ ಪ). ೨. ಹರಡು; ಹಾಸು: ಪರಾಂಗಣದೊಳ್ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದಮ್ಮ ತಾರ್ತವತರಂಗಸ್ಥೂಲಹಂಸತೂಳತತ್ವದೊಳ್ ಮಗ್ಗು ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕುಳ್ಳಿಡ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೫೦ ಪ); ನವಮಣಿ ಮಂಚದಿಂದೆ ಮಿಸುಪಂಚೆಯ ತುಪ್ಪುಟ ತೂಳಿಯಿಂದೆ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದಪ್ಪ ನುಣ್ಣುಗುಲಿಂದೆ . . . ಎಸೆದಿದ್ ಸೆಣ್ಣೆಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪತ. ೯-೯೬); 'ಅವಳಿಯೊಳೆಯ್ದ ಪಾಲಾಶಪತ್ರಂಗಳಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿ (ವೀಶ್ಯಪ. ೪-೬೬೯). ೩. (ಆಲಂ) ಅಲಂಕರಿಸು; ಸಿಂಗರಿಸು:

ಪೆಚ್ಚೆ [ಪಾಕಾಂ. ಚೆ] ವದಿಸಿದುಯ್ಯಲ ಮುಣೆಯ ಕಡೆಯಂ ಪಿದಿದು ಚಿತ್ರ
ವಲ್ಲಭನೊತ್ತಿ ಸಾಚ್ ಮೂಂಗಳೆಕಮನುಗ್ಗದಿಸಿ ತುಂಗಳುಚೆಭರಾಲಸಗಮನೆ
ನಡೆತಂದಂ ನಿಂದು ನೋಡಿ (ಅನಂಥ. ೮-೩೪); ಪೆಚ್ಚೆ ವದಿಸುನೆ ಪೆಚ್ಚೆ
ವದಿಸುವ ಸತಿ (ಚಿತ್ರ. ೯೧). ಪೆಚ್ಚೆ ವದಿಸು: ೨. ಅ ಮಾವಿನದಿ
ಯೊಳದಿವಾಸಿ (?) ಪೂವಿನ ಪುಡಿಯ ಪುಟಾಲಂ ಜಗರಿಗಟ್ಟಿ
ಪೂಸದಳರ ಪಾಸಂ ಕುಸುಮದಸಲಾಂ ಪೆಚ್ಚೆ ವದಿಸಿ (ಅರ್ಧನೀ. ೫-೫೬ ಪ).
ಹೆಚ್ಚೆ ವದಿಸು: ೩. ಮುಳುಬಲೆಲದಿಂ ಕೆರಳದೆ ಕೂಡಿ ಹೆಚ್ಚೆ ವದಿಸದ್
ಸಮಾಜ್ಜಳಕಯ್ಯೆಯಿಂದಮೆಟ್ಟು (ಚಂದ್ರ. ೬-೬೯); ಮನದನ್ನೆ ನಿಂದು
ಬಂದಪನಂದು . . . ಸೆಚ್ಚೆಯೊ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಹಾಸುಮಂ ಹೆಚ್ಚೆ ವದಿಸಿ
ವಿಸುತ ಪಂದುಳಪುಪ್ಪ ತಾಂಬೂಲಮಂ ತರಿಸಿ ಮನಮೊಸೆದು ಕಾದಿದ್
ನಿಂತುವರೆಗಂ (ಚಿತ್ರ. ೧೦-೩೨). [ಪೆಚ್ಚೆ ವದಿಸು + ಅಸು.]

ಪೆಚ್ಚೆ ವಣ 'ಪುಚ್ಚೆ ವಣ' ನೋ.

ಪೆಚ್ಚೆ ವಳ 'ಪಚ್ಚೆ' ನೋ.

ಪೆಚ್ಚೆ ವಾಗಲ್ (ನಾ). ೧. ಮರಕತದ ಸುತ್ತುಗೋಡೆ,—
ಪ್ರಾಕಾರ: ಸುತ್ತುಲಂ ಬಳಸಿ ಪರ್ಣಿವ ಕೇದಗೆ ಪಚ್ಚೆ ವಾಗಲೆಂ [ಪಾಕಾಂ.
ಕಲಂ, ಕಮಂ] ಬೆಸಕಮನಾಳು ಪೂಗಣೆಯನಿಪ್ಪ ಪೊಬಲೆಗೆ ನೆಯದುದೀ
ಬನಂ (ಚಿತ್ರ. ೧೦೧).

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸೂರ್) + ವಾಗಲ್ (< ವಾಗಾರ)]

ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆ 'ಪಚ್ಚೆ' ನೋ.

ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆ, ಪಚ್ಚೆ ವಳ, ಪಳಳ, ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆ, ಹೆಚ್ಚೆ ಲೆ (ನಾ). (ಮನು
ಪ್ಪನ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಯ) ಪೃಷ್ಠ ಭಾಗ: ನಿತಂಬಪ್ರದೇಶ;
ಪಿರ್ರೆ: ಸೋಮೂಡಿ ಸೋಮೂ ಹಿಂದಲೆಯ ಪಚ್ಚೆ ಲೆ [ಪಾಕಾಂ.
ಪಿಮು] ಮಂ . . . ಒರ್ವಕೋಪನಂ ಪೆವೊಲೆ ಬೆನ್ನನುಚಿದಪುನೆಂದಿ
ನಮುಪ್ಪಿ ಬಳಗಲಾಕಾದಿಂ (ಕಾವ್ಯ. ೮೨೩); ಮಿಕ್ಕು ಪಚ್ಚೆ ಲೆ ಮೆಯರ್
ನಿಮಿ . . . ಕಾಡೆಮೈಗಳ ತೆಕ್ಕೆಯೊಳು ಕೋಣನಿರೆ (ಹಳವಾ. ೫-೩೯);
ಎತ್ತಿ ಬಾಲವನೆರೆಡು ಪ[ಪಾಕಾಂ. ವ] ಪಚ್ಚೆ ಲೆ ದೊತ್ತಿ ನಲಿ ಮೋಹಿಸಿದ
ಸುರಗಿಯ ನೆತ್ತಿಯಲಿ ಕೋಟಾದರು (ಕೊರಾ. ೬-೧೩-೩೯); ಪೆಗಲುರ
ಪಂಚಳ ಮುರ ಕೋಡು ಕಾಲ್ಪುಕ್ಕೊಗ ಪಣೆ ಪಚ್ಚೆ ಲೆ ಪಿಳಲು ಸೊಗಯಿಸೆ
ಮುಹಿಮನಂದಲಿ ಲುಲಾಯಗಳಲದೆ ಕಾಡೆಮೈವಿಂದು (ಕರಾಸಾಂ.
೨೬-೩೧) ಪೆಚ್ಚೆ ವಳ: ಎಚ್ಚಡಾಯುಧಮಂ ಕಿತ್ತರಿಯನೆ ನೂಂಕೆ
ತುರಗಮಂ ತುಕ್ಕಿಡಿಗಲ್ ಪಚ್ಚೆ ವಳದೇಗಲಂ ಮುನ್ನೆಚ್ಚೆ ಸರಲಾ ತಾಗೆ
ಪಣಾದವುಣಿ ಚೆಚ್ಚಡದಿಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೦-೩೯). ಪೆಳಳ: ಹಾರಿ ಹಾರಿ
ಪಾದಪಾರ್ಶ್ವದೊಳನ ಯರಡುಹಿಮ್ಮಡುಹಿಮ್ಮಡಗಲಿಂದ ನೀಳಂಬ
ದ್ವಯತ್ತಾದನಂ ಯರಡು ಪಳಳ ತಾಡಿಸುವದು . . . ಉಪ್ಪರದ ಸಾಧನೆ
ಯೆಂಬರು (ಮಿತ್ರ. ೪-೬೦). ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆ: ಸಣ್ಣ ಗಾಲ್ಪಳಂ ನೋ
ಗೊಳಗುಬುಗವೆಚ್ಚೆ ಲೆ ಮುಂದಂಚೆವಾಲಧಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೋಮದಿಂ ಮುಹಿಮೆವು
ನೆಗದಿಂ ಜುಹಿಮವಾ ಜಫನವಾಣಿಗಳಂದ್ರವಾಹಮಂ (ಚಿತ್ರ. ೨-೯೫).
ಹೆಚ್ಚೆ ಲೆ: ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ತನ್ನ ಕುದುರೆಯ ಹೆಚ್ಚೆ ಲೆ ಮೇಲೆ
ಕೈಯಿರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಉಜ್ಜಯಿನಿಪಟ್ಟಣದ ಪ್ರತ್ಯಾಂಕನ ಕೇಳುತಲೆ
ನಡೆದು (ಹಳವಾ. ೮೯).

ಪಚ್ಚೆ ಲೆ ಮನೆ = ಮಲವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಶೌಚಾ
ಲಯ; ಕಕ್ಕುಸು: "ಕಿಟ್ಟಾಲಯಂ ಪಚ್ಚೆ ಲೆ ಮನೆಯನಿಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೫೪-೯).

[< ಸಂ. ಪಚ್ಚೆ ತಲ. / ಪ್ರಾ. ಪಚ್ಚೆ ಬ್ಬ. / ತುಳು. ಪಚ್ಚೆ ಬ್ಬ]

ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆತಿ (ನಾ). (?) : ದೃಢದಿದು ಕೆಡಿಸು ಕರಣಂಗಳುಪತಾಪನನು
ಮದಿದು ನೋಡಿ ಪಚ್ಚೆ ಲೆತಿಯ ವಿಷಯವನು ಕೆಡವೊಡೆದು ಮೃಡ ಗುರು
ಬಸವನೆ ತಾನೇಕಭಕ್ತ ನಹನು (ಗುರು. ೬೬-೧೨). [?]

ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆತಿ (ನಾ). = ಪಚ್ಚೆ ವದತಿ: "ಪಚ್ಚೆ ದಿಸುವಾಕೆಯಲ್ಲೆಯ ಪ
[ಪಾಕಾಂ. ವ] ಪಚ್ಚೆ ಲೆತಿಯನಲ್ಪೆ" (ಕರ್ನಾಟ. ೫೫).

[ಪಚ್ಚೆ ಲೆ (< ಪಚ್ಚೆ ಲೆ) + ಅತಿ (< ಅತಿ)]

ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆತಿ (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಡು: ಪುಾಯಂ ಕೇಳ್ತೊ ನೊ
ಮೇಣ್ಣದವಲಾಯಂ ಪಟ್ಟದನೊ . . . ಪಚ್ಚೆ ಲೆದನೊ ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆತಿ
ನಿನ್ನೊಳಂಗಾಧಿಪತಿ (ಗದಾಯು. ೫-೧೪). [ಪಚ್ಚೆ ಲೆ + ಅತಿ]

ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆಯಿಲ, ಪಚ್ಚೆ ಲೆಯಿಲ (ನಾ). = ಪಚ್ಚೆ ಲೆಯಿಲ: "ಪಚ್ಚೆ ಲೆಯಿಲ
ನೆಂದು ಪಚ್ಚೆ ದಿಸುವಾತಂ" (ಕರ್ನಾ. ೬೧-೩೪೧); ನನ್ನ ಪುಣ್ಯ, ಅಣ್ಣ
ಯ್ಯನ ಪಚ್ಚೆ ಲೆಯಿಲನು ಇದನ್ನಿಲ್ಲಿಯೇ ಮರೆತು ಹೋಗಿದ್ದಿರಬೇಕು
(ಸುಗಂ. ೧೧೧-೮). ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆಯಿಲ: "ಪಚ್ಚೆ ಲೆಯಿಲ = ಪಚ್ಚೆ ಗಾಣಂ"
(ತಮದ ಪಂ. ೨); ಅರಮನೆಯೊಳಿರಿಸುವುದು . . . ಅಂಗರಕ್ಷಕರ
ಪಚ್ಚೆ ಲೆಯಿಲಂ (ಕೇಸರಾ. ೨-೩೨). [ಪಚ್ಚೆ ಲೆ + ಅಯಿಲ]

ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆಯಿಲ, ಪಚ್ಚೆ ಲೆಯಿಲ ನೋ.

ಪೆಚ್ಚೆ ಲಿ, ಪಚಿರಿ, ಪಚಾಲಿ, ಪಚ್ಚೆ ಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಮರ: ಸುತ್ತಿ ಮಧುಕಂ ಮಂಗಾರಿ ಪಚ್ಚೆ ಲಿ [ಪಾಕಾಂ. ಲ] . . . ಕಕ್ಕಿ
ಬಿಕ್ಕಿ ಬಳುಕಂ ದೇವ್ತಕಂ ಕಿಂತುಕಂ (ರಾಜಕೀ. ೫-೫೬); ಎಲವಂ
ಮುತ್ತುಗ . . . ಮಾವಿಂಗಳಂ ಬೇಲ ಬೊಟ್ಟುರಿ ಪಚ್ಚೆ ಲಿ ಪತಂಗಮೆಕ್ಕಿ
ಮೊದಲಾದುವಿರೂರುಹಂ ರಾಜಿಕಂ (ಯಾದಕಂ. ೪-೪೫); ಕಕ್ಕಿ ಪಚ್ಚೆ ಲಿ
ಮೇಲಾದ ದಿದರು . . . ಕಿಕ್ಕರಪ ಕಾನನದೊಳು (ನವನೋ. ೮-೯).
ಪಚಿರಿ: ಮರಗಳು . . . ಬೂರಗ, ಹುರಗಲು, ಸೊಳ್ಳೆ, ದೀಟಿ, ಪಚಿರಿ
(ನಮ್ಮನು. ೨೩೬). ಪಚಾಲಿ: ಪಚ್ಚೆ ಲಿ, ಪಚಾಲಿ, ಪದರು ಪಚಾಲಿ
(ಮೈತಿ. ೨೮-೫೯೯). ಪಚ್ಚೆ ಲಿ: ಪಚ್ಚೆ ಲಿ, ಪಚಾಲಿ, ಪದರು ಪಚಾಲಿ
(ಮೈತಿ. ೨೮-೫೯೯).

[ದೇ. ಪಿ. ಪಮಿ. ಪಚ್ಚೆ ಲಿ, ಪಚಿರಿ; ಮಲ. ತುಳು. ಪಚ್ಚೆ ಬ್ಬ]

ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆ 'ಪಮಿ' ಪರಾ.

ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆ (ನಾ). ಪಿತ್ತಕೋಶ; ಕುರಿ: "ಪಚ್ಚೆ ದಕೆಯೊಲಿಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೧೧೬-೫); ಹೊಟ್ಟೆ ಬಗೆದು ಪಚ್ಚೆ ಲೆ ನೊ ಅಲ್ಲೇ ಹಾಕಿದ್ವಾರಲ್ಲೊ
. . . ಅವರ ಪಚ್ಚೆ ಲೆ ನೊ ಹೀಂಗೆ ತೆಗೇಬೇಕು (ಮಲಮ. ೪೫೨).

ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆ (ನಾ). ಉಪಹಾಸ; ಗೇಲಿ: ಸಚ್ಚರೆಯೆರ ಭಕ್ತಿಯ ಕಂಡು
ಮಾಧವ ಮೆಚ್ಚಿದ ಕೇಳಿನವನಲು ಬೆಚ್ಚಿ ಬಿನ್ನವಿಸಲೇಕೆ ಚಿತ್ರವಯದೆ
ಪಚ್ಚೆ ಗಿಕ್ಕದಿರೆಂದವರು (ಕೃಷ್ಣಗೋ. ೩-೧೬); ಇವರ ಎಲ್ಲಾ ರೂ ಕೂಡಿ
ಇಲ್ಲದ ಅಂದ್ರಂದ್ರಾದ್ವಿ ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಪಚ್ಚೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟು (ಕೊಸಂಸಾ.
೧೨೨). [← ಮರಾ. ಪಚ್ಚೆ ಲೆ]

ಪೆಚ್ಚೆ ಲೆ (ನಾ). ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಅಭರಣಗಳಲ್ಲಿ,
ಆಯಾ ಧಾತುವಿನ ತೆಳು ತಗಡುಗಳ ಅಂಚನ್ನು ಸುತ್ತುಲಾ
ಬಾಗಿರುವುದರಿಂದ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿರುವಿಕೆ: (೪). [?]

ಪೆಚ್ಚೆ ಮೆ, ಪಚ್ಚೆ ಮೆ, ಪಚ್ಚೆ ಮೆ (ನಾ). ೧. ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕು; ಪಚ್ಚೆ ಮೆ:
ದೇವರ ಪಚ್ಚೆ ಮೆ ಭಾಗದ ದೆವಲೆ ಅರವತ್ತರು (ಎಳ. XI, ಪಾಪಣ.
೧೫೫-೨೦; ೧೧೨೪); ಪಚ್ಚೆ ಮದ ದೆವಗೊಡೆಯ . . . ಸಗಲ್ಲೇರನೆ
ವರುಣನು (ಚಿತ್ರ. ೧೪). ಪೆಚ್ಚೆ ಮೆ: "ಪಚ್ಚೆ ವದೆಸೆ" ಪರಾ. ಪಚ್ಚೆ ಮೆ:
೨. ಹಿಂಭಾಗ; ಪೃಷ್ಠ: ವಾಕಮುಂ ವಕ್ಷಮುಂ ಪಚ್ಚೆ ಮುಂ
ವಿಸ್ತೀರ್ಣಂ. . . ಇಂತಿವು ತನುವಿನೊಂದಿಕ್ಕುಮುಂವಿಶ್ವಪುಂ
(ಕೋಶೋಪ. ೧೧-೬೪). [← ಪ್ರಾ. ಪಚ್ಚೆ ಮೆ. / ಸಂ. ಪಚ್ಚೆ ಮೆ]

ಪೆಚ್ಚೆ ಮದೆಸೆ, ಪಚ್ಚೆ ಮದೆಸೆ (ನಾ). = ಪಚ್ಚೆ ಮೆ ೧. ಪೆಚ್ಚೆ ಮದೆಸೆ.
ಪಚ್ಚೆ ಮದೆಸೆಗೊಡೆಯ, ಪಚ್ಚೆ ಮದೆಸೆಗೊಡೆಯ = ಪಚ್ಚೆ ಮದೆಸೆಗೆ
ಅಧಿಪತಿ; ವರುಣ: "ನೋಚ್ಚೇರಂ, ಪಚ್ಚೆ ಮದೆಸೆಗೊಡೆಯಂ,

ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣಂ—ಈ ೩ ವರುಣಿಗೆ ಪೆಸರ್ (ಕಚನಾ. ೪೯-೩೭) ; “ಪಚ್ಚುವದೆನೆಗೊಡೆಯಂ ತಾಂ ನಿಚ್ಚಂ ನೀರೊಟ್ಟಿಲಾಣ್ಣ ನೆಗಲ್ವೆರೆನೆಲಾ ಚಳ್ಳರದೆ ವರುಣಪ್ಪಂ” (ಕವಿಕಂ. ೩೭). [ಪಚ್ಚು + ವೆಸೆ]

ಪಚ್ಚಿಯ (ನಾ). ಗೂಡೆ ; ಕುಕ್ಕಿ ; ಗಣಪತಿ ಪುತ್ರಿಯ ಪಚ್ಚಿಯದ್ದರಿ
ಮಾವಿನ ಎಲೆ . . . ಅಚ್ಚಿಯ ನಾರುಗಳನ್ನು ತಂದಿರಿಸಿದ (ಹುಲಿವಾ. ೧೪೭). [← ಕೂಡ. ಪಚ್ಚಿಯ]

ಪಚ್ಚಿವ ‘ಪಚ್ಚಿಮ’ ನೋ.

ಪಚ್ಚಿವದೆಸೆ ‘ಪಚ್ಚಿಮದೆಸೆ’ ನೋ.

ಪಚ್ಚಿಸು, ಹಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೋಳುಮಾಡು ; ಕತ್ತರಿಸು :
ಇಂಕಪ್ಪ ಮೈವಳಗಿನಮಳೆಹಚ್ಚು ನಯದನು ಕೊಯ್ಲು ಪಚ್ಚಿಸುವುದೊಡೆ
ಯೇನಹುದು (ನವನೋ. ೧೨-೬). ಹಚ್ಚಿಸು ; ಕರಕಾರಿ ಹಚ್ಚಿಸೋ
ದಕ್ಕೆ ಅಡುಗೆ ಅಳುಗಳದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಪಚ್ಚು (< ಪಮ್) + ಇಸು]

ಪಚ್ಚಿಸು, ಪರ್ಚಿಸು, ಹಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಒಂದರಲ್ಲೊಂ
ದನ್ನು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಹೊಂದಿಸು ; ಬೆಸೆ : ಕಡುವಿದುರ್ದ
ತೋರಮಾಲೆಗಳ ನಡುವೆದೊಳ್ಳೊಕ್ಕು ಪಚ್ಚಿಸಿದವೊಲ್ಲೊಡದೊಡ
ಮೇನವಂಗೆ ನಡುಕಮನೊಡರಿಸಲಾಪ್ಪದೆ ನೋಡೆ ಹಿಮಮುಂ ಗಿಮ
ಮುಂ (ಬಾಧಪ. ೪-೭೫). ೨. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳು :
ವನಜನಾಭನು . . . ಜೀವರನೆ ಪುಟ್ಟಿಸುವ ಲಿಂಗದೇಹದಿಂದ ಭನವಾಗಿ
ಜೀವಕ್ಕೆ ದಿದದಂತೆ ತೊಯಿದ ವಸನದೋಪಾದಿಯಲಿ ಪಚ್ಚಿಸುವ ತನುವಿನ
ನೆಳಲಂತೆ ಹರಿಯಾಡಲು ಜೀವನ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು (ವಿದಾಳ. ೪೪-೩).

೩. ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ ; ಸರನೊಬ್ಬ ಅಂಜನವ ಮಾಡಿ ತಂದು ತನ್ನ ಕರ
ತಲದಲಿ ಪಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ನೋಡಿದರೆ ಸರಸ ದೂರದಲಿದ್ದ ವಸ್ತು ಕಾಣೆ
ಸುವುದು (ವಿದಾಳ. ೧೨೩-೩). ಪರ್ಚಿಸು ; ೪. (ದೀಪ, ಉರಿ
ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಹತ್ತಿಸು ; ಹೊತ್ತಿಸು ; ಪ್ರಲಂತಗೊಳಿಸು :
ಸೊಡರಂ ಪರ್ಚಿಸಿದಂತಿರೆ ಬೆಡಂಗುವಡೆದನೆವ ಮುನಿಯ ದೇಹದ್ವಯಂ
ಕಡುಗವಿಲಮಾಗಿ ಕಾಂಚನದವಿಯನನುಕರಿಸಿ ತದ್ವನಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ
(ಕಾಂಡಪೂ. ೩೨೯). ಹಚ್ಚಿಸು ; ೪. ಕತ್ತಲಾಯಿತು, ದೀಪವನ್ನು
ಹಚ್ಚಿಸು (ರೂಢಿ). ೫. ಬಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮನೆಗೆ ಸುಣ್ಣ
ಹಚ್ಚಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೬. (ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು) ಉರುಂವಂತೆ ಮಾಡು ;
ಅಂಟಿಸು : ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಎರಡೂ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿಸ
ಲಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಪಚ್ಚು + ಇಸು]

ಪಚ್ಚೀಸು(ನಾ). ೧. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು. ೨. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಎಂಬುದೇ
ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗರವಾಗಿದ್ದು ಲೆತ್ತಗಳ ಬದಲಾಗಿ ಕವಡೆ
ಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಆಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ : (೪).

[← ಹಿಂ. ಪಚ್ಚೀಸ್, ಪರ್ಚೀಸ್. / ಪ್ರಾ. ಪರ್ಚೀಸ್]

ಪಚ್ಚು, ‘ಪಮ್’ ನೋ.

ಪಚ್ಚು, ‘ಪರ್ಚು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚು, ಪರ್ಚು, ಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೊಡಗಿಸು ; ಸೇರಿಸು ;
ಹೊಂದಿಸು : ‘ಪಚ್ಚುಮ್’ ಪರಾ. ೨. ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಲೇಪಿಸಿ
ಕೊಳ್ಳು ; ಅಚ್ಚುತ ನಿನ್ನಯ ಧ್ಯಾನಮಿಲ್ಲದೆ ದ್ವಾದಶನಾಮ ಪಚ್ಚುವೆನು
(ಪ್ರಸನ್ನ. ೯-೧). ೨. ಪರ್ಚು ; ೩. (ದೀಪವನ್ನು) ಅಂಟಿಸು ;
ಹೊತ್ತಿಸು : ‘ಪರ್ಚಿಸು’ ಪರಾ. ೪. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರು ;
ಬೆಸೆ : ಅವರ ಲಾಪಣ್ಯರಸ ಸಂದೈದಿ ರುಕ್ಕಿಭವನ ಕಣ್ವನೊಳು ತುಂದಿ
ಯತನೋಹಲತೆ ತವ ಬಳ್ಳಿವರದವರ ತನುಭುಜಗಳನು ಪರ್ಚಿ (ನವನೋ.
೧೦-೫೮). ಹಚ್ಚು ; ೧. ಮಗನು ಸೌಕರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ ;

ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೨. ತಿಲಕಮಂ ಭಣಿಗೆ
ಕಪ್ಪಂ ಕಣ್ಣಿ ಗುರೆ ಹಚ್ಚದೊಲವಿಂ ಕನ್ನದಿಯನ್ನೇತ್ತದೆ . . . ಕುಳಿತು
(ಪರಮ. ೩-೪). ೩. ಮಿಂಚಬೇಕೆಂದು ಬಲು ಹೊತ್ತಿಗಳನು ಹಚ್ಚಿ
ವಂಚನೆಯಿಂದಲೆ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡುವುದು (ಪುರಂದ. ೨-೨೫-೨) ;
ತುಪ್ಪದ ದೀವಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಸಂಕಟಕ ನೆಪ್ಪಿರಲೊ ದೇವ (ಕನ್ನ. ೧).
೫. ಬಳಿ ; ಲೇಪಿಸು : ಹಚ್ಚಿದಕ್ಕೆ ಬಚ್ಚಲ ಪಾಲು (ಗಾದ).
೬. ಆರಂಭಿಸು ; ನೋದಲುಮಾಡು ; ಉಪಕ್ರಮಿಸು : ಈಜೊತ್ತು
ನಿಮಗೆ ನಾಲ್ಕನೇ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಹಚ್ಚುತ್ತೇನೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧) ;
ಮತ್ತೆ ನಿನ್ನ ರಗಳೆ ರಾಮಾಯಣ ಹಚ್ಚಬೇಡ (ರೂಢಿ).
೭. (ಸಸಿಗಳನ್ನು) ಉರು ; ನೆಡು ; ನಾಟು : ಹಚ್ಚಿದ ವಸ್ತು
ಬಾಳಿ ಈಯುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೬) ; ಗಾಳಿ ಹಚ್ಚಿದ ಬಳ್ಳಿಗಾರೇನು
ನೀರರೆವರು ? (ಪದ್ಯು. ೨೩-೧೦). ೮. ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸು ; ನೋಂದಾ
ಯಿಸು : ಅವರು ಈ ಸಮಾಜದ ಸದಸ್ಯರ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಹೆಸರನ್ನು
ಹಚ್ಚಿದರು (ರೂಢಿ). [ದೇ. || ತುಳು. ಹಚ್ಚು ; ಗಡಬ. ಪರ್ಚು]

ಪಚ್ಚು, ‘ಪಚ್ಚು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚು (ನಾ). ಸೇರುವೆ ; ಹೊಂದಿಕೆ : ಭವಸಂತಾಪವಿರೋಪಮಂ
ನಿಯಮದಿಂದಿಚ್ಛಿಸುವಂ ನಿಚ್ಚಮುಚ್ಚವದಿಂ ತ್ವಚ್ಚರಹೋಚ್ಚಭಕ್ತಿ
ರಮಯಂ ಪಚ್ಚಂ [ಪಾಕಾಂ. ಪರ್ಚಂ] ಚರಂ ನಚ್ಚ ಮಚ್ಚಿ ವಲಂ ವರ್ತಿಕೆ
(ನರ್ಧಪ. ೧೩-೮೨). [← ಪಚ್ಚು]

ಪಚ್ಚು (ನಾ). (ಸುಕ್ಕಾಗಿ) ಒಳಸೇರುವಿಕೆ ; ಹಳ್ಳ ಬೀಳುವಿಕೆ :
ಅವಳ ಗಲ್ಲುಗಳು ಪಚ್ಚುದಿದ್ದಿವೆ (ಕುಂಹಂ. ೬೭) ; ಆ ಪಚ್ಚು ಬಡೆದ ಗಲ್ಲ,
ಸಪ್ತಗಾಡ ಮೊಗ-ಸಾಕು, ಸಾಕು ! ರಮಾಬಾಯರೇ ಆ ರೂಪವನ್ನು
ವರ್ಣಿಸಬೇಕು ! (ಸಮಜೀ. ೮). [← ಬಚ್ಚು]

ಪಚ್ಚುಕುಡು ‘ಪಚ್ಚುಗೊಡು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚುಕೊಡು ‘ಪಚ್ಚುಗೊಡು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚುಕೊಳ್ಳು ‘ಪಚ್ಚುಗೊಳ್ಳು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚುಗಂಟು(ನಾ). ಎರಡು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ಗಂಟು ; ವಿಭಾಗಿಸಿದ
ಗಂಟು : ಅಕ್ಕಿನೋಡ್ವಳ ಸಹಸ್ರಕುಂಠಳಂಗಳ ಪರಕಲಿಸಿ ಬಂದು
ಪೊಲಮುಯ್ಯನಳ್ಳಿಜಾಯ ಪಚ್ಚುಗಂಟುಕ್ಕೆ ಗಾಂಡೀವಧನ್ವಂ ಸನ್ನಿಹ
ನಾಗಿಹಾನ್ನೆಗಂ (ಕಂಪು. ೧೨-೨೦೨ ನ).

[ಪಚ್ಚು (< ಪಮ್) + ಗಂಟು]

ಪಚ್ಚುಗುಡು ‘ಪಚ್ಚುಗೊಡು’ ನೋ.

ಪಚ್ಚುಗೂಟ, ಪರ್ಚುಗೂಟ (ನಾ). (ಚಿತ್ರವನ್ನು ತೂಗು
ಹಾಕುವ) ದಸಿ, —ಗೂಟ : ಪಕ್ಕೋಕ್ತಿಯಿಂದನ್ನಂ ತೆಗಟ್ಟು ತನ್ನಂ
ಪೊಗಲ್ವ ಚಿತ್ರಕೆಯ ಜೀತಕ್ಕೊರಮಂ ದರಸ್ತಿತಂದ್ರಿಕೆಯನುಡ್ಡ
ಮತ್ತೀಯೆಡೊಳಚ್ಚಿಜಾಡಂತಟ್ಟಿಯು ಪಚ್ಚುಗೂಟ [ಪಾಕಾಂ. ಪರ್ಚು
ಗೂಟ] ಮಂ ಕಂಡು (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೪೭ ನ). ಪರ್ಚುಗೂಟ :
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಪಚ್ಚು + ಗೂಟ (< ಗೂಟ)]

ಪಚ್ಚುಗೆ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರಾಲೋಚನೆ ; ವಿಕಾಂತದ ಮಾತು—
ಕತೆ ; ಗುಪ್ತ ಸಲ್ಲಾಪ : ‘ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿ’ ಪರಾ. ೨. ವಿವಿಕ್ತ
ವಾದ ಸ್ಥಾನ ; ವಿಕಾಂತಸ್ಥಳ : (೪).

[ಪಚ್ಚು (< ಪರ್ಚು) + ಗೆ]

ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ವಿಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಲಹೆ ಮಾಡುವವಳು :
‘ಪಚ್ಚುಗೆಗಾರ್ತಿ, ಮಂತ್ರಗಾರ್ತಿ—ಈ ೨ ವಿಕಾಂತವರ್ತಾ’ (ಕಚನಾ.
೬೨-೩೭೯). [ಪಚ್ಚುಗೆ + ಗಾರ್ತಿ + ಗೆ (< ಗೆ)]

ಪಚ್ಚುಗೊಡು, ಪಚ್ಚುಕುಡು, ಪಚ್ಚುಕೊಡು, ಪಚ್ಚುಗುಡು, ಪಚ್ಚುಗುಡು, ಪಚ್ಚುಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹಂಚಿ ಕೊಡು; ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ನೀಡು; ಪಾಲುಮಾಡಿ ಕೊಡು; ರತ್ನ ಕಂಬಳಗಳಂ ಕೊಡು . . . ಮೂವತ್ತಿವಳು ಸೊಸೆವಿಳಕ್ಕೆ ಪಚ್ಚುಗೊಟ್ಟೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೨೫-೨೮); ಮತ್ತಮಾ ವ್ಯಪಥನಾಥನು ಬಾಡಪತ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆಲ್ಲಮಿಳಾತಳ ವಿಭವಮಂ ಪಚ್ಚುಗೊ[ಪಾಪಾಂ.ಕೊ]ಟ್ಟು . . . ಸುದರ್ಶನವೆಂಬ ಶಿವಿಕೆಯ ನೇಣಿದಾಗಳ (ಅದಿಪ್ತ. ೯-೨೨ ವ); ದಾಮೋದರಂ ಸಿಂಹೋದರಂಗಳಂ ವಜ್ರಕರ್ಣಂ . . . ನಾಡುಮಂ ದೀಡುಮಂ ಪಚ್ಚುಗೊ[ಪಾಪಾಂ. ಕೊ, ಗು]ಟ್ಟು (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೮ ವ); ಪರಿವಿಯೊಳೆಡೆಗೊಂಡ ಪಂಗೆಗೆ ತೀರ್ಥ ಪ್ರಸಾದಂಗಳನೋರಣದಿಂ ಪಚ್ಚುಗೊಟ್ಟುಂ . . . ಪೊಣಮುಟ್ಟುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೭-೮). ಪಚ್ಚುಕುಡು : ಪರಿಜನಕ್ಕೆಡಬಾದೊಡೆ ಪೊರವುಡುಂ ಪಡೆದುಡುಂ ಪಚ್ಚುಕುಡುವುಡುಂ . . . ಮೊದಲಾಗಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತಮ ಗುಣಂಗಳೊಳವು (ಪಂಚತಂ. ೨೯೪-೧). ಪಚ್ಚುಕೊಡು : ಅನವರ್ಗ ಪಟ್ಟಮಂ ಕಟ್ಟಿ ನೆಲನಂ ಪಚ್ಚುಕೊಡುವಾಗಳದ್ದಂ ಬರ್ಗ ಗಂಡರಂ ನೋಟುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭ ವ); ಇತ್ಯ ಅದೀವಂ ಭರತ ಬಾಹುಬಲಿ ಗಳಂ . . . ಅಧಿರಾಜ ಯುವರಾಜವರ್ಗದಿ ನಿಜುಸಿ ವ್ಯಪಥನೇನಾದಿಗಳ್ ಮಿಳಾತಳಮಂ ಪಚ್ಚುಕೊಟ್ಟು (ಆಪ್ತಂ. ೩೭). ಪಚ್ಚುಗುಡು : ತನಗಂ ಮನೆಗಂ ಕೆಳದಿಯಿಂದಮೆ ಪಚ್ಚುಗುಡಲೆವೇಟ್ಟು ತನಗೆ ನೀಡುವ ಪೂವಂ ತಂದಣ್ಣಂಗೆ ಕುಡಾಂ ಕೆಯ್ಯಾಸಿದನೆಂದಳಂ . . . ತೋಟಾ (ಪಾಂಕಿಪ್ತ. ೮-೮೧ ವ); ಸರ್ವಭಾಷಾಪ್ರವ್ಯಮಂ ದೇಶಭಾಷಿಗಂ ಪಚ್ಚುಗುಡುವುಡು(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೧೪); ಹರನುರಿಸಿದೊಡುರಿಪನುನೆಲ್ಲರ ಮೆಯ್ಯುಂ ಪಚ್ಚುಗುಡುವುಡೋಲ್ ಪುಗುತಿರ್ಪಾ ಸ್ಮರನಂ ಪುಗಲಿತ್ತೊಡೆ ಮನಮುಂರ ವುಡುಮಂಗಳಂಗಳಿರುವುಡುಂ ವಿಸ್ಮಯಮೇ (ಲೀಲಾಪ. ೪-೪೭); ರಾಯನುಮತಿ ಹರ್ಷದಿಂದಾ ವ್ಯತ್ಯಾಂತಮನಿತುಮನೆಳ್ಳ ಬಿಯುಸಿದುರ್ ಸಂತಸಮುಂ ಪಚ್ಚುಗುಡುವುಡುಂ (ಚಕವಿ. ೩-೧೦೪). ಪಚ್ಚುಗುಡು : ಮಿಕ್ಕಿರಿಯಂ ದಾಸಿಯರ್ಗೆ ಪಚ್ಚುಗುಡ್ಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೮-೧೯); ಭೃಂಗಾಯವರ್ಗಗಳನ್ನು ತೋಟಗನು ತಂದು ಕೊಡಲು, ಕೃಷ್ಣನು ರುಕ್ಕಿಣಿ-ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರಿಗೂ ಮಿಕ್ಕ ರಾಣೀವಾಸದವರಿಗೂ ಪಚ್ಚುಗುಡು ವನು (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೦೧). ಪಚ್ಚುಗೊಡು : ತನ್ನ ಮಾಡಿದ ಪಿಶಿತ ಮನವರ್ಗಿಲ್ಲಂ ಪಚ್ಚು[ಪಾಪಾಂ. ಚರ್, ಚ್ಚು]ಗೊಟ್ಟು ವಂಜಿರುಮೊಂದಾಗಿ ಪೋಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೯-೧೯); ತದ್ವೈತ್ಯಾಧಮಂ ನೀಳದಿಂ ದಿರಿದಂ ಭೂತಗಣ್ಯಮಂಡಗಣ್ಯಕಂ ಪಚ್ಚುಗೊ[ಪಾಪಾಂ. ಚ್ಚುಕೊ]ಟ್ಟುಂದದಿಂ (ಜಗದಿ. ೫-೪೭). [ಪಚ್ಚು(<ಪಸು)+ಕೊಡು]

ಪಚ್ಚುಗೊಳ್, ಪಚ್ಚುಕೊಳ್, ಪಚ್ಚುಕೊಳ್, ಪಚ್ಚುಗೊಳ್, ಪಚ್ಚುಕೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳು; ಭಾಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಪ್ರತಿದಿನಕ್ಕೊಂದು ಮುಳ್ಳು ಕೊಡುಮನೊಂದು ಮೊಗಪೆ ನೀರುಮಂ ನೆಲ ಮನೆಯೊಳಗೆ ನೀಡಿದೊಡನುರು ಪಚ್ಚು[ಪಾಪಾಂ.ಚರ್]ಗೊಂಡುಣ್ಣರ್ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೧೮೨-೧೧); ಮೃಗನಯನೆಯ ಮನದ ಪೆದಮಂ ಪಚ್ಚುಗೊಳ್ ಬಗೆದಂತಾಕುಳಚ್ಚುಂ ದೃಗಂಬುವಂ ತೊಡೆದು ಮುಳ್ಳಿನಂತೆಂದಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೫೩); ನಯನ ಪ್ರಭಾಗಪಾಯ್ತಾದಿಯೊಳಕ್ಕೆರಿಯಂ ಪ್ರಿವರ್ಗಮವು ಪಚ್ಚುಗೊಳ್ ಪ್ರಿಯಾದಿಂವಲ್ಲದೊಡಬಲೆಯ ನಯನವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣಂ ಪಿಶಿತುಂಟೆ (ಸಕಪಂ. ೩೭೪). ಪಚ್ಚುಕೊಳ್ : ಜಕ್ಕ ವಕ್ಕಿಗಳ್ ಸುರತಮಕರಧ್ವಜನ ಸುಭದ್ರೆಯ ವಿರಹಪರಿತಾಪಮಂ ಪಚ್ಚುಕೊಂಡಮಂಗೊಂಡಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೮ ವ); ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯೊಳ್ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಪ್ಪ ಮುಷ್ಣಬುದ್ಧಿಯಂ ಕರೆದು ಪೊನ್ನಂಪಚ್ಚು [ಪಾಪಾಂ.ಚರ್]ಕೊಳ್ಳಮನೆ (ಪಂಚತಂ. ೧೭೦-೮). ಪಚ್ಚುಕೊಳ್ :

ಮೇಲಿನ 'ಪಂಚತಂ.' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. ಪಚ್ಚುಗೊಳ್ : ಮದನಾತುರೆಯಪ್ಪನ್ನೀ ಹೃದಯದ ರಾಗವನೆ ಪಚ್ಚುಗೊಂಡಂತೆ ಕೆಂಪೊದವಿದ ಪಡುವಣ ದನೆಗೆಯ್ದು ವನರುಣ ರುಚಿಪ್ರಕಾಶನಪ್ಪ ದಿನೇಶಂ (ಪಾಪಾಂ. ೮೦೮); ಸಮಭಾಗಂ ಬರೆ ಹಸ್ತಿ ವಾಜೆ ಸಹಿತಂ ಭಂಡಾರಮಂ ಪಚ್ಚುಗೊಂಡು ಮಗಂಗಳ್ ಮನಿತ್ತು (ಅನಂಪ. ೧೨-೩೦); ಎಂದಿನ ತೆಜನಲ್ಲದೀನಂದೀ ವಲ್ಲಭಿಯ ವದನವನಂ ಕೊರಗಿತ್ತೆಂದುದನೆ ಪಚ್ಚುಗೊಳ್ಳೊಂದಂದದಿನೇನರಸನಾನನಂ ಕೊರಗಿ ದುದೋ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೭೫); ಕಾಂತೆಯ ಚಿಂತೆಯನಾ ವಿಭು ತಾಂ ಪಚ್ಚುಗೊಂಡು ತಳೆದಂತೆಂದಂ (ರಾಜೇ. ೩-೭೦). ಪಚ್ಚುಕೊಳ್ : ಸಮಾನಭಾಗಿಯೆಂಬ ಪಚ್ಚುಕೊಂಡುಂಬರೆ ಮಂಗಳ ಮಹಾಪ್ರೀ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೧೫೭-೭೫; 1181). [ಪಚ್ಚು(<ಪಸು)+ಕೊಳ್]

ಪಚ್ಚುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಂಚಿಹೋಗು; ಇಬ್ಬಾಗವಾಗು : ಒಡವುಟ್ಟಿದ ತಳದಳಿಸುವ ತುಡುಗೆಯ ದುಗುಲದ ನಮೇರುದಾಮಕಮೊಳ್ ಪಚ್ಚುಡಿ ದುಡುಂ ಪರಾರ್ಥಕೂಟದ ಬೆಡಂಗೊಡಂಬಟ್ಟು ದಿವರಹದಿಂದ್ರರೊಳಂ (ಪಾಂಕಿಪ್ತ. ೯-೨೩೦). [ಪಚ್ಚು(<ಪಸು)+ಉಡಿ]

ಪಚ್ಚುನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ಕಿವಿಮಾತನ್ನು ಹೇಳು; ಪಿವಿಮಾತನ್ನು ಹೇಳು; ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸು : ಅರಸಾ ನಿನ್ನ ಸುಹೃದ್ಯನರಣಯಂ ಕರುಣೆಯವಗೆ ನೀಡುನಿಡೆಯನೊದವಿಸಿ ಭರಿದಂ ಬರ್ಗನೆನುತುಮೆನ್ನಂ ನಿನ್ನೆಗೆಟ್ಟಿದಳನುತ ಪಿರಿದುಂ ಪಚ್ಚುನುಡಿವ ತೆಜದಿಂ ಜಯನರಪಾಲಕನಾ ಕರ್ಣಾಂತಂ ತೆಗೆದುರುಕೋದಂದದ ನಾರಿ ಕರಂ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡವಡೆದುಡಾಗ (ಜಯಕಾ. ೭-೯). [ಪಚ್ಚು(<ಪಚ್ಚು)+ನುಡಿ]

ಪಚ್ಚುನುಡಿ (ನಾ). ಪಿವಿ ಮಾತು; ಕಿವಿ ಮಾತು; ಗುಟ್ಟಿನ ಮಾತು : ಬೆಚ್ಚಿದ ಕೊಲ್ವಿನೆಂದಾ ದಾದಿಯೊಳು ತಾನು ಪಚ್ಚುನುಡಿಯ ನಾಡಿದಳು (ಪ್ರಭಂಜ. ೨-೫೭). [ಪಚ್ಚು(<ಪಚ್ಚು)+ನುಡಿ]

ಪಚ್ಚುಮಳಲು (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಮರಳು; ನುಣ್ಣುರಳು : ಮೊಳ ಕಾಲುಬದ್ದ, ಜುಸುಬಿಗಿಂತ ಕೇಡಾಗಿರುವ ಪಚ್ಚುಮಳಲಿನ ಬಯಲಂತೆ, ಅಂತಹ ಮಳಲುನೆಲದಲ್ಲಿ ಆ ಹೇರನ್ನು ಒಂದು ಮೂರುದೂರ ಎಳೆದು ಕೊಂಡು ಹೋದ ಎತ್ತಿಗೆ ಚಿನ್ನದ ಕೋಡಣಸು (ಬಿಳುಮ. ೧೭೩). [ಪಚ್ಚು+ಮಳಲು(<ಮಣಲ್)]

ಪಚ್ಚುವರೆ (ಕ್ರಿ). ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಹರಡು; ಕೆಡಣ್ಣದ ಮುಡಿಕ್ಕಟ್ಟು ಪಚ್ಚುವರೆದು[ಪಾಪಾಂ. ಪರ್ಚ ಪರೆದು]ಮುಚ್ಚಿ ಮುಸುಂಕಿ ಭಾಳತಳಮಂ (ಗರಿಕ. ೮-೭೭ ವ). [ಪಚ್ಚು(<ಪಸು)+ಪರೆ]

ಪಚ್ಚಿ 'ಪಸು' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿ 'ಪಚ್ಚು' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿ 'ಬಚ್ಚಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿ ಕದಿರು (ನಾ). -ಪಚ್ಚಿತೆನೆ; "ಒಂದು ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ" (ಸುಕೀ). [ಪಚ್ಚಿ(<ಪಸು)+ಕದಿರು(<ಕದಿರು)]

ಪಚ್ಚಿ ಕರ್ಪುರ 'ಪಚ್ಚಿಗಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿ ಕರ್ಪುರ (ನಾ). -ಪಚ್ಚಿ ಕರ್ಪುರ : "ತುಪಾರಗಾರಿ-ಪಚ್ಚಿ ಕರ್ಪುರ" (ಒಪ್ಪ. ೭೧); ಚಾಪುರ್ಕಿ ಜ್ವರಕ್ಕೆ :-ಪಾಪಾಣ ಪಣ ೧ ತೂಕ, ಕೋಷ್ಕ ಹಣ ೧ ತೂಕ, ಪಚ್ಚಿ ಕರ್ಪುರ ಹಣ ೨ ತೂಕ ಇವಿಷ್ಟನ್ನೊ . . . ಮದಕನೆಯ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿವಿ. ೧೩೨). [ಪಚ್ಚಿ(<ಪಸು)+ಕರ್ಪುರ]

ಪಚ್ಚಿ ಕಾಯಿ 'ಪಚ್ಚಿಗಾಯಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿ ಗಂಜಿ (ನಾ). ಕಲಾಬತ್ತಿನ ಹಸಿರಂಚು; ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಕಂಬಿ : ಪಚ್ಚಿಡವ ಹೊದನ್ನೆ ಪಚ್ಚಿಗಂದಿಯಾ ಪಾಗಾನೆ ಸುತ್ತನ್ನೆ (ಮುಟ್ಟ. ೨೪). [ಪಚ್ಚಿ(<ಪಸು)+ಕಂದಿ]

ಪಚ್ಚಿಗನ್ನವಚ್ಚ (ನಾ). ಮರಕತದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಣಾಭರಣ : ಎಳಗಲ್ಲದೊಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಬೊಟ್ಟು ಕೆಳಗೊಂಡೊಪ್ಪುವ ಪಚ್ಚಿಗನ್ನವಚ್ಚಂ (ಚರಣ. ೩-೪೪). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕನ್ನವಚ್ಚ]

ಪಚ್ಚಿಗಪ್ಪುರ, ಪಚ್ಚಿಕ್ಕಪ್ಪುರ (ನಾ). = ಪಚ್ಚಿಕ್ಕಪ್ಪುರ:ಪಚ್ಚಿಗಪ್ಪುರ ಪನ್ನೀರು ವ್ಯುಗ್ರಾಧಿ ಮುಖ್ಯರೇಪನದಿ ತಿಗುರನಿಕ್ಕಿದರಾಕೆಯರು (ನೋಟಕ. ೨೩-೧೨). ಪಚ್ಚಿಕ್ಕಪ್ಪುರ: ಕಸದ ಕೊಟತೆಗೆ ಪಚ್ಚಿಕ್ಕಪ್ಪುರದ ರಜನನಂದಿಲದ ಕೊಟತೆಗೆ ಸುಧೆಯನು ಹುಸಿಯ ಕೊಟತೆಗೆ ಸತ್ಯವನು ಕೊಟ್ಟು ಕಡಿಸುವಂತೆ (ಅಸಪ. ೨-೧೩೨); ಪಚ್ಚಿಕ್ಕಪ್ಪುರವಚ್ಚಿಗಲನ್ನು ಕೊಡಬೇಡಳು ತಂದೋರ್ವ ಸಖಿಯೆಂದು ಕಿಚ್ಚು ಪತ್ತಿಡ ತೊಡುರಿಯೆ (ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೩-೨೦). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕಪ್ಪುರ]

ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬುನ 'ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬುನ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬುನ, ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬುನ (ನಾ). ಸಂಸ್ಕರಿಸದ ಕಬ್ಬಿಣ; ಶುದ್ಧವಾಗದ ಕಬ್ಬಿಣ: ಕತ್ತರಣೆಯ ಬುಸವುಯಂ ಪತ್ತಿ ಹಿತಾಹಿತದೀಕರಣಂ ಪುಯಂ ಪತ್ತಾ ಮುನಿಪಂ ಭ್ರಾಮಕ ದತ್ತಿಳಸುವ ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬುನ[ಪಾಣಂ. ಬ್ಬು]ನಕ್ಕೆಣೆಯಾದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೪೩). ಪಚ್ಚಿಗಬ್ಬುನ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರ ವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕಬ್ಬುನ(\leq ಕಪ್ಪುನ)]

ಪಚ್ಚಿಗಾಯ, ಪಚ್ಚಿಗಾಯಿ (ನಾ). ಹಸಿರು ಕಾಯಿ; ಮಿಡಿ ಕಾಯಿ: ವೃಕ್ಷಕಾಲಮುಲ್ಲಂ ತರ್ಣನೆ ಪಚ್ಚಿಗಾಯೋರವಣ್ಣಂ ಪಡೆದುನಾಗ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೩-೪). ಪಚ್ಚಿಗಾಯಿ.

ಪಚ್ಚಿಗಾಯಿಗಿಡ=ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಅಡಿಕೆಬಾಳೆ. . . ಪಚ್ಚಿಗಾಯಿ ಗಿಡ, ದೊಡ್ಡ ಮೆಕ್ಕ, ಹಾಲ್ಮೆಕ್ಕಬಳ್ಳಿ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೪೨).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕಾಯಿ]

ಪಚ್ಚಿಗಾಣ 'ಪಚ್ಚಿಗಾಣ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿಗುಪ್ಪಸ (ನಾ). = ಪಚ್ಚಿಗುಪ್ಪಸ ೨: ಮಿಡುಗುವ ಪೀಲಿಗಟ್ಟು ಪೊಸ ನಿಗ್ಗವೊಳ್ಳಲಿ ಪಚ್ಚಿಗುಪ್ಪಸಂ ಕಿಟುಪಳಿರಾಂತ ಚೆಲ್ಲಣಮದೇಂ ಬಗೆಗೊಂದುದೊ ತಪ್ಪಿರಾತರಾ (ಕಬಚಂ. ೩-೨೭).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕುಪ್ಪಸ]

ಪಚ್ಚಿಗಿಂಪು (ನಾ). ಒಂದು ಮಿಶ್ರ ಬಣ್ಣ; ಹಳದಿ ಮತ್ತು ಕೆಂಪು: ಮಿಗೆ ಪಚ್ಚಿಗಿಂಪುಲತೆಗೆಯ ಹುರುಡುಪು ತಳುಗಲ್ಲವಾ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಗೆ (ನರ್ಧಕ. ೪-೪೦). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕಿಂಪು]

ಪಚ್ಚಿಗೊಂಡಲ (ನಾ). ಮರಕತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ತೊಂಡಿಲು(?): ಅಲರೆನೆವಳದೊರೆಯರಲಿ ಬಲಿಡಿ ಮಿಸುಪ ಪಚ್ಚಿಗೊಂಡಲಮಳಿ ಕಜ್ಜಲ ತಲಕಮಾಗೆ ತೋರ್ಪುದು ಸಲಿ ಸೂಗಯಿಸಿ ಬಾಲನಂದದಿಂ ಮಾಕಂದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೩೬).

[P ಇದು 'ಪಚ್ಚಿಗೊಂಡಲ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಪಕ್ವವಿವರಣೆ]

ಪಚ್ಚಿಗೊಡೆ (ನಾ). ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಕೊಡೆ: ಪೊದಟ್ಟು ಪಚ್ಚಿಗೊಡೆ ಯೆಂಬಂತೆ ಪಂಕೇಚಿನೀದಳಮಂ ಬಾಳಕರೇಣುವಂ ಬಯಕೆಯೊಳ್ ಕೊಂಡಾಡುತಿರ್ಪತ್ತಿ ಭಂ (ಲೀಲಾವ. ೮-೪).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಕೊಡೆ]

ಪಚ್ಚಿ ತೆನೆ 'ಪಚ್ಚಿಯ ತೆನೆ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿ ತೈಲ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ತೈಲ: ಪಚ್ಚಿ ತೈಲ ಹಾಕಿ ಮೂಳೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಗಂಟಕಾಲ ಉಜ್ಜಿದ ಪಂಡಿ ತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. . . ಒಂದು ಕಾಲೇ ಪೃಥ್ವಾವಾಗುವ ಸಂಭವನೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂದು (ದೇವತಂ. ೨೪೧). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ತೈಲ]

ಪಚ್ಚಿ ತೋರಣ 'ಪಚ್ಚಿದೋರಣ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿ ದೇವರು (ನಾ). ಪಚ್ಚಿಯ ಬಣ್ಣದ ಮೈಯುಳ್ಳ ದೇವರು: ವಿಷ್ಣು: ಹುಚ್ಚನೆಂದರು, ಬುಚ್ಚನೆಂದರು, ಮುಚ್ಚು ಮರೆಯುವನೆಂದರು. ಕಚ್ಚು ನುಡಿದರು, ಚುಚ್ಚು ನುಡಿದರು. ಪಚ್ಚಿದೇವರೆ ಬಲ್ಲನು (ಕವಿಪು. ೨೦-೨೯). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ದೇವರು(\leq ದೇವರ)]

ಪಚ್ಚಿ ದೋರಣ, ಪಚ್ಚಿ ತೋರಣ (ನಾ). ಹಸಿರಾದ ತೋರಣ; ಹಸಿರುತೋರಣ: ಕಾಂತ್ಯ ತೋರಣ, ತಳಿವೋರಣ, ಪಚ್ಚಿದೋರಣ, ಮಕರದೋರಣ (ಕಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ತಳಿವೋರಣಂ ಪಚ್ಚಿದೋರಣ ಕಾಂತ್ಯಮಕರತೋರಣ (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೯೩). ಪಚ್ಚಿ ತೋರಣ: ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಪಚ್ಚಿ ತೋರಣಗಳು ರಾರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಗೂಢ).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ತೋರಣ]

ಪಚ್ಚಿ ಪಡಿಮೆ (ನಾ). ಹಸಿರುಬಣ್ಣದ ಪ್ರತಿಮೆ: ಯಾವ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೇನು ಕಡಿಮೆ, ರೈತನ ಈ ಹಸುರು ಪಡಿಮೆ, ಶಿವಪ್ರಿಯನ ಪಚ್ಚಿ ಪಡಿಮೆ? (ಕದಳ. ೩೪-೩). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಪಡಿಮೆ]

ಪಚ್ಚಿ ಪಯಿರು (ನಾ). ಹಸಿರಾದ ಬೆಳೆ: ಪಚ್ಚಿ ಪಯಿರಿನ ನಾಡ ಅಚ್ಚು ಅಚ್ಚು ಒತ್ತಿದ ಮೈಯ ಸಿರಿಯೇ (ಸಾದರೀ. ೯-೩).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಪಯಿರು(\leq ಪಯಿರು)]

ಪಚ್ಚಿ ಬಾಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಾಳೆ; ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಬಾಳೆ: ಪಚ್ಚಿ ಬಾಳೆ, ನಾಡ ಬಾಳೆ, ಮಧುರಂಗ ಬಾಳೆ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಜಾತಿಯ ಬಾಳೆಯ ಬನಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದವು (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೫೫).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಬಾಳೆ(\leq ಬಾಳೆ)]

ಪಚ್ಚಿ ಮಾಲೆ (ನಾ). ಹಸಿರು ರತ್ನಗಳ ಮಾಲೆ; ಮರಕತಮಾಲೆ ಮಾಲೆ: ಪಚ್ಚಿ ಮಾಲೆ, ಪೂಮಾಲೆ, ವನಮಾಲೆ (ಕಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಮಾಲೆ]

ಪಚ್ಚಿಯ 'ಪಾಚ್ಯಾ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಿಯ ತೆನೆ, ಪಚ್ಚಿ ತೆನೆ, ಪಚ್ಚೀ ತೆನೆ (ನಾ). (ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಕದಿರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ತೆನೆ: ಬಲುಗಂಪು ಸೊಂಪು ಮಾಡಿದವೊಲು ಪಚ್ಚಿಯ ತೆನೆ ಗಳೊಪ್ಪಿ ದುವು(ಮಲ್ಲಕಾ. ೪-೪೧೬). ಪಚ್ಚಿ ತೆನೆ: ಐಳ ದಾಸವಾಳ ಪಚ್ಚಿ ತೆನೆ ಬನ್ನಿ ಪತ್ತಿ ಎಳೆಯ ಶ್ರೀಗಂಧದ ಪಪ್ಪುರಿ (ಸಿದ್ಧ ಪು. ೧೪-೯೫). ಪಚ್ಚೀ ತೆನೆ: ಮರುಗ ಪಚ್ಚೀ ತೆನೆ (ಚಂಗೂರಿ. ೫೩). [ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ತೆನೆ]

ಪಚ್ಚಿಯ ಟಿ (ನಾ). ಮರಕತ ಶಿಲೆ: ಮುಕ್ತಿಸ ಮತ್ತವಾರಣ ಪುಷ್ಪ ರಾಗದ ಪುತ್ತಳಿ ಪಚ್ಚಿಯ ಟಿಗಳ ಉತ್ತಮವೇದಿ ರತ್ನದ ಮೃಗಿ ಮೆಯ್ಯತ್ತಿರೆ ಮೆಟೆದುಡಾ ಭವನ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೯೪).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಟಿ]

ಪಚ್ಚಿಲಿ (ನಾ). ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಎಲೆ; ಹಸಿರಲೆ: ಕಂದಳರ ತಳ ಮಿದೇಕೆಂದು ಹಸ್ತಾಗ್ರದೊಳ್ ಪಚ್ಚಿಲಿಯಂ ಕೊಂಡಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟು ತೊರೆದು ಸಿಡಿದಿನಂ ಕಯ್ಯಲೆತ್ತಿಂಗೆ ಮುಂಗೈ ಸುರಿವನ್ನಂ ಕಾಮು ನೆಚ್ಚಂ ಪಡಲೆಡುವಿನೆಗಂ ಪೊರನಾರೀನಾಯಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೪-೧೪೫); ತಾವರೆಯ ಪಚ್ಚಿ[ಪಾಣಂ. ಚ್ಚಿ]ಲಿಯಂ ಮೆಯ್ಯಾಳಾಂಕು. . . ನೀರ್ವಣ್ಣಂ ಕಿ ಪರ್ಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೧೫); ಪಚ್ಚಿಲಿ, ಪಚ್ಚಿಡಳೆ, ಪಚ್ಚಿಲಿ (ಕಮದ. ೧೪೨ ಪ್ರಯೋ); ಹಾವಿನ ಹೆದವನದೊಡವು ಮುಡಿದ ಕಾಡ ಹೂವ ಮೆಯ್ಯಾಳೆ ದಾನೆನೊಳ್ಳು ಮಾವಿನ ಪಚ್ಚಿಲಿ ದುಪ್ಪಟಿಯುಡಿಯೊಳಾ ವನಚರಿಯೊಪ್ಪಿದರು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೩-೩೬); ಪಚ್ಚಿಲಿಯ ಕರುವನೊಡಗಿದ ಮರದ ಪೊರೆಯ ಕಾಳ್ಚಿಟ್ಟು ಕೊಂಡುರವೊರಾ ಜ್ವಾಲೆಯ ಮುಳಿಸಿ ನೊಡನೆ ಪಚ್ಚಿ ತಮರಾಪಗೆಯ ಕೋಪಂ (ಪ್ರಿಯಭಾ. ೯-೩೨).

[ಪಚ್ಚಿ(\leq ಪಸ್ಸು)+ಎಲೆ]

ಪಚ್ಚೆಲೆದೊಂಗಲ್ (ನಾ). ಹಸಿರಾದ ಎಲೆಗಳ ಗುಚ್ಚು : ಸಿರಿಮಂ ಪಚ್ಚೆಲೆದೊಂಗಲ್. ಪಚ್ಚೆಲೆದೊಂಗಲ್ ಗಲಂ ಪುಡುಕಿ ಸುಯ್ಯುಕ್ತಿರ್ಕೊನೋ ಮುಗ್ಗಿ ಮೈಗರೆದಾಣದೊನೆಗತ್ತು . . . ಎನುತುಂ ಬಂದಾ ಶುಕಂ ಸೋಂಕಲೊದನೆ (ಲೀಲಾವ. ೬-೯೬). [ಪಚ್ಚೆಲೆ + ತೋಂಗಲ್]

ಪಚ್ಚೆವ (ನಾ). (?) : ಕೈಮಡೆಗೊಂಡ ಪೆಟವನಂತೆ ಕುಕ್ಕುಬುಸಿ ಪೊಕ್ಕು ಸಾರ್ ಪಚ್ಚೆವದ ಪದವಿನೋಕಂ ಮುಚ್ಚಿ ನೋಬ್ಬಿ ರಾಜರಾಜನ ಕಣ್ಣಳಂಗಣ ದೊಳ್ ಬೆಡಂಗು ಭಂಗಿವಡೆವಿನಮೇಟಾ ತೋಟಾ (ಅನಂಪ. ೨-೩೦ ವ).

[?]

ಪಚ್ಚೆವಟ್ಟು (ನಾ). ಮರಕತದ ಬಟ್ಟು, — ಉಂಡೆ : ಕಾವಿಕ್ಕಿ ದಯಸ್ಕಾಂತದ ಪೂವಂ ಚುಂವಿಸುವ ಪಚ್ಚೆವಟ್ಟುಗಳವೊಂದಿವರದಿ ನಬಲೆಗೊಂಚಲ ಪೂವುಗಳಂ ಪೊಡೆಯ ಪತ್ತಿ ಮುತ್ತಿದುವಳೆಗಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೬-೬೫). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ಬಟ್ಟು ?]

ಪಚ್ಚೆವಡಿಗ (ನಾ). ಮರಕತದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪೀಕದಾಣಿ, — ಉಗುಳುಪಾತ್ರೆ : ಅಲಡ್ ಮೊಗದಿಂದ ನಜುದಂಬುಲಮುಗುಕ್ಕುಳಿ ಪಚ್ಚೆವಡಿಗದೊಳೆಂಬಂತಲರ್ಪಲರಿಂದುಗುತಂ ಕೀಳಲೆಯೊಕ್ಕುಧುಮಿಶ್ರ ತದ್ರೂಂ ರಂಜಿಸುಗುಂ (ರಾಜಕೀ. ೨-೬೦).

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವಡಿಗ]

ಪಚ್ಚೆವಡಿಸು 'ಪಚ್ಚೆವಡಿಸು' ನೋ.

ಪಚ್ಚೆವಣ್ಣ (ನಾ). ಹಸಿರು ಬಣ್ಣ : ಪಚ್ಚೆವಣ್ಣದ ಕಿಜುಗಿಯಂ ನಿಜಾಗೆವಿದಿದುಡಿಸಿ (ಮದೇಶ. ೧೬-೬). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ಬಣ್ಣ]

ಪಚ್ಚೆವರಲ್ (ನಾ). ಹಸಿರುರತ್ನ ; ಮರಕತಮಣಿ : ಅಮೃತ ಸಾರವಾರಿಯಂ ಪಚ್ಚೆವರಲ ಕರಗಂಕೊಳ್ ತೀವಿ ತೆಂಬೆಲರ ಪೊಯ್ತಿನಿಂ ತಣ್ಣು ವಡೆಯಲೆಂದು ನೆಲೆಪಿವಂತರ್ಧ ನೀರ್ಗಾಯ ತುಜುಗಲಿಂದೊಳಗಿದ ನಾಳಿಕೇರಭೂರುಹಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೧೦೫ ವ); ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಿಜಾನು ರಾಗದಿಂ ಕೊರಳೊಡವಿಗೆ ಸಮೆದಿದ್ ಪಚ್ಚೆವರಲ ಪದಕಗಳೆಂಬಂತೆ ಪಸುರ್ಗಾಯ ತುಜುಗಲಿಂ ಮೆಲೆವ ಕ್ರಮುಕವ್ಯಂದಂಗಳಂ. (ಕ್ರಿ.ಪು. ೬-೬ ವ); ಎಸೆವ ಮಿಡಿಗಳ ಪಚ್ಚೆವರಲ ಸೂಸಳಗಳೆಂದ . . . ಚರಿಪ ಮುಡುಂದಿಗಳ ನೀಲಮಣಿಮಾಲೆಯಿಂದೆಸೆವ ಮಾಮರಂಗಳೆ ವಸಂತಂ ಸ್ಮರನ ಬರವಿಗೆ ಕೈಗೈದ ಗೂಡಾರಮೆನಲೆಸೆದುವು (ಚಬ. ೪೫-೨೦).

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವರಲ್]

ಪಚ್ಚೆವರಿಗೆ (ನಾ). ಹಸಿರುರತ್ನದ ಗುರಾಣಿ ; ಮರಕತದ ಗುರಾಣಿ : ಅಸುರಕೋಳಾಹಳನ ದೈತ್ಯಮರ್ಧನನ ಪಾನವಾರಿಯ ರಕ್ಕಸಜೂಜಿನ ಪಚ್ಚೆವರಿಗೆಯ ಪಸವನದ[ಪಾಕಾಂ. ಪಚ್ಚೆಯ ಪರಿಗೆಯ ಪಸರದ] ಪಾರಿಯದೊಯ್ಯಾರದ ಕೆಂದಟ್ಟಿನ ಪಂತಿಯ . . . ದಿರುದಿನ ಪರಿಗೆಕಾಬರ ಪರಿವೀಧಿಯೊಳಂ (ಗಂಕ. ೬-೫೪ ವ).

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವರಿಗೆ]

ಪಚ್ಚೆವಲಗೆ (ನಾ). ಮರಕತವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿದ ಹಲಗೆ : ನೀಲಮಣಿ ಫತ್ತಿಗಳ ವಜ್ರದ ಸಾಲುಗಂಬದ ಪಚ್ಚೆವಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮುತ್ತಿನ ಲೋವ ಹನಳದಿ ಕಡೆದ ಬೋದಿಗೆಯ ಸಾಲು ಮಣಿಮಂಟಪದ . . . ನಳನ ಚಿಂತೆಯ ತಾಳಿದಂಗೆನೆ ಸತಿಯರೊಡನರೆ ಕಂಡುದಾ ಪತ್ತಿ (ನಳ. ೨-೩೦). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವಲಗೆ]

ಪಚ್ಚೆವಾಕಲು (ನಾ). ೧. ಬಳ್ಳಿಮನೆ ; ಲತಾಮಂಟಪ. ೨. ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ. ೧, ೨ : ಪಚ್ಚೆವಾಕಲೆಯಂಬ ಶಬ್ದಂ = ಕೇರಿಂ ಮಾಡಿದ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯಂ, ಮಲ್ಲಿಕಾಲತೆಯಲ್ಲಿಯಂ (ತಮದ.ಮ. ೩೧೨). 'ಪಚ್ಚೆವಾಗಲ್' ಪರಾ.

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವಾಕಲು (< ಪಾಗಾರ)]

ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ (ನಾ). ಹಸಿರಾದ ಬಿಲ್ಲು ; ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲು : 'ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲ' ಪರಾ.

ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲಣ್ಣ - ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲ : ಏನೇನು ಝಂಝಾಣಲ ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲಣ್ಣ ನೇನಾದ ಹುಚ್ಚುಗೊಂಡಂತೆಮ್ ದಿಸುಟುಹೋದನೆ (ಭರಣ. ೫೨-೫೬).

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವಿಲ್]

ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲ (ನಾ). ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ; ಕಾಮು : ಇಚ್ಛೆಗಾರ್ ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲರಿಂ ಮುಚ್ಚು ವಡೆವಟ್ಟರಿಂ ಮಿಗೆ ತಳರ್ಪಣ್ಣಿರೇಗಣ್ಣ ಪರ್ಚನಚ್ಚರಿಯರಿಂ (ರಾಜಕೀ. ೧-೧೩೫ ವ); ಎಮ್ಮತ್ತಪತಿಗೆ ಶಕಪಚ್ಚೆ ವಿಲ್ಲಮಾನ ಪುತ್ರರಾಗಲಿ (ಲಕ್ಷ್ಮ. ೩-೩೧-೩೨); ನಿಮ್ಮಣಿಗೆ ವಾಂಚಾಕ್ಷಿಯು ವಿದರ್ಭಿಯನೀಗ ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲಗೆ ಕೊಡಹೇಳಲದ ಕೇಳಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಕೋಪದಿ ಪೇಳ್ವನಂತು (ಕಂದಕೊ. ೧೯೩).

ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲಾಗಮ - ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ : ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ಲಾಗಮದ ಪಂವಿಡಿ ಯೋನಿಸುಳೆಯದಚ್ಚರಿಯ ದೀರಿಯತುಲಾನಂದಗಳ ತೋರಿ (ಲಕ್ಷ್ಮ. ೧-೧೬-೬).

[ಪಚ್ಚೆವಿಲ್ + ಅಗ]

ಪಚ್ಚೆವೆಣ್ 'ಬಚ್ಚೆವೆಣ್' ನೋ.

ಪಚ್ಚೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮೈ ಹಸಿರುಗಟ್ಟುಗನ್ನೇಜವಾಗು : ಮುಚ್ಚೆಯಂ ಪಚ್ಚೆವೋದ ಕಿಜುವಮ್ಮನಂ ಬಂದಿಗೊಂದಿಕ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೫೬-೨೮). ೨. (ಅಲಂ) ನಿರಾಶೆಹೊಂದು ; ಪ್ರತಿಫಲ ಪಡೆಯದೆ ಹೋಗು : ಮೆಚ್ಚಂ ನಚ್ಚ ಪಚ್ಚೆವೋದಂ. ಆಯ್ತು ನೋಬ್ಬಿಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೮-೨೬). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ವೋಗು]

ಪಚ್ಚೆಸಾರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪಚ್ಚೆರತ್ನ ; ಉತ್ತಮವಾದ ಮರಕತಮಣಿ : ಓಳಿದೋರಣಮಾಯ್ತು ಹಾರದ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಮಾಲೆ (ಪಂಪ. ೧೪-೧೫); ಪಂಚಶರ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಪಂಚರತ್ನದ ಸಂಜಯಕ್ಕೆ ಪಚ್ಚೆಸಾರದ ಕೇರಂ ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ನಂದನಕ್ಕೆ ಬಾಬ್ಬೀಲಿಯಾದ ಕೇದಗೆಯ ಬನದ ಬಳಸಿನೋಳಿಗೆ (ಅನಂಪ. ೧-೯೦ ವ). ೨. (ಮರಕತಮಣಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ (?) : ಪೊಸ ಮಾವಿನ ಮಿಡಿಯೊಳ್ ಪಚ್ಚೆಸಾರಮಂ ಮಾಡುಮ್ಪಾಯಿಂ ಮುಕ್ಕೊರ್ವಳ್ . . . ಮಿಡಿಯಂ ಕೊಯ್ವಳ್ (ಅವಿಪ. ೧೧-೯೮), ಮಾಮಿಡಿಗಳಂ ತೆಗೆದು ಪಚ್ಚೆಸಾರಮುನಿಕ್ಕು . . . ತೋರಮಲ್ಲಿಗೆಮುಗುಳ ಮೂಕುತಿಯ ನೊಸೆದಿಕ್ಕಿ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೧೪ ರಗಳೆ); ಕಾಂಚವಾರದ ಕಾಂಚಯುಮಂ ಪಸುಮೀದಿಯ ಪಚ್ಚೆಸಾರಮುಮಂ ಚಂಪಕದ ಚಂಪಕಮಾಲೆಯುಮಂ . . . ಮನೋಹರಮನೆ ಸಮೆದು ತಮತಮಗೆ ಪಸವನಗೊಂಡು (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೧೧೪ ವ). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ಸಾರ]

ಪಚ್ಚೆಹಕ್ಕು (ನಾ). ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ಪಚ್ಚೆಹಕ್ಕಿಯು ಪಾರಿವಾಳವು ಹೆಚ್ಚಿನಾ ಗೌಜೇನ ಹಕ್ಕಿಯು . . . ಮೆರೆದವರೊದಿ (ಗೋಪಾಡು. ೧೩).

[ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ಹಕ್ಕು (< ಪಕ್ಕು)]

ಪಚ್ಚೆತೆನೆ 'ಪಚ್ಚೆಯ ತೆನೆ' ನೋ.

ಪಚ್ಚೆಲಿ 'ಪಚ್ಚೊಲಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚೊಲಂತಿ, ಪಚ್ಚೊಲಿತಿ, ಹಚ್ಚೊಲಿತಿ (ನಾ). (ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ) ಗೋಸುಂಬೆ; ಉಸರವಳ್ಳಿ : ಪಗರಣಿಗರಂತೆ ಪಚ್ಚೊಲಂತಿಯಂತೆ . . . ಜೀವಂಗಳ ಬಗೆದ ಬಚ್ಚೆಗಿಯಕ್ಕುಮೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ಸಂಸಾರಮುಮಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೪-೧೦೪). **ಪಚ್ಚೊಲಿತಿ :** ಪಚ್ಚೊಲಿಯಂತೆ ಪಲವುಂ ಬಣ್ಣ ಮಾಗಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೦೫); ಪಚ್ಚೊಲಿ, ಪಚ್ಚೊಲಿತಿ(ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೮ ಉದಾ). **ಹಚ್ಚೊಲಿತಿ :** "ಕೃಕಲಾಸ-೬೨, ಹಚ್ಚೊಲಿತಿ" (ಓಷಧಿ. ೩೪). [ಪಚ್ಚೆ (< ಪಸ್ಯು) + ಲಂತಿ]

ಪಚ್ಚೋತಿ 'ಪಚ್ಚೋತಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚೋಲಿ (ನಾ). ೧. ಹಸಿರುಬಣ್ಣದ ಓಲೆಗರಿ. ೨. (ಮುತ್ತೈದೆ
ಯರು) ಕಿವಿಗೆ ಅಭರಣದಂತೆ ಧರಿಸುವ ತಾಳೆಗರಿಯ ಸುರುಳಿ :
ಸುಲಿವಲ್ ಸೋಮಂಥಿ ತೆಳ್ಳುಟಾ ಪಚ್ಚೋಲಿ ಪೊಂಬಾಳೆ
ಪಚ್ಚೋಲಿ . . . ಚಿಲ್ವಾಗರಿ ನಿಂದ ಬೇಡಿಯರಂ ಕಂಡಂ ಮಹೀವಲ್ಲಭಂ
(ಕಾವ್ಯಮ. ೨೬೬); ನೂಲೆಯಂ ನೆಗಟ ಕನ್ನದಿಯಂ ಪಿಡಿದಚ್ಚ ಪಚ್ಚೋ
ಲಿಯಂ ತಲೆದು . . . ಮನೋಹರಮಪ್ಪಿನಂ ಸಾಲಭಂಜಿಕೆಗಳೇನೆನೆ
ದಿರ್ಬುಳು ಸುತ್ತಲುಂ (ರೀಲಾಮ. ೧೧-೬೯); ರಾಜೀವಲೋಚನಂ
ಕ್ರೋದಿಸಿದಂ ಪೀಲಿಯ ತಲೆಪುತ್ತಿನ ಪಚ್ಚೋಲಿಯ ಪೊಂಬಟ್ಟಿಯಡೆಯ
ಚೆಲ್ವಸವಿನೆಗಂ (ಜಗದ. ೪-೪೬); ತಳಿರ್ಗಲಂ ತಾನುಟ್ಟು ಪಚ್ಚೋಲಿ
ದಾಳೊಡನಾಂತೊಳ್ಳುಣಿಯಂಬುಮಂ ಬಿದಿರ ಬಿಲ್ಲಂ ಬೇಡವೆಂಬು
ನಿಂದದೊಳ್ಳುಣಿನನಂ (ರಾಜಶ. ೫-೧೧೨). 'ಬಿಚ್ಚೋಲಿ' ಪರಾ.
೩. ಮರಕತದ ಓಲೆ: ಪೊಪಚನಮನುಟ್ಟು ಬೆಡಂಗುವೆತ್ತ ಪಚ್ಚೋಲಿ
ಯುಣಿಕ್ಕ ಕಣ್ಣವರೆ ರೂಪು ವಿಳಾಸಮಳುಂಬಮಾಗಿ . . . ಬಾರಿಕೆ
ಬಂದಳೊರ್ನಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೧೬೬). [ಪಚ್ಚಿ, (<ಪಮ್)+ಓಲಿ]
ಪಚ್ಚೋಲಿವಚ್ಚ (ನಾ). - ಪಚ್ಚೋಲಿ ೨: ಪವಿತ್ರಮನುಟ್ಟು
ಪಚ್ಚೋಲಿವಚ್ಚದೊಳೊಡಂಬಚಿ ಬಂದು ವಿದಗ್ಧ ಭೂಪಾಲನಂದನನಂದರು
ಕಾಧರೆ ನೋಡಿದಳಾ (ಕಾವ್ಯಮ. ೨೨೧). [ಪಚ್ಚೋಲಿ + ಪಚ್ಚಿ]
ಪಚ್ಚನೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ವಳ್ಳುಪ್ಪಳವಾಡ
ಪಚ್ಚಿ (? ವ್ವ) ನೂರ್ ಗಚ್ಚುಪೂರ್ ಪುಲಿಗೆಣಿ ಗಣ್ಣವ ಗ್ರಾಮ (ಮಾ)
ಇತಿ ಅಸ್ಯ ಭುಕ್ತಿ (ಕ್ರಿತಿ) (ಇಲ. VIII, ೨೪೩-೧೪; 634).

[? + ಊರ್]

ಪಚ್ಚಳ 'ಪಚ್ಚಳ' ನೋ.

ಪಚ್ಚಾಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹಾಕು; ಮೀರು (?): ಚಿನ್ನ
ದಂಡೇಶ್ವರನ ಬಿರುದಿನ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ವಟೀರರು ಎನ್ನ ಬಿಡು ತನ್ನ ಬಿಡು
ಎಂದೆನುತಾಗ ಹೊಣೆಯೆಲಿ ಧನ್ಯವಿಲ್ಲದ ಒಟ್ಟುರೊಬ್ಬರು ಚಿನ್ನದಂಡೇಶನ
ಪಚ್ಚಾಡಿಸಿ ಇನ್ನು ಹೊಕ್ಕರದೇನೆ ಹೇಳುವೆನವರ ಕಾಲಗವ (ಶರಣ. ೫೫೧-೫);
ವೀರ ಮದಿವಾಳಯ್ಯ . . . ಬಿರುದಾಂಕಮಹಿಮರುದಾರ
ಚಿನ್ನಜ್ಜನ ಪಚ್ಚಾಡಿ[ಪಾಠಂ. ೦]ನಿ ಭೋರನೆದ್ದರು ಕ್ರೂರ ಜೈನನ
ಸಾರಬಲಕಿದಿರ (ಶರಣ. ೫೫೩-೧೨). 'ಪಚ್ಚಾರಿಸು' ಪರಾ.
[ಪಚ್ಚಾಡಿ (IP← ಮಾರ. ಪಚ್ಚಾಡಣೆ = ಸೋಲಿಸು) + ಇಸ್ಯ]

ಪಚ್ಚೇತಿ 'ಪಚ್ಚೇತಿ' ನೋ.

ಪಚ್ಚ, ಪಿಚ್ಚ, ಪಚ್ಚ (ನಾ). ಅಚ್ಚಿಯ ಅಥವಾ ತಾತನ ತಂದೆ;
ಮುತ್ತಪ್ಪ; ಪ್ರಸಿತಾಮಹ: ನ್ಯಾಯವಂತರ್ ಜಿತಾತ್ಮರ್ ಪ್ರಭು
ಗಲಧಿಕಪುಣ್ಯರ್ ಮುನ್ನೆ ನಿಮ್ಮಜ್ಜ ಪಚ್ಚರ್ (ಪಾಂಕಿಪು. ೩-೬೬); ದಿವ್ಯ
ಮಪ್ಪ ಸದ್ವರ್ಮವ ಪಚ್ಚನುತ್ತಮದ ಧರ್ಮಮೆ ಭಾನಿಪೊಡಜ್ಜಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೩-೮೫); ಅಜ್ಜ ಪಚ್ಚರ ಪಂಪಿಂದಮೆ ಪಾಂಗುತಿರ್ದಪನೆ
ತಾನ್ (ಕಣ. II, ೧೨-೩೦; III); ರೋವರ್ವರೆಯೊಳಂತನುತಂ ತನಗಜ್ಜ
ಪಚ್ಚಂ ಪಡೆದ ನೆಲಂ ದಲ್ (ಎಕ. VII, ೩೨೦. ೧೯೬-೩೩; 1182 ?).
ಪಿಚ್ಚ: ಊಟಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಪಿಚ್ಚನ ಮನೆಯಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾಳ್ಳು
ಅಮ್ಮ (ಚಿಗುಕ. ೫೪); ನನ್ನ ಅಜ್ಜ ನೋ, ಪಿಚ್ಚ ನೋ, ಹಾದಿ ತಪ್ಪಿಯೇ
ಇತ್ತ ಬಂದಿರಬೇಕು . . . ಅಜ್ಜ, ಪಿಚ್ಚ ಬಂದರು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ
ಪಿಚ್ಚನೆ ಪಿಚ್ಚ ಎಂದರೂ ಸಮನೇ (ಬಿಟ್ಟಜೀ. ೨೩). ಹೆಚ್ಚು: 'ಅಜ್ಜ
ಹೆಚ್ಚು' ಪರಾ. [ದೇ. II ತಳು. ಪಿಚ್ಚ]

ಪಚ್ಚತಿ, ಪಡ್ಚಿ, ಪದ್ವಳಿ (ನಾ). ೧. ಪದ್ವತಿ; ಕ್ರಮ: ಸೆಟ್ಟ ವಳರ್
ಬಾಣಸಿಗರ್ . . . ಅಂಗರಕ್ಷಕರಾಗಿರ್ಪಜ್ಜುಗಳಮರರ ಗಣಮನೆ ಪಚ್ಚತಿ

ಯಿಂದಿರಿಸಿ ಶತಮುಖ ಕೃತಕೃತ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೫೬). ಪಡ್ವಳಿ :
೨. [ಭಂದ] ಅಪಭ್ರಂಶಭಾಷೆಯ 'ಪದ್ವತಿ' ಭಂದಸ್ಸಿಗೆ ಸದೃಶ
ವಾದ ಭಂದಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ರಗಳೆ;
೩ ಇದು 'ಮಂದಾನಿಲರಗಳೆ'ಗೆ ಮೂಲವಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು
ತೋರುತ್ತದೆ: (ಪಡ್ವ [ಪದ್ವ]ಳಿಯೆಂದರೆ ಒಂದು ದಂಡಕದ ಹಾಂಗೆ
ಓದುವಣ) ಪಡ್ವ [ಪದ್ವ]ಳಿ (ಜಟ್ಟಮ. ೮-೧೨). ಪದ್ವಳಿ: ೨. (ಪದ್ವಳಿ)
[ಪಾಠಂ. ಪದ್ವಳಿ] (ಪಂಚತಂ. ೧೬೧-೧೬); ಪದ್ವಳಿ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೬೬).
[<ಸಂ. ಪದ್ವತಿ].

ಪಚ್ಚಲ (ನಾ). ಪಾದತೀರ್ಥ; ಪಾದೋದಕ: ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನ
ಮುಂಗುಣಮಂತೋಳವೀರೈದುಂ ಪಜ್ಜಲದೊಡನೆ ಅರೈಬಂದೀ ದಾಯಂ
ದೀಳಲ್ಕ (ಉದ್ಯೋ. ೩-೧೦); ಶಿವನ ಪಜ್ಜಲಕೆ ಬಾಯ್ದೆಗೆದಂತೆ ಚಿನ್ನ
ಬಿಳ್ಳೆಯ ಮಜ್ಜನದ ಪಾತ್ರೆಯ ನಿವಹದಂ . . . ಶಿವನ ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯ
ಬೆಳಸಿನ ಸ್ಥಾನಮನಲೊಪ್ಪಿತ್ತು ಪದ್ವಳಿದೊಳು (ಷಕಲ. ೪-೬೪).

[<ಸಂ. ಪಾದಜಲ]

ಪಚ್ಚಳ (ನಾ). ಹೊಳಪು; ಪ್ರಕಾಶ; ಪ್ರಜ್ವಲಿತ: "ಪಚ್ಚಳ
ಮಂದುಂ ಪ್ರಜ್ವಲಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೧೫); ಮಿಡುಪ ಮಣಿಕುಂಡಲಗಳ
ಪಜ್ಜಳಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯುಗಮೊಪ್ಪುತಿರ್ದದಾ ಶ್ರೀಪಾರ್ವತೀ
ದೇವಿಯು (ನಂದಿಮಾ. ೯-೧೪); ನವರತ್ನಖಚಿತದ ಕಜ್ಜದಲುಗುವ ಕಣ್ಣ
ದೊಲೆಯ ಪಜ್ಜಳದಿ ಮಮಕಾರಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದರಾ ದ್ವಿಜಗಿ (ಕಾವೇಮ. ೩೫-೬೫);
ಲೊದ್ದದ ಚೆಲ್ವ ಮುಕ್ಕುಗದ ಬಂದುಗೆ ಪಜ್ಜಳ ಬಾಸಿವಾಣದಾ . . .
ನವರೋಹದ ಗುಂದಿನ ಡಾಳಮಾಗಿ ತೋರ್ಪುದ್ದು ದ ಜಾತರಂಗಮದೆ
ಲೋಕದೊಳೆಡೆನೆಂದೆನಿಪುದೈ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧-೬೨).

[<ಸಂ. ಪ್ರಜ್ವಲ]

ಪಜ್ಜಳಂ ಬೆಣು (ಕ್ರಿ). ಉಜ್ವಲತೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಪ್ರಜ್ವಲವಾಗು:
ಸಾತ್ವತಿಯೊಳ್ ಪಜ್ಜಳಂ ಬೆಣು ಭಾರತಿಯೊಳ್ ಕಾಂತಿ ಕೆಯ್ದಿ
ಅಸ್ಥಾನಮಂ ಕೌತುಕರಸದೊಳ್ ಕರುನಿಟ್ಟಂತಿರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಂ
ನೊಳಕೊಂಡು ಕುಳ್ಳಿಪ್ಪ ಗಮಕಿಗಳ ತಂದದೊಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೧೦೫ ವ).

[ಪಜ್ಜಳ + ಬೆಣು]

ಪಚ್ಚಳಿಕೆ (ನಾ). - ಪಚ್ಚಳ: ಅತನ ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯ ಪಚ್ಚಳಿಸುವ
ಪಜ್ಜಳಿಕೆಯ ತನ್ನೊಳಪೊಳ್ಳಂತೆ ಚಂದ್ರಮಂಡಲಕುಚ್ಚಮಾಗಿ ಪಳಚ್ಚನಪ್ಪ
ಬಿಳ್ಳಿಂಗಳುಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೫ ವ); ತೊಳಪ ತನಗಪ್ಪಾ ಕೇಶಾವಳಿ
ಯೊಳೊತ್ತರಿಸಿ ಪೊಳವ ಪಜ್ಜಳಿಕೆ ಸುಂದಗಣ್ಣೊಳ್ ಬಿತ್ತರಿಸಿ (ಕುಕುಮಾ. ೬-೧೩೩ ರಗಳೆ);
ನುಡಿಯ ಬೆಳಗಿನಂ ತೊಡವಿನ ಪಜ್ಜಳಿಕೆಯಿಂದ ದಣಯಂ
ಗೈದು ಬಪ್ಪ ಮನ್ನಥನ ಪೊಜಿನಂತೆ (ದಶಾವ. ೬-೪೮ ವ).

[ಪಜ್ಜಳ + ಇಳಿ]

ಪಚ್ಚಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಳೆ; ಧಳಧಳಿಸು; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು;
ಚಿನ್ನಾಗಿ ಕಾಣು; ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗು: ತೇಜಂ ಪಜ್ಜಳಿಸಿ
ತುತುಟಿಸಿ ತೊಳತೊಳತೊಳಗಿದಂ . . . ದಿನಪಸುತಂ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೨೧೦);
ಬೆಳಗುವ ಸೊಡರೊಳ್ಳೊಡರಂ ಬೆಳಗಿ ಪಲೊಳೊಂಡು
ಪೋಗಿಯುಂ ಕುಂದದ ಪಜ್ಜಳಿಸುವಪೊಲ್ ಜಗಮೆಲ್ಲಂ ಕೊಳಲುಂ ತವ
ದಿತ್ತು ಮೆಣುಪಣಿವ ಬೆಡಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೦); ತುಪ್ಪೇಣಿದ
ದರ್ಪಣದೊಳ್ ಪಜ್ಜಳಿಸಲಾರ್ಪದೇ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ (ಯಶೋಜ. ೧-೬೬);
ಅವನ ಪಜ್ಜಳಿಪ್ಪ ಜಸಮೆಡ್ಡೆಸೆಯೊಳ್ ನೆಲಿಪುರ್ವದಾತನೀಗಾವಗಮೆನ್ನ
ಜಾಣ್ಣುಡಿಗಿ ಮೆಯ್ಯಿರಿಯಂ ನನೆವಿಲ್ಲ ಬಲ್ಲಹಂ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೧); ಕಡ್ಡಾ ಲಿಯಂ
ಪಜ್ಜಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು (ಪಾಂಕಿಪು. ೧೪-೨೪). ೨. ಬೆಳಗಿಸು;
ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ತರು: ನಿಜರುಚಿಯಂ ಪಜ್ಜಳಿಸಿ ದಿಗಂಬರಕುಲಮಂ

ಬೆಳಗಿದ ಯೋಗೀಂದ್ರ ದೇವಚಂದ್ರನೆ ವಂದ್ಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೩೧).
 ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು; ಮಜ್ಜನನಾಸ್ತದ
 ವಾಯುವೆ ತನುವನಗುಟ್ಟುಗಿಪ ಬ್ರಹ್ಮವೆ ಲಿಂಗಂ ಕೇಳೆ ಪಜ್ಜಳಿಸ
 ಸ್ವರ್ಣನವೆ ಪದಾರ್ಥಂ ದಾನಾಮಲಕರದಿಂ (ಶ್ಲೋ. ೧೮-೧೦೯);
 ಅಂತು ಬೇತೋನಿಲೇತನದೊಳೆ ಲಜ್ಜೆ ಪಜ್ಜಳಿಸೆ (ವರ್ಧ. ೨-೫೬ ಪ);
 5 ವೇದವಿಜ್ಞಾನಂ ಪಜ್ಜಳಿಸುತೆ ಸಂತಸದೊಳೊಂದಿರೆ ಪಂಡಿತರುರ್ಕ . . .
 ಮಾಡಿದನಧ್ಯರನುಂ ಮುನೀಶ್ವರಂ (ಉದ್ಭ. ೪-೫೮); ಲಜ್ಜೆ ಪಜ್ಜಳಿಸು
 ವನ್ನೆಗಮೊಪ್ಪರೆ ಸಾಕಿದನ್ನೊಳೆ ಜೋಡೆ ಕನಲ್ಲು ಬಂದು ತಪವಂ ತಳೆವಳೆ
 ಗಡೆ (ದಶಕ. ೮-೧೫). ೪. ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸು;
 ಎಲ್ಲಾ ಸುತೀರ್ಣಂಗಳಿಗಧಿಕತೀರ್ಣಂ . . . ತಿಳಿಯೆ ಕ್ರಿಮಿಕೂಟಸ್ಥಳಂ
 ನಿರ್ಮಲವೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯಾಗಿನೆಗೆ ಪಜ್ಜಳಿದಗಜಾದೇವಿ ನಿಶ್ಚಯವಿದನರಿವು
 ದಿಂದ (ಕಾವೇ. ೪೫-೧೫); ನಿರ್ಜರಾಲಯದಮ್ನ ತಂದಿ ನನಹಿ ಗೋಧಿ
 ಯಂ ಪಜ್ಜಳಿಸುತೋಗಿಸುತ ಕುಮ್ಭತೊಡವುತ ಬೇಗ . . . ಮುದ್ದೆ
 ಗೈದು (ಲಿಂಗ. ೮-೧೬). [ಪಜ್ಜಳ + ಇಸು.]

ಪೆಜ್ಜೆ, ಪೆಜ್ಜೆ, ಹಜ್ಜೆ, ಹೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ೧. ಪಾದವನ್ನು ಉರಿದ
 ಗುರುತು; ಕಾಲಿನ ಗುರುತು; ಪಾದಚಿಹ್ನೆ; ಶಂಖಚಕ್ರಹಳಕುಳಿ
 ಲಾಂಛನವಾಗಿರ್ದದವಜ್ಜೆಯಂ ನೋಡಿ ದುರ್ಯೋಧನನ ಪಜ್ಜೆಯಪ್ಪು
 ದೇನುಂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲೆಂದು . . . ಕಳಕಳನಿನಾದಂಗಳಿಂದಾರ್ದು (ಪಂಪ. ೧೩-೬೬ ಪ);
 ೧೩-೬೬ ಪ); ಒರ್ವಳೆ ನೋಡುಬರದದಿಯಿಟ್ಟು ಗವಾಕ್ಷಂಬರಮಲ
 ತೆಗೆಯ ಪಜ್ಜೆಯಂ ಪಸರಿಸಿದಳೆ (ಶಾಂತಿ. ೬-೬); ಬರೆದೊ ಪತ್ರಮು
 ನೆಂಬಂತಿರೆ ಪಜ್ಜೆಗಳೆನೆಯೆ ನಾಂದು ನೆತ್ತರೊಳೆತ್ತಂ . . . ತೋಟಾದಪ್ಪುದು
 ಮೃಗಪತಿಮಾಗೆಂದಿ (ಕಾದಂಪು. ೧೫೯); ಬಾಗಿಲೊಳೆ ನಿಂದು
 ಪುಲಿಯ ಪಜ್ಜೆಯುಮಂ ನೋಪ್ಪಾದ ಬಿಲನುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪ. ೩೮-೫);
 ತೋಟೆಯನಿಳಿದು ರೋಧದಲಿ ಗೋವಿನ ಪಜ್ಜೆಯಲಿ ಬೀಳುವ
 ಮನುಜನಂತೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೪-೨೫). ೨. ಜಾಡು; ದಾಡಿ; ಮಾರ್ಗ;
 ಸಹದೇವನ ಪೋದ ಪಜ್ಜೆಯನೆ ಪೋಗಿ ಕೊಳದ ತಡಿಯೊಳೆ ಬಿಟ್ಟುರ್ದ
 ತಮ್ಮನಂ ಕಂಡು (ಪಂಪ. ೮-೩೯ ಪ); ಪಾವು ಪಾವಿನ ಪಜ್ಜೆಯನೆಟಾ
 ವಂತೆಮ್ಮಂದಿಗಲ್ಲದಾತನಧಿಪ್ಪಾಯಮಂ ಪರ್ಜಗಟಾಯರ್ದ ಬಾರದು
 (ಪಂಪ. ೧೦೪-೧೬); ಅಭಿಮಾನದ ಪಜ್ಜೆಯನೀಂ ತಪ್ಪಿ ಮುಟ್ಟಿಲ
 ಟಾಗುವೆ ತಕ್ಕಂ (ಪಂಪ. ೬-೧೦೧). ೩. ಅಡಿ; ಪಾದ; "ಪಜ್ಜೆ
 ಯೆನ ಹೆಜ್ಜೆಯಕ್ಕಂ" (ಚತು. ೧೫೨); ಪೊನೆಯದೆ ಪಜ್ಜೆಗಳಂ ನಾಲ್ಕೆನೆ
 ಯೊಳಮೆಂಟೆಂಟಿದವಮಿರುಳಂ ಪಗಲುಂ ಮಿಸುಕದೆ ನೀರಿ ನಿಂದೆನೆವಂ
 ಪಸರಿಸಿದರೊ ಲೋಕದೊಳೆ ಚತುರ್ಮುಖದೇವರೊ (ಸಮ. ೧-೧೬);
 ಎಡಬಲನನಾರ್ಪವುತೊಡನೆ ಪಜ್ಜೆಗಳಡುತ. (ವೆಂಕಾ. ೫-೩-೨೩).
 ೪. ಗುರುತು; ಚಿಹ್ನೆ; ಸುಳಿವು; ಕುರುಹು; ಸ್ತನದ. ನಿತಂಬದ
 ದಿಟ್ಟಂ ವನಜಭವಂ ತೂಗಿ ನೋಡೆ ನಡುವಂ ಪಿಡಿದಾತನ ಬೆರಲ ಪಜ್ಜೆ
 ಪತ್ತಿದುವನೆ ನಳಿಗಳೆ ಕಣ್ಣೆವಂದುವಾ ಕೋಮಲೆಯಾ (ಲೀಲಾವ. ೬-೩೩);
 ಬಾಯ್ಕುಡಿಯ ಪಜ್ಜೆಯನಾರ್ಪವುತಿದುರ್ ತಾಪದೊಳೆ
 ಪೊರೆದೊಣೆ ಸುಯ್ಯ ಪೊಯ್ಯ ಬಡವಟ್ಟರೆ (ಪುಷ್ಪ. ೬-೧೩).
 ಪೆಜ್ಜೆ: ೧. ಉಡುಪವದನೆಯರುಯಾಯತವನಾಗಿ ಮಿತ್ರೆಯಳನೊಡ
 ಗೂಡಿ ಮಣನೆಯದೆ ಪಾವುಗೆಯ ಪಜ್ಜೆಯಂ . . . ರಾಜಿಸುತರೆ
 (ಸಮೋ. ೨೪-೬೦); ಕೆಲರ್ಗ ಮನದೊಡನೆ ಪಜ್ಜೆಯಂ ಪಜ್ಜೆಗೆಟ್ಟುದು
 (ಅದ್ಭ. ೪೬-೧೩). ಹೆಜ್ಜೆ: ೧. ನಡೆದ ಹಜ್ಜೆಯಿಲ್ಲ ಸುಳಿದಡೆ
 ನೆಳಲಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗೆ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಚರಿಸಾಡುತ್ತ (ಪದಗೋ. ೯೩); ನಡೆದಡೆ
 ನಡೆದ ಹಜ್ಜೆಯಂ ನೋರಿಕೆ ಹಿಗ್ಗುತ್ತೆ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೬-೧೩); ಸಹಸಿ
 ಗನ ಪಾವುಗೆಯ ಹಜ್ಜೆಯವೆ (ಸದ್ಭ. ೨-೩೫). ೨. ಅಡ ಎನ್ನೊಡೆ

ಯರೊಲವಿಂ ನಡೆದ ಹೊಸ ಹಜ್ಜೆ (ಕಾರ. ದೇ. ೨೯೩-೨೪); ಪದ್ಧತಿ-
 ಪಜ್ಜೆ, ಹಜ್ಜೆ (ತಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ); ಹೋದ ಹಜ್ಜೆಯ ಹೊಲಬ
 ನಟಿಯರು ಕರ್ಮಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೪-೮-೧೬). ೩. ತೆಗೆಯದಿರೆ ಕೊಂಡ
 ಹಜ್ಜೆಯ (ಚಿಬ್ಬ. ೩೯-೫); ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹಜ್ಜೆಯ ತೆಗೆದವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗ
 ವಂದೆಂದಿಗಿಲ್ಲ (ಕಂನವಿ. ೧೬-೩೧). ೪. ಗುಟ್ಟು ವಡೆದ ಗುರುತುಚ
 ವುಗುರ್ಪೆಯ್ಕ ಹಜ್ಜೆ ಹೊಳೆವ ನಳತೋಳೆ . . . ಒಪ್ಪಿತು ರತ್ನಂತದ
 ಸತೆಗೆ (ಜಯ. ೧೪-೮೩). ೫. ನಡೆಗೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಹೆಜ್ಜೆಗಳ
 ನಡುವಿನ ಅಂತರ: ಕರ್ಣನ ತೆರಳಿದವನ್ನೊಣು ಹಜ್ಜೆಯಲಿದ್ದಸುತ
 ಸೂನು (ಕುಮ್ಭ. ೬-೫೧); ಹೊಸಕೆರೆವಳೆಗೆರೆ ಭೂಮಿ ಮಾಡ
 ಬೋಯನ ಆಡುಂ ಗೆಟ್ಟೆ ೩೨ ಹಜ್ಜೆ ಕೋಲಿನಲಿ ಸಲೆ ನಿಜಗೋಲು ೬೯೪
 (ಎಚ್. III. ತಿರುಮ. ೩೩-೧೩೫೩; 1748). ೬. (ಕಾಲಿನ)ಗತಿ; ಚಲನೆ;
 ಸಂದ ಸುಳಿವು ಬನ್ನಿ ಸ್ವರ್ಗದ ಬಂದಿಕಾಣರು ಬನ್ನಿ ಮನದಿಂ ಮುಂದೆ
 ಹಜ್ಜೆಯ ತವಕಿಗದು ಬಹುದನ್ನ ಸಂಗಾತ (ಕುಮ್ಭ. ೮-೮೧).
 ೭. ಅಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: ಇಂದು ಮೊದಲಾಗಿಯಾಗಲೆಂ ನಿನ್ನ ಹಜ್ಜೆಯಂ
 (ಕಣ್ಣ. ದೇ. ೧೩೦-೧೬). ೮. ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದ ವರಸೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ
 ಯಿಡುವೆ ಒಂದು ಕ್ರಮ, -ಬಗೆ: "ಕಳಾಸ ಬಾಳೆಯ ಮುಂಡಿ
 ಸೀರಣಂ ಹಜ್ಜೆಯಕ್ಕಂ" (ಮಂಗರ. ೮೮-೩೮). ಹೆಜ್ಜೆ: ೧. ನೀರ
 ಮೇಲಣ ಹಜ್ಜೆಯನಾರು ಬಲ್ಲವರಿಲ್ಲ (ಪ್ರಭು. ೧೫೨); ಅತನು ನಿಂದಿರೆ
 ನೆಳಲಿಲ್ಲ ಸುಳಿದರೆ ಹಜ್ಜೆ ಇಲ್ಲ (ತೂ. ೪೩-೩೧); ಬಂದ ಪಾರ್ಥಿವ
 ಜನದ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹಿಂದುಗೊಂಡೈತಂದು ಕಂಡನು ಮುಂದೆ ರಾಜಮರಾಳ
 ನಾದಾಂಬುಜಸರೋವರವ (ಕುಮ್ಭ. ೬೦೫. ೪-೪೯). ೨. ಮಲ್ಲನೀ
 ತನು ಕವಿವ ಕತ್ತಲೆಯೊಳೆಗೆ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಸವಸಲಜಾದಾ ಸನುಯದಲಿ ಹರಿ
 ತಂದಳಾ . . . ಘೋರರಕ್ಕಸಯುವತಿ ಲಂಕೆಯೆಂಬವಳು (ತೂ. ೫-೨-೬);
 ನೀ ಹೆಜ್ಜೆಯನು ಸಾಧಿಸದೆ ಸಜ್ಜೆಯಲಿ ಶಿವನ ಧರಿಸಿಪ್ಪ
 ಶರಣರ ಹೆಜ್ಜೆಯಲಿ ನಡೆಯೊ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೮೬); ಕಳ್ಳನ ಹೆಜ್ಜೆ ಕಳ್ಳನೇ
 ಬಲ್ಲ (ಗಾದೆ). ೩. ಭಾಗ್ಯದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬಾರಮ್ಮ . . . ಹೆಜ್ಜೆಯ ಮೇಲೆ
 ಹೆಜ್ಜೆಯನಿಕ್ಕುತ (ಪುರಂದ. ೧-೨೧೧-೧). ೪. ಕಾಲನ್ನು ಇಡುವಿಕೆ;
 ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ: ಉರವಣಿಸುವುದು ಕೊಂಡ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಮುರಿಯ
 ಲಾಗದು . . . ಹರಣದಲಿ ಕಕ್ಕುಲಿತೆ ಬೇಡ (ಕುಮ್ಭ. ೧೫-೨೧).
 ೧೦. ಸಂಪ್ರದಾಯ; ಪದ್ಧತಿ: ಹಿಂದಣ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಹೆಜ್ಜೆಯ
 ನೋಡಿ ಕಂಡಲ್ಲದೆ ನಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆಯನಟಾಯಬಾರದು (ಅವತಂ. ೧೦೫-೪೩೫). ೧೧. [ಸಾಟ್ರಿ] ಒಂದು ನೃತ್ಯ ಪದ್ಧತಿ: 'ಹೆಜ್ಜೆ'ಯ
 'ಮೆಜ್ಜು' ಎದ್ದಿದೆ (ಗಂಗಾಗ. ೧೩೧). 'ಹೆಜ್ಜೆ ಕುಣಿತ' ಪರಾ.

ಹಜ್ಜೆಹಜ್ಜೆ, ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ನೊಪ್ಪರವಲುಗದಂತೆ ಹತ್ತ
 ಸಾರುವಳೊಮ್ಮೆ ನೋಂಕಲೆಂತಹುದೆಂದು ಮತ್ತೆ ಮುರಿದವಳೊಮ್ಮೆ ಹಜ್ಜೆ
 ಹಜ್ಜೆ [ಪಾಠಂ. ಹಜ್ಜೆ ಹಜ್ಜೆ]ಯ ಮೇಲೆ ಸಲ್ಪವಮ್ಮದೆ ನಿಲ್ಲುಳು (ಜೈಮಿ. ೩೦-೨೩);
 ಇಂತಹುದು ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಧರಿಸಿದ ಶಿವಮಹೇಶ್ವರನ ಹಜ್ಜೆ
 ಹಜ್ಜೆಗೆ ಅಶ್ವಮೇಧದಫಲ ತಪ್ಪದಯ್ಯ (ಅವತಂ. ೧೪-೪೫); ತೆಗೆದು ದಾರಿಗೆ
 ಹಜ್ಜೆ ಹಜ್ಜೆಗೆ ಚಿಗುರುದೊಡಾದ ತಳಿರ ತಟಾತಟಾದಗಲದಲಿ ಪಸರಿಸುತ
 . . . ಜನಕನ ಮಗಳ ನಡೆಸುತ ತಂದರೊಂದು ಮಹಾಸರೋವರಲೆ
 (ತೂ. ೨-೪-೧೯); ವೇಮನನ ಹಾಗೆ ಹೆಜ್ಜೆಹಜ್ಜೆಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು
 ಬೈಯದೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದೆ. ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ . . . ಅವಸ್ಥೆ
 ಪಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಶಿವ ತೋರಿದಂತಿಹುದೇ ಲೇಸು (ಸಾಹಜೀ. ೧೦೩).
 ಹಜ್ಜೆಯಾಗು = ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು: ನದಿ ಸರಸಿಗಳ . . . ತಡಿಯಲ್
 ಹಜ್ಜೆಯಾದುದು ಹಗಲು (ಕುಮ್ಭ. ೫-೫). ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕುಣಿತ =
 ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯ; ಹೆಜ್ಜೆ ಕುಣಿತ: ಗುಡಿಯ ಪೂಜಾಂಗಣ

ಹಳ್ಳಿಯ ಯುವಕಿಯರ ತಂದೆಗಳು ನೆರೆದು, ಹೆಚ್ಚಿಯ ಕುಣಿತವನ್ನು
... ನೋಡುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವನಂ. ೨೨).

[<ಪ್ರಾ. ಪಜ್ಜಾ./ಸಂ. ಪದ್ಯಾ]

ಪೆಚ್ಚಿ ಕಾಣ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿಯ ಗುರುತನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯು
ವವನು, -ಜಾಡು ಹಿಡಿಯುವವನು; ಬೇಡುಗಾರ: ತನ್ನ ಪಜ್ಜೆಯಂ
ಪಜ್ಜೆ ಕಾಣರಣೆಯದಂತು ವಸುದೇವಕುಮಾರಂ ಪಾಯ್ಕ ಪೋದಂ
(ಅರ್ಥನೀ. ೫-೪೧ ಪ). [ಪಜ್ಜೆ + ಕಾಣ]

ಪೆಚ್ಚಿ ಗೆಜ್ಜೆ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಗೆಜ್ಜೆ: ಬಂದವಾ
ವಿಯಚ್ಚರೆಯೋಣ, ಪಜ್ಜೆ ಗೆಜ್ಜೆಗಳುರಿಯ. ಬಿಂಕಂ ಬಲೆಯ ದೀಸೆ
(ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೦೫-೨೦೬). [ಪಜ್ಜೆ + ಗೆಜ್ಜೆ]

ಪೆಚ್ಚಿ ಗೆಡು, ಪೆಚ್ಚಿ ಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲಾರದಿರು;
ಸ್ಥಗಿತಗೊಳ್ಳು: ರಾಘವಾಚರಣಂ ತಾಂ ಕೈಸೋಲ್ವುದಂ, ಪಜೆ
ಬಡವಪ್ಪುದಂ, ಮಿಡುಕಿನ ಬೆಂಬಲಂ ಪಜ್ಜೆ ಗೆಟ್ಟು ಬೆಂಗುಡುವುದಂ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೨-೨೯). ಪೆಚ್ಚಿ ಗೆಡು: ಕೆಲಗ್ಗೆ ಮನದೊಡನೆ ಪೆಜ್ಜೆಯಂ
ಪಜ್ಜೆ ಗೆಟ್ಟು (ಅಮೃತ. ೪೩-೧೩). [ಪಜ್ಜೆ + ಗೆಡು]

ಪೆಜ್ಜೆ ದೋಣು (ಕ್ರಿ). ಕುರುಹು ತೋರು, -ಮೂಡು:
ಕಾಂತನೆಗೆ ನಸುಲಜ್ಜೆ ಮಂದಗ್ಗಿತಂ ಕಿಣುಬೆದುರ್ಕಾತುರಂ ಪಜ್ಜೆ
ದೋಣುಗೊಡೊಳ್ಳಿತಂದು ಸಾರ್ವಕೋಯ್ಯನೆ ಮತ್ತಗಣಗಾಮಿನಿ
(ಚೈವಿಭಾ. ೧೮-೩೦). [ಪಜ್ಜೆ + ದೋಣು]

ಪೆಜ್ಜೆಯಿಡು, ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು, ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಆಡಿಯಿಡು;
ನಡೆ: ಪಜ್ಜೆಯಿಡಲಾ ನಮ್ಮ ಮುಂದಕ್ಕೆ (ಮದೇಪ. ೩-೩೩).
೨. ಪ್ರವರ್ತಿಸು; ತೊಡಗು; ಉದ್ಯೋಗಿಸು: ಕಜ್ಜ ಕೈಗೂಡು
ವನ್ನಬರ. ನಾನಾಪರಿಯುಟ್ಟು ಗಮೊಳು ಬಲ್ಲವರು ಪಜ್ಜೆಯಿಡುವರು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೨೩-೫೪); ಮತ್ತಮಾ ನಾರದಂ ನಾರಾಯಣನಾಜ್ಜೆಯಂ
ಶಿರದೊಳಾಂತು ... ಜತನದಿಂ ಬಿಜ್ಜೆಯೋಳ್ ಪಜ್ಜೆಯಿಡುತಿದಂ
(ಅಮೃತ. ೨೩-೪). ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು: ೧. ಹೊನ್ನ ಹಾವುಕೆವರೂ
ಜಗದೇಕಪರಮಸೌಂದರಿ ಹಜ್ಜೆಯಿಡಲು ಹೊಮ್ಮಿಗ ಹೋದ ಬಟ್ಟೆ
ಯಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨೪-೩೩). ೨. ಆ ಹಿಂದಿನ ಪಾಪವೇ ಇಂದು
ಲಜ್ಜೆಯಾಗಿ ಹಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟಿದೆ (ನಾಡೋಜ. ೧೨). ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡು:
೧. ಗೆಜ್ಜೆಗಳು ಘಲಘಲನೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೆ[ಪಾಣಂ, ಪೆಜ್ಜೆಯಿಡೆ: ...
ನಾಡ್ಜೆ ಹೊಂಗುತೆ ಬಂದು (ಸಾಕುಭಾ. ೩-೧೪). ೨. ಇಂಥ ಪತ್ಯವಸ್ತು
... ದುರಭ್ಯಾಸಗಳ ಕಡೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಶ್ವದ.
೧೩೦). [ಪಜ್ಜೆ + ಇಡು]

ಪೆಜ್ಜೆ ವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚೆಯ ಜಾಡು; ಕಾಲುುದಾರಿ: ಪೊಡವಿ
ಗಿಳಿಸು ಪಜ್ಜೆ ವಟ್ಟಿಯೊಳಿರ್ವರು ... ತಡಮಾಡದನುರಾಗದಿಂದ ನಡೆತಂದು
(ಪ್ರೀತಮಾ. ೩-೧೪೬); ಅಂತೆಯೆ ಇಳಾತ್ಪಜ್ಜೆ ಇನಕುಲಾತ್ಪಜ್ಜೆ ಅದಿಯ
ಪಜ್ಜೆ ವಟ್ಟಿಯ ನಡೆಯ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೮೮-೩೩೧). [ಪಜ್ಜೆ + ಬಟ್ಟೆ]

ಪೆಜ್ಜೆ ವಟಿ (ನಾ). - ಪಜ್ಜೆ ವಟ್ಟಿ: ಇದೆ ಮರೆ ಹಿಕ್ಕಿಯಿಕ್ಕಿದದೆ
ಪುಲ್ಲೆಯ ಬಾಯ ಕಟುಂಕೆ ಸೂಸಿದತ್ತಿದೆ ... ಎನ್ನುತ್ತೆ ಪರ್ಜದ
ವನದಲ್ಲ. ಪಜ್ಜೆ ವಟಿಯಿಂ ನಡೆಗೊಂಡುದು ಭಿಲ್ಲಸಂತುಕಂ (ದಶಕು.
೨-೧೧೦). [ಪಜ್ಜೆ + ಬಟ್ಟೆ]

ಪೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿ, ಹಜ್ಜೆ ವಿಡಿ, ಹೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯ ಜಾಡನ್ನು
ಅನುಸರಿಸು; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು ಹಿಡಿದು ಹಿಂಬಾಲಿಸು:
ಅಚ್ಚೋದಸರೋವರದ ತೀರದೊಳೆಂದ್ರಾಯಂಧದ ಪಜ್ಜೆ ವಿಡಿದು ಬಂದು
ಬಿಟ್ಟದ್ದು ನಿಜಸ್ಯಂಧಾವಾರವುಂ ಕಂಡು (ಕಾದಂಬ. ೧೪೨); ಪಜ್ಜೆ ವಿಡಿದು
ನಡೆದು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರಂ ಕಂಡು (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೩೩ ಪ); ಪಿಡ್ಡೆ ಭೇನುಗಳ

ತೋರೆದ ಮೊಲೆಯೊಂದಂ ಬರವಿಡಿದು ಸುರಿಸ ಪಾಲ್ಗೆ ಪಜ್ಜೆ ವಿಡಿದು:
ಪರಿವರಣ್ಯಮಾಣಾರಪೋತಕಂಗಳುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೩೫ ಪ); ಮಿಾಣಾ
ಪಾಣುವ ಪಟಮೆಗಳ ಪಜ್ಜೆ ವಿಡಿದಟಿ ... ಮೊರೆವ ಮಧುಕರಪ್ರಕರದಿಂ
(ಗಿಂಕ. ೧-೩೧ ಪ); ನಡೆ ಪ[ಪಾಣಂ, ಪೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿ ಪೋಗು ... ಎಂಬ
ನುಡಿಗಳಿಗಿಡಿಗೆ ಕಿವಿಗಿಡಿದುದು (ಚೈವಿಭಾ. ೨೮-೪೫). ಹೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿ:
೨. ಸುಳವನ್ನು ಕಾಣು: ಕಳವಂ ಕೊಂಡನೆಯ್ದು ಹ[ಪಾಣಂ, ಹೆಜ್ಜೆ
ವಿಡಿದಾ ಮುರ್ಗುಗಳಂ ಕಾಣದೇ ... ಪಟುವನ್ನಾಯವ ನೋಡದನ್ನ
ರೊಳೆ ದೂಟಾಟ್ಟಿಲ್ಲದಂ ಬಾಧಿಸಾ ತಳವಾಣಂ ಬೆಳವಾರನ್ನೆ (ಸೋಮೇಶ.
೩೩). ಹೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿ: ೧. ಸಂಗ್ರಾಮಧೀರನ ಹೆಜ್ಜೆ ವಿಡಿದು ಮಹೀ
ಮನೋಹರನಟಿ ಹೊಕ್ಕನು ಘೋರಕಾನನದ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೩೩).

[ಪಜ್ಜೆ + ವಿಡಿ]

ಪೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು, ಹಜ್ಜೆ ಹಾಕು, ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಡೆ;
ಸಾಗು: ಅರಮನೆಯ ಚೋರರುಂ ಪೊಕ್ಕು ಚಾಮಿಕರನವರತ್ನ
ಭೂಷಣನ ಕದ್ದು ... ಅಯ್ಯಯ್ಯನಿರುವಾತ್ರಮೇ ಪಜ್ಜೆ ಹಾಕಿ ತಾವುಂ
ತಳರಲು (ಪ್ರಭುಪು. ೯-೧೯). ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು: ೧. ಅವಳು ಭಾರ
ವಾದ ಎದೆಯಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದಳು (ಪಾಪುತ. ೩೩).
ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕು: ೧. ಮೂರ್ತಿ ... ಸಮಾಪದ ಬಸಾತಾಣದ ಕಡೆಗೆ
ಹಜ್ಜೆ ಹಾಕಿದ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೨೦೬); ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಹೋಗದೆ
ರಭಸದಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕತೊಡಗಿದಳು (ಕುಸುಮ. ೧೧೦). ೨. (ಆಲಂ)
ತಾಳಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಲುಹಾಕು, -ಕುಣೆ.

[ಪಜ್ಜೆ + ಹಾಕು (<ಪಾಯ್ಕು)]

ಪೆಜ್ಜೆ ಟಿಕೆ (ನಾ). [ಭಂದ] ಮಾತ್ರಾಗಣಬದ್ಧವಾದ ನಾಲ್ಕು
ಚರಣಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಸಮವಾದವೃತ್ತ: ಪಜ್ಜೆ ಟಿಕೆಯು
ಸಂಸ್ಕೃತವೃತ್ತಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ಮಾತ್ರಾಬಂಧ ... ಕನ್ನಡ
ದಲ್ಲಿ ಮಂದಾನಿಲವೆಂದು ಹೆಸರುಗೊಂಡ ರಗಳೆಯೂ ಅದರ ಪ್ರಭೇದಗಳೂ
ಈ ಅಪಭ್ರಂಶ ಭಂದಸ್ಥಿನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ರೂಪುಗೊಂಡಿರಬಹುದೆಂದು
ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ (ಭಂದೋಜಿ. ೧೩೬); 'ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ'ದಲ್ಲಿ
... ಕೆಲವು ಕೈಬರೆದ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಜ್ಜೆ ಟಿಕೆಯಂತಿರುವ ರಗಳೆ
ಯೊಂದಿದೆ (ಶಬ್ದವಿ. ೨೯). 'ಪಜ್ಜೆ ಟಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪಜ್ಜೆ ಟಿಕಾ]

ಪಟ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: "ವಾಸಮಾಚ್ಚಾದನಂ ವಸ್ತ್ರಂ ಪಟಂ
... ಅಂಬರಮನಲ್ಯಾ ಸೀರೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೦-೨೬); ಪಟವ
ಹಣ್ಣು ತಂತುವ ನೋಡಲದೇಕೆ ಆ ಪಟವೇ ತಂತುವೆಂದಜಾಡೊಡೆ ಸಾಲದೇ
(ದೇವಾವ. ೩೦-೧೨೫); ಜೊಡ್ಡೆ ಹರಿಯಲಿರೇಕು ಕರ್ಮಕೇಷದ ಪಟವ
(ಮಂಕುಳ. ೩೩೩). ೨. ಉತ್ತಮವಾದ ವಸ್ತ್ರ: ೩. ತೆರೆ; ಪರದೆ;
ಜವನಿಕೆ. ೪. ಚಿತ್ರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಸಿದ್ಧಪಡಿ
ಸಿದ (ನುಣುಪಾದ ಮೇಲ್ಮೈಯುಳ್ಳ) ಬಟ್ಟೆ; ಹಲಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ:
ಸುಕೇಶಿನಿಯಂ ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಜನ್ನದೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟು ದೆಲ್ಲಮಂ ಪಟ
ದೊಳ್ ತಾನೆ ಬರೆದು ... ನಿರಾಂತದೊಳ್ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಕುಂ
(ವಜ್ಜಾರಾ. ೩೪-೧೨). ೫. ಲೆಕ್ಕ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಬರೆಯು
ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚರಿ, ಇದ್ದಿಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿ
ಸಿದ ಕರಿಯ ಮೇಲ್ಮೈಯುಳ್ಳ ಹತ್ತಿ ಬಟ್ಟೆ: ಈ ಲೇಖ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ
ಪಟ, ಪಟಿಕಾ, ಕಾರ್ಪಾಸಿಕ ಪಟ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿವೆ
(ಕನ್ನ. ಸಂ. ೪೦); ಇದನ್ನು ಪಟ, ಪಟಿಕಾ, ಕಾರ್ಪಾಸಿಕ ಪಟ ಎಂದು ಕರೆಯು
ತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರತ. ೧೩). ೬. ಚಿತ್ರ, ನಕ್ಷೆ, ಯೋಜನೆ ಮೊದಲಾ
ದುವುಗಳನ್ನು ಬರೆದ ಹಾಳೆ: ಆ ಭೂಮಿಯ ವನಯವನು ಪಟದಲ್ಲಿ
ಬಂದು ನೋಡಿ ಆ ಹೇಮದೇವಾಚಾರ್ಯರ ಕೈಯಲಿಯದ್ದು ...

ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಪೋದಿ ನೋಡಲಾಗಿ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೩೨-೧೫; 1412); ಉಪನ್ಯಾಸಗಳ ಯೋಜನೆಯ ಪಟ್ಟಿ, ತಮಗೆ ನಾನು ಕೊಡಲಿರುವ ಭಾಷಣಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅರುಹಬಲ್ಲದು (ಪರಪ. ೧೧). ೩. ಚಿತ್ರ; ವರ್ಣಚಿತ್ರ: ಚಿಂತಿಸಿದಿರಾ ತಾ ಕೋಟು ನಿನ್ನೇ ಬರೆದ ಪಟಮಂ (ಅದಿ. ೩-೪೪); ಬರೆದಟ್ಟಿದಳೇ ಪಟಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದೀಯೆ (ಮಹಾನೀ. ೯-೧೩೨); ರಾಜಿಯ ರೂಮಿನಲ್ಲಿ ದೇವರ ಕೆಲವು ಜೊಸ ಪಟಗಳಿದ್ದುವು (ಭೀಮಕಾ. ೨೦೫). ೪. ನೌಕೆಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಾಯಿ: "ಪಟಂ ಹಾಡೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೧-೫); ನಿಜಾ ಬಹಿತ್ರಮಂ ಪಟಮಂ ನೆತ್ತಿ ಸೆ . . . ಪಯೋಧಿಯೋಳ್ ಪರಿದುದು (ಮಹಾನೀ. ೯-೧೩೩); ಕಟ್ಟಾ ಚಾರಮೆ ತರಣಯುವನೆ ಪಟ . . . ಪುಟ್ಟು ಗಡಲ ದಾಂಟಿ ಪ ನಾವಿಕ ತಾನೆಂಬಂತೊಯ್ಯುತ್ತಿರೆ (ಉದ್ಯದೇ. ೩-೩); ನಾಕೆ ಹಡಗಿನ ಪಟಗಳನ್ನೇರಿಸಿ ತುಷಾರನಗಕ್ಕೆ ಮರಳುಮಯಾ ? (ಅರ್ಯಕ. ೧೦೮). ೫. ಗಾಳಿ ಪಟ: ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಪಟಕ್ಕಾದದೆಯೂ ಮೂಲಸೂತ್ರವಿರಬೇಕು (ಜನ್ಮ. ೪. ೫೯-೧೩೩); ಈತನಿದ್ದನು ಸವದಿಗೈಯಲಿ ಸರಿವ ನೇಣಿನ ನಭದ ಪಟದಂತೆ (ಕೊರರಾ. ೫-೧-೧೩); ಹುಡುಗರೂ ದೊಡ್ಡವರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಹೊಲಗಳ ಬೈಲಿನಲ್ಲಿ ಪಟ ಅಡಿಸುವ ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟು. ೩೧). ೧೦. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ. ೧೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪವಾಗಿ ಮಾಡಿದುದು; ಉತ್ತಮವಾಗಿ ರಚಿತವಾದುದು. ೧೨. ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: ಪಟದ ಸೀರೆಯಂತಲ್ಲಾಡಿ ಒಬ್ಬದ ಹೆಂಡತಿ ಯಂತೆ ಸುಯ್ಯ (ಧರ್ಮಪು. ೧-೧೩೮); ಚಾಮರದ ಧವಳಚಿತ್ರ ಪಟ ಪಳಹರದ ಪದಪಿನಲೆಕಿ ನಡೆದುದು ಮುಂದೆ ಪಾಯದಳ (ಕುನ್ಯಾಕ. ೧೪-೩೩); ಅಲವಟ್ಟಿವು ಸತ್ತಿಗೆ ಮದಕರಿಗಳ ಸಾಲ ಪಟಗಳಿನಪ್ರಭೆಯ ತೋಗೊಡನೆ ಮುಸುಕಲು (ಕಂಠವಿ. ೧೯-೪೪).

ಪಟದ ಕುಣಿತ = ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ದ ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿದ ಉದ್ದವಾದ ಬಿದಿರಿನ ಕೋಲುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವ ಕುಣಿತ: ನೈಪುಣ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಒಂದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ 'ಪಟದ ಕುಣಿತ' ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೆಲವು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ . . . ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಪಟದ ಕುಣಿತ ನಡೆಯುವುದು ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ, ಜಾತ್ರೆ, ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ (ಕಚಕ. ೧೦೪). ಪಟದ ಹುಳು = ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಳು: ಪತಂಗ, ಜಿರಲೆ, ಗೆದ್ದಲಹುಳು, ಪಟದ ಹುಳು (ಗೃಹವಿ. ೧೪೪). ಪಟವಾಡಿಸು = ಗಾಳಿಪಟದಂತೆ ಅಡಿಸು: ಪಟವಾಡಿಸಲ್ ಜೀವಗಳನಂದೆ, ಅದ್ಯಾಶಕ್ತಿ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೫೫-೧೩೯). [ಸಂ.]

ಪಟಂಗೋಳ (ಕ್ರಿ.). (ಅಲಂ) ಮೆರೆ; ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗು: ಪರ ಶಶಿವಿಜದ ಯಶ:ಪಟಂಗಲಂ ನನ್ನ ಪಟಂಗೋಳ್ವಂತೆ ವಿವಿಧ ಧ್ವಜಪಟಂಗಲಂ ಕೊಂಡು ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡು ತಾನುಮುತ್ತರನುಂ ವಿರಾಟಪುರಕ್ಕೆ ಮುಗಿಟ್ಟು ಬರ್ಪಾಗಲ್ (ಸಂಪದಾ. ೮-೧೦೯ ಪ). [ಪಟ + ಕೋಲ್.]

ಪಟಿಕೆ, 'ಪಟಿಕೆ' ನೋ.

ಪಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಪಾಳೆಯ; ತಾಣ್ಣಿ. [ಸಂ.]

ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಕಾ, ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಗ್ಗ, ಪಟಿಗಾ(ನಾ). ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತುವ ಉದ್ದವಾದ ರುಮಾಲಿನಂಥ ವಸ್ತ್ರ; ಪೇಟಾ: ನಡುವಿಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡ ಅಂಚಿನ ಒಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ, ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿದ ತುರಾಯಿಕ್ಕಟ್ಟಿನ ಪಟಿಕೆ ವಾಗಲಿ ಅ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತೀರ ಒಪ್ಪುತ್ತವೆ (ಸುವರ್ಣ. ೪೧). ಪಟಿಕಾ: ಕೇಟು, ಸೈಯದ್, ಮೋಲ್, ಪತಾಣ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಜಾತಿಗಳ ಜನರು ತಲೆಗೆ ಮುಂಡಾಸ ಹಾಕುವರು, ಇಲ್ಲವೆ ಪಟಿಕಾ ಸುತ್ತುವರು (ಕಥಾಂಗ.

೨೨೩); ಮುಂಡಾಸ, ತುರುದಿನ ರುಮಾಲು, ಪಟಿಕಾ, ಪಾಗೋಟಿ ಎಂದು ರುಮಾಲಿನ ವಿಭಾಗಗಳು (ಗೋಯಾತ್ರಿ. ೩೪); ಗುಲಾಡಿ-ಕಿತ್ತಳೆ ಬಣ್ಣದ ಪಟಿಕಾ ಸುತ್ತುವನು (ಹೂಬಿ. ೩೩). ಪಟಿಕೆ: ಪರಮಾನಂದ ಭಂಕನಾಗಿ ಅವನು ತನ್ನ ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿದ್ದ ಪಟಿಕೆಯನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಇನಾ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನೆಂತಲೂ . . . ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಬೀರಬ. ೧೪). ಪಟಿಗ್ಗ: ಶಿವಪುತ್ರ, ಮಾದೇವಂಗೆ ಹೊಸ ಪರಟು, ಧೋತರ, 'ಪಟಿಗ', ಕೋಟುಗಳಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿದರು (ಬರಹಾ. ೧೪೩); ಅವನ ಮೈಮೇಲಿನ ಬಟ್ಟೆಗಳು, ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತಿದ 'ಪಟಿಗ' ಒಗ್ಗಿಯಲಾರದೆ ಎಷ್ಟು ದಿನ ಕಳೆದಿದ್ದುವೋ (ಗಂಗಾಗೌ. ೩೫). ಪಟಿಗಾ: ಬೊಟ್ಟಿಗೆ ಬೇಡವಾದರೆ 'ಪಟಿಗಾ' ಸುತ್ತುವೆವು (ಗಾಳಪ. ೧೩೨); ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಪಟಿಗಾಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಇವರ ಕೇಕೆಯೊಡನೆ ಹಾರಿದವು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೧).

[←ಹಂ. ಮರಾ. ಪಟಿಕಾ]

ಪಟಿಕೆಳ್ಳೆ 'ಪಟಿಗಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಪಟಿಕಾ 'ಪಟಿಕೆ' ನೋ.

ಪಟಿಕಾರ್, 'ಪಟಿಕಾರು' ನೋ.

ಪಟಿಕಾರ್, 'ಪಟಿಕಾರ' ನೋ.

ಪಟಿಕಾರ್, (ನಾ). ೧. ನೇಕಾರ; ಜಾಡ: ದೇವಾಂಗರು, ಪಟಿಕಾರರು, ಸಾಲಿಗರು, ನೆಯ್ಕೆಯವರು, ಶೀಲವಂತರು, ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸರಿಸಿರುವ ದೇವಾಂಗರು . . . ಛಿನ್ನವಿಜ್ಞಾನರಾಗಿದ್ದರು (ಪರಪ. ೪೩); ಜಗತ್ತಿಗೆಲ್ಲ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ ಕೊಟ್ಟವನ್ನುವ ಈ ಪಟಿಕಾರರು—ಹಟಿಕಾರ(ಜಾಡ)ರು ಅರ್ಯಪೂರ್ವ ಜನಾಂಗವೆಂದು ನಿಜವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲವೆ ? (ಕರ್ಣಾಪು. ೧೪೫). ೨. ಚಿತ್ರಕಾರ; ವರ್ಣಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವವನು. [ಸಂ.]

ಪಟಿಕಾರು, ಪಟಿಕಾರ್, (ನಾ). ಚಿಮ್ಮುಟ; ತಂಡಸ: "ಇಕ್ಕುಳ, ಚಿಮ್ಮುಟ, ಪಟಿಕಾರು, ತಂಡಸ" (Tongs. ಇಂಕಾ); ಬೈರಿಗಿಯ ಅಲಗು; ತೋಬಡದ ಉಳಿಯಲಗು; ಪಟಿಕಾರು, ಮೊ.ಗಳ ಕೊನೆಗತ್ತರಿ (Bit. ಇಂಕಾ). ಪಟಿಕಾರ್: "ಯಾವುದಾದರೂ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ; ಶ್ರವಣ; ಚಿಮ್ಮುಟ; ಪಟಿಕಾರ್ (Pincers. ಇಂಕಾ).

[←ತೆಲು. ಪಟಿಕಾರು, ಪಟಿಕಾರು]

ಪಟಿಕಾಸು, ಪಟಿಕೆಸು, (ಕ್ರಿ). ಬಲವಾಗಿ ಹಿಡಿ; ಅನುಕಿ ಹಿಡಿ: ಅತಿ ಅಗಸಗ ಪಟಿಕಾಸು. ಜಾರಿದೆ. ಮುಖ ಮುರೀತು (ರಕ್ತಧ್ವ. ೩೨೫).

ಪಟಿಕೆಸು: ಅದು ಕಾರಸ್ಥಾನ. ನೀನೂ ನನ್ನನ್ನು ಮೋಸದಿಂದಲೇ ಪಟಿಕೆಸುವೆ (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೬).

[? + ಇಸು./ಮರಾ. ಪಟಿಕಾವೀಣೆ]

ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಕೆ, (ನಾ). ಕಾಲರಾ ರೋಗ: ಪಟಿಕೆಯ ಜಾಲಾಲು ಅಕ್ಕಿ ಕಚ್ಚಿನಂತೆ ಬಹಳ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಗ ಹತ್ತುತ್ತದೆ. ಕೈಕಾಲಿಗೆ ಒರಟಿ ಬಂದು ಮನುಷ್ಯನು ಗಾಬರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ (ಗೃಹವಿ. ೨೩). 'ಪಟಿಕೆಬೇನೆ' ಪರಾ. ಪಟಿಕೆ: ಪಟಿಕೆಯ ಉಪದ್ರವವಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ . . . ಕಪ್ಪರ ಸುಡುವದರಿಂದ ಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೫೩).

[←ಮರಾ. ಪಟಿಕೆ]

ಪಟಿಕೆಬೇನೆ (ನಾ). = ಪಟಿಕೆ: ಬೈಲುಕೀಮೆಯಲ್ಲಿ ಪಟಿಕೆಬೇನೆಯ ಉಪದ್ರವವಿದ್ದ ಪು ಉಳಿದ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ(ಕಥಾಂಗ. ೨೧); ಈ ಸೀನೆಯಲ್ಲಿ ಪಟಿಕೆಬೇನೆಯ ಭೀತಿಯು ಮಾತ್ರ ಬಹಳ ಇರುತ್ತದೆ (ಜಿವ. ೨೦). [ಪಟಿಕೆ + ಬೇನೆ]

ಪಟಿಕೆಸು. 'ಪಟಿಕಾಸು' ನೋ.

ಪಟಿಕಸ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಪಟಪಟನೆ ಹೇಳು : ಏನವನು ಪಟಿಕಸ್ಯವ ಏಳು ದೀಪನ ಮಂತ್ರ ? (ಕಲಾಂ. ೬೮-೧೫) ; ನಮ್ಮ ನಾಣಪ್ರನೋರು ಮಾತು ಮಾತೆಗೂ ಗಾಡ ಪಟಿಕಸ್ತಾರ (ಬ್ರಹ್ಮಸಂ. ೬೨). [? + ಇಸ್ಯ]

ಪಟಿಕುಟಿ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ರಚಿಸಿದ) ಗುಡಾರ ; ಡೇರಿ : "ದೂಷ್ಯಂ, ಸ್ತೂರಂ, ಪಟಿಕುಟೀ, ಗುಣಲಯನೀ, ಕೇಳಕಾ-ಈ ಏ ಗುಡಿ" (ಕಲಾಂ. ೬೪-೨೯೬) ; ದೇವರಮ್ಯಮಂಟು ಪಟಿಕುಟಿಯಂ . . . ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿರದುದುಗಾಳಿವಿಗಳಂ ಪದಿನೆನ್ನಾ ಸಿರನ್ನೇಚ್ಚ ರಾಜರುಮಾತೃಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದಮಾಗಿ (ಅದಿಪ. ೧೫-೩೪) ; ಅಭ್ಯಕ್ತಂಗಳಪಟಿಕುಟಿಯ ಮಹಾಕನಕದ ಕಂಬಂಜೋಲ್ಮಿಗೆ ಮಿನ್ನುಗು ಗುಮುರುಚಾರುಚಂದ್ರಗಿರಿಗಂಧೀರಂ(ಹದ್ಯಾಂ. ೧-೬೯) ; ಸುರಪನ ವಿಭವದಿ ಜಯಿಸಿದ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಪರಿಸದಿ ಗಿರಿಗಳಂಬುಧಿಯ ಪೊಟದಿವರ್ತಂದಂತೆ ಪಟಿಕುಟಿಗಳು ಬಂಧುರಮಾವು ದೀದಿನೋಳು (ಹಂಪ್ರ. ಸಾಂ. ೧೫-೧೦೮) ; ಎತ್ತಿ ಕಂದರಾ ರಾಕ್ಷಸಶರೀರಮಂ ಪಡೆವಳಂ ಗಂಧಮಾದನನಿಡ್ ಪಟಿಕುಟಿಗೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೬೦೩-೬೯). [ಪಟಿ+ಕುಟಿ]

ಪಟಿಕುಟೀರ (ನಾ). -ಪಟಿಕುಟಿ : ಆ ಸೇನಾಪತಿಯು ಸ್ವಪತಿರತ್ನದಿಂ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಆ ಪಟಿಕುಟೀರದೊಳ್ ಪಡಂಗಳಬಲವನ್ನೂ ಆ ಬಳಿಯಲೇ ತಳುಗಿಸಿದನು (ಪುರುಷ. ೧೫೪). [ಪಟಿ+ಕುಟೀರ]

ಪಟಿಕೆ 'ಪಟಕ್' ನೋ.

ಪಟಿಕೋಶಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ಚೀಲ : "ಚೀಲಃ = ಪಟಿಕೋಶೀ" (ಕಾಶ್ಯ. ೫೦). [ಸಂ. ಪಟಿಕೋಶೀ]

ಪಟಿಕೈನೆ (ಅ). ಒಮ್ಮಿಂದೊಮ್ಮೆಲೆ ; ತಟ್ಟನೆ : ಪಟಿಕೈನೆ ದೀಪ ಅರಿಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಪಟಿಕೈ+ಅನೈ]

ಪಟಿಗ್ಗೆ 'ಪಟಕ' ನೋ.

ಪಟಿಗ್ಗೆ 'ಪಟಕ್' ನೋ.

ಪಟಿಗಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಪಟಿಗಣಿ, ಸೊನೆಪಟ್ಟಿ, ತಿಗುಡು (ಮೈಥಿ. ೫೯-೧೧೬೪). [?]

ಪಟಿಗಣ್ಣೆ, ಪಟಿಕಣ್ಣೆ (ನಾ). ಎತ್ತಿಗೆ ನೋಗವನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ ; ಜೊತ್ತಿಗೆ ; ಮಿಳಿ : ಒಂದೇ 'ಹ್ಯಾಟು' ಇದ್ದರೂ ಯಾವ ಎತ್ತಿನ ಕೊರಲಿಗಾದರೂ ಹವಣಾಗುವ 'ಪಟಿಗಣ್ಣೆ'ಯಂತೆ, ಎಲ್ಲ ಸೊಟಿಗೂ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹದು (ಬಳಮ. ೨೫೩). **ಪಟಿಕಣ್ಣೆ :** ಪಟಿಕಣ್ಣೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ (ರೂಢಿ). [ಪಟಿ ? + ಕಣ್ಣೆ]

ಪಟಿಗಾ 'ಪಟಕ್' ನೋ.

ಪಟಿಗಾರ 'ಪಟಗಾಡ' ನೋ.

ಪಟಿಗಾಡ, ಪಟಿಗಾರ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಪಟವನ್ನು ಹಾರಿಸುವವನು, -ಆಡಿಸುವವನು : ಪಟಿಗಾಡನುಜಿ ಸೂತ್ರವಿದಿದ್ದರಾ ಗಾಳಿಪಟ ಗಗನದೊಳಾದುವಂತೆ ಕುಟಿಲವಲ್ಲಾತ್ಮ ನಿನ್ನಂಗಳೊಳಿದುರ್ ಸಂಘಟಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯೊಳದ ಬುದ್ಧಿ (ಭರಣ. ೨-೪೩). **ಪಟಿಗಾರ :** ೨. ನೇಯ್ಗೆಯವನು ; ನೇಕಾರ ; ಪಟಿಗಾರ : ಪಟಿಗಾರ ರಾಯಂಣ ಸಾಯ್ತನಿಗೆ ಬಿಳಚ್ಚಿ . . . ಕಾಲಾ ನಾನು ಸಹ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. IV (R), ಚಾಮರಾ. ೨೯೨-೩೨ ; 1345). [ಪಟಿ+-ಕಾಡ]

ಪಟಿಗೃಹ (ನಾ). -ಪಟಿಕುಟಿ : ಪ್ರಭಾಕಾಂಡವೆಂಬ ಪಟಿಗೃಹದಲ್ಲಿ ಆ ನಾವೀವರೂ ಕ್ರೀಡಿಸುವ ರೀತಿಯು ಇದೆ (ಪುರುಷ. ೩೬) ; ಅಧಿ ಕಾರಿಗಳು ರಾಜಯೋಗ್ಯವಾದ ಪಟಿಗೃಹವನ್ನು . . . ದೇವಾಲಯದ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿ ತಳುಕಿ ತೋರಣಗಳಿಂದಲಂಕರಿಸಿದರು (ಕಥವಿ. ೪೩೦) ; ತರತರದ ವರ್ಣಗಳಿಂದೆಸೆವ ಪಟಿಗೃಹದ ಪಂಕ್ತಿಯಂ . . . ರಣ ಶಿವರಮೆಸೆದಪ್ಪು (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೧೬-೪೬೪). [ಪಟಿ+ಗೃಹ]

ಪಟಿಚ್ಚರ (ನಾ). ೧. ಹಳೆಯ ಬಟ್ಟೆ : "ಪಟಿಚ್ಚರಮಂಟು ಹುಯಿ ಸೀರೆ" (ಕಲಾಂ. ೯೦-೬೯೬) ; ನೆಜೆಯ ಪಟಿಚ್ಚರದೊಡವಿದ ನೆಜಂಗಿನೋಳ್ ತಂದು ತೀವಿ ಪವನಂ ಹಿಮಮಂ ನೆಜೆಯಿಟ್ಟಂತೆ ಮೊಗ ದೊಳ್ ತುಡುಗಿದ ಕಿಟುಬೆಮರದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೪) ; ವಿವಿಧ ವೈಪರ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ನಾಡೆ ಸೀಳಿದ ತಲೆಯಂ ಕರಂ ಮಲಿನಮಾದ ಪಟಿಚ್ಚರಮಂ ನೆಗಟ್ಟಲಂದಿದೊಳೆ ಲೇಖವಾಹನಹಂ ಬರೆ ಕಂಡನಿಳಾಧಿನಾಯಕಂ (ಕಾದಂ. ೬೩೬) ; ಜಟಿಳಕೇಶಂ ವೇಷಿತ ಪಟಿಚ್ಚರಂ [ಚ್ಚರಂ] ದೀರ್ಘದೇಹಿ ಜಟ್ಟಿಗನೆಂಬೋಲ್ ಕುಟಿಲಗತಿ ಬರುತು ಮಿದರ್ ಭಟಿನೋರ್ ಪೊತ್ತಿ ಬೆವರುತುಂ ತಪ್ಪಜಮಂ (ರೀರಾಸ. ೪-೮೧). ೨. ಕಳ್ಳ ; ಚೋರ. [ಸಂ.]

ಪಟಿಡಿ 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಟಿತ್ಕಾರ (ನಾ). ಪಟಪಟ ಎಂಬ ಸದ್ದು, -ತಬ್ಬ : ಝಂಪಕೇಶನ ಪ[ಪಾಶಾಂ. ಪ]ಟಿತ್ಕಾರಂ ತರುಣೇಶರಣಮುದ್ರಿಕಾಶಟಾಕಾರಂ ತತ್ಪಟಿಕ ಮಂಜೇರರಝಾತ್ಕಾರಂ . . . ಅಗಸಮಂ ಮುಸುಂಕೆ(ಗಿಂಕ. ೮-೪೪). [ಸಂ.]

ಪಟಿಪಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಜ್ವರ ಕಾಯಂತ್ತಿತ್ತು, ನಾದಿಯು ಪಟಿಪಟಿ ಬದಿಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕತ್ಯವಿ. ೬).

ಪಟಿಪಟಿನೆ (ಅ). ೧. ಪಟಿ ಪಟ ಎಂದು ಸದ್ದಾಗುವಂತೆ : ಇವರ ಅಂಗುಳ ಮೆಟ್ಟಿ ಪಟಿಪಟಿನೆ ಹೊದಿ ಎಂದಾತ ನಮ್ಮ ದಿಟ್ಟ ಧೀರ ಅಂದಿ ಗರೆ ಚೌದಯ್ಯ ನಿಜಶರಣನು (ಮಹಾ. I, ೩೬೦) ; ಚಟುಲಶಿಖಿ ಪಟು ದೃಷ್ಟಿ ಪಾತಕ ಕುಟಿಲದೈವಂಗಳು ಛಟಿಲು ಛಟಿಲನುತ ಬೇವುತ ಪಟಿಪಟಿನೆ ಸಲೆ ದಿವಿವುತಂ ಮೇಣ್ ಛಟಿಛಟಿನೆ ಕೇಡುಲೈ (ಬಸವ. ೨೩-೧೬). ೨. ಸರಸರನೆ ; ಬೇಗ ಬೇಗನೆ : ತಟಿತಿಯುಹ ಲಾಲಸೆಯನು ಸೂಡಿ ಪಟಿಪಟಿನೈದಿ ಸರರ ತಾ ಬೇಡಿ (ಅಪಧಾ. ೨೯) ; ಮುಳುಮುಳಿಸುವಾ ಮುಗಿದ ಮೊಗ್ಗೀ ಪಟಿಪಟಿನೇ ಒಡೆದು (ಗಂ. ೧-೧೧).

[ಪಟಿಪಟಿ+-ಅನೈ]

ಪಟಿಪಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಟಿ ಪಟ ಎಂದು ಸದ್ದು ಮಾಡು : ಗುಬುಟಿನ ಬಾವುಟಿಗಳು ಪಟಿಪಟಿಸುತಲೊಲೆವು ನಲವೆರಡ (ನಾಶದ. ೧೬೯).

[ಪಟಿಪಟಿ+-ಇಸ್ಯ]

ಪಟಿಮಂಟಿಪ (ನಾ). -ಪಟಿಕುಟಿ : ಲತಾಮಂಟಿಪ ದರ್ಶನಮಂಟಿಪ ಪಟಿಮಂಟಿಪ . . . ತರುವಾಟಿಗಳ ತನ್ನೆಲ್ಲ ಕೊಳಗೆಯುಂ (ವಿನೀಶ. ೨೧೩). [ಪಟಿ+ಮಂಟಿಪ]

ಪಟಿಮಂಡಪ (ನಾ). -ಪಟಿಕುಟಿ : ಭವದೀಯ ವನಾಯುಜ ಹಯ ನಿವಹಂ ಕೇಳ್ ಮೂರಿದಿಟ್ಟು ನಿಶ್ಚಾಸಂ ಸ್ತಂಭವಮಂ ಮಾಸಿಸಿ ಸೊಗಯಿ ಸಿಲು ವಿನದ್ರಂ ದೇವ ದೀರ್ಘಪಟಿಮಂಡಪದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೯೨). [ಪಟಿ+ಮಂಡಪ]

ಪಟಿಮಂದಿರ (ನಾ). -ಪಟಿಕುಟಿ : ಮಾರನು ದಿಗ್ವಿಜಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಪೊರಟು ಬರುವನೆಂದು ಪನದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲ ಕೂಡಿ ಮಾಡಿಸಿರುವ ಪದ್ಮರಾಗ ರತ್ನಮಯವಾದ ಪಟಿಮಂದಿರಗಳೊಯೆಂಬಂತೆ . . . ತೋರುವ ಚಿಗುರುಗಳ ಕೆಂಪಾದ ಕಾಂಕಿಗಳು ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತಿರಲು (ಸಾಗಂಧಿ. ೪೬೪-೪). [ಪಟಿ+ಮಂದಿರ]

ಪಟಿಲ್ 'ಪಡಲ್' ನೋ.

ಪಟಿಲ್, ಪಟಿಳ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಮೇಲಿನ ಹೊದಿಕೆ ; ಭಾವಣೆ ; ಮಾಡು. ೨. ಸರದೆ ; ಅವರಣ. ೩. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮೊರೆ ; ಕಾಣಬಂದು : ಪಟಿಲಂ ಕಣ್ಣಿಳ್ ಕವಿ ದುಂಗುಟಿಮಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಾಣೆನೆಂದೊಡೆ (ಸಂಪತಂ. ೨೬೩-೧೪) ;

ಪಟಲಮೆಂಬುದು ಕಾಚಮೆಂಬುದು ಪಟಿತರದ ದೃಷ್ಟಿಯ ನಿರೋಧಿಸಿ
ನಿಷಿದ್ಧ ಕಂಚುಕವೆನುವುದು ದೃಷ್ಟಿಗತದೋಷಂ (ವಿವೇಚ. ೩-೪೫);
ಅರಿಯು, ಪಟಲಂ, ನೀರು ಸುರಿವದು, ಅರ್ಜುನಗಣ್ಣು, ಅದಕ್ಕೆ
ಬಿಷಧಿ (ವಿವಿ. ೧೯೩). ೪. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ: ಸವೀನ
ಪ್ರಸೂನ ಮಧುವಿಲೀನಮಧುಕರಪಟಲಕರ್ಪುರತ ರತ್ನಪಟಲಿಕೆಗಳಂ...
ಮನಂಗೊಳಪ ದೇವಪೂಜಾಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಾಪಾ. ೧೩-೨೪);
ಪ್ರಪಂಚಪ್ರಭಾಪಟಲದ ಪ್ರಭಯ ಬೆಳಗಿದ ನೋಡಿರೆ (ಜನನ. ೯೫);
ಧವಳಾಂಬುಧ ಪಟಲಮೆನುದಂಬರತಳದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೪-೩೩);
ದಾರಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ನಮ್ಮೊಡ ಪಟಲ ಆ ಸೇನೆಯೊಡನೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು
ತ್ತದೆ (ಸನಕ. ೩೦). ೫. ಗ್ರಂಥಭಾಗ; ಪ್ರಕರಣ: ವಾತೂಳಾಪ್ಪುಸರ
ಮಾಗಮದ ಮೊದಲ ತತ್ತ್ವಪಟಲದ ಥಿತ್ತಿಯ ಕಾಂತಿಯ ಕಳಾಸಳಯ
ವೊನ ನಾನಾತ್ವ ಚಿಂತಾಮಯರು ಪ್ರಭಾವದೊಳು ಗತವಡೆದ ನಿಭ್ರಾಂತ್
ಪದವಿಹಿನ್ನಿಶ್ರಾಂತಿಯಜನಸರ ವಿಮಲಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಾಜಂ.
೧-೨೧); ಅನೇಕ ಅಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಇಲ್ಲವೆ ಮಿಶ್ರ ಪಟಲ
ಗಳಿರುತ್ತವೆ (ತತ್ತ್ವಪ್ರಾ. ೪೨೪); ಆ ದೇವಿಯರೆ ಸಂಬಂಧವಾದ ಮಂತ್ರ
ಪಟಲಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸರಹಸ್ತವಾಗಿ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾಣ. ೮೧).
೬. ಪ್ರತಿಬಿಂಬದ ಗ್ರಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಯಾಮರಾಗಳಲ್ಲಿ ಇಡುವ
ತೆಳ್ಳನೆಯ ಸೆಲ್ಯುಲೈಡ್ ಹಾಳೆ; ಪೋಟೋ ಆಚ್ಚು ಮಾಡಲು
ಬಳಸುವ ಕಾಗದ: ಮಧ್ಯಪಟಲದ ಒಳಮೈಯಲ್ಲಿ ಪಸರಿತ ಕನ್ನದಿಯಂಥ
ಪಟಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೪೪); ನಾವು ಕ್ಯಾಮರಾವಿನಿಂದ
ಫೋಟೋಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವಾಗ ಒಳಗಿರುವ ಪಟಲದ (Film) ರಾಸಾ
ಯನಿಗಳ ಮೇಲೆ ಈ "ಅಲ್ಬಾಡಿಯಲೈಟ್" ಕಿರಣಗಳು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ
ಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ಉಪಾ. ೧೯೦). ೭. ಬರೆಯಲು ಬಳಸುವ
ಪತ್ರ;—ಹಾಳೆ: ಪಾಣಿನಿ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ... "ಪಟಲ" ಎಂಬ
ದನ್ನು "ಬರೆವ ಹಾಳೆ" (ಪತ್ರ) ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ
ದ್ದಾನೆ (ಸಂಕೀರ್ಣ. ೪). ೮. [ಜೈನ] ನರಕಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯ
ಸ್ತರ;—ನೆಲೆ: ಪಟಲಮಧ್ಯದೊಳಂದ್ರಕಂಗಳಿವು (ಶ್ವಾಸಕಾ.
೧೯-೧೧); ಪದಮೂಲಪಟಲಗಳೆರಡೆರಡ್ಗೆ ಉ ಮೊದಲಿಂದ ತುದಿ
ಯೊಳಗೊಂದು ವಿದಿತರತ್ನಪ್ರಭಾವಾದಿಯ ಗುಣನಾಮ ಪುದಿದುದಾ ಸಪ್ತ
ಪೃಥ್ವಿಯೊಳು (ವರ್ಧನ. ೮-೩೩); ಪಟಲವೆಂದರೆ ಅಂತಸ್ತು (ನೆಲೆ)ಎಂದು
ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನರಕಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ... ನಡುವೆ ಪಟಲ
ಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಜೈನಧ. ೩೫). ಪಟಲಕೆ: ೧. "ಪೊದೆಯಿಸಿದಾಚ್ಚಾದ
ಸಮೂ ಭದ್ರಯುಂ ಪಟಲಮುನಿವು" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೩-೧೫).
೨. ಫಟಿಯ ದಬುದರಿವು ಲಯಫನಫಟಿಗಳ ಮೊಟಗಿನೆ ಪೊಟ್ಟಿಗೊಡೆ
ದತ್ತು ರಟಿತ್ತ ಬುಪಟದಕಂಪುಭೇರಿಯ ಚಟುತದಿಂದಟಿಳಪಟಲಮಂಬರ
ಪಟಲಂ (ಪಂಪಾಪಾ. ೧೦-೩೩); ಇಳಧರಪಟಲಕಟಿರಟಿನಮಂ ಕೇಳ್ವ ಕಳ
ಹಂಸನಂತೆ ಸ್ವಿಕಾಂತಂ ಚಕಿಂತಾಂತರಂಗನಕವೇಗಂ ಬಂದು (ವರ್ಧನ.
೨-೫೪). ೪. "ಪಟಲಮೆಂಬುದು(ದದು) ನಿಜಯದೊಳಂ" (ವಸ್ತುಕೋ.
೧೩೮-೧೩೯); "ನಿಕರ, ಪಟಲಂ, ಪೇಟಲಂ... ಸ್ತೋಮಾ:—ಈ ೩೯
ಸಮೂಹಂ" (ಪರಾಯ. ೧೧೪-೨). [ಸಂ.]
ಪಟಲಕ, ಪಟಲಕ (ನಾ). ೧. ತೆರೆ; ಪರದೆ; ಇವನಿಕೆ.
೨. ಸಂಪುಟ; ಭರಣೆ: ಆಕೆಯ ಕೆಲದೊಳ್ ಬರ್ಪ ತರಳೆಯು ಕಯ್ಯ
ಸಿತಾಂಶುಕಾಚ್ಚಾದಿತ ರತ್ನಮಯ ಪಟಲಕದೊಳ್... ಎಸೆದುದುಜ್ಜಳ
ಮಂತ್ರಕಾರಮಂಡಲಂ (ಪಾಪಂ. ೧೦೫); ಶೃಂಗಾರಸದನಮಂ
ಮಕುಟಾಂಗದ ಮಹಾಕರಕಟಕುಂಡಲನವದೇವಾಂಗವನನಾತ್ರ ಪಟಲಕ
ಸಂಗತಮಂ ಬಂದು ಶೀಲೆಯಿಂದೊಳಪೊಕ್ಕಂ (ಚಂದ್ರ. ೯-೨).

೩. ರಾಶಿ; ಸಮೂಹ: 'ಪಟಲಿಕೆ' ಪರಾ. ಪಟಲಕೆ:
೨. ಆ'ಳ ಭಂಡಾರಿಗರ್ ವಿವಿಧಪಟಲಕಂಗಳೊಳ್ ತಂದು ಮುಂದಿಬಿಡ
ಸುಗಂಧಾನುಲೇಪನಕುಸುಮಸನಪೂಜಣಂಗಳನರಿಸಿಯುಂ ತಾನುಂ
ಶೃಂಗಾರಂಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರ. ೭-೧೪೯); ಸುರೇಂದ್ರಸೇದರ್ ರತ್ನ
ಪಟಲಕದೊಳ್ ಕೇಶಪಾಶಮುನಿಟ್ಟು ಪಾಲ ಸಮುದ್ರದೊಳಿಕ್ಕುಮೆಂದು
ದೇವರ್ಕೆಯೊಳ್ ಕೊಟ್ಟು (ಬಂಪ. ೧೩-೨೮). [ಸಂ.]
ಪಟಲಕಣ್ಣು 'ಪಟಲಗಣ್ಣು' ನೋ.
ಪಟಲಗಣ್ಣು, ಪಟಲಕಣ್ಣು (ನಾ). ಕಣ್ಣೆಗೆ ಮೊರೆ ಬರುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ರೋಗ; ಕಾಚಬಿಂದು: ಪಟಲಗಣ್ಣೆಗೆ—ಉಕ್ಕು ತ್ತ ನಾಲ್ಕು
ತೂಕ, ಕಪ್ಪಲಿ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ, ನೀಲಾಂಜನ ನಾಲ್ಕು ತೂಕ, ಇಷ್ಟನ್ನು
ಸಣ್ಣ ನಾಗಿ ಮುದಿಸಿ... ಗಂಗಳೆಯಂ ಮಾಡಿ ಆ ಗಂಗಳೆಯನ್ನು
ಮೊರೆಯಪಾಲಲ್ಲಿ ತೇದು ಹಚ್ಚಲು ಪಟಲಗಣ್ಣು ಮಾಣ್ಣಂ (ವಿವಿ. ೩೯).
ಪಟಲಕಣ್ಣು: ಪಟಲಕಣ್ಣೆಗೆ... ಗಿರಿಕರ್ಣಕೆಯ ಸಮೂಲ, ಶಂಖ,
ಶುಂಠಿ, ಅರಿಸಿನ, ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ನೀರಲ್ಲಿ ಆರಿದು ಗಂಗಳೆಯ ಮಾಡಿ
ಕಣ್ಣೆಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಕೆಟ್ಟಿಗಣ್ಣು, ಸರ್ವರೋಗಂಗಳೆಲ್ಲ ಮಾಣುವುವು
(ವಿವಿ. ೩೯). [ಪಟಲ + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ್ಣು)]
ಪಟಲಪ್ರಾಂತ(ನಾ). ಚಾವಣಿಯ ತುದಿ,—ಸೂರು: "ಪರೀಕಂ,
ನೀವ್ರಂ, ಪಟಲಪ್ರಾಂತಂ—೩ ವಸ್ತಾರದ ಚೂರು, ಲೋವೆಚೂರು,
ಮನೆಯ ಚಾಂಚು, ಹೊದಿಕೆಚೂರು... ಇದನ್ನು ಸೂರೆತಲಾ
ಅನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೩). [ಸಂ.]
ಪಟಲಾಂ 'ಪಟಾಲಂ' ನೋ.
ಪಟಲಾಂತ (ನಾ). — ಪಟಲಪ್ರಾಂತ: "ನೀವ್ರಂ, ವಳೇಕಂ, ಪಟ
ಲಾಂತಂ — ಈ ೩ ಸೂ(ಜು)ರು" (ಪರಾಯ. ೫೧-೧೪೪).
[ಪಟಲ + ಅಂತ್ಯ]
ಪಟಲಾರ್ಬುಧ (ನಾ). ಕಣ್ಣೆ ನ ಮೊರೆಯಲ್ಲಾಗುವ ಹುಣ್ಣು;
ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೇತ್ರರೋಗ: ಅಂಧಕಾರ, ಪಟಲಾರ್ಬುಧ ಮೊದ
ಲಾಗಿ ಇವೆಲ್ಲ ಒಳಗಣ ಕೂಟಿಂಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಂ ಕೆಡಿಸುಗುಂ (ವಿವಿ. ೧೩೦).
[ಪಟಲ + ಅರ್ಬುಧ]
ಪಟಲಿ (ನಾ). ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ತುಜುಗಿದ್ ನೀಲಮೇಳದ ತುಜು
ಗರ್ ನೊಂ ಒಂಗೆ ಮೊರೆಗೆ ತೊಪಾದುದೊಂದೊಳಗಿವಪಟಲಿ ಮೋಗಲ್ ತೊ
ಪಾದುತ್ತಲವನಂಬೊಲಿದುರ್ದದು ಗಗನಂ (ಜಗದಿ. ೪-೫೯). [ಸಂ. ಪಟಲೀ]
ಪಟಲಿಕೆ, ಪಟಲಿಕೆ(ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೨. ಬುಟ್ಟಿ;
ಗೂಡೆ. ೩. ಕರಂಡಕ; ಸಂಪುಟ: ತದುತ್ತಾಟಿತ ವಿನೀಕಟಲಕುಂತಲಂ
ಗಳನಮರತರುಕುಸುಮ ವಾಮೋದ್ಧಾ ಮರಜೋರಂಜಿತಂಗಳನನರ್ಘ್ಯ
ರತ್ನಮಯಪಟಲಿಕೆಯೊಳಾಂತಂ (ಅದಿ. ೯-೩೯); ಸವೀನಪ್ರಸೂನ
ಮಧು ವಿಲೀನಮಧುಕರ ಪಟಲಕರ್ಪುರತ ರತ್ನಪಟಲಿಕೆಗಳಂ...
ಮನಂಗೊಳಪ ದೇವಪೂಜಾಗೃಹಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪಂಪಾಪಾ. ೧೩-೨೪);
ನಳಿನಳಿಸುವ ಪೂವಿನ ವಿನಾಸಲಾಕಂಪನಳಿಗಳೆಂಜರಿಸುಗುಮೆಂದು ತೆಲದೊ
ರ್ವಳು ಚಂಪಕಂಧಿ ಕುಸುಮಾಕಳಿತ ಪಟಲಿಕೆಯೊಡನೆದು (ಪರಾಪಾಂ.
೩-೮೧). 'ಪಟಲಕ' ಪರಾ. ಪಟಲಿಕೆ: ೧. ವನದೊಳಗೆ ಮೊಕ್ಕನ
ಧಿಪಂ ಫನಪಟಲಿಕೆಯೊಳಗೆ ಪುಗುವ ಚಂದ್ರನ ತೆಲದಿಂದ (ಪಾಪಂ. ೩-೩೪).
೨. ಅಕೆ ದೇವಕೆಯಾನಂದವಸನಂಗಳಂ ಪಟಲಿಕೆಯೊಳಿಕ್ಕು ತಂದಿತ್ತ ನೋಯ್ತು
ದೆಂದು... ತೋಪ (ನೇಮಿ. ೩-೫೪). [ಸಂ. ಪಟಲಿಕಾ]
ಪಟವಾಸ (ನಾ). ೧. ಸುಗಂಧದ ಹುಡಿ; ಬುಕ್ಕು ಹಿಟ್ಟು:
"ಓಪ್ಪಾತಳೊರ್ಪಮದು ಪಟವಾಸಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೧೫); ನಿಜ
ತೋದ್ದಿತ್ತ ಪಿವಾಸವಾಸದಿಶಾಕಾಂತಾಗಣಂ ನಿರ್ಧರೋತ್ತಿ ಪಿಪ್ಪಾಕಳ

ಪಿಂಜರೀಕೃತ ವಿಯುಚ್ಚಕ್ರಂ . . . ಜಗತ್ಕೃತೋದ್ಯಾವಹವಾಗೆ (ಅದಿಪು. ೭-೭೫); ಕೆದಕುವ ಪಿಷ್ಪಾತಕರ್ತೃವುಂ ಪಸರಿಸುವ ಪಟವಾಸ ಮುಮೇಸಿಯೆ (ಮುಲ್ಕಪು. ೪-೧೫); ಎಡೆವಟಾಯದು . . . ಅಡಿಗೆದಿ ಗುತ್ತವದೆ ತಳವ ಪಟವಾಸಚಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧೪). ೨. - ಪಟಕುಟಿ. ೩. ಒಳವಸ್ತ್ರ; ಒಳಪಾವಡೆ. [ಸಂ.]

ಪಟವಾಸಕ (ನಾ). - ಪಟವಾಸ : ೧. "ಪಿಷ್ಪಾತಕ ಪಟವಾಸಕಃ-೨ ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಪೂಮಳ ಕಟ್ಟಿದ ಗಂಧದ್ರವ್ಯದ ಹೆಸರು" (ಪಿಷ್ಪಾಂತ್ರಿ. ೨೧); ಮುಂಡಿನವನವಭೃತವ ಸೆಳೆ ವಿಪ್ರರಿಸಿದರು ಪನ್ನೀರ ಹೊಂಗೊ ಪ್ರರಿಗಳ ಕುಂಕುಮದ ಪ[ಪಾಂ. ಫ]ಟವಾಸಕದ ರಚನೆಯಲಿ (ಕುಮ್ಭಾದಿ. ೧೦-೪೧). [ಸಂ.]

ಪಟವಾಸಕ್ಷೋದ (ನಾ). - ಪಟವಾಸ ೧ : ಖರಾಂಶು ಪೂಜೆ ಪಟವಾಸಕ್ಷೋದದಿಂ ಕೀಕಿಸಂಕುಳಮಾಡುತ್ತ ನಟೀಕದಂಬದೊಡನಂದ ಭ್ರಾಗಮಭ್ರಾಂಶಿಯಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೭). [ಪಟವಾಸ + ಕ್ಷೋದ]

ಪಟವಾಸಚೂರ್ಣ (ನಾ). - ಪಟವಾಸ ೧ : ದಿಶಾಯಂವತೀಕೇ ಕೀರ್ಣಪಟವಾಸಚೂರ್ಣಂ . . . ಪೌರಾಣನಾಪದೀಕರಣಚೂರ್ಣ ಮಾಡುವ ಬಳಾಫುಧೂಳೀಡಯಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೧೫); ಪಸರಿಸಿ ಪಟವಾಸ ಚೂರ್ಣಮೆಸೆದುವು ದೆಸೆಯೊಳ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೨-೧೭); ಪದೆಮ ಚೆಲ್ಲುವ ಪಟವಾಸಚೂರ್ಣವು ನೃಪಸದನದೊಳೊಪ್ಪಿದವಾಗೆ(ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೪-೭೧). [ಪಟವಾಸ + ಚೂರ್ಣ]

ಪಟವಿದ್ವಿ (ನಾ). ಚಿತ್ರಲೇಖನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, -ಕೌಶಲ; ಚಿತ್ರ ಕಲೆಯ ಚಾತುರ್ಯ (?): ಎತ್ತಿದ ತೋಳ ಮೊತ್ತಮೊದಲಂ ಗಜನಂ[ಸಾಂ.೦೦] ಪಟವಿದ್ವಿಗಿತ್ತಿ ದಂತೆತ್ತ ಮಪೂರ್ವವಾಗಿ . . . ಚೆಲ್ಲ ವಾದಿ ಪೂವೆತ್ತವ ಮಾಲಿಗಾರ್ತಿಯರನಂದರಿಕೇಸಂ ಒಂದು ನೋಡಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೧). [ಪಟ + ವಿದ್ವಿ (< ವಿದ್ವಿ)]

ಪಟವಿದ್ವಿ (ನಾ). - ಪಟವಿದ್ವಿ : ಪಟವಿದ್ವಿ ಸಾಲ್ಕು ಮನ್ಯಭವವಲ್ಲ ಭನಂ ಪಟವಿದ್ವಿಯೆತ್ತಲುಂ ಜಟಿಮುಟಿಕರ್ಕಳಂ ತೋಡರೆ ಸುತ್ತಲುಮುಪ್ಪು ದಣಂ ಸಮಸ್ತ ಭೂಪಟಲಮನಾಂ ತೊಡಲಲ್ಲ ಜಟಿ ನಿನ್ನೊಡಗೂಡಿ ಏಕೇಶನಂ ಯಶಃಪಟಿಹನನಾದವಂ ಪರಪುವೆಂ ದನೆಯಂತುವರಂ (ಅದಿಪು. ೭-೪೫). [ಪಟ + ವಿದ್ವಿ]

ಪಟವಿಳಸು (ಕ್ರಿ). ನೌಕೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಹಾಯಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚು : ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸು ಪಟವಿಳಸಿದ ಓಡಿನಂತೆ . . . ಇರುವಾಗ, ಅವರು ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ (ಸಾಂದಸ. ೭೭). [ಪಟ + ಇಳಸು (< ಇಳಸು)]

ಪಟವೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ : "ಪಟವೆಗಾರ" ಪರಾ. [← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಟವಾ]

ಪಟವೆಗಾರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೇಯುವವನು ; ಪಟ ಕಾರ : ಪಟವೆಗಾರರು. -ಈ ಹೆಸರು ಪಟ್ಟೀಗಾರರು, ಅಂದರೆ ರೇಶಿಮೆ ಮಾಡುವವರು ಯೆಂಬುದರ ಅಪಭ್ರಂಶವಿರುತ್ತದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಪಟವೆಗಾರರು ತಾವು ಗುಣರಾಫದಿಂದ ಬಂಪ ಕ್ಷತ್ರಿಯರೆಂದು ಹೇಳು ತ್ತಾರೆ (ಕಥಾಂಗ. ೧೭೬). "ಪಟ್ಟಿಗಾಣ" ಪರಾ. [← ಮರಾ. ಪಟವೆಗಾರ್]

ಪಟವೇಂಟಿ (ನಾ). (ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ ಮಾಡುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ : ಗೋರಿನೇಂಟಿ ಪಳಹರನೇಂಟಿ ಪಟವೇಂಟಿ . . . ನೋಡುವೇಂಟಿಗಳನ್ನ ಹೆಸರಂ ಹೊತ್ತು ಮೆಣೆವುತಿಪ್ಪೆಂಬಿತೊಡುಚಿತ ವೇಂಟಿಯನಾದಿದಂ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರವಸುಧಾಧೀಶನು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೯). [ಪಟ + ವೇಂಟಿ]

ಪಟವೈಶ್ಯಜ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವರ ವಂಶ ದನನು ; ಜನಳಿ ವ್ಯಾಪಾರಿ : ಒಂದೆಡೆಯೊಳ್ ನವಚಾರುವಸ್ತ್ರ ಸಂಕುಳ ಏಚ್ಚತಂಗಳಾಗಿ ಪಟವೈಶ್ಯಜರಂಗಳಿಗಲ್ ನಿರಂತರಂ ತಳಿದವನೂನಪದ ದಮನಿಂದ್ರನ ಭಾಂಡಗೃಹಂಗಳೆಂದಿನಂ (ಪಾಠಪು. ೧-೧೨೬).

[ಪಟ + ವೈಶ್ಯಜ]

ಪಟಶಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟಸಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ ಹಾಯಿಸಟಗಳ ಆಶ್ರಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಡ ಗಿನ ಅಡಿಗಟ್ಟಿ ನಿಂದ ಎತ್ತರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿರುವ ಕಂಬ; ಕೂವೆಕಂಬ : ಬಹಳ ದೊಡ್ಡ ಹಡಗಿಗೆ ಮೂರು ಪಟಸ್ತಂಭಗಳಿರುತ್ತವೆ (ಮಂಜು. ೭-೧೧೭); ಗಾಳಿಯ ವೇಗಕ್ಕೆ ನೌಕೆಯೊಳಗಿನ ಪಟಸ್ತಂಭ ಎದುರಿಗೆ ಬಾಗಿ ಮೈಮೇಲೆ ಬೀಳುವಂತಾಯಿತು (ಬಂಜು. ೧೦೦); ಒಂದು ತರಹ ದಿದರು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದು . . . ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಹಡಗಿನ ಪಟ ಸ್ತಂಭದಷ್ಟಿರುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಸ. ೧, ೨೦). [ಪಟ + ಸ್ತಂಭ]

ಪಟದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ದು : "ಅನಕ, ಪಟಹ, - ಈ ೨ ಪಡದಕ್ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೭-೯೭); ನೆಗಬ್ಬಾರೆ ಪುಣ್ಯಾಹಸ್ತರ ಮೊಗೆದರೆ ಪಟಪಟಹಕಾಡಳಾರವನುಗಳ್ ಪುಗವೇಬ್ಬಂ . . . ತನ್ನ ಚೆಟ್ಟಿರಂ ಕಳಶಭವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೭೯); ಭೇರೀ ಮೈದಂಗೆ ಮರ್ಡಕ ಪಟಹಕಳಾಶಂಬರವಜನಿಪರಭವಮುಂ (ಕಾದಂಪು. ೪೨೪); ಆಗಿನ ಪಟಹವ್ಯದಂಗಳಹಳಾದಿಗಳ ಕಳಕಳ . . . ದಶದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಾತಾದಿಸಿ (ಕುಮ್ಭಾಧೀ. ೧-೪೬). [ಸಂ.]

ಪಟಹಡಕ್ಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ : ಉಭಯಪಕ್ಷದೊಳ್ ಸೊಲ್ವಿಸುವ ಮುಂದುಭಿಗಳ್ ಪೂಡೆವ ಪಟಹಡಕ್ಕೆ [ಪಾಂ. ಪಡಹಡಕ್ಕೆ, ಪಡಹಡಕ್ಕೆ]ಗಳ ಬೊಬ್ಬಿಜುವ ಪೀಡೆಯರ ತುಮುಳರವದೊಳ್ ತೋಡರ್ವ (ಅರ್ಧನೀ. ೩-೧೩ ವ). [ಪಟಹ + ಡಕ್ಕೆ]

ಪಟಹಾರಿ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವಂಥದು ; ಚಿರಲೆ : "ಪಟ[ಸಾಂ. ಟಾ]ಹಾರಿ ಜಿಜಿಲೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗಳಾ. ೪೯-೧೩).

[ಸಂ. ಪಟಹಾರಿನ್]

ಪಟಳ 'ಪಟಲ' ನೋ.

ಪಟಳಕ 'ಪಟಲಕ' ನೋ.

ಪಟಳಿಕೆ 'ಪಟಲಿಕೆ' ನೋ.

ಪಟಾಂಗಣ (ನಾ). ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಯಲು, -ವೈದಾನ ; ಪ್ರಾಂಗಣ : ಗುಡಿಯ ಪಟಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಯುವತಿಯರ ತಂಡವು ನೆರೆದು, ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕುಣಿತವನ್ನು . . . ನೋಡುತ್ತಿತ್ತು (ಜೀವರಂ. ೨೨); ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯ ಮುಂದಿನ ಪಟಾಂಗಣದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಸಳಿ ಸೇರಿತು (ಪ್ರಬಂಧ. ೯೭). [← ಮರಾ. ಪಟಾಂಗಣ]

ಪಟಾಕಿ, ಪಟಾಕ್ಷಿ, ಪಟಾಕಿ, ಪಟಾಕ್ಷಿ, ಪಟಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿದ ಕೊಡಲೆ ಹೊತ್ತಿಕೊಂಡು ಡಬ್ ಎಂದು ಸದ್ದು ಮಾಡಿ ಹಾರುವಂತೆ, ಸಿಡಿಮದ್ದು ತುಂಬಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಕಾಗದದ ಕೊಳವೆ ; ಪಟಾಸು ; ಗರ್ನಾಲು : ನನಗೆ ಎಷ್ಟೊಂದು ಮತಾಪು, ಪಟಾಕಿ, ಅಪ್ಪ ಕೊಟ್ಟದ್ದಾನೆ (ಪಟಾಕ್ಷಿ. ೪); ಹುಡುಗರು ಈಗಲೇ ಪಟಾಕಿ ಪಟಾಸು ಸುರುಸುರುಬುತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟಿತ. ೭೨). ಪಟಾಕ್ಷಿ : ಅಲಿಯ ಅಕ್ಷತೆ ಗಿರಿದರಿ ಗಾಯನ ಸಿಡಿಲ ಪಟಾಕ್ಷಿಯು ದಿಶೆಗಳ ನರ್ತನ (ಕದಂಬ. ೯೫-೧೦೨); ಬೀಳರು . . . ಎಲ್ಲ ಪಟಾಕ್ಷಿ ಗಳನ್ನೂ ಬಾಲಮಿತ್ರರೊಡನೆಗೆ ಹಾರಿಸಿ ಮುಗಿಸಿದರು (ಸ್ವ್ಯತಿ. ೧೧೯). ಪಟಾಕಿ : "ಹೇಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾ ಪಟಾಯಿಪಟಾಕಿ ?" ಎಂದು ಗೋಪಾಲಯ್ಯ

ಕೇಳಿದರು (ಪಟ್ಟಿ. ೧೯೯). ಪಟಾಕ್ಷಿ : ಪಟಾಕ್ಷಿ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಡೆದು, ಬುರಿದು ಸೀದಿ ಹೋಯಿತು (ಪಟಾಕ್ಷಿ. ೨). ಪಟಾಕ್ಷಿ : ಬರಿ ಒಂದು ಪಟಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಹಾರಿಸಿದರೂ ಹಾರಿಹೋಗುವ ಹಕ್ಕಿಯಂತೆ ಹೃದಯ ಸಂಪನ್ನ ಕೆಯಿದ್ದರೂ ಮೃತ್ತಿಯು ಅಜ್ಞಾನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಸನ್ನ. ೧೩).

[←ಹಿಂ. ಪಟಾಕಾ, ಪಟಾಖಾ, ಪಟಾಕಾ; ಮರಾ. ಪಟಾಕಾ, ಪಟಾಕೀ]

ಪಟಾಕ್ಷಿ 'ಪಟಾಕಿ' ನೋ.

ಪಟಾಟೋಪ, ಪಟಾಟೋಪು (ನಾ). ಆಡಂಬರ; ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ : ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದ ಪೋಟೋ ಕೆಳೆಯುವ ಸಾಹಸವೆಂತರೂ ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಮುಂತಾದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಪಟಾಟೋಪ ಬಹಳ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೫೪); ಬಾದಶಹರು ದೇವರ ಸೇವಕರೆಂತೆ; ನಮಗೇಕೆ ಈ ಪಟಾಟೋಪ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ (೩ವಳ. ೪೩); ದಿಲ್ಲಿಯಿಂದ ಕವಿಗಳು ಬಂದು ಸೇರಿದೊಡನೆಯೇ ಕವಿತ್ವದ ಪಟಾಟೋಪವು ಹೆಚ್ಚಿತು (ಉರ್ದುಪಾ. ೧೪). ಪಟಾಟೋಪು : ಇವಗೆ ಪುರುಷತ್ವವಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಪಟಾಟೋಪು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯೆಂದು ಉಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿ ನಕ್ಕನು (ಪಾತ್ವನಿ. ೯೩-೧). 'ಅಟಾಟೋಪ' ಪರಾ.

[← ಸಂ. ಪಟಾಟೋಪ. / ತಮಿ. ತೆಲು. ಪಟಾಟೋಪ]

ಪಟಾಟೋಪು 'ಪಟಾಟೋಪ' ನೋ.

ಪಟಾಣಿ 'ಪಟಾಣಿ' ನೋ.

ಪಟಾಪಟಿ, 'ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ.

ಪಟಾಪಟಿ (ನಾ). ಪಟಪಟಿ ಎಂದು ಮಾತನಾಡುವಿಕೆ : ಅವರ ಪಟಾಪಟಿಗೆ ಮರುಳಾಗಿ ನನ್ನ ಕಂಡೆ ಸಹ . . . ನನಗೆ ಕಾಗದ ಬರೆದೇ ಬಿಟ್ಟರು! (ಸ್ವಪ್ನ. ೧೩೨). [← ಹಿಂ. ಪಟಾಪಟಾ]

ಪಟಾಯಿತ (ಗು). ೧. ನಿಪುಣನಾದ; ಚತುರನಾದ : ಆತನು ಇಂಥ ಪಟಾಯಿತ ಕಳ್ಳನೆಂಬುದು ಮೊದಲೇ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೆ ನಾನು . . . ನಿಶ್ಚಿತೆಯಿಂದ ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಗುಲಾಹ. ೪೩). (ನಾ). ೨. ಚತುರ; ನಿಷ್ಣಾತ; ನಿಪುಣ : ನಾನೇ ಅಲ್ಪಾವಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಲಂಚ ಹೊಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಪಟಾಯಿತನಾಗಿ ಬಿಟ್ಟೆ (ನಾಪೋಲೀ. ೧೧೫); ಅಂತೂ ನೀವು ಪಟಾಯಿತರನ್ನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ (ಜರತಾ. ೩೪); ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಟಾಯಿತ ಎಂಬ ಮಾತು ಅವರಿಗೆ ಅಪರಿಚಿತವೇನಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೩೩). [← ಮರಾ. ಪಟಾಳಿತ್, ಪಟಾಳಿತ್]

ಪಟಾಯಿಸು, ಪಟಾಸು, (ಕ್ರಿ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರು; ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗು; ಮಾನ್ಯವಾಗು : ಅಪ್ಪನಿಗೂ ನನ್ನ ಮಾತು ಪಟಾಯಿಸಿತು (ವೈ. ೩೦೨); ನಾ ನಿಮಗೆ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳಿಕೊಣ. ಅದು ಪಟಾಯಿಸದಿದ್ದರೆ ನಾ ಜಾನಕೀಬಾಯಿ ಅಲ್ಲ! (ಸಮಜೀ. ೩೪೨). ಪಟಾಸು : ಎಲ್ಲಾ ಜನಕ್ಕೆ ಈ ವಿಚಾರ ಪಟಾಸಾದಿಲ್ಲ (ಅಪನಾ. ೨೦೧); ರಾವಣೀಕಾಕಾ ಅವರಿಗೆ ಗಿರಿಜಾಸ ಸಲಹೆ ಪಟಾಸಿತು (ದೀಪಕ. II, ೪೩); ನಿಮಗೆ ಹ್ಯಾಂಗ ಅನಸಹ ಈ ಮಾತು? ಪಟಾಸಿದರ ಹೇಳಿ (ದೀಪಕ. ೧೫೫).

[ಪಟಾ (IP ← ಮರಾ. ಪಟಿಣಿ = ಮಾನ್ಯವಾಗು) + ಇಸು]

ಪಟಾರನೆ (ಅ). 'ಪಟಾರ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದೊಡನೆ : ಅನಗಿಗೆ ಪಟಾರನೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿತ್ತು (ರೂಢಿ). [ಪಟಾರ್ + ಅನೆ.]

ಪಟಾರು (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ : ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ಪಟಾರನ್ನು ಮೈಕೈಗಳಿಲ್ಲಾ ಹೊದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾ. II, ೧೩೫).

[← ಹಿಂ. ಪಟೋರ್]

ಪಟಾಲಂ, ಪಟಲಾಂ, ಪಟಾಲಮು, ಪಟಾಲಮ್ನು (ನಾ). ೧. ಕಾಲ್ಪಳದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಭಾಗ; (ಸೈನ್ಯದ) ದಳ; ತುಕಡಿ : ಎರಡು ಪಟಾಲಂ ಪೆಯಾಪಟ್ಟಣದ ಕೋಟೆ ಒಳಗೆ ಇಟ್ಟು ಉಳಿ

ಘೌಜು ಸಮೇತ ಪೆಯಾಪಟ್ಟಣದ ಹಳೇಕೋಟೆ ಸಮಾಪದಲ್ಲು ಇಳು ಕೊಂಡರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೨); ಪ್ರತಿ ಪಟಾಲಂನಲ್ಲಿಯೂ ೫೦೦ ಮಂದಿ ಯಂತೆ ಒಟ್ಟು ೪೦೦೦ ಬಾರ್ ಶಿಪಾಯಿಗಳಿದ್ದರು (ಮಹಾಪಂ. II, ೫೧).

೨. (ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವ) ಗುಂಪು; (ತುಂಟೆ ಸ್ವಭಾವದ) ತಂಡ : ಹುಡುಗರು ಇನ್ನೂ ಸ್ಕೂಲು ಬಿಡುವುದಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆಗಲೇ ಅವರು ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪಟಾಲಂನ ತಂದೆಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ಬಂಕಿಮ. ೪೬೯); ಅವತ್ತು ರೌದಿಗಳ ಪಟಾಲಂ ಬಂದು ಕಿಟಕಿಯಲ್ಲ ಮುರಿದು ಹಾಕಿದರಲ್ಲ (ಸ್ವಾಮಿಶ್ವ. ೧೩೪).

ಪಟಲಾಂ : ೨. ನಿನ್ನನ್ನು . . . ಸಾಬೀತು ನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ತೋಪುನಿಗೆ ತುಂಬ ಸುಲಭವಲ್ಲ ಈ ಪೋಕ್ರಿಗಳ ಪಟಲಾಂನಲ್ಲಿ (ಹೂಸತ್ತ. ೫೧).

ಪಟಾಲಮು : ೧. ಘೌಜುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜನಗಳ ಆಯುಧಗಳು . . . ಪಟಾಲಮಿನ ಸಂಬಂಧವಾದ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳು (ಗ್ರಾಮಾ. ೩೩). ೨. ಆ ಸಾಹೇಬರ ಜೊತೆಗೆ ಪಾಟೀಲ, ಕುಲಕರ್ಣಿ, ನಾಯಕ ಇವರೂ ಮತ್ತೆ ಅವರ ಕೆಲವು ಮಂದಿಯೂ ಸೇರಿ ಒಂದು ಪಟಾಲಮೇ ಬಂದಿತ್ತು (ಸ್ವಾ. ೨೩೫).

ಪಟಾಲಮ್ನು : ೨. ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಆ ಯುವಕ ಪಟಾಲಮ್ನು . . . Parado ಮಾಡೋವಾಗ (ಕಂಕಳ. ೧೪); ಒಂದು ದಿನ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ನನ್ನೂರಿಗೆ ಅವರ ಪಟಾಲಮ್ನೇ ಬಂದಿಳಿಯಿತು (ಸನ್ನ. ೨೦೭).

[← ಇಂ. Battalion./ತಮಿ. ಪಟ್ಟಾಳಮ್; ಮಲ. ಪಟಾಲನ್; ತುಳು. ಪಟಾಲಂ, ಪಟಲಾಂ; ತೆಲು. ಪಟಾಲಮು, ಪಟಾಳಮು]

ಪಟಾಲಮು 'ಪಟಾಲಂ' ನೋ.

ಪಟಾಲಮ್ನು (ನಾ). ಒಂದು ಕ್ಷುದ್ರ, ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಪಟಾಲಮ್ನನ ಗುಡಿಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಅವರ ಮನೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ). 'ಪಟಾಲಮ್ನಿ' ಪರಾ. [? + ಅಮ್ನು]

ಪಟಾಲಮ್ನು 'ಪಟಾಲಂ' ನೋ.

ಪಟಾವಳಿ 'ಪಟ್ಟವಟಾ' ನೋ.//

ಪಟಾವುಜ, ಪಟಾವುಜ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ದಿಂಡಿಮೆ ಅವುಜ ಪಟಾವುಜ ಮೃದಂಗ ಮರುಜ ಭೇರಿ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವೆನಿಸುವುದು ಪ್ರಸಾದರಿಗದಲ್ಲಿ ಶಿವರಿಗೆ (ಅದವ. ೩೧೨); ಕಂದಾವುಜ ಪಟಾವುಜ ನಿಬದ್ದಿವಿದಿದಿಹ್ ಕುಡುಪಾವುಜವಡಾವುಜಗಳು ಶಬ್ದದುಗ್ಗಡೆಯ ವೃದ್ಧಿವದಿಯನೆ (ಸಾಂಧ. ೪-೬).

ಪಟಾವುಜ : ಕಂದಾವುಜ ಪಟಾವುಜ[ಪಾಕಾಂ, ಪಾವುಜ ಕುಡುವಾವುಜ ಅಡಾವುಜಮೆಂಬ ನಾಲ್ಕುತೆದ ಅವುಜಮನೋಜಿಯಂ ಬಾಡಿಸುವಾವುಜಕಾಟರಿಂ (ದೀಪ. ೧೯೧). [← ಪಟಕ + ಅವುಜ]

ಪಟಾಸು 'ಪಟಾಯಿಸು' ನೋ.

ಪಟಾಸು (ನಾ). 'ಥಂ' ಎಂದು ಶಬ್ದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಪುಡಿ ಯನ್ನು ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಮಾಡಿದ, ಮದ್ದಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ : ಹೊರಗಡೆ ಹುಡುಗರು ಪಟಾಸನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಕಾಲದ ಸಿಡಿಲಿನಂತೆ ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಗುಡಾ. ೩೦); ತೇಳದ ಎಲೆಗಳು ಗುಡಿಸಿರಿಸ ಛಾವಣಿ . . . ಒಣಗಿದ ಗಂಡು ಹೂಗುತ್ತಿಗಳು ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಪಟಾಸು (ಹುಸು. ೩೩೪).

[ದೀ. II ತಮಿ. ಪಟಾಚು, ಪಟಾಚು; ಮಲ. ಪಟಾಸಾ]

ಪಟಿ (ನಾ). ೧. ನಾಟಕರಂಗದ ತೆರೆ, -ಪರದೆ. ೨. ಚಿತ್ರ, ಲೇಖನಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಒರಟಾದ ಹಾಗೂ ದಪ್ಪವಾದ ಬಟ್ಟೆ. ೩. ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ. [ಸಂ.]

ಪಟಿಂಗ 'ಫಟಿಂಗ' ನೋ.

ಪಟಿಂಗತನ 'ಫಟಿಂಗತನ' ನೋ.

ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಗಿ, ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಕೆ, ಪಳಕು, ಪಳಕೆ, ಪಳಕು, ಪಳಕು, ಪಳಕು, ಪಳಕು, ಪಳಕು, ಪಳಕು, ಪಳಕು (ನಾ). ೧. ಸ್ವಚ್ಛ ಹಾಗೂ ಪಾರದರ್ಶಕವಾದ ನೀರ್ಗಲ್ಲಿನಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖನಿಜಶಿಲೆ; ಸ್ವಟಿಕೆ: ಭೌತಿಕ ಪಟಿಕೆ(ಪಾಠಂ. ಕುಕಿನೆ) ಶಿಲೆಯೊಳಿಹ ವಿಳಸಿತ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಂತೆ . . . ಎಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ 5 ಶಾನಿಯಾಗಿದ್ದ ಹನಲಾ ವಿಶ್ವವಲ್ಲದಂ (ಬಸವ. ೫೧-೬೬); ಅಳಲೆಕಾಯಿ, ತುಂಕಿ, ಸಕ್ಕರೆ, ಬಿಳಿಗಾರ, ಪಟಿಕೆ, ಪಟಿಪ್ಪು, ಹೇನುತುಪ್ಪ ಇವನ್ನು ನಿಂಬೆ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಲ್ಲಿ ಮೃದುವಾಗುವಂತೆ ಅರೆದು ಗಂಡೂಪ ಮಾಡಲು ಭರ್ದಿ ಸಾಕವಾಗುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ಪಂ. ೪೬೧); ಅಗ್ನಿ ಪರ್ವತವು ಉಗುಳಿದ ಮಣ್ಣು ಕಲ್ಲು ಲಾವಾಪ್ರವಾಹಕ್ಕೊಂದ ಪಟಿಕೆ, ಬಿಳಿಗಾರ, ಸಂಧಕ ಮೊದಲಾದ 10 ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವರು(ಕಪಪ. ೫-೧೪೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ಗೋರಬೆ; ಸ್ವಟಿಕೆ: ಕುರವಕ, ಪಟಿಕವ ಹೂ, ಸ್ವಟಿಕವ ಹೂ (ಮೃದಿಗ. ೧೧-೧೯೫). ಪಟಿಕೆ: ೧. ಪೊಳೆದ ಪಟಿಕವ ಚೆರುಚೆ ಕಣ್ಣಿನೊಳ್ಳಿಸಿ ಪಿಡಿದು ತಿರುಪುಕಿಪ್ಪ ಸರಲ್ ಮಾಪುಣಿಯೆ ರವಿಕಿರಣ ಬೊಳಾ ಕಂಡಳವದತ್ತಂ ಭೂಮಿಪತಿಚತುರಂಗಂ (ಮಹಾಶೀ. ೧೨-೨೧೬); 15 ಈ ತಡಸಲದ ಹತ್ತರ ಅಲ್ಲೆಕವೂ ಪಟಿಕವೂ ಹೇರಳವಾಗಿ ಉಂಟು (ಮುಂಬಯ. ೫-೬೮); ಇದರ ಹೊರ್ತು ಪಟಿಕಾ, ಪೊಟ್ಟುರಿ ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಪೀಪಾಯಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ. ೨೫೮). ಪಟಿಗಿ: ೧. ಪಟಿಗ, ಕೆಂಪದು, ಅರಿಸಿದ್ದು (ಮುಂಬಯ. ೧೨೨). ಪಟಿಕೆ: (೪). ಪಟಿಕೆ: ೧. ಪಟಿಕದ ಘಟದಲ್ಲಿ ರಣನೀರ ತುಂಬಿ 20 ಧವಲ ಪರಿಸೂತ್ರವುಂಟಿ (ಮಿಹಿಮಿಂ. ೪೭-೧೧). ಪಳಕು: ೧. ಎಳೆ ಮಿಂಚಿನೆಂದದ ಬೊಂಬೆಯೊ . . . ಪಳಕಿನ ಪುತ್ಯೆಯೊಯೆನೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೊಳೆವುದೊಳಗೆ ತನ್ನ ರೂಪು (ಧರಣ. ೨-೭೭). ಪಳಕೆ: ೧. ಪಳಕಂ [ಪಾಠಂ. ಕು], ಪಳಕೆ . . . ಪುಳಂ-ಇವು ಅಪಭ್ರಂಶದೊಳಾ ಬಿಕಾರಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಿಯುಂ ಕುಳಂಗಳಾದುವು (ಶಮದ. ೨೨ ವೃತ್ತ). ಪಳಕೆ: 25 ೧. "ಸ್ವಟಿಕಕ್ಕೆ ಪಳಕಿನಕ್ಕುಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೯); ತಳತಳಿಸಿ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ಪಳಕಿನ ಸೊಯೊಂದು ಮುಟಿಯೊಳಿರಲೆ ಮಹೋಜ್ಜುಳ ತುಹಿನಿಕಿರಣಮಂಡಲದೊಳಗಣ ಹರಿಣಂಬೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಟಾತ್ತಾಗಲ್ (ಕಾವ್ಯ ಸಾ. ೧೦೫೦. ೨೩೬೪); ಚಿನ್ನಚಂದ್ರಕುಮಾರಂ ಸ್ತೀರನೀರಪೂರ ಪ್ಪ ನಾಂಶ ರಸ್ತಂ ಪೊಲ್ಲಂ ಕನಕರುಚಿಯಿಂದಮಾ ಪಳಕಿನ ಕೊಡನೊಳಗಿದ್ ನಂದ 30 ದೀವಿಗೆಯಿರವಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೪೨); ಹರಿಣಲದ ನೆಲೆಗಟ್ಟು ರಾಗ ದಡಿಗಲ್ಲೆಸೆದ ಪಳಕಿನ ಕಂಛಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧-೬೯). ಪಳಕು: ೧. ಪಳಕದಿಂ ಕೈಗೈದು ಮಿಜುಗುವ ಕಳಶದೊಳು ದೀವಿಗೆಯುಂಟು ಬೆಳಗುವಂದದಿ (ಶಂಕದಾ. ೫-೫). ಪಳಕು: ೧. ಪಳಕಿನ ಸಾಪೆಯು ನಮದಿಂ ತೊಳೆದಂತೊಮೊಳಿದ ದಿವ್ಯವು . . . ನಿಂ ವಿಳಾಸಮಂ 35 ತಾಳ್ತಿದುದೋ (ಅದಿಪ. ೬-೬೯); ಪಳಕಿನ ಪುತ್ಯೆಯಂತೆ ಕರಮೆಸಿ ದಿರ್ದಲ್ (ಕಾದಂಪಾ. ೬೬೮); ಪಳಕಿನ ಕೇರ್ಗಲ್ ಪವದಸೆದ ಕಂಬಂ ಕರ್ಕೇತನದ ತೊರೆ (ಕಾವ್ಯಮ. ೫೧೮); ಪಳು[ಪಾಠಂ. ಕು]ಕಿನ ಪಾಂಗಿ ನಂತರೊಳಗುಂ ಪೊಳಗುಂ ಮಿಗೆ ನಿರ್ಮಾಳತ್ವದಿಂ ತೊಳಗುಗುಂ (ವಿಷ್ಣು ಪ. ೬-೨-೨೬). ೩. ಚೂರು; ತುಣುಕು; ಹರಳು: ಎಳೆನೆಯ ಮುಜಾ ಗಳನೇಕಳವುರದ ಪಳುಕುಗಳುಂ . . . ಮುಲಯಜುಲೀಪನಮುಮ 40 ನರಸಂಗಿ ತೋಟಾ (ಕಾದಂಪಾ. ೧೪೮). 'ಕಪ್ಪುರವಳುಕು' ಪರಾ. ಪೆಳ್ಳು: ೩. 'ಕಪ್ಪುರವಳ್ಳು' ಪರಾ. ಪಟಿಕೆ: ೧. ರಾಡಿಪೀರೊಳಗೆ ಪಟಿಕದ ಪುಡಿ ಬೆಲ್ಲದ ರಾಡಿಯು ತಳಕ್ಕೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಪಟಿಕದಿಂದ ನೀರಿನ ರುಚಿ ಕೆಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೫-೧೬೦); ಪಟಿಕ, ಮುಕಿಯ ಮಣ್ಣು, ಕುಂಬಾರರ ಮಣ್ಣು, ಕಾವಿ, ಪೀವಡಿ ಮುಂತಾದ ಮೃತ್ತಿಕೆಗಳು ಈ

ಧಾತುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯ. ೬-೧೬). ಹಳಕು: ೧. ನಾಲಗೆಯ ತುದಿಯ ನೆಲೆಯಾದ ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿ ಹಳಕಿನೆಂದವಳ ಸರಸ್ವತಿಯ ಮೈ ಮೂರ್ತ ಮೂಡಕವು ಅಹುದು ಕೆಂಡ ಹವಳ! (ಮುಕ್ತಕಂ. ೨೬-೧೧). ೩. ಲೋಕಸರದ ಹಳಕುಗಳಿಗೆ ಅಳಲೆಕಾಯಿ 5 ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಹಾಕಿಟ್ಟರೆ ನೀರು ಬರುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ಪಂ. ೫೦೬); ಉಸಿರೆ ತೇವ ಕಲ್ಲಾಗಿ ಮೈಯ ಕೊಡಲ ಮೇಲೆ, ದವಡೆ, ಮುಸುಡಿ, ಕಣ್ಣ ಮಗಳ ಮೇಲೆ ಹಳಕು ಹಿಮವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿತ್ತು (ವಿಳೇ. ೯೦); ಕೊರಡು ಅಪ್ಪಳಿಸಿ, ಪಳಾರನೆ ಗಾಜುಗಳನ್ನು ಒಡೆಯಿತು. ಹಳಕುಗಳು ಪಳಪಳ ಉದುದವು (ರತ್ನಧ್ವ. ೬೬೧). ಹಳಕು: ೧. ತರುಣಕರಂಗೆವಿಲೋಚನೆಯೊಳ್ಳಲ್ 10 ಹಂಸದಿ ಹೊಸ ಹಳಕಿನ ಬಟ್ಟಲೊಳಿಟ್ಟರವಂತಿಯ ಪೂವಂ ತೆಗೆದುರು ವೇಣೆ ಮೂಲದೊಳಿಡಲು (ಜಯಕಾ. ೧೧-೧೬). ೩. ಪಚ್ಚಗರ್ವರದ ಪರಿಮಳದ ಹಳಕಂ ಬೆರಗು (ಅನೀರ. ೬೯. ೪೪-೬); ಚಂದೋಗರ ದೊಳಗೆ ಚಂದ್ರಿಯ ಹೊಸ ಹಳಕಿನೆಂದದಮೈಯ ಮೊಸರು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೬೬); ತೊಲಗಿ ನಿಂದರು ಕರ್ಪುರದ ತನಿಹಳಕನಲೊಳಗಡಿಸಿ ದಂಡೆಯ ಬಲಿದು ಬಜಿಸಿದಿರವನೇ ತಾಗಿದರು ತವಕದಲಿ (ಕುಮ್ಯಾಸ. ೬೦೫. ೨-೧೧೨). ೪. ಬೆಳಕು; ಪ್ರಕಾರ; ಕಾಂತಿ: "ಕರಂ ಹಳಕು ಬೊಟ್ಟಿಯೆನಲ್ಲದು ತಾಂ ಪ್ರಕಾಶದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಶಿ. ೨೨). 5 ಪಳಕಿನ ಕಲ್ಲು-ಸ್ವಟಿಕಶಿಲೆ: ರುಕ್ಮಿಣಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರುಗಳೋತು ಪಳಕಿನ ಕಲ್ಲ ತಣ್ಣಿರಿದು . . . ತುಳುಕಿದರ್ ಗಂಧೋದಕವ (ವೋಹತ. ೧೪-೫೦). [<ಸಂ. ಸ್ವಟಿಕ] ಪಟಿಕಾರ, ಪಟಿಕಾರ್, ಪಟಿಗಾರ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕ; ಪಟಿಕ: "ಶೀತ ಶಿವಂ - ಸ್ಯಂಧವ, ಪಟಿ(ಕಾ)ಪಾರ" (ಓಷಧಿ. ೧೬೬); ಮೂಗಿಗೆ ಪಟಿ 20 ಕಾರ ಮತ್ತೆ ಬಿಳಿಗಾರದ ನೀರನ್ನು ಹಾಕುವುದು (ಗ್ರಾಮಕ. ೧೪೧); ಒಂದು ಬಟ್ಟಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ಪಟಿಕಾರವನ್ನು ತಂದು, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಿಡಿಯು ವಷ್ಟನ್ನೆಲ್ಲ ಕರಗಿಸಿ . . . ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿದರೆ, ನೀರು ಆರುತ್ತ ಬಂದಂತೆ, ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಹರಳುಗಳನ್ನು ಬುಡದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು(ಬಾಲಪ್ರ. 1, ೧೪೫). ಪಟಿಕಾರ್: (೪). ಪಟಿಗಾರ: (೪). [<ಸಂ. ಸ್ವಟಿಕಾರ./ತಮಿ. ಪಟಿಕ್ಕಾರ; ತುಳು. ತೆಲು. ಪಟಿಕಾರ] ಪಟಿಕೆ, 'ಪಟಿಕೆ' ನೋ. 30 ಪಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ನೆಯ್ದ ಬಟ್ಟೆ. ೨. ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲೇಪನ ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ, ಕಡಿತದಂತಹ ಬಟ್ಟೆ: "ಪಳಿ-ಪಟಿಕಾ-ವಸ್ತ್ರವಿಶೇಷ" (ಕದ್ಯಶೀ. ೨೫); ಹತ್ತಿಯ ಬಟ್ಟೆಗೆ . . . ಇದ್ದಲ ಪುಡಿಯನ್ನೋ ದೀಪದ ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನೋ ಬಳಿದು ಕಡಿತಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿ ಸುತ್ತಿದ್ದರು . . . ಈ ಲೇಖ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ ಪಟಿ, ಪಟಿಕಾ, ಕಾರ್ಪಾಸಿಕ ಪಟಿ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿವೆಂತೆ (ಕನ್ನ. ಪಂ. ೪೦); ಇದನ್ನು 35 ಪಟಿ, ಪಟಿಕಾ, ಕಾರ್ಪಾಸಿಕಪಟಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರತ. ೧೬). [<ಸಂ. ಪಟಿಕಾ] ಪಟಿಕೆ, 'ಪಟಿಕೆ' ನೋ. ಪಟಿಗಾರ 'ಪಟಿಕಾರ' ನೋ. ಪಟಿಮ (ನಾ). ೧. ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ. ೨. ಚುರುಕುತನ. 40 [<ಸಂ. ಪಟಿಮಾ] ಪಟಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಪಟಿಲ್ಕೊ ರಣರಕ್ಕು ಯರ ಸಾಸಾಪುಟಿಗಳೊ ಪೊಯೊ ನಟ್ಟು ಸಿರೊ ಪಟಿಲೆಂಬ ಪನಿಯೋ ಸಿನಿರವಪೋಯೆನೆ ಭಟಿರ್ಗಳ ಭಯಗೊಳಿಸಿತ್ತು (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೪-೪೮). ಪಟಿಲು (ನಾ). ಪೊರೆ; ಪಟಿಲ: "ಪಟಿಲುಗಟ್ಟು" ಪರಾ, 45 [<ಸಂ. ಪಟಿಲ]

ಪಟಲುಗಟ್ಟು (ಕಿ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮೊರೆ ಬರು, - ಮೊರೆಗಟ್ಟು : ಸಿರಿದು ಕಂಪಿಸುವ ಪರ್ವ ಪಟಲುಗಟ್ಟು ದ ದಿಟ್ಟ . . . ಮಿಸುವ ವೃದ್ಧ ವನಚರಿಯೊರ್ವಳಾ ಪಣ್ಣಳಂ ಸವಿದು . . . ನಿಜುಂಜನ್ನನಂಬದೆಡಳು (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೦-೪೩). [ಪಟಲು + ಕಟ್ಟು.]

ಪಟಪ್ಪ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಹರಿತವಾದ; ಅತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ. ೨. ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಥವಾದ; ನಿಪುಣತೆಯುಳ್ಳ; ವನಕರಿಕುಂಭಪಾಟನ ಪಟಪ್ಪ ಕತೋರನವಿಪ್ರಹಾರಭೇದನಗತಾ[ಸ್ತ್ರ]ರಕ್ತನವನೌಕ್ತಿಕ ಪಚ್ಚಾ- ೫ ವಿಳಾಸಭಾಸುರಾನನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೧); ಅವನಿಗಧಿಸನಾದಂ ವಿದ್ವಿ ಪಚ್ಚಾಂಧಿಕುಂಭಪ್ರವಿಧಳನಪಟಪ್ಪ ಶ್ರೀಪ್ಪ ವೃತ್ತ ಪ್ರಕೋಷ್ಠಂ (ನರ್ಥಮಂ. ೪-೯೯), ಅ ನಿಶಾಂಶರಾಧಿನಾಥಂ ಸ್ವಕೀಯಸಾಂಪರಾಯಕೇಳೇಪಟಪ್ಪ 10 ನಿಷ್ಕುರ ಭುಜಾಪಪ್ಪಂಭಂಭಮುಂಹ್ಯತಾಹಿತಸುಭಟಂ (ಜಗದಿ. ೧೧-೪೧ ಪ). [ಸಂ.]

ಪಟೀರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಭೀಮಲಿಂಗದ ಬಳ ಸಿದ್ಧ ಕಟ್ಟು ಪಟೀರೆಂದು ಪಡೆಯ ಕಟ್ಟಿದಿರೊಳು ಭೀಮಲಿಂಗ ಸೀಳಿತು (ಪೂಜ್ಯ. ೩-೧೩೩).

ಪಟೀರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಗಂಧ; ಚಂದನ : ಸಾರಗಾಸದೊಳಿಂಪು ಜಾತಿ ಪಟೀರದೊಳು ತಂಪು ತ್ರಿಪದಧರಣೀರುಹದೊಳೊಳುಗಂಪುನಿರ್ವಮೊರ್ 15 (ಬಸವ. ೧-೬); ಪಟೀರಮನಾಲೇಪಂಗೆಯ್ಯು ಸ್ತಂಬೇರಮದಾಲನ ಗಾಮಿನಿಯೊರ್ವಳ್ . . . ತಡಂಬಡೆದಳ್ ನೀಹಾರಮಹೀಧರಮಂ ಪರ್ವದ ಶೃಂಗಾರಮರುಲ್ಲತೆಗೆ (ಉದ್ವದ. ೪-೪೪); ಹಾರಹೀರಪಟೀರಧವಳ ಶರೀರ . . . ತಾರದ ಪಾಲಿಸು (ಉತ್ತರಾ. ೧-೪). ೨. ಮಂಜುಳ; ಕಾಮ. ೩. ಹೊಟ್ಟೆ. ೪. ಜರಡಿ; ಒಂದರಿ. ೫. ಹೊಲ; 20 ಕ್ಷೇತ್ರ. ೬. ಮೋಡ; ಮೇಘ : ಸರಸಮತಿಯಂ ಪಟೀರವಿಸರಸಮ ತನುಕಾಂತಿ ಕಾಂತೆಯಾಗೆನುಗನಿತಂ (ವಿಷ್ಣು. ೧-೧-೧೪). ೭. ಮರಣ ಕುಂತದ . . . ಪಟೀರದೇಳೆಯ ಕಪೋತದ ಬೊಟ್ಟಿನ ಕೆಂಡದ ದ್ವಿನೀವರನಧಿಧಾನಮಂ ತಳೆದ ಭೂರುಹಮೊಪ್ಪುಗುಮಾ ವನಾಂತದೊಳ್ (ರಾಜಶ. ೫-೫೬). ೮. ಅಟದ ಚೆಂಡು. ೯. ಸಂಧಿವಾತ; ವಾತ ರೋಗ. ೧೦. ಎತ್ತರ; ಟೆನ್ನತ್ತ. ೧೧. ಕಾಚು. ೧೨. ಮೂಲಂಗಿ. ೧೩. ನೆಗಡಿ; ಶೀತಬಾಧೆ. [ಸಂ.]

ಪಟೀರದ್ರವ (ನಾ). ಗಂಧದ ಮರ; ಚಂದನವೃಕ್ಷ : ಇಲ್ಲಿಯೆಸಿದ ಧರಣೀರುಹಂಗಳ್ ನಾಡೆ ಮಂದಾರಮುಖ್ಯತರುನಿಕರಂಗಳು ನಿಸದವಿಲ್ಲಿಯ 30 ಕೊಜಡುಗಳ್ ಪಟೀರದ್ರವದ ವಿಸರಂಗಳ್ (ಅರಾಶ. ೫-೧-೩೬); ಪಟೀರದ್ರವಪ್ರಕರ . . . ನವಿಲದ ಹೊನ್ನೆಯರುಲಾಳ(ರೇನಾ. ೪-೧೩). [ಪಟೀರ + ದ್ರವ]

ಪಟೀರವ (?) (ನಾ). (?): ಅ ಪಟೀರವದ ಬೆಳಗಿಂದೆಸದ ಕೊತ್ತಳದಿ 35 ರೂಪಿಸುವಪೂರ್ವ ಸಗವನಲೊಪ್ಪುವಟ್ಟಿಳೆಯ ಗೋಪುರಾಕೃತಿಯ ಹೆಬ್ಬಾ ಗಿರಿಂ ರಂಜಿಪುದುಮಾಪತಿ ಸುಖನಗರವು (ಶಿಂಗಪ. ೧೯-೨). [?]

ಪಟು (ಗು). ೧. ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ; ತೀವ್ರವಾದ; ಉಗ್ರವಾದ : ಪಟುಕೋಪಾಟೋಪ ಬದ್ಧಭುಕುಟಿ . . . ಪದ್ಮರಾಗಾರುಣವಿಕಟಿ ಕಲಾಕ್ಷಂ (ರಾಜಶ. ೩-೪೯); ಪಟುಗರಳಪಾವಕಪ್ರಸ್ತುಟಿಬಲರಸನಾಗ್ರ 40 ಪಾಲಿಸ್ತುಪಟುಲೋತ್ಪಟಿಧೀಕರಮುಖಪಣೆಯಂ ಕುಟಿಲಾತ್ಮರ್ ಭಟಿ ದೊಳಟ್ಟು ಮುಂದಿಳುಪುತ್ತಂ (ವೃಷಭ. ೩೫-೫೬). ೨. ಉಷ್ಣವಾದ; ತಪ್ಪವಾದ. ೩. ಪ್ರಚಂಡವಾದ; ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ: 'ಪಟುಭಟಿ' ಪರಾ. ೪. ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ; ಚುರುಕುತನವುಳ್ಳ : ಅಸುರಾರಿ ನಲವಿನಲಿ ಪಟುಗತಿಯ ಗಣುಮಾಯಿಯಲಿ ಸಂಘಟಿಸಿ ಹಯವನು ಸುಳಿ 45 ಸಿದನು ಜಾಪಟಿದೊಳು (ಉದ್ಯಾಭ. ೩-೩). ೫. ಅತಿಶಯವಾದ;

ಅಧಿಕವಾದ; ಮಹತ್ವಾದ: ಪಟುಕರಜ್ವರರೂಪದಿಂದುತ್ಪಟಿಸಿ ಸುಡಲು (ಬಸವ. ೫೦-೨೬). 'ಪಟುಪ್ರತಾಪ' ಪರಾ. ೬. ಕುಶಲತೆಯುಳ್ಳ; ನಿಪುಣತೆಯುಳ್ಳ; ಚತುರವಾದ : ಪಟುಪುಣ್ಯಪಾತಕ ಸಮುಚ್ಚಾ ಯಮಾಣಮಂಗಳವಚನರಚನಾಸಮಕ್ಯಪ್ರಶ್ನಭಟಾಹುನಿದ್ವಾರಿಂಗನವಿ 50 ಮುಖನಾಗಿ ಸೆಜ್ಜಿಯಿಂದೆಬ್ಬು (ತಾಂತ್ರಿ. ೪-೧೧೪ ಪ); ಪಟು+ನಿಕ ವಾಕ್ಯಂ = ಪಟುವೇಕವಾಕ್ಯಂ (ಶಮದ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ). ೭. ತೀವ್ರವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳ : ಗಜವ್ ಪಟುಕವಳಿಯಂ . . . ತಾಳಮುದ್ದಳಿಗಳೆಂಬ ಬಹುವಾದ್ಯದುಬ್ಬಟಿಯೊಳೆದ ಸೆಯೊಳಾ ವರಿ ಸಲು (ಚಲಿ. ೫-೬). ೮. ದೃಢವಾದ; ಬಲಿಷ್ಠವಾದ : ಪಟುತರ ಪ್ರಕೃತಿಯಲಿ ಕುದ್ವಸ್ಥಿತ ಸ್ಥಿಭೂಗಿ ನಲಿವುತ . . . ಶಿವಪುರಿಗಡದ್ (ಕಾಪೇ. ೬-೩೧). 'ಪಟುಭುಜ' ಪರಾ. ೯. ತಂತ್ರಗಾರನಾದ; ಮಾಯಾವಿಯಾದ; ಕಸಟೋಪಾಯಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ. ೧೦. ವಾಕ್ಯಾತುರ್ಯವುಳ್ಳ; ಮಾತುಗಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದನಾದ: ೧೧. ಆರೋಗ್ಯವಂತ 15 ವಾದ; ನಿರಾಮಯವಾದ. ೧೨. (ಚುಚ್ಚುಮಾತುಗಳಂತೆ) ವೇಧಕವಾದ; ಕ್ರೂರವಾದ. ೧೩. ಅರಳಿದ; ವಿಸ್ತರಿಸಿದ; ಅಗಲವಾದ.(ನಾ).೧೪. ಸಮರ್ಥನಾದವನು: "ಪ್ರತಿಭಾನ್ವಿತಂ ಪ್ರಗಲ್ಬಂ ಪಟು"(ಮುಕ್ತಾ. ೯೯-೬); ಪ್ರತಿಮನುಂ ಪ್ರತಾಪಸರ ಪ್ರಕಟಪಟುನಾಗಿ ಪಲವು ಕಾಲಮರಸುಗೆಯ್ಯು (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೫ ಪ); ಮೊದವದ್ವಿರಿನರೇಂದ್ರಸೈನ್ಯವಿಧ್ವಂಸನಪಟುಗಳು ನಾಗವರ್ಮನುಂ ಮೂಢ 20 ವನುಂ (ನಾಂದೇಡ್. ೩-೬; 1047); ದಿವಿಜವಧಪಟುಗೆ ನಿನಗಧಿಭವಮಾ ಶಿತುವಧಂ (ಜಗದಿ. ೨-೫೪). ೧೫. ಕುಶಲನಾದವನು; ಜಾಣ : ಪಟುವೀತಂ, ಗಾಳುವಿನಳ್ (ಭಾಷಾಭಾ. ೨೧ ಉದಾ). ೧೬. ಚಟು ವಟಿಕೆಯುಳ್ಳವನು: "ಪಟುಃ-ಜಡನಲ್ಲದಾತಂ" (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೧-೨೪); "ವಕ್ಷಃ, ಚತುರಃ, ಪೇಶಲಃ, ಪಟುಃ . . . ಅಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದವನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೨). ೧೭. ನಿರೋಗಿಯಾದವನು; ಆರೋಗ್ಯವಂತ: "ಅರುಜಂ ವಾತ್ಸಂ ಕಲ್ಮಂ ನಿರಾಮಯಂ ಪಟುವೆನಪ್ರ ನಾರೋಗ್ಯಮಯಂ" (ಮುಕ್ತಾ. ೬೨-೩೬). ೧೮. ಸಮರ್ಥವಾದುದು: ಅಜ್ಞಾನ 35 ಭಟಿತತನುಃಪಟಲವಿಘಟನಪಟುವುಂ . . . ಕೇವಲಜ್ಞಾನಮುಮಂದೀ ಸಂಜ್ಞಾನಸಂಚಳಮುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪ ಪ). ೧೯. ಉದ್ದೀಪನ; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಿಕೆ: ಪೊಸ ಸುಂಟಿಗೋಲನೊಂದು ಕೀಳಿ ಪೊಸ ಕಿಚ್ಚಂ ಪೊಸದು ಪಟುವಂ ಮಾಡಿ (ಪ್ರಿತ್ವಿ. ೨೬-೧೨೨ ಪ). 'ಪಟುಗೆಯಿ' ಪರಾ. ೨೦. ಅಧಿಕವಾದುದು; ಅತಿಶಯವಾದುದು : ಸನೆಯ ದಿಬ್ಬರಿಗಧಟು ಪಟುತರನಾಯ್ತು ಕೋಪಾಗ್ನಿ (ಕಾಪಾ. ೩೬-೫೬); ಪಟುತರದ ಭಯದಿಂದ ಕೈಗಳ ನೆಟಿಗೆಯನು ಮುರಿಸುರಿವ ಕಾರಣ ಕಟಿಕಿ ಯೆನ್ನೊಳು ಪಟಿಯನಾಡದೆ ದಿವನುಸುರೆ (ಕಂಕ. ೪೪-೫). ೨೧. ಬಲ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಶಕ್ತಿ: ತೌರ್ಯದ್ವಿ . . . ಪಾಂಡಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟುತರ 40 ದಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಭೀಮನ ಸರಿ ದಾರು ಇಲ್ಲ (ಕಾಪಾ. ೧೩-೬). ೨೨. ಪ್ರಖರವಾದ ಕಿರಣ: "ತೀವ್ರಂ, ತಿಗ್ಗಂ . . . ಉಷ್ಣಂ, ಪಟು - ಈ ೬ ಉಷ್ಣ ರಶ್ಮಿ" (ಜಲಾಯು. ೮-೪೦). ೨೩. ಪಡವಲಕಾಯಿ; ಪಟೋಲ: "ಕುಲಕಂ, ಪಟೋಲ, ತಿಕ್ತಕಃ, ಪಟುಃ-೪ ಪೈಪಡವಲ ಗಿಡ. ಹುಚ್ಚುಪಡವಲಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೬).

ಪಟು ಮಾಡು = (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು) ಉರಿಸು, - ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಮನಪಸನನಡುಗಟ್ಟುನಕ್ಕಿ ಅಗ್ನಿಯ ಪಟು ಮಾಡುಬಲ್ಲವರ ನೊಬ್ಬರನೂ ಕಾಣೆ (ಅವಶಂ. ೨೫೯-೧೩೫); ಸದಬಿಡಿದು ಮಾಯೆಯನು ಹೃದಯರಸದೊಳಗಡೆಗಡೆಗಡೆನಲಂ ಪಟು ಮಾಡಿ ಪದ ನಾಲ್ಕು ಮೋಡಿ ನುಗವರು (ಗುರುದೋ. ೧-೫೮); ಶರ್ಮನನರ್ಚಿಸಿ ಭೂಪದ, ಪಾತ್ರದೊಳುರ್ವಿಂ

ಸೆಕ್ಕೆಯ ತೆಕ್ಕೆಯನ್ನಿಕ್ಕೆಯಗುರ್ವಿಸುವನನ ಪಟುಮಾಡುತೆ (ಉದ್ಭದೇ. ೨-೫೬). ಪಟುವಾಗು = ೧. ಕುಶಲನಾಗು; ಚತುರನಾಗು : ಕವಿಗ ಪಟುವಾದ ನಟನೊಬ್ಬನು ದೊರಕಿ, ನಾಟಕ ಒಂದು ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಹಾಗೆ (ವೀರಯೋ. vii, ಮುನ್ನುಡಿ). ೨. ಸಮರ್ಥ ವಾಗು : ಪಟುವಾಗಿ ಬಯಲು ತಾನದ ಪರಿಯದಾವುದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೨-೧೫). ೩. ಅಧಿಕವಾಗು; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಸುಟವೆತ್ತು ಮುಗಿಲಗಲದಿ ಪರಿವಾಕಾಶತಟಿಯ ಬುದ್ಧವದಂತೆ ಪಟುವಾಗಿ ನಿಖಿಲ ನಕ್ಷತ್ರಸಂದೋಹ ಸಂಘಟಿತು (ಮೋಹತ. ೧೫-೫); ಪಟುವಾದ ರೂಪಿ ನಿಂದ . . . ಮೈಯ ಸೊಂಪಿನಿಂದ ಮುಜಿವ ಕುದುರೆ ಮೈಶ್ಯಜಾತಿ ಯೊನಿಸೊಂಬುದು (ಅಶ್ವಟೀ. ೪೩-೧೦). ೪. ದೃಢವಾಗು; ಗಟ್ಟಿ ಯಾಗು : ವಜ್ರಮಯದ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಬಲ್ಪಪಟುವಾಗಿ ಹಲ್ಲಣಿಸಿದಪ್ರರಥ ಗಾದಿಗಳ (ಕೃಷ್ಣ ವಿ. ೨-೨೯); ಹಿಂಸೆ ಹೆಚ್ಚಿದಪ್ಪೂ ಮಹಮ್ಮದನ ಹೃದಯವು ಹುರಿಗೊದಿ ಪಟುವಾಯಿತು (ಪ್ರಗಂಭ. ೨೩). [ಸಂ.]

ಪಟುಕ₁ 'ಪಟಿಕ' ನೋ.

ಪಟುಕ₂ (ನಾ). ಪಡವಲ; ಪಟೋಲ. [ಸಂ.]

ಪಟುಕರಣ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ಇಂದ್ರಿಯ : ಹಸಿದ ಪಟುಕರಣಗಳ ತಣಸಲ್ಪ ಬಾರ (ಅಪಲ್ಪ. ೭೩-೧೬). [ಪಟು + ಕರಣ]

ಪಟುಕರಣಿ (ನಾ). ಚುರುಕಾದ ಇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳವಳು : ಗರುವೆ ವಿಹಿತಗುಣಕ್ಕೆ ಸರಸಿ ಪಟುಕರಣಿ ಪಂಕರುಹಮುಖಿಯನಳಿ ಕನ್ನಡತಿ (ಜನನ. ೬-೯). [ಪಟುಕರಣ + ಏ₂]

ಪಟುಕೃಷ್ಣ ಸತ್ತಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀ ವಿಸಯಸತ್ತಿ ಕುಮಾರ ವಸುನ್ದ ಪತನಯ ಪಟುಕೃಷ್ಣ ಸತ್ತಿಯಾ ಪುತ್ರನತಿಪ್ರಸಿದ್ಧ ಘನ ನಿರ್ಮಲಮಾಗುತ (ಎಕ. XVI, ಪಾಠಗ. ೧೨-೧ ; 754).

[ಪಟುಕೃಷ್ಣ + ಸತ್ತಿ₂]

ಪಟುಗೆಯ, ಪಟುಗೈ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸು : ಕಾಲಾರ . . . ಚಳಿಯಿಂದ ಕಂಪಿಸುತ್ತಾರ್ತಿ ವತ್ತಿರೆ ಕಿರ್ಚಂ ಪಟುಗೆಯ್ದು ತನ್ನ ಗುಡಿಯ ಕಿಲ್ಕಿಕ್ಕಿ ಪೊತ್ತಿಕ್ಕುತುಂ (ವೃಷಪಿ. ೧೬-೬೧). ಪಟುಗೈ : ಆ ಸಖಿಯ ಮೂಲಾನಿಲನ ಕೊದಿ ಪಟುಗೈದು ಭಾಸುರದ ನಾಭಿಕಂದದಲಿಫೋಮುಖದ ಕುಂಡಲಿಯನೂ ಧ್ವಕ್ತಿ ನೆಗಹಿ (ಸಮೋ. ೬-೨೬). [ಪಟು + ಕೆಯ₁]

ಪಟುಗೈ 'ಪಟುಗೆಯ' ನೋ.

ಪಟುಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚುರುಕುಗೊಳಿಸು; ತ್ವರಿತಗೊಳಿಸು : ಮೆಯ್ಯೊಲೆಪುಗಳ ಸುಟಿಯೊಲಾವರ್ತ ತಿರುಪುಗೊಂಡು ನಾಟುವ ಪಟು ಗೊಳಿಸಿದರೇವೇಳ್ವೆ. (ಕಂನವಿ. ೨೧-೧೧೪). ೨. ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು ; ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸು : ಭೂಸುರರ್ ಶ್ರುತಿಫೋಪದಿಂದ ಹುತಾಶನನ ಪಟುಗೊಳಿಸಿ ಸಮಿಧಾಜ್ಞಾನ್ನ ಪೂರ್ವಕದ (ಕಾಣೇಮ. ೫೫-೪೩).

[ಪಟು + ಕೊಳ್ಳ₁ + ಇಸು₃]

ಪಟುತನ (ನಾ). ೧. ಉಗ್ರತೆ ; ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ : ಪರಶುರಾಮನ ಪಟುತನಕೆ ಮದ್ದರೆದನೆಂದಿ ನಿಟಲನೆತ್ತನ ಭುಜಬಲಕೆ ಸಮಜೋಳಿ ಗಡ ನೀವು (ಕುಂದಾಳ. ೯-೩೨) ; ನಿಟಲನಯನನ ನೋಸಲ ವಹಿಯ ಪಟುತನ [ಸಾತಾಂ. ರ]ವ ನಂದಿಸುವ . . . ಸಮರಜಯಸಂಘಟರನ್ನೆದರ್ಬದವ ನಗ್ನಕುಮಾರ ತೋಜಿಸಿದ (ತೂರಾ. ೪-೭-೧೪). ೨. ಚುರುಕುತನ ; ಲವಲವಿಕೆ : ಪಟುತನದ ಕರಸಿದಮ ದಶಮುಖಪಟುತನಕೆಯುಳ್ಳಧಿಕ ಹಾಕಲು ಗುಟಿಕರನು (ಉತ್ತಕ. ೧೨-೧೧). ೩. ಚಾತುರ್ಯ ; ಕುಶಲತೆ : ಕಟ ಕಡ ಕುಟಗಳ ಭಾರವನ್ನು ಈಕೆ ಹೊತ್ತು ನೆಗದ ಈ ಪಟುತನ ತುಂಬಾ ಲೇಸು (ಮಾಮ್ಲಿ. ೭೫). ೪. ಕಲಿತನ ;

ಪರಾಕ್ರಮ ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಪಟುತನವು ದೊರಕಿದರೆ ಶುಚಿತನ ಘಟನ ಲರಿಯದು ಶುಚಿತನವು ಸಂಘಟಿಸಿದರೆ ಪಟುವಾಗದುಭಯಗುಣಂಗಳುಳ್ಳವಗೆ ಘಟನದಧಿಕವಿವೇಕ (ತೂರಾ. ೫-೯-೨೭) ; ಬಸೆ ನೆಣನನುಜುಡಿ ಮೂದಲಿ ಸುವರ್ ಸುಲಿಸುವರ್ ಪಟುತನವನುಭಯಭಟರು (ಜಿಬ್ಬ. ೩೮-೩೬).

[ಪಟು + ತನ]

ಪಟುತಪೆ (ನಾ). ಉಗ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸು ; ತೀವ್ರವಾದ ತಪಸ್ಸು : ಪಟುತಪದೊಳ್ ತಗುಟ್ಟು ಕೈಪೆಯಿಂದಿಳಿಯಂ ಪಟುಯಂತೆ ಪನ್ನಗಸ್ಸುಟಿ ವಳಿವಂದದಿಂದಿಬಸನಾತ್ಮಸುತಾಯತ ಬಾಹುಸೀತದೊಳ್ ಸ್ಪುಟಮನ ಲಿಟ್ಟು ಕಪ್ಪುಹನ ಕಾಣ್ಯಗೆ ತಾಂ ಕಡೆಯಾಗೆಯಾದನಂತುಟಿ ಪರಿಭಾವಿಸಲ್ ಸಿಯಮದಿಂ ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮಮೇವುದೋ (ಧರ್ಮಸಾ. ೫-೧೨೮).

[ಪಟು + ತಪ್ಪ]

ಪಟುತೆ (ನಾ). ೧. ಚುರುಕುತನ ; ಲವಲವಿಕೆ : ಫಣಿಯೊಂದು ಘೋರಭೀಷಣವದನಂ . . . ಪಟುತೆಯಿನಂದಣಿಯರಮಿಳಿತಂದುದು ಮೇಗಣ ಸಶಪಳಿವಿದು (ವೃಷಪಿ. ೩೧-೨೩). ೨. ಕುಶಲತೆ ; ದಕ್ಷತೆ : ಪ್ರವಚನಪರಿಪತನಕ್ಷಮತೆ ವಾಣಿಯಂ ತೀರ್ಥಯಾನದಕ್ಷತೆ ಪದಮಂ ಕಿವಿಯಂ ಜಿನವರಚರಿತಪ್ರವಣಪಟುತೆ ಸಿಂಗದನ್ನಮಾರ್ಜವನಜನಂ (ಜಂದ್ರ. ೪-೧೬) ; ಗುರುಪದಮಂ ತೆಕ್ಕದಿವಿಕ್ಕದ ಗುಕ್ಕದಿ ತಕ್ಕಳಿಸದ ಪರಿಪ ಪಟುತೆ ಘಟಿಯಿಸುಗೆನ್ನೊರ್ (ಉಸಾರ. ೩೦೪). [ಸಂ. ಪಟುತಾ]

ಪಟುತ್ವ (ನಾ). ೧. ಚಟುವಟಿಕೆ ; ಲವಲವಿಕೆ : ಸತ್ತ್ವವು ಲಭು, ಪ್ರಕಾಶಕ. ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಟುತ್ವಕ್ಕೆ ಅದೇ ಕಾರಣ (ತತ್ತ್ವಪ್ರಾ. ೨೩೨) ; ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪಟುತ್ವವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು . . . ಹಲವು ಹುಟ್ಟುಗುಣ ಗಳನ್ನೂ ಸಂವೇದನೆಗಳನ್ನೂ ಉಚಿತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿದ್ದುವುದು—ಇವೇ ಅಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸತಕ್ಕ ಮುಖ್ಯಅಂಶಗಳು (ಅಕ್ಷದ. ೧೮೪). ೨. ನೈಪುಣ್ಯ ; ಕೌಶಲ : ರಾಜಕಾರಣಪಟುತ್ವಕ್ಕೆ ಮೈವಹಾರದಕ್ಷತೆಗೆ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ (ವಿಜಾಪಾ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಪಟುದೇಹ (ನಾ). ಚಟುವಟಿಕೆಯುಳ್ಳ ದೇಹ : ಪಟುದೇಹಕ್ಕು ಸು ವಂತುಟಂತುಟಿ ಕುಜಾಣೀಕಕ್ಕೆ ಬೇರೆಂತುಟಂತುಟಿ . . . ದರ್ಶನಂ ಸಕಲ ಧರ್ಮಕ್ಕಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೭೩). [ಪಟು + ದೇಹ]

ಪಟುಪಟಿತ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಧ್ವನಿಮಾಡುವ ಪಟಿತ : ಪಟುಪಟಿತಮುಣವಭಂಭಾಮರ್ಧಕೆ ಝಲ್ಲರಿ . . . ನಂಕ ವೀಣಾ ಸ್ವರಂಗಳೆನೆಯಿ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೨-೨೮) ; ಪಟುಪಟಿತಪಂಪುರತಿ ದಿಕ್ಕಟಮಂ ತಳ್ಳಿಯೈ (ಪಂರಾನಾ. ೨-೧೦) ; ಪಟುಪಟಿತಂಗಳುಚ್ಚರವಂ . . . ನಿಮಂಜಗತಕುಂಜರವೈರಿಗೆ ಮಾಡೆ ಕೋಪಮತ್ಸುಟಿತೆಯಂ (ವರ್ಧ. ೩-೪೩) ; ಪಟುಪಟಿತರವಮ ಧೂಳಿಪಟಮಂ ಮಾಡಿದುದು ರೂಢಿವತ್ಪ ವನೀಭೃತಕಟಕಮುಮಂ ರಿಪುಭೂಭೃತಕಟಕಮುಮಂ ತನ್ನ ತಂದಿನೀಳಟಕ ಮುಮಂ (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೮-೭೧). [ಪಟು + ಪಟಿತ]

ಪಟುಪರ್ಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಫಲವು ಹಣ್ಣಿನೋವು ; ಕಂಕೋಡ್ಡ : "ಪಟುಪರ್ಣಿ, ಹೈಮವರ್ಣಿ, ಸ್ವರ್ಣಾಕ್ಷರೀ, ಹಿಮಾವರ್ಣಿ —೪ ಕಂಕೋಡ್ಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೪) ; "ಪಟುಪರ್ಣಿ-ಕಂಕುಸ್ಥ" (ಒಷಧಿ. ೯೨). [ಸಂ. ಪಟುಪರ್ಣಿ]

ಪಟುಪ್ರತಾಪ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮ. ೨. ಅತಿ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳವನು : ಆ ನೃಪಂ . . . ಪಟುಪ್ರತಾಪನಾಗಿಯುಂ ಪಟುಪ್ರತಾಪಿಯಲ್ಲ (ಪ್ರಸ್ತ. ೯-೩೯ ಪ). [ಪಟು + ಪ್ರತಾಪ]

ಪಟುಪ್ರತಾಪಿ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಅತಿಯಾಗಿ ಬಾಧಿಸುವವನು : ಆ ನೃಪಂ . . . ಪಟು ಪ್ರತಾಪನಾಗಿಯುಂ ಪಟುಪ್ರತಾಪಿಯಲ್ಲ (ಪ್ರಸ್ತ. ೯-೩೯ ಪ).

[ಪಟು + ಪ್ರತಾಪಿ]

ಪಟುಪ್ರಧಾನ (ನಾ.) ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಧ್ವನಿ; ತೀವ್ರವಾದ
ನಾದ : ಉರ್ವಿ ಪಟುಪ್ರಧಾನಮಂ ದೀಪಾದುವು ಕಹಳೆಗಳ (ರಾಜಶೀ.
೬-೧೭). [ಪಟು+ಪ್ರಧಾನ]

ಪಟುಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿ : ಪಟುಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನೀಮು
ತ್ಪಟಿಸಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯಂ ಸ್ತುತಿಮುಪ್ಪವೊಲೊಡರಿಸಿಂ
(ದಿವ್ಯಚ. ೧೦-೫೪). [ಪಟು+ಭಕ್ತಿ]

ಪಟುಭಟಿ (ನಾ). ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದ ಯೋಧ; ವೀರಭಟಿ :
ಎಷ್ಟು ಪಟುಭಟರಾದರೂ ಸ್ವಭವದ ಮಹಾಯೋಧಿ ಅಡಗಬೇಕು
(ಸೋಮ. ೨೧-೮೨); ಪಟುಭಟಪದೋತ್ಥಧೂಳೀಪಟಿಕಂ ಕವಿದಂಧ
ಕಾರಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಪಶು. ೬-೧೦); ನೀಗೀ ನೆರೆದ ಪಟುಭಟಿದ್ವು
ಕಾದುನ ಮನದ ಭರವೆದ್ದು ಹಿರಿದು ಬಂತಿಸರೇಕೆ (ಕಾಂ. ೧೯-೪);
ದಿಟಂ ಪಟುಭಟಿಂ; ನನುಗೆ ಮಲೆಯಲ್ ಕಕ್ಕನೀತನದಟಿಂ (ಪ್ರೀರಾಮ.
೪೫೨-೬೨೦). [ಪಟು+ಭಟಿ]

ಪಟುಭಟಿತನ (ನಾ). ಬಹಳ ಪರಾಕ್ರಮ : ಹುತ್ಸವನೇಣು ಹುಲ್ಲ
ಕಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಪಟುಭಟಿತನವನುಸರಿಲ್ಲ (ಸರ್ವ. ೧೯೦-೪೯೦).

[ಪಟುಭಟಿ+ತನ]

ಪಟುಭುಜ (ನಾ). ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು : ಪಟು
ಭುಜನೊತ್ತಿ ಹೇವೊಡೆದು ಸಿಂಹನಿಯಂ ಸೆಳೆದು . . . ಎಡ್ಡೊಡೆ
(ರಾಜಶೀ. ೬-೮೭). [ಪಟು+ಭುಜ]

ಪಟುಮತಿ (ನಾ). ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು; ಬುದ್ಧಿ
ಶಾಲಿ : ವಟುವೇಷಧಾರಿಯಾದಂ ಪಟುಮತಿ . . . ಅರಮನೆಯ
ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿದೊಂ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೨೬); ಸಕಳಕಳಾಪ್ರವೀಣನಪ್ಪ
ಪಟುಮತಿನುನ್ನಾರ್ಗಮನುಸಾದೇಯಮೆಂಬ ಸನ್ಮಾರ್ಗಮಂ . . .
ತತ್ಪವಿಚಾರದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿಸುವುದು (ಪಸಾರ. ೯೦೪-೧೩); ಭಟಿತಕರ್ಮವ
ಸುಟ್ಟರೆಲ್ಲರು ಮುಕ್ತರು ಪಟುಮತಿಯಂತಿದ ನೆಂಬು (ಭರಣಿ. ೬೮-೨೬).
[ಪಟು+ಮತಿ]

ಪಟುರವ (ನಾ). ತೀವ್ರವಾದ ಧ್ವನಿ; ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಧ್ವನಿ :
ಆ ವನದ ಪುರದ ನಡುವೆ ಸುಖಾನಂದಮುಖಭ್ರಮಂ ವಿಶಾಲಂ ಸರ್ವೋ
ರ್ವೀವರ ಶಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಾಸನಿಜಾವಾಸಂ ಸುಭಟಪಟಿಲಪಟುರವ ಭರಣಂ (ಗಂ. ೨-೭೩);
ಪಟುರವದಿಂದ ಬೊಟ್ಟಿಗುಡುತಬ್ಬಿಸುತ್ತ . . . ಮಸ್ತಕಮಂ
ನಾರ್ದನದಾಕ್ಷಣಮಾ ಶಿರಂ ಪರಿಸ್ಪೃಶಿರವದಿಂದ ಬೊಟ್ಟಿಗುಡು ಕೀರ್ತಿಸು
ತಿದುರದು ವಾಮಹಸ್ತದೊಳ್ (ವೃಷ. ೩೬-೬೩). [ಪಟು+ರವ]

ಪಟುನೆರು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಪಟುಳಲಾಧರೆಯರು
. . . ಪಟುವೆತ್ತು ಕಾಯ್ತು ಫರ್ಮಾದಕನ ಭರ್ಮತಂಬುಗೆಗಳಲಿ
ಮೊಗಿದರೆವುತೆ ಪಟಿಪುತ್ರಿಯಳನುಯ್ಯಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲು (ನವನೋ. ೧೩-೪೨).

[ಪಟು+ನೆರು (< ಪಟು)]

ಪಟುಸಂರಂಭ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಸಡಗರ, ಸಂಭ್ರಮ :
ಪಟುಸಂರಂಭದಿಂಕುತ್ಪಟರಮೃತವೆತ್ತು ರಂಜಿಪಾ ಪುರದಾಣ್ಣಂ . . .
ಉದ್ಯದೇವನೇನಪ್ಪ ಪೆಸರೆ ಧರಣೀನಾಥಂ (ಉದ್ಯ. ೧-೮೨).

[ಪಟು+ಸಂರಂಭ]

ಪಟೋಕ್ತಿ (ನಾ). ಚತುರೋಕ್ತಿ; ಜಾಣ್ಮಾಡಿ : (+).

[ಪಟು+ಉಕ್ತಿ]

ಪಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಬಕುಳ, ಪಟಿ (ಮೃದಗ.
೫೪-೧೦೮೨). [?]

ಪಟ್ಟಿಯ 'ಪಟ್ಟಿಯ' ನೋ.

ಪಟೀಲ 'ಪಟ್ಟಿಯಲ' ನೋ.

ಪಟೀಲಿ (ನಾ). = ಪಟೀಲಿಕೆ : ಗೌಡರು ಹೋಗೀಪುರದ ಪಟೀಲರಾದರೂ
ಅಗಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಒಂದು ದಿನವೂ ಪಟೀಲಿ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ಸನ್ನದು. ೧೫೩).

[ಪಟೀಲ (< ಪಟ್ಟಿಯಲ) + ಅಳಿ]

ಪಟೀಲಿಕೆ (ನಾ). ಪಟೀಲನ ಹುದ್ದೆ. - ಪದವಿ; ಗೌಡಿಕೆ :
ನನಗೇನು ಊರಲ್ಲಿ ಜಮೀನು ದಾರಿಯೇ ? ಪಟೀಲಿಕೆಯೇ ? (ಮುಗಿಯು.
೨೧); ಗೌಡರ ಪಟೀಲಿಕೆಯ ಊರಾದ ಜೋಗೀಪುರಕ್ಕೆ ಬೇಡವಾದ್ದು
ನನ್ನೂರಿಗೂ ಭೇಡ (ಸನ್ನದು. ೧೫೩).

[< ಪಟೀಲ (ಪಟ್ಟಿಯಲ) + ಅಳಿ]

ಪಟೀಲಿಕೆಲಸ (ನಾ). = ಪಟೀಲಿಕೆ : ಗೌಡರ ಪಟೀಲಿಕೆಲಸವನ್ನು
ಶಾಸ್ತುಭೋಗರೇ . . . ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಸನ್ನದು. ೧೫೩).

[ಪಟೀಲಿಕೆ+ಲಸ]

ಪಟೋಡಿ 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಟೋಲ, ಪಟೋಳ (ನಾ). ಪಡವಲ ಬಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ಅದರ
ಕಾಯಿ : "ಪಟೋಲ, ಪಟೋಲಿ-ಈ ಯೆರಡುಂ ಪಡಲ" (ಒಷಧಿ. ೯೧);
ಇಂಗುರಮಾಡಸೋಗೆ ಕೆಲಕಂ . . . ಚಿತ್ರಕಂ ಪಟೋಲಂಗಳನೊಪ್ಪೆ
ತಕ್ರ ಲವಣಂಗಳುಮಂ ತುಡುಡೊಂದುಮಾಡಿ ಸುಸ್ತಂಗಳಾದಿಕ್ಕೆ
ಪೊದವುವಣಂ ರುಜೆಗಳ್ ಜಕರಾಗ್ನಿ ಪರ್ಚುಗುಂ (ಲೋಕೋಪ.
೯-೨೨೦). ಪಟೋಳ : "ಕೋಶಾತಕಾಖ್ಯಂ ಕುಲಕಂ ಪಟೋಳಂ"
(ಮನ್ವ. ಕೋ. ೩೯-೬೭); "ಪಡಲಂ ಪಟೋಳವದು" (ಮಂಗರಾ.
೪೪-೪೪). [ಸಂ.]

ಪಟೋಲಿ, ಪಟೋಳಿ (ನಾ). = ಪಟೋಲ : "ಪಟೋಲ, ಪಟೋಲಿ-
ಈ ಯೆರಡುಂ ಪಡಲ" (ಒಷಧಿ. ೯೧). ಪಟೋಳಿ : "ಕೋಶಾತಕೀ,
ಪಟೋಳಿ - ಈ ೨ ಹಡಲಂ" (ಪರಾಯ. ೩೪-೪೯).

[ಸಂ. ಪಟೋಲಿ]

ಪಟೋಲಿಕೆ, ಪಟೋಳಿಕೆ (ನಾ). = ಪಟೋಲ : "ಜ್ಯೋತ್ಸ್ಮೀ,
ಪಟೋಲಿಕಾ, ಪಟೋಲಿ-೩ ಪಡವಲಗಿಡದ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೯).
ಪಟೋಳಿಕೆ : "ಪಟೋಳಿಕೆ - ಪಡವಲಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೪).

[ಸಂ. ಪಟೋಲಿಕಾ]

ಪಟೋಳ 'ಪಟೋಲ' ನೋ.

ಪಟೋಳಿ 'ಪಟೋಲಿ' ನೋ.

ಪಟೋಳಿಕೆ 'ಪಟೋಲಿಕೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ 'ಪಡು' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟಿಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ. ೨. ಉತ್ತಮವಾದ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ.
೩. ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ; ರೇಷ್ಮೆ : 'ಪಟ್ಟಿಗುಚ್ಚ', 'ಪಟ್ಟಿಸಾಲಿಗೆ'
ಪರಾ. ೪. ಮೇಲೆ ಧರಿಸುವ ವಸ್ತ್ರ; ಹೊರಪಾವುಡೆ. ೫. ಚಿತ್ರ
ಲೇಖನಕ್ಕಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ವಸ್ತ್ರದ ಪಟಿ. ೬. ರಾಜಶಾಸನ
ಗಳನ್ನು ಕಂಡರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಲೋಹದ ಪಟಿ
ಮತ್ತು ರಾಜಶಾಸನ. ೭. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಅರಸ
ನಿಗೂ ಅರಸಿಗೂ ಕಟ್ಟುವ ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಿ; ಅಧಿಕಾರ ಸೂಚಕ
ವಾದ ಹಣೆಗಟ್ಟು : ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿಮೆ ಸರವಿಗೆ ನೆಟ್ಟಿನ ದೊರೆ(ಪಂಪಭಾ.
೧೦-೧೭); ಒಪ್ಪಿರಲ್ ಕಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಿಂ ಬರ್ಹ ಮುಪ್ಪಂ ಮಡಿಯೊಗಿಸು
(ಶಾಂಭೂ. ೫೫೪); ತಳದಳ್ ಪಟ್ಟಿಮನೆಸಿದರೆ ಗಂಗನ ಪಟ್ಟಿಮಹಾಡೊ
ಯನ್ನು ನೋತ್ತರುಮೊರೆ (ಎಳ. VII, ೩೨೩. ೯೭-೧೨; 1118);
ಹಿರಿಯಾತಂಗೆ ಪಟ್ಟಿಂ ಧೀಮಂಗೆ ಯುಪರಾಜಪಟ್ಟಿಮಂಜುಸಂಗೆ [ವೀರ]

ಪಟ್ಟಿವೆಂದು ಕಾಯ್ದ ಕರ್ತೃಗಳ ಪಟ್ಟಿಗಳಂ ನೋಸಲೋ ಕಟ್ಟಿ (ಬಂಕು. ೧೪-೫೫ ವ); ಇವರೆಲ್ಲ ಹಗೆಯ ಮಾಡಿ ಮುರಾಂತಕನ ಕಾಳಗ ದೊಲ್ಲರನ್ನಿ ಕಟ್ಟಿವೆ ದಿಗಿಸಿಕೊಂಡವರಲ್ಲವೇ (ಕುಪ್ಯಾಸ. ೮-೪೯).
 ೮. (ಅಲಂಕಾರಯುಕ್ತವಾದ) ಹಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿಕೆ: ಎನ್ನ ಗಂಡನಂ ಕಣ್ಣಾಣವಂತು ಮಾಡಿದೊಡೆ ನಿನಗೆ ನಾಂ ಪೊನ್ನ ಪಟ್ಟಿಮಂ ಬೊಟ್ಟುಮನೀವೆಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೭೨-೨೩). ೯. ರೇಖೆ; ಗೆರೆ: 'ವಿಭೂತಿಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೧೦. ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತುವ ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ.—ಮುಂಡಾಸು. ೧೧. ಸಿಂಹಾಸನ; ಗದ್ದುಗೆ: 'ಪಟ್ಟಿ ವೇಟು' ಪರಾ. ೧೨. ಕಿರೀಟ: ನೀನುಳ್ಳೊಡುಂಟು ರಾಜ್ಯಂ ನೀನುಳ್ಳೊಡೆ ಪಟ್ಟಿಮುಂಟು ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯುಂಟು (ಗದಾಯು. ೫-೨೦). ೧೩. ಅಧಿಕಾರ; ಪದವಿ: ಪ್ರಪದವಿಹಂಗೆಮಕುಲಚಕ್ರವರ್ತಿಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಂ ಮಾಡಿ ಪುಜೋತ್ಸವದಿಂ ಮಾಡುವುದಿವೇಶವಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೩-೬); ತುತನೆ ಯೌವರಾಜ್ಯಪದಪಟ್ಟದ ಪೆಮ್ಮೆಗೆ ನೋಸಂ (ಎಣ. XXVIII, ೫-೧೪; ಸು. 1082); ಅನಯ ಪಟ್ಟಿ ಪೋಷಿ ರಗುರುತು ದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಸಲ್ಲದು ತತ್ಪೋಷಿ ರಿಗೆ(ತೊರಾ. ೨-೩-೪೩). ೧೪. ಉತ್ತಮ ವಾದುದು; ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು: ಪೀಯೂಷಪೂಷವು ಗುಣಗಳ ಸಂಭವಂಗಳು ದೇವಮುನಿಸ್ತಂಗಳುಮಪ್ಪ ಪಟ್ಟಶರದ ವಾರುನಂಗಳ . . . ನಿಜಾ ತೋಟಾ (ಅನಂಪ. ೨-೩೦ ವ). 'ಪಟ್ಟಿಕರು' ಪರಾ. ೧೫. ನಾಡು; ಪ್ರಾಂತ; ರಾಜ್ಯ: ಬಪ್ಪವ್ವಂ ಬನವಾಶಿಪನ್ನ ಚಾರ್ ಸಿರದ ಪಟ್ಟಿಮನಾಳಿ (ಮೈ. ೧೯೨೯. ೩೪-೫; 984). ೧೬. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ: ಪಟ್ಟಿಕೆ ಭದ್ರಹಸ್ತಿಗಳ ಒಂದು ತರಿಸಿಯ ಭೂಸುರರ ಮತದಿಂದಲಾ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕವನಂಧು ಮಾಡಿಸಿ ಸರ್ವರನು ಕಾಣಿಸಿದನೊಲವಿನರಿ (ಜೀವಂ. ೧೪-೧೨); ಶತ್ರುಭೈನಿರ್ದೋಷಾತನುಂ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ ಪೊಡ್ಡುವನೆಂದು ಭರತನೊಡವರಪಟ್ಟಿ ಕಳೆದರಮ್ಮಾ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೬೩-೨೫೫). ೧೭. ನಾಲ್ಕು ಮಾರ್ಗಗಳು ಕೊಡುವ ಸ್ಥಳ; ಚೌಕ; ಬೀದಿಕೊಟ. ೧೮. ಪಟ್ಟಣ; ನಗರ. ೧೯. (ವೈದ್ಯಕೀಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ) ಪಟ್ಟಿ.—ಕಟ್ಟು: ನೋಸಲೋಕ್ಕುವ ಹಂದ್ರಕಾಂತದ ಪಟ್ಟಿಗಳೊಳಂ ಮುಯ್ಯಿ ನೋಳಮರ್ಚನ ಮೃತಾಳದ ಕೋಳ್ಳಲಯಂಗಳೊಳಂ . . . ಎಂತುಮಾ ಸಂತಾಪಮಂ ಸಂತಯಿಸ ಲಾಜಿ (ಕಾದಂ. ೬೬೩). ೨೦. ತಾಮ್ರಪಟ; ತಾಮ್ರಪತ್ರ: ಬೋಧಿಸನೆ ಪೆಜೆವು ಜಿನಗ್ಗ ಹಕ್ಕಾಧಿಕ್ಕಮದಿಲ್ಲೆ ನಿಪ್ಪಿದಂ ಸನ್ಯಸನಾರಾ ಧನೆಯ ಜವದಿ ಸನ್ನ ನಿಶಿಧಿಯಡ್ಡೆಗೆ ತಲೆಗೆ ಪಟ್ಟಿಮಿವ[್ರ]ತುಂ (ಸೌಜಾ. XI-1, ೫೨-೬೯; 1007). ೨೧. ಅಗಲ ಕೆರಿದಾಗಿ ಉದ್ದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಕಾಗದ, ಬಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ತುಂಡು.—ಪಟ್ಟಿ. ೨೨. ತೆರೆ; ಜವನಿಕೆ: (೧). ೨೩. ಪಗಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಹಾಸು: (೨). ೨೪. ಆಲ್ಪಕೆಯ ಅವಧಿ; ರಾಜ್ಯಭಾರದ ಕಾಲ (?): ಹರಿಹರಗೆ ಪಟ್ಟವಂ ಕಟ್ಟಲವನಾಳುವಂ ಹದಿಮೂರು ಪಟ್ಟಿ ಪರಿಯಂತರಂ ಪೇಳಲೇಂ ತನ್ನ ಸಂತತಿಗೂಡಿ ನೂಜ್ಯವತ್ತೆದು ಸಂತಪ್ತವನು (ಚಿಬು. ೬೩-೨).

ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು = ಗದ್ದುಗೆಯನ್ನೇರು; ಅಧಿಕಾರ ವನ್ನು ಪಡೆ: (೧). ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕೂರು = ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳು: ಚಕ್ರದೇವರಾಜನು ಸನ್ ೧೬೭೨ ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ. ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕೂತನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೦). ಪಟ್ಟದ ಕತ್ತಿ = ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾದ (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ) ಖಡ್ಗ: ಪಟ್ಟದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಪೂಜಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ದೊರೆಗಳವರೇ ತಂದಿರಿ . . . ಪೂಜಿಸಿದರು (ಮಹಾಪಂ. I. ೨೫೯). ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆ = (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ

ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ) ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾದ ಕುದುರೆ: ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆಯಂ . . . ಪಟ್ಟದ ಗದ್ದಿಗೆಯಂ ನೆಜೆ ಕೊಟ್ಟಿಂ ಧವಳಾತಪತ್ರಮಂ ಚಾಮರಮಂ (ಬಾಧಪ. ೧೨-೧೨೦); ದೊರೆಗಳವರು ಆಯುಧವನ್ನೂ ಪಟ್ಟದ ಕುದುರೆ ಆನೆ ಮುಂತಾದ ವಾಹನ ಗಳನ್ನೂ ಕಲ್ಪೋಕ್ತವಿಧಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದರು (ಮಹಾಪಂ. I. ೨೫೯). ಪಟ್ಟದ ಗಜ = (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ) ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾದ ಆನೆ; ಪಟ್ಟವರ್ಧನ: "ಪಟ್ಟವರ್ಧನನುಲಾ ಪಟ್ಟದ ಗಜಂ" (ಕಶರ. ೬೨). ಪಟ್ಟದ ಚರ = ಪಟ್ಟದ ದೇವರ ಅಧೀನ ದಲ್ಲಿರುವ ಜಂಗಮ; ಚರಂತ: ಪಟ್ಟದ ಚರನಲ್ಲಾ ಸಂಚಿತ್ತಂಕೆಯ್ಯ ನಿವಾಸ ಗಹನಮಂದಾಕ್ಷಣಂ ಬಸವನೆಗೆಳ್ಳೆಂದು (ವೈ. ೨೫-೨೫ ವ). ಪಟ್ಟದ ದಂತಿ = ಪಟ್ಟದ ಗಜ: ಪಟ್ಟದ ದಂತಿ ಪಟ್ಟದಿಂ ಪೋಗದೆ ಬಿಟ್ಟು ದಬ್ಬವಿಳೆಯೋಳಿ ನಿಧಿಗಳ್ (ಕಾಂತಿ. ೩-೧೦೪); ಬೊಮ್ಮಂ ತಿರ್ ಕೋರ್ ಪಟ್ಟದ ದಂತಿಯೆಂದೆನಲ್ ಕನಕಾಚಲಂ ಮೆಜೆದುದು (ಚಿಬು. ೨-೮). ಪಟ್ಟದ ದೇವರು = (ವೀರಶೈವರಲ್ಲಿ) ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥಾರವನ್ನು ನೀಡುವ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಮಠಾಧಿಪತಿ: ಪಟುವಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಪಟ್ಟದ ದೇವರೇ ದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಿದರು (ರೂ. ೧೩). ಪಟ್ಟದ ಬಸದಿ = ರಾಜವಂಶ ದವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಚೈತ್ಯಾಲಯ: ಪಟ್ಟದ ಬಸದಿಯ ಪ್ರತಿಬದ್ಧ ವಾಗಿ ಸಮಾಧೇಯರ್ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟದತ್ತಿ (ಎಣ. VII, ೩೫೩. ೪-೭೦; 1122). ಪಟ್ಟದ ಬತ್ತರಿ = ರಾಜನ ಪಟ್ಟದ ಸಿಂಹಾಸನ.—ಗದ್ದುಗೆ: ೧ ಪಟ್ಟದ ಬತ್ತರಿಯನ್ನು ನೀನು ಆರೋಹಣ ಮಾಡಲೇಕು! (ಬಿಟ್ಟ. ೧೧೦-೧೧). ಪಟ್ಟದ ಬೊಂಬೆ = ನವರಾತ್ರಿ ಉತ್ಸವದ ಅಂಗವಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಪೂಜೆ ಮಾಡುವ (ಕರಿಮರದ ಗಂಡು ಮತ್ತು ಹೆಣ್ಣಿನ) ಬೊಂಬೆಯ ಜೋಡಿ: ಪಟ್ಟದ ಬೊಂಬೆಗೆ ಮಣಿಸರ ಹಾಕಿ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡು (ರೂ. ೧೩). ಪಟ್ಟದ ಮೊದಲಿಗೆ = ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಮೊದಲ ಹಕ್ಕುದಾರ: ಪಟ್ಟದ ಮೊದಲಿಗೆ ರಾಜಿಗೆ ಜಟ್ಟಿಗರವರೆಂದುಮಾಳ್ಳ ಮುನ್ನಿನ ನೆಲನಂ ಕೊಟ್ಟು ಬುಯಟ್ಟು (ಪಂಪ. ೯-೪೦). ಪಟ್ಟದಯ್ಯ = ಪಟ್ಟದ ದೇವರು: (೧). ಪಟ್ಟದರಸಿ = ಅರಸನ ಜೊತೆಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ರಾಣಿ; ಅಗ್ರಮಹಿಷಿ: "ಕೃತಾಭಿಷೇಕಾ, ಮಹಿಷಿ-ಈ ೨ ಪಟ್ಟದರಸಿಯರ್" (ಹಲಾಯು. ೬೯-೬೨೬); ಪಟ್ಟದರಸಿಗೆ ತನುಜಂ ಪುಟ್ಟದಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೨-೯); ಪಟ್ಟದರಸಿಗೆ ಪೊಡವಿಪಗೆ ಪೊಡಮುಟ್ಟು ಗುರುಪದಕಧಿ ನಮಿಸಿ ಪೊಜಮುಟ್ಟು ನಾ ಮೈದೆಹಿ ಸಹಿತರಮನೆಯನಾ ರಾಮ (ತೊರಾ. ೨-೩-೪೬). ಪಟ್ಟದರಸು = ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ರಾಜನಾದವನು: ಪಟ್ಟದರಸಾಗಲ್ಕಿ ಚಂದ್ರಹಾಸಂ ಬಳಿಕ ಪಟ್ಟಣದ ಜನಮುಚಾಯಲೆಂದು . . . ಗಜಮಸ್ತಕದ ಮೇಲೆ ನೃಪಸುತ ಸಹಿತ ಪೊಜಮುಟ್ಟು ನು (ಜೈ. ೩೧-೫೦). ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ = ಪಟ್ಟದರಸಿ: ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಗೆ ಹೇಳಿ ಪದವಿ ಕೊಡಿಸೊ (ಪುರಂದ. ೨-೨೩-೧); ಚಕ್ರದೇವರಾಜಚಂದ್ರಮನ ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ ಸಕಲಪದ್ವಾಣಿ ಸಂಪನ್ನ (ಹದಿಬ. ೧-೧೪); ಧವಳರೂಪ, ಉದ್ದಂಡ, ಪುಂಡರೀಕ, ಕನಕದಂಡ, ಚಾಮರಸ್ತೋಮಗಳು ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳಾಗಿ ದ್ದವು (ಕಶಾ. ೪೧೪). ಪಟ್ಟದ ವನಿಕೆ = ಪಟ್ಟದರಸಿ: ಪಟ್ಟದ ವನಿಕೆ ಕುಮಾರರು ಪುಟ್ಟದ ಚಾರಿತ್ರಮಂ ಮುಕ್ತಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನಂ (ಧವ್ಯಾ. ೬೬). ಪಟ್ಟದ ಸತಿ = ಪಟ್ಟದರಸಿ: ಪಲಗಣ್ಣು ಪಟ್ಟದ ಸತಿ ಸಗ್ಗದ ಲಲನೆಯರೊಳಗೊಲಗಮಿರ್ಪಂತೆ (ಜಯಾ. ೨-೧೯). ಪಟ್ಟದ ಸಿಂಹಾಸನ = ಪಟ್ಟದ ಬತ್ತರಿ: ಪಟ್ಟದ ಸಿಂಹಾಸನಮಳ

ಮೈದು ಪರಪರೆಯ ಮಾನಕದ ಪೊಳಿಪಿಂಪಂ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ಕಡು ಬೋಜಿಗಮಂ
 ಪುಟ್ಟುಸುತುಂ ಬಹಳ ಕಿರಣಜಾಳನುಗ್ಗಂ (ಬಾಧ್ಯ. ೧೨-೧೦೦).
 ಪಟ್ಟಿದಾನೆ, ಪಟ್ಟಿದ ಆನೆ=೧. ಪಟ್ಟಿದ ಗಜ : ಮಗನೆ ಮಗನೆ ನಂದಿ
 ನಂದಿ ಪಟ್ಟಿದಾನೆಗೆ ಪಡೆನನಾದಾ (ನಂದಿ. ೨-೫೪); ಮುಷ್ಠಮಾವನ
 ಮನೆಗೊಲ್ಲೆಗಳು ಬೇಡ ಪಟ್ಟಿದಾನೆಗಳಿಂದ ಗಟ್ಟಾಗಿ ಮೇಲ್ಪುಳಿಸುವ
 ನನ (ಪುರಂದ. ೪-೧೫೬-೩); ಕಾವರಾಯನ ಪಟ್ಟಿದಾನೆಯಿಂದನಲಾ
 ಭಾವಕೆ ಯೆ೦ವನಮದವ ತೀವಿದ ವಿಟದುಂದಿಗೀಯುತ ಸನ್ನೋಹನಾವಳಿ
 ಯೊಳಗೊಟ್ಟಿದಳು (ಕಂಠವಿ. ೯-೩೬); ಪಟ್ಟಿದಾನೆ ಕುದುರೆಗಳು ಬಂದು
 ಅಡ್ಡ ಬಿದ್ದು ಅರಸನೆಯೊಳಗೆ ಅರಸಿಯನ್ನೆತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ವಸ್ಥಾನವನ್ನು
 ಸೇರಲು (ಮಹಾಪಂ. ೧, ೨೫೬); ಪಟ್ಟಿದ ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳು ಪಾಡ್ಯದ
 ದಿವಸ ನಡೆವುದಿಯ ಮೇಲೆ ಬಂದಂತೆ (ಮಹಾಪಂ. ೧, ೨೫೮). ೨. (ಆಲಂ)
 ಮೆಚ್ಚಿಗೆಯ ವೀರ; ನೆಚ್ಚಿನ ಯೋಧ : ಮರಳಿದರು ನಿನ್ನಯ
 ಪಟ್ಟಿದಾನೆಗಳು ಭೀತಗೊಂಡನು ದ್ರೋಣ ಸೋಲಕೆ ಕೇತುವಾದನು
 ಶಲ್ಯನು (ಕುಷ್ಠಾಧ್ಯ. ೧೩-೧೬); ಪಡಪಡೆತಲು ಸ್ವಾಮಿದ್ರೋಹರು
 ಸಿದಿದರೋ ನಿಜಕುಲದ ಬೇರ್ಗಳ ಕಡಿದರೋ ಕುರುಬಲದ ಕಾಪಿನ
 ಪಟ್ಟಿದಾನೆಗಳು (ಕುಷ್ಠಾಧ್ಯ. ೨-೧೦). ಪಟ್ಟಿದೂರ್ = ರಾಜಧಾನಿ :
 ಅಯೋಧ್ಯಾ = ಸೀತಾರಾಮನ ಪಟ್ಟಿದೂರ್ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೦೨). ಪಟ್ಟಿ
 ದೊಡೆಯ = ಪಟ್ಟಿದರಸು : ಕರಿಯ ಕೈಲಿ ಕುಸುಮಮಾಲೆಯತ್ತು
 ಪುರೊಳು ದಿಡಲದಾರ ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ತೊಡರಿಸಲ್ಪಿಯವರ ಪಟ್ಟಿದೊಡೆಯ
 ರನ್ನು ಮಾಳ್ವೆವೆಂದು ಬಿಟ್ಟರಲ್ಲಿಗೆ (ಕನಕ. ೨೧೩-೨). ಪಟ್ಟಿಮಂ ಕಟ್ಟು
 ಪಟ್ಟಿವಂ ಕಟ್ಟು, ಪಟ್ಟಿವ ಕಟ್ಟು = ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡು ;
 (ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ) ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಕೂರಿಸು ; ರಾಜ್ಯಾಧಿ
 ಕಾರವನ್ನು ನೀಡುವ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಚಿನ್ನದ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು
 ಕಟ್ಟು : ಆತ್ಮಜನ್ಮಗಂಧಿಕವಿಧವದಂ ಪಟ್ಟಿಮಂ ಕಟ್ಟಿ ದೀಕ್ಷಾಭರವಂ
 ಕೆಯ್ಯೊಂಡು ಗೆಲ್ಲಂಗೊಳಲ್ ಬಗೆವಂ . . . ವಸ್ತುನಾಥಂ (ಅಜಿತ. ೨-೧೧೬);
 ಲಲ್ಲಿಗೆಯ್ಯ ಬಲ್ಲಾಳನದಂ ಪಟ್ಟಿಮಂ ಕಟ್ಟಿ . . .
 ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ನಿಜಾಸಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೧-೧೩೫); ಕುಸುಮಾವತಿಯನೆಗೆ
 ಕೊಟ್ಟಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟಿವಂ ಕಟ್ಟಿ ತಾಂ ಕುಸುಮಪುರಿಗೆ ಪೋದಂ (ದಶಕು. ೫-೪೬೪);
 ಪಟ್ಟಿವ ಕಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ಲಕ್ಷಣವನನುಸುವರ (ಬಸವ. ೧೩೮);
 ರವಿಕುಲದ ಪೀಳಿಗೆಯೊಳೊಗೆದ ರಾಯರ್ಗೆ ಪಟ್ಟಿವ [ಪಾಶಾಂ. ಪಟ್ಟಿವನು]
 ಕಟ್ಟಿವಂದಿಲ್ಲದೊಡರಸುತನ ಸಲ್ಲದು (ಪಡಕಾ. ೬-೧೦). ಪಟ್ಟಿವಾಗು =
 ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರ ಬರು : ಆತನ ಮಗನಿಗೆ ಪಟ್ಟಿವಾಯಿತು (ಮುಂಬಯ. ೪-೩).
 ಪಟ್ಟಿವೇರು = ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಎರರು; ರಾಜನಾಗು : (೩).

[ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಂಗ, ಪಟ್ಟಂಗ (ನಾ). ಒಣಹರಟೆ; ಮಾಲಿ ಮಾತು,
 ಸಂಕಪ್ಪಯ್ಯ . . . ಪಾಸುಭೋಗನ ಜೊತೆ ಪಟ್ಟಂಗ ಹೊಡೆಯುವ ಇಷ್ಟವಾ
 ಗದೆ ಹೊರಟರು (ಪ್ರಶ್ನ. ೩೮); ಬನ್ನಮ್ಮನ ಮನಸ್ಸಿತಿ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಲಿ
 ಪಟ್ಟಂಗಕ್ಕಾಗಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ಮರಮ. ೪೪೩). **ಪಟ್ಟಂಗ:**
 ಅವರೊಡನೆ ನಾವು ಪಟ್ಟಂಗಕ್ಕೆ ಕುಳಿತರೆ ಮನೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆಲ್ಲ ತೊಂದರೆ
 (ಪಟ್ಟಣ. ೨೦); ಐತಾಳರೋ . . . ದಂಡತಿಯೊಡನೆ ಪಟ್ಟಂಗ
 ಹೊಡೆಯುವ ಹೊಣೆಯೇ ! (ಮರಮ. ೧೬); ಚಂದ್ರಮತಿಯೊಡನೆ
 ಅಧ್ಯಯನ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಟ್ಟಂಗ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ (ರಾಯಚಾ. ೧೮೦).

[←ತುಳು. ಪಟ್ಟಂಗ, ಪಟ್ಟಂಗ, ಪಟ್ಟಂಗ./ಹಂ. ಪಟಾಂಗ]

ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪಟ್ಟಿವನ್ನು, ಕಟ್ಟು; ಪಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಕೂರಿಸು :
 ಪ್ರಿಥಿವಿಶಾಗರಣ್ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿಸಿ ಉಡೆಯ ಪುರಮಾನ್ ಪೊಗುತಪ್ಪಲ್ಲಿ
 (ಎಚ್. IX, ೨೦-೩; ಸು. ೨೦೦). [ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು + ಇಸು]

ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು, ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ (ಅಧಿಕಾರ
 ನೂಡೆಕವಾದ) ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹಣೆಗೆ ಕಟ್ಟು : ಇರುಗಣ್ಣಿ ನಾಗ
 ಕ್ತರಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ (ಎಚ್. I, ೩೫೦-೫; ಸು. ೨೦೦); ಸಂಪ್ರತಿಚಂದ್ರಗುಪ್ತ
 ನೆಂದು ಪೆಸರಣಟ್ಟು ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಂಗೆಯ್ದು ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟು . . .
 ಕುಣಾಳನುಮನೆಂದಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೬೫-೨೫); ಪಗೆವರೆ ನಿಟ್ಟಿಲ್ಲಂ
 ಮುಣಿವೊಡನೆಗೆ ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೬); ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದೊಡ
 ಜಸಲ್ಪವೇಬ್ಬುಮೇ ಲಕ್ಷಣಮಂ (ಸಮಪ. ೧-೪೦). ೨. ಪಟ್ಟಿವನ್ನು
 ಹೊಂದು ; ಅಧಿಕಾರವು ಬರು : ಶ್ರೀಮತಾಪರ್ಮನಡಿಗ್ ಪಟ್ಟಿಂ
 ಗಟ್ಟಿದ ಅಯ್ಯನೆಯ ವರಿಷ ಗೆಟ್ಟಿವದಿಯ ಅಣ್ಣಮನಾಳುತುಮಿರೆ
 (ಎಚ್. III, ಸಂಜನ. ೪೬-೩; ೨೨೨ ?); ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದರಿಸಿನಂತೆ ಮಹಾ
 ಭೂತಿವರಸು ಜೀವಿತಂಬಡೆದ ಬಂಟಿನಂತೆ ರಾಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೨೧೫).
 ೩. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನೀಡು : ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ ಗಂಗಮಹಾನಾಥಗಿ X X
 ಗಜನಿವರಸು ಮೂವತ್ತುಗುಳ ಅಯ್ಯುಳ ಪಾಟು ಕೋಟ್ಯೋರ್ ಶ್ರೀ
 ಪುರುಷನಾಯಿಗಗೆ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟ ಕುಣಿ (ಎಚ್. IX, ಹೊಸಕೋ. ೮೬-೩; ಸು. ೭೨೦); ಪ್ರಮಥೇಂದ್ರಪದವಿಗೆ ಚೆನ್ನ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ ಸರ್ವಾಜ್ಞ
 ಕ್ತಮಂ ಕುಡಲು (ಬಸವ. ೨-೨೫). **ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟು :** ೨. ಸತ್ಯದ
 ವಿತ್ತು ಹುರಿದುಡು ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದುದಾ ಕೃತಘ್ನತೆಗೆ ನೆತ್ತಿ ಕಣ್ಣಾಯ್ತ
 ಧನುತೆಗೆ (ಕುಷ್ಠಾಧ್ಯ. ೨೧-೬೯). ೩. ಸಲೆ ಭರ್ವಜಲ ಸೂಸಿ ಸುರತ
 ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಲಸಿತ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದಳು (ಕಂಠವಿ. ೧೦-೪೯); ಕಾವ್ಯ
 ಲೋಕದ ಭವ್ಯಕವಿದೇವಪದವಿಯಲಿ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿದತ್ತು ! (ಅನೀ. ೫೩-೧೪).
 ೪. (ಆಲಂ) ಪ್ರಬಲವಾಗಿರು : ಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ ಜನಧರ್ಮ ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟಿ
 ರುತಿಕ್ಕು ಕಟ್ಟರೆ ಕಡಗು ಜಗನ್ನೆಲ್ಲ ತಲೆ ಹೋದ ಅಟ್ಟಿಯಂತಿಕ್ಕು
 (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೧೨).

ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿದಂ = ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದವನು ; ರಾಜ : ಪಟ್ಟಿಂ
 ಗಟ್ಟಿದನೆಗುಮೋ ಬಡವ ನೀಂ ಪೋ ಬಬ್ಬಾ ಮಾಣೆಗುಮೋ . . .
 ಕೆಮ್ಮನೆಗಿಟ್ಟಿತ್ತೆಂಬವೊಲ್ಲ ಕೊಂದಪನಿವಂ ಮೂಯ್ದಂತಕಂ ಪಾತಕಂ
 (ಜೀವಂ. ೧೦-೧೩). [ಪಟ್ಟು + ಕಟ್ಟು]

ಪಟ್ಟಂಗಿ, (ನಾ). ಹರಟೆಮಲ್ಲಿ ; "ಮಾತುಗಂಟೆ" (ಜಾಣಕೋ. ೧೪).

[ಪಟ್ಟಂಗ + ಇ]

ಪಟ್ಟಂಗಿ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಂಗ : ಎದಿ ಮೂಲ ಕೆಲಸಾ ಇಟ್ಟಿಗೊಂಡು
 ಹೊರಗೆ ಪಟ್ಟಂಗಿ ಅಡತಾನ (ಬಾಬಲ. ೯); ಜಮೀನ ಬಿಕೆತ ಬಲೀ
 ಪಟ್ಟಂಗಿ ಬಡೀತೈತಿ (ಬಾಬಲ. ೫೨). [**ಪಟ್ಟಂಗ**]

ಪಟ್ಟಂಗಿ, (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಬಟ್ಟೆಯ ಅಂಗಿ : ಅಗಲೂರ್ವನುನಿರ್
 ತಳಾಲಿಂತಪರ್ವಾಂಗಂ ದೇಶೆವತ್ತ ಮೊಗಮತ್ತುಂ ಪುಟಯ ಪಟ್ಟಂಗಿಯುಂ
 ಉಟ್ಟ ಪಟ್ಟಣಿಯುಂ ಪೊದದ ಪಾಣಿಯವಣ್ಣ ಮುಮೆಸೆಯ . . .
 ನವರಸೋಚಿತಸ್ತವನಮುಖರಮುಖನಾಗಿ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೮-೧೫೬).

[ಪಟ್ಟು (< ಪಟ್ಟು) + ಆಂಗಿ]

ಪಟ್ಟಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳು :
 ಪಟ್ಟಂಗೊಳುತಪ್ರತಿಮಂ ಮಟ್ಟಿಟ್ಟಂ ಮಧುಬಿ ಕೆಡದಿ ದೊರೆಗಳ ಬಲ್ಲಂ
 (ಅಪ್ರತಿ. ೬೧-೫). [ಪಟ್ಟು + ಕೊಳ್ಳ]

ಪಟ್ಟಂಪಾಟುಸು 'ಪಟ್ಟಂಬಾಟುಸು' ನೋ.

ಪಟ್ಟಂಪಾಟು 'ಪಟ್ಟಂಬಾಟು' ನೋ.

ಪಟ್ಟೆಂಬಾಟುಸು, ಪಟ್ಟೆಂಬಾಟುಸು (ಕ್ರಿ). ಪಟ್ಟಿನೆ ಹಾರಿಸು ;
 ಧೂಳಿಪಟಮಾಡು ; ನಾಶಮಾಡು ; ನಿರ್ನಾಮಮಾಡು :
 ಮಿಂದು ಪಗೆವನ ಪಟ್ಟೆಂಬಾ[ಪಾಶಾಂ. ಪಾಟುಸುವೆನೊ ಮುನ್ನಮ
 ಮರರುಂಡಮೃತಮನೇಂ ಕಾಟುಸುವೆನೊ (ಗದಾಯು. ೬-೧೬).

ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು : ಪಟ್ಟಿವರದಾಂತ ಪಗೆವರ ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣುಸದ
ಮಾಣ್ಣನೇ ವೈಂದಿಶಾಪಟ್ಟಿಂ ರಿಪುಗೋಧಾಮುಫರಟ್ಟಿಂ (ಕಾ. I,
೨೫-೫೫; 1186). [ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು + ಇಸ್ಯ]

ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು, ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು (ಕಿ). ಧೂಳಿಪಟವಾಗು :
'ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು' ಪರಾ. ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು : ಇಜಾಯಲ್ಯಾಂಗವ
ದೈತ್ಯಹಂಸತತಿ ಪಟ್ಟಿಂಜಾಣು . . . ಕಟಿದಂ ನಿಂದುಮಿದಂಬುವಾಡ
ಕದವೊಲ್ ಧಾರಾಶರಾಸಾರಮಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೪).

[<ಪಟ್ಟಿನೆ + ಪಾಣು]

ಪಟ್ಟಿಕ (ನಾ). ೧. ರಾಜಶಾಸನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ತಾಮ್ರ ಮೊದ
ಲಾದ ಲೋಹದ ಪಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿದ ಶಾಸನ.—
ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ. ೨. ಪಟ್ಟಿ; ಪಟ್ಟಿ : ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಒಂದು ರೇಖೆ
ಯಂತಿರದೆ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಬಳಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದು . . . ಒಂದೊಂದು
ಪಟ್ಟಿಗೂ ಒಂದು ಪಟ್ಟಿಕವೆಂದು (Band) ಹೆಸರು (ಭಾಷ. ೨೧೫).
೩. ಮೂರು ಮೈಯುಳ್ಳ ಕಾಣು; ಲೋಲಕ : 'ಪಟ್ಟಿಕ; ತ್ರಿಪಾಶ್ವ;
ಮುಪ್ಪಟಿಗಾಣು; ಲೋಲಕ' (Prism. ಪಾಂ. ೮೬). ೫. ಆಸನ;
ಸೀತ : ದನಿಗೆ ಛತ್ತಿಗಳನಾಗಸಕೆ ಚಪ್ಪರವಿಕ್ಕಲೆಸೆದಂಬುರಥದ ಪಟ್ಟಿಕದಿ
ಆಸಮವೀರರಿಗೆ ರುಧಿರದ ಶೈಭಾರಿಗಳೆಸೆದವು ವೀರಸಿಯೊಳು (ನರ್ಥ. ೬-೧೨೩). 'ಪಟ್ಟಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಕತ್ತಿ 'ಪಟ್ಟಾಕತ್ತಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಕರು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಎರಕದ ಬೊಂಬೆ, — ಮೂರ್ತಿ :
ಸ್ವಸ್ತಿಗತಿಶಯವಾದ ಬೆಲುವಿನ ಪಟ್ಟಿಕರುನನು ಮಾಡಿ ನಾನಾಪರಿಯ
ಬಣ್ಣಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ದೇವೀಮ. ೫-೬೯). [ಪಟ್ಟಿ + ಕರು]

ಪಟ್ಟಿಕರ್ಮ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯನ್ನು ನೇಯುವ ಕೆಲಸ : ಇದು ರತ್ನ
ಭಂಡಾರವಿದು ಹೇಮಭಂಡಾರವಿದು ಸುನಾಣಿಯ ವರ್ಗವಿದು ಪಟ್ಟಿಕರ್ಮ
ಕೆಲಸ . . . ನೋಡಿಶೋಯನುತೊಪ್ಪಿಸಿದನಾ ಮುನಿಗೆ ಭೂನಾಥ
ಕಂದರ್ಪನು (ಹಜರಾ. ೯-೩). [ಪಟ್ಟಿ + ಕರ್ಮ]

ಪಟ್ಟಿಕಾರ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆಯ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವನು; ಜವಳಿ
ವ್ಯಾಪಾರ : ಸಾಲ್ಕುಡಕ್ಕಿನ ಐವತ್ತಾರುದೇಶದ ಯೆಂಬಿಬಗೆ ಪಲರು
ಪಟ್ಟಿಕಾರರು ಕೂಡಿ ಧರ್ಮಶಾಸನದ ಪಟ್ಟಿಯವ ಬರೆಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಮ
(ಎಕ. III (R), ಗುಂಡು ಪೀ. ೮೧-೧೫; 1751). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಕ್ರಮ (ನಾ). ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ವಿಧಿ : ಪಟ್ಟಿಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಮುನ್ನಂ
ಪಟ್ಟದ ನೈವಸಯನಂತವಂ ಯುವರಾಜಂ (ಪದ್ಮಕೋ. ೬೦-೪೯).

[ಪಟ್ಟಿ + ಕ್ರಮ]

ಪಟ್ಟಿಗಜ (ನಾ). ಪಟ್ಟದ ಅನೆ; ಪಟ್ಟವರ್ಧನ : ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದರಿ
ಬರ್ಹಂತಿ ಪಟ್ಟಿಗಜವೇರಿ ಹರಿ ಬರುತಿರ್ದನು (ನವನೋ. ೧೦-೩೫).

[ಪಟ್ಟಿ + ಗಜ]

ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟು 'ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆ 'ಪಟ್ಟಿಗರ್ದುಗೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಗರ್ದುಗೆ, ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆ (ನಾ). ಅರಸನು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ
ಸೀತ, — ಗದ್ದುಗೆ; ಸಿಂಹಾಸನ : ಪಟ್ಟಿಗರ್ದುಗೆ, ಪಟ್ಟಿಗೊಣ್ಣೆ,
ಪಟ್ಟಿಮಹಿಷಿ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ); ಶ್ರೀರಮಣನ ಪಾಲನಕ್ಕಾಗಿ
ರಾಧನಿಧಿಗೆ ಸ್ವಪತಿ ನೇರವಂತಾಳಲ್ಯಾರಯ್ಯಂಕುಶತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇರಿಗನಹಿ
ಪತಿಯ ಪಟ್ಟಿಗರ್ದುಗೆ ಪುರುಳಿಂ (ಮಂತ್ರ. ೧೮೨-೪). ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆ :
ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಮಾರನಂ ಏಜಯಂಗೈಸಿ (ಮಳೆಕ. ೨೨೬-೨೩); ದೇವರಮ್ಮಮೆಂಬ ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಸನವರ್ಧಮಾ
ನಾಪ್ಪ ಮೂನತ್ತಿ ರಡನುಪಮುಚ್ಚಮರ ಯಕ್ಷದೇವರಿಕ್ಕುವರು (ಶಾಂತೀಕ. 40

೮-೫೯); ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆಯೊಳು ನೈವಸ ಮುಟ್ಟಿ ಕುಳ್ಳಿರುವುದೊಂದಾಗ
ಬೇಕೆಂದರು (ಭರಣ. ೩೬-೧೧೪); ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆಯನ್ನು ಪ್ರಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣ
ಬಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಮಹಾರಾಜವಂಶದ ವೀರವನ್ನ ನವನೊಪ್ಪಿಸಿ
. . . ನಿರುಕ್ಕಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಬಿಟ್ಟ. ೧೧೧-೧೬).

[ಪಟ್ಟಿ + ಗರ್ದುಗೆ]

ಪಟ್ಟಿಗಲ್ (ನಾ). ಗಡಿಯ ಗುರುತಿನ್ನ ಕಲ್ಲು (?) : ಅನ್ನೆ ಬನ್ನು
ಬೆಂಬನಾಲೆ . . . ಅನ್ನೆ ಬನ್ನು ಪಟ್ಟಿಗಲ್ (ಎಕ. IV (R), ಪಾಂ. ೨೫-೮೩; ೨೦೬). [ಪಟ್ಟಿ + ಕಲ್]

ಪಟ್ಟಿಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರಸನು
ಕೊಡುವ ಕಾಣಿಕೆ, — ಇನಾಮು : ಆ ಚಕ್ರಂನಾಯಕನಿಗೆ . . .
ಪಟ್ಟಾ ಕಟ್ಟಿದರು. ಈ ಹೊಸದೊರೆಯು ಸಕಲರಿಗೂ ಅರ್ಥಾಯ ಪಟ್ಟಿ
ಗಾಣಿಕೆ ಎಂದು ಸಂದಾಯ ಮಾಡಿದನು (ಚಕ್ರಪಾ. ೩೬).

[ಪಟ್ಟಿ + ಕಾಣಿಕೆ (<ಕಾಣಿ)]

ಪಟ್ಟಿಗಾಣ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೇಯುವವನು; ನೇಕಾರ :
ಮೂಜಾಣ್ಣೀರಿಯಾ ಪಟ್ಟಿಗಾಣರ ನೇಯುಗತ್ತ ಧರ್ಮ (ಎಕ. VI,
೧೬೬-೫; 793); ಸಮಯ ಪಟ್ಟಿಗಾಣರ್ಗೆ ನೆಲಂಗೊಟ್ಟು (ಎಕ. XIII,
೧೮೬-೧; ಸು. 900); ತೆಂಕಲು ಪಟ್ಟಿಗಾಣರ ಕೆಯ್ಯಿಂ (ಎಕ. ೧೯೪೬,
ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ. ೨೪೫-೩೬; 994); ಉದ್ವೃತ್ತನಂ ನಾರಸಿಂಹನ ರೂಪಿಂ
ನವಿದೊಳ ವಿವಾರಿಸಿ ಕುಸುಂಭಾರಕ್ರಮಂ ಪಟ್ಟಿಗಾಣನೆ ಪಾಸಂ ತವೆ
ತೋಡುವಂತೆ ಕರುಳಂ ನೀಂ ತೋಡಿದಯ್ ದೈತ್ಯನಾ (ಕಾಮ್ಯನ. ೩೫೫); ರೇಷ್ಮೆ ಮುಂತಾದ ನಯವಾದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನೇಯುವವರೇ
ಪಟ್ಟಿಗಾಣರು (ಕಶಾಪ. ೪೪೧). [ಪಟ್ಟಿ + ಗಾಣ]

ಪಟ್ಟಿಗುಚ್ಚ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ಎಳೆಯ ಕುಚ್ಚು; ರೇಷ್ಮೆಗೊಂಡೆ :
ಪಟ್ಟಿಗುಚ್ಚಂಗಳಂ ವೇಣ್ಯಗ್ರದೊಳ್ ಹಳೆಯುತಿ ಒಸೆದು ಪೋಪರಾ ಕೆಲರಾ
(ಆರಾಪ. ೫-೪-೨೧). [ಪಟ್ಟಿ + ಗುಚ್ಚ]

ಪಟ್ಟಿಗೊಣ್ಣೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ : ಪಟ್ಟಿಗರ್ದುಗೆ, ಪಟ್ಟಿಗೊಣ್ಣೆ,
ಪಟ್ಟಿಮಹಿಷಿ (ಶಮದ. ೨೯೮ ಪ್ರಯೋ). [ಪಟ್ಟಿ + ಕೊಣ್ಣೆ (<ಕೂಣಿ)]

ಪಟ್ಟಿಜಿನಾಲಯ (ನಾ). ರಾಜವಂಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಜೈತ್ಯಾ
ಲಯ; ಪಟ್ಟದ ಬಸದಿ : ಜಟ್ಟಿರ ಪಟ್ಟಿಜಿನಾಲಯಕ್ಕಿಳವಾದಯ್ಯ
ತೊಕ್ಕಲನುಮತದಿಂದಂ ಕೊಟ್ಟಿರ್ಜನೇಂದ್ರಪೂಜೆಗೆ ಸೆಟ್ಟಿನೆ x x x
(ಸಾಂ. ೫೫, ೧೮-೨; 980). [ಪಟ್ಟಿ + ಜಿನಾಲಯ]

ಪಟ್ಟಿಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಘನವಾದ್ಯ : ಮೊಣ್ಣೆ ಜಯ
ಘಂಟೆ ಪಟ್ಟಿಟಿ ಪಟ್ಟಿಶುಕ್ತಿ ಘಾಸುರ ಕುಡುಕ ಕಮ್ಮಾದಿ ಘನಮನಾ
ಪಾಲಿಕೆ . . . ಮುಡುರಿಕ್ಕಿಂಗಳಂಶಹದಾಶಂಕುಪಾವಪ್ರಭ್ವ ತಿಸುಸಿರನಾದ್ಯ
ಚಯಮಂ . . . ತಳಪಾಟಿ ಹಸ್ತಪಾಟಿದ್ವಯದಿನನುರ್ದು (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೫೩).

[?]

ಪಟ್ಟಿಡಿ, ಪಟಡಿ, ಪಟೋಡಿ, ಪಟ್ಟಿಡೆ, ಪಟ್ಟಿಳಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಾ
ವರಿಯ ಭೂಮಿ; ಗದ್ದೆ : ಅರಗದ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸೀಮೆ ನಾರಣ
ಭಟ್ಟಿನ ಪಟ್ಟಿಡಿ ವಳಗಣ ದಾವಿಕ್ಕೆಯ ದಾಸನ ಗದ್ದೆಯಿಂದ (ಎಕ.
VIII, ೩೬೯೫. ೬೧-೧೬; 1688); ಪಟ್ಟಿಣದ ಸುತ್ತಣ ಪಟ್ಟಿಡಿಯಿಂದ
ಆರಗದ ಕೆರೆ ಕೆಳಗಣ ಗದ್ದೆಯಿಂದ ಮಲ್ಲಸೆಟ್ಟಿ ಪಾಲು (ಎಕ. VIII,
೩೬೯೫. ೫೯-೧೨; 1712). ೨. ನೀರಾವರಿಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ
ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ, — ಸುಂಕ : ಬಾಲದಣಿಗೆ ನಾಮಗಾಣಿಕೆ ಗೋಪಾಲ
ಸ್ವಾಮಿವರ್ತನೆಸುಂಕಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ಪಟ್ಟಿಡಿ ಯೇರುಸುಂಕ ತೆಗೆದ ಬಾಗಿಲ
ಹಣ (ಎಕ. III, ಪ್ರೀಂದ. ೧೦೦-೧೬; 1724). ೩. (ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯು
ಉಪಯೋಗಿಸುವ) ಅಡಿಗಲ್ಲು; ಅದ್ದುಗಡೆ : 'ಮರಪಟ್ಟಿಡಿ'

ಪರಾ. ೪. (ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ) ಕಾರ್ಯಾಲಯ ; ಕಾರ್ಖಾನೆ : 'ಪಟ್ಟಡಿಮನೆ' ಪರಾ. ಪಟ್ಟಡಿ : ೧. ಅರಗ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದದ ಪಟ್ಟಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಯಿಂದಲು ಗ ೩೯ ಶುಭ ಗ ೩೩ ಅಂತು ಸಿರಿಗಾರ ಪಟ್ಟಿಯಿಂದಲು ಸಿಸ್ತು ಗ ೫೩ (ಎಕ. VIII, ೩೬೫೫. ೩-೧೧೬ ; 1665). ಪಟ್ಟೋಡಿ : ೫. ಗುಂಪು ; "ಬಣ" (ಜಾಸಕೋ. ೧೩). ಪಟ್ಟಿ : ೧. ಕೋಶಾಲಸೀಮೆಯೊಳಗಣ ಕೊತನೂರ ಪಟ್ಟಿ ಸ್ಥಳದ ಕೆಂದಟ್ಟುಗ್ರಮ ೧ (ಎಕ. X (೬), ಕೋಶಾರ. ೩೦೪-೧೩ ; ಸು. 17ನೆಯ ಶತ). ೩. ವಂಶ ; ಸಂತತಿ : ಒಬ್ಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪುರುಷನಿಂದ ಅವರ ಮಕ್ಕಳು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳುಗಳನ್ನು ಇಂತಹವರ ತಂದೆ, ಮಹಾರ, ಪಟ್ಟಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆಯುವ ವಾದಿಕೆ (ಕುಟ್ಟು. ೧೪). ಪಟ್ಟಿ : ೩. ತೊಲೆ ; ದೂಲ : 'ಪಟ್ಟಿಕೆ' ಕಂಛ' ಪರಾ.

[ದೇ. ೧೧ ಕವಿ. ಪಟ್ಟಿಟ್ಟ, ಪಟ್ಟಿಟ್ಟ, ಪಟ್ಟಿಟ್ಟ ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿಡ] ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ವೈಯ ಸುತ್ತಲೂ ಬಿಗಿಯುವ ಪಟ್ಟಿ, -ಬಾರು ; "ತಂಗುಪಟ್ಟಿ, ನಡುಕಟ್ಟಿ" (ನಾನಾಕ). ಪಟ್ಟಿ : "ಉರಪಾಶನಾ ಪಟ್ಟಿಕೆಯೊಳಕ್ಕೆ" (ಮಂಗಾ. ೧೦೩-೩). [ಪ್ರಾ. ಪಟ್ಟಾಡಾ. / ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿಡ]

ಪಟ್ಟಿಮನೆ(ನಾ). (ಅಕ್ಕಸಾಲೆಗರ) ಕಾರ್ಯಾಲಯ ; ಕಾರ್ಖಾನೆ : "ಅನೇಕನಂ, ಶಿಲ್ಪಶಾಲಾ-೨ ಅಕ್ಕಸಾಲೆಗರ ಕಾರ್ಖಾನೆ, ಪಟ್ಟಿಮನೆ ; ವಾಜರ ಮನೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦೦). [ಪಟ್ಟಿ+ಮನೆ]

ಪಟ್ಟಿಮರ (ನಾ). "ದೂಲ, ತೀರು, ಮೊ.ಗಳ ಭಾರವನ್ನು ಹಂಚಿ ಹಾಕಲು ಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಡ್ಡಮರ ; ಪಟ್ಟಿಮರ" (Templet. ಇಂಕನ). [ಪಟ್ಟಿ+ಮರ]

ಪಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಣ (ನಾ). ೧. ನಗರ ; ಪುರ ; ಶಹರು : "ಪತ್ತನಂ, ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ, ನಿಗಮಃ, ಪುಟಭೇದನಂ . . . ಪುರಂ, ಪುರ - ಈಗಿರ ಪಟ್ಟಿಣಂ" (ಶಶಾಯ. ೪೪-೧೩೦) ; ತೊಂಭತ್ತಾಪುರೋಟಿ ಗ್ರಾಮಂಗಳಿಂದ ನಾಲ್ಕುತ್ಪನ್ನಾಸಿರ ಪಟ್ಟಿಣಂಗಳಿಂದ . . . ನೆಹಿದ್ಯಶ್ವರ್ಯದ ಮೇಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೪೪) ; ಒಟ್ಟಿಯಿಲ್ಲದ ಪಯಣಮುಂ ಪಟ್ಟಿಣಮಿಲ್ಲದ ರಾಜ್ಯಮುಂ . . . ಒಪ್ಪಲಾರ್ಕಮೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೩೫) ; ನಿತ್ಯ ಯುಕ್ತ ಭಕ್ತ ನಟ್ಟಿಡಯಲ್ಲಿದ್ದೇನು ಅದು ಪಟ್ಟಿಣವೆಂದೆನ್ನಿಸುವದು ನಿತ್ಯ ಇಲ್ಲದ ಭಕ್ತ ಪಟ್ಟಿಣದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅದು ನಟ್ಟಿಡವಿ (ದೇವಾವ. ೪೫-೪೮) ; ಪೆರರಾದ ಸಮಸ್ತ ಸಮಸ್ತವಲ್ಲಿಯೆ ಪೆರತೊಂದು ಪಟ್ಟಿಣದೊಳಲ್ಲಿ ನೆ ಪಟ್ಟಿಣವೊಪ್ಪಿ ತೋಡುಗುಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೪-೧೦೩) ; ಸೂಜಿ ಹೋದುದು ನಗರಿ ಖಳಿಗೆ ಮಾಜಾದರು ಪಟ್ಟಿಣವನಕೆಲಾ (ಕುವಾಳ. ೧-೪) ; ಕೆಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿಣ ಸೇರು (ಗಾಡ). ೨. ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಿಣ : ರಾಘವಪುರದಿಂದ ಪಟ್ಟಿಣಕ್ಕೆ ಹೋದ ದಾರಿಯು . . . ವತೆಯಲು ಬರದು ನಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟು ೧ (ಎಕ. III (R), ಗುಂಪು ಪೇ. ೪೦-೬೪ ; 1320) ; ಪಟ್ಟಿಣ ಮೈಸೂರು ತೆರಕಣಾಂವಿಯನಾಳ್ವ ಕಟ್ಟುಗ್ರದಫಟಿ ಮನ್ನೆಯರು ನಟ್ಟಿನೆ ಲಗ್ನಿ ಗೇಜಾದ ಖಳರನು ಸದಗುಟ್ಟುವ ಪರಯನೇನೇಳ್ವ (ಕಂನವಿ. ೧೪-೫೬). ೩. ಪಟ್ಟಿಣದ ವ್ಯಾಪಾರಸಂಘದ ಸದಸ್ಯ : ಅಸ್ವಾದಸ ಪಟ್ಟಿಣರುಂ ಯಂಟುನಾಡ ಪದನಜು × × ಸ್ವಾಮಿಗಳಂ ಸೆಟ್ಟಿಯರುಂ (ಪಾಠಾ. ೫೫. ೩೩-೩೧ ; 1098). [ಪ್ರಾ. ಪಟ್ಟಿಣ. / ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿಣಗಾಣ (ನಾ). ನಗರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು ; ಪಟ್ಟಿಣಿ ; ನಗರವಾಸಿ : ಸೂಜಿಯೊಡುದು ನಗರಿ ಪಟ್ಟಿಣಗಾಣರಳಿದರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪೨-೩೧). [ಪಟ್ಟಿಣ+ಗಾಣ]

ಪಟ್ಟಿಣವಾಸ (ನಾ). ನಗರದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವಿಕೆ ; ನಗರವಾಸ : ಪಟ್ಟಿಣವಾಸದೊಳರು ಕಳಿಸೋ ಹಾಗೆ ನಾಪು ಕಳಿಸೋಕಾದೀತಾ ಸ್ವಾಮಿ (ಮಾರ್ಗದ. ೪೫). [ಪಟ್ಟಿಣ+ವಾಸ]

ಪಟ್ಟಿಣವಾಸಿ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿಣಗಾಣ : ಪಟ್ಟಿಣವಾಸಿಗಳ ಜೀವನ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಪಟ್ಟಿಣ+ವಾಸಿ]

ಪಟ್ಟಿಣವಾಸಿಗ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿಣಗಾಣ : ಪಟ್ಟಿಣವಾಸಿಗರೂರುಗರೊಡ ನೊಂದು ಬಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಸಟ್ಟುಟವಾಡುತ ಹೋದಂತೆ ಮೋಹದ ತಿಟ್ಟಿವಿಹುದು ಮೋಕ್ಷರತನ (ಭರತ. ೫-೧೦೧).

[ಪಟ್ಟಿಣವಾಸ+ಇಗ]

ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ 'ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ, ಪಟ್ಟಿಣಶ್ವಾಮಿ, ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ : ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಅಂಕೆಸೆಟ್ಟಿ ಮೂಲೆಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೩ ಮಹದೇವ ಸೆಟ್ಟಿ ಗೋವಿಸೆಟ್ಟಿ ಪ ೨ (ಎಕ. II, ೨೩೫-೧೯ ; ಸು. 1185) ; ಮುದದಿಂದ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿಯೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಾಳ್ವಿಡ . . . ಮಲ್ಲಿಸೆಟ್ಟಿವಿಭುಗಂ ಲೋಕೋತ್ತಮಾಚಾರಸಂಪದಗೀ ಮೂಜೆವಸೆಟ್ಟಿ ಕವ್ವಗಂ . . . ಪುಟ್ಟಿಡ ಚಂದಸ್ಸ (ಎಕ. II, ೩೩೫-೩೪ ; 1195) ; ಚಿಮ್ಮತ್ತನಲ್ಲ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಸೋಯಿಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. XI, ೩೩೨. ೬-೨೨ ; 1338). ಪಟ್ಟಿಣ ಶ್ವಾಮಿ : ಪಟ್ಟಿಣಶ್ವಾಮಿ ನಾಗದೇವ ಜಗ್ಗಡೆಪುಂ ಕೆಳ್ಳುಗೊಡನುಂ (ಎಕ. II, ೪೦೭-೩ ; ಸು. 1250). ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ : ಶ್ರೀರಾಜಧಾನಿ ಬಟ್ಟಿಗ್ರಾಮಯ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಸಮಸ್ತನಗರಂ ಪವಿತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಪಣ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೧೧-೨೪ ; ಸು. 1080) ; ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಸಮಸ್ತನಗರಂಗಳಂ ಗಂಮಂಡಸ್ವಾಮಿ ಸಂಕರಯ್ಯನುಂ . . . ಇಂತು ಪಟ್ಟಿಣಮತೇಷದ ಸಂಸ್ಥಾನದಲಿ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೦೬-೩೦ ; 1098). [ಪಟ್ಟಿಣ+ಸ್ವಾಮಿ]

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ 'ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜೋಳ : ಭಗವಂತ, ಪುಲ್ಲರ . . . ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ, ಗೌರೀಕುಲ . . . ಕೊಡಮೂಕನ ಜೋಳ ಈ ಎಂಟು ಜಾತಿಗಳನ್ನು . . . ಹಲಕೆಲವು ಸಾಲುಗಳಾಗಿ ಬಿತ್ತುವರು (ಕಥಾಗ. ೨೬೧). [?]

ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ (ನಾ). ವರ್ತಕಶ್ರೇಣಿಯ ಪ್ರಮುಖ ; ವರ್ತಕರಿಗೆ ಮುಖ್ಯಸ್ಥ : ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿಯ ಮನೆಯ ಕನ್ನ ಕೊರೆದು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೯೬). ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ : ಗೌಡ ಶಾನಭೋಗರ ಕೈಕಳಿಗೆ ತಳವಾರ, ಪಟ್ಟಿಣಶೆಟ್ಟಿ, ಹಳಬರು ಮುಂತಾದ ಕಿರುಳುಕ ಕಾಮದಾರರಿರುತ್ತಾರೆ (ಕಥಾಗ. ೩೬೬). [ಪಟ್ಟಿಣ+ಸೆಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ (ನಾ). ನಗರಾಧಿಪತಿ ; ನಗರದ ಪ್ರಮುಖ : ದೋರಸಮುದ್ರದ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಪೊಯ್ಯಳ ಸೆಟ್ಟಿಯರಾದ ನೊಣಂಬಿ ಸೆಟ್ಟಿ (ಎಕ. VI (R), ಕೃಷ್ಣರಾ. ೩-೧೫ ; 1118) ; ಸಾಕಿಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಗ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಪಾಯಕಣ್ಣ (ಎಕ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೪-೫ ; ಸು. 1300) ; ರಾಯಪುರದ ಪೇಂಟಿಯ ಗೌಡಸೇನಬೋವರು ಸೆಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಣ ಸ್ವಾಮಿ ನಾನಾಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ . . . ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಕ್ರಮ ವೆಂತೆಂದರೆ (ಪಾಠಾ. 1X-11, ೫೧೬-೩ ; 1525) ; ಪಟ್ಟಿಣದ ರಾಜನು ತನಗೆ ವಿವೇಕಿಯೆಂದು ಕಂಡು ಬಂದವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿ ಕಟ್ಟುವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು (ಕಶಾಂ. ೩೦೪). [ಪಟ್ಟಿಣ+ಸ್ವಾಮಿ]

ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿಕೆ (ನಾ). ನಗರಾಧಿಪತಿಯ ಪದವಿ : ಹರದಿಕೆಯ ಹರಿಬಕ್ಕೆ ಮನ್ನಣೆಯ ಮೊದಲಿಗೆ ಗರುವಿಕೆಯ ಗತಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಣಸ್ವಾಮಿಕೆಯ

ಪದಕೆ ನೆರೆದು ಪಟ್ಟಂಗಟ್ಟಿ . . . ಪರಿಣತನ ಮಾಡಿದನಯ್ಯನಾದಯ್ಯನ
(ಸೋಮಶ. ೧-೯೩). [ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿ + ಇಕೆ]

ಪಟ್ಟಣಾಧಿಪತಿ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿ : ಸಕಲವಿಷಯಪಟ್ಟಣಾಧಿ
ಪತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರಸುಪೋಳಲ ಮೂಲಸ್ತಾನದ ಮಹಾದೇವರುಪಧೋಗಕ್ಕೆ
ಸರ್ವಾಧಾಪರಿಹಾರಮಾಗೆ ನಮಸ್ಕಂ ಬಿಟ್ಟಿ . . . ಕೆಯಿ ಮತ್ತ ೧೨
(ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೨-೧೨ : 1069); ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಯೂ
ಪಟ್ಟಣಾಧಿಪತಿಯೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗ್ರಾಮ-ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಟ್ಟು
ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಕರ್ನಾಟ. ೩). [ಪಟ್ಟಣ + ಅಧಿಪತಿ]

ಪಟ್ಟಣಿಗ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಣಿಗಾಣ : ಎಗ್ಗು ಗೊಂಡು ಪಟ್ಟಣಿಗರದೇಕೆ
ಪೋದಪರೊ ಪೇಟೆನುತ್ತಂ ನಡೆತಂದರಾ . . . ಇರ್ವರಗುರ್ವಿನ್ ಪಾರ್ವ
ರಾವಗಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೩-೫೫); ಕರಹದಿಗಂ, ಒಳ್ಳೂರಿಗಂ, ಬಾಣಿಗಂ,
ಪಟ್ಟಣಿಗಂ (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೪೧೯ ಪ್ರಯೋ); ಇಂದೀಗ ಈ 'ಹೊಸಗನ್ನಡ'
ವನ್ನು ಪಟ್ಟಣಿಗರು ಕೆಲವರು ಮನೆಮಾತನ್ನಾಗಿ ಬಳಸುವುದುಂಟು
(ಸುಮರ್ಶ. ೨೮೩). [ಪಟ್ಟಣ + ಇಗ]

ಪಟ್ಟಣಿಗೆ, 'ಪಟ್ಟಳಿಗೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಣಿಗೆ (ನಾ). ಅರಳು ಹುರಿಯುವಾಗ ಕೈಯಾಡಿಸಲು,
ತುದಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ ಸುತ್ತಿ ಚೆಂಡಿನಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಕೋಲು :
ಅರಳು ಹುರಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಣಿಗೆಗೆ ಅದರೂ ಬರುವುದೆಂದು ಹರಕೆ ಚೆಂಡೆ
ಯನ್ನು ಮಂದಿರ ಮನೆಯಿಂದ ಕೂಡಹಾಕುವಾಕೆ, ಗಂಟಿಗೆ ಗಂಟೆ ಹೇಗೆ
ಬಿಟ್ಟೋ (೮೪೪. ೧೦೯). [?]

ಪಟ್ಟತ್ತಿಮೂಡಿ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹೆಡುಗಿ, -ಕನ್ನೆ :
ನಾನೇನೂ ಪಟ್ಟತ್ತಿಮೂಡಿಯಲ್ಲವಲ್ಲ? ಮಂಗಳವಾಗದಿದ್ದರೆ ಕಣ್ಣು ಕಟ್ಟಿ
ಕಾಡಿಗೆ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಹೆದರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ (ಹುಲಿಪಾ. ೨೬೮).

[← ಕೊಡ. ಪಟ್ಟತ್ತಿಮೂಡಿ]

ಪಟ್ಟದಳ (ನಾ). (?) : ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಕೋಜೋತಗವುಣ್ಣರ ಮಗ
ಎಟೆಯಮ್ಮ ನೆಳಬಗವುಣ್ಣನ ಪಟ್ಟದಳ ಪೊನ್ನಚರ ಮಾಡಿದಂ (ಎಕ. 1X,
ಹೊಸಕೋ. ೮೭-೬ ; ಸು. 750). [?]

ಪಟ್ಟದಾಯ (ನಾ). ಬೇಕಾದ ದಾಯ ; ತಕ್ಕ ಗರ ; ಲಾಭ
ದಾಯಕವಾದ ಗರ : ಪಾಪಂ ಪುಣ್ಯವೆಂಬಾ ಸಲ್ಲಹಾಸಂಗಿಗಳನೊಯ್ಯನೆ
ಹಾಯ್ದುಲಬಾಂದ ಒಕ್ಕತಾಗಲು ಪ್ರಾಪ್ತಿಸುವ ಫಲದಲ್ಲಿ ದೀಳಲು ಪಟ್ಟ
ದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೊಂದಿರಬೇಡೆಂದಿಗಿತು . . . ದಾಯನ
ನಾಡುವನು (ಬಸವ. ೪೩-೪). [ಪಟ್ಟ + ದಾಯ]

ಪಟ್ಟಧೋತ್ರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಧೋತ್ರ, - ಪಂಡೆ ;
ಪೀತಾಂಬರ : ಅಮಳತರಧವಳ ಪಟ್ಟಧೋತ್ರದ ತೊಳಪ ಸುಲಿಪಲ್ಲವಾ
ವಿಂಚುಪೊಧ್ಯಾಂಬಕದ ದಿವ್ಯತೆಯೋಗಿತಲಕಂ . . . ಅನುದಿನವೀಗೆ
ಪಂಡಿತಾರಾಧ್ಯಗುರುರಾಯನೆನುಗಿಪ್ಪಲವಾ (ಪಾಂಡಪ. ೧-೯).

[ಪಟ್ಟ + ಧೋತ್ರ]

ಪಟ್ಟನ (ನಾ). ಪಟ್ಟಣ ; ಪುರ ; ನಗರ. [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟನೊಲ್ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ದಾರ ; ಪಟ್ಟನೊತ್ತ : ಪದಿನಾಲ್ಕನೆಯ
ಜನೇಂದ್ರಂ ತುದೀಯ ಗುರುವದಹಾಸಮಳಸೂತ್ರಾಂತಿಕದೊಳ್ಳದಿ
ನಾಲ್ಕುಂ ಗಂಟಿನಕ್ಕುವುದು ಕನಕದ ಪಟ್ಟ [ಸಾಕಾಂ. ಬ್ಬು]ನೂಲ
ನೂಲಿರಳಿತಂ (ಅನಂಪ. ೧೦-೭೨). [ಪಟ್ಟ + ನೊಲ್]

ಪಟ್ಟನೆ (ಅ). ೧. ತಟ್ಟನೆ ; ಕೂಡಲೆ ; ಚಕ್ಕನೆ : ದಿ[ದ್ರ] ಮನೆಯ
ಮೇಗೇಣ ಕಳ್ಳರೆಂದು ಪುಯ್ಯಲಿಟ್ಟುಗಳನಿಬರುಂ ತ್ರಸ್ತಾಭಿಭಾತರಾಗಿ
ಪಟ್ಟನೆ ಪಾಟಾ[ಸಾಕಾಂ. ಪಟ್ಟಂ ಪರಿಯೋಡಿ . . . ಪಗಿಸಾಟಾರ್ಡರ್
(ಮದ್ದಾರಾ. ೧೪-೨೫) ; ನೀರವಟ್ಟಮಂ ತಡೆಯದೆ ಕಟ್ಟಿ ಮೈರಿಗಳ

ಪ[ಸಾಕಾಂ. ತ]ಟ್ಟನೆ ಪಾಟಾಸಿ ಕಾವುದನ್ನ ಬೆಳ್ಳೊಡೆಯಮನೆನ್ನ
ಪಟ್ಟಮುಮನೆನ್ನುಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೧). ೨. ಪಟ್ ಎಂಬ
ಸದ್ದಿ ನೊಡನೆ : ಮೇಲ್ಪಟ್ಟನೊಳ್ ಕೀಲಿಸಿದ ಚಂದನದ ಪೊಟ್ಟಣಂಗಳಂ
ಪಟ್ಟನೆ ಪನವ ತಣ್ಣನಿಯ ತಂದಲುಂ (ಮಧ್ಯಪ. ೫-೬೩ ಪ); ತನ್ನ
ಕಣ್ಣಿಂದನೊಡೆವೆನೆನುತಂದು ತದ್ವ್ರಪ ನೆಲದೊಳು ಬರೆದು ನೊಸಲಗಣ್ಣು
ಕರದ ಕೋಲಿಂದ ನಿಬ್ಬರದಿ ತಿವಿಯ ಪಟ್ಟನೊಡೆಯ ಕುರುಡನಾಗುತ . . .
ಪೇಳಿದನು (ಭೈರವೇ. ೧-೧೪೬); ತಪದ ಗರ್ಭಂ ಪಟ್ಟನೊಡೆವುದು
(ಪತಿಲ. ೧೩-೧೫); ಇರುವೆಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟನೆ ಬಡಿದು (ಮುಂಬಯ. ೪.
೨-೪೩). [ಪಟ್ಟಂ + ಅನೆ]

ಪಟ್ಟಪಗಲ್, ಪಟ್ಟಪಗಲು (ನಾ). ನಿಚ್ಚಳವಾದ ಹಗಲು ;
ಹಾಡುಹಗಲು : ಬಲುಪಾಪ ಪುಲರನಿಸುವನು ಪಟ್ಟಪಗಲೆ ನೇಸಳನು
ಮಜಿಸುವನು (ಗೀತಗೋ. ೧೯-೧). **ಪಟ್ಟಪಗಲು :** ಪುಣ್ಯನ
ಯೊಳುದಿಸುವ ಸುರಾಕೇ[ಕೇಂ]ದಯಾರ್ವರೇ ಪಟ್ಟಪಗಲು . . .
ಬರುತಿಹರುಸರಿಯದಿವರಾರೊಂದು (ನವನೋ. ೨೪-೭೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟಪ್ಪಕಲ್ ; ಮಲ. ಪಟ್ಟಾಪಕಲ್ ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟ
ಪಗಲು]

ಪಟ್ಟಪಗಲು 'ಪಟ್ಟಪಗಲ್' ನೋ.

ಪಟ್ಟಪಗೆ (ನಾ). ಸ್ವಲ್ಪ ಹಸಿ : ಧಾರ್ಮಿಕವಾದ ಆತನ ಪುರುಷಾರ್ಥ
ಕಾಮದ ಪಟ್ಟಪಸೆಯೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಅಧಾರ್ಮಿಕವೆನ್ನಿಸಿದ
ಶತ್ರುಕಾಮಕ್ಕೆ ರೆಕ್ಕೆ ಮೂಡಿತು (ಪಾರ್ಥಸು. ೬೦). [← ಪಗೆ]

ಪಟ್ಟಪಟಾ (ನಾ). ಚೂರುಚೂರು ; ತುಂಡುತುಂಡು ; ಛಿನ್ನ
ವಿಚ್ಛಿನ್ನ : ತ್ರಿಜಗದ್ವ್ಯಾಪಣಿಜಂ ಕ್ರೋಧಿಯೆಂಬ ಮದದೊಳ್
ಮತ್ತನಾಗಿ . . . ಲೋಹದ ಶೃಂಗುಲೆಗಳಂ ಪಟ್ಟಪಟಾಯಂ [ಸಾಕಾಂ.
ಪಟ್ಟಪಟಾ] ಮಾಡಿ ಕಟ್ಟು ಪಂಜರದಿಂದ ಪೊಣಮಟ್ಟು ಬರುತ್ತ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ.
೨-೭೪) ; ಸೆಜಗ ಹಿಡಿದೊಡೆ ಸೆಜನೆ ಸೀರೆಯ ಪಟ್ಟಪಟಾಯ ಮಾಡಿದೆ
ಗಡ ನೀನು ಬರಸೆಳೆದಪ್ಪಿ ಬೈದೊಡೆ ತೊಟ್ಟ ತೊಡಿಗೆಯ ಮುಟಾದಿಟ್ಟಿ
ಗಡ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೫-೧೦೧). [← ಪಟಾ]

ಪಟ್ಟಪುಣಿಜ (ನಾ). ೧. ಜರಿ. ೨. ಜಿರಲೆ : "ಕರ್ಣಾಟಲಾಕೆ, ಕತಪದಿ
ಎಂದೊಡೆ ಪಟ್ಟಪುಣಿಜ ; ಜಿಜಲೆಯ ಹುಡುವೆಂದೊ ಎಂಬರು"
(ನಾಚರಾ. ೪). [ಪಟ್ಟ + ಪುಣಿಜ]

ಪಟ್ಟಬಂಧ (ನಾ). ೧. ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ತರುವ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹಣಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ ಪಟ್ಟ
ವನ್ನು ಕಟ್ಟುವಿಕೆ ; ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ರಾಜನೆಂದು ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ
ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸುವುದು ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ : ಮಧು
ಮನೋಭಸರಮ್ಪರುಮಟ್ಟು ಮಲ್ಲಿಗೆಗೆ ಬಸಂತದೊಳ್ ಬಯಸಿ
ಮಾಡಿದರಲ್ಲರ ಪಟ್ಟಬಂಧಮಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೦೩) ; ೧ನೆಯ ಶಿವಕುಮಾರನ
ಪಟ್ಟಬಂಧದ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೬೭೯) ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ . . . ಪೊಲವೀರ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮ
ಭೂವಿಕ್ರಮರ ಅಳಿಕೆಗಳು ಮುಗಿದಿದ್ದವು (ಕರ್ನಾಟ. ೨೨). ೨. ಕಿರೀಟ :
ಇವಳ ತಲೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಪಟ್ಟಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹಿಂದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಯುವ
ಸಣ್ಣ ಉಂಗುರವಿದೆ (ಹೊಯ್ಸ. ೩೫). [ಪಟ್ಟ + ಬಂಧ]

ಪಟ್ಟಬಂಧನ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಬಂಧ ೧ : ಅದಿನಂಶಾವತಾರಸಂಭವಂ
. . . ವೈವಾಹಂ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಪಟ್ಟಬಂಧನಂ . . . ಅರ್ಜುನಾಭಿಷೇಕಂ
ಪೆಜವುಮುಪಾಖ್ಯಾನಕಥೆಗಳೊಳೊಂದೊಂದು ಕುಂದಲೀಯದೆ ಪೇಚ್ಚಿಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೫೨ ಪ) ; ಕಿಟಾಯಂ ಪಾರ್ಥಂ ಮಹಿಮೋದಮಿಲ್ಲೆ
ನಗೀತಂ ಕುರುಯುದ್ಧಲಬ್ಧಜಯೋ ಭೀಮಂಗೆ ನೀಂ ಪಟ್ಟಬಂಧನಮಂ
ಮಾಟ್ಟುದು (ಗದಾಯು. ೧೦-೩೩). [ಪಟ್ಟ + ಬಂಧನ]

ಪಟ್ಟಿ ಬಂಧೋತ್ಪನ್ನ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟುವ ಉತ್ಪನ್ನ, -ಸಮಾ
 ರಂಭ : ಶ್ರೀಮದ್ವಿಶ್ವರಾಜಪಟ್ಟಿ ಬಂಧೋತ್ಪನ್ನಸ್ಯ . . . ಶ್ರೀನೋಬಂಬ
 ಕು × × × ಕದೇವಸ್ಯ ಶೌರ್ಯಶಾಸನಂ (ಎಕ. II, ೫೯-೧೩; ಸು.
 ೧೭೪); ಸಕಲಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯಂ ಶ್ರೀವೇಣಭೂಪತಿ ನಿಜತನೂನೋಕ್
 ನಿಯೋಜಿಸಿ ಸಮಸ್ತಸಾಮಂತ ಮಂತ್ರಿಸಂದೋಹಮಂ ಪಟ್ಟಿ ಬಂಧೋ
 ತ್ಪನ್ನಮಂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟು (ಚಂದ್ರ. ೪-೨೪ ಪ); ಆತ್ಮಪುತ್ರಂಗಧಿಕ
 ಮಹಿಮೆಯು ಮಾಡಿದಂ ಪಟ್ಟಿ ಬಂಧೋತ್ಪನ್ನಮಂ ಸುಗ್ರೀವಭೂಪಾಳಕಂ
 (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೧೧೪). [ಪಟ್ಟಿ ಬಂಧ+ಉತ್ಪನ್ನ]

ಪಟ್ಟಿ ಬದ್ಧ, ಪಟ್ಟಿ ಬದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ (?) :
 ಕಿರುಕುಳ. ಪಟ್ಟಿ ಬದ್ಧ ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದ ಅನೆಯ ಸೇನೆ ಕುದುರೆಯ ಸೇನೆ
 . . . ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಯನೂ ಎಲ್ಲಾ ಬಾಧೆಯನೂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು
 (ಎಕ. VII (R), ಸಾಗಮಂ. ೩೪-೩೬; 1271); ಪಟ್ಟಿ ಬದ್ಧ
 ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದ ವಳಾರದ ಭಂಡಿ ತುಪ್ಪ ದಳವಿಕೆ . . . ಕಬ್ಬಿಲವದಿಕೆ
 ಇಂದ್ರೇವೋಗಾದ ಎಲ್ಲಾ ಹದಿಕೆಯನೂ ಎಲ್ಲಾ ಬಾಧೆಯನೂ ಆ
 ಮಹಾಜನಗಳು ಪರಿಹರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. VII (R), ಸಾಗಮಂ.
 ೩೩-೪೪; 1309). **ಪಟ್ಟಿ ಬದ :** ಉತ್ಪಾದ ಪಟ್ಟಿ ಬದ ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದ
 . . . ಆ ಮಹಾಜನಗಳು ಆ ದವಪ್ಪನವರೂ ತೆತ್ತು (ಎಕ. V (R),
 ತಿರುಮ. ೨೩೮-೪೬; 1290). [?]

ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟದ ಬಾಸಿಗೆ; ರಾಜತ್ವಸೂಚಕ
 ವಾದ ಬಾಸಿಗೆ : ಆ ಭರತರಾಜನ ಮಸ್ತಕದೊಳ್ ಪೃಥ್ವೀಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
 ವೆಂಬ ಅಧಿಪತಿಯೆನ ಮಾಡಿ ಲಲಾಟದೊಳ್ ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆಮಂ ಕಟ್ಟಿದನು
 (ಪುರುಷ. ೮೮). ೨. ಮದುವೆಕುಳಕ ಹಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಶುಭಸೂಚಕ
 ವಾದ ಪಟ್ಟಿ : 'ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆಗಟ್ಟು' ಪರಾ. [ಪಟ್ಟಿ+ಬಾಸಿಗೆ]
ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಮದುವೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಣಿಗೆ
 ಶುಭಸೂಚಕವಾದ ಬಾಸಿಗೆವನ್ನು ಧರಿಸು : ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆಗಟ್ಟು
 ಮದುವೆಯುಪ್ಪದೊಂದು ಪಟ್ಟಿಗದ್ದುಗೆಯೊಳು ನೃಪಸಾ ಮುಟ್ಟಿ ಕುಳ್ಳಿ
 ರುವುದೊಂದಾಗಬೇಕೆಂದರು (ಭರತ. ೩೬-೧೧೪).

[ಪಟ್ಟಿ ಬಾಸಿಗೆ+ಕಟ್ಟು]

ಪಟ್ಟಿ ಭದ್ರ (ಗು). ೧. ಅಧಿಕಾರ ಮುಂತಾದುವು ಕೆಲವೇ ವ್ಯಕ್ತಿ
 ಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿ ನಿಂತ, -ಕೆಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಹಕ್ಕು
 ಅಥವಾ ಬಾಧ್ಯತೆಯಂತೆ ನಡೆದು ಬಂದಿರುವ : ಪಟ್ಟಿ ಭದ್ರ ಹಿತಗಳು
 (Vested interests. ಪತ್ರಿಕ. ೪೬). (ನಶೆ). ೨. ಸ್ಥಿರವಾದ ಅಧಿಕಾರ
 ವನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವವನು :
 ಮುಘಲರು ಪಟ್ಟಿ ಭದ್ರರಾದ ತರುನಾಯ ಅವರು ಕಲಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ
 ನೀಡತೊಡಗಿದರು (ಭಾರತ. ೫೫೧). [ಪಟ್ಟಿ+ಭದ್ರ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿ (ನಾ). ಅರಸನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದ
 ರಾಣಿ; ಪಟ್ಟಿ ಮಹಿಷಿ; ಹಿರಿಯರಸಿ : 'ಭಟ್ಟಿ ನಿಯರ್ ನೃಪತಿ
 ಯರ್ ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿಯುಗ್ರಮಹಿಷಿಯನಿಕ್ಕುಂ' (ಮಸ್ತಕೋ.
 ೩೦-೪೯); ತ್ರಿಭುವನಮಲ್ಲ ಭುಜಬಳಗಂಗೆ ಪಮ್ಮಾಡಿದೇವರ ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾ
 ದೇವಿ (ಎಕ. VII, ೩೮ನೂ. ೯೬-೧೧; 1113); ಬಿಟ್ಟಿದೇವನ ಹಿರಿಯರಸಿ
 ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿ ಶಾಸ್ತ್ರಲದೇವಿಯ ಸದ್ಗುಣವನ್ನಿಗೆ . . . ಉಳಿದ
 ಸತಿಯರ್ ದೊರೆಯೇ (ಎಕ. II, ೧೪೦-೧೪೨; 1143).

[ಪಟ್ಟಿ+ಮಹಾದೇವಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಹಿಷಿ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿ : ಪಟ್ಟಿ ಮಹಿಷಿ, ಪಟ್ಟಿ ವಣಿ
 (ಕನಕ. ೨೯೪ ಪ್ರಯೋಗ); ನೀನು ಪಟ್ಟಿ ಮಹಿಷಿಯಾಗಿರುವಾಗ ನಿನ್ನ
 ಪಟ್ಟಿವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಜನರು ಇಲ್ಲದ ಸಲ್ಲದ

ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹರಟುವರು. (ಶಾಂತಲಾ. ೨೩೯); ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ
 ಗೆದ್ದ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿ ಮಹಿಷಿ ಆಗುವವಳು ದೌಪದಿಯಲ್ಲ, ಸುಭದ್ರೆ
 (ಕಸಾಚ. ೯೫). [ಪಟ್ಟಿ+ಮಹಿಷಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಾದೇವಿ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿ ಮಹಾದೇವಿ : ಮಹಾಸೇನಮಹಾ
 ರಾಜಂ . . . ಮೇಗಣ ನೆಲೆಯುಪ್ಪರಿಗೆಯ ಕಳಕಳರವಮಂ ಕೇಳು
 ಪಟ್ಟಿ ಮಾದೇವಿಯೋಲಗಸಾಲೆಗಧಿಮುಖನಾಗಿ (ಬಾಧಪ. ೨-೬೪ ಪ).

[ಪಟ್ಟಿ+ಮಾದೇವಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಪ್ರಧಾನಮಾರ್ಗ; ಮುಖ್ಯ ಬೀದಿ : ಸಂಚರ
 ತ್ವಾರಣತಂದಿಸ್ತಂದುಕಾರಾವದಿನಕಿಮುಖರಂ ತತ್ಪರೀಪಟ್ಟಿ ಮಾರ್ಗಂ
 (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೩೧). [ಪಟ್ಟಿ+ಮಾರ್ಗ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಾರ್ಗಂದಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ರಾಜಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿ : ಸುಬಳ
 ಧರಾಧೀಶ್ವರಂ . . . ಪಟ್ಟಿ ಮಾರ್ಗಂದಿಡಿದು ಪಾದಮಾರ್ಗದಿಂ ಸನ್ಮಾರ್ಗ
 ಮಾರ್ಗಗಳನೆಯ್ದೆ ನಂದು (ಸುಕುಮಾ. ೮-೪೪ ಪ). [ಪಟ್ಟಿ ಮಾರ್ಗ+ಹಿಡಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಮುಡುಡು 'ಪೊಟ್ಟಿ ಮುಡುಡು' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ರಾಜ (ನಾ). ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದ ರಾಜ; ಪಟ್ಟಿ
 ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ದೊರೆ : ಯಾವಂ ಪಟ್ಟಿ ರಾಜನಂ ರಾಜನೆನ್ನೆ ತಾನೆ
 ಅರಸಿನು ವನವಗೆ ಮರಣದಿನನ್ನವಧಿಯೆ ? (ಗೋಲ್ಕೊಡ. ೬-೧೬೦).

[ಪಟ್ಟಿ+ರಾಜ]

ಪಟ್ಟಿ ಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪಟ್ಟಿ ಲ್ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ
 . . . ಮಾಡ(ಧ)ವಚ್ಚೇವೇರಗ್ಗಂ (ಇಕ. XVIII, ೩೬೬-೧೩; ಸು.
 ೧ನೆಯ ಕತ); ಕಡೆಕೊಳಂ ಮರಿಯೆನೆ ಪಟ್ಟಿ ಲ್ ಮೂರ ಮುಕ್ಕೂಡು
 . . . ತೆಂಕ ಪೋಗಿ ಕಡೆಕೊಳಂ ಪಟ್ಟಿ ಲ್ ಮುಕ್ಕೂಡು (ಮೃಗ. ೧೯೩೪,
 ೩೮-೧೫; 11ನೆಯ ಕತ). [?]

ಪಟ್ಟಿ ಲು 'ಪಡಲ್' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ಲೆ (ನಾ). ೧. ಜಿಲ್ಲೆ. ೨. ಸಂಗಡ; ಜಾತಿ. [ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ ರಾ]

ಪಟ್ಟಿ ವಣಿ (ನಾ). ೧. ರಾಜಪೀಠ; ಗದ್ದುಗೆ; ಸಿಂಹಾಸನ :
 "ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯೆಂದುಂ ದಿತ್ತರಿಯೆಂದುಂ ಸಿಂಹಾಸನಂ" (ಕಸಾ. ೬೦-೨೩);
 ಕೆಂಚೊನ್ನ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯ ದಳಿಂಬಂ ಪುಡಿಗದಿಲು ಪರಿದ ಪೊ[ವ] ತುಜುಂಗಲ್
 . . . ಬಗೆಗಳುಂಬಮಾಗಿ ತೋಟಿದುವು (ಪರ್ವಮಾ. ೩-೮೬); ಹಿಲಗ
 ಸಾಲೆಯೊಳ್ ಸಿಂಗರದ ಚಿನ್ನನಾಂತ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟಿಗಾರ್ತಿ
 ವರಸು ನನವಿಲ್ಲ ಬಲ್ಲಹಂ ಕುಳ್ಳಿರಲ್ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೩೪೧); ಹಿರಿದುಂ
 ಪೊಂಪುಟಾಯೇಜಿ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯಂ ತಾನೇಟಾದಂ ಸದ್ಗುಣಾಕರನಂದಿಮಾಡಿ
 ರಾಜರಾಜಂ (ಚಿಕವಿ. ೨-೮೫); ಎನ್ನನುಟಾದಂತರೆಯೊಳಿರ್ಪಯ್ !
 ಎಂತು ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯನೇಜುವಯ್ ! (ರಾಮಾತ್ಮ. ೩೬-೨); ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಗೆ
 ಮುಂದಿನ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ ನೀನು, ಅಪ್ಪಾಜಿ (ಕಪಪ. ೬-೮೯).
 ೨. ದಧೂನರರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಹಸೆಮಣಿ :
 ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯ ಮೇಗಣ ದುಗುಲದ ಪಸೆಯೊಳ್ ಗುಣಾರ್ಣವ
 ನನಾ ದ್ವುಪದವೆಯನೊಡನೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ . . . ಕೆಯ್ಯಾರೊಡು ಪಾಣಿ
 ಗ್ರಹಣಂಗೆಯ್ವ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೪ ಪ); ಅಂತು ಬಂದ ವಧೂಕಾಂತರ್ಮ
 ರುಮೂ ವಿನಾಹವೇದಿಕಾಮಧ್ಯದೊಳ್ ದಳಿಂಬದಿಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದ ಪಳಕಿನ
 ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯೊಳಿರಿಸಿ (ಚಂದ್ರ. ೬-೬೦ ಪ); ಅನಂತನಾಥಂ . . .
 ದುಗುಲದಿಂ ಪಾಸಿದ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯ ಪಸೆಯ ನಲಂಕರಿಸೆ (ಅನಂ. ೬-೫೬ ಪ).
 ೩. ಹಲಗೆ; ಮಣಿ : ಕಟ್ಟಿದ ಬೆಕುಮಟ್ಟಿಯ ಮೇಲ್ಪಟ್ಟಿನೊಳಂ ತೀವಿದ
 ಚೆಂಬೊನ್ನ ದೋಣಿಗೊಳಮಳಕರಿಸಿದ ಪಳಕಿನ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಗೊಳಂ
 . . . ಎನೆವ ಮಜ್ಜ ಸಪ್ಪದೇಶಕ್ಕೆ . . . ಬಂದು (ಬಾಧಪ. ೩೦).

[ಪಟ್ಟಿ+ವಣಿ]

ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೀಷ್ಠಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಾದ ಆನೆ; ಪಟ್ಟಿದ ಆನೆ; ಪೂಜಾಗಣ: "ಪೂಜಾಗಣಂ=ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨); ಮಂಡನಾಯೋಗಗಳಿಗೋಲಾಯೋಗಗಳಿಗೊಂದು ಬಂದ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರನುಪ್ಪ ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನದ ಬೆಂಗೆವಾಯ್ತು (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೨೬ ವ); ಹಪ್ರಾಯುಧಂ ಪೋಗಿ ಸಮಪರಣಭೂಮಿಯನೆಯ್ತು ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನದಿಂದಮುಲಾಯ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೫೫ ವ); ಭದ್ರಗಜಮಂ ಕಂಡು ಮನದೆ ಕೊಂಡೆನೆಗೆ ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನಮಾಗಲಿರುವೆ ತಕ್ಕುದೆಂದು . . . ಅಶ್ವಮದೂಕೆ ಸಿಡಿದು (ಸಂಞಮಾ. ೧೦-೧೫೯ ವ). ೨. (ಗುಹ್ಯಭಾಗ, ಮುಖ್ಯ ಜಾಗೂ ಕಾಲುಗಳು ಬೆಳ್ಳೆಗಿರುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ತಮಜಾತಿಯ ಕುದುರೆ: ಅಭಿಷೇಕಂ ತೋರಣದೋರ್ವ ವಿಭೂಷಯಿಂ ತಂದು ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನಕೆ ಜಗತ್ಪುನಂ ಪೊದಮದಿಸುವುದಿರುಳಭಿಮುಖನಾಗಿದರ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರವೇದ್ಯಂ ವೈದ್ಯಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೮-೨೫). ೩. ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಪಾರಂಗತನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ: ಸ್ಥಿಯರಲ್ಲ ಮೇಣು ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನರಿದರು ಬಟ್ಟಿತ್ತಾಗಿಯೆ ಬೊಟ್ಟಿನಿಟ್ಟಿದರು (ಸರ್ಪಪ. ೧೬೫-೬೬೬). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ; ಪಟ್ಟಿವಳಿ: ಸಿಂಹವಸ್ತ್ರಂ . . .
 ತನ್ನ ಕುವರಿಯರವರಂ ಮನೆಗೆಳ ಪಟ್ಟಿ [ಪಾಶಾಂ. ಟ್ಟು]ವಸ್ತ್ರಗಳ . . .
 ಕೊಟ್ಟು (ಭಾವಚಿಂ. ೫-೨೧). [ಪಟ್ಟಿ+ವಸ್ತ್ರ]

ಪಟ್ಟವಳಿ 'ಪಟ್ಟವಳಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿವಳು, ಪಟ್ಟವಳಿ, ಪಟ್ಟವಾಳಿ, ಪಟ್ಟಳಿ, ಪಟ್ಟಿಲ್ಯಾ, ಪಟ್ಟಾವಳಿ, ಪಟ್ಟಾವಳಿ, ಪಟ್ಟಾವೊಳಿ, ಪಟ್ಟಾಳಿ, ಪಟ್ಟೋಳಿ (ನಾ).
 ೧. ರೇಷ್ಮೆ; ಕೌಶೇಯ : ಮಿಸುಗುವ ಚೌಕದ ಮುತ್ತಿನ ಪಸೆವಾಸಿನ ಪಟ್ಟಿವಳಿಯ ದುಗುಲದ ರುಚಿಗಳ ಪಸರಿನೆ ಪೊಂಜಗಲಿ ವಿರಾಜಿಸು ತಿರ್ದುದು (ಜಗವಿ. ೧೦-೯೫). ಪಟ್ಟಿವಳಿ : ೨. ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ; ಪಟ್ಟಿವುಡಿ; ಸೀತಾಂಬರ : ಪಟ್ಟಿವಳಿಯು ಪೊದಿಸಿ (ರೀವಣ. ೧೦೫-೬); ಪಟ್ಟಿವಳಿಗಳು ಅಧ್ವನಾಮದ ನಟ್ಟಿಸಿದಳೊರ್ವ ಸತಿ (ಶಂಕದಾ. ೭-೬೪).

ಪಟ್ಟಿವಾಳಿ : ೨. ಕರಿಸು ಸುತ್ತಿದ ಪಟ್ಟಿವಾಳಿಯನಿರದೆ ಚಕ್ರವಳಿ
ಗಜಾವಳಿ ಜರಿಯ ಪುಲ್ಲಿಯ ಸೂಕರಾವಳಿ ಹಲವು ವರ್ಷಗಳ (ಶಾ.ರಾ.
೧೨-೧೦); ಪಟ್ಟಿವಾಳಿಯನುಟ್ಟು ಬನ್ನಿ ದಟ್ಟಿಜುಂಗ ಬಿಟ್ಟು ಬನ್ನಿ ಪಟ್ಟಿ
ವಸ್ತ್ರದಿ ಪುರಂದರನಿಟ್ಟಿಲರಾಯನ ನೋಡುವ ಬನ್ನಿ (ಪುರಂದ.೧-೧೦೨-೩).

ಪಟ್ಟಿ ೪ : ೧. ತುಂಬುರೆ ಸಚಿವನು . . . ಮಹಿಳಾಧಿಪತ್ಯ ಪಟ್ಟಿಯ ತೆರೆಯೊತ್ತಿ ನಲಿ ನಿಂದನು (ಸಾಂಪದ್ಯ.೧೩-೪೫); ಮಾರಾಂತಿಗಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಭಕ್ತಿ ಕರ್ಪೂರಸವಿತ್ತ, ಕಾರ್ಪಾಸಪಟ್ಟಿಗಳನಾ ನೂಯಾಜುಸಾಹಸವೆಸವ ಲಸದಾರತೆಯನಾ ನಿರಾಜನವೆಸವ ಮಾರುತರಧಾರತಿಗಳಂ ಬೆಳಗುನಾತಂಗೆ ಸೂರಾಜ್ಞ ಶಿವೀಶ್ವರನೊಲಿದು . . . ಸರ್ವಸುಖಮಂ ಕೊಡುವನು (ಗುರುಬಾ, ೩-೪೪). ಪಟ್ಟಿಬಾ, ೨. "ಪಟ್ಟಿಯನಲಿ, ದುಗುಲಮದು

(ಚತುಃ, ೧೨೧). ಪೆಟ್ಟು ವಳಿ : ೨. ಇಳಿಗೆ ಪಟ್ಟು ವಳಿಯನುದಿಸಿದವ
ರಿಂತುಂಟಿ ತಿಳಿಸದೆನ್ನೆಯ ಪೂಜೆಗಳವದಿಸಿದವರುಂಟಿ (ಚನೀರ, ೬೯, ೧೦೪-೧);
ಪಳಿಯು ಪಟ್ಟು ವಳಿಯು ನೇತ್ರಾವಳಿಯು . ಹಂಸಾವಳಿಯು (ಬಸವ,
೧೧-೨೫) ; ಸುರಂಗಿನ ಪಟ್ಟು ಪಟ್ಟು ವಳಿಯು ದಿಂಡುಗಳ . . . ಚಿತ್ರಾ
ವಳಿಯ ಸತ್ತಿಗೆ ಹೇಮಘಟಿಸಂತತಿಯನೊಟ್ಟಿ ದರು (ಕುನ್ಯಾಸ, ೫-೪೬) ;
ರತ್ನಾ ರತಿನಳಿ ದಸಂ ಪಟ್ಟು ವಳಿ ಚಿತ್ರವಸ್ತ್ರನ ನಿವಳಿಸಿದರಚ್ಚಿ ತನಂಪ್ಪಿ
ಗಳಲಿ (ಮೋಹತ, ೪೨-೨೬). ಪೆಟ್ಟು ವಟಿ : ೨. ಪಟ್ಟು ವಟಿಯು
ನುಟ್ಟು ಕೊಂಡರಸು ಮಗಳನಂ ಪೋಲ್ತು . . . ಇಷ್ಟ ವಿಷಯ ಕಾಮ
ಭೋಗಂಗಳನನುಭವಿಸುತಿರ್ಪುದುಂ (ಪಂಚತಂ, ೧೪೬-೧೫) ; ಚೀನದ
ಮಹಾಚೀನದ ಪಟಿಯು ಚಿತ್ರಾ ವಟಿಯು ಪಟ್ಟು ವಟಿಯು ಪಟ್ಟಿ ಸೂತದ

೧. . . ಪುಟ್ಟಿಗೆಗಳನೊಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಾಗಿ ಪುಂಡಿಸಿ (ಸುಳುಮಾ. ೧೦-೧೧ಪ); ತಾಂ ದೊಡ್ಡ ವ್ಯವಹಾರಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಪರದರಿಗೆ ಮುಖ್ಯನಾಗಿ ಪಟ್ಟಾ ನೂ ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳುಮಂ . . . ಪೇಟುಕೊಂಡು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ್ರ. ೩-೪೩ ಪ). ಪಟ್ಟಾಪೊಳಿ : ೨. ಭುವನಕೋಶದ ಸೀರೆ ಶುಭ್ರ ಪಟ್ಟಾಪೊಳಿ ನವರಂಗವು ಕರ್ಕನಾದ ಜವುಕವಯಯ ಸಿಂಹಕಾಂತಕ ಕಂಠಿಯು ಅವುಗಿದೇವನ ಮನೆಯೊಳಗೆ (ಅಮುಷಾಂ. ೪-೨೩). ಪಟ್ಟಾಳಿ: ೧. ಮಿಲುಗುವ ಪಂಚಾಂಗರಾಯ ಪಟ್ಟಾಳಿಯ ಸರಗೊಂಡೆಯ ರ್ವುಲ್ಲಿ ಗಳು ಮೆಣಸಿದುವು ರಥದಂತರಾಂತರದೊಳಗಿನ ಸುರುಚರ ಲೋನಗಳೊಳಗೆ (ಕಂಠಪಿ. ೨೩-೩೪). ಪಟ್ಟ್ಯೋಳಿ : ೧. ಪಟ್ಟ್ಯೋಳಿಯ ಸರ ಗೊಂಡೆಯದ ಲೋವೆಯಿಂದ ವರರತ್ನದ ಪ್ರತೀಕಗಳಿಂದ ಭೂಪನ ಹಿರಿಯ ಹಡಾರವೊಪ್ಪಿದುದು (ಕಂಠಪಿ. ೩-೩೦); ಪಟ್ಟ್ಯೋಳಿ ಈ ಸೀರೆ ಪಾದ ಮುಟ್ಟುಡುವೂಳು (ಲೋಕಗೀ. ೧೩೩). [ಪಟ್ಟ್ಯ+ಪಟಾ] ಪಟ್ಟಿವಾಲಿ (ನಾ). (?) : ಲಾಲರು ತೆರುವ ಗ ೧೫ ಪಟ್ಟಿವಾಲರುಗಳಿಗೆ ಗ ೩ ಅರಿಯರು ತೆರುವ ಗ ೪ ತೀರಬುತ್ತಿಯರು ತೆರುವ ಗ ೧೫ (ಎಪ. XV, ಬೀಲೂರು. ೨೯೮-೩೩; 1279). [?]

ಪಟ್ಟವಾಳಿ 'ಪಟ್ಟವಟಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟವೇದೋ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರಸೂಚಕವಾದ ಉಂಗುರ ; ಮುದ್ರೆ
ಯುಂಗುರ (?) : ಕುಸ್ಥಿಕನೊಳ್ಳಡೆಹಂ ನಡು[ನಾ][ಡ]ತಿತ್ಯವೀ
ಮಹಿಮೆಗಂ ಪಟ್ಟವೇದಿಯಂ ಬಿ×× ಬಟ್ಟಸ್ತಂ ××× ಕುಸ್ಥಿಕಂ
(ಸೌಜಾ. XX, ೨೪-೧೫; 1034). [ಪಟ್ಟ₃ + ವೇದಿ₂]

ಪಟ್ಟವೀರು 'ಪಟ್ಟವೇಡು' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿವೇಣು, ಪಟ್ಟಿವೇರು (ಕೃ). ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಹತ್ತು, -
 ಆರೋಹಿಸು ; ರಾಜನಾಗು : ಪೊಸತೆ ಪಟ್ಟಿವೇಣುದನ ಕಯ್ಯಿಗಳುಂ
 ದಿಗಿಯಿ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨-೪೦). ಪಟ್ಟಿವೇರು : ಮೂರನೆಯ ಗೋವಿಂದನ
 ಮರಣಾನಂತರ ಅವನ ಮಗ ಅಮೋಘವರ್ಷನೃಪತುಂಗ ಪಟ್ಟಿವೇರ್ದನು
 (ನೋಳಂಬ. ೨೭). [ಪಟ್ಟಿ_೩ + ಏಡು (< ಏಡು^೨)]

ಪಟ್ಟರ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆ, -ಕೊಳ: "ಪಟ್ಟರ-ಪಟ್ಟರ= ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆ" (ಕನ್ನ ಕೀ. ೨೩); ಪಟ್ಟವರ್ಗನ, ಪಟ್ಟರ (ಕಮದ. ೨೪೪ ಪ್ರಯೋಗ). [ಪಟ್ಟರ-ರ]

ಪಟ್ಟ ಕಾಲಿ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಶಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಣಾಳಿ 'ಪದಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಶಿಲ್ಪಿ (ನಾ). (ಅರಮನೆಯ) ಮುಖ್ಯ ಶಿಲ್ಪಿ ; ಪ್ರಧಾನ ಶಿಲ್ಪಿ : ಒಂದನೆ ನರಸಿಂಹನ ಪಟ್ಟಿಶಿಲ್ಪಿ ಕೇದಾರೇಶ್ವರನು ೪ ವ್ಷಾರ ಗಳನೂ, ಮತ್ತೆ ಜಾಲಂಧ್ರ,ಗಗಳನೂ, ಸೇರಿಸಿದನು (ಭಾರವ. ೫೦೬).

[ಪಟ್ಟಿ 3 + ಶಿಲ್ಪಿ 1]

ಪಟ್ಟಿಶಿಷ್ಯ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ; ಪ್ರಧಾನಶಿಷ್ಯ :
ಅರ್ಜುನನು ದೊಡ್ಡಾಣ್ಣಯ್ಯರ ಪಟ್ಟಿಶಿಷ್ಯನೆನಿಸಿಕೊಂಡನು (ದೂಧ).

[x_1] + [x_2]

ಪಟ್ಟ, 'ಪಟ್ಟ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ಸ್ತಂಭ (ನಾ). ಮಿಥ್ಯ ದಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ :
 “ಪಟ್ಟಿ ಸ್ತಂಭಃ—ಪಟ್ಟಿ ಸ್ತಂಭಃ ಒಂದಾಯುಧ” (ತದ್ವ್ಯಕ್ತಿ. ೨೩); ಶ್ವಾಸಾ
 ಪಟ್ಟಿ ಸ್ತಂಭ ಪರಶು ಪರಿಶು ಗದಾದಿ ಶಸ್ತ್ರಾದಿನೈವದಾ ದುರ್ಗ (ತೀರಣಾ.
 ೩-೬-೬); ಸುರಗಿ ಸೂನಗಿ ಶಸ್ತ್ರ ಶರವಾಳು ಗದೆ ಮಿಥ್ಯ ಪರಶು ಪಟ್ಟಿ ಸ್ತಂಭ
 ಕೊಂಠ ಲಾಡಿ . . . ಮುದ್ದರೆ ಮೊದಲಾದಾಯುಧದೊಳು . . .
 ಮೊದಮು(ಭ್ರ.ರಹ.೩-೯); ಕುಂಠಂಗಳೆಂ ಜಂತೆಗಳಂ ಪಾ, ಸ ಪಟ್ಟಿ ಸ್ತಂಭಂ

ಪಾಸುವಲಗೆಗಳಂ . . . ಅಳವಡಿಸಿ (ಚಳವಂ. ೫೪-೧೫); ರೈಯಲ್ಲಿ
ಸುವ ಪಟ್ಟಸವಲಗೆ ಗದೆಯಲ್ಲಿ ತಾಗಿದ ಗಾಯದಲಿ ಬಲುಬಲ್ಲಿದರು ನೆಲ
ಕುರುಳಿ ಹೊರಳುವರುಭಯಕಟಿಕದಲಿ (ಕೋಗಯ. ೨೧-೨೮).

[< ಸಂ. ಪಟ್ಟಸ]

ಪಟ್ಟ ಸರ (ನಾ). = ಪಟ್ಟ ಸರ : "ಪಟ್ಟ ಸರ-ಪಟ್ಟ ಸರ-ದೊಡ್ಡ ಕರೆ"
(ತದ್ಧ ಕೋ. ೨೩); ಶೋಭಿಸುವ ಪಟ್ಟ ಸರಮುಂ ಪಟ್ಟ ಮಹಿಯುಂ . . .
ತೋಜುತಿರ್ಕುಂ (ಕಪ್ಪಿಕ್ಕ. ೮೮). [ಪಟ್ಟ + ಸರ]

ಪಟ್ಟ ಸಹಣ 'ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸಹಣೆ 'ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸಾಣೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ಜವನಿಕೆ, -ತೆರೆ : ಸುತ್ತಲೂ
ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ಪಟ್ಟ ಸಾಣೆ (ಪರದೆ) ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ದಿವ್ಯವಾದ ಅಲಂಕಾರ
ಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತರಾಗಿ (ಬುದ್ಧ ಜಾ. ೧೦೮). [ಪಟ್ಟ + ಸಾಣೆ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗೆ (ನಾ). ಪಟ್ಟವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೇಯುವವನು; ರೇಷ್ಮೆ
ನೇಕಾರ : ವೃದ್ಧ ತಾಪಸನಂ . . . ಅಲ್ಲಿಯ ಮೂಲಿಗನಪ್ಪ ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗೆ
ಕಂಡು ತನ್ನ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೩೩-೮); ಶಾಸನ
ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗೆ ಸಮಯಸಮುದಿತ ಲಲಾಟಪಟ್ಟಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾ
ಸಾಮಂತಂ ಮಾತೃಕಾಂಯ್ಯಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-೩, ೩೮-೮೩; 1045);
ಶ್ರೀಮದ್ರಾಜಧಾನಿ ಆವಂಚಿಯ ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗೆಂ ಕೈರೋಕ್ಕಮಲ್ಲ
ಅಂಗದಿಸಟ್ಟಿಗೆಂ (ಕಳಾ. ೨೮-೪೦-೩೩; 1115); ಗಂದಿಗ ನೆರವಣಿಗೆಂ
ಸರವಂದಿನಾ ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗೆಂ ಬಾಣಸಿಗೆಂ ಮಾಂದರಿಗಂ ಜೋಯಿಸಿಗೆಂ
ಸಂದಟಾಕಿಯ ಕಬ್ಬಿಗೆಂ ಸಮಂಜಸನೊಳನೇ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೨೩);
ಪಟಾಗಜ್ಜಂ ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗರೋ (ರಾಮಾ. ೩-೨೪).

[ಪಟ್ಟ + ಸಾಲಿ (< ನೇರೆ) + -ಇಗ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗತಿ, ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿತಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ನೇಕಾರರ ಜಾತಿಯ
ಹೆಂಗಸು : ಸರವಂದಿಗತಿ, ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗತಿ, ಗಂದಿಗತಿ (ಶಬ್ದಾ. ೧೮೨
ಪ್ರಯೋ). ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿತಿ : ಪಾರ್ವತಿ, ಅಕ್ಕ ಸಾಲಿತಿ, ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿತಿ
(ಶಬ್ದಾ. ೨೦೨ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ). [ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗ + -ಇತಿ (< -ಇತಿ)]

ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿತಿ 'ಪಟ್ಟ ಸಾಲಿಗತಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣ, ಪಟ್ಟ ಸಹಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆಗಳ
ಲಾಯ; ಮುಖ್ಯವಾದ ಲಾಯ : 'ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧೀಶ' ಪರಾ.
ಪಟ್ಟ ಸಹಣ : ಪಟ್ಟ ಸಹಣದ ಹಿರಿಯ ಸಹಣದ ವಿಮಲಸಹಣಗಳವರ
ಕರೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪-೪೬). [ಪಟ್ಟ + ಸಾಹಣ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧಿಪತಿ (ನಾ). ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣದ ಅಧಿಕಾರಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠ
ವಾದ ಕುದುರೆಗಳ ಲಾಯದ ಅಧಿಕಾರಿ, -ಮುಖ್ಯಸ್ಥ :
ಬಾಹತ್ತರನೋಗಾಧಿಪತಿ ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧಿಪತಿ . . . ಪೇಯಿಯ
ಸಾಹಣಯರುಂ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೬-೩೯; 1189).

[ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣ + ಅಧಿಪತಿ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧೀಶ (ನಾ). = ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧಿಪತಿ : ಆಯತ
ಕೀರ್ತಿವೀಶಶ್ರೇಯುಕ್ತಂ ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧೀಶನಲ್ ಪೇಯಿಯ
ಸಾಹಣ (ನಾ. XV, ೩೫-೧೬; 1189). [ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣ + ಅಧೀಶ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣೆ, ಪಟ್ಟ ಸಹಣೆ (ನಾ). = ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣಾಧಿಪತಿ :
ಮಹಾಪ್ರಚಂಡದಂಡನಾಯಕಂ ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣೆ ಬಮ್ಮದೇವಯ್ಯ ದಂಡ
ನಾಯಕರ ಹಿರಿಯ ಮಗಂ ರೇಚರಸರು . . . ರಾಜ್ಯಂಗಿಯುತ್ತ
(ಎಳ. VII (೩), ೩೪೦. ೩೩೪-೯; 1100); ಮಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ
ಕರಿತುರಂಗ ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣೆ ಮಲ್ಲಿಯಂಜನ ಪ್ರಧಾನ ಕಂಚೇಗೊಂಡ ಪೈರದ

ಪೈರದ ದಂಡನಾಯಕಂ (ಕಳಾ. ೧೮-೯-೬೧; 1127); ಬಲ್ಲಾಳದೇವನ
ಪಟ್ಟ ಸಾಹಣೆಕಳುಂ ಅಯಿಬೆಯ ಸಾಹಣೆ ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ
(ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೧೦೨-೩೩; 1215). ಪಟ್ಟ ಸಹಣೆ : ಸಮಂಜ
ತಾಸನೋಳ್ ಕ್ರಮದಿಂ ಕುಳ್ಳಿರ್ ಪಟ್ಟ ಸಹಣೆಯರ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳಂ
(ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫ ಪ); ರಾಜವಾಣಿಗಳಂ . . . ಪಟ್ಟ ಸಹಣೆಗಳಿರ್ಲದೊಳ್
ದಿಡು ತಡೆಯದೆ ತರ್ಬಾಗಳ್ (ರಾಜಲೀ. ೧೩-೬೧ ಪ). [ಪಟ್ಟ + ಸಾಹಣೆ]

ಪಟ್ಟ ಸಾಳಿ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸು 'ಪಟ್ಟ ಸ' ನೋ.

ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಎಳೆ, -ನೂಲು, -ದಾರ :

ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರವರಡೆಯುಂ ಗಂಟಿಕ್ಕುವಂತೆ ಪರಂಪರಮುಂ ಪಟಮಾಚಿಪ್ಪ
ಮಾದ ನಣ್ಣಂ ಪುನರ್ನವಂ ಮಾಟ್ಟ ಬಗೆಯಿಂ ಎನ್ನ ನಿಂತೆಂದಟ್ಟ ದನೆಮ್ಮರಸಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೫-೩೨ ಪ); ಚಿತ್ರಾಪಟಾಯ ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರದ
ಚಿತ್ರ ಸೂತ್ರದ ನೇತ್ರವಟ್ಟಿಗಳೆಯ ಪುಟ್ಟಿಗಳನೊಟ್ಟಿ ಬೆಟ್ಟಾಗಿ ಪುಂಜಿಸಿ
(ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೯೧ ಪ); ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರಂಗಳೊಳು ಪೃಷ್ಠಾಪೃಷ್ಠಿ ಮುಖ
ಮುಖವಟಾಡು ಪೋಣಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಗಿಯೊಳಿಡ ದಿವ್ಯರುದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ವಿಭೂಷಣವ
(ಕಂಕದಾ. ೫-೪೧). [ಪಟ್ಟ + ಸೂತ್ರ]

ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರಬಿಸಿಗೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆ ನೂಲಿನ ಒಂದು ತೂಕ; ಹತ್ತು
ಪಲದ ತೂಕ : ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರಬಿಸಿಗೆಗೆ ವಿ ೧೦ ಸುಂಕದ ಪೇಣಿಂಗಿಗೆ ವಿ ೧೦
ಪತ್ತಿಯ ಮಳವೆಗೆ ವಿ ೨ || . . . ಟಂಕಣಕಾರ ಬಿಸಿಗೆಗೆ ವಿ ೩ ||
(ಕಳಾ. ೧೦೩-೮೦-೨೮; 1076). [ಪಟ್ಟ ಸೂತ್ರ + ಬಿಸಿಗೆ]

ಪಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟವಟಾ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆ, ಪಟ್ಟಿಣಿಗೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮವಾದ ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ;
ದುಕ್ಕೂಲ; ಪಟ್ಟಿವಸ್ತ್ರ : ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಸೋಮುಡಿ ನಿಪ್ಪಿ ಸಹಪ್ಪ
ಮೌಕ್ತಿಕಂಗಳ ತೊಡವುಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆ ದಂತಮರೀಚಿಗಳಿಂ ಬೆರ್ತ ಬಾಯ್
ಪಳಿಕಿನ ಪೆಣ್ಣೆ ಪಾಸಟಿಯನಿಪ್ಪ ವಿಲಾಸಮನೀಯ (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೬೨); ಸೆಳೆ
ಮಂಡವನೇಣುತ್ತಂ ಸೆಳೆದಂ ಮುಸುಕಿಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆಯಂ ಮುದದಿಂ
(ವೀರವಿ. ೬-೬೮). ಪಟ್ಟಿಣಿಗೆ : "ಹುಟ್ಟಿಗೆ, ದುಗುಲಂ, ಪಟ್ಟಿಣಿಗೆ,
ಉಕ್ಕುಡಿಗಿ-ಈ ೪ ವಸನಕ್ಕೆ ಪೆಸರ" (ಕಳಸಾ. ೩೩-೩೯೨); ಮುಸುಕಿಟ್ಟ
ಪಟ್ಟಿಣಿಗೆಯುಂ ಪೋಪೋಣುವ ಕಣ್ಣು ಬಿಳ್ಳು ಮೋಪರ ಮನೋಳ್
ತೊಂಬೊಳವ ಬಾಳಿಗಳಂತರೆ . . . ಬಂದುದಂದೊಡನೆ ಸಜ್ಜನವೆಂದಿರ
ತಂಡಂ (ಅದಿಪು. ೧೧-೪೬ ಅದಿಪದ್ಯ); ಯೌವನೋನ್ಮತ್ತೆಯರುಟ್ಟ
ಪಟ್ಟಿಣಿಗೆಯ ನಿಜಾಯ ಕುಟುಂಗಲಂ ನೆಗಟ ನುಣ್ಣೊಡೆಯ ಚೆಲ್ವಂ
ನೋಡಲೆಂದು ಸಿಡಿಮಿಡಿಸರ್ ಕಾತರ ವಿಟರ ಕಣ್ಣೆ ಪಾರನೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿ
ಯುಂ . . . ಸಾಯಂತನಸಮಯಸಮೀರಣಂ ಸೌಖ್ಯಸಾರಸರ್ವಸ್ವ
ಮೆನಿಸಿದಾಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪ ಪ). [ಪಟ್ಟ + ಪಳಿಗೆ]

ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆ 'ಪಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಳ್ಳಿ 'ಪಟ್ಟಿಡಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಳ್ಳಿ 'ಪಟ್ಟಿಡಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಳಿಕಂಭ (ನಾ). ತೊಲೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಕಂಭ; ತೊಲೆ
ಗಂಬ : ಪಳಕಿನ ಬದ್ಧ ಭೂಮಿ ಮಣಿವೇದಿಕೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಛಿತ್ತ ವಜ್ರದು
ಜ್ವಳಪ ವಿಶಾಸಮಾ ನಿವಿರ್ದ ನೀಲದ ಪಟ್ಟಿಳಿಕಂಭಮಿಂಬತ್ತಪಡೆ
. . . ಮಂಡಿತಮಾಯು ನಿವಾಹಮಂಡಪಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೨-೧೩೧).

[ಪಟ್ಟಿಳ್ಳಿ (< ಪಟ್ಟಿಡಿ) + ಕಂಭ]

ಪಟ್ಟಿಬಾ (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗು; ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗು(?).

ಪಟ್ಟಿಬಾಪಾಯ್ಲಂ = ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ
ಹಾಯುವವನು, -ಮೇಲೆ ಬೀಳುವವನು : ಕಾಮಕೋಡನ

ಕಮ್ಯುಕ್ತ ಮೂವರಾ ಪಾಶುಪಾತಂ ನಮ್ನಾ ನೋವದೊರಾ ನಾಲಗಿಯನೆ
ಕಿಳ್ವೆನ್ ಪಟ್ಟಿವೊಡೆಯಂಗೋ ಆ(ವ)ದೊರನ್ ಪಟ್ಟಿಟ್ಯ ಪಾಯ್ಲ್ಯಾನ್
ಶ್ರೀತವಾಹನನು ದಯಪುರಮಾನ್ ಪೊಗುವಲ್ಲಿ ಎಣುಡು ಶ್ವರ್ಗಲಯ
ಕೈಟಾಡೊನ್ (ಎಂ. IX, ೧೯-೧೧; 800). [ಪಟ್ಟಿ + ಅಟ್ಯ]

ಪಟ್ಟಿಟ್ಯ 'ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ, 'ಪಟ್ಟಿಯ', ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ, 'ಪಟ್ಟಿಯ', ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಂಗ 'ಪಟ್ಟಿಂಗ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಂಬರ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿವತ್ತ; ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಪಟ್ಟಿವಳಿ;
ಪಸುಧಾತರುಣಿ ಏಣುವಿದುಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಂಬರವಿದನೆ ಅವಣಾದ್ಲಿ ಮಿಗೆ
ರಂಜಿಸುವುದು (ಜೀವಂಶ. ೨-೧); ಸಲ್ಲಿತ ಜಂಗಮವಶಂಗತನಾಗಿರೆಂದು
ಪಟ್ಟಿಂಬರಾದಿಗಳಿತ್ತು . . . ನಂಬುಣ್ಣಂಗೆ ಶಿವನೊಲ್ಲು ಕೈವೆಯ್ಯಲು
(ಆರಾಜ. ೪-೬-೨೬). [ಪಟ್ಟಿ + ಅಂಬರ]

ಪಟ್ಟಿಂಶುಕ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿಂಬರ : ಪರಪಟ್ಟಿಂಶುಕರಾಶಿಯಂ
ಸಮದ ಹಸ್ತಿವ್ರಾತಮಂ ಪೋಟಿಕೋತ್ಪರಮಂ ರತ್ನಸಮೂಹಮಂ ಪತಿಗೆ
ದೊತರ್ ತೋಟಾದರ್ (ಚಂದ್ರ. ೯-೪); ಉಜ್ಜ್ವಲವೆನಪ ಮಣಿ
ಭೂಷಣಾಳಿಯ ಲಲಿತಪಟ್ಟಿಂಶುಕಸಮೂಹವನು . . . ದಳವಂದದಲಿ
ವಿಶ್ರವಳಿಗೆ ಪಿರಿದನಲಂದಿಕಾಸತನಿತ್ತ ನೊಲವಿನಲಿ (ಕಿಮ್ಮತ್ತ. ೨-೨೬).

[ಪಟ್ಟಿ + ಅಂಶುಕ]

ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿ, ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿ (ನಾ). ಖಡ್ಗದಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಲಯುಧ : ಕತ್ತಿ, ಸಾಣಾಕತ್ತಿ, ಭಿರಂಗಿಕ್ಕತ್ತಿ, ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿ . . .
ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ತಂದು (ಕೃಷ್ಣ. ೧೧೮); ಹುಲ್ಲೇ
ಜರ್ಫದಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿಯೂ ನಕುಲನ ಆಯುಧ
(ಕೃಷ್ಣ. ೭೨). ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿ : ಅವರು ಗುರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿ
ಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದರು (ಭಾರವಿ. ೧). [ಪಟ್ಟಿ (< ಪಟ್ಟಿಯ) + ಕತ್ತಿ]

ಪಟ್ಟಿಟಿ (ನಾ). ಹಟಿ ಹಿಡಿಯುವಿಕೆ; ಮೊಂಡುತನ; ಅವುಗಳ
ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪಟ್ಟಿಟಿದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಯೇ ಮುಖ್ಯ ಗುರಿ. ವಿವೇಕ
ಮತ್ತು ವಿವೇಚನೆ ಇಲ್ಲ . . . ಉದಾ : ನೋಣ; ಕೈ ಎಷ್ಟೇ ಸಲ
ದೀಸಿದರೂ ಅವು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಹಾರಾಡಲು ಬರುತ್ತವೆ (ಕೀಟಿ. ೪).

[ಪಟ್ಟಿ + ಅಟಿ]

ಪಟ್ಟಿಡು (ಕ್ರಿ). ಮೊಂಡು ಹಿಡಿ ; ಹಟಿ ಮಾಡು ; ಪಟ್ಟಿ ಹಿಡಿ:
ಕೊಟ್ಟಾ ಭಾಷೆಗೆ ನೀನು ಪಟ್ಟಿಡದಿಗಲೆನ್ನ ಧಿಟ್ಟಾದಿಂ ಮಾರಿ ಹಣವ
ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹು (ಹಮಚ. ೯೦); ನೀನು ಮನೆ ಉಳಿಸಿ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯ
ನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೊಂತ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೇವರು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದ.
ಅದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ನಾನು ಪಟ್ಟಿಡಬೇಕಾಯಿತಪ್ಪ (ತಾಯಿ. ೨೪).

[ಪಟ್ಟಿ + ಅಡು]

ಪಟ್ಟಿಣಿ 'ಪಠಾಣಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿದಾರ್ (ನಾ). (ಕುಸ್ತಿ ಮಾಡಲು) ತಕ್ಕ ಶಿಫಾರಸು ಪತ್ರ
ವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ; ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು ;
ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿರುವವನು : ನಿನ್ನ ಉಸ್ತಾದ್ ಯಾರು
ಪಟ್ಟಿದಾರ್ ? (ಭೀಮಕಾ. ೫೬).

[ಪಟ್ಟಿ (< ಪಟ್ಟಿಯ) + <- ದಾರ್]

ಪಟ್ಟಿಧ್ವರ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುವ ಕಾರ್ಯ ; ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕದ
ಕಲಾಪ : ಸರ್ವಜನಮನದ ಹರುಷಪೂರದ ವೇದಮಂತ್ರೋಚ್ಚರಣ
ಸಾರದ ನೈವಸ ಪಟ್ಟಿಧ್ವರವೆಸೆಯಲುತ್ಸವವೆಸೆಗಿವನಸುರರಿಪು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೫).

[ಪಟ್ಟಿ + ಅಧ್ವರ]

ಪಟ್ಟಿಭಿಷಿಕ್ತ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ :
ದೇವೀ, ಕೃತಾಭಿಷೇಕಾಯಾ : — ಪಟ್ಟಿಭಿಷಿಕ್ತಳಾದ ರಾಣಿಯ ಹೆಸರು
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೧). [ಪಟ್ಟಿ + ಅಭಿಷಿಕ್ತ]

ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕ (ನಾ). ರಾಜರನ್ನಾಗಲಿ, ಗುರುಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಪೀಠ
ಗಳ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಪವಿತ್ರಜಲ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅವರ
ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ ;
ಪಟ್ಟಿಗಟ್ಟುವಿಕೆ : ಸಮಸ್ತ ಮುನೀಂದ್ರನಿಕರ ಮಹೀಶನನು ಪಟ್ಟಿಭಿ
ಷೇಕಕ್ಕೆ ಮನವನೊಡಬಡಿಸಿ . . . ಶುಭಗೃಹೋದಯ ಲೇಸೆನಲು
ನೋಡಿದರು ಮಿಗೆ ಗಾಂಗ್ವಾಡಿ ಜೋಯಿಸರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೪) ;
ಗುರು ವಸಿಷ್ಠಾದಿಗಳು ಮಾಡಿತು ಹರಗೆ ಏಜಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕವ (ಕಾಶಿ. ೪೪-೫೧) ;
ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕೋತ್ಸವವೆಯಾದುದು ಮೇಲೆ ವಸುಧೆಯ
ಸರಪತಿಗಳೈತಂದು ಕಂಡರು ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ಕಾಶಿ. ೧-೬-೨).

[ಪಟ್ಟಿ + ಅಭಿಷೇಕ]

ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಚನ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಕ : ರಾಮಕಾರಿ ಮೇಲೆ
ತಾಳ್ಮೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೊಳ್ ವಾರಿಧಿ ಮೇರೆಯಾದವನೆಯಂ
ಪಟ್ಟಿಭಿಷೇಚನದ ಕಾಲದೊಳ್ ಕಂಡರು ಸಮಸ್ತ ಮುನೀಗೀರ್ವಾಣ
ವಾನರದನುಜಮನುಜರು (ಜೈಮಿ. ೧೪-೧೧). [ಪಟ್ಟಿ + ಅಭಿಷೇಚನ]

ಪಟ್ಟಿಯಿಲ, ಪಟ್ಟೀಲ, ಪಾಟೀಲ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ
ಮುಖ್ಯನಾದವನು; ಗೌಡ : ವಿಶಲದೇವನಾಯಕರ ನಿರೋಪಿತ ಪಟ್ಟಾ
ಯಿಲಕಂಠಕಾಣ ರೇವಿಸಟ್ಟಿಯರು ಪ್ರಭುಮಾನ್ಯಸಮ[ಸ್ತ]ಪ್ರಜೆಗಳು . . .
ಚಲವೊಂಗೆ ದತ್ತ ಕೊಳಕೆ ೧೯ ಪ ವಿಕ್ರಿ (ಸೌ. ೫೫. XX, ೨೨೫-೮ ;
1304). ಪಟ್ಟೀಲ : ಪಟ್ಟೀಲಗಿ-ಪಟ್ಟೀಲ, ಗೌಡ, ನಾಡುಗೌಡ . . .
ನಾಯಡು ವಗೈರೆ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಗ್ರಾಮಾ. ೧) ; ಪಟ್ಟೀಲರು ಅಷ್ಟ
ಹೊತ್ತು ಕಾದರು; ಇಷ್ಟ ಹೊತ್ತು ಕಾದರು. ಮಾಂಸವೂ ಇಲ್ಲ;
ಸೊಂಬಯ್ಯನೂ ಇಲ್ಲ (ಮಗಮಾಂ. ೨೬). ಪಾಟೀಲ : ಮಾಮಲೇದಾರರ
ಕಂದಾಯದ ವಸೂಲಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಗೌಡನು (ಪಾಟೀಲ)
ಸಹಾಯ ಮಾಡುವನು (ಕಾದವ. ೬೬); ಆ ಊರ ಪಾಟೀಲರ ಮುನೀಗೆ
ಹೋಗಿದ್ದ (ಕಡಮು. ೫೬); ಊರ ಪಾಟೀಲರಾದ ಹೇಮಂತಗೌಡರೂ . . .
ಬಾವಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ನಡೆದರು (ಹಬ್ಬ. ೮).

[< ಪಾ. ಪಟ್ಟಿ ಇಲ, ಪಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲ]

ಪಟ್ಟಿವರಸೆ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿಕ್ಕತ್ತಿಯ ವರಸೆ ; ಖಡ್ಗಯುದ್ಧದ
ಪಟ್ಟಿ : ಎರಡೂ ಖಡ್ಗಗಳನ್ನು ಸೆಳೆದುಂಟಿನ ಹೊಳೆಬಿಡುಂಬಂತೆ ಈಳ್ಳು
ಕೊಂಡು ಪಟ್ಟಿವರಸೆ ತಿರುಗಿಸಲಾರಂಭಿಸಿರುವನು (ಬಿರುಗಂ. ೨೨-೮) ;
ಪಟ್ಟಿವರಸೆಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಅದ್ವಿತೀಯನೆಂದು . . . ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಕರೆದನು
(ಆರ್ಯ. ೪); ಅತಿಹಮತ್ಕಾರವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಿದ್ಯೆಯು ತಿಳಿದಿತ್ತು.
ಅದು ಏನೆಂದರೆ ಪಟ್ಟಿವರಸೆ (ಚಿಂಗಾಳ್. ೯೬).

[ಪಟ್ಟಿ (< ಪಟ್ಟಿಯ) + ವರಸೆ (< ವರಸಿ)]

ಪಟ್ಟಿವಳಿ 'ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ 'ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿವುಜ 'ಪಟ್ಟಿವುಜ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿವೊಳಿ 'ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಳಿ 'ಪಟ್ಟಿವಟ್ಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ, ಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ದನೆ, ಕುರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು
ಕೊಡುವ ಮನೆ; ದೊಡ್ಡಿ ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ ; ರೊಪ್ಪ : ಮಕ್ಕಳ
ಕತ್ತು ಮುಣುಮ್ನನೆಯುಮಾಡುವುಟ್ಟಿಯುಪ್ಪರಕ್ಕುಮ್ ಒಡೆಅನ್
(ಮೈ. ೧೯೪೨. ೬೧-೫೪; ಸು. 610) ; ಬಟ್ಟಿಗಳೊಳ್ ದೇಗುಲದೊಳ್

ಪಟ್ಟಿಗಳೊಳಗೆ [ಪಾಠಾಂ. ಗೋಪಾಣದೊಳಗೆ] ದೀದಿಯೆಡೆಯೊಳಪಟ್ಟಿಗೆ
ಯೊಳಗೆ ನಟ್ಟಿನೆಯುಂಟುಂಬೆಯೆಡೆಯೊಳಗೆ ಪಟ್ಟಿಪುದೊಳಗೆ (ಲೋಕೋಪ.
೧೨-೪೬); ಸಿರಿಯ ಪಟ್ಟಿಯೊಳ್ ೨೬೫ ಗೋಪಾಣಮೇಳಂಬ ಮೃಗದ
ಸಿಂಹಂನೇಮಿಕುಮಾರಂ ಕಂಡೀ ಮೃಗಸಮೂಹಮಿಲ್ಲಿಯೇಕಿ[ರ್ದು]ದೊ
ಬೆಸಗೊಳೆ (ಬಂಪಂ. ೧೬-೨೨ ಪ); ಈ ಹತ್ತುಪ್ಪೀಮೆಯವೊಳಗುಳ್ಳ ಬಾಳು
ಬೆಟ್ಟುಮನೆ ಹಟ್ಟಿ ಕುಳ ಭಾವ . . . ಧಾರೆಯನೊಡು ಕೊಟಿಲು (ಸೌಖ್ಯ.
IX-11, ೪೩೦-೨೬; 1406); ಗೋವಳರು ತುಣುಗಳನು ತಿರುಹಿ ತಂತಮ
ಪಟ್ಟಿಗಳ ಭರವಸದಿಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೮-೬೬). ೨. ಅಶ್ವಯ
ಸ್ಥಾನ; ಇಕ್ಕೆ; ಹಕ್ಕೆ; ಕಾಡುಕೋಣಂಗಳ ಪಟ್ಟಿ ಪರ್ವತಗಳ
ಗೊಡು ಕರದಿಯ ಜಂಗುಳಿಯ ದೀಡು (ಕುಂಸಾಂ. ೪-೪). ೩. ಗೊಲ್ಲರ
ಹಕ್ಕೆ; ಬಾಡ: "ಪೋಷಣ, ಅಭರಪಕ್ಷಿ-ಈ ೨ ತುಣುಕಾಣರ ಪಟ್ಟಿ"
(ಕಲಾಯು. ೪೬-೧೦೬); ಎಮ್ಮ ಕಾಡುಗಳೆಡೆಯ ಪಟ್ಟಿಯನ್ ಮುಟ್ಟಿ
ಎಮ್ಮ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ ಕೋಯಲನ್ ಕಟ್ಟಿ ಸೇಮೆಯನ್ ಮುಟ್ಟುಂ
(ಅಶ್ವತ್ಥ. ೪೯-೯೮೯); ಚಕ್ಕಪಟ್ಟಿ ಪೇಡ-ಪಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡ ಎತ್ತರವಾದ
ಸುತ್ತುಗೋಡೆಗಳೂ ಒಂದೊ ಎರಡೊ ಆಗಸೆಬಾಗಿಲುಗಳೂ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು
(ಕರ್ಣಾಟ. ೬೬); ೫೦ ರಿಂದ ೧೦೦ ವರೆಗಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಗೊಂಡ
ಜನರು ಪಟ್ಟಿ ಎಂದು ಹೇಳುವರು (ಕರ್ಣಾಟ. ೮೯). ೪. ಒಂದು
ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು; ೫ ಈಗಿನ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಗರತಾಲ್ಲೂಕಿನ
ಹುಂಚ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಹಳೆಯ ಹೆಸರು: ಪಟ್ಟಿಯೊಡೆಯೊ
ನೊಪ್ಪದೊರನ್ (ಎಚ್. IX, ೧೯-೯; ಸು. 800). ಹಟ್ಟಿ: ೧. ಕರೆಸಿದನು
ಕೀಲಾಂಗಳನಾದರಿಸಿ ಹಟ್ಟಿಯ ತುಣುಗಳಿಲ್ಲದ ತರಿಸಿ ನೋಡಿದನು
(ಕುವಾ. ೧೭-೬೫); ಅಬಲೆಯ ಹಟ್ಟಿಯ ಗೊತ್ತಿನೊಳಗಿಯನವರತಂ
ಕಟ್ಟಿ ಕೊನೆ ಸಗ್ಗದ ಹಸುವಲ್ಲವೆ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೫೧); ಅವರ ಹಟ್ಟಿ
ಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಎಮ್ಮೆಗಳಿದ್ದವು (ಈಶ. ೬೦). ೨. ದೇವರಾಜನಡೆಯರಯ್ಯ
ನವರು . . . ದೇವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಟ್ಟಿ (ಎಚ್. XIV, ಮಳವ. ೧೪೭-೨೪;
1669); ಅವನು ತನ್ನ ಹಟ್ಟಿಗೆ ಮುಖಂಡನಾಗಿದ್ದ (ಜಮೀನ್ದಾ. ೧೪).
೩. ಗುಡಿಸಿಲು: ನಾನು ಬದುಕಿ ಬಾಳಿದ್ದ ಹಟ್ಟಿಯೋ! ಅಲ್ಲಿ ಕಿಟಕಿ
ಗಳೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಅಶ್ವ. ೬೦); ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ಕಾಡುಮೃಗಗಳಿಂದ ಕಾಪಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳಲು ಹೊಲಗಳ ಸುತ್ತ ಹಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲದೆ
ಹಗಲಿರುಳೂ ಬೆಂಕಿ ಉರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕವಿಕೋ. I, ೬೬೦). ೬. ಮನೆ:
ಹಟ್ಟಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪೊಟ್ಟಿ, ಹುಟ್ಟಿ]ಯೊಳಿಸಿ ತೂಪಿಜಾಡು ಕೊಡುನ ಹೊಗೆ
ಗೊಟ್ಟಿವವರು ಬಾಲಕನನು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೨-೬೬); ಹಟ್ಟಿಹಟ್ಟಿ ತಿರುಗು
ವವಳ ತನ್ನ ಗಟ್ಟಿತನದಲಿ ಸೂಜುಮಲೆತವಳ . . . ಹುಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿಲಿ
ಬಾಯೊಳು ಹೆಟ್ಟಿಬೇಕವಳ (ಪುರಂದ. ೨-೧೪-೬); ಅವರೆಲ್ಲರ 'ದೇಖಿ
ರೇಖಿ'ಯು ಪರಭಾರಿಯಾಗಿ ಅಜ್ಜಿಯ ಆ ರಾಜವಾಡೆಯ ಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ
ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ (ಕಂಬು. ೪೫). ೭. ಮನೆಯ ಮುಂಭಾಗ; ಅಂಗಳ:
ಮದುವೆಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಪ್ಪರದ ಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ಕಾಲುಂಗುರಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡು
ವಾಗ . . . ಎಲೆಆಡಿಕೆ ಕೊಡುವುದುಂಟು (ಕವಿಕೋ. I, ೨೧೨).
೮. "ನಾಲ್ಕಾರು ಮನೆಗಳ ಒಂದು ಅವರಣ" (ಸಮ್ಮ. ೨೪೧):
ಕುರುಬರ ಹಟ್ಟಿಯ ಎಲ್ಲರೂ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗೊಂಡಿ
ದ್ದರು (ರೂಢಿ).

ಹಟ್ಟಿಯ ಪೂಜೆ = (ದೀಪಾವಳಿಯಂದು ಮಾಡುವ) ದನದ
ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಪೂಜೆ: ಹಟ್ಟಿಯ ಪೂಜೆ ಶುದ್ಧ ದ್ರಾವಿಡರದು (ಭಾಷ್ಯ.
೧೯೯). ಹಟ್ಟಿಯ ಹಬ್ಬ = ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವ
ಹಬ್ಬ; ದೀಪಾವಳಿ; ದೀವಳಿಗೆ: ದೀಪಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಿಡ
ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಒಡೆದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಹಟ್ಟಿಯ

ಹಬ್ಬ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದೆ (ಭಾಷ್ಯ. ೧೪೮); ನಾಟಕವನ್ನು ಹಟ್ಟಿಯ
ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿಯೇ ಆಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದ ಮಾಸ್ತರರು . . . ಮುಂತಾದ
ವರಿಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಆಡೇರದ್ದಕ್ಕೆ ಅಸಮಾಧಾನವಾಯಿತು (ಗಂಗಾಸಾ. ೧೧೦).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ; ಮಲ. ಪಟ್ಟಿ; ತುಳು. ಪಟ್ಟಿ,
ಪಟ್ಟಿ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿ; ಕೋತ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿ₂: ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ, ಪಾಟ್ಟಿ, ಹಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಗೆರೆ;
ರೇಖೆ; ಪಟ್ಟಿ: ಹುಲಿಯ . . . ಮೈಮೇಲೆ ಅರಿಸಿನಬಣ್ಣದ
ಕಿರಿಗೂದಲು ಇದ್ದೂ ನಡುನಡುವೆ ಕಡೇಪಟ್ಟಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆ
(ಮುಂಬುಂ. ೪-೩೫). ೨. (ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ) ಉದ್ದ
ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಅಗಲ ಕಿರಿದಾಗಿರುವ (ಬಟ್ಟಿ, ಕಾಗದ, ಮರ, ಲೋಹ
ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ತುಂಡು: ಅದಕ್ಕೆ ಜರಿಯ ಕಾಗದದಿಂದ
ಒಂದು ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಕಾರಸು. ೨೦೨).
೩. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಅಥವಾ
ಚಿನ್ನದ ಅಭರಣ; ಡಾಬು: ಪಸ್ತುರಳೋಲೆ ಪುಸ್ತಿ ಪಟ್ಟಿ ವೀರ
ಮಂಟರಿ . . . ನವರತ್ನಂಗಳ ತೀವಿದ ಪೆಂಡೆಯಂ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲಾ
ಭರಣಂಗಳನಾ ಶೌಂಡಿಕಂಗೆ ತೋಜಲ್ (ಸನ್ನ. ೨-೧೧೧ ಪ).
'ಗೆಣ್ಣೆ ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೪. ವೀಳೆಯದ ಬೀಡ; ವೀಡ: ಕರ್ಪುರ
ಮಿಶ್ರಜರ್ನಾಮನೊರೆದು ಅತಿಯಾದಿಯಲೆ ಕಾಂಚಿನೊಳಗೆ ಕಸ್ತುರಿವರೆದ
ಗುಳಿಗೆ ಕಾಯ್ಲ ವಂಗಪತ್ರಿ ಶತಪತ್ರಲಪನೆಯರು ಮಡಿಸಿ ಪಟ್ಟಿಯ
ಕಟ್ಟಿ (ಸವನೋ. ೨೫-೨೯); ಪಾಡರ್ ಒಂದೆರಡು ಪಟ್ಟಿ ಕಗೋ
(ದೀಪಕ. II, ೧೩೬). 'ಪಾನಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೫. (ಸಮಾ
ರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಫಲತಾಂಬೂಲ ನೀಡುವಾಗ ಕೊಡುವ) ಅಡಕೆ,
ವೀಳೆಯದೆಲೆಗಳ ಮಡಿಕೆ: ತಾಂಬೂಲ ಕೊಡಲು ವೀಳೆಯದೆಲೆ ತಂದು
ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢಿ). ೬. ಜಮೀನಿನ ತುಂಡು,
ಸೀಳು: ಬೇಸಾಯದ ಪಟ್ಟಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಅವನದೇ (ಸನ್ನ. ೩).
೭. ವಂತಿಗೆ; ವರ್ಗಣೆ: ಗಣಿತೋತ್ಸವದ ಪಟ್ಟಿ ಕೂಡಿಸಲು ಹತ್ತು
ಜನ ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೮. ಸಂಬಳ; ಪಗಾರ: (೪).
೯. ವಸ್ತುಗಳು, ವಿಷಯಗಳು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಯಾದಿ;
ತಪ್ಪಿ: ಜನರು ಮಾಡಿದ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ಚಕ್ರಗುಪ್ತರು ತಮ್ಮ
ಪಟ್ಟಿಗೆ ಬರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಸನ್ನ. VI, ೨೪); ಸನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರು
ಗಳನ್ನು ಬರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಪಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ರಾಯರ ಕೈಲಿ ಬೀಲ
(ರಾಯ. ೬೧). ೧೦. ಗಾಯಗಳಿಗೆ ಸುತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟಿಯ
ಉದ್ದನೆಯ ತುಂಡು: ನಾನಾವನ್ನು ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸಿ ಗಾಯ
ವನ್ನು ತೊಳೆದು ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿದರು (ಝಾರಾಣಿ. ೧೬). ೧೧. ಕರ;
ಸುಂಕ; ತೆರಿಗೆ: "ಕರ . . . ಪಟ್ಟಿ, ವಂತಿಗೆ, ದಂಡ" (ಕಂಸು. ೮೧);
ಸೀಮೆ ಪ್ರದೇಗಳಲ್ಲಿ ವರಾಡ ಕಡ ವೆಚ್ಚಾ ನಂಜನೆ ಪಟ್ಟಿ ಲಂಚಾ . . .
ಮುಂತಾದ್ದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ (ಈಶ. ೪೫-೨). 'ಮನೆಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ.
೧೨. ಕೊಡಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವಿವರವಾದ
ಚೀಟಿ: ಕಾಸು ತಪ್ಪಿದರೆ ಪಟ್ಟಿ ಬಡ್ತಿ ಕಾಸು ಬಿಡದೆ ಗಂಟುಕಟ್ಟಿ ದಾಸ
ನೆಂದರೆ ಬಿಡ ಗಟ್ಟಿ ಸಮ್ಮ ಕೇಸಕ್ಕೆ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ಪಟ್ಟಿ (ಪುರಂದ. ೧-೬೬-೯);
ತಿಂಗಳ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿ ಬಂದಾಗ ನಿಮಗೆ ಹಣ ಕೊಡಲು ಕಷ್ಟವಾಗ
ಬಹುದು (ಅಹಸ್ತಾ. ೧೨೩). ೧೩. ಚಕ್ರದ ಹೊರಸುತ್ತ; ನೇಮಿ:
ಅದಕಾಗ ಕರಣ ಚಂದ್ರರೆ ಮೊಳೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪಟ್ಟಿಯಾಯ್ತಾ ಚಕ್ರಮಂ
ರುದ್ರನು ಕರದೊಳಗೆ ಓದಿದಾ ಜಲಂಧರನ ಕಂಧರದ ಸರಸಕಡಲರಿದುಡು
(ಜಿಜ್ಞಾ. ೨೬-೪೦). ೧೪. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಸ್ವರಗತಿಯ
ವಿಶೇಷ (?): ಕಾಳಸಿ ಬೈಸಿಕೆ ಪಟ್ಟಿ ಕಾಂಕಿ . . . ಕಳೆಯೆಂದಿನಂ

ಮೊದಲು ಬಾಚಿಸಿದ ಮೂರನೆಯ ಪಾಸಮಂ (ಬೃ. ೫-೨). ಪಟ್ಟಿ : ೧೫. ದಾನ ಕೊಟ್ಟದಕ್ಕೆ ಬರೆಸಿದ ದಾಖಲೆ; ದಾನಪತ್ರ : ಪೂರ್ವಮರ್ಯಾದೆ ಎಂದು ಕೊಟ್ಟ ಭರ್ತೃಶಾಸನ ಪಟ್ಟಿ (ಸೌ. ೧೫. 1X-II, ೪೩೩-೧೧ : 1470). ಪಟ್ಟಿ : ೧. ಪಟ್ಟಿ ಬರಹ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಬೆನ್ನೊಳಿಟ್ಟು ಗಣ ತುರಗಗಳು ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಡುವುದು ಕೇಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ನೈತುಮವರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂ. ೨೨-೧೯). ೧೫. 'ಧರ್ಮ ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೧೬. ರೇಷ್ಮೆ; ಕೌಶೇಯ : "ಕೌಶೇಯಂ = ಪಟ್ಟಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೯೩); ಭಕ್ತ ಸೌಮ್ಯನೆಂಬ ಭಕ್ತನೆಯ್ತು ಶೂದ್ರರೊಳಗೆ ಮೇಳವಾಗಿ ಕೀಟನಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿ ಪುಟ್ಟಿದಂತೆ ತಾನೊಳೆಯಿಂದ ಜಾತನಾಗಿ ಯೊಪ್ಪುತಿದನಾಗುವಂ (ಹಾ. ೨೫. ೩-೬-೨). ೧೬. ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ; ಪೀತಾಂಬರ : ಪ್ರಭುಗಳು . . . ಎಳೆಯ ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟಿನ್ನುಟ್ಟು ಮೇಲೆ ನೀರಿಯ ಕಟ್ಟಿವದಿಂದ ಅಲಂಕೃತರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಕಾಂ. ೩೪). ೧೮. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಬೋಳಾಗಿರುವಿಕೆ : ಹಣೆಯ ಮೇಲಿಂದ ತಲೆಗೂದಲು ಉದುರಿ ಪಟ್ಟಾಗಿತ್ತು (ದೂ. ೧೪೧). 'ಪಟ್ಟಿದಲೆ' ಪರಾ. ಪಾಟಿ : ೧೬. ನೆಲನ ಸೋಂಕುವ ಪಾಟಿ ಪಾಸದೆ ರಥದೊಳು ಕೊಳಗಿದುನತಮುದದಿಂದ (ಕಂ. ೩೩-೬೧). ಹಟ್ಟಿ : ೧೬. 'ಹಟ್ಟಿಗಾಟಿ' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿ = ೧. (ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಣ್ಣಗಳ) ಉದ್ದುದ್ದವಾದ ಪಟ್ಟಿ; ಪಟ್ಟಿಪಟ್ಟಿ : ಬಣ್ಣವಿಂಚುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕಾಲಮೇಳವಂತಿಹ ಸರಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಬೆರೆದಿರುವ ಕಪ್ಪಾದ ಕಾಂಡಪಟ್ಟವಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಸೌ. ೧೫. ೪೪೩-೧೨); ಅವರ ಮನೆಯ ಕಿಟಕಿಗಳಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವ ಪರದೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂ. ೧). ೨. ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪಾದ ಗೆರೆಗಳಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಟ್ಟು : ರಸದಾಳಿ, ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಚೀಡೆಕಟ್ಟುಳ್ಳದ ಈಚೆಗೆ ಅನೇಕ ತಳಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ತಂದಿರುತ್ತಾರೆ (ವ್ಯ. ೫೧). ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟು, ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟು = ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿ ೨ : ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಸಹಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂ. ೧); ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟನ್ನು ಪಟ್ಟಾವಳಿ ಕಟ್ಟು ಎಂದೂ ಕರೆಯುವರು (ರೂ. ೧). ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿಸೀರೆ = ಉದ್ದುದ್ದ ಗೆರೆಗಳಿರುವ ಸೀರೆ : ಪಟ್ಟಾಪಟ್ಟಿ ಸೀರೆ ದುನ್ನು ನೀಳವಾಗಿರುವವರು ಉಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಗಿಡ್ಡಾಗಿರುವವರು ಉಟ್ಟಿರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂ. ೧). ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡು = ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರೆದಿಡು; ಯಾದಿ ತಯಾರಿಸು : ಹೊಸದಾಗಿ ಬಂದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಎಣಿಕೆ ಮಾಡಿ ತರುಣನು ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದನು (ಗೋ. ೨೨). ಅವನ ಮಹತ್ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ದೇ. ೨೯).

[< ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿ, (ನಾ). ೧. ಮುಂದಲೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ. ೨. ಕೆಂಪುಲರಗಿನ ಮರ : "ಕ್ರಮೇಣ, ಪಟ್ಟಿಕಾಪ್ತಃ, ಪಟ್ಟಿ, ಲಾಕ್ವಾಪ್ರಸಾದನಃ - ೪ ಕೆಂಪುಲರಗಿನ ಗಿಡ, ಕೆಂಪುಜಾಲಾರೀ ಗಿಡ, ಪದಕದ ಮರವೆಂದು ಕೆಲವರನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೧).

[ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ಪೀತ; ಪಟ್ಟಿಕೆ; ಆಸನ : ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನನಂ ಕಂಡಜಾತಶ್ಚ ತನ್ನೇಷಾದ ಸ್ವಟಿಕಶಾತಳದ ಪಟ್ಟಿ [ಸಾಂ. ೬೫] ಕದಿಂದ ಬಿಡು . . . ಸಾಷ್ಟಾಂಗವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವುದು (ಪಂ. ೬-೫೯ ಪ).

[ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿಕಾಲೋಧ (ನಾ). ಕೆಂಪುಲರಗಿನ ಮರ : "ಪಟ್ಟಿ-ಪಟ್ಟಿಕಾ ಲೋಧ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೦). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಕಾಪಿ (ನಾ). ಗ್ರಾಮಸೇವಕ : ಕನ್ಯಾಪಿ ಅಳನು ಆ ಸಗರಯನು ಎಂಬ ಪಟ್ಟಿಯ ಪಟ್ಟಿಕಾಪಿರುಂ ಅಯ್ಯಡೆ ಮಾಡಿ ಕಲ್ಲುಮಂ X X X (ಎ. 111, ಸಂಜನ. ೧೩೧-೧೯; 1077). [← ತಮಿ. ಪಟ್ಟಿಕ್ಕಾಪಿ]

ಪಟ್ಟಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪಟ್ಟಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರ : "ನೇವಳಂ ಪದಕ ಸರಪಳಿ ಪಟ್ಟಿಕಾದಿಗಳ್ ಗೈವೇಯುಮಕ್ಕು" (ಮಂ. ೧೦೦-೨೫). ೩. ಯಾದಿ; ತಪ್ಪೆ; ಪಟ್ಟಿ : ಪೆಸರ ಪಟ್ಟಿಕೆಯ ಸಾಲು; ಹಗಿಗೆ ಹೊಕ್ಕುಗಳೆವುದು ಹೃದಯಮಂ ! (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫೫-೧೯೫). ೪. ಗಾಯಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟಿ : ರಾಜಪುತ್ರನಿಗೂ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೂ ಗಾಯಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಪಥ್ಯವಾದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಬೇಕಾದ ಹಾಗೆ ಉಪಚಾರ ಮಾಡಿದನು (ಕಂ. ೧೯೧). ೫. ಮುಂದಲೆಯ ಆಭರಣ. ೬. ಬಟ್ಟೆಯ ತುಂಡು. ೭. ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ. ೮. ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲು ಬಳಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಅಲಂಕಾರದ ಸಾಲುಪಟ್ಟಿ; ಫಲಕ : ಅರ್ಧ ಕೆತ್ತಿದ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳು, ಕಂಭಗಳು, ಜಾಲಂಧ್ರಗಳು, ಬೋದಿಗಳು ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ದಿದ್ದಿದ್ದು ವು (ಸಂ. ೬೪). ೯. ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಅಡ್ಡವಾಗಿ, ಮೇಲೂ ಕೆಳಗೂ ಜೋಡಿಸಿರುವ ಮರದ ಪಟ್ಟಿ. ೧೦. ಹಲಗೆ; ಮಣಿ; ಪೀತ : ಪಳಕಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಾರಿಯ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ರತಿಯ ಕುಳ್ಳಿಂಸಿ ನಳಿನಾಕ್ಷಿಯೊಡತಿಯ ಕಾಪೆರಡುಮಾಂದಳರನು ಜಲದೊಳದ್ದಿದರು (ಮೋ. ೯-೪೧). ೧೧. ವೇದಿಕೆ; ಜಗಲಿ : ಪಳಕಿನ ಪಟ್ಟಿಕೆ [ಪಾಂ. ೧] ನೀಲದ ನೆಲೆ ಕಟ್ಟು ಕುಲಿತದ ಕೂಟ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಪಳಯಿಗೆ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪಟ್ಟಿಶಾಲೆ ಕಟ್ಟೊಳಿಸಿದೊಡನೆ ನಳಯ (ಕುರಾಂ. ೩-೯೩). ೧೨. ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡ ಜೌಕಾಕಾರದ ಕಾಗದ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಡು : ನಮ್ಮ ಕಚೇರಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಪಟ್ಟಿಕೆಗಳಿವೆ (ರೂ. ೧).

[ಸಂ. ಪಟ್ಟಿಕಾ]

ಪಟ್ಟಿಗವಣಿ (ನಾ). ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ತಳವುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕವಣಿ : ತಾವರೆಯ ನೂಲ ನುಲಿಯುದಾರ್ ವನರುಹದಳದ ಪಟ್ಟಿಗವಣಿ ಯೊಳಧುರಿ ತೀವುತೆ ನೈದಿಲ್ಲೊಗೈಯನಾ ವನಿತಾತತಿ ಶುಕಾಳಯಂ ದಿದದಿಡುಗಂ (ವ್ಯ. ೪-೨೦). [ಪಟ್ಟಿ + ಕವಣಿ]

ಪಟ್ಟಿಗಾಳಿಗೆ (ನಾ). ಹಟ್ಟಿ ಹಟ್ಟಿಗಳ ನಡುವೆ ನಡೆಯುವ ಕಾದಾಟ : ಸಾರಕರನನ್ನಜನದ ವೈರಮನ್ನೆಟ್ಟು ಪ[ಪಾಂ. ೬] ಪಟ್ಟಿಗಾಳಿಗೆಮಂ. ಕಣ್ಣಾರೆ ನೀಕ್ಷಿತ ತಪದಿಂದಾರುತ್ತಿರೆಯಿಸುತಮಿಂಪರಾ ದನುಜರ್ಕಳ (ಪಾಶ್ಯ. ೧೩-೬೪); ಪುಟ್ಟಿದ ನೀಡಿಯರಿಗೆಲ್ಲರಿಗೇ ಸರಿ ಪುಟ್ಟಿವುದೊಡನೆ ರೋಗಗಳು ಪಟ್ಟಿಗಾಳಿಗೆದವರಂದದಿ ಕದಿದರ ಮುಟ್ಟಿ ಮೂದಲಿಸಿ ಕಾಡುವರು (ವರ್ಧ. ೪-೧೦೩). [ಪಟ್ಟಿ + ಗಾಳಿಗೆ]

ಪಟ್ಟಿಗೆ, ಹಟ್ಟಿಗೆ, ಪಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೊರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ : ಜೋಗಿಯ ಕೊರಲೊಳ ಕರವಿಂಬಾಗಿ ದುರ್ದು ಪೊಳೆನ ಪೊನ್ನ ಪಟ್ಟಿಗೆ (ರೀ. ೪-೬೨); ಪುಟ್ಟಿಗೆಯಂ ಮಣಿ ಸರಮಂ ಪಟ್ಟಿಗೆಯಂ ರಕ್ಷೆಯಂ ಪವಿತ್ರಾದಿಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊರಲೊಳ ವಿರಾಜಿಸೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟಿನಂ ಲಲಾಟಪಟ್ಟಾಂತರದೊಳ (ಅಶ್ವ. ೪-೧೬). ೨. ಡಾಬು; ನಡುಪಟ್ಟಿ : ಪಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಮೆಂದಿವು ಮನಂಗೊಳಿ ಮನ್ನಹಚ್ಚವೊಗೀಕೆಗಳಿ ವಿನೋದದಾಳೆಗಳೆನೊ ಮೊದತ್ತು ವಿಳಾಸಿನೀಚನಂ (ಅದಿ. ೧೨-೧೨); ಪೊಸ ದಿಳುಲಂ ಬಿಡಂಗ ಮರ್ದ ಪ[ಪಾಂ. ೬] ಪಟ್ಟಿಗೆ ಪೊನ್ನೊಡೆ ಸೇವಮಾಲೆ ಎಣ್ಣ ಸರಮುದಾತ್ತ ಹಸ್ತಕಟಕಂ . . . ತಮಗೊಪ್ಪೆ (ವರ್ಧ. ೪-೯೩); ಮೇರುಮಹೀ ಧರಗೆ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತ ಪಟ್ಟಿಗೆಯಂತಿರೆ . . . ಎನಿದಿವು ಮೇಖಲೆ

ಕೂಡೆ ಸಾಲ್ಕುವಿಸ್ತಾರನುನಾಳ್ವ ಪತ್ಯಕದಧಿತ್ಯಕದಂತರದಂತರಾಳದಾ (ಅನಂಪು. ೫-೪೫); ಮೂಗುತಿ ಸಂಗಿ ಸಲಿ ಭುಜಕೀರ್ತಿ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಥಳಥಳಿಸುವ ಕೊರಳೊಳು ತ್ರಿವಳಿ ಸ್ವಾಸಳಿ ತಾಯಿತು . . . ತೂಗಲು (ವಿವಾಹ. ೬೧-೨). ೩. ಪರಿಧಿ; ಸುತ್ತುಗೆರೆ: 'ನೆತ್ತಿವಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. ೪. ಬೇಟೆಗಾರರು ಮುಂಗೈಗೆ ಕಟ್ಟುವ ತೊಗಲಿನ ಪಟ್ಟಿ; ಗೋಧ; ಕೈಪೊಡೆ: ತೊಗಲಿನಂತೆ ಪಗೆವನ ತಲೆಯಂತೆ ತೊಂಡು ಪಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನೆ ಪಗೆವನ ಹಸ್ತವಂತೆ ಕಟ್ಟಿ ಮೆಚುವರುಂ (ಎಳ. VII, ೩೫೦. ೧೧೪-೫೬; 1054); ಓದಿದ ಕರ್ಕಾಂಬುವಮರ್ಕವತ್ತ ಪುಲಿಡೋಲ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಯುಮೊಟ್ಟಿದ ಚುಚ್ಚುಂ ಕಟ್ಟಿದ ತೊಂಗಲುಂ ಬೆರಸು . . . ಇದಿರ್ಬ ನಂದ ಬಿಲ್ಲದೆಯ ಪೊಗೆ ಪಡೆನಾಯಕನಾಗಿ (ಪರ್ವಮಾ. ೪-೪೨ ಪ). ೫. - ಪಟ್ಟಿಕೆ: 'ಪಡಿವಟ್ಟಿಗೆ' ಪರಾ. ಹಟ್ಟಿಕೆ: ೧. "ಹಟ್ಟಿಕೆ - ಪಟ್ಟಿಕಾ = ಪಟ್ಟಿಗೆ (ತಪ್ಪುಕೋ. ೪೮); ಪಟ್ಟಿಕಾ - ಹಟ್ಟಿಕೆ (ಶಮದ. ೨೫೮ ಪ್ರಯೋಗ), ಹಟ್ಟಿಗೈ: ೧. ಕತ್ತಂಕಂಪು ಕೈಸುರಿಗೆ ಹೊಂನೊಣೆ ಹಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಣ ಗಗ್ಗರೆಂ ಮುತ್ತಿನ ದಂಡೆ . . . ಮೆಯುವೆತ್ತಿರೆ (ಎಳ. V, ೮೮೫. ೮೮-೧; 1184); ಪಟ್ಟಿಕೆ, ಹಟ್ಟಿಗೆ (ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ೧೪೫ ಪ್ರಯೋಗ).

[<ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿನಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬತ್ತನ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀಮೂಲನೂರ ಪಟ್ಟಿನಿ ಗುರವಡಿ ಗಳ ಶಿಷ್ಯರ್ ಉಗ್ರಸೇನ ಗುರವಡಿಗಳ ಒನ್ನೊ ತಿಜ್ಜರ್ ಸನ್ಯಾಸನಂ ನೋನ್ನು ಮುದಿಟ್ಟಿದಾರ್ (ಎಳ. II, ೨೫-೧; ಸು. 700). [?]

ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಚ್ಚು 'ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಟ್ಟು, ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಚ್ಚು, ಪಟ್ಟಿಹೊಂಬುಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ೧೨ ಈಗಿನ ಶಿವಮೊಗ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹುಂಚೆ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಹಳೆಯ ಹೆಸರು: ಪಟ್ಟಿ ಪೊಂಬುಟ್ಟು ಪುರವರೇಶ್ವರಂ ಪದ್ಮಾವತಿಲಬ್ಧ ಪರಪ್ರಸಾದಂ... ಶ್ರೀಮತ್ ವೀರಸಾನ್ನರದೇವರ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೬೧. ೬೪-೯; 1053 ?). ಪಟ್ಟಿ ಪೊಂಬುಚ್ಚು: ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಚ್ಚು ಪುರನರಾಧೀಶ್ವರ . . . ಶ್ರೀಮನ್ಮ ಹಾಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ವೀರಸಾನ್ನರದೇವರ ವಿಜಯರಾಜ್ಯಂ (ಎಳ. VII, ೩೨೫. ೧೧೬-೫; 1173). ಪಟ್ಟಿಹೊಂಬುಟ್ಟು: ಪಟ್ಟಿಹೊಂಬುಟ್ಟು ಪುರನರೇಶ್ವರ . . . ಶ್ರೀಮದ್ವಿಲದೇವ (ಎಳ. VII, ೩೫೦. ೫೬-೫; 1027). 'ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. [ಪಟ್ಟಿ + ಪೊಂಬುಟ್ಟು]

ಪಟ್ಟಿಬದ 'ಪಟ್ಟಿಬದ್ಧ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿಬಳಿ (ನಾ). ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಪ್ಪಟೆಯಾಗಿರುವಂತೆ ತಟ್ಟಿ ಮಾಡಿರುವ ಬಳಿ: ಪಟ್ಟಿಬಳಿ ಧರಿಸುವುದು ಈಚೆಗೆ ಫಾಷನ್ನು ಆಗಿದೆ (೮೫೨). [ಪಟ್ಟಿ + ಬಳಿ]

ಪಟ್ಟಿರ್ 'ಪಡು' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟಿರಿಸು 'ಪಡು' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟಿಲ (ನಾ). ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಳುಗಿದ್ದು ಅನಂತರ ಒಂದು ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕೊಡುವ ಗಡ್ಡೆ(?); ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಿಂತು ಬಾಳಿಕೆಯು ಪಟ್ಟಿಲ ಬಿದ ಕಾರು ಬಿಡು ಬಳ್ಳಿ ೩೦೮ದಲು ಮು ೬೧ ಮಕ್ಕಿ ಕಲ್ಲಿ ಮರು ಮು ೬ ಬೆಟ್ಟು ಮು ೫[೬] ಆ[೦]ನ್ನು ಮುಡಿ ತಾಡೆ ಮು ೧೨೦ ಆಕ್ಕಾ[ರ]ದಲು ಮೂಡೆ ನೂರೆಯತ್ತನ ನೇಲು ಬಾಳಿ . . . ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದೆ ನಡಸಿ ಬರುವ ನೆಂದು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟಿವು (ಸಾಹಿ. IX-II, ೪೬೦-೧೬; 1465). [?]

ಪಟ್ಟಿವೀಳು (ನಾ). ತಾಂಬೂಲದ ವೀಡ, - ಬೀಡ; ಪಾನ್‌ಪಟ್ಟಿ: ಪಟ್ಟಿವೀಳುಕ್ಕಂತ ಹೋಗಿ ಕುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ (ಗಾಡ); ಪಟ್ಟಿವೀಳು ವಾದರಿ ಭಟ್ಟರಿಗಾಗದೆ ? (ಗಾಡ). [ಪಟ್ಟಿ + ವೀಳು (<ವೀಳು)]

ಪಟ್ಟಿಶ(ನಾ). ಬಹಳ ಹರಿತವಾದ ಮೊಳೆಯುಳ್ಳ ಬರ್ಚೆ, - ಈಟಿ: ಬಾಧಿಸುವ ಮುದ್ದರೆ ಮುಸುಂಡಿ ಪಟ್ಟಿಶ ಶೂಲ . . . ಪರಶು ಮುಸುಲಂ ಗಳಿಂದಾ ಧರಾನಾಥನಂ ಬಳಸಿ ನಾನಾ ಪರಿಯ ಮಳೆಗರೆವುತಾರ್ಭಟಿಯೊಳು (ವಂಶಾಂ. ೬-೧೧-೧೧); ಥಟ್ಟನೆ ಪಟ್ಟಿಶವ ಕೊಂಡು ಸಚ್ಚರಿತನಾದ ಪದ್ಮದನನಂ ಪೊಯ್ಯಲ್ (ಮಲ್ಲಾಂ. ೬-೬೧). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಶಕ (ನಾ). - ಪಟ್ಟಿಶ: 'ಯುಪ್ಪಿ: ಪಟ್ಟಿಶಕ: . . . ಚಕ್ರಂ - ಇವು ಮೊದಲಾಗುವು ಕೆಯ್ಯುಗಳ ಭೇದಂಗಳ' (ಹಲಾಯು. ೬೮-೬೨೨). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಸ್ಸ, ಪಟ್ಟಿಸ್ಸ, ಪಟ್ಟಿಸು (ನಾ). ಮಲ್ಲಗಾಳಗದ ಒಂದು ನರಶೆ; ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಟ್ಟಿಸು: ಪಟ್ಟಿಸವೆಂಬ ದಿನ್ನಣೆ ಕೃಷ್ಣಂ ಗೆಲ್ಲು ಪಿಂಗಾಲ್ಪಣಂ ಪಿಡಿವಾರ್ಧತ್ತಿ ನಿಶಾಟಿನಂ ತಿರಿಪೆ (ಜಗದಿ. ೬-೬೯); ಡೊಕ್ಕರೆ ಚಡಿಕೆ ತುಳಾಡಿ ಪೊಟ್ಟಿಮುಡುಹಂ ಮುಹಡಂ ದಣುವಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಸಂ ಎಂದು ಮಲ್ಲಮಾತಂ ಮಾಡಿ ಪೊಡೆನಟ್ಟಿ ಕುಳ್ಳಿದ್ ಜಗಜಟ್ಟಿ ಗಳ ಗೊಂದಣಂ (ಅನಂಪು. ೨-೨೬); ಪಟ್ಟಿಸದಿಂದಂ ಪ್ರತಿಮಲ್ಲನಂ ಕೆಡದುನೆಂ (ಬಾಧಪು. ೧೬-೧೯); ಡೊಕ್ಕರೆ ಬಾಹುಸೀಸಕ ಪಟ್ಟಿಸ ಮೊದಲಿಕ್ಕಿ ದಿನ್ನಣಿ ದೆಣಗಿದರು (ಸೂಬಸೋ. ೬-೪೨); ಹರಿ ಚಾಣೂರ ನೊಡನಗ್ಗೊಳಿ ಕಾದುತೆ ಪಟ್ಟಿಸದ ಸಂಚಳತೆಯಲಿ ಕಾಲ್ಪಿದಿದು ಕೆಡಹಿದ ನಂತರಾಳದಲಿ (ಅಕ್ಕಾಚ. ೬-೬೮). ಪಟ್ಟಿಸ್ಸ: ಪಿನ್ನಲೆಯಿಂದೊಡವಿ ಬಂದು ಡೊಕ್ಕರವಾಯ್ದು ಪಟ್ಟಿಸ ನಾಗಬಂಧಾದಿ ಬಂಧಗಳಿಂದ . . . ಪೋರುತಿಪ್ಪಾಡಿ (ಕಗವಿ. ೬೯ ವಿಷ್ಣು ಪೂರಾಣಂ); ಪದಿನಾಜುಸಾಸಿರಾಳ್ಳಳ ಕೆಯ್ಯೋಳೆಬ್ಬ ಕುಂತಂಗಳಂ ಜಂತೆಗಳಂ . . . ಪ್ರಾಸ ಪಟ್ಟಿಸಂಗಳಂ . . . ಪಾಸುವಲಗೆಗಳಂ ಅಳವಡಿಸಿ (ಚಕ್ರಂ. ೫೪-೧೫). ಪಟ್ಟಿಸು: ಸಂದ ಕೊಕ್ಕನ ಗುಂಡು ಗೋಣೆಯು ವಿಂದೆಪಟ್ಟಿಸು ಚೇಣಪಟ್ಟಿಸುವೆಂದಿನಿಪ ವಿಂದಾಣದಲಿ ಕಾದಿದರು ಜಟ್ಟಿಗಳು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೨೨-೭೨).

[ದೇ. ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿಸ, ಪಟ್ಟಿಸ]

ಪಟ್ಟಿಸ್ಸ (ನಾ). - ಪಟ್ಟಿಶ: ಅತಿ ಪರಶು ಪಟ್ಟಿಸ ಮುಸುಂಡಿ ಪ್ರಸರ ಧಾರಾಪಾತದಲಿ ಮೈ ಬಸಿಯ ರಕುತದ ಸಾರ ಸಾಲಿಡೆ ಬಲದೊಳೊಳ ಹೊಕ್ಕ (ಕುನ್ಯಾದೊ. ೧೫-೬೬); ಇಟ್ಟಿಯಿಂದಿಜಾ ಶೂಲದಿಂದಿಡು ಮೆಟ್ಟಿ ಮುಂದೈತಪ್ಪ ಕಪಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಸದಲಿಡು (ಕಾಂ. ೩೨-೨೨); ಅಯುಧಾವಳಿಗಡ್ಡವು . . . ಸುರಿಗೆ ಕರಾಚೊರಿ ಕಡಿಕಲೆ ಪಟ್ಟಿಸ ಪರಶು ಕೊಡಲಿ ಶಕ್ತಿ ಡಾಣೆ (ಭರಣ. ೨೦-೧೩೪). [ಸಂ.]

ಪಟ್ಟಿಸಭಂಡಾರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರಗಳ ಭಂಡಾರ: ಎನ್ನ ಮಾಡ ಮೆನ್ನ ಪೊಬಲ್ . . . ಸುನರ್ವಭಂಡಾರಂ ಪಟ್ಟಿಸಭಂಡಾರಮಂದಿವ ಟೋಳ್ ಮೋಹಿಸಿದ ಬುದ್ಧಿಯನೊಡೆಯನಾಗಿಯಾಕಾಧ್ಯಾನದಿಂ ಸತ್ತು (ಪದ್ಯಾಂ. ೧೪೦-೨೨); ರತ್ನತ್ರಯದ ಬಂಡಾರಮಂ ತೆಜವಂತೆ ಪಟ್ಟಿಸಭಂಡಾರ X X X ಸಮ್ಯಗ್ವ್ರತಂಗಳುವುಂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಂತೆ ವಿಚಕ್ರ ವಸ್ತ್ರಂಗಳಂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೮೬ ಪ); ಸಾರಂ ಸಮಸ್ತ ವಸುಧಾಧಾರಂ ಚಾಳುಕ್ಕಚಕ್ರಗಜಯನಿಧಿಭಂಡಾರದ ಮನೆ ಪಟ್ಟಿಸ ಭಂಡಾರಮಿದೇಸುವುದು ಲೊಕ್ಕಿಗುಂಡಿಗ್ರಾಮಂ (ಎಳ. XV, ೩೫೫-೬೪; 1098); ಪಡೆಗ್ಗಂಶಜರ್ಕಳುಂ . . . ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಯೋಗ್ಯಮಪ್ಪ ಪಟ್ಟಿಸ ಭಂಡಾರಮಂ ಕೊಂಡು ಮಗುಬ್ಬು ಬಪ್ಪಾಗಳ್ (ಬಂಪು. ೧೧-೫೦ ಪ).

[ಪಟ್ಟಿಸ್ಸ (IP < ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ ವಾಸಸ್) + ಭಂಡಾರ]

ಪಟ್ಟಿಹಾಕು (ಕ್ರ). ೧. ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡು; ಯಾದಿ ತಯಾರಿಸು: ಬರಿಯ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನೇ ಪಟ್ಟಿಹಾಕುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೊರಟವರು ಕೂಡ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯದಂತಾಯಿತು (ಭಾಷ್ಯಾಂ. ೯). ೨. ಸಾರ್ವಜನಿಕಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತಲಾ ಇಷ್ಟೆಂದು

ನಿಗದಿ ಮಾಡಿದ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡು ; ವರ್ಗಣೆ ಕೊಡು ; ಚಂದಾ ಕೊಡು : ಜನರು ಪಟ್ಟಿ ಹಾಕಿ ಹಣ ಕೊಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು ಈ ಕುಟುಂಬದ ಚರಿತಾರ್ಥಕ್ಕೆ (ಸೇನಾಪ. ೨).

[ಪಟ್ಟಿ₂ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಪಟ್ಟಿ ಹೊಂಬುಟ್ಟು 'ಪಟ್ಟಿಪೊಂಬುಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ಹೊಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಸಿಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಎರಡು ಮಗ್ಗುಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಯುವಂತೆ ಕುಂಟೆ ಹೊಡೆ; ಎಡೆಕುಂಟೆ ಹೊಡೆ: ಹೋಳ ಪಟ್ಟಿ ಹೊಡೆಯಲು ಬಂತು (ರೂಢಿ).

[ಪಟ್ಟಿ₁ + ಹೊಡೆ (< ಪೊಡೆ)]

ಪಟ್ಟು₁ 'ಪಡು' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟು₂ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಹಿಡಿತ; ಬಿಗಿತ : ಪಕ್ಷಿಯ ನುಡಿಗೆ ದಮಯಂತಿಯು ಅಶ್ವಯುಜಂಪಟ್ಟು ಪಕ್ಷಿಯ ಮುದ್ದಾಡಿ ತಾನು ಹಿಡಿದಂತಾ ಪಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ತೊಡೆಯ ಮೇಲೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಯೇನೆನುತಿರ್ವಾಳು (ಯಜು. ೨೩); "ಅಪ್ಪಿಪ್ಪು ಹಣವಲ್ಲ ನನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರೋದು . . . ಇನ್ನೊಂದಷ್ಟು ಖರ್ಚಿನ ಬಾಬಿತ್ತು" — ಪ್ರಾಣೀಶಾಖಾರ್ಯರು ಅವನ ಪಟ್ಟಿನಿಂದ ಪಟ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಎಂದರು (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೨೫); ಗ್ರೀಕ್ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಾ ದರೋ ಬಾಹ್ಯರೂಪ ಮುಖ್ಯ; ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಂತೆ ಅವು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲ (ಭಾರತ. ೫೧೮). ೨. ಚಲ; ನಿರ್ಧಾರ : ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಇಳಿಮಾಸೆ ಹಿಡಿದ ಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡದ ಒಡೆಯತನಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದವು (ರೂಪಸ. ೩). ೩. ಹೆಣೆ; ನೋಡುತ್ತನ : ಯಾರು ಎಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿವಾದ ಹೇಳಿದರೂ ಅವಳು ತನ್ನ ಪಟ್ಟನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೪. ನೋವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಗಾಯ, ಊತ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮೇಲೆ ಲೇಪಿಸುವ ಔಷಧಿದ್ರವ್ಯ : ಕೆಲವು ಪ್ರತಿವೀರರು . . . ಬಾಣಗಳಿಂದ ಜಝೂರತ ಗಾತ್ರರಾಗಿ ಅರ್ತಿಯನ್ನು ಪಟ್ಟು ಮಾಡತಕ್ಕಂಥಾದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದರು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೫). ೫. ಹೊಂದಾಣಿಕೆ; ಸುಸಂಬಂಧ : ನತ್ತಿ ಮಾತಾಡುವವನ ಮಾತು ಸುತ್ತಿ ತೊಳಲಿದರೆ ಪಟ್ಟು ಅದೀತೇ ? (ಗಾಡ). ೬. ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದು; ಖಾತ್ರಿ; ಸ್ಪಷ್ಟ. ೭. ಚರ್ಮ ಮರಗಟ್ಟಿ ದಪ್ಪವಾಗುವಿಕೆ; ದಡ್ಡುಗಟ್ಟುವಿಕೆ; ಜಡ್ಡುಗಟ್ಟುವಿಕೆ : 'ಪಟ್ಟುಗಟ್ಟು' ಪರಾ. ೮. ಖಡ್ಗಯುದ್ಧ ಹಾಗೂ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿಯ ವರಸೆ, — ಹಿಡಿತ, — ಪೇಜು : ಪಟ್ಟುವ ತಡೆವಣಿ ವಸಿಯಂ ಮುಟ್ಟುವ ಮುಸೆಗೆಯ್ಯ . . . ಬಹುವಿಧ ಭಣಿತೆಯ ಪಟ್ಟುಗಳೋರಣೆ ಸೆಳವೆದರೆ ದಿನ್ನಣಿದಿ (ಕಳಸ. ೩-೪೦); ಈ ಇಷ್ಟು ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ಗರದಿಯಲ್ಲಿ ಜಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಪಟ್ಟುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೋರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ? (ಸಮಾಲೋ. ೧೬೫); ಇಬ್ಬರೂ ಸಮರ್ಥರಾದ ಜಟ್ಟಿಗಳು. ಯಾರೂ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕರು (೦೨೫೦. ೨೩); ಜಟ್ಟಿ ಬಿದ್ದರೂ ಅದೊಂದು ಪಟ್ಟು (ಗಾಡ). ೯. ಬಣ; ಪಂಗಡ; ಪಕ್ಷ : ಪಟ್ಟುಶಬ್ದ. ಪಕ್ಷವಚನ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). 'ಗೌಡಪಟ್ಟು', 'ಪಟ್ಟುಕ' ಪರಾ. ೧೦. ಮೆಚ್ಚು; ಮೆಚ್ಚಿಕೆ : ಪಟ್ಟಿನಂ ತೊಟ್ಟು ತೊಡಸಂ ಕಮ್ಮರೆಯುಣಿಟ್ಟು ಒಟ್ಟಿನಂ ಪೆಣ್ಣಳೆಯಾಯ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೧೫೦-೩೨೮). ೧೧. (ಕರಾ) ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತು. ೧೨. [ಸಂಗೀತ] ಆಯಾಯ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಹೊರಡಿಸಲು ಕೊಳಲಿನಲ್ಲಿ ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಕಾಲುಭಾಗ, ಅರ್ಧಭಾಗ, ಮುಕ್ಕಾಲುಭಾಗ ಅಥವಾ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ. ೧೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಲೇಪನದ್ರವ್ಯ (?) : ನಿಂದು ದಳಿಂಬುನುಟ್ಟುಂ ಚಂದನಮಂ ಪೂಸಿ ನೆರೆಯ ಪಟ್ಟಿನ ಬೊಟ್ಟಿಟ್ಟುಂ

ನವಕುಸುಮದಾಕೃತದಿಂದಂ ಬಾಸಿಂಗಮ ನಿಖರಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬುಕಂ (ಜಟ್ಟು. ೯-೨೫).

ಪಟ್ಟಾಗಿ = ೧. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ; ದೃಢಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಿ : ಇಬ್ಬರೂ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಕುಳಿತು ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು (ಅಲಹೂ. ೭೭); ಆ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಕೆರೆಯ ಮುಂಗಟ್ಟನ್ನು ಅಗೆದರೆಂದು (ಕಥಾಮಂ. iv, ೮). ೨. ಎಡೆಬಿಡದೆ; ಒಂದೇ ಸಮನೆ : ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಜ್ವರ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಮಲಗಿಸಿತು (ಅಲಹೂ. ೧೫೪). ೩. ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ; ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಗಡದ್ದಾಗಿ : ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟಾಗಿ ಹೊಡೆದರು (ಪ್ರವಾ. 11, ೨೧೭); ಪಟ್ಟಾಗಿ ಅವಲಕ್ಕಿ ಮೊಸರು ತಿಂದ ವೆಂಕಮ್ಮ . . . ಮಲಗಿದರು (ಪಕ್ಷಸ. ೨೩೨). ಪಟ್ಟಾಗು = ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ತಿಳಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು; ಖಾತ್ರಿಯಾಗು : ಈಗ್ಗೆ ನಿನಗೆ ಸೀತಾರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪುಟ್ಟು ಪಟ್ಟಾದುದೇ ? (ಅದ್ಭುತ. ೩೨-೪). ಪಟ್ಟಿನಾಟ = ಇಸ್ವೀಟಾಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಇಸ್ವೀಟಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಟ ಆಡುವಿರಿ ? ಪರೇಲೋ ? ಪಟ್ಟಿನಾಟವೋ ? (ರೂಢಿ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟು; ತುಳು. ಪಟ್ಟು; ತೆಲು. ಪಟ್ಟು]

ಪಟ್ಟು₃ (ನಾ). ೧. ಸಲ; ಸರದಿ; ಬಾರಿ : ಈ ವಸಂತಕಂ ಪಲವುಂ ಪಟ್ಟುರಿದ ಭೈರೂಪದ ಪಳೆಕುಂಬಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯು ಮರ್ಚರವೇಬ್ಬುಂ (ಚಳವಿ. ೩-೨೩೫ ವ); ಕೆಲವರಿಗೆ ಒಂದೇ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಉಜ್ಜಿಯಿನೇ ಪಟ್ಟಿಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಷ್ಟ (ಹುಟ್ಟು. ೧೪೭). ೨. ಪಾಲು; ಮಡಿ : ಕಾಯಿಲೆಯ ನಷ್ಟ ಕೊಡಗಿದ ಲಾಭ ಮೂರು ಪಟ್ಟು (ನಿಲಮು. ೮೩-೧೪); ಬೀಜದ ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು ಬೆಳೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಕೃಷ್ಣ. ೭೨); ಸೂರ್ಯಗೋಲವು ಪೃಥ್ವಿಗಿಂತ ಸುಮಾರು ೧೭ ಲಕ್ಷ ಪಟ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವುದು (ಮುಂಬಯ. ೩-೫೯). 'ದುಪ್ಪಟ್ಟು' ಪರಾ.

ಪಟ್ಟು₄ (ನಾ). ೧. ಊರು; ಹಳ್ಳಿ : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣರಾಜಒಡೆಯರು ಹರವು ಮುಂತಾದ ಪಟ್ಟುಗಳ ಪಾಳೆಯಗಾರರನ್ನು ಕಳನಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದು ಆ 'ಶೃಂಗಾರಪಾರ' ಎಂಬ ದಿರುದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರು (ಬೆಟ್ಟ. ೨೪-೧೧). 'ಪಾಳೆಯಪಟ್ಟು' ಪರಾ. ೨. ನೆಲೆ; ಸ್ಥಳ; ಸ್ಥಾನ : ಕಟ್ಟಿ ತಿನ್ನೇನಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವು ಹುಟ್ಟಿತ್ತಿನೀಯಳೆಯು ನನಗಿಹ ಪಟ್ಟು ತೋರುವು ದಿಲ್ಲ (ಜನಭಾ. ೩೪-೪೬). 'ಪಟ್ಟುಟಾ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟು]

ಪಟ್ಟು₅ 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟುಕ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಲಿಯುವವನು; ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡುವವನು : ಪಟ್ಟುಕ — ಪಟ್ಟುಶಬ್ದ. ಪಕ್ಷವಚನ. ತತ್ಪರ್ವನ್ ಪಕ್ಷಪಾತೀತಿ ಯಾವತ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

[ಪಟ್ಟು₂ + -ಕ]

ಪಟ್ಟುಕಂಥೆ 'ಪಟ್ಟುಗಂಥೆ' ನೋ.

ಪಟ್ಟುಕಾಣ, ಹಟ್ಟಿಗಾಣ, (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೇಯುವವನು; ಪಟ್ಟಿಗಾರ : ಅಸುರದೊಳಂದ್ರಪಾಲದ ಕೂಸುಗಳಂ ಕಂಸ ನೊಗೆದನಹಯೋಳ್ತನೂಸನೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಕೆಂಪಿನ ಪಾಸಂ ಓದಿದೊಗೆವ ಪಟ್ಟುಕಾ[ಪಾಣಂ, ಟ್ಟಿಗಾ]ಜನ ತೊಡಿದ (ಅರ್ಧನೇ. ೩-೩೧). ಹಟ್ಟಿಗಾಣ : ಹಟ್ಟಿಗಾಣರ ಅಟ್ಟಿತ್ರಸರ, ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಷನ (ಪಾಚರಾ. ೬).

[ಪಟ್ಟು₅ (< ಪಟ್ಟಿ₂) + -ಕಾಣ]

ಪಟ್ಟುಗಂಥೆ, ಪಟ್ಟುಕಂಥೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಹೊದೆಯುವ ವಸ್ತ್ರ : ಒರ್ವಂ ವೀರಮಾಹೇಶ ಚಿನ್ನದಿಂ ಸನೆದ ಕಂಥೆಯು ಧರಿಸಲವರ ಕರವನಜ ಸಂಭವರು ಚಿನ್ನದ ಕಂಥೆಯಂಕವೆಂಬರು . . . ಪಟ್ಟುಗಂಥೆಯಂ

ಧರಿಸಿದಯ್ಯನ ಶಿಷ್ಯರಾ ಪಟ್ಟುಗಂಥೆ ಮಗಂ (ಗುರುಚಾ. ೩-೨೦).
ಪಟ್ಟುಕಂಥೆ : ಲಿಂಗಣಾಯಗಂ ಪುರಂಗಳ ಕೊಟ್ಟು ಚೆಲ್ವಿನ
ಕೊಡಂಗಳ ನೀವುತಂ ಪಟ್ಟುಕಂಥೆಯನಿತ್ತು (ಲಿಂಗಪು. ೩೬-೨೩).

[ಪಟ್ಟು_೨ (< ಪಟ್ಟು_೨) + ಕಂಥೆ]

ಪಟ್ಟುಗಟ್ಟು (ಕ್ರ). ದಡ್ಡು ಗಟ್ಟು ; ಜಡ್ಡು ಗಟ್ಟು : (೪).

[ಪಟ್ಟು_೨ + ಕಟ್ಟು_೧]

ಪಟ್ಟುಡೆ (ನಾ). ಪಟ್ಟೆವಸ್ತ್ರ ; ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಗಟ್ಟುಮಗುಟ್ಟುವ
ಗಟ್ಟುವಲ್ಲಿಯರ ಪಟ್ಟುಡೆಯೊಳ್ ಕಟ್ಟುವಡೆದುಂ . . . ಪಟ್ಟುಮಗುಟ್ಟುಂ
ಮೈದೋಜಲ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨-೨೦). [ಪಟ್ಟು_೨ (< ಪಟ್ಟು_೨) + ಉಡೆ_೨]

ಪಟ್ಟುದಲೆ (ನಾ). ಕೂದಲು ಉದುರಿ ಬೋಳಾಗಿರುವ ತಲೆ ;
ಬೋಳುದಲೆ : ಅನಂತವ ಸುಟ್ಟು ಕರಿ ಮಾಡಿ ಎಣ್ಣೆಯಿಂದಲಾದರೂ
ಜೇನುಕುಪ್ಪದಿಂದಲಾದರೂ ನೆಲಗುಳ್ಳದ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದಿಂದಲಾದರೂ
ಅರೆದು ಲೇಪನಂ ಮಾಡಿಸಲು ಹೇನೆ ಕೆರೆ, ಪಟ್ಟುದಲೆ ಎಂಬ ರೋಗಂಗಳು
ಶಮನವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. 11, ೧೪೬). [ಪಟ್ಟು_೨ (< ಪಟ್ಟು_೨) + ತಲೆ_೧]

ಪಟ್ಟುನೂಲು (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ದಾರ : ಕಾಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಬೊಂಬೆಯ
ಮೂಡಿ ಪಟ್ಟುನೂಲ ಸೂತ್ರವ ಹೂಡಿ ತೆರೆಯ ಮಹಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂದು
ಸೂತ್ರಕನು ಕುಡಿಸಿದ ಕುಣಿಯುತಿರ್ಪದಲ್ಲದೆ ಆ ಅಚೇತನಬೊಂಬೆ ತನ್ನ
ತಾನೆ ಕುಣಿವುದೆ ಆಯ್ಯಾ (ಅಮಂಡೇ. ೩೦೭-೯೧).

[ಪಟ್ಟು_೨ (< ಪಟ್ಟು_೨) + ನೂಲು_೨ (< ನೂಲ್_೨)]

ಪಟ್ಟುವಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಪಟ್ಟುಡೆ : ಸಿಂಹಕನ್ಯಸಂ ಕಟ್ಟಿರಸರೊಡನೆಮಗೆ
ವ್ಯಾಕನೇಕೆಂದು . . . ಪಟ್ಟುವಸ್ತ್ರಗಳ ಗಣ ಹಯ ಮುಖ್ಯವಸ್ತ್ರಗಳ
ಕೊಟ್ಟುಡನೆ . . . ತಿರುಗಿದಂ ಧರ್ಮವತಿಗೆ (ಭಾವಚಂ. ೫-೨೧) ;
ವಾರಹಾಸಿ ಹಸ್ತಿನಾಪತಿ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಂದ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟುವಸ್ತ್ರ
ಸೀತಾಂಬರಗಳೂ, ಕುದುರೆ, ಒಂಟಿ, ಅನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇರಿ ಹೇರಿ
ಬಂದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೦) ; 'ಮಸ್ತಿನಾಗಳು' ಎಂಬ ನವುರಾದ ವಸ್ತ್ರ
ಗಳೂ ಪಟ್ಟುವಸ್ತ್ರಗಳೂ . . . ಹಿಂದೂದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲದಿಂದ
ತಯಾರಾಗುತ್ತಲಿವೆ (ಭೂಗೋಳ. ೩೯). [ಪಟ್ಟು_೨ (< ಪಟ್ಟು_೨) + ವಸ್ತ್ರ]

ಪಟ್ಟುಹ 'ಪಟ್ಟಿಯು' ನೋ.

ಪಟ್ಟುಹಾಕು (ಕ್ರ). ೧. ಉತ, ನೋವುಗಳಿರುವ ಜಾಗಕ್ಕೆ
ಜಿಪ್ಪು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಲೇಪಿಸು, - ಬಳಿ, - ಸವರು :
ಬಳ್ಳಮ್ಮನಿಗೆ ಅಮೇಲೆ ನೋರೆಹಾಲು ಪಟ್ಟು ಹಾಕಿ, ಕಣ್ಣಿಗೆ ಅಂಜನ
ಹಚ್ಚಿದವು (ಅಪಾಧಾ. ೧೪). ೨. (ಕುಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ) ಪಟ್ಟನ್ನು
ಪ್ರಯೋಗಿಸು, - ವರಸೆಯನ್ನು ಹಾಕು : ನಮ್ಮೊಂನ ಜಟ್ಟಿಯು
ಪಟ್ಟು ಹಾಕಿ ಒಂದೇ ಸಾರಿಗೆ ಎದುರಾಳಿಯನ್ನು ನೀಳಿಸಿದನು (ರೂಢಿ).

[ಪಟ್ಟು_೨ + ಹಾಕು (< ಪಾಯ್ಕು)]

ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿ (ಕ್ರ). ೧. ನಿರ್ಧರಿಸು ; ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡು :
"ನಾನಂತು ಸತಿಯಾಗುವುದು ಖಂಡಿತ. ಇದೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೇ
ನಿಧರೂ ಹೇಳು" ಎಂದು ಅತ್ತಿ ಮುಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದಳು (ವಾಣಿ. ೧೫೬) ; ಆ ಇನ್ನಾಸ್ತೆ ಕೈರು ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತು ನಿನ್ನೆಯ ದಿನದ ಲೆಕ್ಕ
ಮುಗಿಸಿ ಕ್ಯಾಪ್ ಪ್ಯೂಡ್ಯೂನ್ ಮಾಡು ಅಂದಿದ್ದರೆ ಏನು ಮಾಡ
ಬೇಕೆತ್ತೋ ದೇವರೇ ಬಲ್ಲ (ನುರಳ. ೧೫೬). ೨. ಹುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿ ;
ಮೊಂಡುತನ ಮಾಡು : ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಷಯ ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದ
ರೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮ ಬಂದರೂ ಅವರನ್ನಲುಗಿಬಾರ (ಪುನಃ. ೨೯೫).
೩. = ಪಟ್ಟುಹಾಕು ೨ : ಬೇರೆಯ ಊರಿನಿಂದ ಬಂದ ಆ ಪೈಲ್ಯಾಸನು
ಪಟ್ಟು ಹಿಡಿದು ಅವನನ್ನು ಉರುಳಿಸಿದನು (ರೂಢಿ).

[ಪಟ್ಟು_೨ + ಹಿಡಿ (< ಹಿಡಿ)]

ಪಟ್ಟುಬಾ (ಕ್ರ). ನೆಲೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗು ; ಆಶ್ರಯ ತಪ್ಪು :
ಪಟ್ಟುಬಾಡು ಸಂಚರಿಸ ಬಾಳೆಯಂ . . . ಬಣ್ಣ ಸಲ್ ನೆಜೆಸರಾರ್
(ಶ್ರೀರಾಮ. ೩-೨೩). [ಪಟ್ಟು_೨ + ಬಾ]

ಪಟ್ಟು (ನಾ). ೧. (ಅಡಕೆ, ಬಾಳೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ತೊಗಟೆ, -
ತಿಗುಡು, - ಸಿಪ್ಪೆ : ಕಾಯ ಸುಕ್ಕದಂತೆ ಅಡಕೆ ಬಾಳೆಯ ಪಟ್ಟಿಯಂ
ತುಂದಿ ಸಂಭಾರವುದುರದಂದದೊಳು ನಾರ [ಸು] ಪಟ್ಟಿಯಂ ಸುತ್ತಿದುದನು
ದಕಬೋನ ನೆಲಹಿನೊಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಸನಾಗಿ ಒಲೆಯಂ ಮಾಳ್ಪಡು
(ಸೂಶಾ. ೫-೨೫). 'ಬಾಳೆಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೩. ಅಡಕೆಯ ಹಾಳೆ :
ಹಳ್ಳಿಯ ಜನ ಅಡಕೆಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. 11 ತಮಿ. ಪಟ್ಟು ; ಮಲ. ತೆಲು. ಪಟ್ಟ]

ಪಟ್ಟು 'ಪಟ್ಟಿಯು' ನೋ.

ಪಟ್ಟು (ನಾ). ೧. (ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ) ಅಗಲ
ಕೆರಿದಾಗಿದ್ದು ಉದ್ದವಾಗಿರುವ ಕಾಗದ, ಬಟ್ಟೆ, ರೇಷ್ಮೆ, ಚರ್ಮ,
ಲೋಹ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪಟ್ಟು : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಪುಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟಿ
ಗಳ ಮೇಲೆ ಬಳಸಿದ ಮೇಳವಣ್ಣಿಗೆಯ ಚೌಕದ ವಿಳಾಸದ ಕಥಾಯಿಯು
ಸುಚ್ಛವಿಯನೀವ ಪಟ್ಟಿಯ ಪಟ್ಟಿಗಳ . . . ಬೆರೆತವಳು ಮಂಟಪ
ದೊಳಗಂ ಪೊಡಗಂ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀನೆ (ಗಿ೦ಕ. ೧೦-೨೮) ; ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಬೋಡಗಳಿಂದ ಜಡುಜಲ್ಲಿಗಳಿಂದ ಪಟ್ಟಿಗಳ ಪಲ್ಲವಕೋಟಿಗಳಿಂದಾ ಗಿರಿದುರ್ಗ
ದಲ್ಲಿ ಶೂಲಗಳು ಮೆಚಿದುವು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೧-೧೩) ; ಕೊರಳಿಗೆ ಉಣ್ಣೆಯು
ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ, ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಪೇಟವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಧರಿಸಿ . . .
ಮಹಾಸಭೆಯನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ನಿಂತೆ (ನಂಟರು. ೩೯). 'ಪಟ್ಟಿಮಂಚ',
'ಬಿರುದುಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೨. ಗೆರೆ ; ರೇಪೆ : ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ವಿಶಾಲಗಳಾದ ಶುಭ್ರವರ್ಣಗಳಾದ ಪಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಕುದುರೆಯು
. . . ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ಪಡೆದಿರುವದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೧-೧೮) ; ಹೆದ್ದಾರಿ
ಯೊಳು ಮರವಿದ್ದರೆ ಕಡೆಮರು ಸೊಪ್ಪಿಗೆ ಸೌದೆಗೆ ಜನರು ಬೆಳ್ಳನೆ ಕಪ್ಪನೆ
ಪಟ್ಟಿಯನೇವರೂ ಬಣ್ಣದ ಚೀಟಿ ಹಚ್ಚುವರು (ಇಂಜಾಪ. ೧೧೫-೬೩).
೩. ನಾಯಿ, ಕುದುರೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕೊರಳಿಗೆ ಅಥವಾ
ನಡುವಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಬಟ್ಟೆಯ ಅಥವಾ ಚರ್ಮದ ಪಟ್ಟಿ ; ಕಟ್ಟು
ಪಟ್ಟು : ಕಟ್ಟಿದ ಪಂಚವಣ್ಣಿಗೆಯ ಪಟ್ಟಿಯ ತೊಂಗಲೊಳಂದ್ರ ಚಾಪಮಂ
ಪುಟ್ಟಿಸಿ . . . ಮೇರೆದಪ್ಪ ಕವಿತಂದುದು ರೌದ್ರರಸಂ ರಣೋರ್ವಿಯೊಳ್
(ಸಂರಾಮ. ೧೩-೫೯) ; ಮೇಲುತರದ ಪಟ್ಟಿ ವರಸೂವು ಸಕಲಾತಿ ಜೂಲು
ಗಳಿಂದ ರಂಜಿಸುವ ಕಾಲುನೇಗದ ಕುನಿದಿದ ಕಿರಾತರು ಸಾಲಿಟ್ಟು ನಡೆದ
ರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ನೋಹ. ೧೯-೧೦). ೪. ನಡುಪಟ್ಟಿ ; ಸೊಂಟಪಟ್ಟಿ ;
ಡಾಬು. ೫. ಜಮೀನಿನ ಒಂದು ತುಂಡು, - ಸೀಳು. ೬. ಚಕ್ರದ
ಸುತ್ತಲಿರುವ ಕಟ್ಟಿಣದ ಹೊರವಲಯ, - ಪರಿಧಿ ; ನೇಮಿ :
ಎತ್ತಾನೆ ತರಿಯು ಪಟ್ಟಿಯ ದಿಗಿಯು ಕಟ್ಟಾನೆ ನಮ್ಮ ಕಳುಹಯ್ಯ
ಕಣ್ಣೀರು ಇಟ್ಟಾಡುತೀದ ಮನದಲ್ಲಿ (ಪುಳ. ೧೧೬). ೭. ರೇಷ್ಮೆ ;
ಕೌಶೇಯ : ತರತರದ ಶೃಂಗಾರಕೋರಣ ಸುರುಟಿ ಪಟ್ಟಿಯ ಮೇಲು
ಗಟ್ಟಿನ ವಿರಚಿತಾಮಳ ಚಕ್ರಭಿತ್ತಿಯ ಮದುವೆ ಮಂಟಪದ (ಕಾಶಾ. ೨-೫೮) ; ವಾಣಿಯ ಧವನಂಬ ವ್ಯವಹಾರ ಪಟ್ಟಿಯ ಗೋಣಿಯೊಳ್
ತುಂದಿದ ರತ್ನ ಒಣಿಯೊಳ್ ಚೆಲ್ಲಿದಂತಿದೆ ನಿನ್ನ ಕೃತಿಯೆಂಬ ಮಾಣಿಕ
ಮನ್ನನೋನಾಥ (ನೋಹ. ೧-೩೪) ; ಒಡನುಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಯ ಚೆಲ್ಲಣ
ಮೋಹನವೆಡೆ ಪದಕ ಪೈಣಿಯ ಕಡುಸೊಬಗಿನ ಬಲ್ಲೆಟದ ಸುಕುಮಾರ
ನಡೆದನು ಸುಖರ ಮೇಳದಲಿ (ಕಂನವಿ. ೧೦-೨೧) ; ಒಳ್ಳೆಯದಾದ ಒಂದು
ಪಟ್ಟಿಯ ಕಣವನ್ನು ತರಿಸಿ . . . ಕೊಟ್ಟನು (ಕವಿಕ. ೫೫). ೮. ರೇಷ್ಮೆಯ
ವಸ್ತ್ರ, ಸೀರೆ ಮುಂತಾದುವು : "ಕ್ಯಾಮಮನಲಾ ಸುತಕಾಪಳಿ
ದುಕೂಲಮನೆ ಪಟ್ಟಿ" (ಮಂಗಲಾ. ೧೦೧-೨೬) ; ಸಾಹಿಯಾಣದ ಚೀನದ

ಧವಳಪಟ್ಟದ ಹೊಂಗದ ದೇವಾಂಗದ ಸಕಳಪಟ್ಟಗಳನೆ ಮೆಟ್ಟುವೆಡೆ
ಗೊಳಿಲ್ಲಂ . . . ಸೂಸಿದಾಗಳಾ (ಅಮೃ. ೪-೩೪ ವ); ಬೋನಮನೊಡೆದು
ಹಲ್ಲಿಯ ಮಾಡುವ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಪಡಾದು ಚಂಡಂ ಮಾಡುವ ಕಟ್ಟಿಗ್ಗೆ
ರಂತೆ ಶಾಶ್ವತಮಲ್ಲದ ಶರೀರಮಂ ಪಿಡಿದು ರತ್ನತ್ರಯಂಗಳಂ ಕಿಡಿಸುವುದು
(ಧರ್ಮಸ್ಮ. ೯-೧೬೨); ಪುದಿದುವ್ಯಚಿತ್ರದಿಂದೊಪ್ಪುವ ಪಟ್ಟಿಯಂ
ಪದಪಿನಂ ಸತಿಗಿತ್ತು (ದಶಕು. ೪-೧೦೮); ಕರಿಯ ಪಟ್ಟಿಯನುಟ್ಟು ಕಣ್ಣೆ
ಕಾಡಿಗೆಯಿಟ್ಟು . . . ಬರುವಳೋ ಮಾಯೆಯೆಂಬಂತೆ ಕಳ್ಳೆಯಾದೇಂ
ಕವಿದುಡೋ ಭೂತಳವನು (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೨-೩೧); ಪಟ್ಟಿ ಉಟ್ಟಾರೇನು
ಮುತ್ತು ಕೊಟ್ಟಾರೇನು ಹೊಟ್ಟೆಲಿ ಒಂದು ಫಲವಿಲ್ಲ (ಪಳ್ಳಿಯ. ೧೧೭).
೯. ರಾಜಶಾಸನ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಉಪ
ಯೋಗಿಸುವ ಲೋಹ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಪಟ್ಟಿಕೆ, -ಫಲಕ :
ಕಟ್ಟಿಯೋ ಹರಸೇನೆ ನಡೆವಾ ಬಟ್ಟಿಯೋ ರಾಘವನ ವೀರದ ಪಟ್ಟಿಯೋ
ಎನಲೊಪ್ಪಿತಿದ್ದು ಜನದ ಕಣು ಮನಕೆ (ಕಾಂ. ೧೬-೨೭).
೧೦. ಒಂದು ಜಮೀನಿನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆ, ಸ್ವಾಮಿತ್ವ,
ಕಂದಾಯ ಮುಂತಾದ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಸರ್ಕಾರಿ
ಪತ್ರ, - ಅಧಿಕೃತ ದಾಖಲು ; ಸನ್ಮದು : ಮೂಜಡಿ ಮಣಿಗೆ ಆಯು
ಹೊನ್ನ ಕೆತ್ತು . . . ಪಟ್ಟಿಯ ಕೊಟ್ಟು ಮತ್ತೂರಗೂಡಿ ಹದಿಯು
ಬೇಡಿದೆ ನಾ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ನೀ ಕೊಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿ ನಮ್ಮ ನಟ್ಟಿನಡುಮನೆಯ
ದದುಕಾಲ ನೆಲಹಿನ್ನೆಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಯದೆ (ಸರ್ವಜ. ೧೦೪-೫೬೪); ಕಳಸಾಪುರದ
ಸೂರಪ್ಪಗಳ ಪಟ್ಟಿಯ ಪೊಳಗೆ ಬಿನಕನ ದಂಡಿಯದ ದೀಪವರಿ ೪೭ ದ
ವ್ರಿತ್ತಿ ೧ (ಸಾಹಿ. IX-II, ೪೩೬-೨೦; 1412); ಗ್ರಾಮದ ಸರ್ವೆಂಬರು
ಒಂದು ಒಬ್ಬನ ಹೆಸರಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಯಿರುತ್ತಾ ದಾಖಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಒಳಅನುಭವ
ದಾರರು ಅನೇಕಮಂದಿಯಿರುತ್ತಾರೆ (ಭೂಮಿ. ೩೬). ೧೧. ಕ್ರಯ,
ದಾನ, ಗುತ್ತಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದಾಖಲುಪತ್ರ ;
ಪರವಾನಗಿ ಪತ್ರ : ನಮ್ಮ ಹೆಸರಲ್ಲೂ ನೀವು ಮಾಡಿದ ಸೋಮ
ಶೇಖರಪುರದ ಅಗ್ರಾಹಾರದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಗೆ ನೀವು ಬರಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿ
ಪ್ರಮಾಣ (ಎಕ. VII, ೩ನೋ. ೪೧-೩೦; 1668); ನಮ್ಮ ಸಂತಾನ
ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಮುಂತಾಗಿ ಪಾರಂಪರಿಯಾಗಿ ಸುಖದಿಂದ ಬಾಡ್ತಾ
ಬಹರೆಯೆಂದು ಬರಸಿಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಯಧಾರೆ ಪಟ್ಟಿ (ಎಕ. VI, ಮೂಡಗ.
೪೩-೧೬; 1753); ಗುತ್ತಿಗೆ ನೇಮಕಾ ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟಿ ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟು
ಯಿದ್ದದ್ದರಿನ್ನೂ ಯಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು . . . ವರುಸಂಪ್ರತಿಯಲೂ
ಪಟ್ಟಿ ಮೇರೆಗೆ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಸಲಕತ್ತ್ ಹಣವನ್ನು ಸಮ್ಮಾಯಾಮಾಡಿ
ಕೊಡುತ್ತಾ ಬಂದು (ಮೈ. ೧೯೩೯, ೯೪-೧೫; 1813). 'ದಾಸಪಟ್ಟಿ',
'ನೆತ್ತರ್ಪಟ್ಟಿ' ಪರಾ. ೧೨. ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಸಮತಲ.
೧೩. ಕರ ; ಸುಂಕ ; ತೆರಿಗೆ ; ಕಂದಾಯ : ನನ್ನ ಜಮೀನಿನ ಈ
ಸಾಲಿನ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ನಾನಿನ್ನೂ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಲ್ಲ (ರೂ. ೧). 'ಪಟ್ಟಿ
ಗಾಣಿಕೆ' ಪರಾ. ೧೪. ತಾಳೆ, ಅಡಕೆ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳ
ತೊಲೆ, -ದೂಲ : (೪). ೧೫. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಯಂತೆ
ಕೂದಲನ್ನು ತೆಗೆದ ಜಾಗ, -ಸ್ಥಳ : (೪).

ಪಟ್ಟಿಪಟ್ಟಾವಳಿ - ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟೆ, -ವಸ್ತ್ರ : ಸುರಂಗಿನ ಪಟ್ಟಿ
[ಪಾಂ. ಬೈ] ಪಟ್ಟಾವಳಿಯ ದಿಂಡುಗಳ . . . ಚಿತ್ರಾವಳಿಯ ಸತ್ತಿಗೆ
ಹೇಮಫುಟಿಸಂತಿಯೊಟ್ಟಿದರು (ಕುಧ್ಯಾ. ೫-೪೬); ಪಟ್ಟಿಪಟ್ಟಾವಳಿ
ಬೇಡಲಿಲ್ಲ ನಾನು ಎನ್ನ ಗುಟ್ಟು ಅಭಿಮಾನಗಳ ಕಾಯೊ ನೀನು (ಪುರಂದ.
೧-೩೬-೨). ಪಟ್ಟಿಪಾಪುಡೆಯ ಊಳಿಗ - ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ರೇಷ್ಮೆ
ಮುಂತಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿ ಒದಗಿಸಿ ಕೊಡುವ ಕೆಲಸ:
ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನದಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿಮಾಡಿದ ಊಳಿಗಳ

ವಿವರ . . . ಕುಂಜದ ಊಳಿಗ ಕೈಯಾಲುವಟ್ಟಿಗೆಯ ಊಳಿಗ
ಪಟ್ಟಿಪಾಪುಡೆಯ ಊಳಿಗ ವಿವರ (ಜಾಮಸಂ. ೪೫). ಪಟ್ಟಿಯ ದಟ್ಟು -
ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ, -ಫೋತ್ರ : ಮಲಯಜವಣ್ಣ ಪೊಂದೊಡಿಗೆ
ಪಟ್ಟಿಯ ದಟ್ಟು ಪಳೆಯ ಜಲ್ಲಣ . . . ಮೆಜಿಯ ಬಂದರಳವುಳ್ಳ
ಮೈಗಾಪಲವರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೩೭). ಪಟ್ಟಿಯ ದಾರ - ಭೂಮಿಯ
ಒಡೆತನದ ದಾಖಲುಪತ್ರವುಳ್ಳವನು ; ಜಮೀನಿನ ಒಡೆಯ, -
ಅಧಿಕಾರಿ : ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕಂ . . . ಸೀಮೆಗಳಂ ಸಾಧಿಸಿ ತತ್ತಟ್ಟಿ
ಯದಾರಕಳೆಂ ಪಣಮಣಿದಂಗೆೊಂಡು . . . ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಶೋಧಿಸ
ಪರಸ್ಪರಣಂಗಳಂರಚನೆಗೈಸಿದನು (ಕಳಸ. ೫-೩೯). ಪಟ್ಟಿಯ ಶಿಪಾಯಿ -
ನೌಕರಿಯ ಲಾಂಛನವಾಗಿ ಹೆಗಲಿನಿಂದ ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಅಡ್ಡ
ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಶಿಪಾಯಿ ; ಡವಾಲಿ : ಒಬ್ಬ ಪಟ್ಟಿಯ
ಶಿಪಾಯಿಯು ಬಂದು, ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು (ಜಯಂತ. ೨೩).
ಪಟ್ಟಿಯ ಹುಲಿ - ಮೈಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿಯ
ಹುಲಿ, -ವ್ಯಾಘ್ರ : ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿಯ ಹುಲಿಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುವವು
(ಬೆಟ್ಟಜೀ. ೧೯೩).

[ಸಂ. ಪಟ್ಟಿ. / ತಮಿ. ಪಟ್ಟಿ ; ಮಲ. ಪಟ್ಟಿ ; ತುಳು. ಪಟ್ಟಿ,
ಪಟಿ ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿ ; ಕೊಡ, ಕೋಲಾ. ಪಟ್ಟಿ ; ನಾಯ್ಕ.
ಕುಣ. ಪಟಿ ; ಪರ್ಜಿ. ಪಟ್ಟಿ ; ಕುರುಖ್. ಪಟ್ಟಾ]

ಪಟ್ಟಿ ಕಂಬಳಿ (ನಾ). ಉದ್ದ ಗೆರೆಗಳುಳ್ಳ ಕಂಬಳಿ : (೪).

[ಪಟ್ಟಿ + ಕಂಬಳಿ]

ಪಟ್ಟಿಕುಪ್ಪುಸ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ರವಿಕೆ : ಪಟ್ಟಿಶಾಲಿಯನುಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿ
ಕುಪ್ಪುಸ ತೊಟ್ಟು ಬಟ್ಟೆಮುತ್ತಿನ ತಿಲಕಟ್ಟಿ ಮದುವಳಿಗೆದಿಟ್ಟಿರಾರೂತಿ
ಬೆಳಗಿರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೩). [ಪಟ್ಟಿ + ಕುಪ್ಪುಸ (<ಕುಪ್ಪುಸ)]

ಪಟ್ಟಿ ಕೊಳಂಡೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಮೆತ್ತೆ, -ದಿಂಬು : ಆ ಏಸಿರಿಯಾ
ಪಟ್ಟಿಮಂಜದಾ ಅಂಡೆದುಪ್ಪುಟ ನಲ್ವಾಸಿನಾ ಪಟ್ಟಿ ಕೊಳಂಡೆಯಾ ಪುಷ್ಪದಾ
ಗಂಧವಾ ಸಿರಿಯ ಸುಖಾನುಭವಮನನ್ನಿಂಪು ಮುಣಿತಪೆನೋ ?
(ರಾಮಾಚ್ಯ. ೩೯-೨೬). [ಪಟ್ಟಿ + ಕೊಳಂಡೆ (<ಕಪ್ಪುಕೊಂಡೆ)]

ಪಟ್ಟಿ ಗಂಡೆಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕತ್ತಿ : ಅಸುರವ್ಯಾಕನನಿಲ್ಲ
ಪಟ್ಟಿಗಂಡೆಯದೊಳುಂ ತಣುಯಲೋಡಿಡರಾ (ಪ್ರಭುಪ. ೫-೩೯).

[ಪಟ್ಟಿ (<ಪಟ್ಟಿಯ) + ಗಂಡೆಯ (<ಗಂಡೆಯ)]

ಪಟ್ಟಿ ಗಾಣಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಈಚಲುಕಂದಾಯ
ಬಾಲದರಿಗೆ ಹೊರಾದಾಯ ಚರಾದಾಯ ಜೋಡಿ ಬೇಡಿಗೆ ಹುಲ್ಲ ಹಣ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೇಶನ ಶೂದ್ರವೇಶನ ಹತ್ತಿ ಪೊಂದು ಮಾರ್ಗಸುಂಕ
ದೇವರಾಯವಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಗಾಣಿಕೆ ಮುದ್ರೆಗಾಣಿಕೆ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ.
೬೩-೧೩೬೯; 1748); ಮಾರ್ಗಸುಂಕ ದೇವರಾಯವಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿಗಾಣಿಕೆ
ಚಿಲುನಾನ ಪೈರು ಮುಂತಾದ ಆ ಸಕಲಸ್ವಾಮ್ಯವು (ಬೆಟ್ಟಜೀ. ಪರಿ. ೨೪೦).

[ಪಟ್ಟಿ + ಗಾಣಿಕೆ (<ಗಾಣ್ಯ)]

ಪಟ್ಟಿ ಗಾರ 'ಪಟ್ಟಿ ಗಾಣ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ಗಾಣ, ಪಟ್ಟಿ ಗಾರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೇಯುವವನು ;
ರೇಷ್ಮೆ ನೇಕಾರ : ಶ್ರೀಣಿ - ಸಾಲಿಗ ಪಟ್ಟಿ ಗಾಣಂ ಮೊದಲಾಗೊಡೆಯ
ಸಮಯಿಗಳುಂ (ನೀತಿಮಾ. ೨೧-೧೩); ಅಸುರದೊಳಿಂಪ್ರಜಾಲದ ಕೂಸು
ಗಳಂ ಕಂಸನೊಗೆದನಣಿಯೊಳ್ಳಿತ್ತಸೂಸೆ ದಸಿದನೆಗೆ ಕೆಂಪಿನ ಪಾಸಂ ಪಿಡಿ
ದೊಗೆದ ಪಟ್ಟಿಗಾ[ಪಾಂ. ಬೈ ಕಾ]ಟನ ತೆಜದಿಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೭-೩೧).
ಪಟ್ಟಿ ಗಾರ : ಅಟಕರಿ, ಬಣ್ಣ ಗಾರ, ದೀಮಗ್ಗ, ದೇವಾಂಗ, ಜಾಡ,
ನಗಲಿಕ, ಪಟ್ಟಿ ಗಾರ, ಸಾಲಿ, ಸೇಣಿಯ (ಕುಳುಣ. ೧೭೩).

[ಪಟ್ಟಿ + -ಗಾಣ]

ಪಟ್ಟಿ ಜಲ್ಲಿ, ಪಟ್ಟಿ ರುಲ್ಲಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಕುಚ್ಚು, — ಗೊಂಡೆ : ಮುತ್ತಿನ ಸವಳದ ಲಂಬಣಗಳ ಬಲನೊತ್ತದಿಂದ ಪಟ್ಟಿ ಜ[ಪಾಣಂ. ರುಲ್ಲಿ] ಗಳ ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಚ್ಚುಗಳ ನೋಡರದಿಂದಿತ್ತುದು ಕಣ್ಣೆ ಕೌತುಕವ (ರಾಮ. ೭-೨೫). ಪಟ್ಟಿ ರುಲ್ಲಿ : ಹಲವು ದೀಪ್ತಿಯ ಪಟ್ಟಿ ರುಲ್ಲಿ ನಾನಾವರ್ಣದಳೆ ಚಿತ್ರಾಂಬರಣೆಯ ಸುಲಿತದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರದೊಟ್ಟಲ ಸಾಲುಮಳಿಗೆಗಳೆದೊಳಿಟ್ಟಲದಿ (ಮೋಹತ. ೩-೨೪). [ಪಟ್ಟಿ + ಜಲ್ಲಿ]

ಪಟ್ಟಿ ರುಲ್ಲಿ 'ಪಟ್ಟಿ ಜಲ್ಲಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ದಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ, — ಧೋತ್ರ : ತೊಟ್ಟು ಚಿನ್ನದ ಕಂಠಿ ಪಟ್ಟಿ ದಟ್ಟಿಯನು ಜಗಜಟ್ಟಿಗಳ ತೆರದಿಂದ ಮಲ್ಲಗಾಸೆಯ ವಿಗಿದು . . . ಉಗ್ಗದಿಪ ಭಟರು (ಸಮೋ. ೨೩-೫೫). [ಪಟ್ಟಿ + ದಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿ ದಾರ (ನಾ). ೧. ಜಮೀನಿನ ಒಡೆತನದ ಬಗ್ಗೆ ಸರಕಾರದ ದಾಖಲುಪತ್ರವನ್ನು ಉಳ್ಳವನು; ಭೂಮಿಯ ಒಡೆಯ : ಅನರ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಿ ದಾರರು—ಎಂಬ ವಿರುದ್ಧ ಬಹು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಬಂದಿದೆ (ಗೊಂಡಾ. ೧೮); ನಿವಾಸಿ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಪಟ್ಟಿ ದಾರನಿಗೆ ಇತರ ಕುಳಗಳು ಕೊಡುವುದೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ ಪಾಗಿರುವುದು (ಭೂಮಿ. ೩೬). ೨. ಗೇಣಿದಾರ ; ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ : ಜಮೀನ್ ಹಿಡುವಳಿದಾರರಿಂದಲೂ ಪಟ್ಟಿ ದಾರರುಗಳಿಂದಲೂ . . . ಹಣ ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಗ್ರಾಮ. ೬೮). [ಪಟ್ಟಿ + ದಾರ]

ಪಟ್ಟಿ ಪೀತಾಂಬರ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ : ಪಟ್ಟಿ ಪೀತಾಂಬರವ ಸೊಬಗಿಂದೊಟ್ಟು ಬೆರಳಿಗೆ ರತನಮುದ್ರೆಯೊಟ್ಟು . . . ಮಳ ಜಗಜಟ್ಟಿ ಧನಧಾನ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುವ ತುಟ್ಟಿಬಡುವಂದದಲಿ ವಿಪ್ರರಿಗಿತ್ತು ಮನ್ನಿಸಿದ (ಕಾಂ. ೩೬-೩); ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಹರಿವಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿ ಪೀತಾಂಬರ ಮುತ್ತಿರತ್ತ . . . ಕಾಣಕೆಯಾಗಿ ಕೊಡಲು ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿದ್ದರು (ಹೇಮಕೂ. ೧೪). [ಪಟ್ಟಿ + ಪೀತಾಂಬರ]

ಪಟ್ಟಿ ಪ್ರತಿ (ನಾ). ಜಮೀನಿನ ವಿವರ, ಒಡೆತನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಸರ್ಕಾರಿ ದಾಖಲುಪತ್ರದ ಕರಡು, — ನಕಲು : ಶ್ರೀವೀರನೇಳೆ ಪಡೆದವನು ಹಾರಾಯರೈಯ್ಯನವರು ಹರಕೀ ನೀರಹೊಟ್ಟಿಣ್ಣ ನಾಯಕರಿಗೆ ಪಾಲಿಸಿದಂಥಾ ರಾಯನದ ನಿರೂಪದ ಪಟ್ಟಿ ಪ್ರತಿ (ಎಕ. XII, ಪಾವನ. ೪೬-೪೮; 1670). [ಪಟ್ಟಿ + ಪ್ರತಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟಿ, — ವಸ್ತ್ರ : ಹೆಂಗಸರು ತಲೆ ಬಾಚುವ ಸಾಹಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ . . . ಪಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಿಯನ್ನುಟ್ಟರು (ಕಾಲೂರ. ೧೩ ಕಥಾಸಾರ). [ಪಟ್ಟಿ + ಬಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಂಚ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಮಂಚ : ಕು'ಕು' (ಕು) ರಂಗ ಪಟ್ಟಿ ಮಂಚ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ ಅಮೃತಾನ್ನವನ್ನಿಕ್ಕಿ ಸಲಹಿ ದಡೂ ಹಡುವಿಗೆ ಚಿತ್ರವನ್ನಿಕ್ಕುವುದೇ ದಿಟ (ಸರ್ವ. ೩೫-೧೬೫); ಗುರು ಭಕ್ತಿಯುನಾ ಗುರುಗಳಿಗೆ ನಮಿಸುತ ಪಟ್ಟಿ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಲು (ಬಸವ. ೩೯-೪೨); ಪಟ್ಟಿ ಮಂಚ ತಿರುವಿಟ್ಟರೆ ಫಣಿಯೊಳು ಮುಟ್ಟಿದ ಭ್ರಮಣೆಯು ಬಿಟ್ಟಿರತೆ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೭-೨); ಆ ವಿಸ್ತರಿಯಾ ಪಟ್ಟಿ ಮಂಚದಾ ಅಂಚೆದುಪ್ಪುಟ ನಲ್ಲಾಸಿನಾ . . . ಸುಖಾನುಭವಮನ್ನಿಸಂತು ಮಹಿಮೆಪೋ ? (ರಾಮಾ. ೩೯-೨೬). [ಪಟ್ಟಿ + ಮಂಚ]

ಪಟ್ಟಿ ಮಡಿ (ನಾ). ಪವಿತ್ರ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಉಡುವ ರೇಷ್ಮೆಯ ಬಟ್ಟಿ, — ವಸ್ತ್ರ : ಮಗುಟ : ಗಂಧವನ್ನು ಪೂಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಮೈತುಂಬ ಈಗ ಧಾಳು; ಬಹುಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ಪಟ್ಟಿ ಮಡಿಗೆ ಬದಲು, ಈಗ ನಾರುಬಟ್ಟಿ (ಪಟಭಾ. ೧೧೬); ಉಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿ ಮಡಿಯಲ್ಲೆ ಪ್ರಾಣೇಶಾಚಾರ್ಯರು ಓಡುತ್ತ ಗರುಡಾಚಾರ್ಯನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೫). [ಪಟ್ಟಿ + ಮಡಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಯ, ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಾ, ಪಟ್ಟುಹ, ಪಟ್ಟಿ, ಪಟ್ಟಿಹ (ನಾ). ಮಿಡ್ಡದಂತಹ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಉಟ್ಟ ಚಿಲ್ಲಣ ಕೈಯ ಪಟ್ಟಿಯ [ಪಾಣಂ. ಹ]ವಿದಿದು ಗರುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವಂತೆ ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಶಿವ ಮೆಚ್ಚುವನೆ (ಬಸವ. ೬೬೮); ಮಂಡೆಯ ಕೋದಂಡ ಪರಶು ಪಟ್ಟಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಧಯಂಕರಣ ಸರಿತಂದು (ಮಹಾಸೇ. ೧೨-೨೩ ನ); ಉಕ್ಕಿ ನುರುಕಿಯೊಳಿಡುವ ಮಂಡೆಯ ದಿಕ್ಕದಿಯ ಘಾಯಗಳ ಪಟ್ಟಿಯದಕ್ಕಿಹ ಹೊಯಿಲೆನೆಯ ಕಾದಿದವಾನೆ ಯಾನೆಯೊಳು (ಕುನ್ಯಾಧೀ. ೪-೬೫); ತೊಟ್ಟಿಲಯ್ಯನ ಪಟ್ಟಿಯದ ಕಡು ಗಾನಲಲ್ಲಿ — ಹಿಂಗಟ್ಟು ಮುಂಗಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿ ವಡೆದ ಮೂಸರು ಬೆನ್ನೇಲಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುಸರು (ಮಂತ್ರ. ೧೦೯-೨). ಪಟ್ಟಿ : ಆಗ ದೊರೆ ಗಳು ತಮ್ಮ ಸಾಧಕದ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಪಟ್ಟಿ ವನ್ನು ತಿರುಹಿ, ತಲೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದು . . . ನಿರ್ಜೀವವಾಗುವಂತೆ ಕೆಡಹಿದರು (ಒಡಕ. ೪೦). ಪಟ್ಟಾ : 'ಪಟ್ಟಾ ಕತ್ತಿ' ಪರಾ. ಪಟ್ಟುಹ : ತುರಗಕುಲಮಂ ಬೆನ್ನೆ ವಾಯ್ದು ನಿದಿಲ ಸೆಳ್ಳಿಗಳಂತಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಪಟ್ಟಿಹಂಗಳಂ ಪೆಗಲೊಳಿಟ್ಟು ಬಜಿಸಿದಿಲ ಬಳಗಂ ಪೊಟಮಡುವಂತೆ . . . ನಡೆತಂದು (ಬೊಮ್ಮ. ೧೬೫-೨೦). ಪಟ್ಟಿ : ಹಿಟ್ಟು ದೋಟಾತು ತೇರು ಬಳಕವನ್ನಿಟ್ಟಿ ಮುಸುಂಡಿ ಮುದ್ದೆರ ಪಟ್ಟಿ ಪರಿಭ ಪರಶ್ವಧಾದಿ ಮಹಾಯುಧಂಗಳಲಿ (ತೊರಂ. ೬-೫-೨೬); ಕಕ್ಕಡ ಕಡಿತಲೆ ಪಟ್ಟಿ ಮಂಕುಡಿವಿದೊಕ್ಕೆಯ್ತು ಪಲಗೆ ಪೆರ್ಬಾಡಿಗೆ ಎಕ್ಕಟಗರ ಮೇಲೆ ಚಿಮ್ಮುವ ಚಮರನ ಲೆಕ್ಕವ ಮಾಡು ವರಾರು (ಮೋಹತ. ೪೦-೧೫); ಗದೆ ಸಬಳ ಪಟ್ಟಿ ಸ ಪಟ್ಟಿ ಮಿಡ್ಡ ಕರವಾಳ . . . ಚಕ್ರ ಬಾಡಾದಿ ರಾಜಸುವ ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಂಗಳಿಂದಿಡಾದು (ಚಿಲ್ಲ. ೫೬-೪೬). ಪಟ್ಟಿಹ : ಪಟ್ಟಿಹವನೊಳವೊಗಿಸುತಂ ಕೊರ ಳ್ಳೊಳಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮಮ್ಮ ಕ್ರೂರದಿಂ ಕೊಯ್ದು ಬಿಸಿದುತ್ತಲ್ಲಿ (ಬೊಮ್ಮ. ೧೬೬-೧೮); ಶರ ಮುಸಲ ಜಡಿವ ಪತ್ರದ ಪಟ್ಟಿಹ [ಪಾಣಂ. ಟ್ರಿಸ]ದ ವೀರಭಟಕೋಟಿ ನಡದು ಧಾಳಿಡಲು (ಲಕಿಂ. ೩೬-೨೦); ಕತ್ತಿ ಚೂರಿ ಬಾಕು . . . ಪಟ್ಟಿಹಂಗಳಂ ನಲಂ ಮೊತ್ತದಿಂದ ತಾಳ್ವು ಮುದ್ದೆರಾದಿ ಶ್ರುವ್ಯಂದಮಂ ಚಿತ್ತ ಜಾರಿಸೇನೆಯ್ತು ತು (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೨-೧೪-೩೬).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪಟ್ಟಿಯ ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟಿಯ, ಪಟ್ಟಿಯ]

ಪಟ್ಟಿ ಯ, ಪಟ್ಟಿಯ, ಪಟ್ಟಾ, ಪಟ್ಟಿಯ (ನಾ). ಕ್ರಯ, ದಾನ, ಗುತ್ತಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ವಿವರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ದಾಖಲುಪತ್ರ ; ಪರ ವಾನಗಿಪತ್ರ : ಆ ದೇವರ ಪಟ್ಟಿಯಕ್ಕೆ ಕೊಂಡಿಮಾಸಾರದೊಳ ಗೇನೇನು ಹೇಜಾದದಂ ಗ್ರಾಸ ಕಾಣಿಕೆಯೆನ್ನದೆ ಸರ್ವನಮಸ್ತುನಾಗಿ ನಡೆವಂತು ಕೊಟ್ಟ ಶಾಸನ (ಮುಂಬರ. X, ೨೪೯-೩೬ ; 1219).

ಪಟ್ಟಿಯ : ಬರಗದೇವನಾಯಕವೊಡೆಯರು . . . ಚಿಕ್ಕನೋಮಂಣ ನಾಯಕರಿಗೆ ಕೊಟಪದೆಬೆನಕನವೊರೆ ಗ್ರಾಮಮದೆ ತುಸಲುಕಚಿಕ್ಕರೆಯ ಸ್ತಳ ಸಹವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಪಟ್ಟಿಯ (ಇ. ೧. IX, ೯೯-೫ ; ?). ಪಟ್ಟಾ : 'ಪಟ್ಟಾ ದಾರ' ಪರಾ. ಪಟ್ಟಿಯ : ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿನ ಐವತ್ತಾರುದೇಶದ ಯೆಂಟು ಬಗೆ ಪಲರು ಪಟ್ಟಕಾರರು ಕೊಡಿ ಧರ್ಮಶಾಸನದ ಪಟ್ಟಿಯವ ಬರೆಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಮೈ. ೧೯೩೫, ೨೪-೧೫ ; 1751).

ಪಟ್ಟಿಯ ನಾಯಕತನ = ಒಂದು ಅಧಿಕಾರ (?) : ಸನಕರಾಜ ವಡೆಯವರ ಮಕ್ಕಳು ತಿರುಮಲರಾಜನಡೆಯರಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಯ ನಾಯಕ ತನಕ್ಕೆ ಪಾಲಿಸಿದ ವಸುಧಾರಿಯ ಸೀಮೆಯನು (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೪೦-೧೦ ; 1539). [

ಪಟ್ಟಿ]

ಪಟ್ಟಿ ಯುಡು (ಕ್ರಿ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊಡು, — ಧರಿಸು : ಪಟಂಗ ಪಟ್ಟಿಯುಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಪಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಸಂದಾನೇ ? (ಗಾಡೆ).

[ಪಟ್ಟಿ + ಉಡು]

ಪಟ್ಟಿ ವಣಿ (ನಾ). ಸಿಂಹಾಸನ ; ಗದ್ದುಗೆ ; ರಾಜಪೀಠ : "ವಿತ್ತಂಗೆ ಪಟ್ಟಿ ವಣಿಯಂದುತ್ತಮವಹ ಸಿಂಹವಿಷ್ಣುರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೪೯).

[<ಪಟ್ಟಿ ವಣಿ]

ಪಟ್ಟಿ ವಸನ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ : ನವರತ್ನ ಭೂಷಣವಾಟದಬಲಿ ಲತಾಂಗಿ ಮೆಲದಳು ಪಟ್ಟಿ ವಸನದಲಿ (ಸಭಾಗ. ೧೧-೧-೨೯). [ಪಟ್ಟಿ + ವಸನ]

ಪಟ್ಟಿ ವಸ್ತ್ರ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿ ವಸನ : ಪಟ್ಟಿ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ತಂದ ಶೈಲಿಯನೆಂಬ ಅರಸು . . . ಧರ್ಮರಾಯನ ಸಮುಖವನ್ನು ಸೇರಿದನು (ಕೃಪಾಪ. ೧೧೪) ; ನಂಜಮ್ಮ . . . ಉತ್ತಮವಾದ ಪಟ್ಟಿ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿ ತೆಗೆದಳು (ಹಾಹುತ್. ೪೦). [ಪಟ್ಟಿ + ವಸ್ತ್ರ]

ಪಟ್ಟಿ ವಾಲಾ (ನಾ). ನೌಕರಿಯ ಲಾಂಛನವಾಗಿ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯ ಅಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹೆಗಲಿನಿಂದ ಸೊಂಟದವರೆಗೆ ಧರಿಸಿರುವ ನೌಕರ ; ಡವಾಲಿ ; ಚಪ್ಪಾಸಿ : ಆ ದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಗದಗಳನ್ನು ಅತ್ತಿಂದಿತ್ತ ಒಯ್ಯುವ 'ಪಟ್ಟಿ ವಾಲಾ' ಜನರೊಬ್ಬರು . . . ನಮ್ಮ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ 'ಪಟ್ಟಿ ವಾಲಾ' ಜನರ ಹಾವಳಿ ಬಹಳ (ಬ್ಯಾಂಕು. ೬೬) ; ಕಾಶೀಮ, ತಾನಿದ್ದ ಊರ ಮಾಮಲೆದಾರರ ಕೆಲಸಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಪಟ್ಟಿ ವಾಲಾ ಆಗಿ ಎಷ್ಟು ವರುಷಗಳಾದು ವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೋ ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕಿ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೇ . . . ಕಾಶೀಮ ನಿವೃತ್ತವಾಗಲು ಬಂದಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು ! (ಜೀವರಂ. ೧).

[<ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಟ್ಟಿ ವಾಲಾ]

ಪಟ್ಟಿ ವುಲಿ, ಪಟ್ಟಿ ಹುಲಿ (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಉದ್ದದ್ದು ಗೆರೆ ಗಳಿರುವ ಹುಲಿ : ಉನ್ನತ್ತರೋಷದಂ ಧಾವಿಸಿದನಾ ರಾಕ್ಷಸಾದ್ವೈತನ್ . . . ಪಟ್ಟಿ ವುಲಿ ಕೋವಿಯಾಳಂ ಸೀಳಲಬ್ಬರಿಸಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತೆ ಪೋಲ ! (ಪ್ರೀತಮಾ. ೬೯೪-೪೬೬). ಪಟ್ಟಿ ಹುಲಿ : ನಮ್ಮ ಊರಲ್ಲಿ ಮೇಯಲು ಬಿಟ್ಟ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಚಿಟ್ಟಿ ಹುಲಿಯೋ ಪಟ್ಟಿ ಹುಲಿಯೋ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋದದ್ದುಂಟು (ಮೂಕಜ್ಜಿ. ೫೧).

[ಪಟ್ಟಿ + ಹುಲಿ (<ಪುಲಿ)]

ಪಟ್ಟಿ ವೊಯ್ (ಕ್ರಿ). (ಲೋಹವನ್ನು) ಡಾಬಿನಂತೆ ಮಾಡು : ಪಟ್ಟಿಯಂತೆ ಮಾಡು : ಮೇರುನಗವನೆ ಪಟ್ಟಿ ವೊಯ್ನಾ ಪಾರಿರುಹ ಭವನಾ ಪುರಶ್ರೀ ಚಾರು ತೆರೆ ಸುತ್ತಿಟ್ಟನೆನೆ ಹೊಂಗೋಂಟಿ ರಂಜಿಪುದು (ಸಾಕ್ಷ್ಯಭಾ. ೨-೬). [ಪಟ್ಟಿ + ವೊಯ್]

ಪಟ್ಟಿ ಶಾಲು (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಶಾಲು, — ಹೊದೆಯುವ ವಸ್ತ್ರ : ನಮ್ಮಜ್ಜಿ ಗೊಂದು ತಾನ್ನುದ ಚಿಕ್ಕ ಪಟ್ಟಿ ಗೆಯಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸುಬ್ಬಾ ಜೋಯಿಸರಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಲಭಿಸಿದ ಪಟ್ಟಿ ಶಾಲಿನ ಅವಶೇಷಗಳಿದ್ದುವು (ಕುರುಕಾ. ೨೫). [ಪಟ್ಟಿ + ಶಾಲು]

ಪಟ್ಟಿ ಶಾಲೆ (ನಾ). ರೇಷ್ಮೆಯ ಸೀರೆ : ಪಟ್ಟಿ ಶಾಲೆಯನಾಂಕು ಗಟ್ಟಿ ಮುರವನುಟ್ಟ ಕಣ್ಣ ಮುಟ್ಟಾಳಿ ತಲೆಗಿಟ್ಟು ಬಳೆಕೊಟ್ಟು ಹೊಂಗೆದಿರ ಕಳಕೆ ನಡೆತಂದ (ಜಾನಗೀ. ೨೪). [ಪಟ್ಟಿ + ಶಾಲೆ (<ಸೇಲೆ)]

ಪಟ್ಟಿ ಸಾಲೆ (ನಾ). ಗುಡಾರ ; ಡೇರೆ : ನಾಲ್ಕರು ಸಚವರಂದೀ ಧಾರುಣೇಶರ ಕೇತನವು ವಿಸ್ತಾರದಿಂದಲಿ ಪಟ್ಟಿ ಸಾಲೆಗಳಾದಿ ಮೆರದಿಹವು (ಬಜ್ಜ ಪಿ. ೨೨-೨೯). [ಪಟ್ಟಿ + ಸಾಲೆ]

ಪಟ್ಟಿ ಸೀರೆ (ನಾ). = ಪಟ್ಟಿ ಶಾಲೆ : ಅದರ ಹೋದರೆ, ಹತ್ತಿ ಬೆಳೆದರೆ, ಅಜ್ಜಿ, ನಿನಗೊಂದು ಪಟ್ಟಿ ಸೀರೆ (ಗಾಡ). [ಪಟ್ಟಿ + ಸೀರೆ]

ಪಟ್ಟಿ ಹ 'ಪಟ್ಟಿಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ಹಾವು (ನಾ). ಮೈಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಷಪೂರಿತವಾದ ಹಾವು ; ದಾಸರಿ ಹಾವು : (೪).

[ಪಟ್ಟಿ + ಹಾವು (<ಪಾವು)]

ಪಟ್ಟಿ ಹುಲಿ 'ಪಟ್ಟಿ ವುಲಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುವ (ನಾ). ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುವ ಸಮಾರಂಭ ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ : ನಿತ್ಯರಾಮಾಯಣದ ರಾಮಂಗೆ ನಿಟ್ಟಮುಂ ನಡೆವ ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟುವ ಸ್ತೋತ್ರಮಂ, ಆಲಿಸದೊ ! (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೬೫-೨೦೪).

[ಪಟ್ಟಿ + ಉಟ್ಟುವ]

ಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿ 'ಪಟ್ಟಿ ವುಲಿ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಾ ವಳಿ, ಪಟ್ಟಾವಳಿ, ಪಠಾವಳಿ, ಪಠಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ರೇಷ್ಮೆ ; 'ಕೌಶೇಯ' : ಪಟ್ಟಾ ವಳಿಯ ಗೊಂಡೆಯ ರುಗುಗುಗುಗಿಸಿದುದು ರವಿಯ ರಥಮರುವಣಿಯ ಕೇಣಿಯವೊಲು (ಕೊಲ್ಲಾಪ. ೬೨೯) ; ದಿವ್ಯಶರದ ಪಟ್ಟಾ ವಳಿಯ ಮುಗುಟೆಗಳ ಹೇರ್ಗಲನು ತಂದು ದೇಶಂಗಳಿಂದ (ಕೃಷ್ಣ ವಿ. ೨-೪೬). ಪಟ್ಟಾವಳಿ : ೨. ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ ; ಪಟ್ಟಿವುಡಿ ; ಸೀತಾಂಬರ : ದೇವರ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯನ್ನು ಉಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ಪಠಾವಳಿ : (೪). ಪಠಾವಳಿ : ೨. ಮತ್ತಂ ಅಯ್ಯಾ ವರ್ವರು ಬಿಟ್ಟ ಧರ್ಮಮಂತನೆ ಆನೆ ಮಾಣಿಕ ಪಳ ಪಠಾವಳಿ ಅದಕೆ ಮಳಸು × × × ಆ ಸ್ಥಳದಲು ವಿಕ್ರಯವಾದೊಡ ಹೊಂಗೆ ಕಾಣೆ ! (ಕಾ. V, ೬೬-೫೬ ; 1176) ; ಜಲಧರಬಣ್ಣದ ವರದೇವಾಂಗದ ಪುಲಿವಟ್ಟಿಯ ಪೊಂಬಟ್ಟಿಯ ಪಠಾವಳಿಗಳ . . . ಜವಳಿಯ ತಡಗವ ಬೀಡಾದರು (ಜ್ಞಾನಜಂ. ೬-೬೬). [<ಪಟ್ಟಿ ವುಲಿ]

ಪಟ್ಟಿ (ನಾ). (?) : ವಂದು ಅಜಕೆ ವಂದು ದುಡ್ಡಿಗೆ ಕಾಸು ಅಜು ಮುಂದೆ ನಾಂ ಪೇಳ್ವಿ ಗಣುಕಾ ವಂದು ವಿಳಕೆ ವಂದು ಪಟ್ಟಿ ಗೇಳು ಹುಂಜ ವಂದು ದುಂಬಕ್ಕೆ ವಂದು ಹಣವಿಂಗೆಂಟು ಬೇಕೆ ವಂದಜ ವಂಭತ್ತಅಕೆ ವಂದೆ ಪಾವಿಂಗೆ ಗದ್ದಾಣ (ಭಾಸ್ಕರ. ೭೬-೭). [?]

ಪಟ್ಟಿಯ 'ಪಟ್ಟಿಯ' ನೋ.

ಪಟ್ಟಾಯಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯ ಹೆಸರು : ಜೊಳ್ಳು ಮತಿಯ ಕೊಡುವ ಜಂಪಿ ಜಡದ್ದವ ಬಳ್ಳಿ ಉಡಿಗೆ ಉಡುವ ಉಟ್ಟಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಯಿ ಉಳ್ಳ ಮೆಲುವ ಹೀನ ಮದ್ಯಪಾನದ ಭಾಂಡ ಕೊಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಂಬ ದೀಪದ ಮಾರಾಯಾ . . . ಎಲ್ಲ ನಾನಾಕವಾ ಕಳ್ಳದೇವತೆಗಳ ನಿಲ್ಲದೆ ಒಲಿಸಿದರು ಪೊಳ್ಳಿಲ್ಲದೆ ಗತಿ ಇಲ್ಲವೊ ಎಂದಿಗೊ (ವಿಸಾಸು. ೫೮-೨). 'ಪಟ್ಟಾಲವು' ಪರಾ. [? + ಆಯ್]

ಪಟ್ಟಾರಿ (ನಾ). ಗ್ರಾಮದ ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ ; ಕುಲಕರಣಿ ; ಶ್ಯಾನುಭೋಗ : ಕಂದಾಯದ ಪಾತೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿದ್ದರು. (೧) ಕಾರ್ಕುನ್ . . . (೨) ಪಟ್ಟಾರಿ ಅಥವಾ ಮೊಖದ್ದವನ್ : ಇವನೇ ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೬೧).

[<ಹಿಂ. ಪಟ್ಟವಾರೀ, ಪಟ್ಟವಾರ್ ; ಮರಾ. ಪಟ್ಟವಾರೀ]

ಪೆತ (ನಾ). ೧. ಚಿತ್ರ ; ತನವೀರು : ಅಲ್ಲಿರುವ ಪೆತ ನೋಡಿದೆಯಾ ಭಾವ ? ಅದು ನನ್ನ ಮುಖದ ಹಾಗೇ ಇಲ್ಲವೇ ? (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೧೨) ; ಅವರ ಮನೆಯ ಗೋಡೆಯ ತುಂಬಾ ದೇವರ ಪೆತಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಗಾಳಿಪಟ : ಆ ಹುಡುಗ ಪೆತವನ್ನು ಅಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). [<ಪೆಂ. ಪಟ]

ಪೆತಣ, ಪೆತಣಿ (ನಾ). ಓದುವಿಕೆ ; ಪಠಿಸುವಿಕೆ ; ವಾಚನ : ದೇವರು ಕರುಣಿಸಿದ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಹಜರತ್ ಮಹಮ್ಮದರು 'ಪೆತಣ' ಮಾಡಿದರು. ಈ ಪೆತಣವೇ ಇಂದಿನ ಪವಿತ್ರ ಕುರಾನ್ (ಮನೋನಂ. ೨೮೪). ಪೆತಣಿ : ಪೆತಣ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರಲೆಂದು ಪೂರ್ವಿಯಾದ ಸುಳಾದಿಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಹರಿಸಿದೆ (ಕೃಷಿ. ೧೨೬).

[<ಪೆಂ. ಪೆತನ]

ಪೆತಣಿ 'ಪೆತಣ' ನೋ.

ಪತನ (ನಾ). ೧. ಓದುವಿಕೆ; ವಾಚನ: 'ಪತನಪದ್ಧತಿ',
'ಪತನಾಗಾರ' ಪರಾ. ೨. ಕಂಠಪಾಠ. [ಸಂ.]

ಪತನಪದ್ಧತಿ (ನಾ). ಓದಿ ಹೇಳುವ ಕ್ರಮ: ಬಹುಸಂಪ್ರದಾಯ
ಬದ್ಧವೂ, ಪಾರಂಪರ್ಯವೂ ಆದ ಈ ಪತನಪದ್ಧತಿಯಿಂದಾಗಿ (Method
of oral transmission) ಹಿಂದುಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕಸಾಹಿತ್ಯವು ಲೌಕಿಕ
ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಶುದ್ಧಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ಬಂದಿತು
(ಭಾರತ. ೨೩). [ಪತನ + ಪದ್ಧತಿ]

ಪತನಾಗಾರ (ನಾ). ಓದುವ ಸ್ಥಳ; ಪಾಠಶಾಲೆ: ಉದಯಕಾಲದೊಳಗೆ
ಪತನಾಗಾರಕ್ಕೆ ದಿ ಪೂರ್ವದಿನಂ ಗಮ್ಯಗೀಯೋಽಸಿ . . . ಎನ್ನ ಕೈವಿದಿ
ದರ್ಭಮಂ ಕೇಳೊಡೆ ಮೊದಲನೆಯಂಗೇಳ್ವ ಮಾತು ಲಭುವೆನಲೆನ್ನ
ಗದಜುತ ಕಶಾಪಂಜದಿಂ ಹೊಡೆದನೆಯ್ಯ (ಭಾಷಣಂ. ೧-೩೪); ಸೆಟ್ಟ
ಪತನಾಗಾರದೊಳೊಡುವಣುಗನಂ ತರಲೆಂದು ನಡೆಗೊಳ್ಳುವಜಾಂ ಮುನ್ನ
ಮತತ್ತಾಪನಂ ಸೌಮ್ಯವೇಷದಳೆವಾ ಚೇಲಾಳನಿರ್ದಗೇಳ್ವಂ . . .
ಇಂತೆಂದಂ (ದೃಷವಿ. ೧೪-೩೩ ಪ). [ಪತನ + ಅಗಾರ]

ಪಠಾಕಿ 'ಪಟಾಕಿ' ನೋ.

ಪಠಾಕ್ಷಿ 'ಪಟಾಕಿ' ನೋ.

ಪಠಾಣ, ಪಟಾಣಿ, ಪಟ್ಟಾಣಿ, ಪಠಾನ್, ಪಠಾನ (ನಾ).
೧. ಭಾರತ ಉಪಖಂಡದ ನಾಯವ್ಯಭಾಗ ಹಾಗೂ ಆಫ್ಘಾನಿ
ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ, ಮುಸಲ್ಮಾನ ಮತೀಯರಾಗಿರುವ ಒಂದು
ಪಂಗಡ ಮತ್ತು ಆ ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅಕ್ಬರನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಒರಿಸ್ಸಾದೇಶವು ಪಠಾಣರ ವಶದಲ್ಲಿತ್ತು (ಖಂಕಮ. ೧೪೫); ಚೈತನ್ಯನ
ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅನೇಕ ಪಠಾಣರೂ ಆತನ ಶಿಷ್ಯರಾದರು. ಅವರಿಗೆ ಪಠಾಣ
ವೈಷ್ಣವರೆಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರತ. ೨೯೦); ಅರಬರು; ಬೆಲುಚಿಯರು,
ಚೀನೀಯರು, ಮೊಗಲರು, ಪಾರ್ಸಿ, ಪಠಾಣರು, ಸೈಯದರು, ಶೈಕರು
(ತುಳುನಾ. ೧೭೪). ಪಟಾಣಿ ೧. ನೆಹಿ ಗುಜ್ಜರಾತಿ ಕನ್ನೋಡಿ
ಖುರೇಸಾನಿ ಬಿರುದಿನ ವರಪಟಾಣಗಳು (ಕಂನವಿ ೧೧-೯೪). ೨. ಪಠಾಣಿ
ರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು: (+). ಪಟಾಣಿ: ೧. ಕಟ್ಟಿದ ದೊಣೆ
ಯಂಬು ಕೈಯ ಸಿಂಗಾಡಿಯ ಗಟ್ಟಿಯಿರುವರಾರೊ ಮಂತ್ರಿ ಸೃಷ್ಟೀಶ್ವರ
ಕಂಠೀರವ ಚಿತ್ತೈಸು ಪಟ್ಟಾಣಿಯತುಳ ರಾವುತರು (ಕಂನವಿ. ೧೨-೭೫).
ಪಠಾನ್: ೧. ಅವಳು . . . ಪಠಾನ್‌ಳುಲಭೂಷಣಪ್ರಾಯಳಾದ
ರೂಪರಾಶಿ ನವಾಬನಂದಿನಿ ಆಯೇಷಿಯಂತೆ ತೋರಿದಳೆನ್ನಲೆ? (ಪ್ರಗಾ. ೧).
ಪಠಾನ: ೧. ಈಚೆಗೆ, ಧಾಳಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪಠಾನರ ತೊಂದರೆ
ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ (ರೂಢಿ). [←ಹಿಂ. ಪಠಾನ್; ಮರಾ. ಪಠಾಣ್]

ಪಠಾನ್ 'ಪಠಾಣ' ನೋ.

ಪಠಾನ 'ಪಠಾಣ' ನೋ.

ಪಠಾವಳಿ 'ಪಟಾವಳಿ' ನೋ.

ಪಠಾವಳಿ (ನಾ). ದಂಡು; ಸೈನ್ಯ (?): ಸಿರಿಗಿರಿನಾಡು ಒಡೆಯರು
ಅರಗದ ರಾಜ್ಯವನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಿಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾತಳಗಿಯ ನಾಡ ಕೊಳ
ವಳಿಗೆ ಪಠಾವಳಿ ಬಂದು ಕಾದಿದಲ್ಲಿ ಆ ಬೋಮ್ಮರಸಹೆಗ್ಗೆಡೆಯರ ಮಗ
ಪುಟ್ಟಗದಿ ದಳವನು ಮಂಜೂರು ಆ ರಣದೊಳಗೆ ಕುಮಾರ ರಾಮನಾಥನ
ಪ್ರತಾಪವಾಗಿ ಅಂಬುಗೂಡಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗವನು ಸೂಜಿಕೊಂಡ (ಎಕ. VIII,
೩೬೫೫. ೨೩-೫; 1432). 'ಪಟಾಲಂ' ಪರಾ. [?]

ಪಠಿತ (ನಾ). ೧. ಓದಲ್ಪಟ್ಟುದು. ೨. ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟುದು:
"ಅಗ್ನೇನಯ" ಇತ್ಯಾದಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರವರ್ತಕಮಂತ್ರಗಳೂ ಸಂಹಿತೆಯ
ಆನುಷ್ಠಾನಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಠಿತವಾಗಿವೆ
(ಬುಕ್ಕಾರ. ೮೩ ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಪಠಿಯಿಸು 'ಪಠಿಸು' ನೋ.

ಪಠಿಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ: ಖಮ್ಮನೆ, ಫುಲನೆ,
ಫಿಲ್ಲನೆ, ಪಠಿಲನೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೧ ಪೃ. ೨೨).

ಪಠಿಲ್ಲನೆ (ಅ). 'ಪಠಿಲ್' ಎಂಬ ಸದ್ದಿ ನೊಂದಿಗೆ: ಅನುಕರಣಕ್ಕೆ—
ಖಣ್ಣಿನೆ . . . ಪಠಿಲ್ಲನೆ, ಧಮ್ಮನೆ (ತಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ.).

[ಪಠಿಲ್ + ಅನ್ನೆ]

ಪಠಿಸು, ಪಠಿಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓದು; ವಾಚಿಸು: ಧರೆಯೊಳೇ
ಕಣ್ಣು ಪ್ರದೇವನ ಚರಿತೆಯಂ ಕೊಂಡಾದೆದೆ ವಿಸ್ತರಿಸಿದೆ ಪಠಿಸಿದೆ ಬರೆದದೆ
ಹರನ ಕರುಣವಲಿ . . . ಸ್ಥಿರನುನೋರಥ ಸಿದ್ಧಿ ದೊರಕುಗು ಸರರಿಗೆ
(ಬಸವ. ೧೪-೧೦೬); ಆರಾಧ್ಯರು ಮಾರ್ಕಂಡೇಯಸ್ವತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ
ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಿದರು (ಚಿಂತಾಶ್ವ. ೩೨); ಪಠಿಸಿದಂಥಾ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ
ವಿವೇಕಕ್ಕೆ ಈ ಜಾರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ (ಬಿಟ್ಟ. ೨. ಪರಿ.
೨೪೧). ೨. ಹೇಳು; ನುಡಿ; ಉಚ್ಚರಿಸು: ಮತ್ತಿನ ಗಂಡನೊ
ಱಿಯಲ್ಲರಂದು ಮನದೊಳಗೆ ಬುಣಗುಗೂಡಿದ ಬದ್ವೆಯರೀ ಭವಮಿಂತೆ
ಪೊಡುದು ಮಂಜುಭವದೊಳೊಡೊಡಮಾತನೊಳಿ ಬೇಟೆಮಕ್ಕೊಂದು ಪಠಿಸಿ
ಪಂಚೈದಿಸಿ ಕಾಮಾಗ್ನಿಯಂ ಪುಗಿಯುಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೫-೨ ಪ); ಚೇತನ
ದೊಳು ವಿಷ್ಣು ನಾಮಚಿಂತನೆ ಶುಚಿಭೂತರಾದವನೇಸುರರು ಗೀತಾರ್ಥವ
ಪಠಿಸುತ್ತ ಬಂದರು ಪ್ರಖ್ಯಾತಸತ್ಯದ ಮನೆಗಳಿಗೆ (ನೋಹತ. ೩-೪೬);
ಇಂತಿವೆಲ್ಲಂ ಚೆನ್ನಬಸವಪುರಾಣದಾದ್ಯಂತ ಸತ್ಯಧೆಯ . . . ಭಕ್ತಿಯಿಂ
ಬರೆದೊಡೆ ಪಠಿಸಿದರ್ಗೆ ಸಂತತಂ ಸಕಲಸುಖಮಂ ಸಕಲಭೋಗಮನಂತ
ಸೌಭಾಗ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ತಸುವಂ (ಚಲಪ. ೧-೪೦). ೩. ಪುನರು
ಚ್ಚರಿಸು; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಳು; ಜಪಿಸು: ಸ್ವಾಮಿ ಅಂದು ಆಡಿದ
ನುಡಿಯವನು ಪ್ರೇಮದಿ ಪಠಿಸುವರಂದಿಗು ಇದನು (ಸಸಲ್ಲ. ೧೦೦-೧೫).
ಪಠಿಯಿಸು: ೧. ವಿಳವಶಾಂಗ ಕನಕಂ ಲೌಕಿಕದಾಗಮನೆಲ್ಲ ಪಠಿಯಿಸಿ
ನಿಜ್ಜಂ ಆಕಾರವ ಜಿನನಂತೆ ಕೈಕೊಂಡುಂ ನಿಜವ ನೋಡದವನೆಯಭವ್ಯಂ
(ಭವ್ಯಾನ್ಮ. ೫೨). ೨. ಛಾಂದಸನದೊರ್ಬನು ಭೂಸುರೇಂದ್ರನು ಭಿಕ್ಷವಂ
ಬೇಡಿ ರಸಿಕದಂ ಶ್ರೀರುದ್ರವಂ ಪಠಿಯಿಸುತ ಮನೆಗೆಯ್ದರಲು (ಬಸವ.
೫೩-೩೯). [ಪತನ + ಅನುಸು]

ಪಠ್ಯವಳಿ 'ಪಟ್ಯವಳಿ' ನೋ.

ಪಠ್ಯ (ಗು). ೧. ಓದಬೇಕಾದ; ಓದಲರ್ಹವಾದ; ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ
ತಕ್ಕುದಾದ: 'ಪಠ್ಯಕ್ರಮ', 'ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ' ಪರಾ. (ನಾ).
೨. ಓದುವಿಕೆ; ವಾಚನ. ೩. ಓದಬೇಕಾದ ಭಾಗ: ಮೇಳ
ಜಾಳವನೊಡನೆ ಯೌತಾಣಮಾಣಂ ನವತಾಣಮುಂ ಸಂಧಾನಮುದರಂ
ತಾಳಪತ್ಯಮನೊನಪತ್ರಂ ಪೊಟ್ಟವಣೆ ಸಾರಣಮುಲದಿರಲು (ಬಸವ.
೧೯-೪). [ಸಂ.]

ಪಠ್ಯಕ್ರಮ (ನಾ). ಓದಬೇಕಾದ ಭಾಗ; ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ನೇಮಿ
ಸಿದ ವಿಷಯ; ಪಾಠಮೂಚಿಕೆ: ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳ ಪಠ್ಯಕ್ರಮ
ದಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ(Folklore)ದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೋ ಸ್ಥಾನ
ದೊರೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸುವರ್ಣ. ೧೭). [ಪಠ್ಯ + ಕ್ರಮ]

ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕ (ನಾ). ೧. ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ
ಪುಸ್ತಕ; ಓದಲೇ ಬೇಕಾದ ಪುಸ್ತಕ: ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆ ಹುಟ್ಟಿದ
ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ವೀರಶೈವಧರ್ಮವನ್ನು ಅದರ ಪ್ರತಿಪಾದಕರ ಮಾತು
ಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬೋಧಿಸುವವರಿಗೆ ಮತ್ತು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲ
ವಾದ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿರಬಹುದು (ಶೂನ್ಯಕು. ೧೨೪).
೨. ಶಿಕ್ಷಣಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸಲು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ
ಪುಸ್ತಕ: ಮೊದಮೊದಲು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ರಚನಾಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು

ಕಲಿಯತಕ್ಕ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗಮನ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಪಪು.

11, 111 ಸೂಚನೆ). [ಪತ್ಯ+ಪುಸ್ತಕ]

ಪತ್ಯಭಾಗ (ನಾ). ಓದತಕ್ಕ ಭಾಗ: ಈ ಸಲಹೆ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಈ ಪತ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಪತ್ಯ+ಭಾಗ]

ಪತ್ಯವಸ್ತು (ನಾ). ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕಾದ ವಸ್ತು; ಓದಬೇಕಾದ ವಿಷಯ: ಬೋಧಿಸಬೇಕಾದ ಪತ್ಯವಸ್ತುವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಅಂಶವೂ ಶಿಕ್ಷಣತತ್ವದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರವಾಗಬೇಕು (ಶ್ರುದ. ೬); ಮನೆ, ಶಾಲೆ, ಕ್ರೀಡಾಂಗಣ ಮತ್ತು ಸಮಾಜ - ಈ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ದೃಶ್ಯ, ಪ್ರಸಂಗ, ಕಥೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಪತ್ಯವಸ್ತುಗಳನ್ನಾಗಿ ಆಯ್ದು ಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ (ಕಪಪು. 11, 111 ಸೂಚನೆ). [ಪತ್ಯ+ವಸ್ತು]

ಪತ್ಯವಿಷಯ (ನಾ). - ಪತ್ಯವಸ್ತು: ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಫಲಪ್ರದವಾದ ಶಿಕ್ಷಣವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಪತ್ಯವಿಷಯ ಜೀವನದ ಅವಶ್ಯಕತೆ, ದೃಷ್ಟಿಭೇದ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಮನೋವ್ಯಾಪಾರದ ಪರಿಚಯ-ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡೇ ರೂಪುಗೊಂಡಿರಬೇಕು (ಶ್ರುದ.೧೨೬). [ಪತ್ಯ+ವಿಷಯ]

ಪಡೆ, 'ಪಡೆ' ನೋ.

ಪಡೆ, 'ಪಡವು' ನೋ.

ಪಡೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕದೋಡೆ; ನಾವೆ: ಅವರಿಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಹಂಗಾರಕಟ್ಟಿ ಬಂದಿರಬಹುದಾದ್ದನ್ನು, ಬಂದು ಹೋಗುವ ನಗ, ಮಂಜಿ, ಪತ್ತೆಮಾರಿ, ಮಜ್ಜೆಗಳ ಹಾಯಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಹೇಳುವ ಗಂಜಿ. 'ಓ ಇದು ಕೋಟಿ, ಇದು ಪಡೆ, ಇದು ಮಂಜಿ' ಎಂದು ಎಷ್ಟು ದೂರದಿಂದಲೇ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ (ಸುರಮ. ೪೯). 'ಪಡೆಗು' ಪರಾ.

[<ತುಳು. ಪಡ]

ಪಡೆ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ: 'ಪಡವಳ್ಳೆ', 'ಪಡಸಾಲೆ' ಪರಾ. [<ಪ್ರಾ. ಪಡ./ಸಂ. ಪಟ]

ಪಡೆ, 'ಪಡೆ' ನೋ.

ಪಡೆಗು, ಪಡಗು, ಪಡಹು, ಪಡಾವ, ಪಡಾವು, ಹಡಗ, ಹಡಗು, ಹಡಹು (ನಾ). ೧. ಸಮುದ್ರದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ತೇಲುವ ಸಾಧನ; ದೊಡ್ಡ ನೌಕೆ: ಲಕ್ಷದೊಂದುಗೆ-ಬಡೆಗು, ಕಡೆಗು . . . ಪಡೆಗು, ಸಿಡುಂಬು(ಶಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ); ಆ ಪೊಟೆಗಳಂ ಸಮುದ್ರಮಂ ದಾಂಟಲ್ ಪಡೆಗು ಪಟುಗೋಲಾದಿಯನೇ ಮುರ್ಯಾದೆಯೊಳ್ ಮಾಡಿಮೆಂದುಪದೇಶಿಸಿ (ಪೂರ್ವಪು. ೯); ಮನೋವಲ್ಲಭಿಯುಮಾಕೆಯ ದಾದಿಯುಮಾನುಮಿಂತು ಮೂದರಂ ಪಡೆಗನೇಟು ನಡುವಗಲೊಳ್ ಬರ್ಪಾಗಳ (ದಶಕು. ೪-೪೫೮); ನೀರ್ವಟ್ಟಿಯೊಳಗಿರದೆ ಚರಿಸುವ ಪಡೆಗುಗಳ ಗಡಣಮೊ ನರರ ಪರಿಕರಮೊ ಕಾಲಭೈರವನ ಬಹುರೂಪಮೋಯೆನೆ ಚತುರ್ಬಾಲ ಮೆಯ್ಯಿತು (ಪದ್ಯಂ. ೬-೨೮); ವಸಾಬ್ಬಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೊಳಪ ಪಡೆಗು ಮಾಮರಮದಾಗಿರೆ ಕೋಗಿರೆ ನಟ್ಟಗೊಂದಿನೊಳ್ ತಳೆದುದು ಕೂವಕಂಬ ದುದಿವತ್ತಿದ ನಾನಿಕನೊಂದು ರೀರಿಯಂ (ಶಬಶಂ. ೨-೪೪). **ಪಡೆಗು:** ೧. ಇಡಧಿವೊಲಿರೆ ಸುರಸ್ಸೆನ್ನಂ ಪಡಗುವೊಲಿರೆ ದಿವಿಜವಾರಣಂ ಜಿನಶಿಶು ಕೈಪಿಡಿವೊಲಿರೆ ಪುಣ್ಯಪಣ್ಯದ ಪಡಗಿನ ಸಾಂಯಾತ್ರಕಂಬೊಲಿದಂ ಶಕ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೬೪); ಈತ ಕಾಣೆರೆ ಘನಪರಾಚರಚೇತನಪ್ಪದಿ ನಿಹಿತ ದೀಪಪ್ರಾತವನು ತುಂದಿದನು ಪಡಗಿನೊಳೊಕಿ ಬಾಲ್ಯದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಸ. ೯-೩೮); ಪರಿವ ಮಹಾರಥ ಪಡಗಾಗಿ ಮೆಜೆದುದು ಪರಧಿಯಂದದೊಳಾ ಸೇನೆ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೧೫-೮೮); ನಿಗ್ರಂಥರಥಕ್ಕೆ ಸಂದ ಯತಿ ಸೂರ್ಯಂ ಬೋರ್ ಭವಾಂಭೋಧಿಯಂ ಕಡುವೇಗಂ ಪರಿಲಂಘಿಸಂ ಸುಕೃತ

ಕೃದ್ನಾರ್ಹಸ್ಥಾನಂ ಧರ್ಮದಾ ಪಡಗಿಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ದಾಂಟಿದೆ ಇರನಲಾ (ರತ್ನಾಕ. ೪೧). ೨. ನೆಲೆ; ಆವಾಸ; ಇರುವ ಜಾಗ: ಪೇಸು ಪತದ ಪಡಗಾಗಿಯುಮಧ್ಯವಮಪ್ಪೊಡಲನಿದಂ ನಚ್ಚುವನಬುಧಂ ವಿಬುಧ ನೆಂತುಮೇಂ ನಚ್ಚುವನೇ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೧೪೨). ೩. ದಿಶ್ಚರ್ಯದ ನೆಲೆ; ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಸ್ಥಾನ: ಕೊಡುಗೆಯ್ಯ ಸಿರಿವಂತ ಬೋಜಗನ ನೊಲಿಸಿದ ಮಡದಿಯ ಸೈಪನೇನೆಂಬೆ ಪಡೆ(ಸಾಂ. ೬)ಗಾಕೆಯ ಮನೆ ಯಡುಂದ ಬಡವನ ಬಿಡುವುದುಬಾಡು ಬೆದೆನೆಣ್ಣು (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೬೬).

ಪಡಹು: ೧. ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಗಕಾರಂ-ಸಿಂಹ-ಸಿಂಹ; ಹಡಹು (ಪಡಹು) -ಪಡಗು (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ). **ಪಡಾವ:** ೪. ಚಿಕ್ಕನಾವೆ; ದೋಣೆ: ಜಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಕಳುಹಿಸುವದಿದ್ದರೆ . . . ಹಡಗದ ತನಕ ಪಡಾವದಲ್ಲಿ ಮಾಲ ಹಾಕಿ ಕಳುಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ವಾ. ೨೪೧).

ಪಡಾವು: ೧. ಈ ಪಾಡ್ವನದಲ್ಲಿ, ಕಡಲುತೀರದವರಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಪಡಾವು(ಹಡಗಿನಲ್ಲಿ)ಭೂತ ಬಂದಂತೆ ಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ (ಜಾಣಗೀ. ೨೨).

ಹಡಗ: ೧. ನನ್ನಯ ಭಕ್ತರೇ ಸಮುದ್ರದೊಳು ಹಡಗಂ ಮುಳುಗು ತಿರಿ ಭಾಗ್ಯವೀ ಸಮಸ್ತಂ ನಿನಗೆ ಪಾಲಿಸಲು ಕೈನೀಡಿ ಹಡಗನೆತ್ತಿದನು (ಗುರುಜಾ. ೩-೨೩); ಹಡಗವೋ ಭವಾದ್ವಿಗಿ ವಿಜಯವಿಕ್ಟಲರೆಯೊ (ವಿಕ್ರಮ. ೧೪-೩). ಗಾಳಿಗೆಷ್ಟು ಹಂದೀತು ಹಾಕೆ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದಾಗಿ-ಹಡಗಿ? (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೩-೨); ಅವರ ಹಡಗವು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಕಾಲುವೆಯನ್ನು ದಾಟಿ, ಬೊಲೋನ್ ಬಂದಿರನಲ್ಲಿ ತಂಗಿತು (ಮಾನಸಾ. ೩೭); ಕಡ ಸಿಕ್ಕೋದಾದರೆ ಹಡಗ ನನಗಿರಲಿ ಅಂದ (ಗಾದೆ). ೩. ತಂದೆ ಮಾಡಿದ ಮದುವೆಯ ಸಾಲಕ್ಕಾಗಿ ಅಸ್ತಿಯೆಲ್ಲ ಸಾಹುಕಾರ ಸಂಕಪ್ಪನ ಹಡಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿತ್ತು (ಬೆಳುಮ. ೨); ಅದು ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲೊ ಸಾಹುಕಾರನ 'ಹಡಗಕ್ಕೆ' ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹೊಲ ಮನೆಗಳು (ಬೆಳುಮ. ೧೫೭).

ಹಡಗು: ೧. "ಪೋತಮಾ ಪ್ರವಹಣಂ ಭೈತ್ರಮೇನೆ ಹಡಗಕ್ಕೆ" (ಮಂಗಂ. ೧೨೦-೪); ಎಡಬಿಡಿಸಿದಲ್ಲಿ ಶರಣಂ ಕಡೆಗಣಿಸುವೊಡಾರುಮಿಲ್ಲ ಸಂಸಾರಿಗೆ ತಾಂ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದದ್ದು ಮಧ್ಯದ ಹಡಗಂ ಬಿಟ್ಟದ್ ಪಕ್ಷಿಗೆಂತೆ ಪೊಲಂ (ಪಾಢಪು. ೫-೩೭); ಹಡಗು ಜಲಧಿಯೊಕೋಡಿ ಗಿರಿಗಳನೆಡು ನುಗ್ಗಾದಂತೆ ಸುಭಟರ ಗಡಣ ಗಜವನು ತಾಗಿ ತಾಗಿ ವಿಘಾತಿಯಲಿ ನೊಂದು (ಕುಪ್ಯಾದ್ಯೋ. ೩-೨೮); ದುಡುಕು ಮಾಡಿ ಹಾಲುಮಡಕೆಗಳ ಒಡೆದು ಹಡಗನೇಟು ಬಂದು ಉಡುಪಿರಿ ಇದ್ದನೆ ಮಂಗಳರೇಖೆ ಪಾಡಂ ಗಳುಳ್ಳ ನಿಮ್ಮ ರಂಗ (ಪುರಂದ. ೨-೩೨-೪); ಕಣ್ಣೆನಾ ಹಡಗಲು ಬೆಳಕನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಹೊರಟೆಹುದು ಹುಡುಕಲು ಯಾವ ನಡುಗಡ್ಡೆಯಲೊ (ಮೂರ್ತಿಕಾ. ೪೦-೪). **ಹಡಹು:** ೧. ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಗಕಾರಂ-ಸಿಂಹ-ಸಿಂಹ; ಹಡಹು (ಪಡಹು)-ಪಡಗು (ಶಮದ. ೨೬೩ ಪ್ರಯೋ).

[ದೀ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಪಟಕು, ಪಟವು; ತುಳು. ಪಡವು, ಹಡಗ, ಅಡಗ್; ತೆಲು. ಪಡವ]

ಪಡೆಂಪು 'ಪಡವು' ನೋ.

ಪಡಕಣ (ನಾ). ಕಾವು; ರಕ್ಷಣೆ; ಕಾವಲು: ಕನ್ನಮಂ ತದ್ಧರಾ ಕಾಂತ್ಯಹಕ್ಕೆ ಪಡಕಣದ ಪಹರಿಯು ಸುಭಟಿರಂತದಂ ಕೆಂದು ಹಡಗ ಯ್ಕುಟ್ಟಿಯಾ ಕಾಲದಂಡನಿದ್ದೆಡೊಯ್ದರು (ಸಮ್ಯಾ. ೧೦-೧೧); ಧೀರಮಾರುತಿ . . . ತಳ್ಳಂಕಗೊಳಿಸಿ ತಪ್ಪರವ ರಾಜಾಲಯಕ್ಕುಲ್ಲಸ ದಿಂದೆಯ್ದದನು ಅದನು ಕಂಡಾ ಪಡಕಣದಾಳ್ಳಳಾ ರಾಜಸದನದ ರಣ ಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಓದಗಿ ತುತ್ತುಜುಬಾಗಿ ನಂದು ಬಾಗಿಲನಿಕ್ಕಲು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೬೫); ಪಾರಿ ಪಡಕಣದಾಳಿಂದ ಪಾಡ್ಯಗಳಿಂದ ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳು ತಿರುಗುವ ವೀರಭಟಾಳಿಯಿಂದಸೆದುದಾ ಕುಮ್ಮುಟಿದಾರಭಟೆಯನೇನೆಂಬೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೮-೮೭). [<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಕುಣ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ]

ಪಡಕಾನೆ 'ಪಡಪಾನೆ' ನೋ.

ಪಡಕ್ಕು, (ಕ್ರ.). ಕುದುರೆಯನ್ನು ಸವಾರಿಗೆ ಸಿದ್ಧಮಾಡು ; ಕುದುರೆಗೆ ಜೇನು ಎರಿಸು, —ತಡಿಹಾಕು : ಕಡುಗಾಳಿಗೆ ದಿಟ್ಟಿಂಬಿಂಗೈದುವ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ನಡೆವ ಮನಕ್ಕಿಮ್ಮಡಿ ಮೂವಡಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಟ್ಟಿಂಬಿ ಜವದೊಳು ಬಲದೊಳು ಬೀದಿಯ ಸರಸದೊಳನುಪಮನಚಳಂ ಬಳಿಯೊಳು ತೊಡೆ ಮಡ ಕಿಸಿ[ಕಸಿ]ಕಂಬಿಯ ಸರಸನ್ನೆಗಳಾಟಿದ ತೊಡಕಂ ಹೊದ್ದದೆಯ್ಯದೇಜಾದರನುವಾಯ್ತೆನೆ ಪಡಕದ ತುರಗಂಗಳು ನೆರೆದುಪು ನಂದವು (ವೀರೇಚ. ೨-೨೯). [?]

ಪಡಕ್ಕು, ಪಡಿಕೆ, ಪಡುಕು, ಪಡಕು (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು, ಕಿಟಕಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಕದ, — ರೆಕ್ಕೆ : ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹರಳು ನೆತ್ತಿ ಅವಳು ನಿಂತಿದ್ದ ಕಡೆಯ ಪಡಕಿಗೆ ಒಗ್ಗಿದ (ಜೇನಬಾ. ೨೪೦) ; ಬಲವಂತನು . . . ಹೊರದೀಳುವಾಗ ಅಂಗದಿಯ ಮುಳಿಗೆಯ ಪಡಕು ಗಳನ್ನು ಇಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಭದ್ರವಾದ ಕೀರಿ ಹಾಕಿದನು (ಅಂಬಿಕ. ೧೧) ; ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದ್ದ ಪಡಕುಗಳನ್ನು ಸರಿಸುತ್ತ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನಿಂತು ಕೊಂಡಳು (ಜೇನಂತ. ೨೪೬). ಪಡಿಕೆ : (೨). ಪಡುಕು : ೧. ದಿಂಕವನ್ನು ಕೃಷ್ಣಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮುಗುಳುನಗೆ ತುಟಿಯ ಪಡುಕು ತೆರೆದು ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದು (ಕನಕ. ೧೧೪). ೨. ಬಿರುಕು ; ಸಂದು ; ಸೀಳು : ಬಾಗಿಲ ಪಡುಕಿನಿಂದ ಒಳಗೆ ಉಂಟಾದ ಅಗ್ನಿಪ್ಪಿಕೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ವೀರಾದ. ೧೪). ಪಡಕು : ೧. ತರುಣಿಯೊರ್ವಳು ಬಾಗಿಲ ಪಡಕಿನ ಮೆರೆಗೆ ನಿಂತು . . . ಮಂಜುಲವಾದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದಳು (ಕೋಮು. ೭೮) ; ಕಿಡಿಕೆಗಳ ಪಡಕುಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಇಕ್ಕಿದ್ದವು (ಸ್ವಾಭಿಮಾನ. ೭) ; ಪಾವಿತ್ರಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗೂಢ ತೆರೆದಿತ್ತು ತನ್ನ ಪಡಕು (ಅರಳು. ೧೮೨-೩). ೩. ಬಾಳೆ ಎಲೆಯ ತುಂಡು, — ಹಾಳೆ, — ಸೀಳು : ಬಸವಂತಿ . . . ಬಾಳೆಯ ಎಲೆಯ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಡಕಿನಲ್ಲಿ, ಹಿತ್ತಲಲ್ಲಿಯ ಹೊ-ತುಳಸಿ ಹರಿದು ತಂದು, ದೇವರ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೆಂದು ಇರಿಸುತ್ತಾಳೆ (ವೀರಪ. II, ೧೭೫) ; ಬಾಳೆಯ ಪಡಕಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ದೊಡ್ಡ ಕರದಂಟನ್ನು ಹಾಕಿ ಅವನ ಎದುರಿ ಗಿಡುತ್ತ ಅಂದಳು (ಬಾಬಲ. ೧೯). [< ಸಂ. ಫಲಕ]

ಪಡಕ್ಕು, 'ಪಡಿಕೆ' ನೋ.

ಪಡಕೆ, (ನಾ). "ದಾಸಿಗೆ" (ಸಂಕೀ. ೩೧೨).

[ದೇ. 1 ತಮಿ. ಪಟುಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಪಡಕ, ಪಡುಕ]

ಪಡಕೆ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ : ಹೊಪಲ ಗಿರಿಗಿರಿಕೆಯೆಸದ ನಾದಮಂ ತೊವಳನೆವರೆಯೊಳಾದ ನಾದಮಂ ಮೊಪವ ಪಡಕೆಗಳ ಕಿಜುವಾ ನಾದಮಂ ಪೋಲ್ಪೊಡ್ಲಿಲ್ಲ ಮುಟ್ಟಿಯಿಂದ ಬಟ್ಟುಗಂ (ಅಬ್ಬಮ. ೮-೧೨). [< ತಮಿ. ಪಟಕ]

ಪಡಪಾನೆ, ಪಡಕಾನೆ, ಪಡ್ಕಾನೆ (ನಾ). ಹೆಂಡ, ಸಾರಾಯಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾರುವ ಸ್ಥಳ ; ಮದ್ಯದ ಅಂಗಡಿ ; ಗಡಂಗು : ಹೆಂಡಕುಡುಕರು . . . ಪಡಪಾನೆಯ ಬಳಿಗೆ ಓಡೋಡಿ ಹೋಗುವಂತೆ, ಈ ಇಲಿಯೂ ಕೂಡ ಲೋಹದ ಹಲಗೆಯ ಬಳಿಗೆ ಅನಂದಾನು ಭವಕ್ಕಾಗಿ ಓಡೋಡಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮನೋನಂ. ೩೨೨) ; ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ದೇವಾಲಯದ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಸೀತದಿಂದ ಎತ್ತಿ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ತಮ್ಮ ಪಡಪಾನೆಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡರು (ಝಾಂಚಿ. ೪೧೬) ; ಇಂದು ನಮ್ಮ ನಾಡು ಜಾತ್ರೆ ಗಡದಿ ಕೆಳೆದು ಪಡಪಾನೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿ ಜನದ ದಾಡು : ಬುಂಡೆ ತುಂಬಿದ ಹೆಂಡ ; ಕೆಸರು ತುಂಬಿದ ಹೊಂಡ (ಸದಬಂ. ೧೦೦-೨). ಪಡಕಾನೆ : ರತ್ನ ಪಡಕಾನೆಗೆ . . . ಒಯ್ದಿದ್ದಂಗೆ ನಿಂತ ! (ಕನ್ನಡಾ. ೧೨೩). ಪಡ್ಕಾನೆ : ಒಂದು

ಸಲ ದಾಸನ ಪಡ್ಕಾನೆ ಬಿಡುವುದೋಳಗೆ ಭಾರೀ ಮಳೆ ಬಂದಿತು (ಸನ್ನಾರು. ೧೪೧) ; ಈಶ್ವರನ ಬೀಳ್ಕೊಡಲಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿ ಹೆಂಡ, ಹುಳಿಗಡಿಗೆ ಅಯ್ಯಂತೆ, ಹೋಗಿ ಹೊಕ್ಕೊಂಧ್ವಂಸಿಡಬೇಕು. ಈ ಪಡ್ಕಾನೆಗೆ ಕಾಸು ಕೊಡ ಕಾಗು (ತಮಂ. ೩೫).

[ಪಡ್ಕ(PP←ತಮಿ. ಪಟು = ಮದ್ಯ)+ಪಾನೆ]

ಪಡಗ 'ಪಡಿಗ' ನೋ.

ಪಡಗು, 'ಪಡಂಗು' ನೋ.

ಪಡಚಿ 'ಪಡ್ಚಿ' ನೋ.

ಪಡಜಮಾನು (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡದೆ ಹಾಳು ಬಿದ್ದ ಭೂಮಿ ; ಬೀಳುನೆಲ : ಕಲ್ಯಾಣಮಿಗಳು, ಪಡಜಮಾನುಗಳು, ಕಾಯಿದೆಯಿಂದ ತೊಡಕಾಗಿ ಹೇಗೂ ಕೈಬಿಡುವ ಜಮಾನುಗಳು, ಇವೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿ ದಾನದ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿವೆ (ಮಣ್ಣು. ೨೧೩).

[< ಪಡ್ಕು + ಜಮಾನು]

ಪಡಡಕ್ಕು, ಪಡಡಕ್ಕು, ಪರಡಕ್ಕು, ಪರಿಡಕ್ಕು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ ; ದೊಡ್ಡ ನಗಾರಿ : "ಅನಕ, ಪಟಹ, — ಈ ೨ ಪಡಡಕ್ಕು" (ಕಲಾಯ. ೧೭-೯೭) ; ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಚಾಮೀಕರಕಳಕ ಧ್ವನಿಬಾಹುರ ಭವಕಾಪತ್ರ ಪಡಡಕ್ಕಾದಿ ತ್ರೀಮುದ್ರಿಭವಯುತಂ ಪೌರೋಮಿಯ ಬರ್ಪಂದದಂತೆ ಪೊಲರಿಂ ಬಂದಳು (ಬಂಕಂ. ೭-೭೨).

ಪಡಡಕ್ಕು : "ಪಡಡಕ್ಕು (ಪಡಡಕ್ಕು)-ಪಡಡಕ್ಕು" (ತದ್ವಿ. ೨೪) ; ದಬದಬಾಸಿ ಮೊಟಗುವ ಜಯಮಂಗಳಘೋಷಮಂ ಪೊಯ್ತು ಪಡಡಕ್ಕು ಗಳಂ . . . ಒಪ್ಪಿ ತೋಪಿ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೪೫೨) ; ಬೊಂಬುಳಿಯ ಪದ[ಪಾಪಂ. ಡೆ]ಡಕ್ಕು ಪಟಹಂಗಳಾವು ಕರಡೆಗಳ ತಾಳ ಕಂಸಾಳರನ ದೊಳಗೆ ನಡೆದನಪ್ರತಿಮನಚಳಿತುಡ್ಡನು (ಸಿದ್ಧಂ. ೬-೨೦). ಪರಡಕ್ಕು : ಪರಡಕ್ಕು[ಪಾಪಂ. ಕೆ]ಡಾಡೆ . . . ಕಂಸಾಳುಗಳ ನಿರವಧಿಧಾನ್ಯಂ ಚತುರ್ದಳುವನಮನಾ ಭರದಿಂದಲಾವರಿಸಿ (ಕುಮಾರ. ೧೯-೮). ಪರಿಡಕ್ಕು : ಕರಡೆಯ ಡಕ್ಕೆಯ ಪವಳದ ಪರಿಡಕ್ಕೆಯಮರ್ದ ಭಗಿಳಂ ಭೋರ್ಗರೆಯಲ್ (ಧರ್ಮಪು. ೧೩-೧೯). [< ಪಟಹ + ಡಕ್ಕು]

ಪಡಡಕ್ಕು, ಪಡೆಡಕ್ಕು, ಪದಡಕ್ಕು (ನಾ). = ಪಡಡಕ್ಕು : ಶತ್ರುರಾಜರಿಂದ ಗಂಗಾಯಮಾನಾ ಪಾಳಿಧ್ವಜ ಪಡಡಕ್ಕು ಮಹಾಶಲ್ಯಚಕ್ಷುಗಳನ್ನೂ ಮಾಣಕ್ಕು ಮತಂಗಜಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಂದುಕೊಂಡನು (ಕರ್ಣಾಟ. ೮೬).

ಪಡೆಡಕ್ಕು : [ಪಡೆ]ಡಕ್ಕು ಪಾಳಿಮಹಾಧ್ವಜ ನಿತ್ಯತ್ರೀಯಮೋಘವರ್ಷ [ದೇ]ವಸ್ತು ತಸ್ತು ಮಹಾ[ಸಾಮ]ನ್ತಃ . . . ತ್ರೀಮು[ತುಪ್ಪ]ಯರಸ ಪುರ್ಣಗಿಣಿ ನಾಡನಾಳುತಿರೆ (ಸೌತಾ. XI-೩, ೧೨-೪ ; 867).

ಪದಡಕ್ಕು : ದಕಾರಕ್ಕು ಡಕ್ಕು . . . ಪದಡ[ಪಾಪಂ. ಡೆ]ಕ್ಕು = ಪಡಡಕ್ಕು (ತಮದ. ೩. ೨೮೧ ಪ್ರಯೋಗ). [< ಪಟಹ + ಡಕ್ಕು]

ಪಡಣ, ಹಡಣ (ನಾ). ೧. ಅನಿಷ್ಟ ; ಪೀಡೆ ; ಕೇಡು ; ದೌರ್ಭಾಗ್ಯ : ಮುನಿದೀಶಂ ತವ ಸುಟ್ಟು ಮುಂ ಕರುಣದಿಂದಿತ್ತಂ ಪುನರ್ಜನ್ಮದಂ ನಿನಗೆಂದಾ [೦]ತಿ ಪಾಪಮುಂ ಪಡಣಮುಂ ಪೋಪಂಕೆ ಕಾಮಂಗೆ ಮಜ್ಜನಕೆಂದಿತ್ತದ ಜಂದ್ರಕಾಂಶಘಟಿದೊಳ್ ತಂದಬ್ಬಿಯುಂ ಪುಷ್ಪಪಾಸನೆಗೆಂದಿಕ್ಕಿದ ನೀಳನೀರರುಹದುಂ ಪೋಲ್ತು ಕಲ್ಪುಂದುವಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೧). ೨. ಅನಿಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅಶುಭ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅವನಪನೀತಿಭವನನನವೀಕದ ಪೋದ ಪಡಣಮುಂ ತಲೆದಿವಂತೆವೊಲಜನಿ ಪೋಪುದಿದು ಮಿಲ್ಲುವನಜನಿಯ ಪೋಪ ತೆಜನನಜಾಪುಗುಮಲ್ಲೇ (ಪಾರ್ಥಿಭ. ೪-೪೩). ಹಡಣ : ೧. ಹಡಣಂ ಪೋದತ್ತ ಕುತ್ತಂ ಕಲಾದುದು ಶನಿ ಹಿಂಗಿತ್ತು (ಸೂಕ್ತಸು. ೮-೪೫೫). ೨. ಈಕೆ ಹುಟ್ಟು ಗಿಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿಯಂತೆ ಹಡಣಂ (ವೀರಾವ. ೨-೧೧೬೨) ; ಬತ್ತಲೆಯ

ಬಾಳ್ವೆಣಿಗೆಗಳು ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಿರಲು ಕತ್ತಲೆಪಡೆದ ಜಾಳಿಗಳ ಹಡಣಿಗಳು ಕುಳ್ಳಿರಲು . . . ನಡುವೆ ಮೆಲೆದಂ ಧರ್ಮಸೇನಪಂಡಿತಂ (ವಾಗೀರ. ದೇ. ೨೫೫-೨). [?./ಪ್ರಾ. ಪಡಣ./ಸಂ. ಪತನ]

ಪಡಣಿಗೆ, ಹಡಣಿಗೆ(ನಾ). ಅವಲಕ್ಷಣವಾದ ಹೆಂಗಸು; ಅನುಂಗಿಕೆ: ಬಂಜೆಯುಳ್ಳದುಂ ಬಡತನಮುಳ್ಳದುಂ ಪಡಣಿಗೆಯೆಂದು ಗಂಡನೊಬ್ಬನ ದಿಸುಬ್ಬುದುಮತುಜಿಯೆಂದು ಪಟಮರ್ಗಟ್ಟಿದಿರ್ಪುದುಂ . . . ಎಲ್ಲಾ ಸ್ತ್ರೀಯುಗಂ ಸಾಧಾರಣಂ (ಜಾಣಂಪು. ೩೦೨). **ಹಡಣಿಗೆ :** "ಮರ್ಭಗಾ ಭರಣಮಿವ—ಹಡಣಿಗೆಯ ತೊಡವಿನಂತೆ" (ನೀತಿವಾ. ೩೦). [**ಪಡಣಿ**]

ಪಡತರ (ನಾ). ವಸ್ತುವಿನ ಲಾಭಕರವಾದ ಬೆಲೆ,—ಕೆಮ್ಮತ್ತು : ಖಾದಿಗಿ ಬರದಿರುವ ಮಾಲಿನ ಪಡತರ ಅಂದರೆ ಗಿಟ್ಟುವದು ನೋಡಿ ಯಾವ ಧಾರಣೆಯಿಂದ ಬಡತನ ಮಾರಬೇಕು ಇದು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).

[←ಹಿಂ. ಪಡತ, ಪಡತಾರ್; ಮರಾ. ಪಡತಾರ್, ಪಡತಾರ್]

ಪಡತೆ (ನಾ). (?) : ಪಡತೆಯನ್ನಿಡು ಹೋದಿಹಿ ಜಾಣ ತೊಂದಾಡಿ ಬೆದರಿ ನಂಜಿಯನ್ನಿಡು ಗೆಲಬಲ್ಲ ಗಡಿದಾರನುಲಿಡಾಳ್ತದೆ ಬಗದರನೆಂದು ಮಡದಿ ಮಾಣಾದಳಲ್ಲಿ ಪಟಮೆಯ (ಸೋಬಸೋ. ೧೪-೨೯). [?]

ಪಡದೆ 'ಪರದೆ' ನೋ.

ಪಡನೆಲ (ನಾ). ಪಡಜಮಿನಾಳು : ಹಿಂದುಳಿದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪಡನೆಲ—

ಅಡವಿಯ ನೆಲವೇ ಹೆಚ್ಚು (ಮಾವಾ. ೧೩೮). [**ಪಡ್ತು + ನೆಲ**]

ಪಡಪ (ನಾ). ಎಲೆಅಡಿಕೆಯ ಚೀಲ; ಸಂಜೆ: 'ಪಡಪವಳ' ಪರಾ.

[←ಅಡಪ]

ಪಡಪಡ (ನಾ). ಕೋಪ, ಹೆದರಿಕೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಎರ್ದ ಪಡಪಡ ಪಾಡಪುಡೇಕೆ ಕಳದಿ ತೋಳುಗಳಂ ಪಿಡಿ ಮೃದುಹಸ್ತಕಳದಿ (ಕಾದಂಪು. ೪೪೨);

ಪಡಪಡ ಪಾರ್ವರ್ಡ ತಡಬಡಿಸುವ ನುಡಿ ಕಡುಗಂಪಪತ್ತಂಗ (ವೀರ. ೧೭೧-೪೩೨). 'ಪಡಪಡವಾಯ್', 'ಪಡಪಡಿಸು' ಪರಾ.

ಪಡಪಡಪಾಯ್ 'ಪಡಪಡವಾಯ್' ನೋ.

ಪಡಪಡವಾಯ್, ಪಡಪಡಪಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಪಡಪಡ ಎಂದು ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳು,— ತುಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಪಡಪಡವಾಯ್ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆ ಗಳಂ ಕರೆಯುಗ್ಗೊಡಿನೊತ್ತಿ . . . ಈಶನದಲ್ಲಿದನೆತ್ತ ಪೋದನಾ ಪಡೆಯನಧೀಶ

ನೆಂದು ಪಲವಾದುದಂದದಜಿಹಾಂಗನಾಜನಂ (ಅಜಿತ. ೩-೧೩೧). **ಪಡಪಡ ಪಾಯ್ :** ಅಂತಾ ಬಾಲೆ . . . ಪುಲ್ಲೆಯಂತಿರ್ದೆ ಪಡಪಡವಾಯಿ

. . . ಜೀವಂ ಜೀವಿತೇಶ್ವರನಜನಲ್ ಪೋದಂತೆಯುಂ ಇಚ್ಛೆಯುಬಾಡು

ಮುಚ್ಚಿ ಪೋಗಿರ್ಪುದುಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೩೧ ಪ); ಪಡಪಡ[ಪಾಣಂ.

ಪಡಪಡ]ಪಾಯ್ ಮೆಲ್ಲೆರ್ದೆಗೆ ಭರ್ಮಜಲಂ ಕೊನವಾನನಕ್ಕೆ . . .

ತೀಳ್ಮೆಯಾನಮದುತಾ ನೆವನಾದೊಡವನಗಳೇಂ ಪಿಸುಚ್ಚೆಡೆದು ತೆರಳ್ಳು ದಾ

ಹರಿಯುಗ್ಗೊತ್ತಪನೀಜಿಯ ಸೋಲ್ವ ಭಾವಮಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೨೭).

[ಪಡಪಡ + ಪಾಯ್]

ಪಡಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕೋಪದಿಂದ ಕೆರಳು; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸು : ಪಡಪಡಿಸು ನಡುನಯನದ ಮಡುವಿನದ ಜಲಧಿಯಂ ಕಡೆನ ಕಡೆಯೊಳ್ಳೊಡ್ಡಿ ಭುಡು

ಭುಡಿಸಿ ಪಡೆಯ ಪಡಲಿಡೆ ಕೆಡಪುವದ ತುಡುಕಿ ಪಿಡಿದೊಡನೆ ಪೊಸೆದು

ಕೊರಳೆಡೆ ತೊಡೆದ ಹಂಪೆಯ ಮೃದಂ ದಿಡದೆ ಸಲಮುಗೆಮ್ಮ (ಹಹಕಾ. ೧-೨).

[ಪಡಪಡ + ಇಸು]

ಪಡಪವಳ (ನಾ). ತನ್ನ ಒಡೆಯನ ಎಲೆಯಡಕೆಯ ಚೀಲವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವವನು; ಅಡಪವಳ; ಸಂಜೆಯವನು: ಅನುಪಮರಾಯ

ಮುರಾರಿಯ ಮನದಂನನಿಸಿಪ್ಪ ಸಚಿವನಂ ನೆಗಳ್ಳ ಪಸಾಯ್ತನ[ನೋ]ಸೆದು

ಪಡಪವಳರೊಡೆಯನನೊಲವಿಂ ಬಂಮ್ನಿದೇವನಂ ಧರೆ ಪೊಗಳ್ಳುಂ (ಕಾಳ. ೭೫-೧೨-೩೩; 1170). 'ಅಡಪವಳ' ಪರಾ. [ಪಡಪ+-ವಳ]

ಪಡಪಾಳಿ, ಪಡೆಪಾಳಿ, ಹಡಪಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಗಳಿಸುವವನು; ಸಂಪಾದಿಸುವವನು; ಗಳಿಸಾಳಿ : ಓದಾಳಿ, ಜೂದಾಳಿ, ಮಾತಾಳಿ, ಸಿಗ್ಗಾಳಿ, ವಿಜಾಳಿ, ಪಡಪಾಳಿ (ಭಾಷಾರ್ಥ. ೧೪೩ ಉದಾ). ೨. ದಾರ; ವಿಟ : ಅಮರೇಶ್ವಾಂಶದೊಳೆರೆ ಚಂದ್ರಮನಕಾರದಿಗಳೆ ವೀಕ್ಷಿಸಂದಧಿಕ ಬಲಂ ಸಮರಕರಂ ಪ್ರಹಸನಶೀಲ ಮಂತ್ರಿ ಪಡ[ಪಾಣಂ. ಹ]ಪಾಳಿಯಧಿಕ ಕಾಮಿಯನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೨೦-೨೦). ೩. ಅದೃಷ್ಟಶಾಲಿ; ಭಾಗ್ಯವಂತ : ಮೂಲಾಳಿಯುನೋದಾಳಿಯುನೋಜಾಳಿಯುಮಪ್ಪನಾಗಿ ಪಡ [ಪಾಣಂ. ಹ]ಪಾಳಿಯ ಕೇಳ್ ನೀಲಂ ಜೂದಾಳಿ ಕರಂ ನೀಲಂ ಮಾತಾಳಿ ಕರೆಯ ಸಿಗ್ಗಾಳಿಯನಳ್ (ಶಮದ. ೨೦೩ ಪ್ರಯೋಗ; ಕಾನ್ಯಾಪ. ೩೫೩ ನೋ.) **ಪಡೆಪಾಳಿ :** ೧. ಲಾಭಸಂಸ್ಥಾನದೊಳ್ ವಿದಿತಾತ್ಮಂ ಪಡೆಪಾಳಿ ರಾಘವೋಳಸತ್ಯಂ ವಾಮನೇಶ್ವಾಂಧಕಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೪). ೩. 'ಪಡ ಪಾಳಿ' ಉಲ್ಲೇಖದ 'ಶಮದ.' ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. 'ಪಡೆಪಾಳಿತನ' ಪರಾ. **ಹಡಪಾಳಿ :** ೧. ಹಡಪಾಳಿ ಸತ್ತ ಮನೆಯಂತೆ ಪ್ರಭು ಕಟ್ಟಿ ನಾಡಂತೆ ಸಂಸಾರದ ಪರೀಡ ಭೋಗದ ಮೇಲೆ ಬೇಸಹುಂ (ಧರ್ಮಮೃ. ೫-೧೨೫); ಹಡೆದ ಹಲಬರು ಮಕ್ಕಳೊಳಗೊಬ್ಬನೆಂತಕ್ಕೆ ಹಡಪಾಳಿಯುಡುಬರಿದು (ಸೋಮಪ. ೧-೯೭).

[ಪಡಪು + ಅಳಿ]

ಪಡಪಾಳಿ, ಹಡಪಾಳಿ (ನಾ). ಪಡಪವಳ : "ಅಡಪವಳಂ ಪ[ಪಾಣಂ. ಹ]ಡಪಾಳಿ" (ಹಹಕಾ. ೬೦). 'ಅಡಪಾಳಿ' ಪರಾ. **ಹಡಪಾಳಿ :** ಕೇಳಿ ಬಂದಾರ ಜಟಿಪೆಯೆನಲು ನನ್ನ ಹಡಪಾಳಿಯನ ದೇಕೆನ್ನ ನಜಾದಜಾದನಾಮಿಕಂಗಾಳಾದಪಾಯೆಂದು ನುಡಿದನಂತೆನಬಹುದೆ ಕೇಳುಮೇಲಂ ನೋಡದೆ (ಹಹಕಾ. ೧೧-೨೦). [ಪಡಪ+-ಅಳಿ]

ಪಡಪು, ಪಡಂಪು, ಪಡೆಪು, ಹಡಪು (ನಾ). ೧. ಪಡೆದುದು; ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ : ಅನುವಿವ ತಾಯ ಬಾರಿಸುವ ತಂದೆಯ ಕಾಯ್ತು ನೋಳಕ್ಕೆಗುಟ್ಟುವಕ್ಕನ ಪಡಪತ್ತಿ ಬಯ್ತು ಕಿಟುಂದಂಗಿಯು . . . ತೀಗಿಗೆ ಮೆಯ್ಯನೊಡ್ಡಿ (ಪಾಂಕಿಪು. ೪-೧೦೫); ಗಂಡರ ಚಿತ್ತಮಂ ಪಡೆದೊಡ್ಲದೆ ಕೇಳ್ವಡಪಿಲ್ಲ ಸೂಳೆಯೊಳ್ ಪೆಂದಿರೊಳ್ಳೊಡ್ಲಿಲ್ಲ ಸುಖ ಮೆಲ್ಲೆಯುಂ (ಲೀಲಾವ. ೩-೯೯); ಗಟಪರೆಯೋಜರಾಗಿ ಆರೋಪ ರೇನೊಂದಂ ತಂತಮ್ಮ ಪಡಪು ಕಾರಣಮಾಗಿ . . . ಇವರೆಂತವರೆಂತೆಂದವ ರಾಡಿದುದನೊಡುವುದುಂ ಇದು ಪುನಿ ನನ್ನ ಗುಣದೋಷಮೆಂಬುದನಪು ಯದುಮ (ಪಸಾರ. ೪೫೯); ಇತ್ತ ಭಂಗದ ಪಡಪಿನೊಳು ರಿಪುನೊತ್ತ ತಿರುಗಿತು ಜನಗೆ ಬಾಣಸವಿತ್ತು ಫಲುಗುಣ ಮತ್ಸ್ಯನಾತ್ಮಜಹಿತ ನಡೆತಂದ (ಕುವ್ಯಾಪ. ೬೦೩. ೯-೯೩ ಅಡಪಪು). ೨. ಲಾಭ; ಪ್ರಯೋಜನ; ಫಲ : ಪಿರಿದಪ್ಪಿ ದ್ರವ್ಯಮಂ ಸಾರ್ಥ ಮೇದಿನಿಕಾಂತಾಪತಿಯೊಲ್ಲಿ ಮೆಚ್ಚು ಗೊಳುವೆಂ ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೆಮ್ಮನೆ ವಿಪ್ರೋನ್ನತನಲ್ಲಿ ಬರ್ ಪಡ ಪೇನೆಂದಾ ದುರಾತ್ಮಂ ಮಹೀಶನನಾನಂದನಿಯೊ ಪೇಟೊಡ್ಡಿ (ಧರ್ಮಮೃ. ೧೨-೧೪೬); ಕಂದ ನೀಲಬ್ಬದೆ ಪೇಟೇನಪ್ಪುದೀ ರಾಜ್ಯದ [ಪಡಪೆ] [ಪಾಣಂ. ಪಡಮೆ]ನೆಗೆ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೧೪); ವಿನಯನಿಧಿ ಮೂಳ ಯಕ್ಕಂ ಅನುಪಮಗುಣವಂತೆ ಬಾಡಿನಿಟ್ಟಿಗಳಂ ತಾಂ ಜನಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪಡೆದಳು ಜಿನಭಕ್ತ ಪ್ರೌಢವ ಪಡಪು ಪೊಗಳಲಕುಂಬಂ (ಎಕ. XII, ಗುಲ್ಮ. ೫-೪; ಸು. 1200?); ನಿನಗೆ ಪಡಪಿಲ್ಲದೆಯೆ, ಬಡಾದನ್ನನೇಕಿಂಕು ನೋಯಿ ಪಯ್ ? (ಅಂತಿಗೊ. ೨೫-೫೩). ೩. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕ; ಬಹುಳತೆ : ದಿನಪನುದಯಾಚಲದ ಜಾಪದಿನನೆಗೆ ಬರೆ ಬಲವೆರಡು ಗಳಗರ್ಜನದಿ ಬಂದೊಡ್ಡಿ ದುವು ಕಳನೊಳು ಖಾಯ ಪಡಪಿನಿಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ. ೬-೪);

ನೀನು ಮನ ಬಂದಂತೆ ಮಾಡೆನಲಾ ನುಡಿಯ ಕೇಳುತ್ತ ಮೂಲಕ
ದಾನವನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಯೋಚಿಸಿ ಖತಿಯ ಪಡೆನಲಿ (ಮೂಲರಾ. ೧-೧೧).
'ಪಡಪುಗುಂಡು', 'ಪಡಪುದೋಣು' ಪರಾ. ೪. ಐಶ್ವರ್ಯ ;
ಸಂಪತ್ತು ; ಧನ : ಅಣಿ ಪಡಪು ಬಸುರಿಯ ಪನ್ನೆಂಬಂತೆ ಸುಂದರಿ
ಯನೇಗಿಯುಂ ದಿಡಲಾಡದೆ ನೀಂ ಬೆಳಬೆಂಜನನಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವನೆಂದು
ಕೊಳ್ಳಬಗುದಿವ್ಯ (ಧರ್ಮಪು. ೭-೨೨೯) ; ಒಡಲೊಳ್ಳುತೆ ಚರಕಾಲವಿರದು
ಅಯು ತಡವೊಳ್ಳುತೆ ಸ್ಥಿರವಿಲ್ಲ ಪಡವೊಳ್ಳುತೆ ರಾಜ್ಯವಧಿಕನ ಸೊಮ್ಮದು
ದಿಡದಂತು ಜೀವಿತ (ಅನಂಶ. ೪-೩೦). ೫. ಹಿರಿಮೆ ; ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳೆ ;
ಅಗ್ಗುಳ್ಳೆ ; ಅತಂ . . . ದಿರುದರ್ಗದೊಡನೆನು ಬಾಧೆಯಂ ಮಾಡಿಸುವಂ
ವೀರರ ಪಡಪಂ ಪಾಟಾಸುನಂ (ಧರ್ಮಪು. ೨-೬೬) ; ಚಾಮರದ ಧವಳ
ಚೈತ್ರ ಪಟಿ ಪಳಹರದ ಪಡಪಿನಲಾಕಿ ನಡೆದುದು ಮುಂದೆ ಪಾಯದಳ
(ಕುಷ್ಠಾಕ. ೧೪-೩೩) ; ಲೋಕಂಗಳಂ ಪಡೆದನೆಂಬಗ್ಗುಳ್ಳೆ ನಮ್ಮೊಡನೆ ಸಲ್ಲದಾ
ಪಡಪನುಳಿದೆಡ್ಡುಜಾಕೆಯಂ ಕಾದು (ಚಿಬಪು. ೪೯-೨೩). ೬. ಉತ್ಸಾಹ ;
ಸಡಗರ ; ಸಂಭ್ರಮ : ಮಾಮೂಗಿಲಾಡದಿವ್ಯದು ಬೊಜಂಗಳರ
ಸಂದಣಿ ಪಟ್ಟಿಪಟ್ಟಿಕಾಕರ್ಮದ ರತ್ನಭೂಷಣದ ಕಾಂತಿ ತಳಿತುಪ್ಪದಿಂತು
ಮೂಲನೀ ಪರ್ಮಗೆ ನೋಂಕಳೇ ಹರೆಯಮಾ ಪಡಪು ಸೊಬಗೀ ವಿಳಾ
ಸಮೇಂ ಕಾರ್ಮಟಿಯೊಳ್ಳು ಸಂತನವಳಂಗಳದೊಳ್ಳುಲೆಗೊಂಡುಹಕ್ಕುಮೇಂ
(ಅನಂಶ. ೪-೧೯) ; ಮುಳಿಸಿನ ಬೆಳೆಸುವೆಜಗಿನ ವಿಪಂಚ ಪಡಪಿನ ಪಂಜರಂ
. . . ಕುವರಿಯುಪರಿಯೆನಿಪುದಂಗಳನ ಫಾರಾಫಾರಿ ರಾಜಸುವ ಸೂಳೆ
ಗೇರಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೮-೮೬) ; ಒಡನೆ ತೆರಳಿತು ಛೇಷ್ಠ ಗುರು ಕೃಪ . . .
ದುಶ್ಯಾಸನರು ಮೊದಲಾದ ಪಡೆ ಸಹಿತ ಕರೀಫಕುರಂಗದ ಪಡಪಿನತನ್ನಾಹ
ದಲಿ (ಕೋಗಮ. ೧೬-೪೨). 'ಪಡಪುಗಾರ್ತಿ' ಪರಾ. ೭. ಧೈರ್ಯ ;
ದಿಟ್ಟಿತನ : 'ಪಡಪುಗೆಡು' ಪರಾ. ೮. ಶೋಭೆ ; ಕಾಂತಿ :
ಅಡರುಪಜ್ಞಾನತಮಮಂ ತೆನರಿ . . . ಸುಜ್ಞಾನದಕ್ಷವೆನಿಪಾ ಪಡಪಿನ
ಚೋರಂಗಳೊಳ್ಳುಣಿಸನೀಪುತ್ರ ಮೃದನಪ್ಪ ಶಾಂತಮಲ್ಲೇಶ್ವರನ ಶಾಂತಿ
ಮಯವೆಡದತ್ತಿಯನ್ನ ಚಿತ್ತಲೆಯ ಚಂದ್ರಮನಾಗಿ ದಿಡದಮರ್ದುಗಣಿ
ಯಲನಿಕಂ (ವೀಕ್ಷು. ೭-೧೦-೧). ಪಡಂಪು : ೪. ಸುರತಕಲಿಕಳ
ಹೆಂಪು ಕಂದರ್ಪಕ ಪಡಂಪು ಪುರಯೇಜಿ ದಶದಿತೆಯ ಪೊಂಪು ಜೊನ್ನದ
ಜೊಂಪು ಮೊಡೆದುದು (ಸಂದಮಾ. ೧೯-೧೦). ಪಡೆಪು : ೧. ಕಡು
ತಪದಿಂದೆ ನಿನ್ನ ಪಡೆಪಾವುದೊ ಗಾನಿಲ ಸಗ್ಗುಮಲ್ಲೆ (ಸಂಪಥಾ. ೭-೯೩) ;
ದರ್ಶನದೊಳಂ ದರ್ಶನದಂಟಂಗಳದೊಳಂ ಹೀನನಾಗಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಪದವಿ
ಯುಮಂ ದೇವೇಂದ್ರಪದವಿಯುಮಂ ಮಹರ್ಥಕಪದವಿಯುಮಂ ಪಡೆವ
ಪಡೆಪಂ ಕಿಡಿಸದೆ (ಧರ್ಮಪು. ೯-೩) ; ಅಯಬಾಯೊಡಲಂ ಕಡು
ಮೋಹದೆ ಮಚ್ಚಿದೊಡೆ ಸಡವೈ ನೀಂ ಮಚ್ಚಿನೆತ್ತ ಕಳ್ಳನ ಪಡೆಪಂ
[ಪಾಶಾಂ. ಕಡಪಂ, ಪಡಪುಂ] (ಜೀವಸಂ. ೧೨೫-೭) ; ಆ ಪಡೆಪುಮಂ
ಕಂಡು ಬಿಗುರ್ತುಂ ಕೂರ್ತಂತೊಂದೆಗೊಯ್ಯು ಸ್ವಟಿಕೆಲಾಗ್ರಮನೇಜಾ
ದೊಡಪೂರ್ವಲಾಭವೆನೆ (ಬಂಕರಿ. ೮-೪೦ ಪ) ; ಅಬಲ್ಯೆಯಪಮಾನಗಲ್
ನಿನ್ನ ಪಡೆಪು (ಬದ್ಧಪು. ೨೫-೫೩೬) ; ಗನ್ನಗತಕದಿನಾಳಿಯಿಂದೊಡ
ಲೊರ್ದಿಂತು ಜೀವಿಪುದು ಪಡೆಪಾದುದೆನಗೆ (ಸಂಸಪ. ೨೪-೧೩).
೪. ಅದಿಗದಿಗೆ ನಡೆವ ಪರ್ವದಗುಗಳ ಬೆಡಗುಗಳ . . . ತಡಿತದಿಗರ್ವ
ಜಲದೊಡ್ಡುಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ಪಡೆ[ಪಾಶಾಂ. ಡೆಸಿಂ ಕಡಲೆನೆದುದು
(ಚಿಬಪು. ೨-೪). ೬. ದಾಳಿಸುವ ವಿವಿಧ ಚಮರಾಳಿಯಂ ಪಾಳಿಯಂ
. . . ಛೇಳಿದುವ ಬದುನಿಧದ ವಾದ್ಯದಿಂ ಜೋಡ್ಯದಿಂ ಪಡೆ ಪಡೆಸಿಂ
ನಡೆದುದು (ಚಿಬಪು. ೨೬-೧೦). ೯. ಭಾಗ್ಯ ; ಅದೃಷ್ಟ : 'ಪಡೆಪಾಳಿ'
ಪರಾ. ಹಡೆಹು : ೨. ಮನೆಯನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟವಂಗೆ ಹಿಂದೆಯು
ಹಂಗೇಕೆ . . . ಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ಮತ್ತೆ ಹಡಹಿಲ್ಲದೆ ಅವರದಿಯನಣಿಸ

ಲೇಕೆ (ಸರ್ವಪ. ೩೭-೧೮೩). ೪. ಹಿರಿದಮಗೆ ಕಣ್ಣಾಗಿ ಗತಿಯಾಗಿ
ವೊಬ್ಬಳ್ಳ ತರುಣ ನಿನ್ನನ್ನಗಲ್ಲರಲಾಜಿವಾವಗಬಿರು ಹಡಹು [ಪಾಶಾಂ.
ವು] ಬೇಡ (ಸೋಮಜ. ೧-೯೬). ೧೦. ಸೂಳೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಬರುವ
ಗಳಿಕೆ ; ಒತ್ತಿಹಣ : ಒರ್ವಳ್ . . . ಕಾಯ್ದಾಜಾದ ಪಾಲವೊಳ್ಳುನಿ
ಯನಿನ್ನು ಪಭೋಗಿಸಲಾಗ್ಗೆ ಮೂಡಲೋ ಎಂದು ತನ್ನ ಮಗಳ ಮೇಲಪ್ಪ
ಹಡಹಿಂಗೆ ಮುಯ್ಯಾಂತಳ್ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೦ ಪ) ; ಪದಿಗಳಂ ಕಣಜ
ದೊಳಳಿಯಬೇಕೆಮ್ಮ ಮಣದವನು ಕೆಡಿಸಿ ಹೋಗಲು ಬಾರದಿಂತೆರಡೆಡೆ
ಯೋಕೋಲಗವೆಂತು ನಿನಗವಡುವುದಿದು ಬಾಣತಿಯ ಸೂಳೆಯ ಪಡಪಿ
ವಂದದಲಿ (ಒಸಪು. ೫೩-೧೨) ; ಆಲಸ್ಯಂ ಗಡ ಹುಸಿ ಗಡ ಹಡಹಿನ
ಮೇಲಣ ಚಿತ್ತಂ ಗಡಯೆನುತೊರ್ವಳ್ ಬಾಲಕರಣಲೋಚನೆ ನುಡಿದಳ್
(ಜಯಕಾ. ೧೪-೫೩) ; ಪೆಡಮೆಟ್ಟಿ ನಿಂದೆ ತಡೆದು ಬಂದ ಪೆರ ಪಲ್ಲದಿಸಿ
ಕರೆದೆ ನೀನೆಂದು ಹಡಹಿನಾಸಿಗೆ ತಪ್ಪ ಹೊಣುಸಿ ವಿಟರ ಜಡಿನುದಿವಳವಳು
ಬೆಲೆವೆಡ್ಡೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೮-೬೬).
ಪಡಪಾಗು-೧. ಲಾಭವಾಗು ; ಪ್ರಯೋಜನವಾಗು : ಜಾಣು
ಜಗುಳುಮ ಹೊಯ್ದ ಮೊನೆ ಮುಂಗಾಣಿಕೆಗೆ ಲಟಿಕಟಿದುದು ಬರಿ ರೇಣು
ಜನನದ ಜಾಡ್ಯವೇ ಪಡಪಾಯ್ತು ಪಯಗಿಗಿಗೆ (ಕುಷ್ಠಾಕ. ೬-೩೦).
೨. ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗು ; ಅಂದವಾಗು : ಸಂದಣಿಪ ಛತ್ರ
ಧ್ವಜಾಳಿಯಂ ಧೂಳಿಯಂ ಕಂದದನೆವದ್ವುತರಸಂಗಳಂ ಕಂಗಳಂ ನೋಡೆ
ಪಡೆ ಪಡಪಾದುದು (ಚಿಬಪು. ೪೫-೨೩).
[ಪಡೆ_೧ + ಪು_೨/ಕವಿ. ಪಟ್ಟಿಪು ; ಮಲ. ಪಡಪು ; ಕೆಲು. ಪಡಪು]
ಪಡಪು_೨ (ನಾ). ತೋಟ : ಅದರಲ್ಲಿ . . . ಕದ್ದಿನ ಹಿತ್ತಲುಗಳು
ಮತ್ತು ತೆಂಗಿನ ಪಡಪುಗಳು ಸೊಗಸಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಕಳಕ. ೧).
[←ಕವಿ. ಪಟ್ಟಿಪು, ಪಟ್ಟಿಪು]
ಪಡಪುಗಾರ್ತಿ, ಪಡೆಪುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿ
ಸುವ ಹೆಣ್ಣು ; ಗಳಿಸುವವಳು : "ಪಡಪುಗಾರ್ತಿಯೆಂದು ಗಲಾಸಾಳಿ
ವೆಣ್ಣು" (ಕಳಕಾ. ೬೨-೩೮೦) ; "ಪಡಪುಗಾರ್ತಿಯೆನೆ ಗಲಾಸಾಳಿವೆಣ್ಣು ಕೃತ್ಯ"
(ಕಪ್ಪಕೃ. ೨೮). ೨. ಸಂಭ್ರಮವುಳ್ಳವಳು ; ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ
ಕೂಡಿದವಳು : "ಪಡಪುಗಾರ್ತಿಯುಮೆನುತ್ತೆಂದೊಡನೆಯ ತಾಂ
ಹೊನಡುಗಾರ್ತಿಯನೆ . . . ಸಂರಂಭವೆಗೆ ನಾಮವಿದಂಬಲ್" (ಕವಿಕಂ.
೧೩೯). ೩. ವೀರಿಯುಳ್ಳವಳು ; ಗತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವಳು :
"ಅಧಿಕ ವೀರಿಯುಳ್ಳಾಕೆಯೊಳ್ ಪಡಪುಗಾರ್ತಿಯೊನಿಕ್ಕು" (ಕಳಕ. ೫೯).
ಪಡೆಪುಗಾರ್ತಿ : ೧. "ಗಲಾಸಾಳಿವೆಣ್ಣು ಸಲು ಪಡೆ[ಪಾಶಾಂ. ಡೆಪುಗಾರ್ತಿ
ಯೊನಿಕ್ಕು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೫).
[ಪಡಪು_೧ + ಗಾಣ (<-ಕಾಣ) + ಪಿ (<-ಇತ್ತಿ)]
ಪಡಪುಗುಂಡು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕೃವಿಲ್ಲದಾಗು ; ಕುಗ್ಗು : ವರಕಪದ
ಪೆಂಪಿಗೆ ಧರಣಿ ಕಂಪಿಸಿ ಜಲಧಿ ಕರಮೆ ಕದಡಲ್ . . . ಸುರುಚಿರ
ವಡಬವಹ್ನಿ ನೆಣಿ ಪಡಪುಗುಂಡಲ್ (ಆರಾಜ. ೫-೨-೨೨).
[ಪಡಪು_೧ + ಕುಂಡು]
ಪಡಪುಗೆಡು, ಪಡೆಪುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಗಳಿಕೆಯು ತಪ್ಪು ; ಲಾಭ
ವಿಲ್ಲದಾಗು. ೨. ಧೈರ್ಯಗೆಡು ; ದಿಕ್ಕು ತೋಚದಂತಾಗು ;
ಕೆಂಗೆಡು : ಪಡೆ ಪಡಪುಗೆಟ್ಟು ದೆಸೆದನೆಗೋಡುಕರ್ಪದಂ ತಡೆತಡೆದು
ಕಡುಗಲಂಗಳಡಗಡಹುಕರ್ಪದಂ . . . ಫಲುಗುಣಂ ನೋಡಿ ಖತಿಯಿಂದೆ
ಫುಡುಫುಡಿಸಿ ಕಿಡಿಕಿದಿಯಾದನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೨-೪೪). ಪಡೆಪುಗೆಡು :
೧. ಬದಿಯೊಳ್ ನಿಜತನಯನ ಕಲೆಯೊಡವಿನೆಗಂ ಬಡಿದ ಕಾರಣಂ
ಕೊಂಡುಯ್ದು ಪಡೆಪುಗೆಡುವಿನೆಗಮೆಂದಾ ಕಡುಲೋಳಂ ತನ್ನ ಕಾಲುಳಂ
ಹಿಡಿದುದಿದಂ (ಅದಿಪು. ೫-೨೦). [ಪಡಪು_೧ + ಕೆಡು]

ಪದಪ್ರದೋಷ (ಕ್ರಿ). ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ತೋರು; ಅತಿಶಯವಾಗಿರು; ರುಂಡಮಾಲೆಗಳಿಂದ ಪದಪ್ರದೋಷವ ನೀಲಕಂಠಲಿಂಗಂ ಪೂರೆಗೆ ಪೂಡವಿಗಡಣಮನೆಯರುಂ (ಅರಣ್ಯ, ೩-೧೬-೧); ನಿಡಿದು ಮುಪ್ಪತ್ತಯೋಜನವನು ಯೋಜನವೆ ಗಡಿ ಹರಹಿಗುಟ್ಟಿದವೊಂದು ಯೋಜನವಿಂತು ಪದಪ್ರದೋಷವ ಶ್ರೀಗಿರಿಯೊಳು . . . ಭ್ರಮರೆ ಯೋಜನೆ ಮಲ್ಲೇಶನರ್ಪಂ (ರಾಘವ, ೧೩-೪೩). [ಪದಪ್ರ+ತೋಷ]

ಪದಪ್ರಬಾ (ಕ್ರಿ). ಗಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದಾಗು; ಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳು; ನುಡಿ ನುಡಿಯಂ ಚಲಂ ಚಲನು ಬೇಟ್ಟುವೆ ಬೇಟ್ಟುವದೇಕ ದಂತ ಚಿ ಪದಪ್ರಬಾದ್ವರಂ ನಗಿಸಿಕೊಂಡನೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು, ೪-೪೪೩).

[ಪದಪ್ರ+ಬಾ]

ಪದಪೆ (ನಾ). [ಅಶ್ವ] (?): ಹೀನಧ್ರುವನುಂ ಪ್ರೋಘಸ್ಥಾನ ವಳ ತ್ರಯನುಮಳಿಸನುಂ ಪದಪೆಯುಂ [ಪಾಪಂ, ಪದಪೆಯುಂ, ಪೇಡಿಯುಂ ಮುಪ್ಪಾ]ಮುತ್ಯಾನತನುಂ ಲಂಡಸ್ಥಾನವರ್ತನುಮದಾಣುವರ್ತದೋಳುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ, ೩-೬). [?]

ಪದಪೋಶಿ 'ಪದಪೋಸಿ' ನೋ.

ಪದಪೋಷಿ 'ಪದಪೋಸಿ' ನೋ.

ಪದಪೋಸಿ, **ಪದಪೋಶಿ**, **ಪದಪೋಷಿ**, **ಫದಪೋಶಿ**, **ಫದಪೋಸಿ** (ಗು). ೧. ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ; ನಾಡಾಡಿಯಾದ; ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ; ಕೋರಾಪಟಾ ಅಗೋದು ಯಾವ ಮಹಾಕವ್ಯ ಅಂತ . . . ಪದಪೋಸಿ ಬೆಲ್ಲಾನ್ನಿಗಾದ್ರೆ ಅದು ಕವ್ಯ (ಭೀಮಕಾ, ೨೦೭); ತೇಜಸ್ವನದು 'ಪದಪೋಸಿ' ವೆವಲ್ಲ, ಬಿಳಿಗೆ ಎದ್ದರೆ ಸಂಜೆಯವರೆಗೂ ದುಡಿಯುವನು (ಸುಮ, ೨೦). (ನಾ). ೨. ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಅಜಾಗರೂಕತೆ: ಕೆಲಸ ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡಬೇಕು ಮುತ್ತುಮ್ಮ. ಪದಪೋಸಿ ಮಾಡಿದರೆ ಅಗಾಕಿಲ್ಲ (ಶಾಸಂ, ೧೫೨); ಯಾರ ಹತ್ರವೂ ಇನ್ನೆ ಈ ಪದಪೋಸಿ (ನುಲಮ, ೩೯೩). **ಪದಪೋಶಿ**: ೧. ಏನು ನನ್ನನ್ನು ಪದಪೋಶಿಸನ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆಯೇ ಈ ಹೆಂಗಸರು (ನಡದಾ, ೧೨೨೪); ನಮ್ಮ ಸಂಕಪ್ಪ ಗಡರು ತೀರಪದಪೋಶಿ ಜನ ಅಲ್ಲವೇ? (ಮುಗಿಯು, ೧೩). **ಪದಪೋಷಿ**: ೩. ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದುದು; ಕೀಳು; ಕಳಪೆ: ಪಾಲಾದಮೇಳದ ಆಟ ಅಪ್ಪೇನೂ ಪದಪೋಷಿಯಲ್ಲ (ಸ್ವಪ್ನಕೂ, ೪೦). ೪. ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕೀಳು ವ್ಯಕ್ತಿ: ನಿಮ್ಮನ್ನು 'ಬನ್ನಿ' ಎನ್ನುವುದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಲೆಯಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದೀರಾ? ಅಪ್ಪ, ಪದಪೋಷಿಯೇ ನಾನು? (ಜಾಬುದಾ, ೨೧೪). **ಫದಪೋಶಿ**: ೨. 'ಫದಪೋಶಿತನ' ಪರಾ. **ಫದಪೋಸಿ**: ೧. ಅಪ್ಪರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕತಯ್ಯ ಫದಪೋಸಿ ಬಾಕ್ಸಿದಾರ ನೆಂದು ತಿಳಿದು ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ (ಕಲನ, ೧೭೯). ೩. ಬುಟಾಳ; ಸುಳ್ಳು; ಮಾತುಗಂಟೆ" (ಜಾನಕೋ, ೧೪). [← ತುಳು, ಪದಪೋಸಾ, ಪದಪೋಸು, ಪದಪೋಸಿ, ಫದಪೋಸಾ, ಫದಪೋಸಿ]

ಪದಬೀಳು 'ಪದಬೀಳು' ನೋ.

ಪದಭೂಮಿ 'ಪದಭೂಮಿ' ನೋ.

ಪದಮ (ನಾ). ೧. ಚೀಲ, ಗುಡಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದಪ್ಪವಾದ ಒರಟುಬಟ್ಟೆ: ಅ ಸಟಿಗಳನ್ನು ಕಾರವಿಯಂದಾಗಲಿ ಪದಮದಿಂದಾಗಲಿ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ, ೩-೧೧೩). ೨. ಗೋಡೆ; ತಟ್ಟೆ: ಮನುಷ್ಯನು ಪದಮದ ಮೇಲೆ ಮಲಿಕೊಳ್ಳುವನು (ಕಥಾಗ, ೫೬).

[← ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪದಮ]

ಪದಮಾಲೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರದ ಸರಕುಗಳನ್ನು ಶೇಖರಿಸುವ ಸ್ಥಳ; ಒಟ್ಟುಗಟ್ಟಲೆ ವ್ಯಾಪಾರವಾಗುವ ಸ್ಥಳ: ಧಾರವಾಡಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರದ ಮುಖ್ಯಗ್ರಾಮಗಳೆಂದರೆ ಪದಮಾಲೆ ಹತ್ತು ಇರುತ್ತವೆ (ಕಥಾಗ, ೩೦೪); ಲಾಡಖಾನಪಟ್ಟಣವು ಕಾಳಿನ ಪದಮಾಲೆಯ ಸ್ಥಳವು (ಮುಂಬಯಿ, ೬೧). [?]

ಪದಲ, **ಪಟಲ**, **ಪಟ್ಟಲು**, **ಪದವಲ**, **ಪಡಳ**, **ಪಡುವಲ**, **ಪಡೋಲ**, **ಹಡಲ** (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತರಕಾರಿ ಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾಯಿ: ಕುದಿಯಿಸುಗಿ ಸುಣ್ಣದಿಂ ಕೈವೆನೊಂದೆಯಂ ಕೋಕಿಲಾಕ್ಷವೆರಸು ಸಿತ್ತೇರಂಡದ ತೊಟ್ಟಯಲೆಗಳೆಂ ಪಡಲದ ಕಾಯಂ ತೆಗಪ್ಪಗದಜಿ ಕೈವೆಗಳಾಗುಂ (ಲೋಕೋಪ, ೪-೩೦); ಕಿಜುಕುಸಾಲೆ ಬೇವಿನಲೆ ಪಡಲಂ ಶರ್ಕರೆ ಪಾಚಿಸರ ಕಷಾಯಂ ಪರಿಹರಿಕುಂ ರಕ್ತ ಪಿತ್ತಮಂ ತಕ್ಷಣದಿಂ (ಕಲ್ಯಾಣ, ೫-೮); ಬಾರುತರದುಪದಂಶದೊಳಗೆ ಕೂಷ್ಮಾಂಡವಾ ಪಡಲ ಬದನೆಗಳೊಳೆಸವಾ ಕಾರವಲ್ಲಿಗಳಲಾಲುಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮ . . . ಫಲವಿವು ಸೇವ್ಯ (ವೀರೈಪು, ೬-೧೦-೬೫); ಹೀರೆ ಸೋರೆ ಮುಂತಾದುವಂ ಬಿತ್ತಿದ ಕಾಯೋಂಟಿದೊಳ್ಳಿದ ಪಡಲ ಹಾಗಲಂ ಮೊದಲಾದೊಳ್ಳಾಯ್ತು ಮುಂ ಕಳೆವುದು (ಚಿಕಸಂ, ೧೧೦-೨). **ಪಟಲ**: ಕೆಂಡಗಾಯ್ತು ಕುಸುರಿ ಬುಜ್ಜಿಗಳ-ಮಿಗೆ ಸವಿವುತಂ ತೊಂದದಾಳಿದ ಪಟಲದಾಳಿದಮಂ ಸವಿವುತಂ (ಲಿಂಗಪು, ೧೩-೧೬). **ಪಟ್ಟಲು**: ಹರಿವೆ ಯೋಜಗಿತು ಪಟ್ಟಲಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ಪುಳವಾಯ್ತು ಮರಿಸಾಕೆ ಮಸರಾಯ್ತು ಹೀರೆ ನೀರೇರಿದುದು (ಪಲಾಂಡು, ೨೩). **ಪದವಲ**: "ಪಟೋಲ-ಪದವಲ" (ಬಾಹುಲಿ, ೨-೨-೬೦೪); ಬದನೆ ಹೆಗ್ಗುಳ್ಳ ಪದವಲ ಪಲಸು. . . ತೊಂದೆಯ ಹಲವು ಫಲಕಂದಗಳ ಶಾಖಾವಳಿಯ ಸವಿಯೊಳ್ಳುರನೆ ಘನು ಘಮಿಸಲಿಕೆ ಬಡಿಸಿದರು (ಅನಂರಾ, ೬-೨೫-೩೯). 'ಕಹಿಪದವಲ' ಪರಾ. **ಪಡಳ**: "ಪಡಳಂ ಪಟೋಳವದು ಕೆಲಕಂ" (ಮಂಗರಾ, ೪೪-೪೪). **ಪಡುವಲ**: "ಪದವಲ (ಪಡುವಲ)-ಪಟೋಲಿಕಾ" (ತದ್ವಕೋ, ೨೩); "ಪಟೋಲ, ಪಟೋಲಿಕೆ, ಪಟೋಳ, ಪಟೋಳಿಕೆ-ಪಡುವಲಕಾಯಿ" (ಗಂಗಾಮ, ೧೯೪). **ಪಡೋಲ**: (ಪಂಡಿತ, ೨೮೩). **ಹಡಲ**: "ಕೋಶಾಕೇ, ಪಟೋಳಿಕೆ-ಈ ೨ ಹಡಲಂ" (ಹಲಾಯು, ೩೪-೪೯), ಹಾಗಲ ಹಡಲಂ . . . ಬದನೆಗಳಂ ಲೇಸಾಗರೆ ಮಾಡಿದ ಸಲೆ ಮೇಲೋ ಗದಮಂ ತಂದು ಬಡಿಸಿದರಾ ಮಗನಿಯರ್ (ಧರ್ಮಪ, ೨-೫೪); ಕತ್ತರಿಗುಳ್ಳ ಹಡ[ಪಾಪಂ, ಮಾದ]ಲ ಹಾಗಲ ಕೂಗರಿ ಬದನೆ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯ್ತು ರಸಂಗಳ ತೆಗೆದು (ಸೂಪಶಾ, ೫-೪೧). [← ಪ್ರಾ. ಪಡೋಲ./ಸಂ. ಪಟೋಲ./ಕಮಿ. ಪುಟಿಲ್, ಪುಟಿಲ್, ಪುಟೋಲ; ಮಲ. ಪುಟ್ಟಿಲ್, ಪಿಟ್ಟಿಲ್; ತುಳು. ಪಟ್ಟಿ; ತೆಲು. ಪೊಟ್ಟಿ./ಮರಾ. ಪಡುವಲ್, ಪಡೋಲ್]

ಪಡಲ (ನಾ). ೧. ತಟ್ಟೆ; ಹರಿವಾಣ: ಅಲಿದಮ್ಪತದೊಡನೆ ಪಾರಾಲನೆಯರಿದಿವಳರನೊಡಲೆಂದು ಪದಂಗೆಯ್ದಲತೆಗೆಯ ಪಡಲದಂತೆವೊಲಲೆ ದುದು ಪರಿಸ್ಥಳದಿಂಬಮಂ ವಿಧುಬಿಂಬಂ (ಲೀಲಾವ, ೨-೬). ೨. ಕಣ್ಣಿಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲಿನ ತೆಳುವಾದ ಪದರ,-ಪೊರೆ: ಪಡಲಂ ಕವಿದೊಳಪ್ಪಗೆ ಕಣ್ಣೆಡುವೊಡೆ ನೀರ್ ಸುರಿಯ ಪಕ್ಕ ಮುತ್ತಿರೆ ಮುಷ್ಯಂ ಸಡಿಲಿ ತುರಗಕೆ ಮರಣಂ ತಡೆಯದೆ ಸಮನಿಸುಗುಂ (ಅಶ್ವಶಾ, ೬-೩೯).

[← ಪ್ರಾ. ಪಡಲ./ಸಂ. ಪಟಲ]

ಪಡಲಗಿ, **ಪಟ್ಟಲಗಿ**, **ಪಡಲಿಕೆ**, **ಪಡಲಿಗೆ**, **ಪಡಲೈ**, **ಪಡಳಿಕೆ**, **ಪಡ್ಲಲಿಗೆ**, **ಹಡಲಗಿ**, **ಹಡಲಿಕೆ**, **ಹಡಲಿಗೆ**, **ಹಡಳಿಗೆ**, **ಹಡ್ಲಲಿಗೆ**, **ಹಡ್ಲಲಿಗೆ**, **ಹೆಡಲಿಗೆ**, **ಹೆಡಳಿಗೆ** (ನಾ). ೧. (ಬಿದಿನ)ಲಗಲವಾದ ತಟ್ಟೆ; ಚಿಟ್ಟಲು: ಮುನ್ನಂ ಪೂಜಿಸಿ ಶರಮಂ ರನ್ನದ

ಪಡಲಗೆಯೊಳ್ಳಿಟ್ಟು ನಿಜಪರಿವಾರಂ ತನ್ನೊಳ್ಳುನಿತುಂಬೆರಸು ಭಯನ್ನಡುಕ
ಮನೀಯ ಬಂದು ಕಂಡಂ ದಿವಿಜಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೨-೧೧೦); ಎಡೆಯೆಡೆಯ
ಪೊನ್ನ ರನ್ನದ ಪಡಲಗೆಗಳೊಳೊಗದ ಜಾಗಪಡಲೆಲಿಗಲುಂ (ದರ್ಭಾ. ೨-೪೬);
ಮಾಲೆಗಾರ್ತಿಯರತ್ತಿದ ಬೆಲೆವೊನಿನ ಸರಂಗನಲರಂಬಂಗೆ
ಪೊದಗೆದಜುವಂತೆ ಕೆದಜು ಪರಿಮಳಭಂಗಭಯಮನವೊರೊಳ್ ತಗುಳ್ಳಿ
ಪಡಲಗೆಯಂ ಮುಗುಟೆ ಪುಗಿಯಿಸಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೪ ಮ).
ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆ : ೨. ಹೂಜಿ; "ಕರಗ" (ಅಮೃತ. ಕ. 11, ೪೪);
"ಪಟ್ಟಿಳಿಗೆ-ಪಟಲಕ" (ತದ್ವ. ೨೩). ಪಡಲಿಕೆ : ೧. ರತ್ನದ ಪಡಲಿಕೆ
ಯೊಳಗಿದ್ದ ಪರಮಾತ್ಮ ರತ್ನವರ್ಣನೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರತ್ನದ ಬೆಳಗಿ
ನೋಡೋದಿವರಬಲಾರತ್ನಗಳಾನಂದದಿಂದ (ಭರಣ. ೧೮-೧೧೬). ಪಡಲಿಗೆ :
೧. ಪೊನ್ನ ಪಡಲಿಗೆಗಳೊಳೊಟ್ಟಿದ ದೇವಾಂಗವಸ್ತ್ರಂಗಳುಮನೇಕ
ವಿಧದ ತುಡುಗೆಗಳುಮನೇಕತಾನುಂ ತೆಜದ ಮುಗಂಧದ್ರವ್ಯಂಗಳುಮನ
ರಸಿಯುಗಮರಸುಮಕ್ಕುಮಿತ್ತು (ಸಂಪದಾ. ೫-೬೭ ಪ); ಅರಳ ಪಡಲಿಗೆ
ಧಾರಿಪಟ್ಟಿಲು ಭರಣೆ. . . ಹಿರಿಯ ಚಿತ್ರದ ಭಿತ್ತಿಯಂ ಪೊಸಪರಿಯನಿಸಿ
ರಾಣಿಸಿದಪುದು ಗಣಕಾಣಿಕೇತನಪು (ಬಸಪು. ೧೧-೧೨); ಅತಿಥಿಗಳ ಬರವ
ಕಾಣುತಾ ಕಾಂತೆ ಪೂಜಾದ್ರವ್ಯಮಂ ಪಡಲಿಗೆಯೊಳ್ಳಿಟ್ಟು ಬಾಗಿಲೊ
ಳ್ಳುಂದು ನಿಲಲು (ಸಮ್ಯಕ್. ೫-೩); ಇಳಿದರಗಿಗಳೆಳಸಿ ಪಾಯಿ
ಕಂಕಣದುಲುಪಿಂದ ತೊಲಗಿಸುತನು ತಳೆದೊಳೊರ್ವಳು ಪಕ್ಷಪಲಗಳಿಂ
ತೀವಿದ ತೆರುವಳುಕಿನ ಪಡಲಿಗೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೪೩). ಪಡಲೆ :
೧. ಮಿಸುಗುವ ಪರ್ವಶಾಲೆಯೊಳಪೊಳ್ಳು ಪಡಲೆಯ ಪೂನೊಳ್ಳು
. . . ಪಲಿದೊಡೆದಿ ಪಾಯ್ಲು ಲಂಘಿಸಿ ತರುವೆಜು ತಾಪಸರ ಮಕ್ಕಳ
ನೇಡಿಸಿಕೊಂಡು ಮರ್ಕಟಂ (ಪ್ರಪಂ. ೧-೬೧). ಪಡಲಿಕೆ : ೧. "ಪಡಲಿಕೆ
ಯೆನಲ ಚಿಬ್ಬಲದು" (ಮಂಗಾ. ೬೧-೨೦). ಪಡಲಿಗೆ : ೧. ತತ್ವ
ಜ್ಞಾಂಗನೆಯ . . . ಪಳೆ ಪೊಸ ಭುಜಂಗರ್ಗಳಾರಾರು ಮಾತನಾಡಿದದಾದ
ರಾಗ ಬಂಡಾರಜೀಲಂ ಪಡಲಿಗೆ ಕರದ ಬಂದು ತಿರುಂಡಳಲ್ಪಾವಧಿ
ಯೊಳು (ಮಹಾಂತೇ. ೩೦-೧೯). ಹಡಲಿಗೆ : ೧. "ಹಡಲಿಗೆ (ಹಡಲಿಗೆ)
—ಪಟಲಕ = ಹಡಲಿಗೆ" (ತದ್ವ. ೨೩, ೪೪); ಬೆಕಾರಕ್ಕೆ ಹಡಾರಂ
. . . ಪಟಲಕ—ಹಡಲಿಗೆ (ಚಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ). ಹಡಲಿಕೆ :
೩. (ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ) ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ವಿಗ್ರಹ
ವನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಹೊರುವ ಬುಟ್ಟಿ; "ಹಡಲಿಕೆ—ಹಡಲಿಗೆ,
ಅಂಚುಳ್ಳ ಚಿಬ್ಬಲು, ಹರಿವಾಣ; ರೇಣುಕಾಭಕ್ತರು ಹೊರುವ
ಹಡಲಿಗೆ" (ಕಸ್ಮಿ. ೨೩೬, ೯೨೬). ಹಡಲಿಗೆ : ೧. ಕುಸುಮಸರನ
ಪಸುರ್ಗಡೆಯ ಪೊದಗೆ ಪುರುಡಿಸುವ ಜಾಗದ ನೆಲೆಯ ಹ[ಪಾತಾಂ. ಹೆ]
ಡಲಿಗೆಗಳೊಳಂ . . . ಸಿರಿಗನ್ನದಿದು ತಳೆಗಳೆತದ ವಿಳಾಸದೊಳಮಸದಳ
ಮಾಗಿ (ದರ್ಭಾ. ೩-೬೪); ನವರತ್ನದ ಹ[ಪಾತಾಂ. ಪ]ಡಲಿಗೆಯೊಳಳ
ನಿವಹವನಿಟ್ಟು ನಾಲೆಹದ ದಿವಿಜರ ಜಾತ್ರೆಯೆಲ್ಲವು ಮುದದಿಂದ ಪೊಗಿ
ಸೂಗಡಲೊಳು ಬಿಟ್ಟುದಾಗ (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೪-೧೦೧); ಬಯಲೆ ಬಂದ
ಕ್ರಿಶ್ಣಿಯನಲೆಯೆಟ್ಟುವ ದಿಟ್ಟದ ಗೊತ್ತಿನ ಕೊತ್ತಿಗೆ ತಡೆಯ ಹಡಲಿ
ಗೆಯೇಂ ಬಲೆಟ್ಟಿ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೬-೨೯). ೩. ಎಲ್ಲ ಸುಖದುಃಖಗಳ
ಹಡಲಿಗೆಯ ಹೊತ್ತೇವು ಭಾರತದ ಭಂಡಾರ ಬೆಳೆಯಲಮ್ಮ (ನಿಲಮು. ೧೯-೧೩).
ಹಡಲಿಗೆ : ೧. ಪುಷ್ಪಾಣಿ ಗುರುಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ
ಬಳಕ್ಕೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಹಡಲಿಗೆಯೊಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ
ಭಕ್ಷ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಫಲ (ನೋಂಪಕ. ೨೪-೪). ಹಡಲಿಗೆ :
೩. ಸುಡುಗಾಡ ಸಿದ್ಧನಲ್ಲ ತಂಬಿ ಜಂಗಯ್ಯನಲ್ಲ. . . ಶಿವಶಿವನ ಹಡಲಿಗೆ
ಹೊತ್ತ ಹೋಗೊಲ್ಲ (ಕಸ್ಮಿ. ೩೬೯). ಹಡಲಿಗೆ : ೩. ಮಹಾ
ತಾಯಿಯ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರು ಅವರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹಡಲಿಗೆಯ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು

ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ಅಮಾಸಾಸ್ಯೆಗೆ ಊರಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾರೆ
(ಹೂಜಿ. ೭೦). ಹೆಡಲಿಗೆ : ೧. ಹೂವಿನ ಹೆಡಲಿಗೆಗೆ ಮಾಲೆವೊಂದು
(ಎಚ್. XIX, ೩೪-೩೨; 1135). ಹೆಡಲಿಗೆ : ೧. ಮೇದರೊಳ್ಳುಗಳ
ಹೂವಿನ ಕರಡಗೆ ಹೆಡಲಿಗೆ ಮುಳಕೆವ $\times \times$ ಕೆರಸಿಯಮ್ ಸದಾಕಾಲಮ್
ನಡಸುವನಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರ್ (ಎಚ್. V, ೨೦-೬೦; 1161).

ಹಡಲಿಗೆ ತುಂಬು = ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಿದಿರಿನ
ಚಿಬ್ಬಲು, ಹರಿವಾಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ,
ಆಹಾರ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ತುಂಬು : ಸಮೂಹ ಅಥವಾ ಒಕ್ಕಲ
ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎಲ್ಲ ಜನರೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸಡಗರದಡಿಗಿ ಮಾಡಿದೊಗೆ
ಕಾಯಿ—ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ವಿಸತಲಿಟ್ಟು, ಹಡಲಿಗೆ ತುಂದಿ ಬರುವರು
(ಹೂಜಿ. ೬೦). [<ಪ್ರಾ. ಪಡಲಗ, ಪಡಲಯ, ಪಡಲಗ, ಪಡಲಿಯಾ./
ಸಂ. ಪಟಲಕ]

ಪಡಲಿಕೆ 'ಪಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಪಡಲಿಗೆ 'ಪಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಪಡಲಿಡಿಸು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡಲಿಡು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡಲಿರಿಸು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡಲೆ 'ಪಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಪಡಲ್ವಡಿಸು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡಲ್ವಡು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡವಂದ (ನಾ). ನೇಯುವಿಕೆ ; ನೇಯ್ಗೆ : 'ಪಡವಂದಿಗೆ' ಪರಾ.

[<ಸಂ. ಪಟಿಬಲ]

ಪಡವಂದಿಗೆ (ನಾ). ನೇಕಾರ : ತಿಲ್ಲೇ—ಪಟಿಸಾಲಿಗಂ, ಪಡವಂದಿಗಂ,
ಪತ್ತಳಿಗಂ, ತೆಲ್ಲಿಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೭೩ ಪ್ರಯೋ). [ಪಡವಂದಿ—ಇಗ]

ಪಡವಲ 'ಪಡಲೆ' ನೋ.

ಪಡವಲು 'ಪಡ್ಲು' ಪರಾ.

ಪಡವಳಿ 'ಪಡೆವಳಿ' ನೋ.

ಪಡವಳಿ (ನಾ). ಉಡುಗೆ, ತೊಡುಗೆಗಳ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ :

"ಪಸಾಯಿತಂ ಪಡವಳಂ" (ಚಮಿ. ೧೦೪). [ಪಡ್ಲು—ಪಳ]

ಪಡವಳತಿ, ಪಡವಳಿತಿ, ಪಡವಳಿ, ಪಡೆವಳಿ, ಹಡವಳತಿ,

ಹಡವಳಿ, ಹಡೆವಳಿತಿ (ನಾ). ಸೇನಾಧಿಪತಿಯ ಪತ್ನಿ ;

ದಂದನಾಯಕನ ಹೆಂಡತಿ : ಬಾಹಲದೇವಿಯ ಜನನಿಗೆ ಸರಿ ಹೊರೆ

ಸಮಾನಮನಲ್ಕೆ ಕೇಳವನೊಳ್ಳೊಡವಳಿ $\times \times$ ಜನನಯ $\times \times \times$ ಜನನಯ

ರೇನೆಯ (ಎಚ್. VII, ೩೨೩. ೯೭-೩೨ ; 1113). ಪಡವಳಿತಿ : ಆತನ

ತಂಗಿ ಪಡವಳ ಕೀರ್ತಿಯೊಡ್ಡನ ಪಡವಳಿ ಚಿಟ್ಟಿ ಕಬ್ಬೆಯಂ . . . ಯೊಡದ

ಕೆಳೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಪರೋಕ್ಷವಿನೆಯಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ಬೀರಗೊಳಿತ್ತಿ ಕಲ್ಲ

ನಿಲಸಿದಳು (ಎಚ್. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೪-೭ ; 1112). ಪಡವಳಿ :

ಮನಸಿಜಸತಿಗಂ ಮಾವೇಧನಜನ ಸರಸತಿಗೆ ನೆಗಳ್ಳರುಂಧ[ತಿ]ಗೆ ಸಮಂತ

ನುಸಾರಿ ಪಾಟಿ ಪಾಸಟಿ ಎನಿಸಿ ಪಡವಳಿ ಜಕ್ಕುಣಬ್ಬಿ ಕ್ರಿತಾರ್ತ್ಯ

(ಎಚ್. VIII, ಸಾಗರ. ೪೦-೩೨ ; 1096). ಪಡೆವಳಿ : ಮಡಿವಳಿ,

ಸಡೆವಳಿ, ಅಡಪವಳಿ, ಪಡೆವಳಿ (ತಬ್ಬಾ. ೫. ೨೦೦ ಪ್ರಯೋ).

ಹಡವಳತಿ : ಹಿರಿಯ ಹಡವಳಂ ಬಾವಿಮಯ್ಯನ ಸವ್ಯಾಂಗಲಕ್ಷ್ಮಿ

ಹಿರಿಯ ಹಡವಳತಿ . . . ಜಕ್ಕುಮೈಯರು (ಎಚ್. V, ಪಾಸನ. ೫೭-೩೬ ;

1155). ಹಡವಳಿ : ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಪ್ರಧಾನ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಹಿರಿಯ

ಹಡವಳ ಬೋಕೆಯನ ಹಡವಳಿ . . . ದ್ವಿತೀಯ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮಾನೆಯರಪ್ಪ

ಹಿರಿಯ ಹಡವಳಿ ಕನಕವೈಯರು ದೋರಸಮುದ್ರಲು ಕಾಲಂ

ಗಿಯ್ಯಲು (ಎಳ. VI, ಚಿಕ್ಕದು. ೩೬-೨; 1089). **ಹಡವಳಿ:** ಪಡವಳ ಹೆಂಮಾಡಿ ತಂಮವ್ವ ಕಾಳವ್ವ ಹಡವಳಿಯ ಹೆಸರಿಂ ಕಾಳೇಶ್ವರದೇವರ ದೇವಾಲಯಮಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಳ. VII, ೨ನನೊ. ೫೫-೭೨; 1167).

[ಪಡವಳಿ (< ಪಡವಳಿ) + -ತಿ (< -ತಿ)]

ಪಡವಳಿ 'ಪಡವಳಿ' ನೋ.

ಪಡವಳಿಸು 'ಪಡುವಳಿಸು' ನೋ.

ಪಡವಳ್ಳಿ 'ಪಡವಳಿ' ನೋ.

ಪಡವಳ್ಳಿ 'ಪಡವಳಿ' ನೋ.

ಪಡವಿ (ನಾ). ಮಣಿ; ಸೀತ(?): ಕೆಂಬಟ್ಟಿಯ ಮೃದುಕಲ್ಪದೊಳೆನೆ ದನಲಂದಿಪ ಪೊನ್ನ ಪಡವಿಯರುಣಾಭಂ ಕೊಂದಿನೊಳಿಟ್ಟಿ. ಕದಂಬ ಮಂಚಯ ರುಚಿಯಾ ರಚನೆಯನಾಂತು ಇಂಬುಪಡದ ಸುರಧನು ಮತ್ತಲ್ಲಿ ತೊಂಬೊಳಿದೊಪ್ಪುವ ಪೊಸ ಕುಡುಮಿಂಚುಮೆಂಬಂದದಿನದನೇಜಾ ಕಂಮಾರಂ ಕಣ್ಣಿ ವಿರಾಜಿಸಿದಂ (ಜಯಕಾ. ೪-೨೫). [?]

ಪಡವ್ವಿ 'ಪಡುವಿ' ನೋ.

ಪಡವ್ವಿ (ನಾ). ಗಳಿಕೆ; ಸಂಪಾದನೆ: ಉದಯಂ ನಡೆಯಂ ನುಡಿಯಂ ಪಡವಂ ತೊಡವಂ ಬೆಡಂಗನೆಯೆಂಬುದೊಡಂ ಬಡು ಮನೊಡನೊಳಿಟ್ಟಿ ಜೋಡಿಸಿ ಕಿಡುಕುಮೊಡಂಬಡದವಂಗೆ ತಾಯಿ ಮಗ ಲೊಲವಂ (ಮದಕ. ೧೦-೫೯). [**ಪಡವಿ** + **ವಿ**]

ಪಡವ್ವು ಪಡವಿ (ನಾ). ೧. ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ; ಮನೆ: ಪಾತಕಕ ಪಡವಾಗದಮಳಪಾತಿ ನೋಯದೆ ವಿಜಯಸಿಂ ರಾಗಾತಿಶಯದಲಿ ನಮ್ಮ ರಮಿಸುವ ದೆಸೆಯ ಬೆಸನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪೫). ೨. ಮನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ(?): ಪಡವಿಟ್ಟ ಪೆಣ್ಣೊಳಿದಾರ್ಗದಿನೊಪ್ಪಮೆ ಸಾಲ್ವು ದುಬಾದುಮೊಳುಪಸುವನೇಂ ಕಡುಗಾಂಪನೊ ತಣ್ಣುಬಂ ಪಡವಿನೊಳೆಲಿ ಗಟ್ಟಿ ಮುಟ್ಟು ಪಡವೆಪಸುವುದೇ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೧೧೫); ಪಡವಿನೊಳೊಳ್ ಕೊರಳಪಾಶಾಂ ಪಡವಿನರಳೆಗೊಳ್ ಕೊಯ್ದರಲೆಗಳುಂ ನಾಂದುವ ಬೀವಿನ ಸರಳೆಗೆಗಳುಂ . . . ಪುಂಡಿಸುವ ಕಣಶಂಗಳುಮೆಸೆಯ . . . ಹಿರಿದುಂ ಕಳವಳಮನಪ್ಪ ಕೆಯ್ದ ಪ್ರಸೂತಿಕಾಸದನಕ್ಕೆ ಶೃಂಗಾರಶೀಖರಂ ಬಂದು (ಲೀಲಾಪ. ೬-೬೪ ನ). **ಪಡವಿ:** ೧. ಪಾರಿವಮಂ ಪಡದಿಂ ಬಿಡೆ ಭೋಲನೆ ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೪೫).

[< **ಪಡವಿ** + **ವಿ** + **ಮರಾ. ಪಡಾವ್**]

ಪಡಶಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಡಸಾದ 'ಪಡಿಸಾದ' ನೋ.

ಪಡಸಾಲೆ, ಪಟಶಾಲೆ, ಪಟಸಾಲೆ, ಪಟ್ಟಶಾಲೆ, ಪಟ್ಟಶಾಲೆ, ಪಟ್ಟಸಾಲೆ, ಪಡಶಾಲೆ, ಪಡಿಸಾಲೆ, ಪಡುಸಾಲೆ (ನಾ). ೧. ಮನೆಯ ಮುಖ್ಯವಾದ ಭಾಗ; ಮೊಗಸಾಲೆ; ಹೆಜಾರ: ಯಾ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂದಣಿ ಬಾಗಿಲ ಪಡಸಾಲೆ x x ಮಾಡಿಸಿ ಭೋಗ ಮಂಟಪವನೊ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಎಳ. XII, ಗುಟ್ಟು. ೨೯-೨೩; 1470); ಸುಮ ಲತೆಯ ಪಸಿರೆಯೊಳೆಸಗಿದ ವಿಶಾನಮುಂ ವಿಮಲತರ ಪಡಸಾಲೆ ಕೋಣೆ ನಡುಮಂಗಳಂ . . . ಕಂಗೊಳಿಸಿ (ಭರಣಿ. ೫-೪೯); ಪಡಸಾಲೆಯ ಗಿಲಾಯಿ ಗೋಡೆಗಳಿಗೆ ಅಂದವಾದ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹಚ್ಚಲಾಗಿತ್ತು (ಜನಜೀ. ೩೪); ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಯರು ಮಂಡಿತರಾಗಿದ್ದರು (ಕಂಬಮ. ೧೨೫). ೨. ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಭಾಗ; ಹೊರಚಾಂದಿ; ಜಗಲಿ: ಅವರು ಒಂದುದಿನ ಪಡಸಾಲೆಯೊಳಗೆ ಅಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯ. ೩-೮೦); ನಿರ್ಮಲಬಾಬುಗಳು ಹೊರಗೆ ಬಂದರು; ಊರಿನವರೆಲ್ಲ ಪಡ ಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕುಳಿತುವನ್ನು ನೋಡಿದರು (ಜೋಡ. ೧೪೬); ಪಡಸಾಲೆ (Verandah); ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಮಕ್ಕು ಹಿಂದೆ ಪಡಸಾಲೆ

ಗಳು ಇರುವುದು ಬಹಳ ಉಪಯೋಗಕರ (ಗೃಹಿ. ೧೩೦). ೩. ದೇವಾಲಯದ ಹೊರಗೋಡೆಗೆ ಒಳಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ, ಯಾತ್ರಿಕರಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿರುವ ಚಾಂದಿ: ಪ್ರಾಕಾರದ ಸುತ್ತಲೂ ಪಡಸಾಲೆ. ಪಡಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾತ್ರಿಕರಿಗೆ ಪಸತಿ, ಹಿಡುಗರಿಗೆ ಪಾಲ ಶಾಲೆಯ ವಿರ್ವಾಡು, ಇಡಲ್ಪಾ ಇರಬಹುದು (ಭಾರವ. ೪೧೨). **ಪಟಶಾಲೆ:** ೧. ಪಳುಕಿನ ಜಗತಿ ಪಟ್ಟಿಯ ಲೋಕ ಪವಳದ ಪೊಳವ ಜವಳಪಡಿಯಿಂದ ಭಳಭಳಿಸುವ ರತ್ನದ ಪಟಶಾಲೆಯಿಂದಿಗತಿ ಹಲು ನಾಗಿರುವ (ಅಂಜನ. ೩-೧೦೨). ೨. ಗಂಡವೆಂದಿರ ಪಟ್ಟಿಬಾಸಿಗೆ ಬೆಂಬಟ್ಟಿ ದಂಡೆ . . . ಹೋಗಲೆಂದವ ಹೊಜಪಟಶಾಲೆಯೊಳು ಕೊಟ್ಟು ರಾಗ ದಿಂದೊಳಗೈದುನಾಗ ಬೇಗ ಗಂಗಾದೇವಿ ಸಿಂಧುದೇವಿಯರೈದಿ ಬಾಗಿಲ ತಡೆದರೊಳೊಳು (ಭರಣಿ. ೪೧-೪೦). **ಪಟಸಾಲೆ:** ೧. ಪಳುಕಿ ನಜಿಯ ಪಟಸಾಲೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಲೋಕ ಪೊಳವ ಪೊಂಬಾಗಿಲುವಾಡ ತಳತಳಿಸುವ ಬಹುಚಿತ್ರಗಳಿಂದಾ ನಿಳಯಮೊಪ್ಪಿದುದಾತನಿಗೆ (ಜೀವಂಶಾಂ. ೨-೬೯); ಅರಮನೆಯೊಳಗಾರುನವಾಯದ ತೆಪನೊಳು ತರುಣಿಯ ಪಟ ಸಾಲೆಯನು ಭರಣೀಶರು ಪೊಕ್ಕು ಪೊಂಬಾಗಿಲೊಳಿದುರ್ ವರವಧುವನ್ನು ನೋಡ್ವಾಗ (ಅಂಜನ. ೮-೨); ಸಾಲುಸಾಲಿ ಮೊದಲನಗಣಿತ ಸೂಳೆ ಗೇರಿಗಳುಳ್ಳ ತದ ಪಟಸಾಲೆ ಕೊಟ್ಟಗಳು (ಪ್ರಹ್ಲಾ. ೪-೪೨). ೨. ಪಟ ಸಾಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಟಲಕುಂತಳ ನೆಜಿ ಪುಟಿಪಂದನಾಡುವ ಭರತ ನಟಿಲು ನೆಲಮೊಲಗಳು ನೋಡಿ ನಗುತಾಗ ವಿಟರು ಕೈತಾಳಪೊತ್ತುವರು (ಕಂನವಿ. ೨-೯೨). ೩. ಆ ಕಲ್ಲರಸಿಯಮ್ಮನೂ ಯಾ ದೇವರಿಗೆ ನಿಖರ ಪಟಸಾಲೆ ಯನು ಕಟ್ಟಿಸಿ . . . ಕೊಟ್ಟಂತಾ ಕೊಡಿಗೆ (ಎಳ. XII, ಗುಟ್ಟು. ೨೯-೨೪; 1470). **ಪಟ್ಟಶಾಲೆ:** ೧. ಜೈತ್ಯಾಲಯದ ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯ ಮುಂದಣಿ ಪರಿಸೂತ್ರದ ಸುತ್ತಣ ಸರೋವರಂಗಳೊಳ್ (ಸಂರಾಮಾ. ೬-೪೬ ನ); ಅಬ್ಬಿ ಜಾತಿಕೆಯ್ಯಿಗಳಿಗೆ ಮರವೆಸದ ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯುಮಂ . . . ಬಾವಿಯುಮನಲ್ಲಿಯ ಲೋಕಪಾಳರುಮಂ ತಧೀಯ ಶುಭದಿನದೊಳ್ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಸೌಹಾರ್. XI-11, ೧೬೯-೨೦; 1119); ಮದಿಲೊಳು ಮಣನಾಡದೊಳು ಪೊಂಬಾಗಿಲು ತುದಿಯೊಳು ಪಟ್ಟಶಾಲೆಯೊಳು . . . ಪುರಸುದತಿಯರನನ ನೋಡಿದರು (ಪ್ರೀತಾಲ. ೧೩-೩೪); ಹೊಂದಗದಿನ ಹೊದಕೆಯ ಮನೆ ಬಹಳ ನೇರಂದವಡದ ಪಟ್ಟಶಾಲೆ (ನೋಪತ. ೩-೩೪). **ಪಟ್ಟಶಾಲೆ:** ೧. ನಿರ್ಮಾಸುರೇನ ಪುಮುಮುಡುಗಳುತ್ತಮರೊಪ್ಪುವ ರವಣ ಪಟ್ಟಶಾಲಾವೊಳೊಳ್ (ಚಂದ್ರಶ. ೧-೧೨೩). **ಪಟ್ಟಸಾಲೆ:** ೧. ಆ ಜೈತ್ಯಾಲಯದ ಕೆಲದ ಪಟ್ಟಸಾಲೆಯ ಮುಂತೆ ನೇಜಿ ನಿಜಾಭಿಷಿಕ್ತ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನೆ ಪಾರುತ್ವವಿದುರ್ (ಅದಿಪ್ತ. ೩-೪೫ ನ); ಅತನ ಜನನ ಸಾಗಿಯಕ್ಕನು ಏಟಯಕ್ಕನು . . . ಒಮ್ಮಾಳಿಗೆಯ ಹಳಲು ಪಟ್ಟ ಸಾಲೆಯ ಮಾಡಿಸಿ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಳ. II, ೧೪೧-೭೪; 1139); ಅನಣ ಪುನಪಟ್ಟಸಾಲಾನವದೊಳುತ್ಯಪ್ಪ ಜೈನಮುನಿಗಳ ಭರದಿಂದವಗತನಮಸ್ತಶಾಸ್ತ್ರರ್ ಪ್ರವರಗುಣಾವಾಸ ರಿಪರ್ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೩೪); ಅದಣ ಮುಂದಣ ಪಟ್ಟಸಾಲೆಯಲಿ . . . ಸುಗ್ರೀವನೇಂಬವನೊಂದಿ ಪಲಬರು ರಾಜಸುತರಿಗೆ ವೀಣಗಲಿಸುತಿರಿ (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೬-೪೫). II ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಪಟಶಾಲಾ-ಗುಡಾರ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ 'ಮೊಗಸಾಲೆ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗವಾಗಿರುವ ಈ ಟಿಕಾರಸಹಿತವಾದ ರೂಪಗಳು 'ಪಡಸಾಲೆ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿರಬಹುದು. **ಪಡಶಾಲೆ:** ೧. ಊಟವಾದ ಮೇಲೆ ಪಡಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲಕ್ಕೆ ಕುಳಿತಾಗ . . . ಜಿನೇಂದ್ರವಲ್ಲಭನಿಗೆ ಚಣಕಾಲ ಸ್ವರ್ಗಸುಖವನ್ನು ಉಂಡಂತಾಯಿತು (ದಾಸಜಂ. ೪೪); ಗಿರಿಜ ಪಡಶಾಲೆಯ ಬಾಗಿಲು

ತೆರೆದು ಹೊರಬಂದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಿರಲಿಲ್ಲ (ಪದ್ಯಸ. ೪೦).
ಪಡಿಸಾಳೆ: ೩. 'ಪಡಿಸಾಳೆ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದೊಳಗೆ,
ಪಾಂಥಸ್ಥಂಗಾಗಿ (ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ) ಕಟ್ಟಿದ್ದ ತಂಗುಮನೆಗಳು ಎಂದರೆ
ವಿಶ್ವಮಿಸುವ ಸ್ಥಾನಗಳು (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೦೧). ಪಡುಸಾಲೆ :
೧. ಗೋವಿಂದರಾಯರು . . . ಪಡುಸಾಲೆಗೆ ಬಂದಾಗ ಮೇಲಿನ ಜಂತೆ
ಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕುವರು (ಬಾಳಗ. ೨೬); ಶ್ರೀಮಂತರೊಬ್ಬರ ತಮ್ಮ
ಮನೆಯ ಪಡುಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತಪಪು ಮಾಡುತ್ತಲಿದ್ದಾರೆ (ತುಂಗ. ೩೧);
ಪಡುಸಾಲೆ ಊಟ, ಪಡುಸಾಲೆ ನಿದ್ರೆ (ಗಾಡ.).

[ದೇ.: ಪಡಿ. ಪಟ್ಟಿಪಾಲ್ಕೆ; ತುಳು. ಪಡಸಾಲೆ; ತೆಲು. ಪಡಸಾಳ./
ಮರಾ. ಪಡಸಾಲೆ, ಪಡಶಾಲಾ]

ಪಡಸಾಲೆ, ಪಟ್ಟಿಪಾಲ್ಕೆ, ಪಟ್ಟಿಸಾಳೆ, ಪಡಸಾಳೆ (ನಾ). ೧.
ರೇಷ್ಮೆಯ ಸೀರೆ; ಪಟ್ಟಾವಳಿ. ೨. ನೇಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು: ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನ ಅಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಸರ್ವಾ
ಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಪಡುಸಾಲೆಯವರು ಪಡಸಾಲೆಯವರು ರಂಗಯ್ಯ
ಸಂಜೀವಯ್ಯ ಮುಂತಾದವರು ಬರೆಸಿ ಕೊಟ್ಟ ದಾನಶಾಸನಕ್ರಮ
(ಎಕ-IX (೨), ಅನೇಕ. ೧೦೭-೪; 1802). ಪಟ್ಟಿಪಾಲ್ಕೆ: ೧. ಪಟ್ಟಿಪಾಲ್ಕೆ
ಯನುಟ್ಟು, ಪಟ್ಟಿಪುಪ್ಪು ತೊಟ್ಟು . . . ಮದುವೆಗೆ ದಿಟ್ಟಿರಾರೂತಿ
ಬೆಳಗಿ (ರೂಪಕಗೀ. ೧೩). ೨. "ಪಟ್ಟಿಪಾಲ್ಕೆ-ನೇಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ಪಂಗಡ, ಪಟ್ಟಿಸಾಲೆ (೪)" (ಕಪ್ಪ. ೨೩೬. ೫೭೦). ಪಟ್ಟಿಸಾಳೆ:
೨. ಪಡಸಾಳೆಗಳು ರೇಶಿಮೆಯ ವಸ್ತ್ರದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ
ಈ ಹೆಸರು (ಪಟ್ಟಿಸಾಳೆ) ಬಂದದೆ (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೩೦). ಪಡಸಾಳೆ:
೨. ಮೇಲಿನ 'ಪಟ್ಟಿಸಾಳೆ' ಉಲ್ಲೇಖದ 'ಕರ್ಣಾಟ' ಪ್ರಯೋಗ
ವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಪದ್ಯ+ಸಾಲೆ (< ಸೇರಿ)]

ಪಡಸಾಳೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಡಸು (ಕ್ರಿ). (?): ಕಿಕ್ಕಂ ದೇವತೆಗೇಳಿ ಪೇಬ್ಬರಿಸಿ ಗಂಡಂ ಬೇಡಿ
ಕೊಂಡೆನ್ನ ಪೆಂಡಕ್ಕಿತ್ತಿ ಪುಟಾಣೊಂದು ಪೆಣ್ಣುನಿಡನೊಲ್ಲ ಕ್ಕೇನೆ
ಕೊಳ್ಳಾವ ದಾವೆಯೊಕ್ಕುಂ ತುಣುಗಾಬರೇಂ ಪಡಸಿಕೊಂಡುಂಪ್ರರೇ
ಯೊಕ್ಕೊಳ್ಳು ತು ಪೆಣ್ಣೊಸಿರು ಕಾಯಲೋ ಕಲಾಡುಲೋ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಲೋ
ಕಟ್ಟಿಲೋ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೫೦). [?]

ಪಡಹ (ನಾ). (?): ದೇವ ಮತ್ತಮಂಸಮದುಬಾಯಿ ಪಡಹದ
ಮಿಳುಕುಬಾಯಿ ಕೊಳಂಬೆಯ ಕೊಳಂಬದ ಕೋಡಂಬೆಯ ಮುಡಿಯ
ತಾಣಂಗಲೊಳ್ ಮೇದು ಮೆಯ್ಯಚ್ಚ ಸೊಪಡಿಗೆ ಸೋಲ್ತು ಕೂಡದೆ
ಕವಲ್ಮ ಮೇದು ತಡದು ಕೊಣಕಿಟ್ಟಾದುವ ಮೈಗಂಗಳೊಳ್ (ಅನಂತ್.
೧೧-೩೯ ಪ). [?]

ಪಡಹು 'ಪಡಂಗು' ನೋ.

ಪಡಳಿ 'ಪಡಲ' ನೋ.

ಪಡಳಿಕೆ 'ಪಡಲಗೆ' ನೋ.

ಪಡಾವ 'ಪಡಂಗು' ನೋ.

ಪಡಾವಳಿ 'ಪಡೆವಳಿ' ನೋ.

ಪಡಾವು 'ಪಡಂಗು' ನೋ.

ಪಡಾವು (ನಾ). ೧. ವಶ; ಅಧೀನ: ಮುಖಮಂಸಾಹೇಬ
ಮೂದಿನಸಾಹೇಬ ಪಡಾವು ಶಿಕ್ಕರು ಸ್ವಲ್ಪ ಸರದಾರು ಶಿಪಾಯಿಗಳು
ಪಡಾವು ಸಿಕ್ಕಿದರು (ಮದಹ. ೧೬-೧೦); ಹಿಂದಾಸಾಬರ ದಂದು ಮುಳು
ಗಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಡಾವು ಶಿಕ್ಕಿದ ಬಾರುತುಪಾಕಿಗಳನ್ನು ಸರ ಮೂರು
ನಾಲ್ಕು ರೂಪಾಯಿ ಮ್ಯಾರಿಗೆ ಕ್ರಯಕ್ಕೆ ತೆಗೆದು ಜವಾನರಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾ
(ಪದ್ಯದ. ೬೯). ೨. ಲಾಭ; ಗಳಿಕೆ: ಕನಹಂದಿ ಗುದ್ದಿಗೆ ಕೊಡಿ

ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಅಂತಾ ಕಾಣ್ತದೆ! ಹಾಂಗಾದ್ರೆ ಒಂದು ಒಳ್ಳೇ ಪಡಾ
ವಾಯ್ತು! (ಕಾಸೂರು. ೩೯೦).

[←ಮರಾ. ಪಡಾವ್=ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೆರೆಸಿಕ್ಕುವನು]

ಪಡಾಳಿ 'ಪಡ್ಡಳಿ' ನೋ.

ಪಡಾಳಿ, ಪಡಾಳಿ (ನಾ). ೧. "ದೊಡ್ಡ ಅರಿವೆ; ವಸ್ತ್ರ"
(ಜಾಣಕೋ. ೧೩). ಪಡಾಳಿ: ೨. ಬಟ್ಟೆಯ ತುಂಡು; ಅರಿವೆಯ
ಚೂರು: ಇದು ಯಾರದೊ ಪತ್ರದ ಪಡಾಳಿಯಲ್ಲ, ನನ್ನದೇ ಬುಶ್
ಶುರ್ (ದೇಶಸ್ಥ. ೩೦). [←ಮರಾ. ಪಡದಣೀ]

ಪಡಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಯ ಪರಿಮಾಣ;
೧ 'ಪಡಿ'ಯ ಅಳತೆಯು ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ:
ಒಂದು ಪಡಿಯುದಕದೊಳಗೊಂದು ಪಡಿಸಕ್ಕರೆಯನೊಂದಿಸಿದ ಬಳಿಕ. . .
ಒಮ್ಮಾನ ಹಾಲ ಹುಯಿದು (ಸೂಪಾ. ೧-೪೦); ಅಕಾಲ ಚಕ್ರಪದಿ
ಅಡಕೆ ಪಡಿ ಮಣಸು (ಬೊಂಕಾ. ೧೯೪೦, ಸರಸ. ೭೫-೨೧; 1515);
ಬಿಡದೆ ಒಂಟಿಯ ಮಾಡಿ ಧರಿಸ್ಸಾಳೊ ಒಂದು ಪಡಿ ಭಕ್ತಕೆ ಬಾಯ
ಬಿಡಿಸ್ಸಾಳಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೨-೨); ನಿನಗೊಂದು ಪಡಿ ಬಿದಿರ ತಂಡುಲ
ಮುಕ್ಕಿದ ಮಹತ್ತರದಿಂ ಪೊಡವೀಶ ನಿನ್ನದರದೊಳ್ ಬಂದೆ ನಾನು
(ಜಬಬ. ೫೨-೫೯); ಪ್ರತಿದಿನ ನನಗೆ ನೂಂಪ್ಪತ್ತು ಜಂದೀರದ ಹಣ್ಣು . . .
ಒಂದು ಪಡಿ ಮಹಾಶಾಲಿ ಅಕ್ಕಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪ್ರವಾ. I, ೨೩೯).
೨. ಅರ್ಧಸೇರಿನ ಅಳವನ್ನುಳ್ಳ, ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಕ್ಕಿಯ
ಅಳಿಯುವ ಸಾಧನ: ಪಡಿ. ಅಳಿಯುವ ಪಾತ್ರೆ, ಆ ಅಳತೆ. ಗೊತ್ತಾದ
ಭಕ್ತ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ (ನಮ್ಮ. ೧೩೪); ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು
ಪಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಳಿದು ಹಾಕು (ರೂಢಿ). ೩. ಅಳತೆ; ಪರಿಮಾಣ:
ನಡುವನೆಯಲ್ಲಿ ಸುರಿವಾಗ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಕೊಳಗವಾಯತ್ತು ಪಡುವಣ
ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಡಗಿರಿಸುವಾಗ ಪಡಿಯ ನೋಡಲಾಗಿ ಜಗಳವಾಗಿತ್ತು
(ಮೋಳನಾ. ೨೧೭-೭೭೧). ೪. ತೂಕ ಮಾಡಲು ಬಳಸುವ ಬಟ್ಟೆ;
ತೂಗುವ ಬಟ್ಟೆ: ಗಡಗಡನೆ ಪೊಡವಿ ನಡುಗಿತು ಪಡಿಯನೊಡವೆಯಂ
ಸೆರೆದ ತಕ್ಕದಿಯಂತೆ (ನೈರಾಖ. ೮೪-೬೭೯). "ಪಡಿಕಲ್ಲು" ಪರಾ.
೫. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ: (ಶ್ವಸಾಗ. II,
೫೫೪); ೧೩ ಪಡಿಗೆ ೧ ಕೊಡೊ (ಭೂಮಿ. ೧). ೬. ದಿನಭಕ್ತವಾಗಿ
ನೀಡುವ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿ: ಮೊಸರು ಬ ಗ ಅಳಿ ಬ ಗ ಅಡಕೆ ೨ ಎಲೆ
೪ ಟ ಪಡಿಯಲು ನಡಸುವನ್ನಾಗಿ ವೇದಪಾರಗರಪ್ಪ ಪಡಿನಾಣು ಮಾನಸ
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಚೈತ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟರು (ಸಾಹಿ. IX-1, ೨೪೫-೩೪; 1148);
ಆ ಬಸವರಸನಾ ಮಂದಿರಕೆ ನೀ ಹೋಗಿ ನಮಗೊಂದೊಂದು ದಿನದಲಿ
ಕೊಡುವ ಪಡಿಯಂ ತಂದುಕೊಡು (ಮಸಪ. ೧೧-೨೦); ಎನ್ನ ಚತುರಂಗ
ಬಲಕ್ಕೆ ಬೇಡಿದ ಪಡಿ ಕಂದಾಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ನಪ್ಪವಾಗಿ
ಎನಗೆ ಎರಡು ಸಲವತ್ತೆರಡು ಲಕ್ಷದ ಭವಜಾಟಾಳದ ಪುಣ ಬಿದ್ದಿತು
(ಭನವ. ೧೧-೪); ಎಮ್ಮಂದಿಗರೆಂತಂತು ಪಸುಗೆಗೊಂಡುಂ ಪಡಿಯನೆ
ಚರುಚಾರುಗಂಧಮಂ ಕವರ್ವನೆಂಬೊಂದು ಪುರುಡಿಂ ಜನ್ನಗೊಂಡಬೇಳುಂ
ಚೆಟ್ಟಿಚೆಟ್ಟಿ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯೊಪುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೧); "ಹವಿಭಾಗ"
(ರಾಮಾಶ್ವ. ಕೋಶ); ಊಟ ಬೇರೆ, ಪಡಿ ಬೇರೆ (ಗಾಡ.). 'ಪಡಿಕೊಳು'
ಪರಾ. ೭. ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಆಹಾರ; ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ ಉಣಿಸು:
ಗಂಡಸಿಕ್ಕಿದ ಪಡಿಯನುಂದು ಮನೆಗೆಡೆಯದಿಪ್ಪವಳು ಪತಿವ್ರತೆಯಲ್ಲದೆ ಗಂಡ
ಸಿಕ್ಕಿದ ಪಡಿಯನೊಲ್ಲದೆ ಬೆಲ್ಲಗೂಳಿಗಾಣೆ ಮಾಡಿ ನೆರೆಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ
ಬಲ್ಲಾಳಿಕ್ಕಿಗೆ ಪತಿಭಕ್ತಿ ಅವನಡುವುದೆ ಅಯ್ಯ (ಭನವ. ೨೦-೧೭). ೮.
ಧಾನ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಹಂಚುವ ದಿನಗೂಲಿ: ಹೊಲೆಯರಿಲ್ಲ . . . ಯಜ
ಮಾನರ ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಸಾಯ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟು, ದೊರೆತ ಪಡಿಯಿಂದ

ತಮ್ಮ ಜೀವನಸರ್ವಾಂಶ ಸಾಗಿಸಬೇಕು (ಬೆಂದರು. ೬೬); ಬೈರ ಸಿದ್ಧ
ರಿಬ್ಬರೂ ಆ ದಿನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಇತರ ಅಳುಗಳೊಡನೆ 'ಪಡಿ'
ಇಸುಕೊಳ್ಳಲು ಮನೆಗೆ ಬಂದರು (ಶಾಸನ. ೨೦೫); ಧನ ಕೊಟ್ಟರೆ
ಉಂಟು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಗೈಮೆಯ ಪಡಿಯೇ ಸೊನ್ನೆಯಾಗಬಹುದು
(೪. ೧. ೬). ೯. ಹಣದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದಿನದ ಭತ್ಯೆ :
ಸಂಖ್ಯೆ ೦... ಸರಸರನೆ ನಡೆತಂದು ಮಾಹೇಶ್ವರರಿಗೆ ಹಗಲೆ ಕೈಮುಗಿಯ
ದೀಕ್ಷೆ ರೂಪಯಮಂ ಪೊಕ್ಕು ಪಡಿಯಂ ಬೇಡುತರಲಾಗಿ (ಬಸವ. ೨೬-೧೪);
ಕೆಜಿಯ ಪದ್ಮರಸಂ... ಮನಸಿಹಾರಿಯನೊಲಿಸಿ ಪನ್ನೆರಡು ಪೊಂಗಳಂ
ದಿನದಿನಕೆ ಪಡಿಯಾಗಿ ಪಡೆದು ತದ್ವ್ಯವ್ಯವೋಳಗಿಣು ಬಗುತರ್
ಬಂದರೊಡಹರ್ ಬೇಡಿದುದನ್ನೆನ್ನದಿದಂ ಗಡೆ (ಪದ್ಮರಾ. ೯-೬).
೧೦. ನೈವೇದ್ಯ; ಎಡೆ : ದುಂಕೀ ನಾಲ್ಕುಗಡಿಯಿಂದ ಒಳಗುಳ್ಳ
ಮೂವತ್ತು ಹಾನೆ ಗದ್ದೆಯನೂ ಪಾರ್ಶ್ವದೇವರ ಪಡಿಗಿ ಪಾಯಂಣಂಗಳು
ದಿಡುಡೇವಸವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟದು (೪೩. ೧. ೪೧-೩೧; ೧೬೧೭ ?).
೧೧. ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿ; ಭಕ್ಷೆ : ಪಡಿ
ಕೊಡೀಂಕ ಅನುಪರನ್ನು ಬೇಡೋಬೇಕಲ್ಲಾ ಭಿಕ್ಷುಕಿಯಾಗಿ
(ಸಮೀ. ೪೬); ಪಡಿಗೆ ಬಂದವನಿಗೆ ಕಡಿ ಅಕ್ಕಿ ಆಗದೇ ? (ಗಾಡ).
೧೨. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ; ಮಾದರಿ : ಆತನುನನ್ನೆಗೈಯೆನ್ನೆ ಅಹೆ
ಪ್ರಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರಪಂಕಕದೇವರ ಬಳಿವೇಂ ಕುಂದಿ ಪಡಿಯಲ್
ಶಾಸನಮಂ ಕುಂದುವನಾ ಗಿಯೊಡಂಬಟ್ಟು ಬಂದಂ (ಸಾಂ. IX-೧,
೧೬೯-೨೬; ೧೧೦೪); ಒಡವುಟ್ಟಿದ ಬಿಸುವಿನಾಂ ಕಡೆನೂಂಕಲದೇಕೆ
ಕೂಡಿ ನಡೆವೆನೆತ್ತಂದೊಡಲೊಳಗಿಂ ಬಿಟ್ಟೆಯು ವ ಪಡಿಯೆನಲೊಪ್ಪಿದುದು
ಲಾಂಛನಾಂಕಿತ ಚಂದ್ರಂ (ಗಂಕ. ೪-೧೦೨); ಅಬುಜವನ ಮಿಡುಕು
ಕಂಕದೊಳಾಯ್ತು ಮಂದಿಯ ಪಡಿಯ ಪದಪದ್ಧಿ [ಪಾಶಾಂ. ಪಡಿಪದದ
ಪದ್ಧಿ, ಪಡಿಯ ಪಯಪದಹ, ಪಡಿಯ ಪಯಪದ್ಧಿ, ಪಡಿಯ ಪಯಪದ್ಧಿ] ತಿಗೆ
ಭಸಪನ ಹೆಡೆ ನಿಲಾಂಟಿಲೆಂದುದೇನಮ್ಮ ತಪೊ ರಣರಭಸ (ತೊರಾಂ.
೪-೩-೪); ಅಕ್ಕರದ ಪಡಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಇದರ ಕಾಲ ಸು. ೧೩-೧೬
ನೆಯ ಶತಮಾನವಾಗಬಹುದು (ಶಾಸನ. ೪). ೧೩. ಕುದುರೆಯನ್ನು
ಹತ್ತುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನೇತುಬಿಟ್ಟಿರುವ ಬಳೆ;
ಅಂಕವಣೆ; ರಿಕಾಪು : (೪). ೧೪. ಮೆಟ್ಟಿಲು; ಹಂತ;
ಸೋಪಾನ : ಅವಳೆಸಗಿದಾ ಮಹದಪಡಿ ಸದ್ದನೆ ಕೇಳು (ಸಾಂ. ೬-೬).
೬-೬).

ಪಡಿ ಬೇಡು = ಶ್ರಾವಣಶನಿವಾರ ಮುಂತಾದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರ
ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ಷೆ ಬೇಡು : ಅವನು ಪ್ರತಿ ಶ್ರಾವಣಶನಿವಾರವೂ ಪಡಿ
ಬೇಡುತ್ತಾನೆ (೧೦೬). ಪಡಿಯಕ್ಕಿ = ೧. ಒಂದು ಪಡಿ ಅಳತೆಯ
ಅಕ್ಕಿ : ಆನೆ ಕುದುರೆ ಬಂದಿ ಭಂಡಾರವಿದ್ದದೇನೋ ತಾನುಂಟು
ಪಡಿಯಕ್ಕಿ ಒಂದಾವಿನ ಹಾಲು ಮಲಗುವದರ್ಥಮಂಚೆ (ನೋ. ೪೩.
೧೬-೬೪). ೨. ಭತ್ಯೆವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅಕ್ಕಿ : ಪಡಿಯಕ್ಕಿಯಂ
ತಂದು ತನ್ನ ಮಂತ್ರಿಯ ಕೈಯ ಕೊಡಲಾತನದನೊಂದು ವ್ಯವಭಂಗೆ
ಮೇಯಲಿತ್ತೊಡನೆ ಬಳವಿದದಹ ಗೋಮಯವನೆತ್ತಿ ತಂದು (ಪಚಾ.
೧೧-೪೫). ಪಡಿಯ ಬೀಯ = ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಯ, —
ಖರ್ಚು : ನಡೆವಾಗ ದಾರಿಪಟ್ಟಿ ತಿರುಕು ಕೆಲವು ದಿನ ಪಡಿಯ ಬೀಯ
ಶ್ಯಾಣಿಯಿಟ್ಟುಂಕು ಕೆಲವು ದಿನ ಕೆಡಿಸಿ ಸುಡಿಸವಧಿಯಾಯ್ತೆಂದು ಧರೆಯ
ಬಾಯಿ ನೃಪನಂ ಹುಸಿಕನಿಸು (ಪಚಾ. ೯-೧೬).

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ಪಟಿ; ತುಳು. ತೆಲು. ಪಡಿ]

ಪಡಿ, ಹಡಿ, (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲಿನ ಕದ, —ರೆಕ್ಕೆ; ಭಡಕು :
“ಪಡಿಯೆಂದು ಕವಾಟಂ” (ಕಚನಾ. ೬೦-೬೧೪); ತೆಜಿಯದೆ ಮುಂನ

ಕೆತ್ತ ಪಡಿಗಳ ನೆವಸಾರ್ಥಮಂತ್ಯ ಮೊಕ್ಕಳಂ ತೆಜಿದುವು... ಆತನ
ಪುರಾತನಪುಣ್ಯಫಲಪ್ರಭಾವದಿಂ (ಅದಿಪ. ೨-೬೬); ತೆಜಿಯದೆ ಮುಂಜ್ಜಿದ
ಪಡಿಗಳ ತೆಜಿದುವು ನೆಜಿ ಮೋಕ್ಷಗೃಹದ ಸೌಖ್ಯದ ಪಡಿಗಳ ತೆಜಿದವನೆ
ದವದ ಪಡಿಗಳ ತೆಜಿದುವದೇನಂದೆ ಜೈನಪದಸೇವನೆಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ.
೯-೧೯); ಮಗಳಂ ಮಾಣು ಮದುಮೆಯಪ್ಪ ಪಡಿಯನೊಡೆದು ಮಕೆಯಂ
ಮಾಡುಂ... ಕಟ್ಟಿಗ್ಗನಂತೆ (ಧರ್ಮಾ. ೯-೧೬೨); ಸೇನೆ
ಯೊಂದಿರವಂ ತಮತಮಗೆ ಸಂತಸದುರ್ಗಿಣಂ ಕಾಂತೆಯರ್ ನೆಲವಾಡಮನೇ
ಜಾಯಂ... ಅರೆದಜಿ ಪಡಿಯಲ್ಲಿ ಗವಾಕ್ಷದೊಳ್ ನಿಶ್ಚಯವಿರಾಕ್ಷಿ
ಸುತಿದರ್ (ರಾಮಾ. ೫೦-೧೩). ೨. ಬಾಗಿಲಿನ ನಿಲುವು, —
ಚೌಕಟ್ಟು; ದ್ವಾರಬಂಧ : “ಸಾಮ್ಯದೊಳ್ ಕುಡುಬದೊಳ್ ದ್ವಾರ
ಬಂಧದೊಳ್ ಪಡಿಯಿಕ್ಕುಂ” (ತಬ್ಬಮಂ. ೯೬). ೩. ಬಾಗಿಲು;
ದ್ವಾರ : ಹಳೆಯ ಹಸ್ತಪತ್ರಿಕೆ ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಂದಿರದ ಪಡಿ ತೆರೆಯು
ತ್ತದೆ (ಗಾಂ. ೬೧). “ಪಡಿವಳ” ಪರಾ. ಹಡಿ : ೧. ಹಡಿ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ
ಸಿಕ್ಕಿದ ತುಡುಗುಣನಾಯಂಕೆ ಮೊಜಿ ಇಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ನೋ. ೪೩.
೧೬೬-೬೧೪); ಪಾಡಲಾನತಿಪ್ರಸಾರವಾಗಿ ಕೇಳಿದ ಹೂದಿಡ್ ಹಡಿಯ
ತೆಜಿದಂ ನಿಮ್ಮ ಸೊಗಸಪ್ಪ ಪಾಡಹತ್ತಂ ಮೋಹದಿಂ ಕೇಳಿ ಮೋಹಂ
ಕೊಂಡನೇ ಕದವನೇಶಂ (ದೀಪ್ತ. ೪-೯-೧೫).

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪಟಿಲ್, ಪಟಿಲ್; ತುಳು. ಕೊಡ. ಪಡಿ]

ಪಡಿ, ಪತಿ, ಪಳೆ, ಪಟ್ಟಾ, ಹಡಿ (ನಾ). ೧. ಸಮಾನವಾದುದು;
ಎಣೆಯಾದುದು; ಸಾಟಿಯಾದುದು : “ಸರಿ, ದೊರೆ, ಪಡಿ, ಗೆಡೆ,
ಪಾಟಿ, ಪಾಸಟಿ, ಎಣೆ... ಸಂಗಡಂ—ಈ ೧೮ ಸಮಾನಕ್ಕೆ ಪೆಸರ್”
(ಕಚನಾ. ೫೯-೨೯೧); ದುರ್ವೀರ್ತಿಯನಾಸ್ತ ಮತ್ತಿನ ಕತದ್ವರ್ಯೋಧ
ರಸ್ತೃಶ್ವರೇಂ ಪಡಿಯೇ ಸದ್ಭವನೇವನಪ್ಪ ಬುಧಶಂದ್ರಪ್ರಾಕ
ಯೋಗೀಂದ್ರನೊಳು (ಎಕ. VII, ೩೨೩. ೪-೬೬; ೧೧೨೨); ತನ
ಗಿಂದ್ರಾನೆಯ ಸರಿ ಗೋಮಿನಿಯ ಸಮಾನಂ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯೆ ನೆಟ್ಟನೆ
ಪಡಿ (ಪರ್ವಾ. ೧-೮೮); ಈ ಕಣ್ಣಾ ಕಣ್ಣಾ ಕಣ್ಣೇ ಕಣ್ಣರಡಕ್ಕಿವೆರಡೆ
ಪಡಿ (ಗಂಕ. ೧೦-೫೦); ಪಾರದೆಗೆ ಸಾಟಿಯಿಂದ್ರಾಣಿಗೇ ಸರಿಗೆ ಸರಿಯಾ
ರತಿಗೆ ಪಡಿ... ಎಂಪ್ಪ ಪುರವರ ಮಹಾಸತಿಯರು (ಚಿಬ. ೫-೧೬);
ಈಶಾನ್ಯಭಾಗದೊಳಂಬರನನು ತುಡುಕುತ ಸರ್ವಸನ್ನಹದ ಕಡುಗಲಿ ದಳ
ಪಾಯ ಮೇರುವೆಯೊಪ್ಪಿತು ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೈಲಾಸಗಿರಿಗೆ (ಕಂ. ೧೪-೬೯).
೨. ಪ್ರತಿಯಾದುದು; ಬದಲು : ನಿಮ್ಮಾ ಹಿರಿಯತನಕೆ ಪಡಿಯುಂಟೆ
ಯೆಂದವರನೊಡಗೊಂಡು ಬರುತವರೆ (ತಿರು. ದೇ. ೧೪-೬); ಸುಡುವ
ನೆಲದಿಬಾಗಿ ಹಾಗೆ ಹೊಡುಡುಗಿಯಂ ತಂದೆಗೆ ಕೊಡುವುದಾ
ತಲೆಯಕ್ಕಿಯಂ ನಿನ್ನ ಸಂಬಳಕ್ಕೆ ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೊಂಡುಂಟು (ಪಚಾ.
೧೧-೬೬); ಎಲ್ಲ ಧಾನ್ಯವನೆಣೆಗೆ ಹದಿನೆಂಟಲ್ಲಿ ಪಡಿಯನರಂದದಿಂವೆಯೆಲ್ಲ
ಮೂವತ್ತಾಟೆ ಎನಿಸುಗು ಲೋಕ ಮೆಚ್ಚಲಿಕೆ (ಸಂಧ. ೫-೧೧೩);
ತನ್ನಯ ಮೂಯವಿದ್ಯದಿಂದಿವನನಾಂ ದಿಡೆ ಮದಿಸನೆಂದು ನೆನದು ಕಲ್ಪಿ
ಸಿದಳಾ ಮೃಡನರಿಯದಿರೊಳ್ತಂದ ಮುಹೂಸುರನ ಪಡಿಯಲಿಮ್ಮಡಿ
ರೂಪನೂ (ನಮೋ. ೧೨-೮೩); ತಾನುಂ ಭಗವದ್ವಕ್ತೃನಪ್ಪ ದಜಾನನ
ನೊಡನೆ ಪಾಡುತಂ, ಭಿಕ್ಷಾನ್ನಕೆ ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೈಯೋಗರನಂ ತಾನೆ
ತಂದೇವಂ (ಅಪ್ಪುತ. ೧೬-೨೧). “ಪಡಿನುಡಿ” ಪರಾ. ೩. ಬರಹದ
ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರತಿ; ಪ್ರತಿಲೇಖನ; ನಕಲು : ಆ ಬಲ್ಲಾ ಕದೇವರು
ಕಾರುಣ್ಯ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟ ತಾಂಬ್ರಶಾಸನದ ಪಡಿಯ ಸಿಲಾಶಾಸನ (ಎಕ.
IX(೬), ಶಾಸನಾ. ೯೨-೩೬; ಸು. 1800); ಬರಸಿದ ಪಡಿಯಂ ಬರೆತ್ತಂ
(ಬೊಂಕಶಾ. ೧೯೩೩, ಕಾನೇರಿ. ೬೦-೩೯; ?). “ಪಡಿಪತ್ರ” ಪರಾ.
ಪಡಿ : ೧. ಪಡಿಯ ಸುಮದುಃಖಂಗಳೇ ತನಗೆಂಬ ಪತಿವ್ರತೆಗೆ ಪಡಿಯ

ಕಾಣನು ತ್ರಿಜಗದೊಳರುಂಧತಿಯಲ್ಲದೆ (ಕಂಕದಾ. ೨-೧೨). ಪೆಳ್ಳಿ : ೨. ಕಂದ ಕಂಕರನ ಶಿರಕೆನ್ನದ ಕರಕನ್ನದಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಬೇಕೆಯು ಬೊಪ್ಪಯ್ಯ ನೀಂ ಸಂದೆಗಂ ಮಾಡಲನುಚಿತವೆನ್ನ ಮಸ್ತಕವ ಪಟುಡು ಪಳಗೀಯೆಂದನು (ಭಾಸಂ. ೯-೮) ; ತಿರುಕೊಳನಾಚಿ ಮತ್ಸ್ಯಕಂಗಳಸನ ಉಗಂ ಸಾಟಿಯಾತಂಗೆ ಪಳೆಯನುಕೆ ತನ್ನ ತಲೆಯಂ ಕೊಟ್ಟುಳು (ಚಿಬಪು. ೫೫-೧೬) ; ಫಳಿಲನೆ ಪಳಿ ಪೊದ್ದದಮಳಚರಿತನಿರ್ದಿಗವಂದೆನ್ನ ಶಿರಮಿದಕ್ಕೆ ಪಳೆಯೆಂದು ತೋರ್ಪಂತೆ ಪಳೆವಲೆಯೊಳ ಕರಂಜಲಿಯನಮರ್ಚನಿಂದ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೪ ನ). 'ಪಳಿಗೊಡು' ಪರಾ. ಪಟು : ೧. "ಸರಿ, ದೊರೆ, ಪಡಿ . . . ಪಟು, ದೊಡ್ಡ, ಸರಿಸ . . . ಸಂಗಡಂ—ಈ ರೀತಿ ಸಮಾನಕ್ಕೆ ಪೆರಾ" (ಕಶಸಾ. ೫೯-೨೯೧) ; "ಪಡಿ ದೊರೆ . . . ಸಂಗಡಮುಂ ಪಟು ದೊಡ್ಡ ಬುಧರನಕ್ಕುಂ ಸಮನುಂ" (ಕವಿಂ. ೧೩೬). ೨. 'ಪಟುಹತ್ತ' ಪರಾ. ಹಡ್ಡಿ : ೨. 'ಹಡಿಮುಖ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪಡಿ./ಸಂ. ಪ್ರತಿ]

ಪಡಿ, 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಡಿ, 'ಪಡೆ' ನೋ.

—ಪಡಿ (ಪ್ರ). ಭಾವನಾಮದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಒಂದು ಕೃದಂತ ಪ್ರತ್ಯಯ : 'ಪಿಡ್ಡುಪಡಿ', 'ತೀರ್ಪಡಿ' ಪರಾ.

ಪಡಿಕಟ್ಟು, 'ಪಡಿಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಡಿಕಟ್ಟು (ನಾ). ಮಾದರಿ ; ನಮೂನೆ ; ರೀತಿ : ಆ ಲೇಖನದ ಪ್ರಾರಂಭದ ಭಾಗವು ಅಮಲನ ಲೇಖನದ ಪಡಿಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯಾಡಂಬರ ದಿಂದ ಕೊಡಿದ್ದಾಗಿತ್ತು (ಇಪ್ಪ. ೨೫೨) ; ಇದೇ ಏನು ನಿನ್ನ ಮಸ್ತಕ ನಿಗ್ರಹ-ಶಿಷ್ಟಪರಿಪಾಲನಗಳ ಪಡಿಕಟ್ಟು ! (ಕುಮುದಿ. ೮) ; ಇದು ಹೆಂಡಿರ ಕೃತಘ್ನತೆಯ ಪಡಿಕಟ್ಟಾಯಿತು ; ಇನ್ನು ಅವರ ಉದ್ಭವನದ ಪಡಿ ಕಟ್ಟನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನೋಡಬೇಕು (ಕುಟುಂಬ. ೩೩). [ಪಡಿ+ಕಟ್ಟು]

ಪಡಿಕಟ್ಟು, 'ಪಡಿಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಡಿಕಮಣಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ತಪಸ್ಸು ; ತನ್ನ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ತೊರೆಯುವುದು : 'ಪಡಿಕಮಣಿಗೆಯಾ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಕಮಣಿ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣ]

ಪಡಿಕಮಣಿಗೆಯಾ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕ್ಕಾಗಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸು : ಗುರುಗಳ್ಗೆ ತಮ್ಮಾಕ್ಕೆವರಿಂ ತಪಂಬಟ್ಟು ದನಾಕೋಚಿಸಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂಗೊಂಡು ಪಡಿಕಮಣಿಗೆಯ್ದು [ಪಾಶಾಂ. ಕೇವ್ಲು] ಪರ ಮಾರ್ಥಯತಿಸರರಾಗಿ ನನ್ನೆರಡುಪರ್ವಂಬರಂ ಗುರುಗಳನಗಲದೆ ತಪಂ ಗಿಯ್ದು (ವಜ್ರಾರಾ. ೬-೨೬). [ಪಡಿಕಮಣಿ+ಕೇವ್ಲು]

ಪಡಿಕಮಣಿಗೆಯಾ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಕೇಳು : ಸುಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ . . . ತತ್ಪಾದಮೂಲದೊಳ ತಪಂಬಟ್ಟು ಪಂಚ ಮಹಾಬ್ರಹ್ಮಗಳನೇಜಿಸಿಕೊಂಡು ಪಡಿಕಮಣಿಗೆಯ್ಗೆ ತದನಂತರಂ . . . ಸಂಸ್ಕರಣೆಯು (ವಜ್ರಾರಾ. ೨೮-೨೯). [ಪಡಿಕಮಣಿ+ಕೇವ್ಲು]

ಪಡಿಕಮಣಿಪೇಟಾ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳು : ದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೊಟ್ಟು ಪಂಚಮಹಾವ್ರತಗಳನೇಜಿಸಿ ಪಡಿ ಕಮಣಿ[ಪಾಶಾಂ. ಪ್ರತಿಕ್ರಮಣ]ಪೇಟು ತದನಂತರದಿಂ ಕಲ್ಪಿಸಿಮೊದೊಡೆ (ವಜ್ರಾರಾ. ೬-೩). [ಪಡಿಕಮಣಿ+ಪೇಟಾ]

ಪಡಿಕರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ ; ತೋಳುಬಂದಿ : ಮುತ್ತಿನ ಬೊಟ್ಟು ಬುಗುಡಿಯ ಚಕ್ರ ನವರತ್ನ ಕೈದಿ ತೋಳ ಪಡಿಕರವು ಉತ್ತಮ ಭುಜಕೀರ್ತಿ ತೋಳ ಭಾಪುಗಳ ದತ್ತ ರದಿಂದಳವಡಿಸಿ(ಶಾಂತೀಶ. ೩-೬೯).[?]

ಪಡಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಸಮತೂಕಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಕಡಮೆ ತೂಕವಿರುವ ಕಡೆಗೆ ಇಡುವ ಕಲ್ಲು, - ಬಟ್ಟು ; ವೇರುಕಟ್ಟುವ ಕಲ್ಲು : (೨). [ಪಡಿ+ಕಲ್ಲು(<ಕಲ್ಯಾ)]

ಪಡಿಕೊಳು (ನಾ). ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಯಷ್ಟು ಕೊಳು, - ಆಹಾರ : ನಿನ್ನ ಒಡೆಯ ಲಿಂಗಗಡೆಮಾಡದೆ ಪಡಿಕೊಳ ತಿಂದು ನೀ ಕುಡಿದೆ ನೀರ (ಲೋಕಗೀ. ೬೭). [ಪಡಿ+ಕೊಳ್ಳು(<ಕೂಲ್ಯಾ)]

ಪಡಿಕೆ, 'ಪಡಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಡಿಕೆ, 'ಪಡುಕೆ' ನೋ.

ಪಡಿಕೆ, ಪಡಕ್ಕು, ಪಡಿಕೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಡುಬಟ್ಟು ; ಚಿಂದಿ : "ಪಡಿಕೆ-ಹರಕ ಬಟ್ಟು ; ಚಂದರೆ ; ಸೀರೆಯ ತುಂಡು" (ಜಾನಕೋ. ೧೩) ; ಚಂಡಾತಕ - ಚಿಂಗಸರು ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಪಡಿಕೆ (ಗಂಗಾಮ. ೧೨೬). ಪಡಕ್ಕು : (೨). ಪಡಿಕೆ : ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಡುವ ವಸ್ತ್ರ ; ಲುಂಗಿ ; ದಟ್ಟು ; ಖ್ರಿಸ್ತೀ ಜನರ ಉಡಿಗೆಗಳು . . . ಅನುಕೂಲವಿದ್ದವರು ಇಹಾರುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವರು, ಇಲ್ಲವೆ ಪಡಿಕೆಗಳನ್ನು ಉಡುವರು (ಕಭಾಗ. ೨೪೮). [<ಮರಾ. ಪಡಕಾ]

ಪಡಿಕನಾಣು 'ಪಡುಕೆನಾಣು' ನೋ.

ಪಡಿಗೆ, ಪಡಗ, ಪಡುಗ (ನಾ). ೧. ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ ; ಪೀಕದಾನಿ : "ಪಡ್ಡುಹಾಪ್ಪುಂ ಪಡಿಗೆಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೪೯-೨೬) ; ನಾರಾಯಣನುಮುದಾತ್ಮನಾರಾಯಣನುಂ . . . ಪೊಗಸಾಲೆಯೊಟ್ಟು ಪೊನ್ನ ಪಡಿಗೆಂಗಳೊಳಮಿಕ್ಕಿದ ಪಟಾಯ ಸುಖಾಸನಂಗಳೊಳಂ ಕಟ್ಟಿದ ಚನ್ನದ ಬೊಂದರಿಗೆಯೊಳಮೆಸೆದಿದ್ ಮಡಮಯಪೀಠದೊಳೊಡನೆಜಾ ಕಿಣುಡು ಪೊಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ಕಂಪಭಾ. ೮-೪೩ ನ) ; ಪಡಿಯಜಿವೆಸಗಿಯ್ತು ಪಡಿಗೆಮಂ ಸಾರ್ಜುವ ಮತ್ತಡಿಗುಟ್ಟುವ ಪಾವುಗೆಯುಂ ಪಿದಿದರ್ಪಿಪ ಬೆಸನೆ ದಿವಿಜಕಾಂತೆಯೊಗ್ಗೆ ಬೆಸಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೧೩೬) ; ಮಣವುಪಕರಣತೆ ಬಟ್ಟಲು ಪಡಿಗೆವಡ್ಡೆಗೆ. . . ಹಿರಿಯ ಚಿತ್ರದ ಭಕ್ತಿಯು ಪೊಪರಿಯೆನಿಸಿ ರಾಣಿಸಿದವುದು ಗಣಕಾನಿಕೇತನವು (ಬಸಪು. ೧೨-೧೨), ಸುರಪುರದ ಸೂಳೆಯರ ಪಡಿಗೆವನಿರಿಸುವರು ಗಂಧವರು (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೧-೬೭). ೨. ಪಾತ್ರೆ ; ಭಾಂಡ : ನೆಲಕೆಲ್ಲವಿಟ್ಟು ಪಡಿಗೆಂ ನೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಸಮೆದ ಪಚ್ಚನಡಮನೆ ಮತ್ತಂ ನೆಲನೆನಿಪನಿಪದ ಮಯಿಲಗೆ ಬೆಲವೆಂದತಿ ಬಗೆವೊಡಂತು ಕಿಸುಗುಳ ಮುಂಬೇ (ಪಸಾರ. ೨೯೯). ೩. ತಟ್ಟೆ ; ತಳಿಗೆ ; ಹರಿವಾಣ : ಎಡೆ ನಟ್ಟುಲಡ್ಡೆಗೆಗೆ ಪಡಿಗೆಕ್ಕೆ ತಗುಕ್ಕು ಪಟಾಯ ದತ್ತರಿಗೆಗೆ ಕಕ್ಕಿದೆಯೆಜಾಡು ಪಂಕಜಾಚರನೆಡೆಯೆಜಾಡು ವಿರಾಸದಿಂದಮಿರಿಸಿದರಾಗಳಾ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೨೬) ; ರಾಯನ ಮಡದಿಯರು ಹೊಂಗಳಕೆಜಲವನು ಪಡಿಗೆವನು ಹಿಡಿದಸುರರಿಪುವಿನ ಬರವ ಹಾರಿದರು (ಕುಪ್ಯಾ. ೮-೩) ; ಹೊಂದಂಬಿಗೆ ಯುದಕವ ತಂದು ಚರಣಾರವಿಂದವ ಪಡಿಗೆದ ತೊಳೆದು ಗಂಧ ಕತ್ತರಿ ಯೆಂದೆ ತಿಗುರಿಕ್ಕಿ ಪಾವುಡೆಯಿಂದೊರಿಸಿದರು ಸೌಖ್ಯದಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೬-೩). ಪಡಗ : ೧. ಅನು ನಿಮ್ಮ ಬಂಟಿರ ಬಂಟಿ ನಾನುಯ್ಯಾ . . . ಅನು ನಿಮ್ಮ ತೊತ್ತಿರ ಪಡ[ಪಾಶಾಂ. ದಿ.]ಗವ ತೆಗೆವ ಪಡಿದೊತ್ತಯ್ಯಾ (ಬಸಪ. ೪. ೧೦೫೭). ೨. ವನಧಿಯೊಳೊಂದು ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ಕಂದದ ಮಧ್ಯ ಕನಕಮಯ ಪಡಗದಂದದಿ ಸೊಗಸುವೆತ್ತು . . . ಸಲ ರಾಜಪುಡು ದ್ವಾರಾವತಿಪುರವು (ನನವೋ. ೧೦-೮). ೩. ದೊಡ್ಡ ಮಡಕೆ ; ಹರವಿ : ನಿನ ತೋಳ ಮೊಸರಿ ಮುಳುಗಿದೆ ಕಳ್ಳ ಎನಲು ನಮ್ಮೆಳಿ ಗರು ಮುಳುಗಿದೆ ಪಡಗದಿ ದಣೆ ಹುಡುಕಿದೆ ನಾ ತಿನಲಿಲ್ಲೆಂಬ (ಪ್ರಸಭಾ. ೧೬-೨೧) ; ಮೂಗೂತಿ ಮುರಿದಿತ್ತು ಮುಂಜೆರಗು ಹರಿದಿತ್ತು ಮುಜ್ಜೀಗಿ ಪಡಗ ಒಡದಿತ್ತು (ಲೋಕಗೀ. ೧೨೬). ಪಡುಗ : ೧. ಭಕ್ತರ ಪಡುಗ ಪಾದ ತ್ರಣು (ತ್ವಣ) ಪದರೆ ಬಾಗಿಲು ಬೊಕ್ಕಸ ಬಿಯ್ಯುಗ ಮುಂತಾದ

ಕಾಯಕವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಸರ್ವಪ. ೧೮೯-೮೮೪); ನೀವೆದ್ದ ಉನ್ನತಿಯು ಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಮ್ಮ ಪಡುಗ ಪಾದರಕ್ಷೆಯಂ ಪಿಡಿದು ನಿಮ್ಮ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದಿತ್ತುದೇ ಎನಗೆ ಭಾಷೆ (ಛನ. ೫-೨); ನಿಮ್ಮ ಕರಣರು ಉಟ್ಟ ಮೈಲಿಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ ಉಗುಳಿದ ತಾಂಬೂಲ ಒಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಸಾದವನೆ ಕರುಣೆ ಅವರ ಪಡುಗ[ಪಾಠಂ. ಪಡುಗಾವ]ಕಾಯ್ದಂತೆ ಪಾದರಕ್ಷೆಯನೆ ಹಿಡಿದುಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನ ಮಾಡಿ ಅವರ ಕಡೆಯ ಬಾಗಿಲನೆ ಕಾಯುವಂತೆ ಮಾಡಯ್ಯ ಎನ್ನ (ಅಖಂಡೇ. ೮೧-೬೦). ೨. ಆರು ಮೂರು ಪಡುಗಕೆ ಯಸಂಕೈದಿ ವಲೆಯಾನೆ ನಾವುದಿದಿ (ಚಿದಾನ. ೬೮-೬); ಪಡುಗದೊಳು ಘೃತಮಂ ಸೋದಿಸಿತ (ರಿಂಗತ. ೮-೨೧).

[<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಗ್. ಹ./ಸಂ. ಪಡ್ಗು. ಹ.]

ಪಡಿಗಚ್ಚು (ನಾ). (?): ಅಂತಿರಾಂತ ಮಾರ್ಪಡೆಯಲ್ಲಮಂ ಜವನ ಪಡಿಗೆ ಪಡಿಗ[ಪಾಠಂ. ಗೊಟ್ಟು]ಕ್ಕುವಂತಿಕ್ಕಿ ನಿಂದ ಸರನಂದನನಂ ಕಂಡು . . . ಲಕ್ಕುಣಂ ಮೊದಲಾಗಿ ನೂರ್ವರುಮೊಂದಾಗಿ ಬಂದು ತಾಗಿವಾ ಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೯೪). P "ಪಡಿಗಂಚಿಕ್ಕುವಂತೆ ಎಂಬ ಪಾಠ ಇದ್ದಿರಬಹುದು" (ಪಂಪದೀ. ೪೧೩). [?]

ಪಡಿಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸಮಾನ; ಎಣೆ: ತನ್ನಯ ತಿಟ್ಟನೆಳ್ಳಿ ಪಡಿಗಟ್ಟಿ ಯಾದುದು ಮಂದಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನತಿ ಮೇರುಮಿಗೆ ಮಣಿಪೂಣಯಾ ದುದು (ಸೌಖ್ಯ. XI-II, ೧೬೩-೩೩; 1124). [ಪಡಿ. + ಕಟ್ಟಿ.]

ಪಡಿಗಟ್ಟು, **ಪಡಿಗಟ್ಟು**, **ಹಡಿಗಟ್ಟು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಲಿಸು; ತಾಳೆ ನೋಡು: ಸುರವನತಾಜನಂಗಳ ಸುರೂಪವಿಳಾಸೆಯರೆಂದು ದೀಗಿ ಧಿಕ್ಕುರಿಸುವನಿದ್ದನೆಮ್ಮುವನಂದಿರುಮಂ ಪಡಿಗಟ್ಟು ನೋಡುಗೀ ಬರವಿ ನೂಳಾದ ಚೆಲ್ಲು ಮಿಗಿಲಿಲ್ಲಿಯ ಕಂಡಪನೆಂದು ತೋರ್ಪೋಲ್ ನೆರೆದುದು ಪೆಂಡವಾಸದಳವೆಂದಿರ ತಂಡಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೨೧); ಬಡನಡುವಿನ ಬಾವನ್ನಗಂಪಿನ ಹೊಂಪಿಡಿದ ಹೊಂಬಳ್ಳಿ ಯೋಳಿಸೆವ ಕಡುದಿಟ್ಟ ನ ಜಘನದ ಕಾಮಿನಿಗಿಂದು ಪಡಿಗಟ್ಟು ಪೇಳುವೆನೇನ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೦-೨೫); ಮಡಿಗಳ ಕಾವ ಪುಂಧಿಯರ ರೂಪ ಪಡಿಗಟ್ಟು ಬಲ್ಲವರಾರು (ಮೋಹತ. ೨-೪೨). ೨. ಸಮಾನವಾಗು; ಸಾಟಿಯಾಗು: ಕಾದಿದರು ದಿದದೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರೊಳೇ ಮರಾಕ್ಷಿಹದಿಂದ ಸುಭಟರು ಮೇದಿನಿಯೊಳಿ ದಿರಲ್ಲ ಪಡಿಗಟ್ಟು ವರೆ ಪಟುಭಟರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೬೦೫.೨-೧೩೪); ಅರಣ್ಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲು ಐತರುವ ಮತ್ತಗಜಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ತದ್ವಾದನಾಲಂಕಾರ ಯುಕ್ತದಿಂ ಚಿತ್ಪು ಸಿ ಕಂಠೀರವನವೋಲ್ ಪಡಿಗಟ್ಟು ಗಜಗಳೆಂಬ ಉಚ್ಚ ರಣಗೆ ನಾಣ್ಯದಿ ಕಾಣೆಪಂತೆ (ಎಳ. I, ೩-೪; 1822). **ಪಡಿಗಟ್ಟು**: ೧. "ಸೃಂಭಿತೆ-ಪಡಿಗಟ್ಟದವು" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೦೬). **ಹಡಿಗಟ್ಟು**: ೩. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲು; ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು: ಜಕ್ಕಿಯ ನಾಯಕಂ ಮೊನೆಯಿಟ್ಟಿಗೊಂಡನಾಯಕರ ಮೇಲೆವಾಯಲು ತಳೆಯ ಮುಹಿದಿದಿದು ಹಡಿಗಟ್ಟಿದಾಳೆಟ್ಟು ಗೊಡಂಬಗೊಂಡು ಕೆಡಹಲು (ಮೈ. ೧೯೪೧, ೪೨-೧; 13ನೆಯ ಪತ). [ಪಡಿ. + ಕಟ್ಟು.]

ಪಡಿಗಟ್ಟು, **ಪಡಿಗಟ್ಟು** (ನಾ). ೧. ಸರಿಸಮಾನವಾದುದು; ಸರಿದೂರಿಯಾದುದು: ನೆಟ್ಟನಧಿರಾಣೇಂದ್ರಪಟ್ಟವ ಕಟ್ಟುವನು ಕಮ ಲಾಂಬಕನ ಪಡಿಗಟ್ಟು ನಗ್ಗದ ರಾಮಚಂದ್ರಂಗೆಂದು ನಿಶ್ಚೈಸಿ (ತೂರಂ. ೨-೧-೧೧). **ಪಡಿಗಟ್ಟು**: ೨. ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಪ್ರತಿಬಂಧನ: "ಸ್ವ. ಧಿ, ಸ್ವ. ಧಿ - ಪ್ರ. ತಬಂಧೇ, ಪಡಿಗಟ್ಟು ನೂಳ್" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೦೬). [ಪಡಿ. + ಕಟ್ಟು.]

ಪಡಿಗಣಿಸು (ಕ್ರಿ). (ಧಾನ್ಯ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಅಳಿದುನೋಡು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ಆ ಮೂಗಕವ ನಡುಮೊಹದಲ್ಲಿ ಸುರಿಯ ಪಡಿಗಣಿಸುವಾಗ ಒಕ್ಕುಳವಾಯಿತ್ತು (ಮೋಳಮಾ. ೨೧೩-೬೬೧). [ಪಡಿ. + ಗಣಿಸು]

ಪಡಿಗದ (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿನ ಕದ, -ರೆಕ್ಕೆ: ಸಡುಮನೆಯೊಳೆದವನ ಕೋಣೆಗೊಡಗೊಂಡೊಯ್ಯ ಪಡಿಗದವನಿಕ್ಕಿ ಉಮ್ಮಳಿಸಿ[ಪಾಠಂ. ಪದಿಯ ನಿಕ್ಕು. ತ್ತುಲರವಣಿಸಿ]ಸುಟ್ಟನೆ ಸುಯ್ಯ (ಕರ. ದೇ. ೩೧೧-೨೪).

[ಪಡಿ. + ಕದ (<ಕದವು.)]

ಪಡಿಗಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾಗಿಸು; ಸಮಗೊಳಿಸು: ಅಹಂ ಕಂಡು ಕಂಸಂ . . . ಘಟಪೂರ ಚಾಣೂರವಿಕ್ರಮದಿಂ ಸಮಕರ್ತರಿಯ ನೆನ್ನಯ್ಯಂ ಕೊಂಡನೆಂದು ಪಡಿಗಯಿಸಲೊಡನೆ ಸಿಗ್ಗಾಗಿ ಬೇಗಮಾಗಿ ಮನಂಗಯ್ಯ (ಅರ್ಧಸೇ. ೮-೧೦೬ ಪ).

[ಪಡಿ. + ಕಯಿಸು (<ಕಯಿಸು.)]

ಪಡಿಗಲ್ಲು (ನಾ). ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕದವಾಗಿ ಇಟ್ಟ ಕಲ್ಲು: ಕೊಂದು ಖಸನು ಬಳಕ ಬಾಲರ ವೃಂದವನು ಬಿಲಮುಖವಲತಿಕ್ಕಿಪೆಯಿಂದ ನೆಗಹಿದ ನೆಲ್ಲರನು ಪಡಿಗಲ್ಲುಗಡಾಡಿ (ಸಿಫಾಗ. ೧೦-೩೨-೫೦).

[ಪಡಿ. + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್ಪ.)]

ಪಡಿಗವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪೀಕದಾನಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸೇವೆ ಮಾಡು: ನಾನಾಸಮುದ್ರಾಂತಚಕ್ರೇಶ್ವರರ್ ಬಡುಜನ್ನದಾ ಸುಕೃತಮೊದವಲೆಸಗಿದ ಯಜ್ಞ ಮುಖಮೊಳ್ಳೆ ತಂದಿವರ ಪಡಿಗವಿಡಿದ ದಾಸಿಯರೊಳೊಂದಿವಸಮಿಪ್ಪ ದಘಟಿತವುತ್ತು (ಜಬಪ. ೧೯-೪೫). [ಪಡಿಗ. + ವಿಡಿ.]

ಪಡಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಸು; ಲೆಕ್ಕಮಾಡು: ಹಿಡಿಮಿಗವಕ್ಕಿಯ ತುಂಡುತುಂಡುಗಳನು ಸಡಿಲದೆ ಸೊಪ್ಪಿ ನೊಳ್ಳು ದುಗಿ ದಡಿಗಿಕ್ಕಿ ಹೊತ್ತ ವ ರನಿತಿಗಿಂತೆಂಬುದ ಪಡಿಗಾಣ್ಪಡೆ ಕಕ್ಕವಲ್ಲ (ಮೋಹತ. ೧೯-೮೬).

[ಪಡಿ. + ಕಾಣ್]

ಪಡಿಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾನವಾದುದನ್ನು ಕಾಣು: ಕಡಿಗಟ್ಟು ನೊಡ್ಡೋಲಗದಲ್ಲಿ ಸುರವಣ್ಣ ಧಿತಿಹುದಿದುದು ನಿನ್ನೊಲಗೆ ಪಡಿಗಾಣ್ವು (ಮೋಹತ. ೨೬-೧೪); ಇವಳ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಪಡಿಗಾಣ್ವು (ಜಬಪ. ೩-೩-೫೦).

[ಪಡಿ. + ಕಾಣ್]

ಪಡಿಗಿಣು, **ಹಡಿಗಿಣು** (ಕ್ರಿ). ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚು; ಕದವಿಕ್ಕು: ಊರೂರ ದೈವಂಗಳುಂ ಪಡಿಗಿತ್ತೋಡಿದುವೀಕೆಗಂಚೆ (ಶೀಲಾಸಂ. ೨-೧೦೨); ಇನದೀಪಂ ನಂದಿರೆ ಬಂದು ನಿಶಾರಾಕ್ಷಸ ಚರಾಚರೈಘ್ನಸನಾರ್ಥಿಫ ಧುವನಭವನಮಂ ಭೋಂಕನೆ ಪಡಿಗಿತ್ತಂದವಾದುದಂದು ತಮಂಧಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೦೧); ಕುಡುಕೆಂದು ತಂದು ಚೆಂಚೂವಿರಕ್ಕೆ ಮೂಚಿಕದ ಮುದ್ರಿಕೆಯಂ ಪಡಿಗಿತ್ತು ಭಾರತೀದೇವಿ ನಿರಂತರಂ ಸವಿನವಾತನ ನಮ್ಯ ವಬೋವಿಳಾಸಮಂ (ಧರ್ಮಸಾ. ೧-೬೩); ತೆಗೆದ ಕಣ್ಣಳ ಬಾಗಿಲಿಂದವನನು ತಂದು ಪುಗಿಸಿ ಮರಳಿ ಪೋಗದಂತೆ ಮಿಗೆ ತುಣುಗಿನ ಪಡಿಗಿತ್ತು [ಪಾಠಂ. ಪಡಿಗಿತ್ತ, ಪಡಿಗಿತ್ತು]ಳೆಂಬಂತಾಗ ಮುಗಿದವು ಕಣ್ಣಳವಳಿಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೨-೧೫). **ಹಡಿಗಿಣು**: ಬೆದಿವೋದ ಸವನಡುಡುಕ್ಕೆ ಕಂಠಿಯನವಳಿ ಕೊಂಡೀಗ ನಾಟಿ ಹಡಿಗಿತ್ತಿರ್ಪನೊ (ಮೋಹತ. ೪-೪೫); ಚಂದ್ರನೊಡಲ ನೆಳಲಿಗಿತ್ತು ನೋಂಕಿಮೊಡೆನ್ನ ಪತಿ ಮುನಿವನೆಂದು ಸಿರಿ . . . ಅಕ್ಕಿ ಮೇಣಸಳ ಹಡಿಗಿತ್ತು ಕೊಂಡೆಂಬಂತಲರ್ ತಾವರಿಗಳುಡಂಪನದಯಕ್ಕೆ ಮುನ್ನನೆ ಮುಗಿದವು (ಜೀರಮ. ೩-೩೧); ವೇದಪುರುಷರಲ್ಲಾ ನಡೆತಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರು ತೆಗೆಯದ ತೊದಿ ಹಡಿಗಿತ್ತು ಹೋದ ಕದ್ದುಹೋ ನಾಲಯದ ಎಡೆಗೆ ಬಂದು (ವಿಶ್ವ. ೪-೯-೧೧). [ಪಡಿ. + ಕಿಣು.]

ಪಡಿಗುಂಜಿ (ನಾ). (ತೂಕವನ್ನು) ಸರಿದೂಗಿಸಲು ಇಟ್ಟ ಗುಲ ಗುಂಜಿ: ವರುಣಗಿರಿ ಪೂರ್ವಾದ್ರಿಗಳ ಹೆಚ್ಚುಕುಂದಮಂ ಸರಸಜಘನಂ ನೋಳ್ಳೆನೆಂದು ತೂಗಲ್ ಸಮಂ ಬರದಿರಲ್ ಪೂರ್ವಾದ್ರಿಗಿಟ್ಟ ಪಡಿಗುಂ ಜಿಯೋ . . . ಚಂದ್ರಮಂಡಲಂ (ಜಬಪ. ೯-೧೬).

[ಪಡಿ. + ಗುಂಜಿ]

ಪಡಿಗುಂಡು (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೊಂದು ಕಲ್ಲನ್ನು ಒಡೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ದುಂಡಾದ ಕಲ್ಲು; (೨). ೨. ಕಟ್ಟಡದ ತಳಪಾಯಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ಕಲ್ಲು; ಅಡಿಗಲ್ಲು; (೩).

[ಪಡ್ತಿ + ಗುಂಡು]

ಪಡಿಗೋಳ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗು; ಸದೃಶವಾಗಿರು; ಪೋಷಣ್ಣ ಸಾಯ್ತು ಪೋಷಣ್ಣ ಪೊದೆಯ ಸೆವೊಳ್ಳದಿರ್ಗಲಂ ಮಣಮಯದೊಪ್ಪು ಪೊಂದು ತೊಡವಂ ಪಡಿಗೊಳ್ಳುಡು ಕಟ್ಟುಮೊರ್ಗನಾ (ಚಳವಿ. ೧-೧೦); ತಾಳ್ತೊಳ ತರೆಯಂತರೆ . . . ಸಿಡಿಲ ಪೊದಪ್ಪು, ಕಡಲ ಗುಣ್ಣು, ಪಡಿಗೊಳ ದಶರಥಕುಮಾರಂ ರಾಜ್ಯಮನಾಳುತಿರ್ಪಂ(ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೧೮).

[ಪಡ್ತಿ + ಕೋಳ]

ಪಡಿಗೋಟಿ, ಪಡಿಗೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೊಂದು ಕೋಟಿ; ಮತ್ತೊಂದು ಕೋಟಿ; ಪಡಿಗೋಟಿಯೊಂದು ಕಡುಪಂ ಪಡಿಯಗಟ್ಟಿಯ ಕನಸಾಪ್ತ ಕಡುಗೂರ್ಪಗಳಂ ಪಡಿನಡೆಗಿಯೊಂದವರೊಳ ಪಡಿಬರಿಸಿ ದರಮಮ ವಿಷ್ಣು ಜಿಷ್ಣುಗಳನ್ನರಾ (ಚಳವಿ. ೨-೪೫). ೨. (ಯುದ್ಧದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸುವ) ಕೃತ್ರಿಮವಾದ ಕೋಟಿ, —ದುರ್ಗ: ಸಡಸಾರಂ ಬದ್ದರಂ ಗೆಗ್ಗೆ ಚಂಕಳ ಗುಮ್ಮಂ ಪಡಿಗೋಟಿಯೆಂಬ ಬಹು ಕೋಟಾಯಂತ್ರಸಾಮಗ್ರಿ ತಿಂಗಳಿಗೊಂದಂತರೆ ಲಗ್ನಗಾರ್ಡು ವಸು ಪೇಣಂ ಸಾರ್ಡು ಸೂಕ್ತಿಸಿದಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೮೩); 'ಪಡಿಗೋಟಿ' ಎಂದರೆ 'ಪ್ರತಿಭುರ್ಗ', ಎಂದರೆ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ ಕೃತ್ರಿಮದುರ್ಗ(ಕರ್ಣಾಜ. ೨೮). **ಪಡಿಗೋಟಿ:** ೧. ಮಿಟಿನಿಶ ಗಂಧರ್ವರೊಂದೇ ಕೋಟಿ ಕವಿದುಡು ಕುರುಬಲಕೆ ಪಡಿಗೋಟಿಯಾದುದು ನೈಪತಿ ಸಿಲುಕಿದನವರ ವೇಡೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೫೦); ಮಿಸುನಿಯರಳದರೆನವ ಪ್ರಾಕಾರ ಸಪ್ತಕಳಸುವಿವ ರನ್ನಗಳ ತೆನೆಗಳಂ ವೈಡೂರ್ಯವಸರಮನರಾಶ್ವೇರಿ ನೀಲದಗಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಚ್ಚೆಗಳ ಪಡಿಗೋಟಿಯು (ನಂಕಾರಾ. ೫-೨-೪). ೨. ಅಸದಳದ ಪಡಿಗೋಟಿ ಪಡಿಯಗಳಸಮರಣಜಾಲಾಳಸೂತ್ರಪ್ರಸರದಲಿ ನೆಲಗೋಟಿ ಬೆದರ್ಪಿಸತಮರಂಪತಿಯು (ತೊರರಾ. ೩-೩-೫).

[ಪಡ್ತಿ + ಕೋಟಿ]

ಪಡಿಗೋಟಿ 'ಪಡಿಗೋಟಿ' ನೋ.

ಪಡಿಗ್ಗ ಹ (ನಾ). ಹಿಡಿಯುವವನು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು: ರಿಪುರಾಯದಂಡುಗೆ ಪಡಿಗ್ಗ ಹನೆಂಬುವೀರದೇವಟ್ಟಿ ಕನ್ನೋಳ . . . ನೆಲಸಲ್ಪುದಾತ್ತನೆನೆ ಬಿಜ್ಜ ಕನಾಯಕನಿರ್ದನುಬ್ಬಿಯೋಳ (ಎಚ. XV, ೩೨೧-೪೪; 1172).

[<ಪಾಲಿ. ಪಟಿಗ್ಗ ಹ = ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು./ಸಂ. ಪ್ರತಿಗ್ರಹ]

ಪಡಿಚ 'ಪಡ್ಡ' ನೋ.

ಪಡಿಚಂದ, ಪಡಿಭಂದ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಚ್ಛಾಯೆ; ಪ್ರತಿಕೃತಿ: "ಪಡಿಚಂದ-ಪ್ರತಿಚ್ಛಂದ = ಪ್ರತಿಚ್ಛಾಯೆ" (ತದ್ವ. ಕೋ. ೨೩); ಅಕ್ಕಿನ ಪಡೆ ಮಾತದೊಂದೆ ನೆವಮಾಗಿರೆ ಕೆಯ್ದುವನಿಕ್ಕಿ ಸತ್ತ ಸಾವಿನ ಪಡಿಚಂದ ಮಾಗಿಯುಂದೇಂ ನಿರುಗಲ್ತಾಯೊ ಗಂಡವಾಪಂಗಳ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೧); ವಿವಾಸಂಬೋಹದೊಳಣ್ಣ ನ ಪಡಿಚಂದಂ ಚಿತ್ರಾಯಂಧಂಗೆ ಗುರು ಪೊನೊಳನೇ (ಶಾಂತಪು. ೧೦-೯೮); ಸುರೇಶ್ವರಭವನಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಪಡಿಚಂದಮಿದಂಬಿನಮುಚ್ಚರಕ್ಕೆ ತಾಯ್ಗುರು ಕರುಮಾಡನೊಪ್ಪು ವುಡಳಂಕೃತ ಸಪ್ತತಳಂ ನಿರಾಕುಳಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೯೨); ಎರಡು ಪದಂಗಳಪಚ್ಚಂಚಕ್ಕೆ . . . ಪ್ರತಿಚ್ಛಂದ—ಪಡಿಚಂದ (ಕಮಡ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಉತ್ತಮವಾದುದು: ಸಹಸ್ರಾಯುಧಂ ಜಿನೇಶ್ವರ ರೂಪಮಂ ತಾಳ್ತು ದುಶ್ಚರತಪಶ್ಚರಣಪರಣವಿಪಾರನಾಗಿ ಮುನಿವೃಂದಕ್ಕೆ ಪಡಿಚಂದಮಾಗಿ ನೆಗುಟ್ಟಿರೆ (ಶಾಂತಪು. ೯-೨೯೮); ಪೂಣ್ಣೆ ಮಾತೆ

ಮಾತಾಗಿ ತಾನಾವಂಗಂ ಪಡಿಚನ್ನ ಮಾಪಸಕದೊಳ್ಳಿ ಮೊಗ್ಗಡಿಗಂಗೊಪ್ಪರೇ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೫೧-೧೨; 972); ವಸುಧಗೆ ನಿತ್ಯಮಂದಿತನಾಲಯಮಂ ಪಡಿಚಂದಮಾಗಿ ಕಣ್ಣೆ ಸಿದಿರೆ ನೂತ್ನರತ್ನ ಮಯಮಾಗಿರೆ ಮಾದಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೫); ಅಳಂಕರಣಮಿತ್ತೇಳ್ಳಿಯುನೆಂಬಿಟ್ಟ ಭತ್ತ ಮುಖ್ಯಗೆ ಪಡಿಚಂದಮಾದ[ವೆ]ನೆ ಧಾಮ್ಯಾಕ ಧರ್ಮಜನೇಂ ಕ್ರಿ. ತಾ ತ್ವನೋ (ಸೌಜಾ. IX-1, ೧೩೧-೪೩; 1092); ಅಗಣಿತಮಪ್ಪ ಪಾಣ್ಣಿನ ಬಲವರ್ ನೆಜ್ಜೆ X X X ಧಾತ್ರಗೆ ಪಡಿಚನ್ನಮಾಗಿ (ಎಕ. XI, ಹೊಳಲ್ಕ. ೧೦೪-೨೮; 1228). **ಪಡಿಚಂದ:** ೨. ಮಣ್ಣುಲಕ್ಕೆಲ್ಲಂ ಪಡಿಚಂದಮಾಗಿ ಶಿಲಾಸ್ತಂಭಂ ಶಾಸನಮಾಗಿ ನಟ್ಟಿಂ (ಎಚ. VI, ೨೧೩-೩೨; 1058). [<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಚ್ಛಂದ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಚ್ಛಂದ]

ಪಡಿಚರ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿ ಸೇವಕ; ಪಡಿದೊತ್ತು: ಅಡಕಿದರು ಪಡಿಚರರು ಕುಶಸಮಿಧಗಳ ಹೊಣೆಗಳನು (ಕಾರಾ. ೧-೩೦).

೨. ಸೇವಕನ ಕಾರ್ಯ; ಊಳಿಗ: ಮುಂದಣ ರಾಜಕಾರ್ಯವನೆಣ್ಣ ಪಡಿಚರದ ಜೋಡಿನವರಟ್ಟಿದನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೩-೩೦). [ಪಡ್ತಿ + ಚರ]

ಪಡಿಚಾಯೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬ; ಪಡಿನೆಳಲು: 'ಪಡಿಚಾಯೆ ಗೊಳ' ಪರಾ. [<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಚ್ಛಾಯಾ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಚ್ಛಾಯಾ]

ಪಡಿಚಾಯೆಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು; ಮೂಡು: ಭಾವರಸಂ ಪಡಿಚಾಯೆಗೊಳ್ಳನಂ ಪಡೆವುದು ಬಣ್ಣಗಟ್ಟುಮಡು ನಿರ್ಭರದೀ ಕವಿಗಳ್ಳೆ ಪರ್ಬಮಂ (ಚಳವಿ. ೧-೧೨). [ಪಡಿಚಾಯೆ + ಕೊಳ]

ಪಡಿಚಾರ (ನಾ). = ಪಡಿಚರ ೧: ಅವನ ಬಾಗಿಲಕ್ಕೆಗೆಯ ಪಡಿಚಾರ ರವನೊಡುಡುಟ್ಟಿದರು ಸಹಭಂಗೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ನರವೈಕೋದರರ ನಿಟ್ಟಿಸಲು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೦-೩೦). [ಪಡ್ತಿ + ಚಾರ]

ಪಡಿಚಂದ 'ಪಡಿಚಂದ' ನೋ.

ಪಡಿಶನ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ದ್ವೇಷ: ಸಂಧಿಸಲು ಲಗ್ನೇಶ ತಾ ರಿಪುಮಂದಿರದಿ ತಸ್ಥಾನನಾಯಕ ಹೊಂದಿ ಲಗ್ನವ ಶತ್ರು ಪಡಿಶನವನು ತಿಳಿಯಂದ (ಕೇರಪ್ರ. ೯-೧೪). [ಪಡ್ತಿ + ಶನ]

ಪಡಿಶರ (ನಾ). ೧. (ದೇವಸ್ಥಾನ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನಿಗೆ) ಧಾನ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದೈನಂದಿನ ಭತ್ಯೆ: ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣದೇವರಿಗೆ ಪಡಿಶರಭೂಮಿಯು ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರು ಕೊಟ್ಟು ಕಮ್ಮ ಕೈಂಕರ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಸುವುದು (ಎಕ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೪೩-೧೯; 1360 ?); ನಗರೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಪಡಿಶರ ದೀಪಾರಾಧನೆ ಅರ್ಚನಾ ವೃತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೇವತಾರಾಸಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ . . . ಶ್ರೀರಾಮು ಚಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಲಾಗಿ (ಎಕ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೯೩-೪; 1402 ?); ಶ್ರೀನಂಜುಂಡೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯವರ ಮಂಜಾಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಅಂತರಂಗವೈಭೋಗ ಪಡಿಶರ ದೀಪಾರಾಧನೆ . . . ಮುಜಾದಿಪೋತ್ತಮಾದಿ ಕಟ್ಟಳೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ವರ್ಮವರ್ಮಪೂ ಸಲಿಗೆಯೊಪ್ಪಿ ಸುವ ದೇವದಾಯದ ಕಾಣ್ಕೆ (ಬದುಗಂ. ೨೩-೩); ವೀರಮಲ್ಲಣ್ಣ ಒಡೆಯನು, ದಿ ಸಂಸಿಗೆ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನ ಗುಡಿ . . . ಮುಂತಾದವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಇವುಗಳ ಪಡಿಶರ ದೀಪಾರಾಧನೆಗೆ ೧ ಮುಸಂದಿಪಾಳು ೨ ಚಕ್ರಪುರ, ೩ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು (ಚಿತ್ರಾ. ೩). ೨. ಸರ್ಕಾರದವರು ನಿಗದಿಯಾದ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ಒದಗಿಸುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣದ ದಿನಸಿ ಮೊದಲಾದುವು: ಹಣದ ಮುಗಟ್ಟು ವಿಪರೀತವಾಗಿತ್ತು. ಪೇಟೆಯ ಧಾರಣೆ ಇಳಿದಿದ್ದಾಗ ಸರ್ಕಾರದಿ ಪೋಗಲ್ಲ ಸೊಸೈಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಡಿಶರ ದಿನಸಿ ಬಟ್ಟಬರೆಗಳ ಧಾರಣೆ ಎಂದಿನಂತೆಯೇ ಇತ್ತು (ನುರಳ. ೧೩೦). 'ಪಡಿಶರಪದ್ಧತಿ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟಿಶರ; ಮಲ. ಪಡಿಶರ; ತೆಲು. ಪಡಿಶರ]

ಪದಿತರ ಪದ್ಯ ೩ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರದವರು ನಿಗದಿಯಾದ ಬೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದಿನಸಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಪದ್ಯ ೩, -ಕ್ರಮ: ಕ್ಷಾಮನಿವಾರಣೆಗೋಸಿದ ಕೆಲಸ ಪದಿತರಪದ್ಯ ೩ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ದಿನಸಿ (ಕುಮಾರ್, XIII ನೋಟ ನುಡಿ). [ಪದಿತರ+ಪದ್ಯ ೩]

ಪದಿತಳ (ನಾ). ೧. ಮುನ್ನುಗ್ಗುವಿಕೆ; ಎದುರುಬೀಳುವಿಕೆ; ೨. ಆಕ್ರಮಣ: ಹೊಯ್ದ ರೊಡ್ಡಿದ ರಣದ ಮೊನೆಯಲಿ ಹಾಯ್ದ ರೊಳಸುಳಿಯಿಂದ ಕಳೆದರು ಕಾಯ್ದು ಹೆಣಗಿದರುಪ್ರಕೆ ಜಾಜಾದರು ಪದಿತಳಕೆ ಮೃದಗದರದೊಯ್ಯನಲಿ (ಕುಮಾರ್, ೩-೩೫); ಮುತ್ತಿ ತಾ ರಿಪುಸೇನೆ... ೩. ತಿತ್ತಿರಿಯ ತಂಬಟದ ಲಗ್ನಿಯ ಮುತ್ತವಾರಣ ಹಯದ ರಣರಥಪತ್ತಿಗಳ ಪದಿತಳದ ಭಾರಯ ಘೋರಘೋಷದಲಿ (ತೊರಣ, ೩-೩-೩). ೩. ಇಡಿಕಿರಿದುದು; ಒಟ್ಟಾಗಿರುವುದು: ಬರಬರಲು ತಪ್ಪರದ ಮಧ್ಯದ ಪರಸರದ ಪದಿತಳದ ನಾನಾಪರಿಯ ಪಲ್ಲವಗಳ ಪತಾಕಾವಳಿಯ... ಹಮ್ಮುವ ಕಂಡನಿದಿನಲಿ (ತೊರಣ, ೫-೩-೨).

ಪದಿತಳವ ಬೀಸು = ಆಕ್ರಮಣವನ್ನು ಸಾರು, - ಘೋಷಿಸು: ಪದಿತಳವ ಬೀಸಿದರೆ ಕಾಲಿಕ್ಕಿದ ನಡುವ ತಾಗಿದರೆ ಮಂಡಲವುದಿದು ಬಿದ್ದು ದು ಲಿಲುಕಿಸುಪ್ರಕೆ ಶಿರದ ಮುನ್ನ ಸದು (ಕುಮಾರ್, ೪-೩೬).

[? / ಸಂ. ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಲ?]

ಪದಿತಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುನ್ನುಗ್ಗು; ಮೇಲೆ ಬೀಳು; ಆಕ್ರಮಿಸು: ಅನೇವಿಂದ ಕಂಡು ಸಿಂಹವೆಯ್ದುವ ತೆಜದೆ ಏನೆಂದೆನಾ ಬಲ ಕೊಟ್ಟು ನೆಯ್ದಿದನುಜದೆ ಎಯ್ದಲೆಯ್ದಿತ್ತೊಡನೆ ನಂದೀಶಗಣಕಾಲಂ ಎಯ್ದಿತ್ತು ಪದಿತಳಿಸಿ ಘುಡುಘುಡಿಸುತಾ ಬಲಂ (ಕಲಿರ, ದೇ. ೩೦೬-೧೦); ಧರವ ಗೆಲಿದನು ಪದಿತಳಿಸಿ ನಾವುರವಣಸಲದಹಾಯ್ದ ನಮ್ಮನು ಹರನ ವರವುಂಟೆಂದು ತಡೆದನು ಸಿಂಧುಭೂಪಾಲ (ಕುಮಾರ್, ೪-೨೪); ತಜುವ ಪದಿತಳಿಸಿ ಕಾಂ. ಬಲಿಸುವ ಭುಳಿಯನುಜುದಿ ಬೀದಿಯಲಾನು ವಧಟರ ಹಜುಬ ಹಸರಿಸಿ ಹೊಕ್ಕಿರಲೆನ ರಾಜಮಂದಿರವ (ತೊರಣ, ೪-೪-೩೧); ಇಂತು ಕಡುಗಲಿತನಂ ಕೈಮಿಕ್ಕು ಕಾಡುವ ಧನುರ್ಧರ ಕಡುಪಂ ಕಂಡು... ಒಡ್ಡು ಗೊಂಡಡ್ಡಣಕಾಜರಾರ್ಥ ಸಾರ್ಥ ಸಂರಂಭಸಂಭ್ರಮವಿಂಬುವದೆಯ ತಡೆಯದೆ ಪದಿತಳಿಸಿ ಗೊಂಡಣಿಸಿ ಣಿದು (ರಾಜಶೇ, ೬-೫೧ ಪ). ೩. ಕವಿ; ಅವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅಬ್ಬರಣ ಪದಿತಳಿಸಿದುದು ಪರಬಲನಣಿ ಕವಿಬಲಮಹಾರ್ಜವವ (ತೊರಣ, ೬-೧೩-೨). ೩. ಒಂದುಗೊಡು; ಒಟ್ಟಾಗಿ: ಕಲಿಗಲ್ ಕರತಳದಿ ನೋರೆಗಳೆದು ಕುರುಳ್ಳುವ ಕೈದುಗಳ ಬಳ್ಳಿವೆಳಗಿ ಗೊಂಚಲಿಂಡುಗಳ್ ಸಂಚಳಿಸಿದಂತೆಯುಂ ಪದಿತಳಿಸಿ ನಡೆಗೊಳ್ಳು ಸಿಂಧುರಾರುಣಿತ ಗಂಧಸಿಂಧುರ ಸಂದೋಹದಿ ಸಂಧಾರುಣಿತ ಪಶ್ಚಿಮಾಚಲಂ ಪಲವು ರೂಪಾಂತು ನಡೆ ಗೊಳ್ಳುಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ, ೧೩-೩೩ ಪ). ೪. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸು: ಅ ಪೊಟ್ಟಿಗೆ ಮೂಡಿದರ್ಪ ಸೆಗಳಗದಿರನ ತೇಜಮಂ ಪದಿತಳಿಸಿ ಕಡೆಗಣ್ಣುವ ಸಿರಿಮೊಗದ ಕಾಂತಿಯುಂ... ಚೆಲ್ವಾದ ಭೂಸುರಂ... ಬರುತು ಮಿರ್ಪದಂ (ರಾಮಾಶ್ವ, ೩೫-೧೪). ೫. (?): ತನುವಿದಂ ಕೈವಿದಿಯ ದಿರು ನೆನಹಿಂವ ಮೆಲ್ಲನನೈಲಕ್ಷ್ಯವನು ತುಡುಕುತಡುಡೆಗಿಟ್ಟಿದೊಡೆ ಮುರಿದದರಿ ಹತದಿಂದದಿಗಿಡಿ ಬೆಂದಿದ ಪದಿತಳಿಸುತ್ತಲಿರುತಿಹುದೆಂದ ದೇಶಿಕನು (ಸದ್ಗುರು, ೨-೬). [ಪದಿತಳ+ಇಸು/ಮರಾ. ಪದಿತಳಣಿ]

ಪದಿತಾಳ (ನಾ). ಹೋಲಿಕೆ; ತಾಳೆ ನೋಡುವಿಕೆ: ಸರ್ ೧೮೩೨ನೇ ವರ್ಷದ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಗೂ ೧೮೪೧ನೇ ವರ್ಷದ ಖಾನೇಸುಮಾರಿಗೂ ಪದಿತಾಳ ನೋಡಲಾಗಿ, ವಿಜಾಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೨೩೪೪೪೦ ಜನ ಸತ್ತರೆಂತಲೂ... ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗೆ, ೨೬೪).

[←ಮರಾ. ಪದಿತಳ, ಪದಿತಾಳ]

ಪದಿತುಳಿಲ್ಯೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುವಿಕೆ; ಪ್ರತಿ ನಮಸ್ಕಾರ: ಕನಕರತ್ನಪ್ರಚುರನಾನಾರಣಾಲಂಕಾರಂಪ್ರಭಯಾಕಾರಮಾ ವಿಪುಲವಪುನಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನೋಡಿ, ಕುಳ್ಳಿರವೇಳ್ತು, ತಲೆಯೊಲೆತದಿಂ ಪದಿತುಳಿಲ್ಯೆಂದು ಸಲಿಸಿ ತಾನುಂ ಕುಳಿತನಾ ಕುಬೇರಾರಿ (ಶ್ರೀರಾಮ, ೬೨೧-೧೦೩). [ಪದ್ಯ+ತುಳಿಲ್ಯೆ (<ತುಲಿಲ್ಯೆ)+ಕೆಯ್ಯ]

ಪದಿತೊತ್ತು 'ಪದಿದೊತ್ತು' ನೋ.

ಪದಿದಂದಿ (ನಾ). = ಪದಿತರ: ಕೊಡಲೊಡವೆಯ ಕಾಣದೆ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಯೆಡೆಯೆಡೆಗೈದಿ ಬಂದವನ ತೊಡೆ ಕೈಕಾಲನೊತ್ತಿ ಸಿಕ್ಕೊಂಡು ನನ್ನಯ ಪದಿದಂದಿಯ ಮಾಡು ಮಗಳೆ (ಕಂನಡಿ, ೬-೧೫೪). [ಪದ್ಯ+ದಂದಿ]

ಪದಿದಂದಿತನ (ನಾ). ಉಳಿಗ; ಸೇವಾವೃತ್ತಿ: ತಳಕಾದಮನ್ನೆಯ ನವರೊಳು ಗರ್ವಿಸಿ ಸ್ಥಳಕುಳವೆಲ್ಲನ ನೀಗಿ ತೆಲುಗರನೋಲಿಸಿ ಪದಿದಂದಿ ತನದಲಿ ನೆಲಸಿರುವುದ ನೀನಜಾಯ (ಕಂನಡಿ, ೧೪-೧೩೦).

[ಪದಿದಂದಿ+ತನ]

ಪದಿದನಿ (ನಾ). ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ; ಮಾರ್ದನಿ: "ಪದಿದನಿ-ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ" (ತದ್ಭವ, ೨೩); ಸಿಂಗಮಿರೆ ತನ್ನ ನೆಲೆಯೊಳ್ ಪೊಂಗುವ ಪದಿದನಿಗೆ ಬೆಡು ಮದಕರಿನಕರಂ ಬಂಗಂಬಡೆದೋಡುವ ಮೊಲ್ ಕೊಂಗಂ ನೀಂ ಬರ್ಪ ಮಾತಿನಂದಮ ಪಂದಂ (ಚಿಕ್ಕವಿ, ೫-೪೫); ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಗುದ್ದಾಡುವ ಸದ್ದು ಬೆಟ್ಟಗಳೆಡೆ ಸುಳಿದು ಪದಿದನಿ ಕೇಳಿಸತೊಡಗಿತು (ಭಾಸರ, ೧೦); ಮೊದಲಿನ ತೆರದೊಳೆ ಪದಿದನಿಯಾದುದು ಬೆಚ್ಚು ಬೆದರಿಸಿ ಬಾಲಿಕೆಯ (ನಲ್ಮೆ, ೧೧-೧೬). [ಪದ್ಯ+ದನಿ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ]

ಪದಿದನಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೊಡು; ಮಾರ್ದನಿ ಗೊಡು: ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಳು ಹಾಡಿದ ಗೀತೆಗಳು ಪದಿದನಿಗುಟ್ಟಿದುವು (ಹಾಹುತ್, ೩೨). [ಪದಿದನಿ+ಕುಟ್ಟು]

ಪದಿದವಸ (ನಾ). ಮಾರಿದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ದೊರಕುವ ದವಸ; ಭತ್ಯದ ಧಾನ್ಯ: ಪಟಿಂಗನ ಸಂಗಡ ಪಟ್ಟಾಂಗಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಪದಿದವಸ ಕೇಡು (ಗಾಡ). [ಪದ್ಯ+ದವಸ]

ಪದಿದಲು (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಸೈನ್ಯ; ಹೆಚ್ಚಿನ ದಳ: ಪದಿದಲವಾಂತು ಬಂದ ಮಲೆನಾಡಿನ ಸಿಂಗರಾಯನಂ ಮೊಗಂಗಿಡಿಸಿ ಜಸಂ ಬೆಸಂಬಡೆಯ ಬಲ್ಲಿದನೀ ಪರಿ ಚೆಲ್ಲವಾಡಿದಂ (ಚಿಕ್ಕವಿ, ೨-೬೪); ತಳಕಾದವರ ಮಳವಳ್ಳಿಯಂ ವೇಡೈಸಿ ಮುತ್ತಿ ಸುತ್ತುವೆಯೆಂಬ ಬರಿದು ತಳೆಯನೊತ್ತರಿಸಿ ಪದಿದಲು ಮಾಗಿ ಬಂದ ಜಗದೇವರಾಯನ ಪಡೆಯ ನೋಡಿಸಿಯೂರುಗಳ್ ಕವಲಂಬುಗಿಯನಿತ್ತು (ಚಿಕ್ಕನಂ, ೫೩-೧೫). 'ಪದಿಬಲ' ಪರಾ.

[ಪದ್ಯ+ದಲು]

ಪದಿದೆಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬಾಗಿಲನ್ನು ತೆಗೆ; ಕದವನ್ನು ತೆರೆ: ತಡೆದುಗೀಳಂ ಶಯ್ಯಸದನದ ಪದಿದೆಗೆವನಿತಲೊಳಡಗಿದ ಮುನಿಸಿದುಡುಪಾಸನೆ ಮಡೆ ಮಂಚದಿನೆಳ್ಳು... ಕಾತರದಿಂ ಕೊಡಿದಳಾಗ (ಜಯಕಾ, ೧೪-೬೫).

[ಪದ್ಯ+ತೆಗೆ]

ಪದಿದೇವಿ, ಹದಿದೇವಿ (ಕ್ರಿ). = ಪದಿದೆಗೆ: ಪದಿದೇವಿ ವಂದದಿಂದ ಮಾರ್ದಯುಂ ತೇವಿತ್ತು (ಪಂಪಾ, ೫-೧೫); ನೀಡೆಶಂ... ಬರ್ಪದಂ ಕಂಡೆರ್ ಪದಿದೇವಿ ದಂತಾಗಿ ತಾಂ ಬಟ್ಟಿಯಂ ತೆಕ್ಕನೆ ಪೋದಳ್ ಕಾಂತೆ (ಲೀಲಾಪ, ೩-೩೪); ಹಸುಳೆದುಂಬಿಗಳೆಲ್ಲದಂತೆ ತಾವರೆ ಎಸಲ್ಪದಿದೇವಿ ದವಲೊಳಗೆ ಎಸೆದ ಪರಿಮಳವ ತಂದರಸಗೆ ಮೆಲ್ಲನೊಸಿತ್ತು ಮದಯ ಸಮಾರ (ಕುರಾಸಾಂ, ೨೬-೧೪೨); ಜಾರಚೋರರತ್ತಣಂ ಭೀತಿಯುಂ ನಾಡೊಳಿಲ್ಲೆನೆ ಬಾಗಿಲಂ ಪದಿದೇವಿ ಬೊಂಬಾಳಂಗಳನುರಿಯಿಸಿ ತಾಂ ನಿದ್ರೆ ಮೋದ ಸಜ್ಜನರ ಸಜ್ಜು ಗೊಂಡ ಬೀಡುಗಳ ಸಾಲ್ಪಳಂ... ಕೇರಿ ಗಲ್ ಸೊಗಯಿಸೆ (ರಾಮಾಶ್ವ, ೨೬-೨೦). **ಹದಿದೇವಿ:** ಹದಿದೇವಿ

ದಂದವಾದುದೆ ಪಾಂಡುನ ಚೋಳನ ಗಂಡವಾತು ನೂರ್ಮಡಿ ಕುಸಿದತ್ತು
(ಎಳ. IV, ಪುಟಸಂ. ೧೩೭-೧೪; 1162); ಬರಲವನ ಚೀಪ್ಪೆಯಂ
ಕಾಣುತೆರ್ದ ಪದಿದೊಡೆದು[ಪಾಂ. ಕಂಡು ಕಾಣುತೆ ಹೆದರ್ದು, ಕಾಣುತೆದೆ
ಹದಿದೊಡೆದು, ಕಂಡುಯೆರ್ದಹದಿದೊಡೆದು]ಪರವಯೇ ನಾವಳಿಂಕಿದಳನುತುಂ
ಮಡಿದು ಕೇಳಲು (ಸಂಪರ. ೧೭-೧೦೯); ಅಡಸಿದರುಕೋದಯೆದೊಳಕ್ಕೆ
ಮಾವಂದಿರೆದೆ ಹದಿದೊಡೆಯ ಹದಿದೊಡೆದು ಹಿರಿಯ ಬಸದಿಯ ಜಿನನ ಕಳೆ
ಬಳಕೆ ಉಲಮುದೆ ನಡುಗಿ ಹುಲಿಗೆಯಿಂದ ಹೊಜವಡಲು (ಸೋಮಪ.
೨-೧೩೧). [ಪದಿ + ಕೊಡೆ]

ಪದಿದೊಡೆ (ನಾ). ತೊಡೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯ ಒಂದು ಸಾಧನ (?) :
ಮಡವ ಮೂವು ಕಚ್ಚಿ ಮಂದಿಯ ಪದಿದೊಡೆಯ ತಲೆಮಹಿಯ
ಹಂಗೆಯ ಕಡಿತಲೆಯ ಕಲಿತುಳುವಸದೆ ಹೊಯ್ಯಾಡಿತಳೆ ಹಿಳಿಯೆ
(ಕುವ್ಯಾಧಿ. ೪-೩೬). [ಪದಿ + ಕೊಡೆ]

ಪದಿದೊತ್ತು. ಪದಿತೊತ್ತು (ನಾ). ತೊತ್ತಿನ ತೊತ್ತು; ಅಳನ
ಅಳು; ಪ್ರತಿನೇವಕ : ಈ ತೊತ್ತಿನ ತೊತ್ತಿನ ಪದಿದೊತ್ತುನೊಪ್ಪಿಸಿದಲ್ಲಿ
ಭಕ್ತನಪ್ಪನೆ (ಬಸವ. ೮೩೦); ವಿಳುನೂಪುಪ್ಪತ್ತು ಅಮರಗಣಂಗಳೆನ್ನ
ಗತಿಮತಿ ಸೌರಾಪ್ಪ ಸೋಮೇಶ್ವರಾ ನಿಮ್ಮ ಪರಣರ ಪದಿದೊತ್ತಯ್ಯ
(ಅದವ. ೧೭-೪೦); ಬಾಡಿ ಬೇಡುವದೀಯೆ ವಿಜಯವಿಳಲರೆಯ ಹೋಡಿ
ನವ ನಾನ್ಲ ಪದಿದೊತ್ತಿನ ತೊತ್ತಿನ ದಾಪ (ವಿಸ್ತಾರ. ೩೨-೩); ಆ
ಶಿವನಾಳಿಗೆ ಪರವೆ, ಸಂಕಲಿ ಇಬ್ಬರು ಪದಿದೊತ್ತುಗಳು (ತುಂಗಭ. ೯೧).

ಪದಿತೊತ್ತು : ಗಂಡುದೊತ್ತಿಗೆ ಪದಿತೊತ್ತು ನಾನು (ತುಂಗಭ. ೯೧);
ತೊತ್ತಿಗೆ ಒಂದು ಪದಿತೊತ್ತು (ಗಾಡ). [ಪದಿ + ತೊತ್ತು (< ತೊಯ್ತು)]
ಪದಿದೊರೆ (ನಾ). ಸರಿಸಾಟಿಯಾದವನು; ಸಮಾನ : ಕೆಡಿಪುದಳವ
ತಾಪನ ದೈನ್ಯವ ಗಂಗೆಯುಡುಪತಿ ಸುರತರುವಿರೆ ಕೆಡಿಪರಾ ಮೂಜವ
ಗುಣವ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಪದಿದೊರೆ ಯಾರು ಲೋಕದೊಳು (ರಾಮನ. ೧-೩೦).

[ಪದಿ + ದೊರೆ]

ಪದಿಧರಣಿ (ನಾ). ಇನ್ನೊಂದು ಭೂಮಿ; ಮತ್ತೊಂದು ನೆಲ :
ಗಿರಿಗಳಾದುವು ದಂಕಿಯಲಿ ಪದಿಧರಣಿಯಾದವು ಭಕ್ತ ಜಮರದಲರರೆ
ನೂತನಸೃಷ್ಟಿಯಾಯ್ತು ವಿರಂಜಸೃಷ್ಟಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಧಿ. ೧-೪೯).

[ಪದಿ + ಧರಣಿ]

ಪದಿನಾಯಕ (ನಾ). ಎದುರುಪಕ್ಷದ ಮುಖಂಡ; ಪ್ರತಿನಾಯಕ :
ರಾಯದಳವುಬೈದ್ದು ದೋ ಪದಿನಾಯಕರಪ್ಪಳಿಸುವೆನು ರಿಪುವಾಯುವನ
ಗಾಢನೆಯ ಗರ್ವಗ್ರಹವ ಕಳಚುವೆನು (ಕುವ್ಯಾಧಿ. ೧೧-೫).

[ಪದಿ + ನಾಯಕ]

ಪದಿನುಡಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ಉತ್ತರವನ್ನು
ಕೊಡು : ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಒಬ್ಬರು ಹೀಗೆ ಪದಿನುಡಿದರು
(ಸಮೀ. ೩); ಯಾರೂ ಈ ಸ್ವಪ್ನ ಪ್ರಮಾದಪೂರ್ಣ ವ್ಯವಹಾರದ
ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪದಿನುಡಿಯುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ (ಬಾಣ. ೨೩೨);
ಪೂವನ್ನು ಪದಿನುಡಿಯದೆ ಗಂಡ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಇರಿಸಿದ ಲಾಂಛನವನ್ನು ಎತ್ತಿ
ಕೊಂಡು ಒಳಗೆ ಹೋದಳು (ಸಹಧಾ. II, ೧೧೩೬). ೨. ಪ್ರತಿ
ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೊಡು; ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸು : ಅದರ ಸದ್ದು . . . ಹೆಚ್ಚು
ಹೆಚ್ಚು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಗಗನಭೇದಿಯಾಗಿ ಗುಡುಗಿ ಗರ್ಜಿಸುತ್ತ ಪದಿನುಡಿ
ಯುತ್ತಿದೆ (ಮಾವಾ. ೧೭೦); ಜ್ಞಾನಶಂಕರರ ಮೃಂಗ್ಯವಚನಗಳು
ಜ್ಞಾನಾಸಿಂಹರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಪದಿನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು
(ಪ್ರೇಮಾಶ್ರ. ೪೮). [ಪದಿ + ನುಡಿ]

ಪದಿನುಡಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತರ; ಪ್ರತಿಮಾತು; ಮರುನುಡಿ :
ರಾಘವಂ ಪದಿನುಡಿಯೊಳ್ ಭಕ್ತಿಯಿಂ—ಬಟ್ಟೆಯೊಳ್ ತಡೆವುದು ನ್ಯಾಯ

ಮಲ್ಲೆಂದುಂ . . . ಪೇಟೆ (ಅದ್ಭುತ. ೩೨-೨೧); ಸಂಗಮಕರಣನು
. . . ಮುಗುಳುನೆಗೆ ಸೂಸುತ್ತ ಜನಜಂಗುಳಿಗೆ ಪದಿನುಡಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ
ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ (ಬಾಳಬ. ೨೫). ೨. ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ; ಮಾರ್ದನಿ :
ಈಗಲೂ ನನ್ನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೆ ಅವಳ ಮಾತಿನ ಪದಿನುಡಿ (ಸನೇ.
೯೩); ಶಿವಾಯ ನಮ ಓಂ ಬಯಲಿನಲ್ಲಿ ಪದಿನುಡಿಯು ಸಿದಿಯುತಿತ್ತು
(ಪ್ರ. ದಸ. ೭೩-೩). [ಪದಿ + ನುಡಿ]

ಪದಿನುಡಿಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡು : ಎದುರು
ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು : ಪತಿಯ ನುಡಿಗೆ ಪದಿನುಡಿಗುಡದೆ ರಾಜಕಾರ್ಯಂ
ಗಳಲ್ಲಿ ಪತಿಗೆ ಕೇಳುತ್ತಿಮುತ್ತಿಯೆನಿಸಿರು (ಕೇವಲ. ೨೫-೩); ನಾರದಂ
ಪದಿನುಡಿಗುಡುತೆ ನಾರಾಯಣನ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ ತನಗೊಪ್ಪಿದವನೂನ
ಮುಮಂ . . . ಪೇಟು (ಅದ್ಭುತ. ೨೨-೩).

[ಪದಿನುಡಿ + ಗುಡು (< ಕೊಡು)]

ಪದಿನೆಳಲ್ 'ಪದಿನೆಲಲ್' ನೋ.

ಪದಿನೆಳಲು 'ಪದಿನೆಲಲ್' ನೋ.

ಪದಿನೆಲಲ್, ಪದಿನೆಳಲ್, ಪದಿನೆಳಲು (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬ; ಪ್ರತಿ
ಚಿತ್ರಾಯೆ; ಪದಿಬಿಂಬ : "ಮಾರ್ಪೊಳೆವೆಂದುಂ, ಪದಿನೆಲೆಂದುಂ ಪ್ರತಿ
ಬಿಂಬಂ" (ಕಶಸಾ. ೭೦-೫೮೦); ಪಳಿನೆಡೆಗೋಡೆಯ ಮಹಿಯೊಳಿಪ್ಪ
ರಸಂಜೆವಟಾಯಂ ಪಿಡಿಯಲ್ಪಿ ನೀಡಿದ ಕೈ ಸೋಂಕದೊಡಂ ಪದಿನೆಲಲಂ
ಕಂಡಂಜಿಯದಿತ್ತಲುಮತ್ತಲುಂ ಪರಿಯುತ್ತಿರೆ (ಚಳಿ. ೪-೪೯); ಪದಿ
ನೆಲಲಂ ಮಾಣೆಗಳನ್ನಡಿ ಪಡೆದವೊಲೊಡನೆ ಪಿಡಿದ ಪದ್ಮಾದಿಗಳಂ ಒಡೆಯನೆನೆ
ಕುಜುಡುದೋಡುತುಮೆಡೆಗೊಂಡುವು ಗೆಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾದಿಗಳಾ(ಮೃ. ೮೦.
೭೩). **ಪದಿನೆಳಲ್ :** "ಪ್ರತಿಬಿಂಬದೊಳ್ ಪದಿನೆಳಲೆಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೫೯);
ಆ ಸುದತಿಯ ಪದಿನೆಳಲೊಪ್ಪಿದುದು ಸುಧಾಸೂತಿಯ ಕೊಡೆಯೇಟಾ
ವಿರಾಜಿಪ ರೋಹಿಣಿಯೆಂಬಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೫-೨೪); ಪದಿನೆಳಲಂ ಮಣಿ
ಕುಟ್ಟಿಮದೆಯೊಳ್ಳೆಡೆನೋಡಿ ನೋಡಿ ಡಾಯೆನುತಂ ಕೈದುಡುಕಲದು
ತುಡುಕೆ ನಗೆ ನಗೆ ಕಡುಬಿನದಂಬಡೆವ ಕಂದನೆಂದಾವನೋ (ರಾಜಶೇ.
೩-೫೨). **ಪದಿನೆಳಲು :** ಮಾರುತಿಯು ಪೋಗುತಿರೆ ನೆಳಲು ಪ್ರತಿಫಲಿ
ಸಲಾ ನೀರಧಿಯೊಳಿರ್ಪ ಸಿಂಹಕೆ ಕಂಡು ಮನದೊಳಗೆ ತೋರ. ಸಂತಸ
ಗೊಂಡು ಹಿಗ್ಗಿದ್ವದಿನೆಳಲ ಕಾಣುತ್ತಾಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡು (ವೆಂಕಾ. ೨.
೫-೧-೫೪); ಸಲಿಲವರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಾಂ ದರ್ಶಿಸುತೆ ಬಿಚ್ಚಿದಳಾ, ಪದಿ
ನೆಳಲ ನೋಬಗಿಗಿಡ್ವರಿವಟ್ಟು, ಕಯ್ಯಿಡ್ವದಾಪ್ಪಾದದಿಂ! (ಚಿತ್ರಾಂಗ.
೩೩-೪೯೨); ಸುತ್ತಲಿನ ಶಾಂತತೆ ಅವನ ಜೀವನದ ಏಕಾಂತತೆಯ ಪದಿ
ನೆಳಲೆಂಬಂತೆ ಹಬ್ಬಿತು (ಕಮನ. ೩೫). [ಪದಿ + ನೆಲಲ್]

ಪದಿನೆಲಲ್ಯೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸು; ಪ್ರತಿಚಿತ್ರಾಯೆಯನ್ನು
ಪಡೆ : ನುಣ್ಣುನೆಗನ್ನಡಿಯೊಳ್ ಪದಿನೆಲಲ್ಯೊಂಡುದ್ದಂಡನಾಭಿಪುಂಡರೀಕೆ
ತತ್ಪರ್ಣಕೆಗಳಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಪೂರ್ವಪುಂಡ್ರೀಚೋಣಂಗಳಂ (ಚಳವಂ.
೩೩-೧೧). [ಪದಿನೆಲಲ್ + ಕೊಳ್]

ಪದಿನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡು; ತಾಳೆನೋಡು : ಪದಿ
ನೋಡಲ್ ಹಂಸೆಗಂ ಬೆಕ್ಕುಗಿಲತಿಥವಂ (ಚಳಿ. ೧೨-೩೩).

[ಪದಿ + ನೋಡು]

ಪದಿಪಚ್ಚ 'ಪದಿಪುಚ್ಚ' ನೋ.

ಪದಿಪಚ್ಚ 'ಪದಿಪುಚ್ಚ' ನೋ.

ಪದಿಪತ್ರ (ನಾ). ಒಂದರ ಪ್ರತಿಯಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಪತ್ರ ;
ನಕಲು : ಹೋಗದಲೆ ಮಗನೆ ಇದು ಪದಿಪತ್ರವೆಂದೆನುತೆ ಆಗಲೇ ಬುದ್ಧಿ
ಗೊಟ್ಟುಳು ತಮ್ಮ ಸತಿಯನುತೆ ತಮ್ಮರಸಿಯನ್ನಲ್ಲಿ ಪೋಗುತುಂ ಪಾಡುತುಂ
(ಸಂಪರ. ೭-೪೭). [ಪದಿ + ಪತ್ರ]

ಪಡಿಬರಿಸು, ಪಡಿಬರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಎದುರಿಸು; ಎದುರು ಬೀಳು : ನಡೆಯಿಂ ಚಕದೇವೇಂದ್ರಂಗಡಿಗೆಗಿಂ ತಡವಳಲ್ತು ಪಡಿಬರಿಸಿ ದೊಡಾನೊಡವರ್ವನೆಂದು ಜ್ಞಿತಚೆಯೊಡನಾದಿವಳವನ ಮಡದಿ ಪೊಜ ಮಡುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಅಪ್ರ. ೩. ೩೭-೧೪); ಹರನ ಸಾಹಸಕಂಜದೆ ಪಲವಗಳು ಮುಪ್ಪುರ ಪಡಿಬರಿಸಿ ಪೋರಿದುದು ಪುರದೊಳಗಿರ್ಪ ಪುಣ್ಯಾಂಗನೆಯರ ಸಚ್ಚರಿತದ ಸಲಿಗೆಯಿಂದೈಸೆ (ಪದಿ. ೨-೪೪); ಪಡಿಗೋಂಟಿಗೆಯ್ನು ಕಡುಪಂ ಪಡಿಯಗಲ್ಲೆಯ್ನು ಕವನಾಪುರ್ ಕಡುಗೊರ್ಪಗಳಂ ಪಡಿನಡೆ ಗಿಯ್ದಂದವರೊಳ್ ಪಡಿಬರಿಸಿದರಮಮ ವಿಷ್ಣು ಜಿಷ್ಣು ಗಳನ್ನರ್ (ಚಕವಿ. ೨-೪೫); ಪಡಿಬರಿಸಿ ಪೇಚೆರನ ಬಲಪೊಗೊಡೆಯದೈತಂದಗಣಿತಾಸ್ತದಿ ದಿದದೆಸುತ(ದೇವೀಮ. ೨-೩೫). **ಪಡಿಬರಿಸು :** ಮುರಿವುದುಸುರರ ಸೇನೆಯೊರ್ವ ದಿವಿಜರ ದಳಂ ಪೆಜೆದಗಿವುದೊರ್ವ ಪಡಿ[ಪಾಣಂ. ಡೆಬಲಿಸಿ ನೂಂಕುವುದೊರ್ವ (ಚಬಪ. ೨೬-೧೯); ಪಡಿಬರಿಸಿ ಸುರಭಟಿರ ಮುತ್ತುವರ್ ಕಡುಗಿ ರಾಕ್ಷಸಭಟಿರ ನೂಂಕುವರ್ ತಾಂಕುವರ್ (ಚಬಪ. ೪೨-೩೯). [**ಪ್ರತಿಭಟಿಸು**]

ಪಡಿಬಲ, ಪಡಿಬಳ(ನಾ). ೧. ಅಗತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿ ಬರುವ ದೊಡ್ಡ ಪಡೆ : ಪಡಿಬಲನ ಬರಲಿಯದಲಿಜನೊಡನೆ ಸೈಂಧವ ಕಾಡುತಿ ರಲಿಮುಡಿಸಿತಾಹವವಿತ್ತ ಮೋಹರಮಧ್ಯರಂಗದಲಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೫-೩೬); ಬಲಿಮದನಿಪು ಮೇಲೆ ರಣ ಕಡುಗಲಿಗಳ್ಳು ರಿಗೊಡನೆ ಪಡಿಬಲ ನಿಲಕಿತು (ತೊರರಾ. ೬-೩೩-೩); ಭಾರಣೆಯ ಗಂಡಶೈಲಗಳ್ಳು ಗಮನಮರು ಮಾರುತನ ಗತಿವಿದು ಪಡಿಬಲವು ಮುಂಕೊಂಡು ಧಾರಣೀಶನ ಸುತ್ತಿ ಪೋಪಂಪದೇಂ ಬೆಡಗ ತೋರುವುದೊ ತನ್ನಮಯದಿ (ನಂಕಾರಾ. ೫-೧-೨೧); ಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾಂಗ ಸುಕೇತುಗಳ ಮುಂತಪ್ಪ ಸಂದ ಮಹಾರಥರುಮತಿ ರಥರುಂ ಜೋದರುಂ ನಿಜ್ಜೆದ ಕಾಹಿನ ಬಂಟಿರನುಬಿಂದು ಪಡಿಬಲಮಂ ಕೂಡಿ ತೆರಳ್ವರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೪-೨). ೨. ಪ್ರತಿಬಲ; ಎದುರು ಪಡೆ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಭಾರಲೋಚನನಾದೊಡಂ ಕಾದಿ ತಂದಪೆವು ಎಂದು ಗದ್ದುಗೆಪೊಯಿದು ನೆರೆದುಡಾಕೆಯ ಕುಲಂ ಬಂದು ಕೂಡಿತು ಶಿವದ್ರೋಹಿ ಗಳ ಪಡಿಬಲಂ (ಇಹರ. ದೇ. ೩೭-೧೦); ನಾಡ ಕೋಂಟಿಯಂ ಬಾಗಿಲ್ಲಟ್ಟಿ ಮುಂಬಂದ ಪಡಿಬಲದಿರವನುತಾಳಗಳನೆಯರ್ ರಾಯಮೋಹರಂ ಮುಂ ದೊತ್ತಿ ತಾಗಿ ಕೋಲ್ಮುಟಿಗಟಿದು ದೆಸೆಗುವಿನಂ ಕಾಡುವುದುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೭-೨೦). ೩. ಬೆಂಬಲ; ಸಹಾಯ; ನೆರವು : ಮುಗ್ಧಿಯ ಕಪೋಲದ ಕೋಪಂ ಕಣ್ಣಳ ಖಾತಿ ಮೊಗದ ಮುನಿಸು ಸುಯ್ಯ ಕರಿ[ನಂ ಪುಟ್ಟಿವನುರಾಗಕ್ಕೆ ಪಡಿಬಲಮಾಗಿ (ಸಂಜಿ. ೧೪-೫೪); ಎಲವೊ ಕರ್ಣಾಶ್ವಜನ ಹೊಯ್ದುಗ್ಗಲಿಕೆಯಲಿ ಹೊರಿಯೇಜ ದಿರು ಪಡಿಬಲಕೆ ಕರಸಾ ಕೃಷ್ಣ ಪಾರ್ಥರ ನಿನ್ನರೇನಹುದು (ಕುಮಾರ. ೧೦-೪೪); ದುಂದುಭಿ ಮೊಳಗೆ ಬೆರಲ ತುಟಿಗಳ ದನಿಯಿಂದ ನಡೆವ ಕಾಲಾಳು ಮುಂದುವರಿಯ ಮೇಲನರು ಸಂಗಮದೇವ ಬಂದನು ಪಡಿಬಲ ನಾಗಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೨೪). **ಪಡಿಬಳ :** ೩. "ಪಡಿಬಳ-ಪ್ರತಿಬಲ" (ಪದ್ಯ ಕೋ. ೨೩). [**ಪಡಿ+ಬಲ/ಸಂ. ಪ್ರತಿಬಲ**]

ಪಡಿಬರಿಸು 'ಪಡಿಬರಿಸು' ನೋ.

ಪಡಿಬಳ 'ಪಡಿಬಲ' ನೋ.

ಪಡಿಬಾಹಿರ (ನಾ). ಅನಧಿಕಾರ; ಅಯೋಗ್ಯ; ತುಚ್ಛ : ನಾವು ಪಡಿಬಾಹಿರರು ದೀಯದ ಸೇವಕರು ಸಮಹಂತಿಗಾಱಿಗಿವುದ್ದ ದೃಢ ಮುದ್ರಿತಾಂತರ್ದಾನಸಾಮ್ಯತನ (ಕುಮಾರ. ೨೧-೪೪).

[<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಬಾಹಿರ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಬಾಹ್ಯ]

ಪಡಿಬಿಂಬ, ಪಡಿಬಿಂಬ (ನಾ). ಪ್ರತಿಬಿಂಬ; ಪ್ರತಿರೂಪ : ಎಲ್ಲ ನೃಪರಂಜನ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನ ಪಡಿ[ಪಾಣಂ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ನಿನ್ನಲಿ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲನೆ

ಕಲಿಪುರುಷನತಿಬೇಗ ತೆರಳಿದನು (ಸಚ. ೯-೧೦). **ಪಡಿಬಿಂಬ :** ಪುರ ಹರನ ಪ[ಪಾಣಂ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆನ್ನಿದ ಶರಣಂ ಭಕ್ತರಿಸಿ ಸಂದಿಸಿ ನರಕ ಭಾಜನರಾದಿರೇಶ್ವರದೊಪಕರು ನೀವು (ಬಸವ. ೫೭-೪೦).

[<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಬಿಂಬ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ]

ಪಡಿಬೀಡಾರ (ನಾ). ಸರಿಸಮಾನವಾದ ಬಿಡದಿಮನೆ; ಎಣೆಯಾದ ವಸತಿಗೃಹ : ಪಡಿಬೀಡಾರದಿಂದುಡುಗೊಳಿಯಿಂದ ಮೆಲ್ಲುಡಿಯಿಂದ ವನನು ಸತ್ಕರಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೯-೭೯); ಹಿಮವಂತನು . . . ಅಂತ ರಂತರವನೂದು ಬಂದ ನಿಬ್ಬಣಿಗರ್ಗನಂತಮಾಗಿದ್ ಪಡಿಬೀಡಾರಮಂ ತೋಜಿ ಸಂತಸದೊಳೇಶ್ವರಂ ಹರಿಯಬೇಂದ್ರಾಪ್ಯರೊಡನೊಡ್ಡೋಲಗ ದೊಳಿಸಿದನು (ಚಬಪ. ೩೭-೬). [**ಪಡಿ+ಬೀಡಾರ**]

ಪಡಿಬೀಡಾರಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ಸರಿಸಮಾನವಾದ ಬಿಡದಿಮನೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು : ಗಮ್ಮನೀತಗೆ ಪಡಿಬೀಡಾರಗೈಸೆಂದು ಕಮ್ಮಗೋಲನು ಮಂತ್ರಿಗೊರೆದ (ಭವಚ. ೪೭-೧೨೩).

[ಪಡಿಬೀಡಾರ+ಗೈಸು(<ಕೆಯ್ಯು)]

ಪಡಿಭತ್ಯ (ನಾ). ಆಹಾರಧಾನ್ಯಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಸಂಭಾವನೆ : ಅನವಶ್ಯವಾಗಿ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗಲ್ಲಾ ಪಡಿಭತ್ಯವೇಕೆಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಇತರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಅದಂತೆ ಅನಂದ ದಾಸರ ಮನೆಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದ ಉಪಾಯನವೂ ನಿಂತುಹೋಯಿತು (ಕಳವಿ. 11, ೬೧೧). [**ಪಡಿ+ಭತ್ಯ(<ಬತ್ತಾಯ)**]

ಪಡಿಮುಟ್ಟಿಯ, ಪಡಿಮುತೆಯ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇಶೀತಾಳ : ಅವರವಸರಮಾಡು ರಚ್ಚಿಯ ಮುಟ್ಟಿಯ ಪಡಿಮುಟ್ಟಿಯ ರುಂಪೆಯಮಡ್ಡತಾಳ ರೂಪಕಮೆಕ್ಕತಾಳಂಗಳೆಂಬ ಸಪ್ತ ತಾಳಂಗಳಂ ನಿವರ್ತನೆಯ್ಯು (ಬಾಧಪ. ೯-೧೪). **ಪಡಿಮುತೆಯ :** ಬೇಗದಿ ಧ್ವನಮುತೆಯವು ಪಡಿಮುತೆಯವು ಯೇಗೈಯಲಡತಾಳಗಳು(ತರ್ಕಾ. ೭-೫೬). [**<ಸಂ. ಪ್ರತಿಮುಟ್ಟಿ**]

ಪಡಿಮುತೆಯ 'ಪಡಿಮುಟ್ಟಿಯ' ನೋ.

ಪಡಿಮುದ್ದಳಿ (ನಾ). ಸರಿಸಮಾನವಾದ ಮುದ್ದಳಿ(?): ಎಲೆಲಿ ಹಾರುವನೇಕೆ ಹರಿಮೇಲಿಕೆಯ ಕೇಳಿಕೆಯೇಕೆ ಪಡಿ[ಪಾಣಂ. ಭದ, ಬಡಿ] ಮುದ್ದಳಿಯ ಬಡಿಕರ ಬಿಂಕ ಮೇಳವಿಲ್ಲಲಾ ನಿನಗೆ . . . ಎನುತ ಬಾಣಾ ವಳಿಯ ನಿಮಿಷಕೆ ಕಡಿದು ಗುರುಜನನಿಜ್ಜನಾ ಧೀಮ (ಕುಮಾರ. ೩-೨೨).

[ಪಡಿ+ಮುದ್ದಳಿ(<ಮುದ್ದಳಿ)]

ಪಡಿಮುದ್ದು (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಟಿಪ್ಪಣಿ; ಬೇರೆ ಮುದ್ದು.

ಪಡಿಮುದ್ದು ಅರೆ-ಬೇರೆ ಉಪಾಯನನ್ನು ಮಾಡು : ನಮ್ಮ ಹೊಲದ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಅನನ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ವಿನಾದರೂ ಪಡಿಮುದ್ದು ಆರೆಯಬೇಕು (ಬೆಳಸು. ೫೪).

[ಪಡಿ+ಮುದ್ದು(<ಮುದ್ದು)]

ಪಡಿಮುಲ್ಲ (ನಾ). ಸರಿಸಮಾನವಾದ ವಿರ, -ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಬಣ್ಣಿರ್ತ್ತ ಮುತ್ತುಪ್ಪರಾಶ್ವರಿಯಾತವ್ವಿಕ್ಕುಳ್ಳಿ ವಿಗ್ರಹದನ್ನಿವೀರಸಿಂಹಾಸನಗ ಪಡಿಮುಲ್ಲಂ ನೋಡಿ ಕೊಮರಮು X X X (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರಕ. ೮-೩; ಸು. 810 ?). [**<ಸಂ. ಪ್ರತಿಮುಲ್ಲ**]

ಪಡಿನಾಟ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಬದಲಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ : ಒಡಲಂ ದುಃಖತಮಂ ಚಂಚಲಮಂ ಕೊಂಡು ಯ್ವದರೊಳ್ ಪಡೆಯಂ ಸೌಖ್ಯಮನಿಶಂ ನಿಜದಿಂ ಪಡಿನಾಟಂ ದುಃಖಕ್ಕೊಡ್ಡಿರೆ ದುಃಖಂ ಮುಂದುದಿದಿದೊಡೆ ಸುಖಮೊದದನೇ ಕಲ್ಪಿಸುಗುಂ (ಸಾನಂದ. ೯-೪೦). [**ಪಡಿ+ನಾಟ**]

ಪಡಿನಾತು 'ಪಡಿನಾತು' ನೋ.

ಪದಿಮಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಸ್ಪಂದಿಸು; ಪ್ರತಿಸ್ಪಂದನವನ್ನು ನೀಡು; ಆದೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದಂದಿನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಪದಿಮಿಡಿದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾರೂಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಪಂಜೀ. ೮೫); ಕೆಲವು ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಕಂಡೊಡನೇ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣು ಅರಳುತ್ತವೆ, ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪದಿಮಿಡಿಯುತ್ತವೆ (ಸಾಂಪ. ೨). [ಪದ್ಯ + ಮಿಡಿ]

ಪದಿಮುಖ, ಹದಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ಎದುರು; ಅಭಿಮುಖ; ಮುಂಭಾಗ; ಅಂಜುವವು ನಿಮಗರಸರೇ ಬಲಪಂಜರದ ಗಿಣಿ ನೀವು ನಿಮಗೇ ಮಂಜರನ ಪದಿಮುಖಕ್ಕೆ ನಿಲುವುದು ನೀತಿಯೇ ನಿಮಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೪೨); ಎಲೆರೆ ರಾಯನ ಪದಿಮುಖದೊಳಿಟ್ಟು ಕೊಡೋ ಹಯ ಬದುಕಿನಾಸೆಯ ಬಳಿಯ ಬಿಡಿರೋ (ಕೊರಂ. ೩-೩೦-೩೪); ರಥವಳಿದು ಕೈದವ ಬಿಟ್ಟು ಕಾಲಾಳಾಗಿ ಹದಿಯನು ಮುಟ್ಟಿ ಕಾಡಲು ಬಂದನಾ ಕಡುಸಾಸಿ ಪದಿಮುಖಕ್ಕೆ [ಪಂಜೀ. ಕಡುಮುಖದ] (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೫೧-೪೪). ೨. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ; ಎದುರುಪಕ್ಷ; ಶತ್ರುಪಕ್ಷ; ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಕುರಗ ಸರಿಸದಲೇಟಾದವು ಪದಿಮುಖದ ಬಲ ಬೆದಲು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩); ಪದಿಮುಖದ ಹಳೆಗೆಲೆಯ ಕರುಳ್ಳನಡೆಸಿ ಬಸುಜರಿ ಹೊಲಿದ ಹೊಲಿಗೆಯ ಪದಿಗರಕ್ಕೆ ಸರಾಯರಿದ್ದು ಕೊಟಿಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಕೊರಂ. ೩-೩-೫). ೩. ಅಭಿಮುಖನಾದವನು; ಎದುರಾದವನು; ಕೊಡಬೇಡ ಕೊಡಬೇಡ ಸುರವಿಜಯ ನಿತ್ಯಲನ್ನು ಅದಿಗಳನ್ನು ನಂದಿ ಪದಿಮುಖನಾಗು ಗತಿಗೆ (ವಿಜಯ. ೪೯-೧). ೪. ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ಮುಖ; ವಿಮುಖ; ಭಾರಿಭವನಿವ ಭಾವನಿಯ ಮುಂದೆ ಎನಗೆ ತವಗಿದು ದವನೆ ಬಾವನ್ನವನು ವೇಷಿಸಿ ಭುಜಗವಿದೆಯೆಂದವನಿವರು ಹೊಲಿಸುಂದಿವರು ಪದಿ [ಪಂಜೀ. ಭಯ] ಮುಖದ ಮಗುಡದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೫). **ಹದಿಮುಖ:** ೨. ರಂಗಿಣಿಯ ಕೊಮ್ಮಲ್ಲಿ ತುರಕರ ಕೊಡೆ ಕಾದಿ ದಳವ ಮುಲಾಯಲಿಟಾದು ಹದಿಮುಖದ ಘಾಯದಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಯ್ಕೆ ದೇಹವನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಚೆನ್ನೆಯ ನಾಯಕರು ಶ್ರೀವಯಕುಂಠವನು ಎಯಿದಿದರು (ಎಕ. XII, ತಿಪಟ. ೪೪-೩; 1295). [ಪದ್ಯ + ಮುಖ]

ಪದಿಮೂಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮೂಡಿಸು; ಪ್ರತಿಭಿಂಬಿಸು; ಪರಮಾಜರ ಮಹಡಿ ರೂಪನ ಜೀವನವನ್ನು ಪದಿಮೂಡಿಸುತ್ತ (ಜಾಲ. ೩೮); ಅಂತಹ ಅನುಭವವನ್ನು ಪಡೆದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ರೂಪರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಮಾಜದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪದರುಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪದಿಮೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸಮ. ೧೪). [ಪದಿಮೂಡು + ಇಮ್ಯ]

ಪದಿಮೂಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮೂಡು; ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗು; ತನ್ನ ಅನಂದವು ಅವರ ಮನ ಮೊಗಗಳಲ್ಲಿ ಪದಿಮೂಡಬೇಕೆಂಬುದು ಅವನ ಮನೀಷೆ (ಎರಸ. ೧೦೧); ಅಲ್ಲಿ ಕಲಿತಿರುವ ಜನಗಳ ನೆರಳು ಪಕ್ಕದ 'ಪದಿ'ಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಪದಿಮೂಡಿ ಅಲುಗಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಬಸ. ೨೫). [ಪದ್ಯ + ಮೂಡು]

ಪದಿಮೆ, ಪತುಮೆ, ಪ್ರತುಮೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಮೆ; ಮೂರ್ತಿ; ವಿಗ್ರಹ; ಹಾಲುಗಲ್ಲರ ಕಡೆ ಪದಿಮೆಯನೆ ಕುಳಿತಿಕಳು (ಚಂದ್ರ. ೮೩-೧೧). ೨. ಪ್ರತೀಕ; ಸಂಕೇತ; ಕುರುಹು; ಆ ಸಂಜೆಯಿಂದಾ ಬಂಡೆ, ಕಲ್ಲು, ಉರ್ವಿಗಳಿಗೆ ಮೇಲನಕ ಸಂಯಮಕ್ಕೆ ಪದಿಮೆಯಾದುದು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೧೪೩-೧೧೯). **ಪತುಮೆ:** ೧. ಅವನ ಆಯುಷ್ಯ ಗಂಜನದ ಪತುಮೆಯ ಕಟ್ಟಿ ತನ್ನ ಅಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ರಾಜೇಂದ್ರಚೋಳನಾಟ್ಟಿಯಂ (ಎಕ. IV (R), ಮುಜಸ. ೫-೨೦; 1020); ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪುಳಿದೊಡೆ ದೊಪ್ಪವಿಕ್ಕಿದ ಚೊಕ್ಕ ಚನ್ನದ ಪತುಮೆಗಳಂತೆ ರನ್ನದ ಮುತ್ತ ಹಾರವೆ ನಿಟ್ಟು ಸುಗುಣಸಂಪನ್ನೆಯಂಹೊಕ್ಕಲದಿ (ಮೋಪ. ೧೪-೩೩). **ಪ್ರತುಮೆ:**

೧. ಈ ಲೇಖನ ಪ್ರತುಮೆಯ ಕಂಡರಿಸಿದ ಮಾತನೆಯ ಮಲೆಯ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೩೩-೧; 12ನೆಯ ಶತ); ಶ್ರೀ ಚಂದ್ರನಾಥನ ಜೈತ್ಯಾಲಯದಲೂ ಶೋಧರ ಬಳಿಯ ಅನಕಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ ಅದಿಸೆಟ್ಟಿಯಾ ಯೆರಗಿಸಿದ ಹೆತುರ್ವಿಂಶತಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಪ್ರತುಮೆಯನುಯಿರಿಸಿ ಕೃತಾ ತ್ವನಾದನು (ಮೈ. ೧೯೪೩, ೯-೨; ಸು. 14ನೆಯ ಶತ); ನಸುನಗು ತೀಶನಗಡೆಯೊಳ ಸರಸವಾಡುತ್ತ ಸರ್ವಾಂಗದೊಳ ನಿರ್ಮಳೋದಕವನರ ದೊತ್ತೆ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಬಳಸಿ ನಿಂದ ನೀಲದ ಪ್ರತುಮೆಯಂದಮಂ ಪೋಲ್ತು (ಚಿಬ್ಬ. ೪೫-೫೫). [**ಪ್ರಾ.** ಪಟಮಾ, ಪದಿಮಾ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಮಾ. /ತಮಿ. ಪತಿಮೈ, ಪತುಮೈ; ತೆಲು. ಪತಿಮ]

ಪದಿಮೆಚ್ಚು (ನಾ). ತೀರ್ಮಾನವಾಗದುದು; ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: "ಪದಿಮೆ [ಸಾಂ. ಮು]ಚ್ಚೆನಲದು ಸಂಕಯಂ" (ಬಾರ. ೩೦). [P ಇದು 'ಪದಿಪುಚ್ಚು' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಮಿತ ವಿರಬಹುದೆ?]

ಪದಿಮೇಲ್ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರ: ಆದೊಡೀ ಮೇಲ್ಗೀಂ ಪದಿ ಮೇಲ್ಗನ್ನತ್ತಡೆನವು ದಿಪ್ಪದು, ಅಂತಹಂ ಸರಿಸುತೆ, ನಿನ್ನೊಲ್ವೆಯಂ ಪಡೆಯಲ್ ಕೈದವಟಂ ನಿನ್ನಯ ಬಯಕೆಯಂ ಕೂರ್ಮೆಯಂ ಬಿಡುವುದು (ಅಮೃ. ೨೫-೧೨). [ಪದ್ಯ + ಮೇಲ್]

ಪದಿಮೋಗ, ಹದಿಮೋಗ (ನಾ). ೧. ಅಭಿಮುಖ; ಎದುರು: "ಪದಿಮೋಗ—ಪ್ರತಿಮುಖ—ಅಭಿಮುಖ" (ತದ್ಭ. ೨೩); ಹರಿ ಭೇದಂಗೆಯ್ಯ ಬಿರೋಪನ ಪದಿಮೋಗದೊಳ ತುಂತುಟಂ ತೂಟು ಸುಯ್ಯಂ ಕರದಿಂದಾರಯ್ಯ... ಕೋಕಾತುರ ದುಃಖೋದ್ರೇಕದಿಂದಂ ಬಸೆ ಪರವಸೆ ಬೀಸಿತ್ತು ಕರ್ಣಾಗ್ರದಿಂದಂ (ರೀಲಾ. ೮-೨೦); ಪದಿಮೋಗ ಮಾಗಲೊಡಂ ಕನ್ನಡಿಯಂ ನೋಡುವರ ತೆಜೆ ಮೆಯ್ಯಂ ಮುನುಗ್ಗಡ ದರಸುಮಕ್ಕಲನೆ ಬಾರ್ಲಿಡಿದಾರ್ ಬಾಲ್ವಿ ಪ್ರಶಾಂತನಿರೋಳ ಪಗೆವರ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೪೯); ಎಂದಿಗನ ಪದಿಮೋಗದೊಳ ಸಂದಪನೆಂದೆವಿದೆ ಪಾನಿಪಳು (ಪದಿ. ೩-೨೯). ೨. ಪ್ರತಿಯಾದ ಮುಖ; ಪ್ರತಿಬಿಂಬ: ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪದಿಮೋಗವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗಲಿಲ್ಲ ಅವರ ಮನದೊಳಗೆ 'ಚುರುಚು' ಅನ್ನುತ್ತಿತ್ತು (ಚಿಬ್ಬ. ೧). ೩. ಶತ್ರುಪಕ್ಷ; ಎದುರ್ದ ಪಕ್ಷ: ಆ ಕಂಠಯನಾಯಕನ ತಂನುನು ಸ×××× ಅಸೆಮಾಡುವ ಕುಮಾರರ ಗಂಡ ಹದಿಮೋಗದ ಘಾಯವಿಲ್ಲದ [ವೀ]ರರ ಗಂಡ (ಮೈ. ೧೯೩೮, ೫-೯; 12ನೆಯ ಶತ). "ಪದಿಮುಖ" ಪರಾ. [ಪದ್ಯ + ಮೋಗ]

ಪಡಿಯಗಳು 'ಪಡಿಯಗಟು' ನೋ.

ಪಡಿಯಗಟು, ಪಡಿಯಗಳು (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಅಗಳು; ಮತ್ತೊಂದು ಕಂದಕ: ಪದಿಗೋಟಿಗೆಯ್ಯ ಕಡುಪಂ ಪಡಿಯ ಗಟ್ಟಿಯ್ಯ ಕವನಾರ್ಪ ಕಡುಗೂರ್ವಗಳಂ ಪದಿವಡೆಗೆಯ್ಯಂದನರೋಳ್ ಪಡಿಬರಿಸಿದರಮಮು ವಿಪ್ಪು ಜಿಪ್ಪುಗಳನ್ನರ್ (ಚಿವಿ. ೨-೪೫). **ಪಡಿಯಗಳು:** ೧. ಕಳಸ ಸವೆದರು ಮೂಟುಯೋಜನ ಪಳಯದಲಿ ಪಡಿಯಗಳು ಕೋಟಾವಳಯ ಸುಯ್ಯಾನದಲಿ ಹೊಯ್ಯರು ರತ್ನ ಕಾಂಡೆನವ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೪). ೨. ಆಳವಾದ ಅಗಳು, —ಕಂದಕ: ಬೀಡಿನ ತೆಕ್ಕೆ ಬಿಗಿದುದು ಪಾಳೆಯದ ಬಲುಹೊದಕೆ ಹೊಜವಳಯದಲಿ ಕಲುಗೋಟಿ ಮೇಲೆ ಪಡಿಯಗಳಾಶ್ರಯಿಕೆ ಮುಳುವೇಲಿ ದೀಹದ ಸಿಂಹ ಶರಭವಾಕ್ ಶಾದೂರ್ವಾವಳಯ ಸುಯಿಧಾನವೊಪ್ಪಿದವು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೪೩); ಸುತ್ತ ಕತ್ತರಿವಾಣ ಪಡಿಯಗಳುತ್ತರಿಸಲುಮಾರಾಳಿಗದೆನೆ ಕೊತ್ತಳದ ಹುಲಿಮುಖದ ಹರಹಿನಲೆಗಿದುದಾ ಮುಗ್ (ಕೊರಂ. ೩-೩-೧೩). [ಪದ್ಯ + ಅಗಟು (< ಅಗಟು)]

ಪಡಿಯಚ್ಚು (ನಾ). ೧. (ಮೂಲದ ಅಕ್ಕಿ ತಿಗೆ) ಸರಿಸಮಾನ ವಾದ ಅಕ್ಕಿ ; ಪ್ರತಿರೂಪ : ತರು ಪಾಪಾಪಾದಿ ಕನ್ಯಾಕಾಂತರ ಪರಿಣತಿಯಂ ಪದ್ವಂ ಲೋಕದೊಳ್ ಶ್ರೀನಲ್ಲೇಬ್ಬಂ ದಲಂದಿಂತದೊಳ್ ಪಡಿಯಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡಿಟ್ಟುನಂಬಂತಿರೆ . . . ಮಾಡಿಸಿದನೆನೆಯ ದಣ್ಣಾ ಧಿಪಂ ಕೇಶಿರಾಜಂ (ಎಕ. VII, ೨೫೦. ೧೨೩-೨೫ ; 1179) ; ವೀರ್ಯ ಪರಾಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಸ್ವನಾಯಕರ ಪಡಿಯಚ್ಚು ನೀನು ! (ಶ್ರೀರಾಯ. ೩೧೪) ; ಅವರ ಮಕ್ಕಳೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಮುಖವೂ ಸಹ ಅವರ ಪಡಿಯಚ್ಚಿನಂತಿತ್ತು (ಪಂ. ೬). ೨. ಮರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಲೋಹದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊರೆದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಕವನ್ನು ಅಥವಾ ಕರಗಿಸಿದ ದ್ರವವನ್ನು ಹೊಯ್ದು ಆ ಆಕಾರದ ಬಿಂಬವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನ : ಈ ಮುದ್ರಣವಸ್ತುವು ಅಚ್ಚು ನೋಳೆಗಳ ಸಮೂಹ, ಪಡಿಯಚ್ಚು ಮತ್ತು ಫಲಕಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಅತಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಳಸಲನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುದ್ರ. ೨). ೩. ಬರೆಗಳೆಲ್ಲ ; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ : “ಬರೆಗಳೆಲ್ಲ ಪೆಸರು ಪಡಿಯಚ್ಚೆಂಬುದಕ್ಕು” (ಕಶರ. ೫೪). [ಪಡಿಯಚ್ಚು]

ಪಡಿಯಚ್ಚುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಮಾನವಾದ ಅಕ್ಕಿ ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ : ಕದ್ದೈಸದೆ ನೋಡು ಸ್ವರನ ಬಾಯೊಳಗುರ್ಚಿ ದಿದ್ದಂತೆ ಪಡಿಯಚ್ಚುವಡೆದ ಮುಗ್ಧಾಸ್ತದೆ ಕಮನೀಯರೂಪ ನೆನಪಿರುದ್ದ ನ ನೋಡು (ಮೋಹ. ೩೦-೩೨). [ಪಡಿಯಚ್ಚು + ಪಡೆ]

ಪಡಿಯಚ್ಚು ವಿಧಿ (ಕ್ರಿ). = ಪಡಿಯಚ್ಚುವಡೆ : ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಕಾಂತವಾದಮಂ ಪಡಿಯಚ್ಚುವಿಧಿ ನುಡಿದ ಬುದ್ಧಿ ನೇಕಾಂತಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮಂ (ಪಸಾರ. ೪). [ಪಡಿಯಚ್ಚು + ವಿಧಿ]

ಪಡಿಯಟ್ಟುಣ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಅಟ್ಟಣೆ : ನಡೆಗೋಂಟಿಗಳ ಮೊಗ್ಗರಂ ನೂಂಕಿದುವು ಪುರದ ಪೊಜಬಳಸೋಳ್ ಪಡಿಯಟ್ಟಣೆಗಳಿದ್ದುವು (ಚಿಬ್ಬ. ೪೨-೪೪). [ಪಡಿಯಟ್ಟುಣಿ (< ಅಟ್ಟಣೆ)]

ಪಡಿಯದೆ, ಹಡದಿ, ಹಡದೆ, ಹಡಿಯದೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆದಾಯ ತೆರಿಗೆ (?) : ಗ್ರಾಮಾಶ (?) ೨೦೦೦ ಮಗಿಲು ಗ್ರಹೇ ಹಸ್ತ ೪೦ ಫಾಣಾ ಪಟ್ಟಾ ಮುಲಾ ಪಡಿಯದೆ ಪಾರಿಕ್ವಾಯ ಅಪ್ಪಭೋಗ ತೇಜಸಾಮ್ಯ ಸರ್ವಾ ಮೂಲಿಕಾ ಭೂಮಿ ೨೦೦೦ . . . ಗ[ಗಾ]ಣ ೧ ಪಡಿಯದೆ ೧ ಹಟ್ಟಾ ೧ ಮುಲಾ ೧ (ಇ. XIV, ೧೪೧-೨೫; ಸು. 12ನೆಯ ಶತ). **ಹಡದಿ :** ೨. ಗ್ರಾಮದ ಅಗಸ, ನಾಯಿಂದ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಗ್ರಾಮಸ್ಥರು ಕೊಡುವ (ಧಾನ್ಯರೂಪದ) ವರ್ಷಾವಧಿ ಸಂಭಾವನೆ, —ಪಡಿ : ಮಾಯ ಸರಿಯಾಗಿ ಹಡದಿ ಕೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ . . . “ನಿನ್ನ ಜೊರಕ್ಕೆ ಹಡದಿ ಬೇರೆ ದಂಡ” —ಈ ರೀತಿ ಹಂಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಸನ್ನಾ. ೨೩೫). **ಹಡದೆ :** ೩. ಸೊಲಿಗೆ ಗುದ್ದಿಯ ಅಯ, ಹಡದೆ, ಲಂಚಪಂಚೆ (ಚಿಬ್ಬ. ೧೫೫-೨೩). ೨. ಕೋಟಿ ತಳವಾರ ಹೊರತು ಮಿಗಿಲಾದ ಜನಗಳಿಗೆ ಹಡದಿಯನ್ನು ನಿಬಂಧನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಕೊಡುವಂತೆಯೂ ನೇಮಕ ಮಾಡಿಸಿದರು (ಜಾಮಂ. ೧೧೪) ; ‘ಹಡದೆ’ಯು ಐದು ಬಳ್ಳದಿಂದ ಮೂರಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿತು (ಗರುಡ. ೧೧೬). ೩. ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ತೆನೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಈ ಹಡದೇ (ಭತ್ತ ಸಹಿತ ವಾದ ಹುಲ್ಲು) ಹೊತ್ತು ಕೊಂಡು ಬರುವವನಿಗೆ ಹಡದೇ ಒಳ್ಳೆಲೆಂದು ಹೆಸರು (ಹುಟ್ಟು. ೬೪). **ಹಡಿಯದೆ :** ೧. ಮದುವೆಯಾದ ಮಾನಂತ್ಗೆ ಹಡಿಯದೆ ತಿಪ್ಪೆ ಸಂಕ (ಎ. XXIII, ೩೦-೩೧ ; 1265) ; ಶ್ರೀಮತು ಕೂಮಣೇಶ್ವರರ [ಬ]ಧ್ಯಾಧ್ಯರ ಮನೆಯ ಸಿಲೆಯಣ ಗವುಂಡ ಹಡಿಯದೆ ಇಕ್ಕೊಳ ಹೋಳ (ಸೌ. XX, ೩೫೧-೩ ; 13ನೆಯ ಶತ).

[?]

ಪಡಿಯರ ‘ಪಡಿಯಜ’ ನೋ.

ಪಡಿಯರತಿ ‘ಪಡಿಯಜತಿ’ ನೋ.

ಪಡಿಯರವಕ್ಕಿ ‘ಪಡಿಯಜವಕ್ಕಿ’ ನೋ.

ಪಡಿಯಲೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿದಿನ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕಾದ ವಿಳೆಯದೆಲೆ :

ಶ್ರೀಮದನಾದಿಯಗ್ರಹಾರಂ ತೋಣ್ಣ ನೂರ ನಡುವಣ × × × ಯಾದ ಪಡಿಯಲೆಯ ವಿಳೆಯಕ್ಕೆ ಬಿಲ್ಕುಂಬಳೆಯ ತೋಟದಲು ‘ಎಲೆಯಗುಳಿ ಇನೂರು ಗುಳಿಯಂ × × × ಯ ಕುಳಿಯಗಾಡವಗೆ ಮೂವತುಗುಳಿಯಂ ಅನ್ನು ಇನ್ನೂರ ಎಂಭತ್ತು ಗುಳಿಯ ಪನ್ನಾಯನಂ ಸರ್ವಾಭಾಪರಿಹಾರ ವಾಗಿ ಧಾ × × ಸ್ವಕಂ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಎ. XIV, ಶ್ರೀರಂಗ. ೩೧-೩ ; ಸು. 1175). [ಪಡಿ + < ಎಲೆ]

ಪಡಿಯಲೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆದಾಯ ತೆರಿಗೆ : ಊರೊಡೆಯಗ್ಗ ಮಾನ್ಯದ ಕೆಯ್ಯತ್ತರಿನ್ನೂಟು ಮನೆಗೆಣ್ಣಯ್ಯಗಲಿವ್ವೈತ್ತೈಗ್ಗೆ ನೀಳದ ನೀವೇಶನಂ ಮೂರು ಸಾಶ್ವತ ಸಂಕಂ ಗಾಣನೆಯಲಿಗೆ ಕೊಡ್ತೆ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಪಡಿಯಲೆ ಯಜ್ಞವಲೊನ್ನು ಗಡ್ಯಾಣಂ × × × ಆಯ್ತು ಪಣಂ ಮದುವೆಯಲೆರಡು ಪಣಂ ಮಾಡಿಯಲೊನ್ನು ಪಣಂ (ಎ. XX, ೩-೩೪ ; 1012). ‘ಪಡಿಯದೆ’ ಪರಾ. [?]

ಪಡಿಯಜ, ಪಡಿಯರ, ಪಡಿಯಾಜ, ಪಡಿಹಜ, ಪಡಿಹಾಜ, ಪಳಿಯಜ, ಪಟಿಯಜ, ಹಡಿಯರ, ಹಡಿಯಜ, ಹಡಿಯಾಜ, ಹಡಿಹಾಜ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು ; ಪ್ರತಿಹಾರಿ ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ : “ದ್ವಾರನಿಯುಕ್ತಂ ತಾಂ ಪ್ರತಿಹಾರಂ ಪಾವಾರ ಪಾಳಕಂ ದ್ವಾರಸ್ಥಂ ದೌವಾರಿಕನೆನೆ ಪಡಿಯಜಂ” (ಮಸ್ತ. ಕೋ. ೩೧-೫೫) ; ಮುಂದಣ ಮಾನಸರಂ ಪಡಿಯಜರ್ ತೊಲಗಿಸುತ್ತಂ ಬರೆ (ಮಡ್ವಾರಾ. ೪೦-೧೨) ; ಮೂಜನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಬಂದಿದನಂತನ ಬರವಂ ಪಡಿಯಜಂ ಬಿನ್ನ ಪಂಗೆಯ್ಯ (ಪಂಪ. ೪-೨೯ ಮ) ; ಉಲಿವ ಕೋಕಿಲ ಪಾಳಕ . . . ಜಡವ ಕೊಳವಕ್ಕಿಗಳ ಪಡಿಯಜರ ಅಲರ್ಡ ಹೊಂದಾ ನರೆಯ ನೆನಪರಿಮಳದ ಸಿಂಹಾಸನದಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಲಲನೆಯೋಲಗಲಾಯಂತಿರೆ ಮೆಚಿದುದಾ ಸರಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩೪) ; ಮೈತ್ರಾ, ವರುಣ ಶಿಷ್ಯಂಧೂಡಿ ಬರುತಮಿರ್ಪುದಂ ಕಟ್ಟಿದೊಕ್ಕುಂಡು ಪಡಿಯಜಂ ಚೆಚ್ಚರಮೆಬ್ಬು . . . ಬಿನ್ನಯಿಸಿದಂ (ರಾಮಾ. ೧೦-೨೪). ೨. ಭಾಗಿಲು ಕಾಯುವ ಕೆಲಸ ; ಕಾವಲು : ಬನದ ಪಡಿಯಜನನಂಗಂ ನಿನಗಿತ್ತೊಡೆ ಪುಗಲಿ ಮೆಂಬುದೇಂ ದೋಪನು ಚಿ ನೆನೆಯವದಂ ನಿನ್ನಿಂಚರಮನೆ ಮನಮೋ ನೆನೆವವಾಗಳಂ ಪರಭೃತಮೇ (ಅದಿ. ೧೧-೧೩೧) ; ಪಡಿಯಜನುಕ್ತೇ ನಿನಗೆ ಮುಕ್ತಿಯೆಯಾಂ ಬರೆ ಬಾರಿಸೆಂದು ನೀಂ ಜಡಿದೆದೋಜಾದ್ವೈ ಪ್ರಿಯಗೆ ಪೇಟ್ಟಿನಿದಂ ಪರಿಭಾವಿಸೇಕೆ ನಿನ್ನೊಡನೆ ವಿರೋಧಮೋಪಳ ಮನಂಬಡೆವೆಂ ನಿನೆಗಿಂದೆ ಲಂಚಮಂ ಕುಡುವೆನಪಾರಕೋರಕಮನೇಕೆ ಪುಗಿಲ್ ಪುಗಿಲೆಂದಪ್ಪೆ ಪಿಕಾ (ಲೀಲಾ. ೧೪-೩೬). **ಪಡಿಯರ :** ೧. “ಪಡಿಯರ (ಪಡಿವಳ-ಯಾರ-ಹಾರ) —ಪ್ರತಿಹಾರ (ಪ್ರತಿಹಾರ) —ದ್ವಾರ ಪಾಲಕ” (ತದ್ವ. ಕೋ. ೨೪) ; ಪಾಡುವರ್ಗ್ಗ ಮತ್ತರು ೧೦ ವಂಸಕಾಜಂಗೆ ಮತ್ತರು ೫ ಪಡಿಯರಂಗೆ ಮತ್ತರು ೫ ಮೂಲಗಾರಂಗೆ ಮತ್ತ ೩ ಕುಂಬಾ ಜಂಗೆ ಮತ್ತರು ೨ (ಸೌ. IX-1, ೧೩೩-೩೧ ; 1068). **ಪಡಿಯಾಜ :** ೧. ಪಡಿವರ್ಕ್ಕರ್ ನೈಪಗುಣಮಂ ಬಿಡೆ ನಾಳ್ನಡಿಗಳವ ತಿಜೆ ನಡೆನಡೆಯಂಬರ್ ಜಡಿಪರಾ ಸಾಧೂಕ್ತಿಗಳಂ ನುಡಿವವರಂ ಮಾಡಪಂದದಿಂ ಪಡಿಯಾಜರ್ (ಪಾದಂಪು. ೫೫೬) ; ವೀರಬಲ್ಲಾಳರಾಯನ ದಿವ್ಯಶ್ರೀ ಪಾದಪದಮೋಪಜೀವಿಯಪ್ಪ ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಹಿರಿಯ ಪಡಿಯಾರ × × × ಮಾಡಯ × × × ಅನ್ವಯಮೆನ್ನಿಂದೊಡೆ (ಎ. VII, ೩೨ನೊ. ೪೪-೧೯ ; 1203) ; ಪಡಿಯಾ[ಪಾಪಂ. ಪಾ]ಜನ ನೋಡಿ ಪೇಳ್ವನಾ ದಂಡೇಶ

(ಲಂಕಾ. ೩೩-೩೪). ಪಡಿಯುಜ : ೧. "ಪ್ರತೀಹಾರಃ, ದ್ವಾರಪಾಲಃ, ದ್ವಾಸ್ಥಿಃ, ದ್ವಾಸ್ಥೀಶಃ, ದರ್ಶಕಃ — ಈ ೫ ಪಡಿಯುಜನು" (ನಾಚರಾ. ೧೩೧) ; ಸೋಮನಾಥದೇವರ ಪಡಿಯುಜ[ಸ್ತವರಂ]ಗೆ(ಬಿಂಕಲಾ. ೧೯೩೦, ಮುದ್ದಿಬಿಹಾರ್. ೩೬-೩೭ ; 1181). ಪಡಿಯುಜ : ೧. "ದ್ವಾಸ್ಥಿಃ, ದೌವಾರಿಕಃ . . . ದ್ವಾರಪಾಲಃ, ಪ್ರತೀಹಾರಃ— 5 ಈ ೪ ಪಡಿಯುಜಾಣಿಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೦-೩೧); ಶ್ರೀಮನ್ನಾಡಾನಂದ ಕೇಶ್ವರಂ ಹಲ್ಲವರಸರ ಪಡಿಯುಜ ಸಾಗದೇವನಾಯ್ಕನ ಮದನಳಿಗೆ ಚಾಕಮನು . . . ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರು ಒಂದು(ಕೃಷ್ಣ. ೧೨೨-೨೪-೧೪ ; 1151); ಗರುಡರ ಗಡಣ ಯಕ್ಷ ರಾಕ್ಷಸರ ಕಳವಳವ ಜಡಿಯುತಿರ್ ಪಡಿಯುಜರಿಂ . . . ಹರನ ಸಭೆ ಸುಖದ ಸೊಗಸಿನ ಜೊಮ್ಮುವಿದಿದು ಮೆಚಿದಿರಲು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧-೨೩) ; ಇರುವು ಗುಪಿತದಲವನಪತಿ . . . ಕರೆದು ಪಡಿಯುಜಿಂಗೆ ಬಂದುದನುಹಲವದಿರು ಹೊಕ್ಕು ಸಮಯವನುಕೂಡು ಭೀಷ್ಮಂಗೆ ಹದನ ಬಿನ್ನಹವ ಮಾಡಿದರು (ಕುಷ್ಠಾಭೀ. ೬-೧೪) ; ಪಡಿಯುಜರೈತಂದು ತಡೆಯದಾ ವೀರಸಂಗಯ್ಯನ ಪದಕೆ ನಮಿಸಿ (ಪ್ರೌಢರಾ. ೧೩-೨೩). ಪೆಳಿಯುಜ : ೧. ಕುಳಿವೆಟ್ಟು ಮುನ್ನೋಗಟ್ಟಿಯ ನಡುವಣ ಇಳಿಯಾ 15 ಣ್ಣರು ಬೇಗದಿಂದ ತಳವರೋಲಗೆ ಗಾಜಿನ ಬಾಗಿಲ ಬಲು ಪೆಯುಜರನು ಮತಿಯಿಂದ (ಕುರಾಪಾಂ. ೧೪-೩೦). ಪೆಯುಜ : ೧. "ಪೆಯುಜಂ[ಪಾಪಂ, ಪಡಿಯುಜಂ]ಪಡಿಯುಜಂ" (ಸಂಜೀವ. ೨೧). ಹಡಿಯುಜ : ೧. ಹಲರ ಬೆಸದಿಂದ ಹಡಿಯುಜ××ರಾಹುತ ಹೋಹಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವೀರತ್ವ (ಎಕ. VII, ೩ನವೊ. ೫೦-೧ ; ?) ಹಡಿಯುಜ : ೧. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ವರ್ಧನದೇವರ ಹಿರಿಯ ಹಡಿಯುಜ ರೇವಿಮಯ್ಯಂಗಳು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೯-೩೩ ; 1148) ; ವೀರಬಲ್ಲಾಳರಾಯನ ಹಿರಿಯ ಹಡಿಯುಜ×××ಮೂರೆಯಂ ತನ ತಮ್ಮಂ . . . ಮಹಾಪಸಾಯ್ತ ಬಲ್ಲಾಳದೇವನ ಪಾದಾರಾಧಕನಪ್ಪ ಪಡಿಯುಜ ಚಕ್ರ××× (ಎಕ. VII, ೩ನವೊ. ೮೮-೩೩ ; 1203). ಹಡಿಯುಜ : ೧. ಆ ಹಡಿಯುಜ ರೇವಿಮಯ್ಯನ ಕೆಲೆಯಂ ಹಿಂದೆ . . . ಬಿಟ್ಟ ಬೆದ್ದಲೆ ಮತ್ತರು ಒಂದು (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೯೯-೪೧ ; 1148). ಹಡಿಯುಜ : ೧. ಇವರೆಲ್ಲರಂ ಆ ಮಂಜೀಶ್ವರದೇವರ ಸ್ಥಾನಿಕರಾಗಿ ಕಾಲಂ ಕರ್ಚ 25 ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಹಡಿಯುಜ ಲಲಾಲದೇವನ ತಮು (ಎಕ. XII, ೩ನವೊ. ೧೨-೪೬ ; 1285).

[<ಪ್ರಾ. ಪಡಿಯುಜ. /ಸಂ. ಪ್ರತೀಹಾರ]

ಪಡಿಯುಜಗಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ದ್ವಾರಪಾಲಕನ (ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ) ಕೋಲು, —ದಂಡ : ಎಡಜಾಡರನಟ್ಟಿ ಮೋಡುವ ಪಡಿಯುಜಗಟ್ಟಿಗೆಗಳ್ (ತಮದ. ೮ ಪ್ರಯೋ.). [ಪಡಿಯುಜ + ಕಟ್ಟಿಗೆ.]

ಪಡಿಯುಜತಿ, ಪಡಿಯುಜತಿ, ಪಡಿಯುಜತಿ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವಳು ; ದ್ವಾರಪಾಲಕಿ : ಹೆಂಡಾಲಕನ್ನೆಯನೊಡಗೊಂಡು ಬಾಯೆಂದು ಮುಂದಿರ್ ಪಡಿಯುಜತಿಗೆ ಬೆಸಸುವುದುಂ (ಕಾದಂಬ. ೩೬೦) ; ಕಡುಚೆಲ್ವಿನ ಮಂಡಪಂ ನಡೆನೋಡಲ್ ಬಂದು ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಪುತ್ತಬಾಯಂ ಪಡಿಯುಜತಿಯರೆಂದಿಬರ್ ನುಡಿಯಿಸೆ ನುಡಿಯದೊಡೆ ನಾಡ್ತ ನೆಲನಂ ನೋಟ್ಟಿರ್ (ಅನಂಥ. ೬-೪೨) ; ಮೂಣಕಗಂಡ ಬದನಡುವಿನ ಭಾಮಿನಿ ತಳಿಗೈಯೊಳ್ ಸಿಡಿದಪರಂಜಿಯ ಸೆಳೆಯಲರ್ವಿಲ್ಲನ ಪಡಿಯುಜತಿಯ ಕೈಯೊಳಗೊಪ್ಪುವ ಸೆಳೆಯಂತೆ ವಿರಾಜಿಸಿತು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೬) ; ಪಡಿಯುಜೆಯ ಪಡಿಯುಜತಿಯರ್ . . . ಕೆಯ್ಯ ಕಂಪಿಯೊಳ್ —ಮಾಣ್ ಮಾಣಮೆಂದು ಗದಜಲೊಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨೧-೧೬). ಪಡಿಯುಜತಿ : ಪಡಿಯುಜತಿಯೊಲೆಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ನಿಂದಿರೆ ಸಿರಿಯು ತನುಮನ ನಡೆಸಲು ಸರ 35 ಸತಿಯು (ಗಣೇಶ. ೫೬-೧೪) ; ಅವನ ಅಜ್ಜಿಯಂತೆ ಪಡಿಯುಜತಿಯು ಆ

ಹೆಂಡಾಲಕನ್ನೆಯನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕರೆತಂದು ಪೂಜಕರಾಜನ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲು (ನಾಗಕಾ. ೪೬) ; ಇಟ್ಟಿಯ ಪಡಿಯುಜತಿಯೊಬ್ಬಳು ತಲೆವಾಗಿ ಅಣತಿಯನ್ನು ಬೇಡಿದಳು (ಸನಕ. ೬). ಪಡಿಯುಜತಿ : ಒರ್ವಳ್ ಕನ್ನೆ ಹೆಂಡಾಲೆ ದರ್ಶನತಾಪ್ತರ್ಯದ ರಾಜಕೀರನಹಿತಂ ಬಂದಿರ್ವಪಳ್ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ಎಂದು ಪಡಿಯುಜತಿ ಬಿನ್ನವಿಸೆ (ಕಾದಂಪು. ೨೫) ; ಅಸಿಯ ಸೆಳೆ ತಳದೊಳಕಿರಂಜಿಸೆ ಪುರ್ವವ್ವಳಿಸೆ ಪತ್ತೆ ಸಾರ್ವರಂ ತರ್ಗಿಸಿ ಕಾಮನ ಪಡಿಯುಜ[ಪಾಪಂ, ಜಿ]ವೊಲಿಸೆವಳ್ ಪೊಸದೇಸಕಾರ್ ಪೊಸಕಟ್ಟಿಳ ದೊಳ್ (ಅರ್ಧಸೇ. ೨-೧೩) ; ಅನ್ನೆನಿಸಿ ನೆಗಲ್ ಪಡಿಯುಜ ಸಾವನ್ನ ಮಾರ ತಕ್ಕುಲನಧು . . . ಪಡಿಯುಜತಿ ಚೇತಿಯಕ್ಕುಂ ಮುಚಿವಳ್ (ಮೈಲಂ. ೧೯೩೬, ೨೬-೩೨ ; 1196). [ಪಡಿಯುಜ + ತಿ (<ತಿ)]

ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿ, ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿ (ನಾ). ಕೋಗಿಲೆ ; ಪಿಕ್ಕ ; ೧೧ ವನದಲ್ಲಿ ಕೋಗಿಲೆಯು ಪಡಿಯುಜನ (= ದ್ವಾರಪಾಲಕನ) ಕೆಲಸವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಕವಿಸಮಯ : "ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿಯ ನಲ್ಕೆ ಕೋಕಿಲನಕ್ಕುಂ" (ರತ್ನಕಂ. ೯) ; "ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿ, ಪೋರ್ವುಬಾವಕ್ಕಿ, ಕೆಂಗಣ್ಣುಲವಕ್ಕಿ, ಸುಗ್ಗಿವಕ್ಕಿ, ಪರಪುಟ್ಟಂ — ಈ ೫ ಪಿಕ್ಕಂ" (ಕತಪಾ. ೫೫-೨೦೫) ; ವನಕೇಳಿಗುಟ್ಟು ಗಂಗೆಯ್ ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿಯಂ ಕರೆದು ಸೂಚನಮಂ ಸಾಟಿ ಕರೆಯುಮೆಂಬುದುಂ (ರೀಶಾವ. ೧೩-೫೨) ; ಪೊಡೆಯಲರಣುಗನ ನಾಟಕಗೈಹದೊಳ್ ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿಯಂಬುಹಿನ್ನುಗ್ಗೆ ದಣಿಗೆ ಗಡಣದೆ ಕುಲಿತ ಪಿನದ್ಧ ಮುರಜಮಂ ನುಡಿಸುವ ತಿಳಿಸಾಯ್ತು (ಜಯಕಾ. ೧೧-೬) ; ಬಂದ ಸೀಮಾವಿನಲ್ಲಿ ಗೊಂದಿನೊಳಿದುರ್ ಕಣ್ಣುಗಿದು ಕೊನರ ಕನಸೋನೆಯಂ ಹೆಂಡಾಲಪುಟ್ಟಿದನಿಡಗಿಡಿ ಮೇದೊಲ್ಲು ಪುಯ 40 ಲ್ತುವ ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿಗಳ ತಂದೆಂದಿಂ . . . ಬನಂ ಮನಂಗೊಂಡುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೪-೧೦). ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿ : "ಕೋಗಿಲೆ ಪೆಸರು ಪರ ಪುಟ್ಟವೆಂದು ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿಯೆಂದಪ್ಪುದು" (ಕತರ. ೬೨) ; ಮಾವಿನ ಮರವು ವನಂಕರಾಜನಿಗೆ ತೇರು ಎನಿಸಿತು. ಕೋಗಿಲೆಯು ಅತನಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಹಾರಿಯಾಗಿ "ಪಡಿಯುಜವಕ್ಕಿ" ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿತು (ಕಥಕ. ೨೯).

[ಪಡಿಯುಜ + ಪಕ್ಕಿ]

ಪಡಿಯುಜನೆಪ್ (ನಾ). = ಪಡಿಯುಜತಿ : ಅರಸನುಮರೆಸಿಯುವಿಾ ಪರಿ ಸರಸಂ ಮಿಗೆ ಪೋದ ಪೊಟ್ಟನಡಾಯದೆ ಕಳೆಯುತ್ತಿರೆ ಪಡಿಯುಜನೆಪ್ಪೊರ್ವಳ್ ಭರದಿಂ ಬಂದೊಸಗೆಯೊಸಗೆಯೆಂದುಸಿರ್ವನೆಗಂ (ಚಕ್ರ. ೪-೧೬) ; ಪಡಿಯುಜನೆಪ್ಪೊರ್ವಳ್ ಸಡಗರದೊಳ್ ಬಂದು ತನ್ನ ಕೆಯ್ಯ ಪೊಂಬೆತ್ತದಿರ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಪಳಕಿನಲೆಯನೊಯ್ಯನೆ ಪೊಯ್ಯು (ಚಕನಂ. ೧೪೬-೧೦). [ಪಡಿಯುಜ + ಪೆಪ್]

ಪಡಿಯುಜನೆಸ (ನಾ). ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕಾಯುವ ಕೆಲಸ : ದ್ವಾರಪಾಲಕ ವೃತ್ತಿ : ನಿಜಾಸಿದ ವಿಚಿತ್ರವೇಕ್ರದ ಪುಣಿಗಲ್ ಪೊಸಲತೆಯ ದೀಬಲಂ ಪೋಲ್ವಿರೆ ಕಣ್ಣುಡು ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಪಡಿಯುಜನೆಸನಂ ಕೆಲ ಬರಮುರಿಯರ್ ಕೈಕೊಂಡರ್ (ಶಾಂತಿಪು ೯-೧೯೨) ; ನಿಯತಂ ಪಡಿಯುಜನೆ[ಪಾಪಂ, ಬೆ]ಸನಾದಿಯಾಗಿ ಬೆಸನೆನಿತಪ್ಪುಮಂ ಸಲೆ ಸುರಕಾಂತೆಯರೆ ತನಗಸಪರಿಸೆ ತತ್ತಿಯಕಾರಣೆಯಂತೆ ಕಾಂತೆಯನೋಂತವರಾರ್(ವರ್ಧಪು. ೧೩-೫೪) ; ದಿರಯಿಗಳ ಮೆಯ್ಯ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆ ಸೋಂಕೆ ಕಣ್ಗಿಂದಿದಂತೆ ಕಪ್ಪುವಿದಿಬಂಗಳನುಸೆಯ ಕುಸುಮಶರಪವನ ಪಡಿಯುಜನೆಸಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದು ಬಂಡಕು ತೊಂಡುಗಡೆನ ಗಂಡುಗೋಗಿಲೆಗಳುಂ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೩೯ ಪ). [ಪಡಿಯುಜ + ಬೆಸ]

ಪಡಿಯುಜನೆಸಗೆಯ್ (ಕೈ). ಬಾಗಿಲುಕಾಯುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡು ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಡೆಸು ; ರಮಣಿಗೆ ಪಡಿಯುಜನೆಸಗೆಯ್ಯವುರಿಯರೆ ವಿಚಿತ್ರವೇಕ್ರದಂಗಳವೇನಮದುಪೊ ಮದನ

ಜಯಶ್ರೀರಮಣಯ ಕೆಳದಿಯರ ಕೆಯ್ಯ ಕರ್ಕಡೆಗಳವೋಲ್ (ಪುಸ್ತಕ. ೯-೭೦). [ಪಡಿಯಜಾ+ಕೆಯ್ಯ]

ಪಡಿಯಜಾ (ಕ್ರಿ). ರೀತಿಯನ್ನು ಅರಿ; ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ : ಎಡನಕ್ಕದ ಬಲನಕ್ಕದ ಪಡಿಯಜಾದೇಯಜಾದು ನಡೆಯುವುದು ಸಲಕಂ ಪಡೆವಳರ ಜಡಿದು ನಡೆಯಪ ಪಡಿಯಜರುಲಿ ಗೆಲಿದುದುಲಿನ ಜಲನಿಧಿಯು ಲಿಯಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೧೦-೪೦). [ಪಡಿ + ಜಾ]

ಪಡಿಯಜಾಕೆ, ಪಡಿಹಾಜಾಕೆ (ನಾ). = ಪಡಿಯಜವೆಸ : ಪಡಿಯ ಜಾಕೆಯ ಸೀಗುರಿವಿವದಪದ ಕನ್ನಡಿಯ ಪಡಿಗದಾಕೆಗಳೆಲ್ಲಂ ಮಿಡುಕಲಣ ಮುಟಾಯದಿವದೇಯೋಲ್ ಬೆಜಾಗಿ ಮೂಗರಂದದಿನರ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೨೯); ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನದೇವರ ಭೂಮಿಯೋಳಗೆ ತುಪ್ಪದ ಚಂಡೆಯ ನಾಯಕಂಗೆ ದೇವರ್ಗ್ ಬೆಸೆಯ್ಯು ಪಡಿಯ[ಜಾ]ಕೆಯ ಕೆಯ ಮತ್ತರು (ಕೃಷಿ. ೩೭-೧೨-೭೫; 1170); ಪಡಿಯಜಾಕೆಯ ಸುರವಧೂಟಿ ಕಟ್ಟಿಗಿವಿದಿವ್ (ಅನಂಪು. ೪-೮೧). **ಪಡಿಹಾಜಾಕೆ :** ಪೈರೋಚ್ಚೆಯ ಪಡಿಹಾಜಾಕೆ ಕಿರೀಟಿಯ ಮನೆಯ ಬಂದಿಯ ಬೋವನಾದನು ನೀರ ನಾರಯಣ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೪೫). [ಪಡಿಯಜಾ+ಇಕೆ]

ಪಡಿಯಜಾತಿ 'ಪಡಿಯಜತಿ' ನೋ.

ಪಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಭಾನ್ಯವನ್ನು ಕೂಲಿಯಾಗಿ ಪಡೆದು ಬದು ಕುವ ಆಳು; "ಜೀತದ ಆಳು" (ಜಾನಕೋ. ೧೩).

[ಪಡಿ+ಅಳು(<ಅಳ್ಯ)./ಪಡಿ. ಪಟಿಯಾಳು]

ಪಡಿಯಾಳು (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಳು; ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಇರುವ ಸೇವಕ : ಕೇಳು ಗಂಡರ ಸೂಯ್ ದಿಜ್ಜ ಣನಾಳು ಕುದುರೆಯ ಮೋಹರಕೆ ಪಡಿಯಾಳ ನಿನ್ನಲಿ ಬೇಡೆನೊಂದಾಶ್ಚರ್ಯವನು ನೋಡ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೨೩೨). [ಪಡಿ+ಅಳು(<ಅಳ್ಯ)]

ಪಡಿಯಾಜ 'ಪಡಿಯಜ' ನೋ.

ಪಡಿಯಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮವಾಗು; ಸಾಟಿಯಾಗು : ಪಡಿಯಡೆ ನಿಮ್ಮನೆಮ್ಮಮುವಂಗಳನೇಡಿಸಿ ಕಾಡುತಿರ್ದುದಂ ಕಡುದಿಟಮೆಂದು ನೋಯದೊಡನಾಡಿದ ನಜ್ಜನೆ ನೋಟ್ಟು ದೆಂಬಿನಂ ನುಡಿದನುನ್ನಿಸಿದರ್ ಕುಸುಮಕೋಮಕೆಯರ್ . . . ಚಂಪಕಂಗಳಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೧೩-೧೦೦). ೨. ಸರಿಸಮಾನಗೊಳಿಸು; ಪ್ರತಿಯಾಗಿಸು : ನುಡಿಯಂ ಕೋಕಿಲ ರುತಿಯೋ ಪಡಿಯಡಲೊಡನುಯ್ಯ ತನಯ ಜನಕಾತ್ಮದೆಯಂ(ಪಂರಾಮ. ೭-೧೩). ೩. ಹೋಲಿಸು; ತಾಳೆನೋಡು : ಕಡುಗುಣ್ಣು ಪೆಂಪಿ ನಿಂದಣೆಯಾದಡೇನು ಪಾಲ್ಗಡಲು ದಿವಿಜರ ಕಯ್ಯಿಂದ ಕಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡುದಾ ನೈಪಗಾನದನೆಂತು ಪಡಿಯಡುವೆನು ಗುಣದಿಂದ (ಕುರಾಸಾಂ. ೫-೫೨); ಅವನದದ ಕಾಯಕಾ ಬಲದ ಕಡೆಯ ಕಾಯಮಣಿಯಲ್ಲದಿಂ ಪಡಿಯಡುವ ಪನ್ನುವಿನ್ನೇಯಬುಜಭವಕೋಟಿ ಸೃಷ್ಟಿಯೊಳಗಿಲ್ಲ (ಜಬಪು. ೧೯-೨೧).

೪. ವಿರೋಧಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು : ಪಡಿಯಟ್ಟಿದೊಂದುನಿವಿಪದೊಳು ಗಾಂಧರ್ವದಳ ಮುಡಿದುಂಬರದೊಳು ಹಾಳು ಕಂಡು ನಡುಗಿ ಗಂಧರ್ವ ನೊಪ್ಪಿಸಿದ (ಪಾಂಡ. ೧೮-೧೩). [ಪಡಿ+ಇಡು]

ಪಡಿಯುತ್ತರ (ನಾ). ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ; ಮರುತ್ತರ; ಮರು ಬವಾಬು : ಕಪಿ ತಲಗುತ್ತಿ ದೇವರಿಗನ್ನು ತಾಪಡಿಯುತ್ತರಕೆ ಪಾಸಟಿಯ ಪಕಿರಿಸೆಂದು ಕೈಮುಗಿದ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೪-೨-೪೯). [ಪಡಿ+ಉತ್ತರ]

ಪಡಿಯೊರೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಹೇಳಿಕೆ; ಬದಲುನುಡಿ; ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ : ಅಗಲಾಸುರುಳ್ಳ ಬಾಂಗಿಟ್ಟಿನ ಮೊರೆಯಂ—'ಬಿ ನೊಡರನೆತ್ತಿ ವಿಧಿ ಬಳಿ ವಿದಿಸಿಕರೆಯಂ ಕತ್ತಲೆಯೊಳೆಡಹುತಿತ ತನ್ನ ಹಸುಳೆಗಳಂ?'—'ಅಂಥಮತಿ' ಎಂದು ಕೇಳಿಸು ಪಡಿಯೊರೆಯಂ (ಗಿಳಿ. ೧೨೦-೨೪). [ಪಡಿ+ಒರೆ]

ಪಡಿಯೊರೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಹೋಲಿಕೆ; ಸರಿಸಮ; ಸರಿಸಾಟಿ : ಮರುಕಲಾ ಪವಮಾನಸುತ ನಿನ್ನೊರೆಗೆ ಪಡಿಯೊರೆ(ಪಾಂಡ. ೩-೨೦-೩೭). [ಪಡಿ+ಒರೆ]

ಪಡಿರೂಪ (ನಾ). ಪ್ರತಿರೂಪ; ಪ್ರತಿಕ್ಷತಿ : ಮನುಜನ ಪಡಿರೂಪ ನಿನ್ನಯ ಮನಕೆ ಬಂದ ಚೆಲುವನ (ಕುಕ. ೨೪-೧); ರಾಮನ ಮತ್ತೆ ಅವನ ಪರಿವಾರದವರ ಪಡಿರೂಪಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದವು (ನಂಜುಂಡ. ೪೯). [ಪಡಿ+ರೂಪ]

ಪಡಿರೂಪು (ನಾ). = ಪಡಿರೂಪ : ಭೂಚಕ್ರಾಧೀಶ್ವರನಂದನೋಳಗೀ ಚಿತ್ರದ ಪಡಿರೂಪಂ ಧರಿಯಿಸಿವಾ ಚೆನ್ನಿಗನಲ್ಲದೆಯುಳಿದವರೆನ್ನಯ ನೋಡ ರರು (ಜಯಕಾ. ೩-೭೫); ಅವರನಾ ಮನೆಯೊಳಿಂ ಪಂಕ್ತಿಯೊಡೆಗಾ ದಿವಿನೆಯೆಂದು ಮತ್ತವರ ಹನದನ ಪಡಿರೂಪ ತೋಟಾಸಲಾ ಮಂತ್ರಿ ತನ ನಲಿದನು ಮನದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೩೧).

[ಪಡಿ+ರೂಪ]

ಪಡಿಲಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಸುಗಣಿಯ ಬಡಗಣ ಕಡೆಗೋಡ ತೋಡ್ವ ಇರಿತು ಮಣ್ಣು ಬಿಡಿಸಿದ ಪ್ರಭುಗಳಂಕನಾಮ ಬೂವ ಗಾವುಣ್ಣು ಪಡಿಲಯ್ಯ ಪದಂದಯ್ಯ ತಯ್ಯ××ನ ಈ ಮಣ್ಣಂ ಅವ ಗೊಣ್ಣೋನು ಅಬಾದೋನಂ (ಎಕೆ. V, ಅರಕ. ೨೪-೧೩; ಸು. ೨೦೦).

[? + ಅಯ್ಯ]

ಪಡಿಲೇಖಿಸು(ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಮೆಟ್ಟಿದೊಡ ಕೈಂ ತ್ರಸಸಂಘಟ್ಟಿನಮೆಂದೋವುಂತೆ ಮೆಲ್ಲಲನಸಂಘಂ ದಟ್ಟಿದಿಯೆಡೆ ಪದ ನೂರುಚಿಕುಟ್ಟಿ ಮದೊಳ್ ನಿಮಿರ್ದು ಪೊಡನೆ ಪಡಿಲೇಖಿಸವೋಲ್ (ಪುಸ್ತಕ. ೧೨-೩೭). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸು : ಸಂಯಮಜ್ಞಾನೋಪ ಕರಣಾದಿಗಳಂ ಕೊಳ್ಳಲ್ವೆಯುಂ ಬೈತಿದುವಲ್ವೆಯಂ ನೋಡಿ ಪಡಿಲೇಖಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುದು ಆದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣಮಿತಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೫); ನೋಡದೆ ಪಡಿ[ಪಾಪಂ. ಪ್ರತಿ]ಲೇಖಿಸದೆ ತಂತಮ್ಮ ಪುಟ್ಟರ್ಪ ಸಂಸ್ತರವನಿಕ್ಕುವ ಅಪ್ರತ್ಯವೇತ್ತಿಪ್ರಮಾಣತಸಂಸ್ತರೋಪಕ್ರಮಣಮುಂ . . . ಪೋಷ ಧೋಷವಾನದತಿಚಾರಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೧೬; ಶಾಸ್ತ್ರ. ೩೨-೩ ನೋ).

[<ಪ್ರತಿಲೇಖಿಸು]

ಪಡಿವಂದ 'ಪಡಿಬಂದ' ನೋ.

ಪಡಿವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಬಾಗಿಲುವಾಡ; ದ್ವಾರಬಂಧ : ಹೊಸ ಹಳದಿಯ ಮಾಡಕದ ಸರಮುಜ್ಜುಲಪಜ್ಜದ ಪಡಿವಟ್ಟಿಗೆ ಮರಕತಕ್ಕದ ಕೀರ್ ವೈಡೂರ್ಯದ ಪರಫಲಕಂ ರಚಿಸಲೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲಿಯ ಮಂಗಳಸದನಂ (ಜಯಕಾ. ೮-೩). 'ದ್ವಾರಪಟ್ಟಿ', 'ದ್ವಾರವಾಟಿಕೆ' ಪರಾ. [ಪಡಿ+ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ಪಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭತ್ತವನ್ನು ಪಡಿ, —ಹೊಂದು : ಬಂದಾ ಸೌಂದರ ತಿರುಪತ್ತಾರನಾಥನ ಮಂದಿರಕಥಿಕಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಪಂದಿಸಿ ತಾಳವಿದಿವಾ ಪಡಿವಡೆದನು ನಂದಿಯುಂದಿಗಿಯುಳ್ಳ ಪಡಿಪೊನ್ನ (ಕ್ರಿ. ೨೦-೯). ೨. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಸಮ್ಮತಿಸು : "ಪಡಿವಡೆವುದನಲಿಕಂಗೀಕರಿಪುದರ ಪಸರ್" (ಕಳ. ೩೨). [ಪಡಿ+ಪಡಿ]

ಪಡಿವಡೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೈನ್ಯ; ಅಧಿಕಸೈನ್ಯ : ಪಡಿ ಗೋಟಗಿಯು ಕಡುಪಂ ಪಡಿಯಗಟ್ಟಿಯುಳವನಾರ್ಪ ಕಡುಗೋರ್ಪಗಳಂ ಪಡಿವಡೆಗಿಯೆಂದವರೊಳ್ ಪಡಿಬರಿಸಿದರನುನು ವಿಜ್ಞಪಿಸುಗಳನ್ನರ್ (ಜಕ. ೨-೪೫). ೨. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಸೈನ್ಯ; ಶತ್ರುದಳ : ಅರಿಕೇಸರಿ ಯೆಂಬಂ ಸುಂದರಾಂಗನಕ್ಕಂತವನ್ನು ಮುದಕರಿಯಂ ಹರಿಯಂ ಪಡಿವಡೆ ಗುರ್ಜದ ಕರವಾಳನೆ ತೋಟಾ ನೈಪತಿ ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡಂ(ಪಂಪ. ೧-೧೯). [ಪಡಿ+ಪಡಿ]

ಸರಿಸಾಟಿ : ಮರುಕಲಾ ಪವಮಾನಸುತ ನಿನ್ನೊರೆಗೆ ಪಡಿಯೊರೆ(ಪಾಂಡ. ೩-೨೦-೩೭). [ಪಡಿ+ಒರೆ]

ಪಡಿರೂಪ (ನಾ). ಪ್ರತಿರೂಪ; ಪ್ರತಿಕ್ಷತಿ : ಮನುಜನ ಪಡಿರೂಪ ನಿನ್ನಯ ಮನಕೆ ಬಂದ ಚೆಲುವನ (ಕುಕ. ೨೪-೧); ರಾಮನ ಮತ್ತೆ ಅವನ ಪರಿವಾರದವರ ಪಡಿರೂಪಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದವು (ನಂಜುಂಡ. ೪೯).

[ಪಡಿ+ರೂಪ]

ಪಡಿರೂಪು (ನಾ). = ಪಡಿರೂಪ : ಭೂಚಕ್ರಾಧೀಶ್ವರನಂದನೋಳಗೀ ಚಿತ್ರದ ಪಡಿರೂಪಂ ಧರಿಯಿಸಿವಾ ಚೆನ್ನಿಗನಲ್ಲದೆಯುಳಿದವರೆನ್ನಯ ನೋಡ ರರು (ಜಯಕಾ. ೩-೭೫); ಅವರನಾ ಮನೆಯೊಳಿಂ ಪಂಕ್ತಿಯೊಡೆಗಾ ದಿವಿನೆಯೆಂದು ಮತ್ತವರ ಹನದನ ಪಡಿರೂಪ ತೋಟಾಸಲಾ ಮಂತ್ರಿ ತನ ನಲಿದನು ಮನದೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೬-೩೧).

[ಪಡಿ+ರೂಪ]

ಪಡಿಲಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕೊಸುಗಣಿಯ ಬಡಗಣ ಕಡೆಗೋಡ ತೋಡ್ವ ಇರಿತು ಮಣ್ಣು ಬಿಡಿಸಿದ ಪ್ರಭುಗಳಂಕನಾಮ ಬೂವ ಗಾವುಣ್ಣು ಪಡಿಲಯ್ಯ ಪದಂದಯ್ಯ ತಯ್ಯ××ನ ಈ ಮಣ್ಣಂ ಅವ ಗೊಣ್ಣೋನು ಅಬಾದೋನಂ (ಎಕೆ. V, ಅರಕ. ೨೪-೧೩; ಸು. ೨೦೦).

[? + ಅಯ್ಯ]

ಪಡಿಲೇಖಿಸು(ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಮೆಟ್ಟಿದೊಡ ಕೈಂ ತ್ರಸಸಂಘಟ್ಟಿನಮೆಂದೋವುಂತೆ ಮೆಲ್ಲಲನಸಂಘಂ ದಟ್ಟಿದಿಯೆಡೆ ಪದ ನೂರುಚಿಕುಟ್ಟಿ ಮದೊಳ್ ನಿಮಿರ್ದು ಪೊಡನೆ ಪಡಿಲೇಖಿಸವೋಲ್ (ಪುಸ್ತಕ. ೧೨-೩೭). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸು : ಸಂಯಮಜ್ಞಾನೋಪ ಕರಣಾದಿಗಳಂ ಕೊಳ್ಳಲ್ವೆಯುಂ ಬೈತಿದುವಲ್ವೆಯಂ ನೋಡಿ ಪಡಿಲೇಖಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟುದು ಆದಾನನಿಕ್ಷೇಪಣಮಿತಿ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೨೫); ನೋಡದೆ ಪಡಿ[ಪಾಪಂ. ಪ್ರತಿ]ಲೇಖಿಸದೆ ತಂತಮ್ಮ ಪುಟ್ಟರ್ಪ ಸಂಸ್ತರವನಿಕ್ಕುವ ಅಪ್ರತ್ಯವೇತ್ತಿಪ್ರಮಾಣತಸಂಸ್ತರೋಪಕ್ರಮಣಮುಂ . . . ಪೋಷ ಧೋಷವಾನದತಿಚಾರಮಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೧೬; ಶಾಸ್ತ್ರ. ೩೨-೩ ನೋ).

[<ಪ್ರತಿಲೇಖಿಸು]

ಪಡಿವಂದ 'ಪಡಿಬಂದ' ನೋ.

ಪಡಿವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). ಬಾಗಿಲುವಾಡ; ದ್ವಾರಬಂಧ : ಹೊಸ ಹಳದಿಯ ಮಾಡಕದ ಸರಮುಜ್ಜುಲಪಜ್ಜದ ಪಡಿವಟ್ಟಿಗೆ ಮರಕತಕ್ಕದ ಕೀರ್ ವೈಡೂರ್ಯದ ಪರಫಲಕಂ ರಚಿಸಲೊಪ್ಪಿದುದಲ್ಲಿಯ ಮಂಗಳಸದನಂ (ಜಯಕಾ. ೮-೩). 'ದ್ವಾರಪಟ್ಟಿ', 'ದ್ವಾರವಾಟಿಕೆ' ಪರಾ. [ಪಡಿ+ಪಟ್ಟಿಗೆ]

ಪಡಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭತ್ತವನ್ನು ಪಡಿ, —ಹೊಂದು : ಬಂದಾ ಸೌಂದರ ತಿರುಪತ್ತಾರನಾಥನ ಮಂದಿರಕಥಿಕಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಪಂದಿಸಿ ತಾಳವಿದಿವಾ ಪಡಿವಡೆದನು ನಂದಿಯುಂದಿಗಿಯುಳ್ಳ ಪಡಿಪೊನ್ನ (ಕ್ರಿ. ೨೦-೯). ೨. ಅಂಗೀಕರಿಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಸಮ್ಮತಿಸು : "ಪಡಿವಡೆವುದನಲಿಕಂಗೀಕರಿಪುದರ ಪಸರ್" (ಕಳ. ೩೨). [ಪಡಿ+ಪಡಿ]

ಪಡಿವಡೆ (ನಾ). ೧. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸೈನ್ಯ; ಅಧಿಕಸೈನ್ಯ : ಪಡಿ ಗೋಟಗಿಯು ಕಡುಪಂ ಪಡಿಯಗಟ್ಟಿಯುಳವನಾರ್ಪ ಕಡುಗೋರ್ಪಗಳಂ ಪಡಿವಡೆಗಿಯೆಂದವರೊಳ್ ಪಡಿಬರಿಸಿದರನುನು ವಿಜ್ಞಪಿಸುಗಳನ್ನರ್ (ಜಕ. ೨-೪೫). ೨. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಸೈನ್ಯ; ಶತ್ರುದಳ : ಅರಿಕೇಸರಿ ಯೆಂಬಂ ಸುಂದರಾಂಗನಕ್ಕಂತವನ್ನು ಮುದಕರಿಯಂ ಹರಿಯಂ ಪಡಿವಡೆ ಗುರ್ಜದ ಕರವಾಳನೆ ತೋಟಾ ನೈಪತಿ ಗೆಲ್ಲಂಗೊಂಡಂ(ಪಂಪ. ೧-೧೯).

[ಪಡಿ+ಪಡಿ]

ಪದಿನರ್ (ಕ್ರಿ). ಸದೃಶವಾಗು; ಸರಿಸಮವಾಗು; ಹೋಲು :
ಮಾರಲದೇವಿಯಂ ಮನಮ್ಬುಗೆ ವಿಭು ಬಲ್ಲಿಯಂಗೆ ಸತಿ ಮಾಡಿದ
ನೊಪ್ಪೆ ವಿಧಾತ್ರನೆನೊಡ್ಡಿ ಜಗದೊಳಗಿಂತು ದಂಪತಿಗಳಾರ್ ಪದಿ
ವಪ್ಪರೊ ನೋಪ್ಪದಿವ್ವರೊಳ್ (ಎಚ್. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೬-೨೪; 1194).

[ಪದಿ + ಬರ್ (<ವರ್)]

ಪದಿನರಿಜು (ನಾ). ಪ್ರತಿರೂಪ; ಪ್ರತಿಕ್ಯತಿ : ಕಂಗೋಪಜ್ಯೋದ
ಸರಸಿಗೆ ಜನನವರಸು ಮಜ್ಜನಕ್ಕೊಂದು ನಡೆತಂದು ನೋಟ್ಟಲ್ಲಿ
ತಿಖರರಾಜನಂದಿನ ಪೂಜಿಸಲೆಂದು ತಟಿಕಿಲಾತಲದೊಳ್ ಬರೆದ ಮೃದನ
ಪದಿನರಿಜಂ ಕಂಡು (ಕಾಂಡ. ೭೨೧); ಒರ್ವ ತರುಣಿ ವಸಂತೋತ್ಸವ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಲೋಸಂಗಂ ಅಲರಂಜನ ಪದಿನರಿಜಂ ಬರೆಯ
ಲ್ಪೋಗಿಂದು ಸಖಿಗೆ. ಪೇಳಿ (ಸರಜ. ೫೬-೧೩೪ ಪೃ. ೨); ತಾಂ
ಮೂನರಂ ಮೈಯಲ್ಲೊಡಂ ಬಗೆಯಲ್ಪಾರದ ಪದಿನರಿಜುಗಳೆನೆ
ಒಂದಟ್ಟಿನೊಳಜಕಂಬೊಯ್ ಮೂಟುಂ ಪೊಂಬಾಪೆಯನೆ ಮೂನರು
ಮೊಂಡಿ ರೂಪಿನೊಳೊಗದು ಮರಲ್ಪುಟ್ಟಿದಡೆಗೆಯ್ದಂದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯-೯).

[ಪದಿ + ಪರಿಜು]

ಪದಿನಳ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು; ದ್ವಾರಪಾಲಕ;
ಪ್ರತೀಹಾರಿ : "ಪದಿನಳನೆಂದು ಪ್ರತೀಹಾರಂ" (ಕಳಸಾ. ೬೧-೩೪೭);
ಳಳುಹಿದಳು ಕೃಷ್ಣಾಂಭಿ ಸನ್ನಿಧಿಗೊಲಿದು ವಿಪ್ರೋತ್ತಮನನು. . .
ತಿಳಿದು ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷವನು ಪದಿನಳರು ಹೊಗಿಸಲು ಬಂದು ಕಂಡನು
ಲಲಿತಸಿಂಹಾಸನದಲೆಸೆವ ಮುಕುಂದನಂಭಿಗಳ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೨೬);
ಮಿಂಡೆಟ್ಟ ಪದಿನಳರೆಲ್ಲರವಣಸಿ ಮುಂಬರಿದೊಡ್ಡಿ ನಿಂದರಾಗಿ ಕಾದಿ
ಮೋಡಿ ತಾಂ ತನುಗೆ ಜವಹರದ ಪದಿನಳರಾದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೩-೨೯).

[ಪದಿ + -ವಳ]

ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆ 'ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆ, ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). = ಪದಿಯಲಗಟ್ಟಿಗೆ :
ಮುಂದೆ ಪರಿವ ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಪೀಲಿಯ ಕರಗ
ದುಪ್ಪರಗಡಿಯೊಜ್ಜರದ ರಾಜಸಿಂಧವ ಸಂಪದಿಯುಮೆಸೆಯ (ಚಂದ್ರ. ೭-೪೦ ವ); ಮುಂದೆ ಪರಿವ ಕೊಲ್ಲಣೆಯ ಭಲ್ಲೆಯದ ಪಡೆದ್ರಿವಳ
ಗಟ್ಟಿಗೆಯ ಬಿರುದಿನ ಸಿಂದದ ಸಂದಣಿಯ ಕೋಲಾಹಳದ ರಭಸಮೆಸೆಯ
(ಬಾಧ. ೧೪-೫೨ ವ). **ಪದಿನಳಕಟ್ಟಿಗೆ :** ಕಬಾಲಿ ಬಳಿದ ಪರ್ವದಿರ
ಸುರ್ವ ಪಡೆದ್ರಿವಳಕಟ್ಟಿಗೆಯಾಗೆಯುಂ ಕಿಸುಗಣ್ಣಿವಿಡಿ ಜಡಿಯುತಿಪ್ಪ
ಗಂಡಗೋಗಿಲೆಗಳೆ ಮಹಾಪ್ರಾತಿಹಾರ್ಯರಾಗೆಯುಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೫-೪೧ ವ).

[ಪದಿನಳ + ಕಟ್ಟಿಗೆ]

ಪದಿನಳತನ (ನಾ). ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವ ಕೆಲಸ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ
ವೃತ್ತಿ; ಹೊಗುತ ಕಂಡನು ಬಾಗಿಲಲಿ. . . ಮಕರಕುಂಡಲದ ಜಗದ
ಪತಿ ಪದಿನಳತನದ ಲೀಲೆಗೆ ಸಮಾಹಿತನಾಗಿ ಕಂಪಿಯ ಹೆಗಲಲಿರಲೋರಂತೆ
ಬಲು ಬೆಟಗಾಗಿ ನೋಡಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೪-೨೦-೩೨).

[ಪದಿನಳ + ತನ]

ಪದಿನಾಘ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ. ಮುಖಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಚರ್ಮದ
ಪಟ್ಟಿ, -ಮುಖವಾಡ : ಸೇಳದು ಪದಿನಾಘಯಲಿ ತುರಗಾವಳಿಯ
ನನುಕೊಳಿಸಿದನು ಹರಿ ಕೈಜಳಕದಲಿ ತುಡುಕಿದನು ಫಲಗುಣಸತುಳ
ಗಾಂಡಿವವ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೦-೬೦); ನೆಲಕಿಳಿದು ಪದಿನಾಘಿಯಂ ಸಿಡಿ
ಪರಸುಮಕ್ಕಳಂ ದೀಳಿ ಹೊಯ್ವು ತಪ್ಪರಗಮಂ ಕೊಂಡು ಚಿಗಿದ
ನಾಗಸಕೆ ಸರದತ್ತಣಂದಂಚಿ ಬೆಳ್ಳಾ ಪರೆಯನ್ನಲ್ಲಿಯುಂ ಕಿತ್ತು ಸಭಾಕೇಳಂತೆ
ಮೇಘನಾದಂ ಭೀಮಕರ್ಣಾಜರ್ಪಿಗಾಗಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೧೨).

[ಪದಿ + ನಾಘ]

ಪದಿನಾತು, ಪದಿನಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರತಿಯಾದ ಮಾತು :
ಬೇರೆ ಮಾತು; ವಿರುದ್ಧವಚನ : ದಿಕ್ಕಾಲಕಶ್ರೇಣಿ ನೀಂ ನೆರವಾಗೇಂ
ಪದಿನಾತೇಲೇ ರವಿಯಲೇ ಮಾಡೇವೇಲೇ ಬೊಮ್ಮ ಕೇಳ್ವರೆ . . . ಎಂದು
ಸಂಜುಪವೊಲಾಯ್ತಾ ಪಾಂಜೆಜನ್ಮಸ್ವನಂ (ಜಗಮ. ೧೩-೪೯); ಬಡತನ
ಮೆಂಬುದು ನಡುವಿನೊಳೆಡೆಗಿಜುವುದು ಬಿಗಿದ ಮೊಲೆಯೊಳೆಕುಟಿಲಕ್ಕಂ
ಮಡದಿಯರ ಕುರುಳೊಳಲ್ಲದೆ ಪದಿನಾತೇಂ ಜನರ ದಸೆಯೊಳಲ್ಲ
ನಾಡೊಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೨೦). **ಪದಿನಾತು :** ೧. ಆ ಪದಕಂ
ಬಂದೊಡೆ ಕೇಳೇಪೊತ್ತುಂ ಕೊಡಲೆನೇಟ್ಟುಮುಬೊಡೊಡೆ ನಿನ್ನಂ ಭೂಪತಿ
ಕೊಲ್ಲಂ ಕವರುಗುಮೇ ಪದಿನಾತದಣ ಪಂಬಲಂ ಬಿಡು. ನಯದಿಂ
(ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೧೯); ಕುಡುನೆಡೆಯೊಳ್ ಸಂಪದಮಂ ಬಡತನಮಂ
ಕುಲಮನಾದಿಯೊಳೆ ತಿಳಿದೊಲವಿಂ ಕುಡುವುದು ಕೊಟ್ಟ ಬಲಾಕ್ಕಂ
ಪದಿನಾತಾಡುವುದು ನೀತಿಧರ್ಮವಿರೋಧಂ (ದಶಕು. ೪-೧೧೦); ಈತಂ
ನರನಕ್ಕುಮೊ ಪದಿನಾತೇಂ ಮಗುಳ್ಳಾನ್ ತುಲನಪ್ರೆನೊ (ಶುಶಂ. ೪-೯೭);
ಕಾರ್ಯಂ ಗೆಲುಂಬಡಿಯಲ್ಲೆಂದಳನಾಶನೇ ಸರಸಿಯಂ ಮೇಣ್ಣಂದ್ರ
ಮಾಳೇಶನಂ ಪದಿನಾತೇಂ ಭಜಕರ್ಗ ಮುಕ್ತಿಪದಮಂ ತೋರಲ್ಪದಂಗೈ
ದಪಂ (ಎಚ್. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೨-೧೦; 1898). ೨. ಬದಲುಮಾತು;
ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ : ದಡದದಿಪದಿ ಪದಿನಾತಂ ಪಡೆಯಲೊಡರ್ಪವ ಮನಂ
ತಡಂಬಡಿಸ ತಳರ್ನುಡಿ . . . ಇರೆ ನುಡಿದನಾಗಳಾ ಚರಮುಖ್ಯಂ
(ರಾಜಶೇ. ೬-೩೩); ಬಾಲೆ ಪತಿಗೈದಳೆ ಪೋಪುದ ಪೇಳರ್ ವನಪಾಸಬಂಧುವೀ
ತರುವ್ವಂದಂ ಕೇಳುತನುಮತಿ ಕಲಕಂಕಾಲಾಪದ ನೆವದೆ ನುಡಿವುದಿದೊ
ಪದಿನಾತಂ (ಇಕುಂತ. ೫೩-೪೪). [ಪದಿ + ನಾತು]

ಪದಿನಾವಿ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದ ನಂಟು, -ಬಂಧುತ್ವ : ತಂಗಿಯ
ಳಿದರ ತಂಗಿ, ಬಂಧುಗಳನು ಮರುಂಗೆ ಶೂನ್ಯಮಾದದೆಯ ಪದಿನಾವಿ
ಕವಿತೆಯದೊಂದೆ ! (ಗೀವಿಂ. ೨೩-೩). [ಪದಿ + ನಾವಿ]

ಪದಿನಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಅನುಸರಿಸು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಅನುಸರಣೆ
ಮಾಡು : ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೆನ್ನಯ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂದನೆ ಪದಿನಿಡಿದುಮಹಿ
ನಿನ್ನಯ ಚರಣದರ್ಶನವಹುದಿನ್ನಯ ಸುಕೃತಫಲದಿಂದುದಿಸಿದರೆ ಫಲ
ವೇನು ತನಗೆ (ಕುಮಾರ. ೬-೧೫); ಎಡೆವಿಡಿದಿನಿಯನದಿಯ ನೆಳ
ಲನು ಪದಿನಿಡಿದ ಮಡದಿಯ ಮನ್ನಿಪುದು (ಪದ್ಮ. ೬-೪೫).

[ಪದಿ + ನಿಡಿ]

ಪದಿನೆದೆ (ನಾ). ಬೇರೆ ಹೆದೆ; ಮತ್ತೊಂದು ಬಿಲ್ಲಿನ ಹಗ್ಗ (?) :
ಬಿಲ್ಲಂಬು ಬಿಗಿದ ಕೈಪೊಡೆ ಪದಿನೆಯುಡಿರುಲ್ಲಿ ಬತ್ತಳೆ ಕಯ್ಯಂಬು
ನಿಲ್ಲದಸೆಯ ಪೊಣಮಟ್ಟರು ರಾಯಪ ಬಿಲ್ಲವರಂದು ಬಿಂಕದೊಳು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೧೯-೧೯); ಉಡಿರುಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸುರಗಿ ಕೈಪೊಡೆ ಪೊಂಡೊ
ಡಹದಂದಿನ ಬತ್ತಳೆ ಪ[ಪಾಶಾಂ. ೫]ದಿವೆ ಪಿಡಿದ ಬಿಲ್ಲಸೆಯ ಬಿಲ್ಲವರಲ್ಲಿ
ಬಿಡದೆ ಮಹಿಡೆರೊಗ್ಗಿನಲಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨೭-೨೭). [ಪದಿ + ನೆದೆ]

ಪದಿನೆಸ (ನಾ). ಸೇವೆಯ ಕೆಲಸ; ಸೇವಾಕಾರ್ಯ; ಪರಿಚಾರಿಕೆ :
ಸುಪ್ರಣೇತೆಯುಂ ಯತೋಧರೆಯುಂ . . . ಚಿತ್ರೆಯುಮಂದಿ ದೇವರ
ನಂದಿಕೆಯ ಸೀಗುರಿಯ ಸಿರಮುಡಿಯ . . . ಅಡಿಯೊಟಿದ ಪದಿನೆಸಕ್ಕೆ
ಬೆಸಸಿದಂ (ಅನಂಪ. ೪-೭೬ ವ). [ಪದಿ + ನೆಸ]

ಪದಿನೇಡು (ಕ್ರಿ). ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಬೇಡು, -ಯಾಚಿಸು; ಭಿಕ್ಷೆ
ಬೇಡು : ಧರಣಿಯೊಳು ಗುಡ್ಡವೈಯಂಬು ವಿಪ್ರತಫಕ್ಷ . . . ನಾವಿಟಿಕಿ
ಯೆಂಬಾ ಪೊಳಲೈಯ್ದಿ ಪದಿನೇಡುತಿರಲು (ಅರಾಣ. ೧-೯-೧೨).

[ಪದಿ + ಬೇಡು]

ಪದಿಪೂತ್ರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹೊತ್ತಿಸು; ಎದುರಾಗಿ
ಉರಿಸು : ದವಾಗ್ಗಿದಿರಿಯಂ ಪದಿಪೂತ್ರಿಸಲ್ ಮನಂದಂದು ನಡೆ

ವುಡು ಪಳ್ಳಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಿಗಳನಾಂತು ಕರವುಲ್ ಬೆಳೆದೊಣಗಿ ನಿಂದ ತುರು
ಮೇವು ಮೀಸಲ ಸಿರಿಯ ತಪ್ಪಲಿಗೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೭೧೩-೧೧೧).

[ಪದ್ಯ + ಪೂತ್ರಿ ಸು]

ಪದಿವೊನ್, ಪದಿಹೊನ್ನು (ನಾ). ದಿನದಿನದ ಭತ್ಯವಾಗಿ ಪಡಿ
ಯುವ ಹೊನ್ನು, -ಹಣ : ಸಲವಿಂಡೆ ಪಾಡುತುಂ ಪದಿವೊಂಗಳಂ
ಕೊಳುತುಂ ಶಿವನ ಸೆಡ್ಡೆ ಯಂತಿದ್ ತಿರುವಾರೂರ್ಗೆ ನಡೆತಪ್ಪಾಗಳು
(ಸಂಚರ. ೮-೭೮); ಬಂದಾ ಸೌಂದರ ತಿರುಪತ್ತೂರನಾಥನ ಮಂದಿರಕಥಿಕ
ಸಂಭ್ರಮದಿಂದೆ ವಂದಿಸಿ ತಾಳವಿದಿದು ಪದಿಪಡೆದನು ನಂದಿಯಿಂದಿಗೆ
ಯುಳ್ಳ ಪದಿವೊನ್ನು (ಪ್ರೀತಮಾ. ೨೦-೯). **ಪದಿಹೊನ್ನು :** ಅದು . . .
ರಾಜರನ್ನು ಹೊಗಳಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಪದಿಹೊನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಬರೆದ ಕೀಳುಕಥೆ (ತುಂಗಭ. ೪೩). [ಪದ್ಯ + ಪೂನ್]

ಪದಿಸಣ, (ನಾ). ೧. ಪರೀಕ್ಷೆ; ಪರಿಶೀಲನೆ: "ಪದಿಸಣಮೆ ಪರೀಕ್ಷೆ"
(ಚತು. ೧೫೪); ಕುಸುಮಕ್ಕೆ ಪರಮಳಂ ಪದಿಸಣಮೆ ಅಮೃತಕೆ
ಸ್ವಾದು ಸಂಕಲ್ಪಮೆ ಶರ್ಮಂಗಿ ಪಾರ್ವತಿಯೆರೆವೆ (ಗಿರಿ. ೧೦-೨೬೨); ಹಡ
ಪದನುಲೇಪನದ ಕುಸುಮಮಾಲೆಗಳ ಕನ್ನದಿಯ ಸಿರಿಮುಂದಿ ಪದಿಸಣದ
ಹಂತಿಯ ಹಲವು ತೊಡಿಗೆಗಳ . . . ವನಿತೆಯರ ನಡುವೆನೆವ ನಾಯಕ
ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನೀಕ್ಷಿಸುತ ಭೂಮಿಸಂ ನಡೆತಂದನು (ಹಚ್ಚಾ. ೪-೩೯); ನೀ
ಮರುಳೆ ವಿಡುರ ಭವದ್ವಚೋವಿಸ್ತರಕೆ ಪದಿಸಣವುಂಟೆ ಶಿವಶಿವ
ಯೆಂದನಾ ಭೂಪ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೨-೯೨); ಅಂ ಜಮಂ. ಇಂತಿವಚ್ಚೊಂದು
ಪದಿಸಣದಜ್ಜು ಗದನೆ ಬಂದೆಂ (ರಾಮಾ. ೧೪೧-೪). ೨. ರಾಜರು
ಮುಂತಾದವರು ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಮೊದಲು ಬೇರೆ
ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, ಆಹಾರವು ವಿಷಮಿಶ್ರಿತ
ವಾಗಿದೆಯೇ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ: ಎನಗೆ ಪುತ್ರಂ ನೀನೆ ಎನಗೆ ಮಿತ್ರಂ
ನೀನೆ ನಿನ್ನ ಪದಿಸಣವೇ ಪದಿಸಣ ನೋಡಿತೆಯೆನಗೆ ನಿನ್ನ ಮೊಗದಗ್ಗುವಣಿಯೇ
ಅಗ್ಗುವಣಿಯೆನಗೆ (ಕಣ್ಣ. ೮. ೧೪೯-೨೩); ವಿಷದಷ್ಟು ದಿಂ ಬೇಗಂ ಪಕ್ಕಪಲ
ಮಾಗೆಯದಂ ವನಪಾಲಕಂ ತಂದು ಆರಸಂಗೀಯೆ ಅದನೊರ್ವ ವೃದ್ಧಂಗೆ
ಪದಿಸಣಮಂ ಕುಡೆ ಮೆಲಿವನನಾಗಳೆ ಸಾಯೆ (ಭರ್ತು. ೭-೪೨);
ಗರುಡನಾರೋಗಣಿಯ ಬೋಸಕೆ ಮರಳಿ ಪದಿಸಣವೇಕೆ ಮಾತಿನ
ಮುರಿವುಗಳು ಗಿಲ್ಲವರೆ ನೀ ನೆಣೆ ನೋಡು ಕೈಗುಣವ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೦-೫೩). ೩. ಆಹಾರ; ಭೋಜನ: ಎನಗೆ ಪುತ್ರಂ ನೀನೆ ಎನಗೆ
ಮಿತ್ರಂ ನೀನೆ ನಿನ್ನ ಪದಿಸಣವೇ ಪದಿಸಣ ನೋಡಿತೆಯೆನಗೆ ನಿನ್ನ ಮೊಗ
ದಗ್ಗುವಣಿಯೇ ಅಗ್ಗುವಣಿಯೆನಗೆ (ಕಣ್ಣ. ೮. ೧೪೯-೨೩); ಮೊದಲೊ
ಡಾದ ಪದಿಸಣಮಂ ಮನುತೆಯೊಳೆಂಬುವ ಭಂಗಿಯ ಪೊಲ್ ಸಂಭ್ರಮದಿಂ
ಸವಿದುವು ಚಾರುಚೋರಂ ಚಂದ್ರಕರಂಗಳನು (ಜಯಾ. ೧೪-೧೪).
'ಪದಿಸಣೆ' ಪರಾ.

ಪದಿಸಣದಾಳು - ರಾಜನೇ ಮುಂತಾದವರು ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕ
ರಿಸುವ ಮೊದಲು ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನು; ಓಗರದ
ಪದಿಸಣದಾಳು ಚೆನ್ನಯ್ಯಂ ಜಗತ್ತಯಪಾಲ ನಿಮ್ಮುವನುಬದಿಸು
ವಳು ವೀರ ಬೋಳವ್ವೆ (ಜಪ. ೯-೪೦). **ಪದಿಸಣವಾಗು** - ಆಹಾರ
ವಾಗು; ಬಲಿಯಾಗು: ಮಗನೆ ನಂಬಿ ನಂಬಿ ಪಟ್ಟದಾನೆಗೆ ಪದಿಸಣ
ವಾದಾ ಎಂದು ಜಡೆಯ ನಾಯನಾರುಂ ಯಸ್ಕಜ್ಞಾಸಿದೇವಿಯರುಂ ಪಳ
ವಿಸಿ ಸಲಂಬುತುಂ ಪರಿತಂದು (ಸಂಚರ. ೨-೫೪). [**ಸಂ. ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ**]

ಪದಿಸಣ, (ನಾ). ೧. (ಯಜಮಾನನು) ಊಟ ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳ
ದಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳಿತು, ಅವನು ಬಿಟ್ಟ ಆಹಾರವನ್ನು ಊಟ ಮಾಡು
ವಿಕೆ: ಪದಿಸಣಮನಾಚರಿಸಂ ಪದಿಸಣಗಂ . . . ತದಬ್ಧಿ ಪ್ತ ಭೋಜನಂ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಪ್ತಮುಚ್ಯತೇ ತದೇವ ಪದಿಸಣಂ ತದಾಚರನ್ ಪದಿಸಣಗಿ ಇತಿ

ಭುಜಿಷ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ (ಶಬ್ದಾ. ೪೦೭ ಪ್ರಯೋ). 'ಪದಿಸಣೆಗೆ' ಪರಾ.
೨. ಯಜಮಾನನು ಬಿಟ್ಟ ಊಟವನ್ನು ಭುಜಿಸುವ ಸೇವಕ:
"ಪದಿಸಣ-ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ನ-ವಿಟ್ಟು ದನ್ನುಣ್ಣು ವ ಆಳು" (ತದ್ಭ. ೧೦೬-೨೪).

[**ಸಂ. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ**]

ಪದಿಸಣಂಗಳೆ (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವು ವಿಷಮಿಶ್ರಿತವಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧ
ಪಡಿಸು: ಮನೋಹರಿಯಂ ಪದಿಸಣಂಗಳೆಯಂಬುಂ [ಪಾಶಾಂ. ಪದಿಸಣ
ವಂಗಿಯುಂಬುಂ] ಮಾಳತಿಯಂ ಬದ್ಧಿಸಲುಂ ಉಪ್ಪಳಿಯಂ ಕಯ್ಯಟ್ಟ
ನೀಡಲುಂ . . . ಇಂತಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಸೇವು ಮಿಸುವಸಂಗಳನವರ್ಗೆ
ನರ್ಗೆ ತಕ್ಕುವಂ ಪೇಚ್ಚಾಗಳು (ಅದಿ. ೩-೨೧೨). [ಪದಿಸಣ + ಕಳೆ]

ಪದಿಸಣಗೈ (ಕ್ರಿ). (ಆಘ್ರಾಣಿಸಿ) ಆಯ್ಕೆಮಾಡು; ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ
ಆರಿಸು: ಚಾರುಕುಂಕುಮದ ಶೋಧಿಸಿದ ಕಾರಣಿಯ ಕಡವಲಿಗೈದ
ಪೊಸಮುತ್ತುಗಳ ಪದಿಸ[ಪಾಶಾಂ. ಪ್ರೀಗೈದ ಭೂಪದ ಭೂಮಪವನದಲಿಸೆ
ದುಡಾ ನಗರ (ತೊರಾ. ೨-೧೧೩). [ಪದಿಸಣ + ಗೈ (<ಕೆಯ್)]

ಪದಿಸಣಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಆಹಾರವನ್ನು ನೀಡು; ಆಹಾರದಾನ
ಮಾಡು: ಪದಿಸಣ[ಪಾಶಾಂ. ದೇವ]ಗೊಡುಕುಂಬರಂತೆ ಶೋಕಕೆ ಸುಖ
ಗೊಡುತತಿಸುಖವ ಭೋಗಿಸುವ ಕಡುಸುಖ ನನ್ನೆದೆಯೊಳು ನಿಂದು ಸುಖವ
ಸಂಗಡಿಸು ಬಿದಂಬರಪುರುಷಾ (ಭುಚ. ೪೦-೧೨೨). [ಪದಿಸಣ + ಕೊಡು]
ಪದಿಸಣದೋಲು (ಕ್ರಿ). ಶೋಧಿಸು; ಸೋಸು (?): ಎಳೆಯಲ್ಲ
ಯೆಂಗುಳ್ಳ ಕರಿಬೇವು . . . ಕಸ್ತೂರಿಯ[ನು] ಬೆರಸಿ ಪನ್ನೀರ ಹೊಯ್ದು
ಕೊಂಡು ತಿಳೀರ ಸೆವೆಯಳಗೆಗೊಡು ಹಾಯೆ ಕಟ್ಟಿ ಬಳಕದಂ ಮಡಗಿ
ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಾಕವ ಮಾಡಿ ಯಿಳಿ ಪಡಿ[ಪಾಶಾಂ. ಪಡೆದ, ವಡಿ]ಸಣದೋಲು
ಲಂತದುನೆ ತಾನೊಂದು ತಿಳಿದೀರ ಪನಸಪಾಕ (ಸೂಪಾ. ೫-೩೮).

[ಪದಿಸಣ + ತೋಲು]

ಪದಿಸಣೆ (ನಾ). ಅಡಿಗೆಯವನು; ಬಾಣಸಿಗೆ: ಭೂತಳೇಶನ ಮನೆ
ಯೊಳಗಿರುಳತವಾಗಲಿಕಾಗಳಾತನ ಪ್ರೀತಕರ ಪದಿಸಣೆಯ ಕಂಡನು
ಮುನಿಪ ಹಸಿದಿರುತ (ಸಂಭ. ೨೫-೧೨); ಮಲ್ಲ ಗೆದ್ದನು ಈ ಜ್ವಣದಿ
ಗಿಲವಿಲ್ಲ ಪಲವನಿಗಾಯ್ದು ಹೋ ಹೋ ನಿಲ್ಲ ಪದಿಸಣೆ ಗೆದ್ದನಾಗಲೆ
ಗೆದ್ದನಾ ಪಲವ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬೦೭. ೪-೩೫). [ಪದಿಸಣ + ಇ]

ಪದಿಸಣೆಗೆ (ನಾ). (ಯಜಮಾನನು) ಊಟ ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ
ಕುಳಿತು, ಅವನು ಬಿಟ್ಟ ಎಂಜಲನ್ನು ಊಟ ಮಾಡುವವನು;
ಪದಿಸಣವನ್ನಾಚರಿಸುವವನು: ಪದಿಸಣಗಂ, ಸುಂತಗಂ (ಭಾಷಾಭೂ.
೧೬೮ ಉದಾ); ಪದಿಸಣಮನಾಚರಿಸಂ, ಪದಿಸಣಗಂ (ಶಬ್ದಾ. ೪೦೭
ಪ್ರಯೋ). [ಪದಿಸಣ + ಇ]

ಪದಿಸಣೆಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು
ನಿರ್ಧರಿಸು, -ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ಎಂಟುಸಾವಿರ ಸವಣರುಂ ಕೂಡಿ
ಪಾಪಮಂ ಪದಿಸಣೆ ನೋಳ್ವಂತೆ ಅತ್ಯದ್ರೋಹಮನೊಡರ್ಚುವಂತೆ. . .
ಪುಷ್ಪಾಂಜುಳಿಯೆಂಬ ಸರಕಪರ್ವತಸುಪಕ್ರಮಿಸುತ್ತಿರೆ (ಜೊಮ್ಮರ.
೧೩೫-೧೩). [ಪದಿಸಣ + ಇಸು]

ಪದಿಸಣ್ಣೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಸನ್ನೆ, -ಸಂಕೇತ:
ಚೆನ್ನೆಯರ ಕುಡಿನೋಟದೊಡನಾಡಿ ಪಾಡುತಲ್ ಸಲಿದು ಸನ್ನೆ ಪಡಿ
ಸನ್ನೆಯಂ ಮುದದಿ ಕೇಳಿಯಾಡುವುದು (ವಿಮೀ. ೨-೩).

[ಪದ್ಯ + ಸನ್ನೆ]

ಪದಿಸರಲ್, ಪದಿಸರಲ್ (ನಾ). ಇನ್ನೊಂದು ಬಾಣ; ಮತ್ತೊಂದು
ಕಣ: ಜಮನಂ ಬಡನಂ ಬಲನಂ ತಿರುಗಿಯುಂ ಸಾರ್ವಂ ಪದಿಸರಲಂ
ಜೋಡಿಸಿಯುಂ ಯೆಯ್ದನೆ ಬರ್ಪ ಪಗೆಯ ಪೊಸ ಕಣೆಗಳಂ ಮಂಡಿಸಿಯುಂ
ದೇವರ್ಕಳ್ ಪೊಗಟ್ಟುನ್ ಸಮುದೊಂಪೊಳ್ ಪೋರ್ದಂ (ಜಯಾ. ೯-೨೫).

ಪಡಿಸರಳ : ಪೊಗರುಗುವ ಕಡೆಗಳ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಕಾಣುತ್ತೆ
ರಾಘವಂ ಪಡಿಸರಳಂ ತುಡುತೆ ದಿದದೋರೊಂದು ಪಗೆಗೋಲಂ ನಡುದಾರಿ
ಯೊಳಿ ಇರ್ಕದಿಗೈಯ್ಯಂ (ಅದ್ವೈತ. ೪೯-೨೨). [ಪಡ್ಯ+ಸರಳ]

ಪಡಿಸರಳ 'ಪಡಿಸರಳ' ನೋ.

ಪಡಿಸಲಿಕೆ (ನಾ). ಭಕ್ತವನ್ನು ನೀಡುವಿಕೆ : ಗೌಡ್ವಿಗಳು ಅಜ್ಜನ
ತೊಕ್ಕಲುಮಿದ್ವು ಹನ್ನೆರಡು ಮತ್ತರು ಕೆಯ್ಯ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ
ಪಡಿಸಲಿಕೆ X X ಸಲಿಸುತ್ತ ಮಿಪ್ಪರು (ಸೌಖ್ಯ. ೫೫, ೩೨-೪೧; 1045);
ಧಾರೆಯನೊಡು ಹೆಗ್ಗಡೆಗೇತನ್ನನು ಸಿದ್ಧೇಸ್ವರದೇವಗ್ಗೇ ಪಡಿಸಲಿಕೆ
ಭೋಗನಿವೇದ್ಯಕೆ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII, ೨೨೨, ೫೧-೧೪; 1108 ?).

[ಪಡಿ+ಸಲಿಕೆ (< ಸಲಿ)]

ಪಡಿಸಲಿಸು (ಕ್ರಿ). (ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮೊದಲಾ
ದುವುಗಳಿಗಾಗಿ) ಭಕ್ತವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸು ; ಪಡಿಯನ್ನು ನೀಡು :
ರಾಜಮಾರಮ್ ಆಯ್ಯತ್ತಲ್ ಕೆಯ್ಯಮ್ ಕೊಟ್ಟರ್ ಅದ ಮೂದರ
ತಿರುಪುಸಿನ ಮಗ ದೇವಾತಿ ಪಡಿಸಲಿಸಿಯುಣ್ಣೊನ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ.
೮೫-೯; 876) ; ಕೊಟ್ಟ ಈಪ್ಪತ್ತು ಕಣ್ಣುಗದೊಳಿ ಪಡಿಸಲಿಸ[ಮತ್ತು]
ಕೊಳಗುರ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣುಸೀಟಿ ಪಣಿಯವಟ್ಟಿಮಿನಿತುವಂ ಕೊಟ್ಟು
ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಯಿಸಿದ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೩೫-೧೪; 933); ಬಿಲ್ಲುಕೇಶ್ವರ
ದೇವಗ್ಗ ತುಮ್ಮಿನ ಮೊದಲೊಳುಕಣ್ಣುಗ ಮಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟರ್
ಪಡಿಸಲಿಸಿಯುಣ್ಣೊನ್ (ಎಕ. XII, ೨೦೨, ೯-೪೬; 1072).

[ಪಡಿ+ಸಲಿಸು]

ಪಡಿಸಲಿಸು, ಪಡಿಸಲಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪೂರ್ವಾಚಾರಕ್ಕನುಗುಣ
ವಾಗಿ) ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರು : ಧರ್ಮಮಂ ಪಡಿಸಲಿಸುತ್ತಿರೆ
(ಎಕ. ೧೯೪೬, ಪಾಪುಗಲ್. ೩೧೨-೧೪; 850); ಕಾಣ್ವೆಲ್ಲಗೋತ್ತರ
ಗಾಮುಣ್ಣು ಸಾಮಿಗಳ ಮಗನ್ನಾಗಮಯ್ಯ ಕಲ್ಲ ದೇಗುಲಮನ್ನಾಡಿಸಿ
ಪಡಿಸಲಿಸಲೆನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣು ಒಕ್ಕಣ್ಣುಗ (ಎಕ. XIV, ಮಂಡ್ಯ.
೧೩-೧೦; 895); ಜಕ್ಕಗೋಸಿಯಂ ಕರೆದು ನೀನೆನೆಗೆ ಪುತ್ರನ ಸಮಾನ
ವೆನ್ನ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಖಾಯನಾಗಿ ಪಡಿಸಲಿಸುತ್ತ ಮಿಲೆನ್ನು
ತಲೆಯೊಳ್ ಕಯ್ಯನಿಟ್ಟು (ಮೈ. ೧೯೩೦, ೬೬-೪೩; 1080); ಮುನ್ನಂ
ದದಿಗ ಮಾಡುವನ್ನಾಡಿಸಿದ ಬಸದಿಯಂ ತಮ್ಮ ಗಂಗಾಸ್ವಯದವಪ್ಪಡಿ
ಸಲಿಸುತ್ತಂ ಬರಲು (ಎಕ. VII, ೨೨೨, ೪-೬೯; 1122). ೨. ಮೊದ
ಲಿದ್ದಂತೆ ಮಾಡು; ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಮಾಡು; ಪುನರ್ನಿರ್ಮಾಣ
ಮಾಡು : ಸೋಮಸಿಂಹಭಳಾರರ ಕಾಲಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಧಾರೆಯನೊಡೆಯಿಸಿ
ಕೆಲೆಗೊಡಂಗೆಯ್ಯ ಸವಂಧವಂ ಕೊಣ್ಣ ಕೆಲೆಗಳಂ ಪಡಿಸಲಿಸುಪರ್
(ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೪೦-೨೬; 1028); ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಸಾಮಸ್ತ್ರಂ ಮಾರ್ತ
ಣ್ಣಯ್ಯಂ ತಮ್ಮ ಮುತ್ತಯ್ಯಂ ಮಾಡಿಸಿದ ಬಸದಿಯಂ ಪಡಿಸಲಿಸಿ
ನಾಟಕಶಾಲೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಳಾಪ್ತಂಭಮನಾಚೆನ್ನಾಕ್ಕರ್
ತಾರಂಬರಂ ನಿಲಿಸಿದ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೬೪-೪೬; ಸು. 1045); ಪುಣಗೂರ
ವೀರ ಜಿನಾಲಯಮುಮಂ ಕುಂದೂರಗೆಯ್ಯ ಜಿನಮಂದಿರಮುಮಂ
ಪೊಸತಾಗಿ ಪೊಸತಾಗಿ ಪಡಿ[ಸಲಿಸಿ] (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೧೦೩-೩೫; ?).
೩. ಒಟ್ಟಾಗಿ ಕೂಡು ; ಜೊತೆಯಾಗಿ ಸೇರು : ಸತ್ಯವೃದ್ಧಿಗಳಾವ
ನೊಬ್ಬನ ತತ್ವವನು ಕಾಣಿಸಲು ನೆರೆಯಲು ಚಿತ್ರವೆಯ್ಯದು ವೇದಮಸ್ತಕ
ದೊಡನೆ ಪಡಿಸಲಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೩-೨೫). **ಪಡಿಸಲಿಸು :** ೨. ಶ್ರೀ
ಬಲೇಸ್ವರದೇವರ ದೇಗುಲವಂ ಪಡಿಸಲಿಸಲು ಬಡಗಿ ಮಲೋಜಗಿ ಆ
ಕೆಯೊಳಗೆ ಮತ್ತರು ೬ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೬೪-೨೬; 1033); ಐದು
ದೇಗುಲಗಳ ಬಡಗಿವೆವೊಳ್ ಪಡಿಸಲಿಸುವ ಮಂಡಳಕ ಮೂಳಕಾಚಾರಿ
ಹೊಂನೋಜ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೦-೬೪; 1042). [ಪಡ್ಯ+ಸಲಿಸು]

ಪಡಿಸಾದ, ಪಡಸಾದ (ನಾ). ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ; ಪ್ರತಿಶಬ್ದ : ವಿಧಿಯ
ಯಾವ ವಿಲಾಸಲಾಸ್ಯವೊ ಕದಿಯುತಿದೆ ಹೃನ್ಮನದ ಬಿನದವ ; ಅದು
ಅದೋ ದಿಕ್ಕಲ್ಲ ಒಂದೇ ಸಾದ ಪಡಿಸಾದ (ಅರಳು. ೫೬-೧೪); ಏಲೊ
ವಿಳು ಗೆಳೆಯ, ಕೇಳು ಕರೆತ ತೂರ್ಯನಾದವ ; ಗೋಳಗುಮುಟದಂತೆ
ಸೃಷ್ಟಿ ನುಡಿಸುವ ಪಡಿಸಾದವ (ಅರಳು. ೪೯೫-೧೦). **ಪಡಸಾದ :**
ಅಂತಃಪುರದೊಳು ಕೇಳಿಸುತಿದೆ ನೂಪುರನಾದ. ಏತರ ಒಸಗೆಯು ಇದು ?
ಯಾ ಹಿಗ್ಗಿನ ಪಡಸಾದ ? (ಹೃದಯ. ೮-೮).

[← ಮೂ. ಪಡಿಸಾದ್, ಪಡಸಾದ್./ಸಂ. ಪ್ರತಿಶಬ್ದ]

ಪಡಿಸಾರಿಕೆ (ನಾ). ಜೊತೆಗೆ ಬರುವಿಕೆ ; ನೆರವು : ಛಾರಿಯಂಕವು
ದಳಪತಿಗೆ ಪಡಿಸಾರಿಕೆ[ಪಾಪಂ. ಗೆ]ಯ ಭಟಿರಿಲ್ಲಲಾ ಪರಿವಾರಿಕೆದು ಪಂಥವೆ
ಎನುತ ಕುರುರಾಯ ಮೂದಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೦-೪೩).

[ಪಡ್ಯ+ಸಾರ್, +ಇತಿ]

ಪಡಿಸಾಳ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಲಗಿಸು ; ಮಲಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಉದರಮೆ
ತೊಟ್ಟಲಾಗಿ ಭುವನತ್ರಯಮಂ ನೆಲೆ ತಾಳ್ದಿ ದೇಹಿಮಗದ ಕೃತ ಪಾಪ
ಪುಣ್ಯಫಲಮಂ ಸಲೆ ತೂಗುವ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಂ ಪದುಳದೆ ತೊಟ್ಟಲೊಳ್
ಪಡಿಸಿ ತೂಗಿದರ್ ... ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಜಗದ. ೩-೨೮). ೨. ಬೀಳಿಸು ;
ಕೆಡೆದು : ಕಡಸಿ ಕಾಮಾಟಗರಿಂಗಿಡುತರು ಅತಿಗಲ ಇಡಿಕರ್ಡ ಗಂಡುಗಳ
ಪಡ[ಡಿ]ಸಿ ಕಲ್ಕುಟಗರಿಂ ಪಾತಾಳಗುಹೆಗಳ ದಿಡದೆ ಹೂಳಿಸಿ ಸಮಗೊಳಿಸಿ
(ಗೊಮ್ಮ. ೨-೧೩). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು ; ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು : ಈತೀ—ಡಿಂಬ, ಅತಿವೃಷ್ಟಿ
ಮುಂತಾದ ಪಾಠ, ಎಲೇ ಮಕ್ಕಳು ಪಡಿಸುವ ವೇಧೆ, ಪರಸ್ಥಳವಾಸ
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೯೧). [ಪಡ್ಯ+ಇಸು]

ಪಡಿಸೂಳು (ನಾ). ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುವ ಧ್ವನಿ ; ಪುನರುಚ್ಚಾರ :
ಮೇಳವದ ತನಿವಳಗುಗಳ ಮಣಿವಳಿಮಂಡಿತರುಪ್ಪರದ ಪಡಿಸೂಳು
ಪಾಯವಧಾನಲಿ [ಪಾಪಂ. ರೆನಲು] ಹೊಕ್ಕರು ಸ್ವಭಾಸ್ಥಳವ (ಕುವ್ಯಾಕ.
೨-೧). [ಪಡ್ಯ+ಸೂಳು (< ಸೂಳು)]

ಪಡಿದರಿ 'ಪಡಿಹಾಟು' ನೋ.

ಪಡಿಹಟ 'ಪಡಿಯಟ' ನೋ.

ಪಡಿಹಟು 'ಪಡಿಹಾಟು' ನೋ.

ಪಡಿಹಾರಿ 'ಪಡಿಹಾಟು' ನೋ.

ಪಡಿಹಾಟು 'ಪಡಿಯಟ' ನೋ.

ಪಡಿಹಾಟು, ಪಡಿದರಿ, ಪಡಿಹಟು, ಪಡಿಹಾರಿ (ನಾ). ೧. ಬಾಗಿಲು
ಕಾಯುವವನು ; ಪ್ರತೀಹಾರಿ ; ದ್ವಾರಪಾಲಕ : ಏಲೇಶ್ವರದ
ಕೇತಯ್ಯ ದ್ವಾರಪಾಲನು ಶಿವ ನಿಮಗೆ ಪಡಿಹಾಟು ಬಸವಯ್ಯಂ ಮನೆಯ
ಭಂಡಾರಿ ಬಲದೇವಂ ಮಧುವರಸನಾಲವಟ್ಟಿದನ (ಬಸಪ. ೯-೪೮) ;
ಬಸವೇಶನಲ್ಲೆಯಿಂದಿರೆ ಮಾಟದೇವಂಗಲೊಸೆದಾಗ್ರಹಿಯಸುವ ದಿಡಲು
ಪಡಿಹಾಟು ಬಂದುಸಿರೆ ಬಸನನ ಕಿನ್ನರನ ಹರಣಮಂ ಪಡೆದನಭವನಿಂ
ಮಾಟದೇವಂ (ಪಾಪೋಪ. ೪-೪೮) ; ಈತನೇ ಪಡಿಹಾಟುಯುತ್ತಣ್ಣನು
(ಜಿ. ೫೬-೫೯). ೨. ಉಳಿಗೆ ; ಸೇವೆ : ಸಂಪನ್ನ ಮಂತ್ರೀಶ
ಪಡಿಹಾಟು ವುತ್ತಣ್ಣನಂ ಕಳುಹಿ ಕರೆಸಿದೆ (ಬಾಟಂ. ೩೨-೬೫).
ಪಡಿದರಿ : ೧. "ಪಡಿದರಿ (ಪಡಿಹಾರಿ)-ಪ್ರತೀಹಾರಿ" (ಪದ್ಯ. ೧೩-೨೪).
ಪಡಿಹಟು : ೧. ಅವ ಪಡಿಹಟುಗಿಂತಪ್ಪಾಭಾವನತೆ ಮೊರಕೊಂಬುದೇ
ಜಿತಭಾವನಂಗೆಲ್ಲದೆಯೆನುತ ಸಿಟ್ಟಿಸಿ ಮನಸಿನಲಿ (ಬಸಪ. ೫೩-೨೨).
೨. ಮಡದಿ ಗೌರಿಪುರಾತಿ ಪಾರ್ವತಿ ಪಡಿಹಟುಯ ದಾಸವೈ ದುಗ್ಗಲಿ
ಬರರಿಚುವುದೇ ಕೇಳಿಕೆಯನೀ ನರ್ತನೋಚಿತಕೆ (ಬಸಪ. ೧೨-೪೨).

ಪದಿಹಾರಿ : ೧. ನಂದಿಬಟ್ಟಲ ಹಿಡಿದು ಬಂದನಾ ಪದಿಹಾರಿ. (ಕನ್ನಡಾ. ೨೬೯). ೨. ರಾಜನ ಬಳಿ ಇರುವ ವಿದೂಷಕ, — ಹಾಸ್ಯಗಾರ : (೪). 'ಪದಿಯು' ಪರಾ. [\leftarrow ಸಂ. ಪ್ರತಿಹಾರೇ]

ಪದಿಹಾಲುಕೆ 'ಪದಿಯು'ಕೆ ನೋ.

ಪದಿಹೊನ್ನು 'ಪದಿವೊನ್ನು' ನೋ.

ಪಡು, ಹಡು (ಕ್ರಿ). ಪಟ್ಟಿ (ಭೂತಕ್ಕ); ಪಟ್ಟು, ಹಟ್ಟು (ಭೂತಕ್ಕ) ೧. ಮಲಗು; ಒರಗು; ಶಯನಿಸು : "ಪಡು—ಮರಣ, ಶಯನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); ಮರಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿತುಗೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿರೋ ಪಟ್ಟಿ ಪುತ್ರನ ವಕ್ರೀಕರಣವನಂಜನಾಂಕಿತಮನಾಶನ್ನೆಂದು ಪೇರ್ಬಾ ಕಾಣ್ಯನೋ (ಕಾದಂಭಾ. ೩೫೫); ಎರ್ಮಯದೇಗೊಳಿ ತಾನುಂ ಪಟ್ಟು ಮೆಲ್ಲೊತ್ತು ಕರ್ಪ ಜವಹುರದ ಜಕ್ಕುಂ ದೊಬಲಿಯಂ ಗೆಲೆನರ್ಪ ಕಾಲ್ಯಾಣ ವಳಗದಿಂದೆಯುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೨೪); ಈ ಇರುಳು ನಡೆದುದೊಂದ ದ್ವಿತಂ ಪಟ್ಟಿ ಪಡೆ ಪಟ್ಟಂತೆ ಪೊಯ್ದುತ್ತು (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧-೧೨). ೨. ಬೀಳು; ಕೆಡೆ : ಸುಯೋಧನನ ಮಹಾದೇವಿ ಭಾನುಮತಿ ಬಾಯಬಿಡು ಪುಯ್ಯ ಲಿಡುತುಂ ಬಂದು ಧರ್ಮಾನಂದನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ, ಕಡಿಮ ಪಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬-೩೩ ಪ); ಕಟ್ಟಿ ದೇಗುಲನುಂ ಮಾಡಿಸಿ ಕಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿ ಲಿಂಗ್ತುಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೊಯ್ದು (ಎಕ. IV, ಹೆಗ್ಗಡ. ೧೬-೫; 1021); ನಂದರಡು ಬಲುಪುರುಷಮೃಗಗಳನೊಂದೆ ಕೋಲಲಿ ತರುವುಕೆಡು ಕೆಡ ವಂದದಿಂ ಪಡಲೆಸುವೆ ವಾಗುರೆ ನೋಡು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೩೪); ಬಟ್ಟಿ ತುದಿಯನು ಹೇಗೆ ಮುಟ್ಟಲಾಪುದೆ ನೋಡು ! ಕಟ್ಟಿಕಡೆಗಿರಲಿ ಜಯ ! ಪಟ್ಟಿರಲಿ ನೋಲು ! (ಕವಪ. ೨-೨೦). ೩. (ಸೂರ್ಯನು) ಮುಳುಗು; ಅಸ್ತವಾಗು : ಇತ್ತ ನೇಸಳು ಪಟ್ಟೊಡೆ ಕಿತ್ತಯ್ಯಂ ಗಳ್ಳಾಸನ್ನ ಕಾಲಮಾಡುದೆಂಬುದಂ ಭವಾರರಟಾದು (ಮದ್ದಾರಾ. ೮೩-೧೦); ಅಂತಮೋಘಾಸ್ತ ಧನಂಜಯನೆಚ್ಚು ಶರಣಂಭಾತದಿನೋಗದ ರಣಗಟ್ಟಲೆಯೊ ಮೊಲಗಟ್ಟಲೆಯಂ ಮಾಡಿ ನೇಸರ್ಪ ಪಟ್ಟು ವಿಜಯಂ ನೋಲ್ತನೆಂದು ಕೌರವಬಲಮಾರ್ದೋಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೪೮ ಪ); ಪಗಲ್ಲಿಂ ಸಂತಸ ದಿಂದಿದುರ್ ನೇಸರ್ಪಟ್ಟೊಂದು ಪಾವಕ್ಕೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಅಸದಳಮನಿಸುವ ತೀವ್ರದ ತೃಪ್ತಿ ಮೊಕ್ಕಳಮಾಗೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೫೪); ಪುಡಿಯಡೆರೆ ನಿಮಿರ್ ಪುತ್ರನ ಪುಡಿ ಕೆಡೆಪ್ಪಾಲಮೊಲೆದು ದದಜದಿಯೊಳ್ ತೂಂಕಡಿಪ ಮಿಗಂ ಮುಂದೆನೋ ಗೊಡಿಸಿದುದೋ ಪಡುವ ಪಡುವ ಮೃಗಲಾಂಭನಾ (ರೀಲಾವ. ೩-೪); ಸೂರ್ಯನು ಮೂಡುತ್ತಾನೆ ಪಡುತ್ತಾನೆ—ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವ ಸತ್ಯವಾದರೂ ಇದು ಭ್ರಾಂತಿಸತ್ಯ (ಸಂಶೋಧ. ೧೯೨). ೪. ಸಾಯು; ಮರಣಹೊಂದು : "ಪಡು—ಮರಣ, ಶಯನೇ ಚ" (ಶಮಧಾ); "ಮರಣ ಶಯನಗಳೊಳು ಪಡು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೩). ೫. ಸಂಭೋಗಿಸು; ರಮಿಸು : ನೋಡೆ ಪ[ಸಾಂ. ೬] ಟ್ಟಿಡೆಯೊಳು ನಖದಂತದತಿಗಳ ಮಾಡನು ಕಲೆಯಾಗುವಂತೆ (ಭರಣ. ೫-೯೨); ಇಂತು ಸತಿಪತಿ ಸಮುಚ್ಚಯದ ದೃಢವ್ರತ ಸಮಾಧಿಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನೆಯೊ ಪಡವಳನೆ ಬಾಲವೃದ್ಧಂ ಜತಿಗಳಂ ಕೂಡಿ ತೊಡಗಿ ದರು ಪಡುಪೆಗ್ಗುಮಂ (ಪ್ರಭುಪ. ೪-೩೭). ೬. (ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು) ಹೊಂದು; ಪಡೆ; ಅನುಭವಿಸು : ಈಯವಸರೋಳ್ ವ್ಯಕ್ತಂಪಾಯಂ ನನುಂ ಪತ್ರಲೇಖಿಯಂ ಭೂಪರುಮಾನಾಯಂದಿನಗಲೆಲ್ಲಿನಿಶಾಯಸಮಂ ಪಡುವರೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತೊಂ (ಕಾದಂಭಾ. ೯೮೫); ನೆಲಸಟ್ಟಿರಿಯಂ ಪಡೆಯಂದಲೆದಂ ಚಳದೇವನಾ ಮರಾಟರ ಪಡೆಯಂ ಛಲದಿಂ ಕಾಣಿಸಿ ಕಡೆಯಂ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೬-೧೨); ಪಟ್ಟಿ ಪಾಡೆಲ್ಲವು ಹುಟ್ಟು-ಹಾಡಾಗುತ ಹೊಸವಾಗಿ ರಸವಾಗಿ ಜರಿಯುತಿದೆ (ಸೋಗೀ. ೧-೭); ಅವನು ಸುಖ ವಾಗಿರಲೆಂದು ತಾನು ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಪಡಬಾರದ ಕಷ್ಟವನ್ನೆಲ್ಲಾ

ಪಟ್ಟುಳು (ಬಂಕು. ೨೦೧). 'ಒಳವಡು', 'ಕಷ್ಟಂಬಡು', 'ಸಂತಸ ಬಡು' ಪರಾ. ಹಡು : ೫. ಶರಧನವನೊಲ್ಲದಿಪ್ಪದೆ ವ್ರತ ಪರ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಹ[ಸಾಂ. ೪೫]ದಿಪ್ಪದೆ ಶೀಲ (ಕವಮಂ. ೧೯೩-೭೪೦); ಶುಂಠಿ ಪಂಟಿಗೆ ಲೇಸು ಪಂಟಿ ಕುಂಟಿಗೆ ಲೇಸು ಕುಂಟಿಯಾ ಹುಡುಗಿ ಹಡ ಲೇಸು (ಹಾಸ್ಯಮಂ. ೯); ಕಡಿ, ಹಡು ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಉಕ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಡಿಯುವವನು ಕಡುಕನು, ಹಡುವವನು ಹಡುಕನು (ಹಾಸ್ಯಗ. ೭೪). IP ಧಾತುಗಳಿಗೆ 'ಎ' ಅಥವಾ 'ಅಲ್' ಪ್ರತ್ಯಯದ ಮುಂದೆ 'ಪಡು' ಸೇರಿ ಕರ್ಮಣಿ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಪಟ್ಟಿ = ಪಡುಶಿಲೆ : ಅನ್ನೆ ಬರೆ ಕುಡುಕುಟುಕೆ ಅನ್ನೆ ಬರೆ ಪುಣ ಸೆಡೆಯ ಕರ್ಗಾಳ ಅನ್ನು ಬರೆ ಪಟ್ಟಿಲಿ ಇರ್ಪ್ಪ ಅದಹ ತದನಾನ್ತರ ಮುಟ್ಟಿಗಡಪು (ಸಾಂ. IX-1, ೪೧-೨೦; 11ನೆಯ ಶತ). ಪಟ್ಟಿ = ಮಲಗಿರು; ಒರಗಿರು : ಕುಮಾರನುಂ ಪಸಿವುಂ ನೀರಟ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾಡಂ ಬಾಧಿಸೆಪಟ್ಟು ಬಸಮುಡುಮಿ ಓದಿದೊಂದಾಲದ ಮರದ ಕೆಟಗೆ ಶಿಲಾತಳದ ಮೇಗೆ ಪಟ್ಟಿರ್ದಾಂ[ಸಾಂ. ೧೧೬]ಯೊಂದಿ[ಮದ್ದಾರಾ. ೫೬-೧೦]; ಸೋಸುಳ್ಳುದ್ವುತ್ಪರಂ ತಳ್ಳಿಡಾಯದೆ . . . ಒರ್ವಂ ಗುಣಮುಂಟಂ ದುಂಡಂ ಪಟ್ಟಿ ಪೂನನಮೆ ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಂ ಭೂಪನೆಂಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧); ಅದಿಲ್ಲಮನಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿರ್ದ ಪೃಥ್ವಿ ತಾಪಸಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಕಂ. ೭೪-೪). ಪಟ್ಟಿರಿಸು = ಮಲಗಿಸು; ಒರಗಿಸು : ಕರ್ಬೊನ್ನ ಕೀಲ್ವಳಂ ಕೊಂಡು ಬಂದು ಕ್ಷಮಾಂಗನಾಲಿಂಗಿತನಪ್ಪ ಮಹಾಮುನಿಯಂ ಮಲರ್ಚ ಪಟ್ಟಿರಿಸಿಯುರೇಸ್ಥಲಮುಂ ನಾಭಿವರೆಗಂ ವಿದಾರಿಸಿ (ಮದ್ದಾರಾ. ೫೧-೨೭); ಆ ಕುಮಾರಿಯಂ ದೇವಕಿಯ ಮುಂದೆ ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ಪೋದ ಬಂದ ವೃತ್ತಾಂತಮಂ ಪೇಟ್ಟು (ಜಗಮಿ. ೩-೧೧ ಪ); ಪೂಸಿನ ಮೇಲೆ ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ಪಾಲಿಸಿದನೊಡಗೂಡಿ ಬಾಲಿಕಾಭ್ಯಾಸದಿನಿತ್ತಿ ಸತ್ತಿ ಗೆಯ ತಣ್ಣಿಳಲೊಳ್ ಬಳೆವಂತು ಮಾಡಿ (ಗುಣ. ೧-೧೦೭); ವರದುಕೂಲವನುಡಿಸಿ ಮನುಷ್ಯಾಸ್ತ ರಣದಲಿ ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ಜಾಡ್ಯಸ್ತರುಪನೆಂದೂರೊಳಗೆ ಹರಹಿದರುದಯಕಾಲದಲಿ (ತೊರರಾ. ೨-೬-೨); ಪುತ್ರಚಿಂತಾಮಯ . . . ತೊಟ್ಟಿಲೊಳು ಪಟ್ಟಿರಿಸಿ ನಾಮಕರಣಂಗೆಯ್ಯ (ಸಮೋ. ೧೫-೩೪). ಪಡಲಿಡಿಸು = ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಸ್ತವೃತ್ತವಾಗಿ ಚೆದರಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಕಾಳಶಂಬರನಾನೆ ಕುದುರೆ ರಥಾಶ್ವನು ಪಡಲಿಡಿಸಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೯-೫೨); ಸರ್ವಾಂಗ ಸುಂದರದ ಮಂಡದಿಯೆ ಓದಿದಡೆ ಪುಷ್ಪ ಕ ಜಡಿಯಲವರವರಾಪ್ತವರ್ಗವ ಪಡ ಲಿಡಿಸಿ ನಡೆದನು ದಶಾನನನಭ್ರಮರ್ಗದಲಿ (ಉರಾ. ೭-೭೪). ಪಡಲಿಡು = ೧. ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಬೀಳು; ಅಸ್ತವೃತ್ತವಾಗಿ ಚೆದರಿ ಬೀಳು : "ಪಡಲಿಡು(ಪಡಲ್ + ಇಡು)-ವಿಕರ್ಣಪತನೇ(ಚೆದರಿ ಹೋಗು)" (ಶಮಧಾ); ನಿಚ್ಚಂ ಧರಾಧೀಶರಂ ಪಡಲಿಟ್ಟಂತೆ ಮಾಡ್ಕಿ ನೋವದ ಪಯಿಂಭಾಸಿಮರಂ ಯುದ್ಧದೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೨೫); ಮಡುವಿಡುವ ಜಲಧಿಯಂ ಕಡೆವ ಕಡೆಯೊಳ್ಳೂಡಿ ಘಡುಘಡಿಸಿ ಪಡೆಯ ಪಡಲಿಡೆ ಕಡಪುವುತ ತುಡುಕಿ ಓದಿದೊಡನೆ ಪೊಸದು ಕೊರಳೆಡೆ ತೊಡೆದ ಹಂಪೆಯ ಮೃದಂ ಬಿಡದೆ ಸಲಹುಗೆನ್ನು (ಹಳಬಾ. ೧-೨); ಪಟ್ಟಿಯ ಪಾಸಣಿ ಯೊಳ್ ಭಾಸ್ವಚ್ಚಾರುಮರೀಚರಾಣಿ ಪಡಲಿಟ್ಟುಗಳ್ ಬಿಚ್ಚರಿದಿಂ ಪುಟಿ ನೆಗೆದವೊಲಿಟ್ಟಿಗೆ ಸೊಬಗಿತ್ತು ಪಮರ್ದ ಕೆಂದೆನೆಗೊಂಚಲ್ (ಉದ್ಭಟ. ೩-೧೪); ಪಡಲಿಡೆ ತೇರ್ಗಳಂ ಪೊಡೆದು ಸಾರಥಿಯಂ ತಿಡಿದು . . . ಇದಿರಾಂತ ತದ್ರೂಪಕರಂ ತಲೆಗೊಂಡನುಂದೆವ್ರತಮಂ (ರಾಜಕೀ. ೬-೧೦೨). ೨. ನಾಶವಾಗು; ಸಾಯು : ಪವನಜನಿಂದೆ ಕೌರವಕುಲಂ ಪಡಲಿಟ್ಟ ಪೊಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೩); ತನುಮುಧೈಯರ್ ಮನೋಜನೊಳಿ

ಪಡವು ಬಂಡೆ ಹಕ್ಕಲೊಕ್ಕಲ್ಲವೂ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಯ್ತು ಹೂವ ಹೂವ ರಾಸಲೇಲೆಗೆಲ್ಲವೂ (ಸಮೀಗೀ. ೮೧-೧೧). ಹಡ್ಡು : ೧. ನಿಡಿಲು ಹಕ್ಕಲು ಹಡು ಸಹವಾಗಿ (ಸೌಗಂ. ೧೯೩೨, ಉಡುಪಿ. ೩೨೩-೨೪; 1964); ಗಡ್ಡೆ ಮನೆ ಹಕ್ಕಲು ಹಡು ಬೆಟ್ಟ ಮೆಂದು ಮರ ಪಲ ನಿಧಿ ನಿಕ್ಷೇಪ ಜಲ ಸಾಶಾಣ ಅಕ್ಷೀಣ ಆಗಾಮಿಕೆ ಸಿದ್ಧ ಸಾಧ್ಯಯೇನುಳ್ಳಂಥಾದು ಸಹಿತ ವಾಗಿ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮೂಲವನುಯಜಿದು ಕೊಟಿರು (ಸೌಗಂ. IX-11, ೪೪೯-೧೬; 1444). '೨. ಕೂಟಗೋಳನ ಹಿರಿಯ ಕೆಜಿಯ ಹಡುವು × × ರೆಯಾಗಿ ಬಡಗಣ ಮೂಡಣ ಕೋಣ ಅಂತು (ಸೌಗಂ. IX-1, ೨೪೭-೪೪; 1147); ಹಡುವ ತೆಂಕಲಾಗಿ ಹಡುವ ಗೋಡಿಯೇಳ ನೂಜು ಕುಳ ಬೆಡ್ಡಲು ಸಹಿತ . . . ಶ್ರೀಕೇಶವದೇವರ್ಗ್ಗ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಹೆಗ್ಗಡೆಲಕುಮಯ್ಯಂ ಕೊಟ್ಟಿ ದ್ರಿಪ್ತಿ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೬; ಸು. 1170 ?).

ಪಡುವಣ್ಣ = ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ದಿಕ್ಕು; ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು : ಮೇರು ಪಡುವಣ್ಣ ಸೀತಾತೀರಂ ತೆಂಕಣ್ಣ ನೀಲಗಿರಿ ಬಡ ಗಣ್ಣ . . . ಸೀಮೆಯನ್ನಿಕ್ಕುಂ (ಮಲ್ಲ. ಪು. ೨-೧೨). ಪಡುವಣ್ಣ, ಹಡುವಣ್ಣ = ೧. ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ; ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಇರುವ : ಹಳಮುಖ ನೆಂಬ ಪಾರ್ವತಂ . . . ಬೆಟ್ಟದ ಪಡುವಣ್ಣ (ಪಾಶಾ. ೧೫೨-೧೬); ಅಬುಜಪ್ರತಿಕ ಯುತ್ಪದವಡಗೆ ಪಡುವಣ್ಣ ಕಡಲೊಳಿನಳಿದ (ಕುಮ್ಭಾಭೀ. ೧-೧೫); ಪಡುವಣ್ಣ ಮನೆಗೆ ಮೂಡಣ ದೀಪ (ಗಾಜಿ); ಮಾಣಕ ಓಟರ ಮೈಲ ಬೋವಂಗೆ ಕಟ್ಟಿಯ ತೆಂಕಣ್ಣೆಯದಿಯ ಕಾಲ ಹಡುವಣ್ಣ ಕೂಡಲಿಂ ಮೂಡಲಾ ಗಳೆಯ × × ಸರ್ಪನಮಸ್ಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿನ್ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೬೬; 1042); ಸಾವಿದೇವಿಯ ಕೆಜಿಯ ಬಡಗಣ ಕೋಡಿಯ ಕಲ್ಲಿದೇವರ್ಗ್ಗ ಗೌಡುಗಳು ಬಿಟ್ಟಿ ಗಡ್ಡೆ ಸ೫ ಯಾ ಕೆಜಿಯ ಹಡುವಣ್ಣ ಹಿರಿಯ ಕೆಯಿ ಒಂದು (ಎಕ. XII, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೧೭-೬೫; 1215?).

೨. ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು : ಕರಣಸಹಿತಮಾಗಿ ಹವಿರಕ್ಷತ ಗಂಧಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ್ಳೆ ಕರ್ವುಗಳೂರಾ ಪಡುವಣ್ಣ (ಇಳ. XI, ೬೦-೧೮; ಸು. 567); ನೀಲಾ ಚಲಕ್ಕೆ ತೆಂಕಣದು ಬೆಡಗೊಡರಪ ವಕ್ಕಾರಾದ್ರಿಗೆ ಪಡುವಣ್ಣದದು ಸುಜನನಿಲಯಮಪಗತವಿಲಯಂ (ಅದಿಪು. ೧-೫೬); ಪಡುವಣ್ಣ ಸಂದ ರವಿ ಮೂಡಣದಿ ಎದ್ದ (ನಿಲಮು. ೫-೧೮). ಪಡುವಣ್ಣ = ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವನು; ಪಶ್ಚಿಮದವನು : ಅಣ್ಣತ್ತಿ ದ ದಿಗ್ವಾಚಕಂ ಪುಲ್ಲಿಂಗಮಪ್ಪಡೆಯೊಳ್ ಅಕಾರಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಂ . . . ಮೂಡಣಂ, ತೆಂಕಣಂ, ಬಡಗಣಂ, ಪಡುವಣ್ಣ (ಶಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ); ಮೂಡಲಾದಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ ಮೇಣ್ ಮೂಡಣಂ. ಏವಂ ತೆಂಕಣಂ, ಪಡುವಣ್ಣಂ . . . ಇತ್ಯುಣಂ (ಶಬ್ದಾ. ಸು. ೪೨೧ ಪ್ರಯೋ). ಪಡುವಣ್ಣ ಗಿರಿ = ಪಶ್ಚಿಮಬೆಟ್ಟ; ಪಶ್ಚಿಮಾದ್ರಿ : ಕರಣಿಯಪ್ಪವ ಬಿಟ್ಟು ಕ್ಷಮದಾಳ ಪಡುವಣ್ಣ ಗಿರಿಯತ್ತ ಸಾರಿದನಂದು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೨-೬೬). ಪಡುವಣ್ಣ ಗೊಂಟು, ಹಡುವಣ್ಣ ಗೋಟು = ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು ಪರುಣ್ಣ = ಪಡುವಣ್ಣ ಗೊಂಟಿ ನಾಕ್ಷಂ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೦೮); ಅಲ್ಲಿಂ ಪಡುವಲ್ ತೆಂಕಣ ಹಡುವಣ್ಣ ಗೋಟಿನ ಮೇರೆ ಬೆಡವಟ್ಟಿಯ ಹೊಲವೆರೆಯ . . . ಹೊರೆಯಣ ಕವಿಲೆಯ ಕಲ್ (ಕಳಾ. ೧೨-೬೬-೫೬; 1170). ಪಡುವಣ್ಣ ಬಡಗಣ ದೇಶ = ನಾಯವ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಪ್ರದೇಶ; "ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರ ದೇಶ" (ನಾಚರಾ. ೪). ಪಡುವಣ್ಣ = ಪಶ್ಚಿಮದೇಶದವನು; ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ; ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ : ನಮ್ಮ ಅಜ್ಞಾಯಗೋಡನೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿ ಎರಡೂ ಕಡೆಗೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪಡುವಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣುವ ಕೆಲವು ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾವು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಸಮಾಜೀ. ೧೫ ೬೬೦೪).

ಪಡುವಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ = ಪಶ್ಚಿಮದ ಸೀಮೆ : ಮನೆವಾಣಮಂ ಪಲಗೆ ಗಣ್ಣಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಬ್ಬಿನಯಂ ಪಡಗಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ಪರಮುಪಿ ಪಡು ವಣ್ಣಾ ಸೀಮೆ ತಣ್ಣಿಕ್ಕಿಗಾರ ಪಾಟಿ (ಎಕ. XXI, ೨೯-೧೨; ಸು. 8ನೆಯ ೨೫). ಪಡುವಲ್, ಪಡವಲು, ಪಡುವಲು, ಪಡೊಲು, ಹಡುವಲ್, ಹಡುವಲು = ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕು: "ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತ ಪ್ರತಿಚಯನೆ ಪಡುವಲ್ [ಪಾಶಾ. ಪಣ] (ಮಂಗಳ. ೧೬-೧೯); ಬಡಗಲ್ ಮೂಡಲ್ ತೆಂಕಲ್ ಪಡುವಲ್ ವಿಪ್ರಾದಿ ವರ್ಣ್ಯಾದೊಳ್ ಮುನ್ನಂ ನಡುವುದು ಕಂಠಮ ನೊಂದಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೬); ಪಡುವಲ್ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳ್ಳೆಗಳೊಡರಿಸು ವರುಣೋಪಯಾಂಕು ಮೂಡಲ್ ಕೈಕೊಂಡೆಡೆಯಣ ತಮಮೊಪ್ಪಿದು ದಿರುಳುದುಗಿದ ಕತ್ತಲೆಯ ಬಬಿಯ ಮಜಾಗಳಿನಪಲ್ (ಅನಂಪ. ೮-೬೨); ಪಡವಲು ಗಡಿಯ ಕಡೆಯ ತರಣೆ ನೋಡಿ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೬೫-೬); ಯಾಶಾಂಸ್ಯ ಅದಿಹೊಳಲವಾಡಿಯ ಸೀಮೆ ದೇವರಾಯನ ಪುರದ ಚಕ ಯನ ಕೆಜಿಯ ಏರಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಅಂಕವ್ವ ದೇವಿಯ ಪಾಲಪರಿಯಂತರ ಹಾಕಿದ ಸೀಮೆಗಲ್ಲಿಂದ ಪಡುವಲು ಸಲುಲುಡು (ಸ್ತು. ಅರಿ. ೧೯೪೬, ೧೮-೧೨; 1488); ನಾಗರಸರು ಪುರದಂ ಪಡುವಲು ತೊಣಿಯ ಕೂಡಿದ ಹಳ್ಳ ನೀರುವರಿ ಎ ಮೇರೆಯಾಗಿ ಮೇಗೆ ಕಲು ಕಟಿಗಣ್ಣಿ ಬಸವಗೋಡಿ ಬಡಗಲು ಮೊಸರಗುತ್ತಿ ಎ . . . ಕೊಟ್ಟಿ ಸಾಸನ (ಎಕ. XXI, ೨-೬೬; 1260); ಬಿದ್ದು ದಗಣತನೇನೆ ಪಡುವಲು ಹೊದ್ದಿದನು ರವಿ (ಕುಮ್ಭಾಭೀ. ೭-೪); ಬಪ್ಪಣನು ಪ್ರಭಾಚಂದ್ರರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೂರ್ಯನು ಪಡುವ ಲಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಅ ಇಬ್ಬರೂ ಅರಮನೆಯಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಬರುವುದನ್ನು ಹೇಳಿದನು (ಸಮ. ೨೦); ವಡ್ಡರಹಳ್ಳಿಯೊಳಗಾದ ಚತುಂಸೀಮದೊಳಗೆ × × × ರಿಡ ಪಡೂಲು ಹೊಯಸಣ್ಣೇಸ್ವರದೇವರ್ಗ್ಗಂ ಬ್ರಂಮೇಸ್ವರ ದೇವರ್ಗ್ಗಂ . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೪-೬; 1292); ಜಯದೇವಗಾವುಣ್ಣನೂರ ಮೂಡಲ್ ಬಿಟ್ಟಿ ಪುಣಿಸೆ ಹಡುವಲಾಲದ ಮರಂ ಮೇರೆ (ಸೌಗಂ. XI-11, ೧೨೮-೧೯; 1082); ಹಡುವಲದ್ವವಸುಗೆ ಮೇರೆ (ಎಕ. XIII, ೪೮-೬೪; 1112); ಅಲ್ಲಿಂದಂ ಹಡುವಲು ಸವಣನೆ ಕೆರೆಯ ತಾಯಿ ನಳ್ಳಂ ಮೇರೆ (ಎಕ. VII, 3ನೋ. ೫೭-೬೮; 1115); ಬುಕ್ಕಜನ ಕೆಜಿ ಯಿಂದ ಹಡುವಲು ಬೆಡ್ಡಲು ಮತ್ತರು ಮೂಟು ೩ (ಕಾ. IV, ೧೬-೬೬; ಸು. 1165). [<ಪಡು]

ಪಡುಂಕೆ 'ಪಡುಕೆ' ನೋ.

ಪಡುಕಿನಾರೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದ ದಂಡೆ, — ತೀರ : ಮೇಲುಬಾಳಿನ ಅನೆ ಹೊತ್ತು ತನ್ನಿರಿ, ಅಣ್ಣ, ಅಪಾಧದಲಿ ಕೊಳ್ಳಿದವ್ವದಂದ, ಪಡು ಕಿನಾರೆಯ ಮುಟ್ಟಿಲಗಳಿಂದ (ಸಮಂ. ೬೬-೬).

[ಪಡು + ಕಿನಾರೆ (< ಕಿನಾರೆ)]

ಪಡುಕು 'ಪಡಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಡುಕುಳಿ, ಹಡುಕುಳಿ (ನಾ). ಮಲಗುವುದೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರು ವುದು; ಸೋಮಾರಿಯಾದುದು : 'ಪಡುಕುಳಿಯೆತ್ತು' ಪರಾ. ಹಡುಕುಳಿ : "ಗಲಿತು = ಹಡುಕುಳಿಯಾದ" (ಸೀತಾ. ೯-೨೧).

[ಪಡು + ಕುಳ್ಳಿ]

ಪಡುಕುಳಿಯೆತ್ತು (ನಾ). ಮಲಗುವ ಸ್ವಭಾವದ ಎತ್ತು; ಸೋಮಾರಿಯಾದ ಗೂಳಿ: ಪಡುಕುಳಿಯೆತ್ತು ಕಂಟಮವ ಬಂಟಿನದೇ ನುಮನೇನನೆಂದೊಡಂ ಮಿಡುಕದ ತೊತ್ತು (ಸೂಕ್ತಿ. ಸು. ೧೮-೬೨).

[ಪಡುಕುಳಿ + ಎತ್ತು (< ಎತ್ತು)]

ಪಡುಕೆ, ಪಡಿಕೆ, ಪಡುಂಕೆ, ಹಡಕೆ, ಹಡಕು, ಹಡಕೆ, ಹಡಿಕೆ, ಹಡಿಕು, ಹಡಿಕು, ಹಡಿಕೆ, ಹಡುಕು, ಹಡುಕೆ (ನಾ).

೧. ಕೆಟ್ಟ ವಾಸನೆ; ದುರ್ಗಂಧ: ಮೊಡನಾರ್ಪ ಕೊಬ್ಬೆದಗುವಿನ ಪಡುಕೆಗಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೩೮). ದೆಸೆಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಪಡುಕೆಯೆನಿಡಿದಿದಿದು ತೀವಿದಂಡರ್ ನಾರಕರ ಮೆಯ್ಯ ಪೂತಿಗಂಧಂಗಳುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೪೩೪).
 ೨. ಅಮೇಧ್ಯ; ಮಲ: ಎಣತೊಳವು ಕೊಬ್ಬೆವ ಪಡುಕೆಗಳನಿಹು ದುರ್ಗಂಧಮನರ ಮೆಯ್ಯ ನಿರ್ಗಾರ್ತನುಪಮುಘಾತಿಯ ಪಟುಗಟಾದ ನಾತಮಂ ಪೂಲನವರದೇಂ ಕಿಸುಗುಳರೋ (ತಾಂಕಿಪು. ೩-೧೦೦); ಸಮಾಧಿಗುಪ್ತಯತಿಪತಿಗಳಧ್ಯಯನಂ ನಿರ್ಗನ್ನಪ್ಪಮಾದೊಡದಂ ಮಾಣಸ ಲೆಂದು ನಾಯ ಪಡುಕೆಯೊಕ್ಕಿದೊಡನರ್ಪನ್ನ ಪಾಪೋಪಹಯನುಪಮಾದು ಬಗ್ಗಿದೊಡೆ ನೀಂ ಬೆರ್ಚ ಬೇಗಮದನೆಯೆದು ಕಳೆದು (ಚಾಪುಂಪು. ೧೪).
 ೩. ಹೊಲಸು; ಕೊಳಕು; ಹೇಸಿಗೆ: ಒಡಲೆಲ್ಲ ಒಡೆದಾಗ ಕೀವು ರಕುತಗಳು ಬಿಡದೆ ಸುರಿವವು ದುರ್ಗಂಧ ಕಡುಬೇಗದಿಂ ಮನೆಯೆಲ್ಲವು ತುಂಬಲು ಪಡುಕೆಯ ನಾತಕೆ ಪೇಸಿ (ಜ್ಞಾನಪ. ೩೭-೨೪). ಪಡಿಕೆ: ೧. ಚಂಡಾಲರ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಬಿಲ್ವ, ತೋಲಪಂಜರದ ಪಡಿಕೆಯೊಳ್ ನಿಲ್ವ ದುರ್ವಾರದು:ಖೋತ್ಕರಮೆಲ್ಲಂ ನೋಡಲೆನ್ನಿಂದ್ರಿಯನಿಹದ ದೋಷಂ ದಲ್ (ಕಾಪಂ. ೭೫೨). ೨. ಪ್ರಾಣಮುಮೊಳ್ಳುಣಂಗಳುಮ ಪೂರ್ವಯ ಪೋದೊಡೆ ನಾಯ ಬಾಯ್ ತಾಂ ಮಾಣದೆ ಬಂದೊಡಲ್ ಪಡಿಪಾಪಂ, ಡುಕೆಯೆಂಬಂದೇಂ ತನು ಕಷ್ಟಮಾದುದೋ (ಜೀವಸಂ. ೧೩೦-೨೪); ತೋದೊಳೊಳಿದು ಬರುವ ಪಡಿಕೆಗೆ ಕೈಯ ಕಡುಲೋಭ ದಿಂದಿಕ್ಕಿ (ಜ್ಞಾನಪ. ೧೪-೬೪). ೩. ಒಡಲಪ್ಪೊಡಕುಟಿ ನಿಲ್ಲದು ಪಡಿಕೆ ಕರಂ ಜಂತಿನಾಗರಂ ಪರ್ವೇಲಿಪಡೆ ಕ್ರಿಯೆಯ ರಾತಿ ಮೂತ್ರದ ಮಡಕೆ ಯದಂ ನಂಬಿ ಚಪಳೇಕೆಯೊ ಕಿಡುವರ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೭-೧೩೯). ೪. ಕಳಪೆಯಾದ ವಸ್ತು; ತುಚ್ಛವಾದ ಪದಾರ್ಥ; ಕಸ: ಪಡುಮಾವೆಂದೆಂದಡಿಯ ಪಡಿಕೆ[ಪಾಪಂ. ಪಡುಕೆ (ಕಿ)]ಗಳಂ ತಂ(ತಿಂ)ದು ತಿಂದು ಜನ್ನದೊಳಾಡಂ ಕಡಿದಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತೆ ಸಗ್ಗಂಬಡೆಯಲ್ಪಾಟಿಸುವ ಪಾರ್ವರೇಂ ಗಾವಿಲರೋ (ಚಾಪುಂಪು. ೨೪೦). ಪಡುಂಕೆ: ೧. ಎಜಗವು ಮತ್ತಿಕಂ ಕುಸುಮಧೂಪಜವಾದಿ ಸುಗಂಧವಸ್ತುವಿಂಗಜಗುವನೋಲ ಮೇಧ್ಯದ ಸುಗಂಧದ ಕೆಟ್ಟ ಪಡುಂಕೆಯತ್ತಲ್ (ಜೀವಸಂ. ಪರಿ. ೨೩೮). ಹಡಕಿ: ೧. ಹಡಕಿಯ ಕೊಳಕಿನ ತೊಗಲ ಹೊದಿಕೆಯ ಹೊಣೆ ಯೊಳಗೆ ಅಜಸಿ ಕಂದಿಹೆನೆಂಬ ಕುಜುಕರ ನೋಡಾ (ಮೋಳಮಾ. ೩೩-೧೩೯). ೨. ತುಚ್ಛವಾದುದು: ಒಡೆಯ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತದೊಳು ಭಿಕ್ಷವನ್ನೆ ನಡೆಯಯ್ಯ ಮುಂದಕ್ಕಿಂಬುವ ಹಡಕಿ ಮನವೆ (ಮೃಲಾರ. ೧೯೭-೪). ಹಡಕು: ೨. ಹಡಕಿಗೆ[ಪಾಪಂ. ದಿಕ್ಕಿಗೆ] ಮೆಚ್ಚಿದ ಸೋಣಗ ಅಮೃತದ ಸವಿಯ ಬಲ್ಲದೆ (ಬಸವ. ೩೧೩). ಹಡಕೆ: ೧. ಸತ್ತ ಹೆಣನ ಮುಟ್ಟಿ ಮನೆಗಳೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ಮತ್ತದರ ಹಡಕೆಯನ್ನು ನಿಕ್ಕದಿ ಕೂಡಿದ ಹೇಸದೆ ಕೂಳ ತಿಂಬುದು ಎತ್ತಲಿರ್ಪದು ಹೊಲಗೇರಿ (ಭಕ್ತಿಬ. ೮೭). ಹಡಿಕೆ: ೧. ಜವ್ವಾದಿಯಾದ ಸುಗಂಧವಸ್ತುಗಳಂ ನೋಡದೆ ಯನಕ್ಕಿರಗದೆ ಅಮೇಧ್ಯದ ದುರ್ಗಂಧ ಕೆಟ್ಟ ಹಡಿಕೆಯತ್ತಲೆಗುಪವಾ ತೆರದಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೦-೧೯೯). ಹಡಿಕಿ: ೧. "ಪೂತಿ = ಹಡಿಕಿ" (ತಾಂಕಿಪು. ೨೪೩). ಹಡಿಕು: ೧. "ಹಡಿಕುನಾರು" ಪರಾ. ಹಡಿಕೆ: ೧. ಅಮೇಧ್ಯದ ಹಡಿಕೆ [ಪಾಪಂ. ಮಡಕೆ] ಮೂತ್ರದ ಕೂಡಿಕೆ ಎಲುವಿನ ಹಡಿಕೆ ಕೀವಿನ ಹಡಿಕೆ (ಮಾಣದೇ. ಬ. ೪೬-೧೦೮); ಹಸಿದೊಡಲು ತಪ್ಪದೆ ತಲೆ ಕೀಣವಲ್ಲಂ ಹಡಿಕೆಯೆಸೆವ ಬಾಯುಟ್ಟ ತಟ್ಟುಂ (ವಾಘವ. ೧೩-೪೬); ಅವನ ಬಾಯಿಂದ ಉಗುತ್ತಿದ್ದ ಸಾರಾಯಿಯ ವಾಸನೆ ಬೆರೆತ ಉಸಿರಗಟ್ಟು ಹಡಿಕೆಯನ್ನೂ ತುಟಿ ಪಿಟಕ್ಕಿನ್ನದೆ ಸಹಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದನು (ನುಲಿಪು. ೨೦೭). ೨. ಪಡುವಿನ ಹಡಿ[ಪಾಪಂ. ಪಡು] ಕೆಯ ನಾತಕ್ಕಲಸದೆ ಪರದೆಯ ಲಾಗಲೊಯ್ಯನೆ ನಡೆದಂಗಳಮಸುಮಾಸ್ತದ

ಮಕ್ಕುಂ (ಸಮಪ. ೯-೩೪); ಹಂದಿ ಭಕ್ತನಾದರೆ ಹಡಿಕೆಯ ತಿಂಬುದ ಮಾಣ್ಣದೆ (ಬಸವ. ೩೨-೮೬); ಹಡಿಕೆಯ ತಾಣಮೆಯ್ ಕೊಬ್ಬೆನೆತ್ತರ ಕೀವಿನ ಭಾಜನಂ . . . ತನುವೆನ್ನದಿದೆಂದು ವಿಮೋಚಿತಂ ಜಡಂ (ಚಾಪುಂ. ೫-೩೦); ಬಲುಮೆಯಾಗಿಯೆ ಭ್ರಮೆಯೊಳೊಂದಿದ ಹೊಲೆ ಮನಕೆ ಹೋಲಿಕೆಯ ಪೇಳುವೆ ಕೊಳತು ನಾಟುವ ಹಡಿಕೆಗಳಸುವ ಹಳೆಯ ನಾಯಂತೆ (ಅಮೃತ. ೨-೮೨); ಹಂದಿ ಹಡಿಕೆಯ ನೆನೆಸಿ ಪಾಳಗೇರಿಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಪ್ರಪಂಚನತ್ತ ಓಡಾಡುತಿರ್ಪವಯ್ಯ ಎನ್ನ ದುರ್ಗಾಣಂಗಳು (ಅಮಂಡೇ. ೯೭-೧೭). ೩. ಮನುಷ್ಯರಾ ಶುಂಭತ್ವದಿಂ ಹಡಿಕೆಯಾದಂಗಳಮಂ ನಾಡೆ ಸಿಂಗರಿಸುತಿರ್ಪರಕಟಿ (ವೀರಶೈ. ೪-೨೧-೫೬). ೩. ಹೊಲಸು ವ್ಯಕ್ತಿ; ಕೊಳಕು; ಶ್ವಪಚ: ಧಾತುಗಾಣಸಿ ಕೊಳದ ಮುಜಡು ಗಳೊಳು ನೋಡಲ್ಪ ಹಳಗೊಜಡುಗಳಾತುರದ ಬಾಯ್ ದಿತೆಯರು ಹಡಿಕೆ ಯರು ಮೂರ್ತಿಗಳೆ (ಜೀವಪು. ೬-೧೭). ಹಡುಕು: ೨. ಕೋಳಿಯ ತಂದು ಹಂಜರವ ಕೂಡಿ ಅಮೃತಾನ್ನವನಿಕ್ಕಿ ಸಲಹದೆ ಅದು ತಾನೆ ಮತ್ತೆ ತಿಂಬ ಹಡುಕಿಗೆ ಚಿತ್ತವನಿಕ್ಕುವದ ಮಾಣ್ಣದೆ (ಬಸವ. ೩೨-೮೬). ೩. 'ಹಡುಕುನಾತ' ಪರಾ. ಹಡುಕೆ: ೨. ಹ[ಪಾಪಂ. ಪ] ಡುಕೆಯೆಲಬೊಳ್ಳೋಹಳೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಭೋರಿದು ಸಕಳವಿಪ್ರಜಂಗಳ್ ಬಿಡದೊಡುವರೆಂತೋ ಶುಚಿಗಡೆಯಯ್ಯಾ ವೇದಮಪ್ಪಡಂತೋದುವರೇ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೩ ಅಡವಿಯೊಳಾಡು ಮೇವೆ ಹಿಡಿದೊಳ್ಳಿದಪ್ಪು ನೆಲ್ಲಮಂ ತಿನ್ನದೆ ತಾಂ ಬಡಮುಟಾಯೊಂದಂ ತಂದೆ ಹಡುಕಿಗೆ ನಾಯಿ ಬಪ್ಪ ತೊಡಿ ದೇವಕೆ ಬರ್ಪಳು (ಪ್ರಾಪಾ. ೧೦೬-೧೨).

[ದೇ. ೧೧ ಕುಳು. ಪಡಿಕೆ, ಪಟಿಕೆ]

ಪಡುಕೆನಾಟು, ಪಡಿಕೆನಾಟು, ಹಡಿಕುನಾರು, ಹಡಿಕೆನಾಟು(ಕ್ರಿ).

ದುರ್ಗಂಧವನ್ನು ಬೀರು; ದುರ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೊರಸೂಸು: ಎಲ್ಲಿನೊಳ್ ಮಾಡಿಹ ಪಸಿಯ ತೊಪರೊಳ್ ಪೂದಯಿಸಿದ ಪಡುಕೆನಾರ್ಪ ಗುಡಿಸಿಲೊಳೊಸಿದೊಡೆ (ಜೀವಸಂ. ೫೬-೩೬); ಯೋನಿಗಳೋವತ್ತಂ ಗಳಾಗಿರ್ಗಮಾನಗಮತ್ಕಂಠಜುಗುಪ್ಪೆಯಂ ಪಡುಕೆನಾಟುತ್ತುಂ ಕ್ರಿಮಿ ಶ್ರೇಣಿಯಂ (ತಾಂಕಿಪು. ೯-೭೫); ಉಂಬರಕುಷ್ಠಂ ಮೂದಿದೊಡೆ . . . ಬಾತು ಕೀತೊಡಲೆಲ್ಲಂ [ಪಿಂಬ]ರಿದು ಪಡುಕೆನಾಟುತ್ತುಂ ಬೇಗಂ ಪುಟಾದು ಕೊಬ್ಬೆದು ನಮೆಯುತ್ತಿರ್ಪಳ್ (ಬಂಪಂ. ೧೩-೩೪). ಪಡಿಕೆನಾಟು: ಪುಣ್ಯಳ ಬಾಯಿಂ ಪಡಿಕೆನಾರ್ಪ ರಸಿಗಳೊಸಗುರ್ಗಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೩೪). ಹಡಿಕುನಾರು: ಕುರೂಪಿಯ ಮೂರ್ತಿನ ಹಡಿಕುನಾರುವನ ಕೀಳು ಜಾತಿಯವನ ರೋಗದವನ ಇಂತಿರ್ಪನ ಹೆಂಡರು . . . ಆಯಾ ಯತ್ನದಿಂ ಸಾಧ್ಯರಹರು (ತಾಮಾ. ೨೫೩). ಹಡಿಕೆನಾಟು: ಹರನ ದೇಗುಲದೊಳ ಗೆನಿತು ದಿನವಿರುತಲಿರ್ಪದೊ ಹಡಿಕೆನಾಟುತ ನರಂಗಾರಿಗೆ ಸಾರ್ವ ಮುಟ್ಟಲು ಬಾರದೆಂದೆನುತ(ಬಸವ. ೩೨-೫೪); ಅಡಗುನೆತ್ತರ ಹೊಯ್ದಿಂ ಮಿಡುಕುವಾತ್ಸ ಸನಹದಿಂ ಹಡಿಕೆನಾಟುವ ಮಿಡುಕಿದಾ (ಅಮೃತ. ೪೩); ಪಿಡಿದ ಶೂಲದಿ ಪೇ ಹಡಿಕೆನಾಟುವ ತಲೆ ಸುಡುಗಾಡಿನೊಳಗಿಹ ಬೂದಿ ಬಿಡದೆ ಅಂಗದಿ ಧರಿಸಿದ ಶಿವಯೆನ್ನಯ ಒಡೆಯನೆಂಬುದು ನಿರ್ಗೇಕೋ (ಅಬ್ಬಲಾ. ೪-೨೩). [ಪಡುಕೆ + ನಾಟು]

ಪಡುಕೋಣೆ (ನಾ). ಮಲಗುವ ಕೋಣೆ: ಪಡುಕೋಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಮಂಜರಿಗೆ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಚಾರ ತಿಳಿಯಿತು (ಪದ್ಮಸ. ೧೬೫).

[ಪಡು + ಕೋಣೆ (< ಕೋಣ)]

ಪಡುಗ 'ಪಡಿಗೆ' ನೋ.

ಪಡುಗಡಲ್, ಪಡುಗಡಲು (ನಾ). ಪಟ್ಟಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಸಮುದ್ರ: ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ದಿಕ್ಕಿನ ಸಾಗರ: ಇಟಾದಂ ಕಂದದ ಪಡುಗಡಲೊಳೊಪ್ಪು ಪಂಜುಜಮಿತ್ತಂ (ಉಪ್ಪು ಬ. ೫-೧೨); ಗಗನದ ಬರ್ಪ

ನಾರದನ ಜಾಣತ ಸೂರ್ಯಭಗವಾನ್ ತನಗೊಬ್ಬರೊಡನೆ ಜಗದನ ಗಂಟಿಕ್ಕದೆ ದಿಡನಂದಂಜಿ ಹುಗಲೊಡರ್ಪದ ಪಡುಗಡಲು (ನೋಪತ. ೧೧-೧೬); ಇಂತೀ ಯಾದವರ್ ಪಡುಗಡಲು ಮಡುವಿನದೆಯೊಳದಿದ ಕಡಲೊಡೆಯನ ದೀದಿನ ಪದಿನೆಯಲಂತೆ ಕಡುಬೆಡಂಗುವಡೆದ ದ್ವಾರಾವತೀ ಪುರವಂ ಪರಿಸಾಲಿಸುತ್ತ ಮಿದುರ್ (ಚಿವಿ. ೧-೮೯). **ಪಡುಗಡಲು :** ದಿನನಾಯಕನಾಕ್ಷಣ ಪಡುಗಡಲೆಡೆಯ ಸಾರಿದನು (ಕಂಪಿ. ೧೦-೮); ಪಡುಗಡಲಿನ ತೆರೆ ಮುಡ್ಡಾಡುವ ಕರೆ, ಹೊಳೆಹಾಲಿಕೆಯುನ ಭಟ್ಟಿದೆ (ಚಿವಿ. ೧೧-೮). [ಪಡು + ಕಡಲ್]

ಪಡುಗಡಲು 'ಪಡುಗಡಲ್' ನೋ.

ಪಡುಗಡೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಸೆ; ಪಡುವಣ ಭಾಗ; ರವಿಕೀರ್ತಿಸ್ತು ಪಂ ಪಡುಗಡೆ ಗತತೀಜಂಬಡೆದ ಪಗಲ ಬಲ್ಲಹನಂದಮೊಳರ್ಪಂ (ಜಯಕಾ. ೬-೩೫); ಪಡುಗಡೆಯ ಕೋಟೆಯಂ ಕೊಂಡರವರೆಂದು ಸುರರುಲಿಯೆ ಖತಿಯಂದಲಾಖಂಡಲಂ ಬಿಟ್ಟ ಸೂಟಿಯೊಳ್ಳಿದಿವಂ ನೆರೆದ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಗಡದಿಂದೆ (ಚಿವಿ. ೨೪-೨೯); ಪಡುಗಡೆಗೆಯ್ದ ಮೊದಿ ಕೊಡಗಂ ಗುಡುಗಾಡಿಸಿ . . . ಬಲ್ಲದನೀ ಪಂ ಚಲ್ಲವಾದಿದಂ (ಚಿವಿ. ೨-೬೮).

[ಪಡು + ಕಡೆ]

ಪಡುಗಡೆವಡೆ? (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಡಗೆ(?): ಧೈರ್ಯವೆಂದೆನಿಸಿ ಚಮ್ಮಟೆಗಿನಿದಿವು ಹರುಷದಿಂ ಪಡ್ವೆಯ ಪುರಂಗೆ ಮವನದರಿ ದಿತ್ತರದ ಪಡುಗಡೆವಡೆ ದೂವ್ಯಾಳಿ ಪೇರೆಯದ ಪರಿಯ ಕಾನಿಸಿ ನಭೋಮಂಡಲವನ್ನೆದಿದನು ಚೀರಮನುಹೀಪಾಲನು(ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೯-೧೮).

[?]

ಪಡುಗಲ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ನೊಟವ್ವನಾದಿಯೊಳಯ್ಯಪವೇವ[ನ] ಮಗನಣ್ಣಿಗನ್ . . . ಪಡುಗಲ್ಲ ಕಾದುತಿರೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೫೬-೮; ೨೨೨); ನೊಟವ್ವನಾದಿಯೊಳ್ಳದೇವನ ಮಗನಪ್ಪಣ್ಣಿಗನ್ ಪರಿಬನ್ವ ಪಡುಗಲ್ಲ ಮುತ್ತಿದೊಡೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೫೮-೯; ೨೨೨).

[ಪಡು + ಕಲ್]

ಪಡುಗಾಳಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಿಂದೆ ಬೀಸುವ ಗಾಳಿ; ಪಡುವಣ ಗಾಳಿ: ಪಡುಗಾಳಿ ಹಾಡಿತು ಗಿಡಬಳ್ಳಿ ಅದಿತು ಹೊಲ-ಹುಲ್ಲು ನೋಡಿತು ರೀಲೆಯೊಳೆ (ಸಪೀಗೀ. ೨೧-೨೮೨). [ಪಡು + ಗಾಳಿ]

ಪಡುಗು (ನಾ). ತೋಪು: ಕುಪ್ಪರಸನುಮಿಟ್ಟ ಸತ್ತಿಯೂರ ಮಹಾ ದೇವಗ್ನಿ ಬನದ ಭಳಾರಿಯ ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯಲುಂ ಎರಡು ಮಣ್ಣುಗವೆದ ಗಟ್ಟಿಯು ಮೂವಿನ ಪಡುಗಿನ ಬಡಗಣ ದೆಸೆಯಲು ಪನ್ನಿ ಮೃತ್ವರ್ಜದ್ವಲೆಯು . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿರ್ (ಸೌಖ್ಯ. IX-i, ೯೯-೨೧; 1044).

[?]

ಪಡುಗಿಂಪು (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವಾಗ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ; ಸಂಜೆಗಿಂಪು: ಪಜ್ಜಳನೆ ಪಡುಗಿಂಪು ಪಕ್ಕಿ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರೆ ಜಜ್ಜರಿಯೆ ಜಕ್ಕವಕ್ಕಿಯೆ ಜೋಡು . . . ಪಕ್ಕಿಮಾಂಜುಧಿಯ ನಡುಮಡುವ ಹೊಕ್ಕನಾ ಪಗಲೊಡೆಯನು(ಸಮ್ಯಕ್. ೧-೬೬); ಪಡುಗಿಂಪು ಚಂದ್ರಗಾಯಿ ಸೀರೆ ಕೆಂಬಲ್ಲ ಗಡಣ ಕೆಂದಾರೆ ಗಳಾಗಿ ಮಡದಿಯೊರ್ವಳು ಬಾಗಿಲಲಿ ಸಂಜೆವೆಣ್ಣಿನ ಕಡುಚಲುಖೆಯ ದೀಪಾದಳು (ಕಂಪಿ. ೬-೧೦೦); ರವಿ ಮುಳುಗಿ, ಮೂಡಣ ದೆಸೆಗೆ ಪಡುಗಿಂಪು ಪಸರಿಸುತ್ತಿರೆ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೨೩-೨೦೬). [ಪಡು + ಕಿಂಪು]

ಪಡುಗೇರಿ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕೇರಿ, -ಬೀದಿ: ಇಪ್ಪತ್ತು ಮತ್ತಕ್ಕೈಯ್ಯ[೦] ಸಮ್ರಾಜಾಧಾಪರಿಹಾರಮಾಗಿ ದಯೆಯೊ ಪಡೆದು . . . ಪಡುಗೇರಿಯ ಮನೆಯುಮಂ ಧರ್ಮದೊಳೆ ಯೋಜಿ ಸುವಂ (ಸೌಖ್ಯ. XI-i, ೬೬-೬೫; ಸು. 1040); ಆ ನುಗುನ್ನ ದೊಳ್ಳಡು

ಗೇರಿಯ ವಿಪ್ರಸಮೂಹ $\times \times \times$ [ನೋ] ದಿಗ್ವಿಜಯಚರಿತ್ರ ರಸಂಗಸಮಾನ ಗಾತ್ರ ರೂಪ್ಪಿ ಸುತ $\times \times \times$ (ಕಾ. V, ೧೧-೧೪; 1078). [ಪಡು + ಕೇರಿ] **ಪಡುಗೊಲೆ (ನಾ).** ಕ್ರೂರವಾದ ಕೊಲೆ; ಕಡುಗೊಲೆ: ಪಡುಗೊಲೆ ಯನೇನೆಂಬೀ ನೆರವಿ ನೋಡುತಿರೆ ಕೊಡಲಿಯಂದೀಯಾಂದಿ ತಲೆಯನರಿದಂ ದೇವ (ಇಚ್ಚಿ. ದೇ. ೧೦೪-೨೫); ಪ[ಸಾಕಾಂ. ಕ]ಡುಗೊಲೆಯ ಕಾಲನು ಸಿಲಂ ನುಡಿಸರ್ ತೆಂಗಾಳಿಯೆಂದು ಪಾಪಿಗಳೆಕಟಾಪದಿಗಳ್ ಬೆಂಬತ್ತಿ ಪೀ ಮುಡಿಗನೊಳುಂ ಕೆಳದಿ ಲೇಸನಪಟದರುಂಟಿ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೬-೧೦೮).

[ಪಡು + ಕೊಲೆ]

ಪಡುಚೆ (ನಾ). ಚಿಕ್ಕವನು; ಹುಡುಗ; ಬಾಲಕ: ಕೋಪದಿನ್ನೇತಳೆ ಮಗನೆ ನಿನ್ನೊಳು ಕಾದಲಾಪರೆ ಸುರುಸರೋರಗರು ಈ ಪಡುಚೆನ ಕೆಯ್ಯ ಕಾರ್ಯವೇನೆಂಬದ ನೀ ಪರಿಕಿಸಿ ಕೇಳ್ದುಟಿಯ (ಪೋಪತ. ೧೨-೧೨).

[← ತೆಲು. ಪಡುಚು]

ಪಡುತರ್ (ಕ್ರಿ). (ಸೂರ್ಯನು) ಮುಳುಗು; ಅಸ್ತವಾಗು: ತಡದಿರಬಾರದು ನೇಸಜ್ಜಾ ಪಡುತಂದದು ಪೊಟ್ಟು ಪೋಯ್ತು ಪೋದನಂ (ಕಾದಂಪು. ೮೬೯). [ಪಡು + ತರ್]

ಪಡುದಳೆ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಹಗ್ಗ, -ಸಂಕೋಲೆ: ಮೌನ ವೆಂದೆನಿಸುವ ಘುಸ್ತ ಯಿದೆ ಸಹಿತಾಗಿ ಜ್ಞಾನ ಪಡುದಳೆಯ ದಿಗುಣ್ಣಾ (ಚಿವಿ. ೫೪-೮). [\leftarrow ಪಡ್ವಿ + ತಳೆ]

ಪಡುದೆಸೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು; ಪಡುವಲು: ಅನಿಪಟೊಳಳೆಯೆ ಪಗಲ್ ಪಡುದೆಸೆಯೊಳ್ ಮಿನುಗುವ ಕೆಂಪು ಮುಗಿವ ನೂಟಿಸಳ್ಳೊ . . . ಕರಂ ಕಡ್ವೊಳಿಸಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೧೧-೫೮); ವರುಣನಮನೆಯ ನವಪದ್ಮರಾಗರತ್ನ ಮಯದೀಪ್ರಕಳಹಮೆಂಬಂತಿರೆ ಪಡುದೆಸೆಯೊಳ್ಳಿದ ನೇಶ್ವರಬಿಂಬಂ ತೋರಿದತ್ತು ಸಂಧ್ಯಾರುಣಿತಂ (ಮರಾಠ. ೮-೫೦); ಪಡುದೆಸೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದ್ವೀಪವಿತ್ತು (ಮಣಸ. ೯೭).

ಪಡುದೆಸೆಗೊಡೆಯ = ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಅಧಿಪತಿ; ಅಪ್ಪದಿಕ್ಕಾ ಲಕ್ಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ವರುಣ: "ನೇಣ್ಣಯ್ಯ ಮುನ್ನೀರೆಪ್ಪೆಯ ಕರ ಮೆಸೆವ ನೆಗಟ್ಟೀರೆ ಪಡು[ಸಾಕಾಂ. ಪಡುವ]ದೆಸೆಗೊಡೆಯನೆನೆ ವರುಣ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೪). [ಪಡು + ದೆಸೆ]

ಪಡುನೇಸರ್ 'ಪಡುನೇಸರ್' ನೋ.

ಪಡುನೇಸಜ್ಜಾ, ಪಡುನೇಸರ್ (ನಾ). ೧. ಮುಳುಗುವ ಸೂರ್ಯ; ಅಸ್ತನಾಗುವ ಸೂರ್ಯ: "ಸಿಂಟೊಟ್ಟೆಂದು ಪಡುನೇಸಜ್ಜಾ" (ಕಶಸಾ. ೫೭-೨೫೬); ಅರುಣಾಂಶುಗಳಂ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕೊಟೆಮುಸೆರ್ ಪೂರ್ವಪಲ್ಲವಚೆಯದಿಂ ನೆರವಿ ಪಡುನೇಸಜ್ಜೆ ಸೆದುದು ಶರಣಧಿಪಾಥಂಗೆ ಬಿದಿದ ಮೂಣಿಕೊಡೆಪೋರ್ (ಇಗದಿ. ೪-೧೧೧); ಪಡುಗಟ್ಟಿ ಸುರಿವ ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳ್ ತೇಂಕಾಡುತಿಪ್ಪ ರಥದೊಳ್ ಗಾಯಂಬಡೆದನಸುಂ ಬಬಲು ತಿರ್ಪಂ ಪಡುನೇಸಜಿ ತೆಜದೆ ರಾಜಹಂಸನೇಂದ್ರಂ (ದಶಕು. ೨-೬೬). ೨. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವಾಗುವ ಸಮಯ; ಸಂಜೆ: ಉರಿವರಿವ ದಿಸಿಲ್ ಸುಡೆ ಸೀಕರಿಪೋದುವಿವನಿ ತುಂಬಿಯುಂ ಕೋಗಿಲೆಯುಂ ಮರಗಳೆಲೆಪಜಿ ಗಳೊಳ್ ಮೆಯ್ದರೆದುವು ಪಡುನೇಸಜ್ಜಿನಂ ಬೇಸಗೆಯೊಳ್ (ಪರಾಸಾ. ೬-೮೯); ಒಣ್ಣಿದುಗುವ ಬಾಪ್ಪ ವಾರಿಯನಿಂಕೆಗಳ್ ಸಾಂದಂ ಮುಗುಟೆ ವಿರಹಾನಳನಂ ನೆಜಿ ಬಜವಾಗಿರೆ ಪಡುನೇಸಜ್ಜೊರ್ಪವಗಲ್ಲ ಚಕ್ರ ವಾಕದ್ವಂದ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೮-೬). **ಪಡುನೇಸರ್: ೧.** ಪಡುನೇಸರೆನಿವ ಆ ಪಡುವಟ್ಟಿ ಪಂಚನಲಿ ಕಾಣ್ವೊ ಶೋಭಿಸಿ ಕುಳುಬಿಟ್ಟೆ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೮೦೬-೧೬೪). [ಪಡು + ನೇಸಜ್ಜಾ]

ಪಡುಪಾಟಲು 'ಪಡುಪಾಟಲು' ನೋ.

ಪಡುಪಾಟು 'ಪಡುಪಾಡು' ನೋ.

ಪಡುಪಾಟು 'ಪಡುಪಾಟಲು' ನೋ.

ಪಡುಪಾಡು 'ಪಡುಪಾಡು' ನೋ.

ಪಡುಬೀಳು, ಪಡಬೀಳು, ಹಡುಬೀಳು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡದೆ ಪಾಳುಬೀಳು ; ಸಾಗುವಳಿಯಿಲ್ಲದೆ ಇರು ; ಬೀಳಾಗು : ಇಷ್ಟೊಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಭೂಮಿಗಳು ಪಡುಬೀಳಬೇಕೆ ! (ಚಗು. ೮೨) ; ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಮಳೆಯಿಂದ ಆವರಿಗೆ ಬೆಳೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆವರ ಭೂಮಿಗಳೆಲ್ಲ ಪಡುಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು (ಮಣ್ಣು. ೯೯). ಪಡಬೀಳು : ಒಳಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಹು ಜನರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಪಡಬೀಳ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅಡನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿರುವ ಕಾರಣ ಬೇಡುವವರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಹುಕಡಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ (ಕಳಾಗ. ೩೯೫) ; ಮೇಲ್ಮೆ ಬಾರಕರ ಮತ್ತು ಗುಮಾಸ್ತರ ಅಸಹೃದಯದಿಂದ ಬಹಳ ಭೂಮಿ ಪಡಬಿದ್ದಿತು (ಪ್ರೀಮಾಶ್ರ. ೧೧೧) ; ಅಹಿಲಿನ ನಿರ್ಣಯ ಹೊರಬೀಳುವವರೆಗೆ ಕೊಡಬಿಡುವ ಕಬಜೆ ತೆರವಿನ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಡಬಿದ್ದಿತು (ಮಣಿ. ೧೦). ಹಡುಬೀಳು : ಸಾಗುಮಾಡದೆ ಹಡಬಿದ್ದ ಭೂಮಿ ಅದು (ದೇವತೆ. ೫೯). 'ಹಡುಬೀಳಿಸು' ಪರಾ. [ಪಡು + ಬೀಳು (< ಬೀಳು^೧)]

ಪಡುಭೂಮಿ, ಪಡಭೂಮಿ, ಹಡುಭೂಮಿ (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯ ವಿಲ್ಲದೆ ಪಾಳುಬಿದ್ದ ಭೂಮಿ ; ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡದೆ ನೆಲ ; ಬೀಳು : ಸರಕಾರದ ಪಡುಭೂಮಿಯನ್ನು ನಾಲ್ಕೈದು ಎಕರೆಗಳ ತುಂಡುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೃಷಿಮಾಡಲು ಬಯಸುವ, ಹೊಸಬರಿಗೆ ಹಂಚುವ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಿದರು (ಗೊಂಡಾರ. ೨೦೮). ಪಡಭೂಮಿ : ಇಷ್ಟತ್ತಯ್ಯ ದಿಫಿ ಪಡಭೂಮಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಎರಡು ಎರಡೂವರೆ ಸಾವಿರದಲ್ಲಿ ಬಗೆ ಹರಿಯುತ್ತದೆ (ಪ್ರೀಮಾಶ್ರ. ೯೩). ಹಡುಭೂಮಿ : ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳಾದರೆ ಸರಕಾರದಿಂದ ಹಡುಭೂಮಿಯನ್ನು ದರಖಾಸ್ತು ಪಡೆದು ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವ ತಮ್ಮ ಗುರಿ . . . ಬಗ್ಗೆ ವಿನಯವಾಗಿ ಬೇಳುತ್ತಲೇ ಇದ್ದರು (ದೇವತೆ. ೧೨೨) [ಪಡು + ಭೂಮಿ]

ಪಡುಮಲೆ (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟ ; ಪಶ್ಚಿಮಾದ್ರಿ ; ಪಡುನೆಟ್ಟು : ಪೂಳು ತನ್ನ ಸಾದಾಗ್ರಮಂ ಪಡುಮಲೆಯ ನೆತ್ತಿಯೊಳೆ ಮಡಗಿ ದಿನಮಣಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪ್ರೀಮಾಶ್ರ. ೮೨೩-೩೧೩).

[ಪಡು + ಮಲೆ]

ಪಡುಮಾವು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಾವು (?) : ಪಡು ಮಾವೆಂದೆಂದಡನೆಯ ಪಡುಕೆ(ಕ್ರಿ)ಗಳಂ ತಂ(ತಿಂ)ದು ತಿಂದು ಜನ್ನ ದೊಳಾದಂ ಕಡಿದಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತೆ ಸಗ್ಗಂಬಡೆಯಲ್ಲಾಟವನ ಪಾರ್ವರೇಂ ಗಾವಿಲರೋ (ಪಾಪಂ. ೨೪೦). [ಪಡು + ಮಾವು]

ಪಡುಮಿಗೆ (ನಾ). (ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ) ಬೀಳುವ ಪ್ರಾಣಿ. 'ಪಡುಮಿಗಂಗುಡು' ಪರಾ. [ಪಡು + ಮಿಗ]

ಪಡುಮಿಗಂಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಾಣಿಯು ತಾನಾಗಿ ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳು : ಒಂದೊಂದೆಯ ಮುಳ್ಳಿಡುಗಳೊಳೆ ತೊಡರ್ವ ಸುಯ್ಯವಿರ್ ಪಟಾಗುಮೆಂದು ಮಿಡುಕಲೊಲ್ಲದಲಿಯೆ ನಿಂದು ಬಿಲ್ಲರ್ಗೆ ತಮ್ಮಿ ತಾನು ಪಡುಮಿಗಂಗುಡುವ ಚಮರೀಮ್ನುಗಳಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೫-೩೫ ಮ). [ಪಡುಮಿಗ + ಕುಡು (< ಕೊಡು)]

ಪಡುವಣ್ 'ಪಡು' ಪರಾ.

ಪಡುವಣ 'ಪಡು' ಪರಾ.

ಪಡುವಣಿಗೆ (ನಾ). ಸಮಾನವಾದುದು ; ಸದೃಶವಾದುದು ; ಸಾಟಿಯಾದುದು (?) : ಮೊಡನಾಪ್ ಕೊಟಿ ದಗುರ್ವಿನ ಪಡುಕೆಗಳೆನೇಳವನನು ಪೂತಂಗಳೆದೊಂದೊಡಲೊಡನಿರ್ವಾ ನಾತದ ಪಡುವಣಿಗೆ ಬಾರವಂತು ಕಿಸುಗುಳೊಳರೇ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೩೮).

"ಅವಾಸಸ್ಥಾನ ; ನೆಲೆ (?) "(ವರ್ಧಮಾ. ೫೩೮). [< ಪಡಿ ೧ + ಪಣಿಗೆ] ಪಡುವಣೆ (ನಾ). ಮಲಗುವ ಮನೆ : ಪಡುವಣೆಯೊಳರ್ಪವರ್ ಮಲಗಿರ್ಪರೆಂದೆನಿ ಸಡಗರದಿ ಬರೆ ದಿದಿ ನಂ ಕಣ್ಣ ತೆರೆದಂ (ಕಾಲಜರ. ೬೮-೧೧೯). [ಪಡು + ಮನೆ]

ಪಡುವಯ್ 'ಪಡುವಾಯ್' ನೋ.

ಪಡುವಲ 'ಪಡಲ್' ನೋ.

ಪಡುವಳಿಸು, ಪಡವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). (?) : ಪಡುವಳಿಸಿ ಕನ್ನಡಿಂ ಪಾವನ್ನ ಕರ್ವಮೊಳದಿ ತಕರ ಕಕ್ಕಡಗೆ ಬದಿ ವನಜೋರಕದ ಕಡುಸಬಳನೊನೆ ಯೊಳಗೆ ಇಡಿಯೆಂಬ ನೋಹವಾಂಗಿಯುಂಗಿದಿರಾಂತು (ಪ್ರಭು. ೪-೧೧೩). ಪಡವಳಿಸು : ದಡದಡಿಸಿದರುಮಂತು ಸತಿಪತಿಮಂಜ್ಜೆಯದ ದೃಢವ್ರತ ಸಮಾಧಿಗಳ ನಿರ್ಮೂಲನಂಗಿಯೆ ಪಡವಳಿಸೆ ಬಾಲವೃದ್ಧಂ ಜತಿಗಳಂ ಕೊಡಿ ಕೊಡಗಿದಿರು ಪಡುಪೆಗ್ಗಮಂ (ಪ್ರಭು. ೪-೩೩). [೧ + ಇಸು]

ಪಡುವಾಯ್, ಪಡುವಯ್ (ಗು). ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ; ಪಡುವಣದ : ಶ್ರೀಪುರದಾ ಮುಣ್ಣುಗಾಣುಣ್ಣರಾ ತೋಣ್ಣದಾ ಪಡುವಾಯೊಣ್ಣು ತೋಣ್ಣ ಶ್ರೀಪುರದಾ ಮಯಲುಣ್ಣುಮ್ನುಗ್ಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇರ್ಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ ಕುಣಿ . . . ಬೆದೆ ಆದವು (ಎಕ. IV, ಸಾಗಮಂ. ೮೫-೬೬ ; 776) ; ಪರ್ವತಿಯ ತೆಂಕಾಯೊಟ್ಟು ಪಡುವಾಯೊಟ್ಟುಲೆಯ ಸಮ್ನ ಪೆಗ್ಗೊಲ್ಲಿಯಂಕೊಡುತ್ತ . . . ಸೀಮೆ (ಎಕ. IV, ಎಡಕೊ. ೬೦-೬೫ ; ಸು. 890) ; ಮುತ್ತರಸಮ್ಮನೆಯಂ ಪಡುವಾಯೊಣೆಯಂ ಮುತ್ತರಸರ ಊರುಂ ಇಜ್ಜಿ (ಎಕ. III, ತಿರುಮ. ೧೧೫-೪ ; ಸು. 900). ಪಡುವಯ್ : ತನ್ನ ಸೀಮೆ ಮೂಡಾಯ್ ವ್ಯರ್ಥಮೆ ಪೊಟಿವಾದಿಯ ಸೀಮೆಯಂ ಕೂಡಿತ್ತು ಪಡುವಯ್ ಆಕಿವದಿಯೊಬ್ಬಳುಗಾಯೊಡಿ ನಡೆದುದು (ಎಕ. IV, ಜಗ್ಗಡ. ೪-೬ ; ಸು. 750) ; ತೆಣ್ಣು ಪೆಮ್ಮ ದ್ವಿಲ್ ಪೆಟ್ಟಿನೆಯ ಕಿಜುನೆಯ ಸೊಡಲಿಯದಾ ಮೂಟುಂ ಕುಡಿದಾ ಒಟ್ಟು ಪಡುವಯ್ಯಡದು ಪಡನೆ ಪಡುವಯಂಕೋಲೆ ಎವಡೆಗ್ಗೆ ನಡೆದು ಮಾಡದಿ ಮೂಡೆಯೊಕ್ಕಿ ದಿಕ್ಕಿ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೬೬-೧೪ ; ಸು. 850) ; ಮೂಡೆಯೊ ಎಲವ ಕಿಜುನೆಯೊಕ್ಕಿ ಎ ತೆಂಕಾ ಅದರುಳ್ಳದು ಗಲ್ಲೆ ಮುಜ್ಜನ್ನಡುಗಲ್ಲೆ ಪಡುವಯಾಲೆ ತಾಯನ್ನೆ ಕೆಣಿಯೆ (ಎಕ. X (S), ಚಿಕ್ಕಬ. ೧೦೬-೬೪ ; 850). 'ತೆಂಕಾಯ್' ಪರಾ.

[ಪಡು + ಆಯ್]

ಪಡುವೆಟ್ಟು, ಪಡುವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಪಶ್ಚಿಮದ ಬೆಟ್ಟ ; ಪಡುವಣಿಗಿರಿ ; ಪಶ್ಚಿಮಾದ್ರಿ ; ಅಸ್ತಾಚಲ : ಚಿತ್ರಲೇಖೆಯ ಮಾತ ಮುನ್ನ ಸು ಪೊಡೆ ಕಂಜಮಿತ್ರ ತನ್ನಯ ವರರಥನ ಸತ್ಯಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ತೆರಳಿದ ವಿಘಳಿಗೆ ಮಾತ್ರದಿ ಪಡುವೆಟ್ಟದಡೆಗೆ (ನೋಹತ. ೨೬-೨೦) ; ಪಡುನೇಸರಿಸೆವ ಆ ಪಡುವೆಟ್ಟದಂಜನಲಿ ಕಾಣಲ್ಲಿ ತೋಟಿಸಿದೆ ಕುಳಿಬಿಡ್ನೆ (ಪ್ರೀಮಾಶ್ರ. ೮೦೬-೧೬೮). ಪಡುವೆಟ್ಟು : "ಪಡುವೆಟ್ಟೆಂದು ಪಶ್ಚಿ ಮಾಚಲಂ" (ಕಶಪಾ. ೪೯-೫೧) ; ಅಹಿಯೆಟ್ಟು ಖಳರ ಮಂಡಿಸಿ ದಿಸಿರಕತ ಕೆಂದೊಪೆಯೊಳು ತೊಳೆದ ಚಕ್ರವನು ಒಪೆಯೊಳು ಕೃಷ್ಣ ಬೈತಡುವಂತೆ ಪಡುವೆಟ್ಟ ಮಹಿಗೊಂಡು ರನಿ ಮುಳುಗಿದನು (ನೋಹತ. ೧೫-೩) ; ಪಡುವೆಟ್ಟ ನೆಡೆಯೊಳೊಪ್ಪುವ ಕಡಲೊಡೆಯನ ಮಡದಿ ತೇಡ ಸಿಂಧೂರದ ಕೆಂಪಿದಡೆವ ಸಾಣೆಗಿದುಡನೆ ಬೆಡಂಗುಪಡದಿರ್ದ ಪಡುಭಾಸ್ಕರದಿಂಬಂ (ರಾಜಕೀ. ೧೧-೩).

[ಪಡು + ಬೆಟ್ಟ]

ಪಡುವೆಟ್ಟು 'ಪಡುವೆಟ್ಟ' ನೋ.

ಪಡುಕಿಲೆ (ನಾ). ಹಾಸುಗಲ್ಲು ; ಅಗಲವಾದ ಶಿಲೆ, — ಶಿಲಾ ಪಟ್ಟಿಕ : ಈ ಮುತ್ತಿನ ಪಡುಕಿಲೆಯೊಳೆ ದೇವ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪದು (ಕಾಪಂ. ೧೪೬). [ಪಡು + ಕಿಲೆ]

ಪಡುಸಾಲೆ 'ಪಡಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪಡುಸಾಲೆ (ನಾ). - ಪಡುತಿಲೆ : ಪಳಕಿನ ಪಾಸಲಿಗೆತ್ತು ಪಾಟು ಬಂದೆಜಗಿದ ಕಮಳಮನಗಿಯಡುವಂತೆ ಕಾಲನಿಟ್ಟಿಗಿದು ನೆಗೆದು ಕೆಲವ ಮುತ್ತಿನ ಪಡುಸಾಲೆ[ಪಾಟಂ. ಸೆಳೆ]ಗಳೊಳ್ ಮುದಿಯ ಮುಂಗುಳನೀಡಾದಿ ಯನತರಿಸುವ ವಿವಿಧವಿವ್ಯಾಧಿಯರುಮಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೫೨ ಪ).

[ಪಡು+ಸಾಲೆ]

ಪಡೆ, ಹಡೆ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದು ; ತಾಳು : ಪಡೆದೊಂ ಶ್ರೀಪುರು ಪಯ್ಯಲಾಮು ಮೊದಲೊಳ್ ಕಲ್ಪಾಡನ್ (ಎಳ. III, ಮೈಸೂರು. ೬-೬ ; ಸು. 750) ; ಪರ್ಣಕಂ ಕತೆಯೊಳೊಡಂಬಡಂ ಪಡೆಯೆ ಪೇಟೊಡ್ ಪಂಪನೆ ಪೇಟು ನೆಂದು ಪಂದಿತರೆ ತಗುಳ್ಳು ಬಿಟ್ಟುಬಾಸೆ ಪೇಟೊಡರ್ ದೇನೀ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೧) ; ಮೋಕ್ಷದ ಕಡೆಯಲ್ಲದ ಪರಮ ಸುಖಮನೀಕೆ ಪಡೆವೆಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೪೧) ; ನಿಜದಿಂ ವರ್ಣಂಗಳ ಕಾರಾದ್ಯಾಪೂರ್ಣತೆಯಂ ಪಡೆವುವಾ ಕಳಾರಂ ಬರೆಗಂ (ಕಮದ. ೪) ; ಬಳಿಕ ಪರಮಾನಂದವನು ಪಡೆದಾ ಮಹಿಮನರವಿಂದನಾಭನ ಭಜಿಸಿದನು ನಿಜಭಾವಶುದ್ಧಿಯಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೪-೧೬) ; ಹಗೆಗೊಲಿಗೆ ತಾಯಿಯಾ ಶೀರ್ವಾದಮಂ ಪಡೆಯೆ ಪುರವನದ ನಡುವರ್ ಪರ್ಣಾಲಿಗೆ ಜವದಿ ರೆಯಗತಿಯನ್ನೆತಂದನಾ ಇಂದ್ರಜಿತನೊಜಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೬೪-೨೦೪೫). ೨. ಗಳಿಸು ; ಸಂಪಾದಿಸು ; ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳು : "ಪಡೆ-ಉಪಾ ರ್ಜನೇ, ಬಲೇ ಜೆ (ಸ್ತೈನ್ಯ)" (ಕಮಧಾ) ; ಉದಿತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಪ್ಪನುಳ್ಳೀ ರಸಿಗಿರಿತಲೆ ಮೇಲ್ನೋನ್ನು ತನ್ನೇಹದಿಕ್ಕಿ ನಿರವಸ್ಥೆನ್ನೇಣು ಸ್ವರ್ಗಂ ಶಿವನಲೆ ಪಡೆದಾನ್ವಾಧುಗಳ್ಳು ಜ್ಯಮಾನನ್ (ಎಳ. II, ೪೪-೨ ; ಸು. 700) ; ಅರ್ಧರಾಶಿಯಂ ಪಡೆವವರೆಲ್ಲಮೋಗದಿಸದೀವೊಡಮಾಜಿಯೊಳುರ್ಚಿ ಕೈದು ವಂ ಪಿಡಿನವರೆಲ್ಲಮುಣ್ಣುವೊಡಮಾ ಯುಗಮೇಕೆ ಕನಿಷ್ಠಮಪ್ಪುದೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೬ ಕಾದ್ರ೪) ; ನಿಗಮನಗಂ ಸಮಭಾಗಂ ಪುಣ್ಯಮೆಂದು ಸಿರೆ ನೀಮೇಕೆನಗಿಂದು ಸಮಭಾಗವಿರಾಯದಾದಿರೇ ಪುಣ್ಯಮನಾಸಿಂದು ನಿಜುಸಿ ಪಡೆವೆಂ [ಪಾಟಂ. ಕೈಕೊಳ್ಳಂ] ನೀಂ ನಾಳೆ ನಿಜುಸೆಂದು ನುಡಿದು (ಮದ್ದೂರಂ. ೮೦-೬) ; ತೊಡರೆ ನೈವನಾಪ್ರಪಂಜನಮೊಡವರೆ ಜಿನಪತಿಗೆ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ ಮಗುಬಿಡ್ಗಿಹಗಲೊಡಂ ಪಡೆದಂ ಗಡಮವಧಿಯನಧಿಕ ಭಕ್ತರೆನಂ ಪಡೆಯರ್ (ಅದಿಪ. ೬-೨೯) ; ಭಕ್ತರೊಲವ ಪಡೆವನೆ ಭಕ್ತಿಯ ಪಥವನಲಾವೆನು (ಬಸವ. ೨೯೧) ; ನಾನೀಗ ಸಿದ್ಧರಸದೊಳು ಲೋಹನದ್ವಿಪಂತಾತ್ಮಸಿದ್ಧಿಯ ಪಡೆವನಿನ್ನೇನು (ಭರಣ. ೧-೨). ೩. (ದಾಸ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಸ್ವೀಕರಿಸು ; ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡು : ಜ್ಞಾನಯಮ್ನುರಸರ್ದೇವಗ್ನಿ ಮಣ್ಣುಮ್ ಕೊಟ್ಟ ಸುಳ್ಳು ಬಾಡುಂ ಪಿಟ್ಟಿಗೆಹೆ ಪನ್ನೆರಡು ಗಾಣುಣ್ಣು ಪ್ರಜೆಸೃಷ್ಟಿವೋಪ ಕಾಪಾಳೆಗೆ ಭಟಾರಪಡೆದೋಮ್ನುಣ್ಣುಮ್ (ಎಳ. XI, ಚಿತ್ರದು. ೨೪-೨ ; ಸು. 500) ; ಮುಣುಧಮ್ನು ತುಸವನಿನ್ ಪಡೆದೆಪ್ಪ ಬ್ಬಾದು ಒಂದು ಗಾಣ ದುಳ್ ಒನ್ನು ಸೊಂಟಿಗೆ ತೇ(ತ್ಯೆ)ಲಮಾಗೆ ಕೊರ್ಪ(ಬ್ಬಾ)ರ(ರ್) (ಎಳ. VIII, ೨೮೫-೪ ; 706) ; ಕುಡವೇಟ್ಟನ ಕುಡುವನ ಕುಡೆ ಪಡೆವನ ಪೆಂಪೆಂ ನೆಗಟ್ಟಿಪಡೆಗುಮೊ (ಪಂಪಾ. ೬-೪೯) ; ಪಡೆಯೆಡೆಯ ಕಡೆಯ ಬಡವರ್ ಕುಡೆ ಪಡೆದನೊ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೊಳ್ ತೈಲಪನೊಳ್ ಪಡೆದಂ ಮಹಿಮೋನ್ನತಿಯಂ ಪಡೆದಂ ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿನಸರಂ ರನ್ನಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೬). ೪. ದೈವದತ್ತವಾಗಿ ಹೊಂದು ; ಪೂರ್ವಕವಾರ್ತನು ಸಾರವಾಗಿ ಗಳಿಸು : ಕಡಲೇಟಂ ಮಗುಬಿಟ್ಟೊಡಂ ಕಲಿಯೆ ನಾನಾ ಹೃದ್ಯವಿಧ್ಯಂಗಳಂ ಪಡೆದಪ್ಪಲ್ಲದೆ ಬರ್ಪದೇ (ಪೋಮೇಶ. ೨೮) ; ಮೃದ ತಾಂ ಭಕ್ಷಪ ಬೇಡನೇ . . . ಸುಡುಗಾಡಿಕೈಗೆ ಭಂಟಿನಾಗನೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಂ ನರರ್ ಪೂರ್ವದೊಳ್ ಪಡೆದಪ್ಪಲ್ಲದೆ ಪೋಪರೆ (ಪೋಮೇಶ. ೨೨) ;

ಎನ್ನ ಭಕ್ತಂತ್ರ ಸೀರೆಯೊಗೆಯಲಾನು ಪಡೆದೆನೆನುತೆ ತನ್ನ ಮನವೊಳುತ್ಸವಂ ಬಡುತ್ತವಿಂತು ಸಂದೆನೆನುತೆ ಒಗೆವುತಿರ್ದನು (ತಿರುತೊಂ. ದೇ. ೨೬೪-೬) ; ಪಡೆದು ಮದಿದವ ಜಾಣ ವ್ಯಸ್ತನಾದವ ಕೋಣ ಅಗಬಾರದು ಪಿಂತೆ- ಮುಂತೆಯಾಗಿ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೯೧-೬). ೫. ಹೆರು ; ಜನ್ಮಕೊಡು : ಪಡೆದರ್. ತಾಯುಂ ತಂದೆಯುಮೊಡಲಂ ಪ್ರಾಣಮುಮನವರವು (ಪಂಪಾ. ೯-೪೧) ; ಈ ಕೊಡಂ ತೀವಿದ ಸತ್ತುಗದ ಪುದಿಯಂ ಪತ್ತು ಪಣವಿಗೆ ಮಾಟು ಪತ್ತಾಡಂ ಕೊಳ್ಳಂ ಅವು ಪರುಪಕ್ಕಿಮ್ ಮುಜಾಯಂ ಪಡೆವುಪು (ಪಂಪಾ. ೧೪೬-೬) ; ಪಡೆವೊಡೆ ಸಿಂಹವೊಲ್ಲದೆವುದಾತ್ಮಜರಂ ಬಟಾದೇಕೆ ಮಕ್ಕಳಂ ಪಡೆದಪನೆಂದು ಹಿಗ್ಗು ವರೊ (ಅನಂಪ. ೧೨-೬೬) ; ಗಾಂಧಾರಿ ನೆಜೆ ನೋಂಟಿಯಲಿ ಪಡೆದಳು ಕೌರವೇಶ್ವರನ (ಕುಪ್ಪಾಡ್ಕೋ. ೨-೬೦) ; ಕೊಡವಾಲು ಪುಳವರೆದಳವುಬಲ್ಲದೆ ಪಾಲ್ಗಡಲು ನಾಶವನ್ನೆದು ವುದೆ ಬಡವಂಗೆ ಕೃತಿದೋಷವಲ್ಲದೆ ಬೊಮ್ಮನ ಪಡೆದಾತಗೇತಲ ದೋಷ (ಮೋಹತ. ೧-೬೦). ೬. ಸೃಷ್ಟಿಸು ; ನಿರ್ಮಿಸು ; ರಚಿಸು : ಪಡೆದಂ ಬ್ರಹ್ಮಂ ಜಗಮಂ ಪಡೆಯಲ್ ತಾನಾತ್ಮನಿಲ್ಲ ಪೆಂಪಂ ನಿಮ್ಮಂ ಪಡೆದಲ್ಲೆ ಪಡೆದೆನೆನಿಸಿದ ಕಡುಪೆಂಪಿನ ಮೊಜಿಗೆ ನೀವು ಮೊದಲಿಗಾರಾದಿರ್ (ಪಂಪಾ. ೬-೧೨) ; ಕಡಲಂ ಪೀರ್ಪನಗ್ನೈನಂಬ ಪುರಾದಿಂ ಮತ್ತೊಂದ ನೆಮ್ಮೊದ್ವವಂ ಪಡೆದಂ ಪೆರ್ಗಡಲಂ (ಕಾದಂಪೂ. ೧೧೬) ; ಸುಡುವಂ ಜಗಮಂ ಮತ್ತಂ ಪಡೆದಂ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮನೊಲ್ಲ ತೆಜನಪ್ಪಂ ತಾನದಿಗಡಿ ಗೆನುತಂ ಸುಖಮಂ ಕುಡುವನುಮಿರಾಯಂದದಿಂಮಕ್ಕುಮೆ ಪೊಗಬಲ್ (ಸಮಪ. ೮-೫೬) ; ಕವಿತರ್ಪರಾತಿಚತುರಂಗತಾಕಿನಿಯಂ ಮುಕುಂದ ನೀಕ್ಷಿಸಿ ಮುಕಿದೆಚ್ಚನಾ ಪಡೆಗೆ ಮಾರ್ಪಡೆಯಂ ಪಡೆದೊದ್ರಬಾಣದಿಂ (ಜಗದ. ೧೮-೪೯) ; ಗರುಡನ ಮೂಗು ಕೊಂಕಿದೊಡೆ ತಿರಿದುದಿಲ್ಲ ಮುರಾರಿ ಚಂದ್ರನೊಳ್ ಪೊರೆದ ಕಲಂಕಮಂ ಕಳೆದುದಿಲ್ಲ ಮಹೇಶ್ವರ ನರ್ಕನಟ್ಟುಂಡರುಣನ ಕಾಲ್ಗಳಂ ಪಡೆದಿಲ್ಲಮದೆಂತೆನೆ ಪುಣ್ಯಹೀನನೇ ದೊರೆಗಳನಾಸೆಗೆಯೊಡಮಗಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವದ ಕರ್ಮಬಂಧನಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೨೬). ೭. ಉಂಟುಮಾಡು ; ಒದಗಿಸು ; ದೊರಕಿಸು ; ನೀಡು : ತಾಯ್ಯಂ. ತಂದೆಗಮೆಲ್ಲಾ ನೆಂಟೆಗಿಯುತ್ಪಾದಮಂ ಸುಖಮಂ ವಿಭವಮಂವಂ ಪಡೆವುಪಾಂದಮಾ ಕೊಸಿಗೆ ಭದ್ರಬಾಯಿ ವೆಂಬ ಪೆಸರೆನೆಲ್ಲರುಂ ನೆರೆದಿಟ್ಟೊಡೆ (ಮದ್ದೂರಂ. ೬೬-೧೪) ; ಕಡೆಗಣ್ಣು ಬಿಳ್ಳುಗಳ್ ಸೋಗಯಿಸುವ ಕುವಳಯದಳನುಂನೆಯ ನೋಟಂ ತನ್ನ ಮನದೊಳಕ್ಕಾಟಮಂ ಪಡೆಯೆ (ಪಂಪಾ. ೪-೪೧೬) ; ಕುಂದದ ನಿಶ್ಚಿನ ತಪ್ಪ ಜಪ್ಪನಂ ತನಗೆ ವಿಲಾಸಮಂ ಪಡೆಯೆ ಭೋಗಿಸಿದಂ ಸುರಲೋಕ ಭೋಗಮಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೪೪) ; ಉಡುಪತಿಯಮನುಡುಗಣಮುಮ ನೆಡೆಯುಡುಗದ ತೋಟ ತೋಟ ಕಿಟುಗೂಸುಗಳಂ ನುಡಿಗಲಿಸಿದಂ ತೊಡಲ್ಪು ಪಡೆವಿನೆಗಂ ಪಿತ್ತಯುಗಕ್ಕೆ ಕರ್ಣಾಮೃತಮಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೬೯) ; ತಮರೂರ್ಗಪೋಪ ಕುಲಜಾಂಗನೆಯರ್ ಕಮಲೋದರಂಗೆ ಪಡೆದರ್ ಮುದವಂ (ಕಮದ. ೬೬ ಪ್ರಯೋ). ೮. ಗೆಲ್ಲು ; ಜಯಿಸು ; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಒಲಿಸು : ಮಡದಿ ಮನೋನಾಥನ ವಾಕ್ಯವ ಕೇಳಿಯೊಡಗೊಂಡು ಬಂಜಳಾಲಯಕೆ ಸಡಗರದಿಂದುಪಚರಿಸುತೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಪಡೆದಳಾ ರತಿಯ ಬಿತ್ತವನು (ಮೋಹತ. ೧೦-೧೯) ; ಜನನುತ ಮಹಾ ಮಂಡಲೇಶ್ವರನುಪಮಿತಗುಣಧಾಸುನೀ ಭೂಪನಿತೆಯನು ಪಡೆದಾಳು ಭೃರವರಾಯನಂದೆನೆ (ಪಾಲ್ಕುಳಾ. ೧-೨೫). ೯. ಸಮರ್ಥವಾಗು ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಾಧ್ಯವಾಗು ; ಪನುವೆಂಬರಸಂ. . . ಒಂದು ದಿವಸವಿಂದ್ರನೋಲಗಳ್ಳೆ ಪೋಗಿ ಋತುಕಾಲಪ್ರಾಯಾಗಿದರ್ ನಲ್ಲಗಲ್ಲಗೆ ಬರಲ್ ಪಡೆಯದೆ (ಪಂಪಾ. ೧-೬೪ ಪ) ; ಒಡಲಂ ದಂಡಿಸಿ ತಪದೊಳ್ ನಡೆವ ತಪಸ್ವಿಗಳುಮಯ್ಯ ಮನಮಂ ತ[ತ್ವ]ಗಿಯಲ್

ಪಡೆಯರೆನೆ ಚಪಲರಕ್ಕುಟ ಪಡೆದಪರೆ ಗೃಹಸ್ಥರೆಂತೊ ಸವಾನ್ಮಸ್ಥರಾ (ಅಜಿತ. ೨-೯೧); ದಿಣ್ಣುಖಂ ನಡುವಿರುಳಂತೆ ಕಟ್ಟಲಿಸೆ ಪಟ್ಟಪಗಲ್ ರಣಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡೆಯದೆ ದೇವರುಂ ದಿವಿಜಕಾಂತೆಯರುಂ ಬೆಜಗಾಗೆ (ಪಂಜಾಮಾ. ೧೩-೪೪); ಪುಷ್ಪಶರೋತ್ಕರಮೆಂದು ಮನ್ಮಥಂ ಮುಗಿದುವಂ ಗಿಲಲ್ ಪಡೆಯದಾ ನಯಸೇನ ಮುಮುಕ್ಷುಮುಖ್ಯನಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೨೬).
ಹಡೆ: ೧. ಪಾಯಿಸೆಟ್ಟಿಯರು ಕೊಟ್ಟು ಹಡೆದ ಮತ್ತರಾಜು (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೦೨-೯೫; 1124); ಹಡೆವುದೆಂದು ನೆರಳನ್ನವ ಹಡೆವುದೆಂದು ಗುರುಕಾರಣ್ಯನ ಹಡೆವುದೆಂದು ಲಿಂಗಜಂಗಮಸೇವೆಯ (ಮಹಾದೇ. ಭ. ೬೬-೧೯೨); ಮುಂತೆ ಕಾಣಸುವಿಸ್ತ ಲಿಂಗದ ಚಿಂತೆಯಲಿ ಬೆರನಾಗಿ ತನ್ನಯ ಚಿಂತಿತಾರ್ಥನ ಹಡೆಯಬೇಡು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೫೦); ಸತತಂ ಸುಖಿಯುಪ ಪಾರಿವತ್ಯಗೆ ರತಿವರನುಂ ರತಿಸೇನೆಯುವೆಂಬುನ್ನ ತಿಳಿಯ ಹೆಸರಂ ಹಡೆದು ಜನಿಸಿ ಬೆಳೆದುವು ನಿಮ್ಮೊತ್ತಿನೊಳು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೬೪). ೨. ಇನ್ನೀ ದಮ[೯]ವಂ ಸದಮೃದಿಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿದವರ್ಗ್ . . . ಸಹಸ್ರವೇದಪಾರಿಗರಪ್ಪ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗ್ಗ ಕೊಟ್ಟ ಫಲವಂ ಹಡೆವರು (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೬೪-೨೦; 1033); ಗುರುಕರುಣದಿಂದ ದೀಯತೆ ಎಂಬ ಸುಜ್ಞಾನವ ಹಡೆದು ಗುರುಪಾದೋದಕದಿಂದ ಸ್ವಯಂತೆ ಎಂದು ಮಲತ್ರಯವ ಶ್ವಯ ಮಾಡುವ (ಅದವ. ೨೫-೬೬); ನಮ್ಮೊಡನೆ ಮೆಟ್ಟಿಸಿ ಬಳಕ ಹಡೆಯರೆ ದಿರುದನೆನುವೆ ಫಲಗುಣನು ಕೈಯಿಕ್ಕಿದನು ಗಂಗಾ ಕುವರನಲಿ (ಕುವ್ಯಾಧೀ. ೯-೩೦); ಕೊಸು ಕಾಸು ಹಡೆಯದು, ಜೋಗುಳಮುಗಿಲು ಮುಟ್ಟುತು (ಗಾಥೆ). ೩. ಕೋಟೂರ ತಿಲ್ಲೆನಾಯಕರ ಮಗಂ ಶಿವ ಕಲ್ಯಾಣನಂಬಿ ಹಡೆದ ವ್ರಿತ್ತಿ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೬-೩೨; 1169); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಹೆಗ್ಗಡೆ ಲಕುಮಯ್ಯಂ ಪೊಯ್ಯಳನಾರ ಸಿಂಹದೇವಂಗಿ ರಾಜ್ಯಮಂ ನಿತ್ಯಂಟಿಕಂ ಮಾಡಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಪ್ರಸಾದ ದಾನಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಮಾಗಿ ಹಡೆದು (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೬೬-೪೦; ಸು. 1170 ?); ಸಾತೆಯನ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಂಹಲೇಶ್ವರದೇವರ ಧರ್ಮಪ್ರಸಂಗವಂ ಬಿಂಸಸಂಗಿಯು ಆ ದೇವರ ಶ್ರೀಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಹಡೆದ ವ್ರಿತಿ (ಕಾ. IV, ೧-೧೦೦; 1204); ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸೀಮಾಸಮನ್ವಿತಸಹಿತ ಶಿವಪುರವ ಮಾಡಿ ಸರ್ವಸಮಸ್ಥವಾಗಿ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಡೆದು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೬-೧೩; 1252). ೪. ಹಡೆದಿದ್ ಪಿಸುವ ಕೊಡಗೂಸ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಅದವ. ೩೪-೯೯); ಇನ್ನು ನಾನೆತ್ತ ಮಗನಂ ಹಡೆವುದೆತ್ತುಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೪೧); ಹಾವು ಹಲವನು ಹಡೆದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾವ ತಹವೊಲು ನೂಲು ಮಕ್ಕಳನಾವ ಪರಿಯಲಿ ಹಡೆದು ಕೆಡಿಸಿದೆ ಭೂಮಿಭಾರಕರ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೪); ಹಡೆದ ತಾಯಿಲ್ಲ ತಾಯುಳ್ಳೊಡೆ ತಲೆ ಹೀಗೆ ಜಡೆ ಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮಾಸಿಹುದೇ (ಮೋಹತ. ೨೧-೨೫); ಹಡೆಯದ ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಬಾಡಿಗೆಯ ಎತ್ತು (ಕನ್ನಡಾ. ೧೦೩). ೫. ನೀನು ಮುನ್ನಲಿ ನಿನ್ನ ತಾಮಸಗುಣದ ಮಾಯೆಯನು ಏನು ಕಾರಣ ಕಳುಹಿ ಭಾಷೆಗೆ ಹೀನವನು ನೀ ಹಡೆದೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೧೬). ೬. ನರ್ತನದಿಂ ನವಶಕ್ತಿಯು ಹೊಮ್ಮಿ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯಚಕ್ರಂ ಬಿಮ್ಮಿ ಜಡೆಬೇತನರೂಪು ಗಳಾಗೊಡೆದು ತೋರ್ಪುದು ಸುಖ ದುಃಖಗಳನು ಹಡೆದು ! (ಪಾಂಜಮ. ೧೯-೧೪). ೭. ಎಡೆವಿಡದೆ ಬೆಡೆ ಕಾಡುವಿರಾವದಿನ್ನು ಕೇಳ್ ಕಡೆಗೆನ್ನ ಸರ್ವರಾಜ್ಯವನಾದಡಂ ನಿಮಗೆ ಕೊಡಹಡೆವೆನ್ನೆ ಸಲ್ಲದೀಯೊಂದು ತೇಜಮಂ ಕೊಡೆನು (ಹಜಕಾ. ೮-೩೨); ಅಜ ಹರಿಗಳಾದ್ಯಂತಮಂ ಕಾಣ ಹಡೆಯ ರೀಶ್ವರನ ನಿಜಮಂ ಕಂಡು ಕೈವಲ್ಯದೊಡೆಯನಾದೆಂ ನಿಮ್ಮ ಕರುಣ ದಿಂದೆಂದರಸನಾ ಮುನ್ನಗೆ ಕೈ ಮುಗಿದನು (ಹಜಕಾ. ೧೪-೧೬). ೮. ದೊರಕು; ಲಭಿಸು; ಸಿಗು; ಪಾಪವಾಗು; ಗಾಳಿ ಹಡದಲ್ಲಿ ತೂಪಾಕೊಳ್ಳರೇ . . . ಶಿವಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ಗಾಳಿ ಹಡದಲ್ಲಿ ಬೇಗ

ತೂಪಂದನಂದಿಗರ ಬೊಡೆಯ್ಯ (ಲಿಂಗಲೀ. ೧೬೫-೨೨); ಮನವೆಯ್ಯ ಮೇಲಾದ ತತ್ವದೊಳು ಹಡೆಯಲು ಪಟ್ಟ ಲಕ್ಷವುಳ್ಳವಾಗಿಯೊಡಗು ತ್ತಿರ್ಪುದು (ದೀಕ್ಷಾಪ. ೬-೩-೬೬).

ಪಡೆದಪ್ಪ, ಹಡೆದಪ್ಪ - ೧. (ದೇವರ) ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊಂದಿ ದವನು; ಪುಣ್ಯವಂತನಾದವನು; ಭಾಗ್ಯವಂತ: ಎರೆಯುವೆನು ಬಾ ನಿನ್ನ, ನಮ್ಮ ಪಟ್ಟದ ಮರೆಯ ಸಕಲ ತೀರ್ಥದ ಸ್ವೀಕರ ನೀರ ತಂದು ಬೆರಗಾಗಿ ಬೆರೆತು ಆ ಶಿವನಲ್ಲಿ, ದೇವನಲಿ 'ಪಡೆದಪ್ಪನಾಗು' ಎಂದು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪೩-೪). ೨. ಜನ್ಮ ಕೊಟ್ಟ ತಂದೆ; ಪಿತ; ಜನಕ: ಎಳ್ಳು ವಿತ್ತಲಿಲ್ಲ ಎಳ್ಳು ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಎಳ್ಳು ಹೂ ಸೀರೆಳುಡಲಿಲ್ಲ ಹಡೆದಪ್ಪ ಒಳ್ಳೆಮನೆ ನೋಡಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೬೬); ಹಡೆವಲ್ಲ ಪಾದಗಳ ದೃಢದಿಂದ ಹಿಡಿದನು ಅಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಉರುಳಾದಿ ಎಂದನು ಹಡೆದಪ್ಪ ನೀ ನೆನೆಗೆ ಆಗಲಿದರು (ಸಿದ್ಧಪ. ೫-೯೫). **ಪಡೆವಂ, ಹಡೆವಂ** - ೧. ಗಳಿಸಿ ದವನು; ಧನವಂತ: "ವಿಂದನ, ವಿತ್ತ, ವಿತ್ತವಾನ"-ಈ ೩ ಪಡೆವಂ" (ಕಾಶಕ್. ೨೧೩). ೨. ಗಳಿಸುವವನು; ಸಂಪಾದಿಸುವವನು: ದೊರಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು: "ಲಭಕ, ಲಾಭಕ, ಲಭಮಾನ:-ಈ ೩ ಹಡೆವಂ" (ಕಾಶಕ್. ೧೩೦). **ಹಡೆದ ತಾಯಿ** = ಜನ್ಮಕೊಟ್ಟ ತಾಯಿ; ಮಾತೆ; ಜನನಿ: ತೊತ್ತು ವೇಟೆ ಹಡೆದ ತಾಯನು ತೊಪ್ಪದರೊ ಮೌಕ್ತಿಕದ ಮಣಿಗಣವ ಕೊಡಹಿ ವಿಸುಬಿರೊ ದಾರಕೋಸುಗ . . . ಎನುತ ಮೊಪ್ಪೆಯಿಟ್ಟುಕಾ ತಾರೆ (ತೊರರಾ. ೪-೫-೧೧). **ಹಡೆದಬ್ಬಿ** = ಹಡೆದ ತಾಯಿ: ಹಡೆದಬ್ಬಿಗೆ ಬೇಡವಾದ ಮಕ್ಕಳು ನೀವು (ಮೂಕಜ್ಜಿ. ೧೫೪). **ಹಡೆದವನು** = ಪಡೆದಪ್ಪ ೨: ಹಡೆದವನು ಹಡೆದವನಿಗೆ ಹಡೆ ಕೊಸನ್ನು ಹತ್ತು ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೋ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೋ ತೋರಿಸುವ ವಿಧಾನವು ಬಂದಿರಬೇಕು (ಸಾಹಸಂ. ೧೩೧). **ಹಡೆದವರು** = ಜನ್ಮಕೊಟ್ಟವರು; ತಂದೆ ತಾಯಿ: ಹಡೆದವರು ಹಡೆಬರತೆ ತಿದ್ದುವರೇ? (ಗಾಡ); ಹಡೆ ದವರೇನು ಹಡೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವರೇ? (ಗಾಡ). **ಹಡೆದವಳು** = ಹಡೆದ ತಾಯಿ: ರಮಣಿಲ್ಲದ ನಾರಿ ಪರರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಾರಿ ಹಡೆದವಳ ಎದೆ ಕೊರಳ ಕೊಯ್ತಂಥ ಚೂರಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೪ ಅನುಬಲವ); ಹಡೆದವಳು ತೊಟ್ಟಿಯನ್ನು ಸೇರಿ ತೊಟ್ಟಲಲಿ ಮಗುವನ್ನಿಡುವ ದಿನ ತಂದೆಯೂ ಮಗನ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರಬೇಕು (ಸಾಹಸಂ. ೧೩೧). **ಹಡೆದವ್ವ**, **ಹಡೆದವ್ವ** = ಹಡೆದ ತಾಯಿ: ಹಡೆದವನು ಹಡೆದವನಿಗೆ ಹಡೆಕೊಸನ್ನು ಹತ್ತು ದಿವಸದಲ್ಲಿಯೋ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿಯೋ ತೋರಿಸುವ ವಿಧಾನವು ಬಂದಿರ ಬೇಕು (ಸಾಹಸಂ. ೧೩೧); ಎನೆಗಿನಿತು ಸಂಪತ್ತು ಸಡಗರಂ ಬಂದುದೀ ಮಲ್ಲಮ್ಮನಿಂದೀಕೆಯನೆಗೆ ಹಡದವ್ವನಿವಳುಪಕಾರವ ಎಂದೆಂದು ಮರೆ ಯೆನು (ಮಲ್ಲಪ. ೧೪-೩).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟ; ಮಲ. ತುಳು. ಪಡೆ; ಕೆಲು. ಪಡೆತು, ಪಡೆಯು] **ಪಡೆ, ಹಡೆ** (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯ; ಬಲ; ದಂಡು: "ಪಡೆಯಲ್ಲಿಯುಂ ಕಟಕಮೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯ. ೧೩೧-೪). ಪಡೆಯುಜಾಯಲಾದೊಡ [೦]ಯಂ ಕಿಡಿಸುಗುಮಂತೇಕಳಂ ನೈಪಮಂಡಲಮಂ ತಡೆಯದೆ ತಮಸ್ಸುಭಾವಂ ಕಿಡಿಸುವವೋಲರಿದು ರಾಹು ಶಶಿಮಂಡಲಮಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೪೬); ಆಕೆಗಮಿಂತಪ್ಪುದೊಂದು ಬಯಕೆಯಾದಪುದು ಮುಬೆಗಾಲ ದೊಳಾನೆಯನೇಜಾಯಲ್ಲಾ ಪಡೆಯೊಡನೆಯದವಿಗೆ ಪೋಗಿಯಾಲದ ಮರದ ಪಣ್ಣಳಂ ಕೊಯ್ತಂತಪ್ಪ (ಪದ್ಮಾ. ೧೫೬-೧೪); ಅಂತೆರದುಂ ಪಡೆಗಳಂ ಪಣ್ಣ ಪಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣ ಕಾಳೆಗೆ ನಡೆಯಲೊಡಸಿದಾಗಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೦ ದ); ಕಾಳರಾತ್ರಿಯ ಕಟಕವೋ ಮೇಣ್ ಕಾಲರುದ್ರನ ಪಡೆಯೊ ದಾನವನಾಳನಗ್ಗೆ ಕೆಳಗೆ ಬಣ್ಣ ಸಬಲ್ಲ ಕವಿ ಯಾರು (ಕುವ್ಯಾಧೀ. ೧೫-೪೬); ಒಡನಕ್ಕೇರಿಯ ಸೆಳೆದಾಗ ತುರುಕರ ಪಡೆ ನಡೆದುದು ಕನ್ನಡಕೆ

(ಕಂಠವಿ. ೧೧ ಸೂತ್ರ). ೨. ಗುಂಪು; ನೆರವಿ; ಸಮೂಹ : ಸುರರ ಪಡೆ ನೆರದಿರಲು ಕಂಗಳೆನಿತುಪಡೆನೊಳೆ ಮರಕರಸಮೀಪದಾಂತಂ ಪುರ ಮಥನದಿ[ರೆ] ಬಲಕ ನೆರದು ಯತಿ ಪಡೆನುಡೊಳೆ ತರಕರದಿನೊಪ್ಪಿ ನೀರೆ ಸಂತಂ (ಭಂಡೋಬ. ೩-೨೦೫); ಪಡೆಬಾಸಲನ ಪಡೆಯಂತೆ ಕಾಲಾಗ್ನಿಯ ಮಾಲೆಯಂತೆ . . . ಭೈರವನ ಬಳಗದಂತೆ ಮುಂಕಿಡ್ ರತ್ನಸವಡೆಯ ನಡುವೆ ನಿಂದ ವೀರತಾರಕಾಸುರಂ (ಗಿಂಕ. ೬-೫೫೮); ಕಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯದ ನೆಟ್ಟುಬರು ಮದ್ದಳಗರು ಗಡನೆಯ ತಾಳಧಾಂಗಳು ದಿದಯವಿಲ್ಲದ ಗೀತವಾದ್ಯದಿವ್ಯಾಧಿಕಪಡೆಯರ್ದೂಡೊಲ್ಲ (ಲಗದಿ (ಪೋಷಕ. ೨೦-೩೬); ದಿನದಿನವೂ ಸುಳ್ಯುಸಾಕ್ಷಿಗಳ ಪಡೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಾ ಬಂತು (ಪಂಚಾಮೃ. ೩೦). ಪಡೆ : ೧. ಮೇಲೆಹಿಡಿದ ಬಗೆ ಮಿಗೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಹೊಂಬಳೆಗಳ ಭಾಳದ ಚಂದ್ರದ ಚಿತ್ರದ ಮೇಗರಂಬದ ಕೈದಾಳಿನ ಕಾಲ್ಗಾಪಿಂ ಹಡೆಯಂ ಹಟ್ಟದ ಕಂಠುಬಿ ನೆರದುವು ಬಲದೊಳಗೆ (ವೀರೇಶ. ೨-೨೮). ೩. ವಂಶ; ಬಳಗ; ಮನೆತನ : ಊರವರು "ಶಾನು ಭೋಗನ ಪಡೆ ಹಾಳಾಗ, ಇಷ್ಟೊಲು ಮಟ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಸಿದ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಟುಸುತ್ತಾರೆ (ಗರುಡಾ. ೧೦೬).

ಪಡೆ ನೋಡಿ ಗಂಡಂ - ಸೈನ್ಯದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು : ಪಡೆ ನೋಡಿ ಗಂಡಂ ಗಂಡರ ಸಿಂಧಂ ಅಸಹಾಯ ಸಾಹಸಂ (ಎಂ. VI, ೨೫೯-೬; ೨75). ಪಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡಂ - ಸೈನ್ಯವು ಮೆಚ್ಚುವಂತಹ ಶೂರನಾದವನು ; ಪರಾಕ್ರಮಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಗಂಡಗಾಡಿ ನೂರಮೂಡಿ ಮಿಗಿಲಾದುದಾ ರಥಮನೇಬಿಲೊಡಂ ಪಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೧); ಒಡನುಂಡಂಗಿ[ಡಲಾ] ದಡೆ ಕಡಂಗಲಿ ಕಡೆಗಡೆಸಲಾಗದೆಂದುತ್ಸವದಿಂ ಪಡೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡನಾಹವದಡೆ ಯೋಳ್ ಸಿಕ್ಕಗರ್ಗಿ ಗಂಡನೆಸಿದಂ ಮಸಣ (ಕೃ. IV, ೧೭-೧೧; 1166); ಪಡೆಯಂಕಳಾಣ - ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾಶೂರನಾದವನು; ಪ್ರೀತಮಪ್ಪಡೆ ಯಂಕಳಾಣ ನೋಟಂಬಾಧಿರಾಜಂ ಪೆರ್ವೆಣ್ಣಯಂ ತಾ×××ಸೂರಿಕಾಟ ಕಾದಿಯೊಂಗೆ ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಎಕ. X, ಮೂಳಬಾ. ೨೦೮-೯; 1000).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ್ಟಿ ; ಮಲ. ಪಡೆ ; ತುಳು. ಪಡೆ ; ತೆಲು. ಪಡವ]

ಪಡೆ, ಪಡೆ, ಪಡೆ, ಪಡಿ(ನಾ). ೧. (ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳ) ಸಂದು, - ಬಿರುಕು : "ಪಡೆಯೆಂದು ಕಲ್ಲ ಮುಡಿ" (ಕಶಪಾ. ೫೦-೬೬); "ಪಡೆಯನೆ ಕಲ್ಲ ಮುಡಿಝುಮುನಿಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೪); ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಸರಿ ಜರಿ ಹಳ್ಳ ಬರೆಗಳು ಕಲ್ಲ ಪಡೆಗಳು ಗುಡೆಗಳು (ಕಂಠವಿ. ೧೮-೪೬). ೨. ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಸು ; ಹಾಸುಗಲ್ಲು ; ಚಿಪ್ಪಡಿ : ಕಲ್ಲಿನ ಪಡೆಯ ಮೇಲಿಂದ ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹವು ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಆ ಪಡೆಯು ನೀರಿನ ಭರ್ಷಣದಿಂದಲೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಂದು ಹೋಗುವ ಹರಳು ಉಸುಬುಗಳ ಭರ್ಷಣದಿಂದಲೂ ಸನೆದು ನುಣುಪಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೬-೧೮೦). ಪಡೆ : ೩. ಹಳ್ಳ ; ಕುಳಿ ; ತಗ್ಗು : ಈ ತಾವು ಪಡಾ ಬಿಟ್ಟೀ ಅಲ್ಲಾ . . . ಇಲ್ಲಿ ನೀರು ಹರಿಯೋದಲ್ಲಾ ? (ಬಾಬಲ. ೧೨). ೪. ಒಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನ ತುದಿಯನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಮರದ ತುಂಡಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಲು ತೋಡಿರುವ ಕುಳಿ, - ನೆಚ್ಚು ; ಕೂರು : (೪). ಪಡೆ : ೧. ನಡೆವತ್ತ ನೀಲಾಚಲತಿಖರದ ಕಲ್ಲ ಪಡೆಯೊಳಗಿದ್ದ ಕ್ಷೀರರು ಒಡವಾಯ್ತಂತೆ ರೋಹಿತಧಾರೆ ಸುರಿದು ಕಿಗ್ಗಡಲಲ್ಲಿ ವಾಹಿನಿಯಾಯ್ತು (ಪೋಷಕ. ೧೨-೬೦). ಪಡಿ : ೧. ಕಿಡಿಕೆಯ 'ಹತ್ತಿರವೇ ಕಲ್ಲುಪಡಿಯೊಳಗಿಂದ ಒಂದು ಗಿಡವು ಬೆಳೆದಿತ್ತು (ಮೇವಿಮ. ೧೨೩). ೨. ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ 'ಪಡಿ'ಗಳನ್ನೇರಿ ಆತ ಮೇಲೆ ಬಂದ (ಬಸವ. ೨೪); ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೆ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಅವನ್ನು 'ಸಾಕ್ಷಿಯ ಪಡಿ (ಕಲ್ಲು)' ಎಂದು ಕರೆಯುವರು (ಮಾತನಾ. ೨). ೩. ಕಲ್ಲುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿರುವ ಕಟ್ಟೆ ;

ಘಟ್ಟ : ತಗ್ಗು, ದಿನ್ನೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಫದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವಳಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾಗಿದ್ದವು (ಬಾಬಲ. ೧೧೧); ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಜುಕುಜುಕು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಗಸರ ಫದಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನೊಡನೆ ಚಲಾಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದನು (ರಂಗರೋ. ೩೩); ಮಹಾರಾಜರ ದರ್ಶನಾರ್ಥಕ್ಕೆಯಿಂದ ಹರಗೋಲ ಫದಿಯ ಹತ್ತಿರ ಸಮೀಪಿರಾದ ಜನರಿಗೆ ಮೂತ್ರ ಇದರಿಂದ ತೀವ್ರವಾದ ನಿರಾಶೆಯಾಯಿತು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೩೮೮). [ದೇ. || ತೆಲು. ಪಡಕು, ಪಡುಕು] ಪಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭೂಮಿ : ಎರಿ ಮತ್ತು ಉಸ್ತುಕುಭೂಮಿ ಹಾಗೂ ಚಲೋ ವಂಡು ಪಡೆಯಾದರೂ ಮಸಾರಿಯಾದರೂ ಕುರಿ ತರುದಿ ವಿಶೇಷ ಗೊಬ್ಬರ ಹಾಕಿದರೆ ಮೆಣಸಿನ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಬೀಳು (ಕೃಷ್ಣರ. ೬೧). [?]

-ಪಡೆ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಕೃದಂತಭಾವನಾನುಪ್ರತ್ಯಯ : 'ತಿದ್ದು ಪಡೆ' ಪರಾ.

ಪಡೆಕಳಿ (ನಾ). "ಕಾಳೆಗದ ಅಟ ; ಅಣಕುಯುದ್ಧ" (ಹುಲಿಪಾ. ಕೋಶ); ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿಗೆ ಈಡು ಹೊಡೆಯುವುದನ್ನು, ಪಡೆಕಳಿಯಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಲು ಪೂವಿಯೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಳು (ಹುಲಿಪಾ. ೩೬).

[←ಕೊಡ. ಪಡೆಕಳಿ]

ಪಡೆಗಲ್ಲು (ನಾ). ಸಮೂಹವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ (ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ) ಬಂಡೆ : ಗಿರಿಯ ಪಡೆಗಲ್ಲವಕೆ ನಿಜಮಂದಿರವೆಲ್ಲಾಳೆ ಸಂಬಳವು . . . ಇವರ ಬಲದಲಿ ಧರವ ಜಯಿಸುವುದರಿದು ದೇವರಿಂದರಾ ಜೆರರು (ತೊರಂ. ೬-೬-೩೬).

[ಪಡೆ + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್ಯ)]

ಪಡೆಗವಿ (ನಾ). ಕಲ್ಲಿನ ಗವಿ, - ಗುಹೆ : ಅಡವಿಯ ತೊಪ್ಪಲ ತಿರಿ ತಂದು ತಿಂದುಂಡು ಒಡಲ ದಂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪಡೆಗವಿಯೊಳಗೆ ತಪವನ್ನಿಡಿದೆ ನೆಂದು ಕಡುಹೆಮ್ಮೆಯಲಿ ನುಡಿದ ಅಣ್ಣಗಳು ನೀವು ಕೇಳಿರೊ (ಜಹನಂ. ೬೧೬-೨೮).

[ಪಡೆ + ಗವಿ]

ಪಡೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು ; ದಾಳಿಯಿಡು : ರಾಜಮಲ್ಲ ಪೆಮ್ಮಾನಡಿ×××ಸದೊಳ್ಳಾಕಳ್ಯಾಯಾನೇಗೆ ಪಡೆಗೆಯ್ದಾ ಕೊಯ್ದಾಳು ಕಾದು×××ಬಲ ಮೇಗೆ ಎಲ್ಲ ನ್ನವು (ಎಕ. X (S), ಬಾಗಪ. ೮೬-೫; ಸು. 820).

[ಪಡೆ + ಕೆಯ್]

ಪಡೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇನಾಸಮೇತವಾಗು : ಮಲ್ಲರಾಯನನ್ನು ಬಗ್ಗುಬಡಿಯಲು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಪಡೆಗೊಂಡು ಮುನ್ನುಗ್ಗಿ, ಒಂದೇ ದಿನದ ದಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಶಿವಸಮುದ್ರ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ಅಳಾಳ. ೧೬).

[ಪಡೆ + ಕೊಳ್ಳು (<ಕೊಳ್ಳ)]

ಪಡೆಡಕ್ಕೆ 'ಪಡೆಡಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಪಡೆದೋರ್ಕೆ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ತೋರಿಕೆ, - ಪ್ರದರ್ಶನ : ವಂಕದಾರ ದೆರಡುಂ ದೆಸೆಯೊಳಂ ತುರಿಗಾಸುರನ ಪಡೆದೋರ್ಕೆಯಂತಿಡ್ ದಿವ್ಯಾರ್ಪಂಗಳ ಕಟ್ಟುವ ದೀರ್ಘಪಟಮಂಡಪಂಗಳಿಂದಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೧೪೬ ನ).

[ಪಡೆ + ತೋರ್ಕೆ]

ಪಡೆನುಡಿ (ನಾ). ಜನಬಳಕೆಯ ಮಾತು ; ನುಡಿಗಟ್ಟು ; ಅಡುನುಡಿ : ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನ 'ಸಮಯಪರೀಕ್ಷೆ'ಯಲ್ಲಿ . . . ಲೌಕಿಕವಾದ ಹೋಲಿಕೆ, ಗಾದೆಮಾತು, ಪಡೆನುಡಿಗಳನ್ನು ಸಮೂಹವಾಗಿ ಕವಿ ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ (ಕಸಾಪ. ೧೯೮); ಈ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರಭಾವವು ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ವಾಕ್ಯರಚನಾಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲೂ ಪಡೆನುಡಿಗಳಲ್ಲೂ ಕೂಡ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ (ಭಾಷಾಶಾ. ೧೬೪); ನಮ್ಮಕವಿಯು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅನೃಕವಿಗಳ ಇಂಥ ಶಬ್ದ ಸಮುಚ್ಚಯಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಪಡೆನುಡಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ (ಸನ್ಯಾ. ೩೬). 'ಪಡೆವಾತು' ಪರಾ. [ಪಡೆ + ನುಡಿ]

ಪಡೆನೆರಪು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು ; ದಂಡನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸು : ಆ ಯವನರನ್ ಮುಂದೆ, ಅವರೊಳ್ಳನ್ ಕೊಳಲ್ ಪಡೆನೆರಪಿ ತಾನತ್ತ ಪೋಗೆ ಮಗನ್, ಎಸಗಿತ್ತ ಪಪ್ಪದೆಯ ಇರುಳಿರುಳ್ ಸುಳಿಯುವು ಕನಸುಗಳ್ (ಹೀರನ. ೯-೧೯೭).

[ಪಡೆ+ನೆರಪು]

ಪಡೆನೋಡು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯವನ್ನು ನೋಡು ; ದಂಡನ್ನು ಕಾಣು : ಪಿಡಿದಡು ತನಲ್ ಬಂದಿರ್ದೆಯೊಳ್ ನಿನಗಾಗಿ ಮದನನೆನ್ನನೆ ತಿನ ಕೇಳ್ ಪಡೆನೋಡಲ್ ಬಂದವರಂ ಗುಡಿವೊಡುಪಿದರೆಯುಬಾಯ್ತು ನಿನ್ನೆನ್ನೆಡೆಯೊಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೫). [ಪಡೆ+ನೋಡು]

ಪಡೆಪಾಳಿ 'ಪಡಪಾಳಿ' ನೋ.

ಪಡೆಪಾಳಿತನ (ನಾ). ಗಳಿಸುವಿಕೆ ; ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುವಿಕೆ : ಕುಂಟೆಣೆಯೊರ್ವಳ್ ತನ್ನ ಮಗಳ ಸೊಬಗಿನ ಸೊಂಪಿನ ಪಡೆಪಾಳಿತನನುನೆ ನುಡುವುದುಂ (ಅನಂಪು. ೮-೨೪ ಪ). [ಪಡೆಪಾಳಿ (< ಪಡಪಾಳಿ) + ತನ]

ಪಡೆಪು 'ಪಡಪು' ನೋ.

ಪಡೆಪುಗಾತಿ (ನಾ). ಗಳಿಸುವವಳು ; ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು : "ಪಡೆಪುಗಾತಿ = ಗಳಿಸುವ ಹೆಣ್ಣು" (ಗಂಗಾಪು. ೧೯೫).

[ಪಡೆಪು (< ಪಡಪು) + ಗಾತಿ]

ಪಡೆಪುಗಾರ್ತಿ 'ಪಡಪುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಪಡೆಪುಗಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗಳಿಕೆಯನ್ನು ತಪ್ಪಿಸು ; ಲಾಭವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು : ತನ್ನ ಮಗಂಗಿಟ್ಟ ಗೆಗೊಳ್ಳ ಬೆಸನಂ ಪೇಟೊಡವ ನೊಂದುಮಂ ಕೊಳ್ಳದಿರೆ ಮುಳಿದವನ ತಲೆಯನೊಡೆಯ ಬಡಿದನ್ನ ಪಡೆಪುಗಿಪಾಣಂ. ಪಡಪು ಗಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪೋದುದೆಂದು ತನ್ನ ಕಾಲ ಪಿಡಿದುದುಡಿದುದುಂ (ಚಾವುಂಪು. ೨೬).

[ಪಡೆಪುಗಡೆ (< ಪಡಪುಗಡೆ) + ಇಪ್ಪು]

ಪಡೆಪುಗಡು 'ಪಡಪುಗಡು' ನೋ.

ಪಡೆಮಾತು 'ಪಡೆವಾತು' ನೋ.

ಪಡೆಮಾತುಗೇಳ್ (ಕ್ರಿ). ದಿ.ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳು ; ಸಮಾಚಾರ ವನ್ನು ತಿಳಿ ; ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು : ಸೈಂಧವನವರಂ ಧ್ವಿಸಲೆಂದು ಮೆಯ್ದರೆದು ಬಂದು . . . ತೊಟ್ಟಿಗೆ ಪಾಂಚಾಳಿಯನೆತ್ತಿ ತನ್ನ ರಥದೊಳ್ ತಂದಿಟ್ಟು ಕೊಂಡುಯ್ದ ನನ್ನ ಗಮಂತಾ ಪಡೆಮಾತುಗೇಳ್ಳುತಿ ಬಳರ್ ಭೀಮಾಜುನರ್ . . . ಎಯ್ದಿದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೩೧). ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೇಳು ; ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು : ಅದಿಗದಿಗೆ ಬಗಿದು ಭಾವಿಸಿ ತೊಡರ್ಪರ್ ರಲ್ವೆ ನಿನ್ನ ಕೂರಸಿಯೆಂಬೀ ಪಡೆಮಾತುಗೇಳ್ವುದು ಗೋನುಗ ಪುಡುಕೆಯ ಮೊಲದಂತೆ × ಬುಕ್ಕರ್ಪ ಮ್ಹಳೆಪರ್ (ಎಕ. VIII, ಪಾಠ. ೧೦೯-೧೯ ; 1082).

[ಪಡೆಮಾತು (< ಪಡೆವಾತು) + ಕೇಳ್]

ಪಡೆಮಾತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಎತ್ತು ; ಸಮಾಚಾರ ವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸು : ಕಿಡುವೊಡಲ ಕಿಡುವ ರಾಜ್ಯದ ಪಡೆಮಾತು ಗೊಳ್ಳವೆನ್ನ ಮೆಯ್ಯಗಿದಪುಡೀಗಡೆ ಜೈನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೊಂಡದಿಗಜಗಿಸುವಂ ಸಮಸ್ತ ಸುರಸಮುದಯಮಂ (ಅನಂಪು. ೧೪-೧೨೭).

[ಪಡೆಮಾತು (< ಪಡೆವಾತು) + ಕೊಳ್]

ಪಡೆಯ (ನಾ). ಆದಾಯ ; ಗಳಿಕೆ (?) : ಭೂರರ ಶ್ರೀನಕ್ಷತ್ರದೊಳ್ಳ ನಿರ್ವ್ವ ಪಾನ್ವರ್ವರೊಡೊಂ ತಿಂಗಳ್ಳಿ ಏಳುಬೋಗಂವಿದಜಾ ಪಡೆಯಂ ವರ್ವಕ್ಕೆ ಪತ್ತುಗದ್ದಾಣಂ ತೆಜಿ (ಎಕ. IV, ಪಗ್ಗಡ. ೪-೬ ; ಸು. 750) ; ಕೆಸುಗೊಳಮೊಡೆಯ ಮಹಾಜನಕ್ಕೆ ಪೆರ್ವಟ್ಟಿಯೊರುಂ ಮದೂರುಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಡೆಯಂ ಪೊಯ್ದಂ ಅವಜಾ ಪಡೆಯಂ ಪೆರ್ವಟ್ಟಿಯೊರುನ್ನು

ತೆಜಿ ಪೆರ್ವಟ್ಟಿ ಎರಡು ತೆಜುವುದು (ಎಕ. IV, ಪಗ್ಗಡ. ೪-೨೧ ; ಸು. 750) ; ಕೊಳಗುಪ್ಪೆ ಪೆಟ್ಟುವು ಅರ್ಧಂ ಕಾನಸೊಪ್ಪಿನರ್ಧಂ ವಾರಯರ್ಧಂ ಕರ್ಪುಪ್ಪಂ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತೆಣ್ಣು ಕೊಂಬೆಗಾರೊಡಂ ಪಡೆಯಂಮಣ್ಣು ಮಲಾಡೆ ಜಮಳಿ ಬನ್ನು ಇದು ಗೋಪಾಲದೇವರಾ ದತ್ತಿ (ಎಕ. XXXI, ೧೭೦-೧೫ ; ಸು. 8ನೆಯ ಶತ) ; ಉಪ್ಪವಳ್ಳಿಯ ಕವಿಗಂಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸ್ತುತಿ ಕ್ರಮಮಾವುದೆಂದೊಡೆ ಅಮ್ಮಳೆಯ ಪತ್ತಣ್ಣ ತೆಜುವ ಅಯ್ಯಾಣು ಭತ್ತ ಪಡೆಯಂ ಯಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮುಗುಳಿ ಚೆಣ್ಣಿಯೊರೆ ಪಲ್ವಾಡಿ ಅಮ್ಮಾಳಿ (ಎಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮು. ೪೩-೧೪ ; 959). [< ಪಡೆ]

ಪಡೆಯಿಲ (ನಾ). ೧. ಸೈನಿಕ ; ಭಟ ; ಯೋಧ : ಇಲ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ -ಪಡ್ಡೆಯಿಲಂ, ಪಡೆಯಿಲಂ, ಗಾವಿಲಂ (ಪದ್ಯ. ೨೦೫ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಪೋಲೀಸು ; ಪೇದೆ : ಪೊಳ್ಳೆಯವೆವೆಯಂದ ಪಡೆಯಿಲರ ಬರಮಂ ಅಳ್ಳಿಯಂ ಕೊಳ್ಳಿಯಂದಿರಿವೋಲ್ ಪೇಡೆದರ್ (ಕಾಲಾಕರ. ೧೫೮-೩೫೦). [ಪಡೆ+ಇಲ]

ಪಡೆಯಿಸು, ಹಡೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಉಂಟು ಮಾಡು : ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧನ ವಿದ್ಯಂ ಸತ್ಯಮುಪ್ಪು ಪಟೊಳ್ ಸಂದೆಯಮಿಲ್ಲದಲಿಂದೀ ಸಿಂಹಮಂ ಪ್ರಾಣಮಂ ಪಡೆಯಿಸಿ ನೋಟ್ಟಿ ವಿನೋದಮಂತುಂ ಬೇಡೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪತಂ. ೨೫೧-೨೫೧) ; ಈಶ್ವರನುಂ ಮುನ್ನವೆ ಮಣ್ಣುಗೊಂಡ ಮದನಂಗಾ ಮಜುವುಟ್ಟಿಂ ಪಡೆಯಿಸಲೊಡವಿದ ಬೇವನವಾಯುವಿದನೆ ಕಡುಡೆದುರರ ಚತ್ತಂಗೊಳಿಸಿದುದಾ ಬನದೊಳು ಸುಳಿವಳಗಾಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೫೧). ಹಡೆಯಿಸು : ಕಡು ರಂಜಿತ ಭರ್ಮಾಕೃತ್ಯಸಮಸ್ತತ ನಡೆದು ನೆಲಕೆ ಸುಭಕ್ಷನನು ಹಡೆಯಿಸುತಾರ್ಯಾಖಂಡದ ಜನಪದಕಡರಿಸಿದನು ಭರ್ಮ ವನು (ನೇಮಿಸಂ. ೩೨-೧೨೪). [ಪಡೆ+ಇಪ್ಪು]

ಪಡೆವಳ, ಪಡೆವಳ್ಳಿ, ಪಡೆವಳ್ಳ ; ಪಡಾವಳ, ಪಡೆವಳ್ಳ, ಪಡೆವಾಳ, ಹಡೆವಳ, ಹಡೆವಳ್ಳ (ನಾ). ೧. ಸೇನಾಧಿಪತಿ ; ದಂಡನಾಯಕ ; ಸೇನಾನಿ : "ಸೇನಾನಿ ವಾಹಿನೀಪತಿ ತಾನಕ್ಕುಂ ಪಡೆವಳ್ಳಂ" (ಪಸ್ತುಕೋ. ೬೧-೫೪) ; ಅಂತು ವಿರಾಟನಂದನಂ ಭರ್ಮನಂದನಂ ಸೇನಾನಾಯಕನಂ ಮಾಡೆ ನಾಳೆ ಕಾಳೆಗಮೆಂದು ಪಡೆವಳ್ಳರ್ ಪೋಗಿ ಸಾಟುಮೆಂಬುದುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೪ ಪ) ; ಪಡೆವಳ್ಳರಾಕ್ಷಣದೊಳ್ ಕೈವೀಸಲ್ . . . ಅಬಲ್ಲಡೆ ಎರಡುಂ ತಾಂಗಿದುನಾರುಬುಟಿನವಬುಟಮಪ್ಪಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೬-೨೪) ; ಹಂಕಿಗೊಂಡು ತಿಂತಿಡಿಸಿ ತುಲಾಲ್ನೆಯ್ಯ . . . ಪಡೆವಳ್ಳರಂ ಪೋಟಾ ಯ್ಲರಂ ಕ್ಕುಳಂಬಾಯ್ಲರಂ ಪಪಾಯ್ಲರಂ ಪ್ರೇಮದಿಂದವರವರಂತರವ ಟಾತು ಮಧುರೋಕ್ತಿಗಳಂ ಸಂತಸಪಡಿಸುತ್ತ (ಚಿಕ್ಕಮಂ. ೬೪-೯) ; ಮಾರಿಯ ಕೋಣವಲ್ಲಂ ಮುಜಾವ, ಭೈರವನ ನಿಡುಜಡೆಯಂ ಪಿಡಿದ, ಕಾಳರಕ್ಕಸಿಯ ಕೊರ್ವಾಳಂ ಸೆಳೆವ ಪಡೆವಳ್ಳರೊಳ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೭). ಪಡೆವಳ್ಳ : ೧. ಮಣ್ಣುಳ್ಳೇಸ್ವರಂ ಸರಿಕೆ ನಡೆವರ ಪಡೆವಳ್ಳ ಗು[ಗ್ಗು] ಯ್ಯನುಂ (ಇಎ. ೧೯೪೬, ಪಾಠಗಲ್. ೨೫೦-೨೪ ; 899) ; ಆ ಪರಮೇಶ್ವ ರಿಗೆ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಕ ಶುದ್ಧೇಂದುಕೀರ್ತಿ ಪಿರಿಯ ಮಗಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ ಸಮಗ್ರಜೀವಂತಿಪತಿಯೆನೆ ಧರ್ಮಿ ನೆಗಟ್ಟಿ ಪಡೆವಳ್ಳ ತೈಲಂ (ಸಾಹಾ. XI-1, ೫೨-೩೬ ; 1007) ; ಮಹಾಮಣ್ಣುಳ್ಳೇಸ್ವರಂ ಕೀರ್ತಿಪೇವರ ಪಿರಿಯ ಪಡೆವಳ್ಳ ಕೀರ್ತಿಯೊಂ . . . ಕಪ್ಪಮಂ ತರಲು ಪೋದಲ್ಲ ಪಡೆವಳ್ಳ ಕೀರ್ತಿಯೊಂ ನುಯ್ಯನ ಬಿಂಜಿನಯ್ಯನ ಮಗ ಪೇಮಣ್ಣಂ ಬಯಲ ಬಸರದಲು ಮಾಬ್ಬಲಮನೇರದಾಳಂ ಮುಂನದಿಜಾಡು ಸುರ ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೪೬೪-೨ ; 1112) ; ಪಡೆವಳ್ಳ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ ಬಡೆಯರೆ (ಚಿಕ್ಕರಾ. ೧೬೪). ಪಡೆವಳ್ಳ : ೧. ಅಂತೇಜಾ ನಡೆಯೆ ಸಂಧಿಸಿ ಪಡೆವಳ್ಳರ ಸಂತಾನ ಪಡೆಯುಜರುಗಳ ತಿಂಥಿಯೆಡಪ

ವಳ್ಳರ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲುಸಂತತಿ ಮುಂದೆಯಿದ್ದುದು (ಅನಂ. ೪-೩೨). ಪಡೆವಳ್ಳಿ : ೧. ಕದಂಬಕಟ್ಟೇರವಂ ಕೀರ್ತಿಗದೇವನ ಪಡಾವಳಿ ಗೊರವರ ಕಿತ್ತಿಗನ ಭಂಟಂ ಶಾಮನ ಕುಪ್ಪು × × × ವಾಗದೊಳು ಪುಟ್ಟಿದ ಸೆಣುವಗಿಯಲೂ ಪುಟ್ಟಿದ ಧೀವರಾ ಪಡಾವಳಿ ಭಟ್ಟ ಭಮ್ಮನ ಪುತ್ರ ಗೋತ್ರಪುತ್ರಮ್. (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೩೧-೩; 1173 ?). ಪಡೆವಳ್ಳಿ : ೧. ಪಡೆವಳ್ಳಿ ಗಡಮಾ ಬಲಕ್ಕೆ ದಲೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುನ್ನು ನೆಂಬೊಳ್ಳಿ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೪); ನೆಗಟ್ಟುತ್ತಿಮೆಟ್ಟಿಯ ತನಯಂ ಪಡೆವಳ್ಳಿ ತೈಲನಟ್ಟಿಗದೇವಂ ವಿನಯಾರ್ಣವನೂರ್ಜಿತಶರ್ಯನಿದಾನಂ ಚಕ್ರವರ್ತ ಸೈನ್ಯಾಧೀಶಂ (ಅಜಿ. ೧೨-೨೦); ಪಡೆವಳ್ಳಿ ದಂಗೆರಂ ಬೊಟ್ಟಿದಂ (ಅನಂ. ೯-೫೯); ಬಿಡು ಮಾಗಧನ ಗಿಲ್ಲದಾವ ಗಡನವಲೆ ಪಡೆವಳ್ಳಿ ಕೇಳಂತ್ರಿ ಕೇಳು (ಭರಣ. ೨೪-೩); ಆ ನೇಳಿಗೆ ಅಂಬಿಗರ . . . ಕೈದುಗಾಣರ ಪಡೆವಳನು ಪಡೆವಳ್ಳಿ ರಾಘವರ ಸಾದಿಗರ್ ತೇರಳ್ಳಿ ದಂಡಿತ್ತಿ ಪೋದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೯೩-೨೯). ೨. ಅಧಿಕಾರಿ; ಹೆಗ್ಗಡೆ: ಮಳೆಯರಾಜನ ಮನೆಯ ಪಡೆವಳ್ಳಿ ನೋ ಬಳಿಕ್ಕಿಯ ದಂಗುಡಿಸಾರಣುಗಾಳೊ . . . ನೀನೆನುತ್ರೆ (ಅರಾ. ೨-೧೧-೨೬). ಪಡೆವಾಳಿ : ೧. ಪಡೆವಾಳನಾದಿವ ಮಾತನು ಕೇಳತ ಕಡುಬೇಗ ದೊಳು ಪೋದನೋರ್ವ (ಜನರಾ. ೩-೩೩); ಪಡೆವಾಳ ನೀಂ ಮುಳಯ ಲೇಸು ಘನ ಮನುಜರಂ ತಡೆಗಡಿದು ಕುಟುಕುಗೊಂಬೆನು ನಿಮುಪ ಮಾತ್ರದೊಳ್ ಕೊಡುಯೆನೆಗೆ ನೇಮಮಂತದನು (ಫೋರಾ. ೪). ಹಡೆವಳಿ : ೧. ಜಯಕೇಸರೀವರಸರುಂ ತಂತ್ರಪಾಳ ಚಟ್ಟಮಯ್ಯ ನಾಯಕನುಂ ಹಡವಳ ಮಲ್ಲಿಯಣ ತೊಟ್ಟಿಗವುಂಡ ಎಣಭಟ್ಟನು (ಸೌ. ೨೨, ೧೦೬-೪೨; 1138); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಹಿರಿಯ ಹಡವಳಂ ಚಾವಿಮಯ್ಯನ ನೆಗತ್ತೀಯೆನೆಂದಡೆ (ಎಕ. V, ಹಾಸನ. ೫೬-೯; 1155); ಜಿಡ್ಡಳಿಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತಲ ಬಳಿಯ ಬಾಡ ಹಿರ್ಯ ಸಕುಣವ ಕಾವದೇವನ ನಾಯಕ ಹಡವಳ ಮಾಚಿಯನಿಜಾದು ತುಜುವಂ ಕೊಣ್ಣು ಹೋದಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೩೦-೩; 1193); ಬೊಪ್ಪಗೌಡ ಗೋವಿಂದಗೌಡ ಹಡವಳ × × × ಕಂ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರದೇವರ ದೇವಾಲಯದ ಮಂಡಸ್ತುಟಿತ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಕ್ಕಂ (ಎಕ. VII, ೨ನೇ. ೪೧-೩೬; 1203 ?). ಹಡೆವಳಿ : ೧. ಅಂತು ಹಡೆವಳನವರು ಹಡದ ಪೂರ್ವದ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯೊಳ್ಳು ಬಿದಿರೆಯಡದಿಗಾವೆ (ಎಕ. VII, ೨ನೇ. ೫೫-೬೯; 1167); ಹಡೆವಳ ಗೊಗ್ಗಿ ತಾಂ ನೆಗಳ್ಳ ರಕ್ಕಸಗಂಗನ ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತರಕ್ಕಡುಗಲಿ ಗಂಡ ರಾಜನೊರ್ವ ಕೀರ್ತಿವಿಳಾಸಮೂರ್ತಿಯಂ . . . ಪೊಗಳಿ ಮೂರ್ತಿಸಿದರಕ್ಕ ಸದ್ವಿವಲ್ಲಭ (ಎಕ. VII, ೨ನೇ. ೫೫-೬೧; 1218). [ಪಡೆ + -ವಳ. ಪಡವಲ, ಪಡವಾಲು, ಪಡಾಲು]

ಪಡೆವಳ್ಳಿ 'ಪಡವಳಿ' ನೋ.

ಪಡೆವಳ್ಳಿ 'ಪಡೆವಳ' ನೋ.

ಪಡೆವಾತು, ಪಡೆಮಾತು, ಹಡೆಮಾತು (ನಾ). ೧. ಜನಜನಿತ ವಾದ ಮಾತು; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ; ಕೀರ್ತಿ; ಹೆಸರುವಾಸಿ; ಕಡುಗಲಿ ತನಮುಂ ಚಾಗದ ಪೊಡಪೊಳೊಡಿಯೊಳಾದ ಮಾನಸಿಕಯಮುಂ ಕುರಗದ ಶೌಚಮಮಾಯದ ಪಡೆವಾ[ಪಾಠಂ. ಮಾತುಂ ಪರ್ವ ವಡೆದುವವನಂದಿಳೆಯೊಳ್ (ಅಜಿ. ೧೨-೧೦೪; ಕಾವ್ಯ. ೩೪೪ ನೋ.). ೨. ವೃಥಾವಾದ ಮಾತು; ಅನಗತ್ಯವಾದ ನುಡಿ; ನಿನ್ನ ನಟ್ಟನ ಶರೀರಮೆ ಮುನ್ನಿನ ಮಾಯೆಯಲ್ಲದೇತೊ ಪಡೆವಾ[ಪಾಠಂ. ಮಾತ ಪಾಯಮನಿಸಿದವು ನಿನ್ನನೆ ಬೇಜವೆಲ್ಲವೆಂದಜಾದಲೆ ಭವ್ಯ ನಿನ್ನೊಡನೆ ಬಪ್ಪವನಪ್ಪ ಸುಪ್ರತಂಗಳಂ (ಸಮಪ. ೫-೮೯); ಅಂ ಪೋಗಿ ಸುಡಿವೆ ನಪ್ಪೆಡೆ ತಾಂ ಪಿರದನುರಾಗಮಾಗಿ ಬಾರದೆ ಮೂರ್ಛಂದೇಂ ಪಡೆವಾತೊ

ನಿನಗೀವೆಂ ಪೊನ್ನಂ ಲಕ್ಕಲೆಕ್ಕದಿಂ (ಜೀವನಂ. ೧೧೩-೫೫); ಪಾಪ ಗ್ರಹಾಂಶಮಂದಯಿಸಿ ಪಾಪಗ್ರಹಮುದಯಮಾಗಿಯುಂ ನೀಕ್ಷಿಸಿಯುಂ ವ್ಯಾಪಿಸುತೊಳ್ಳು ಕೊಂಡೊಡದೇಂ ಪಡೆವಾತೊಳ್ಳಿ ತೆಂದನೊಳ್ಳಿನ ಬಿಟ್ಟಂ (ಬಿಟ್ಟಮ. ೬-೨); ಪಡೆವಾತೇಂ ತನ್ನಾಳಿಯನಿಡೆ ತೊಟ್ಟನೆ ದುಷ್ಟಭೂಭುಜಂಗರ್ ಭಯದಿಂ ಪಡೆಯುಡುಗುವರಾಕ್ಷಣವೆಂದೊಡದೇಂ ಸನ್ಮಂತ್ರತಂತ್ರಸಿದ್ಧನೋ ಭೂಪಂ (ಭರಣ. ೩-೪೦). ಪಡೆವಾತು : ೧. ಕರ್ಣನ ಪಡೆಮಾತಿನೋ ಪುದಿದು ಕರ್ಣರಸಾಯನನುಲೆ ಭಾರತಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧೨-೨೧೬); ಬಡವನಲಂಗೆ ಸೆಡೆದಿಗಡಲೆ ಸರಣ್ಣಿಕ್ಕು ದಮರಶೈಲವನೆಂದಿ ಪಡೆಮಾತಂ ನೀರ್ಗಾದಿಗೆ ಪಡೆಯುತ್ತಂ ಪೊನ್ನ ಕೋಂಬಿಯಂ ಬಳಸಿಕುಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೧೧೩); ಒಮ್ಮೆ ಚಂದ್ರನ ಕವಿಯ ಭೂಮಕೇಳು ಸ್ತಿಮಿತವಾಗಿಹುದವನ ಹಿರಿಯ ಪಡೆಮಾತು ! (ಪಯ. ೧೬-೧೦). 'ಪಡೆಮಾತುಗೆಳ' ಪರಾ. ೨. ಭೇದಿಸಲೆಂದೆ ದಲಾ ನುಡಿದರೆನ್ನದಿರೊಯ್ಯನೆ ಕೇಳ ಕರ್ಣ ನಿನ್ನಾದಿಯೊಳ್ಳಿ ಕೊಂಕಿ ನಿನ್ನಗಮ್ಮನಹರ್ಪತಿ . . . ಪಟತೇಂ ಪಡೆಮಾತೊ ನಿನ್ನದೀ ಮೇದಿನಿ ಪಟ್ಟಿಮುಂ ನಿನ್ನೆ ನೀನಿರ ಮತ್ತೆ ಪಜರ್ ಸರೇಂದ್ರರೇ (ಸಂಪಭಾ. ೯-೬೪); ಕುಡುವುದು ಕಿಚ್ಚಂ ದೇವರ್ ತಡೆಯದೆ ಕತ್ತಿಗೆಯನೆಮಗೆ ಬೆಸುವುದನ್ನೇಂ ಪಡೆಮಾತೊ ತನಯರಿಲ್ಲದೆ ತಡೆದಿವುದು ತಕ್ಕುದಲ್ಲ ಭುವನಾಧಿಪತಿ (ಅಜಿ. ೧೦-೪೦); ಭೂಪತಿಗಳಂದು ಶೌರ್ಯಾಟೋಪ ದಿನರಿನ್ನಪಕಳಾಪಮಂ ಲೋಪಿಸಿ ಮತ್ತೇ ಪಡೆಮಾತೋ ತಪದೊಳಮಾ ಪುರುಷರ ಹೆಜ್ಜಿನೆಸೆವರಾರನೆ ನೆಗಟ್ಟರ್ (ನೇಮಿ. ೧೪-೧೩೬); ಪಡೆ [ಪಾಠಂ. ೬] ಮಾತೇನಿಡು ಕೃಷ್ಣ ಸಾಕ್ಷಿಯೊಳಿ ವಿದ್ವಿಟ್ಟೇನೆಯಂ ಸುಟ್ಟು ಮಾಣ್ಣಿಡೆ ಮಾಣ್ಣಂ . . . ತತ್ಪ್ರಾಯಕಂ ಕಿಡಿಯಂ ಕೇಸರಿ ಸೂಸೆ ಬಂದ ಲುದು ಕೊಂಡತ್ತಾ ಚತುಸ್ಸೈನ್ಯಮಂ (ಜಗ. ೯-೩೩). ೩. ಸುದ್ದಿ; ಸಮಾಚಾರ; ವದಂತಿ: ಅಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ಪಡೆಮಾತಾವುದು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ಸುಯೋಧನರರ್ಪದಮಾವುದೆಂದು ಬೆಸಗೊಳಿ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೩೧ ನ); ಸ್ವಾಗತಕುಲಸಂಭಾಷಣಾನಂತರಂ ಪಡೆಮಾತು ಮಾತುಗಳ ಹಗುಳಿ ಮಾತುಮಾತಾಗೆ ನಾರದನಂತೆಂದಂ (ಪಾಂ. ೨-೨೧ ನ); ಈ ತೆಜನ ನಾತನೊಳ್ಳಿಡೆಮಾತಂ ಪೇಟೆನ್ನ ಸುಖದಿನರ್ಪನೆಂದಂ (?) ದಾ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಂಡಾತುರದಿಂ ಹೊನ್ನ ಹಂಗೆ ಪೋದುದಲಂಪಿಂ (ಸಕ. ೧೬೬); ಸಿವದಂಗೆಟ್ಟ ಜನವು ನಿಂತಲ್ಲ ಅದೇ ಪಡೆಮಾತೇ (ಕನಕ. ೩೦). ೪. ಪ್ರಸಂಗ; ಪ್ರಸ್ತಾಪ; ವಿಷಯ : ಒಡೆಯರಿವರೆಂಬ ಭಯಮು ಮನೊಡವೆಯ ಲೋಭಮುಮನುಲಾದು ನಿಮ್ಮಭಿಮತನುಂ ನುಡಿದುಂ ಭಯಲೋಭಂಗಳ ಪಡೆಮಾತುಪಂಗಮೊಪ್ಪ ಮಲ್ಲಿಯವಂಗಂ (ಅನಂ. ೧೩-೫೬); ಪೊರವಕ್ಕುಡ್ಡ ಕರಾಜವಂಶನಮಂ ನಿಮ್ಮೂಲಿಸಲ ಪೋಬೆ ನೆಂಬೊಡದಂ ಮುನ್ನೆನೆ ನಿಮ್ಮ ವಿಕ್ರಮದವಾಗ್ಗಿ ಜ್ವಾಲೆ ತಕ್ಕುದುಡಾ ಪಡೆಮಾತಿರ್ . . . ಅನುಗ್ರಹಪುದನ್ನಂ ದೇವ ಕಾರುಣ್ಯದಿಂ (ಪ್ರಸ್ತ. ೫-೩). ೫. - ಪಡೆನುಡಿ; ಅದರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಪಡೆಮಾತು ಪಡೆನಳಲಾಗಿ ತೋರಿದೆ (ಕನ. ೩೧); ಕಂನುಡಿಯೊಳಗಿನ ಕುರುಬರ ಬಗೆಗಿನ ಗಾಡೆ, ಪಡೆಮಾತುಗಳಿಂದ ಈ ಜನದ ಬಗೆಗೆ ಮೇಲಣ ಹಂತದವರೆಂಬ ಕರ್ನಾಟಕ ದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ - ಇರುವ ಮನೋಭಾವವು ಬಯಲಿಗೆ ಬರುವುದು (ಕರ್ನಾಟ. ೩೪೬); ಇಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಪಡೆಮಾತಿನ ಬೆಡಗನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು (ಕನ್ನ. ೧೯೨). ೬. ಚೌಕವಾದ ಮಾತು; ವೈಯಾರದ ಮಾತು : ಪಡೆಮಾತಿನ ಬದಿವಾರದ ಮಿಂಡರ ವೊಡಲಿಗೆ! ಕುಸುಮಾಸ್ತನ ಬೆಸೆಗಾರದ ಬೆಸೆಗಾರ ! (ಮಂತ್ರ. ೬೧-೪). ಹಡೆಮಾತು : ೫. ಬಸರೂರಿನ ಗಂಗೆ ಪ್ರವೀರಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಒಲಿದಿದ್ದರೆ ಅವಳ ಮಗಳು ಪುಟ್ಟಿ ಶಾಮ ಭಟ್ಟರು ಪ್ರಸಂಗ ಮಾಡುವ ತೀವಿ, ಅವರ ಹಡೆಮಾತಿನ ಚಮತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸೋತಿದ್ದಳು (ಪ್ರ. ೧೩೫). [ಪಡೆ + ಮಾತು.]

ಪಡೆವಾಳ 'ಪಡೆವಳ' ನೋ.

ಪಡೆವೆರಸು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇನಾ ಸಮೇತನಾಗು ; ಪಡೆವರಸಿ. ಸಡವುಡು ಅಭಿಷೇಕನಮೆಂಬುದು (ಹಲಾಯು. ೩೩-೩೦೭). [ಪಡೆ + ಬೆರಸು, (<ಬೆರೆಯಿಸು)]

ಪಡೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಹೋಗು ; ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು ; ಕಂಪ್ನಿ ಲಿಗೆ ಪಡೆವೋದ್ದಲ್ಲಿ ಕೊಮಾಲರಾ ಮಗನ್ ಪಾಣ್ಡುಪ್ಪನ್ ಕಾಲಿಗೆ ದೊಕ್ಕತ್ತಲ್ಲಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೫೫-೭ ; ಸು. 750).

[ಪಡೆ + ಪೋಗು, (<ಪೋಗಿ)]

ಪಡೋಲಿ 'ಪಡಲಿ' ನೋ.

ಪಡೋಸಿ (ನಾ). ಪಕ್ಕದ ಮನೆಯವನು ; ನೆರೆಮನೆಯಾತ ; ನೆರೆಯವನು ; ರಾತ್ರಿ ಮನೆಗೆ ಬಂದಾಗ ನಮ್ಮ ಪಡೋಸಿ ಮನೆಯ ಗಡಿಯಾರ 'ಡಣ್' ಎಂದಿತು (ನಾಡಗೇ. ೧೩೪).

[<ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಡೋಸೀ]

ಪಡ್ಡಾನೆ 'ಪಡಪಾನೆ' ನೋ.

ಪಡ್ಡ 'ಫಡ್ಡ' ನೋ.

ಪಡ್ಡ (ಗು). ಬಾಗಿಡ ; ಡೊಂಕಾದ ; ವಕ್ರವಾದ (?) : ಡೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಗೂನು ಬೆನ್ನಿನ ಅಡ್ಡ ಮೋಟೆಯ ಗಂಟುಮೂಗಿನ ಪಡ್ಡ [ಪಾಶಾಂ. ಡೊಡ್ಡ, ಡೊಂಡು] ಕೈಕಾಲುಗಳ ವುಡುರಿಂದ ರೋಮಮಾಸಿಗಳ ಡೆಡ್ಡುಡೇಹದ ಗುಜ್ಜು ಗೊರಲಿನ ಗಿಡ್ಡ ರೂಪಿನ - ಹಜುಕುಗಡ್ಡದ ಹೆಡ್ಡನಾದ ಕುರೂಪಿತನದಲಿ ನೃಪತಿ ವಿಪದಿಂದ (ನಳಕ. ೩-೧೪).

'ಅಡ್ಡ ಪಿಡ್ಡಗೆ' ಪರಾ. [?]

ಪಡ್ಡಲಿಗೆ 'ಪಡಲಿಗೆ' ನೋ.

ಪಡ್ಡವೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯ (?) : ಇಡ್ಡಲಿಗೆ ದೋಸೆ ಹೂರಣಗಡುಲು ಸೇವಗೆಗಳೊಡ್ಡಿ ದಾಗಿ ಸಣ್ಣ ಚೊಲ್ನೆ ವಿಟ್ಟಿನ ಹುರಿಯ ದೊಡ್ಡ ತುಂಬಿಟ್ಟಿ ಕೈದೊಡಕರಳಿಸುಂಡೆಗಳ ಪಡ್ಡವದ ಸಸಿದಪ್ಪೆಯ ಅಡ್ಡಕೊಂಕಣ ಕಡುಬ . . . ಭೋಜನದಿ ಪಡ್ಡಳಿಪ್ರಿಯಗರ್ಪಿಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೨೦). [?]

ಪಡ್ಡಳಿ, ಪಡಾಳಿ, ಪಡ್ಡಳಿ, ಫಡ್ಡಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅದರ ಹೂವು ; ಕಣಿ ಗಿಲೆ ; ಕರವೀರ : "ಪಡ್ಡಳಿಯೆಂದು ಕಣಿಗಿಲೆ" (ಕಳಸಾ. ೫೪-೧೪೪) ; ಬಿಳಿಯ ಕತ್ತರಿ ತಾನೆನಿಸುವ ಪಡ್ಡಳಿಯರಲಂ ತಿಲಾದಳ ಭವಾನಿ ಶಿವ ಪೂಜಾರ್ಥಂ (ಗಿರಿಕ. ೫-೫೬) ; ಒಂದರಳು ಇರವತಿಗೆ ಪಡ್ಡಳಿವೊಂದರಳು ಸೇವತಿಗೆ ಜಂಪಕ ಒಂದರಳು ಸುರಹೊನ್ನೆ ಬಂದುಗೆ ಒಂದರಳು (ಒಸಪು. ೧೯-೬೫) ; ಪಾದರಿಯ ವನಸಂಪಗೆಯ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಪಡ್ಡಳಿಯ . . . ಬಂದುಗೆಯಾದಿಯಾದ ಸಮಸ್ತ ಪೂಜೆಯೊಳನೆದನಾ ಶಿವನು (ಕಂಕದಾ. ೨-೫೧) ; ಪಾದರಿಯ ಪಡ್ಡಳಿಯ ಗಿಡಗಳ ಪಂತಿಗಳ ತೋಂಟೆದೊಳ ಪೂವೆಂದು ಮುಡಿಯದೆಸೆವ . . . ಬುಷ್ಕಾಶ್ರಮೋಪ ವನಂ ಸೀತೆಗೆ ಕಣ್ಣೆವೆಂದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೧೧). ಪಡಾಳಿ : ಮಾವು ಮಾದಲ ನಿಂಬೆ ಕಂಚೆಯು ಬಾವನ್ನವು ಕಾಳಸಂಸಿಗೆ ತಿವಿ ಸುರ ಹೊನ್ನೆ ಪಡಾಳಿಯು ಪಾರಿಜಾತಗಳು (ನಂದಿಲಿ. ೮-೨೬). ಪಡ್ಡಳಿ :

ಪಡ್ಡಳಿ ದಶನಪ್ಪಸಂಕುಳ ನಿಖಿಳವ ಪಡ್ಡಳಿ ಪುಷ್ಪಾಪೂವು (ದೇವಪು. ೬-೫೯) ; ಕಣಿಗಿಲು(-ಲೆ), ಕಣಿಗಿನ, ಕಣಿಗಳು, ಗಣಿಗಳು ಕರವೀರ, ಪಡ್ಡಳಿಗಿಡ (ನೃಕೃಷ್ಣ. ೩೨). ಫಡ್ಡಳಿ : ಕರವೀರಾದಿ-ಫಡ್ಡಳಿ ನೋಡಲಾದ, ಸುಮನೆ-ಪುಷ್ಪಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೬-೨೪). 'ಪ್ರತೀಹಾಸ' ಪರಾ.

ಪಡ್ಡಳಿ 'ಪಜ್ಜತಿ' ನೋ.

ಪಡ್ಡಳಿಗೆ (ನಾ).-ಪಡ್ಡಳಿ : ಕೆಂಜಾಣಿ ಪಾದರಿ ಪಡ್ಡ ಪಡ್ಡಳಿಗೆ (ರುಕ್ಕಾಂಗ. ೩-೨೪). [<ಪಡ್ಡಳಿ]

ಪಡ್ಡಳಿಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಕರವೀರವುಪ್ಪವು ಪ್ರಿಯವಾದವನು ; ಶಿವ ; ಕುಶ್ವರ : ಇಡ್ಡಲಿಗೆ ದೋಸೆ ಹೂರಣಗಡುಲು . . . ತುಪ್ಪಮಂ ಕಲಸಿ ಭೋಜನದಿ ಪಡ್ಡಳಿಪ್ರಿಯಗರ್ಪಿಸಿ (ಲಿಂಗಪು. ೮-೨೦).

[ಪಡ್ಡಳಿ + ಪ್ರಿಯ]

ಪಡ್ಡಳಿ 'ಪಡ್ಡಳಿ' ನೋ.

ಪಡ್ಡಾಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪಡ್ಡಾಗೆ ಕೊಯತೂರು ಪನ್ನಿಚ್ಚಾನಿರ ಭೂಮಿಯನ್ ಆಳಿ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೧೪, ೧೨-೧೩ ; 810).

[?]

ಪಡ್ಡಿಲಾಗ(?) (?). (?) : ಚೆಳಕಿರಾಯಸ್ವಾಮಿಯ ಶ್ರೀಪಾದಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಸೀತ ರತ್ನಪಡಿ ಸಹ ತೂಕ ಪರದ ಪಡ್ಡಿಲಾಗ ೧೪೪ ೨ ೧ ತೂಕ ಮೈಸೂರ ರಾಜುವ ಸೇನೆ (ಮೈಲರಿ. ೧೯೪೦, ೩೮-೩ ; 1614). [?]

ಪಡ್ಡು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಖಾದ್ಯ : ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇವತ್ತು ಪಡ್ಡು ಮಾಡಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). 'ಪುಟ್ಟು' ಪರಾ. [<ಬಟ್ಟು, ?]

ಪಡ್ಡೆ, ಹಡ್ಡೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿ : ಈ ಜಂತುಗಳನ್ನು ಬೆದರಿಸಿ ಓಡಿಸಿ ಪೈರನ್ನು ಕಾಯಲು ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಜನ ಪಡ್ಡೆಯಾದ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲಾ ಸೇರಿ ಹೊರಟವು (ಸುಮಹ. ೩೦೩) ; ನಮ್ಮ ದೂರದ ಸಂಬಂಧದ ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಇರಬಹುದು. ನಾನು ಎರಡು ವರ್ಷದ ಹಿಂದೆ ಮೆಳೆಯಮ್ಮನ ಹೆಣ್ಣು ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಸುಮಾರಾಗಿ ಪಡ್ಡೆ ಅಗಿತ್ತು (ನನ್ನೂರು. ೧೩೧). ೨. (?) : ಅ ದುಃಖ ಜೀವಂಗಳು ಉದಧಿಗಿಣೆಯೊನಿಸಿದಾಯುಷ್ಯದ ಕಡೆವರಮೆಯ ಪಡ್ಡಿ ಗಳಾಗದ ವಂದದಿನ ಶುಭಕರ್ಮದಾ ವೇಷದ ನೊವರಲಿಡಿದು ನಮೆಯು ತಿರ್ಪರು (ಶ್ರಾವಣ. ೨೧-೧೪). (ಗು). ೩. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ; ಯೌವನಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಟ್ಟ : ಅವರೆಲ್ಲಾ ಪಡ್ಡಿ ಹುಡುಗರು, ಉತ್ಸಾಹಿಗಳು (ಚೈತನ್ಯ. ೧೧೭) ; ರಾಮಲೀಲಾ ಉತ್ಸವಕ್ಕೆ ಮೂರುಜನ ಪಡ್ಡಿ ಹುಡುಗಿ ಯರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದರು ದೊಡ್ಡ ಬಾಲು (ಸಾಹೇಬ್. ೧೨೦) ; ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಪಡ್ಡಿ ಹುಲಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಗೆಯ್ದು ಹಾಕಿಸಿ . . . ಸುಖವಾಗಿದ್ದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೫೩).

ಹಡ್ಡೆ : ೩. ಕನ್ನಕೆ ಅಗಲಿ ಹಡ್ಡೆ ಹುಡುಗಿ ಅಗಲಿ ಕೈಹಿಡಿದುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ಕಂಡರೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಬರುವದು (ಸಾಗಂಧಿ. ೫೯೨-೧೪).

[ದೇ. || ಕೆಲು. ಪಡ್ಡಿ]

ಪೆಣ್, 'ಪಣ್ಣು' ನೋ.

ಪೆಣ್, ಹಣ್, ಹಣ್, ಹಣ್ (ಕ್ರಿ). ಪಣ್ಣ (ಭೂತಕ್ಕು), ಪಣ್ಣು (ಭೂತನ್ಯೂ), ಪಣ್ಣು (ಭವಿಕ್ಕು). ೧. ಹಣ್ಣು ಬಿಡು ; ಫಲವನ್ನು ಕೊಡು : ಬೇಟೆಯಿಂದಲಿ ಕೂಟದೊಳ ಪಡೆದು ಪಣ್ಣೆರ್ಪಗಿಂಪಿನಲಂಪನೆಯದೇ (ಅದಿಪು. ೧೨-೨೦) ; ಮತ್ತೊತ್ತನಾದನಖಿಳ ಜಗತ್ತಿ ಮರದಾವಗೊಂಬು ಪಣ್ಣುಡಮೇನೆಂದುಪ್ಪನ್ನಾನಂದಂ ತ್ರಿಜಗ ತ್ವೃಷ್ಟಿಂಗಳಿಬಾಡು ಪೀಠದಿ ಪೊಡೆವಟ್ಟಿಂ (ಶಾಂತಪು. ೯-೨೪) ; ಪುನಿದಿರೆ ಪಣ್ಣೆಂದುವ ಬಿಂಬದಾಲದಿಂ ಪಣ್ಣುಳುದಿದೊಡವೆನೆ ಸೊಗಯಿಸಿದತ್ತುದಯ ದೊಳೊಡವಿದ ಕೆಂಪಿಂ ಪುನಿದೊಪ್ಪುವ ತಾರಕೋತ್ಕರಂ ಕೆಲಗಲದೊಳ (ಜಂದ್ರಪು. ೪-೨೪) ; ಅಲರ್ಗಲಿಂ ಫಲವನೆಯ್ದುವ ಮರಗಳನಂದಲವುತ ಗಿಳಿನುಡಿಯಿಂದ ಸಲಿ ಮೆಚಿದವು ಪಣ್ಣ ಬಕ್ಕೆವಲಸುಗಳ ಬಳಗವಾ ಬನದಡೆ ಯೊಳಗೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೪೭) ; ಆನ ಮರವಿದು ? . . . ಸಕಲ ರತುಪೊಳು ಪೂವ ಪಣ್ಣ ಮರವೇನು ? (ಗಿಳಿದಿಂ. ೨೪-೧೪). ೨. ಹಣ್ಣಾಗು ; ಪಕ್ಕನಾಗು ; ಮಾಗು : "ಪಣ್ಣು ದೆಂದು ಪಣ್ಣು ದುಡು" (ಕಳಸಾ.

೫೫-೧೯೪) ; ಗೊಲೆಯೊಳ್ ಪಣ್ಣದು ಮೈಂದಪಾಟಿ ಪರ್ವತರ್ಬರ್ಬೆಂದು
 ಭೃಂಗಂಗಳೆಂದುಲಿವಂತಿದುರ್ದಮ ಪಣ್ಣ ಬಳ್ಳಿ (ಆ.ಪು. ೧೧-೬೬) ;
 ಭೂಲತಾಂಗಿ ತೆಗೆದತ್ತಿಟ್ಟ ರಸಕಳವೊಯಿಸಿ ಪಣ್ಣ ಚೆಂದೆಗೆಸಿದುದು
 (ಸೋಮಪ. ೨-೬೬) ; ರಂಜಿತ ಚೈತ್ರನ ಕಾಣ್ಯಗೆ ಸಂಜನಿತಾಂಕುರದ
 ಪುಳಕನಾಂತು ವನಶ್ರೀ ತಾಂ ಜವದೆ ತಳೆದ ನೀಲದ ಮಂಜರಿಯೆನೆ ಪಣ್ಣ
 ನೇಜಾಲೇನೊಪ್ಪಿದುದೋ (ಉ.ಪ. ೧-೩೬) ; ಸಕ್ಕರೆಯ ಧಾರಾಧೀಶ
 ಸುರಿನಂತೆ ರಸದಾಳಿ ಪಣ್ಣದೊಡನೆ ಸೋನೆಗಜನಂತೆ ಪಾಡಿದರು ಗಾಯಕಿ
 ಯರಿಗೆ ನಾಯಕಿಯರೆಂದನಿವನ ಮೂನಿಯರುಗಳು (ಪಾಂಪಪ. ೪-೪).
 ೩. (ಎಲೆ ಮೊದಲಾದುವು) ಹಣ್ಣಾಗಿ ಜೀರ್ಣವಾಗು ; ಹಳತಾಗಿ
 ಬಣ್ಣ ಗೆಡು ; ಕೊನೆಯೊಳ್ಳೊನೆಗೊಂಬಿನ ಸಂದಿನೊಳೆಲೆ ಪಣ್ಣದಿದುರ್ದ
 ಪೋದ ನೆಲೆಯೊಳ್ಳೊನೆಗರ್ವ ಕೊನೆದೋಜಿ ಮದನನಲಗಿನ ಮೊನೆದೋ
 ಜಾದನೊಡನೆ ಬರೆಯಗೆವಮಾಪುಗಳೊಳ್ (ಮಲ್ಲಪು. ೫-೧೧). ೪. (ಆಲಂ)
 ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ಮತ್ತೆಮೊರ್ವಳ್ ಇದು ನಿನ್ನೀಯೋಣ
 ನೆನ್ನೀಕ್ಷಣಕೆ ಸೊಸಿ ತಾಂ ಬೆರ್ಬ ನೋಬಿಟ್ಟೊಂದು ದರ್ಪಕ್ಕಿದು ನಿನ್ನೀಯಾ
 ಲವೆನ್ನೀಯಧರದಳದೊಳಾದೀರ್ಪೆಯಿಂ ಪಣ್ಣ ಗರ್ವಕ್ಕಿದು ನೀನೆನ್ನಾಸ್ತ
 ದೊಳ್ ಮಚ್ಚರಿಸುವ ಮಹುಕಳ್ಳೆಂದು ಕಾಲಗ್ನಿಲೋಕವಂದದೆ ಚಂದ್ರಂ
 ಗುತ್ತಹಾರಂಗಳನೊಡಮೊಲವಿಂದುಯ್ಯಲಾಡುತು ನಿರ್ದರ್ವ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೪೬).
 ೫. (ಧ್ವನಿಯು) ಮಧುರವಾಗು ; ಇಂಪಾಗು ; ಹದವಾಗು ; ನಲಿದು ನವಿಲ್
 ಜಗುರ್ವದು ಸಿಕ್ಕಧ್ವನಿ ಪಣ್ಣದು ಮಂಜು ಕಣ್ಣೊಳ್ ಮೊಳೆತುದು (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೦) ; ಮತ್ತೆಮಾತಂ
 ಸಂಯೋಜಿಸಿದಮಂಚೆಯೆಂಬುದಂ . . . ಚಪ್ಪರಜೆಯೊಳಾದೊಡಂ
 ಪಟ್ಟಂಬುದಂ ಸೈರಿಸಂ (ಕವ್ಯಾ. ೧೪೮). ೧೧ ಇಲ್ಲಿ 'ಪಣ್ಯ' ;
 ಉಲ್ಲೇಖದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶೃಂಗಾರಮಾಡು ; ಸಿಂಗರಿಸು ; ಆಲಂಕರಿಸು
 ಎಂಬರ್ಥವೂ ಶ್ಲೇಷೆಯಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ೬. ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗು : 'ಪಣ್ಣುಡಿ' ಪರಾ. ಹಣ್ಣು :
 ೧. ಕುವೆಂಪು ಅವರ 'ರಾಮಾಯಣದರ್ಶನ' . . . ಮತ್ತಿತರ ಕವಿತಾ
 ರಚನೆಗಳು-ಇವೆಲ್ಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೆ ಬೆನ್ನಾಗಿ ಬೇರುವಿಟ್ಟು
 ಹೂತು ಹಣ್ಣು ಹೊಸ ಕಾವ್ಯವೃಕ್ಷದ ಕೀಟನ ತಣಿವಣ್ಣುಗಳು (ಸುಪರ್ಣ. ೧೫೬). ಹಣ್ಣು : ೩. ಬೆಳೆದ ಕತ್ತಲೆ ಮತ್ತು ಹಣೆತುದೋ . . .
 ಚಕೋರಗಳ ನಿರ್ಮಳಹರುಷ ಬೆಳೆಯತೋಯೆಂದೆಂಬ ಸಂದೇಹಕೊಳಗಾಗಿ
 ಚೌಪಟಿಂಬರದು ಪಸರಿಸಿತು ಬೆಳುದಿಂಗಳೆಲ್ಲಾ ದೆಸೆಯೊಳು (ಹಳಕಾ. ೩-೪೪).
 ಹಣ್ಣು : ೧. ಬ್ರಿಟಿಷರು ಅಂದು ದಿತ್ತಿದ ವಿಷವೀಜವು ಮೊಳೆತು
 ಮರನಾಗಿ ಹಣ್ಣುಲು ೫೦ ವರುಷಗಳು ಬೇರಾದುವು (ಯಶಸ್ವ. ೯೮).
 ಪಕ್ಷಿ = ಹಣ್ಣಾಗಿ ಜೀರ್ಣವಾದ ಎಲೆ ; ಹಳತಾಗಿ ಬಣ್ಣ ಗೆಟ್ಟು
 ಎಲೆ : ಮಲಯಾನಿಲನೊಯ್ಯನೆ ಪಕ್ಷಿಲೆಯೆಂ ನೆಲೆಯಿಂ ಕಬಲ್ಪುಗುಂ
 ವಿಟಿಸಿಗಳೊಳ್ (ಕವಿಾ. ೩-೫೪) ; ಇಟಾದೇಬುನೊಟಿಂ ಗಂಡರೊಳಕಿ
 ಸೆಂಬುದು ತನಗೆ ಮುತ್ತ ಮುದುಗೂಂಟೆ ತಾಂ ಕಟಾವಣ್ ಮುತ್ತದ
 ಪಕ್ಷಿಲೆ ಪಟವಣುಗೊಲ್ ಪಟಾದ ಭೇರಿ ನೀರಾ ತೆಗೆದ ಕೊಳಂ
 (ಸೂಕ್ತಸು. ೪-೩೮೨). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಪಟು ; ತುಳು. ಪನ್ಪು,
 ಪನ್ಪು ; ತೆಲು. ಪಂಡು ; ಕುರುಖ್. ಪನ್ಪಾ ; ಮಲೈ. ಪನೆ]
 ಪಣ್ಯ, ಪಣ್ಣು, ಹಣ್ಣು, ಹಣ್ಣು, ಹಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಪಕ್ಷಿ
 ವಾದ ಫಲ ; ಮಾಗಿದ ಫಲ : ಮಧುಮದ್ಯಮಾಂಸಗಳುಮಯ್ಯ
 ಪಾಲ್ಪರದ ಪಣ್ಣಳುಮಾಳುಂಬೆಯುಂ ಸಣ್ಣಿಂಬಿನ ಪೂವುಮಂದಿನಂ ಸೇವಿಸಿ
 ವರುಂ . . . ಏಲುಂ ನರಕಂಗಳೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ ದುಃಖಂಗಳನೆಯ್ದವರಾ
 (ವಜ್ರಾ. ೧೩೬-೧೬) ; ಚಾಗದೊಳ್ಳಿನಚೊತ್ತದೆ ಮಣ್ಣು ಬಾಲ್ಪು
 ಪುಟುಪಾನಸನೆಂಬನಾಂಡಮೆಂಬುದೊಂದತ್ತಿಯ ಪಣ್ಣೊಳಿಹ ಪುಟು

ವಲ್ಲದೆ ಮಾನಸನೇ (ಸಂಪಭಾ. ೫-೬೫) ; ಧರೆ ಬೀಜಂಗಳ ನುಂಗಿ . . .
 ತರುವೇ ಪಣ್ಣಳ ಮೆಲ್ಲೆ ಮಾತೆ ವಿಷಮಂ ಪತ್ತರ್ಭಕಂಗೂಡಿಸಲ್ ಧರ
 ಕೊಲ್ಲಲ್ ಪರ ಕಾಯ್ತನೇ (ಸೋಮೇ. ೨೯) ; ತುಜುಗಿದ ಕಾಯಿ
 ಪಣ್ಣಳ ಸಾಲದ್ವಕ್ಷನ ಮುಜುಗು ದೂಳಿಯ ಬೆಣ್ಣಿಕೊಳುತ ಸುರಿನ
 ಸೊಂದಿಲ ನೀರ್ಗಣಿಯುತ ಬಂದುದು ಬಿಜುಗಾಳಿ ಮದಗಜದಂತೆ
 (ನೋಪತ. ೪-೩೬) ; ಪುಷ್ಪಗರ್ಭಿತ ನವವಸಂತದ ಲಸಬ್ಬತೆಗೆ ಪಣ್ಣ ಬೀತು
 ಪೋದ ಮಾಗಿಯ ಮರದ ಸಾಮ್ಯಮೇಂ ? (ಚತ್ರಾಂಗ. ೬೪-೨೦೩೬).
 ಪಣ್ಣು : ೧. ಕುಳ ಶಂಖಂ . . . ಪೂವಣ್ಣ ವಿಪ್ರದ್ವಯಂ
 ಮುಕುರಂ ಮಾಂಸವು ಮದ್ಯ ತುಂದಿದ ಕೊಡಂ ಬೆರ್ಗಿಚ್ಚನಾರಾ
 ಕಂಡೊಡಂ ಶಕುನಂ ಶೋಭನಕಾಪ್ಪದಂ (ಸೋಮೇ. ೬೬). ಹಣ್ಣು :
 ೧. ಅತ್ತಿಯ ಹ[ಪಾತಂ.ಪ್ರಣ್ಣಂದದಿನೊಳ್ಳಿತ್ತಪ್ಪುದು ಪೊಣಿಗೆ
 ನೋಬಿಟ್ಟಿನೆಂದೊಳಗಣದೊಳ್ಳಿತ್ತಲದನ್ನಸಮಯದ ಪೊತ್ತಿಗೆಗಳ (ಸುಸು. ೩-೬೨) ;
 ಕಾಳೆಗರ್ಭಳು ನಿಪಾತ ಕರವಾಳಹಕ್ಕಿ ಹತ್ತಪ್ರಮ್ನುಹೀಪಾಳ
 ಕರೋಡಿ ಪೊಕ್ಕು ಗಹನಾಪ್ತರಮೊಳು ಕ್ಷುಧೆಯೊಳುವೆ ನಂಜುಭೂಪಾಳ
 ದೊಳಿದ್ದ ಹಣ್ಣಳನೆ ಹಣ್ಣಿನಲಮ್ಮದೆ ಕಾಯಿಕಾಯಿ ಬಲ್ಲಾಳನ್ನಪಾಳ
 ಯೆಂಬಿದನೆ ಪಂಬಲಿಸಿದುದು ವೈರಸಂಕುಲಂ (ಮೈಸಿ. ೧೯೪೩, ೨೯-೧೪ ;
 1174). ಹಣ್ಣು : 'ಹಣ್ಣುಹಂಪಲು' ಪರಾ. ಹಣ್ಣು : ೧. ಹಣ್ಣು
 ಮದ್ದ ಬಳಕೆ ಆ ಮರನ ಆರು ತಟಾದರೇನು (ಮಹಾದೇ. ೪೯-೧೧೬) ;
 ಭೂಪಾಲ ಮುನಿಪನಂಪ್ರಿಯಲೇಜಿ ಯಾ ಹಣ್ಣಿನಲಿ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹೊಣೆಯ
 ಲಾಣಿನು ದನುಜಹರನೇ ಶಿವಶಿವಾಯ ನಮಸ್ಕರಿಯೊಂದ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬೦೫. ೪-೨೪) ;
 ಎಳೆಯ ಹೂವಿಡಿಗಳಂ ಸಜ್ಜಾದು ಹಣ್ಣಂ ಮಾಡಲಳವೆ
 (ಚಿ.ಪು. ೬-೯) ; ಹಣ್ಣು ಜಾರಿ ಹಾಲಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಹಾಗೆ (ಗಾಡೆ). ೨. ವಯಸ್ಸಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಮುಪ್ಪು ; ಮುದಿತನ : 'ಹಣ್ಣು ಗರಡಿ'
 ಪರಾ. ೩. ಕೈಗೂಡಿದುದು ; ಸಫಲತೆ ; ಗೆಲುವು ; ಹೋದ ಕೆಲಸ
 ಹಣ್ಣೋ ಕಾಯೋ ? (ರೂಢಿ).

ಪಂಪಲ, ಪಣ್ಣಲ, ಪಣ್ಣಳ, ಪಣ್ಣಲ, ಹಂಪಲು = ಹಣ್ಣು ; ಪಕ್ಷಿ
 ವಾದ ಫಲ : ಹಾಲು ಅನಿಲ ಕಂದಮೂಲ ಪರ್ಣಾಂಬು ಪಂಪ(ಪಣ್ಣ)ಫ
 ಲಾದಿಗಳನೇ ಆಹಾರವ ಕೊಂಡು ಮುಕ್ತರಾದೇವೆಂಬ ಅಣ್ಣಗಳು ನೀವು
 ಕೀಳರಿ (ಸರ್ಪಪ. ೨೦೦-೯೧೪) ; ಊರ ಬಿಟ್ಟಿಡವಿಯೊಪ್ಪೆಯಿಸಿಯುಂ ಸತಿ
 ಸುತನರೈದುದಂ ಕೆಡದು ಜಪ ತಪ ಸಮಾಧಿಯೊಳು ಪೊರಾಯನಾಗಿದು
 ಕಂದಮೂಲಂ ಪಂಪಲಾದಿಗಳ ಬಣ ಹಣೆಯದು (ಪ್ರಭಾ. ೪-೧೪೬) ;
 ಅನದವಿಗಳೊಳ್ ಪಣ್ಣಲಮಾವಗಮೊಳವಲ್ಲಿಗಜಿಸಿ ಪರಪರದು ಕರಂ ತಾನದಿ
 ಗೊತ್ತೇ ಭೀಮನ ಬೇವಸಮಿದು ನಿನ್ನ ಮನಮನೊನಲಿಸಿಲ್ಲಾ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೪೬) ;
 ಅನುದಿನಮೊರ್ವಳ್ ಗೀರ್ವಾಣನಾಥವಧು ನಾಕಲೋಕದಿಂ
 ಬಂದಹಣ್ಣು ನನಿಗೆ ನಂದನವನಗತ ವನಲತೆವೋಲ್ ತಂದು ನೀಡುಗುಂ
 ಪಣ್ಣಲವುಂ (ಶಾಂತಿ. ೯-೧೪೧) ; ಹಿರಣ್ಯರೋಮಂ ಬಿಲದಿಂ ಪೊಜಮಡ
 ಲೊಡಂ ವಾಯುಸಂ ರಾಗರಸಮಯನಾಗಿ ಪಣ್ಣಳಂಗಳಂ ಮುಂದಿಟ್ಟು
 ಪೊಡೆಮಡಲು (ಪಂಪತ. ೨೯೬-೧೪) ; ಅಂತು ತೀವಿದ ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರದ
 ಪಣ್ಣ[ಪಾತಂ. ಣ್ಣ]ಲಂಗಳಂ ತಂದು ಕುಡೆ (ಕಾದಂಬ. ೬೯೫) ;
 ಕೈಯೊಳ್ ಸಂಬಳವಿಲ್ಲದೆ ಮಹುಗಿ ಸೈರಿಸಲಾಡದೆ ಪಸಿವಿಂ ತಂತಮ್ಮ
 ಭೃತ್ಯಗ್ಗೆ ಪೇರಡವಿಯೊಳ್ ಪಣ್ಣಲಂಗಳನನಿ ತನ್ನಮೆಂದು ಪೇಟ್ಟುದುಂ
 (ಧರ್ಮಪು. ೨-೧೪೬) ; ಕೆಂಪು ಹಂಪಲಿನೊಳಗೆ ಕೆಂಪು ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು
 ಕೆಂಪುಂಟು ಒಳಗೆ ವಿಷವುಂಟು ಮರ್ಜನರ ಪೆಂಪು ಇಂತೆಂದ (ಸರ್ಪಜ್ಞ. ೪೩೨).
 ೧೧ ಇದು ಒಂದೇ ಅರ್ಥದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಂದಾದ
 ಕೂಡುನುಡಿ. ಪಣ್ಣಾಯ್, ಹಣ್ಣುಕಾಯಿ = (ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ
 ಮಾಡುವ) ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಕಾಯಿ ; ಬಾಳೆಹಣ್ಣು, ತೆಂಗಿನ

ಕಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಫಲ : ಹೂನೆಲೆಯ ಚೆಲ್ಲಾಡಿ ಪಣ್ಣಾಯ
ಕಾಣ್ಣೆಯಿಂದಲೂದಿ ನೇಸರ್ಪರೆಗೂ ನೋಡರೆ ಬೆಳಗಿ (ಕಾಲೂರ.
೧೨೦-೨೫೨); ತನ್ನ ಮನೆದೇವರಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿ, ಪೂಜೆ ಪುರಸ್ಕಾರ
ಬಿಟ್ಟಿರುವುದಲ್ಲದೆ . . . ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೬); ಇದು
ಮಲೆದೈವದ ಕಾಟನೆಂಬೊಬ್ಬನು ಹರಕೆ ಕೊಡಲು ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿಗಳನ್ನು
ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದನು (ಕಾಲೂರ. ೬ ಕಥಾಸಾರ). ಪಣ್ಣಾಗು, ಹಣ್ಣಾಗು =
೧. (ಕಾಯಿ ಬಲಿತು) ಪಕ್ವಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು; ಮಾಗು; ಫಲ
ವಾಗು : ಎಳೆಗಣ್ಣು ಎತ್ತಾಗದೇ ಲೋಕದೊಳಗೆ ಮಿಡಿ ಪಣ್ಣಾಗದೇ
(ಸೋಮೇಶ. ೩೫); ಕಾಯಿಗಳು ಬಲಿತು ಹಣ್ಣಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ
ಎರಡು ತಿಂಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೨೬). ೨. (ಕಾಲ
ಮೊದಲಾದುವು) ಕೂಡಿಬರು; ಹದವಾಗು : ಗಣ್ಯಾತೀತರ್ ಶಿವ
ಲಾವಣ್ಯದ ಸರ್ವಾಂಗಭೂತದಿಂದ ಸರಿಯಿಂದ ಕಾರುಣ್ಯದಿವ್ಯವಲಿವದಿಂದ
ಪುಣ್ಯಂ ಪಣ್ಣಾದ ತೆಜದ ತಾಪಸರರ್ಪಣ್ (ಗಿ೦೪. ೧-೬೬); ಭರಗಧಿಕ
ವೃದ್ಧಾಪ್ಯತೆಯನನುಕರಿಸಲೆಂದು ಧರಿಸಿದನೊ ನುತ ಪುಣ್ಯ ಹಣ್ಣಾಯ್ತ
ಹೇಳಿಸಿ ವರವೃದ್ಧ ವೇಷದೀಶ್ವರನಾದಿಮಯ್ಯನಿದ್ದಾಲದ ಮರಕೆ ನಡೆದನು
(ಸೋಮೇಶ. ೬-೬೯); ನಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಲ ಹಣ್ಣಾಗು
ವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರನೇ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ (ಮರಳ. ೪೮). ೩. (ಕಾರ್ಯ,
ಬಯಕೆ ಮೊದಲಾದುವು) ಕೈಗೊಡು; ಸಫಲವಾಗು : ಕಾಯಿ
ಬೇರು ಕಾಯಬೇಕು ಹಣ್ಣಾಗಲಿ ಹಂಬಲ (ಸಿಂಹ. ೨೫-೧೨); ಅವನು
ಬಯಕೆ ಹಣ್ಣಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವರಿಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸಿದ (ಸ್ತುತಿ. ೨೫);
ಬಾಳೆಗೆಳತಿ ಎಂದು ಅನ್ನಲು ಇನ್ನೂ ವಿಚಾರ ಹಣ್ಣಾಗಿಲ್ಲ
(ಕಪ್ಪ. ೪೬). ೪. (ಮನಸ್ಸು) ಪಕ್ವವಾಗು; ಪರಿಪಾಕ
ಗೊಳ್ಳು; ಪಳಗು : ನುರಿತ, ಪಳಗಿದ, ಹಣ್ಣಾದ, ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದ,
ಹಾಡಾದ (ಕಂಠು. ೪೬). ೫. ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ತಣೆ;
ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳು : ಕಣ್ಣು ತಣೆಯ ಚಿತ್ರ ಮೂರ್ತಿಸ್ಸಗಯ ನೋಡಿ
ಹಣ್ಣಾದುದತ್ತಿಯ ಚಿತ್ರ (ಭರತ. ೪೦-೨೬). ೬. ಕಸುವನ್ನು ಕಳೆದು
ಕೊಳ್ಳು; ಜರ್ಜರಿತವಾಗು; ನಿರ್ವಿಣ್ಣು ವಾಗು; ಬಳಲು :
ಅವನು . . . ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದರಂತೆ ದುಃಖಪರಂಪರೆಯನ್ನು
ಅನುಭವಿಸಿ ಹಣ್ಣಾದನು (ವಾಂಕ. ೯೧); ಲೋಕಜ್ಞಾನ ವ್ಯವಹಾರ
ಜ್ಞಾನ ಬರುವ ಮೊದಲೇ ಮನೆತನದ ಜವಾಬುದಾರಿಯೆಲ್ಲ ಮೈಮೇಲೆ
ಬಿದ್ದು ಹಣ್ಣಾದವ (ಮೂರುದಾ. ೫೬); ಹಾಡಿ ಹಣ್ಣಾದಿ ನೀ ಜಗದ
ಕಣ್ಣಾದಿ ನೀ ದುಡಿದು ಸಣ್ಣಾದಿ ನೀ ಗುರುದೇವಾ (ಸೋಗೀ. ೪೬-೧೫);
ಅವನ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಗುಡುಗಜ್ಜನು ಹಣ್ಣಾಗಿ ಹೋದನು
(ಮಣಿಸ. ೫೪); ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಹು ಮುಂಚೆ ಹೋಗಿದ್ದು ದುಡಿನವು
ಸಂಜೆಗೆ ಹಣ್ಣಾಗಿ ಬಹುವು (ಕಂಠಾಸ. ೧೪೨-೧೦೦). ೭. ಕುಗ್ಗು;
ಸಂಕೋಚಗೊಳ್ಳು : (ತೀರ ಹಣ್ಣಾಗಿ ನಾಟಕೊಂಡು) ಯಜ್ಞ,
ಅದನ್ನೇನಾದ್ದಿ ದಿದು (ಕಮ್ಮಟ. ೬). ೮. (ಕೂದಲು) ನರೆ; ಬೆಳ್ಳ
ಗಾಗು : ನನಗೀಗ ಎಷ್ಟು ಪರುಷ? ಕೂದಲು ಹಣ್ಣಾಗತೊಡಗಿದವು
(ಹಳ್ಳ. ೬೨). ೯. (ಎಲೆ ಮೊದಲಾದುವು) ಹಳೆಯದಾಗು, -
ವಿವರ್ಣವಾಗು : ಹಣ್ಣಾದ ಎಲೆ ಉದುರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ. ೪೦).
೧೦. (ಮನಸ್ಸು) ಮೃದುವಾಗು; ಕಾರಿಣ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದು
ಕೊಳ್ಳು; ಸೋಲು : ಹೆಣ್ಣು ಬಣ್ಣಿಸಿದಂತಿಂತು ಲೇಸೆಂದೆದ ಹಣ್ಣಾಗಿ
ಕೇಳುವರುಂಟು (ಭರತ. ೨-೪೬); ಹೋನ್ನಳ ಈ ನುಡಿಯಿಂದ ಅ ಪಹರಿ
ಯವನು ಹಣ್ಣಾದನು. ಅವನ ಬಾಯಿಗೆ ನೀರೊಡೆಯತು (ಅಂಬಿಕ. ೧೦೦).
೧೧. ಪಗಡೆ, ಜೌಕಾಬಾರ ಮೊದಲಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿ ಗುಡಿ
ಸೇರು : ನನ್ನ ಮೂರು ಕಾಯಿಗಳು ಆಗಲೇ ಹಣ್ಣಾದವು (ರೂಢಿ).

ಹಣ್ಣುಹಗಿಸು = ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲು : ಹಸಿದಳುವ ತನಯಂಗೆ ಹಣ್ಣುಹಗಿಸ
ನಿತ್ತು (ಹಳಕಾ. ೯-೬೫); ಹಣ್ಣಿಗೆ ತರು = ೧. (ಮನುಷ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ ಮೊದ
ಲಾದುವನ್ನು) ಬಗ್ಗಿಸು, -ಮಣಿಸು : ಮದೋನ್ಮತ್ತ ಗಜರಾಜನನ್ನು
ಹಣ್ಣಿಗೆ ತರುವ ಅಂಕುಶವಾದರೂ ದೊಡ್ಡದಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಕುಳಸೀ. ೬೪);
ಜಹಂಗೀರನ ಮಗನಾದ ಮುರಾಮನು ಅವನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ಕ್ರಿ.ಶ.
೧೬೧೪ರಲ್ಲಿ ಅಮರಸಿಂಹನನ್ನು ಹಣ್ಣಿಗೆ ತಂದನು (ಹಿಂದು. ೧೪೬); ಶಿವಾಜಿ
ಮಹಾರಾಜನು ಈ ಅದಿಲಶಾಹಿಯನ್ನು ತೀರ ಹಣ್ಣಿಗೆ ತಂದನು (ವಿವರ್ಣ.
೧೦). ೨. ಪಗಡೆ, ಜೌಕಾಬಾರ ಮುಂತಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿ
ಯನ್ನು ಗುಡಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತರು : ಬೇಗ ಬೇಗ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು
ಹಣ್ಣಿಗೆ ತರು (ರೂಢಿ). ಹಣ್ಣಿಗೆ ಬರು = ೧. (ಕಾಯಿಯು) ಹಣ್ಣಾಗ
ತೊಡಗು; ಹಣ್ಣು ಮೆಟ್ಟು : ಬಾಳೆಕಾಯಿ ಬಲಿತು ಗೊನೆಯ
ಮೇಲೆ ಹಣ್ಣಿಗೆ ಬಂದಿದೆ (ರೂಢಿ). ೨. ಪಗಡೆ, ಜೌಕಾಬಾರ
ಮುಂತಾದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಯು ಗುಡಿ ಸೇರುವ ಹಂತಕ್ಕೆ
ಬರು : ನನ್ನ ನಾಲ್ಕು ಕಾಯಿಗಳೂ ಹಣ್ಣಿಗೆ ಬಂದಿವೆ (ರೂಢಿ).
ಹಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕು = ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಪಕ್ವಗೊಳ್ಳಲು ಅಡೆಹಾಕು;
ಮಾಗಲು ಇಡು : ಬಾಳೆಗೊನೆಯನ್ನು ಹಣ್ಣಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).
ಹಣ್ಣುಕಾಯಿ ಮಾಡಿಸು = ದೇವರಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ತೆಂಗಿನ
ಕಾಯಿಗಳ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಸು : ಕೋಳಿ ಕೂಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ
ಪಟೇಲನು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಏಳಿಸಿ ದೇವರಿಗೆ ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿ ಮಾಡಿಸಿ . . .
ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವನು (ಹುಟ್ಟ. ೧೯). ಹಣ್ಣು ತುಪ್ಪ = ಬಾಳೆಯ
ಹಣ್ಣನ್ನು ಬಿಲ್ಲೆಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿ ತುಪ್ಪ, ಬೆಲ್ಲದ ಪುಡಿ, ತೆಂಗಿನ
ತುರಿ, ಎಲಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ತಯಾರಿಸಿದ ತಿನಿಸು; ರಸಾಯನ:
ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇಂದು ಹಣ್ಣುತುಪ್ಪವನ್ನು ಹಂಚಿದರು (ರೂಢಿ).
ಹಣ್ಣುತುಪ್ಪ ಮಾಡಿಸು = (ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮೀಸಲಿಟ್ಟು ಬಾಳೆ
ಗೊನೆಯಿಂದ, ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಹರಕೆಯನ್ನು ತೀರಿಸಲು)
ಹಣ್ಣು ತುಪ್ಪವನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ದೇವರಿಗೆ ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡಿಸು :
ಅನರು ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇಂದು ಹಣ್ಣುತುಪ್ಪ ಮಾಡಿಸಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
ಹಣ್ಣು ಮಾಡು = ೧. ಕಾಯನ್ನು ಪಕ್ವಗೊಳಿಸು; ಮಾಗಿಸು :
ಕಾಯನ್ನು ಗುದ್ದಿ ಹಣ್ಣು ಮಾಡಿದ ಹಾಿ (ಗಾದ). ೨. ಹದ
ಗೊಳಿಸು; ಪರಿಪಾಕಗೊಳಿಸು; ಮೆದುವಾಗಿಸು : ಅ ಅನುಭವ
ಮನುಷ್ಯನ ಇಡಿಯ ಜೀವಮಾನವನ್ನೇ ಹಣ್ಣು ಮಾಡುವ ಅನುಭವ
(ರೂಪ. ೫). ೩. ಜರ್ಜರಿತಗೊಳಿಸು; ನೋಯಿಸು; ಬಳಲಿಸು:
ತನಿಯು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಹಳ ಹಣ್ಣು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಗಾಳಗು. ೧೨);
ಹೊಡೆದೂ ಬೈದೂ ಸದಾಶಿವನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹಣ್ಣು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ
(ಕಾಳಗು. ೧೪೫); ಯಾವುದಾದರೂ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಸೇತನ್ನು ಹಾಕಿ,
ಶತ್ರುವನ್ನು ಹಣ್ಣು ಮಾಡಿ ಸೋಲಿಸುವುದು ಅವನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿತ್ತು
(ಗ್ರಾಮಾಯ. ೫೨). ಹಣ್ಣು ಮೆಟ್ಟು = ಹಣ್ಣಿಗೆ ಬರು ೧ : ನಮ್ಮ
ಹಿತ್ತಲಗಿಡದ ಬಾಳೆಗೊನೆ ಹಣ್ಣು ಮೆಟ್ಟಿದೆ (ರೂಢಿ). ಹಣ್ಣುಹಂಪಲ್,
ಹಣ್ಣುಹಂಪಲು = ಹಣ್ಣು ಮೊದಲಾದುವು; ಫಲಪಕ್ವ : ಮೂವನ
ಹೆದಗಿಯ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲ್ ಬಾಡುಕಾಯ್ಗೆ ಹಿಡಿಬಾಡು ಹಿಡಿಹಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟಿರ್
(ಎ. ೪, ೨೦-೬೯; 1161); ಅಡಸಿ ಗಿರಿಗಳ ನುಂಗುವನ ಬಾಯ್ಗೆ ಹಿಡಿಯ
ದಿದುದೇ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲ ಬಡವಿರಾಟನನಾರು ಬಲ್ಲರು ದ್ರೋಣನಿರಿಸಲಿ
(ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೬-೪೦); ನೆರೆದುದೈ ನೋಟಕರು ನಗೆಗಳ ಹೊರಕೆಗಳ
ಲಂಗಡಿಯ ಹಸರದ ಹುರಿಗಡಲೆ ಗಂಡ ಹಣ್ಣುಹಂಪಲುಗಳನು ಹಾಯ್ಕ
ತಲಿ (ಶಿರೂ. ೫-೫-೬೧); ಅನರ ತೋಟಕುಡಿಕೆಗಳು ಹಣ್ಣುಹಂಪಲು
ಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕಲಿ (ಹುಟ್ಟ. ೧೬೦). ಹಣ್ಣುಹಣ್ಣಾಗು =

ನೋಯು; ಬಳಲು: ಮುಮುಕೆಯು ಈ ವಿಪರೀತ ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣಾದಳು (ಜಯಂತ. ೨೧೫). ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣು ಮುಮುಕೆ- ತೀರ ಮುಪ್ಪಾದವನು; ಅತಿ ವಯಸ್ಸಾದ ವೃದ್ಧ: ಆ ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣು ಮುಮುಕರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಕಣ್ಣು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣು ಮುಮುಕೆ - ತೀರ ವಯಸ್ಸಾದ ಮುಮುಕೆ; ಅತಿ ಮುಪ್ಪಾದ ವೃದ್ಧ: ಆ ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣು ಮುಮುಕಿಗೆ ತಲೆ ನಡುಗುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ಹಣ್ಣು ಹಾಗಲಕಾಯಿ ಅಗು-ಹಣ್ಣಾದ ಹಾಗಲಕಾಯಿಯಂತೆ ಸುಕ್ಕುಗಟ್ಟಿರು; ಜೀರ್ಣವಾಗು: ಜೀವಾ ಅಂಬೋಡು ಹಣ್ಣು ಹಾಗಲಕಾಯಿ ಆಗಿಹೋಗಿದೆ (ತಿರುಗು. ೨೪).

[ದೀ. ೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ಪು; ತುಳು. ಪರ್ನು; ತೆಲು. ಪಂಡು; ಕೋಲಾ. ಪನ್, ಪಂಡುಡ; ನಾಯ್ಕಿ. ಪಂಡೆ; ಪರ್ಜಿ. ಪಲ್; ಕುವಿ. ಪಂಡು; ಕುರುಖ್. ಪಂಜ್ಯಾ./ಪಂ. ಪಲ]

ಪೆಣ್ಣು (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ: ಪಣ-ಅ ಸಿ ಆ ಉ ಸಾ ಎಂಬುದ್ದಕ್ಕರಮಂ ಚದು-ಅ ಸಿ ಸಾ ಹೂ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕಕ್ಕರಮಂ (ಪಸಾರ. ೫೭೫); ಪಣತೀಸಂ ಸೊಳಸಂ ಪಣ ಚದುದುಗಮೇಗಮೆಂದು ಪೇಳ್ವಾಗವಂದಿಂ ಗಣಿಯಸುನೆ ಸವಿದಂ ಪ್ರಣುತ ಶ್ರೀಪದಮನಿಪ್ಪ ತತ್ಪಂಚಪದಂ (ಪ್ರೀಪದಾ. ೫). [<ಪ್ರಾ. ಪಣ./ಸಂ. ಪಂಚ]

ಪೆಣ್ಣು 'ಬಣ್ಣ' ನೋ.

ಪೆಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬಾಚಿಯಾಗಿ ಒಡ್ಡಿ ಅಡುವ ಆಟ,-ಪಂದ್ಯ; ಜೂಜು: "ಜೂಜು, ಅಕ್ಷವೇ, ಕೈತವಂ, ಪಣ-೪ ಜೂಜಿನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೯). ೨. ಜೂಜು, ಪಂದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡುವ ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತು; ಒತ್ತೆ: ನಂಬದಂ ನಂದಿಸಲುಂ ನಂದಿದುದಂ ದಿದಿಸಲುಮೊಳವುಗುವುದೇಕೆಡೆಮಾಡಲುಮೆಡೆ ಯಾಗದೆ ಮೃಗಮನಪುಕಿಸಲುಮೊಲ್ಲು[ಮೊಲ್ಲ]ದ ನಲ್ಲರಂತೆ ಮಿಡುಕಿಸಲುಂ ಪಣಮುಡಿದರಂತೆದಂ ಮಾಡಲುಮೆಸೆದ ದೆಸೆಗೆಲ್ಲೋಡಿಸಲುಂ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ನಿಮ್ಮದಿಯ ಕೆಲದೊಳಾನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಪಂಪಾ. ೫-೪೩ ಪ); "ಪಣಮುಡಿದರಂತೆ-ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆ ಸೋತವರ ಜಾಗೆ" (ಪಂಪದೀ. ೧೪೫); ಪಣವುಂಡೆಂ ಬಂದಿಯೊಳ್ಳಾಲ್ಕನೆ ಪಲಗೆ ಜೂಜಾದಿದೆಂ ಸೊಳಗೆಯ್ದಂ ಪಣದಂಬೊಯ್ದಂ ತೊಬಲ್ಲೆಂ (ಆರ್ಥನೀ. ೫-೩೩); ಹೇಮಭಾರದ ವಿಮಲರತನಸ್ತೋಮನಿದೆ ಪಣವೆನಲು ಕೌರವಭೂಮಿಪತಿ ಯೊಡ್ಡಿ ದನು ಧರ್ಮಜ ಹೆಸರಿಸಿದ ಧನವ (ಉಪಾಸ. ೧೩-೪೯); ತೀರಿತಿನೇ ನವನಿಪತಿ ಭಂಡಾರದೊಡನೆ ಸುವಸ್ತು ವೆಲ್ಲವು ಸೇರಿತನಗಿಂದಿನಲಿ ಪಣ ದೇನಿನ್ನು ಪೇಳು (ಸರ್ವ. ೪-೩೧); ರಾಜೋಟಿ ಜೀವಾ ಪಣಕ್ಕು ಒಡ್ಡ ತಾನೆ (ದೀಪವ. ೧೭, ೧೩೯); ಪ್ರಾಣವನ್ನೇ ಪಣಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿದ ಶರಣ ಕಾಯಕಜೀವಿ ಲಕ್ಕಮ್ಮ (ಕರ್ನಾಟ. ೧೪೩); ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವು ಏನಿಬ್ಬರೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಣವಾಗಿಟ್ಟು ಮಾಡಿದರೇ ಚೆನ್ನ (ಸದಾ. ೧೭, ೧೪೩೪). 'ಪ್ರಾಣಪಣಿ' ಪರಾ. ೩. ಪಂಥ; ಜಿದ್ದು; ಪಂದ್ಯ; ಸ್ಪರ್ಧೆ: ಕಣ್ಣು ಕೆಂಪಂ ಮಾಡಲೇಕಳ್ಳು ನಿನಗೆ ಫಣ ಕಣ್ಣುಂಟು ನನಗಿಲ್ಲದಾಯ್ತೆ ನೋಡೆಲ್ಲ ರಿದೆ ಬನ್ನೆನೆಯ ಮಾತ ದಿಡು ಹೇಳು ಪಣವೇನಿದಕ್ಕೆ ನಿನಗೆನಗೆ ಶಪಥಂಗಳುಯೇನೆನಲು (ತುರಗ. ೩-೨೧); ಪಾಂಚಾಲರಾಜನು ರಾಜ ಧರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂಥ ಒಂದು ಪಣವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದವನಿಗೆ ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದನು (ಮಹಾಭಾ. ೫೭); ಅವನು ಒಡ್ಡಿದ ಪಣದಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಗೆದ್ದೆ (ಪಾಕುತ. ೩೯); ತಾನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಪಣವೂ ಸುಳ್ಳಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ! (ಮೂರುತಿ. ೧೭). ೪. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ; ಶಪಥ: ಗಣಪತಿ ತನ್ನ ಪಣ ಪೂಜೆಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇಂದು ಊರಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಮೋರೆ

ತೋರಿಸಿದ್ದ (ಹೂಸಸ್ತಿ. ೪೨); ತನ್ನ ಗುರುವಿನ ತತ್ತ್ವ-ಸಂದೇಶವನ್ನು ದೇಶದ, ವಿಶ್ವದ ಮೂಲೆಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುವ ಪಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಧೀರ ನರೇಂದ್ರ (ಧರ್ಮಸಾ. ೪೭); ಯಾರು ನೀನು ದಿಟ್ಟ? ಏನು ಪಣವ ಕೊಟ್ಟ (ಸದಾ. ೭, ೪೨೯); ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಾಶ್ಯಾಪಾಪ. ಪಣ ಪೂರೈಸಿದ ಹಾಗಾಗಿ ಅವನು ನುತ್ರೆ ಮಿಸೆ ಕಾಯತೊಡಗಿದ (ನಾಪೋಲೀ. ೭೫). ೫. ಭತ್ಯ; ವೇತನ; ಕೂಲಿ: "ಕರ್ನೂಕ್ಕಾ, ವಿಧಾ... ಮೂಲ್ಕಂ, ನಿಮೇಶ, ಪಣ-೧೧ ಕೂಲಿಯ ಪೆಸರುಗಳು, ಮಜೂರಿಯ ಕಿಮ್ಮತ್ತು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೪). ೬. ನಾಣ್ಯ ಅಥವಾ ಕವಡೆ ಗಳಿಂದ ಎಣಿಕೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಮೊತ್ತ,-ಮೊಬಲಗು: (೧). ೭. ನಾಲ್ಕು ಹಾಗೆ ಅಥವಾ ಗದ್ಯಾಣದ ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ (ನಾಲ್ಕು ಅಣೆ, ಎಂಟು ಕಾಸು) ಬೆಲೆಯ, ಚೆನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ನಾಣ್ಯ; ಎಣಬತ್ತು ಕವಡೆಯ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ; ಹಣ: ಪಣ ಮೂಜು (ಹೈಲರಿ. ೧೯೩೩, ೨೩-೫೧; ೮೭೨); ಎಂಟು ದಮ್ಮದ ಪುಳಿಯಂ ತಂದೊಡಮೊಂದು ಪಣ[ಪಾಣಂ. ದಮ್ಮ] ಮನಪ್ಪೊಡಂ ಪಣದೆ ಬಸಿಕೊಳ್ಳು ಮಂಬಲಿಗನೊಳ್ಳೆ ಗಂ ಕಟಾಗಂ ಕೊಟ್ಟು ಪೋಕುಂ (ಮದ್ದಾರಾ. ೭೭-೨೧); ಸಂಶಯದಿಂದ ನಾಳೆ ಬಪ್ಪ ಪೊನ್ನಿಂದ ಮಿಂದು ಬಪ್ಪ ಪಣಮೇ ಲೇಸು (ಮದಕ. ೧-೫೮ ಪ); ನಂದಾದೀವಿಗಿಯ ಸೊಡರೆನ್ನಿಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಪಣಮಂ ಬಿಟ್ಟಿರ್ (ಸಾಣಾ. ೫೫, ೬೦-೨೩; ೧೦೮೮); ಪಾಗಂ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಪಣಂ (ವ್ಯವಾ. ೫-೩೧); ನಿನ್ನಯ ಕಾಪ್ಪ ಭಾರಮಂ ಕೊಂಡವೆನದಕ್ಕೆ ಕ್ರಯವೇನೆನರ್ ಪಣ ಚತುರ್ಥಾಂಶಮೆನೆ (ಚಿಬಪ. ೫೨-೫೦); ಹತ್ತು ಪಣ ವೆಚ್ಚಮಾಡಿ, ಹೋಗಿ ಆ ಅರ್ಧ ಪಣವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಂದನು (ಕಸಂ. ೨೭). ೮. ಎರಡು ತೊಲ ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಹಾಗದ ತೂಕ: "ಸಿಕ್ಕಿ ಸಲ್ವೇಳೆಯೆರಡುಮನೊಂದು ಪಾಗಮವು ನಾಲ್ಕಾಗಿ ಪಣಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೧). ೯. ಬೆಲೆ; ಕಿಮ್ಮತ್ತು; ಮೌಲ್ಯ; ಕ್ರಯ. ೧೦. ಹಣ; ಧನ; ದ್ರವ್ಯ: ತದ್ವರ್ತನಮಾತ್ರದಿಂದ ಗುಣ ಪಣಕ್ಕಾ ನಾವಗಂ ಮಾಣುವೋದೆನೊ (ಕಾಂಡಂ. ೪೧); ಪಣವಿಲ್ಲದೆ ಯೆಟಮಟಮವ ಬಣಗುಗಳಂ ನೆವನಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಧನಕರೋಗ ಗುಣಮಂ ನೆಗಟ್ಟು ಕೊರ್ವಾಯಿ[ಯ] ಪಣಮಂ ಸಾಧಿಸುವವಳವಳೇ ಬೆಲೆನೆರ್ (ಉದ್ಯುಟ. ೧೦-೬೬); ಉಣದುದೊಡಲ ಪಂದಿಸುವಾಯಸವಿಲ್ಲ ಪಣವೆ ಮೆಚ್ಚಿಸುವ ಪಾಡಿಲ್ಲ ಗುಣವಂತೆಯರೆಸಗುವ ಪತಿಶುಶ್ರುಷೆಗೆಯೆಡ ತಪವಿನ್ನೊಳನೆ (ಪದಿಟ. ೨-೨೨); ಪೆತ್ತ ಕೊಡಗೂಸಂ ಪಣಕೆ ಮಾಣಾಡಿ ಒಡಲಂ ಪೊರೆವಬಾಬದರಿಗೆ... ಕಣ್ಣೆ ಕಾಣಲ್ಪಾರೊಂದು ಮೈಸು ವೆತ್ತು ನಿಂದಿಕರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭೪-೩). ೧೧. ವ್ಯಾಪಾರದ ವಸ್ತು,- ಸರಕು. ೧೨. ವ್ಯಾಪಾರ; ವ್ಯವಹಾರ: ವಾಣಿಜ್ಯ; ಉದ್ಯಮ: ವಿಪುಲಸುಖದಂದದಿಂದ ನಿಜವಪುನೋಳಾತ್ಮನೆ ಪಲಂ ಸ್ವಸಂದೇದ್ಯಂ ತೋರ್ಪುಪಚಿತ ಪಣಂಗದೊ[ಳೊ]ಳ್ ಬುದ್ಧ ಪೂರ್ವಚರಿತಂಗಳಂ ಸಮಂತನುಮೇಯಂ (ಧರ್ಮಸಾ. ೫-೧೧೪). ೩. ಮಾರಾಟದ ಸ್ಥಳ; ಅಂಗಡಿ: "ಆ ಪಣಂ ವಿಪಣಿ ಪಣ್ಯವಂಗದಿಯನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೮). ೧೪. ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆ,-ಪ್ರಮಾಣ: "ಪಣಮೆನಲ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಂ" (ಕಶರ. ೩೩); ಭತ್ತ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೆ ಮಂದಂ ಕಾಕಣ್ಯವೆನಿಪುದದು ಮತ್ತೆ ಪಂಚಕೋಂದಂ ಪಣಮಕ್ಕವು ಪಣ ಮೂವತ್ತಿನಿಪಲದು ನಿಷ್ಕ (ಭಾಸ್ವರ. ೭೪-೩). ೧೫. (?): ಯಾ ದುರ್ಘಟಿಂಗಳಾದ ಪಣಂಗಳಂ ಕುಂಯುವಂತೆ (ಸಾಗಂಧಿ. ೧೭೭-೨೦); ಸಾಗಂಧಿಪಾಡೇವಿಯರು ಕೆಲವು ಪಣಂಗಳಂ ಕುರಿತುಯಿರುಮರು (ಸಾಗಂಧಿ. ೨೨೩-೨೦). ೧೬. (?): ಕುದುರೆಗೆ ಕಾಪುಟ್ಟು ಎಣಿಯೆಪ್ಪಿನ ಪಣಮ

ಕಾದಿ ಸತ್ತ ನಾಗವಮ್ಮಕ × ಕೊಟ್ಟು × × ಮತ್ತಮ್ಮ ಅಜವಮ್ಮ ಗಂಗರ ಬೆಸದೇ × ಕಾಡ್ ಬೇ × × ಗಣನೊಬ್ಬಕ್ಕೆ ಕಾದಿ ಸತ್ತೊಡೆ (ಎಕ. XI, ೫೧೪೩. ೧೯-೩; ೧೦7).

ಪಣ್ಯಡು - ಪಣವಾಗಿ ಒಡ್ಡು; ಒತ್ತೆಯಾಗಿ ಇಡು: ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ದಾಸಿಗಾಗಿ ಏನ್ನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನೂ ಪಣ್ಯಡಲು ಸಾಹಸ ಏನ್ನಲ್ಲಿ ಇದೆಯೆ? (ಬಾಣ. ೩೨೧); ಯಾವತ್ತು ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಸರ್ವಸ್ವ ವನ್ನು ಪಣ್ಯಟ್ಟು ಏರಂಗಿಗಳನ್ನು ಹಿಂದೂಸ್ತಾನದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಅಟ್ಟುವುದನ್ನು ನೋಡುವುದೇ ನನ್ನ ತೀವ್ರ ಇಚ್ಛೆಯಾಗಿದೆ (ಪ್ರಬಂಧ. ೫೬).

[ಸಂ.]

ಪಣ್ಯ 'ಪಣಬು' ನೋ.

ಪಣ್ಯ (ಪ್ರ). ಒಂದು ಭಾವವಾಚಕ ಪ್ರತ್ಯಯ: ಒಡ್ಡುವಣ, ಇಡುವಣ . . . ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳೂ ಅವುಗಳ 'ಣ' ಅಂತ್ಯವೂ ವೀರಪಣ, ಜಾಣಪಣ, ವಿಸ್ತಾರಪಣ ಈ ಭಾವನಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಪಣ' ಉಪಪದವೂ ಮರಾಠಿಯ ಕಂಡಿತವಾದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ (ಕಸಾಬ. ೨೩೧). 'ಜಾಣ ಪಣ', 'ತತ್ತುಪಣ' ಪರಾ.

ಪಣ್ಯೊಡ್ಡು 'ಪಣವೊಡ್ಡು' ನೋ.

ಪಣಂಕು 'ಪಳುಂಕು' ನೋ.

ಪಣಂಗುಳಿ (ನಾ). ಜೂಜಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವನು; ಜೂದಾಳಿ: ಲಂಚಮಂ ಕೊಳ್ಳುವ, ಲಂಚಂಗುಳಿ ಏವಂ ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಅಟಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ, ಪಣ್ಯಳಿ, ಕಾಯ್ದುಳ್ಳಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೧೪ ಪ್ರಯೋ.).

[ಪಣ್ಯ + ಗುಳ್ಳಿ (< -ಕುಳ್ಳಿ)]

ಪಣಂಚು 'ಪಳಂಚು' ನೋ.

△ ಪಣಂಬೆ 'ಬಣಂಬೆ' ನೋ.

ಪಣಕಟ್ಟು (ಕ್ರ). ೧. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಬಾಜಕಟ್ಟು: ಪಣ ಕಟ್ಟುವವನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಬಹುದು, ಹಣ ಕೊಡಿಸುವವನ ಹತ್ತಿರ ನಿಲ್ಲಲಾಗದು (ಗಾಜ. ೩. ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು; ಪಣಕೊಡು: ಮಾಡಿ ಮದಿಯಲೆಂದು ಪಣ ಕಟ್ಟಿ ಮದಿದ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ 'ಬದುಕಿ ಉಳಿದವರ' ನೆರವೂ ಅವರಿಗೆ ಇದೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೬೦).

[ಪಣ್ಯ + ಕಟ್ಟು]

ಪಣಕಟ್ಟು, ಪಣಕಟ್ಟು, ಪಣಕಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿ, -ಕಟ್ಟಿಕೆ: (ಕ). ೩. ಗುಂಪು; ಪಂಗಡ; ವರ್ಗ; ಪಕ್ಷ: ಇವರ ವಿಚಾರಣೆಗೂ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಬರೆವುದಕ್ಕೂ ಗುರಿಕಾರ, ಶಾಸ್ತ್ರನಿರ್ವಾಹ ಮುಂತಾದ ಆಯಾ ಪಣಕಟ್ಟಿನ ಜನಗಳನ್ನು ನೇಮಕ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. I, ೧೨೮); ಇವನಂತಹ ಸುಸಂಸ್ಕೃತನೂ ವೀರನೂ ಮನೋಬಲಾಯುಧಾತ್ಮನೂ ನಮ್ಮ ಅರಮನೆಯ ಪಣಕಟ್ಟಿನಲಿ ಬೇರಾರಿ ದ್ದಾರೆ? (ಚಿಟ್ಟ. ೧೩೯-೬). 'ಬುಡಕಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಪಣಕಟ್ಟು:** ೩. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಣಕಟ್ಟು ಆಯಗಾರರು ಶಾನಬೋಗ ಪುಟಿರಂಗಪ ತಳವಾರ ಪೋಬಾ ಬೇಗಾರ ದಾಸ ತಮ್ಮ ಆಯಗಾರ ಸಹ ನಮ್ಮ ಮೊಕ್ಕ ನೀನು ಬಂದು ನಮ್ಮ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅಜಾತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಎಕ. XI, ೬೦೪೩. ೩೬-೧೫; 1555?). **ಪಣಕಟ್ಟು:** ೩. ನಾನಾ ಪಣಕಟ್ಟು ನವರು ಬರೆತಿ ಕೊಟ್ಟ ದಾನಶಾಸನದ ಪತ್ರಾ (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೮೩-೮೫; ಸು. 1672); ಅನೇಕಲ್ಲುವುಭಯಪೇಟೆಯಲ್ಲಿಯಿರುವಂಥಾ ಸೆಟ್ಟಿ ವರ್ತಕರು ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತ ಪಣಕಟ್ಟು ಜನರಿಗೆ ದೇಶದ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ನಂದಿಕೋಲು ಮೆರವಣಿಗೆ ಏರ್ಪಡಿಸಿ. . . ಕಲಹ ಬಂದು (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦೫-೯; 1895); ಮೂಗೂರ ನೋಮರಾಜ್ಞಿಯು ಅರತಿ ನವರ ಕುಮಾರರು ದೇವರಾಜ್ಞಿಯು ಅರತಿನವರು ಪಣಕಟ್ಟಿನ ಉದ್ಯೋಗ

ಸ್ವರ ಸುಸಂಸ್ಕೃತದ ಮೇಲೆ ನೇಮಕಾ ಮಾಡಿಸಿದ ದಾನಶಾಸನದ ಕ್ರಮ ವೆಂತೆಂದರೆ (ಮ್ಯಾ. ೧೯೩೩, ೩೧-೨೯; 1737).

[ಪಣ್ಯ (< ಬಣ್ಯ) + ಕಟ್ಟು]

ಪಣಕಾಂತೆ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆ; ವಾರಸ್ತ್ರೀ: ಭಾಸಂ ಕಾಂ ತಳಮ್ ಬೇಡೆ ಶಿವಗಣಚಂತಾಮಣಿ ಬಸವನೀವನಂಬರವನವಂ ಎನೆ ಕೇಳ್ವಾ ಪಣಕಾಂತೆ ದೂತಿಗೆ ಪಸಾಯಂಗೊಟ್ಟು (ಪ್ರ. ೩೩. ೮-೨೫). [ಪಣ್ಯ + ಕಾಂತೆ]

ಪಣಕ್ಕನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ; ಪಕ್ಕನೆ; ಪುಣಕ್ಕನೆ: ಬೆಕ್ಕು, ಬದುಕಿದೆಯಾ ಬಡಬೇವನೇ ಎಂದು, ಬಲೆ ಬಿಚ್ಚಿ ತೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಪಣಕ್ಕನೆ ನೆಗೆದು, ಅಲಡ್ಡ ಮರದಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಯಿತು (ಸಾಳೇಜಂ. ೪೮).

[ಪಣ್ಯಾಂ + ಅನೆ]

ಪಣಗೈ (ಕ್ರ). ಪಣವಾಗಿ ಒಡ್ಡು; ಪಂದ್ಯದ ವಸ್ತು ವಾಗಿ ಮಾಡು: ಮಾನಿಯ ಶೀಲವನು ಪಣಗೈದು, ತಾಳಿ ಬಾಳಿ ಬದುಕಲು ಏಕೆ ರಾಜ್ಯ ವಾಳುವುದೇ? (ನಡವಾ. I, ೪೨೬). [ಪಣ್ಯ + ಗೈ (< ಕಯ್)]

ಪಣಗೊಳ್ಳ (ಕ್ರ). ಒತ್ತೆ ಹಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು; ಒತ್ತೆ ಯಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು: ಪಣಗೊಳ್ಳಲ್ ಚೆಲ್ಲದಿಂದ ಚದುರನ ಚದುರಂ ಸೇನೆ ಗೊಳ್ಳಲ್ . . . ಇಂತೀ ಗಣಕಾಸಂದೋಹದೊಳ್ಳೇವೆಯ ಪುರುಷಗಾಣ ಶ್ರೀಗಳಗ್ರಾಹಿಯಲ್ಲೇ (ರೀಲಾವ. ೨-೯೬). [ಪಣ್ಯ + ಕೊಳ್ಳ]

ಪಣತ, ಪಣಥ, ಪಳಥ, ಬಣತ, ಬಳತ (ನಾ). ೧. ದವಸ ಧಾನ್ಯ ಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೆಲಮುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ) ಕಟ್ಟಿದ, ಮೇಲ್ಬಾಗದಲ್ಲಿ ಬಾಗಿಲುಳ್ಳ ಅಥವಾ ಹಂತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬಾಗಿಲುಳ್ಳ ಕೊಠಡಿ; ಕಣಜ: ಭತ್ತದ ಪಣತದ ಮೇಳು ಹತ್ತಿಂಟು ಸೂಜನೆ ದಿಮ್ಮಿಸಾಲೆ (ಕಾಲಸಂ. ೩೮-೮); ಎಂಬತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷದ ಜೀವರುಗಳೆಂದೆಂಬ ದೀಪವ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ ಮುಂಬೆಳಸಿಗೆ ಪಣತವ ಕಟ್ಟಿದಂದದಿ ಪೊಂಬೆಟ್ಟ ಕಣ್ಣೆ ರಂಜಿಸಿತು (ನೋತಕ. ೨-೧೨); ಇಂತರ ಮನೆಯಂ ರಣನೆಗೈಸಿ ತದುಪಯುಕ್ತ ಮಾಡ ಬೊಕ್ಕಸ ಭಂಡಾರ ಲಾಯಂ ಗಜಾಶ್ವಶಾಲೆಯಂಗ್ರಾಣ ಪಣತ ಮುಂತಾದ ಮಹಲ್ಲಂ ನಿರ್ಮಾಣಂ ಗೈಸಿ (ಕಳಸ್ಯ. ೧-೧೦೫); ಅರಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಬೊಕ್ಕಸ ಭಂಡಾರ ವುಗ್ರಾಣ ಜಾನಶಾಲೆ ಪಣತ ಮುಂತಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ (ಕಳಸಂ. ೩೨-೨); ಮನೆಯ ಒಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಲುಮನೆಯೂ ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಪಣತದ ಕೊಟ್ಟಿದೆಯೂ, ಇದ್ದುವು (ಪಂಜಪಂ. ೧೫೪). **ಪಣಥ:** ೧. ಮನೆಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಸುಗಳ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ, ಸ್ನಾನದ ಮನೆ (ಬಚ್ಚಲು ಮನೆ), ಸೌದೆಯ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ, ಪಣಥ (ಕಣಜ) ಇವು ಮನೆಗೆ ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡು ಇರುವುವು (ಮದಮಂ. ೯). **ಪಳಥ:** ೧. ಕಳುವ ಸಾಯಣ್ಣ ನವರು ಅಗ್ರಹಾರವ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಪಳಥ ಬಿಡುಗೊಡೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಗ ೨೧೪ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೪೯-೩೩; 1291). **ಬಣತ:** ೧. ಅಲ್ಲಿ ಬಣತದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ. ಕುಳಿತುಕೊಂಡಾಗ, ನೀನು . . . ಅಂಚಿಕೊಳ್ಳ ಬಹುದು (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೪೯). **ಬಳತ:** ೧. ಹಸಿರು ದೊರೆವಾಗ ಅದನ್ನು ಕೊಂಡಾಗಲೀ, ಬೆಳೆದಾಗಲೀ, ಕೆಡದಂತೆ ಮತ್ತು ಒಣಗದಂತೆ, ಬಳತಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ . . . ಕಾಯ್ದಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು (ಗೋಗ್ರಾಸ. ೮೯). ೨. ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಜಾಪೆಯಿಂದ ಹೆಣೆದು ಮಾಡಿದ, ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಸಾಧನ; ತೊಂಬೆ; ಗಳಗೆ. ೩. ತೆಳ್ಳಗಿರುವ ಗಳು; ಬಿದಿರಿನ ಸೀಳು; ದಬ್ಬೆ; ಯಾಕೋ, ಬಳತದ ಹಾಗೆ ಬಳಕುತ್ತಿ? (ರೂಢಿ). [7./ಮರಾ. ಬಳತ, ಬಳದ]

ಪಣತಪಾಸೆ (ನಾ). - ಪಣತ ೧: ಪಣತಪಾಸೆಯಲ್ಲಿ ಹಾವು ಸೇರಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಭವವಿರುವುದರಿಂದ ದೀಪವಿಲ್ಲದ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವುದು ಆಪಾಯಕರ (ರೂಢಿ). [ಪಣತ + ಪಾಸೆ]

ಪಣತಿ, (ನಾ). ಹೆಂಗಸು; ಸ್ತ್ರೀ : ಪಣತಿ ಏನು ಮಕ್ಕಳುರಳಿಯೊಡನೆ
ಯಿಂದಾ ಬಂದನೇತೆ ಬಣಗುಮಕ್ಕನ ಭಜನೆ ಮತ್ತಿಯೊಗು
ನೀನು (ಅರಾಸಾ, ೩-೭-೩೬); ಶಂಖಿಯಲ್ಲದೆ ಆಳುಸಂಧಾ ದಿಂದಾ
ನಾದಾ ಭೂರಗಾಳವರೂ ಪಂಕಜಾಕ್ಷಿ ಕೇಳೂ ಯನ್ನುತಾ ಆ ನಳಾರಾಜಾ
ಪೊಂಕದಿಂದಾ ಪೇಳ್ವಾ ಪಣತಿಗೆ (ಯಸಳ, ೪೬). 'ಮಡದಿ' ಪರಾ.
(ದೇ. ೩ ತಲು. ಪಣತಿ, ಪಡಂಕಿ)

ಪಣತಿ, 'ಪಣತಿ' ನೋ.

ಪಣತೀಸ (ನಾ). ಮೂವತ್ತೈದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ : ಪಣತೀಸ-ಇನೋ
ಅರಹಂತಾಣಂ ಇನೋ ಸಿದ್ಧಾಣಂ... ಇನೋ ಕೋನಿ ಸವ್ವನಾಹಾಣಂ
ಎಂದೀ ಪಂಚಪದದ ಮೂವತ್ತೈದು ಕೈರಮಂ (ಪಸಾರ, ೫೭೫); ಪಣತೀಸಂ
ಸೋಲಸವಂ ಪಣ ಚದುರುಗಮೇಗಮೆಂದು ಪೇಳ್ವಾಗಮದಿಂ ಗಣಿಯಿಸು
ವಡೆ ಸವಿದಂ ಪ್ರಣತ ಶ್ರೀಪದಮನಿಪ್ಪ ತತ್ವಂಚಪದಂ (ಶ್ರೀಪದಾ, ೫).
[<ಪ್ರಾ. ಪಣತೀಸ./ಸಂ. ಪಂಚತ್ರಂಶತ್]

ಪಣತಿ 'ಪಣತಿ' ನೋ.

ಪಣತಿಸೋಡರ್, ಹಣತಿಸೋಡರು (ನಾ). ಮಣಿನ ಅಥವಾ
ಲೋಹದ ದೀಪದ ಬಟ್ಟಲಿನಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಿದ ದೀಪ, ಜ್ಯೋತಿ :
ಮಿಕ್ಕಕ್ಕರೆಗೆ ಪಣತಿಸೋಡರಂ ಪಿದದು ನೋಡಿದಳಯೋನಿಚೆಯ ದೇವನಂದಿತ
ರೂಪಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ, ೧೩೩-೩೦೦). ಹಣತಿಸೋಡರು : ಇರುಳು
ಗಾಳಿ ಬೀಸುವಾಗ ಹಣತಿಸೋಡರು ಹೆದರಿದಂತೆ ತಾನು ತಣ್ಣ ಗಾದೇನೆಂದು
ಚಳಿಚಳಿ ನಡುಗುತ್ತಲಿತ್ತು ಶುಭ ನುಡಿಯೆ ಶುಭ ನುಡಿಯೆ ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ
(ನಾಡಲೀ, ೩-೧೧). [ಪಣತಿ (<ಪಣತಿ) + ಸೋಡರ್]

ಪಣತೊಡು (ಕ್ರ). ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡು : ದೃಢಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು
ಮಾಡು ; ದೃಢನಿಶ್ಚಯವನ್ನು ಹೊಂದು : ಕನ್ನಡನಾಡಿನ ದಂಪತಿ
ಗಳೆಲ್ಲ ಗ್ರಂಥರಾಶಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಹಾಗೂ ಬೆಳೆಸಲು ಪಣತೊಟ್ಟರು
(ವಾಚಪಂ. ೧೭೫); ಬೊಪ್ಪಣ... ಸ್ವಾಮಿಯ ಸೇವೆಯನ್ನು ತ್ರಿಕರಣ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವೆನೆಂದು/ ಪಣತೊಟ್ಟ (ಶಾಂತಲಾ, ೧೪೧);
ನಿರ್ದಯೆಯಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸುಡಲು ಪಣತೊಟ್ಟ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣ
ಗಳ ಪ್ರಖರತೆಯಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವಂತೆಯೇ ಆಯಿತು
(ಮಣಿಮ, ೩) [ಪಣ + ತೊಡು]

ಪಣಥ 'ಪಣತ' ನೋ.

ಪಣಬು, ಪಣ (ನಾ). ಚಕ್ಕ ಸೇತುವೆ; ಸಾರ : [ಹಿರಿಯಕುರ್ವ
[ಯ]ಶ್ವೇಕುರ್ವ ಕಲ್ಲೀನಾಯಕಿತ್ತಿ ಕುರ್ವ... ಅನುಪು ಕಟಗೆ
ಪಣವಿನ ಹಜುಗೋಲವರು ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ ಸಹವಾಗಿ (ಸಾಇ. IV,
೨೫೫-೧೧; 1313); ನಾನು ಕುದುರೆಯಿಂದ ಇಳಿದು, ಅನರ ಸಂಗಡ
ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪಣವಿನ ಕೈಪಿಡಿ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ವಿಷಯವೇನೆಂದು
ಕೇಳಿದೆ (ಕಲಸ, ೨೧೦). ಪಣ : ಅಲ್ಲೊಂದು ನದಿ. ಅದನ್ನು ದಾಟು
ವುದಕ್ಕೊಂದು ಹಾಕಿದ್ದ ಪಣವನ್ನು ಕಿತ್ತು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ (ಘಟೇಪು, ೭೫). [?]

ಪಣಭಾಮಿನಿ (ನಾ). - ಪಣಕಾಂತೆ : ಪರಿಮಳಗೊಯ್ಯನಾವರಿಸ
ತುಂದಿ ಮುಗಿಲ್ಲದ ಕಾವಿಲಾಸನುಂದಿರಲದಗ್ರಘಂಟಿಯುಲಿ ಮೇಘರಸಂ
ಪಣಭಾಮಿನೀವಿಲೋಲರಬಿರಕರ್ಣಪತ್ರರುಚಿ ಮಿಂಚು ನವೋತ್ಪಲನಿಗಮು
ತ್ತಸೂನರಸಕರ್ಣಾ ಪೃಷ್ಠಿಯೆನೆ ಕಾರವೊಲೊಪ್ಪಿದುದ್ದರಿ ತಣ್ಣಲರ್
(ಯಾದಚಂ. ೩-೭೮). [ಸಂ. ಪಣಭಾಮಿನೀ]

ಪಣಮ 'ಪಣವ' ನೋ.

ಪಣರವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಪಣರವಾಡಿಯ
ರಟ್ಟಿಗಡನ್ನು ಪಯ್ಯನ ಮಗ ಅಸಗಯ್ಯ (ಎಕ. V, ಚನ್ನರಾ. ೨೬೩-೧೨;
೪71). [?+ಪಾಡಿ]

ಪಣವ, ಪಣಮ (ನಾ). ಪಣವ : ಹಿಂಕಾರ : "ಪಣವ-ಪ್ರಣವ-
ಹಿಂಕಾರ" (ಕದ್ವ ಕೋ. ೨೪). ಪಣಮ : ಸೋಬಾಸಕ ನೀ ನದಿಯ
ಸೋಬಗಿನ ಚಂತಾನುಣಯ ಓಮಂಬ ಪಣಮ ಒಳಗಿಲ್ಲ ಮುಂದು ಮುಖದ
ಮೋಹನ್ನ ದನಿಯ ಕೊಡ ಬಾರ (ಲೋಕಗೀ. ೧೦). [<ಸಂ. ಪ್ರಣವ]
ಪಣವ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ದು : "ದಿಂದಿಮಾ,
ಪಣವೇ-ಈ ಆ ಪಳ(ಬ)ಹಂ" (ಹಲಾಯ, ೧೭-೯೭); "ಅನೇಕ ಶಂಖ
ಕಾಹಳೇರೀಪಣವರುಲ್ಲರೀಮ್ನ ದಂತೂಯಂಗಳಂತಕಾಲಾಂತಕವಿಕಾ
ಟ್ಟಿಹಾಸಂಗಳೆಂಬಂತೆ ಮೊಟಗಿ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೩೩ ಪ); ಒರ್ವ ಪಾಣ
ವಿಕಸ ಪೆಗಲ ಪಣವಮಂ ತನ್ನ ಪೆಗಲೊಳ್ ತಗುಳ್ಳಿ ಕೊಂಡು...
ಬಾಣಿಸುವ ವಾದ್ಯವಿದ್ಯಾಧರನ ವಾದನವೈದಗ್ಗಂ ಮರುಳ್ಳೊಂಡು
(ಅರ್ಧನೀ. ೬-೨೯ ಪ); ಭೇರ ಪಟದ ನಿಸ್ಸಾಣ ಕಾಡಲೇ ಮುರಜ ಪಣವ
ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯ (ಸಾಗಂಧಿ, ೨೩೦-೧೩); ಅನೆಯ ಮೇಲೆ ಘಂಟೆ
ಯನ್ನೂ ಪಣವವನ್ನೂ ಬಾರಿಸುತ್ತ ಚೌಕಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಜಯವನ್ನು
ಘೋಷಿಸಲಿ! (ವಚಭಾ. ೨೧೯). [ಸಂ.]

ಪಣವಕ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಂದಸ್ಸು ; ಪಂಕ್ತಿ
ಎಂಬ ಹತ್ತನೆಯ ಭಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ, ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ
ಮ ನ ಯ ಗಣಗಳು ಮತ್ತು ಒಂದು ಗುರುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ
ಹತ್ತು ಅಕ್ಷರಗಳಿರುವ ಒಂದು ಸಮವೃತ್ತ : ಭೂನಾಕಾಂತವೋರೆ
ತೋಯೇಶಂ ತಾನೆಂದುಂ ಪಣವಕ ನಾಮಂ ಕೇಳ್ವೊನಂತೀ ತಿಪನಟಾ
ದೋದೆಂದುಂ ವಿನಾಸ್ತೇ ಯತಿ ಗಿರಿಯೊಳ್ಳುಲ್ಕುಂ (ಭಂದೋಬಂ.
೧-೧೦೭). [ಸಂ.]

ಪಣವಧು (ನಾ). ಸೂಳೆ ; ವೇಶ್ಯೆ ; ಗಣಿಕೆ : "ದಾರಕಿ ಲಂಚಿಕೆ
ಪಣವಧು ವಾರಾಂಗನೆ ಗಣಿಕೆ ವೇಶ್ಯೆಯೆನೆ ಬಿಲೆವಣ್" (ಸಮ್ವ ಕೋ.
೫೩-೭); ಪುರೂರವಸಂಗೂಪಾಸಿ ಕೂತಪಳ್ ಪಣವಧುಸ್ಸೇಹವ್ಯ
ಪೋಹಂಗಳಿ (ಅನಂಪು. ೮-೫೪); ಹಂದಿಕ್ಕ [ಪಾಣಂ. ದೀಕ್ಷ]ಣವ
[ಪಾಣಂ. ತ]ಧು ಬರೆ ಹಿಮಕರೆ ಬರಕರರೊಂದೆ ತಿಪನಟಾಳನುರಕ್ತ ತೆಯಿಂ
ನೆರೆವಳ್ಳದ ವಸುವಿತ್ತೊಡೆ ಸರಿ ಮೈದುಕಳಿಸರ್ಕಳಿಸರಂ ಗಣಿಕೆಯೊಳ್
(ರಾಜಕೀ. ೧೨-೨೭). "ಪಣವಧುಗೀಡೆ" ಪರಾ. [ಸಂ. ಪಣವಧು]

ಪಣವಧುಗೇಡ (ನಾ). ಸೂಳೆಯ ಮನೆ ; ವೇಶ್ಯಾಗೃಹ : ಗುರು
ಸೌರಭ್ಯಸಂದೋಹಭಾರಾಳಕೆಂ ಬಂದೊಯ್ಯನೇ ನೂದಿದುದೊ ಪಣವಧು
ಗೇಡದಿಂ ಗಂಧವಾಹಂ (ಚಂಪ್ರಪು. ೮-೪೫). [ಸಂ.]

ಪಣವಧುಟಿ (ನಾ). - ಪಣವಧು : ಪಲ್ಲವ ಜಂಗಮಂ ಪಣವಧುಟಿ
[ಪಾಣಂ. ಟಿ, ತಿ]ಯ ಗೇಹದೊಳಿರ್ದ ಬೀಯಕಿಡ್ಲಿ ಧನಂಗಳಂ ಬಸವ
ನಿತ್ತ ಪಣಿಗಳೆ ಬೀಡಿ ತರ್ಪುವೆಂದಲ್ಲಯ ಬೀಟಿಯಂ ಕಳುಪೆ (ಧೃವನಿ.
೮-೨೦). [ಸಂ. ಪಣವಧುಟಿ]

ಪಣವಬಂಧ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯವಿಾ] ಚಿತ್ರಕಾವ್ಯದ ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಇದು ಪಣವಬಂಧಮುಂ ಗೋಪುಲಾಕ್ಷಿಯುಮಕ್ಕುಂ
(ಮದಕ. ೧-೪೦ ಪ). [<ಸಂ. ಪ್ರಣವಬಂಧ]

ಪಣವು, ಪಣ, ಹಣ, ಹಣವು (ನಾ). ೧. ದುಡ್ಡು ;
ಧನ ; ದ್ರವ್ಯ : ರಕ್ಕಸಿಯರವನಿಯ ಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಕಲ್ಲ ಬಿದನೆ
ಯೊಳಿರ್ದ ಪಣವಿನಂತೆ ಸಿಡಿಲೊಳಿರ್ದ ಸಕ್ಕರೆಯಂತೆ (ಧರ್ಮಾಮ್ನ.
೧೩-೧೪೫). ೨. ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಬೆಲೆಯ ನಾಣ್ಯ ; ಪಣ ;
ನಾಲ್ಕು ಹಾಗೆ : ಧಾನ್ಯಮನರ್ಥಮಾದ ಕಾಲಮೋ ಕೊಡಂ
ತೀವಿದ ಸುತ್ತಗದ ಪುಡಿಯಂ ಪತ್ತು ಪಣವಿಗೆ ಮಾಟು ಪತ್ತಾಡು
ಕೊಳ್ಳಂ (ಸಂಚತಂ, ೧೮೬-೫); ಅಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ಯಿದಲೆಯ ಪೇಜಾಂಗಿ ತಮ್ಮ
ಪನ್ನಾಯದ ಸುಂಕದೊಳಗೆ ಬಿಟ್ಟ ವೀಸಂ ಪೊಜಿಗಿ ವೀಸ ಪ[ಣ]ವಿನಲಿಗೆ

ವೀಸ ೧(ಸೌಖ್ಯ. XV, ೫-೯; 1106); ಪದಿನೆಂಟು ಕೊಳಗದೊಬ್ಬಳನುಮು ಪಣವಿಂಗಾಗಿ ನೂಜಿ ನಾಲ್ಕುಂಟುಗನುಮು ಪದಿನೆಂಟು ಕೊಳಗದೊಬ್ಬಳಾದಿದ ಮೂಜು ಬಳ್ಳಮಿರೆ ಪೊಂಗಳವೇಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೧-೮); ಆತನ ಬುದ್ಧಿ ಪೊಂಗಳನುಂ ಮುಟ್ಟಿ ನಾವಿಕಾದತನಂದಂಗೊಟ್ಟೊಡಾ ಪಣವಿಂಗವರ ಪೊಳ್ಳ ದ್ವೀಪದೊಳ್ ಕೊಂಡು ಪೆಜತು ದ್ವೀಪದೊಳ್ ಮೂಜು (ಬಂಪ. ೪-೧೩). ಪಣಿ: ೨. ಪೂಗಿಳಬದ್ಧಿಸಹಸ್ರಂ ಪಾಗಂಗೊದಿದ ಪಣತ್ರಯ ವೀಸಕ್ಕುಂ ತಾನೆನಿತಾಗಿರೆ ಮೂಜುಂ ಪ್ಪಕ್ಕೆ ಯೋಗಲೆ ತಾನೆನಿತು ಪೊಂಗಳವು ತಾನೆನಿತಕ್ಕುಂ (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೩-೭); ನಿಮ್ಮರಸಿ ಈಗ ಪೇಳಿಯಿರುವ ಎಂಟು ಪಣಮಂ ತರುವೆ (ಸೌಗಂಧ. ೯-೭೬). ಹಣ: ೧. ಹಣ ಬಂಗಾರ ವಸ್ತ್ರ ಕಪ್ಪದ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟನೆ ಬಿದ್ದಿರಲು ಕಂಡು ಕಾತರಿಸಿ ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಎತ್ತದ ಭಾಷೆ (ಅಪರಂ. ೨೧-೫೨); ದಿರುದ ಹೊಗಳಿಸಿ ಕೊಂಡು ದಾತಾರರ ಹಣವ ಸಲೆ ತಿಂದು ಹೆಚ್ಚಿದ ಹಿರಿಯ ಚೊಕ್ಕಿನ ರಾವುತರ ಕೆಡಹಿದನು ನಿಮಿಷದಲಿ (ಕುಂದಾ. ೧೦-೧೪); ಮುದ್ದು ಮೂತಿನಲಿ ಮೋಹನ ದೀಪಾಯನನೊಳಗಿದ್ದ ಹಣವ ತೆಗೆ ಮಗಳೆ(ಕಂಪನಿ. ೬-೧೫೧); ಯಾರಿಗೊ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡದೆ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳ ಬಾರದದು (ಅಪರಂ. ೧೨೪); ಹಣವೆಂದರೆ ಹಣವೂ ಬಾಯಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ (ಗಾಡ). ೨. ಮೊಳಗಿರದಲ್ಲಿ ಗುಡಿಂಗೆಗೆ ಹೇಜುಂಗೆ ಅಡ್ಡ ಸೂರು ಗುಡಿಸ ಹೇಜುಂಗೆಹಸಾದಿಗವೇಜುಂಗೆ ಹಣ ಒಂದು (ಕಂಪ. ೩೪-೫೧-೧೪; 1091); ಕಂಬವೊಂದಕ್ಕೆ ಹಣಂ ಮೂಜು ಮರಿಯಾದೆಯಲು . . . ಕಳವು ಕೊಂಡು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಳ. VI, ಕಡೂರು. ೧೨-೩೭; 1233); ಆ ಕಾಲುಗಳಿ ಗ್ರಾಮ ಅಣಿಯಾರು ಗ್ರಾಮವೊಂದಕ್ಕೆ ನಾಲು ವತ್ತ ಎರಡು ಹೊನ್ನು ನಾಲುಕು ಹಣ (ಎಳ. XIV, ಗುಂಡ್ಲು. ೩೬. ೧೨೯-೭೪; 1521); ಒಂದು ಹಣದಲುಬ್ದು ಒಂದು ಹಣದ ತುಪ್ಪ (ಕಥಾಮಂ. IV, ೧೪). ೩. ಒಂದು ದೇಶದಲ್ಲಿ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ನಾಣ್ಯ ಮತ್ತು ನೋಟು; ಕರೆನ್ಸಿ: ವಸ್ತುಗಳ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಅಳವಡು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬೇಕುಬೇಕಾದಂತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲ ಧನದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ-ಹಣ (ಹಣಪ್ರ. ೨). ಹಣವು: ೧. ಅಯ್ಯಾ ಹಣವಿನ ಅಕ್ಕಿ ತುಪ್ಪನ ಬಿಟ್ಟ (ಎಳ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೬೧-೨೦; 1058?); ನಾರಸಿಂಹದೇವ ಸೋಮಯ್ಯ ಮುಂತಾಗಿ ಹಣವಿನ ಕೆಯ್ಯ ಕಾರುಣ್ಯಗೆಯ್ದರು (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೨. ೨೯-೧೦; 1169); ಕೆಟ್ಟಜಾತಿಯನಾರನಾದದೆ ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಬರು ಹಣವಿನಾಸಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಗುತ್ತೆಯರಿಂತು ವಾರಪುರಂಧಿಯರು (೩೨ಪು. ೪೦-೫೬); ಜಜ್ಜಾರ ಮೂಸಾಳುಗಳು ನಿಜದಾತಾರನವರಕೊಡಗಿ ಹಣವಿನ ಮಣಿನ ನೀಗಿದರು (ಕುಂದಾ. ೧೦-೫೦). ೨. ಮೊಸರ ಕೆಸೆಯಂ ಹಣವಿನಗಲದೊಳು ಕತ್ತರಿಸಿಯೆಡಜ ಸರಿಮೊಸರೊಳಗೆ ಕಲಸು ವುದು (ಸೂಪಣ. ೨-೧೧). [<ಸಂ. ಪಣ]

ಪಣವು (ನಾ). (?): ಯಾ ಪಣವಿನ ಗ್ರಾಮವನು ಸಿನಾರ್ಪಿತವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಯಾ ಭೂಮಿಗೆ ಲಿಂಗ ಮುದ್ರೆ ಸಿರಾಸ್ತುಪಿತವ ಮಾಡಿಸುವಲಿಗೆ (ಎಳ. VII, ೩ನಮೊ. ೧೬-೧೦; 1598). [?]

ಪಣವೊಡ್ಡು, ಪಣಬಡ್ಡು (ಕ್ರಿ). ಜೂಜು ಅಥವಾ ಪಂದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒತ್ತೆಯ ಹಣ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಒಡ್ಡು; ಪಣಕಟ್ಟು: ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಪಣವಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಯಾರಾದರೂ ಜೂಜಾಡುತ್ತಾರೆಯೇ? ರಾಜನು ಜೂಜಿನ ಮದದಿಂದ ಮೈಮರಿದಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಪಣವೊಡ್ಡುವು ದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೇ? (ಮಜಾ. ೯೬); ಈ ಹಲಗೆಗಳ ಹತ್ತಿರ, ಪಣವೊಡ್ಡುವವರು ನಿಲ್ಲಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಎತ್ತರದ ಪೀಠ(ಸ್ಟೂಲ್) ಗಳವೆ (ಪ್ರಕಾಶ. ೧೪೧). ಪಣಬಡ್ಡು: ನನ್ನದನ್ನು ವಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಯೂ ಇಲ್ಲ-ಜೂಜಾಟದಲ್ಲಿ ಪಣಬಡ್ಡಲು (ಬಂಗಾಹ. ೫೩). [ಪಣ್ಯ + ಬಡ್ಡು]

ಪಣಸ (ನಾ). ಬಣ; ಪಂಗಡ (?): ಯಿದಳೆ ಯರವರು ಅದ್ವಿ ಬನ್ನ ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಗೊಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿದ ಪಪ್ಪ ಬಗ್ಗು ತೂ ಯೆನ್ನು ಸಿನಯಿತ್ತ ತನು ಕುಲ ಅದಿನೆಂಟು ಪಣಸದೊಳ್ಳಿಯುಮ್ಪದರೆ ಬಯಿರಿ 'ಕಥೆ' (ಎಳ. XVI, ಗುಬ್ಬಿ. ೬೯-೭೭; 1). [?]

ಪಣಹ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ದು; ಪಣವ: ಮೊಳಗಿದವು ನಿನ್ನಾಳ ಕೋಳಾಹಳಿಸಿದವು ಕಹಳೆಗಳು ಪರ್ವತ ಪೀಠೆಯ ಹೆಚ್ಚಿದ ಪಟಹ ಪಣಹ ಮೃದಂಗ ದಿಂಡಿನುಡ ಉಲಿಯು . . . ಕಳಗಚ್ಚಾ ಯ್ತು ಕಾರವಸ್ತೆ ನೃಪರಧಿಯಲಿ (ಕುಂದಾ. ೯-೨೭); ಮುರಜ ತಂಬುಲ ಪಣಹ ರಣಮೌವರಿಗಳಬ್ಬರಿಸಿದವು (ಕೊರಂ. ೬-೨೦-೪೪); ಚೆಂಬಳ ಪಟಹ ಪಣಹ ದಿಂಡಿನು ಡಮರು ಧಕ್ಕೆ . . . ಬೊಂಬುಳರನಂಗಂ ದಂಬುಜಭವಾಂಡಮದಿರೆ (ಚಿಬು. ೩೪-೨೮). [<ಸಂ. ಪಣವ]

ಪಣಾಂಗನೆ (ನಾ).-ಪಣವಧು: ಶ್ರೀತನಿಪ್ಪ ಪಾತಕಿ ಪಣಾಂಗನೆ ಗಿಂದರಲಂ ತರುತ್ತೆ ಧಾತ್ರೀತಳದಲ್ಲಿ ಬೀಳಿ ಗಿರಲಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣಮೆಂದ ಸೈಪು (ರಾಜಕೀ. ೩-೯೩). [ಸಂ. ಪಣಾಂಗನಾ]

ಪಣಾಚಾರಿಯ (ನಾ). ವರ್ಗದ ಮುಖಂಡ: ಹೊಯ್ಸೂರಾಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಹರಣ ಪ್ರಚಣ್ಣ ಬೋರ್ಡ್ಲಣ್ಣ ಅರಿರಾಯ ಜಗ ರ್ಜ್ವಂಪುರಂ ಪಣಾಚಾರಿಯ ಶ್ರೀರಾಯ ನಾರಾಯಣ ಪ್ರೌಢಪ್ರತಾಪ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶ್ರೀವೀರರಾಮಚಂದ್ರರಾಯ (ಎಳ. XI, ವಾಮಾ. ೫೯-೩೪; 1280). [ಪಣ್ಯ (<ಬಣ್ಣ) + ಆಚಾರಿಯ]

ಪಣಾಯಿತ (ನಾ). ೧. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಪ್ರಶಂಸೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು: "ಪಣಾಯಿತಂ ತಾಂ ಪಣಿತಂ" (ಮಸ್ತಕೀ. ೧೦೬-೫೨); "ಈಶಿತಂ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪಣಾಯಿತಂ . . . ಈಶಿತಂ, ಸ್ತುತಂ-೧೨ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಬಣ್ಣ ಸಲ್ಲಟ್ಟಿದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩. ೩೫). ೨. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟವನು; "ಕೊಂಡಾಡಿದವ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೫). [ಸಂ.]

ಪಣಾರ್ಪಣ (ನಾ). ೧. ಮುಂಗಡ ಕೊಡುವ ಹಣ; ಅಗಾವು; ಸಂಚಕಾರ: "ಪಣಾರ್ಪಣಂ ಸಂಚಕರಂ" (ಮಸ್ತಕೀ. ೬೨-೬೪); "ಪಣಾರ್ಪಣಂ ಸಂಚಕಾರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೧). ೨. ಕರಾರು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಒಪ್ಪಂದ. [ಸಂ.]

ಪಣಿ, ಹಣಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಾಗು; ನಮಿಸು; ನಮಸ್ಕಾರಮಾಡು: ಪ್ರಣುಗುಣಗಳ . . . ಮೇರುಸಂದಿಗಳ ಪಣಿ[ಚ್ಚೆ]ದೊಟ್ಟುತೊಗಿಯಂ ವರಗುಣಧರಪ್ರಾಯರೆ ದಲೆನಿಸುವ ಗುಣಸಮುದ್ರ ಸಮಂತಭದ್ರರ ಜರಣ ಕೆಜಗುನನು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧-೨೧). ಹಣಿ: ೧. ಕೊತ್ತಿ ಮಿಸಲ ಹಾಲ ಮತ್ತು ತಾ ಬಿಡುವುದೇ ಹೊತ್ತು ಬಂದಾಗ ಹಣವರ ಸಂಗವದು ಕತ್ತಿಗಳ ಗೆಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೪೦). ೨. ಜಗ್ಗು; ಸಗ್ಗು; ಬಗ್ಗು; ಮಣಿ: ತುಬಾತಿಯ ಗುಂಡಿಗೆ ಸಹ ಹಣೆಯುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೨೪); ಹಣೆಯುವುದೇನು ಬೇವರೂ? ಅದರಮ್ಮ ಹಣದಾಳು (ಕೊಳಮು. ೩೬); ಚುಚ್ಚುಮದ್ದಾಯಿತು. ಹಣೆಯು ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣೀರಿನ ಪಟ್ಟಿಯಾಯಿತು. ಅದರೆ . . . ಯಾವ ಹಂಚಿಕೆಗೂ ಜ್ವರ ಹಣೆಯಲಿಲ್ಲ (ಅಪಮಾ. ೫೫). ೩. ತೃಪ್ತವಾಗು; ದಣಿ; ಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅನುಲೇಪನ ಮಾಡುಂಬರ ರತ್ನ ಮಂಡನಗಳನಾಂತು ಕಾಂತಾಳಿಗೆ ಮನ ಹಣವಂತಿತ್ತು ಸೌಂದರಗಣನಾಥ ವನಭೋಜನಕುದ್ಯತನಾದ (ತ್ರಿಭು. ೧೫-೫೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಪಣ]

ಪಣಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಡೆ; ಬಡಿ: ಸಂ ಪಣಿ ಕಡಿ ಮಾಡಿ ತೊಟ್ಟಿಯಿಜಾ . . . ಸುಡು ತಾಡುಂಬುಜಾಯೆಂಬಿವು ಪದದ ಮೊದಲೊಳರಲಪುಛಕರಂ (ಕವಿ. ೩-೩೨). ೨. ತಾಗು; ಘರ್ಷಿಸು: ಬೀಜಿನೇಜಿ ನೀ

ಕಾರಕದೊಳ್ ಕ್ರಿಯೆ ತಕ್ಕ ಮುಂ ತೋಡೆ ಪೇಟ್ಟ ವಗುಣಂ ಗುಣರೂಪದ
ಪೊದರ್ಗುಂ ಸಾಣುಗಾಣೆಯವರೆಲ್ಲರುಮಂ ಸ್ವಪ[ತಾ]ನೆ ಮತ್ತೇ[ಪಂ]
ಪಣೆದೊಡಾನೆಯನೆಂಬ[ದ]ದೊಪಿತಂ (ಕವಿ. ೧-೧೩೪); ಬಿಗಿದು ಪುಗ
ಲನುವಿಸುವ ಲವಲವಿಕೆಯುಂ ಕೂಡಿ ಕರಗಿಸಲ್ ಕಾಯ್ದರ ಕಾಯ್ದುಂ
ಬೆರಸಿ ಬಿಟ್ಟಂತರಲ್ ಬಯಸುವ ಬಗೆಯುಂ ಪತ್ತಿ ಪಣೆದಣೆಯನುವಳಿಪುಂ
ಅಳವಿಗಬಾಯೆ (ರೀಲಾಪ. ೧೦-೪೫೪). 'ಹಣೆ' ಪರಾ.

ಪಣೆ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಶ್ವತ್ಥ; ಅರಳಿ: (ಕ).

[ದೇ. ೫ ಕವಿ. ಪಣ್ಯ]

ಪಣೆ, (ನಾ). ೧. ಹಾವು; ಸರ್ಪ; ಫಣೆ: ಫಣೆ-ಪಣೆ; ಫಲಕ-
ಹಲಗೆ (ಕವಿ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ); ಶಶಿವರ್ತಿ ಪ್ರಪುರದ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ
ಕೀಳ್ದಾಯಿದು ಸಸಿನ ಪಣೆ ನಾರಿ ತೊಡರಿಸಿ ಬಾಗಿರಲ್ ಬಸದಿಂದ ಲಳು
ಪಾದನಿನ್ನಾರಿಗಳ್ಳೆನೆಂದಾಗಣೆ ಬೆಳದಿಪ್ಪುದು (ನವನೋ. ೨-೧೩).
'ಪಣೆಗಡೆಗೆ' ಪರಾ. ೨. ರಾಯ: ಬೆಸಗೊಳ್ಳುವರೊಡೆಯೊಳಗಿನ
ದಿವ್ಯೋದಮಿಂದ್ರಚಾಪಮರ್ಕೇಂಬುಗಳಂ ಮುಸಗಿಯೆ ಪಣೆ ಕೊಳ್ಳೊಡೆ
ಯುಂ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರನ ಚಾಪಮೆಸೆವೊಡೊಳ್ಳುಯೆಕ್ಕುಂ (ಜಿಜ್ಞ. ೧-೪೨).
[ಸಂ. ಫಣೆ]

ಪಣೆ, (ನಾ). ೧. ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಗದ ಹೆಸರು: ಪಣೆಗಳು
ಗೋವುಗಳಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಟ್ಟು ಅದು ರಹಸ್ಯ
ವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾ. ೧೪೪); ಬುಗ್ಗೆದದಲ್ಲಿ ಕಂಡು
ಬರುವ ಒಂದು ಪಂಗಡವು ನಮ್ಮ ನಾಡಿನಲ್ಲಿಯೆ ಛಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.
ಇವರೇ ಪಣೆಗಳು (ಕುಳುನಾ. ೧೩). ೨. ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವ
ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಹೆಸರು; ವೈಶ್ಯ: ಕುರಿಗಳವರು ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿ
ರಾಗಿಯೂ ಎತ್ತು, ದನಗಳುಳ್ಳವರು ಕೃಷಿ ವಾಣಿಜ್ಯ ಮಾಡುವ ಪಣೆ-
ವಣಕ-ಬಣಂಜು-ವೈಶ್ಯರಾಗಿಯೂ ಮನೆಮಾರು ಬದುಕುಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಸ್ಮರವಾಗುತ್ತ ಬಂದರು (ಸಾಹಿ. ೧೩೦). [ಸಂ.]

ಪಣೆಕಟ್ಟು 'ಪಣಕಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಣೆಗಡೆಗೆ (ನಾ). ಸರ್ಪದ ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಡೆಗೆ,-
ಕಂಕಣ: ಕೀಲಕಡೆಗೆ ಹಸ್ತಕಡೆಗೆ . . . ಗೌಳಕಡೆಗೆ ಪಣೆಗಡೆಗೆ
ಸೊಬಗಿನ ನೀಲಕಂಠಕೆಯರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂನವಿ. ೨೪-೩೯).

[ಪಣೆ + ಕಡೆಗೆ]

ಪಣೆಗೆ, ಪಣೆಯೆ, ಹಣೆಗೆ, ಹೆಣೆಗೆ (ನಾ). ೧. ತಲೆಯನ್ನು
ಬಾಚುವ ಸಾಧನ; ಬಾಚಣಿಗೆ: ಪಸರಿಸಿ ಪಂದಲೆಯಂ ಮೆಟ್ಟಿಸಿ
ವೈರಿಯ ಪಲ್ಲ ಪಣೆಯೆಂಬ ಬಾರ್ ಪೊದಲೊಡೆಸಗಿಯನವನ ಕರುಳ್ಳೆ
ಪೊಸವಾಸಿಗಮಾಗಿ ಕೃಷ್ಣೆಯಂ ಮುದಿಯಿಸಿದಂ (ಪೂಪಾ. ೧೨-೧೫೫);
ಗರಗಸದಂತೆ ಮೆಯ್ಯಂ ಕೊಡೆವರ್ ಪಣೆಯಂತೆ ತಲೆಯಂ ಪತ್ತಿ
ತೆಗೆವರ್ (ಧರ್ಮಮೃ. ೩-೩೩); ಮುದಿವು ತೊಡವುದು ನೀರೆ ಪದಿಗ
ಪಣೆ[ಪಾಣಂ. ಪವಣೆ]ಗಿಯವಸರವಾಳೆಯದಿರೆ ನುಡಿಸಲ್ಪಾಡದೆ ಸಾರಿದರು
(ಪ್ರೀಪಾಲ. ೨-೩೧). ೨. (ಬಾಳೆಯ) ಚಿತ್ತು: ಪಣ್ಣ ಪಣೆಯೆ
ವಿಣ್ಣು ತಿಣ್ಣು ಮಾಡಂತೆ ಕೆಲವ ಕುಷಂಗಳೊಳೆದೋಳ್ಳಣಬಾಪುವ
ಪೊಂಬಾಬೆಗಳುಂ (ರೀಲಾಪ. ೩-೩೦೪). **ಪಣೆಯೆ:** ೨. ಒಲೆಯ
ಬಳಿಯಲ್ಲೇ ಬಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕೆಲವು ಜೋಳು ಮೈಸೂರು, ಕದಲಿ,
ಬೂದಿಬಾಳೆಗೊನೆಗಳೂ ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಬಿದ್ದುವು. ಮೇಲಿನ ಪಣೆಯೆ
ಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕಸುಕಾಯಿ (ಬಾಳಿ. ೧೪೪). **ಹಣೆಗೆ:** ೧. "ಕಂಕಣ(೦);
ಕೇಶಮಾರ್ಜನಂ-೪೩ ಹಣೆಗೆ" (ಪರಿಯು. ೫೨-೧೫೩); ಅದಿನ ಹೆಸೆಯ
ಪಸುವಿನನ್ನರುತ್ತಮರ್ ಒಡೆದ ಕೊಡದ ಶುಕದ 'ಕಟ್ಟ ಮಣ್ಣಂ ದವವರ್
ಮಧ್ಯಮರ್ ಕೋಣನ ನೊಡ(ಣ)ವಿನ ಸಾರಣೆಯನ್ನರ್ ಕಣ್ಣರ್

ಬುರಗಿನ ಬೆಕ್ಕಿನ ಹಣೆಯೆ ಜಿಗುಬೆಯನ್ನರ್ ಅಧಿಕಕಣ್ಣರೆಂದು
ನಿರೂಪಿಸಿ (ಜೀವನಂ. ೨೪೦ ಪಂ. ೧); ಮಡಕೆ ದೈವ ಮೊಣ ದೈವ
ದೀದಿಯ ಕಟ್ಟಿದ ದೈವ ಹಣೆಗೆ ದೈವ . . . ದೈವ ದೈವವೆಂದು ಕಾಲಿಡ
ಲಿಂದಿಲ್ಲಾ ದೈವನೊಬ್ಬನೆ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೫೩೩); ತರುಣಿ
ದುಶ್ಯಾಸನನ ನೊರೆನೆತ್ತರಲಿ ನಾಡುವೆ ನಿನ್ನ ಮಂಡೆಯ ಕೆರುಳ ಬಾಚು
ವೆನಿವನ ದಂತದ ಹಣೆಯೆಲಿ (ಕುಮಾರ. ೬೦೫. ೧೩-೪೪); ಕೂದಲುಗಳ
ಮೇಲೆ ಹಣೆಯೆನ್ನೂ ಅಡಿಸರಲಿಟ್ಟ (ಚಂದುಟ. ೪೭). ೨. ಒಂದೊಂದು
ಗೊನೆಯೊಳಗೆ ಹತ್ತು ಹದಿನೈದು ಹಣೆಗಳು ಇರುವುವು; ಒಂದೊಂದು
ಹಣೆಗೆಗೆ ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಕಾಯಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೪೭).
೩. ನೇಯ್ಗೆಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಹಾಯಿಸುವ ಸಾಧನ; ಮಗ್ಗದ
ಅಶ್ವತ್ಥ: ಜೋಡು ಹಣೆಯೆಂಬ ಕಾಣೊ, ಜೋಡು ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟ
(ಕನ್ನಡ. ೧೯೩). 'ಅಣೆಗೆ', 'ಬಾಚಣೆಗೆ' ಪರಾ. **ಹೆಣೆಗೆ:**
೨. ಒಂದು ವಾಟಿಬಾಳೆಯ ಗೊನೆಯ ಎರಡು ಹಣೆಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಳಕು
. . . ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದುವು (ಮರಮ. ೩೩೫).

[ದೇ. ೫ ಮಲ. ಪಣ್ಯ; ತುಳು. ಪಣ್ಣ; ಪಣ್ಣ; ತೆಲು. ಪನ್ನೆ; ಕೊಂಡ.
ಪಣೆ; ಪೆಂಗೊ. ಪನಿಯ; ಕುವಿ. ಪನಿಯ./ಪ್ರಾ. ಫಣಗ, ಫಣೆಹ]

ಪಣೆಜ (ನಾ). ಮುತ್ತಜ್ಜ: ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ಸತ್ತುದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಿ
ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯ ತಂದೆ ಸತ್ತುದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿ ನಿಮ್ಮ ಅಜ್ಜ ಪಣೆಜ ಸತ್ತುದ
ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ (ಪಣಾ. ೧, ೨೪೯-೨೩). [ಪಣ್ಣ]

ಪಣೆಜಿ (ನಾ). ಮುತ್ತಜ್ಜ: ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿ ಸತ್ತುದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಿ
ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿಯ ತಾಯಿ ಸತ್ತುದ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಿ ನಿಮ್ಮ ಅಯಿ ಪಣೆಜಿ
ಸತ್ತುದ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಿ (ಪಣಾ. ೧, ೨೪೯-೨೩). [ಪಣೆಜ + ಇ]

ಪಣೆತ (ನಾ). ೧. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಗೌರವಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು:
"ಪಣಾಯಿತಂ ತಾಂ ಪಣತಂ" (ಮತ್ತಕೋ. ೧೦೩-೫೨); "ಈದಿತಂ,
ಶಸ್ತಂ, ಪಣಾಯಿತಂ, ಪನಾಯಿತಂ, ಪ್ರಣತಂ, ಪಣತಂ . . .
ಸ್ತುತಂ-೧೨ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು"
(ನಿದಾಂ. ೩. ೩೫೨). ೨. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟವನು; "ಕೊಂಡಾಡಿದವ"
(ಗಂಗಾ. ೧೯೫). ೩. ಪಣ; ಪಂದ್ಯ; ಪಂಥ; ಜೂಜು: (ಕ).
೪. ಪಣದಲ್ಲಿ ಒಡ್ಡಿದುದು; ಬಾಚಿ ಕಟ್ಟಿದುದು: (ಕ).

[ಸಂ.]

ಪಣೆತವ್ಯ (ನಾ). ಕೊಂಡು ಮಾರುವ ವಸ್ತು; ವಿಕ್ರಯದ ವಸ್ತು;
ಮಾರಾಟದ ಪದಾರ್ಥ: "ಪಣತವ್ಯ = ಮಾರುವ ಒದಿವೆ" (ಗಂಗಾ. ೧೯೫);
"ವಿಕ್ರೇಯಂ, ಪಣತವ್ಯಂ, ಪಣ್ಯಂ-೩ ಮಾರತಕ್ಕ ವಸ್ತುವಿನ
ಹೆಸರುಗಳು" (ನಿದಾಂ. ೩. ೨೯೪). [ಸಂ.]

ಪಣೆತಿ 'ಪಣೆತಿ' ನೋ.

ಪಣೆತಿ, ಪಣತಿ, ಪಣತಿ, ಪಣತಿ, ಪ್ರಣತಿ, ಪ್ರಣತಿ, ಪ್ರಣತಿ,
ಪ್ರಣುತಿ, ಹಣತಿ, ಹಣತಿ, ಹಣತಿ, ಹಣತಿ (ನಾ). ೧. ಬತ್ತಿಯ ದೀಪ
ವನ್ನು ಹಚ್ಚಲು ಬಳಸುವ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಣ್ಣಿನ ಅಥವಾ
ಲೋಹದ ದೀಪದ ಬಟ್ಟಲು; ಸೋಡರು: ಪ[ಪಾಣಂ. ಪ್ರ]
ಣತಿಯೂ ಇದೆ ಬತ್ತಿಯೂ ಇದೆ ಜೋಡಿಯೂ ಬೆಳಗುವದೆ ತೈಲಬಿಲ್ಲದೆ
ಪ್ರಭಿ ತಾನೆಲ್ಲಿಯದೋ (ಅಪಹಂ. ೧೯-೩೪); ಮೂಗಿನ ಕಪ್ಪು ಪಣತಿಯ
ಕತ್ತಲೆ ಜೋಡಿಯೆಂಬರು (ಸರ್ಪ. ೩೨-೩೩); ಕಲ್ಯಾಣವೆಂಬ ಪಣತಿ
ಯೊಳಿಲ್ಲಾ ಶಿವಶರಣರೆಂಬ ಭಕ್ತಿಯ ತೈಲಂ ಬಿಲ್ಲದ ಬಸವನೆ ಜೋಡಿಯುಳ
ಲ್ಲಿರದೋಡುವದು ಕರ್ಮ ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬುದು (?) (ಅಮುಸಾಂ. ೫-೧೧೩).
ಪಣತಿ: ೧. ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನವೆಣ್ಣಿ ದೀಪಕಿಲ್ಲದ ಭೈರ್ಯಂ
ಗುಂದದೆ ಪಿರಿದಾಗಿ ಪಣತಿಯೊಳುವವನೊಂದು ಬತ್ತಿಯಂ ಹರಿಸದಿಂಕ್ಕಿ

ಸೋದರರು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩-೨); ಭೂಪಾಲ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಯಿಂದ
ಪಣಿಪತ್ ಮಾರಯ್ಯ ಜೋಡಿತಿ (ಸೋದರ. ೫೭ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಗೋಡು
ಗೋಡಲಿ ಪಣಿಯಿದ್ದು ದುಪ್ಪಿ ಗೋಡರವಾಯಿತು (ಪ್ರಸ್ತಾವ. ೨೩-೭);
ಪಣಿಯೊಳಗಿನ ಎಣ್ಣೆಯು ಇದೇ ಶಕ್ತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ—ಬತ್ತಿಯೊಳ
ಗಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ಬಂದು ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೪).
೨. ಮಣ್ಣಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದ ದೀಪದ ಬಟ್ಟಲಿನಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಿದ
ದೀಪ,—ಜ್ಯೋತಿ: ಪುಟಪುಟದ ಕಾರಣ; ಹಳತು ಹೊಸತನು ಹಿಂಜಿ
ಹೊಸದು ಹೊತ್ತಿ ಸಿ ಹಿಡಿದ ಶಾಂತಿಪಣಿ (ಸಲಹು. ೫೦-೧೨). ಪಣಿಪತ್ :
೧. "ಪಣಿ (ಪಣಿ)—ಪ್ರಣೀತಾ" (ಕವ್ಯಕೋ. ೨೪); ಸೋಮಣ್ಣನು
ತಾನು ಮಾಡಿದ ಗಡಿಗೆ, ಹರಿದಿ . . . ಹೂಜಿ, ಪಣಿಪತ್ ಮಾಡಲಾದುವು
ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಕವ್ಯ. ೩-೬೧). 'ಪಣಿಪತ್ ಸೋದರ'
ಪರಾ. ಪಣಿಪತ್ : ೧. 'ಪೊಂಬಣಿಪತ್' ಪರಾ. ಪ್ರಣಿಪತ್ : ೧. ಸಗ್ಗನೇ
ಈ ಪ್ರಣಿಯನ್ನು ಎಣ್ಣೆ ಮಂದಿ ಜೋಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಪ್ರಸ್ತಾವ. ೧೨೨);
ಕರದೊಳದಿ ಬರಿ ಹಣಿ, ಎದಗಣ್ಣೊಳದಿ ಪ್ರಣಿ, ಅರತಿಯು ಅರದಿದೆ,
ತುಂಬು ಭರತಿ (ಅರಳು. ೨೫೫-೬). ೨. ದೇವಗಿರಿಯ ಯಾದವರು
ಹಚ್ಚಿದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಪ್ರಣಿಗಿಗೆ, ಕಂಪಿಲದವರು ತಮ್ಮ ಆತ್ಮಾರ್ಥವನ್ನು
ತೈಲವನ್ನು ಎರೆದಿದ್ದರು (ರಾಜ್ಯೋದ. ೪೭); ಅವಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉರಿಯುವ
ಪ್ರಣಿಯಿತ್ತು (ಸ್ತುತಿ. ೭೭). ಪ್ರಣಿಪತ್ : ೧. ಉಪ್ಪಿನ
ಪೊಟ್ಟಣವನು ದಳದಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಕರ್ಪುರದ ಪ್ರಣಿಪತ್ [ಪಾಕಂ. ೩]ಯಲ್ಲಿ
ಜೋಡಿಯ ಬೆಳಗುವಂತೆ ಸಿದ್ಧ ಸೋಮನಾಥ ಲಿಂಗಗ್ರಾಹಿ ಅಗ್ರಾಹಿತಾ
(ಸಕಪ. III, ೧೨-೨೪; ಕರಜ. ೩೩೪. ನೋಡಿ). ಪ್ರಣಿಪತ್ : ೧. ಅನುದಿನಂ
ಗಳೆಂಬವು ಪ್ರಣಿತೆಯಾಗಿ ವರುಷಗಳೆಂಬವು ಬತ್ತಿಯಾಗಿ ಜೀವಪಾತಿಯ
ಬೆಳಗಿನ ಬೆಳಗ ಬೆಳಗಿನಲಹಸಬೇಳೆ (ಲಿಂಗಲಿ. ೪೩-೧೩). ಪ್ರಣಿಪತ್ :
೧. ಕರ್ಪುರದ ಪ್ರಣಿತೆಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಯ ಹಾಕಿ ಉರುಹಬಹುದೇ (ಪಣಿಪತ್.
I, ೧೦೫-೧೦). ಪ್ರಣಿಪತ್ : ೧. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಬಾಳ ಹಣಿಯೊಳ ಎಣ್ಣೆ
ತುಂಬಿ, ಬೆಳಕು ಕೊಟ್ಟರೆ ತಾನೇ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಪ್ರಕಾಶ (ಕನ್ನಡ. ೨-೫೯);
ಕರದೊಳದಿ ಬರಿ ಹಣಿ, ಎದಗಣ್ಣೊಳದಿ ಪ್ರಣಿ, ಅರತಿಯು ಅರದಿದೆ,
ತುಂಬು ಭರತಿ (ಅರಳು. ೨೫೫-೬). ೨. ಆ ಹಿಂದಣ ಕಾಲದ ಚೆಲುವೆ
ಬಂಗಾರದ ಹರಿವಾಣದಲ್ಲಿ ಹೂಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಉರಿಯುವ ಹಣಿ
ಯನ್ನಿಟ್ಟು ಬಂದು . . . ನೋಡಿದಳು (ಕಾಲೂರ. ೨೦ ಕಥಾಸಾರ);
ನಂ ಗುಡಿಸ್ತು ಬೆಳಗುವಂಥ ಹಣಿತನ ದೇವು ಕೊಟ್ಟ (ಪಾಕುತ್.
೬೦). ಪ್ರಣಿಪತ್ : ೧. ಪ್ರಣಿಪತ್—ಹಣಿಪತ್ (ಕವ್ಯ. ೩೬೧ ಪ್ರಯೋ);
ಮೃತ್ತಿಕೆಯ ಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯ ನೀಡಿ, ಬತ್ತಿಯ ಹಾಕಿ, ಅಗ್ನಿಯ
ಮುಟ್ಟಿಸಿದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉರುವುಲ್ಲದೆ, ಘನಸಾರದ ಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಬತ್ತಿಯ
ಹಾಕಿ ಉರುವುದಕ್ಕಾದೀತೇ ? (ಪಣಿಪತ್. I, ೧೦೫-೧೦ ಅರ್ಥ); ಇನ್ನೇನು
ಕವಿರು ಬಹು ಕತ್ತಲೆಗಾಗಿ ಎದೆಯ ಹಣಿಗಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಬತ್ತಿಗಳನ್ನೊಡ್ಡಿಯಿಸಿ
ಸೋದರರು ಹೊತ್ತಿ ಕೊಳುವ ಹೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲೇನು, ಹೇಳಿ ಮುಂದುವರೆಯು ?
(ಕೋಗಿಲಿ. ೭೦-೫); ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನನ ಹಣಿಯು ಭೂತದಂತೆ ಕೃಷ್ಣನ
ಅಸೆ ದೊಡ್ಡದೇಹವನ್ನೂ ಭಯಂಕರರೂಪವನ್ನೂ ತಾಳಿ. . . ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ
(ರಾಮಾಣ. ೫೦); ಯಾರು ಅಹಿವರು ನಿನಗೆ ಈ ಮೂವರೊಳಗೆ ? . . .
ಬಾಳ ಹಣಿಯೊಳೆಣ್ಣೆಯಾಗಿ ಉರಿಯುವ ಹಣಿಪತ್ ? (ಕರಣ. ೨೩-೪).
೨. ಮಿಸುನಿಯ ಕೋಟಿಕೊತ್ತಳ ದಿವ್ಯರತ್ನ ತೆತ್ತಿಸಿದ ಹೊಂಗಳಸವ
ತನಗೆ ಸಸಿಗಟ್ಟಿ ಹಣಿಪತ್ ಜೋಡಿಸಿ ಕ್ರಮದಂತೆ ರಂಜಿಸಿತು ರಕ್ತಸನ ಕಣ್ಣಿನಕೆ
(ಮೋಹನ. ೧೧-೧೯); ದೇವರ ಮುಂದೆ ಎರಡು ಹಣಿಗಳನ್ನೊಡ್ಡ (ರೂಪ).
ಪಣಿಪತ್ : ೧. "ಹಣಿಪತ್ (ಹಣಿಪತ್)—ಪ್ರಣೀತಾ—ಪಣಿಪತ್" (ಕವ್ಯಕೋ.
೪೪); ಹಣಿಯೊಳ ಕೂಡಿ ಬತ್ತಿಯಿಂದೆಣ್ಣೆಯಿಂದಂ ಬೆಂಕಿಯಿಂದಂ

ಬೆಳಗಿಂದಂ ಸೋದರಂತೊಪ್ಪುಗುಂ (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೧೩-೫); ಹಣಿಪತ್
ಬತ್ತಿಯ ಹಂಗಿಗ್ಗಿದೀಪಕೆ ಮಣದೀಪಕೇತನ ಹಂಗು (ಭರಜ. ೬೬-೧೨೬).
[<ಸಂ. ಪ್ರಣೀತಾ./ಮರಾ. ಪಣಿಪತ್]
ಪಣಿಪತ್, ಹಣಿಪತ್ (ನಾ). ೧. (ಕಬ್ಬು, ಬಾಳೆ ಮುಂತಾದ)
ಕಟಾವು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಬೆಳೆ,—ಮೈರು: ಜಿನಭಾಷನೆಯೆಂಬ
ಬಡಬಾಗ್ಗಿಯಂ ವಿಷಯಸಾಗರವಂ ಪೀರದೆ ಜಿನಾಭಾಷನೆಯೆಂಬ ಕೂರ
ಲಗಿಂ ಕರ್ನಾಪುರಿಯೆಂಬ ಪಣದಮಣಿಯದೆ . . . ಶಾಶ್ವತಸುಖಂ
ದೊರೆಯೊಳ್ಳದು (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೭-೯೭). ೨. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ಸಂಹ
ರಿಸುವಿಕೆ: 'ಪಣಿದಂಬೊಯ್ಕೆ' ಪರಾ. ೩. ಯುದ್ಧ;
ಇರಿದಾಟ; ಕಾದಾಟ; ಕಾಳಗ: ಹಯದ ಮಕ್ಕಳು ಮೇಲಣವನ
ವಿನ್ನಣಂ ದೊರೆಯಾಗಿಯುಂ ನೆಗಟ್ಟಿಯ ಪಣದಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕಿಸಿನ ತಕ್ಕನ
ದೀರರನಟ್ಟಿ ಕೊಲ್ಲುಳುಕೆಯ ತಗಿಗೊಲಿಸುಲ್ಲದಿರೆಯುಂ ವಿಭುಗಟ್ಟಿಯ
ಸೆಂಡನಾಡಲಾನೆಯ ಪರಿ ನೋಡಲೆಂದೊಲಿದು ಮಾಡಿದ ನಾಹಳಿ
ಮನೋಹರಂ (ಪಾಂಕಿ. ೯-೧೪೪); ಪಿರಿದಪ್ಪ ಶಕ್ತಿ ತನಗುಳ್ಳೊಡಂ
ಸುರಗಿಯಲ್ಲದೆ ಪಣದ[ದ]ಗುರ್ವು ಪಲಾಯದಂತೆ ದೋಷವರಿಹಿತಮಪ್ಪ
ಪರಮಾತ್ಮನ ಮತಮಂ ಪೊರ್ದಿದೊಡಲ್ಲದೆ ಸಮಸ್ತಕರ್ಮಗಳುಂ
ನಿರ್ಮೂಲವಾಗಲಿಯುವು (ಧರ್ಮಾನ್ಯ. ೭-೫೦). ಹಣಿಪತ್ : ೨.
ಕಬ್ಬಿನ ಹಣದವನಾಡುವರಲ್ಲದೆ ಕಾಯದೆ ಹಣದವನಾಡುವರೆ (ಬಸವ.
೬೭೯); ತ್ಯಜಮುಂ ತೆನೆವೋದ ಬಯಕೊಣಗುವುದದಣುಂದೆ ನರರ ಬಾಚ್ಚ
ಲಭುಕಾಲಂ ಹಣದದ ಪೊಯಿಲ್ಲೆ ಮೊದಲ್ವು ಕಣಿಯನ್ನದಿಳವೆ
ಜವ್ವನಂ ಮುಪ್ಪೆನ್ನಂ (ಅನಂಥ. ೩-೭೧); ಕಣಿಯೆಂಬ ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟಿ
ಕೊಂಡಾಡ್ವಣ ಗುಣವಿಹೀನನ ಸರ್ವಬಲವ ಹಣದವನಾದಿ ನಂಜೇಂದ್ರ
ಚಂದ್ರಮನಾಗ ರಣಭೂತಗಳಿಗಿತ್ತ ಬಲಿಯ (ಕಂನವಿ. ೧೭-೧೪); ಹೊಣಿ
ಬಾರುಗುತ್ತ ಕಬ್ಬಿನ ಹಣದಂ ಪಿರಿದೊತ್ತೆಗೊಂಬ ಸೂಳೆಯ ಸಂಗಂ ಕ್ಷಣ
ದೊಳ್ ಕೊಲ್ಲದೆ ಮನುಷನ ತ್ಯಜಿದಂ ಕಡೆ ಮಾಡದಿಹವೆ (ನೀತಿಪಾ. ೨೪೪).
೩. ರಣದೊಳಾವುದು ಕೈದು ಹಿರಿಯುಬ್ಬಣವೊ ಪರಿಭವೊ . . . ಹಣದ
ಕಾವುದು ಸದರವದಲಿ ಕೆಣಕಿ ನೋಡಾ ತನ್ನ ನೆಂದನು ಭೀಮ ಮಾಗಧನ
(ಕುಮಾರ. ೨-೯೨); ಖಣಿಖಿಲ ದಡದೊಕ್ಕುಗಳ ಬಲಕಣೆಯ ಶಸ್ತ್ರದ
ಕೋಡುಗಲ್ಲಗಳ ಹಣದ[ಪಾಕಂ. ೩]ಗಳ ಹೆಮ್ಮರನ ಕಣಗಳ ಕಲಹ
ದುಬ್ಬರದ ರಣರಭಸ ಹುಟ್ಟಿಸಿತೆಂದದ ಹಣಿಗೆ ಬೇನೆಯೆನು (ಪೊರಣ.
೩-೧೩-೩೫). ೪. ಕತ್ತರಿಸಿದ ಭಾಗ; ಮಂಡ; ಭೇದ; ಕುಜಾಯ
ಹಣದದ ಕೋಳಿ ಕೋಣಿನ ಮುಟಾದಲೆಯ ಮಿಸಲಿನ ರಕುತದ . . .
ಹೊಣಿಗೆ ಬಡಿಸಿದ ಭೂತಬಲಿ ಬೊಬ್ಬಿಹಿತದೊಡನುಬ್ಬಿಳ್ಳ ಬಗ್ಗೆಯ
ಹಣಿಗಳಬ್ಬರವಾಯ್ತು ಕಣ್ಣಿನ ಶಸ್ತ್ರಪೂಜೆಯಲಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೪).
೫. ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿದ್ದ ರಾಶಿ,—ಸಮೂಹ: ಹಣಿನ ಬಗಿದಪಿಸಿದರು
ಕರಗಳ ಹಣದದಲಿ ನೋಡಿದರು . . . ಅರುಣವಾರಿಯ ಕಣಕಿ ಕೂಡಬಿಸಿ
ದರು ಚಾರರು ಕಳನ ಚೌಕದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೪೬). ೬. ಪ್ರತಿಭಟನೆ;
ಎದುರಿಸುವಿಕೆ: ರಣಭಯಂಕರವಿಹಿತಸುಭಟರ ಹಣದವನು ಹೊಯ್ಯಾಡಿ
ಸಾತ್ಯಕಿ ಕಣಕಿದನು ಕಲಕಿದನು ಕುರುಸೇನಾಮಹಾರಾಜವನ (ಕುಮಾರ.
೩ ಸೂಚನೆ).
ಹಣದವನಾಡು—೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಮುರಿ; ಒಡೆ: ಕೆಣಕಿದನು
ಮೈತ್ರಿಯನನು ನೃಪನಣಕಸಲು ಶಸಿಸಿದನು ತೊಡೆಗಳ ಹಣದವನಾಡಲಿ
ಯೆಂದನದು ತಪ್ಪುವದೆ ಋಷಿವಚನ (ಕುಮಾರ. ೪-೩೩). ೨. ನಾಶ
ಮಾಡು; ಸಂಹರಿಸು: ಸೇನಾ ಮಾಡಿದ ದೈವದಲಿ ಧಾರುಣಿಯ
ರುದುವಿನ ಸಿರಿಗೆ ಸೇರದೆ ಹಣದವನಾದಿ ರಾಜವಂಶದ ಕಲ್ಪತರುವನನ
(ಕುಮಾರ. ೩-೧೯); ರಣದೊಳಸುರರ ಕುಲದ ಹೆಸರುಳಿಯದಂತೆ ರಾವಣ

ಕುಂಭಕರ್ಣ ಮೊದಲಾದ ರಕ್ತಸರನುಜ್ಞೆ ಹಣಿದವಾದಿದನುರವಣಿಸಿ ಧೂಳಿ
ಗೋಟಿಯಂ ಕೊಂಡ ರಭುವೀರನಂದಂ (ಚೈ.ಭಾ. ೧೪-೭); ಕಣಿಕೆ
ಕೆಟ್ಟವರಂದನೇಕ ಕೃಷ್ಣನವನೊಳಣಕ ಸಲ್ಲದುಯೆನಲ್ ಕುರುರಾಯ
ನೆಂದವನವಣುರೇಣುತ್ಯಣಕಾಪ್ಪದೊಳಗೆ ಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದರಿಯೆನೇಯೆನ್ನ
ರಿದುರ್ ಹಣಿದವಾದಿದನು ಸಂಧಿಯನು ಸರ್ಪರಲಿದುರ್ ಕುಣಿಸಿ ನಗಿಸುವ
ನಾಟಕವ ದೀರ್ವ (ಲಕ್ಷ್ಮ.ಭಾ. ೫-೩-೪೧); ಪಾರುತ ನಭಕ ತನಗುಳ್ಳನಿತು
ಶಕ್ತಿಯನಾಂತು ರಥವನು ಹಣಿದವಾದುವೆನೆನುತ ರೆಕ್ಕೆಯೊಳಿರಗುತಪ್ಪಳಿಸಿ
(ರಾಮಾಸಂ. ೩-೪-೧೪). ೩. ಹೋರಾಡು; ಕಾದಾಡು; ಯುದ್ಧ
ಮಾಡು; ಹೊಡೆದಾಡು: ಕ್ಷಣದಿ ನಿನ್ನ ದೇಹಜಡವ ಹಣಿದವಾದಿ
ಓಡಿಸುವೆ (ಹಿಮೀ. ೧೫೪-೭೯೧); ಅರ್ಥಪ್ರಾಣಾಭಿಮಾನವ ವಂಚನೆ
ಯುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ಭಕ್ತನೇ ಹೊನ್ನು ಹೆಣ್ಣು ಮಣ್ಣು ಹಣಿದವಾದಿದನ್ನಕ್ಕ
ಭಕ್ತನೇ (ಪಟಪಾ. ೧, ೧೯೭-೮೩). [**ಪಣಿ**]

ಪಣಿವೆ, 'ಪಂತ್ಯ' ನೋ.

ಪಣಿದಂಬೊಯ್ಯ, ಹಣಿದಂಬೊಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿ
ಹಾಕು; ಸಂಹರಿಸು; ನಾಶಮಾಡು: ಪಣಿದಂಬೊಯ್ಯನು ಸೈನ್ಯ
ದ್ವಿಪಹಯಭಟಿಸಂದೋಹವಂ ತನ್ನ ತೋಳೊಳ್ ಕುಣಿಯಲ್ಪಟ್ಟಾಡ
ದಿಂದಂ ಜಯಿಸಿರಿ . . . ಎದವಂದೇವಂ ಜಗತ್ತುತ್ತಮಾದಂ (ಎಕ.
VII, ಚನ್ನ. ೩೯-೪೨; 1149); ಪಾಯ್ವ ಪೊಯೆ ಪಂದಿ ಬಾಳಂ
ಪೊಯ್ವಂತರೆ ಕಡಿದು ಕಡೆಯ ಮಿಡಿ ತೊಡೆ ನಡುಗಲ್ ಕಾಯ್ವ
ಕೃತಾಂತಂ ಪಣಿದಂಬೊಯ್ಯಂತರೆ ಬೇರಿಳಾಪರರಿದಿದರ್ದರ್ (ಲೀಲಾಪ.
೬-೧೧); ಪಸುವೆಂಬೇವದೆ ಕುದುರೆಯ ಮನೆಯಂ ಕಾದೊರ್ವರೊರ್ವರಂ
ಪೊಯ್ವರ್ ಮಾಮಸಕದೆ ಪಣಿದಂಬೊಯ್ಯಂತಸಿಯಂ ಹಿಂಗದೆ ತುರಂಗಿ
ಗಳ್ ಸಂಗರದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೪೧). ೨. ಕಲಹವಾಡು;
ಜಗಳವಾಡು; ಹೊಡೆದಾಡು: ಪಣವುಂಡಂ ಬಂದಿಯೊಳ್ಳಾಲನೆ
ಪಲಗಿಜೂಜಾದಿದಂ ಸೂಳಿಗೆಯ್ ಪಣಿದಂಬೊಯ್ಯಂ ತೊಟಲೆಂ . . .
ಎಂದುವುಳಿತಿರ್ಪಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೩೬). **ಹಣಿದಂಬೊಯ್ಯ**:
೧. ಹಣಿದಂಬೊಯ್ಯಲ್ ಜವಂ ರಾಯರನೆ ಬಯಸಿ ಬರ್ಪಂತೆ
ನೋಮೇಶ್ವರಂ ತೆಂಕಣರಾಯಂ ಬಂದನಾಶಾಜಯಕೆ (ಸೂಕ್ತ. ೧-೨೧).

[**ಪಣಿವೆ** + **ಪೊಯ್ಯ**]

ಪಣಿದಂಬೊಯ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಪಣವಾಗಿ ಕೊಡು, -ಒಪ್ಪಿಸು:
ಕವರುಕತ್ತಿಗೆ ಕಡಿತಂ ಬಂದಂತಾಯ್ವ ಪ್ರದ್ಯೋತನಂಗೆ ಪದ್ಮಿಯಂ
ಪಣಿದಂಬೊಯ್ಯಂತಾಯ್ವ ಮುಹೂರ್ತಮೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತಮೆಂದು
ಮಂಡೋದರಿ ಬೆಕ್ಕಸಂಬಳಿಗಾಗಿ ನೋಡುತ್ತ ಮಿರೆ (ಅರ್ಧನೇ. ೬-೭೧ ಮ).

[**ಪಣಿವೆ** (<ಪಂತ್ಯ) + **ಪೊಯ್ಯ**]

ಪಣಿದಕಾಣ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸುವವನು; ಕಟಾವು ಮಾಡುವವನು:
ಲೂರುಂ ಮೂಳೆಯಂ ತಿಂಬಗುರು ಪಯಗಜಾಯ ತಗೊಂಬಂ ಬಳೆಗೊ
ಯ್ಯಲ್ ಪೂಣ್ಣ ತುದಿಯೊಳೊಡಿ ಪೋಪ ಭೀರುವಪ್ಪ ಪಣಿದಕಾಣನಂತೆ
ವಜ್ರಾಯುಧನ ದಿಕ್ಕರಿಕರಾಕಾರ ಬಾಹುಪರಿಘಯಗಳಮಂ ತಾಮರಿಯ
ನೂರೊಳಾನೆಗಟ್ಟು ನಂತೆ ಕಟ್ಟಿ (ಶಾಂತಪು. ೮-೪೯೨). [**ಪಣಿವೆ** + **ಕಾಣ**]
ಪಣಿದರೆ (ನಾ). ಸರ್ಪವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಸರ್ಪಭೂಷಣ; ಶಿವ:
ಕಣಿಕಣಿಯನುಗುಟ್ಟು ತೊಡಿದಂ ಕಣಿಕಣಿಯಂ ಕಣಿವೆ ಕೆಡದನೆಂಬಿಂ ದೆಸೆ
ಯೊಳ್ ಕಣಿಕಣಿಯಂನಿಂಬ ತೊಡಿದಂ ಪಣಿದರನಗಿದಳರೆ ಕವಿಮವಾಗಳ್
ಕಣಿಗಲ್ (ಚು.ಕಾ. ೩೦೫). [**ಪಂ.** **ಪಣಿದರೆ**]

ಪಣಿಯವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಪಾಣಿವಟ್ಟಿಲು: ಕೊಳಗುರದೇಗುಲಕ್ಕೆ
ಕಣ್ಣು ಪೀಟಿ ಪಣಿಯವಟ್ಟಿ ಮಿಣಿತುಪಂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಸಿದ(ನಾ.೫೫.
XI-1, ೩೫-೧೫; 933). [**ಪಾಣಿವಟ್ಟಿ**]

ಪಣಿಯಾರ, ಪಣಿವಾರ, ಪಣ್ಯಾರ, ಪನಿವಾರ(ನಾ)-೧. ಭಕ್ಷ್ಯ;
ತಿಂಡಿ: ಒಂದುದಿನ ರಾತ್ರಿ ಕೀಚಕನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಪಣಿಯಾರ
ಗಳನ್ನೂ ಮಧುಪಾನಗಳನ್ನೂ ತಯಾರು ಮಾಡಿ . . . ಕೊಟ್ಟಳು
(ವ್ಯಾಸ. ೨೨೪). **ಪಣಿವಾರ**: ೨. ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ
ಮಾಡುವ (ಕೋಸಂಬರಿ, ರಸಾಯನ, ಕೊಬ್ಬುರಿಸಕ್ಕರೆ ಮೊದ
ಲಾದ) ಚರವು: ಅಗಾಗ್ಗೆ ದೇವರ ನಿವೇದನಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಕಾದ ಪಣಿವಾರ
ವನ್ನು ಜೋಯಿಸರ ಮನೆಯವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ ಅಮ್ಮನವರ ಪ್ರಸಾದ
ವೆಂದು ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಮನೆಮನೆಗೂ ಗೃಹಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ಕಳುಹಿಸುವುದು
(ಮೂರೂ. ೪೮). **ಪಣ್ಯಾರ**: ೧. ಅನಂಗಿಲ್ಲ ಮಂಗಳಯೋ ಅಡುಗೆ
ಮನೆಯಿಂದ ಪಾನಕ ಪಣ್ಯಾರಗಳನ್ನು ಒಡಗಿಸಿದಳು (ಸರ್ಪಮಂ. ೩೪೮);
ರಮಣಿಗಳು ವಿಧವಿಧವಾದ ಪಣ್ಯಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ದೇವೀಜಾ. ೭೩).
೨. ಮನೆಯ ಸಾರಿಸಿ ರಂಗವಲ್ಲಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಭೋಂಕನೆ ಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯವ
ಸವಿಸು ನನೆಯಕ್ಕಿ ಕಡಲೆ ಪಣ್ಯಾರದಿ ನಿಖಿಲಾರ್ಜನೆಯ ವಸ್ತುಗಳ ಸಾರ್ಜ
ವರು (ನೋಪತ. ೧೪-೮೨). **ಪನಿವಾರ**: ೧. ದಾರಿಗರನ್ನು ಕರೆಕರೆದು
ಕೊಡುವ ತಣಿವಣ್ಣ, ಎಳನೀರಿ, ಕದ್ಲಿನ ರಸದ, ಪನಿವಾರಗಳ ಅರವಟ್ಟಿಗೆ
ಗಳು (ಶಾಂತಪಾ. ೧೦೮). ೨. ಶರಣಜನರೆಲ್ಲರಿಗೂಮಾ ಶರತ್ಸಮಯದೋಳ್
ಪರಿಯುತಿಹ ಬೆಳ್ಳಿಂಗಲ್ಗು ಗ್ನಿಯಂ ತಾ ಸವಿಸು ನಿರುತದಿಂ ಪನಿವಾರಮಂ
ಮಾಡಲು (ಅರ್ಜಾವಿ. ೧-೧೨೪); ಅಯೋಧ್ಯೆ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಏನೇನು ಅಡ್ಡಿ
ಉಟಿ ಉದ್ದು ಮತ್ತೆ ಪನಿವಾರ ನೆನೆಯಕ್ಕಿ ನೆನೆಗಡಲೆ ಪನಿವಾರ ನಮ್ಮ
ಮುದ್ದು ನರಸಿಂಹನೆ ಗುಡಿಯಾಗಿ (ಗದುಪಾ. ೬೩); ಜೋಡು ಕಾಯಿ
ಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಪನಿವಾರ ಹಂಚಿದರು (ಮಣ್ಣು ಮ. ೩೫೩).

[**ದೇ.೫** **ತಮಿ.** **ಪಣಿಯಾರ**; ತುಳು. **ಪನಿಯಾರೊ**, **ಪನಿವಾರೊ**;

ತೆಲು. **ಪಣ್ಯಾರ**, **ಪಣ್ಣಿರ**, **ಪಣ್ಣೇರ**]

ಪಣಿಯಾಲ, ಪಣಿಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ;
ಜಡೆಬಸರಿ ಮರ: ಅಲದ ಬೇರು, ಅತ್ತೀಬೇರು, ಅರಳಿಬೇರು,
ಬಸುಂಬೇರು, ಪಣಿಯಾಲದ ಬೇರು, ಈ ಐದು ಬಗೆ ಬೇರುಗಳ ಕೂಡಿ
(ವೈದ್ಯಪಾ. II, ೧೪೮); ಅಲದಿಂ ತಲ್ಲ ಕಂಜಾಲದಿಂ ಪುದಿದ ಪಣಿಯಾ
ಲದಿಂ . . . ವಿವಿಧ ಕುಂಜಾಲದಿಂದತಯವಿಶಾಲದಿಂದಾ ಶಿವಾಲಿಲಾ
ವನಂ ಮೆಚೆದುದು (ಸಂದಿಮಾ. ೬-೫); ಒಂದು ಪಣಿಯಾಲದ ಮರವಿತ್ತು
(ತೀರ್ತಪಂ. VIII, ೧೦). **ಪಣಿಯಾಲ**: "ಗರ್ದಭಾಂಡ, ಕಂದರಾಲ,
ಕಪೀತನ, ಸುಪಾರ್ಶ್ವಕ, ಪ್ಲಕ್ಷ:—೫ ಬಸರಿಗಿಡ, ಜಡೆಬಸರೇಮರ,
ಇದನ್ನು ಪಣಿಯಾಲವೆನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೨೨); ನೆಗ್ಗಿಲ ಬೇರು,
ಮಾವಿನ ಬೇರು, ಬೊಬ್ಬಲಿ ಬೇರು, ಪಣಿಯಾಲದ ಬೇರು . . . ನೀರಿನಲ್ಲಿ
ಹಾಕಿ ಕಷಾಯವ ಕಾಸಿ (ಸಕಪ್ತ. ೩೯೧); ಎಲ್ಲಾರ ಹಟ್ಟೀಲಿ ಬೆಲ್ಲ
ಬೇವಿನ ಮರವು ಪಲ್ಲಣಿಸಿ ಬೆಕವ ಪಣಿಯಾಲ ಮರದದಿಗೆ ನೆಲ್ಲ ಕೂತವನೆ
ಬರಹೇಲಿ (ಪಳ್ಳಯ. ೫೨). [**ಪಣಿ** + **ಅಲ**]

ಪಣಿಯೆ 'ಪಣಿಗೆ' ನೋ.

ಪಣಿವಾರ 'ಪಣಿಯಾರ' ನೋ.

ಪಣಿಸವಡು (ಕ್ರಿ). (?): ಪಣನೆ ದಿಟಕ್ಕೆ ಸೂಳಿಸನೆಗಲ್ಲದದತ್ತ
ಗುಣಂ ಧನಂಗಳಂ ಗಣಿಯಸದಿತ್ತು ಸಾರಸುಖಮುಳ್ಳೊಡೆಯಂತಮ
ಮಾತೆ ಕೂರ್ತವಂ ಪಣಿಸಿ[ಪಾಣಂ.ರಣಸಿ]ವಡುತ್ತೆ ಪತ್ತುವೊಡಮರ್ಥಿಗೆ
ಕತ್ತಿಗೆ ಸೂಳಿ ಹಾಲಿ ಕೂಂಟಿಣಿ ತಣಿಯಂತೆ ಮತ್ತೆ ಮನೆ ತೀನ ತವರ್ಮನೆ
ಯಂತು ಪತ್ತುವಂ (ಲೀಲಾಪ. ೨-೯೫). [?]

ಪಣಿಯಂಕು, ಪಣುಕು, ಹಣಿಕು, ಹಣಿಗು, ಹಣಿಯಂಕು,
ಹಣುಗು, ಹಳುಂಕು, ಹುಣಿಗು, ಹುಣುಗು (ಕ್ರಿ).
೧. ಕುಗ್ಗು; ಕುಸಿ: ತುಮುಲಕ್ಕಿರಾವಂತಂ ದರ್ಶಮನರ್ದಯೊಡೆ

ಯಲ್ಲುಂದರೀಕಂ ಪಣುಕಲ್ ಕುಮುದಂ ... ಸುರುಳ್ಳಂ ಸಮದಿಂದ್ರಂ
ವಹ್ನಿಕಾಲಂ ದನುಜನುದಧಮಂ ವಾಯುಯಕ್ಷಂ ತ್ರಿಯಕ್ಷಂ (ಶೀಲಾಪ.
೬-೪). ಪಣುಕು : ೧. ಪಾಪಾ ಪಣುಕುತ್ತು ಮೋರೊಂ[ಪಾಪಾಂ.
ಪಣುಗುತ್ತುನೊಮೇಂ]ದಾಪಾಲನೋರೊಮೇಂ ಬಿದ್ದಮಿಜಿಯುತ್ತುಂ
ನೀರ್ನೇಪದ ಮುಗಿಲೊಂದೊಡ್ಡಂ ಬೀಜುದುದಿಂದ್ರಂಗೆ ಬಿನದಮಂ
ನಾಗೇಂದ್ರಂ (ಮುದ್ರಪ. ೧೨-೭೯). ಹಣಿಕು : ೧. 'ಹಣಿಕೆಸು'
ಪರಾ. ಹಣಿಗು : ೨. ಬಾಗು ; ಬಗ್ಗು ; ಮಣಿ : ಮಣಿದು
ಕೂಪದ ಜೀವನನ ಕಡೆಗಣನದೇ ಘಟಿಯಂತ್ರ ಮೃಗರಿಪು ಹಣಿಗದರೆ
ಹರಿಣಂಗೆ ಗೆಲವೇ (ಕುಪ್ಯಾ. ೮-೪೦) ; ಸಿಂಗರಿಸುವ ಬೆಲೆವಣ್ಣಳ್
ಬಿನದಕ್ಕಂಗಳಮಂ ಸಾರುವ ಬಿಡುವಣ್ಣಳ್ ಪಿಂಗದ ಹಣಿಗ ನಡೆದ ಬೆಸ
ವಣ್ಣಳ್ (ಜಯಕಾ. ೧೨-೧೫). ೩. ಹಿಂಬರಿ ; ಹಿಂದೆಗೆ : ಎಸೆವುದಂ
ಬಿಟ್ಟು ಹಣಿಗದನಂಬ ಗಾಡೆಮ್ಮ ದಸೆಗಾಯ್ತು (ಸಿಂಗಕಾ. ೧೪-೧೬).
ಹಣುಂಗು : ೪. ಅಡಗಿಕೊಂಡು ನಿರೀಕ್ಷಿಸು ; ಹೊಂಚು
ಹಾಕು : ಪಟಕೊಂಡೆಯೊಳವುಳ್ಳೆಗಳ ಪಾಣುಗಿಯು ಪುಂ . . .
ಅವಜ ಹಿಂದೆ ಹಿಂದೆ ನೆಲನಂ ಹತ್ತಿ ಹಣುಂ[ಪಾಪಾಂ. ೫, ೬, ೭]ಗಿ
ಜುಣಾಗಿ ಜೂಜಾಡುವ ಕಿಜುವುಲಿಗಳುಮಂ . . . ಕಂಡು ಕಂಡು
(ನಂದರ. ೧೮-೯) ; ಮೇಳಿಯೊಳಗಿರ್ದು ಮೇವ ಮಿಗಮಂ ಮಿಗೆ ಪೆರ್ಬುಲಿ
ಕಂಡು ಕಾಣದಂತಳವಿಗೆ ತರ್ಗಿ ಕುರ್ಗುಕುಸಿರಿಕ್ಕದೆ ಬಂದು ಹಣುಂಗಿ
ಪಾರ್ವ ತನ್ನ ಕನನಭೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೆ (ರಾಜಶೇ. ೫-೯೪). ಹಣುಗು : ೧. ಕುಸಿದ
ತಲೆ ಹಣುಗಿದೊಡಲರಕ್ಕ ಬಾಯ್ ಸುಗಿದ ಕಿವಿಯುಸುರಡದ ಮೂಗು
(ಪಜಕಾ. ೫-೩೧) ; ಮನ ಹಣುಗಿ ತುಟಿಯೊಣಗಿ ನೋಟದ ಮೊನೆ
ಮುಜುದು ರ್ಪೊಂಟಿಸುತ ಮುಂದಣೆಗೊನೆದು ಬಿದ್ದನು ಭೀಮ ಪಾಂಡವ
ಸೇನೆ ಕಳವಳಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೩-೨೭). ೪. ಹುಲಿಯ ಹಾರಯಿಸಿ ತಲೆ
ದಡು ತೋಪಾ ಹಾಸನ ತಿವು ದೂರದಿಂ ಕಂಡು ಹಸರಿಸಿ ಹತ್ತಿ ಹಣುಗಿ
ನೆಲಕೋರಂತೆಯಡಗಿ (ಪಜಕಾ. ೫-೩೦) ; ಕಳಚಿ ಹಾಸನವುಬ್ಬರಿಸಲವುಳಿಸಿ
ಕಂಠೀರವನ ಮೋಟಿಗೆ ನಿಲುಕಿದವು ಕಡುವಿದವು ಹಾಯ್ದವು ಹಣುಗಿ
ತುಡುಕಿದವು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೨೭). ೫. (ಭಯದಿಂದ) ಅಡಗು ;
ಅವಿತುಕೊಳ್ಳು : ಹಣಗಳನು ಬಗಿಬಗಿದು ಕಟಿಗಳು ಹ[ಪಾಪಾಂ. ೫,
ಹು]ಣುಗಿದರು ಕೆಲರದ್ದು ಕೂಜಸಂದಣೆಗಳೊಳು ಹುಡುಗಿದರು (ತೊರಾಂ.
೬-೩೫-೪೫). ೬. ಹೆದರು ; ಅಂಜು ; ಭಯಪಡು : ಹಣುಗಿ
ಮುಟಗೊಂಡೆಮವ ಉಬ್ಬ ಕರೆಣಿಕೆಯಲಿ ಕೈಮಾಡುವುದು . ಭೂಷಣವೆ
ಭಟರಿಗೆ (ತೊರಾಂ. ೪-೪-೩೭) ; ಕುಣೆಡು ಕುದಿದವು ಶರದಿ ಪಾರಾಗಣ
ಗಳುದಿದವು ಭರೆಗೆ ದಿವಿವರು ಹಣುಗಿ ತನು ಕಂಪನದೊಳರ್ದು ಬೆರದ
ಬೆರಿಗನಲಿ (ಅಂಬಕಾ. ೧೪-೩೪). ಹಳುಂಗು : ೧. ಕಂಠೀರವರಮಂ
ಕೇಳಲಾಗಿ ಬೆಳ್ಳಾಗಿ ಬಿಗುರ್ತು ರಾಗಸುಳಿದಿಗಿದು ಸುಗಿದು ಹಳುಂಗಿ
[ಪಾಪಾಂ. ಹಣುಗಿ] ಹಮ್ಮುದಂಬೊಗಿ . . . ತಡಂಗಡೆದಿರ್ಪ ಮಾತಂಗ
ದಂಪತಿಗಳಂ (ಗುಳ. ೧-೧೨೪೪). ಹುಣಿಗು : ೭. (ಭಯದಿಂದ
ವೈಯನ್ಮು) ಕುಗ್ಗಿಸು ; ಮುದುರಿಕೊಳ್ಳು : ಕಲಿಜನುಮನಂ
ನೋಡಿದನು ಮೈ ಹುಣಿಗಿ ನಂದಿರ್ದನಾಜಿಯೊಳಗೆ (ಕುರಂಗ. ೩೮-೩೫).
ಹುಣುಗು : ೭. ಮೈ ಕರ್ಣನ ರಭಸಕಂಜಿದಂ ಭೀಮ . . . ರಭದ
ಕೈವೀರ ಮೈಹುಣುಗಿದಂ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರು ಜಪವ ಮಾಡಿದರು ತಾರಕ
ವನು (ಕುರಂಗ. ೩೯-೪೫).

ಪಣುಕು 'ಪಣುಕು' ನೋ.

ಪಣೆ, ಪಣೆ, ಹಣೆ (ನಾ). ೧. ನೊಸಲು ; ಭಾಲ ; ಭಾಳ ;
ಲಲಾಟ : "ಪಣೆ-ಭಾಳ-ಹಣೆ" (ತದ್ವಕೋ. ೨೪) ; ಕೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿರೆ
ಪಾಪಕ್ಕಿಕ್ಕದೆ ಸಿರಿಗಂಪು ಪಣೆಯೊಳೆಸೆದುದು ಕೋಪಂ ಮಿಕ್ಕತನು ಬೆಸೆ

ದೊಡೆ ನೊಸಲಕ್ಕರಮಂ ಕೊಡೆಯಲೆಂದು ಬಂದಿದುವವೋಲ್ (ಚಂದ್ರಪ.
೫-೮೬) ; ಕನ್ನಡಿತಿಲಕವೊಪ್ಪದೊಳೆಸೆವೊಳೆಯನ ಪಣೆ ಗೆಲ್ಲುವೆನ್ನ
(ಭರಣ. ೬-೪೪) ; ಭನಪಾದ ಮಣಮಯಪದ್ಮಸೀತದೊಳಾಗೆ ಜನನಾಥ
ಜೊಡಾರಕ್ಕ ಮನದರುಪದಲಿ ಮುಂದಿಸಿ ಕತ್ತು ರಿನಾಮವನು ಪಣೆಗಳವದಿಸಿ
ದನು (ಕಂಪನಿ. ೨೨-೬೧). ೨. ನೊಸಲಿನ ಮೇಲ್ಬಾಗ ; ನೆತ್ತಿ :
ಅಡಿ ತೊಡೆ . . . ಕಟಿ ಮುನ್ನುಡಂ ಪರಡು ಸಂದಿ ನೊಸಲ್ ಪಣೆ ಕಣ್
ಕಡಂಟವೆಂಬೆಡೆಯನೆ ನಟ್ಟಿವುಚ್ಚದವು ನೀರ್ಪವು ಸೀಳುವು ಪಾರ್ಥ
ನಂಬುಗಳ್ (ಪಂಪಕಾ. ೧೧-೧೩೬). ಪಣೆ : ೧. ಬಸದಿಗಾ ಮೈತ್ಯಕಾಂತೆ
ಬಂದು . . . ಯತಿಪತಿಯ ಸವನನೋಪಮಾಂಪ್ರಿದ್ವಯಕ್ಕೆ ಭಣೆಯಂ
ಚಾಚಿ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೫-೭) ; ಸರಸಿಜೋದ್ಭವನು ಭಣೆಯೊಳು ಬರೆದು ನಿರ್ಬಿಸಿದ
ಪೆಜನುಕಿದು ಬೇಟುಂಟಿ ತಾನಪಡುವೆ (ಕನಕ. ೫೪-೧) ; ಪಾದೋದಕ
ಪ್ರಸಾದಗಳ ಕೊಳ್ಳಿ ಬೂದಿಯ ಭಣೆಯೊಳು ಫರಿಸಿ (ಚಿತ್ತಾ. ೨-೩೩).
ಹಣೆ : ೧. "ಭಾಳಮಳಕಂ ಲಲಾಟಂ ಪಣೆಯನಿಕ್ಕು" (ಮೂಗರಾ.
೯೪-೪) ; ಬಲಬರ ಭಕ್ತಿಯರಿಯಾಯಿತ್ತು ಕಾಣರಣ್ಣಾ ಮೊದಲ ದಿನ
ಹಣೆ ಮುಟ್ಟಿ ಮುಜುದಿನ ಕೈಯ ಮುಟ್ಟಿ ಮೂಟೆಂಬ ದಿನಕ್ಕೆ ತೊಡಿಕೆ
ಕಾಣರಣ್ಣಾ (ಬಸವ. ೨೨೦) ; ರಣಮೊಳೊಡ್ಡಿ ದರಾತಿಗಳನೇ ಹಣೆಯ
ಪಟ್ಟದ ವಿರರ ಜಯಿಸಲು ಹಣದಿಗಾಣೋಲೈನೆ ಮಾಡುವೆದವಿಯಲಿ
ತಪವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೩೪) ; ಹಣೆಯೊಡೆದುಗುವ ರೋಹಿತಧಾರೆ ಕಮ್ಮ
ಲರ್ಗಯನ ಮೇಲೆ ಬೆರಿದವು (ಮೋಹ. ೧೨-೪೯) ; ಜನ್ನಗುಡೆಯು
ಹಣೆಯ ಉಪನಯ ಒಕ್ಕುಣೆಯ ಪಟ್ಟಲಿಖಿತದ ಕನಕದೋಲೆಯಂ
ತಾನೋದಿ . . . ಏತಂದನಾ ಇಂದ್ರಜಿತನೂಜಂ (ಚಿತ್ತಾಂಗ. ೬೪-೨೦೪೧).
೨. "ನೀಚಿಕೀ, ಶಿರೋದೇಶಿ - ಈ ೨ ಹಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೪-೧೧೨).
'ಪಣೆ' ಪರಾ.

ಪಣೆಗೈಯಾಗು = (ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಹಣೆಯ ಮೇಲೆ
ಕೈಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳು ; ಹಣೆಯವರೆಗೆ ಕೈಯೆತ್ತು ; ದಿಗ್ಗನೆ
ನಿಂದು ಪಣೆಗೈಯಾಗಿ ಮಣಿದು ಬಾಗಿ ಆಸ್ಥಾನ (ಪ್ರೀರಾಮಾ.
೩೭೩-೩೭೯). ಹಣೆಗೆ ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು = ೧. (ದುಃಖ, ಉದ್ವೇಗ
ಗಳಿಂದ) ಹಣೆಗೆ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳು ; ಅವಳು ಹಣೆಗೆ ಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು
ಅತ್ತಳು (ರೂಢಿ. ೨). (ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ) ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳು ; ಅನುಕೂಲ ಹೊಂದು ; ಇಂಥವನು ಈ ಸಾವುಕಾಸನ
ಬದುಕು ತಕ್ಕೊಂಡು ಏನು ಹಣೆಗೆ ಗಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವನೆಂಬುದನ್ನು
ದೆಯುರು ಅಲೋಚಿಸತಕ್ಕದಿತ್ತು (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೭೦). ಹಣೆಯ
ಬರಹ, ಹಣೆಯ ಬರೆಹ = ವಿಧಿಲಿಖಿತ ; ಅದೃಷ್ಟ ; ಎಣಿಸಿ ಮಾಡುವು
ದೇನು ತಪ್ಪದು ಹಣೆಯ ಬರಹವು (ಕಾಂತಾ. ೩೭-೪) ; ಸೃಷ್ಟಿಸಮಯದಿ
ಬರೆದ ಹಣೆಯ ಬರಹವೆಂಬ ನಷ್ಟಸತ್ತ್ವರ ತತ್ತ್ವ ದೂಡಿಬಿಡಿರೇಳಿ
(ವಿಹೀಗೀ. ೪೨-೧೧) ; ಬೆಳ್ಳಿಯು ತನ್ನ ಹಣೆಯ ಬರೆಹವನ್ನೂ ದೂರಿ
ನಡೆದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳಿ ಅತ್ತುಬಿಟ್ಟಳು (ಕಾಲಾಸ. ೧೦ ಕಥಾಸಾರ).
ಹಣೆಹಣೆ ಚಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು = ಹಣೆಹಣೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಅವಳು ಹಣೆ
ಹಣೆ ಚಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಢಿ). ಹಣೆಹಣೆ ಬಡಿದು
ಕೊಳ್ಳು = ದುಃಖ, ಉದ್ವೇಗಗಳಿಂದ ಹಣೆ ಚಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ;
ಗೋಳಾಡು ; ಅದುರಂತವನ್ನು ಕೇಳಿ ಅವಳು ಹಣೆಹಣೆ ಬಡಿದುಕೊಂಡರು
(ರೂಢಿ).

ಪಣೆ, ಹಣೆ, ಹಣೆ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಕಾಂಡದ ಮೇಲ್ಬಾಗ, -
ಕವಲೊಡೆಯುವ ಭಾಗ : "ಪ್ರಭಾಣಃ, ಸ್ಕಂಧಂ-ಈ ೨ ಮರದ
ಪಣೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೦-೨೪) ; ತೀವಿರ್ದತ್ತು ಮೊದಲ್ ಮೊದಲೆ ಪಣೆಯುಂ
ಮೂಗಯ್ಯ ಮೂಗಯ್ಯನತ್ತಾವಕ್ಕೆಯ್ ಕನಲ್ ಕವಲ್ ಪಲವುಂ

ಕೊಂಬಾದು ಪೊಕ್ಕೊಂಬುಗಳ್ ತೀವಿರ್ಪತ್ತು ತಳಿರ್ ನೊದಲ್ ಪಣಿ
ಕನಲ್ಕೊಂಬೊಂಬಿ ಕೆಂದಳರ ಮಾನಿಂಗಲ್ಲದೆ ಮಾವುಗಳ್ ಪಣಿವಕ್ಕಿಂತೇಂ
ದೆಡಂಗಕ್ಕುಮೇ (ಅದಿಪ್ಪ. ೧೧-೯೫); ಪಲಿಕಾಲದೊಳೊಳಿವಾರ್ತಮಲಕದ
ಪಣಿಯಂ ಕುತಾರದಿಂ ಸೀಳ್ದದೊಳಿವ್ ತಲನುಧುಳ್ಳುತಮಂ ಪೂರಿಸಿ
ಫಲನಾ ಮರದಲೆಗಿಂದಮವು ಪಿರಿದಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೩-೩೯);
ಕರಿಯ ಭೂಮಿಯೊಡಗೂಡಿ ನೊದಲಿಂದಂ ಪಣಿ[ಣ್]ಯಿಂದಂ
ಪೆಗೊಂಬುಗಳಿಂದಂ [ಕೊಂಬುಗಳಿಂದಂ] ಅಲದ ಮರನೊಕ್ಕೊಳ್ಳುಗುಂ
(ಧರ್ಮಪ್ಪ. ೧೩-೫); ಬನಮೆಂಬ ಮದನನ್ನ ಪನರವನೆಯೊಳ್ ಪೊತ್ತಿ ಸಿದ
ದೀಪಮಾಲೆಯ ಮಾಡಕ್ಕುನುರೂಪವಾಗಿ ಪಣಿಯಂ ಕೊನವರೆಗಂ
ಪೂತುವರೆ ಚಂಪಕನಿಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೫೩). ೨. ಕಾಡುಮೃಗಗಳು
ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ಥಳ; ಮೃಗಗಳ ಹಕ್ಕಿ: ಇಂತು ಸಂತಕ
ನೊಪ್ಪುವ ಕಾಂತಾರದಂತರಾಳದೊಳ್ ದಿಯದರ್ ಬೇಂಟಿಯಾದಲೆಂದು
ಸಂಪ್ರಮಂ ಮಿಗೆ ಸರವಿದಿವು ಪಣಿಯೊಡಗಿಯ್ದುಂ ಬಂದು (ಶಬ್ದಶಂ.
೩-೪೪ ಪ). ೩. ಉಳುವ ನೆಲ; ವ್ಯವಸಾಯದ ಭೂಮಿ; ಕೃಷಿ
ಭೂಮಿ: (೪). ಹಣ್ಣೆ: ೧. ಗುಲ್ಮ-ಹಣಿಯಲ್ಲದ ಮೆಳೆ ಬಳ್ಳಿ ಗಿಡುಗಳ್
(ನಾಟಕ. ೪). ಹಣ್ಣೆ: ೨. "ಹಣಿಯೆಂದು ಮಿಗದಿಕ್ಕೆ" (ಕಶಪಾ.
೫೧-೮೫); "ಹಣಿಯೆನಲ್ ಮಿಗಮಿರ್ಪ ತಾಣ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೨);
ಇಂತಹದಳಮೆನಿಸಾ ಪೇರದವಿಯಂ ಬೇಂಟಿಯಾದಲೆಂದು ದಿಯದರ್ಪದೊಳಿ
ಪೊಕ್ಕು ಮಿಕ್ಕು ಮೀಟಾ ಸಂಪ್ರಮಿಸಿ ಸರವಿದಿವು ಹಣಿ[ಪಾತಾಂ. ೫, ೧]
ದಿಯೊಡಗಿಯ್ದುಂ (ರಾಜಕೀ. ೫-೮೦ ಪ); ಮಾನಿಸರ ಸುಳಿವಂತಿಳಿದೆಯ್
ಕಾಯ್ದುರವಣಿಸಿ ಹಣಿಯಿಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪೊರಮುಟ್ಟಿಬ್ಬರಿಸುವ ಪೆರ್ಬೊಲಿ
ಮೊದಲಪ್ಪ ಕೂರ್ತಿಗಂಗಲನಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಲೊಡಂ (ಮೂರ್ತ. ೧೧-೩೧).
೪. ಸಾಣೆ ಹಿಡಿಯುವ ಕಲ್ಲು; ಮನೆಗಲ್ಲು: ಇಡುಗಣ್ಣು ನೋಟ
ನವರಿಸಿಕರ ಗೆಲವಿನೋಟ ಕಡುತಕ್ಕುವಡೆದ ಹಣಿ ಕಾವನಲಗಣಿಗೆ ಹಣಿ
... ಅ ದ್ವಿಜತನೊಣಿಯ ವಿಲಾಸವನದೇನೆಂಬೆನು (ಸಮ್ಯಕ್. ೩-೧೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಣ್ಣಿ, ಪಣ್ಣಿ; ಮಲ. ಪಣ]

ಪಣಿ, (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯಿಂದ ಕಲ್ಲನ್ನು ಎಬ್ಬಿ ತೆಗೆಯು
ವಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ತೋಡುಹಳ್ಳ; ಬಂಡೆನೆಲೆ; ಕಲ್ಲುಗಣಿ.
'ಕಲ್ಲಣ್ಣಿ' ಪರಾ. [ದೇ. || ಮಲ. ಪಣ; ತುಳು. ಪಣ]

ಪಣಿ, ಹಣ್ಣಿ, (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಎತ್ತುವ ಸಾಧನ; ಏತ: ಒಂದು
ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಗಡ್ಡೆಗೆ ನೀರು ಎಳೆಯಲು ಪಣಿ ಹಾಕಿರುವರು (ನಾಟಕ. ೪೮)

ಹಣ್ಣಿ: 'ಹಣಿಗುತ್ತಿ' ಪರಾ. [←ತುಳು. ಪಣ]

ಪಣಿ, (ನಾ). ಹಾವಿನ ಹೆಡೆ; ಫಣಿ. 'ನಾಗರು' ಪರಾ.

[←ಸಂ. ಫಣಾ]

ಪಣಿಕಟ್ಟು 'ಪಣಿಗಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಣಿಗಂಗಿಡಿ (ನಾ). (ಶಿವನ) ಹಣಿಗಣ್ಣಿನ ಕಿಡಿ; ಹಣಿಗಣ್ಣು ರಿ:
ಕುಡಿನೆಣೆಳಂಬುಧಿಯ ಸೇಣಿದೊಡೊಡವೆಂದ್ರಿಯ ಮೃದನ ಪಣಿಗಂಗಿಡಿಯ
ತಣ್ಣೆ ಪನಜನ ಫಾಲಾಕ್ಷರಕೆ ಮುತಿಯಿಡುವೆ (ಅನಂಕ. ೧-೫-೩).

[ಪಣಿಗಣ್ + ಕಿಡಿ]

ಪಣಿಗಟ್ಟು, ಪಣಿಕಟ್ಟು, ಫಣಿಕಟ್ಟು, ಹಣಿಕಟ್ಟು (ನಾ).
(ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ) ಹಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಪಟ್ಟಿ; ಹಣಿಪಟ್ಟಿ:
ಪಿಡಿಕೆಯ್ ತೀವಿದ ಕೂರ್ತಿಗಣಿ ಮಡಕಾಲ್ಪರಮಲೆವ ಕಟ್ಟಿ ನಿಡಿಯಸಿಯೊಳಿ
ಕರ್ಪಿದ ಪಣಿಗಟ್ಟು ಕೆಯ್ದಿಡೆ ಬೆಡಂಗನೊಳೊಳಿ ಧನುರ್ಧರರ್
ಪಣಿದಕ್ಕರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೧); ತುಂಬಿನ ಸುಳಿ ಪಣಿಗಟ್ಟು ಕೆನ್ನೆಯ
ಗಣಿ ಹಣಿ ರವಿ ಮಸ್ತಕಮಣಿಯ ಮಿಡುಗುವ ಮುತ್ತಿನ ಬಲೆ ಜೂಳಯವ
ಮನದೊಳದಿಂದಿತ್ತ ನಂದನಗೆ (ರಾಮವಿ. ೮-೪೯); ಪಣಿನೊಳುಬಿ

ಪಣಿಗಟ್ಟು ಮುತ್ತಿನ ಬೊಟ್ಟು ಮಿಡುಗುವ ಮಟ್ಟಿಯ ಮಜ್ಜದೋಲೆ
ತುಣುವಿನ ಮುತ್ತಿನ ಬಲೆ ಬನ್ನಿಗೇದಗಿಣ್ಣುಗಳೆಂ ಸಿಂಗರಿಸಿದಳು
(ಕುಂಪಾಂ. ೨೯-೯೩). ಪಣಿಕಟ್ಟು: ತೊಟ್ಟಕ್ಕುವಡಂ ಮರವಿಲ್
ಕಟ್ಟಿದ ಪಣಿಕಟ್ಟು ಬೇಂಟಿನೊಡೆ ದೊರೆಯೊಳೊಡಂಬಟ್ಟುಸಿಯ ಸುರಗಿ
ದಳವದ ತೊಟ್ಟಂಗಿಗೆ ತನ್ನೊಳಮರೆ ಬೇಂಟಿಯನೊಪ್ಪಂ ಬಂದು
(ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೬); ಉಡೆದೋಲುಂ ಪಣಿಕಟ್ಟುಂ ಮಡಮೇಟುಸಿ
ಮೆಟ್ಟಿದಕ್ಕುವಡಮುಂ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಪಿಡಿದಿಡ್ ಕುಂಟಮುಂ ತನಗೊಡಂಬಡೆಯೆ
ಲೇಖವಾಡಾಕ್ಕು ತಯೊಳ್ (ಪರ್ವಮಾ. ೨-೪೫); ಪಣಿಕಟ್ಟುಳ್ಳೇಲಿ
ಯಿಂದಟ್ಟುಮ ಪೊಸದಳಿಂ . . . ಸ್ಥಾನಕಂ ದಂತಿದಾನೋಕ್ಷಣದಿಂ
ಮಯ್ಯತ್ತಿರಲ್ (ತಪ್ಪ. ೫-೧೦೧). ಫಣಿಕಟ್ಟು: ತಲೆಬೀದಿ
ಮುಂದಲೆಗೆ ಸೊಗಯಿಸುವ ಮುತ್ತಿಳ ದಾವಳಿಯ ಫಣಿಕಟ್ಟಿನಮರಿ
ಸಿದರಾ ಕುವರಿಗೆ (ಸಮೋ. ೨೩-೩೫). ಹಣಿಕಟ್ಟು: "ಹಣಿಕಟ್ಟು =
ಎತ್ತಿನ ಹಣೆಯ ಅಲಂಕಾರ" (ಜಾನಕೀ. ೫೨); ಎತ್ತಿಗೆ ಹೊಸ ಬಾಸಿಂಗ,
ಹಣಿಕಟ್ಟು, 'ಮಗಡ' (ಮಗುಡ), ಸರುಹಗ್ಗಗಳ ಸಂಪ್ರಮವಾಗುವುದು
(ಕನ್ನ. ೧೭೭). [ಪಣಿ + ಕಟ್ಟು]

ಪಣಿಗಣ್, ಪಣಿಗಣ್ಣು, ಪಣಿಗಣ್ಣು, ಹಣಿಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಹಣಿ
ಯಲ್ಲಿರುವ ಕಣ್ಣು; ಶಿವನ ಮೂರನೆಯ ಕಣ್ಣು; ಫಾಲನೇತ್ರ:
ಪಣಿಗಣ್ ನದಿ ಶಶಿ ಕೆಂಡೆಡೆ ಪಣಿಗಣ್ಣುಮೊಗದಿ ಶಸ್ತ್ರಾಘದ
ಸಂದಳೆಯ ದಶಬಾಹುವಿಂ ವಾರಣಮುಖಿಸಿತನೋತು ಮೂರ್ತಿಯಿಂ
ನಿಂದಿಡ್ (ಪ್ರಪಂ. ೩೮-೭); ಬಾಂಬೊಣಿ, ಪಣಿಗಣ್, ಕೊರಲ್ಗುಣಿ
... ಕಾಲ್ಗೇ ಇತ್ಯಾದಿ (ಶಬ್ದಾನು. ೩೦೫ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ); ಪಣಿಗಣ್ಣು
ವೊಳೆ ಸುರನದಿ ಪಣಿಫೂಷಣಮಾಂತ್ತು ತಿಸುಳ ಮಿಗಮುನ್ನಿತಧೀಪಣ
ವಿಪಮಿಭುಜನಾರ್ಪಬರಮಣಿಯರಮಮರ್ಧೆಯೆ ರೂಪುದೋಪಾದಿನಾಗಳ್
(ವೃಷಭ. ೧೪-೧೦೬). 'ಪಣಿಗಂಗಿಡಿ', 'ಪಣಿಗಣ್ಣು ರಿ' ಪರಾ.
೨. ಹಣಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ ಕಣ್ಣು; ಮೋಗಣ್ಣು: ಪಡತಲೆಯ
ನರಂ ತೆಗೆದೊಡೆ ಮಿಡುಕದೆ ಸೈತರ್ಮ ಬಾಲಮಂ ಕೊರಲುಂ ಮತ್ತೆಡೆವಿಡಿ
(ಡ)ದುದಿರದೆ ಪಣಿಗಣ್ಣುಡಸಿ ಕರಂ ಸುಯ್ಯ ಬಾಳಲಾಡುವ ತುರಗಂ
(ಅಶ್ವಶಾ. ೧೩-೨೫). ಪಣಿಗಣ್ಣು: ೧. ಗಿರಿಜೆಯಂ ಶೃಂಗಾರ ಭೂತ
ಗಣದಿಂ ಹಾಸ್ಯ ಕರುಣಾರಸಂ ನಿಜಾಪಾಂಗದಿಂ ಪಣಿಗಣ್ಣುನುರುತರಾದ್ವ್ಯ
ತವು . . . ರುದ್ರಗಣದಿರವಿನಂ ವೀರರಸಮಸೆಯ ನನರಸಭರಿತನಾಗಿ ಶಿವ
ನೊಪ್ಪಿದ್ವನು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧-೩೬); ಕಂದರ್ಪನ ಸುಟ್ಟ ಪಣಿಗಣ್ಣು
ಮುಚ್ಚಿದೊಡೊಡೆ ಮತ್ತೆ ತೆಪ್ಪಿದು ಬೆಂದ ಪಾಪಿಯ ಬೇಯಿಸಬೇಡ
ವೆಂದು ಸುಗಂಧಾಕ್ಷತೆಯ ಮೆತ್ತಿದನು (ನೋಹತ. ೨೧-೨೮); ವಿಲಯ
ಸ್ವರಾಂತಕನ ಪಣಿಗಣ್ಣೆಂದೆ ಪೊಣಮಡುವ ವಳ್ಳುಯ ತೆಜದೊಳಿಸೆವ
ರಶ್ಮಿಗಳನುಗುಳ್ಳಮೋಳಿದ ಬಾಣಮಂ ಪೂಡುತ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧೭);
ಕಡುಗಲಿ ಕಾಲರುದ್ರನ ಪಣಿಗಣ್ಣಿನ ಕಿಡಿಗಳ ಗಡವದಂದಲಿ ಜಡವ
ಬತ್ತೀಸಾಯುಧಗಳ ಸುಭಟರ ಬೆಡಗಿನ ನಿಕರಮೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಪವಿ.
೬-೫೯). ಫಣಿಗಣ್ಣು: ೧. ದೂಷಕದಕ್ಷನು ಯಾಗನ ಮಾಡಿ ಕಂದೀಶನು
ಫಣಿಗಣ್ಣು ತೆಪ್ಪಿಯೆ (ಮಾದೇಸಾಂ. ೧-೯). ಹಣಿಗಣ್ಣು: ೧. ಹರನ
ಹಣಿಗಣ್ಣಿನ ಮಹಾನಲನುರಿಯ ಹೊಯ್ಯಲಿ ಸಾಯಲಾಬದೆ ಪುರಪತನ
ವನು ದಿಸುಟು ಮಂಡೋದರಿಯ ರೂಪಕವ ಧರಿಸದನೊ ಕಂದರ್ಪನೆನೆ
ಸಿಂಗರದ ಸಾರೋದಯದ ಸೊಬಗಿನ ಶರಣಧಿಯ ಮುತ್ತಿಕದಪೊಲು
ಮೆಪ್ಪಿದಿರ್ವಳಾ ಕಾಂತೆ (ತೊರಂ. ೫-೨-೭೬); ಬಿಡದೆ ಕೇಸರಿಯೆಂಬ
ದೇವತೆ ಕಡುವಿಗಡದೊಪ್ಪಾಶ್ಚರೂಪದಿ ಕಡೆಯ ಕಾಲದ ಸಿಡಿಲ ವನಿಯನೆ
ನೆಣೆ ಕೆರಳಿ ಬಂದೂ ಪೊಡೆಯರಲನೊಡವಾಯಿ ಹಣಿಗಣ್ಣುಡೆಯ ತಿವಿಡೆ
ಕಾಣಿ ನೆತ್ತರ ಕೆಡೆದು ಬಿದ್ದೊಡಿದುದು ಹರಿಯುಧವಿನೇನೆಂಬೆ

(ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೧-೪೬); ಹಣಿಗಣ್ಣಿನ ದಳ್ಯರಿಗಳು ನಾಲಗಿಯನ್ನು ಚಾಚಿ ಚಾಚಿ, ಲೋಕಚಲುವ ಕಾನುನನ್ನು ಹಾ ! ಅನ್ನು ವದರೋಗಿ ನುಂಗಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು (ಕನ್ನ. ೧೭೫). [ಪಣಿ+ಗಣ್]

ಪಣಿಗಣ್ಣ, ಹಣಿಗಣ್ಣ (ನಾ). ಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು; ಮುಕ್ಕಣ್ಣು; ಫಾಲನೇತ್ರ; ಶಿವ: "ಪಣಿಗಣ್ಣನೆಂದು ಶಂಕರನೊಳೆ" (ಕರ್ಣಾ. ೯೩); "ಪಣಿವಲೆಯಂ ಮಾಡೇವಂ . . . ಪಣಿಗಣ್ಣಂ ಕಟಾಸಂದುಮಯಾಣ್ಣನೆಂದು ೩೪" (ಭೃಗು. ೬); ಪಣಿಯೊಳು ಮನನ ನಿಟ್ಟು ತನ್ನ ನೋಡುತ ಕ್ಷಣಕೆ ಕರ್ನುಪ ಸುಟ್ಟಿರುಹನಾ ಪಣಿಗಣ್ಣನೆಂಬರು ಬಿಸಿಗಣ್ಣನೆಂಬರು ಗುಣನಾಮಗಳ ನೋಡುವಾಗ (ಭರಣ. ೬೬-೧೬೬); ಪಣಿಗಣ್ಣ ಪರಮಗುಣಾಧಿ ಮಣಿಮುಕುಟದ ಮಹಿಮನಮುಳುನೆಯನಿಧಿಂ ಗಣಪಭಿಯೊಳೊರ್ನು ಸುಮನೋಗಣಪನ್ನುತ ಸಿದ್ಧರಾಮನಧಿನವಧೀಮಂ (ವೃಷ. ೭-೧೮). **ಹಣಿಗಣ್ಣ:** ಶಿವನಿಗೆ ಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿರುವುದರಿಂದ ಹಣಿಗಣ್ಣನೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು (ಮಧ್ಯಮ. ೧೪೬). [ಪಣಿಗಣ್+ಅ]

ಪಣಿಗಣ್ಣು 'ಪಣಿಗಣ್' ನೋ.

ಪಣಿಗಣ್ಣರಿ (ನಾ). (ಶಿವನ) ಹಣಿಗಣ್ಣಿನ ಉರಿ, -ಜ್ವಾಲೆ: ಪೊಗಿದು ಪತ್ತಿವತ್ತು . . . ಮುಟ್ಟುಕು ಸುಟ್ಟುಕು ತಿಂದು ಕೇಗಿವತ್ತು ಗಿಯದೆ ನಿಂದ ಪೂಗಣಿಯಂ ಪಣಿಗಣ್ಣರಿ ಹಂಬೆಯಾಳ್ವನಾ (ಗಿರಿ. ೮-೪೭); ಭವನ ಪಣಿಗಣ್ಣರಿಯ ಬೆಳಗಿನಂ ತಮುರದೆ ಜವದಿಂದಲೋಡು ತಿರೆ (ಜಿಬು. ೪೬-೨೬). [ಪಣಿಗಣ್+ಉರಿ]

ಪಣಿಗಣ್ಣರೆ (ಕ್ರಿ). (ಶಿವನು) ಹಣಿಯ ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆ, -ಹಣಿ ಗಣ್ಣನ್ನು ಬಿಡು: ಸ್ಮರನು ಗುರಿಗೊಂಡೆಚ್ಚ ಕಣಿಯೊಂದರಿ ಯೋಗನ ಸುಳಿದು . . . ಐದೊಳು ಪಣಿಗಣ್ಣರೆದು ಕೋಪಾಗಿಯಲಿ ದಹಿಸಿದನ ಭವನಂಗಳನಾ (ಅನಂ. ೧-೧೯-೧೬). [ಪಣಿಗಣ್+ತೆರೆ (< ತೆಪ್ಪಿ)]

ಪಣಿಗಿಚ್ಚು, ಹಣಿಗಿಚ್ಚು (ನಾ). - ಪಣಿಗಣ್ಣರಿ: ಬೆಮರ್ ಕೋಟಾ ದುದು ಪಣಿಗಿಚ್ಚು ಕಾಟಾದುದು ಕಣ್ ನಟಿಮೇಜಾದುದು (ಜಿಬು. ೬೧-೪). **ಹಣಿಗಿಚ್ಚು:** ಹರನ ಹಣಿಗಿಚ್ಚೊಡಲುಗೊಂಡಂಕುರಿತ ವಾಯಿತೊ . . . ಎನಲಿರದೆ ಬೆಳೆದರು ದೈತ್ಯವಂಶೋದ್ಧರಣರಿಬ್ಬರು ತೀವ್ರತೇಜರುದಗ್ರಭುಜಬಲರು (ನಿಭಾ. ೩-೮-೮). [ಪಣಿ+ಕಿಚ್ಚು]

ಪಣಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹಣಿಯನ್ನು ಆವರಿಸು; ಹಣಿಗೆ ಮುತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳು: ಸುಡತಿಯ ಮುಖಾಬ್ಬ ಮದು [ಧು]ಲೋಭನೆ ಪಣಿಗೊಂದಿರ್ಪ ಪಟಮೆವಳಿಗಳನೆ ನುಣ್ಣೊದವಳಕಾಳಿಕ್ಕಿದಳೊರ್ವಳಾ ಚೆನ್ನ ಚೆನ್ನ ಪೂಗನಾಗಳಾ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೪-೨೪೩). [ಪಣಿ+ಕೊಳ್]

ಪಣಿಮಣಿ (ಕ್ರಿ). (ನಮಸ್ಕಾರಾರ್ಥವಾಗಿ) ಹಣಿಯನ್ನು ಬಾಗಿಮೆ; ತಲೆಬಾಗು: ಮತ್ತೆ ಮೈಥಿಲಿಗೆ ಪಣಿಮಣಿದು ಕೈಮುಗಿದು ದೀಕ್ಷೊಟ್ಟ ನಂಜನಾನಂದನಂ ಪ್ರತಿನಂದನಂಗೆಯ್ದಳಂ, ಪೂಜ್ಯ ರಘುನಂದನಾನಂದ ಯಂ (ಪ್ರೀತಾಮ. ೨೩೪-೧೯೧). [ಪಣಿ+ಮಣಿ]

ಪಣಿಮುಚ್ಚು (ನಾ). ಹಣಿಯ ಮಡಿಕೆ, -ಸುಕ್ಕು (?): ಕರಗಳನೊರಿ ಭೂಧರಕೆ ಗಾತ್ರನ ತೂಗುತ ಬಾರಿಬಾರಿಯಂಬರನ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಪಣಿಮುಚ್ಚಗಳಂ ಕಾಣಿಸುತ್ತ ಪಾಲವಂ ತಿರದಲಿ ರಿಂಪಿಣಂಗೆಳೊಳಿ ಕಣ್ ಗಳತ್ತಿ ನಿಮರ್ಚ ಪರ್ಚಿ ಪಲಿರಿದು ಸ್ವರ್ಣವಮಾರುತನ ಬಂಧಿಸಿ ಲಂಘಿಸಿದಂ ಸುನೇಗದೋಳಾ (ಹನು. ೨೧). [ಪಣಿ+<ಮಡಚ್ಚು]

ಪಣಿಮುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಣಿಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸು; ಹಣಿಯವರೆಗೆ ಬರು. ೨. ಮರದ ಕಾಂಡದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ಬರು, - ಉಂಟಾಗು. ೧, ೨: ನೊಟಿಯ ಪಣಿಮುಟ್ಟು ಕೈವಂದಜಗಿದುದಿದು ದೇವ ನಿನಗೆ ಹೃದಯಂ ತಾನೆತ್ತಜಾದುದನವೇಡ ಧಾರಣೆಯೆಂಬಿಯಂ ಗಿಜಗುವುದು ಚೋದ್ಯಮೇ ಧರಣೇಜಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೯೪).

[ಪಣಿ+ಮುಟ್ಟು₁; ಪಣಿ+ಮುಟ್ಟು₂]

ಪಣಿಯಕ್ಕರ (ನಾ). ಹಣಿಯ ಬರಹ; ವಿಧಿಲಿಖಿತ; ಅದೃಷ್ಟ: ಎಣಗಿದರಿಗೆ ಪಣಿಯಕ್ಕರ ನೆಲೆಯಾತಗಿಣಗದರಿಗೆ ತಲೆಬರಹ ನೆಜ್ಜೆ ಲೋಪವೆಂದಜ ಬರೆದಂತೆ ಪೊಗಿಂದ ಮಹಿವುದಂತಸಿಪ್ಪವನನ (ಪರ್ವ. ೬-೫೮); ಮತ್ತೆ ವರಾ ಬರೆದ ಪಣಿಯಕ್ಕರಗಳನೆ ಮಿಗೆ ನೆರೆದು ಪತ್ತಿ ದುವಕ್ಕು ಮುಲ್ಲದೊದರದವರ ನೊಸಲಕ್ಕರಂಗಳು ಮಾಯವಾದಪುದೇ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨-೨೬); ಭಣಿಕುಲವನಾಕ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು ಬಡನಾ ಮಹಾ ಮಣಿಯಹುದೆಂದೊಡಜದರಿಸಿ ನಾಕಿಗಳ ಹಣಿಯಕ್ಕರಂಗಳು ತೊಡೆನೆ ನೊರಸುವನಪ್ಪದಿಕ್ಕಾ ಲರಾಯಂಗಳನು (ಜೈಮಿ. ೨೪-೨೯).

[ಪಣಿ+ಅಕ್ಕರ]

ಪಣಿಯಕ್ಕಿ, ಹಣಿಯಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಶವಸಂಸ್ಕಾರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶವದ ತಲೆಯ ಬಳಿ ಇಡುವ ಅಕ್ಕಿ: ಸುಡುಗಾದಿನೋಳ್ಳಾವಲಿಟ್ಟು ಪಣಿಯಕ್ಕಿಯಂ ಪಡಿಗಳಂ ಮಾಡಿಟ್ಟು ಕೊಂಡನಾ ನೀರಬಾಹುಕನಾ ಹಂಶ್ಯಂದ್ರನಂ (ತುರಂಗ. ೩೨-೨೯). **ಹಣಿಯಕ್ಕಿ:** ೧. ಸುಡುವ ನೆಲ ದೆಣಿಗೆ ಹಾಗೆ ಹೊಡುಡುಗೆಯಂ ತಂದೆನಗೆ ಕೊಡುವುದಾ ಹಣಿ [ಪಾಕಾಂ.ತಲೆ]ಯಕ್ಕಿಯಂ ನಿನ್ನ ಸಂಬಳಕ್ಕೆ ಪಡಿಯಾಗಿ ಕೊಂಡುಬುದು (ಹಳ. ೧೧-೩೬). ೨. ಶುಭಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತಳೆಯುವ ಅಕ್ಷತೆ; ಮಂಗಳಾಕ್ಷತೆ: ಹಣಿಯಕ್ಕಿ ಒದಗಿ ಬಂದರೆ, ಹಡೆದವರನ್ನೂ ಕೇಳೊದ್ದಿಲ್ಲ ಅಂತ ಗಾದಿ (ಮಗಮ. ೧).

[ಪಣಿ+ಅಕ್ಕಿ₁]

ಪಣಿಯಿಕ್ಕು, ಹಣಿಯಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಲೆಯನ್ನು ಮೇಲು ಮಾಡಿ ಪಾರಿವಾಳ ಮೊದಲಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸು: ಆರನೆಯ ಪರ್ಮರದ ನಟ್ಟಿಗೊಂದಿನಿರ್ದೊಂ ಮೊಗಸುವ ಪಲತೆಹದ ಪಕ್ಕಿಗಳ ಕೋಡುಗಡಾಯ ಕಿಟುಗಾಳಿಯಂ ನಿಜಾಪುಗೆಯ್ದ ದೇವಕುಲದಾಲೆಯ ನೆಲೆಯ ಕೋಣತಾಣಕ್ಕೆ ಪಾಟಾವ ಪಾರಿವಂಗಳಂ ಪಾಟಿ ಪಣಿಯಿಕ್ಕಿ ಯಂ ಪೊಂಡಾವರೆಯ ರಜದಿಂ ಪುದಿದ ಪೂಗೊಳದ ತದಿವಿದು ಸುಟಾ ಯುತ್ತಿ ಪಾಂಚೆಯ ತುಪ್ಪು ಬಂಜೆಯಂ ಪಳಂಚಲಿದುಂ . . . ಅಪರ ಸಾಂಧ್ಯಾಂಧವಹನೇಶನೆ (ಮಲ್ಲ. ೭-೪). **ಹಣಿಯಿಕ್ಕು:** ೨. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ತಲೆಹಾಕು; ನಡುವೆ ಪ್ರವೇಶಿಸು: ಗೋವರ್ಧನನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೊ ವಿಹ್ವಲತೆಯು ನಡುವೆನಡುವೆ ಈಪತ್ ಅನಂದವು ಹಣಿಯಿಕ್ಕುತ್ತಿತ್ತು (ಎರಸ. ೬೬); ತಾರುಣ್ಯಸಹಜವಾದ ಶೃಂಗಾರವು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಣಿಯಿಕ್ಕುವುದು (ಭೂ. ೩. IV ಮುನ್ನುಡಿ); ಪುನರುಕ್ತಿ ಶೈಲಿಗಳೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹಣಿಯಿಕ್ಕಿವೆ (ಕರ್ಣಾ. ೨೮೫). [ಪಣಿ+ಇಕ್ಕು]

ಪಣಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಹಣಿಯನ್ನು ಇಡು, -ಚಾಚು; ನಮಸ್ಕರಿಸು: ಇದು ದೇವರ ಗುಡಿ; ಪಣಿಯಿಡು, ಪೂಜೆವಡು, ಪಾವನವಪ್ಪುದು ನಿನ್ನ ಮುಡಿ (ಅನೀ. ೫೦-೫). [ಪಣಿ+ಇಡು]

ಪಣ್ಣಾಯ್, 'ಪಣ್ಣಾಯ್' ನೋ.

ಪಣ್ಣಾಯ್, 'ಪಣ್ಣ' ಪರಾ.

ಪಣ್ಣಿ (ನಾ). ಮಾಡುವಿಕೆ; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವಿಕೆ: ಕಾಣ್ಕೆ, ಪೂಣ್ಕೆ, ಮಾಣ್ಕೆ, ಉಣ್ಕೆ, ಪಣ್ಣಿ (ಪಿಬ್ಬಾ. ೫೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಣ್ಣಿ (< ಪಣ್ಣು) + -ಕೆ]

ಪಣ್ಣಾಯ್, ಪಣ್ಣಾಯ್, ಹಣ್ಣು ಗಾಯಿ (ನಾ). ೧. ಹಣ್ಣು ಗು ತ್ತಿರುವ ಕಾಯಿ; ಹಣ್ಣು ಮೆಟ್ಟಿರುವ ಕಾಯಿ; ಪಕ್ಷವಾಗುತ್ತಿರುವ ಕಾಯಿ; ದೋರೆಗಾಯಿ: ಪಣ್ಣಾಯ್ ತತ್ತ್ ತುಟುಗಲ ಬಿಟ್ಟೊನೆಯಂ ತೂಗಿ ತೊನವ ಕಾಂಗಂ ತನ್ನತ್ತಣ್ಣ ಬರೆತೆಗೆವ ತೊದಿಂ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದುದೆಳಸಿ ನಾಗಲತೆ ದಾಂಗುಡಿಯಂ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೨೧೮); ಪಣ್ಣಾಯ್ ತೀವಿದ

ಬಾಬಿಯ ಬಿಟ್ಟು ನೆ ಇಜ್ಜರದಿಂದ ಬಾಬಿಯ ಪಿಂಡಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾ ಪುಳಕ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಮನಕೆ ಬಯಕೆಯು ಪುಟ್ಟ ಸುಗುಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೧೦೭); ತಾಯೊಡನುಂಟ ತಂದೆಯೊಳು ಭುಂಜಿಸುವ ಕಡ್ಡಾಯ ಪಣ್ಣಾಯ್ತು ಮೆಲುವ ಕಾಯಕಾಂತಿಯ ಪಸರಿಸಿ ಬಳಿದನು ಕಂತುರಾಯನ ಸತ್ಕುಮಾರಕನು (ನೋಡತ. ೧೬-೭೭). ಪೆಣ್ಣಾಯ್ತು : ೧. ಅಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯನನೊಂದು ಎತ್ತ ಹಿಡಿದುಂಡಿತ್ತು ಒಬ್ಬದ ಹ ಪಣ್ಣಾಯ್ತು ಕಿನ್ನಿಪಾಂತದನಲು (ಕಾಲಾರ. ೮೦-೧೪೯). ಹೆಣ್ಣುಗಾಯಿ : ೧. ಸೀಬಿಗದದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಹಣ್ಣು ಗಾಯಿಗಳಿವೆ (೮೦೬). ೨. ಹಣ್ಣು ದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ; ಬಲಿತ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ; ಹಣ್ಣು ಗಾಯಿ ಕೊಬ್ಬರ ಯಾಗಲು ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು ಬೇಕು (೮೦೬). ೩. ಹಣ್ಣು ದ ತರಕಾರಿ : (೪).

ಹಣ್ಣುಗಾಯಿ ನೀರುಗಾಯಿ ಮಾಡು - ಹೊಡೆದು ಜರ್ಝರಿತ ಗೊಳಿಸು, - ತುಂಬ ಗಾಸಿಗೊಳಿಸು : ಭೀಮಾರ್ಜನರು ಬಿಡದೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಣ್ಣುಗಾಯಿ ನೀರುಗಾಯಿ ಮಾಡಿ ಅವನನ ಗೊಳಿಸಿ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ನೋಡತ. ೧೬೫); ಜೀವನನ್ನು ಹಣ್ಣುಗಾಯಿ ನೀರುಗಾಯಿ ಮಾಡಿ, ಒಮ್ಮೆ ಜಫನ್ನು ನೀರಿ ನಿರಂಭಕವಾಗಬೇಕೆನ್ನುವ ಮುಟ್ಟಿಗೂ ಮಜಲು ಹೊಡೆದವು (ದೀಪಕ. II, ೧೪೪); ಇನ್ನು ಮಾತಾದಿ ದರೆ ಹಣ್ಣುಗಾಯಿ ನೀರುಗಾಯಿ ಮಾಡಿ - ಬೀದಿಗೆ ದಬ್ಬಿಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ (ಅಪಾಭೂ. ೫೭). [ಪಣ್ಣು + ಕಾಯ್ತು]

ಪೆಣ್ಣು ಡಿ (ನಾ). ಬಳ್ಳಿಯ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಕುಡಿ, - ಹೊಳೆಯುವ ತುದಿ, - ಬೆಗುರು : ಅಡಿ ಕೆಂದಳೆರಂ ತನುಲತೆಯಡಕೆಯ ಸಸಿಯಂ ತಮಾಳದಳದೊಳ್ಳಪ್ಪಂ ಮುಡಿಯಧರಂ ಪವಳಂ [೪೮] ಪೆಣ್ಣು ಡಿ [ಪಾಕಾಂ. ದಪ್ಪುಟ್ಟಿ, ಪದ್ಧುಟ್ಟಿ, ಪಣ್ಣುಡಿ, ಪಣ್ಣುಡ್ಡಿಯಂ ಗೆಲಿ ಮಜರ ರಾಜನಂದನೆಯಾಗಳು ಜಿನಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಲ್ ಸಿದ್ಧ ಕೂಟಕ್ಕೆ ಬಂದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೧-೭೭). [ಪಣ್ಣು + ಕುಡಿ]

ಪೆಣ್ಣು ಡಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣು ನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು : ಸಾಲಂಗುಳಿ, ಅಟಿಂಗುಳಿ, ಪಣಂಗುಳಿ, ಪಣ್ಣುಳಿ, ಕಾಯ್ತುಳಿ (ಕಬ್ಬಾನು. ೪೧೪ ಪ್ರಯೋ). [ಪಣ್ಣು + -ಕುಳಿ]

ಪೆಣ್ಣೆಂಡೆ, ಹಣ್ಣೆಂಡೆ (ನಾ). ನಿಗಿನಿಗಿ ಕೆಂಡೆ; ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ಕೆಂಡೆ; ಪೂರ್ತಿ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಕೆಂಡೆ : ಪಣ್ಣೆಂಡೆಬಿಟ್ಟೆಯಂ ತಾಳ್ದ ಪಾವಿನ ಕೊಬ್ಬ ನುಣ್ಣುರಲೊಡೆದ ಗೋಡೆಯಡರ್ ಪನ್ನೆರಳು ಕಣ್ಣಾನೆ ಪತ್ತಿಸವ ತಲೆಸರಂದಳೆವೆನೆವ ಹರುಸದಿಂ ಪೊರೆಗೆ ತನ್ನ (ನಂದಮಾ. ೨೧-೫೨). ಹಣ್ಣೆಂಡೆ : ಹಣ್ಣೆಂಡೆದ ಮೇಲೆ ರೊಟ್ಟಿ ಸುಟ್ಟರೆ ತನ್ನಲು ರುಚಿಯಾಗಿರು ತ್ತದೆ (೮೦೬). [ಪಣ್ಣು + ಕೆಂಡೆ]

ಪೆಣ್ಣೊಂಚಲ್ (ನಾ). ಹಣ್ಣಿನ ಗೊಂಚಲು ; ಫಲಗುಚ್ಚ : ಆ ನಂದನವನಂ . . . ಕಣ್ಣೊಂದು ಮೆಚಿವ ತೋರಮಪ್ಪ ಪಣ್ಣೊಂಚ ಲಿಂದಳಿರಮಾದ ದ್ರಾಕ್ಷಾನುಂಡಪಂಗಂ . . . ಅತ್ಯಂತ ರಮಣೀಯು ನಾಗಿರ್ದುದಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೦೯ ಪ). [ಪಣ್ಣು + ಗೊಂಚಲ್]

ಪೆಣ್ಣೊನೆ 'ಪಣ್ಣೊಲೆ' ನೋ. ಪೆಣ್ಣೊಲೆ, ಪಣ್ಣೊನೆ, ಹಣ್ಣೊನೆ (ನಾ). = ಪಣ್ಣೊಂಚಲ್ : ೪೦೫ ನೊಳ್ ನೆಚಿದ ರಸಂಗಳಂ ತಳಿದ ಪಣ್ಣೊಲೆಯಂ (ಎಚ್. XIII, ೩೩೧-೨೯ ; ೨೭೨); ಅಲರ್ದಂಫೋರುಹಪಂಡಮುಳ್ಳಲರ್ದ ಚೆನ್ನಯ್ಯಲೊಳಂ ತೂಗಿ ಪಣ್ಣೊಲೆಯಂ ಬಳ್ಳುವ ಕಾಂಗು . . . ಎನೆಗುಂ ವಿದ್ಯಾಧರೋದ್ಯಾನ ದೊಳ್ (ಅದಿಪ. ೧-೬೭); ಅಲರ್ದ ಕಮಲವನಪಂಡಂಗಳೆನುಳ್ಳಲರ್ದ ಕುಮಾವನಪರಾಜಿಗಳೆಂ ಪಣ್ಣೊಲೆ [ಪಾಕಾಂ. ನೆ]ಯಿಂ ಬರುಳುವ ಕಾಂಗುಗಳೆಂ . . . ಆ ನಂದನವಾನಂದಮನೊದವಿಪುದು (ಕುಮಾರಾ.

ಪರಿಕಾಸಂಧಿ. ೬೭). ಪೆಣ್ಣೊನೆ : ಫಲಭಾರದಿನರ್ವಿಗಗುರ್ವ ಪರ್ವ ತಲ್ಪಿಹಗಿದೆ ಬಾಬಿ ಪಣ್ಣೊನೆಗಳಂ ಗೊನೆಗೊಂಡ ಕವುಂಗುಕಾಯ್ತುಳಿಂ ತುಮಗಿದ ತೆಂಗು ಶೋಭಿಪುದನಂಗನ ಮಂಗಳಗೀಡಮೆಂದಿನಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೭); ಪಸುರೇಜಾದ ಕಾಯ್ತುಳವೆಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಣ್ಣೊನೆಗಳವೆಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೆನೆ ಸೋಲಿಸುಗುಂ ಬಿಡದಾಪನಂ ಬನಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೨); ಚೆನ್ನ ಪಣ್ಣೊನೆಯ ಭರದಿಂ ಸನ್ನು ತಮಾಗಿದರ್ ಬಾಬಿ ಸಸಿಯೊಳ್ ಮಿಳಿಗಂ ತನ್ನ ಪಿಪಿವಿಂಗೆ ಮೊಲೆಯಂ ಮುನ್ನಿ ಬಾಗಿರ್ದು ಕೊಡುವ ಬಾಲೆಯ ತೊಡಿದಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೦೬). ಹೆಣ್ಣೊನೆ : ತೆಂಗುಗಳ ಫಲಭರದಲೊಪ್ಪುವ ಹಣ್ಣೊನೆಯ ಕದಳಗಳ . . . ಕಂಗೊಳವ ಬಹುಫಲಕುಸುಮಗಂಧಂಗಳಿಗೆ ಬಳಿ ಸಲುವ ಪಾಡುವ ಭೃಂಗನಕರದಲೆಸೆವ ಗಿರಿಯನು ಕಂಡುವವರಗಣ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೪-೩-೧೪). [ಪಣ್ಣು + ಗೊಲೆ]

ಪೆಣ್ಣೊಳ್, ಹಣ್ಣೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಆಲಂ) ಸಫಲವಾಗು ; ಫಲಪ್ರದವಾಗು : ಮೊದಲ ಬೇಟೆದ ಮೊಳೆ ಪಣ್ಣೊಂಡ ಕಾನನಂ . . . ಮೊದಲ ಮಿಲನದ ಮತ್ತೆ ವಿರಹದ ಪಿಪಾಲಯಂ! (ಚಕ್ರಾಂಗ. ೬೨-೧೬೯೪). 'ಪೆಣ್ಣೊಳಸು' ಪರಾ. ಹೆಣ್ಣೊಳ್ : ೨. ಹಣ್ಣು ಗು ; ಮಾಗು : 'ಹೆಣ್ಣೊಳಸು' ಪರಾ. [ಪಣ್ಣು + ಕೊಳ್]

ಪೆಣ್ಣೊಳಿಸು, ಹಣ್ಣೊಳಿಸು, ಹಣ್ಣು ಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಫಲಗೊಳಿಸು ; ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸು : ನುಣ್ಣು ದಪಿಪೊಳು ಪೊಣ್ಣೊಲೆ ಡಾಳನೆ ನಿಡುಗಣ್ಣದಗದಿಸಿ ಕಾತರನೆ ಬಿಟ್ಟೊಂಡ ಮೊಲೆ ನಸುಬಿದುರೆ ನೋಬ್ಬುನಿಯಂಗೆ ಪಣ್ಣೊಳಿಸುವುದು ಭಾಗ್ಯವನು (ಚಕ್ರ. ೬ ಸಾಂಗತ್ಯ ೬೪). ಹೆಣ್ಣೊಳಿಸು : ೨. ಹಣ್ಣು ಮಾಡು ; ಪಕ್ವಗೊಳಿಸು ; ಮಾಗಿಸು : ಕಾಡ ಅತ್ತಿ ಹಣ್ಣೊಳಿಸುವಂಥ ಕಂಗಾಳಿ ಇದಿರು ಬಂದು ದೇವಗಿರಿಯ ಜ್ವರಿಸುವದಣ್ಣು, 'ಬಿಜಮಾಡಿ ತಾವು' ಎಂಬಂ. (ನೋಡತ. ೧೧-೪೨). ಹೆಣ್ಣುಗೊಳಿಸು : ೩. (ಆಲಂ) ನಿಪ್ಪತ್ವಗೊಳಿಸು ; ನಿರ್ವಿಣ್ಣು ಗೊಳಿಸು : ರಾಘವನ ದವ್ವು ಬಡೆದುಕೊಂಡೀತೆಂಬ ಭೀತಿ ಕೆಲ ದಿನ ಬಳಗಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಹಣ್ಣು ಗೊಳಿಸಿತು (ಗಂಧಾಯ. ೨೯೬). [ಪಣ್ಣೊಳ್ + -ಇಸು]

ಪೆಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು ; ಜೋಡಿಸು ; ಅಳವಡಿಸು ; ಅಣಿ ಗೊಳಿಸು : ನೀನಾಗಳುಂ ತುಪ್ಪಿಯಂ ನಿತ್ಯಮಂ ಪಣ್ಣುಮಯ . . . ಹೇ ಕವಿ (ಸಂಸಪ. ೧೩-೧೪); ಬಗೆಯ ಅನ್ತರ್ಮದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿ ಎಡೆ ಗಿರಿದು ಪರಿಪೋಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ, ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ಪಣ್ಣು ದಿರಲಾರದೆ, ಆ ಮೂಲತಂತ್ರದಾಳೋಚನವನ್ನು ಕಿರುವರೆಯದ ಅಕ್ಷಮತೆಯ ಕಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ನಾಲಗೆಗೆ ಗಳ್ಳನಿಳಿಹಿ, ನಿನ್ನನ್ನು ತೆಲೆಗಿಡಿಸಿ ದ್ರೋಹಿಮಾಡಿ ಕೆಡಹಿ ಕೊಂಡು ತೊತ್ತಳಗುಣಿಯತು (ಬಿಟ್ಟ. ೧೬೭-೩). [ಪಣ್ಣು (< ಪಣ್ಣು) + -ಚು]

ಪೆಣ್ಣು ಡಕ್ಕೆ, ಹಣ್ಣು ಡಕ್ಕೆ, ಹಣ್ಣು ಡಿಕೆ (ನಾ). ಹಣ್ಣು ದ ಅಡಕ್ಕೆ ; ಬಲಿತ ಕ್ರಮುಕ : ಕೋಕಿಳಧ್ವನಿ ಸರಮಾದ ಪಣ್ಣುಡಕ್ಕೆ ಬಾಯ್ತೊಡ! ಯಾದಳವಳ್ಳಿಯೇಳೆ ನೂತನತನುವಾದ . . . ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಣ್ಣೆನೆದು ತನ್ನನೆ ನೋಡಿಸಿದಳು ತದಾರ್ಥಂ (ಶಾಂತಿ. ೩-೧೨); ಅಲ್ಲಿನ ಗಡುಗಳು ಪಿಂಗಾರ . . . ಪಣ್ಣು ಡಕ್ಕೆ, ಗೋಟಿಡಕ್ಕೆ, ಕಂಗೋಟುಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವುಗಳಾಗಿದ್ದುವು (ಭಾಷಾ. ೨೫೬). ಹಣ್ಣುಡಕ್ಕೆ : ಕಾಲೆಲಿ ಹಣ್ಣು ಡಕ್ಕೆ ಬಾಯೊಳಗಿಟ್ಟು ನಾಜುವ ಮೈಯಿಗೆ ಮಲಿನದ ಸೀರೆಯನುಟ್ಟಿ ತನಲವಿಂದ ವಿಟರನು ಸಾರುತರ್ವರು ದಾಸಿಯರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೯-೧೫). ಹಣ್ಣು ಡಿಕೆ : ಸೂಳಿಸೂತಕನಾಗಿ ಪನ್ನೀರ ಮಡಿಯುಟ್ಟು ಹಣ್ಣು ಡಿಕೆಗೊನೆಯನೆ ಹಿಡಕೊಂಡು ಜಾಮುಂಡಿ ಸೇರು ಪಾಪದಳೆ ಬಿಳಿವಲೆ ತಕ್ಕೊಂಡು ಭೋಗದ ನಂಜಯ್ಯ ಬರ ಹೇಳಿ (ಸಾಪದ. ೧೦೧). [ಪಣ್ಣು + ಅಡಕ್ಕೆ]

ಪಣ್ಣನೆ (ಅ). ೧. ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ; ಭಂಗನೆ; ತಟ್ಟನೆ: ಹೋಸುಡ ಕುಂಡದಿಂದ ಕಡೆದಿಡಲ್ಪಟ್ಟು ಪೊದ್ದಿರೆ ಕಂಡು ಕಂಡಮಂ ಕಾಮಿಸಿ ಗೇರ ಪಣ್ಣನುಕೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪೊದ್ದಿ ತುಡುಂಕೆ ಕೈ ಸುಡಲ್ ಭೂಮಿಗೆ ತರ್ಗಿ ಕುರ್ಗಿ . . . ಮುನಿಪುತ್ರರಂ ನಗಿಸಿ ಹುಚ್ಚಿನುತೇಡಿಸಿ ತೊಂದು ಕೋಡಗಂ (ಕಾಶಪ. ೧-೧೨೮); ಪಣ್ಣನೆ ನೆಗೆವ ಕುದುರೆಗಳ ಪಣ್ಣನೆ ಪೋಲಾಯ್ತರೇಣ ಮಜೆಯುವರೊಬ್ಬಂ (ಮೃಸೂನು. ೫-೪೨). ೨. ಮೆಲ್ಲನೆ; ಮಂದವಾಗಿ; ನಿಧಾನವಾಗಿ: "ಪಣ್ಣನೆಯೆಂದು [ಪಾಶಾಂ. ಪಣ್ಣಮೆಂದು] ಮೆಲ್ಲನೆ" (ಕಶಪ. ೬೦-೫೯೮); ಪಣ್ಣನೆ ತೊಲಲ್ಪಟ್ಟು ತೀಡುವ ಪಣ್ಣಲರೊಳಿಲರ್ಪ ವನಚರವ್ರಜಮದೊಳಿಲ್ ಪಣ್ಣನೆ ತಡೆದಿರೆ ಬನದೊಳ್ ಪಣ್ಣನೆ ತಿನ್ನುವುರ್ವೆಕು ತರುಚರಕುಳಮಂ (ಕಾಮ್ಯಪ. ೨೨೨); ತೆಂಕಣ ಗಾಳಿ ದೀಪುತರೆ ಪಣ್ಣಲೆ ಪಣ್ಣನೆ ದೀಪು (ಹೃದಿ. ೧೪-೨೨); ಕಪ್ಪುರಗಂಪಣ್ಣನೆಗೆ ಸಾರಿದೆ ಪಣ್ಣನೆ ಸುಯ್ಯಲರ್ . . . ಪಾದಿದರ್ ನಲಿದು ಗಾಯನಿಯರ್ ನವಗೀತಜಾಳಮಂ (ಬುದ್ಧ. ೬-೨); ದೀಪಿದುದು ತಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ಪಶ್ಚಿಮಾನಿಳಂ (ಮಹಾನೀ. ೬-೪೯); ಪಣ್ಣನೆ (ಪೊ)ಯ್ತುನುವಾಸಿಸಿದಪ್ಪ ಮಹಾದಿವ್ಯಮುಲೈ ವಾತಾಪಹರಂ (ಅಶ್ವ. ೧೧-೬೨). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಹಸನಾಗಿ: ಬರ್ಗಿನನ್ನ ಪಿರಿಯಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ ನೋಟ್ಟುಮಾತನೊಡ್ಡಬಾಯದ ಗಂಡವಾತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೧೬); ಇಂದಿದೇಂ ಮಗನೆ ಪ[ಪಾಶಾಂ. ಸು]ಣ್ಣನೆ ನುಣ್ಣೊಗದಲ್ಲಿ ವಿರಾಸೆಗೊಡುವ ಮುನ್ನ ನನ್ನ ಪೆಗಲೊಳ್ ಪೊಸ ಸೂಲವಿ ದಂತು ಮೂಡಿತೋ (ಅರ್ಧನೀ. ೫-೬೫). ೪. ಶೀಘ್ರವಾಗಿ; ಬೇಗನೆ.

ಪಣ್ಣಪಣ್ಣನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ೧. ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ; ನಿಧಾನವಾಗಿ: ಗಿಳಿವೆಣ್ಣ ಕಾಲಂ ಪಿಡಿದು ಪಣ್ಣಪಣ್ಣನೆ ಪೊದ್ದಿ ಪಣ್ಣಂ ಬಾಯ್ತಾಯೊಳ್ ಕುಡುವ ನೆವದಿಂದಂ ಬಿಡಿಸಿ ಹುಂದಿಸುವ ತೀರಕಾಮುಕನುಮಂ (ಲೀಲಾಂ. ೧೧-೫೫ ಪ). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ; ಹಸನಾಗಿ: ಪಣ್ಣಪಣ್ಣನೆ ತುಪ್ಪದೊಳ್ಳು ರಿಪಡ್ಡೆಗಂಪಮರಲ್ . . . ಪುಣ್ಣವಾಂಸನಿಕಾಯಪೊನ್ನಿದುಡಾ ಸುಚಕ್ರದೊಳ್ (ಬುದ್ಧ. ೫-೬೬). ೩. ಶೀಘ್ರವಾಗಿ: ಅಂತೆರಡುಂ ಪಡೆಗಳುಂ ಪಣ್ಣಪಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣ ಕಾಲೆಕ್ಕು ನಡೆಯಲೊಡರಿಸಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೦ ಪ). [ಪಣ್ಣಂ+-ಅನೆ.]

ಪಣ್ಣಕ (ನಾ). ೧. ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಅಣೆಮಾಡುವಿಕೆ: "ಪಣ್ಣಕ ಮನಲ್ ಸಂವರಣೆ [ಪಾಶಾಂ. ಕೃತಂ, ತಿಲಂ]" (ಕಬ್ಬಕ್ಕ. ೬೨); "ಪಣ್ಣಕಮನಲ್ ಸಂವರಣೆ" (ತಟ್ಟಮಂ. ೪೬). ೨. ಹಣೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ಅಲಂಕಾರದ ಬೊಟ್ಟು; ತಿಲಕ: "ಪಣ್ಣಕಮೆಂದು ತಿಲಕಂ [ಪಾಶಾಂ. ತಿಲಂ]" (ಕಶಪ. ೬೦-೫೯೮); "ಸಲೆ ಪಣ್ಣಕ ತಿಲಕ ಮಕ್ಕು [ಪಾಶಾಂ. ತಿಲಮದಕ್ಕು] ಸತ್ಯವಿವರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೯); ನಿಟ್ಟಿಸುತ ಕನ್ನಡಿಯ ನೊಸಲ ನೇವರಿಸುತ್ತ ನಟ್ಟಿನದುವಿನೊಳೊಂದು ಪಣ್ಣಕವನಿಟ್ಟು ಪಟ್ಟಿನಂ ತೊಟ್ಟು ತೊಡವಂ ಕಮ್ಮರೆಯನಿಟ್ಟು ಒಟ್ಟಿನಂ ಪಣ್ಣಕನೆಯಾಯ್ತು (ಕಾಲೂರ. ೧೫೦-೬೨೮).

[<ಪಣ್ಣಂ/ತೆಲು. ಪನ್ನಕ]

ಪಣ್ಣಕೆ (ನಾ). ಸಿದ್ಧತೆ; ಸಜ್ಜು; ಅಣೆ: ಪಿಣ್ಣಕದೇವನಾಗಿದರ್ ಗಾಣವ ಹೊಡದು ಕಣ್ಣ ಮೂವರಿತ್ತು ಲಂಕಾಪುಂಗಿ ನಡೆದು ಮಣ್ಣ ಪುಕ್ಕಳಿಗೆ ಹರಣವ ಕೊಟ್ಟು ವೈವಾಹಪಣ್ಣಕೆಯೊಳೆನೆದು ಜವದಿ (ಲಿಂಗಪ. ೨೬-೬). 'ಪಣ್ಣೆ' ಪರಾ. [ಪಣ್ಣಂ+-ಇಕೆ]

ಪಣ್ಣಗೆ (ನಾ). ಪಣ್ಣು ಮಾರುವವನು; ಹಣ್ಣನೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ: ದವಸಿಗಂ, ದೂಸಿಗಂ, ಕಾಯಿಗಂ, ಪಣ್ಣಗಂ (ಪದ್ಮಾ. ೪೦೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಣ್ಣಂ(<ಪಣ್ಣಂ)+-ಇಕೆ]

ಪಣ್ಣಗೆ 'ಪಣ್ಣಗೆ' ನೋ.

ಪಣ್ಣಗೆವಿಡಿ (ನಾ). ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣುನೆ; ಸಿಂಗರಿಸಿದ ಕಂಠ: ಮತ್ತೊರ್ವಳ್ ಕಂದಳರ್ವೆಯಾದ ನವಮಾಕಂದದಿನೆಳಗೊಂಬು ನೆಲಕೆ ಘಟಭರದಿಂದ ಜೋಲ್ಪಂದದಿನೊಡವಳ್ ಕುಚಭರದಿಂದ ನಡು ಬಳ್ಳಿ ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣ [ಪಾಶಾಂ. ಣ್ಣ]ಗೆವಿಡಿಯಂ (ಹೃದಿ. ೧೪-೫೫).

[ಪಣ್ಣಗೆ(<ಪಣ್ಣಂಗೆ)+ವಿಡಿ]

ಪಣ್ಣಸು, ಹಣ್ಣಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಅಣೆಗೊಳಿಸು; ಸಜ್ಜು ಮಾಡು: ಪ್ರಳಯಶಿಯು ದಕ್ಕುರಿಯ ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ ಮಿಕ್ಕಿಸುವ ಮುಸಕದುರಿಯಣ್ಣಯಂ ಪಣ್ಣಸಿಯಂ (ಅಶ್ವ. ೨. ೬-೬೯ ಪ); ಪಣ್ಣನೆ ನೆಗೆವ ಕುದುರೆಗಳ ಪಣ್ಣನೆ ಪೋಲಾಯ್ತರೇಣ ಮಜೆಯುವರೊಬ್ಬಂ (ಮೃಸೂನು. ೫-೪೨). ಹಣ್ಣಸು: ೨. ಒದಗಿಸು; ದೊರಕಿಸು; ಉಂಟುಮಾಡು; ಲಭ್ಯಗೊಳಿಸು: ಮೊರಹಾಲಿನೊಡನೆ ಸರ್ವನನು ಹಣ್ಣಸಿದಂಥ ದೇವಸ್ವರೂಪ ತಾಯೇ! (ಕೃಷ್ಣ. ೪. ೬-೧೬). ೩. ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಿಸು: ಹಣ್ಣನ ಹೊನ್ನಿನ ಮಣ್ಣಿನ ಬಲೆಯನ್ನು ಹಣ್ಣಸಿ ಜಗವನದ ಜೊಳು ಹಿಡಿದ ಮುಕ್ಕಣ್ಣನ ನೋಡ' (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೮). ೪. ಹೊಂದಿಸು; ಜೋಡಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಮುನ್ನ ಯೋಗವ ನಡಂ ದಿಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣಸುಕೆ ಸಾಸಾಗ್ರಕಂವಿಪ್ಪನ್ನ ತನ್ನನಿಪನ ನಿರೀಕ್ಷಿಸದಲ್ಲಿ ತಪದಿಳು (ಕ.ವೇನು. ೧೯-೯). ೫. ಅಲಂಕಾರಗೊಳಿಸು; ಸಿಂಗರಿಸು (?): ಬಯಲ ಬಣ್ಣಸಿ ಮುಗಿಲ ಹಣ್ಣಸುವ ಈ ಕೊರಡು ಗಾಲಿ ಯಾಗಲು ಹೊರಟು ಬಂತು ತೇರು (ನಿಲಮು. ೨೨-೬).

[ಪಣ್ಣಂ+-ಇಸು]

ಪಣ್ಣಸು, ಹಣ್ಣಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಣ್ಣು ಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪಕ್ವ ಫಲವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು: ಚಗುರಿಸಿ ಹೂವಿಸಿ ಕಾಯಿಸಿ ಪಣ್ಣಸಿ ಬಣ್ಣಸು ಪೊಲು ಜೀವವಲ್ಲಕೆಯಾ ಬಲ್ಲವ ಬಲ್ಲನು ಏಕತಾನದ ನಾದ ಜೀವನ ಮನ್ನಾದ ಅನುಭವಿಯಾ (ಸೋಗೀ. ೨೮-೫೧೬). ಹಣ್ಣಸು: ೧. ಮಿಡಿ ಗಾಯನೊತ್ತಿಟ್ಟು ಹಿಸುಕಿ ಹಣ್ಣಸಬುದೆ? (ಭಾವಣೀ. ೨೯-೫೬೯). ೨. ಫಲಿಸು; ಸಫಲವಾಗು; ಈಡೇರು: ಆ ತಾಯಿಯ ಕರುಣೆ ಇದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆ ಅಣೆ ಹಣ್ಣಸೀತು (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೪ ಸ್ಮರಣ). ೩. ಮಾಗಿಸು; ಮೃದುಮಾಗಿಸು: ಹಣ್ಣನೊಡನೆ ಇನ್ನಯನಾಗಿ ಸಲ್ಲನಾಗಿ ಗೆಳತನಿಂದ ಬಾಳುವ ಕಲೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಗಂಡಿನ ಒಗರನ ಒರಟನ್ನು ಹಣ್ಣಸದೆ ಇರದು (ಯಕ್ಷಪ. ೧೫೬).

[ಪಣ್ಣಂ(<ಪಣ್ಣಂ)+-ಇಸು]

ಪಣ್ಣು, ಪಣ್ಣು, ಹಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ) ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು; ಅಣೆಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು: ಪಣ್ಣದ ಜಾತ್ಯಶ್ವ ರಥಾಶ್ವಸಂಕುಳ ವಿಲೀನೋದ್ಯಾತ ಲಾಲಾಜಲಂ ಕದಡೆಬಿತ್ತ ಮುತ್ತುಂಕೆ ಬೀಣೆ ಪರಭಾಗಂಜಿತ್ತು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ನಿಧನಾಗಿದುವು ಕೌರವಧ್ವಜನಿಯೊಳ್ ಕಾಳಿಂದಿಯಂ ಗಂಗೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೧); ಪಣ್ಣನೆಯಂ ಪಲ್ಲಣಸು ಕುದುರೆಯಂ ಪೂಡು ತೇರಂ ಭಟರ್ ಕೈದು ಗಳಂ ಕೈಕೊಳ್ಳುಮಂದಿರ ಭಟರ ಕಳಕಳಂ ಕೇಳಲಾದತ್ತದತ್ತಂ (ಹೃದಿ. ೬-೬೫); ಕರಿಕುಳಮಂ ಪಣ್ಣತ್ತಮು ತುರಗಂಗಳನ್ನರದೆ ಸಾಡೆ ಪಲ್ಲಣಸನುವಿಂ ವರರಥತೆಯಂ ಪೂಡಾಸುರದಾಯುಧಹಸ್ತರಾಗಲುಚಿತಂ ಕಲಿಗಲ್ (ಹವ್ಯಾ. ೨. ೨೯); ವಾಣಿಗಳನ್ನರದೆ ಹಲ್ಲಣಸಿದರ್ ಮತ್ತಗಜರಾಜಿಗಂ ಜಂಚಿಕೆ ಯನ್ನಿಕ್ಕಿದರ್ ತೇರ್ಗಳುಮನೋಡಿಯಂ ಪಣ್ಣದರ್ ಜೋಡುಸೀತನಕ್ಕಿ ಕಾಲಾಳನ್ನವನುವಾದರು (ಚಿಬ್ಬ. ೨೬-೨೫). ೨. ಉಂಟಾಗು; ಒದಗು; ಸಂಭವಿಸು: ಐದಿಡುಭಯಸ್ತನೈಕ್ಕುಂ ಕೈಗಲಿಸಿ ತುಮುಲಯುಡ್ಡಂ ಪಣ್ಣಲ್ (ಕಶಪ. ೧-೪೨). ೩. (ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ) ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಸಜ್ಜಾಗು; ಅಣೆಯಾಗು: ಅಂತಾಯಿರಳಂ ವಿಜಯಂ ವಿಜಯೋ

ದೋಗದೋಳ್ ಕಳೆಯೆ ಬೆಳಗಪ್ಪ ಜಾನದೋಳ್ ಬೀಡುವೀಡುಗಳ್ಳೆಲ್ಲಂ
ತೊಬಲ್ಲೆ ಕಿರ್ಕಿರೇಬಾಂ ಪಣ್ಣೆ ಮನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೮ ನು); ಇದಿರಾ
ದರ ಕೊಲುಪಂಕದಾನೆಗಳಂದು ಕದನಕೆ ಪಣ್ಣೆ ನಡೆದವು (ಕುರಾಸಾಂ.
೧೧-೨೯); ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಿರ್ನುನುರಿತುಬಾಲಂ ಪಣ್ಣೆ ಬರೆ ಕಂಡು
ಬಿಲ್ಲೊಂಡೆದ್ದು ಕೋಪದಿಂದಣ್ಣೆ ಕಲ್ಪಾಡಿದರ್ಪಟುಭೆರೆ ತಲೆಗಳಂ ಬಾಣ
ಪ್ರಯೋಗದಿಂದೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೨); ಯಥೋಚಿತ ನೈಪಥ್ಯದಳೆದ
ಮಾತ್ಮಸಮೇತಂ ಪಣ್ಣೆ ಬಂದಿಫೇಂದ್ರಮನೇಟಾ ಸಮರಸಮುಚಿತ
ಸಂಭ್ರಮಂ ಮಿಗೆ ಶುಭಮುಹೂರ್ತದೋಳ್ ಶಿವಿರಕ್ಕೆ ನಡೆತರ್ಪಾಗಲ್
(ರಾಜಕೀ. ೬-೧೧೨). ೪. ಮಾಡು; ನಡೆಸು; ಕೈಗೊಳ್ಳು; ನಿರ್ವಹಿಸು:
“ಪಣ್ಣೆ ನೆ ಮಾಡೆಂಬ ವಾಚಿ” (ರನ್ನಕಂ. ೬); ಪತುನಂ ಕೊಂದದನಟ್ಟು
ಸುಟ್ಟು ಪಲರುಂ ತಿಂಜೆಂಬಲಂ ತಿಂದು ಕೊಡಿಸುತಂ ತಾಂ ಪರಿವಂದಮೇಂ
ಬಡುವಿಧಕ್ರಮ್ಯಗಳಂ ತಂದು ಭಕ್ಷಿಸುವೊಂದಂದಮನೆಯ್ತು ಪಣ್ಣೆ
[ಪಾಣಾಂ. ಪೂಣೆ] ಕಡೆಯೊಳ್ಳಾವನ್ನೆ ಗಂ ಕೂಡೆ ವಿಪ್ರಸಮಾಜಂ ನೆಗಬ್ಬನ್ನೆ ಗಂ
ತಗುಳ್ಳು ವೇದಂ ಪೇಟ್ಟು ದೊಳ್ಳು ಬಿಡೋ (ಸಮಪ. ಅನುಬಂಧ 1, ೩೬೮-೧೯);
ಓದಿದೊಯ್ಯ ಮುಟ್ಟುನೆಂ ಪೆರ್ಗಿಡೆಯೋಳ್ ಎಂಬಂ [ರೌದ್ರಾಟೋಪಮಂ
ಪಣ್ಣೆ ನಿಗ್ರಹಂಗಿಯ್ಯಲೆಂದಿರ್ಪುದುಂ ಒಳಗೆ ಪಡಿಯಂ ಪತ್ತಿದುರ್]
ಕೇಳ್ತು (ವರ್ಮೂಮ್. ೧೨-೨೩೦); ಪರಿಪರಿಯೊಳಿಗಣ ಪಣ್ಣೆ ತಣೆವಳು
ಪರಮಾನಂದನಡುವಳು (ಪದಿಪ. ೬-೪೮). ೫. ರಚನೆ ಮಾಡು; ರಚಿಸು;
ನಿರ್ಮಿಸು : ಆಗಲಾಯುಂ ಮುತುಗಳ ಪೂರ್ವನೊಂದುಮಾಡಿ ಪೂವಿನಂಬು
ಗಳಂ ಪಣ್ಣಲೆಂದು ಕಾಮದೇವಂ ಮಾಡಿದೋಜನ ಸಾಲೆಯಿರ್ಪಂಕರ್ಪಿ
ಪೂವಿನ ಸಂತೆಯೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೮೦ ನು) ; ಗುರು ಪಣ್ಣೆ ದ
ಚಕ್ರವ್ಯೂಹರಚನೆ ಪೆರ್ಗಾರಿದು ಪುಗಲ್ (ಗದಾಯು. ೪-೫೫); ಜೈತ್ರಂ ಪಣ್ಣೆ
ತಂದಂಗಜಂಗಿಕೆಯೋಳ್ ಸಾರ್ಪದ ತದ್ವರೂಪಮನೆ ಚೆಲ್ವಾದಪ್ಪು ತೂತೋ
ತ್ಪರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೩೫); ನಲ್ಲುಣ್ಣೆ ಗೆವಾಸಿಂಗಗಳ ಮರಲ್ಪಡಿಯಂ ಪಲವಣ್ಣ
ಜೋಹಮಂ ಪಣ್ಣೆ ಪಳಂಚಿ ಸಂಚರಿಸಿ ನೋಡುತೆ (ಚಕವಿ. ೬-೩೪).
೬. ಯೋಜಿಸು; ಏರ್ಪಡಿಸು : ಕೂಸಿಂಗೆ ಸ್ವಯಂಬರಮಂ ಪಣ್ಣು ವಂ
(ವಡ್ತಾರಾ. ೪೦-೨೬); ಅನನಿಯೊಳಸುತ್ತುಂ ಬಂದೀ ನಿನ್ನ ನ್ನಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿ
ಗಮಂತೀ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಂ ಪದದಾನೊಂದಿದ ಮನದಿಂದಮಿರತಿದಂ
ಪಣ್ಣೆ ದೊಂ (ನೇಮಿಪು. ೩-೧೮); ಪುಣ್ಯಪುಳ್ಯ ನಸಾವ ಕಾಯ್ಯವ ಪ[ಪಾಣಾಂ. ನೆ]
ಣ್ಣೆ ದೊಡೆ ಕೈಸಾರಿ ಬಪ್ಪುದು ತಿಣ್ಣನೆ ಕೃತಪುಣ್ಯನಾವೆಂದರಸನಂದವರ
ಕಣ್ಣು ದಣೆವಿನ ನೋಡಿ . . . ಸುಖದೊಳಿರತಿದರ್ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೪-೨೪);
ಮುಂದೆ ಗಣಪುರದೊಳು ಪಣ್ಣು ವದ್ವರಕೆ ನೀ ಬಂದು ಕನ್ನೆ ದಿಲೆಯ ಬಣ್ಣೆ ದ
ಮುರಾರಿಯಂ ಕಂಡು ವಿಷವಧುತನದ ತಿಣ್ಣ ಮಂ ಕಳೆದನೊ ಕೊಡಗೂಡು
(ಜೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೬). ೭. ಶೃಂಗಾರಮಾಡು; ಸಿಂಗರಿಸು; ಅಲಂಕ
ರಿಸು : ದ್ವುಪದನುಂ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನನುಂ ಮುತ್ತಿ ನಮಾಣಿಕದ ಮಂಡನಾ
ಯೋಗಂಗಳೋಳ್ ನೆಜೆಯ ಪಣ್ಣೆ ದ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರಂಗನೇಜಾ
ಬರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೪೮ ನು); ಎರಡುಂ ಪಕ್ಕದೆ ಪಣ್ಣೆ ದೋಣೆವಿದಿಯಂ
ಕೈಗೆಯ್ಯ ಬಂದೇಜಾ ಚಾಮರಮಂ ಕನ್ನೆಯರಿಕ್ಕೆ . . . ಬಂದಂ . . .
ವಜ್ರಬಾಹುಮಹಿಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೧); ಸುರಕರಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿ
ಮುನ್ನಮೆ ಪಣ್ಣೆ ಸಮಂತು ತಂದ ಸಿಂಧುರಪತಿ ಪಟ್ಟವರ್ಧನಮನಾಗಳೆ
ಸಾರ್ಪದೋಡೆ (ಕುಸುಮಾ. ೮-೬); ಪೊಂಬುಳ್ಳ ಮಂ ಪಣ್ಣೆ ಬಣ್ಣ ಮಂ
ಕೇಳ್ತಯ್ ? (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೨-೨೪). ಪೆಣ್ಣೆ : ೧. “ಪೆಣ್ಣೆ-ಪಣ್ಣೆ
ಕರಣೆ (ಸಿದ್ಧಿ ಮಾಡು), ಫಲೇ ಚೆ” (ಪಂಪಭಾ); ಮಾಣ್ಣೆ ನಿಮ್ಮಯ್ಯ ಭಯಂ
ಪೋಪೆವಿ ಕಾಳಿಗಕೆ ಪಣ್ಣೆ ಪಾಶ್ರ್ವಮನೆನುತೆ ನಡೆದನಾ ಗರುಡನಾಹನ
ಮಹಾಸತ್ತ್ವದಿಂದೆ (ಚಿಬಪು. ೩೧-೨೯). ೭. ಅತಂ ಸರಿಯೊಳಾ
ದೊಡಮಂಚೆಯಂಬುಡಂ . . . ಚಪ್ಪರಣೆಯೊಳಾದೊಡಂ ಪಣ್ಣೆಂಬುದಂ

ಸ್ವರಿಸಂ (ಕಬ್ಬಿಕಾ. ೧೪೮). ೧೨ ಇಲ್ಲಿ ‘ಪೆಣ್ಣೆ’ ಉಲ್ಲೇಖದಲ್ಲಿ
ಬರುವ “(ಧ್ವನಿಯು) ಮಧುರವಾಗು; ಹದವಾಗು; ಇಂವಾಗು”
ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥವೂ ಶ್ಲೋಕವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಣ್ಣು :
೧. ಸಣ್ಣ ತಣ್ಣ, ಕಲ್ಪಿತ-೪. ೨ ಹಣ್ಣೆ ದಾನೆ (ಪಲಾಯು. ೩೬-೬೮);
ಹಣ್ಣೆ ಹನ್ನೆರಡು ವಾಯಿತು [ಪಾಣಾಂ. ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷಗಳು ಸಂದಲು]
ತೂನ್ಯಸಿಂಹಾಸನವನಕಟಾ ಎನ್ನ ಗುರುವಿನ್ನೆಂದು ಬಿಜಯಂಗೈದು . . .
ಮನ್ನಿಸುವನೋ ಎನುತಲಾ ಬಸವಣ್ಣ ಚಿಂತಿಸಿದ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೨-೩);
ಅಣ್ಣ ನ ಮೊಗವನಯ್ಯನ ಮೊಗವನು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣು ನೀಗುಳುಗುಳನುಗುಳ
ಪೊಣ್ಣನೆ ಕಾಲ್ನೆ ಬಿದ್ದರು ದೀಕ್ಷೆಯಿಂದಿನ್ನು ಹಣ್ಣೆ ವು ಜ್ವಮಿಸೆಂದರಣಿ
(ಭರಣ. ೪೫-೬೫). ೨. ಬಳಿಕ ಸಂತೋಷದಲಿ ತನ್ನಯ ಸಲಿಗೆ ಬಿನ್ನಹ
ನೆಂಬ ಬೀಜದ ಬೆಳಿಗೆ ಹದವಳೆ ಹಣ್ಣೆ ಪಸರಿಸಿತೆನುತೆ ಹರುಷದಲಿ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೮-೨೨). ೩. ಗಜಫಲಿ ಹಣ್ಣೆ ವೆಯೇಕಲೆ [ಪಾಣಾಂ. ಗಳು
ಹಲ್ಲಣಿಸಿ] ಮಗನೆ ನಿಜಪರಿವಾರಕೆ ಬೆಸಗೊಡು ಮಗನೆ (ಹಳಕಾ. ೧೨-೩೦
೧೪); ಆಳು ನೆರೆದುದು ನೆಲ ಕುಸಿಯ ರಥಜಾಲ ಜಡಿದುದು ಹಣ್ಣೆ ದಾನೆಯ
ಸಾಲು ಮೆಚೆದುವು ಕುಣವುತಿದ್ದುವು ಕೊಡೆ ವಾಣಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ.
೧-೪೪); ಉದಯಮುಖದಲಿ ಲಗ್ನಿ ನಜಿ ಮೊಳಗಿದವು ದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ
ಗಜ ಹಣ್ಣೆ ದವು ಹಯ ಹಲ್ಲಣಿಸಿದವು ರಥ ಹೊಡಿದವು ರಣಕೆ (ಕೊರರಾ.
೬-೧೮-೩). ೪. ಕಾಯುವ ದಂದಿಸಿ ಅತ್ಯನಿಗ್ರಹವ ಮಾಡಿ ಬಟ್ಟಿಗುತ್ತ
ತನವ ಹಣ್ಣೆ ತಗಹಿನಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪು ಬೇಡಿ ಕೊಂಬ ತಪ ತಾನೇಕೆ (ಚನ್ನ. ೨.
೪. ೩೨೫-೬೮೩); ಏನ ಹಣ್ಣೆ ಬಸವಮಂತ್ರಿಯದೇನಿಶುತುಂ
ತಿಳಿಯ ವೇಕೆನಲು (ಬಸಪು. ೩೧-೧೬); ಹಣ್ಣು ಭೋಗಿಸ ಬಂದವನಲ್ಲ
ಕದನವ ಹಣ್ಣು ಲೋಸುಗ ಬಂದವನು (ಮೋಹತ. ೩೫-೫); ಕಣ್ಣು ಸಣ್ಣದು
ಆಗಿ ಹಣ್ಣು ದಿಹುದೊಂದಿಲ್ಲ ತಣ್ಣಗಿಹ ಮನವನುರೂಪವದು ಇದನು
ಕೊಂದಣ್ಣ ಗಳು ಯಾರು (ಸರ್ಪಜ್ಞ. ೧೨೮೧); ಮನಸು ಮುರಿದು ಹರಿವ
ರಾರು ಇವರು ಹಣ್ಣೆ ದಿಟ್ಟಿಯ ? (ಪಲಾನ. ೪೫-೮). ೫. ಸಣ್ಣು ಸೊಡೆಗಳ
ಸಾರಣೆಯ ಕಾರಣೆಯ ಪಂಚವಣ್ಣ ಭೂತದ ರಂಗ[ವಲ್ಲಿ]ಗಳ ವಿಧಿಯೊಳು
ಹಣ್ಣೆ ದ್ವ ಮಕರತೋರಣ ರತ್ನಕಾಂಕ್ಷತೋರಣವೋರಣಂಗಳಾಗಿ
(ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೫); ಹೆಂಗುಸಿವಳಂತೆಂದು ಬಗಿದಾ ಲಿಂಗ ನಾ ಮರುಳಲ್ಲ
ಕೇಳಾವಂಗದಿಂ ಬಹುಕಳೆಗಳಂ ನೀ ಹಣ್ಣು ದಿರು (ಬಸಪು. ೨೪-೬೪);
ಆ ಯುವತಿಯರು ಕಾರ್ಯಗಳ ನೆಜಿ ಬೀಯ ಮೂಳ್ಳರು ಕುಟಿಲವಿದ್ದಿ
ಮಾಯೆಗಳ ಹಣ್ಣು ವರು ನಿತ್ಯದಿ ಹುಸಿಯನಾಡುವರು (ನಳಕ. ೩-೨೩).
೭. ದಾರಿದ್ರ್ಯದವು ಮುಂದೆ ಹೊಡಿದ ತೆರುಗಳು ಹಣ್ಣೆ ದ ಮದಸ್ಸಂಭೇರ
ಮಾವಳಿ ಹಲ್ಲಣಿಸಿದ ಹಯಾಳಿ (ಕೊರರಾ. ೨-೩-೫೧); ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ತುರಗ
ಸಾರಥಿ ಕೇತನಂಗಳಿಂದೆ ಹಣ್ಣೆ ದ ವರೂಢವಂ ತರಿಸಿ ಪೊಜಗಿರಿಸಿ . . . ಅ
ಸೀತೆಗಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೮-೬೦). ೮. ಉಂಟುಮಾಡು;
ಒದಗಿಸು : ಸತಿಯ ಬಿಡದೋಡಿ ರಾಮು ಖಳಕುಲತತಿಗೆ ಕೇಡನು ಹಣ್ಣು
ದುಳಿಯನು (ಕೌತಿಕಾ. ೨೬-೧೦); ಕಡಲ ತದಿಯೊಳು ವಿಮಾನವಿಳಿದು
ಕಾಲ್ಪದೆಯೊಳು ಮಾಗಧರಾಜ ಒಡೆಯನೊತ್ತಿಗೆ ಬರು ತಿದರ್ಪಪ್ರಜೋಕೊಬ್ಬ
ಕೆಡುಕ ಹಣ್ಣೆ ದನೊಂದು ನೋವ (ಭರಣ. ೨೫-೫೧); ಯಾದವ
ಪಾಂಡವರ ಬಿಂಕದ ಬಣ್ಣ ಮಂ ಕೆಡಿಸಿ ಕಾಳಗದೊಳುಬ್ಬ ಸವನುಜಿ ಹಣ್ಣೆ ಗಲ್ಲದೆ
ಮಾಣೆನಹಿತಿರ್ಗಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೨೯); ಎಣ್ಣೆ ದಂದದಿ ನುಡಿದು ಕಲಹನ
ಹಣ್ಣೆ ದನು ದಾರುಕನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೫-೫೨). ೯. (ಬರೆ ಮೊದ
ಲಾದುವನ್ನು) ಒಡ್ಡು; ಬೀಸು; ಹರಡು; ವ್ಯಾಧನು ಸೂಸಲು
ಜೆಲ್ಲಿ ಜಂತ್ರವ ಹಣ್ಣೆ ಅಡಿಗಲ್ಲನೊಡ್ಡಿ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಸೂಸಲು ಕಂಪಿಗೆ
ಹೆಗ್ಗಣ ಬರಿದು ಬಿದ್ದಂತೆ ಬಿದ್ದಿರಲ್ಲಾ ಮಾಯದ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ (ಅಪಜಂ.
೧೫೯-೬೨೬); ಆ ಬಲೆಯೊಳ್ಳುವೆ ಸಿಕ್ಕಿದಂ ಸಮಂತಾಮಿಗೆ ಪಣ್ಣೆ ಪೋದ

ಸಿದಿಯೊಳ್ಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಬಂದದಿಂ (ಉದ್ಭ. ೬-೧೨೬); ಲಲನೆಯಾ
ಲೋಕಂಗಲೋ ವಿಟಕುಲದ ಗಳಪಾಪಂಗಲೋ ಕೋಮಲೆಯನೇತ್ರಾಂಶು
ಗಲೋ ಹಣ್ಣದ ಬಲೆಗಲೋ ತಾವು (ಬಸವ. ೪೦-೫); ಮಣ್ಣ ನಾನೆಯ
ನಿಲಿಸಿ ಹಗ್ಗವ ಹಣ್ಣ ಹಸಸಿ ಮುಟ್ಟಿದರ್ ಕರಿ ಹಣ್ಣ ನಪ್ಪು ನೆನೆಂದು
ಬಂದಾ ಕುಳಿಯ ದೀಕ್ಷಂತೆ (ಸಿಧ್ಧಾ. ೧೧-೧೪-೨೧). ೧೦. ಹೊಡು;
ಅಳವಡಿಸು; ಜೀವರಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣದಪ್ಪ ತಾನೆ ತಾವು ಹಣ್ಣ ನೆ ಎಲ್ಲ ಬೆಳಕು
ಎಲ್ಲ ಬಯಲು ಮಣ್ಣ ಕಣಕು ಕಣ್ಣದ (ಅರಳು. ೪೯೫-೧೬).
೧೧. ಬಣ್ಣ ಸು; ವರ್ಣಸು; ಹೊಗಳು; ತಾಯಿಸುಹಸಿಯ
ನೋಡಿದಂದಲ್ಲಾ ಬಣ್ಣ ಸಲು ಜಂಗಮರು ಆ ಬಸವಣ್ಣ ಗೀತ್ಯೆಚ್ಚಿಂದು
ಜಗವೇ ಹಣ್ಣ ತರಲಿನ್ನಿತ್ತ ಬಸವನು ಬಂದನೋಲಗೆ (ಜಜ್ಜ. ೪೦-೧೪).

ಪಣ್ಣ ವೇಷಾ = ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಲು ಹೇಳು; ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸುವಂತೆ
ಹೇಳು; ಬರವೆಟ್ಟು ತಯಾರಿಸಿದ್ದ ಪೂಜಿ ತರವೇಟ್ಟು ರೇಖಮಂ ಪಣ್ಣ ವೇಷಾ
ಕಂಯಂ . . . ದೀಡುವಿಡುವಂ ದೇವಾಚಕ್ರಪ್ರಸಾದೋ (ಅರ್ಚನಾ.
೨-೫೬). ಪಣ್ಣೆ ಕೊಳ್ಳ, ಹಣ್ಣೆ ಕೊಳ್ಳು = ೧. ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು;
ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಣೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಜಲನಿಧಿತ್ವಮಂ
. . . ಜಲದವರ್ಣನುಮೆಂಬುದನೀ ನಿಧಾಭಮಂ ಕಳೆಯಲೆ ಪಣ್ಣ ಕೊಂಡ
ನಸುರಾರಿ (ಜಗದಿ. ೧೬-೬೬); ಭರದ ಕೈಯ ತಂದೆ ಶುಭಮುಖಿಯಾದದ
ರಥಮಂ ಪಣ್ಣ ಕೊಂಡು ತ್ವರಿತದಿಂದದ್ದುಂ ಪುನಃಪತಿಗಂದನಂತೆಂದು
(ಕುಮಾರ. ೨-೪೬). ೨. ವ್ಯಾಸಿಸು; ಹಬ್ಬು; ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು;
ಪಂಚಮಲಂಗಲೆಲ್ಲ ದೇವೀಕಂ ನಲ್ಲಿನಿಂ ಬಾಸಣಸಿ ಹಣ್ಣ ಕೊಂಡಿಹುದಿನೇನೆ
ನಲಾಗಿ (ನೀತ್ಯ. ೬-೬-೧೧). ಪಣ್ಣೆಡು = ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿಡು; ತಯಾರಿ
ಸಿಡು; ನಿಡಿಯರ್ ಬಲ್ಲಾಯದ ಬಲ್ಲಡಿಗರ್ ವಂದಿರ್ದರಯ್ಯರಾಲದ
ಕೆಲಗಿಂ ತೊಡರ್ವರ್ ನಮ್ನಯ ಭಜ್ವದೊಳಡು ಪಣ್ಣೆಡು ಪೋಗು ನೀನು
ಮಾನುಂ ತಿಂಬಂ (ಪಂಪ. ೬-೧೨). ಪಣ್ಣೆ ಬರ್ = ೧. (ಯುದ್ಧ ಕೈ)
ಸಿದ್ಧ ವಾಗಿ ಬರು; ಸಜ್ಜಾ ಗಿ ಬರು; ಚತುರಂಗಬಳಪುಬಳಭಾರ
ಭಗ್ನ ಭೋಗೀಂದ್ರ ಪೂಜಾಪ್ರಪೂತಾರಮಂ ಕೇಳಲು ತ್ಯಂತನಾಗಿ ಪಡೆ
ಯಂ ಪಣ್ಣ ಬರವೇಟೆಂದು ಬಳಾಧ್ಯಕ್ಷಂಗೆ ಚಿಸುವುದುಂ (ಮಲ್ಲಿಪ.
೪-೧೬೦). ೨. ಶೃಂಗಾರವಾಗಿ ಬರು; ಅಲಂಕೃತವಾಗಿ ಬರು;
ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರು; ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ನೃಪನಂದನರಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಪಣ್ಣ
ಬಂದ ಮದದಾನೆಗಳಂತಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಹಯಸಂಕುಳಮಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಬರ್ವ ವಾರವನಿಪಾ
ನಿಕರಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೨೧೪); ರಾಜಮಂದಿರದ್ವಾರದೊಳ್ ಪಣ್ಣ
ಬಂದಿದ್ ಪಟ್ಟವರ್ಧನಗಂಧಸಿಂಧುರಸ್ಯಂಧಾರೂಢನಾಗಿ ಪುರಮಂ ಪೊಟ
ಮಟ್ಟು (ಚಂದ್ರ. ೨-೧೧೧); ಪಣ್ಣೆ ಬಂದ ಗಂಧಸಿಂಧುರದ ಪೂರ್ವಾಸನ
ದೊಳ್ ಗಾಂಧಿಕೆವರಸಿ ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿ (ವೃಷ. ೫-೬ ಸ).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಪಣ್ಣು; ತೆಲು. ಪನ್ನು]

ಪೆಣ್ಣು, 'ಪಣ್ಣ' ನೋ.

ಪೆಣ್ಣುಗೆ, ಪಣ್ಣೆಗೆ (ನಾ). ೧. ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸುವಿಕೆ; ಸಜ್ಜು ಗೊಳಿಸು
ವಿಕೆ; ಗೆಳಾರಕ್ಕೆ-ಉಡುಗೆ, ಪಣ್ಣುಗೆ, ಪಕ್ಕಿಗೆ (ತಮಿ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ).
೨. ಅಲಂಕಾರ; ಶೃಂಗಾರ; ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣುಗೆಯ ಪಿಡಿಯನೇಜಾ
. . . ರಾಜರಾಜಂ ಮುದ್ರರಾಜನ ಮನೆಗೆ ಬರ್ಪುದುಂ (ಪಂಪ. ೧೨-೮೪ ಸ); ಕರಿಗಳ್ ಪಣ್ಣದ ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣುಗೆಯವಂದೇಳಿಣ್ಣು ನೂಣು
. . . ತೆರಳ್ತರೆ (ಎಚ್. XV, ಅರಸ. ೨೧೬-೧೦; ಸು. 1195); ಗಾಂಧರ್ವ
ದತ್ತೆಯುಂ ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣುಗೆಯ ಪಿಡಿಯನೇಜಾಸಿ ಚಾರುದತ್ತಂ ಮುಂದೆ
ಗೊಂಡಾಕೆಯ ವಿದ್ಯಾಗರ್ವಮನೆ ಪೊಗಬಾಸುತ್ತಂ ಬಂದು (ಬಂಕಂ.
೫-೨ ಸ). ಪಣ್ಣೆಗೆ: ೨. ಎಸೆದೊಟ್ಟುರ್ ಎಸೆವನಮಾಲೆ ಖಚರಾಣೀಕಕ್ಕೆ
ಚಿಹ್ನೆಗಳಾಗಸದೊಳ್ ಪಣ್ಣದ ಪೊನ್ನ ಪಣ್ಣೆಗೆಯಭಂಗಳ್ ಚಿಹ್ನೆ

ಮುರ್ವೀಚರಪ್ರಸರಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಿ. ೫-೨೪); ಪಣ್ಣ [ಪಾಶಾಂ. ಪು.]ಗೆಯ
ರತ್ನಹಯದಿಂ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಜಗಂ ತಬಿಲ್ಲತಾಪ್ರಭೆಯಿಂದಂ ಪಣ್ಣ ಗೃಹಾಂಗ
ಣತಬಿದೊಳ್ ಪಣ್ಣ ದುರ್ವದು ಪಟ್ಟವರ್ಧನಂ ಭವ್ರಗಜಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೪೮).

[ಪಣ್ಣು ೪-೧]

ಪೆಣ್ಣು ಬೋಣು (ಕ್ರಿ). ಹಣ್ಣು ಬಿಡು; ಫಲಬಿಡು: "ಪಣ್ಣು ಬೆನೆ
ಪಣ್ಣು ಬೋಣುದು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೬).

[ಪಣ್ಣು (< ಪಣ್ಣ) + ತೋಡು]

ಪಣ್ಣೆ, ಪಣ್ಣೆಯ, (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ನೆರವಿ: ಹಲಬರು
ಸುಕುಮಾರರವರು ಕನ್ನೊಳು ತಾವು ಕೆಲಬರೊಂದೊಂದು ಪಣ್ಣೆಯಲಿ
ನಲಿದಾಡುತಹರು (ಭರಣ. ೬೬-೪). ಪಣ್ಣೆಯು: ೨. ವ್ಯವಸಾಯದ
ಭೂಮಿ; ಸಾಗುವಳಿಯ ಜಮೀನು: (+). 'ಪಣ್ಣೆ' ಪರಾ.

ಪಣ್ಣೆ ಪಣ್ಣೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬಣ್ಣ ಸಿ ಸುಪಾಕಮಾಡಿದ ಪಿಟ್ಟು
ಪಾಯಸಂ ತಣ್ಣ ನೆಯ ಕಳಲು ಹಸಿಯಲ್ಲಮಂ ಬಡ್ತಿ ಸಲ್ಲ ಪಣ್ಣೆಯೊಳು
ಕುಳ್ಳಿರ್ವ ಪಂಕ್ತಿಯ ಕೊಳ್ಳು ತಿರ್ವದಾ ಭೂಸುರಾಳಿ (ಸಮೃ. ೪೦
೬-೨೪); ನುಣ್ಣದ ನುಡಿಯ ನೀಟಿಯರಾರತಿಯ ತಂದು ಪಣ್ಣೆ ಪಣ್ಣೆ
ಯೊಳಿತ್ತವಗೆ (ರಾಮ. ೧೯-೪೧); ಪಣ್ಣಂಚಿಗಳು ಕೊಳದೊಳು ಸುಳಿ
ವಂತೆನೆಪಣ್ಣ ಗಳಾ ನೆಲದೊಳಗೆ ಪಣ್ಣ ಪಣ್ಣೆಯೊಳು ಸುಳಿದು ಭರತೇಶಗೆ
ಕಣ್ಣ ಹಬ್ಬನೆ ಕಾಣಿಸಿದರು (ಭರಣ. ೧೬-೧೨೬). ಪಣ್ಣೆ ಪಣ್ಣೆಯೊಳ್ಳಲ್ಲಿ
ನಿಂದಾಗೆನೆಪಣ್ಣ ಗಳಾಡುತಲಿರಲು ಹುಣ್ಣ ಮೆಚಂದ್ರನ ಕಾಂತಿಯಂ
ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಪಣ್ಣೆ ಹಗಲು ಬತ್ತಿಗಳು (ಜ್ಞಾನ. ೬೫-೧೬).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಣ್ಣೆ]

ಪಣ್ಣೆಯು, 'ಪಣ್ಣೆ' ನೋ.

ಪಣ್ಣೆಯು, (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರ; ವ್ಯವಹಾರ; ವೃತ್ತಿ: ನಿಜ್ಜಂ
ಪಣ್ಣೆಯದಾ[ವಾ]ಗೆ ಜೂಜು ತನಗಾ ಜೂಜಾಬಿಡಿಂ ಬಂದ ಭಾಸ್ವಜ್ಜಾ
ಮೀಕರದಿಂದೆ ಜಂಗಮಪದಾಬ್ಜಾ ರಾಧನಗೈಯುತುಂ (ಉದ್ಭ. ೧೨-೯೨).

[< ಸಂ. ಪಣ್ಣ]

ಪಣ್ಣೆಲೆ, ಹಣ್ಣೆಲೆ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾದ ಎಲೆ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಲಿತು
ಬಣ್ಣ ಗೆಟ್ಟೆ ಎಲೆ; ಮುದಿಯೆಲೆ: ಕೆಂಕಣ ಗಾಳಿ ದೀಸುತರೆ ಪಣ್ಣೆಲೆ ಪಣ್ಣೆನೆ
ದೀಟೆ (ಜಗದಿ. ೧೪-೨೨); ಬರ್ವದಿತಿ ನೀರ್ಗ ಪಟಾಪಟ್ಟಿ ಕೆಯ ಪಣ್ಣೆಲೆಯ
ಮುಟಾಗಿ ದೇಸಿಗರಂ ದೇವಕೊಳ್ಳೊಡೆಯರ್ ಮುಟ್ಟುರೆ ನೀಬ್ಬರವೆ
ನಿಮ್ಮ ದೊರೆಗೆ ಬೋಟೆಯರೊಳರೇ (ತಮಿ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ). ಹಣ್ಣೆಲೆ:
ಕೆಲಕೆಲವು ಗಿಡಮರಗಳಿಂದ ಹಣ್ಣೆಲೆಗಳು ಉಪುರುತ್ತಿದ್ದುವು (ಬಾಣ. ೬೯);
ಕೆಲವು ಹಣ್ಣೆಲೆಯಾಗಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉಪುರುತ್ತವೆ (ರಾಮಾ. ೧೧೫);
ಹಣ್ಣೆಲೆ ಉಪುರುವಾಗ ಚಿಗುರಲೆ ನಗುವುದು (ಗಾದಿ). [ಪಣ್ಣೆ + ಎಲೆ]

ಪಣ್ಣೆ, 'ಪಣ್ಣ' ಪರಾ.

ಪಣ್ಣನ (ನಾ). ಹಣ್ಣಿನ ಸ್ಥಿತಿ; ಮಾಗಿ ಪಕ್ವವಾದ ಸ್ಥಿತಿ;
ಕಾಠಿಣ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಮೆದುವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ:
ದಶಗ್ರೀವನಾತ್ಮಮುಂ, ತನ್ನ ಕಸುಗಾಯ್ತನದೊಗರ್ ಕಳೆದು, ಪಣ್ಣನಕ್ಕೆ
ತಿರುಗುತಿರ್ಪೊಂದು ಸೂಚನೆ ತೋರುತಿಹುದೆನೆಗಿ (ಪ್ರಾಸಾ. ೬೦೬-೨೨೪).

[ಪಣ್ಣೆ + ತನ]

ಪಣ್ಣು, 'ಪಣ್ಣ' ಪರಾ.

ಪಣ್ಣಲೆ 'ಪಂದಲೆ' ನೋ.

ಪಣ್ಣೆನೆ, ಹಣ್ಣೆನೆ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾದ ಧಾನ್ಯದ ಹೊಡೆ; ಮಾಗಿದ
ಕದಿರು: ಬೆಳಸುಗಳ ಪಣ್ಣೆನೆಗಳ ಮಿಜುಪ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಹರಿ
ದ್ರಾಸುಲೇಪನದ ಮೆಜಿಪ ಮೈಸಿರಿಯ ಮೂಗಲಟ್ಟುಡಿಂ ಭೂದೇವಿ ನೆಜಿ
ತೋಳಿಸುವ ಪರತ್ಪಾಲದೊಳ್ಳಿರುಗಿತ್ತರಹಯಂ ಧರೆಯ ಮೇಲೆ

(ಪ್ರಮಿ. ೨೫-೫). ಹೆಣ್ಣಿನೆ: ರಾತ್ರಿ ಕಳ್ಳರು ಹೆಣ್ಣಿನೆಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ (೨೫೭). [ಪಣ್ಯ + ತೆನೆ.]

ಪಣ್ಯರಸು(?) (ನಾ). (?): ಪುರುಷ ಕುಳವಂ ನದಿಬೀಳಿಸೇನುಂ ಪಣ್ಯರಸ ಮೂರಲ್ ವಾವಲ್ ದುರಸೆ ಗಿಳಿ ಪದರ್ ಮರವಂ ಮರ ಕುಟಗಂ ಪುಣಿ ಬುಟ್ಟುಗಿ ಹಸುಬಂ ಪುಣಿವುಲ್ (ಸೂತ್ರಸು. ೩-೧೪೬). [?]

ಪಣ್ಯಲ 'ಪಣ್ಯ' ಪರಾ.

ಪಣ್ಯಸರ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿನ ಸಮೂಹ; ಫಲಗಳ ರಾಶಿ: ಉತ್ತುತ್ತಿ ಖಜೂರ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಸಕ್ಕರೆ ಬೆಲ್ಲ ಮೆತ್ತೈಸಿದ ಕಾಯ ಭಾಗ ಒತ್ತದೆ ಕಳಕ ಸಮಸ್ತ ಪಣ್ಯಸರಂ [ಪಾಂ. ಪಣ್ಯನಿ]ಗಳತ್ತಿಡದಲಿ ಮಾಣುತಿಹವು (ಮೋಹ. ೩-೨೦). [ಪಣ್ಯ + ಪಸರ]

ಪಣ್ಯ 'ಪಂಪು' ನೋ.

ಪಣ್ಯೇಟಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣಿನ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೀತಿ, - ವ್ಯಾಮೋಹ: ಒಂದು ದವಸಂ ಕಣ್ಣೇಟೆಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾದ ಕರೀಣುಗಳಂತೆ ಪಣ್ಯೇಟಿಮಾಡಾಟವು ನಿನ್ನಂ ಪನಿವಂಗಿಯುಬಂದಂ (ಶಾಂತ. ೪-೬೬೨). [ಪಣ್ಯ + ಬೇಟಿ (< ಬೇಟಿ)]

ಪಣ್ಯರ (ನಾ). ಹಣ್ಣು ಬಿಡುವವರು; ಫಲವೃಕ್ಷ: ಪಣ್ಯರಗಳಿ ಪೂಮರಗಳ ತಣ್ಣಲೆದಲೆಲರ ಮಿಟ್ಟುಗಿಪರಳಲರ ಪೊದಬ್ಬುಣ್ಣುವ [ಕಂ] ಪೆ ಕರಂ ಕೈಗಣ್ಣುವ ದಂಪತಿಯಲಂಬೆ ನಂದನನದೊಳ್ (ಬಂಜಂ. ೧-೨೨); ಕಾಡ ಕಾಯಿನ ಬೋಳನಾ ಪಣ್ಯಳಂ ಕಂಡು ನಾಡ ಪಣ್ಯರದಡಿಯ ನರಿಯನಲ್ ಬಂದಂ (ಕಾಲೂರ. ೧೨೩-೨೩೬). [ಪಣ್ಯ + ಮರ.]

ಪಣ್ಯ (ಗು). ೧. ಮಾರಾಟ ಮಾಡತಕ್ಕ; ವಿಕ್ರಯಿಸತಕ್ಕ; ಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ಅಥವಾ ಮಾರತಕ್ಕ: 'ಪಣ್ಯವಸ್ತು' ಪರಾ. (ನಾ).

೨. ಮಾರಾಟ; ವಿಕ್ರಯ; ವ್ಯಾಪಾರ: ಹೊನ್ನೆಂದು ಜಗದಿ ನೀಂ ಕೈಗೆ ಕೊಂಡುಹವು ವಿಧಿ ಮಣ್ಣಿನುವನಾ; ಅವನ ವರ ಮಣ್ಣಿನುವೆ ನೀನು ಧನ್ಯಮಿಂತರಿ ಮಸ್ತಮಾಲ್ಯಗಳ ಗಣನೆಯಾ ಪಣ್ಯಕ್ಕೆ ಗತಿ ಯಂತೊ? (ಮಂಕುಕ. ೨೧); ಮನುಷ್ಯರ ಪಣ್ಯವನ್ನೂ ಬೇಗಾರ ಮತ್ತು ಅದೇ ರೂಪದ ಇತರ ಬಲಾತ್ಕಾರದ ದುಡಿಮೆಯನ್ನೂ ಪ್ರತಿ ಪೇಧಿಸಲಾಗಿದೆ (ಭಾಷಾ. ೧೫). ೩. ಮಾರಾಟದ ವಸ್ತು; ವ್ಯಾಪಾರದ ವಸ್ತು: "ವಿಕ್ರೇಯಂ, ಪಣಿತವ್ಯಂ, ಪಣ್ಯಂ-೩ ಮಾರತಕ್ಕ ವಸ್ತುವಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಓಷ್ಠಾಂಕ. ೨೯೪); ಅತಿಶಯಮಪ್ಪ ಕಾರ್ತಿಕದ ಪುಣ್ಯಮೆಯೋ . . . ಬಿಲ್ಲನಂಬನಾಯತಗುಣಪಣ್ಯಮಂ ಓದಿದು ಮಾಣುಡೊಡಾಣು ತಿಂಗಳಂಗದುಂ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯಿಂದಮಯ್ಯದಿಯ ಲಾಭಮನೀಗು (ಗಿ) ಜಗಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯಂ (ಅಬ್ಬಮ. ೬-೬೮); ಅಲಂಬಂ ಪೊಡೆನೆಂದುಗೊಂಡೆದೊಗೆ ಮಾಲ್ಯಂಗಿಯ್ಯ . . . ಮೇಣ್ ಜುಮ್ಮೆಂದು ತೆಂಗಾಳಿಯಂ ಪುಲಕಂದಾಳ್ಳುವ ವಿಶ್ವನಾಟ್ಯಕೊಲನಾ ಪುಣ್ಯಂ ದಲೇಂ ಪಣ್ಯದೇ? (ಸಂಪ. ೧೦-೮). ೪. ಬೆಲೆ; ಕ್ರಯ: "ಪಣಿ, ಪಣಿ, ಪಣನಂ, ಪಣನೀಯಂ, ಪಣ್ಯಂ, ಈ ೫ ಬೆಲೆ" (ಕಾಶ್ಯ. ೧೦೮).

೫. ವ್ಯವಹಾರ; ನಡವಳಿಕೆ: ಹರಿಯನುಗ್ರಹ ಮತ್ತೆ ತಂದೆಯ ವರವು ನಿಜದಲಿ ವೀರನಳಗಿರೆ ತರುಚರೇಶ್ವರರೊಳಗೆ ಮತ್ತೆ ಪಣ್ಯ ಕೊನೆಯಾಯ್ತು (ಕಾಶ್ಯ. ೧೬-೮). ೬. ಹೊಗಳತಕ್ಕದ್ದು; ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. ೭. ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಅಂಗಡಿ: "ಪಣ್ಯಂ, ವಿಕ್ರಯಶಾಲಾ, ಅಪಣ್ಯ, ವಿಪಣಿ-ಈ ೪ ಅಂಗಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೧೪೧); "ಅಪಣ್ಯಂ ವಿಪಣಿ ಪಣ್ಯವಂಗಡಿಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೮-೮).

ಪಣ್ಯದ ಅಂಗಡಿ = ಅರಮನೆಯ ಜೀತದವರು ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸುವ ಅಂಗಡಿ: ಪಣ್ಯದ ಅಂಗಡಿಗೆ ಶಾಸನಭಾಗವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪಾರ

ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಗೊಲ್ಲನನ್ನೂ . . . ನೇಮಕ ಮಾಡಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. ೧, ೧೨೭). ಪಣ್ಯದ ಜನ = ಅರಮನೆಯ ಜೀತದ ಜನ, - ವರ್ಗ: ಬಾಕಿ ಎತ್ತು, ಅಳು ಯಾವತ್ತು, ಸೀಮೆ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡುಜನ, ಅರಮನೆ ಪಣ್ಯದ ಜನ ಎತ್ತು ಸಹಾ, ಜನಾಯಿಸಿ, ಗಟ್ಟಿದ ಕಳಗೆ ಕಲ್ಲುಹಾಕಿ ಬಳಿಯ ಇದ್ದಂಥಾ ರಸದನ್ನು ಹೆಗ್ಗಲಕ್ಕೆ ತಂದು ಹಾಕುವಂತೆ ದೊರೆಗಳು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಸಾಗಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದರು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೪೫). ಪಣ್ಯದ ತೋಟ = ಅರಮನೆಯ ಜೀತದವರಿಗೆ ಸೇರಿದ ತೋಟ: ಗಡಗಲ್ಲ ರುವ ಅರಮನೆಯ ಪಣ್ಯದ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ತೆಂಗು, ಹಲಸು . . . ಮುಂತಾದ ಹಸುರುವಾಣಿ ಜನಸುಗಳು ಚಿಕ್ಕ ಉಗ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದರು (ಮಹಾವಂ. ೧, ೧೨೭). [ಸಂ.]

ಪಣ್ಯಂಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ತಪ್ಪು ಸೀಮಾಸ್ತರಾಣಿ ಪೂರ್ವಸ್ವಾಂದಿತಿ ನೊಲಿ ಬೆಳದಾ ಬೆಳ್ಳಿಯೊಡಿದಿ ಪೂರ್ವದಕ್ಷಿಣಸ್ವಾಂದಿತಿ ಪಣ್ಯಂಗಿಣಿ (ಎಕ. IV, ನಾಗಮಂ. ೮೫-೬೧; 776). [?]

ಪಣ್ಯಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು: "ಪರ್ಜಾ-ಪಣ್ಯಂದತ್ವಣ, ಮರದರಿಸಿನ್ (ಓಷಧಿ. ೯೧); "ಪೂದ-ಪಣ್ಯಂದತ್ವಣ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೪). [< ಸಂ. ಪಣ್ಯಂಧ]

ಪಣ್ಯಕರ್ಮ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರದ ಉದ್ಯೋಗ; ವಾಣಿಜ್ಯದ ಕಸುಬು: ಪಣ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪಾಶುಪಾಲ್ಯ ಕೃಷಿ ಪ[ಪಾಂ. ಪು]ಣ್ಯ ಕರ್ಮಗಳುಮಂ . . . ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮುಪದೇಶಂಗಿಯು (ಅದಿಷ. ೮-೬೪೨). [ಪಣ್ಯ + ಕರ್ಮ]

ಪಣ್ಯಕಾವ್ಯ (ನಾ). ಹಣದ ಆಸೆಗೆ ಬರೆದ ಕಾವ್ಯ: ಮಾನ್ಯ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಂತೆ ಧನ್ಯ ಶುಕನೊಲು ಹಾಡು, ಪಣ್ಯಕಾವ್ಯವು ಹಾಡೆ? (ಗಡ. ೨೭-೧೨). [ಪಣ್ಯ + ಕಾವ್ಯ]

ಪಣ್ಯದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಮಾರಾಟದ ವಸ್ತು; ವಿಕ್ರಯಿಸತಕ್ಕ ವಸ್ತು; ವ್ಯಾಪಾರದ ಸರಕು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಟ್ಟಿ ಪಣ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳಲು ತೊಡಗಿದರು (ಆರ್ಯಕೇ. ೬೨). [ಪಣ್ಯ + ದ್ರವ್ಯ]

ಪಣ್ಯನಾರಿ (ನಾ). ಸೂಳೆ; ವಾರಸ್ತೀ; ಗಣಿಕೆ: "ವಾರಸತಿ . . . ಪಣ್ಯನಾರಿಯೆನೆ ಗಣಿಕೆಯೆನೆ ಸೂಳೆಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೦-೫); ಅರಣ್ಯದೊಳು ಪಣ್ಯನಾರಿ . . . ಮಾನವ ಮಾರಿ ದಾರಿಗೊಂಡವರ ಸೂರೆ ಗೊಂಬಳು ಗುರುವೆ ಸೇರಿದನು ನಿಮ್ಮ (ಮೈಲಾರ. ೪೩-೪೬).

[ಪಣ್ಯ + ನಾರಿ]
ಪಣ್ಯವಧು (ನಾ). = ಪಣ್ಯನಾರಿ: ವಿಧಿತಂ ಪಣ್ಯವಧುಪೊಂದೆ ತೆಜ ನಾಗಿರ್ಕುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೨೧); ಮುನಿಸಾಪ್ತಸಂತಾನಮಂ ತಕ್ಕು ಗೆಡಿಸಿ ರಾಜ್ಯಂಗಿಯ್ಯನಾ ಪಣ್ಯವಧುವಾಯೊಳಗನಂಗಂ (ಉದ್ಯದೇ. ೪-೧೬). [ಸಂ. ಪಣ್ಯವಧೂ]

ಪಣ್ಯವನಿತೆ (ನಾ). = ಪಣ್ಯನಾರಿ: ಮೃದುಪದಗತಿಯಿಂದ ಸಭಾವದ ಪರ್ಚಿಂ ಪ[ಪಾಂ. ಪು]ಣ್ಯವನಿತೆಯೋ ಕೃತಿಸೌಂದರ್ಯದ ಕಣೆಯೆನೆ ವಿದಗ್ಧ ಬುಧನದ ಮನಮನಲೆಯಲೆಬೇಡಾ (ಅದಿಷ. ೧-೧೬); ನಿರ್ವ್ಯಸನ ದೊಳು ಪಾಲನೆದೊಳು ಧನದೊಳಹಿ ಕಾಯದೊಳು ವ್ಯವಹಾರದೊಳು ಪಣ್ಯವನಿತೆಯೊಳು ಪಡೆಯೊಳತಿಸುಮಿದೊಳಂ ಭೋಗಮಕ್ಕು (ಮಂಗರಾ. ೧೫೦-೫೦). [ಪಣ್ಯ + ವನಿತೆ]

ಪಣ್ಯವಸ್ತು (ನಾ). = ಪಣ್ಯದ್ರವ್ಯ: ಚತುರವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಾದ ಗಂಗಪ್ಪ ನವರು ಹ್ವಾನನಾಗಲಿ, ಕನಿಕೆಯಾಗಲಿ, ಪಣ್ಯವಸ್ತು ಪಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸಮಾ. ೧೫೧); ಈ ಪಂಚವರ್ಣಗಳ ಸಂಗಮವೇ ಅಹುದು ನಾಂದಿ ಕುಲದೈಕ್ಕೆ ಜೀವನಕೆ, ಅತನವ್ಯ ಚಿತ್ರಕಲೆಗೆ: ಮನೆಯ ದಿರು ಪಣ್ಯವಸ್ತುವಿನ ಬೆಲೆಗೆ (ಚಿಂತನ. ೬೬-೨೨). [ಪಣ್ಯ + ವಸ್ತು]

ಪಣ್ಯವೀಧಿ, ಪಣ್ಯವೀಧಿ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆಯರು ವಾಸಿಸುವ ಬೀದಿ ; ಸೂಳೆಗೇರಿ : ಆ ಪಣ್ಯವೀಧಿಯೊಳ್ ಸೂಪಜಕಾಯ್ದೆ ಕ್ಷು ಚಾಪ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರವನಾಂತು ಯೇಶೋತ್ತೇಸವ ನನ್ನರೂಪು ಯಾವನ ಸತ್ಯಲಾಪವನರ ದೊರೆಗಿಡಿಸಿ (ಭೃ.ವೇ. ೨-೯೩). ಪಣ್ಯವೀಧಿ : ಅಂಗಸಂಭವನ ದೀಡುಂದಾಜವನಲು ಬೆಡಂಗಾದುದಾ ಪಣ್ಯವೀಧಿ [ಪಾಠಂ. ೫] (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೯-೬) ; ಗಿಳಿಗಿಡಿದು ನುಡಿಗಳಂ ಬರಿಸುತಂ... ಸಾಡುತಂ ನೋಡುತಂ ಬೆರೆನಣ ಕೆನಿದಿದರಾ ಪಣ್ಯವೀಧಿಯೊಳು (ಚಿಬಪ್ಪ. ೧೧-೪೦). [<ಸಂ. ಪಣ್ಯವೀಧಿ]

ಪಣ್ಯವೀಧಿ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುವ ಬೀದಿ ; ಅಂಗಡಿ ಬೀದಿ ; ಮಾರುಕಟ್ಟೆ : "ವಿವಣಿ ಪಣ್ಯವೀಧಿ ನಾಮಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೬). [ಸಂ. ಪಣ್ಯವೀಧಿ]

ಪಣ್ಯವೀಧಿ 'ಪಣ್ಯವೀಧಿ' ನೋ.

ಪಣ್ಯವೀಧಿ (ನಾ). = ಪಣ್ಯವೀಧಿ : ವನ್ಯಮೃಗಗಳ ನಡುವೆ ಗೋಪು ಬಂದೇಸತುಮ ಪಣ್ಯವೀಧಿಯಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯವನಿದು ? (ಮಂಕುಕ. ೩೦೯). [ಪಣ್ಯ+ವೀಧಿ (<ದೀದಿ)]

ಪಣ್ಯಾಂಗನಾಜನ (ನಾ). ಸೂಳೆಯರ ಗುಂಪು ; ವಾರಸ್ತ್ರೀ ಸಮೂಹ : ಮತ್ತಿತ್ತ ಮಿಂಚಂ ತಟ್ಟಿ ಮೆಡವಾಡಂತೆ ಸುತಿತ್ತಿದ ಕಾಲಾ ಪಿನ ಕದಿತಲೆಯ ಬಳಸಿದಣ್ಯಪಣ್ಯಾಂಗನಾಜನದ ನಡುವೆ ಮಡೆ ಮಯಸೀತಂಗಳನೇಜಾ (ಪಂಪಾ. ೩-೫೫ ವ) ; ಭೃಂಗಕುಲನೀಲಾಳಕಂಗಳ ನಭಂಗಳ ಬೆಳಂಗಿಸುವ ಮಧುರವಚನಂಗಳರುಣಪ್ರವಾಳಂಗಳ ನಖಂಗಳ ಲತಾಂಗಿಯರೆನಪ್ಪ ಪಣ್ಯಾಂಗನಾಜನವೆನಿದುದು (ಹದಕಾ. ೪-೪೦) ; ಅಗ್ನಿಲಾಂಜಯಪಣ್ಯಾಂಗನಾಜನದ ಭಾಗ್ಯದ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ನಯದ ದೀಯದ ಚಾಗದುಪಭೋಗದಸಕದೋಳಂ (ಪುಷ್ಪಪ. ೨-೬೬ ವ). [ಸಂ.]

ಪಣ್ಯಾಂಗನಾವೀಧಿ(ನಾ). = ಪಣ್ಯವೀಧಿ : ಸೊಬಗುವೆತ್ತ ಪಣ್ಯಾಂಗನಾ ವೀಧಿಗಳೊಳಂದಬದಿದಿದುಮತಿಮನೋಹರಮನಪ್ಪ ಕೆಯ್ದ ಪುರಂದಂತೆಂ ದೊಡೆ (ಜಗದಿ. ೨-೩೩ ವ) ; ಹಂತಿ ಹಂತಿಯ ಭದ್ರವನಗಳನೀಕ್ಷಿಸುತ ಲಂತರಾಂತರದ ಮಣಿಮಾಡಗಳ ಸಾಲಸಾಲಿಂ ತೋರ್ಕೆವಡೆದ ಪಣ್ಯಾಂಗನಾವೀಧಿಯೊಳು ಬರುತಿರಲು (ಭಿಕ್ಷಾಚ. ೨-೬). [<ಸಂ. ಪಣ್ಯಾಂಗನಾವೀಧಿ]

ಪಣ್ಯಾಂಗನೆ (ನಾ). = ಪಣ್ಯನಾರಿ : "ರೂಪಾಜೀವಾ, ವೇಶ್ಯಾ, ಗಣಿಕಾ, ಪಣ್ಯಾಂಗನಾ, ಕ್ಷುದ್ರಾ - ಈ ೫ ಸೂ(ಬಿ)ಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೮೦-೩೩೬), ಪದ್ಮಾವತಿಯಂಬಚ್ಚರಸಿಯ ತಪ್ಪರೆದೊಳ್ ವಸಂತಸೇನೆಯೆಂಬ ಪಣ್ಯಾಂಗನೆಯಾಗಿದೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೬-೪೬ವ) ; ನೀತನ್ಯತ್ಯಪ್ರಸೂತಿಕಾ ಸುತ ಪಣ್ಯಾಂಗನಾಪರ್ವದೀನಾನಾಭಜನದಾನಶಾಲಾವಿವಾಹಾದಿ ಮಂಗಳಗೇಡವರ್ಜಿತಮೂರ್ತಿ . . . ಆಪ್ತ ಭೈಕ್ಷಾಸಿದ್ಧಿಯೊಳು (ಅಜಪ. ೬-೧ ವ) ; ವಿಚಿತ್ರವಹಿಮಂ ಕೆಲಬರಾ ಗಣೇಶ್ವರರಂ ಕರೆದು ನೀವೆಲ್ಲರಂ ಮತ್ಯಾಲೋಕದೊಳು ಮಂಗಳವಾಡದ ಪಣ್ಯಾಂಗನೆಯರೊಳೊಬ್ಬರೊಳೆಯ ದಂತೆ ಎಲ್ಲಗೂ ಬೇಜಿಬೇಜಿಗೊತ್ತೆಗಳನತ್ತಲ್ಲದೆ ನೆರೆದಿಪ್ಪುದು ಎಂದು ಬೆಸಸಿ (ಒಸರ. ೧೨-೬೬) ; ಪಣ್ಯಾಂಗನೆಯತಿಶಯಲಾವಣ್ಯಮನವಳಂಗೆ ದಂದಮುಮನಾಕೆಯ ತಾರುಣ್ಯದ ಸೊಬಗಂ ಕಂಡಂ ಪುಣ್ಯಧಿಪಾಪರಣ ಚರಣಸರಸಿಜಭೃಂಗಂ (ವೃಷಭ. ೨೪-೧೬). [ಸಂ. ಪಣ್ಯಾಂಗನಾ]

ಪಣ್ಯಾಕುಲ (ನಾ). ವೇಶ್ಯೆಯರ ಗುಂಪು : ಮುಂತೆ ಮೇಜವ ಪಣ್ಯಾಕುಲದ ಕಂತು ಮೋಹನವೀಧಿ ವಿಸ್ತರಿಸದರಿದು ಜಸದಿಂ. ತೇಜದಿಂ . . . ಶೋಭಿಸೆ ಕುತೂಹಲದೊಳುಂ ತಣಿವ ತಾಣಮೆನಲು (ಲಿಂಗಪ. ೧೧-೨೪). [ಸಂ.]

ಪಣ್ಯಾಗಾರ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳ ; ಅಂಗಡಿ : ದಿಗವನನಭೋಗಭೋಗಾಭೋಗಂ ಮದನ್ವಯಮಾಗೆ ವಸ್ತುಗಳ ಬಬಾಯಂ ಪಣ್ಯಾಗಾರ ಸ್ವಪಾಪನದೇವರೊಳ್ ಸೋಯಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೧-೨೦).

[ಪಣ್ಯ+ಆಗಾರ]

ಪಣ್ಯಾಜೀವ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಸುವವನು ; ವ್ಯಾಪಾರಿ ; ವರ್ತಕ : "ಪಣ್ಯಾಜೀವ, ವಣಿಕ್, ಪ್ರಾಪಣಿಕ, ನೈಗಮ, ವೈದೇಹ - ಈ ೫ ಹರದಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬) ; "ವೈದೇಹಕ, ಸಾರ್ಥವಾಹ, ನೈಗಮ, ವಾಣಿಜ, ವಣಿಕ್, ಪಣ್ಯಾಜೀವ, ಅಪಣಿಕ, ಕ್ರಯವಿಕ್ರಯಕ - ಆ ವರ್ತಕತನ ಮಾಡುವನನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಪಣ್ಯಾಜೀವಿ (ನಾ). = ಪಣ್ಯಾಜೀವ : ತಿವಿದರು ಹೊಲವಳಯವಲಿ . . . ಪಣ್ಯಾಜೀವಿ ವಾಮನ ಮೂಕ ಬಧಿರಾಂಧಾವಳಿಗಳೊಪ್ಪಿದರು ಸಕಲದಿಶಾಸಮಾಗತರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೨೧). [ಸಂ. ಪಣ್ಯಾಜೀವಿನಾ] ಪಣ್ಯಾರ 'ಪಣಿಯಾರ' ನೋ.

ಪಣ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಪಣ್ಯನಾರಿ : ಸಕಲಮಹಿಳಾಪ್ರಪಂಚಂ ಸ್ವಕಿಟಿಯ ಪರಕೀಯ ಪಣ್ಯೆಯಂದಿಂತು . . . ಮೂಜುತೆಜನಾಗಿರ್ಕುಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೨೦) ; ಪ್ರಕಟಿತ ನಾಯಿಕೆಯರಾ ಸ್ವಕೀಯ ಪರಕೀಯ ಪಣ್ಯೆಯನೆ ಮೂಜುತೆಜಿಂ (ರಸರ. ೩-೪೯) ; ತರಳಾಪಾಂಗಪ್ರಕಾಶಂ ಕೆದಲಿ ಮದನಬಾಣಂಗಳಂ . . . ಬಿಂಬಾಧರರಾಗಂ ರಾಗಮಂ ನೋಳ್ಪರೊಳೆ ಪಡೆವುತಂ ಪೋಯ್ತು ಪಣ್ಯಾ[ಪಾಠಂ. ೧೫]ಪ್ರತಾನಂ (ರಾಜಕೀ. ೧೧-೬೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕೆಂಗೊಂಗಿ : "ಪಾರಾವತಾಂಪ್ರೀ, ಕಟಿಧೀ, ಪಣ್ಯಾ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯತೀ, ಲತಾ - ೫ ಕೆಂಗೊಂಗೀಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೬) ; "ಅಗ್ನಿಬಲ್ಯ, ಇರುಂಬಲ್ಯ, ಎರುಂಬಲ್ಯ, ಚಟಿಕ ಹಂಬು, ಕೆಂಗು . . . ಪಣ್ಯ, ಮಿಂಚಿನ ಬಲ್ಯ" (ಸಸ್ಯನಿ. ೨೪). [ಸಂ. ಪಣ್ಯಾ]

ಪಣ್ಯ 'ಪಣ್ಯ' ಪರಾ.

ಪತ್ನಿ 'ಪತ್ನಿ' ನೋ.

ಪತ್ನಿ (ನಾ). ದಾರಿ ; ಹಾದಿ ; ಮಾರ್ಗ : ಪಥ-ಪತ (ಶಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ) ; ಮಾರ್ಗ ಮೂಲಾಗಿದ್ದಿರುತ್ತಿರುವ ಸಂಪೂರ್ಣವನ ಗುರುಪರಿ ಚರಿಯ ಪರಿವರ್ತನೆಗಳೆಂದಿಗತನಗಳೆದು ತಿರುಗಿ ಬಂದೊಡೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ[ಪಾಠಂ. ಮು]ತ ದೊರಕಲರಿಯದು ಕೆಳಗನು ಸಂಪರಿಪುನ ನರೋತ್ತಮರುಗಳಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೪-೪೪). [<ಸಂ. ಪಥ]

ಪತಂಗ (ನಾ). ೧. ಹೆಕ್ಕಿ ; ಪಕ್ಷಿ : "ಪತತ್, ಪತಂಗ, ಪತಗ . . . ವಾಣಿ, ದ್ವಿಜ - ಈ ೨೬ ಹಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೪೪) ; ಕೊಂದು ಕಾಲಾಂತರಕ್ಕೆ ಭೂಸುರವೃಂದವೈರಿಯು ಪರಶುರಾಮನ ಚಂದನಜಾಯದೆ ಬಂದು ಹಳಚಿದನಾ ಪತಂಗಗಳ (ಸಂಭವ. ೨೬-೩೫). 'ಪತಂಗಾಧಿಪ' ಪರಾ. ೨. ಹಾರುವ ಹುಳು ; ಮಿಡತೆ ; ಶಲಭ : "ಶಲಭಂ ಪತಂಗಮಂದಜಾಗವಜಿ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೪೬-೨೬) ; "ಶಲಭಮೆಂದನೆ ಪತಂಗಕ್ಕೆ ಪೆಸರದು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೧೦) ; ತುಂಬಿ ಪತಂಗ ನೋಣ . . . ತೋಸನೆ ಹೊದಲಾದುವಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಣನ ರಸನ ಫ್ರಾಣಮುಮಕ್ಕು (ಶಾಸ್ತ್ರಬಿ. ೧೧೬-೬). ೩. (ಬೆಕ್ಕಿನಿಂದ ಅಕರ್ಷಿತವಾಗಿ ದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವುದರಿಂದ ರೆಕ್ಕೆ ಉದುರಿ ಹೋಗುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೆಕ್ಕೆಹುಳು ; ದೀಪದ ಹುಳು ; ಈಚಲು ಹುಳು : ಅಂತು ತಾಗಿದ ಸಿಂಧುನಂದನನ ಕೋಪಕಿರಿತಿಪಾಕಳಾಪಂಗಳೊಳ್ ಪುಡುಪುಡುಬ್ಬ ಸಾಯಲೆಂದು ಪಾಯ್ ಪತಂಗಂಗಳಂತೆ ಸೋಮಕೃತ್ರಿಜಯ ಪ್ರಮುಖನಾಯಕರೊಂದಕ್ಷೋಹಿಣಿಬಲಂಚೆರಸು ಭರಂಗೆಯ್ದಾಂತೋಡೆ

(ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೩೯ ಪ); ಸರ್ಪನ ಸಂಯೋಗ ಜ್ಯೋತಿಯ ಪತಂಗನ ಬೆಸನದಂತೆ (ಬಸವ. ೮೧೨); 'ಪಕ್ಷಿ'ವೆಂಬ ಭ್ರಮಿಸಿ ಪತಂಗ ದೀಪದಿ ಬಿದ್ದು ಕಣ್ಣು ಗೆಡುವುದನು ಕಂಡು ಕಂಡಜಾಯ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೫-೯೫-೪); ನಿನ್ನಂಗರಮೃತಾದೀಪತಪಿ ಪಾರ್ಥನ ವಿರಾಗದ ಪತಂಗಮಂ. . . ಸೆಳೆದಳೆಡು ಸುಟ್ಟು ರಿಸಿ ಜಾಜ್ಜಲ್ಯಮುಪ್ಪಂತೆಪೋಲ್ ನೆಗಲ್ಲ ಪೆಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೨೯-೮೦೦). 5
೪. ಮೈಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಕನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಾರುವ ಹುಳು; ಮಿಂಚುಹುಳು; ಹೊನ್ನೆಯ ಹುಳು; ಮಿಣುಕುಹುಳು; ದ್ವಿರದಂ ಮತ್ಯೂಂ ಪತಂಗಂ ಭ್ರಮರನಹಿಯೆನಿಪ್ಪಂತೆನೇಕಿದ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಪ್ಪು (ರತ್ನಾಕ. ೨೮). ೫. ಸೂರ್ಯ; ರವಿ: "ರವಿ ಮಾರ್ತಾಂಡಂ ಪತಂಗಂ ತಪಿ ತಪನ . . . ತರಣ ಸಪ್ತಾಶ್ವನಾದಿತ್ಯ ನಕ್ಕುಂ" (ಪದ್ಮಕೋ. ೧೧-೬೪); ಪತಂಗನೂಧವಾಚಿಯ ಕಡೆವಾಯ್ತು 10
ಳೆಂದುಗುಣ ಭೇನವಿತಾನದೊಳಾಪವೊಂದಿ ಸಂಪಯಮನೆ ಮಾಯ್ಯ ವಾಪುರದ ತೊಜಲಗೊಂದಿನ ತೊಲರಾಶಿಗಲ್ (ಕಾದಂಪು. ೧೧೧); ತಂದಿರನನಿಮಿಷ ತಾರಕೆಗಳು ಮಸಳೆಸಿ ಪತಂಗ ಪರ್ವತನ ಅಡರಿ ಬಂದನು (ಕನಕ. ೧೬೯ ಪಲ್ಲವಿ); ಜಂಗಮನಿರ್ಗಮನಪ್ರಣವರದ ಪತಂಗಮಹಿತಶಿ 15
ವಸನಯನಾ ಭವಭಂಗ ಮನೋಜ್ಞವಿಹಂಗಮನ ಸುತಾಂಗ ಪುಂಪಂ ಜಯ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೧), ೬. ದುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: ಶ್ರೀಮಹಿಮಾನನ ಮಂಜುಳತಾಮರಸಪತಂಗ ವಿಷ್ಣು ಪದಭಕ್ತಿರಸೋದ್ಧಾಮ ಪೃಥುಪಂಚ ದೇಳಿಯನಾ ಮೈತ್ರೇಯಂಗಿ ಶಕ್ತಿ ಸುತನಂತುಸಿರ್ಧಂ (ವಿಷ್ಣು ಪು. ೧-೪-೧). 2.
"ಒಂದು ತರದ ಭತ್ತ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೬). ೮. ಚಿಟ್ಟೆ; ಪಾತರಗಿತ್ತಿ: ಪತಂಗಕ್ಕೂ ಹಾತೆಗೂ ವಿಶೇಷ ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪತಂಗವು ವಿಶ್ರಮಿಸುವಾಗ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮೇಲೆ ನೆಟ್ಟಗೆ ಹೋದಿಸಿ ಹಿಡಿಯುವುದು (ಬಾಲಪ್ರ. 11, ೧೦೮೪). ೯. ಬಾಣ; ಅಂಬು; 20
ಶರ: "ಶಲಭಂ ಬಾಣ ವಿಹಂಗಮಂ ರವಿ ಪತಂಗಾಖ್ಯಾನ" (ಸಾಸಾಂ. ೬೨). ೧೦. ಕಾಗದದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಾಳಿ ಪಟ: (೪). ೧೧. ಒಂದು ಪರ್ವತದ ಹೆಸರು: ತ್ರಿಕೂಟ ಕುರು ವಿಂದ ಪತಂಗ ರುಚಕ ನಿಷಧವೆಂಬೈದು ಗಿರಿಗಳೇ ತೆಂಕಣ ಗಂಧಮಾದನ ಶೈಲದ ಪಡುವಲ ವಿಪುಲಾದ್ರಿಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದೊಳಗಿಹವು (ವಿನೇಶ. ೨೧೪).
ಪತಂಗದ ಹುಳು = ಪತಂಗ ೩: "ಪತಂಗಃ, ಶಲಭಃ-೨ ಪತಂಗದ ಹುಳುವಿನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಪತಂಗ, ಪಾತಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೊಡ್ಡ ವೃಕ್ಷ ಮತ್ತು (ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ) ಅದರ ತೊಗಟೆ: ಬೊಬ್ಬಲಿ ಪಚ್ಚಾರಿ ಪತಂಗಮೆಕ್ಕ ಮೊದಲಾದುವಿವಿರುಹಂ ರಾಜಿಕಂ (ದಾದಾಚಂ. ೪-೪೫); ಪತಂಗ, ಸಪ್ತಂಗ (ಮೈಥಿ. ೧೫-೨೬೬); ಮೆಣಸು, ಅಡಿಕೆ, ಪತಂಗ, ಸಿಂಗಾಪುರಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೧೧೪). 2. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಂಧದ ಮರ; ರಕ್ತಚಂದನ: "ಪತಂಗಃ- 25
ಪತಂಗ, ರಕ್ತಚಂದನ" (ಓಷಧಿ. ೯೧); ಬೆಳಲಾಲಂ ಮುತ್ತಿ . . . ಪತಂಗಂ ಪುಲಿಂಗಿಲ್ ತಮಾಲಂ ಮೊಳಗಾಚೆಂ ನೆಲ್ಲಿ ಸೇಜಾಲ್ ತದುಕು ಪನೆಗೊಪ್ಪಿ ಕುರ್ತುನಾ ಕಾಡೊಳತ್ತಂ (ಶಬಂ. ೩-೩೨). 'ಪತಂಗಿ', 'ಪತ್ರಾಂಗ' ಪರಾ. ಪಾತಂಗ: ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: "ಪಾತಂಗ-ಅಲ" (ಓಷಧಿ. ೯೬); ಅತ. ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನಡಗುವಾರಣ್ಯದ ಜಾತಿಪುಷ್ಪವನೇನೆಂಬೆ ಭೂತಾಳಿ ಬೂರುಡೆ ಮಿಟ್ಟುಲಿಯ ದಿಂದ ಪಾತಂಗ ಮುಗುಳಿಯ ಮರನು (ನಿಜಸಾಂ. ೧-೫೫).
[ದೇ. ? / ತೆಲು. ಪತಂಗಚೆಕ್ಕ. / ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪತಂಗ್]

ಪತಂಗಮಂಡಲ (ನಾ). ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ: ಪತಂಗಮಂಡಲಮಪರ 45
ಗಿಂತಲಿಮನೆಯ್ದುವುದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೪೮ ಪ). [ಪತಂಗ + ಮಂಡಲ]

ಪತಂಗಮಣದೀಪಿಕಾನ್ಯಾಯ (ನಾ). [ನ್ಯಾಯ] ದೀಪದ ಹುಳುವು ನಿಜವಾದ ದೀಪವೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಮಣದೀಪಕ್ಕೆ ಮುತ್ತುವುದರಿಂದ ಅಪಾಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವ್ಯರ್ಥಪ್ರಯತ್ನ ವಾಗುವುದೆಂಬ ನ್ಯಾಯ: ಆತನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿ 5
ರುವುದು ಪತಂಗಮಣದೀಪಿಕಾನ್ಯಾಯವೆಂದೂ ಕರುವಿಯನ್ ಎಂಬ ಆತ ನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದಬೇಕು (ಮಂತ್ರ. ೧೩೧-೨೦). [ಸಂ.]
ಪತಂಗವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ದೀಪದ ಹುಳುವಿನ ನಡವಳಿಕೆ, ವ್ಯವಹಾರ. 2. (ಆಲಂ) ಪೂರ್ವಾಪರವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗುವುದು: ಮಹೀನರಪ್ಪ ಮನುಜರ್ ಪತಂಗವೃತ್ತಿಯನೆ 10
ಕೊಂಡು ಕೊನೆಯುತ್ತಿರ್ಪರ್ ಸತತಸುಧಂಶಂ ವಿಬುಧಪ್ರತಿಕಗ್ನಿಷ್ಣಂ ನಯಾಗಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೬-೨); ನಮ್ಮ ಭುಜಬಲದ ವಿಜಿಗೀಷುವೃತ್ತಿಯನೆ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪತಂಗವೃತ್ತಿಯನೆ ನೆಗಟ್ಟುಮಾಚಿತ ಮಲ್ಲದು ಸಮಯೋಚಿತಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನೆಗಟ್ಟುವ ಮಂತ್ರಂ (ಅನಂಪ. ೧೩-೫೯ ಪ). [ಪತಂಗ + ವೃತ್ತಿ]

ಪತಂಗಸೂತಜ (ನಾ). ಸೂರ್ಯನ ಸಾರಥಿಯಾದ ಅರುಣನ ಮಗ; ಜಟಾಯು: ತೀವಿಮತ್ಸವದಿಂದ ಪರರಾಜೇವಲೋಚನವೈದಿ 15
ದನು ಪರಿಭಾವಶುದ್ಧಿಯ ಮನದ ತಪದ ಪತಂಗಸೂತಜನ (ತೊರಾ. ೩-೧-೪೫). [ಸಂ.]

ಪತಂಗಾಧಿಪ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಒಡೆಯ; ಪಕ್ಷಿರಾಜ; ಗರುಡ: "ಪಿಂಗದೆಯೆಲರುಣವಗೆಯ ಪತಂಗಾಧಿಪ ಗರುಡನಕ್ಕು ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಣಂ" 20
(ಕವಿಕಂ. ೨೬). [ಪತಂಗ + ಅಧಿಪ]

ಪತಂಗಿ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ: "ಪತಂಗಿ ಪತ್ರಿ[ತ್ರಿ]ಯನಿಕ್ಕುಂ" (ಪದ್ಮಕೋ. ೪೪-೨೪). [ಸಂ. ಪತಂಗಿನಾ]

ಪತಂಗಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಪಕ್ಷಿ. 2. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಣ್ಣ ಜೇನುನೋಣ; "ಬಿಳೀಜೇನುತುಪ್ಪ ಮಾಡುವ ನೋಣ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೬). 3. ಬಿಲ್ಲಿನ ಹೆದೆ. [ಸಂ. ಪತಂಗಿಕಾ] 25
ಪತಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಿಯಾಗು; ಹಬೆಯಾಗು: ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ನೀರೇ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ಪತಂಗಿಸಿ ಹೋಗಿ ಮೋಡವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮಳೆಯಾಗಿ ಬರುವುದು (ನಡದಾ. 11, ೧೫೫೩). 2. ಬಟ್ಟೆ ಇಳಿಸು; ಸಾರವನ್ನು ತೆಗೆ: ಎರಡು ಸಾಂ ಪತಂಗಿಸಿ ತೆಗೆದ ಕಟ್ಟು ಮದ್ಯಸಾರ (ನಿಬಂಧ. 11, ೧೬೯).
[ಪತಂಗಂ (P ← ತದಿ. ಪತಂಜ) + ಇಸ್ಯ. / ತೆಲು. ಪತಂಗಿಂಚು]

ಪತಕರಿಸು 'ಪತಿಕರಿಸು' ನೋ.

ಪತಗ (ನಾ). ೧. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ: "ಪತಕ್, ಪತಂಗಃ, ಪತಗ, ಪತ್ರಿ . . . ದ್ವಿಜಃ-೪ ೨೬ ಹಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೮೪); 35
ಪದಸಿನಂ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಪತ[ಪಾಂ. ೩೦]ಗನಕರಕ್ಕೆ ಪಶುವಧಿಕ ಪಶುವಿಗೆ ಮನುಜನಧಿಕ (ಪತಿಲ. ೧೪-೪). 2. (ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ) ಹಾರುವ ಕೀಟ; ಚಿಟ್ಟೆ; ಅರಣ್ಯಕದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಮೂಸುವವರಾರು? ಅರಿಹರು ಪತಗದುಡುಪನು ಹುಡುಕಿ ಮೆಚ್ಚಲ್? ಬೇರೊಬ್ಬರೊಳೆಯಲ್ಲದೆ ಪ್ರಕೃತಿ ತನಗಿಂದೆ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೆನಗುವಳೊ! 40
(ಮಂಕುಕ. ೫೬೬). [ಸಂ.]

ಪತತಿ (ನಾ). (?): ಪ್ರಿಯ ಚಿಲ್ಲ ಚಿಲ್ಲ ಸಂಪನ್ನ ಕಲಜನಪರ್ವತನಾ ಧರೀಶಂಗಿ ಓವದೊರೆ ಪತತಿಯ ಅಬುದು ಸುರಲೋಕಕ್ಕೆ ನಿಜಾದನಾ 45
(ನಿಹ. IX, ೨೦-೧೦; ಸು. 800). [?]

ಪತತ್ವರ್ಷ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪದದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "(ಅಲಂಕಾರವಾಗಲಿ ಬಂಧವಾಗಲಿ) ಮೊದಲು

ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು, ಅನಂತರ ಬರಬರುತ್ತ ಕೀಳಾಗುವುದು" (ಕ್ರಿ.ವಿ. ೨೨೮). [ಸಂ.]

ಪತತ್ರ (ನಾ). ಗರಿ; ರೆಕ್ಕೆ; ಪಕ್ಷ: "ತನೂರುಹಂ, ಗರುಹ್, ಪತ್ರಂ, ಪತ್ರಂ . . . ಪಕ್ಷ: - ಈ ೯ ಎಣ(೦)ಕೆ" (ಪರಾಯ. ೪೦-೪೬); ಎಲ್ಲ ಪತತ್ರಮಿತಿ ನಸುನೀಡಿದ ಗೋಡ್ . . . ಒಪ್ಪೆ ನವಾಂಬುದ ಬಿಂದುವ್ಯಂದಮಂ ಗಳಗಳನೀಂಟಿತಿರ್ದುದು ಮನಂ ತಣೆವಂತರಿ ಚಾತ ಕೋತ್ಪರಂ (ಪಾಂತ್ರಿ. ೧೨-೪೬); ಘನಪಾತೀನಪತ್ರಕಂಪಿತಪಯೋ ಚಾತಂ ಪಯೋಚಾತಗಂಧನಿಕಾಯಾತ್ರ ಪತಾತಸಂಯುತಪನ್ನತ್ತಾಳಿ (ಕ್ರಿ.ವಿ. ೧-೫೨). [ಸಂ.]

ಪತತ್ರ (ನಾ). ೧. ರೆಕ್ಕೆಯುಳ್ಳುದು; ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷ: "ಪತಾ, ಪತಂಗ, ಪತಗ, ಪತ್ರೀ . . . ದ್ವಿಜ:-ಈ ೨೬ ಹಕ್ಕಿ" (ಪರಾಯ. ೪೦-೪೪); ಗೃಹೀತಮಾಂಸಮಿಂದಮುಳ್ಳ ಪತ್ರ, ತದರ್ಥಗಳಪ್ಪ ಪತ್ರಗಳಿಂ ಪರಿಭವಮನೆಯ್ದುವೋಲ್ ಪರಿಗ್ರಹನುಳ್ಳಂ ತದರ್ಥಗಳಪ್ಪ ಚೋರಾದಿಗಳಿಂ ಪರಿಭವಮುಮಂ ಸಾವುಮಂ ಎಯ್ದುಗುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೨); ಚಾರುದತ್ತಂ ಪೊಕ್ಕರ್ ತಿತ್ತಿಯನೊಯ್ದೇಶಾಕ್ಷಪತ್ರಿಯಂ ಮಿಕ್ಕಿನ ಭೇರುಂಡಗಳ್ಳುಂಡು (ಪ್ರಣಾಸ್ರ. ೪-೨೬೪); ದೇವಿ ನೋಡಿದ ಮುಂದೆ ಕನಕಗ್ರಾವಂತಿಡಿ ಖಗವಿಡೊಂದು ಮಹಾಖಚಿತ್ರಪತ್ರ (ತೊರಾ. ೬-೧-೬೪). ೨. ಬಾಣ; ಅಂಬು; ಶರ: ಚಕ್ರಿಯ ಚಕ್ರದೊಳಂ ಕೊಡದಾಕ್ರಮಿಸಿದುದೆಚ್ಚ ನಿಜಪತ್ರ ದಲೆನೆ ನಿಮ್ಮಾ ಕ್ರಮ ಕಮಲಕ್ಕೆಣಗದೆ ವಕ್ರಿಸಿ ಭೂಚಕ್ರದೊಳಗೆ ಬಾಲ್ವರುಮೊಳರೇ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೨೦); ನೆಲೆ ಪತ್ರಗಳವೆ ಪತ್ರಿಯ ಮುಜುವೆವರು ನಿನ್ನಿವರ ಕೇಣೆಗೆ ತೆಲಹುಗೊಡು ನೀನೆಂದು ಮಾದ್ರೀತನುಜ ಮಗುಳ್ಳೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೮); ಅದ್ದನೋ ದಳಪತಿ ಪತ್ರಿಯ [ಪಾಶಂ. ಪತ್ರಿಯ, ಶರವ್ರಜ] ವದ್ದಳವ ವಾರುಧಿಯೊಳವತೊಳಬಿದ್ದು ಹೊಕ್ಕುದು ಹನುಮ ಹರಿಹರು ಸುತಸುತಾದಿಗಳು (ತೊರಾ. ೬-೧೯-೫೬). ೧೨, ೨ : ಅಗಧರನ ಪದಾಬ್ಬ ಕೈದಗುಗೆ ನ್ನ ಪರೀಗದೊಡೆ ಶಾಣ್ಣಗುಣಮುಕ್ತ ಪತ್ರಗಳೆಬಗುಗುಮೆಲಗೆ ಪತ್ರಗಳುಂ ನಿಮ್ಮಯ ಕಳೇವರತೃತಿಗೊಳ್ (ಜಗ. ೮-೧೦೪).

ಪತ್ರ ಮಾಡು = ಪಕ್ಷಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು, - ಪರಿವರ್ತಿಸು : ಪೂರ್ವಭಸಂ ಲಯಸಮಯದ ಪೂರ್ವಭಸಂದಂತಿ ಬಂದಂಬರಕಿಲಕಮಂ ಮುಕ್ತಿ ಪುತ್ರನಂ ಪುತ್ರಿಯುಮಂ ವಿದ್ಯೆಯಂ ಪತ್ರ ಮಾಡಿ ಪೊಜಮಡಿಸಿ (ಪಂರಾಮ. ೧೦-೬೬೪). [ಸಂ. ಪತ್ರನಾ]

ಪತ್ರಗೋತ್ರ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗುಂಪು; ಹಕ್ಕಿಗಳ ಸಮೂಹ : ಇತ್ತಲಾದಿತ್ಯನಪರಗಿರಿಯನೆಯ್ದಲೊಡಂ ಪತ್ರಗೋತ್ರಂಗಳೆಲ್ಲಂ ಬಂದಲ್ಲಿ ಪಾಯ್ದು ಬಲೆಯೊಳ್ ಸಿಲ್ವಿ (ಪಂಪತಂ. ೨೯೦-೧). [ಪತ್ರ+ಗೋತ್ರ]

ಪತ್ರಿಯುಗ್ಗ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಯ ಜೋಡಿ; ಎರಡು ಹಕ್ಕಿ : ಅಥಿಯ ಸತ್ಕರಿಸಿದಾ ಪತ್ರಿಯುಗ್ಗ[ಪಾಶಂ. ಕ್ರ]ಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗವನು ಗೂಡಿದಾ ಸ್ಥಿತಿಯಂ ಕಳೆಯಂ ಕೇಳ (ಪನ್ನ. ೬-೧೯೬).

[ಪತ್ರ+ಯುಗ್ಗ]

ಪತ್ರದ್ವಂದ (ನಾ). ಉಗುಳುವ ಪಾತ್ರೆ; ಪೀಕದಾನಿ; ಪಡಿಗ : "ಪತ್ರದ್ವಂದ ಪಡಿಗಂ" (ಮುಕ್ತ. ೪೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಪತನ (ನಾ). ೧. ಕೆಳಗೆ ಹಾರುವಿಕೆ, - ಬೀಳುವಿಕೆ. ೨. ಕೆಳಗೆ ಇಳಿ ಬೀಳುವಿಕೆ; ಜೋಲು ಬೀಳುವಿಕೆ. ೩. ಅವನತಿ; ಕೀಳುದೆಸೆ; ಅಧೋಗತಿ : ಅತಿಯಾದ ಸಂಕೃತವನು ವಿರಚಿಸಿ ಗತಿವಡೆದು ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭೋಗೋನ್ನತಿಯನು ಭೋಗಿಸಿದ ಸಫುನಂತರದೊಳವನೆಯಲಿ ಪತನ ತಪ್ಪದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೪); ಅವುಗಳ ವಶಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ನಾವು ಅತ್ತಿತ್ತ ತೂಗಾಡುತ್ತಾ ಪತನದಾಳದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಬಿಡುವ ಸಂಭವವಿರುತ್ತದೆ

(ಅಶ್ವಮ. ೧೦); ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮದ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ನೋಡುವುದು ಎಂದರೆ ಪರ್ವಾತ್ಯಪ್ಪಪಂಚವು ಪಾರ್ಶ್ವಾತ್ಯಪ್ಪಪಂಚವನ್ನು ನೋಡುವುದು (ಜಗ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಪತನಕಾರಿ (ನಾ). ಕೀಳುದೆಸೆಗೆ ತರುವಂಥದು; ಅವನತಿಯನ್ನಂಟು ಮಾಡುವಂಥದು : ಕಾನೂನುಸಮ್ಮತವಾದ ಈ ಅಪರಾಧಗಳ ಪತನ ಕಾರಿಯಾದ ಪ್ರಭಾವ ಅಧಿಕಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿ ಸಹಾನುಭೂತಿಗಳಿಂದ ಬಾಳುತ್ತಿರುವ ಜನರಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ (ಪುನರು. ೫೯೨). [ಸಂ. ಪತನಕಾರಿನ್]

ಪತನಕಾಲ (ನಾ). ಅವನತಿಯ ಕಾಲ; ಅವಸಾನಕಾಲ; ವಿನಾಶದ ಸಮಯ : ನಡುಗಿತಿಳಿ ನಿರ್ಭಾತದಲಿ ಬಟಿಡಲು ಸುಳಿದುದು . . . ಹಿಮ್ಮರ ನಿವಾತದಲುಡಿದು ಬಿದ್ದವು ಕಾರಣೇಂದ್ರನ ಪತನಕಾಲದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೬). [ಪತನ+ಕಾಲ]

ಪತನಗತಿ (ನಾ). = ಪತನಮಾರ್ಗ : ಕುಲಗುರುವೆ, ಕೈದಿದಿರೆನ್ನಂ ಪತನಗತಿಗೆ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೫೦೪-೧೧೧). [ಪತನ+ಗತಿ]

ಪತನಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಅವನತಿಯ ಹಾದಿ; ವಿನಾಶದ ಮಾರ್ಗ : ಅತ್ಯವು ಪತನಮಾರ್ಗದ ಕಡೆ ಮುಂದುವರಿಯುವಾಗ ಅದನ್ನು ನಿರೋಧಿಸುವುದು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ (ಅನಾ. ೧೯). [ಪತನ+ಮಾರ್ಗ]

ಪತನಹೇತು (ನಾ). ಬೀಳುವಿಕೆಗೆ ಕಾರಣವಾದುದು; ಅವನತಿಗೆ ಮೂಲವಾದುದು : ನಿನ್ನೀ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ನಿನ್ನ ಪತನಹೇತುವಲ್ಲವೇ ? (ಹೇಮಕೂ. ೬). [ಪತನ+ಹೇತು]

ಪತನಾಭಿಮುಖಿ (ನಾ). ಅವನತಿಗೆ ಎದುರಾಗಿರುವವನು ; ಪತನಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದವನು : ಸೋರ್ದ ನೆತ್ತರಾಪೊನಲ್ ತತ್ತರಿಸು ತಿಹೆನ್ ಪತನಾಭಿಮುಖಿ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೬೬೦-೯೧); ತಾನು ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿಯೆಂಬುದನ್ನರಿಯದೆಯೆ, ಅವನು ಪತನಾಭಿಮುಖಿಯಾಗಿ ಪ್ರಪಾಕಕ್ಕೆ ಧಮುಕುತ್ತಿದ್ದನು (ಪುನರು. ೧೩೬). [ಪತನ+ಅಭಿಮುಖಿ]

ಪತನೋನ್ಮುಖಿ (ನಾ). ಪತನಕ್ಕೆ ಅಭಿಮುಖವಾದುದು; ಬೀಳುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದು : ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಹತ್ತುತ್ತಲೇ ಅವನ ಶರೀರದ ಭಾರದಿಂದ ಪತನೋನ್ಮುಖವಾಗಿದ್ದಾ ಸ್ವಾಪಶಿಖರವು ಭಗ್ನವಾಗಿ ಅತಿ ಘೋರಶಬ್ದದಿಂದ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಕಪಾಕಂ. ೨೮). [ಸಂ.]

ಪತನು (ನಾ). "೧. ಚಂದ್ರ. ೨. ಹಕ್ಕಿ. ೩. ಮಿಡಿತೆ; ಕಲಭ" (ನಾನಾಶ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಪತಯಾಳು, ಪತಯಾಳು (ನಾ). ೧. ಹಾರುವಿಕೆ. ೨. ಬೀಳುವಿಕೆ; ಪತನ ಹೊಂದುವಿಕೆ. ೩. "ಬೀಳುವವ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೬).

ಪತಯಾಳು: ೩. "ಪತಯಾಳು; ಪಾತುಕೇ-೨ ದೀಳೋ ಸ್ವಭಾವ ಉಳ್ಳವನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೩೦). [ಸಂ.]

ಪತಯಾಳು 'ಪತಯಾಳು' ನೋ.

ಪತರುಗುಟ್ಟು 'ಪತರುಗುಟ್ಟು' ನೋ.

ಪತರು 'ಪದಲು' ನೋ.

ಪತರುಗುಟ್ಟು, ಪತರುಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಒದ್ದಾಡು; ಚಡಪಡಿಸು; ತಳಮಳಿಸು : ನೀನು ಹೇಳೋ ಮಾತು ನಿಜವಾದರೆ, ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಸಹಸ್ರಾರುಜನ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳು ಸಾಧು ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಲ್ಲಾ ಸತ್ತು ಪತರುಗುಟ್ಟುತ್ತಾ . . . ಪ್ರೇತಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ (ಮಾಂಗಲ್ಯ. ೨೬). **ಪತರುಗುಟ್ಟು :** ಒಂಟಿಹಕ್ಕಿ ಪತರುಗುಟ್ಟೋ ಹಂಗೆ ಜೀವ ಬಾಳಾ ಒದ್ದಾಡುತ್ತದೆ (ಮಲ್ಲಿ. ೨೨೯); ಒಂದು ಜೀವ ಪಕ್ಷಿಯ ಪತರುಗುಟ್ಟುವಿಕೆ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಅಕ್ರಂದನದ

ಧ್ವಜ, ಎಲ್ಲವೂ ಅರ್ಥವಾಯಿತು (ಛಾಂಟೆಮು. ೧೨೪).

[ಪತಕ (< ಪದಜು) + ಕುಟ್ಟು]

ಪತಕ (ನಾ). ವಿರಳವಾದುದು; ತೆಳುವಾದುದು; ಸಾಂದ್ರವಲ್ಲದುದು: "ಪತಕ = ತೆಳ್ಳನ; ತೆಳುವಾದ, ಪ್ರವಾಹಿ (ಜಾತಕೋ. ೧೪); ಯದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಮಾಯೆ ಪಟ್ಟಿವೊ ಪತಕವೊ ಬಹುಪತಕವೆಂದು ೩೪ (ಅರಸಾ. ೧-೧೯೪). 'ಪತ್ರ' ಪರಾ.

[< ಪಾ. ಪತ್ರ.ಲ./ಸಂ. ಪಾತ್ರಟ]

ಪತಕಿ 'ಪತ್ರ' ನೋ.

ಪತಾಕೆ (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜ; ಬಾವುಟ; ನಿಶಾನೆ: "ಕೇತು ಧ್ವಜಂ ಪತಾಕಂ ವೈಜಯಂತಿಯಾ ಕೇತನಂ ಹಬವಿಗೈಯಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಳಾ. ೮೫-೨೬); ಪರ್ವತಶೃಂಗದ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ರಕ್ತಬಣ್ಣದ ಪತಾಕವನ್ನು (ಕೋಟನೂ. ೪೫). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ: ಭಟ್ಟ ಪತಾಕ ಚಕ್ರ ಚಾಪ ಶಿಲೀಮುಖ ಗಜಾದಾಂಕುತಾದ್ಯಾಯುಧ ನಿಶಿತಧಾರಾಚೂರ್ಣ ಕೃತ ಮಧುರಾಪುರೀ ಚೂಕ್ಕಿಲಿಂಗನಾಯಕ ಕಾಂಡಮಂಗಲ ರಾಮಚಂದ್ರ ನಾಯಕ ನೇರಾಪುರ ವೆಂಕಟನಾಯಕ . . . ಪರಾಕು (ಯಾದಚಂ. ೬-೧೩).

[ಸಂ. ಪತಾಕಾ]

ಪತಾಕೆ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು ಅಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹೆಬ್ಬೆರಳನ್ನು ತೋರುವಿರಳಿನ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟು ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಪತಾಕೆಯಂತೆ ನೇರವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು: "ಬೆರಳೆದು ಮಿಳಿತಗೈಯುತ ಕರವಂ ಸರಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆ ಚಾಚಿ ಪತಾಕಂ" (ಕಪ್ಪಾಸಿ. ೪); ಅಂಗೈ ಮೇಗಾಗಿ ಪತಾಕಂಗಳ ಮೇಣ್ ಹಂಸಪಕ್ಷಮಾಗಿಯೆ ಬೇಗಂ ಪಿಂಗಡೆ ಮುಂಗೈ ತಿರುಗಲ್ ಕಂಗೊಳಿಸುವ ರೇಚಿತಾಖ್ಯಹಸ್ತ ಮನಿಕ್ಕುಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೫೬); ಪತಾಕ ಅರ್ಥಚಂದ್ರ . . . ಶಿಖರಹಸ್ತ ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ಹಸ್ತ ಮುದ್ರೆಗಳಿವೆ (ಬಾಲಪ್ರ. II, ೯೧೯). [ಸಂ.]

ಪತಾಕೆರ (ನಾ). = ಪತಾಕೆ: ಲಲಿತಪತಾಕೆರಂಗಳ ಸಲೆ ಭುಜದ್ವಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಳಕೈಗಳೊಳಂ ನೆಲೆಗೊಂಡ ಮುಡುಹಿನೊತ್ತಿ ನೊಳಲಪ್ಪಲ್ಲವೆ ದಂತೆ ತಿರುಗಲಾವಿಡ್ಡ ಮುಖಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೫೧). [ಪತಾಕೆ + ಕರ]

ಪತಾಕೆಹಸ್ತ (ನಾ). = ಪತಾಕೆ: ನಿತ್ಯಂ ಪತಾಕಹಸ್ತಂಗಳಂ ಸ್ವಸ್ತಿ ಕವಿ ದಿತ್ತರಂಗಯ್ಯ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೫೦). [ಪತಾಕೆ + ಹಸ್ತ]

ಪತಾಕಾಪಟ (ನಾ). ಬಾವುಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿರುವ ಬಟ್ಟೆ; ಧ್ವಜದ ವಸ್ತ್ರ: ಘೋಷಂ ಚಿತ್ರಾತಪತ್ರಂಗಳನುಳಪತಾಕಾಪಟ್ರೀಣಿಯಂ . . . ದಿಕ್ಕೀನುಪ್ರಾಂತಂಬರಂ ತಿಂತಿಣಿಯನಿಸಿರೆ ಕಾಕಂದಿಗಿಟ್ಟಿಂದ ನಿಂದ್ರಂ (ಭಕ್ತಪ್ರ. ೧೦-೪). [ಸಂ.]

ಪತಾಕಾಭಂಗ (ನಾ). ಧ್ವಜಸ್ತಂಭವು ಮುರಿಯುವಿಕೆ; ಬಾವುಟವು ಮುರಿದು ಬೀಳುವಿಕೆ: ಇದೆ ಬಹಳ ಭೂಕಂಪವದ್ಭೂತ ವಿದೆ ದಿತಾವಳಿ ಧೂಮಕೇತುಗಳದೆ ಪತಾಕಾಭಂಗವಿದೆ ವಿಪರೀತಪರವೇಷ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೬). [ಸಂ.]

ಪತಾಕಾಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] "ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಅಥವಾ ಮುಂದೆ ಬರುವ ವಿಷಯನ್ನು ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿಗಳಿಂದ (ಎಂದರೆ, ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ವೈತ್ಯಾಂತಕಥನದಿಂದ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ವಿಶೇಷಣಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ) ಸೂಚಿಸುವುದು ಪತಾಕಾಸ್ಥಾನ" (ಕೃಷಿ. ೨೦೫ ಅಡಿ). [ಸಂ.]

ಪತಾಕಾಹಸ್ತ (ನಾ). = ಪತಾಕೆ: ಪಯೆಯಂ ಕೃಷ್ಣ ಸಂಗುಪ್ಪ ಮಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಪತಾಕಾಹಸ್ತದಿಂದಂ ನೆಗೆಪಿ ಮುಖಮನುನಾ ಕುಟ್ಟಿ ಸಾಮ್ಯಾಂಗಿ ಯಾದಳ್ (ಜಗದಿ. ೬-೨೬). [ಸಂ.]

ಪತಾಕಿ (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜವನ್ನು ಹೊರುವವನು: "ಪತಾಕೀ, ವೈಜಯಂತಿಕ: -೨ ನಿಶಾನಿ ಹಿಡಿಯುವವನು, ಪತಾಕ ಉಳ್ಳವನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೫೬). ೨. ಧ್ವಜ; ಬಾವುಟ. [ಸಂ. ಪತಾಕಿನ್]

ಪತಾಕಿಕೆ (ನಾ). ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪೋವುದು ತನುವಿದು ಪಿಂಡೆಸೆಗೋಡುವುದು ಬಳಕೆಗೈದವ ಮನವೇನೆಂದವೆನೊ ಪವನ ನಿಧಿರೋ ತಂದ ಪತಾಕಿಕೆಯ ಚೀನವಸನವಿದೆಂಬೊಲ್ (ಶಾಕುಂ. ೧೮-೨೪). [ಸಂ. ಪತಾಕಿಕಾ]

ಪತಾಕಿನಿ (ನಾ). ಸೈನ್ಯ; ಬಲ; ದಂಡು: "ಪೃತನಾ, ಸೇನಾ, ಧ್ವಜಿನೀ, ಪತಾಕಿನೀ . . . ಅನೀಕಂ - ಈ ೧೦ ಪದ" (ಹಲಾಯು. ೭೫-೨೦೬); ಆಗಲ್ ಪಾಂಡವಪತಾಕಿನಿಯಮಿರದೆ ಪೊಟಮಟ್ಟಿ ಧ್ವಜಂಧ್ರ ಪೂಜಮನೊಡ್ಡಿ ನಿಲೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೮೫ ಪ); ಅಪರಿಮಿತಮನಿಪ ಚತುರಂಗಪತಾಕಿನಿ ತಮಗೆ ಕದನಕೇಳಿಗೆ ನೆರಮಲ್ಲ ಪಕರಣಮೆನಿಪ ಕೋದಂಡಪಾಣಿಗಳ್ ದಂಡಪಾಣಿಗಳೆಯೆನೆ ತಳವರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೧); ಇಳಿದು ಗಜಹಯರಥವ ಸುಭಟಾವಳಿ ಕೃತಾಂಜಲಿ ನೊಸಲೊಳರೆ ಕೆಲಬಲಕೆ ಸಾರ್ಥರು ನೋಡಿದರು ಪಾಂಡವಪತಾಕಿನಿಯ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೨). [ಸಂ. ಪತಾಕಿನೀ]

ಪತಾಕಿನೀಪತಿ (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ಅಧಿಪತಿ; ದಳಪತಿ; ಸೇನಾಪತಿ: ಆಗಲ್ ಪತಾಕಿನೀಪತಿಯ ನಿಯಮುದಿಂ ಪೂರ್ವದಿಗ್ಗಾ ಗಟ್ಟಿ ತಮಂ ಮೈ ಘ್ನ ಮಿಂಡಮನಪ್ರತಿಹತಶಾಸನಾಂಕಿತಮಂ ಮಾಡಿ ಬರೆ (ಅದಿಪ. ೧೬-೮೧ ಪ).

[ಸಂ.]

ಪತಾಕೆ (ನಾ). ೧. ಧ್ವಜ; ಬಾವುಟ; ನಿಶಾನೆ: "ವೈಜಯಂತೀ, ಪತಾಕಾ, ಕೇತು, ಕೇತನಂ, ಧ್ವಜ: - ಈ ೫ ಪಟ (ಹಬ)ಯಾಗಿ" (ಹಲಾಯು. ೭೫-೨೦೪); ಹಿಮಧವಳಾತಪತ್ರ ಮನೆ ಪೋಲೆ ಮುಖೇರದವ ದೆವ್ವ . . . ಪತಾಕೆಯೊಂದು ವಿಭ್ರಮಮನೆ ಪೋಲೆ ಪೂರ್ವ ಪೊಡಪೊಳಕೊಂಡುವಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಚಿಹ್ನೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೦); ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುವ ಪತಾಕೆಯಿಂ ತೋರಣದೋಳಿಗಳಂ ರವಿಹಿಮಕರವೀಧಿ ಗಳಿಂದಂ ಪುರಮದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದುದೋ (ಜಗದಿ. ೨-೨೦); ಪತಾಕೆಗಳ ತಟ್ಟೆಳಲ ತಂಪಿನ ನಡುವೆ ಕಾಣಲಾಯ್ತು ಗಜಾಧಿಪತಿ ವಿಕ್ರಮಪತಿಯ ನಿಳಯದ ಕಳಸ ಕಣ್ಣ ಮಂಗಳವಾಗಲು (ಹಜರಾ. ೧೦-೬೬). ೨. ಪುರುಷನ ಜನನೇಂದ್ರಿಯ: ಪುರುಷನ ಪತಾಕೆಯೊಳಗಿರೆ ಮಗುಳ್ಳ ಮಲಗಿಡ್ಡ ಗುರುಕುಚಿಯತನುಗೈ ಹಡೆರಡು ಕಡೆಯೊಳು ಪಿರಿದೊತ್ತಲು (ಜನನ. ೯-೧೯). ೩. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಉಪಕಥೆ: ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವೆಂದರೆ, ಮುಖ್ಯ ಕಥೆಗೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಸುಧೈ ಬರತಕ್ಕ ಕಥೆ . . . ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವು ದೊಡ್ಡ ದಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ 'ಪತಾಕಾ' ಎಂದೂ, ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿದ್ದರೆ . . . 'ಪ್ರಕರೀ' ಯೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೃಷಿ. ೨೦೫); ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಕಥಾಭಾಗಗಳೆಂದರೆ, 'ಪತಾಕಾ' ಮತ್ತು 'ಪ್ರಕರೀ' ಎಂಬ ಅರ್ಥಪ್ರಕೃತಿಗಳು (ಧ್ವನ್ಯಾಲೋ. ೧೬೬ ಅಡಿ). [ಸಂ. ಪತಾಕಾ]

ಪತ್ರಿ 'ಪಡಿ' ನೋ.

ಪತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯ; ಯಜಮಾನ; ಸ್ವಾಮಿ: "ಪ್ರಭು ಪರಿಸ್ಥಳೀಶಂ ಸ್ವಾಮಿ ಭರ್ತೃ ಪತಿ ಸಾಧನಧಿಪನೀಶ್ವರನಂದ್ರಂ" (ನಪು ಕೋ. ೯೯-೯); ಪತಿಯ ಜಯಸ್ತಂಭದ ಪರಣಿ ದಲೆಲ್ಲದೊಡೆ ಜಳಪಥಂ ಸ್ಥಳಪಥದಂತೆಸುಗಮಮಾದುದೆನೆ ಪರಿದು ತೋಯಾರಾಶಿ ಯೊಳದೇಂ ರಥಂ ಸೋಗಯಿಸಿತೋ (ಅದಿಪ. ೧೨-೮೬); ಜಟಾಯು . . . ಪತಿ ಕಾಪುನೆಯ್ತು ಪೋದಂ ಸತಿಯಂ ಕಳ್ಳಯ್ಯ ಪಂ ಮಿಳಂ ಮಾತೊಳಂ ಡುಡ್ಡತನಂ ಮದೀಯ ತುಂಡಾಹತಿಯಿಂ ಶತಮಂಡಮಾಗಿ ಮಾಡ್ಪನೆ

ಸುತ್ತುಂ (ಪಂಞಮಾ. ೯-೧೦೩); ಪತಿಗಲ್ಲದೆ ಪಟಗೊಡೆಗುಡದ ತೆಲದೆ
ನಡೆವಿಡಿದ ಬೆನ್ನ ಸಂಕಡಿ ಚಂಡಾಕೃತಿಯ ತೆಲನಯಾದು ನಿಮ್ಮೊನ್ನೆತ್ತಿ
ವೆತ್ತದು ಚರಣಕಾಂಡಮುಕ್ತಾಗ್ರಹಯಾ (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೮-೫೩); ಕೌರವನ
ರುಣ ಹಿಂಗಿ ರಣದಲಿ ಸುಭಟಕೋಟಿಯನು ತೀರಿಸಿಯೆ ಪತಿಯವಸರಕ್ಕೆ
ಶರೀರವನು ಸೂಕುವೆನು (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೦-೨೦). ೨. ಆಳುವವನು;
ದೊರೆ; ಪ್ರಭು: ಅವನಲ್ಲಿಗೆ ಪತಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರದೇವನೋ ದುರ್ಯೋ
ಧನನೋ (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೧-೪). ೩. ಗಂಡ; ವಲ್ಲಭ: "ಕಾಂಶಿ,
ಕಮಿತಾ, ಪತಿ... ಅನುಕೇ - ಈ ೧೪ ಗಂಡಂ" (ಹಲಾಯು.
೮೨-೩೪೩); ಜನಕಜೆಯನ್ನೆ ಪತಿಗೆ ನೆಗಟ್ಟು ಶೀಲದಿಂ (ಎಳ. XI V,
ಎಡತೊ. ೩೧-೩; ಸು. ೨೦೦); ಸತಿಯಾನು ಪತಿ ನೀನು (ಬಸವ, ೫೦೬);
ಪತಿಯುಳ್ಳನವುದ್ಧುತ ದೇವತೆಯಂ ಸತಿ ಪೋಲು ಕರನುಗುಪ್ತಾ
ಗಿರ್ತುಂ ಪತಿಯ ಪರೋಕ್ಷದೊಳೊಪ್ಪುವ ಸತಿ ತಾಂ ಚೌನಟದ ಪಣ್ಣ
ಮರಂಪಿರ್ತುಂ (ಬಂಪು. ೧೦-೨೯); ಪತಿಗಳೆನ್ನನು ಮಾಪು ಧರ್ಮ
ಸ್ಥಿತಿಯ ಕೊಂಡರು (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೪-೧೦೮); ಪತಿಗಳೈಪರಿದ್ದರೇನು
ಸತಿಯ ಭಂಗಕೊಡಗಲಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೧೧೬-೧). ೪. [ಶೈವ]
ಪರಮಾತ್ಮ; ಶಿವ: ಬಳಿಕ ಸಕಲಾಗಮಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ... ಪತಿ
ಕುಂಡಲಿನ ಮೂಯೆ ಪತು ಪಾಶ ಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂಬ ಪಟ್ಟಿವಾರ್ಥಗಳಂ...
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಂಗಳಕ್ಕಂ (ವಿನೇಶ. ೬೨); ಪತಿ-ಪತು-ಪಾಶಗಳೆಂಬ ತತ್ತ್ವ
ತ್ರಯಗಳೇ (ತ್ರಿಪದಾರ್ಥಗಳೇ) ಶೈವಾಗಮದ ಮೂಲತತ್ತ್ವಗಳು.
ಜೀವನೇ ಪತುವು, ಅವನನ್ನು ಆವರಿಸುವ ಸಂಸಾರಬಂಧನವೇ ಪಾಶ,
ಜೀವನ ಸಂಸಾರಪಾಶವನ್ನು ಕಳೆದು ಉದ್ಧರಿಸುವವನೇ ಪತಿಯಾದ
ಪರಮೇಶ್ವರ (ಧಾರದ. ೬೩); ಈ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪತಿ, ಪತು, ಪಾಶವೆಂದು
ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ವಿಷಯವು ಮೂರು ವಿಧ-ಪತಿಯೇ ಪರಮಶಿವನು,
ಪರಮಾತ್ಮನು, ಸರ್ವಶಕ್ತಿ ಸಂಪನ್ನನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೬).

ಪತಿಗೇಕದೋಡಂ = ಒಂದು ಬಿರುದು (?) : ಚಲಕೆ ಬಲ್ಲಣ್ಣಂ
ಶೌರ್ಯಮಾತ್ಮಣ್ಣಂ ಪತಿಗೇಕದೋಡಂ ಸಂಗ್ರಾಮಗುರುಂ ಮನುಜ
ಮಾನ್ಯಾತಂ ಕೀರ್ತಿವಿಖ್ಯಾತಂ (ಸೌಜಾ. XX, ೪೬-೬; 1074).
ಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಗಂಡಂ = ಬಡೆಯನು ಮೆಚ್ಚುವಂಥ ವೀರ; ತುಂಬ
ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಇನ್ನು ನನ್ನ
ಸಾರಾಯಣಂ ಸಮ್ಮುಕ್ತರತ್ತಾಕರಂ ಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಗಣ್ಣನಾಳ್ವನ ಚಕ್ರಂ
. . . ಶ್ರೀಮತ್ಪ್ರದೇವಳ್ಳ ತೈಲಪಯ್ಯಂ ಮಾಸವಾದಿ ಸೂಜಿನಾಲ್ವ
ತ್ತುಮಂ ಬೀಳವೃತ್ತಿಯನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಸೌಜಾ. XI-1, ೫೨-೩೫;
ಸು. 1007); ಮಹಾಪ್ರಚಂಡದಣ್ಣನಾಯಕಂ ಪತಿ ಮೆಚ್ಚೆ ಗಂಡಂ
ಶ್ರೀಮದ್ಗಣ್ಣನಾಯಕಂ ಕೇಶವಯ್ಯಂಗಳೆ ಬೆಳ್ಳೊಲ ಮೂನೂಲುಂ
ಪುಲಿಗು ಮೂನೂಲುಂ ಸುಖಸಂಕಥಾನೋಡದಿಂದಾಳುತ್ತಮಿಣ್ಣು
(ಎಜ. XX, ೬-೬; 1012). [ಸಂ.]

ಪತಿಸಂವರಿ (ನಾ). ೧. ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ತಾನೇ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ
ಅವಕಾಶವಿರುವ ಯುವತಿ; ಸ್ವಯಂವರದ ಅವಕಾಶವಿರುವ
ಕನ್ಯೆ: ನಿಜವಿಜಯಶ್ರೀ ಪತಿಸಂವರಪರಿಯನೋತ್ಸವಾಲೋಕನ
ಕುತೂಹಲಪ್ರಚಲಿತ ಸಮಸ್ತ ಸಾಮಂತಚಕ್ರನುಂ (ಆದಿಪ. ೧೪-೯೧ ವ);
ವರಮುಕ್ತಿಪ್ರಸಾದ ಪತಿಸಂವರಿ ಪುರುಷನಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೋಲಾ ವಿಜಯ
ಮುನೀಶ್ವರನಂ ಕೆಯ್ಯಂಡಳ್ ದೇವರ ಪಲವುಂ ತೆಜದ ಪಟಗೊಡ
ನೆಸವಿನೆಗಂ (ಶಾಂತಪು. ೫-೬೩); ಬರವೆಲ್ಲ ಕೆದಿರದೆ ಪತಿಂ (?) ವರಿಯಂ
ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪೇಡರಾಧೀಶ್ವರನಂ ಪರಿಯನೋತ್ಸವಮಂ ನಾಡೆ ರಯ್ಯ
ಮಪ್ಪಂ ತು ಮಾಬ್ಬೆ ಮಾಮುಂ ತಾಮುಂ (ಸರ್ವಮಾ. ೩-೬೪).
೨. ವಿವಾಹಯೋಗ್ಯಳಾದ ಕನ್ಯೆ; ವಿವಾಹ ವಯಸ್ಕಳಾದ ಕನ್ಯೆ;

ಉಪವರ ಕನ್ಯೆ: "ಮುನ್ನಂ ಕುಡಲಾದವಳ್ ಪತಿಸಂವರಿಯನಿಕುಂ"
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೫೩-೧೦); ಕೃತಿ ಗಡ ಕೊಳ್ಳಂ ಕುಡುವಂ ಕೃತಿ ಗಡ
ಭಾವಿಸುವಡಾ ಪತಿಸಂವರಿಯುಂ ತಾಂ ಕೃತಿ ಗಡೆನಲ್ ಕೊಳ್ಳೊಡೆಯೇನತಿ
ಕುಮಾದುದೊ ಕೃತಾರ್ಥಮೆನೆ ಭುವನಜನಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೬೪).

[ಸಂ. ಪತಿಸಂವರಾ]

ಪತಿಕರ, ಪಯಿಕರ (ನಾ). ೧. ಸ್ವೀಕಾರ; ಅಂಗೀಕಾರ;
ಮಾನ್ಯತೆ: ಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ಚಂಪ ಸತಿಗೇಕೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯು ಪ್ರತಿ
ಜ್ಞೆಯ ಪತಿಕರದಲ್ಲಿ ಮೋಪದಿರೆ (ಲೋಪದಿರೆ?) ಯಾತನೆಯಲ್ಲವೆ ಇವಳ
ಲಿಂಗನಿಷ್ಠೆ ಇವಳಿಗೆ ನಮ್ಮ ನಿಷ್ಠೆ ಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಾ (ಸರ್ವಮ.
೧೯೪-೧೦). ೨. ಕರುಣೆ; ಅನುಗ್ರಹ. ೩. ಒಲವು. ೪. ಹೊಗಳಿಕೆ;
ಪ್ರಶಂಸೆ: "ಪತಿಕರಿಸು" ಪರಾ. ಪಯಿಕರ: ೨. ಆಯ್ಯಾ
ನಿನ್ನ ನಂದಿದೆನೊ... ಪಯಿಕರವನು ತೋರೊ ಪತಿಕರ ಸುರತರು
(ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೪-೧). [←ಮರಾ. ಪತಕರ, ಪತಕರಾ, ಪತಕಾರಾ]

ಪತಿಕರಣೆ (ನಾ). ೧. ಸ್ವೀಕಾರ; ಅಂಗೀಕಾರ: ನೇಮವಾಯಿತು
ಮತ್ತೆ ನೃಪಸೋಮವರ್ಷನನೊಡನೆ ಕದನೋದ್ವಾದಮುರುಬ್ಬರಿಸಿದರು
ಪತಿಕರಣೆಗೆ ಮಹೀಪತಿಯ (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೪-೧೦); ಪತಿಕರಣೆ ಪಲ್ಲವಿನೆ
ಶರಣಾಗತನ ರಕ್ಷಿಸಿ ರಾಮನನುರಾದನೆಗೆ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನು ಬಲಾಸುರ
ರಿಪುಕುಮಾರಕನ (ತೊರಣಾ. ೪-೪ ಸೂಚನೆ). ೨. ಗೌರವಿಸುವಿಕೆ;
ಆದರಣೆ: ಕಂಗಳಲಿ ಕುಡಿಮೇಳ ಹುಟ್ಟಿನ ಹೊಂಗಿನಲಿ ಭಂಜವಣಿ
ಭಾವದ ಭಂಗಿಯಲಿ ಪತಿಕರಣೆ (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೩-೨೫).

[ಪತಿಕರಿಸು + ಅಣ್.]

ಪತಿಕರಿಸು, ಪತಕರಿಸು, ಪತ್ಕರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಅಂಗೀಕರಿಸು;
ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು: ಅಶೆಯ ಧಕ್ಕರಿಸಿ ನಿರಾಶೆಯ ಪತಿ
[ಪಾಶಂ. ಪ್ರತಿ]ಕರಿಸಿದ ವೇಷವ ಕಂಡೆ ನೀ ಸರಿಯೆಂಬೆ (ಚನ್ನ. ವ. ಕ.
೫೬೧-೧೨೨೮); ಫೃತ ತೈಲ ಜಲ ಚರ್ಮಪಾತ್ರೆಯೊಳಗಿರಲವಂ ಪತಿಕರಿಸ
ಲಿಲ್ಲ ಶಿವಭಕ್ತವಾಗಿದ್ವಂ(ದೀಪ್ತಾ ಬೋ. ೨೬-೪೬೦); ಇಂದು ನಿನ್ನಯ ಪಟ್ಟಿ
ದರಿಯಲೆಂದು ಕೊಂಡಾಡುವೊಡೆ ಬಪ್ಪನು ಎಂದಿನಲು ಕಾಮಾತುರನು
ತಾನಧಿಕತಾಪದಲಿ ಎಂದುದನು ಪತಿಕರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು (ಸಂಭವ. ೩-೨೦);
ಎಲೆ ತಾಪಸಮರ್ಯನೆ ನೀನೊಲವಿಂದಿ ನಮ್ಮಮಪ್ಪ ಪಟ್ಟಾಪಕೆಯಂ
ಸಲೆ ಪತಿಕರಿಸುವುದು (ತ್ರಿಪುಡಿ. ೯-೪೯). ೨. ಆದರಿಸು; ಸತ್ಕರಿಸು;
ಉಪಚರಿಸು: ತರಿಸಿ ಸಾದು ಜವಾದಿಯನು ಕರ್ತುರದ ವೀಳೆಯುವುದು
ಗೊಜಿಗಳಲಿ ಹಿರಿದು ಪತಿಕರಿಸಿದನು ಪರಿವಾರವನು ಕರಿದೋಣ
(ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೫-೨೦); ಭರತಾದಿಗಳೆರಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರ್ಪ ಬಳಿಕ ಪತಿಕರಿಸಿ
ಕಾಕುತ್ಸ್ಥನಂ ಕೊಂಡಾಡಿ... ಮುನಿವರನೊಯ್ಯನಿಂತೆಂದನು (ಜೈಮಿಭಾ.
೨೧-೫೨); ಅತಿಥಿಗಳಭ್ಯಾಗತರೊಡನಧನರ ಯತಿಯಾಚಕರೆಲ್ಲರನು
ಪತಿಕರಿಸುವುದು ಬಳಿಕ ಸಂತಸದೊಳು ಸತಿಯರು ಸವಿವುದನ್ನೆವನು
(ಹವಿಬ. ೮-೩೨); ಮಾಧವೀಮಂಟಪವು ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಮನೋ
ಹರವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ನಿಜವಾಗಿ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥವಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು
ಪತಿಕರಿಸುವಂತಿದೆ (ಶಾಕುಂ. ೮೪-೧೪). ೩. ಕೃಪೆ ಮಾಡು; ಕರುಣೆ
ತೋರಿಸು; ಅನುಗ್ರಹಿಸು: ಹರಪವಾರ್ತಕರೊಪ್ಪ ಸುನರೇ ಶರಣು
ಹೊಗಿ ನರರಾದಡಂ ಪತಿಕರಿಸಿ ಕಾವರು ಸಾವು ನೋವುಂ ಜೀವಿಗಳೆಲ್ಲ
ಸಂಯಲಾ (ಬಸವ. ೨೮-೧೨); ಹರ ಪತಿಕರಿಸಿ ನುಡಿದುದೆ ಪರಮಪಾವನ
ಧರ್ಮತತ್ವವದು (ಕುಸ್ತುಮಾ. ೧೬-೫೩); ಕಟಿ ತಲೆಗುತ್ತಿ ದೇವರಿಗನ್ನು
ತಾ ಪದಿಯುತ್ತರಕೆ ಪಾಸಟಿಯ ಪತಿಕರಿಸೆಂದು ಲೈಮುಗಿದ (ತೊರಣಾ.
೪-೨-೪೯); ನೀ ಪತಿಕರಿಸೆ ಬಳಿಕನ್ನೇನು ಚಂತಿಸಲೇಕೆ ರಕ್ಷಿಸು (ಸಂಸಾ.
೪೦). ೪. ರಕ್ಷಿಸು; ಕಾಪಾಡು: ಇಂದು ನಿಮ್ಮಂಘ್ರಗಳ ಮಹಿಮೆಗ

ಬಂದೆನ್ನಲು ಪತ್ರಿಕರಸದೇಳೆಂದು ಕೌರವನುಜ ಬಿನ್ನಯಿಸಿದನು
ಭೂಪತಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾಭೀ. ೨-೨೮); ಶರಣು ಹೊಕ್ಕ ವಿಭೀಷಣನ ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ
ಲಂಕಾವನಿಯ ಜನಪದದರಸುತನವನು ಕೊಟ್ಟು ಮನ್ನಿಸಿದನು ರಘುಪ್ರಭವ
(ತೊರರಾ. ೬-೨ ಸೂಚನೆ); ಶಿವಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ ದೀಕ್ಷೆಯೆನಗಿಲ್ಲ ಪಾಪಾ
ತ್ಮನಂ ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ ಕರುಣದಿಂ ಭರ್ಮಪಥಕೆ ಶಿಕ್ಷಿಸಿದೆ (ಚಿಬಪ. ೫೧-೨೧).
೫. ಸಮರ್ಥಿಸು; ಸಾಧಿಸು; ಭಾಷೆಗಳ ಬಲ್ಲಹನು ಭಕ್ತನಿವಾಸಿ
ಬಸವೇಶ್ವರನ ಭಾರಂ ಭಾಷೆಗಳನೆಲ್ಲಂ ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ ನಿಮ್ಮ ಸಿವುಡಿಯಲಿ
(ಬಸಪ. ೩೫-೫೬); ರೂಢಿಯೋರೆಯಾಜನರ್ಜುನನಾದಿ ಪತ್ರಿಕರಿಸುವನು
(ಕುಪ್ಯಾ. ೯-೧೫). ೬. ಒಲಿ; ಒಲುವುತೋರು; ಬಳಕೆ ಕೇತಯ್ಯಂ
ಗಣ ಗೋಕುಲವನೆಲ್ಲಂ ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ ಕೈಕೊಳುತರಲ್ಪದನಜಾಮ ಕಜುಗಳು
ನಿಂದಜತುತರಲು (ಬಸಪ. ೬೦-೬೫); ಕಟ್ಟಿದನು ನಿನ್ನವಗೆ ಲಂಕೆಯ
ಪಟ್ಟವನು ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ ರಘುಪತಿ ತೊಟ್ಟ ಬಾಣಕೆ ಬಂದ ಶರಧಿಯ ಹೂಳಿ
ಕೈಲದಲಿ ಕಟ್ಟಿದರು ಸೇತುವನು ಕವಿಗಳು (ತೊರರಾ. ೬-೨-೫೫).
೭. ಒಲಿಸು; ಮೆಚ್ಚಿಸು; ವರಮನೋರಥಸಿದ್ಧಿಯನು ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ
ಪಡೆವುದು ಕೇಳಿಸುತರಾದರಿಸಿ ಮಾಯೆಗೆ ಹೇಳುತರಿಸು ವಿನುಕೆ ವಿನಯ
ದಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೬-೬). ೮. ಹೊಗಳಿಸು; ಶ್ಲಾಘಿಸು; ಪ್ರಶಂಸೆ
ಮಾಡು; ಹಿರಿಯ ಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆಗಳನೊರೆದೊರೆದು ಶಿವನಾಗಯ್ಯನಂ
ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ ಮೆಚ್ಚಿದನು ಬಸವನಾ ಬಿಜ್ಜಳನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ (ಬಸಪ. ೫೫
ಸೂಚನೆ); ಜಗದೊಳದ್ವೈತೋರನರಂಭಗಧರನು ಪತ್ರಿಕರಿಸಿದನು ಪವನಜನ
ಫಲಗುಣನ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೋ. ೧೫-೪). ಪತ್ರಿಕರಿಸು: ೧. ಅದರೆ ಈ
ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪತ್ರಿಕರಿಸುವಾಗ ನೀವು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಿ
ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ರಂಗರೂ. ೫೪); ನಾನು ಒಂದು ಚಟ ದಿದುತ್ತೇನೆ.
ಪತ್ರಿಕರಿಸೋಣವಾಗಲಿ (ಗಾಳಪ. ೫೨). ಪತ್ರಿಕರಿಸು: ೧. ಯೋಗ್ಯ
ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲಿದ್ದರೆ ನರಹರಿಯು ಸೇವೆರೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು
ಬೆಳೆಸುತ್ತಿದ್ದ. ಅದರ ಈಗಲೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿಯ ಉಳಿದ ಪ್ರಯಾ
ಣಕರು 'ಪತ್ರಿಕರಿಸಿ'ದ್ದರು (ಸಮದೀ. ೨೯೮); ನಮಗೆ ಹುಟ್ಟೋ ಮಕ್ಕಳ
ಗತಿ ಏನು . . . ಅವರು ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿ ಪತ್ರಿಕರಿಸಬೇಕಾಗಕ್ಕೆತಿ
(ರಕ್ತಧ್ವ. ೧೧೪). [ಪತ್ರಿಕರಿಸು-ಇನ್ನು]

ಪತ್ರಿಕಾಯ್ಕ (ನಾ). ೧. ಒಡೆಯನ ಕೆಲಸ, - ಸೇವೆ; ಸ್ವಾಮಿ
ಕಾಯ್ಕ: ವಸುವಂ ದ್ವಿಜನ್ನದಾನೆ . . . ನಿನ್ನ ಸುವಂ ಪತ್ರಿಕಾಯ್ಕದ
ವರ್ತಿಸಿದ್ಧಿ (ಗದಾಯು. ೫-೨೨); ಕ್ಷಿಯೊಳಗೇ ಗೋವಿನ್ನನನಿತರ ಜಮೂ
ನಾಥರನ್ನಮೇಂ ಪೋಲ್ವರೆ ವಿತರಣದ ಗುಣದ ಸೌರ್ಯದ ಪತ್ರಿ
ಕಾಯ್ಕದ ಜಲದ ಬಲದ ಮಹಿಮೋನ್ನತಿಯೊಳ್ಳ (ಸೂಚ. XX,
೪೬-೧೯: ೧). ೨. ಸ್ವಾಮಿಕಾಯ್ಕದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು;
ಒಡೆಯನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದವನು: ಜತುರೋಪಾಯಂಗಳಂ
ಬಲ್ಲಂ ಪತ್ರಿಕಾಯ್ಕಂ ವರಮಂತ್ರಿಯು (ಸೂಚ. ೬೧).

[ಪತ್ರಿಕಾಯ್ಕ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪತ್ರಿಕಾ - ಒಂದೆಲೆಹೊನ್ನೆ"
(ಒಪಧ. ೯೧).

[ದೀ. ೧೧ ತಮಿ. ಪತ್ರಿಕ, ಪತ್ರಿಕಾ - ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಅಂತರಂಗ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಡನ ಮನೆ, - ಗೃಹ: ಬಾಲ ಪತ್ರಿಕೆ ಪೋಪುಡ
ಪೇಳಲ್ ವನವಾಸಬಂಧುವೀ ಶರುವಂದಂ ಕೇಳುತನುಮಾತಿಸಿ ಕಲಕಂಠಾ
ಲಾಪದ ನೆವದ ನುಡಿವುದೊ ಪದಮಾತಂ (ಶಾಕುಂ. ೫೬-೮೪).

[ಪತ್ರಿಕೆ + ಗೃಹ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಗಂಡನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವವಳು, - ಕೊಲೆಮಾಡು
ವವಳು.

[ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೆ]

ಪತ್ರಿಕ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ; ಕೆಡೆದ; ಪತನ ಹೊಂದಿದ.
೨. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋತ; ಪರಾಜಯ ಹೊಂದಿದ: (೪).
೩. ನೀತಿಗೆಟ್ಟ; ಶೀಲಭ್ರಷ್ಟ; ಪತನ ಪರಿತನ್ನ ಜನದ ಸೋಪು
ನಲಿವು ನನ್ನವು (ಅಮತಂ. ೪೬-೧೬). ೪. ನೀಚನಾದ; ದುಷ್ಟನಾದ.
(ನಾ). ೫. ಬಿದ್ದುದು; ಕೆಡೆದುದು; ಪತನ ಹೊಂದಿದುದು:
"ಪತನಂ ಪ್ರಸ್ಯನ್ನಂ" (ನಸ್ಯಕೋ. ೮೨-೫); "ಪತಮನೆ ಪನ್ನಮನೆ
ದಿದ್ದುದು" (ಮಂಗಂ. ೧೩೨-೨೬). ೬. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದವನು.
೭. ನೈತಿಕವಾಗಿ ಪತನ ಹೊಂದಿದವನು; ಶೀಲಭ್ರಷ್ಟನಾದ
ವನು: "ಸ್ಯನ್ನಂ ಗಳಿತಂ ಪ್ರಸ್ಯಂ ಪನ್ನಂ ಪತನಂ ಪಂಚುತಂ
ವಿಗತಾರ್ಥಂ" (ನಸ್ಯಕೋ. ೧೦೬-೪೮); ದಿನಪದವಯಕ್ಕೆ ನಿಲಿ ಪತ್ತನೆ
ಯೆಡೆಯೊಳ್ ಸುಖಸಮಸ್ಥಿತಂ ರವಿ ಪನ್ನೋದನೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಧನ
ಪನ್ನರನೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷರಹಿತಂ ಪತನಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೪);
ನಾನೂ ಪತನ. ಅವಳಂತೆಯೇ ನಾನೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಹೆಣ್ಣು
ನೊಡನೆ ಸಂಪರ್ಕವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೆ (ಸೂಚ. ೧೫೬). ೮. ನೀಚ;
ದುಷ್ಟ; ಪಾಪಿ: ಪತನವ ಮದ್ಯ ಮಾಂಸವನೆ ಭುಂಜಿಸಿದವಂ
(ದೀಕ್ಷಾ ಬೋ. ೨೬-೪೭೨); ಪಾತಕನು ಪತನು ಕೃತಭ್ಯನು ಪಾತಕನು
. . . ದೈವದ್ರೋಹಿಯೆಂಬುದು ಭಾಷಣದೊಳೆ ನರಕ (ಕುಪ್ಯಾ. ೮-೪೧);
ಅತನವರಿಗೆ ಕೇಡಿಲ್ಲ ಅವ ಪಾತಕ ಪತನಂಗವ ಮಾಡ್ಕನ್ನಲ್ಲ
(ಪುರಂದ. ೧-೪೬-೩); ಪತನ ಪಾಪವೆನಿಸುವ ಬಲಿಯೊಳಕಿಶಯವಡೆದ
ತೀರ್ಥಗಳು ಸತಿಯರ ಪಾದಸಂಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ತಮ್ಮ ದುಷ್ಟವ-ಕಳೆಯ
ಲೆಳಸುವುವು (ಹದಿಬ. ೨-೬); ಸೋದರದ್ರೋಹದಿಂದ ರಾಜವಿದ್ರೋಹದಿಂದ
ಪತನನಾಗಿ ಪಾಪ ಮರಣವು ನಿನ್ನಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ (ಪೀರಾಮಾ. ೨೪೨-೧೧೧).
೯. ಲೆ: ಜಗದೊಳ್ಳು ರಾಸ್ತಾ ಪ್ರಕರಕೆ ಮೈಗೊಟ್ಟವಂ ಮಿಗೆ ಪತನನಾಗ
ದಿರ್ಬಪನೆ (ಜೈಮಿ. ೨೧-೨೧). ೧೦. ಹಾರಿದುದು; ಜೆಗಿದುದು.
೧೧. [ನಾಟ್ಯ] ಏಳು ಬಗೆಯ ಹುಬ್ಬಿನ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಹುಬ್ಬನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸುವುದು: ಸಹಜ, ಪತನ, ಉತ್ಪತ್ತಿ. . .
ಚತುರ - ಈ ಏಳು ಹುಬ್ಬಿನ ಭೇದಗಳ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೪೩೮);
ನಿಲದಿಂದಿಳಿದ ಪುರ್ಣಂ ದಿಟದಿಂದ ಕೇಳ ಪತನಂಬ ಪೆಸರೆ ಪಡೆಗಂ
(ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೪೪). ೧೨. ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಭೇದ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪಾಸ್ತಿ ಭೇದ: ಪಿರಿದುತ್ಪತ್ತಿ ಪತನಂ [ಪಾಶಂ.
ಪ್ರಮ ಪತನಂ] ವಿರಚಿತುತ್ಪತ್ತಿ ನೆಗಳ್ಳು ರಾಜಪ ಪತನಂ . . .
ವಿಯುಕ್ತಾಂಗುಲಿಸಂಗತವಿಯೆಯೆಂಬಂ ಸಮಂತು ಪಾಸ್ತಿ ಯು ಭೇದಂ
(ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೧೦೯); ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಪತನ [ಪಾಶಂ. ಅಪತನ], ಉತ್ಪತ್ತಿ
ಪತನ, ಅಂತರ್ಗತ, ಬಹಿರ್ಗತ, ಮಿಥೋಯುಕ್ತ, ವಿಯುಕ್ತ, ಅಂಗುಲಿ
ಸಂಗತ - ಈ ಎಂಟು ಪಾಸ್ತಿ ಯು ಭೇದಗಳ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೧೧೦ ಪ).
೧೩. ಏಳು ಬಗೆಯ ಕೈ ಬೆರಳುಗಳ ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿ ಭೇದ: ಸಲೆ ಸಂಯುತ ವಿಯುತಂಗಳ ಸುಲಿತವಕ್ರಾಪ್ತಿ
ಪರಿತ ಪತನಾಪ್ತಿಗಳ ಲಲನೇ ಕುಂಚಸ್ತೂಲಂ ಗೆಲೆಸಂದ ಪ್ರಸ್ಯತ
ಮೆಂದು ಭೇದದೊಳೆನೆಗುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೧೧೨); ಸಂಯುತ,
ವಿಯುತ, ವಕ್ರ, ಪರಿತ, ಪತನ, ಕುಂಚಸ್ತೂಲ, ಪ್ರಸ್ಯತ - ಈ ಏಳು
ಹಸ್ತಾಂಗುಲಿಯ ಭೇದಗಳ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೧೧೩ ಪ). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕತ್ವ (ನಾ). ೧. ಕೆಟ್ಟತನ; ನೀಚತನ. ೨. ಅನೈತಿಕತೆ.

[ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾಪಾಪನ (ಗು). ೧. ಪಾಪಗಳನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವಂಥ;
ನೀಚರನ್ನು ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವಂಥ: ಪತ್ರಿಕಾಪಾಪನ ಪರ್ವತಾ
ಶ್ರಮದಲಿಪ್ಪ ನುನ್ನುತ ಮಲ್ಲಿನಾಥನೆಂದನ್ನ ನಾಮಂ (ಸಿದ್ಧಂ. ೨-೨೮);

ಪತ್ರಿಕಾವನವನ್ನೂರ್ತಿಯಾಗಿಯೆ ಯತಿಗಳೊಳು ಯತಿಯಾದರಣೆಯಂ ಜತನ
ದಿಂದಾಚರಿಸುತ (ಗಗತಾ. ೨೧-೧); ರಘುಪತಿ ರಾಘವ ರಾಜಾರಾಂ, ಪತ್ರಿಕ
ಪಾವನ ಸೀತಾರಾಂ(ನಿರಾತ.೫೧).(ನಾ). ೨. ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶುದ್ಧ
ಗೊಳಿಸುವಂಥವನು,—ಮೇಲೆತ್ತುವವನು; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪತ್ರಿಕ
ಪಾವನನೆಂಬ ನಾಮ ಸಕಲಪ್ರತಿತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ನಿಲುವದೀ ನಾಮ (ಪುರಂದ.
ಧಾ. ೩-೩೮-೧). [ಪತ್ರಿಕ+ಪಾವನ]

ಪತ್ರಿಕಾಗ್ರ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ನೃತ್ಯ ಮಾಡುವಾಗ ತೋರುವ
ಅರು ಬಗೆಯ ಅಂಗಾಲಿನ ವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪದಕಳ ಭೇದ:
ಪತ್ರಿಕಾಗ್ರ, ಉಚ್ಚೈತಾಗ್ರ, ಭೂಮಿನಿಲಗ್ರ, ಉದ್ವೃತ್ತ, ಕುಂಚನ್ನದ್ಯ.
೩ರಕ್ಷೀನ—ಈ ಅಹಂ ಅಂಗಾಲ ಭೇದಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೩-೧೨೦ ಪ).

[ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ನೈತಿಕವಾಗಿ ಪತನ ಹೊಂದಿದವಳು : ಅವಳು
ಪತ್ರಿಕೆ (ಸೋತುಗ. ೧೫೬). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕಾ]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಧಾರ(ನಾ). ನೈತಿಕವಾಗಿ ಪತನಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ
ಉದ್ಧಾರ,—ರಕ್ಷಣೆ. [ಪತ್ರಿಕ+ಉದ್ಧಾರ]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಧಾರಕ (ಗು). ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವ,—
ಮೇಲೆತ್ತುವ : ಸುಂದರ ಶುಭಕರ ವ್ಯಕ್ತನೊಬ್ಬನ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಧಾರಕ
ಜೀತನಮೇ! ವಿಳೇಕ್ಕೆ ಮಹಿಮಾನುತ ಬಾಲಕ ನಮೋ ನಮೋ ನಿನಗೋ
ಶಿನಮೇ! (ಅಪ್ಪ. ೧೧೦-೨). [ಪತ್ರಿಕ+ಉದ್ಧಾರಕ]

ಪತ್ರಿಕ (ನಾ). ೧. ಒಡೆತನ; ಪ್ರಭುತ್ವ; ಸ್ವಾಮ್ಯ : “ಎಚ್—
ದ್ರವ್ಯವ್ಯವಾಸೇ (ಸುರಿ), ಪತ್ರಿಕೇ ಚ (ಒಡೆತನ)” (ಶಮಧಾ);
‘ಯತಿಪತಿ’ ಯತಿತ್ವಮಂ ಪಳಿಯುಕ್ತೆ, ಪಾರುತಿ ಪತ್ರಿಕಮಂ, ತನ್ನ
ನಿಜಮಂ ಸುಡಿದನಕಾತರತೆಯಿಂದೆ (ಚಕ್ರಾಂಗ. ೩೫-೪೬೦). ೨.
ಮದುನೆಯಾಗಿರುವಿಕೆ; ವಿವಾಹಿತ ಸ್ಥಿತಿ : (ಕ). ೩. ಪತಿಯ
ಭಾವನೆ; ಗಂಡನೆಂಬ ಭಾವ : ಪತ್ರಿಕಮನಾಳ್ವ ಚಾಟಿನಿಸ್ತನನಮೇಡ್
ಗೊಳ್ಳ ಜಂಬನಕೆ ಬೆಂಬಲಾಯಿಂದಿವಪ್ಪ ತನ್ನ ಚುಂಬನ[ಮ]ನೆಯಾಗಿ
ಕಾಂತೆ ಪುರುಷಾಯಿತದೊಳ್ ಕರಮೊಪ್ಪಿ ತೋಪುದಳ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು.
೧೪-೪೬). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾಪ (ನಾ). ಗಂಡನನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ನೀಡುವಿಕೆ,—
ಕೊಡುವಿಕೆ : ಅಕೆ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ತನಗೊಪ್ಪಿಸುವಂತೆ ರಾಮಾನಂದ
ನನ್ನು ಬೇಡಿದಳು. ಗುರು ಅವಳಿಗೆ ಪತ್ರಿಕಾಪವನ್ನು ನೀಡಿದನು
(ಭಾರದ. ೨೯೨). [ಪತ್ರಿಕ+ದಾನ]

ಪತ್ರಿಕೋಪ (ನಾ). ಗಂಡನಿಗೆ ಮಾಡುವ ದ್ರೋಹ,—ವಂಚನೆ;
ಪತಿಯ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಅಪರಾಧ : ಅಮೃತಮುಖಿಯದು
ಪತ್ರಿಕೋಪವಾದರೆ ಚಂಡತಾಸನನದು ಮಿತ್ರದ್ರೋಹ (ಕಾವ್ಯಸ. ೬೬).
[ಪತ್ರಿಕ+ದ್ರೋಹ]

ಪತ್ರಿಕೋಪಿ (ನಾ). ಗಂಡನಿಗೆ ವಂಚನೆ ಮಾಡುವವಳು : ಅವಳು
ಪತ್ರಿಕೋಪಿ ಎಂದಿಗೂ ಅಲ್ಲ (ಮುಕ್ತೈ. ೨೨೪). [ಪತ್ರಿಕ+ದ್ರೋಹಿ]

ಪತ್ರಿಕರ್ಮ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯ] ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ಆಚರಿಸುವ
ವಿಧಿ,—ನಿಯಮ : ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗನೆಂದರೆ ಪತ್ರಿಕರ್ಮ. ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಶು
ಧರ್ಮ, ಪತ್ರಿಕರ್ಮ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ . . . ಶಿವವ್ರತ, ಶಿವಧ್ಯಾನ,
ಶಿವಜ್ಞಾನ, ಶಿವಭಕ್ತಿ, ಶಿವಾರ್ಥನ ಇವು ಐದು ಪತ್ರಿಕರ್ಮಗಳು
(ಭಾರದ. ೨೪೧). [ಪತ್ರಿಕ+ಧರ್ಮ]

ಪತ್ರಿಕನಿಷ್ಠ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಗೆ ಗಂಡನಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರದ್ಧೆ : ನರ್ಫದೆಯ
ಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ . . . ಪತ್ರಿಕನಿಷ್ಠಗಳು ರೇವತಿಯ ಚಿತ್ರಭಿಷಿಯ ಮೇಲೆ
ತೇರಿ ತೇರಿ ಬರಹತ್ತಿ ದುವು (ಮುಕ್ತೈ. ೨೬೮). [ಪತ್ರಿಕ+ನಿಷ್ಠೆ]

ಪತ್ರಿಕರಾಯಣಿ (ನಾ). ಗಂಡನಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಹೊಂದಿದವಳು; ಪತ್ರಿಕ
ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವಳು : ಅವಳಂತಹ ಪತ್ರಿಕರಾಯಣಿಯನ್ನು ನಾನು
ಈವರೆಗೂ ನೋಡಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತೈ. ೨೨೪). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕರಾಯಣಾ]

ಪತ್ರಿಕೂಚಿ (ನಾ). ಪತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ : ಚಾರು
ಲತೆಯ ಲಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ಅಕರ್ಷಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸದಾ ಸರ್ವದಾ ಅವನು
ಪ್ರಯತ್ನಪಡದೆ ಇದ್ದರೆಯೇ ತನ್ನ ಪತ್ರಿಕೂಚಿ ಚಾರುಲತೆಗೆ ಸಹಜ
ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಇಪ್ಪ. ೨೮೬). [ಪತ್ರಿಕ+ಪೂಜೆ]

ಪತ್ರಿಕಾಣಕೆ (ನಾ). ಗಂಡನನ್ನು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸು
ವಿಕೆ; ಪತಿಯೇ ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ :
ಅದರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಮುಖಿಯು ಕಮಲಮನೆಗೆ ತನ್ನ ಪತ್ರಿಕಾಣಕೆಯನ್ನು
ತಿಳಿಸಿ ಪತ್ರ ಬರೆದ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಓದಲು ನೊದಲು ಮಾಡಿದನು(ಬಂಕಿಮ. ೪೮).

[ಸಂ. ಪತ್ರಿಕಾಣಕಾ]

ಪತ್ರಿಕಿಂಬಿ ‘ಪದಿಬಿಂಬ’ ನೋ.

ಪತ್ರಿಕಾಗುಣ (ನಾ). ಹದಿಬದಿಯ ನಡವಳಿಕೆ,—ಆಚರಣೆ :
ಅತನ ಕುಲವಧು ವಿನಯೋಪೇತೆ ಮಹಾಸತಿ ಪತ್ರಿಕಾಗುಣದೊಳ್
ಸೀತೆಯನೆ ಪೋಲ್ತಳ್ (ಸಾಹಿ. XX, ೧೦೧-೩೬; 1129); ಆ ನೆಗಳ್ಳ
ಮದ್ದಿರಾಜನ ಮಾನಸಕಳಹಂಸೆಯನಿಪ ಮಾಕಾಂಬಿಕೆಗಂ ಭೂನುತ
ಪತ್ರಿಕಾಗುಣ ಜಾನಕಿ××× ಜನರ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಪಡೆದಳಾ ಸುತರಮಾ
(ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೫೧-೩೨; 1169). [<ಸಂ. ಪತ್ರಿಕಾಗುಣ]

ಪತ್ರಿಕಾತಿ (ನಾ). ಹದಿಬದಿತನ; ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ; ರನ್ನನ ಸತಿ ಸತ್ಯಗುಣ
ಸಂಪನ್ನ ಪತ್ರಿಕಾತಿಯೊಳು ಮಹಾಸತಿಯನಿಸುತ್ತ ××× ನೆಡೆ
ಮೆದವಿಮರ್ಶಿಸ್ತೆಯಂ ಪಡೆದು ಪೆಂಪಿನಾಗಮಮಾದಳು (ಕವಿ.
೧೨-೪-೫೪; ಸು. 1093). [ಪತ್ರಿಕಾ(ಹದಿಬದಿ)+ಇತಿ]

ಪತ್ರಿಕಾತಿ ‘ಹದಿಬದಿ’ ನೋ.

ಪತ್ರಿಕಾಕುತಿ (ನಾ). ಗಂಡನಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತಿ,—ಶ್ರದ್ಧೆ : ಪತ್ರಿಕಾಕುತಿ
ಯುನ್ನತಿಕೆಯಲಿ ನಿಷ್ಠತೆಯಲಾ ಸಾವಿತ್ರಿಯಾಕೆಯ ಸುತಚರಿತ್ರದವೋಲಾ
ನಿಮ್ಮ ದ್ರೌಪದಾದೇವಿ ಹಿತವನಾಚರಿಸವಳು (ಕವಿ. ೨೩-೨); ಪತ್ರಿಕ
ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿಹ ಸತಿಯ ಸಂಗ ವ್ರತಗಟ್ಟು ಸುಖಪಡೆಯಲಿಲ್ಲವೋ ರಂಗ
(ಪುರಂದ. ೪-೧೪೪ ಪಲ್ಲವ). [ಪತ್ರಿಕ+ಭಕ್ತಿ(ಬಂಕಿಮ)]

ಪತ್ರಿಕಾಭಕ್ತಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕಾಕುತಿ : ನೆಗಲಿ ವ್ರತ ಪತ್ರಿಕಾಭಕ್ತಿಯ ಮೈಮಯ
ಮಾನಸಿಕೆಯುಗ್ಗಲದ ಪೊಗಲಿ ತನ್ನದನೆ ಪೆಂಪು ಮನೋಹರಗಿಲ್ಲ
ದಕ್ಕುಮೇ (ಅದಿಪ. ೧-೬೨); ಪತ್ರಿಕಾಭಕ್ತಿ ಭವದ್ವಯಂ ಹಿತಮೆಂಬುದ
ನಣುದು ವಿನಯದಿಂದ ವಿಸ್ತು ಮಹಿಮೆಯಂ ಮೆಚ್ಚಿಸುತೆ (ಎಕ. V,
ಬೇಲೂರು. ೧೬-೨೦; ಸು. 1120); ಪತ್ರಿಕಾಭಕ್ತಿಯೊಳರುಂಧತಿಗೆ ಸರಿ . . .
ಹಂಪ್ರವ್ರವ್ರ ಪನರಸಿ ಚಂದ್ರಮತಿ ಭೂತಕದೊಳ್ (ಕವಿ. ೧-೪೪).

[ಪತ್ರಿಕ+ಭಕ್ತಿ]

ಪತ್ರಿಕಾಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಗಂಡನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನುಳ್ಳವಳು; ಗಂಡನಿಗೆ
ವಿಧೇಯಳಾಗಿರುವವಳು : ಮತಿವಂತೆಯ ಧರ್ಮಜ್ಞೆಯ ಪತ್ರಿಕಾಭಕ್ತಿಯ
ಸಂದ ಶೌಚವಂತೆಯ ಸತ್ಯಾನ್ವಿತವಚನೆಯ ಕಳೆಯನೆ ಪೇಟ್ಟಿತಿತೆಯಿಂದಿಂ
ತನ್ನ ವಧುಗೆ (ಸುಡ. ೮-೧೪); ಪತ್ರಿಕಾಭಕ್ತಿಯಾದರೆ ತನ್ನ ಪತಿಗೆ ಸರ್ವೋಪ
ಚಾರಂಗಳ ಮಾಡಿ . . . ಆತನುಂಟು ಮಿಕ್ಕದನುಂಟುದೇ ಪತ್ರಿಕಾ
ಭಾವ (ಸಿದ್ಧೇ. ೬೬-೨೨೬); ಪತ್ರಿಕಾಭಕ್ತಿ ಬಂದಕೆಂಬಾ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯು
ಪರೆಯಲು (ನನ್ನಾ. ೩-೩೦). [ಪತ್ರಿಕ+ಭಕ್ತಿ]

ಪತ್ರಿಕಾವ (ನಾ). ಗಂಡನೆಂಬ ಭಾವನೆ; ಪತಿ ಎಂಬ ಭಾವ : ನಿತ್ಯ
ಪತ್ರಿಕಾವ ಶ್ರೀಲಕುಮಿದೇವಿಯು ನಿತ್ಯ ಪುತ್ರಭಾವ ಬೊಮ್ಮ ಪ್ರಾಣ
ರಿಗೆ (ಪುರಂದ. ೫-೫೧ ಉಗಾಧೀನ). [ಪತ್ರಿಕ+ಭಾವ]

ಪತಿಭಕ್ಷೆ (ನಾ). ಗಂಡನನ್ನು ಭಿಕ್ಷೆಯಾಗಿ ಬೇಡುವಿಕೆ; ಗಂಡನನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯಾಚನೆ: ನಾನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸೆರೆಗೊಡ್ಡಿ ಪತಿಭಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬೇಡುವವಳಾಗಿರುವೆನು (ಬಿನ್ನಬೇ. ೭೦).

[ಪತಿ + ಭಕ್ಷೆ]

ಪತಿರಾಯ (ನಾ). ಗಂಡ; ಪತಿ: ಪನ್ನಿರಡು ಹೆತ್ತರು ಒಂದಿಬ್ಬನಲ್ಲೂ ಪತಿರಾಯರು (ಇಂಚಾಪ. ೧೫೮-೭೭); ಕಳೆದು ಹೋದ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ಪತಿರಾಯನೇ ಹೋಚಿಕೊಂಡಿರಬೇಕೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅವಳಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿರಲಿಲ್ಲ (ಮುತ್ತೈದೆ. ೧೯೮); ಅಕಳಂಕಾ ಅತ್ತಿ ಗೋಕುಲವಂಥಾ ಮಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಂಥಾ ಪತಿರಾಯನಿದ್ದರೆ ಸಾಕಿದಾ ತವರ ಮರತೇನೆ (ಗರತ. ೭೧).

[ಪತಿ + ರಾಯ]

ಪತಿರುಣ (ನಾ). ಒಡೆಯನ ಮುಣ; ಸ್ವಾಮಿಯ ಹಂಗು: ಕೂಡೆ ವೈಗಳ ಕೆಡಹಿ ಪತಿರುಣವೆ ನೀಗಾಡಿದರಥಟಿ ಬಿಲ್ಲವರು (ಕಂಸನಿ. ೧೯-೭೫).

[ಪತಿ + ರುಣ]

ಪತಿವಂಚಕಿ (ನಾ). = ಪತಿದ್ರೋಹಿ: ಪಂಚಪತಿಯರೊ ಮೇನವರು ಪವಂಚಕಿಯರೋ ಗ್ರೀಷ್ಮಕಾಲದ ಪಂಚತೆಯೊಳಾಲಿಗಿಹಿತು ದಿಗ್ವಿಧುಗಳಂಬುವವ (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೧೯-೨೦). [ಪತಿ + ವಂಚಕಿ]

ಪತಿವಂತೆ (ನಾ). ಗಂಡನನ್ನುಳ್ಳವಳು; ಮಮಂಗಲಿ: ತನಗೆ ಕತೋರ ಶಿಕ್ಷಣ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತಾನು ಪತಿವಂತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವಳು ಮರೆಕರಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೨೮೯). [ಪತಿ + ವಂತೆ]

ಪತಿವತ್ನಿ (ನಾ). = ಪತಿವಂತೆ: "ಪತಿ(ಪ್ನೀ)ನಾಮ ದರ್ ಭರ್ತೃಸಂಯುತೆ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೫೩-೬); "ಪತಿವತ್ನಿಪಾಠಂ. ಪತ್ನಿಯೆನಲ್ಲದೆ ಯುಳ್ಳಾ" (ಮಂಗರ. ೮೯-೬). [ಸಂ. ಪತಿವತ್ನಿ]

ಪತಿವ್ರತ (ನಾ). ಪತಿಗೆ ಪತಿಯಲ್ಲಿರುವ ನಿಸ್ವೈ, -ಭಕ್ತಿ; ಹದಿಬದೆ ತನ; ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ: ಈ ಧರಿಯೊಳ್ ನೆಗಟ್ಟುವದೆದರ್ ಪತಿವ್ರತದನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ತಾಂ ಸಾಧನೆವೋಯ್ತು ಮುಂ ನೆಗಟ್ಟಿರುಂಥೆಯೊಳ್ (ಎಕ. ೪, ಬೇಬೂರು. ೧೧೩; ಸು. 1220). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತತ್ವ (ನಾ). = ಪತಿವ್ರತ: ನಿನ್ನ. . . ನಿರ್ಭಿನ್ನತೆಯ ಪತಿವ್ರತತ್ವವನು ಪರಿಕಪನನುತ ನನ್ನಿಯಂ ಬರಿಸಿದನು (ಸವನೋ. ೯-೯೫). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಸ್ಥಿ (ನಾ). ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವುಳ್ಳವಳು; ಪತಿವ್ರತೆ; ಸಾಧ್ವಿ: ಎಸೆವ ಪತಿವ್ರತಸ್ಥಿ ದನಯಂತಿ ಮನಸಿಪ್ರಿಯನಂ ವಿಚಾರಿಸಲ್ ದಸಿದೆನೆಗೆಲ್ಲ ಭೂಸುರರ ವೇಷದ ಚಾರರನಟ್ಟಿದಳಾ (ಸಳಹಂ. ೬೫೩).

[ಸಂ. ಪತಿವ್ರತಸ್ಥಾ]

ಪತಿವ್ರತಾಗುಣ (ನಾ). = ಪತಿಬ್ರತಾಗುಣ: ದಿವ್ಯಮುನಿಪುಂಗವ[ರಂ] ಬಗಿದೀರ್ಷನಂ ನಿಜಾತ್ಮಂತಪತಿವ್ರತಾಗುಣದಿನರ್ಚಿಸಿ ಮೆಟ್ಟಿಸು ನೀಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೧೮); ಸಂದ ಪತಿವ್ರತಾಗುಣನಿಭೂಷಣದಿಂ ನೆಗಟ್ಟುಬ್ಬಲಬ್ಬಿ ತಾಯ್ (ಅಜಪ. ೧೨-೪೮). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಾಚರಣ (ನಾ). ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದ ಆಚರಣೆ; ಪತಿವ್ರತೆಯ ನಡವಳಿಕೆ: ವಧುರೋಹಿಣಿ ಬೆನ್ನೊಳಂತೆ ಬಂದಂದಮನಾತ್ಮವಲ್ಲಭನೊಳಾದನುರಕ್ತತೆಯಂ ಮಹತ್ವಮಂ ಸಂದ ಪತಿವ್ರತಾಚರಣಮಂ ಬಿಂಬು ವೃತ್ತಿಯನಂದು ಛಾವಿಸುತ್ತೊಂದುಮನೆಂದಳಿಲ್ಲ ಬಿಬಿಯಂ ಸಿರಿದುಂ ತನಗಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೮೧೫). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಾಧರ್ಮ (ನಾ). ಪತಿವ್ರತೆಯ ಧರ್ಮ; ಹದಿಬದೆತನ: ಪತಿವ್ರತಾಧರ್ಮಮಂ ಕೈಕೊಂಡು, ನಿಯಮವಜ್ಞದೊಳಂದ್ರಿಯಂಗಳಂ ಬಿಗಿದುಧ್ಯಾನನದಿ, ಸೇವಿಸಿ ನಿನ್ನನಾ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೮೮-೨೭೪). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಾಭಾವ (ನಾ). = ಪತಿಬ್ರತಾಗುಣ: ನಿನ್ನ ಚರಿತವೆ ಪುಣ್ಯ ಚಂಪು ನಿನ್ನ ನೆನೆದಂಗೆನೆಗೆ ಬಹುದು ಪತಿವ್ರತಾಭಾವ(ಕುಪ್ಪಾಳ. ೧೬-೫೨);

ಪತಿವ್ರತೆಯಾದರೆ ತನ್ನ ಪತಿಗೆ ಸರ್ವೋಪಚಾರಂಗಳ ಮಾಡಿ . . . ಆತ ನುಂಡು ಮಿಕ್ಕು ದನುಂಬುದೇ ಪತಿವ್ರತಾಭಾವ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೭೭-೨೨೬); ಅನಸೂಯಾದೇವಿ ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿ ಶಿವನ ಕೃಪೆಯ ಪಡೆದಳೆಂಬುದ ಅರುಂಥಕಿ ಕೇಳಿ, ತಾನು ಪತಿವ್ರತಾಭಾವದಿಂದ ಶಿವನ ಪೂಜಿಸುತ್ತ ಹಿಮಾ ಚಲದಲ್ಲರಲು (ಭೃದಸೂ. II, ೬೬). [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಾಲಿಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮುನಿಗಳ ಯೋಗಸಾಧನೆಯ ಒಂದು ವಿಧ: ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗಂ ಸರಸ್ವತಾಲಿಂಗಮೆಂದುಂ ಪತಿವ್ರತಾಲಿಂಗ ಮೆಂದುಂ ಕೇಶವ್ರತಾಲಿಂಗಮೆಂದುಂ ಅರಿಂಜಯಲಿಂಗಮೆಂದುಂ ಚತುರ್ವಿಧ ಲಿಂಗಮಕ್ಕುಮವಹ್ಯೊಳ್ . . . ಪತಿವ್ರತಾಲಿಂಗಂ ವಿಶಲ್ಪಯೋಗ ಸಾಧನಂ (ಚಾವುಂಪ. ೨೨೨). 'ಕೇಶವ್ರತಾಲಿಂಗ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪತಿವ್ರತಿಕೆ, ಪತಿವ್ರತಿಕೈ (ನಾ). = ಪತಿವ್ರತ: ಸತಿಯರ್ಪಾವ್ರತಿಕೆಯಂ ನಂದಿಯಲಗನಿಕ್ಕಿ ತೊಡಕಿಯೆಯುಂ ಕುಂಟಿಯೆರಾ ಸೋಲ್ವ ಸವಿಗಂಡು ಬೇಟಿಕ್ಕಿ ಕಂಟಕರಾದವೆಂದು ನೀಕರಿಸೆಯುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨೪).

ಪತಿವ್ರತಿಕೈ: ಅಯಂಗೆಟ್ಟು ಪತಿವ್ರತಿಕೈಯಳವಂ ತಾಂ ಸುಟ್ಟು . . . ಕಳಂಕಮಾಗಿ ಕುಲಮುಂ ಪೊದಂದದೇನೊಳ್ಳತೇ ಶ್ರೀಯುಂ ರೂಪು ಮದೇವುದಯ್ಯ ಸಿರಿಗಂ ಶಿಲಶ್ಚಮೇನಂತರಂ (ಜೀವಸಂ. ೨೨೮-೨೮).

[ಪತಿವ್ರತ + ಇಕೆ]

ಪತಿವ್ರತಿಕೈ 'ಪತಿವ್ರತಿಕೆ' ನೋ.

ಪತಿವ್ರತೆ (ನಾ). ಪತಿಸೇವೆಯೇ ವ್ರತವಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು; ಗರತಿ; ಸಾಧ್ವಿ: "ಕುಲವಧು ಸಾಧ್ವಿ ಪತಿವ್ರತೆ ಕುಲಪಾಲಕೆ ಸತಿ ಚರಿತ, ಸತಿ ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೫೨-೪); ಅನಪತ್ನಿ ಪತಿವ್ರತೆ ಕೈಯನೆತ್ತಿದಳಾ ತೊಡುಗೆಗೆಲ್ಲ ಕರಮರ್ಥಿನ ರೂಪಿನ ಕಣೆ ಸೂಚಕವೂಯ್ತು ನಿಶುಣ ಮಿಥುನಾಲಯಾದಿಮದ್ರೇಚ್ಯಾಣಂ (ಚಾತಕಿ. ೧೯-೭); ಪತಿಯಂ ನಿಂಬಡಿ ನೊಳ್ ಪತಿವ್ರತೆಗೆ ಬೇಟಿಕೊಂಡುಂಟಿ ಕೈಕ್ಕುಂ ವಿರಾಗತೆಯುಂ ಮೇಣಾ ತದನುಪ್ರಯಾಣವಿಧಿಯುಂ ತಾವಲ್ಲದೆ(ಕಾವ್ಯಾ. ೭೦೬); ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಗೆ ಗಂಡನೊಬ್ಬ (ಬಸವ. ೬೧೫). [ಸಂ. ಪತಿವ್ರತಾ]

ಪತಿವ್ರತತನ (ನಾ). ಸಾಧ್ವಿಯಾಗುಣ: ಪರಸಂಪದದಿಂ ಸಿರಿಯಂ . . . ಪತಿವ್ರತತನದಿಂ ನಿರುತಮರುಂಥತೆಯಂ ಪೊಲ್ವಿರುತರ್ಪಣ ಕೀರ್ತಿವತ್ತು ಚಿಂಗಳ ಮುದದಿಂ (ಪ್ರೀತಾಮ. ೧೦-೮). [ಪತಿವ್ರತೆ + ತನ]

ಪತಿಶ್ರುತ್ಯಾಪ್ತೆ (ನಾ). ಗಂಡನ ಸೇವೆ, -ಉಪಚಾರ: ಪತಿಪಾದ ಭಕ್ತಿಯರಗಿಸಿ [ಬಣ್ಣನೆ]ನೆತ್ತ ಸತಿಯರೊಲಿದು ಸದನಿಸುವ ಪತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾಪ್ತೆಯ ಬಗೆಯನಪಾತು ಸಂಗತಿಗೈದದನು ಬಣ್ಣ ಪನು(ಪದಿಬ. ೩-೩).

[ಪತಿ + ಶ್ರುತ್ಯಾಪ್ತೆ]

ಪತಿಸದನ (ನಾ). ಗಂಡನ ಮನೆ; ಪತಿಗೃಹ: ಹೊಕ್ಕ ಪತಿಸದನದಲಿ ಸುಖ ತಾಂತಿ ಇರದೆ, ಸೊಕ್ಕ ಕುಳಿತಳು ರೋಗಗರಕ್ಕಸಿಯು ಶಿರದೆ (ಕವಿಪ. ೩೪-೨). [ಪತಿ + ಸದನ]

ಪತಿಸದ್ವಿ (ನಾ). = ಪತಿಸದನ: ಆ ಪತಿಯಂತೆ ಪತಿಸದ್ವಿಕ್ಕಿದವಳಾಗೆ ನುಣ್ಣೆಯನೀವುದಿಲ್ಲರೂ (ಕಾಕುಂತ. ೫೩-೮೭). [ಪತಿ + ಸದ್ವಿ]

ಪತಿಸನ್ನಿಧಿ (ನಾ). ಗಂಡನ ಸಮೀಪ, -ಹತ್ತಿರ: ಕನ್ನೆ ಪರನೊಡನೆ ಗಡ ಪತಿಸನ್ನಿಧಿಗಿಂದವಳ ಕಳುಹಿ ನಿಮಗಲಪಾದಪ್ತಿಯ ಮೂಸಸಮಾಪಂ ತನ್ನಯ ಬಳಿಯಿಟ್ಟೊಡನೆಯ ಮಗುಂತ್ತನವೊಲ್ (ಕಾಕುಂತ. ೫೯-೧೦೦).

[ಪತಿ + ಸನ್ನಿಧಿ]

ಪತಿಸೇವೆ (ನಾ). ಗಂಡನ ಸೇವೆ, -ಉಪಚಾರ: ಪತಿಸೇವೆಯೊಳಂತು ಪಸಿದ ಪಾರ್ಷನ ಮಹಾದತಿ ವಿಳಂಬವನಾಚರಿಸಿ ಸತಿಯರ ಧರ್ಮದ ಸಾರವನ ಲಾಯದೆ ಖತಗೊಂಡು ಮುನಿಗಳಿಬನು (ಪದಿಬ. ೨-೨೯).

[ಪತಿ + ಸೇವೆ]

ಪತಿಹಿತ(ನಾ). ೧. ಸ್ವಾಮಿಯ ಹಿತ; ಒಡೆಯನ ಒಳಿತು: ಬಸನಂ ಪತಿ ಹಿತದಲ್ಲಿಯೆ . . . ಬಸನಂ ನೋರಿಂಗಿಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಬಸನಂಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದೇವಿಯೊಳು ಪೆಜನೊಳವೆ (ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೬-೨೪; 1123); ಪತಿಹಿತಂ ಪೊರಜನದುತ್ಸವಂ ದೇಶದನ್ನತಿ . . . ಪುಣ್ಯನೀತಿಸಂತತಿಗಳೆಲ್ಲಂ ನೆರೆದು ರೂಪಾದುದೆಂಬಂತೆ ಮತಿವಂತ ಸತ್ಯಕೀರ್ತಿಯನ್ನಪ್ಪನೆಳಪ್ರಧಾನನಾ ಭೂನಿಪತಿಗೆ (ಹಳಕಾ. ೧-೪೬). ೨. ಸ್ವಾಮಿಯ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಒಡೆಯನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಪತಿ ಹಿತನಂಜನಾತನಯನಾ ಪವನಾತ್ಮಜನಂ ಖಗೀಶ್ವರಂ ಪತಿಹಿತನಾ ಮರುತ್ತ ನಯನಂ ಖಗರಾಜನಿರ್ವಹನಂದನಂ ಪತಿಹಿತನಾ ಮರುತ್ತ ನಯನಂ ಖಗರಾಜ ನಿರ್ವಹಿತನಂ ಪತಿಹಿತನೀತನೆಂದು ಪೊಗಬ್ಬಂ ಸಲೆ ದುರ್ಗನನುರ್ಮ ರಾಜನಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೧೨-೧); ನಾನಾಯಾಧವಿಶಾರದನ ಭರಿತಧೈರ್ಯನ ಪತಿಹಿತನ . . . ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾಡುವುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೮೮).

ಪತಿಹಿತಚರಿತ = ಒಡೆಯನ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಸ್ಪೃಹಜಳಧಿ ಸಂಜಾತ ಜಯಪ್ರೀತಿ ಪತಿಹಿತಚರಿತಂ ಪ್ರೀತಿ ದಕ್ಷಾಧಿನಾಥನೆಸೆದಂ ಧರಿಯೊಳ್ (ಸಾಂಜಾ. XX, ೬೪-೬; 1112). **ಪತಿಹಿತಧಿ** = ಒಡೆಯನ ಹಿತವೇ ನಿಧಿಯಾಗುಳ್ಳವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಮಗುಣಶ್ಚನ್ನಿಸಿದ ಸಿರಿಪತಿ ದಕ್ಷಾಧಿನಾಥಕಳನೆ ಸುಜನಾಭರಣನ ಮಯ್ಯುಸನೆಸೆದಂ ಪ[ತಿ]ಹಿತಧಿ ನೆಗದ್ದೆನನ್ನದಕ್ಷಾಧಿಶ(ಸಾಂಜಾ. XX, ೬೪-೨೧. 1112). **ಪತಿಹಿತವೈನತೇಯ** = ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವುದರಲ್ಲಿ ಗರುಡನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಹಾಪ್ರಚೋದ್ಯ ದಕ್ಷಾ ನಾಯಕಂ . . . ಪತಿಹಿತವೈನತೇಯಂ ಶೌಚಾಂಜನೇಯಂ (ಸಾಂಜಾ. XX, ೪೬-೨೧; 1072); ಪ್ರತಾಪಸಹಾಯಂ ಪತಿಹಿತವೈನತೇಯಂ ಪಿಸುಣರ ಗಣಂ . . . ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮದ್ದಕ್ಷಾ ನಾಯಕಂ ಬುರ್ಗುದೇವಂ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೧೨೪-೧೪; 1077). [ಪತಿ + ಹಿತ]

ಪತಿಹಿತವ(ನಾ). ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪತಿಹಿತವರೊಪ ಸಚಿವರ ಸತಿಯರ್ ನಾಲ್ವರ್ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಮಿಗೆ ದೈವಸ್ಥಿತಿಯಂ ಪುತ್ರನೆಡೆದರೊ ತಿಂಗಳಂ ಹಿಂಚಿ ಪಡೆದರ್ (ದಶಕು. ೨-೬೫). [ಪತಿ + ಹಿತವ]

ಪತಿಹಿತವೆ (ನಾ). ಪತಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವಳು; ಪತಿವ್ರತೆ; ಸಾಧ್ವಿ: ಗಂಗೆ ಹೆಬ್ಬದಳು ನರಕಿಗಳು ತನ್ನೊಳಗೆ ತೊಳೆದ ದೋಷ ತನಿ ಲಾದುದಿಂದು ಪತಿಹಿತವೆಯು ಸುಡೆತಿಯನ್ನೆವನಜಾಯದವನೇನೆಯುಳುಳುತುದ್ದನಡ ಕುವರನಿ ಸ್ವಾಮಿಹಿತವನಡ ಮಂತ್ರಿಯ ಸೋಂಕು ತನಗೆ ಕೈಸಾರ್ದುದೆಂದು(ಹಳಕಾ. ೧೦-೩೨). [ಪತಿ + ಹಿತವೆ]

ಪತಿಹಿತಾಚಾರೆ (ನಾ). = ಪತಿಹಿತವೆ: ಜನಕಂ ತಾಂ ದಾಸಿರಾಜಂ ಜನನಿ ಪತಿಹಿತಾಚಾರೆ ದುಗ್ಗಬ್ಬಿ (ಸಾಂಜಾ. XX, ೧೪೪-೨೪; 1165).

[ಪತಿಹಿತ + ಆಚಾರ + ಎ_೨]

ಪತಿಹಿತಕ್ಕೆ (ನಾ). ಸ್ವಾಮಿಯ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವಿಕೆ; ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿ: ಅಳವಜಾವು ನನ್ನ ಪಂಪಸ್ಥಳಿತಗುಣಂ ಪತಿಹಿತಕ್ಕೆ ಯೆಂಬವು ತನ್ನೊಳ್ಳೆದವು ಪುದಿರೆ ಸುಪುತ್ರ: ಕುಳದೀಪಕನನ್ನಿ ಜಾವ ವಗ್ಗಡೆ ನೆಗಬ್ಬಂ (ಎಳ. V, ಮಂಜರಾ. ೪೫-೧; ಸು. 1030 ?).

[ಪತಿಹಿತ + ಇಕ್ಕೆ (<-ಇಕ್ಕೆ)]

ಪತಿಹಿತೆ (ನಾ). = ಪತಿಹಿತವೆ: ಪತಿಯ ಕಳಂಕನುನಾತ್ಮದ್ಯುತಿಯಿಂದಪ ಪರಿಸರನ್ನು ರೋಹಿಣಿಯಂ ಪತಿಹಿತೆ ತಾನ್ನಲವೇದಿಯನಿತ್ಯೇರ್ಪಿ ಜೋತ್ಸೈ ಸಂತತಂ ನಗುತಿರ್ಕು(ಎಳ. V, ಹಾಸನ. ೧೧೬-೩೫; 1123); ಪತಿಹಿತೆಯರೊಪ ಸತಿಯವರತಿದುರ್ಲಭಮೆಂದುಮಿಂಕುಬಲ್ಲದೆ ಕುಲಹಿತ

ಸುಲಭಂ ಸುಸ್ತುರ್ತಮದತಿದುರ್ಲಭಮಂತೆ ಕಾಜದೇಂ ದುರ್ಲಭಮೇ (ಪಾಶ್ವಾ. ೫-೧೦೯); ಪತಿಹಿತೆಯು ರತಿಯೊಳಂ ಪತಿಯೊಳ್ ಪೆಣಗು ವಂತೆ (ಪತಿಬ. ೫-೫೬). [ಪತಿಹಿತ + ಎ_೨]

ಪತಿಹೀನೆ (ನಾ). ಗಂಡನಿಲ್ಲದವಳು; ಪತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವಳು: "ಮೋಚಿ-ಪತಿಹೀನೆ" (ಕಾಶ್ಯ. ೯೪). [ಸಂ. ಪತಿಹೀನಾ] ಪತುಮೆ 'ಪಡಮೆ' ನೋ.

ಪತೂರ, ಪತೂರ್ಯ(ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಹೊನ್ನಗನ್ನೆ: "ಪತೂರ, ಪತೂರ್ಯ-ಈಯಿರದು ಹೊನ್ನಗನ್ನೆ" (ಒಷಧ. ೯೧).

ಪತೂರ್ಯ: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[<ಸಂ. ಪತೂರ]

ಪತೂರ್ಯ 'ಪತೂರ' ನೋ.

ಪತ್ತರಿಸು 'ಪತಿಕರಿಸು' ನೋ.

ಪತ್ತ, ಪತ್, (ನಾ). ಪಾತ್ರೆ; ಭಾಂಡ: ಯಾರ ಕಾಲನೊರಸುನೆ ಯಾರ ಹಾಸ ಹಾಸುನೆ? ಯಾರ ಪತ್ತ ಚೀವರನತ್ತಿ ಹಿಡಿದೆ? (ವೈರಾ. ೬೬-೩೪೬). **ಪತ್:** ಇಲ್ಲೇ ಒಂದಿಷ್ಟು ಬೂದಿ, ಪಕ್ಕೋಡೆ ಮಾಡಿಸಿ ಗೂಡೇಲಿ ತುಂಬಿಸಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬಾರದೇ! ಅಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕಳಿದ್ದೇ ಇವೆ. ತುಂಬಿದಾ ಇಟ್ಟಿ! (ದಿನಾರಿ. ೪೬). [<ಪ್ರಾ. ಪತ್ತ./ಸಂ.ಪಾತ್ರ]

ಪತ್ತ, 'ಪತ್ತರ' ನೋ.

ಪತ್ತಂಡ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?): ಅಮ್ಮಳಿಯ ಪತ್ತಣ್ಣ ತೆಜುವ ಅಯ್ಯುಲು ಭತ್ತ ಪಡೆಯಂ ಯಿದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಮುಗುಳಿ ಚೆಣ್ಣ ಯೂರ ಪಲ್ಯಾಡಿ ಅಮ್ಮಾಳೆ ಕಿರಿಯ ಮುಗುಳಿ ಮುಬ್ಬವಳ್ಳಿ ನಲ್ಲೂರು ನೂಗುಣ್ಣ ತೇಗುರು ಆರಮಣ್ಣಂ ಬಿಟ್ಟಿ (ಎಳ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೪೨-೧೬; 959). [?]

ಪತ್ತಣ (ನಾ). ಪಟ್ಟಣ; ನಗರ: ಹರಿಯ ಪತ್ತಣಕೆ ದೂರ್ವಾಸ ಬಂದು ಹರಿಯರಮನೆಗೆ ವಿತ್ತರದಿ ಪೋಗಿ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನವಂ ಯೋಜಿಸಲ್ (ನಿಕೋಪ. ೧೧-೬೬). 'ಪಟ್ಟಣ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಪತ್ತನ]

ಪತ್ತನ(ನಾ). ನಗರ; ಪುರ: "ಬಂದಿಗಳಲ್ಲಾ ಗಲಿ ನಾವೆಗಳಲ್ಲಾ ಗಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಸೇರಬಹುದಾದ ಪುರ" (ಪದ್ಮಾರಾ. ೩೪೫. ೧೯೯); "ಪತ್ತನಂ, ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ, ನಿಗಮ: . . . ಪುರಂ, ಪುರೀ-ಈ ೧೧ ಪಟ್ಟಣಂ" (ಹಲಾಯ. ೪೪-೧೩೦); ಗ್ರಾಮ ನಗರ ಪೇಡ ಖರ್ವಡ ಮಡಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾಮುಖಂಗಳಂ ನಿಹಾರಿಸುತ್ತಂ ಬರ್ಪೊರಾ ಪಾರಣಾಸಿಗೆ ವಂದು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೦೨-೧೬); ನಗರ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ ಗ್ರಾಮ ನಗರ ಪೇಡ ಖರ್ವಡ ಮಡಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾ ಮುಖ ಸಂವಾಹನ . . . ಅಷ್ಟಾದಶವಿಷಯಭಾಷಾಸಮುತ್ಪತ್ತಿನಪಂಪ್ತ ಪಟ್ಟಂಡಭರಿತಮಪ್ಪ ಭರತಮಂ ಭರತನಂತೇಕಚಕ್ರಚ್ಚಾಯಾಯಾ-ಮುಂ ಆಜ್ಞಾವಿಧೇಯಮುಮಂ ಮಾಡಿ (ಅಜಪ. ೧೦-೧೪); ಪೇಟೆ ಮುಟೆಂಬ ಪತ್ತನ ದ್ರೋಣಾಮುಖ ಸಂವಾಹನಚೆಯನಿಟವಮು . . . ಮನೋಹರಮುಮನಿಸಿದ ಭರತಚಕ್ರದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಧ್ಯದೇಶ ಮುಂಟು (ಜಗದಿ. ೨-೧೪); ವಿನುತ ಹಂಸಾವಳಿಯ ನದಿಗಳಂ . . . ಅಹಿವಿಧಾರಾಹುವೊಪ ಬಿರುದಿನ ಕೇತುಮಯ ಪತ್ತನಂಗಳಂ ದೇಶಂ ನವಗ್ರಹಾತ್ಮಕವೆನಿಸಿತು (ಭಾಷಣಂ. ೨-೬). [ಸಂ.]

ಪತ್ತನಾಜೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಸೌರಮಾನದ ಏರಡನೆಯ ತಿಂಗಳಿನ ಹತ್ತನೆಯ ದಿನ; ವೃಷಭಮಾಸದ ಹತ್ತನೆಯ ದಿನ: ಈ ವರುಷದ ಪಾತ್ರೆ ಮುಗಿದೊಡನೆ ಪತ್ತನಾಜೆಗೇ ನಮ್ಮ ಹೂವಯ್ಯನಿಂದ ಗದ್ದೆಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಫೋಮಸನಿಗೆ ಗೇಡೆಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಬಿಡುವ (ಸಂಜಾ. ೩೬). [<-ತುಳು. ಪತ್ತನಾಜೆ, ಪತ್ತನಜೆ, ಪತ್ತನದ್ಕೆ]

ಪತ್ತರ, ಪತ್ತ, ಪತ್ತಿ (ನಾ). ರಿ. ಓಲೆ; ಪತ್ರ: ತಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತೊಂಡು (ಒಳ್ಳೆ) ಪತ್ತರ ಓಡೋಣೇ . . . ನಮ್ಮೂರ ಗೋವಿನ ಸೆರೆಗಳ ದಿಡಸಯ್ಯಾ (ನಾಪದ. ೧೩೫). ಪತ್ತ: ರಿ. "ಪತ್ತ(ತ್ತಿ)—ಪತ್ರ=ಎಲೆ, ಓಲೆ"(ತದ್ಯಕೋ. ೨೪). ತಿ. ಎಲೆ; ಪರ್ಣ: ಮೇಲಿನ 'ತದ್ಯಕೋ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. ಪತ್ತಿ: ಮೇಲಿನ 'ತದ್ಯಕೋ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ.

[<ಪ್ರಾ. ಪತ್ತ./ಸಂ. ಪತ್ರ]

ಪತ್ತರ, 'ಪತ್ತಿರೆ' ನೋ.

ಪತ್ತಲ, ಪತ್ತಲು, ಪಾತಳು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆಳುವಾದ ಸೀರೆ: ದಿಳಿಯ ಪತ್ತಲವುಟ್ಟು ಕೆಂಪು ರವಳೆಯ ತೊಟ್ಟು ನೋಲಿನಲಿ ತಾರಗಿಯ ತಿಲಕವಿಟ್ಟು (ಕನಕ. ೧೬-೧); ಯತೋದ ಬೇರೆ ಮಾತಲ್ಲದೆ, ಪತ್ತಲ ಕೂಡ ಬದಲಿಸದೆ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನನ್ನು ಸುಸರಿಸಿದಳು (ಪಾತ್ಸಲ್ಯ. ೩೮); ಉಡುವುದು ದಿಳಿಯ ಹೊಳೆಹೊಳೆಯುವ ರೇಶಿಮೆ ಪತ್ತಲ (ಸಾಹೇಬ್. ೩೦). ಪತ್ತಲು: ಅಂದು ಗುಲಾಬಿ ಪತ್ತಲು ಉಟ್ಟಿದ್ದಳು (ಚಂದ್ರಪಿ. ೬೬); ಖನ್ನಿ ಪಾಪಾತಿದಿವಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಪತ್ತಲುಡಿಸಿ ಸೋಬಾನ ಪಾಡ್ಯಾ ರಲ್ಲ (ಮಲ್ಲಿಗ. ೫೬). ಪಾತಳು: ಓರಣವಾಗಿ ಗೌರವಣದ ಮೈಗೆ ದಿಗಿಯಾಗಿ ಒರಗಿದ ಒಂದು ಪಾತಳು (ಮುಂಗಾಫ. ೩೦). [<ಮರಾ. ಪಾತಳ]

ಪತ್ತಲು 'ಪತ್ತಲ' ನೋ.

ಪತ್ತವಂದ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಕಿ(ತಿ)ರುಳಿಗೆ ಕಾಗೆದೊಂಡೆ ಯಜದೊಂಡೆ ಪುನರ್ನವಿ ಪತ್ತವಂದವಿಶ್ವರಿ . . . ಕಾತರಿಕೆಯಿಗಿಪ್ಪಿವಂ ಮಧುಯಂತಂ ಫೈತಕಪಟಿ ಕುಲ್ಪ ನಾಗಲೋಹರಣಮನಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿ ಕಳೆದಿಕ್ಕುಗುಮಾನಗಮಸ್ತಿ ವೃದ್ಧಿಯಂ(ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೨೯); "ಪತಂಗದ ಮರನ ಬದನಿಗೆ" (ಲೋಕೋಪ. ೬೪). [?]

ಪತ್ತಳ (ನಾ). (?): ಪಳವಳೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಕಸ್ತೂರಿ ಭಳೆಯ ಕುಂಕುಮ ನವ್ಯ ಶ್ರೀಖಂಡ ಪತ್ತಳವ ಮಿಶ್ರಿಸಿದ ಮುಟ್ಟಿಪಂ ಚಿಲ್ವಾಯ್ತು ಕೃತ್ತಿ ವಾಸನ ಚರಕ್ಕೆ (ಲಿಂಗಪ. ೧೫-೪೪). [?]

ಪತ್ತಳಕರಣ 'ಪತ್ತಳಕರಣ' ನೋ.

ಪತ್ತಳಕ್ಕೆ, ಬತ್ತಲಕ್ಕೆ, ಬತ್ತಳಕ್ಕೆ, ಬತ್ತಳಿಗೆ (ನಾ). ಬಾಣಗಳನ್ನು ಡುವ ಕೋಶ,—ಚೀಲ; ತೂಣೀರ: "ಅಂದಿನ ಪತ್ತಳಕ್ಕೆ ಕಲಾಪ, ತೂಣೀರ" (ಸಾಚರಾ. ೪); ಕುಸುಮಶರಂ ತನ್ನ ಪುಷ್ಪಂಗಳೆಂಬ ಬಾಣಂ ಗಳಂ ತುಂದಿದ ಪತ್ತಳಗಳನ್ನಲ್ಲಿ ತಂದಿರಿಸಿದನೆಂಬಂತೆ ಪಿರದಪ್ಪ ಪೂಗಳ ಬಳಗಮನೋಳಕೊಂಡಗುರ್ವಪಡೆಮರ್ವಿ ಕೋವಿ ಪರ್ವದ ಮತ್ತಲ್ಲಿಕಾಪಲ್ಲಿ ವಲ್ಲಂಗಳಂದತ್ತಂಕರಮನೇಯಮಾಗಿದುರ್ದಮ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೦೯ ಪ). ಬತ್ತಲಕ್ಕೆ: ಭುಗುಭುಗು ಭಟಿಭಟಿಲೆಂದು ಲೋಚನದಿಂದೊಗೆದ ದಳ್ಳುರಿ ಸುತ್ತಿ ಸ್ವರನ ದಿಗಿದ ಬತ್ತಲಕ್ಕೆ ಕರ್ಪುವಿಲ್ಲ ಸಹಿತ ಸುಟ್ಟುಗಿದುದು ಉರಿ ಸಭಸ್ತಳಕ್ಕೆ (ನೋಹತ. ೬-೩೯). ಬತ್ತಳಕ್ಕೆ: ರಿ. ಮನ್ಮಥಭೂಪನು ತಿಳಿದು ದಿಲು ಬತ್ತಳೆಗಳನದನೆ ತೊಂದರಿಗಳೆಳು ಚೆಂಚುವಂ ಮನೆಯೆ ಮೂಡುತ್ತ ಬುಕುಸಂಧಿ (ಹಚಕಾ. ೩-೧೪); ನೈಪತಿಲಕ ಬತ್ತಳೆಯಲಿ ಸೆಳೆದನು ಹೂಡಿದನು ಶರವ (ಕುವಾಳ. ೧೧-೪೬); ವಿಶಿಖರತಿಯಲಿ ನೊಂದು ಹಲುವೊಡನೆ ದಸರನುಗಿದನು ಬತ್ತಳೆಯಂದಸಮನಯನ ಕಳಂಬವನು ಕಳವಳನೆ ಸುರಣಕರ (ಕೊರಂ. ೩-೬-೬೬); ವಿಸಾಸೇತನ ಬಾಣದ ಬತ್ತಳೆಯನೇನುಳಿಯದೆ ತಳೆದಂತೆ ಮೂಗುನುಸುಪಮಜಾನು ಯುಗಳವಿಪ್ರವು (ಅಂಜ. ೫-೧೨೫). ಬತ್ತಳಿಗೆ: ದಿಲ್ಲು ತೀರು ದೆದೆ ಬತ್ತಳಿಗೆ ಸೀತಕ ವಜ್ರ ಕವಚ . . . ಮಯೂರಿ ಪೇಟಿಕ ಮುಂತಾದ ಶಸ್ತ್ರ ಉಯಾತ್ಕರಕ್ಕಾದಿ ಸಾಧನವಿಶೇಷಂಗಳಿಂದಲೂ (ವಿನೇಶ. ೨೬೩).

[ದೇ.೩ ತೆಲು. ಬತ್ತಳಕ, ಬತ್ತಡಕ, ಬತ್ತಳ, ಬತ್ತಡಿ]

ಪತ್ತಳಕ್ಕೆ (ನಾ). ಕಾಗದ; ಪತ್ತಿಕೆ: "ಪತ್ತಳೆಯೆನಲು ಕಾಗದ ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗಂ. ೧೦೫-೧೫); "ಪತ್ತಳಕ್ಕೆ (ಪತ್ತಳಿ)—ಪತ್ತಿಕಾ" (ತದ್ಯಕೋ. ೨೪). [ಪತ್ತಳಿ, +-ಇಕೆ]

ಪತ್ತಳಿಗೆ (ನಾ). ಕಾಗದ, ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನು: ಪಟಿ ಸಾಲಿಗಂ, ಪದವಂದಿಗಂ, ಪತ್ತಳಿಗಂ, ತೆಲ್ಲಿಗಂ(ಭಾಷಾಭೂ. ೧೬೩ ಪ್ರಯೋ.).

[ಪತ್ತಳಿ, +-ಇಕೆ]

ಪತ್ತಳಿ, ಪತಳಿ, ಪತ್ಥಳಿ (ನಾ). ರಿ. ಎಲೆ; ಪತ್ರಾವಳಿ; ಹಚ್ಚಿ ದೆಲೆ: ಪರಿಪಾಕಮಾದ ಮುಂಸೋತ್ಕರಮನದಂ ಮುತ್ಪದಲೆಯ ಪತ್ತಳಿ ಯೊಳಗಿಕ್ಕಿರವಾಗಳ್ ಮುಂದಿಟ್ಟು ದರದಿಂದನ್ನ ವನೆ ಪಡೆ ಬುಣ್ಣ ನುತಿದಂ (ಪ್ರಿಪದಿ. ೨೬-೧೨೪). ತಿ. ಕಾಗದ; ಪತ್ರ: 'ಪತ್ತಳಿಕ್ಕೆ' ಪರಾ. ತಿ. ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ; ಶ್ರೀಮುಖ: ಕಾಮ ದೇವ ನಿತ್ತಂ ಮಧು ಪತ್ತನೀ ನೆಲನನಿಂತಿದು ಪತ್ತಳಿ[ಪಾಣಂ. ಪತ್ತೆಳೆ, ಪತ್ತೆಳೆ, ಪತ್ತೆಳೆಯೆಂದು ಸಾಣುವಂದಂ ಮಿಗೆ ಕರ್ಚಿ ಪಾಟಾದುವು ಕೆಂದ ಲರಂ ಗಿಳಿವಂದಿನೋಳಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೩೧); ಉದ್ಯಾನದೇಶಮನಾಳ ಲೆಂದು ಕಾಮನ ಕೆಯ್ಯೋಳ್ ತೋಗಿದ ಪತ್ತಳಿಯಂ ಕೊಂಡು ಜಾದಂ ತೋಡಂತೆ ತಳರ್ತೋಳಿಗಳಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೬೪ ಪ). ಪತಳಿ: ತಿ. ಹಡುವಣ ಮುತ್ತಿರಿಸೀಮೆ ಆತನ ಮು××× ಪಯ್ಯನ್ನ ಸಲುವಂತಾಗಿ ಕೊಟಿ ಪತಳಿ (ಎಕ. II, ೪೦೬-೬; ಸು. 1250). ಪತ್ಥಳಿ: ತಿ. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಧಾನರ ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಮುಂಡಲೇಶ್ವರಂ ಕುಮಾರಂ ದಿಜ್ಜಲದೇವರಸರ ಸೌರಸದಿಂ ಪತ್ಥಳಿಸಹಿತಂ ಪಡೆದು ಬರೆದ ಶಾಸನಂ (ಕೊಲ್ಲಾ ಶಾ. ೮-೩೯; 1147). [<ಪ್ರಾ. ಪತ್ತಲ./ಸಂ. ಪತ್ತ]

ಪತ್ತಳೆ, ಪತ್ಥಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: "ಪತ್ತಳೆಕರಣ" ಪರಾ. ಪತ್ಥಳೆ: ಪ್ರಧಾನಮೂಲನೆಯ ಪತ್ತಳೆಯ ಗೋವಿಪಯ್ಯ ನಾಯಕನು (ಎಕ. XIII, ೩೨೨-೫೪; 1126). 'ಪತ್ಥಳೆಕರಣ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪತ್ತಲೆ]

ಪತ್ತಳೆಕರಣ, ಪತ್ತಳಕರಣ, ಪತ್ಥಳೆಕರಣ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡುವ ಉದ್ಯೋಗವುಳ್ಳವನು,—ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ವನು: ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಪ್ರಧಾನಂ ಸಾಮಾಸಿಗಳಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಮನೆ ವರ್ಗದ ಪತ್ತಳೆಕರಣಂ ದಣ್ಣನಾಯಕ ಭೀಮಯ್ಯಂಗಳು (ಎಕ. XVI, ೩೩-೧೩; 1102). ಪತ್ತಳಕರಣ: ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಶ್ನಿಸಹಿತಂ ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾ ಪ್ರಧಾನಂ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಪತ್ತಳಕರಣಂ ದಂಡಾಯದ ಹೆಗ್ಗಡೆ ದಂಡ ನಾಯಕ ಮಹಾದೇವಯ್ಯಂಗಳುಂ (ಸಾಚರಾ. XI-೩, ೫೦-೩೩; 1138). ಪತ್ಥಳೆಕರಣ: ಲೋಕಸಹವಾಸಿಗಳಧಿಷ್ಠಾಯಕಂ ಪತ್ಥಳೆಕರಣಂ . . . ಶ್ರೀಮನ್ನಹಾಪ್ರಧಾನಂ ದಣ್ಣನಾಯಕಂ (ಸಾಚರಾ. XX, ೬೪-೧೪; 1112).

[ಪತ್ತಳೆ, +-ಕರಣ]

ಪತ್ತಳೆಗೂಳು (ನಾ). ಎಲೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟ ಆಹಾರ; ಎಡೆ: ಮನೆದೈವ ಮುಪ್ಪ ಕೃತಾಂತನ ಪರ್ವದ ದಿನದೊಳಗಾ ಮೃತ್ಯುದೇವಿ ಮನಮೊಸೆದಿಟ್ಟಿ ವಿಸಾಸಲ ಪತ್ತಳೆಗೂಳನನುಕರಿಸಿದವು ಪಿಂಡಗಳು (ಶ್ರೀಪಾಲ. ೮-೧೪).

[ಪತ್ತಳೆ, +-ಕೂಳು (<ಕೂಳು)]

ಪತ್ತಜುಗಾವುದ (ನಾ). ಹದಿನಾರು ಗಾವುದ: ಸೆಜೆ ಕೋಲಾ ಸೆಜೆ ಕೋಲಿಂ ಪತ್ತಜುಗಾವುದ ಬಲದ ಪನಣನಿಂತೆಂದಾನಜಾಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೯). [ಪತ್ತಜು + ಅಜುಗಾವುದ]

ಪತ್ತಜಿ (ನಾ). ಎಂಬಲು; ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ: "ಎವ್ವಜಿಯೆಂದು, ತಿನ್ನಮೆಂದು, ಪತ್ತಜಿಯೆಂದು ಎಂಬಲ" (ಕನಕ. ೬೬-೫೦೪); "ಎವ್ವಜಿಯೆಂಬಲು ಮನ್ನಕ್ಕುಂ ತಾವೇನುಂ ಪತ್ತಜಿನ್ನಲುಚ್ಚಿಷ್ಟಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೦೬).

[?]

ಪತ್ರ್ನುಪತ್ತು (ನಾ). ಕೈಯಿಂದ ಕೈಗೆ ಸಾಗಿಸುವ ರೀತಿ, —
ವಿಧ(?) ಬಯ ಕಾಗದವಾದರೆ ಪತ್ರ್ನುಪತ್ತು ಅಗಿ ಅವರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸ
ಬಹುದಿತ್ತು ಇದು ರಿಚ್ಚಿ ಹೋಗಿ ವಸ್ತು ಪಡೆಯದೆ ಇರಲು ನಿರ್ವಾಹ
ವುಂಟೇ? (ಮ. 1000. ೨೩). [?]

ಪತ್ರ್ಯ, ಪತ್ರ್ಯ (ನಾ). (ಕರಾ) ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತುಂಬುವ
ಸಾಧನ; ಕಣಿಜ; ಗಳಿಗೆ: ಅವನು ನೆತ್ತಿಗೆ ಎಲೆವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸುತ್ತಿ
ಕೊಂಡು ಪತ್ರ್ಯದ ಮೇಲಿರಿಸಿದ್ದ ಬಾಳು ಮತ್ತು ಬುಟ್ಟಿಗಳನ್ನು
ಎತ್ತಿಕೊಂಡ (ಸಹದಾ. II, ೧೧೨೫). ಪತ್ರ್ಯಯಿ: ಪತ್ರ್ಯಯು
ತುಂಬ ಕಾಳುಗಳಿವೆ (ರೂಫಿ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಪತ್ರ್ಯಯ; ತುಳು. ಪತ್ರ್ಯಯ,
ಪತ್ರ್ಯಯ, ಪತ್ರ್ಯಯ, ಪತ್ರ್ಯಯ./ಪೋರ್ಚು. ಪತ್ರ್ಯಯ]

ಪತ್ರ್ಯಯಿ 'ಪತ್ರ್ಯಯ' ನೋ.

ಪತ್ರ್ಯ, ಪತ್ರ್ಯ, ಪೋತ್ರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೆಲಸ
ಮಾಡುವವನು; ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗೆ: ಅಕ್ಕಸಾಲಿನ ಪಂಚಾಳಕುಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ
ಪತ್ರ್ಯನಿಗೆ ಒಂದು ಸನಗು ಮಾಡಿಕೊಡೆಂದು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅವರು ಮಾಡಿ
ಕೊಟ್ಟ ಸನಗು ತನಗು ಪರಿಣಾಮವಸ್ತುವೆರೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಬುವರು
ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲದಾದರೆ ಮರಳಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಜಾಣ ಪತ್ರ್ಯನ ಕೈಯಿಂದ
ಮಾಡಿಸಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಬುವರು (ಪಚಸಂ. ೧೨೬-೧೦೬); ಆದರೆ ಕಿರೀಟ
ಕಡಿಸದ ಪತ್ರ್ಯನ ಮೋಸವನ್ನು ಬೈಲಿಗೆ ಹಾಕುವ ಮಾರ್ಗವು ಅವನಿಗೆ
ತೋರಲಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೬); ನನ್ನ ನತ್ತು ಮುರಿದಿತ್ತು, ಟಿಳಕರು
ಒಬ್ಬ ಪತ್ರ್ಯನನ್ನು ಕೊಡಲೆ ಕರೆದು ತಂದರು (ಸ್ಕೃತಿ. ೬೬).

೨. ಬೆಂಕಿಸಾಲೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಕ, — ಅಧಿಕಾರಿ; ನಾಣ್ಯಗಳ
ಪರೀಕ್ಷಕ: ಬಳಿಕ ಪತ್ರ್ಯನು ಆ ಗಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೊಂದನ್ನು ತಕ್ಕೊಂಡು
ನಟ್ಟಿನಡುವೆ ಕಡಿದು, ಪೊಂದು ರೂಪಾಯಿ ತೂಕ ತುಂಡನ್ನು ಕಡಿದು
ಕೊಂಡು . . . ಜಾಲಗಾರನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕರೆಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕೊಡುವನು
(ಕಥಾ. ೨೮೨); ಪತ್ರ್ಯ-ಈತನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಣ್ಯಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆ
ಮಾಡಿ ಬೆಲೆ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಗೌಡನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವನು
(ಮಹಾರ. ೧೬೨). ಪತ್ರ್ಯ: ೩. ತೆರಿಗೆ ಹಣದ ಪರೀಕ್ಷಕ
ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ದವಸ್ಥ-ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳತೆ ಮಾಡು
ವವನು: (೪). ಪೋತ್ರ್ಯ: ೪. ಬಣ್ಣದ ಕೆಲಸ ಮಾಡು
ವವನು; ಗಾರಿಯವನು: ಗಣೇಶಚತುರ್ಥಿಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ
ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಪೋತ್ರ್ಯರು, ಜೀನಗಾರರು ಮುಂತಾದವರು ಗಣಪತಿಗಳನ್ನು
ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೪೬).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪತ್ರ್ಯ; ಕೆಲು. ಬತ್ತುಂಡು./ಪ್ರಾ.ಪತ್ರ್ಯಕ-ಅಭರಣ]

ಪತ್ರ್ಯ 'ಪತ್ರ್ಯ' ನೋ.

ಪತ್ರ್ಯವಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಒಂದು ಜೊತೆ ಬಟ್ಟೆ; ಜೋಡಿ ವಸ್ತ್ರ:
ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ ಆ ಕೂಡಲೇ ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ಒಂದು ತಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ
ಹಣ್ಣು ಹಂಪಲುಗಳನ್ನೂ ೨೫ ರೂಪಾಯಿಯನ್ನೂ ಒಂದು ಪತ್ರ್ಯ
ವಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ತಂದು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು (ನಾಕಲಾ. ೧೯).

[ಪತ್ರ್ಯ (P←ತಮಿ. ಪತ್ರ್ಯ) + ವಸ್ತ್ರ]

ಪತ್ರ್ಯ (ನಾ). ೧. = ಪತ್ರ್ಯಯ: ಈಗ ನಿಮ್ಮ ಚಾವಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿ
ಹಾಕಿಸಲು ಒಂದು ಪತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೇ? ಪತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಚಾವಣಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವೇ
ಇಲ್ಲ (ಮರಮ. ೧೨೧). ೨. ಪೆಟ್ಟಿಗೆ; ಪೆರಾರಿ: ಇವರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ
ಪತ್ರ್ಯನಿಂದ ದತ್ತರುಗಳನ್ನು ಕಳೆಕ್ಕೊಳಿಸಿದರು (ಸಂಬಸಾ. ೨೩೧); ಆದರೆ
ಆ ಸೀರೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದ ಪತ್ರ್ಯನೇ ಉಂಡು ಹೋಗಿತ್ತು (ದೇವನಂ. ೬೦).

[←ತುಳು. ಪತ್ರ್ಯಾ]

ಪತ್ರ್ಯ 'ಪೆಟ್ಟಿಗೆ' ನೋ.

ಪತ್ರ್ಯ 'ಪತ್ರ್ಯ' ನೋ.

ಪತ್ರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚಲಿಸುವಿಕೆ; ಚಲನೆ; ನಡಿಗೆ: "ಪತ್ರ್ಯ —
ನಡಿಗೆ, ಕಾಲನಡೆ ಜನ, ಸೇನಾಭೇದ" (ವಿದ್ಯಾಂ. ೩೯೨). ೨. ಕಾಲಾಳು;
ಪದಾತಿ; ಕಾಲನಡೆಯ ಸೈನಿಕ: "ಪದಾತಿ, ಪತ್ರ್ಯ . . . ಸಾಡ
ಚಾರಿ — ಈ ಆ ಕಾಲಾಳು" (ಪಲಾಯ. ೬೬-೨೯೬); ಪೊಳೆನ ಮಿಂಚು
ಗಳಂತಿರೆ ಕೇತುಗಳ್ ಜಳದವೃಂದದಪೋಲಿರೆ ಹಸ್ತಿಗಳ್ ಗಳಿತಧಾರೆ
ಗಳಂತಿರೆ ಪತ್ರ್ಯಗಳ್ ಬಳಸಿ ಕಾರ್ಗಣಿಯಾಯ್ತು ಮಹಾಹವಂ (ಕವಿರಾ.
೧-೧೪೪); ಪತ್ರ್ಯಶಂಗಳ್ ಕದನೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಮಾತೆತ್ತಲೆಂಬಿನಂ ಗಜ
ಘಟಿಯಂ ಪತ್ರ್ಯ ನಡೆತಂದುವೆನೆ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕುಳಭವನಮೊಂದೆ ಜಲ
ಜಿನಸವನಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೨-೬೫); ಗಣನಾತೀತಮದೇನದೇನೆಸಿದ್ಧದೋ
. . . ವರೂಘಂಗಳುಳ್ಳಣಪಸ್ತಾಸ್ತಗಭಸ್ತಿವಸ್ತ್ರತವಿಯದ್ದಿತ್ತಿಗಳ್
ಪತ್ರ್ಯಗಳ್ (ಪುಸ್ತ. ೫-೧೩). ೩. ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ಅತಿ ಚಿಕ್ಕ
ಭಾಗ; ಒಂದು ರಥ, ಒಂದು ಅನೆ, ಮೂರು ಕುದುರೆ ಮತ್ತು
ಐದು ಕಾಲಾಳುಗಳ ಗುಂಪು: "ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕೊಂದು ತೀರ್
ಮೂಣಪ್ಪಮೆಯ್ದು ಕಾಲಾಳುಳ್ ಪತ್ರ್ಯಯಕ್ಕೂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೮೩-೮);
ತದ್ಬಲಂಗಳ ಪ್ರಮಾಣಮಂತೆನೆ ಪತ್ರ್ಯಯಂದು ಸೇನೆಯೆಂದು . . .
ಅನೀಕನಿಯೆಂದುಮಪ್ಪಪ್ರಕಾರಂ (ಮಹಾನೀ. ೧೧-೧೧೨ ವ). [ಸಂ.]

ಪತ್ರ್ಯ (ನಾ). ಹಿನ್ನೆ; ಪಾಲು; ಭಾಗ: ಬನೂಮೂನಿಯ ಮೈಮೇಲಿನ
ಬಂಗಾರವಿತ್ತು. ಸಾಂಗಲಿಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಮೂರ್ದರೆ "ಪತ್ರ್ಯ"ನ ಪ್ರತ್ಯೆ
ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ದೀಪಕ. I, ೨೩೬). 'ಪತ್ರ್ಯಗ್', 'ಪತ್ರ್ಯಗಾರ' ಪರಾ.

[←ಹಂ. ಪತ್ರ್ಯ; ಮರಾ. ಪಾತಿ]

ಪತ್ರ್ಯ (ನಾ). ನಿವೇಶನ (?): ಬುಟ್ಟಿ, ಪತ್ರ್ಯ ಮೂವತ್ತೆರಡುಮನ್ನೆ
ಪತ್ರ್ಯದವಣಂ ಮೂಣು ಗದ್ಯಾಣಂ ಮುಟ್ಟಿ ಪೊರಸಂ ಬಿಟ್ಟಿ ಮರ್ಯಾದೆ
ಎಂಟಿನೆಯ ಶ್ರಾಹೆಗೆ ಪತ್ರ್ಯ ಮೂಣು ಧರಣಂ ಮೂಣಿನೆಯ ಶ್ರಾಹೆಗೆ
ತೆಜ್ಜಿ ನೆಜ್ಜಿದು ಮೂಣು ಗದ್ಯಾಣಮಂ ಪತ್ರ್ಯ ತಿಜುವರೆಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕ
ವಿದುವೆ ಮರ್ಯಾದೆ (ಸೌಹಾ. IX-i, ೬೬-೨೩; 992); ಶ್ರೀಪೆರ್ಗಡೆ
ಯರ ಮರುಳನುಯ್ಯಂ ದೇವರಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿ ಶಿವನಾಗಯ್ಯುಗೇರಿಯ
ಶತದ ತಕ್ಕಿಲ್ಲಿಯ್ಯ ಮತ್ತರು ೩ ಮನೆ ಪತ್ರ್ಯ ೩ ಮಂಕಯ್ಯೇರಿಯ
ಶತದ ಕಿಸುಕಾಡು ತೋಂಟಂ ಮತ್ತ ೧ (ಕಾ. II, ೯-೧೯; 1075).

[?]

ಪತ್ರ್ಯಗ್, ಪತ್ರ್ಯಗ (ನಾ). ೧. ಜೊತೆಯವನು; ಸಂಗಡಿಗ; ಸ್ನೇಹಿತ:
ವ್ಯಾಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ನಮ್ಮ ಮದಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯನನ್ನ ಪತ್ರ್ಯಗಿ[ಪಾಕಾಂ.
ನಿನ್ನ ತೆತ್ತಿಗರಿ, ನಿನ್ನ ಪತ್ರ್ಯಗಿ]ವರಯ್ಯಾ (೩೨೨. ೩೫೧; ಪಚಶಾ. I,
೨೨೦-೪ ನೋ). ೨. ನೆಂಟ; ಬಂಧು: ಪೊರಮಾರ್ ಕೌಸಲ್ಯ
ಸುಮಿತ್ರೆಯರ ಚತ್ತದಿರವರಿದು ಪೋಷಿಸುವವನಾರು ಮದ್ದಮನಸಂಭರಿತ
ಹೃತ್ತಾಪದಿಂ ತೊಳಲುತ್ತಿರರುಪಡರಿಪ ದ[ಪತ್ರ್ಯಗರದಾರ್ಪರು
(ವೆಂಕಾಂ. ೨-೧೧-೩೩). ೩. "(ನರ್ತನದಲ್ಲಿ) ಕುಣಿತದ ಜೊತೆ;
ಪತ್ರ್ಯಗರು" (Couple. ಇಂಕನ). ಹತ್ತಿಗ: ೪. ಉಂಟುಮಾಡು
ವವನು: ಹೆತ್ತ ನಿನ್ನೊಡಲಿಂಗೆ ತಂಪಿನ ತೆತ್ತಿನೊ ಮೇಣ್ ಬಹಳ ತಾಪದ
ಹತ್ತಿಗ[ಪಾಕಾಂ. ಮುತ್ತಯ]ನೊ ಕುರುರಾಯನೆಲೆ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ
(ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೪-೨). [ಪತ್ರ್ಯ + ಇಗ]

ಪತ್ರ್ಯಗ್ (ನಾ). = ಪತ್ರ್ಯಗಾರ: "ಪತ್ರ್ಯಗ-ಕೋರುಕಾರ; ಪಾಲಿಗೆ;
ಪಂಚಯಸ್ತ್ರ" (ಜಾಸಕೋ. ೧೪). [ಪತ್ರ್ಯ + ಇಗ]

ಪತ್ರ್ಯಗಾರ (ನಾ). ಪಾಲುದಾರ; ಹಿನ್ನೆದಾರ: (೪).

[ಪತ್ರ್ಯ + ಇಗಾರ (<ಕಾಣ)]

ಪತ್ರಿಕೆ 'ಪತ್ರಿಕೆ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಸ್ವೇಚ್ಛೆ; ಜೊತೆಗಾತಿ; ಒಡನಾಡಿ: ಅತ್ತಿಗಿಯು ಹುದುಗುನಹುದು ತಾಯುಹುದಕ್ಕು ಗುತ್ತಿಗೆಗಾತಿ ನೀನಹುದು ಪತ್ರಿಕೆ ಪರಮಾನುಕೂಲಿ ಕೇಳೆಂದು ಕೈಯತ್ತಿ ಕೊಂಡಾದಿದ ಕುಮರ (ಮೋಹನ. ೩೧-೫೭). [ಪತ್ರಿಕೆ, + -ನಿ]

ಪತ್ರಿಕೆ, ಹತ್ತಿಗಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಗದ; ಪತ್ರ; ಓಲೆ: "ಪತ್ರಿಕೆ - ಪತ್ರಿಕಾ = ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು, ಓಲೆ (ತದ್ವಕೋ. ೨೪). ೨. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಧಾರೆ: (+). ೩. ಚಾಕು; ಜೊರಿ: (+). ಹತ್ತಿಗಿ: ೧. "ಪತ್ರಿಕೆ, ಹತ್ತಿಗಿ" (ತದ್ವಕು. ೧೫೪ ಪ್ರಯೋ); "ಹತ್ತಿಗಿ - ಪತ್ರಿಕಾ = ಪತ್ರಿಕೆ" (ತದ್ವಕೋ. ೪೪). [<ಪಂ. ಪತ್ರಿಕಾ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). "ಹಿನ್ನೆ; ಪಾಲು" (ಪಾಸಕೋ. ೧೪). [<ಪತ್ರಿಕೆ]

ಪತ್ರಿಕೆಯಾರಂಬ (ನಾ). ಜೊತೆಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಉದ್ಯೋಗ; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಸುಬು: (+).

[ಪತ್ರಿಕೆ (<ಪತ್ರಿಕೆ)+ಅರಂಬ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). (?): ಕುಮಾರಗಾಣೆ ಪಣ ೪ ವಿಜಯವೀರವಣ ಪಣ ೪ ಕೊಡಕಿವಣ ಪಣ ೧ . . . ಎಳ್ಳು ಸಲಗೆ ೩ ಕೋಳಿ ೧೪ ಕ್ಕಂ ಗದ್ಯಾಣ ೧ ಪಣ ೩ ಹಾ ಜೋಳಕಾರುಣ್ಯ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಭಂಡಿ ಗದ್ಯಾಣ ೧ ಪಣ ೯ ಪತ್ರಿಕೆ ಪುತ್ರರ ಪಣ ೪ ಹಾ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೭೪-೧೪೪; 1261). 'ಎತ್ತಿಲು' ಪರಾ. [?]

ಪತ್ರಿಕೆಯ ಮತ್ತಲಾರ 'ಪಟ್ಟಿಯ ಮತ್ತಲಾರ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ, ಹತ್ತಿರ, ಹತ್ತಿರ, ಹತ್ತಿರು, ಹತ್ತಿರೆ, ಹತ್ತಿಲ, ಹತ್ತಿ (ನಾ). ಸಮಾಪ; ಬಳಿ; ಮಗ್ಗುಲು; ಬದಿ: ಮರಳಿ ಪತ್ತಿರ ಶಿಷ್ಯನ ಶಿರದ ಮೇಲೆಯು ತಮ್ಮ ದಕ್ಷಿಣಕರನ ಬಾಚುತಲಿ (ಗಗತಾ. ೨-೩೦). ಹತ್ತಿರ: ಕಾರನಾಡದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಕಾಳೇನಿಯು ಮುಖ . . . ಹೊನ್ನಾವರದ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಶರಾವತಿಯು ಮುಖ (ಕಥಾಗ. ೪); ಇರೋನೊಳು ಪುಲಿ ಸಿಂಗ ಕರಡಿ ಸರಿ ಕೋಳಗಲ್ಲುರುಗುವವು ಹತ್ತಿರದ ಹೋದಿಗೋವರಮಿಲ್ಲ (ಮಲ್ಲಪ. ೧೭-೯); ಖರೇದಿ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳವು ದೂರ ಅಥವಾ ಹತ್ತಿರ ವಿದ್ವಂಕಿ ಭಂಡೀಬಾಡಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಖರ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಹತ್ತುವುದ ರಿಂದ ಖರೇದಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರವನ್ನು ಖರ್ಚು ಹಿಡಿಯಲಾದೀತು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೬). ಹತ್ತಿರ: ಹಸಿಯ ಮೇಲಣ ಮಾತ ಬೆಸಗೊಳಲಿಟ್ಟ ದನೆ ಶಿಶಿಧರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದರೆನ್ನುವರು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೨೫-೪೪); ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಪರಿದೆಯ್ದಿಯಲಗಂ ಕಿತ್ತು ತಾಂ ಜಡಿಜಡಿದು ಮೊನೆದೋಡುತ್ತ (ಬಸವ. ೩೨-೫೪); ಗರುವರನು ಮಾನ್ಯರನು ರಣಧೀರರನು ದೂರದಲಿರಿ ಸುವರು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆವರು ಬಾಯಿಬಿಡಿಕರ ಜಗದ ಭಂಡರನು (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೫-೪); ಇತ್ತರೋಲಿಯನವರನವರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದಯ್ಯನಿರನಿಗೆ ಬತ್ತದಲಿ ಶಂಕಿಸುತ ಹದನೇನೆಂದು ಬೆಸಗೊಳಲು (ತೊರರಾ. ೨-೬-೭). ಹತ್ತಿರು: ಶಿವನಂ ಸುತ್ತಿ ಸುತ್ತಿ ಬರುತ್ತ ನೋಡುತ ಹತ್ತಿರಿಗೆ ಬಂದು (ಬಸವ. ೧೪-೬೧); ಕಿವಿಯ ಹತ್ತಿರಿಯ್ದಿವಂಪುಸಿರವಂಕಿದರ್ ವೊರ್ವ ಗೋಪಾಂಗನೆಯ ನಿಡಂಗಣ್ಣಳು (ಭಿಷ್ಣು. ೩-೨೨); ಇತ್ತ ಲಣ್ಣಗೆ ಮಾತ್ಸರ್ಯವನು ಹತ್ತಿರಲಿ ಕೈಮುಗಿದು (ಅನಂರಾ. ೧-೬-೭೯). ಹತ್ತಿರೆ: ಅಗಲಕಾಕಾರರೂಪವದಾಗಿ ನಡನಡಗುತ್ತ ಹತ್ತಿರೀಗ ಕೈಸನ್ನೆಯಲಿ ಕರೆವುತ್ತು (ಬಸವ. ೨೬-೨೫); ದೂರಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರೆಯಾಯ್ತು ಕಾಳಗವಂದೆನಲು ನಿಷ್ಕಾಳಕೋಟಿಯ ಧರಧರದ ದಿಬ್ಬಾಳದಲಿ ತಲೆ ದೋಣಾದನು ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೪). ಹತ್ತಿಲ: ಕಡುವೆಡೆಗಾದು ದಮ್ಮನಲಾಡುದು ವಿತ್ತಮರಾಯಂ [ಪದಲ್ಪೆಡೆ] ಪಡೆಗಾದುದೆಂಬ [ಪಾ: ಪ] ಪೊತ್ತಿರಲಾದುದೆ ಕಯ್ಯು ಸತ್ಯಮಂ ನುಡಿನೆಡೆಗಾದುದೆಂದೆಂಬಲಾದುದೆ

ನಾಲಗೆಯ ಹತ್ತಿಲದಿಂದ ಕೀರ್ತಿ ಪೊಂದಿದಿದ ರೋಚನೆಯನು ನಾಸ್ತಿಕನ ಕೂಪ್ತಿಕನ ಸತ್ಯದೇಶೆಯರ (ಕವಿ. ೨೧-೭-೧೫; 1093). ಹತ್ತಿ: ನೋಸಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿ, ಅತ್ತ ಅಗಸನ ಹತ್ತ ಹೋದಂತೆ (ಗಾಜೆ).

ಹತ್ತಿರಾಗು = ಸಮಾಪಿಸು; ಸನ್ನಿಹವಾಗು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರು: ಇತ್ತ ನಿಜಭಾಷೆಗೆ ಪರಾಭವ ಹತ್ತಿರಾಯಿತು ನರ ನಿಧಾನಿಸುತ್ತ ಮುರ ರಿಪು ರಥವ ಬಿಟ್ಟನು ಕಡೆಯ ಮೋಹರಕ್ಕೆ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧೪-೨೫). ಹತ್ತಿರಿಣ = ಹತ್ತಿರದ; ಸಮಾಪದ; ಬಳಿಯ: ಬಡಗಲು ಈಶ್ವರ ಪುರದ ಊರ ಬಳಿಯ ಹತ್ತಿರಿಣ ಹುಡುಗನುರ (ಎಕ. VII, ೨೨ನೊ. ೨೬-೨೫; 1524). [<ಪತ್ರಿಕೆ/ಕುಳು. ಹತ್ತಿರ, ಹತ್ತಿ]

ಹತ್ತಿರೆ, ಹತ್ತಿರ, ಹತ್ತಿರ, ಹತ್ತಿರೆ, ಹತ್ತಿರೆ, ಹತ್ತಿರೆ (ಅ). ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ; ಸನ್ನಿಹದಲ್ಲಿ; ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ: ಕರುವನ ಕೇಯ್ಯಾದಿತ್ಯ ದೇವರ ಕೈಯ್ಯಂ ಪತ್ತಿರೆ ಬಡಗ ತೋರಣಗಾವುಂಡಗಿಯ ನವಿಲಮತ್ತರು ಹತ್ತು . . . ಮತ್ತರು ಮತ್ತಮೋರ್ವಾಯ ಬಿಟ್ಟಿಯ ಪತ್ತಿರೆ ಮೂಡ ಮನೆಯಗೆಯ ನವಿಲ ಮತ್ತರೇಳವ ಭುಜೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೧೯೭-೪೬; 1119); ದೇವರಂ ಪತ್ತಿರೆ ಬಡಗಲು ರಾಜದಿದಿಯಂ ಪತ್ತಿರೆ ಮೂಡಲು (ಜೊಂಕಣ. ೧೯೩೦, ಬಾಗವಾ. ೧೦೩-೪೫; 1165); ರಾಜವಾಹನಂ ನೋಮದತ್ತನಂ ತುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಪತ್ತಿರೆ ಕುಳ್ಳಿ ರಿಸಿ . . . ಬೆಸಗೊಳಲ್ (ವಕಳು. ೫-೧೨ ಬ). ಹತ್ತಿರ: ಪತ್ತಿರದ್ದವ ರೆಲ್ಲ ಜಡಿದರ್ವೆಸೆಡೆಗೆ (ಕುರಂಗ. ೫-೫೭). ಹತ್ತಿರ: ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಅಣೆ ರೊಕ್ಕ ಅದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೪); ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರ ಸಜ್ಜಿತನಾದ ಒಬ್ಬ ವೀರಯುವಕನು ನಿಂತಿದ್ದನು (ಮಂದಾಕಿ. ೧). ಹತ್ತಿರ: ಹತ್ತಿರಾತನ ನಿರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಲಿತ್ತು ವೀಳೆಯವನು ಸುಯೋಧನ ಕಿತ್ತು ಕೊಂದಿರೆ ನುಡಿಸಿದನು ಕಲಿಕರ್ಣಸವನವನ (ಕುವ್ಯಾಧ್ಯಾ. ೧-೧೫); ಸಂಶಯದಿಂದ ಭೂಪಾಲಕಂ ತನ್ನ ಹತ್ತಿರದ ನಿಜಮಂತ್ರಿ ನಳುಲಕೇತುವ ನೀತ್ತಿನಲ್ಲಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೫-೫೪). ಹತ್ತಿರ: ಮಾವಿನ ಕೊಯ ಕೆಳಗೆ ಗುತ್ತೀಶ್ವರದೇವರಗದ್ದೆಯಂ ಬಡಗ ಹತ್ತಿರೆ ಒಂ(ಂ)ಮೈಯಲಿ(ಂ) ನ್ನೇಸಳಲು ಗದ್ದೆ ಕಂಮಂ ೧೦೦ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೭೬-೫೦; 1183); ನಡೆದಹಾಪೆಗೆಯಾಂಡರೂರ ಹತ್ತಿರೆ ಬಂದು ಮೃದಮೂರ್ತಪುರದ ಬಾಗಿ ಲ್ಲಾಡದೊಳು ನಿಂದು (ಇಹರ. ದೇ. ೩೨-೫); ಲಗ್ನವಿದೆ ಹತ್ತಿರೆ(ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೪); ಹತ್ತಿರೆ ಕರೆದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡಳು ಪ್ರಾಣಪತ್ನಿಗಾಗತಿಯು ಮಂದದಿ (ಮೋಹನ. ೨೭-೪). ಹತ್ತಿರ: ಭಕ್ತಿ ಚಾಮರ ಧಾಳು ಎತ್ತಿ ಬಿಡಿದಿರುವವರು ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಹಾಕು ಪಾವನಿಗರು . . . ಎಡ ಯೂಜನರು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ ಸಂದೆಯು (ಶರಣ. ೨೩೦-೩). [<ಹತ್ತಿರ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಗುಂಪು; ಪದಾತಿ ಸೈನ್ಯ: ಉತ್ತರದೇಶದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳುಂಟುಯವರು ಪಾಂಡ್ಯದೇಶದ ಪದಾತಿಗಳು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೩೦-೭). [ಪತ್ರಿಕೆ + ವರ್ಗ]

ಪತ್ರಿಕೆ, ಹತ್ತಿರ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಅಂಟಿಸು; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಲಗತ್ತಿಸು: ಒತ್ತಿದ ತಳ್ಳಿತ್ತಿದ ತುಟಿ ಮುತ್ತಿನ ಪೊಸಮಾಡುಗೆ ತಳರ ಸೋಮರ್ವ ಮನಮಂ ಪತ್ತಿಸಿ ಜೊತ್ತಿಸಿ ಮದನೋತ್ತಮರವಯವದ ಬಂದರರಿಯರೆಬರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೯); ವನದೊಳ್ ನೇಣುಲೆಪಣ್ಣ ನಗ್ನಿ ಜಿ ಬಹುಪ್ರಪಾತಿಯಂ ಪತ್ತಿಸಲ್ . . . ದೂರಾ ಪೋದುದೇ (ಸೋಮೇಶ. ೪೩); ಅದೆ ತನ್ನೇತ್ರಂ ಪದದೊಳ್ ಪತ್ತಿಸಿ ಬಾಳ್ವ ಭಾಪುರೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಂ ಲಲಾಟೇಕ್ಷಣಂ (ಪಂಪಾ. ೩೭). ೨. ಸೇರಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಗುಂ ಎಂಬುದರ್ಕೆ-ತೆಗಟ್ಟುಂ, ನೆಗಟ್ಟುಂ, ಪೊಗಟ್ಟುಂ, ಎಂಬಂತುಬಾಡು

ವರ್ಗವು ಪತ್ರಿಕೆಯು (ಕಮಿಷನ್. ೪೪ ಪ್ರಯೋಗ); ಅತ್ಯಂತಮುಂದು
ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುವುದು ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ಪತ್ರಿಕೆಯು (ಕಮಿಷನ್. ೨೭೫ ಪ್ರಯೋಗ). ೩. ಅಕ್ಷರವಿಧವು; ಹೊಂದಿದವು: ಕನ್ನಡದ ಚಂದ್ರ
ಕಳೆಯಂ ಪತ್ತಿ ಸಿದ್ಧತೆ ಸಮ ಸತಿಯ ಸುಲಿಪಲ್ (ಮುದ್ರಣ. ೩-೭೫); ಕಳೆಯಂ
ಪತ್ತಿ ಸಿ ಕೋಮಲಾಂಗುಲಿಗಳಿಂದ ತಂದೆಯಂ ನೀಡಿ ನಿರ್ಮಾಣಮಂ ಮಾಡಿ
. . . ಸುಕಂತೆ ಬಾಡಿಸಿದವಾ ಜಾಣಂ ಲಸದ್ವೀಣೆಯಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೩೬); ವನಮಧ್ಯದ ತೆಪಲೋಪ ತೆಪಲೋಪವಟ್ಟ ಕೋವೇರ್ಗಲ
ಕೇರ್ಗಲೋ ಕಮಲದಳದಳದ ಕೋವೇದು ಚಿತ್ರಪತ್ರಮುಪ್ಪಂತೆ ಪತ್ತಿ ಸಿ
ಸಟ್ಟ ಪೊಂಬಾಳೆಯ ಬಾಳಂಬಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೧ ವ). ೪. ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಹೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ದುರ್ಯೋಧನಂ . . .
ಗೌತಮನಾಗಿ ಪಾಂಡವರ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಲ್ ನಾಣ್ಣ ಮದಗಜಪುರಕ
ಪೋಗಿ ಜೂದಿನೋ ಗೆಲ್ಲ ನೆಲನಂ ನಯಜ್ಞನಾಗಿ ತನ್ನೊಳ್ ಪತ್ತಿ ಸಿ
ದುಶ್ಚಾಸನಂ ಯುವರಾಜನಂ ಮಾಡಿ ನಿರ್ವಾಹಮರಸುಗೊಯ್ಯುತ್ತ
ವಿದ್ವಂ (ಪಂಪ. ೬-೩೯ ವ). ೫. (ದೀಪ, ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾ
ದುಪ್ಪ) ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪುಟಮಾಡು; ಹಚ್ಚು;
ಹೊತ್ತಿಸು; ಪತ್ತುಂ ಬೆರಲೋ ಸೊಡರಂ ಪತ್ತಿ ಸುವರ್ (ಸಮಪ. ೯-೧೩೩); ಶುದ್ಧ ಮನಾಶ್ಚಾಪತ್ರಗತಮಂ ಸುಸ್ಥಿ ಗ್ಧಮಂ ಚಿತ್ರವರ್ತಕಿಯಂ
ಪತ್ತಿ ಸಿ ರಾಗದಿಂ ಬೆಳಗುವೆಂ ಬೋಧಾಮಲಜ್ಯೋತಿಯಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೧-೧೧). ೬. ಲೇಪಿಸು; ಬಳೆ; ಸವರು: ತಾವರೆಯ ನೂಲಿಂ ಸುತ್ತಿದ
ಸಿರಿಕಂಡದರುಳಿಯಂ ಪತ್ತಿ ಸಿದ ಮೃಣಾಲನಾಳವಲಯದಿಂ ಮುದ್ರಿಸಿದ
ನಳೀಪತ್ರಪುಟಮಂ ತೆಗೆದು (ಕಾಮಣ. ೧೮೮); ಕರ್ಣಾಪತಂಸದೋಳ್
ಕೀಲಿಸಿದ ನೀಲದುನ್ಮುಖಮಯೂಖಸಂಕುಳಂ ಕೊಡಂಕೆಯೋ ತಂದಿ
ತೆಂಬಂತೆ ಕೊಗ್ಗಿಯ ಕತ್ತರಿಯಂ ಪತ್ತಿ ಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರ. ೬-೩೩ ವ).
೭. (ಮನಸ್ಸನ್ನು) ತೊಡಗಿಸು; ನಿಲ್ಲಿಸು; ನೆಲೆಯಾಗುವಂತೆ
ಮಾಡು: ಉತ್ತಮವಿದ್ಯೆಗಳ್ಗೆ ಗುಣಿಯಾದ ತನೂಭವರೆಯ್ಚೆ ಚಿತ್ರಮಂ
ಪತ್ತಿ ಸಿ ಪತ್ತಿದಂಗೆನೆಯೊಳ್ ಬೆಸೆಯ್ಯುಮರೇಂದ್ರರಾಗಸಂಪತ್ತು ಮನಂ
ಗೊಳುತ್ತಮಿರೆ (ಅವಿ. ೮-೩೧); ವಿನಯದಿನವಳ ಶ್ರಾವಣತನಮಂ
ಲೇಸಾಗಿ ಕಿಡಿಸಿ ತಿಳಿಸಿ ಬಲುಶಾಸ್ತ್ರ ವನಿತೆಯನೇಗೆಯ್ಯುಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ನಯ
ದಿಂದನ್ನ ಧರ್ಮದೊಳ್ಪತ್ತಿಸುವೆಂ (ಧರ್ಮ. ೪-೧೯೪); ಒದವಿಸಿ ನಡೆ
ಸುಡಿ ನೋಟದ ಪದದಿಂ ಪಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕಲಿಸುವರ್ ವೈಕುಂಠಂ ಮುದುಪೆ
ದಲೀ ಕುಂಟೆ ಮೆಯ್ಯದುಳದ ಗೆಯ್ಯೊಳಮಿಂತ್ತು ಪತ್ತಿ ಪಳಮಮಾ
(ಚಿ. ೬-೮೬). ೮. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಮೇಳದೊಳಪ್ಪುಕೆಯ್ಯ
ಗೊಟ್ಟಯೊಳೊಳಪ್ಪೊಯ್ಯ ಪತ್ತಿ ಸುವ ಸೂಳೆಯರಂದಮನೆಯ್ಚೆ ಪೋಲ್ಪ
. . . ಸೂಳೆಯರ ನೆಗಟ್ಟಿ ನಾಡೆ ತನಗಟ್ಟಿ (ಪಂಪ. ೪-೯೪); ೩೫
ಬೆಸನಕ್ಕಾಗರಮಾಡೇಕನೋಬಗಿಂ ಕೂರ್ತಂದದಿಂ ಮತ್ತೆ ಪತ್ತಿ ಸಿ
ಲೆಂದಾಟಿಸಿ ಬಂದವಂ (ಕಾಮಣ. ೩೨). ೯. ಕೈಗೊಳ್ಳುವಂತೆ
ಮಾಡು; ಹೇರು; ಅವರಿಸು: ಕ್ಷತ್ರಿಯಧರ್ಮವರ್ತಯಪ್ಪ ನಿನ್ನ
ಯತಿಧರ್ಮಮಂ ಪತ್ತಿ ಸಿದಂ (ಪಂಪ. ೧೧೪-೧೯). ೧೦. ಉಂಟು
ಮಾಡು; ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡು; ಹುಟ್ಟಿಸು: ಬಸನಂ ಕೈಗಣ್ಣ
ತನ್ನೊಲ್ಲರನೆ ಪಿಡಿದು ಬಲ್ಲಂದದಿಂ ನೆಲೆಯಂ ಪತ್ತಿ ಸಿ ಚಿತ್ರಂ ಬಿತ್ತು
ಮೆಚ್ಚಂ ಸಲಿಸಿ ಸಲುವ ತಾಣಂಗಳೋ ಜಾಣರಂ ಜೊತ್ತಿಸಿ (ಸಮಪ. ೫-೫೦). ೧೧. ತೊಡಿಸು; ಧರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಚಿತ್ರಜನ
ಪಿತನುತ್ಪಮಾಂಗಳೆ ಪತ್ತಿ ಸಿದ ಮಕುಟಾಗ್ರಕೆತ್ತಿದ ಮುತ್ತಿನಂದದ ಸತ್ತಿಗೆ
ಯೊಳೊಪ್ಪಿದನು ಭುಜಗೇಂದ್ರ (ಅನಂ. ೧-೩-೪೦). ೧೨. (ಏಟು)
ತಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಬೀಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮಿಕ್ಕುತ್ತು

ವಜ್ರಪಾತಮಂ ಮನೆಯನಿವನುಂಬುಸಮಾಡ ತೋರಹತ್ತ ಕೈ ತಗುಳ್ಳು
ಪತ್ತಿ ಸುವ ಮಾನಸಗೋಳಮನಪ್ಪ ಜೊಕ್ಕರಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ವಜ್ರಲೇಪಮನೆ
ಪತ್ತುವ ಲಗ್ನಿಗೆ . . . ಬೆರ್ಬದನವಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೮೦). ೧೩. ವ್ಯಯಿಸು; ವೆಚ್ಚಮಾಡು; ವಿನಿಯೋಗಿಸು: ಜನ
ಪೂಜೋತ್ಸವಕೆಲ್ಲಿಯುಂ ಜನಕಥಾಕಾಪೋತ್ಸವಕೆಲ್ಲಿಯುಂ . . . ಜನ
ಮಹಾದಾನೋತ್ಸವಕೆಲ್ಲಿಯುಂ ಧನಮಂ ಪತ್ತಿ ಸುತಪ್ಪ ನೀನೆ ಪಿರಿಯ್ಯ
ಶ್ರೀ ದಾನಚಿಂತಾಮಣೀ (ಅವಿ. ೧೨-೧೬). ಹತ್ತಿಸು: ೧. ಚಂಡ
ವಿಕ್ರಮಭೀಮನದ ಕೈಕೊಂಡು ತಾನವಿವೇಕದಲಿಯುಂದೊಡತದಿಂ
ತಂದ ಹತ್ತಿ ಸಲಿದು ನವಗಿಂದ (ಕುವಾ. ೬-೧೮); ರತಿರೂಪ ಹರಿದು
ಹತ್ತಿ ಸಿದಂತುಟಿಸೆವ ನಿನ್ನ ತಿರುನ ರೂಪುಗಂಡಿವನಾಳುಪುದಿಲ್ಲವದಜಾಂಡ
ಕೊಡುವುದನೆಗೆ ಹಿತವಲ್ಲವೆಂದನಲ್ಪ (ಸಮ್ಪ. ೫-೧೬). ೩. ಬೆಸಿಸಿ
ದೂಳಿಗವನಾ ಪದಿಪಾಟಂಪಲೊಡಗಿಸಿ ಕಾರ್ಯಭಾಗವಿಡಿದರಸಿಟ್ಟಿಯ
ಸಜಾಪು ಬೆಸುಗಿವಿದಿದಂತೆ ಹತ್ತಿ ಸಿ (ಚಿ. ೬-೬); ಬತ್ತಿ ಹೆತ್ತುಪ್ಪನು
ಹ[ಪಾಟಂ, ಹೊತ್ತಿ ಸಿದ ಫಲವೇನು ಮತ್ತೊಂದು ದೈವಕೆಳಗುವನ
ಶಿವಪೂಜೆ ಹತ್ತಿ ಗೇಡೆಂದ (ಸರ್ವ. ೧೬೨); ಊದುಬತ್ತಿಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಸಿಟ್ಟಿ
ದ್ದಾರೆ (ದಾಲ. ೯). ೫. ಸತ್ತು ಪೋಗಿದೆಯೆನ್ನ ಪುತ್ರಗೆ ಹತ್ತಿಸುವೆ
ಅಗ್ನಿಯನುಯಂದರೆ ಹತ್ತಿ ಬೇಯ್ಯುದುಯನೆಗೆ ಪಡಲರಿ (ಹಸು. ೧೬೪). ೬. ಕಣ್ಣೆ ವೆ . ಬಿಳುಪೇಟೆ ಕಪ್ಪ ಹತ್ತಿ ಸಿ ಮುಖಕಣ್ಣೆಯ
ಮಿಂಚುಗಣ್ಣೆ ಹುಣ್ಣುಗಲೆಯ ಸೀರೆಯಲಿ ಮುಟುಹ ಮುದಿ
ಪರ್ಯಾಂಗನೆಯೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಪ. ೬-೧೯೨); ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಂಗಾಂಶ
ಗಳ ಒಳಭಾಗಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಹತ್ತಿಸುವ ಅನಿಲೇನ್ ಬಣ್ಣಗಳ ಅನೇಕಾನೇಕ
ಬೆರಕೆಗಳಿಂದ ಅಮೇಲೆ ಈ ಕೊಯ್ತಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣ ಕಟ್ಟಿಬಡುದು (ಕವಿಕೋ. ೧, ೫೪). ೯. ಅವನು ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ನನಗೆ ಹತ್ತಿಸಿದನು (ರೂ. ೧೦). ಅವನು ಇಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಜಗಳವನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿದನು (ರೂ. ೧೧). ಸಿಹಿಪದಾರ್ಥ ಮಗುವಿನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ರುಚಿ ಹತ್ತಿಸಿತು (ರೂ. ೧೨). ೧೪. ಎರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಎರಿಸು: ಜೊಂಬರವನು
ಹುಡುಗನನ್ನು ಗಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಸಿದನು (ರೂ. ೧೩). ೧೫. (ಶಾಖ
ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕೊಡು; ಒದಗಿಸು: ಉಟ್ಟ ಸೀರೆಯ
ಪೊಟ್ಟಿಂಗಳಿಟ್ಟ ಶೂಲಿಯುಕ್ಕಿಗೆ ಬಾಯ ತೇವವನೋಳಿಯಂ ನನಗೆ ಹತ್ತಿಸು
ತ್ತಿರೆ ಸೇರಿಯೆಲ್ಲಂ ನನೆಯಲಚ್ಚರಿವಡುವನೊಡನೆ (ಬಸ. ೧೪-೬೦).
೧೬. (ಹೆದೆಯನ್ನು) ಬಿಗಿ; ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು: ಹತ್ತಿಸಿದ ಬಾಪಮಂ
ಜೇಗೈದು ಕೂಡೆ ಮನೆವತ್ತ ಕೂರಂಬುಗಣಾಧಿಸಲ್ವೇನೆ ಮುಜಾದತ್ತವನ
ವಾಣಾಪತಿಗೆ (ಚಿ. ೧೫. ೪-೩೧).

ಹತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳು, ಹತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಎರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು;
ಎರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಏಡಿ ಬರ್ಮಾಂಕದನೆಂದು ಮುಂದೆ ನೀ ನಿಜಕಂಕತಳಮಂ
ಪತ್ತಿ ಸಿಕೊಂಡು ಶಿಲಾತಳಮನೆಯ್ಚೆ ವರ್ತಮಂ (ಪಂಪ. ೮೫-೩);
ಇವನು ನನ್ನನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿಸಿಕೊಂಡನು (ಮುಂಬಯಿ ೩-೧೨೩). ೨. ಲೇಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು: ಸೋಗಸಾಗಿ
ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಸುಗಂಧವನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು, ಒಬ್ಬ
ರೊಡನೆ ಒಬ್ಬರು ಹುರುಡು ಮಾಡುತ್ತ ಎಲ್ಲ ರಾಜರೂ ಕುಳಿತಿದ್ದರು
(ಪಂಪ. ೫೧); ಬಣ್ಣ ಹತ್ತಿಸಿಕೊಂಡ ಪದಾರ್ಥಗಳ ರಾಸಾಯನಿಕ
ಗುಣಗಳನ್ನು ಅ ಬಣ್ಣಗಳು ಎಂದಿಗೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಕವಿಕೋ. ೧, ೫೪). ೩. (ಬೆಂಕಿ, ದೀಪ ಮೊದಲಾದುವು) ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು
ವಂತೆ ಮಾಡು; ಪುಟಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವನು ಕತ್ತಲೆ
ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಣತೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಓದುವನು (ರೂ. ೧೬).

[ಪತ್ರಿಕೆ, ೧-೫೫]

ಪತ್ತಿಲೆಂದ್ರ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸೇನೆಯ ಅಧಿಪತಿ; ಪದಾತಿ ನಾಯಕ; ಗಗನಗಹನದೊಳಿ ಗಮಿಯಪ ಖಗಕ್ಕೆ ಪತ್ತಿಲೆಂದ್ರಧೀವರಂ ದೀಪದ ರೇಣುಗಣನವಜಾಲಕೊಳಗಾಯ್ಲಿ ಗುಮಿಗೆಯಿಂದನಿಮಿಷಪ್ರತಾನಂ ಚಿತ್ರಂ (ರಾಜಶಿ. ೬-೪೬). [ಪತ್ತಿ+ಲೆಂದ್ರ]

ಪತ್ತಿ, ಹತ್ತಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂಟು; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು: "ಪತ್ತಿ— ಸಂಕ್ಷೇಪಣೆ (ಪತ್ತಿಕೊಳ್ಳು), ಕಲಹ, ಸಂಖ್ಯೆಯೋ" (ಶಮಧಾ); "ಪಗಿಲ್ಲದ ಪತ್ತಿ ದಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೨೨); ಅಲ್ಲಿಯ ಕಣ್ ಪಳಂಚೆ ಮನಮಲ್ಲಿಯ ಕೀಲನೆ ನೆಚ್ಚು ಮೆಚ್ಚು ತಳ್ಳಲ್ಲಿಯ ಸೋಲ್ಪು ಪತ್ತಿ (ಅದಿ. ೨-೪೨); ನಡಪಾಡುವ ವನದೇವಿಯರದಿಯೊದವಲಕ್ಕ ಕ ದ್ರವಂ ಪತ್ತಿದವೋಲ್ ಕಡಂಗಿಂಪನಾಳ್ಳು ಪೊಂದೊಂದದೆ ವನಚರದಿದ್ದ ಮೃಗಗಣಾರುಣಜಳದಿಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೪೯). ೨. ಸೇರು; ಕೂಡು; ತನೆ ಮಾಡಾಂತ ಬಲಂ ಕೂಪ್ತಿಪಾಡು ತನ್ನಾಳ್ಳಂ ಕರಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಗೆಲ್ಲವನಂ ಶ್ರೀವಧು ಪತ್ತುಗುಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೧೪); ಪೇನಂತೆ ತಲೆಯಂ ಪತ್ತಿ ಪಲ್ಲದಿವರ್ ತೇರಣದಂತೆ ತಳಮಂ ಪತ್ತಿ ಕತ್ತರಿಸುವರ್ (ಧರ್ಮಾ. ೬-೬೬); ಪಶ್ಚಾತ್ಥಮಂ ಪೇಟಿ ಕಾರಂ ಕಡೆಯಾಗು ಲ್ಲೊಡೆ ಶಬ್ದಂ ಲಿಂಗತ್ರಯ ವಚನತ್ರಯ ಪುರುಷತ್ರಯಾನ್ವಿತಮಾಗಿ ಧಾತುವಿನ ಕಡೆಯೋ ಪತ್ತುಗುಂ (ಶಮಧ. ೨೫೦ ವೃತ್ತಿ); ಹೊತ್ತ ದೇಹನ ದಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹನ ಪತ್ತದೆ ನಿಲ್ಲುದು ಮುಕ್ತಿ (ಭರಣ. ೧-೧೧೪). ೩. ಬೆಸುಗೆಯಾಗು; ಬೆಸಿದುಕೊಳ್ಳು: ತೆತ್ತುತನಕ್ಕೆ ತೆತ್ತುತನಮಂ . . . ಅಸೆಗಮಾಗೆಯನಾದಲಂಪಿನಂ ಪತ್ತಿದ ಮೆಯ್ನ ಪತ್ತುಗೆಯನುಕ್ಕೆವಕ್ಕು ವಗೆಯ್ತು ಮಂ ಪೊಣರ್ಪತ್ತು ಮು ಪಾಯದಿಂ ಕಳೆಯೆ ಕೂಡುವನಂ ವಿಭು ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೯೪೫ ಶೂದ್ರ); ಕಂಭದೊಳ್ ಪತ್ತಿದ ಪೊನ್ನ ಪುಕ್ಕಳ ತೊಡರ್ಚಿದ ಮುತ್ತಿನ ಸೂಸಕಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೬೮). ೪. ಅಳವಡು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು: ಮುತ್ತಿನ ತೋರಣಂ ಗಣದ ನೆತ್ತಿಯ ಮುತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಪಲ್ಲಳೊಕ್ಕತ್ತಿದ ಪೊಲ್ವೆಯಂ ಪಡೆವ ಗೋಪುರಪಂಚಕಮಾಸ್ಕಮಾಗೆ . . . ಪ್ರತಾಪಮಂ ಪೊತ್ತುದೊಂದು ನಿಂಪುರಮೆಂಬ ಪುರಂ ಘನಘೋಷಘರ್ಜಿತಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೧-೬೬); ಕಂಬುನಿಭಕಂಠಿ ತನುಪುಳಕಂಬೂರನೆ ಮಿಸುನಿ ರನ್ನಮಂ ಪತ್ತುವವೋಲ್ ಲಂಬಾಳಕತತಿ ಮದರೋಲಂಬಾಳಿಯನಿಲಸ ಲಟ್ಟಿದಳ್ಳುಭನಂ (ಉದ್ಯ. ೮-೧೦೮). ೫. ಹಿಡಿ; ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಅಂತು ಸತ್ತಂ ನೆಲನಂ ಪತ್ತುವಿದೆನೆಂಬಂತೆ ನೆಲನಂ ಪತ್ತಿ ಮೂರ್ಛಾಗತ ನಾಗಿದ್ದ ಕುರುಕುಳಕೂಡಾಮಯನೇನುಂ ಮೂಡದೆ ಕಿಮ್ಮಾರವೈರಿ ಮುಟ್ಟಿ ವಂದಾಗಳ್ (ಪಂಪ. ೧೬-೯೬೨); ಉದ್ಯತ್ಯಾಂಕಿ ಚಂಚನ್ನ ಖಗತ ತನುವೆಂತುಂ ದಿದಂ ಪತ್ತಿ ಕಾಲಂ ಸತಿ ದೀಪ್ತಿದ್ವಾಪ್ತನಿಂತೀತನ ಕೆಜನನಿದಂ ಕಾಣೆ ನೀನುತ್ಪಲಾಕ್ಷೀ (ಶಾಪ. ೪೯೬); ತತ್ತಲಗುದಿದು ಕಾಯ್ಲಿ ಕಾಯ್ಲಿ ಂಡದಕ್ಕೆ ಯೋಳದಿ ಬರ್ಧಿಸುತ್ತು ಮಾಪಾದನುಸ್ತ ಕಂಬರಂ ಮೃತ್ತಿಸಿ ಪತ್ತಿ ತಿದಿಯುಗಿಯುಕ್ಕೆ (ಅಜಿ. ೧೧-೧೦೨); ತನಿವಣ್ಣಳ ಸಾರಮಂಶುಕಾದಳಿ ಸಲ ಪತ್ತಿ ಸೀತ್ಕರಿಸಿ ಕಣ್ಣಳನಂತರೆಮುಚ್ಚಿ ನೀರುತುಂ ವಿಳಸಿತತುಂಬನಾಭಿನಯಮಂ ನೆಜೆ ತೋರ್ಪ ಪೊಲಿದುರ್ದಾದಾನ್ವದೊಳ್ (ಕುಮಾರ. ೫-೪೯). ೬. ತಾಗು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು; ಅಗಸದೊಳಗೊಂದು ಮಹಿಳಾಗದೊಳನ್ನೊಂದು ದಾಡೆಯಾಗರೆ ಮನದಿಂ ಬೇಗಂ ಬರ್ಪಳ ದಿಟ್ಟು ಗಳಾಗಳಿ ಪತ್ತಿದುವು ಗೆಂಟಿಪೊಳ್ ಮಾರುತಿಯಂ (ಪಂಪ. ೬-೧೬); ಧರಣಿಯನೆಯ್ಲಿ ಪತ್ತದೊಡೆ ನೀಳ್ಳ ಮಡಂ . . . ಕೃತಂ ತೊಡೆಯನಿಪ್ಪೊಡೆ ಪಾಪದ ಪುಂಜಮಂತವಳ್ (ರೋಕೋ. ೧೧-೫೨); ಪಣ್ಣ ಕದ್ದಿನಂತೆ ನೆಲನಂ ಪತ್ತಿ ಸೆಜಿಸಿಕ್ಕಿದಂತುಮುಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾ. ೧೧-೧೬೪). ೭. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ಬರು; ಖಳನಂತೆಯಿಂ

ಪತ್ತಿದ ಕಳಂಕಪಂಕಮನೆ ಚಿಚ್ಚರಂ ಭವ್ಯಜನಂಗಳ ವಚನಮೆಂಬ ನಿರ್ಮಳ ಜಳದಿಂ ಕರ್ಜುವುದು ಸೌಖ್ಯಮಂ ಬಯಸುವವಂ (ಸಮಪ. ೬-೧೦೮); ಎಸೆವಾ ಪ್ರತಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುತ್ತು ಮಿಡ್ಗಂಗೆದೊಮ್ ಕರ್ಮದ ಬಸದಿಂ ನೆಗುತ್ತಂ ಪತ್ತಿ ವಿವರ್ಧಿಸುತರ್ದಾದು ಬಂಧುಜನದ ಮನ ದುಮ್ಮಳಮಂ (ಪರ್ವ. ೧೬-೫೬). ೮. ಆವರಿಸು; ಆಕ್ರಮಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಅಜಾಪುಗಡಿಸುತ್ತು ಮೆಲ್ಲಾ ತೆಜದಿಂ ದೆಸೆಗಡಿಸದಿರದು ವಿಷಯ ಸಮೂಹಕ್ಕೆಜಗಿ ದಿದದಂತೆ ಪತ್ತವ ಮೂಕಂ ದಿಜ್ಜೋಡದಂದದಿಂ ಮಾನಿಸರಂ (ಕಾಂಪ. ೫೬೪); ನರರಂ ಪತ್ತಿದ ಪಾಪಂ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ಪೊಜಿಗಾಗಿ ಪಡನದಿಂ ಪೊದಪುದೆ (ಸಮಪ. ೧೧-೪೬); ತಪನಂಗೊಗಿದುದು ಪೆರ್ಚದ ತಣ್ಣಗಿಗೆ ತೀತಂ ಪತ್ತಿತೇನನೆಂಬೆ ಹಿಮದೊಳ್ (ಗಿಂ. ೯-೬೧). ೯. ಏರು; ಆರೋಹಣ ಮಾಡು; ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಪತ್ತಿ ಪ್ರಮಾದಪುಳಮನಕ್ಕುಗ್ರಾಹನವತಂಜೋಧವದೊಳ್ ಮತ್ತೀ ರತ್ನಾಕರದೊಳ್ ಪುತ್ರಿಕೆಯನೆ ಬಬ್ಬಳಂತು ಬಾಬ್ಬದೆ ಜೋಡ್ವಂ (ಕವಿ. ೨-೬೬); ತೆಜಪುದೆದಂಗಳಂ ಕೆಯ್ಯಿಜಿಗೊಳಿ ನೋಟಿಕರ ಮನಮನಾಗಳ್ ತೋಳದಿಂ ಪೊಜುದೆ ಜಿಗಿಲ್ಲ ಪತ್ತಿದ ಕುಟುವದಿಗಳಿ ಮೆಜೆದುನವರ ನಾಣ್ಣ ತೆಜಪಂ (ಪಂಪ. ೫-೬೬); ಮಕ್ಕಳಂತೆ ವಿಮಾನಮಂ ದಿದದೆ ಪತ್ತುತುಂ ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯಂತೆ ಪ್ರತರಕ್ಷಣೋ ಪಾಯಮಂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೬-೪೬); ಹಣಮಂ . . . ಪತ್ತು ವಂದಣಮಂ ಕೆಂಪಿನ ಪೂವನೆತ್ತಿದಲೆ ನೂತ್ನಾಗಾರಮಂ ದೃತ್ಯರಂ ಕನಸೊಳ್ ಕಾಣಲು ಬಾರದೈ (ಸೋಮೇ. ೬೦). ೧೦. (ದೀಪ, ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾದುವು) ಹೊತ್ತು; ಉರಿಗೊಳ್ಳು: ಸಂದಣಿಸಿ ಪತ್ತಿದುಂ ಪುಲೆಂದುರುಹಿ ಬೇಗದಿದೆ ಉಂದಾಕ್ಷಣದೊಳ್ ಬೆಂದ ನಿುಲಿಯಂತೆ ಮದನಂ ನಿಂದಿರೆ ಕಂಡಭವನೆಯ್ಲಿ ಮುಳಿದಂ ತುಳಿದಂ (ಗಿಂ. ೪-೫೨). ೧೧. ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳು; ಲೇಪನವಾಗು: ನಿಂದಾಗಿ ಪತ್ತೆ ಕೆಂಪಳದಿ ಸಿನವಿರಿಸಿದೊ ಪರದು ಪೊದೆಯಂ ರತಿ ತನ್ನ ರಸಲಗುಗಳನೆಂಬಂತೆ ಮಗ ಮಗಿಸುವುವು ಪೊಂಗಿ ಪೊಂಗಿದೆಗಳ್ (ರೀಲಾ. ೬-೧೨೪). ೧೨. ಸ್ನೇಹಮಾಡು; ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದು: ಪದನಜಾದು ಪತ್ತುವ ಪತ್ತುಗಿಂ ಇಂಬುಡಾದು ಸೇವಿಸುವ ಸೇವೆಗಂ ನರನಜಾದು ಪಾಡುವ ಪಾಟಿಕ್ಕಂ ಪೊಟ್ಟಿಜಾದು ಸಾರ್ ಸಾರ್ಕೆಗಂ ಮನಂಬಿಚ್ಚು ಪತ್ತೆ ಪೊಯ್ಲಿಂ ತಾಗೆ (ಕಾಂಪ. ೬-೫೯); ಮುತ್ತರ ಮುತ್ತರಿಂ ಪಡೆದ ವೃತ್ತಿಯನಿಲ್ಲುಳಿ ಗೊಳ್ಳರೊಳ್ಳರಂ ಪತ್ತುವವೋಲ್ ವಿಚಾರಿ[ರ]ಪರರಲ್ಲದ ಮೂರ್ಖರ ದೊಂದು ದಯ್ಯಮಂ ಪತ್ತಿಯುಮಂತದಂ ಪಟುವರಂ ತಿಳಿಸಲ್ಪಡಮಾಜಿದಾ ಗಳಾರ್ತಲೆ ಬರ್ಪರಂತದವಿ[ರ]ಕಾರ್ತರಲ್ಲದತ್ತ ನೋಟ್ಟಿದಂ (ಸಮಪ. ಅನುಬಂಧ. ೧; ೬೬೬-೪೬); ಪತ್ತಿದ ಗಂಡರ ಚಿತ್ರವ ಕೆಡಲೀಯದಿತ್ತುದೇ ಕೋಟಿ ತನಗೆಂಬ ಸೂಳೆಯ ಹಿತ್ತಲಲ್ಲಿರದೆ ಸುರಭೂಜ (ರೀಲಾ. ೨-೬೫). ೧೩. (ಬಿಸಿಲು, ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾದುವು) ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಪ್ರಖರ ವಾಗು; ಪ್ರಕರ್ಷವಾಗು: ಪತ್ತು ಬಿಸಿಲುಜಿ ಕಾಲಂ ಮುತ್ತಿತು ನೋವು (ಗಿಂ. ೨-೧೪). ೧೪. ಒಳಸೇರು; ಒಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಕೊಂಡಿರು: ಆಕೆಯ ಪತ್ತಿದ ಕಣ್ಣು ಮನುಬ್ಬಿದ ಮನಮುಮಂ ಜೋಲ್ವ ನಾಣುಮಂ ನೇಲ್ವ ಸರಮುಮನುಜಾದು (ಪಂಪ. ೪-೪೦೨); ಪತ್ತಿದ ಬಸಿಜ್ಜ್ ಪೊತಂದ ಕಣ್ . . . ಸರ್ಪಕನದ್ವ್ಯಪಣಿಪಣಂ ಭಯದ ಮಯ್ಯಾ ದಾಕ್ಷಸೀರೂಪಕಂ (ಕಾವ್ಯ. ೮೨೨); ನರತ ಮಂಡೆಯನ್ನೀರೊ ಗುವ ಕಂಗಳು ಲೋಕ ಸುಂಪ ಬಾಯ್ ಸೆರೆಹೂಜಿದಾದ ಕೊರಳು ದೀಳಲು ಪಲ್ಲು ಪತ್ತಿದ ಗಲ್ಲದ ನೆಜೆ ವೃದ್ಧನದಿಯಿಟ್ಟನೊಲಿದು (ಜೀವಸಾಂ. ೧೬-೬೦). ೧೫. ಬೆನ್ನಟ್ಟು; ಹಿಂಬಾಲಿಸು; ಅನುವಿನಿ ಬೇಟೆಕಾಟ[ನೊ ಲನಿರ್ಮಾಡಿಯಪ್ಪುದು . . . ನೂಕಿ ಬೇಟೆಕಾಟನ ಮನಪಟ್ಟ ಪತ್ತುವುದು

ಬೇಟೆಬಿಡೇಂ ನಿಪಂಚವೃತ್ತಿಯೋ (ಸಂಪದಾ. ೪-೧೦೩); ಪತ್ತಿ ಜವನಂತೆ
 ರಪುಬಲಪತ್ತಿಯನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ವಿಷಯವೂ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಸತ್ತುದು ಪುಣ್ಯವು
 ಬೆನ್ನಿತ್ತುದು ಪೂಜೆ ಬಿಡುವುದು ಗರುಡಧ್ವಜನೊಳ್ (ಸಂಪದಾ. ೪-೩೪);
 ಪತ್ತುತ್ತಂ ಹರಿಯಂ ಕೆಲರೊತ್ತುತ್ತಂ ನೀರೊಳಾತ್ಮನೊ
 ಚಂದನದಿಂ ಮೆತ್ತುತ್ತಂ ಜೀರ್ಣೋಬಯೋಳೊತ್ತುತ್ತಂ ರಾಗದಿಂದಮಾದಿದ
 ರಾಗಳ್ (ಬಂಕಂ. ೧೩-೩); ವಸುಪಾಲನಾನ್ ಕಟ್ಟಿದ ಕಂಠಮಂ ಕಿತ್ತಿಟ್ಟು
 . . . ಹಿಂದಂ ಪತ್ತಿ ಬಪ್ಪ ಮಂದಿಯಂ ಕೊಂಡು ಕೊಗುತ್ತು ಬರ್ಪಾಗಳ್
 (ಪುಣ್ಯಾ. ೩-೨೨೪). ೧೩. (ದಿವ್ಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಂತೆ)
 ಮೆಟ್ಟಿಕ್ಕೊಳ್ಳು; ಪುಗೆ ನೃಪಸಂಕುಳಂ ಮನಸಿಜಗ್ರಹವಾಗ್ರಹದಿಂದ
 ಪತ್ತಲಂದೊಗೆಯೆ ವಿಶಾರದೇಷ್ಟ (ನೀತಿಪು. ೪-೮೪). ೧೪. ಅನುಸರಿಸು:
 ಅಂತಾ ಮಾಗಮಂ ಪತ್ತಿ ಪತ್ತುವಿಡದೆ ನಡೆದು ಜೀವಿತಾವಧಿ
 ಯೊಳ್ಳೆವಗತಿವಡೆದು (ಸಂಪದಾ. ೩-೧೪೪); ಬಸವೇಶಂ ಮಾಚಿದೇವಂ
 ಮುಳಿದ ಬಗೆಯನಾರ್ಕಸುತ್ತುಂ ಮಹಾಸಾಧ್ಯಸದಿಂ ಮುಂಗಿಟ್ಟು
 ಚಿತ್ತಂ ಕಡದೆ ನಡುಗಿ ತನ್ಮಾರ್ಗಮಂ ಪತ್ತಿ . . . ಕಾರ್ಪಣ್ಯಮಂ ಬೀಜಾ
 ತಾಗಳ್ (ವೃಷಭ. ೧೩-೩). ೧೫. ತೊಡಗು; ಪ್ರಾರಂಭಿಸು;
 ಮೊದಲು ಮಾಡು: ಮನದ ನೆನಪರ ಕಿಡುಗುಂ ಜಿನಾಧಿಪಾ ನಿನ್ನ
 ಪಾಪನಿಲಯಂ ಗುಣಮಂ ಮುನಿಗಳುಮದೊಂ ತತ್ವೇವನೆಯಂ ಕಿಡಿ
 ಪಲ್ಲೆ ಪತ್ತಿ ದರ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಂ (ಕವಿಾ. ೧-೪೧). ೧೬. ಆಲಿಂಗಿಸು;
 ಅಪ್ಪಿಕ್ಕೊಳ್ಳು: ಭಲಾಲನೆ ಬರ್ಪನ್ನಂ ಕಂಡಬಲಿಮಾಡಿಯಾಗಿ ಪತ್ತಿ
 ಕಳೆಯನ ಕೊರಲಂ ಪಳವನಿ ಕೊಂಜಳಂ ಬಾಯಬಾದಬ್ರಹ್ಮವೊಂದು
 ಬಿಡೆ ಪುಯ್ಯಲ್ಲಲ್ (ಕಾದಂಪಾ. ೪೧೪). ೨೦. ಪ್ರಭಾವ ಬೀರು;
 ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗು: (೪). ಹತ್ತು: ೧. ಹತ್ತದಿರೆ ಫಲ
 ಬಳಕಲಾ ದೇವೋತ್ತಮನು ನಸುನೆಗುತ ನುಡಿದನು (ಕುನ್ಯಾ. ೬೦೫.
 ೪-೪೪); ಮತ್ತದಕೆ ಹಾಲು ನೀರಿಹುದು ಸಂಪದಗಲಿಯತ್ತರದ ಮೇಲೆ
 ದೊನ್ನೆಯನಿರಿಸಿ ಕುಪ್ಪವಂ ಹತ್ತದಂದದಿ ತೊಡೆದು ಹೊಯ್ಯುಕ್ಕೊಂಡದ
 ನಿಡ್ಡಲಿಗಿಯಂತೆ ಬೇಯಿಸುವುದು (ಸೂಪತಾ. ೩-೩); ಹತ್ತಿದ
 ಮೆಯ್ಯಾಳ ಕೊಡಹಿ ಕರನ ಹಿಡಿದಿತ್ತದಳಬುಜಾಯತಾಕ್ಷಿ (ಮೋಹತ.
 ೪-೨೩). ೨. ಹೊತ್ತುವುದು ಸಂಯುಕ್ತವು ನನೆಗುದಿಯಹುದು ತವುದು
 ಹ[ಸಾಹಂ. ತದಹು]ತ್ತಿ ಹುದು . . . ನಮಗಂಜಿ ಸುತ್ತಿಹುದುಪ್ರೀತಿಯಿಹುದು
 ದೋಷವತನಕ್ಕೊಂಟಿ ತೊನಪ್ಪುಮ (ಸೂಪತಾ. ೩-೧); ದ್ರಾವಿಡ
 ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುರುಷವಾಚಕವನಾಮಗಳೇ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು ಅಖ್ಯಾತ
 ಪ್ರತ್ಯಯಗಳೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪುರುಷವಾಚಕಪ್ರತ್ಯಯಗಳಾಗಿ ಧಾತುಗಳಿಗೆ
 ಹತ್ತುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬಹುದು (ದ್ರಾವಿ. ೨೫೩); ಕೆರೆ, ಬಾವಿ,
 ಹಳ್ಳ, ಹೊಳೆ ಬತ್ತಿ, ಬೆನ್ನಿಗೆ ಹೊಟ್ಟಿ ಹತ್ತಿ ನೆಲವೆದ್ದು ಬದಿಯುಂತೆ!
 (ನಿಲಮು. ೧೪-೨೩). ೩. ಒಡೆಯರ ಬರವಿಗೆ ಕುನ್ನಿ ಜಾಲ ಬದಿಪರೆ
 ವೆಚ್ಚವೇನು ಹತ್ತುವದು (ಬಸವ. ೨೧೩); ಚಳಿ ಹತ್ತಿ ಮಳೆಯೊಳಗೆ
 ಘಾಸಿಯಾಗುತೆ ಬಂದು ನಡುಗಿ ಹಲು ಹೊಗೆಗುಟ್ಟಿ ಬಾಗಿಲೊಳು ನಿಂದಿರಲು
 (ಇಳರ. ದೇ. ೫೨-೪) ಕಳವಳಿಸುತಂ ಬಿದ್ದೊ ಜಲವರು ತಲೆಗಳಂ
 ಸೆಕೆ ಹತ್ತಿ ದಹಿಸಲು ಜ್ವಲನಗೇತ್ರನ ದೇಗುಲಂಗಳಿಗೆಯ್ದು ಬದುಕುವರು
 (ಒಸಪು. ೫೩-೩೪). ೪. ಚಾಕುರಂಗಮಂ ಜಾನಿಸಿ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಹೋಗೆ
 ಹ[ಸಾಹಂ. ಸು]ತ್ತಿ ಪುತ್ರಳಿಯಂತೆ ಬಂದನು ದ್ವಾನವನೊಪ್ಪದಿಂ ಕಳಿದು
 ರಾಜಕುಮಾರಂನವಾರಣಿಯಂತೆಯಂ (ಸಂಪದ. ೩-೩); ಹರಿಹರಿ ಎಂದೊದಜೊ
 ಹತ್ತಿದ ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಬೆದೊ (ಪುರಂದ. ೨-೩೩-೧). ೫. ಮಂದನು ತಗ್ಗಿ
 ಕೊಡೆಯ ಹತ್ತಿ ಹೆಂಗಳೊಳ್ಳೋದೆ ಹೇಜಾಳವ ಮಾಡುತ್ತಿವಿರಲು (ಮೃಲಂ
 ೧೯೨೯, ೧೫-೪; ೨೩ನೆಯ ಶತ.); ಕಾಲೆಗದ ಭಂದಿಯಂ ಹತ್ತಿ ಹೋಡಂ
 ರಥಿಕನಾ ಸ್ಕಂದನಾರೋಹನೆಂದನಿಕ್ಕುಂ (ಸುಂಗರಾ. ೩೩-೨೩); ಅಲ್ಲಿಂದ

ಬಡೆಗಳು ಹಂದು ಬಟ್ಟೆರು ಹತ್ತಿದರು ಬೇಸಬದೆ ಕಲುದಂಗಳಲಿ ಬಹಳ
 ಶ್ವೇತವರ್ವನ (ಕುನ್ಯಾ. ೩-೫೩); ಹತ್ತಿದರೊಮ್ಮೊಂದೊಂದು ಪಲ್ಲಕಿಯ
 ಮುತ್ತಿನ ಕುಚ್ಚುಗಳ್ ಮೆಲೆಯ (ಮೋಹತ. ೨೪-೫). ೧೦. "ಹತ್ತು—
 ಹೊತ್ತು; ಉರಿಯಾಗು" (ಜಾನಕೀ. ೫೩); ಒಲೆ ಹತ್ತಿಯಂದೊಡೆ
 ನಿಲಬಹುದಲ್ಲದೆ ಧರೆ ಹತ್ತಿಯಂದೊಡೆ ನಿಲಬಾರದು (ಬಸವ. ೨೩);
 ಬೇಗೆ ಹತ್ತಿದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆಗೆ ನಿಮಿತ್ತ ಕೇಳಬೇಕೇ? (ಗಾಡ). ೧೧. ಅವನ
 ಮುಖಕ್ಕೆ ಮುಸಿ ಹತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೧೨. ಧಗಲಂ ಭುಗಿಲನೆ ಎದ್ದು
 ಹಂದು ಹತ್ತುವನಲ್ಲ ನಿರವಯಕೆ ಚವುಪದಮಿಲ್ಲ ನಾಲ್ಕುನೆಂಟಕೆ ತಂದು
 ಎಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮಾಡಿ ಸ್ವಪ್ನಸಬಾರದ ಘನಶರಣನು (ಕವಿಾ. ೧೦೪-೫೦೫).
 ೧೩. ದಿಸಲು ಹತ್ತಿದ ಮೇಲೆ ಹಪ್ಪಳ ಒಣಗಿಸಬೇಕು (ರೂಢಿ).
 ೧೪. ಕರಣವದ ಕೊಬ್ಬಿನವದಿರು ಹಿಂದೆ ಹತ್ತಿದರೆ ಮರಳ ಬಲ್ಲನೆ
 ಭೀಮನು (ಕುನ್ಯಾ. ೩-೨); ಮತ್ತೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದಯೆ ಜಾತನಂ ಧಾತನಂ
 ಹತ್ತಿ ಹಂದುದು ಬಲಮುಶೇಷಮುಂ ಘೋಷಮುಂ ಘೋರಶರಸಂಗರ
 ದೊಳು (ಚಿದ್ರೂ. ೨೨-೩೩). ೧೫. ತರಬೆ ಹರಣಯುಪದೇಶದಿಂದ
 ಗತಿ ಪಥ ಮುಕ್ತಿಯ ಪಡೆದು ಬಟ್ಟೆಯ ಹತ್ತನೆ ವಿಶಾಕೃತಾಯನು
 (ಬಸವ. ೩೫೩); ಮಕ್ಕಳು ಬುದ್ಧಿವಂತರಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾದಿಯನ್ನು
 ಹತ್ತಿದರೆ ಪೋಷಕರು ನಿಕ್ಷಿಂತರಾಗಿರಬಹುದು (ರೂಢಿ). ೧೬. ಎಂಥಾ
 ದೊಡ್ಡ ಮಳೆ ಬರಹತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ. ೪. ೧-೨೧); ಉದ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ
 ಪುಷ್ಪಗಳು ಸುಗಂಧವನ್ನು ಬೀರಹತ್ತಿವೆ (ಮಂಜು. ೨); ಭಟ್ಟರು
 ಹೊಡೆದ ಧೋತರವನ್ನು ಟೊಂಕಕ್ಕೆ ಸುತ್ತ ಹತ್ತುವರು (ಹೂಸಂಸಾ. ೫೩);
 ಈ ಎಲೀ ಹಡ್ಡು ಗ್ರಾನೋಡ್ವೋಗದ ಮ್ಯಾಲ ಪ್ರಬಂಧ ಓದಲಿಕ್ಕೆ
 ಹತ್ತಿದೇನು? (ದೀಪಕ. II, ೪). ೨೦. ಅವನಿಗೆ ಬೆಟ್ಟಿನ 'ಮರುಕು
 ಹತ್ತು' (ರೂಢಿ). ೨೧. ಸುಕ್ಕು; ಸುರುಟು; ಬಾಡು:
 ಬತ್ತಿದ ಗಲ್ಲ ಹತ್ತಿದ ಮೊಲೆ . . . ಹೊತ್ತ ಬೆಳ್ಳೆಕೊಡಲಾ ಮುದಿ
 ಸೂಳಿಯರ ಮೊತ್ತವೊಪ್ಪಿದುದಾಗಲ್ಲಿ (ಕಂಸಮ. ೩-೧೯೦).
 ೨೨. ಬೇಕಾಗು; ಅಗತ್ಯವಾಗು: ಅ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹತ್ತುವ ಧನವನೊ
 ಕ್ರೀಹರಹರದೇವರ ಬ್ರಾಹ್ಮರ ಪ್ರತಿಹತ್ತವಾಗಿ ಬುಕ್ಕರಸರ ಕೈಯಲ್ಲಿ
 ಧಾರೆಯನೊಡು ಕೊಟ್ಟು (ಮತ. XI, ದಾನಪ. ೨೯-೧೩; 1424);
 ಅದರ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಐದು ವರ್ಷ ಹತ್ತುವುದು (ಮುಂಬಯಿ.
 ೪-೪೪); ಮುಂದೆ ಕೋರ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಎಷ್ಟು ವರ್ಷ
 ಹತ್ತೀತೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮಯ. ೩೫೩). ೨೩. (ಸುದ್ದಿ
 ಮೊದಲಾದುವು) ತಲುಪು; ಮುಟ್ಟು: ಮೊತ್ತದರನುಗಳು ಕೂಡಿ
 ಬರ್ಪಾ ವಾರ್ತೆ ಹತ್ತು ಛಂಭಾಪುರಕೆ (ಪ್ರಭಂ. ೨-೫೦).
 ೨೪. (ನೆಲ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಆಶ್ರಯಿಸು: ಎದೆಯಲಗು
 ಕೊಂಕಂಕಲೆಯೊಪ್ಪಿಯ ಹತ್ತ ಬಸವಳೆಯ (ಕುನ್ಯಾ. ೬೦೪. ೬-೧೧ ಅದಿಪದ್ಯ). ೨೫. ಒರಗು; ಬೀಳು: ಬತ್ತಿದ ಹರ್ಷಾಪ್ಪ
 ಗಳಿಂದ ಧರಣಿಗೆ ಹತ್ತಿದಳಾಕೆ ಬೇಗದಲಿ (ಮೋಹತ. ೨೯-೨೦).
 ೨೬. ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಗು; ಗಣನೆಗೆ ಬರು: ಹತ್ತುಸಾವಿರದೇಳು
 ನೂಜುಂಪತ್ತು ಗಜ ಹನ್ನೊಂದುಸಾವಿರ ಹತ್ತದವು ರಥವೆರಡು ಲಕ್ಕವ
 ನೆಹಿಸಿದರು ಹಯವ (ಕುನ್ಯಾ. ೪-೩). ೨೭. (ಹಣ ಮೊದಲಾದುವು)
 ಉಳಿತಾಯವಾಗು; ದಕ್ಕು: ಊಟಾ-ಊದಿಗಿ ಪರಭಾರೆ ಹೋಗಿ
 ಮ್ಯಾಲ ದಹಾ-ಬಾರಾ ರೂಪಾಯಿ ಕೈಗೆ ಹತ್ತತಾನ (ದೀಪಕ. II, ೧೩);
 ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಪೋಲು ಮಾಡಿದರೆ ಹಣ ಕೈಗೆ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
 ೨೮. (ರುಚಿ ಮೊದಲಾದುವು) ತೋರು; ಉಂಟಾಗು; ಆಗು:
 ನಮ್ಮ ಹಾಲಿನ ಚಹಾ ಕಹಿ ಹತ್ತದೇನ (ದಾಸಕು. ೪೧). ೨೯. ಎದು
 ರಾಗು; ಕಾಣು: ಹೋಗಹೋಗುತ್ತ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಭಾ

ಮಂದಿರವು ಹತ್ತಿತು (ಅನ್ಯ. ೧೯). ೩೦. ಸಾಲು ; ಸಾಕಾಗು ; ಪೂರೈಕೆಯಾಗು : ನಿಜಗುಣಯು ತನಗೆ ಹತ್ತು ವಸ್ತು ರೊಟ್ಟಿ ಬುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೧೨೧); ಬರುವ ಸಂಬಳದಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳ ಖರ್ಚಿಗೆ ಹಣ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ (೨೨೩). ೩೧. (ನೆಲಕ್ಕೆ) ಅಂಟು ; ಬೇರೂರು ; ಬಿಡುಗಡೆಗೊಳ್ಳುವುದು ಹಬ್ಬದರೆ ಹತ್ತುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೨-೨೨). ೩೨. (ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ಆಹಾರ ಮಾಡಲಾದುವು) ಶರೀರಕ್ಕೆ ಒಗ್ಗು ; ಅಂಟು : ಅವನಿಗೆ ಅನಾರೋಗ್ಯದಿಂದ ಆಹಾರ ಮೈಗೆ ಹತ್ತುತ್ತಿಲ್ಲ (೨೨೩). ೩೩. (ಬೆಲೆ ಮಾಡಲಾದುವು) ಅಂದಾಜಿಗೆ ಬರು ; ಎಟುಕು ; ಗಿಟ್ಟು : ಇಂದಿನ ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಕೆಯ ಧಾರಣೆ ಹತ್ತದಿದ್ದು ದರಿಂದ ಮಾಡಿದ ಖರ್ಚು ಹತ್ತರಿಲ್ಲ (೨೨೩). ೩೪. ಸಂಭೋಗಿಸು : ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯನೊಂದು ಹತ್ತಿವಿದಿದೋಲಯಿಸು ಚಿತ್ರವನು ಪಡೆದು ಮದವಾಗಿ ಮೊಲ ನಾಯ ಹತ್ತಿದಂತಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೩೧).

ಪತ್ತಿಕೊಳ್ಳು, ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ನೆಲೆಯಾಗಿರು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲು : ಎಮ್ಮಂತಪ್ಪ ನಿಸ್ಸುಹಗ್ಗ ಕೂಟಾಂಗಾಟಿಸಿ ಮೈ ಸುಖಮಂ ಪಾಟಿಸಿ ಮನ್ನಣೆಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೀಯೋ ಪತ್ತಿಕೊಂಡಿರಲಾಗದು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೩೧). ೨. ಅಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳು : ಒಡಹುಟ್ಟಿದರೆ ಕಂಡು ಬಿಗಿಯಿಟ್ಟು ಸ್ನೇಹವ ಬಿಡದಿಹ ಸುಜನರಂದದಲಿ ಕಡುತನವದೆ ಕಂಬುಕಂತವ ಪತ್ತಿಕೊಂಡೊಡನೊಪ್ಪಿದುವು ಮುಕ್ತಾಳಿ (ಕಂಸದ. ೨೪-೩೩). ೩. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು : ಎತ್ತ ಹೋದರು ಮನವ ಹತ್ತಿಕೊಂಡೇ ಬಹದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮುನಿಮುಕೊಳಲಿಯು ಜ್ಞಾನದ ಬಿತ್ತು ಲೇಸಂದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೩೨೦); ಪಚ್ಚಿಯು ತೀರ ನನ್ನನ್ನು ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಳು (ಮೇವಿಮ. ೧೪೬). ೪. ಉಂಟಾಗು ; ಮೊದಲಾಗು ; ಸಂಭವಿಸು : ನನ್ನ ಮಗನ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧ ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿತು (ನಟಭಾ. ೩೩೦). ೫. ಆಶ್ರಯಿಸು ; ಅವಲಂಬಿಸು ; ಆಸರೆಗೊಳ್ಳು : ಹತ್ತ ತಾಯ್ನಿ ಮದಿದು ಮುಖವ ನೆತ್ತಲೇನೆಂದಜಾಯದೆನ್ನನೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿಹುದಧಿಕವಿಶ್ವಾಸದಲಿ ನೆಟಿ ನಂದಿ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೫-೫-೩೪). ಪತ್ತಿರಾ = ೧. ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು ; ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರು : ಕದಪಂ ಪತ್ತಿರಾ ತಯ್ಯಾಕಮಲಕುಮುದಂಕಿಜಲ್ಮಮಂ ತತ್ತ ರೋಜಮಂಚದಿನೋಡಾಡುತ್ತ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೩); ಅರಿಚರಣಪಾಂಸು ಪತ್ತಿರೆ ಕರಾಗ್ರದಿಂದ ತೊಡೆದು ಕಳೆದೆ ವಸ್ತ್ರಾಂಚಲದಿಂದ (ಗದಾಯು. ೯-೨೩); ತೀರಮನದರೂ ನಿಡುಗೇಸಂಗೊಳ್ಳು ಸುರಿವ ನೀರನಾಟುಸಿ ನಾಂದು ಕಾಯದೊಳ್ ಪತ್ತಿರಾ ನೀರೆಯಂ ಕಳೆದು ನನವಸ್ತುಭೂಷಣಕುಸುಮ ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯಂಗಳ ಒರಂತೆ ತೊಟ್ಟುಟ್ಟು ಮುದಿದು ಲೇಸಿಸಿ (ಚಿಬ್ಬ. ೪೫-೬೬). ೨. ಸೇರಿಕೊಂಡಿರು ; ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರು : ಒಡಲೊಕ್ಕ ತ್ತಿದ್ವಾಸುನಂ ಬಿಡೆ ಪೊಡೆ ನೋಸಂತುಟಂತೆ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಮುಮಂ ಬಿಡಿಸಿದೆಯೊಳಕ್ಕುಮದಟಾಂ ಬಿಡಲಜಾನನೆ ಲಬ್ಧ ಹೀನನಂತಂ ಜೀವಂ (ಸಮಪ. ೮-೨೩೫); ಪಲಬರವರೋಧಕಾಂತೆಯರೊಲವಿಂ ಪತ್ತಿರೆ ಯುಮಾಕೆಯೊಳ್ ನೃಪನಿಶಂ ನಲಿದೊಂದಿರ್ಗಂ ತಾರಾವಳಿ ತತ್ತಿರಲಿಂದುಂ ದ್ರಿಯೊಳೊಂದುವವೋಲಾ (ಶಸ್ತ್ರ. ೩-೩೨); ವಿಪ್ರರಾ ಎತ್ತಿದ ಸೇರಿಗೈಯೊಳ್ ಸಂಧ್ಯಾಮಂಡಪಮನಲಂಕರಿಸಿಯಂ

... ಬಾಲಕರಾ ಅಟಿ ಪಾಟಿಂಗಳಂ ಮುಚಿದು ತಾಯ್ನಿರೊತ್ತಂ ಪತ್ತಿರೆಯಂ, ಮುಚ್ಚಂಜೆ ಸೊಗಯಿಸಿದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೨೨). ೩. ಒದಗಿರು ; ಉಂಟಾಗಿರು : ಕಿಯ್ತು ನಿಂದಿರೆ ಪತ್ತಿ ಸಮಸ್ತ ಧಾತ್ರನಳುಳ್ಳೆಂದು ದಿಶಾಂತಿಗಳ್ಳರೆಗಂ ತಂದೆಯ ಕೀರ್ತಿಯೇಂ ಬಳಿದೋ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಧನ್ಯನೋ (ಗದಾಯು. ೧-೧೨); ಪತ್ತಿರಾ ನಂತರವಮುನಿತ್ತಿಯುಂ ವಿಷಯವೈರಿಗಳ್ಳಬಾಡು ನೀಂ ಮುತ್ತನ್ನು

ಕೇಳಾ ಪರತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಂ ನಿನಗೊಂದು ಭವಮುನೀಯಲ್ಯಾಗಾ (ಜೀವಂ. ೮೧-೯). ೪. ನೆಲೆಯಾಗಿರು ; ನೆಲಸು ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರು : ಒಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಮೋಹೋದುದಿಂದಂ ಪತ್ತಿರನೊಬ್ಬನುಂ ಸುಖಮಂ ಪೊಂದೆಂದುಂ ಪಾಟಿಸುತರಿಸುನೊಂದುಂ ಸುರೋಳಮೆಯ್ಯಲಾಜನ ಮೋಳಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೩೦); ಚಿತ್ರಸರೋರುಹದೆಯೊಳ್ ಚಿತ್ರಜನಿಭ ನುದ್ದುಬೋರ್ವಪನ ಮೂರ್ತಿ ಕರಂ ಪತ್ತಿರಲುನ್ನತವಿರಹದ ಪತ್ತಿಯನನವಳಿದೊಡೆ ಬಂತಿಸುತರಿಸಾ (ಬುದ್ಧಿ. ೩-೩೪) ಹತ್ತಿಕಡು = ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಾಳಾಗು : (೨). ಹತ್ತಗೊಡು = ೧. ಎರಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡು ; ಮೇಲೇರಲು ಅನುವುಗೊಡು : ಆ ತುಂಬಿಕುದುರೆ ಸವಾರರನ್ನು ಹತ್ತಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ (೨೨೩). ೨. ಕೂಡು ; ಸೇರು : ನಮ್ಮ ಬೆನಗೂ ನನಗೂ ಕೈಗೆ ಕೈ ಹತ್ತಗೊಟ್ಟರೆ ಎರಡು ಹೊಡೆತದಾಗ ಅವನ್ನ ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿಸಿ ಬಿಟ್ಟೀನು (ಮೇವಿಮ. ೧೩). ಹತ್ತ ಬಡಿ = "ಸದೆಬಡಿ ; ಹಣೆಗೆ ತರು" (ಜಾನಕೀ. ೫೨). ಹತ್ತಿದರೆ ಮುರುಟುಹ = ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಎಲೆಗಳು ಮುದುರಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಮುನಿ : "ಹತ್ತಿದರೆ ಮುರುಟುಹಂ ರಕ್ತಪದಿ ತೀಳ್ತಿಯದು" (ಮಂಗಳ. ೪೩-೪೩). ಹತ್ತಿದವನು = ಸಮೀಪದವನು ; ಸಂಬಂಧಿಕ ; ನೆಂಟ : ಅನನೇನು ಹತ್ತಿದವನೂ ಅಲ್ಲ, ಹೊಂದಿದವನೂ ಅಲ್ಲ (೨೨೩). ಹತ್ತಿ ಬರು = ೧. ಅನುಸರಿಸು ; ಹಿಂಬಾಲಿಸು : ಒತ್ತರಿಸಿ ಬಂದರಾಪತ್ತು ಸೇನೆಯೊಲು, ನಿತ್ತರಿಸಿ ಅಳುಕನುಂದಿರಾಗುತನನು, ಹತ್ತಿ ಬಹ ನೆರಳಂತೆ ಮುತ್ತಿ ನಿಮಿಸದೊಳದಗಿ ಎತ್ತಿ ಹೋಗುವುದದರ ಪಾಡೆಂದು ತಿಳಿದು (ಕವಿಪ್ರ. ೫೨-೧೩). ೨. ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬರು ; ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರು : ನೇಮೋಜನ ಮನೆಯ ಹತ್ತ ಬನ್ನ ಬೀದಿಯೇ ಮೇರೆ (ಸಾಹಿ. XI-11, ೧೪೦-೩೩ ; 1097). ೩. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು : ಅಂಥವನ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನಾತು ಕೇಳಬೇಕಲ್ಲಾ ಎಂತ ನನ್ನ ಜಳು ಹತ್ತಿ ಬರುತ್ತೆ (ಕುಸುಮ. ೧೦೧). ಹತ್ತಿ ಬೀಳು = ೧. ಒತ್ತಾಯಿಸು ; ಬಲವಂತ ಮಾಡು ; ದುಂಬಾಲು ಬೀಳು : ನಾನು ಭಾವನಿಗೆ ಹತ್ತಿ ಬಿದ್ದು ಕೇಳಿದಾಗ ತಾನು ಆ ಗೊಂದಲಿಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ನಿಜವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು (ಸ್ವತಃ. ೩೩). ೨. ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಧನ ಎಂಬ ಪದಾರ್ಥ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ. ಧನದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಹತ್ತಿ ಬಿದ್ದು ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಇಪ್ಪ. ೨೦೯). ಹತ್ತಿ ಹಿಡಿ = ಬಿಗಿಯಾಗು ; ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು : ಸರ್ವಾಂಗ ತೊಯ್ದು ಅನಳ ಪುಸ್ತಕಾದ ಅಂಗಾಂಗಗಳಿಗೆ ಉಟ್ಟು ಸೀರೆ, ತೊಟ್ಟು ರವಳೆಗಳು ಹತ್ತಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದವು (ಒಡ್ಡಿ. ೪). ಹತ್ತಿ ಹೊಂದು = ಆಪ್ತವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರು ; ಸಮೀಪವರ್ತಿಯಾಗಿರು : ಇದು ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿ ಹೊಂದಿದ ಮನೆ. ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಷ್ಟು ದಿನ ನೀನು ಇದ್ದುಕೊ (ಇಪ್ಪ. ೨೧೫). ಹತ್ತಿ ಹೋಗು = ೧. ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗು ; ಓಡಿ ಹೋಗು : ಎಂದಾದರೂ ಒಂದು ದಿನ ಇನಕೂ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನೊಡನೆ 'ಹತ್ತು' ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ (ಕುಸುಮ. ೧೯೦). ೨. ತಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳು ; ಒಳಸೇರು ; ಬತ್ತು : ನಿತ್ಯಾಡದಿಂದ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ಹತ್ತಿ ಹೋಗಿವೆ (೨೨೩). ಹತ್ತಿಸು = ಕುದಿ ಹತ್ತಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಹದಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಿರುವ ನೀರು : (೨). ೩. ಈ ಧಾತು ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳ ಮುಂದೆ ಸೇರಿ ಸಂಯುಕ್ತ ಧಾತುವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಉದಾ. ಕೈಗೆ ಹತ್ತು, ಮೈಗೆ ಹತ್ತು, ನಿದ್ದೆ ಹತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ.

[ದೇ. || ತದು. ಮಲ. ಪಜ್ಜು ; ತುಳು. ಪತ್ತು ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟು ; ಹತ್ತು ; ಕೊಡ. ಪರ್ತ. ಪತ್ ; ಕೋತ. ತೊಡ. ಪತ್] ಪತ್ತು, (ನಾ). ೧. ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : "ಅದರು ಪೊದೊಗೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಪತ್ತು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೯೮). ೨. ಸಂಬಂಧ ; ಬೆಸುಗೆ ; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಕಣ್ಣು ಮೆಯ್ಯಕ್ಕುವನು ಪೊಟ್ಟುಪ್ಪೊಡ ಮುಸಿರ್ ಪತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪತಿ, ಪನತಿ] ಬ್ಬದೆ ದುಃಖಂಗಳನನುಭವಿಸುವರಾ (ಮಜ್ಜಾ. ೯೩-೨) ; ಪಂಚಪ್ರಕಾರದುಃಖಂಗಳನನೇಕಪ್ರಕಾರದನನುಭವಿಸುತ್ತಮರ್ಥಾನುಷಂಗಮಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ಪತ್ತಂ [ಪಾಠಾಂ. ತಂ] ಬಿಡಿಯದೆ . . . ಅವಂದಿರ ವೈಕ್ರಿಯಕರೋರಂಗಳಾ ಪಾದರಸದ ಮಾರ್ಗದಿಂ ಪತ್ತು ಮಿಕ್ಕಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೪೩ ಮ). 'ಉಸಿರ್ಪತ್ತು' ಪರಾ. ೩. ಸಂಪರ್ಕ ; ಸಹವಾಸ ; ಸಂಗ : ಕೆರಳಿದ ಹಂ ಸೊಕ್ಕಿದ ಕೆರ ದುರ್ಜನನರಿದ ಪತ್ತಿನೊಳಿರಲು (ತರ್ಜಾ. ೯-೫೧). ೪. ಅಶ್ರಯ : 'ಪತ್ತುಗುಡು' ಪರಾ. ೫. ಯುದ್ಧ ; ಕಲಹ : "ಪತ್ತು - ಸಂಶ್ಲೇಷೇ (ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು) ; ಕಲಹ, ಸಂಖ್ಯೆಯೋ" (ಶಮಧಾ). [

ಪತ್ತು, /ತದು. ಮಲ. ಪಜ್ಜು ; ತೆಲು. ಪಟ್ಟು ; ಕೋತ. ಪತ್] ಪತ್ತು, ಹತ್ತು, ಹತ್ತು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ಒಂಬತ್ತರ ಅನಂತರ ಬರುವ ಸಂಖ್ಯೆ ; ದಶ : "ಪತ್ತು - ಸಂಶ್ಲೇಷೇ (ಹತ್ತಿಕೊಳ್ಳು) ; ಕಲಹ, ಸಂಖ್ಯೆಯೋ" (ಶಮಧಾ) ; ಪತ್ತು ಪೂಜನಂ (ಎಚ್. XIV, ೧೯೧-೧೫ ; 725) ; ಕುದಿಳುದಿದತ್ತ ಹಂ ಕುದುರೆ ನೂಜ ಲೋಳಾ ಬಲದಾನೆ ಪತ್ತು ತಾಗಿದುವನೆ ದೋಷಮಾ ಪಿರಿದು ಸಂಖ್ಯೆಯೋಳೆಳುಹುತ್ತಸಂಗದಿಂ (ಕವಿತಾ. ೧-೧೨೦) ; ಮೊದಲಿಂದ ತುದಿಯೆಯ್ನೆ ಸಂದ ಸರಕಾಯುಷ್ಯಾಬ್ಧಿ ಕೇಳೊಂದು ಮೂವಿದಬಂದಂ ಬಬಾಕೇಲು ಪತ್ತು ಪದಿನೇಬಾಪ್ತ ತ್ರಯ ಮೂವು ಪೆರ್ಪದ ಮೂವತ್ತೆನೆ . . . ಏಂ ಮುಖ್ಯವರ್ಣೋತರೋ (ಅದಿಪ್ತ. ೫-೯೩) ; ಮೊದಲಿಂದಂ ತೆಗೆವಾಗಳೊಂದು ತುದುವಾಗಳ್ಳತ್ತು ಬಾಣಂ . . . ನಡುವಾಗಳ್ಳೊಟ ಸೇನಾಂಗದೊಳಾ ಗಣನಾತೆತದಿಂದೊಡೊಪೊಗಬ್ಬದೊಡೊ ಬಿಲ್ವಲೆಯಂ ಪಾರ್ಥನಾ (ಗದಾಯು. ೩-೩). 'ಅಯ್ಯತ್ತು' ಪರಾ. ಹತ್ತು : ಸಲಗೆ ಎರಡು ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಚ್. VI, ೪೬೦. ೨-೧೪ ; ಸು. 1110). ಹತ್ತು : ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಡತಿ ಮೂನರ್ ಪುತ್ರ ಎರಡಾರ ಬೆವಸಾಯಂ ಹತ್ತು ಹಸು ಕೂಡ ಮಧ್ಯದೇಕದೊಳಾ ಸುಕ್ಷೇತ್ರಮಪ್ಪ ತಾಣದೊಳ ಪುರ್ದೇ ಸೇವ್ಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೩೫-೧೪) ; ಆ ನಿಕಲವಪ್ಪ ಶಿವನ ನಿಕಲೆಯಪ್ಪ ಕುಂದಲಿನಿಯ ಹತ್ತಲೊಳೊಂದಂಶದಲ್ಲ ಶಿವಸಾದಾಪ್ಪ ಜನಿಸಿತ್ತು (ಅದಪ. ೩-೧೧) ; ಹತ್ತುಂ ಕರಣಂಗಳು ನೊಟ ಹತ್ತುಂ ದಿಸೆ ಗೋಡಿ ಪೋದುವರಿಗಳವಾಣಂ ಪೊತ್ತಾ ನಲಾಜದುಳಿದುವು (ಮೃ. ೧೦. ೧೯೪೦, ೧-೬೦ ; ಸು. 13ನೆಯ ಶತ) ; ಶ್ರೀಮದಾಕಾಶಿಯೊಳು ಹತ್ತುರ ಧಾಮವಿಶ್ವೇಶ್ವರನನಿಶುರುನೇಮವಾಗಲು ತನ್ನ ಹತ್ತು ಬೆರಳ್ಳಂ ಕಡಿದು ಪ್ರೇಮದಿಂದರ್ಪಿಸಿ ಪಡೆದನಧಿರಾಮವೆನಲು (ಬಸಪ್ಪ. ೫೩-೫೩) ; ಹತ್ತು ಶರದಲಿ ಧರ್ಮಜನನಿಪ್ಪತ್ತಿಂ ದಂಧಮನುನು . . . ಐವತ್ತು ಶರದಲಿ ಸಕಲ ರಥಿಕರನೆಚ್ಚು ಬೊಟ್ಟಿಬಾಡ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೩-೩೨).

ಹತ್ತುಹತ್ತು, ಹತ್ತುಹತ್ತು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಸೋಮೇಶ್ವರಂ ದೇವರ ನಂದಾದೀರಿಗೆಲಂದೆಯ ಮುದ್ರಾವಣದ ಸುಂಕದೊಳಗೆ ತಿಂಗಳಿಂಗಳಿಗೆ ಹತ್ತುಹತ್ತು ದ್ರವ್ಯಮಂ ಬಿಟ್ಟಿಂ (ಎಚ್. XXVII, ೫-೫೩ ; ಸು. 1082) ; ಉತ್ತುಂಗ ಗವಯ ಶಬಲಿ ಸುಷೇಣರ ಮೇಲೆ ಹತ್ತುಹತ್ತು ಬೊಡಲ್ಕುಗಲೆಚ್ಚಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೧-೧೯) ; ಅವರು ಹಬ್ಬದಲ್ಲ ಅಳುಗಳೆಲ್ಲ ರಿಗೂ ತಲಾ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟರು (ರೂಢಿ). ಪತ್ತನೆಯವತೆ - ಹತ್ತನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ ; ದಶಮಾವಸ್ಥೆ ; ಸಾವು : ಪತ್ತದೇರ್ವಸ

ರಾಂಶವಗೊಲ್ಲ ಪುಟ್ಟಿಯರ್ಪತ್ತು ತೋಳಾ ಶಿರ ಪತ್ತರವನ ಪತ್ತನೆಯವತೆ ಗಾಣಿಸಿ ಲೋಕವ ಕಾಯ್ದು ಪತ್ತವತಾರ ಶ್ರೀರಂಗ (ಚತಸಾಂ. ೧೪-೬೬). ಪತ್ತವತಾರ, ಹತ್ತವತಾರ, ಹತ್ತುಅವತಾರ = ೧. ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳನ್ನು ತಾಳಿದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಪತ್ತದೇರ್ವಸರಾಂಶವಗೊಲ್ಲ ಪುಟ್ಟಿಯರ್ಪತ್ತು ತೋಳಾ ಶಿರ ಪತ್ತರವನ ಪತ್ತನೆಯವತೆಗಾಣಿಸಿ ಲೋಕವ ಕಾಯ್ದು ಪತ್ತವತಾರ ಶ್ರೀರಂಗ (ಚತಸಾಂ. ೧೪-೬೬). ೨. ವಿಷ್ಣು ವು ತಾಳಿದ ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ವರಾಹ, ನರಸಿಂಹ, ವಾಮನ, ಪರಶುರಾಮ, ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ಬುದ್ಧ ಮತ್ತು ಕಲ್ಕಿ ಎಂಬ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳು ; ದಶಾವತಾರ : ಹತ್ತವತಾರವನ್ನಿಡ ನನ್ನು ಸ್ವಾಮೂರುತಿ ಪುರಂದರವಿಲರಾಯನು (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೪-೨೫-೩) ; ದೇವರ ಹತ್ತವತಾರಗಳ ಪರ್ವನೆಯನ್ನು ಅವಕಾಶವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ಣಾ. ೩೫೨) ; ಅದಿಗದಿಗೆ ಹತ್ತು ಅವತಾರವ ಮಾಡಿದ ಕಡುಕಪಟಿಯಲ್ಲದೆ ಭಾರಿಗುಣದವನಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೩-೯೧-೨). ಪತ್ತುಗೈಯವ - "ಹತ್ತು ಕೈಗಳುಳ್ಳವ ; ಶಿವ" (ಗಂಗಾಪ. ೧೯೬). ಪತ್ತುದಿಶೆ - ಹತ್ತುದಿಕ್ಕುಗಳು ; ದಶದಿಕ್ಕುಗಳು : ಪತ್ತುದಿಶೆ ನಾಲ್ಕುವಾರ್ಧಿ ವಿಯತ್ಯಳವೊಂದವನೊಂದೆ 'ಕುಳನಗವೇಟುಂ ಮತ್ತೆ ಪೆಜವೆಗೆಳ್ಳಿಲ್ಲವಜತ್ತದಿರಲೆನ್ನ ತಳದೊಳೊಡನೆಯಲಿ (ನೇಮಿಪ್ಪ. ೧೨-೬೨). ಪತ್ತುದಿಸೆ - ಪತ್ತುದಿಶೆ : ಸಂಖ್ಯೆಯೊಳ್ಳು - ಪತ್ತುದಿಸೆ, ಪತ್ತುದಿಸೆಗಳಾ (ಶಮಧ. ೧೩೯ ಪ್ರಯೋ) ; ಪತ್ತುದಿಸೆಯಂ ಬೆಳಗಿಸುವೆ ಪನ್ನೆ ರಡುರಾಶಿ ಗೊತ್ತಾ ಸೆಯಾಗಿರ್ಪೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೪೨). ಪತ್ತುಮಡಿ, ಹತ್ತುಮಡಿ - ಹತ್ತರಷ್ಟು ; ಹತ್ತುಪಟ್ಟು : ಪದಿನಾಲ್ಕುಂ ಭುವನಂಗಳಿಂದೆನವ ತದ್ವತ್ಪಾಂಡಮಂ ಪಾಹ್ಯದೇಶದೊಳಂ ತೊಂದಪಾನೊಂದು ಪತ್ತು ಮಡಿಯಂ ಪೆರ್ಪಪ್ಪ (ವಿಷ್ಣು. ೧-೧-೧೦೮) ; ಹೊಜಗೆ ರಥಿಕರು ರಾಹುಕರು ಹೋಧರು ಪದಾತಿಗಳಿದ್ದುದಂದಿನ ಸಿರಿ ಸುರೇಂದ್ರನ ಪಾಡಿಗೆ ಮಡಿ ಹತ್ತು ಮಡಿ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೩೨) ; ಬಲವಿರೋಧಿಸಹಾಯಕಿಯೊಳ ಕಲಿತನನಕುಲದವನಿಪಾಲಕತಲಕರವಂದಿ ಮಹೀಪತಿ ಹತ್ತುಮಡಿ (ತೊರರಾ. ೧-೩-೨೦). ಪತ್ತೆಂಟು, ಹತ್ತೆಂಟು, ಹತ್ತೆಂಟು = ಕೆಲವು ; ಹಲವು : ಚಕ್ರೇಶ್ವರಂ ವಾರ್ಧಿಭೂತಲಪಾಠಂಗಳುರಾಗಮಂ ಬಳಿಯ ಸಲ್ವಭೃಕ್ತಿಯಾತಂಡುಲಂಗಳನೆಂದಾದರಂದೆ ಕೊಂಡನವಜೋಳ ಪತ್ತೆಂಟು ರತ್ನಂಗಳಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೨-೧೨೦) ; ಇನ್ನವಜೋಳ ಇರದೆ ಪತ್ತೆಣ್ಣುವಳಯಂ ಚಾರಿಸದನ್ನಂ ಭೋಗ ಮಿಕ್ಕ ವನಲ್ಲನಿನ್ನರಾಜಂ (ಎಚ್. II, ೧೩೩-೧೦೫ ; 982) ; ವ್ಯಾಳಿ ಪತ್ತೆಂಟು ದಿನಸಂ ಪೋದಿಂಬಾಯಂ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕನ್ನಿಗಿಂತೆಂದಳಾ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೨೫) ; ಬಿಟ್ಟಹಳೆಯಂಬ ಗ್ರಾಮಲು ಹಿಂದೆ ಹತ್ತೆಂಟುಕಾಲದಿಂದ ನಾಮನಸ್ಸವಾಗಿ ನಿರ್ವಾಸು ವಾಯಿತು (ಎಚ್. IX (8), ಚನ್ನ. ೨೯೯-೧೧ ; 1387) ; ಕರ್ಣಾಟಕಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರಲೋಪಕ್ಕೆ . . . ಉಕಾರಕ್ಕೆ - ಸುತೋಲೆ, ಹತ್ತೆಂಟು (ಶಮಧ. ೫೨ ಪ್ರಯೋ) ; ಮಡದಿಯಗರಿದ ಬಳಕ ಹತ್ತೆಂಟದಿಯ ದಾಂಟಿನ ಮರಳಿ ಏಜಸತಿಯಡೆಗೆ ತಿರುಗುವ ಚಂದ್ರ ಬಿಂಬಾನನೆಯನೀಕ್ಷಿಸುವ (ಸಳಶ. ೫-೧೪) ; ತುರಗ ಸಾಸಿರ ನಾಲ್ಕು ಗಜ ಹತ್ತು ಕಾಲಾಳ ನೆರದಿ ಹತ್ತೆಂಟುಸಾವಿರದ ಸರಗಣನೆಯ ನೋಹರವ ಖಾನನ ಪಿತ ಗರುವ ಪರಾತ ತೋಟದನು (ಕಂನಡಿ. ೧೧-೮೩). ಪತ್ತೆರಡು = ೧. ಹತ್ತು ಮತ್ತು ಎರಡು ; ಹನ್ನೆರಡು. ೨. ಎರಡು ಹತ್ತುಗಳು ; ಇಪ್ಪತ್ತು : ಪತ್ತೆರಡುಯೋಜನಮನುಷ್ಯತ್ವಂಕಲ್ಲ ಕಲ್ಲು ಕಾಣದೆ ತನಗಿರ್ಪತ್ತುಪವಾಸಮದಾಗಲ್ ಚಿತ್ತದೊಳಂದಳ್ಳದಜಸಂ ತಿರ್ವಂ ಭಕ್ತಂ (ಪ್ರಭು. ೫೨-೧೫). ಹತ್ತನೆ ಅವಸ್ಥೆ - ಪತ್ತನೆಯವತೆ : ನರ್ವಿಯಾನ್, ದಶಮಾ, ಜಾಯಾನ್ - ೩ ಶತವೃದ್ಧ, ಬಹಳ

ಮುಡುಕ, ಹತ್ತನೇ ಅವಸ್ಥೆ ಸಮಾಪನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೦೦). ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು, ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು, ಹತ್ತರಗೂಡ ಹನ್ನೊಂದು - ಹತ್ತರೊಂದಿಗೆ ಹನ್ನೊಂದನೆಯದು ; ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದು ; ಮಹತ್ವವಲ್ಲದುದು : ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು, ಪರಗೇ ಕೂಡ ಗೋವಿಂದ (ಗಾಡ) ; ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು ; ಪರಗೇ ಕೂಡ ಗೋವಿಂದ ! (ಅನಾಥ. ೧೩೩) ; ನಾನು ನನ್ನ 'ಹತ್ತರ ಗೂಡ ಹನ್ನೊಂದು, ಪರಿಶಯ ಕೂಡ ಗೋವಿಂದ' ತರಗತಿಯ ಆಯುಷ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳ ವಿಷಯ ಮಾತಾಡಿದೆನು (ವಾಸಪು. ೧೦೧). ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದು - ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು : ಅವನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ರೋಷನ್ ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಹನ್ನೊಂದಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಪಸ. ೧೩೦). ಹತ್ತಜುವರು - ಹಲವರು : ಹಿತವರು ಹತ್ತಜುವರು ತಮ್ಮೊಳು ಸನ್ನತದಂ ಸಹಜೋಜನವಂ ಮಾಡಿದರ್ (ಯೋಗಾಂವಿ. ೫-೪). ಹತ್ತ ಜೊಳಗೆ ಹನ್ನೊಂದು - ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು : ಹತ್ತಜೊಳಗೆ ಹನ್ನೊಂದಾಗಿ ನೀರ ತಾವರೆಯಂತಿವೆನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೯೯-೩೩೦). ಹತ್ತಾರು - ಅನೇಕ ; ಸಾಕಷ್ಟು ; ಕನ್ನಡದ ಡಕಾರಾಂತ ಭಾಷೆಗಳು ಕೃದಂತಭಾವನಾಮಗಳಾಗುವಾಗ >ಟ ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಹತ್ತಾರು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇವೆ (ದ್ರಾವಿ. ೪೩) ; ಹತ್ತಾರು ಸಲ ನೀನು ಬಟ್ಟಿಯನಳಿದರು ಕತ್ತರಿಸುವುದೊಂದೆ ಸಲವೆ (ಇಂಜಾಸ. ೨೦೭-೨೧). ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು - ಹಲವು ; ಕೆಲವು : ನನ್ನಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಪುಸ್ತಕಗಳಿವೆ (ರೂಢ). ಹತ್ತುಜನ = ೧. ಅನೇಕ ಮಂದಿ : ಹತ್ತು ಜನರ ಹಲ್ಲು ಕಡ್ಡಿ ಒಬ್ಬನ ತಲೆಹೊರೆ (ಗಾಡ). ೨. - ಹತ್ತು ಮಂದಿ ೨ : ಹತ್ತು ಜನ ಎಂಬುವರು ಮುತ್ತಿನ ಸಮಾನ (ಗಾಡ) ; ಹತ್ತುಜನರ ಮುಂದೆ ಮಾನ ಕಳೆಯಬೇಡ (ರೂಢ). ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು = ಪತ್ತುಮಡಿ : ಅವನು ನನಗಿಂತ ಹತ್ತು ಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೀತಿಯಂತೆ (ರೂಢ). ಹತ್ತು ಮಂದಿ = ೧. ಅನೇಕ ಜನ ; ಸಾಕಷ್ಟು ಜನ : ಅಕ್ಕಡಾಂದಲಿ ಹತ್ತು ಮಂದಿಯ ಕೂಡಿ ನಕ್ಕರು ಕೆಲವರು ತಮತಮಗೆ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೩೫-೩೩೬) ; ಮುಂದಿದ್ದ ಕೂಸನ್ನು ಒದ್ದಾಳೊ ಹತ್ತು ಮಂದಿಲಿ ಮಾನನ ಕೆಡಿಸ್ಸಾಳಣ್ಣ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೨-೩) ; ಹತ್ತು ಮಂದಿಯ ತಾಯಿ ದೀದೀಲಿ ದಿದ್ದು ಸತ್ತಳಂತೆ (ಗಾಡ). ೩. ಅನೇಕ ಜನ ಸಭೆಯ ಬಿಕ್ಕಾಟ ; ಸಮಸ್ತರು : ದುಷ್ಟ ಕರ್ತವ್ಯದೊಳ ಹೆಸರು ತೆಗೆಯಬಾರದು ಹತ್ತು ಮಂದಿಗಂಜದವನ ಸ್ನೇಹಿಸಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೨-೫೪-೩) ; ಹತ್ತು ಮಂದಿಯ ಮಾತು ದಿವರಬೇಡ, ರಾಯರಿಗೆ, ದೇವರಿಗೆ ಸುಳ್ಳಾದಬೇಡ (ಗಾಡ). ಹತ್ತು ಸಮಸ್ತರು = ಹತ್ತು ಮಂದಿ ೨ : ಅದು ಧಾರ್ಮಿಕವೇ ಆಗಲಿ, ಲೌಕಿಕವೇ ಆಗಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಸುದರ್ಶನ ಭಟ್ಟರ ಅವಗಾಹನೆಗೆ ತರದೆ, ಅವರ ಸಲಹೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಊರಿನ ಹತ್ತು ಸಮಸ್ತರು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ರಾಜ್ಯೋದ. ೬). ಹತ್ತೈದು - ಕೆಲವು ; ಹಲವು : ಕುಮಾರಂ ತನ್ನ ಮನದನ್ನರಪ್ಪ ಹತ್ತೈದು ಸಮಿಗಳಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ತುಂಬುರನಂ ಕರೆಯಿಸಿ (ಸಂಪರ. ೪-೯೩) ; ಗಳಿಗೆ ಜಾವಂ ದಿನಂ ಪಕ್ಷ ಮಾಸಾಬ್ಧತತಿಗಳ ಹಂಗು ಹೊದ್ದ ದೊಂದೆರಡುಸಂವತ್ಸರಂಗಳರೆ ಹತ್ತೈದು ವರುಷದ ಹರೆಯವಂ ತಳೆದ ನನುಪಮಸ್ವಾತಂತ್ರನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೧೧).

[ದೇ. ೧ ಪದಿ. ಮುಲ. ಪತ್ತು ; ತುಳು. ಪತ್ತ್ ; ತೆಲು. ಪದಿ ; ಕೊಡ. ಪತ್ತಿ ; ಕೋತ. ಪತ್ ; ತೊದ. ಪೊತ್ ; ಕೋಲಾ. ಪದಿ, ಪದೇ ; ಗೊಂಡಿ. ಪದ್, ಪದ]

ಪತ್ತು, 'ಪೊಯ್ತು' ನೋ.

ಪತ್ತು, (ನಾ). ೧. (ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ

ಕತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಇಡುವ) ನಂಬಿಕೆ ; ವಿಶ್ವಾಸ ; ಭರವಸೆ : ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಸಹ ಸಾಲ ಮಾಡುವುದುಂಟು. ಆದರೆ ಅವರ ಪತ್ತು ಪೋತಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಸಾಲದ ಬಡ್ಡಿಯ ದರವು ಹಗುರಾದ್ದಿರುತ್ತದೆ (ಕರ್ಭಾಗ. ೨೪೬) ; ಇದರಿಂದ ಹಿಂದೂಜನರ ಪತ್ತು ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡನು (ಹಿಂಪುಷ. ೧೩೨) ; ಆತ ಕೇಳಿದಂತೆ ಎರಡುನೂರು ಮುನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳವರೆಗೆ ತನ್ನ ಪತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಸಾಲ ತಂದು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು (ಜೀವಪ್ರ. ೧೦೦). ೨. ಘನತೆ ; ಗೌರವ ; ಹಿರಿಮೆ : ಅಹಿಂಸಾ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿದರೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಪತ್ತು ಹಾಳಾಗುವುದು, ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬೆಳೆಯುವದು (ವಿಜಾನಂ. ೪೨). [←ಮರಾ. ಪತ್]

ಪತ್ತು, (ನಾ). ಬಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮತ್ತಿ, ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆಸಿ ಹೊತ್ತಿ ಸಿದ ಪೆಂಡು : ಹತ್ತುತಲೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ದೀದಿ ಮೇಲೆ ತನುಟಿ ಹೊಡೆಸಿಕೊಂಡು, ಪತ್ತುಗಳಿಗೆ ಗುಗ್ಗುಳ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಬಂದರೆ ಚಂದ ಅಂತ ಕಾಣಿಸಿತು (ಸನ್ನಾರು. ೩೦೦). [?]

ಪತ್ತುಗಾರ (ನಾ). ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು ; ಅಕ್ಕ ಸಾಲಿಗೆ : ಒಡನೆ ಮಾಡಿಸಲು ಬಂದವಳನ್ನು ಕೆಡಿಸಿದನೆಂದು ಅಪವಾದ ಹೊತ್ತು ಬಂದ, ಪತ್ತುಗಾರ (ಸನ್ನಾರ. ೫೩). [←ಪತ್ತಾರ]

ಪತ್ತುಗುಡು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತಿಮ ; ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹಬ್ಬಿಮೆ : ಲೋಕದ ಲೋಗರ್ ಕಾಡ ಬೀಟಂ ತಂದು ಊರ ಮರ ನೊತ್ತಿಗಿಡುವರುಂಟು. ನೋಡೆ ನಾಡೆಳವಳ್ಳಿಯಂ ಸಮಂತು ಕಾಡ ಕರ್ಮರನೊಳ್ ಪತ್ತುಗುಡುವರೊರೇ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೪).

[ಪತ್ತು + ಕುಡು, (<ಕೊಡು)]

ಪತ್ತುಗೆ, ಪತ್ತಿಗೆ, ಹತ್ತಿಗೆ, ಹತ್ತುಗೆ (ನಾ). ೧. ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ ; ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ : ಗೆಜಾರಕ್ಕೆ - ಉಡುಗೆ . . . ಪಣ್ಣಿಗೆ, ಪತ್ತುಗೆ (ತಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಜರಾಯುಗಳ್ ಭೂಭೃತತಿಯುಂ ಜೋತಿಯೊಡೆವೆರೆದ ಲೋಕಳಯುಂ ಪತ್ತುಗೆಯಿನಂದಮಧ್ಯದೊಳೆತ್ತಂ ಸನರಾಮರಾಸುರರ್ ವರ್ತಿಸುಗುಂ (ವಿಷ್ಣುಪು. ೧-೧-೧೦೭). ೨. ಹೊಂದಿಕೆ ; ಹೊಂದಾಣಿಕೆ : ಮುತ್ತ ಬಿದುಗಳ್ಳವರ್ ನೆಲದ ಪೊಸ ನಲ್ಲರಂ ಪತ್ತುಗೆಯ ನೋಕ್ಕುಪೋಲರಿಲುಗಳ್ ಮಿನುಗೆ (ಕಾಲೂರ. ೬೫-೧೧೧). ೩. ಸಂಬಂಧ ; ಸಂಪರ್ಕ : ಪೊಗಬಲ್ ದೇಸಿಗೆ ದೇವ ರಂದುಕಳೆಯಂ ನಿಸ್ಸಾರಮಂ ತಮ್ಮ ಪತ್ತುಗೆಯಿಂದಂ ಪದಿನಾಳನಲ್ಲಿ ಸವಿವರ್ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೨-೪೪) ; ಪಣದಾಸೆ ನೆಟ್ಟುತನದ ಪತ್ತುಗೆ ನೇಹದನೆಕೆ ಗಳಿಂದೆಗರಗಿ ಗುಣ ಜವ್ವನ ಕುಲ ರೊಪುಗುಂದಿದ ನೆವೆಣಿಕೆಯ ಲಾಗದು ಪೆಣ್ಣು (ಪದಿಬ. ೫-೧೩). ೪. ದೇಹಸಂಬಂಧ ; ಸಮಾಗಮ ; ಸಮ್ಮಿಲನ : ತೆತ್ತುತನಕ್ಕೆ ತೆತ್ತುತನಮಂ . . . ಪತ್ತಿದ ಮೆಯ್ಯ ಪತ್ತುಗೆಯನುಕ್ಕೆವಳುಕ್ಕೆವಗೆಯ್ಯ ಮಂ ಪೋಣರ್ತು ಮುಪಾಯದಿಂ ಕಳೆಯ ಕೊಡುವನಂ ವಿಭು ಕಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದಂ (ಕಾಪ್ಪಸಾ. ೯೪೫ ಶೂದ್ರಳ) ; ಅಮರ್ತಗಿಟ್ಟೊಡಲಪೋಡಿದುದೆಂದಗಿವೆನ್ನ ನಿನ್ನ ಪತ್ತುಗೆಯ ತೊಡರ್ಪದಿಂದಂ ಪಣದತ್ತು ಮನಂ ಬುಲೆಯ್ದೊ ಸೊರ್ಕಿದಾನೆಗೆ ಪರಿ ವಂತಿರಿದು ಪಡಾದತ್ತೆನಗಂ ನಿನಗಂ ತಳೋದರೇ (ಅದಿಪು. ೧೨-೩೬) ; ಪದನಣಾದಂ ಪತ್ತುನ ಪತ್ತುಗೆಗಂ ಇಂಬುಡಾದು ಸೇವಿಸುವ ಸೇವೆಗಂ . . . ಮನಂಜೆಚ್ಚು ಪತ್ತೆಪೊಯ್ಯಂತಾಗರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೫೯ ಪ). ೫. ಸ್ನೇಹ ; ಒಲವು ; ಗೆಲಿತನ : ಗುರುವುಂ ತಾನುಂ ಮನಂ ಗೊಂದರಾ ನಮನಾಂಸಸ್ಥಿತಿಯಪ್ಪ ಪತ್ತುಗೆಗಳಿಂ ಕ್ಷೇಮಂಕರಾಧೀಶನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೨೧) ; ಎನುಗೆ ಪತ್ತುಗೆಯಂ ಮಾಡಿದಿರಪ್ಪೊಡೆ ಸುಖ ದೊಳ್ ನೆಲಸದೆ ತಿರಿವಿರಿದು ಪೆಟ್ಟಂತೆ ಸಂಚಳಿಸುವ ಕಣ್ಣಳುಮಂ ನೋಡಿ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಪೆರ್ತ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೯೦) ; ಸವಿ ತವದನ್ನೆಗಂ

ಮನದ ಪತ್ನಿಗೆಗಳ್ ಕಡವನ್ನೆಗಂ ಪೆಜಂಗಳೆಡೆಯಾಗದನ್ನೆಗಂ . . .
 ತವಿವುದು ತನ್ನನೊಪ್ಪಿಸುವುದು (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೧); ದೊಡ್ಡವರೊಡನೆ
 ಪತ್ನಿಗೆಯನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದುದಕ್ಕೆ ಇದು ಯೋಗ್ಯವಾದ
 ದಂಡ (ಇಂದಿ. ೨೮). ೩. ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಒಡಗುವಿಕೆ; ಸಂಭ
 ವಿಸುವಿಕೆ: ಜನದಬಾವಂ ಪರಾಭವದ ಪತ್ನಿಗೆಯಂ . . . ಜನತಾಪ
 ವಾದಮಂ ವ್ಯಸನಗಳಾರುಮೆತ್ತಲಜಾವರ್ ವಿಷಯಾಸವಮತ್ತ ಚೇತಸರ್
 (ಪಂಜಾನಾ. ೧೪-೧೧೪). ೩. ಹೊಂದುವಿಕೆ; ಪಡೆಯುವಿಕೆ:
 ನೆಗಬ್ಬ ಭಯಭೋಷಣಕ್ರಿಯೆ ಮಗಳ ಮನೋರಮೆಯ ಮದುವೆಗಂ
 ರಾಜ್ಯದ ಪತ್ನಿಗೆಗಂ ಗುರೂಪರೋಧಕ್ಕಗಿದು ಮನದಂದನೇಂ ಜಿತಾತ್ಮನೊ
 ಪುರುಷಂ (ಅದಿ. ೩-೨). ೪. ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಭಾಗ; ಪಕ್ಕ;
 ಸಮೀಪ: ಕುಂದರಾಜನ ತಂಗಿ ದೀಪಬರಸಿಗೆ ಊರಿಂ ಮೂಡಣ
 ಭೇರುಣ್ಣೇಶ್ವರದ ತಳವೃತ್ತಿ ಪುಲ್ಲೆಯ ಬಯಲ ಮೂಡಣ ಪತ್ನಿಗೆಯಲೆ
 ಭೇರುಣ್ಣ ಗಳೆಯಲೊಟ್ಟಿ ಗಟ್ಟಿಯ ಮತ್ತರತ್ತ (ಎಳ. VII, ೩೦೦.
 ೧೫೧-೪೧; 1047); ತಪ್ಪಿಗಾವುಂಡನ ಸಾತಿಗಾವುಂಡಂ ಅಗಸಗಿಣಿಯ
 ತಂನ ವಿಸಂಕಾಣೆಯ ಬಳದೊಳಗೆ ಗೂಗಿಯಬಾಗಿ ಪಡುವಣ ಪತ್ನಿಗೆಯಳು
 . . . ಬಿಟ್ಟ ಎರೆಯ ಮತ್ತರೊಂದು (ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೫-೪೧; 1186).
 ೫ ಅಶ್ರಯ; ಆಧಾರ: ಸೊಗಯಪ ಸುರಭೂಷದ ಪತ್ನಿಗೆಯಂ
 ನವಕಲ್ಪಲತಿಕೆ ಪಡೆದಂತೆ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಖಚರಾಧಿಪನೆದೊಪತ್ನಿಗೆವಡೆ
 ದಳ ವಾಯುವೇಗವನಾತರತ್ನಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೧೫೬). ೧೦. ನಿಸ್ಸೆ;
 ತತ್ಪರತೆ; ಏಕಚಿತ್ತ: ಎಡವಿದದ ನೀಮವರ ಮಕ್ಕಳನ್ ಬಗೆ ಪೊರಳ
 ದೊಂದ ಪತ್ನಿಗೆಯಿಂದ ಸೇವೆಯಿಲ್ಲದುದು ಬಲ್ಲೆನ್ (ಅಂತಿ. ೧೩.
 ೯-೧೫೬). ೧೧. ಸ್ಥಿರತೆ; ಅಚಲತೆ; ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವಿಕೆ:
 ಮುಗಿಲೊಡ್ಡಿದ್ರನೆ ಭನು ಮಿಂಚುಗಳೇಳೆ ಬಳಕ್ಕೆ ವಾರಿವರಲಿಂದಂ
 ಶಿರ್ಷಗಿಗೊಂಡ ಕಾಲಮದು ಪತ್ನಿಗೆಯಂ ತಳೆದಿರ್ಪಡೆಯೊಳದತ್ತಾಕ್ಷಣ
 ದೊಳ (ವೀರ. ೩-೧೫). ೧೨. (ರಥದಲ್ಲಿ) ಸಂಬಂಧವನ್ನುಂಟು
 ಮಾಡುವ ಭಾಗ; ಅಡ್ಡಪಟ್ಟಿ; ಅಚ್ಚು; ಅಡ್ಡವಂದ ನೆಗೊಂದಿನ
 ಪತ್ನಿಗೆ ಜೋಲ್ವ ಬಳಗೊಂದಿನ ಬಳ . . . ಕಣ್ಣೆ ಬೆರೆನೆ ನಡೆತಂದು
 ವಂದಮಗಿಯೆಂಬ ನೆಗಬ್ಬಿಯ ತೇರ್ಗಾಳೆಲ್ಲಂ (ಕಬ್ಬಾ. ೨೧೩).
 ಪತ್ನಿಗೆ: ೧. 'ಪತ್ನಿಗೆಯಾರಂಬ' ಪರಾ. ೧೩. ಹಿಡಿದು
 ಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಹಿಡಿತ: (೪). ಹತ್ತಿಗೆ: ೩. ತೋಕದ ಹತ್ತಿಗೆಗೆ
 ಹೊರದೆಗಿದು ಮಲವೆಯ ಚತ್ತವನು ಚೇತರಿಸಿ ಮೆಲ್ಲನೆ ನುಡಿಸಿದನು ಮುನಿಪ
 (ಕುಮಾರ. ೧೧-೧೦); ಅತ್ಯಂತ ಭಾವಲಿಂಗಸಂಬಂಧವ ತಿಳಿದುದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ
 ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಗೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿರಬೇಕು (ಮೋಹನಾ. ೬೩-೨೮೪
 ಅಥ). ೧೨. ಬಿಟ್ಟದ್ದು ರಥವಾಣಿ ಹತ್ತಿ[ಪಾಣಂ. ಪು.]ಗೆ ಬಿಟ್ಟ ರಥ
 ನುಗ್ಗಾಯ್ತು ಶೌರ್ಯದ ಕೆಚ್ಚು ಮುಜುಬುದು ಹಿಂಗಿದರು ಪಾಂಡವ
 ಕುಮಾರರು (ಕುಮಾರ. ೩-೩೧); ಮುಜುಬು ಬಲುಗುಮರೆಗಳ. . . ಹತ್ತಿಗೆ
 ಹಜುಡ ಗಾಲಿಯ ರಥವ ಬೆನಕದವೆಡೆ ಕಾಲಾಳ ಅಜುಹಿದರು ಭೂಪತಿಗೆ
 (ಕುಮಾರ. ೨-೬). ೧೪. ಹತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು
 ವಿಕೆ: ಹತ್ತಿಗೆಯು ಬಿಡಿಸಿ ಕೆಡಣಿಸಿ ಬಿದಿರ ಸೆಟ್ಟಿಗವನುಟ್ಟನೊಳು
 ಬೆಂದುದಂ ಹಿಡಿದು ತೆಗದಿರಿಸಿಯುತ್ತಮದ ಸಕ್ಕರೆಯನದ ಪದರೊಳು
 ತುಂಬಲದು ಬಿಟ್ಟು ಪೇಣಿಯಾಯ್ತು (ಸೂತನಾ. ೧-೪೯). ಹತ್ತಿಗೆ:
 ೧. ಸುತ್ತ ರೂಪಿಯ ರೂಪಿಯ ಬಲುಹತ್ತಿಗೆಯು ಬಿಡುಬಿಡಗಳ
 ತೇರಿನ ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಹೊದಣುವೆಗದವು ತಲ್ಲನೆಬಲಿಕೆ (ಕುಮಾರ. ೨-೨೬);
 ದೇವಿಯದ್ದಳು ಬಾಗಿದೊಡಲಿನ ಕೈವರಳ ಹತ್ತಿಗೆಯ ಕಡಸಿನ
 ಜೀವನವನುಡುಗಲಿಶ ನಯನದ ಮೇದ ಮಸ್ತಕದ (ಕೊರಂ. ೫-೩೬).
 ೩. ತನಿಳು-ಕನ್ನಡಗಳ ಹತ್ತಿಗೆಯನ್ನೂ ಕನ್ನಡದೇನೆಯ ವೆಗ್ಗಳೆ

ಯನ್ನೂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲುವ ಮೂಲಕ
 ಇರುವುದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು (ತವನ. ೫೪); ಪಕ್ಕ, 'ಪಾಳು-ಪಟ್ಟು'
 ಈ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹತ್ತಿಗೆಯು ವಿಮರ್ಶಾರ್ಥವಾಗಿದೆ (ಕರ್ಣಾ. ೩೦).
 ೫. ಒತ್ತಿಗೊತ್ತೆಂದಾಗಲಿವನಿಸುತ್ತ ಬಿನ್ನವಿಸಿದನು ತಂದೆಯ ಹತ್ತಿ
 ಗೆಯ ಬುದ್ಧಿಗಳ ತುದಿ ನೊಡಲಾಗಿ ದಶಶಿರನು (ಉತ್ತ. ೧೦-೨೨)
 ೬. ಆ ಮುನಿವರನು . . . ಉತ್ತಮವು[ದ] ಶ್ರುತಿಯಲಿ[ಲ್ಲಿ] ಭಕ್ತಿಯ
 ಹತ್ತಿಗೆಯು ನಿನಗುಂಟೆಯೆಂದಾ ದ್ವಿಜನ ಕೇಳಿದನು (ತಮ್ಮ. ೩೦-೨೯).
 ೭. ನಿಟ್ಟೂರ ಹೊಲದ ಹತ್ತಿಗೆಯ ಹೊಲನಮ್ ಹುಲಿಗಿಣಿಯ
 ಗದಿಮ್ಪದ ಗಳೆಯ ನೂಲು ಮತ್ತಕ್ಕೊಯ್ಯಮ್ . . . ಪಾರಮೇಶ್ವರ
 ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಪಡೆದು (ಎಳ. XVI, ೪೪-೫೩; 1147); ಗೂಗಿಯ ಬಾಗಿಂ
 ಬಡಗಲೆಯ ಮತ್ತರೊಂದು ಮತ್ತಂ ಬಳಕಾರದ ಬಡಗಣ ಹತ್ತಿಗೆ
 ಯೊಳ್ತಗೊಂದು (ಕಳ. I, ೨೪-೨೧; 1148). ೮. ಎತ್ತಿದವು
 ಶರಣಾಲಭಲುಗುಣನ ರಥ ಹಯ ಸಮಸ್ತಕಂ ಜೇನ ನೋಡದಂತೆ ಕವಿಯಲ್ವೆ
 ಶರ ಹತ್ತಿಗೆಗೆ ಪೊಗಲೆಡೆಯ ಕಾಣದೆ ಮೂರಧ್ಯಂತಿಯಂ ನೋಡುವಾ
 ಹಯಗಳು (ತುರಂಗ. ೩೮-೩೫). ೧೦. ಸೇರಿಸುವಿಕೆ; ಕೂಡಿಸು
 ವಿಕೆ; ಹೊಂದಿಸುವಿಕೆ: ತತ್ತೆನಲ್ ನಾವವದೊತ್ತಿ ನೋಳ್ ತ್ತಂ
 ಪದವೆ ಮತ್ತೆನೆವ ಬಂದುವೆಂದಂತೆರಡನು ಹತ್ತಿಗೆಯ ಮಾರ್ಪನಿಯ
 ಚತ್ತಿಂಬ ಬೆಳಗು (ಮನೋವಿ. ೨-೩೩). ೧೩. ಹೊಡೆತ; ಆಘಾತ:
 ಸತ್ತ ಸವಯದು . . . ತತ್ತ ಕೈ ಕಂಪಿಸದು ಮುಪ್ಪಿಯ ಹತ್ತಿಗೆಗೆ
 ಮನ ರೋಗಂಪಿಸದು ಮದವತ್ತಿ ಮೆಟ್ಟಿದೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮಮೃತಾಕ
 ದರಿ (ಕುಮಾರ. ೨-೧೧೧) ೧೬. ನಂಟು; ಮೊರೆ; ಬಂಧುತ್ವ:
 ದೈತ್ಯರ ನೊತ್ತ ಶಿಶುಪಾಲಾತ್ಮಜರು ಸಹಿತಕ್ಕಧಿಕ ರಣಶೂರರೆನಿಸುವರವ
 ರಸಂಖ್ಯಾತ ಹತ್ತಿಗೆಗೆ ವರದೃಷ್ಟಕೇತು ವರೋತ್ತಮರು ಸಹಿತವರ ಬಲ
 ಬಲುಮೃತ್ಯುವನು ಕೈಕೊಳ್ಳದವರತ್ತೋಣೆಯೆಂದು (ಕೋಗಯ. ೨೨-೧೯).
 ೧೭. ಮೇಲೆ ಬೀಳುವಿಕೆ; ಮುತ್ತುವಿಕೆ; ಆಕ್ರಮಿ
 ಸುವಿಕೆ: ಮುತ್ತಿ ತಾ ಬಲಜಲಧಿ ವಡಬನ ಮುತ್ತು ವಂಬುಧಿಯಂತೆ ಬಳಕಾ
 ಹತ್ತಿಗೆಯ ಹವಣನಲಿ ಹಂಸುತನಿರ್ದನು (ಕೊರಂ. ೫-೬-೮); ಬಿತ್ತರಿಸ
 ಲರಿದಾದಿವೀರರ ಹತ್ತಿಗೆಯ ಹವಣುಗಳ ಸಂಗರವೆತ್ತ ನೋಡಲು ಕೊಲಿಗೆ
 ಮೇಲದು ಬಲುಹು (ಕೊರಂ. ೩-೧೪-೧೧). [ಪತ್ನಿಗೆ+ಗಿ]
 ಪತ್ನಿಗೆಗಾಣ (ನಾ). ಸಮನಾದವನು; ಅನುರೂಪ; ಹೊಂದಿಕೆ
 ಯಾಗುವಂತಹವನು: ತೆತ್ತಿ ನೋಡಲು ಕುವರಿಯ ರೂಪಿಂಗೆ
 ಪತ್ನಿಗೆಗಾಣಿಲ್ಲಿನು ಬಿಟ್ಟದ ಹರ್ಷಾಪ್ತಗಳಿಂದ ಧರಣಿಗೆ ಹತ್ತಿದವಾಕೆ
 ಬೇಗದಲಿ (ಮೋಹನ. ೨೯-೨೦). [ಪತ್ನಿಗೆ+ಕಾಣ]
 ಪತ್ನಿಗೆಗುಂದು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು;
 ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಬಿಡು: ಪಗಲೆಂದು ತಲೆಯೆತ್ತಲೂಕೆನಸುಂ
 ಚಂದ್ರಂಗೆ ಕೂರ್ತಂತೆ ಪತ್ನಿಗೆಗುಂದಳಾ ನಿಸೆಯಪ್ಪುದುಂ ಪರಿದು
 ಮಗ್ನಾಂಭೋಧಿಯೊಳ್ ಕೂಡುವಳಾ . . . ಕೌಮುದಿ (ರೀಲಾವ. ೨-೫೨);
 ಕಡಂಗೊರ್ಪ ಪರ್ವದ ಮರ್ಬು ಮಿಗವಕ್ಕೆ ಗೋಳಾದ ಪಗಿತನಮಂ
 ಬಗಿಗೊಂಡು ತಜ್ಜನಕ ವನಧಿಯಂ ಕನಲ್ವು ಸುತ್ತಮೊತ್ತರಿಸಿ ಮೊತ್ತಂ
 ಗೊಂಡು ಪತ್ನಿಗೆಗುಂದದೊತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ ಮದೆಂಬೊಪ್ಪ ಮನಪ್ಪ ಕೆಯ್ದು
 (ರಾಜಕೀ. ೧-೧೦೨ ನ). [ಪತ್ನಿಗೆ+ಕುಂದು]
 ಪತ್ನಿಗೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧ ತಪ್ಪು; ಹೊಡೆ ಕೆಡು: ಪತ್ನಿಗೆ
 ಗೆಟ್ಟು ಮೊಂದುನುಡಿಗೊಂಬತನೆಂದೆಂದೆಂಟನಿಗಣನೆತ್ತ ಜಾವಂದಮಂಬ ತೆಜ
 ದಿದರ್ಪ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೯). [ಪತ್ನಿಗೆ+ಕೆಡು]
 ಪತ್ನಿಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು; ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು; ಸೇರಿ
 ಕೊಳ್ಳು: ಅವನಂ ಮದಂ ಜಗುಬಿಡಧಂಗಳಾಂತ ಪೊರೆ ನಿಲ್ಲಲೆ ವಕ್ಷದ

ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕೂರ್ತು ಪತ್ತುಗೆಗೊಳಿಸಿ ತಳ್ಳು ತೋರಿಸಿದಳು ಧರಣೀವಧು ಪದ್ಮಭೂಪನಾ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೪); ಧರೆಯಂ ಗಾಲಿಯನೆತ್ತಿ ವಪ್ರಪತ್ತುಗೆ ಗೊಳಿಸುತ್ತಂ ತಾಗಿಸಲ್ ಲೋಕಮಂ ತುರಗಂಗಳ್ ಮುರಳುಟ್ಟಿ ನೋಚ್ಚುಳಿತ ಧೂಳೀಜಾಳದಿಂ ಪೊಬಿಲ್ . . ಧರದಿಂ ಬಂದಿರಾಂತು ನಿಂದುವರ ದಂಗಳ್ (ಮಾತನೇ. ೧೨-೨೨೧); ಜಗದೇಶವೀರ ನರಪತಿ ಜಗದೀಶ್ವರನಂಶ ಮುಳ್ಳು ಮುಬ್ಬದೊಡವನೊಳ್ ಪಗೆ ಪತ್ತುಗೆಗೊಂಡವರುಂ ಸೊಗವಾಳ್ವರೆ ದಿವ್ಯಭೋಗಭಾಗ್ಯೋದಯದೊಳ್ (ಅಪ್ರ. ೩. ೫೭-೬).

[ಪತ್ತುಗೆ+ಕೊಳ್]

ಪತ್ತುಗೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು:

ಅತ್ತಿಗೆ ನಾದಿನಯರೊಳಂತರಂಗವ ಪತ್ತುಗೆಗೊಳಿಸಿ ಬಾಳುವುದು (ಪದಿ. ೪-೨೧); ಆ ತನೂಜಾತರ್ಗಿ ಜಾತಕರ್ಮಮಂ ನೆಗಟ್ಟು . . . ಅನ್ನರ್ಥಂಗಳಾದ ಸಲ್ಪಸರ್ಗಗಳಟ್ಟು. ಶಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಂ ಪತ್ತುಗೆಗೊಳಿಸಿ (ಚವಿ. ೨-೨೪). ೨. ಅಳವಡಿಸು; ಜೋಡಿಸು: ಕತ್ತುರಿಯಿಂದ ಸಮಾಜನಿಗೆಯ್ದು ಪೆರ್ನುಪತ್ತುಗಳೊಡನೆ ಮಾಣಿಕವ ಪತ್ತುಗೆಗೊಳಿಸಿದ್ ದಯರೆಂಗವಾಲಿಯ ಬಿತ್ತರಿಸಿದರು ತೀಕ್ಷ್ಣವಿ (ನೋ. ೨೧-೫).

[ಪತ್ತುಗೆಗೊಳ್+ಇಸು]

ಪತ್ತುಗೆವಿಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಬೇರ್ಪಡು;

ಭಿನ್ನವಾಗು: ಸಂಪುಟಂ ಪತ್ತುಗೆವಿಟ್ಟು ರಂದದಿಂ ಸಿಂಪುಗಳಗುಬು ಸಿಡಿಲಿಂದ ಮುಕ್ತಾ ಪಲಿತ್ರೇಣಗಳಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಾಂಭೋಧಿಯ ಪುಳಿನಳೆಯಂ ಬೆಳ್ಳನಾಳ್ವಿ ದುರ್ವಾಗಳ್ (ಕಾಂ. ೧೪೨). [ಪತ್ತುಗೆ+ವಿಡು]

ಪತ್ತುಗೆವರಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿಕಟವಾವಿಸುವುದನ್ನು ಪಡೆ;

ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದು: ನಗಮೊಗದಿಂದ ಪೊಣ್ಣುವ ಸುಗಂಧದಿಂ ಘ್ರಾಣದಿಟ್ಟಿಯಂ ಸರಿಸುವ ಪತ್ತುಗೆವರಸಿ ಬರಸಿಯೊಲಿಸುವ ನೆಗಟ್ಟಿಯಂ ಮನವನೊನಸುಮಮಂ ಪಡೆಗುಂ (ಸಸಾರ. ೧೪೭). ೨. ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಗಳಿಸು; ಆಸ್ತವಾಗು: ಅತ್ತಿ ನಾದಿನಯರೊಳಕಡೆ ಕಾಮುವುನ್ಮತ್ತ ಯರೀ ಕೃತಿಗೇಳಿ ಉತ್ತಮಗುಣಗಳಿಂದೊಳಗುಗೈದವರೊಳು ಪತ್ತುಗೆವರಸಿ ಬಾಳುವರು (ಪದಿ. ೧-೫೮).

[ಪತ್ತುಗೆ+ವರಸು, (<ಬರೆಯುಸು)]

ಪತ್ತುಗೆವರಸು (ಅ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿ; ಹೊಂದಿಕೆ

ಯಿಂದ ಕೂಡಿ: ತಾಯಿ ಶಿಶುವಿನಂತೆ ಕಜುವಿನೆಳಗಂದಿಯಂತೆ ಶೋಧಿಯ ಪೊನ್ನಂತೆ ಪಂಚಪರಮೇಶ್ವರಿಗೊಳಪ್ಪ ಪತ್ತುಗೆವರಸು . . . ಪ್ರಭುಕೆಟ್ಟಿ ನಾಡಂತೆ ಸಂಸಾರದ ಶರೀರದ ಭೋಗದ ಮೇಲೆ ಬೇಸಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೫-೧೨೫). [ಪತ್ತುಗೆ+ವರಸು]

ಪತ್ತುಗೆವೆಜು (ಕ್ರಿ). ಸ್ನೇಹದಿಂದಿರು; ಒಲಿದಿರು: ಆ ಕಾಂತೆ

ಯೊಳಾ ಸಕಲಮಹೀಕಾಂತಂ ವಜ್ರಲೇಪದನುಬಂಧಮುನಿತ್ತಾ ಕೃತಿಯಂ ಪತ್ತುಗೆವೆತ್ತೋಳುಯಾಡುವನನಂಗರಾಗಾಮ್ಯ ತದೊಳ್ (ಮಲ್ಲಿ. ೩-೪೭).

[ಪತ್ತುಗೆ+ವೆಜು]

ಪತ್ತುಗೆಡು (ನಾ). ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ.

ಪತ್ತುಗೆಡಾಗು = ನಂಬಿಕೆಯು ಹಾಳಾಗು: ಆ ಅಲಂಕಾರಗಳ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ ಜನರಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪತ್ತುಗೆಡಾಗುವುದು (ಕಳ್ಳಕಾ. ೪೧). ಪತ್ತುಗೆಡು ಮಾಡು = ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡು: ನಾನು ಹಲವು ಬಗೆಗಳಿಂದ ಅವನ ಪತ್ತುಗೆಡು ಮಾಡುವೆನು (ಕಮಲ. ೨೦).

[ಪತ್ತುಗೆ+ಕೇಡು]

ಪತ್ತುಗೊರಳ (ನಾ). ಹತ್ತುತಲೆಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ದಶಶಿರ;

"ರಾವಣ" (ಗಂಗಾ. ೧೯೬).

[ಪತ್ತುಗೆ+ಕೊರಳ (<ಕೊರಲ್) +ಅ]

ಪತ್ತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೇರು; ಕೂಡು: ಬಿತ್ತನ್ನದೆ ಬೇರೆನ್ನದೆ

ನಿತ್ತುಂ ಭಾಗಂಗಳಿಂದೆಯುಂ ಕುತ್ತುಗಳಂ ತುತ್ತುವ ಗಿಡುವವೊಳಕ್ಕುಂ ಪತ್ತುಗೊಳ್ಳುಂ ಪರೋಪಕಾರಿಗಳೆದೊಳ್ (ನೇತಮಂ. 11, ೧೭೭).

೨. ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಆರೊಂದು ಹಯ ಮೊಬುದನಾರೈದು ಪೋಗದೆ ಪತ್ತುಗೊಳ್ಳು ನೀಂ ಕಾಲುರಿಡನಕ್ಕುಂ, ಸಾಜಂ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೪೭-೧೫). [ಪತ್ತುಗೆ+ಕೊಳ್]

ಪತ್ತುದಲೆಯ (ನಾ). = ಪತ್ತುಗೊರಳ: ಪತ್ತುದಲೆಯನು ಕೀಡಕನು

ಮನವಿತ್ತು ಪರವಧುವಿಗೆ ಬಾಳ್ವರೆ (ನಾಗ. ೧೪-೪೯).

[ಪತ್ತು+ತಲೆ+ಅ]

ಪತ್ತುವರಿಜ (ನಾ). ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿದವನು;

ವಿಷ್ಣು: "ಎಲರುಣವಟ್ಟಿಗೆ ಪಾಟುಂಬಳೆಗೊಯ್ಯುಂ . . . ಹರಿಯೆಂದು ಪತ್ತುವರಿಜನುತ್ತುಂ" (ಕವಿ. ೨೫). [ಪತ್ತು+ವರಿಜು+ಅ]

ಪತ್ತುವಳಿ (ನಾ). ಸರ್ಕಾರದ ಹಣವನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸಿ

ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, -ಸ್ವಂತಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, -ದಸ್ತುಮಾಡುವಿಕೆ; ಭವಾವಣೆ: ಇದು ತಿಳಿದು ಪತ್ತುವಳಿ ಬಾಬುನಲ್ಲಿಯೂ ಬಲವಂತ ದಿಂದ ಬಿಟ್ಟಿ ಬೇಗಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಲ ಗಡ್ಡೆಗಳ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಯದ್ದಾಗ್ಗು ಸಹ . . . ಮಾಜಿ ಅಮೀಲಗೆ ಅವನ ಅಮಲ್‌ನಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಇರುವ ವಿದ್ಯಮಾನಕ್ಕೆ ಮಹಜರು ಬರೆದು ಕೊಡಬೇಕು (ಮಹಾ. 11, ೫೯).

[ಪತ್ತು+ವಳಿ]

ಪತ್ತುವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ದೃಢವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು; ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರು:

ಗೊರವನ ಬೆಳ್ಳಿರಲೊಳಮಡ್ ಹಾಲಾಹಲದ ಕರ್ಪೆಗಳೊಡುಲುಗಲ ಮಾಲ್ಪಿಯಂ ಶಂಬಧವಳಂತೆದೊಳ್ ಪತ್ತುವಿಡಿದೇಕಮುಖೀರುದ್ರಾಕ್ಷ ಮೊಂದು ತೆಜಂಬೊಳೆಯ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೪೦-೨೫). [ಪತ್ತು+ವಿಡಿ]

ಪತ್ತುವಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸು; ಬೇರ್ಪಡಿಸು;

ಅಗಲಿಸು; ದೂರ ಮಾಡು: ವನಶರುಪತ್ತಂಗಳನೊಯ್ಯನೆ ನೆಲೆಯಿಂ ಪತ್ತುವಿಡಿಸಿ ಕಳೆಕೆಗಮುತ್ತತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಮಾಗಿ ಶಿಶಿರಮುಮಿಸಿನಿಸಿನೆ ತನ್ನ ನೆಜನನಜಾಪಿದಿದೀಗಳ್ (ಅದಿ. ೧೧-೪೯); ಎನಗಾದೊಂದು ಪರಿಭವ ಮನಾಗ್ಗೆ ದೂಜಾದವನಾಗ್ಗೆ ಪೇಟ್ಟಿ ಪೊದನಾಂ ನಿನಗುಡುನಂತರಂ ಸುಖದಿನೆನ್ನ ತನುವಿಂದ ಪತ್ತುವಿಡಿಸುವೆನುವಂ (ಕಾಂ. ೨೯೪); ನಳಕೂಬರನೊಳ್ಳೂಡಿ ಸುಖಮರೆಂದಾಕೆಯ ದುಷ್ಟರಣಾಮಮಂ ಪತ್ತುವಿಡಿಸಿ . . . ಮನ್ನಿಸಿ ಭಯಮಂ ಕಳೆದಿತ್ತುಂ ಭೃತ್ಯಪದನಿಯಂ ದಶ ವದನಂ (ಪಂ. ೧೦-೧೯೫); ಈತನ ಧನಮುಂ ಬುದ್ಧಿಯುಂ ವೃಥೆಯಾಗದಂತೆನ್ನ ಬಲ್ಲ ಮಾರ್ಗದಿಂ ತಿಳಿಸಿ ಬಟಾಕ್ಕೀ ಧರ್ಮಮಂ ಪತ್ತುವಿಡಿಸಿ ಮದೀಯ ಧರ್ಮದೊಳ್ ಪತ್ತಿಸುವೆಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೦೯).

[ಪತ್ತುವಿಡು+ಅ]

ಪತ್ತುವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಡು, -ತೊರೆ, -

ತ್ಯಜಿಸು: ಕುಲಜನುಮಲ್ಲಂ ನಡೆನ ಬಲಮುಂ ತನಗಿಲ್ಲ ಕಣ್ಣ ಮೇಳಿದ ನಾರೊಳ್ ನೆಲಸಿರನಲ್ಲಿಯುಂ [ವನ] ಚಲವೆಂದು ಪತ್ತುವಿಡದ ದೊಂದುಂಟು ಗುಣಂ (ಕವಿ. ೩-೧೭೨); ಅಂತು ಸತ್ತುಂ ನೆಲನಂ ಪತ್ತುವಿಡನೆಂಬಂತೆ ನೆಲನಂ ಪತ್ತಿ ಮೂರ್ಛಾಗತನಾಗಿದ್ ಕುರುಳುಳ ಚೂಡಾಮಣಿಯನೇನುಂ ಮಾಣದೆ ಕಿಮ್ಮಾರವೈರಿ ಮುಟ್ಟಿನಂದಾಗಳ್ (ಪಂ. ೧೩-೯೭); ಸಿಂಹಶರಭಶಾರ್ದೂಲವ್ಯಾಳವ್ಯಗಿಮಿಥುನಂಗಳ್ ಕಾಲಸ್ವಭಾವದಿಂ ಪುಜುಸ್ವಭಾವಮಂ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ವಿಷಮಸ್ವಭಾವ ಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ಯದುಂ (ಪಂ. ೧೦-೭೧); ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನವಿಧಿಯಿಂದ ದೇಹವ ಪತ್ತುವಿಟ್ಟು ಒಂದುಕ್ಷಣದೊಳು ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯೊಳದಮಂದ್ರರಾಗಿದ್ (ಶಂ. ೨೬೭. ೫-೧೪೪).

೨. ಬೇರ್ಪಡು ; ಬೇರೆಯಾಗು ; ದೂರವಾಗು ; ಅಗಲು : ಶರಪಂಜರದೊಳೊಳಿಯುಮೊದಲಿಂ ಪತ್ನವಿಟ್ಟು ಪೋಪ ಜೀವಮಂ ಪೋಗಲೀಯದೆ ಸ್ವಚ್ಛಂದಮಿಟ್ಟು ವಪ್ಪದಜಾಂದುತ್ತರಾಯಣಂ ಬರ್ಪನ್ನ ಮಿರಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪೬ ಪ) ; ಜಾತಿಜರಾಮರಣಾನಿಷ್ಟಸಂಯೋಗ ಮಿಷ್ಟವಿಯೋಗ ಸಹಜಸಮುದ್ರವಶಾರೀರಮಾನಸಾಗಂತುಕದು ; ಮಿದಿಂ ಪತ್ನವಿಟ್ಟುನಂತಚತುಷ್ಟಯಮಂ ಪೋರ್ವಲೆಂದು ತಪಂಬಟ್ಟುಂ (ಅಜಿತ್. ೧೦-೪ ಪ) ; ಮತ್ತಹಸ್ತಿಗಳ ಮಸ್ತಕದಿಂ ದಿದಿರಿಂ ಘಟೇಂದ್ರೋತ್ತಮಾಂಗ ದಿನಗುರ್ವಿಪ ಪಂದಿಯ ಕೋಟ್ಯುಳಂ ಪತ್ನವಿಟ್ಟುಗನಕುಂಜದೊಳೊಳೊಳ ಮುತ್ತನಾಯುತ್ತು ಮಿರ್ಪ ಶಬರಪ್ರಿಯಕಾಮಿರೂರ್ವಳಂ (ಕಾನ್ಯಾಪ. ೧೧೯) ; ಒದೆದ್ದಿತ್ತಿತ್ತಿಂ ಪತ್ನವಿಡೆ ಭೈರ್ಯಂದಿನಂ ಕಿಟ್ಟು (ಶಮದ. ೫೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಇಲ್ಲವಾಗು ; ಮರೆಯಾಗು ; ಕಾಣದಾಗು : ಅಗಳ್ ತನ್ನ ರಾಗಮಂ ರಾಗಿಗಲ್ಲಿಲ್ಲಂ ಪಡ್ಪುಕೊಟ್ಟಂತೆ ಕೆಂಪು ಪತ್ನ ವಿಟ್ಟುಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೦ ಪ). ೪. ನಿವಾರಣೆಯಾಗು ; ಪರಿ ಹಾರವಾಗು : ತಪದೊಳ್ ನಿಂದುಂ ನಿನ್ನ ನೆಲದೊಳ್ ನಿಂದೆನೆಂಬ ಮಾನಕಷಾಯಮವರ್ಗಿನ್ನುಂ ಪತ್ನವಿಟ್ಟುಪ್ಪದಜಾಂ ಕೇವಲಜ್ಞಾನೋ ಕ್ತತ್ತಿಯಾಗದಿದುರ್ದು (ಅಜಿತ್. ೧೪-೧೪೩ ಪ) ; ಪಲವು ತೆಹದಿಂ ಸಂಜೀ ವಕನೊಳಾದ ಭಯಂ ಪತ್ನವಿಡೆ ಸಂತಸಂಬಡೆ ನುದಿದೊಡಂಗೆೊಂಡು ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫೩-೩) ; ಬೆಸವಿವಿದನೆನ್ನ ಮನದೊಂದು ಸಂತಯಂ ಪತ್ನವಿಡುವಿನಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೩) ; ಆ ಕನ್ಯಾರತ್ನದ ಕರಸ್ತರ್ಪನದಿಂ ಪವಿತ್ರಸುರಭಿಸಲಿಗೇಚನದಿಂ ಪತ್ನವಿಡೆ ಮೂರ್ಛೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೩೦) ; ಕೆಡುವ ಭಂಡದಂತೆ ಮಾಜುಪೋಗದು ಪೇನಂತೆ ಪತ್ನವಿಡದು ಬಾಣಿನಂತೆ ನೇರಿತಲ್ಲದು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೧೩೫). ೫. ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ನೀಗಿ ಕೊಳ್ಳು : ಭೈರ್ಯಮಂ ಪತ್ನವಿಟ್ಟಿತ್ತಲಾಸಂಗಿಯು ಲಲಿತಾಂಗ ದೇವನಂ ಸಾಮಾನಿಕದೇವರೈವವಂದು . . . ಎನೆ (ಅಜಿತ್. ೩-೫ ಪ) ; ಅರಿಪಡ್ವರ್ಗಂ ಕಾಡುವಂತುಗಿಬಗಿ ಮಾಡಿ ಕಾಡುವಜುವರ ಕಾಟಕ್ಕಮಲ ಸದಯುಂ ಭೈರ್ಯಮಂ ಪತ್ನವಿಡದಯುಂ ಇದುರ್ (ಕಾಂಪು. ೪-೩೩೮). ೬. (ಬಾಲ್ಯ ಮೊದಲಾದುವು) ಮುಗಿ ; ಕಳೆದುಹೋಗು : ನಿಜಜನನೀಜನಕರ್ . . . ಪುತ್ರನಿಂದಗ್ಗನುಪ್ಪ ಪರಮುಕ್ತಿಯಂ ನಡಪ್ಪುವಿರೆ ಕೆಲವು ದಿನಸದೋಳದಿತ್ಸೇಹತೋಕಾಯಾಸಮಪ್ಪ ಶೈಶವಂ ಪತ್ನವಿಡುವುದುಂ (ಕಾಂಪು. ೩೧೪). ೭. ಅಗಲಿಸು ; ಬೇರ್ಪಡಿಸು ; ದೂರವಾಡು : ತನಯರಿವರ ವಾರ್ತೆಯನತ್ತ ಕೇಳುದುಂ ಜೀವಮನಂತೆ ಪತ್ನವಿಡುಗುಂ ತನುವಿಂದದಜಾಂದಮಿಗಳ್ . . . ಸಂತಯಿಸು ಪೋಗಿ ಮನೋರಮಯಂ (ಕಾಂಪು. ೩೫೪). ೮. ನಿವಾರಿಸು ; ಹೋಗಲಾಡಿಸು ; ಪರಿಹರಿಸು : ಚಕ್ರಿ ಚಕ್ರಿಕಾ ಪರ್ವಯಪ್ಪದಜಾಂದಾ ವನಾಂತರಾಳಕ್ಕೊರ್ವನೆ ಬಂದು ಮಾಧವೀ ಮುಂಟವನುಂ ಪೋಕ್ಕು ಅವರಿವರ ನಾಣುಮಂ ನಡುಕಮಂ ಪತ್ನವಿಟ್ಟು ನುಡಿದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೧೯ ಪ). ೧೦. (ಬಾಲ್ಯ ಮೊದಲಾದುವು) ಮುಗಿಸು ; ಪೂರೈಸು ; ಕಳೆ : ತತ್ಸುಮಾರಸಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬಾಲಜನೋಚಿತಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಮಾಡಿ ಜನ್ಮಾನುರೂಪಮಾಗೆ ಪುಂಡರೀಕ ನೆಂದು ಪೆಸರನಿಟ್ಟು ಶೈಶವಮಂ ಪತ್ನವಿಡಲೊಡಮುಖವಿದ್ಯಾಕಲಾಪ ದೊಳ್ ಪರಿಣತನಂ ಮಾಡಿ (ಕಾಂಪು. ೩೩೫) ; ಪತ್ನವಿಟ್ಟುನಣಂ ಶೈಶವಮಂ ಸಮುಜ್ಜಳನವಿದ್ಯಾಹೃದ್ಯಪೀಯೂಷಸೇವನೆಗೀಗಲ್ ನೆಜಿ ಯೋಗ್ಯಮಾದನೆನೀ ಕಂದರ್ಪದೇವಂ ದಲ್ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೨೫) ; ಪರ್ವತೈಯ್ಯನೆಂಬ ನಾನುಮಂ ತಳೆದು ಶಯಿತವಲೀಲೆಯಂ ಪತ್ನವಿಟ್ಟು ಸಕಲಪ್ರಪಂಚತೆಯಂ ಲಭುತರಂ ಮಾಡಿ ತಾಂ ಗುರುತೆನೆತ್ತದಜಾಂ (ಎಕ. XV, ಹೊಳೆನ. ೧೧೩-೧೪ ; 1282) ; ದಿನದಿನದೊಳ್ ತತ್ಸು

ಮಾಂಯುಂ ನಡೆಗಲ್ಲು ತೊಡಳ್ ಪಿಂಗಿ ಶೈಶವಮಂ ಪತ್ನವಿಟ್ಟು ಬೆಳ ದಿದರ್ಪಳ್ (ಪ್ರಪಂ. ೩೫-೫ ಪ). ೧೧. ನಿಲ್ಲಿಸು ; ನೆಲೆಗೊಳಿಸು ; ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸು : ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮಚಿಂತೆಯೊಳೆ ಚಿತ್ತಮನಾಗಳೆ ಪತ್ನ ವಿಟ್ಟುನನ್ನಾಸ್ತದಸೌಖ್ಯಮಂ ಪಡೆವ ಪಳ್ಳಾಪದಂಗಳನೋಡುತ್ತಕ್ಕಿಯಂ (ಎಕ. VIII, ನಗರ. ೪೪-೧೦ ; 1255). [ಪತ್ನು + ದಿವ್ಯ.] ಪತ್ನೂರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಕೆಂಪುಚಂದನ : "ಪತಂಗಂ-ಪತ್ನೂರೆ" (ಪಂಪ. ೯೧). [ಸಂ.] ಪತ್ನೈ, ಹತ್ತೈ (ಅ). ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ; ಬಳಿಗೆ : 'ಪತ್ನೈ ಸಾರಾ' ಪರಾ. ಹತ್ತೈ : ಇತ್ತ ಬಾರಯ್ಯಾ ಇತ್ತ ಬಾರಯ್ಯಾ ಎಂದು ಭಕ್ತರೆಲ್ಲರೂ ಕೂರ್ತು ಹತ್ತಿ ಕರೆಯುತರೆ (ಬಸವ. ೨೪೫) ; ಹಾಡುವ ಹಂಸನ ಹತ್ತಿ ಕರೆವುದೊಂದು ಚಂದಮಾನು (ಪಂಪ. ೧೯೪-೯೩೨). 'ಹತ್ತೈಸಾರಾ' ಪರಾ. [<ಪತ್ನು.] ಪತ್ನೈ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು ; ಸುಳವು ; ಚಿಹ್ನೆ ; ಮಾಹಿತಿ : ಹದಿನೈದು ದಿನವಾದರೂ ಅವರ ಪತ್ನಿಯೇ ಇಲ್ಲ (ಸ್ತುತಿ. ೫೪) ; ಆ ಮಾಸ್ತರರ ತಮ್ಮ ಶ್ರೀಪಾದನ ಪತ್ನಿಯೇ ಇಲ್ಲ ! (ಕನಕ. ೩೦) ; ವಿನೇ ಅಗಲಿ, ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಪತ್ನೀನ ದಿಟ್ಟುಕೊಡಬಾರದು (ದೀರಯೋ. ೪) ; ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನೋಡದಿದ್ದರೆ ಕೋಟಿನಲ್ಲಿ ಹೊಲಿದ ಪತ್ನಿ ಕಾಣಿಸ ಲಾರದು (ಭಾರತಿ. ೧೧೪). ೨. ವಿಳಾಸ ; ಅಡ್ಡೆಸ್ಸು : ಎಲ್ಲ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಸಿ ನೀ ಈವರೆಗೆ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ಪತ್ರ ಬರೆದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ನನ್ನ ಪತ್ನಿಗೆ ತಡವಾಗಿ ಆದರೂ ಅವೆಲ್ಲ ಮುಟ್ಟಿದುವು (ಅನ್ನ. ೪೫) ; ನಾನು ಒಬ್ಬರ ಪತ್ನಿ ಕೇಳಲು ಅಲ್ಲಿ ಮನೆಯೊಂದರ ಒಳಗೆ ಹೋದೆ (ಕೊಂದಯಾ. ೫೩). ಪತ್ನಿ ಕೊಡು = ವಿಳಾಸವನ್ನು ಕೊಡು : ಪ್ರಭುರಾಯರು ಇಲ್ಲಿಯ ವರನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಲು ಹೇಳಿ, ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿ ಕೊಟ್ಟು ಹಿಂತಿರುಗಿ . . . ಹೋದರು (ಕೊಂದಯಾ. ೫೨) ; ಸೆಟ್ಟರೆಂದರೆ ನಿಮ್ಮೊರ ಸೆಟ್ಟರಲ್ಲ . . . ಎಂದು ತಿಳಿದೇಳಿ ಅವರ ಪತ್ನಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಹುಚ್ಚು. ೩೩). ಪತ್ನಿ ಮಾಡು = ಗೊತ್ತು ಹಚ್ಚು ; ಶೋಧಿಸು ; ಕಂಡುಹಿಡಿ ; ತಲಾಶು ಮಾಡು : ಇನ್ನು ಯಾರಿಹರೂ ಅವರನಾದರು ಪತ್ನಿ ಮಾಡಿರಿ ಜವದಿ (ಯಜೋ. ೪೨) ; ನಾನು ಆತನನ್ನು ಪತ್ನಿ ಮಾಡಿ ಧರ್ಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಮಾಡುವೆನು (ಪಂಪ. ೩) ; ಸದಾಶಿವ ರಾಯರು ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ಪತ್ನಿ ಮಾಡುವಾಗ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರೂರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗರೋ. ೨೨). ಪತ್ನಿಯಾಗು = ಗುರುತು ಸಿಕ್ಕು ; ಶೋಧವಾಗು ; ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲ್ಪಡು ; ಗೊತ್ತಾಗು : ಯಾರಿಗೂ ಪತ್ನಿಯಾಗದಷ್ಟು ದೂರ, ಬಹುದೂರ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವೇ ಆ ಯಜ್ಞನೆಯಲ್ಲಿತ್ತು (ಜೊಸತ್ತಿ. ೩೩) ; ನಿಮ್ಮ ಕಳವಿನ ಮಾಲು ಪತ್ನಿ ಯಾಗಿದೆ (ಭಾರತಿ. ೩೩) ; ಬೇಟೆಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಊರಿಗೆ ಆಳುಗಳು ಬಂದದ್ದೇ ಪತ್ನಿಯಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಹುಚ್ಚು. ೨೧). ಪತ್ನಿ ಹಚ್ಚು = (ರಹಸ್ಯ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು) ಕಂಡುಹಿಡಿ, - ಶೋಧಿಸು : ಅಜನುಡಿಯನ್ನೂ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ-ಉಚ್ಚಾರಗಳನ್ನೂ ಪತ್ನಿ ಹಚ್ಚಲು ಇರುವ ಅಧಾರ ಗಳೇನು ? (ದ್ರಾವಿ. ೩೩) ; ಸುಧಾಕರನು ಗುಪ್ತಚಾರನಾಗಿ ಮೂರು ನೇಪದಿಂದ ನಮ್ಮ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ಪತ್ನಿ ಹಚ್ಚಲು ಈಗಾಗಲೇ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿರುವನು (ದೇಶಭ. ೯೪) ; ಒಂದು ದಿನ ಮಂಜಯ . . . ದೈವ ತೋರಿಸಿದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಪತ್ನಿ ಹಚ್ಚಿ, ಮಧ್ಯಸ್ಥಗಾರರನ್ನು ವಿಟ್ಟು ಚೆನ್ನಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದೆವಿಟ್ಟು (ನಡವಾ. II, ೧೦೧೪). ಪತ್ನಿ ಹತ್ತಿಸು = ಪತ್ನಿ ಹಚ್ಚು ; ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಬಂದು ಅರೆ ಟಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು ಇದ್ದರೆ, ಪತ್ನಿ ಹತ್ತಿಸಿ ಹಿಡಿದು, ಅವರನ್ನು ಕಡೆದು ಹಾಕುವದು (ಛಾಂಪು. ೨೪೫). [<ಹಿಂ. ಪತಾ ; ಮರಾ. ಪತ್ನಾ]

ಪತ್ರಿಕಾ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಕೊಲೆ, ಕಳ್ಳತನ ಮೊದಲಾದವು
ವನ್ನು ಗೊತ್ತು ಹಚ್ಚುವವನು, - ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವವನು :
ದಿವಾ ನಿಯಮ ಇದನ್ನು ಬಳಸುವುದಕ್ಕೆ ಪತ್ರಿಕಾರನನ್ನು ಕರೆಸ
ಬೇಕೆಂದು ಸಲಹೆಮಾಡಿರುವ (ಒಂಕನು. ೨೭೯); ಈ ನಾಯಕನ ಪೇಟೆ
ಯಲ್ಲಿಯೇ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾದ ಅಂದಮನೆಂಬ ಪತ್ರಿಕಾರನು ವಾಸ
ಮಾಡಿರುತ್ತಿದ್ದನು (ಒಂಕನು. ೧); ಪರವಲ್ಲಭರಾಯನು ಇಂದು ಪತ್ರಿಕಾರ
ನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ (ದೇವೀಚ. ೧೪೨). [ಪತ್ರಿಕಾ+ದಾರ]

ಪತ್ರಿಕಾರಿ (ನಾ). ರಹಸ್ಯವಾದ ಕೊಲೆ, ಕಳ್ಳತನ ಮೊದಲಾದವು
ವನ್ನು ಗೊತ್ತು ಹಚ್ಚುವಿಕೆ, - ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವಿಕೆ, - ಪತ್ರಿ
ಕೆಚ್ಚುವಿಕೆ: ಕೆಲವು ಕಾಲ ತಾಲ್ಲೂಕು ಪೊಲೀಸಿನ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿ
ಯಾಗಿ ನಾನೇ ಅನೇಕ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಪರಿಶೋಧಿಸಿ ಪತ್ರಿಕಾರಿ
ನಡೆಸಿದ್ದೇನೆ (ಸಮಾ. 11, ೨೫೦); ಇಂತಹ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮಕರ್ತಾರರು ಇರು
ವುದಾದರೆ, ನನ್ನ ಪತ್ರಿಕಾರಿಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಇಂದೇ ಜಲಾಂಜರಿಯನ್ನು
ಕೊಡಬೇಕಾದೀತು (ಒಂಕನು. ೩). [**ಪತ್ರಿಕಾರ**]

ಪತ್ರಿಕಾರ್ಯ (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಪಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಸಮಾಪಿಸು; ಹತ್ತಿ
ರಕ್ಕೆ ಬರು: ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬ ಕಾಮುಗಿಲೊಳಗಣೆ ಪೊಳೆದು ಸಾಯ್ತೆ
ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮೇಲ್ಪಾಯ್ದು ಲತಾನೇ ಸ್ಥಿತರಾದ ಪರಿಣತಿಯೆಷ್ಟು ದೂರ
ಪತ್ರಿಕಾರ್ಯಂತೆ ಮುರಿವಡದರ್ಪ ಪತ್ರಿಕೆ . . . ಅಡಸಿ ಸಿದ್ಧಿವಾಗಳ್ (ಲೀಲಾವ.
೧೪-೧೦೫ ವ). [**ಪತ್ರಿಕಾ**+**ಸಾರ್ಯ**]

ಪತ್ರಿಕೆಯ 'ಪತ್ರಿಕೆಯ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ, **ಪತ್ರಿಕೆ**, **ಪತ್ರಿಕೆ** (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ;
ಒತ್ತಿಹಿಡಿ; ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು: ಬಾಲೆಯೊಳಗೆ . . .
ಅರಿಜಾಣಾದ ಮೇಲುಬುರುಕು ಸಮಂ ನೇವರಸುತುಂ ಪತ್ರಿಕೆಮಡೆ
ನೇಣನೊತ್ತು ನೇರಸುತುಂ . . . ಪೊಂಬಟ್ಟಲನೆತ್ತಿ ಬರುತುಮಿದರ್ಪ
(ರಾಮಾ. ೪೮-೨೭). **ಪತ್ರಿಕೆ**: ೨. ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರು; ಪಕ್ಕ
ದಲ್ಲಿರು; ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರು: ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯನೊಡನೆ ಹತ್ತಿವಿಡೋಲ
ಯಿಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೩೧). **ಪತ್ರಿಕೆ**: ೩. ವಿಕಾಸಶಾಸ್ತ್ರೋಪಾಯ
ವಲ್ಲಭನ ಪತ್ರಿಕೆದೋಲಗಿಸುವರು ಪರಮಪ್ರಕಾಶನಿಯರುಗಳೇಗಳು
ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ ಘೋಷ ವಾಯು ಜಂಬುಕವ್ಯಾಕ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೩).

[**ಪತ್ರಿಕೆ**+**ಪಿಡಿ**]

ಪತ್ರಿಕೆಯ, **ಪತ್ರಿಕೆಯ** (ಕ್ರಿ). ಒಂದಾಗಿರು; ಬೆಸೆ:
ಗಲಕಳರವಮಂ ಕೆಡಣ ಬಲ್ಲಿನಂ ಬಾಯಿಂ ಬಾಯಿಂ. ದಿಡಿಸಿ ಬಾಯ್ಗೆ
ಪಾಯ್ಗೆ ಪತ್ರಿಕೆಯಂತೆ ಪತ್ರಿಕೆ ತೋಳ ತೊಡಂಕಂ ತಪ್ಪಿಸಿ
(ಲೀಲಾವ. ೭-೫೫ ವ). **ಪತ್ರಿಕೆಯ**: ಅವರ ಮನಮನಣಿದು
ನುಡಿದ ನುಡಿಗಂ . . . ಪೊಟ್ಟಿದು ಸಾರ್ವ ಸಾರ್ವಗಂ ಮನಂಬೆಚ್ಚು
ಪತ್ರಿಕೆಯಂತಾಗಿರೆ (ಚಾಂಪು. ೩-೫೯). [**ಪತ್ರಿಕೆ**+**ಪೊಯ್**]

ಪತ್ರಿಕಾರ್, **ಪತ್ರಿಕಾರ್**, **ಪತ್ರಿಕಾರು** (ಕ್ರಿ). ಸಮಾಪಿಸು;
ಸನಿಹಕ್ಕೆ ಸೇರು; ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರು: ಪ್ರಾಜಪರಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಪೂಣಿಸಿ
ಪತ್ರಿಕಾರ್ ಸುರಿವ ಬಾಪ್ಪಬಿಂದುಗಳೆಂ ಕೋಡೆಜಂಕೆಯ ಮೊದಲು
ಗಳುಮಂ ಕಂಕದ ಪುಟ್ಟುಮಂ ನಾಂಜು ಮಿದ್ವ ನವನಿಪಂಚಿಯುಮಂ
. . . ಇಂತೆಂದರ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೧೨೦ ವ); ಅಂತಿರವಂ ಕಂಡು
ಕಳಭಾಸಿನ ಪತ್ರಿಕಾರ್ . . . ನುಡಿಸಿದರ್ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೭೯ ವ);
ಆ ಸಮಯದೊಳಗೆ ಮಹಾಸೇನಮಹಾರಾಜಂ . . . ನಿಜತಾಂಬೂಲಿಕ
ನೊರ್ವಂಗೊಡಿ ಕರುಮಾಡಮಂ ಪತ್ರಿಕಾರ್ ನಿಲ್ಲುಮಂ (ಬಾಧಪ.
೨-೬೮ ವ); ಬಿಸುಸುಯ್ಯ ಬುಲಟ್ಟು ಬೇವಸಂಗೊಳಂತಿರೆ ಪತ್ರಿಕಾರ್
ನರಸಂ ಸರಸಂ ಮಿಗೆಯಂದಿನಂದಿನ (ಚಿಕ್ಕವಿ. ೩-೨೪). **ಪತ್ರಿಕಾರ್**:

ಗಿರಿಸುತೆ ಬಂದು ಕಂಡು ಬೆಟಗಾಗಿ ಕೃಪಾಕರಚಿತ್ತ ಪತ್ರಿಕಾರ್ ರಾಯ
ಮಯ್ಯಮಂ ಮೊಗಮುಮಂ ತಡವುತ್ತಿರೆ. (ಗಿರ. ೮-೭೮); ಹಲ್ಲಂ
ಕಿರಿದರಂ ಕೊಲ್ಲದೆ ಬಿಟ್ಟು ಹುತ್ತವನಡರ್ಪಂ ಪತ್ರಿಕಾರದೆ . . .
ಮಾತಾಂತರಂ ತಾಜುತಟ್ಟಿ ನಂ ಮಾಡಿ (ದಶಕು. ೫-೪೪ ವ); ನಂದಿ
ನಾಥನ ಪತ್ರಿಕಾರ್ ಮುಂದೆಯಾತಂ ತನ್ನ ಮನದೊಳಗೊಂದಿಮ್ಮಂ
ಕಂಡು ಸಂಭ್ರಮವೆತ್ತಿ . . . ದಂಡಪ್ರಕಾಸವನ್ನಿ ಪಂದಿಸುತ (ಬಸವ.
೨-೨೧); ವಿಪ್ರರೆಲ್ಲರಸುತಾ ಮಹಾಂತನಿಸುವ ಸಿದ್ಧ ಲಿಂಗೇಶನರ್ಪ
ಮರಸಂ ಕಂಡು ಪತ್ರಿಕಾರ್ . . . ಎಣಗಲು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೪-೪೦).
ಪತ್ರಿಕಾರು: ಪತ್ರಿಕಾರದ ಮೃಗವ ತಾನೆಚ್ಚದೆ ನಾರಿ ಹೊಡೆದು ಬಿಟ್ಟು
ಮುಜಾದು ಹುಲ್ಲೆ ಸತ್ತಿತ್ತು (ಅವತಂ. ೧೪೫-೬೬೨); ಎತ್ತಲೀಯದೆ
ತಲೆ ಕೈಗಳ ಬಿಲ್ಲವರೊತ್ತೊತ್ತೆಯಿಂದಾರ್ಪಸುತ ಪತ್ರಿಕಾರಂ. ತ್ತ. ತ್ತಿ
ಸಾರಿದರು ಹತ್ತಿದರು ಕೋಟೆಯನು (ಕುಂಜಾಂ. ೧೦-೩೩); ಸುತ್ತ
ನೋಡುವಳೊಮ್ಮೆ ನೂಪುರವಲುಗದಂತೆ ಪತ್ರಿಕಾರವಳೊಮ್ಮೆ
(ಚೈಮುಖಾ. ೩೦-೨೩). [**ಪತ್ರಿಕಾ**+**ಸಾರ್**]

ಪತ್ರಿಕೆಯ 'ಪತ್ರಿಕೆಯ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗ; ಹತ್ತನೆಯ ಒಂದು
ಭಾಗ; ದಶಮಾಂಶ: ಭಟ್ಟರ್ಗಿ ಗಟ್ಟಿ ಒಡ್ಡಲಿ ಆ ಪತ್ರಿಕೆ
ವಿಟ್ಟಾರ್ (ಮೈ. ೧೯೩೩, ೧೩-೧೩; ಸು. ೩೩೦); ಅವಲೋಕನ
ಗುಣಗಮ್ಯವು ಮೃತ್ಯುನಿಯಂನಕ್ಕೆ ಉಣ್ಣು ಉಣ್ಣಿದ ಮೂವತ್ತು
ಗಲೊಳಮುದುವಿನೊಳೆ ಪತ್ರಿಕೆಯನಿಕ್ಕಿ ಉಣ್ಣಿ ಆಳವಿಯನಿಕ್ಕಿ
ಉಣ್ಣು (ಎಕ. 111, ಮಂಜು. ೧೪-೭; 907); ಕೆಟ್ಟುಪನ್ನಿವ್ವಕ್ಕರ್
ಮುನ್ನಲಮೆಲ್ಲ ಪತ್ರಿಕೆ ವಿ. (ಎಕ. XIV, ತರುಮ. ೨೫೨-೫; 7);
ಪತ್ರಿಕೆ - ಹತ್ತರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂಬ ಭಿನ್ನಾಂಶವನ್ನು ಈ ಪದವು
ತೋರಿಸುತ್ತದೆ (ಸಂಭಾ. ೨೦೬). 'ಅಯ್ಯೋದಿ', 'ದಶವಂಧ'
ಪರಾ. [**ಪತ್ರಿಕೆ**+**ಒಂದು**+**ಇ**]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಆನೆ, ಒಂದು ರಥ, ಮೂರು ಕುದುರೆ
ಗಳು ಹಾಗೂ ಐದು ಕಾಲಾಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು
ಒಳ ವಿಭಾಗ: ಏಕೇಫ ಎಂದರೆ ಆನೆ ೧ ಏಕರಥ ಎಂದರೆ ರಥ ೧ ತ್ರೈಕ
ಯೆಂದರೆ ಕುದುರೆ ೩ (ಮೂಜು) ಪಂಚಪದಾತಿಗಾ ಎಂದರೆ ಕಾಲಾಳು ೫
ಯವು ಸಾಲ್ಕುಬಗೆಯ ಚತುರಂಗಬಲವೂ ಒಂದು ಪತ್ರಿಕೆಗವನಿಸುವುದು
(ನೃಪಾ. ಅನುಬಂಧ ೧. ೯-೨೩). [**ಪತ್ರಿಕೆ**+**ಅಂಗ**]

ಪತ್ರಿಕೆ, 'ಪತ್ರಿಕೆ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ, 'ಪತ್ರಿಕೆ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ 'ಪತ್ರಿಕೆ' ನೋ.

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿ; ಮಡದಿ; ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ: "ಸಹಚರ
ಭಾರ್ಯಾ ಕುಟುಂಬಿನ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ ಪತ್ರಿಕೆ . . . ಸಜ್ಜನಕ್ಕೆ ಪೆಸರಿಂ
ತಿಸುಂ" (ಮೃತಕೂ. ೫೨-೩); ಪ್ರಿಯ ಕೇಳುತ್ತವರ್ತಿಯಂ
ತನಯನಂ ಪತ್ರಿಕೆ ಗಣಂ ನಿನ್ನ ಪತ್ರಿಕೆಯತೋದಾವಧಾ (ಚಿಕ್ಕವಿ. ೩-೨೩);
ಜಾರತ್ವ ಮಾಡೊ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಕೂಡಿ ಅಳಬಾರದು (ಪುರಂದ. ೨-೫೪-೨).

[ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೆ]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಯ ಕುಲ, - ವಂಶ: ಆ ಪತ್ರಿಕೆ
ಸಾವಿರವಾಗಲು ಗೋಪಾಲಬುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿಸಿದಳಯ್ಯ (ಪುರಂದ. ೧-೯೫-೨).

[**ಪತ್ರಿಕೆ**+**ಕುಲ**]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಒಮ್ಮೆ ತಾಯಿಯಾದ
ವಳು ಎಂದೆಂದಿಗೂ ತಾಯಿಯೇ. ಅವಳು ಪುನಃ ಕನ್ಯೆಯಂತೆ
ಪತ್ರಿಕೆವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು ಹೇಗೆ? (ವಂಶವ್ಯ. ೨೫೮). [ಸಂ.]

ಪತ್ನೀಭಾಗ (ನಾ). ಹೆಂಡತಿಗೆ ಸೇರಬೇಕಾದ ಪಾಲು, — ಅಂಶ : ನೀವು ಊಟ ಮಾಡಿ, ಪತ್ನೀಭಾಗ ಅಂಶ ನೀವು ದಿಟ್ಟಿದ್ದು ನನಗೆ (ದೂರಪ. ೩೨೨). [ಸಂ.]

ಪತ್ನೀಶಾಲೆ (ನಾ). ರಾಣಿವಾಸ; ಅಂತಃಪುರ : ಮಯನ ಮತದಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನ ಸಯವಿನೇಕದಲಿ . . . ಪತ್ನೀಶಾಲೆ ಜನನೇದಿಯ . . . ಬಹಿರ್ವೇದಿಗಳನಳವಡಿಸಿದರು ನಹಿಲದಲಿ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೬-೨೪).

[ಸಂ. ಪತ್ನೀಶಾಲಾ]

ಪತ್ನಂಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪತ್ನಂಗಿಣಿಯೊಡೆಯ ಪಟ್ಟಣೋತ್ತರದ ಕಣ್ಣು ಮುಯ್ಯನ ಮಗ ನಿರುಗಮುಯ್ಯನುಂ (ಎ. ೨. ೨. ಕೋಶಾರ. ೫೬-೬; ೨೨೨). [ಇದು 'ಪದ್ಮಂಗಿಣಿ' ಎಂದಿರಬಹುದು.

[?+ಕಣಿ]

ಪತ್ನ (ನಾ). ೧. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು : ಅಂತಾ ವಿಬುಧವೈರಿ ವಾಸರಂಗನಿತ್ಯಾದರುಂ ಕಾವನಿಸದಹಿತಂ ನುಡಿ ಪತ್ನಮುನ್ನಿ ಸಮ(ಸಂಚಾರಾ. ೬-೧೬-೮). ೨. ಹಿತವಾದುದು; ಪ್ರಿಯವಾದುದು : ದೂಷಣ ಪತ್ನನಾಗಿ ಮನದಾಶ್ರಯಕ್ಕೆ ತಂದಾತ ರೇಕಣ್ಣ ಪ್ರಿಯ ನಾಗಿ ನಾಥಾ ಬಸವಣ್ಣ ನಿಂದ ಬದುಕಿದೆ (ಸರ್ವಸ. ೪೫-೨೩೯). [<ಸಂ. ಪಥ]

ಪತ್ರ(ನಾ). ೧. ಎಲೆ; ಪರ್ಣ : "ಬಹೂಂ . . . ಪತ್ರಂ, ಪಲಾಶಂ, ಭವನಂ, ಭವಃ — ಈ ೭ ಮರದ ಎಲೆ" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೩೧); ಲಳಿತವಿಚಿತ್ರಪತ್ರಫಲ ಪುಷ್ಪಯಂತಾಟವಿ ಸೋರ್ಕದಾನೆಯಂ ಬೆಳೆವುದು (ಸಂಪಥಾ. ೧-೫೪); ವಿವಿಧ ವಿಸ್ತೃತ ಸಾರತರಾಗ್ರಹಾರದಿಂದ ನಾಗರಖಣ್ಣ ಪತ್ರಪರಿವೇಷ್ಣನದಿಂದ ಜನನೇತ್ರಪುತ್ರಕಾರಾಗಮನಿತ್ತು (ಎ. ೨. VIII, ಸೂರಬ. ೨೮೬-೮; 1169), ನಯಮುಂ ತೋರ್ಕೆಯುಮಿರ್ಪನೋಡಿದ ನಿರಾಭಾಕ್ರಾಂತ ಭೂಪಾಳ ಶೌರಿಯ ಸಂಕಲ್ಪದ ಪತ್ರಪುಷ್ಪಫಲಭಾರಾಕ್ರಾಂತಮಾಗಿದುರ್ವೊರ್ಮೆಯ ವೃಂದಾವನಧೂಮಿಯೊಳ್ (ಜಗವಿ. ೩-೬೬). ೨. ದಳ; ಎಸಳು; ಪಕಳೆ : 'ಶತಪತ್ರ' ಪರಾ. ೩. ಬೆಲ್ಲವೆತ್ತದ ಎಲೆ; ಪತ್ರೆ : ಪ'ದ'(ರ)ವ ಪತ್ರವೆದೆಯಲ್ಲಾ ಪತ್ರಕ್ಕೆ ಗಣನಾಥನ ತಂದೆ ಯಲ್ಲಾ (ಸರ್ವಸ. ೩೦-೪೧). ೪. ಎಲೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಎಲೆಯ ಹೊರತುದಿ, — ಅಂಚು : ಪತ್ರ : ಇದರ ಬಣ್ಣ ಹಸಿರು. ಇದು ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಎಲೆಯ ಭಾಗ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೩೪). ೫. ತಾಳೆ ಮರದ ಗರಿ; ಓಲೆಗರಿ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಎಲೆ : "ಬಾಪ್ಪಕ — ಅಂಬಟಿ, ಇಂಗು, ಪತ್ರ, ಕಂಬರಾಜಗಿರೆ" (ಓಷಧಿ. ೧೦೮). ೭. ಲಿಪಿ : "ಪತ್ರಕ, ಪತ್ರಂ . . . ಪರಾಂಗಕಂ — ೭ ಲಿಪಿಂ" (ಓಷಧಿ. ೧೪೩). ೮. ಬರೆದ ಕಾಗದ; ಓಲೆ; ಲೇಖ್ಯ : "ಓಲೆ ಪತ್ರಮದು ಲೇಖ್ಯಮುಳ್ಳು" (ಸುಂಗರಾ. ೧೦೫-೧೫); ಪತ್ರಮನಿವನವನೀಪತಿ ಸೂತ್ರಿಸಿದವೊಲುತ್ರ ಮೂಂಗದೊಳ್ ತಾಳ್ವಿ (ಸಾರ್ವಭ. ೨-೬೮); ಪತ್ರ ಬರೆದು ಹಾಕಿ ಎಂದಾಗ ಮುಸ್ತರರಿಗೆ ಎದೆ ತಿವಿದಂತಾಯ್ತು (ಕಾಪೀ. ೧೨). ೯. ಪುಸ್ತಕದ ಹಾಳೆ; ಪಾಠ. ೧೦. ದಾಖಲೆ; ದಸ್ತಾವೇಜು : ಚಿತ್ರಗುಪ್ತರ ಕೈಯ ಪತ್ರವ ನಿರಿಸಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರನೊಬ ಲಿಂಗೈಕ್ಯದ ನಿಲವು (ಅವತಂ. ೬೬-೨೮೯); ಇನ್ನಿವರ್ಗಾಳಪ್ಪನಂಬಿಂಟು ತಪ್ಪುವುದೆ ಇನ್ನೇನೊ ಇವರ ಪತ್ರಂ ಗಿಲ್ಲ ದಿರ್ಧವುದೆ ನೋಡುವೆಂ (ಸಂಬರ. ೬-೬); ಅರಸಪ್ಪೊಡೆಯರ ಹೆಸರ ಅಡವು ಮೈಸಾಲದ ಪತ್ರಗಳು ನಮ್ಮ ದಾನಿವಾಸದ ಸೀಮೆಯ ನಾಡದರ ಹೆಸರ ಪತ್ರಗಳೂ ಸಿಕ್ಕಿ ಇರಲಾಗಿ (ಎ. ೨. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೫-೯; 1569); ಎಲ್ಲರೂ ಗೋಗರೆದು ಒಂದಕ್ಕೊರದರಂತೆ ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟು . . . ನಾಯಕನ ಮನೆಯ ಸೆರೆಯಿಂದ ವಿಡುಗದೆಯಾದರು (ಜೀವುಕೂ. ೩೪). ೧೧. ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆ : 'ಪತ್ರಕರ್ತ'

ಪರಾ. ೧೨. ಲೋಹದ ಫಲಕ; ತಗಡು. ೧೩. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ. ೧೪. ಹಕ್ಕಿಯ ಗರಿ, — ರೆಕ್ಕೆ : "ತನೂರುಹಂ, ಗರುತ್, ಪತ್ರಂ . . . ಪಕ್ಷಿ — ಈ ೯ ಎಣ(೦)ಕೆ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೪೬); 'ಪತ್ರಿ' ಪರಾ. ೧೫. ಬಾಣದ ಗರಿ; ಪುಂಖ. ೧೬. ಕುದುರೆ, ಒಂಟಿ, ರಥ, ಗಾಡಿ ಮುಂತಾದ ವಾಹನ : "ಪತ್ರಂ ವಾಹನ ಹೇಡಿ ಪತ್ರಂ" (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೩೩-೯೦); ಪತ್ರಂ ಭುಜಂಗಸಮಿತಿ ಕಳತ್ರಂ ವಳ್ಳುರಿ ವಿಭೂಷಣಾವಳಿ ಭೂಭೃತುಪ್ರಿ ಗವಾಧಪನಜಿನಂ ನೇತ್ರಂ ನಿವಸನ ಮನಿಪ್ರನೋಸೆಗಮಗಧನಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೫೮). ೧೭. ನುತಪುಂಡ ರೀತಿ ವಿಲಸಿತನಾಗಿ ಕೊಳನಲ್ಲಮುಳಪತ್ರವಿರಾಜಮಾಗಿ ಮರನಲ್ಲ . . . ಎನಿಸಿ ಪಡೆ ನಡೆಗೊಂಡುದು (ಜಿಹ್ವ. ೨೬-೯). ೧೮. ರಥಕ್ಕೆ ಹೊಡುವ ಕುದುರೆ : "ವಾಹನಂ, ಭೋರಣಂ, ಯುಗ್ಗಂ, ಯಾನಂ, ಪತ್ರಂ — ಈ ೫ ರಥವ ಹೊಡುವ ಕುದುರೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೯೫). ೧೯. ಕತ್ತಿ; ಖಡ್ಗ : "ಅಸಿಪುತ್ರಕಾ, ಅಸಿಧೇನು, ಕ್ಷುರಿಕಾ, ಪತ್ರಂ, ಶ್ರುಕಾ — ಈ ೫ ಸುರಿಗೆ" (ಹಲಾಯು. ೬೮-೬೧೯). ೧೯. ಕತ್ತಿಯ ಲಿಲು; ಧಾರೆ. ೨೦. ಗರಗಸ : "ಶಣ್ಮು-ಪತ್ರಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೩೪). ೨೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು. ೨೨. ಅಗ್ನಿ. ೨೩. ಪರ್ವತ; ಗಿರಿ : "ಯಾನ ರಥ ಖಡ್ಗ ಪರ್ವ ಕೃಶಾನು ಗಿರಿಯಾಜು ಪತ್ರಶ್ರುಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೨೦). ೨೪. — ಪತ್ರಭಂಗ : 'ಮಕರಿಕಾಪತ್ರ' ಪರಾ.

ಪತ್ರದೊಡೆ — ಪತ್ರೋಡೆ : ಮೊಸರೊಡೆ ಪತ್ರದೊಡೆ . . . ತಾಳ ಪಾಕಮಂ ಸತಿಯರಜಾವಂತೊರೆವೆನು (ಸೂಪರಾ. ೩ ಸೂಪರ). ಪತ್ರ ದ್ವಾರದಿಂದ — ಕಾಗದದ ಮೂಲಕವಾಗಿ, — ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ : ನಮ್ಮ ಆಸಾವಿಯವರಿಗೆ ಏನಾದರೂ ಶಂಕೆಯು ಬಂದಿದ್ದಾದರೆ ನಮಗೆ ಪತ್ರದ್ವಾರದಿಂದ ಕೇಳಬೇಕು (ಮುಂಬವ್ಯ. ೨೮೨). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಕ (ನಾ). ೧. ಎಲೆ; ಪರ್ಣ : "ಪರ್ಣಂ-ಪತ್ರಕ" (ಓಷಧಿ. ೯೦). ೨. ವರ್ಣಲೇಪನದ ಅರು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅನಿಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ಣಕಮುದ್ವರ್ಣನಂ ಚಿತ್ರಪ್ರವರ್ಣಮೆಂಬಾಜುಂ ತೆಜದ್ವಯುಮಂ . . . ಪರಿಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಮುಖ್ಯ. ೫-೪೨); ಪುಲಕಂ ಪತ್ರಕಂ ಬಿಂದುಕಂ ಧೂಮ್ರಾವರ್ಣಂ ಉದ್ವರ್ಣನಂ ಚಿತ್ರವರ್ಣ ಮೆಂಬಾಜುಮುಳ್ಳುಗಳೊಳಂ . . . ಅಪೂರ್ವಾಭಿಷಯಂ ತಳೆದು (ಪ್ರವೃ. ೧೫-೬೯). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಪದಾರ್ಥ; ಚಾಳೀಸ ಪತ್ರೆ : "ಪತ್ರಕ, ಪತ್ರಕಾ-ಈ ಯೆರಡುಂ ತಾಳೀಸಪತ್ರೆ" (ಓಷಧಿ. ೯೦); ಭದ್ರಮುಸ್ತೆ . . . ಪತ್ರಕ, ಕುಂಬಳದ ಬೀಜ, ಇವ್ವು ಔಷಧಗಳನ್ನು ಸಂಯಾಗಿ ಕೂಡಿ ಜೋರ್ಪ ಮಾಡಿ ಗ ೩ ತೂಕವನ್ನು ಜೇನುಕುಪ್ಪಡಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಮಜ್ಜೆ ಗೆಯಲ್ಲಿ ಕದಡಿ ಕೊಡುವುದು (ವಿಷ್ಣು. ೧೪೪). ೪. — ಪತ್ರ ೧೦ : "ಕರಾರು, ಪತ್ರಕ" (Boud. ಪಾಂ. ೯). ೫. ಗುರುತಿನ ಚೀಟಿ; ಪಟ್ಟಿಕೆ; ಕಾರ್ಡ್ : ಗ್ರಂಥಗಳ ಜನಾದರಣೆಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚೀ ಕಾರನು ಅಂತು ಆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪತ್ರಕಗಳನ್ನು ಬರೆದರೆ ಸೂಚಿಯ ಉಪ ಯೋಗ ದೆಚ್ಚು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೩೮). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಕರ್ತ (ನಾ). ಪತ್ರಿಕೆಯ ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿರುವವನು : ಪ್ರಾಸ್ಥಾನ ಪತ್ರಕರ್ತನೊಬ್ಬನು ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಇಂಥ ಸ್ಪರ್ಧೆಯನ್ನು ತೊಡಗಿದನು (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೪೬೦). [ಪತ್ರ+ಕರ್ತ]

ಪತ್ರಗುಚ್ಛ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ಗೊಂಚಲು : ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ತಾಲವೃಕ್ಷಗಳು . . . ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕುಚ್ಛನಂತೆ ನಿಡಿದವಾದ ಪತ್ರಗುಚ್ಛ (ಹಸುಕೂ. ೩೩೪). [ಪತ್ರ+ಗುಚ್ಛ]

ಪತ್ರಚ್ಯುತ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ನೂರೆಂಟು ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಅವುಗಳೊಳು ಚಂಡತ್ತುಟಿ ಚಾಚತ್ತುಟಿ ಪದ್ಮೀತ ಪತ್ರಚ್ಯುತ . . .

ಜಯಾಳವೆಂದಿವು ಮೊದಲಾದ ನೂರುಂಟು ತಾಳಂಗಳಂ (ವಿವೇಕ. ೨೩೮).

[?]

ಪತ್ರಚ್ಛೇದ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದು : ಚಿತ್ರಕರ್ಮ ಪತ್ರಚ್ಛೇದ ಗ್ರಹಣತ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಳಗೆ . . . ಮುದ್ದರ ಗದಾದಿ ವಿವಿಧಾಯುಧಂಗಳೊಳಗಮಿಪ್ರವೀಣ[ನು]ಮೂರೂಢನವಗಜ್ಜ ಮಹೇಂದ್ರಚಾಣ (?) [ನು]ಮಾಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪ ವ). "೬೪ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು, ಎಲೆಗಳ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ" (ಪಂಪವಿ. ೩೯); ಅಕ್ಷರಗಣತಗಾಂಧರ್ವಪತ್ರಕರ್ಮ ಪತ್ರಚ್ಛೇದಾದಿ ಸಪ್ತಕಳಂಗಳೊಳಗೆ . . . ಪರಿಣತನಾಗಿ (ಧರ್ಮರಾಮ. ೪-೧೦೭). 'ಚೌಪ್ಪಿಕಲೆ' ಪರಾ. [ಪತ್ರ+ಚ್ಛೇದ]

ಪತ್ರಚ್ಛೇದ್ಯ (ನಾ). = ಪತ್ರಚ್ಛೇದ : ಹಸ್ತಕಾಲಕಲಿಕಚಿತ್ರಕಲಾಪ ಪತ್ರಚ್ಛೇದ್ಯಾದಿ ಸಮಸ್ತಕಮಸ್ತ ಶಿಲ್ಪಮುಮಂ ಪಡೆದು (ಅದಿಪು. ೮-೬೪ ವ). [ಪತ್ರ+ಚ್ಛೇದ್ಯ]

ಪತ್ರಚ್ಛೇದಿ (ಪತ್ರಚ್ಛೇದಿ) ನೋ.

ಪತ್ರನಾಡಿಕೆ (ನಾ). ಎಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ನಾರು, -ಎಳೆ.

[ಸಂ. ಪತ್ರನಾಡಿಕಾ]

ಪತ್ರಪಡಿ (ನಾ). ಕಾಗದದ ನಳಲು, -ಪ್ರತಿ; ಪತ್ರ: ಆಚಾರ ದೇವಜ್ಞನ ಕಯ್ಯಲು ದೇವರು ಧಾರೆಯನಿಡಿದು ಸುಖ ಬಾಳುವಂತಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ತಾಂಬ್ರಶಾಸನದ ಪತ್ರಪಡಿ (ಎಳ. XII, ಗುಲ್ಬ. ೯-೩೨; 1306).

[ಪತ್ರ+ಪಡಿ]

ಪತ್ರಪರಕು (ನಾ). ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನಯವಾದ ಅರ: "ವೃತ್ತನಾ, ಪತ್ರಪರಕು: -ಚೀರ್ಣದ ಹೆಸರು. ಅಗಸಾಲಿಗನ ಕೊರಮುಟ್ಟು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೧೬). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಪಾಲಿ, ಪತ್ರವಾಳಿ (ನಾ). ಬಾಣದ ಗರಿ. **ಪತ್ರಪಾಳಿ:** "ಪತ್ರ ಪಾಳಿ, ವಾಜಾ-ಈ ೩ ಗಣಾ" (ಹಲಾಯು. ೬೭-೩೧೪); "ಗಣಾ ಪತ್ರ ಪಾಳಿ ವಾಜಮನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೮೭-೩೪). [ಸಂ. ಪತ್ರಪಾಲಿ]

ಪತ್ರಪಾಳಿ 'ಪತ್ರವಾಲಿ' ನೋ.

ಪತ್ರಪುಟಿಕೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೊನ್ನೆ; ಎಲೆವಟ್ಟಲು: ವನಮಹತ್ತರ ವಿಚಿತ್ರಪುಷ್ಪಫಲಹಸ್ತಂ ಬಂದು . . . ವಿವಿಧ ಪತ್ರಪುಟಿಕಾ ನಿಹಿತಂಗಳಂ ತಂದು ಮುಂದಿಬಾಟ(ಚಂದ್ರಪು. ೨-೭೫). [ಪತ್ರ+ಪುಟಿಕೆ]

ಪತ್ರಪುಟ್ಟಿಗೆ(ನಾ). = ಪತ್ರಪುಟಿಕೆ: ಬೀಸುವ ಕರಾಗ್ರದ ಪತ್ರ ಪುಟ್ಟಿ ಗೆಯ[ಪಾಪಾಂ. ಪುಟಿಕೆಗಳ]ಒಡಲ ದೆಗೆಯಲಿ ತೋಪುತಳಿನವಮೃದನ ಪೂಲು ವಾಲಗೆ ಶಿಪ್ಪರಗದಗದಲಿ ನಡೆತಂದು ಕಂಡನು ಮುನಿಪನಚ್ಯುತನ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೪). [ಪತ್ರ+ಪುಟ್ಟಿಗೆ(<ಪುಟ್ಟಿಕೆ)]

ಪತ್ರಭಂಗ (ನಾ). ಕಸ್ತೂರಿ; ಕುಂಕುಮಕೇಸರಿ, ಚಂದನ ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಮ್ಮ ಮುಖ ಹಾಗೂ ದೇಹದ ಮೇಲೆ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಲಂಕಾರ; ಮಕರಿಕೆ: ಪಟ್ಟದಕುಂತಕ ಪತ್ರಭಂಗಪಲ್ಲವಿತ ಕಪೋಲ ಪತ್ರೆ . . . ನೃಪೇಂದ್ರಕಾಂತ ನವಕಲ್ಪಲತಾಕೃತಿಯಿಂದನೊಪ್ಪಿದಳಾ (ಶಂಕುಪು. ೯-೨೦೦); ಹರಿನ್ಮಚಿಛಿ ಭಾಗದೊಳಾ ಪುರವಗಾಪನಂ ಬರೆ ಯುತಿಪುರಭಂಗರಪತ್ರಭಂಗಮಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧-೧೧೬); ಚಿಕ್ಕಸಿದಳಾ ಸುದತಿಯ ಕಪೋಲದೊಳಾ ಸಮ್ಮದದಿಂ ಮೃಗಮದದ ಪತ್ರಭಂಗಮ ನೊರ್ವಳಾ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೨೨). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಭಾಜನ (ನಾ). = ಪತ್ರಪುಟಿಕೆ: ಭಕ್ತಿ ಲಿಂಗಾರ್ಪಿತನ ಮಾಡಿದ ಪತ್ರಭಾಜನಮಂ ಶ್ವಾನ ಸೂಕರ ಗಾದಾಭ ಕುಕ್ಕುಟಿ ಮಾರ್ಜಾಲಂಗಳು ಮುಚ್ಚು[ಟ್ಟು]ದೊಡೆ ಅವಜ ಕೂಡೆ ಸಹಭೋಜನವ ಮಾಡಿದಂತೆ

ಕಾಣರಣ್ಣಾ. (ಚನ್ನಪ. ೩೫-೨); ಭನನವಪ್ಯತವ ತಂದೆಬರೆದು ಪತ್ರ ಭಾಜನ ತುಂದಿ ಕಡೆಗೋಡಿದವೆಯಿ (ಮೋಹತ. ೩-೫೪). [ಪತ್ರ+ಭಾಜನ]

ಪತ್ರರಥ (ನಾ). ಗರಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಚಲಿಸುವುದು; ಪಕ್ಷಿ: "ಪತಕ . . . ಪತ್ರರಥ: . . . ದ್ವಿಜ:-ಈ ೩೩ ಹಕ್ಕಿ" (ಹಲಾಯು. ೪೦-೮೪). [ಪತ್ರ+ರಥ]

ಪತ್ರರೇಖೆ (ನಾ). = ಪತ್ರಭಂಗ: ಮೃಗಮದಪತ್ರರೇಖೆಗಳನೇಕೆಗೆ ತಾಳಿರ[ದಾಡು]ವೀ ಕದಂಪುಗಳಾ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೨). [ಪತ್ರ+ರೇಖೆ]

ಪತ್ರಲೇಖೆ (ನಾ). = ಪತ್ರಭಂಗ: "ಪತ್ರಾಂಗುಳಿ ಪತ್ರಲೇಖೆ ಚರ್ಚಾನು ಲೇಪನಂ ಸ್ಥಾಪಕಂ ಪ್ರವೀಣಧನಮಕ್ಕುಂ" (ಮಮುಕೋ. ೭೬-೯); ವದನಾಮೋದಕಕ್ಕುಳಗುವ ಮದಭೃಂಗದ ಕರ್ಣಪೂರಕ್ಕೆರದದ ನೆಬಲಾ ಪುದಿದತ್ತು ಕಪೋಲದೊಳನೆ ಸುದತಿಗೆ ಮೃಗಮದದ ಪತ್ರಲೇಖೆಗಳೆಸಗುಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೨೩). [ಪತ್ರ+ಲೇಖೆ]

ಪತ್ರವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಶಂಭಿ ಪತ್ರವತಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೪೫-೪೮). [ಸಂ. ಪತ್ರವತಿ]

ಪತ್ರವಲ್ಲಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಭಂಗ: "ತೋರ್ ಮೊಲೆ (ಕೆನ್ನ) ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಅನುಲೇಪನದಿಂದ ಬರೆದ ರೇಖೆ ಪತ್ರವಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೮೯-೩೮೮). [ಸಂ. ಪತ್ರವಲ್ಲಿ]

ಪತ್ರವಾದ್ಯ (ನಾ). ಎಲೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ವಾದ್ಯ; ಪಿಪಿ: ಮಧುರಸ್ವನಪತ್ರವಾದ್ಯನಿರತರ್ ಮನೋಜ್ಞಗೋಪಾಲವೇಣುವಾದನ ಸುಭಗರ್ (ಜಗದಿ. ೩-೭೬). [ಪತ್ರ+ವಾದ್ಯ]

ಪತ್ರವಾಹಕೆ (ಗು). ೧. ಕಾಗದವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ, -ಸಾಗಿ ಸುವ: ಈ ಪತ್ರವಾಹಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಯಾವ ಕೆಲಸಗಳು ಆಗಿವೆಯೋ ಅವೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದಲೇ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಆಗಿವೆ (ಯೋಧರು. ೧೩೨). (ನಾ). ೨. ಕಾಗದವನ್ನು ಒಯ್ಯುವವನು: ಮೊದಲು ಪತ್ರವಾಹಕ (Exrand boy) ನಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ವಾರಕ್ಕೆ ಎರಡೂವರೆ ಪಿಲಿಂಗುಗಳಂತೆ ಸಂಪಾದಿಸತೊಡಗಿದನು (ವಿಜ್ಞಾಕ. ೭೭). [ಪತ್ರ+ವಾಹಕ]

ಪತ್ರವಾಹನ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು: ಭಾಕ್ತಿಯಲ್ಲದಾಯ ಶೂತ್ರಯೋದಶಿಯೊಳು. ಪತ್ರವಾಹನ ಪೋಪ ಭಾಳನೇತ್ರನೋಲಗಳೆಯ್ತಿ ಚಿತ್ರವ ತಿಳಿಯ್ತಿ (ಭೈರವೇ. ೫-೭೭).

ಪತ್ರವಾಹನೇತ್ರ = ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ಶಿವ: ಪತ್ರವಾಹನೇತ್ರ ಪತಕ ಪತ್ರನಂಜಯ ಮಿತ್ರಮಂಡಲ . . . ಗುರುಸಿದ್ಧೇಶ ಮಾಂ ತ್ರಾಹಿ (ಬಸಪ. ೧೧-೫೯). **ಪತ್ರವಾಹನಪುತ್ರ** = ೧. ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಮಗ; ಬ್ರಹ್ಮ. ೨. ಕಾಮ; ಮನ್ಮಥ: ಪತ್ರ ವಾಹನಪುತ್ರವಿಗ್ರಹಗೋತ್ರ ಪತಕೋಟಿ ಪತ್ರವಾಹನ ಪುತ್ರಪುತ್ರ ಸ್ತೋತ್ರಪಾತ್ರ . . . ಮಾಂ ತ್ರಾಹಿ (ಬಸಪ. ೧೧-೫೬). **ಪತ್ರವಾಹನ ಪುತ್ರಪುತ್ರ** = ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಗ; ನಾರದ: ಪತ್ರವಾಹನಪುತ್ರಪುತ್ರ . . . ಗುರುಸಿದ್ಧೇಶ ಮಾಂ ತ್ರಾಹಿ (ಬಸಪ. ೧೧-೫೬). [ಪತ್ರ+ವಾಹನ]

ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರ (ನಾ). ಅಂಚೆಯ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ಕಾಗದ ಗಳ ವಿನಿಮಯ: ಇವನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಸರಕಾರವು ಇವನ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅಂಚೆಯ ಕಟ್ಟನ್ನು ಕೂಡಾ ಹಾಕಲಿಲ್ಲ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೧೪); ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರದ ಮೂಲಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಈಗ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿದೆ (೮೩೩). [ಪತ್ರ+ವ್ಯವಹಾರ]

ಪತ್ರಸಾಸನ (ನಾ). ತಾಮ್ರಶಾಸನ; ದಾಖಲೆ: ನಾಗಾಂಚ್ಯವೊಡೆ ಯರು ಆ ಪುರವಗ್ಗದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಪತ್ರಸಾಸನ (ಮೈಲಂ. ೧೯೩೬, ೨೪-೩೯; 1359). [ಪತ್ರ+ಸಾಸನ]

ಪತ್ರಾಂಕುರ (ನಾ). = ಪತ್ರಭಂಗ : ಗುರುಕುಚಿತವಿದೋಳು ಪತ್ರಾಂಕುರ
ಮಂ ಬರೆದಳನಂಗನ ಯಂತ್ರವ ಬರೆದಂತೆ ಮತ್ತೊರ್ವಳು ನೀತೆಗೆ ಹಂ
ಕುಲಯುವೆಕೆ ಲಾವಣ್ಯವತಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೮). [ಪತ್ರ + ಅಂಕುರ]

ಪತ್ರಾಂಗ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಸಪ್ತಂಗ.
೨. ಕೆಂಪು ಶ್ರೀಗಂಧ; ರಕ್ತಚಂದನ : "ತಿಲಕರ್ಣ, ಪತ್ರಾಂಗಂ,
ರಂಜನಂ, ರಕ್ತಚಂದನಂ, ಕುಚಂದನಂ—೫ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಚಂದನವೃಕ್ಷದ
ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೪). ೩. ಭೂರ್ಜವೃಕ್ಷ. [ಸಂ.]

ಪತ್ರಾಂಗುಲಿ, ಪತ್ರಾಂಗುಳಿ (ನಾ). ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಹಣೆ,
ಕೊರಳು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಚಿತ್ರ
ವನ್ನು ಬರೆಯುವುದು. **ಪತ್ರಾಂಗುಳಿ :** "ಪತ್ರಾಂಗುಳಿ ಪತ್ರಲೇಖಿ
ಚರ್ಚಾನುಲೇಪನಂ ಸ್ಥಾಪಕಂ ಪ್ರಬೋಧನಮಕುಂ" (ಪದ್ಮಕೋ.
೩೬-೪). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಾಂಗುಳಿ 'ಪತ್ರಾಂಗುಲಿ' ನೋ.

ಪತ್ರಾಂಜನ (ನಾ). ಕಾಗದ ಬರೆಯಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮುಸಿ;
ಶಾಯಿ. [ಪತ್ರ + ಅಂಜನ]

ಪತ್ರಾಗಾರ (ನಾ). ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾದ ಕಾಗದಪತ್ರಗಳನ್ನು
ಇಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಳ; ದಪ್ಪರಖಾನೆ : ಇವು ಟೆಲಿಗ್ರಾಫ್ ಮತ್ತು ಚೀನಾ
ದೇಶಗಳ ಪತ್ರಾಗಾರ (archives) ಗಳಲ್ಲಿವು ಟೆಲಿಗ್ರಾಫ್‌ಗಳಿಗೋ ಅಥವಾ
ಚೀನೀಭಾಷೆಗೋ ಅನುವಾದಿತವಾಗಿವೆ (ಭಾರತ. ೩೮). [ಪತ್ರ + ಆಗಾರ]

ಪತ್ರಾಧ್ಯ (ನಾ). ೧. ವಾಹನಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನು.
೨. ಖಡ್ಗ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು : ಮದನಕಳಾಗ್ರಂ
ಪತ್ರಾಧ್ಯಂ ಕಂಜನಾಮಿ ಭುವನಪರೇಣ್ಯಂ (ಪವಿತ್ರಾರ. ೮-೪).

[ಪತ್ರ + ಆಧ್ಯ]

ಪತ್ರಾನ್ವಿತ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು. ೨. ಗರಿಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿರುವುದು. ೧, ೨ : ಹರಯ ಪರಯಂಕಮೆಂಬಂತೆ ಪತ್ರಾನ್ವಿತದ
ನೆರೆವುಡುಯಾಚಲದಂತೆಯರುಣಭಲಭಾರದಿಂ . . . ಪರಮಯೋಗೀಶರಂ
ಕಂಠಾಂಕಿಯಿಂದೊಪ್ಪನೆತ್ತೊಂದು ವಲಿವೃಕ್ಷವು (ನವನೋ. ೮-೩೮).
೩. ವಾಹನದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು : 'ಪರಮಪತ್ರಾನ್ವಿತ'
ಪರಾ. [ಪತ್ರ + ಅನ್ವಿತ]

ಪತ್ರಾಲಂಬನ (ನಾ). ವಾದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವೆಂಬ ಘೋಷಣಪತ್ರವನ್ನು
ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ; ವಿನಾದಕ್ಕೆ ಆಹ್ವಾನ ನೀಡುವಿಕೆ;
ವಾದಕ್ಕೆ ಕರೆನೀಡುವುದು : ನಿಜಯಚಿಹ್ನನಂಬನೋರ್ವ ವಾದಿ . . .
ಅರಮನೆಯ ಬಾಗಿಲೋಳೆ ನಿಂದು ಪತ್ರಾಲಂಬನಂ ಮಾಡಿರ್ಪುದುಂ
(ಸುಳುಮಾ. ೨-೧೪ ಪ). [ಪತ್ರ + ಅಲಂಬನ]

ಪತ್ರಾಲಿ (ನಾ). ಎಲೆಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ಸರಸೀಮಾಲಿ
ಯೋಳೆಸೆದುವು ನವಪತ್ರಾಲಿಯ ತೆಜವಿಂದ ತೋರ್ಪ ಕಮಲದ
ಮುಗುಳ್ಳಳ (ಜಗದಿ. ೪-೩೩). [ಪತ್ರ + ಅಲಿ]

ಪತ್ರಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳ ಸಮೂಹ, —ಗುಂಪು : ಸಾಸುರಾಗ
ದೊಳುಟ್ಟಿ ಪಸುರುದಿಗೆಯೆನೆ ಧರಾಮಾನಿಯ ಮೊಗವಾರಿಯು
ಮುಸುಕಿಕೊಂಡಿತ ನಿನಪತ್ರಾವಳಿಗಳೆನೆ ನಗರಮಂ ಬಳಸಿದಪವನಂ
ಗಳ್ಳೆಪ್ಪುವು (ಚಿವಿಭಾ. ೩-೨೨); ಈ ಕೋಮಳ ಕಾಮುಕ್ತಿಪ್ಪೆ
ಚಿತ್ರಕೃಲನೊಲುವುಮಂ ಪುಟ್ಟಿಪಳ ನೋಡೆ ಪತ್ರಾವಳಿ ಕೋಪಂ
ಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರಾಗಮಪವನಪರಿಸ್ಪೃಶ್ಯವಾಸಂಕಿಯಾವೋಲೆ (ಶಾಕುಂ. ೩೫-೬೧). ೨. ಮುತ್ತುಗ, ಅಲ ಮುಂತಾದ ಬಿಡಿಎಲೆಗಳನ್ನು
ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಊಟದಲೆ; ಇಸ್ತೀನಲೆ; ಪತ್ರೋಳಿ :
ಅಲದ ಎಲೆಗಳು ಹರವು ಇರುವುದರಿಂದ ಪತ್ರಾವಳಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ

(ಮುಂಬಯಿ. ೨-೨೯); ಸಾಲುಸಾಲಾಗಿ ಪತ್ರಾವಳಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದಾರ್ಲಿ
. . . ಕುಂಬಳಕಾಯಿಯ ಪಲ್ಲೆ ಬಡಿಸಿದೆ (ಜೊಸಪ್ಪಿ. ೨೦೪).
೩. —ಪತ್ರಭಂಗ : ಸೌಂದರಿಯ ಕದಪುಗಳೊಳೊರ್ವಳು ಸುರವಧು
ಬರೆದಳು ನಿಜಪತ್ರಾವಳಿಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೭೪).

[ಪತ್ರ + ಅವಳಿ (= ಅವಲಿ)]

ಪತ್ರಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಓಲೆ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳುವ ಕಿವಿಯ ಮೆದುನಾದ ತಳಭಾಗ; ಹಾಲೆ : "ಹಾಲೆ
ಪತ್ರಾಶ್ರಯಂ ಲಂಡಿಕಾಖ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೯೪-೫). [ಪತ್ರ + ಆಶ್ರಯ]

ಪತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಗರಿಗಳನ್ನುಳ್ಳುದು; ಪಕ್ಷಿ : "ಪತರ್, ಪತಂಗೇ,
ಪತಗೇ, ಪತತ್ರೇ, ಪತ್ರೇ . . . ದ್ವಿಜಾ - ಈ ೨೬ ಹಕ್ಕಿ" (ಪಲಾಯು.
೪೦-೮೪); "ಶಕುನಿ ವಿಹಗಂ ವಿಹಗಂ ಪತ್ರಿ . . . ಶಕುಂತಿಯೆನೆ ಪತ್ರಿ"
(ಮಂಗರಾ. ೫೦-೧). ೨. ಎಲೆಗಳನ್ನುಳ್ಳುದು; ಮರ, ಗಿಡ
ಮುಂತಾದುವು. ೩. ಗಿಡುಗೆ; ದೇಗೆ : "ಶಶಾದನ, ಪತ್ರಿ,
ಶ್ವೇನ - ೩ ಗಿಡಗಳ ಹಕ್ಕಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೩). ೪. ಬಾಣ; ಕಣೆ;
ಅಂಬು : "ಕಂಕಪತ್ರ : . . . ಪತ್ರಿ, ಖಗ, ಶಿಲೇಮುಖ, ರೋಪಾ-
ಈ ೧೬ ಅಂಬು" (ಪಲಾಯು. ೩೭-೩೧೨); "ಚಿತ್ರಪುಂಜಂ . . . ಪತ್ರಿ
. . . ಕಾಂಡಮಂದನಲ್ಯಂಚಿನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೮೩-೨೪). ೫. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಮರ; ತಾಳೆ : "ತಾಳಧ್ವಜದ್ರವುಂ ಪತ್ರಿಯೆನೆ ತಾಳು"
(ಮಂಗರಾ. ೩೪-೯). ೬. ಬೆಟ್ಟ; ಗಿರಿ. ೭. ಉಕ್ಕಿನ ಲೆಕ್ಕುಣಿಕೆ;
ಕಂಠ : "ಪತ್ರಿ[ಪಾಶಾಂ. ಪತ್ರಿ] ನಾರಾಚಮೆನೆ ಕಂಠಂ" (ಮಂಗರಾ.
೧೦೬-೧೫). ೮. ರಥ. ೯. ರಥಿಕ. [ಸಂ. ಪತ್ರಿನಾ]

ಪತ್ರಿಕ (ನಾ). ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಓಲೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸು
ವವನು : "ಓಲೆಗಳ ಮಾಲ್ಪವಂ ಪತ್ರಿಕಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೨).

[ಪತ್ರ + ಇಕ]

ಪತ್ರಿಕಾರ್ಕತ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕರ್ತ : ಸುದ್ದಿಗಾರರು ಜಿಗುಳಿಯಂತಹ
ಪ್ರಾಣಿಯೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪತ್ರಿಕಾರ್ಕತರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ
(ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೨). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳನ್ನು ಕರೆಸಿ
ನಡೆಸುವ ಸಭೆ : ಶ್ರೀಯುತರು ಪತ್ರಿಕಾಗೋಷ್ಠಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ
ನಿಲುವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ವರ್ತಮಾನಪತ್ರಿಕೆಗಳ ಉದ್ದಿಮೆ, —ವೃತ್ತಿ :
"ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗ; ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿ" (Journalism. ಪತ್ರಿ. ೪೮). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿ : ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವ
ಸಾಯಕ್ಕೂ ಮತ್ತೆ ವ್ಯವಸಾಯಿಗಳಿಗೂ ಇಂದಿನ ಹಾಗೆ ಒಂದು ನಿಶ್ಚಿತ
ಸ್ಥಾನ ಬಂದುದು ೧೮೪೩ ರಲ್ಲಿ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೯). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯಿ (ನಾ). ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ
ತೊಡಗಿರುವವನು : ಸಾಹಿತಿಗಳಾಗಲೀ ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯಿಗಳಾಗಲೀ
ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ದಿಟ್ಟ ಸುತರಾಂ ಇರಲಾರರು (ಪತ್ರಿಕಾ. ೫೫).

[ಸಂ. ಪತ್ರಿಕಾವ್ಯವಸಾಯಿನಾ]

ಪತ್ರಿಕಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ (ನಾ). ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ತನ್ನ
ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಲೇಖನಗಳನ್ನು
ಬರೆಯಲು ಇರುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ : ಯಾವ ದೇಶದ ಸರ್ಕಾರವೇ ಆಗಲಿ
ಪತ್ರಿಕಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕುಲ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳ ಗುಂಪು. ೨. ಬಾಣಗಳ
ಸಮೂಹ, —ರಾಶಿ. ೧, ೨ : 'ಪತ್ರಿಕುಲಚರಿತ್ರೆ' ಪರಾ.

[ಪತ್ರಿ + ಕುಲ]

ಪತ್ರಿಕಾಲಚರಿತ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು.

೨. ಬಾಣಗಳಿಂದ ಹುಂಬಿರುವುದು. ೧, ೨ : [ಪಂಚರತ್ನೀ ಮುಖನಾಸರಚಕ್ಷುಃ ಪತ್ರಿಕಾಲಚರಿತ್ರೆ] ರಿಪುಭೀಕರಮನಿಪಂಕಕೃಷ್ಣ ನವ ತರುವಿಸರ್ಪಂತರ್ದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಿಯ ರಥಂ (ಗದಾಯು. ೪-೩೪). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಬರೆಯುವ ಕಾಗದ. ೨. ಓಲೆ; ಪತ್ರ : ನಮಯವತಿ . . . ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ತವಕದಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ಮುದ್ರೆಯನ್ನೊಳಿಸಿಕೊಂಡು . . . ನಿಂದೋದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೦-೨೪).

೩. ವರ್ತಮಾನಪತ್ರ ಮುಂತಾದ ನಿಯತಕಾಲಿಕ : ಇದೇ ಪತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದುವಷ್ಟು ಕೂಡ ವಿರಾಮವು ಅನೇಕರಿಗೆ ಇಂದಿನ ದಿನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ (ಪತ್ರಿಕಾ. ೪೭). ೪. ಬರೆದಿರುವ ಲೋಹದ ತಗಡು, ಓಲೆಯ ಹಾಳೆ ಮುಂತಾದುವು ; ಪಟ್ಟಿ : ರಘುನಾಥಂ ತುರಂಗಮಂ ಪೂಜೆಗೈದಿರೆಯೊಳ್ಳ ರಿಸಲದಲು ಪಣಿಗೆ ತನ್ನ ಗ್ಲಂಥೆಯಂ ಬರೆದ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೦-೪). ೫. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು, —ಧಾರೆ :

(೪). ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧವನ್ನು ; ಜಾಯಿಪತ್ರಿ : ಲವಂಗಮುಂ ಜಾತಿಫಲ ಜಾತಿಫಲಮುಂ ಪತ್ರಿಕಾ ತಮಾಳಪತ್ರಮುಂ ಕರ್ಪೂರ ಪಚ್ಚಿ ಕರ್ಪೂರಮುಂ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ. ೭-೧೧).
ಪತ್ರಿಕಾಮುಖ = ಕಾಗದದ ಮೂಲಕ, —ಮುಖಾಂತರ : ನಡೆದ ಪೌರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪತ್ರಿಕಾಮುಖದಿಂದ ತಿಳಿಸುವಂತೆ ನಾಥು ಹೇಳಿದವೆಂದು ಮಂತ್ರಿಗೆ ತಿಳಿಸು (ಪಾಕುಂ. ೪೩-೧೧). ಪತ್ರಿಕಾಹೇಳಿಕೆ = ವರ್ತಮಾನ ಪತ್ರಿಕೆಗಾಗಿ ಕೊಡುವ ಸಂದೇಶ : ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಅವರು ತಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕಾಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಪತ್ರಿಕಾ]

ಪತ್ರಿಕೆಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಸಣ್ಣ ಪುರಳೆಹುಲ್ಲು, ಪತ್ರಿಕೆಹುಲ್ಲು, ಕೋತಿಸುಬುತ್ತಿ ಹುಲ್ಲು (ಮೈದಿಗಿ. ೩೪-೬೬೦).

[ಪತ್ರಿಕೆ + ಹುಲ್ಲು (< ಪುಲಾ)]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ (ನಾ). ವರ್ತಮಾನಪತ್ರಿಕೆಯ ಉದ್ಯಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು : ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನಂತಿರುವ ಇತರ ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡ (ಒಂಟದ. ೧೯). [ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿನ್]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿ : “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗ ; ಪತ್ರಿಕಾವೃತ್ತಿ” (Journalism. ಪತ್ರಿಕಾ. ೪೪). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯಮಿ : ಅಮಂತ್ರಣಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ಭೇಟಿಗಾಗಿ” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ (ಒಂಟದ. ೨).

[ಸಂ. ಪತ್ರಿಕೋದ್ಯೋಗಿನ್]

ಪತ್ರಿಪದ (ನಾ). ಪಕ್ಷಿಯನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು.

ಪತ್ರಿಪದಪುತ್ರ = ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಮಗ; ಮನ್ಮಥ : ಪತ್ರಿಪದಪುತ್ರತನು ಗೋತ್ರಸ್ವರು ಚಕ್ರಕರ ಪತ್ರಿರಥನೇತ್ರ ಜಯ (ಗುರುಜಾ. ೬-೧). [ಸಂ.]

ಪತ್ರಿರಥ (ನಾ). = ಪತ್ರಿಪದ.

ಪತ್ರಿರಥನೇತ್ರ = ವಿಷ್ಣು ವಿನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು ; ತಿವ : ಪತ್ರಿರಥನೇತ್ರ ಜಯ . . . ತ್ರಿಪುರಶತ್ರು ಜಯ ಸಿದ್ಧನಂಜ (ಗುರುಜಾ. ೬-೧). [ಪತ್ರಿ + ರಥ]

ಪತ್ರಿಂದ್ರ (ನಾ). ಹಕ್ಕಿಗಳ ರಾಜ ; ಗರುಡ.

ಪತ್ರಿಂದ್ರವಾಹನ = ಗರುಡನನ್ನು ವಾಹನವನ್ನಾಗುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಪತ್ರಿಂದ್ರವಾಹನಂ ಬಳಕೆಗೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿರುವ ಗೋಂದರು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨-೪೭). [ಪತ್ರಿ + ಇಂದ್ರ]

ಪತ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆ ; ಪರ್ಣ : ಬನ್ನಿಯಕ್ಕಿಯತ್ತ ರಣೆಯ ಬಿಲ್ಲವತ್ತದ ತೊಳಂಚೆಯ ಪತ್ರೆಯನ್ನೊಂದಿಸುತ್ತ ಚಿಚ್ಚರಮಮರತ್ನಮಂ ಪಡೆಯಂ

(ಸಮಸ. ೪-೧೨) ; ಕಾಡ ಪತ್ರೆಯ ನಾಡ ಕೀಡೆ ತಿಂದಿರವೆ (ಸಮಸ. ೪. ೫೦-೭).

೨. ಬಿಲ್ಲು, ಬನ್ನಿ, ತುಳಸಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಎಲೆ, —ದಳ : ಬಳಸಿದ ಪತ್ರೆಯಂ ಬರುತೆ ಕೆಟ್ಟಿನ ಕಾರೊಳೆ ನೋಕಿ

(ಸಮಸ. ೧೦-೪೦) ; ಹೊತ್ತಾರೆ ಎದ್ದು ಅಗ್ಗುವಣ ಪತ್ರ[ಪಾಕುಂ. ತ್ತರ]ಯು ತಂದು ಹೊತ್ತು ಹೋಗದ ಮುನ್ನ ಪೂಜಿಸು ಲಿಂಗವ (ಬಸವ. ೧೭೨) ;

ಪತ್ರೆಯಂ ಪುಷ್ಪದಿಂ ಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡುತಂ ಚಿತ್ರ ಜಹರಂಗಿ ಧೂಪಾರತಿಯು ನೆತ್ತುತಂ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೪೧-೧೫) ; ಓಹಿಲನರಣ್ಯಕ್ಕೆಂದಿನಂದೊಳೆಯ್ದು . . . ಪತ್ರೆಯಂ ಕೊಯ್ದು (ಬಸವ. ೪೩-೪೩) ; ಬಟ್ಟೆಯ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಒಟ್ಟು ಪತ್ರೆಯುಂಟು . . . ಕರಣಂಬ ಭ್ರಷ್ಟರನು ನೋಡ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೦೨) ;

ಪತ್ರಿ ಇಲ್ಲದ ಪೂಜೆ, ಪತ್ರವಿಲ್ಲದ ಸಾಲ (ಗಾಡ). ೩. ಜಾಯಿಕಾಯಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೇಲಿನ ತೊಗಟೆ, —ಸಿಪ್ಪೆ : ಈಗ ಮಂಗಳಗಳು ಇವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಪತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಂದು, ಬರಿ ಕಾಯಿಗಳನ್ನೇ ಚೆಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೧೧). ೪. ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಸಸ್ಯ ; ಮಂಚಿಪತ್ರಿ : “ಮಾಚೀ = ಪತ್ರೆಯುಂ, ದೇವಗಣಿಕೆಯುಂ, ಶರೀರವುಂ” (ಪಾಕು. ೪೪).

೫. ಗಾಂಜಾ, ಹೊಗೆಸೊತ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಎಲೆ : ಅವನು ಈಡೆಗೆ ಪತ್ರಿ ಸೇವಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರೂಢಿ). ೬. ಲೋಹದ ತಗಡು, —ಹಲಗೆ : ಪತ್ರಿ ಅಂದರೆ ಕಾರೋಗೇಟಿಡ್ ಅಯರ್ನಾಕೀಟ್ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಜೂರಿಯ ದರ (ಮುಂಬಯಿ. ೧೭ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ) ; ಕೆಲವರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ‘ವೀರಶೈವ ಲಿಂಗಾಯತರ ಚಹಾ-ಕಾಫಿ-ಫರಾಳ ದುಕಾನ’ದ ಪತ್ರಿಗಳ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತು ಹಸಿಗಳಿಂದ ಪಾರಾದರೂ ಒಳಗಿನ ಹೊಗೆ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೀರು ತರಿಸಿತು (ಮುಗಿಸು. ೪).

ಪತ್ರಿ ಹಾಳು = ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ಬಿಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ದಳಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಡು, —ಒದಗಿಸು : ಕನ್ನರಿ ಬಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಪಾತ್ರದವರ ಮನೆಗೆ ಪತ್ರಿ ಹಾಕೋದಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೋ (ಬಿಳುಮ. ೪೦).

[ಸಂ. ಪತ್ರಿ]

ಪತ್ರೋಡೆ, ಪತ್ರಡೆ (ನಾ). (ಕರಾ) ಕೆಸುವಿನ ಎಲೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾರದ ಕಡುಬು : ವನಜ . . . ಕೆಸುವಿನ ಸೊಪ್ಪಿನ ಪತ್ರೋಡೆಯೊಂದಿಗೆ ಕಡಲೆಯ ಪಾಯಸ ಮಾಡಿ ಬಡಿಸಿದ್ದಳು (ದೇವಹಂ. ೧೧೭) ; ನಾಲ್ಕು ಕೆಸುವಿನ ಎಲೆಗಳನ್ನು ತಂದು . . . ಪತ್ರೋಡೆಗಾರಂಭಿಸಿದರು (ಬಾಳಗಿ. ೨೩). **ಪತ್ರಡೆ :** ದಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಜ ಮರಳಿಸ ಕಂಡು “ನೋಡಲ್ಲಿ ಪತ್ರಡೆಗೆ ಲಾಯಕ್ಕಾಗಿದೆ” ಎಂದರು (ಪ್ರಶ್ನೆ. ೪೪). [← ತುಳು. ಪತ್ರೋಡೆ]

ಪತ್ರೋರ್ಣ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ದಿಂಡಲು. ೨. ರೇಷ್ಮೆವಸ್ತ್ರ : “ಪತ್ರೋರ್ಣಂ. ಧೌತಕಾಶೀಯಂ—ಕೊಳೆದ ಪಟ್ಟೀಸೀರೆ ಮುಂತಾದದ್ದು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೦೨). [ಸಂ.]

ಪತ್ರೋಳಿ (ನಾ). = ಪತ್ರಾವಳಿ ೨ : ಹತ್ತ ಪತ್ರೋಳಿ ಅನ್ನಾ ಹಾಳತಾರ ಅನ್ನಿ ಭರೋಸ ಅದ ನನಗ (ವೀರಪ. II, ೫೩) ; “ಹಳೇ ಪತ್ರೋಳಿ”, “ಹರಕುಮೊಟ್ಟೆ”ಗಳ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಸಬರಿಯನ್ನೂ ಗಯ್ಯಾಳೆಯ ಬಾಯಿಯು ಪೋಷಿಸಿದರೆ ಏನಾಯಿತು? (ನಿರಾಭ. ೧೫೪).

[← ಪತ್ರಾವಳಿ]

ಪತ್ಯ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ‘ಪ’ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರ ; ಪಕಾರ : ನೆಗಟ್ಟುರ್ ರೇಫ ಜಲ ನಾಂತ ಗಾಂತ ಸಾಂತೋತ್ಪದಿದರ ಪತ್ಯಂ ಪತ್ಯಂ ಪುಗುಗುಂ ದ್ರಿತ್ಯಂ (ಕಮದ. ೨೩೨). [ಸಂ.]

ಪಥ (ನಾ). ಹಾದಿ ; ದಾರಿ ; ಮಾರ್ಗ : ನಿಜೆಯಿಂದ ಲಿಂಗವ ಪೂಜಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಪಥವನಾಯದ ಪರಣರು ಸರ್ವನ ಹೆದೆಯ

ಮಾಣಕವಂತಿಪ್ಪರು ಭೂಪಣರಾಗಿ (ಬಸವ. ೭೪೫); ಪುಳಕದ ಹಾದಿಗೊಂದು ಪಥವಪ್ಪು ದು ಕಣ್ಣಳ ಕೋಡಿಗೆಂದು ನೀರ್ಗಲ ಕಡೆಗಾಣ್ಣು ದು(ಪಂಪಾ. ೨); ವಿಧುರನಟ್ಟಿದ ಮನಕ ಬಂದನುಯಿನರ ಸಜ್ಜೆಯ ಮನೆಯಲಗಿಗುತ್ತದಲಿ ನೆಲದೊಳು ಸನಿಹವನು ಪಥವ (ಸಂಭವ. ೪-೪೬); ನಿಶ್ಯಾನುಭವವೆ ವಿಶ್ಯಾತ್ಮಾನುಭವಕೆ ಪಥ (ಮಂಕುಕ. ೪೦೦). [ಸಂ.]

ಪೆಫಕ (ನಾ). ೧. ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ತುಕಡಿ, — ದಳ: ಜರ್ಘನಿಯು ತನ್ನ ವಿರಾಟನನ್ನು ಹೋರಿಸಿದ ಸಾಗಿಸಿದ ರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಪಥಕವನ್ನು ಫ್ರಾನ್ಸದೇಶಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತವಾಯಿತು (ಮಾದಿಮ. ೧೯೬). ೨. ಹಂಡ; ಸಂಘ; ಗುಂಪು: ಮೆಂಬರಾದ ಮೇಲೆ ಅವರು ಮಾಡುವ ಯಾವುದೇ ಕನ್ನಡ ಹಟುವಟಿಕೆಗೆ ಕ್ರಿಸ್ತಿಯ ಎಂಬ ಪಥಕದ ಹೆಸರಡಬೇಕು (ಮುಂಗಾ. ೬).

[←ಮರಾ. ಪೆಫಕ, ಪಕ]

ಪೆಫಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ಇಂದ್ರಜಾಲ; ಕಣ್ಣುಟ್ಟು. [ಸಂ. ಪೆಫಕಲ್ಪನಾ]

ಪೆಫಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಮಾಡಿಸು; ಪ್ರಯಾಣ ಹೊರಡಿಸು: ಅರ್ಜುನನುಳಿದ ಸತಿಯರಂ ಹೋರಗಳ ಹಕ್ಕುಗಿ ದ್ವಾರಕಾಪುರಕ್ಕೆ ದಾರುಕನೊಡನೆ ಪೆಫಗೊಳಿಸಿಯ ಕಳುಹಿ (ಕುರಂಗ. ೯೦-೧೪). [ಪಫ + ಕೊಳ + -ಇಸು]

ಪೆಫಪರಿಶ್ರಮ (ನಾ). ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಣದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬಳಲಿಕೆ, — ದಣಿವು: ನಾನಾವಿಧದ ಪದಕನೊಳ್ ಹರಿಗಾವಗಮಾಡು ದುಂದು ಪೆಫಪರಿಶ್ರಮಮೆಲ್ಲಂ (ಪಂಪಾ. ೯-೨೮). [ಪಫ + ಪರಿಶ್ರಮ]

ಪೆಫಪ್ರದರ್ಶಕ (ನಾ). ಹಾದಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು; ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ: ತಾವು ಈಗಲೂ ಕೂಡ ನನ್ನ ಆಪ್ತವಿಶ್ವರಾಗಿಯೂ ಪೆಫಪ್ರದರ್ಶಕರಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು (ಮಜಲ. ೧೫೦).

[ಪಫ + ಪ್ರದರ್ಶಕ]

ಪೆಫಭೇದ (ನಾ). ೧. ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬದಲಿಸುವ ಮೆಜಲು, — ಹಂತ: "ಪೆಫಭೇದದೊಳಗಂಚೆಯು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೮೬). ೨. — ಪಥ ಸಂಖ್ಯೆ: "ಪೆಫಭೇದಂ ದಿವ್ಯ ಕ್ರೋಶಾಹ್ವಯಂ" (ಸಾನಾರ. ೧೧೬).

[ಪಫ + ಭೇದ]

ಪೆಫಭ್ರಾಂತ (ನಾ). ದಾರಿ ತಿಳಿಯದವನು; ಹಾದಿ ತಪ್ಪಿದವನು: ಪೂರ್ವಪರಿಚಿತವಿಲ್ಲದ ನನದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವರು ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ದಾರಿ ತಪ್ಪಿ ಪೆಫಭ್ರಾಂತರಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ (ಕಪಾಳಂ. ೧೬). [ಪಫ + ಭ್ರಾಂತ]

ಪೆಫಭ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ದಾರಿ ತಪ್ಪುವಿಕೆ; ದಿಕ್ಕು ತೋರದಿರುವಿಕೆ: ನವತುಮಾರನಿಗೆ ಹಾಗೇನೆ ಪೆಫಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಯಿತು (ಕಪಾಳಂ. ೧೬).

[ಪಫ + ಭ್ರಾಂತಿ]

ಪೆಫಶಿಲ್ಪಿ (ನಾ). ದಾರಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವವನು; ರಸ್ತೆಯನ್ನು ಮಾಡುವವನು: ಸೈನ್ಯದ ಚಲನೆಯು ಸುಗಮವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಸೈನ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಪೆಫಶಿಲ್ಪಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸಿಬ್ಬಂದಿ ಯೊಡನೆ ಹೋಗಿ . . . ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಪಾಳಂ. ೨೫೬).

[ಪಫ + ಶಿಲ್ಪಿ]

ಪೆಫಶ್ರಮ (ನಾ). — ಪೆಫಪರಿಶ್ರಮ: ದೃಢತಾಪಸನಂ . . . ಅಲ್ಲಿಯ ಮೂಲಿಗನಪ್ಪ ಪಟ್ಟಸಾಲಿಗಂ ಕಂಡು ತನ್ನ ಮನೆಗೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿ ಪರಮಪತ್ನಿಯೊಂದಂ ಪೆಫಶ್ರಮಮನಾಟಾಹಿ (ಪಂಚತಂ. ೬೬-೭೦); ಮಿಗೆ ಬಾಂಬಟ್ಟಿಗರಿದುರ್ ಪೆಫಶ್ರಮದಟ್ಟುಳೆಯಂ ಕಳೆದು ಪೋಪರತಿ ಮುದದಿಂದಂ (ಹವಿಗ. ೧-೬೨). [ಪಫ + ಶ್ರಮ]

ಪೆಫಶ್ರಾಂತ (ಗು). ೧. ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಬಳಲಿದ, — ದಣಿದ

(ನಾ). ೨. — ಪೆಫಪರಿಶ್ರಮ: ಆ ನದಿಯ ತೀರದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿಡುರ್ ಪುಷ್ಕಳಿಯುಂ ಪೊಂಡಿಕನುಂ ಪೆಫಶ್ರಾಂತಮಂ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು (ನನ್ನಾ. ೬-೧೧೧ ವ). ೩. ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಬಳಲಿದವನು: ಪುರವರನು ಸೆಟ್ಟಿಯು ಪೆಫಶ್ರಾಂತರ ತಪದಿ ವೈಶಿಕದ ನಿವ್ರಯೋಕರಲು (ಬಸವ. ೨೪-೫೪); ಶ್ರೀಧರಭಟ್ಟನುಂ ನಾರಸಿಂಹಭಟ್ಟರೆಂಬ ಸಾರ್ವ ರಿವ್ವರುಂ ಪೆಫಶ್ರಾಂತರಾಗಿ ಬಂದುನೂ ಪುಷ್ಕಳಿಯಂ ಕಂಡು (ನನ್ನಾ. ೬-೧೨೧ ವ). [ಪಫ + ಶ್ರಾಂತ]

ಪೆಫಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). ದೂರವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ಹರದಾರಿ: "ದಿವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೆಫಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ ಕ್ರೋಶಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೪-೨೫). [ಪಫ + ಸಂಖ್ಯೆ]

ಪೆಫಾರ್ತ (ನಾ). — ಪೆಫಶ್ರಾಂತ ೩: ಬಳಿದಿಮ್ಮಾವಿನ ಬಾಬಿಯೊಳಿಗ ಪಣ್ಣಂ ಪಣ್ಣನೋರೊಮ್ ಮೆಲ್ಲೆಳನೀರೇಂಟಿ ಪೆಫಾರ್ತಂಪರಕೀರ ಧ್ವಾನದಂದಾಡ್ತದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೯-೪೮). [ಪಫ + ಅರ್ತ]

ಪೆಫಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ: ಯೋಗ ಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಪೆಫಾಸನ . . . ಅರ್ಥಾಸನಾದಿಯಂಭತ್ಯಾಲ್ಯಾಸನ ಭೇದಂಗಳ್ (ವಿವೇಕ. ೧೫೦). [ಪಫ + ಆಸನ]

ಪೆಫಿಕ (ನಾ). ದಾರಿಗ; ಪ್ರಯಾಣಿಕ: "ಪಾಂಥ: . . . ಪೆಫಿಕ:— ಈ ೫ ಬಟ್ಟಿ ನಡೆವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೯-೨೦೨); ಮೋಕ್ಷಪುರಸ್ಕೃತ ಭವ್ಯಪೆಫಿಕಪಾಥೇಯಮಪ್ಪ ಸಮುಕ್ತಮುಮಂ . . . ಭಗೀರಥ ಮಹಿಮಾಶಯ್ಯೊಂಡುಂ (ಅಜಿತ. ೧೨-೧ ವ); ಪೆಫಿಕರ್ ಗಿಳಿಸೋವಲಾ ಜನಂಗಳಂ ಕಣ್ಣೆ ಮೆಯಿಕ್ಕದೀಕ್ಷಿಸಿ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೦೬); ಅಸಮ ವಿರರು ಪೆಫಿಕರಾದರು ಗಗನಮಾರ್ಗದಲಿ (ಕುಪ್ಪಾಡ್ಕೋ. ೫-೧೫). [ಸಂ.]

ಪೆಫಿಕಜನ (ನಾ). ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವ ಜನ; ಪಾಂಥಜನ: ಪೆಫಿಕಜನದ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕ್ಕಂ ಪನರಂಬಡೆದು ನೆಟಿ ಸೊಗಯಿಸುವ ಸರಸಸರಸೀರುಹಾಕರಂಗಳೊಳ್ (ಪಾಂಕಿ. ೧-೫೬೨); ಎಲರಲೆಪ ದಿಂದುರುಳ್ಳು ಪರದಸೆವ ಕುಸುಮರೇಣುಗಳೊಳಂ ಪೆಫಿಕಜನಂಗಳಿಂ ಪನರಿಸಿದ ಲವಂಗಪಲ್ಲವದ ಪಾಸುಂಗಳೊಳಂ (ಕಾಂಪಾ. ೯೬); ಅಮೃತ ಕಿರಣದಿಂದಾಯಮಾನಶೀತಳಚ್ಚಾ ಯಾಪರಿತಪೆಫಿಕಜನಶ್ರಮಜನಿಸ್ತೇದ ದಿಂದುಸಂದೋಹಮುಮಪ್ಪ ಮಟಿವಿಟಿಯ ತನಗೆ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ (ಪಂಚತಂ. ೨೦೨-೧). [ಪೆಫಿಕ + ಜನ]

ಪೆಫಿಶ್ರಮ (ನಾ). — ಪೆಫಪರಿಶ್ರಮ: ಅತನ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಮದೆ ಪೆಫಿ ಶ್ರಮದಿಂ ವಿಶ್ರಮಿಸಿದಳೆಲಾಲನಂಗಲವಲೀಪನದೊಳ್ (ಪಾಂಕಿ. ೪-೫೫). [ಸಂ.]

ಪೆಫಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿತವಾಗು; ಒಗ್ಗು; ಹಿಡಿಸು: ಉಳಿದ ಪುಷ್ಪದ ಪರಮಳವು ಪೆಫಿಸಿದರೆ ಸಂಪಗೆಯರಳ ಪರಮಳ ಪಕ್ಕವೇ ತುಂದಿಗಳ ತಿಂತಿಣೆಗೆ (ಕುಪ್ಪಾಡ್ಕೋ. ೪-೪೬). [←ಪಫ + -ಇಸು]

ಪೆಫ್ಯ (ಗು). ೧. ಯೋಗ್ಯವಾದ; ಉಚಿತವಾದ. ೨. ಹಿತವಾದ; ಪ್ರಿಯವಾದ. (ನಾ). ೩. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು: ಏಡು ಕನ್ಯಾರತ್ನ ಮನೀಗಡೆ ಚಕ್ರಿಪದದ್ವಯಕ್ಕೆ ತಡೆದಿರದಿಣೀಪಡೆಮಾತೊ ಬಂದು ಕಾಣ್ ಕಂಡೊಡೆ ಪಫ್ಯಮಪಫ್ಯಮಾ ಕನಿಷ್ಠಾ ಚರಣಂ (ಪಾಂಕಿ. ೬-೮೯); ಎಲೆ ಭೂಮಿಾಶ್ವರ ನಿನಗೆ ಪಫ್ಯಮಾವುದದಂ ಮಾಡು (ಯೋಗ. ೧-೬೫); ದುರುಳತನವಾರಿಂಗೆ ಪಫ್ಯವು ದಿಟಿ ವಿಚಾರಸಲು (ಕಾಂಪಾ. ೩೮-೪). ೪. ಹಿತವಾದುದು; ಒಳ್ಳಿತಾದುದು: ಪರಿಣಾಮವೇ ಪಫ್ಯವಾಗಿ ಅಂತರಂಗಪದ್ಧ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಂದು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕದೆ . . . ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲೀಪ ವಾದುದೇ ಶರಣಸ್ಥಲ (ವಿವೇಕಮ. ೧೦೦-೬೯೬); ಸುಖನವಡನಪಫ್ಯಕ್ಕೆ

ತಾಂ ಪಠ್ಯಸುತ್ತುಂ (ರತ್ನಾ. ೨೬); ಮರಳಿ ಕೊಡುತೊಡು ಬೇಗ
ಕೌರವನರಸುತನವುಳವುಡು ಕಾಕಾ ಹೇನರಿಸಿದರು ಹೇಳುವುದು ಪಠ್ಯವಿದು
(ಕುಮಾರ. ೨೫-೧೬); ನಾನು ನಿನಗೆ ಪಠ್ಯವಾದ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು
ಹೇಳಲೇಬೇಕು (ವಚನ. ೨೯೬). ೫. (ರೋಗಿಯು) ಆಹಾರಕ್ರಮ
ದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವ ನಿಯಮ. - ಕಟ್ಟುಪಾಡು : ಅಕೆಯು
ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುವದು (ನೀಗಟ್ಟು. ೧೧);
ಮಹಾವೈದ್ಯನಾಥಅಯ್ಯರ್ ಅವರು ಊಟದಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯದಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದರು
(ಸಂಗೀತ. ೪). ೬. (ರೋಗಿಯು) ನಿಯಮದಂತೆ ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರ, ಔಷಧ ಮುಂತಾದುವು; ಅನುಪಾನ :
ಪಠ್ಯ ಮುಚ್ಚಿಗೆಅನ್ನ . . . ಪಠ್ಯ ಮೊಸರ ಕೋಪ ನೀರುಮುಚ್ಚಿಗೆ
(ವಿವಿ. ೨); ೭. ಸನ್ನಿವಾತಕ್ಕೆ . . . ಔಷಧಿಗಳಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ
ಹುರಿಯಕ್ಕಿಗಂಜಿಯಂ ಪಠ್ಯಮುನ್ನಿಕ್ಕಿಸುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೧೫೨); ಹತ್ತಿದ
ರೋಗ ಹುರಿಯಲ್ಲಿ, ಪಠ್ಯದ ಮಡಕೆ ಇಳಿಯಲ್ಲಿ (ಗಾದ). ೮. ವ್ರತ
(?) : ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನಜಾಮ ಪೂಜೆಯ ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವನಜಾಮ
ಪಠ್ಯವ ಕೊಂಡು ಜಂಗಮವಾದವೆಂಬ ಮಿಥ್ಯತತ್ವದ ಅಲ್ಲಗಳು ನೀವು
ಕೇಳಿದೀ (ಪೋಷಣ. ೧೯-೭೬).

ಪಠ್ಯ ಮಾಡಿಸು = ಅನುಪಾನದ ಮೇರೆಗೆ ಅನ್ನಾಹಾರಗಳನ್ನು
ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಚಕ್ರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಾಯಿಲೆ ಬಂದರೆ ಪಠ್ಯ
ಮಾಡಿಸುವುದು ಕಪ್ಪ (ರೂಢ). ಪಠ್ಯ ಮಾಡು = ಪಠ್ಯದ ನಿಯಮ
ಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸು; ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿರಿಸು : ರೋಗಿಯು ವೈದ್ಯರು
ಹೇಳಿದಂತೆ ಪಠ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು (ರೂಢ). [ಸಂ.]

ಪಠ್ಯಂಗೋಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೋಗಿಗೆ ಕಟ್ಟುಪಾಡನ್ನು ವಿಧಿಸು, -
ಅನುಪಾನವನ್ನು ನಿಯಮಿಸು : ಅಟ್ಟಿ ವಾತದ ತೈಲವಂ ತಾಂ
ಬೊಟ್ಟಿಡಿಸಿ ಲೇಪಿಸುತ ಪಠ್ಯಂಗೋಟ್ಟಿದಕೆ ತಕ್ಕನಿತು ಜೋಪಾಸನವ
ನಾಡರಿಸಿ (ಬಸವ. ೧೭-೪). ೨. ಪಠ್ಯವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು
ಕೊಡು : (೪). [ಪಠ್ಯ + ಕೊಡು.]

ಪಠ್ಯಕಾರಿ (ನಾ). ಹಿತಕರವಾದುದು; ಒಳ್ಳೆಯದು : ಪದವಲದ
ಕಾಯಿ . . . ಅದಿನ ಹಾಲು, ಮುಂತಾದವೆಲ್ಲಂ ಪಾಸ ಪ್ಪಾಸ ಬಿಕ್ಕುಳು
ರೋಗವುಂಟಾದವರಿಗೆ ಪಠ್ಯಕಾರಿಗಳೆಂದಿರುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೨೪೬).

[ಸಂ. ಪಠ್ಯಕಾರಿನ್]

ಪಠ್ಯದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಅನುಪಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಆಹಾರಪದಾರ್ಥ :
ಹುರಳಿಕ್ಕಟ್ಟು . . . ಚರಿಕೇರಿಸೊಪ್ಪು ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜ್ವರದವರಿಗೆ
ಪಠ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳು (ಸಕವ್ಯ. ೧೦೨). [ಪಠ್ಯ + ದ್ರವ್ಯ]

ಪಠ್ಯಾಹಾರ (ನಾ). ೧. ವ್ರತನಿಯಮಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕುದಾದ ಆಹಾರ, -
ಊಟ : ಅಲ್ಲಿಪ್ಪ ತಪೋಧನರ ಪಠ್ಯಾಹಾರಮೋಪಧನಮಿತ್ಯಕಮಾಗಿ
. . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿ ನೆಲಂ (ಸಾಹಿ. XX, ೨೧-೫೬;
101೨). ೨. ರೋಗಿನಿವಾರಣೆಗೆ ತಕ್ಕ ಆಹಾರ : ವೈದ್ಯರು ಪಠ್ಯಾ
ಹಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢ). [ಪಠ್ಯ + ಆಹಾರ]

ಪಠ್ಯೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಳಿಲೆಕಾಯಿ ಮರ :
“ಪಂಚಕೇ, ಅಭಯಾ, ಪಠ್ಯಾ-ಈ ೩ ಅನಿಲಿ” (ಪರ್ವಾಯ. ೧೦೧-೪೬೪); ಎರಡೆಗಳಾಯ್ತು ಪಠ್ಯ ಲವಣಕ್ಕೆ ತೋಳೆ ವಿಷಾಪಹಾರಕಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೮-೨೬). [ಸಂ. ಪಠ್ಯಾ]

ಪದ್ಯ, ಪದನ್, ಪದನ, ಪದನು, ಹದ, ಹದನ್, ಹದನ,
ಹದನು (ನಾ). ೧. ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿ; ಹವಣಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ;
ಹಾಳತ : (೪). ೨. ಅವಸ್ಥೆ; ನಿಲವು; ಸ್ಥಿತಿ; ಪಾಡು : ನಿನ್ನನೀ
ಪದಕ್ಕೆ ತಂದುದು ಮುನ್ನಿನ ಗೆಯ್ಯ ದೋಪಮಿನ್ನಜಾದು ಜಿನೇಂದ್ರ

ಧರ್ಮಜಲದಿಂ ಕಳೆ ಕರ್ಚಿ ಕಳಂಕಪಂಕಮಂ (ಅವಿಘ. ೩-೪೦).
೩. (ಸರಿಯಾದ) ಸಮಯ; ವೇಳೆ; ಕಾಲ : ಕಡುಮುಳಿದು
ನಿನ್ನ ತೊಡೆಗಳನುಡಿಸೆಡೆಯೊಳ್ ಭೀಮಸೇನ ನಾನಾ ಪದದೊಳ್ ಸಿದಿಯ
ಲೈಂದಿರ್ಪಂ (ಪಂಪ. ೯-೫೯); ಅಲರಾಯ್ ಪದದೊಳಿರಡನೆಯಲರ್ಗಂ
ಕೈ ನೀಡಿ ಸೇದವಡುವರ್ ಸತಿಯರ್ (ಕಾದಂಪು. ೧೦೦೫); ರಕ್ಕಸನಿರ್ದರ್ದ
ಕೊಲ್ಲ ಪದದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೭-೧೭); ಸುರರ್ ತದನಂತರಂ ಸ್ವಕೀಯಾ
ವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋಪ ಪದದೊಳ್ (ನೇಮಿಫ. ೫-೨೪ ಮ). ೪. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ;
ಹವಣು; ಬಗೆ : ಕೆಯ್ಯ ಮರಗಸಂ ಪುಲ್ಲಸಮೆಂಬೆರಡುಮಂ ಕಳೆದು
ಪದದೊಳ್ ಬಿತ್ತದೊಡಂ ಮನದೊಳುಳ್ಳ ರಾಗದ್ವೇಷಮೆಂಬೆರಡುಮಂ
ಕಳೆದು ಶುದ್ಧ ಚಾರಿತ್ರದೊಳ್ ಪತ್ತದೊಡನಾತಂಗೆ ಬೆಳಸುವಿನಾತಂಗೆ
ಸುಗತಿಯುಮಂತಕ್ಕುಂ (ಜೀವಸಂ. ೪೭-೧೩ ಮ). ೫. (ಆಹಾರಗಳ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಪಕ್ಕಗೊಂಡ ಸ್ಥಿತಿ; ಪಕ್ಕತೆ; ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಂದಿ
ರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಅಕ್ಕಿಯನಿಂಬಾಗಿ ಮೂಲು ಸೂರ್ಯ ಕರ್ಚಿ ಪೋಯ್ದಿದೆ
[ಕುಂದಿವೆ] ಸರೊಳುತ್ತಮಮಕ್ಕುಂ ಪದದೊಪ್ಪಲ್ ಸಮರಸನಾಗಿರ್ಕು
ಕಲಾಯನಜೆಯಲ್ಲನ್ನಂ (ಲೋಕೋಪ. ೮-೨). ೬. ಕಳಿತುದು;
ಮಾಗಿದುದು : ‘ಪದಗಾಯಿ’, ಪದವಣ್ ಪರಾ. ೭. ತೀಕ್ಷ್ಣ;
ಹರಿತ; ಚೂಪು : ‘ಪದಗೊಳಿಸು’ ಪರಾ. ೮. ‘ಆಯುಧಗಳಿಗೆ
ಬಾಯ ಹರಿತ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಕುಡಿಸುವ ನೀರು’ (ಪ್ರಭಣ್).
೯. ತೇವ; ಅದ್ರವ್ಯ : ‘ಪದಂಗೊಳಿಸು’ ಪರಾ. ೧೦. ಸುರತ
ದ್ರವ : ರಾಗಮಿಲ್ಲದ ಸುಸಿಲಬ್ಬಿಲ್ಲದ ಪದಂ ನೆಮಿಲ್ಲದ ಕಾಯ್ಯ
. . . ಕರಂ ಚದುರುಮಂ ಮನಂಗೊಳಿಪುದೇಂ ಕಡುಪಾಣಿಯೋ
ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಅವಿಘ. ೧೨-೪೫); ಶಯನಂ ಭರ್ತುಂಬುವಿಂ ನಾನೆ
ಮುನ್ನ ಮೆ ನಾಣೊ[ಬ್ಬ]ದಿಪೋಗಿ ಸೂಸುವ ಪದಂ ಗಂಗಾಂಬುವಂ
ಪೋಲೆ (ಪಂಪ. ೪-೧೦೯); ಪದಂ ಸೂಸಿ ಪಾಯ್ತರೆ ತಾಮಿಂತು
ಸುಖಾಮೃತಾಪ್ತಿ ವಳಿಯೊಳ್ ತೇಂಕಾದಿದರ್ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೫-೧೩೪);
ಭಾನೆಯರೊಳ್ . . . ಇಂತೊಡಗೂಡೆ ಪದಂ ತುಳುಂಕುಗುಂ (ಮನ್ವ. ೩-೧೪).
‘ನಾಣ್ಣಿದ’ ಪರಾ. ೧೧. ದಯೆ; ಅನುಗ್ರಹ :
“ಒಲುಮೆ ಪದವಕ್ಕು” (ಮಂಗರಾ. ೭೯-೬). ಪದನ್ : ೧. ಹಳಮುಖ
ನೆಂಬ ಪಾರ್ವತ ತನ್ನ ಮೂಡಣ ಕೆಯ್ಯನುಬಲೆಂದು ಪೋಗಿ ಕೆಸಪಾ
ದುದಂ ಕೆಂಡುಬಲ್ ಪದನಲ್ಲೆಂದು . . . ಪೋಗುತ್ತಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೫೨-೧೬).
೩. ಪದನಂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಮುಖಗಳ್ (ಅವಿಘ. ೧-೫೧).
೪. ತಪ್ಪದೆ ಗುರುಪಡೆನಮುಮಂ ತಪ್ಪಲ್ ಬಸಗೆ ಮದೀಯ ಕೋಪದ
ಪದನೇಂ ತಪ್ಪಿದುದೆ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೬-೭೪); ನೋಡುವ ಮಾತಾಡುವ
ಬಾಯೊಡುವ ಪದನಮೃತಮತಿಗೆ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಯಂ ಪಾಡಬಾಯುತ್ತರೆ
(ಯಶೋಪ. ೨-೪೬); “ಗಗನಮುಖಂ ದುಪ್ಪವೇಕ್ಕುಂ” ಎಂದು ದಂಗುರ
ಮಿಕ್ಕುಂ; ಅದಜಾನೀಕೆ ಪೋಪುದು ಪದನಬ್ಬ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧-೧೪).
೧೨. ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ಉಚಿತವಾದುದು : ಪಾರ್ವದ್ವಾಪುನನ್ನು
ದಯಮನಾನಂ ತಡೆದಿಪ್ಪುದು ಪದನಲ್ಲೆಂದು ದಿನಪನುಡಯಂಗಿಯ್ಯಂ
(ಪಂಪ. ೧೩-೯೪). ಪದನ : ೧. ಕಡುಬಣ್ ತ ಪದನದಿಂ ರದನದಿಂ
ಪದನದಿಂ ಪದಧರದಮರನಕರಂ . . . ಚೀಟಿ ದೂಟಿ ತೋಟಾದ
ರದ್ವತಾಕಾರನಂ (ಚಿ. ೩೧-೩೪). ಪದನು : ೩. ಈ ಕಂದಪಂ
ಶಸ್ತಾ ಭ್ಯಾಸದೊಳೆಂತುಂ ವಿಸ್ತೃತಮತಿಯಾಗಲಿದುವೆ ಪದನೇಂದು ನೈಸಂ
ಬಗೆದು (ಕುಮಾರ. ೭-೫೬); ಅಂ ಸಂಧಿಪೋದಿನೀ ಪದನೆ ಲೇಸೆಂದವ್ವಿ
ತನ್ನಾಕ್ರಿತಾದ್ರಿಗಳಂ ಕಾಣಸಲಿಂದ್ರನಲ್ಲಗೆ ತರುತ್ತಿರ್ದಪ್ಪುದೆಂಬಂತೆ ಮೇರು
ಗಿರೀಂದ್ರಾಕಡೇವಕೋಟಿಭುಟಿಕೋಟೀಯೂಥಮೇನೊಪ್ಪಿ ಕೋಪುಪ್ಪ. ೧೧-೧೬). ೪. ಪದನುಣ್ಣುವ ಸುಯ್ಯಲರ್ಗಂಪುಗಲ್ ದಳಂಗಳನಧಿ

ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಮಿತಿ ಉಚಿತವಾಗಿರುವುದು (ಪದ್ಯ. ೧-೨೦).
ಹದ : ೧. ಹಾಲ ಹದದರಿ ಹಪ್ಪನೇದರಿ ಮೇಲೆ ಹಪ್ಪನೆಯುರು
 (ಪ್ರಭು. ೧೭-೨೧). ೨. ಒಬ್ಬನೊಬ್ಬ ಹಲಾಯುಧನು ಮಳೆಯ
 ಹದದಿ ಭೂಮಿಯ ಬೆದೆಯನಪಾದು . . . ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿ (ಪ್ರಜಾ.
 11, ೭೬); ಶಿಶುಬಾಲ ಕಂಸನ ಮಾದರಿವರ ಕೊಲುವದಿದು ಹದ
 (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೭). ೩. ಮಗನು ರಣದರಿ ಮಡಿದ ಹದ ಬೀಡುಗಳೊ
 ಕಾದುದು ವಾರ್ತೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೧); ನೀರಿಯ ಮಾಡುವ ಹದವು ಬಹು
 ಸೋಜಿಗವಾದದ್ದು (ಮುಂಬಯ. ೨. ೪-೫೪); ಸರಕಾರದ ಅವಾಯ
 ಬೆಡ್ಡುಗಳಿಂದ ಬೇಟೆಯ ಹದ ಕೆಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಂತೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ
 ಮಾಡಬೇಕು (ಪ್ರಜಾ. ೧೭೮). ೪. ಸೊಬ್ಬ ಗೆಯ ಹಿಟ್ಟಿನೊಳು ಬೆಡ್ಡು
 ಸಕ್ಕರೆಮಿಕ್ಕು ಬಟ್ಟುವಾರೊಳಗಂಬರಿಯು ಕೆಡದಿ ಬೆರಸಿಯೊಲೆಯೊಳಗೆ
 ಗಾರಿಗೆಯ ಹದದೊಳು ಕೊಳಸಿ (ಸೂತಾ. ೧-೨೦); ಪುತ್ರಜೀವಿ ತಿರುಳನ್ನು
 ಬೆನ್ನಾಗಿ ಕುಟ್ಟಿ . . . ಹದನ ನೋಡಿ, ಬಸಿದುಕೊಂಡು (ಸಕಪ್ಪ. ೭೦).
 ೫. ಬೆಗುರುಗಳೆನುವ ಭಲ್ಯಗಳ ಅಲಗುಗಳಂ . . . ವಿರಹಿಗಳ ಹೃದಯ
 ವೆಂಬ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಪಾದ ನೀರಿನಿಂದ ಹದಂಗಳಂ ಕೊಟ್ಟು
 (ಸಾಗಂಧಿ. ೪೭೭-೨೧); ಆ ಶಿಖರಿಯು ಕತ್ತಿ ಹದವುಳ್ಳ ಅಂಜನಿಂದ
 ಪಟ್ಟು ಬಿದ್ದು (ಕೃಷ್ಣ. ೭೭); ಮೊಂಡಪ್ಪನ ಕತ್ತಿ ಬೆಡ್ಡು ಕೊಡುಮಪ್ಪ
 ಹದವು (ಗಾದೆ). ೧೩. ಅಳವು; ಪ್ರಮಾಣ : ನೀನು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳಗ್ಗೆ
 ಬಂದರೆ ನನ್ನ ಹದದ್ದೇ ಹಿಟ್ಟು ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು (ಮೂರುದಾ. ೧೩೪);
 ಎಷ್ಟು ಹೊ ಹಾಕಬೇಕು . . . ಯಾವ ಹದದಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಬೇಕು
 (ಹುಚೂ. ೧೪೪). ೧೪. ಜಾಣ್ಮೆ; ಕೌಶಲ : ಕಂಡ ಒಂದೊಂದು
 ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಟ್ಟನೆ ಪದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸುವ ಹದ ಅವರದು (ಪಂ. 11,
 ಮೊದಲ ಮಾತು). ೧೫. (ಲೋಹದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ತಕ್ಕ ಗಡುಸು
 ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿ ಸ್ಥಾಪಕತೆಗಳ ಗುಣ : ಸಾಮಾನ್ಯ ಉಕ್ಕನ್ನು ಕಾಯಿಸಿ
 ನೀರಲ್ಲಿ ಮುಣುಗಿಸಿದರೆ, ಅದರ ಹದವು ನಪ್ಪವಾಗಿ, ಅದು ಬಿರುಸೋ
 ವಿದುವೋ ಆಗುವುದು. ಅದರ ಈ ಮಂಗನೀಸ್ ಮಿಶ್ರವಾದ ಉಕ್ಕಿನ
 "ಹದ" (Temper)ವು ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ಬಾಲಪ್ರ. 111, ೧೨೪೫).
ಹದನೆ : ೧೦. ಹದನ ಹಸ್ತಾಗ್ರದಿಂದ ಘಾತಿಸಿ ಬೆದವಿದೆಯಂ ಮೆಟ್ಟು
 ಮೇತಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ಯಾದದ . . . ಕಾಡೊಳ್ ಮದನವ್ಯಾಸಂಗದಿಂದಿದರ್ಪದ
 ಗಿಡಗಿಡಹಂತ್ರಂ ಬೊಲಂದೊಂದಿಧೇಂದ್ರಂ (ರೀಲಾಸ. ೪-೫). ೧೬. ಸಂಗತಿ;
 ವರ್ತಮಾನ; ಸುದ್ದಿ : ಈ ಹದನನಗಲ್ಲಿಯ ಬೇಟೆಯುಳ್ಳೊಡೆನ್ನೆರ್ದ
 ಯನಾಗಲೆ ಕೊಂಡು ಬರ್ಪಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೪೦-೪); ಗಿಳಿ ಜವ
 ದಿಂದಿಟ್ಟು ಮುಂಚೆ ಹದನನಪುಪ್ಪವೆಂದು ಪಾಟಿ ಬಂದಮಳೆಯ
 ಪೊಸ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಉದ್ಯ. ೭-೧೨೬ ವ); ಬಿನ್ನವಿಸಲೆಂದಿರ್ಪ ಹದನಂ
 ಮುನ್ನಜಾಡು ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಹಿಮಗುನ್ನೆಯನದಿಂ ನೋಡುವವಸರದೊಳ್
 (ಬಸವ. ೧-೫೫); ಅರಸನಂದು ಸಜೀವಿಯೋ ಸುರಪುರನವಾಸಿಯೋ ಹದನ
 ನೇನೆಂದಾಯೆನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೪). **ಹದನೆ :** ೨. ರಾಘವನಿಂದ
 ಬದುಕುವೆನೆಂಬಭಾಗ್ಯಂ ಗಾಡುದೀ ಹದನ ಎಂದು ಮನದೊಳಗಲಿ
 ವಿಧೇವಣ ನೊಂದು (ಕೌತೂ. ೨೯-೧೮). ೩. ಅರಸನಂ ಧನಮಿತ್ರಂ
 ಬೀಟೊಡ್ಡು ಬಂದು ಕಾರ್ಯದ ಹದನನೆನ್ನೊಳ್ ಪೇಟಲ್ (ಪ್ರಜಾ.
 ೪-೧೫೧ ವ); ಬರುತ ಕಳ್ಳರ ಹೆಜ್ಜೆ ಹದನಮಂ ನೋಳ್ವಾಗಲರಸು
 ಮೆಟ್ಟುವ ಪಂಚರತ್ನಮಯಪಾದುಕಂ . . . ಕನ್ನದ ಬಾಯೊಳಿರೆ ಕಂಡು
 (ಸಮೃ. ೨-೨೨); ಈ ಹುಮ್ಮಸ್ಸದ ಕುದುರೆಯನು ಬರುವ ಹದನವನು
 ಕಲಿಯಯ್ಯ (ಅಂತರ. ೫೦). ೭. ಹದನವಾಗಿಹ ಬಾಣನನ್ನಾ ಜದರ
 ಧನ್ಯಯು ಪೊಡಿ ಹೆದೆಯಲಿ (ರಘು. ೯೭-೫೭); ಅದರ ಉಗುರು
 ಬಹಳ ಹದನ (ಮುಂಬಯ. ೧-೩೪); ಹದನವಾದಗಲ ಕತ್ತಿ ಕೈಯೊಳಿದ

(ನಿಲಯ. ೪೪-೧೧). **ಹದನು :** ೨. ಅವನಿಪತಿ ಪೂರಾಯದುಗುಡದಲಿ
 ನರನ ಹದನೇನೋ ವ್ಯಕೋದರನಿರವು ತಾನೆಂತೆನುತ ಚಿಂತಾಭರಿತನದನು
 (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೨); ಏನ ಮಾಡುವೆನೆನು ದಿಕ್ಕಿನಗೇನು ಹದನಂದಲಿ
 ಬಳಲುವ ಹೀನಹೃದಯನನುಪಚರಿಸಲು ವಸಿಷ್ಠ ನೈಕಂಧ (ಕೋರಾ.
 ೧-೪-೪); ಆ ಸಮಯದಿ ಸದ್ಗುರುರಾಯ ನೆನೆದ ಪರಾಶರಮುನಿಗಾದ
 ಹದನ (ಮೋಹ. ೫-೨೭); ಹೋಕಿನ ನಾಯಕಿಯರಿದರ್ಪಣ ಕೇರಿಯೊಳ್
 ಸೋಕಿದವರ ಹದನೇನು (ಕಂಠಿ. ೬-೧೦೪). ೩. ಸುಖವನನುಭವಿಸಿ
 ಅನು ಸುಖದ ಹದನನು ಕಂಡೆ ದುಃಖವನನುಭವಿಸಿ ಅನು ದುಃಖದ
 ಹದನನು ಕಂಡೆ (ಸಮಾ. ೪. ೫೯೭-೭೩); ದೇವ ನಮ್ಮದು ಧರ್ಮ
 ಯುದ್ಧವಿದಾವ ಹದನನು ಬೆಸದಿರಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೨); ರಜಕ
 ನಾದಿದ ಮೊಸಳಂ ನೆನೆದು ಕುಲಪ್ಪಯಂ ಬಿಡುವ ಹದನಾವುದು
 (ಚಿದ್ರಾ. ೧೪-೫೩); ಒಕ್ಕೊಂದಿರ ಧರ್ಮದ ಹದನಪಾತಾಚರಿಸುವುದು
 (ಹದಿ. ೧-೬೧). ೪. ಹದನಾದ ಮೂಸಮಂ ಮುಂದಿಡುತ್ತ ಭವಂಗೆ
 ಮುದದಿಂದಮರ್ಪಿಸಿದನಾ ಪುಕಿಂದಂ (ಮಹಾ. ೭-೪೪). ೧೨. ಸದೆ
 ಕೂಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತಿಳಿಯದವ ಹದನಾದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಾನೇ ? (ಗಾದೆ).
 ೧೩. ಪರಮೇಶ್ವರಂಗೀ ಹದನನಪುಪ್ಪವೇಕೆಂದು ನಂದೀಶ್ವರನತ್ತರಂತ
 ಗಮನದಿಂದೈತಂದು (ಚಿ. ೩-೨); ಕಾಳೋ ಸಖಿ, ಅಂಜಿಯುಳಿ,
 ಪೇಳೇನೀ ಹದನು ? (ಅಹಲ್ಯ. ೭-೧೫). ೧೬. ಕಾರಣ : ಎಮ್ಮ
 ಬರಿಸಿದ ಹದನದೇನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೯೭); ಮೋಹವಿಂತೇಕಿವರೊಳಿ
 ಗೆಂಬಾ ಹದನನಪುಪ್ಪವೊಡೆ ಬಗೆದು ಜಿಹವೋಹಿಗಳನಾ ಚತುರನಳಗೆ
 ಕೊಳಗಲಿಂತೆಂದ (ಸಾಲ್ವಾ. ೪-೫೦). ೧೭. ಹೆಂಚಿಕೆ; ಉಪಾಯ :
 ಇದಕ್ಕೆ ಹದನೇನು ? ಅಲೋಚಿಸಿ ಹೇಳು (ಭೀಷ್ಮ. ೧೪೭).

ಹದ ಮಾಡು, ಹದ ಮಾಡು, ಹದನು ಮಾಡು : ೧. ಚೂಪು
 ಮಾಡು ; ಹರಿತಗೊಳಿಸು : ಹದ ಮಾಡಿ ತರುವಿಕ್ಕೆ ಪೊಳೆವ ಬತ್ತ
 ಸಾಯುಧವಿದಧಾಸ್ತಿಗಳ . . . ಕಾದಿಸುವ ಕೋವಿದ ಶಿರೋಮಣಿ
 (ಮೋಹ. ೧೭-೪೩); ನಾಲಗೆಯನು ಹದ ಮಾಡು ಜಡವನು ಕೊರದೇಳು
 ಜಗ ನಿನಗಡಿಯಾಳು (ಇಂಜಾ. ೧೫೩-೫೨). ೨. ಸರಿಮಾಡು ;
 ಅನುವುಗೊಳಿಸು : ಗಂಧಕುಂಕುಮರಸಭರಂಗಂಧ ಗಂಧೋದಕದಿಂದ
 ಹದಮಾಡಿ ಗಂಧವಟ್ಟುಲನಿಸಿದಳು (ಮೋಹ. ೨೧-೪); ಈ ದಿವ್ಯ
 ದರ್ಶನಫಲ ಕೈಸೇರಬೇಕಾದರೆ ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಚಿತ್ತಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಕುದ್ಡಿ
 ಮಾಡಿ, ಸಂಯಮ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಹದ ಮಾಡಿ . . . ಕರುಣೆಗೆ
 ಕಾಯಬೇಕು (ಜಗದಾ. ೨೬); ಹಡೆದಮ್ಮ ನೀರಾ ಹದ ಮಾಡಿ
 ಏನಂದಾಳೊ (ಹುಟ್ಟು. ೧೭೬); ಅಂಕಿ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹದನು ಮಾಡಿ
 . . . ತರ್ಕಮೃತವಾದ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಸಂಖ್ಯಾ
 ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕಾರ್ಯ (ಕವಿಕೋ. 1, ೪). **ಹದಕ್ಕೆ ಬರು = ಸರಿಯಾದ**
ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು : ಕುಟ್ಟು : . . . ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಳಸಿತವಾಗತಕ್ಕಷ್ಟು
 ಹದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹುದ್ದಿನ ಮಗ್ಗು (ಸದ್ಭಾಂ. ೧೧೫); ಮರಮುಟ್ಟುಗಳ
 ಬೆಲೆ ಹದಕ್ಕೆ ಬರುವವರೆಗೆ ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕುವಂಥ ಹುಚ್ಚನಲ್ಲ
 (ಯೋಧ. ೨೫). **ಹದದಿಕ್ಕಿ = ಬೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಿತ ಅಡಿಕೆ :** (೪).
ಹದನಾಗು, ಹದವಾಗು : ೧. ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು : ಅವರ
 ಮನಸ್ಸು ಈ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಹದನಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಪ್ರೀದಿ. ೧೫೮);
 ಅಧರದನದೊಳಗಿಟ್ಟು ತಾ ಹದವಾಗಿಯೊಡಗಿ ವಜ್ರಸ್ಥಳಾಗಾ ಎದೆಗಳ
 ಹೂಡಿ ನಿನ್ನಯ ಮುನಿಸನು ಕಳೆವುದೆನ್ನೆಳವೆ (ಕಂಠಿ. ೬-೧೭೧);
 ಕಂಠನಾದ ಹದವಾಗಲೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಹರಸಿಕೊಂಡು ಮುಖವನ್ನು
 ತಮಟೆಯಂತೆ ಕೆಂಚಿಗೆ ಕಾಯಿಸಿದ (ಪಂಜಿ. ೩೪). ೨. ತೀಕ್ಷ್ಣ
 ವಾಗು ; ಹರಿತವಾಗು : ಅದರ ಕೊಂಬುಗಳ ತುದಿಗಳು, ಎದುರು

ಬರುವ ಶ್ರುತಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸೀಳಿದಿರುವವು, ಹದನಾಗಿದ್ದವು (ಬಂಗಾ. ೩೧). ೩. ನಯವಾಗು; ನುಣುಪಾಗು: ಕರುಗಳು . . . ಬೇಗನೆ ಮೈಗೊಡುತ್ತವೆ. ಮುಂದೆ ತೂಕ ಹೆಚ್ಚು, ಹದ ವಾಗುವ ಅಟ್ಟ ಭರ್ತಿ (ಕವಿಕೀ. 1, ೨೨೨).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಪತ; ತೆಲು. ಪದನು, ಪದನು, ಹದನು; ಮರೊ. ಪತೊ]

ಪದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಚರಣ; ಅಡಿ; ಪಾದ: "ಚರಣಂ ಕ್ರಮಮಂಭ್ರ ಪದಂ" (ಸಮ್ರ. ೩೬-೨); ಅರೆದುಂ ನೋಡಿ[ಯೊ]ಜಲ್ಪು ವಿಟ್ಟ ಪದಮಂ ನೋಳ್ಳುಂ ಕಳಲ್ಪುಂ ಪಳಂಚಲಿದುಂ ಮುಟ್ಟಿದ ಸೀಯನಪ್ಪ ದನಿಯುಂ ಮೇಲ್ಪಾಯು ಮೇವೈಸಿಯುಂ ಸಿರಿದುಂ ಉಂಡುವ ಬೇಟೆ ದೊಂಡು ಸುಸಿಲುಂ ನೋಯಿಕ್ಕುಂ (ಅನಿ. ೧೨-೨೩); ಪದದಿಂ ನಾಥವರಂ ಪಾತದ ತಾಣಂ (ಲೋಕೋ. ೯-೨); ಪದವಂ ಸುಖಾಪ್ತ ವಿಂದಂ ತೊಳೆದು (ತಿರು. ಪ. ೮-೨); ಅಂಬುಜಾಕ್ಷನ ಪದವ ಮಹಾದರೆ ಪಾತಕದ ಮರ್ಗದಲಿ ಕೆಡಹನೆ ನಮ್ಮನು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೪೨). ೨. ಹೆಣ್ಣೆ; ದಾಪು: ಉದ್ಯಹಿತತಾಂಬೂಲಕರಂಕವಾಹಿನೀಸ್ಥಂಧವಿನ್ಯಸ್ತ ಹಸ್ತನು ಮಾಗಿ ಕತಿಪಯಪದಂಗಳಂ ನಡೆದು (ಪಾಂ. ೩೯). ೩. ಹೆಣ್ಣೆಯ ಗುರುತು; ಪಾದದ ಜಾಡು: ಪದಮಮಂಜುಂಜುಮನುಜಮಲಾಯದ [ದೇವು]ದು ಬದ್ಧ ಬೆಳ್ಳಿಗಂ ಪಟ್ಟೆ ಬಲಿಂಬುದನೆರೆದುಮನುಜಪಾತನೆ ಚದುರಂ (ಪಂ. ೫-೪೫). ೪. ಹಾದಿ; ಮಾರ್ಗ: "ಪದಂಗೆಡು" ಪರಾ. ೫. ಕುರುತು; ಸಂಕೇತ; ಚಿಹ್ನೆ. ೬. ಅಧಿಕಾರ; ಪದವಿ; ಹುದ್ದೆ; ಸ್ಥಾನ: ವಿಶ್ವಯಶೋವಿತಾನಗುಣಮಿಲ್ಲದನಂ ಪ್ರಭು ಮಾಡಿ ಪೂರ್ವಾಭೂಮಿಪರ ಪದಂಗಳಂ ಪುಗಿಸಿ (ಪಂ. ೧-೧೪); ಪದಂ ನಿನಗೆ ಮುಕ್ತಿಯೊಂದೆ ಕುಡುತಿಪ್ಪ ನೀನಂತಂದ ಪದಾತ್ರಿತರ್ಗಿ (ಚಂ. ೧೪-೯೬); ಪದದ ಮರ್ಗದಲಂಬುಜಾಕ್ಷನ ಪದವ ಮಹಾದರೆ ಪಾತಕದ ಮರ್ಗದಲಿ ಕೆಡಹನೆ ನಮ್ಮನು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೪೨); ನಿನಗೆ ಕೊಟ್ಟೆನು ಪುಸಿಯಲ್ಲ ಚತುರ್ವಿಧಪದಂಗಳನು (ಪ್ರಾ. ೬-೫೬); ೭. ಸ್ಥಳ; ಜಾಗ: ಉಡೆದೊನಲುಟ್ಟು ಕಾಳಕೆಯ ಕುಪ್ಪಸವಿಟ್ಟು ಪದಂಗಳಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲದಿಗಳ ಸಾರ್ಚಿಕೊಂಡು . . . ಚರಿಸುತಿರ್ದೊರ್ವ ಪುಕಿಂದನಾಯಕಂ (ಬಲ್ಲಾ. ೬-೨೦೨). ೮. ಸದ್ಗತಿ; ಮೋಕ್ಷ: ಗುರುಪಾದಕೆಳಗಿದರೆ . . . ಪರಿಣಾಮವಕ್ಕು ಪದವಕ್ಕು (ಸರ್ವ. ೪೯). ೯. ಅದೆ ತುಳಸಿ ಸೇವಿಸಲು ಪೂರ್ವದಲಿ . . . ಒಬ್ಬ ಭೂಸುರ ಪದಕೆ ಪೋದ (ವಿವಾ. ೯೪-೧೧). ೧೦. ಅವಕಾಶ; ಆಸ್ಪದ: ಮೊದಲೊಳ್ ತಮ್ಮನೆ ನೋಡಲಿತ್ತ ಪದದೊಳ್ ಕೈಕೊಂಡವರ್ (ಪಾಂ. ೫೬೯). 'ಪದಂಬಡೆ' ಪರಾ. ೧೦. ಮನೆ; ಆಶ್ರಯ; ಆವಾಸಸ್ಥಳ. ೧೧. ವಸ್ತು; ಪದಾರ್ಥ; ದ್ರವ್ಯ. ೧೨. ಕಾರಣ; ಹೇತು; ಮೂಲ ೧೩. ನೆಪ; ವ್ಯಾಜ. ೧೪. ವ್ಯವಹಾರ; ಕಾರ್ಯ ಭಾರ. ೧೫. ರಕ್ಷಣೆ; ಕಾಪು. ೧೬. ವೇದಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸನಾಗಿ ಯೊಕ್ಕಲಿಗನೋರ್ವನಂ ಹಿದಿದು ಬೋಧಿಸಿಕೊಂಡು . . . ನುಮುಮಿ ಗಳಂ ಗಣನೆಯಿಂ ಗುಣಿಸಿ ಪದ ಪಾಳಿ ಸುಜಟಾಕ್ರಮಂ (ವಿಕ್ರ. ೪-೬-೨೧); ಉದಾತ್ತ . . . ಪದ ಕ್ರಮ ಜಟಿ ಚರ್ಚೆಯೆಂಬ ಮುಗ್ಧಜು ಸ್ವಾಮಾಧಿಪಾನಮುಕ್ತ ನೇದಪಾಪಂಗಳಂ ಪಚಿಸುಪೆಂದಪಾಪಾಸ ರೂಪಮಾದವು (ದಶಾ. ೨-೧೩ ಪ); ಅವನು ಕರಿಯಬೇಕಾಗಿದ್ದ ವೇದದ ಮಂತ್ರಭಾಗವನ್ನು ಜಟಿ, ಪದ, ಕ್ರಮಗಳ ರೀತಿಯಾಗಿ . . . ಒಪ್ಪಿಸಿದನು (ಭಾರ. ೨೬೧). ೧೭. ಕೆರಣ; ಕೆರಿದು. ೧೮. ೧೭: ಪದಮುಕ್ತುಂಗಳೋತ್ರಾಚಳಿಮರದೊಳೊಪ್ಪುತ್ತಿರಲು

. . . ಜಗದ್ವಂದ್ಯನಾದಪ್ರದಯಾದಿತ್ಯಪ್ರಭಾಸಂ ಪ್ರಕಟಿತಭುವನಾ ಭೋಗ ತೇಜೋವಿಶಾಸಂ (ಎ. ೧. ೧, ಬೇಲೂರು. ೧೭-೫೩; 1136). ೧೮. ಆಕೆಯುವ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ; ಮನೆದಾಯ: ಮನೆಯಗಲದಿಂದ ಗುಣಿಯುಂ ನೀಳಮಂ ಪದಮನಿಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋ. ೩-೨೦); ನಾಲ್ಕು ಪದವು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ, ಅಗ ಅದ್ವಂಕ ಪದಗಳ ಗುಣಾಕಾರವು ಮಧ್ಯ ಪದದ ಗುಣಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿವೆ (ಭೂ. ೫). ೧೯. [ವ್ಯಾಕೃ] ಪ್ರತ್ಯಯಸಹಿತವಾದ ಶಬ್ದ; ಮಾತು: "ಪ್ರತ್ಯತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಗಳೆರಡುಂ ಕೊಡೆ, ಪದಮುಕ್ತುಂ" (ಶಮ. ೩೫ ಸೃ. ೨); ಪದಮುಕ್ತಪ್ರತಿ ಪಾದನಪ್ರವಣಮುಕ್ತಂ . . . ರಸಪ್ರಸ್ತಂದಿ ಮೂಲ್ಯುಂ ಮನೋಮುಂದಮಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೧-೬೬); ಪದಮಂ ಪ್ರಾಸಮುಮಂ ಕಪ್ಪದೆ ಬಲ್ಲಂ (ಅನಂ. ೧-೪೩); ಪದ ಪದವಕ್ಕುರಕ್ಕುರದ ವಾಕ್ಯದ ವಾಕ್ಯದ ವಿಶ್ರಮಂ ಲಯಂ ಪುದಿದ ಬೆದಂಗಳಿಂ . . . ರಸಂಗಲೋಚನದೊಡಮನೀ ಚಳಿದೇವಭೂವರಂ (ಚಳಿ. ೪-೯೬); ಪ್ರತ್ಯಯೂ ಪ್ರತ್ಯಯೂ ಕೂಡಿದರೆ ಪದವಾಗುತ್ತದೆ (ಮಧ್ಯ. ೫). ೨೦. [ಸಂಗೀತ] ಗೀತರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಭರತನಾಟ್ಯಕ್ಕೆ ಮಿಸಲಾದ ಈ ಪದಗಳು ಶೃಂಗಾರರಸ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು, ಭಗವಂತನ ಲೀಲಾನೋದಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಒಳ ಗೊಂಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ (ಸಂಗೀ. ೬೬); ನಿಬಿಡ್ಧ ಗಾಯನ ದಲ್ಲಿ (೧) ಬೇರೆ ರಾಗಲಯಪ್ರಧಾನವಾದ ಪ್ರಾಥಮಭಗಳೂ (ಧ್ರುವ, ಪದ . . . ಜಾವಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ) ಕೃತಿಗಳೂ ಸೇರುತ್ತವೆ (ಭಾರ. ೫೪೨). ೨೧. ಪದ್ಯ; ಹಾಡು; ಗೀತೆ: ಉದಯಕಾಲದೊಳೊಡ್ಡೊಂದಿಪ್ಪದೈವದ ಪದಗಳ ಪಾಡುವಂದೊಳು (ಪದ. ೨-೧೫); ಮಗಳೇ, ಸಂಗಣ್ಣಿಗೆ ನನ್ನ ಪದಗಳನ್ನು ಕೇಳೋ ಅಸೆ ಅಗಿದೆ . . . ಎರಡು ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳವ್ವ (ಹಾ. ೬೨); ಪದದಂತೆ ತಾಳ, ಮನದಂತೆ ಗರ್ವ (ಗಾ. ೧). ೨೨. ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಸಂಕ್ತಿ, -ಸಾಲು. ೨೩. [ಗಣಿತ] ಎರಡು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಪದಯಂಗಳಂ ಸಮ ಉಭಯಂ ಬಾಹುಕಿವಿಗಳೆರಡು ನಾಸುಂ (ವ್ಯ. ೯-೨).

ಪದವಾಕ್ಯಪ್ರಮಾಣ = ವ್ಯಾಕರಣ, ತರ್ಕ ಮತ್ತು ಮೀಮಾಂಸೆ ಗಳೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಪದವಾಕ್ಯ[ಪಾಠಾಂ. ಕಾರ್ಥ] ಪ್ರಮಾಣಜ್ಞನೆಂದನ್ನ ಕೋವಿದರು ಕೊಂಡಾಡುವರು (ಕುರಾ. ೧-೬೬). **ಪದವಾಕ್ಯವಿದ** = ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವನು: ಪದವಾಕ್ಯವಿದರಾಗ ವಾದಗಡನೆಯ ದಿಟ್ಟು ಒದವಿಪರು ದಿವಿದರವ (ಮಂ. ೪೧). [ಸಂ.]

ಪದಂಗಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಎನ್ನೊಬ್ಬಳೊನ್ನು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ನೆಲಸ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಪದ[ಣ್ಣ]ಲಿಗಂ ಒನ್ನು ನರಯಣನ ದಾನಗೊಟ್ಟ (ಪಾ. ೫. XI-1, ೩೫-೧೦; 933). [?]

ಪದಂಗಳಾಣ್, ಪದಗಾಣ್ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೊಳ್ಳು; ಪಕ್ಕವಾಗು: ಕನ್ನಡದೊಳ್ ಬಿಂದುವಿಕ್ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ . . . ಪದಂಗೆಂಡಂ-ಪದಂಗೆಂಡಂ [ಪಾಂ. ಪದಂಗೆೊಟ್ಟಂ, ಪದಂಗೆೊಟ್ಟಂ, ಪದಂಗೆೊಂಡಂ, ಪದಂಗೆೊಂಡಂ] (ಶಮ. ೧-೨೪ ಪ್ರಯೋ). **ಪದಗಾಣ್:** ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಪದ್ಯ + ಕಾಣ್]

ಪದಂಗಳಾಸು, ಹದಗಾಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹದವಾಗುವಂತೆ ಕಾಯಿಸು; ಪುಟವಿಕ್ಕು: ಉದಯಾದಿಯೊಳ್ ಪದಂಗಳಾಸಿದ ಪೊನ್ನ ಪುಣಿಯ ಪೊಲಿದುರ್ದು ಕಣ್ಣಿ ಹಿಮಾಂಕುಮಂಡಲಂ (ಪಂ. ೩-೮೧). 'ಪಟಂಗಳಾಸು' ಪರಾ. **ಹದಗಾಸು:** ೨. ಪಕ್ಕವಾಗುವಂತೆ ಬೇಯಿಸು; ಹದಕ್ಕೆ ಬರುವಂತೆ ಅಡು: ನಮ್ಮ ವಿಸ್ತಾರವೇಕದ ಅಂಗಣಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಪದಗಾಸಿ ತನಿಪಾಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸವಿನೋಡಿಯೇ ದಿದಬೇಕು (ಮಂ. ೨೯-೧೪). [ಪದ್ಯ + ಕಾಸು]

ಪದಂಗಳಾಸು, (ನಾ). ತುಟಿವಿಟ್ಟುದು; ಕಾಸಿ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದುದು: ಅನುವಿಸಿ ಕರೆದಟ್ಟುಗೆ ಸೋರ್ಕಿಸಿ ಸಿಂಧುರವುಂಟುಪಡಿಸಿದ ಪದಂಗಳಾಸಿನ ಪೂಂಗಳಲ್ಲದೀಯದೆ ನಿನಗಿಂತುಂ. ಲೋಭಮುಂಟಿ ದಾನವಿನೋದ (ಲೀಲಾವ. ೪-೪೩). [ಪದಂಗಳಾಸು]

ಪದಂಗಳುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೇಳು; ನುಡಿ: ಪುಷ್ಪ ಶರವಶೀಕರಣಮಂತ್ರಮಂ ಪದಂಗಳುಟ್ಟಿದ ಕೋಗಿಲೆಗಳಲ್ಲ (ಕಂಠಾಸಾ. ೧-೧೦೭ ಪ); ಚತುರಚತು ರಕೆಯೋದಿಸಿದ ಪದನಾಗಮಂಗಳಂ ಪದಂಗಳುಟ್ಟ ಪರಮಪಂಡಿತಂ ಗಳಿನ ಪಂಚರಥ ಪಂಡಿತವಕ್ಕಿಗಳ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೭೭ ಪ); ಕುಸುಮ ಸಾಯಕ ಜನವತ್ಸಮಂತ್ರಂಗಳನೊಸೆದು ಪದಂಗಳುಟ್ಟಿದ ಪಸುಕೆವಾರಂ ಗಳಾ ಬನದೊಳಿಲ್ಲ (ಕುಂಠಾಸಾ. ೩-೨೨). [ಪದ್ಧ+ಕುಟ್ಟು]

ಪದಂಗಳಡು 'ಪದಂಗಳೊಡು' ನೋ.

ಪದಂಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾರ್ಗ ತಪ್ಪು; ಹಾದಿ ತಪ್ಪು: ಕಾಣದಂ ಗುರ್ಗಡ ಮರ್ಘ ದಿಗ್ಗುಮೆ ಪದಂಗೆಟ್ಟಿಗೆ (ಕಾಂಠಾ. ೪೦೩).

[ಪದ್ಧ+ಕೆಡು]

ಪದಂಗಳೊಡು, **ಪದಂಗಳಡು**, **ಪದಗುಡು**, **ಪದಗೊಡು**, **ಹದಗೊಡು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹದ ಗೊಳಿಸು: ಕನ್ನಡಕ್ಕೂವಾ ವಿಳವು ಬಿಂದುವಿಗೆ . . . ಪದಂಗಳೊಟ್ಟುಂ, ಪದಗೊಟ್ಟುಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪದಂಗಳೊಡು ಪದಗಂಠಂ, ಪದಂಗಳೊಂಡಂ, ಪದಗೊಂಡಂ] (ಕಮದ. ೪. ೧೩೭ ಪ್ರಯೋ). **ಪದಂಗಳುಡು**: (೪). **ಪದಗುಡು**: ೨. "ಅಲಗಿನ ಬಾಯಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಸು" (ಪ್ರಭಂಜ.). **ಪದಗೊಡು**: ೧. ಮೇಲಿನ 'ಪದಂಗಳೊಡು' ಉಲ್ಲೇಖದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಹದಗೊಡು**: ೧. ಗಿಳಿ ಹಲ್ಲ ಕಡುಕಿ ನುಡಿ ಹದಗೊಡುವದು (ನಲಮು. ೨೩-೪).

[ಪದ್ಧ+ಕೊಡು]

ಪದಂಗಳೊಳ್, **ಪದಗೊಳ್**, **ಪದಗೊಳ್ಳು**, **ಹದಗೊಳ್ಳು** (ಕ್ರಿ). ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು; ಹದವಾಗು: ಕನ್ನಡದ ಅಕ್ಕೂವಾ ವಿಳವು ಬಿಂದುವಿಗೆ . . . ಪದಂಗಳೊಂಡಂ, ಪದಗೊಂಡಂ [ಪಾಠಾಂ. ಪದಂಗಳಂಡಂ, ಪದಗಂಡಂ, ಪದಂಗಳೊಟ್ಟುಂ, ಪದಗೊಟ್ಟುಂ] (ಕಮದ. ೧೩೭ ಪ್ರಯೋ). **ಪದಗೊಳ್**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. **ಪದಗೊಳ್ಳು**: ಎಲೆ ಕಾಂತ ನಿನ್ನ ಸವಿನವನಪರುಷಂ ಗರಿಯ ನಲವಿಂದಲೆನ್ನ ಹೃದ್ಧರಣಯುತಿಪದಗೊಂಡು (ನಮೋ. ೩-೩). **ಹದಗೊಳ್ಳು**: ಕಂಡೆನ್ನ ಮನೋರಥದ ಹದಗೊಂಡ ಹೊಂಬೆಳ ಗೈಯ ಹೊಂಬೆಳಸಿನ ಮಹೋದಯವ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೩೩-೩೭); ಒಸಿದು ಗುಣಿಸಲ್ಪ ಕಂಠವು ಸುಸರದಿ ಹದಗೊಳ್ಳು ಸಮವ ಚ ಕಮದಕ್ಕುಂ (ಶ್ಲೋಕ. ೩೨-೧೯); ಕುದಿಯುವದು, ಬಿದಿಯುವದು, ಹೊಂದಿ ಹದ ಗೊಳ್ಳುವದು (ನಲಮು. ೩೨-೨೩). [ಪದ್ಧ+ಕೊಳ್ಳು]

ಪದಂಗಳೊಳಿಸು **ಪದಗೊಳಿಸು**, **ಹದಗೊಳಿಸು**, **ಹದನಗೊಳಿಸು**, **ಹದನುಗೊಳಿಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೊಂದಿಸು; ಅಳವಡಿಸು: ಅಲರಂದಿಂಗಣಂ ಮಣಿಕುಲದಿ ಸಮದಂಗಳಂ ಪದಂಗಳೊಳಿಸದವೋಲ್ ತಳತಳಿಸಿ ಪೊಯೆಯುತಿರ್ಕುಂ ಲಲನೆಯ ಶಂಪವೆವ ಬೆರಳ ಮಣಿಮುಡಿ, ಕೆಗಳ (ದಶಕು. ೩-೬೦). ೨. ತೇವಗೊಳಿಸು; ತೋರಿಸು: ಇಳಿದಿಳಿಯಂ ಪದಂಗಳೊಳಿ ದಾನವಳಂ ಜಳದಂಗಳಂತೆ ಮಂಜುಳಪ್ಪಧುಳೊಟದಂತೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೬). **ಪದಗೊಳಿಸು**: ೨. ಪದಗೊಳಿಸುತ್ತಿ ದಾನ ರಸದಂ ರಸಿಯಂ . . . ಬಂದುದೊಂದಂ ಸಿಂಧುರಂ (ಕುಲಕಂ. ೩-೪೧).

೩. ಚೆನ್ನಾಪು ಮಾಡು; ಹರಿತಗೊಳಿಸು; ತೀಕ್ಷ್ಣಗೊಳಿಸು: ಎಕ್ಕುಲಂ ಬೆಳಗದಿಗಾಡಿನೊಳು ದಾಡೆಯಂ ಮಸಿದು ಪದಗೊಳಿಸುವನಿಕ್ಕು

ಜಾಯಿಲ ಕಂಡು ಪಾಯಲ್ (ರಾಘವ. ೧೭-೭೨). **ಹದಗೊಳಿಸು**: ೪. ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಅಣೆಮಾಡು: ಗಮಿಸುವನುವಿನ ಲೋಹಮಂ ಬಿಡ್ಡ ಮನದಿಂ ಹದಗೊಳಿಸುವಾ ಕಮ್ಮಾಟನುಂ ತಾನೆ (ಬಸವ. ೨೧-೨೯); ಎದಗದದವಳಗನು ಮುನ್ನನೆ ಹದಗೊಳಿಸಿ ಈ ರೀತಿಯಲಿ ನಿಶ್ಚಯಗೊಡೆ ನೀನೆಂದ ಕಾಯಾವದದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೭೩); ಮಂದರಕಿಯಿಂದ ಹದಗೊಳಿಸಿದನು ಹಸ್ತಿನಿಯ (ಭರಣ. ೧೫-೪೪); ಅಮೃತ್ಯುನು ಅವರ ಅಶ್ವೈಯ್ಯನವರ ಆರೋಗಣಿಗೆ ಹದಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ . . . ಹೋಗಿದ್ದಿರ ಬೇಕು (ಚಂಗಾಳ್. ೨೬೦). ೫. ಹದಮಾಡು: ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹದಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ . . . ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಉಳುವು (ವ್ಯವಮ. ೧೩); ಅವರೆಗು ಈ ಹೊಲದ ಬದುಕು ಹದಗೊಳಿಸೋಣ (ನಲಮು. ೧೪-೨೦). **ಹದನಗೊಳಿಸು**: ೫. ಇವುಗಳೊಳಗಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಘಟನೆ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು . . . ನಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಹದನಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ, ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕಗಳಾಗಿರುವುವು (ಪಾಂತ್ಯ. ೧). **ಹದನುಗೊಳಿಸು**: ೩. ಹದನುಗೊಳಿಸಿದ ಕೋರೆಯಲಿ ಚಮ್ಮಿದರೆ ಗಗನಾಂಗಣಕೆ ನೆಗೆದುಮೃದುವಳಿದು ಬಿದ್ದನು ರಸಾಕಳ ವದುರೆ ಮೂರ್ಛೆಯಲಿ (ಅನಂಠಾ. ೧-೪-೨೪). [ಪದಂಗಳೊಳ್ + ಹದನು]

ಪದಂವಪ್ಪು, **ಹದವಪ್ಪು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಸರಿಯಾದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬರದಿರು: ಅಧೀಪ್ಪವೃಷ್ಟಿ ಕರೆಯುತ್ತಿರ್ಕುಂ ಪದಂವಪ್ಪದೆ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೩). **ಹದವಪ್ಪು**: ೨. ಪಕ್ಕವಾಗಿಲ್ಲದಿರು; ಸರಿಯಾಗಿ ಪಾಕವಾಗದಿರು: ಮಹಾಕವಿ ಕೂಡ ಈ ಬಿಡತ್ಯನಯಮವನ್ನು ವೀರದರೆ ಅವನ ಕೃತಿಪಾಕವು ಹದವಪ್ಪು ಹೋಗಬಹುದು (ಕಾವ್ಯಸ. ೫).

[ಪದ್ಧ+ವಪ್ಪು]

ಪದಂದಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಹೆಣ್ಣು ಯನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸು, -ಹೊರ ಳಿಸು: ಅರ್ಕನ ವಾಚಿಗಳ ಪದಂದಿರಿಯ ಕಡಲ್ ಕಲಂಕೆ ಥರೆ ಕಂಟಕ ಲದ್ವತಮಾದುಡಾಹಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೬). [ಪದ್ಧ+ತಿರಿ]

ಪದಂಪು 'ಪದಪು' ನೋ.

ಪದಂಬಡಿಸು, **ಪದವಡಿಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಣೆಗೊಳಿಸು; ಸಿದ್ಧಮಾಡು: ಆ ಜನಾಂಧಿಕೆಯ ಮುಂದೆ ಸಂಗೀತಕಮಂ ಸಂಗಳಿಸಿ ಪದಂಬಡಿಸುವೆ ಯೊಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೨೨೩ ಪ). **ಪದವಡಿಸು**: ೧. ಸುಧಾಕನಾ ಧೀಶ್ವರನಯಮಿತ ನಿಳಂಪಪಲ್ಲವತಿ ಪದವಡಿಪ ನವದಿವ್ಯಾನ್ನದೊಳಂ . . . ಪ್ರವರ್ಧಮಾನನಾಗಿ ಬಳಿಯ ಬಳಿಯ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೫-೧೪ ಪ). ೨. ಹದಮಾಡು: ಅನ್ನದಾನಂ . . . ನವನಿಧಮಕ್ಕುಂ ಅದಂತೆಂದೊಡೆ ಇದಿಗೊಂಡುಡ್ಡದೊಳಿಸುವ ಪದಯುಗಮಂ ತೊಳವ ಪೂಜಿಪೊಳಂಗಳ ದೋಡ್ಡದಯಾನ್ನ ಶುದ್ಧಿಯಂ ನೆಹಿ ಪದವಡಿಸುವ ಭೇದದಿಂದ ಪರಮಾಗಮ ದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೩೦); ಕುಸುಮಕಾಮುಕನ ಪೊಡೆಗೆ ಪದವಡಿಸಿ ಕಾಸಿ ಕಂದಿಸಿದ ಸೆಲಗಿನಂದಿನಲಗುಗಳವೆನಿಸಿ ಕಡುಗಂದಿ ಸೂಸಿದ ಪಾಸಿದಳಿ ದರ್ಶಕುಂ (ವರ್ಧಪ. ೫-೩೩ ಪ); ಮಣಿಮಯಭಾಷನಂಗಳೊಳ್ ತೀವಿದನಪ್ಪುರತ್ನಂಗಳ ಪದವಡಿಸಿದ ಸುಗಂಧಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಕರ್ಪೂರವಾರಿಗಳ (ಮಹಾಸೇ. ೯-೪ ಪ). ೩. ಉಪಶಮಿಸು; ಶಾಂತಗೊಳಿಸು; ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸು: ಅವಳಂಧಿಕೆಯಲಿ ನಿಧೀರತಾಪಲದಿನೊಯ್ಯ ನೊಯ್ಯನೆ ತದುದ್ರೇಕಮಂ ಪದವಡಿಸಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೩೩ ಪ); ಅಂಕು ಕಂಕುಂತಾಪಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಕುಕ್ಕುಬಗುದಿಮರ್ಕದೊಳಗೊಳಗೆ ಬೇವ ಹೃದಯನುಂ ಪದವಡಿಸಲಾಡಿದೆ . . . ಕಳೆಯಂಗಿಂತೆಂದಂ (ಅನಂಠ. ೧೧-೨೯ ಪ); ಅಪಾಯಯಾ, ನೀನ್, ಪ್ರವೀತ್ಯೂನ್ ಪದುಳಂಗೆಟ್ಟು ಮನಮನ್ ಪದವಡಿಸಿ ಒಳ್ಳನುಡಿಗಳೊಳವೆಂಬುದನ್ (ಬದ್ರಪ್ರ. ೨೧-೪೩೪). ೪. ನೆರವೇರಿಸು; ಪೂರೈಸು; ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು:

ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ನೀರ್ಗುಡಿಸಿ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂದ ಪದವದಿಸಿ ಪಾರಲೌಕಿಕ ವಿಧಿಯುಂ (೨೦೦೩೫. ೪-೫೪). ೫. ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸು; ಹತ್ತೋಟಿಗೆ ತರು; ಆತನು ಸಾಮುದ್ರಿಕವಾದದ್ದು ನೋಡುವೆಂ ಸಾಮುದ್ರಿಕಂ ಪದವದದೊಡೆ ಬಹುಕರ್ಮಪುರದಲ್ಲಿ ಪದವದಿಸಲೆನ್ನ ಬಯಕೆಯು ದಂಡಂ (ಅದಿ. ೧೪-೪೩); ಕೌಮುದೀಮಹೋತ್ಸವ ಮುಂ ನೋಡುವಬ್ಬ ಯೋಗ್ ಅಕ್ಕತಕಾರಾಮಸಂವರಣನುಪಲಕ್ಷಿತ ಛಾಪಾಸಂಕೇತಜನಂಗಳ್ಳಿದಿದು ಬರ್ಹೇನಲ್ಲಿ ಪುಲ್ಲರನುಮಂ ಚಲ್ಲಯೋಗ್ ಪದವದಿಸಲುಂ (೨೦೦೩೫. ೮-೩೨ ದ); ಅದಜೋಡನೆ ಪೋರೋ ಬಲ್ಲಿಂ ಪದವದಿಸಿ ವಶಕ್ಕೆದುಂದು (ಮಹಾಣೀ. ೪-೩೩).

[ಪದ್ಧ + ಪದಿಸು]

ಪದಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದು : ವಿಪಂಬಿಯು ಸುಣ್ಣರ ಮೂಂದೆ ಬಾಡಿ ಕೋಮಲಮನೆ ಚಿತ್ರಮಂ ಬರೆದು ಕೋಣಾ ಪದಂಬಡೆ ದಯ್ಯ ಮೇಳದೊಳ್ ನೆಲವದ ಮೂತನಾದಿ . . . ಒಲಗಿಸಿತ್ತೊಲವಿಂ ಸಖೀಜನಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೯೦). [ಪದ್ಧ + ಪದ್ಧ]

ಪದಕ (ನಾ). ೧. ಹಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸುವ ಅಲಂಕಾರಯುಕ್ತವಾದ ಬಿಲ್ಲೆ; ಸರದ ನಡುವಿನ ಬಿಲ್ಲೆ : ಸುರಗಿಯಲರ ಮುಗುಳ ಮುಕ್ತಿನ ಮೂಲೆಯುಂ . . . ಕುಂಕುಮದ ಕುಟ್ಟಿಲದ ಪದಕದಿಂ . . . ಅಲಂಕರಿಸಿ (ಕಾದಂಬ. ೩೪೪); ಆ ಪರದಂ . . . ಒಂದುದಿನಂ ವ್ಯಂತರದೇವಂ ಕೊಟ್ಟ ಪದಕಮಂ ಸಹಿತ್ತಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧೦-೪೧); ತಳಿತ ಜೊತದ ಸಸಿಗಳವನಿಗೆ ಮಲಗುವಂತೆ ರಾಜ ಪುತ್ರರು ಹೊಳೆವ ಪದಕದ ಕೊರಳ ತಲೆಗಿಂಬಾದ ತೋಳುಗಳ . . . ದಳಿತದಷ್ಟಾನನದಲೆಸಿದರು ಸಾಲತುಡುನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ತೀ. ೫-೩೯); ಶೃಂಗಾರವಾಗಿದೆ ಸಿರಂಗನ ಮಂಚ . . . ಶಂಕರನ ಕೊರಳಿಗೆ ಪದಕ ವಾಗಿಹ ಮಂಚ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೧-೧೪-೫); ಮುಕ್ತಿನ ಹಾರದ ತಡುವೆ ಇದ್ದ ಪದಕ ನಕ್ಷತ್ರದಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು (ಹಾಸುತ್. ೩೪). ೨. ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ಅಥವಾ ಬಿರುದಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಿಲ್ಲೆ; ಮೆಡಲು : ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಹು ಹಿಂದೆ ಹಾಕಿ . . . ಬಂಗಾರದ ಪದಕಗಳನ್ನು ಮೊರಕಿಸಿ ಕೊಂಡನು (ಸಸ್ಯಕ. ೧೧೫); ಶ್ರೀಯವರೊಂದಿ ಬನ್ನದ ಪದಕವು ನನ್ನ ನೀಳ್ವನಕೆ ಬಂತು (ಇಂಜಾಪ. ೨೯-೩೨). ೩. ವೇದದ ಪದವಾಳ ವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದವನು. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ. ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕೇದಾರಜಂ - ಪದಕ" (ಒಪ್ಪ. ೪೦). ೬. (ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ) ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ; ಸೂಚಿ : (೪). ೭. [ಭಂದ] ಭಂದೋವೃತ್ತಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಭಂದೋ ಬದ್ಧವಾದುದು : (೪). [ಸಂ.]

ಪದಕಟಕ (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕಡಗ; ಅಂದುಗೆ; ಕಾಲು ಬಳೆ : ಅರುಣಾಂಬುಜನಾಳನಾನಾಸರಿಸಿದ ನವಭೇನೊಂಡಮಾಲೆಯ ಚಿಲ್ಲಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ಮುಚ್ಚಿದುದೇಕಿಲ್ಲರಿಸಿ ಪದಾಗ್ರದೊಳಿ ಮುಕ್ತಿಕದ ಪದಕಟಕಂ (ರಾಜರೇ. ೩-೫೩). [ಪದ್ಧ + ಕಟಕ]

ಪದಕವಾದ (ನಾ). ಕೇವಲ ಶಾಬ್ದಿಕವಾದ ವಾದ; ಶಬ್ದಾಡಂಬರ ದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತು : ವೇದಾಗಮಂಗಳ ಮೂಲವಲ್ಲದಿದು ಪದಕ ವಾದವೆಂದು ನೀನುಸುರದಿರು (ಬಸವ. ೩-೩೪). [ಪದಕ + ವಾದ]

ಪದಕವಿ (ನಾ). ಹದ ತಿಳಿದ ಕವಿ; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಕವಿ : ಸೊಂಕಿಲ್ಲದ ದಿಜುನುಡಿಗಳನಂಕಿಸದೆ ಮನೋನುರಾಗ ಮೃದುಪದಕತಿಯಂ . . . ಕೇವಲಸಲ್ಲಂ ಕರೆ ಕವಿಸಿಕನಂಬರಾ ಪದಕವಿಯಂ (ಕವಿಜ. ೧-೫); ಮದಹಸ್ತಿಗಳ ಕೈಯ ನೂಕಿ ಬಂಧಿಸುವ ಪೆರ್ಗದ ಪುರಾಕವಿಂಗೆಯು

ಅದಟಿನ ಬ್ಬಾರಾಸ್ತ್ರಕವ ವರ್ಣಸುಮೋ ಪದಕವಿಗಳಿಗೋತರವು (ನೋತಕ. ೨೦-೧೩). [ಪದ್ಧ + ಕವಿ]

ಪದಕವಿತಿ (ನಾ). ಹಾಡುಗಟ್ಟು; ಸಂಗೀತದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಶ್ರವ್ಯವಾಗುವ ಕಾವ್ಯ : ಕೋವಿದರು ಕೊಂಡಾಡುವರೊಸೆದು ಚದುರರು ಪೇಳಿನಲೀ ಪದಕವಿತೆಯುಮುದದಿಂದಾನುಸುಂಡೆನು (ಕುಂಜಾಂ. ೧-೩೩). [ಪದ್ಧ + ಕವಿತಿ]

ಪದಕೋಶ (ನಾ). (ಪದಗಳ) ಅರ್ಥಕೋಶ; ಶಬ್ದಕೋಶ; ನಿಘಂಟು : ಆ ಪೇಳಿಗಳಿಗೆ ಗೋಡೆಭಾಷೆಯು ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ಪದ ಕೋಶಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಕೃತಿಗಳು ಒಂದೆರಡಾದರೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದುವು (ದ್ರಾವಿ. ೧೫೦). [ಪದ್ಧ + ಕೋಶ]

ಪದಕ್ರಮ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ತಾಳಲಯದ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ : ಸುರೀತಿ ರಕ್ತಿ ಪದಕ್ರಮಂ ವಳಿ ಸುರಂಗಿತಮಾಯತಂ ಮನ ಕಂಟಕಂ . . . ಇಂಥ ಲಯಾಸ್ತ್ರ ದಂಪ್ಯ ಪದಿ. ೧೧-೯). [ಪದ್ಧ + ಕ್ರಮ]

ಪದಗಿ (ನಾ). = ಪದಕ ೧ : "ಪದಗಂ ಪದಕಾಧಿಧಾನದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೩೧). [<ಸಂ. ಪದಕ]

ಪದಗಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುನಡಿಗೆ. ೨. ಪಾದಚಾರಿ. ೩. ಪದಾತಿ; ಕಾಲಾಳು : "ಪದಾತಿ, ಪತ್ತಿ, ಪದಗಿ . . . ಪದಗಿ - ೩ ಕಾಲು ನಡೆಯ ಭಟರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೫೩). [ಸಂ.]

ಪದಗತಪಾತ (ನಾ). [ಭಂದ] ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಚಿತ್ರಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಪದ್ಯಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಅನುಸ್ವಾರ, ವಿಸರ್ಗ ಗಳನ್ನೂ ಲೋಪ ಮಾಡಿರುವುದು : ಶರ ಶೂಲ ಚಾಪ ಚಕ್ರಾ ಸಿ ರೂಪಮಿಥ ರಥ ತುರಂಗ ಪದಗತಪಾತಂ ಮುರಜಂ ಗೋಮೂತ್ರಕೆ ಪುಷ್ಕರಮಧ್ಯಮುಣಿ ಸರ್ವತೋಭದ್ರಂಗಳ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೫೩೯). [ಸಂ.]

ಪದಗತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುನಡಿಗೆ; ಕಾಲ್ನಡೆ : ಮಂತ್ರಿಯ ಮಾತ ಕೈಕೊಂಡು ಸದಳವೆಲ್ಲವ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಪದಗತಿಗಳಲಿ ಗಮಿಸಿ (ಪದಕಾ. ೪-೧). ೨. ಹೆಜ್ಜೆ ಯಿಡುವ ಭಂಗಿ, - ರೀತಿ : ಪದಗತಿ ಪಾತದಕ್ಕರಮನುಗೈಸಂತರೆ ತೂಕದೋಲೆ ಗೀತದ ಲಯಮಾನಮಂ ಪವಣಿಸಂತರೆ . . . ನರ್ತಿಪರಲ್ಲಿ ಕಾಂತೆಯರ್ (ವರ್ಧಪ. ೧-೩೧).

[ಪದ್ಧ + ಗತಿ]

ಪದಗರ್ಭ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] "ಪಲ್ಲವಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ಮತ್ತು ದ್ವಿತೀಯ ಎರಡು ಅಂಗಗಳು. ಈ ಅಂಗಗಳು ಸಂಧಿಸುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ 'ಪದಗರ್ಭ' ಎಂದು ಹೆಸರು" (ಸಂಗೀತಂ. ೯೧). [ಸಂ.]

ಪದಗಾಣ್ 'ಪದಂಗಾಣ್' ನೋ.

ಪದಗಾಯಿ, ಹದಗಾಯಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣಾ ಗಲು ಬಂದಿರುವ ಕಾಯಿ; ಬಲಿತ ಕಾಯಿ : ಕಾಯಿ ಪದಗಾಯಿ ದೋರೆವಣ್ಣುಗಳಿಂದೆಯಿತಿ ಪಕ್ವಮೂತ ರಸಮೊಸರ್ ಪರಿಪರಿ ಭವಾಪಳಿಗಳಿಂದೆ . . . ಒಪ್ಪಿ ಮರ್ದಾ ಬನಂ (ನವನೋ. ೮-೨೩); ಕಗ್ಗಾಯಿ ಬಲಿಬಲಿದು ಮ್ಯಾಲೆ ಮಧುರಸ ಬರೆದು ಪದಗಾಯಿಯಾದಂತೆ (ನವನೋ. ೨೨-೩೪). **ಹದಗಾಯಿ :** ಆ ಮರದಲ್ಲಿ ಹದಗಾಯಿಗಳೇ ತುಂಬಿವೆ (೨೩೩).

[ಪದ್ಧ + ಕಾಯಿ, (<ಕಾಯ್)]

ಪದಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ಹಾಡು ಹೇಳುವವಳು; ಹಾಡುಗಾತಿ : ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪದಗಾರ್ತಿ - "ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡೋವಾಗ ಪದಾ ಹೇಳಾನವ್ವ . . . ಸಾಳು ಸುಮ್ಮಿರು" ಎಂದು ಕೆಂಚಯ ಬಾಯ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆದಳು (ಸುರಸಂ. ೫೦).

[ಪದ್ಧ + ಕಾರ್ತಿ, (<ಕಾಣಿ) + ಕಿ, (<ಇತಿ)]

ಪದಗುಡು 'ಪದಂಗೊಡು' ನೋ.

ಪದಗಿಂಪು, ಹದಗಿಂಪು (ನಾ). ಹದವಾದ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ : ಘಟ್ಟ ಸಿದ್ಧ ಕೀಟ ಘಟ್ಟ ನೆಯಿಲ್ ಪೊಟ್ಟಿ ಗೊಡೆದ ತಾಳುಗಳ ರುಧಿರಜವೊಳ್ ಬೆರೆಸಿ ಪದಗಿಂಪವಾಳ್ಪು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದ ಬಾಳಾಜವೊಳಂ ನೆಲದೊಳೊಗವ ಛಂ ಮೊದಲೂಲಂಗಿಡೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೦ ಪ). **ಹದಗಿಂಪು :** ನಾಗಪ್ಪರಂಗೇಳ್ ನಾಗರಸ ತೆರವಾಗಿ ಪೆಡೆಮುಟ್ಟು ತೊಡೆಯೊಡೆಯೊಗೆ ಮೊಗಕೆ ಹದಗಿಂಪು ತಾಯ್ತು ಮುನು ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಿ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೩-೧೪೫). [ಪದ್ಯ + ಕಿಂಪು]

ಪದಗಿಡಿಸು, ಹದಗಿಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹದವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು ; ಹಾಳುಮಾಡು ; ನಾಶಗೊಳಿಸು : ಎಮ್ಮ ಮೊಮ್ಮಬರೆಸಂ - ಪದಗಿಡಿಸುತ್ತ (ಅಪ್ಪ. ೩.೨೫-೬); ಪದನಾಟಂ ಸಾಮರ್ಪ ಪದಗಿಡಿಸಿದ ಹದರು (ಚಳವಿ. ೩-೨೬೧). **ಹದಗಿಡಿಸು :** ೨. ರೀತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸು ; ವಿರೂಪಗೊಳಿಸು : ಅತ್ಯುಚಿತವನ್ನು ಹದಗಿಡಿಸದ ಬರೆಯುವುದು ಕಠಿನ (ಸಮಾಲೋ. ೫೩); ಕೊಲ್ಲುವವನು ಹೇಯನ್ನು ಹದಗಿಡಿಸಿ ನಾಶಗೊಳಿಸು ತಾನೆ (ಹಿಂಕರು. ೩೬); ಹಲವು ಸಮಗಾರರು ಕೂಡಿ, ಕೊಗಲು ಹದಗಿಡಿಸಿದರು (ಗಾಡ). [ಪದ್ಯ + ಕೆಡಿಸು]

ಪದಗಡು, ಹದಗಡು, ಹದಗಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗು ; ಕ್ರಮಗಡು : ಪದನೆಯೆಂಬ ಒಡ್ಡು ನೆಯೆಂದು ಬವಣೆಗೊಂಡು ಪದಗಿಟ್ಟು ಬಯಲ ಬಣ್ಣ ಸದೆ . . . ಹದಬಯಲ ಧರ್ಮವ ಬಣ್ಣ ಬೆನು (ಹದಬ. ೧-೪೬). **ಹದಗಡು :** ೨. "ಅನುಕೂಲವತ್ತು" (ಪ್ರಭಾ. ೨೦). **ಹದಗಡು :** ೧. ಮದಕರಿಗಳು ಕಟ್ಟಿದ ಮಲ್ಲಗಂಧವನೊಡೆದು ಕೆಡಹಿ ಕೊಂಡಾಗ ಬೆದಲು ತಮ್ಮಿಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ದೆಸೆದನೆಗೈದಿ ಹದಗಿಟ್ಟೊಡೆ ಯಾದಿದುವು (ಕಂಠವಿ. ೧೫-೮೨); ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಅಡಕತ ಹದಗಿಟ್ಟು ಹೋಗಿತ್ತು (ಪಂಪಪಂ. ೧೪೦); ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹದಗಿಟ್ಟಿದ್ದ ರಿಶಾರ್ಡ್ ಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಎರಡುದಿನ ಬೇಕಾಯ್ತು (ಕಾಪೀ. ೧೧೬). [ಪದ್ಯ + ಕೆಡು]

ಪದಗಿಯೆ, ಹದಗಿಯೆ, ಹದಗೈ (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು ; ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹದಮಾಡು : ತನ್ನ ಸಮನಂ ಕರೆದು ಭರದಿನವೆಡೆಗೆಯ್ದು ಪೊನ್ನಂಟಿಗಿತ್ತು ಪದಗಿಯೊಂದು ಕಳುಹಲ್ (ಅರಾಜ. ೨-೫-೧೦). **ಹದಗಿಯೆ :** ಹುರಿದ ಹೊಸಭಂಗಿ ಹದಗಿಯ್ದು ಪಿನಿ ಕೂಟದೊಳ್ ಬೆರೆದನುಲ್ ಹಾಯಿಕಾಯ್ ಪತ್ರಿ . . . ಪರಿಪರಿಯ ಭೋಜನವ್ಯವ್ಯಂಗಳಿಡಿದ ಭಂಡಿಗಳೆದೆ ಬರುತಿರ್ದು (ಚಿಬು. ೪೬-೪೫). **ಹದಗೈ :** ಹದಗೈದುಕೊಂಡೆಯ್ದು ಮುಜದಿನ ಕಂಡನು ಮದನನ ನಾಸಾ ನದಲ್ಲಿ (ಭರಣ. ೪೪-೨). [ಪದ್ಯ + ಕೆಯೆ]

ಪದಗೊಡು 'ಪದಂಗೊಡು' ನೋ.

ಪದಗೊಳ್ 'ಪದಂಗೊಳ್' ನೋ.

ಪದಗೊಳಿಸು 'ಪದಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಪದಗೊಳ್ಳು 'ಪದಂಗೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಪದಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಪದವಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿ ಯವರು ತಮ್ಮ ಪದಗ್ರಹಣದ ತಾರೀಖಿನಿಂದ ಐದುನವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಪದವಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾ. ೨೪). [ಪದ್ಯ + ಗ್ರಹಣ]

ಪದಘಟ್ಟಣಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಮೆಟ್ಟುವಿಕೆ ; ಪದಾಭಾತ : ನನಸಹಸ್ರತುರಂಗ ಕಾಲಾಳವಗಡಿಸಿತ್ತು ಮತ್ತು ಸಾವಿರನವನತಳ ನುಗ್ಗಾಯ್ತು ಪದಘಟ್ಟಣಿಯ ಘಟ್ಟಣಿ (ಕುವಾ. ೩-೬). [ಪದ್ಯ + ಘಟ್ಟಣಿ]

ಪದಘಾತ (ನಾ). - ಪದಘಟ್ಟಣಿ : ಪದಘಾತಕ್ಕಿಗಿದಳ್ಳು ಬಳ್ಳಿದುದಧೋ ಲೋಕಂ . . . ಭುವನಮಂ ಪರ್ಯಾಕುಲಂ ಮೂದಲಾರ್ತದೋ ದುರ್ಯೋಧನ ಭೀಮಸೇನರ ಗದಾಯುದ್ಧಂ ಪ್ರಿಧಾಭ್ರಾಂತಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೦); ಪದಘಾತೋದ್ಧೃತಘೋಷಪಟಲಮಹಿಮ ರುಗ್ವಿಂಬಮಂ ನುಂಗಿ ರೋದೋಂತದೋಳಾದಂ ಭ್ರಾಂತಸಂತಾನಮ ನೊದವಿಸಿ . . . ನಡೆದತ್ತಾ ಜಗನ್ನಾಭಸ್ಯವ್ಯಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೬೬); ಇದೆ ರಥದ ಪದಘಾತದಲಿ ಹೊಮಿದೆಯ ಪಾಯದಳಿಫ ಭೀಮನ ಕದನಪಥ ವಿದೆಯನುತ ಸಗುಚ್ಛಿತಂಪನಾ ದೋಷ (ಕುವಾ. ೧೩-೨); ಪದಘಾತಕ್ಕೆ ಧರಾತಳಂ ಕುಸಿಯ . . . ಮುದ್ದಂಗೆಯ್ದು ರೀಶಾರ್ಜನಲ್ (ಕುಚಂ. ೪-೬೪). [ಪದ್ಯ + ಘಾತ]

ಪದಚತುರೂರ್ಧ್ವ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಕರಿ ದಿನಪ ರಾಜ ರಾನಣ ಕರ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಕ್ಷರಂ ಪೊದೊಟ್ಟಿ ಸೆಯ ಗಣಾಂತರಿತಂ ಪದಚತುರೂರ್ಧ್ವಂ ಪರಿಸ್ಪಟಿಂ ಬಗೆದು ಕೇಳ್ವುದು (ಭಂದೋಂಬ. ೩-೨೧೫). [ಸಂ.]

ಪದಚತುಷ್ಪಯ (ನಾ). ಸಾಲೋಕ್ಕ, ಸಾಮಾಪ್ಯ, ಸಾರೂಪ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಯುಜ್ಯಗಳೆಂಬ ಮೋಕ್ಷದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು : ಎಣೆಯಾಗಿ ಪದಚತುಷ್ಪಯವ ಕೂಡಿ (ಮನೋ. ೧-೩೦). [ಪದ್ಯ + ಚತುಷ್ಪಯ]

ಪದಚಾರಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗತಿ, - ಗಮನ ; ಸಡೆ : ಪದಚಾರಿಗೆ ಪದಚಾರಿಯನೊದವಿಸುತುಂ ಗಜಚಿ ಗಜಜುತುಂ . . . ಕೃಷ್ಣ ದಾನವರ್ ಪೊಕ್ಕು ಪೊಯ್ದು ರೊವರ್ನೊರ್ (ಜಗದಿ. ೯-೬೨). ೨. [ನಾಟ್ಯ] ಒಂದು ನಾಟ್ಯಭೇದ. [ಪದ್ಯ + ಚಾರಿ]

ಪದಚ್ಛೇದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪದಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿ ಸುವುದು : (೪). [ಪದ್ಯ + ಚ್ಛೇದ]

ಪದಚ್ಯುತ (ಗು). ೧. ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಬಿದ್ದ. (ನಾ). ೨. ಪದವಿ ಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು ; ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟ. [ಪದ್ಯ + ಚ್ಯುತ]

ಪದಚ್ಯುತಿ (ನಾ). ಪದವಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟತೆ : ಪದಚ್ಯುತಿಯ ಅಥವಾ ಇತರ ಕಾರಣದಿಂದ ಉಂಟಾದ ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಪದವಿ ರಿಕ್ತತೆಯನ್ನು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಯುವ ನಿರ್ವಾಹನವನ್ನು . . . ತಡವಾಗದಂತೆ ನಡೆಯಿಸತಕ್ಕುದು (ಭಾಧಾ. ೩೧); ಏನುವುಂ ಎನ್ನಿಂದ ಎಂತಾನುಮೊತ್ತಿ ಪೊಣಮುಡಿಸಲಾಯ್ತು, ವಿಧಿ ನಿಯತಮಪ್ಪವನ ಪದಚ್ಯುತಿಯನ್ ತಪ್ಪಿಸುವ ಯುಕ್ತಿಯನ್ (ಬದ್ಧ ಪ್ರ. ೫೩-೧೧೫೦). [ಪದ್ಯ + ಚ್ಯುತಿ]

ಪದಚ್ಯುತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ತೆಗೆದುಹಾಕು ; ಪದವಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕಿಳಿಸು : ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರನ್ನು . . . ಮಹಾಭ ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಪದಚ್ಯುತಿಗೊಳಿಸಬಹುದು (ಭಾಧಾ. ೨೪); ಮೇಜರ್ ಗೋರ್ಡನ್‌ರು ಅವನನ್ನು ಪದಚ್ಯುತಿಗೊಳಿಸಿದ್ದರು (ಬಿಂಜನ್. ೮೪). [ಪದಚ್ಯುತಿ + ಕೊಳ್ಳು + ಇಸ್ಯು]

ಪದಚಾತ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಶಬ್ದಗಳು. ೨. ಪದಗಳ ಗುಂಪು ; ಶಬ್ದಸಮೂಹ. [ಪದ್ಯ + ಚಾತ]

ಪದಡಕ್ಕೆ 'ಪಡಡಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಪದಡಿ 'ಪದಡೆ' ನೋ.

ಪದಡೆ, ಪದಡಿ, ಹದಡಿ, ಹದಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು ; ೧೧ ಈಗಿನ ದಾವಣಗೆರೆ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹದಡಿ : ಶ್ರೀಮನ್ಮನೆವರ್ಗಡೆ ಪಲ್ಲವಾಧರಣ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿರಾಜಪ್ಪದಡಿ ಸನ್ನೆರಡುನುನಾಳುತ್ತುವಿರೆ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೩-೧೩; 1937). **ಪದಡಿ :** ಸಾಕ್ಷಿ ಪದಡಿಯ ಗಾಢುಣ್ಣಂ ನಾಗಿಯಣ್ಣ ನುಂ (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೧೨೪-೪೪; ಸು. 1942?).

ಹದಡಿ : ಹದಡಿ ಚಾಳುಕ್ಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಈಗ ಅಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳಿಲ್ಲ (ಹೊಯ್ಸ. ೨೩೫). **ಹದಡೆ :** ಹದಡೆಯ

(ಕುಮಾರ. ೫-೩೯). ೪. ಹದನವಾಡು ಹರಗುವ ಬೆದೆಯನಲೂದು
ದಿತ್ತುವ . . . ಲೋಕಾಧಿಪೋಕಗಳ ಹಗೆಯು(ಹಗೆವು)ನಿಕ್ಕುವನಯ್ಯಾ
(ಸರ್ವಪ. ೧೬೨-೭೬೮). **ಹದವರಿ:** ೨. ಕಚ್ಚಾಪದಾರ್ಥವನ್ನು
ಹದವರಿತು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು . . . ವಿಜ್ಞಾನ
ವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಓದಾರ್ಥಿಯರುಗಳೂ ಬೇಕು (ಅಶ್ವ. ೧೯೫). **ಹದವಣಿ:** ೨.
ಸುಭಕ್ಷ ಸುಪಕ್ಷಪಲಗಳ ಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಹದವ[ವಾಣಂ. ನ]ಜಾದಿಕ್ಕಿ
ದನು (ಭರಣ. ೩-೯೧). [ಪದನಾ (<ಪದ್ಯ)+ಅಣ]

ಪದನಿಮಿತ್ತ (ಅ). ಸ್ಥಾನದ ಕಾರಣವಾಗಿ; ಅಧಿಕಾರದ
ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ; ಭಾರತದ ಉಪರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ತಮ್ಮ ಪದ
ನಿಮಿತ್ತ ರಾಜ್ಯಪರಿಷ್ಕೃತ ಸಭಾಪತಿಯವರಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೩೨).

[ಸಂ.]

ಪದನಿಮಿತ್ತ ಸದಸ್ಯ (ನಾ). ಸ್ಥಾನದ ಬಲದಿಂದ ಸದಸ್ಯನಾಗಿರು
ವವನು: "ಅಧಿಕಾರ ಬಲದ ಸದಸ್ಯ, ಪದನಿಮಿತ್ತ ಸದಸ್ಯ" (Ex-officio
member. ಪಕ್ಷಿ. ೩೭). [ಪದನಿಮಿತ್ತ+ಸದಸ್ಯ]

ಪದನಿವಾಸ (ನಾ). ಪದವಿಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ಸರ್ಕಾರವು ಪುಕ್ಕಟೆ
ಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ವಸತಿ: ಉಚ್ಚತಮನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಪ್ರತಿ
ಯೊಬ್ಬರು ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರೂ ಬಾಡಿಗೆ ಕೊಡದೆಯೇ ಪದನಿವಾಸವನ್ನು
ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಹಕ್ಕು ಹೊಂದಿರತಕ್ಕದ್ದು (ಭಾಷಾ. ೨೪೭).

[ಪದ್ಯ+ನಿವಾಸ]

ಪದನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅನುಗ್ರಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಆಕರ್ಷಿಸು;
ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ತದಾನನಾಂಬುಜದ ತುಂದಿಗಳಂ ಸುರಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿ
ತಾಂ ಪದನಿಸಲಾರ್ತದಿಲ್ಲ ನಿಜಗಂಧದಿನೇನದಪ್ರಾಪ್ತಳುಂಬನೋ
(ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೨೦). [ಪದನ (<ಪದ್ಯ)+ಇಸು]

ಪದನು 'ಪದ್ಯ' ನೋ.

ಪದನೋಟಿ (ನಾ). ಹಿತವಾದ ದೃಷ್ಟಿ; ಪ್ರಿಯವಾದ ನೋಟ:
ಮುದದಿ ಮೋಹಿಸಿ ಮುಂದುವರಿವೆನ್ನೆದೆಯಿರವದ ನೋಡೀ ಪರಿಯೆಂದು
ಇದಿರಿದುಂಕೆವೋಲೆಕನಗೊಡಿದ ಪದನೋಟವ ಪರಿಸುವುದು (ಚಿವ. ೩-೧೫೭ ಸಾಂಗತ್ಯ). [ಪದ್ಯ+ನೋಟ]

ಪದನ್ಯಾಸನ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಇಡುವಿಕೆ; ನಡೆಗೆ; ಪದ
ವಿನ್ಯಾಸ: ರಾಯಲಕ್ಷದನ್ಯಾಸನಮಂ ಕಲ್ತುಂಚೆ ಶೀತಾಂಕು ತೀವಿದ
ನೆಯ್ಯಿಲ್ಲೊಳನಲ್ಲದಿಲ್ಲೆನೆ ಬನಂ ಚಿತ್ರೋತ್ಸವಾಲಂಬನಂ. (ಮಲ್ಲಿ. ೨-೩೭).

[ಪದ್ಯ+ನ್ಯಾಸನ]

ಪದನ್ಯಾಸ (ನಾ). ೧. = ಪದನ್ಯಾಸನ: ಸ್ಕರಮಂತ್ರದೇವತೆಯೋಲಾ
ಬಾಹಾಲತಾಂದೋಳನಂ ಬಗೆಯಂ ಬಲಾಸಜಗಿಯೊ ಬಾಲೆ ಮಹಾದಳಾ
ಲೀಲಾಪದನ್ಯಾಸಮಂ (ಪಂರಾಮ. ೫-೪೨). ೨. ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು;
ಪಾದಚಿಹ್ನೆ: ಸುಹೃತ್ಪದ್ಯದೊಳಿಂಬುವೆತ್ತುದು ಪದನ್ಯಾಸಂ . . .
ಶ್ರೀಪೂಜ್ಯಪಾದೇಶನಾ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೨೪). [ಪದ್ಯ+ನ್ಯಾಸ]

ಪದಪದ್ಯ ತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯ ಗುರುತು; ಪಾದಚಿಹ್ನೆ:
ನಿನ್ನ ಪೆದೆಯುಗಲೊಳೆನ್ನ ಪದಪದ್ಯ ತಿಗಳೊಪ್ಪುವು ಇವಂ ಕಂಡೊಡೆ
ಪನ್ನಗವಿರೋಧಿಯಂ ಕಾಮ ಕಬಾಪುಗಂ ಪೋಗು (ಜಗದಿ. ೩-೧೧೩ ೩).
೨. ಪದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವ ಕ್ರಮ, - ರೀತಿ: ಉಚಿತ ಪುರಾಣ
ಮಾರ್ಗ ಪದಪದ್ಯ ತಿ ಬಂಧುರಬಂಧಮಂಜಿನಂ ರಚಯಿಸೆ ಪಾಟ್ಯಮಾಣಕ
ವಿಶೇಷವಿಶೇಷಣ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಪ್ರಚುರತೆ ಕಾಳಿದಾಸನುಮನೇಬಾಸೀತೀ
ಕೃತಿ ಸಾಗವರ್ಮನಾ (ಭಂಡೋಂಬ. ೧-೭). [ಪದ್ಯ+ಪದ್ಯ ತಿ]

ಪದಪದ್ಯ (ನಾ). = ಪದಕವಿತೆ: ಗಗನಗಣಗ್ರದೊಳಂ ತಾಂ
ಯಗಣನುಸಿದಲತುಂಭಮುಖಿ ಕರ್ತಂಗಂದಗಣತುಂಭಯ ಕೇಡಕ್ಕುಂ

ಪಗೆವರ್ಗಂ ಪೇಳನೇಡ ಪದಪದ್ಯಗಳೊಳ್ (ಕವಿ. ೧-೨೭); ಇನ್ನಾಗಿ
ವಿನೋದದಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಹೋಗುವ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ . . . ಪದಪದ್ಯಗಳ
ನೋಡುವ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಸಂಗಡಲೆ ಕಳುಹಿಸಿದರು (ಮಹಾ. ೩೨).

[ಪದ್ಯ+ಪದ್ಯ]

ಪದಪಲ್ಲಟಿ (ನಾ). ಪದಗಳ ಸ್ಥಾನ ಬದಲಾಗುವುದು: ಈ ಮೇಲಿನ
ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಪಲ್ಲಟಿ, ಪದಪಲ್ಲಟಿ . . . ಕಂಡು ಬರುವುದನ್ನು
ಗಮನಿಸಬಹುದು (ಕುಮಾರ. ೯೩). [ಪದ್ಯ+ಪಲ್ಲಟಿ]

ಪದಪಾಂಸು (ನಾ). = ಪದಧೂಳಿ ೨: ಸಮಂತಭದ್ರಪ್ರಾತರ
ಪದಪಾಂಸು ಕಿಡಿಸುಗುಳಪಾಂಸುಗಳಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೧-೧೩).

[ಪದ್ಯ+ಪಾಂಸು]

ಪದಪಾಕ (ನಾ). ಸಿದ್ಧವಾದ ಅಡುಗೆ; ತಯಾರಾದ ಅಡುಗೆ: ಸಲಿ
ನಲಿದು ಕಾಸಿ ಪದ[ಪಾಣಂ. ಪ್ರತಿ]ಪಾಕಮಂ ನೋಡುತಂ (ಕಣ್ವ. ೮. ೩೬.
೧೩೫-೨೪); ಪದಪಾಕಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಬಾಗಿಸಿದ ರಾಜಾನ್ನಾನ್ನದೊಳ್ ಫಾಸಿ
ಯಾಗದುದಂ ಸಜ್ಜು ಕಮಲ ಫಟ್ಟಿ ಮೊಸರಂ ತಂದಿಕ್ಕಿ (ಮಹಾನೀ. ೧೬-೪೯).

[ಪದ್ಯ+ಪಾಕ]

ಪದಪಾಕ (ನಾ). ವೇದಪಠನದ ಒಂದು ಕ್ರಮ; ವೇದಸಂಹಿತೆ
ಯನ್ನು ಪದವಿಭಾಗಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು:
ವೇದದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪದವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಹೇಳುವ ರೂಢಿ ಬಂತು
(ಪದಪಾಕ) (ಭಾರತ. ೩೨). [ಪದ್ಯ+ಪಾಕ]

ಪದಪಾಕ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡುವುದು. ೨. ಒದಕೆ; ಪಾದಾ,
ಘಾತ; ತುಳಿತ; ದೋಹದವನ್ನು ತೀರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆ:
ದಯೆಗೆಯೊ ಪದಪಾಕಮನಸುಗೆಯೊಳಂತದು ತಳಿಗುಂ (ಚಂದ್ರ. ೭-೭೪);
ನನಿತಾ ಪದಪಾಕದಿನಾದನುರಾಗಂ ತನ್ನೊಳೊದವೆ ಸಾಸಿರ್ಮಡಿ
ಯಾದನಂತಂ ಸೊಚಿಸುತಿದುರ್ದು ಬನದೊಳ್ ಮಿಸುಸುಗೆ ಮಿಸುಪ
ಕೆಂದಳಿವೊಡೆಯಿಂ (ಕುಸುಮ. ೫-೯೩). [ಪದ್ಯ+ಪಾಕ]

ಪದಪೀಠ (ನಾ). ಕಾಲಿಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪೀಠ;
ಕಾಲುವುಣೆ; ಪಾದಪೀಠ: ಪದಪೀಠದ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ ಪದಕಂ
ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಬೆಸಗೊಂಡನಾ ನರೇಂದ್ರಮುಕುಂದಂ
(ಕುಸುಮ. ೧೫-೧೩೨); ದೇವ ಮಾಲ್ಪಾದನ್ನಿಷ್ಠಮನೆಂದು ಬೇಟ್ಟು
ಪದದೊಳ್ ಪದಪೀಠದ ಮಾತುಳುಂಗಮೇಂ ಕುಪ್ಪಿಯನಿತ್ತುದೋ
ಜಗುಬೆಂದದಿಗೊಂಡು ಮನಕ್ಕಪೂರ್ವಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೦೩).

[ಪದ್ಯ+ಪೀಠ]

ಪದಪು, ಪದಂಪು, ಪದಪ್ಪು, ಪದುಪು, ಪದೆಪು, ಹದಹು (ನಾ).
೧. ಆಸೆ; ಇಷ್ಟ; ಬಯಕೆ; ಅಪೇಕ್ಷೆ: ಇದು ಸರ್ಗಕ್ಕೆಂದು
ಪದೋದ್ಭವಂ ಸುದತೀರತ್ನಸಮೂಹಮಂ ಪದಪಿನಿಂ ಬೈಚಿಟ್ಟು ಭಂಡಾರ
ಮಪ್ಪುದನಲ್ ಸಂದಣಿಸಿದ್ ಸುಂದರಿಯರಂ ಕಂಡಂ ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜಂ
(ಕಾಂಡಾ. ೯೯೪); ಕೊಲ್ಲದ . . . ಪರವನಿಯರ್ಗ ಪದಪಿಂ ಚಿತ್ತಂ
ಸಲ್ಲದ ಪರಿಗ್ರಹಕ್ಕೊಪ್ಪಿದ ಸುಪ್ರತನುವೈದುಮಲ್ಲನೆ ರತ್ನಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೮೧);
ಅದನೆ ಮಗುಳ್ಳೊಂದು ಮತದಿಂ ಪದಪಿಂ ಪೇಳಲ್ . . .
ಭೇದಕಾಶಯವಚನಂ (ನರಹ. ೩೩-೬೬); ಮದುಮಗುರಲೊಟ್ಟಿರಿರಬೇ
ಕೆಂದು ಕೊಳ್ಳಿಗಳ ಪದಪಿನಿಂ ಬೆಳ್ಳಿಯೊಟ್ಟಿದೊಳ್ (ಕಾಲೀ. ೧೮೨-೪೧೩).
೨. ಉತ್ಸಾಹ; ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ: "ಪದಪೆಂದೆನೆ ಸಂರಂಭಂ"
(ಚತು. ೪೪); ರೂಪಂ ಪದಪಿಂದಂ ಮಾಡಿಯುಂ ನೋಡಿಯುಂ
ಮಹದ್ಭವದೊಳ್ ಗರ್ಹಿತಸ್ವರೂಪೋಗದೇವತಾಕೇ ಮಹಚಂಡಾಲರ
ಕೆಲದೊಳಗೇಗೈದನೋ ದುರ್ವಿವೇಕಂ(ಕಾಂಡಾ. ೫೦); ಪದಪಿನಿಂ ಪಶ್ಯಮು
ಪಯೋಧಿಯೆಂದಿದ್ರನೀಲದ ಪೀಠಮಾಧ್ಯದೊಳ್ ಮುಚ್ಚಂಜಿಯೆಂಬೋಜ

ನುಡಿತ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ನಿಜನಿಜವಾಗಿರುವ ಸವಮಾಣಿಕದ ಲಿಂಗವೊಲು
 . . . ಸಂದೇಗಂಪೆಸೆಯೆ (ಉದ್ಭವ. ೪-೬); ಪೊಡೆವ ತಂಬಟಪಟದ
 ಭೇರಿಗಳ ಭೂರಿಗಳ ಪದವಿಂದ ಪಡೆ ನಡೆದುದು (ಚಿದ್ರಾ. ೨೦-೩೬).
 ೩. ಪ್ರೀತಿ; ಬಲುಮೆ; ಮೆಚ್ಚುಗೆ; ಪದಪು ಮನಕ್ಕೆ ಸೋಕು
 ನಯನಕ್ಕೆ ಸೆಯುತ್ತಿರೆ . . . ಅಡಿಸಿದನಾತನನಂಗಜನಂಬ ನಟ್ಟು ವಂ
 (ಅದಿಪು ೪-೧೫); ಮುನಿಸಿಂ ಬಯ್ಯದೆ ಪೊಲ್ಲಮೆಗೆ ಜಟಾಯಲಾರದೆ
 ಪದವಿಂ [ಮಗನ ವಿನೋದಮಂ . . . ನೋಡುತುಮಿಂತಿರುತ್ತಿರ್
 ರಿರ್ನಾರಂ] (ಧರ್ಮಾ. ೨-೧೨); ಜಡೆಯನ್ನೆಸಾರು . . . ಸೌಂದರನದಿ
 ಗದಿಗೆ ಪದವಿನಿಂದ ಮುಂಡಾದಿ . . . ನೋಡಿದರು ಮಗನಂಬ ಭಾವ
 ದಿಂದ (ಸೌಂದ. ೫-೪೦); ಪದಪರಿ ತಲವುಪಡೆ ಮುಡುಮದಿಯು
 ಹದನಂತೆ ಮೆಚ್ಚಿದುದರ್ಥಯಲಿ (ಕಂಸ. ೬-೧೧೬). ೪. ಸಂತೋಷ;
 ಹಿಗ್ಗು; ನಲಿವು; ಶ್ರೀಲೋಕೈರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕನು ಕೈಸಾರ್ಯದಿವಲ್ಲಿ
 ನುತ್ರೆ ಪದವಿಂದಾನಾಕೆಯಂ ನೋಡಿದಂ (ಕಾಂಡ. ೮೦೪); ಪದವಿಂ
 ವಿಚಿತ್ರರತೇವೇವಾರ್ಥಯೋಳ್ಯಾದಿ ಮುಟ್ಟುತುತ್ತುಂ . . . ಪ್ರಿಯ
 ರಂತು ಪೊಟ್ಟು ಗಳವರ್ಪಟ್ಟಂ ಪುರೋದ್ಯಾನದೊಳ (ಮಲ್ಲಿ. ೨-೬೮);
 15 ಪದವಿನೋಳಿಲುನಂ ಸುರಗಡೇಂದ್ರಮಂ . . . ಎಂಬ ಮನಮುಳ್ಳೊಡೆ
 ಪೊದೊ ಜಿನೇಂದ್ರಧರ್ಮಮಂ (ಧರ್ಮಾ. ೬-೧೬೨); ತನ್ನಜ್ಜಿ ನಾಂಬು
 ವೊಳ ಪದವಿಂ ಮುಳುಂಗಿ ಕುಕ್ಕಂ ನೀಗಿದೊಡೆಯಂಗೆಜಗಿ ಕರುಣಂಬಡೆ
 ಯನೇ (ಪದ್ಮಾ. ೪-೬೦). ೫. ಆದರೆ; ವಿಶ್ವಾಸ: ಪದವಿಂ ಧರ್ಮಮು
 ನೊಪ್ಪಿನಿಂದನಗುಪ್ಪದ್ವಂಸನೋಪಾಯಸಂಪದಮಂ ತನ್ನನಿ ಪೇಟ್ಟು ಜು
 ವ್ರತಮನಾನೀಗರ್ಳ ದಿಸುಟ್ಟುಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೫೦); ಪದವಿಲ್ಲದ
 ದಾಣಿಯುಂ ಜಿನೇಶ್ವರಪದಸೇವೆಯಿಲ್ಲದವನುಂ ನೊರೆ ರಂಜಿಸಲಾಟರುಮಿ
 ಯೊಳ (ಧರ್ಮಾ. ೧೩-೧೩೬); ಪದವಿಂ ಮಾಡುವ ದಾನಕೆ
 ಶಿವಧರ್ಮಾಧಾರಕೆತ್ತಂ (ಕಾ. V, ೩೨-೪೦; 1215); ನೀನಾವ ತಾಣ
 ದೊಳರ್ದೊಡಾಯೆಡೆಗೆ ಪದವಿಂದಲಾನು ದಿಜಯಂಮಾಡಿ ಸೇವೆಯನು
 ಕೊಂಬೆ (ಸೌಂದ. ೧-೪೬); ಪದವಿನಿಂದಿಪ್ಪ ಲಕ್ಕದ ಮೇಲೆ ತೊಂಬತ್ತಾ
 ಸಾರಿಸಿರೆ ಸುಜಂಗಮವನು . . . ಕರೆತಂದು (ಚಿಬ. ೬-೧೬).
 ೬. ಮನೋಹರತೆ; ಚೆಲುವು; ಸೊಗಸು; ಇದು ಶುಕ್ರಚಾಪಲತೆ
 ಪುಟ್ಟದ ತಾಯನೆಯನೆ ವಿಚಿತ್ರಮಣಿಗುರುಗಳ್ ಪುದಿದ ಲಹರಿ
 ಸಮಾಜದ ಪದವಿಂ ರಾಜಿಪುದು ಲವಣಪಾರಾವಾರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೨೩);
 20 ರನ್ನದ ಭಟಂಗಳ ಕೈಕ್ಕೆಗೆ ಮಿಗೆ ಕೊಡುವ ಕೊಂಬೊಂದು ಪದಪು
 ಕಂದುಕಳೆಯೆನೆ ತೋಟಾದುದು (ಸಾಲ್ವ. ೩೩-೬೦); ತಡಿತದಿ
 ಗಡರ್ವ ಜಲದೊತ್ತುಗಳ ಮುತ್ತುಗಳ ಪದ[ಪಾಪಂ. ೬]ವಿನಂ ಕಡಲೆಸಿ
 ದುದು (ಚಿಬ. ೨-೪); ಬಿದಿಗೆ ಚಂದ್ರನು ಬೆಳೆದು ಹುದಗಿರುವ
 ಬೆಳಕನ್ನು ಪದವಿನಲಿ ಸುತ್ತ ಚೆಲ್ಲಂತೆ (ನಾಡ. ೧೩). ೭. ಸುಖ;
 35 ಸ್ವೇಮ; ಅಬರೆ . . . ಮನನೊಂದನಗಿವನಿಂದ ಪದ[ಪಾಪಂ. ೬]ಪು
 ಇಂದು ದೊರೆದುಬಿಲ್ಲವನುತ ವಿಧಿಯು ಬೈಯುತಂದು ತದ್ವ್ಯಹೃದಿವರಂ
 (ನೋ. ೧-೪೨). ೮. ಭಕ್ತಿ; ಶ್ರದ್ಧೆ; ಪದಪು ಜಿನೇಂದ್ರಪಾದ
 ಕಮಲಂಗಳೊಳಾವಗಮಾಗಿ . . . ಕುದಿದಪತ್ಯಜೆಯಂ ಕುಸಿವು ಮಾಣ
 ಸುವಯ್ಯು ಮುಣುವ್ರತಂಗಳಂ (ಅದಿಪು. ೬-೬); ಪದವಿನಂ ಕೇಳ್ಳಳ್
 40 ಪುರಾಣಂಗಳಂ (ಕಾಂಡ. ೩೬೪). ೯. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಒಪ್ಪು;
 ಗುರುಗುಂಜೆ ಪುನರ್ನದಿ ಪದ್ವಪ್ರಮೆಂಬಿನಿತುಮುನಿಕ್ಕಿ ಸುಣ್ಣ
 ದೊಳವಂ ಪದವಿಂ ತೆಗಪುತ್ರೆ (ಲೋಕೋ. ೪-೩೧); ಉಂಡೆಯೊಂದನೆ
 ತೆಗೆದು ಬಿದಿರ ನೇತ್ರದ ತೆಜದಿ ಗೇಣಿಗಲವಂ ಮಾಡಿ ಪದವಿನಂ ಪಂಚ
 45 ನೊಳು ತುಪ್ಪವ ತಡಹಿ ಅಡಲು ಮಂಡಗಿಯೊನಿಸಿಕೊಂಡುದು (ಸೂಪ. ೧-೨೯);
 ನೋಡು ನನ್ನ ಬಾಳ ಪದಪ (ರಾಮನ. ೪೪). ಪದಪು:

೩. ಅದಿಗಿಬಗಿದ ಕೇಯೂರಕನನಿತ್ತ ಬಾಯನುತ ಪದಪೊದವೆ ತೆಗೆತೆಗೆದು
 ತುಟ್ಟಿಸಿದನಾಗಳ್ ನೈಪತಿ ನಿವಿಧನಿಜಭುಜಯುಗದಿಂದ (ಕಾಂಡ. ೩೬೦).
 ೬. ತಂಗಾಳಿಯ ಪದಪು ಗಿಳಿಗಳ ರವದ ಸೊಂಪು . . . ಸಂಗಳಿಸಿತ್ತೆಲ್ಲಿ
 ಯುಂ ಚೈತ್ರಾಗಮಂ ಬರಲ್ (ಚಿಬ. ೪೫-೧೫); ಈ ಪದಪು, ಈ
 5 ತಂಪು ದೂರದ ದಿವಮಂದಾರದ ಗಂಧದ ಗಣಿಯಿಂದ ಬಂತು (ನಡಬಂ.
 ೬-೨೧). ಪದಪು: ೩. ಆತನ ನುಡಿಯೊಳ್ಳದಪ್ಪ ನಪರ್ವತದಪ್ಪಿನ
 ದೊಂದು ನೇರ್ಪು ಚುಂಬನಮನವಟ್ಟ ಮೂಡುವುದು (ಚಂದ್ರ. ೮-೪೨).
 ಪದಪು: ೯. ದಿವಭುವನವನು ಪದಮ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಂತೆ ಪದವಿಂದ
 ಲೊಂದಿಸುತೊಂದೆ ಮಗ್ಗದಲಿ-ಸೇರಿ ಕವಿತೆ ಶಬಲಾಂಕುಕವನದೊಡೆ
 10 (ಗೀ. ೨೩-೬೮). ಪದಪು: ೩. ಉದಾತ್ತರಾಘವನ ಪದಪನಾಂ
 ಪದವಂ (ಪಂರಾಮ. ೧೨-೪೧); ಗೋಪಿಯೆರ್ ಪದವಿಂ ಇಕ್ಕುಲಿಸಿ
 ಲಲಿತಾನನಾಂಬುಜಮಲದೊಡೆದುಮು ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಮುರಕರನಾ(ಜಗ. ೩-೩೩);
 ಸೋಮಪ್ರಭಂ ಲೀಲೆಯಿಂದಿರ್ವಂದಾನಾರಾಧ ಸುಪ್ರಭಮುಧು
 ಪ್ರಧ್ವಂಸರಂ ಪರ್ವಬಾಪ್ಪದೆ ಮೆಯ್ಯೆರ್ಪದಂ . . . ಇಕ್ಕಿದಂ ಪದವಿನಂ
 15 ಬಾಯ್ವಾಯ ತಾಂಬೂಲಮಂ (ಅನಂ. ೧೪-೨೪). ೪. ಕಿವಿಗಿಂಪಂ
 ಕೆಳೆ ಗೀತ. . . ತನಿಸೊಕ್ಕು ಮೆಯ್ಯೆ ಪದಪಂ ತಂದೀಯೆ ದೇವಾಂಗನಾನವ
 ಹಾಸಂಗೆದೆ ಸಿಂಹಕೇತು ಪದವಂ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಪ್ರೀತಿಯಂ (ಪರ್ವ. ೬-೫೦);
 ಧನಮಂ ಪುರ್ಯಾದೆಯಿಂದಾರ್ಪಿಸಿ ವಿಷಯಸುಖಾಸ್ವಾದನಂ
 ದೋಷನಿಷ್ಠಾದನಮಲ್ಲೆಂಬಂತೆ ಚಿತ್ರಕ್ಕೊಡುಸಿ ಪದಪಂ (ಪಂರಾಮ. ೬-೧೬೧);
 20 ಲತಾನೀಕೇತನಾಂಕದೊಳಾಗಳ್ ಪದಪು ಮಿಗೆ ಮಿಡರದಂಪತಿ
 ಮದನಸುಖಾಸ್ವದಮನಾಂಕ ಕುಸುಮದ ಪಸೆಯಂ ಭೋರೇನೆ ಕಂಡು
 ನೊಟ್ಟುನ್ನೆಗಂ (ನೇಮಿ. ೪-೨೮); ಪದವಿಂ ಪೇಟ್ಟುಪೆಂ ರೀತಿ ಭಾವಂ
 ಭಂದೋಲಂಕಾರಸಾರಂ ಪುದಿದಿರೆ ಗಿರಿಹೋದ್ವಾಹಮುಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಂ
 (ಗಿಂ. ೧-೪೨). ೫. ಇಂದೀವರನಯನೆ . . . ಗುಣನಿಳಯನಂದಾಗಳ್
 25 ನೋಡಿ ಪೋಗಲಾಟದೆ ಪದವಿಂ ಸಾರೆ ಕುಕ್ಕುರ್ದು (ಧರ್ಮಾ. ೧೦-೧೬೬);
 ರತ್ನಮಾಲೆಯಿಂದ್ರಾಣಿಯುಮಿಂದ್ರನುಂ ಪದವಿನಂ
 ಸಂತ್ಸೈ (ಅನಂ. ೯-೬೯). ೬. ಸಂತಮಾ ಸುರಾಪೆಯ ಬೆಳ್ಳೊನ್ನಲಂ
 ಪದವಿಂದುಗುಟ್ಟು ಹೇಮಂತನೇಂದ್ರಮಂ ನೆನೆಯಿಸುತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೨೦).
 ೧೦. ಅತಿಯಾಸೆ; ಮೋಹ: ಈ ಪರದನೆ ಸುನಿನ್ನದೆ
 ಪಾಪಯುತಂ ಪೊನ್ನೊಳಾದ ಪದಪನೆ ಬಗೆದಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧೨-೬೯).
 ೧೧. ಸತ್ಪಾರ; ಉಪಚಾರ; ಶುಶ್ರೂಷೆ: ತೀವಿದ ಮುಜ್ಜನದಿಂದ
 ಸದ್ವ್ಯವದಿನೊಸೆದತ್ತಿ ದೊಂದು ಬೋನದೊಳಂ ನಾನಾ ವಿಧದ ಪದವಿ
 30 ನೊಳ ಹರಿಗಾಣಗಮಾಡುದು ಪಥಪರಿಶ್ರಮುಬ್ಬಂ (ಪಂಪ. ೯-೨೮);
 ವರ ಪಂಚಾಚಾರಮಂ ರಕ್ಷಿಸುವ ಪದಪು ಲೇಸಿಪ್ಪಿನಂ . . .
 ವರ್ತಿಸುತ್ತಂ (ಪಾಪ. ೧-೩). ಹದಹು: ೨. ಅದನು ಕಂಡಾ
 ಧೀವರಂ ನಲಿಯುತೊಂದಿದನದಯದೊಳಗಾ ಹಕ್ಕು ದಿಸೆದನೆಗೆ
 ಮುಂಬೊಲತೆ ಹದಹು[ಪಾಪಂ. ೬] ಮಿಗೆ ಹಾಟಾಹೋದುವನುತು
 (ಸಮ್ಯ. ೨-೩೨). [ಪದ: + ಪು]

ಪದಪುಂಜ (ನಾ). ೧. ಪದಗಳ ಗುಂಪು, -ಸಮೂಹ: 'ಸತ್ಯಂ
 ಶಿವಂ ಸುಂದರಂ' ಎಂಬ ಪದಪುಂಜವನ್ನು ಕವಿ ರವೀಂದ್ರರು ತಮ್ಮ ಲೇಖನ
 ಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿ ಪ್ರಚುರಕ್ಕೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ (ಸೌಂದ. ೪೧೦); ಈ ಪದಪುಂಜ
 ಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪೂರ್ವಪದವಾದ 'ಪೂರ್ವ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕು
 ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಬಾರದು (ದ್ರಾವಿ. ೬೬೩೩). ೨. [ವ್ಯಾಕ] (ಅಪೂರ್ಣವಾದರೂ) ಹೊಂದಿಕೆಯುಳ್ಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ
 ಪದಗಳ ಗುಂಪು; ಸಮನ್ವಿತವಾದ ಶಬ್ದಗಳ ಸಮೂಹ;
 45 ವಾಕ್ಯಾಂಗಭಾಗ; ಪದಸಮುಚ್ಚಯ. [ಪದ: + ಪುಂಜ]

ಪದಪುಗಾರ (ನಾ). ಸೊಗಸುಗಾರ; ಒನಪುಗಾರ : ಗದ್ದ ಅಲಗಿಸುತ್ತ
ಕೇಳಿದ ಈ ಪದಪುಗಾರ (ಬಿಜು. ೯೨).

[ಪದಪು + -ಕಾರ (←-ಕಾಣ)]

ಪದಪುಗಾರ್ತಿ, ಪದಪುಗಾರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ
ಕೂಡಿರುವವಳು: "ಪದಪುಗಾರ್ತಿಯೆಂದು, ಹೊಸಮಗಾರ್ತಿಯೆಂದು,
ಸಂರಂಭವತಿ" (ಕಶನಾ. ೩೨-೩೪೧). **ಪದಪುಗಾರ್ತಿ : ೨.** ಸಂತೋಷ
ವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವಳು; ಗಣಿಕೆ: "ಪದಪುಗಾರ್ತಿಯು
ಮೆಲ್ಲಂದದೊ ತಾಂ ಗುಣಸಾಲುಮೆ ಗಕ್ಕುಂ ನಾಮಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೩೪);
ಇವನ್ನು ಅನುಗಿಯುತ್ತ ಕೊಳ್ಳುತ್ತ ನೋಡತ ಭಾಗ್ಯರ ಉಪಭೋಗಕ್ಕಳವದಿಸಿ
ಯೊಟ್ಟಿ ಸುವ ತವಕಕ್ಕಾಗಿ ಪದಪುಗಾರ್ತಿಯರು ಸಿದ್ಧ ವಾಗಿರುವರು (ಬಿಜು. ೮೩-೮೪). [ಪದಪು + -ಗಾರ್ತಿ (←-ಕಾಣ) + -ತಿ (←-ಇತಿ)]

ಪದಪುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಶೋಭಿಸು; ಸೊಗಸಾಗು : ಮುಂದ
ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಮೊಗದೋಡದ ನಂದೊಡೊಳ್ ಕೈ ಮಿಡಿದ ಮೇಲದೇಂ
ಪದಪುಗೊಂಬುವ ಶೋಳ ಪಂಥ ಪಾಡುಗಲ್ (ಚಕವಿ. ೩-೨೦೯); ಅವರ
ಪಾದಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಪದಪುಗೊಂದಿರುವ ಮಂಜುಲಮಾರ್ಗ ಯಾವುದು ?
(ತಂ. ೪೦). [ಪದಪು + ಕೊಳ್]

ಪದಪೂರಕ (ನಾ). ಪದ್ಯದ ಒಂದು ಸಾಲನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲು
ಸೇರಿಸುವ ಪದ; ಪಾದಪೂರಣಕ್ಕಾಗಿ ಸೇರಿಸುವ ಪದ : ವಿಯತಿ
ಪದಪೂರಕಂ . . . ಕ್ರಿಯಾಕಂಕಾರಹೀನವೆನಿಸ್ತ ಪೂರಂ ತೊಡು ಕಳೆದು
(ಬಸವ. ೧-೧೮). [ಪದ + ಪೂರಕ]

ಪದಪೂರಣ (ನಾ). = ಪದಪೂರಕ : ಪದಪೂರಣಮನುಷಂ ಪುಗಿಸಿದ
ಕುದಿದು ವ್ಯಭಾಷರಂಗಳಂ ಪ್ರಸದೋಕ್ಕಿದೆ . . . ಪೂಜ್ಯಯೋಗೋಮ
ವೇಲೊಡ್ಡಾರ್ ಮೆಚ್ಚರಿದಂ (ಜಾತಕ. ೧-೧೨). [ಪದ್ಯ + ಪೂರಣ]

ಪದಪು 'ಪದಪು' ನೋ.

ಪದಪ್ರಹಾರ (ನಾ). ಒಡೆ; ಒಡೆತ : ಬಳಿಕ ನೊಡುನೆಯಲಿ
ನಿನ್ನ ಪಳವಗೊಟ್ಟನು ಭೀಮಸೇನನ ಜಲಗತಿಯ ಜಾತುರಜಪೇಟಿಪದ
ಪ್ರಹಾರದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೪-೨೩). [ಪದ್ಯ + ಪ್ರಹಾರ]

ಪದಬಂಧ (ನಾ). ೧. ಪದಗಳ ಜೋಡಣೆ : ಸದಮಳಯುಕ್ತಿಗೆ
ಯತ್ನಂ ಪದಬಂಧದ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ ಕೈತರತರತಂ (ಕವಿಜ್ಞಾನ. ೧-೨೦);
ಮೃದುಪದಬಂಧವನೇಸುವ ಸುದತಿಯ ನಿಮಿರ್ದೊತ್ತಿಡೊಂದು ಪುರ್ವಿಂ
ಮೆರೋ ವದನಂ (ಜಾತಕ. ೩೪-೧). ೨. ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಲುಗಳ
ರಚನೆ : (ಚತುನಿ. ೧೧, ೧೨೧). ೩. ಕಾಲಿನ ಆಭರಣ : ಅಂಭ್ರ
ನುಕಿರಣಾಚ್ಚಾರುಣಸಂಕಾಶಮೌಕ್ತಿಕಪದಬಂಧಂ ಆ ವೇವಂ ಪ್ರೀದೇವ
ನಾಮಮುಂ ತಾಳ್ತಿ (ಶಾಂತಿ. ೩-೧೩೪). [ಪದ್ಯ + ಬಂಧ]

ಪದಬಂಧನ (ನಾ). = ಪದಬಂಧ ೧ : ಮೃಕರಣಾಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ
ಪದಬಂಧನ (Morphological Constructions) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ
ಸಾಮ್ಯ ಮತ್ತು ಭೇದಗಳು (ಸುವರ್ಣ. ೩೩೫). [ಪದ್ಯ + ಬಂಧನ]

ಪದಬರ (ನಾ). (?) : ಶ್ರೀ ಕೇಶ(ಶ)ನೇಶ್ವರದೇವಗ್ನಿ [೯] ದೇವಪೂಜಾ
ನನ್ನರಂ ಪದಬರದೊಳ್ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕದನಾಚ್ಚಿ[೦] ದ್ರಾಕ್ಷಾಕಾರಂ ಬರಂ
ವಿಟ್ಟರ್ (ಎಇ. XVI, ೮೫-೩೫; 1067). [?]

ಪದಬಲ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಪಡೆ; ಪದಾತಿಸೈನ್ಯ : ತರಣಕುಲ
ರಥ ಘನ ದರಿ ದ್ವಿರದಾತುಳ ವನದರಾಗ್ರಪದಬಲದಿಂದಂ ಧರಣೀಶಂ
ರಾಮನೋಲ ಸುರಗಣವರವರದ ಶರಧಿಕರಮೆಸೆದಿರ್ಕುಂ (ಕವಿಜ್ಞಾನ. ೧-೪೦). [ಪದ್ಯ + ಬಲ]

ಪದಭಜಕ (ನಾ). ಪಾದವನ್ನು ಸೇವಿಸುವವನು, — ಪೂಜಿಸುವ
ವನು; ಪಾದಾರಾಧಕ : ಇದುವೆ ಚರದುಂದುಭಿಯಲಾ ಎರಡನೀಶ್ವರನ

ಪದಭಜಕರಾ ಕಾಲವಾಡು ಬಾಜಿಸಲಾಗಿ ಮದನಾರಿಯಾ ಭೋಜನಕ್ಕೆ
ಸಂತೋಷಿಸುತ್ತವರನಾ ಕೈಲಾಸದಾ ಸದನದೊಳಗಣ ಪದವ ಕೊಡಲಲ್ಲಿ
ಸರ್ವಭೋಗದೊಳಿರ್ಪರು (ವೀತ್ಯತಿ. ೩-೫-೫೩). [ಪದ್ಯ + ಭಜಕ]

ಪದಭಾರೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಭಾರ : ಏಳಬುದಿ ಕಡೆಯಾದ ಸರ್ವರಾಜ್ಯ
ಶ್ರೀಯ ಮೇಳದೊಳು ವೀರಸಿದೆಯಂ ವಿಜಯಸಿರಿಗಳಂ ತಾಳಲಾರ್ಪದಟ್ಟುಳ್ಳ
ಭುಜವನಾಮಿಕನ ಪದಭಾರೆಳ್ಳ ಬಸವನವುದೇ (ಕವಿತಾ. ೧೧-೩೨).

[ಪದ್ಯ + ಭಾರೆ]

ಪದಭ್ರಷ್ಟ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ಸ್ಥಾನ
ಭ್ರಷ್ಟ : ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಪದಭ್ರಷ್ಟನಾದ (ಶಾಂತಿ. ೪೦೧).

[ಪದ್ಯ + ಭ್ರಷ್ಟ]

ಪದಭ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು :
ಪದಭ್ರಾಂತಿ : ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿರುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಾಧ್ಯಶ್ಯವು ಅವುಗಳ
ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಮರೆಸುವಂತಿದ್ದಾಗ ಒಂದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ
ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯುಂಟು (ಭಾರತ. ೩೦).

[ಪದ್ಯ + ಭ್ರಾಂತಿ]

ಪದಮಂಜರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು :
ಸಮಸ್ತ ರಾಗಗಳೊಳಗೆ ರಾಸುಕ್ರಿಯೆ . . . ಪದ[ಸಾತಾಂ. ಪಳ, ಫಳ]
ಮಂಜರಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾಪತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಳು ರಾಗಂಗಳೇ
ಮುಖ್ಯಮಾಗಿ ಬಳಕೆಯಿಂದಧುನಾಶರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರ್ಪುವು (ವಿವೇಕ.
೨೩೪). 'ಫಲಮಂಜರಿ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪದಮುಢ್ಯಸಂಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕೃ] ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಯಗಳು
ಸೇರುವಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಧಿ: ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರತ್ಯಯಂಗಳ ಮುಢ್ಯಮುಂ
ಪೂರ್ವಪದದ ಕಡೆಯುಂ ಪರಪದದ ಮೊದಲುಂ ಕೊಡೆ ಪದಮುಢ್ಯಸಂಧಿ,
ಪದಾಂತಸಂಧಿ ಎಂಬು, ಸಂಧಿವಿಷಯಮಿರ್ತುಂ (ತಮದ. ೫೦ ವೃತ್ತಿ).

[ಪದ್ಯ + ಮುಢ್ಯ + ಸಂಧಿ]

ಪದಮುಸ್ತಕ (ನಾ). ಬಾವಲಿ; ಕಪ್ಪಟೆ : "ಪದ[ಸಾತಾಂ. ಮದ]
ಮುಸ್ತಕಂ ದಾವಲೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೧೧). [ಸಂ.]

ಪದಮಿಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ಪದವನ್ನು ಜೋಡಿಸು; ಪದವನ್ನು ರಚಿಸು :
ಒಂದೆಡೆಯೊಳೊಂದು ಕಂದದ ಮೊದಲುಮಂ ವೃತ್ತದ ತುದಿಯುಮು
ನೊಂದು ಮಾಡಿ ಪದಮಿಕ್ಕಿಯೊಡಿ ಸಂಧಿಕೈಗೆ ಮುಯ್ಯಾಂಕುಂ . . .
ದೇವನಿಗೆ ಬೆಸೆವ ಪಟ್ಟ ಪನಿಯೆಗ್ಗುರುವುಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೯೪ ವ).

[ಪದ್ಯ + ಇಕ್ಕು]

ಪದಮಿಡು 'ಪದವಿಡು' ನೋ.

ಪದಮುಖ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ತುದಿ : ಪದಮುಖಕ್ಕೆ ಮುಂಜೊಗ
ವಿಟ್ಟನು . . . ಕರ್ಣಾಭರಣ ಚರಣದ ಮಿಡೆಯದಲಿ ರಂಜಿಸಿದನಾ ಕರ್ಣ
(ಕುವ್ಯಾಳ. ೪-೧೩). [ಪದ್ಯ + ಮುಖ]

ಪದಮೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂಬರಿ; ಹಿಂದೆಗೆ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಕುಗ್ಗು :
ಪದಮೆಟ್ಟಿದ ಜೌನನದುರ್ಬುಗೊಡೊಂದೊಡಲೊಡಲೊಂದೆ ತೋಟಾಸು
ವೆನೆನ್ನೆಯ ಪೊನ್ನದೊಂದು ಪೆರ್ವೆಯಂ (ಚಕವಿ. ೩-೨೫೦).

[ಪದ್ಯ + ಮೆಟ್ಟು]

ಪದಮೇಳ (ನಾ). (ಸಂಗೀತ ಅಥವಾ ನೃತ್ಯದ) ಹಿತವಾದ ಸರಸ
ವಾದ ಗೋಷ್ಠಿ : ಒಡಹುವ ದನಿಗೊಳಗರುದಿಯ ಪದಮೇಳಮನುಬಾಡು
ದಾಗಿರದೆಗೇಲ್ತಂದರ್ . . . ಬೆಲೆವಳ್ಳಿ (ಚಕವಿ. ೩-೧೨೧).

[ಪದ್ಯ + ಮೇಳ (= ಮೇಲ್ಯ)]

ಪದಮೈತ್ರಿ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಪದಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಪರಸ್ಪರ
ಹೊಂದಾಣಿಕೆ : ಪದಗಳಿಗೆ ಇರತಕ್ಕ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾದ ಮೈತ್ರಿಗೆ ಶಯ್ಯ

ಎಂದು ಪದರು . . . ಶಯ್ಯೆಗೆ 'ಪದಾನುಗುಣ್ಯ'ವೆಂದೂ 'ಪದಮೈತ್ರಿ'ಯೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೃ.ಸಿ. ೨೨೪). [ಪದ್ಯ + ಮೈತ್ರಿ]

ಪದಯದ (ನಾ). ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಇಷ್ಟನಾದವನು; ಪದಯದ ಸ್ನೇಹಂ ಪರಮಸ್ನೇಹಂ . . . ಎಲ್ಲಿವನೋ ಮನಃಪ್ರಿಯಂ (ಅಜಿತ. ೬-೧೧೪); ಸಾಯಂಜ್ಞದ ದೋಷಯೋಳಾದಿದೊಂಗೆ ಪದಯದನೆ ಕರಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೨-೬೯). [**ಪದ** + **ಯ**, P ಇದುವು 'ಒಳ್ಳಿದ' 'ಬಲ್ಲಿದ' ಎಂಬುವುಗಳ ಶಬ್ದಸಾಮ್ಯದಿಂದೂಟಾದ ರೂಪವಿರಬಹುದು]

ಪದಯಿಲ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಧಿಕಾರಸ್ಥ; ಗಾಂವಿಲಂ, ನಾಂವಿಲಂ . . . ಪದಯಿಲಂ, ಪಜ್ಜಯಿಲಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೪೧ ಪ್ರಯೋಗ). [ಪದ್ಯ + ಯಿಲ]

ಪದಯಿಸು 'ಪದೆಯಿಸು' ನೋ.

ಪದಯುಗ (ನಾ). ಎರಡು ಪಾದ; ಪಾದಯುಗ: ಎನುಂ ನೂಣದ ಬಾಗಿಲಂ ಪದಯುಗಕ್ಕಾರೋಧನರ್ಪಣಾ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೬೪); ಪದಯುಗರಮ್ಯನಪ್ಪ ಹರಿ ಮುನ್ನಳೆಯಲ್ಪೆ ತದಂಭ್ರಿಗಾದಮೆಯ್ದು ದ ನೆಲನೆಯ್ದು ಲಪ್ಪದೆ ಚತುರ್ವಿಧಾಂಚದೀ ಹರಿಸ್ಸು ರಪ್ಪದನಕರಕ್ಕೆ (ಕುಮಾರ. ೮-೬೯); ಭೂತಳವನ್ನೊಂದ ಬಳಕಪ್ರೀತಿಯಲಿ ಕಮಲಜಳಬಾಹೋದಪ್ಪತ ಚರಣದೊಳಳೆಯಲಾದುದು ಧರಣಿ ಪದಯುಗಲಿ (ಕುಮಾರ. ೯-೪೫); ತಮ್ಮ ಪದಯುಗ ನೆನೆದೆ ಸಕಲೇಶ್ವತವನೊದಗಿಸಲೆನಗೆ ಸಾಧನವೇಕೆ ಬೇರೆ (ಗಣಿತ. ೧೬-೬೨). [ಪದ್ಯ + ಯುಗ]

ಪದಯುಗಳ (ನಾ). = ಪದಯುಗ: ಪದಯುಗಳಂಗಳಂ ತೊಳೆದು ಪೂಜಿಸಿ ಬಂದಿಸಿ ಕಾಂತೆ ಕಾಯವಾಕ್ ಹೃದಯವಿಶುದ್ಧಿಯಿಂದೆ ನಿರವದ್ಯ ಮನಸ್ಸು ಮನೀಯೆ (ವರ್ಧಮ. ೧೫-೫೬); ನದಿನವನುತ್ತುರಿಸಿ ಹರಿಹರಪದ ಯುಗಳಕಳಿಸಮಿಸಿ . . . ನದಿಕಂದ (ಕುಮಾರ. ೧೯-೧೬). [ಪದ್ಯ + ಯುಗಳ (= ಯುಗಲ)]

ಪದಯುಗ್ಗ (ನಾ). = ಪದಯುಗ: ಮಲಯಾಳತಪೋನಿಧಿ ದೇವ ಸಿಂಗೀಯರ ಪದಯುಗ್ಗಮಂ ಪಡೆದು ಕಟ್ಟಿದರ್ಶಿಯ ಪುಣ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳ್ (ಸಾಂ. XX, ೪೯-೫೪; 1976); ನಾಡೆ ಏನ್ನ ಪದಯುಗ್ಗಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುತ್ತ ಬೇಡ ನಗಧರಾರ್ಪಣೀಗಳಿಯಾ ಕಣ್ಣಪಂ ಮಾಡಿದೊಂಬನಿ ನೀನುಂಬಗ್ಗವನಾತಗಿತ್ತಿ (ನೀತಿಪು. ೫-೬-೧). [ಪದ್ಯ + ಯುಗ್ಗ]

ಪದರ 'ಪದರು' ನೋ.

ಪದರಕ್ಷೆ (ನಾ). ಮೆಟ್ಟು; ಪಾದರಕ್ಷೆ: ತಲೆಗೆ ಪದರಕ್ಷೆಯಂ ನಾಣಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ತೆಜವೆ ಲೋಕವಿರುದ್ಧಂ (ಸಾಂ. ೨-೬೪). [ಪದ್ಯ + ರಕ್ಷೆ]

ಪದರಗಲ್ಲು 'ಪದರುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಪದರಚನೆ (ನಾ). ೧. ಪದಗಳನ್ನು 'ಜೋಡಿಸುವುದು': ಪದರಚನೆ . . . ಮೃದುವನೆ ಪೊಸಬಗೆ ರಸಭಾವದೊಳೋಳುಯಾಡೆ ಪೆಟ್ಟುನಧಿನವ ಪಂಪಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧-೪೨); ಪದದ ತರುವಾಯ ಪದರಚನೆ ತಾವಾಗಿ ಹೊಂದಿ ಬಂದವು (ಇಪ್ಪಕ. ೧೧೦). ೨. ದೇಶೀಯವಾದ ಹಾಡಿನ ನುಡಿ: ಪಂಪನ ತನಗೆ ರಂಜಿಸುವಧರೋಪ್ಪವಾಗಿ ಪದರಚನೆಯ ತನಗೆ ಮೃದುಪದನವಾಗಿ ಅಂಬುವ ತನಗೆ ಕಂಬುಗ್ರೀವವಾಗಿ ಪೂರ್ಣರಾಗವೆ ತನಗೆ ಕರ್ಣಾಧರವಾಗಿ (ಕೂಟಾ. ೧-೨೧; ?). [ಪದ್ಯ + ರಚನೆ]

ಪದರಚ (ನಾ). ೧. = ಪದಧೂಳಿ ೧: ಪದರಚದಿಂ ಗಿರಿದುರ್ಗಂ . . . ಪುಡುತ್ತುಂಗಧ್ವಜವಂದದಿನದು ವನಮುಗಮನಿಸಿದುದು. ಸ್ವಪನ್ನೆನುಂ (ಸಾಂ. ೪-೮೬); ಅಮಮ ಪದರಚ ರವಿಯ ತಿವಿದುದು ದಿವವನಲಿ ದುದು (ಕುಮಾರ. ೪ ಸೂಚನೆ). ೨. = ಪದಧೂಳಿ ೨: ಅವಗೆ ಶಾಪನೋಚನವು ರಾಘವನ ರಾಣಿಯ ಪದರಚದ ಸೋಂಕವಗೆ ಭುಜಲಿ ಕೆಂಬುದಿದು ತಾನತ್ತಿವಚನಪಲ (ತೊರಣ. ೨-೬-೯). [ಪದ್ಯ + ರಚ]

ಪದರಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ, -ಸಂಕೋಲೆ: ಏಂದು ವಾರಾಂಗನಾಕೃತವಂಗಲ್ ನಾಡೆ. ನಿರುತದಿಂ ಬಲೆದೊಡಕುಗಳ್ . . . ನಿಟರ ಮನಮೆಂಬ-ಕರಿಯ ಪದರಚ್ಚುಗಳ್ (ಅಂತ. ೨-೫-೪೧). [ಪದ್ಯ + ರಚ್ಚು]

ಪದರರೂಪ (ನಾ). ಹಾಳೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿರುವ ಆಕಾರ: ತುದಿ ಒಂದೇ ಕಡೆ ದಪ್ಪವಾಗಿ ತಟ್ಟೆಯಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಪದರರೂಪ (Lamellate) (ಕೀಟ. ೧೪). [ಪದರ (< ಪದರು) + ರೂಪ]

ಪದರಾಗ (ನಾ). ಅಂಗಾಲಿನ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ: ಪದರಾಗಂ ಪಲ್ಲವಂ. . . ಮೆಯ್ಯೆ ಲತೆ ತೊಡೆ ಕದಲೇಸ್ತಂಭಮಾಗಲ್ಪೆ . . . ತತ್ಯಾಂತೆ ಕಣ್ಣೆಡ್ಡ ಮೂದಲ್ (ರೀತಾವ. ೬-೬೨). [ಪದ್ಯ + ರಾಗ]

ಪದರಾಟ (ನಾ). ಗಡಿಬಿಡಿ; ಆಕರ: ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಉದ್ಘಾಠ, ಒದರಾಟ, ಪದರಾಟ (ಕುಮಾರ. XXXIII, ೫೪೪೪). [ಪದರು (< ಪದಲು) + ಆಟ]

ಪದರಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಂಗೆಡು; ದಿಕ್ಕುಗೆಡು: ಪದರಾಡು, ಬಾಯ್ಕುಟ್ಟು, ಮೇಲೆಮೇಲುರುಕ್ಕರನ್ ಕಳಗೆ ಪಾತಾಳಂ ನುಂಗಿದುದು (ಪಾರಸ. ೧೯-೨). ೨. ಅಸಂಬದ್ಧ ವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು: (ಕ).

[ಪದರು (< ಪದಲು) + ಆಡು]

ಪದರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಗೆದರಿಸು; ರಘುಂಕಿಸು: ಲೇಸಿನಿಪುದೈ ಸಾವು ಸಾಧು ಸಜ್ಜ ನೆರೆಡೆಯೊಳು ಪಾತಕಿಯದೆಂತಿರುವ ಪದರಿಸಲದೇನೊರೆವ (ಪಂಪಾಂ. ೪-೪-೨೪). [ಪದರು (< ಪದಲು) + ಇಸು]

ಪದರು 'ಪದಲು' ನೋ.

ಪದರು 'ಪದಿರು' ನೋ.

ಪದರು, ಪದರ (ನಾ). ೧. (ಮರ, ಬಟ್ಟೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಮಡಿಲೆ; ಪೊರೆ; ಹಾಳೆ: ಆ ಹೋಳುಗಳ ನಡುವಳಿಯ ಕತ್ತಿಯೊಳು ನೀಳೊಂಡಾ ಪದರಿಗಿದುದು . . . ನಾರಿಂದವಂ ಬಿಗಿವುದು (ಸೂಪಾ. ೫-೧೬); ಅಸುಗೆಯ ತರೋಳ್ಕಲಗಿಸಿ ಪಕ್ಷದ ಪದರೊಳಗಳ ವದಿಸಿ . . . ಸುಟ್ಟಾರಿ ಮೆಚುಗಿದುದು (ಜಯಕಾ. ೨-೨೯); ಬೇಣು ಗಲ್ಲಿನ ಒಂದೂ ಪದರು ಬೆಳಕಿಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಕುಡು. ೧೬); ನಭೋಮಂಡಲದಿಂದ ಕಾಮೋದವ ಪದರಿಂದ ಮಿಂಚೊಂದ ಸುಳಿದು ಹೋಯಿತೇನು? (ಮಾಮನ. ೧). ೨. ಮೆಜಲು; ಹೆಂತ; ಸ್ತರ: ತುಳು ನಾಡಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪದರುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳನ್ನು . . . ವಿವೇಚಿಸಿದ್ದೇನೆ (ಕುಮಾರ. ೪); ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕನ್ನಡ ರಸಿಕರು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಮಾಜದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪದರುಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಮೂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಸನಾ. ೧೪). ೩. ತುರುಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸಿಪ್ಪೆ: (ಕ). ೪. ಮೀನು, ಮೊಸಳೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹೊರಕವಚ; ಶಲ್ಯ: ಚರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೊರತೊಗಲು ಒಳತೊಗಲು ಎಂಬ ಎರಡು ಪದರುಗಳಿವೆ (ಸಸ್ಯ. ೬). ೫. ಸೆರೆಗು; ಮಡಿಲು: ಅದರ ಸಂಕೋಪದ ಮುತ್ತಿನಿಂದಾ ತನ್ನ ಹಾಲತ್ತಿನ ಪದರನ್ನು ಮಹಾದೇವನು ತುಂಧಿಸಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨೫); ಭಾಗ್ಯವಿಧಾತನು ಅವನ ಪಾಲಿನ ಪಂಚಾಮೃತವನ್ನು ಅವನ ಪದರಿನಲ್ಲಿ ಸುರಿಯುವ ಮುಂದೆ ನಾನು ಬೇಡೆಂದು ನುಡಿಯಬಹುದೇ? (ಜಯಕಾ. ೯೧). ೬. ಕೆರೆ; ಪಟ್ಟಲ: ಕೆಳಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದಳು ಗಿರಿಜ. ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಪದರು ಬಂದಿತ್ತು (ಪನ್ನ. ೬೪); ರಾಜನಿಗೆ ಕಂಬನಿಯ ಪದರು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಬಂದಂತಾಯ್ತು (ಕಾನೇರ. ೬೨). ೭. ರಕ್ಷಣೆ; ವಶ; ಅಧೀನ: ಈ ಮಗುವಿಗೂ ಅವರ ಪತಿಗಳಿಗೂ ಮಾನ ಬಹುಮಾನದಿಂದಾ ಕಾಪಾಡು ವಂಥಾದ್ದು ತಮ್ಮ ದವಲತ್ತಿನ ಪದರಿಗೆ ಕೂಡಿ ಇದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧೬);

ಪಂಚಮಕಾಲದ ವೇದ್ಯವಾದ ರಂಗಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರ ಪದರದಲ್ಲಿ ದೀಳದ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ರಂಗನಾಯಕಿಯಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೬೧); ಇನ್ನು ಪದರದಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾಮಕಿರಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಹೋದರೂ ಇನ್ನು ಸನ್ನ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪದರೂ ಸಿಟ್ಟಿನ ಅಂಕುರ ಕೋರಲಿಲ್ಲದೂ (ಜೀವಪ್ರ. ೩೮).
ಪದರ : ೧. ಆತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನನಜಾಯಬೇಕೆಂಬರು ಇಂತೀ ಆತ್ಮ ಭೇದವನಜಾವುದಕ್ಕೆ ಪದರದ ಹೊಣೆಯ ಅಟ್ಟಿಯ ಸಂದೆ (ಅಪರೀ. ೪. ೨೫-೬೧); ಈ ಬಣ್ಣದ ಉಯ ಪದರಕ್ಕೆ ವರ್ಣಮಂಡಲ (Chromosphere) ಸೆಂದು ಹೆಸರು (ಜ್ಯೋತಿಷ್ಠ. ೪೪). ೨. ದಕ್ಷಿಣದ ರಾಗಸ್ವರೂಪವು ಬರೇ ಕಿರಿಯ ಮೇಲೆ ದೀಳುವುದಕ್ಕಿರುವ ಒಂದು ಪದರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕು (ಭಾರವ. ೫೪); ಅದರ ಒಂದೊಂದು ಪದರವೂ ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗಬೇಕು (ಕಗದ್ಯ. ೧೫೪).

ಪದರದ ಬೀಳು—ಹಲವು ಮಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬೀಳು: (೧). **ಪದರಿಗೆ ಬೀಳು**—ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆ; ಅಧೀನವಾಗು : ಹೀಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಬೀಳುತ್ತ ಇವಳು ಯಾರದಾದರೂ ಪದರಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾಳೆ (ಸ್ವ. ೨೮); ಅವರ ಪದರಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಅವರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳಾಗಬೇಕೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದಳು (ಕೃಷಿ. ೪೧). **ಪದರಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳು**—೧. ಮಡಿಕೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳು. ೨. ತನ್ನದಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಆ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಪದರಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಇಚ್ಛೆಯು ಸುಬ್ಬಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿತ್ತು (ಸಮುದೇ. ೪೪೫).

ಪದರುಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಮೊಸಳೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಚರ್ಮದಂತೆ) ಮಡಿಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು : ಮೊಸಳೆಯ ಬಿನ್ನು ಬಹು ದಪ್ಪವಾಗಿ ಪದರುಗಟ್ಟಿ ಕಲ್ಲಿನ ಹಾಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೨೮).

[ಪದರು + ಕಟ್ಟು]

ಪದರುಗಟ್ಟು, ಪದರಗಟ್ಟು (ನಾ). ಸ್ತರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಟ್ಟು ; ಹಾಳೆಹಾಳೆಯಾಗಿರುವ ಕಟ್ಟು : (ಲೋಕ . . . ಪದರುಗಟ್ಟು, ಸಸ್ಯದ ಅಂಗವಸ್ತು, ಮೊ.ಗಳ) ಕೆಳುತಗಡು (Lamina. ಇಂ. ೨೫).

ಪದರಗಟ್ಟು : ಗಾಳಿ, ಹಿಂಸ ನೀರು ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪದರ ಪದರವಾಗಿ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರ್ವತಶಾಖೆಗೆ ಪದರಗಟ್ಟಿನ ಪರ್ವತಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಭೂ. ೧೫೫). [ಪದರು + ಕಟ್ಟು (< ಕಲ್ಯಾ)]

ಪದರುಗುಂಡು (ನಾ).—ಪದರುಗಟ್ಟು : ನೆಲದ ಹೊಟ್ಟೆಬದುಕ ನೋಡು—ಗಟ್ಟಿಗಟ್ಟು ಹಿಟ್ಟು ಮಟ್ಟಿ ಪದರುಗುಂಡು ಮುಂಡಿಬಂಡೆ (ಮೂರ್ತಿ. ೧೩-೩). [ಪದರು + ಗುಂಡು]

ಪದರುಪಚಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಪಚ್ಚಿಲಿ, ಪಚಾಲಿ, ಪದರುಪಚಾಲಿ (ಮೈ. ೧೮. ೨೮-೫೪). [?]

ಪದರುಬಂಡೆ (ನಾ).—ಪದರುಗಟ್ಟು : ಒಂದು ಪದರಿನ ನಂತರ ಇನ್ನೊಂದು ಪದರು ದೀಳುತ್ತ ಬರಲು . . . ಮೇಲಿನ ಭಾರದಿಂದ ಈ ಕಟ್ಟು, ಮಣ್ಣು, ಎಲುಬುಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಂಡೆಗಳಾಗುವುವು. ಇಂಥವುಗಳಿಗೆ ಪದರುಬಂಡೆ (Stratified rock) ಗಳೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (ಬಾಲಪ್ರ. I, ೧೩೯).

[ಪದರು + ಬಂಡೆ]

ಪದರೇಚಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹೆಚ್ಚೆ ಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವ ಕ್ರಮ; ೧೨ “ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ತೂಗಾಡುವಂತೆ ಕಾಲೈರಳು ಮತ್ತು ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವುದು” (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨೮೬ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ಮಡಮದಿಬೆರಲ್ಲಳ ತುದಿಗಳ್ ದಿಡ್ಡದೇ ಪೂಜಮಯ್ಯನೊಳಗನುಮೆಯ್ಯಾಗಲ್ ಕೇಳ್ ಕಡುನೀಡಿಯೆರೆ ಶಿರೋಮು [೧]ಯೊಡರ್ ಪದರೇಚಿಟ್ಟುಮಂದಿಸಿಕೊಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೪-೨೦).

[ಪದರು + ರೇಚಿತ]

ಪದರೇಣು (ನಾ).—ಪದರೇಳಿ ೨ : ಅನು ಪೇಳಿದ ಕೃತಿಯೊಳು ಕಪ್ಪು ಪುದಿದಹುದಾಗಿ ಕೋವಿದರು ಹೃದಯದೊಳೆಯ್ಯದೆ ತಿದ್ದಿ ಇನ್ನುಯ ಪದರೇಣುವಾನಾದಪೆನು (ಪ್ರತಿಪಾಂ. ೨-೨೧).

[ಪದರು + ರೇಣು]

ಪದಲಾಲಿತ್ಯ (ನಾ). ಪದಗಳ ಮೃದುತ್ವ ; ಮೃದುವಾದ ಪದ ರಚನೆ : ಕಾಲಿದಾಸನ ಉಪಮಾ, ಭಾರವಿಯ ಅರ್ಥಪುಟ್ಟಿ, ದಂದಿಯ ಪದಲಾಲಿತ್ಯ ಈ ಮೂರುಗುಣಗಳೂ ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿವೆ (ಭಾರವ. ೪೫೨).

[ಪದರು + ಲಾಲಿತ್ಯ]

ಪದಲೋಚನ (ನಾ). ಕಾಲಲ್ಲಿ (ವಿಷ್ಣು ವಿನ್) ಕಣ್ಣನ್ನು ಧರಿಸಿದ ವನು ; ಶಿವ : ಪದಲೋಚನ ಭವನೋಚನ . . . ಪರಿಪಾಲಿಸೆಮ್ಮನು (ಹಾರಾಸ್ಯ. ೧-೫-೧೦). ‘ಪಾದಾಕ್ಷ’ ಪರಾ. [ಪದರು + ಲೋಚನ]

ಪದಲ್ಪಾಣ (ನಾ). (?) : ಕೋಟಿಗಾ ಜಯಮೆಲ್ಲ ಎಮ್ಮೋನ್ ಗೋಸಾಸಿ ಪುದಾರುಂ ಬೆದೆ ಮತ್ತಲುಂ ಪದಲ್ಪಾಣಮುಂ ಕೊಟ್ಟೋನ್ (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೯೧-೯; ಸು. ೨೧೦). [?]

ಪದವಡಿಸು ‘ಪದಂಬಡಿಸು’ ನೋ.

ಪದವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹದವಾಗಿರು ; ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗು ; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು : ಅಲರುತ್ತು ಮಿಹ ಪದವೊಳ್ ಪದವಟ್ಟು ಪೊಡುತ್ತು ಕೋರ ಮಲ್ಲಿಗೆಯು ತುಜುಂಬು ರಾಹು ತವೆ ನುಂಗಿದ ಚಂದ್ರನೊಯ್ಯನೊಯ್ಯ ನಂದುಗುಟ್ಟು ಪೊಲೊಪ್ಪಿರಲ್ ಬಲದೊಳುರ್ವಸಿ ದೇಸಿಗೆ ದೇಸಿಯಾದಿವಳ್ (ಪಂಪ. ೩-೮೭) ; ಪದವಟ್ಟಿ ನಾರಿಹಂಕೆಗಳ, ಕಡಲ ಪಯಣದಾ ಕಪ್ಪಲ್ಲಳನ್ ನಾವಿಕೆಗೊಂದು ಮಾಡಿದನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೫-೫೩೨).

೨. ಹಿತವಾಗು ; ಅನುರಸನಿಂಪೆರೆನೋಲಗಂಗೊಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮದೀಯ ಸಿಂಹಾಸನಾರ್ಥ್ಯಕದೇಶಮನಳಂಕೊ ಪದವಡೆ ನೋಂಕಿ ಕುಳ್ಳಿಡ್ ರೂಪುಮಂ (ಅದಿ. ೪-೯ ಪ). ೩. ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕುದಾಗು ; ಹದಗಾಲವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು : ಯಥೋಚಿತಮಾಗಿ ದಾನಮಂ ಕೊಟ್ಟಿ ನಂತಮಪ್ಪ ಪಲಮಂ ಪಡೆಗುಂ ಪದವಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಿದಂ ಇಟ್ಟಿಳವಪ್ಪ ದೊಂದು ಬೆಳಸಂ ಪಡೆವಂತೆ (ಸಮಪ. ೩-೬೬). ೪. ವಶವಾಗು ; ಹತ್ತೋಟಿಗೆ ಬರು : ಅತನಂ ಸಾಮುದಿಂದಮಳವಡಿಸಿ ನೋಡುವಂ ಸಾಮದೊಳಂ ಪದವಡದೊಡೆ ಬುರ್ಕಿಡ್ ಪುದಲ್ಲಿ ಪದವಡಿಸಲೆನ್ನ ಬಯಕೆಯು ದಂಡಂ (ಅದಿ. ೧೪-೪೩). [ಪದರು + ಪದರು]

ಪದವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹದಗೊಳ್ಳು ; ಪರಿಪಾಕವಾಗು : ಖಡೆಯ ಪೆಂಡೆಯ ದೊಡವಿನಂ ನಿಗ್ಗವದ ಬಡಿಕೋಲ್ಪದವಡೆದ ದಿಲ್ಲಂಬು ಬಲಿವಿದಿದರು ದೀಯದರು (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೫-೩). [ಪದರು + ಪಡೆ]

ಪದವಣ್ (ನಾ). ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಗಿರುವ ಹಣ್ಣು ; ಪಕ್ವವಾದ ಹಣ್ಣು : ಕುಡಿ ಕೋಳ್ ನಯಂ ನಯಂ ನೆಲೆ ನೆಲೆ ಭಂಗಿ ಭಂಗಿ ಪದವಣ್ ಬೆಳವಣ್ ಪೊತಲ್ಲಿದಂತೊ ಕೋಮಲಲತೆ ಪೇಟುಮನ್ನಿನಯಳಂ ಮಣ್ಣಿಗೊಂಡುದೊ ಸೊಣ್ಣಿಗೊಂಡುದೊ (ಪಂಪ. ೫-೧೨). ಪದವಣ್ಣು ದೀಡೇ . . . ಬೇರಿಂ ತುದಿಮುಟ್ಟಿ ಕಾಯ್ ಪಲಸೆಂದಿವು ಕುಂದವು ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೨-೧೫) ; ಪದವಣ್ ಪೇಟುಮ್ ನಾರಂಗದ ತರು ಕನವಣ್ ಪೇಟುದಿನ್ನಾವು . . . ಪುರೋದ್ಯಾನದೊಳ್ ಕುಂದವೆಂದುಂ (ಸೂಕ್ತ. ೪-೩೮). [ಪದರು + ಪಣ್]

ಪದವರ (ನಾ). ಪದಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಬಲ್ಲವನು ; ಹೊಗಳು ಭಟ್ಟ (?) : ಮಂಗಳಪಾಕಪ್ರಕರಧ್ಯಾನದೊಳಂ ಜಯ ಜೀಯ ಪಾಯನಧಾರಿಂದದಿಗದಿಗುಗ್ಗಿದ ಪದವರರ ಕಳಕಳದೊಳ್ಳಂದನೇಕ ರಾಜ ಲೋಕಂಪೆರೆನೋಳಗಂ ಪೊಕ್ಕು ನೋಳ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪ್ರತಿಪ. ೧೯-೪೨); “ವಂದಿ” (ಪ್ರತಿಪ. ಕೋ. ೮). [ಪಂ.]

ಪದವರ್ಣ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಸಂಗೀತರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ: ಪದವರ್ಣ . . . ಸಾಹಿತ್ಯ ಶೃಂಗಾರಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು (ಸ್ತೋತ್ರರೂಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಉಂಟು) ನಾಟ್ಯಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾಗಿದೆ . . . ಪದವರ್ಣವನ್ನು ಚೌಕವರ್ಣವೆಂದೂ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯುಂಟು (ಸಂಗೀತಂ. ೭೨); ಶಬ್ದಂ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಯುರ್ ಅವರು . . . ಪದವರ್ಣಗಳು, ತಿಲ್ಲಾನಗಳು ಮತ್ತು ಪಾಠಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು (ಸಂಗೀತ. ೨೦). [ಪದ್ಯ + ವರ್ಣ]

ಪದವಳಿ 'ಪದವಳಿ' ನೋ.

ಪದವಳಿ, ಪದವಳಿ, ಪದವಳಿ, ಪದವಳಿ (ನಾ). ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ, ಕೃಷಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಬರುವ ಮಳೆ; ಸಂದರ್ಭೋಚಿತ ವಾದ ಹಾಗೂ ಅನುಕೂಲಕರವಾದ ಮಳೆ: ಅಂತು ಕೊಂಡ ಪದವಳಿಗಳೇ ಈ ಮಹತ್ವ ಪ್ತಾಪ್ತಿ . . . ವಿವಿಧ ಧಾನ್ಯ ಭೇದಗಳುಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪೀಡನೋಪಾಯೋಪಕರಣಗಳನ್ನು ಪಶ್ಯಂಗಳಾಗಿ (ಅವಿ. ೬-೭೨ ದ); ಪದವಳಿ [ಪಾಠಂ. ಪುನಃ, ಪುನಃ]ಯಂ ಧಾರುಣಿ ಬೆಳೆವುದು ಭರದಿಂದಧಿಕವೃಷ್ಟಿಯಂ ಬೆಳೆಯದ ವೋಲ್ (ಮದಕ. ೧೦-೭೭); ಪದವಳಿ ಕೊಳ್ಳಿ ಧಾತ್ರ, ಪಿರಿದುಂ ಬೆಳಗುಮರಿಯಂ ಭರಾಧಿಪರ್ . . . ಪರಿಪಾಲಿಸುತಿರ್ (ಪಂಚತಂ. ೬೧೨-೬); ಕೊಳೆ ಪದವಳಿಗಳ್ ಕರ್ಪಿನ ಮರಲಂತೆ ಕನಲ್ಪುರ್ಪಿದ ಕೆಯ್ಯಿಲಗಳೆಗಿಗುಂ (ಕಾವ್ಯಮ. ೨೦೭); ಪದವಳಿಯಾದುದಿಲ್ಲು ಯನಿತುಂ ಲಯಮಾದುದಕ್ಕೈವ ಪಶ್ಯಮಾದುದು (ಅನಂಪಿ. ೬-೬೬).

ಪದವಳಿ: ಈಶನಲ್ಲಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪದವಳಿಯೆಂದೂ ಕುಂದದಿಪ್ಪಂತು . . . ಮಾಳ್ವರು (ಕಾ. I, ೨೫-೨೦; ಸು. 1186). **ಪದವಳಿ:** ರಾತ್ರಿ ಪದವಳಿಯಾಯಿತು (ರೂ. ೧). **ಪದವಳಿ:** ತನ್ನಯ ಸಲಿಗೆ ದಿನ್ನ ಪನಂಬ ದೀಪದ ಬೆಳಿಗೆ ಪದವಳಿ ಹಚ್ಚಿ ಪಸೂತಿಸುತೆ ಹರುಷದಲಿ ನಲಿದು (ಪ್ರಭುಲಿ. ೮-೨೨); ಇದಿರಾಗುತಲುದಧಿಯ ಪತಿಸುತನಂದದಲಿ ನಿಲಿಸಿ ದಳಿಪ ಪದವಳಿಯನು ಸುರಿಯಲು ಭೂಮಿಸಾಲರು ಹೆದಟಾ ಹಿಂದಕೆ ಕೆರಳಿದರು (ಅಂಜನ. ೧೧-೨೦). [ಪದ್ಯ + ಮಳೆ]

ಪದವಾಸನೆ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಯ ವಾಸನೆ: ಒಡೆಯನಾನೆ. ಸಾರ್ವ ನೆಂದು ಪದವಾಸನೆಯ ತಡಕೆ ಮೂಸುತ ಶುನಕನರಿದಾಡುವಂತೆ (ಮಂಕು. ೨೨೬). [ಪದ್ಯ + ವಾಸನೆ]

ಪದವಿ (ನಾ). ೧. ದಾರಿ; ಮಾರ್ಗ; ಪಥ: "ಅಥ್ವಾ . . . ಪದವೀ, ಮಾರ್ಗ, ಪದ್ವಾ, ನಿಗಮ:—ಈ ೧೨ ಬಟ್ಟಿ" (ಕರ್ತಾಯು. ೪೬-೧೦೫). ೨. ಸ್ಥಾನ; ಅಂತಸ್ತು: ಮಾಡಿದವು ಗುರುಸೇವೆ ಯವರಿಂ ರೂಢಿಯೊಳಗೆ ಪದವಿ ಬಂದುದು (ಗಗತಾ. ೧೯-೩); ದೇಶದ ಪದವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನಕ್ಕೆ ಮೊದಲನೆಯ ಪದವಿ ಇರುವುದು (ಪಂಪ. ೨೦). ೩. ಅಧಿಕಾರ; ಹುದ್ದೆ: ಬೇಡಿದ ಪದವಿಯನೀವ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (೬೫೪. ೧೯೯); ಪದವಿಯ ರೂಪಿನ ಸೊಬಗಿನ ಮದಮಂ ಮಾಡುವರ ಮೂಗಿನೊಳ್ ಪಾತ್ರಮನಾಡದೆ ಮಾಣನಂಗಂ (ಯೋಜಿತ. ೨-೭೨); ಬಲ್ಲನೆರಡನೆಯಶ್ವರಂ ಭಣತಲ್ಪ ನಿನ್ನಯ ಪದವಿಯಂ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುವನೇ (೬೫೪. ೨-೧೯); ರಾಜಸೇವೆಯ ಪದವಿ ಪಾತಕಫಲ ವೆನುತ ನೂಕಿದರು ರಥವನು ಪಳವು ದರ್ಪದ ಹೇವಮಾರಿಗಳು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬-೨೫). ೪. ಮನ್ನಣೆ; ಮರ್ಯಾದೆ; ಗೌರವ: ಕೊತ್ತಿಗೆ ಬಲ್ಲದನೊಲಿದರೆ ಪದವಿಯ ಪೂಜದೆ ಮಾಣನೆ (೬೫೪. ೪೭೪); ದೇವರಾಜನು ದಿವ್ಯ ಬಾಡಪದನಿಂದ ರಾಜನೆಂಬ ಪದವಿ ಯನ್ನಾ . . . ಸಂಪಾದಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೨); ನಿರಾಯಾಸ ವಾಗಿ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಪದವಿಯು ಕೀರ್ತಿಯಲ್ಲ

(ಚಿಂತಾ. ೩). ೫. ಸಂಪತ್ತು; ಐಶ್ವರ್ಯ: ಪದವಿಗಳನ್ನೀ ಪದವಿ ಬಂದರೆ ಹಿಡಿಸಿದ ಹಗಲಲಿ ದೀವಟಿಗೆ (ಪಂಪ. ೯೧); ಪದವಿ ತಪ್ಪಿದ ಮೇಲೆ ಸಂಟಂಪುರೆ ನಮಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟ ಹಗೆ ಕಾಣ ಕೊನೆಗೆ (ಇಂಜಾಪ. ೯೨-೫೦). ೬. ವಿದ್ಯಾಪೀಠ, ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಪರಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾದಾಗ ಕೊಡುವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ; ಡಿಗ್ರಿ: ಪದವಿಯ ಓದಿಗೆ ಕನ್ನಡನನೆ ಅಯ್ಯ (ಇಂಜಾಪ. ೨೫-೧೧). ೭. ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬಿರುದು: ನಾವು ಅನಂಗಿ ಇಹಗೀರುಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪದವಿ ಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು (ರಾಣ. ೧೬೨). ೮. ನೋಕ್ಷ; ಮುತ್ತಿ: ಹಲವು ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಮೂತ್ರದ ಬಿಲಗಳಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಪದವಿಯ ಫಲನ ಕಾಣದೆ ಹೊಲಬು ತಪ್ಪಿದನು (ಹುಸಾ. ೫೯). [ಸಂ.]

ಪದವಿಧಿ (ನಾ). ಬೆದಿಗೆ ಬಂದ ಹೆಣ್ಣಾ ನೆ: ಪದವಿಧಿಯನುಟಿ ಪಾರಯ್ಯ ದಪ್ಪದು ಕಂ ಪೊನನೊಲ್ಲದದು (ಬಂಪ. ೨-೪೩). [ಪದ್ಯ + ಪಿಡಿ]

ಪದವಿಡು, ಪದವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೆಣ್ಣು ಯಿಡು; ಸಾಗು; ಮುಂದುವರಿ; ಗಮಿಸು: ಪದವಿಟ್ಟಿಯ್ತಲಿಂ ತಾವರೆಗೆ ಸಿರಿ ಲತಾಕೋರಕ್ಕಂಥ ನೀರೊಡುವು . . . ತಿರಿದೆಸಕಮಂ ಮಿಕ್ಕುವಕ್ಕುಂ ಬಸಂತಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೫-೩); ಹರನರ್ಚಿಸಿದ ಪರಿಯಂ ನೆನೆದು ಪದವಿಡುತೆ ತಿರುಗಿ ತಮ್ಮರಮನೆಗೆ ಎಂದಿನಂದಿ ಬರುತೆ (ತಿರು. ದೇ. ೬-೭); ನಡದದೆ ಮಾರ್ಗಂ ಪದವಿಡಲೊಡರಿದುದೆ ಭಂಗಿ ಕೇಶವಂಗಿರಿಯಂ ಬೇ (ಕಮದ. ೨೯೩ ಸಮಾಪ್ತಿ ಪಾಠ್ಯಂಗಳ); ನಳಿನೋಚಿತೆ ಕಂಡು ಪಟ್ಟಿಯ . . . ಹಿಡಿಯಬೇಕೆಂದನುತ ಗಮಿಸಿದಳು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪದವಿಡುತ [ಪಾಠಂ. ಅಡಿಯಡುತ] ಕರಪಲ್ಲವನ ಚಾಚಿದಳು (ನಳ. ೨-೩೩). ೨. (ಕೃತಿಯಾಗಿ) ಹೇಳು,—ಬರೆ; ಶಬ್ದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ರಚಿಸು: ಪದವಿಡುವೆಡೆಯೊಳ್ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ ಪದವೊಳುಭಯಗಣ ಸಮನಾಗಲ್ ಸಲ್ಲಿತಕೀರ್ತಿಯಾದವುಪಲ್ಲದೊಡಾ ಕೃತಿಗೆ ಪಾಪ ತಪ್ಪದೆ ಬರ್ತಂ (ಭಂಡೋಲು. ೧-೪೬ ಅಡಿ); ವೀರೇಶನ ಲೀಲಾಕಥನ ಪದವಿಡುವೆನು ಚಿತ್ತೈಸುವುದು (ವೀರೇಶ. ೧-೭); ಹಲಗೆ ಬಳವನ ಪಿಡಿಯದೊಂದಗ್ಗಳಿಕೆ ಪದವಿಟ್ಟಿ ಕುವದೊಂದಗ್ಗಳಿಕೆ . . . ಗದುಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣನ ಕಿಂಕರಗೆ (ಕುಮಾರ. ೧-೧೫); ಬರಹವನುಯಾನಾ ಪದವಿಟ್ಟು ಕದಿಪೊಳ್ ಬರೆದು ಮಾಡಿದ ಕೃತಿಯಲ್ಲ (ದೋಹತ. ೧-೨೧). **ಪದವಿಡು:** ೧. ಮೊದಲೊಳೊಡೊಂದು ಪತ್ತು ಪಡುವಲ್ಲಿ ತಂತು ಬಿಡುವಲ್ಲಿ ಸಾಸಿರಂ ಪದವಿಡುವಲ್ಲಿ ವೈರಿಶರಸಂಹತಿಯಂ ತಣುವಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಮಗ್ಗದ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟಿ ಸಮರಾಂಕಣದೊಳ್ ಗಣನಾಹಿಂಸನುಪ್ಪುದು ರಿಪ್ಪಂದಮಂ ತವಿಸಿ ನಿನ್ನೆಡೆಗೆಯ್ದು ಗುಮಾ ಮಹಾಶರಂ (ಶ೨೦. ೫-೫೧). ೨. ಪದ ವಿಡಲಜಾಯಂ ಗಡ . . . ಕುಕವಿ ನಸರಪಾನುಭವದೆ ತನ್ನಂ ಪೆಣರನೆಂತೊ ಪೇರ್ ತಣಿಸಿದಪಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೪೬). [ಪದ್ಯ + ಇಡು]

ಪದವಿಡೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರ: ಮತ್ತಂ ಸ್ವಯಂಭುವಾಧಿಧಾನ ಪದವಿಡ್ಯಾಚ್ಚಂದೋವಿಚಿತ್ಯಲಂಕಾರಂಗಳೆಂಬ ಮೂಜಾಂ ಪರ್ವದೊಡ ವಾಚ್ಛಯಮುಮಂ . . . ತನೂಜಿಗಳ್ಳುಮುಪದೇಶಂಗೆಯ್ಯಂ (ಅವಿ. ೮-೬೦ ದ); ಪದವಿಡ್ಯಾಮಾರ್ಗದೊಳ್ ವ್ಯಾಕರಣಪರಿಣತಾಳಾಪದೊಳ್ ಮಿಕ್ಕ ಪಟ್ಟಿರ್ಪದೊಳಾಗ್ಗಂ ದುರ್ಗಮಂಬಂತಿ . . . ಅಶ್ವರ್ಯಮಂ ತಾಳ್ಳಿ ನಿಂದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೫). [ಪದ್ಯ + ಪಿಡಿ]

ಪದವಿಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ ಪದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವ ನಿಯಮ: ಬೆರಸಿ ಸಮಸಂಸ್ಕೃತಂಗಳ್ ಬರೆ ಕನ್ನಡದೊಳಗೆ ಸಮತೆ ಯಿಂದಂ ಸಲ್ಲಂ ನಿರವದ್ಯಮಾಗಿ ಪದವಿಧಿ ವಿರುದ್ಧ ಮಕ್ಕುಂ ತದನ್ಯಥಾ ವ್ಯತಿಗಳೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಮ. ೨೮೨); ಪದವಿಧಿ ಕನ್ನಡಕಂ ಸಕ್ಕದಕ್ಕ

ಮಿಲ್ಲಾದ್ಯಂದೆ ಸಂದುವನಬಾದಿಪ್ಪೊದು ಮರುದಾವಳಿಯೊಳ್ ಪೆಟ್ಟುದು ಪೆಜವಣಿಗಾಗದಿದು ಮರುದ್ಧ ಸಮಾಸಂ (ಕಮದ. ೧೬೪). [ಪದ್ಯ+ವಿಧಿ]
ಪದವಿನತ (ನಾ). ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದವನು : ಆ ಜನ ಮುನಿಗೊಡನೆ ಪಾದಿಸುವರು ಸೋಲ್ಲು ಪದವಿನತರಾಗಲ್ವೆ (ವೀಕ್ಯು. ೪-೯-೧೬). [ಪದ್ಯ+ವಿನತ]

ಪದವಿನಾಸ (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆ ಇಡುವುದು ; ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುವುದು : ಪದವಿನಾಸದ ತುಡುಗಲ್ ಪೊಡು ಲಯಂದರನು ರಂಗಮಂ ಬಳಸಿದನಾ ಪ್ರಿದಶಾಧಿನಾಥಂ (ಅದಿ. ೬-೧೧೯); ಪದವಿನಾಸದಿನೆಯ್ತಿ ಕಂಪಿಸೆ ಮುಹೀಶಕ್ರಂ . . . ಆ ಕೂರ್ಮಕಂಪದಿನಂಭೋಧಿ ಕಲಂಕವತ್ಸನಿಸಿ ತೇನುಹೊಂದಮೋ ತಾಂಡವಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೬೬); ತಾಳನಿರ್ಣಾಯ, ವೇಗ, ಪದವಿನಾಸ ಇವು ಕಥಾಪ್ರದರ್ಶನದ ನಿರ್ಣಾಯಕಗಳಾದವು (ಭಾರತ. ೫೫). ೨. ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುವುದು : ಪದವಿನಾಸದ ದೇಶೆ ಮೂರ್ಗದ ವಿಲಾಸಂ ರೂಢಿವತ್ತಂಗಳಾರದಲಂಕಾರದ ಬಂಧ ಭಾವ ದೆಸಕಂ . . . ಎಸೆದತ್ತು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೧೧೦). ೧, ೨ : ಪದವಿನಾಸ ವಿಶೇಷದೊಳ್ ಪದವಿಲಾಸಂ ಸೊಂಪುವತ್ತಿದ್ ಕಾವ್ಯದ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಸಮುದಾಯತೋಭಿ . . . ಸನ್ನಿಧಿಯಾಗಿಡ್ ಜಿನೇಂದ್ರವಾಗ್ಗಿನಿಶೆ ನಿಲ್ವನ್ನುಪಾಂಭೋಜದೊಳ್ (ಅನಂ. ೧-೪). [ಪದ್ಯ+ವಿನಾಸ]

ಪದವಿಭಾಗ (ನಾ). ಪದ್ಯದ ಪದಗಳನ್ನು ಭಂದಸ್ಸು ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದು : ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಪದವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳು (ರೂಢಿ). [ಪದ್ಯ+ವಿಭಾಗ]

ಪದವಿಲ್, ಹದವಿಲು, ಹದವಿಲ್ಲು (ನಾ). ಬಾಣಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಹವಣಾದ ಬಿಲ್ಲು : ಮುನಿದರಂದಿನೊಳ್ ರಥಮುಮಂ ಪದವಿಲ್ಲು ಮನೆಯ್ತಿ ಪಾದರ್ಪ ನೆಕ್ಕನೆ ಕಡಿದಿದ್ದ ನಂದನನುಕೈಯನಾರ್ಜುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೯); ಪದವಿಲ್ಲಂ ನನೆಯಂದಿನ ಪೊದೆಯಂ ಪಿಡಿದಿರದ ಪದವೊಳಾನೋಡಿದೊಡಂ ಮದನಂಗಂ ಮಾನಿನಿ ದಶವದನಂಗಂ ರೂಪ ಭೇದಮೇನಾದಪುದೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೯-೧೬೬); ಬಳಿಯಂಬು ಪೂವಿನಂಜಿನೆ ತೊಳಗುವ ಪದವಿಲ್ಲೆ ನನೆಯ ಬಿಲ್ಲೆನೆ ಬೆನ್ನೊಳ್ ತಳೆದು . . . ಮನೋಜ ನಂತರಿ ನಡೆದಂ (ಲೀಲಾಮ. ೫-೨೦); ಪದವಿಲ್ ಕಟ್ಟಿದ ಗೀಣ್ . . . ಶಾಶದ ವಿಶ್ವಕದ್ವು ದೇಸಿಯನೊದವಿಸಿ ನಡೆದತ್ತು ಬೇಂಟೆಗಾಣರ ತಂಡಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೬-೧೦೨); ಪದವಿಲ್ ಮೊನೆಯಂಬು ಲತಾಂತಮಾಲೆ ಮಂಜುಲ ಗಜದಂವೊಳ್ಳೆ ವಿರಾಜಿಸೆ ಕಣ್ಣೆಸಿದರ್ ಪುಳಿಂದಿಯರ್ (ಶಬಕಂ. ೬-೧೦). ಹದವಿಲು : ಜೋಳೆ ಕವಲಂಬುಗಳ ಹದವಿಲು ತಾಳಿಕೆಯ ಕುಪ್ಪಸದ ಬೇಂಟೆಯ ಮೇಳದಲಿ ಭೂಪಾಲ ಹೊಜವಂಟನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೨); ಉರು ಹತ್ತಳದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬೇಂಟೆಗಳ ಹದವಿಲು ಪದಿಯ ಶರಾಳಿಗಳ ತಂದಿಳುಹಿದರು ಚೆರರು (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೪೬). ಹದವಿಲ್ಲು : ಹದವಿಲ್ಲ ಬೆನ್ನ ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳ . . . ಶಬರಿಯರು ಪದೆದು ಕುಸಿದಡಸಿ ತೋಡುಗಳಲ್ಲಿ ಹರವ ಹುಲ್ಲೆಗಳನೆಸುತಿದರು (ಪಟಕಾ. ೫-೯೬); ಹೊಯ್ತಿ ತಿರುವನು ಸಿಳೆದು ಕಿವಿನರೆಗೊಯ್ದುನಿಡು ಹದವಿಲ್ಲು ಲಾ ದಿಲು ಹೊಯ್ದು ದಳಹಾ ಬಜಾದೆ ಹೆದಣುತು ಮೂಗಧಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೨೪); ಭೂಲತೆಯ ಹದವಿಲ್ಲುಗಳ ಹೊಳೆವಾಲಿಗಳ . . . ಬೇಟೆಕಾಯ್ದಿದ್ದಿದರು ವನವ (ತೊರಣಾ. ೧-೫-೬೯); ಮದಗಜವಿಂಡು ಬಂಜದ ಕಂಡು ಸ್ತರಿಸುತ ಹದವಿಲ್ಲು ಜೀವಡೆಗೆಯ್ದು (ಮೋಹಕ. ೬೪-೬). [ಪದ್ಯ+ವಿಲ್]

ಪದವಿಸ್ತುತಿ (ನಾ). ಪದ್ಯದ ಪಾದದ ವಿಸ್ತಾರ : ನಿಯತಸ್ತಾನಂ ಪದವಿಸ್ತುತಿಯೊಳಾದ ವಿರಾಮಮಹಾಗಿ ಯತಿಯಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೬೯). [ಪದ್ಯ+ವಿಸ್ತುತಿ]

ಪದವೀದಾಸ (ನಾ). (ಘಟಿಕೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವು ಉತ್ತೀರ್ಣತಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ) ಯೋಗ್ಯತಾಪತ್ರವನ್ನು ಕೊಡುವಿಕೆ : ಕುಲಪತಿಗಳು ಪದವೀದಾಸ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಹಿತವಚನ ಹೇಳಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪದವೀಧರ (ನಾ). (ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ) ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು : ಅವನು . . . ಪದವೀಧರನಾಗಿ ಮೂರುದಶಕಗಳ ಕಾಲ ಗಣಕಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಸಸ್ಯ. ೬೧); ನೀವು ಈ ವಿಶಾಲವಿದ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪದವೀಧರರಾಗುವವರೆಗೂ ನಾನು ಕಾದಿದ್ದು ನಿಮ್ಮನ್ನೇ ಮುದುಕಿಯಾಗು ತ್ತೇನೆ (ತೂಸತ್ತಿ. ೬). [ಸಂ.]

ಪದವೀಪತ್ರ (ನಾ). (ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವು ಉತ್ತೀರ್ಣರಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವ) ಯೋಗ್ಯತಾಪತ್ರ : ಆ ಪದವೀ ಪತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ನಿಮ್ಮ ಪಾದಗಳ ಮೇಲಿಟ್ಟು ನಂತರ ಕೈಗೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ (ವಂಶವ್ಯ. ೧೪೨). [ಸಂ.]

ಪದವು (ನಾ). (ಕರಾ) ಸಮತಲಭೂಮಿ ; ಪ್ರಸ್ಥಭೂಮಿ : ಮೇಲೆ ಪದವನ್ನು ಏರುವೆ ಎಂದು ಮುಂದುವರಿದ. ಚಿಕ್ಕಗುಡ್ಡವನ್ನೇರಿದರೆ ಮುಂದೆ ಬರುವುದೇ ಪದವು (ಸಂ. ೪೦). [←ತುಳು. ಪದವು]

ಪದವೆಂಕೆ (ನಾ). ಹದವಾದ ಉರಿ ; ತೀವ್ರವಾದ ಉಷ್ಣತೆ : ಮೆಯ್ಯ ಸುಯ್ಯ ಪದವೆಂಕೆಗಳಂ ದಿಗುಯ್ಯದಪ್ಪುಗಳ್ ಕಳೆದುವು ನಾಣುಮಂ . . . ಚುಂಬನಂ ಕಳೆದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೬). [ಪದ್ಯ+ವೆಂಕೆ]

ಪದವೆಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ಹದವನ್ನು ಪಡೆ ; ಹವಣುಹೊಂದು : ಪದವೆ ಟ್ತೆವರ ಜೀವಮೊದೊಡಲಿ ಬೇಜುಂಬಂತೆಬಿಂ ಮಾಡಿದಂ ಮದನಂ ಗಾವುದು ದೋಸಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೦೫); ಪದವೆತ್ತಿದ್ ಗಭೀರಭಾವ ಗುಣದಿಂ ಲಾವಣ್ಯಲೀಲಾವಿಲಾಸದಿಂ . . . ತತ್ತ್ವಾತ್ಮಂ ಜಗತ್ತೇವ್ಯ ಮತ್ಪುದು (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೧೦); ತುಳಾಂಗಿ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ರತಿಕೋಟಿಯಂ ಪಳಿದು ರಂಜಿಸಿದಳ್ ಪದವೆತ್ತ ಚೆಲ್ಲಿನಿಂ (ಶಬಕಂ. ೧-೬೬). [ಪದ್ಯ+ಪೆಣ್ಣು]

ಪದವೆಣ್ಣು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆ ; ಎಡೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ವಿದಿತ ವಿಶೇಷಪದವುವು ಮೊದಲ ವಿಭಕ್ತಿಗಳನಾಂತು ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲೊಳ್ ಪದವೆತ್ತವಗ್ರಕಾರಕ ಪದದ ವಿಭಕ್ತಿಯನೆ ತಳೆವುವೆಂದುಮುಖ ದೊಳ್ (ಕಮದ. ೧೪೦). ೨. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ ; ಆಸ್ವದವನ್ನು ಹೊಂದು : ಪದವೆತ್ತನುರಾಗವಿಭ್ರಮಂ ಜನಿಯಸಲಾಗಳಾಕುಲತೆಯಂ ತಳೆದನ್ನೆನೊಜಲ್ವು ನೋಡಿದಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೬೧೪); ಓದೆದು ಕಲಂಕಿ ಪಾಯ್ ಪದವೊಳ್ ಪದವೆತ್ತು ಪುಡುಂಕುನೀರನರ್ಥದಳುಹಿ ಮೋದಿ ಮುಂದಲೆಗೆ ಪಾಯ್ ಪೊರಳ್ಳಿದಳ್ . . . ಅವಕಾಶದೊಪದವನಂ ವರಿತಾಜನಚಿತ್ತ ಚೋರನಂ(ಲೀಲಾಮ. ೧೬-೨೨); ತಾಂ ಮೊಗಂಗುಡೆ ಪದವೆತ್ತು ಚುಂದಿಸಿ (ಪಂಪ. ೬-೪೨). [ಪದ್ಯ+ಪೆಣ್ಣು]

ಪದಕಟ್ಟು (ನಾ). ಪದಕ್ಕೆ ಇರುವ ವಾಚ್ಯ, ವ್ಯಂಗ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ : ಪದಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಗೌಣ ಗಳಲ್ಲದೆ ಪರಮುಖ್ಯವೆಂದೊಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಸಕಲಶಬ್ದವಾಚ್ಯವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೬). [ಪದ್ಯ+ಕಟ್ಟು]

ಪದಕಟ್ಟು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಸಪ್ತುಳು ; ಹೆಜ್ಜೆಯ ಧ್ವನಿ : ಪದಕಟ್ಟು ಕಿವಿಗೆ ದೀಳುತ್ತಲೇ ಅವಳ ಮನಸು ಬಾಗಿಲ ಕಡೆಗೆ ಎರೆರೆಗೂ ಹೋಗಿ ಕೊಡಗತು (ಇನ್ನ. ೨೬೨). [ಪದ್ಯ+ಕಟ್ಟು]

ಪದಕಯ್ಯ (ನಾ). ಪದಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ; ಪದಬಂಧ : ಸರಸಪದ ಪದ್ಯಾದ್ಯ ಧ್ವನಿಕರಣಯುಕ್ತರಾಶಿತ್ಯನಿಯಮಾಕ್ಷರಸಲಕ್ಷಣಭಾವಮಾಗರಿ ರಚನುಮಂ ಕೃತಿಯು (ಒಸಪು. ೧-೧೯). [ಪದ್ಯ+ಕಯ್ಯ]

ಪದಕಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರ : ವ್ಯಾಕರಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೂ . . . ಪರಿಗಣಿಸುವಂತೆ ವಿವರಿಸುವಾಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು (ವಾಕ್ಯ) ಪ್ರಮಾಣಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿದೆ (ಕೃಷ್ಣಶಾ. ೨೮೫). [ಪದ್ಯ+ಶಾಸ್ತ್ರ]

ಪದಕಿಲೆ (ನಾ). ಅಡಿಗಲ್ಲು ; ತಳದ ಕಲ್ಲು : ಪೃಥ್ವಿಕುಳಮಂಟಪದ ಮೇಲೆ ಪ[ಪಾಪಾಂ. ಪಾ]ದಕಿಲೆ ದಿಗಿಡು ತಳಕಂಬ ತಳಕದ ಮೇಲೆ ಕೆಸಲುಗಲ್ಲು (ಅವತಂ. ೨೬-೧೧೩). [ಪದ್ಯ+ಕಿಲೆ]

ಪದಸಂಘಟ್ಟನೆ (ನಾ). ಕಾಲಿನಿಂದ ಅಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆ, - ಹೊಡೆಯುವಿಕೆ ; ಪದಾಭಾತ : ಪದಸಂಘಟ್ಟನದಿಂದವು ವನಿಯಂ ಪರ್ವದ ಕೆಂಡೂ ದಿಗ್ರವನಿಪ್ರಾಪದ ಕಂಠಮಂ ಪುದಿದು ತತ್ಪ್ರಿಂಧೂರದಂತಿದು (ಸೇವಿಪು. ೧೧-೧೪೧). [ಪದ್ಯ+ಸಂಘಟ್ಟನೆ]

ಪದಸಂಘಟ್ಟನೆ (ನಾ). - ಪದಸಂಘಟ್ಟನೆ : ಪದಸಂಘಟ್ಟನೆಯಂ ತಿಲೋಚ್ಚಯಕುಲಂ ನುಗ್ಗಾಗಿ . . . ಮುಕ್ತಿವನೊತ್ತಂಬದ ರಾಜಹಂಸ ಪುರಮಂ ಶ್ರೀಮೂಲವಶೋಚಂ (ದಶಕು. ೧-೬೨).

[ಪದ್ಯ+ಸಂಘಟ್ಟನೆ]

ಪದಸಂಚಯ (ನಾ). - ಪದಪುಂಜ ೧ : ಉಡುಗಿದುದೀಗೇಗೇಗಿನ ಕಬ್ಬದೊಳೊಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿದೀಗದೀಗದಿನ ಕವಿಪ್ರಜಕ್ಕೆ ಪದಸಂಚಯಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬೯). [ಪದ್ಯ+ಸಂಚಯ]

ಪದಸಂಚರಣೆ (ನಾ). ಪದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ರೀತಿ, - ಕ್ರಮ : ಪದಸಂಚರಣೆಯಲಿ ಶಿಖ ತಿರುಗಿ ನೋಡದ ದಿರಿಡು ಬೇಜಿ ಕುಮಾರ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯು ನಚೋಲಕರಿ (ಕೂರಾ. ೧-೧-೧೦). [ಪದ್ಯ+ಸಂಚರಣೆ]

ಪದಸಂಧಾನ (ನಾ). ಪದಗಳ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ, - ಹೊಡೆಣೆ : ಮಾನಕಪದಮಂ ಪದಸಂಧಾನಮನರ್ಥಪ್ರತೀತಿಯಂ ಕವಿಪ್ರದಯಸ್ಥಾನ ಮನುಷ್ಯದೊಡದ ಕೆಟ್ಟೇನೆಯ ಕರದಯವೊಲಬ್ಬಪಂ ವಾಚಕನೇ (ಛಂದೋಬು. ೧-೨೦ ಅಡಿಬಿ). [ಪದ್ಯ+ಸಂಧಾನ]

ಪದಸಂಪತ್ತು (ನಾ). ಶಬ್ದ ಸಂಪತ್ತು : ಅಪರು ಈ ಭಾಷೆಯ ಪದ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ದ್ರಾವಿ. ೧೬೬).

[ಪದ್ಯ+ಸಂಪತ್ತು]

ಪದಸಂಯೋಜನೆ (ನಾ). - ಪದಸಂಧಾನ : ಮಹೋನ್ನತವಾದ ಅಲೋಚನೆ ಸರಳ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಪದಸಂಯೋಜನೆಯ ಮೂಲಕವೂ ಅಧಿದೈವ್ಯ ಗೊಳಬಲ್ಲದು (ಸೌಂದ. ೩೯೦). [ಪದ್ಯ+ಸಂಯೋಜನೆ]

ಪದಸೋಂಕು (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಸ್ಪರ್ಶ ; ಪಾದಸ್ಪರ್ಶ : ಪಳನಿಯವನು ಸಾರಿದು ಮುಂದೆ ಸಂದಿಪ ಹವಣನವಾಯದೆ . . . ಸಾರುತಿರೆ ಪದಸೋಂಕಿಗಾ ಸತಿ ಕ್ರೂರವಾಯಸಕಂ ಪತಿಯ ಪರೀರವನು ದಿಗಿಯಪ್ಪ ಕಾಚರಿಸಿದಳು ಧೀತಿಯಲಿ (ಕೂರಾ. ೨-೬-೧೦). [ಪದ್ಯ+ಸೋಂಕು]

ಪದಸ್ಥಳನ (ನಾ). ಹೆಜ್ಜೆ ತಪ್ಪುವಿಕೆ : ಪದಸ್ಥಳನಮಾದುಂಚೆಗಿದಿ ರೊಕ್ಕುಕಂ ವಕ್ರಮಂ ತೊಡವ್ವುಡಿದುಮು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೯-೩೯).

[ಪದ್ಯ+ಸ್ಥಳನ (=ಸ್ಥಳನ)]

ಪದಸ್ತ (ನಾ). ಪದವಿಯಲ್ಲಿರುವವನು ; ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವನು ; ಹುದ್ದೆದಾರ : ಸರಸದ ನಾಡು ವೈಸಿದ ದೀಡು ಪದಸ್ತನ ಸೀಮೆ ಬೀಂಟದಾಗರಮಂಪಚಾರದಿಕ್ಕೆಯನಲೊಪ್ಪು ವುದ್ದಿಯ ಸೂಳಿಗೇರಿಗರ್ (ಪ್ರಿಪು. ೧೬-೩೦) ; ಹಸ್ತಿವಾಹನನಾದಿಯಾದ ಸಮಸ್ತದೇವನಕಾಯ ದೊಳಗೆ ಪದಸ್ತ[ಪಾಪಾಂ. ಪ್ರಶಸ್ತ]ನಾವನು ನಿನ್ನವೋಲ್ (ಕುಸಾ. ೨೬).

[<ಸಂ. ಪದಸ್ತ]

ಪದಸ್ತತನ (ನಾ). ಹಿರಿಮೆ ; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ; ಘನತೆ : ಪೇಡತನವನು ದಿಡಿಸಿ ಸಲೆ ಕೊಂಡಾಡಿ ಕಾದಿದನಸುರಜಾತಿಯೊಳೊಡೆ ಪರಿಭವ ತನ್ನೆಂಬ ಪದಸ್ತತನದಿಂದ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೫-೬೨). [ಪದಸ್ತ+ತನ]

ಪದಸ್ತೆ (ನಾ). - ಪದಸ್ತೆ ೨ : ಇವಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟು ಮಾಡೋವ ನೊಡಲು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಮಾಡಲಿ, ನಾವು ಪದಸ್ತೆರು, ಗರತೀರು ಕಟ್ಟುಹೋದನೆ? (ಮುಸುಗ. ೬೮). [<ಸಂ. ಪದಸ್ತಾ]

ಪದಸ್ತ (ಗು). ೧. ಮೇಲ್ತರಗತಿಯ ; ಉತ್ತಮವಾದ : ಕಾನು ಶಾಸ್ತ್ರಮಂ ನನ್ನಿಯೊಡೆದಲ್ . . . ಪದಸ್ತಗಣಕಾಕುಲಮೊಲ್ಲುಜಿ ಕೀಳ್ದುದಾವಗಂ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೮-೫೧) ; ಗಾವಿಲ ಬಂದು ಪಟ್ಟಿಣದ ಪದಸ್ತ ವೇಶ್ಯಾವನಿತೆಯರ ಕೆಂಡಂ ಭಾವವೇಳಿಗೆ ಮೇಲಿಕ್ಕದಿರಲವನಾನ ಸತ್ತುರುಪ (ಕುನ್ಯಾಸಾ. ೩೪). (ನಾ). ೨. - ಪದಸ್ತ : ಪದಸ್ತನೆನೆ ಸತ್ಯಶೌರ್ಯ ಶೌಚಾದಿಗುಣಾಸ್ತದನೆನೆ ನೆಗಲ್ಲಾ ಹವಮಲ್ಲದೇವನಂ ಮನದ ಗೊಂಡನಡೆ ಗದೇವಂ (ಅಜಪು. ೧೨-೨೩) ; ಘನನಲಾ ಭಗದತ್ತ ಕಾಂಭೋ ಜನು ಪದಸ್ತನಲಾ (ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೦-೪೭). ೩. [ಜೈನ] ಪದಸ್ತ, ಪಿಂಡಸ್ತ, ರೂಪಸ್ತ ಮತ್ತು ರೂಪಾತೀತ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಧ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಪಂಚಪದವೆಂಬ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾದ ಧ್ಯಾನ ; ಧರ್ಮಧ್ಯಾನದ ಭೇದ ; ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ಮಂತ್ರಗಳ ಚಿಂತನೆ : ತಾರಗಿಯಂ ಪೂರಾಧ್ಯಯ ವಾರಿಯೊಳರದೊಳನೆ ಕರ್ತವಂತೆಪೋಲಿಸವಾಕಾರದ ಪಂಚ ಪದಂಗಳನಾರಯ್ ತಿರುದ್ಧ ಮನದೊಳಿರೆ ಪದಸ್ತಂ (ಪಸಾರ. ೫೬೩).

[ಸಂ.]

ಪದಸ್ಥಿಕೆ (ನಾ). - ಪದಸ್ತತನ : ಪಾದಿ ಮೆಚ್ಚಿಸಿದ ಕಡದಿಂ ತ್ಯಾಗ ನಾಸತ್ತು ಬೇಡಿದುದೊಂ ದಾನ ಹವಣನ ಪದಸ್ಥಿಕೆಯ ಹೋದಿಯುಂಟದ ಹೀಳುಕುಪಕಾರ (ಪಜಕಾ. ೬-೧೨). [ಪದಸ್ತ+ಇಕೆ]

ಪದಸ್ಥಿ (ನಾ). ೧. ಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವಳು ; ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವಳು : ಅಗ್ರಮಹಿಷಪದದಲ್ಲಿ ಪದಸ್ಥಿಯಾಗು (ಅದಿಪು. ೪-೫೬). ೨. ಜಾರಿ ; ಸೂಳೆ : ಅತನು ಬಂದವೆಂದೊಡನಾರನಾ ದೊಡಂ ತಡೆಯಿರಿಯಂಬ ಗರ್ವದ ಪದಸ್ಥಿಯರಾ ಹೊತೆಯಲ್ಲೊಪ್ಪುಗುಂ (ಮಲ್ಲಕಾ. ೮-೫೧೬). [ಸಂ. ಪದಸ್ತಾ]

ಪದಹತ (ಗು). ಪದಾಭಾತಗೊಂಡ : ಪದಹತಧೂಳಿಯುನಾಕಾಶ ರಥತುರಗಾಳಿಯು ದಿಗುಜಾಲವೇನೆಂಬನು ಮಹಾದ್ವತವ (ಕುನ್ಯಾಧೀ. ೩-೨೪). [ಪದ್ಯ+ಹತ]

ಪದಹತಿ (ನಾ). ಕಾಲಿನ ಹೊಡೆತ ; ಪದಾಭಾತ : ಪದಹತಿಯಂ ನೆಲಂನ್ನಡುಗೆ . . . ವಿರೋಧಿಯಂ ತುಳುವ ಕೊಲ್ಲುದು (ಸೌಕಾ. XI-೩, ೧೦೩-೧ ; ಸು. 1070) ; ದಿಹುಸಡೆಯ ಪದಹತಿಗಳ ಪಲತೆಹದ ಹೀವಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಂ ದೊರೆವುದು (ಒಸಪು. ೩೪-೩೬) ; ಪದಹತಿಗೆ ಮಾಹೇಂದ್ರಕೈಲ ಭೂವಿಯು ತಳದಿ ಹುದುಗಿದುದು (ವೆಂಕಾ. ೫-೧-೨೯). [ಪದ್ಯ+ಹತಿ]

ಪದಹಾಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಡನ್ನು ಹೇಳು : ಅಕ್ಕವ್ವ ತನ್ನ ಸವಿಯಾದ ದನಿಯಲ್ಲಿ . . . ಬಸವನ ಮೇಲಿನ ಪದ ಹಾಡುತ್ತಾಳೆ (ಸನ್ನಿ. ೨೨). ೨. (ಆಲಂ) ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡು ; ಮುಗಿಸು : ಅವನು ಆ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪದ ಹಾಡಿದ (ರೂಢಿ). ೩. ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗು ; ಸುಡು ; ಬಿಸಿ ತಾಗು : ಈ ಉರಿದುಸಿಲ್ಲ ಹೊರಟು ಚಪ್ಪರಿಯೂ ಕಿತ್ತುಹೋಗಿ ಕಾಲು ಪದಹಾಡುತ್ತಿದೆ (ರೂಢಿ). ೪. ದುಃಖಿಸು ; ಗೋಳಾಡು : ಸದಾ ಕಾಲವೂ ಮಗನಿಗೆ ಕೆಲಸವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಪದಹಾಡುವುದೇ ಆಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಪದ+ಹಾಡು, (<ಹಾಡು)]

ಪದಪದ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಾಡನ್ನು ಹೇಳಿಸು : ಅ ಹೆಣ್ಣು ಅವನನ್ನು ಕರೆದು ತನ್ನ ಮನೆಯ ಹತ್ತಿರ ಕೂರಿಸಿ ಪದಪದ್ಯ ಭಕ್ತ ಹಾಡಲು (ಸಣ್ಣ ಕ. IV, ೬೬). ೨. ಗೋಳುಗುಟ್ಟಿಸು : ಅಳಿಸು : ಉರಿ ದಿಸಿಲಿಗೆ ಕಾಲು ಚುರುಗುಟ್ಟ ಪದಪದ್ಯ ತಾ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ಪದಪದ್ಯ - ಇಸು]

ಪದಪದ್ಯ (ಕ್ರಿ). ೧. - ಪದಪದ್ಯ ೧ : ಪದಪದ್ಯ ಮೇಲೆ ಅವಳು ಇವಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಎಲೆ ಅಡಕೆ ಕೊಟ್ಟಳು (ಸಣ್ಣ ಕ. IV, ೬೫); ಪದಪದ್ಯ ವುಡ್ಡಾಗಿಯೇ ಬೀಗುಕಿಯಿಂದ ಅಹ್ವಾನಿತಳಾಗಿದ್ದ ಕೆಂಪೆ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಹಾಡಲು ಸಜ್ಜಾಗಿ ಕುಳಿತಳು (ಸುಮಂ. ೫೦). ೨. (ಅಲಂ) (ನೋವಿನಿಂದ) ಗೋಳಾಡು; ದುಃಖಿಸು : ಕೊಡದೇ ಪದಪದ್ಯನು! ನಾ ಬಿತ್ತೇನೇನು (ಕಿರು. ೬೯). [ಪದ್ಯ + ಹೇಳು (< ಪೇಳು)]

ಪದಪದ್ಯ, ಪತರು, ಪದರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪೋಲೆಗೊಳ್ಳು; ಕೆನಿಸು : ಕೋನಿಸು; ಉದ್ದಿಗ್ನವಾಗು : ಪದಪಾ ಸಕಲಪ್ರಜೆಯ ನೋಯಿಸಲದು ಸ್ವತಃ ಲೇಸಲ್ಲ . . . ಪದಪದಲಿ ಭೂಪ್ರಜೆಯ ಕೆಡದಂವದಲಿ ರಕ್ಷಿಸ ಬಗೆಯ ವಿರಚಿಸುವುದೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ಭರ್ತೃಸಾಧನವೆಂದನಾ ಭೀಷ್ಮ (ಕಿರು. ೨-೪೮); ಬಡಬಡಬಡಿಕೆಗೊಳಗಾಗಿದೆಯೆಲ್ಲ ಪರಿವೆಯು ವನಶೋಕ ಪದಪಾಂವದು . . . ಸಿಟ್ಟಿನೆಗೆದೊಯ್ಯ (ಮದ್ಯಾ. VI, ೧೬೬೦). **ಪತರು:** ೨. ಚೆಡಪಡಿಸು; ಕಳವಳವನ್ನು ಹೊಂದು; ಒದ್ದಾಡು : 'ಪತರುಗುಟ್ಟು' ಪರಾ. **ಪದರು:** ೧. ನೀನು ಅವರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡತಕ್ಕವನೇ ಸರಿ; ಪದರಬೇಡ; ತಾಳಿಕೊ (ಭೀಷ್ಮ. ೧೧೧). ೨. ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾತನಾಡು; ಬಡಬಡಿಸು : ಪರಿಹಾಸ್ಯವನು ಮಾಡಿ ಪದರಲಾಗದು ಅಂತಃಕರಣ ನೀನಿಟ್ಟು ತೆರಳುವುದೆ ಸೌಖ್ಯ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೧೯); ತಾನೇ ನಾದರೂ ಪದರಬಿಟ್ಟರೆ ಅವಿವೇಕ. ವಿನಾಗುವುದೋ ಎಂದು ಶಂಕಿಸಿ ಮಾತನ್ನೇನೂ ಆಡದೆ ಸರೋಜಕನ್ನು . . . ಕೊಡಿಸಿದನು (ಮಹಾ. ೨೬೦). ೪. ಹೆದರು; ನಡೆಗು : ಸುದಕಿಗಾ ನುಡಿ ನಿಶಿತ ತೂಲಾಗ್ರದಲಿ ತಿವಿದಂತಾಗಿ . . . ಚಿಂತೆಯಲಿ ಪದರಿ ಹಮ್ಮನೆ ಹರದು ಕೆಗಲೊಳುಮರೆ ಜಲದಿಂದಗಳು (ಅನಂ. ೬-೨೩-೨೧); ಕಂಠರಂಗಳೆತ್ತಂದ ಮಾಳ್ವೆಯೊಳ ಬರೆ ಕಂಡು ಬದರಲನಿಮಿಷನಿರಮಾ ಪುರಂ ತಲ್ಲಣಿಸಿ ಪದರದಿ[ಪಾಪಂ. ಬೆದರದಿ] ಸ್ವಪಾಗ್ರಹೆ ವಿವೇಕನಂದನನಿರ್ದನಕಿಮನೋ ಹರ್ಷದಿಂದ (ವೆಂಕಾ. ೧-೧೯-೬); ಪದರಿ ತಲ್ಲಣಗೊಂಡು ಪಶುಗಳು ಚೆದರಿ ಒದ್ದಾಡಿದವು (ಗೋಪಾ. ೧೧-೫೧); ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾಕೆ ಕ್ಲೇನು ಕಡಮೆ? . . . ಯಾಕೆ ಪದರುತ್ತೀಯೆ? (ಅಪಾ. ೬೬). ೫. ಅಲುಗಾಡು; ಮಿಸುಕು; ಚೆಲಿಸು : ಅವ ಕಂಡು ಪಕ್ಷಿಗಳು ಬೆದರಿ ಭೂಮಿಗೆ ಯೆಳದು ಪದರಾದೆ ಕುಳಿತಲೂ ಕಂಡಾ ನಳನಾಗಾ (ಯಸ. ೧೪); ದಿಳಿಯ ಮಂಚಿನ ಮುಸುಕು ಬಳಸಿದ ಮೇಳೆಯ ಪೊದರಲಿ ಪದರುತ . . . ಮಿಸುಕುವ ಮಿಂಚುಹುಳವೆಂದೆಸಲೋ! (ಇಂಗೀ. ೧೩-೨). ೬. ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಅಸ್ಥಿರವಾಗು : ಅ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾದಂಬರಿಯ ನೀನು ಚಂದ್ರಾಪೀಡನ ಕಂಡು ಪದರಿ ಇದೇನ ತೊಡಗಿದೆ ಎಂದು ಲಜೆಯು ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತಿರುವುದು (ನಳ. ೬೨); ಯದುಕುಲಾದ್ವಿಚಂದ್ರನೆ ಪದರದಲಿ ತಾನಾಡಿದವನಿಗೆ ಬಂದಾನೆ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೨೩).

ಪದಪದರು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಬಳ್ಳಿಗೊಂಚಲಿನಂತೆ ತೀರಿ, ಹದ್ದಿದುಡು ನಮ್ಮ ಕೋಳ ಪದಪದರಿ ಬೆದರಿ ಅಳೆನ್ಸ! (ಪಾರ. ೩೪-೭೭೩).

[ದೀ. ೫ ಕವಿ. ಪತರು; ಮಲ. ಪದರು; ಪದರು; ತೆಲು. ಪದರು, ಪದರು; ಮಲ್ತೊ. ಪದರೆ, ಪದರೆ]

ಪದಪದ್ಯ (ನಾ). ಉದ್ದಿಗ್ನತೆ; ಆತುರ : ಪದಪದ್ಯದೊಂದಿದ ಭೀತಿಯಂ ನಡುಕಮಂ ಪರ್ಚಕ್ಕುಮಂಗಳೆ ಮೂಸಿದ ಮದ್ದುಪ್ಪಿಗಳಂ ಕರಂ ಮಜ ಸುಗುಂ ಹರ್ಷಾಪ್ತುಮಿ (ಮಿತ್ರಗೋ. ೬೧-೯೨). [**ಪದಪದ್ಯ**]

ಪದಾಂತ (ನಾ). ಪದದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ, - ಅಕ್ಷರ : ತಳಿಗುಮ ದಂಕ ಪದಾಂತಂಗಳೆತ್ತಮುಮುನಿತ್ಯ ನೈತಿಯುಮುನುತ್ಯಮುಮಂ(ಕುಮ. ೨೬೮); ಪದಾಂತವಾದ ಷಕಾರಕ್ಕೆ ಪರವಾದ ಸಕಾರಕ್ಕೆಡ್ ಅದೇಶ ವಾಗುತ್ತದೆ (ಕೃ. ೧೧). [ಪದ್ಯ + ಅಂತ್ಯ]

ಪದಾಂತರ (ನಾ). ೧. ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆ. ೨. ಬೇರೆಯ ಶಬ್ದ; ಇನ್ನೊಂದು ಪದ : ಮಹಿಮುಮು ಸೂಚಿಸುವನೆ ಪಿಪಾಸಿ ಯನೆ ಪೂಜಾಯನೆ ಪದಾಂತರದಿಂದ ನೋಡು ನಿಲಿ ಪದ್ಯ ತೀತಿಯ ನಣುಪುವ ಪಿಪಾಸೆಯನು ಸೇಗ್ರಾಪ್ಯಂಗಳ (ಕಾವ್ಯ. ೪೪೬); ಇಂತಿದೆ ನೆಲೆನೆಯನಗೊಂದುಪದಾಂತರದಿಂದತನು ತನ್ನ ಪೆಸರನದರ್ಶಂ ಸಂಕಪದಿ ನಿಟ್ಟಿನೆ ಚೆಲ್ಲಂ ತಳೆದ ವಿವೇಕನಾಮಮಾ ಮಹಿಗೇಗುಂ (ಚಂಪ್ರ. ೧-೬೯). [ಪದ್ಯ + ಅಂತರ]

ಪದಾಂತರೀಕರಣ (ನಾ). ಒಂದು ಪದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಮತ್ತೊಂದು ಪದವನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು : ಪ್ರಣತ ಪದಾಂತರೀಕರಣಮಂಹದೆ ತಾಂಡೋಳಾದೊಡಂ ಮಹಾಗುಣನುನೆ ತರ್ಕಮೇಕಬಹುಭೇದವಿಲ್ಲ ಮನ್ನರಿ ನೋಡಲಿಂ (ಕವಿ. ೧-೧೨೨). [ಸಂ.]

ಪದಾಂತಸಂಧಿ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ.] ಒಂದು ಪದದ ಅಂತ್ಯವರ್ಣವು ಮುಂದಿನ ಪದದ ಆದಿವರ್ಣದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಆಗುವ ಸಂಧಿ : ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳ ಮಧ್ಯಮುಂ, ಪೂರ್ವಪದ ಕಡೆಯುಂ ಪರಪದ ಮೊದಲುಂ ಕೂಡೆ ಪದಮಧ್ಯಸಂಧಿ ಪದಾಂತಸಂಧಿ ಎಂದು ಸಂಧಿ ವಿಷಯಮಿರ್ತಲಂ (ಕುಮ. ೫೦ ವೃತ್ತಿ); ಪದಾಂತಸಂಧಿಯು ಈಗಿನ ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು . . . ಕೋರಿತುತ್ಪದೆ (ಕವಿ. ೫೦೪). [ಪದಾಂತ + ಸಂಧಿ]

ಪದಾಂತ್ಯ (ನಾ). ೧. - ಪದಾಂತ : ದೀರ್ಘಂ ಪೂರ್ವಪದಾಂತ್ಯ ದೊಳುತ್ತರಪದದ ಮೊದಲೊಳೊದವಿರೇ ಲೋಪಂ (ಕುಮ. ೨೯೩). ೨. ಪದ್ಯದ ಪಾದದ ಅಂತ್ಯ, - ಕೊನೆ : ಬಿಂದು ವಿಸರ್ಗಂ ವ್ಯಂಜನ ಮೊಂದಿದ ದಡ್ಡಕ್ಕರಂ ಪದಾಂತ್ಯಂ ದೀರ್ಘಂ ಬಂದೊಡಣಾ ವನಜಮುಖಿ ಗುರುವೆಂದುಂ (ಭಂಜೋ. ೧-೩೫). [ಪದ್ಯ + ಅಂತ್ಯ]

ಪದಾಂತ್ಯಸಂಧಿ (ನಾ). - ಪದಾಂತಸಂಧಿ : ಪದಾಂತ್ಯಸಂಧಿ : ಅವನ + ಅಲ್ಪನಂ, ಅವನಾಲ್ಪನಂ (ಕುಮ. ೫. ೬೦ ಪ್ರಯೋ).

[ಪದಾಂತ್ಯ + ಸಂಧಿ]

ಪದಾಕ್ರಾಂತ (ನಾ). ೧. (ಅಧಿಕಾರವು) ಅಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಒಳ ಪಟ್ಟಿದು : ಚೆಲ್ಲಕ್ಕೊರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಪಲ್ಲವರಿಂದ ಪದಾಕ್ರಾಂತವಾದ ಮೇಲೆ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಹೇಗಾದರೂ ತನ್ನ ವಂಶದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕೆಂಬುದೊಂದೇ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ . . . ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟನು (ಕರ್ಣಾ. ೬೧). ೨. ಅಕ್ರಮಣಕ್ಕೊಳಗಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಮದಸಂ ಮದಿರಾಕ್ಷಿಯರನೇ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದೊಳೆ ತನ್ನ ಪದಾಕ್ರಾಂತರಂ ಮಾಲ್ವ ಮಿತ್ರನ ಚರಿತ್ರಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ (ಪಾತ್ಯಾ. ೪-೩೦ ಪ). [ಪದ್ಯ + ಅಕ್ರಾಂತ]

ಪದಾಗಮಜ್ಜ (ನಾ). ವ್ಯಾಕರಣದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು : ಅಸಮರ್ಥಮಪ್ರತಿತಂ . . . ನೀರಸಮೆಂದು ದೋಷವಿತ್ತು ಸಮನಿಸುಗುಂ ಪದದೊಳ ಪದಾಗಮಜ್ಜರ ಮತದಿಂ (ಕಾವ್ಯ. ೪೩೫).

[ಪದ್ಯ + ಅಗಮಜ್ಜ]

ಪದಾಭಾತ (ನಾ). ೧. ಒದಿತ; ಪಾದಾಭಾತ : ಭೀಮಸೇನನ ಗದಾಭಾತದೊಳುರುಭಂಗಮುಂ ಪದಾಭಾತದೊಳ ಮುಕುಟಭಂಗ

ಮುನೂಗಿ (ಗಣಾಯು. ೯-೧೬ ಪ); ನಿಮ್ಮ ಪದಾರ್ಥಾದಿಂದ ಈ ಕೊಡಗು
ನುಳ್ಳು ನೂರಾಗಿದೆ (ಬಾಲಕ. ೩೩೫). [ಪದ್ಯ+ಅರ್ಥಾತ]

ಪದಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲಾಳು; ಪದಾತಿ: "ಪದಿಕಂ ಪತ್ತಿ ಪದಾತಂ
ಪದಾತಿ ಪದಾತಿಕಂ ಪದಾತಿಗೆ ನಾಮಂ" (ದಸ್ತು ಕೋ. ೪೩-೧೦).

೨. ಕಾಲ್ಪಡಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುವವನು; ಪಾದಚಾರಿ. [ಸಂ.]

ಪದಾತ (ನಾ).-ಪದಾಣಿ ೧: "ಪದಿಕಂ ಪತ್ತಿ ಪದಾತಂ . . .
ಪದಾತಿಗೆ ನಾಮಂ" (ದಸ್ತು ಕೋ. ೪೩-೧೦). [ಸಂ.]

ಪದಾತಿ (ನಾ). ೧. ಕಾಲುನಡೆಯ ಸೈನಿಕ; ಕಾಲಾಳು: "ಪದಾತಿ:
. . . ಪದಿಕೆ; ಪಾದಚಾರಿ - ಈತ ಕಾಲಾಳು" (ಪಠಾಯು. ೭೪-೨೯೬);

ರಥವ್ಯವಸಾಯಮಾಂ ಪದಾತಿಮಯಮುಂ ನೆಹಿಯಾದುದು ಕಾಡು
ಕೋಡುಮಾರ್ ತ್ರಿಭಗದೊಳಾಂಪರೀ ಬಲಮನಿನ್ನೆನಿಸುತ್ತಿ ಹೆತುರ್ಬಲಾ

ರ್ಥವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೯೮); ನೆರೆದುದು . . . ನಿಜಭುಜಾಲಾಪದ
ಪದಾತಿಯೊಡ್ಡುಗಳಲ್ಲಿ (ಇಪರ. ಪ. ೧೩೫-೨೪); ಹೊಣೆಯೊಳೆರೆದು ಬಲದ

ಪದಾತಿ ಸವೆದುದು (ಕುನ್ಯಾಭ. ೯-೪೬). ೨. ಕಾಲುನಡೆಗೆಯವನು;
ದಾರಿಗ. [ಸಂ.]

ಪದಾತಿಕೆ (ನಾ).-ಪದಾಣಿ ೧: 'ಪಾದಾತಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪದಾತಿನಿ (ನಾ). ಕಾಲಾಳಿನ ಸೈನ್ಯ; ವಂಕವರದಿ ಪೊಟುಮಟ್ಟಿಬಾ
ವಾಳ್ಳಮಾಂಕೆಯೊಳ್ ಗಡಣೆಗೆ ಕಾಮಕರ್ಮದ ಮಹೇಂದ್ರಪದಾತಿನಿ

ಮುತ್ತಿ ಸುತ್ತಲುಂ (ಪಂಪ. ಪ. ೫-೧೦೬). [ಸಂ. ಪದಾತಿನೀ]

ಪದಾತಿಪತನ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ನೋಲು,-ನಾಶ: ಮಹಾ
ರಥರು ಮೆದಗಡೆದುಡುಳಿದ ಪದಾತಿಪತನವನೆಯ ನಾನೆಂದ (ಕುನ್ಯಾ. ೧-೩೮).

ಪದಾದಿ (ನಾ). ೧. ಪದದ ಆರಂಭ. ೨. ಪದಾರಂಭದ ಅಕ್ಷರ:
ಪದಾದಿಯ ಬಕಾರಕ್ಕೆ ಐತ್ಯಂದೆರೆದ ಭಕಾರಭುಕ್ಕುಂ (ಪಮದ. ೨೭೫
ನೃತ್ರಿ). [ಪದ್ಯ+ಅದ್ವಿ]

ಪದಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವನು; ಅಧಿಕಾರಸ್ಥ:
ಅವೇವನಪತ್ರದ ಮೇಲೆ ಆ ಪದಾಧಿಕಾರಿಯಿಂದ . . . ಅವನ ಹೆಸರು
ರಿಹಿಸ್ಸರು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ (ಭಾಧಾಸ. ೫).

[ಪದ್ಯ+ಅಧಿಕಾರಿ]

ಪದಾಧ್ಯ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯೆ] ಮಹಾಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ
ಸಾದಾಖ್ಯಗಳು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿ

ರುವ ಆರು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತಿಳಿವಳಿಕೆಯನ್ನುಂಟು
ಮಾಡುವ ಪದಗಳ ದಾರಿ; ಮಂತ್ರ, ಪದ, ವರ್ಣ, ಭುವನ,

ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಕಲಾ ಎಂಬ ಆರು ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು:
ವರ್ಣಾಧ್ಯ, ಪದಾಧ್ಯ, ಮಂತ್ರಾಧ್ಯ (ಇವು ಮೂರು ಪದಾಧ್ಯಗಳು)

(ನಾಸೂ. ೨ ಅಡಿಟಿ). [ಪದ್ಯ+ಅಧ್ಯ]

ಪದಾಸತ (ನಾ). ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವವನು - ಬಾಗಿರುವವನು:
ಇಂದ್ರನಂ ಕಂಡು ಪದಾಸತನೆಂದಂ ದಶಮುಖನಪ್ರತಿಮಂ ಪಾರದೊಳಿಡಿ

ರ್ಥವಪರಾರವನಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧೦-೧೬೬); ಇರತ್ತಿಣಿಗುಂಜೆಯೊಂ
ದುಸುಟಿಹೀಂದ್ರಮರ್ತ್ಯೇಂದ್ರನಿರ್ಜರೆಂದ್ರಪದಮಂ ಪದಾಸತರ್ಗೆ ಮತ್ತೆ

ನೀನೀವುದೇಂ ಕರಂ ಬಗೆಯೆ ಚೋಡ್ಯಮೇ (ಪಂಪ. ೧೪-೯೬).

[ಪದ್ಯ+ಅಸತ]

ಪದಾನುಗುಣ್ಯ (ನಾ).-ಪದವೈತ್ತಿ: ಪದಗಳಿಗೆ ಇರತಕ್ಕ ಅನೋನ್ಯ
ವಾದ ಮೈತ್ರಿಗೆ ಶಯ್ಯೆ ಎಂದು ಹೆಸರು . . . ಶಯ್ಯೆಗೇ 'ಪದಾನು
ಗುಣ್ಯ'ವೆಂದೂ 'ಪದಮೈತ್ರಿ'ಯೆಂದೂ ಹೆಸರು (ಕೃ.ನಿ. ೨೨೪).

[ಪದ್ಯ+ಅನುಗುಣ್ಯ]

ಪದಾಯುಧ (ನಾ). ಕಾಲನ್ನು ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು;
ಹುಂಜ: "ಕುಕ್ಕುಟಂ ಕಾಮ್ರಚೂಡಂ ಪದಾಯುಧಂ ಕೃಕವಾಕು

ಕೋಟಾಯಕ್ಕುಂ" (ಪಂಪ. ೫೧-೫); ಪದಾಯುಧ ಚಕ್ರವಾಕ
ಕಳಿಂಗ . . . ಭರವ್ಯಾಪಾದಿ ಪಕ್ಷಿಪ್ರಕರ ದಿದ್ದು ದು ದಿಗದ ಕೇಸುಂ

ಕಣ್ಣ ಪಲೆಗಳಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೨೦-೫೨). 'ಚರಣಾಯುಧ' ಪರಾ.

[ಪದ್ಯ+ಆಯುಧ]

ಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಅರ್ಪಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯ,-ವಸ್ತು: ಕಮ್ಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ
ಕೋಂಬಿದ ಶ್ಯಾಮಿಗೆ ಕಲ್ಲ ಮುಖವ ಕಟ್ಟಿ ಬೀಳೆಂದು ಬಿಟ್ಟಿಗ ದೇವರಿಗೆ

ಪದಾರ್ಥಮಂ ನಮಸ್ಕಾರಮಂ ಮಾಡಲಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಪದಾರ್ಥಮಂ ಕೈಕೊಂಡು
. . . ಸಜ್ಜನೆ ಸಪ್ತರುಸರು ಯೆ ಮುಖದಲಿ ಯೆ ಪದಾರ್ಥವ ಅನುಭವಿಸು

ವರು (ವಿ. XVI, ಕುಣಿ. ೪೯-೩೦; ಸು. 14807). [\leq ಸಂ. ಪದಾರ್ಥ]

ಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಪದದ ಅರ್ಥ,-ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಸುಕಥಾ
ಕಾಪಮನೋಹು ಪೇಟ್ಟುದು ಪದಾರ್ಥೋಕ್ತಿಯೊಂ (ಸುಕುಮಾ.

೧-೪೬); ಕಾವ್ಯಮಂ ಕೇಳ್ದು ಮುಖಿಸಿ ಜನಿಸಿದ ಪದಾರ್ಥಮಂ ತಿಳಿದು
ನೋಡದೆ ವಿನೂತನಕವಿಯೆಂದು ಕುಂದಿಟ್ಟು ಜಹ್ನಿದೊಡೆ ಪೇಳ್ವವ

ನೋವಾಮೂರ್ತಿಯೊಂ (ಚೈವಿಭಾ. ೧-೬). ೨. ವಸ್ತು; ದ್ರವ್ಯ:
ಇನಿವಿರಿದು ಪರಾಕ್ರಮಮುಳ್ಳ ನಿನಗೆ ತೀರದ ಪದಾರ್ಥಮಿಲ್ಲೆಂಬುದನಾಂ

ನೆನೆನೆದು ಲಜ್ಜೆಯೊಂ ಬೇಡೆನಲೂದಪಣ್ಣಿ ನಿನ್ನನಿನ್ನಂ ಬರವಂ
(ಪಂಪ. ಪ. ೫-೮೪); ಉಪ್ಪು ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಪದಾರ್ಥವು

(ಮುಂಬಯ. ೪-೧೯೮). ೩. ಸಾರು, ಹುಳಿ ಮುಂತಾದ ಮೇಲೋ
ಗರ: ಹಸಿಯೆ ದಿಸಲನೆ ಕೊಯ್ದು ಪದಾರ್ಥವ ಮಾಡಿ ಉಸಿರ

ಎಸರಲ್ಲಿ ಬಾಗುತ್ತಿಪ್ಪರಯ್ಯ (ಅವನಂ. ೫೮-೨೫೦). ೪. ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿದ
ಆಹಾರವಿಶೇಷ: ಪ್ರಾಣಿಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕೃಷಾಂ ಪರಿಯಾಣದಲಿ ಪೊಸ ಪೊಸ

ಪದಾರ್ಥಶ್ರೇಣಿಯೊಂ ಲೇಸಾಗಿ . . . ನೀಡುತಿರಲು (ಬಸವ. ೩೩-೧೧);
ಉಣ್ಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಬದಲು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು

(ಮುಂಬಯ. ೪-೨೫). ೫. [ಗಣಿತ] ಒಂಬತ್ತು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ
ಸಂಕೇತ: ನವ ಪದಾರ್ಥ ರಂಧ್ರ . . . ನಾಟ್ಯಾಂಗ ಇರತಿಪುಂ

೯ ಕೈ ಪೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೧). ೬. ಎಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ:
ಬಂದಿರೆ ಶಶಾಂಕ ದಿವಸೇಶ ಮರುದಿಂದ್ರ . . . ಇಂದುವದನೇ ಯತಿ

ಪದಾರ್ಥದೊಳೆ ನಿಂದಂದೆಂದುಮಿದ ಕೇಳ ಪೆಸರಂ ವನಮಯೂರಂ
(ಭಂಡೋಂಬು. ೨-೧೪೯). ೭. [ನ್ಯಾಯ] ವಾದದ ಅಂಶಗಳನ್ನು

ಒದಗಿಸುವ ವಿಭಾಗ,-ಪ್ರಕರಣ. ೮. - ಪದಾರ್ಥಸಪ್ತಕ:
ಪೇದೋಕ್ತಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮ

ದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ದೇಶ ಶಕ್ತಿ ಶುದ್ಧಿ ಅಕುಡ್ಡಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಾದ
ಸಾಮಗ್ರೀಭೇದದಿಂದ ದ್ರವ್ಯ ಪದಾರ್ಥ ಅಮ ಪಕ್ಕ ಮಾಡಲಾದ ಪ್ರಭೇದ

ಗಳೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಿರುವುದು (ಹಿಂದಾ. ೧೬೨). ೯. [ಜೈನ] ಜೀವ,
ಅಜೀವ, ಆಸ್ರವ, ಬಂಧ, ಸಂವರ, ನಿರ್ಜರೆ, ಮೋಕ್ಷ, ಪಾಪ

ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಗಳೆಂಬ ಒಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ತತ್ತ್ವಗಳು: ಸಮ
ವಾಯುಮುಪ್ಪು ದಲೆಂದು ಮನಂ ಬಸಮಾಡಿ ದೋಷವಿಹಿತನಾಪ್ತಂ

ಕ್ರಮದಾಪ್ತನೆ ಪೇಟ್ಟು ದದಾಗಮಮಾಗಮದರ್ಥನಾವುದೆಂದು ಪದಾರ್ಥಂ
(ಅದಿ. ೫-೫೪); ಜೀವಾದಿ ಪದಾರ್ಥಂಗಳೊಳಾವುದು ಸಂದಿಗ್ಧ ಮಾಡೊಡಂ

ಬಲಗೊಳೆ ಭವ್ಯಾವಳಿಗೆ ವಿದಳಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಿತ. ೫-೬೦). ೧೦. [ವೀಶ್ಯೆ]
ಹೆಣ್ಣು, ಹೊನ್ನು ಮತ್ತು ಮಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ

ಮೂಲದ್ರವ್ಯಗಳು: 'ತ್ರಿವಿಧಪದಾರ್ಥ' ಪರಾ.

ಪದಪದಾರ್ಥ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಒಂದು ಲಕ್ಷದ ಮೇಲೆ ಕೊಂಬತ್ತೊಂದು
ಸಾವಿರ ಜಂಗಮಕ್ಕೊಂದು ಮಾಡಿದ ಪದಪದಾರ್ಥವಾಗಿಲ್ಲದನು

ಒಂದು ವಿಧವೆಗಳೆಂದರೆ ಸನೆಯಲು (ಬಸವ. ೮-೧೬); ಇನ್ನೊಂದು ಮೃದುಕರರಸರಸಾಯನಪದಪದಾರ್ಥಗಳಂ ಪಾವನದ ಪಾನಾದಿಗಳನೊದವಿಸಿ ಕೂಡೆ ಗಡನಿಸುತ (ಬಸವ. ೩೩-೪). [ಸಂ.]

ಪದಾರ್ಥಪ್ರಸಾದ (ನಾ). [ವೀಕ್ಷೆ] ಪ್ರಸಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ; ಭೋಗಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಗುರುಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕರ್ಪಿಸಿ ಅವರು ಉಳಿಸಿದ ಶೇಷವನ್ನು ಪ್ರಸಾದರೂಪವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು: ಗುರುಲಿಂಗಜಂಗಮಕ್ಕೆ ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥವ ಸರ್ವಭೋಗಗಳ ಭೋಗಿಸಲಿತ್ತು ಶೇಷಪ್ರಸಾದವ ಭೋಗಿಸುವುದು ಪದಾರ್ಥಪ್ರಸಾದ (ಉಚಿತ. ೪. ೧೧೪-೧೧೬). [ಪದಾರ್ಥ+ಪ್ರಸಾದ]

ಪದಾರ್ಥಭಾವಿನಿ (ನಾ). [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಶಾಕ್ತಮತದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ಏಳು ಜ್ಞಾನಭೂಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರನೆಯದು: ಪದಾರ್ಥಭಾವಿನಿ - ಹೊರಗಾಗಲಿ ಒಳಗಾಗಲಿ ಯಾವದೊಂದು ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನವೂ ಆಗದಿರುವದು (ಆಮೃತ. ೩-೬ ಬೀಳು); ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯತಕ್ಕ ಭೂಮಿಗಳು ಜ್ಞಾನಭೂಮಿಗಳು. ಅವುಗಳು "ವಿವಿಧಾ" . . . "ಪದಾರ್ಥಭಾವಿನಿ" "ತುರ್ಯಗಾ" ಎಂದೇಳು (ಭಾರವ. ೨೨೭).

[ಸಂ. ಪದಾರ್ಥಭಾವಿನಿ]

ಪದಾರ್ಥಸಪ್ತಕ (ನಾ). [ನ್ಯಾಯ] ಶಾಕ್ತಮತದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿರುವ ವಿವಿಧಾ, ವಿಚಾರಣಾ, ತನುಮಾನಸಾ, ಸತ್ವಾಪತ್ತಿ, ಅಸಂಸಕ್ತಿ, ಪದಾರ್ಥಭಾವಿನಿ ಮತ್ತು ತುರ್ಯಗಾ ಎಂಬ ಏಳು ಜ್ಞಾನಭೂಮಿಗಳೆಗಳು: ಕಾಣಾದವೆಂಬ ವೈಶೇಷಿಕಶಾಸ್ತ್ರವೇ ದ್ರವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷ ಸಮವಾಯು ಅಭಾವಗಳೆಂಬ ಪದಾರ್ಥಸಪ್ತಕವುಂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಪುದುಂ ಪ್ರಪಂಚಸ್ವರೂಪವುಂ ವಿನಯಿ ವಿಭಾಗಿಸುತಿರ್ತುಂ (ವಿವೇಚ. ೧೦).

[ಪದಾರ್ಥ+ಸಪ್ತಕ]

ಪದಾರ್ಥಣ (ನಾ). ಕಾಲನ್ನು ಇಡುವುದು; ಹೆಜ್ಜೆ ಊರುವುದು: ಅನರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಥೀತಿಯ ಪದಾರ್ಥಣವಾಗಿತ್ತು (ಸರ್ವಮಂ. ೩೮).

ಪದಾರ್ಥಣ ಮಾಡು - ಹೆಜ್ಜೆ ಯಿಡು; ಕಾಲಿಡು; ನಡೆ: ಆತನು ಯಾವ ಅನ್ಯಾಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದೂ ಪದಾರ್ಥಣ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾನು ಶಪಥಮಾಡಿ ಹೇಳುವೆನು (ಬನ್ನಬೀ. ೩೩); ಹಳತಿಂದ ಹೊಸತಿಗೆ ನಾವು ಪದಾರ್ಥಣ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ (ಆತ್ಮಾರ್ಥ. ೧೧೧).

[ಪದ್ಧ + ಅರ್ಥಣ]

ಪದಾವಧಿ (ನಾ). ಅಧಿಕಾರದ ಅವಧಿ, - ಕಾಲ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ತಮ್ಮ ಪದಾವಧಿಯು ಸಮಾಪ್ತವಾದ ಮೇಲೂ ತಮ್ಮ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯವರು ಪದಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವವರೆಗೂ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೨೮).

[ಪದ್ಧ + ಅವಧಿ]

ಪದಾವಸತಿ (ನಾ). ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಬಾಗುವಿಕೆ, - ಎರಗುವಿಕೆ; ನಮಸ್ಕಾರ: ವನಜ ಬಗ್ಗಿಮಿತ್ತ ಹರ ಕುಳ್ಳಿರಮುನ್ನತಪೀತದೊಳ ಪದಾವಸತಿಯನೇರ್ಪ ಮಹೇಂದ್ರ (ಜಗದ. ೩-೫೯). [ಪದ್ಧ + ಅವಸತಿ]

ಪದಾವಾಸ (ನಾ). - ಪದವಿನಾಸ: ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಬಾದಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡದೆ ತಮ್ಮ ಪದಾವಾಸಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಹಕ್ಕು ಹೊಂದಿರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೨೯).

[ಪದ್ಧ + ಅವಾಸ]

ಪದಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಪದದ ಪುನರಾವರ್ತನೆ: ಸಮಗೊಂಡರ್ಥ ಪದಾವೃತ್ತಿ ಮತ್ತದಾವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಶಿಸರಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕಾನ್ಯಾಸ. ೩೫೨).

[ಪದ್ಧ + ಅವೃತ್ತಿ]

ಪದಿ, ಹದಿ (ಕ್ರಿ). ೧. (ರತ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು) ಕೊರಿಸು; ಕೆಚ್ಚು; ಕುಂದಣಿಸು; ಮೆಟ್ಟು: ಅಮೃತರೋಕದ ಮಾತೆ,

ಅಳಿಯದಳ, ಬಾನ್‌ಬಾಳ ಪರ್ಮಗಳ ತಾಯಿ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಪೊನ್ನ ಮುದಿ, ಪದಿದರಲ ಬೆಂಪು, ಬೆಳ್ಳಾವರೆಯ ಪೊಂಗಯರ್! (ಹೊಂಗಳು. ೧೭-೧). **ಹದಿ:** ೧. ಕೊರಣಿಗೆ ಮತ್ತು ಕಾಲಿಗೆ ಧರಿಸುವ ಅಭರಣಗಳಿಗೆ ವಜ್ರಗಳನ್ನು ಹದಿಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾ. II, ೧೩೬); ಕೇಳಿ, ಎದೆಯಲಿ ಹದಿಯರಿ-ಹೊಸ ಆಳ ಬಾಳಲಿ ಹದಿಯರಿ (ಹೊಂಗಳು. ೨-೧೧). ೨. (ನೆಲಗಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಕಲು) ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳನ್ನು ಹಾಕು: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಒರಟುಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹದ್ದಿದ್ದರು (ಸನ್ನಾರು. ೧೧). ೩. ಹೂಳು; ಹುಗಿ: ಕಪ್ಪದಲಿ ನೆರವಾಗಲೆಳಸುತ ಅಳಲಿನೊಡ್ಡ ಹದಿನೆವು (ಬಲುಮೆ. ೩೨-೨). ೪. ಅಗೆದು ತೆಗೆ: "ಹದಿ - ಖನನ ವಿನರಣೆ (ಹೊಳಿರುವುದನ್ನು ಅಗೆದು ಕಾಡಲು)" (ಕಮಠಾ).

[ದೀ. || ತಮಿ. ಪತಿ; ಮಲ. ಪದಿ, ಪದಿಯು]

ಪದಿ, ಹದಿ (ನಾ). ೧. ವಾಸಸ್ಥಳ; ಹಳ್ಳಿ: ಕಾಲುನಳಿಯ ಪದಿ ಸಹನಾಗಿ ನಿಮಗೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿವು (ಎಳ. XIV, ಗುಂಜು. ೧೩೨-೯; 1540). ೨. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯ: ಪಾದಾರ್ಥವ ಸಲಿಸಿ ಪಾವನವಾಯಿತೆ ಜನ್ಮ ರೋಮರೋಮೆಲ್ಲ ರದಿಚನ್ನ ಗುರು ನಿಮ್ಮ ಪಾದದಲಿ ಕಂಡೆ ಪದಿಗೋಳು (ಗರತ. ೪೧). **ಹದಿ:** ೧. ಊರ ಒಡೆಯನ ಹದಿಯಲು ಮನೆಭಾಗದಲು ತೆಜುವ ತೆಜು (ಸಾಂ. IX-II, ೪೨೪-೫೨; 1401); ಪೊಳಮುಟ್ಟಿನ ಹಳೆಯ ಹದಿಯ ಹಳ (ಎಳ. XIV, ಮಳನ. ೧೪೫-೨೦; 7). ೩. ಬುನಾದಿ; ಅಡಿವಾಯ; ತಳ: ಪದಪಿನಂ ಬಸದಿಗಳ ಕಿತ್ತು ಕೋಂಟಿಯ ಹದಿಗೆ ಹಾಯ್ದು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೩-೩೩); ಮನೆಯ ಹದಿಗೆ ಹಾಕಿರುವ ಕಲ್ಲುಗಳ ಪೊಟಿರೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಿರಣಿಸು, ಮಂದಿಗಳು ಒಂದು ವಿಧವಾದ ಹೇನನ್ನು ಶೇಖರಿಸಿಡುತ್ತಿದ್ದುವು (ಪುಟ್ಟಹ. ೧೫೪); ಈ ಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಸಂಘದ ಕಾರ್ಯಮಂಡಿರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬೆಳಸುವುದು ವಾದಿಕೆ (ಹಳಪ್ರ. ೧೩೪). 'ತಳಹದಿ' ಪರಾ. [**ಪದಿ.**/ತಮಿ. ಪತಿ]

ಪದಿ, 'ಪದಿನ್' ನೋ.

ಪದಿಂಬು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಸಿರಿಗಂ ಪದಿಂಬು ಕರ್ಮಲ ಬೆರಸು . . . ಅಶನ ಕಡುಗಡವೆಸಕ್ಕಳಿಂದೆಂದೀ ಮರಂಗಳುಂ (ಪುಟ್ಟಮ. ೧೧-೩೪).

[?]

ಪದಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಲ್ಪದಿಗೆಯಿಂದ ಹೋಗುವವನು; ಪಾದಚಾರಿ. ೨. ಪದಾತಿ; ಕಾಲಾಳು: "ಪದಿಕೆಂ ಪತ್ತಿ . . . ಪದಾಹಿಗೆ ನಾಮಂ" (ಮಸ್ತಕೀ. ೪೩-೧೦). ೩. ಒಂದೇ ಒಂದು ವಿಭಾಗವನ್ನುಳ್ಳದು. [ಸಂ.]

ಪದಿಕೆ 'ಪೊದಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಪದಿಕೋಳ 'ಪದಿಕೋಳ' ನೋ.

ಪದಿಟಿ, ಪದಿಪ್ಪೆ, ಪ್ರತಿಟ್ಟಿ, ಪ್ರದಿಟಿ, ಹದಿಟಿ (ನಾ). ೧. ದೇವತಾ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು; ದೇವತಾಪ್ರತಿಷ್ಠೆ: 'ಪದಿಟಿ ಗೆಯರ್' ಪರಾ. ೨. ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು; ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ: "ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ - ಪದಿಟಿ, ಪದಿಟಿ" (ಕಮದ. ೨೮೩ ಪ್ರಯೋ). ೩. ಗೌರವ; ಘನತೆ; ಹಿರಿಮೆ: "ಪದಿಟಿ-ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ - ಗೌರವ" (ಕದ್ವ. ೩೬. ೨೪). **ಪದಿಪ್ಪೆ:** ೧. 'ಪದಿಪ್ಪೆಗೆಯರ್' ಪರಾ. **ಪ್ರತಿಟ್ಟಿ:** ೧. 'ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಗೆಯರ್' ಪರಾ. ೪. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಉಪಜೀವನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವರ್ಷಾಡು ಮಾಡುವುದು: ಸುಕುಮಾರಪಟ್ಟತ ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಯಂ ಮಾಡಿ (ಎಳ. XI, ಮೊಳಕಾ. ೨೪-೩; ಸು. 1290). **ಪ್ರದಿಟಿ:** ೨. ಮುಮ್ಮಾಡಿ ಚಕವ ಗಾಡಯನವರ ಪ್ರದಿಟಿ ಹನುಮನ ದೊಡೆ (ಎಳ. XVI, ಮದ್ದು. ೧೧೩-

೭; ಸು. 1646). ಹದಿಟೆ: ೧. ಈಶಕೋಟಿತ್ರಯದ ಹದಿಟೆಗೆಯ್ದೊಲವಿಂ
ವಿಧೀಪಣನ ಪಾಲಿಸಿದ (ರೇವಣ. ೨-೪). ೨. "ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಹದಿಟೆ"
(ಕರ್ಣಾ. ೪೯); ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾವ್ಯರೂಪಿಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಹದಿಟೆ
(ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ)...ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪದ್ಯವಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿವೆ(ತಪನ. ೧೯೬).
೩. (ಧನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಳುವುದು :
'ಹದಿಟೆಗೆಯ್' ಪರಾ. ೬. ಅಹಂಕಾರ; ಸೊಕ್ಕು : ಕವಿತೆಯ
ನಾಡರಸದ ಹದಿಟೆಯ ಮೆರೆವನುಮರಿಯಮೆಯಿಂ (ಸಂಸಪ. ೩೬-೯).

[<ಸಂ. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ]

ಹದಿಟೆಗೆಯ್, ಪದಿಷ್ಟೆಗೆಯ್, ಪ್ರತಿಟ್ಟೆಗೆಯ್, ಹದಿಟೆಗೆಯ್
(ಕ್ರ). ೧. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸು ; ದೇವತಾ
ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡು : ಲಿಂಗವನುರುಭಕ್ತಿಯನಾ ಮಂಗಲ
ದೊಳ್ಳದಿಟೆಗೆಯ್ದು ಪೂಜಿಸಿ (ಪಾರಾ. ೧-೩-೫). ಪದಿಷ್ಟೆಗೆಯ್ :
೧. 'ಪದಿಷ್ಟೆಗೆಯ್ಯು' ಪರಾ. ಪ್ರತಿಟ್ಟೆಗೆಯ್ : ೧. 'ಪ್ರತಿಟ್ಟೆ
ಗೆಯಿಸು' ಪರಾ. ಹದಿಟೆಗೆಯ್ : ೧. ಕೂರ್ಮೇಶ್ವರಾಷ್ಟ್ರ
ತ್ವದಿಂ ವೇದಾಂತಿಕ ಮಹೇಶನಂ ಹದಿಟೆಗೆಯ್ದು ಪೂಜಿಸುಂ ಸಾಧನಂ
(ಹವ್ಯಾ. ೬-೨೪). ೨. (ಧನ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ನೆಲದಲ್ಲಿ
ಹೂಳು : ಬಗ್ಗಿನೊಂದು ನಿರಯಂ ಹದಿಟೆಗೆಯ್ದುಂ ದೇವಿಯನಿರಿಸಿ
(ರಾಮಾ. ೧೪೯-೧೨). [ಪದಿಟೆ+ಗೆಯ್]

ಪದಿತೂಪು (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ ; ಹತ್ತು ಕೊಳಗ :
ಮಂದುವೂರ ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಾರ್ ಪರಾಕ್ಷೋವರ್ ಅವಂಗಿ
ಪದಿತೂಪು ಕೆಲನಿ ನೆತ್ತಪದಿ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೨೦-೬ ; ಸು. 750).
'ಅಯ್ಯಂಬು' ಪರಾ. [ಪದಿ(<ಪತ್ತು)+ತೂಪು(<ತೂಂಬು)]

ಪದಿನ್, ಪದ್ವಿ, ಪದಿರ್, ಪಧಿ, ಪನ್, ಪಯಿನ್, ಹದ್ವಿ,
ಹದಿನ್, ಹನ್ (ಸಮೂಹ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಪತ್ತು' ಎಂಬ ನಾಮ
ವಾಚಕಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ : ಕೈವರದೊಳ್ ಒನ್ನು ಮಾನ್ಯಂ
ಮಾಣಮುಂ ಮೂಗಣ್ಣುಗಂ x ಮ್ಮಣ್ಣುಮಿಪ್ಪತ್ತಗಣ್ಣುಗಮದುವುಂ
ಪದಿನ್ಯುಳಂಪಾಟುಂ ಇದಂ ಪಡೆಯೋರೀಶ್ವರವಾಸರ್ (ಎಕ. X (8), ಚಕ್ರ. ಬ.
೧೦೬-೬೪ ; 850). ಪದ್ವಿ : ಒಂದೆರಡೆಂದಿವು ಪದದೊಳ್ ಸಂದಿಸಿ
ಪತ್ತರ್ ಪನ್ನೆನಿಕ್ಕುಂ ರೂಪಂ ಮುಂದೆ ಪೊವೊಂದಿ ನಿಲೆ ಪದಿಯೆಂದಕ್ಕುಂ
(ಕಾವ್ಯಾ. ೨೬೫) ; ಪತ್ತರ್ ಪನ್ನೆನಿಕ್ಕುಮದುತ್ತರಕೊಂದೆರಡು ನೆಲಸಿ
ಪದಿಯೆಂದಕ್ಕುಂ ಮತ್ತೊದವಿ ಮೂಳು ನಾಲ್ಕರೆ ಸುತ್ತೀಂ ಸ್ವರದಿರೆ
ನಕಾರದಿಧಿ ಮುಂದೆಲ್ಲಂ (ತಪನ. ೧೯೨). ಪದಿರ್ : 'ಪದಿಕಂಡುಗ',
'ಪದಿಕೊಳ', 'ಪದಿಮೌಡಿ' ಪರಾ. ಪಧಿ : ಮೂಲಕ ಕೀಟ
ಕೀಟ ಪಧಿ ಕಣ್ಣುಗಂ ದ್ರೀಹಿಭೂಮಿ (ಇಕ. V, ೧೩೬-೨೬ ; 454).
ಪನ್ : ಮೇಲಿನ 'ಪದ್ವಿ' ಉಲ್ಲೇಖದ 'ಶಮದ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು
ನೋಡಿ. ಪಯಿನ್ : ಸಾಸಿರಮರೆ ಮುಂದೊತ್ತಿ ಸಮಾಸದೊಳಕ್ಕುಂ
ಪಯಿನ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೬೪) ; ಪತ್ತರ್ ಪಯಿನ್ನೆಂದಾದತ್ತಾದೇಶಂ
(ತಪನ. ೧೯೧). ಹದ್ವಿ : 'ಹದಿಮೂಟು' ಪರಾ. ಹದಿನ್ :
'ಹದಿನಯ್ಯು' ಪರಾ. ಹನ್ : 'ಹನ್ನೊಂದು', 'ಹನ್ನೆರಡು'
ಪರಾ.

ಪದಿಂಬರ್, ಪದಿಂಬರು, ಪಯಿಂಬರ್ = ಹತ್ತುಮಂದಿ, -ಜನ :
ಪದಿಂಬರ್ ತಪ್ ಪೊಟೆಯೆನೊರ್ವನೆ ತಪ್ಪಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೩೬-೬) ;
ಸಂತಾಪನುಂ . . . ಮುರಿತಾಸ್ತನುಮೆಂಬ ಪದಿಂಬರುಮೋರೋರ್ವರಂ
ಗಣುಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು ಕಾದುವಲ್ಲಿ (ಪರಾ. ೧೩-೯೬ ಪ) ; ತನಯರ್
ಪದಿಂಬರೆಸಿದರ್ (ವರ್ಧಪ. ೧೫-೪೩) ; ಜಂಪಕ ಮೋಹರ್ ಮುಂತಪ್ಪ
ಪದಿಂಬರ್ ಕುಪರವೆರಡು ತಾನುಂ ಬದ್ಧದಿಂ ಯುಧ್ಧ ಸನ್ನದ್ಧನಾದಂ

(ರಾಮಾ. ೧೪೧-೨೪) ; ಪಂಚಾಣುಪ್ರೇರಗೊಳ್ಳುಟ್ಟುವ ಪತ್ತು ಕೆಜದ
ಪದಿಂಬರು (ಪಾಸ್ತ. ೧೦೬-೯) ; ಪಯಿಮ್ಮ, ಪಯಿಂಬರ್ (ಶಬ್ದಾನು.
೩೩೩ ಪ್ರಯೋ). [<ಪತ್ತು]

ಪದಿನಯ್ಯಣಿ (ನಾ). ಹದಿನೈದು ಬಾಣ : ಪದಿನಯ್ಯಣಿಗಳಂ ಬಲನ
ಕಾಯಮಂ ಸೀಳಿ (ಚಪ್ಪ. ೪೯-೧೩). [ಪದಿನ್ (<ಪತ್ತು)+ಅಯ್ಯಣಿ]
ಪದಿನಯ್ಯಳ (ನಾ). ಹದಿನೈದು ಕೊಳಗ ; ಒಂದು ಅಳತೆ :
ಬಸವಸಿಟ್ಟಿ ಪದಿನಯ್ಯಳ ನೀಮ್ಮಣ್ಣು ಅಯ್ಯಳ ಪೂಂಜೊಲನುಂ
ಪೊನ್ನಣ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣಿಣಂ ಕೊಣ್ಣುಮ್ (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗ. ೬.
೧೬-೯ ; 1021). [ಪದಿನ್ (<ಪತ್ತು)+ಅಯ್ಯಳ]

ಪದಿನಯ್ಯ, ಪದಿನೈದು, ಹದಿನಯ್ಯ, ಹದಿನೈದು (ನಾ). ಹತ್ತು
ಮತ್ತು ಐದು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ ; ಪಂಚದಶ : ಪದಿನಯ್ಯ
ಕನಿಷ್ಟಮ್ (ಎಕ. XIV, ೧೯೦-೧ ; 725) ; ಸ್ವಸ್ತಿ ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪೆಮ್ಮ
ಸದಿಗಳ ಪಟ್ಟಿಂಗಟ್ಟಿದ ಪದಿನಯ್ಯ ವರಶವನ್ದ (ಎಕ. II, ೩೯೪-೫ ;
884 ?) ; ಇಂತು ಪ್ರಾಯೋಪಗಮನಂಗಿಯು ಪದಿನಯ್ಯ ದಿನಸಂ
ಮೆಯ್ಯಂ ತೊಣ್ಣಿಡಿಪೊರ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೦೧-೧೩) ; ಪದಿನಯ್ಯ
ಕೊಳಗ ಬೆಡ ಗುಡಿಯುಂ (ಎಕ. IV, ಹಗ್ಗ. ೬. ೧೬-೧೪ ; 1021).
ಪದಿನೈದು : ಇಂತು ಬಾಟುತ್ತಂ ಪದಿನೈದು ಪದಿನಾಲು ವರುಷದ
ಪ್ರಾಯದಾತನಾಗಿ (ವಡ್ತಾರಾ. ೩೬-೨೧) ; ಪದಿನೈದುದಿನವಸವರಸಂ
ಮದದಿಂ ಮೆಯ್ಯಣಿಯುದುಡಕ್ಕೆ ಪುರಜನಮೆಲ್ಲಂ ಗದಗದಗಂಪಂಗೊಂಡುದು
(ಧರ್ಮಾ. ೯-೧೬೪). ಹದಿನಯ್ಯ : ಪಂದಿ ಹದಿನಯ್ಯ ಈದರೂ
ಒಂದೂ ಹಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಗಾಡ). ಹದಿನೈದು : ಹದಿನೈದು ಕಂಗಳ
ವಿಗಡರುದ್ರನು . . . ಛೇಮಪೆಸನಲ್ವೆದೆ ಜನಿಸಿದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-
೧೨) ; ಕಾದಿದನು ಸಮಾಕಳಿಯಲಿ ಹದಿನೈದು ದಿನ ಪರಿಯಂತ
(ತೊರಣ. ೧-೪-೩೯).

ಪದಿನಯ್ಯರ್, ಪದಿನೈಮ್ = ಹದಿನೈದು ಜನ, -ಮಂದಿ :
ಪದಿನಯ್ಯರ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೯೦ ನೃಪ್ತಿ) ; ಅಲ್ಲಿ ಚತ್ರಸೇನಾದಿಗಳಪ್ಪ
ಪದಿನೈವರಿಂ ಒರೆಯನೆನಿಸಿ ಚತ್ರಭನೆಂಬನೊರ್ವಂ . . . ಉದಯಿಸಿದಂ
(ಕಾದಂ. ೬೦೪). ಪದಿನೈದು ಕಣ್ಣುಳ್ = ಶಿವ ; ಈಶ್ವರ : ಪುರವ
ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುವೊಡೆ ನೆಲ ಮುಖಾಬ್ಬ ಗೊಳು ಪದಿನೈದು ಕಣ್ಣುಳ್ಳ
ಗದಿಮ ಮಿಕ್ಕವರ ಪಾಡೇನು (ಕಂಸನಿ. ೧೧-೧೪೯).

[ಪದಿನ್ (<ಪತ್ತು)+ಅಯ್ಯ]

ಪದಿನಾಲ್ಕು, ಹದಿನಾಳು, ಹದಿನಾಲ್ಕು (ನಾ). ಹತ್ತು ಮತ್ತು
ನಾಲ್ಕು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ ; ಚತುರ್ದಶ : ಭದ್ರಬಾಹುವೆಂಬ ಮಗ
ಯೊಂದು ಬಟ್ಟಿನ ಮೇಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಟ್ಟಿನೊಂದೊಂದಬ ಮೇಗೋಳಿ
ಯೊಳಿಟ್ಟುಡುತ್ತಿಪನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೩೩-೨೩) ; ಇಂತೀ ಪದಿನಾಲ್ಕು
ಮನತ್ಯಂತಂ ದೃಢಹೃದಯನಾಗಿ ತಾಳಿಪ್ಪಂಗೆ (ಧರ್ಮಾ. ೧-೪೨) ;
ಕೌಸಲಿಯ ಕುವರ ರಾಮಂಗೆ ಪದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಂಬರಂ ವಿವಿನಯಾತ್ರೆ
(ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೬೫-೩೧೪). ಹದಿನಾಳು : ನೂಕಿಕೊಂಡೇ ವಾಘಿಯಲಿ
ರಥ ನಾಳುಸಾವಿರ ಬಲುಗುದುರೆ ಹದಿನಾಳುಸಾವಿರ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೯).
ಹದಿನಾಲ್ಕು : ಕಾದಿಹೆನು ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರುಷವು (ತೊರಣ. ೨-೬-೩೩).

ಪದಿನಾಲ್ವರ್ = ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ, -ಜನ : ಪದಿನಾಲ್ವರ್
ಪರಿವಿಡಿಯಂ ಮನುಗಳಾದರ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೮).

[ಪದ್ವಿ (<ಪತ್ತು)+ನಾಲ್ಕು]

ಪದಿನಾಲ್ಕು ಜಗ (ನಾ). ಭೂಲೋಕ, ಭುವಲೋಕ, ಸ್ವಲೋಕ,
ಮಹಲೋಕ, ಜನಲೋಕ, ತಪೋಲೋಕ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಲೋಕ
ಎಂಬ ಏಳು ಊರ್ಧ್ವಲೋಕಗಳು, ಅತಲ. ವಿತಲ, ಸುತಲ,

ರಸಾತಲ, ತಲಾತಲ, ಮಹಾತಲ ಮತ್ತು ಪಾತಾಲಗಳೆಂಬ ಏಳು ಅಧೋಲೋಕಗಳು ಕೂಡಿ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳು : ಪದಿನಾಲ್ಕುಜಗದ ಜನಗಳು ಕರುಣಾಧಿಯೆಂದು ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಪರು (ನೋತಕ. ೮-೩೫). [ಪದಿನಾಲ್ಕು+ಜಗ]

ಪದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕ, ಹದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕ (ನಾ).—ಪದಿನಾಲ್ಕು ಜಗ : ಜೋಡಿಸಿ ಸಭಕುಪ್ಪರಿಸಲ್ಪೆ ನಿಲ್ಲದಲ್ಲಾದಿತು ಪದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕ ಕೋಡಿ ಬಿದ್ದುವು ಸಪ್ತರಥಿ ದುವ್ಯಾಯು ಮಾಡಿದ ಗರುಡ ನೇಗದಲಿ (ನೋತಕ. ೪೨-೬); ಇವರಿಂದ ಅಧಿಕರಿಸ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ ಪದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕ ದೋಳ ಸತ್ಯ ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯವು (ಷಕಲ. ೪-೯೮). **ಹದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕ:** ಹಬ್ಬುಗಿಡು ಹದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕದ ಮೊಟ್ಟುಗಳನೀಡಾದಿ ಸಭದೋಳ ಗೊಬ್ಬನೇ ರವಿ ತೋಳಿ ಬೆಳಗುವವೋಲು ಪಾಂಡವರ ಕೊಬ್ಬುಗಳ ನಲಿಸುವೆನು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೯). 'ಚತುರ್ದಶಲೋಕ' ಪರಾ.

[ಪದಿನಾಲ್ಕು+ಲೋಕ]

ಪದಿನಾಟು, ಹದಿನಾರು, ಹದಿನಾಟು (ನಾ). ಹತ್ತು ಮತ್ತು ಆರು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಜೋಡತ: ಅರಸನುಮಾದಿಸೆ ದಿರುಳ ಪದಿನಾಟುಂ ಪೊಲ್ಲ ಕನಸುಗಳಂ ಕಂಡಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೫-೨೧); ಪದಿನಾಟು ನೆಲೆಯ ಮಡಮಾಡದಿನೊಪ್ಪುವ ಪೊನ್ನ ರಥ (ಭರ್ತುಮ್ಯ. ೮-೨೨೧); ಪದಿನಾಟು ದಿಡ್ಡಿ ಬತ್ತೀಸ ಬಿಲದ್ವಾರದ ವಿಧುಮಿತ್ರದುಪಲದಿಂ ಬಿಗಿದ ರುಧಿರಾ ಪುರದಾಳುನೇರಿ (ನೋತಕ. ೨೦-೧೪). **ಹದಿನಾರು:** ಕುಂಟಿಗೆ ಎಂಟು ಚೇಷ್ಟೆ, ಕುರುಡಗೆ ಹದಿನಾರು ಚೇಷ್ಟೆ (ಗಾದ). **ಹದಿನಾಟು:** ಇಂತೀ ಹದಿನಾಟು ತೆಜನ ಭಕ್ತಿಯನು ಚರಲಿಂಗಳ್ಳೆ ಕೊಟ್ಟು . . . ನಾನು ಪ್ರಸಾದ ಮುಂತಾಗಿ ಭೋಗಿಸುವೆನು (ನುಪಾದೇ. ಬ. ೯೦-೨೧೫); ಹದಿನಾಟುಬು ಪರಿದವು ಮತ್ತೆ ಬಳಸಲಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೫); ಏಜಾದನು ನಡೆದು . . . ಹದಿನಾಟುಯೋಜನದುದ್ದ ದುಪ್ಪ ರಿಗೆಯನು (ತೋರಾ. ೫-೩-೩).

ಪದಿನಟುವರ್, ಪದಿನರುವರ್, ಪದಿನರುವರು, ಪದಿನಟುವರು—ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ,—ಜನ: ಸರ್ವಾಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿ ಅಂತಪ್ಪದಂ ಪದಿನೆಟ್ಟುರುಂ ಪದಿನಟುವರುಂ ಕಾವರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೩೮-೧೫; 950); ಜಿನಾಳಯಕ್ಕೆ ಪದಿನರುವರ್ಸೆಟ್ಟಿಯರ ಮಹಾನಗರದ ಸಮುದಾಯದ ಸಂಸ್ಥಾಧಾನದೋಳ . . . ಕೊಟ್ಟ ಮೊಕ್ಕಿಯ ಪೊಸವೊಂ ಗದ್ಯಾಳ ೩೫ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೯೪-೮; 1039); ಪದಿನರುವರು (ಲೋಕನ. ೧೫೩); ಭರ್ತುಮ್ಯೋಳ ಪದಿನಟುವರು(ವರ್)ಸ್ಸೆ(ಸ್ಸೆ)ಟ್ಟುಗಳು (ಇ. ೫, ೧೪೩-೧೫; 1095). **ಹದಿನಾರಾಣೆ—ಪೂರ್ತಿ;** ಅಪ್ಪಟೆ: ಹದಿನಾರಾಣೆ ಮ್ತವಹಾರ—ಬುದ್ಧಿಯ ಮ್ತಕ್ಕೆ (ವಂಶ. ೨೫೪). **ಹದಿನಾಟು ಬಣ್ಣ, ಹದಿನಾರು ಬಣ್ಣ—ಪೂರ್ಣ;** ಅಪ್ಪಟೆ: ತೋಜಾದನು ತಾ ಬಳಿಕ ವಗೆ ಹದಿನಾಟು ಬಣ್ಣದ ಪುಟದ ಚಿನ್ನಕ್ಕೆ ನೂಲುಮಡಿಯನೆ ಹೊಳೆಹೊಳೆವ ರೂಪಕವ(ತೋರಾ. ೩-೮-೧೪); ಹದಿನಾಟು ಬಣ್ಣದ ಸೊನ್ನೆಯ ಸರಳ್ಳಳ ಕುದಿಗಾಸಿ ನೀರೊಳಿಟ್ಟಂತೆ ಉದಿಸಿತು ಛುಳುಛುಳು ಛುಳುಛುಳು ಛ್ವನಿ ತಂಗೊಳದೊಳು ತನು ತಾಪದಿಂದೆ (ನೋತಕ. ೯-೪೨); ಅವನು ಖಂಡಿತ ವಾಗಿಯೂ ಹದಿನಾರು ಬಣ್ಣದ ರಾಜಪುತ್ರವಂಶದವನೇ ಸರಿ (ಭಾರವೀ. ೫೨).

[ಪದಿನ(<ಪತ್ತು)+ಅಟು]

ಪದಿನಾಟುಭಾವನೆ, ಹದಿನಾರುಭಾವನೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರತ್ವನಾಮಕರ್ಮದ ದರ್ಶನಶುದ್ಧಿ, ವಿನಯ ಸಂಪನ್ನತೆ, ಶೀಲವ್ರತೇಷ್ವನತಿಚಾರ, ಆಭೀಕ್ಷಣ್ಣ ಜ್ಞಾನೋಪ ಯೋಗ, ಸಂವೇಗ, ಶಕ್ತಿತಸ್ತ್ರಾ, ಶಕ್ತಿತಸ್ತ್ರಪ, ಸಾಧುಸಮಾಧಿ, ವೈಯ್ಯಾವೃತ್ಯಕರಣ, ಅರ್ಹದ್ವೈ, ಆಚಾರ್ಯಭಕ್ತಿ, ಬಹು ಶ್ರುತಭಕ್ತಿ, ಪ್ರವಚನಭಕ್ತಿ, ಆವಶ್ಯಕಾಪರಿಹಾರಿ, ಮಾರ್ಗ

ಪ್ರಭಾವನೆ ಮತ್ತು ಪ್ರವಚನವತ್ಸಲತ್ವಗಳೆಂಬ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಭಾವನೆಗಳು : ಪದಿನಾಟುಭಾವನೆಯಂ ಬಹುವಿಧಮಜಾ ದರ್ಶನಂ ಭಾವಿಸೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೧೧೬). **ಹದಿನಾರುಭಾವನೆ:** ಈ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರುಭಾವನೆಗಳನ್ನು ವ್ರತಸಹಿತ ಜನಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ (ಜೈನಪ. ೫೬೦). [ಪದಿನಾಟು+ಭಾವನೆ]

ಪದಿನೆಂಟು, ಹದಿನೆಂಟು (ನಾ). ಹತ್ತು ಮತ್ತು ಎಂಟು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಅಷ್ಟಾದಶ: ಪದಿನೆಂಟು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳುಂ ಬಲ್ಲೊಂ ಸೋಮಕರ್ಮನೆಂಬೊ (ವಡ್ತಾರಾ. ೬೩-೧೫); ಗದಾಯುದ್ಧಂ ಪರಿಜ್ಞನ್ನಮಿಂಕು ದಿನಂಗಳ್ ಪದಿನೆಂಟುಂ ಸಮುದಾ ರೌದ್ರಾಹವಂ ಭಾರತಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೬); ಭಕ್ತಂಗಳ್ಯದೇವಸ್ವರಜೆಯದು ಪದಿನೆಂಟು [ಪಾಕಾಂ. ಹದಿನೆಂಟು, ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟು]ಕೋಟಿ ವಿವರ ಸರಕವದು (ಬಸಪ. ೩-೬೩); ಪ್ರಚುರದಿ ಪದಿನೆಂಟು ರಚನೆಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ರಚಿಸುವರಾ ನಂತು ಪೇಳೆ (ಭರಣ. ೧-೧೫). **ಹದಿನೆಂಟು:** ಹದಿನೆಂಟು ವಿಷಯದ ದೇಸಿಯು ಕರೆದು (ಮೈ. ೮೦. ೧೯೧೫, ೨೧-೧೦; 1047); ಕರ್ಣ . . . ಪವನಜನ ಕಾಯದಲಿ ಸೋಲಿದು ಬವರಮುಖದಲಿ ಹಿಂಗಿದನು ಹದಿನೆಂಟು ಸೂತನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬೦. ೧೩-೫೦).

ಪದಿನೆಟ್ಟುರ್—ಹದಿನೆಂಟು ಜನ,—ಮಂದಿ: ಸರ್ವಾಭ್ಯಂತರ ಸಿದ್ಧಿ ಅಂತಪ್ಪದಂ ಪದಿನೆಟ್ಟುರುಂ ಪದಿನಟುವರುಂ ಕಾವರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೩೮-೧೫; 950); ಭೂರಮಣರಲ್ಲಿ ವಿನ್ಯೋಗಮಂ ತಾಳ್ದು ಪದಿನೆಟ್ಟುರ್ ಪ್ರಧಾನರೊಳುಂ (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೧೧).

[ಪದಿನ(<ಪತ್ತು)+ಎಂಟು]

ಪದಿನೆಂಟುಲೋಕ, ಹದಿನೆಂಟುಲೋಕ (ನಾ). [ಜೈನ]ಮನುಷ್ಯ ನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ಷುಧೆ, ತೃಷೆ, ಭಯ, ದ್ವೇಷ, ರಾಗ, ಮೋಹ, ಚಿಂತೆ, ಜರೆ, ರೋಗ್ಯ ಮೃತ್ಯು, ಖೇದ, ಸ್ವೇದ, ಮದ, ಅರತಿ, ವಿಸ್ಮಯ, ಜನ್ಮ, ನಿದ್ರೆ ಮತ್ತು ವಿಷಾದ ಎಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ದೋಷಗಳು: ಪದಿನೆಂಟುಲೋಕದಿಂ ಹಿಂಗಿದನಂಶ ಚತುಷ್ಟಯಾತ್ಮಕಂ (ಅನಂಪ. ೩-೫೬); ಕಲಿಸಿಪ್ಪ ಪದಿನೆಂಟು ದೋಷದಿಂ ರೋಷದಿಂ ನೆಲಿಸಿಪ್ಪ ಸತಿಯರಂ ನೀತಿಯಂ ಪ್ರೀತಿಯಂ ಕೀರ್ತಿಪರ್ ಗುರುವೆ ನರರು (ಷಕಲ. ೨-೫೨). **ಹದಿನೆಂಟುಲೋಕ:** ಇವರಲ್ಲಿ ಕ್ಷುಧೆ . . . ವಿಷಾದ ಎಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ದೋಷಗಳೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಜೈನಪ. ೫೦೪). IP "ದೋಷ-೧೮: (ಅ) ಅರ್ಹಂತರಲ್ಲಿರದ: ದಿಗಂಬರಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ—ಕ್ಷುತ್ (ಹಸಿವು), ಪಿಪಾಸಾ (ನೀರಡಿಕೆ), ಜರಾ (ಮುಪ್ಪು), ಆತಂಕ (ರೋಗ), ಜನ್ಮ (ಹುಟ್ಟು), ಅಂತಕ (ಸಾವು), ಭಯ (ಅಂಚಿಕೆ), ಸ್ಮಯ(ಗರ್ವ). ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಮೋಹ, ಚಿಂತೆ, ರತಿ, ನಿದ್ರೆ, ವಿಸ್ಮಯ, ವಿಷಾದ, ಸ್ವೇದ, ಖೇದ (ಚತ್ವ. ೪. ೩, ೬ ಪ್ಯಾ). ಶ್ವೇತಾಂಬರಸಂಪ್ರದಾಯ ದಂತೆ ವೀರ್ಯಾಂತರಾಯ,— ಭೋಗಾಂತರಾಯ, ಉಪ ಭೋಗಾಂತರಾಯ, ದಾನಾಂತರಾಯ, ಲಾಭಾಂತರಾಯ, ನಿದ್ರಾ, ಭಯ, ಅಜ್ಞಾನ, ಜುಗುಪ್ಸಾ, ಹಾಸ್ಯ, ರತಿ, ಅರತಿ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅವಿರತಿ, ಕಾಮ, ಶೋಕ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ (ಚತ್ವ. ೪. ೩, ೬ ಪ್ಯಾ). (ಆ) ನಿಧನ, ನಿದ್ರೆ, ಚಿಂತೆ, ಲಜ್ಜೆ, ಕ್ಷುಧೆ, ತೃಷೆ, ವಿಷಯ, ಅಧಿ, ವ್ಯಾಧಿ, ದ್ಯೂತೋದ್ಯೋಗ, ದಾಹ, ಶೋಷ, ರತಿ, ಸ್ವೇದ, ಕೋಪ, ಶೋಕ, ಉದ್ಭ್ರಮ, ಭಯ (ಅಪಯ್ಯ. ೩೬೧). (ಇ). ನೋ. ಕಾವ್ಯದೋಷಗಳು-೧೮" (ಪ್ರವಶ್ವ. ೨೧೩). 'ಅಷ್ಟಾದಶ ದೋಷ' ಪರಾ. [ಪದಿನೆಂಟು+ಲೋಕ]

ಪದಿನೆಂಟನರ್ (ನಾ). ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಲಿಂಗ ವಂತ, ಬಣಜಗ, ಗಂಗಡಿಕಾರವೊಕ್ಕಲಿಗ, ಅಗಸ, ಕೆಲಸಿಗ, ಕುರುಬ, ಕುಂಬಾರ, ಕಟಕ, ಬಡಗಿ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆ, ಹೊರೆಯ, ಉಪ್ಪಾರ, ಬೆತ್ತ, ಹೊರೆಯ ಮತ್ತು ಮಾದಿಗರೆಂಬ ಹದಿನೆಂಟು ಬಗೆಯ ಜಾತಿಗಳು : ಮಿಕ್ಕಿನ ಲೋಕದೊಳು ಪದಿನೆಂಟನರ್‌ನೇ ರೆಲ್ಲಂ ಭಕ್ತ ಲೋಕನೆ ಕುಲವಲಾ ದಿಟೆ (ಬಸವ. ೫೫-೨೦). 'ಅಷ್ಟಾದಶ ಜಾತಿ' ಪರಾ. [ಪದಿನೆಂಟು + ನರ್]

ಪದಿನೇಬ್, ಪದಿನೇಬು, ಪನ್ನೇಳು, ಹದಿನೇಳು, ಹದಿನೇಬು (ನಾ). ಹತ್ತು ಮತ್ತು ಏಳು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ; ಸಪ್ತದಶ : ಅನಂತ ಮಗಂ ತಿಪ್ಪಯ್ಯನವೊ ಪದಿನೇಬ್ಬಾನೆಂ ಪಿರಸಿ ಕಾಳಗದೊಳ್ ಸತ್ತು (ಎಕ. V, ಅಂಕ. ೬೧-೬ ; 920) ; ಮೊದಲಿಂದ ತುದಿಯೆಯ್ತು ಸಂದ ನರಕಾಯುಷ್ಯಾದ್ಧಿ ಕೇಳ್ . . . ಪದಿನೇಬ್ಬ ತ್ರಯ್ಯ ಮೂವು ಬಿಡಿದ ಮೂವತ್ತೆನೆ (ಅದಿ. ೫-೯೬). **ಪದಿನೇಬು :** ನಕಾರಕ್ಕೆ ಪದಿನೈದು ಪದಿನಾಳು, ಪದಿನೇಬು (ಪದ. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ). ಪನ್ನೇಳು : ಗಡಿಂಬದ ಕೋಲೊಳ್ ಕೊಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟ ಮತ್ತರೆ ಪನ್ನೇಳು (ಸಾ. ೫. XI-1, ೯೬-೯೧ ; 1042). **ಹದಿನೇಳು :** ತ್ರೇತಾಯುಗ ಹದಿನೇಳು ಲಕ್ಷ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟುಸಾವಿರ ವರುಷದಲ್ಲಿ ಸೇತುರಾಮೇಶ್ವರದೇವರು ಮೂಲಸ್ಥಾನ (ಅದ. ೪೬-೧೩೧) ; ಸೀತೆನು ಸೌಬಲದೊಳಪ್ಪ ತ್ರೇತಾ ಮಾದ್ರೇಶರೊಳು ಹದಿನೇಳನು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೬-೪೬). **ಹದಿನೇಬು :** ವಿಸಮ ಪದಯುಗಕ್ಕೆ ಸಸಿನ ಹದಿನೇಬು (ಭಂಡೋಂಬು. ಕಿ. ೫-೩೨೫).

[ಪದಿನ್ (< ಪತ್ತು) + ಏಬ್]

ಪದಿನೇಬು 'ಪದಿನೇಬ್' ನೋ.

ಪದಿನೈದು 'ಪದಿನಯ್ಯ' ನೋ.

ಪದಿಪು (ನಾ). (?) : ಈಗಿರುವ ಪದಿಪು ಹಾರಣೆ ಮೊದಲಾಗಿ (ಜೊಂಕಣ. ೧೯೩೫, ರಾಜವಿಷ್ಣುರು. ೮-೨೧ ; 955). [?]

ಪದಿಮೂಣು, ಹದಿಮೂರು, ಹದಿಮೂಣು (ನಾ). ಹತ್ತು ಮತ್ತು ಮೂರು ಸೇರಿ ಆದ ಸಂಖ್ಯೆ; ತ್ರಯೋದಶ : ಅನಂತ ದೀರ್ಯನುಂ ರಕ್ತಪ್ರಭೆಯುಂ ಭರ್ವಯುಮೆಂಬ ಮೊದಲ ನರಕದ ಪದಿಮೂಣುದ್ರವಂಗಳೊಳ್ . . . ಪುಟ್ಟಿದಂ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೦೯ ಪ) ; ರಕ್ತತ್ರಯಕ್ಕೆ ಕಾಪಾಗಿ ಬಳಸಿದ ಕೋಟಿಯದನಿರ್ಜ ಪದಿಮೂಣು ಜಾರಿತ್ರಮುಮಂ (ಭರ್ಮಾಪ್ಯ. ೧-೧೭೦). **ಹದಿಮೂರು :** ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಬೇರೆ ಹದಿಮೂರು ರೂಪಾಯಿ (ರೂ. ೪). **ಹದಿಮೂಣು :** ದಿವಸ ಹದಿಮೂ[ಪಾಕಾಂ. ನಾ]ಜಲಿ ಕೈಕಾಭವನೊಡಬಡಿಸಿದರು (ತೊರಣ. ೨-೬-೪).

ಪದಿಮೂವರ್, ಹದಿಮೂವರ್ = ಹದಿಮೂರು ಜನ್ಮ-ಮಂದಿ : ಅವರೊಳು ಕೇರಸರುಮೆನೆ ಬಿರಿಸೆನ ಪದಿಮೂವರುಂ ತಾವೊರಂ ನಿಲಿಸಿ (ಬಸವ. ೫೧-೭೦) ; ಅದಿಯಲರಿಯರು ಹದಿಮೂವ[ಪಾಕಾಂ. ಮುನ] ರಾದರು ಪರಮೋಚಿತುಂಗೆ ದಕ್ಷಮೂಣಂ ದ್ರವನುಡಿಯರು (ತೊರಣ. ೬-೧-೭೯). [ಪದ್ಧಿ (< ಪತ್ತು) + ಮೂಣು]

ಪದಿನೂಗಿ (ನಾ). ಹತ್ತುಮುಖಗಳು.

ಪದಿಮೊಗದವಂ = ಹತ್ತುಮುಖಗಳುಳ್ಳವನು ; ರಾವಣ : ಇವರೊಳ್ ಹಿರಿಯನೊರ್ಗಂ ಸಾಸಿರನೊಗದವಂ, ಕಿಟಿಯಂ ಪದಿ ಮೊಗದವಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೨). [ಪದ್ಧಿ (< ಪತ್ತು) + ಮೊಗ]

ಪದಿಯಡಿ (ನಾ). (?) : ಸತ್ಯಾಶ್ರಯದೊಳ ಸಗರಕ್ಕೊಲ್ಲ ಕಳಹಣ ಪದಿಯಡಿಯೊನ್ನು ಬೋವು ಪದಿಯಡಿಯೊನ್ನು (ಕೃಷ್ಣ. ೮೬-೬೧-೪೬ ; ಸು. 932). [?]

ಪದಿಯರಕ್ಕ (ನಾ). (?) : ಪದಿಯರಕ್ಕರ ಬೋವುಗುವುಣ್ಣರ ಮಗಂ ಪಲಯ್ಯಗುವುಣ್ಣರ ತಂಗಿ ಮಣ್ಣಯಬ್ಬಿ (ಎಕ. IX, ಹೊಸಕೋ. ೧೦-೬ ; 1023). [?]

ಪದಿಯಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?) : ಸತ್ಯವಾಕ್ಯ ಪಮ್ಮನಡಿಗಳ ಪೃಥುದೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯ ಬೂತರಸ ತೊಟ್ಟಿ ಕಾರಟ್ಟಿಯಂ ಪದಿಯಕೆಯೆಂ ನೆಲೆಗೊರು ಮೊಗಪೆ ಅಳಿಯುಮು ದಿಟ್ಟಿ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡ್ಲುಕೋ. ೯೪-೪ ; ಸು. 890). [?]

ಪದಿರ್, ಪದರು, ಪದಿರು, ಪದುರು, ಹದರು, ಹದಿರ್, ಹದಿರು, ಹದುರು (ನಾ). ೧. ಎರಡರ್ಥವುಳ್ಳ ಮಾತು ; ದ್ವಂದ್ವಾರ್ಥದ ನುಡಿ : ಒರ್ ಜಾರೆ ಮನೆಯವಗಾಂಜಿ ಮಹೋತ್ಸಾಹದಿಂ ಪುದಿದ ತನುಮಂ ಪದಿರಿಂ ಪಾದಿದಳ್ (ಗಿರಿ. ೪-೭೦ ಪ). ೨. ಒಗಟೆಯಂಥ ಮಾತು : ಯಮದಂಡನೆಂದಂ ದೇವಾ ನೀಂ ಗೆಲ್ಲೆಯಾಂ ಸೋಲೈನುಂ ಸತ್ತೆನುಮಂದಿವರ್ ಪದಿರಿಂ ನುಡಿದ ಸೂಚ್ಯಾತುಗಳಂ ಕಾಸಿನವರುಂ . . . ಕೇಳು (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೫-೧೦). ೩. ಚಮತ್ಕಾರದ ಮಾತು ; ಜಾಣ್ಮೆಯು ನುಡಿ ; ಚತುರೋಕ್ತಿ : ಮದಮಾನಸಮಹಂ ಜಾಣ್ಣಿ ದಿರಿಂಬನಣಾಡು ತನ್ನ ಕೊಡೆಗಳ್ಳೆಡೆಗುನ್ನದಕರೆಯುಂ ಬರ್ದೆಯುಮಂ ಮುದದಿಂ ಶ್ರೀ ರೇಣುಪತಿ ಬಸಮಾಗಿಸುವಂ (ಮದ. ೧-೨೬) ; ಅಲಸಿಕೆ ನೋಟದೊಳ್ . . . ಪೊರೆಗೆಳೆ ಸೋಲದೊಳ್ ಪದಿರೊಳೊಡ್ಡಿದೊಳ್ ಪಲಮಾತು ಮಾನದೊಳ್ ಕಲಿತನಮಾಗದಂತಲರೆ ವರ್ತಿದಳ್ ಕವಿತಾ ವಸಂತನೊಳ್ (ಅರ್ಧನೀ. ೫-೭೦) ; ಪದಿರನಾಡುವ ಸೂಚ್ಯಾದಿ ಮಸ್ತ ಚೇಷ್ಟೆಯಂ ಮೆಟಿಯಿಪ ತಮ್ಮ ಭಂಗಿ ಮಹಿವಾಟ ಮನೋಜಸುಮಕ್ಕೆ ಸಂತತಂ ಮುಟುಗುವ ಚಿತ್ರದಿಂ ರಜನಿರಂಜನಮಾಡುಮು ಬಂಧಕೀಜನಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೪೫) ; ರಾಗದೋವರಿ ಪದಿರ ಪಾಳೆಯಂ . . . ಎನಿಪು ದಂಗಳನ ಭಾರಾಭಾರಿ ರಾಜಿಸುವ ಸೂಳೆಗೇರಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೪-೮೬). ೪. ಸಂಕೇತ ; ಸಂಜ್ಞೆ ; ಸೂಚನೆ : ಪದನಖಮಯೂಖ ಲೇಖಾ ಚ್ಚಲನಗುಳಿ ಪ್ರಕಾಶಕೆಗೊಳ್ ತಿಲವಾಳು ಪೊನಲಂ ದಿಟ್ಟಿ ದಿನದದಂಜಿ ಗಳಣಿಂಚೆರದ ಪದಿರೊಳ್ ಕರೆನ ಪದಪಯೋಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮೈದುನಿನದ ಮೆನಿಸಿ (ಪರ್ವತ. ೭-೯ ಪ). ೫. ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಧ್ವನಿಗಳು ; ನಾದವೈವಿಧ್ಯ : (ಕ). ೬. ಧ್ವನಿ ; ನಾದ : 'ಪದಿರಿಕ್ಕು' ಪರಾ. ಪದರು : ೭. ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ; ಇಬ್ಬಗೆ : ಬಯಲು ಬಯಲು ಬೆರದ್ದಿ ಮೇರೆಯುಂಟೆ ಆಯ್ಕಾ ಕ್ಷೀರ ಕ್ಷೀರವ ಕೂಡಿದಲ್ಲಿ ಪದರುಂಟೆ ಆಯ್ಕಾ (ಅಮಂಡೇ. ೩೪೧-೫೬). **ಪದಿರು :** ೧. ಇವನಿಲ್ಲದಂ ಬಾರಂ ಘನತಮಿರಮಿದಪ್ಪು ದಳಟಿ ನೇರಮದಿಲ್ಲಂ ಮನೆಯೊಕ್ಕೊಡರಿದ ಪೊಡುಡು ಜನರಹಿತಂ ನೆರೆಯಿಂದಂ ಪದಿರಿಂ ನುಡಿದಳ್ (ರಾಜಕೋ. ೧೧-೩೨) ; ಸೀರೆಗೆ ಕಿವಿಯೊಲೆ ತಾಳಿ ಮೂಗುತಿಯೆನೆ ಅರೆನಲಿ ಪದಿರ ಪುರುಳಿವು ಮೊಡ್ಡಂಗೆ (ಕಾಲೋರ. ೫೨-೭೪). ೪. ಪದಿನೋವರೆಯು . . . ಭಾವದ ಸುಗ್ಗಿಯಪ್ಪು ಬೆರೆ ಸುದತಿಯಾಂ ಪೇಳ್ವ ಜನವಶ್ಯಮಿಲಿಗೆ (ಜನಮ. ೧೩-೭೯) ; ಒರೆದಳ್ ಪದಿರಿಂದಂ ಕಡೆವರೆಯದ ಬಡೊಡದಿದ ಕಾಮಿನಿ ತಡೆಯದೆ ನಿಟರೊಡವೆಯನಿಪ ನಿಧನದಂಜನಮೆನೆ ಸುತೆಗೆ (ಉದ್ಭವ. ೪-೭೯). **ಪದುರು :** ೩. ಲಮಾಗ್ಲಿಂದಮೆ ಪರ್ವತೆಲ್ಲ ಜಗಕಂ ಜಾಣ್ಣುಂಗಿಡತ್ತಿತ್ತಂ ಪದುರೇ ತಾಣದೆ ಬಲ್ಲುದು (ಚಿವ. ೬-೬೫). **ಹದುರು :** ೩. ನಮಗೆ ಹೊತ್ತು ಹೋಗದೆ . . . ಎನ್ನ ಕೂಡೆ ಹದುರು ಹದುರಿಂದೆ ಬೇಳೆಯವ ಕಳೆವರೆ ಹೇಳಾ (ಅಮಂಡೇ. ೩೨೬-೨೩). ೪. ವ್ಯಂಗ್ಯವಾದ ಮಾತು ; ಚುಚ್ಚುವುದು ; ಮೂದಲಿಕೆ ; ವಿಡಂಬನೆ : ಗುರುಹಿರಿಯಂ ಕಂಡು ಕನಸೊಳ್ಳಮಿಸ ಕೆಟಿಯ ನಾಡುತಂ ಹದರಿಂ ಪರಿವನ ಮಂತ್ರ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ವಿಭೂತಿಯಂ

ಬುರುಭಾಳ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳ್ ರಿಸನೊಮೆಯು (ಪ್ರಭು. ೨-೩೩). **ಹದಿರ್** : ೩. ಹಲವು ತೊಡಿಗೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಚಾಮರಂಗಳ ಹದಿರ ಹಾಡುವಾಡುವ ಸ್ತ್ರೀಯರ (ಹಜಾ. ೪-೩೯); ಸೊಕ್ಕುಬವ್ವನೆಯರಾಡುವ ಹದಿರ್ ಚದುರುಗಳ ಹಕ್ಕಿ ಮೋಹನದಿಕ್ಕೆಯನಿಪ ವೇಶ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಮುಂದೆ ಕಡು ಚೆಲ್ಲಾದುದು (ಚಲ. ೧೧-೩೩). ೪. ಪಶುಮೃಗಪಕ್ಷಿಪಾತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹದಿರಂ ಸಮಂತು ಭಾವಿಸಿ (ಮದಕ. ೧೧-೨೩); ಅರಲಂದಿಂ ಗಣಿಸನ್ನೋಡುವನನಂಗೆಂ ಚಂದ್ರಮಂ ಕೂಂಕುಮಂ ಕರದಿಂ . . . ನಲ್ಲನಗಲ್ಲೊಡಿಸ್ಸಿಗಿದು ತಾವೇಗಿಯೊಡಂ ಪಲ್ಲವಾಧರೆ ಕೇಳಂಜು ವಳಲ್ಲಿ ನೀ ಹದಿರನೋಪಂ ಕಾಣು ಮೊಂದಂಜುವೆಂ (ಅನಂ. ೪-೨೧). **ಹದಿರು** : ೩. ಹದಿರು[ಪಾಶಂ, ಹಾದರೆ] ಸೂಳಿಗೆ ಕಟಿಕಿ ವಿದ್ಯಾ ನಂತಂಗೆ ಮದ್ದುಮರ ಹಾವದಿಗಾಗಿ ಗೆಲ್ಲ ಸೋಲುವ ಮತ್ತರ ಕೊಲ್ಲಟಿಗಂ ಗಲ್ಲದೆ ತಿವಭಕ್ತರಿಗುಂಟೆ ಅಯ್ಯಾ (ಚನ್ನ. ೪, ೧೩೫-೩೬೦); ಒಳಸರಿದು ಹದಿರು ನುಡಿನ ಜಾರಿಯನರಸನ್ನೋಡಿದ (ಜೀವಂ. ೧೩-೧೪); ಹದಿರು ಚದುರು ಗನ್ನ ಗತಕ ಬಯಲದೊಂದು ಕದನಕರ್ತವನು ಮಾಡಿ ಹೃದಯಂ ಕರಗಿಸಿ ಧನವ ಸೆಳೆದುಕೊಂಬು ಹದುರೆಯವರನೇನೆಂಬೆ (ಅಂಜ. ೩-೧೨೩); ನಲಿದು ಬಂದೆನ್ನ ಕಾಲ್ನೆಹಗಬೇಕೆಂದು ನಲ್ಲಳ ಕೂಡೆ ಹದಿರನಾದಿನು (ಭರಣ. ೧೪-೧೦೦); ಹದಿರು ಚದುರಿನಾಗರೆ ಲೋಯ ಪೇಟಿಯೊಡವಿದ ಮೋಹನಶಾಲೆ ಮದನನ ಬೆಳ್ಳಾರವಲೆಯಂತೆ ರಾಜಸಿ ಸದನಗಳಿಹುವು ಸೊಳೆಯರ (ಕಂಜ. ೨-೪೩). ೪. ಕಂಗಳೆಂಬೆ ಬಲಿಗಳ ವಿಸರದಿಂ ಕಟಾಕ್ಷಂಗಳೆಂಬೆ ಬಿಡುಬಾಣಂಗಳೆಂ . . . ಹಿಂಗೆದಳೆನಗೆಗಳೆಂಬೆ ತೆರಿಯಂ ಮೈತಿಳಂಗಳೆಂಬೆ ನಾನಾ ಹದಿರಿಂ ವಿಟವನಂಗಳೆಂಬ ನರಮೃಗ ಬೇಂಟಿಯಾಡುವ ವಾರಾಂಗನೆಯರೆಸಿದಿರರು (ಕುರಂಗ. ೩-೨೧). ೫. ದ್ರೋಹಚಿಂತನೆಯನ್ನು ರೇಮಟಿ ವೇಂಕಟಾದ್ರಿ ನಾಯಕನು ಮಾಡಿರುವನೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಿಗೆ ಹೇಳಿ ಹದಿರನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ (ಸುಗುಗಂ. ೪೩-೧೩). ೬. ಮದನಹರ ಸೋಮಯ್ಯನೇನ ಬಂದಪನೆಂದು ಹದಿರೊಳ ಣಕೊಳು ಕಟಿಕಿಯೊಳು ಗುಡಿಯಂ ಕಟ್ಟಿದ ಮಹಿಮರೇ (ಸೋಮಜ. ೪-೩೨); ಅಡಬುದೇ ಹದಿರ ಅರಸನೋಲಗದಲ್ಲಿ (ಪ್ರಭಾ. ೧-೪೪); ಸದಮಲ ಮಲಪ್ರಹರ ಪರಿದು ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕಾಂಕು ಹೋದಳೇ ದತ್ತಿಹದನೆಗೆ ಪದವಿಡಲು ಬಿಟ್ಟಿದ ತುದಿಯ ಮಯೂರ ಕಂಡು ಹದಿರಿಂದ ಕೂಗಿತ್ತಹೋ ಗಂಗೆ ಬಿಟ್ಟಿಕ್ಕೆ ಹೆದಲು ಬಿಳುನಲದೇಶವಂ ಪೊಕ್ಕಳೆಂದು (ಗುರುಜಾ. ೧-೧೩). ೭. ರೀತಿ; ಬಗೆ; ಕುಮರಿಯ ಚದುರಿಯ ಹದಿರರಡು ಒಂದಯ್ಯ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೩). ೮. ಚಮತ್ಕಾರ; ಜಾಣ್ಮೆ; ಹಿಡಿದ ಬಿಡುವೊಬ್ಬಳಿಗೆ ತಹ ಬಲನೆಡೆ ಹಾಯುವ ಸುತ್ತರೊತ್ತುವ ತಡೆನ ಸಡಸುವ ಸೆಳವ ತಿರುಹುವ ಹದಿರ ಜೋಳೆಯಲಿ ಗಡಣದನವನಿಭವತಿ ಯನವಗಡಿಸಿ ನೂಕಿದೊಡೆ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೩-೧೧). **ಹದುರು** : ೩. ಹದುರಿನ ನೆಲ ಚದುರಿನ ಚಾರಚಾವದಿ ಮಂದದ ಮಂದಿರ ಮೋಹನದ ಸದನವೊಪ ಸೂಳಿಗೇರಿಯತ್ತ ರದೋಳಗದುಭುತವಾಗಿರುತಿಹುದು (ಅಂಜ. ೩-೯೧); ಹಿರೋರ್ವರು ಸವಿಸವಿಯ ಚದುರ ಹದುರಿನ ಮಾತುಗೊಡುವ ಸುರತನ ನೋಡಿಸ್ಸು ತಡಮಾಡಿ ಬಂದನೊಳರಸ ಮುಂಗಲ್ಲಗೆವತ್ತ (ನಾಗಕು. ೩೧-೧೦೯); ಹದುರಿನಡೆ ಗನ್ನ ಗತಕದ ಪಕ್ಕಿ . . . ರಾಗದ ಭೂಮಿಯದೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿಲ್ಲೆಂಬ ತೆಂಹಿಗಾಸ್ತದವಾದುದಾ ಕೇರಿಕೇರಿಯಲ್ಲ (ರಾಘ. ೩-೨೫); ಚದುರತನಕೆ ತಾಣ ಹದುರಿನ ಹಸರ . . . ವಿಂಕದ ವೀದಿಯಂ ಮೈಯ ಸದನದಿಂದೆಸೆವುದಾ ಕೇರಿ (ಕರಜಾ. ೩-೪). ೯. ಮೊಳನೆಯ ಕಟಿಕಿಗಳ ಹದು[ಪಾಶಂ, ದಿ]ರನ ಹಳವುಗಳ . . . ಮೀಸೆ ಯೊಳಿಳವ ಬೆರಗ್ಲಳ ಕರ್ಣ ಸ್ತಂಭದ ಮಿಳತಿಲಕ ಮಶ್ಯಾಸನಾದಿಗಳದ ರೀತಿ ಯಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧೪-೨೯); ಕುಧವ ಮಜ್ಜಳ ಕೇಳು ತಿವರಣೆಯೊಳು

ನೀನು ಹದುರ ನುಡಿದುದಜಾಂದಲಿಂತಾಯ್ತು ತಿಳಿದು ಸಮಹೃದಯ ದಿಂದಾತನದಿವಾನರೆಗೆ ಮನೆಯ ಪರಿಹರಿಸ ಪೋಗಿನಲು (ಪ್ರಭಾ. ೧೦-೪೧); ಹಲ್ಲು ವಿಷಂ ಫಣಿಪತಿಗಂ ಎಲ್ಲ ವಿಷಂ ದುರ್ಜನಂಗೆದೊನೆ ಪೇಳ್ವೆಂ ಹಲ್ಲಿಂ ಹದುರಿಂ ಸೊಲ್ಲಿಂ ಕೊಲ್ಲದೆ ಮಾಣು ಪನೆ (ನೀತಿಪಾ. ೫೧೩). **ಪದಿರ ಪಟ** = ಯಾವುದಾದರೂ ಸಂಕೇತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾದ್ಯ. —ಹರೆ: ಮತ್ತಂ ಸಸಂಭ್ರಮಪ್ರಚೇತ ಸಮದಗಜಘಟಾ ಘಂಟಾರವಂಗಳೆಂದಂ ತುರಂಗಮಹೇಶಿತಂಗಳೆಂದಂ ಮಹಾಸಾಮಂತರ ಪದಿರ [ಪ][ಪಾಶಂ, ಪ]ಪಿಗಳೆಂದಮಗುವಾರ್ಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೧೦೪ ಪ); ಇತ್ತ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕುಲಧನಂಗಳುಂ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನೆಂಗಳುಮುಬುದುಬದ ಮುಳೇಕನಕಾದಿ ಸಾರದ್ರವ್ಯಂಗಳಂ ವ್ಯಯಸಾಧ್ಯಸಾಧುವಾದ ಪುಣ್ಯನಿಮಿತ್ತ ಮನೇಕನಾಗಧವಂದಿಬ್ಬಂದಾರಕಬ್ಬಂದಕ್ಕಿತ್ತು ನಾನಾಸಿದ್ಧದ ಪದಿರ ಪಟಗಳೆಸೆಯ . . . ಪೊಜಮುಟ್ಟು (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೦೩ ಪ); ತಂತಮ್ಮ ಮೊನೆಯ ನಾಯಕರ ಬಿರುದಿನ ಬೀರವದ್ದಳೆಯ ಪದಿರ ಪಟಿಯ ಕಡಳೆಯ ಕಳಕಳಂ ಕವಿ ಶಬ್ದಂಗಿಡೆ (ಪಂಪನಾ. ೧೩-೩೪ ಪ); ಅಗಳೆರಡುಮೊದ್ದು ಗಳ ಮೊನೆಗಳೊಳ್ ತಂತಮ್ಮ ಬಿರುದಿನ ಬೀರವದ್ದಳೆಯ ಪದಿರ ಪಟಿಗಳುಂ ನೆಲಂ ಮೊಟಗಿದಂತೆ ಮೊಟಗೆ (ನೀತಿಪು. ೧೧-೧೪೪ ಪ). **ಹದುರ ನುಡಿ** = ಚಮತ್ಕಾರದ ಮಾತು; ಚತುರೋಕ್ತಿ; ಸರಸನುಡಿ ಮುಂತು ನುಡಿ ಹದುರ ನುಡಿಯ . . . ಬಿವುಳನುಡಿಗಳಿಂ ಪುರುಷರನು ಬೆಗಡು ಗೊಳಿಸುವ ಬನ್ನಡೆಯ ನುಡಿಯ ಭಾವೆಯರು ಬರುತಿಹೊಕ್ಕಿಲದೊಳು (ನವನೋ. ೨೪-೧೫).

[ದೀ. || ತಮಿ. ಪುಡಿರ್; ತುಳು. ಪದರ್; ತೆಲು. ಪದರು]

ಪದಿರ್ 'ಪದಿನ' ನೋ.

ಪದಿರಿಕ್ಕು, **ಹದರಿಕ್ಕು**, **ಹದಿರಿಕ್ಕು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಧ್ವನಿ ಮಾಡು; ಸಪ್ತಳು ಮಾಡು: ಬಲುಕ್ಕೆ ಪುಂಜಂ ಮರಮುಜಾಪವಸರಮನಾ ನಟಾದು ಪದಿರಿಕ್ಕಲೊಡಂ ಪವನವದಿಂ ಗಗನಕ್ಕೆ ನೆಗೆದು ಪೋಗಿಮನೆ (ಪಂಜಂ. ೨೪೦-೧೨); "ಸೂಚಿಸು, ಸಂಕೇತದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡು" (ಪ್ರಭಾ). **ಹದರಿಕ್ಕು**: ೨. ಮೂದಲಿಸು; ಕಡೆಗಡೆಸು: ಎಲ್ಲಿಗಿಲ್ಲವೋ ಹೋಗದಿರು ಕಬ . . . ನಿಲ್ಲಿಸುತ ಹದರಿಕ್ಕು ಹೆಡಕನು ಘಲ್ಲಿಸಲು (ಕೊರರಾ. ೫-೧-೨); ದಿವಿಜರಿಪು . . . ಮಾಯಾಯುವಾಯಂ ಹದರಿಕ್ಕು ನುಡಿದನು ಮನದ ಕಡುಹಿನಲಿ (ಅಂಬಲಾ. ೪೨-೧). **ಹದಿರಿಕ್ಕು**: ೩. ರೋಷದ ಬಣಿತೆಯಂ ಹದರಿಕ್ಕು ಶಕ್ತನ ಗದರಿ ಗರ್ಜಿಸುತಿ . . . ಸಾರಿಸುತ ತೆಗೆದಚ್ಚನಾ ದೈತ್ಯ (ಅಂಬಲಾ. ೨೦-೨೫).

[ಪದಿರ್ + ಇಕ್ಕು]

ಪದಿರು 'ಪದಿರ್' ನೋ.

ಪದಿರುವಾತು, **ಹದಿರುವಾತು** (ನಾ). ಚತುರೋಕ್ತಿ; ಚಮತ್ಕಾರದ ಮಾತು: ಪದಿರುವಾ[ಪಾಶಂ, ಸತಿಯ ಮಾ]ತುಗಳಾ ಪೊಸ ಗಾದಿಯಂದಿವಂ ಪಾನಿಸಿ ಕಾಣ್ಪುದೇ ಸರಕಮಲ್ಲಿ (ಕಂಕಕ. ೩೯). **ಹದಿರುವಾತು**: ಜಾಣಂ . . . ಲೋಲೆಯಂ ಹದಿರುವಾತಿಂ ಜಪಿ ದನು (ಚಲಪು. ೧೦-೪೩ ಪ). [ಪದಿರು(<ಪದಿರ್)+ವಾತು]. **ಪದಿಕರ್ತೃಗಳು** (ನಾ). ಹತ್ತುಮಂಡುಗ: ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಅಪ್ಪೋರಯ್ಯ ದಿವಕ್ಕರ್ ಪದಿಕ್ಕಣ್ಣುಗೆ ನಲ್ಲತ್ತ್ $\times \times \times$ (ಎಕ. VI, ಚಕ್ರಮ. ೫೦-೩; ಸು. 480 ?); ಪುಣ್ಯಸಮುದ್ರದಾ ಮಯಲಕ್ಕುಲಾದಾಟಾ ಮಿಗೆ ಪದಿಕ್ಕಣ್ಣುಗೆಂ ಮುಣ್ಣಂ (ಎಕ. IV, ನಾಗದುಂ. ೪೫-೩೩; 776); ಪೊಲ್ಲಯ್ಯನ ಮಾಡಿಸಿದ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಮಣ್ಣೋರಿಗಾಲ್ಲದಿಕ್ಕರ್ ಣ್ಣುಗೆಂ ನೀರ್ಮುಣ್ಣು (ಎಕ. IV, ಎಕಂವೂ. ೪೧-೩; 882).

[ಪದಿರ್(<ಪತ್ತು)+ಕಂಡು(<ಮಂಡುಗ)]

ಪದಾರ್ಥ 'ಪದಾರ್ಥ' ನೋ.

ಪದಾರ್ಥ, ಪದಾರ್ಥ, ಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಹತ್ತು ಕೊಳಗ:

ಶ್ರೀ ಶಿವಭೀಮಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಒಮ್ಮದಿಮ್ಬರಂ ಬನ್ನು ಪದಾರ್ಥಗಳಂ
ಕಬಣಿ ಒಕ್ಕಣ್ಣುಗಂ ಕೆನ್ನು ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. IX, ಚಂಗಳೂ. ೪೨-೨;
ಸು. 820); ಒಕ್ಕಲೋಳನ್ನು ಪೊಜಿಯಂ ಕೆಯಂ ಪದಾರ್ಥಗಳಂ
ಭತ್ತಮಂ ಮೀಸಲಂಬಳವತ್ತಮಂ ಸಲ್ಲದು (ಎಕ. III, ಸಂಜನ.
೧೮೩-೧೧; 977). ಪದಾರ್ಥ: ಮಹಾಜನ ಪದಾರ್ಥ ಕಬಣಿ ಕೊಟ್ಟು
(ಎಕ. IX, ಪೊಜಿಯಂ. ೯-೧೧; ಸು. 870). ಪದಾರ್ಥ: ಶ್ರೀಮತ
ದಿಷ್ಟಿಯು ಸಾವಿಯುಬ್ಬೇಸ್ವರಕ್ಕೆ ದಿಟ್ಟ ಮಣ್ಣುಪುನೆಯೊಡೆ ಶಿವರಾಯ
ಕೆಜಿಯೊಳ್ದಿಕ್ಕಳವದೆ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣರಾ. ೩೩-೧೦; 1100?).

[ಪದಾರ್ಥ (<ಪತ್ತು) + ಕೊಳಗ]

ಪದಾರ್ಥಗಳ (ನಾ). = ಪದಾರ್ಥ: ತುಮಣ್ಣುಗಳಣ ಮಣ್ಣೆ ದು
ಬ್ರಮದಾಯ ರಾಜಮನ ಪದಾರ್ಥಗಳಾಟಿಗೆ ಗುಣ್ಣುಲಲಾರ
ಅಳಿಯಂ ಒಕ್ಕಲು ಸಲಿಪು (ಎಕ. X, ಗೋರಿಯ. ೫-೪; ಸು. 900).

[ಪದಾರ್ಥ (<ಪತ್ತು) + ಕೊಳಗ]

ಪದಾರ್ಥ (ನಾ). ಹತ್ತರಪ್ಪು; ಹತ್ತುಪಟ್ಟು: ಚಂದ್ರಭುಕ್ತಂಗೆ
ಪೃಥ್ವಿಯೆಲ್ಲವನಾಳ್ವ ಲಕ್ಷಣಂಗಳೊಳವು ತಾಂಗಳರಸು ಮಾಡಿದಂ ನಿಮಗೆಲ್ಲ
ಮಿಲ್ಲಿಯ ಬಾ[ಬ್ರಾನ್] ಪದಾರ್ಥ ಬಾಬಂ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಬೋಧಿಸಿ
(ಪದಾರ್ಥ. ೧೮೩-೩); ಕಾಳಪ್ಪಿಗಾಡಿಗೆ ಗುಣ್ಣುಂ ಪುಟ್ಟ ತಂದೆಗೆ
ಪದಾರ್ಥದಿಯಾಗಿ ಪೆಮ್ಮಾರ್ಥಿಗಾವುಣ್ಣುನೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆದಂ (ಎಕ. VII,
೨೨೨. ೧೦-೩೨; 1085); ಚೆರಿದಿವಲರಲ್ಲಿ ಸೋಮಾರ್ಥಿ ಪದಾರ್ಥ
ಸೋಗಿಗೆ ಪುರ್ವ ಕೊರ್ವ ಚೆಲ್ಲೆಗೆ ನಂಬಿ ಮುಖಂ ಪತಿಗೆ ಕೋಳ
ಕರವಾಳ್ ಮದನಂಗೆ ಕಾಂಶೆಯಾ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೪೩); ಚಂದ್ರಕಾಪಟಲದ
ಶೈತ್ಯವಾದವಗುಣಕ್ಕೆ ಪದಾರ್ಥದಿಯಾಗಿ . . . ಎಸೆದರ್ಪದಾ ಕೊಳಂ
(ಸಳಜಂ. ೧೨೨). [ಪದಾರ್ಥ (<ಪತ್ತು) + ಮದ್]

ಪದಾರ್ಥಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹತ್ತುಪಟ್ಟುಗು; ಹತ್ತರಪ್ಪಾಗು:
ಈ ನೆಗಟ್ಟು ಚೆಮೂತ್ತಿಯು ಮದಾನೀಕಿಯಕ್ಕುಮದು ಪದಾರ್ಥಿಸ
ಲೊಡಂ ತಾನಕ್ಕುಹೀಯಕ್ಕುಂ (ಪಂಚಮಾ. ೧೩-೮); ಆ ದೇವಿ
ಮನೋಮುದದಿಂದನಂತನೊಳ್ ಕೊಡಿದಪಳ್ ಯೌವನಮದಂ ಪದಾರ್ಥಿಸ
ಸುವಿನಂ (ಜಗದಿ. ೮-೧೩); ಆ ಸರೋವರಂ ಜಲಕೇಯನಳಸು
ಲಾವಣ್ಯವತಿಯರ ಲಾವಣ್ಯರಸಮಂ ತನ್ನ ಭಸರಸದಿಂ ಪದಾರ್ಥಿಸಿಯುಂ
. . . ಮೆಜೆವುದು (ಸಳಜಂ. ೧೨೧ ಪ); "ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು; ಹಬ್ಬು"
(ಪ್ರಭಣ್ಣ). [ಪದಾರ್ಥ + ಇಸು]

ಪದಿಲ 'ಪದುಳ' ನೋ.

ಪದಿಪ್ಪೆ 'ಪದಿಟಿ' ನೋ.

ಪದಿಪ್ಪೆಗೆಯ 'ಪದಿಟಿ'ಗೆಯ' ನೋ.

ಪದಿಪ್ಪೆಗೆಯ್ಯು, ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೇವತಾವಿಗ್ರಹ
ವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿಸು: ಸ್ತುತಿಶ್ರೀ ದಿವಯಿತನು ಮಂ
ಯಸೋರ್ ಭಗವತಿಯಂ ಪದಿಪ್ಪೆಗೆಯ್ದೊಡೆ (ಮೃ. ೧೯೨೯, ೩೮-
೪, ೩೩೫ ೪೪). ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಸು: ೨. ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುವಂತೆ
ಮಾಡು: ನೆಲೆಗೊಳಿಸು: ಕೊಳಗುರವೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣುಹಿಟಿ ಪಳಯ
ವಟ್ಟುಮಿಣತವಂ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ರತಿಟ್ಟಿಗೆಯಿಸಿದ ಬಳ್ಳಿ[ಜ್ಜ] (ಸಾಂಜ. XI-೩,
೩೫-೧೫; 933). [ಪದಿಪ್ಪೆಗೆಯ್ (<ಪದಿಟಿ) + ಇಸು]

ಪದಂಪಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪದುಮ್ಪಯ ಸಲಿಪದು
. . . ಅಬ್ಬಾ ಸತ್ತ (ಎಕ. X, ಚಂಪಾಮ. ೧೨೩-೨; 1610).
[೧೯೧೦ 'ಪದುಮಪ್ಪಯ್ಯ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದೆ?]

ಪದುಗು, ಹದಿಗು, ಹದುಗು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಉಡುಗು; ಕುಗ್ಗು;
ಸಂಕುಚಿಸು: ಪುದುಗಿಣ್ಣೆ ಸೆಯಾನೆ ಪ[ಪಾಪಂ, ಹ]ದುಗಿದಂ
ಭೋಗಿಪಂ ಗದಗದಿಸಿತಾ ಸಾಯಕದ ದಿಸಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮದನೇನ ಬಣ್ಣ
ಸುವೆನು (ಚೈಮಿ. ೧೩-೪೩); ಪದನಾಟಂ ಸಾಸಿಪರ ಪದಗಿದಿಸಿದ
ಹದುರಣೀಗಳೇ ಕೇರಿಯ ಪೊಕ್ಕಿದ ಕೊಳ್ಳ ಕನಕಪದ್ವೇಂ ಪದುಗುತ್ತೇ
ಕಾಂಕಮಿಂತು ಪರಿವಪನಕಟಾ (ಚಳವಿ. ೬-೨೩೧). ೨. ಸುಳ್ಳಾಗು;
ತಪ್ಪು: ಸಿರಿಯರಸ ಸದಯನತತ್ವಸಂಕಲ್ಪ ನಾಶನ ಭಾಣಿ ಪದುಗುವುದೆ
(ವೆಂಕಾ. ೨-೩-೪). ಹದಿಗು: ೧. ಮದನನ ಕಡುಧಾಳಿಯಬ್ಬರ
ಕೊಳಗಾಗಿ ಹದಿಗಿ ನೋಳ್ಳ ಕಾದಲರ ಉಡೆಗೋಟಿ ಕೋಳುಹೋದುದು
(ಚಂಪ್ರಸಂ. ೯-೨೦೫). ಹದುಗು: ೧. ಒದವಿ ಕೈಸೋಂಕಿದೊಡನೆ
ಹದುಗುವ ಮೆಯ್ಯ . . . ಬೆಚ್ಚುವ 'ಮನದೇಯಳ' ಎದಗರಗಿಪುದಿಟ್ಟ
ಯಜಾತು (ಪದಿ. ೬-೩೩); ತರುಣರಪುಣನು ಬಯಕೆನೋಟಿಗಳನು
ಸುಳಸುತರುವನು ನಾಚಿ ಹದುಗಿರುವ ಸತಿಯೆಡೆಗೆ (ಒಲುಮೆ. ೩೫-೩);
ಹುಲಿಯನ ಸಾಲಿಗೆಯೂ ಅದರ ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಹದುಗಿ ಮೌನವಾಗಿತ್ತು
(ಮರಮ. ೨೫೧). ೩. ಸೆಡೆ; ಹಿಂದೆಗೆ: ಹರಲೊತ್ತೆ ಹದುಗುವ ಹಜ್ಜೆ
. . . ಸುರಿವ ಬೆಮರು ಸೂಸುವ ಸೇದೆಯಿಂದಾ ನರನಾಥರೆಯ್ಯಂಪರಾಗ
(ನೇಮಿಸಂ. ೩೪-೧೧೯). ೪. ಬಾಗು; ಮಣಿ: ತರುಣಲಕಂಠಕಂಠವರು
ಬಂದು . . . ತಲೆಗರೆದು ತಗ್ಗಿ ಹದುಗುತ್ತೆ ಕೈಮುಗಿದರ್ದೂ ಇರಲು
(ತರು. ೨೩. ೧೫-೨೨). ೫. ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗು: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ
ನೋಡಿದರು ಬಾನ ಕರೆಯಲಿ ಹದುಗಿ ಕಾರ ಮುಗಿಲಂತಿಹವು ಬಿಟ್ಟ ಹದ್ದಿ
(ಹೂಂಗಳ. ೫-೯); ಆ ಮರಗಳ ಮರೆಯಲಿ ನೋಡಲ್ಲಿ ಹದುಗಿದ ಕೈ
ಹೆಂಟನ ಮನೆಗಳ ಬಡಹಳ್ಳಿ (ಕೋಗಿಲ. ೯೦-೯); ವಕ್ಕಿ ಕುಂಡದೊಳು
ಹದುಗುತ್ತ ಕಳೆಗುಂದಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಹವುಗುತನು (ಅಹಲ್ಯೆ. ೩೩-೧೪).
೬. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟು; ಹಿಂಜರಿ: ನಿಂತೇನು ನೋಡುತೆ? ಹದುಗುವರೆ
ಇಲ್ಲಿ? ಮಸಣವಾಗಲಿ ಎಸೆಯು ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ! (ಪಾಂಜಣ. ೬-೧೦).
೭. ಒಳಸೇರಿರು; ಹುದುಗಿರು: ಮುನಿಯೊಳು ಹದುಗಿಹುದೈ ಸತಿಯಾನೆ
ಮಾಗಿಯೊಳಿರುವೊಲು ಬಸಂತದಾಸಿ (ಅಹಲ್ಯೆ. ೨೪-೧).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪತುಪ್ಪು, ಪತುಕು; ಮಲ. ಪದ, ಪದಿ, ಪದುಕ್ಕು;
ತುಳು. ಪದೆ, ಪದ್ರು]

ಪದುದೆಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಇನಿತು ಮಣ್ಣು ಬಿದಿಸಿದ
ಪ್ರಭುಗಳಂಕನಾನು ಭೂವಗಾವುಣ್ಣು ಪದಿಲಯ್ಯ ಪದುಡಿಯ್ಯ (ಎಕ. V,
ಅರಳ. ೨೪-೧೩; ಸು. 900). [?]

ಪದುವು 'ಪದವು' ನೋ.

ಪದುಮ, ಪದುಮ (ನಾ). ಕಮಲ; ತಾವರೆ: ಪದುಮ 'ಪಂಜಳ'
(ಪಜ್ಜಳ) ವರ್ಣ ನೆಯದಲಿ (ನೈದಿಲಿ) ಯಾಗಿದಳವ್ವೆ (ಸರ್ಪವ.
೩೪-೩೩೪); ಉಕಾರಕ್ಕೆ-ಅಲ್ಪ-ಅಲುಪ, ಪದ್ಮ-ಪದುಮ (ಪದುಮ. ೨೫೪
ಪ್ರಯೋ). ಪದುಮ: 'ಚೆಂಬದುಮ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಪದ್ಮ]

ಪದುಮಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಬ್ರಹ್ಮ:
ಉನ್ನತಿಯ ಪದುಮಜನು ಕಂಡನು ಮುನ್ನಿಸಿದನಾ ಮನುಜವರ್ಗನನು
(ಸಂಭವ. ೫-೨೩). [<ಸಂ. ಪದ್ಮಜ]

ಪದುಮಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಕುಸ್ತುಗಿಸಿನ ಕರಿಯಮ್ಮ
ಬೆಳ್ಳನೆಯ ಪದುಮಣ್ಣನ್ . . . ಇನ್ನೀ ಎಸೆಬರು ಶ್ರೀಕರಣಸಹಿತಂ
ಬಿಟ್ಟಾರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೋರಬ. ೧೦-೧೨; ಸು. 800).

[ಪದುಮ + ಅಣ್ಣ]

ಪದುಮನಾಭ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು; ವಿಷ್ಣು:
ಪದುಮನಾಭನ ಚೋದಿಸುವ ರಥ ವೇಗದಿಂ ಪದ್ಮಪೂಹನನೆಯ್ಯ ವಂದು

(ಸಂಪದಾ. ೧೧-೧೩೪ ಪ); ಉದರವೈರಾಗ್ಯವಿಷಯ ಸಮುಪದಮುಖನನಿಲಿ
ಲೇತ ಭಕುತಿಯಿಲ್ಲ (ಪುರಂದ. ೨-೨೫ ಪಲ್ಲವ). [**<ಸಂ. ಪದ್ಮನಾಭ**]
ಪದಮುಖನ (ನಾ). = ಪದಮುಖ : ಪದಮುಖನೈಯ್ಯನು . . .
ನಿಗಮನ ಪೇಳ್ವ ನೋಲಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೮-೬೨). [**<ಸಂ. ಪದ್ಮಭವ**]
ಪದಮುಮಿತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಸ್ನೇಹಿತ ; ಸೂರ್ಯ : ಪದಮು
ಮಿತ್ರನ ಉದಯ ಹಂಗೆಭ್ಯುದಯದಂತೆ ರಾಸು ನಿಧಿ ಸದುದಯದಿಂದಪ
ವಾಸವಟ್ಟುನು ಮೂಜುದಿನ ತನಕ (ಕಾಕಾ. ೧೫-೩೮).

[ಪದಮು + ಮಿತ್ರ]

ಪದಮುರಾಗ (ನಾ). ನವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮಾಣಿಕ್ಯ ;
ಪದ್ಮರಾಗ : ಮುನಿಕುಮಾರರೋಡುವ ವೇದವೇದಾಂಗಗಳಂ ತಪ್ಪು
ವಿದಿದು ಜಡಿದು ಬಗ್ಗಿ ಸುವ ಪದಮುರಾಗದ ಬಣ್ಣದರಗಿಗಳಮಂ . . .
ನೋಡಿ (ಸಂಪದಾ. ೧-೧೧೫ ಪ). [**ಪದಮು + ರಾಗ**]

ಪದಮುಲೋಚನ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು :
ಇದು ಸಕಲ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಡುಮಂದವನೇವುದು . . . ಸ್ತ್ರೀ ಶೂದ್ರ
ರಿಗೆ ನೋಡಲಾಗಿ ಸದರವಿದು ಮಾಡುವರೆ ಪೇಳಲೆ ಪದಮುಲೋಚನ
ನಿಮ್ನದಿಯ ಶ್ರೀವದನದಲಿ ಪೇಳುವುದೆ ಮುಖ್ಯವಿದೆಂದನಾ ಭಕ್ತ (ನಿಭಾಗ.
೧೧-೩೨-೩೬). [**ಪದಮು + ಲೋಚನ**]

ಪದಮುವಿಟ್ಟಿರ (ನಾ). ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಆಸನ, —
ಹೀತ : ಹೋಗಲಿಸದ ಪೊಚ್ಚು ಪದಮುವಿಟ್ಟಿರದೊಳು ಮಂಗಳಮಜ್ಜನ
ಗೆಯ್ದು ಅಂಗಸುವಸ್ತ್ರಭೂಷಿತನಾಗಿ ಶಿವಪೂಜಾರಂಗಸ್ಥಳವ ಸಾರಿದನು
(ಮೋಹತ. ೨೧-೩). [**ಪದಮು + ವಿಟ್ಟಿರ**]

ಪದಮುವ್ಯಾಹ (ನಾ). = ಪದ್ಮವ್ಯಾಹ ೨ : ನಾಲ್ಕುಂಯೋಜನದ
ಪದಮುವ್ಯಾಹದೊಳಂಗರಾಜ ಶಲ್ಯ ವೃಷನೇನ ಕೃಪ ಕೃತವರ್ಣಾಶ್ರ
ತ್ಯಾ ಮರಂ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಬೆರಸಿರಿ (ಸಂಪದಾ. ೧೧-೧೩೨ ಪ).

[**<ಸಂ. ಪದ್ಮವ್ಯಾಹ**]

ಪದಮುಸಂಭವ (ನಾ). = ಪದಮುಜ : ಪದಮುಸಂಭವ ನಾರದಗೆ
ನಾರದನು ವರ್ತೀಕಜಗೆ . . . ಎನುತ ಪೂರ್ವಾಚಾರಮಾರ್ಗವನನುಸರಿಸಿ
ಗೀರ್ವಾಣಭಾಷಾವನಧಿಯೆನೆ ಶೋಭಿಸುವ ರಾಮಾಯಣದ ಸತ್ಯಭಯಾ
. . . ಉಸುರ್ವನು (ಆನಂದ. ೧-೧-೧೩). [**ಪದಮು + ಸಂಭವ**]

ಪದಮುಸಖ (ನಾ). = ಪದಮುಮಿತ್ರ : ಪದಮುಸಖ ಕೋಟಿ
ಪ್ರಕಾಶನು . . . ನಿಗಮನ ಪೇಳ್ವ ನೋಲಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೮-೬೨).

[ಪದಮು + ಸಖ]

ಪದಮಾಕ್ಷ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವನು ; ಕಮಲ
ಲೋಚನ : ಸರಹಯಂದುಜುಭವಿಸಿದ ಮಾಸ ತಿಥಿಯು ಪುದಿವತಿ
ಶುಭವಾರ ಸಂಜೆಯೊಳುದಿಸಿದ ಪದಮಾಕ್ಷನೀತ ತಾನ್ವಿಸೆ (ಕಂನವಿ. ೧-೧೯).

[**<ಸಂ. ಪದ್ಮಾಕ್ಷ**]

ಪದಮಾಕ್ಷಿ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳವಳು : ಜಡರಂಗ
ವಾಡುವ ಬಾರಿದೊರ್ವನ ಪದಮಾಕ್ಷಿ ಪಿಡಿದೆಳದೊಯ್ದು ಮದನಾಗಮ
ದೊಳು ಮುಗ್ಗಿಸಿ ಹಣಗಳನುರಿದೆಗೆದಳವನಂದ (ಕಂನವಿ. ೨-೯೬).

[**<ಸಂ. ಪದ್ಮಾಕ್ಷಿ**]

ಪದಮಾಲಯ (ನಾ). ಕಮಲವೇ ಮನೆಯಾಗಿರುವವಳು ;
ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಪಾಲಿಸೆ ಪದಮಾಲಯ ನೀನೇ ಗತಿ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೩೯ ಪಲ್ಲವ).

[**<ಸಂ. ಪದ್ಮಾಲಯ**]

ಪದಮಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮಸ್ತ್ರಧನ ಪಂಚಬಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ;
ಕಮಲದ ಬಾಣ : ಮದನ ವಿಯೋಗಿಗಳೆದೆಯ ಭಟ್ಟುಗಿಡೆಚ್ಚು
ಪದಮಾಸ್ತ್ರದಲಿಗಿನಗ್ರದಲಿ ಪುದಿದ ಕನ್ನೀಲಿನಲಿಗಿಯುಗುರ್ಗಲಂ

ಪದವೆಳೆಸಿದುವಂಗನೆಯ (ಕಂನವಿ. ೯-೧೮). [**ಪದಮು + ಆಸ್ತ್ರ**]

ಪದಮಿನಿ (ನಾ). ೧. = ಪದಮು : ಹೃದಯಂಗೂಡಮದನೆಯಾದೆ
ಪದಮಿನಿಗಿರದಳು ಕೈಯನಿಕ್ಕುವ ಶರಿಯಂ ಪದವೀಕ್ಷಿಸಿ ಮಿಗೆ ನಗು
ವಂದಿನಲರ್ದಾದು ನೋಡೆ ನಾಡೆ ಕುಲಯನಿವಹಂ (ಉಸುಮಾ.
೪-೪೪). ೨. ಕಮಲವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವವಳು ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ :
'ಪದಮಿನಿವಲ್ಲಭ' ಪರಾ. ೩. [ಕಾಮಶಾ] ಸ್ತ್ರೀಯರ ನಾಲ್ಕು
ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಪದ್ಮಿನಿ : ಹೊಲೆಯರೊಳು ಪದಮಿನಿ ಹೆಣ್ಣು
ಹುಟ್ಟಿದರೆನು (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೫-೧೩೬-೧). [**<ಸಂ. ಪದ್ಮಿನಿ**]

ಪದಮಿನಿವಲ್ಲಭ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ವಿಷ್ಣು : ಮೃದು
ಮನದೊಳು ನಿಲ್ಲು ಪದಮಿನಿವಲ್ಲಭ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೬೦-೧).

[ಪದಮಿನಿ + ವಲ್ಲಭ]

ಪದಮು (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿ ; ಪದ್ಮಾವತಿ : ಪದಮೆಯರಸ ಸನಂದ
ನಾರ್ಜಿತ ಪದಮುಸಿಂಧರ ಗೋಷ್ಠಿನಾಥನು . . . ನಿಗಮನ ಪೇಳ್ವ
ನೋಲಿನಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೨೮-೬೨). [**<ಸಂ. ಪದ್ಮ**]

ಪದ್ಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಬರೆದಂ ಪೆಗಂ ಮಿಣ್ಣು ರಿಸಿದಂ
ಪದ್ಮಯ್ಯ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೯-೧೪; 1021). [?]

ಪೆದ್ದುರು 'ಪದಿರ್,' ನೋ.

ಪೆದುವ 'ಪದಮು' ನೋ.

ಪೆದುವಗೆರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪದಮಗರೆಯಯ್ಯಾ
ಅಣ ಭೋಗಪತಿ ಆಯ್ಕಪ ಮಂಗಳಮಂ ಪೂರ್ವಮರ್ಯಾದೆದಪ್ಪಿ
ಆಕ್ರಮಂಗಿಯ್ಯ (ಎಳ. XI, ಹಿರಿಯಾ. ೧-೧೧; 925).

[IP ಇದು 'ಪೆದುವಗೆರೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದೆ ?]

ಪೆದುವಾರ (ನಾ). (?) : ನಾಲ್ಕು ಬರಿಸ ಪರಿಯಾರಮು ವಿದಾನೆ
ವರಿಸ ಪದುವಾರಮುಂ ಮೇಣ್ಣಿಯೊ ಸತ್ತಿ ಗಮು ಇನೆತ್ತುಮಾ [ನ್]
ಪ್ರಸಾದಂಗಿಯ್ಯಾರ್ (ಸಾಇ. IX-1, ೫೦-೧೫; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ ?).

[?]

ಪೆದುಳ, ಪದಿಲ, ಹದುಳ, ಹದುಳು (ನಾ). ೧. ಒಳಿತು ; ಸುಖ ;
ಕ್ಷೇಮ : ಸಂತಮಿರ್ಪುಡೆ ನವಗ್ರಹಮಾಶಾಹಂಕಿಗ್ ಪೆದುಳಮೇ
(ಕಾವ್ಯ. ೧೫೧) ; ಸಟವಂ ಬಂದು ಹರಭಕ್ತನಂ ಪೆದುಳದಿಂದೆ ಕಳುಹಿದ
ನೆಂದು ಬಿನ್ನಯಿಸೆ ಸೇದಿರಾಜಂ ಸಂತಸುಬಟ್ಟು (ಸೇವಿರ. ಪೀ. ೬೬-೬) ;
ವಿಷ್ಣು ಪದದಲಿ ಸದಮಳಾತ್ಮಕ ಶಿಶುಮಾರನು ಪೆದುಳದಲಿ ಸಕಲಕೆ ಸಲೆ
ಯಾಧಾರವಾಗಿಹನು (ಕಾವ್ಯ. ೬-೬೮) ; ಬಂದಿರೆ ಪಂಠಾಮನೆ ಮನೆ
ಯೊಳಗಲ್ಪಂದಿರನುನೆ ಮಕ್ಕಳು ಪೆದುಳನೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦) ; ಪೆದುಳ
ದಳೆಯೊಳುತಿರ್ದನಾ ನೃಪಚಂದ್ರಂ (ಮರಾಠ. ೬-೨೨). ೨. ನಿರಾತಂಕ ;
ಸಮಾಧಾನ ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಕಾಯಚೇವಂ ಪೆದುಳನಿರೇಕಾಯಿತಾ
ದೊಡೆ ನಿನಗೆ ಪೇಳ್ವನುಪಾಯವೊಂದಂ ಕೇಳು ನೀ ಶಿವಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗದಲಿ
(ಬಸವ. ೪೯-೨೬) ; ಪಂದೂರ ಬೀದಿಬೀದಿಯ ಪಲವನೆಯೊಳು ತಿರುಗುವ
ದಿಟ್ಟಿನೊಳನು ಕರೆದು ಮುನ್ನಿ ಸದೇಕಾಂತನಾಡದೆ ಪರಿಹರಿಪುದು ಪೆದುಳ
ದೊಳು (ಹದಿಬ. ೪-೪೩) ; ಅದುವೇ ನವಿನ್ಮಾ ಹೊನ್ನಿಯ ಪೆದುಳದ
ಬಾಳುವೆ ತೊರೆಯಲಿ ಸುಳಿಯಾಯ್ತು (ಸಲ್ಮ. ೧೦-೪). ೩. ಸಂತೋಷ ;
ಹಿಗ್ಗು : ಉದರಮೆ ತೊಟ್ಟಲಾಗಿ ಭುವನತ್ರಯಮಂ ನೆಜೆ ತಾಳ್ವ ದೇಹಿ
ವರ್ಗದ ಕೃತಪಾಪಪುಣ್ಯಫಲಮಂ ಸಲೆ ತೂಗುವ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಂ
ಪೆದುಳದೆ ತೊಟ್ಟಲೊಳ್ ಪಡಿಸಿ ತೂಗಿದರ್ . . . ಲತಾಂಗಿಯರ್ (ಜಗದಿ.
೩-೨೮) ; ಅದು ಸುಕೃತಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ತವರ್ಮನೆ ಜ್ಞಾನಮಹಾಬ್ಧಿ
ತೀರಮಂ ಪೆದುಳದಿನೊಲ್ಲು ತೋಜಾಸುವ ಮಾರ್ಗಂ . . . ಎನಲ್ವೆ
ವಾರಣಸಿ ರಂಜಿಪುದಲ್ವೆ (ಪ್ರಕಾ. ೯-೪) ; ಪಟ್ಟಿ ಲಬ್ರಹ್ಮನಾರ್ಜಯವನತಿ

ಮುದದಿಂದ ಶಿವೆಗೆ ಶಿವನಜುಪಿಪನದಂ, ತಿಳಿದು ಪದುಳದಿಂದಪನೆ ಪೇಳ್ವೆಂ
(ಲಲಿತಂ. ೪೮-೧); ಭೂರಮಣಂ ಸತ್ಯಧರ್ಮದಿಂದಂ ಪೊರೆಯಲ್ವೀ ರಾಜ್ಯ
ಮೆಲ್ಲಮಂ ಪ್ರಜೆ ರಾರಾಜಿಕಂ . . . ಪೆಂಡಿರ್ ಮಕ್ಕಳ್ಳರಸು ಹರಿದಿನದ
ಹಬ್ಬದ ಪರಪರೆಯುಳ್ಳವನುನೆಗೆ ಪದುಳದೊಳಿರ್ಪಂ (ಚಲಿ. ೩-೧೪೧).
೪. ಉತ್ಸಾಹ; ಹುರುಪು: ಸಂಜ್ಞಾಪನವಿರಚಿತವಾದಪೋಳಧಿಕ
ತರ ಸತ್ಯಭಾವಿಸರತತ್ವಂಗಳಂ ಪದುಳದಿಂ ಸರಗೆಯ್ದು ಪಟ್ಟಿದಿಗಲ್
(ವಿಶೇಷ. ೧-೬೬). ೫. ವಿಶ್ವಾಸ; ಪ್ರೀತಿ: ಅದಜಾಂದಲರನುಗೆ
ಕ್ಷೇಮಪದ್ಧಿಯದಂದು ಪದುಳದೆ ಪ್ರಾಣಮಿತ್ರನೊಳು ಒದವಿದ ಚಿಂತೆ
ಯನುಸುರೆ ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಮುದದ ಪಳೆದು ನಸುನಗುತ (ಅಂಜನ.
೫-೨೬); ಮುದಿಕುರುದಿ ಹೊಂಗೆಯನು "ಬಾದಾಮಿ, ಕೋ" ಯನುತ
ಪದುಳದಿಂ ಮೊಮ್ಮಂಗೆ ಕೊಡಲು ಸಿಹಿಯಹುದೆ? (ಮಂಜು. ೪೬೬).
೬. ಶ್ರದ್ಧೆ; ಭಕ್ತಿ: ಹೃದಯದೊಳು ಧ್ಯಾನಿಸನೆ ಗುರುವಂ ಪದುಳದಿಂ
ತಿರವಾಗೆನೆ ಗುರುಪದಕೆ (ಬಸವ. ೪೫-೧೬); ಭೋಜನಾಪ್ಯದುದಧಿಸ್ತಂದರ
ಗಣೇಶ್ವರ ಕೇಶಿರಾಜಂಗೆ ಪದುಳದಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ (ವಿಶೇಷ. ೧-೨೦).
೭. ಸೊಗಸು; ಅಂದ; ಬೆಂದ: ಶಕ್ತಿಸ್ತತ್ಯದೊಳೊಡಂಬಡಿ ನರ್ತ
ಸುವಲ್ಲಿ ಜಪ್ತವಟ್ಟದ ಮಣಿಯಂತದಂ ಪದುಳಮಾದಮೊ ದಿವ್ಯವಧೂ
ಕದಂಬಕಂ (ಅವಿ. ೬-೧೨೫); ಉದಯಗಿರಿಯ ಮೇಲೆ ಮೆಚೆವ ಭಾನು
ವಿಗೆ ಮತ್ತಿದಿರಾದ ಪ್ರತಿಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪದುಳದುತ್ತುಂಗಿಂಜಾಸನ
ವೇಣಾ . . . ತೀವಿಯೊಳೆನೆದನಾ ರಾಯ (ಭರಣ. ೧-೬೦); ಪದುಳದೆ
ಬಾಲರೀಲೆಯ ತೋಜಾ ಸಕಲರ್ಗ್ಗೆ ಹದುರಕುಮಾರರೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಠಿ.
೪-೪೧). ೮. ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತ; ದೃಢಚಿತ್ತ: ಆಯಿರವಿನೊಳ್ ಪದುಳನೊ
ಪದುಳನಲ್ಲನೊ ಪರೇಕ್ಷಿಸುವೆನೆಂದು ಬಂದು (ಜೀವಂ. ೧೬೬-೧೩).
ಪೆದಿಲ: ೧. ನಿರ್ಮಲಹೃದಯರಿಗೆ ವಿಶ್ವಾತ್ಮತೆಯ ಸದ್ವೃತ್ತಭಾವ
ನವು ಪದಿಲದಿಂ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಜಲನಾಸ್ತದವಿಯದೆ ತುಂದಿರಲು (ಗಗನಾ.
೧೬-೧೦); ಗೋಕಾಂಬುವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣದಿ ಪದಿಲದಿಂದಲೆಯಾಳ್ವ ಭಾನು
ವಂಶಾತ್ಮ ಧರಣಿಹಂದ್ರವನೆಂಬ ಭವಸೇನಂಗೆ . . . ಮಂತ್ರಿಗಳಾಗಿ
ಇಬ್ಬರು ಇರಲು (ಸಾರಂಗ. ೨೯). ೨. ನಿರ್ಧಾರ; ನಿಶ್ಚಯ:
ಮೊದಲನ್ನೀ ನೀ ತೆರದಿ ಮೊಂಡಾಗು ನೀನೆಂದು ಪದಿಲದಿಂದಲೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಬರೆದು
ಪುಟ್ಟಿದ (ಸಾರಂಗ. ೨೬). ಹೆದುಳ: ೧. ಹೆದುಳನೇ ಪಾರ್ಥಂಗೆ
ಹೇರಾಳದಲಿ ಕಾದಿದನಾ ಸುಶರ್ಮನ ಕದನ ಬೆಟ್ಟತು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೧೧);
ಮಂಗಳಂ ಹೆದುಳನೊಡೊಡನೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ . . . ಸುಜಂಗಳಮವನು . . .
ಕರೆತಂದು . . . ಅವರೇನ ಬೇಡಿದದೀ ಸುವಸ್ತ್ರಗಳನುತ್ತು ಕಳುಪುವುದು
(ಚಲಿ. ೬-೧೬); ಹೆದುಳಕೆ ಹೊಣೆ ಅವನರದಿರೆ, ತಿರೆ ಪೋಪುದು ಮಗ್ಗಿ!
(ಅಪಲ್ಯ. ೨೦-೧೬). ೨. ನೋಡಿ ವಂದಿಸಿ ಹೋಹ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ನೀಂ
ಕೃಪೆಯ ಮಾಡುವುದು ಹೆದುಳದಿಂ (ಪದ್ಮ. ೪-೧೧); ಹ [ಪಾಶಂ.ಪ]
ದುಳದಿಂ ಪದ್ಮಾಸನಾಸೀನದಿರನಂ ಕಲಿವಂತೆ ಕುಳ್ಳಿಹನಿದುನರದನೆಯ
ಶಂಭು ವೃಷಭನು ತಾನೆಯೆಂಬವೊಲು (ಬಸವ. ೬-೨೯). ೪. ದಿವ್ಯತಾಪ
ಲಕ್ಷಣಂಗಳದ ಕಂಪಂ ಪಣ್ಣ ಹೆದುಳದಿಂದಾಂತೆಳಸುತ್ತಂ ಪಣ್ಣನೆ ಪಣ್ಣನೆ
ನುಣ್ಣನೆಗಂಟಂ ಸುಳಿಗಿಲರಾ ಬಸದೊಳ್ (ಉದ್ಯ. ೨-೨೧). ೫. ಒಲವಿಂದ
ನಡೆತಂದು . . . ಅಗ್ನಿವೇಣಿಯೊಲವಿಂದಿಕಿಸಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರನ ಹತ್ತಿರೆ
ಹೆದುಳದಿಂದಿಕಿಸಿ (ಬಸವ. ೬-೪೨). ೬. ಹೆದುಳದಿಲ್ಲದ ದೇಹರಂ . . .
ಪ್ರವರ್ಧನವಹುದೆ ಲೋಕದೊಳು (ಬಸವ. ೬೬-೬೪). ೧೦. ಶುಭಕರ
ವಾದುದು; ಮಂಗಳಕರವಾದುದು: ಒಗ್ಗದಿರೆ ನಾಲ್ಕುಗೆಗೆ ಹುಡುಕಿ
ಹೆದುಳದ ಪೊತ್ತು (ಕಾಲರ. ೬೬-೧೬೬). ಹೆದುಳು: ೧. ಹೆರಸಿ
ಹೆದುಳನಲರಿಸಿ ನೀಡುವನ ಪಡೆಯುವನ, ಎರಡುಗೂಡಿಂದ ಸುಕೃತಾರ್ಥ
ವಹುದು (ಕಂಠಿ. ೫೬). [ದೀ. ೧ ತೆಲು. ಪದಿಲ]

ಪೆದುಳಂ (೮). ೧. ಕ್ಷೇಮವಾಗಿ; ಸುಖವಾಗಿ; ಒಳ್ಳೆತಾಗಿ:
ಅವನೀಮಣ್ಣ ಕಮಂ ನಿರಂತರಿತಮಾ ಹೇಮಾದ್ರಿಯಂ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿವರಂ
ದೋವ್ವಳವಪ್ಪದಿಂ ಪದುಳಮಾ ಪೂರ್ವಾಭಿವರಂ ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿವರಂ
ಪಾಳಸಿದಂ . . . ಅಹವಮಲ್ಲಂ (ಸೌಖ್ಯ. ೧೫-೩, ೧೨೬-೨; ೧೦೬೪);
ಪದುಳಂ ಪಾಳಸನೆಯಂ . . . ಬಲ್ಲಾಳನಪ್ಪ (ಎಳ. ೪, ಪೇಲೂರು.
೪೬-೨೨; ೧೧೭೭); ಕನ್ನೊಂದು ಗರಗರಿಯ ಸೊಮ್ಮಿಸಪ್ಪದುದು
ಪದುಳಮರಸಾಳ್ವ ಬಸಂತರಾಯನುಕುಂ ಸೊಕ್ಕಂ ಸೋರ್ಮ ಬಯಲಪ್ಪ
ನೆಗಂ ವಾಬಾಗಿಯು . . . ಗ್ರೀಷ್ಮರಾಜಂ ತರಿದೋಜಾಡಂ (ರಾಮಾಶ್ವ.
೫೧-೧೯). ೨. ನೆಮ್ಮದಿಯಾಗಿ; ನಿಶ್ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ:
ಪದುಳಂ ಕುಳ್ಳಿದೊಡುಗಾಯದ ವಸ್ತ್ರತಂ ತಗುಳೆ ಗಬಿ ಪೋದಂ ಸಂದಿಹ
ದಟಿರೊಳಿಡದಜಾಯಂ ತಪ್ಪದೆ ಕಮಟಾಯೋಜನೊಡಂ ದಿಲ್ಲೋಜಂ
(ಗದಾಯ. ೨-೧೬); ಪದುಳಂ ಪೀಶಾಗ್ರದೊಳ್ಳುಳ್ಳರಲಜಾಯದುಮಂ
ಕಣ್ಣ ನೀರಾಗಳುಂ ಸೋರ್ಪದುಂ . . . ಸದ್ವೈದ್ಯರಿಂ ನೋಡಿಸಿ ಪಟಾ
ಪಡಿಸಿ ಸಿಟ್ಟಿಯಂ ಬೇಗಮಿಗಲ್ (ಸುಕುಮ. ೧೧-೨೪); ಮುದದಿಂ
ತಪ್ಪದಪಂಕಜಕ್ಕೆಜಗಿ ನೀಂ ನಿನ್ನನ್ನವಾಯೋರ್ವಿಯೊಳ್ ಪದುಳಂ ನಿಂದಿರು
ಗೋತ್ರಮಿತ್ರಸಹಿತಂ (ಸೇವಿ. ೧೧-೧೦೪); ಅನುಮೆನ್ನೋಪಕುಂ
ಪದುಳಂ ಕ್ರೀಡಿಸುತರ್ದವಂದು ವಿಲಸತ್ಪಲ್ಲವುಮೋದ್ಯಾನದೊಳ್
(ಕಪ್ಪ. ೬-೨). ೩. ಜೋಪಾನವಾಗಿ; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ:
ಮೇನಾಸತಿ ನಿಜಸುತಿಯಂ ನೋಡಿ . . . ಪದುಳಂ ಪೋಗನ್ನ ಪೋಗಿಂದತಿ
ಭುರುಸದಿಂ ಬುದ್ಧಿವೇಳುತ್ತುಮಿಡಲ್ (ಗಂಕ. ೫-೧೨). ೪. ಚೆನ್ನಾಗಿ;
ಸೊಗಸಾಗಿ: ಅವರ್ಗೆ ಪುಟ್ಟಿದ ಯುಗಳಂಗಳ . . . ಪೆಜನೇಬು
ದಿನಕ್ಕೆ ಕಳರ್ಪಡೆ ನಡೆದುಂ ಪೆಜವೇಬುದಿನವೊಳ್ ಪದುಳಂ ನಡೆದುಂ
. . . ಶ್ರೀಪರೋಪಮಜೀವಿಗಳುಮಾಗಿ (ಅವಿ. ೫-೪೧); ಪದುಳಂ
ನಿರ್ಭೂರವಾರಿಯಂ ಕಳಿಯುತುಂ ಮಂದಾರಕಾಗಂಧಮಂ ಕೆಡಪುತ್ತುಂ
. . . ಆ ನೆಗೆಂದ್ರದ ಮಂದಾನಿಕನಾಟಿಸುತ್ತ ನಯದಿಂ ದೇವಾಗಮ
ಶ್ರಾಂತಿಯಂ (ಕಪ್ಪ. ೧೦-೫೬). ೫. ಸ್ಥಿರವಾಗಿ; ದೃಢವಾಗಿ:
ಪದುಳಂ ತ್ರಿಪ್ರಭುತಿಗ್ರಹಂಗಳೆರೆ ತಂತಮುಚ್ಚದೊಳ್ ಭೂಪವಂಶದವಂ
ಭೂಪತಿಯುತ್ತುಂ (ಜಾತಕ. ೧೨-೧); ಪದುಳಂ ನಿಂದೆಡೆಗಯ್ಯೊಳೊತ್ತಿ
ರಘುಜಂ ಕೊಪ್ಪಂ ಪದಾಂಗುಷ್ಠ ಮೂಲದೊಳಿಟ್ಟೊಣೆ ಕಾಲದಂಡ
ನಿಭಮಂ ಕೋದಂಡಮಂ. ಭೂಕಳಂ ಪದುಳಂ ನಿಂದುದೆ (ಪಂರಾನಾ.
೫-೪೬); ಅಂಗುಷ್ಠದ ಕೊನೆಯನೂಜಾ ನೆಲದೊಳ್ ಪದುಳಂ ನಿಂದಿರ್ಮ
ಮಾಬ್ಬ ನೊವಂ ತಪದುಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೬೦).

ಪದುಳಂ ಮಾಡು-ಕ್ಷೇಮವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡು; ಸುಖ
ವಾಗಿರಿಸು; ಅಂತಾತ್ಮೀಯಭಾಗಿನೆಯನನಾ ರಾಜ್ಯದೊಳ್ ಪದುಳಂ
ಮಾಡಿ ಮಹಾಸಾಮಂತಮಂತ್ರಿದುಂಡಕ್ಕಪ್ಪಯಿಸಿ ನಿಜವಿಜಯರಾಜ
ಧಾನಿಗುಪ್ತಳಪೇಟಕ್ಕೆ ವಂದು (ಅವಿ. ೫-೨೧). [<ಪದುಳ]

ಪೆದುಳಂಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ನೆಮ್ಮದಿ ತಪ್ಪು; ಕ್ಷೋಭೆಗೊಳಗಾಗು:
ಅಜಾಯಯಾ, ನೀನ್, ಪ್ರವಿಶಾತ್ಮಾನ್, ಪದುಳಂಗೆಟ್ಟ ಮನನುನ್
ಪದವದಿಪ ಒಳ್ಳನುಡಿಗೆಳೊಳವೆಂಬುದನ್? (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೧-೪೬೬).

[ಪದುಳ+ಕೆಡು]

ಪೆದುಳಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ನೆಮ್ಮದಿಗೊಳಿಸು: ಎಲ್ಲರಂ ನೀಡುಂ
ನೋಡಿ . . . ಹೃದಯಮಂ ಪದುಳಂಗೆಯ್ದು ನೆಲದೊಳಿಡ್ವಳನಿತ್ತಿ ಪಾಸಿ
ನೊಳ್ ಪಟ್ಟಿಸಿ . . . ತಮ್ಮೊಳಿಂತೆಂದರ್ (ರೇಬಾ. ೧೦-೬೪).
[ಪದುಳ+ಕೆಯ್]

ಪೆದುಳಂಗೆಳಿಸು, ಪದುಳಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಸೇವೆಗೆ)
ನೀಡು; ಒದಗಿಸು; ದಯಪಾಲಿಸು: ಪದಕಮಲಮಂ ಪದುಳಂ

ಗೋಳಪುರು ನಲ್ಲಿಯೆನೊಲ್ಲು ಸೇವೆಗೆಯ್ಯುಗೊ (ದ್ವಪಂ. ೧-೬).
ಪೆದುಳೆಗೊಳಿಸು : ೨. ಅಂದೆಗೊಳಿಸು ; ಚೆಲುವಾಗಿಸು :
ಪದುಳೆಗೊಳಿಸು ಪಲಗೊಳಿಸು ಪಸದನೆಗಳ ಪುಡುಗೊ ಪೊಂದೊಡಿಗೆಗಳ ಮದುಮೆಗೆ
ನೊಡೆದ ಪೊಳ್ಳುಗಳ ನ್ನು ಪರೆದೆಗೊಳಿಸುಂಕೆಸಗುವುದು (ಪದು. ೫-೧೪).

[ಪದಗಳ + ಕೆಳಲ್, +-ಇನ್ನು,]

ಪದ್ಮಕಂಬುಡಿಸು (ಕ್ರೈ). ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡು : ರಕ್ಷಣೆ
ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಇಂತಿಕೀರಿಯವರಸಾಕ್ಷಿಯೆಂದು ಪದ್ಮಕಂಬೆಯಂ
ಪದ್ಮಕಂಬುಡಿಸಿ ದೆಸೆಗೊಲೆಂದು ಮೂಡು ವುದನಾರಿಯ ಭಾರಿಯ ಮಾರಿ
ಗಿಕ್ರೈ . . . ಬಂದಂ (ಚಳವಿ, ೫-೨೧ ಪ). [ಪದ್ಮಕ+ಪಡಿಪು]

ಪೆದುಳಂಬಡೆ, ಪದುಳವಡೆ (ಕೆ). ೧. ಸಮಾಧಾನಗೊಳ್ಳು : ಕದಂಬ ಕಳೆ ಕಡುಡೆದುರೇ ಪದುಳಂಬಡೆಯೊಸಗಿಯೇನವಂ ಬಿತ್ತರಿಸು (ಚಕವಿ. ೪-೧೪). ೨. ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳು : ಒಬ್ಬ ನೋಡಿ ಪದುಳಂ ಬಡೆದುರ್ವುನ ನೀಳೆ ರನ್ನೆಕಮ್ಮನವರಕಂ ಕೊಬ್ಬರಸದಿಂ(ವಿಷ್ಣು ಪು.೧-೧-೪). ಪೆದುಳವಡೆ : ೧. ನೋಡುಡಿ ಪರಿಯೊಳನ್ನ ಮುಂದುಗಿಡಿಸುತ್ತಿದೆ . . . ಬುಡೆಯುವನ ಬಳಿಯ ನಿಂದು ಪದುಳವಡೆಯಲೀಸೆದು(ಗೀತಗೋ. ೩೦-೧೫). [ಪದುಳ+ಪಡೆ.]

ಪದ್ಮಕುಂಜಿಲು (ಕೆ). ಬೆಳೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದು :
 ಈ ಶಾಖೆಯ ಸಂದಿಚ್ಛಕಂ ಪದ್ಮಕುಂಜಿತ್ತುದು ಮತ್ತಮೇಂ ಭವಮುಖಿ
 ಪೆಂಪಾದುದೀ ದೀದಿಯೆಂ (ಚಿಕ್ಕವಿ. ೩-೩೫). [ಪದ್ಮಕುಂಜಿಲು]

ಪದ್ಮಕಂಪೋಗು, ಹದ್ಮಕಂಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸಮಾಧಾನ
ಹೊಂದು,—ಪಡೆ : ಗುವಜನಿಕಂ ಭಗವಾತಕರೊದವದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೀಂ
ಸಹಾಯನಹೆಯಯ್ ಪದ್ಮಕಂಪೋಗು[ಪಾಪಂ. ಪೋಗು] ಬೃಹಸ್ಪತಿ
ಮುದದಿಂದಂ ಪೇಳು ಕಂಡ ಕಾರ್ಯದ ಹದನಂ (ಗಿ೦ಕ. ೩-೩೮ ಅದಿಪದ್ಯ).
ಹದ್ಮಕಂಪೋಗು : ೨. ಕ್ಷೇಮವಾಗಿ ಹೋಗು ; ಸುಖವಾಗಿ
ಹೋಗು: ನೀನಿಲ್ಲಿಂದಂ ಹದ್ಮಕಂಪೋದನೆ ಸಾವಿರಮದುನೆಯ ಮೂದಿದ
ಸಂತಸಂ (ಸಂಪದ. ೩-೩೯) ; ಹೃದಯವನು ತೋಟಾಸದೆಯಲ್ಲಮು ಹದ್ಮಕ
ಹೋದನೆ ಕಾಂದಿನೆನುತರಿ ಮದಮುತಿಯಲಾ ಗಿರಿಗೆ ನುಡಿದೊಡೆ(ಪ್ರಭುಲೀ.
೨-೩೯). [ಪದ್ಮಕ + ಪೋಗು, (<ಪೋ,)]

ಪೆದುಳಗೊಳಿಸು 'ಪದುಳಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಪದಗಳಿಗೊಳು (ಕ್ರಿ). ಸುಲಭವಾಗಿ ದೊರಕು, - ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು :
 ಎರವಿಲ್ಲದೇಕವನಿಗಿ ಧರ್ಮಾದೇಶು ಸಂಸರಿಸುವ ಜಿಹವಿಗಳಿಗೆ ಪುರುಷೋ
 ಕ್ತನುನದಿಗಳ ಪೂಜೆಯಿಂದಿವ ಪರಸುಖ ಪದಗಳಿಗೊಳುವುದು (ಪದಿ.
 ೬-೫೦). [ಪದಕ + ಕೊಳು (<ಕೊಳ್,)]

ಪದ್ಮಕಣಿ (ನಾ). ಸೌಖ್ಯ : ಇದುವೆ ಪಂಚಾಕಾಶಕಾರಕವಿದನು ದೇಶಿಕ
ನಿಂಜ ಬಲ್ಲವ ಪದ್ಮಕಣಿಯಲಾ ಪಂಜಬ್ರಹ್ಮವ ಪದವನ್ನೈದುವನು (ಗಣಿತ.
೨೦-೨೧). [ಪದ್ಮಕ-೨೨]

ಪದ್ಮಳಮಿರ್, ಪದ್ಮಳವಿರು, ಪದ್ಮಳರು, ಹದ್ಮಳವಿರು, ಹದ್ಮಳರ
(ಕೆ). ೧. ಸುಖವಾಗಿರು ; ಹಾಯಾಗಿರು : ಆತ್ಮಾಂತರಂಗದೊಳ್
ಪದ್ಮಳಮಿರ್ ನ್ನುಭವಿಧಾನಮಂ ಬಂಜಿಸಿ ಕೃತಾಂತರಾಧಕಂ ನೆಗಿ
ಕೊಂಡುಯ್ಯ ಕ್ಕಲ್ಲನೆ ಕನಬ್ಬು (ಪರ್ವತ. ೯-೩೦ ನೆ); ಪದ್ಮಳಮಿರ್ಡೆ
ಸಾಬ್ಬದು ಎಂದರಣಂ ನುಡಿಯೆ ಬವನಣ್ಣಂ ಕೇಳ್ವು ನಸುನಗುತಿ
(ಋಷ. ೧೦-೫೩); ನೇವರ್ವೆಳಿಗಳಿರಾ ನೀಮಿಸುಡಿನಂ ಬವನೆಗೊಂಡಿರಿಂ
ಪದ್ಮಳಮಿರು (ಆಪ್ರ. ೪೦-೧೩). ಪದ್ಮಳವಿರು : ೧. ನಿನ್ನ ನಿಜ
ಭಕ್ತಾಳಿಂ ನೀನು ಪದ್ಮಳವಿಡುಡೆಂದು . ಕರುಣಂಗೆಯ್ವ ಪರಶಿವನ
ಪರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಪರಣಾ (ಲಂಚಂ. ೩-೧೫); ಇಂದುಕೇಮರನು . . .
ನಲವಿಂಪಮಾರ್ ಪದ್ಮಳವಿವಂತೆಗೆಯ್ವ ನಾನೆಂದು ಸಂತೆಸಿ ಶೋದಂ

(ಸಾಂಪಢ. ೧೪-೧೩). ೨. ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಕೂಡಿರು; ನಿಶ್ಚಿಂತನಾಗು; ಶಾಂತನಾಗು : ಎದೆಗಿಟ್ಟು ಬೇಡಿಯಂ ಬೋಡಿಯಂಬರೆ ಹೀಯ ಪದುಳವಿಹುದೆಂದು ವಿನಯಬೋಳಗ್ಗಡಾತನಂ ಕಡುವಿ ನುಡಿದಂ ಭರತಂ (ಶೈವಿಭಾ. ೧೮-೫೩). **ಪದುಳಿರು :** ೧. ಸೂಸ್ಮತವಾದ ನುಡಿಯಂ ನೆಂಬ ಪದುಳಿರು ಚಿಂತಿಸದಿರನ್ನು (ಬಸವ. ೩-೨೦); ಜನಕ ಹಿಮವಂತ ಗಿರಿರಾಜನಾದಂ ... ಓಹದಿಪ್ರಸನ್ನ ಪುರಂದರದೊಳಂ ಪದುಳಿರುತ್ತ (ಲತೀಂ. ೧೪-೩). ೨. ತನುವೆರಡಾತ್ಮನೊಂದಾಗಿರುತಿಹವಾ ತನುವ ನುಳುವಿ ಹೀವನಪ್ರ ಮನಮೊಸೆದೆಗೆ ಭೋವುದ ನೋಡಿ ಪದುಳಿಹುದನು ಚಿವವೇಡ ಪ್ರಹುತನೆ (ಅಂಜನ. ೫-೯೯). **ಹದುಳವಿರು :** ೧. ನಿನ್ನ ಬಂದಿರಿ ಹದುಳವಿದ್ದರೆ ಎಂದರೆ ನಿನ್ನು ಮೈಸಿರಿ ಹಾಲುಬೋಡುಹುದೆ (ಒಸಪ. ೨೪೧). **ಹದುಳಿರೆ :** ೧. ಕೀಳಾರು ಮೇಲಾರು ಹದುಳಪ್ಪ ನಾನು ಚಾಂಡಾಳನೋ ಹುಸಿಯ ಬೋಲಿಯಂ ಬೋಡುನ ನೀನು ಚಾಂಡಾಳನೋ ಹೇಳೆಂದೊಡೆ (ಹಜಾ. ೧೧-೨೦). [ಪದುಳಂ+ಇರ್] **ಹದುಳವಿರಿಸು, ಹದುಳವಿರಿಸು, ಹದುಳಿರಿಸು (ಕ್ರಿ).** ಶ್ವೇಮವಾಗಿ ರಿಸು; ಸುಖದಲ್ಲೊರಿಸು; ಆಖ್ಯಾಧರಾಭಾರಮಂ ತನ್ನ ವಿಶ್ರಾಂತದ ಬಲ್ಲ ತನ್ನ ತೋಳೋಳ್ಪದುಳವಿರಿಸಿದಂ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯದೇವಂ (ಎಕ. VII, ೩೨೦. ೧೨೪-೧೧; 1877). **ಪದುಳವಿರಿಸು :** ಆ ರಾಜಸಿಖಾ ಮಣಿ ಪ್ರಿಕ್ಷಿರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ದು ಫವಳಪ್ರತ್ಯಾಧಾರತೆಯಂ ಸಕಲ ಮಹಿಭಾರಮುಮಂ ಪದುಳವಿರಿಸಿದಂ ನೆರಸಿಂಹಂ (ಎಕ. XIV, ನಾಗಮಂ. ೧೪೦-೧೩; ಸು. 1224). **ಹದುಳಿರಿಸು :** ಹದುಳವಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಭಕ್ತನು ಮದಿಸಿ . . . ಎಮ್ಮುವನಿಗು ಬಗೆಗೊಳ್ (ಬಸವ. ೫೫-೫).

[ಪದ್ಮಕಂಠ-ಇರಿಸು]

ಪದುಳನಡೆ 'ಪದುಳಂಬಡೆ' ನೋ.

ಪೆದುಳವಿರಿಸು 'ಪೆದುಳವಿರಿಸು' ನೋ.

ಪೆಡುಳವಿರು 'ಪೆಡುಳಮಿರಿ' ನೋ.

ಪದ್ಮಲೀಲೆ (ನಾ). ೧. ಸಮಾಧಾನ; ಶಾಂತಿ; ನೆಮ್ಮದಿ : ಕರಮ
.. ಪದ್ಮಲೀಲೆಯ ಸೊಂಪಾವರಿಸಿದ ಲಲಿತಸದಯದ್ವಯಸದನದೊಳಿತ್ಯಾದರದಿಂ
ಸಳಕತ್ಯಾಸ್ತುರೂಪಸನ್ನಿವಸದ್ವಯವಂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದಂ (ವರ್ಧಾ. ೩-೯).
೨. ದೃಢತೆ; ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಪದ್ಮಲೀಲೆಗುಂದದಿವ್ವ ಪಳಕಳದಿಡೆಲ್ಲ
ಸಡಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಕರ್ನಾದ ಬಿಗಿಪೊಯ್ಯನೊಯ್ಯನೆ ಸಡಿಲ್ಲದು (ಸುಕುಣಾ,
೯-೧೩); ಮರೀಚಿಯುಮದ್ವಯವಂ ವಿಗಲಿತಾರ್ಹತಲ್ಲಕವಾಗೊಂ
ಪದ್ಮಲೀಲೆಯನುಬುದು ಕೊಪ್ಪಿನದಂದವೊಂಜೀರಿವಾದಿ ವೇಷಮನಾಂತಂ
(ವರ್ಧಾ. ೧೦-೪೪); ಮನದ ಪದ್ಮಲೀಲೆಗೆ ಕಂಟಕಮೆನಿಸ ಬಹಿರ್ವಿಷಯ
ವಿಷಮದೇವುದೋ (ಪಸಾರ. ೪೫). ೩. ಹೆಸರುಮಾಸಿ; ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ : ಅದು
ನೂಟ ನಾಲ್ಕುಕೆಂದಿ ಪದ್ಮಲೀಲೆಯಂ ತಳೆದು ಕಂಪಣಂ ಶ್ರೀಯಂ
ದಭ್ಯುದಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿನಿಬಾಸಾಸ್ತದನನಿರೀ ಬ್ಯಾಸಪುರವರಂ ರಂಜಿಸುಗಂ
(ಕಜ. IV, ೧೦-೧೩ : 1121). [ಪದ್ಮಲೀಲೆ - ೧೪೪]

ಪದ್ಮಕೀರ್ತಿ (೨). ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ, — ಹೊಂದು ; ಹೆಸರು
ವಾಸಿಯಾಗು ; ಜಯಾಪರನೆಂದು ಪುಣ್ಯಸಂಪದನೊಬ್ಬನೆಂದು ತಾನೆ
ಗತಿ ಮಂತ್ರದಿ ತಂತ್ರದಿ ಬಳಸುನೆಂಬುದು ಪದ್ಮಕೀರ್ತನ ಪುಣ್ಯನಿಧಿಯೆಂದು
ಸಲ ಬೇಡಿದಿ ಮಂತ್ರಿ, ಪುಟಿಯಂ (ಎಫ್. XII, ೨೫೫-೫೬, 1202).

[ಪದ್ಮಾಕ್ಷಿ + ಪಿಪ್ಪಲ,]

ಪೆದುಳಿಗೆ, ಹೆದುಳಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಕ್ಷೇಮದಿಂದಿರುವವನು; ಸುಖವಾಗಿರುವವನು : ಚಿದುರೇನಿಪ್ಪಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವದ ಬಾಂಗೆ ಪೋಗಿ ದಿಡ್ಡು ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರದೊಳಿಡ್ಡು ಕೆಡೆ ಮುನ್ನಮೆ ಹದುಳಿಗನಾಗಜಾದು ಪಿಡಿದಿದೀ ಪರ್ವತಮಂ (ಧರ್ಮಪದ್ಯ. ೬-೨೦೬); ಸಂತಂ ಸತ್ಯ ತಿಗಿಲಿನೀ

ಪದ್ಮಲಿಪಿ ಮುನ್ನಾಂಶ ಸನ್ನಂಗಳಕ್ಕಿಂತುಂ ಪಾತ್ರನುದಾರನೆಂದುಸುರುತುಂ
ತಮಿಲ್ಲಿ ಪೋದರ್ಜನರ್ (ನೈಸೂ. ೬-೧೫೨); ಮುದದಿನೀವುತ ಸಿನ್ನ
ಸತಿಮತ ಪದ್ಮಲಿಗರು ನೀಂ ಸೇವಿಸನೆ, ಭೂಸುಪತಿಯಾಣ್ನನ ಸಿಂಹಸೀತದ
ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ (ಜೀವಪ. ೯-೪೪). ೨. ಹಿತವನ್ನುಂಟುಮಾಡು
ವವನು; ಹಿತಕಾರಿ : ಪ್ರಿಯಂಪದಂ ಪದ್ಮಲಿಗ(ನ)ನೆಂತುಮೊಳ್ಳದನೆ
ಸಿಪ್ಪೊಡೆ ದೂತನ ಮಾತದುತ್ತಮಂ (ಲೋಕೋ. ೧೦-೫); ಸಚಿವಂ
ಸುಬುದ್ಧಿಯೆಂಬವಂ . . . ಸಂತತಂ ಪ್ರಜೆಗಳಂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂ ಪೊರೆದು
ಪರಿಜನಕೆ ಪದ್ಮಲಿಗನಾಗಿ ಭೂಪನಂ ಪೋಷಿಸುವನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೬-೧೩).
೩. ಎಚ್ಚರಿಕೆಯುಳ್ಳವನು; ಜಾಗರೂಕ : ಬಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಭಯ
ಮುಳ್ಳುದನಿಡುವಂ ಕೆಯ್ಯ ವನೋಪರಿಸಿಕೊಂಡು ಪದ್ಮಲಿಗ [ಪಾಂ. ೧೦. ೧೦]
ನಾಗಿ ನಡೆವಾತಂ ತನ್ನದ್ದೇಕಿವಿದೆಯುಂ ಬೇಗಮೆಯ್ಯವಂ (ಜೀವಪ. ೧೬೫-೫); ಪದ್ಮಲಿಗನಪ್ಪು ದೋಡೆವರಿಸಿಪ್ಪುದು . . . ಲಘುಹಸ್ತನಪ್ಪುದು
ವಿಶೇಷಗುಣಂ ಗಣನೆಗೆ ಲಕ್ಷಣಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೧೬-೩೬). ಹದ್ಮಲಿಗ :
೧. ಹದ್ಮಲಿಗನು ದೇವೇಂದ್ರನಾತನ ಸುಪತಿಯರು ಸುಖಜೀವಿಗಳು
(ಕುಪ್ಯಾ. ೬೦೫. ೧೨-೨೬); ಕುಶಲನೇ ಜನಕೃಷ್ಣೀಶನು ಕುಶಲತಾಕನು
ಹದ್ಮಲಿಗನೆ (ತೋರಾ. ೧-೧೩-೪); ತಂಗಿ ಬಂದಿ ತಾಯಿ ಲೇಸಾಯ್ತಂಗಳಜನ
ಪಿತ ಹದ್ಮಲಿಗನೆ (ಲೋಕಯ. ೧೪-೧೪). ೨. ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿ ಪರಿ
ಜನಕ್ಕೆ ಹದ್ಮಲಿಗನಾಗಿ ರಾಜನನ್ನು ಸುಬುದ್ಧಿ ಪೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ (ಬದುರ. ೮೨). ೪. ದೃಢವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೊಡಿದವನು; ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತ :
ಹದ್ಮಲಿಗನಾಗಿ ಉಳಿದರೆ ಪದ್ಮಿಯನೀವ ಕಾಣಾ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವ
(ಬಸವ. ೬೬೦). ೫. ಸಂತೋಷಚಿತ್ತ; ತೃಪ್ತ : ಅದು ಬೇಕು
ಇದು ಬೇಕು ಎಂದೆಂಬ ಎದೆಗುಡಿಹತನ ಬೇಡ ಹದ್ಮಲಿಗನಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಕು
(ಸಮಾಪ. ೧-೩); ಹದ್ಮಲಿಗರಲ್ಲದವರಲ್ಲಿ ಗಂಧಾರ್ವತಿಯನೊಲ್ಲೆಯಯ್ಯ
ನೀನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೨-೯); ಹದ್ಮಲಿಗರು ದಾಸೋಹತನದಲಿ
ವಿದಿತ ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ಲೋಭಾಸ್ತದವಿರಹಿತರವರ್ಗದವಂ ಕೇಳು
(ಬಸವ. ೨೬-೪೨). [ಪದ್ಮಲಿ + ಇಗ]

ಪದ್ಮಲಿಪಿ, ಹದ್ಮಲಿಪಿ (ನಾ). ೧. = ಪದ್ಮಲಿಗ ೧ : ಪದ್ಮಲಿಪಿನೆ
ಪದ್ಮಲಿಪಿನೆ . . . ನೆಗಲ್ಪಾಡಹಮಲ್ಲದೇವನಂ ಮನದಗೊಂಡಣ್ಣಿಗ
ದೇವಂ (ಅಜಿಪ. ೧೨-೨೬); ಧನಪತಿ ಪದ್ಮಲಿಪನೊನಾಗಿ ನಿಪುಣಮತಿ
ನಳಸಮುದ್ರವಂ (ಜಾತಕ. ೧೩-೧೨). ೨. = ಪದ್ಮಲಿಗ ೨ : ಇದೇಂ
ಪದ್ಮಲಿಪನೆಂದು ಕೀರ್ತಿಸಿದೊ ಗೋನುಗನರ ಸಕಲಾಪನೀತಳಂ
(ಎಚ್. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೮-೨೫; 1631). ೩. ಸ್ಥಿರಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು;
ದೃಢಚಿತ್ತ : ಪದ್ಮಲಿಪನಲ್ಲದನಂ ಕಲಿಸಿದೊಡಂ ತಿಳಿಸಿದೊಡಮೇಂ
ನಿಲ್ಲುಟಾಗುಮೆ (ಸಮಪ. ೧೧-೧೫೯). ಹದ್ಮಲಿಪಿ : ೨. "ವಿಸ್ತೃತ,
ಸ್ಥಿರ. ೨-೨ ಹದ್ಮಲಿ (ಗ)ದಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೧-೨೧೫). "ಪದ್ಮಲಿಪಿ"
ಪರಾ. [ಪದ್ಮಲಿ].

ಪದ್ಮಲಿರು 'ಪದ್ಮಲಿಮಿರ್' ನೋ.

ಪದ್ಮಲಿಪು, ಹದ್ಮಲಿಪು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಪಾಡು ; ಸುಖವಾಗಿರು
ವಂತೆ ಮಾಡು : ಮದವದರಿಪ್ರಪರನಾಜಿಯೊಳದಿದೆ ಬಿಂಕೊಣ್ಣು
ಧರೆಯನುನುತರ್ತಿಯೊಂ ಪದ್ಮಲಿಪಿ ಪಾಳಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಯನೊಡವಿಸಿದಂ
ಗುಣಭಾಸಿ ಮನ್ನೆಯ ಸೋಮ (ಎಚ್. VII, ಚನ್ನಗ. ೩೪-೯; 1149 ?);
ಹರಿ ಪದ್ಮನುಭವ ರುದ್ರಾಪ್ಪಿರು . . . ಪದ್ಮಲಿಪುವ ಸ್ಮೃತಿಮವ ಸಮಸ್ತ
ವನೊಡಗಿರುವ ಸಂಹರಿಸುನಾ ಕರ್ಮದಲಿ ಸೇರಿದರಾ ಮಹಾಪುರುಷರ
ನೇಮದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೬-೩-೩೫). ೨. ಸಂತೋಷಪಡು ; ಹಿಗ್ಗು :
ವರ್ತಿಸಿತು ಪದ್ಮಲಿಪಂ ಜಯರವಂ ಲೋಕದೊಳ್ ನಾಕದೊಳ್ ಪದ್ಮಲಿಪಿ
ದರಮರರ್ ಪ್ರನೋದದಿಂ (ಚಿಪು. ೪೦-೩೨); ಪದ್ಮಲಿಪಿದರನಿರುದ್ದ ಸಾತ್ಯಕಿ

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಗದ ಸಾಂಬ ಕೃತವರ್ಮ ನಿಶತಪ್ರಮುಖರಾದ ಯದುವೀರರು
(ಚೈಮಿಭಾ. ೨೪-೬೯). ೩. ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದು ; ತಣೆ : ತೋಜಿಯೊಳ್
ಪೋಸವಂಗೆ ತಪ್ಪವನಿಕ್ಕಿದಂ ತಿಕ್ಕಿದ ಗಟ್ಟಿಗೊಂಡ ಬಲೊಪರಂ ಕೊಂಡು
ಪದ್ಮಲಿಪಿ ನಿಂದ ಬಲಾಕ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧-೧೪೮). ೪. ಸಮಾಧಾನ
ಗೊಳ್ಳು ; ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂತೈಸಿಕೊಳ್ಳು :
ತನ್ನಂತಿರೆ ಬಗೆವುದು ಪಿಣರಂ ಪ್ರಾಣಹಿಂಸೆಯಂ ಮಾಡಲ್ಪಡೆ . . .
ಪದ್ಮಲಿಪಿ ಕೇಳ ಮಗನೆ ಹಿತಮಿಡುಭಯಭವಕ್ಕಂ (ಯೋಜ. ೪-೩೫).
೫. ಸಾವರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಬೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಅಗಳಪರಂತಾನುಂ ಸಂತೈಸಿ
ಪದ್ಮಲಿಪಿ ಮಗುಬಿ ಕುಳ್ಳಿದು ಮಗಧಪತಿ ಜರಾಸಂಧಂ ಶಿಶುಪಾಲ ಸಾಲ್ವ
ದಂತವಕ್ರಾದಿಗಳ ಮೊಗಮಂ ನೋಡಿ (ಜಗದಿ. ೮-೪೩ ನ); ಅದನೀಕ್ಷಿಸಿ
ನಳನರಪತಿಯಿದು ಮಕ್ಕುಖಿಯೆಂದೊಡಾಕ್ಷಣಂ ಕಡುಪಿಂದಂ ಹೃದಯದ
ತಾಪಂ ಪರ್ಜಲ್ ಪದ್ಮಲಿಪಿಕೊಂಡಂ ಮಗುಬಿ ಧೀರೋದಾತ್ತಂ (ಸಚಿವಂ. ೬೩). ೬. ಕುಗ್ಗು ; ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಶಮನವಾಗು : ಸಿರಿಯಾಳಂ
ಹೃದಯದಲಿ ಬೆದಬೆದನೆ ಕುದಿಪುತ್ತ ತೋಕಂ ಪದ್ಮಲಿಪದ ತಲವಾಗಿ ಲಕ್ಷಿಸಿ
ಯಳಲುತಿರಲರು (ಬಸವ. ೨೪-೬೬). ೭. ಸಮಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರು ;
ಪದ್ಮಲಿಪದಂಗೆದುಟ್ಟದ ಕಣ್ಣಲರ್ . . . ಗಂದೆಯೇಬದ ಕರಭಾಕ
ಮೊಬ್ಬ ಸುಸಿಲಂ ತಣೆದೊಯ್ಯನೆ ಜಾರೆ ಜಾಡಿದಲ್ (ಲೀಲಾಪ. ೩-೧೫);
ಪದ್ಮಲಿಪದ ತನು ಪುದಿದ ಪುಕಳಾಳವೆರಸಿ ಗುರುವಂ ನೋಳ್ವ ತವಕದಿಂ
ಸುರತಾಂತಾಂತೆಯರದೇಂ ಬಂದರೋ (ಪದ್ಮರಾ. ೩-೬೦); "ಪ್ರೀತಿಸು"
(ಪದ್ಮರಾ. ಕೋ. ೮). ೮. ಒದಗಿಸು ; ಉಂಟುಮಾಡು : ಹದನಾದ
ನಾಣುದಾಣಕೆ ಲಿಂಗಯೋಗವ ಪದ್ಮಲಿಪುವಾಗ ಸ್ವರ್ಗವನು ಮಿದಿಯದೆ
ಗೇಣು ಬೋಟನೆ ತೋಜುತಿದ್ದುದು (ಭರಣ. ೪೧-೬೨). ಹದ್ಮಲಿಪು :
೪. ಮದನುಪು ತನ್ನೊಳಗೆ ಕಿನ್ನರನುನನದಗಿಲಲು ಹೆದಟು ದಂಡಾ
ಧೀಶ್ವರಂ ಮನಗದಡಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯಗಳನೀಕ್ಷಿಸಿ ಹದ್ಮಲಿಪದ ನಿಲ್ಲರದ
ತೋಕಾಕ್ರಾಂತನಾಗುತ್ತ (ಬಸವ. ೩೬-೧); ತಾಯಿ ಹದ್ಮಲಿಪಿ ದೇವ
ಲೋಕದಲಾಯದಲಿ ಸಲಿಸಾ ಕುಮಾರರನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೧-೧೪);
ಹದ್ಮಲಿಪಲಿ ರಾಜೇಂದ್ರ . . . ನಿನ್ನ ಕುಲಸಂಪದದ ಸಿಂಗಾಭರಣ
ನಾಡನು ಪುತ್ತನೆಂದೆಂಬ ಮುದವಿರಲುಬೇಕು (ತೋರಾ. ೨-೫-೬);
ದೇವ ನಿನ್ನ ಮುಖಾಬ್ಬ ವನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಯಲಿ ಹದ್ಮಲಿಪುವನು
(ಅಕ್ಕಿ. ೪-೬೮); ಹರಣ ಹದ್ಮಲಿಪಿ ವಿಶ್ವಸುತನಿಗೆ (ಉತ್ತ. ೪೩-೨೯).
೫. ರಥದೊಳಗೆ ಮಾದ್ರೇಶನ ಸಮರಧನ ಸಂತೈಸಿದನು ಕವಚಪ್ರಾಪ
ಮಂತ್ರಪ್ರಧಿಗಳಲಿ ಹದ್ಮಲಿಪದನಾ ಕರ್ಣ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೨-೩೨); ಕರಪುಟ
ಮೇಳವಿಸಿ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ಪರಮಕೃಪಾಳುವಿಗೆ ದಿನ್ನೈಸಿದನು ಹದ್ಮಲಿಪುತ
ನಾಗೇಂದ್ರ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೬-೫೩). ೯. ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು ; ತಣಿಸು :
ಭೂಮಿಪತಿ ಕೇಳಿದು ಪರಲಕ್ಷ್ಮೀಮನೋಹರ ಧೌಮ್ಯಮುನಿಯನೆ
ಪ್ರೇಮದಲಿ ಮುನಿನೀಶರನನೆ ಹದ್ಮಲಿಪದನೊಲವಿನಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೬೦೫. ೪-೬೦). ೧೦. ನಿಯಂತ್ರಿಸು ; ಹತೋಟಿಯಲ್ಲಿಡು : ನಾವು
ವೃದ್ಧರು ನಮ್ಮ ಬಾಲಕ ನಾವು ಹದ್ಮಲಿಪಲಾಪಿಪು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೦-೧೬); ಮದನಾಕುರ ಕೈವಿಡುಡೊಡದೆಯೊಳಿ ಹದ್ಮಲಿಪದಿಕ್ಕಲ್ಲ
ದಿಂತು ಇದಿರಿಗೆ ಕಾಣಪುದುಚಿತವ (ಕುರಾಪಾಂ. ೨೩-೯೩). ೧೧. ಎಚ್ಚೆ
ರಿಸು ; ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸು : ಅದು ಶಿವೈಕ್ಯರ ಮನೆಗಾಡದೆ ಮುದದಿ
ಹೆಸರಂ ಹೇಳಿ ವಂದಿಸಿ ಹದ್ಮಲಿಪುತ ಬಹನು . . . ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ
(ಬಸವ. ೩೧-೨೬).

ಪದ್ಮಲಿಪಿಕೊಳು, ಹದ್ಮಲಿಪಿಕೊಳು = ೧. ಸಮಾಧಾನಮಾಡಿ
ಕೊಳ್ಳು ; ಸಂತೈಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಭಾವದಲಿ ಮಿಗೆ ಕಳವಳಿಸಿ ಪದ್ಮಲಿಪಿ
ಕೊಳುತ ಭೂಪತಿಲಕೆ ಬಿಂತಿಸಿ ನೆನೆಪುತಿದ್ದನು ವೀರನರಯಣನ

(ಉನ್ಯಾಸ. ೧-೯೪); ಧರಣಿಬಾಲಕುಮಾರನಾ ಹರಿಹರಣಕಮಲವಿಯೋಗ
ಚಿಂತಾತುರನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಹದುಳಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಜಮನವ . . . ಮರಳಿ
ದನು ನಿಜವುರಳೆ (ನಿಭಾಗ. ೪-೮-೨೮). ೨. ಚೇತರಿಸಿಕೊಳ್ಳು ;
ಸಾವರಿಸಿಕೊಳ್ಳು : ಬಂದವೆಲ್ಲಂದಿಲ್ಲಗಾರೋ ತಂದು ದಿಸುತಿರು ನಮ್ಮ
ನಿತ್ತಲು ಮಂದಿರಕೆ . . . ಎಂದು ವಿಸ್ಮಿತರಾಗಿ ಪ್ರಮಥರು ನೊಂದು
ಹದುಳಿಸಿಕೊಳ್ಳತ ಗಮಿಸಿದರು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೬-೧೬).

[ಪದುಳ+-ಇಸು]

ಪದೆ, ಹದೆ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸು ; ಆಸೆಪಡು ; ಇಷ್ಟಪಡು ;
ಅಪೇಕ್ಷಿಸು; "ಪದೆ-ಈಶ್ವಾರ್ಯಾಂ (ಅಪೇಕ್ಷಿಸು)" (ಶಮಧಾ); ಅಲಸದೆ ಪೀನಂ
ಪದೆಯದೆ ಪಾಂಗುಡು ದೋಷಮಂ ಪಿಂಗಿಸಿ ತಪ್ಪದೆ ಬಗೆದು ಪೇಚ್ಚು
ಜಾಗಮಮುದಾರನೈ ಪತುಂಗದೇವವಿವಿಕ್ರಮದಿಂ (ಕವಿತಾ. ೧-೪೪);
ತನ್ನೆಯಂ ಪದದೊಡಗೊಂಡು ಪೋಗಿರಿದಿರೆಂದು ಗುಣಾರ್ಣವಭೂಭುಜಂಗೆ
ಕಟ್ಟಿದಿರೋ ಬಟ್ಟಿದೋಚುಪವೂಲಂದೊಗದಂ ಕಮಲೈಕಬಾಂಧವಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೧೧); ದೋರೇಕೊಳ್ಳುದುಡಕ್ಕುಧಿಕರ್ ವಿವೇಕಿಗಳ್ ಪದವರೆ
(ಅನಂಪು. ೧೨-೬೫); ಕೌಸಲೆ ಕುಮಾರರ ಪದೆದು ಹಡೆದುದೆ ಸಫಲ
(ಉನ್ಯಾಸ. ೪-೨೨); ಘನರಸಮಂ ಪದದೀಂಟಿವ ವಿಸುತಂ ಚಾದಗೆ
ಕುಮಾರಯಂ ಕುಡಿವುದೆ (ಶಬಶಂ. ೧-೨೨); ನಿನ್ನ ಪದವಂದೆರೆದ ಬಡ
ತಿರುಕೆರ್ದಿ ? (ಗಣಪಂ. ೬೦-೪೨). ೨. ಉತ್ಸಾಹಿಸು; ಹುರುಪಿನಿಂದ
ಕೂಡಿರು ; ಹುಮ್ಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು : ಪದದಡಿಯಿಟ್ಟಿ ಮೊಲ್
ಕುಸುಮದೊಳ್ ಮದನಾಯುಧಲಕ್ಷ್ಮಿ . . . ನಮಯೆವನಲಕ್ಷ್ಮಿ
ವಿಳಾಸಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂದದಿನದಿಯಿಟ್ಟುದಂದು ವಸುದೇವನ ಚೆಲ್ಲದರ್ಥಂಗೆ
ಯಪ್ಪಿಯೊಳ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೨೨); ಪದೆದು ಪೂರೈಪ ಶಂಖಧ್ವಾನ
ವಂದೊಗೆಯೆ (ಇಹರ. ದೇ. ೪೫-೪); ಮೈದುಮ್ಮದಂಗಂ ಬಹಳ ಕಡಕಾ
ರವದ ನಡನೆ ಪದೆದು ಪೊಣ್ಣುವ ಶಂಖಧೀರೇರವದ ನಡುವೆ . . .
ಅಂಗಬಹರಂಗೆ ಮುಕುರಂದೋಜಾ ಮೈಯಿಕ್ಕಿ ನಿಂದು (ಬಸರ. ೩-೬೮).
೩. ಉತ್ಸಾಹಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ಉದ್ವಿಗ್ನವಾಗು : ಪವನಲ್ಲದ
ದೊಂದಾಪ್ಪುಳ್ಳವನೊಳಕೊಂಡೆನ್ನ ಮನಮುಪಾರೂಢಮಹೋತ್ಸವಮಂ
ಕೇಳಲ್ಲದೆವುದವನೀಶ ನಿವೇದಿಸು (ಕಾದಂಪು. ೩೮೪); ಪದದೆಯ್ನಿ
ಜಾರಿ ಸಂಕೇತದ ಗೃಹದೊಳ್ಪ್ರಿಯನಲ್ಲ ಕಾಣದೆ ಮನದೊಳ್ ಬೆದರುತ್ತಂ
. . . ಪೋಗುತ್ತಿದ್ದರ್ (ಕ್ರಿ. ಪ್ರತಿ. ೨೪-೧೨೦). ೪. ಒಲಿ ; ಮೆಚ್ಚು ;
ಪ್ರೀತಿಸು : ಪದವ ಮನಂಬರಸೆಳಗಿದ ಪದದೊಳದೇಂ ಚೆಲ್ಲುವದೆಮೋ
ಜಿನಜನಪದಪಲ್ಲವತಳದೊಳ್ ಸುರಸು ದತೀಚಯದಲಕವಲ್ಲರೇಕುಸುಮಂ
ಗಳ್ (ಅದಿಪು. ೬-೪); ಪದೆವೆರ್ಡೆ ಬತ್ತ ಕೆತ್ತುವಧರಂ ದೆಸೆಗಿಟ್ಟಲರ್ಗಣ್ಣ
ನೋಟಂ . . . ತುಳಿಯೋಳೆಗಳಾದುದಿಂತಿದು ಕುಸುಮಾಸ್ತನಂಬದಿಟ್ಟ
ನಿಕ್ಕಿದ ಸೊರ್ಕಿನ ಗೊಡ್ಡ ಮಾಗದೇ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೬೦);
ಪದಮಂ ಡಂದ್ರಮಂ . . . ಸೋಂಕಿನೊದವಂ ಮಂದಾನಿಳಂ ಕೊಟ್ಟ
ಮೊಲ್ಲದೋರೋರ್ವರೊಳೊರ್ವರಂವು ಪದೆದರ್ ಪಂಚೀಂದ್ರಿಯ
ಪ್ರೀತಿಯಂ(ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೯೦); ನಿಜವಿಶಾಲನೇತ್ರ ಪದೆದನ್ನ ಮನೋಹರ
ವಕ್ರಪದ್ಮಮಂ ಕೂಡತದ್ವಪ್ಪಿಯಿಂದದರ್ಮ ನೋಡಲೊಡಂ (ದಶಕು.
೧೨-೬೬); ಆ ಮಂತ್ರಿಮಾಲಿಕೆಗೆ . . . ಚೋಳಧರಾಭಾಮಾಧಿಪತಿ
ಮನೋಜ್ಞಪ್ರೀತಮಹಿಂತ ಪೃಥುಕಭಾಗ್ಯಮಂ ಪದದಿತ್ತಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೨೫).
೫. ನಲಿ ; ಹಿಗ್ಗು ; ಸಂತೋಷದಿಂದಿರು : ಇದಿಗೊಳ್ಳುದು
ಕಾಲ್ನರ್ಜವುದು . . . ಪದೆದನ್ನ ಮನೀವುದೆಂಬ ನವವಿಭುಷಣಂ ತಮಗೆ
ದೊರೆಕೊಳೆ (ಅದಿಪು. ೪-೯೬); ನಲ್ಲನುತ್ಪನ್ನೋಕ್ತಿಗಳವತಸಮಾಗೆ
ಪುಳಕಾಂಕುರಮೋರ್ವರಬಾಧಮಾ ಲತಾಂಗಿಗೆ ಪದೆ[ಕಾಶಂ. ೬]ದಾರಿ
ಸಲ್ಲದೆವರೊಡ ತನೂಭವಲಾಭಪಾರ್ತಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೪-೨೯); ಪದೆ

ಲರ್ವೊಡವಂ ಲತಿಕಾಸ್ತದಮಂ ನೆಚ್ಚಿ ಮಾಡಿ ಹರ್ಷದತಿಶಯಮಂ
ಕೋರ್ಪುದು (ಉಸುಮಾ. ೧೨-೧೬೬); ಪಾದಿದರ್ ಪದೆದು ಗಂಧರ್ವ
ರಾನಂದದಿಂ (ಚಬಪು. ೪೦-೬೨). ೬. ಚೆಲುವಾಗಿರು ; ಸೊಗಸಾಗಿರು :
ಇದು ಮಳಯಾಳಂ ಮಳಯಜಂ ಮಳಯಾನೇಂದಂ ಪೆಂಪುವೆತ್ತುದು
ಸಿರಿಕಂಡಮುಂ ಪದೆ[ಕಾಶಂ. ೬]ದು ತಿಡುವ ಗಾಳಿಯುಂ (ಪಂಪಭಾ.
೪-೨೧); ಪದೆದೊಳ್ಳೆಗಳ್ ಬಲಿದೊಟ್ಟಿದುವು . . . ಆ ಕುವರಂಗೆ
ಕೈಶವಾತಿಕ್ರಮದೊಳ್ (ಕ್ರಿ. ಪ್ರತಿ. ೧೬-೧೬೬). ೭. ಬೆಳೆ ; ವೃದ್ಧಿಸು ;
ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಅತಿಬಹಳಬಣ್ಣವೆಳವಾಸಮುದ್ರಂ ಪದೆದಾಯಾಸಕ್ಕೆ
ಪಕ್ಕಾಗೆ (ಎಕ. ೫, ಮುಳವಾ. ೩೮-೨೦; ಸು. ೨೨೦); ಬಳಸುವ
ಬೇಟದೊಳ್ . . . ಗೊಲೆಗೊಂಡ ಬೇಟವೆಂಬಲತೆ ಕೂಟದೊಳ್
ಪದೆದು ಪಟ್ಟೆರ್ಗೊಂಪಿನಲಂಪನೀಯದೇ (ಅದಿಪು. ೧೨-೨೦); ಪದೆದನು
ತಾಪದಿಂ ತನು ಬೆಳರ್ತುದು (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೫-೩೪). ೮. ಹೆಚ್ಚಾಗು
ವಂತೆ ಮಾಡು ; ಬೆಳೆಸು : ಅರಗಿನ ಮಾಡದೊಳ್ಳಪದ ಲಡ್ಡುಗೆಯೊ
ಳೊಲಲೆಂದು ಬಂಧುಮುತ್ಸರದೊಳೆ ವೈರಮಂ ಪದೆದು ಭೀಮನನ್ನಿ ನಿರ್ತರ್
ತಂದ ನೀಂ ಮರುಳನೊ (ಗದಾಯು. ೪-೪೪). ೯. ಒಳಗೊಳ್ಳು ;
ತಳೆ ; ಹೊಂದು : ಮೆಲ್ಲನೆ ತಣ್ಣಂ ತಗಂಪುಮಂ ಪದೆದು ತಿಡೆತ್ತೊಂದು
ಮಂದಾನಿಳಂ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೫); ಪುದಿದ ತಣ್ಣನಾಲಿಂಗಿಸಿ ತಣ್ಣನೆ
ಪದೆದು ಮಂದಗತಿಯಿಂದ ಪಣ್ಣನೆ . . . ಮಾರುತನೆಂಬ ಕಾಮುಳಂ
ಸುಳುಗಿಸುನಾರತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೫೫ ರಗಳೆ). ೧೦. ವೃಕ್ಷವಾಗು ;
ಪ್ರಕಟವಾಗು : ಉದಯವಪ್ಪ ಸದಮಲಾಮೃತಕರನೊ ಎಂಬಂತೆ
ಭೂತಳಕ್ಕುದಯಿಸಿದನಮ್ಮತಕರನಾಗಿ ಸಕಲರು ನಲಿಯೆ ಪದೆದು ಕುಮಲಯ
ಲೋಕದಭೂತಿದಿರವೋಡೆ ಕರಕಮಲಾಳಿ ಮುಗಿಯಲಂದು (ಸಿದ್ಧರಾ.
೬-೫೧); ಬಲಭಾರಕ್ಕೆ ಧರಾತಳಂ ಕುಸಿಯೆ . . . ಪದೆದೇಲ್ಲಂದಂ
ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮಜಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೬). ೧೧. ಯತ್ನಿಸು ; ಪ್ರಯತ್ನ
ಪಡು : ಗುದದೊಳಗಪಾನಹರಿಯದೊ ಮಲಮೂತ್ರಮುಮನೊದವಲೀ
ಯದೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಿಯಧೋದ್ವಾರಮಂ ಪದೆದು ಬಲಿದನ್ನರಸಮಂ
ವಾಪ್ಪಿಯಂ ಮಾಡುತಿಹುದನುದಿಸಂ ಮಹಿಯದೆ (ಚಬಪು. ೫೪-೨೩).
ಹದೆ ; ೫. ಸುದತಿಪುತ್ರಮಾತಾಪಿತರು ಹಿಕ್ಕು ನಿತ್ಯವೆಂದು ಹದೆದು
ಕುದಿದು ಕೋಟಲೆಗೊಂಬನ್ನಕ್ಕಂ ಗುರುನೆಂದೇನಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬೫-೬).

ಪದೆಪು 'ಪದಪು' ನೋ.

ಪದೆಪುಗಾರ್ತಿ 'ಪದಪುಗಾರ್ತಿ' ನೋ.

ಪದೆಪುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಸಂತೋಷವು ಹಾಳಾಗು, —ಇಲ್ಲವಾಗು :
ಪದೆಪುಗೆಡ[ಲ]ಬೈಯೊಡವುಟ್ಟಿದ ಮಾನಸ ಮನೆಯೊಳುಂಜುಟ್ಟುಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೨-೬೯). [ಪದೆಪು (<ಪದಪು)+ಗೆಡು]

ಪದೆಪುದಂಡೆ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ಹಾರ, —ಮಾಲೆ : ಛತ್ತಿಯೊಳ್
ಪೊಜಮುಟ್ಟಿ ಚಾಪದಿ ಮದನಕ್ಕೆಯಿತ್ತಿದ ಪದೆಪುದಂಡೆಗಳು . . .
ರಂಜಿಸು (ನೋಹತ. ೨೨-೬). [ಪದೆಪು (<ಪದಪು)+ದಂಡೆ]

ಪದೆಯಿಸು, ಪದೆಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಯಸುವಂತೆ ಮಾಡು ;
ಆಸೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸು : "ಪದೆಯಿಸು-ಈಶ್ವಾರ್ಯಾಂ (ಅತಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು)" (ಶಮಧಾ); ಪದೆಯಿಸಿ[ಕಾಶಂ. ೬] ಸೊಂಕಿ ಸಂಕೆಗಿಡೆ
ಮೇಳಿಸಿ . . . ಅಲಂಪಿಸುಬ್ಬದಿಗಮನಾ ಲತಾಂಗಿಗೆ ಸ್ವತಂ ಪದೆದಂ
ನವಸಂಪ್ರಯೋಗದೊಳ್ (ಕಾಶಂ. ೪೦೦). **ಪದೆಯಿಸು :** ೧. ಪದ
ಯೆಂಬ ಸೋಂಕು ಚುಂದಿಸುವಲಂಪು . . . ಮೇರೆದಪ್ಪಿದುದನೆ ಕೂಡಿದರ್
ಪ್ರಿಯತಮರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧೪-೪೩). ೨. "ಹದಗೊಳಿಸು"(ರೀಲಾ.
ಕೋಶ) : ಪದೆಯಿಸಿ ಪಿಂಡುಗೆಯ್ದು ಸೆಳೆದುಳ್ಳುದೆಯಂ ತೊಡೆಯಂದಿ
ಜುಂಕಿ ಸೋಂಕಿದೊಡೆ . . . ಕಾಂತೆಯೇಂ ಪದೆದೋ ಮನಕಾದ
ಮಲಂಪನೋಪನಾ (ರೀಲಾ. ೧೩-೧೩). [ಪದೆ+-ಇಸು]

ಪದೇಪದೇ (ಅ). ಪುನಃ ಪುನಃ ; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ : ಮೋಹನಗುಣ
ಅವರು ಪದೇಪದೇ ಒತ್ತಾಯ ಪಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಪಂಜಪಂ. ೧೮೧) ;
ಗಾಂಧೀಜಿ ... ಹಿಂಸಾಮಾರ್ಗ ಉಚಿತವಲ್ಲವೆಂದು ಪದೇಪದೇ ಹೇಳಿದರು
(ಅತ್ಯಾಶಂ. ೧೪೪) ; ಪದೇಪದೇ ಹೇಳಿದರೂ ಸದೆ ಕೂಡಿಸೋದು ಬಿಡ
(ಗಾಡೆ). [ಸಂ.]

ಪದೋದಕ (ನಾ). ಕಾಲುಗಳನ್ನು ತೊಳೆದ ನೀರು ; ಪಾದೋದಕ :
ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಆ ಅಯ್ಯನ ಪದೋದಕಮಂ ಪ್ರಸಾದಮನುಭವಿಸುತಂ ಕಷ್ಟ
ಗೋಷ್ಠಿಯೊಳಾ ಬಸವನಿರಲು (ಒಸಪ್ಪ. ೨೮-೪). [ಪದ್ಮ+ಉದಕ]

ಪದೋನ್ನತಿ (ನಾ). ಪದವಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಏರಿಕೆ, -ಬಡ್ತಿ :
ಪದೋನ್ನತಿಗಳನ್ನು ಏತ್ತು ಒಂದು ಸೇವೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಸೇವೆಗೆ
ವರ್ಗಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ (ಭಾಷಾ. ೧೮೬) ; ಆದರೆ ಕಂಡು
ಬಂದಿತು, ಮೇಲಿನವನು ಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ ಒಂದೆರಡು ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಜಿಗಿದು
ಪದೋನ್ನತಿ ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು (ಇಪ್ಪಕ. ೪೮೪). [ಪದ್ಮ+ಉನ್ನತಿ]

ಪದ್ಮಳಿ 'ಪದ್ಮತಿ' ನೋ.

ಪದ್ಮಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ (?) : ಕೊರದಿಂಬಾಗಿರೆ ಪದ್ಮಿಯ
ಗಜಾಯನವಂ ಗುಳಿಗೆ ಮಾಡಿ ಪುಷ್ಪಾಳಗಿಟ್ಟಿ ತೆಜದಿಂ (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೧೬-೬೬).
[?]

ಪದ್ಮು 'ಪರ್ಮ' ನೋ.

ಪದ್ಮು 'ಹದ್ಮು' ನೋ.

ಪದ್ಮದೇರ 'ಪರ್ಮದೇರ' ನೋ.

ಪದ್ಮಪಾಡು (ನಾ). "ಸುಖದುಃಖ" (ಪ್ರಭಂ): ಪದ್ಮಪಾದಿಂಗಿಲ್ಲ
ದಾಪ್ತನು ಇದ್ದು ಫಲಮೇನು (ಅಂಜನಾ. ೨೧-೫೬). [ಪದ್ಮ+ಪಾಡು]

ಪದ್ಮಂದ್ವ (ನಾ). -ಪದಯುಗ : ದುರಮಂಡಿ ಮುಂದಿದರ್ಪದಂ
ನೋಡಿ ... ಕರೆತಂದು ಮೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತೆ ಪದ್ಮಂದ್ವವಂ ತೊಳೆದು
(ದುರಪ. ೨೯-೬). [ಸಂ. (ಪದ್ಮ+ದ್ವಂದ್ವ)]

ಪದ್ಮತಿ (ನಾ). ೧. ಹೆಣ್ಣೆ ; ಅಡಿ. ೨. ಹೆಣ್ಣೆಯ ಗುರುತು, -
ಚೆಣ್ಣೆ : ಕಾಳೆಯನಂ ನೋಡಿ ನೀನಿಲ್ಲಿರಲ್ವೆಡೆ ... ನಿನ್ನ ಪಡೆದುಜುಗ
ಲೊಳೆನ್ನ ಪದಪದ್ಮತಿಗಳಿರ್ದಾಪು ... ಪೋಗೊಂದು ಪೇಟಾ ಕಟಾಪ
(ಇಗವಿ. ೬-೧೧೪ ದ). ೩. ಮಾರ್ಗ ; ದಾರಿ ; ದಾದಿ : "ಅಧ್ಯಾ,
ಪಂಥಾಃ ಪದ್ಮತಿ ... ನಿಗಮಃ - ಈ ೧೩ ಬಟ್ಟೆ" (ಪರಾಯು. ೪೬-೧೦೫). ೪. ಸಂಪ್ರದಾಯ ; ಆಚಾರ ; ರೂಢಿ : ಪದ್ಮತಿಯ
ಮೇರೆಗೆ ಪುರೋಹಿತರ ನಾಮಕರಣಂಗೆಯ್ದು (ಪ್ರೀತಾಪ. ೧೬-೪೬೯) ;
ಅತಿಥಿಯನ್ನು ... ಮಾಡಾಡಿಸುವುದು ಅನೂಜಾನವಾದ ಪದ್ಮತಿ
(ಸಂಖ್ಯ. ೪೧). ೫. ಕೈಮು ; ವಿಧಾನ ; ರೀತಿ : ವಿನಂಬ ಸರ್ವ
ನಾಮಂ ... ಬಹುವಚನಾರ್ಥಮನಾಸಲ್ ಸಾಲ್ಪತ್ತು ಮತ್ತೆ ಕೃತಿ
ಪದ್ಮತಿಯೊಳ (ಕದಂಬ. ೬೯). ೬. ವ್ರತನಿಯಮ. ೭. ಸಾಲು ;
ಪಂಕ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಮತಿಕೆ (ನಾ). [ಭಂದ] ಪದ್ಮ ಟಿಕೆಯೆಂಬ ಮಾತ್ರಾಭಂದಸ್ಸು :
ಪಲತೆಜದ ಪದ್ಮದಿಂದಂ ಲಲಿತವಚೋರಚನೆಯಪದ್ಮತಿಗಳಿಂ ಸಲೆ ನೀರೆ
ಸಮೆದುದು ಸರಸಾವಿಲಪರ್ಣಮದೊಡೆದುನೆ ಬಾಜನೆಗಲ್ಲಂ (ಕಾನ್ಯಾ. ೮೫೫). 'ಪದ್ಮ ಟಿಕೆ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪದ್ಮತಿಕಾ]

ಪದ್ಮ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆ ; ಕಮಲ : "ಸಹಸ್ರಪತ್ರಂ ... ಪದ್ಮಂ,
ಪಂಕಜಂ - ಈ ೧೬ ತಾವರೆ" (ಪರಾಯು. ೧೧೨-೫೮) ; ಹರಿಸಂದೋಹ
ವಿರಾಜಿತಂ ವಿವಿಧಪದ್ಮಾಂಕೃತಂ ಹಂಸಸಂಚರಣಪ್ರೌಢ ಉದಾತ್ತ
ವಿಕ್ರಮಗುಣೋದ್ಯುತಂಧರೇಕಾಂಕಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೩೯-೮ ; 1186). ೨. ಕನ್ನೆದಿರೆ ; ಉತ್ಪಲ. ೩. ಆನೆಯ ಮೈ ಮೇಲೆ ಕಂಡು

ಬರುವ ಬಿಳಿಯ ಅಥವಾ ಬಣ್ಣದ ಚುಕ್ಕೆ ; ಚಿಟ್ಟು : "ಆ ಬಿಂದು
ಪದ್ಮಂ ಮೆಯ್ಯ ಚಿಟ್ಟು ಕೃ" (ದುಂಗರಾ. ೪೬-೨). ೧. ೩ : ಸ್ಥಿರಪದ್ಮ
ವಕ್ರದಿಂದರುತರವಂಜಿಂದಿಸೆವ ದಾನದಿನೇ ನರಸಿಂಹಭೂಭುಜಂ ಪಂಚತ
ಭದ್ರಲಕ್ಷಣದಿನೊಪ್ಪುವ ಬಪ್ತನ ಗಂಧವಾರಣಂ (ಎಕ. V, ಜೇಲೂರು. ೧೯೬-೫೧ ; 1181). ೪. ಅಷ್ಟಭುಜಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : "ಭಸವನಂತಂ
ವಾಸುಕಿ ... ಪದ್ಮಂ ಕುಳಿತನೆಂದು ನಾಗರ ಕುಲಂಗಳೆಂಬಿಕ್ಕಿ ನಾಮಂ"
(ದುಂಗರಾ. ೧೧೯-೪) ; ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದೆಂಬಿಕ್ಕಿನ ಭೂಮಿಯಂ
ಕ್ರಮದಿಂ ಪೂತ್ತು ಅನಂತ ... ಪದ್ಮ ಕರ್ತೋಟಿಕ ಕ್ರೋಧ ಕಾಳ
ವೆಂಬಪ್ಪ ಕುಲಭಗವತಿರ್ಕುಂ (ವಿನೇಶ. ೧೫೦). ೧. ೪ : ಚರಣಮುಂ
ಬಾಸಿಯುಂ ಪದ್ಮಮಂ ಪದ್ಮಮುಮನಿರದೆ ಪೋಲ್ಲಿರಲಲ್ಲಿ ಬಾಲೆಯರಾ
... ಕಣ್ಣೆ ನೆದರು (ಚಿಟ್ಟು. ೧೦-೪೯). ೫. ಚಂದ್ರ : ಸಾರಂಗ
ಪದ್ಮಧರ ಜೀಮೂತಪಾರಮು ... ಸಿದ್ಧನಂಜೇಶ ಪಾಲಿಪುರು
(ಚಿಟ್ಟು. ೬೬-೬೬ ೪). ೬. ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಮೂಲಿಕೆ. ೭. ನೀರು ; ಜಲ. ೮. ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ
ರಚಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೇನಾವ್ಯೂಹ : 'ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ' ಪರಾ.
೯. ಕೊಳ ; ಸರೋವರ. ೧೦. ಡೊಂಕು ; ವಕ್ರತೆ. ೧೧. ಯತಿ ;
ಮುನಿ. ೧೨. ದಿಟ್ಟ ; ಭೈರ್ಯಶಾಲಿ. ೧೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಮರ : "ಸಂದ್ಯಾನರ್ಹಃ, ಸರಲಃ ... ಪದ್ಮಃ, ಸ್ತಂಧನಃ, ಮೋಕ್ಷಃ-
ಎಂದಿವು ಮರಂಗಳುಮಪ್ಪುವು" (ಪರಾಯು. ೧೩೫-೨೬). ೧೪. ಒಂದು
ನರಕದ ಹೆಸರು : ವಿಕರ್ತಾ ಪ್ರಕಂಪ ಪದ್ಮ ಸುವಕ್ಶ್ಯ ಕಾಲವೆಂಬೈದು
ಮಂತ್ರಿನರಕಂಗಳಿಂದಾವರಿತ ಅಘೋರವೆಂಬರಸುನರಕವಿದು (ವಿನೇಶ. ೧೬೯). ೧೫. ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
ಪರಮಶಿವ ... ಪದ್ಮಾಗ್ನಿಯ ದ್ವಾಪ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಕೃಷ್ಣ ಸಾಂಗ
ದಿಂದಪ್ಪಾದಪುರಾಣಂಗಳೊಳಿಸೆವ ಭಸಿತೇವಾಸಂಗವಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಜನ್ಮವು
ಸಫಲವಾಯಿತ್ತು (ಬಸಪ. ೪೬-೬೬). ೧೬. -ಪದ್ಮಮುದ್ರೆ, ೨ :
ಚಕ್ರಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಿಂಕಾರನಾಮದಿಂದಲೂ ... ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪ
ನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ... ಇರುವನು (ಹಸಾರ. ೮-೨೪ ತಾತ್ಪರ್ಯ).
೧೭. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ನೂರುಕೋಟಿ : ಎಕ್ಕಂ ...
ಪದ್ಮ ... ಮಹಾಪರಿಮಿತ ಈ ೪೦ ಸ್ಥಾನದ ಉಗ್ರದಣಿ (ದ್ವಸಹಾ. ೮-೨೪) ; ಮೂಲಬಲ ಮುನ್ನೂರುಪದ್ಮವು ಭಾಳಲೋಚನನಂತೆ ಲಯಿ
ಸಿದನೆಂದು ರಘುರಾಯ (ಕಾಶಿ. ೬೬ ಪಲ್ಲವಿ) ; ನೆರೆದುದು ... ಪರಿವ
ರಥ ಶತಕೋಟಿ ವಿಂಶತಿಪದ್ಮ ಕಾರಾಳು (ಮೈರಾ. ೪-೬೬) ; ಪಗಡೆಯ
ನಾಡಿ ಸಾರಿಯನಿರಿಸುವ ರೇಖೆರೇಖೆಗೆ ಪದ್ಮಪದ್ಮ ದ್ರವ್ಯವ ಸೋತನು
(ಭೈರೂ. ೧೦೧) ; ಶ್ರೀ ಚಿಟ್ಟದ ಚಾವುರಾಜ ನಾಮದ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು
ಪದ್ಮ ಖಲ್ವ ಮಹಾಭೂರಿ ಗಣನೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವನು (ಸುಗುಗಂ. ೬೦-೧೫). ೧೮. [ಯೋಗ] ಪೂಜೆ, ಧ್ಯಾನ ಮುಂತಾದ ಸಮಯ
ದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ : "ಕಮಲಯುತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ
ಕೊಳ ಚಂದ್ರನು ನೀರ್ವಾನಾನೆಮೊಗದ ಚಿಟ್ಟುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಂ ಕುಮುದಾಸನ
ಪೂವ ಭುಂ ಕ್ರಮದಿಂ ಪದಿಮೂಜು ಪದ್ಮ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೪೮೨).
'ಪದ್ಮಾಸನ' ಪರಾ. ೧೯. ಕುಬೇರನ ಮಹಾಪದ್ಮ, ಪದ್ಮ,
ಶಂಖ, ಮಕರ, ಕಚ್ಚಪ. ಮುಕುಂದ, ಕುಂದ (ಅಥವಾ
ನಂದಕ), ನೀಲ, ವರ (ಅಥವಾ ಖರ್ವ) ಗಳೆಂಬ ಒಂಬತ್ತು ನಿಧಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಮಹಾಪದ್ಮ ಪದ್ಮ ... ಪರವೆಂಬ ನವನಿಧಿಗಳಧಿಕಾರ
ಮುಂಟಾಗಿ (ವಿನೇಶ. ೨೨೧). ೨೦. [ಜೈನ] ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ
ಕಾಳ, ಮಹಾಕಾಳ, ನೈಸರ್ವ, ಪಾಂಡುಕ, ಪದ್ಮ, ಹಿಂಗಳ,
ಮಾಣವಕ, ಶಂಖ, ಸರ್ವರತ್ನಗಳೆಂಬ ಒಂಬತ್ತು ನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ

ಒಂದು : ಅನುಕ್ರಮದಿಂ ಪ್ರೀತ್ಯದೊಳ ಪುಟ್ಟಿದ ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ
ನೈಸರ್ಗ ಪಾಂಡುಕ ಪದ್ಮ ಪಿಂಗಳ ನೂತನಕ ತಂಟಿ ಸರ್ವದತ್ತಂಗಳೆಂಬ
ನವನಿಧಿಗಳುಂ (ಅದಿ. ೧೫-೨೬) ; ಕಾಳ ಮಹಾಕಾಳ ಪದ್ಮ . . .
ಎಂಬೊಬತ್ತು ನಿಧಿಗಳುಮನುಕ್ರಮದೊಳರ್ಚಿಸಿ (ಚಂದ್ರ. ೬-೧೦೧೬).
'ನವನಿಧಿ' ಪರಾ. ೨೧. ಒಂದು ಕಾಲಗಣನೆ : ಎಂಬತ್ತು ನಾಲ್ಕು
ಮತ್ತು ಎಂಬತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಲಕ್ಷ ಗುಣತತ್ವಮದಿಂದ ಕುಮುದಾಂಗ
ಮತ್ತು ಕುಮುದ, ಪದ್ಮಾಂಗ ಮತ್ತು ಪದ್ಮ . . . ಎಂಬತ್ತು ಕ್ರಮದಿಂದ
ಅಗುತ್ತವೆ (ಚೈ. ೧೦೬).

ಪದ್ಮದ ಸುತ - ತಾವರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಪದ್ಮದ
ಸುತಸೂರ್ಯಪದ್ಮಂ (ಅರ್ಧ. ೬-೮೯). ಪದ್ಮದ ಹಾವು - ಕೃಷ್ಣ
ಸರ್ಪದಂತೆ ಹೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮದ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಸಣ್ಣ ಜಾತಿಯ ವಿಷಸರ್ಪ : (೪). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಕ (ನಾ). ೧. ಅನೆಯ ಮೈನೇಲೆ ಕಂಡುಬರುವ ಬಿಳಿಯ
ಅಥವಾ ಬಣ್ಣದ ಚುಕ್ಕೆ : "ಒಂದು, ಪದ್ಮಕಂ-ಈ ೨ ಚಿಹ್ನು"
(ಕಲಾ. ೨೬-೨೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ
ಚಿಹ್ನೆ : "ಪದ್ಮಕಂ-ಪದ್ಮಕ . . . ಕೋಷ್ಠ" (ಒಷಧಿ. ೯೦) ; ಮಧು
ಜೀವನಿ ಪದ್ಮಕಂಗಳಂ ತಲೆಳ್ಳಾನ್ಯಾಧನಹಿತಂ ಪ್ರತಿಪಾದನ ವಿಧಾನಮಂ
ಶರದದಂದು ಮಾಲ್ಯನುನಯದಿಂ (ಅಕ್ಷ. ೬-೮೨) ; ಪದ್ಮಕ, ಅದು
ಸೋಗಿಸೊಪ್ಪು . . . ತಾವರೆಗಿಣು-ಇವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಗ ೨ ತೂಕ
ಪಾಲಿನಿಂದ ಸಣ್ಣ ನಾಗಿ ಅರೆದು (ಸಕಪ್ಪ. ೧೬೯) ; ಬಟ್ಟಿಯೊಳ ಪಟ್ಟಣಿಗ
ರುರಿಸಿದರಾ ಚಂದನಾಗರು ಸರಳ ಪದ್ಮಕದ ಚೂರ್ಣದಿಂದಲ್ಲದೆ ಧೂಪಮಂ
ರಾಜಧಕ್ಕಿಗೆ (ಪ್ರೀ. ೧೧೯-೧೨೦). ೩. ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೂಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಮಾಡುವ ಸುಗಂಧ
ದ್ರವ್ಯ : ಸಕುಟಲರಕ್ತ ವತ್ಸುಕಿಲಕಂ ಸಕಲಾಪಧಿ ಕಾಮಯಂತ್ರಮುದ್ರಿಕೆ
. . . ಪದ್ಮಕಕ[ದ್ರ]ವನುರೇಪನಂ (ಸಕಪ್ಪ. ೨೦೯). ೪. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸರ್ಪ : ಬಿನ್ನಿನಲ್ಲಿ ರಕ್ತವರ್ಣವಾದ ದಿಳಿದುಗಳುಳ್ಳದು ಪದ್ಮಕ
ವೆನ್ನಿಕೊಂಬದು (ವಿಜಯ. ೨-೪). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಕರ್ಣಕ (ನಾ). ಕಮಲದ ಮಧ್ಯಭಾಗ, - ಬೀಜಕೋಶ :
ಪದ್ಮನೇತ್ರಂ ಪದ್ಮಕರ್ಣಕಾನಾಸಿಕಂ . . . ಸಿರಿಯಿಂದ ಪದ್ಮಗಿಣಿಯಾಗಿ
ಪದ್ಮಪ್ರೀತಿಸರನೆ ತಾಂ ಪದ್ಮಕನ್ನದಿಂದ (ಸಮ್ಯಕ್. ೯-೨).

[ಪದ್ಮ + ಕರ್ಣಕ]

ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ (ನಾ). - ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ : ಸೂರ್ಯ ಚವಾಳಾ ಮಣದ
ಮೇಲೆ ಕಿಮ್ಮತ್ತು ಇತರಕ್ಕೂ ಚೀನಸಗಳು. ೧, ಅಕ್ಕಲಮಾರ . . . ೧೨೪,
ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ (ಮುಂಬಯಿ. ೧೨೬). [<ಸಂ. ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ]

ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠಂ,
ಪದ್ಮಕಾಷ್ಠಂ-ಈ ಯೆರಡುಂ ಪದ್ಮಕಂ (ಒಷಧಿ. ೯೨). ೨. ಪದ್ಮವೆಂಬ
ಮರದ ಸುಗಂಧಮಯವಾದ ಸೌದೆ, - ಕಟ್ಟಿಗೆ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಕೇಸರ (ನಾ). ತಾವರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕುಸುರು ; ಕಿಂಜಲ್ಕು :
"ಪಂಚಸಂಧಃ - ಪ್ರೀಗಂಧ . . . ಪದ್ಮಕೇಸರ, ತಾವರೆಯ ಕೇಸರ"
(ಒಷಧಿ. ೯೬) ; ಸಾನುದ್ರಲವಣ, ಪದ್ಮಕೇಸರ ಇವೆರಡನು ಸಮಾಂಶ
ವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನೀರಿಂದ ಅರೆದು ಪಾನನ ಮಾಡಿಸಲು ಓತಿಯ
ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಗಳೂ ಶಮನವಹವು (ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೨೨೦). [ಪದ್ಮ + ಕೇಸರ]

ಪದ್ಮಕೇಸರಿ (ನಾ). - ಪದ್ಮಕೇಸರ : ನಾಗಕೇಸರಿ, ಪದ್ಮಕೇಸರಿ,
ತಾವರೆಗಿಡ್ಡೆ, ನೈದಿಗಿಡ್ಡೆ . . . ಖಡೋರ-ಇವು ಸಮಭಾಗವಾಗಿ
ಕೂಡಿ ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ (ಸಕಪ್ಪ. ೨೪೯).

[<ಸಂ. ಪದ್ಮಕೇಸರ]

ಪದ್ಮಕೋಶ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗು : ಪದ್ಮಕೋಶಸ್ತನಿ
ಚಪಲಚಕೋರಾಕ್ಷಿ ನಿಂದಿದೋದೆ (ರಾಜತೀ. ೪-೧೩). ೨. [ನಾಟ್ಯ]
ಹಸ್ತಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಅಸಂಯುತಹಸ್ತಗಳು ಯಾವು
ವೆಂದರೆ - ೧ ಪತಾಕ . . . ೧೨-ಪದ್ಮಕೋಶ (ಅಭಾಸ್ತ. ೪೮).

[ಪದ್ಮ + ಕೋಶ]

ಪದ್ಮಗಂಧಿ (ನಾ). ಕಮಲದ ಹೂವಿನಂತೆ ಸುಗಂಧವುಳ್ಳವಳು ;
ಪದ್ಮಿನೀಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀ : (೪). [<ಸಂ. ಪದ್ಮಗಂಧಾ]

ಪದ್ಮಗಂಧಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಪದ್ಮಗಂಧಿ-ಹಿಪ್ಪರಿ
ಮೂಲ, ಪದ್ಮಕ" (ಒಷಧಿ. ೯೨). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಗಣ (ನಾ). [ಭಂದ] "ಮುಡಿಗಿಂತಲೂ ಅಕ್ಷರಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ
ಉದ್ದವಾಗಿ, ಮುಕ್ತಾಯದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಆದಕ್ಕಿಂತ ಸಾವ
ಕಾಶವಾಗಿ ತರುವ ಉ ಲಕ್ಷಣದ ವಿಶೇಷಗಣಕ್ಕೆ "ಪದ್ಮಗಣ"
ಎಂಬ ಹೆಸರು" (ಸಮಾಲೋ. ೨೧೩). [ಪದ್ಮ + ಗಣ]

ಪದ್ಮಗದ್ದುಗೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಪೀಠ :
ಪ್ರೀತ್ಯಪ್ಪಯತಿಶೋಷದಿಂ ಪದ್ಮಗದ್ದುಗೆಯೆಡೆ (ಸಮಾಲೋ. ೧೦-೬೯).

[ಪದ್ಮ + ಗದ್ದುಗೆ (<ಗದ್ದುಗೆ)]

ಪದ್ಮಗರ್ಭ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಾಳಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ :
ಅಕ್ಕುಂ ನಿರಾಳಂಬಮಾ ಬನವಾಸಂ ರಸೆಗೆಂಬ ತಂಕೆಯೊಳಿ ದೇವೇಂದ್ರಾ
ಲಯಂಗಳ್ಲಿ ದೇವನಗಂ ಪೋಲ್ಪುದು ಪದ್ಮಗರ್ಭನ ಕಿರೀಟಸ್ತಂಭಮಂ
ಸ್ತಂಭಮಂ (ಅಜಿತ. ೨-೩). [ಪದ್ಮ + ಗರ್ಭ]

ಪದ್ಮಚಾರಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ :
"ಅಮೃತಾ, ಅಚರಾ, ಪದ್ಮಾ, ಚಾರಿಣಿ, ಪದ್ಮಚಾರಿಣಿ-೫ ಕಾಶ್ಮೀರ
ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೫).

[ಸಂ. ಪದ್ಮಚಾರಿಣಿ]

ಪದ್ಮಜ (ನಾ). - ಪದ್ಮಗರ್ಭ : ಜಗಮಂ ಮಾಡಿದ ಪದ್ಮಜಂ ಪಡೆದ
ನಿಲ್ಲಿ ಕನ್ನೆಯಂ (ಪಂಪ. ೪-೬೫) ; ವಿಫಲಶ್ರೇಷ್ಠ ಪದ್ಮಜ ಸೋಮ
ಧರ ನಾರಾಯಣರು ಕೊಡಲೆಂದು ಹರಸಿತು ಭೂಸುರವಾಸ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೪೦).

[ಸಂ.]

ಪದ್ಮಜನಿ (ನಾ). - ಪದ್ಮಗರ್ಭ : ಮುಂಡಿತಮುಕಿಯಿಂದ ಪದ್ಮಜನಿಯಂ
. . . ಜಯಿಸಿದನುದಾತ್ತವೈಭವಂ (ರಾಜತೀ. ೪-೧೧೧). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಜಸೂನು (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಗ ; ಜಾಂಬವಂ ತ : ಒಲಗ
ನಡೆಕಂದರಾ ಕಪಿಪಾಲ ಪದ್ಮಜಸೂನು ಕೇಸರಿ ಶೂರಿನಮುಲಲ ಹನುಮ
ಹರಿಸುತಸುತ ಸುಖೇಣಕರು (ಕೊರಂ. ೬-೧೦-೧೬). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಜಾಂಡ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ; ವಿಶ್ವ : ಒಡೆದುಡೊ ಪದ್ಮಜಾಂಡಮು
ವನೀವಳಯಂ ವಿಳಗಿತ್ತೊ (ಚಂದ್ರ. ೬-೩೧) ; ದೇವಿಯಾಗಸಗಳಾನೆಡೆ
ಯೊಳೆಂದುಸಾರಲೈ ಬಾರದಾದುದು ಪದ್ಮಜಾಂಡಮು ಬೆಸಗೆ ಬಿಡದಿರ
ದೆಂಬ ಮಾಳ್ವೆಯಂ (ಶೋಕ. ೬-೪). [ಪದ್ಮಜ + ಅಂಡ]

ಪದ್ಮಜಾಪತಿ (ನಾ). ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಒಡೆಯ ; ವಿಷ್ಣು : ಹಿರಿಯ
ಒಡೆಯನಲ್ಲದೆ . . . ಪದ್ಮಜಾಪತಿ ದೈತ್ಯನ ಕೊಂದು ವೇದ ಕಮಲೋ
ದ್ಭವನಿತ್ತು ಕಾಯದ ಕಾರಣದಿಂದ (ಭರಂ. ೧೨-೧೨೨-೨). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮತಂತ್ರ (ನಾ). [ಶೈವ] ಸ್ವಾಯಂಭುವಾಗಮದ ಮೂರು
ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಸ್ವಯಂಭೂತ ಪ್ರಜಾಪತಿಮತ ಪದ್ಮತಂತ್ರ
ವೆಂದು ಸ್ವಾಯಂಭುವಾಗಮದ ತ್ರಿಭೇದಗಳು (ವಿವೇಕ. ೬೫).

[ಪದ್ಮ + ತಂತ್ರ]

ಪದ್ಮನಾಭ (ನಾ). ೧. ಹೊಕ್ಕುಳ್ಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು ; ವಿಷ್ಣು :
"ವಿಷ್ಣು : . . . ಪದ್ಮನಾಭ . . . ಗದಾಧರ-ಈ ೪೫ ನಾರಾಯಣನ

ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೫-೨೨); ಒಂದು ಧನುವಿಗೆ ಮೂವಿಂಟು ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಬಾಣವು ದಿದಲಾಗಿ ಪದ್ಮೋದ್ಭವನ ಸ್ಥಿತಿ ಕಟ್ಟಿತ್ತು ಮತ್ತೊಂದು ಬಾಣವು ದಿದಲಾಗಿ ಪದ್ಮನಾಭನ ಹೆಡೆಯು ಕಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಕದ. III, ೧೦೨-೧೧೧, ಗಾಣದ ಕಪ್ಪಣ್ಣನ ವಚನ); ಶೋಭನ ಶೋಭನವೆ . . . ಪದ್ಮನಾಭ ಶ್ರೀಪುರಂದರವಿಠಲಿಗೆ ಪದ್ಮಾವತೀಪ್ರಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸಿಗೆ (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೧-೧೫೭-೫). ೨. [ಗಣಿತ] (?): ಮಗ್ಗಿ ಗಣಿತ x x ಮಂಗಳ ಅಳತೆ ರಾಜಾಧೀಶ ಬಣ್ಣಾಂತರ ಪದ್ಮನಾಭ . . . ತಗುಣ ಉತ್ಕೃಷ್ಣ ಗುಣಮುಕ್ತಿನ ಚಿಲ್ಲಿನ ಗುಣಿತವು ಅಪ್ಪಾದಿತಗುಣಿತಂಗಳು (ಶ್ರುತಗ. ೨-೪). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮನಾಲ, ಪದ್ಮನಾಳ (ನಾ). ಕಮಲದ ದಂಟು, -ದೇಟು, -ಕಾವು. **ಪದ್ಮನಾಳ:** ಪದ್ಮನಾಳಪ್ರತೋಭಯ ಸಮತೋಲದ ಕೋಮಲಿತ ಪದ್ಮಾಹುಯಾಗದಿ . . . ಪದ್ಮವನದಂತೆ ರಸಿಕಾಭರಣಲಿಂಬ ನಲಿಯಲಾ ಸಹಿಯುಕ್ತವೆಂದರು (ಸಂದಿಮಾ. ೪-೧೩). [ಪದ್ಮ+ನಾಲ]

ಪದ್ಮನಾಳ 'ಪದ್ಮನಾಲ' ನೋ.

ಪದ್ಮಪತ್ರ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಎಲೆ; ಕಮಲಪತ್ರ: ಪದ್ಮಪತ್ರದ ಜಲದಿಂದವಿನಂತೆ ಜಲಿತಮಾದುದು ಚತ್ತಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೩೩); ಪದ್ಮಪತ್ರಗಳಿಂದೊಪ್ಪಿ ಸಿಕ್ಕೊಳುತ್ತ ಕಾಮನಂದಿಂ ಮುಮ್ಮೊಗೊಳುತ್ತ (ಸಂಜಿ. ೧೨-೧೧೬); ಪದ್ಮಪತ್ರದ ಗುಣ-ತಾವರಿವೆಯಲ್ಲಿ ಉಟಿ ಮಾಡುವುದೆಂದ . . . ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸಕಲರೋಗ ಸಮೂಹವನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು (ಸಕವ್ಯ. ೪೭). ೨. ತಾವರೆಯ ದಳ; ಕಮಲದ ರೇಳು. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; "ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲ" (ಸಂಜಿ. ೨೪೪): "ಪೌಷ್ಕರಂ, ಕಾಶ್ವೀರಂ, ಪದ್ಮಪತ್ರಂ-೩ ಪೌಷ್ಕರಮೂಲೇ - ತಾವರೇಗಡ್ಡೆ, ಕಾಶ್ವೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲತಾವರೇಗಡ್ಡೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೫).

ಪದ್ಮಪತ್ರಜಳ-ತಾವರಿವೆಯ ಮೇಲಿನ ನೀರಿನ ಹನಿ: ಪುಯ್ಯ ಕಂಕುಕದ ಚಂದಂ ಮಿಕ್ಕು ಮೇಲ್ಮುಖುಕಂ ನಡೆದರ್ ನೋಳ್ವಿಡೆ ಪದ್ಮಪತ್ರಜಳದಂತಲ್ಲಾ ಡದಾಳ್ವರ್ಯದಿಂ (ಪ್ರಪದಿ. ೨೪-೨೬೩).

[ಪದ್ಮ+ಪತ್ರ]

ಪದ್ಮಪಾಣಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ೩. ಪಾರ್ವತಿ. ೪. ವಿಷ್ಣು. ೫. ಬ್ರಹ್ಮ. ೬. ಬುದ್ಧ. ೭. ಸೂರ್ಯ. [ಪದ್ಮ+ಪಾಣಿ]

ಪದ್ಮಪೀಠ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಪೀಠ: ಪದ್ಮಪೀಠದಗ್ರಭಾಗ ದೊಳ್ಳರಂ ವಿರಾಜಿಪಾ ಪದ್ಮಸದ್ಭಯಂತೆ ಶೋರ್ಪ ಯಂತ್ರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ . . . ತತ್ಪದ್ಮನೇತ್ರೆಯೊಪ್ಪಿದಳಾ (ಉದ್ಯು. ೫-೫೫). ೨. ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಪೀಠ, -ಆಸನ: ಶಿವಾರ್ಚನೆಗೂಪಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅನಂತಪೀಠ... ಪದ್ಮಪೀಠ... ಪ್ರಣವಪೀಠಗಳ ಛಾಪನೆಯೆಂದು ಪಕಲ್ಪಿತವಾದ ದಿವ್ಯಮಂಟಪಮಧ್ಯಗತಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ (ವಿವೇಕ. ೧೦೪); ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಪೀಠಗಳು ಅನೇಕವಿಧವೆಂದೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಭದ್ರಪೀಠ, ಪದ್ಮಪೀಠ . . . ಶ್ರೀಕಾಮ್ಯವೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ (ಭಾರತ. ೫೧೭). [ಪದ್ಮ+ಪೀಠ]

ಪದ್ಮಪುರಾಣ (ನಾ). ಹದಿನೆಂಟು ಮಹಾಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ಪದ್ಮಪುರಾಣ . . . ವೈಷ್ಣವಪುರಾಣ ಶೈವಪುರಾಣ . . . ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣವೆಂಬವೇ . . . ಹದಿನೆಂಟು ಮೂಲಪುರಾಣಗಳು (ವಿವೇಕ. ೨); ಪದ್ಮಪುರಾಣವು ವಿಜಯನು ಮನುಜ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪೇಳುವುದು ವಚನ (ಪುರಂದ. ೫-೧೬೧-೧೧೦).

[ಪದ್ಮ+ಪುರಾಣ]

ಪದ್ಮಪುಷ್ಕರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: ಪದ್ಮಪುಷ್ಕರ, ಪುಷ್ಕರ ಮೂಲ (ಮೈತ್ರಿ. ೪೭-೯೧೬). [ಪದ್ಮ+ಪುಷ್ಕರ]

ಪದ್ಮಪ್ರಭ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದಂತೆ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳುದು. ೨. [ಜೈನ] ಆರನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನ ಹೆಸರು: ವ್ಯಸಭ ಅಜಿತ . . . ಪದ್ಮಪ್ರಭ . . . ಪರ್ಧಮಾನರೆಂದಿಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕರಾ ತೀರ್ಥಂಕರಾ (ಚಾವಂಪ. ೪೦೨). ೧೨, ೨: ವದನಂ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಂ ವಿಕ್ರಮಭುಜಮುಚಿತಂ ಪಾಣಿ ಪದ್ಮಪ್ರಭಂ . . . ತಾನದಜಾಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ತೀರ್ಥೇಶ್ವರನೆನೆ ನೆಗಬ್ಬಂ ಪದ್ಮನಾಭಪ್ರಧಾನಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೧-೪೩). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಬಂಧು (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಗೆಳೆಯ, -ಬಂಧು; ಸೂರ್ಯ. [ಪದ್ಮ+ಬಂಧು]

ಪದ್ಮಬೀಜ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬೀಜ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (ಮೈತ್ರಿ. ೪೮-೯೪೯); (ಸಸ್ಯ. ೩೮). [ಪದ್ಮ+ಬೀಜ]

ಪದ್ಮಭವ (ನಾ). ೧. = ಪದ್ಮಗರ್ಭ: ಪದ್ಮಭವನ ಮಹಿಮೆ ಹಂ ನಿನ್ನ ಮಹತ್ವಂ ಪ್ರಥಿತಮಗಾಥಂ (ಜಗದಿ. ೩-೧೦೫); ಒಮ್ಮೆ ಬಗೆವನೆ ಪದ್ಮಭವ ನಿನ್ನ ಸ್ವಲ್ಪಪದವಿಯನು (ಬಸವ. ೨-೧೯); ದಿದೆ ಕಾದುವ ಗಂಡ ಬಂದಿರನೇತಕೆ ಪಡೆದನಕಟಿ ಪದ್ಮಭವನು (ಹದಿಬ. ೩-೯). ೨. [ಭಂದ] ಬ್ರಹ್ಮಗಣ: ಎರಡಜೋಳಾಂಟು ಸಂಪ್ರಿಯೋಳ್ ಬರೆ ಪದ್ಮಭವ ನುಲಾದುವು ಮೆಚ್ಚುವ ತೆದಿಂದಿರೆ ಮುಂದಣ ಪದಂ ಮುನ್ನಿನಂತಿರೆ ಕರಂ ಗೀತೆಕೆಯಂತಕ್ಕುಂ (ಭಂದೀಶಂ. ೫-೨೫೬). [ಪದ್ಮ+ಭವ]

ಪದ್ಮಭವಾಂಡ (ನಾ). = ಪದ್ಮಜಾಂಡ: ಪಾಯ್ವು ಪೊಯ್ದಾಡೆವರ್ ಪದ್ಮಭವಾಂಡಮಂ ಮೃಡನ ಭಕ್ತರ್ ಬಲ್ಲಿವರ್ಭಾವರಾ (ರಾಜಕೇ. ೬-೧೧೮). [ಪದ್ಮಭವ+ಆಂಡ]

ಪದ್ಮಭೂ (ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮ: "ಬ್ರಹ್ಮಾ, ಸೃಷ್ಟಾ, ಧಾತಾ, ಪರಮೇಶ್ವೀ, ಪದ್ಮಭೂ . . . ಕಮಲಾಸನೇ - ಈ ೨೦ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೨-೬). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಭೂಷಣ (ನಾ). ಕಲೆ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸಮಾಜಸೇವೆ, ಅಟಪಾಟಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಾರತಸರ್ಕಾರದವರು ಕೊಡುವ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಶಸ್ತಿ; P ಇದು 'ಪದ್ಮಶ್ರೀ'ಗಿಂತಲೂ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ: ಪದ್ಮಭೂಷಣ, ಪದ್ಮಶ್ರೀಗಳು ಹಲ್ಯಾಜನರ ಸೊತ್ತಾಗ್ತಾ ಇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ - ನಮ್ಮ ಜನದ ಮೊದ್ವುತನ (ಸತದಾ. II, ೧೨೧೬). 'ಪದ್ಮವಿಭೂಷಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಮಂದಿರಿ (ನಾ). ತಾವರೆಯೇ ಪುನೆಯಾಗಿರುವವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ: "ಶರಧಿಸುತೆ ರಾಮ ಗೋಮಿನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪದ್ಮಮಂದಿರಿ . . . ಮನ್ಮಥಮಾತೆಯೆನಲು ಸಿರಿಗಕ್ಕು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೩-೧೮).

[ಸಂ. ಪದ್ಮಮಂದಿರಾ]

ಪದ್ಮಮಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ (?): ಚಿಲ್ಲಣಂ ಬಾಲಗೈರುಂ . . . ಬಲ್ಲಿಯಂ ಚಕ್ರ ಗಿರುಗಟಿ ತೊಡಕುವಳಿ ವಂಕಿ ಕಲ್ಲಮಣಿ ಪದ್ಮಮಣಿ ಪುತ್ರಜೀವಿಯು ಹುಲ್ಲುಮಣಿ ಪಟಿಕವಣಿ ಭೂಷಣಂ (ಗುರುಜಾ. ೩-೫೦). [ಪದ್ಮ+ಮಣಿ]

ಪದ್ಮಮಿತ್ರ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಗೆಳೆಯ; ಸೂರ್ಯ: ಕೆಂಪೇಜಾತು ಮೂಡಣವನೆ . . . ಸಕಳಜಗಂ ಪೆಂಪೇಜಾತು ಪದ್ಮಮಿತ್ರನುದಯಸು ವಾಗಳ್ (೧೦೪. ೫-೪). [ಪದ್ಮ+ಮಿತ್ರ]

ಪದ್ಮಮುಖಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು: ಪದ್ಮಮುಖಿ . . . ಪದ್ಮಪ್ರಜಮಂ ಪದ್ಮಾಕರದಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ದುಳ್ಳುತ್ತವದಿಂನಂ (ಪ್ರಪದಿ. ೨೪-೬೩). ೨. [ಭಂದ] ಪ್ರತಿಪಾದದಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು

ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನುಳ್ಳ, ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಂದು ಸಮವಾದ ವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಇಂದುಗಣಂ ಶರಣಂ ಪೂಜ್ಯೋದಿರೇ ಚಂದ್ರಧರಂ ಪಿಂದು ಪದಾಂತದೊಳೊಡಗಡೆ . . . ಜಗದ್ವಂದಿತ ಪದ್ಮಮುಖೀ ನಿಜ ನಾಮದ ಪದ್ಮಮುಖೀ (ಭಂಡಾರೀಯ, ೨-೧೬೧). [ಸಂ. ಪದ್ಮಮುಖೀ] ಪದ್ಮಮುದ್ರೆ (ನಾ). ೧. ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಮಲದ ಅಕ್ಷತೆಯುಳ್ಳ ಮುದ್ರೆ; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾಧ್ವರು ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಮುದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : 'ಚಕ್ರಮುದ್ರೆ' ಪರಾ. ೨. ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಮುದ್ರೆ : ಪದ್ಮಮುದ್ರೆ . . . ಸಂಹಾರ ಮುದ್ರೆಯೆಂಬುದಿರಾಗಿ ಸಕಲ ಮುದ್ರೋಪಮುದ್ರಾಬಂಧ ಲಕ್ಷಣಗಳಂ ಗುರುಮುಖದಿಂದಜಾತು (ವಿವೇಕ. ೧೧೦); ಪದ್ಮದಲಿ=ಪದ್ಮಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸ್ತಾವ=ಪ್ರಸ್ತಾವನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನು . . . ಇರುವನು (ಪರಾ. ೮-೨೮ ಪದ್ಯಾರ್ಥ). [ಪದ್ಮ+ಮುದ್ರೆ]

ಪದ್ಮಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅತನ ಅನುಜ ಪದ್ಮಯನು ಅತನ ತಮ್ಮ ಚಕ್ರತಂತ್ರಗೌಡರು (ಎಕ. VII, ೩೨೨. ೧೧೪-೧೬; ೧೨೦ ?). [ಪದ್ಮ+ಅಯ (< ಅಯ್ಯ)]

ಪದ್ಮಯೋನಿ (ನಾ). = ಪದ್ಮಗರ್ಭ : ಬರೆವೊಡೆ ಚರಭಟ್ಟ ಕರು ವಿಟ್ಟಪನೆಂದೊಡೆ ಪದ್ಮಯೋನಿ ಕಂಡಂಪೊಡೆ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಜಾಗುಂ ನೆಜೆಯುಂ (ಪ್ರಸ್ತ. ೨-೯೨). [ಪದ್ಮ+ಯೋನಿ]

ಪದ್ಮರಾಗ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪುಬಣ್ಣ. ೨. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮಾಣಿಕ್ಯ : "ಶೋಣಾಶ್ಚ, ಪದ್ಮರಾಗಃ - ಈ ೨ ಮಾಣಿಕ್ಯಂ" (ಪರಾ. ೨೯-೩೧); ಸಸುಪ್ತವಡೆದ ನೆಲದೊಳ್ ಪದ್ಮ ರಾಗದ ಪರಲಕಂ ಬಲಿಗಡೆದೊಡೆ ಉಪಾಶ್ರಯಂಬಡೆದಕಂಕರಿಸುವಿಂದ್ರ ಗೋಪಂಗಳುಮಂ . . . ಕೆಂಡು (ಪಂಪ. ೬-೨೫೨); ಓರೊಂದೆಡೆ ಯೊಳ್ ಪೊಳೆದುಪ್ಪ ರಾರಾಜಿಸ ಪದ್ಮರಾಗರುಚಿಮಂಜರಿಗಳ್ (ಸಂರಾಮ. ೧೨-೮೮); ಪದ್ಮರಾಗಂಗಳಂ ಮೌಕ್ತಿಕವೃಷಮನನುಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಂಗಳವಾದದ ಬಸವನ ಮಹಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಪೋಗಿರೆಂದು ಕುಬೇರನಂ ಕಳುಪುತಿದೊಂ (ಬಸವ. ೧೨-೨೪). [ಪದ್ಮ+ರಾಗ]

ಪದ್ಮರಿಪು (ನಾ). ಕಮಲದ ಶತ್ರು; ಚಂದ್ರ : ವಿಶ್ವತಯಶದಿಂದ ಪದ್ಮರಿಪುವಂ ರಿಪುವಂ ನಿಜತೇಜದಿಂದೆ . . . ಜಯಸಿದ್ಧನಾದಾಶ್ವನೈಭವಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೧೧). [ಪದ್ಮ+ರಿಪು]

ಪದ್ಮರೇಖೆ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವ ವಿನ್ಯಾಸ, - ರಂಗವಲ್ಲಿ : ವೃಕ್ಷಂ ಲತೆ ಸ್ಪಸ್ತಿಕಂ ಪದ್ಮರೇಖೆ ಗೃಹ ಲಕ್ಷಣಮನಿಪ್ಪ ಬಂಧಂ ರಂಗವಾಲಿಯಕ್ಕು (ಮಂಗಳ. ೬೦-೧೪). ೨. [ಸಾಮುದ್ರಿ] ಅತುಳ್ಳ ಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಅಂಗೈಯ ಒಂದು ರೇಖೆ, - ಗೆರೆ : ಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮರೇಖೆಯಿರಲು ಕೋಟಿ ದ್ರವ್ಯಾಧಿಪತಿಯಾಗುವನು (ಸಾಮುಲ. ೫೫-೨೦); ಕರತಳದ ಪದ್ಮರೇಖಾಂಕಿತನ ನೋಡಿ ಗಿರಿವರ ತನೂಭನೆಯ ವದನಾಬ್ಜವೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಮೃದುಲತರ ಪಯುಂಕದಿಂ ಸಕಲ ಲೋಕಚೈತನ್ಯಾತ್ಮನುಪ್ಪವಡಿಸಿದ ಮುದದೊಳು (ಸಂದಿಪ. ೨೪-೪). 40

[ಪದ್ಮ+ರೇಖೆ]

ಪದ್ಮಲತೆ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ : ಅಂತೊಂದೊಂದೆ ತನ್ನರಜಾ ಸ್ವದಮೊಂದೊಂದಜೊಳೊಂದೆ ಪದ್ಮಲತೆ ಸಂದಿರ್ಕುಂ ಲಸತ್ತತ್ತದಿಂ (ಸೇಮಿಪ. ೮-೧೨೩). [ಪದ್ಮ+ಲತೆ]

ಪದ್ಮಲಾಂಛನ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಚಿಹ್ನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು. ೨. ಪದ್ಮರೇಖೆಯುಳ್ಳವನು; ರಾಜ; ದೊರೆ.

೩. ಬ್ರಹ್ಮ. ೪. ಕುಬೇರ. ೫. ಸೂರ್ಯ. [ಪದ್ಮ+ಲಾಂಛನ] ಪದ್ಮಲೇಖೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ಕರ್ಮಸಂಬಂಧವಾದ ಬೂದು, ಕೃಷ್ಣ, ನೀಲ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಲೇಖ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೧ "ಕಮಲದ ಬಣ್ಣದಂತಿರುವುದು, ದಾನಶೀಲತೆ, ಭದ್ರಪಂ ಕಾಂಕ್ಷೆ, ಇಷ್ಟಾನಿಷ್ಟಉಪದ್ರವಸಹನೆ, ಮುನಿಗುರುಪೂಜಾ ಪ್ರೀತಿ - ಇವು ಇದರ ಲಕ್ಷಣ" (ಜೈನಶಾ. ೧೫೬); ಗುರುಭಕ್ತಂ ಮಜು ಧರ್ಮಾನುರಾಗಿ ಭದ್ರಂ ಕ್ಷಮಾಗುಣಂ ತ್ಯಾಗಿ ದಯಾಪರನಿಸುವ ನರನಿಂಶಿಖರಪೊಪ್ಪಿದವನೆ ಪದ್ಮಲೇಖೆಯ ಜೀವಂ (ಪ್ರಾ.ಪ. ೬೧-೧೬). 'ಲೇಖ್ಯ' ಪರಾ. [ಪದ್ಮ+ಲೇಖ್ಯ]

ಪದ್ಮಲೋಚನ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು. ೨. ವಿಷ್ಣು : ಬಾರೆಲೆ ಪದ್ಮಲೋಚನನ ಮಯ್ಯುನ ಸಾಂಡವ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತಿಸ್ವಾರಸಿದಿತ್ತುದೆನ್ನ ಬಗೆಗುತ್ತವಮಂ (ಶಬರಂ. ೫-೫೦).

[ಪದ್ಮ+ಲೋಚನ]

ಪದ್ಮಲೋಚನೆ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು : ಪದ್ಮ ಮುಖಿ ಪದ್ಮಲೋಚನೆ . . . ಪದ್ಮಪ್ರಜಮಂ ಪದ್ಮಾಕರದಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ದು ಕುತ್ಸವದಿಂದಂ (ಪ್ರಭ. ೨೪-೬೬). [ಸಂ. ಪದ್ಮಲೋಚನ]

ಪದ್ಮವಾಸೆ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವಳು; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : "ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಶ್ರೀಃ . . . ಪದ್ಮವಾಸಾಃ . . . ಈ ೯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪೆಸರು" (ಪರಾ. ೬-೨೨). [ಸಂ. ಪದ್ಮವಾಸಾ]

ಪದ್ಮವಿಭೂಷಣ (ನಾ). ಕಲೆ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸಮಾಜಸೇವೆ, ಆಟ ಪಾಟಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಾರತಸರ್ಕಾರದವರು ಕೊಡುವ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಶಸ್ತಿ; ೧ ಇದು 'ಪದ್ಮಶ್ರೀ', 'ಪದ್ಮಭೂಷಣ'ಗಳಿಗಿಂತ ಮೇಲ್ಮಟ್ಟದ ಪ್ರಶಸ್ತಿ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಮವಿಷ್ಣು (ನಾ). = ಪದ್ಮಪೀಠ ೧ : ನಂದ ಶಿಲೆ ತಪನಪ್ರಮಿ ದಿಂದಂಬುಜನಿಳಯ ಪದ್ಮವಿಷ್ಣುರಮಂ . . . ಅಕೃತೇಚ್ಛಂಗೆ ಪಡೆದು ಪದಪಂ ಮೆಜಿದೆಳ್ (ಅದಿಪ. ೯-೮೫); ಪರಮಂಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪರಮಾದರದಿಂದಂ ಗೂಢ ಪದ್ಮವಿಷ್ಣುರಮಂ ತಂದಿರಿಸಲ್ (ಅದಿಪ. ೬-೯). [ಪದ್ಮ+ವಿಷ್ಣು] ಪದ್ಮವೃಕ್ಷ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಪದ್ಮವೃಕ್ಷಂ, ಪದ್ಮ ಕಾಷ್ಠಂ - ಈ ಯೆರಡುಂ ಪದ್ಮಕೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೩). [ಪದ್ಮ+ವೃಕ್ಷ]

ಪದ್ಮವೇದಿಕೆ (ನಾ). ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ ಜಗಲಿ : ಅ ಜಂಬುದ್ವೀಪದ ನಟ್ಟನಡುವೆ . . . ಪದ್ಮವೇದಿಕಾಪರಿವೃತತತ್ ಕೋರ ಣಾಂಚಿತಚನಿಭವನಪರಿವೃತಮುಂ (ಅದಿಪ. ೧-೪೯೨). [ಪದ್ಮ+ವೇದಿಕೆ] ಪದ್ಮವ್ಯೂಹ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ, - ಗುಂಪು. ೨. ಕಮಲದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೇನಾರಚನೆ : ಅಸಮಪದ್ಮವ್ಯೂಹವನು ಭೇದಿಸುವನಾಪವನೆನಲು ಕೇಳಿದು ಶಿಶುತನದ ಲಾಹವಕೆ ನಡೆದನು ನಾವು ಬೇಡನಲು (ಕುನ್ಯಾದ್ರಿ. ೮-೨೨); ಸುತ್ತ ಪದ್ಮ ವ್ಯೂಹಮಂ ರಚಿಸಿ ನಡುವೆ ನೆರನುತ್ತಮುಕುಂಕುಂ ಕಟ್ಟಿ (ಪ್ರಮಿಪ. ೧೨-೧೦); ನನಗೆ ತಂದೆಯು ಪದ್ಮವ್ಯೂಹವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು ವುದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಪಂಪ. ೨೪೩). ೧, ೨ : ಕೆದಕಿದುದು ಶಿಲೀಮುಖಪಾತದಿಂದ ಶೋಣಿತಪರಾಗತತಿ ಪದ್ಮವ್ಯೂಹದೊಳನೆ ಕೃಷ್ಣ ಶರಾಘಾತದೊಳಗಿದ್ದುದು ದೈತ್ಯಬಲದೊಳುಣಜಲಾಳಂ (ಜಗದಿ. ೧೨-೧೩). 'ಚಕ್ರವ್ಯೂಹ' ಪರಾ. [ಪದ್ಮ+ವ್ಯೂಹ]

ಪದ್ಮಶ್ರೀ (ನಾ). ಕಲೆ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಸಮಾಜಸೇವೆ, ಆಟಪಾಟಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಸಾಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಾರತಸರ್ಕಾರದವರು ಕೊಡುವ ಒಂದು

ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಶಸ್ತಿ : ಇದರ ಶತ್ಕೃ ಪದ್ಯಶ್ರೀ ದಾ. ರಂಗನಾಥನಾರು ಭಾರತದ ಅತ್ಯಮೂಲ್ಯ ಸೊತ್ತಾಗಿ ದ್ದಾರೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨೬); ಪದ್ಯಭೂಷಣ, ಪದ್ಯಶ್ರೀಗಳು ಹಲಾ ಜನರ ಸೊತ್ತಾಗ್ತಾ ಇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ— ನಮ್ಮ ಜನರ ಮೊದ್ವುತನ (ನವಮ. 11, ೧೨೧೬). 'ಪದ್ಯಭೂಷಣ', 'ಪದ್ಯವಿಭೂಷಣ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಯ ಪಂಥ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಮನೋಹರ, —ಗುಂಪು : ನೀರೋತ್ತಲಪಂಥಂ ಪದ್ಯಪಂಥಂ ಲಲಿತವನಲತಾಪಂಥಮುಂ ತಂದತಂದಂ ಗಳಿಗೇ ಬಂದಪ್ಪು ದೊಂಬಂತೆಸಿದುದು ಭರತಾಂತಾಪುರಸ್ಥಿ ಸಮೂಹಂ (ಅದಿ. ೧೧-೧೩೫); ಪದ್ಯಪಂಥಂಗಳೊಳಿತ್ತಂ ಸುತ್ತು ಗೊಂದಿಡಲೊಳುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧-೬೧). ೨. ತಾವರೆಯ ಕೊಳ ; ಕಮಲಸರೋವರ : ಆ ಕುಂಡಮನೆ ಪದ್ಯಪಂಥಂ ಮೂದಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರದಳಸುರರ್ಣತಾಮರಸ ಮುಮದಟ ಕರ್ಣಕೆಯ ಮೇಲೆ ಸಿಂಹಾಸನಮುಮಂ ವಿಗುಂಪಿಸಿ (ಸಂಕರಮಾ. ೧೬-೨೯ ಪ). [ಪದ್ಯ+ಪಂಥ]

ಪದ್ಯ ಸಂಭವ (ನಾ). = ಪದ್ಯಗಳ ಭವ. [ಪದ್ಯ+ಸಂಭವ]

ಪದ್ಯ ಸಂಹಿತೆ (ನಾ). ಅಗಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ : ಪ್ರಭೂತಾ ಗಮ ವೀರೋದ್ಯೂತಾಗಮ ಸಾರ್ವಕೀತಂತ್ರ ಪದ್ಯಸಂಹಿತೆಯೆಂದು ಅಂತಾಗಮದ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳು (ವಿನೀತ. ೬೫). [ಪದ್ಯ+ಸಂಹಿತೆ]

ಪದ್ಯ ಸಖ (ನಾ). = ಪದ್ಯಬಂಧು : ಪದ್ಯಸಖಿಕೋಟಿಗಳ ಕಾಂತಿ ತಾ ಕಾಂತಿಯ ರೂಪಾದವೊಲಾ . . . ಕಣ್ಣೆ ಸಿದಳ (ಸಂದಿಪನಾ. ೬-೮); ನೀಳ್ವ ಪತಾಕೆಗಳ ಪಸರಿಸಿದ ಪಟಪಟಲಂ ಪದ್ಯಸಖರುಚಿಯಂ ಪರಿಭಸಿಸೆ (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೧ ಪ). [ಪದ್ಯ+ಸಖ]

ಪದ್ಯ ಸದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನೇ ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ ರೂಪಾದನ್ನೆ ನಾಭ್ಯಂಬುರುಹದಿನೊಗೆದಂ ಚಿನ್ನಯಂ ಪದ್ಯಸದ್ಯಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೨೩-೪; 1159); ತಪ್ಪಿತ್ತದ್ದಂದ್ವದ ಮನಕೆ ಸಮಾಕಾರ ಸಂಪದ್ಯರಾಲಾಭದೂರಂತೋದ್ಯೇ ಗಮಂ ನೀಡಿದನತರನಿರ್ಬಂಧದಿಂ ಪದ್ಯಸದ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೯೬); ಮೂರಹರಪದ್ಯಸದ್ಯಮುಖನಿರ್ಜರಕೋಟಿಯನೊಕ್ಕ ರಿಕ್ಕಿ (ರಾಜಶೀ. ೧-೫); ತುಂದಿ ತುಳ್ಳುವ ಮೊಗದ ಮೊಗಂಬಡೆದ ಸೊಬಗು ಪದ್ಯಸದ್ಯನ ಮೊಗಸಿರಿಯನೆಡವುತೆದಂಮಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೯-೧೧). ೨. ತಾವರೆಯ ಕೊಳ : ಮಿಸುಪ ಓಯ ಮಿಂಗಳ ದಾಡೆ ತಾಮಾಗಿಳಾರಾಕ್ಷಸಿಯ ತೊಡೆ ಬಾಯಂತಿರ್ದುದಾ ಪದ್ಯಸದ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೪೧).

[ಪದ್ಯ+ಸದ್ಯ]

ಪದ್ಯ ಸದ್ಯೆ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಮನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವಳು ; ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಪದ್ಯಪೀತದ್ರಭಾಗದೊಳ್ಳರಂ ವಿರಾಜಿಸಾ ಪದ್ಯಸದ್ಯೆಯಂತೆ ತೋರ್ಪ ಯಂತ್ರಮುಥ್ಯದಲ್ಲಿ . . . ತತ್ಪದ್ಯನೇತ್ರಿಯಪ್ಪಿ ದಳ (ಉದ್ಯು. ೫-೫೫).

[ಸಂ. ಪದ್ಯಸದ್ಯಾ]

ಪದ್ಯ ಸಾಲೆ, ಪದ್ಯ ಸಾಳಿ (ನಾ). ನೇಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ : ಶ್ರೀ ಪ್ರಸನ್ನನಿಲನೀಯಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಸರ್ವಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಯ ಸಾಲೆಯವರು . . . ಬರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ದಾನಶಾಸನಕ್ರಮ (ಎಕ. IX (೩), ೪೫೪. ೧೦೬-೪; 1802). ಪದ್ಯ ಸಾಳಿ : ನೇಕಾರರು . . . ೧ನೇ ಮರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಸಾಳಿ, ಸುಕಸಾಳಿ, ಸಕ್ಕುಲಸಾಳಿಯೆಂಬ ಮೂರು ಪೂಜಾತಿಗಳಿವೆ (ಆಧ್ಯಾ. ೧೫೯). [ಪದ್ಯ+ಸಾಲೆ (< ಸೇಲೆ)]

ಪದ್ಯ ಸಾಳಿ 'ಪದ್ಯಸಾಲೆ' ನೋ.

ಪದ್ಯ ಹೃದ (ನಾ). = ಪದ್ಯಾಕರ ೧: ಪದ್ಯಹೃದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭವಿಸಿದ ಕಾರಣಮಾ ಕೂಸಿಗೆ ಪದ್ಯಾವತಿಯೆಂಬ ಪೆಸರನ್ನಿಟ್ಟು (ತನ್ಯಾಸ್ತ. ೨-೩೧ ಪ). [ಪದ್ಯ+ಹೃದ]

ಪದ್ಯಾಂಕಿತ (ನಾ). ಕಮಲವನ್ನು ಲಾಂಛನವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು : ಪರದಂ ಪದ್ಯಾಂಕಿತಂ ಕೋಕಿರಿದು ಸತಿಪವ್ತಪ್ರಭಾಭಾಸುರಂ ಕೋಕಿ ರಿದು (ಅದಿ. ೧-೬). [ಪದ್ಯ+ಅಂಕಿತ]

ಪದ್ಯಾಂಗ (ನಾ). [ಜೈನ] ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ ; P "ಕುಮುದ ವನ್ನು ಎಂಬತ್ತನಾಲ್ಕರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದಾಗ ಬರುವ ಲಬ್ಧ" (ಜೈನಕೋ. ೧೫೬) : ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಎಂಬತ್ತುನಾಲ್ಕು ಗುಣಿತಕ್ರಮದಿಂದ ಕುಮುದಾಂಗ ಮತ್ತು ಕುಮುದ, ಪದ್ಯಾಂಗ ಮತ್ತು ಪದ್ಯ . . . ಎಂದಿವು ಕ್ರಮದಿಂದ ಆಗುತ್ತವೆ (ಜೈನಪ. ೩೦೬). [ಪದ್ಯ+ಅಂಗ]

ಪದ್ಯಾಕರ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾದುದು ; ತಾವರೆಯ ಕೊಳ ; ಕಮಲಸರೋವರ : "ಪದ್ಯಾಕರ, ತಟಾಕ . . . ೨ ತಾವರಿಗಳುಳ್ಳ ಕೆರೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೫); ಬಳಸಿ ಮೃದ್ವಾನಮುದ್ರಾನದೊಳೊದವಿದ ಪದ್ಯಾಕರಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧-೬೧); ಶ್ರೀಕಾಂತೆ ತನ್ನ ರೂಪದೊಳ್ ಹಂಸಿಯಂತೆ ನೆಲಸಿರೆ (ಪುಸ್ತಕ. ೬-೧); ಕಡುಪರಿಮಳದ ಪಸರದ ಸೊಗಸು ತೀವಿತು ವಿಮಳ ಪದ್ಯಾಕರದ ಪವಮಾಣ (ಕುಮಾರ. ೨೩-೧೩). ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೈ. ೧, ೨ : ಪದ್ಯಾಕರಾಬ್ಜ ಗ್ರಹಣಕೃತನಿತ್ಯೋದಯಂ ರೋಹದೊಳ್ ಸುಸ್ಥಿರಮೆತ್ತೇ ದೋರ್ಯಶಕ್ತಿ, ರತಭರತಭವದ್ಯಾಗೃಹಂಜಾಂಜುಂದಿಂಬ (ಎಕ. VI, ಬಕ್ರಮ. ೧೩೦-೫೪; 1105). [ಸಂ. (ಪದ್ಯ+ಅಕರ; ಪದ್ಯಾ+ಕರ)]

ಪದ್ಯಾಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದ ಬೀಜ ; P ಇದನ್ನು ಜಪಸರದ ಮಣಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ೨. ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ವನು : ಉಪ್ಪಕರ ಶೃಂಗ ಪಿಂಗಳ ಪಾರಿಭದ್ರ ಸೌರಾಪ್ಯಕಂ ಶೈಲಭ ಧ್ವಜ್ರದಂತಾನಂಗಳೋಪ್ಪ ಪಿಂಜರೋಚಮಾನ ಪದ್ಯಾಕ್ಷ ಪಾರ್ಶ್ವ ಪುಂಗವಾಂಗ . . . ಕರ್ಣಪೂರ್ಣಂ ಮುಖ್ಯಗಣರ ಸಂದಳಿಯಿರ್ದುದು (ಸಂದಿಪನಾ. ೨೪-೨೫). ೩. ಸೂರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಯಾಕ್ಷಿ (ನಾ). = ಪದ್ಯಾಕ್ಷ ೧: ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯ ಧರಣಿಲ್ಲದ ಪದ್ಯಾಕ್ಷಿ ತೋಳಿಯ ಮನೆಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಕೊಂದಿರೆ (ಸರ್ವಜ. ೧೬೯-೮೯೯). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾಕ್ಷಿ]

ಪದ್ಯಾಗಮ (ನಾ). ಅಗಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭೇದ : ಮಾತಂಗಳಂತ್ರ ಯಕ್ಷಿಣೀಶಾಸ್ತ್ರ ಪದ್ಯಾಗಮ ಪೌಷ್ಕರ ಸುಪ್ರಯೋಗ ಹಂಸಾಗಮ ಸಾಮಾನ್ಯಾಗಮವೆಂದು ಪಾರಮೇಶ್ವರಾಗಮದೇಳು ಭೇದಗಳು (ವಿನೀತ. ೬೬). [ಪದ್ಯ+ಅಗಮ]

ಪದ್ಯಾಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; "ಚಕ್ರಮರ್ಧ" (ಸಂದಿ. ೨೪೦) : "ಪ್ರಪುನ್ನಾಟಿ, ಪಿಡಗಜ, ದದ್ರುಳ್ಳಿ, ಚಕ್ರಮರ್ಧಕ, ಪದ್ಯಾಟಿ, ಉರಣಾಕ್ಷ : . . . ೬ ತಗಡೇಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು, ತಗಿಟ, ತಗ್ಗುಳ್ಳ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪೬). [ಸಂ.]

ಪದ್ಯಾನಂದಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವವನು ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವವನು ; ವಿಷ್ಣು. ೧, ೨: ಹರಿ ಪದ್ಯಾನಂದಿ ಪೀತಾಂಬರೋಲ್ಲಸಿತಂ ಚಕ್ರ ಸಹಾಯನಾಕ್ರಮಿಸಿದಂ ಭೂಚಕ್ರಮಂ ಪಾದದಿಂದ ರೆಸೆಗಾಗಳ್ ಬಲಿ ದುಸ್ತಮಂ ತಳವಿಸಂ ದಾನಪ್ರಬದ್ಧಾ ಕುಳಂ (ಪುಸ್ತಕ. ೮-೨೬). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾನಂದಿನ್]

ಪದ್ಯಾನುಸಂಗಿತ್ಯ (ನಾ). ೧. ಕಮಲದೊಡನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರು ವುದು. ೨. ಐಶ್ವರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ೧, ೨ : ಸದಾಕೃಪೆಯಂ ಪರದಾನೋನ್ನತಭದ್ರಲಕ್ಷಣಪದಂ ಪದ್ಯಾನು ಸಂಗಿತ್ಯಮಾಗೆರೆ ಪೆಂಪಟ್ಟಿಯಾದ ದೇವಗಣಪಂ ರಕ್ಷಿತ್ಯ ಭೂಚಕ್ರಮಂ (ಬಗದಿ. ೧-೫). [ಸಂ.]

ಪದ್ಯಾಲಯ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದು.

೨. ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ನೆಲೆಯಾಗಿರುವುದು. ೧, ೨ : ತೋರುಪಾಕರ ದಂತೆ ಪದ್ಯಾಲಯಂ . . . ಕಾಯಜನ ಪಿತನಂತನಂತಮಣಿರಂಜಿತದೊಳರ ಮನೆ ವಿರಾಜಿಸಿದುದು (ಚಿ.ಪು. ೫-೫೩). [ಪದ್ಮ+ಆಲಯ]

ಪದ್ಯಾಲಯ (ನಾ). - ಪದ್ಮಮಂದಿರೆ : "ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಪದ್ಯಾಲಯಾ, ಪದ್ಯಾ, ಕಮಲಾ, ಶ್ರೀ, ಪಂಪ್ರಿಯಾ-೩ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೪) ; ಧರೆಯಂ ಸ್ಥಿರೆಯನಿಸಿದನಂದಿರೆಯಂ ಪದ್ಯಾಲಯಾಪ್ತಿಯೆಂದನಿಸಿದಂ . . . ಅದೇಂ ಸಮರ್ಥನೊ ಪದ್ಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೨).

[ಸಂ. ಪದ್ಯಾಲಯಾ]

ಪದ್ಯಾಲಿಂಗಿತ (ನಾ). ೧. ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. ೨. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತನಾದವನು ; ವಿಷ್ಣು : ಪದ್ಯಾಲಿಂಗಿತನಂತ ಶ್ರೀರೋಲತೆಗಂ ದೂರಮೆನಿಸಿದಂ ಕಿಷಾಯಂದಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೧೬).

[ಸಂ.]

ಪದ್ಯಾವತಿ (ನಾ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಕೋಭನ ಕೋಭನ . . . ಪದ್ಮನಾಥ ಶ್ರೀ ಪುರಂದರವಿಠಲಗೆ ಪದ್ಯಾವತೀಪ್ರಿಯ ಶ್ರೀನಿವಾಸಗೆ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೨-೧೫೬-೫). ೨. [ಹೈನ] ಒಬ್ಬ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀ : ಇವಾದೇವಿ ಸುರಾದೇವಿ ಪೃಥ್ವಿ ಪದ್ಯಾವತಿ . . . ಭದ್ರೆಯಂಚಿಣ್ಣುರುಮಾಶಾವಧಾನರರ ನಾದಿಪುರುಷಾಂಜಿಕೆಗೆ . . . ವಿಚಿತ್ರಾತಪತ್ರಂಗಳಂ ಪಿಡಿಯಲುಂ . . . ಬೆಸಸುವುದಂ (ಆದಿ. ೩-೩ ಎ), ಪದ್ಯಾವತಿಲಬ್ಧ ವರಪ್ರಸಾದಾಸಾದಿತ ವಿಪುಳಕುಳಾಪುರುಷ ಮಹಾದಾನಹರಿಣ್ಯಗುಪ್ತತ್ರಯಾಧಿಕದಾನ (ಎಕ. VIII, ಸರ. ೩೫-೩, 1077). ೩. ಒಬ್ಬ ಯಕ್ಷಿಯ ಹೆಸರು ; ಇಷ್ಟತ್ತು ಮೂರನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥನ ಯಕ್ಷಿ.

ಪದ್ಯಾವತಿಯ ಕಲ್ = ಪದ್ಯಾವತಿಯೆಂಬ ಜೈನದೇವತೆಯ ವಿಗ್ರಹ : ವಾಯವ್ಯದೊಳ್ ಪದ್ಯಾವತಿಯ ಕಲ್ (ಎಕ. XVI, ೫೬-೩೩ ; 1059). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾವತಿ]

ಪದ್ಯಾಸನ (ನಾ). ೧. ಕಮಲವನ್ನು ಪೀಠವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ : ಕಾಡಲಿಹಂ ಬಲದೇವನೆನ್ನನುಬೆಯಂ ದುರ್ಯೋಧನಂಗಾ ನೊಡಂಬಡೆನವಲ್ಪಯದಾಗಳುಂ ನಿನಗೆ ದಲ್ ಪದ್ಯಾಸನಂ ತಾನೆ ನೇರ್ಪ ದಿಸಲ್ ಕೂಡಿದಂ (ಪಂಪ. ೫-೨೦) ; ಸಲಗಂ ಕಾಮಸುಖಾರ್ಥ ಮಿತ್ತಿನನೊಳಪೂತುಂ ಸಮಂತಾರೊಳಂ ಜಲಮಂ ಕೋಪಿಯುಮಾಗ ದಂತೆ ಪಡೆದಂ ಪದ್ಯಾಸನಂ ವೇಶ್ಯೆಯಂ (ಮದಕ. ೧೦-೧).

೨. [ಯೋಗ] ಧ್ಯಾನ, ಪೂಜೆ ಮುಂತಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಭಂಗಿ ; ಒಂದು ಬಗೆಯ ಯೋಗಾಸನ ; ೧೦ "ಮೊದಲು ಬಲದಡಿಯನ್ನು ಎಡಪಾದದ ಮೇಲೆ ಎತ್ತಿರಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಎಡದಡಿಯನ್ನು ಬಲದೊಡೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು, ಆಮೇಲೆ ಬಲಗೈಯಿಂದ ಎಡಗಾಲ ಹೆಬ್ಬರಳನ್ನೂ, ಎಡಗೈಯಿಂದ ಬಲಗಾಲ ಹೆಬ್ಬರಳನ್ನೂ, ಹಿಡಿದೆಳೆದು, ಆಯಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೊಗ್ಗ ಮಾಡಿದ ಅಂಗಾಲುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿ, ಅನಂತರ ಎದೆಯ ಬಳಿ ಅಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಬೆಟ್ಟನಷ್ಟು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತಲೆ ತಗ್ಗಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಗದ್ದವನ್ನು ಒತ್ತಿಟ್ಟು, ದಿಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮೂಗಿನ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಇದೇ "ಪದ್ಯಾಸನ"ದ ಭಂಗಿ" (ಯೋಗದೀ. ೧೦೫) ; ವರಪದ್ಯಾಸನದೊಳ್ ಕನಕಜಮಯಂ ಸಿಂಹಾಸನಂ . . . ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದಂ ಜಗದ್ಗುರುವಾದಂ (ಗದಾಯ. ೧-೩) ; ಬಲದ ಪದ್ಯಾಸನಂ ಮುಗಿದಕ್ಷಿ ಮುಚ್ಚಿದಂಜಲಿವರೆಸಿ ಗುರುವಸಿಷ್ಠಂಗೆಗಿ (ಪಂಪ. ೧೩-೧೪) ; ಸಿದ್ಧ ಪದ್ಯಾಸನದೊಳಿಡು ವಿಶುದ್ಧತನು ತಾನಾಗಿ (ಬಸವ. ೩-೫) ; ರಣಮಂಡಲದೊಳಗೆ

ಪದ್ಯಾಸನವನನುಕೊಳಿಸಿ ಯೋಗಾರೂಢನಾದನು ವರಸಮಾಧಿಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೧). ೩. [ಕಾಮಶಾ] ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ; ಪಂಕಜಾಸನ : ಪದ್ಮಿನಿ ಪದ್ಯಾಸನದಿಂ ನಾಗರಳುಂಧದಿಂ ಚಿತ್ತಿನಿ ಶಂಖಿನಿ ವೇಣುದಾರಿತದೆ ಹಸ್ತಿನಿ ತಣಕುಂ ಸ್ಕಂಧಪಾದದಿಂ ಕೂಡುವಿನಂ (ಮನ್ಮಥ. ೨-೪) ; ಮಲ್ಲನೆ ಮಲಗಿದ್ ಸ್ತ್ರೀ ತನ್ನೆರಡು ಕಿರುದೊಡೆಗಳಂ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಪಲ್ಲಟಿ ಮಾಡಿ ಎಡದ ಕಾಲ ಹೆಬ್ಬರಳಂ ಎಡಗೈಯಿಂ ಪಿಡಿದು ಇರೆ ರಮಿಸುವದು ಪದ್ಯಾಸನಮೆಂಬ ಕರಣಂ (ಕಾಮಶಾ. ೨೩೫).

[ಪದ್ಮ+ಆಸನ]

ಪದ್ಯಾಸನಕ್ಕೆ (ನಾ). ಪದ್ಯಾಸನವನ್ನು ಹಾಕಿ ಕುಳಿತಿರುವವಳು : ಆಕೆ . . . ಗಂಟಿಗಳ ಕಾಲ ಪದ್ಯಾಸನಕ್ಕೆಯಾಗಿ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಳು (ಶಾಂತಿ. ೨೯೨). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾಸನಕ್ಕೆ]

ಪದ್ಯಾಸೀನ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವವನು, - ನೆಲಸಿರುವವನು : ಪದ್ಯಾಸೀನನಾದ ಬುದ್ಧನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡಿದ ಕವನದಲ್ಲಿ . . . ರಮಣೀಯವಾದ ದರ್ಶನವು ಚಿತ್ತವಾಗಿರುವುದು (ಪ್ರಬಂಧ. ೮೦).

[ಪದ್ಮ+ಆಸೀನ]

ಪದ್ಯಾಸ್ಯ (ನಾ). ಕಮಲದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವಳು : ಪದ್ಯಾಸ್ಯೆಯಲ್ ಭೃಂಗಕುಂಠಳಿಯಲ್ . . . ವರ್ಷಿದರ್ ಕುಮಾರನ ಮನಸ್ತ್ರೀ ಸಾರಕಾಸಾರದೊಳ್ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೧೧೨). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾಸ್ಯಾ]

ಪದ್ಮಿ (ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು : ವನಮಾಲಿಯಂದದಿಂ ಪದ್ಮಿ ಪದ್ಮಿಯವೊಲ್ಪು ವನಳುಕ್ತಿ . . . ಕುಮಲಯಾಧಾರಿವೊಲ್ಪುನಮಾಲಿಯನಿಸಿ ರಂಜಿಸುವ ಕಾಸಾರಮಂ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ಕಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೨). ೨. ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಚುಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು. ೩. ಆನೆ : "ದಂತೀ, ದಂತಾವಳಿ, ಹಸ್ತಿನ . . . ಇಭಿ, ಸ್ತಂಭೀ ರಮಾ, ಪದ್ಮೀ - ೧೫ ಆನೆಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೪೬). ೪. ವಿಷ್ಣು : ವನಮಾಲಿಯಂದದಿಂ ಪದ್ಮಿ ಪದ್ಮಿಯವೊಲ್ಪು ವನಳುಕ್ತಿ . . . ಕುಮಲಯಾಧಾರಿವೊಲ್ಪುನಮಾಲಿಯನಿಸಿ ರಂಜಿಸುವ ಕಾಸಾರಮಂ ಸರ್ವಮಂಗಳೆ ಕಂಡಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೨). [ಸಂ. ಪದ್ಮಿನ್]

ಪದ್ಮಿನಿ (ನಾ). ೧. ತಾವರೆಯ ಬಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಹೂವು ; ಕಮಲ : "ವಳಿನೀ, ದಿಸಿನೀ, ಪದ್ಮಿನೀ-೩ ಕಮಲಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೮೪) ; ದಿನಕರನುನ್ನತದ್ವ್ಯುತಿಗೆ ಪದ್ಮಿನಿ ಚೈತ್ರಮಹೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ನಂದನವನಲಕ್ಷ್ಮಿ . . . ಸಂತತಮಹೋತ್ಸವದಿಂ ಪೂರಿಯೇಜುವಂತೆ ತನ್ನಿನಿಯನ ಕಾಣ್ಯೆಯಿಂ ಸುದತಿ ನೂತನಕಾಂತಿಯನಾಂತುದೊಪ್ಪದೇ (ಸಳಹಂ. ೬೩೬) ; ಇನವಿರಹಿಣಿ ಪದ್ಮಿನಿ ಕಾಂತನಲ್ಲೆಯನಾಂತರದುಗೆ ಮುಳವ ಸುಕಾಕಾಂತನ ಕರಳೆ ಬಿರ್ಚಿ ಮುಚ್ಚಿದಳೆನೆ ಮೊಗವಂ ಮುಗಿವ ಪಂಕಜಂ ಕರಮೆಸೆಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೧-೧೦) ; ಸನಕಿಯೊಂದು ಪಿಸುಣ್ಣ ಎಣಿಯಂ ಮಾಜುವೋದನೆಂಬೊಂದುಬೈಗದಿಂ ಕೊರಗಿದಳೆನೆ ಪದ್ಮಿನಿ ನಾಡೆ ಬಾಡೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೨-೧೦). ೨. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ, - ಗುಂಪು. ೩. ತಾವರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೊಳ ; ಕಮಲ ಸರೋವರ : ಪದ್ಮಲದೇವಿ ರಾಜಸುತಮಿಪ್ಪಳು ಹುಳ್ಳರಾಜಾಂತ ರಂಗಮರಾಳಂ ರಮಿಯಪ್ಪ ಪದ್ಮಿನಿಯವೊಲು (ಎಕ. II, ೩೪೬-೧೧ ; ಸು. 1165). ೪. [ಕಾಮಶಾ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಮತ್ತು ಆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸ್ತ್ರೀ : ಕನುಸುಧ್ಯಂ ಭ್ರಮರಾಳಕಂ . . . ಪಿತೃಧ್ವನಿ ವಜ್ರದ್ರಿವಮಾಗಿ ಪದ್ಮಿನಿಯವಳಾ (ಮದಕ. ೨-೧) ; ಜಲಜಾಸ್ಯಂ ತತ್ಪುಗಂಧಾತ್ಮ ತಿರಿತಸರಿಲಂ ಶ್ರೀಫಲೋದ್ಯ ತ್ವಚಂ ಕೋಕಿಲನಾದಂ ಹಂಸಯಾನಂ ಮೃದುಲಫುತರಭೃತ್ಕಣ್ ಸತ್ಕುಂತಲಂ ಪಿಪ್ಪಲವರ್ಣಾಕಾರಗುಹ್ಯಂ ಚಕಿತಮೃಗದ್ವಶಂ ಲಜ್ಜೆ ಮೇವಾ

ಶ್ಯಾಮನೋಂ ಶಿಲಪುಷ್ಪಫ್ರಾಣವಾ ಪಾಂಡುರಧರಣಮಯಂ ಪದ್ಮಿನೀ
ನಾರಿಗಳ್ಳುಂ (ಮನ್ವ. ೩-೩); ಸರಸತರಲಾವಣ್ಯರಸದಿಂದೂರಿ ಮಸಗೆ
ಜನಹೃದಯದಲಿ ಮೈಪರಿಮಳದ ಪಸರದಲಿ ಪದ್ಮಿನಿ ಬಂದಳೊಲವಿನಲಿ
(ಕುವ್ಯ. ೫-೩೪); ದಿಳಿದುಡುವ . . . ಒಳಗುಗುಡದೋಜೆ ಕಂಗೊಳಿ
ಸುಖಪವಳಿ ಕೋಮಲೆ ಕೇಳು ಪದ್ಮಿನಿಯನಿಪ್ಪಳೆಗೆ (ಜನನ. ೨-೧೧);
ಮೂಡಲಮ ಹಸ್ತಿನಿಗೆ . . . ತೆಂಕಲಿನ ಬೀಡು ಪದ್ಮಿನಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ.
೧೩೨೦). [ಸಂ. ಪದ್ಮಿನೀ]

ಪದ್ಮಿನೀಪ್ರಿಯ(ನಾ). ಕಮಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಸೂರ್ಯ :
ಉದಯಗಿರಿಂದ್ರವೇದಿಕೆಯನೇಜಾದನೋಯ್ಯನೆ ಪದ್ಮಿನೀಪ್ರಿಯಂ(ಕಾಡಂಱು.
೪೩೦); ಅಪನೀಶ್ವರಂ ಪುರುಷರಾರುಂ ಕಾಣದಂತಂಗನಾಡುವಿದರ್ಲ್ಲಿಗೆ
ಭೋಲಕನೆಯ್ಲಿ ವಿಲಸತ್ತೀಜೋನುಯಂ ಪದ್ಮಿನೀಪ್ರಿಯನೆಂಬೊಂದು
ವಿಶಾಸದಿಂ ಸೆಲಸಿದಂ ಶೃಂಗಾರರಂಗಸ್ಥಳಂ (ಸಳಚಂ. ೨೩೯). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಿನೀಮಿತ್ರ(ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. [ಗಣಿತ] ಹನ್ನೆರಡು
ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ: ಅನಿಲಂ . . . ಮುಂದೆ ನಿಲರ್
ಭೂಕೇಶಂ ದೇವ ಕಡೆಯೊಳ್ ವಿಶ್ವಮಹೋದಯಂ ಪದ್ಮಿನೀಮಿತ್ರನೊರ್
(ಭಂಡೋಂಬು. ೨-೧೩೩). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಿನೀವಲ್ಲಭ(ನಾ). ಸೂರ್ಯ: "ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷೀ, ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನ,
ಅಂಶುಮಾರೀ, ತ್ರಯಾತನು. . . ಪದ್ಮಿನೀವಲ್ಲಭ, ಹರಿ:—೧೨
ಸೂರ್ಯನಾಮಂಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೨). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಿನೀಷಂಡ(ನಾ). ೧. ಕಮಲಗಳ ಸಮೂಹ,—ಗುಂಪು :
ಮಿಹಿರಪ್ರದ್ಯೋತಿ ಸಂಧ್ಯಾಭವನಸಮಯದೊಳ್ ಪದ್ಮಿನೀಷಂಡದೊಳ್
ಪೊದ್ದು . . . ಮುಗುಳೊಳ್ ಸಿಲ್ವಿ(ಸುಕುಮಾರ. ೩-೧೫). ೨. ಪದ್ಮಿನೀ
ಜಾತಿಯ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಮೂಹ. ೧, ೨ : ಚಂಡವಿರೋಧಿಸಾಧನ
ತಮಸ್ತಮಮೋಡೆ ವಿಶ್ವಪದ್ಮಿನೀಷಂಡಮೆರಲ್ದು ರಾಗದಿನೊಲಿರೆ
(ಪಂಪಭಾ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮಿ(ನಾ). ೧. ಲಕ್ಷ್ಮೀ: "ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಶ್ರೀ, ಕಮಲಾ, ಪದ್ಮಾ
. . . ಈ ೯ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಪೆಸರು" (ಹಲಾಯು. ೩-೩೨); "ಶ್ರೀ ರಾಮ
. . . ಪದ್ಮಿ . . . ದನುಜಾಂಪ್ರಿಯೆಯಿಂದಿವಿರಾನಾಮಂಗಳು"
(ಮನ್ವ. ೧೩-೨೩). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನೆಲದಾವರೆ:
"ಅಮೃತಾ, ಅಶಿಶರಾ, ಪದ್ಮಾ, ಚಾರಟೀ, ಪದ್ಮಚಾರಣೀ—೫ ಕಾಶ್ಮೀರ
ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಬೆಟ್ಟದಾವರೆ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೪೫). ೩. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಗಂಟುಭಾರಂಗಿ; "ಭಾರ್ಗಿ" (ಪಂಡಿತ. ೨೪೨);
"ಹಂಚಿಕಾ . . . ಬ್ರಾಹ್ಮಣೀ, ಪದ್ಮಾ, ಭಾರ್ಗೀ . . . ಬರ್ಬರ,
ವಂದಕ:—೯ ಭಾರಂಗೀ ಹೆಸರುಗಳು. ಗಂಟುಭಾರಂಗೀ ಎಂಬುವ
ಗ್ರಂಥಿಕಪ್ರವೃತ್ತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೨). ೪. ಲವಂಗ.
[ಸಂ. ಪದ್ಮಾ]

ಪದ್ಮೀಶ(ನಾ). ೧. ಕಮಲಕ್ಕೆ ಒಡೆಯ; ಸೂರ್ಯ. ೨. ಸಂಪ
ತ್ತಿಗೆ ಒಡೆಯ; ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೀಮಂತ. ೧, ೨ : ಮನುಜನಿಡಲೊಂದೆ
ಕುಸಲಯುನುನೊಂದೆ ಪದ್ಮನುನುನಾಧಿಪಂಗೇಜಾಸೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಕುಸಲಯು
ಪತಿ ಪದ್ಮೀಶನಪ್ಪ ಪೂಗೊಳನೆ ಬಸದ ಪೂಗೊಳನೆಲ್ಲಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೪೦).

[ಪದ್ಮ+ಅಶ]

ಪದ್ಮೋದರ(ನಾ). ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಮಲವನ್ನುಳ್ಳವನು;
ಕಮಲನಾಭ; ವಿಷ್ಣು : ಪರ ಸಂಧ್ಯಾಕ್ಷರದಂತೆ ಗುರು ದೀರ್ಘಂ
ಗೂಢಸಂಧಿಯನೆ ತೋಳ್ ನಾಲ್ಕುಂ ಕರಮೆಸೆದಿರ್ಕುಂ ಪದ್ಮೋದರಂಗೆ
ಚಕ್ರಾಸಿ ಶಂಖ ಶಾರ್ಙ್ಗಸಮೇತಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೪).

[ಪದ್ಮ+ಉದರ]

ಪದ್ಮೋದ್ಯವ(ನಾ).—ಪದ್ಮಗರ್ಭ : ಪದ್ಮೋದ್ಯವೋದ್ಯಾವಕಂ
ವಿದಿತಾರ್ಥಾನುಗಮಾನಲೈ. ವಿನಯಾದಿತ್ಯಾವನೀಪಾಲಕಂ (ಎಕ. ೧೧,
ಮಳಸ. ೩೧-೧೧; ೧೧೧೭); ಒಂದು ಧನುವಿಗೆ ಮೂಡುಂಟು ಹಿಡಿದೆ ಒಂದು
ಬಾಣವು ಬಿಡಲಾಗಿ ಪದ್ಮೋದ್ಯವನ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಳಚಂ. ೧೧,
೧೦೨-೧೯೧, ಗಾಣದ ಕಪ್ಪಣ್ಣನ ವಚನ): [ಪದ್ಮ+ಉದ್ಯವ]

ಪದ್ಮೋದ್ಯವತ್ಸ(ನಾ). ಬ್ರಹ್ಮನ ಪದವಿ,—ಸ್ಥಾನ: ಕಂತುವ ಕಾಂ
ಪದ್ಮೋದ್ಯವತ್ಸಂಬಡೆದುಲಿದು ತಪಸ್ತಪ್ತನಾ ಕಾಂತೆಯಂ . . . ನಿರ್ಮಿಸಿ
ಜಯಿಸಿದಂ (ಹಿಪ್ಪ. ೩-೨೩). [ಸಂ.]

ಪದ್ಮ(ಗು). ೧. ಪದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ. ೨. ಪಾದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿ
ಸಿದ; ಪಾದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸಾಲುಗಳುಳ್ಳ. (ನಾ). ೩.
ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು, ಆರು ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಯತವಾದ ಸಾಲುಗಳುಳ್ಳ
ಭಂದೋಬದ್ದವಾದ ರಚನೆ: "ಶ್ಲೋಕಂ ಯಶನುಂ ಪದ್ಯಮುಂ
. . . ತಾಸಕ್ಕುಂ" (ಮನ್ವ. ೧೦೧-೨೦); ಪದ್ಯಂ ಸಮಸ್ತಜನತಾ
ಹೃದ್ಯಂ ಪದವಿವಿಪಾದನಯಮನಿವೇದ್ಯಂ (ಕವಿಂ. ೧-೩೦); ಪದ್ಯಂಗಳ್
ನವರಸನಿರವದ್ಯಂಗಳ್ ಸುಜನಸಂಕುಳಕ್ಕೆ ನಿರಂತಂ ಹೃದ್ಯಂಗಳ್ (೧೦೪.
೧-೧೩); ಮರುಳುಹಾರುವ ಗದ್ಯಪದ್ಯದ ಸರಸವಿದ್ಯಗಳಲ್ಲದೀ ಸಂಗರದ
ಕರ್ಕಶವಿಧಿ ನಿಮಗೇಕೆಂದನಾ ಕಣ್ (ಕುವ್ಯ. ೩-೧೧); ಪದ್ಯಂ ಪದ್ಯಂ
ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫-೧೪). ೪. ಭಗವಂತನ ಪಾದದಲ್ಲಿ
ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಶೂದ್ರ: "ಶೂದ್ರಃ, ಅಂತ್ಯವರ್ಣಃ, ವೈಶಯಃ,
ಪದ್ಮಃ—ಈ ೪ ಶೂದ್ರಂ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೯೩೨); "ನೆಟಿ ಪಂಚಮಂ
ಪದ್ಯನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೧೨-೩). 'ಗದ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪದ್ಯಕಾವ್ಯ(ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ;
ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ: ಬಗೆಯದೆ ಸತ್ಯತಾಭ್ಯವಹಾರಿಗಳುಸಿರ್ವ
ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳ್ ನಿರ್ಬಂಧಂ ಪುಗದೆಂದರೋಚಿಗಳದಂ ತೆಗಟಿಂದಾ
ಗದ್ಯಪದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳಿಕ್ಕರ್ (ಶಮದ. ೩೦); ಸರೇಪದುದಿರಾಗಿ. ಶಿಥಿಲ
ಮುಪ್ಪೆದಂಬ ಸಂಧಿಯನಜ್ಜರ್ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳ್ಳೆಳ್ಳೆ ಕಮೆಂಬರ್;
ಪ್ರಾಜ್ಞರದಂ ದೂಷ್ಯಮೆಂದು ಪದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳೆಂತೆ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದೊಳಂ
ಪ್ರಯೋಗಿಸರ್ (ಶಮದ. ೩೦ ಪೃತ್ತಿ); 'ಪದ್ಯ' ಎಂಬುದನ್ನು ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು
ಪದ್ಯಕಾವ್ಯವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ
(ಸಂಕೋಧ. ೧೨೪). 'ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ' ಪರಾ. [ಪದ್ಯ+ಕಾವ್ಯ]

ಪದ್ಯಗಂಧಿ(ನಾ). ಪದ್ಯದ ಲಯ ತೋರುವ ಗದ್ಯ: ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ
'ಜೋರ್ಣಿಕೆ'—ಮೊದಲಾದ ಪದ್ಯಗಂಧಿ ಗದ್ಯಗಣೆಯಪ್ಪೆ(ನಾಡೋ. ೩೩೫);
ಪ್ರಿದಿಯು ಪದ್ಯಗಂಧಿಯಾಗಿರುವ ಗದ್ಯದಂತೆ ಕಾಣಿಸುವುದೆ 'ವಚನ'
ಎನಿಸಲು ಕಾರಣವಿರಬಹುದು (ಸಂಕೋಧ. ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಪದ್ಯನಾಟಕ(ನಾ). ಭಂದೋಬದ್ದವಾದ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳನ್ನು
ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ದೃಶ್ಯಕಾವ್ಯ: ಪದ್ಯನಾಟಕ . . . ಅಣಕುವಾಡು
—ಎಲ್ಲವೂ ಇಂದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದೆ (ಸದ್ಯಕಾ. ೨೪).

[ಪದ್ಯ+ನಾಟಕ]

ಪದ್ಯರಚನೆ(ನಾ). ಪದ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುವುದು; ಪದ್ಯದ ರಚನೆ,
—ಬರೆವಣಿಗೆ: ಪದ್ಯರಚನೆಯೊಳ್ ಕಾವ್ಯಾಸನುಂ ಗದ್ಯರಚನೆಯೊಳ್
ಬಾಣನುಂ . . . ನೆಗಟ್ಟರ್ (ಗಡಾಯು. ೧-೯). [ಪದ್ಯ+ರಚನೆ]

ಪದ್ಯಾರ್ಥ(ನಾ). ಪದ್ಯದ ಅರ್ಥಭಾಗ: ಪದ್ಯಾರ್ಥ ವಾಕ್ಯವೇಷ್ಯನ
ದೇಗಂ ಸ್ವರವನುಕ್ಕುತಿಗಂ ಸ್ವರಮುತ್ತು ಪರಮಿರೆ ಯತ್ಯಕ್ಕಮಂತೆ ಸಂಧಿ
ವಿಕಲ್ಪಂ (ಶಮದ. ೩೧). [ಪದ್ಯ+ಅರ್ಥ]

ಪದ್ಯ(ನಾ). ಮಾರ್ಗ; ದಾರಿ; ರಸ್ತೆ: "ಅಧ್ಯಾ . . . ಪದ್ಯಾ,
ನಿಗಮಃ—ಈ ೧೨ ಬಟ್ಟಿ" (ಹಲಾಯು. ೯೩-೧೦೫); "ಅಯನಂ, ವರ್ಷಾನ್,

ಮಾರ್ಗಃ . . . ಪದ್ಯಾ, ಪರ್ವಣಿ, ವಿಶವದೀ - ೧೨ ಪಾರಿಯ ಹೆಸರು ಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೯೭). [ಸಂ. ಪದ್ಯಾ]

ಪದ್ಯಂತಿಕೆ (ನಾ). (?) : ಎಡೆಮಾರ್ಗದ ಪದ್ಯಂತಿಕೆಗಳಿಂದ ಭೃಗುಕೃತಿ ಬೆಳಗುತ ಭರದ್ವಾಜಮುನಿಪನಂ ಕಂಡು . . . ಸಮುದವೆತ್ತು ಪಚರಿಸಿ (ಪರಬ. ೪೧-೨೯). [?]

ಪದ್ಯಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ನೀಮುಪಾ, ಪರೇರಾ ಬೇರು, ಪದ್ಯಲಿ, ಪಾತ, ಕಾಡುಬಳ್ಳಿ (ಮೈಟಿ. ೨೧-೩೯೪). [?]

ಪಧಿ 'ಪದಿನಾ' ನೋ.

ಪನ್, 'ಪದಿನಾ' ನೋ.

ಪನ್, ಪಂ (ಸಪೂರಾ). ಸಮಾಸದಲ್ಲಿ 'ಪಸಿ' ಎಂಬ ನಾಮ ವಾಚಕಕ್ಕೆ ಬರುವ ಆದೇಶರೂಪ : 'ಪಂದಲೆ', 'ಪಂದೋಲಾ' ಪರಾ. ಪಂ : 'ಪಂಬಲೆ' ಪರಾ. 'ಪೊಂ' ಹೋ. [<ಪಸ್ಯ]

ಪನ, ಪನವು (ನಾ). ರಹಸ್ಯಸ್ಥಳ ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಗೊತ್ತುಪಡಿಸಿದ ಪ್ರದೇಶ ; ಸಂಕೇತಸ್ಥಳ : "ಪನಂ = ಸಂಕೇತಸ್ಥಳಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨) ; ಸಮರಸನ್ನದ್ವಿತೆಯ ಸನ್ನಿಹದ ಸಂಭಾರಗಳನ್ನು ತಳ್ಳಿದೆಯ ಪನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ಸಜ್ಜಾಗಿರುವನು (ಮಂತ್ರಶ. ೧೩೪-೬). **ಪನವು :** "ಸಂಕೇತಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪನವೆಂದು ಕೊಂಬೆಂದು ಪನರಾ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೧೬೨) ; 'ಪನಗಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೇಗಿದ್ದ ಕೋಗಿಲ ?', 'ಹೋಗಿದ್ದ ಬನವಾಸಿ ಪನವಿನೋ' (ಸಖೀಗೀ. ೧೪-೧೬೪). [ದೇ. ೩]

ಪನಂಬುಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ ; (ಮೈಟಿ. ೩೩-೬೪೧). [ಪನಂಬು + ಬಳ್ಳಿ]

ಪನಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?) : ಗಂಗೆಸಿಟ್ಟ ಕಲಸ್ಯುಷಿ ಪನಟಿಯ ತುರುಗೊಳೊಳೊಡ್ಡು ಪುಯ್ಯಲೊಡ್ಡುಗೆ ಅನ್ನಿಡಾದು ಸಗ್ಗ ಮೇಲಾದಂ (ಎಳ. X, ಕೋಲಾಪ. ೨೪೫-೩ ; ೨೬೬). [?]

ಪನಪನ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಪನ್ನ ಸಹಜವಚನಂ ನೆತ್ತರ್ ಪನಪನ ಪರಿಯ ತಿದಿಯುಗಿವಂತುಗಿದು ಕೊಟ್ಟುಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೦೨ ನ) ; ಅಂತು ಸಹಜವಚನ ರತ್ನ ಕುಂಡಲಂಗಳಂ ನೆತ್ತರ್ ಪನಪನ ಪನಯ ತಿದಿಯುಗಿವಂತುಗಿದು ಕೊಟ್ಟುಡರ್ ವೆಚ್ಚ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೩ ನ).

ಪನವು 'ಪನ' ನೋ.

ಪನಸ 'ಪಲಸು' ನೋ.

ಪನಸವಾಡಿ, ಹನಸವಾಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಸರ್ವ ಸಮಸ್ಯಮಾಗಿ ಪನಸವಾಡಿಯಂ ಬಿಟ್ಟು (ಎಳ. VII, ೩೨ನೂ. ೧೦-೫೨ ; 1085 ?). **ಹನಸವಾಡಿ :** ಚಿಕ್ಕಕೂಡಲಿಯ ಹನಸವಾಡಿಯ ಪೂವ್ವಾರ್ಯ ಅಪೂವ್ವಾರ್ಯ ಅಳುಯನ್ವಾಯ ಯೇನೂಯಿಲ್ಲೆಂದು ಧಾರಾಪೂರ್ವ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮ (ಎಳ. VII, ೩೨ನೂ. ೩೪-೩ ; 1813).

[ಪನಸ (<ಪಲಸು) + ವಾಡಿ]

ಪನಸಾರೆ, ಪಸಾರ್, ಪಸಾರೆ (ನಾ). ೧. ಪಿಪ್ಪಲಿ, ಸರ್ಪಿ, ಸಿತ, ಕ್ಷೌದ್ರ, ಪಯಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಸಾರಗಳು ; ಪಂಚ ಸಾರ : ಆ ಮೂಲಿಕೆಗೆ, ಕೆಲವು ಪನಸಾರೆ ಮದ್ದುಗಳನ್ನು ಬೆರೆಸಿ . . . ಮದ್ದನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದ (ಕುರಿಣಾ. ೪೪). **ಪಸಾರ್ :** ೨. ಟಿಪ್ಪದ ದ್ರವ್ಯ ; ಗ್ರಂಥಿದ್ರವ್ಯ : 'ಪಸಾರಿ' ಪರಾ. **ಪಸಾರೆ :** ೧. ಟಿಪ್ಪಕ್ಕೆ ಪಸಾರೆ ಸಾಮಾನು ಬೇಕೆಂದು . . . ಹೋರಿಸಿ (ಮುಸುಗ. ೧೬೨). ೨. 'ಪನಸಾರೆ', 'ಪಂಸಾರೆ' ಎಂಬ ರೂಪಗಳೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಪ್ರಯೋಗಗಳು ದೊರೆತಿಲ್ಲ. [<ಪಂಚಸಾರ]

ಪನಸು 'ಪಲಸು' ನೋ.

ಪನಸೋಗೆ, ಹನಸೋಗೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು ; ೨. ಈಗಿನ ಹುಣಸೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಹನಸೋಗೆ : ಶ್ರೀರಾಜಕೇಸರಿವರ್ಮಪರ್ಮಾನದಿಗಳ್ ನಿಲ್ಲದೆ ಪನಸೋಗೆಯ ಕಾಲೆಗಡ ರೊಟ್ಟಿ ಕೆಯ್ದಂ (ಎಳ. IX, ಕೋಡು. ೪೬-೫ ; ಸು. 1003).

ಹನಸೋಗೆ : ೧. ಸ್ವಸ್ತಿಶ್ರೀ ಮೂಲಸಂಘ ಬೇತೀಯುಗಣ ಪೊಸ್ತಕ ಗಟ್ಟ ಕೊಂಡಕುಂದಾನ್ವಯ ಹನಸೋಗೆಯ ಬಯ ಶ್ರೀದಾಹುಬರಿ ಮಲಧಾರಿದೇವ (ಎಳ. IV, ಹುಣಸೂ. ೧೪-೨ ; 1303) ; ಹನಸೋಗೆಯ ಅದಿಶ್ರೀ ಆವ್ಯಗಳು (ಎಳ. I (R), ೧೯-೨೬ ; 1344). ೨. [ಜೈನ] ಯತಿಗಳ ಒಂದು ಶಾಖೆ : ಅನ್ವಯಗಳು : ಪೊರಳ್ . . . ಹನಸೋಗೆ, ಮೈಲಾಪ (ಕಾಶ. ೮೬). [?]

ಪನಾಯಿತ (ಗು). ೧. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟ ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟುದು ; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು : "ಅದಿಕಂ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪನಾಯಿತಂ, ಪನಾಯಿತಂ, ಪ್ರಜಾತಂ . . . ಈತಂ, ಸ್ತುತಂ-೧೨ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು . . . ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಬಡ್ಡ ಸಲ್ಲಟ್ಟದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೨). [ಸಂ.]

ಪನಾಳಿ, 'ಪನ್ನಾಳಿ' ನೋ.

ಪನಾಳಿ (ನಾ). ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ, ಪನಾಳವೆಂಬಲ್ಲಿ ಟಂಕಿಸಿದ ನಾಣ್ಯ ; ಹದಿನಾರು ಪ್ರಕಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಚಿಕ್ಕಯ ನಾಣ್ಯಗಳು . . . ೧. ಔರಂಗಾ ಬಾದಿ . . . ೪. ಹೈದರಾಬಾದಿ ೯. ಪನಾಳಿ (ಕಬಾ. ೨೮೧).

[<ಪನ್ನಾಳಿ (<ಪನ್ನಾ ಮು)]

ಪನ್ನಿ, ಹನ್ನಿ (ಕ್ರಿ). ಪನಿತು, ಹನ್ನಿತು (ಭೂತನ್ಯಾ). ೧. ತೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಾಗಿ ಬೀಳು ; ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕು ; ಒಸರು ; ಜಿನುಗು : ಆ ಕೂಸಿನ ತಲೆಯೊಳಿಸಾನುಂ ವಿಪದಿಂದ ಪನಿತುಡುಂಡಾತಂಗೆ ದಿಂದುಸಾಗರ ನೆಂದು ಪನರಣಿಟ್ಟು (ಮದ್ದೂರ. ೧೧೧-೬) ; ಕಿವಿಯೊಳಮದ್ದಿನ ಪನಿ ಪನಿವನುಸೆವರರೆಬರಳುಕುಳುತಿಯಂ (ಅದಿ. ೧೧-೬೯) ; ಸೊನೆವನಿ ಚೆಂಬುಂ ಪನಿಯ ಮಾಗೊನರಂ ನಸುಗರ್ಚ . . . ಪುಗಲ್ ಪುಗಲೆಂದುದು ಕೋಕಿಲವ್ರಜಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೩೪) ; ಸತಿಯ ನೊಸಲರ್ಪಣೆಂದಾ ಕೃತಿಯದಪಾಂ ಪನಿತ ಸುಧೆಯ ಬಿಂದುಗಳೆಂಬಂತೆ . . . ಪೊಸಮೂಕುತಿ ಮೆಟಿದತ್ತು (ಸಳಚಂ. ೩೨೩). ೨. (ನೀರಿನ) ತೊಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು, - ಬಿಂದುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರು : ಮೇಘಂಗಳ್ ಪನಿತರ ಮೇಘಂ ಕುಂಭ(ದ)ಮೇಘಮೆಂಬವೊಲೆ ಮುಟಿ ಕೊಳ್ಳಂ (ಅಬ್ಬಮ. ೪-೪೬). ೩. (ಮೆಳೆಯಂತೆ) ಸತತವಾಗಿ ಸುರಿ ; ಧಾರೆಯಾಗಿ ವರ್ಷಿಸು : ಅಂತು ಸಹಜವಚನ ರತ್ನ ಕುಂಡಲಂಗಳಂ ನೆತ್ತರ್ ಪನಪನ ಪನಯ ತಿದಿಯುಗಿವಂತುಗಿದು ಕೊಟ್ಟುಡರ್ ವೆಚ್ಚ ದೇವೇಂದ್ರನಾತಂಗೆ ಮೋಘಶಕ್ತಿಯನಿತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೬೩ ನ) ; ಪನಿತವು ಮುಂಗಾ ರೊಳ್ ಬಲ್ಲುನಿಗಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೨೬) ; ಕಡುಗಿದಪಾಡ ಕೇಶದಿಂದ ನೀರ್ವನಿಗಳು ದಿಡದೆ ಪನಿತವೇನೆಂಬೆ(ಚಂಪ್ರ. ಸಾಂ. ೧೬-೨೧೯). **ಹನ್ನಿ :** ೧. "ಹನ್ನಿ-ಬಿಂದುಪತನೇ" (ಶಮದಾ) ; ಉರಿವ ದಿವಿಲು ತಾಗಿಯಾ ಮಂಡೆಯ ಬಿಟ್ಟ ಕರಗಿ ಕನಿತು ನೋಡುವವರ ಮಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಹನ್ನಿತು ದೀಳಲು (ನೇಮಿಪಂ. ೬-೧೧೧) ; ಮನಸತೆಯ ಪುಣ್ಯಗಂಗೆ ಹರಿವಂತಿಹುದು ಮಂಗಳತೆಯ ಹಿಮವು ಕರಗಿ ಹನ್ನಿವಂತಿಹುದು (ಕನಕ. ೧೯-೧೬). ೨. ಕಲ್ಲು ಕವಚಯ ನುಂಗಿಯಿಡುವಾತನ ಹಣ ತಾಕಿತ್ತು ಹಣ ಹನ್ನಿತು ಮೂಟು ಸೊನ್ನೆಯಾಯಿತು (ಮುಸುಗಂ. ೮೩-೩) ; ಅವರ ಕಣ್ಣು ಹನ್ನಿ ಯಿತು (ಮುಗಿದು. ೬). ೪. ಸೋರು ; ಹರಿದುಹೋಗು : ತನುವ ದಂಡಿಸುತುದಯಕೆ ತಂದರಾ ಕರ್ಮ ಹನ್ನಿತು ಹೋಯದೆ ಕೃತಮಾಕಾ

(ಭರಣಿ. ೩೨-೩೫). ೫. ಮಳೆಯು ಬೀಳು, —ಸುರಿ ; ವರ್ಷಿಸು : ಈ ವರ್ಷ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಹಣಕಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಹೃದಯ = (ದ್ರವಬಿಂದುಗಳಿಂದ) ತುಂಬಿರು : ಕಲ್ಪಯಿಸಲು
ಹಾಲು ಮುಳುಗಲ್ಪಯಿಸಲು ಹೆಜ್ಜೆನು ಎಳ್ಳಿನೊಳಗೆ ಹೆಜ್ಜೆ. ಹೃದಯ
ನಿವರಿಸಿ ಸುಳ್ಳೆನ್ನಬಹುದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ, ೧೪೪).

[ದೇ. 1 ಕವಿ. ಮುಲ. ಪನಿ; ತುಳು. ಪನಿ, ಪಣಿ; ಕೊಡ. ಪನ್ನ] ಪನ್ನಿ, ಹನ್ನಿ, (ನಾ). ೧. (ನೀರು ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ದ್ರವವದಾ ಭೃದ) ತೊಟ್ಟು, —ಬಿಂದು : ತಣಾಸಂದಾ ಸಕ್ಕದಮುಮನಣಾ ಯದೆ ಕನ್ನಡಮುಮಂ ಸಮಾಸೋಕ್ತಿಗಳೊಳ್ ಕುಣಿತು ಬೆರೆಸಿದೊದೆ ವರಸಂ ಮುಗುಗು ಮುಲ್ಲಳು ಪನಗಳಂ ದೆರೆಸಿದವೊಲ್ (ಕವಿ. ೧-೫೭); ಇನಿಯವು ಮೊದಲೊಳ್ ನಂಜಿನ ಪನ್ನ[ಪಾಕಾಂ, ಸವಿ]ವೊಲ್ ಬುಳಕೆಯ್ ಮುಳಿದು ಕೊಂದಿಕ್ಕುವುನಿಂತೆನೆಯನೆ ವಿಷಯವಿಜ್ಞಾಪನ ಮೊಳ್ ಅಂಪಟಂದೇಕೆಯೋ ಸರಪತುಗಳ್ (ಅದಿ. ೧೪-೧೫೫); ಕುದ್ರನ ಬಾಣಹತಿಯನುಗುತರುತಿರೆ ದೈತ್ಯರ ನೆತ್ತರ ಪನಯೊಕ್ಕಾಸಿರವಪ್ಪದೈತ್ಯ ರೆಂಬಿನವ್ವ ಪುನಿಗಳ್ (ಸಮಪ. ೧೦-೬೮); ಚಾದಗಿ ಕಾಮುಂಗಿಲ್ಲನಿಯಂ . . . ಪಾರ್ವ ತೊಡಿದ (ದಶಕ. ೨-೭೭). ೨. ಮಳೆ; ವೃಷ್ಟಿ: ಪನಿಯುಲ್ಲೊಣಿಗರ್ ಸಸ್ಯಾಶಂಗಂ ಮೇಘವನಿಯ ಕಂಡಂದದಿಂ (ವೆಂಕಾ. ೫-೭-೨೫); ದಾನಿಂದ ಪ[ಪಾಕಾಂ. ಹನ್ನಿ ಮಿಟ್ಟೊಡ್ಲದೆ ಮತ್ತಂತೆ ಪಸುಂಬುಲ್ಲರೆ ಕಾಣ್ಪುದಿದು (ಕುಣಿ. ೧-೨-೬). ೩. ಮಂಜಿನ ಹನ್ನಿ; ತುಷಾರ ಕಣಿ : ಬೆಳಗಪ್ಪ ಪಾನದಯ್ಯಲ್ ಕೊಳಿ ತೀತಕ್ಕಾಟ ದಳ್ಳಿ ತೊಟ್ಟಿದ್ ಧೂತಳಮೆಯ ಪಣ್ಣ ಪೊಸಕಂಡುಳಿಕೆಯ ನೀರ್ಮುಕ್ತಿ ನಂದಮಾದುವು ಪನಿಗಳ್ (ಪಾಂ. ೬೯೪ ಕೂದ್ರಕ). “ಪನಿಪುಲ್”, “ಪನಿಪೊಳ್ಳು” ಪರಾ. ೪. ತಂಪು; ತೀತಲ: “ಪನ್ನಿರೊ” ಪರಾ. ೫. ಕಣ್ಣೀರು; ಕಂಬನಿ : “ಪನಿಗೊಳ್” ಪರಾ. ೬. ಸುವಾಸನೆ; ಪರಿಮಳ : “ಪನ್ನೇರಳು”, ಪನ್ನೇರಳಿ” ಪರಾ. ಹನ್ನಿ : ೧. “ವಿಪ್ರಸ್ತ, ಬಿಂದು : ಈ ೨ ಹನ್ನಿ” (ಕಲಾಯು. ೧೧೨-೫೫); ಹೊಸ ಹಾಲ ಹನ್ನಿಗಳೆಸಿದ ತೆಪದ ತೆನೆಗಳಂ ತಿಪಾತಿಪಾದು ತಂದು ತಂದು (ಸಿದ್ಧ. ೨-೨೯); ಸ್ವಾತನರುಪಂ ಸುರಿಯಲೆಂತಹ ಹನ್ನಿಗಳಿ ನಿಪರಿಯೊಳಂ ಕಟಾಂಗಿಕ್ಕು ದಂತಾಗಿದು ಪರಿ ಬೇಜಿ (ಬಸವ. ೫೧-೨೪); ವರ ಸುಧೆಯ ಹನ್ನಿಯೊಂದು ಯಮುನೆಯ ಪರಿಯೊಕ್ಕುತ್ತು (ಸಂಭ. ೫-೫೭); ಹನ್ನಿ ಕೊದಿದರೆ ಹಳ್ಳ, ತೆನೆ ಕೊದಿದರೆ ಭತ್ತ (ಗಾಡ. ೨). “ಮಳಿ, ಸರಿ, ಸರವು, ಸೆಳಳು, ಸೋನೆ, ಹನ್ನಿ, ಸಿದ್ಧಲು” (ಕಂಸು. ೮೯); ಬಸವನೊಂದರೆ ಪಾಪ ದನೆಗಿಟ್ಟು ಹೋಗುವದು ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಹಸುರೊಳಿಸಿದಿರ್ಪ ಹನ್ನಿಯೊಣು ಹುಸಿದು ಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೪). ೬. (ಲಲಿಂ)ಲತಿ ಸ್ವಲ್ಪ; ತೀರ ಕೊಂಚ; ಲವಲೇತ : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನಿ ಎಣಿ ಯೊ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

ಪನಿಯ ಪೊಳ್ಳಾರಿ-ಮುಂದು ಬೀಳುವ ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು ;
ಮುಂಜಾವ : ಪನಿಯ ಪೊಳ್ಳಾರಿ ಜಿನಪದ ಮೊಗವ ಕಂಡು ಪನಿತೆಯರು
ಗೌಡ ನಾವು ವಿನಯದಿಂದತ್ತೆ ಮೈನವರ ಪಾದ ಕಂಡು ಮನದಕ್ಕರಿಂ ಶರ
ಕಂಡು . . . ತಮ್ಮೊತ್ತಿಗೆ ಬಹುವು (ಜ್ಞಾನ, ೨೪-೧೦೪). ಹನಿಯಾಗು-
(ಕಣ್ಣೀರಿನ) ತೊಟ್ಟುಗಳಾಗು : ಸುಡುವಳಾ ಹನಿಯಾಗಿ ನುಡಿಯಾಗಿ
ನರವಾಗಿ . . . ನಿಂದಂ (ಕಾಲಕರ, ೧೦೪-೨೨೪).

<ಪನ್ನಿ./ಕದಿ. ಮಲ. ನಾಯ್ಕ. ಪನ್ನಿ ; ತುಳು. ಪನ್ನಿ, ಪನ್ನಿ, ಹನ್ನಿ ; ಕೊದ. ಪೊನ್ನಿ ; ಕೋಲಾ. ಪನ್ನೇ]

ಪದ್ಧಿಗಳು (ಕೈ). ಹನಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸು, — ಎಣಿಸು : ನಡುನೆತ್ತಿ
 ದಿಂದು ಮುತ್ತುಗಳೊಡೆದುಚ್ಚಳಿಸುತ್ತಿ ಪಾಟಿ ಪನಿಗುತ್ತಿ ನದಿಲ್ ತುಡುಕೆ
 (ರಾಜಕೀ. ೫-೪). [ಪನ್ನಿ + ಗಿಡು]

ಪನಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಕಣ್ಣೇರಿಡು ; ಕಂಬನಿಮಂಟು ; ದೋಖಿಸು :
 ಜನನೇಪಂಗ್ರಹಪಲ್ಲಿಗೆಯ್ದು ಬಹುಕಾಸ್ತುರ್ಭೋಕ್ತಿಯಂ ಕಲ್ಪುದಂ ಪನಿ
 ಗೊಂಡುಂಡದವನೊಂದಿ ಬಂದೊಡರಸಂ ಮಂತ್ರಿತ್ವಮಂ ಕೊಟ್ಟುದಂ
 ನೆನೆವೋ (ಸುಕುಮಾರ, ೫-೨೫). [ಪನಿ_೨+ಕೊಳ್_೧]

ಪನಿತ (ಗು). ೧. ಹೊಗಳಿದ; ಸ್ತುತಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು : “ಈಶಿಕಂ, ಶಸ್ತ್ರಂ, ಪನಾ ಯಿಕಂ, ಪನಾಯಿಕಂ, ಪ್ರಣುತಂ, ಪನಿಕಂ, ಪನಿಕಂ . . . ಈಶಿಕಂ, ಸ್ತುತಂ -೧೨ ಹೊಗಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಕೊಂಡಾಡಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಬಣ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು” (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೨). [ಸಂ.]

ಪನಿತರಾ' (ಕ್ರಿ). ಹನಿಯಾಗಿ ಬೀಳು ; ತುಂತುರಾಗಿ ಬರು :
 ಸುರಿವ ಮಂಗಳಗಳ ಮಳೆಯೊಳು ಕೂಡಿ ಪನಿತರಾ' [ಪಾಠಂ. ಪ್ರ] ಕರು
 ವಿಂದಮನಮಾಪ್ತಿಕವ ಪರಲೊಪ್ಪಿದುಪಾರಿಕಲ್ಲಿದ್ದ ಗೋಪದ ದೊರೆ
 ಯನೆ ಕಳ್ಳ ಜ್ಞಾನಾಗಿ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೬-೪೪). [ಪನ್ನಿ+ತರಾ]

ಪನಿದಂದಲ್ (ನಾ). ಹನ್ನಿಹನ್ನಿಯಾದ ಮಳೆ; ತುಂತುರುಮಳೆ;
ಸೋನೆ: ಕೋರ ಬಾಷ್ಪದ ಪನಿದಂದಲಂ ಸುರಿಯುತುಂ ಕುಸುಮಾವಳಿ
ದೇವಿ ನಾಡೆ ನೋಡಿದಲ್ . . . ಮದ್ದೀಯ ಮುಖಾರವಿಂದಮಂ
(ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೧೪೪). [ಪನ್ನಿ + ತಂದಲ್]

ಪೆನ್ನಿನೀರ್, ಪನ್ನೀರು, ಪನ್ನೀರ್, ಪನ್ನೀರು (ನಾ). ೧. ತಂಪಾದ ನೀರು ; ಮಂಜಿನ ನೀರು ; ಶೀತಲವಾರಿ : ಸೇವಂತಿಗೆಯ ತೋಟ ದೊಳಗೆ ಮೀಂಟುಮರಿವ ಪರಿಮಳದ ಪನ್ನೀರ ಪಳ್ಳಮಂ ದಾಂಟಲಾಜದ ಬಾಲಮರಾಳಗಳಂ . . . ದಾಂಟಿಸುತಿರ್ಪ ರಾಜಹಂಸರಾಜಿಗಳಂ (ಗಿರಿಕ. ೨-೭೧ ವ); ಮಳೆಯರುಹದ ಕರ್ಪೂರದ ಪಳಕಿನ ಪನ್ನೀರ . . . ಶೀತಳತೆಯನವನವನಾಪ್ತರುಜ್ಜೀವಿಸಿದರ್ (ಅನಂಪು. ೧೧-೭೦); ಚಿತ್ರ ಪಟ್ಟಿಯಂ ಪುದಿಗೆಯ್ ಪನ್ನೀರೊಳೊಡಗಲಿಸಿ ಕನ್ನಿಟ್ಟ (ಸಾಂದಪು. ೮-೧೯).೨. ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ನೀರು; ಸುವಾಸನೆಯ ನೀರು; ಪರಿಮಳೋದಕ : ಚಂದನರಸಮಂ ಪನ್ನೀರೊಳೊಳಿಸಿ ಸಂತಸ ದ್ವ್ಯಂಗ್ಯದಂ ಲಸದಕ್ಷತೆಯಂ ತ್ರ್ಯಕ್ಷಂಗೆತ್ತು (ಉದ್ಭದ. ೩-೪೬); ಪೊನ್ನಗೊಪ್ಪರಿಗಿದೀವಿದ ಪುಣುಗು ಕತ್ತಂ ಜವಾದಿಗೊದಿದ ಕುಂಕುಮ ರಸಂಗಳಂ ವಿತ್ತರಂಭದ ಪನ್ನೀರ್ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೬-೨೭ ವ).

ಪನ್ನೀನೀರು : ೨. ಕಸ್ತೂರಿ ಕಾಶ್ಮೀರ ಪನ್ನೀನೀರು ಸಿರಿವಂತಾದೆಯಾದ
ಸೌರಭ್ಯಲೇಪನಮುಮಂ ಧರಿಸಿ (ಸಮ್ಯಕ್. ೯-೨೪); ಕುಂಕುಮರಸ
ಪನ್ನೀನೀರು ಬಟ್ಟೆ ಬಲ್ಮೂಲೆಗೆ ಸಿಂಪಿಸಲು ಇಟ್ಟ ಮಂದಿಗೆಯ ಪೊಂಬುಟ್ಟನೆ
ಕೈಲಸಂಘಟ್ಟಿದಿಂ ಪೊಂಗಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೇವತ. ೨೮-೧೮); ಧರಣೀತನ
ಸಿರಿಮುದಿಗಾಗ ನಾರಾಯಣ ನೆಪ ಪನ್ನೀನೀರು ಸೂಸಿದರು (ಕಂನವಿ.
೨೨-೫೭). ಪನ್ನೀನೀರು : ೧. “ಹಿಮವಾರಿ ಪನ್ನೀನೀರು” (ಮಂಗೂ.
೯೯-೨೨), ಒಡನಾದಿಗಳದಿಗಿ ತಳನ ಪನ್ನೀನೀರು ಕುಂಕುಮಾಣಿ
ಗಳಂ ಪೊಸತಪ್ಪ ಕಾರ ಸಿರಿಯ ಪರಿಯಂ ಪಡೆದಂತಿಪ್ಪಾ (ಕಲ್ಪಕಾ.
೩೧೫). ೨. ಪನ್ನೀನೀರು ಪರಮಕವ ಪೂಗೊಂಡು ಮುಂದೆ ತೋಪುತ್ತಿಪ್ಪಾ
ಪೂಗಿದುಗಳಂ ಕಂಡು (ಪ್ರಪ್ಪರ. ಪ. ೫೨೪-೧೧); ಕಮ್ಮಣ್ಣಿಯಿಂ ಮದನಂ
ಮಾಡಿಸಿ ಪನ್ನೀನೀರು ಮಜ್ಜನೆಂಬುಗಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೫೨ ಪ); ಗಂಧಾದಿ
ಗಳನೆಲ್ಲಂ ತೆಗೆದು ತೆಗೆದು ಪನ್ನೀನೀರು ಮೇಳಯಿಸಿ . . . ಮೃಗನಯನೆ
ಗನುಲೇಪಿಸಿದರು (ಒಸಪ್ಪ. ೪-೩೫); ಬೆರಸಿದರು ಪನ್ನೀನೀರು ಹೊಂಗೊಪ್ಪರಿಗೆ
ಯಲಿ (ಸಕಲ. ೩-೩೪). ಪನ್ನೀನೀರು : ೧. ಕೈಕ ಸೌರಭ್ಯ
ಮಾಂದ್ಯಮೆಂಬ ತ್ರಿವಿಧಮದಸಮೃದ್ಧಿಮಾಡ ಪನ್ನೀನೀರು . . .
ಕರ್ಪೂರವೃಕ್ಷ ಹಿಮಾದಿ ಸಂಪರ್ಕದಿಂ . . . ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯಮಾಗಿರ್ಪಂ
(ವೀವ. ೨೨೭). ೨. ಕೇರಳೀಯಂ ದೀದಿಗಳ ಪನ್ನೀನೀರು ಚಳಿಯಾದ . . .

ಸೂರವೀಧಿಯ ರಣನೆಯಲಿ ರಚಿಸಿದರು ಪಟ್ಟಣವ (ಕುವ್ಯಾಳ. ೧೨-೪); ಪಟ್ಟೆಗಪ್ಪುರ ಪನ್ನೀರು ಮೃಗನಾಥಮುಖ್ಯಲೇಖನದ ತಿಗುರನಿಕ್ಕಿದರಾಳಿಯರು (ಪೋಷಕ. ೨೩-೧೨); ಪನ್ನೀರನೋಡನೋಡನೆ ತೊಡೆದೊಡದಕೆ ಮಿಗೆ ಪೆಟ್ಟಿತುರಿಯೆಂದು ಮತ್ತೆ ಸಿದ್ಧಿಸಿದಿಗೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೨); ಪನ್ನೀರು ಕರ್ಪೂರವೀಳೆಯ ಮೋಹನದನುಲೇಖನಾದಿ ವಸ್ತುಗಳ. . . ಅನುಗೊಳಿಸಿದನು (ಕಂಪನಿ. ೧೦-೩೯).

ಪನ್ನೀರ ಗಿಂಡಿ, ಪನ್ನೀರ ಗಿಂಡಿ ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸಲು ಬಳಸುವ ಗಿಂಡಿ; ಪನ್ನೀರುದಾಣಿ: ಗಂಡುಗಳನು ದಿಂಡುಗಡಿಸುವ ಕುಸುಮಕೋದಂಡನ ರಾಣಿಯಂತೆನಿಸಿದ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಿಯ ಸಭೆಯೊಳು ಪನ್ನೀರ ಗಿಂಡಿಯು ಸಿದ್ಧಿಸಿದವಳಳು (ಚಂಪುಸಾಂ. ೯-೨೦); ಅಪರ ಮನೆಯ ಪನ್ನೀರ ಗಿಂಡಿ ತುಂಬ ಚೆನ್ನಾಗಿ (ರೂಢಿ). ಪನ್ನೀರ ದಾಣಿ-ಪನ್ನೀರ ಗಿಂಡಿ: ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪನ್ನೀರ ದಾಣಿ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ಪನ್ನೆ + ನೀರ್ / ತಮಿ. ಪನ್ನೀರ್, ಪನ್ನೀರ್; ಮಲ. ಪನ್ನೀರ್; ತುಳು. ಪನ್ನೀರ್; ಕೊಡ. ಪನ್ನಿರಿ; ತೆಲು. ಪನ್ನೀರು. ಪನ್ನೀರಮು]

ಪನ್ನೀರು 'ಪನ್ನೀರ್' ನೋ.

ಪನ್ನೀರೇಜಿ (ಕ್ರಿ.). ಪನ್ನೀರನ್ನು ಧಾರೆಯಾಗಿ ಸುರಿ;—ಹಾಕು: ನಡುಗಂಬೆಳಗುಜೊನ್ನದೊಳು ಮುಳುಗಿಸಿ ತಮ್ಮ ಲಾವಣ್ಯಯೆಂಬ ಪನ್ನೀರೇಜಿದು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೧-೩೨). [ಪನ್ನೀರ್ + ಎಜಿ.]

ಪನ್ನೀರ್ಗೊಪ್ಪಿಗೆ (ನಾ). ಪನ್ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿದುವೆ ಜಾಡಿ, — ಭರಣೆ: ಪನ್ನೀರ್ಗೊಪ್ಪಿಗೆ ಪುಡಿಗತ್ತುರಿಯು ತಟ್ಟೆ . . . ಕರ್ಪೂರದ ನಾಳಗಳ ಸಿದ್ಧಿಸಿದನೆ ನಡೆದೊಡಿದು (ಪದ್ಯರಾ. ೪-೬).

[ಪನ್ನೀರ್ + ಕುಪ್ಪಿಗೆ]

ಪನ್ನೀರ್ದಳಿ, ಪನ್ನೀರ್ದಳಿ (ಕ್ರಿ.). ಪನ್ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸು, — ಸಿಂಪಡಿಸು: ಸಿರಪಟ್ಟಿಗರ್ಪೂರದ ಹಳೆಯನೋಡದಾ ಧಾಳಿಯುಂ ಹರಹಿ ಮೇಲೆ ಪನ್ನೀರ್ದಳಿದು ತನ್ನಿನಯನಂ ಕಳವಳಪ ಕಾಂತೆಯ ಮಲಂಗಿಸಿ (ಪದ್ಯರಾ. ೪-೯೨). ಪನ್ನೀರ್ದಳಿ: 'ಪನ್ನೀರ್ದಳಿಪ' ಪರಾ.

[ಪನ್ನೀರ್ + ತಳಿ]

ಪನ್ನಿಪುಲ್ (ನಾ). ಮಂಚಿನ ಹನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಹುಲ್ಲು; ಇಬ್ಬನಿಯಿರುವ ಹುಲ್ಲು: ಮಾನಸನಾಟಂಬುದು ಪನ್ನಿಪುಲ್ಲ ಮುಗಿಲ ಸಂಜೆಯೊಳೋರಂತಪ್ಪದಜಾಂಬದಾರ್ ಬಾರಿಸಿದೊಡಂ ನಿರ್ದಿಸಲೆಂ (ಪದ್ಯರಾ. ೪೬-೬); ಎನಿತಾನುಮಂಬುನಿಧಿಗಳನೇಕ ನಾಕಂಗಳಲ್ಲಿ ಕುಡಿದುಂ ಪೋಯಿಲ್ಲೆ ನಗೆ ನರಭೋಗಮೆಂಬಿ ಪನ್ನಿಪುಲ್ಲಂ ನಕ್ಕೆ ತೃಷ್ಣ ಪೇರ್ ಪೋದಪುದೇ (ಅವಿಪ. ೯-೫೬); ಸಮುಜ್ಜುಲ ತಾರಕಪುಂಜಮೆಂಬ ವಿಶ್ವಮಮನೆ ದೀಪಂತಿದುರ್ದನಸುಂ ಪನ್ನಿಪುಲ್ಲ ಪಯಾಳವಪ್ರಜಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೪೦). [ಪನ್ನೆ + ಪುಲ್]

ಪನ್ನಿಪೊಳ್ಳು, ಪನ್ನಿಪೊತ್ತು, ಹನ್ನಿಪೊತ್ತು (ನಾ). ಇಬ್ಬನಿ ಬೀಳುವ ಸಮಯ; ಉಷ್ಣಕಾಲ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ: ಅಲರೇಜುವ ಕತ ಪತ್ತಂ . . . ಉಡುಗುವ ತಾರಾತತಿ ಸದಮಲವಡೆದಾಕಾಮುಖನೊಪ್ಪಿದುದಾ ಪನ್ನಿಪೊಳ್ಳುನೊಳು (ಜಯಶಾ. ೧೨-೧); ಅಂಬುಜದೊಳು ಪಾಡುವ ಪಜಮನಜಾಗಳೆನೆದುವು ಪನ್ನಿಪೊತ್ತಿನ ಸಮಯದೊಳು (ಜಯಶಾ. ೧೪-೪೪). ಪನ್ನಿಪೊತ್ತು: ಇವಳನುಮಾನಿಸದೆ ಪನ್ನಿಪೊತ್ತಿನೊಳ್ಳರಿಸಿ ಇವಳು ನುಡಿದಾ ನಾಲಗೆಯನುತ್ತರಿಸಬೇಕು (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦-೫೯). ಹನ್ನಿಪೊತ್ತು: ಹನ್ನ[ಪಾಕಾಂ. ನೆ]ಪೊತ್ತುನೊಳು ತಂದ ನೀರ ಕಳಸಿಗೆಯೊಳಾ ದಿನದ ಹಗಲಿರುಳು ಮೂಳಿಗೆಯ ಮುಚ್ಚಿನೊಳು . . . ಇರಿಸಿ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೪೧); ದೋರದೊಳಿರುಳು ಹನ್ನಿಪೊತ್ತಿಗೆ ಮುಂಚ್ಚಿಳು

ತುರಗವನೇಜು ಭೂವರನ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿದರು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೪೩).

[ಪನ್ನೆ + ಪೊಳ್ಳು (< ಪೊಳ್ಳು)]

ಪನ್ನಿಯಾಲ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅನ್ನ ಬನ್ನು ಪನ್ನಿಯಾಲಕಾಲ ಬಡ (ಗ)ಣ ಬೇಲಿಯುಂ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೧೩೯-೧೫; ೨15 ?).

[?]

ಪನ್ನಿವಾರ 'ಪಣಿಯಾರ' ನೋ.

ಪನ್ನಿಸಿರಿ (ನಾ). ತಂಪಿನ ಹೆಚ್ಚಳ; ಶೀತಲತೆಯ ಅಧಿಕೃತ: ಪೂಸುವ ಸಿರಿಗಂಪ ಪಾಸುವ ತರ್ಗರ್ಗ ಸೂಸುವ ಪನ್ನಿಸಿರಿಯೆಳಪ ಓಸರಿಸದೆ ನೆಳಲುಗಳ ಸಾರುವ ದೇಹದೇಹದ ಜನಗಳೊಪ್ಪಿದರು (ಕಂಪನಿ. ೯-೧೩). [ಪನ್ನೆ + ಸಿರಿ] ಪನ್ನಿಸು, ಹಣಿಸು, ಹನ್ನಿಸು (ಕ್ರಿ.). ೧. ಹನ್ನಪನ್ನಿಯಾಗಿ ಬಿಡು; ತೊಟ್ಟು ತೊಟ್ಟಾಗಿ ಹಾಕು: ನರಮೂತ್ರದೊಳರುಳಾಳದ ಪಂಪಕ್ಕಳಲಂ ಸಮುದ್ರಫಲಮೆಂಬೆರಡಂ ಬೆರಸರೆದು ಪನ್ನಿಸು ಮೂಗಿನೊಳುರಗಕುಳೋಗ್ಗೋಗ್ರತರ ವಿಪಂಗಳ್ ಕಿಡುಗುಂ (ಮನುಜ. ೭-೪). ಹಣಿಸು, ೨. ಸುರಿ; ಎರೆ; ಹಾಕು: ಆನೆಗಳು ತುಂದಿಬೊಳಗೆ ನೀರು ತುಂದಿ ತಂದು ಗಿಡಗಳಿಗೆ ಹಣಿಸುವುದು (ಮುಂಬಯ. ೫-೩೧೧); ಹಣಿಸುವುದಲ್ಲ ಹೊಯ್ಯಾರ ಹಣಿಸಿದರೆ ಬೇವು ತನ್ನ ವಿಪವ ದಿಡಲಿಲ್ಲ (ಕಚಾಂಗಿ. ೩೪); ಅಲ್ಲಿ ನೀರಂತೆ ಹಣಿಸಿದ ಮಾಳಯ ರಕ್ತವನ್ನು ನೋಡುವ ಕಣ್ಣೇ ಇಲ್ಲ (ಪದ್ಯರಾ. ೩೩). ಹನ್ನಿಸು: ೧. ಗಾಯವ ಮೇಲೆ ಈ ರಸವನ್ನು ದಿನಕ್ಕೆ ಎರಡು ಸಲ ಹನ್ನಿಸು (ರೂಢಿ). ೨. "ಹನ್ನಿಸು—ರಸದಾನೇ (ಸುರಿ)" (ಕಮಧಾ); ಒಬ್ಬ ಕರ್ಪೂರವನ್ನಿರಿಸಿ ಕೂಡೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ತೈಲವನ್ನಿರಿಸಿ ಇಬ್ಬರು ಹೋಗಿರೈ (ಭರಣ. ೪೫-೬೨); ನಾಲ್ಕುಬಿಟ್ಟು ಒಂದು ಪಾಲು ಎಣ್ಣೆಯ ಹನ್ನಿಸಿ ಆ ಎಣ್ಣೆಗೆ ಸರಿಮೊಸರ ಹನ್ನಿಸಿ ಪಾಳವ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹಾಕುವ ಕಲ್ಪದ್ರವ್ಯ (ವೈದ್ಯಸಾ. I, ೨೨೬); ಹಳ್ಳದಿಂದ ನೀರು ತಂದು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಕೈತೊಟಕ್ಕೆ ಹನ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕಪಪ. ೫-೧). ೩. ಚೆಮುಕಿಸು; ಸಿಂಪಡಿಸು; ತಳಿ: ತಾರೆಗಳಾಚೆಯ ನೀರಿನಯಂತೆ ಹನ್ನಿಸದೆ ಬರಿ ಸುರಿಯುವಳು (ಅರಳು. ೧೩-೬); ಮುಖದ ಮೇಲಿಷ್ಟು ನೀರು ಹನ್ನಿಸಿದ (ರಂಗಪ. ೪೩). [ಪನ್ನೆ + ಸುರಿ]

ಪನ್ನಿಪೊತ್ತು 'ಪನ್ನಿಪೊಳ್ಳು' ನೋ.

ಪನ್ನೆ, ಹನ್ನೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ತಾಳೆ: "ಕಳಮುಂ ತಾಳಮುಮನೆ ಪನ್ನೆ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೩೩-೪); ಬನ್ನಿ ಬೆಂಪಕ ಜೊತ ಪನ್ನೆ . . . ಅಗಿಲು ನಾನಾವಣದುತ್ತ ಮತರುಗಳಿಂದೆನಿದುದು ಮಹೋದ್ಯಾನ (ಪ್ರಹ್ಲಾಜ. ೧೩-೪); ನೆಲ್ಲಿ ನೇಜುಲ್ ತದುಳು ಪನ್ನೆ[ಪಾಕಾಂ. ಪಂ] ಗಳೊಪ್ಪಿರ್ಕುಮಾ ಕಾಡೊಳಿತ್ತಂ (ಕುಪಂ. ೩-೩೨); ಅದಕೆಯ ಬಾಗಿಸಿ, ಪನ್ನೆ ಇಬ್ಬಾಗಿಸಿ . . . ತೆಂಕಣ ಗಾಳಿಯು ಕೊಂಕಣಸೀಮೆಗೆ ಬಂತು (ಕವಿಪ. ೨೪-೫). ಹನ್ನೆ: "ತುಂಗದ್ರುಮ—ಹನ್ನೆ" (ಒಪ್ಪ. ೩೧); ಅಸುರನ ಹೆಣನುತುಟ್ಟಿರೋಷದಲಿ ತಿರುಹಿಟ್ಟಿನೊಪ್ಪುವ ಹನ್ನೆಯ ಕೊನೆಗಳಿಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೫-೩೨); ಅದು ಈ ಹನ್ನೆಗರಿಗಳ ಕೆರೆಕೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಕೇಳಿಸಬೇಕೆ? (ಮರಮ. ೧).

ಪನ್ನೆಯ ಮರ, ಹನ್ನೆಯ ಮರ—ಪನ್ನೆಮರ: "ಪುರುಷ:-ಸಿಗುಡಿತ, ಸುರುಗಿ, ಪನ್ನೆಯ ಮರ" (ಒಪ್ಪ. ೧೦೦); "ತುಂಗದ್ರುಮ—ತೇಗು, ಹನ್ನೆಯ ಮರ" (ಒಪ್ಪ. ೬೦); ಹನ್ನೆಯ ಮರದ ಬನವಿರ್ಕಂ (ಚಳು. ೩೪).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪನ್ನೆ; ಮಲ. ಪನ್ನ; ತುಳು. ಪನ್ನೆ, ಪಣೆ; ಕೊಡ. ಪನ್ನೆ] ಪನ್ನೆ, ಹನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಹೊಸದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಹುಲ್ಲು; ಅದೇ ತಾನೆ ಮೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಹುಲ್ಲು; ಮೊಳೆಹುಲ್ಲು: "ಪನ್ನೆಯೆಂದು ಮೊಳೆವಲ" (ಕಪಪ. ೬೨-೬೪೨); ಪನ್ನೆಗಳ್ ತೋಟದ ಮಂದಪಾಸರುತಿ ಮುದ್ದಂ ನಾಡೆಯುಂ ದೀಪಿ (ಕಾಪಂಪು. ೩೫೫);

ಪನೆ ಮಿಜುಗಲ್ ಮುಗುಳ್ಗೆ ನುಗ್ಗಿ (ಜಗದಿ. ೩-೩೮); ಪನೇದೋಡು
ಶ್ರುದಿಗಾಂಕಿ ಮುಂತೆ ಪನೆಗಲ್ ತೋಪಾಂಕಿ (ಅನಂಪ. ೩-೩೨). ೩. ಹೆಲ್ಲು:
ಪನೆ ಕಣ್ ಕಿವಿ ನೆತ್ತಿಯ ಕಣ್ವನೆ [ಪಾಂ. ಕಣ್ ಪಣ್]ಯಿಂದಿವಳಿಕೊಳಗೆ
ಬೇನೆಯಾಗಲ್ ಗರುಗಂ . . . ಎತ್ತೆಯ ಬೆರಸಿ ನನ್ನಗೆಯ್ಯಲ್ ಕಿಡುಗುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೩೭); ಅಪಾರಮನಗಿದಿವುನಲ್ಲಿ ರಸನೆಗೆ ಪನೆಗಲ್
(ನೀತಿಮಂ. ೩, ೨೭). 'ಕೊಂಕುಂಬನೆ' ಪರಾ. ೩. ಕೋರೆಹೆಲ್ಲು;
ದಾಡೆ: 'ನಿಡುಪನೆ' ಪರಾ. ಹನ್ನೆ: ೧. "ಹನೆ-[ಮೊಳೆವಲ್ಲು],
ಹೆಲ್ಲು" (ಕಂಪು. ೯೧).

ಪನೇಕೋಡುಪಾದಿ (ನಾ). (?): ದೇಯ ತಾತ್ಪದೀ ಪನೇಕೋಡುಪಾದಿ
ಮೂಲು ಭಾಗಕ್ಕೆ (ಕೈ) (ಇಳ. XIV, ೨೩೨-೫೪; ೨ನೆಯ ಶತ). [?]

ಪನೆಗರ್ಜು (ನಾ). ಹೆಲ್ಲು ಕಚ್ಚುವುದು, -ಕಡಿಯುವುದು:
ಪನೆಗರ್ಜು ಕುಡಿಮಾಸೆ ಕೊಂಕಿ ಕುಡಿಯಲ್ (ಮೈಸೂರು. ೪-೩೩).

[ಪನೆ + <ಕರ್ಜು]

ಪನೆಡ್ಕುಂಟೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಉದಕಪೂರ್ವಾನ್ವತ್ತ
ಪೊಲಮೇರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಪನೆಡ್ಕುಣ್ಣಿಯನ್ನೂಡಾಯಕಡೆ ಅಗ್ನೇಯದಿಸಿ
ಪುಲ್ಲಾಯಣ (ಎಳ. X (೩), ಮುಳಬಾ. ೩೨೮-೪೯; ೩೩೦). [?]

ಪನೆಬೆಲ್ಲ (ನಾ). ತಾಳೆಮರದ ರಸದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬೆಲ್ಲ;
ತಾಳೆಬೆಲ್ಲ. [ಪನೆ + ಬೆಲ್ಲ]

ಪನೆಮರ, ಹನೆಮರ (ನಾ). ತಾಳೆಯ ಮರ; ತಾಲವೃಕ್ಷ:
ದಾಳಿಂಬಂ ಬಳ್ಳಿವಲಸು ಪನೆಮರಂಗಳ್ ಎಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಮನೋಹರ
ಮಾಗಿರ್ಕುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮-೨೫); ಮಾಮರಂ, ಪನೆಮರಂ ಮುಂತಪ್ಪ
ಮರಂಗಳಾವೆಗಂ ಫಲಗಳಂ ತುಂದಿರ್ಕುಂ (ಅದ್ಭುತ. ೪೦-೧೭);
ಕಾಮಾತ್ಮಕಂ ಮೇನಕೆಯನಾಟಿಸಿ ವಿಶ್ವಾವಸುವವನಂ ಕಾಲಿಂದವೊಡೆದ
ನೆಲೆ ಸಿಡಿಲಿಂದ ಪನೆಮರವನಂತೆ ಕೆನಿಸಿ (ಸಾಸಂದ. ೭-೩೯). ಹನೆಮರ:
ಬೆಳಗಿನ ಬಿಸಿಲು ತೆಂಗು, ಹನೆಮರಗಳ ಹನಿಯಿಂದ ತೊಯ್ದ ಹೆಡೆಗಳನ್ನು
ಮುದ್ದಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಮರಮ. ೪೮); ಮಳೆಗಾಲ ಬಂದರೆ ಯಾರನ್ನಾ ದರೂ
ಬೇಡಿ ಕಾಡಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಹತ್ತು ಹನೆಮರದ ಗಂಗಳನ್ನು ತಂದು ನಾಲ್ಕು
ಸುತ್ತಲೂ ತೂಗಿಸುತ್ತಾನೆ (ಹಹಸ. ೭೬). [ಪನೆ + ಮರ]

ಪನ್ನೆ, ಪನ್ನಿ, ಹನ್ನೆ (ನಾ). ೧. ಸೊಕ್ಕು; ಬಿಂಕ; ಜಂಬು:
"ಕಾಮಕರ ಗಬ್ಬು ಬಿಂಕ ಪನ್ನೆ ಮುಮುರ್ಕೆನಲ್ ಗರ್ವವು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯);
ತನ್ನ ಪನ್ನಂ ಕೆಲಬ್ಬಂ ಮನದೊಳ್ ತೊಟ್ಟಾಗ್ಗೆ ಹಂ ಮದ್ದಿಭುಗಮಿಭುವರಂ
ಶೌರ್ಯಸಂಬಲ್ಪ ಮಕ್ಕುಂ (ಚಂದ್ರ. ೯-೧೧೨೪). ಪನ್ನಿ: ೧. ಹಯ
ಶಿಕ್ಷಾಕ್ರೀಡೆಯಂ ತೋಟುವ ಹರಿಸುತನೋ ತಾನೆನಿಪ್ಪಂದದಿಂ ಪನ್ನಿಯ
ಸೋಂಕುಂ ಬಿಂಕಮುಂ . . . ನೂಂಕುವ ಬಿಡುವ ಪೊಡಪುಂ ಪೊಡ
ಬಿಡು ಪಿರಲ್ ನಾಡೆಯುಮಾ ಕಂದರ್ಪದೇವಂ ಸುರುಚರ ತುರಗಾರಾಧಿ
ಯೊಳ್ ಪ್ರಾಧನಾದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೭೫); ಹೊಸ ಪಕೀಲನ ಪನ್ನಿ ಅನಕ
ತಡಕೊಳ್ಳುವದೇ ಪ್ರಯಾಸ (ವಾಗ್ಗ. ೧೮೩); ಬನ್ನಿ ಎಂದರೆ ಪನ್ನಿ
ಹೆಚ್ಚು (ಗಾಡ). ೩. ಅಹಂಕಾರದ ಮಾತು; ಜಂಬದ ಮಾತು;
ಸೊಕ್ಕಿನ ನುಡಿ: ಕಾಳಗದಿ ಕರ್ಣನಂ ಗೆಲಲರಿದು ನಿನಗಿಂದು ಬರಿ
ಪನ್ನಿಯನ್ನಾಡಬೇಡೆಂದನು (ಪುರಂ. ೬೪-೪೦); ಹನ್ನಿಗ ಕೇಳತಲು
ನೀ ಹರಟಿದ ಪನ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೇಳು (ಚಂದ್ರ. ೧೩). ಹನ್ನೆ: ೧.
ಅನ್ನೆಗಂ ಕೊರೆಗೆ ಸಿಲ್ಪಿದ ಹಣ್ಣಿನಲ್ಲಿಂಬರತಗನ್ನಗದಿಕಿಂಪದ ಹನ್ನದಿಂ
ಹರುಷಗಿಡಿಸಿದರು (ಲಕ್ಷ್ಮ. ೩-೩೪). [ದೇ. ೩ ತುಳು. ಪನ್ನೆ, ಪನ್ನಿ]

ಪನ್ನೆ (ನಾ). ವೇದದ ಒಂದು ಭಾಗ: ನಮಕ ಜಮಕ ನಾರಾಯಣ
ಪನ್ನಪೊಡುವಿ ಯೇನಂತಪೊಡಿದಿ ಕತ್ತೆ ಸಮನಿಸಲಿಲ್ಲ ನೇದಾಂತಾರ್ಥವು
ನನೆಗೆ (ಚಿದಾಶಾ. ೨೨-೧). [←ತುಳು. ಪನ್ನೆ./ಪ್ರಾ.ಪಣ್ಣ./ಸಂ.ಪ್ರಶ್ನ]

ಪನ್ನೆ, ಪರಣಿ, ಪರ್ನ, ಹನ್ನೆ (ನಾ). ಎಲೆ; ಪರ್ಣ: 'ಪನ್ನ
ಗುಡಿ' ಪರಾ. ಪರಣಿ: ಪರಣವ್ವಾ ಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದ ಶಿಶುವ
ಸೂಪರಣಗಳು ನೋಡುತಾಗ ಕಿರಣ ಬೀಳದರೆ ಸೂರ್ಯಗೆ ಮರೆಮಾಡುತ
ತಮ್ಮ ರೆಕ್ಕೆ ಪರಿಸುತಾಗ (ಕರ್ನಾಟ. ೨೯೪). ಪರ್ನ: ತಪಾದರೆಯು
ಪರ್ನಗಳ ಕಾಪ್ಪಕ್ಕೆ ಮುಡಾದರಾ ಶಾಖೆಗಳ . . . ತರುತನುವ ತೆಜುವಂತೆ
ಬೇಹದೊಳೊರೆದ ಗರ್ವನ ಬಿಟ್ಟು ಕೇಳೆ ಪರರ ಕೆಲಸವ ಮಾಡದವನೇ
ಪಾಪಯುತನಂದ (ನಿಘಾ. ೧೧-೧೩-೨೪). 'ಪರ್ನಕುಟೆ', 'ಪರ್ನ
ಶಾಲೆ' ಪರಾ. ಹನ್ನೆ: 'ಹನ್ನವಣಿಗೆ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪಣ್ಣ./ಸಂ. ಪರ್ಣ]

ಪನ್ನೆ (ಗು). ೧. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು; ಪತಿತ. ೨. ಹೋದ; ಚಲಿಸಿದ.
೩. ಪಡೆದ; ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೪. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದುದು:
"ಪನ್ನಂ, ಪತಿತಂ-ಈ ೨ ಬಿಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೪೨); "ಪತಿತ
ಮನೆ ಪನ್ನಮನೆ ಬಿದ್ದುದು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೨-೨೩). ೫. ಕೆಳಕ್ಕೆ
ಬೀಳುವುದು. ೬. ದೂರ ಹೋದುದು: "ಪನ್ನಂ ಪತಿತಂ ಪರಿ
ಚ್ಛೇದಂ ವಿಗತಾರ್ಥಂ" (ಮೈ. ೪೩೬. ೧೦೬-೪೮). ೭. ನೆಲದ ಮೇಲೆ
ಬೀಳುವುದು; ತೆವಳುವುದು. [ಸಂ.]

ಪನ್ನೆ, 'ಪನ್ನಾ' ನೋ.

ಪನ್ನೆಂಗಿ, 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.

ಪನ್ನೆಂಗಿ (ನಾ). ಹಾವು; ಸರ್ಪ: 'ಪನ್ನೆಂಗಧರ', 'ಪನ್ನೆಂಗ
ಶಾಯಿ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಪನ್ನಗ]

ಪನ್ನೆಂಗಧರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಅದರ
ಮ್ಯಾಗ ಪನ್ನೆಂಗಧರನ ಬರೆಯಿರೆ (ಲೋಕಗೀ. ೧೬); ಕನ್ನ ಬೇಟೆಯ
ನಾಡಿ ಹೊನ್ನ ಬೆಟ್ಟವ ತಿರುಗಿ ಪನ್ನೆಂಗಧರಗೆ ಎಡೆಮಾಡಿ (ಕನ್ನ. ೧೩೪).
[<ಸಂ. ಪನ್ನಗಧರ]

ಪನ್ನೆಂಗಶಯನ (ನಾ). = ಪನ್ನೆಂಗಶಾಯಿ: ಇನ್ನಾದರೂ ನಿನ್ನ
ದಾಸಸಂಗವನ್ನಿತ್ತು ಮನ್ನಿಸಿ ದಯೆ ಮಾಡೋ . . . ಪನ್ನೆಂಗಶಯನ ಶ್ರೀ
ಪುರಂದರವಿಠಲ (ಪುಂದ. ಧಾ. ೨-೩೧-೨); ಕರಿಯುವನೆ ಪೊತ್ತವನೊ
ಗೋಪಾಲಾ ನೆರೆದ ಭೂತ ತಂದವನೊ ತರಧಿಯನ ನಿನ್ನ ಚರಣಪಂಕಜ
ಭೃಂಗ ಪುರಂದರವಿಟ್ಟು ಪನ್ನೆಂಗಶಯನನೆ (ಪುಂದ. ಧಾ. ೪-೩೮-೫).

[ಪನ್ನೆಂಗಿ + ಶಯನ]

ಪನ್ನೆಂಗಶಾಯಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿರುವವನು;
ವಿಷ್ಣು: ಪನ್ನೆಂಗಶಾಯಿ ಹಯವದನನ ನಿಜಭಕ್ತ ನಿನ್ನ ಪೋಲವರುಂಟ
ಮಧ್ಯಮುನಿರಾಯಾ (ವಾಕೀ. ೨೭-೫). [<ಸಂ. ಪನ್ನಗಶಾಯಿನ್]

ಪನ್ನೆಂಗಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ; ನೆಲಬೇವು: "ಗೌಂ
ಗೊಟ್ಟಕ್ಕಿ ಪನ್ನೆಂಗಿಯನೆ ನೆಲಬೇವು" (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೪೫). ೨. ಬಿದಿರಿ
ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪನ್ನೆಂಗಿ, ಇಬ್ಬಿರರು (ಮೈ. ೫೯-೧೧೨೨).

[<ಸಂ. ಪನ್ನಗಿ]

ಪನ್ನೆಂಬರ, ಪೊನ್ನಂಬರ (ನಾ). ೧. "ಉಷ್ಣ ವಲಯದ ಸಮುದ್ರ
ಗಳಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತ ದೊರೆಯುವ, ಒಂದು ಜಾತಿಯ ತಿಮಿಂಗಿಲದ
ಕರುಳಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ, ಮೇಣದಂತೆ ಮೆತ್ತಗಿರುವ ಸುಗಂಧ
ದ್ರವ್ಯ" (Ambergris. ೫೦೫): ತಿಮಿಂಗಿಲ ಸತ್ತ ಮೇಲೆ . . .
ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಬಗೆದು ಪನ್ನೆಂಬರವನ್ನೂ ಅದರ ತಲೆಯನ್ನು ಸೀಳಿ
ಬೀಜಾಯಿಗಟ್ಟಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನೂ ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾ. ೧೧, ೪೫).
ಪೊನ್ನೆಂಬರ: ೧. ಬೆಳಗಿರುವುದನ್ನು ಪುನಂಬರ (ಪೊನ್ನೆಂಬರ)
ಎಂತಲೂ, ಇದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಬೆರೆಯಂತಲೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಪ್ರವಾ. ೧೧,
೩೪೧). ೨. "ಬಡಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಅನಂ. ೧೨).
'ಪನ್ನೆ' ಪರಾ. [←ತುಳು. ಪನ್ನೆಂಬರ, ಪನ್ನಾಂಬ್ರ]

ಪನ್ನ ಕಡು ? (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು (?) : ಶ್ರೀಮದ್ವಿಷ್ಣು ಕೃಷ್ಣ ಶಬ್ದಬಾರದ ಮಯ್ಯಾಗವುಣ್ಣುನುಂ ಪಾದಮುಲಮುಂ ಪನ್ನ ಕಡುಗಿವುಣ್ಣು ಕೃಷ್ಣಮಿವು (ಎಕ. X (೩), ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೩-೩; ೨ನೆಯ ಶತ).
[?]

ಪನ್ನ ಕೇಣಿ (ನಾ). ವೀಳೆಯದಿಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಂಕ (?) : ಪನ್ನ ಕೇಣಿ ಪದ್ಧರಾಗುಳದ ಸುಂಕವೆಗ್ಗಡೆ ಸಂಗ ಮಯ್ಯನುಂ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಟ್ಟಾಗ್ಗಡೆ ಸುಂಕವೆಗ್ಗಡೆ(ಡೆ) ಪಾವುಣ್ಣು ಮಯ್ಯನುಂ (ಎಕ. XVI, ೩೮-೩೨; 1037). 'ಪನ್ನಾಯ' ಪರಾ.
[ಪನ್ನ + ಕೇಣಿ]

ಪನ್ನ ಗಿ (ನಾ). ೧. ಹಾವು ; ಸರ್ಪ : "ವಿಷಧರ : ... ಪನ್ನ ಗಿ, ನಾಗ : ... ಭುಜಂಗಮ : - ಈ ೨೫ ಪಾವಿನ ಪೆಸರಾ" (ಕರಾಯು. ೧೦೫-೧೪) ; ತನ್ನೊಳಗಣ ಪನ್ನ ಗನಂ ಮುನ್ನೀನಾ ಪಿದೊಗಿಯೆ ಕಾಯು ಲಾಪದ ಪಿರಿದುಂ ಬನ್ನದ ಕಪ್ಪೆಸೆದುದು ತೊಡಿಗೆ (ಪಂಪಾ. ೫-೫೪) ; ಪರಿಪಂಥಿಪನ್ನ ಗವೈ ಸತೀಯನಿಪ ಪಿಜ್ಜ ಕಛೂಪನೊಪ್ಪಿ ಪ್ಪ ಸಮಯದೊಳು (ಬಸರ. ೩-೩೪) ; ಪನ್ನ ಗಂಗಳ ಸಾವಿರವೆಡೊಳಗುನುತಪ್ಪ ಫಣಿಗಳೆನಲ್ಕೆ ಬಲಂ ನಿಗುರ್ದಪವೆಂಬುಜಾವಳಿಗೆ ಪತಿಗಳಾಗಿ (ಬಸರ. ೪೩-೨೩) ; ಪನ್ನ ಗನ ಸಿರಿಮಂಥವಾತನು ಬೆನ್ನಲಿಲೇ ಪಾಂಡುತನಯರಿಗಿನ್ನು ಮಂಗಳವೆನುತ ಸಂಜಯ ಬಂದನಿಧಪುರಿಗೆ (ಕುಮಾರ. ೨-೪೪).
೨. ಕಶ್ಯಪನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಕದ್ರುವಿನಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಒಂದು ದೇವಸಂತತಿ ; ಪಾತಾಳಲೋಕದ ನಾಗವಂಶ : ವಿದ್ಯಾಪ್ರವಿದ್ಯಾ ವಣನ ಮೊನೆಯಂದಿನಬೇಜಾಂಗಳ್ಳಿ . . . ವಿದ್ಯಾಧರಧರರಾಗಿಯುಂ ಪನ್ನ ಗರಾ ಪನ್ನ ತಿಕೆಯುಂ ಬಂದಾಂತೊಡೆ (ಪಂಪಾ. ೫-೪೪ ವ) ; ಪನ್ನ ಗ ಗರುಡಾಮರಕರೋಳಗಾರಾನುಂ ಮುನ್ನಿ[ನ] ರೋಷಭವತ್ಸಂಪನ್ನ ತೆಯಿಂದೊಯ್ದ ರಕ್ಕುಮಾತ್ಮಾರ್ಥಕನಂ (ಬಂಪು. ೮-೩) ; ಇಲ್ಲ ನೋಡ ಜುಗನೆ ಪಡಿ ನರರಲ್ಲಿ ನಿರ್ಜರರಲ್ಲಿ ಪನ್ನ ಗರಲ್ಲಿ (ಕುಮಾರ. ೫-೧೩).
೩. [ಗಣಿತ] ಐದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಪಂಚಪತ್ರ . . . ಪನ್ನ ಗ ಹಿರವಕ್ತ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಶುಕ್ಲ ಇಂತಿನಿಶುಂ ಪಕ್ಕ ಹೆಸರು (ವ್ಯವಹಾ. ೧೦-೨೨).
[ಸಂ.]

ಪನ್ನ ಗಕಟಿಕ (ನಾ). ಹಾವನ್ನ ಕಡಗವನ್ನಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವವನು ; ಶಿವ : ಎನ್ನ ನಾಲಗೆಯ . . . ಮಹಾನುಭಾವಿಗಳ ಚರಣಕ್ಕಂ ಹೊನ್ನ ಹಾವಿಗೆಯ ಮಾಡೆಲಿ ಪನ್ನ ಗಕಟಿಕಾ (ಶಂಕರ. ೧-೩).
[ಪನ್ನ ಗ + ಕಟಿಕ]

ಪನ್ನ ಗಕನ್ನಿಕೆ (ನಾ). ನಾಗಲೋಕದ ಹೆಣ್ಣು ; ನಾಗಕನ್ಯೆ : ಪನ್ನ ಗಕನ್ನಿಕೆಯೆಂದು ಮಂಜುಳರೀತಿಯಲಿ ಪಾಡುತ್ತಿರಲು (ಬಸರ. ೨೩-೧೦).
[ಪನ್ನ ಗ + ಕನ್ನಿಕೆ]

ಪನ್ನ ಗಕನ್ನಿ (ನಾ). = ಪನ್ನ ಗಕನ್ನಿಕೆ : ಪನ್ನ ಗಕನ್ನಿಯೊರ್ಪಳುಪದೇಶ ಮುಕ್ತಳೊ ನಾಗಬಂಧಮಂ (ಕಾಮ್ಯ. ೫೩೩).
[ಪನ್ನ ಗ + ಕನ್ನಿ]

ಪನ್ನ ಗತಳ್ಳ (ನಾ). = ಪನ್ನಂಗಶಾಯಿ : ಪನ್ನ ಗತಳ್ಳಂ ಕಂಸಹರಂ ನಗಧರಂ (ಕಾಮ್ಯ. ೧೪೮).
[ಪನ್ನ ಗ + ತಳ್ಳ (= ತಲ್ಪ)]

ಪನ್ನ ಗಧರ (ನಾ). = ಪನ್ನಂಗಧರ : ಎನ್ನ ಮಗಳ ಹರಣಮಂ ಕಾವು ದೆಂದು ದಿನ್ನವಿ ಪನ್ನ ಗಧರಂ ಕೇಳ್ತು (ನಂಬರ. ೧೨೩-೩೫) ; ಮುನ್ನ ಕೈಲಾಸದಲಿ ಪನ್ನ ಗಧರನಾಳು ಎನ್ನಯ ಪೆಸರು ಪುಷ್ಪವತ್ತನು (ಸರ್ಪಜ್ಞ. ೩).
[ಸಂ.]

ಪನ್ನ ಗಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಹಾವಿನ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ. ೨. ತನ್ನ ಬಾವುಟದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪವನ್ನು ಚಿಹ್ನೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ದುರ್ಯೋಧನ : ಬರಿಪಂ ಚಿತ್ರ ಚಿತ್ರದಂತೆ ಮೃದುರೇಪಾಮಂಡನಾಡಂಬರ

ಸ್ಪುರಿತಂ ಪಾಪನೆ ಪನ್ನ ಗಧ್ವಜಮಹೀಭೃತ್ಸೇನೈವೋಲ್ ಕರ್ಣಸೌಂದರ ಮುದ್ದುತ್ಯವಿತಾಗುಣಂ ಗಣಿಕೈವೋಲ್ ಭಾವಾದ್ಯಲಂಕಾರಬಂಧುರಮುಂಬು ಸ್ತುತಿಯುಂ ಜಗಕ್ಕೆ ನೆಗಟ್ಟುಂ ವಾಕ್ಯೈಧರಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಚಾತಕ. ೧-೩).
[ಪನ್ನ ಗ + ಧ್ವಜ]

ಪನ್ನ ಗಪತಾಕ (ನಾ). = ಪನ್ನ ಗಧ್ವಜ ೨ : ಅಂತು ಮೂರ್ಛಾಪ್ರಸಂಗ ನಾಡ ಪನ್ನ ಗಪತಾಕಂಗೆ ಶಿಶಿರೋಪಚಾರಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಮಾಡ್ಪ ಸಂಜಯ ನಿರವಂ ತಪ್ಪರಿಜನಂ ಕಂಡು (ಗದಾಯು. ೩-೩೩ ವ).
[ಪನ್ನ ಗ + ಪತಾಕ]

ಪನ್ನ ಗಪತಿ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ಒಡೆಯ ; ಆದಿಶೇಷ : ನೀಪದೋಳ್ ಪನ್ನ ಗಪತಿಯ ಭವಾರತ್ನದೀಪಂ . . . ತುಜುಗಿದುವು (ಅದಿ. ೧೩-೨) ; ಪನ್ನ ಗಪತಿ ಗರುಡ ರುದ್ರ ಇಂದ್ರಾದ್ಯರಿಗೆ ಉನ್ನತಗುರುವಾಗಿ ವಿಜಾಪ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೧-೩-೨).
[ಪನ್ನ ಗ + ಪತಿ]

ಪನ್ನ ಗಭೂಷಣ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಆಭರಣವನ್ನಾಗಿ ಧರಿಸಿರುವವನು ; ಶಿವ : ಪನ್ನ ಗಭೂಷಣ . . . ಚಿನ್ನಯ್ಯನೆನ್ನ ಮುಕ್ತಯ್ಯನ ಜ್ಞನಪ್ರನಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೪೩) ; ನಿನ್ನ ಮಗನ ಮಗನೊ ಗೋಪಾಲಾ ಪನ್ನ ಗಭೂಷಣನೋ ಧನ್ಯನಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮನಾಮವನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚಿಂತೆ ಪನೊ (ಪುರಂದ. ಧಾ. ೪-೩೪-೪).
[ಪನ್ನ ಗ + ಭೂಷಣ]

ಪನ್ನ ಗರಾಜ (ನಾ). ೧. = ಪನ್ನ ಗಪತಿ : ಸುರ ಖಚರ ರವಿ ಗರುಡ ವಿದ್ಯಾಧರ ಪನ್ನ ಗರಾಜಪಂದಿತಂ (ಧಂದೋಂಬು. ೪-೨೩೩) ; ಅಪಂದಿರಂ ಪನ್ನ ಗರಾಜಂ ಕೊಂದನೆಂಬುದಪಸಿದ್ಧಾಂತಂ (ಅದಿ. ೧೨-೨೯) ; ಪನ್ನ ಗರಾಜನ ಸಿರಿಗಂ . . . ಎನ್ನ ಸಿರಿವಿಗಿಲ್ (ಧರ್ಮಮೃ. ೧೪-೪೧). ೨. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : (೩).
[ಪನ್ನ ಗ + ರಾಜ]

ಪನ್ನ ಗಲೋಕ (ನಾ). ಹಾವುಗಳ ಲೋಕ ; ನಾಗಲೋಕ : ಪನ್ನ ಗಲೋಕದ ಜೀವರಾಶಿಗಳ ಪೊತ್ತುವ ಮಾಟ್ಯಿಯುಂ ತಿರಿಗಳಂ ಪೊಗೆ ದಪ್ಪರೊ ಧಿಲ್ಲರೆಂದಿನಂ ಪುತ್ರನಗುಟ್ಟು ಪೆರ್ಗರಡಿಗಳ ಮೊಗವಿಟ್ಟಿ ಸೆಗುಂ ವನಾಂತದೋಳ್ (ದಶಕು. ೨-೧೧೯) ; ಪನ್ನ ಗಲೋಕಮಂ ಬಿಡದೆ ಮೆಟ್ಟ ಮನುಷ್ಯರ ಲೋಕಮೆಲ್ಲಮಂ ತನ್ನಯ ಪಾದಸೇವನೆಯೊಳೊಂದಿಸಿ (ಪಾಧಪ. ೧-೩೩).
[ಪನ್ನ ಗ + ಲೋಕ]

ಪನ್ನ ಗವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಹಾವಿನ ವಿಷಕ್ಕೆ ಮದ್ದು ಮಾಡುವುದೇ ಮುಂತಾದ ವಿಷವೈದ್ಯ ವಿದ್ಯೆ ; "ಸರ್ಪವಿದ್ಯೆ (?) " (ಚ್ಯವಶತೀ. ೧೫೩) ; ವಜ್ರಾಪರ್ಕ ಸಾಗರಾವರ್ತಂಗಳೆಂಬ ದಿಲ್ಲಳಂ ಗಾಂಧಾರ ಪನ್ನ ಗವಿದ್ಯೆಗಳನಿತ್ತು ಪೋದಂ (ಪಾವುಂ. ೩೪).
[ಪನ್ನ ಗ + ವಿದ್ಯೆ]

ಪನ್ನ ಗವಿರೋಧಿ (ನಾ). ಹಾವಿನ ಶತ್ರು ; ಗರುಡ : ನಿನ್ನ ಪಡಿ ಮಜುಗಲೊಳೆನ್ನ ಪದಪದ್ಧತಿಗಳಿರ್ದವು . . . ಇವಂ ಕಂಡೊಡೆ ಪನ್ನ ಗವಿರೋಧಿಯುಂ ಕಾದು ಕಲಾಪುಗುಂ (ಜಗದಿ. ೩-೧೧೩ ವ).
[ಪನ್ನ ಗ + ವಿರೋಧಿ]

ಪನ್ನ ಗವೀಧಿ (ನಾ). ನಾಗಲೋಕದವರು ಸಂಚರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ : ಪನ್ನ ಗರು ಬರ್ಪ ಪನ್ನ ಗವೀಧಿಗಳ ನಡುವೆ . . . ಬರುತಿರಲು (ನಂಬರ. ೯-೮೪).
[ಪನ್ನ ಗ + ವೀಧಿ]

ಪನ್ನ ಗವೇಣಿ (ನಾ). ಹಾವಿನಂತೆ ಉದ್ದವಾದ ಜಡೆಯುಳ್ಳವಳು ; ಮನೋಹರವಾದ ನೀಳಕೇಶರಾಶಿಯುಳ್ಳವಳು : ಪಾಣಿ ನೀರಜ ಪಾಣಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ರಾಣಿ ಪನ್ನ ಗವೇಣಿ . . . ಪರಗೀರ್ವಾಣಿ ರಕ್ಷಿಸು (ನಳಕ. ೩-೩೩).
[ಸಂ. ಪನ್ನ ಗವೇಣಿ]

ಪನ್ನ ಗವೈರಿ (ನಾ). ೧. = ಪನ್ನ ಗವಿರೋಧಿ : ಮನದ ಬಯಕೆಗೆ ಬಡತನಗಳಿ ಅನುಪನಜಾದ್ಯತರಲಿ ಪನ್ನ ಗವೈರಿಯೊಂದಿನಲಂ (ಕಾಕರಾ. ೧೯-೫೩). ೨. "ನವಿಲು" (ಅನನಾ).
[ಪನ್ನ ಗ + ವೈರಿ]

ಪನ್ನ ಗತಯನ (ನಾ). = ಪನ್ನಂಗಶಾಯಿ : ಪನ್ನಗತಯನವತರಣೋದ್ಯೋಗದಿಂದ ನಾಗೇಂದ್ರನಂ ನೋಡಿ (ಜಗದಿ. ೨-೫೬ ಪ); ಪನ್ನಗತಯನನ ಕಣ್ಣಿನಿಂದಲಿ ಕಂಡು ಧನ್ಯನಾದೆ ನಾ (ಪುರಾಣ. ೩-೮೨-೧); ಪನ್ನಗತಯನನ ಕುಣಿಯೊಮ್ಮೆ ಕುಣಿಯೆಂದು ಕುಣಿಸಿ ನಗುವ ಪುಣ್ಯವೆಂತು ಪಡೆದಳಯ್ಯ (ಕನಕ. ೧೪೮-೨). [ಪನ್ನಗ+ತಯನ]

ಪನ್ನ ಗತರಣ (ನಾ). ಹಾವುಗಳಿಗೆ ಅಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವುದು; ಸಾಗರ; ಸಮುದ್ರ: "ಪನ್ನಗತರಣನುಕೂಪಾರಮುಧಧಿ ಪಾರಾವಾರಂ" (ಪಪ್ಪು. ೨೨-೨). [ಪನ್ನಗ+ತರಣ]

ಪನ್ನ ಗಾಂತಕ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು; ಗರುಡ: (ಕ). [ಪನ್ನಗ+ಅಂತಕ]

ಪನ್ನ ಗಾಧಿಪ (ನಾ). = ಪನ್ನಗಪತಿ : 'ಪನ್ನಗಾಧಿಪಹಾರ' ಪರಾ. [ಪನ್ನಗ+ಅಧಿಪ]

ಪನ್ನ ಗಾಧಿಪಹಾರ (ನಾ). ಹಾವನ್ನು ಮಾಲೆಯಂತೆ ಧರಿಸಿರುವವನು; ಶಿವ: ಪನ್ನಗಾಧಿಪಹಾರ ಹಾ ಎನಗಿನ್ನು ಗತಿ ನೀಡೊಬ್ಬನೆ ಸುತಂ (ಬಸವ. ೧೪-೬೧). [ಪನ್ನಗಾಧಿಪ+ಹಾರ]

ಪನ್ನ ಗಾಭರಣ (ನಾ). = ಪನ್ನಗಭೂಷಣ: ಪನ್ನಗಾಭರಣ ಪಸಿ ವನಾಜಸುವುದೆಂದು ಅಜುಪಿ (ಇಳ. ದೇ. ೫೩-೨೨); ಪನ್ನಗಾಭರಣಂ ಗೋಧವದನ್ನದಾರೋಗಿಸಿದನು (ಬಸವ. ೩೩-೧೬); ಪನ್ನಗಾಭರಣಂ ಸುತಿಯು (ಚಿಬಪ. ೪೭-೩). [ಪನ್ನಗ+ಅಭರಣ]

ಪನ್ನ ಗಾರಿ (ನಾ). = ಪನ್ನಗವಿರೋಧಿ: 'ಪನ್ನಗಾರಿಧ್ವಜ' ಪರಾ. [ಪನ್ನಗ+ಅರಿ]

ಪನ್ನ ಗಾರಿಧ್ವಜ (ನಾ). ೧. ಗರುಡಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳ ಧ್ವಜ: ೨. ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಗರುಡನ ಚಿಹ್ನೆಯುಳ್ಳವನು; ಕೃಷ್ಣ: ಪನ್ನಗಾಂಧ್ವಜನ ರಾಜಗೃಹಮಂ ಕಂಡು . . . ಪವನಜಂ ತಳದಂ (ಚೈಮಿಧಾ. ೬-೪೦); ಪನ್ನಗಾರಿಧ್ವಜನ ಮುಂದಲೆಯ ಕೊಯ್ವ ಸಂಪನ್ನವೆನಿಸುವ ಶಂಖುಕರ್ಣಗಣನಾಥನೇಕೋರಾಮಿತಂದೆಯೆಂಬ ಉನ್ನತದ ನಾಮದಿಂ . . . ಜನಿಸಿದಧಿ (ಗುರುತಾ. ೨-೪೧). [ಪನ್ನಗಾರಿ+ಧ್ವಜ]

ಪನ್ನ ಗಾತನ (ನಾ). ೧. ಹಾವನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು; ಗರುಡ: "ಗರುತ್ಮಾಪ್, ಗರುಡಾ, ತಾಕ್ಷ್ಮಾ . . . ಸುಪರ್ಣಾ, ಪನ್ನಗಾತನ:- ೯ ವಿಷ್ಣು ದೇವರ ವಾಹನವಾದ ಗರುಡನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೮). ೨. ನವಿಲು. [ಪನ್ನಗ+ಅತನ]

ಪನ್ನ ಗುಡಿ, ಪರ್ಣಕುಟಿ (ನಾ). ಎಲೆಮನೆ; ಪರ್ಣಕುಟೀರ: ಮೈಥಿಲಿ ಪನ್ನಗುಡಿಯ ಕಣೆಯೆಲವಾಗಿಲಂ ತೆರೆದು ನೋಡಿದಳಹಾ! (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೮-೧೩೬); ಪನ್ನಗುಡಿ ತಡಿಕೆಪದಿಯಂ ಕೆಲಕ್ಕೋರಿಸಿ ಬಂದಳು ಬಯಲೆ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೮೬-೪೦). **ಪರ್ಣಕುಟಿ:** ಧನಗೆ ಬಗೆಯೊಪ್ಪಿ ರಚಿಸುವನುತಮಂ ಪರ್ಣಕುಟಿಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೧೯೬-೫೬). [**ಪಂ. ಪರ್ಣಕುಟೀ**]

ಪನ್ನ ಗೇಂದ್ರಾಭರಣ (ನಾ). ನಾಗಭೂಷಣ; ಶಿವ: ಪನ್ನಗೇಂದ್ರಾಭರಣ ಧನುಗಿಂದನ್ನಿಸಿದ ಲಿಲಾವತ್ಕಿಯು (ಬಸವ. ೨೬-೧೮). [**ಪಂ.**]

ಪನ್ನ ತ (ನಾ). ತೂರ; ವೀರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ: ಪನ್ನತರ ನಡುವನುಡಿಯಲೈನ್ನ ಭುಜಾರ್ಗವನು ಸಾಲ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೨೬); ತನ್ನಂ ಬೇಡುವ ಶತಿಯಂ ಪನ್ನತನೆಂದೆಡೆಯ ಕಿಟ್ಟಿನೊಳ್ ತುಡುಕುವವೊಲ್ (ಲೀಲಾವ. ೧೧-೩೩); ಎನ್ನ ತನೂಜನನೊಯ್ದ ಪರಿಸ್ಪರಿಸಿ . . . ಆ ಪನ್ನತರವನಿತಾದುದು (ಬಂಪರಿ. ೮-೬).

ಪನ್ನ ತಿ (ನಾ). = ಪನ್ನತಿಕ್ರಿ: ಅನನು ಪನ್ನತಿಯಿಂದ ಭೋರನೆ ಬಂದು (ಭೈರವೇ. ೧-೧೨೦). [**ಪನ್ನತಿ**]

ಪನ್ನ ತಿಕ್ರಿ (ನಾ). ೧. ಶೌರ್ಯ; ಪರಾಕ್ರಮ: "ಪನ್ನತಿಕ್ರಿ-ಪರಾಕ್ರಮಂ" (ಶಮದ. ಪಂ. ೨); ಪನ್ನಗರ್ ಪನ್ನತಿಕ್ರಿಯಂ ಬಂದಾಂಕೋಡೆ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೮೮ ಪ); ಅರವಮನೆಯ್ವ ರುದ್ರಂ ಕೇಳಿ ಕೋಪದಿಂದೀ ರವಿಯ ನೋಡೆ . . . ಸೂರನುಚಿ ಬಿಟ್ಟು ಪೊರಳುತ್ತಿದನನೆಯರಂ ತನ್ನ ಪನ್ನತಿಕ್ರಿ ಜಾಜಿ (ಆರಾಣ. ೧-೬-೪೧); ಮೇಧಾಸ್ತಕ್ರಿ ಪನ್ನತಿಕ್ರಿಯಿಂದ ವಾಯುವಾಸ್ತಮಂ ಪೂಡಿ (ಚಿಬಪ. ೪೩-೨೬). ೨. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಅರ್ಹತೆ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯ: ನನ್ನ ನುಡಿಯೊಳ್ ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ಪರಿ ಬಣ್ಣ ಸುವ ಪನ್ನತಿಕ್ರಿ ಬರುವನಕ ನನ್ನ ಬಾಳಿದು ಸರಕ! (ಭಾರಂಗ. ೧-೧೫). [ಪನ್ನತಿಕ್ರಿ-ಅಕ್ರಿ]

ಪನ್ನ ತಿಕ್ರಿವಟು (ಕ್ರಿ). ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದು; ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿರು: ಸಿಂಹಕೇಂದ್ರಂ . . . ತನ್ನ ಪನ್ನತಿಕ್ರಿವತ್ತ ಪಾರ್ಥಿವ ಕುಮಾರರೊಂದುಗೂಡಿ ಗಂಧಸಿಂಧುರಸ್ತಂಧಾರೂಢನಾಗಿ ಕಡುವಹಿಲದಿನಿ ದಿರ್ಭ ಬರ್ಪಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೬-೮೧ ಪ). [ಪನ್ನತಿಕ್ರಿ+ವಟು]

ಪನ್ನ ವಣಿ, ಹನ್ನವಣಿ (ನಾ). ೧. ವೀಳೆಯದಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ಗಾತ್ರಗರುಂ ಪನ್ನವಣಮುಂ ಕೊಟ್ಟಿಲೆ [ಯ] ಹೇಜು ಅಂತು ಹೇಜಿಗೆ [ನಡೆ] ೨೦೦ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೫-೨೫; 1071). **ಹನ್ನವಣಿ:** ೧. ಬೆಲ್ಲಂ ಭಟ್ಟಿಗೆಂ ಹೇಜಾಂಗಿ ೨ ಹನ್ನವಣವಲ್ಲಿ ಹೇಜಾಂಗಿ ಯೆಲೆ ೫೦ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೧೬೨-೬೪; 1106). ೨. ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ಸುಂಕದ ಅಧಿಕಾರಿ: ನಾನಾದೇನಿ ಗಾತ್ರಗರು ಹನ್ನವಣರುಂ (ಎಂ. XII, ೩೩೦-೩೨; 1105). [ಪನ್ನ+ವಣ]

ಪನ್ನ ವಳಿ 'ಪನ್ನಾವಟಿ' ನೋ.

ಪನ್ನ ಸ 'ಪನ್ನಸು' ನೋ.

ಪನ್ನ ಸಾದು (ನಾ). ಕರ್ಪೂರ ಬೆರೆಸಿ ಮಾಡಿದ ಸಾದು, -ಬಟ್ಟು: ಪನ್ನೀರು ಪರಿಮಳ ಮೃಗನಾಥಿ ಭರಣಿಯ ಪನ್ನಸಾದಿನ ಕಂಪು ಎನೆಯಿ (ಅಬ್ಬಲಾ. ೩-೬೮). [**ಪನ್ನಿ**+ಸಾದು (**<ಸಾದು**)]

ಪನ್ನ ಸಿ 'ಪನ್ನಸು' ನೋ.

ಪನ್ನ ಸಿಗ, ಹನ್ನಸಿಗ (ನಾ). ಪನ್ನಸು ಎಂಬ ತೆರಿಗೆಯ ಉಸ್ತುವಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರಿ: ಪನ್ನಸಿ [ಗ]ಗ್ಗಿ ಮತ್ತರಣ್ಣಾಸಿರ ನಂಪಗ್ಗಿ ಮಾನ್ಯಮಂಟುನೂಜು ತೋರಿಟಮಂಟು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೭೬-೧೯; 992); ಪನ್ನಸಿಗ ತೀಮಯ್ಯನ ಕಯ್ಯೊಳ್ ಸಿರಿವರದ ಪನ್ನಸಿನ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಮತ್ತಕ್ಕೆಯ್ಯಮ್ ಮಾಡುಗೊಣ್ಣು (ಎಂ. XV, ೩೩೫-೧೩; 1040); ಗಾವುಣ್ಣುಗಳುಂ ಪನ್ನಸಿಗರು ಮೊ [ಳಂ]ಬುಕೊ [ಳಂ]ಗೆಯಿ ಪಾಡಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೮-೨೬; 1059); ಪನ್ನಸು . . . ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು 'ಪನ್ನಸಿಗ' ನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಶಾಪ. ೪೦೦). **ಹನ್ನಸಿಗ:** ದೇವಗ್ಗಿ ಎಕ್ಕೆಯ್ಯ ಮನೆಗಲ್ ೧೩ ಗಾಣ ೧ ಹನ್ನಸಿಗಂ ಪದ್ಮನಾಭ XXX ತ್ತರ್ ೧೨ ಗಿಟ್ಟ ಕಮ್ಮ ೪೫೦ (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೮೬-೪೩; 1050).

[ಪನ್ನಸು+ಇಗ]

ಪನ್ನ ಸು, ಪನ್ನ ಸ, ಪನ್ನ ಸಿ, ಪನ್ನಾ ಸು, ಪನ್ನೆ ಸೆ, ಪೆನ್ನ ಸ, ಹನ್ನ ಸು, ಹನ್ನ ಸು, ಹನ್ನಾ ಸಿ (ನಾ). ೧. ಶೇಕಡ ಐವತ್ತರಷ್ಟು ತೆರಿಗೆ ವಿನಾಯಿತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮಿ; ಅರ್ಧತೆರಿಗೆಯ ಜಮೀನು: ಇಜಾನ ನೊಂಬಂ ಭಾಗೆ ಅಯ್ಯೊಳ ಕಲಿಸಿ ಪನ್ನಸು ಬಿಟ್ಟು (ಎಂ. X, ೬೦ತಾಪು. ೫೦-೩; ಸು. 950); ಅಣ್ಣಯಭಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಪನ್ನಸು ಅಜುಗಣ್ಣುಗಂ (ಎಂ. XII, ೩೦೨. ೯-೯೧; 1072); ಗವಜೇಶ್ವರದೇವ ಗಿಯಂ ಪಡುವ ಮಂನೆಯ ಪಂನಸು ತೆಂಕ ಭೂ ೧೪೦ ಹ ೨೩ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೫೨-೪೦; 1148); ತೆಂಕಲು ಮೂತನೆಯ ಪಂನಸಿನ

ದಾರಿಯ ಪತ್ತಿರೆ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೩-೩೧; 1166); 'ಪನ್ನಾಸ' ಪರಾ.
ಪನ್ನಸ: ೧. ಶ್ರೀಮತ್ ಕೋಟಮಹರಾಜನೈಟ್ಟು ಬನ್ನಾರಿಗೆಯತ್ತ
ಪನ್ನಸ ಪನ್ನಾರ್ಪಣ್ಣದ ಬೆದೆ (ಸೌ. ೧೫. IX-1, ೪೦೧-೪; ?).
ಪನ್ನಸಿ: ೧. ಪನ್ನಸಿ ಭೂಮಿ ೨೦೦ ಮೈಲಾರ ದೇವಾಭೂಮಿ ೨೦೦
(ಇ. XIV, ೧೪೨-೩೦; 12ನೆಯ ಶತ). ಪನ್ನಾಸು: ೨. ಶೇಕಡೆ
ದವತ್ತರಷ್ಟು ತೆರಿಗೆ; ಅರ್ಧತೆರಿಗೆ: ಲೋಕೇಶ್ವರದಾ ನರೆಯಂಗಲ್ಲ
ಪನ್ನಾಸುಗಳಾಣ್ಣತ್ತ ಸಮಯಮೊಮ್ಮತ್ತರ್ಗಿ ಇಕ್ಕುಳ ಜೋಳಮ್
ಕೊಡುವುದು (ಇ. X, ೧೩೩-೩; 7ನೆಯ ಶತ); ಶ್ರೀಕರುಣವಸ್ತನ್
ಸಾಮಸ್ತಕೇಸರಿಯಾ ಕೊಟ್ಟ ಪನ್ನಾಸು ಸಿಂಗುಟ್ಟಿಯಾ ಲಿಪಿಂ ಬಲ್ಲವರಸರ
ಸೂಬಾಣ್ಣಕ್ಕು (ಸೌ. ೧೫. IX-1, ೪೩-೧೪; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ);
ಪನ್ನಾಸು . . . ಈ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಅಧಿಕಾರಿ
ಯನ್ನು 'ಪನ್ನಸಿ'ನೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಾ. ೪೦೦).
ಪನ್ನಸಿ: ೨. ಅಯಿರದಿ ಅಕ್ಕಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯಕೊಟ್ಟಿದ್ದು [ಪನ್ನಸಿ
ಉಳ್ಳಾರು ತಾಯಿಜಿಯರ್ಗೆ ಎರಿಕಾಡು ಇಪ್ಪತ್ತೈದುತ್ತುರು (ಸೌ. ೧೫.
IX-1, ೪೩-೩; ಸು. 9ನೆಯ ಶತ). ಪನ್ನಸ: ೧. ಪಾಣ್ಣಿಗಾವುಣ್ಣಂ
ತಮ್ಮ ಕೆಲೆಯೊಳ್ ಮಾಧವಯ್ಯಂಗೆ ಇರ್ಕ್ಕಣ್ಣಂ ಮಣ್ಣು ಪನ್ನಸ
ದಿಟ್ಟು (ಎ. XV, ಪೂ. ೨೪-೪; 974). ಹನ್ನಸು: ೨. ಗಾಲುಂಡುಗ
XXX ಪತ್ತೊಕ್ಕುಲುಂ ಹನ್ನಸುಂ ಕೆಣ್ಣು XXXಗೋಲ (ಸೌ. ೧೫.
XI-ii, ೨೦೫-೧೩; ?). ಹನ್ನಸು: ೧. ನರೆಯಂಗಲ್ಲ ತೆಂಕಣ
ಭಾಗದ ಹಿರಿಯ ಹನ್ನಸಿನ ತಿಪ್ಪಣ್ಣಯ್ಯನಾಯಕರು ತಿಪ್ಪಣೇಶ್ವರದೇವರ್ಗಿ
ತನ್ನ ಹನ್ನಸಿನ ಬಳದೊಳಗೆ (ಸೌ. ೧೫. XV, ೪೨-೩೩; 950);
ಗಂಜಿಗಾಯಿಂ ಬಡಗಣ ತೋ X X ಕಮ್ಮಡಿ ಹನ್ನಸು ಮ ೧೨
(ಸೌ. ೧೫. IX-1, ೧೩೩-೩೧; 1099). ಹನ್ನಾಸಿ: ೧. (ಪನ್ನ)ವೇದ್ಯಕ್ಕಂ
ನಂದಾದೀವಿಗಂ ದಿಟ್ಟ ಹನ್ನಾಸಿ X X X ಮತ್ತರು ೧ (ಸೌ. ೧೫. IX-1,
೧೪೨-೪; 1110). [<ಸಂ. ಪಂಚಾಶತ್]

ಪನ್ನಾ, ಪನ್ನ, (ನಾ). (ಬಟ್ಟಿ, ಗೋಡೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ)
ಅಗಲ: ಅವರಿ ಹತ್ತಿಬಟ್ಟಿಗಳ ಪನ್ನಾ-ಅಗಲ ಮೂರು ಅಂಗುಲ
(ಗರಿಪ್ರ. ೩೫). ಪನ್ನ: ೨. ಅಪರಿಗೆ ಒಂದು ಸೂಟಿಗೆ ಅರು ಗಣ ಡಬ್ಬಲ್
ಪನ್ನ ಬಟ್ಟಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಗದು (ರಂಗ. ೨); ಬನಾಕು ಬಟ್ಟಿ ಎಂಬುದು
ಎಂಟು ಮೊಳ ಉದ್ದದ ಎರಡು ಪನ್ನಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊಲಿದ ಹೊದಿಕೆ
(ಪ್ರ. ೧೫. I, ೪೪ ಅಡಿ). [<ಸಂ. ಪನ್ನಾ; ಮರಾ. ಪನ್ನಾ]

ಪನ್ನಾಡೆ (ನಾ). ತಾಳೆ, ತೆಂಗು, ಅಡಕೆ ಮುಂತಾದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ,
ಸೋಗೆಗಳ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ, ಬಲೆಯಂತಹ ತೆಳ್ಳಗಿನ ಪೊರೆ: (೨).

[ದೇ. ೫ ಕಮಿ. ಪನ್ನಾಟ್ಟಿ; ಮಲ. ಪನ್ನಾಡ]

ಪನ್ನಾಯ (ನಾ). - ಪನ್ನವಣಿ ೧: ಮೂಳೆಬ್ಬರಸಿ ತುಂಬುರ ಬೆಳದ
ಬೋಗಿನಲು ಎಡೆಯಾರ ಪೊಲದೊಳ್ ದಿಟ್ಟ ಮತ್ತ ಪಾನ್ನೆರಡು ಪನ್ನಾಯ
ಕೊಳಗಟ್ಟಿಯಂ ದಿಟ್ಟಿ (ಎ. XI, ಪೂ. ೪೦-೩; 987); ಆ
ತೋಂಬಿಕೆ ಸುಂಕಾ ಪನ್ನಾಯ ಸ(೦)ಮತ್ತವುಂ ಮಂನ್ನನೆ (ಸೌ. ೧೫.
XI-1, ೩೯-೪೧; 1055); ಎಲೆಯಂ . . . ಪೇಣನಲುಂ ತಲೆಪೊಟಿ
ಯಲಿಲ್ಲಿ ತಂದದಂ ದೇವರ್ಗಿ ಪನ್ನಾಯದ ಸುಂಕಮುಮಂ ಪುರಿಗಿ
ಯಲು ಮಾಣುವೆಲೆಯ ಪನ್ನಾಯಮುಮುನತ್ತ ಸುಂಕಕ್ಕಿ (ಎ. XVI,
೩೪-೩೪; 1102); ಆ ತೋಂಬಿದಲೆಯ ಪನ್ನಾಯದಲ್ಲಾ ಸುಂಕ
ಮುಮಂ . . . ದಿಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟ (ಎ. VII, ಕಾರ. ೧೦೪-೫೨;
1156); ಪಟ್ಟಿಣದಲು ಮುಂನ ನಡುಲುತಿದ್ದ ಪನ್ನಾಯಮುಂ ಧಾರಾ
ಪೂರ್ವಕಮಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿ ಶಾಲನೆ (ಸೌ. ೧೫. XV, ೩೧೧-೯; 1231).
'ಅಚ್ಚುಪನ್ನಾಯ', 'ಪಂಗಿ' ಪರಾ. [ಪನ್ನ + ಆಯ]

ಪನ್ನಾಲೆ (ನಾ). ಲಾಳಿಕೆ; ಬುದ್ಧಿವಂತ: ಅಗಲ ಕಿರಿದಾಗುತ್ತ
ಹೋಗುವ ಕೊಳವೆ . . . ಲಾಳಿಕೆ; ಅಲಕೆ; ಪನ್ನಾಲೆ (funnel.
ಇಂಕನಿ); ಕಡಿಮೆಯಾದ ಆಳವನ್ನುಳ್ಳ ಪನ್ನಾಲೆಯು ಅಕ್ಕಿಯು
ದೊಡ್ಡ ಮಡುಗಳಿವು (ಚೋ. ೩೦೧. ೪೯); ಈ ಹಬ್ಬ-ಕೊಂಡಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ
ಬಾಯಿತೆರೆ-ಗಲ್ಲದ ಪನ್ನಾಲೆ (Buccal funnel) . . . ಇದೆ
(ಕೇ. ೩೦. ೪೧). 'ಪನ್ನಾಳ್' ಪರಾ. [<ಸಂ. funnel]

ಪನ್ನಾವಟಿ, ಪನ್ನವಳ, ಪನ್ನಾಳ್, ಪನ್ನಾಳ್, (ನಾ). ಒಂದು
ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪನ್ನಾವಟಿಯ ಕೋಟೆಯ . . . ಪಾಳಾಳ್ಳಾಳ
ಲಾಳಂ ಭುಜಬಳದಿಂ ಕ X X X [ಕೊಣ್ಣಾಳ್ಳನು] (ಸೌ. ೧೫. XI-1,
೪೩-೧೦; 1050). ಪನ್ನವಳ: ವಂದನಮಂ ಕಿಳಿಗಮಂ ಹಂದನ
ಬಾಣಕ್ಕ ಚೌಕ ಪನ್ನವಳಿಯನ್ನಣ್ಣಗಡಗನ್ನಕರಮನೊನ್ನರನಿಮಿಪದ
ಕೊಣ್ಣಿ ವೀರಪಾಣ್ಣಿ (ಸೌ. ೧೫. IX-1, ೧೧೮-೩೩; ಸು. 1057).

ಪನ್ನಾಳ್: ಪನ್ನಾಳೋನ್ನೂಳನಂ (ಎ. XVI, ೩೪-೩೩; 1057).

ಪನ್ನಾಳ್: ಪನ್ನಾಳೆಯ ಕೋಟೆಯ ನೆಲವೀಡಿನೋಳ್ (ಎ. XV,
೩೪-೯; 1050). [?]

ಪನ್ನಾಸ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಐವತ್ತು: ತಿಂಗಳಾ ಪನ್ನಾಸ
ಕೊಟ್ಟು ನನ್ನ ಹಸನ ಇಲ್ಲಿ ಕಾವಲಿಟ್ಟಾರೆ (ರತ್ನ. ೩೨೩).
'ಪನ್ನಸು' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪನ್ನಾಸ, ಪನ್ನಾಸ./ಸಂ. ಪಂಚಾಶತ್./ಹಿಂ. ಪಚಾಸ್;
ಮರಾ. ಪನ್ನಾಸ್]

ಪನ್ನಾಸು 'ಪನ್ನಸು' ನೋ.

ಪನ್ನಾಳ್, ಪನ್ನಾಳ್, ಪನ್ನಾಳ್, ಪನ್ನಾಳ್, (ನಾ). ೧. ನೀರು
ಹರಿದುಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಕೊಳವೆ; ಹರಿನಾಳಿಗೆ; ಮೋರಿ:
ಹರಿತೆಗಿಯಾ ಸೂಜಿಯಾ . . . ರೊಟ್ಟಿಗಿಯಾ ನಾಳಮೋ ಪನ್ನಾಳಮೋ
(ಕುಮುರಾ. ೧೩-೨೯). ೨. ಕೊಳವೆ; ನಳಿಕೆ: 'ಪನ್ನಾಳಗಿಂಡಿ'
ಪರಾ. ಪನ್ನಾಳ್: ೨. ತವನ ಪನ್ನಾಳೆಯ ಕಲ್ಯ ಮಾಡಿಸಿದವುಗಳು
(ಮುಂಬಯ್ಯ. ೧೩ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ಪನ್ನಾಳ್: ೧. ಭೀಮೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯು
ಪನ್ನಾಳಿ ಗಾರೆಯು ಜೀರ್ಣವಾಗಿ (ಮೈ. ೧೯೪೫, ೪-೨; 1903).

ಪನ್ನಾಳ್: ೧. ಭೀಮೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪನ್ನಾಳಿ
ವಗೈರಿ ಜೀರ್ಣವಾಗಿ ಹೋದಂತಾದ್ದು (ಮೈ. ೧೯೪೫, ೩-೪; 1870).
'ಪನ್ನಾಲೆ' ಪರಾ.

[<ಪ್ರಾ. ಪನ್ನಾಳಿ./ಸಂ. ಪ್ರ. ಪನ್ನಾಳಿ./ಮರಾ. ಪನ್ನಾಳ್, ಪನ್ನಾಳ್, ಪನ್ನಾಳ್]

ಪನ್ನಾಳ್ 'ಪನ್ನಾವಟಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಾಳಗಿಂಡಿ (ನಾ). ಕೊಂಬು ಅಥವಾ ಸೊಂಡಿಲಿರುವ ಸಣ್ಣ
ಪಾತ್ರೆ: ಪನ್ನಾಳಗಿಂಡಿ ನಡು ಮಧ್ಯೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ನಾಳೆಯ
ಹರಿದಾಳೆ (ಹಳ್ಳಿಯ. ೧೩೦). [ಪನ್ನಾಳ್ + ಗಿಂಡಿ]

ಪನ್ನಾಳಿ 'ಪನ್ನಾಳ್' ನೋ.

ಪನ್ನಾಳ್ 'ಪನ್ನಾಳ್' ನೋ.

ಪನ್ನಾಳ್ 'ಪನ್ನಾವಟಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಿ 'ಪನ್ನ' ನೋ.

ಪನ್ನಿಕ್ಕುಂಡುಗ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿಚ್ಚಾಸಿರ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿತ್ತಿಪ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿನುಡಿ, (ಕ್ರಿ). ಗರ್ವದ ಮಾತನಾಡು; ಜಂಭ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು:
ಮುನ್ನಿನವರ ಬಗೆಯ ಕಂಡು ಪನ್ನಿನುಡಿವೆ ಚೋರರಾಕ್ಷಸಾ(ಪ್ರಾ. ೨೫).

[ಪನ್ನಿ (<ಪನ್ನಿ) + ನುಡಿ]

ಪನ್ನಿನುಡಿ (ನಾ). ಗರ್ವದ ಮಾತು ; ಸೊಕ್ಕಿನ ನುಡಿ ;
ಕನ್ನಡಿಯ ಹೊಳಹಿನೊಳಗೆ ರತ್ನಮಂ ತೋರಿದಂತೆ ಪನ್ನಿನುಡಿಯಂ
ನುಡಿದು ನಾಕದ ಮಹೀಶ್ವರಂ ಕನ್ನಡಿಗೆ ತಾಡಮಂ ದೀರಿ ತಾಂ ಹಾರಿದಂ
(ಪರಕು. ೭-೨೫). [ಪನ್ನಿ (<ಪನ್ನಿ) + ನುಡಿ]

ಪನ್ನಿಬ್ಬರ್ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿಬ್ಬರು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಂಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ನೋ.

ಪನ್ನಿರುವರ್ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕಂಡುಗೆ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳಿ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕೊಳಲ್ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿಚ್ಯಾಕಿರ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿಚ್ಯಾಸಿರ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪರಿಕರಿಸಿ ಮೊರೆವ ಮಜಾದುಂದಿಗಳ ತೊನಟಾತು ಸುಳಿವೆಯು ಗಾಳಿ
(ನಂದಿಮಾ. ೭-೩). [ಪನ್ನೀರ್ (<ಪನ್ನೀರ್) + ಚೆಯು]

ಪನ್ನೀರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೀರ್ಕುಳ' ನೋ.

ಪನ್ನೀರ್ಕುಳಪ (ನಾ). = ಪನ್ನೀರ್ಕುಳಿಯ : ಪನ್ನೀರ್ಕುಳಪದಿಂ
ಕತ್ತರಿಯ ಸಾರಣಿಯಂ . . . ಕಂಗೊಳಿಸಿ (ಪ್ರಪಂ. ೫-೪೪ ಪ).

[ಪನ್ನೀರ್ಕುಳ (<ಪನ್ನೀರ್ಕುಳ) + ಪ]

ಪನ್ನೀರ್ಕುಳ 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ನಾಳು ಬಂದು ನಿಂತು[ನು]ನು
ನಂಮ ಪೆನುಗೊಂಡೆಯ ಹ[ಬ್ಬ]ದೆಯು ಕುಳದ ಒಕ್ಕಲು ನಂಮ
ಕುಳದ ಪಂನು ತೆರಬೇಕೆಯೆಂದು ನಿಂತುನು ಹಿಡಿಯಲಾಗಿ (ಸೌಖ್ಯ.
VIII, ೩೭೨-೩ ; 1507) ; ಅಗ್ರಹಾರದಲು × × × ಕೊಡುವ ಪನ್ನಿನ
ರೊಕ್ಕವನು (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೩೫೦-೧೧ ; 1553).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ತಲು. ಪನ್ನಿ]

ಪನ್ನಿವಳ (?) (ನಾ). (?) : ಶ್ರೀಪುರುಷ × × ಪಾರಾಪರ
ಪ್ರಭುವೀ × ಜ್ಯೋತಿಯ ಮಾದಿಗೋ × × ಕ ಪನ್ನಿವಳ ಸಪ್ತಶ್ಲೋಕಂ
ಕಲ್ಪುನೋದ್ಯಮ ಒನ್ನ ಕೊಪುಣ × × ಮುನುನಿ ತಾಗಿಯು ಕೊಟ್ಟರ್
(ಎಕ. XIV, ತಿರುಮ. ೧೫೧-೪ ; ?). [?]

ಪನ್ನಿ (ನಾ). ಕರ್ಪೂರ : "ಪ್ರಾಲಯಮನಲು ಘನಸಾರಮನೆ . . .
ಪನ್ನಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨) ; ಪಚ್ಚಿಕ್ಕಪ್ಪರ ಕೊರು ಒಂದಕ್ಕಿ
ಹಾಗೆ ಪನ್ನಿ ಕುರು ಒಂದಕ್ಕಿ ಬೇಕೆ (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೩೫-೮೦ ;
1582). [←ತಮಿ. ಪನ್ನಿ]

ಪನ್ನಿ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಡಸರ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ
ವಿಶಿಷ್ಟರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆವಿಯ ಕೆಳವೇರದವರೆಗೆ ಕತ್ತರಿಸಿದ
ಕೊಡಲು : ಕತ್ತರಿಸಿದ ಪನ್ನಿಯೊತ್ತಿದ ಕೊನೆಯೊನೆ . . . ಕನ್ನೆಯ
(ಕುರಾಪಾಂ. ೪೧-೯೨) ; ಕರ್ಣಾಭರಣದ ಕಾಂತಿಯೊಡೆಯಾಡಲವನ ಪನ್ನಿ
ಯೊಳು ಗಡಗುಳಿ ಕಾರ ಮುಗಿಲೊಳೆಯೊಡುವ ಕುಡುಮಿಂಟನಂತೆಹುದಲ್ರಿ
(ಭರಣ. ೩-೫೦) ; ಪನ್ನಿಗಳ ಕೊನೆಯೊನೆಗೆ ಹೊಸಹೊನ್ನ ಜವ್ವನವರು
ಗಳು . . . ನಡೆತಂದರೈ (ಪ್ರಹಾಸ. ೧೭-೨೩) ; ಒತ್ತಿದ ಪನ್ನಿ ಬವರಿ
ಗಡ್ಡ ಕೊರಳೊಳು ಸುತ್ತಿದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತ (ಜ್ಞಾನ. ೩೫-೨೫) ;
[←ತುಳು. ಪನ್ನಿ = ಕೆನ್ನೆ / ಹಿಂ. ಪನ್ನಾ = ಕುರಿಯ ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲೆ
ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೊಡಲು]

ಪನ್ನಿ (ನಾ). ಕುರು ; ಬೊಟ್ಟಿ ; ಗುಳ್ಳಿ (?) : ಆ ಪನ್ನಿ ಪೊಡದು
ಯುದ್ಧರ ಅಳಿಲೆಯೊ ಜೊರ್ಣ ಕಾಟನ ಜೊರ್ಣವಂ ಕೊಡಿ (ಅಶ್ವಮೈ.
೧೪-೮ ಬೇಳು) ; ಉಮ್ಮುತದ ಸೊಪ್ಪು ಉಪ್ಪಂ ಹುರಿದು ಪುಡಿಮಾಡಿ
ಇಕ್ಕುವುದು ಪನ್ನಿ ಮಾಣ್ಣಂ (ಅಶ್ವಮೈ. ೧೧೪-೧೧). [?]

ಪನ್ನಿಗಪ್ಪುರ (ನಾ). = ಪನ್ನಿ : ಸಿರಿಪಚ್ಚಿ ಪನ್ನಿಗ[ಪಾಂ. ಕ]
ಪ್ಪುರದ ರಾಶಿಗಳು . . . ದಿನ್ನಾಣವಡೆದವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ಭರಣ. ೪೭-೧೪).
'ಪರ್ವಕಪೂರ' ಪರಾ. [ಪನ್ನಿ + ಕಪ್ಪುರ]

ಪನ್ನಿತಿಮ್ಮ (ಕ್ರಿ). ಕೆನ್ನೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೊಡಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಸರಿ
ಪಡಿಸು : ಸಿಕ್ಕಿದ ಕುಡಿಯೊನೆ ಕತ್ತರಗಡ್ಡ ಪನ್ನಿತಿಮ್ಮದ ವಿಶಾಲಮುಲ
ಘನೆಯು (ನಂದಿಮಾ. ೧೭-೫೫). [ಪನ್ನಿ + ತಿಮ್ಮ (<ತಿಮ್ಮ)]

ಪನ್ನಿವಿಗಾಣೆ (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಕೆನ್ನೆಗೂಡಲಿನವರೆಗೂ ಬೆಳೆದಿರುವ
ವಿಗಾಣೆ : ಆ ಕೋಲುಮುಖದ ಗಲ್ಲಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡು ಹೊರವಾಗಿ
ಬೆಳೆದಿರುವ ಪನ್ನಿವಿಗಾಣೆ (ಬೆಳುಮ. ೧೫). [ಪನ್ನಿ + ವಿಗಾಣೆ]

ಪನ್ನಿರಂಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ನೋ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನಿರಡು 'ಪನ್ನೆರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆ ರಡಿನ 'ಪನ್ನೆ ರಡು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆ ರಡು, ಪನ್ನಿ ರಡು, ಪನ್ನೆ ರಡು, ಪನ್ನೆ ರಾಟ್ಟು, ಹದಿನೆರಡು, ಹನ್ನೆರಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಎರಡನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ಸಂಖ್ಯೆ; ದ್ವಾದಶ: ಪಿಟ್ಟಿಗೆಣೆ ಪನ್ನೆ ರಡು ಗಾಮುಣ್ಣ ಪ್ರದರ್ ಸಕ್ತಿ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರದು. ೨೪-೧; ಸು. 500 ?); ಪನ್ನೆ ರಡು ಗದ್ಯಾಣ ದಣ್ಣ (ಮೈ. ೧೯೪೨, ೪೬-೨೧; ಸು. 790); ಪನ್ನೆ ರಡು ತಲೆಯ ಪಾವಂ ಕಂಡು ದಹಾಂದಿಲ್ಲಿ ತೊಟ್ಟಿ ನಾಡೋರ್ ಪನ್ನೆ ರಡು ವರ್ಷಂಬರಂ ರಾತ್ರ ಪಸವಮಕ್ಕುಂ (ವಡ್ಡಾರಾ. ೮೬-೧೧); ಪನ್ನೆ ರಡು ವರುಷದವಧಿಯು ಮಿನ್ನೆ ಜಯರ್ ಬಿಂ]ದು ದಹಿಪನೆಯೆಂಬ ಕುಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೪); ಪನ್ನೆ ರಡುಂ ಗಟ್ಟಿ ನೀಮ್ನುಣ್ಣ ಮಂ . . . ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. IV, ಜಾಮರಾ. ೧೫-೧೪; ಸು. 1000 ?); ಪನ್ ಎಂಬುದರ್ - ಪನ್ನೊಂದು, ಪನ್ನೆ ರಡು (ಶಮದ. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋ). ಪನ್ನಿ ರಡು: ಪನ್ನಿ ರಡು ಗಿಡ್ಡು ಗಿಗೊಟ್ಟು (ಎಕ. X, ಚಂಪಾಮ. ೩೪-೩; 935). ಪನ್ನೆ ರಡು: ಪನ್ನೆ ರಡು ಪನ್ನೆ ರಡ್ತಿ ಪುಡಾರ (ಎಕ. XVI, ೩೦೨. ೧೨೩-೧೪; 788). ಪನ್ನೆ ರಾಟ್ಟು: ಪಾಲ್ಕುರ್ಗ ಪನ್ನೆ ರಾಟ್ಟು × ಪಡ್ಡೆ × × × ಪನ್ನೆ ರಾಟ್ಟು ಕಿಜುದೆಯು (ಎಕ. XVI, ೩೦೨. ೧೨೩-೪; 788). ಹದಿನೆರಡು: ಪೆಂಕಟಿನೆಂಬ ಕವಿಯು ಹದಿನೆರಡು ಸಾವಿರ ಪದ್ಯಗಳ ರಾಜನಾಯಕನನ್ನು ಬರೆದ ಪೆಂಕಾ ಮಾತನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಯಕ್ಷಬ. ೩೪). ಹನ್ನೆರಡು: ಹಕ್ಕನಕೆಯು ಗದ್ದೆಯಿಂದ ಮೂಡಲು ಕೆಯ ಮತ್ತರು ಹನ್ನೆರಡು (ಸೌಜಾ. XI-II, ೧೨೨-೧೬; 1072); ಹನ್ನೆರಡು ಗಾವುದದಳೆಯ ಸಮಾನ್ಯತೆಯ ಕಲ್ಯಾಣಪುರಂ ಮುನ್ನವೇ ಸಿಂಗರಿಸವೆಳ್ಳು (ಬಸಪ. ೫-೧೩); ಪಾಂಚಾಲರಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ ರಾಜಪುತ್ರರು ಜಟಿದು ಜೋಡಿಸಿತು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧೬-೩೯); ನಮ್ಮಾ ಪಡೆಯ ನೆರಹಲು ಸರಿದವನಧಿಗೆ ದಿವಸ ಹನ್ನೆರಡು (ತೊರರಾ. ೪-೬-೨೯); ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಸಾಧಕ ಮಾಡಿ ಮನೆಯ ಮುದುಕಿ ಸೊಂಟಿ ಮುರಿದ ಹಾಗೆ (ಗಾದೆ).

ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗ, ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗ-೧. ಹನ್ನೆರಡು ಖಂಡುಗದ ಪ್ರಮಾಣ: ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗದ ಕೈಯ ಕೂಬುಮ[ನ]ದರ್ ಕತ್ಯ ಪಂಕರ ಮುಮನೊರ್ವ ಮಾನಸಂ ಕೊಂಡು ಪೋಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫ ಪ). ೨. ಹನ್ನೆರಡು ಖಂಡುಗದ ಮೈ ಬೀಜವರಿಯುಳ್ಳುದು: ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗವೆದನೊಟ್ಟು ನೆನ್ನ (ಇ. ೧೩೬-೧೪; 454); ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗ ಬೆದೆ ಮುಜೊಟ್ಟಾರ್ (ಮೈ. ೧೯೪೪, ೬-೩; ಸು. 808); ಶಿವಕಲೆಯೊಳ ಪನ್ನಿ ಕೊಂಡುಗ ದಿಟ್ಟಿ ನೀಮ್ನುಣ್ಣ (ಎಕ. XIV, ಕೃಷ್ಣ ರಾ. ೩೪-೧೪; ?). ಪನ್ನಿ ಕೊಳ-ಹನ್ನೆರಡು ಕೊಳಗದ ಪ್ರಮಾಣ: ಪನ್ನಿ ಕೊಳ ಮಿರಿಯುಂ ಒಕ್ಕುಳ ತುಪ್ಪ (ಎಕ. III, ಮಂಜ. ೧೪-೧೧; 907). ಪನ್ನಿ ಕೊಳ-ಪನ್ನಿ ಕೊಳ: ತುರಂಗಲೊಳ್ ಪನ್ನಿ ಕೊಳ ಗಟ್ಟಿ ಸಲ್ಲ (ಎಕ. X (೩), ಜಾಗೇಶ. ೯೩-೪; 10ನೆಯ ಚ). ಪನ್ನಿ ಕೊಳ-ಹನ್ನೆರಡು ಕೊಳೆ: ವೇದದಿವರಂ ಪನ್ನಿ ಕೊಳೆಯು ತೀರ್ಥದ ತಡಿಯೊಳ ಕೊಳೆ ಮಹಾದಿನದೊಳದ ಧರ್ಮ ಮನಳದನು (ಎಕ. VI, ಕೀರ್ತಿ. ೩೬-೩೬; 1190). ಪನ್ನಿ ಕೊಳಾರ್-ಹನ್ನೆರಡು ಕೊಳಲು, -ಗಲೆ (?): ಪಟುಗೋಲ ಪನ್ನಿ ಕೋಳ [ಪಾಕಂ. ಕೊಳ]ಲಿಂಪಂ ದೋಡೆಯೊಳೊಳಾರ್ ಲೇಸೆಂಬಂತೆ (ಧರ್ಮಮೃ. ೬-೧೩೬). ಪನ್ನಿ ಛಾಸಿರ, ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ, ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ, ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ, ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ, ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ-ಹನ್ನೆರಡು ಸಾವಿರ: ಮದ್ರಾಜನಂ ಪನ್ನಿ ಛಾಸಿರ ಮಾನೆವರಸು . . . ನೀಳನೆಡೆಗೊಂಡು ತಾಗಿದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೦೪ ಪ); ಲಕ್ಷಣಂ . . . ಪನ್ನಿ ಛಾಸಿರ ವರ್ಷಮಂ ಜೀವಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೬-೬೨ ಪ); ತಪ್ಪಿದಂಡಕ್ಕೆ ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ

ಹೊನ್ನಂ ಕೊಟ್ಟು (ಬಸರ. ೬-೮೬); ಪಾಣರವಾದಿ ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರದ ಬಳಂಜವೆಂಬ ನೆರದು (ಎಕ. X (೩), ಮುಳಬಾ. ೩೦೬-೩; ಸು. 950); ಬಸವಾಸಿ ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರಮಂ ಮನಾಳುತಿರೆ (ಇ. ೧೯೪೬, ಪಾಣಗಲ್. ೨೧೪-೧೪; 949); ತುದ್ಧ ಪನ್ನಿಗಿ ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ ವರ್ಷಂ (ಪಾಪಟ. ೨೬-೪); ಲಡ್ಡುಗೆಯ ನೇನುಧಾರಿಗಳು ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರ (ರಾಘವ. ೪-೩೧); ಲೋಕಟಿ ಬನವಸೆ [ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರಮಂ ಮನಾಳೆ (ಸೌಜಾ. XX, ೧೫-೫; 904); ಪಾನುಂಗಲ್ಲಯ್ಯಾಣ ಹಲಸಿಗೆ ಪನ್ನಿ ಚಾಸಿರದ ಹೆಜ್ಜೆಂಕ (ಇ. ೧೯೪೬, ಪಾಣಗಲ್. ೨೦೯-೨೪; ?). ಪನ್ನಿ ಕೊಳ, ಪನ್ನಿ ಕೊಳ-ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆ, -ವಿಧ: ಪನ್ನಿ ಕೊಳದ ತಪದೊಳು ತ್ತ ರೋತ್ತರಂ ನೆಗಟ್ಟು (ಧರ್ಮಮೃ. ೨-೨೩೪); ಅಕ್ಷರಮಾಚಾರಾಂಗದಿ ಭೇದದಿ ಪನ್ನಿ ಕೊಳನುಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨೧). ಪನ್ನಿ ಕೊಳ-ಹನ್ನೆರಡು ಹಳ್ಳಿಗಳು: ನೀಟುರಾ ಪನ್ನಿ ಕೊಳಯ . . . ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಎಕ. IX, ಹೆಸಕೋ. ೪೨-೪; ಸು. 750); ಪಿಳಿಗೊಪ್ಪ ಪನ್ನಿ ಕೊಳಯ ಮಂ . . . ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಇ. VI, ೧೦೩-೪; 887). ಪನ್ನಿ ಮರ್ತ, ಪನ್ನಿ ಮರ್ತರ್-ಹನ್ನೆರಡು ಮತ್ತರವನ್ನು ವಿಸ್ತೀರ್ಣ ವುಳ್ಳುದು: ದಿವಸರಸರ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿ ಕೆಯ್ಯ ಪನ್ನಿ ಮರ್ತ (ಎಕ. XI, ಚಕ್ರ. ೩೩-೨೩; ಸು. 815); ಪನ್ನಿ ಮರ್ತ ಕೊಳಯಂ ಮಾಲುಗೊಣ್ಣು ದಿಟ್ಟಿ ನಾ ಪನ್ನಿ ಮರ್ತ ಕೊಳಯಂ ಸಾಲ್ಕುಗೆಯ್ದು [ದೇವ]ಮನ್ಯ[ಗ್ನಾ]ಗಿ ಬಾಯ್ದುದು (ಸೌಜಾ. XI-1, ೩೪-೧೨; 925); ಕೂಸುಗಲ್ . . . ಪನ್ನಿ ಮರ್ತರ್ ಪರ್ವದಾಲದ ಮದದ ಮೊದಲ್ಗೆ ವಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೦ ಪ). ಪನ್ನಿ ಮರ್, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರ್, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು, ಪನ್ನಿ ರುವರ್, ಪನ್ನಿ ಬರ್, ಪನ್ನಿ ವರ್, ಪನ್ನಿ ವರ್, ಪನ್ನಿ ವರ್, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು, ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು=ಹನ್ನೆರಡು ಜನ, -ಮಂದಿ: ಪನ್ನಿ ವರ್ವರಾ ಬಿಟ್ಟು ಪೊಯ್ದು ಧರ್ಮಂ (ಎಕ. IV, ಜಾಮರಾ. ೩೩-೪; ಸು. 750); ನೀನಿಂದು ಪನ್ನಿ ಮರ್ ಪಾರ್ವರ್ಗ ಸಾರಮಪ್ಪ ತೀರಭೋಜನಮಂ ಮಾಡಿದೆಯುಳ್ಳುಡಿ . . . ಮನೋರಥ ಸಿದ್ಧಿಯುಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೫-೧೦); ಪನ್ನಿ ಮರ್. ಪೋಪರನ್ನೆ ಯರಂ ಮದುವೊಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೩೯ ಪ); ಮೇಲಿನ ಪಂಚಾರಿ ಗಳು ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರ್ (ಬಸಪ. ೫-೧೪); ಬಸವಮಂತ್ರಿಯನು ಕರೆದು ಮನ್ನೆ ಕೆತ್ತ ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು ಮಹಾಮಾತೃರೋಳಗ್ಗೆ ಶ್ವರನೆನಲು (ಬಸಪ. ೫-೬೫); ಪನ್ನಿ ರುವರುಂ ರಟ್ಟಿವಾದಿ ಮೇಗೆ ದಣ್ಣ ಪೊಡದಿ (ಎಕ. XII, ಮದ್ದಿ. ೯೨-೨; ಸು. 750); ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರ್ ಬಿಂ]ವೇ]ರರುಮಂ . . . ಕವಲಿಯು ಮನೆಯಾದ ಮಹಾಪಾತಕಂ (ಸೌಜಾ. XI-1, ೪೦-೧೬; 965); ಅರಿಯೂರ ಪನ್ನಿ ವರ್ವರು (ಎಕ. IV, ಗುಂಡು ಕೀ. ೯೯-೧; ಸು. 750); ಪನ್ನಿ ಮರು ಮಹಾಪರಿಸೆಯ ಎಡೆನಾಡ ಮುವರ್ವಾ ಬ್ಬಾ ಮುಣ್ಣು ಗಳುಂ ಸಕ್ತಿ (ಎಕ. III, ಪಂಪಭಾ. ೧೫-೪; ಸು. 970 ?); ವರ ದಿವಾಕರರು ಪನ್ನಿ ವರ್ವರು . . . ಇದರ್ವರೇಶನೊಡ್ಡಲಿಗಡೊಳು (ಸಿದ್ಧೀಶ. ೧-೩೯); ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರು ನಾಯಕರು ಕೋಳಿಯೂರ ಕೊಟೆಯ ಮುತ್ತಲು (ಎಕ. XIV, ಎಡಕೊ. ೮೧-೫; ಸು. 1125); ಪೂರರು ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರಯ್ಯಾ (ಬಸಪ. ೧೬); ಸೋಮೇ ಶ್ವರದೇವನೊಳಗಾಗಿ ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರಮಗಳಂ (ಸೌಜಾ. ೧೯-೪೦, ಸಿದ್ಧ ಮೈ. ೯-೧೬; 1160); ಗುತ್ತಿ ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರ ಗಂಡ ಪಟ್ಟಿ (ಇ. V, ೪೧-೬; 1586); ದೇವರ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿಯ ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರ್ಗ್ಗಂ ಸೂರ್ಯ್ಯ ಗ್ರಹಣದಲು ಧಾರಾಪೂರ್ವಕಂ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರು (ಸೌಜಾ. IX-1, ೨೫೧-೪೩; 1140); ಮಹಾಜನಮಂ ಪನ್ನಿ ಬ್ಬರುಂ . . . ಪದಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಕೆಯ (ಇ. I, ೩೩-೩೫; 1246); ದೇವಪುತ್ರರು ಪನ್ನಿ ವರ್ವರಿಗೆ ಗದ್ಯಾಣವಿಪ್ರ ನಾಲ್ಕು (ಪಂಪಭಾ. ೧೯೩೩, ಪಾಣಗಲ್. ೩೦-೨೧; ?).

ಪನ್ನೆರಡು = ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ, -ಅವಧಿ : ಮತ್ತಮರ
ನೆಯ್ಯುದು ಪನ್ನೆರಡುಮಂ ಮನಂ ಮಡುಗೆ ಬನಂಗಳೂಳ್ (ಸಂಪದಾ.
೮-೪೯). ಪನ್ನೆರಡಿನ = ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಸೂರ್ಯರು ; ದ್ವಾದಶ
ಶಾದಿತ್ಯರು : ಪನ್ನೆರಡಿನರು ಪನ್ನೊಂದು ರುದ್ರರು . . . ನೆರೆದು ಭಜಿಸಲು
(ಜಪ. ೧೦-೩೧). ಹನ್ನೆರಡು ಗಂಡ = ದ್ವಾದಶಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಿಗಿಂತ
ಹೆಚ್ಚು ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕಡನ
ಪ್ರಪಂಚ ಹನ್ನೆರಡು ಗಂಡ ಮಂಡಳಿಭೆರನಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೨೨೧-೮;
1285). ಹನ್ನೆರಡು = ಹನ್ನೆರಡುಮಾರುಗಳಷ್ಟು ವಿಸ್ತೀರ್ಣ
ವುಳ್ಳುದು : ಹನ್ನೆರಡುಯುಗಲಯುಗಲವಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿ ಮಹದ ಮನೆ
(ಕಾ. 1, ೨೫-೪೨ ; 1186) ; ಹ[ತ್ತು]ಕಯ ಅಗಲ . . . ಹನ್ನೆರಡು
ಅಗಲದ ನಿವೇಶನ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೧೩೧-೧೧ ; ?). ಹನ್ನೆರಡು =
ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯ ಧಾನ್ಯಗಳು ; ಶ್ರೀಭಂಡಾರದ ಹನ್ನೆರಡು ಧಾನ್ಯಮಂ
. . . ಬಿಗಾದಿ ಬಿಗೋತ್ತರವಾಗಲು (ಎಕ. V, ಬೇಲೂರು. ೨೦-೪ ;
1180). [ಪನ್ನೆ (< ಪನ್ನಿ) + ಎರಡು]

ಪನ್ನೆರಳು 'ಪನ್ನೆರಲು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳು ಟಿ 'ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆರಳು ರಿಸ 'ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆರಳು ಟಿ 'ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆರೆ 'ಪನ್ನೆರೆ' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಲು, ಪನ್ನೆರಳು (ನಾ). 'ಪನ್ನೆರಡು' ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಗೆ
ವ್ಯಂಜನಾದಿಶಬ್ದ ಸೇರಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ರೂಪ. ಪನ್ನೆರಳು :
ಅನುರೂಪರಂ ಕಂಡೊಡನೆ ಪನ್ನೆರಳುನದಿಂ ಕಿಡಿ ಸುರಿಯೆ . . .
ಗುಹನೇದನು (ಜಪ. ೩೯-೧೮).

ಪನ್ನೆರಲು ಪ = ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸು : ಪನ್ನೆರಲು ಪಯೋ
ಳುತ್ತಮನಾರ್ತು ಸಮಾಧಿವೆತ್ತು . . . ಪಡೆದಂ ಸುರರಾಜಪೂಜ್ಯಮಂ
(ಶಾಂತಿ. ೯-೫೪). 'ದ್ವಾದಶತಪ' ಪರಾ. ಪನ್ನೆರಲು ರಿಸ,
ಪನ್ನೆರಳು ರಿಸ = ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ : ನೆಲೆದುವು ಪನ್ನೆ
ರಲು ರಿಸ [ಸಾಂ. ೬೨೨೫] ಮುಗ್ರವಿರೋಧಿಜನಕ್ಕೆ ಮಿಟ್ಟುಗಳ್ ನೆಜೆವ
ಫೂಲ್ (ಸಂಪದಾ. ೮-೪೯) ; ಮುನಿವರಂ ಪನ್ನೆರಳು ರಿಸಕ್ಕೆ ಶಿವನ
ಕೃಪೆಯೊಡಗಿತುತಿಂತೆಂದನು (ರಾಘ. ೧೦-೩೫). ಪನ್ನೆರಳು ಟಿ =
ಹನ್ನೆರಡು ಕೋಟಿ : ಪನ್ನೆರಳು ಟಿ ಚರಲಿಂಗಳೊಲು . . . ಪರಮಾತ್ಮ
ಮುಖ್ಯಂಗಳಂ ಹರಿಸಿದೊಡ್ಡು ಸಿದ್ಧೋದೊಲ್ಲದಾಂ ಮನಮೊಸೆದು ಪರಮ
ಪ್ರಸಾದಮಂ ಕೊಂಬುದಿಲ್ಲ (ಅರಾ. ೨-೧೩-೨೨) ; ಪನ್ನೆರಳು ಟಿ
ಭೈರವರ್ ಪಾಲಿಸ್ತದೆಸೆಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾದು ಸಂತತ ವಿಶಾಲ ಸೌಭಾಗ್ಯ
ದಿಂದಿರ್ ಧೀಪನಾಮ ಭೈರವ (ಸಂದಿಮಾ. ೩-೧೨). ಪನ್ನೆರಳು ಟಿ =
ಹನ್ನೆರಡು ಬಗೆ, -ರೀತಿ : ಕ್ರಮದಿಂದ ಪನ್ನೆರಳು ಟಿವನ ತೆರೆದ
ಕೇಳುಗಂ . . . ಕಮಲಾಕ್ಷಂಗೆ ತಮರ್ ತಾಮನುತ (ಕಾಂ. ೧೧-೧೯೦).
[< ಪನ್ನೆರಡು]

ಪನ್ನೆರಲು ಪ 'ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆರಳು ರಿಸ 'ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ.

ಪನ್ನೆರಳು ಟಿ 'ಪನ್ನೆರಡು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಲು 'ಪನ್ನೆರಲು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಲಿ 'ಪನ್ನೆರಲು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳು 'ಪನ್ನೆರಲು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳುಮರ 'ಪನ್ನೆರಳುಮರ' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳಿ 'ಪನ್ನೆರಲು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳುಮರ, ಪನ್ನೆರಳುಮರ (ನಾ). ೧. ಪನ್ನೆರಳಿ ಹಣ್ಣಿನ
ಮರ : ಪನ್ನೆರಳುಮರ ಅವಳ ಸಮಾಧಿಯ ಮೇಲೆ ನೆರಳನ್ನು
ಹರಿಸಿತ್ತು (ಪಾಲ್ಕು. ೧೩೪) ; ಅವರ ಮನೆಯ ಕೈತೋಟದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ
ಪನ್ನೆರಳುಮರವಿದೆ (ರೂ. ೨). ಪನ್ನೆರಳುಮರ : ೨. ಹೂವುಗಳನ್ನು
ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ಬಿಳಿಹೂವಿನ ಲಕ್ಕಿಮರ : (೨).

[ಪನ್ನೆರಳಿ (< ಪನ್ನೆರಳು) + ಮರ]

ಪನ್ನೆರಳಿ 'ಪನ್ನೆರಳು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳು 'ಪನ್ನೆರಳು' ನೋ.

ಪನ್ನೆರಳು, ಪನ್ನೆರಲು, ಪನ್ನೆರಲಿ, ಪನ್ನೆರಳು, ಪನ್ನೆರಳಿ,
ಪನ್ನೆರಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಸುವಾ
ಸನಾಯುಕ್ತವಾದ ಅದರ ಹಣ್ಣು : ಗುಚ್ಛದ್ರಾಕ್ಷೆ ಹೀದಿ
ಪನ್ನೆರಳು . . . ತರುಣಕರಂಗಳುಂ (ವಿನೇಶ. ೨೧೧) ; ಅತ್ತಿ ಪನ್ನೆರಳಿ
ನೆನೆಗಡಲೆಯುಂ (ವಾದಿ. ೧೪೯-೨). ಪನ್ನೆರಲು : ೧. 'ಗುಡ್ಡ
ಪನ್ನೆರಲು' ಪರಾ. ಪನ್ನೆರಲಿ : ೧. ಪನ್ನೆರಲಿ ಕೆಕ್ಕರಿಕೆ
ಮಿಣಿಕೆ . . . ಮುಂತಾದ ಮಧುರಫಲಗಳ್ (ಸೌಗಂಧಿ. ೩೩-೩) ;
(ಮೃದಿ. ೪೩-೯೩೦). ಪನ್ನೆರಳು : ೨. ಸುವಾಸನೆಯ ಹೂವು
ಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಬಿಳಿಹೂವಿನ ಲಕ್ಕಿಮರ,
ಪನ್ನೆರಳು" (ಸಸ್ಯ. ೩೩) ; "ಪನ್ನೆರಳು, ಬಿಳಿಹೂವಿನ ಲಕ್ಕಿಮರ"
(ವೃಕ್ಷಾ. ೧೧೩). 'ಪನ್ನೆರಳುಮರ' ಪರಾ. ಪನ್ನೆರಳಿ :
೧. 'ಪನ್ನೆರಳುಮರ' ಪರಾ. ಪನ್ನೆರಳಿ : ೧. ಡೇರಾ,
ನಂದಿಬಟ್ಟಲು ಗಿಡಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಪನ್ನೆರಳಿ ಹಣ್ಣಿನ ಮರ (ಪೂಜ. ೧೨೩).
೨. ಇಲ್ಲಿ ಪನ್ನೆರಳಿ ; ಅಲ್ಲಿ ಹೊಂಗುಲಾಡಿ ಹಂಪಿ . . .
ಹೊಸತೆ ಬಂತೊ ತಾಯ ಹರಕೆ ಹೂವ ರೂಪ ತಾಳಿ ! (ಅನೇ. ೨೦-೯).

[ಪನ್ನೆ + ನೇರಳಿ (< ನೇರಲು)]

ಪನ್ನೊಂದು, ಹನ್ನೊಂದು (ನಾ). ೧. ಹತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸೇರಿದ
ಸಂಖ್ಯೆ ; ಏಕಾದಶ : ಪತ್ತು ಪವಾಸಂಗಿಯೊ ಪನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿವಸ
ದಂದು ಚರಿಗೆಪೂಜ್ಯವಿಷಯಂ ತೊಲಬ್ಬನ್ನೆಗಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೮೯-೧೯) ;
ಒಂದಾದಿಯಾಗಿ ಪನ್ನೊಂದುವರೆಂ ಗುಣವದ್ವೈತಚಿತ್ತಂ ಗುಣಮಣಿ
ಭೂಪಣಸೂತ್ರಮಮರ್ಬದವರ್ಗನ್ನಿಂದಂ (ಅದಿ. ೧೫-೨೪) ; ಅರ್ಜುನನ
ರಥಮೆಸಪ ಪನ್ನೊಂದನೆಯದು ಸೂತಾವತಾರಮುಂ ಹರಿಗಾಯ್ತೀ
(ಗದಾಯು. ೩-೪೪) ; ಮುನ್ನಿನ ಗುಣದೊಳೊಡ್ಡಪನ್ನೆನೆಯದ್ವೈತ
ವಿರತ ಪನ್ನೊಂದನೆಯಂ (ಧರ್ಮಾ. ೫-೧೪೩) ; ಪನ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ—
ಪನ್ನೊಂದು, ಪನ್ನೆರಡು (ತಮ. ೧೯೨ ಪ್ರಯೋಗ). ಹನ್ನೊಂದು :
೧. ಅಲ್ಲಿ ಮೇಗೆ ಹನ್ನೊಂದು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಕಲ್ಪಂಗಳ್ (ಅಜಿ. ೧೧-೨೩೪) ;
ಹಾಳುಳ್ಳ ವಿಕ್ರ[ಮ] × × × ಹನ್ನೊನ್ನೆಯ ಕ್ಷಯಸಂವತ್ಸ
ರದ . . . ಅದಿವಾರದ್ರ[ಮ] (ಸೌಖ್ಯ. XI-ii, ೧೩೨-೩೪ ; 1086) ; ಹತ್ತ
ಹೊಳಗೆ ಹನ್ನೊಂದಾಗಿ ನೀರೆ ತಾವರೆಯಂತಿವೆನು (ಮಹಾಭೇ. ಬ.
೯೯-೨೩೦) ; ಹನ್ನೊಂದು ಒದಿದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕೇಳಬೇಡ (ಗಾಡ).
೨. (ಸತ್ತ) ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿವಸದ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಭೋಜನ :
ಪದಮಿಂ ತಂದಿರ್ ಬೇರೆ ಬೆಲ್ಲಗಳನುಂ ಬದಿಗಿಟ್ಟು ಬರ್ಹ ಹನ್ನೊಂದ
ಕಾಯುವನೆ (ಕಾಲೂರ. ೧೩೩-೩೯೯) ; ಹನ್ನೊಂದರೊಳ್ ನೆರನಿಯಂ
ಬಳಗನೆರೆದು ಚೆನ್ನಿಯಂ ಪೆಸರಿತ್ತಿ ತಣಿದುಂಡು ಮರೆಯಾಯ್ತು (ಕಾಲೂರ.
೧೮೫-೪೨೧).

ಪನ್ನೊರ್ವರ್, ಪನ್ನೊರ್ವರ್, ಪನ್ನೊರ್ವರು = ಹನ್ನೊಂದು
ಜನ : ಶತಾಣೀಶ ಶತಮೃನ್ನು ಶತಚಂದ್ರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಪನ್ನೊರ್ವರ್
ಶತಮಂದಿರಂ ಬೆರಸು (ಸಂಪದಾ. ೯-೯೫೪) ; ಶ್ರೀದಾಸಿಅಮ್ಮನ್

ಕಂಟಿಯೋ ಪನ್ನೂಲರ್ ಎಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗ ಅದರ್ (ಮೈ. ೧೯೬೯, ೨೩-೪; ಸು. 740); ಅಪ್ಪಾಬಾಧರು ಪನ್ನೂಲಸಾಸಿರದ ಪನ್ನೂಲರ್ (ಪನ್ನೂಲ, ೧೬೬). [ಪನ್ನೂಲ (<ಪನ್ನೂಲ) + ಒಂದು]

ಪನ್ನೂಲ (ನಾ). ಪಾದದ ಅಡಿ, -ಕೆಳಭಾಗ: ವರ ಪನ್ನೂಲಮನಾನ ನಾಬ್ಬ ಮನವರ್ತಾಣ್ಣದೇನಾಕಾರೇ (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೦). [ಸಂ.]

ಪನ್ನಾಯ 'ಪನ್ನಾಯಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಳ್ಳಿ 'ಪೊನ್ನಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಳ್ಳಿ ಅಚ್ಚಡ (ನಾ). ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಚ್ಚಡ, -ದುಪ್ಪಟ: ಪದ್ಮರ ಯಾರನ ದೋಯಿಗೆ ಕಡಗ ಸಂ. . . ಬಿಟ್ಟವಾಗು ೧ ಪನ್ನಳ್ಳಿ ಅಚ್ಚಡ ೧ ಸಹ ಯನಾಮು ಕೊಟ್ಟು (ಎಚ್. XI, ೬೦೦೦. ೬೬-೧೪; 1533 ?). [ಪನ್ನಳ್ಳಿ (<ಪೊನ್ನಳ್ಳಿ) + ಅಚ್ಚಡ (<ಪನ್ನಡ)]

ಪನ್ನ (ನಾ). ಸ್ತುತಿಪಾಠ: ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತೋತ್ರ: ಬಗೆದಂಪನಪ್ಪ ತನು ಬಗೆವುಗಿಯುಂ ಬಗೆದಂಪನಪ್ಪ ಕೆಯುಂ ಚಿತ್ತಂಬುಗಿಯುಂ ಪನ್ನದ ದೇವರ್ ತೆಗೆದರ್ ಕಿಟಕಿಟಾದ ದುರಿತಹರಣನ ಬಗೆಯುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪).

ಪನ್ನವರ್ = ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರು; ಮಂಗಳಪಾಠಕರು; ವೈತಾಳಿಕರು: ಗಡಣದ ಸಂಗಡಂ ಪೊಗಟ್ಟ ಪನ್ನವರುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೬೪); ಪ[ಪಾಪಾ: ದಿ]ಪ್ಪವರ ಪರಿಹಾಸಕರ ರಾಜರಾಜವಲ್ಲಭರಂದಣದ ಗೊಂದಲುಂ . . . ತಿಂತಿಗೊಂಡು (ಅನಂಪು. ೬-೯೪ ನ); ಪನ್ನವರ ಮಂಗಳೋಕ್ತಿಯನುಪ್ಪವದಿಸಿ (ಪನ್ನಪು. ೯-೧೦೫).

ಪನ್ನಂಗಾಯಿ 'ಪನ್ನಾಯಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಕ್ಕ 'ಪಂಪಕ' ನೋ.

ಪನ್ನಕ್ಕ (ನಾ). ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುವ ಮಂಗಳಪಾಠಕ; ವೈತಾಳಿಕ: ಉಪ್ಪವದಿಸುವುದುಮುಣಿಕೆಯ ಪನ್ನಕ್ಕರೊಡನಾದಿಗಳ ಪ್ರಬೋಧಿಸಿದರ್ ಮೇಲಪ್ಪ ಪದರಜನೆಯಿಂದೊರೆಯಪ್ಪ ಮಹಾನಂಗಳಪ್ರಬೋಧನೆಯಿಂದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೪೬). [<ಪನ್ನ]

ಪನ್ನಕ್ಕ 'ಪನ್ನಕ್ಕ' ನೋ.

ಪನ್ನಡ, ಪನ್ನಳ, ಹನ್ನಳ, ಹನ್ನಟ (ನಾ). ಉದ್ದು ನೊದಲಾದ ಹಿಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಬಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ, ತೆಳ್ಳಗೆ ಲಟ್ಟಿಸಿ, ಒಣಗಿಸಿದ ನಂತರ, ಕರಿದು ಅಥವಾ ಸುಟ್ಟು ನಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಜನಪದಾರ್ಥ: ಯೆಳೆಪ್ಪ ಶಾಕ ಪನ್ನಡ ಪಳೆದಾ ದಧಿ ವ್ಯಂಜನವು ತಂದತಂದದ್ದರಿವಾಣಗಳ ಚಪ್ಪಕದೊಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದರು (ಪ್ರಸಾರ. ೬೫-೫). 'ಪನ್ನಡಕಾರ' ಪರಾ. ಪನ್ನಳ: 'ಪನ್ನಳ(ಡ) - ಪನ್ನಟ' (ಪನ್ನಳ. ೨೪); ಪನ್ನಳ ಸಂದಿಗೆ ಪನ್ನಡಿಯುಪ್ಪಿನ ಕಾಯ್ . . . ಮುಗಿದವು ಬೇಗಂ (ಪಾಪಾಪು. ೧-೪-೨೦); ಶರ್ಕರೆಯ ಜೀನ್ಪುರುಡ ಪನ್ನಳಂ ತುಂಬಿ ಯಾಲಕ್ಕಿ ಕರೆಯುಂ (ಪರಶು. ೧೫-೬೨).

ಹನ್ನಳ: 'ಹನ್ನಳ . . . ಪನ್ನಟ = ಪನ್ನಳ' (ಪನ್ನಳ. ೪೪); ಹನ್ನಳಂ ಕುಂಬಳದ ಸಂದಿಗೆಯ ಸೇವಗಿಯೊಪ್ಪದಿವು ನೊದಲಾಗಿ . . . ತಂದೊಪ್ಪಿಸಿದಡೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೫೨); ತೆಗೆ . . . ಸಣ್ಣ ಗಿಯ ಗುಡ ಹನ್ನಳವ ಪುರಸಂದಿಗೆಯ ಹೊರಗಿಯ (ಪರಶು. ೫-೪-೬೦); ತುಪ್ಪ ದೊಳಗೆ ಹದವಣಿದು ತಾಳಿಸಿದ ಕಮ್ಮನಪ್ಪ ಹನ್ನಳ ಸಂದಿಗೆಗಳ . . . ಬಡಿಸಲು ಚಪ್ಪರಿದುಣುತಿದರು (ಗೋಮಟ. ೨-೧೨೯); ಹಣಕು ಹೋಳಿಗೆ ಲೇಸು ಮುಣುಕ ಹನ್ನಳ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೧೬೦); ತರಗು ತಿನ್ನುವವನ ಮನೆಗೆ ಹನ್ನಳಕ್ಕೆ ಹೋದರು (ಗಾಡ). ೬ ಹನ್ನಟ: ಪನ್ನಟಂ, ಹನ್ನಟಂ (ಪನ್ನಟ. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ).

ಹನ್ನಳ ತುಪ್ಪನ್ನ - ಹನ್ನಳವನ್ನು ಕರಿದು, ಚೂರು ಮಾಡಿ, ಸಂಬಾರವಸ್ತುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಕಲಸಿ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಲಸನ್ನ: ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನಳ ತುಪ್ಪನ್ನ, ಕೇಸರಿಭಾತು ಮಾಡಿದ್ದರು (ರಾಧ). ಹನ್ನಳದ ಎಲೆ - ಹನ್ನಳದಂತಹ ಅಗಲವಾದ ದಪ್ಪ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: (೪). ಹನ್ನಳ ಹೊರೆಯ ಅನ್ನ - ಹನ್ನಳ ತುಪ್ಪನ್ನ: ಎನಗಿತ್ತ ಹನ್ನಳ ಹುರಿಯ ಅನ್ನ ಅದೆ ಕೊಡುವುದಿಗನಗೆ ಮಧುರಭೋಜನವಾ (ಕನಿಪು. ೨೫-೬).

[<ಪನ್ನ. ಪನ್ನಡ./ಸಂ. ಪನ್ನಟ./ಮರಾ. ಪಾಪಡ, ಪಾಪಡಿ/ತಮಿ. ಅಪ್ಪಳ; ಮಲ. ಪನ್ನಡ; ತುಳು. ಪನ್ನಡ, ಪನ್ನಳ, ಅಪ್ಪಳ, ಹನ್ನಳ; ತೆಲು. ಅಪ್ಪಡ, ಅಪ್ಪಳ, ಅಪ್ಪಲ]

ಪನ್ನಡಕಾರ, ಪಾಪಡಪಾರ, ಹನ್ನಳಕಾರ, ಹನ್ನಳಪಾರ (ನಾ). (ಹನ್ನಳವನ್ನು ತಯಾರಿಸುವಾಗ ಬಳಸುವ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕ್ಷಾರ್ಯ-ಲವಣ: "ಹನ್ನಳಕಾರ ಎಂಬ ವಸ್ತು" (ಅನಂಪು). ಪಾಪಡಪಾರ: ಪಾಪಡಪಾರ (ಹನ್ನಳಪಾರ) (ಮುಂಬಪ್ಪ. ೧೨೦).

ಹನ್ನಳಕಾರ: ಸೋದಿಯಂ . . . ಇದು ಉಪ್ಪು, ಸ್ವಂಧವಲಣ, ಹನ್ನಳಕಾರ ಮುಂತಾದ ಲವಣಕ್ಷಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಪ್ಪ. ೬-೧೬); ಹನ್ನಳಕಾರ (Baking Powder) ಎಂಬೊಂದು ಹುಡುಗು (ಬಾಲಪು. II, ೯೯೪). ಹನ್ನಳಪಾರ: ಪಾಪಡಪಾರ (ಹನ್ನಳಪಾರ) (ಮುಂಬಪ್ಪ. ೧೨೦).

[ಪನ್ನಡ + ಕಾರ್ಯ/ತಮಿ. ಅಪ್ಪಳಕಾರಮ್]

ಪನ್ನಯಿ 'ಪನ್ನಾಯಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಲಿ (ನಾ). (?): ಪನ್ನಲದರ್ಲರ್ ಸಂಬಳಮಟ್ಟಿ ನಮೂಪದನಕೆ ನಿಚ್ಚಮಯಣಂ ಬರುತುಂ ಪನ್ನಕವಾಗಿರೆ ಪೂಮೆಗಳುಪ್ಪಯಣಂಗಿಯೊ ವಂದು ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯೊಳ್ (ಅಜಪು. ೬-೨೧). [?]

ಪನ್ನಳ 'ಪನ್ನಡ' ನೋ.

ಪನ್ನಳಿ 'ಪೊನ್ನಳಿ' ನೋ.

ಪನ್ನಳಿಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ಚೌಕಳ ನಮೂನೆಯಾಗಿ ನೆಯ್ದ ಅಥವಾ ಅಚ್ಚೊತ್ತಿದ ಬಟ್ಟಿ: "ಚೌಕುಳಬಟ್ಟಿ; ಪನ್ನಳಿಬಟ್ಟಿ; ಚಿಕ್ಕುಬಟ್ಟಿ" (Check. ೫೦೪೩). [ಪನ್ನಳ (<ಪೊನ್ನಳಿ) + ಬಟ್ಟಿ]

ಪನ್ನಾಯಿ, ಪನ್ನಾಯ, ಪನ್ನಂಗಾಯಿ, ಪನ್ನಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು; ಪರಂಗಿ: ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬಾಳೆ, ಪನ್ನಾಯ . . . ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳು ಅಲ್ಲಿವೆ (ಶ್ಯಾಮಲಾ. ೧೧); ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ಪನ್ನಾಯಹಣ್ಣು ತೆಗೆೊಂಡು ಮಾಸ್ತರ ಜತೇಲಿ ಹೋಗು (ಅರಸ. ೯೪); ಮಾವು ಮತ್ತು ಪನ್ನಾಯ ಹಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ 'ಎ' ಜೀವಾತು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ (ಅಮಸಾ. ೬೧).

ಪನ್ನಾಯ: ಪರಂಗಿಹಣ್ಣು, ಪನ್ನಾಯ (ಮೈ. ೧೪-೬೨೧).

ಪನ್ನಂಗಾಯಿ: (೪). ಪನ್ನಯಿ: ಪನ್ನಯಿ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಕಟ್ಟನ್ನು . . . ಮಾಡಿಸಿ (ಕೃಷಿಪು. ೧೪೬).

[<ಪೋರ್ಚು. ಪ್ಯಾಪಾಯ್. Papaya, Papayo./ಮಲ. ಪನ್ನಾಯ; ತುಳು. ಬಪ್ಪಂಗಾಯ; ತೆಲು. ಪನ್ನಯಿ, ಪನ್ನಾಯ./ಹಿಂ. ಪನ್ನಯಾ; ಮರಾ. ಪಪಳಿ, ಪಪಯಾ, ಪಪ್ಪಯಾ, ಪೋಪಳಿ, ಪೋಪಯಾ]

ಪನ್ನ 'ಪರುಪು' ನೋ.

ಪನ್ನಕ್ಕ 'ಪಂಪಕ' ನೋ.

ಪನ್ನಕ್ಕ, ಪನ್ನಕ್ಕ, ಪೊನ್ನಕ್ಕ (ನಾ). ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಪೊದೆಗಳನ್ನು ಬಡಿದು ಬೇಟೆಯ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸುವುದು; ಸೋವು ವುದು: "ಪನ್ನಕ್ಕಮನೆ ಸೊಪ್ಪುಗುಟ್ಟುವುದು" (ಕರ್ನಾಟ. ೬೬);

5

10

15

20

25

30

35

40

45

ನಿಯತದ್ವೈತ್ಯ-ಪಪ್ಪುಕಂ, ಕಪ್ಪುಡಿ (ಕಮದ. ೩೬ ಪ್ರಯೋ). ಪಪ್ಪುಕೈ :
(೨). ಪೊಪ್ಪುಕೈ : "ಪೊಪ್ಪುಕಂ-ಸೊಪ್ಪುಗುಟ್ಟುಕಂ" (ಕಮದ.
ಪಂ. ೨).

ಪಪ್ಪುರಕುಂಠಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಂಠಿ : "ಪಪ್ಪುರಕುಂಠಿ-
ಪಪ್ಪುರಕುಂಠಿ" (ಒಪ್ಪು. ೧೭೩). [ಪಪ್ಪುರಕುಂಠಿ + ಕುಂಠಿ]

ಪಪ್ಪುಳಿ, ಪೊಟ್ಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : ಪೊಟ್ಟಿ,
ಪಪ್ಪುಳಿ (ಮೃಗ. ೭೭-೧೫೭೪). ಪೊಟ್ಟಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗ
ವನ್ನು ನೋಡಿ. [?./ಕಮಿ. ಪಪ್ಪುಳಿ]

ಪೆಬ್ಬು, ಹಬ್ಬು (ನಾ). ಯಜಮಾನ ; ಒಡೆಯ ; ಸ್ವಾಮಿ : (೨).
ಹಬ್ಬು : "ಹಬ್ಬು-ಪ್ರಭು-ಒಡೆಯ" (ಕದ್ರ. ೨೩೬. ೪೪) ; ಪ್ರಭು-ಹಬ್ಬು
(ಕಮದ. ೨೬೧ ಪ್ರಯೋ) ; ಪ್ರಭು, ಹಬ್ಬು ; ಪ್ರಸರ, ಹಸರ (ಕಬ್ಬಾಸು.
೧೫೪ ಪ್ರಯೋ) ; ಕೊಟ್ಟು . . . ಹಬ್ಬುಗಳ ನೆಟ್ಟನೆಯ ವಿಚಿತ್ರಮಾದ
ತೊಡಗುಳನೊಲಿಂ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೩-೪೨).

[<ಪ್ರಾ. ಪಭು-/ಸಂ. ಪ್ರಭು]

ಪೆಬ್ಬು 'ಪರ್ಬು' ನೋ.

ಪೆಬ್ಬುತಿ (ನಾ). ಗಿರಿಣಿ ; ಪಾರ್ವತಿ : "ನಗನಾಥಾತ್ಮಜೆಯಲ್ಲಿ ಪೆಬ್ಬುತಿ
ಯೆನು" (ಕರ್ಣಾಟ. ೯೬). [<ಸಂ. ಪಾರ್ವತಿ]

ಪೆಯ, 'ಪಯನ್' ನೋ.

ಪೆಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅಡಿ ; ಪಾದ ; ದತ್ತಕ್ಕೆ ಯತ್ನಂ ಪದ, -ಪಯ
(ಕಮದ. ೨೬೬ ಪ್ರಯೋ) ; ಪದ, ಪಯ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ).
೨. ಕಾಳಗದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ವರಸೆ ; ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ
ಹಾಕುವ ಒಂದು ಕ್ರಮ, - ತಂತ್ರ : ನೆಲನ ತಗ್ಗಿನುಪ್ಪರದ
ಮೆಯ್ಯೊಲಿನಲಿ ಪಾರಗದ ಬವರಿಯ ಸುಳುಹಿನಲಿ ಚಮ್ಮುಟದ ಪಯ
ವಂಚನೆಯಲಿ . . . ಕಾದಿದರು (ಕುಮ್ಮದ್ವೈ. ೧೪-೬) ; ಪಯ ಮೈಲುಳಿ
ಯಲೊಲಿದರು ಪಾದಪದದದಲಿ ಪೆಬ್ಬುಟರು (ಕುಮ್ಮಗ. ೭-೨).
೩. [ನಾಟ್ಟು] ಹೆಜ್ಜೆ ಯನ್ನು ಹಾಕುವ ರೀತಿ, - ಕ್ರಮ ; ಪದಗತಿ :
ಪಾದದೊಳ್ಳಯೊ ಮೇಳಿಸಿ ರ್ಬಂಕೆ ವಿಂಕದೊಳೊಂಡಬಡೆ . . . ಭೂಪಾಳನ
ಚಿತ್ರವಲ್ಲದೆಗೆ ಸಂದುದು ರಂಭೆಯ ಲಾಸ್ಯವಿಭ್ರಮಂ (ಅನಂಪು. ೪-೯೦) ;
ಪಯದ ಕರಾರ್ಥನೆಯದ ದೃಷ್ಟಿಯ ಕರಣದ ಭಾವದಂಗಹಾರದ ನಯಮಾ
ಪ್ರಯಮಾಗೆಬೆದಂಗಿಂಗಾಕೆಯನಾ ಭೂಪಾಳಬಾಳರದಿವೀಕ್ಷಿಸುತುಂ(ಮಹಾಸೇ.
೪-೫೬). 'ಪಯಪಾಡು' ಪರಾ. [<ಪ್ರಾ. ಪಯ-/ಸಂ. ಪದ]

ಪೆಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ನೀರು ; ಉದಕ : "ಅಮೃತೋದಕಮಂ
ಯೋಚಿಸಲೀಯರಡುನಾಮ ಪಯಪಬ್ಬಂಗಳ್" (ನಾನಾಕಂ. ೧೦೦) ;
"ಆಪಃ, ನಾ, ವಾರಿ, ಸರಲಂ, ಕಮಲಂ, ಜಲಂ, ಪಯಃ . . .
ಮೇಘಪುಷ್ಪಂ, ಘನರಸಂ-೨೬ ಉದಕದ ಹೆಸರುಗಳು, ಅಂದರೆ ನೀರು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೭೬) ; ಪಾಲಂ ಕೊಂಡು ಪಯಮನಿಳಿಯ್ದು ಮರಾಕಂ
ಬೊಲು (ಇಯಕಾ. ೧-೨೨). ೨. ಹಾಲು ; ಕ್ಷೀರ : "ಊಧಸ್ಯಂ
. . . ಪಯಃ, ಪೀಯೂಷಂ-೪೬ ಪಾಲ್" (ಹಲಾಯು. ೪೬-೧೧೯) ;
ಸರಿ ವತ್ಸನುಣ್ಣದ ಪಯಂ ನೇಮವೆಂದದಂ . . . ಕೋಡಿದನೆ ಕೊಂಕಿ
ದನೆ (ಬಸರ. ೬-೬೨) ; ಸವಿವ ಪಯಂ ತವರಾಜಂ ತನಿವಣ್ಣಳು ಶಿವಾರ್ಪಿತ
ವಲ್ಲದದಂ ಸವಿವ ಶರಣನಂತೆ ನಾಲಗೆಯೇಜು (ಸಂಬರ. ೧೬-೧೫).
೧, ೨ : ಉಚಿತವಹ ಸಮಯದಲನಾಯಸದಿಂ ಪಯವ ಸೃಜಿಸಿ ಜನರಲ್ಲ
ರಿಗೆ ಹಂಚಿ ಕೊಟ್ಟು (ಭೃಗು. ೨೩೬. ೯೬). [ಸಂ. ಪಯಸ್]

ಪೆಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ಪಡೆ : ನಿಲ್ಲದಿರೆಯಡೆಯೊಳ್
ಪಸೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಸಡೆ ತೊರಿಯಂ ಪೆಯಂಬಡೆದಾ×××ನಲ್ಲಿಗೆ 'ಬರ್ಬಿಂ
(ಚಿದ. ೬-೨೬೪). [ಪಯ್ಯ (PI←ಕಮಿ. ಪಯ)+ಪಡೆ.]

ಪೆಯುಕಣ (ನಾ). ನೀರಿನ ಹನಿ, -ಬಿಂದು : ಆ ಕುರುತಿಲಕನ
ಮೆಯ್ಯೊಳನೀಕಪಯಃಕಣಗಣಂ ಪೊದಬ್ಬುವು ಮುಕ್ತಿಶ್ರೀಕಾಂತೆಯತ್ತ
ಮುಕ್ತಿನ ವೈಕೃತ್ಯದ ತೊದಿನಧಪಪೋತ್ಪನ್ನವಿಧಿಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೬) ;
ಸಂಸಾರಸಮುದ್ರಮಂ ತೃಣಪಯಃಕಣದಿಂದಿಲಾಕೆಯ್ತು (ಸಂರಾಜಾ.
೧-೧೪) ; ಶಿಶಿರಪಯಃಕಣವೆರಸಿದ ಕುಶೇಶಯಚ್ಚವಮನಕ್ಕಿಗಳ್ ಬಾಪ್ಪ
ಜಲಪ್ರಕಮಿತರುಚಿಗಳ್ ಪೋಲ್ತರೆ (ಇಗದಿ. ೩-೪೬). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಕಣಿಕೆ (ನಾ). - ಪಯುಕಣ : ಬಳಸಿದ ಬಿಂಬಲ್ಪುರುಳೊಳ್
ಪೊಳವ ಪಯಃಕಣಿಕೆ ಸಿಂಧುವಾರಲತಾಂತಾಪಳೆಯನಿಸಿ ತುಣುಗೆ(ಶಾಂತಿಪು.
೧೦-೪೪). [ಸಂ. ಪಯುಕಣಿಕಾ]

ಪೆಯುಕೇಲಿ, ಪಯುಕೇಳಿ (ನಾ). ನೀರಾಟ ; ಜಲಕೇಳಿ.
ಪೆಯುಕೇಳಿ : ಕುಂಕಳಳಿಲಿಲ್ಲವೃತ್ತಿ ಹಿಂಗಿದಂಬಳಾಸಂತಾಗಿ
ಪಯುಕೇಳಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೧೪೫). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಕೇಳಿ 'ಪಯುಕೇಲಿ' ನೋ.

ಪೆಯುಪತಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಅಧಿದೇವತೆ ; ವರುಣ. ೨. ಅಷ್ಟ
ದಿಕ್ಪಾಲಕರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ; ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಒಡೆಯ ; ಅಕಶಯಸಾಮ
ನೇದಮದು ಗೋಪುರಮಾಗಿ ವಿರಾಜಿತಂ ಪಯುಪತಿದಿಶೆಯೊಳ್ (ಶಬಕಂ.
೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಪಯೋಧಿ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಸಮುದ್ರ ; ಕ್ಷೀರಸಾಗರ :
ಪಯುಪಯೋಧಿ ಭೇನಸಂಕಾಶದುಕೊಲಪ್ರಜ್ಞದಾಚ್ಚಾದಿತ ವಿಚಿತ್ರ
ನೇತ್ರೋಭಯೋಪಧಾನ ಶಯ್ಯಾತಲದೊಳ್ (ಅದ್ವೈ. ೫-೨೨೪). [ಸಂ.]
ಪೆಯುಪೂರ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿರುವುದು ; ಸರೋ
ವರ. ೨. ಹಾಲಿನ ಪ್ರವಾಹ ; ಹಾಲಿನ ಪೂರ : ಸಲಿಲಾಶಯಂ
ಪಯುಪೂರಮನಾಂತುದೋ ದಿಟಕೆ ತಾನೆನಿಸುತ್ತಮೃತಾಂತುರಕ್ಕಿಯಿಂ
(ಚಂದ್ರಪು. ೮-೩೯). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಪ್ರತಾನ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಮೊತ್ತ, -ಸಮೃದ್ಧಿ : ಆ ಕಳಮ
ಧಾತ್ರಿ ಕಣಶಕುಚಾಕಲಿತ ಪಯುಪ್ರತಾನದಿಂ ಬಳಿಯೆಗಿ . . . ರಾಜ
ಶುಕಾಸುಕೇಶಪ್ರತಪತಿ ಬಳಿವುದು (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೯೩). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಪ್ರವಾಹ (ನಾ). = ಪಯುಪೂರ ೧ : ಕ್ಷೀರವಾರ್ಧಿವಾರಂ
ಯೆಲ್ಲಮನೊಮೊದಲೊಳಿ ಪೊಯ್ಯಂತೆ ಪೊಯ್ಯ ಪಯುಪ್ರವಾಹಮಂ
ಬಾಲಕನಬಲಂ ಗೈರಿಸಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೪೨೪). [ಸಂ.]

ಪೆಯುಗತಿ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವ ರೀತಿ, -ಕ್ರಮ ; ಹೆಜ್ಜೆ ಯಿಡುವ
ಬಗೆ : "ಪಯುಗತಿ-ಪದಗತಿ-ಗಮನ ಕ್ರಮ" (ಕದ್ರ. ೨೩೬. ೨೪) ; ಪದಗತಿ-
ಪಯುಗತಿ (ಕಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕಾಳಗದ ಒಂದು ವರಸೆ ;
ಯುದ್ಧದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರ, -ಉಪಾಯ : ಜಾರಿಯನು
ಜಾರಿಗಳ ಪಯುಗತಿಯೋರೆಪೋರೆಯ ಬವರಿಗಳ ಸಂಚಾರಣೆಯಲ್ಲರಿಸಿ
ತವಿದನು ರಾಘವೇಶ್ವರನ (ಶೂರಾ. ೬-೨೪-೪೪). [ಪಯ್ಯ + ಗತಿ]

ಪೆಯುಗರಡಿ (ನಾ). ಈದ ಕರಡಿ ; ಮರಿ ಹಾಕಿದ ಕರಡಿ : ಹಂ
ನೀಲೋಪಳಮಂ ಪಯುಗರಡಿಯಮಿರೆ ನೀಳಯಗಳಮೇವೆಕನೆ
(ಶಾಂತಿಪು. ೨-೯೬) ; ಮರದೆಯೊಳ್ ಸುಮದಿಡಿದ ಪಯು[ಪಾಶಾಂ.
ಮುಮ]ಗರಡಿಯ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಪರಿಯ ಪರಿದೆಯೆಡೆಯಿಂ ತರುಣ
ರಸಿಕರಣತತಿ (ಲೀಲಾಪ. ೬-೧೧೪). [ಪಯ್ಯ (<ಪಯನ್)+ಕರಡಿ.]

ಪೆಯುಗರಿ (?) (ನಾ). (?) : ಊರುಂ ಮೊಳೆಯಿಂ ತಿಂಬುಗುರು
ಪಯುಗರಿಯ ತನಿಗೊಂಬಂ ಬಳೆಗೊಯ್ಯಲ್ ಪೂಣ್ಣ ತುದಿಯೊಳೋಡಿ
ಪೋಪ ಭೇರುವಪ್ಪ ಪಡೆದಕಾಜಂತೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೪೯೪). [?]

ಪೆಯುಗಣಿ (ಕ್ರಿ). ಹಾಲನ್ನು ಕರೆ, -ಹಿಂಡು : ಭಸ್ಮಕಾಪುರ್ಣೇನುವ
ಬರಿಸಿ ವಿವಿಧ ಪಯುಗಣಿವು ವರ್ತಿಸುವ ಕರಗಿಸಿ ಚನುಮಯಮೂರ್ತಿಯು

ಕಂಡ (ಕಂನಡಿ ೫-೧೧). [ಪಯ್ಯ + ಕಳು]

ಪಯಗೂಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಲಿನೊಳಗೆ ಸೇರು, —ಹೊಗು : ಹೂರಂ
ಪ್ರಕಟಕಮಂ ಕಾಚ್ಚೇರೆ ಸುಕಳೋಲಭಟ್ಟ ಸಿಪಟಲಧರಮಂ ಪಾರಿ
ಯೊಳೆದೊಳಿಡುವೆ ನಿವಾರಣ ಪಯಗೂಡಿದೆಯ್ ಮುಳ್ಳಿನ ವಿಪಮಂ
(ಬಸವ. ೨-೧೩೧). [ಪಯ್ಯ + ಕೂಡು]

ಪಯಣ, ಪೈಣ (ನಾ). ೧. ಪ್ರವಾಸ; ಪ್ರಸ್ಥಾನ; ಪ್ರಯಾಣ :
“ಯಾತ್ರಾ, ಪ್ರಯಾಣಂ, ಪ್ರಸ್ಥಾನಂ—ಈ ೩ ಪಯಣಂ” (ಹಲಾಯು.
೭೪-೨೯೪); ಭೋರೇನೆ ಪಯಣದೊಳೆಮ್ಮಂ ಸೋಂಕಿದ ಶರದ್ವತುವೆ
ಬಸದೊಳವನೊಸಿದುದೋ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೧-೪೭); ಪಯಣದೊಳೆಪ್ರಕಟಕಂ
ನಯಮಂ ಕುಡೆ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ (ಲೋಕೋಪ. ೧೨-೫); ಮರುಳ
ಪಯಣಕ್ಕೆ ಪಟಗೇಯೆ ಸಂಗಡಿನೊಬಂಕೆ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೯೫);
ಹಾದಿಯನು ಸಪಟಾದರು ಯಮಪುರದತ್ತ ಪಯಣಕ್ಕೆ (ಕಾಶಿಂ. ೨೦-೧೬); ಆ ಸಂಜೆಯೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಯಣವನ್ನು ನಿಧಾನ ಮಾಡುವು
ದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪವಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಳಕು. ೪). ೨. ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲು
ಮಾಡುವ ಪ್ರಯಾಣ; ದಂಡಯಾತ್ರೆ: ನಿಶಾನಸಾನಸಮಯದೊಳ್
ಪಯಣದ ಸೂಚನಾಳಿಕೆಗೆ ಪಿಡಿದು ದೀಡೆತ್ತಲುದೋಗಂಗೆಯ್ಯದಂ
ಕಂಡು (ಸಂಚತಂ. ೧೨೬-೧೨); ಅಖಿಳಸೇನಾಪತಿಗೆ ಪಯಣಮಂ
ಪೇಳ್ವನಾಗಳ್ (ಚಿಬಪ್ತ. ೨೫-೨); ಮುಂದಣ ಪಯಣವ ನಿರ್ಧರಗೈದಾಗ
ಬಂದು ವಿಟ್ಟನು ಹೊಜಿದೀಡೆ (ಕಂನಡಿ. ೧೧-೬೯); ಎಲ್ಲರೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ
ಪಯಣ ಮಾಡಿ ಜಗನ್ನಾಥಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು
ಸೇರಿದರು (ಅರ್ಯಕೀ. ೪೧). ೩. ಒಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ
ಹಾದಿ, —ಮಾರ್ಗ; ಒಂದು ದಿನದ ಹಾದಿ: ಶ್ರೀವಿಜಯನುಂ
ವಿಜಯನುಮಾರ್ಪಣಾಸ್ಥಳವನುಂ ಜೋತೀಪ್ರಭೆಯುಮಂ ಕಟಾ
ಸಲ್ ಮೂಜು ಪಯಣಮೊಡಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೨೦ ಪ); ಕೆಲವಾನುಂ
ಪಯಣಂಗಳ್ ಸಲೆ ಸಮನಿಸೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೪೪); ಉದ್ಭಟಭೂಮಿ
ಪಾಲಕಂ . . . ಪಿರಿದುಂ ಪಯಣಂಗಳಂ ಸಮಂತೆತ್ತಂದಂ (ಉದ್ಭಟ. ೨-೧೦೨); ಭರದ ಪಯಣದ ಮೇಲೆ ಪಯಣದಲೂರವಣಿಸಿ ನಡೆತಂದು . . .
ಹರಹಿಡವು ಗುಡಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨೨-೬). **ಪೈಣ:** ೧. ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯ
ವಾಗದಂತೆ ಪೈಣವಿತ್ತು ತಮೋರಹಗುಣದವರ ಬಾಧೆಯ ತಪ್ಪಿಸಿ ಉತ್ತಮ
ಯಾತ್ರಿ ಮಾಡಿಸುವದು (ವಿಪ್ರಸು. ೨೪-೧); ಸುಗಂಧರಾಜೇಂದ್ರನು
ಉದಯಕಾಲದೊಳ್ ಪೈಣವಂ ಮಾಡುವಾಯಂದು ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನಿತ್ತು
(ಸೌಗಂಧಿ. ೩೫೬-೫); ವಿಕಾಪಿಕೆ ಪೈಣ ನಡೆದು . . . ಕಾಶಿ ಪಟ್ಟಣ
ವನ್ನು ತೇರಿದರು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೨೬); ಒಂದು ದಿನ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ
ಪೈಣ ಅದ ಕರುವಾಯ ನಮಗೆ ದಾರಿ ತಪ್ಪಿ ಹೋಯಿತು (ಸುಮತ. ೨೫೪).

ಪಯಣಮಾಗು = ಮುತ್ತಿಗೆಗಾಗಿ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೊರಡು :
ಬಂದೊದವಿದ ದೊರೆಗಳ ಪೊಟುಂ ಪದಪಿಂದಂ ಪಯಣಮಾಡುದಾಡಂಬರ
ದೊಳ್ (ಹನ್ನೂರ. ೬-೨೪). [**<ಪ್ರಾ. ಪಯಣ. / ಸಂ. ಪ್ರಯಾಣ**]
ಪಯಣಂಗೆಯ್, ಪಯಣಗೈ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣಮಾಡು ;
ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಹೊರಡು : ಭೂಲೋಕದತ್ತಣಂ ಪಯಣಂಗೆಯ್
ನೃಪನ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿ ಯುವತಿಗೆ (ನರಹ. ೬೯-೨೦೫ ಪ). **ಪಯಣಗೈ :**
ನಿರೀನದಂಪತಿಗಳವರುಂ ರಸದ ಹಂಗಲನೇರಿ ಜೇನುಹೊಳೆಯಲಿ ತೇರಿ
ಪಯಣಗೈದರು (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೪೧-೧೧೨೬). [ಪಯಣ + ಕೆಯ್]

ಪಯಣಂಬರ್ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿ ಬರು, —ನಡೆತರು :
ಅಂಕು ಪುಂಡರೀಕೇಗಧಮುಖನಾಗಿ ಪಯಣಂಬಂದು . . . ಬೀಡಂ
ಬಿಡಿಸಿದಾಗಳ್ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೯೨ ಪ); ಕೆಲಕೆಲದೊಳ್ ರಾಜಸುತರ್
ಕೆಲಬರ್ ಬರೆ . . . ಮಜ್ಜಿಬಾಡು ಪಯಣಂಬಂದಂ (ಸಂರಾಮಾ.

೨-೧೨); ಒರ್ವಂ ದೂರದಿಂ ಪಯಣಂಬಂದು ನಾಡೆಯಂ ಬಬ್ಬು
. . . ನಿರ್ದ್ರಗೈಯ್ಯುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೨-೪೭).

[ಪಯಣ + ಬರ್ (<ವರ್)]

ಪಯಣಂಬೋಗು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೊರಡು ; ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ
ತೆರಳು : ಅವರ್ಗೆ ಲೋಡಂಗೆಯ್ ಬ್ರಹ್ಮಂಗಳನೇಟಾಸಿ ಪಡಿಕಮಣಂ
ಬೀಬೊಡ್ಡಗೊಂಡುತ್ತ ರಾಪಥಕ್ಕೆ ಪಯಣಂಬೋಗಿ . . . ದೇಶಮನೆಯ್
(ಮದ್ದೂರಾ. ೯೧-೨೫); ಶಾಂಡವರ್ . . . ಶಕುನಂಗಳಿಲ್ಲಮುತ್ತ ರೋತ್ತರಂ
ತಿರ್ಮವಿನಮುತ್ತ ರಾಧಮುಖರಾಗಿ ಪಯಣಂಬೋಗಿ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೩೬ ಪ);
ಅಂಬರಹರರಾಜನಂಬರಹರಗೋಡರೋಡತಪ್ರಸ್ಥಾನದಿಂ ಪಯಣಂಬೋಗಿ
(ಶಾಂತಿಪು. ೫-೬೬ ಪ); ಪೊಟಲ ನಡುವಣ ಕ್ಷುಬ್ಧಕ ದ್ವಾರದಿಂ ಪೊಟಮಟ್ಟು
ದಕ್ಷಿಣಾಧಿಮುಖರಾಗಿ ಪಯಣಂಬೋವುದಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೬-೬ ಪ).

[ಪಯಣ + ಪೋಗು (<ಪೋ)]

ಪಯಣಗತಿ, ಪೈಣಗತಿ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣದ ನಡೆ, —ಮಾರ್ಗ :
ಆ ಮುಂದಣ ಪಯಣಗತಿಯ ಸಂಜುವಟಾಯುವ ಸಂಬಂಧಮಂ ತರಣ
ವನದ್ದಿ ತಿಳಿದು (ಧನವ. ೪೯-೪೫); ಹರುಪಪುಳಕದ ಹರಹಿನಲಿ ಯುಳರಿ
ಪರೂಪಪದಾತಿಬಲಸಹಿತರಿದಿಶಾಪಟಮಲ್ಲ ಬರದನು ಪಯಣಗತಿಗಳಲಿ
(ತೊರರಾ. ೧-೬-೬); ಆ ಮಾರ್ಗವಂ ಪಯಣಗತಿಯಿಂದ ಗಜಪುರದ
ಸೀಮೆಗೈತಂದು (ಚಿವಿಭಾ. ೬-೧೬). **ಪೈಣಗತಿ :** ನಿನ್ನಯ ನೆನಪೆ
ಮುಕುತಿಪಥಕೆ ದಾರಿಗಿದ ಪೈಣಗತಿ ಕಟ್ಟಿದ ಬುತ್ತಿ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೪೦-೬).

[ಪಯಣ + ಗತಿ]

ಪಯಣಗೈ 'ಪಯಣಂಗೆಯ್' ನೋ.

ಪಯಣನಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೊರಡು ; ಸಂಚಾರಮಾಡು :
ಕಲಿತು ನಾನನರೊಡನೆ ಪಯಣನಡೆಸನು ಮುಂದೆ (ಇಂಗಿತ. ೯೬-೨೧).

[ಪಯಣ + ನಡೆ]

ಪಯಣಪರ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು : ದೇವ
ಮಂದುಧಿ ಮೊಳಗೆ ಪರಮನು ಪಯಣಪರನಾದ (ಕಾಶಿಂ. ೪೪-೧೧).

[<ಸಂ. ಪ್ರಯಾಣಪರ]

ಪಯಣಲಗುನ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಲು ತಕ್ಕ ಮುಹೂರ್ತ,
ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಲ : ಬೀಬೊಡ್ಡಗೊಂಡುತ್ತ ರಾಪಥಕ್ಕೆ ಪಯಣಂಬೋಗಿ
ಮಟ್ಟನುರೆ ಸಾಕೇತಪುರಿಗಾಗಿ (ರಾಮಾಸಂ. ೧-೫-೧).

[<ಸಂ. ಪ್ರಯಾಣಲಗು]

ಪಯಣವೀಳೆಯ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಮೊದಲು
ಕೊಡುವ ತಾಂಬೂಲ; ಬೀಳ್ಕೊಡುಗೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ
ಕೊಡುವ ವೀಳೆಯ : ಪಯಣವೀಳೆಯವಾಗುವವರೆಗೆ ಈ ಯಿಬರೂ
ನಮ್ಮ ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಗೆರವದ ರಾಜಮರಾಡೆಯ ಅತಿಥಿಗಳಾಗಿರಲಿ
(ಬಿರುಗಂ. ೬೬-೬). [ಪಯಣ + ವೀಳೆಯ]

ಪಯಣಸನ್ನದ (ನಾ). ಯುದ್ಧೋದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವಿಕೆ :
ಪಲವುಂ ಗಡಗೋಟಿಗಳ ಬಲಮಂ ಪಯಣಸನ್ನದಂಗೆಯ್ಯದೆಂದು
ರಾಯಸಂಗಳಂ ಕಳುಹಿ (ಚಿವಿ. ೫-೬೬). [**<ಸಂ. ಪ್ರಯಾಣಸನ್ನದ**]

ಪಯಣಿಗ, ಪೈಣಿಗ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣಿಕ; ಪ್ರವಾಸಿ : ಕೂರ್ಮ
ಯಿನೆಮ್ಮ ಪಾತ್ರೆಯಂಗೆಗ್ಗೆ ನೇರಿಬ್ಬಾಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿ
ಪೊರೆಯ್ಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೬೪-೧೯); ಅದು ಒಬ್ಬ ಪಯಣಿಗನನ್ನು ಕುರಿತು
ಬರೆದ ಕವಿತೆಯಾಗಿತ್ತು (ಬರವಾ. ೬). **ಪೈಣಿಗ :** ಪೈಣಿಗರಾಗುವಡೆ
ಮನೆಗೈದಿ ಬರಲವನಿಪನು ಕಲಿಕರ್ಣ ರಾಗವತಿ ನಡೆತಂದು ವಿವಿವಿತಾಗಿ
ನೀವೀಗಾರ ಕಾರ್ಯಕೆ ಹೋಗುವಿರಿ ಪ್ರಾಣೀಶಯಂದಳು ನಗುತ
ಭಾನುಮತಿ (ಚಿವಿಭಾ. ೫೬-೪೬). [ಪಯಣ + -ಇಗ]

ಪಯಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡು ; ಸಂಚರಿಸು : ಮಾನ
ಅಳಿಯ ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಪಯಣಿಸಿದರು (ಒಡ್ಡಿ. ೪೨). ೨. ತಿರುಗು ;
ಓಡಾಡು : ಶ್ವಾಸ ನಶ್ವಾಸದೊಳು ಒಳಹೊಕ್ಕು ಹೊರಬರುತ ಲೋಮ
ದೊಳು ರಕ್ತಕಣದೊಡನೆ ಪಯಣಿಸುತ . . . ಕೊರಗುತಿರುವೆಲೆ ಅಹಂಭಾವ
(ಮರದೇ. ೩೩-೪). [ಪಯಣ + ಇಸ್ಯ]

ಪಯಣೋದ್ಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವಿಕೆ :
ಮುನಿಸು . . . ಪಯಣೋದ್ಯೋಗಮನನಾದನು ಸರಾಗದಲಿ (ತೊರಣ.
೧-೧೨-೩) ; ಕಾಗದವೆಲ್ಲವ ಕೈಕೊಂಡು ಪಯಣೋದ್ಯೋಗವ ನೆನೆದಳತ್ತಿ
ಯಲಿ (ನೋಹತ. ೨೪-೩೪). ೨. ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದವನು :
ಅಯೋಧ್ಯಾಪುರಿಗೆ ಪಯಣೋದ್ಯೋಗರಾದರು ಜನಕನಾಜ್ಞೆಯಲಿ
(ತೊರಣ. ೧-೧೩-೧). [ಪಯಣೋದ್ಯೋಗ]

ಪಯದಳ (ನಾ). ಕಾಲಾಳುಗಳ ಸೈನ್ಯ ; ಪದಾತಿಬಲ : ಕೈಯ
ಕೈದುಮನುಕು ಪಯದಳ ದೀಳುಗೊಂಡುದು ಪೇಡರೇಶ್ವರನ (ಕುಮ್ಭಾ.
೧೯-೩೩) ; ಪಳವೆವೆ ಪಂದಿತ್ತು ಪಯದಳ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೨-೪).

[ಪಯ + ದಳ (= ದಲ)]

ಪಯನ್, ಪಯ, ಪಯಿನ್, ಹಯನ್, ಹಯನು, ಹಯಿನು,
ಹಯ್, ಹಯ್, ಹೈನ್, ಹೈನು (ನಾ). ೧. ಈದ ಹಸು,
ಎಮ್ಮೆ, ಹುಲಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿ : ತನ್ನ ಗೋಮಂಡಳದೊಳ
ಗೊಳ್ಳಿದವನು ಪಯನ್ ಪಯನುಮಂ ಮೂಸಾಸಿರಗಂಡುಗೆ ಬತ್ತ ಮುನುಂ
. . . ಕೊಟ್ಟೊಡೆ (ಪದ್ಮಾ. ೨೨-೩) ; ಪಯನಮ್ಮ ಕುಡುಗಲೆಂಬಿತ್ತು
ವಸುಧೆಗೆ ಪಯನ್ (ಸಮ. ೯-೧೧೩). **ಪಯ್ :** ೧. ಕೆಚ್ಚಲ
ಬಾಹು ಪುಟ್ಟಿದುದು ಕೊಟ್ಟನೆ ನಮ್ಮ ಪಯಕ್ಕೆ (ಪಸಾರ. ೪೩೪) ; ಪಡೆ
ವೊಡೆ ಪಯದಿಂ ಪಯಮಂ ತಡೆಯದೆ ಕೆಳಗೊಳ್ಳದವಳು ಕಣುಪಂ ಚದುರಾ
(ನೀತಿಮಂ. ೧, ೩). **ಪಯಿನ್ :** ೧. ಪಯನಂ ಕಂಡು ಕಣುಪಂ
ದಿಡುವಂತೆ (ಧರ್ಮಾ. ೧೪-೧೩೦). **ಹಯನ್ :** ೨. ಹಸು,
ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊಸರು
ಮುಂತಾದುವು : ಹಾಲ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹಯನನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಅನನ ಕೊಡುಗೊಯಗಿತ್ತು (ಕರ್ನಾ. ೧೩೯) ; ಹಯನಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಅಳಕ ಹಿಂಡುವುದು (ಪಟ್ಟಣ. ೨೨). **ಹಯನು :** ೧. ಕಾನುಭೇನು
ಮನೆಯಲಿರಲು ಬೇಟೆ ಪಯನನನುಸರೇಕೆ (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಬಣ್ಣಂ
ಹಯನ ಮೂಲ್ಯರೆಂದು . . . ಸುಡಿಯೆ (ಪಟ. ೩೨-೩೦) ; ಹಸುಮಕ್ಕಳ
ಹಯನುಗಳ ಬಸವಳಸದೆ . . . ಬಗೆಯೊಸೆದುಚಡದೊಳೊಳುವುದು
(ಪದಿ. ೪-೪೫) ; ಬಹಳವು ಬರಡು, ಒಂದೆರಡು ಹಯನು (ಪಂ. ೧೩-೨).

ಹಯಿನ್ : ೨. ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊಸರು
ಮುಂತಾದುವು : ಹಾಲ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹಯನನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಅನನ ಕೊಡುಗೊಯಗಿತ್ತು (ಕರ್ನಾ. ೧೩೯) ; ಹಯನಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಅಳಕ ಹಿಂಡುವುದು (ಪಟ್ಟಣ. ೨೨). **ಹಯನು :** ೧. ಕಾನುಭೇನು
ಮನೆಯಲಿರಲು ಬೇಟೆ ಪಯನನನುಸರೇಕೆ (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಬಣ್ಣಂ
ಹಯನ ಮೂಲ್ಯರೆಂದು . . . ಸುಡಿಯೆ (ಪಟ. ೩೨-೩೦) ; ಹಸುಮಕ್ಕಳ
ಹಯನುಗಳ ಬಸವಳಸದೆ . . . ಬಗೆಯೊಸೆದುಚಡದೊಳೊಳುವುದು
(ಪದಿ. ೪-೪೫) ; ಬಹಳವು ಬರಡು, ಒಂದೆರಡು ಹಯನು (ಪಂ. ೧೩-೨).

ಹಯಿನ್ : ೨. ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊಸರು
ಮುಂತಾದುವು : ಹಾಲ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹಯನನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಅನನ ಕೊಡುಗೊಯಗಿತ್ತು (ಕರ್ನಾ. ೧೩೯) ; ಹಯನಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಅಳಕ ಹಿಂಡುವುದು (ಪಟ್ಟಣ. ೨೨). **ಹಯನು :** ೧. ಕಾನುಭೇನು
ಮನೆಯಲಿರಲು ಬೇಟೆ ಪಯನನನುಸರೇಕೆ (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಬಣ್ಣಂ
ಹಯನ ಮೂಲ್ಯರೆಂದು . . . ಸುಡಿಯೆ (ಪಟ. ೩೨-೩೦) ; ಹಸುಮಕ್ಕಳ
ಹಯನುಗಳ ಬಸವಳಸದೆ . . . ಬಗೆಯೊಸೆದುಚಡದೊಳೊಳುವುದು
(ಪದಿ. ೪-೪೫) ; ಬಹಳವು ಬರಡು, ಒಂದೆರಡು ಹಯನು (ಪಂ. ೧೩-೨).

ಹಯಿನ್ : ೨. ಹಸು, ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ದೊರಕುವ ಹಾಲು, ಮೊಸರು
ಮುಂತಾದುವು : ಹಾಲ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಹಯನನನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ
ಅನನ ಕೊಡುಗೊಯಗಿತ್ತು (ಕರ್ನಾ. ೧೩೯) ; ಹಯನಕ್ಕಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ
ಅಳಕ ಹಿಂಡುವುದು (ಪಟ್ಟಣ. ೨೨). **ಹಯನು :** ೧. ಕಾನುಭೇನು
ಮನೆಯಲಿರಲು ಬೇಟೆ ಪಯನನನುಸರೇಕೆ (ಬಸವ. ೩೦೨) ; ಬಣ್ಣಂ
ಹಯನ ಮೂಲ್ಯರೆಂದು . . . ಸುಡಿಯೆ (ಪಟ. ೩೨-೩೦) ; ಹಸುಮಕ್ಕಳ
ಹಯನುಗಳ ಬಸವಳಸದೆ . . . ಬಗೆಯೊಸೆದುಚಡದೊಳೊಳುವುದು
(ಪದಿ. ೪-೪೫) ; ಬಹಳವು ಬರಡು, ಒಂದೆರಡು ಹಯನು (ಪಂ. ೧೩-೨).

ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಪನಜ. ೩೪) ; ಕೈಗೊಟ್ಟು ಕಾಲಿಗೊಟ್ಟು ಅಳು.
ಬತ್ತದ ಹೈನ (ಪಟ್ಟಣ. ೯). ೨. ಮಲ್ಗಾಡದ ಅಳಕು ಜವಾರಿ ಅಳಕ
ಗಿಂತ ಕಿರಿದಾದದ್ದು ; ಅದರ ಹೈನವೂ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೆ (ಕರ್ನಾ. ೫೩) ;
ಎಮ್ಮೆ ಅಳಕುಗಳು ಹೈನವ ಸಲುವಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾದವು (ಕರವ.
೩೩) ; ಹಾಲು—ಹೈನ ಹೊಟ್ಟಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಹೋದಷ್ಟೂ ಸಂತಾನ
ವೃದ್ಧಿಯಾಗದಿರುತ್ತದೆಯೆ ? (ತನು. ೨೯). **ಹೈನು :** ೧. ಬರಡು
ಹೈನಾಗಿರಲು ತನುಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನೆರೆಯುಂಟೆ (ವಿನೇಶ. ೧೦-೪೧) ; ಕಂದಯ್ಯ
ಅತ್ತಾರೆ ಕಣಗೀಲು ಬಗತಾವು . . . ಬಾಲನ ಬರಡಾಳೆಲ್ಲ ಹೈನಾಗಿ
(ಪಟ್ಟಣ. ೩೯). ೨. ವನಕರುಗಳ . . . ಹೈನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ
(ಕವಿ. ೩-೧೪).

ಪಯನಾಗು, ಹಯನಾಗು, ಹೈನಾಗು = ಹಾಲನ್ನು ಕರೆ
ಯುವ ಹಸುವಾಗು ; ಕರಾವಾಗು : ಪಯನಕ್ಕೆ ಪಯನಂ ತಣಿಸಿ
ನಯದಿಂ ಕಟ್ಟಿದು ಹಾಲಂ ಕೊಳ್ಳಂತೆ (ಜೀವನಂ. ೨೧೪-೬) ; ನೀನೊಲಿ
ದರೆ ಬಣ್ಣಂ ಹಯನಾಗುವು (ಪಾಣಂ. ಹಯನಹು) ದಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೩೩) ;
ನನ್ನ ಶೀಲಂಗೆಂದು ಸುರಳಿ ಹಯನಾಯಿತ್ತು (ಪಸರ. ೯-೪೨) ; ಬಣ್ಣಂ
ಹಯನಾಯಿತ್ತು (ರೇವಣ. ೩೩-೫೪) ; ಜೀವಂವ ಗೊಡ್ಡು ಹಯನಕ್ಕು
ಗುರುಕರುಣ ತೋಪುವ ದಿನಕೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೩) ; ಅಡ್ಡದ ಮಳೆ
ಬಡಿದು ದೊಡ್ಡದ ಕೆರಿ ಕುಂದಿ ಗೊಡ್ಡಗಳೆಲ್ಲ ಹೈನಾಗಿ (ಕನ್ನಡ.
೧೫೩). **ಹೈನ ಮಾಡು =** ಪಶುಪಾಲನೆ ಮಾಡು : ಈ ಪರಗಣೆ
ಗಳಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಹೈನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಗ್ರೀಟಿ. ೪) ; ಇವರಿಗೆ ಹೈನ
ಮಾಡುವುದು ತಿಳಿದಿದ್ದಿತೆ (ಕರ್ನಾ. ೩೩೪).

[ದೇ. ೧ ಪದಿ. ಪಯ = ಫಲ, ಲಾಭ, ಸವಿ. /ಪ್ರಾ. ಪಯಾ =
ಜನ್ಮ ನೀಡು. /ಸಂ. ಪ್ರಜನನ = ಗರ್ಭಧಾರಣೆ, ಜನನ]

ಪಯನಾವು (ನಾ). ಈದ ಹಸು ; ಕರು ಹಾಕಿದ ಅಳಕು : ಅ
ಮುನಿಸಂ ನೋಂತು ಬಡವಾಗಿ ವಿಕರಾಳನಾದ ರೂಪುಮಂ ಕಂಡು
ಕೆಂಗೋಲ್ಮಸಗಿದ ಪಯನಾವು ಪಂದಿಪುವುದುಂ (ಚಾವು. ೧೪೧) ;
ಅದೊಡವಂ ಕೊಟ್ಟು ಪಯನಾವಂ (ಪಾಣಂ. ನಾಳಂ) ಕೊಳ್ಳೆಂ (ಪಂ. ೧೪೩-೩) ;
ಬರುತಿರ್ಪಾ ಮುನಿಸನ ಕೈಕರೇರಮಂ ಕಂಡು ಬೆಟಿ
ಪಯನಾಟಿವು ಕರೆಂ ಪರಿತಂದು ಪಾಯೆ (ಪಾಂ. ೩೩೩).

[ಪಯನ್ + ಅವು]

ಪಯನು (ನಾ). ಸವಿ : ಇತ್ತಲು ಪರವೆಗೆ ಸಂದಿಗೆ ಪಲವು ಕಾಲದಗಲ್ಲಿ
ಪಯನಾಗಿ (ಪಾಣಂ. ಯ ಹಯನಾಗಿ) ಪ್ರಜಯಕಲಹಂ ಕಾಲಾಣಾ
ಸುಖವ ಮಳೆ ಕಣ್ಣು ನೇಹದ ದಿತ್ತಂಕುರಿಸಿ ತವಳಂ ತಳುಕು ಸಮಾ
ನುರಾಗವರಲು ಪ್ರೇಮಾಲಿಂಗನದೊಳಾ ಪಿಪಾಸಿತಂ ಸಿಲ್ವ ಸಫಲವಾಗಲಾ
(ಸಂ. ೧೩-೯೩). 'ಪಯನ್' ಪರಾ. [ಪಯನ್. ಪಯ]

ಪಯಪಾಡು, ಪೈಪಾಡು (ನಾ). ೧. ಹೆಜ್ಜೆ ಯಿಡುವ ಕ್ರಮ, —
ರೀತಿ : (೧). ೨. ಕಾಳಗದ ಒಂದು ವರಸೆ, — ಪಟ್ಟ ; ಯುದ್ಧ
ದಲ್ಲಿ ಹೆಜ್ಜೆ ಯಿಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಂತ್ರ : ಸುಳಿಪರಡಬಲ
ಚಾರಿಯಲಿ ಚಾಪವ ಪಯಪಾಡಿಸಲಿ . . . ಛೇನು ಕೌರವರು (ಕುಮ್ಭಾ.
೩-೨೨) ; ಲುಳಿಯ ಪಯಪಾಡುಗಳ . . . ಲಾಳನದೊಳು ವಿಚಿತ್ರದ
ವೀರರೊಪ್ಪಿದರಸನುಸನುರದಲಿ (ತೊರಣ. ೩-೩೧-೨೨) ; ಪಯಪಾಡು
ಮುರವು ಮೈಲುಕೆ ಲಾಗುಬವನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂಗಳಿಂ ಧರದೊಳೇಟಂ ತೋಪಾ
(ಪಟ. ೩೪-೩೪) ; ಖಳ ದನುಜಾಂಕರರು ಕಾದಿದರು ಪಯಪಾಡಿಸಲಿ
ಸಮಾಸಾಗಿ (ಕೋ. ೧೦-೫೦). 'ಪಯಗತಿ' ಪರಾ. ೩. [ನಾಟ್ಯ]
ಹೆಜ್ಜೆ ಯಿಡುವ ಭಂಗಿ ; ಪದವಿನ್ಯಾಸ : ಪಯಪಾಡು ನಿಜವನೆ
ಚಾಳಿಯಂ . . . ಲುಳಿ ಪುದಿಸಿದನಂ ಕರೆಂ ನರ್ತಿಸಿದಳಾ (ಧರ್ಮ. ೨-೨೩) ;

ನೇಮನೆಗೆ ಪಯಪಾಡು ತಿರುಪಿನಲಿ ಮಯಾಪೇವಿ
ಮೋಹಿನಿ ಪಾತ್ರನಾದಿದಳು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೪-೫೩). ಪೈಪಾಡು :
೩. ಮೃದನೋಲ್ಕು ವಿನೂತನದ ಪನ್ನಿರದು ಪೈಪಾಡು ಹಿರಿದನಿಸು
ಮೈವತ್ತೊಂದು ಚಾಲಿಯಿಂದ ತಿರುಪುಗಳ್ಳು ತೆಲದಿಂದ ನಾನಾತೆಜದ
ಕರಣಂಗಳೆಂ ನರ್ತನಂಗಿಯುತಿರೆ (ಪಾಸೋಪ. ೧-೪೪).

[ಪಯ್ಯ+ಪಾಡು]

ಪಯದಿಂದ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ಹನಿ, -ತೊಟ್ಟು : ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ
ಜನನಿಯರು ಮೂಲೆಯುಂಜಿಸಲಾ ಪಯದಿಂದಗಳನದನೆಸಲವೇ
(ಪುಸಾ. ೩೨). [ಪಯ್ಯ+ದಿಂದ]

ಪಯವುಲಿ (ನಾ). ಈದ ಹುಲಿ; ಮರಿ ಹಾಕಿದ ಹುಲಿ :
ಪಯವುಲಿಗಳ ಮೂಲೆಯಾದಿದುವಾ ಹಣಂಗಳಂ (ಪಾಪಾ. ೪೨೬).

[ಪಯ್ಯ (<ಪಯನ್) + ಪುಲಿ]

ಪಯಶ್ಚರ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಮೊಸಳೆ ಮೊದ
ಲಾದ ಜಲಜಂತು, -ಜಲಚರ : ಕುಪಿತ ಮರುತ್ಸುತರವಳ್ಳು
ಪಯಶ್ಚರನಕರಂಭಮೋಳು ಹಂಕೆ ಭಾವಿಪೊಡೆ ಜನಕ್ಕೆ ಕೊಳಂ ಕಿಟ್ಟು
ಪಾಟುವಂತಾಯ್ತು ಕಮಲಜಾಂಡಂಬರೆಗಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೦).

೨. ಮೀನು : ಭಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂಕೊಂಡು ಮುಳುಂಗಿ ತೆಲ್ಲು
ವಪೂಕ್ಷಣಯುಗ್ಮಪಯಶ್ಚರದ್ವಯಂ (ತಟಪಂ. ೪-೧೧೦). [ಸಂ.]

ಪಯಸ್ಕ (ನಾ). ಹಾಲಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಬೆಣ್ಣೆ,
ಮೊಸರು ಮುಂತಾದುವು : "ಪಯಸ್ಕಂ ಅಜ್ಞ ದಧ್ಯಾದಿ-ಹಾಲಿ
ನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ತುಪ್ಪ, ಮೊಸರು, ಬೆಣ್ಣೆ ಮುಂತಾದ್ದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು"
(ಹಿರಾಂಕಿ. ೨೪೯). [ಸಂ.]

ಪಯಸ್ವಿನಿ (ನಾ). ೧. ಕೆರೆಯುವ ಆಳಳು; ಹೆಯನು : ವಸು
ದೇವ ದೇವತೆಗಳಿ ಬಲದೇವರ್ ಗಂಡಗೋಪನಂ ಕೃತಿಯುಮನು
ಕ್ರಮದಿಂದ ಪೊಡೆನಟ್ಟು ಪ್ರಚುರಪಯಸ್ವಿನಿಗಳಪ್ಪ ಪಶುಗಳಿಂದಜಂಬು
ಗಜಾಯಿಸಿದನಂತರಂ ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತಿರ್ಪುದಂ (ಮಹಾಣೆ. ೬-೩೬೪);
ಒಮ್ಮೆ ಪಯಸ್ವಿನಿಯಾದ ಭೇನುನಿನಂತೆ ತೋರುವ ಉಪ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ
ನವವಧುನಿನಂತೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಸಾಂಪ. ೯೬). ೨. ನದಿ;
ಹೊಳೆ. ೩. ಒಂದು ನದಿಯ ಹೆಸರು. ೪. ಗಂಗಾನದಿ. ೫. ರಾತ್ರಿ;
ಇರುಳು. ೬. ಆಡು. ೭. ಹದಿನಾಲ್ಕು ನಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು :
ಶರತ್ ೨೪ ನಾಡುಗಳ ಚೌಡಶಗಳಿಗೆ ನಾಮಗಳಾಯುರು ಸುಷುಮ್ನಯಂ...
ಪಯಸ್ವಿನಿ ಗಂಧವಾರಯು ಪರಿಸಿದಪ್ಪದಿಯಿರುವವು (ಗಗತಾ. ೯-೧೨).

[ಸಂ. ಪಯಸ್ವಿನೀ]

ಪಯಸ್ವದ್ವ (ನಾ). ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದು; ಸಮುದ್ರ :
ಅಮಲ ಪಯಸ್ವದ್ವದಿಂದ ಶುದ್ಧವೃತ್ತಂ (ಪಾಂಕಪ. ೯-೨೧೦). [ಸಂ.]

ಪಯಸ್ವ (ನಾ). ೧. ನೀರು; ಉದಕ : ಪಯಸ್ವ, ನಭಸ್ವ,
ರಜಸ್ವ (ಪಾಪಾ. ೩೯ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹಾಲು. [ಸಂ. ಪಯಸ್]

ಪಯಳ (ನಾ). "ಮೇಘದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ ನಿರ್ಮಲಜಲ" (ವಿಸ್ತೋಷ.
೧೩-೫ ಅಡಿಬ); ಸುಯತಿಗಳು ನುಡಿದ ಕಬ್ಬಾ ಪಯಳಾಯಂತಿದೆ
(ವಿಸ್ತೋಷ. ೧೩-೫). [?]

ಪಯಳ (ನಾ). (?): ಜಗತೇಂ ನೋಟ್ಟು ಕಣ್ಣಂ ನುಡಿದ ದನಿ
ಗಮಿಂದಾಗಿ ಕುಳಿದುರದೋಳಿಗಳಿಂದ ದಂಡಾಧಿಪರ್ ಮೂಂಡಕರಧಿಕ
ಸಾನುಂತರಂಶರ್ಪಯುಕ್ತರ್ ವಗಿಳಾಜರ್ ಗಾಯಕರ್ ಪಾತಕರಶಪ
ದವರ್ ಸತ್ತರ್ ವಾಸಕಾಜರ್ ನಗಿಳಾಜರ್ ವಾದ್ಯಕರ್ ಚಿತ್ರಕರಣಗಿ
ನವರ್ ಸೂಳಿವಾಕರ್ ಪಯಳರ್ (ಅನಂಪ. ೨-೨೬); "ಕಾಲಾಳು"
(ಪ್ರಭು). [?]

ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ, ಪಯಿಂಜಾಸಿರೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಹತ್ತು
ಸಾವಿರ : "ಎಕ್ಕನರಂ . . . ಒಂಬಯ್ಯಾಜು, ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ-ಇವು
ಸಂಖ್ಯಾನಂಗಳ್" (ಕಶಸಾ. ೩೪-೫೨೯); ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ (ಭಾಷಾಭೂ.
೧೩೨ ಉದಾ); ಪತ್ತರ್-ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ (ತಮದ. ೧೧೧ ಪ್ರಯೋ);
ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ ಮತ್ತೆ ರಾಣಿಸುವ ವಿಖ್ಯಾತವೀರಗಳಾಗಿ ಇರ್ಪದವರಾ
ರೆಂಬೊಡಂ ಪೇಳ್ವೆವು (ಅರಾಜ. ೧-೧೩-೩೪); ಅಲರಿಚನಂಚಿಗೇಯಪ್ಪ
ಪಯಿಂಘಾಸಿರಸು ಕೆಂದಾವರೆಗಳಂ ಕೂಡಿ ಕಿಚ್ಚಿನೋಲ್ ಬೆಳಗುತಿರ್ಪ
ಪುಷ್ಪರಮೊಂದಿಕ್ಕುಂ (ಅದ್ವೈತ. ೩೯-೨೩). ಪಯಿಂಜಾಸಿರೆ :
ಹೆಚ್ಚುಲಿಯನದರಿ ಕೊಂಕಣತೋಗಿಯಾ ಪಯಿಂಜಾಸಿರದ ಪಡೆಗೂಡಿ
ಬರುತಿರೋಡೆ (ಚೇರದು. ೯-೬); ಪಯಿಂಜಾಸಿರೆ, ಪತ್ತುಸಾಸಿರೆ
(ತಬ್ಬಾ. ೩೩೩ ಪ್ರಯೋ).

ಪಯಿಂಘಾಸಿರ್ವರ್-ಹತ್ತುಸಾವಿರ ಜನ, -ಮಂದಿ : ಒಳ್ಳಂ
ಧರಾಧೀಶರಂ ಪಡರಿಟ್ಟಂತಿರೆ ಮಾಟ್ಟುನೋದದ ಪಯಿಂಘಾಸಿರ್ವರಂ
ಯುದ್ಧಮೋಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೦-೨೫); ಅಂತು ಭೀಷ್ಮಂ . . . ಮಹಾ
ಪ್ರಳಯಭೈರವನಂತೆ ಮಸಗಿ ಪಯಿಂಘಾಸಿರ್ವರ್ ಮುಕುಟಬದ್ಧರಂ
ಕೊಂದಾಗಳ್ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೪೦೪).

[ಪಯನ್ (<ಪತ್ತು) + ಸಾಸಿರೆ]

ಪಯಿಂಜಾಸಿರೆ 'ಪಯಿಂಘಾಸಿರೆ' ನೋ.

ಪಯಿಂಟು 'ಪಾಯಿಂಟು' ನೋ.

ಪಯಿಳ, ಪಯಿಳ, ಪಯ್ಕ, ಪೈಕ (ನಾ). ೧. ಗುಂಪು; ಬಳಗ;
ಪರಿವಾರ : ಪಾಚಿಗೌಡನ ವರಸುಕಾತನೆಂದೆನಿಸುವನು-ಕೂಚಿಮಾರನು ತನ್ನ
ಪಯಿಳದೊಡನಿರೆ ನಿಗಮಗೋಚರನು (ಮರುಜಾ. ೨-೫೩). ೨. ಒಂದು
ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪರಿಚಾರಕವರ್ಗದ ಹೆಸರು : ಅಂತು ಪಯಿಳ
ಮೂಜಕ್ಕಂ ಆಕ್ಕಿ ಪಾನೆ ನಾಲ್ಕುತುದಿರ X X X ಮೂಡೆ ನೂಟ ಮೂವ
ತ್ತಜಯಿದು (ಸಾಂಪ. IX-೫, ೪೧೬-೩೯; 1377); ವಶಿಷ್ಠಗೋತ್ರದ
ನಿಲಮನೆಯ ಪಯಿಳದ ಪಟ್ಟಲಿಯ ಗೋವಿಂದಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮಗದಿರೂ
(ಎಕ. VIII, ಸಗರ. ೧-೧೩; 1586); ಹಿಂದೆ ನಂಜು ಮೊರಸ ಪಯಿಳಕ್ಕೆ
ನಡವ ಆಚಾರ ಕಟ್ಟಿ ಅಪ್ರತಿರೋಧಿ (ಎಕ. IX (೨), ಮಾಗಡಿ. ೯೬-೨೪;
ಸು. 1850); ಜನ್ನೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಗೆ ನಿಷ್ಕೋತ್ಸವ ಪಕ್ಷೋತ್ಸವ . . .
ಮುಂತಾದ ಶೇನ ಪದಿತರ ದೀಪಾರಾಧನೆ ಸಕಲವನಿಯೋಗ ಪಯಿಳಕೆ
ಸಮರ್ಪಿಸಿದು (ಎಕ. IX, ದೇವನ. ೩೦-೧೪; 1729). ೩. ನಾಡಿನ
ಒಂದು ವಿಭಾಗ; ಕಂಪಣ : "ವಿಷಯಮನೆ ಕೊಟ್ಟಮನೆ ಪಯಿಳ
[ಪಾಪಾಂ. ಪಯ್ಕ, ಪೈಕ]ಮನೆ ಕಂಪಣಕೆ ಬೆಸರೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ.
೫೬-೨); "ಪಯಿಳ-ಪದಿಕ-ಕಾಲ್ಕಡೆ, ಪ್ರದೇಶ" (ತದ್ವಕ್ತೋ. ೫೧).
೪. ಜಮೀನಿನ ಒಂದು ಭಾಗ, -ತುಂಡು : ಯಂತೀ ಪಯಿಳ
ನಾಲ್ಕು ಬಾಳು ಮನೆ [ಉ]ಪ್ಪ ನಾಗರಕಣಿ ಬಾವಿ . . . ಬೆಟ್ಟ
ಸಹಿತವಾಗಿ ಬದ ಭತ್ತ ನಾಗಂಡುಗದ ಮೂಡೆ ನೂಟ ಇಪ್ಪತ್ತುನಾಲ್ಕು
(ಸಾಂಪ. IX-೫, ೪೦೯-೨೩; 1365). ಪಯಿಳಾಳ : ೨. ಸುಂಕ ತಳ
ವಾಟಕೆ ಮಣಕ ಪಯಿಳ ಸದ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥ
ನಾಡನು (ಎಕ. XI, ದಾಪಣ. ೧೪-೨೬; 1881). ಪಯ್ಕ : ೨. ದಳ
ವಾಯಿ ಬೆಟ್ಟದ ಅರಸುವಿನ ಸಜ್ಜುನಿಯನ್ನೂ ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಧೂರ್ವರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದಳಯ ಪಯ್ಕದವರನ್ನು . . . ನಿಗ್ರಹಿಸು
ವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೊಬ್ಬನು ಬೇಕಾಗಿತ್ತು (ಸಂಪ. ೧೦೨). ೩. ಒಂದೇ
ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳು : (೧). ಪೈಕ : ೧. ಮಟ್ಟ
ಕ್ಕಿಯಂ ಮಟ್ಟಿಯಾಯತವಾಯತವ ಕೇಳು ತಕ್ಕರದು ಪೈಕ ಸುಮುಖಾರ್ಥ
ಮೆನಲಜನವರ ಚರಣಾಂಬುಜಕ್ಕೆ ಶರಣು (ಲಾಜಂ. ೧೫-೨೫);

ನಿಮ್ಮ ಪೈಕಿ ಮುಖ್ಯತನ ಸಹಜ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೫); ಅಳಿಯ ಮಕ್ಕಳ ಪೈಕಿ [ಸಾಂ. ಪಯಿಕ್] ಭಾವ ಸಂಗಮದೇವನೊಳಗೆ ಸೇರಿತು ಪಕ್ಷವಾಯಿತು (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೧-೫೪); ಕಲಿ ಸಾಲ ಮಹರರ ಪೈಕವನು ಕಲಕಿದನು ಕಲ್ಪಾನಕನ ಕಡುಹಿನಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೨-೪). ೨. ಬೆಟ್ಟದ ಬಾಹುಬಂಧು ಸಾಕಿದ ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ನಾಯಕರು ಒಳಹೊಕ್ಕು ವೈರಿ ಮಾರುಲನನು ಸದೆದು (ಕಂನಡಿ. ೩-೩೯); ಸಕಲ ವಿನಯೋಗ ಪೈಕ ಸಹಾ ಸಮುಪ್ಪಿಸಿದ (ಎಳ. IX, ದೇವನ. ೩೩-೧೧; 1898); ಹಳೆಯಾ ಪೈಕ ಸಂದಣಿ ಅಂದಣದ ಎಡಬಲದಿ (ಕರಲಿ. ೫೪-೧); "ಪೈಕ" (ದಂಡಾಳು)ಯೆಂಬ ಪಟ್ಟವಾದರೂ ಇದೇ ಅಧಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಕಭಾಗ. ೧೪೧); ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಕಾರರ ಈ ಒಳಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಪತ್ತಿಗಳು, ಪದಾತಿಗಳು ಎಂದು ಹೆಸರಿತ್ತು. ಇವರೇ ಮುಂದೆ ಪಾಯಿಕರು, ಪೈಕರು . . . ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಕರ್ನಾಟಕ. ೨೩). ೪. ಬಡಗಳು ಪೈಕದ ಕೇರಿಯಲಿ (ದೊಂಕಾ. ೧೯೩೪. ಇಂದಿ. ೩೫-೨೪; ?). ೬. ಬಣಿ; ಪಂಗಡ; ಪಕ್ಷ: ಏನ ಹೇಳುವೆ ನಿನ್ನವರ ಇಯಮಾನವನು ಘುಕ್ಕೊಂದು ಪೈಕದ ಮಾನಭಂಗಸ್ಥಿತಿಯನೇರಿ ಜನ ಮೇಜಯಕ್ಷಿತ (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೧೩-೨); ಪೈಕವರಣ ವಿಷಮವೀರರ ವಿಗ್ರಹದ ಸರಭವದ ಸೌರಂಭಾತಿಶಯ ನಡೆಯದು ಸುರಾಸುರರ (ಕೊರಾ. ೩-೧೪-೧). ೭. ಹೊನ್ನು; ಹಣ; ದ್ರವ್ಯ: ಹಿರಿಯರು ಸಮಧಾತು ಭಕ್ತಿಯ ನೊಕವರು ಭರವಸಕ್ಕೆ ಬಂದು ಭರಿತಭಟಿ ಪೈಕವ ಮತ್ತೆ ಭರಸದಂತೆ (ಕಿವೀ. ೪೧-೩೯೪); ತನ್ನರನುನೆಯ ಪೈಕದ ವಾಳಕದ ಭಂಗಾರವೊಡ್ಡಿ ತು ಕೋಟಿಸಂಖ್ಯೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೯).

ಪೈಕವರು, ಪೈಕದವರು (ಬಹುವು): ಗರುವ ಕೇಳಯ್ಯ ಪಾಮಾತಿಯ ಪೈಕವರು ನಾವ್ (ಲಾಚಿಂ. ೩೩-೫೨); ಇವರು ಬಿಲ್ಲಾಸುರನ ಪೈಕದವರು ಇವರು ಭಸ್ಮಾಸುರನ ಕುಲದವರು ಛಾವಿಸುನೊದಿವರಂಥಕಾಸುರನ ಗೋತ್ರದವರು (ವೀಶ್ಯ. ೨-೧೨-೨೯).

[<ಪ್ರಾ. ಪಯಿಕ್./ಸಂ. ಪದಿಕ./ಕೆಲು. ಪಯಿಕ, ಪೈಕ./ಮರಾ. ಪೈಕಾ]

ಪೆಯಕರ 'ಪತಿಕರ' ನೋ.

ಪೆಯಕಿ 'ಪೈಕಿ' ನೋ.

ಪೆಯತ್ರ, ಪೈತ್ರ, (ನಾ). ಚೈತ್ರಮಾಸದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ ಒಂದು ಉತ್ಸವ: ಧರ್ಮ ದೀಪ ನಿವೇದ್ಯ ಚೈತ್ರಪಯಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸಲಿಸುವದು (ಕಾ. II, ೩೨-೧೧; 1204). ಪೈತ್ರ: ವರ್ಷಾಂಶಕ್ಕೆ ಚೈತ್ರಕ್ಕೆ ಹಾಗೆ ಮತ್ತಂ ಪೈತ್ರಕ್ಕೆ ಹಾಗೆಂದು ವಿಭಕ್ತಿ (ಸಾಂ. XV, ೧೩೫-೫೪; 1179). 'ಚೈತ್ರಪವಿತ್ರ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಪವಿತ್ರ]

ಪೆಯತ್ರಾರೋಪಣ (ನಾ). ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ದೇವರ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ತೊಡಿಸುವ ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ ಉತ್ಸವ: ಶ್ರಾವಣಕುಡ್ಡ ಚತುರ್ಧಸಿ ಸೋಮವಾರದಂದು ಪೆಯತ್ರಾರೋಪಣ ಸಮಯದಲು (ಎಳ. XI, ದಾವಣ. ೧೩೨-೧೫; 1285). [<ಸಂ. ಪದಿತ್ರಾರೋಪಣ]

ಪೆಯನ್, 'ಪಯನ್' ನೋ.

ಪೆಯನ್, 'ಪದಿನ್' ನೋ.

ಪೆಯನ್ನೂರು (ನಾ). ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ; ಹತ್ತುನೂರು; ಸಾವಿರ: ಪೆಯನ್ನೂರು, ಪತ್ತುನೂರು (ಕವ್ಯಾ. ೩೩೩ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಯನ್ (<ಪತ್ತು) + ನೂರು]

ಪೆಯಮ್ಮ (ನಾ). ಹತ್ತು ಸಲ, -ಬಾರಿ: ಪಯಮ್ಮ, ಪಯಂಬಾರ್ (ಕವ್ಯಾ. ೩೩೩ ಪ್ರಯೋ). [ಪಯನ್ (<ಪತ್ತು) + ಮೈ]

ಪೆಯರ್, ಪಯರು, ಪೈರು (ನಾ). ೧. ಹೊಲ, ಗಡ್ಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವ ಬೆಳೆ: (೪). ೨. ಗಿಡ, ಮರ, ಬಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಸಸ್ಯ; ಹಸುರು ಬೆಳೆ: (೪) 'ಪಸುರ್', ಪರಾ. ಪೆಯರು: ೧. ಪಯ ರೈದದಿ ಸುರಿವ ಮಳೆಯ ಸುರಸದಿದ್ದರೆ ಅವರೇತರದಲ್ಲಿ ನೀಡುವರಯ್ಯಾ (ದೇವಾ. ೪೦-೩೪); ನಾನಾ ಹೇವಿಗಳ್ಗೆ ಸಂಪತ್ಪ್ರಾಪ್ತವಪ್ಪಂತು ಸಕಲ ಫಲಮಂ ಪಯರನಕ್ಕುವ ಮಹಾಪ್ರಜೆಗಳು (ಚಿಬಪ್ಪ. ೨೯-೪೦); ಯೇಸುಂಟಾದ ಪಯರುಗಳನು ಆಗುವಾದಿ ನಿಂತು ಪುತ್ರ ಪೌತ್ರವಾರಂಪರೆ ಯಾಗಿ . . . ಅನುಭವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಹಿರಿ (ಮೈ. ೧೯೩೩, ೩೩-೧೩; 1598); ಮಳೆಯಲ್ಲಿದ್ದರಿಂದ ಪಯರುಗಳು ಹಾಳಾಗಿ ಜನಗಳು ಸತ್ತರು (ವ್ಯಾಸದಿ. ೧೩೦). ಪೈರು: ೧. ಪೈರಿಗೆ ನೀರು ಬೇಡಂಬಣ್ಣಿ ಉಚಿತವನುಮಾಡು ದಿಡಬೇಳೆ (ಸರ್ವ. ೧೦೩-೫೩೧); ಒಣಗಲ್ ಪೈರಿಗೆ ಬಾರದಿದ್ದ ಮರು ತಾಂ ಬಂದೇನು (ಸೋಮೇಶ. ೧೩); ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಪೈರು ಗಳ ವಿಟ್ಟು ಜನವಂಡಿ ಜಗುಳಿದರು (ಕಂನಡಿ. ೧೧-೪೪); ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲ ಪೈರು (ಎಳ. III, ಶ್ರೀರಂಗ. ೧೦೦-೧೩೨; 1724); ಗಡ್ಡೆ ಕೋಗಿನಲಿ, ಹಳದಿಯ ಪೈರು ಬೆಳೆಬೆಳೆದು ಹದ್ದಿಯರೆ ತಾಲಿನವ ವಸಧಿಯ ಸುದಿಸ್ತೀರ್ಣ ಲಂಬಾಯದೊಪ್ಪ ಸೈಕವೇರೆಯನು ಹೋರಿ (ಚತ್ರಾಂಗ. ೫೨-೧೪೩೨).

ಪೈರುಪಚ್ಚೆ = ಬೆಳೆ; ಫಸಲು: ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಆನೆ ಬಂದು ಇದೆ. ರೈತರ ಪೈರುಪಚ್ಚೆ ಕರಡು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ರಾಣೇಂದ್ರ. ೨೩೯); ಕೊಳವು ಕುಂಟೆಯು ಪೈರುಪಚ್ಚೆಯು ತಳೆದ ಮನೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದವು (ಕವ್ಯಾ. ೧೩-೧೦). [ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ಪಯರ್; ತುಳು. ಪೈರ್; ಕೆಲು. ಪಯರು, ಪೈರು]

ಪೆಯರು 'ಪಯರ್' ನೋ.

ಪೆಯಲಾ, ಪೈಲಾ (ಗು). (ಉಕ್ಕ, ೧. ಮೊದಲನೆಯ; ಒಂದನೆಯ: 'ಪಯಿಲಾನಂಬರು' ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಮೊದಲನೆಯದು; ಪ್ರಥಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವುದು: ಆ ಸೆಟಗೋಡಿನ ಎತ್ತು ಲಡಾಯದಲ್ಲ ಗೂಳಿ ಹೋರಿಗಿಂತಲೂ ಪಯಿಲಾ ಅಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ (ರೂಢ). ಪೈಲಾ: ೩. ಮೊದಲನೆಯವನು; ಪ್ರಥಮಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವವನು: ಎಲ್ಲಾದರಾಗ ಪೈಲಾ ಬಂದಾನೆ ಅಪ್ಪಾ (ಮುಗಿಮ. ೩೪). ೪. ಮೊದಲನೆಯ ತಾರೀಖು; ಒಂದನೆಯ ತಾರೀಖು: ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟು ನಾನು ಕೊಡ್ತೀನಿ. ಪೈಲಾಕ್ಕೆ ಪರಮ ಕೊಟ್ಟು ದಿಡುವಂತಿ (ದಾಳೂಟ. ೨೧); ಮಾರ್ಚ್ ಪೈಲಾಕ ಮನೀ ನಿರೋಪ ತಗೊಂಡರಂದರ ಅತು (ದೀಪಕ. II, ೨೩೦); ಸಾಮಾನ್ಯ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಅದ. ಪೈಲಾದ ತನಕ ಹೋಗತದ (ಗೀಚುಗಿ. ೧೪).

[<ಪ್ರಾ. ಪಹಿಲ./ಹಿಂ. ಪಹಲಾ, ಪಹಿಲಾ; ಮರಾ. ಪಹಿಲಾ]

ಪೆಯಲಾನಂಬರು, ಪೈಲಾನಂಬರು (ನಾ). ೧. ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ಥಾನ: ಗಳಿಗೆ ಪುಸ್ತಕ ಹಿಡಿಯೊದಿಲ್ಲಾ ಮನ್ಯಾಗ, ಪರೀಕ್ಷದಾಗ ನೋಡಿದ್ಯಾ ಪಯಿಲಾನಂಬರು (ಪೈ. ೨೦). ಪೈಲಾನಂಬರು: ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠ ದೇವ್; ಉತ್ತಮಮಟ್ಟ: ಪೈಲಾನಂಬರ ಪರಾ ಅವ (ತಿರುಗು. ೫೯). [ಪಯಿಲಾ + ನಂಬರು]

ಪೆಯಲಾನ್ 'ಪೈಲವಾನ್' ನೋ.

ಪೆಯಸರಿಸು 'ಪೈಸರಿಸು' ನೋ.

ಪೆಯಾಕ 'ಪಯಿಕ' ನೋ.

ಪಯೋಂಬುಧಿ (ನಾ). ಪಯೋಧಿ ೧: ಒಗದವು . . . ಕೌಸ್ತುಭಾದಿ ಸಂನಾದಿಧವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ಪಯೋಂಬುಧಿಯೊಳಗೆ (ಭಂದೋಂಬ. ೪. ೧-೨೪). [ಸಂ.]

ಪಯೋಜ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು ; ತಾವರೆ ; ಕಮಲ : ಪಯೋಜೋಪಮವತ್ತ್ವ ತತ್ತ್ವ ತಾದಿಂದೋದಯ್ತು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೦೯) ; ಮುನಿಮಂಡಲೇಪದಪಯೋಜಪುತ್ರೋಪಯೋ . . . ಕಳೆವಣಿತು ಪೂಜ್ಯಂ ಸ್ವಪಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೨೨) ; ತಪ್ಪಿಯಾನನ ಪಯೋಜಮಂ ಕುಟ್ಟೋ ಕೃತಂ ಮಾಡಿದುದೇ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೯೨) ; ಜ್ಞಾನವಾಮುರನಕ ಪಾದ ಪಯೋಜನ ಸೇನೆ ಸಂಭ್ರಮ ಮೀಡುತಿದುದು (ಪ್ರೀತಿಸಾಂ. ೧೧-೧೨೧).

[ಸಂ.]

ಪಯೋಜಂತು (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಮೀನು, ಮೊಸಳೆ ಮುಂತಾದುವು ; ಜಲಚರ. [ಸಂ.]

ಪಯೋಜಜ (ನಾ). ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು ; ಬ್ರಹ್ಮ ; ಇಂದು ಪಯೋಜಜಂಗೆ ಕೃತಕೃತ ಸಾರ್ಥಕ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೯). [ಸಂ.]

ಪಯೋಜನಾಥ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳಲ್ಲಿ ಕಮಲವುಳ್ಳವನು ; ವಿಸ್ತು ; ಪಯೋಜನಾಥನು ನಿರ್ಮಿಸನೆ ಚಾರಾಸಿದುರ್ಗಗಳ (ಬಸವ. ೫೪-೩೩).

[ಸಂ.]

ಪಯೋಜಸ್ತ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದು ; ಮೋಡ. ೨. "ಕಮಲ" (ಅಸಂಸಾ). [ಸಂ.]

ಪಯೋಜಸಖ (ನಾ). ತಾವರೆಯ ಗೆಳೆಯ ; ಸೂರ್ಯ : 'ಪಯೋಜಸಖಗೇಹ' ಪರಾ. [ಪಯೋಜ+ಸಖ]

ಪಯೋಜಸಖಗೇಹ (ನಾ). [ಜ್ಯೋತಿ] ಸೂರ್ಯನಿರುವ ರಾಶಿ ; ಸಿಂಹರಾಶಿ : ಪಯೋಜಸಖಗೇಹಸ್ಥಾ ಯಿಯಾದುದು ಸದ್ಯಮೇ ನಾಯಕನಂಗನಾರ್ಥಕಧನಂ ಮಂದಾತ್ಮಜಂ ತನ್ನರಂ (ಜಾತಕ. ೧೩-೩೦).

[ಪಯೋಜಸಖ+ಗೇಹ]

ಪಯೋಜಸೂತ್ರ (ನಾ). ಕಮಲದ ನಾಳ, -ದೇಟು : ಬಳುಳದ ಪೂವಿಸ್ತವಳಯಕ್ಕೆ ದುಕೂಲದ ಚಿಲ್ವನಪ್ಪ ಸಾಲುಗೆಗೆ ಪಯೋಜಸೂತ್ರನವ ಮುಂದಿಗೆ ನೇತ್ರದ ಕೋವಣಕ್ಕೆ ಮಿಕ್ಕುಗುರುವ ಬೂದಿಗೊಡ್ಡಿ ತನುವಂ . . . ನಿಂದಳೊವಳಂ ಕಂಡು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೯೦). [ಪಯೋಜ+ಸೂತ್ರ]

ಪಯೋಜಿನಿ (ನಾ). ತಾವರೆ ; ಕಮಲ ; ಪಯೋಜಿನಿಗುಳ್ಳರಲಿಂಪುವತ್ತ ಸಂಪಗೆಗಲರ್ಪಣಾಪಮುಪ್ಪ ಮದಮಂಜರಿ ಪಾಟಿಗಾಗೆ ಬಂದಂ . . . ಮಾಧವಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩). [ಸಂ. ಪಯೋಜಿನಿ]

ಪಯೋಜ (ನಾ). ನೀರನ್ನು ಕೊಡುವುದು ; ಮೋಡ : ಸ್ತನಿತಫಲಂ ಬೃಹಿತಂ ದುರ್ದಿನಮದಪೂರಂ ಪಯೋಜಗಜಫಲಿ ಸುಬದತ್ತ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೨) ; ಉಣ್ಣುವ ಮಿಂಚೆದು ದೀಪನಾಲಯುತ್ತುಂಗ ಪಯೋಜದಿಬಟ್ಟಿ ತೆರೆ . . . ಅರಿಸರಲೊಪ್ಪುವ ಮುಕ್ತಿನ ಗೇಸೆಯಾಗಿ ಕಾರುಂ ಗಗನಸ್ಥೋರಮಯುಮೊಂದಿದರೊಂದು ವಿನಾಹರೀಲಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೮-೧೧೮). [ಸಂ.]

ಪಯೋಜಪಥ (ನಾ). ಮೋಡಗಳು ಸಂಚರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ ; ಆಕಾಶ : ನಿರವಧಿಪ್ರಕಾಶಮಯಂ ತಾನಾದುದು ಭಾವಿಸಿ ನೋಡೆ ಪಯೋಜಪಥಂ ಪ್ರಥಿತಮಾದ ದೇವಾಗಮದೊಳ್ (ವರ್ಧಪು. ೧೩-೯೧). [ಪಯೋಜ+ಪಥ]

ಪಯೋಜಮಾರ್ಗ (ನಾ). - ಪಯೋಜಪಥ : ಇದಿರ್ವಂದು ಪವನ ಪವನಂ ತದ್ವಿಮಾನಗತವದಸ್ಯೇದನವಜಲಕಣಗಾಂಭಮುನಿನಿಸಾಲು ಸಿದುದು ಪಯೋಜಮಾರ್ಗಗಮದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೪).

[ಪಯೋಜ+ಮಾರ್ಗ]

ಪಯೋಜಾಗಮ (ನಾ). ಮೋಡಗಳ ಬರುವಿಕೆ ; ಮಳೆಗಾಲ : ನವಿರಾಟಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ ಸುಖನಿಲಾಯತಗಳಂ ಪಯೋಜಾಗಮ ದೊಳ್ (ಕವಿಜ್ಞ. ೩-೩). [ಪಯೋಜ+ಆಗಮ]

ಪಯೋಧ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಯ ಮೋಡ ; ಕಾಮೋಡ : ಪರಿ ನೀಲದ ಭಿತ್ತಿಯೊಳಂಬುರುಹಾನನೆ ಕೊಡೆ ಕುಂಕುಮದ ಕಾರಣಿಯಂ ವಿರಚಿಸಿದಳರೆ ಮುಂಗಾರ್ಗ ನಿರ ಸೆಳೆವಿಂಚಂ ಪಯೋಧಮೊಕ್ಕುಟ್ಟಿ ಪ ಪೋಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೮-೪). ೨. ಸಮುದ್ರ. ೩. ಕೆರೆ, ಕೊಳ ಇತ್ಯಾದಿ. [ಸಂ. ಪಯೋಧಸ್]

ಪಯೋಧರ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಮೋಡ : "ಅಥಂ . . . ಪಯೋಧರ . . . ಬರಾಹಕೇ—ಈ ೧೦ ಮುಗಿಲ ಪೆಸರ್" (ಪರಾಯು. ೧೧-೫೮) ; ಚಿಲ್ವನಾವರಿಸಿದುದು ಸಂದಣಿಸಿ ನೀಳ್ ಪಯೋಧರವಾರಿಧಾರಿಗ್ (ಜಗದಿ. ೪-೩೧) ; ಆ ಪಯೋಧರತಂಡ ಜಂಝುಮಾರುತರಿಸುತ . . . ಕೊತ್ತಕಾಳ್ವೀರಿ ದುರ್ಗಮ ಬಳಸಿ ಕೊಂಡಿಹಾರು (ಸಪರೋ. ೨-೫೮). ೨. ಮೋರೆ ; ಸ್ತನ : "ಉರಿಸಿಜಂ . . . ಪಯೋಧರ ; ಸ್ತನ—ಈ ೫ ಮೋರೆ" (ಪರಾಯು. ೮೩-೩೩೨) ; ಪಯೋಧರದ್ವಯಂಗಳ ತುದಿ ಕರ್ಗ ತೋಟಾತಮಲೇರಂದುವ ಲಾಂಛನ ದಂದದಂತೆ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೩೩೦ ಶೂದ್ರಕ) ; ಮೋಡಿದಂ . . . ಗುರುಜಘನ ಪಯೋಧರಯುಗಧರದಿಧುರಿಯಂ (ಕವಿಜ್ಞ. ೨-೫೩) ; ಎರಡುಮಹಲಂಗೆ ಕೆಡೆಯೊಳ್ ಪರಮರನದೀಪ್ರವಾಹದಿಂದೆನೆ ವಸಂಧರಿಯಂದದಿನಲಘು ಪಯೋಧರವಿಲಸಿತಹಾರಲತಿಕೆ ಸತಿ ಸೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೪೯೩). ೧, ೨ : ದಿನನಾಥಂ ನವವರ್ಷಾವಸಿಯು ಪೀವರಪಯೋಧರಸ್ತರ್ಜನದಿಂ ವಿನತಾಂತುಕನಾದಂ (ಜಗದಿ. ೪-೧೧) ; ಸ್ವರಿತಪಯೋಧರಂಗೆ ಪಯೋ ಧರಮಂ ಮರಲೊತ್ತೆ . . . ಮುಖಾಬ್ಬ ಮದಬ್ಬ ಲೀರೆಯಂತೆರೆ ಸುರ ಕಾಂತೆಯರ್ ಸಜಳಕಾಂತೆಯರೊಪ್ಪಿದರಾ ಪ್ರಯಾಣದೊಳ್ (ಪ್ರಸ್ತುತ. ೧೦-೩೪). ೩. ಸಮುದ್ರ ; ಕಡಲು. ೪. ಕಣ್ಣು ; ನಯನ : "ನಯನಂ ಮೇಘಂ ಉದಧಿ ಕುಚಂಗಳು ನಾಲ್ಕು . . . ಪಯೋಧರ ಶಬ್ದಂ" (ನಾನಾಕಂ. ೨೧) ; "ನಯನಾಥ, ಕುಚಾಂಬುಧಿಗ್ ಪಯೋ ಧರಂ" (ನಾನಾರ. ೩). ೫. ಕೆಚ್ಚೆಲು. ೬. ಬೆನ್ನೆಲುಬು ; ಕಶೇರು. [ಸಂ.]

ಪಯೋಧರಕಾಲ (ನಾ). ಮೋಡಗಳಿರುವ ಕಾಲ ; ಮಳೆಗಾಲ : ತಮಗಿದಿರಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಬಂದ ಪಯೋಧರಕಾಲದೊಳೆರೆದು ತದಿಯುಮಂ ಪೂಯು ಪರಿವ ತೊಣೆಗಳುಮಂ . . . [ಜಿ]ರಿವೊನಲ್ಲಳುಮಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಪು. ೩-೨೫ ಮ). [ಪಯೋಧರ+ಕಾಲ]

ಪಯೋಧರಶರ (ನಾ). (ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುವ) ಮೋಡವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಬಾಣ ; ವಾರುಣಾಸ್ತ್ರ : ವಿಯುಚ್ಚರಾಧಿಪತಿಯುಚ್ಚ ಕೃಶಾಸ್ತ್ರಸೃಷ್ಟಮಂ ಪಯೋಧರಶರದಿಂ . . . ಎಚ್ಚು ತೊಳ್ಳಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೯). [ಪಯೋಧರ+ಶರ]

ಪಯೋಧರಶಿಲೀಮುಖ (ನಾ). - ಪಯೋಧರಶರ : ಪಯೋಧರಶಿಲೀ ಮುಖಮಂ ಮರುದುಗ್ಗುಬಾಣದಿಂ . . . ಎಚ್ಚು ತೊಳ್ಳಿದಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೩೯). [ಪಯೋಧರ+ಶಿಲೀಮುಖ]

ಪಯೋಧಾರಿ (ನಾ). ನೀರಿನ ಧಾರೆ ; ಸುಬಾದುದು . . . ಜಳದೇವೀ ಸಮೂಹಂಚೊಲಂಘೋದಪಯೋಧಾರಾಕಿ ತಳ್ಳಿ ಯ್ತುನಮಿಸಿದರು ಕೊಳ್ ಜಾರನಾರೀಕದಂಬಂ (ಜಗದಿ. ೪-೨೯). [ಸಂ. ಪಯೋಧಾರಾ]

ಪಯೋಧಿ (ನಾ). ೧. ನೀರಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದು ; ಸಮುದ್ರ ; ಕಡಲು : ಪಯೋಧಿಗೊರ್ಮೆ ಜನಮಂದಿರಸುಂದರಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊರ್ಮೆ ಮನುಷ್ಯರೋಕ ಜಿನಪೂಜೆಗೆ ಪೋಗೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೩೫) ; ಪುತ್ರ ಪಯೋಧಿಯನ್ನೇನಿದ ವರ್ಧಮಾನಧಟ್ಟಾರಕರಂ . . . ಅರ್ಚಿತಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧-೧೪) ; ಮುಡಾದು ಮಂದರಗಿರಿ ಪಯೋಧಿಯ ತೆರಿಗಳನು ತುಳವಂತೆ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೩-೧೪). ೨. [ಜೈನ] ಕಾಲದ ಒಂದು ಗಣನೆ ;

ಸಾಗರ : ಅಮರರನೇಂ ನಿಮೂಳಸುವನೊ ವಿಧಿ ಪಯೋಧಿಯುಗಳಾ
ಪಧಿಯೊಳ್ (ಮಲ್ಲತ. ೧೩-೧೧೦). [ಸಂ.]
ಪಯೋಧಿಕೇಳಿ (ನಾ). ನೀರಾಟ; ಜಲಕೇಳಿ; ತೀರದ ನೀರದಂ
ನೆಗೆದು ಗರ್ಜಪ್ಪುದೆಂದು ಪಯೋಧಿಕೇಳಿಯಂ ಸಾರಮರಾಳನೇನುಳಿದು
(ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೧೯). [ಪಯೋಧಿ + ಕೇಳಿ (= ಕೇಳಿ)]
ಪಯೋಧಿ (ನಾ). ೧. ಪಯೋಧಿ ೧ : ಶ್ರೀಯನರಾತಿಪಾಧನ
ಪಯೋಧಿಯೊಳ್ ಪಡೆದುಂ ಧರಿಯುಂ ಜೀಯನೆ ಬೀಡಿಕೊಳ್ಳದೆ
(ಸಂಪದ. ೧-೧). ೨. ಹಾಲಿನ ಸಮುದ್ರ; ಸ್ತೀರಸಾಗರ :
ಪಯೋಧಿಯೆಂದಂ ನಿವಿಳಾಪನೀಶ್ವರಭಯಸ್ಥಾನಂ . . . ಸುಪುತ್ರ
ನೊಗತರ್ಕಂ ನಿಮ್ಮೊಳುರ್ವಿಶ್ವರಾ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೧೨೨); ಪಯೋಧಿಯ
ಕೆನೆಯೊಪ್ಪುಪ್ಪದೆ ನೀಮೂಗಿಯಲಿಳಿದ ಮೇಘಂಗಳಲ್ಲೆ ಸಿಗಿದುತ್ತು ಕಡ
ಲೊಳು (ಚೈದು. ೩-೩). [ಸಂ.]
ಪಯೋಬಿಂದು (ನಾ). ೧. ಹಾಲಿನ ಹನಿ, -ತೊಟ್ಟು; ಹಯ
ಪದಕಮರಾಧಿಪೇಕದ ವರಪಯೋಬಿಂದುಗಳು. . . ಕಡಲಾಗಿ ಕೈಗೊಳಲು
(ಕುಮಾರ. ೧-೧೫). ೨. ನೀರಿನ ಹನಿ. [ಸಂ.]
ಪಯೋಭೃತ್ (ನಾ). ಮೊಲೆ; ಸ್ತನ : ರಜನೀಕಾಂತಾಪಯೋ
ಭೃತ್ ಟಿಮಲಯಜಪತ್ರಂ . . . ಬೆಡಂಗಾಯ್ತು (ಅಂಪ್ರ. ೮-೩೪);
ಪಯೋಭೃದ್ವರನಮ್ರಾಂಗಾಂಗನಾಚಾಲಿತ ಚಮರರುದದ್ವಂದ್ವಪಾಶ್ವರಂ
(ರಾಜಶೇ. ೩-೨೩). [ಸಂ. ಪಯೋಭೃತ್]
ಪಯೋರಸ (ನಾ). ೧. ನೀರು; ಜಲ : ಪಯೋರಸಂ ತೀಡುವ
ತೆಂಬೆಲರ್ ಮನದೊಳುರ್ಕೆಗಳಂ ಸುರತಾಪಸಾನದೊಳ್ ಮಾಡೆ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೦೦). ೨. ಹಾಲು : ಚಂದಳದ್ವಂಶಂ ಬಿಂಬದೊಳೊಂದಿದ ಕೆಂಪಂ
ಪಯೋರಸದೊಳಮರ್ದಿಂಪಂ ಕುಂದದ ರನ್ನದಲಂಪಂ ತಂದೊಂದೆನಿಸಿದ
ಫಲಧರಮೊಪ್ಪಿದುದವಳಾ (ರಾಜಶೇ. ೩-೫೩). [ಸಂ.]
ಪಯೋರಾಶಿ (ನಾ). ಸಮುದ್ರ; ಕಡಲು : ಪಯೋರಾಶಿತಟದೊಳಾ
ತನ ಕೀರ್ತಿಪ್ರಮದೆ ಪಥಪ್ರಮದಿಂ ವಿಶ್ವಮಿಸಿದಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೮-೫೫);
ಪಯೋರಾಶಿಗಳು ಮುಟ್ಟಿತ್ತು ದಾನಪ್ಪದದೊಡನೆ ಪರಕ್ಷೋಣ
ಪಾಲಾಂಗನಾದ್ಯಗ್ನಿಗಳದ್ವಾಪ್ತಾಂಬುಧಾರಾಪ್ರಸರಂ (ಅಜಿತ. ೯-೧೩);
ಕಡಲ ಪಶ್ಚಿಮಪಯೋರಾಶಿಗೈತಂದನು (ಕಡಲ. ೯-೩೩). [ಸಂ.]
ಪಯೋರುಹ (ನಾ). ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದುದು; ತಾವರೆ; ಕಮಲ :
ಮುನೀಶ್ವರಗಳೆ ದೈವಮಂದವರ ಪಾದಪಯೋರುಹಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತರ
ರಿಸಿಪರ್ಗ ಪೇಟಾ ಪದೆಯರಾಳುದುಡೆಂ (ಕಾಂಪು. ೩೪೪); ಕೈಮುಗಿದ
ಮಿಲ್ಲಿಂದೆ ಪಿತ್ತಪದಪಯೋರುಹಕೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೫೯-೧೬೯). [ಸಂ.]
ಪಯೋವಾರ್ಧಿ (ನಾ). ಪಯೋಧಿ ೧ : ಪಯೋವಾರ್ಧಿಗೆ ಅಂಪ್ರ
ಮನಂ . . . ತೋಪಾಂತಾ ವಿಸುಳಿಗೆ ಗಿಂಜಿಗೆ ತಿವಲಿಂಗಮನಧಿಕಮನಃ
ಪ್ರಮೋದದಿಂ ತೋಜುವುದುಂ (ಗಿಂಜ. ೩-೫೩). [ಸಂ.]
ಪಯೋವಿಕಾರ (ನಾ). ಹಾಲಿನ ರೂಪಾಂತರವಾದ ಮೊಸರು,
ಬೆಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದುವು : ಪಯೋವಿಕಾರದಿಂ . . . ಫಲ
ಮಕ್ಕೊಂ . . . ಮನುಜಂಗೆ ಅಂಪ್ರದತೆಯಪ್ಪಾರೋಹಿಗೇಹಂಗಳೊಳ್
(ಚತು. ೯-೧೯). [ಸಂ.]
ಪಯ್ಯ 'ಪಯಿ' ನೋ.
ಪಯ್ಯನೆ (ಅ). ಬೇಗನೆ; ಕೂಡಲೆ : ಪಯ್ಯನೆ ರಥಂ ಪರಿದತ್ತು
(ಕುಮಾರ. ೨೦ ಪಾ. ೫೫). [? - ಅನಿ.]
ಪಯ್ಯ (ನಾ). (?) : ಶ್ರೀಕಾಂತಾಕಾಂತನಾತೋದರಭವನದೊ
ಳೊಂದಕ್ಕೊಳೊಂ ಬಯ್ಯ ಪಯ್ಯಂ ರೋಕಾರೋಳಂಗಳಂ (ಸಾ. ೫೫.
XV. ೩೩-೪ : 1147).

ಪಯ್ಯಮಾಗು = (?) : ವಿದ್ಯೆಯಂ ಕೊಂಡು ಬಂದಪಿನಾಣಿಗಳ
ಬರ್ಪಿನಂ ಮನೆಗೆ ನೀನಂ ಪಯ್ಯಮಾಗೆಂದು ಬೇಟ್ಟು ಪುರಾಭ್ಯಂತರದಿಂದ
ಮಂದು ಪೂಜಮುಟ್ಟಿಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ತದ್ವಿಜಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೩೩). [?]
ಪಯ್ಯಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಪಯ್ಯಗೆಯೆದ ಜನ್ನಯ್ಯ
X X X ಮಗ ಸರಸಂಗಯ್ಯಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸತನ (ಎ. IV. ಗುಂಪು ೫೬.
೫೬-೫೭ ಸು. ೨೦೦ ?); ಕಡೆಕೊಳಂ ಪಾರಪುರಂ ಪಯ್ಯಗೆಯೆ ಮುಕ್ಕೊ
ದಲೈಕ್ಕೊಮೊಗದ ಪೋಗಿ (ಮೈ. ೧೯೩೪. ೩೮-೩೯ : 11 ನೆಯ ಶತ). [?]
ಪಯ್ಯ, ಪೆಯ್ಯ (ನಾ). ೧. ಹುಡುಗ; ಬಾಲಕ : ಸಯ್ಯಕ್ಕೊಗತ್ತಿ
ಯೆಡೆಯೊಳ್ ಪಯ್ಯಬಿಲ್ವಲೈಡೆಯೊಳೆ ನೆಗಟ್ಟು ವರ್ಗಳ್ ಕೆಯ್ಯಂಬಪ್ಪೊ
ಡುರ್ಚಿ ಮೆಯ್ಯಂಬಂ ಕಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಕೂಕೊಡದಡ್ಡುರ (ಬಂಜರಿ.
೧೨-೫೪); ಅಬಾದೆಸದನೀ ಪಯ್ಯನಿನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೪೫-೯೩೪).
ಪೆಯ್ಯ : ೨. ಕರು; ವತ್ಸ : ಪಾಲಂಜಲು ಪೆಯ್ಯ (ಪಾಂ. ಪಯ್ಯ,
ಪೆಯ್ಯ)ನ ಉದಕವೆಂಜಲು ಮಕ್ಕೊಡ . . . ಎಂತು ಪೂಜಿಸುವೆಯ್ಯಾ
(ಬಸವ. ೮೮೫).
[ದೇ. ೩೩೫. ಪೆಯ್ಯ; ತುಳು. ಪಯ್ಯ, ಪಯ್ಯ, ಪೆಯ್ಯ; ತೆಲು.
ಪರ್ಜಿ. ಗೊಂಡಿ. ಪೆಯ್ಯ]
ಪಯ್ಯಗುಂದುಪುರ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು; ೧೦ ಕುಗಿನ
ಹೊನ್ನಾವರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹೈಗುಂದ : ಚಂಡಮಹಾಸೇನ ಪುತ್ರಸ್ಥ
ಪಯ್ಯಗುನ್ನು ಪುರೇಶ್ವರಸ್ಥ ಪಲ್ಲವರಾಜೇನ ದತ್ತ : (ಎ. XXII. ೨೯-೫;
೫ ನೆಯ ಶತ). [? + ಪುರ]
ಪಯ್ಯನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು; ೧೦ ಉತ್ತರಕನ್ನಡ
ಜಿಲ್ಲೆಯ ಒಂದು ಸ್ಥಳ : ಬಸವಾಸಿ ಪನ್ನಾಚಾರ್ಯರಮುಮಂ ಪಯ್ಯ
ನಾಡುಮಂ (ಎ. XV. ೩೩೧-೩ : 1028). [? + ನಾಡು]
ಪಯ್ಯರ 'ಪೈಸರ' ನೋ.
ಪಯ್ಯರವೋಗು 'ಪೈಸರಂ ಬೋಗು' ನೋ.
ಪಯ್ಯರಿಸು 'ಪೈಸರಿಸು' ನೋ.
ಪರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ : ಮಗು ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪರ್
ಎಂದು ಹರಿದು ಹಾಕಿತು (ರೂ. ೧).
ಪರ (ನಾ). ಪಕ್ಷ; ಕಡೆ.
ಪರವಾಗಿ = ೧. ಸಲುವಾಗಿ; ವತಿಯಿಂದ: ಸನ್ನ ಪರವಾಗಿ ನೀನು
ಎರಡು ಮಗುಗಳನ್ನು ಅಡವಾರದೆ ? (ಹಾ. ೫೩. ೨); ನೀನೇ ಸನ್ನ
ಪರವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಂದು ದಿಡು (ರೂ. ೧). ೨. ಪಕ್ಷವಹಿಸಿ;
ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುವಂತೆ : ಆ ಪಕ್ಷದ ಪರವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಅಭ್ಯ
ರ್ಥಿಗೆ ಸೋಲಾಯಿತು (ರೂ. ೧). 'ಪರ' ಪರಾ. [ದೇ. ೩೩೫. ಪರ]
ಪರ, 'ಪರ್' ನೋ.
ಪರ (ಗು). ೧. ದೂರದ; ಹತ್ತಿರವಲ್ಲದ. ೨. ಪ್ರತಿಯಾದ; ವಿರುದ್ಧ
ವಾದ. ೩. ಮುಂದಿನ; ಎದುರಿನ. ೪. ಭವಿಷ್ಯದ. ೫. ಬೇರೆಯ;
ಅನ್ಯ. ೬. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ತಮವಾದ. ೭. ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯ;
ತುಟ್ಟಿತುದಿಯ. ೮. ಶತ್ರುತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಹಗೆಯನ್ನು
ಸಾಧಿಸುವ. ೯. ತಲ್ಲೀನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಮಗ್ನವಾದ.
(ನಾ). ೧೦. ದೂರವಾದುದು; ಹತ್ತಿರವಲ್ಲದುದು : "ವಿಶ್ವಕೃಷ್ಣಂ,
ಪರಂ . . . ಮೃದಹಿತಂ - ಈ ೩ ದೂರಂ" (ಪರಾಯು. ೧೧೫-೮);
"ಪರಂ ದೂರಮೊಪ್ಪಿದು" (ದುಂ. ೧೨೩-೫). ೧೧. ಪ್ರತಿ
ಯಾದುದು; ವಿರುದ್ಧವಾದುದು. ೧೨. ಎದುರಿನಲ್ಲಿರುವುದು;
ಮುಂದುಗಡೆಯಲ್ಲಿರುವುದು : ಪರದ ಪರ್ವದ ನೆಲೆಗಳ್ಯಂ ಪಕ್ಷಂ
(ಶಮದ. ೩೩). ೧೩. ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ ಕಾಲ; ಭವಿಷ್ಯತ್ತು:
ಇರವುಂ ಪರವುಂ ತಿರುನಾಳಾದುದು (ತಿರುನಾ. ದೇ. ೨೧೩-೧೫);

೧೪. ಅನ್ಯವಸ್ತು; ಬೇರೆಯವರ ಪದಾರ್ಥ : ತಂಭುವಿನ ಭಕ್ತಂಗವರ ಸಂಗತ ವಿವರಣೆಯ ತಾ ನೈಜವಲ್ಲದ ಪರವೆ ಪರಿಕಿಸಲು (ಬಸವ. ೯-೫೬).
 ೧೫. ಅನ್ಯ; ಬೇರೆಯವನು; ಪರಕೀಯ; ಹೊರಗಿನವನು: ಪರಗುಪಕರಣಗಳನ್ನು ಪರಕರಣ ತನು ತೃಣದ ತೆಲದ ಲಘುಜೀವಿತಮೆಂಬೆ ರಡುಂ ಪಾಪುಡಮಿಂತೀ ಬರವಿಗೆ (ಕಾದಂಬ. ೧೫೪); ಕಾಮಧೀನು ನಿಮ್ಮ ಸಾರಿಲು ಪರರ ಬೇಡಲಾಪಿಸೆಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೨೬೧); ಹರ ಕೊಲ್ಲಲ್ ಪರ ಕಾಯ್ಯನೇ (ಸೋಮೇಶ. ೨೯); ತನ್ನಂತೆ ಪರರ ಬಗೆದಡೆ ಕೈಲಾಸ ದಿನ್ನಾಣವಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೬೦೬); ಮನೆಗೆ ವಸತಿ ಪರರಿಗೆ ಉಪ ಕಾರಿ (ಗಾಡೆ)-೧೬. ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಾದುದು; ಉತ್ತಮವಾದುದು: ಪರಕ್ಕೆ ಪರತರವೆನಿಸ ದೈವದ ಪರಮತತ್ವರಹಸ್ಯವನು ವರ್ಣಿಸಿದನು (ನಿರ್ಭಾ. ೧೦-೬೬-೧); ಪರಕೆ ಪರವೆನಿಸಾ ಕ್ಷರಾಕ್ಷರಪುರುಷರೇ ಪ್ರಕೃತಿಯಂ ತೋಡಲು(ಅಮೃತ. ೪-೫೬); ಗುರುವಿನಿಂದ ಪರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಕಲಶ್ರುತಿಗಳು ಹೊಗಳುತ್ತಿತ್ತು ವು ನೋಡಾ (ಅಮರ. ೧೬-೧). ೧೬. ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾದ ವನು; ಉತ್ತಮ : "ಪರಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಪ್ರವರಂ . . . ಅಗ್ರಗಣ್ಯಂ" (ಮುಕ್ತ. ೯೪-೨). ೧೭. ಪರಮಾತ್ಮ; ದೇವರು : ಪರವಿದ್ದು ಪ್ರಾಣನ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಹರೆಯದ ಭೇದವ ನರರೆತ್ತ ಬಲ್ಲದ್ದೆ (ದೇವಾ. ೫-೯); ಪರನಪರಂ ಭವನಭವಂ . . . ನಿನ್ನ ನಿಜವದೇಂ ಕೇವಲಮೇ(ಜಗದಿ. ೬-೯೬); ಪರನೆಂದರೆ ಕ್ರಿಸ್ತಾದ್ವಿಭೂತಿಯಲ್ಲಿ . . . ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಮೊದ ಲಾದ ಅನಂತಕಲ್ಯಾಣಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಾಸುದೇವ ಮುಂತಾದ ನಾಮಗಳುಳ್ಳ ನಾರಾಯಣನು (ಭಾಷ್ಯ. ೭೬೪). ೧೯. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪದವಿ; ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯ : ಪರವು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೆಂದು ಕ್ರಿಯೆಯಿಲ್ಲವ ವಿಸಾ ನಡೆವನು (ಬಸವ. ೮೮೮). ೨೦. ಪರಲೋಕ : ಇಹಮಂ ಪರಮಂ ಬಗೆದಂತೆ ಮಾಪ್ಪ ಸನ್ನಿಹಿತ ಜಿನೇಂದ್ರಭವಾಮುಧಿವಾಂಛಿತದಾಯಿಯೆನಿಸ್ತದೊಪ್ಪದೇ(ಶಿವಪು. ೧-೯); ಭಜಿಸು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯವಸ್ತು ವ ವಿಜಯನದೆ ಇಹ ಪರಕೆ ತತ್ವದ ನಿಜವಿದರೆ (ಕುಮ್ಭಾ. ೪-೧೦); ಸಿರಿಯದಾರಿಂಗಾದೊಡಪ್ಪುದು ಇರದೆ ಬಹುದಾ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯವು ಪರಕೆವುಳವುದು ಕೀರ್ತ್ಯಕೀರ್ತ್ಯಗಳೆರಡು ಜಗದೊಳಗೆ (ಕಾಕಿಂ. ೨೬-೧೪); ಪರಕೆ ನಡೆಸುವ ಜಂಭಿ ಹರಿವ ಗಂಗೋತ್ಪಂಗೆ (ಪುರಂದ. ೨-೨೭-೬). ೨೧. ಹಗೆ; ಶತ್ರು : "ಅಂ . . . ಪರನಹಿತಂ . . . ವಿದ್ವಿಷ್ಯಂ" (ಮುಕ್ತ. ೯೯-೧೦). ೨೨. ನದಿಯ ಅಚೆಯ ತೀರ; ಎದುರುದಂಡೆ : "ಪಾರವನೆ ಪರಮೆನಲು ನದಿಯಾಚೆಯನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೧೨). ೨೩. (?) : ಹತ್ತಿಲ ಚತುಸ್ಪೀನೆಯು ವಿಸರ . . . ಸೋವಣಿಸಿಟ್ಟಿಯ ಪರವ ಗಡಿಯಿಂದಂ (ಸಾಹಿ. IX-II, ೪೬೪-೨೫; 1472).

ಪರಮಾಗು, ಪರವಾಗು-೧. ಮುಂದೆ ಬರು; ಮುಂದುಗಡೆ ಯಲ್ಲಿರು: ಮಹಚ್ಛ ಬೃಕ್ಕೆ ಮಾ ಎಂಬಾದೇಕಮಕ್ಕುಂ. ಇವರ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಂ ಪರಮಾದೊಡಂ ದೋಷಮಿಲ್ಲ (ತಮ. ೧೬೫ ವೃತ್ತಿ). ೨. ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಮರಣಹೊಂದು : ಪರವೆ ಪರವಾದ ಕೇನೆಂದೆಂಬಿನೆರೆ ದೇವ ಪರವೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಮುಂಕೊಂಡಕೆರೆ ದೇವ (ಸಂಬರ. ೧೬-೧೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಂಕಲಿಸು 'ಪರಕಲಿಸು' ನೋ.

ಪರಂಗ 'ಫಿರಂಗಿ' ನೋ.

ಪರಂಗಿ 'ಫಿರಂಗಿ' ನೋ.

ಪರಂಗಿ ಅಕ್ಕಿಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ಮರಅಕ್ಕಿಲು ಹುಲ್ಲು, ಪರಂಗಿಅಕ್ಕಿಹುಲ್ಲು (ಮೈ. ೬೫-೧೫೬೦).

[ಪರಂಗಿ (<ಫಿರಂಗಿ) + ಅಕ್ಕಿಹುಲ್ಲು]

ಪರಂಗಿಗಿಡ(ನಾ). ೧. ಪಪ್ಪಾಯಿಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ: ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪರಂಗಿಗಿಡದಲ್ಲಿ ಹಣ್ಣುಗಳು ತುಂಬಿವೆ (೨೦೨). ೨. (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ; ಅನಾನಸು.

[ಪರಂಗಿ (<ಫಿರಂಗಿ) + ಗಿಡ (<ಗಿಡು)]

ಪರಂಗಿಚೆಕ್ಕಿ 'ಫಿರಂಗಿಚೆಕ್ಕಿ' ನೋ.

ಪರಂಗಿಮಣಿ 'ಫರಂಗಿಮಣಿ' ನೋ.

ಪರಂಗಿಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ (ನಾ). ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : (ಮೈ. ೧೬-೬೧೪).

[ಪರಂಗಿ (<ಫಿರಂಗಿ) + ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ]

ಪರಂಗಿರೋಗ 'ಫಿರಂಗಿರೋಗ' ನೋ.

ಪರಂಗಿಹಣ್ಣು (ನಾ). ಪಪ್ಪಾಯಿಗಿಡದ ಹಣ್ಣು : ಪರಂಗಿಹಣ್ಣು, ಪಪಾಯ (ಮೈ. ೧೪-೬೨೧); ಪರಂಗಿಹಣ್ಣು ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯದು (೨೦೨). [ಪರಂಗಿ (<ಫಿರಂಗಿ) + ಹಣ್ಣು (<ಪಣ್ಯ)]

ಪರಂಗಿಹಲಸು (ನಾ). ೧. - ಪರಂಗಿಹಣ್ಣು : (೪). ೨. ಅನಾನಸು ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಹಣ್ಣು : ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬಾಳೆ, ಪಪ್ಪಾಯಿ, ಪರಂಗಿಹಲಸು . . . ಹೀಗೆ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳು ಇದ್ದವು (ಶ್ಯಾಮಲಾ. ೧೧). [ಪರಂಗಿ (<ಫಿರಂಗಿ) + ಹಲಸು (<ಪಲಸು)]

ಪರಂಗಿಹುಣ್ಣು 'ಫಿರಂಗಿಹುಣ್ಣು' ನೋ.

ಪರಂಚಾಟಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಗೊಣಗಾಟಿ; ಅಕ್ಷೇಪ : ಅವನು ಕೆಲಸ ಹುಡುಕುವ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು . . . ಮನೆಯವರ ಪರಂ ಚಾಟಿ ಸಾಗಿದೆ (ಚಗು. ೬೨). [←ತುಳು. ಪರಂಚಾಟಿ, ಪರಂಚಲ]

ಪರಂಜ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು; ಧಾರೆ. ೨. ಕತ್ತಿ; ಬಡ್ಗ. ೩. ಕೈಲವನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಯಂತ್ರಸಲಕರಣೆ; ಗಾಣ. ೪. ನೋರೆ; ಬುರುಗು. [ಸಂ.]

ಪರಂಜಯ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುವನ್ನು ಜಯಿಸುವುದು, - ಗೆಲ್ಲುವುದು. ೨. ನೀರಿನ ಅಧಿದೇವತೆ; ಮರುಣ. [ಸಂ.]

ಪರಂಜಳ (ಗು). ನಿರಾಳವಾದ (?).

ಪರಂಜಳವಾಗು-ಸ್ವಪ್ನವಾಗು (?) : ಅಂಜಿಸುವದೇನೊ ಪರಂಜಳವಾಗಿದೆ . . . ಕಂಜನನ ನಿನ್ನದು ನಿನಗಂಜಲಾತಕೊ (ವಿದಾಳ. ೧೫೫-೧). [←ಮರಾ. ಪರಂಜಳ, ಪರಂಜಲ./ಸಂ. ಪ್ರಾಂಜಲ]

ಪರಂಜು 'ಪರಜು' ನೋ.

ಪರಂಜೋತಿ (ನಾ). = ಪರಂಜೋತಿ : ಈ ತೆಲದ ರಕ್ತಧಿಕ್ಷದ ನೆವದೊಳಾ ಪರಂಜೋತಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮ ನಿಶ್ಚಿನ್ನ . . . ಚಂಸಲು (ವೀಕ್ಯ. ೨-೬-೫). [←ಸಂ. ಪರಂಜೋತಿನ್]

ಪರಂಜೋತಿ (ನಾ). ದಿವ್ಯವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪರಂಜೋತಿ ಮುಕುಂದನನ್ನ ಬಗೆಯೊಳಾ ನೀರೆ . . . ಪೇಬರೊಡರ್ಪ ದಿನೇ ಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಜಗದಿ. ೧-೧೬); ಪರಂಜೋತಿಯ ಪರೋತ್ತಮ ಕರುಣಿಸುವುದು (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೪೬); ಪರಮ ಪರಂಜೋತಿ ಕೋಟಿ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯಕಿರಣ ಸುಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶ (ಧರಣ. ೧-೧).

[ಸಂ. ಪರಂಜೋತಿನ್]

ಪರಂತಪ (ಗು). ೧. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ : ಆ ಪರಂತಪ ಬರಿಯ ಭವನದ ಕೈಪಣಿಯ ನಾರಿಯರ ಪಡನಾಲಾಪ ಪಾಸ್ಯದ ಭಿಕ್ಷದವನಿನಲ್ಲರೇ (ಕೊರಾ. ೬-೧೦-೪೪). (ನಾ). ೨. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ತಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ವೀರ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಇತ್ತ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನಂ ಪರಂತಪಂ ತಪೋನಯಮನಯವಿತನಾಗಿ (ಪಂಪ. ೬-೬೬ ಪ); ಪರಂತಪನಾ ಜಿನಚಂದ್ರಂ ಜೈನಪಾದನತಮುಕುಟ

ಮರ್ಯಾದೆಯ ದಿವ್ಯವಿಳಾಸ (ಪಾಂಚಿಪು. ೬-೫೭); ನೀನು ಪರಂತಪ. ಪರರನ್ನು ತಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ನೀನು ಪರರಿಗಾಗಿ ತಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೀಯ (ಭಾರತ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಪರಂತಪನ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ತಾಪವನ್ನು ಕೊಡುವ; ಘೋರವಾದ: ಅಪರಾಧವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಂತಪನ ತಪಸ್ಸರಣವೊಂದೆ ಘೋರವಾದ: ನೀರ್ವೇಗವರಾ ಯಣಂ ಮನಂಗೊಂಡು ಪವಿತ್ರಶ್ರಾವಣವ್ರತಂಕೊಳೊಡವಂ (ಪಾಂಚಿಪು. ೧-೪೬). [ಸಂ.]

ಪರಂತಿ, ಪರತಿ, ಹರತಿ, ಹರತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಮುಗುಳಿ ಪರತಿ ಮುಳುನ್ನು ಏತೇಶಾಂ . . . ಮಧ್ಯಸ್ಥಿ ಕೇ (ಇಳ. VII, ೨೨೦-೨೯; ೩೩೩). **ಪರತಿ:** ಅನ್ನು ಮೂಡುಸ್ಥಾನಮುಂ ಪರತಿಯುಂ ಕಣಿಯುಂ ಮುತ್ತುಂ ಶ್ರೀಜಗದೇಕಮುಲ್ಲದೇವಗ್ನಿ ನಿವೇದಿಸಿ (ಸೌಖ್ಯ. XI-೧, ೬೪-೧೦; 1828). **ಹರತಿ:** ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾದೇವಕಾ ಲಾಯ್ಯರಾದ ಹರತಿಯಮ್ಮಡಿಗಳ್ಳು ಪನಾಯಕರಯನನರು . . . ಕೊಟ್ಟಿಂಕ ಗ್ರಾಮದ ದಾನಪಟ್ಟಿ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ (ಎಳ. XII, ೩೦೨. ೧-೬; 1609); ಶ್ರೀಮನ್ಮಹಾರಾಜ ಶ್ರೀಹರತಿಸಂಮೇಲಿ ಸರಜ ರಂಗಪ್ಪ ರಾಜರವರ ಪೌತ್ರರಾದ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ರಾಜರವರ ಪುತ್ರರಾದ ರಾಯಪ್ಪ ರಾಜ ರವರು . . . ಕೊಟ್ಟಿ ಭೂದಾನಸಂಸ್ಥಾನದ ದಾನಪಟ್ಟಿ (ಎಳ. VII(R), ನಾಗಮಂ. ೯೭-೨೩; 1680). **ಹರತಿ:** ಒಂದು ಚಲ್ಲರ ಗಂಡ ಹರತಿಯಮ್ಮಡಿ ರಂಗನಾಯ್ಕ (ಎಳ. XII, ೩೦೨. ೪೪-೫; 1612). [?]

ಪರಂತು (ಅ). ೧. ಆದಾಗ್ಯೂ; ಆದರೂ; ಆದರೆ: ಪರಂತು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಜಯವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಭೀಷ್ಮ. ೨೮); ಪರಂತು, ರಾಜ್ಯವು ಅನ್ಯಾಕ್ರಾಂತವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಅರ್ಜುನ. ೩೪); ಪರಂತು, ಅಲ ನಿಶಾನಿ ಗಳೆರಡು ಸ್ಥಿರವಾದದ್ದು (ಭೂಮಿ. ೧೬). ೨. ಹೊರತು; ಅಲ್ಲದೆ: ನಾವು ಈಶ್ವರಪೂಜೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಈ ದಿನ ವೀರಸ್ವರ್ಗವೇ ಪರಂತು ಎರಡನೇ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ (ಚಿತ್ರವಾ. ೫೬). [ಸಂ.]

ಪರಂಧಾಮ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೆಲೆ; ಸ್ವರ್ಗ. ೨. ಸ್ವರ್ಗವೇ ನೆಲೆಯಾದವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಪದ್ಮನಾಭನ ಪರಂಧಾಮನೆ . . . ನಿಮಗಿಯು ನನೋ ನನೋ (ಗೋಪಾ. ೨೦-೧೧೪); ಪಾಪಿಗಳನ್ನು ಆ ಪರಂಧಾಮ ಯಾವ ಯಾವ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಬಹುದು (ಎಮುಳ. ೬೬). **ಪರಂಧಾಮವನ್ನೆ** ದು = ಸಾಯು; ಮರಣ ಹೊಂದು: ಪತಿ ಪರಂಧಾಮವನ್ನೆ ದಿದ ಮೇಲೆ ಮಹಾದೇವಿಅಕ್ಕನವರು ಗಂಗರಾಜರನ್ನು ಮಹಾಸಚನಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡರು (ಪಾಂಕಲಾ. ೧೪); ಪಂಚ ಸಮಸ್ಥಾನವನ್ನು ಜಪಿಸುವಾಗಲೇ ಲಲಿತಾಂಗ ಪರಂಧಾಮವನ್ನೆ ದಿದವನು (ದಾಸಚಂ. ೧೫). [ಸಂ.]

ಪರಂಧಾಮರೂಪ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದವನು: ಪರಂಧಾಮರೂಪಂ ವಿಶುಳ ಜ್ಞಾನಾಧಿಪತ್ಯಂ . . . ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ರಕ್ಷಪು ದೆನ್ನಂ (ರತ್ನಾ. ೮೫). [ಪರಂಧಾಮ+ರೂಪ]

ಪರಂಪದ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೆಲೆ; ಪರಮಪದ; ಪುಲ್ಲಕರ ಕೂಡಾದದ್ದಿಲ್ಲವಲ್ಲವನ ಸಮಾಜಗಳ ಬಲ್ಲವರ ಕೂಡಾದ ಸಂಪಾದಿಸು ಪರಂಪದವ (ಜಗದಾ. ೩೩೧). [ಸಂ.]

ಪರಂಪರ (ಗು.) ೧. ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅನುಸರಿಸುವ; ಸಾಲಾ ಗಿರುವ; ಕ್ರಮವಾಗಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಸಾಲು; ಪರಿವಿಡಿ; ಪಂಕ್ತಿ: ಸುರದ್ರಮನಂಕರಿತ ಪಲ್ಲವಿತ ಕೋರಕಿತ ಪ್ರಸೂತ ಫಲಿತ ಪರಂಪರದಾ ವಿವರದಂ ವರ್ಣಿಸಿತು (ಬಸವ. ೩೬-೪೯). ೩. ಅನುಕ್ರಮ; ಪರ್ಯಾಯ: ಇಂತೆಮ್ಮ ವಂಶಪರಂಪರದ ಬಹುದು (ಬಸವ. ೫೪-೨೬). [ಸಂ. ಪರಂಪರಾ]

ಪರಂಪರಾಕ (ನಾ). ಯಜ್ಞಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬಲಿ ಕೊಡುವಿಕೆ: "ಪರಂಪರಾಕಂ, ಶಸನಂ . . . ೨ ಪರ್ವಾಕಂ, ಯಜ್ಞ ದಲ್ಲಿ ವೇದೋಕ್ತಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪಶುವಿಶಸನವೆಂಬ ಶ್ರೌತ ಪಶು ವಧೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೨೨೧). [ಸಂ.]

ಪರಂಪರಾಗತ (ಗು). ೧. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದಿರುವ: "ಪರಂಪರಾ ಗತವಾತ್" ಪರಾ. (ನಾ). ೨. ಒಂದಾದ ನಂತರ ಮತ್ತೊಂದು ಬರುವುದು; ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರುವುದು: ಬಾಹುಬಲಿಯ ವೈರಾಗ್ಯದ ಕಥೆಗೆ ನಡುವೆ ಭರತಶತ್ರುಘ್ನಾಯ ಘೋರವೈಭವ ಮಹತ್ಪ್ರಾಕಾಂಕ್ಷೆಯ ಚಿತ್ರ ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ (ಪಂಚ. ೧೬೨). [ಸಂ.]

ಪರಂಪರಾಗತಪಾಠ (ನಾ). ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಲಿಖಿತಭಾಗ: (ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಿಲ್ಲ ಸಮಾನವಾದ) 'ಪರಂಪರಾಗತಪಾಠ' ವಾಗಲೀ (Transmitted Reading) . . . ಅರ್ಥಹೀನವಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿರು ವುದು (ಭಾರತ. ೩೭). [ಪರಂಪರಾಗತ + ಪಾಠ]

ಪರಂಪರಾನುಗತ (ನಾ). ವಂಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವುದು; ಕುಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂ ಧಿಸಿರುವುದು: ಪರಂಪರಾನುಗತವಾದ ಸತ್ಯಂತಾನಂದಲೇ ಪಿತೃಕರ್ಮ ಗಳು ನಡೆಯಬೇಕು (ಭಾರತ. ೧೧೨). [ಸಂ.]

ಪರಂಪರಿತ (ಗು). ಒಂದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬರುವ; ಒಂದರ ಹಿಂದೆ ಮತ್ತೊಂದು ಬರುವ: 'ಪರಂಪರಿತರೂಪಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಂಪರಿತರೂಪಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] "ಒಂದು ರೂಪಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದರೆ ಅಂಥ ರೂಪಕ್ಕೆ ಪರಂಪರಿತ ರೂಪವೆಂದು ಹೆಸರು. ಲಕ್ಷ್ಯ-ಸನಕಾದ್ಯರ್ಕಳ ಮಾನಸಾಂಬುಜಮುರಾರಿಂ ನೀನೇ ವೇದಾಂತನಂದನ ಕೇಳಿರಸ ಲೋಲದಿವ್ಯಶುಕರಾಜಂ ನೀನೇ . . . ಶೈವಾಗಮೌಘನಭೋ ಮಧ್ಯ ಮನೋಜ್ಞ ಬಾಲಮಹಿರಂ ನೀನೇ ಭವಾನೀಧವಾ" (ಶೃಂಗಿ. ೨೬೪). [ಪರಂಪರಿತ+ರೂಪಕ]

ಪರಂಪರಿತಹೇತು (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಮುಂದೆ ಸೂಚಿಸುವಕಾರಣ ಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಸೂಚಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕಾರಣವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು: ಪರಂಪರಿತಹೇತುಗೆ-ವಿನಯಮುನಿಪುಂದ್ರಿಯಜಯಂ ವಿನಯಂ ಗುಣ ಸಂಪದಂಗಳಂ ಜನಿಯಿಸಿದತ್ತು (ಕಾವ್ಯ. ೬೨೮). [ಪರಂಪರಿತ+ಹೇತು]

ಪರಂಪರೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದರ ನಂತರ ಮತ್ತೊಂದು ಬರುವುದು; ಸಾಲು; ಪರಿವಿಡಿ; ಓಳೆ: ಸರ್ವಜನಭವ್ಯಜನಂಗಳಭ್ಯುದಯಪರಂಪ ರಾದಿವೃದ್ಧಿಯನಕ್ಕಧಿಕಂ ಮಾಡಿಯುಂ (ಅಣ್ಣಿ. ೧೨-೪ ಪ); ತತ್ಕಾಂಕ್ಷೆ ಚಿಂತಾಪರಂಪರೆಯುಂ ತಾಳಿದರ್ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೧೦೬); ಅಪರ್ . . . ಪರಸಿ ಪರೋತ್ಸವಪರಂಪರೆಯನೆಯ್ತು ಸುಖಮಿರ್ವಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೯೫ ಪ); ೩೦೦ ರಿಂದ ಈಚಿನ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೀಲಿಪಿಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಂಪಾನ್ಗಳ ಅಡಿಪುಸ್ತ ಪರಂಪರೆ ಇದೆ (ಪ್ರಾದಿ. ೫೪). ೨. ಅನುಚಾನವಾಗಿ ಬಂದಿರುವುದು; ಸಂಪ್ರದಾಯ; ರೂಢಿ: ವಾರ್ತಿಕಿಗೆ ಅದಿಕವಿಯೆಂಬ ಹೆಸರೂ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದಿದೆ (ಭಾರತ. ೪೩); ಹಬ್ಬಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆ ಕೊಡುವ ಪರಂಪರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಂಟು (ದೇಶಸ್ಥಿ. ೩೬). ೩. ಹಿಂದಿನ ಸನ್ನಿವೇಶ; ಹಿನ್ನೆಲೆ: ಸಂಪ್ರದಾಯವು . . . ಇಂದು ಹುಟ್ಟಿ ಇಂದೇ ಬೆಳೆದು ಜನಾಂಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಪರಂಪರೆಯುಂಟು (ಕನ್ನ. ೧೨೯). ೪. ಕುಲ; ವಂಶ; ಪೀಳಿಗೆ: ಅವರ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಂತಹ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿರಲಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). ೫. ಹಾನಿನಿಮಾಡುವುದು ಕೇಡನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೬. ಕೊಲ್ಲುವುದು. [<ಸಂ. ಪರಂಪರಾ]

ಪರಂಪರಾಳು 'ಪರಂಬೋಳು' ನೋ.

ಪರಂಬರಿಕೆ 'ಪರಾಮರಿಕೆ' ನೋ.

ಪರಂಬರಿಸು 'ಪರಾಮರಿಸು' ನೋ.

ಪರಂಬೆ, ಪೆರಂಬ, ಪೆರಂಬೆ, ಪೆರಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಖದಿರಾಹ್ಲಯ:-ಪರಂಬೆ" (ಒಪ್ಪ. ೪೪). ಪೆರಂಬ : ಉತ್ತಮ ಸಸ್ಯ . . . ಕುಂಠಿ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಮತ್ತು ಪೆರಂಬಳೊಡಗಲನ್ನು ತಂದು ಮಡಗಿದಳು (ಹುಲಿಪಾ. ೧೮೭). ಪೆರಂಬೆ : ಮರಗಳು : ಹೆಸರು . . . ಪೆರಂಬೆ (ಸಮೃದ್ಧ. ೨೩೬). ಪೆರಂಬೆ : ವುನ್ನೆ, ಪೆರಂಬೆ (ಮೃದ್ವಿ. ೬೪-೧೩೦೪). 'ಪಾರಂಬೆ', 'ಹೆಬ್ಬೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪರಮ್ಪು. ಪಿರಮ್ಪು = ಬತ್ತ ; ಮಲ. ಪರಮ್ಪು, ಪುರಮ್ಪು = ಬತ್ತ ; ತೆಲು. ಪ್ರಬ್ಬ = ಬತ್ತ]

ಪರಂಬೋಳು, ಪರಂಪೋಳು, ಪೊರಂಬೋಳು (ನಾ). ಬಂಜ ರಾಗಿರುವುದರ ಕಾರಣ ಅಥವಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಂದಾಯ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲದ ಭೂಮಿ : ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಸ್ಥಾನ ಸ್ಥಾನಿಕ ಹೆಬ್ಬಾರದ ಮೂಲಿವರ್ಗ ಸಂಬ್ರ & ರಲ್ಲಿತ್ತು ; ಅದು ಅನಂತರ ಪರಂಬೋಳು ಆದುದು (ಕುಳುನಾ. ೧೧೮) ; ಅ ಮನೆಯಿರುವ ಸ್ಥಳ ಪರಂಬೋಳು ಅಂತೆ (ಚಿಗುಬ. ೪೮). ಪರಂಪೋಳು : (ರೈಸಗ. ೧೧, ೫೫೮). ಪೊರಂಬೋಳು : ಈ ದಾರಿ ಪೊರಂಬೋಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟದೆಯೋ ಅಥವಾ ಭಟ್ಟರ ಪರ್ವಾಸ್ತಿಗೆ ಸೇರುವುದೋ ? (ಮಣಿ ಸಂ. ೩೦).

[ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪುರಮ್ಪೋಳು ; ತೆಲು. ಪೊರಂಬೋಳು./ಮರಾ. ಪರಂಪೋಳಾ]

ಪರಕ (ನಾ). ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಿರುವುದು ; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ದೂರವಾಗಿರು ವುದು ; ಪರೋಕ್ಷ : "ಪರಕಂ=ಪರೋಕ್ಷಂ" (ಶಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಪರಕಂ ಪರೋಕ್ಷದೋಳಾ" (ಕರ್ನಾಟ. ೨೦) ; "ಪರಕಮಂದಾ ಪರೋಕ್ಷಂ" (ಕಟ್ಟಕ್ಕ. ೮೩). [< ಸಂ. ಪರೋಕ್ಷ./ಪ್ರಾ. ಪರೋಕ್ಷ]

ಪರಕಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಕಳಿಂಗವೈಯ ಮಗಂ ಪರ ಕಯ್ಯಂ (ಎಕ. ೫೧, ದಾಸನ. ೧೭-೯ ; ೩೩೨). [ಪರಕಂ + ಅಯ್ಯ]

ಪರಕರ 'ಪರಕಾರ' ನೋ.

ಪರಕರಿಸು 'ಪರಕಲಿಸು' ನೋ.

ಪರಕರು 'ಪರಕಾರ' ನೋ.

ಪರಕರ್ತೃ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕೃ] ಬೇರೆಯವನು ಕರ್ತೃವಾಗಿರುವುದು ; ಪ್ರೇರಕ ಕರ್ತೃ : ಧಾತುಗಿಸು ಕನ್ನಡಕ್ಕಾ ಹೇತುನೋಳಾ ಸ್ವಪರಕರ್ತೃ ಪೂಳಾ . . . ಇಸು ಹಾತಂ (ಶಮದ. ೨೩೧). [ಪರಕ + ಕರ್ತೃ]

ಪರಕರ್ತೃಕ (ನಾ). = ಪರಕರ್ತೃ : ಕನ್ನಡದ ಧಾತುವಿಗೆ ಹೇತುವಿ ನೋಕಂ ಸ್ವಯಂಕರ್ತೃಕ ಪರಕರ್ತೃಕದೋಳಂ ಇಸುವಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೨೩೧ ಸ್ತುತಿ). [ಸಂ.]

ಪರಕಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸುಳಿಯ ಹೆಸರು (?) : ದನಾ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡೋವಾಗ ಹೀನಸುಳಿ, ಪಾತಾಳಸುಳಿ, ದಾವಣಸುಳಿ, ಪರಕಲಸುಳಿ . . . ಇವೆಲ್ಲಾ ನೂ ಚಂದಾಗಿ ನೋಡಿ ಒಳ್ಳೆ ಸುಳಿ ಇರೋದ ತತ್ತಾಲಾ (ಹುಟ್ಟುಪ. ೧೬೫). [?]

ಪರಕಲಿಸು, ಪರಕಲಿಸು, ಪರಕರಿಸು, ಪರಿಕಲಿಸು, ಹರಕರಿಸು, ಹರಕಲಿಸು, ಹರಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹರಡು ; ಅವರಿಸು : ಅಂಕು ನೂರ್ವರೋಳೊರ್ವನಗುರ್ಬು ಪರ್ವ ಪರ[ಪಾಕಾಂ. ೦] ಕಲಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೩೧) ; ಕೋಡನೂಟಾ ಪಾಡಬುದು ಪರ [ಪಾಕಾಂ. ೦] ಕಲಿಸಿ ಕೆಡೆದ ಮದಾಂಧನಿಂಧುರಂಗಳದಿಯೊಳದಂಗಿನೆ ಗೆತ್ತು

(ಗದಾಯು. ೬-೨೮) ; ಪಿರಿದು ಪರಕಲಿಸಿ ಮೇರುವನರುಹನ ಮಜ್ಜನ ಪಯಃಪ್ಪವಂ ಮುಸುಕಲೊಡಂ (ಅನಂಪು. ೫-೬೬) ; ಕಾವ್ಯವೆಂಬೆಂಬ ಕಲ್ಪವಲ್ಲಯ ಸಲಹುಗೆ ಕೃಪಾಮೃತರಸವನ್ನರವೊಡು ಪರಕಲಿಸಿ ಪರ್ಬು ವಂತೆ (ಸಾಂದಪ. ೧-೬). ೨. ಹೆಚ್ಚಾಗು ; ಅಧಿಕವಾಗು ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ಮರಗಿಡುವಿನ ಕತ್ತಲೆಯುಂ ಪರಕಲಿಸಿ ಪೊಡಬ್ಬ ಕೋಣಮಣದೀಧಿಯುಂ ನೆಹಿದಿಪ್ಪುದು (ಪರ್ವಮಾ. ೫-೫೫) ; ಅಲ್ಲಿಂ ನಡೆದು ಪರಕಲಿಸಿ ಪರಿವ ಕರ್ಪೂರರಸದ ಪರಿಕಾರೋಳಾ ಕಾಲಂ ನೀಡಿ (ರೇಲಾಪ. ೧೧-೫೬) ; ಕಾಳಗತ್ತರ ಲೋಕದೊಳು ಪರ್ವ ಪರ [ಪಾಕಾಂ. ೦] ಕಲಿಸಿ ಮಡಲಿಡುದುದು (ಸೋಮಪ. ೨-೬) ; ಸಿದ್ಧ ನಂಜೇಶ ಹೇಳಿದಂ ಸರಸಮೃದ್ಧಮಧುರವಣನಾಮೃತಂ ಪರಕಲಿಸಿ ಹೊಣಿಸೂಸಲು (ಗುರುಚಾ. ೪-೪೪). ೩. 'ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹೆಚ್ಚಿಸು ; ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು : ರತ್ನಾನಿಚಾರಸುಂ ಪರಕಲಿಸಿ (ಜೀರಮ. ೧-೨೪) ; ಹಂದ್ರಿಕೆಯ ಪರಕಲಿಸಿ ಹಂದ್ರನುಡಯಂ ಗೆಯ್ಯನು (ಪ್ರಾ. ಭಾ. ೯-೨೬). ೪. ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು ; ಅಧಿಕ ಗೊಳಿಸು : ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿಹುದು ಸುರಪುರಂಜಿ ವಿಬುಧಸಂಚಯಕೆ ಸುಖವ ಪರಕಲಿಸೆ . . . ತಿರುವಾವಲೂರು (ಸಾಂದಪ. ೨-೮). ೫. ಕೊಡು ; ಲೇಪಿಸು ; ಬಳಿ : ಕೊಳಪ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪಲಗಿಗೆ ಕತ್ತುರಯ ಮಿಸುಪ ರಜಮಂ ಪರಕಲಿಸುತ್ತ (ಜಯಚಾ. ೧೨-೫೨). ಪರಂಕಲಿಸು : ೧. ಗಡಾಸನ್ನೆಗೆಯ್ದು ತೆಗೆನೆಹಿದೊಳಿ ಪರಂಕಲಿ[ಪಾಕಾಂ. ೦] ಪರ್ವ ಕೊಣಿಜಾದಿಸೆ ಕೆಂಗಣಿಯ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳ ಕಣ್ಣೊಡಿಯಿಸಿದುವು . . . ಕಡುವಿತ್ತಿಗರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೬). ಪರಕರಿಸು : ೨. ಪರಕರಿಸಿ ಹಂಚಿಯಂ ಹಂಚರಿಸಿಯಿರುತಿರೆ ತೆರೆನೆಯ ಯಮಪುರದ ಸೋಪಾನ ವೆಂಬಂತೆ (ಪಿಂಡೋರ. ೨-೧೦) ; ಎರೆಗೊಂಡಡರ್ವಲ್ಲಿಯ ಮರಂಗಳಂ ದಿಗಿದು ಸುತ್ತಿ ಮೊಗಮತ್ತಿದ ಸುಯ ಪರಕರ[ಪಾಕಾಂ. ೦] ಸೆ ಗರಕ ಭಯದಿಂ ಚರಿಯಸರದಜಗ್ರಭಾಗದೋಳಾ ಖಚರರ್ಕಳಾ (ಮಹಾಣೀ. ೪-೭೪). ಪರಿಕಲಿಸು : ೧. ಪಚ್ಚು ಪರಕಲಿಸಿ ಬೆನ್ನಂ ಮುಚ್ಚಿರೆ ಮುದಿ ಕಳ್ಳಬೆಳ್ಳಿವಟ್ಟಿಲಾ ಬಾಯೋಳಾ ಬೆಚ್ಚಂತೆರೆ ಸತಿ ಶರಿಯಂ ಕಟ್ಟಿ ನೆಲಕ್ಕುಲಿದ ರಾಹುವಂ ನೆಹಿ ಪೋಲ್ಪಳಾ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೬೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಪಡೆ ಗಂಗಾನದ್ಯುಭಯತೀರಂಗಳೋಳಾ ಪಚ್ಚು ಪರಕಲಿಸಿ ನಡೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೦) ; ಜಳಕೇಳೋಲಭಾವನ ಲಳನಾಕುಣಿ ತಟವಿಲಿಖಿತಮೃಗಮದಪತ್ಮಾಪಳಿ ಪರಿಕಲಿಸಿ ತರಂಗಂಗಳೋಳಿ ಪುಡವರ್ಕ ಪೂರ್ವಜಳೇಳಿಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೫-೨೪). ೨. ಪರಿದು ಪರ(ರಿ)ಕಲಿಸಿ ಕವಿವಾ ಪರಿಯಂ ತೆಗೆದರಿದು ಕಳೆದು (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೫-೧೨) ; ಪರಿಕಲಿಸಿದುರು ಮೌಕ್ತಿಕವ ಸಂಚರಿಸುವಾನೆಯ ಮತ್ತ ಮದರ್ಪಿರವ . . . ಅಸುರ ಸಭಾಂಗಣವ ಕಂಡ (ಕೋರಂ. ೫-೨-೬೨) ; ಕಾವ್ಯವಿನಚಂದ್ರಧರಗಳುಳ್ಳ ನ್ನೆಗಂ ಪರಿಕಲಿಸಿ ಮೆಹಿವುದು (ಭಾವಪಂ. ೧-೧೬). ೩. ದಿರುದಿನ ಪಲ್ಲವಸ್ತಿಗೆ ಮೆಹಿದುವು ಪರಿಕಲಿಸುತದಿವ್ಯಪ್ರಭೆಯ (ಕಂಪದಿ. ೨೦-೨೧). ೬. ಕೊಡು ; ಸೇರು : ತರುಣತಮೋರುಚಿ ಕಮಲಾಕರದೋಳಾ ನವ ಚಂದ್ರಕಿರಣಮುತ್ತುಲವನದೋಳಾ ಪರಿಕಲಿಸಿದಂತೆ ಕತ್ತರಿ ಸಿರಿಗಂಧಗಳಣ್ಣು ರಾಮಕೃಷ್ಣರೊಳಿಸೆಗುಂ (ಜಗದಿ. ೬-೨೨) ; ಪರಮಜಿನ ದಿವ್ಯಾಂಗಂಧದಿ ಪರಿಕಲಿಸಿ . . . ಪಿರಿದು ನಿರ್ಜರವಾಗಿ ಪರಿವಾ ಪರಮನಾಜನಗಂಧಜಲವನು ತಿರದೊಳಾಂತುದು ತಮತಮಗೆ ಭಕ್ತಿಯಲಿ ಸುರನಿಶರ (ಸಾಕ್ಷಭಾ. ೬೬-೬೯). ೭. ಗುಂಪುಗೂಡು ; ಒಟ್ಟಾಗು : ಧನುರ್ವಲಂ ತೆಗೆ ನೆಹಿದು ಪೊಕ್ಕು ಕೊಣಿಜಾದಾರ್ಪ ಪರಿಕಲಿಸಿ ಬಂದೊಡೆವುಲ್ಲೆ ಗೆಂಬ ದೊಟ್ಟಿಂತ್ಲಮೊರ್ವನನೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಮಾಡಿ ಶರಾಸಾರದಿಂ ದೂರಪಾತುಸು ವುದುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೮) . ೮. ಮೀರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು :

ಪರಕಲಿಸಿ ತೋರಿ ಕೊಂಬು ಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಕ ತಳಂ ತಳರಂ ಪೋರ್ದಿರೆ
... ಕಲ್ಪತರುವನೆ ಪೋಲ್ತಂ (ಅಜಞ. ೪-೫೦). ಹರಕರಿಸು :
೧. ಬಲುಬೇಡವಡೆ ಕಡಗಿ ಹರಕರಿಸಿ [ಸಾಕಾಂ. ಪದಿಸಲಿಸಿ] ನಡೆಯು
(ಹಡಕಾ. ೫-೧೪). ೯. (ಅಲಂ) ಚಂಚಲವಾಗು ; ಹರಿದಾಡು :
ಕರಣಸಂತತಿಗಳನು ಹರಕರಿಸಿ [ಸಾಕಾಂ. ಹರಕರಿಸಿ]ಲಿಯದೆ ಪರಿಣಮಿಸಿ
ಮಾಡೆ ಗುರುಭಕ್ತಿ ನೋಡಾ (ತಿಪಗೀ. ೨೦-೭೪). ಹರಕಲಿಸು :
೧. ಕರಿದರ್ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಹರಕಲಿಸತೆಗಲತೆಯೊಳ್ ಹರಣಂ ಸುಯ್ಯ
ನಿಮಿರ್ದು ನಡೆದುದು (ಲೀಲಾಸ. ೧೦-೭೭). ೨. ಮಡಲಿಪಾಡು ಹದ್ದು
ಹರಕಲಿಸಿ ಬಿಳಿದಳಲತೆಗಳಿದುಳುಪಂ (ಹಡಕಾ. ೩-೩೩). ೩. ಅಸುರ
ದೊಳಾನೆದೊಗಲಂ ಬಿಟ್ಟು ಹರಕಲಿಸಿ ಹಾಸಿ (ಸೋಮದ; ೫-೫೫).
೪. ತೆರಳುವ ತೇರು ಪತಾಕೆ ಹರಕಲಿಸಿದ ಭಟರಿದೊತ್ತಿ ಬರುತ್ತಿದ್
ಭರತೇಶ (ಭರತ. ೩೨-೪೨). ಹರಕರಿಸು : ೩. ಹರಕರಿಸಿ ದಂಕಟ್ಟಿದಿಯ
ಬಿಳುದಿಂಗಳನು ಸುರಿವ ಕರಣಿಲುಪ ಬಾಯ್ತಿಯ ಪರಮೇಶ್ವರಿ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೩೦). [\leftarrow ಪರ, + ? + ಇಸ್ಯ]

ಪರಕಳತ್ರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ ; ಪರನಾರಿ ; ಪರಸ್ತ್ರೀ :
ಪರಕಳತ್ರನುನಪ್ಪಿದುರಂಬರಿಸು ಮಿಳನ ತಲೆಯಂ ಕೊಳ್ಳಂ (ಶಾಂತಪು.
೬-೭೪). [ಪರ, + ಕಳತ್ರ (= ಕಲತ್ರ)]

ಪರಕಾಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ದೇಹ, - ಶರೀರ : ಪರಕಾಯದ ಪ್ರವೇಶ
ಬಲ್ಲಾತನಾಗಿ ಕುಕ್ಕುರನೊಂದು ಸತ್ತು ಬಿದ್ದಿರಲದಹ ಕಾಯದೊಳು
ಪೊಕ್ಕು (ಪ್ರಾಥಂ. ೧೯-೨೦). 'ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ' ಪರಾ.
[ಪರ, + ಕಾಯ]

ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ (ನಾ). ಅಲೌಕಿಕ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಪ್ರಾಣ
ವನ್ನು ಬೇರೊಂದು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು;
ಜ್ಞಾನಪ್ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಎಮ್ಮ ಗುಣಾಪಹಾರಾರ್ಥಂ ಬಂದೀ
ಶ್ರೀನ ಪಾರಾವಶಂಗಲೋ ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶದಿಂ ನುಡುವುದು ಕಾರಣ
ದಿನ ಪುರುಷಭಾಷಾನುವಾದಂಗಳೊಳವೆಂಬುದುಂ (ಶಾಂತಪು. ೯-೯೧);
ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ ... ಮಿಗೋಳಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಅವಾಂತರ
ಸಿದ್ಧಿಗಳು (ಭಾರದ. ೧೬೫).

ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ ಮಾಡು = ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಬೇರೆಯವರ
ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹೊಗಿಸು, - ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ಹುಡುಗಿಗೆ
ಬೋಧೆ ಮಾಡುವುದು ಪರಕಾಯಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದು ಎರಡೂ ಒಂದೇ
(ಮಾಮರ. ೫೬). [ಪರಕಾಯ + ಪ್ರವೇಶ]

ಪರಕಾರ, ಪರಕರ, ಪರಕರು, ಪರಿಕರ, ಪರಿಕಾರ (ನಾ).
(ಉಕ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕಪುಡುಗಿಯರು ಧರಿಸುವ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಡುಪು ; ಲಂಗ : ಶಾಂತಾ ... ಪರಕಾರದ
ಬದಲು ಗಿರೆ ಧರಿಸತೊಡಗಿದಳು (ಗಂಪಾಯ. ೨೨೪); ಅಕ್ಕನ ಮದುವೆ
ನಿಶ್ಚಯವಾದಾಗ ನಾನಿನ್ನೂ ಪರಕಾರ ಉಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆ (ವೈಸ. ೬).
ಪರಕರ : ಕಾಯಲಂಡದ ಚಪ್ಪಟೆಮುಖದ ಪರಕರ ಉಟ್ಟು ಗಿಡ್ಡ
ಹುಡುಗಿ ... ನುಸುಳಿ ಹೋಗುವಾಗ (ಕ್ರಿಜ. ೪); ವಸೂ ಪರಕರದ
ಪೋರಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯದೆ ... ಹೆಣ್ಣಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದಳು (ದೀಪಕ. 1,
೧೧೬). **ಪರಕರು** : ಮೈಮೇಲೆ ಪರ್ಮ, ಪರಕರು ... ಸಾಧಿನ
ಬೊಟ್ಟು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಬಾಲಕಿಯರು - ಇವರೇ ಕುಂದಿಬಿಟ್ಟರು
(ಮುಂಗಾಪು. ೨೭). **ಪರಿಕರ** : ಹೆಂಗಸರು ಪರಿಕರವನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಂಡು
ಬಲಕ್ಕೆ ಶರಗು ಹೊದ್ದುಕೊಳ್ಳುವರು (ಕಭಾಗ. ೧೦೫). **ಪರಿಕಾರ** :
ಹೆಂಗಸರು ಪರಿಕಾರ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮಾರವಾಡಿ ಹೆಂಗಸರಂತೆ ...
ಸಿರಗು ಹೊದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಕಭಾಗ. ೧೦೮); ಅಜ್ಜ ಚಿನ್ನಮುನಿಗೆ

ಪರಿಕಾರ ಬಿಡಿಸಿ ಕಿರಿಗೆ ಉಡಿಸಿದ್ದಳು (ಮಲಮ. ೯೩).

ಪರಕಾರದ ಗೆಳತಿ = ಬಾಲ್ಯದ ಸ್ನೇಹಿತೆ: ಸಾವಿರ್ವರೂ ಪರಕಾರದ
ಗೆಳತಿಯರು (ಭೂಮಿತಾ. ೨೩). ಪರಕಾರದ ಹುಡುಗಿ = ಎಳೆಯ
ವಯಸ್ಸಿನ ಹುಡುಗಿ ; ಬಾಲಕಿ : ಅಗ ಅವಳಿನ್ನೂ ಪರಕಾರದ
ಹುಡುಗಿ (ಅಲ್ಪದಿ. ೧೩೨).

[\leftarrow ಪಾರ. ಪರಕಾರ್ ; ಮರಾ. ಪರಕರ್, ಪರಕೋರ್]

ಪರಕಾರ್ಯ (ನಾ). ಪರೋಪಕಾರ ; ಪರಾರ್ಥ : ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಾ
ಸರನ ಸಾರಥಿಯಾಗನೇ ಪರಕಾರ್ಯವನುಮಾಡು (ಕುಮಾರ. ೫-೨೫).
'ಪರಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ' ಪರಾ. [ಪರ, + ಕಾರ್ಯ]

ಪರಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠ (ನಾ). ಪರೋಪಕಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು;
ಪರೋಪಕಾರಿ : ಸತ್ಪುರುಷರೇ ಪರಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠರು (ಕುಮಾರ. ೫-೨೫).
[ಪರಕಾರ್ಯ + ನಿಷ್ಠ]

ಪರಕಾಲ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಸಮಯ : ಉಳ್ಳವನಲ್ಲದಾಗ
ವಿಲ್ಲದನಲ್ ಬಾರದುಳ್ಳುದುಂ ಪರದ್ರವ್ಯ ಪರಕ್ಷೇತ್ರ ಪರಕಾಲ ಪರಭಾವ
ದಿಂದಮಿಲ್ಲದಿರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಪು. ೪-೧೩೪ ಪ). ೨. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಯಮ
ನೆಂತಿರುವವನು. ೩. ತಮಿಳುನಾಡಿನ ವಿಷ್ಣು ಪಂಥದ ಹನ್ನೆರಡು
ಜನ ಆಳ್ವಾರರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ತಿರುಮಂಗೈ ಆಳ್ವಾರರ
ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪುರುಕರವಿ ... ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುನಿವಾಹನರ್
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಕಾಲರ್ (ಎಕ. V (R), ಮೈಸೂರು. ೪೯-೯ ; ?);
ತಿರುಮಂಗೈ ಆಳ್ವಾರ್ - ಪರಕಾಲ, ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪೮೫೧ (ಭಾರದ. ೨೫೭ ಅಡಿಬಿ).
'ಪರಕಾಲಮತ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಕಾಲಮತ (ನಾ). ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುಮಂಗೈ ಆಳ್ವಾರರಿಗೆ
ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮತ : ಶ್ರೀಮದ್ಭಟ್ಟಾ ವತಾರ ಪರಕಾಲಮತಕ್ಕೆ ...
ಕೃಷ್ಣ ರಾಜವಡೆಯರವರು ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ರತ್ನ ಪದಿ ಶತಗೋಶ (ಎಕ. V (R),
ಮೈಸೂರು. ೨೫-೧ ; 1816). 'ಉತ್ತರಾಧಿಮತ' ಪರಾ.

[ಪರಕಾಲ + ಮತ]

ಪರಕಾಳಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಟ್ಟೆ : ಗಾಂಧಾರಿಯು ...
ವತ್ತಾಗಿರುವ ಪರಕಾಳಿ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಗಳಿಗೆ ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಕಣ್ಣು
ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ಕೃಷಾ. ೨೦೫). ೨. "ಪರಕಾರ"
(ಜಾನಕೋ. ೧೪). [\leftarrow ಪಾರ. ಪರಕಾಲಾ; ಮರಾ. ಪರಕಳಾ, ಪರಕಾಳೀ,
ಪರಕಾಳಾ./ತಮಿ. ಪರಕಾಳಿ; ತುಳು. ಪರಕಳೆ, ಪರಕಾಳಿ]
ಪರಕಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೆಯ ಹೆಸರು : ಪರಕಿಯ ಮಗಳ ಕಳಿಂಗಬ್ಬಿ
(ಎಕ. XI, ದಾಮಣ. ೧೭-೮ ; 889). [?]

ಪರಕೀಯ (ಗು). ೧. ಹೊರಗಿನ ; ಅನ್ಯ : ಅದನ್ನೂ ಎರಡು ವಿಧ
ವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವರು ; ಸ್ವಯಂಸಲಹೆ ; ಪರಕೀಯ ಸಲಹೆ (ತಿಪ್ಪದ.
೫೫). ೨. ಶತ್ರುತ್ವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ; ಹಗೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ.
(ನಾ). ೩. ಹೊರಗಿನ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಅನ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ : ನಾನು ನಿಮಗೆ ಅಷ್ಟು
ಪರಕೀಯಳಾದನೇ ? (ನಿರ್ದೋಷ. ೧೫೯); ಲಲಿತೆಯು ಅವನಿಗೆ ಪರ
ಕೀಯಳಂತೆ ಕಾಣತೊಡಗಿದಳು (ಪಂಜೀ. ೫೨); ಆಮ್ನಾ ಪರಕೀಯನಾದ
ಇವನಾವನು ? (ಶಾಕುಂ. ೧೦೯-೬). [ಸಂ.]

ಪರಕೀಯತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯೆಂಬ ಭಾವ ; ಹೊರಗಿನದು ಎಂಬ
ಭಾವ : ವ್ಯತ್ಯಗಳು ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮ ಪರಕೀಯತೆಯನ್ನು ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ
(ಸಮಾಲೋ. ೧೬೧). [ಸಂ. ಪರಕೀಯತಾ]

ಪರಕೀಯೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ ; ಪರಸ್ತ್ರೀ.
೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಮೂರು ಬಗೆಯ ನಾಯಕಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು;
ಬೇರೆಯವನಿಗೆ ಸೇರಿದವಳು ; ಅನ್ಯ : ಸ್ವಕೀಯ ಪರಕೀಯೆ

ಸಾಧನಾನ್ಯಾಯರೀತಿ ತ್ರಿವಿಧವಾಯಿಕೆಯರಿಂ (ವಿನೇಶ. ೨೪೪).

[ಸಂ. ಪರಕೇಯಾ]

ಪರಕುಲ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮನೆತನ, -ವಂಶ: ಪರಕುಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಪೋಷಿಸುವರು (ಹತ್ತುಮ. ೨೫).

[ಪರಕುಲ]

ಪರಕೃತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರು ರಚಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ, -ಗ್ರಂಥ: ಇದು ಲೋಹಪಿನ್ನದ ಮೆನುಪ್ಪುಡು ಪರಕೃತಿಸುತಿಯೊಳಮಿಳಮಿಳವನಕ್ಕಂ (ಹಂದ್ರಪು. ೧-೪೦). [ಪರಕುಲ]

ಪರಕೆ, ಹರಕೆ, ಹರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಆಶೀರ್ವಾದ; ಆಶೀರ್ವಚನ: ಪಾಂಡವರುಂ . . . ಮಹಾಬಾಹುಕೃಷ್ಣರ ಪರಕುಲ ಪರಕೆಗಳುಂ ಇಕ್ಕುವ ಸೇನೆಗಳುಮನಾಂತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೯೩ ಮ); ಸಾಸಿಬ್ಬರತ್ತ ಪರಕೆಯ ಕೈಕೊಂಡು ಕಲ್ಲು ಏಟುಸಿದಂ (ಎಳ. VIII, ಸೊರಬ. ೨೪೮-೩; ಸು. ೨೨೦ ?); ಗುರುಚರಣಂಗಳ್ಳೆಡಗದೆ ಪರಕೆಯನಾದರದಿ ನಾಂತುಕೊಳ್ಳದೆ ಮೋಸಂಬರಸಿಪ್ಪುಡು ನಿನಗುಚಿತಮೆ (ಗದಾಯು. ೩-೮೦); ಪರಕುಲ ಸಪ್ತಮಾತೃಕೆಯರ ಪರಕೆಯೊಳಂ . . . ಗಿರಿಜಾತೆ . . . ಬಳಿಯುತಿರ್ದಳೆ (ಗಿರಿಕ. ೩-೩೯ ಮ). ೨. ತನ್ನ ಅಭಿಷ್ಠಾಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ದೇವರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸೇವೆಯ ನಿರ್ಧಾರ, -ಸಂಕಲ್ಪ: ಬಳಾರಿಯ ಮನೆಯಂ ಪರಕೆಯ ಕುಜಾಯಂ ಪುಗಿಸುವಂತೆ (ಪಂಪತಂ. ೧೭೫-೧೦); ಕಾವುದೆಂದಾ ಪಾದಮೀರದೊಳ್ ಪೊರಳು ಪರಕೆಯಂ ನುಡಿದು (ರೀಲಾಪ. ೧೧-೭೫); ಜನ್ಮಗಿಯಾವಂ ಪರಕೆಯ ಪೊನ್ನಂ ಪರಿಯಣಮನುಯ್ಯ ಕಳ್ಳನ ನಂತಂತೆನ್ನದು ಗಡಮೆನೆ ದೈವದ ಸನ್ನಿಧಿಯಂ ನೋಡೆ ಮನೆಯ ಕುನ್ನಿ ವಿಶೇಷಂ (ಪದ್ಯಸಾ. II, ೪೨೧); ಆ ಪರಕೆ ಕೈಗೂಡಲು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೨೨), ಪರಕೆಯ ನೋಂಟಿಯೆಂದು ಪಡೆದವಿಗೆ ಪರಿದ ಬೇನೆಯೆಂದು . . . ಒರೆಯುತೆ (ಚಳವಿ. ೩-೯೨). ೩. ಅಭಿಷ್ಠಾಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅದು ಈಡೇರಿದ ಮೇಲೆ ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ವಸ್ತು, ಪ್ರಾಣಿ ಮುಂತಾದುವು; ಮೀಸಲು; ಮುಡಿಪು: ಸಿರಿದಮನೆ ಹಿಡಿದು ಪರಕೆಗೆ ಬಸಂತನಲವೋಡ ಮಾಡಿನಡಿ ಮಂಚೆಯೊಳ್ ಕುಸುರಿದಜುದಗದಗಿನಂತೆವೊಲಿಸಿದುವು ತದ್ವಸ್ತದೊಳುದಿರ್ದ ಮುತ್ತದ ಮುಗುಳ್ಳೆ (ಯಶೋಚ. ೧-೩೬); ಜಗದೆಂಬಿಕೆ ಯೆನಿಸುವ ದುರ್ಗಗೆ ಪರಕೆಯನೀವೆಂ (ದಶಕು. ೫-೯೦). **ಹರಕೆ:** ೧. "ಹರಕೆ-ಸ್ವಸ್ತಿ, ಅಶಿಸ್ತ" (ಪಾಣಿನ. ೪); ಹರಸಿ ಮಾಡುವುದು ಹರಕೆಯ ದಂಡ (ಬಸವ. ೨೨೮); ನಿಮ್ಮ ಹರಕೆಯದಿನ್ನಿತುಮಿಲ್ಲದೆ ಕಾಲ ಪವನಾಶನನ ಕೈದುತಾಪನಲ್ಲಾ (ಬಸವ. ೪೬-೩೬); ಹರಿಯ ಚರಣ ಕೈಕಾಗಿ ವಿಜಯದ ಹರಕೆಗಳ ಕೈಕೊಂಡು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೩೬); ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯ ಹರ ಕಮಲಜರ ಹರಕೆಗಳ ತಳೆದು . . . ಮಳದೇವ ಪೂಜಾ ಲಯಕೆ ನಡೆತಂದ (ತೊರಣ. ೩-೨-೩). ೨. ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ತಂದ ಹರಕೆಯ ಕುಟು ತೋರಣಕ್ಕೆ ತಂದ ತಳೆರ ಮೇಯುತ್ತ (ಬಸವ. ೧೨೯); ತಂದೆ-ತಾಯಂದಿರು . . . ಹೊರದಿಡ್ಡ ಹರಕೆಯಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬಹು. ೫೫); ಸುಮ್ಮನೇ ಮುಂದಕ ಯಾಕೆ ಹಾಕಬೇಕು, ದೇವರ ಹರಕೇನ? (ಗಂಗಾಸಾ. ೪೪). ೩. ಹಣ್ಣು ಹರಕೆಯದಿತ್ತ ನಿಮ್ಮಗರಣ್ಯದನುಭವವೆತ್ತ (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೬೦೫. ೪-೫೫); ಹೊಡೆಸಿದರು ಕುಟು ತೋಡ ಕಾಟಿಯ . . . ಉಡಿದ ಕೈಗಳ ಮೃತ್ಯುವೇವಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹರಕೆಯ ಕಂಡು ರಾವಣ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚಿದ (ಕಾಣಿಕಾ. ೨೧-೧೨); ಗುಣಪಡಿಸ್ಸಿ ನಿಯಳ ರುಚಿಯದನಂದೆ ಸಲಿಸುವ ಹರಕೆಯನೆಂದೆ (ಇಂಜಾಪ. ೪೯-೩೪). **ಹರಿಕೆ:** ೧. ಹರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ದಾಸ . . . ಅನ್ನದ ಕರಕ ಸವಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೭೨೫); ಹಿರಿಯರ ಹರಿಕೆಯ ಕೈಕೊಂಡು ಜಿನದತ್ತ (ಜಿವಾಮಾ. ೩-೧೩೯). ೨. ಎಷ್ಟೊ

ಹರಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತೆನು (ವಿವಿಧ. ೧೫೫); ನರಕದಲ್ಲಿ 'ಬೀಳುವವನು ಹರಿಕೆ ಹೇಳದರೆ ತಪ್ಪಿತೇ? (ಗಾಜ). ೩. ದೇವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆಂದು ಧಾರಾ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಹರಿಕೆ (ಎಳ. XVIII, ೧೯-೩೫೬; 1274); ಇತ್ತರು ಸಕಲ ಹರಿಕೆಯನು (ಸಂಭವ. ೧೬-೭೫).

ಹರಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು - ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ದೇವರ ಸೇವೆಯ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳು: ಉಮ್ಮತ್ತೂರಿನ ನಾಯಕನು ಹರಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದೂ . . . ಮಹಂತರು ತಿಳಿಸಿದರು (ಪ್ರಿಯಾ. ೭). **ಹರಕೆಯ ಗೊಂಡಲ** - ಹರಕೆಯನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಅಂಬಾ ಭವಾನಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ: ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ 'ಹರಕೆಯ ಗೊಂಡಲ' ಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಸುವ ರೂಢಿಯುಂಟು (ಕಥಕ. ೩).

[< ಪರಕುಲ + ಕೆ./ಮುಖ. ಪರಕು; ತುಳು. ಪರಕೆ, ಪರ್ಕೆ, ಹರಕೆ; ಕೊಡ. ಪರಕೆ]

ಪರಕೆ, 'ಪೊರಕೆ' ನೋ.

ಪರಕೆಗಟ್ಟು, ಹರಕೆಗಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಕಾರ್ಯವು ಕೈಗೂಡಲೆಂದು ದೇವರಲ್ಲಿ ಸೇವೆಯ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು: ದಯ್ಯಕೆ ಪರಕೆಗಟ್ಟುತ ಭ್ರಮೆಗೊಳುತಿರ್ದರು (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೦-೭೦). **ಹರಕೆ ಕಟ್ಟು:** ಹರಕೆಗಟ್ಟು ಹತ್ತುವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಇನ್ನೂ ತಿರುಪತಿಗೆ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ). [ಪರಕೆ + ಕಟ್ಟು]

ಪರಕೆಗುಡು 'ಪರಕೆಗೊಡು' ನೋ.

ಪರಕೆಗೈ (ಕ್ರಿ). ಹರಸು; ಆಶೀರ್ವದಿಸು: ಕನ್ನರನ್ನೆಯರು ಪರಕೆಗೈ ಯಲಾ ಮನೆಯನ್ನು ತಿವೆದೊಪ್ಪುವುದು (ಹದಿಬ. ೫-೨೫).

[ಪರಕೆ + ಕೈ (< ಕೆಯ್)]

ಪರಕೆಗೊಡು, ಪರಕೆಗುಡು, ಹರಕೆಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಹರಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಮೇರೆಗೆ ದೇವರಿಗೆ ಮೀಸಲನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸು: ದೇವತೆಗೆ ಕುಡದೆ ಸತ್ತರೆ ತೀವಿದ ಮನೆಗಳನೆ ಪರಕೆಗೊಟ್ಟುಂ ಸತ್ತರಾ (ಸಮಪ. ೫-೧೧). **ಪರಕೆಗುಡು:** ಸೋಮಶರ್ಮನೆಂಬೊ . . . ಮಕ್ಕಳಂ ಬೇಡಿ ಸಂಬರನಾಗತಾಣಕ್ಕೆ ಪರಕೆಗುಡಲ್ ಪೋಪುದಂ . . . ಕಂಡು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೨-೫); ದೇವತೆಗೆ ಪರಕೆಗುಡೆ ನಾನಾವಿಧ ರುಡೆ ಹಿಂಗಿ ಪೋಗೆ (ಸಮಪ. ೫-೧೧). **ಹರಕೆಕೊಡು:** ಹರಕೆಕೊಡಲು ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದನು (ಕಾಲೂರ. ೩ ಕಥಾಸಾರ); ಹರಕೆ ಕೊಟ್ಟರೂ ಹರಿಯೊಡು ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲ (ಗಾಜ). [ಪರಕೆ + ಕೊಡು]

ಪರಕೆಗೊಳ್, ಹರಕೆಗೊಳ್, ಹರಕೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಆಶೀರ್ವಾದ ವನ್ನು ಪಡೆ, -ಹೊಂದು: ಎನ್ನ ಪತ್ತ ತಂದೆಯುಮಂ . . . ಕಂಡು ಪರಕೆಗೊಂಡಲ್ಲವಾದಾರಂಗೊಳ್ಳಂ (ಅರ್ಧಸೇ. ೨-೫೩ ಮ); ಮುನಿಸಭೆಗೆ ವಂದಿಸಿ ಪರಕೆಗೊಂಡು . . . ಅರ್ಜುನಂ ಪೋಪಮಟ್ಟನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೪-೧೧); ಆನತ್ತೆ ದಿರ್ಗಿಡಗಿ ಪರಕೆಗೊಂಡೆನ್ನಿ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೬-೨೬). **ಹರಕೆಗೊಳ್:** ಸದ್ಗುರು ದೇವಭಕ್ತರ ಹರಕೆಗೊಂಬುದು ಲೇಸು (ಬಸವ. ೧೩-೬); ಕಂದ ಗಮಿಸಿದನವರ ವಂದಿಸಿ ಹರಕೆಗೊಳೆಂದು (ಸಂಭವ. ೧೬-೫೧). **ಹರಕೆಗೊಳ್ಳು:** ಜೊಡೆಯಂಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿದ ಬಾಲಕಿ ಹರಕೆಗೊಳ್ಳು (ಬಸವ. ೪೬-೪೩). [ಪರಕೆ + ಕೊಳ್ಳು]

ಪರಕೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). - ಪರಕೆಗಟ್ಟು: ತನ್ನ ಸಂಗಡತಿಯರ್ಗೊಲವಕ್ಕೆ ನುತ್ರಿ ಮಾರಿಗೆ ಪರಕೆವಿಡಿದತ್ತಿ ದಳ ಕುಲಟಿಯಾರ್ವಾ (ಜಿವಪ. ೯-೧೧).

[ಪರಕೆ + ವಿಡಿ]

ಪರಕೆವೆಟು (ಕ್ರಿ). - ಪರಕೆಗೊಳ್: ಆತನೊಳ್ಳರಕೆವೆತ್ತೊಡನೆ ಕಳು ಹಿಸಿಕೊಂಡು (ಜೈಮಿಭಾ. ೨೯-೪೦). [ಪರಕೆ + ವೆಟು]

ಪರಕೋತ್ತಮ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಗುಂಪು, — ಸಮೂಹ: ಪರದೇಸಂ, ಪರಕೋತ್ತಮ, ಪರವಣ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ). [ಪರ + ಕೋತ್ತಮ]

ಪರಕ್ಷೀತ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ರಾಜ. ೨. ಶತ್ರುರಾಜ: ಸದಾಚಾರ ಚಕ್ಷುರಭಿವ್ಯಕ್ತಪರಕ್ಷೀತಗೃಹವೃತ್ತಂ ವೃತ್ತದೋರ್ಬಂಧುರಂ . . . ಪುಟ್ಟದಂ (ಪುಷ್ಪಪ. ೧೩-೧೦). [ಪರ + ಕ್ಷೀತ]

ಪರಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಪ್ರದೇಶ, — ಸ್ಥಳ: ಉಳ್ಳುದುಂ ಪರ ದ್ರವ್ಯ ಪರಕ್ಷೇತ್ರ ಪರಕಾಲ ಪರಭಾವದಿಂದಮಿಲ್ಲದಿರ್ಕುಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೮-೧೩೮ ಪ). [ಪರ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಪರಕ್ಷಾಪ (ನಾ). = ಪರಕ್ಷೀತ ೨: ಈ ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟಾಗಿ ಪೋಗಿ ಪರಕ್ಷಾಪರನಿಕ್ಕಿ . . . ನಿಷ್ಕಂಟಕಂ ಮಾಡುವೆಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೭-೫೫); ಉದ್ರಿಕ್ತಪರಕ್ಷಾಪ ಪ್ರತಾಪೋತ್ಪದಕಕಳಭನೀ ಬಂದನೀ ಬಂದನು (ರಾಜಶೇ. ೭-೧೭). [ಪರ + ಕ್ಷಾಪ]

ಪರಗಣ 'ಪರಗಣೆ' ನೋ.

ಪರಗಣಹಾಕಿಮ್ (ನಾ). ಜಿಲ್ಲೆಯ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿ: ಹನ್ನೆರಡು ಮಂತ್ರಿಮರ್ಯದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ದೆಪ್ಪುಟಕವಿಾಪನರ್ ಮತ್ತು ಒಂದೆ 15 ರಡು ಪರಗಣಹಾಕಿಮ್ (Sub-divisional Officer) . . . ನಿಯುಕ್ತ ರಾಧರು (ಯೂರಾಣಿ. ೧೫೬). [ಪರಗಣ (< ಪರಗಣೆ) + ಹಾಕಿಮ್]

ಪರಗಣೆ, ಪರಗಣ, ಪರ್ಗಣ, ಪರ್ಗನ, ಪರ್ಗುಣ (ನಾ). ಹಲವು ತಾಲ್ಲೂಕುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ನಾಡಿನ ಒಂದು ಭಾಗ; ಜಿಲ್ಲೆ: ಶಿಷ್ಯ ತೋರಿಸಾಲ ಪರಗಣೆಯ ಕೋಲಾರಪುರಕೆ ದೇಸಾಯಿ ನಾಡೆಜೆಯನಹ (ಪ್ರಾಥಮ. ೧-೨೫); ದೇವರಾಜನು . . . ಹೊಸಕೋಟೆಯ ಪರಗಣೆಯನ್ನು . . . ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೮೨); ಅರಸಪ್ಪನಾಯಕನು . . . ಸ್ವಾದೀಪರಗಣೆಯ ಹದಿನಾರುಸಾವಿರವರಹದ ಸೀಮೆಯನ್ನು ವಾದಿರಾಜರಿಗೆ ಧಾರೆಯೆರೆದನು (ಕಥವಿ. ೧೭೪). **ಪರಗಣ:** 'ಪರಗಣಹಾಕಿಮ್' ಪರಾ. **ಪರ್ಗಣ:** ಒಟ್ಟು ರಾಜ್ಯ ಪರ್ಗಣ 25 ಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗವಾಗಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪರ್ಗಣಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬ ಅವಿಾರನೂ . . . ಇದ್ದರು (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೭೩). **ಪರ್ಗನ:** ಇದಕ್ಕೆ ೧೦ ರಿಂದ ೪೦ ದಿಷ್ಟಿಕ್ಕಿನವರೆಗೂ ಸೇರಿತ್ತು. ಇಂಥಾ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಮಹಲ್ ಅಥವಾ ಪರ್ಗನ ಎಂದು ಹೆಸರು (ಪಾಳಗಾ. ೧೨). **ಪರ್ಗುಣ:** ೨೪ ಪರ್ಗುಣಗಳು ("ಪರ್ಗುಣ" ಅಂದರೆ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳ ಮೊತ್ತ) 30 (ಭೂಗೋಳ. ೪೩).

[← ಪಾರ. ಪರಗನಾ; ಹಿಂ. ಪರಗನ, ಪರಗನಾ; ಮರಾ. ಪರಗಣಾ, ಪರ್ಗಣಾ]

ಪರಗತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೆಲೆ; ಮೋಕ್ಷ; ಕೈವಲ್ಯ: ಹಂಸ್ಮರಣ ಮಾಡೋ ನಿರಂತರ ಪರಗತಿಗೆ ಇದು ನಿರ್ಧಾರ (ಪುರಂದ. ೫-೮೫ ಪಲ್ಲವಿ); 35 ಪರಸಂತಾಪದಮಂ ಪರಗತಿವಿಲಯಾಸ್ವದಮಂ ಕಾರ್ಯಮನುದಾರಮತಿ ನೆಗಲ್ದಪನೇ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೨); ಈಯೆಸಕದೊಳರೆ ಶೂದ್ರರಾದೊಡಂ ಪರಗತಿಗೆ ತಾವಾಯಾಸವಿಲ್ಲದೇಜುವರು (ಹವಿಬ. ೯-೧೫). [ಪರ + ಗತಿ]

ಪರಗಮನ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪೂರ್ಣಪಾಂಡಿತ್ಯ: 40 "ಪರಗಮನಂ ಪಾರಾಯಣ ಪರಾಯಣೋಪಾಖ್ಯಮಟಾಗಿ ಸಾಕಲ್ಯಾರ್ಥಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೧೬-೩೧). [ಪರ + ಗಮನ]

ಪರಗಿ, ಬರಗಿ, ಹರಗಿ (ನಾ). ಮುಳ್ಳುಗಳಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಗಿಡ; ಕರಮರಿಕೆ; ಕಮರಾಕ್ಷಿ: ಪರಗಿ (ಕರವಂದ). — ಸಣ್ಣ ಗಿಡ, ಕಂಟೆಯ ಜಾತೀದು (ಕಥಾಗ. ೪೩). **ಬರಗಿ:** ಬರಗಿ . . . 45 ಇದರ ಹಣ್ಣು ಹುಳಿಯಾಗಿ ರುಚಿಕರವಿರುತ್ತದೆ (ಕಥಾಗ. ೪೩). **ಹರಗಿ:**

ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪುಹರಗಿ, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸೊಕ್ಕಿ ನಿಂತ ಬದನೆಯ ಗಿಡಗಳು (ಮೂರುದಾ. ೨೮೬). [← ತೆಲು. ಪರಿಗಿ, ಪರಿಗಿಯ]

ಪರಗು, ಹರಗು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹರಕೆ ಹೊಡೆ, — ಕುಂಟೆ ಹೊಡೆ: ಧಾರಣೆಯಂ ಪರಗುವ ದಿತ್ತುವ ಬಹುವಿಧ ಪಂಕ್ತಿದಿಂದುಣ್ಣುಪಾಯಮಂ ವಿಭು ಪೇಟ್ಟಂ (ಸಮಸ. ೨-೧೧); ಪ(ಃ) 5 ರಗಲ್ ಕೇಳ್ ತ್ವರಿತದೆ ತಾರ್ವರಿಯಲ್ ಪೋಪಾಗ (ಪಂದು)ವಾಯಸಂ ಯಡದಸೆಯೋಳ್ ಸರವಿಗೆ ಪೋಗೆ ಬೆಳಗುವರೆಯ(ಯಿ)ಂ ಬಹಳ್ ಬಲನೊಳಧಿಕಂ ಬೆಳಗುಂ (ಐಟ್ಟಮ. ೯-೩೫); ಪೂಲವೆಲ್ಲಮಂ ಪರಗಿದೈ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಶಿವಾಮರೇಶ್ವರಾ (ಅಮಶ. ೯). ೨. ಕೇಳು; ಕೆತ್ತುಹಾಕು; ಮೂಲೋತ್ಪಾಟನ ಮಾಡು: ಕಾಯ್ ಕರ್ಜೊನ್ನ ಸೂಜಿಗಳಂ ಬೆರಲ್ ಕೊಳ್ ಬೆಟ್ಟುವರುಂ ನಟ್ಟು ಪರಗುವರುಂ (ಅವಿಶ. ೫-೮೫ ಪ); ನಟ್ಟು ಪರಗುವುದುಂ . . . ತಂದು ತೇಗುವುದುಂ ಎಂದಿವ ಮೊದಲಾದ ಪಲವುಂ ತೆಡದ ದಾರುಣೋದಗ್ರನಿಗ್ರಹವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನೊಡ್ಡಿ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೭ ಪ); ಒಕ್ಕಲಿಗನಂತೆ ಮೆಟ್ಟಿ ಪರಗುವರ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೩-೭೩); ಕುತ್ತಿ ಕೂರಲಗಿನೊಳ್ಳಭಕೆತ್ತುವ ನಟ್ಟು ಕೋಪದಿಂ ಪರಗುವ (ಪಸಾರ. ೩೦೧). **ಹರಗು:** ೧. "ಹರಗು-ಸಕ್ಕ 15 ಕ್ರಿಯೆಯಾಂ" (ಶಮಧಾ); ಹಸನ ಮಾಡಿ ಹರಗಿ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಸವ ದಿತ್ತುವ ಮರುಳರಂತೆ (ಪಚಸಂ. ೧೨೯-೧೧೩); ಉತ್ತು ಹರ [ಪಾಣಾಂ. ೦] ಗಿದ ಹೊಲದೊಳಖೆಳದೀಜಂಗಳಂ ದಿತ್ತಿ ದಡೆ ವಿನಾಯ್ತು (ದೀಕ್ಷಾ ಬೋ. ೩೭-೧೨); ಹರಗಿ ಹಸನಾದೀಯೊಳು . . . ಹರಿಕರಿಯಾದ ದೀಜವ ದಿತ್ತುವವರಂತೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೭-೧೦); ಉತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗುವದು ದಿತ್ತೊಮ್ಮೆ ಹರಗಿ ಕಳೆದೇದರಾ ಬೆಳೆಯು ಎತ್ತುಗೈಯುದ್ದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೫೮). ೩. (ಆಲಂ) ಸರ್ವನಾಶ ಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಗೊಳಿಸು: ಇಟ್ಟೊರಸು ಕಳೆಯಲ್ಪಗಿದನವನ ಜನ್ನಮಂ ನಟ್ಟು ಹರಗಲ್ಪಗಿದನವನ ಕುಲವೆಲ್ಲಮಂ (ವೀರರ. ಹ. ೪೮೭-೪); ಹರಗಿ ಬರಿಕೈದಪೆನು ದಿಡು ಪಡ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೧-೫). [ದೇ. || ತಮಿ. ಪರುಜ್ಜು, ಪಲುಕು]

ಪರಗುಣ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಸ್ವಭಾವ, — ಗುಣ: ಅಕೇಶ ಜನಂಗಳೊಳ್ ಪರಗುಣಾಸ್ತ (ಸ)ಹನಲ್ಲದನಾತ್ಮಗುಣೋದಯಾಂಕು; ಸರೂಪನ × × × ಪಾರಪರಾಯಣಂ (ಕವಿಾ. ೩-೨೨೨); ಪರಗುಣದೊಳ 25 ಸಹನಂ ಮಚ್ಚರಮೆನಿಕುಂ (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೩೯-೧೨೪). ೨. ವೈರಿಯ ಗುಣ; ಶತ್ರುವಿನ ಸ್ವಭಾವ: ಪರಗುಣಗಣಮಂ ಸೈರಿಸುವರಮಗನು ಮನುಜರೊಲ್ವರ್ (ಅರ್ಧನೇ. ೪-೧೩೪). [ಪರ + ಗುಣ]

ಪರಗೃಹ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಮನೆ; ಅನ್ಯಗೃಹ: ಮನುಷ್ಯನು . . . ಪರಾನ್ನಭೋಜಿಯೂ ಪರಗೃಹಶಾಯಿಯೂ ಆದರೆ, ಅದರ 35 ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕೊನೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ನಿಬಂಧ. II, ೩೦೬). ೨. ಬೇರೆಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವವನು: ಕುಟುಂಬವಿಲ್ಲದವಂ ಪರಗೃಹನೆಂಬುದು (ರಾಮಶಾ. ೨೫೨). [ಪರ + ಗೃಹ]

ಪರಗೇಹ (ನಾ). = ಪರಗೃಹ ೧: ಪರಗೇಹೋಪಾರ್ಜಿತಾರ್ಥಂ . . . ಚಾರುದೃಷ್ಟಿಗಮನಂ ಕನ್ಯಾನಿವಾಸೋದ್ಭವಂ (ಜಾತಕ. ೧೭-೬).

[ಪರ + ಗೇಹ]

ಪರಘಾತ (ನಾ). [ಜೈನ]ನಾಮಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಿಂಡಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬ ನಲವತ್ತುಮೂರು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಇನ್ನೊಂದು ಜೀವಕ್ಕೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು: ಪಿಂಡಾಪಿಂಡಭೇದದಿಂದ 40 ಗತಿ ಜಾತಿ ಶರೀರ . . . ಅಗುರು ಲಘುಕ ಉಪಘಾತ ಪರಘಾತ ಉಚ್ಚಾಸ್ತ ಅತಪ . . . ತೀರ್ಥಕರನಾಮಮಂದಿಂತಲ್ಲಿ ಗತಿನಾಮಕರ್ಮಂ ಚತುರ್ವಿಧ ಮಕ್ಕುಂ (ಗೊಮ್ಮನಾ. ೩-೬). [ಪರ + ಘಾತ]

ಪರಪ್ರಾಯ (ನಾ). ಶತ್ರುನು ಕೊಡುವ ಪೆಟ್ಟು ; ಎದುರಾಯಿ
ಕೊಡುವ ಪೆಟ್ಟು ; ಬವಯಿಲಿ ಪೈಸಂ ಪರಪ್ರಾಯವನು ವಂಚಿ
ಭಟಿರ ಕೊಡಿದಿತ್ತುವರು . . . ಕೊಡಲ್ಪಡುವರು (ಕುವಾಳ. ೪-೪೬). [ಪರೈ + ಪ್ರಾಯ (ಪ್ರಾಯ)]

ಪರಚಕ್ರ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಿಗುರಿ: 'ಪರಚಕ್ರಭ್ರಾಂತಿ' ಪರಾ
೨. ವೈರಿಗಳ ಪಡೆ ; ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ : ಪರಚಕ್ರಗಳನಂಜಿಸಿದ ಪರಸೈನ್ಯ
ಭೈರವನ ಮೇಗಿಲ್ಲದೆ - ಬಲ್ಲಾಶ್ವನಮುಮಂ ಕಂಡುಂ ಕೇಳುಂ
ನಿನಗೆ ಸೊಪಲಿಂಕು' ಬಗೆ ಬಂದವು (ಪಂಪ. ೯-೫೨ ಪ) ; ಪರಚಕ್ರ
ಕ್ರೀಡೆಗೆ ಪರೋರಿದನೆ ಜವಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೧೧) ; ಆ ಪರಚಕ್ರ
ವನು ಸರ್ವಾಮುಖೋಪಕ್ರಮವನೊಡೆ ಮಾಡಿ (ಸರ್ವ. ೧೦-೬೫-೪೬).
೩. ಶತ್ರುಗಳ ಅಧಿಪತ್ಯ. - ಅಡಳಿತ : ಪರಚಕ್ರಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿ ಭೂವಲ
ಯಮಂ . . . ತಪಕ್ಕೆ ಪೋವುದನಯಂ (ಪಂಪ. ೨-೬೨).
೪. ಶತ್ರುರಾಜ್ಯ ; ರಿಪುಮಂಡಲ : ಪರಚಕ್ರಭೂಪರಟ್ಟಿದ ಕಂಗೈಡು
ಶತ್ರು ಮದದ ಪೊನಲಿಂಚಿತ್ತಂ . . . ಕೆಸಹಕ್ಕುಂ (ಕವಿ. ೩-೧೪೧) ;
ಅರಸಂ ಪರಚಕ್ರಮಂ ಸಾಧಿಸಿ ಬಂದು ಮಗಂ ಕುರುಡಾದುದಂ ಕಂಡು
(ಮದ್ದ. ೬೫-೨೨) ; ಪರಚಕ್ರಗಳನೊತ್ತಿ ಕೊಂಡದಿರಂ ಕೊಂದಿಕ್ಕಿ
(ಪಂಪ. ೬-೧೬).

ಪರಚಕ್ರಭಯಂಕರ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಉಗ್ರವಾಗಿರುವವನು ;
ಒಂದು ಬಿರುದು : ಚಕ್ರಂ ಪುಟ್ಟಿಲೊಡಂ ಪರಚಕ್ರಭಯಂಕರ ಬರಲ್ಪೆ
ಮೇವುದನೊಡಂ (ಅದಿ. ೧೨-೧೧೩). ಪರಚಕ್ರಭೈರವ = ಶತ್ರು
ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಭೈರವನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಮುಜ್ಜಳ
ಕಳೇರವಂ ಪರಚಕ್ರಭೈರವಂ (ಸೌ. ೨೨, ೪೬-೯ ; 1074) ; ಪರಚಕ್ರ
ವಕ್ರ = ಪರಚಕ್ರಭಯಂಕರ : ಪರಚಕ್ರವಕ್ರಂ ನಾಮಾದಿ ಸಮಸ್ತ
ಪ್ರಸನ್ನ ಸಹಿತಂ (ಸೌ. ೨೨, ೫೧-೧೩ ; 1077). [ಪರೈ + ಚಕ್ರ]
ಪರಚಕ್ರಭ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಿಗುರಿಯ ವೃತ್ತಾ
ಕಾರವಾದ ಚಲನೆ. ೨. ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವೆಂಬ ಭ್ರಮೆ. ೧, ೨ :
ನೆರಿದ ವಿಸಂವಾದಂ ಪಂಜರಪುಕತೆಯೊಳ್ಳುಲಾಲಗೇಹಂಗಳೊಳಂ ಪರಚಕ್ರ
ಭ್ರಾಂತಿಗಳಧರದೊಳೆ ನೆಗಟ್ಟುಂ ಮಹಾಹವಧ್ವನಿಯಂತಂ (ಕವಿ. ೩-೧೧೧).
[ಪರಚಕ್ರ + ಭ್ರಾಂತಿ]

ಪರಚಿಂತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಕುರಿತ ಕಳವಳ, - ದುಃಖ :
ಪರಚಿಂತೆ ಎನೆಗೆಕಯ್ಯಾ ನಮ್ಮ ಚಿಂತೆ ನಮಗೆ ಸಾಲದೆ (ಒಸನ. ೫೦೦).

[ಪರೈ + ಚಿಂತೆ]

ಪರಚಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮನಸ್ಸು : 'ಪರಚಿತ್ತಗ್ರಹಣ'
ಪರಾ. [ಪರೈ + ಚಿತ್ತ]

ಪರಚಿತ್ತಗ್ರಹಣ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿಯು
ವುದು : ಅಗ್ರಾಮ್ಯವಚನವೃತ್ತಿ . . . ಮಧುರಂ ನಿರ್ವಾಗ್ರ ಪದವಿಸ್ತತಿ
ಪರಚಿತ್ತಗ್ರಹಣಸಮರ್ಥಂ (ಕಾವ್ಯ. ೫೦೯) ; ಪರಚಿತ್ತಗ್ರಹಣ
ವಿಧಾನದ ಮೂಲಕ ಪೋಲಿಸಿನವರು ತನ್ನನ್ನು ವಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕತೆಯನ್ನು
ವಿವರಿಸಿದನು (ಪುನ. ೪೪೯). [ಪರಚಿತ್ತ + ಗ್ರಹಣ]

ಪರಚು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಉಗುರಿನಿಂದ) ಕೆರೆ ; ಗೀರು : ಕೂರುಗುರ್ಗಾಂ
ಪರಚುತ್ತಿ . . . ಕಾದಿದುವು ಬಾವಲಿಗಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೫-೧೧೦) ; ಈ
ಕಡಲು ತನ್ನ ಬಂಧಿಸುವರೆಯ ದಡವನಲಿಪಂಜರಿಂ ಪರಚು - ಮೇಲೇರಿ
ಬರಲೆಳೆ (ಗಣೇಶ. ೩೫-೩) ; ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ದಿದ್ದು . . . ಪರಚಿ,
ಕೂಗಿ ; ಕಿರುಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೆವು (ಮಾರ್ಗ. ೨೬). ೨. ಹರಿ ; ತರಚು :
ಕೆಲವರು ತುಂಬಿರಾದ ರಾಕ್ಷಸರ ಹುಡುಗರು . . . ಹುವುಗಳಂ ಪರಚಿ
(ಸೌ. ೧೦೯-೯).

ಪರಚಿಕೊಳ್ಳು - ಕೆರೆದುಕೊಳ್ಳು : ನನಗಂತೂ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು
ಪರಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗಾಯಿತು (ಕಾಲಮ. ೬೫) ; ಕೈರಾಗದವ ಮೈ
ಪರಚಿಕೊಂಡ (ಗಾದ).

[ದೇ. ೩ ತುಳು. ಪರಂಕು, ಪಂಕು, ಪರ್ಕು ; ಕೋರಾ. ಪರ್ಕು ;
ಪರ್ಕ. ಪರ್ಕು ; ಗಡಬ. ಪರ್ಕು ; ಕುಡಿ. ಪರ್ಕಿ]

ಪರಚ್ಚಂದ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಇಚ್ಛೆ, - ಅಪೇಕ್ಷೆ. ೨. ಬೇರೆ
ಯವರ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವನು ; ಪರಾವಲಂಬಿ :
"ಪರವಾನ್ . . . ಪರಚ್ಚಂದ ; ಗೃಹ್ಯಕೇ-ಈ ಕ ಹೆವರ ಪರವಾನ್"
(ಕಲಾಯ. ೫೬-೧೪೬) ; "ಪರವಚಂ . . . ಪರಚ್ಚಂದನೆನ ಪರ ಪರವನ
ನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೪-೬). [ಪರೈ + ಚಂದ]

ಪರಜನ (ನಾ). ಪರಕೀಯರು ; ಇತರರು : ಸಮಾನಿ ಬರ್ಕಂ
ಕೇನುದ್ರುಮಯೋಗಸಮುದ್ರವಂಗೆ ಪರಜನಭೃತಕೃಷ್ಣಮಂ . . . ಭರಾ
ಧೀಶವಂಶವೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿ (ರಿಯಂ) (ಚಾತ. ೧೪-೪) ; ದಿನಸಾಕಂ . . .
ನಿಲೆ ಕರ್ಕಿಯೊಳ್ ಪರಜನಪ್ರೇಕ್ಷಂ ಖಳಂ (ಚಾತ. ೧೬-೧೫).

[ಪರೈ + ಜನ]

ಪರಜಾತ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರೋಪಣೆಗೆ ಒಳಗಾದ ; ಇತರ
ರನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಜೀವನ
ಕ್ಕಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವನು : "ಪರಜಾತ ; ಪರೈಧಿತಿ-ಈ
ಹೊಜಕುಳಿ" (ಕಲಾಯ. ೫೪-೧೯೬). [ಪರೈ + ಜಾತ]

ಪರಜಾತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಕುಲ ; ಅನ್ಯಜಾತಿ : ಪರಜಾತಿಯನು
ರಚಿಸದಂತೆ ಕುಲಗಳಲಿ ರಚಿಸಲದೇನು (ದೀಕ್ಷಾ. ೫೫-೨)

[ಪರೈ + ಜಾತಿ]

ಪರಜಿ (ನಾ). (?) : ಭೂವರಂ ರುಕಿ ನೀ ಪೋಗನಲು ಕೈಮುಗಿದು
ಪೋದಂತೆ ಮಾಡಿ ಪರಜಿಯೊಳಗಲು (ಪುಷ್ಪ. ೬-೧೬೪). [?]

ಪರಜು, ಪರಂಜು, ಪರುಜು, ಪರುಜು (ನಾ). ೧. ಕತ್ತಿಯ
ಅಲಗು, - ಬಾಯಿ ; ಮಿಡ್ಡೆ ಧಾರೆ : "ಪರಜು(ಚಿ)-ಪರಂಜ(-ನ) =
ಕತ್ತಿಯ ಬಾಯಿ" (ಪುಷ್ಪ. ೨೪) ; ಸುಲಿಪಲ್ ಪರಲಿಕ್ಕು ನುಗಿ ಬಾಳನ
ಕೀರ್ಪರ ಹಿಂದೆ ಮೋದದಿಪ್ಪನೆ (ಎಕ. ೫೬, ಪಾಪ. ೪೨-೩೬ ; 1162) ; ಹಯ
ಯದ ಕತ್ತಿಯೊಳ್ಳೊಡೆ ಪರೆ ಮೂಗನು ಅಜಾಯದಿದೊಂದ ಮಾಡಿದರೆ
ಇಜಾವರೆ ಪರಜಿ[ಚಿ]ಲ್ಲದಲಗಿಲಿ (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೪೯) ; ಕತ್ತಿಯ ಪರಜಿನಂ
ನತ್ತಿಯಂ ತಿವಿಯುತ್ತೆ (ಚಕವಂ. ೪೨-೨೧). ೨. ಕತ್ತಿಯ ಹಿಡಿ, - ಹಿಡಿಕೆ :
ವಿಭೂತಿಯಂ ಪಚ್ಚುರಿಕೆಗಂ ತಳಿದು ಲಿಂಗಾರ್ಪಣೆಯೊಡೆ ಅನುವಿನಿಂದ
ದಡಿ ಪರಜಿನೊಳೊಳ್ಳು ಕೈಯಿಕ್ಕೆ (ಅರಾ. ೪-೯-೪೪) ; ಪರಜಿರಲು ಹಿಡಿನ
ಕಳಾರಿ ಮೊನೆ ಮೊನೆಂತೆ (ಕಿಮ್ಮಾಂ. ೧-೨೨) ; ಕನಕರಚಿತಗಳಾಗಿ
ದಂತದ ಪರಜುಗಳಿಂದ ಒಪ್ಪುತೆರುವ ಕತ್ತಿಗಳು (ಕುವಾಳ. ೧೫೧).

೩. ಕತ್ತಿ ; ಮಿಡ್ಡೆ : ಕಲಿಯಲ್ಲದ ತನುವ್ಯಾತಕೆ . . . ಅಲಗಿಲ್ಲದ ಪರ
ಜ್ಯಾತಕೆ (ಚರಾಕ. ೧೫೨-೯) ; ಮೈಯ ಪರಜಿನಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಕೋಲಿನ ಪೆಟ್ಟು
ಆದದು ಅದು ಅದಿರುಪ್ರಾಯಯೆಂದು ಹೆಸರು (ಮಿಡ್ಡೆ. ೫-೬೦).
ಪರಂಜು : ೨. "ಪಾಳಿ ಪರಂಜುವನಲು ಮೋಹಳಮಕ್ಕುಂ"
(ಮಂಗರಾ. ೮೪-೬೬). ಪರುಜು : ೨. ಕಲ್ಪನು ಸುಪರ್ಣಮಯವಾದ
ಪರುಜುಳ್ಳ ಮಿಡ್ಡೆವನ್ನೂ . . . ಹಿಡಿದು (ಕುವಾಳ. ೧೫೧). ಪರುಜು :
೨. ಗಜದಂತದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಪರುಜುವುಳ್ಳ ಒಂದು ಮಿಡ್ಡೆವನ್ನು
ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು (ಕುವಾಳ. ೬೦).

[< ಪಂ. ಪರಂಜ. / ತಮಿ. ಪರಂಜು ; ಮಲ. ಪರಂಜು ; ತೆಲು. ಪರುಜು]

ಪರಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜ್ಞಾನ : ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ
ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು

ಮಾಡುವುದು, ಈ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ ಪರಜ್ಞಾನ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೭).
[ಪರೈ+ಜ್ಞಾನ]

ಪರಟೆ, ಪರಟೆ (ನಾ). ೧. ಕೆದರಿದುದು; ಚಿದರಿದುವುದು:
'ಪರಟೆತಲೆ' ಪರಾ. **ಪರಟೆ**: ೨. ಒರಟಾದುದು; ಬಿರುಸಾ
ದುದು: 'ಪರಟೆದಲೆ' ಪರಾ.

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪರಟ್ಟು, ಪಜಟ್ಟು; ಮಲ. ಪಜು]

ಪರಟೆತಲೆ, ಪರಟೆದಲೆ (ನಾ). ೧. ಕೆದರಿದ ಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆ:
ಪರಟೆ-ತಲೆ, ಇದಕ್ಕೆ-ಪರಟೆತಲೆ (ಹೊಸಗ. ೨೪). **ಪರಟೆದಲೆ**: ೨.
ಒರಟುಕೂದಲಿನ ತಲೆ; ಬಿರುಸುಕೂದಲುಳ್ಳ ತಲೆ: (೪).

[ಪರಟೆ+ತಲೆ./ತಮಿ. ಪಜಟ್ಟುತಲೆ]

ಪರಟೆ, 'ಪರಟೆ' ನೋ.

ಪರಟೆ, 'ಪಲ್ಟೆ' ನೋ.

ಪರಟೆ, ಪರಟೆ, ಪರಡಿ, ಪರಡಿ (ನಾ) ೧. ಮಡಕೆಯ ಓಡು;
ಬೋಕೆ: ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಪರಟೆ ಹಿಡಿದು ದೀನಸುಖದಿಂದ ಭಿಕ್ಷುಕನು
ಕೂಗುತ್ತಿದ್ದ (ಹಿಂದು. ೮೪). ೨. (ತೆಂಗು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ)
ಚಿವು; ಕರಟೆ: ಮಡಕೆ ಪರಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಗೋ ಮುಖ ಮುಚ್ಚಿ
ಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧಾದವು (ಗ್ರಾಮಾ. ೪೯೨); ಅಹಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ
ದಿದ್ದ . . . ಕೆಂಗಿನ ಜುಟ್ಟು ಪರಟೆ ತುಡುಕುಗಳೂ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಪವಿತ್ರತೆ
ಯನ್ನು ಹೀಗಕೆಯುತ್ತಿದ್ದವು (ರತ್ನ. ೨೪೩); ಒಂದೇ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಾವಿ
. . . ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಂದಲೂ ನೀರನ್ನು ಪರಟೆಯಿಂದ ಕೆರೆಯಬೇಕು
(ಹಬ್ಬ. ೧೪). ೩. ಚಮಚದ ಅಗಲವಾದ ಮುಂಭಾಗ: (೪).
೪. ತಟ್ಟೆ; ಪರಾತ: (೪). ೫. ಗುದ್ದಲಿಯ ಚೂಪಾದ
ಭಾಗ, -ಮೊನೆ: (೪). ೬. ಮೊಣಕಾಲಿನ ಮೇಲೆ ಚಿಟ್ಟಿನಂತೆ
ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರುವ ಭಾಗ; ಮೊಣಕಾಲು ಚಿವು: ನಿಂಗನ ಎಡಗಾಲ
ಪರಟೆಯ ಸಂದು ತಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಇನ್ನೂ ವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಜೀವಪ್ರ.
೧೦೬). ೭. (ಆಲಂ) ದೇಹ; ಶರೀರ: ಎಂಬಾದರೂ ಸತ್ತರೆ ಬಿಟ್ಟು
ಹೋದ ಈ ಪರಟೆಯನ್ನು ಯಾರು ಎಳೆದು ಹಾಕುವರು (ಎರಸೆ. ೬೫).

ಪರಟೆ: ೨. ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೇಲೆ ತೋಟ . . .
ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಪರಟೆ, ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಕೊಬ್ಬರಿ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೨೪೭).
೩. ಅಣಸಿನ ಬಡಿಯಿಂದ ನಿಂಗನ ಮೊಣಕಾಲ ಪರಟೆ . . . ಹೊಡೆದನು
(ಜೀವಪ್ರ. ೧೦೫). ೪. ಚಿಕ್ಕಪುಟ್ಟ ಪಾತ್ರೆ: ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರೆ ಪರಟೆ
ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೋ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ . . . ನೆರವಾಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಮಲಮ.
೬೧೪). ೫. (ಆಲಂ) ಭಿಕ್ಷುಪಾತ್ರೆ: ನನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪರಟೆ ಬರುವ
ಭೀತಿಯುಂಟಾಗಿದೆ (ಮೊಸಾಸಾ. ೩೨). **ಪರಡಿ**: ೬. ಸೇವಿಗೆಯ
ಪಾಯಸವ ಪರಡಿಗಳಲಾಯರು ಬಡಿಸಿತು (ಕಾಶಿ. ೨-೬೫); ಹೆಚ್ಚಿನ
ಪಾತ್ರೆ ಪರಡಿಗಳು ಮನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಾವು (ಪರಾ. ೧೬೬); ಪಾತ್ರೆ-ಪರಡಿ
ಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹುಣಿಸೆಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಹಿಕ್ಕಿ ಲಕಲಕ ಮಾಡಿದಳು (ಮುತ್ತೈದೆ. ೨೩).
ಪರಡಿ: ೭. ಮಕ್ಕಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪರಡೆಯು ಬಂದೀತು (ಭಾರಥಿ. ೪೬).

ಪರಟೆ ಕೊಡು = ಭಿಕ್ಷುಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವಂತೆ
ಮಾಡು: ಈಗ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಶಾನ್ನ ಕೈಯಾಗ ಪರಟೆ ಕೊಟ್ಟು
ಕಳಿಸೋದು? (ಸಮಜೀ. ೨೪). **ಪರಟೆ ಕುದುರೆ** = ಕರಟೆದ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ
ತೂತು ಮಾಡಿ ದಾರವನ್ನು ಪೋಣಿಸಿ, ಹೆಚ್ಚೆರಳು ಮತ್ತು ಅದರ
ಪಕ್ಕದ ಬೆರಳಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತೂರಿಸಿ, ದಾರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ
ಹಿಡಿದು ಕರಟೆದ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ;
ಚಿವು ಕುದುರೆ: ಇವು ಪರಟೆ-ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿ ಕಿಕ್ಕಿ ಕೇತನಕ್ಕೆ
ಹೊರಟ ಹರಟೆಗಳಲ್ಲ (ಗಾಳಪ. X ಮೆಟ್ಟಿ ಗಯ ಮಾತು). **ಪರಟೆ ಹಿಡಿ** =

ಭಿಕ್ಷುಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿ; ಚಿವು ಹಿಡಿ: ಮುಂದೆ ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳು
ಕೈಲಿ ಪರಟೆ ಹಿಡಿಯೋ ಹೊತ್ತು ಬರುತ್ತೆ (ಹಾಡು. ೬೭); ನನ್ನ
ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಪರಟೆ ಹಿಡಿಯುವ ಮನಸ್ಸು ನನಗಿಲ್ಲ (ಮಡ್ಡ . . .
೨೩೯). [ದೇ. || ತೆಲು. ಪರಟೆ, ಪನಟಿ, ಪನಂಟಿ, ಪಂಟಿ]

ಪರಟೆ, 'ಪರಟೆ' ನೋ.

ಪರಟೆ, 'ಪರಡಿ' ನೋ.

ಪರಟೆದಲೆ 'ಪರಟೆತಲೆ' ನೋ.

ಪರಡ 'ಪರಡು' ನೋ.

ಪರಡಕ್ಕೆ 'ಪಡಡಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಪರಡಿ (ನಾ). (ಉಕ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗೋದಿ ಹಿಟ್ಟು ಅಥವಾ
ರವೆಯನ್ನು ಹದವಾಗಿ ಕಲಸಿ, ಹೊಸೆದು ಮಾಡಿದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ
ಚೂರು ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಯಸ: ಬೆಳ್ಳಿಯರೆ
ವುದಿಯುಂಟರೆನ ಗೊಜ್ಜು ಗಿಗುಟ್ಟು . . . ಮಾಡಿದರು ಪರಡಿ ಸರವಳಿ
ಗೆಯ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೧); ಪರಡಿ-ಕಿಜುಗೋದಿ ಸೇವಗೆ . . . ಪರವಡಿ
ಯಲ್ಲಕ್ಕಿವಾಲಿಂ ಬೆರಸಿದ ಸಕ್ಕರೆಯ ತುಯ್ಯಲಿಕ್ಕಿದರ್ (ಸರ್ವ. ೪೪೧);
ಪರಡಿಯ ಶಾವಿಗೆಯ ಪರಪರಿಯ ಪಾಯಸದ . . . ನವಪ್ಪ ತನುಪದಂಶಕ
ದಲ್ಲಿ ನೋಡಲಿ ನಮ್ಮನೆಂದುದು ಧೂರ್ತವಟುನಿಕರ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೭);
ವಡಿ ಪರಡಿ ಸೇವಿಗೆಯ ಸೂಸಲುಗಡುಲು . . . ಚಿತ್ರಾನ್ನಗಳ ಬಡಿಸಿದರು
(ಅನಂರಾ. ೬-೨೫-೪೦).

ಪರಡಿ 'ಪರಡು' ನೋ.

ಪರಡಿ, 'ಪರಟೆ' ನೋ.

ಪರಡಿ, 'ಪರಡಿ' ನೋ.

ಪರಡಿ, ಪರುಡಿ, ಪರೋಟಿ (ನಾ). ೧. ಮರವನ್ನು ಕಡೆಯುವ
ಯಂತ್ರ: ಚರಕ: ಮಂಚದ ಕಾಲು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಪರಡಿಯಲ್ಲಿ
ಕಡೆದು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). **ಪರುಡಿ**: ೨. ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಗರಗಸ
ದಿಂದ ಕೊಯ್ದು ತೆಗೆಯುವಾಗ ಉಳಿಯುವ, ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ
ಬಾರದ ಮರದ ದಿಮ್ಮಿಯ ಹೊರಭಾಗದ ತುಂಡು: ಕರಗಸದ
ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಲಗೆಗಳಾವುದೂ ಇಲ್ಲವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಗಾರ್ಡನು
ಬಂದು ಬರಿಯ ಪರುಡಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮಹಜರು ಮಾಡಿಕೊಂಡು
ಹೋದನು (ರೂಢಿ). **ಪರೋಟಿ**: ೩. ಕಳ್ಳರು ಪರೋಟಿನ್ನು ಮಾತ್ರ
ಬಿಟ್ಟು ಹಲಗೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಡ್ಡಾಯಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).

[←ತುಳು. ಪೋರೋಟಿ]

ಪರಡಿಗಿ (ನಾ). = **ಪರಡಿ**: ಅವುಗಳ ವಿಜಾನೀವಗಿಯನು ಪರವಳಿಗೆ
ಪರಡಿಗಿಯ ನುಮಿತ್ತಿಲ್ಲ [ಪಾಪಂ. ಸರಳಿಯ ಪರಡಿಯನು ನುಮಿ
ಮುಂಟಿ, ಸರವಳಿಗೆ ಪರಡಿಗಿಯ ನುಮಿತ್ತಿಲ್ಲ] ಲಡ್ಡುಗಿಯನು . . .
ಗಡಣುತ್ತ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೫೫). [ಪರಡಿ, + -ಗಿ]

ಪರಡಿಗಿ (ನಾ). ತಕ್ಕಡಿಯ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಅಳವಡಿಸಿರುವ
ತಟ್ಟೆ; ಪರಡಿ: ಒಂದು ಮಕ್ಕಿಯನ್ನು ಒಂದು ಪರಡಿಗಿಯಲ್ಲಿ, ಅನೇಕ
ಮಕ್ಕಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪರಡಿಗಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ತೂಗಲು (ಕುಟುಂಬ.
೨೨). [ಪರಡಿ (< ಪರಡಿ) + -ಗಿ]

ಪರಡು, ಹರಡು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಬೆರಳು, ಉಗುರು, ಗುದ್ದಲಿ
ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ಕೆರೆ; ಗೆಬರು: ನೆಲಸಂ ಪೊಕ್ಕಡಂಗಿದ
ಪಗೆವರನಗುಟ್ಟು ಕೊಲ್ಲದನು ದಾಹಸುವಂತೆ ದಕ್ಷಿಣಚರಣದೊಳ್
ನೆಲಸಂ ಪರಡಿ ಗಂಭೀರನಾದದಿಂ ಹೇಸಿತಂಗೆಯ್ಯ ವಿಜಯಹಯಮುಂ
ವಿಜಯನ ವಿಜಯವನೆ ಸೊಬಿಸಿ (ಪಂಥಾ. ೯-೯೫೭); ಪಡಿ ಕೊಟ್ಟರೂ
ಪರಡೋದು ಬಿಡ (ಗಾಡ). ೨. ಹುಡುಕು; ತಡಕಾಡು:

ಅದರ ಅವಶೇಷವು ಆ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ಇದೆಯೋ ಎಂದು ಪರಡು (ಹುಡುಕು)ತ್ತಾರೆ (ಸಾಹಸೀ. ೨೧೯); ಅವನು ತಲೆದಿಂದಿನ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪ ಕಡಿಪಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲೆಂದು ಕೈಹಾಕಿ ಪರದಿದ (ನಡವಾ. II, ೧೧೨೩). **ಪರಡು**, : ೧. "ಪರಡು-ಅಂಗುಲಿ ಖನನೇ (ಬೆರಳಿನಿಂದ ಕೆಡಕು), ಪ್ರಸಾರಣೇ, ಗುಲ್ಬೇ ಚ (ಕಾಲಿನ ಹರಡು)" (ಶಮಧಾ). ೨. ಕೆತ್ತು; ಕೀಳು: ನೋವಲು ಒಂದಿಷ್ಟು ನೋಸಿನ ಬುಡಗಳನ್ನು ಹರಡಿ ರಾಶಿ ಹಾಕಿದಳು (ಕುಡಿಕೂ. ೧೬೦).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪಜಣ್ಣು, ಪಜಾಣ್ಣು; ಮಲ. ಪರಣ್ಣು]

ಪರಡು, ಹರಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಗಲವಾಗಿ ಹಾಸು, -ಹರಡು: ಕುದಿಸಿ ಉದಕದೊಳಲಾದಿ ವೀಸುತೊಗಿದು ಪರಡಿ ತೆಗೆತೆಗಿದು ಘಳಿಯು ನೋವಗಿಪುದು (ಒಸಪ್ಪ. ೩೬-೪೭). ೨. ಅಗಲವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರ ಗೊಳ್ಳು: ಪರದಿಗೆರೆ ಸೋಗಿ ಗಿಂಜುಗೊರಳಂ ಪಿಪಿ ಮುಂದೆಹ ಗಿಟ್ಟನಂ ಕೃಷಾ? ಪರವೃತನಾಗಿ ನೀಗುಡಿಯುತಿರ್ದುದನೊಯ್ಯನೆ ಬಂದು ಭೂತಲೇಶ್ವರನಿಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೪). **ಹರಡು**: ೧. "ಹರಡು -ಅಂಗುಲಿ ಖನನೇ (ಬೆರಳಿನಿಂದ ಕೆಡಕು), ಪ್ರಸಾರಣೇ, ಗುಲ್ಬೇ ಚ (ಕಾಲಿನ ಹರಡು)" (ಶಮಧಾ); ಒಗ್ಗೊಗ್ಗಿದೊಂದನೊಂದಂ ಹರಡಿ ಗಳಿಯನೊಂದಿಸುತ್ತಾ ಮದಿಗಳಂ ತೆಗೆದೊಟ್ಟಿ ಮಿಗೆ ಏಗಿದು (ಒಸಪ್ಪ. ೨೧-೪); ಹರಡಿದಂ, ಕಡದಿದಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೪೮೭ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಹುಬ್ಬು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಊರ ಹೊರಗೆ ಹರಡದ ಹೆಸರಾತೆಗೆ (ನಲ್ಕ. ೩-೧೩). ೪. (ಅಲಂ) ಆಡಂಬರವನ್ನು ತೋರಿಸು, -ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಒಂದೊಂದು ತಡವೆ ಅಂಗದಿಯನ್ನು ಹರಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಅವಕ್ಕೆ . . . ಒಂದೊಂದು ತಡವೆ ಅತಿ ಜಂಘವು ಬೇಕು (ದೇವೀಪಾ. ೩೭).

ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು = ೧. ಅಗಲವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರಗೊಳ್ಳು; ವಿಸ್ತರಿಸು. . . . ಹರಡಿಕೊಳ್ಳುವದು (ಒದ್ದಾಂ. ೩೩೧). ೨. ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿ ಗೊಳಿಸು; ಕೆದರು: ಮಗು ಅಟ್ಟಿದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹರಡಿಕೊಂಡು ಕೂತಿದೆ (ರೂಢಿ). [ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪರತ್ತು; ತುಳು. ಪರಡ್, ಹರಡು; ಕೊಪ್. ಪರತಾ; ತೆಲು. ಪಜಚು]

ಪರಡು, ಪರಡ, ಪರಡಿ, ಪರಡೆ, ಹದಡ, ಹದಡು, ಹದರೈ, ಹದಿರು, ಹರಡಿ, ಹರಡು, ಹರಡೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಮ್ಮಡಿಯ ಗಂಟು; ಗುಲ್ಬು: "ಪರಭಾಗಂ ಪಾರ್ಷ್ವ ಮಧಂ ಪರಡುಗಳಿವೆ ಗುಲ್ಬು ಘಂಟಿಕಾ ನಾಮಂಗಲ್" (ಮಸ್ತಕೋ. ೩೬-೨); ಪರಡು ಸಂದಿ ನೊಸಲಾ ಪಣೆ ಕಣ್ ಕದಂಪಿನೆಂಬೆಯನೆ ನೆಟ್ಟು ವುಡ್ಡದುವು. . . ಪಾರ್ಥಸಂಬುಗಳ್ (ಸಂಪಥಾ. ೧೧-೧೩೬); ಪರಡು ನಿಗೂಢಂ ಲಲಿತಲತಾಂಗಿಯ ವರಜಂಘಾ ಯುಗಲಂಗಳ ಭಂಗಿಯನಪಾಯಂ ಪೊಗಬಲಾ (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೫೦ ರಗಳೆ); ಪರಡಿಬುದಿ ತೋಳುರಂ . . . ಮಡಂಗಳೆಂಬೆಡೆಗಳಂ ನೆಜೆ ನೆಟ್ಟು ವು ಬಾಣಕೋಟಿಗಳ್ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೬೬); ಪರಿವಿಡಿಯೊಳುಂಗುಟೆವೊಳಡಿ ಯೊಳು ಪರಡಿನೊಳು . . . ಕಳೆಭರದೊಳೇ ಪರಿಯಂದೆ ತತ್ತತಾಸ್ಥಾನ ಕಳೆಗಳಲಿ (ಒಸಪ್ಪ. ೪೦-೧೯). **ಪರಡ**: ೧. ವಿಸ್ತರಗಂಗಳೆಯರಡುಂ ಪಾದವು ಪರಡೆಗಳುದ್ದಿವು (ಪ್ರಭುಮೋ. ೭-೨೧). **ಪರಡಿ**: ೨. ಮುಂಗೈಗೆ ತೊಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಕಂಕಣಂ ಜೊಡೆ ದೋರೆಯು ಪರಡಿ ಪೊಂಬಳೆಯುಮಂ ಕರವ್ಯಯದ ಮಣಿಬಂಧದಲಿ ಒಲವಿನೊಂದಿಟ್ಟುರು (ನಸಮೋ. ೨೩-೪೦). **ಪರಡೆ**: ೨. ನೂಪುರ ಕಡಗ ಪೆಂಡೆ ಪರಡೆ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೧೧-೧). **ಹದಡ**: ೨. ಕೈಯ ಮಣಿಕಟ್ಟು; ಪ್ರಕೋಪ: ಕಿಟ್ಟ ಎಷ್ಟು ಅಂಗಲಾಚಿದರೂ ಶಾಲಿ ಗ್ರಾಮವು . . . ಹದಡದ ಗುಂಟೆ ಹದದು ಬಂದು ಹೊರಕ್ಕೆ ಸಿಡಿದು ಹೋಯಿತು (ಗಂಜಾಯ. ೧೭೯). **ಹದಡು**: ೨. ಪುಟಾಳಕರ

ವಿಹೋರಗವು . . . ಪೊಡವಿಯೊಡೆಯನ ಕೈಯ ಹದಡಂ ಕಡುವಿಪಂ ಮಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ (ಒಸಪ್ಪ. ೪೬-೨೨); ಕರಭ-ಮುಂಗೈಯಿಂದ ಕಿರಿಬೆರಳಿನ ತನಕ ಇರುವ ಹದಡು (ಗಂಜಾಯ. ೭೨). **ಹದರೈ**: ೨. ಕಯ್ಯ ಹದರನೊಡಗಟ್ಟಿ ಜಡಿಯುತ್ತ ಭೋರಕನೆ ಬಂದ ರೌದ್ರಸರ್ಪನನ್ನು ಕಂಡು ಹೆದಲು ಹವ್ವನೆ ಹಾಕಿ (ಪಜಾ. ೧೨-೯); ಕೊರಳ ಹದರನಲೌಕಿ ಹಿದಿಮೋಡೆ (ತೊರರಾ. ೬-೪-೨೮). **ಹದಿರು**: ೨. ನಗುತ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ನಾಕೆಯ ಹೆಗಲ ಹದಿನಲೌಕಿ . . . ಹೊಜವದಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೩-೪-೩೦). **ಹರಡಿ**: ೨. ದೋರೆಯ ಹರಡಿಯಾ ತಿರುಗುವ ಬಗೆಯ ದೃಢಗಡು ತಿಡುವೆ ಮಾಯಾ (ಚಿದಾಕೋ. ೩೫-೧೧); ಹರಡಿ ಹಿಂಬಳಿ ಸಾಲ್ಪಿರಕ್ಕೆ ದರ ಮೇಲೆ ಸುರುಚಿರೇಬಿ ಚಂದ್ರಮನ ಸೋಲಿತ ನಬ (ವಿವಾಕ್ಯ. ೧೦೩-೧); ವಾಲೆ ಮೂಗುತಿ ಕಪ್ಪ ಬಂದಿ ಗೀರ್ಬಳಿ ಹರಡಿ (ಒದ್ದಾಂ. ೧೧-೧೫); ದೋರಕಂಕಣವೆ ಹರಡಿಯೇ . . . ಮೂಗುತಿಯ ಎಂದು ನೆನದಿಂತು ಶೋಕಿಸಿದರು (ಮುಜ್ಜ. ೩-೬). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ಪಂಕಜಾಸನ, ಕಚಡಿ ಹರಡಿಗಳು ಮೆರೆದವೆ? (ಮಲ್ಲಾರಂ. ೨-೩೨). **ಹರಡು**: ೧. "ಘಂಟಿಕಾ, ಗುಲ್ಬು: - ೨ ಹರಡು" (ಪರಾಯು. ೮೫-೩೬೧); ಕುಲಗಿರಿ ಸಪ್ತಕುಲಸರ್ಪಕಂಗಳೂ ಶ್ರೀಗುರುವಿನ ಹರಡಿ ನಲ್ಲಿವು(ಅತ್ಯಂತ- ೫ ಬೀಳೆ); ಆ ಪದಯುಗಳವಂ ಪಿದಮ ಹರಡಿನ ಮೊದಲಿಗಿಕ್ಕದಿಯಾಗಿ ಕಡಿಕಡಿದುರವಣಿಸುತಿರಲು (ಒಸಪ್ಪ. ೩೯-೩೪); ಹರಡು ಗಳು ಬೆರಲು ಸಿರೆ ಗೂಢವಾ ಬಡನಡುವಿನುರುರಕ್ಕಚರಣವಾ ಕೆಂಚಿಯು ಕಡೆಗಣ್ಣು ತರುಣಿ ಸುಖಿಯಹಳು (ವೀಶ್ವ. ೪-೨೩-೩೨). **ಹರಡೆ**: ೧. "ಘಂಟಿಕಾ, ಗುಲ್ಬು: - ೨ ತದ್ಧಂಫೀ, ಆ ಪಾದದ ೨ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಿರುವ ಮೂಳೆ ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಂಸಬಂಡದ ದಿಮ್ಮಿ ಚೀಲ . . . ಹರಡೆ" (ಒದ್ದಾಂ. ೧೮೯). ೫. ಅನೇ, ಕುದುರೆ ಗಳಿಗೆ ತೊಡಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಭರಣ: ೪ ಅನೇನು ೨ ಹರಡೆ ೧ ತನಾಲು (ಎಳ. XIV, ನಂಜನ. ೨೯೩-ಛಟಿ ೧೪೩; 1847). ೬. ಈಟಿ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಳವಡಿಸುವ ಲೋಹದ ಕಟ್ಟು; ಅಣು: ಚನ್ನದ ಹರಡೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಟ್ಟು ಮುತ್ತುಗಳುತ್ತಳುಟ್ಟುಗಳ ಸನ್ನಾಹದ ಬಲುಭಟರು . . . ಕಾದಿಹರು (ಕಂಸನಿ. ೧೧-೧೪೫).

ಹರಡಿಕಂಕಣ, ಹರಡೆಕಂಕಣ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಸ್ತಾಭರಣ: ಕರದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಅನ್ನವಿಕ್ಕುವನೆಂತೆಂಬ ಹರಡಿಕಂಕಣವನ್ನೆ ನನ್ನ ಕೈಗೆ (ಕಥನಿ. ೧೯೫); ಹರಡೆಕಂಕಣ ಕಮಲಾದೇವೀ ಒಂಕಿ ಬಾಷ್ಪೋ (ಹುಟ್ಟು. ೧೮೩). **ಹರಡಿಗುಂಡು** = ಒಂದು ಬಗೆಯ ಒಡವೆ: ಪೌಂಜಿ, ಹರಡಿಗುಂಡು, ಗೆಜ್ಜೆ . . . ಡಾಟು ನೊಡಲಾದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು . . . ಹೊರಟರು (ಮರಮ. ೩೮).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪರಟು, ಪರಣ್ಣು; ತೆಲು. ಅರಡಾ = ಕಂಠಾಭರಣ; ಪಯಿಂದಿ, ಪೈಂದಿ = ಬಂಗಾರ]

ಪರಡೆ, 'ಪರಟೆ' ನೋ.

ಪರಡೆ, 'ಪರಡು' ನೋ.

ಪರಡೆ, ಹರಡೆ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೀರುಹಕ್ಕಿ: ಭೋರೇಬೆಜಿಗಿ ಪೊಯ್ಯ ಪರಡೆಗಳ ವಿಷಯಭೇರಗಳಾಗುಮಂ (ಪರ್ವನಾ. ೫-೪೧ ನ); ಉಂಟೆಯ ಪರಡೆಯ . . . ಜೆದರುರು ತಂದಲ್ಲಿ ಹಿಂಜು ಮುಂಬಗೆ ಪಾಪಾಸುತಿಹರು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪-೮೪); ಸಾಳ್ವಂ ಪಸಂಬಂ ಪರಡೆ [ಪಾಪಾಂ. ೩] ಶಿಖಿ ಶುಕಂ ತದ್ವನಾಂತಸ್ತಮಿರ್ಕುಂ (ಶಮಕಂ. ೩-೩೩). ೨. ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ; ಹಾಲಕ್ಕಿ: ಪರಡೆ ಪಸಂಬಂ . . . ಶರಕ ಮಿವು ಪೋಗೆ ಶಾರುಂಬರೆಯಡೆಯೆಂದೊರೊಳೊಳ್ಳುಂ (ರೋಕೋಪ.

೧೨-೧೬). ಪರಡೆ: ೧. "ಕರ್ಕರೇಟು, ಕರೇಟು—ಈ ೨ ಪರಡೆ" (ಸಾಚಂ. ೧೧೪); ತುರಣಕರಂ... ಪರಡೆ ಗೌಜು ಬಿಟ್ಟು... ರಾಗಧರಣಿಂಟ ಪಕ್ಷಿಗಳ ವನಿಯಂ ಕರಿಯಲು (ಹಳಕಾ. ೫-೪೨); ಪರಡೆ ಗೀಜಗ... ಕಟಿಂಜ ಗಿಂಜಲು ಗರಿಗ ಮೊದಲಾದವಿಳುಗುಳುಲ ದಿವ್ವು ಮುರಿಯೊಳಗೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨೦-೫೬); ಅರಸಿ ನೋಡೀಡಿಯಲಿ ಹುದುಗಿ ಪರಡೆ ಹಂಗೆ ಮಯೂರ... ಇವೆಯಂದ (ಕೊರಂ. ೬-೧-೬೨). ೨. ಪರಡೆ ವಾಮಾಸೆಯಿಂದಂ ಸರಂಗಿಯ್ಯಲಮಂ ಮೇಣ್ ನಟ್ಟುಡಂ ಪಿಂಗಲಿಯತಿಶುಭದಂ (ಮಮದ. ೬-೪೬); ಬೆಸಿವಿದಿದು ಕೆದರಿದವು ಜೊಲದಲಿ ಹಸುಟ ಪರಡೆ[ಸಾಚಂ. ೬]ಗಲೇನನೆಂಬೆನು ಶಕುನಸೂಚಕವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೬-೨೧); ಅಜುಗನು ಕಪ್ಪಿಗೆ ಹೊರಟ ಅ ಸೂರ್ಯೋದಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪರಡೆ ಎಡಗಡೆ ಸುಧುರಸ್ಸರದಲ್ಲಿ ಉಲಿಯಿತು (ಭಾಮಣಿ. ೯೧). [ದೇ. ೫ ಕವಿ. ಪರಣ್ಯ./ಸಂ. ಪರಟಾ, ಪರಟೇ] ಪರಡೆ, ಪರಟೆ, ಪರಡಿ, ಪಾರಟೆ, ಪಾರಡೆ (ನಾ). ೧. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತೂಗಲು ತಕ್ಕದಿಯ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಅವನಡಿಸಿರುವ ತಟ್ಟೆ, —ಬಟ್ಟೆಲು: ಬೇಟೆನೊಳು ಬೇಗ ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ಬರೆದು ತೀರ್ಥದ ತಟ್ಟೆ ಭಸ್ಮವರಸೊಂದೆತಿಯೊಳು ಪೋಗೆ ವೈಷ್ಣವ ದ್ವಿಜರ ನೊಂದು ಪರಡೆಯೊಳಿರಿಸಿ ತೂಗಿ (ಗುರುಜಾ. ೧೦-೪೬); ಇಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಪರಡೆಗಳು ಸಾಟಿಯಾಗಿರುವವು (ಸಾಲಂಸಾ. ೬೬); ದೊರೆಗಳು ತಮ್ಮ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ನೇತ್ರಾಂತಿಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ... ಸಂಜೆಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ರುಕಿತೆಯಪರಡೆಯಲ್ಲಿ ತೂಗಿ (ಕಲಾಮು. ೨೬). ಪರಟೆ: ೨. ಮನೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ (ತಗ್ಗಾದ) ಮೌಳಿಗೋಡೆ: (೨). ಪರಡಿ: ೧. ಕ್ರಾಸು ಪರಡಿಯೊಳಿಟ್ಟು ಅಂಡಜ ಏಸು ಪರಿ ಶರೀರವನು ಕೊರದಿದೆ ವಾಸರವು ತಾ ಹೆಚ್ಚಿ ಸವಶಿಟ್ಟು ಅಂದ ಬರದಲಿ (ನಂದಿರೇ. ೧೪-೬೦); ಅ ಶಿವರಾಯಂ ತಕ್ಕದಿಯ ತರಿಸಿ ತನ್ನಯ ಮಾಂಸವಂ ಕೊಯ್ತು ಯಿಕ್ಕಿದನು ವಂದು ಕಡೆಗೆ ಹಕ್ಕಿಯಂ ಪರಡಿಯೊಳ ಗಿರಿಸಿ ತೂಗಲ್ಪೆ (ಕುರಂಗ. ೬೧-೬೨); ರುಕ್ಕಿಣಿ ಬಂಗಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆಸಿ ಒಂದು ತುಲಸಿದಲವನ್ನಿಟ್ಟಳು. ತುಲಸೀ ದಲದ ಪರಡಿ ನೆಲಕ್ಕೇ ಕೂತತು (ಕರ್ನಾಟ. ೨೮೮). ಪಾರಟೆ: ೨. ಅ(ಅ) ಬಾದಾವಿಯ ದುರ್ಗವನು ಮೂಡಣ ಪಾರಟವನು ಚಾಮರಾಜ ರಚಿಸಿದನಾ ಮಂಗಳ ಮಹಾ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ (ಇಲ. X, ೯೬-೧೬; 1399). ಪಾರಡೆ: ೧. ೫೦. ಪಂಚ ಪಾತ್ರಗಳು. ೫೦. ಪಾರಡೆಗಳು (ತಕ್ಕದಿ ಪಾರಡಿ) (ಮುಂಬಯಿ. ೧೦೨). [←ಮರಾ. ಪರಡೇ, ಪಾರಡೇ]

ಪರಣಿ, 'ಪನ್ನ' ನೋ.

ಪರಣಿ, ಪರಣಿ(ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಇರುವ ಚಿದ್ವಸ್ತು; ಜೀವ; ಪ್ರಾಣಿ: "ಪರಣಂ ಪ್ರಾಣಾರ್ಥದೋಳ" (ಕರ್ನಾಟ. ೪೬); ನಾ ಪರಣವ ಕೊಂಬೆ ನೋಡೆಂದು ದೈತ್ಯಮೂಪನನಚ್ಚು ಬೊಬ್ಬಿಡಾದ (ಮೋಹತ. ೧೨-೫೬); ಸತ್ತ ಕುವರಂಗೆ ಪರಣಮಂ ಕೊಟ್ಟನು (ಜಬ್ಬ. ೫೬-೧೫); ತಾಪಸೋತ್ತಮ ಮೂರು ರೂಪದಯ್ಯನ ನೇಮವೇ ಪರಣ ವಾಗಿ ಗಮನಿಸದಂತೆ... ಸೂರಂ ಮಿಾಜಲಸಮರ್ಥನಾಗಿ (ರಾಘ. ೧೪-೫೬). ೨. (ಆಲಂ) ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನಾದವನು; ಕನ್ಯಾಪತಿ ಪ್ರಸನ್ನವಿಜಯವಿಕ್ಕಲ... ಎನ್ನಯ ಪರಣ (ಮೋಕ್ಷದೀ. ೧೯-೧). ಪರಣಿ: ೧. ಹರಣವುಳ್ಳನ್ನಕ್ಕ ನಿಮ್ಮ ಚರಣವ ನೆನೆವುದ ಮಾಣೆ ಮಾಣೆ (ಬಸವ. ೬೯೨); ತೇಜದೇಳಿಗೆ ನಿನ್ನ ಹರಣಕ್ಕೆ ಕೇಡು ಬಂದದೆ ಬರಲಿ ಮಿಗೆ ಸತ್ಯಮಂ ದಿಟ್ಟು ಕೆಡದಿರು (ಹಳಕಾ. ೬-೫೬); ಮದಿದಿದ್ ಪರುಗಳ ಹರಣಮಂ ಕೊಟ್ಟುರುಹತರಂ ಪೊರೆಯನೇ (ಒಸಪ. ೫೦-೬೧); ಮಕುಟಬದ್ಧರ ಹರಣದಫಲಸಮೂಹ ದೀಪಿತು ಸಭಕೆ ದಿಬ್ಬದಿನಲಿ

(ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೧೧); ಮರುಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ದಿದಿಸೊ ನಿನ್ನ ಕರುಣ ಕವಚವನ್ನೆ ಹರಣಕ್ಕೆ ತೊಡಿಸೊ (ಪುರಂದ. ೧-೯-೧); ನನ್ನ ಹರಣ ನಿಗೆ ಶರಣ ಸಕಲಕಾರ್ಯಕಾರಣಾ ನಿನ್ನ ಮನನದಿಂದ ತನವನುತಿದೆ ತನು ಪಾವನಾ (ಗಂ. ೧೧೬-೧).

ಹರಣದ ಹರಣ = ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣದಂತಿರುವವನು; ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಸಾತ್ರ: ಕರುಣ ಸಂತತಿಯನ್ನ ಹರಣದ ಹರಣವಾಗಿಹ ನಿನ್ನವಂ ಬೋಸರಿಸಿ ಕೊಂಡಾಡುವನು (ಬಸಪ. ೧೫-೬೧). ಹರಣದೇವಿಯ = ೧. ಜೀವದ ಒಡೆಯ: ಹರಣದೇವಿಯನೆ ನೀನೆ ಬಲ್ಲೆಯೆಂದು... ಸಾಕ್ಷಾಂಗದಿಂದಾಗಿ (ಪದ್ಯಂ. ೨-೨೫). ೨. ನಲ್ಲ; ಕಾದಲ; ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರ: ಹರಣದೇವಿಯ ಕೇಳಾದರೆ ಸ್ವಪ್ನದೊಳು... ನಾನಳು ತಿದ್ದ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೪-೬೧); ಹರಣದೇವಿಯ ಬಿಟ್ಟೆನು (ಜಯಕಾ. ೧೨-೬೪). ಹರಣದೊಡತಿ = ಜೀವದ ಒಡತಿ; ಸ್ವಾಮಿನಿ: ಶಾರದ ನಿಗಮವಂದಿಕೆ ಹರಣದೊಡತಿಯನ್ನ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ನಂದು ಸೇರಿಸು ನಿನ್ನ ಸುಮತಿಯ (ಅಬ್ಬಲಾ. ೧-೬).

[←ಪ್ರಾ. ಪರಾಣ./ಸಂ. ಪ್ರಾಣ]

ಪರತ, ಪರತು, ಪರ್ತ (ಅ). (ಉಕ) ಮರಳಿ; ತಿರುಗಿ; ಪುನ: ಇಂದು ಮನಿಯಾರ್ಥ ಉಂಟ ಪರತ ಬಂದಿತಲ್ಲ (ಪ್ರಭಾ. ೫೧); ಹಣಾ... ಪರತ ಬಾರದ ಏನ ಮಾಡತದ? (ಹೂಬಿಸಿ. ೬೧). ಪರತು: ಕೀವುದಾರನಿಗೆ ಹಣ ಪರತು ಸಿಗಲಾರದು (ಬ್ಯಾಂಕಳ್ಳ. ೧೧); ನಾನು ಕೊಡ್ತೀನಿ-ಪೈಲಾಕ್ಕೆ ಪರತು ಕೊಟ್ಟು ದಿಡುವಂತಿ (ದಾಕೂಟ ೨೧); ತಾನು ಕಳುಹಿದ ಕಾಗದವೂ ಪರಪಾಟಿನಿಂದ ಪರತು ಬಂದಿತು (ತಿಂತುತ. ೧೦೦). ಪರ್ತ: ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಮಗಳ್ಳ ಕರೀಲಕ್ಕೆ ಬಂದಾಳ... ಹಬ್ಬ ಮುಗಿದ ಕೊಡಲೇ ಪರ್ತ ಕರಕೊಂಡು ಬಾ (ಜೀವಪ್ರ. ೪೮).

ಪರತ ಮಾಡು, ಪರತು ಮಾಡು = ವಾಪಸು ಮಾಡು; ಹಿಂದಿರುಗಿಸು: ನಿಮ್ಮ ಲೆಕ್ಕದ ಕಾಗದವನ್ನು ಪರತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ(ದೇವಸ್ಥ. ೬೦); ಪೋಲೀಸರು ನೋಟೀಸನ್ನು ಪರತು ಮಾಡಿದ್ದರು (ಪಾಸಕ. ೬೬).

[←ಮರಾ. ಪರತ]

ಪರತಂತ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಪರಾಧೀನತೆ: ಎಷ್ಟು ದಿನಗಳ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕಿದವೋ ಏನೋ ಈ ಪರತಂತ್ರದ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು (ಸಾಹಿಜೀ. ೪೬). ೨. ಬೇರೆಯದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವಂಥದು; ಪರಾವಲಂಬಿಯಾದುದು: ಆನಂ ಆಪಳ ಅವುದು ತಾನೆಂದಿವು... ಪರತಂತ್ರಂಗಳ (ಕಮದ. ೧೪೬ ಪುಟ್ಟಿ); ೩. ಇತರರಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿರುವವನು; ಪರಾಧೀನ: "ಪರವಾನ್... ಪರತಂತ್ರ: ಪರಾಯತ್ತ, ಪರಚ್ಛಂದ: ಗೃಹ್ಯಕ:—ಈ ಅ ಹೆಜರ ವಶದಾತಂ" (ಹರಾಯು. ೫೬-೧೪೬); ಪರತಂತ್ರನೆನಿಸಿದನಿನ್ನರ ಸೇವುದೊ ಹಾಸಮೆಂಬವೊಲ್ (ಲೀಲಾ. ೪-೪); ಇಂದಿನಿಂದ ನಾನು ಪರತಂತ್ರನಾದೆ (ಉದಯ. ೪೬); ಇಂತೆಂದು ಮರುಮರುಗಿ ಬೊಂಕುತಲೆ; ಪರತಂತ್ರ ತಾಂ ತೋರದಿರೆ (ಕವಿಪು. ೪೨-೪). ೪. ಬೇರೆಯವರ ತಂತ್ರ, —ಶಾಸ್ತ್ರ: ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಈ ಪರತಂತ್ರವನ್ನು ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು, ಪರೋಪದ್ರವ್ಯಸ್ಥಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವೆನಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಕಲಾಕೃತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಭಾರದ. ೫೬೬). [ಸಂ.] ಪರತಂತ್ರಜೀವನ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಅಥವಾ ಬೇರೆಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ನಡೆಸುವ ಜೀವನ: ಇದು ಪ್ರೌಢಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಮೊದಲು ಕೆಲವು ಕಾಲ ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಮಿಾನಿನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಪರತಂತ್ರಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು(ಪರಜೀ. ೮).

[ಪರತಂತ್ರ + ಜೀವನ]

ಪರಶಂತ್ರಜೀವಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವನನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿ ಬದುಕುವ ಪ್ರಾಣಿ; ಪರಾವಲಂಬಿ ಜೀವಿ: ಕೆಲವು ಜೀವಿಗಳು . . . ತಮ್ಮ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಇತರ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸುತ್ತವೆ; ಇವಕ್ಕೆ ಪರಶಂತ್ರಜೀವಿಗಳು (Parasitic) ಎಂದು ಹೆಸರು (ಪರಜೀ. ೨); ತಮ್ಮನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸುವ ಪರಶಂತ್ರಜೀವಿ ಮತ್ತು ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆಯುವ ಕೀಟಗಳಿಗೂ ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ (ಕೀಟಜಿ. ೨೩).

[ಪರಶಂತ್ರ+ಜೀವಿ.]

ಪರಶಂತ್ರಿ (ನಾ). ಪರಾವಲಂಬನೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು; ಸ್ವತಂತ್ರ ನಲ್ಲದವನು; ತನ್ನಿಂದೊಂದೆಡೆ ಸ್ವತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ ಇದಿಂದೊಂದೆಡೆಂದೆಡೆ ಪರಶಂತ್ರಿಯಲ್ಲ (ವೋಚಮಾ. ೯-೩೧). [ಸಂ. ಪರಶಂತ್ರಿನ್]

ಪರಶಟಿ (ನಾ). ಆಡಿಯ ದಡ; ಪಾರ: "ಪಾರಂ ಪರಶಟಿಮನಾಕ್ತೀರ ಮವಾರಾಖ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೨೪-೧೩). [ಪರಶ+ಟಿ.]

ಪರಶತ್ವ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತತ್ವ; ಮೋಕ್ಷತತ್ವ; ಪರಮಾರ್ಥ: ಪರಶತ್ವವನವಾದೆನೆಂಬಸ್ಥಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಕಾಂಡಿಯಲ್ಲ (ಬಸವ. ೮೮೮); ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅನಂತಜೀವರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಪರಶತ್ವವೊಂದಿದೆ (ಸುಪ್ತಾರ. ೨೩೩). ೨. ಪರಮಾರ್ಥಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಪ್ರವವಮಯ ಪರಶತ್ವ . . . ಶ್ರೀಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಸಲಹೆ ಮೂಜಗವ (ಅಮೃತ. ೪-೩೨); ಗುರುವೆ ಪರಶತ್ವವು ತಾನೆ ನೋಡಾ . . . ಗುರುವೆ ಪರಶಿವನು ತಾನೆ ನೋಡಾ (ಅಖಂಡೇ. ೧೭-೧). [ಪರಶ+ತತ್ವ]

ಪರಶತ್ವ (ನಾ). ೧. = ಪರಶತ್ವ ೧: ಪರಶತ್ವವಿಚಾರದಿನ್ನೆರೆಯಾಗಿ ಜಿನೇಂದ್ರಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಂದ ಮಹಾಪುರುಷರ ಕಥೆಗಳ ಕೇಳಿಯಿಂದ . . . ಮನದೊಳ್ ಚಿಂತಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೩-೨೧೬); ಮಧಿಸಿ ಮಧಿಸಲು ಉದ್ಭವಿಸುವುದು ಮತಿಯಲೇ ಪರಶತ್ವಮದರಿಂ ಮಥನವನೆ ಪೊರಗೊಳಗೆ ಲಂಬಿಸಿ ಸಿಬ್ಬನಾಗು (ಗುಣಾ. ೧೭-೫೪); ಮತಮೆಲ್ಲಂ ಪರಶತ್ವಮಂ ನಿರವಿಕುಂ (ಮೈಸೂರು. ೮೧-೧೮೮). ೨. = ಪರಶತ್ವ ೨: ನಿಜವ ಬೆರಸುವ ವಿಗದಂಗೆ ಪರಶತ್ವ ಚಿನುಮಯರೂಪ ತಾನು (ಕುವ್ಯಾಭಿ. ೩-೫೬).

[ಪರಶ+ತತ್ವ.]

ಪರಶಪಾವತಿ (ನಾ). ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆದು ದಕ್ಕಾಗಿ ದಾಖಲೆಗಾಗಿ ಬರೆದುಕೊಡುವ ಪತ್ರ; ರಸೀತಿ: ಪೋಸ್ಟಮನ್ ಪಾಂಡೂ . . . ಪರಶಪಾವತಿಯ ಮೇಲೆ ಸಹಿ ಮಾಡಿಸಿ ಕೊಂಡ (ವೀಣಕ. ೧೩, ೮೩). [ಪರಶ+ಪಾವತಿ]

ಪರಶಿ (ನಾ). ಚಂಡಾಲಸ್ತ್ರೀ; ಹೊಲತಿ: ವಸಿಷ್ಠನುಂ ಕಾಮದಿಂದ ಪರಶಿಯಾದವನುರೆಯನೊಂದಿದಂ (ಸೌಂದ. ೬-೨೮). [←ತಮಿ. ಪಶಿತಿ]

ಪರಶಿ 'ಪರಂತಿ' ನೋ.

ಪರಶು 'ಪರಶ' ನೋ.

ಪರಶೇಜ (ನಾ). ಪರಶೇಯರ ತೇಜಸ್ಸು;—ಕಾಂತಿ: ಕಾಂತಿ ಪ್ರಧಾನಮುನಿಗಳ . . . ಪರಶೇಜಂ ತಗುಳ್ಳೊಡೆ ಸಲೆ ತೋರ್ಪರದಂ ತಾಂ ಸ್ವರ್ಣನುಕೂಲ ರವಿಕಾಂತಂಜೊಲ (ಕಾಕುಂತ. ೨೩-೪೨).

[ಪರಶ+ತೇಜ.]

ಪರಶ್ರ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷ; ಮುಕ್ತಿ: ಶಕ್ತು ಮಿತ್ರರು ತಾವು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕ್ಷೇತ್ರದೊಳಗಿರವುದು ಮುಂದೆ ಪರಶ್ರವಿಲ್ಲದೆ ಪಾಜುತಿರೆ (ಬಸವ. ೩-೩). [ಸಂ.]

ಪರಶ್ರ(ಅ). ೧. ಬೇರೆಲ್ಲಿಯಾದರೂ; ಬೇರೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ. ೨. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ; ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ. ೩. ಬೇರೆಯ ಅಥವಾ ಮುಂದಿನ ಲೋಕದಲ್ಲಿ. ೪. ಬೇರೆ ಬಗೆಯಾಗಿ; ಅನ್ಯಥಾ. [ಸಂ.]

ಪರಶ್ರ (ನಾ). = ಪರಶ್ರ: ಅರಸಂ . . . ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಪರಶ್ರಿಯಂ ಸಾಧಿಸಿದೊಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೭೫-೨೯); ಕುಲವಿಧ್ಯಂತೆಯ ರೊಳ್ಳುನೋಜಸುಖಮಂ ಮಾಡ್ವಂಗೆ . . . ಪರಶ್ರಿಯಬಾಗುಂ ಶೌಹಂ ಕಿಲುಂಬಕ್ಕುಂ (ಮದಕ. ೯-೧); ನೀಲಂತುಂ ಪಸಿದುಮಂತ್ಯದೊಳ್ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದಂ ಪರಶ್ರಿಯಂ ಸಾಧಿಸುವೆಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೫-೭೯ ಪ). 'ಇಹಶ್ರೈ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪರಶ್ರ]

ಪರಶ್ರ(ನಾ). ೧. ಸ್ಥಳ, ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲು, ಅದಿ ಎಂಬ ಸ್ಥಿತಿ: ಪಂಸ್ತಂಪರೂಪಶ್ರಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕುಂಗಳುಂ ಕಾಲಕ್ಕುಂಗಳುಂ ಪರಶ್ರಾ ಪರಶ್ರಂಗಳವು (ಪಶ್ರಪ್ರ. ೨೪೧). ೨. ಪ್ರಭಾವ; ವರ್ತಮಾನ. ೩. ಹಗೆ; ವೈರ. ೪. [ದ್ವೈತ]ನಲವತ್ತು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪರಮಾತ್ಮ. ಲಕ್ಷ್ಮಿ . . . ಪರಶ್ರ. ಅಪರಶ್ರ . . . ಸೌಭಾಗ್ಯವೆಂದು, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಲವತ್ತು ವಿಧ ಗುಣಗಳು (ಒಂದನಾ. ೨೩೫). [ಸಂ.]

ಪರದ, ಹರದ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರಿ; ವರ್ತಕ; ವೈಶ್ಯ: "ಊರು ಭವಂ ಭೂಮಿಸ್ತು ಶನೂರವ್ಯಂ ವೈಶ್ಯನುರಗಸೇ ಪರದಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೭೨-೭೨); ಪರದಗ್ . . . ಕುಡಿಯರಪ್ಪ ನಾಲ್ಕುಗಾರ್ಗಳ್ ಸ್ಥಿರ ಗೋಪಾಧ್ಯಾಯಕ್ಕಾ ಪರಿಪಾಲಕೀಶ್ವರಕರ್ಪಣಂಗಳ್ ಕ್ರಿಯೆಗಳ್ (ಕವಿಾ. ೧-೩೪); ಪೊಟಲ ಪಾರ್ವರ ಪರದ . . . ಕನಕರಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಲ್ಪಿದಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೨೩-೧೭); ನಾಗದತ್ತನೆಂಬ ಪರದಂಗಮಾತನ ಪರದಿ ನೆಸು ದತ್ತಿಗಂ ಪುಟ್ಟಿದ . . . ವಿನರ್ ತನಯರ್ (ಅದಿಪ. ೩-೩೩ ಪ); ಪರದ ಪನ್ನಿವ್ವರು . . . ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ (ಎಳ. VI, ಮೂಡಗ. ೨೩-೧೧; ಸು. ೨೨೦?). ಹರದ, "ಪಶ್ಯಾಜೀವ: . . . ವೈದೇಹ:—ಈ ೭ ಹರದಂ" (ಕಲಾಯು. ೯೩-೪೧೬); ಹರದಗ್ ಪೇಯ್ವು ಧಿದ್ರಿಸುವಳು (ಮದಕ. ೧೦-೩); ಧರಣಿಯ ಮೇಲೊಂದು ಹಿರಿದಪ್ಪ ಅಂಗದಿಯನಿಕ್ಕಿ ಹರದ ಕುಳ್ಳಿಡ್ ನಮ್ಮ ಮಹದೇವಸೆಟ್ಟಿ (ಬಸವ. ೧೧೫); ನೀಂ . . . ಸ್ವುರಿಕ ರತ್ನಪರೀಕ್ಷೆಯಂ ತಾನಜೊಂದು ಕೈಕೊಂಬ ಹರದನೆಂದದಿ (ಬಸವ. ೮-೯); ಹರದನು ಲೆಕ್ಕ ತಪ್ಪಿಸಿ ಹೊಡೆವನಳೆಯು ಕೂಕ ಕೊಲೆಗಳಲಿ ನಕ್ಕುನಂದಿಸಿ ಹೊತ್ತು ಗಳಿವಾ ಪಕ್ಕತನದಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಬಾ (ಕಾಕುಂತ. ೧೦-೨೪).

[ಪರದ+ಅ.]

ಪರದ, 'ಪರದೆ' ನೋ.

ಪರದಗಿಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಅಸ್ತು ಗ್ರಾಮಸ್ತು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಮಾಣಿ ದುಕೊಂಬುಪ್ರಕೃಂ ದಕ್ಷಿಣತ: ಪರದಗಿಣಿ ಪಕ್ಕಂ (ಮೈಸೂ. ೧೯೪೪, ೧೫-೪೦; ಸು. 725). [ಪರದ+ಗಿಣಿ]

ಪರದರ್ಶನ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ತತ್ವ;—ಸಿದ್ಧಾಂತ: ಒತ್ತರಿಸ ಸಿಕರ್ತಿಯೊಳು ಪ್ರಭವತ್ತು ಪರದರ್ಶನದ ಮೂಗಿನ ಕತ್ತಿಯೆಂಬಾ ಕೆಕ್ಕೆಯವನಾ ಪುರದೊಳಿತ್ತಿ ಸಿದ (ಬಸವ. ೫೩-೫೩). [ಪರಶ+ದರ್ಶನ]

ಪರದವಟ್ಟಿಗೆ (ನಾ). (?) : ಮಗಳ ಗೌರವ್ಯನ ಕೊಟ್ಟು ತಟ್ಟಿಯವ ಪರದವಟ್ಟಿಗೆಯೆಂದು ಪುಳುಮಾಡಲು ಮುಟ್ಟಿವಾಳುಮಂ ಕೊಟ್ಟಿರ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೩, ೫೫-೭; 1054). [?]

ಪರದಳ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ; ವಿರೋಧಿಬಲ.

ಪರದಳವಿಭಾಡ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಎಲ್ಲರ ಗಂಡಂದಿರು ಪರದಳವಿಭಾಡರು (ಸರ್ವಸ. ೩೪-೩೪೧); ಕಾಮಿನೀಕನ್ಯಾಪ್ಪಣ್ . . . ಪರದಳವಿಭಾಡನ್ (ಎಳ. V (R), ತಿರುಮ. ೧೧೩-೩೩; 1720). [ಪರಶ+ದಳ (= ದಲ)]

ಪರದಾ 'ಪರದೆ' ನೋ.

ಪರದಾಟಿ 'ಪರಿ' ಪರಾ.

ಪರದಾಡು, 'ಪರಿ' ಪರಾ.

ಪರದಾಡು, ಹರದಾಡು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಮಾಡು, -
ವ್ಯವಹರಿಸು : ನಂಬುಗೆಯಿಂದ ಪರದಾಡುವಾಕೆ ಬಂದೊತ್ತೆಯನೇವಳೆಂದು
ಕಿಟುಕದಂಗೆಯನಂಗನೆ ಚುನ್ನವಾದಿದಳಾ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೬-೮೦); ಕದ್ದು
ಪರದಾಡುವಂ ಸುಂಕಗಿನ ಕೆಯ್ಯಿಳೆ . . . ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ (ಧರ್ಮಪು. ೧೩-೧೪೫);
ಜನಕನುಪಾರ್ಜಿಸಿಟ್ಟ ಧನಮೆಲ್ಲಮನಾಳೆಗೆ ತೀರ್ತಿ
ತಾಯುಮಂ ವಸ್ತಿಯುಮಂ ಬಿಸುಟ್ಟು ಪರದಾಡಿ ಧನಂಬಡೆಯಲ್ವೆ
ಪೋಗೆ (ಮಹಾಸೇ. ೪-೧೧೬); ಚಂದವೇಗನಿನ್ನಿಪ್ಪಂ ಪರದಾಡಿ ಪಲವು
ಸೂಬೊಳ್ ಪಿರಿದರ್ಥಂ ನಪ್ಪವಾಗೆ ಬಡತನವಾಗಲ್ (ಧರ್ಮಪ. ೪-೧೨).
ಹರದಾಡು : ಒಬ್ಬಳು ಮಗ . . . ಹರದಾಡಿ ಗಳಿಸಿದನೆಂಬುದನ್ನು
ನಮ್ಮೊಡಲು ಹದುವಿತ್ತಲ್ಲಿ ಕಂಡವು (ಸೋಮಚ. ೧-೯೬).

[ಪರದು+ಅಡು]

ಪರದಾಯಿ (ನಾ). (ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ) ಒಂದು
ಬಗೆಯ ನಾಣ್ಯ : ಗೋವೆಯಿಂದ ವಿಚಾರಪುರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಹತ್ತು
ಸಾವಿರ "ಪರದಾಯಿ"ಯೆಂಬ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ (ಚರ್ಚಾ. ೩೫೦).

[?]

ಪರದಾರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವನ ಹೆಂಡತಿ : ಪರವನಿತಿ;
ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀ : ಪರದಾರಾಧಿಗಮಕ್ಕೆ ಹೇತುವಳಿಹಿಂಗನ್ನಸ್ತಮಂ ಕೊಳ್ಳ
ದುಶ್ಚರಿತಂ . . . ಪರಮಂದೀ ನುಡಿಯಂ ವಿಚಾರಿಸದವಂ ಪಾಪಕ್ಕೆ
ಪಕ್ಕಾಗನೇ (ಸಮಪ. ೫-೩೦); ಪರದಾರಾಧಿಗಾಮಿಯ . . . ಕೃಪಣನ
ಸರಕವಾಗಲಿ ಕೊಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾಳೆ ಸ್ಯಂಧವನ (ಕುವ್ಯಾದ್ಯೋ. ೮-೩೬);
ಧಾರಾದತ್ತದಿಂದ ಬಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಳು ವಿಚಾರಿಸಿ ಪಾಲುಂಬಂತೆ ಮೇರೆ
ದಪ್ಪಿಯೆ ಪರದಾರದಿ ಚರಿಸಲಾರಯೆ ಸುರಿಯೊಂಟುವಂತೆ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೪-೬೦). ೨. ಹಾದರ : ವ್ಯಭಿಚಾರ : ಪರಮದ್ರೋಹಂ ಶೌರ್ಯಂ
ಪರದಾರಂ ನೆಗಟೆ ತದ್ವಿಘಾತಮದುಗ್ರಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೨-೪೯); ಪರದಾರದ
ದತ್ತರಮಂ ನಿನಗಾನೊರೆವೆಂ (ಜನಪ. ೧೨ ಸೂಚನೆ).

**ಪರದಾರಸೋದರ = ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಗೆ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವನಂತಿರುವ
ವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು :** ಇದು ಪರದಾರಸೋದರ ರಾಮನಾಥನ
ಪದಕೃತಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೧೦೮). [ಸಂ.]

ಪರದಾರಗಮನ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯುವುದು;
ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ಸಹವಾಸ : ವ್ಯಭಿಚಾರ : ಆಯುತವೆ ಪಾರದರಿಗನ
ಪಾಯಮನೆತ್ತಜುವನುಪವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ ಕೊಳ್ಳೆಯೆ ಪರದಾರಗಮನವು
ನಾಯುಪ್ಪಂ ತಮಮನಲ್ ಮನಂದಂದಪನೇ (ಪಾಂಕಿಪು. ೫-೫೧);
ಪರದಾರಗಮನಪರರಿಸಿಪರದಾರ ಮನಕ್ಕೆ ವರ್ಪಲ್ (ನಾರ್ತ್ಯಪು. ೪-೩೩);
ಪೂರ್ವದಲಿ ಕಮಲಾಯತಾಕ್ಷಿಯರುಂಟು ಹಲಬರು ಪಾಯುಸಖ
ಪರದಾರಗಮನನ ಮೆಚ್ಚಿದನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೧೩). [ಸಂ.]

ಪರದಾರಪ್ರಿಯ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು;
ಹಾದರಿಗ : ಪರದಾರಪ್ರಿಯನಾದ ಪಾತಕನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕಳ್ಳ . . .
ಮಯ್ಯರೆದಿದೇನಂ ಜಾಣಿಸುತ್ತಿದ್ದಪ್ಪಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೪-೯೮).

[ಪರದಾರ+ಪ್ರಿಯ]

ಪರದಾರವಿದೂರ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ದೂರವಿರುವವನು :
ಗುರುದೇವ ದ್ವಿಜಭಕ್ತಂ . . . ಪರೇಂಗಿತ್ವನುದಾರಂ ಪರಿವಾರ ಕಲ್ಪ
ವೃಕ್ಷಂ ಪರದಾರವಿದೂರನಖಿಲಭುವನಾಧಾರಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧೬-೨೪).

[ಪರದಾರ+ವಿದೂರ]

ಪರದಾರಶೀಲ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನಿ; ವ್ಯಭಿಚಾರಿ : ಕ್ಷಿಜನೊ
ಳೊಂದಿದ ಗುರುವಿಂ [ನೇತಾರಂ] . . . ಭೃಗುಸುತನಿಂ ಪರದಾರಶೀಲನೆ
ನಿಕುಂ ಮನುಜಂ (ಜಾತಕ. ೧೫-೩). [ಪರದಾರ+ಶೀಲ]

ಪರದಾರಸೂತಕಿ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಕಳಂಕಿತ
ನಾದವನು : ಪಾತಕಿಗೆ ನುಡಿದ ಸೊಲ್ಲುಗಿದುಹುದು ಪರದಾರಸೂತಕಿಗೆ
ನೆನೆದಣಿಕೆ ಬಯಲಹುದು (ಚೈವಿಘಾ. ೪-೪). [ಪರದಾರ+ಸೂತಕಿ]
ಪರದಾರಾತಿಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿ ನಡೆ
ಯುವುದು ; ಅತ್ಯಾಚಾರ : ಅಲ್ಲಿ ಪರಮಮೇಯಮಪ್ಪ ಬಾಹ್ಯಂ
ನಿಷ್ಕರಾಕ್ರೋಶನ ನಿಶಾತನ ವದನ ತಾಡನ ಪೀಡನ ಪರದಾರಾತಿಕ್ರಮ
ಣಾದಿ ಲಕ್ಷಣಮಕ್ಕುಂ (ಅಜಪು. ೮-೨೮ ನ). [ಪರದಾರ+ಅತಿಕ್ರಮಣ]
ಪರದಾಸ್ಯ (ನಾ). ಪರಕೀಯರ ಊಳಿಗೆ, -ಸೇವಾವೃತ್ತಿ;
ಗುಲಾಮಗಿರಿ; ಕರ್ನಾ ಹೊರೆ ಹೊರಿಸಿರುವ ಅಳು ಅಳುಕು ಪರದಾಸ್ಯ
ಸಂಕರೆಯ ಕಳಡುತ್ತೆ ಬಾಳು ತಿರುಗುವುದು (ದ್ರಾಕ್ಷಿವಾ. ೩೨-೧).

[ಪರ+ದಾಸ್ಯ]

ಪರದಿ (ನಾ). ವರ್ತಕನ ಹೆಂಡತಿ : ಇಂದ್ರದತ್ತನೆಂಬ ಸೆಟ್ಟಿಗಂ
ಪ್ರೀಕಾಂತೆಯೆಂಬ ಪರದಿಗಂ ಮಗಳಭಯಮುಡಿಯೆಂಬೊಳ್ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೬೫-೮); ದೇವಿಲನೆಂಬ ಪರದಂಗೆಂ ಬಂಧಾಪ್ರಿಯೆಂಬ ಪರದಿಗಂ ನೀಂ
ಪ್ರೀದತ್ತಿಯೆಂಬ ಮಗಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದ್ದು (ಚಾವುಂಪು. ೨೦೦); ಎನ್ನ ಪರದಿ
ತಾನುಂ ಸೊನ್ನೆದಿರುಮಾತನಂ ಕಂಡೆ ಚಿಂತಿಸಿ ವಿಳೆಯರಾದರು
(ಬಂಹರಿ. ೧-೫೪). [ಪರದಿ+ಇ]

ಪರದಿಕೆ, ಹರದಿಕೆ (ನಾ). ವ್ಯಾಪಾರ ; ವಾಣಿಜ್ಯ : ಧನವಂ
ತನುವಂ ಬೇಡಿದ ಮನುಜಂಗೆರದಿಲ್ಲದವುದು ಪರದಿಕೆಯೇ (ಬಂಹರಿ. ೪-೨೩). **ಹರದಿಕೆ :** "ಹರದಿಕೆ-ವಾಣಿಜ್ಯ, ವಣಿಜ್ಯ" (ನಾಚರಾ. ೬);
ಹರದಿಕೆಯ ಹರಿಬಕ್ಕೆ . . . ಭಾಸುರದ ರತ್ನ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೊಳು. ಪರಿಣತನ
ಮಾಡಿದನಯ್ಯನಾದಯ್ಯನ (ಸೋಮಚ. ೧-೯೩); ನಮಗುಳ್ಳ ಹರದಿಕೆಯ
ವೆವಹಾರದುದೊಳಗಿಕ್ಕಿದೇ . . . ನಿಜಜನನಿಜನಕರೋಪ್ಪದ್ವಾರೀ
ಪಾಪಿಯಂ (ಸಮ್ಯಕಾ. ೧೦-೬). [ಪರದು+ಇಕೆ]

ಪರದಿತಿ (ನಾ). ೧. = ಪರದಿ : ಪರದಂ ಸಾಗರದತ್ತಂಗೆಮಾತನ ಪರ
ದಿತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪರದಿ] ಧನವತಿಗಮುಗ್ರಸೇನನೆಂಬೊಂ ತನೂಜಂ (ಅಜಪು. ೫-೧೪ ನ); ಸಾಗರದತ್ತನೆಂಬ ಪರದನಾತನ ಪರದಿತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪರದಿ]
ಸುಮತಿಗಿಂ ನಂದ . . . ಜಯಸೇನನೆಂಬಯ್ಯ ತನಯರ್ (ಚಾವುಂಪು. ೧೮);
ನಯದತ್ತನೆಂಬ ಪರದಂಗೆಮಾತನ ಪರದಿತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪರದಿ] ಸುನಂದೆಗಂ
ಪ್ರಥಮಜನ್ಮದೊಳ್ ಧನದತ್ತನೆಂಬ ತನೂಜನಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೩೬ ನ).
೨. "ವರ್ತಕಿ ; ವ್ಯಾಪಾರಮಾಡುವವಳು" (ಪ್ರಭಣ್ಣ).

[ಪರದಿ+ಇಕಿ (<-ಇತಿ)]

ಪರದು, ಹರದು (ನಾ). = ಪರದಿಕೆ : "ಸತ್ಯಾನ್ಯತಮದು ಪರದು"
(ವಸ್ತುಕೋ. ೬೨-೬೪); ನಂದಿಮಿತ್ರನೆಂಬೊಂ ಸೆಟ್ಟಿ ಸಾರ್ಥಂಗೆರಿಸು
ಪರದಿಗೆ ಪೋಗುತ್ತಿ [ಪಾಠಾಂ. ಪರದುಪೋಗಿ] ದಾರ್ಪಣದೆಯೊಳೊಂದೂ
ರೊಳ್ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೬೩-೨೩); ಲೋಭಿಯ ಕೋಡುಂ . . .
ಲಾಭಮನಟಾಯದ ಪರದುಂ ಕೋಭಿಸಲಾರ್ತಪುನೆ (ಧರ್ಮಪು. ೫-೧೦೩);
ಪಾಲುನ್ನದ ಪೂರ್ಣಮೆಯೊಳ್ ಕುಟಾಪಾಗೆ ಗಂಧವಂ . . . ಕಂದ
ಮೂಲನುಂ ಬಿಸುಡದೆ ಬಯ್ತು ಮೂಡಾದೊಡೆ . . . ಪರದಿಮರಿಯಾಗಿ
ಪರ್ಜುಗುಂ (ಜಟ್ಟಮ. ೬-೪೨). **ಹರದು :** "ವಣಿಜ್ಯಂ, ವಾಣಿಜ್ಯಂ,
ವಣಿಕ್ರಮಂ- ಈ ೩ ಹರದು" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೩೬); ಮೊದಲುಗೆಡದ
ಹರದನಗಾದುದಯ್ಯ (ತನಗೀ. ೪೪-೪೧೨); ಹರದಂ ಮಾಳ್ವಡೆ ಪೋದ
ಸೆಟ್ಟಿಗದಜಾಂ ಲಾಭಂಗಳಾಗಲ್ವೆ (ಸನ್ನಿಹ. ೩-೩೪); ವಾರದಕ್ಕಿಯ
ಹಾರವರು ಶೃಂಗಾರದೋದಿನ ವಿಲಿರು ಹರದಿಗೆ ದೂರದೇಶಕೆ ಬಂದವರು
ನೆರಿದಿಹರು (ಕೊಲ್ಲಾಚ. ೯೫).

[ದೇ. || ಕೊಂಡ. ಪೂರ್ = ಮಾರು; ಬೆಂಗು. ಪೂ = ಮಾರು; ಕುವಿ. ಪ್ರಾ. ತ]

ಪರದುಂಗೈ 'ಪರದುಗಿಯಾ' ನೋ.

ಪರದುಗಿಯಾ, ಪರದುಂಗೈ, ಪರದುಗೈ, ಹರದುಗಿಯಾ, ಹರದು
ಗಿಯು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡು; ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಸು :
ಪಿರಿದನಿವ ಕೊಳಗದಿಂದ ಮುಂ ತಾಂ ಕೊಂಡಂತಿರೆ ಪೊಗಿ ಕುಡುಗಿ
ಕುಂದಿಸಿ ಪರದುಗಿಯುಲ್ಲದಂದು ನೆಗಟ್ಟು ಜೈನಂ (ಸಮಸ. ೫-೪೬);
ಪರದುಗಿಯು ತ್ತಮಂ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪಡೆದರ್ಥಂ ದೇವತಾಪೂಜೆಗೆ. . .
ನಿಟ್ಟುಂ ಕುಡೆ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧-೩೪; 1169); ಪರದುಗಿಯು
ಸುಮ್ಮನಾದಿಕೊಂಡಿರ್ಪುದು ಪರದರಿಗನುಚಿತವು (ನೇಮಿಸಂ. ೪-೧೦).
ಪರದುಂಗೈ: ಹರದರು ರತ್ನದ ಹೇರಂ ಪರದುಂಗೈನಲ್ಲಿ ಪೋಗು
(ಕಂದಕೊ. ೨೧೦). ಪರದುಗೈ: ಕೆಲವು ದಿನವದಿಂ ಬುಳುಕಾ ಶ್ರೀಧರ
ಸೆಟ್ಟಿ ಪರದುಗೈಯಲ್ ಭರದಿಂ ಜಲಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪೋಪುದುಂ (ಭರ್ತೃಪ.
೧೦-೩೫); ರೋಕ್ಕದಾಸೆಗೆ ಪರದುಗೈಯಲ್ ಪೋಪೆನು (ಸಾಲ್ವಭಾ.
೧೬-೫೯); ಆ ವಿಷಿನಾಂತರದ ಕಪ್ಪುಂಯಿದು ನೈಪತಿ ಪರದುಗೈಯಲು
ಬಂದೆ (ನಾಗಕು. ೧೪-೪೯). ಹರದುಗಿಯಾ: ಒಂದುವುದುಗಿ ಪ್ರತ್ಯಯ
ಮಾಡುವ ದೀವಿಗಿದಿವ ಹರದುಗೈಯುಬರೊಳಂ (ಕುಮರ. ೨೦೪).
ಹರದುಗೈಯು: ಹೊರನಾಡುಗಳಿಗೆ ಹರದುಗೈಯಲು ಹೋದ
ಪರದರು ಹಿಂದಿರುಗಿದೊಡನೆಯು. . . ಔತಣದ ಅಮಂತ್ರಣ ಬಂತು
(ಭಾಸರ. ೬೫). [ಪರದು + ಕಿಯಾ]

ಪರದುಗೈ 'ಪರದುಗಿಯಾ' ನೋ.

ಪರದುಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೂರದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ
ಮಾಡು: ನಂದಿನಿತ್ರನೆಂಬೊಂ ಸೆಟ್ಟಿ ಪಿರಿದಂ ಸಾರ್ಥಂವೆರಸು ಪರದು
ಪೋಗಿ (ಪಡ್ವರಾ. ೧೬೬-೨೩); ಇರ್ವರ್ ವಣಕ್ಕುತ್ರರ್ ಪುದುವಿ
ನೋಳ್ ಪರದುಪೋಗಿ ಪಿರಿದಪ್ಪ ಪೊನ್ನಂ ಪಡೆದು ಮಗುಟ್ಟು (ಸಂಚಿತಂ.
೧೭೦-೪); ಪರದುಪೋಪೆಂಬ ಬಗೆಯಂ ತಂದು ಯಥೋಚಿತಮಪ್ಪ
ಭಂಡಮಂ ಕೊಂಡು ಶುಭದಿನದೊಳ್ ಪೊಜವೀಡಂ ಬಿಟ್ಟು (ಭರ್ತೃಪ.
೧-೯೪). [ಪರದು + ಪೋಗು (< ಪೋಗೈ)]

ಪರದೆ, ಪರದೆ, ಪರದ್ವೆ, ಪರದಾ, ಪರದೆ (ನಾ). ೧. ತೆರೆ; ಜವನಿಕೆ:
ರೋಹಿಣಿಯು ಪರದೆಯ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದಳು
(ಬಂಕಿಮ. ೬೨); ಕೆಲವು ಚಿಕ್ಕ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ನೋಗಸಾದ ಉದುಪಿನಲ್ಲಿ
ರಾಜನ ಎದುರಿಗಿದ್ದ ಸುಂದರವಾದ ಪರದೆಯ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದರು (ಸ್ಮರಣಾ.
11, ೧೬೫); ಸುರೇಶ. . . ಕಿಡಕಿಯ ಪರದೆಯನ್ನು ಸರಿಸಿ ಹೊರಗೆ
ನೋಡಿದ (ಅಜೋರೀ. ೮೬). ೨. ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಬರದಂತೆ ಹಾಸುಗಿಯ
ಸುತ್ತಲೂ ಕಟ್ಟುವ, ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಕಂಡಿಗಳಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯ
ಸಾಧನ; ಮಚ್ಚೆರದಾನಿ: ರಾತ್ರಿಯ ನೇಳೆ ಪರದೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಳ್ಳದೆ
ಮಲಗುವುದು ಅಶಕ್ತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ (ಸಂಜಯ. ೪೨); ಇಲ್ಲಿ ತೂಗುತ್ತಿ
ರುವ ನಯವಾದ ಪರದೆ ಕೈಮಾಡಿ ಕರೆಯುತ್ತಿದೆ (ಸತವಾ. III, ೨೦೬೨).
೩. ಸಿನಿಮಾದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡಿಸುವ ಪಟ; ರಜತಪರದೆ:
"ಜಲನಚಿತ್ರದ, ದೀಪಚಿತ್ರದ, ಛಾಯಾಚಿತ್ರದ, ತೆರೆ, ಪರದೆ" (Sreeni.
೧೦೪೬). ೪. ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೃಶ್ಯಗಳಿಗೆ
ಸಹಾಯಕವಾದ (ಚಿತ್ರಗಳುಳ್ಳ) ತೆರೆ: ದೃಶ್ಯದ ಪರದೆಗೆ ಬದಲಾಗಿ
ಅಂಕದ ಪರದೆಯೇ ಅತುರದಿಂದ ಬಿದ್ದಿತು (ರಂಗನಾ. ೩). 'ಅಂಕಪರದೆ'
ಪರಾ. ೫. (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಹೆಂಗಸರು ಧರಿಸುವ)
ಮುಸುಕು; ಅವಕುಂಠನ: ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಪರದೆ, ಮುಸುಕು
ವಿನೂ ಇಲ್ಲವೇ ಆ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ? (ಸಾಹಿಬ್. ೨೭). ಪಡದೆ:
೧. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಜರತಾರಿಯ ಪಡದೆಗಳನ್ನು ಇಳಿದಿದ್ದನು (ಮಂಜುಳ.
೧೦೮). ೪. ಪಾತ್ರ, ಮಾತ್ರ ಪಡದೇದ ಹಿಂದಿಂದ ಮಾತಾಡುವ

(ಮಜ್ಜಿ. ೬೬); ಹನ್ನೆರಡೂವರೆ ಗಂಟೆಗೆ ಪಡದೆಯ ಹಿಂದೆ ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿತು
(ದೀಪಕ. II, ೩೮೪). ೬. ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನ ಬೀಜದ ಸುತ್ತಲೂ
ಇರುವ ಪೊರೆ, -ಪದರ: ಹಣ್ಣಿನ ಬಳಿಗೆ ಇರುವ ಪಡದೆಯು ಸಫೇತಿರ
ಬೇಕು (ಮಂಜುಳ. ೪೫). ಪರದ್ವೆ: ೧. ಬಣ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಹೂವುಗಳಿಂದ
ಕೂಡಿದ ಪರದೆಗಳನ್ನು ಬಾಗಿಲು, ಕಿಟಕಿಗಳಿಗೆ ಇಳಿದಿಟ್ಟಿದ್ದರು (ರೂಢಿ).
ಪರದಾ: ೪. ನಾಟಕಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಪರದಾಗಳನ್ನು
ಹಾಕಿರುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಗಲಪ್ಪ. ೧೫). ಪರದೆ: ೧. ಕಿಟಕಿ-ಬಾಗಿಲುಗಳಿಗೆ
ಸಿಲ್ಕ್ ಪರದೆಗಳು (ಸಖಸಾ. ೬೩೫); ಆ ಚಂದ್ರಶಾಲೆಗಳ ಮೇಲುಗಡೆ
ಕನಾಕಿನ ಪರದೆಗಳು. . . ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದವು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪೫).
೪. ಅದರಲ್ಲಿ ಪರದೆ ಇದೆ, ಸೀನೆಯಿದೆ (ಸ್ವಪ್ನಕೊ. ೧೩೪); ಇಂತಹ
ಕಂಪನಗಳ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಜನ ಅಳಿಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವರ ಹತ್ತಿರ
ಎಷ್ಟು ಪರದೆಗಳಿವೆಯೆಂಬುದರ ಮೇಲೆ (ಸಖಸಾ. ೧೧).

[← ಪಾರ. ಪರದಾ; ಹಿಂ. ಪರದಾ, ಪರದಾ; ಮರಾ. ಪಡದಾ]
ಪರದೇವತೆ (ನಾ). ಶ್ರೀಷ್ಠ ವಾದ ದೇವರು, -ದೈವ: ಪತಿಯೊಳು
ಪರಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾಣಿಯೆಂದು ಬಗೆದು ಪತಿಯನೆ ಪರ
ದೇವತೆಯೆಂದು ಭಜಿಸುವ ಸತಿಯರ ಸನ್ನಿಹಿಸುವನು (ಹದಿಬ. ೨-೩).

[ಪರ್ದೆ + ದೇವತೆ]

ಪರದೇಶ (ನಾ). ತನ್ನ ದಲ್ಲದ ದೇಶ; ಬೇರೆಯ ದೇಶ; ವಿದೇಶ:
ಹೇಷಿತದಲಮರಾವಳಿಗೆ ಪರದೇಶವನು ಮಾಡುತ್ತ ವನವನು ಘಾಸಿ
ಮಾಡುತ. . . ನಡೆತಂದನಂತಕನಂತೆ ಗೋಕುಲಕ್ಕೆ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೩೨-೩)
ಏನ್ನನ್ನು ಪರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮರಣದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸುವವರು ಸಿಗಬಹುದು
(ಮನಸ. ೪೪). [ಪರ್ದೆ + ದೇಶ]

ಪರದೇಶಸ್ಥ (ನಾ). ಹೊರನಾಡಿನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವವನು. [ಸಂ.]

ಪರದೇಶಿ (ಗು). ೧. ಹೊರನಾಡಿಗೆ ಸೇರಿದ; ವಿದೇಶೀಯ:
ಸ್ವದೇಶಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪರದೇಶಿ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಸುಡಲಾಗಿದೆ (ಭರ್ತೃಪ.
೬೨); ಲಿಪ್ಪಾಸ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪರದೇಶಿ ವಸ್ತುಗಳ ಭಾಷಣವಿಲ್ಲದೆ ಆಕೆ
ಎಂದೂ ಸಾಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಪರ್ವತಾ. ೯೮). ೨. ಅನಾಥವಾದ;
ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ; ತಬ್ಬಲಿಯಾದ: 'ಪರದೇಶಿ ತಪಸಿಯ ಹೇಣನನಾ ಚಂದ್ರಯ್ಯ
ನಯ್ಯಾ ಕಾಣನೇ (ಬಸಪ್ಪ. ೩೨-೫೩); ಎಷ್ಟಾದರೂ ತಂಗಿಯ ಮಗ,
ಪರದೇಶಿ ಪೋರ ಎಂಬ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಕನಕರಂದಿಂಗಾಗಿ (ರೂಢಿ ೩೧).
(ನಾ). ೩. ಹೊರನಾಡಿನವನು; ಪರದೇಶಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು:
ಪರದೇಶಿ ಮರ್ಜನಂ. . . ಅತಿಪಾಪಿಯಲ್ಲದೆ ತುರಂಗನಕರಕ್ಕೆ ಗೋವ
ರಪ್ಪರೆ ಸತತಂ (ಸಂಜಯ. ೬೫೬); ಕಾರುಣ್ಯನಿ ಪರದೇಶಿ ಬಂದಿರಲದಗನಾ
ಲೂರೊಳಗೆ ಕೊಲುತರ್ಪುದು ನಿರಂತರವು (ಬಸಪ್ಪ. ೫೫-೨೬). ೪.
ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅನಾಥವ್ಯಕ್ತಿ: ಪರದೇಶಿ[ಪಾಪಾಂ. ೩] ವಿಶ್ವಪೀನಂ
ಕುತ್ರಂಗುಳಿಯಕ್ಕೆ ಜೈನನೆ ಜಿನಗಳಯಕ್ಕೊಯ್ಯೋವಿ ಲೇಸು ಮುಟ್ಟನೆ
ಜೈನಂ (ಸಮಸ. ೪-೩೧); ಪರಿಚಾರಕಜನಂಗಳಿಗುಳಿದ ಪರದೇಶಿಗಳಿಗೆ
ದೇಗುಲದೊಳಗೆ ಹುಗಬಾರದು (ಬಸಪ್ಪ. ೪೩-೪೫); ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು
. . . ಕರ್ಣ ದುಶ್ಯಾಸನರು ದಿಕ್ಕುವಸೆಯಿಲ್ಲದ ಪರದೇಶಿಯನ್ನು ಕಂಡ
ಹಾಗೆ ಕಂಡು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೫೧).

ಪರದೇಶಿ ಆಯ್ಕೆ = ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಬಂದು ನೆಲಸಿದ ಸಂನ್ಯಾಸಿ:
ರಂಗಸ್ವಾಮಿಯವರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯಿದ್ದಂಥಾ ಪರದೇಶಿ ಆಯ್ಕೆವನರು
ಮೂವತ್ತೈಕುಮರುಪದಾರ್ಥ. . . ಭಿಕ್ಷಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿದ
ದೇವಸ್ಥಾನ ವುಪರಿಗೆ ಬಾಗಿಲು ಮುಹಾನವನಿಮಾಂಟಪಕರೆಯದಡು
ಸಹ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಸೇವೆ (ಎಕ. XII, ೩೫೩. ೬೯-೫: 1770).

[ಸಂ. ಪರದೇಶಿನ್]

ಪರದೇಶಿಕತನ (ನಾ). ನಿರ್ಗತಿಕವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ; ಅನಾಥವಾಗಿರುವಿಕೆ; ನನಗೆ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲೇ ಪರದೇಶಿಕತನ ಬಂತು (ದ್ರಿ. ೧೦೬).

[ಪರದೇಶಿಕತನ]

ಪರದೇಶ (ನಾ). ಪರದೇಶ : ಪರದೇಶ, ಪರಲೋಕ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೩೨ ಉದಾ).

[ಪರದೇಶ]

ಪರದೇಶಿ (ನಾ). ೧. ಪರದೇಶಿ : ಪರದೇಶಿಯನ[ನೆ]ಮ್ಮಪರಬ್ಬರುಮಂ ಮನಮಾರೆ ಕೊಡು . . . ಅಭಿಮಂ ಹಜಾರಿಯವೆನೆಂಬರ್ಯಿಂದಮಿಲ್ಲಿಗೆ ವಂದೆಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೬-೧೦). ೨. ಪರದೇಶಿ : ಪರದೇಶಿ ನಾನಂದೆತ್ತಿದುದುಡಸಲು ಪರದೆಯ್ದೆ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ(ಜೀವಂಸಂ. ೬-೧೮); ಕೆಳಗಾರಾದರೂ ಅರದೇಶಿ ಪರದೇಶಿಗಳಿದ್ದರೆ ಕರೆದು ಕೊಡುವೆನು ಕೊಡ ಹೇಳಿ (ಬತ್ತ. ೨೬).

ಪರದೇಶಿಯಪ್ಪ - ಬೇರೆ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಬಂದು ನೆಲಸಿದ ಸಂನ್ಯಾಸಿ: ಸ್ಥಾನಿಕ ಪರದೇಶಿಯಪ್ಪರಾದ ಮನಃಜಿ ಜೀಯರ $\times \times \times$ ಯನ ಕೈಯಲು . . . ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಎಕ. VII (R), ಮುದ್ದುರು. ೬೯-೭೩; 1261); ಶ್ರೀ ಪಂ $\times \times$ ದೇವರ ಸ್ಥಾನಾಪತಿ ಪರದೇಶಿಯಪ್ಪ $\times \times \times$ ದಯಪ್ಪ ಜೀಯರು (ಎಕ. VII (R), ಮುದ್ದುರು. ೬೬-೧೪; 1278).

[<ಸಂ. ಪರದೇಶಿನ್]

ಪರದೈವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ದೇವರು; ಅನ್ಯದೈವ: ಭಲ ಬೇಕು ಪರದೈವ ಪರದೈವನೊಲ್ಲೆ ನೆಂಬ (ಬಸವ. ೬೭೬); ಪರದೈವಗಳನವಿಚಾರದಿಂದ ಮುಟ್ಟಿನು (ಬಸವ. ೫೭-೫೦); ಹರಿಪಾದವಿರಲಿಕ್ಕೆ ಪರದೈವಗಳೆಳಗಿಗಲೇಕೆ (ತುರಂದ. ೪-೧೪೭ ಪಲ್ಲವ). ೨. ಪರದೇವತೆ: ನಿತ್ಯ ಪರದೈವ ಚಿಂತನೆಯೊಳ್ ಮುಳುಗಿ (ಅಮೃತ. ೨೬).

[ಪರೈ+ದೈವ]

ಪರದೈವತ (ನಾ). ಪರದೇವತೆ: ಎಲೆ ಕೃಷ್ಣ . . . ನೀಂ ಪರದೈವತ ಕಳಾಸ್ಪರೂಪನಾಗಿ ಕೋಪ್ಪ (ಜಗವಿ. ೪-೭೯ ವ).

[ಪರೈ+ದೈವತ]

ಪರದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ವಸ್ತು; ಅನ್ಯಪದಾರ್ಥ. ೨. ಇತರರ ಸಂಪತ್ತು; ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸೇರಿದ ಆಸ್ತಿ: ಉಳ್ಳುದುಂ ಪರದ್ರವ್ಯ ಪರಕ್ಷೇತ್ರ ಪರಕಾಲ ಪರಧಾವಂದಿಮಿಲ್ಲದಿರ್ಕುಂ (ಕಾಂಕಿತ. ೮-೧೩೮ ವ); ಪರದ್ರವ್ಯ ಪರಸ್ತೀ . . . ಮಲತ್ರಯದಲ್ಲ ಮೋಹಿಸದೆ (ಮದನಾ. ೬೮-೧೦೦).

[ಪರೈ+ದ್ರವ್ಯ]

ಪರದ್ರೋಹ (ನಾ). ಇತರರಿಗೆ ಕೇಡನ್ನು ಬಗೆಯುವುದು: ಹುಸಿ ಪರದ್ರೋಹವು . . . ಅತ್ಯಸ್ತುತಿಯನ್ನಿವನು ಏನುಟು ತದ್ವಿಪರೋಹದಲಿ ವರ್ತಿಸುವನೇ ರಾಯನು (ಕುನ್ಯಾ. ೩-೬೧); ಪರದ್ರೋಹವನ್ನು ಮಾಡಲೂ ಬಾರದು, ಚಿಂತಿಸಲೂ ಬಾರದು (ಅರ್ಯಭ. ೮೫).

[ಪರೈ+ದ್ರೋಹ]

ಪರಧನ (ನಾ). ಪರದ್ರವ್ಯ ೨: ಪರಧನಹರಣಾರ್ಥಂ ನಿಜಗುರು ವಧೆಯಂ ಮಾಪ್ಪ ಮುಪ್ಪಬುದ್ಧಿಯ ಕಥೆಯಂ ನಿಧಂತಂ ನೋಡಲಾ ಬಜಾಂತಿರಿ ಬಂದಂ ಪೂರ್ವಗಿರಿಗೆ ಸರಿಸಿಜಮಿತ್ರಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೬೫-೨೪೯); ಒಂದಕ್ಕೊಬುವ ಒಂದಕ್ಕೊಳುವ ಪರಸ್ತೀ ಪರಧನವೆಂದೇ ಜೂದಿಂಗಂಜುವ (ಬಸವ. ೪೪೬); ನಾಸ್ತಿಕನ ನಿಂದಾಕುಳನ ಪರಧನ ಬಾಧಕನ ದತ್ತಾಪಕಾರಕನ . . . ಪರದೇಶಿ ಧರ್ಮನ ಗತಿಗಳಲಿ ತಾನಿಳವೆನಿಂದೇ ಕೊಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸೂತನಂದನನ (ಕುನ್ಯಾ. ೧೮-೬); ಪರಧನ ಪರಸತಿ ಪರನಿಂದಿಗಳುಕುತ ಕೊಡಿಯೊಳು ನಿಂದಿರೆ ಮುಂತ ಪೋಗುವುದೆ (ತುರಂದ. ೪-೧೪೮-೬).

[ಪರೈ+ಧನ]

ಪರಧರ್ಮ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮ; ಅನ್ಯಧರ್ಮ: ಭಾರತ ಪರಧರ್ಮಸಹಿಷ್ಣುತೆಗೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ದೇಶ (ಭಾರದ. ೩೨೫).

[ಪರೈ+ಧರ್ಮ]

ಪರನಾಡು (ನಾ). ಪರದೇಶ: ದಾರ್ಶನಿಕಯು ಸಿಂಹಲದ್ವೀಪದಿಂದ ಪರನಾಡುಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೩-೬೪). [ಪರೈ+ನಾಡು]
ಪರನಾರಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀ: ಪರನಾರಿಯ ಸಂಗವ ಕೊಡುಯಿಂ ಭೋ (ಬಸವ. ೬೪೪); ಪರನಾರಿ ಭೂರಿಸೌಖ್ಯ ನಿವಾರಿ ಕೇಡಿನ ದಾರಿ (ಕೌತು. ೨೩-೨೪).

ಪರನಾರೀದೂರ - ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ದೂರವಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರನಾರೀದೂರ ನಲುಮತ್ತ ನಾಲ್ಕುಮೂಲಕರ ಕರೆಗೊಡ್ಡು ಗಣ್ಣ (ಎಕ. XII, ೨೦೨. ೪೦-೬೧; 1040); ಪರನಾರೀದೂರಂ ಸರಣಾಗತ ಪ್ರಿಯಂ (ಕಳಾ. ೪೧-೫೯-೧೦; 1128). **ಪರನಾರೀಪುತ್ರ** - ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ತಾನು ಮಗನೆಂದು ಭಾವಿಸಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರನಾರೀಪುತ್ರ ಜಯಲಕ್ಷ್ಮೀನಿವಾಸ ಕೀರ್ತಿವಿಶಾಸನಧನವ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ (ಸೌಜ. XX, ೩೯-೧೯; 1084); ಪರನಾರೀಪುತ್ರನುಂ ಪಾರ್ಶ್ವದೇವಪಾದಾರಧಕನುಂ(ಂ)ಮಪ್ಪ ಕಲುಕಣನಾಡಾಳ್ವ ಸಾವಂತ ಸೋಮಯ ನಾಯಕಂ (ಎಕ. VII (R), ನಾಗಮಂ. ೧೬೯-೭೬; 1142). **ಪರನಾರೀಪುತ್ರಕ** - ಪರನಾರೀಪುತ್ರ: ಪರನಾರೀಪುತ್ರಕ ನಡ್ವರ ಕೊಟ್ಟು . . . ಗುಣಬಿಕ್ಕುಬಿದ್ದುಗಂ (ಎಕ. II (R), ೪೩೪-೧; 10ನೆಯ ಪ). **ಪರನಾರೀಬ್ರತ** - ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ ವೆಂದು ವ್ರತವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರಹಿತವ್ಯಾಪಾರನೇ ಪರನಾರೀಬ್ರತಯುಕ್ತನೇ ಪವನಜಂ (ಎಕ. VI, ಕಡೂರು. ೩೮-೫೩; 1191). **ಪರನಾರೀಸಹೋದರ** - ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಒಡಹುಟ್ಟಿದವನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ವಿನೇಶಚಾಣಾಕ್ಯಂ. ಪರನಾರೀಸಹೋದರಂ (ಸೌಜ. XX, ೪೭-೪; 1074); ಪರನಾರೀಸಹೋದರನಪ್ಪ ಗಂಗಣ್ಣನ ಲಿಖಿತ (ಎಕ. II (R), ೧೬೩-೧೦೬; 1145). [ಪರೈ+ನಾರಿ]

ಪರನಾರೀಸಂಗ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ಸಹವಾಸ; -ಸಂಬಂಧ: ಪರನಾರೀಸಂಗದೋಷಂ . . . ಪೂರ್ವಗುಮನೆಗೆ(ದಕಳು. ೧೦-೬೧). [ಸಂ.]

ಪರನಿಂದಕ (ನಾ). ಇತರರನ್ನು ದೂಷಿಸುವವನು; -ತೆಗಳುವವನು: ಕೇಳು ಪರನಿಂದಕನೆ ನಿಂದ್ಯನು (ಕುನ್ಯಾ. ೨೩-೪೩).

[ಪರೈ+ನಿಂದಕ]

ಪರನಿಂದೆ (ನಾ). ಇತರರನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ದೂಷಣೆ; -ತೆಗಳಿಕೆ: ಅತ್ಯಸ್ತುತಿ ಪರನಿಂದೆಯ ಕೇಳಿದಿರೆಯ್ಯಾ ನಿಮ್ಮ ಧರ್ಮ (ಬಸವ. ೪೦೬); ಕೆರದಲಿ ಜಪಮಾರನುಣೆಗಣೆನೆಸುತ ಪರನಿಂದೆ ಬಾಯಲಿ ಮಾಡುವರಯ್ಯ (ತುರಂದ. ೪-೧೪೮-೨); ಪರನಿಂದಾ ಪರವಸ್ತುಜಾತ ಪರಕಾಂತಾಕಾಂಕ್ಷೆಯಂ ಮಾಡು . . . ಮೆಜೆಸಾಂತಂ ತಾನೆ ಭಕ್ತೋತ್ತಮಂ (ದ್ರ. ೫೬. ೬-೭೩); ಪರನಿಂದೆ ಗೃಹಕ್ಷಯ, ಯತಿನಿಂದೆ ಕುಲಕ್ಷಯ (ಗಾದೆ).

[ಪರೈ+ನಿಂದೆ]

ಪರನಿಂದೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಇತರರನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸು; -ತೆಗಳು: ಪರನಿಂದೆಗೆಯ್ವ ಅವನು . . . ಇಳವ ನೆರಕದೊಳಿಳವೆನನಧಿಗೆ ನಿಮ್ಮ ಧನವನೀಯದಡೆ (ಪಳಕಾ. ೮-೫೬). [ಪರನಿಂದೆ+ಗೆಯ್]

ಪರನಿಮಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಉದ್ದೇಶ; -ಕಾರಣ: ಅನ್ಯನಿಮಿತ್ತ: 'ಪರನಿಮಿತ್ತಂಗೆ' ಪರಾ. [ಪರೈ+ನಿಮಿತ್ತ]

ಪರನಿಮಿತ್ತಂಗೆ (ಕ್ರಿ). ಬೇರೆಯ ಕಾರಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳು: ಬರೆ ನಾನಿದಿರೊಳ್ ನೋಟವ ತಿರುಪುತ್ತಂ ನೆಗೆಯ ಪರನಿಮಿತ್ತಂಗೆದಾ ತರುಣಯ ನಾಣಂ ಮದನಂ ನೆರೆಮರೆಯನಿಟ್ಟುಮಂತೆ ಮೆರೆದನುಮಲ್ಲಂ (ಕಾಳುಂ. ೨೫-೪೬).

[ಪರನಿಮಿತ್ತಂಗೆ+ಕ್ರಿ (< ಕಿಯ್,)]

ಪರನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಸುಖ ; ಪರಮಾನಂದ : ಈ ಪುನರ್ವಿವೇಕವೆ ಪರನಿವೃತ್ತಿ ಎನಲೇ ಸಂಲೀನತೆಯೇ ಭವವೃತ್ತಿ (ಗಣಿತ. ೧೬-೪೦೧). [ಪರೈ + ನಿವೃತ್ತಿ]

ಪರನೃಪ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ : ಪರನೃಪರೋಲಗಿಸಿದ ಪದ್ಮರಾಗಮಣಿಯಂ . . . ಮಣಿದೀಪದ ಸರಮೊಪ್ಪಿದುದು (ಅಜಿತ. ೬-೫) ; ಪರನೃಪ ರಟ್ಟಿದ ಕಪ್ಪಕರಿಗಳ ಮದವಳಮನುಂಟು ಕಂಪೇಬಾದ ತದ್ಧರಣೀಶ ಗೃಹಾಂಗಣದೊಳ್ ಪಜಾವಜಾಯಾದುವು ಪಟಮೆವಜಾಗಳ ಬಳಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೭-೩೩). [ಪರೈ + ನೃಪ]

ಪರನೃಪಮಂಡಳ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ್ಯ : ಪರನೃಪಮಂಡಳಕ್ಕೆ ಭಯಮಂ . . . ಇತ್ತ ನಂದು ದಿತ್ತರಿಸೆ ಸನತ್ತುಮಾರ ಸಳಕೊಬರ ಕಂಕುನಿಧಂ ನೃಪಾತ್ಮಜಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೪-೭೦).

[ಪರನೃಪ + ಮಂಡಳ (= ಮಂಡಲ)]

ಪರನೃಪತಿ (ನಾ). = ಪರನೃಪ : ಪರನೃಪತಮುಳುಬಿಟ್ಟು ಕ ಚರಣಾರ ವಿಂದಯಗಳಂ (ಸಾಂ. ೫೫, ೪೧-೫; 1068). [ಪರೈ + ನೃಪತಿ]

ಪರಪಂಚ (ನಾ). ೧. ಜಗತ್ತು ; ವಿಶ್ವ : "ಪರಪಂಚ-ಪ್ರಪಂಚ" (ತದ್ವಿಕಾ. ೨೪). ೨. ನೃತ್ಯಾಸ ; ಪಕ್ಷಪಾತ ; ಭೇದ : ಪಂಕ್ತಿ ಯೊಳ್ ಪರಪಂಚಮಂ ಮಾಡೆ ದೋಷಮಂದೆಲ್ಲೆಗ್ಗೆ ಸಂಯಾಗಿ ಬದಿಸಲ್ (ಸಮ್ಯಕ್. ೪-೪೩). [ಪಂ. ಪ್ರಪಂಚ]

ಪರಪಕ್ಷ (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷ ; ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ; ವಿರೋಧ ಪಕ್ಷ : ಎಂದು ಪರಪಕ್ಷದೊಪಪುರಸ್ಕರಮನೇಕೋಪಪತ್ತಿಗಳಂ ಸ್ವಪಕ್ಷ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆಯ್ದು (ಅಜಿತ. ೨-೨೨ ವ); ಪರಪಕ್ಷಾಪರಪಕ್ಷಂ ದೊರೆ ಕೊಂಡುದು ವಿಧಿಗನುಕ್ಕೆ ಬಯ್ಯಲ್ (ಪದ್ಮಾರ. ೨-೪೨). ೨. ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹ, - ಗುಂಪು : ಪರಪಕ್ಷಮುಳ್ಳನೆ ತನಗಿರವುಬ್ಬನಮದಜಾನ [ಬ್ರ]ವುದದನೇಗೆಯ್ದುಂ (ಕವಿ. ೩-೧೫೦). ೩. ಶತ್ರು ; ಹಗೆ : "ಅಪಕ್ಷನೆನೆ ಪರಪಕ್ಷನೆಂದೆನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೨-೨೨). [ಪರೈ + ಪಕ್ಷ]

ಪರಪತಿ (ನಾ). ಸಾಲ ; ಕೈಗಡ : ಕಾಯಕವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಮಾಡು ವಲ್ಲಿ ತುಡುಗುಣಿಯಂತೆ ನುಡದಿ ಮಕ್ಕಳಿಂದು ಹೆಡಗೆ ಗಳಗಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಯಿದು ಕಡ ಪರಪತಿ ಎಂದು ಕೊಟ್ಟಡೆ ಅದು ಗುರು ಪರ ಪತಿ ಈ ಮೂಜಿಜೊಡಮೆಯ್ಲಿ (ಸರ್ವ. ೬೨-೩೩೦).

[ಪಂ. ಪರಪತಿ, ಪರಪತ್ನಿ]

ಪರಪತ್ನಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವಳ ಹೆಂಡತಿ ; ಪರಸ್ತ್ರೀ : ಪರಪತ್ನಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ (ಕಾಕುಂ. ೩೫-೭). [ಪರೈ + ಪತ್ನಿ]

ಪರಪದ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಳ ; ಮೋಕ್ಷ : ಸ್ವಾತ್ಮಾರಾಮ ಸ್ವಾಮಿಯು ರಾಜಯೋಗ . . . ಪರಪದ . . . ತುರಿಯಾಸಸ್ಥಾ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಸಿರುತ್ತಾನೆ (ಭಾರವ. ೧೬೫). ೨. [ವ್ಯಾಕ.] ಸಂಧಿ ಅಥವಾ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಪದ : ಪರಪದಪೂರ್ವಂ ದ್ವಿತ್ವಾಕ್ಷರಮಾಗಿರೆ ಪೂರ್ವ ಪದದ ಚರನುಂ ಹ್ರಸ್ವಾಕ್ಷರಮಾಗಿ ಸಂಧಿದೋಷಂ (ಪಮಪ. ೫೯).

[ಪರೈ + ಪದ]

ಪರಪಮುದು (ನಾ). ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ಬೇಳೆ : ಆ ಕೈಂಕರ್ಯಗಳ ದಾಸಗಟ್ಟೆಯು ವಿನರ ಪ್ರತಿದಿನ ಗಿಕ್ಕೆ ನಡಪ ನಿತ್ಯಸಂಧಿ ಗಕ್ಕೆ ಅನ್ಯತಪದಿ ಮಂ ೧/೪ ಕೆ ತಳಿಗೆ ೩ ಅರ್ಥ ಪರಪಮುದು ಕಟಾ ಯಮದು ನೈಯಮದು ಚುರುಳೊಮುದು ಸಹ ವರ್ಷ ೧ಕೆ ಸಲುವುದು (ಎಕ. XIV, ೨೨ರಂಗ. ೯೫-೨; 1535).

[ಪರಪ್ರತಿ (< ಪರುಪ್ರತಿ) + ಆಮುದು (< ಆಮುದು). / ತಮಿ. ಪರುಪ್ರಮುತು]

ಪರಪರ (ನಾ). ಬಟ್ಟೆ, ಕಾಗದ ಮುಂತಾದುವು ಹರಿಯುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಪದ : ಮಗು ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಪರಪರ ಎಂದು ಹರಿದು ಹಾಕಿತು (ರೂಢಿ).

ಪರಪಾಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡಿದ ಅಡುಗೆ : ಪರಪಾಕ ಪರ ವಸ್ತ್ರ . . . ಕಾಂಕ್ಷೆ ಮಲತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಮೋಹಿಸದೆ (ಮದಮಾ. ೬೪-೧೦೦); ನಿರತ ಕಮ್ಯಯ ಸ್ವಪಾಕಿಯ ಭರ್ಮಪ ನಡಸುತ್ತ ಪರಪಾಕಮುಮನು ವರ್ಜಿಸಿ (ಸಮವೋ. ೨-೩೩). [ಪರೈ + ಪಾಕ]

ಪರಪಾಟಕ 'ಪರ್ಪಾಟಕ' ನೋ.

ಪರಪಾಟು, ಪರಿಸಾಟು (ನಾ). ಪ್ರಮಾದ ; ಗೊಂದಲ : ನಿಮಗೆ ಮರೆತು ಹೋಗಿರಬೇಕು. ಪರಪಾಟು ಆಗಿರಬೇಕು (ದಿನಾಬ. ೪೯); ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ನಿಲ್ದಾಣದಲ್ಲಿ ಪರಪಾಟು ಆಗಿ ಭಾರವಾಡದ ಗಾಡಿಯನ್ನು ದಿಟ್ಟು ಹಾವೇರಿಯ ಗಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿದ್ದೇನೆ (ಪುಟ್ಟಪು. ೧೯). **ಪರಿಸಾಟು** : ಎಂದೂ ಅಲ್ಲದ ಪರಿಸಾಟು ಈ ದಿನವೇ ಆಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೇಳು ? (ಮರಳ. ೭೨). [ಪಂ. ಪರಪಾಟು]

ಪರಪಾಟು (ನಾ). = ಪರಪಾಟು : ನಂದು ಪರಪಾಟು ಅತು (ಬೆಂಗಳ. ೧೪). [ಪರಪಾಟು + ಅತು (< ಅಲ್ಪ)]

ಪರಪಾರ (ನಾ). ಆಚೆಯ ದಡ ; ಎದುರುದಂಡೆ : ಅಪಾರ ಪಾರಾಪಾರ ಪರಪಾರಸಮುತ್ತಾರಿತ ಕುಂದೇಂದುಳುಮುದ್ದತೀ ಪರಕಪರ ತಾರಪಾರನೀಪಾರರೋಚರ್ವಂಜರೀನಿಜಯವಿಶದಯುತೋರಾಶಿವಳಯನುಂ (ಪಾಂ. ೧೨-೭೧ ವ). [ಪರೈ + ಪಾರ]

ಪರಪಾಪ್ಯಕ 'ಪರ್ಪಾಟಕ' ನೋ.

ಪರಪಿಂಡಾದ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಆಹಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು ; ಪರಾಧೀನ : "ಪರಾನ್ನಃ, ಪರಪಿಂಡಾದಃ - ಈ೨ ಹೊರಕ್ಕಿದ ಕೂಟನುಂಬುವಂ" (ಹರಾಯು. ೫೪-೧೯೬). [ಪಂ.]

ಪರಪಿಂಡಿ (ನಾ). ೧. = ಪರಪಿಂಡಾದ ೧ : "ಹೊರಾಂ ತಿಂಬನಂ ಪರಾನ್ನಂ ಪಾರಧಿಕನಾ ಪರಪಿಂಡಿಯಕ್ಕು [ಪಾಕಾಂ, ಪರಪಿಂಡಿಯಕ್ಕು, ಪರಪಿಂಡಾದನಕ್ಕುಂ]" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೧೦). ೨. ಪರಾವಲಂಬಿ ಜೀವಿ : ಕಾಳಜ್ವರದ (ಕಾಲಾಪಕಾರ್) ಪರಪಿಂಡಿಯಿಂದ . . . ಕರುಳ್ಳಿ ಸೊಂಕಾದರೆ . . . ಹಲವಾರು ಬಗೆಗಳ ಜೀವಾಣುಗಳು ಹೊರದೀಳ ಬಹುದು (ಕವಿಕಾ. I, ೪೨೬). [ಪಂ. ಪರಪಿಂಡಿ]

ಪರಪೀಡನ (ನಾ). ಇತರರನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವುದು, - ಕಾಡುವುದು : "ಪರಪೀಡನಂ ಸಪತ್ನಾಕರಣಮೆನಲು ಲೋಗರನು ಬಂಧಿಸಲು ನಾಮಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೨). [ಪರೈ + ಪೀಡನ]

ಪರಪೀಡನೆ (ನಾ). = ಪರಪೀಡನ : ಸದಾ ಪರಪೀಡನೆಯಲ್ಲೆಯೇ . . . ಉದ್ಯುಕ್ತರಾಗಿರುವವರು ಮೊದಲು ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಕೋರಿ ದರೂ ಪರ್ಯವಸಾನದಲ್ಲಿ ಅವರ ಸರ್ವನಾಶ ಖಂಡಿತ (ಭಾರವ. ೯೪); ಪರ ಪೀಡನೆಯ ಪಾಪಕರವು (ಇಂಜಾಪ. ೧೮೦-೪೪). [ಪರೈ + ಪೀಡನೆ]

ಪರಪೀಡೆ (ನಾ). = ಪರಪೀಡನ : ಪರಪೀಡಾಮುಖದುಷ್ಟದುರ್ಜನ ನಿಶಾಯಾತಂಕದಿಂದ ಸದ್ಗುಣಾಕರನುಂ ಸದ್ವ್ಯಸಥಾನಮಂ ಸಮೆವುದಂ ಮಾಣ ಲ್ಪದೇಕಾಯಿತ್ತ ಬಂಧುರಮಂ ಕಾಮ್ಯನಿಬಂಧಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೪೫) ; ಪರಪೀಡೆಯನೆಸಗುವವಂ ನರಕವನುಂಟುಂಟು ದೇಯನೇತೆಜಿಂದಂ (ಸಳಹಂ. ೬೦೩). [ಪರೈ + ಪೀಡೆ]

ಪರಪ್ರತಿ, ಪರೈಪ್ರತಿ, ಪರ್ಬು, ಪರ್ವು, ಹಂಬು, ಹಬ್ಬು, ಹರಗು, ಹರವು, ಹರಹು, ಹರುಹು, ಹರ್ಬು, ಹರ್ವು (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹರಡು : ಪೂಜಿಸಿಕರಣಂ ಲ್ಲಕ ನಕುರೆ ಕನಲ್ಪಗಿದು ಸೋಗಿಯಂ ಪರಪಿ (ಅಜಿತ. ೧೧-೪೯); ಪರಪಿಡ

ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಕುಲಮಾಲೆಯ ಪೂವರಿ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೧೨೩); ಸರಸೀಪಾತ ಸಖಂ ಸಹಸ್ರಕರದಿಂ ಸರ್ವೋರ್ವಿಯೋಳ್ ಕೆಂಡಮಂ ಪರಪುತ್ರ್ ದೇನೊ (ದಶಕು. ೪-೨೧); ಮಲ್ಲಿಗೆಯಲಮುರ್ದಿಯ ತಣಿಗಂಪ ನೆರವಿ ನೆರವಿಗೆ ತಂದಲಮೊಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪರಪುತಿದುರದಾ ರಾಜಮಾಗದೊಳ್ಳು ಸುಣರಂತೆ (ಚೈವಿಭಾ. ೩-೧೨); ಚೆಂಬವಳದ ಸರದ ಪರಸಿದ ಪೊಂದಟ್ಟಿಗಳೆಂ ರಂಜಿಸಿ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೧೦೩-೪). ೨. (ವದಂತಿಯಂತೆ) ಹಬ್ಬಿಸು ; ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡು : ನೀರೊಳ್ಳೊಳ್ಳುಳ್ಳೆಯಂತೆ ಪೆಜರ ದೋಷಮಂ ಪರಪದ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೫-೯೯). ೩. ಚೆಲ್ಲಾಡು ; ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿ ಮಾಡು ; ತೂರು ; ಎಸೆ : ಪರಸಿದ ಕೂಟು ಮುಸುಕು ಮಡಿದ ಮುತ್ತಿಪಾದಿ ಜೀವಸಾವದ್ಯಮುಮಂ (ಪಾಂಡಿಪು. ೫-೭೦); ಉಟಿಜಾಂಗಣದೊಳ್ ಪರಸಿದ ಪಲತೆಜದ ಫಲಗಳೆಂ (ಪಾಂಡಿಪು. ೨೨೩); ಚಿತ್ರಗ್ರೀವಂ ಸಪಂಗ್ರಹಂ ಬಂದು ಪರಸಿದ ಕೂಟಂ ಕಂಡೆಜಗಲ್ (ಪಂಚತಂ. ೨೮೪-೧೬); ತುಜುಕಾರ್ತಿಯರ್ ತಿಜಾತಂದು ಪಾಜುತನಕ್ಕೆ ಪರಪೆ ಪರಮ ಕೊರಗಿದ ಕಯ ನೆಯ್ದಿಲ್ಲಳೆಂ (ರೀಲಾಪ. ೫-೬೭). ೪. ವ್ಯಾಪಕ ವಾಗು ; ವ್ಯಾಪಿಸು : ಭಂಡಂ ಪಿಂಗಳನವನಿಯೋಳ್ ಪರಸಿದೊಡೆ (ಭಂಡೋಲು. ೧-೩೦); ಪರಪೆ ಕೇಕಿಗಳ ತಾಂಡವಮಂ ನುಣ್ಣರದ ತಿಜ್ಜು ಘನಘೋಷಗಧರಂ (ಪಾಪ್ಯಾಪ. ೬೪). ೫. ದೂರಕ್ಕೆ ಹಿಡಿಸು ; ದೂರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು : ಪರಪುತ್ತುಂ ಪುಲ್ಲಿಗುಂಪಂ ಪದಕೆ ತೊಡರ್ ಪೆರ್ಕ್ಕುಗಳ ಪಾಪದಂತೊಪ್ಪಿರೆ . . . ಸೋಕಾಂತಾನೆಯ್ಯ ತಂದಪುಡು (ಪಾಪಂ. ೧೭-೩೩). ೬. ಕೆದರಿಕೊಂಡಿರು ; ಅಸ್ತ ವ್ಯಸ್ತ ವಾಗಿರು : ಮರುಳಂತೆ ಮರುಳೆ ತಲೆಯಂ ಪರಸಿದ ಮನೋನು ರಾಗದಿಂ ಮುಡಿ ಮುಡಿಯಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೧೨೩). ೭. ಚಾಚು ; ನೀಡು : ಕನ್ನಡಿಬಾಸಿನೋಳಾ ಚೆನ್ನೆ ವಿರಾಜಿಸಿದಳ . . . ಚೆಂಬೊನ್ನದ ಕಾಂತಿಯೊಡೊಡಲ್ ಪರಸಿ ತಾಪಿಸುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೭-೫೧); ನೀಂ ಪೊರೆಪುದೆಂದಾತ್ಮಾಂಗಮಂ ಧಾತ್ರಿಯೊತ್ತರಪುತ್ತುಂ (ವೃಷಭ. ೨೬-೩೦). ೮. ಆವರಿಸು ; ಕವಿ ; ಮುತ್ತು : ವಲ್ಲಿನಿವಾಸಂಗಳಂ ಪರಪುತ್ತುಂ ಮಳಯಾಪನೀಧರಚರಂ ತಾಂ ಬಂದುದು . . . ಅಂಗಜಗಂ ಬರ್ಪಂತೆ ಚಿತ್ರಾಕೃತಿ (ಪಂಪ. ೬-೩೮). ೯. ಹರಡಿಡು ; ಅಗಲವಾಗಿಡು : ಧರಾಲತಾಂಗಿ ಪರಮರಾಮೇಶ್ವರಂಗೆಯುರುತರದುಲು ಪಿಗಳತಂದು ಪರಸಿದಳೊ (ವಿಕೀರ್ತಿ. ೪-೧೬). ಪರಪು : "೧. ಪರಪು (ಪರಪು)—ಪ್ರಸಾರೇ (ಹರಡು)" (ತಮಧಾ); ಲತಾಂಗಿಯರ ಮೇಲ್ಪೊ ದೆದ ದುಕೊಲಮಂ ಮೋಹರಾಜನೆಂಬ ಬೇಂಬಿಗಾಜಂ ಪರಸಿದ ಬಲಿ ಯನ್ನದೆ ಕಾಮಧ್ಯಜಮಂದೊಡಂ . . . ತನ್ನ ಕೇಡಂ ಬಗೆವನಲ್ಲದೆ ಸುಖಮಂ ಬಗೆಯಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೭-೧೫೫); ಶೀತಲಮಂ ಪರಪುತ್ರಿ ಗೈಸೆಯೊಳ್ಳಂಜೊಡುಮೊಡುಯ್ಯನೆ ಲಸತ್ಪ್ರಭಾತಸಮೀಪಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೧೪); ದಶದಿತಿಯೊಳೆಂದುಕರರುಚಿಯಕಮಂ ಪರೆ[ಪಾಪಂ. ೮]ಪಲ್ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೫). ೨. ಈ ಪೊಲ್ಲವಾತಂ ಪರಸಿದೊಳ್ಳರಿಗರ ಸಾಲಿಗೆಯಂ ಕಿಟ್ಟುಕ್ಕುವೆಂ (ಪಂಪ. ೧೫-೭೧೨). ೩. ಪಿಂಗಾಕ್ಷನ ವಕ್ಷಸ್ಥಳಮಂ ತನ್ನ ಗದಾಲಾಂಗೂಲದಿಂಬಿಯಾಗೆ ಪೋಪ್ಪು ಪರಿಸಲುಂ (ಗದಾಯ. ೬-೧೩೨). ೪. ಮಾಡು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಮದುಮೆಯಂ ಭವ ನಾಂಗಣ ಬಾಲಚೂತದೊಳ್ಳರೆ[ಪಾಪಂ. ೯]ಪೊಲವಿಂದೆ ಮಾಧವಿಯೊಳ್ (ಪಾಂಡಿಪು. ೫೦). ಪರ್ಬುರ್ : ೪. "ಪರ್ಬು—ವಿಸ್ತಾರೇ" (ತಮಧಾ); ಅಂತು ನೂರ್ವರೊಳೊರ್ವನಗುರ್ಬು ಪರ್ಬ ಪರಕಲಿಸೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಯಸ್ಸನಾಗಿ ಪೃತಭವಿಭವನುಮಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿವುದುಂ (ಪಂಪ. ೧-೧೩೧). ೫. ಕೀರ್ತಿಯೆಂ . . . ಪರ್ಬುರ್ ದಿಗ್ವಿನಿತಾಸಂದೋಹಮಂ ತಾಪಿಸಂ (ಗದಾಯ. ೧೦-೧೧); ಪೊಗಟ್ಟುಂ ಮನೋಜನಂ ಕೇಸುರಿ

ಯಂತೆ ಪರ್ಬು ಪಟುವಾಗಿ ಪೊದಟ್ಟು ಕುರ್ಬಂತರಂಗಮಂ ಕಾಸಿ ಕಪಾಲಿಯಂ ಪಿಡಿದೊಜಲ್ಪರೆವೆಣ್ಣನೆ ಮಾಡಿದಿಟ್ಟುನಂ (ರೀಲಾಪ. ೧-೪೫); ಕಣ್ಣನರೆ ಮುಟ್ಟು ದಿಸಲ್ ಪರ್ಬರೆ ಕಾಯುತಿರ್ಬುದು ಕೊರಿದ ವೃಕ್ಷಾಗ್ರ ದಲ್ಲಿ ಮರ್ಕಟರಾಜಂ (ದಶಕು. ೨-೮೬); ಕಾಮೋಜ ಪಿಡಿದ ಸೂತ್ರದ ಕರ್ಗಿಜಿಯೆನೆ ರೋಮಾಳಿ ನಸುಪರ್ಬತೊಡಲ (ಮೋಹತ. ೨೩-೨೧). ೬. ಸ್ಥಿರತರವಾಗಿ ಪರ್ಬದ ಸುಪವಶರಾಸನಮಾಳೆ . . . ವಿತಾನ ಮಂದನೆ ಸಭೋಂಗಣಮಂ ನೆಜೆ ತಿಂಬುತಿರ್ಬುದುಪ್ಪರಿಗೆ ನಿರಂತರಂ ನಿಖಿರ ರತ್ನ ಮರಾಜಕಳಾಕಳಾಪದಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೨-೧೨೪). ೭. ಮೊದಲೊಳ್ ನೀಳ್ ಪೊದಟ್ಟು ಪರ್ಬ[ಪಾಪಂ. ೧೯]. . . ಕೊಂದುದು ಕೃಷ್ಣಾಗರು ಧೂಪಧೂಮಾನವಹಂ ಕೃಷ್ಣೋರಗಂ ಕೊಲ್ಪುಪೊಲ್ (ಅವಿಭ. ೫-೨೩); ಘನಾಗಮಂ ಮೊದಲಿಡೆ ಪರದಾಗಮಂ ನೆಜೆಯ ಪರ್ಬ ಸಮಸ್ತಮುಖೀ ವಿಭಾಗಮಂ (ಪಂಪ. ೬-೬೯); ದಂತಕಾಂತಿಕಾಯಂ ನಿಮಿರ್ದಾ ಸಭಾ ಜನಮನತ್ತಂ ಪರ್ಬ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೬೫); ನಳನ ರಾಣಿಗೆ ಶೋಕ ಪರ್ಬದ ತೊದಿ ಕತ್ತಲೆ ಲೋಕವನು ಮುಸುಕಿದುದು ಭರಣೆಯ ಮುಟ್ಟಿ ದಂದದಲಿ (ನಳ. ೫-೧೪); ಬಲುತವಕಮುಂ ತಲೆದೋಜಿ ಕಾತುರ ಪರ್ಬ ವಿರಪಾಗ್ನಿ ಸಂತತ ಫಲದೋಜಾದುದು (ಪಂಪ. ೯-೧೬೧). ೧೧. (ಬಳ್ಳಿಯಂತೆ) ಹೋಗು, —ಹರವಿಕೊಳ್ಳು, —ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು : ಬಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಮೊದಲೊಳಗೆಳ್ಳನಿತುಂ ಪೊನ್ನಿಕ್ಕದೊಡೆ ಪರ್ಬದು ಪೊನ್ನುಳ್ಳ ನರನೊಡಲ್ಲದೆ ಬೆಳ್ಳನೆ ಪರ್ಬಗುಮೆ ಕೀರ್ತಿಲತೆ ದಿಕ್ಕಟಮಂ (ರೀಲಾಪ. ೧-೪೩); ಪರ್ಬವ ಕನಲ್ಪೆಯೆಂಬ ಬಳ್ಳಿ ಕೂರದಂಟಾದಂತೆ ಪಿಡಿದ ಲಾಗುಳಮುಂ ಅಂಜಿಕೆಯಂ ಪುಟ್ಟಿಸೆ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೩೦೦). ೧೨. ಹೆತ್ತು ; ಏರು : ದುರ್ಬಲನಾಗಿ ಮೋಹಾಸುರ ಕ್ರಿಪುರದ ಪರ್ಬಾಗಿಲುಗಳನಿಡಿಸಿ ಅಬ್ಬರ ಪರಿದಾಗಲು ಪುರದೊಳು ಪೋಗಿ ಪರ್ಬದನೊಂದಟ್ಟಿಯೆನು (ಕ್ರಿಪುಸಾಂ. ೨೨-೨೪೭); ಸೆಲದಿಪುಳುಮಾ ಲಿಂಗತನುವಂ ಪರ್ಬುತಿರಲು (ಪಂಪ. ೧೩-೧೯). ೧೩. ಅಧಿಕವಾಗು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಪರ್ಬ ದಾನಂದದೊಪೊನ್ನತರ್ಬಂ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಜ್ಞಾನಿಧಿ ಕೆಸಿಲಮುನೀಂದ್ರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೧೧೯). ೧೪. (?) : [ಚಿನ್ನ] [ಕುಳಾದು]ವಕೀರ್ತಿ[ನೆ] ಮನೆಯ್ ಪರ್ಬದವೆರೆಸುಪದನಂ ಗುಣಗಣನಯರ್ (ಸಾಹಿ. XI-i, ೪೧-೪೩; ೪೬೨). ಪರ್ಬು : ೧. ಓಂಕಾರವಪ್ಪ ಪ್ರಣಮವ ಪರಿಣಾ ಮಿಸಿ ವ್ಯಾಪಾರದ ಲತೆಯ ಬಳ್ಳಿಯ ಬೇರೆ ಕಿತ್ತು ಪರ್ಬ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಉರ್ವಿಯ ಸುತ್ತಿ ಮುತ್ತಿ . . . ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲೇಪವಾದುದೇ ಶರಣಸ್ಥಲ (ಮೋಹಮಾ. ೧೦೦-೩೯೬). ೪. "ಮದಲ್ಪು ದೆಂದು ಪರ್ಬದುದು" (ಕಪಾ. ೫೪-೧೪೬); ಉರ್ವಿ ಪರ್ಬ ಪರದತ್ತಾ ಶಾಂತರಕ್ಕಂ ಮಿಯದ್ವಲಯಕ್ಕಂ ಕನಕಾದ್ರಿಕಂದರಕಟಚ್ಚಾ ಚಿಕ್ಕಿ ಚೆಲ್ಲ ಬ್ಬಿಳರಂ (ಅವಿಭ. ೬-೧೦೦); ಪರ್ಬತಮಂ ನೆರೆಂದ್ರ ಸುತನೇಜಿ ವಿರಾಜಿತ ಕೇಶವಾಶಮಂ ಪರ್ಬದ ಮೋಹಸಾಲೊಡನೊಮೊದಲೊಳ್ ಪೂದಿ ಕ್ಕಿದಂ ಜಸಂ ಪರ್ಬವಿನಂ ಜಗತ್ತಯಮಂ (ಪಂಪ. ೨-೨೩); ಸಮುನ್ನತರಾಜಲೀಲೆಯಂ ದೀಪುಕೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಮಕೆ ಪರ್ಬದ ಪರ್ವಕ ರಾಜನೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗುಳ. ೧-೫೦); ಪದನಖಂಗಳು ಪರ್ವಯುರ್ವಿಯೊ ಳೆದಲಿ ಬೇರುಗಳೆಯ್ (ಪಂಪ. ೩೪-೫). ೬. ಮುಂದೆ ತಮ್ಮ ಶಗೆ ಪರ್ಬ ದಂತೆ ಪನ್ನಿಮರ್ತ್ತರ್ ಪರ್ಬದಾಲದ ಮರದ ಮೊದಲಿ ಮದು (ಪಂಪ. ೨-೩೦೨). ೭. ಆಕಾಶಮಂಡಳಮಂ ಪರ್ಬದ ಬೆಳ್ಳುಗಿಲ್ (ಪಂಪ. ೬-೬೧); ಕಾಲದ ಮರ್ವ ಪರ್ಬದ ಪೊರಿದ ಪಮಾಲವನಂಗಳೆಂದೆ (ಪಾಂಡಿಪು. ೬೯೧); ಪರಿಯ ಪರ್ಬದ ಮಂಜು ರಂಜಿಸುವಂತೆ ತಾವರೆ ನಾಡೆಯುಂ ಕೊರಗಿದಾನನಮಾಗಳೆಗಳೆದೇನರಲ್ಪು ದೊ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೩೧). ೧೧. "ಪರ್ಬದುದೆನೆ ಕುಡಿನಂದು" (ಚಪಾ. ೪೯); ಶಿವಭಕ್ತಿಲತೆ ಪರ್ಬು

ವಿನಂ ಭರ್ತೃಪ್ರಯುಕ್ತ ರತಿಮುದದಿಂದಂ . . . ದಿವ್ಯಪ್ರೀತಾಪದಪದ್ಯಂಗಳೆ
 . . . ಧಾರಾಪೂರ್ವಕ(೦)ವ್ಯಾಧಿ (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೧೫೩-೫೩ ;
 1083); ಬಸವನ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಲತೆ ಬೀರ್ವರಿಯಿತ್ತು ರಗೇಂದ್ರಲೋಕದೊಳ್
 ದೆಸೆಗಳನ್ನೆಗಳಂ ಮುಸುಕಿ ಪರ್ವದುದಾಗಳ್ ಮತ್ಯಲೋಕದೊಳ್
 (ಬಸವ. ೧೨-೧); ಭಕ್ತಿಲತೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಪರ್ವ ಮಡಲಿಡೆ (ಪದ್ಯ. ೨-೬); ತಡಂ
 ಬಡೆದಳ್ ನೀಹಾರಮುಹೀಧರಮಂ ಪರ್ವದ ಶೃಂಗಾರಮರುಲ್ಲತೆಗೆ
 (ಉದ್ಭವ. ೪-೪೪). ೧೩. ಭಕ್ತಭಾರದಿನ್ಮರಗುರ್ವು ಪರ್ವ ತಲ್ಲೆಹಗಿದ
 ಬಾಟೆಪನ್ನೊನೆಗಳಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೪೬); ಶಿವನ ಭಕ್ತಬಾರಲಂ ಸಂತಸಂ
 ಪರ್ವ ಪುಳಕಂಗಳೇಳುತ್ತಿರಲು (ಇಹರ. ೬೬. ೨೯-೧೪); ಹರನಿತ್ತಾಯುಪ
 ಮಂಕು ಪರ್ವರಲು . . . ನೂರ್ವತ್ಸರಂ ಧಾತ್ರಿಯಂ ಪೊರೆದು(ಉದ್ಭವ. ೧೨-೨೫); ಪರ್ವದ ಗರ್ವದಿನ್ಮರ . . . ಸಾಗಿದಂ (ಚಳಿ. ೨-೨೦).
 ೧೪. ನಿಶಾಲವಾಗು ; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು : ಪೊಳೆಸ ದಾಡೆಗಳ ಕೆಂಗಣ್ಣು
 ಪರ್ವದೊಡಲೊಳು ಪೊಡಪುಗೊಂದೊಡ ಪಜ್ಜರೋಮದ . . . ಎಕ್ಕಲ
 ನಿರ್ದುರ್ದೊಂದೆಯೊಳು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೮-೩೦). ೧೫. ಉಬ್ಬು ; ಹಿಗ್ಗು ;
 ಕುನವುತಂ ಕುಕಿರಿಬಾವುತಂ ಪರ್ವ ಕೊರ್ವುತಂ ತ್ರಿಪಾಯನನ ಬೆಸನಾಂ
 ಪಡೆದನುತುರ್ವುತಂ (ಬಸವ. ೧-೩೬); ಸಾರ್ವತಿಯಂ ಹರ್ಷಮೇಷಿ
 ದಿಜಯಂಗಿಯುತ್ತುರ್ವುತಂ ಕೊರ್ವುತಂ ಪರ್ವತೆ(ಪಾಂ. ನಲವಿಂ) ಪರ್ವತ
 ರಾಜಂ ಪುರಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದಂ (ಗುಳ. ೩-೧೧೨). ಹೆಬ್ಬು ; ೧೧.
 ಮನದೊಳು ಚಿಂತಾಲತೆಯದು ಹಂಬುತ (ರತ್ನಾ. ೪. ೨೬); ಹೆಬ್ಬಳ್ಳಿ
 ಹಂಬುವ ತೆರೆದ ಹೆಮ್ಮರನ ಮೆಯ್ಯ ಕಲ್ಪದ್ರುಮದ ಗಾತ್ರಮಂ ತನ್ನ
 ನಾಳ್ವೆರೈದುಸೊಂದಿಲ್ಲಳಂ ಸುತ್ತಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೪೯-೫೬೧); ಲಾವಣ್ಯರಸ
 ಗಂಗೆಯು ಅಗ್ನಿ-ಪರಾಜಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಹಂದಿ ನಿಂತಿರುವಳು (ಪಯಂಕ. ೧೪೮).
 ಹೆಬ್ಬು ; ೧೧. ಕಡೆದು ಬೇಯಿಸಿ ಕಲ್ಲುಪೊರೆ ಕಿಚ್ಚುಗಳ ದಣೆಯ ಸಡಗರದ
 ತಿನ್ನಸುಡೆಸು ಹಬ್ಬುತದೆ ಕಂಪು (ಕಾಲಕರ. ೬೧-೧೩೬). ೨. ಬೀದಿಗಲಹದ
 ಕಡಲು ಬೀದಿನದ್ದೆ ಹದ್ದುತು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೨); ಸದ್ಭವಿಗಳು
 ಭರ್ವಶರ್ಮರನ್ನು ಕೊಲೆ ಮಾಡಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾರೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯೂ
 ನಗರದಲ್ಲಿ ಹದ್ದುತ್ತು (ಬಾಣ. ೩೯೪). ೪. ಹದ್ದಿದಾಲ ತಮಾಲತರುಗಳ
 ಮೊಟ್ಟುಗಳ ಹೆಮ್ಮೆಯ . . . ಕಾಂತಾರದೊಳಗಿವರಬ್ಬರಿಸುಕ್ಕೊದರು
 (ತೊರಣ. ೩-೧-೬); ಮಲೆಯ ಬೀದಿನದೆಯ ಮೇಲೆ ದಟ್ಟಗಾಡು ಹದ್ದಿರೆ
 (ಅಶೀ. ೪೨-೬). ೮. ವೀರನೇನಾಪತಿಯ ಸನ್ನೆಗೆ ಭೂರಿಬಲ ಹದ್ದಿದುದು
 (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೮-೧೧); ಹೊಗೆ ; ಹಡಾಳಿಸಿ ಹದ್ದಿತಂಬರವ (ಕಾಂತಾ. ೨೨-೩೫); ಕೋಟೆಯನ್ನು ತಡವಿನ್ನೇಕೆಯೆಂದು ಹಬ್ಬುತಿರ್ದುದರಿವಾಹಿನಿ
 (ಸಮ್ಯಕ್. ೮-೫೪); ಹೊನ್ನಿ ಸುರಿ ಹೊಮ್ಮಿ, ತಣ್ಣಗೆ ಹದ್ದು . . . ಹೊನ್ನ
 ಸರಿ ಪ್ರವಹಿಸಿತು (ಚತ್ಯಾಂಗ. ೨೦-೫೫). ೧೧. ಶಿವನ ನೇಹಂ ಮನದೊ
 ಳಂಕುರಿಸಿದಳೆಲರು ಹರಪೂಡೆ ಹಸ್ತದೊಳು ಹದ್ದು ಬೆಳೆದಳೆಲರು
 (ತೊರ. ೬೬. ೧೪-೧೯); ಸಭ್ಯತಾಲತೆ ಹೂಳು ಹಸರಿಸಿ ಹದ್ದು ಫಲವಾದಂತೆ
 ಕಾಯವ ನಿಬ್ಬರದೊಡೆದೊಡೆದಳು ಹರಪದಪಯೋಜದಲಿ(ಕುವ್ಯಾ. ೧೬-೩೪);
 ಮನಕೆ ಬಾರದ ಹೆಣ್ಣು ಮನೆಗೆ ಹದ್ದಿದ ಬಳ್ಳಿ ಗುಣವಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯನಂ
 ಸಮಪೊ (ಪುರಂದ. ೧-೬೮-೫); ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ತಡೆಗಳ ಅಭವಾ ಕಂಫ
 ಗಳ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬಲು ಬಿಡಬಹುದು (ಅಡುಸಾ. ೧೨೯). ೧೩. ಹದ್ದು
 ಪಾರ್ವತಿ ತೇರೈತಿ ತಕ್ಕನೆ ತೀವಿ . . . ಸಂತೈಸಿಕೊಳಲಾಜದಲ್ಲಿ ಪರಿಪರಾದಿ
 (ಬಸವ. ೯-೨೬). ೧೬. ಪ್ರಕಟವಾಗು ; ಗೋಚರಿಸು ; ತನ್ನಾಳ್
 ದೇವನ ಮಾರುತಿ ಬಾಯಿನಲು ಹದ್ದಿದನಾಗ ಕಂಫದಲಿ (ಸಂಭವ. ೪-೬೬). ಹರಗು ; ೧. ಹಬ್ಬಿಗೆ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಹರಗುವಂತೆ ಆ ಎಲೆಗಳನ್ನು
 ತಂದು . . . ಪಾಯಿಲ್ಲಿ ಪಾಕಿದನು (ಅಶೀ. ೧೬); ಗೊಬ್ಬರ ಹರಗು
 ವುದು ಬೇಲಿ ಕಟ್ಟುವುದು ಒಡ್ಡುಹಾಕುವುದು (ಮಲನು. ೬೨೬);

ಹರಪು ; ೨. ಮೇದಾರ ಕೇತಯ್ಯ ಹೋದಿರುಳು ನೀಗಿದುದು
 ಬೋದೊಂದು ಸುದ್ದಿ ಮಂಟಪಕೆ ಹರವಿದನು (ಕನ್ನ. ೨೬೯). ೩. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ
 ಉರುಟು ಉರುಟು ಬೆಣಚುಕಲ್ಲುಗಳು ಹರವಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು (ಬಿಟ್ಟ. ೧೩೮);
 ಸಿಗರೇಟಿನ ಬಾಡಿ . . . ಬಿಟ್ಟಿನ ಅನು-ಪಾಸು ರಂದಿ ಹರವಿದ್ದವು
 (ದೀಪಕ. II, ೨೯೬). ೪. ಚಾವಣನು ನಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಹರವಿ ತಂದೆಯ
 ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟನು (ಸವತಿ. ೪೪); ಈ ಬಟ್ಟದ ಅಟೆಗಳನ್ನು ಎನ್ನ ಹಾದಿ
 ಯಲಿ ಹರವಬೇಡ (ಅಂಕರಾ. ೨೪) ; ಮೀನಿನ ರಾಶಿಯನ್ನೇ ದಿನ ಸಂಜೆ
 ಮನೆಗೆ ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ತಂದುದನ್ನು ಮರಳ ಮೇಲೆ ಹರವಿ ಒಣಗಿಸಿ
 ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮುಂಗಾಣು. ೬೮). ೧೫. ಇವಳ ಬೊಂಕವು ಅಷ್ಟೊಂದು
 ಹೇಡಿಯೆ? ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿಯ ತೀರುವೆನೆಂಬ ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹರವಿ
 ನಿಂತಿದೆ (ಪದ್ಯ. ೪೮). ೧೬. ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು ; ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸು ;
 ರುಕ್ಕಿನ ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಚಿಂತೆಯನ್ನು ಪ್ರಬೋಧಿಸಿ
 ಎದುರು ಹರವಿದಳು (ನಿಂತ. ೧೧೪). ಹರಹು ; ೧. ಶಿವಭಕ್ತಿಯ
 ಧ್ವಜವನೆತ್ತಿಸಿ ಮತ್ಯಲೋಕದೊಳಗೆ ಹರಹಿದ ಭೇದವ ಭೇದಿಸಿ ನೋಡಿ
 ಅನು ಅಪಾದೆ (ಅವತಂ. ೨೩೧-೧೦೪೬); ಪಟ್ಟಿಗಳ್ಳಾರದ ಹಳೆಯನೋಡಿದಾ
 ಧೂಳಿಯಂ ಹರಹಿ (ಪದ್ಯ. ೮-೯೨); ಹರಹಿದ ಹಸಿಯ ತೊಗಲಿನ
 . . . ಮೀನಂಗಡಿಯಲ್ಲೆತಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೮); ಅಂಕುರವಡೆದ ಪೂಗಿಡು
 ವೃಕ್ಷಲತೆವೇಗೊ ಬೆಂಕಿಯ ಹರಹಿದಂತಾಯ್ತು (ಮೋಹತ. ೨೪-೨೦);
 ಅಡುಕತ ಗರಿಗಳನು ದೆಸೆದನೆಗೆ ಹರಹುತ್ತ ನಿಂತ ತೆಂಗಿನ ಮೇಲೆ ಹರಿವು
 ದೆನ್ನ ಬಗೆ(ಮಲದೇ. ೪೨-೩). ೨. ಉರಿಗಣ್ಣಿನಿಂದರುಪುವ ಶಕ್ತಿಯಾಶ್ವರ
 ಗಿರುತಿರ್ದ ಸಕಲಬಲವನು ನೆರೆಸಿ ಯುದ್ಧವ ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಮಾತನು
 ಹರಹಬಹುದೆ ಧರೆಯೊಳಗೆ (ಪ್ರಪಂಚ. ೩-೩೦); ಇರುಳು ಬೇಟೆನ ಹರರು
 ಸಾರ್ಥನ ನಿರುಪನಿತ ಗಾಢಪ್ರಾಪ್ತಾಚರಣವನು ಕೌರವನ ಸಭೆಯಲಿ
 ತಂದು ಹರಹಿದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೪-೫೦); ಅಕಂಪನ ಮರಣವಾರ್ತೆಯ
 ನಸುರಣ್ಣೇಶ್ವರನ ಸಭೆಯಲಿ ಹರಹಿದರು. ಹರಿಕಾಜರು (ತೊರಣ. ೬-೧೯-೧).
 ೩. ಮೈಗಳ ಕಡೆದು ಹರಹಿದಡೆ ದಿಡೆನು ದಿಡೆ ನಿಮ್ಮ
 ಚರಣವ (ಸಿದ್ಧವ. ೪. ೧೪೯-೬೩೦); ಮುಜಾರಿಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರಿ ಭೈರವಂ
 ಹರಹುಗೆ ಮೇಳೆಯಂ ಮುಜಾಗಿ (ರೀಲಾಪ. ೨-೧೦೬); ಭಾರ್ಗವರಾಮ
 ನವರನು ಪರಶುಹತಿಯಂ ಕಡಿದು ಸೇನೆಯ ಹರಹಿದನು ಕಾಲಂಗೆ ಹೊಸತಿನ
 ಬೋಸನವೆಂತೆ (ಸಂಭವ. ೨೬-೧೦೬); ಕಾಗೆ ಹದ್ದಿಗೆ ಹರಹುವೆನು
 ಕಡಿದು ಚತುರ್ಬಲವ (ತೊರಣ. ೨-೬-೧೯); ಮಾರಾರಿಯೊಡನೆ ಕಾದುವೆನು
 ನರನ ಬೀರ ಕಿತ್ತು ಹರಹುವೆನು (ಪಾಂಡವ. ೩೪-೨೦). ೪. ವಿಮಲಾ
 ಶ್ರಮದ ವಿಹಿನೋಪಕಂಠದಲಿ ಹರಹಿದವು ಗುಡಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೬);
 ರಾಣಿಯ ರೂಪಿನ ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಬೆಳದಿಂಗಳು ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಹರಹಿತ್ತು
 (ಭೀಮಕಾ. ೧೪೮). ೬. ಧರಣಿಪತಿ ಹರಹಿದನು ನಿಜತನುವನಾ ಮುನಿಯ
 ಚರಣಸತಿಸಿದೆಯೊಳು (ಹದವಾ. ೫-೬೯); ಅವಯವವನನಿಯೊಳು
 ಹರಹಿದಂ ಸೌಂದರಂ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೬-೬೧); ನಿಜಗುರುಳಬಲಿ ನಿನ್ನಯ
 ದಿವ್ಯದೇವನ ಬಜಾಸಲದೆಯಲ್ಲಿ ಹರಹಿ . . . ಸಾಗರಮುಜಾಯಂತೆ
 ಹೊರಳಬೇಡ (ಮೋಹತ. ೩೩-೪೮). ೧೯. ಹಾಯಿಸು ; ಹರಿಯು
 ವಂತೆ ಮಾಡು ; ಪಾತಾಳದ ಉದಕವ ತಂದು ಪಾತೆಗೆ ಹರಹಿದ ತೆಲ
 ನರಕೆ (ವೇದಕಮಾ. ೧೦೪-೧೧೫). ೨೦. ಓಡಿಸು ; ದಬ್ಬು ;
 ನೂಲು ; ಗಾಳನು ಗೆಲ್ಲುವಂ ಹರಹು ಹೂಡೆಗನಂ (ರೀಲಾಪ. ೨-೧೦೬).
 ಹರುಹು ; ೧೫. ಹರುಹರಿಯದೆ ಬರಿದೊ ಬರಿದು (ಉಯ್ಯಾ. ೮. ೧೨-೬). ಹೆಬ್ಬು ; ೪. "ಅಲತೀತ ಹರಿದಪ್ರದಂಬುದು"(ಕಾಶ್ಯ. ೪೬).
 ಹವು ; ೪ ಹುದ್ದಿನ ಜನ - ವಿಶಿಷ್ಟರ ಹದ್ದಿದ ಬಡತನದ ಕೊರ್ವು
 ನುಡುಗಿಸುಂ (ನಿಜ. V, ೧೬-೬ ; 1142).

ಹದ್ದು ಹರಡು - ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹದ್ದು ಹರಡಿದ
 ಕೋಟಿ (ನಿಲಮು. ೨೨-೧೭); ಈಗ ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತು ನಲವತ್ತು
 ವರ್ಷಗಳಿಂದಲೂ ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಾನಾ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂಬಿದು ಹದ್ದು
 ಹರಡುತ್ತಿದೆ (ಬಂಕಿಮ. 15, ಮುನ್ನುಡಿ). ಹರಹಿಕೊಳ್ಳು - ೧. ಹರಡಿ
 ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರವು: ಹದನಾಗಿ ಕಾಯ್ದು ಹಾಲಿನ
 ಗಟ್ಟಿ ಕೆನೆ ತೆಗೆವುದನೊಂದು... ತಳಗಿಯೊಳಗೆ ಹರಹಿಕೊಂಡು
 (ಸೂಪಕಾ. ೧-೫೯). ೨. ವ್ಯಾಪಕವಾಗು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹೆಚ್ಚು:
 ಕೂರ್ಯಕೂರ್ಯಕೂರ್ಯವೆಂದೆಡೆ ಸರಸಕರವಹ ಬಲೆಯ ಏಸಿಯ ಹರಹಿ
 ಕೊಂಡಿದುದೇ ಮನಸ್ಸು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೪-೯); ಇರಲಿ ಮೇಣ
 ಮೊದಲಿ ಹತ್ತಿರಿಯರಲಿ ತನ್ನ ವರದರತ್ತಲಿ ಹರಹಿ ಕೊಂಬು ಕೃಷ್ಣನು
 (ಕುನ್ಯಾದ್ರಿ. ೨-೬೪). ೩. ಪ್ರದರ್ಶಿಸು; ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳು:
 ಅರಿಯದ ವೈರಾಗ್ಯ ಹರಹಿಕೊಂಬುದಕಿಂತ ಅಂಕು ಮೊದಲೊಗಿರೋ
 ಗೋಪಾಲಿತಲನ್ನ (ಜಗದಾ. ೬೯).

[ಪರ್ಮಿ-ಫಿ. 1. ತಮಿ. ಪರಮ್ಪು, ಪರಮ್ಪು, ಪರಮ್ಪು, ಪರಮ್ಪು;
 ಮಲ. ಪರಮ್ಪು; ತುಳು. ಪರಮ್ಪು, ಪರ್ಬು, ಪರಂಬು; ತೆಲು. ಪರಮ್ಪು,
 ಪರ್ವ, ಪರುಮ್ಪು, ಪರಗು, ಪೂಪು, ಪ್ರಬ್ಬು, ಪಂಬು, ಪಮ್ಬು; ಪರ್ಜಿ.
 ಪರ್ವ; ಗೊಂಡಿ. ಪರಾಪಾನಾ; ಕುಳಿ. ಪ್ರಪ್ಪ]

ಪರಮ್ಪು, ಪರಮ್ಪು, ಪರ್ಬು, ಪರ್ವ, ಹಂಬು, ಹಬ್ಬು, ಹರವು,
 ಹರಹು, ಹರಿಹು, ಹರುಹು, ಹೊಂಬು (ನಾ). ೧. ಹರಡಿರು
 ವುದು; ವಿಸ್ತಾರ; ವೈಶಾಲ್ಯ: ಜಲದವ ಸುಲುಂ ಪರಮ್ಪುಂ
 [ಪಾಶಾಂ. ಪರಮಂ]... ಸೆಲವು ಜಲಂಗಳಾವಂ ವಿರಾಸಿರೇಜನದ
 ನೆಲೆಯುಂ ಸಂಗಮಮುಂ (ಕವಿಾ. ೬-೯೭); ಪರಮನ ನೀಳದ ಕಡೆಯಂ
 ಮರುಳಂ ತವ ನೋಡಬಾಡಂಬರತಳಮಂ ಕರಿದೆಂಬಂತೆ (ಪಂಪಾ.
 ೬-೨೦); ನಿರ್ಮಲನಮಪ್ಪ ಪರಮನ ಪರ್ಮಾಡುಗಳ ತೊಜಿಯ...
 ಸಂಚರಿಸುವ ನೀರ್ಮಾಪನಲಹರಿ ಸರ್ವದೋಷಾಪಹರಂ (ಅಶ್ವ. ೬-೭೦);
 ಆ ಕೈಲದವ್ವ ನೊಂದೇ ಸಾಗಿರಂ ಪರಪದಮ್ಬು ಜುಯೋಜನಂ (ಜಿಜ್ಞ. ೧೫-೧೭);
 ಹೆಲಸಲಿ ಬಾಳ್ವಿಕೊಬ್ಬಳು: ಒಬ್ಬಳೇಕೆಯ ಪರಮನೀ
 ಭೂಮಿಯಲಿ (ಪಾರಸಿ. ೯-೨೦೫). ೨. ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಬಯಲು,
 ಪ್ರದೇಶ: ಪಸರೆಯೊಳ್ ಪಸರೆಯೇ ಪರಮನೊಳ್ ಪೊರೆಯೇ...
 ಪಂಪ ಬರಿವೊನಲಸೆಮವೊರೊಂದು ತಾಣದೊಳ್ (ಅನಂಪು. ೯-೧೭ ರಗಳೆ).
 ಪರಮ್ಪು: ೧. ಪರಮನ ತೋಟಾ ಪೋಪ ಜಲದಂತೆ ಬಳಸನೆ ಸುತ್ತಿ ಪೋಗದೆ
 (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೪); ನಿಬಿಲವಾಟಿಯ ಪರಮನಿಂದತೋಳಿಯ ಪೊದಟಾಂ
 ... ತೊಲಗಮ ಬನದೊಳಗೆ ಬಳದ ಕಲ್ಲು ಬೆ ಪಗಲುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೬೨೦).
 ೩. ಹರಡುವಿಕೆ; ಹಬ್ಬುವಿಕೆ; ಪ್ರಸರ: ಮೊದಲೊಳ್ ನೀಳ್ವ
 ಪೊದಟ್ಟು ಪರ್ವ ಪರಮಂ [ಪಾಶಾಂ. ಪದಪಂ, ಪರಪಂ] ಕೈಕೊಂಡು...
 ಕೊಂಡುಡ್ಡು ಕೃಷ್ಣ ಗರುಡಾಪಧೂಮಾನವಹಂ ಕೃಷ್ಣೋದಗಂ ಕೊಲ್ವ
 ಪೋರ್ (ಅದಿ. ೫-೨೬); ಸರಿಗಮಪಧೂನಗಳ ನೇಮ ಪಪ್ಪವೆ ಹರಣ
 ಭರಣದ ಪರಮ್ಪು [ಪಾಶಾಂ. ಹೆಂಪು] ತಿರುಪುಗಳ... ರಣನೆಯಲ್ಲಿ
 ಸನಾಪನಿಸುವನವನೆ ಗಾಯಕನು (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೯೫). ಪರ್ಮು: ೨.
 ೩. ಪುರ್ಬುಗಳೋ... ಪುರ್ಬುತಾಪರ್ಬುಗಳೋ ಮದನವಿಧ್ವಮದ
 ಕೊಬ್ಬುಗಳೋ (ಗಿಂಕ. ೧೦-೪೯); ಸದುನಾಂಕು ಗಗನಕೆ ಕಟ್ಟಿಲೆಯು
 ಪರ್ಬಂ ಪಡೆಯಲು... ಬರುಹರದಿಳಿಪ್ಪಿಲುರು (ಜಿಜ್ಞ. ೫-೧೨).
 ೪. ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಪ್ರವಹಿಸುವಿಕೆ: ಲತಾಮುಂಟಪ್ಪಾ ನದಿಂ ಪರಿ
 ಕಾಲ ಪರಿಯ ಪೂದೋಂಬಿದ ಕೊಬ್ಬಂ (ಗಿಂಕ. ೨-೭೧); ನಾನಾ
 ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಒತ್ತಿ ಭೋಗಿರವ ರವಮರ್ಬುಂ ಪರ್ಮುಂ ಹತ್ತೊಂದು
 ಗೊಡಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಿಂದ ಪೂರ್ಣದಿಂದ ತುತ್ತಿದುದು... ತಟ್ಟಲಮವೇನೆಂಬೆನು

(ಜಿಜ್ಞ. ೪೬-೨೯). ೫. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃ: ಒಡವಾ ಮೊಲಗಳ ಕೊಬ್ಬು
 ಭವನ ಹರುಪದ ಪರ್ಬು... ನುಡಿಯ ಮಾತಿನ ಮುದ್ದು ಶಿವನೊಲಿ
 ಸುವ ಮುದ್ದು ತಾನೆನಲ್ ಶಿವ ಮಜ್ಜೆವಳು (ಜಿಜ್ಞ. ೬೭-೨೨). ಪರ್ವ: ೨.
 ೩. ಕ್ಷಿತಿಶಕ್ತಂ ತನ್ನ ಪರ್ವಂ ತೆರಮನಗದ ವಾರಾಸಿಯಂ ಪೋಲ್ವಿನಂ
 ... ನೆರೆದುದು... ದಿವ್ಯಾಶ್ವಸ್ಥ್ಯಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೭೫); ಎಲೆಯ
 ಪರ್ವಂ ಸುಪ್ತಗೊಂಡು ಬಾಲ್ಯೋರಿಯಾಗಿ ಬಳಸದ ಕೇತಕೀಪಂಕ್ತಿಗಳುಂ
 (ಜಂಪು. ೧-೧೦೫). ೫. ಸಿಂಧುರಭೂಪಾಸಂದೋಹದಿಂದ ವಾಣಿವರ್ಗದ
 ಪರ್ವಂ... ಸೇನಾಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೂ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೧೪-೪೬).
 ಹಂಬು: ೩. ಬಳ್ಳಿ; ಲತೆ: "ಬಾರುಪಲ್ಲಿ ಯಲೆಯ ಹಂಬು"
 (ಅಶಾ. ೧೦-೨೧); ಓಡ ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಮನಿಯ ಪಲ್ಲವದ ಪಾಕಿ
 ಬಸಲೆಯ ಹಂಬ ಬಾಯಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ (ಕೋಲಶಾಂ. ೨೪-೧೦); ಹಂಬು
 ಹಂದುರುಳ್ಳ ಸರಗಿದ ತಿಂಥಿಯ ಪರ್ವೊಂಬು ಕೈಬಸಮಾದೊಲು
 (ಮದೇಪ. ೬೦-೯); ಅಂಬುಜ ಅಡಕೆಯ ಬಸದಿಂದ ಹಂಬು ಹದ್ದಿದ
 ನಾಗವಲ್ಲಿ (ಕರಲೀ. ೫೭೨-೮); ಎಲ್ಲಿಯೂ ಗೆಣಿಸಿದ ಹಂಬುಗಳು ಕಾಣುವ
 ದಿಲ್ಲ (ಕುಡಿಶಾ. ೧೬೯). ೭. ವೀಳ್ಯದಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ಹಂದಿನ ಕುಂಡು
 ಗಳನ್ನು ಗೊಬ್ಬರ ಪಾಕಿ ಸರಿಮಾಡಿರುವ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟು ಹಂಬು
 ಹಬ್ಬುವದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಗಿಡಗಳನ್ನು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಬೇಕು
 (ವ್ಯಮು. ೫೫); ಈ ಹಂಬನ್ನ ಹೇಗೆ ಬೆಳೆಸಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಹಂದಿನಲ್ಲಿ ಈ
 ವರುಷ ಮುದ್ದು ಕಟ್ಟಿ ಎಲೆ ತೆಗೆತೇನಿ (ನಿವರಾ. ೭). ೮. (ನೇಣು
 ಹಾಕುವ) ಹಗ್ಗ; ಪಾಶ: ದೊಂದಿಸಾಕ್ಷಿ ಹಂದಿಗೆ ಕಾರಣ (ಗಾಡ).
 ಹಬ್ಬು: ೯. ನೀಳ; ಉದ್ದ: ಬೆಕ್ಕಿನ ಮೈ ಹಬ್ಬು (ಮುಂಬಯಿ.
 ೬. ೬-೨೦). ಹರವು: ೧. ಜಂಗಮದ ಹರಿದ ಹರವು ಜಂಗಮದ
 ನಿಂದ ನಿಲವು (ಬಸವ. ೪೨೫); ಅವನ ಹರವನ್ನ ಹೆಚ್ಚೆಯೂ ಉದ್ದನ್ನ
 ಮೂಗೂ ಎದ್ದು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವವು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨೦೪); ಅದಿಹಂಪ
 ನಿಂದ ಬಸವೇಶ್ವರನ ಪರಿಗೆ ಈ ಯುಗದ ಹರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ
 (ಕಪಾಪ. ೭೭). ೩. ಕೇರಿಕೇರಿಯ ದೀದಿಗಳ ಭಸಸಾರಧೂಳಿಯ
 ಹರವುಗಳ ಪನ್ನೀರ ಜಳಿಯದೊಳೆಸಿದುದಾ ಪುರವು (ಜೀವಂಜ. ೭-೨೨).
 ೫. ನೆಗೆದಾಟ ದೀಳುವ ಕವಿವಣಂಗಳ ಹರಿದಿ [ಪಾಶಾಂ. ಬುದಿ]ನಲಿ
 ರಾಕುಳದ ಮಯವಾಯ್ತು ವನಿ ರಣಮಯದ (ಕೊರರಾ. ೬-೨೫-೪೭).
 ೧೦. ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ಕ್ಷೇತ್ರ; ಪ್ರದೇಶ: ಅರಸ
 ಕೇಳಿ ಹರವು ಜಂಪಾಪುರವಿಡಣ ಪತಿ ವಿಮಲವಾಹನ (ಸಾಕ್ಷಿ. ೧೭-೨);
 ಈ ಸಿದ್ಧರು ನಾಗತೇರ ಹರವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಿಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿಯೂ...
 ಮಲಗಿರುತಾ ಯೆರೂ ಕಾಣದ ಹಾಗೆ ಮಾಯವಾದಂತೆ (ಚಕ್ರ. ೧೫);
 ಎತ್ತರದ ಒಂದು ಹರವು. ಅಲ್ಲಿಂದ ನೆಲ ಇಳಿಜಾರಾಗಿ ತಗ್ಗಿ ತಗ್ಗಿ ಒಂದು
 ತಪ್ಪಲಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿದೆ (ಸಮ್ಪ. ೨೩೧). ೧೧. ಬಡಾವಣೆ; ವಿಸ್ತರಣೆ;
 ವೊಹಲ್ಲಾ: ನೀನು ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದವಳಾಹಾಗ ಬಾಮುಂಡಿ
 ಹರವಿನಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ... ಹೊಸಮನೆಗೆ ಹೊರಟುಹೋದೆ (ಹೊಸಪ್ರ. ೨);
 ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಶಬ್ದಗಳ ಸ್ವೀಕರಣದ ಸಾಲ್ಪನೆಯ ರೀತಿಯೆಂದರೆ, ಆ ಶಬ್ದ
 ಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಭಾಷಾಂತರಿಸುವುದು... Extension
 ಹರವು, ವಿಸ್ತರಣೆ, ಬಡಾವಣೆ (ಭಾಷಾ. ೧೭೬); ಬರಿಯ ಹೆಸರಲ್ಲ ಸಿದ್ಧಿ
 ಸಾರಿರುವ ಹಿರಿಯ ಸಾಧನದ ಕೇರಿ! ಚೆಲುವ ಸೊಸುತದ ಹಸುರ
 ನುಟ್ಟಿರುವ ಹರವಿಗಿತ್ತಿ ಹರು ಕೋರಿ (ಜಿಜ್ಞ. ೨೧-೧೦). ಹರಹು: ೨.
 ೧. ಅಮೃತ್ಯು ಹರಣಕರ ಹರಿಹಂ [ಪಾಶಾಂ. ಹರುಪದಿಂದೊಪ್ಪಿರಲು
 (ಬಸವ. ೧-೧೪); ಕುರುಬಲದ ಬೆಳವಿಗೆಯ ಬೆಳಸಿದ ಹರಹೇಕ್ಷಿ ಸರಳ
 ದಿಡಲು (ಕುನ್ಯಾದ್ರಿ. ೬೦೫. ಪರಿ. ೨೮೭); ಕೊತ್ತ ಕದ ಹುಲಿಮುಖದ
 ಹರಹಿನಲೆಸಿದುದಾ ಮರ್ಗ (ಕೊರರಾ. ೬-೭-೧೬); ಬಡಪಾಯಿ ನಡಿ;

ನಮ್ಮ ಊರಿನ ಸಾಮಾನ್ಯನದಿಯ ಹರಹೂ ಅದಕ್ಕಿಲ್ಲ (ಅಪೂ. ೨೦).
 ೩. ಆಹವನಿಜಯವಾರ್ತೆಯ ಹರಹಿನಲಿ ಹೊರೆಯೇಣು ಹೊಂಪುಕೆಯೋಡ
 ರದಿಗದಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾಧ. ೩-೩೪); ಹೊಂಬೆಳಕುಗಳ ಹರಹು [ಪಾಶಾಂ.
 ಹೊಗರು]ಗಳೊ ಸಿದಿಲಿನ ಸುಳಿವೊ ಸರಳಬ್ಬರವೊ ಕಾನನೆ ಮಹಾದ
 ನಂದ್ರಾಂ (ತೊರಾಂ. ೩-೩೫-೪೩). ೪. ಪೂವಳೆಯ ಪೂರದ ಹರಹಿನಲಿ
 ಜನ ಮುಳುಗಿತದ್ದು ತರಭವಕ್ಕೊಡುಡು ಜಗತ್ತಯವ (ಕುವ್ಯಾ. ೪.
 ೧೫-೩೧); ಹಂಕುಳಿದುರವನೆಗೆ ಗಿರಿ ನೆಲ ಸರಿಸವಾದುದು ನದಿನದಂಗಳ
 ಹರಹು ನಂದವು (ತೊರಾಂ. ೪-೪-೪). ೫. ಪಂಭವಕೆ ಗುಜಾಯಾಗಿ
 ಹಾಸ್ಯದ ಹರಹಿನಲಿ ಹಳುವಾಗಿ ಪಾಂಡನರಸನನು ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಹಸ್ತಿ ನ
 ಪುರಕೆ ಭೂಜವೆಂಬಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೩೫); ಹರುಷಪುಕದ ಹರಹಿನಲಿ
 ೧೫ ಏಕರಣನನು ಮೈದಡದಿ . . . ತೆರಳಿದನು (ತೊರಾಂ. ೩-೧೪-೩೪).
 ೧೦. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಿಗೆ ಚಿಲ್ವನಾಂತಿರ್ದವ್ಯವತ್ತು ಕೋಟಿ
 ಯೋಜನದ ಹರಹು (ನಂದಿಮಾ. ೩-೩). ಹರಿಹು : ೧೦. ಹಿರಿಯ
 ಕೆಳೆಯ ಪಡುವಣ ಹರಿಹಿನಲ್ಲಿ ವಾಮನಾಥದೇವರ ಭೂಮಿಯುಂ
 ಪಡುವಲು (ಕಾ. 1V, ೧-೧೦೦; 1204). ಹರುಹು : ೧. ಅರು
 ಹಾಗಬೇಕು, ಹರುಹಾಗಬೇಕು ಬೀಳುವುದಿಗೆ ಬೀಳಬೇಕು (ಅರಳು. ೩೯-೧೯).
 ೧೦. ಮಾಯಾದೇವನಿಗೆ ತೆಂಕಣಹಳ್ಳದ ಹರುಹಿನಲು ತೋಟಸ್ಥಳ
 (ಸಾಂ. IX-11, ೪೪೦-೪೪; 1419). ಹೊಂಬು : ೩. ಪುನಃ
 ಓದಿಬಿಟ್ಟು ನೆಂದು . . . ಕೈಗಳನ್ನು ಬೋದಿಸಿ ಹೊಂಬಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ತರ
 ಬೀಳಾಯ್ತು (ಚಂಗಾಳ. ೩೩).

ಹರವಾಗು=೧. ವಿಶಾಲವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು; ಅಗಲ
 ವಾಗು : ಇನ್ನೊಂದು ಹರವಾದ ಹರಿವಾಣಮಕ. ೨೩೦ ಕೊಡೆಂದಿನಲು
 (ಮಲ್ಲ. ೮-೩೨); ಬರಬರುತ್ತಾ ಕಾಲುದಾರಿಯು ಹರವಾಗುತ್ತ
 ಬಂದಿಯ ದಾರಿಯಪ್ಪು ದೊಡ್ಡದಾಯಿತು (ಮೇದಿಮ. ೧೧೪); ಹರವಾದ
 ಎಲಿಗಳುಳ್ಳ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಮರಗಳು ಬೀಳಿಯುವವು (ಕಪ. ೩-೧೨).
 ೨. ಅನುಕೂಲವಾಗು : ಪ್ರಥಮಸ್ತಳಸಂಪಾಕವಾದ ಹಳಿಪಾಕ ಹರ
 ವಾಗಿ ಗೌಡುಂಕೆಯಾಗಿ ಅರಮನೆ ತೆಜುಮಾರುಗಳನೂ ಉಂಡಿಗೆಯ
 ಕಿರುಕೊಳ ಸಲ್ಲ (ಸಾಂ. IX-11, ೪೩೩-೫೩; 1408). ಹರಹಿನ ಡುಣ್ಣು,
 ಹರಹಿನ ಡುಣ್ಣುಗ=ದೊಡ್ಡ ಜಾತಿಯ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬತ್ತ;
 ಕೊಡಗು ಮಳಲ ಕಂತೆ ಹರಹಿನ ಡುಣ್ಣುಗಳೊಡನೆ . . . ಎಡೆವಿಡದನೆಂದು
 ನರ್ತಿಯಲಿ (ಕಂನವಿ. ೫-೩೦); ಈ ಬತ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜಾತಿಯವುಗಳಿ
 ದ್ದುವು; ಅವಾವುನೆಂದರೆ :- ಕಣವೆಯ ಸಣ್ಣ . . . ಹರಹಿನ ಡುಣ್ಣುಗೆ,
 ಬೈರಾವಳಿ (ಕರ್ನಾಟ. ೧೫೪). [<ಪರಪು. /ತದಿ. ಪರಪು, ಪರಮ್ಪು,
 ಪರವೈ; ಕುಳು. ಪರಪು; ತೆಲು. ಪರಪು, ಪಜಪು]

ಪರಪು 'ಪರುಪು' ನೋ.

ಪರಪುಟ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರೋಪಣೆಗೆ ಒಳಗಾದವನು :
 "ಪರಪುಟ್ಟಿ-ಪರಜಿತ, ಪರಿಸ್ಕಂದ, ಪರಜಾತ, ಪರೈಧಿತ" (ಪಾಶಾಂ. ೬);
 ಜಾತಿಗೋವಳಿ ರಕ್ತಿಸೆ ೨೩೦ ಪರಪುಟ್ಟಿನಾದೆ (ಜಗದಿ. ೧೩-೪೧); ನರಸಿಂಹ
 ಮೊನೆಯಾರು ಕೊಂಡರ್ಪಿಯಂ ಪೊರದ ಪರಪುಟ್ಟಿನವನು (ಸಾಂ. ೪-೩೨);
 ಚಂದಿರ ಜೋಷಾಕರ ಪರಪುಟ್ಟಿನು ಕೋಗಿಲೆಯು ತರುಣಿಯ
 ೪೦ ನೋವನನ್ನಾರಿಗತಾಪುನನು (ಜೀವಂಶಾಂ. ೧೨-೩೯); ಪರಪುಟ್ಟಿನಾಗಿ
 ಪಟ್ಟಣದ ಬೀದಿಗಳೊಳಗೆ ತಿರುಗುತದ ಬಾಲಕನ ರೂಪವಂ ಕಂಡು ಕರೆ
 ಕರೆದು (ಜೈದಿಪಾ. ೨೮-೨೧). ೨. ಕೋಗಿಲೆ : "ಪದಿಯಜವಕ್ಕಿ . . .
 ಪರಪುಟ್ಟಿಂ - ಈ ೫ ಪಿಕಂ" (ಕಶನಾ. ೫೫-೨೦೫); ಎಲೆ ಪರಪುಟ್ಟಿ ಕೇಳಾ
 (ಅಜಿ. ೩-೧೧೨); ಸೂರ್ಯ ನಿರಂತರ ಕರೆದತ್ತು ಮಾವಿನೊಳ ಪರಪುಟ್ಟಿಂ
 ೪೫ (ಗಿಂ. ೨-೪೨); ಪರಪುಟ್ಟಿ ಭೂನಿಯಂ . . . ಅವನಂ ಪಿರಿದೊಪ್ಪಂಬದಿದರ್

ಕೇಳಿದನಮಂ . . . ಕರಂ ರಂಜಿಕುಂ (ಪ್ರಿ. ಪದಿ. ೨೮-೩೫); ಮೊರೆನ
 ಪುಂದಿಗಳಿಂದ ಪರಪುಟ್ಟಿನಿಂದೆ ಬಿತ್ತರಿಸಿ ಪಾಡಿಸಿ ಪೊಗಳಿಕಂತೆ ಪುರಮಂ
 ಬಳಸಿದುವವನಂ ಕಣ್ಣೆನೆಂದು (ಜಬಪು. ೧೧-೨೩).

[<ಸಂ. ಪರಪುಟ್ಟಿ]

ಪರಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಅನ್ಯಪುರುಷ; ಪರಕೀಯ; ಗಂಡನಲ್ಲ
 ದವನು : ಪರಪುರುಷನೇವನಾಕೃತ ಸುರತವಿಚಾರಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಏಕಪತಿ
 ಯೊಳ್ ಸೆರೆದಾಗಳ್ ಮಹೆಯಲ್ಲಗಿದಿರವದು ನಗಿಸುತ್ತ ಪೀನಮಥ
 ಸಾರಿಕೆಯಾ (ಕದಿ. ೩-೧೯೩); ಪರಪುರುಷನಿಪ್ಪ ದಿವಾಕರನ ಕರ
 ಸ್ಪರ್ಶನಕ್ಕೆ ಸ್ಪೃಶದ (ಕಾದಂಬ. ೧೯೯); ಪರಪುರುಷ ಸಮಪ್ಪದ ಕಳ
 ಭರಮಂ . . . ಬಿಟ್ಟು ಮುಡಿವಡೆ ನಿರಂತರಂ ಪಾಶ್ಚರ್ಯೆಂದು ಬಗೆಗಾ
 ವಧುವಂ (ಮದಕ. ೮-೩೯); ಪರಪುರುಷರ ಮುಖವ ನೋಡದಂತೆ
 ಮಾಡಾ (ಬಸವ. ೫೦೧). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ವಿಷ್ಣು.

[ಪರ+ಪುರುಷ]

ಪರಪುರುಷಗಮನ (ನಾ). ಅನ್ಯಪುರುಷನ ಸಹವಾಸ : ಪರಪುರುಷ
 ಗಮನವನುಳ್ಳ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸೇವನೆಯ ಕಾತರಕ್ಕೆ . . . ಉರುತರ ಕಡೆಯಂ
 15 ಚಾರ (ದ್ವಾದಶಾ. ೧೦-೧೩೪). 'ಪರಸತಿಗಮನ' ಪರಾ.

[ಪರಪುರುಷ+ಗಮನ]

ಪರಪುಷ್ಪ (ನಾ). ೧. ಅನ್ಯರಿಂದ ಪ್ರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು : ಪುಷ್ಪ
 ಪರಪುಷ್ಪ . . . ಎಲೈ ಸೊಕ್ಕಿ! ನನ್ನ ಮಾತು ಕೇಳು (ಸದವಾ. 111.
 ೨೦೩೪). ೨. ಕಾಗೆಯಿಂದ ಸಾಕಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಕೋಗಿಲೆ :
 20 "ಅನ್ಯಪುಷ್ಪ, ಪರಪುಷ್ಪ : . . . ೩೪ - ಈ ೫ ಕೋಗಿಲೆ" (ಪಲಾಯು.
 ೪೧-೯೦); ಉದ್ಯಾನವನಂ ಮದೋತ್ಕಪರಪುಷ್ಪೋದ್ವಾ ಮಕೋಳಾ
 ಹಳಂ (ಅದಿ. ೫-೨೯); ಪಾಪರೂಪನಿಂದ ಪುಗಲ್ವೆಡೆಂಬಂತೆ ಪುಗಿಲ್ವು
 ಗಿರನುತಿಪ್ಪ ಪುಷ್ಪಪರಪುಷ್ಪಂಗಳುನುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೪-೪); ಪರಿವಾರ
 25 ಕಳ್ಳಲಕೆ ಪತಿನಿರೀಕ್ಷಣಪ್ರಸುರಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಿ ದಿವ್ಯಪ್ರಪುಷ್ಪಚೂಕಲತೆಯನೆ
 ಸಿರಿದೇವಿಗನಲ್ಪೆ ಸಾತ್ವ್ಯ ಪರ್ಯಾಯಂಗಳ್ (ಎಕ. 11, ದಾಪಣ,
 ೩೫-೩೬; ಸು. 1160).

ಪರಪುಷ್ಪವಾಗು=ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರೋಪಣೆಗೆ ಒಳಗಾಗು : ಕೇಳ
 ವೊಡೆದು ಪರಪುಷ್ಪವಾದ ಗ್ರಹಮಾಲೆಯಾದ ಹಾಗೆ (ಪದನ. ೫೦-೩).

[ಸಂ.]

ಪರಪುಷ್ಪಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ : ಎನಗೆ ಪುರಪುಷ್ಪಿಯೆ ಸದಾ
 ಪರಪುಟ್ಟಿ [ಪಾಶಾಂ. ಟ್ಟಿ] ಜೊರಳುವುದೆ (ಬಸವ. ೪೫-೪೪).

[<ಸಂ. ಪರಪುಷ್ಪ]

ಪರಪೋಷ್ಯ (ನಾ). ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಪ್ರೋಪಣೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ;
 35 ಪರಾವಲಂಬನೆ : ಮಾನಂಗಳಲ್ಲಿಪ್ಪು ಪರಪೋಷ್ಯಕ್ಕೊಳಗಾಗಿರಲಾ
 (ನಾಮೇಶ. ೩೫). [ಪರ+ಪೋಷ್ಯ]

ಪರಪ್ರಕಾಶ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ಮೂಲಕ
 ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು : ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಪ್ರಕಾಶವುಂಟು. ಆ ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ
 ಪ್ರಕಾಶವು ಬೇಕೇ ಅಥವಾ ಬೇಡವೇ ಎಂಬ ವಿಚಾರವೇ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶ,
 ಪರಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ವಿವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೫೩). ೨. ಅಲೌಕಿಕವಾದ
 ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪಂಪೂರ್ಣ ಪರ
 ಪ್ರಕಾಶನೊಳ್ ಪಪುಪತಿಯೊಳ್ . . . ಇಂದಿರ್ಪತೆಬ್ಬಾದಿನೇ (ಶಬಂ.
 ೪-೧೧೯). [ಪರ+ಪ್ರಕಾಶ]

ಪರಪ್ರತ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, -ಜ್ಞಾನ :
 ಯಾರೊ ಮಾಡಿಟ್ಟಿ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಪರಪ್ರತ್ಯಯ ನೇಯಬುದ್ದಿಯಾಗಿ
 ಇದ್ದಂತೆ ಹಾಡುವ ದಾಸ್ಯವೃತ್ತಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪದು (ಗಾಳ. ೪೩).

೨. [ವ್ಯಾಕೃ] ಪದದ ಮುಂದೆ ಸೇರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯ : ಪ್ರತ್ಯಯಂ ಗಳಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಬಗೆಗಳುಂಟು. ಪೂರ್ವಪ್ರತ್ಯಯ (ಪ್ರಿಫಿಕ್ಸ್)-ಪರ ಪ್ರತ್ಯಯ (ಸಫಿಕ್ಸ್) ಮತ್ತು ಅಂತಃಪ್ರತ್ಯಯ (ಇನ್‌ಫಿಕ್ಸ್) (ಕವಿಕೋ. I, ೬೦೫). [ಪರೈ+ಪ್ರತ್ಯಯ]

ಪರಪ್ರೇಷಿತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರುವವನು ; ಸೇವಕ ; ಭೃತ್ಯ : ಉದಾಹರಣೆ ನೀರಿ ಲಗ್ನದೊಳ್ ಕಿವುಡನು ಸ್ವತ್ತಂ ಪರಪ್ರೇಷಿತಂ (ಜಾತಕ. ೧೪-೬). [ಪರೈ+ಪ್ರೇಷಿತ]

ಪರಪ್ರೇಷ್ಯ (ನಾ). = ಪರಪ್ರೇಷಿತ : ಶನಿಗೃಹದೊಳ್ ಬುಧನಿರಿ ಮನೆ . . . ಪರಪ್ರೇಷ್ಯನಿಕ್ಕುಂ (ಜಾತಕ. ೧೬-೨೫). [ಪರೈ+ಪ್ರೇಷ್ಯ]

ಪರಬರಿಣಿಗೆಯ್ (ರಿ). (?) : ಪ್ರತಿವೀರವ ಕಟ್ಟಿ ತಂ × ಕಂಗೆ ಪರ ಬರಿಣಿಗೆಯ್ (ಎಳ. IV, ಎಡತೊ. ೩೬-೧೫ ; 1034). [?+ಕಿಯ್]

ಪರಬಲ, ಪರಬಳ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ ; ವೈರಿಬಲ : ಪರಬಲದ ನೆತ್ತರ ಕಡಲೊಳಗಣ ಜಿಗುಟಿ ಬಳವ ತೆಜದೊಳಿ ಬಳಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೪೬) ; ಪರಬಲದೊಳ್ ಪಾರ್ಥಂ ನಿಷ್ಕುರಿದಾಹಾಬಳನಿರಲ್ ಜನಾಧಾರನೆ ನೀಂ ಪರಿಕೆಗದೆ ವೀರಪಟ್ಟಮನರಸಾ ತಾಳುವುದು (ಸೇಮಿಪು. ೧೨-೧೪೩) ; ಅರೆದುದೋ ಪರಬಲವ . . . ಮಾರ್ಬಲದ ವೀರರು ಹರಿದುದೋ ಹವಣಿಲ್ಲ ದಂಕಿಯ ಸಮರಸಾರಂಭ (ಕುಪ್ಯಾದ್ರೀ. ೩-೧೬). ಪರಬಳ : ಪರಬಳದಾನವಸಂಹಾರಾರುಣಜಳರಿಪ್ಪ ಮಿಗ್ಗನುನ್ನತೇಜಂ (ಎಳ. VI, ಮೂಡಗ. ೨೨-೨೩ ; 1129).

ಪರಬಲಕಾಲಭೈರವ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಶಿವ ನಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಈ ಪಂಕರುಹವುಖಿ ದೇವಲಾದ ಲೋಂದೇ ಪರುಷ ಗರ್ಭವ ಧರಿಸಿ ಪರಬಲಕಾಲಭೈರವನ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪-೪೪). ಪರಬಲಮಂಪದೊಳಿ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ನಾಮಗೊಳಿಸುವಂಥದು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಲಮಂಪದೊಳಿ ಕಂಗಳರಸ ಕಸ್ತುರಿ ರಂಗ ಮೊದಲಾದ ದಿರುದಿನಾನೆಗೈದಿದುವು (ಕಂಪನಿ. ೩-೪೨). ಪರಬಲ ಸಾಧಕ, ಪರಬಳಸಾಧಕ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಲಸಾಧಕ ಪರಾಶರ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕಲಬ್ಧ ವರಪ್ರಸಾದ (ಎಳ. III (R), ಗುಂಡ್ಲುಪೇ. ೨೩೩-೨೧ ; 1315) ; ಪರಬಳ ಸಾಧಕರು ಮಪ್ಪ ಕುಮಾರಮಾಧವದಂಣ್ಣಾಯಕರುಂ ಕೇಶವದಂಣ್ಣಾಯಕರುಂ . . . ಅಶ್ವತ್ಥಮಿದುರ್ (ಎಳ. III (R), ಹಗ್ಗಡ. ೪೧-೧೬ ; 1218). ಪರಬಳ ಕೇಸರಿ = ಶತ್ರುಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿಂಹವದೈರನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಳಕೇಸರಿ ವೈರಿಬಳಕಳಿಬಡವಾನಳಂ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೨೦-೧೪ ; 1032). ಪರಬಳಗೊಳಿ = ಶತ್ರುಪಡೆಗೆ ಗೊಳಿಯಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಬಳಗೊಳಿ ರಣಮಂ ಹೊತ್ತು . . . ತಲ್ಲಿದಾದು ಮೆಜದು ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೪೬-೧೦ ; 1282). [ಪರೈ+ಬಲೈ]

ಪರಬಲಾಂತಕ (ನಾ). ವೈರಿದಳಕ್ಕೆ ಯಮಸ್ವರೂಪಿಯಾದವನು : ಪರಬಲಾಂತಕನೆದ್ದು ನಿಂದನು ಸಿಂಹನಾದದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೦-೩೪) ; ಪರಬಲಾಂತಕ ಪಾರ್ಥಸ[ಸ]ಟ್ಟಿಲದವಂಕದಲಿ ನೆರೆದು ಬಂದೋಡಿದಾ ಭೀಷ್ಮಭೂಪನ ಬಲವನರವನಿಸುವಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಂತ ಪೂರಿಸಿದ ತಿರುವ ತೊಲಗದ ಕೈಗಳು (ಸಾಳ್ಯಭಾ. ೨೫-೨೨). [ಪರಬಲ+ಆಂತಕ]

ಪರಬಲಾಪಹ (ನಾ). ೧. ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು.

೨. ಶತ್ರುವಾದ ಬಲನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವನು.

೧, ೨ : ಸುರೇಂದ್ರನಂತೆ ಸಹಸ್ರನೇತ್ರಾತ್ರಿತ ವಿಪುಲವಿಗ್ರಹಪರಬಲಾ ಪಹನುಂ (ರಾಜಶೇ. ೩-೪ ನ). [ಸಂ.]

ಪರಬಳ 'ಪರಬಲ' ನೋ.

ಪರಬಳಕ್ಕೆ ತಾಂತ (ನಾ). = ಪರಬಲಾಂತಕ : ಪರಬಳಕ್ಕೆ ತಾಂತಂ ಕರ ಹತ್ತ ಮಲ್ಲಂ ಮಲ್ಲೆಯಸಾಹಸೆಯರುಂ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೧೩-೪೦ ; 1189) ; ಪರಬಳಕ್ಕೆ ತಾನ್ತ ಸ್ವೀಕಾರಸಾರೋದಯ ಅನ್ನದಾನವಿನೋಡ ಸುಮನ್ಯಾ ದಾನಶೂರ (ಎಳ. V (R), ತಿರುಮ. ೪೪-೨೫ ; 1276).

[ಪರಬಳ (= ಪರಬಲ) + ಕೈ ತಾಂತ]

ಪರಬೊಮ್ಮ (ನಾ). = ಪರಬ್ರಹ್ಮ : ಲೀಲೆಯದು ಪರಬೊಮ್ಮದ ಇಚ್ಛೆ (ಸಿದ್ಧವ. ೯೯-೫೯೦) ; ಸ್ವಾಕಾರನಿಷ್ಠ ಭೂತಂಗಳೊಳಗನುಕಂಪೆ ತಾನೆ ಪರಬೊಮ್ಮವನಲು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೪೩) ; ಪರಬೊಮ್ಮ ನೀ ಮೈದೋ ಟಾದೈ ತನಗೆ (ಕವ್ಯಾ. ೨-೧೪) ; ನಿನ್ನಲಿ ನೆಮ್ಮಿದಧಿಕದ್ವೇಷವೀ ಪರ ಬೊಮ್ಮದಿದಿರಲಿ ದಿಟ್ಟಿದು (ಕೊಂಕಾ. ೪-೪-೫೯) ; ಪರಬೊಮ್ಮನೆಂದು ಜನಂ ಅವುಡನು ಕಾಣದೊಡಮುಳ್ಳಿಯಿಂ ನಂದಿದುದೊ ಆ ವಿಚಿತ್ರಕೆ ನಮಿಸೊ (ಮಂಕುಳ. ೧). [ಸಂ. ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾ]

ಪರಬೊಮ್ಮರಸಿಕ (ನಾ). ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು : ಪರಬೊಮ್ಮರಸಿಕನಪ್ಪಲವರು ನಮ್ಮ ಜನ್ಮದ ಜನ್ಮವೆಂದು . . . ಉದ್ಬಿ ದರು (ಭರಣ. ೬೦-೪೪). [ಪರಬೊಮ್ಮ+ರಸಿಕ]

ಪರಬೊಮ್ಮಿಣಿ (ನಾ). ಅದಿಶಕ್ತಿ : ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ಮಾಯವಿಸ್ತಾರ ಪಾದೊಳು ಆ ಪರಬೊಮ್ಮ ಪರಬೊಮ್ಮಿಣಿಯವರಿಬ್ಬರಿಂದ ಪರೋಪರಿ ಪಸರಿಸಿತು (ಉದ್ಯೋಪ. ೩-೧೧-೨೨). [<ಸಂ. ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಣಿ]

ಪರಬೋಧಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಬೋಧನೆ : ಪರವಸ್ತು ಪರಬೋಧಿ ಪರದ್ರವ್ಯ . . . ಕಾಂಕ್ಷೆ ಮಲತ್ರಯದಲ್ಲಿ ಮೋಹಿಸದೆ (ಮದಿಸಾ. ೬೮-೧೦೦). [ಪರೈ+ಬೋಧಿ]

ಪರಬ್ರಹ್ಮಯರಶಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾಕೆಯ ಹೆಸರು : ಕುನ್ನತ್ತೂರ ಪರಬ್ರಹ್ಮಯರ [ಶಿ]ಯಕ್ಕುನ್ಮತ್ತೂರನಾಳುತ್ತಮಿರೆ (ಎಳ. IV (R), ಕೊಳ್ಳೇಗಾ. ೧೦-೫ ; ಸು. 10ನೆಯ ಶತ). [?]]

ಪರಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). ಪರಮತತ್ತ್ವ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಫನಮಹಾಲಿಂಗ ವೆಂಬ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಗುರುಕರುಣದಿ ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿ ಕರಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪಲಿಂಗ ವಾಗಿ ಬರಲು (ಪಂಪಸಂ. ೩೬೧-೧೩೬) ; ವಿಮಳಿತ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೆಡೆ ಹರನ ನಾಮವಿವು (ಬಸವ. ೫೫-೩೯) ; ಆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದ ಈಶ್ವರ ತ್ರಯಾದಿಷ್ಠಾತ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರತತ್ತ್ವ . . . ಎಂದಿವು ಮೊದಲಾದವೇ ಬ್ರಹ್ಮದ ಪರ್ಯಾಯನಾಮಗಳಕ್ಕುಂ (ವಿನೇಶ. ೨೯) ; ಗುರುವೆ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮವು ತಾನೆ ನೋಡಾ (ಅಮಂಡ. ೧೬-೧). [ಸಂ. ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾ]

ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿ (ನಾ). ದೇಹದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಉತ್ತಮ ದಲುತ್ತುಮವು ಕ್ರಿಯಾನಾಡಿಗಳಿರುವವರೋಳ್ ಎರಡನಾಗಿಳಿದುಳಿದಿರುವದೇ ಪರಕರದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದಿಯು (ಗಗತಾ. ೯-೧೧). [ಪರಬ್ರಹ್ಮ+ನಾಡಿ]

ಪರಭಂಡ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸೇರಿದ ವಸ್ತು ; ಪರದ್ರವ್ಯ : ನಡೆ ಪರಭಂಡ[ಪಾಶಾಂ. ಪರಬಂಡ]ದಲಿ ಮನವೇಕೆಮಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೧೧-೬೦-೨೯). [ಪರೈ+ಭಂಡ]

ಪರಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭಕ್ತಿ : ಈ ಪರಭಕ್ತಿ ಭಗವತ್ಪಾಶ್ಚಾ ತ್ಕಾರನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟೇಚ್ಛಾ ರೂಪವಾದ ಅಧಿನಿವೇಶನನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿ . . . ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೫೬) ; ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ . . . ತನ್ನಯ ನಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಿಕೆಯೇ ಎರಡನೆಯ ಪರ್ವ ಪರಭಕ್ತಿ (ಭಾರದ. ೨೬೫). [ಪರೈ+ಭಕ್ತಿ]

ಪರಭಾಗ (ನಾ). ೧. ಉತ್ತಮಿಕೆ ; ಮೇಲ್ಮೆ ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ : ಚಿತ್ರಕರಂ ಬೋಲ್ವರಭಾಗಭಾವವಿಲಸದ್ವರ್ಣಮಾವೃತ್ತಿಯಂ ಪ್ರಕಟಮಾದಿರೆ (ಕವಿಾ. ೧-೧೫೦) ; ತ್ರಿದಶಸ್ತುತ ನೋಡ ಪೊದಬೊಡವಿದ ತಾಳೇ

ತಮಾಕುನೀಕದ ಕರ್ಮಿ ಪುದಿಮ ಪರಭಾಗಮಂ ಪಡೆದವರಿರದಂ
ಕೆಲದೊಳೆನ ವನರಾಜಿಗಳಂ (ಅವಿ. ೧೧-೫೪); ಅಂಬರಜರಪುರಭಾಗಮಂ
ಪರಭಾಗಮೆನುವುದು (ಶಾಂತಿ. ೨-೪೯). ೨. ಹಿಂಭಾಗ;
ಹಿಂದುಗಡೆ: ಅ ದಮಿತಾರಿಯ ಕೀರ್ತಿ ರೋಕಮಂ ವ್ಯಾಳ ತೊಟಿಲ್ಲ
ತನ್ನ ನಮನಪ್ರಮಮಂ ಕಳೆಯಲ್ವೆ ತನ್ನಹೀನಾಳಶಿರೋಜರಾಜಿ ಪರಭಾಗಮಂ
ನಾಶ್ರಯಿಸಿದಳೆಂದಿನಂ (ಶಾಂತಿ. ೩-೩೩); ಅಳವಡೆ ಪರಭಾಗಂಬಡೆದಳೆ
ಯಕಪರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸೋಮುಗಡಿ ಸೊಬಗಂ ತಳೆದಸೆದುರು ಕನಕಶಿಖಾತ
ಳಾಗ್ರದೊಳ್ ಮುರಿದು ಪದವ ಜಗುನೆಯ ಪೊನಲಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೧೦೦).
೩. ಶೋಭೆ; ಸೌಂದರ್ಯ; ಮನೋಹರತೆ: 'ಪರಭಾಗಂಬಡೆ'
ಪರಾ. ೪. ಒಳ್ಳೆಯತನ; ಸತ್ವ ನಿಶೆ: "ಪರಭಾಗ, ಗುಣೋ
ತ್ಕರ್ಷ-ಈ ೨ ಒಳುಮೆ [ಒಳ್ಳು]" (ಕಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦೧); "ಪರ
ಭಾಗಮನೆ ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಮನರೊಳ್ಳು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೪-೩೪).
೫. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಉತ್ತಮನಾದವನು: ಪ್ರಭುವನಭೂಪ
ಣೋಪಮಗೆ ಸಂಗಮದೊಳ್ ಪರಭಾಗಮಿ[ನೀ] ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಿಗೆ ಲಲಿತ
ಬಿತ್ತೃಭಿಗೆ ಬಂಧುರಸಿಂಧುರ ನೀಲನೀರದಪ್ರಭವಭಯಂ ಪ್ರಿಪ್ರಪ್ತಂ
(ಶಾಂತಿ. ೫-೨೪). [ಸಂ.]

ಪರಭಾಗಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು; ಮೇಲ್ಮೆ
ಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ದೇವಮಾನವಸಭಾಸಂದೋಹದಿಂದ ನಾಡೆಯುಂ
ಪರಭಾಗಂಬಡೆದೇರಿ ಬೆಡಗಿಡಿದುದೋ ತನ್ನಾಭಿರಾಜಾಲಯಂ (ಅವಿ. ೪-೨೦); ದಿಷ್ಟನೆ ದೀಗುವ ಪೊಸಸಿರಿವಂತನಂತೆ ವಾತಪೂರಣಂಕೋಳಂ
ಪರಭಾಗಂಬಡೆದು (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೨೧ ವ). ೨. ಅತಿಶಯವಾದ
ಶೋಭೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಉಜ್ವಲಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರು: ರತ್ನದ
ಕೇಳುಳ್ ಜಾಗಂಬೊಯ್ದಂತಿ ಪರಭಾಗಂಬಡೆದುವು ವಿವಾಹಗೀಹಾಂತರ
ದೊಳ್ (ಅವಿ. ೪-೩೧); ಅಳವಡೆ ಪರಭಾಗಂಬಡೆದಳೆಯಕಪರಭಾಗದಲ್ಲಿ
ಸೋಮುಗಡಿ ಸೊಬಗಂ ತಳೆದಸೆದುರು ಕನಕಶಿಖಾತಳಾಗ್ರದೊಳ್ ಮುರಿದು
ಪದವ ಜಗುನೆಯ ಪೊನಲಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೧೦೦). [ಪರಭಾಗ+ಪಡೆ.]

ಪರಭಾಗಂಬಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. -ಪರಭಾಗಂಬಡೆ ೧: ಫರಿಯೊಳು
ಮುನ್ನುಳ್ಳ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರ ಮರ ಚರತದೊಳ್ ತನ್ನ ಜಾರಿತ್ರಮಿತ್ತಂ ಪರ
ಭಾಗಂಬಿತ್ತಿರಲ್ (ಎತ. XV, ೩೫೨-೨೪; 1098). ೨. ಸೊಗಸಿ
ನಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಶೋಭಿಸು: ಮದವದ್ದಂತಿಮದಾಂಬುಧಾರಿಗಳ
. . . ರಥಾಶ್ವಸಂಕುಳಬಲಿನೋದ್ಭೂತಲಾಲಾಜಲಂ ಕದಡೆಬಿತ್ತಮವುಂಕೆ
ಬೇಟೆ ಪರಭಾಗಂಬಿತ್ತು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ನದಮಾಗಿದುವು ಕೌರವಧ್ವಜನಿ
ಯೊಳ್ ಕಾಳಂದಿಯುಂ ಗಂಗೆಯುಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೩೧); ಪರಭಾಗಂ
ಬಿತ್ತಿರೆ ಪದ್ಮರಾಗಮಣಿ ಪಾಣಿಪದ್ಮರಾಗದಿನೊವಂ ನರನಾಥಸುತಂ
ಮುಖದಂ ಕಿರೀಟಮಂಕಿದುರವಂತೆ ಭುಜಶಾಖೆಗಳಂ (ಪಂಪ. ೫-೫೪);
ಕಬೀರ ಭರದಂ ಪರಭಾಗಂಬಿತ್ತಾಕೆಯಪರಭಾಗಂ ಪತಿಯ ಮನಮನುಜ
ಸಿಖೆವಿಡುಗಂ (ಜಗ. ೧೦-೪೭). [ಪರಭಾಗ+ಬಿಡು.]

ಪರಭಾರಿ, 'ಪರಭಾರಿ,' ನೋ.

ಪರಭಾರಿ, 'ಪರಭಾರಿ,' ನೋ.

ಪರಭಾರಿ, ಪರಭಾರಿ (ನಾ). ೧. ತಮ್ಮ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತು,
ಅಸ್ತಿ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಡುವಿಕೆ:
ವ್ಯವಸಾಯದ ಜಮೀನಿನ ಮರ್ಗಾವಣೆ, ಪರಭಾರೆ ಮತ್ತು ವ್ಯವಸಾಯ
ಸಂಬಂಧದ ಸಾಲಗಳು (ಭಾಷಾ. ೨೪೯). ೨. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದುದು;
ಹೊರಗಿನದು: ಅನಂಗೀ ಎಂದು ಒಂದು ಪರಭಾರಿಯಾದ ಕೋನೆಯ
ವಿವಾಹದಾಗಿತ್ತು (ಹಳ. ೧೭). **ಪರಭಾರಿ:** ೧. ಸಿತ್ತಾರ್ಜಿತವಾದ
ಅವರ ಅಸ್ತಿಯು ಇಂದು ಪರಭಾರಿ ಆಗುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ (ರೂ. ೧).

ಪರಭಾರೆ ಮಾಡು - ಅಸ್ತಿ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಬೇರೆ
ಯವರ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸು, - ಅಧೀನಕ್ಕೊಳಪಡಿಸು: ಈ ದಿನ ಗಡ್ಡೆ
ಮತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೋ, ನಾಳೆಯೇ ಪರಭಾರೆ ಮಾಡಿ
ದಿಡುತ್ತಾನೆ (ರಂಗ. ೧೨೪); ಮೈಸರ್ ಮಗನಿರುವಾಗ ತಂದೆಯು
ಅಸ್ತಿಯನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಆಗಲಿ ಪರಭಾರೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ
ಅಧಿಕಾರವೇ ಇಲ್ಲ (ಭಾಷಾ. ೨೪). **ಪರಭಾರಿಯಾಗಿ** - ೧. ಪರೋಕ್ಷ
ವಾಗಿ; ನೇರವಾಗಿ ಅಲ್ಲದೆ: ಬಂದವರು ಪರಭಾರಿಯಾಗಿ "ಬಟ್ಟೆಂಪಾದಿಗೆ
ಸುಬ್ರಾಯರು ಮರಳಿದ್ದಾರೆ" ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ (ಕು. ೨೩).
೨. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ: "ಜಾಡಿದಮಯ್ಯಾರು? ಎಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ?" ಎಂದು
ಪರಭಾರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಅರಸುನೆಯನ್ನು ಸೇರಿದನು (ಕಳ. ೩೩).
ಪರಭಾರಿಯಾಗು - ಅಸ್ತಿ ಮುಂತಾದುವು ಪರಾಧೀನವಾಗು, -
ಬೇರೆಯವರ ವಶಕ್ಕೆ ಒಳಪಡು: ಜಮೀನು ಪರಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದರ
ದ್ದು; ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಗಂಗಾ. ೩೫);
ಮುಂದುಕೆಯ ಅಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿಯೆಲ್ಲ ಪರಭಾರಿಯಾಗುವಂತೆ ತಂತ್ರ ಹೂಡಿದ್ದ
ವಕೀಲ . . . ಬಂದನು (ಪುನ. ೨೯). [←ಮರಾ. ಪರಭಾರೆ.]

ಪರಭಾರಿ, ಪರಭಾರಿ (ಅ). ೧. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ;
ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ: ಪರಭಾರೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರನ್ನು ಕಂಡರೆ
ನಮಗೆ ಅದರ ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿತು? (ಗಾ. ೧೪೪). ಮುನಿಸೀಪಾಲಿಟಿಯ
ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಜಾಗಿಯು ದಾಡಿಯನ್ನು ಪರಭಾರೆ ಒಬ್ಬ ಸದಸ್ಯ
ತೆಗೆದುಕೊಂಡು (ಅಪ. ೨೨೩). ೨. ಹೊರಗಿಂದ ಹೊರಗೆ: ಕೆಲವು
ಕೆಲಸ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಜಿಲ್ಲಾ ಹೀಗೆ ಮಾಲವನ್ನು ತುಂಬ ಪರಭಾರೆ
ಸ್ವೀಕರಣದ ಮೇಲೆ ಏರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬ. ೯೫). ೩. ಬೇರೆ
ಮಾರ್ಗವಾಗಿ; ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ: ಚಕ್ರದುರ್ಗ ನಮಗೆ ಅಸಾಧ್ಯ
ಪಾಲು ಭಾರಿಯಾದೆಯಂಥಾ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಪರಭಾರೆ
ವರ್ತಮಾನಾ ಕೇಳುತ್ತಾ ಇದೇವೆ (ಮದ. ೭-೪); ಕೊತ್ತತ್ತಿಗ್ರಾಮದ
ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದಿರುವ ಮರಾಟಿಯವರ ದಂಡಿನ ಬಳಿಗೆ ನೀವು ಪರಭಾರೆ
ಹೋಗಿ (ಜಾಮ. ೧೦೮); ಅಲ್ಲಿಂದ ಪರಭಾರೆ ಯಾರಿಗಾದರು ಉಪ್ಪು
ತರಿಸುವದ್ದರೆ . . . ಹಣವು ಕಳೆಸಬೇಕು (ಮುಂಬ. ೨೭).
೪. ಬೇರೆಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ; ಬೇರೆಯ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ; ಹೊರಗೆ: ಅವರ
ಹಗರಿಸ ಊಟಿಗಳೆಲ್ಲ ಪರಭಾರೆ (ಮರ. ೫). ೫. ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ;
ಬೇರೆಯಾಗಿ: ಊಟಾ-ಊಡಿಗ ಪರಭಾರೆ ಹೋಗಿ ಮ್ಯಾಲ ದಹಾ -
ದಾರಾ ರೂಪಾಯಿ ಕೈಗೆ ಹತ್ತಿತಾವ (ದೀಪ. 11, ೧೩). **ಪರಭಾರಿ:**
೧. ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಊರಿಗೆ ಬಂದ ನಾನು ಅವರ ವಿಷಯ
ವನ್ನು ಪರಭಾರಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು (ರೂ. ೧).

[←ಮರಾ. ಪರಭಾರೆ, ಪರಭಾರಾ, ಪರಭಾರಂ.]

ಪರಭಾವ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಇಂಗಿತ, - ಆಲೋಚನೆ.
೨. ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ಥಿತಿ: ಉಳ್ಳದನ್ನಲ್ಲದಾಗಿಸಿಲ್ಲ ಸರ್ವಾ ಜಾರದು
ಳ್ಳುದುಂ ಪರದ್ರವ್ಯ ಪರಕ್ಷೇತ್ರ ಪರಕಾಲ ಪರಭಾವದಿಂದಮುಖ್ಯದಿಕೃಂ
(ಶಾಂತಿ. ೪-೧೩೪ ವ). [ಪರ+ಭಾವ.]

ಪರಭಾವಜ್ಞ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ
ವನು: ಪರಭಾವಜ್ಞಂ ಕೃತಜ್ಞಂ ರಸಿಕಂ . . . ಸಭೇಂದ್ರಂ (ಲಾಸ್ಯ. ೧-೩೩).
[ಸಂ.]

ಪರಭಾಷೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಭಾಷೆ; ಪರಕೀಯ ಭಾಷೆ: ವ್ಯಾವಿಧ-
ಕನ್ನಡರು ಇಂದು ಪರಭಾಷೆಯನ್ನಾಡುವ ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಆಕ್ರಮಿ
ಸಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ . . . ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಂಶಗಳಿವೆ (ಭಾಷಾ. ೧೯೩).

[ಪರ+ಭಾಷೆ]

ಪರಭೂಪಾಲ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ; ಪರಭೂಪಾಲದ್ವೀಪಾಂತರಾಳ
ಕೇಳೇವನಂಗಳಂ ಕಿತ್ತು (ಪಂಞಮಾ. ೩-೧೦೦); ಪರಭೂಪಾಲರ ಬಾಳಂ
ಪರಪಾಪಂ ಮಾಡುವಂತೆ ಹಸನಂಗಿಯ್ಯಂ (ಕಮ್ಯಾರ. ೨-೨೭).

[ಪರಭೂಪಾಲ]

ಪರಭೃತ (ನಾ). ಅನ್ಯರಿಂದ ಪೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಕೋಗಿಲೆ :
ಪರಭೃತಂಗಳಲಿವ ರವಂಗಳ ಸಹಸಾ ತಳಮಳಗೊಳಿಸಿದವಡೋ . . .
ವಿರಹಿಗಳಾ (ಕವಿರಾ. ೧-೫೪); ವಿರಹಿಗಳ ಸುಯ್ಯ ಬೆಂಕೆಯೊಳಾ
. . . ಕರಿಸುರಿಕನಾದುವುನ್ನವಪರಭೃತಪಟ್ಟಿರಣ ರಾಜಕೀರಕುಲಂಗಳಾ
(ಪಂಪಾ. ೫-೯೦); ನವಾಮೃದ ಪೂವಿದಿಯಂ ಕಡುಳಿದುದು ಪರಭೃತಂ
ಪರಭೃತದಿಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೫-೩೪); ಪರಭೃತಂಗಳವೇಕೆ ಮುನಿದವವಾ ತಳರು
ಗಳಿಗೆ (೩೫೪. ೪-೧೫); ಗಣಿಗೆ ಕಂಠವಪು ಹಂಸೆ ಸಂಭಾಷಿತದ ಮೃದು
ರವಳೊಡಗಿದವು ಪರಭೃತವು (ಕವಿರಾ. ೧-೫-೪೩). [ಸಂ.]

ಪರಭೃತಿ (ನಾ). ಹೆಣ್ಣು ಕೋಗಿಲೆ : ಮಾವಿನ ಚಗುರನ್ನು ನೋಡಿ
ಪರಭೃತಿಯು ಉನ್ಮತ್ತೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಕಾಕುಂ. ೪೦-೧).

[ಸಂ. ಪರಭೃತಿ]

ಪರಮ(ಗು). ೧. ಬಹಳ ದೂರದ; ಸಮೀಪವಲ್ಲದ. ೨. ಮುಖ್ಯ
ವಾದ; ಪ್ರಧಾನವಾದ; ನೀನತ್ತೆ ಮಾನಂದಿರಂ ನೇನಿಸುತ್ತೀಯೆಡೆಯೆ
ಧರ್ಮಮಾಚರಿಸುತ್ತೀವೆ ಪರಮಕರ್ತವ್ಯಂ (ಶ್ರೀರಾಮಾ. ೪೭-೨೫೪).

೩. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ; ಶ್ರೀಮಾಸೇನಪುರಮ
ಪ್ರಭಾವನಿಷಯಕ್ಕಲ್ಪಟ್ಟು ನಾ ವೆಟ್ಟಿದುಳ್ಳ ಸಂಗಂಗಳ ಬೇಡ್ನೆ ಸಿದ್ಧ
ಸಮಯನೃಪಾದ ನೋನ್ನು (ಎಕ. II, ೨೭-೧; ಸು. ೨೦೦); ಆ ಪರಮ
ಕ್ಷತ್ರತೇಜೋರಾಶಿಗೆ ಮುನಿಸೆಂಬ ಕಿಚ್ಚಿನೊಳೆ ಬೆಂದು ನಿಲ್ಲದಂಬುಧಿಯ
ನೋಡಿ ಪೊಕ್ಕರಿಸ್ತ ಸಪಾಧನದಿರನಿಂದಮೆಂತೆನೆ (ಕಾಂತಿ. ೯-೧೫೨);
ಪರಮಕವೀಂದ್ರವ್ಯಂವ ವಿಸುತೋತ್ತಮವಾಣಿ ಸರಸ್ವತೀಸ್ವಯಂವರವರ
ವೃದ್ಧೋಪಮನಪಾಸ್ತರಣಂ (ಪಂಪ. ೩-೨೧); ವ್ಯಾಪ್ತವಿಭಾಷಾ
ವಿಜ್ಞಾನಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಮಪರಿಣತ ಪಂಡಿತರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಫಾಮಸಾಬರೊ
. . . ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ್ದಾರೆ (ದ್ರಾವಿ. ೪೩). ೪. ಶುದ್ಧವಾದ; ಪವಿತ್ರ
ವಾದ : 'ಪರಮಸಾವನ' ಪರಾ. ೫. ಕೊಟ್ಟುಕೊನೆಯ; ಪರಾ
ಕಾಷ್ಠೆಯ. ೬. ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅಧಿಕವಾದ : ಪರಮಯೂನಾಧಿ
ಯನಿಸಿದ ಪರಮನ ಸನ್ನಿಧಿಯೊಳ್ಳುವ ಮೂ ಪರಮೇಶ್ವರಮಂ ತೋಪದ
ಬಾಲಾಕಾರಿಯನಿಸಿದುವು ರತ್ನದೀಪಪ್ರಭಿಗಳ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೨-೧೦೮).

(ನಾ). ೭. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದು : ಉತ್ತರ
ರಾಮಚರಿತದ ಶ್ರೀರಾಮನು ಇದಕ್ಕೆ ಪರಮವಾದ ಉದಾಹರಣೆ
(ವೀರವೀ. V, ಮುನ್ನುಡಿ). ೮. ಪರಮಾತ್ಮ; ದೇವರು : ಶಿರವ ಹಜಾದಿಕ್ಕೆ
ಪರಮನಿದ್ದೆಯು ಕಾಣದೇನಿಳಿಯಲ್ಲಿ (ಬಸವ. ೩೫೬); ಎನೆವ ಪಂಜಾಪ್ತ
ರಿಯ ಪರಮನರನು ನೋಡ (ತಿರು. ದೇ. ೩-೪); ಫಣಿಯ ಮಂಚದ
ಮೇಲೆ ಪವನಿಸಿ ಪರಮನಿಸಿದ ಲೀಲೆಯೆತ್ತಲು ಮನುಷ್ಯಭಾವದ ನಟನೆ
ತಾನತ್ತ (ಕಾಂತಿ. ೪೩-೪೫); ಪರಮನೊಳು ಪ್ರಾಣ ಬೆರದಿಪ್ಪ ಏಕೈಕಿಗೆ
ಚರಮುಕ್ತಿಯೆಂದು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೮). ೯. [ಜೈನ] ಜಿನ;
ಅರ್ಹಂತ : ಪರಮಂ ಜಿನಸಿದನಾಗಳಾ ಭವ್ಯಪ್ರಸಾದಕರ ನಿಜವೋಂಕು
ಗಳಾ ಬೆಳಗುವಿನಂ (ಅದಿ. ೫-೭೫); ಪರಮನ ಚರಮಕಲ್ಯಾಣಂ
ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗೆ (ಕಾಂತಿ. ೧೨-೩೭); ಅಜಿತಂಜಯಂ ಚಕ್ರಧರ
ಪುರಸ್ಕರಂ ಪರಮನ ಪದಪಯೋಜನವದನಾನಂದದಿಂ ಬಂದು (ಚಂದ್ರ. ೩-೫
೫); ಪರಮಂ ಪ್ರಾಣಕಲ್ಪದಾರುಣವಿಮಾನೋದ್ದೇಶದಿಂ ಬಂದು
ಬಂಧುರ ವಕ್ರಾಬ್ಜನಿವಿಷ್ಟನಾತ್ರಯನಿವಂ ರಾಮಾನಂದಿಕಾಗರ್ಭಮಂ
(ಕವ್ಯ. ೯-೧೧೩). [ಸಂ.]

ಪರಮಂಡಲ, ಪರಮಂಡಳ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಬೇಡ; ವಿದೇಶ;
ಪರದೇಶ : ಚರಗೃಹಮಪ್ಯಮಮಗಾರಿ [ಪರ]ಮಂಡಲ[ಪಾಂ. ೧೨]
ದೋಳ . . . ಮದಿಗುಂ (ಕಾಂತಿ. ೨೩-೩). 'ನಿಜಮಂಡಲ' ಪರಾ.
೨. ಶತ್ರುರಾಜ್ಯ; ಶತ್ರುಮಂಡಲ : ಪರಮಂಡಲಕೆ ಸಯಣವ
ಮಾಡುವವು ನಾವಳುಕಿದವರಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾ. ೭-೨); ವಾಯಾದರಿಲ್ಲ
ಮಾರ್ಮಲವ ಪರಮಂಡಲದ ನಾಯಕರ ಸುಳಿವಿಲ್ಲ (ಜೈಮಿ. ೨-೫೪).
ಪರಮಂಡಳ : ೩. ಪ[ರ]ಮಣ್ಣು ಕೈಕರಾನುಶ್ಚಾಳುಕುಳಕಳಕಳ
(ಕಾಂತಿ. ೨೩-೪-೪; ೨ನೆಯ ಶತ); ಅದಿರದ ವೀಳರಕ್ಕಮಿಳ ಪೂರ್ಣ
ರಂಜೆ(ಲೆ)ಗಣ್ಣು ನಿತ್ತು ಬಾಳದ ಪರಮಂಡಳಂ ಕಿಟದ [ಕೊ]ಂಕಣವಿಯಾದ
ಮಾಳವಂ. (ಕಾಂತಿ. ೪-೨-೧೨೪; 1058).

ಪರಮಂಡಳ ಸೂಚಿಕಾಣ- ಶತ್ರುರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆ
ಯುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಸಂಸ್ಕೃತಮಂದಿಜನಂ ಪರಮಣ್ಣು ಕ
ಸೂಚಿಕಾಣಂ (ಎಕ. I, ೬೩-೧೪; 1093); ಪರಮ[ಂ]ಡಳಸೂಚಿಕಾಣ
ನಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತು ಹಜ್ಜೆಯನಾಯಕಂ . . . ಸಂಪತ್ತಿಯಂ ಸುಖದಿನನುಭ
ವಿಸುತ್ತಿದು (ಕವಿರಾ. ೧೫-೩೫; 1186). [ಪರಭೂಪಾಲ]

ಪರಮಂಡಲಿಕೆ, ಪರಮಂಡಳಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪರದೇಶದ ದೊರೆ,—
ಅರಸು. **ಪರಮಂಡಳಿಕೆ :** ೨. ಶತ್ರುರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಪತಿ,—
ಮಾಂಡಲಿಕ : ಬಲುಹ ನೀ ನೋಡುವರೆ ಪರಮಂಡಳಿಕರನು ಕಂಡೊಡ್ಡು
(ಕುವ್ಯಾ. ೪. ೩-೪೦). [ಪರಭೂಪಾಲ]

ಪರಮಂಡಳ 'ಪರಮಂಡಲ' ನೋ.

ಪರಮಂಡಳಿಕೆ 'ಪರಮಂಡಲಿಕೆ' ನೋ.

ಪರಮಕವೀಶ. (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಕವಿ; ಕವಿಪುಂಗವ : ಕನ್ನಡದೊಳಾ
ಸಂತಕಗುಣಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಂತಾಗರೆ ಬಗೆದು ಪೇಟೆ ಪರಮಕವೀಶರಾ
(ಕವಿರಾ. ೩-೧೫೩). [ಪರಮ + ಕವಿ + ಈಶ]

ಪರಮಕವೀಶ್ವರ (ನಾ).—ಪರಮಕವೀಶ : ಪರಮಕವೀಶ್ವರ ಜೇತೋ
ಪರಮಂದಿನಮೆನೆವ ಮಾಳವೀಮಾಧವಮಂ ವಿರಚಿಸಿದ ಕನ್ನಮಯ್ಯಂಬರ
ಮಾಗಂ ಸುಳವಿ ಬಗೆವೊದಿನ್ನುಂ ಮುನ್ನುಂ (ಪಂಪ. ೫-೫).

[ಪರಮ + ಕವಿ + ಈಶ್ವರ]

ಪರಮಕಾರಣಿಕ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಕಾರಣಪುರುಷ : ಪರಮಕಾರ
ಣಿಕ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೫೬೪). [ಪರಮ + ಕಾರಣಿಕ]

ಪರಮಕಾರುಣಿಕ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಕರುಣೆಯುಳ್ಳವನು;
ಪರಮದಯಾಳು : ಪರಮಕಾರುಣಿಕನಪ್ಪನವಾಕೃತದೋಷಂ (ಕವಿರಾ.
೩-೨೨೧). [ಪರಮ + ಕಾರುಣಿಕ]

ಪರಮಕಾಷ್ಠೆಯುತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗುರಿಯುಳ್ಳವನು :
ಹತ್ತು ಹೊಜಿಗೆ ಹೊದಿಸಿದ ಪರಮಕಾಷ್ಠೆಯುತರಂ ತೋಪಾದಂ
ವೃತ್ತಿಕಾರೊಡನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೩-೪). [ಸಂ.]

ಪರಮಕಾಷ್ಠೆ (ನಾ). ಅಧಿಕ; ಪರಾಕಾಷ್ಠೆ : ನಡುಗುಣೆ ಬೆಮರ್ಕು
ಧೀತಿಯ ಪರಮಕಾಷ್ಠೆಯಂ ನುಡಿಯಬಿಡಾಯದೆ (ತಿರು. ದೇ. ೧೨-೧೫);
ಪರಮಪಾತಕದ ಪರಮಕಾಷ್ಠೆ ಯಾವುದು . . . ಎಂದೆನೆ ಸೇವ್ವರು ಪರ
ನಣ್ಣು ಕೊಡನಾಟನೆಂದು (ಕುವಾ. ೩೩-೧೦೮). [ಪರಮ + ಕಾಷ್ಠೆ]

ಪರಮಕೂಳ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಪರಮಕೂಳಕಮ್ಮಗನ್ನರ
ಕೇಸಿಗಳ . . . ಪ್ರಸಾದಂಗಿಯ್ಯಾರಾ (ಎಕ. III, ತಿರು. ೧-೬; 726).

[?]

ಪರಮಕೃಪೆ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ದಯೆ,—ಕರುಣೆ : ಪರಮಕೃಪೆ
ಯಿಂದ ಕೆಲವರೆಯರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಜಾರುತದ ಗಣಪದಮಂ ಕೊಟ್ಟು
(ಶ್ರೀಮಿ. ೩೩-೪೯). [ಪರಮ + ಕೃಪೆ]

ಪರಮಕೋಟಿ (ನಾ). - ಪರಮಕಾಷ್ಠೆ : ಅಹಮಿದ್ವರ್ . . . ಪಾಪಹರಂಗಿಜಗುವರೆಗಿರುವ ಮಹಿಮೆಯ ಪಟುಗಟುವ ಪರಮಕೋಟಿ ಯೊಳಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨೪); ಅಕ್ಕೂಣಲಕ್ಷಣಲಕ್ಷಣಗಳಪ್ಪ ಪುತ್ರ ನಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಂಗಳಂ ನೀಡುಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ ಸಂಸಾರಸುಖದ ಪರಮ ಕೋಟಿಯನೆಯ್ದಿದಂತಾಗಿ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೦೨ ಪ). [ಪರಮ+ಕೋಟಿ]

ಪರಮಗತಿ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಮೋಕ್ಷ : ಪರಮ ಗತಿಯೆಂಬುದು ನೆರಮನೇ ಹೆಚ್ಚಿಯೋ ? (ಗದ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಶ್ರಯ, - ದಿಕ್ಕು : ನಾನು . . . ಅನುಭವದಿಂದ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಪತಿಯೇ ಪರಮಗತಿಯೆಂದು ತಿಳಿದನು (ಕಪಾಕುಂ. ೧೨೦). ೩. ಮುಖ್ಯವಾದ ಗುರಿ ; ಮೂಲೋದ್ದೇಶ. [ಪರಮ+ಗತಿ]

ಪರಮಗುಣ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಗುಣ : ಪರಮಗುಣಪರೀತಕಾವ್ಯ ರತ್ನಾಕರಮರುಪಾರಮನೆಯ್ಯು ಗುಂ ಮಹಾತ್ಮಂ (ಕವಿಾ. ೩-೨೩೦); ಪರಮಗುಣಾಂಬುರಾಶಿ ಜಿನಧರ್ಮಮರುತ್ತಥಶೀತರಶ್ಮಿ ಮಣ್ಣೊರಿಸದ ವಜ್ರದೇವಿಯೊಳೊಂದೆಡೆಯಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೨೩೩); ಪರಮಗುಣ ಮೊಂದೆ ಸಂಯಮಿಗೆ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೫೨). [ಪರಮ+ಗುಣ]

ಪರಮಗುರು (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗುರು, - ಆಚಾರ್ಯ : ತದ ನಂತರಂ ಭೂಚರ ಪರಮಗುರು . . . ಇಂತೆಂದು ಬೆಸಸುಗುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೬ ಪ); ಎನೆಗಲ್ಲ ಗರ್ಭ ನೀಂ ಗುರು ನೀನಗಂ ಪರಮಗುರು ವಿಷ್ಣು (ಜಗದಿ. ೧-೩೩); ಪತಿಯ ಪರಮಗುರು. (ಹದಿಬ. ೩-೪).

[ಪರಮ+ಗುರು]

ಪರಮಜಾತಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಾರಿವ್ರಾಜಕ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಜಾತಿಯ ನಾಲ್ಕುಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ದಿವ್ಯಜಾತಿಯೆಂದವಮಿಂದ್ರತ್ವಮುಂ . . . ಪರಮಜಾತಿಯೆಂದಮಾರ್ಕಾತ್ಯಮುಂ . . . ಪಡೆಯಲಕ್ಕುಂ (ಜಾವುಂಪು. ೨೨೮). [ಪರಮ+ಜಾತಿ]

ಪರಮಜಿನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅರ್ಹಂತ : ಪರಮಜಿನ ಶಿಷ್ಯರಂ ಗಣಧರರಂ ಮಕುಟಾಗ್ನಿ ಯಿಂದಮಗ್ನಿ ಕುಮಾರರಂ ಸುರಪತಿಮತ ದಿಂದಂ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿದರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೩-೩೮); ಪರಮಜಿನನೆಂಬ ಗುಣಗಣ ಸುರತನಿಧಿಗಿಂದ್ರರೆಂಬ ತರುಗಳ್ ಮೀಲಲ್ಪರಿದಂತಿರ್ದಾರ್ಪು ತತ್ತ್ವತರ ಶಾಖಾಳಕಳತಧಾರಾಕ್ಷೀರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೨-೧೨೩); ಪರಮಜಿನ ಪದಾಂಭೋಜಾತದೊಳ್ ಭೃಂಗಮಾಲಾಪರಿಕರಮನೆ ಕಣ್ಣಳ್ . . . ದೇವತಾನಿಷ್ಠನಾದಂ (ಅನಂಪು. ೪-೬೫). [ಪರಮ+ಜಿನ]

ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರ (ನಾ). - ಪರಮಜಿನ : ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರವಾಣಿಯ ಸರಸ್ವತಿ ಬೇಜದು ಪೆಣ್ಣ ರೂಪಮಂ ಧರಿಯೊ ಸಿಂದುದಲ್ಪು (ಅದಿಪು. ೧-೯); ಪರಮಜಿನೇಂದ್ರಧರ್ಮಪರಿಗಾಲನಶೀಲಸಮರ್ಥನಂ . . . ಪಡೆವನ್ನೆಗಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೦-೩೦). [ಪರಮ+ಜಿನೇಂದ್ರ]

ಪರಮಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರಿವು, - ತಿಳಿವಳಿಕೆ : ಪರಮಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಗನಿ ಗುರುಭಕ್ತಿಯೆಂಬ ಭೂಮಿಯ ಮಣ್ಣು ತಂದು ಪಾತೆಯಂ ಕಟ್ಟಿದೆ (ಅವಳಂ. ಕ. ೩೫೮-೯೭೯); ಬುದ್ಧನು . . . ಪರಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ ದಿವಸ ನೈಶಾಖರುಳ್ಳ ಪೂರ್ಣಿಮಾ (ಕಾಮಂ. ೬೯). ೨. [ಜೈನ] ಕೇವಲಜ್ಞಾನ : ಪರಮಜ್ಞಾನನಿಧಾನದೀಶ್ವರನೊಳಾಯುರ್ವಾಮಗೋತ್ರಂಗಳಂ ಸರಿಕಂಡಿದ್ ಮಹಾನುಭಾವರಿ (ಅನಂಪು. ೧೪-೫೧). [ಪರಮ+ಜ್ಞಾನ]

ಪರಮಜ್ಞಾನಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರಿವುಳ್ಳವನು : ಪರಮ ಜ್ಞಾನಿಯ ವಿವೇಕವಿಕರಪೋಲ್ ಬಾಲರ ತಲೆಯನರಿದು ತಂದೆಯೊ (ಗದಾಯು. ೯-೩೪); ಪರಮಜ್ಞಾನಿ ಮರಳ್ವನೇ ಪೆಣಿಗ್ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೯೧). [ಪರಮ+ಜ್ಞಾನಿ]

ಪರಮಜ್ಯೋತಿ (ನಾ). ಅಲೌಕಿಕವಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ ; ಪರಮಜ್ಯೋತಿ : ಪುರುಷಾಕಾರತ್ರಯಮದು ನಿನ್ನ ವಿಡಂಬನುಲೈ ಪರಮಜ್ಯೋತಿ (ಜಗದಿ. ೩-೧೦೫). [ಪರಮ+ಜ್ಯೋತಿ]

ಪರಮತ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ತತ್ತ್ವ, - ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಪರಮತ ರುಚಿಯಂ ವಿಷಯಾನುರಾಗದಿಂ . . . ಪರಿಪಾಲಿತವಿಲ್ಲವಿರಮಣ ದಿಂದತುಧಕಮರ್ವದಾಶ್ರನಮಕ್ಕುಂ (ಅದಿಪು. ೩-೫೬); ಪಟ್ಟಕ್ಕಪ್ಪಣ್ಣುಮಿರು ಪರಮತತತ್ತ್ವರಣನಿರತರು (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೪೬-೨೬ ; 1072); ಪರಮತ ದತ್ತ ಪೊಕ್ಕುಪನೊಕ್ಕು (ಜೀವಸಂ. ೨೨೦-೧೪); ಪರಮತಗರ್ವ ಗಂಧಗಜಭಂಜನಕೇಸರಿ ಬಂದಂ (ವೃಷದಿ. ೧೪-೬). ೨. ಬೇರೆಯ ಜಾತಿ ; ಅನ್ಯಮತ : 'ಪರಮತಸಹಿಷ್ಣುತೆ' ಪರಾ. [ಪರ+ಮತ]

ಪರಮತತ್ತ್ವ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತತ್ತ್ವ, - ಸಿದ್ಧಾಂತ : ಪರಮ ತತ್ತ್ವದ ನಿಜಸಂಯುಕ್ತರ ಅನು ನೀನೆಂಬ ಶಬ್ದ ಸುಖಿಗಳ ತೋಟಾ ಎನೆಗೆ (ಬಸವ. ೮೪೦); ಪರಮತತ್ತ್ವ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ(ಗಗತಾ. ೧-೧).

[ಪರಮ+ತತ್ತ್ವ]

ಪರಮತತ್ತ್ವ (ನಾ). - ಪರಮತತ್ತ್ವ : ಜಾಣನಲ್ಲಾ ಪರಮತತ್ತ್ವ ದೊಳ್ . . . ಬಸವಣ್ಣ (ಬಸವ. ೩೬-೪೯); ನರಗೆ ಬೋಧಿಸಿ ಪರಮತತ್ತ್ವನ ವರಹವನ್ನುವನ್ನಿಲ್ಲವನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ (ಗಗತಾ. ೧೯-೪೩). [ಪರಮ+ತತ್ತ್ವ]

ಪರಮತಪೋಧನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ತಪಸ್ವಿ : ಪರಮತಪೋ ಧನರ್ ಪುಗುವರೆಂಬುದಸಂಭವಮಲ್ಲೆ ಭೋಗಭೂತರರ ನಿವಾಸಮಂ (ಅದಿಪು. ೫-೬೬); ಪರಮತಪೋಧನರ್ಗೆ ಬೆಸಕೆಯ್ ಮಹಾತ್ಮರೆ ಸೌಖ್ಯ ಭಾಜನರ್ ಧರಣಿಯೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೯-೧೩೬); ಪರಮ ತಪೋಧನನಂ ಬಲ್ಲ ರಿದಿಯವೊಲೆನುಕ್ಕೆ ನುಡಿದ ಕತಿದಂ ಧರಿಯೊಳ್ ಕರಡಿಗಳಾಗಿ ನೀಂ (ವೃಷದಿ. ೨೨-೨೬). [ಪರಮ+ತಪೋಧನ]

ಪರಮತಪೋನಿಧಿ (ನಾ). - ಪರಮತಪೋಧನ : ಪರಮತಪೋನಿಧಿ ಯೆನಿಸಿದ ಗುರುವಿಂಗಳಧಿನಂದಿಸುಕ್ಕೆ ಹಾರೀತಂ ಕುಕ್ಕರೆ(ಕಾದಂಪು. ೨೩೪).

[ಪರಮ+ತಪೋನಿಧಿ]

ಪರಮತವಾದಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತದ ಪರವಾಗಿ ವಾದಿಸುವ ವನು : ಅಖಂಡತಪ್ರತಾಪ ದಿವಾಕರಕಿರಣ ಪರಮತವಾದಿ ಮದನಾಕರ ಣನುಂ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೨೬೬-೧೨; 1070). [ಸಂ. ಪರಮತವಾದಿನಾ]

ಪರಮತಸಹಿಷ್ಣುತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತದ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ತಾಳ್ಮೆ, - ಸಹನೆ: ಪರಮತಸಹಿಷ್ಣುತೆ ತಿ ಡಿಡಾರ್ಯದ ಫಲ (ಮಕ್ಕಾರ. ೧೨೩ ಸೀರಿಕೆ). [ಪರಮತ+ಸಹಿಷ್ಣುತೆ]

ಪರಮತಾವಲಂಬನ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು ವುದು. [ಪರಮತ+ಅವಲಂಬನ]

ಪರಮತಾವಲಂಬಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮತವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸು ವವನು. [ಸಂ. ಪರಮತಾವಲಂಬಿನಾ]

ಪರಮದರುಶನಿಕ (ನಾ). [ಜೈನ] ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ದಾರ್ಶನಿಕ; ಶ್ರಾವ ಕರ ಹನ್ನೊಂದು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವನು: ಅಪುನರ್ವನಾಪ್ತಂ . . . ಪರಮದರುಶನಿಕನಂತನಂ ಪ್ರಾಥಮಿಕಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೩-೨೬). [< ಸಂ. ಪರಮದರ್ಶನಿಕ]

ಪರಮದೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಿಯಮ, - ಮತ : ಅಂತು ಕ್ಷೇಮಂಕರಂ ದುರಿತಾರಿಸ್ತನ್ಯಮಂ ಬೆಂಕೊಳ್ ಬಗೆದಂತೆ ಪರಮದೀಕ್ಷೆ ಯಂ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ ಬಗೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೧೬ ಪ); ಪರಮದೀಕ್ಷೆಗುಪೇ ತ್ತಿದಂ ವಿನೇಕಿಯೇ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೩-೬೪). [ಪರಮ+ದೀಕ್ಷೆ]

ಪರಮದ್ರೋಹ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ದ್ರೋಹ, - ವಿಶ್ವಾಸ ಘಾತ. ೨. ಅತಿಯಾದ ದ್ರೋಹವನ್ನು ಬಗೆಯುವವನು :

ಪರಮಧನ್ಯೋಹರೋಹಿಂದಿ ತನ್ನೊಳುಯಲ್ಲೊಂದಿರಂ ಬರ್ತುಮಂ
(೦೩೩೩. ೧-೩೬) ; ಪರಮಧನ್ಯೋಹನನಾಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನೇಲೇ ಕೊಂಡವೆಂ
(ನೇಮಿಪು. ೧೨-೮೦). [ಪರಮ+ಧನ್ಯ]

ಪರಮಧನ್ಯ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಪುಣ್ಯವಂತ : ಪರಮಧನ್ಯ ಕೃತಾರ್ಥ
ನಾದೆನು (ಗಣಾ. ೨೦-೩೮). [ಪರಮ+ಧನ್ಯ]

ಪರಮಪಂಡಿತ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ವಿದುಷಿ : ಕಯ್ಯಂಡ ಕಳಾಪರಣತೆ
ಯೊಳ್ ಪಂಡಿತೆಯಿಂದಾಳೆ ಪರಮಪಂಡಿತೆಯಾದಳೆ (ಅನಿಪು. ೩-೨೧).

[ಪರಮ+ಪಂಡಿತ]

ಪರಮಪತಿವ್ರತೆ (ನಾ). ಉತ್ತಮಳಾದ ಗರತಿ, -ಹದಿಬದಿ :
ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಗೆ ಗಂಡನೊಬ್ಬ (ಬಸವ. ೬೧೫); ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಯರ ಕುಲ
ಗುರು ಬಸವನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾನೋನ್ವಯೋಪರಿಸದೆ ಸಭೆಯೊಳ್ಳಹಿಮೆ
ಯನಿರದಾಂತೇಶ್ವರನು ದೇವಿ ಗೃಹಮಂ ಪೂಜ್ಯಳ್ (ದೃಪದಿ. ೮-೩೮).

[ಪರಮ+ಪತಿವ್ರತೆ]

ಪರಮಪತ್ರಾನ್ವಿತ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ (ತಾನರೆ) ಎಲೆಗೆ
ಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು ; ಕೊಳ. ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವಾಹನದಿಂದ
ಕೂಡಿರುವವನು. ೧, ೨ : ಹರನಂತೆ ವಿಷಧಾರಿ . . . ಆ ಕರ
ಳಮಲ ಸಂಗಿಯೊಳ್ ಪರಮಪತ್ರಾನ್ವಿತಂ ಪರಮಪತ್ರಾನ್ವಿತನೊಲಾ
ಸರಸಿ ಕಣ್ಣೆಸೆದುರು (ಚಿಬಿಪು. ೪೫-೪೯). [ಪರಮ+ಪತ್ರಾನ್ವಿತ]

ಪರಮಪದ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಸ್ಥಾನ, -ಪದವಿ.
೨. ಮೋಕ್ಷ ; ಕೈವಲ್ಯ : ಪುರುಷರಮೇಶ್ವರನೈದಿದ ಪರಮಪದಂ ನಮ
ಗಮದುನೆ ನೆಲೆ ಪೊತುಂಟೇ (ಅನಿಪು. ೧೬-೫೬) ; ಶ್ರೀಗೆ ನೆಲೆಯೊಗಿಸಿ
ವಿದ್ಯಾಶ್ರೀಗಾತ್ರಯಮೊಗಿಸಿ ಪರಮಪದಮಂ ಪಡೆವುದೊಗದಿನೊಗೆದಂ
. . . ಅಭಿನವಪಂಪಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೨-೧) ; ಪರಮಪದವೀಪ ಪರಮ
ಪುರುಷೋಕ್ತಮನು ಬಂದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೫೬) ; ಮುಕ್ತರಾದ
ಜೀವರುಗಳು ಲೋಕಾಕಾಶದಲ್ಲೇ ಸರ್ವೋರ್ವ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಕಲಲೋಕಗಳ
ಉಪನಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಪರಮಪದ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೨).
೩. ಮೋಕ್ಷ ಸ್ವರೂಪನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪರಮಪದನಾತನಾ
ಮೂರಹರನೊಡಂಬಡಿಪೊಡೆನ್ನ ನನ್ನಿನ ನುಡಿಯೊಳ್ ಪುರುಳಲ್ಲ
(ಅಗಡಿ. ೧೧-೨೬). [ಪರಮ+ಪದ]

ಪರಮಪದವಿ (ನಾ). - ಪರಮಪದ ೧ : ಅಮಿತದಾಸಿ ಗುಣಗಣದ
ಪರಮಪದವಿಗೆ ಮೊದಲೆಂಬುವನೊಗಿಸಿ ನೆಗಬ್ಬುಮಾ ನೈವನದಾತ್ತಗುಣಿ
ಗಣರ ತುತ್ತ ಕುದಿಯೊಳನೂನಂ (ಶಾಂತಪು. ೧-೬೦) ; ಪರಮಪದವಿಯು
ನಿಮ್ಮ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳ, ಪರಮಪದವಿಯು ನಿಮ್ಮ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಜೊತ್ತು
ಕೊಳ್ಳ, ಎನೆಗೆ ನಿಮ್ಮ ತೊತ್ತುತನವೇ ಸಾಕು (ಗಣೇಪ. ೪. ೨೦೩-೯೦).

[ಪರಮ+ಪದವಿ]

ಪರಮಪದಸ್ಥ (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮ : ಕಸ್ತೂರಿಗಂಧಿಯರ್ ಬಸದೊಳು
ಬಹು ಫಲವಸ್ತುಗಳನು ಸೇರಿದೊಡಂ ಮುಸ್ತೈದಿಯರಾಗಿ ಬಂದರು
ಪರಮಪದಸ್ಥ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿರ್ದೇಗಿ (ಮೋಹತ. ೪-೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಮಪವಿತ್ರ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಪಾವನವಾದ ; ಬಹಳ ಪೂಜ್ಯ
ವಾದ : ಶುಭಸಂಕರಾನುಮೋಕ್ಷ ನೆಗಲು ಪರಮಪವಿತ್ರೋತ್ತಮಪಾತ್ರಕ್ಕೆ
ಶ್ರೀಪೇಶಂ . . . ಪಾತ್ರದಾನನುನಿತ್ತಂ (ಶಾಂತಪು. ೯-೬೨ ಪ). (ನಾ).
೨. ಬಹಳ ಪಾವನನಾದವನು ; ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯನಾದವನು :
ಪರಮಪವಿತ್ರನ ಕರಸರಿಸುಹಪುಟಾಂತರದೊಳ್ . . . ಅತಿಮುದಿಂ
ಸರಮಾನ್ವಮನಿಕ್ಕಿದಂ (ಸರ್ವಪು. ೧೫-೨೧). ೩. ಬಹಳ ಶುದ್ಧನಾಗಿರು
ವವನು, -ಸ್ವಚ್ಛನಾಗಿರುವವನು : ಪರಮಪವಿತ್ರನಂತೆ ಧರೀ ನೀರಣ
ಮಾದುದು (ಅನಂತ. ೫-೩). [ಪರಮ+ಪವಿತ್ರ]

ಪರಮಪವಿತ್ರ (ನಾ). ಬಹಳ ಪೂಜ್ಯಳಾದವಳು ; ಅತ್ಯಂತ
ಪಾವನೇ : ಪರಮಪವಿತ್ರ ಪುರೋಮಪುತ್ರ ಪರಿವಾರದೇವೀಸಮನ್ವಿತೆ
ಪೋಗಿ ಮಹಾದೇವಿಯು ಪ್ರಸೂತಿಶಾಸನಾಯಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಶಾಂತಪು.
೧೦-೫ ಪ). [ಸಂ. ಪರಮಪವಿತ್ರಾ]

ಪರಮಪಾತಕ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಹೀನಕಾರ್ಯ, -
ಪಾಪ : ಪ್ರಾಚೀರಕ್ಷಣಮು ಪರಮಧರ್ಮಂ ಪ್ರಾಚೀನಧರ್ಮ ಪರಮಪಾತಕಂ
(ಪಂಚತಂ. ೫೦-೨೧) ; ಅರಸನಾದದೆಯು ನಿರಪರಾಧಿಯನಿಂತು ಕೊಲು
ವನೆ ಪರಮಪಾತಕವಾಗಿದೇ (ಬಸವ. ೨೮-೩೧). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಹೀನ
ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವವನು : ಅವನೊಬ್ಬ ಪರಮಪಾತಕ (ರೂಢಿ).

[ಪರಮ+ಪಾತಕ]

ಪರಮಪಾತಕಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಘೋರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು
ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಮಹಾಪಾಪಿ : ಪರಮಪಾತಕಿಯಾದೆ ಮೈಜೀ
ಗೊರಸನ್ನೆಲ್ಲಿಗೆ ಸಂದನೋ ಅಕಂಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ತೋಪು ನೀ (ಬಸವ.
೫೨-೬). [ಪರಮ+ಪಾತಕಿ]

ಪರಮಪಾವನ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಪರಿಶುದ್ಧವಾದ ; ಅತ್ಯಂತ
ಪವಿತ್ರವಾದ : ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಭವಸುಖಮನೊಲ್ಲಪೋರನೊಲ್ಲಮು
ಪರಮಪಾವನಜ್ಞಾನಪರಂ (ಮಲ್ಲಿಪು. ೧೩-೧೬೩) ; ಪರಮಪಾವನ ಪರ
ಸಿದ್ಧ ಬೆಳೆದನು ಸುರಮೃತವಿನ ಲೀಲೆಯಲಿ (ಸಿದ್ಧಪು. ೩-೬೩). (ನಾ).
೨. ಬಹಳ ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು ; ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರನಾದವನು :
ರಾಮನಾಥನನರ್ಚಿಸಿದವರು ಪರಮಪಾವನರು (೩ಸಪು. ೫೧-೬೦).

[ಪರಮ+ಪಾವನ]

ಪರಮಪಾವನಿ (ನಾ). - ಪರಮಪವಿತ್ರ : ಪರರೂಪವತಿ ತಾನೆಂದು
ಪರಮಪಾವನೆಯೆಂದು ಬಿಡದೆ ಬೆಚ್ಚೆಯದನುಸಂಸುವದಾತ್ಮವಲ್ಲಭನ
(ಹದಿಬ. ೩-೩೧). [ಸಂ. ಪರಮಪಾವನಾ]

ಪರಮಪುರುಷ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವ್ಯಕ್ತಿ ; ಬಹಳ ಉತ್ತಮನಾದ
ವನು : ಸರಸಿಜಾನನೆ . . . ಕರ್ಪೂರದ ವೀರ್ಮಗಳ ಪರಮಪುರುಷಂ
ಗಿತ್ತು . . . ಸಂತೋಷರಧಿಯೊಳಗೋರಾಜುಕರ್ದಳು (ಪುರಂ. ೯೨-೧೩). ೨. ದೇವಾಧಿದೇವ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪರಮಪುರುಷತ್ರಯ
ಪರತ್ರವಿತ್ರಚಾರಿತ್ರ ಪರಮಪರ ಪರಮಾತ್ಮ . . . ಚಿತ್ತೈಸು (ಬಸವ.
೬೧-೪೫) ; ಪದುಮನಾಥ ಪರಮಪುರುಷ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪ (ಪುರಂದ.
೪-೮೧-೧) ; ಇವನೇ ಪರಮಸಿದ್ಧನು, ಪರಮಯೋಗೀಶ್ವರನು, ಪರಮ
ಪುರುಷನು (ಹಿಂದಸಾ. ೯೬). [ಪರಮ+ಪುರುಷ]

ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಮನುಷ್ಯನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ
ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗುರಿ
ಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು ಹಾಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ;
ಮುಕ್ತಿ : ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಮಿದು ಜರಮದೊಳನ್ನೆ ವರಮುಟಾದ
ಪುರುಷಾರ್ಥವೊಳಾಚರಿಸುವುದು ತಕ್ಕುದು (ಪಂಪಾ. ೯-೧೨೯) ;
ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಮಂ ವಿಸ್ತರದಿಂ ಸಾಧಿಸುವೆಂ (ನೇಮಿಪು. ೧-೯೫) ;
ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ
ವ್ಯಾಕರಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಲಭಟಾಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು
(ಹಿಂದಸಾ. ೧೬೨). ೨. ದೊಡ್ಡ ಸಾಧನೆ ; ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದ ಸಿದ್ಧಿ :
ವಿಶ್ವದ ಅನಂತತೆ - ಗಾಂಧೀಯಗಳನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸಿ, ಅನಂದಿಸುವ
ಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ಈ ಅನಂದವೇ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥ
(ಮಕ್ಕಾರ. ೨. ೬೩೪) ; ಶ್ರೀರಾಮಪ್ರೇಮದೊಳೆ ಕಂಡಳೆ ಜನಕಜಾತೆ
ಜೀವನದ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಮಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೫೪-೧೬).

[ಪರಮ+ಪುರುಷಾರ್ಥ]

ಪರಮಪ್ರಭಾವ (ನಾ). ೧. ಅಧಿಕವಾದ ಹಿರಿಮೆ, —ಘನತೆ.
೨. ಬಹಳ ಘನತೆಯುಳ್ಳವನು: ಪರಮಪ್ರಭಾವರಂ ಶ್ರೀಧರದೇವರಂ
... ಅಖಿಲವನೀತರಂ ಕೀರ್ತಿಸುಗುಂ (ಸುಕುಮಾರ, ೧-೨೧).

[ಪರಮ + ಪ್ರಭಾವ]

ಪರಮಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ೧. ಪರಮಾವಧಿ ; ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟ :
ಪರಮಪ್ರಮಾಣಮುಖಾಂತರವೆಂಬರಂ ಮತ್ತೆ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಿತಿ ನಾಲ್ಕು ಸಿರ
ಮಧ್ಯಮಮಾತ್ರವಿಭಾಗಿಸಿರಂ ಶರಣನಮದು ಕ್ರಮಕ್ರಮದಿಂದಂ
(ಶಾಂತಿ, ೬-೧೦೬). ೨. ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ಧಾರಕವಾದ ಆಧಾರ :
ಅವರ ಮಾತನ್ನೇ ಪರಮಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು
(ರೂಪಿ). [ಪರಮ + ಪ್ರಮಾಣ]

ಪರಮಪ್ರಸಾದ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಅನುಗ್ರಹ, —ದಯೆ :
ಕ್ಷೇಮಂಕರಮಹಾರಾಜಂ ಪಂಶೋಪಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಚಿಹ್ನಭೂತಪರಮ
ಪ್ರಸಾದಸ್ತೀರಮುಖಂ ಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜಾಸನಾರವಿಂದಧೀಕ್ಷಣಾನಂತರಂ
(ಶಾಂತಿ, ೮-೬೭೨). ೨. [ವೀಶ್ಯೆ] ಪ್ರಸಾದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ :
ಜೀವಭಾವದಲ್ಲಿ ಕೂಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಪರಮಪ್ರಸಾದ ಅ ಪರಮಪ್ರಸಾದ
ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದವಾಯಿತು (ಸರ್ವಜ್ಞ,
೧೧೬-೬೦೪); ಪರಮಪ್ರಸಾದವೆಂಬುದು ದಯೆಗೈವುದು (ಉದ್ಭವ,
೫-೧೦೬). [ಪರಮ + ಪ್ರಸಾದ]

ಪರಮಪ್ರಸಾದಿ (ನಾ). [ವೀಶ್ಯೆ] ಪ್ರಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು:
ಇಂತಪ್ಪ ಪರಮಪ್ರಸಾದಿಗಳ ಶ್ರೀಚರಣಕ್ಕೆ ನಮೋನಮಃ ಎಂಬೆಯು
(ಅಖಂಡೀ, ೧೫೧-೧). [ಪರಮ + ಪ್ರಸಾದಿ]

ಪರಮಪ್ರಿಯ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ : ಪರಮ
ಪ್ರಿಯವಸ್ತುಗಳಂ ಪರಮಪ್ರಿಯತಂಗಳಂ ಸಮಂತು ನಿಜಾಂತಃಕರಣ
ದೊಳಣಮಲ್ಲೆಂಬಂತಿರುತ್ತಿ ಗಡೆರವ್ಯಕ್ತಿ ವಿಹೃತಮನಿಕ್ಕುಂ (ಶೃಂಗಾರ,
೨-೬೮). (ನಾ). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿ, —ಮೆಚ್ಚುಗೆ : ಪರಮ
ಪ್ರಿಯದಿಂ ವಿಶ್ವಂಭರಭೂಷಣಂ ತನ್ನನಿರದೆ ಬರವೇಬಿಡನೆಲ್ (ಕುಸುಮಾ,
೧೫-೧೬೬); ಪರಮಪ್ರಿಯದಿಂ ಪುನಿ ತನ್ನರನನಿಪಮರಸತಿಗೆ ತೋಪಿಸಿ
ದತಿಬಂಧುರಮಣದರ್ಶನಮೆಂಬಂತಿರಲೊಪ್ಪಿತ್ತು ದಯಭೂಧರದೊಳನಿಂಬಂ
(ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ೨೭-೧೦೯). ೩. ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ :
ಪರಮಪ್ರಿಯರೆತ್ತಾನುಂ ಪರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತರಾದರೊಡವರ ಪರೋಕ್ಷಾಂತರ
ದೊಳೆ ಮುಖಗುವ ಮುಖಕಂ ಕರುಣಾತ್ಮಕವಿಪ್ರಲಂಭವೆನೆ ಪೆಸರ್ವಡೆಗುಂ
(ಶೃಂಗಾರ, ೪-೪೯). [ಪರಮ + ಪ್ರಿಯ]

ಪರಮಪ್ರೀತಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಅನುರಾಗ ; ಅತಿಶಯವಾದ
ಪ್ರೇಮ : ಪರಮಪ್ರೀತಿಯನತಿಭರಭಕ್ತಿಯನಾ ಜಿನಾರ್ಥಕಕ್ರಮ
ಯುಗಮಂ ತಿರದೊಳ್ಳಾಳ್ಳಿ ಶುಭಪತಿಕೀರತಿಮಿತ್ರತ್ತು ಪಾದ್ಯಮಂ ನಿಜ
ರುಚಿಯಂ (ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ೧೨-೫೦); ಪರಮಪ್ರೀತಿಯನಪ್ಪುಳೆಯ್ಯಾ ಸಕ
ಧಾತ್ರೀವಲ್ಲಭಂ ಸಿಂಹವಿಪ್ರರದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರಲ್ (ಸರ್ವಜ್ಞ, ೭೬೯).

[ಪರಮ + ಪ್ರೀತಿ]

ಪರಮಪ್ರೇಮ (ನಾ). = ಪರಮಪ್ರೀತಿ : ಪರಮಪ್ರೇಮಂ ಜನ್ಮಾಂತರ
ದಿಂದೊಡವಂದುದಿನಿ ಗೆಡೆ ಬಿಟ್ಟು ಮೊಲಬ್ಬರಿಯಾಗಿ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮೀಧರ
ರೊಳಮಾಡತ್ತು ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರೊಳಂ (ಪಂಪ, ೬-೧೪೬); ಪರಮ
ಪ್ರೇಮಾವಸ್ಥಾಂತರದ ವಿಭೇದಕ್ಕೆ ವಿವಿಧಮಧುರೋಕ್ತಿಗಳಂ ವಿರಚಿಸಿದ
ನುದಾಹೃತಿಯಂ ಪಂಪಯೋಳ್ (ಶೃಂಗಾರ, ೪-೪೬).

[ಪರಮ + ಪ್ರೇಮ]

ಪರಮಬ್ಧಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಳೆಯ ಹೆಸರು : ಕೂಗ್ಗಲ್ಲ ಬೂತುಗನರಸಿ
ಪರಮಬ್ಧಿಯಾಳುತ್ತಿರೆ ಕೂಗ್ಗಲ್ಲಗಾವುಣ್ಣ ತಮ್ಮುತ್ತಿ ಬೊರ್ಲ

ತುಲುಗೊಳೊಳ್ಳಾದಿ ಸತ್ತರ್ (ಎಕ, IV, ಮುಖಪು. ೯೨-೬ ; ಸು. ೨೨೦).

[ಪರಮ + ಅಬ್ಧಿ]

ಪರಮಬ್ರಹ್ಮ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ; ಪರ
ಬ್ರಹ್ಮ : ಪರಮಬ್ರಹ್ಮತನುಭವರ್ ದ್ವಿಜವರರ್ ವರ್ಣೀಶ್ಚ ಮರ್...
ಧರಾಮರೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂದು ಕೊಂಡುಕೊನೆದು (ಆದಿಪು. ೧೫-೨೧);
ಪರಮಬ್ರಹ್ಮಶರೀರಪ್ರಪ್ತಿ ಜನತಾಂತರ್ವ್ಯಕ್ತಿ . . . ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿ
ವಿದ್ಯಾನಿಲಿ ನಾಟಕಂ ಸರಗೆ ಮತ್ಯಾವ್ಯಸ್ಥಲೀರಂಗದೊಳ್ (ಪಂಪ, ೧-೬);
ಪರಮಬ್ರಹ್ಮನ ನಂದನಂ ಭರತಚಕ್ರಾಧೀಶದರ್ಶನವಂ ಚರ
ಮಾಂಗಂ ಕುಸುಮೇಷು ಬಾಹುಬಲದೇವಂ (ಅನಂಪು. ೧೧-೧೧).

[ಪರಮ + ಬ್ರಹ್ಮ]

ಪರಮಭಕ್ತಿ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಭಕ್ತಿ, —ಶ್ರದ್ಧೆ :
ವರಶೈವವೈಷ್ಣವಾಗಮಗಳ ಚರ್ಚಿಸಿ ಸಂಬಂಧ ಮಹದಿ ಪ್ರವರ್ಣಿಸಿ . . .
ದೈವಜ್ಞನಾಗಿ ಶುಚಿಯೊಳಿರೆ ಪರಮಭಕ್ತಿಯು (ನೇಮಾಂಪ. ೯); ಭಗವ
ದಪರೋಕ್ಷವೆಂಬ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾದರೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ನಿರವಧಿಕ
ಪ್ರೇಮಪ್ರವಾಹವುಂಟಾಗುವುದು. ಇದೇ ಪರಮಭಕ್ತಿ (ಹಿಂದಸಾ, ೨೯೨).

[ಪರಮ + ಭಕ್ತಿ]

ಪರಮಭಟಾರಕ (ನಾ). ಬಹಳ ಪೂಜ್ಯನಾದವನು ; ಒಂದು
ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಪೃಥ್ವೀವಲ್ಲಭ ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮ
ಭಟಾರಕಂ ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಕುಳಕಿಕಂ ಚಾಳುಕ್ಯಾಭರಣಂ (ಸಾಹಿ. XXX,
೪೬-೩ ; 1072); ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಭಟಾರಕ
ದ್ವಾರಾಂತೀಪುರವರಾಧೀಶ್ವರ (ಎಕ, IX, ಮುಖಪು. ೧೫-೨ ; 1315).

[ಪರಮ + ಭಟಾರಕ]

ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ (ನಾ). = ಪರಮಭಟಾರಕ : ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕಂ
ಸತ್ಯಾಶ್ರಯಕುಳಕಿಕಂ ಚಾಳುಕ್ಯಾಭರಣಂ (ಕಾಶ. ೫-೨-೧೬೯ ;
1058); ಮಹಾರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಸತ್ಯಾಶ್ರ
ಯಕುಳಕಿಕಂ ನೂಮ್ನಾಡಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಶ್ರೀಕೋಕ್ಯಮಲ್ಲದೇವರು ಕಲ್ಯಾಣ
ಪುರದ ನೆಲವೀಡಿ XXX ಗೆಯ್ಯುತ್ತಮಿರೆ (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೧೧-೯ ; ?).

[ಪರಮ + ಭಟ್ಟಾರಕ]

ಪರಮಯೋಗಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮುನಿ, —ಯುನಿ : ಪರಮ
ಯೋಗಿಗೆ ಯೋಗನಿಯೋಗಭಾಷಮಂ ಫಲಿಯುನೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೨೮).

[ಪರಮ + ಯೋಗಿ]

ಪರಮರಹಸ್ಯ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಗೌಪ್ಯ ; ಬಹಳ ಗುಟ್ಟು : ಪರಮ
ರಹಸ್ಯವಿದಂ ಸಾದರದಿಂದೇಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಪೇಳ್ದಂ (ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ೨೫-೧೮);
ಪರಮರಹಸ್ಯವಿಾ ಮತಮದತ್ತವಿದಮ್ನ ಕುಬುದ್ಧಿಗಳ್ಗೆ ಗೋಚರಿಕುಮು.
(ವೃಷಭ, ೬೯-೪೨). [ಪರಮ + ರಹಸ್ಯ]

ಪರಮರ್ಷಿ (ನಾ). = ಪರಮಯೋಗಿ : ಪರಮರ್ಷಿ ನಾರದಂ ತನಗೊರೆದು
ಕೂಡೆ ತಾನುರಿಯೊಳ್ಪವೇಶಿಸಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೫-೬೨).

[ಪರಮ + ಮುನಿ]

ಪರಮವ್ರತ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೋಂಪಿ, —ವ್ರತ.
೨. [ಗಣಿತ]ವಿದು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಪುರಹರವಕ್ತಂ ಪಂಚಂ
'ಪರಮವ್ರತಭೂತವಂದ್ರಿಯಂ ಇಹವಕ್ತಂ . . . ಐದಡಿ ಸಾಮಂ
(ವೃಷಭ, ೯-೫). [ಪರಮ + ವ್ರತ]

ಪರಮಸುಖ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸಂತೋಷ, —ಆನಂದ :
ಪರಮಸುಖಪದ ಶ್ರೀಧರ್ಮಕಾಮಾರ್ಥಮೋಕ್ಷಸ್ಥಿರವಯವಿಶೇಷಾಪ್ಯಾನ
ವಿಖ್ಯಾತ ತತ್ತ್ವಂ (ಕವಿಂ. ೬-೨೧೦); ಒದವುವುದು ನಿಷ್ಕ್ರಮೀಚಾರದಿನ
ವರ್ಗ ನುನೋಜಪರಮಸುಖವಿನ್ನ ಪರಭುಧಯಮನದಧಿನ್ನೇವೇಬ್ಬದೊ

(ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨೮); ನಿಮ್ಮ ನೋಟನಂತರವೂ ಕೂಟ ಪರಮಸುಖ (ಬಸವ. ೪೯೧); ಆ ದಯಾನಿಧಿಯಿಗೇ ಸಾರಿದೊಡಹುದು ಪರಮಸುಖ (ಶಾಂತಿಪು. ೨೩-೧೩). ೩. ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಆನಂದ; ಮೋಕ್ಷ; ಮುಕ್ತಿ : ಅದರೂ ಸಕಲಕಲಾಗಮವಿವರವಂ ತಪ್ಪದಂತು ನೆಗಟ್ಟಿಂ ನೆಗಟ್ಟಿಂ ದುಡಿದೊಡತ ಪರಮಸುಖಾಸ್ತದಕ್ಕೆ ಬಗೆದಂತೆ ನೀಮೆ ಮೊದಲಿಗ ರಪ್ಪಿರ್ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೮). [ಪರಮ+ಸುಖ]

ಪರಮಸುಖಿ (ನಾ). ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ನಿರಾಯಾಸದಿಂದ ಪರಮಸುಖಿ (ಬಸವ. ೯೧೬). [ಪರಮ+ಸುಖಿ]

ಪರಮಸ್ಥಾನ (ನಾ). [ಜೈನ] (ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ) ಏಳುಬಗೆಯ ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಿತಿಗಳು; ೧ ಒಳ್ಳೆಯ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು, ಒಳ್ಳೆಯ ಶ್ರಾವಕನಾಗುವುದು, ಮನೆ ತೊರೆದು ತಪಸ್ವಿಯಾಗುವುದು, ದೇವೇಂದ್ರಪದವಿ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಪದವಿ, ಅರ್ಹತ್ವದವಿ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಯ ಏಳು ಹಂತಗಳು : ಸಹ್ಯಾತಿ ಸದ್ಗುಣತತ್ವ ಪರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದ ಸುರೇಂದ್ರತ್ವ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪರಮಾರ್ಹತ್ವ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಮಂಚೇಯಂ ಪರಮಸ್ಥಾನನಾಮುಕ್ತತಾನ್ವಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳು . . . ಅಜಾಪಿ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೬ ಪ); ದರ್ಶನದಿ ಜ್ಞಾನದಿ ನೊಡ್ಡುವ ಪರಮಸ್ಥಾನಮನಾಂ ಪಡೆವೆನಕ್ಕೆ ಪಂಡಮಗತಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೨-೩೩). 'ಸಪ್ತಪರಮಸ್ಥಾನ' ಪರಾ. [ಪರಮ+ಸ್ಥಾನ]

ಪರಮಸ್ಥೇಹ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಗೆಳೆತನ, - ಮೈತ್ರಿ : ಪರಮ ಸ್ಥೇಹಾಮೃತಾದ್ರೇಕ್ಷಣರೂಪಿಣಿಯಂ ಸೇನೆ ಸಂಭಾಷಣಂ ತೂರ್ಯರವಂ . . . ಒಲವು ಮೌಹೂರ್ತಮಾಗಲ್ ತದಲ್ಪಿದರಿಯೊಳ್ ನೈವಾದವ ಪುನ್ನೆಗವಳನವವೈವಾಹದಿಂ ಕೃಷ್ಣನಿರ್ದಂ (ಜಗದಿ. ೧೧-೫೩); ಪರಮ ಸ್ಥೇಹದಂ ರುಚಿಚ್ಛಲದಿನಾಪಂ ಸೇತ್ರದಿಂ ತಾಂ ಕಡಲ್ಪರಿಯುಕ್ತಿದ್ವಪು ದಂಬೋಲ್ ಪದವು ನೋಡುತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೫೮). [ಪರಮ+ಸ್ಥೇಹ]

ಪರಮಹಂಸ (ನಾ). ೧. ಪರಮಾತ್ಮ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ : ಪರಮಹಂಸ ಪರಾತ್ಮ ಪರಮೇಶ್ವರ . . . ಪರೋತ್ತಮ ಕರುಣಿಸುವುದು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೮೬); ಪರಮಹಂಸಂ ಲಿಂಗ ಪದಿಸಾಟು ಸ್ವರಗಲೇ ಗೋಮುಖ (ಶಂಕರಾ. ೪-೫೯); ೨. (ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿದ) ಶ್ರೇಷ್ಠವರ್ಗದ ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ೧ ಕುಟೀಚಕ, ಬಹಾದಕ, ಹಂಸ, ಪರಮಹಂಸರೆಂಬ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ವರ್ಗ : ಅಸ್ತನ್ಮನೋ[ಶ್ರ]ಬಲಂ(?) ತೀರ್ಪಡೆ ತೀರ್ಗುಮಾ ಪರಮಹಂಸ ಸ್ವಾಮಿಯಿಂದೊಂದು ವಿಕ್ಲಬದಿಂ ತಾಂ ಬರವೇಬ್ಬುದುಂ ಪರಮಹಂಸಂ ಬಂದು ಕುಳ್ಳಿದೊಡೆ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೬); ಯತಿಯು ಪ್ರವೃತ್ತಿಭೇದದಿಂ ಕುಟೀಚಕ ಬಹಾದಕ ಹಂಸ ಪರಮಹಂಸರೆಂದು ನಾಲ್ಕು ತೆಜನಾಗಿರ್ಪರು (ದೀಪಕ. ೧೪೪); ನೂರಕ್ಕೆ ನೂರರಷ್ಟು ಒಳ್ಳೆಯವರಾಗಿರುವವರು ಪರಮ ಹಂಸರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ (ಪಂಜಪಂ. ೧೨೧). ೩. ಒಂದು ಉಪ ನಿಷತ್ತಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀರುದ್ರ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ . . . ಹಂಸ ಪರಮ ಹಂಸ . . . ಮುಂಡಕನಂದಿವು ಮೊದಲಾದವೇ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು (ದೀಪಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಪರಮಹಿತವ (ನಾ). ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು, - ಶುಭವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು : "ಆ ಪರಮಹಿತವಂ ತಕ್ಕಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೪). [ಪರಮ+ಹಿತವ]

ಪರಮಾ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುಹ್ಯರೋಗ; ಮೇಹ; "ಒಂದು ಜನನೇಂದ್ರಿಯ ರೋಗ" (ಸುತೋ. ೩೧೮); "ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಬಂಧದಿಂದ

ಬಂದ ರೋಗ, ಗನೋರಿಯಾ" (ಕಸ್ತೂರೋ. ೫೮೧).

[←ಮರಾ. ಪರಮಾ./ಸಂ.ಪ್ರಮೇಹ]

ಪರಮಾಂಡಳಿಕ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಮಂಡಳಿಕ; ಅನ್ಯವ್ರಾಂತವನ್ನು ಆಳುವವನು : ಪರಮಾಂಡಳಿಕರ್ ಭಯದಿಂ ಕರಂಗಳಂ ಮುಗಿದು ಕಪ್ಪಮಂ ತಂದೀವರ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೧೧-೧೩೪).

[ಪರ+ಮಾಂಡಳಿಕ (=ಮಾಂಡಳಿಕ)]

ಪರಮಾಕೃತಿ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ವರೂಪ : ನಾಕಿಗಳಿಂದ್ರಾದ್ಯರ್ ಪರಮಾಕೃತಿ ಮರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದೆನಲ್ ನಿನ್ನವರಾರಾಕೃತಿಯನರ್ಚಪರ್ (ಜಗದಿ. ೩-೧೦೬). [ಪರಮ+ಆಕೃತಿ]

ಪರಮಾಗಮ (ನಾ). ೧. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅರಿವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥ : ಪರಮಾಗಮಕೋವಿದನಪ್ಪದು ಪೂರ್ವಕಾಮೃತಚನೆಗಳಂ ತಾಂ ಮೊದಲೊಳ್ಳುಂಗಳ್ಳದೆ ಪದದೊಳ್ಳಾಣಂ ಬೆಡಂಗುಮುಳ್ಳುಮೆ ಕೃತಿಯೊಳ್ (ಕವಿಾ. ೧-೯); ಅರಿದಿಮ ಬಾಳ ಬಟ್ಟಿ ಪರಮಾಗಮಮುಲ್ಲದೆ ಜಾರ ಬೋರ ವೀರರ ಕಥೆಯಂತೆ ಬಾಬ್ಬ ದಿಯ ಮಾತುಗಳಂ ಬಟಾಕಿಯ್ಕೆ ಚರ್ಚಿಯಲ್ಲ (ಅನಂಪು. ೧-೩೬). ೨. [ಜೈನ] ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ; ಜಿನಾಗಮ : ಉದಾತ್ತವೃತ್ತಿ ಪರಮಾಗಮಭಾವನೆ ವೃದ್ಧಸೇವೆ ಯಾಗಂ ತ್ರಿಜಗದ್ಗುರುಪ್ರಣಯಿಂದಿವ ನಾಗಳುಮೊಂದೆ ಕೀರೆ ದಲ್ ಜಂತ್ರದ ಪಾಸೆಯಂತೊಡನೊಡರ್ಚುವ ನಿಂದ್ರನುಮಾ ಪ್ರತೀಂದ್ರನುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೧೧೦); ಪರಮಾಗಮ ದಿಂದಲ್ಲದೆ ಪರತ್ರೆಯಂ ಪಡೆವುಪಾಯಮಿಲ್ಲ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೫೬); ಪರಮಾಗಮಮೆಲ್ಲಮನುತ್ಪರಿಸುವನಂತಮರ್ಹದೂರ್ತಕಾಲದೊಳೆಂಬಡ್ಪರಿ ವೆತ್ತ ಪಾಗ್ಗುಳಂ ಬಂಧುರಮಾದುದು ದುಂತಲಕತಮೋದಿನಕರನೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೪-೩೫). [ಪರಮ+ಆಗಮ]

ಪರಮಾಚಾರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಗುರು; ಪ್ರಾಚಾರ್ಯ : ಆ ಚಂದ್ರಪ್ರಭಜಿನನ ಮಹಾಚರಿತಪಯೋಧಿಪಾರಯಾನಕ್ಕಾ ನಾಲೋಚಿಸಿದಂ ಪ್ರಾಕ್ತನ ಪರಮಾಚಾರ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠತೆಕುಬಿಲದಿಂದೀರ್ಗಳ (ಚಂದ್ರಪು. ೧-೬೬). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ವಿದ್ವಾಂಸ; ಮಹಾಪಂಡಿತ : ಅರಿದಾದಂ ಕನ್ನಡದೊಳ್ಳಿ ರೋಟಿ ಗೊಂಡಜಾಯ ಪೇಬ್ಬನೆಂಬುದಿಗಾರ್ಗಂ ಪರಮಾಚಾರ್ಯರವೊಲ್ಲಯ್ತಿ ರಲಣಾಯಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನಾಡವರೋಚರ್ (ಕವಿಾ. ೧-೪೨). [ಪರಮ+ಆಚಾರ್ಯ]

ಪರಮಾಣು (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣ ದಾದ ವಸ್ತು; ಅಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಣು : ಕರಿಗಂ ಪರಮಾಣುಗಮಂತರಮಾವುದೊ ನಿಮಗಮಸುರ ವೈರಿಗಮೇನಂತರಮಂತೆ ನಿಮ್ಮೊಳ್ಳಗ್ಗದ ಪರಕುಧರಂ ಪೋಣದ್ ತಾನ ದಂದೇನಾದಂ (ಸಂಪದಾ. ೧೦-೬); ಪರಮಾಣುಪ್ರಾಯಂ ಗುಣಮಿರೆ ಮೆಚ್ಚುವ ಸಂಜನಂದೆ ದುರ್ಜನರೆಮಗಿಂ ಗುರುಗಳ ದೋಷಲವಮುಮಿರೆ ಪರಿಹರಪಂತೊಡಾ ತೋಟಾ ನುಡುವುದುಂದಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧-೪೧). ೨. ಕೊಂಬೆ; ಅತ್ಯಲ್ಪ : ಹೇಳುವರೆ ಪರಮಾಣು ಗುಣವಾಟಾಲ ವೃದ್ಧರೊಳ್ಳಲ್ಲ ತಕ್ಕಿನ ಕೌಳಾಣರು ಮಾದ್ರದವರೆರೆ ಕಲ್ಪ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೨೦). ೩. [ಜೈನ] "ಪುಧ್ವಲದ್ರವ್ಯದ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗಕ್ಕೆ ಪರಮಾಣುವೆನ್ನುವರು" (ಜೈನಸ. ೩೦೬) : ಅಂತು ಪರಮಾಣುಯರೂಪರಸಂಗಧಸ್ತ ಶಗುಣವತ್ಪರಮಾಣುಪರವೃತ ಮೂರ್ತಿಯಪ್ಪ ಪರಮನ ಪರಿಪೂರ್ಣಯೌವನಕ್ರಿಯೆಯಂ ನಾಭಿರಾಜಂ ನೋಡಿ (ಅದಿಪು. ೪-೬೪); ಅಂತುಪವಾಸಕ್ಕೆ ತೀರ್ಕ ತಾಂಗಲಾಗಿ ಜೀರ ಕರ್ಮಪರಮಾಣುಗಳನೊಡನೊಡನೆ ತವಿಸಿ . . . ಉತ್ತರಾಶಾಧಿಮುಖ ರಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೩೧೪); ಪರಮಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಸ್ಪರ್ಶ ಗುಣಗಳು ತಮ್ಮ ಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನ ಸುಸಂಸಿಯೇ ಇರುವುವು

(ಜೈನಧ. ೫೬). ೪. [ವಿಜ್ಞಾನ] ವಿಭಜನೆ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಮಾಣುಗಳ ಕಾಂತ ; ಮೂಲವಸ್ತುವಿನ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶ ; IP 'Atom' ಎಂಬ ಅಂಗ್ಲ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೆಲವರು 'ಅಣು' ಎಂದೂ ಕೆಲವರು 'ಪರಮಾಣು' ಎಂದೂ ಭಾಷಾಂತರಿಸುತ್ತಾರೆ : ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಪರಮಾಣುವಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿದಂಥ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಕಣಗಳಿಗೆ ಪರಮಾಣುಗಳೆಂಬ ಹೆಸರು(ಮುಂಬಯಿ. ೫-೬೬); ಅವು ಜನಕದ ಒಂದು ಪರಮಾಣು ಮತ್ತು ಒಂದು ಪರಮಾಣುವಿನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೬); ಪರಮಾಣು ವೆಂದರೆ ರಾಸಾಯನಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗ ಹೊಂದದೆ ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅತ್ಯಂತ ಸಣ್ಣ ಮೂಲವಸ್ತು ಭಾಗವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು (ಭಾಷಿ. ೨೮೧). [ಸಂ.]

ಪರಮಾಣುಮಾರ್ಗ (ನಾ). ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಘಟಕಗಳು ಚಲಿಸುವ ಹಾದಿ ; ಆಕಾಶ : ಜಡದೊಡ್ಡ ನಾ ಮಿಶ್ರಣವೊಂದು ಪರಮಾಣು ಮಾರ್ಗದಿಂದ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೬೬). [ಪರಮಾಣು + ಮಾರ್ಗ]

ಪರಮಾಣುವು (ನಾ). ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ : ಅತುಮ ತುಂದಿ ತುಂದಿ ನೋಡಾ ಪರಮಾಣುವು ತುಂದಿ ತುಂದಿ ನೋಡಾ ಗುಣೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಜಗಿ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ತುಂದಿ ನೋಡಾ (ಆವಂಶ. ೬೯-೬೦೬) ; ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನನಾತ್ಮನಿಗೆ ನಿಜಸತ್ಯವನು ಸತ್ಯಂಗಳಿಗೆ ಮತಿ ವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣವಿದ್ದು ಪರಮಾಣುವನು (ನಿಭಾಗ. ೯-೬-೨೫).

[ಪರಮ + ಅತುಮ]

ಪರಮಾತ್ಮ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತಿಕವಾದ ಚೈತನ್ಯ ; ದೇವರು ; ಪರಬ್ರಹ್ಮ : ನೆಗ್ಗು ಮಹಾತ್ಮಂ ನರಸಿಂಹನೊಬ್ಬನೊಳ್ ಪರಮಾತ್ಮಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೬೧) ; ಶುದ್ಧಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನಿಬ್ಬರೂ ಒಂದು ರತ್ನಕ್ಕೆ ಹೋಗಾಟವನಾದಿಹರು (ಒಸಸ. ೯೦೫) ; ಪರಮಾತ್ಮ ಪರಮೇಶ್ವರ... ಪರಂಜ್ಯೋತಿಸ್ವರೂಪ ನಿರೂಪ ಚಿತ್ತೈಸು (ಒಸಪ. ೬೧-೪೫) ; ನಿಜ ನಿರ್ಮಲವೆನಿಸ ಪರಮಾತ್ಮ ಜಿನುಮಯರೂಪ ತಾನು (ಕುನ್ಯಾದ್ಯೋ. ೬-೬೬) ; ಪದವಿಸು ಪರಮಾತ್ಮನೆ ನೀನು ಭವರೋಗವೈದ್ಯ ಭಕ್ತರ ನಿಧಿಯ (ಪುರಂ. ೬-೧೬೧ ಪಲ್ಲವ). ೨. [ಜೈನ] ಜಿನೇಶ್ವರ ; ತೀರ್ಥಂಕರ : ಪರಮಾತ್ಮಂ ನಿಷ್ಕಿತಾತ್ಮಂ ಜಿನಪತಿ ಪರಮಸ್ವಾಮಿ ಸದ್ಭರ್ಮಮಾರ್ಮಂ ಗುರುವಂದ್ಯಂ ಪರ್ಥಮಾನವ್ರತಪತಿ ಸುಕುಮಾರಂ ಕಥಾನಾಯಕಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧-೬೦) ; ಏದೊರೆಯನಾತ್ಮನೊಡನಾದಿ ಯನಂತಂ ನಿರತ್ಯಯಂ ಚಿನ್ಮಯಂ ನಿಃಸ್ವಾದೇಶಿಕನೆಂದಾತನುಪಾದೇಯಂ ಮುಕ್ತಿದುಕ್ತನುಂ ಪರಮಾತ್ಮಂ (ಯೋಜಿ. ೪-೨೬) ; ಜಿನನಿಗೆ ಅರ್ಹನ್, ಜಿನೇಶ್ವರ, ತೀರ್ಥಂಕರ, ಪರಮೇಶ್ವರ, ವಿಠಲರಾಗ, ಪರಮಾತ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು (ಭಾಷತ್ಮ. ೨೨೬). ೩. ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು ; ಸಿದ್ಧ ; ೪ "ಕೇವಲಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲೋಕಾಲೋಕ ಗಳನ್ನು ಅರಿತವನು ಮತ್ತು ಆತ್ಮಾನುಭವದಿಂದಂಟಾದ ಅತೀಂದ್ರಿಯಸುಖದಿಂದ ಸಂತ್ಯಸ್ತನಾದವನು" (ಜೈನಶಾ. ೧೫೯) : ಯೋಗಮಾರ್ಗವೊಂದು ತಮಗೊಂದುಮಿಲ್ಲಿನಿಯುಂ ಸಿದ್ಧಕಳೆಂಬಲಿ ಪೆಂಪಿನಮೂರ್ತರ್ ಪರಮಾತ್ಮರುದ್ಧರಿಸುಗಿಮ್ಮಂ ಸಿದ್ಧಿಯುಪ್ಪನ್ನೆಗಂ (ಪ್ರತ್ಯ. ೧-೨) ; ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಿನ 'ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನ ದರ್ಶನಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ನೆರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರಿಂದ ಕೇವಲಿಯನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು. ಇವನಿಗೆ "ಪರಮಾತ್ಮ" ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಸಲ್ಲುವುದು (ಜೈನಸ. ೨೮೬) : ೪. [ದ್ವೈತ] ಜೀವಾತ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಆತ್ಮ ; ಇಪ್ಪತ್ತು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಪರಮಾತ್ಮ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಜೀವಾತ್ಮ... ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದ್ರವ್ಯಗಳು

ಇಪ್ಪತ್ತು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೫) ; ಪರಮಾತ್ಮ ಜೀವರು ಸಹಜವಾಗಿ ಭಿನ್ನರಾಗಿರುವರು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧೬). [ಸಂ. ಪರಮಾತ್ಮನಾ]

ಪರಮಾದರ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ಆಸಕ್ತಿ : "ಅತೀವತ್ಯಂತಂ ವಿಭೂತಿ ಪರಮಾದರಮೆಂದಿವು ಸಂಭ್ರಮಾಧಿಧಾಯಕಮಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಶಾ. ೧೬೨-೪೫) ; ಸಹಸ್ರಪುಸ್ತಕಪ್ರಸರಮುಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಪರಮಾದರದಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಪಂಪಸದಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ಪಂ. ೧-೨) ; ಮೆಲಗಿ ಪರಮಾದರದ ಪಾಡಲು ಕುಳಿತು ಕೇಳುವ... ನಲಿದರೆ ನಲಿಸೆ ನಿಮಗಿಂತಾ ಸುಲಭನೋ ಹರಿ (ಹಸಾರ. ೨-೫). [ಪರಮ + ಅದರ]

ಪರಮಾದೇಶ (ನಾ). (ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾದ) ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಅಪ್ಪಣೆ, - ಆಜ್ಞೆ : ಉಚ್ಚತಮನ್ಯಾಯಾಲಯದವರು ಆಯಾ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾಗಿರಬಹುದಾದಂತೆ, ೧ ಬಂದೀಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕರಣ, ೨ ಪರಮಾದೇಶ... ಉಚ್ಚೇಷಣಸ್ವಭಾವದ ನಿರೂಪಣೆಯುಳ್ಳ ಸೇರಿಯಾನ ನಿರ್ದೇಶನನ್ನಾಗಲಿ, ಅದೇಶನನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಸಾಧರುವುದಾದಲ ಶಕ್ತರಾಗಿ ಇರತಕ್ಕುದು (ಭಾಷಾ. ೧೯).

[ಪರಮ + ಅದೇಶ]

ಪರಮಾಧಿಕಾರ (ನಾ). ಅತ್ಯುನ್ನತವಾದ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವ ಹಕ್ಕು ; ಸಂಪೂರ್ಣಾಧಿಕಾರ : ಅವನ ಸರ್ವೋದ್ಯಮ ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಹಿಂಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾಧಿಕಾರ ಸಂಪಾದನೆಯ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಸೆಲಸಿದ್ದುದಾಗಿ ನೆಕ್ಕು ದೋವನಿಗೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು (ಪುನರು. ೫೬೬).

[ಪರಮ + ಅಧಿಕಾರ]

ಪರಮಾನಂದ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶಯವಾದ ಸಂತೋಷ ; ಮಹಾನಂದ : ಅನಂದನಾಟಕಂ ಪರಮಾನಂದಮನಂದು ಮಾಡೆ (ಆದಿಪ. ೧೬-೫೪) ; ಪರಮಾನಂದಸದೋಲವರ್ ತಮ್ಮೊಳೊರೊಂಬೊಂದೊಂದು ಮಾತಂ ತಮ್ಮ ಮನಕ್ಕೆ ತೋಟಾಡಂತೆ ನುಡಿಯುತ್ತಿರಲಾ (ಜಗದಿ. ೬-೨ ವ) ; ಪರಮಾನಂದವಾಗಲು ನಳಿನಸಾಧನು ಸೇನಿಸಹಿತಾ ಪುಸ್ತಕವ ನಿಳಿದು ಸೇವು ದಿಗಿಯಿಪ್ಪಿದನು ಭರತನ (ಕಾಂಠಾ. ೪೪-೪೫) ; ಕೊಂದದ ಸುಕೃತಂ ಪರಮಾನಂದಂ ಸೌಭಾಗ್ಯಕೀರ್ತಿವಿಜ್ಞಾನಂಗಳ ಮಂದಹರನಾಟ್ಯ ಮಾರ್ಗದೊಳೊಂದಿದವಂಗಳಲ್ಲಜ್ಞನೊಳ್ ಸಮನಿಸವೇ (ರಾಸೂರಂ. ೧-೨೪) ; ವಿಜಯೋತ್ಸವವೊ ಕುಮಾರಜನ್ಮೋತ್ಸವವೊ ಒಟ್ಟಿಗೇ ಅದ ಪರಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಟವರ್ಧನನು... ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ (ಸಪತಿ. VII, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). ೨. ಪರಮಾವಧಿಯಾದ ಸಂತೋಷ ; ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಅನಂದ ; ಮೋಕ್ಷ : ಜೀವನಾತೀತ ತುರ್ಯ ಪರಮಾನಂದನಿರವಯಂ... ಬೆಳಗಿನೊಳಗಣ ಮಹಾಬೆಳಗಿನ ಬೆಳಗು ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಯ್ಯ (ಒಸಪ. ೯೫೫) ; ಸಕಲರಾಗಾದಿ ಕ್ಲೇಶಾಸರಣವೊ ಜ್ಞೇಯಾವರಣವೊ ಹೋಗಿ ಸರ್ವಾತ್ಮವು ಬಂದು... ಬುದ್ಧ ಪದವಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. ಇದೇ ಪರಮಪದ. ಇದೇ ಪರಮಾನಂದ (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). ೩. ಅನಂದಸ್ವರೂಪನಾದವನು ; ಪರಮಾತ್ಮ ; ದೇವರು : ತುರಿಯಪರಮಾನಂದನು ನಿರವಯುಸ್ಸೂರ್ಯೋಪಿ ಪ್ರಭೆಯ ಬೆಳಗಿನ ಸಹಸ್ರಕಿರಣದ ಅಗ್ರಪಟಿಲಿನ ಬೆಳಗು ಕೂಡಲ ಸಂಗಯ್ಯನು (ಒಸಪ. ೯೫೪). ೪. ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೀತಿಯ ಅಹ್ವಾದವನ್ನು ಪಡೆದವನು : ದೇವರಂ ಬಂದಿಸಿ ಬುಲಿ ಯಥಾಕ್ರಮದಿಂದಮಾಳಾರ್ಸೆ ಗಳಿಂದಮರ್ಚಿಸಿ ಪರಮಾನಂದಂ ಕಡೆಯ ಜಿನೇಶ್ವರಮಂದಿರದೊಳು ಕಂಡ ನೊಮನಂಬರಚರನಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೫-೪). [ಪರಮ + ಅನಂದ]

ಪರಮಾನು 'ಫರ್ಮಾನ್' ನೋ.

ಪರಮಾನುಗ್ರಹ (ನಾ). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೃಪೆ ; ಅತಿಶಯವಾದ ಕರುಣೆ : ಸಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನೋಲಗಿಸಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಪರಮಾನು

ಗೃಹಾನ್ಯಾಸನುಸಾರಾದಿ ಪೋಗಿ ಪಟ್ಟಿಂಧಭೂವಲ್ಲಭನಂ ಹಿಮವತ್ಪಟಂ
ದಿದಿದು ಮೂಡ ಮೋಗದೆ ಸುಯಂಬರೆ (ಶಾಂಕಪು. ೧೧-೫೪ ವ).

[ಪರಮು + ಅನುಗ್ರಹ]

ಪರಮಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಆಹಾರ, - ಭೋಜನ.

೨. (ಅಕ್ಕಿ, ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಿಹಿ ಪದಾರ್ಥ : "ಕ್ಷೈರೇಯಂ, ಪಾಯಸಂ, ಪರಮಾನ್ಯಂ—ಈ ೩ ತಯುಲ್ಯಾ" (ಕಲಾಯು. ೫೩-೧೬೫); ಪರಮಾನ್ಯ ಮೋಗರಂ ಸುರುಚಿರ ನಾನಾಭಕ್ಷ್ಯಮುಖ್ಯಭೋಜನವಸ್ತು ತೃತಮಂ ಕುಡುವುದು ತಡೆಯದೆ ಕರಮಂ ನೀಡಿದೊಡೆ ಭೋಜನಾಂಗಮಹೀಜಂ (ಶಾಂಕಪು. ೬-೪೬); ಕೆಲಕೆ ಪಾಳೆಯ ತಳಿರವೊಟ್ಟು ಕಲರನಂಗೈವಂಕೆ ಪರಮಾನ್ಯವನು ಭುಜಿಸಿದರು (ಶಾಂಕ. ೨-೬೩); ಮಿಸುಪ ಕಾಂಚನ ಪಾತ್ರೆಯಲಿ ಪೂರಿಸಿದ ಪರಮಾನ್ಯವನು . . . ಕರಯುಗವಿಸರುಹದಿನೊಲಿ ದಿತ್ತು ದಾ ನಿಜಮೂರ್ತಿ ದಶರಥಗೆ (ಕೋರಂ. ೧-೬-೫೫). ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಾಯಸ : ಪದ್ಮಾನ್ಯ ಗೂಡಾನ್ಯ ಪರಮಾನ್ಯ ಪಾಯಸಂ ಪಂಚಭಕ್ಷ್ಯಂ . . . ಫಲಾನಳಿಯ ಮುಖ್ಯಭೋಜನದ್ರವ್ಯವಾ ತರುಣಿಯರು ಪೊಸಮಿಸುಪವಾಣದೊಳಂ ತೀದಿಯರದೆ ತಂದೀಯಲು (ಸನಮೋ. ೧೯-೨೯). [ಪರಮು + ಅನ್ಯ]

ಪರಮಾಯಿಷಿ 'ಪರಮಾಸಿ' ನೋ.

ಪರಮಾಯು (ನಾ). ೧. ಬಹಳ ದೀರ್ಘವಾದ ಆಯುಷ್ಯ ; ಆತಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ಜೀವಿತದ ಅವಧಿ : ಗೃಹಮೇಟುಂ ಜನನೋದಯಂ ಗೃಹಮುಂ ಬಲಯುಕ್ತಮೇನೆ ಪರಸ್ಪರಸೀಡಾರಹಿತಂ ಸ್ವಗೃಹಸ್ಥಂ ಪದ್ವೈಹಮೇನೆ ಪರಮಾಯುಸಂ ಯಥೋಕ್ತಂ ಕುಡುಗುಂ(ಜಾತಕ. ೯-೯); ಯುಗ ಹದಿನೆಂಟುಸಹಸ್ರ ಕೂಡೆ ಬ್ರಹ್ಮಂಗೆ ಪರಮಾಯು (ಮೋಳಮಾ. ೫-೧೪); ಆ ವರುಷತವೆಂಬುದೀ ಸುರತಗೆ ಪರಮಾಯುವೈ (ಕುಕಾ. ೨-೨೫); ಪಾಸಿಗೆ ಪರಮಾಯು, ಲೋಭಿಗೆ ಚರಾಯು (ಗಾಡೆ). ೨. ಆಯುಸ್ಸಿನ ಪ್ರಮಾಣ; ಜೀವಿತಾವಧಿ: ಪರಮಾಯು ಮೂಟು ದಿನಸಂ ಚರಿತಂ ಚರಿತಾರ್ಥನಾ [ಗು ನೀ]ನೆಂಬವೊಲಾ ಪುರೋಹಿಗೆ ಮೂಟುಪಾಪಂ ಪರಿವರಿಸಿತ್ತೋತು ತನಗೆ ಬೇಟ್ಟಂಕಾಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೩). ೩. [ಕ್ಷೈನ] ಒಂದು ಪೂರ್ವಕೋಟಿಯಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದ ಜೀವಿತದ ಕಾಲ, - ಆಯುಸ್ಸು : ಕೊಲಗದು ಪುಟ್ಟ ಕೋಟಿ ಪರಿಸಂಪ್ತಿಸರಂ ಪರಮಾಯು . . . ಪಂಚಧನೈಕಂ ಪವಣ್ ನೆಲೆ ನರ ಗೊಂದೊಡ್ಡಿದಿರಿ ಬಿಟ್ಟ ಸಲಾನಜಾಯಂ ವಿದೇಹಮಂ (ಅದಿಪ. ೧-೫೨); ಧರೆಯಂ ಪಾಲಿಸಿ ಪದ್ಮೋದರನೊಳ್ ತೊಂದುಲಕ್ಕಿಬರಸಂ ಬುಡ್ಡಾ ಪರಮಾಯುವ ತೌಕಲೊಳರ್ಥರಾತ್ರದೊಳ್ ಕೆಲವು ಸಪ್ತಮಾನಗಿಟಾದೊಂ (ಶಾಂಕಪು. ೫-೬೧); ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸತ್ತ ನಲ್ಲದಾತಂಗೆ ಪರಮಾಯು ನೆಜೆಯ ಸತ್ತ ನಲ್ಲೆಂಬುದುಂ (ಪಂಚಮಾ. ೧೬-೬೨ ವ). [ಪರಮು + ಆಯು]

ಪರಮಾಯುಷ್ಯ (ನಾ). ೧. ಆಯುಸ್ಸಿನ ಪರಮಾವಧಿ : ಪರಮಾಯುಷ್ಯವಾದಯ್ಯಿರುಳ್ಳಿರಸು ನೂಟಾಪ್ತವರ್ಷಂ ನರದ್ವಿರದೌಘೈ (ಲೋಕೋಪ. ೧೧-೧೦೫). ೨. - ಪರಮಾಯು ೧ : ಪರಮಾವಲಿಂಗದಶಾನಮಾತ್ರದಿಂದ ಜಾತಿಸ್ವರತ್ನ ಮಹದೈತ್ಯವರ್ಷ ಪರಮಾಯುಷ್ಯ ತುಡ್ಡ ವಿದ್ಯಂಗಳು . . . ದೊರೆತೊಂಬುವು ನೋಡಾ (ಅಮೋ. ೨೬-೨). ೩. - ಪರಮಾಯು ೩ : ಕೊಲೆಯಂ ಕರಮಟಾಯಯಂ ನೊಂದು ಪ್ರಾಣಮನೆಂತಾನುಂ ಪರಮಾಯುಷ್ಯಂಬರಂ ನಿಜಾಸಿ (ಶಾಂಕಪು. ೬-೯೪ ವ). [ಪರಮು + ಆಯುಷ್ಯ]

ಪರಮಾರಾಧ್ಯ (ನಾ). ಪರಮಪೂಜ್ಯನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಪರಮಾರಾಧ್ಯ ರಪ್ಪ ಕ್ರೀಡುತ್ತುರಾಣದ ದಿವಾಕರಭಟ್ಟೀಪಾಠ್ಯಾಯರ ಸರ್ವ್

ನಮಸ್ಕರಗೃಹಾರಂ (ಸಾಂಕ. XX, ೬೪-೯ ; 1100) ; ಪರಮಾರಾಧ್ಯ ಜಗತ್ಪ್ರಯಾಧಿಕಾರ್ಯ ನಿಂ (ಅನಂಪ. ೬-೫೬). [ಪರಮು + ಆರಾಧ್ಯ] ಪರಮಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಮೋಕ್ಷಪ್ರದವಾದುದು : ಪರಮಾರ್ಥ ಮುತ್ತುದಂ ಮುಚ್ಚರಿಸದೆ ಕೋಟಿಸದೆ . . . ಒಂದೆ ಮನದಿಂ ನಿರುತಂ ಕೇಳ್ವನೆ ಭರ್ಮದೊಳಗಂ ತಿಳಿಗುಂ (ಭರ್ಮಾನ್ಯ. ೧-೧೪೧). ೨. ನಿಶ್ಚಿತ ವಾದುದು; ನಿಜ; ಸತ್ಯ : ಭೂನುತನಿಬ್ಬ ಕುರ್ಮೆಂಬಿದುಂ ಪರಮಾರ್ಥಂ (ನೇಮಿಪ. ೪-೧೦); ಮದದಿ ಮಾಡಿದ ಪಾತಕವು ಪತಿಗೊಡಲುದು ಪರಮಾರ್ಥವಿದು ಪರಿವಿದಿಯನಜಾಯದೆ ಕೆಡುವುದೀ ಜಗ (ಕುಮ್ಯಾ. ೪-೧೯). ೩. ಮೋಕ್ಷತತ್ವ ; ಪರತತ್ವ : ಪ್ರಭುಗಳ ಭರ್ಮಾಶ್ರದ್ಧೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು; ಪರಮಾರ್ಥವಿಚಾರಕ್ಕಿ ಉದಯಿಸಿತು (ಶಾಂಕಪು. ೨೧೩). ೪. ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದ ಉದ್ದೇಶ, - ಗುರಿ : ಒಲುಮೆಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ಪರಮಾರ್ಥವಿನ್ನಿಲ್ಲ ನರರ ಬದುಕಿನಲಿ (ಚಕ್ರಾಂಗ. ೬೬-೧೬೯೧). ೫. (ಮನುಷ್ಯನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ) ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು ; ಮೋಕ್ಷ : ಕಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿ ಕನ್ನದಿಯ ಕೋಟುಪಂಕೆ ಇರುಳುಹಗಲಿನ ನಿದ್ರೆ ಸಾಲದೆ ಬೆರಕನಣಿಸಿ ಪರಮಾರ್ಥವ ಹಡೆದರೆ ಬೋಡ್ಯ ವಲ್ಲವೆ(ಬಸವ. ೫೪೨); ವಿಜ್ಞಾನವು ಜಗತ್ತಿಗಾಗಲಿ ಮಾನವನ ಜೀವಿಕಕ್ಕಾಗಲಿ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಪರಮಾರ್ಥವೊಂದಿದೆಯೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಯಾಂತ್ರಿಕವಾದದಿಂದ ವಿವರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿತು (ಮುಕ್ತಾರ. ೩೦ ೪೬೪). ೬. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ; ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪ : ಸಾಕಿಗಳಿಂದ್ರಾದ್ಯರ್ ಪರಮಾರ್ಥ ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದೆನಲ್. ನಿನ್ನ ವತಾರಾತ್ಮಕಿಯನರ್ಜಪರ್ ಮಹಿಮಾಕರ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗ್ಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ನಿನ್ನಾ (ಜಗದಿ. ೩-೧೦೬). ೭. ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವಂಥದು : ಪರಮಾರ್ಥಂ ಪುಷ್ಕಾರ್ಥಂ . . . ಒಪ್ಪಿತ್ತು ಶೈಲಂ ವರಕೂಟಂ ಶೃಂಗ ಮಾಟಂ ಮೃಗಧರಧರಜೂಟಂ ಕರಂ ದೇವಕೂಟಂ (ಗಿಂಕ. ೫-೨೧).

[ಪರಮು + ಅರ್ಥ]

ಪರಮಾರ್ಥಂ (ಅ). ನಿಜವಾಗಿ; ಸತ್ಯವಾಗಿ: ಶ್ರೀರೂಪಲೀಲಾಧನವಿಭವ ಮಹಾರಾಶಿಗಳ್ಳಿಲ್ಲವಾಗ್ಗೆಂ ಪರಮಾರ್ಥಂ ಮೆಚ್ಚಿ ನಾನೀ ಧರಣಿಯಲಿ ರವಾನೆನ್ನು ಸನ್ಯಾಸನಗೆಯ್ದು ರುಸತ್ಯನ್ನನ್ನಿಗೀತನಪ್ರವರಮುನಿವರನ್ನೀವ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸನ್ದಾನ್ (ಎಕ. II, ೪೪-೩ ; ಸು. 700); ಪಾರ್ಥವನುಣಯುತ ಮಾಗಿಯುಮರ್ಥಾತಫಲದಾಯಿಯಾಗಿಯುಂ ನಿನ್ನೊತ್ತಾರಿ ವ್ಯರ್ಥತೆಯಂ ಪಡೆಗುಂ ಪರಮಾರ್ಥವಚೇತನತೆಯಿಂದೆ ಕಲ್ಪಕುಪಾತಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೪೪); ಈ ಲೋಕದೊಳೆತನೆ ಪರಮಾರ್ಥಂ ಸುಖಿಯೆಂಬೊಸಿದರಸನವಂತಿ ಸುಕುಮಾರನೆಂದು ಪೆಸರನಿಟ್ಟಂ (ವಜ್ರಾರಾ. ೨೬-೧೨); ಪರಮಾರ್ಥಂ ನಿಜಜನಕರ್ ಪರಸಿದ ಪರಕೆಗಳು ಬಯ್ಯ ಬಯ್ಯಳ್ ಮಕ್ಕಳಿರದೆಯ್ದುಗುಂ (ಕಾಂಡಂ. ೪೪೬); ದೇವ ಭವದೀಯ ಸುತರಂ . . . ಸಮಸ್ತ ಸೃಪದಿವ್ಯ ವರರಪ್ಪಂಕು ಮಾಡುವೆಂ ಪರಮಾರ್ಥಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪-೧೪). [ಸಂ.]

ಪರಮಾರ್ಥಂಗಯ್ (ಕ್ರಿ). ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿಸು :

ವಿಸ್ತರರೂಪದೊಳ್ ಸಂಸಾರ ತಡ್ಡಿತುಬಂಧ ತನ್ನ ಮಿತ್ತ ಮೋಕ್ಷ ತತ್ಕಾರಣ ಪ್ರಪಂಚಮಂ ದಿವ್ಯಚಿತ್ತದೊಳ್ ಪರಮಾರ್ಥಂಗಯ್ಯ ಪರಿಣಿಷ್ಟಮುಣ ಕಲ್ಯಾಣಾಧಿಮುಖನಾಗಿದ್ ಜಗತ್ಪರ್ಮಕಾಯ ಬಗೆಯನಪಾಡು (ಶಾಂಕಪು. ೧೧-೯೧ ವ). [ಪರಮಾರ್ಥ + ಗಯ್]

ಪರಮಾರ್ಥಂಪಡೆ (ಕ್ರಿ). ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಗಳಿಸು ; ಕೈವಲ್ಯ ವನ್ನು ಸಾಧಿಸು : ಶ್ರೀರೇವಮ್ನನ ಅಣ್ಣನಾಕ್ತಿಗನ್ ನೆರದರೆಲ್ಲರದೊಳೆ ತಾಮ್ರಿಬ್ಬು ಪರಮಾರ್ಥಮ್ನಡೆ (ಎಕ. XVI, ತುಮಕೂ. ೯೨-೨೫ ; ?).

[ಪರಮಾರ್ಥ + ಪಡೆ]

ಪರಮಾರ್ಥಿಕೆ (ನಾ). ಪರತತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಚಿಂತನೆ ; ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆ : ಪರಮಾರ್ಥಿಕೆ ಹಿತಮಹಿತಮಪರಮಾರ್ಥಿಕೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೂ . . . ಮುಂದೆಕೌಶಿಕನುಬಂಧ (ಶಾಂಕಭ. ೬-೨೬). [ಸಂ. ಪರಮಾರ್ಥಿಕಾ]

ಪರಮಾರ್ಥವಾದ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತಿರಿಕ್ತ ವಾದ ಮತ್ತುವುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಿಕೆ ; ಪ್ರತಿಪೇಧವಾದ : ಈ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಪರಿಶ್ರಮ ಪಟ್ಟವರು ಮೂರನೆಯ ಸೋಪಾನವೆಂಬ ಸುಸುಪ್ತವಸ್ಥಾ ಸದೃಶವಾದ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನೆ, ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗುವರು. ಇದೇ ಪ್ರತಿಪೇಧವಾದ, ಪರಮಾರ್ಥವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೧೯೧).

[ಪರಮಾರ್ಥ + ವಾದ]

ಪರಮಾರ್ಥವಾದಿ (ನಾ). ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವನು : ಅರಸಿ ಕೇಳಿ ಹೊನ್ನಿ ಸರಸಸಾಹಿತ್ಯದ ಪರದೇವತೆ ತಾನೆಂದು ಪರಮಾರ್ಥವಾದಿಯಳಿಂಗರಾಯನು ಪರಿಪರಿಯೊಳು ಬಗ್ಗಿ ಪನು (ಪವಿ. ೧-೨೬). [ಸಂ. ಪರಮಾರ್ಥವಾದಿನ್]

ಪರಮಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನು ಬಯಸುವವನು : ಪರಮಾರ್ಥಿಯಾದರೆ ಪರಮನ ಸಂಪದವೆಂಬುದೇ (ಸಕಪ. 1, ೪೦-೪೨).

[ಸಂ. ಪರಮಾರ್ಥಿನ್]

ಪರಮಾವಧಿ (ಗು). ೧. ಅತಿಹೆಚ್ಚಿನ ; ಅತ್ಯಂತವಾದ ; ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯ : ಅನುಮತಿಯ ಗುಣಗಳು ಮಕ್ಕಳು ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ಪರಮಾವಧಿ ಮಟ್ಟವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತವೆ (ಚಕ್ರದ. ೯೧); ಇದರಿಂದ, ಹುಲ್ಲಿನ ಪರಮಾವಧಿ ಪ್ರಯೋಜನವು ಆಗದೆ ಹೋಗುವುದು (ಗೋಪಾ. ೧೦೪). (ನಾ). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಕೊನೆಯ ಮಿತಿ,--ಎಲ್ಲೆ ; ಚರಮ ಸೀಮೆ : ಸಹನಶೀಲತೆಯ ಪರಮಾವಧಿಯೆಂದು (ಪ್ರಕಾ. ೧೧೬) ; ಅದು ಸುಖದ ಪರಮಾವಧಿ. ನಾನು ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಲ್ಲ (ಮರನಾ. ೧೭೪); ಶಕುಂತಲೆಯ ದುರ್ದೈವದ ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಕಾಣಲು ನಾವು ಬದನೆಯ ಅಂಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕು (ಧರ್ಮಸಾ. ೭೧). ೩. ಅತಿಹೆಚ್ಚು ; ವಿಪರೀತ : ಚೀನಾದೇಶದ ಜನರಿಗಂತೂ ಅಪು ತನ್ನವ ವ್ಯಸನವೂ ಸೇರುವ ವ್ಯಸನವೂ ಪರಮಾವಧಿಯೆಂಬ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೦). ೪. [ಜೈನ] ಅವಧಿಜ್ಞಾನದ ಮೂರು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಮಾವಧಿಯಂ ಭವಮುಕ್ತಾದ ಯತಿಪತಿ ನುಡಿದಂ (ಆದಿ. ೩-೩೭). ೫. "ಅವಧಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ದೇಶಾವಧಿ, ಪರಮಾವಧಿ, ಸರ್ವಾವಧಿ ಎಂದು ಮೂರು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಪರಮಾವಧಿ ಮತ್ತು ಸರ್ವಾವಧಿ ಜ್ಞಾನಗಳು ಚರಮಶರೀರಿಯಾದ ಅಥವಾ ತದ್ಭವಮೋಕ್ಷಗಾಮಿಯಾದ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ದೊರಕುತ್ತವೆ" (ಅವಿ. ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಕೋಶ) ; ಸಂಯಮಮಂ ಕೈಕೊಂಡು ಜಾರಾಣುದ್ಧಿಯುಮಂ ಪರಮಾವಧಿಯುಮಂ ಪಡೆದಂ (ಜಾವಂ. ೬೫). [ಪರಮ + ಅವಧಿ]

ಪರಮಾತಿ 'ಪರಮಾಯಿಷಿ' ನೋ.

ಪರಮಾತೀರ್ವಾದ (ನಾ). ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಹರಕೆ : ಪರಮಾತೀರ್ವಾದದಿಂದ ಪರಮ ಮಗನಂ (ಕಾದಂ. ೪೯೧) ; ಪರಮಾತೀರ್ವಾದವೆಂಬ ಐದನೆಯ ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟಮಾರ್ಗವ್ಯಕ್ತಿಯೋತ್ಪತ್ತಿನಾದಂ ಪೊಕ್ಕ ರಾರಾಜಿಸಿ (ಪ್ರಕಾ. ೭-೧೪). [ಪರಮ + ಅತೀರ್ವಾದ]

ಪರಮಾತೀರ್ವಾದನ (ನಾ). = ಪರಮಾತೀರ್ವಾದ : ಕರಕಮಳ ಮುಳುಳುಯಿತ ಕುಸ್ತಕನಾದ ಕುಸ್ತಕನಾಥನಂ ಪರಮಾತೀರ್ವಾದನ ಗಣೆಂದಂ ಕುಳ್ಳಿದ್ಮು (ಸಾಂ. XX, ೪೬-೬೪ ; 1972).

[< ಪರಮಾತೀರ್ವಾದ]

ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ಅಚ್ಚರಿ ; ಅಶ್ಚಾಶ್ಚರ್ಯ : ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದಕಂಪದೀರಸಂ ಸುರಪತಿ ಕೆಯ್ಯಿಡಾದು (ಶಾಂಕಭ. ೧೦-೭೫ ದ), [ಪರಮ + ಅಶ್ಚರ್ಯ]

ಪರಮಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನೆಲೆ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪರಮಾಶ್ರಯನೇ ತಾನಾಗಿ ಶಕಪ್ರಕಮಳಕರ್ಣಕಾಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತ ; ಸಿದ್ಧನಾಗಿರ್ಪ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೮೧೬).

[ಪರಮ + ಅಶ್ರಯ]

ಪರಮುಖ (ನಾ). ಮೋಕ್ಷಪ್ರೇಕ್ಷಿಯಾದವನು ; ಮುಮುಕ್ಷು : ಶಂಕಪರಿ ಪರಮುಖರು ಶಂಬರಸುರೇಂದ್ರನೊಲಿದಂ ಕರುಣದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸು ತಾಯಿಯೆನಲು (ಸಮೋ. ೧೨-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಮುಖಜಾಣಿ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ಚತುರ ; ಇಂಗಿತಜ್ಞ : ಪರಮುಖಜಾಣಿ ಸ್ವಾಮಿ ನೀನುಯಾದ ಸುರುಚಿರಲೆಗಳೆನುಂಟೆ (ಭರಣ. ೪೪-೬೪). [ಪರ + ಮುಖ + ಜಾಣ]

ಪರಮೈ 'ಪಟಮೆ' ನೋ.

ಪರಮೈ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ದೇವತೆ ; ಶಿವ ; ಪಾರ್ವತಿ : ಪರಮೆಯಾದಿದ ನುಡಿಯ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಸರಿಸುವ ಮುಂದೆಹುತ್ತವ ವಜ್ರಾಕು ವಾಗ್ವಿದಿಯೊಳು ಪಾರ್ಥನ ಗೆಲವನೆಡೆಸುತಿರೆ ಹರ ಹಯ ಪೊಗಳಿದನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨೨-೫). ೨. [ಭಂದ]ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಮಧ್ಯಾಭಂದಸ್ಸಿನ ಒಂದು ಅಕ್ಷರವೃತ್ತದ ಹೆಸರು : ಸುರರ ನೆರದಿ ನೆರೆಯ ಪರಮೆ (ಭಂದೋಂಬ. ೨-೬೦). [ಸಂ. ಪರಮಾ]

ಪರಮೆಮೊರೆ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ರೆಪುಂಕಾರ ; ತುಂಬಿಯ ಧ್ವನಿ : ಪೊಸಗಂಪು ಪರಮೆಮೊರೆಯಂ ಬಳಿಗೆ ಕರೆಯ (ಪ್ರೀರಾಪಾ. ೨೨೪-೨೭)

[ಪರಮೈ (< ಪಟಮೆ) + ಮೊರೆ]

ಪರಮೇಶ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಒಡೆಯ,--ಸ್ವಾಮಿ : ಪರಮೇಶಂ ಜೀವಿತೇಶಂ ತಮಗೆ ದಿಟಿನೆಂದುರ್ವೆ ಕಾಂತಾಜನಂ ಮತ್ತರೂಂ ರಾಜಾಹ್ವಾನೆಂದೊಲ್ಲೆ ಬಗೆ ಧರೆ (ಕಂದ್ರ. ೧೩-೧೬). ೨. ಶಿವ ; ಈಶ್ವರ : ಪರಮೇಶ ಭಕ್ತಜನಶಂಕರ ಶಂಕರ ನಿನ್ನ ಮಾತನಾಂ ಮನ್ನಿಸಿದಂ (ಬಸವ. ೧೪-೬೭) ; ಸುಮತಿಗಳು ಪರಮೇಶನೆಂದರೆ ರಮಣದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದರೆ ವಿಮಳಿತ ಪರಮಹ್ಮವೆಂದರೆ ಹರನ ನಾಮವಿಧಿ (ಬಸವ. ೫೫-೬೯). ೩. ವಿಷ್ಣು ೪. ಇಂದ್ರ. ೫. ಚಕ್ರವರ್ತಿ : ಪುರು ಪರಮೇಶನ ಹಿರಿಯ ಕುಮಾರನು ಸರೋತಕಳೊಬ್ಬನೆ ರಾಯ (ಭರಣ. ೧-೨೦). ೬. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ ; ಜಿನ : ಪರಮೇಶಂ ಮಧ್ಯದ ಮಂದರದಂತೆ ಸಮನಸರಣವಯಂ ವಿಳಸದ್ಧಿಂಸಂಧಾನದೀಪುರಾಸುರ ಜಂಬವದ್ವೀಪಮಂದಿನಂ ಸೋಗಿಯೆಸುಗುಂ (ಕಂದ್ರ. ೧೫-೩).

[ಪರಮ + ಈಶ]

ಪರಮೇಶ್ವರ (ನಾ). ೧. ಬಹಳಶ್ರೇಷ್ಠವಾದವನು ; 'ಕವಿಪರಮೇಶ್ವರ' ಪರಾ. ೨. ಚಕ್ರವರ್ತಿ ; ಸಾಮ್ರಾಟ : ಪುರುಪರಮೇಶ್ವರ ಪುತ್ರಂ ಭರತೇಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿ ಬಂದಿದಾಂ (ಅದಿ. ೧೨-೪೯) ; ಅಪುಣ್ಯಾಂಕುರಪಾಶಪ್ರರೋಪಾಯಮಾಣನುಮಪ್ಪ ಪರಮೇಶ್ವರಂಗೆ ಬಗೆ ಗೊಂದರಿಯಿರನರ್ಪಿರ್ (ಶಾಂಕಭ. ೯-೪೦) ; ಶ್ರೀಪ್ರಾಪ್ತವಲ್ಲಭಮಾ ರಾಜಾಧಿರಾಜ ಪರಮೇಶ್ವರ . . . ಕೈಕೊಳ್ಳುಮಲ್ಲದೇವರು ಕಲ್ಯಾಣ ಪುರದ ನೆರದೀಡಿ × × ಗೆಯುತ್ತದೀರಿ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೧೧-೯ ; ?). ೩. ಪರಶಿವ ; ಈಶ್ವರ : "ಈಶಾನಾ, ಶಶಿಶೇಖರ . . . ಪರಮೇಶ್ವರ . . . ನೀಲರೋಹಿತ : ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ಪೆರ್" (ಹರಯು. ೩-೧೧) ; ಪಾರ್ವತಿ ಭಸವೆಂಬೆನೆ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅರ್ಧಾಂಗಿಯಾದಳು (ಬಸವ. ೮೬೬).

ಸರಸಿಜಾನನಿ ಹೋಗಿ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಬೇಗುಲುಮಂ ಹೋಗಲು (ಒಪ್ಪ. ೫೨-೨೬). ೪. ವಿಷ್ಣು. ೫. ಇಂದ್ರ. ೬. ಬ್ರಹ್ಮ. ೭. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ; ಜಿನ: ಅಂತು ಪುರಂದರನಾನಂದನ್ನ ತ್ಯಾಜನದೊಳಿ ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಭರ್ಮಾಮೃತಪರ್ವದಿಂ ಭವ್ಯಸಸ್ಯಸಮೃದ್ಧಿಯಂ ಮೂಡು ವುದುಂ ವ್ಯವಮೆಂಬುದು ಭರ್ಮಾಮೃತವೊಪ್ಪುವುದುಂ (ಅದಿಪ. ೭-೧೨೭ ಪ); ಪರಮೇಶ್ವರನಂ ಪ್ರೀತಗದ್ಗುರುವಂ ನೆಗಟ್ಟಿ ಜಿತ ಸಾಧನಂ ತನ್ನ ತನೂದರದೊಳ ತಾಳಿದ ಪಂಪಚ್ಚರಿಯೊನಿಸಿದುದಾ ಸುರಾಂಗನಾಭ್ಯರ್ಚನೆಯಾ (ಅದಿಪ. ೩-೧೮); ಪರಮೇಶ್ವರನಂ . . . ಮಣಿಮಯವಿಷ್ಣುರದೊಳ ನೆಲಸಿದ ಭವ್ಯಚಿಂತಾಮಣಿಯಂ . . . ಕಂಡು (ವರ್ಧ. ೧೦-೭೭).

ಪರಮೇಶ್ವರ ದತ್ತಿ = ಚಾಲುಕ್ಯರಾಜರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ: ಶ್ರೀಮದ್ಭಕ್ತವತ್ಸಲ್ಯ (ಸೈಕ) ಮಲ್ಲದೇವಗ್ಗಿ ದಿನ್ನ ಪಂಗಿಯು ಪರಮೇಶ್ವರ ದತ್ತಿ ಮಾಡಿ . . . ದೇಗುಲದ ಬೇಸಕ್ಕಂ ದೇವಪೂಜೆಗಂ . . . ಬಿಟ್ಟ ಬಸವನಿ ನಾಡ ಕಂಪಣಂ (ಇಪ. IV, ೨೦೯-೨೮; 1075). ಪರಮೇಶ್ವರ ದೀಕ್ಷೆ = ಜೈನಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುವ ವ್ರತ; ಜಿನದೀಕ್ಷೆ: ಗುರುಪದಪದ್ಧಾಂತದೊಳ ಪರಮೇಶ್ವರದೀಕ್ಷೆಯಂ ಮುನಂದಿಡೆ ಕೊಂಡಿ ಧರೆಯಂ ಪೊಗಲುಸಿದನಿದೇಂ ಪುರುಪರಮೇಶ್ವರಸುತರ್ ಪಂಜೇದಿಗೊಡ (ಅದಿಪ. ೧೪-೧೩೯). [ಪರಮ + ಈಶ್ವರ]

ಪರಮೇಶ್ವರಾವತಾರ (ನಾ). ಶಿವನ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ: ಪರಮೇಶ್ವರಾವತಾರನೆ ಪರಮಹ್ವಾನಯ . . . ಹೊರೆ ಕೊಂಡುದು ಏನಿಗೆ ಪಾತಕಂ ಬಾಲವಧಂ (ಗದಾಯು. ೯-೩೪).

[ಪರಮೇಶ್ವರ + ಅವತಾರ]
ಪರಮೇಶ್ವರಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠಳಾದ ಒಡತಿ, -ಸ್ವಾಮಿನಿ: ನೀರದ ಮಂ ಕುಡುಮಿಂಚು ಪೊದಿ ಕೋಳಿಸುವಪೊಲಾ ಸುರಾಧಿಪನನಾ ಪರ ಮೇಶ್ವರಿ ಪೊದಿ ನಾಡೆ ಕಣ್ಣೆಸೆದಳ (ಶಾಂತಿಪ. ೭-೨೯); ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಏಕಸುತಮುಖರೀಕ್ಷಣದೊಳೊಡನೊಗೈಗೆ[ಗ]ಪುಳಕಂಗಳೆನೇಂ ಕರಮನೆ ದಳೊ (ಅದಿಪ. ೪-೫); ಕುರುಕುಲಜೀವಾಕರ್ಷಣಪರಿಣತಮಿದು ಕಾಳ ಹಸ್ತಮುಟ್ಟದೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕೇತಹಸ್ತಮುಳ್ಳುಮೆ ಪರಾಭವಜ್ವಲನಧೂಮ ಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣೇ (ಗದಾಯು. ೧-೭೭). ೨. ಪಾರ್ವತಿ; ದುರ್ಗ: ನೇವರದ ಕಳಧ್ಯಾನವೊಗೆದು ನೆಗಮಂ ಜಗಮಂ ಪಂಪೇಷ್ಟಿನಿ ಬರು ತರ್ದಳ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಚಂದ್ರಧರನೇಕ್ಷಿಸ ಭರದಿಂ (೧೦೪. ೫-೩೦); ರಘುಪುಂಗವನ ನುಡಿಗೆಳ್ಳು ಪರಮೇಶ್ವರಿಯೆಂಕೆಂದಳ (ಅದ್ಭುತ. ೫೩-೧೬). ೩. ಅರುವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಯೋಗಿನಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು: ಬ್ರಾಹ್ಮಿ . . . ದೇವಿ ದಿವ್ಯಯೋಗಿನಿ . . . ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕ್ರೋಧಿನಿ . . . ಹುಂಕಾರಯರೆಂಬ ಚತುಷ್ಟಯೋಗಿನಿಯರುಂ (ದೀಪ. ೨೧೪).

[ಪರಮ + ಈಶ್ವರಿ]
ಪರಮೇಶ್ವರಿನೋಟು 'ಪ್ರಾಮಿಸರಿನೋಟು' ನೋ.

ಪರಮೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠದೈವ; ಬ್ರಹ್ಮ; ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ: "ಬ್ರಹ್ಮಾ, ಸೃಷ್ಟಾ, ಧಾತಾ, ಪರಮೇಷ್ಟಿ . . . ಕಮಲಾಸನ: - ಈ ೨೦ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪೆಸರ್" (ಪರಾಯು. ೨-೬); ಸುರಭೂರುಹದಗಿಯಂ ವಿತ್ತರದಿಂ ಪರಮೇಷ್ಟಿ ತಂದು ಮನುಷ್ಯಾತ್ಮೆಯಂ ವಿರಚಿಸಿ ಪುಟ್ಟಿಸಿದ ನೆನರ್ ದೊರೆವತ್ತಂ ದೀಲನವಿಳಲಕ್ಷ್ಮೀರೋಲಂ (ಶಾಪಮಂ. ೨೯೭-೧೪೫; 1151); ಪರಮೇಷ್ಟಿಯಂಜೆ ಕೃಷ್ಣನ ಗರುಡಂ . . . ಮುನ್ನೀ ಗಿರಿವರದೊಳ್ಳುಟ್ಟಿ ನೆಗಟ್ಟಿ ವೈಷ್ಣವವ್ರತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೪೭); ಬಳಿಕ ಹರಿದುದು ದೇವಕುಲ ಪರಮೇಷ್ಟಿಯಲ್ಲಗೆ (ಕುಪ್ಯಕ. ೭-೧೭); ಪರಮೇಷ್ಟಿ ಏಕಚಾತುರಿಯುಳೆಯೆ ನರವಿಸಿದನೆಡುಳ್ಳಿಯೆಂದೆಡು

ಜಂತುಗಳ (ಮಂಕುಳ. ೧೯೩). ೨. ಶಿವ. ೩. ವಿಷ್ಣು. ೪. ಗರುಡ. ೫. ಅಗ್ನಿ. ೬. [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರ; ಜಿನ: "ಪರಮೇಷ್ಟಿ ಪರನೋಟು ಸ್ವರೂಪನಾಪ್ತಂ . . . ತೀರ್ಥಕರಂ" (ಮುಕ್ತಿಕೋ. ೨-೮); ಸೀತ ಶ್ರಯಾಗ್ರಸ್ಥಿ ತನಂ ಪರಮೇಷ್ಟಿಯಂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಂಗೆಯ್ದು (ಚಂದ್ರ. ೭-೫೨); ದೇವದೇವ ಪರಮೇಷ್ಟಿ ದಯಾಶ್ರಯಕರಣವೆಂಬ ಸುರಕೋಟಿಯ ಕಳಕಳಮೆಸೆದುದು (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೪); ಜಿನನಿಗೆ ಅರ್ಹನಾ, ಜಿನೇಶ್ವರ, ತೀರ್ಥಂಕರ, ಪರಮೇಷ್ಟಿ, ವೀತರಾಗ, ಪರಮಾತ್ಮಾ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರು ಗಳುಂಟು (ಭಾಷ್ಯ. ೨೨೭). ೭. ಅರ್ಹಂತ, ಸಿದ್ಧ, ಆಚಾರ್ಯ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಸಾಧುಗಳೆಂಬ ಐದು ಘನ ಗುರುಗಳು: "ಸರಸಿಜವಾಸ ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಟಿ ಗಳುಂ ಪರಮೇಷ್ಟಿ ಯೆಂದೊಕ್ಕು" (ಸಾಸಾರ. ೧೫೧); ಅದೇ ಪರಮಪದ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಪರಮೇಷ್ಟಿ ಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೨). 'ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಟಿ' ಪರಾ.

[ಸಂ. ಪರಮೇಷ್ಟಿ ನಾ]

ಪರಮೇಷ್ಟಿ ತನ (ನಾ). ಪರಬ್ರಹ್ಮಪದವಿ; ಬ್ರಹ್ಮತ್ವ: ಬೇಡ ತನಗೆರೆ ದೇವ ಏನುಮಿ ಮಾಡಿದಿ ಪರಮೇಷ್ಟಿ ತನದಿರವು (ಸಿಭಾಗ. ೧೦-೧೪-೩೩).

[ಪರಮೇಷ್ಟಿ + -ತನ]

ಪರಮೇಸ್ವರನೋಟು 'ಪ್ರಾಮಿಸರಿನೋಟು' ನೋ.

ಪರಮೇಸ್ವರ (ನಾ). = ಪರಮೇಶ್ವರ ೨.

ಪರಮೇಸ್ವರ ದತ್ತಿ = ಪರಮೇಶ್ವರದತ್ತಿ: ಸುಧಾಕರ್ಮ[ದುಪ] ಧೋರಕ್ಕಂ ಪಂಚೋಪಚಾರಪೂಜೆಗಂ ಪರಮೇಸ್ವರದತ್ತಿಯಾಗಿ (ಕಳಾ. ೧೦೩-೮-೨೨; 1076). [

ಪರಮೇಶ್ವರ]

ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯ (ನಾ). ೧. ಅತ್ಯಂತಿಕವಾದ ಅಧಿಕಾರ; ಪರ ಮಾಧಿಕಾರ. ೨. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಸಂಪತ್ತು, -ಸಿರಿ: ಪ್ರೀತಿಕರ ವಿಮಾನದೊಳ ಮೂವತ್ತೊಂದುಸಾಗರೋಪಮಮುನುಮಿತವಿಕ್ರಮಾಧಿ ಧಾನಮುಮಹಮಿಂದ್ರ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಮುಂ ದೊರೆಕೊಳೆ ಸುಖಾತ್ಮ ನಿರೆ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೩೦ ಪ); ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯದಿನೆಸಿದಾ ಪುರದೊಳ . . . ಅಚ್ಯುತಸಮಾಖ್ಯಂ ಭಕ್ತಂ ಮೆಚೆವಂ (ಪ್ರವಿ. ೫೪-೩). ೧೨. ಉಮಾ ಕಾಮಿನೀಜೀವಿತೇಶಂ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾಸ್ತದಂ ರಕ್ತಸುಗೆ ವಸುಧೆಯಂ ಯುದ್ಧ ರಂಗಪ್ರಣೇತ್ರಂ (ಜಗದಿ. ೧-೩). [ಪರಮ + ಐಶ್ವರ್ಯ]

ಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟ (ಗು). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ: ಅಂತು ಹುಂಡಸಂಸ್ಥಾನರುಂ ನಪುಂಸಕರುಮಪ್ಪ ನಾರಕರ ಜನ್ಮಭೂಮಿ ಗಳಾದೆಬಿಜೋಳಂ ನೆಲಸುವ ಜೀವಂಗಳ ಕರ್ಮತಾರತಮ್ಯಪರಮೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೭-೧೦೦ ಪ). [ಪರಮ + ಉತ್ಕೃಷ್ಟ]

ಪರಮೋತ್ಪವ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಸಂತೋಷ, -ಸಂಭ್ರಮ: ಸುದೃಢ ನಾಗ್ರಗಣ್ಯನಂ ಹಿರಣ್ಯನಂ ಸನ್ಯಾಸಪೂರ್ವಕಂ ವಿಪರ್ಜಿಸಿ ಪರ ಮೋತ್ಪವದಿರ್ದಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೪೨ ಪ); ಪರಮೋತ್ಪವದಿಂ ನಡೆತಂದು . . . ಪದ್ಮ ಲಯರಲಂ ತಿಜಾದಳ ಭವಾನಿ ಶಿವಪೂಜಾರ್ಥಂ (೧೦೪. ೫-೫೩).

[ಪರಮ + ಉತ್ಪವ]

ಪರಮೋದನ (ನಾ). = ಪರಮಾನ್ನ ೩: ಮಡದಿಯರು ಮೂನಂಗಿ ಮುನಿಕುಲಮ್ಬುಡ ವಸಿಷ್ಠನ ನೇಮದಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನು ನೃಪತಿ ಪರ ಮೋದನವನುಚಿತದಲಿ (ಶೂರಾ. ೧-೭-೫೭). [ಪರಮ + ಓದನ]

ಪರಮೋದಯ (ನಾ). ೧. ಬಹಳವಾದ ವಿಳಿಗೆ, -ಶ್ರೇಯಸ್ಸು: ಪರಿಚಿತಸನಾಧಿರಾಗಾಂಕುರಜಲಸೇಶಂ ವಿರೋಧಿತರುದವದದನಂ ಪರಮೋ ದಯರೆವಿಗನಂ ಪರಾಶ್ರಮವದನೆ ವಿಭಿನ್ನರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿಾ. ೩-೨೨). ೨. ಅಧಿಕವಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ನೈಪತುಂಗನ ಒಂದು ಬಿರುದು: ಸತಕಂ ಚಿರ್ಬತ್ತು ಏಜಾಯತಿ

ಯೊಡನೆ ಮಹಾವಿಧೂತಿ ಪರಮೋದಯನಾ (ಕವಿ. ೩-೧೫೫).

[ಪರಮು + ಉದಯ]

ಪರಮೋರ್ಥ (ನಾ). ಬಹಳ ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಾನ; ಉರ್ಧ್ವ ಲೋಕ: ಜೀವನದ ಮೂಲ ಮೇಲಿರುವ ಪರಮೋರ್ಥದಲಿ (ಮಂ.ಕ. ೫೬೦).

[ಪರಮು + ಉರ್ಧ್ವ]

ಪರಮೋತಿ 'ಭರಾಮೋತಿ' ನೋ.

ಪರಮೌದಾರಿಕ (ಗು). "ಭಾತಿಕರ್ಮ ನಾಶವಾಗಿ, ಅರ್ಹದವಸ್ಥೆ ಯಲ್ಲಿರುವ" (ಜೈನಶಾ. ೧೫೯): ಪರಮೌದಾರಿಕ ದಿವ್ಯಮೂರ್ತಿ ವಸನಾಲಂಕಾರಮಂದಾರಶೇಖರರಮ್ಯಂ ಧೃತಯೌವನಂ (ಅದಿ. ೮-೫); ಪರಮೌದಾರಿಕದಿವ್ಯಶರೀರನುಂ . . . ಸುಂದರಾಕಾರನುಮಪ್ಪ ಹೀರ್ವಕರ ಕುಮಾರಂಗೆ . . . ಪ್ರಸಾಧನಪ್ರಾರಂಭಂಗೆಯ್ಯ (ಶಾಂ.ಕ. ೧೦-೫೬೫); ಪರಮೌದಾರಿಕದಿವ್ಯದೇಹ ಸಹಜಾಮೋದಂಗಳಿಂದ ಸರೋವರ ಗಂಗಾದಿ ನದೀಜಲಕ್ಕೆ ಮುಳುಗಿದುಂ ಗಂಧೋದಕಾಖ್ಯಾನಂ (ಅನಂ. ೫-೬೬).

[ಪರಮು + ಔದಾರಿಕ]

ಪರಮ್ನ ಪುರುಷ (ನಾ). ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಅನಂತಾನಂತ ಪರಮ್ನಪುರುಷ ಪುರುಷೇಶ್ವರ (ವೋ. ೨೬-೨). [**ಪರಮಪುರುಷ**]

ಪರೆಯ, ಪರೆಯ, ಹರೆಯ, ಹರೈ, ಹರೆಯ (ನಾ). ೧. ತಾರುಣ್ಯ; ಯೌವನ: "ಪರಯಮನಿ ಪ್ರಾಯಮಕ್ಕು" (ಕರ. ೧೨೬). **ಪರೆಯ:** ೧. ಪರೆಯಂ ವರ್ಣವಳಂಗಳೊಂಡ ನಯವತ್ಯಾ ಶ್ವರ್ಯಸೌಂದರ್ಯನೊಂದಿರೆ ಭೇದಂ ಲವಮಿಲ್ಲದಾತ್ಮಜಿಯ ದರ್ಶಾಂತಿಕ ದೆಂಬಂತೆ ದಿತ್ತರಿಸುತ್ತಿರ್ಪ ತದೀಯ ಚಿತ್ರಪಟಮಂ ನೋಡುತ್ತಮಿರ್ದಂ . . . ಚಂದ್ರಧ್ವಜೋರ್ವೀಶ್ವರಂ (ಕುಸುಮ. ೧೫-೬೦); ನೋಡೆನ್ನೊರೆಗೆ ವೆಣ್ಣಳ್ ಕೂಡೆ ಮನಂಗೊಳ್ಳ ಮಕ್ಕಳಂ ಮುದದಿಂ ಮುದ್ದಾಡಿಸುತಿ ದಿವರ್ಪರ್ ತಾಮೇಡಿಸುವಂತೆನ್ನ ಸಿರಿಯುಮಂ ಪರೆಯಮುಮಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೮೦); ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯುಂ ರೂಪಮಾ ಪರೆಯಂ ಬೇವಿನ ಸುಗ್ಗಿ ಪಾಪುನೆಯ ಚಿತ್ರಂ ಕಾಡೆ ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೯೮). 'ಎಳ ವರೆಯ', 'ಮುಂಬರೆಯ' ಪರಾ. **ಹರೆಯ:** ೧. ಜಡಿದು ಗಿಳಿ ಸೋವ ಹರೆಯದ ಮಡದಿಯರ ಶರೀರವರ್ಣರೂಪಂ . . . ತಮ್ಮೊಳ ಮಡೆಗೊಂಡವೊರೊ ನೆಲ್ಲ ಲೇನೊಪ್ಪಿದುಮೇ (ದಶಕು. ೧-೩೧); ಪುರ್ಬು ಗಳ್ ಕಾಮೇಕೋದಾಡಮಂ ದಂದಿಸಿದುವಾ ಮುಖಂ ಮುಕುರಿದವಂ ಪಳಿದುದು . . . ಎಸಲೆಯ ಹರೆಯಮುದುರ್ದಮ ಕುಪರನ (ಚಿ. ೫-೪೪); ಹರೆಯದ ಹೊಸಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡುತ್ತಿದ್ದ ಸೀತಾರಾಮುವಿನ ಬಾಳಿಗೆ ಉದಯವೇ ಇಲ್ಲದ ಕತ್ತಲು ಕವಿಯುತು (ಕಳಹ. ೮೯). ೨. ವಯಸ್ಸು: ನಂದನರನ್ನಯ ಹರೆಯದ ಸೌಂದರ್ಯಗರ್ವರಾಗರೆನ್ನದಿರ್ (ಅರ್ಧಸೀ. ೧-೧೦೬); ಸಾವ ಹರೆಯದ ಎನುತ ಗಗನದ ದೇವತೆ ಮಹುಗಿತ್ತು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೬೬); ಮಕ್ಕಳಾದವು ಕಂಡಂ ಬದುಕುವೆನೆಂಬ ಹರೆಯದಲಿ ಅಕ್ಕಬೇ ವಿಧಿಯಾಯ್ತು ಪನಿತೆಗೆ (ನಿಭಾಗ. ೬-೨-೬೬).

ಹರೈ: ೧. ದಿಲ್ಲು ತಲರೆಗೆ ಲೇಸು ಚೆಲ್ಲಾ ಬಿ ಲೇಸು ಹರೆಯಲಿ ಸೊಳಗೆ ಗುಲ್ಲಾ ಬಿ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೦೪); ಕೋಲಿಂಚು ಇಡಿಕೆಕೆ ಕಣ್ಣುನೆನೆ ಕೆಣಕೆಕೆ ಬಾ ಗೆನೆಯ ಹೊರಗೊ ಎನುವಾಗ ಒಳಸೇರಿ ಹರಿ ಮಿರಿಧಾಂಗೆ ಕುಳಿತೇವೊ (ಉದ್ಯಾ. ೬೫-೧೨). **ಹರೆಯ:** ೧. ಹರನ ಮನೋಹರಂ ಗಿರಿಜೆಯಾ ನಡೆ . . . ಈ ಸುರುಚರಕಾಂತಿಯಾ ಹರೆಯವೇ ಸುಳುಮಾಡತೆಯಾ ಸುಧಾಮಯಂ (ಗಂ. ೪-೫೬); ಹರೆಯದ ಮೇಲೆ ಬರ್ಪದೇ ಸದ್ವಿವೇಕಂ (ಪದ್ಯಂ. ೨-೬೬); ಕರಮಸಿವ ರೂಪು ರೂಪಿಗೆ ತಕ್ಕ ಹರೆಯ(ಸೌಂದ. ೪-೧೫); ಇವಳ್ಳಿ ಹರೆಯದಿಂದಮೆ ಕುದೇರಂ ದೊರೆದಿರ್ಕುಂ (ಚಿ. ೬-೧೯೪); ಹರೆಯದಲಿ ಮುಟ್ಟಿ ನನುಭವ

ಸೇರಲೆಂದು, ಇರೆಯೊಳಗೆ ಹರೆಯದುತ್ಸಾಹ ಇರಲೆಂದು . . . ಹರಸಿದವು (ಕವಿ. ೧೬-೮). ೨. ಆರ ತನಯಂ ಪೆಸರಾವುದು ರೂಪದಂಕುಪಿಣಿ ಹರೆಯಮದಿನ್ನೆಗಂ ತಡೆದಿ ನೀಂ ನುಡಿಯಾದುದೆ ನಿನ್ನೊಳಾತನೊಳ್ ಪರಯಮುಂಕು (ಕಾದಂಬ. ೨೯); ಚಂದ್ರಂಗೆ ಸಕಳಕಳಿಗಲ್ ನೆರೆವ ಮಾಳ್ವೆಯಿಂ ಅಂದು ಹದಿನಾಳು ಹರೆಯಮದಾಗಲ್ (ಸಂಬ. ೩-೧೮); ಹರೆಯವೇ ಕಿಜಾದಲ್ಲದೇ ಎನ್ನಾತ್ಮ ಕಿಜಾದಲ್ಲ (ಬಸವ. ೨೪-೧೬); ಸಾವ ಹರೆಯವೆ ಭರತ ಮರಕ್ಕೆ (ಶಾಂತಾ. ೪೪-೪೧); ತನಯಂ ಹುಟ್ಟುವ ಹರೆಯಂ ಬಾಲಿಕೆ ನಿನಗಿನ್ನುಂ ಸಾಲದು (ಜಯಕಾ. ೨-೪೪); ಎರೆಯ ತಿಂಗಳ ಹರೆಯ-ಮಂಗಳ ಬರಲು-ಕುಂದಿತು ವತ್ಸಗೇ (ಕವಿ. ೨೦-೩೪).

ಹರೆಯದವ, ಹರೆಯದವ - ೧. ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದವನು; ತರುಣ; ಯುವಕ: ಯುವಯತಿ, ಕನುಕಿ - ಹರೆಯದವನ ನುಡಿ ದಪಂ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೯೨); ಹರೆಯದವನಂ ಭವಾನೀವರನ ಗಣ್ವೀಯೊರಿದ್ ತಾವಿಂಗೆಯ್ಯುರ್ (ದಶಕು. ೧೧-೬೮); ಕೂಸಿಗೆ ತಾಯಿಯಿರೆ ಲೇಸು ಹರೆಯದಿಗೆ [ಪಾಂ. ಹಿರಿಯರಿಗೆ]ಮಿಾನೆ ಲೇಸು (ಸರ್ವಜ್ಞ: ೧೧೩೨). ೨. ವಯಸ್ಸಿನವನು: ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಂ ನಿನ್ನಯ ಹರೆಯದವಂ ಬಂದ ನೊಮಂ ಕುಮಾರಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೪೬). **ಹರೆಯದವಳು - ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದವಳು; ತರುಣಿ; ಯುವತಿ:** "ಯುವತಿ - ಹರೆಯದವಳು" (ಗಂಗಾಮ. ೨೬೮). [**ಸಂ. ಪ್ರಾಯ**]

ಪರೆಯಿಸು 'ಪರೆಯಿಸು' ನೋ.

ಪರರಾಜ (ನಾ). ಶತ್ರುರಾಜ; ಅರಿವೈ: ಪರರಾಜೋದಗ್ರತೇಜಂ ಕಿಡೆ ರಿಪುಕುಮುದಂ ಕುಂದೆ . . . ನಿತ್ಯಾಭ್ಯುದಯದಿನೆನೆದಂ ಗೋಪ ಮಾತಾಂಡದೇವಂ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೪೦); ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸಿಂಹಾಸನ ವನ್ನೇರುವವರೆಗೆ ಜಾಳುಕ್ಕರಾಜ್ಯವು ಪರರಾಜದ ಕೈಯಲ್ಲಿತ್ತು (ಕರ್ಣಾ. ೬೮).

ಪರರಾಜವರ್ಪದಲ್ಲಣ - ಶತ್ರುರಾಜರ ಗರ್ವಕ್ಕೆ ಹೆದರಿಕೆ ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪರರಾಜವರ್ಪ ದಲ್ಲಣೆಂಬ ಪೆಂಡೆಯವ ಚರಣದೊಳಗಡೆನಿ . . . ಪವಳದಾವುಗೆಯ ಮೆಟ್ಟಿ ಬರಲು (ಸೌಂದ. ೪-೨೫). [**ಪರ್ರ + ರಾಜ**]

ಪರರಾಜಕೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಸಮೂಹ: ಕೇಜೋನಿಧಿಕರಹತ ಪರ ರಾಜಕನವದೋಪದಿಗ್ಗ ಯಂ ಪದ್ಮರಣೋರಾಜಪ್ರತಾಪನುಪಮಿತೇಜಸ್ವತಿ ಖಚರರಾಜನವನೀತಲದೊಳ್ (ಶಾಂ.ಕ. ೩-೬೬). [**ಪರ್ರ + ರಾಜಕ**]

ಪರರಾಯ (ನಾ). - ಪರರಾಜ: ಪರರಾಯರ್ಕಳ ಸೇನಿಯಂ ಗೆರೆದು ಮತ್ತೇಭಂಗಳಂ ಸೀಳ್ಳು ತನ್ನರಿಯೆಂಬೆಂಬರನೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕುವ ಭಿಗಿಂ ಗಂಜಿ ಕೀರ್ತನಾಯ್ಕಳಂ ನಿರುತಂ ಭೋಜ್ಯವಿತೇಷಮಿತ್ತು ಪೊರೆವರ್ (ಸೋಮೇ. ೬೫). [**ಪರ್ರ + ರಾಯ**]

ಪರರಾಷ್ಟ್ರ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ನಾಡು; ಅನ್ಯದೇಶ. ೨. ಶತ್ರು ರಾಜ್ಯ: "ಬೆಸಕೆಯ್ದಲ್ಲದಿರಪ್ಪ ಸೀಮೆಗಳವೆಲ್ಲ ಪರರಾಷ್ಟ್ರಮೆಂದೆ ನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೫೬-೨). [**ಪರ್ರ + ರಾಷ್ಟ್ರ**]

ಪರಲ, ಪರಲು, ಪರಳ, ಪರಳು, ಹರಲು, ಹರಳ, ಹರಳು (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನ ಚೂರು; ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲು; ನೋರಡು: ಅರಜ ನಿಯಂ ವಿರಜನಿಯಂ ಪರಾಜಿತಂ ಮಾಡಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಿರ್ದಂ ಪನ್ನರಡುಮನು ಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳಂ [ಗಿರಿ] ನೆರೆಯದುವೆನೆ ಪರಲದೇ ನೆರೆದವುದೇ (ಶಾಂ.ಕ. ೯-೯೯); ಕಡಕುಂ ಪರಲಳುಂ ಮೆಲ್ಲದಿಗಳನೆಯುಡುಗದೊತ್ತಿ ದಿದೆಯಂ ನೆತ್ತರಿದಡೆಡ್ಡು ಪಾಯೆ (ಸುಕುಮಾ. ೧೨-೧೪); ಎಡೆ ಪರಲಳುಂ ದೆನೆಗೆ ದೆರ್ಪುತೆ ಗೋದನ ಗಾಳಿಗೆಯ್ತು ಪಿಂಡಡಸುತೆ . . . ಬರ್ಪ ಪಲವಾಳಳ ನೀವ್ವಿದಂ ನರಾಧಿಪಂ (ರೀಲಾವ. ೫-೧೦೬); ಅತಿಪ್ರಸಾರತರ ವಾತಾಹಗೆ

ಪರಲ್ಪಾಪುಸಂದದಿಂದಮದೇಂ ಪರ್ವತಮುಂ ಪಾಪುಗುಮೇ (ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ. ೪-೧೪೩); ಪರಲ್ಪಂ ಮುತ್ತುಮಾಣಕಂ ಪಾಪುಗು ಪರಸಂಗಲ್ (ಕಮದ. ೩೯ ಪ್ರಬೋ). ೨. (ವಜ್ರ ಮೊದಲಾದ) ಬಹಳ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಮಣಿ; ರತ್ನ: ಪದ್ಮರಾಗದ ಪರಲ್ಪಂ ಬಲಗಿದವು ದಂತೆ ಉಪಾಶ್ರಯಂಬದದಳಂಕರಸುವಿಂಪ್ರಗೋಪಂಗಳುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫೮); ನಡುವಣ ಕರ್ಣಕೆಯ ಕೇವಣಂ ಕೇವಣದೊಳ್ ತೊಡರ್ಪಿ ನೀಲದ ಪರಲನೆ ಮೃದಲಪುಮುದ್ರಿಕೆವೊಲಾಯ್ತು ಕನಕಾಂಬುರುಹಂ (ಗವಾಯ. ೩-೪೨); ಪೊಂಗೇದಗುರು ಬಾಲ್ಯೋಲಿಯನೊಳಪೊಕ್ಕಂತೆ ಪೊಡೆ ತಗುಂಪನುಂ ಬಿದಿಯುಂ ಪೊಪಮಡುವ ಮಣಿದುಂದಿಗಳಿಂ ರತ್ನಗರ್ಭ ನೀಲದ ಪರಲನುಗುಟ್ಟು ಚೆಲ್ವು ನೆಲನೆ ನೆಲಂ ಬಿದಿಯೆ ಬೇರಿಂ ಪಟ್ಟು ಬಳ್ಳಿ ವಲಸುಗಳುಂ (ಲೀಲಾಸು. ೩-೩೦೮); ಪರಲೊಳ್ಳುರುಸಂಭೇದೊಳ್ಳುರುದೊಳ್ಳುರು ಭೇನು . . . ಎಸೆವಂತೆ ಸಲೆ ಸಾಗರಖಂಡದೊಳೆಸೆವುದೆಸೆದ ಬಾಂಧವ ನಗರಂ (ಎಳ. VII, ೩೪೦. ೨೫-೩೬; 1204); ಮಿದಿ ಪಟ್ಟೆಯ ಪರಲನೆ ಕೆಂಪಿದರೆಪಟ್ಟುದ್ರಾಗಮನೆ . . . ನೇಜಾಲಿಸದುಪು ಬನದೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪೩). 'ಕೆಂಬರಲ್' ಪರಾ. ೩. (ಅಲಿಕ್ಕಲ್ಲ, ಕರ್ಪೂರ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಜೊರು; ಹಳುಕು; ಶಕಲ. ಕಾಮಕಾಂಕ್ಷೆ ಬೂಬುಂ ತನ್ನಿಚ್ಚೆಯಂ ಮೆಚ್ಚಿ ಬಣ್ಣವುರ ತೀವಿದ ಮಾಲ್ಯೋಯಯ್ತು ನವಿಂ ಕುಂದಂಗಳಿಂದಿದ್ದಗೋಪವಿಶಾಸಂಗಳಿನಾಲಿಕ್ಕಲ್ಲ ಪರಲಂ ಕಾರೊಳ್ ಮಹೀಮಂಡಲಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೪); ಆರಮಗರ್ಭನೋಲಗದೊ ಕೋಲಗಕಾರ್ತಿಯುಟ್ಟು ಗಿಟ್ಟಿ ಕರ್ಪುರದ ಪರಲೆ ದಿದರ್ಪಲೆ . . . ದರ್ಪಕಂ ತಿರಿವು ಬೆಕ್ಕದಂತೆ ತಿರಿಯುತ್ತಿರೆ ಮೇಲೆ ಮದಾಳಿಮಾಳಿಗಳ (ಅರ್ಧಸೇ. ೨-೩೩); ಪರಲಾಗದಂತು ವಸ್ತ್ರಾಂತರದೊಳ್ ಸೋದಿಸಿದ ಸುಣ್ಣದೊಳಗಿಂದಾಳಂ ಬೆರಿಯು ದನಟ್ಟು ಪೂಸುಗೆ (ಅಶ್ವ. ೧೨-೨೦); ಕರ್ಪುರವರಲ ಸೇನೆಗಳ ತಣ್ಣಂಪಿನಂ ಹರಿಗಳಂ ಕುನರೆಯೆ (ಭಾವಚಂ. ೪-೪). ೪. ಹೀಚು; "ಮಿಡಿ; ಕಾಯಿ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). ಪರಲ್ಪಾ : ೨. ಪಲವು ಪರಲುಗಳ ತೆತ್ತಿ ಮೆಪುವ ತಾಲಿಗಳ ಇತ್ತನು ವಿರಭಟಾಳಿಗೆ ಸಂತಸವೆತ್ತಾ ನೈಪಕಾಲಿಕಲ (ಚಂಪ್ರಸಾಂ. ೨೧-೫). 'ಪರಲ್ಪಾಗ' ಪರಾ. ಪರಲ್ಪಾ: ೨. 'ಕಂಕಳವರಲ್' ಪರಾ. ೪. ಪೂಸತಳೊಂದಿಸೆ ಕುಸುಮಗಳೊಂದಿಸೆ ನಸುಪರಳೊಡಿಯಾಗಳು ಪಸರಿಸುವು ಸತಿಯೊಗಾದ ಸಂತಸದೇವನ ನೋಡಿ ವೃಕ್ಷಗಳು (ಅಂಜನ. ೧೦-೪೩). 'ಪರಲ್ಪಾಯಿ' ಪರಾ. ೫. ನೋರಜುಗಲ್ಲಿನ ಭೂಮಿ; ಮೊಗಯ ಮತ್ತರು ೫ ಭಟ್ಟ ಪ್ರತಿ ನ್ಯಾಸದರೆ ಮತ್ತರು ೧೫ . . . ಪರಲ್ಪತ್ತ ೧೦ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೦೦-೧೪; ಸು. 12ನೆಯ ಶತ). ಪರಲ್ಪಾ : ೧. ಬಾಲೆಯರು . . . ನಡೆವಡೆಯೊಳು ಪರಲೆಯೊನೊತ್ತಲು ಪಾದವೊಡೆದು ರಳುತ ಧರೆಯೊಳಗೆ ಮಡುವೊನೆಯ ಪರಿಯಲು (ಅಂಜನ. ೯-೪೩); ಪರಲೆಂಬರೆ ಸುರಮಣಿಯಂ ಕರುವೆಂಬರೆ ಕಲ್ಪಭೂಷಣಂ (ಪ್ರಭಣ್ಣ. ೩೩-೯೩); ತಗ್ಗಿನಂ ತೆವರಿನಂ ಪರಲಿನಂ ಪುತ್ತದಿಂ . . . ಶಾಕಿನಿಯರಿಂ ದಾಕಿನಿಯರಿಂದವನಾ ಪಥಂ ಬೆವಸುಸುವುದು (ಚಂದ್ರ. ೫೩-೨೩). 'ಪರಲೊತ್ತು' ಪರಾ. ೨. 'ಪರಲೊಲೆ' ಪರಾ. ೪. 'ಪರಳುಗಾಯಿ' ಪರಾ. ಹರಲು: ೨. ನೀಲದ ಹರಲೆನೆಯ ಕರಂಡಕಮಂ ಸುದಿದೊರ್ವಳಲೆ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿದಳು (ಜಯಶಾ. ೨-೧೩). 'ಹರಲುಗಿ' ಪರಾ. ಹರಲ್ : ೧. 'ಹರ ಲೊತ್ತು' ಪರಾ. ೫. ನ್ಯಾಸದರೆ ಮತ್ತರು ೧೫ ಹರಲ್ಪತ್ತರು ೧೦ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೦೦-೧೩; ಸು. 12ನೆಯ ಶತ). ೩. (ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುವ) ಬೀಜ; ಬಿತ್ತ: ಪರಾಪದಿಂದೊಳಗಾದ ಹತ್ತಿಯ ಹರಳ ರಸದ ಬೆರಸಿ ಕಾಸಿದೊಡೆ (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧೪). ಹರಲ್ಪಾ : ೧. ಎರಡುಂ ಪಳ್ಳದ 45 ಮೊದಲ ಮೊದಲಗೀರಿ ಕಲ್ಲು ಬಿಳಿಯ ಹರಳೆ ಅಂತಾ ಎರಡುಂ ಪಳ್ಳದ

ನಡುವಣ ತೆವರೆ (ಎಳ. XI, ದಾಪಣ. ೧೯-೧೯; 1043); ಅಳುಬೆಂಬ ಹರಳ[ಪಾಶಾಂ. ೪೦]ಕಳೆದು ವಯಾಮೃತವೆಂಬ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬೋಸನುಂ ಮಾಡಿ (ಅವಶಂ. ೨೩೩-೧೨೩೦); ಧರಣೀಪಾಲನು . . . ನಾಯಿಯ ಸಾಕುತಿರಲು ನರನೊಬ್ಬ ನೋಡಿ ಸೈರಿಸದಲೆ ನಾಯಿಯ ಹರಳಲೆ ಹಾಕಲು (ವಿವಾಸು. ೩೩-೩); ಅವಳು ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಮಾಡಿ ಊಟವನ್ನೆಲ್ಲ ಸಾಗಿಸಿದಳಂತೆ. ಆದರೆ, ಕೊನೆಯ ತುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹರಳು ಬರುವುದಿತ್ತು (ಭಾಷಾಂತ. ೨೮); ಹಸಿಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಹರಳು ನೆಟ್ಟಂತೆ (ಗಾದೆ). 'ಹರಳುಗಲ್ಲು' ಪರಾ. ೨. ಹರಳುಗಳ ಕೇವಣದ ಮಂಗಳ ತರವೆಪ ತೊಡಿಗೆಗಳ . . . ಪಂಜನಂಗಳು ಕಮಲಭವಪುರದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದರು (ಕವ್ಯಾ. ೩-೩೧); ಪುಳಸುಂಗುಬಿದಿಂದ ಮಿಂಬಿದ ಹೊಳೆವ ಹರಳನು ಮಿಂಬುವೆಂದದಿ (ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ. ೨೧-೩೩); ಹರಳಿನ ಆ ಕಡೆಗೆ ಅಯ್ಯೋ ! ಮೊಳಕೆಗೆ ಹತ್ತುತ್ತಿದೆ ಕಾಣೆ (ಸೂಪ. ೨೦೫). ೩. ಅಲಿಕ್ಕಲ್ಲ ಹರಳೆ ನಂತೆ ಅರಗಿನ ಪುತ್ತಳಿಯಂತೆ ತನು ಕರಗಿ ನೆರೆನ ಸುಖವ ನಾನೇನೆಂಬೆ (ಜಸಪ. ೪೪೩); ಕೆಲವಂ ಗುಳ್ಳದೆಳಿಗಾಯ ಹರಳಂತೆ ಕತ್ತರಿಯೊಗರು ಹೋಹಂಕುಕ್ಕುಂಕೊಂಡು . . . ಹಸನಂ ಮೊಳ್ಳುದು (ಸೂಪಶಾ. ೪-೩೨); ಅಮೋಘಯಂ ಲವಣಗಳು, ಮ್ಯಾಲ್ವಿಗಿಯನ್ ಸಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಹರಳುಗಳಂತಿವೆ (ಕೀಟಪ. ೩೫). ೩. ಹೊಂಗಿಯ ಹರಳೊಳ್ಳು ಕಳಂ ಹಿಂಗದೆ ತಾಂ ಯೆಣ್ಣೆ ಮಾಸವಯ್ಯಂ ಕೊಡುವರ್ (ವೃಂದಾ. ಅನುಬಂಧ. 1, ೧೩-೨೫). ೩. ಬೆಡಲ ಗಿಡ ಮತ್ತು ಅದರ ಬೀಜ: ಅರಿವು ಪರಸು ಕೊಂದು ಪುರನ ಪಾಳ್ವೆದಾಗ ಹರಳ ಬಿತ್ತಿಸಿದರೆನೆಂಬೆ (ಕಂಪನಿ. ೩-೧೩); ಹರಳುಗಳಂ ಹಂದಿಗಳ ರತ್ನವೆಗಳಲ್ಲೆಯೂ ಅಂಕೋಲೆ ತೈಲದಲ್ಲಿಯೂ ನೆನಸಿ ಬಿತ್ತಲು ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಗಲಕಾಯಿ ಹುಟ್ಟುವದು (ಸೌಗಂಧ. ೪೩೩-೧೪); ಹರಳು, ತೊಗರಿ, ಅವರೆ-ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪೈರಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವ ಪದ್ಧತಿ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಲ್ಲ (ವೃಂದಾ. ೪೪). 'ಹರಳಣಿ' ಪರಾ.

ಪರಲ ದಿನ್ನೆ = ಕಲ್ಲಿನ ತಿಟ್ಟು, —ದಿಣ್ಣೆ: ಕಡಲವಾಗಿಲ ಹಲು ಹಾದಿಯ ದ್ವೀಪ ಪರಲ ದಿನ್ನೆ ಪ್ರಾಪ್ತ ತಥಾತು ದಕ್ಷಿಣ (ಇಳ. VIII, ೯೫; 444). ಪಳಕೆಯ, ಹರಳ ಕೊ, ಹರಳ ಕೆಯ, ಹರಳ ಕೆಯ = ೧. ನೋರಜು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಭೂಮಿ; ಹರಳುಗದ್ದೆ (?): ದೇವರ ಮೂಡದೇನೆಯಲ್ ಪಳಕೆಯ ಮತ್ತರು ೪ ತುಡುಕೆನಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಜುನದೇ ತುಣ್ಣುದು ಮಣಿಲ ಕೆಯ ಮತ್ತ ೩ (ಸೌಖ್ಯ. 1X-1, ೧೨೦-೧೫; ಸು. 1038); ೨ ಇದು 'ಪರಳ ಕೆಯ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು. ೨. ಬೆಡಲಗಿಡಗಳನ್ನು ಬೆಳೆದ ಹೊಲ; ಬೊಂಬಸಮುದ್ರದ ಹಿಂದಣ ಹರಳ ಕೊ ೧ (ಎಳ. XVI, ಚಿಕ್ಕನಾ. ೫೪-೨೮; 1260); ಊರ ದಡುವಣ ಹರಳ ಕೆಯಲು ಮತ್ತ ರೊಂದು ೧ (ಮೃತಂ. ೧೯೪೩, ೨೯-೪೪; 1174); ಕುಣುಂಬೆಟ್ಟಿದ ಮೂಲಿಗ ಹೊಲ್ಲಿಗೊಡ ಶ್ರೀಮಲ್ಲೇಶ್ವ(ಶ್ವ)ರ ದೇವರ ನಂದಾದೀಪಿ(ವಿ) ಗೆಗೆ ತಂನ ಮೂಂನೊಡೊಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹರಳ ಕೆಯ ಕಂಭ ೧೦೦ (ಎಳ. XIX, ೩೩-೩೫; 1243); ಅದಗಿಲ್ವಾಳ ಹೊಲದ ಮೇರೆಯ ಮೂಡ ಹರಳ ಕೆಯ ಮತ್ತರು ೫ (ಸೌಖ್ಯ. XI-11, ೧೩೫-೨೪; 1113); ಹರಳ ಕೆಯ ಮತ್ತ ೧ ಕ(೦)ಮ್ತುಂ ೪೫೦ (ಸೌಖ್ಯ. 1X-1, ೨೩೩-೪೩; 1183). ಹರಳ ಕಮ್ಮ = ಬೆಡಲಗಿಡ ಬೆಳೆಯುವ ಭೂಮಿ; ಚಂದಿಗೊಡನ ಬಾವಿಯಿಂಮೂಡ ಹರಳ ಕಮ್ಮವಿನ್ನೊಡು ಮತ್ತಂ (ಕಚ. 1, ೨೪-೨೦; 1148). ಹರಳ ಕಾಯಿ = ಬೆಡಲ; ಎರಡ: ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೂದಿಯುಂ ಪೊಯ್ದು ಕೊಂಡು ಕೊರಳ್ಳಲ್ಲಿ ಹರಳ ಕಾಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನಾವು ಕರದಡೆ ಮಾತನಾಡದಿದ್ದಳು (ಭೈರೂ. ೧೪೩). ಹರಳ ಬೆಂಚೆ =

ಕಲ್ಲುಕಟ್ಟಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಕುಂಬೆ : ಪೂರ್ವಗಣ ಕಂನೇಶ್ವರ ದೇವಗೃಹಂ ರಾಮನಾಥದೇವಗೃಹಂ ಹರಳ ಬೆಂಚಿಯಂ ಮೂಡಲನಾದಿ ಕಾಲದೊ ನಡವುತ್ತಿದ್ದ ಮತ್ತರು ೨ (ಸಾ.ಸಾ. IX-1, ೨೯೮-೬೦ ; 1196). ಹರಳುಗು = ಕಲ್ಲುಗು ; ಶಿಲೆಯಾಗು : ಹರಳು[ಗಾಣಂ. ಕಲ್ಲು]ದಹಲ್ಲೆಯ ಶಾಪಹರಣವಿದು ಚರಣವಿದು (ಕುಪ್ಯಾ. 100. ೧೭-೩೬).

[ದೇ. ೫ ಕದಿ. ಮಲ. ಪರಲ್ ; ತುಳು. ಪರಲ್ ; ಕೊಡ. ಪರ ; ಕೋಕ. ಪರ್ಲ್]

ಪರಲಾಲ (ನಾ). ನೊರಜುಕಲ್ಲಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಅಲದ ಮರ (?) : [ಯಾ][ಪ್ರ]ಕೃದಿ[ನ್ದಿ] ಕೆಲಗಣ ಪರಲಾಲ ಅದಜ ಮೂಡಣ ಕೋವನ[ಕೆಜಿ] (ಎ.ಸ. X, ೬೬-೨೪ ; 892). [ಪರಲ್ + ಅಲ]

ಪರಲು, 'ಪರಲ್' ನೋ.

ಪರಲು, ಪರ್ಲು (ನಾ). (ಉಕ) ಸಂಬಂಧ ; ಸಂಪರ್ಕ : ಅವನ ಉದ್ಭವಿತನನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಪರಲು ಕದಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನಿತ್ತು (ಕೊಳಮು. ೧೫೩). **ಪರ್ಲು :** ಅಪರ ಪರ್ಲು ಪಟ್ಟಿ ಬಹಳ ವರ್ಷಗಳೇ ಆದವು (ರೂ. ೧).

ಪರಲು ಹರಿ. ಪರ್ಲು ಹರಿ = ೧. ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿ ; ಮುಣಾನುಬಂಧ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು : ಕೆಡಿಸಿದ ಹುಡುಗಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯ ಕರಾರಿನಿಂದ ಪರಲು ಹರಿಯಬೇಕೆನ್ನುವಿಯಾ ? (ರಕ್ತಧ್ವ. ೨೫೪).

೨. ಮುಣವಿಮೋಚನವಾಗು ; ಹಂಗು ತೀರು : ನಿನ್ನ ಪರಲು ಹರಿಯತೆಂದು ಮಂದಾಕಿನಿ ಇಷ್ಟ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ (ಜಮ. ೧೪೦) ; ಒಮ್ಮೆ ಮದ್ದೀ ಮಾಡಿದಿಟ್ಟ ಪರ್ಲು ಹರ್ಷಣ(ಕುಡುಗು. ೨೭). **ಪರಲು ಹರಿದು ಕೊಳ್ಳು,** ಪರ್ಲು ಹರಿದುಕೊಳ್ಳು = ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಳ್ಳು : ಇರುವ ಎರಡು ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪರಲು ಹರಿದುಕೊಂಡಳು (ಮಣ್ಣು. ೧೦೬) ; ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಈ ಮದುವೆಯ ಪರಲು ಹರಿದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯು ಪ್ರಬಲವಾಯಿತು (ಪ್ರೀತಾಂಕ. ೫) ; ನಿಮ್ಮ ಲೇಖನವನ್ನು ಪ್ರಕಟ ಮಾಡಿ ಒಮ್ಮೆ ನಿಮ್ಮ ಪರ್ಲು ಹರಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಮುಗಿ. ೮೦).

[? / ತುಳು. ಪರ್ಲ್ = ಕತ್ತಿಯಂತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸು]

ಪರಲುಂಗುರ, ಹರಳುಂಗುರ (ನಾ). (ವಜ್ರ ಮುಂತಾದ ಬೆಲೆ ವಾಳುವ) ರತ್ನದ ಅಂಗುಳೀಯಕ ; "ರತ್ನಾಂಗುಲಿ, ರತ್ನ ವನ್ನು ಕುಂದಣ ಹಾಕಿದ ಉಂಗುರ" (ಪ್ರಧನ್ಯ). **ಹರಳುಂಗುರ :** ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಪರಳುಂಗುರ ವಿಘಾತಿಯೊಳಗಿಡು ದಿದ್ದದ್ದಗಾಧ ಕೂಪದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೩೬) ; ಹಸ್ತಕಟಕ ಹರಳುಂಗುರ ಹೊಂಬಳೆ ವಿಸ್ತಾರ ನವರತ್ನದಾರ (ಶಾಂತೀಶ. ೩-೬೮). [ಪರಲ್ + ಉಂಗುರ]

ಪರಲುಗೆ, ಹರಲುಗೆ (ನಾ). ಹರಳುಗಳ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವನು ; ರತ್ನಪಡಿವ್ಯಾಪಾರಿ : ಪೊನ್ನುಗಂ, ನಾರುಗಂ, ಪಾಲುಗಂ, ಪರಲುಗಂ (ಶಬ್ದಾ. ೪೨೪ ಪ್ರಯೋ). **ಹರಲುಗೆ :** ಹೊನ್ನುಗನು, ಮಣ್ಣುಗನು, ಪಾಲುಗನು, ಹರಲುಗನು ಇತ್ಯಾದಿ (ಹೊನ್ನು. ೮೪).

[ಪರಲ್ + ಉಗ]

ಪರಲೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು : ಅಸೀದ್ವಿನಯನಸ್ಥಾನ ಪರಲೂರ ಗಣಪ್ರಣೇ (೧೮. XI, ೬೯-೧೩ ; 567) ; ಪರಲೂರದ ಜೇದಿ ಯಬ್ಬಣ ಪ್ರಭಾಚನ್ಮಗುರುವಾರ್ಷದೇ[ವಾರ್] (ಸಾ.ಸಾ. XX, ೯-೩೦ ; ಸಂ. 7ನೆಯ ರತ). [ಪರಲ್ + ಲೂರ್]

ಪರಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ : ಇಬ್ಬನೆ, ಪರಲಿ, ಇಟ್ಟಿವು, ಯಸಗ, ಮದರಾಸ್ ಮಲ್ಲಿಗೆ (ಮೈ. ೧. ೨೬-೪೧೮). [?]

ಪರಲೊತ್ತು, ಪರಳೊತ್ತು, ಹರಳೊತ್ತು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಅಂಗಾಲಿಗೆ) ಕಲ್ಲು ಚುಚ್ಚು ; ಕಲ್ಲೊತ್ತು : ಪರಲೊ[ಪಾಶಂ. ಕೊ]ತ್ತೆ ಸೈರಿಸುತ್ತುಂ . . . ಸೀತೆ ಸೆಡೆದು ಮುಲ್ಲನೆ ನಡೆದಳು (ಪಂಪಾ. ೭-೩೭). ೨. ಹರಳುಮೊಲೆ ಮೂಡು, — ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಸೀನಕುಂಡಂ ಪರ ಲೊತ್ತುವ ದಿನದಿಂ ನೀನಲ್ಲದೆಯನ್ನರನೇನಜಿದಳೆ (ಜಯಕಾ. ೧೪-೬೬). **ಪರಲೊತ್ತು :** ೧. ಪರಲೊತ್ತು ನೊಂದುಪಮಾಟಿ ಪಾದಗಳು (ನಾಗಕು. ೯-೧೫). **ಹರಲೊತ್ತು :** ೧. ಹಲವು ಹರಲೊತ್ತು ಬೊಕ್ಕಿಗಳು ಮೂಡಿ ನಡೆಗೆಟ್ಟ ಮುಲ್ಲದಿಯ ನಿಜವನೆಯಂ ನೋಡಿ (ಪದಕಾ. ೯-೨೯) ; ಹರಲೊತ್ತು ಸುಡುಗಾಡೊಳಗೆ ಮಲಗಿದನು (ಜೇ. ೧೮. ೫-೪) ; ಹರಲೊತ್ತು ಪಾದವು ಬೊಕ್ಕಿಯೊಡೆದು ಹಸ್ತಕೆ ವಾಪಸಿಯಿಲ್ಲ (ಅಮುಸಾಂ. ೬-೫). ೨. ಹರೆಯವೇಷದ ಮುನ್ನವೆ ಹರಲೊತ್ತುವ ಹರೆಯದ ರಾಜ ಪುತ್ರಿಯರು ವರಿಸುವ ನವನೋಹನಾಂಗವಾ ಕುಮರಗೆ ಬೊರೆಕೊಂಡುದು (ಕಂಪ್ರಸಾಂ. ೨-೨೬). [ಪರಲ್ + ಲತ್ತು]

ಪರಲೋಕ (ನಾ). ಮುಂದಿನ ಜಗತ್ತು ; ಪರತ್ವ ; ಸ್ವರ್ಗ : "ಪರ ಲೋಕಮುಜಾಗಿ ಲೋಕಾಂತರಮಕ್ಕುಂ" (ಸಮ್ಯಕ್. ೫೯-೪೬) ; ಪರ ಲೋಕಿಯ ಮುನ್ನಮಿಲ್ಲಿನೆ ಪರಲೋಕಮತ್ತಣಂ ಬಂದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೮) ; ಜಂಗಮವೆನ್ನೊಡೆಯರೆಂದು ಒಕ್ಕುವ ಕೊಂಡು ಉದಾಸೀನನ ಮಾಡಿದರೆ . . . ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಬೊರ (ಜಸವ. ೪೨೨) ; ಇಹಲೋಕ ಪರಲೋಕಗಳಿಗೆ ಜಗದೇಕರಕ್ಷಕಶಿಕ್ಷಕನಲ್ಲದೆ ಬಳಕೆವಾರುಂಟು (ಜಸಪು. ೨೮-೬೫) ; ಪಾಂಡುರಾಜನು . . . ಎಳೆಯ ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನೂ ವಿಟ್ಟು ಪರಲೋಕವನ್ನೊದಿದನು (ವಜ್ರಾ. ೧೫) ; ಪಾಸಿಗೆ ಪರಲೋಕ ವಿಲ್ಲ, ಪಾಪೋಸಿಗೆ ಮದಿಯಿಲ್ಲ (ಗಾದ).

ಪರಲೋಕಯಾತ್ರಿ = ಮುಂದಿನ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು : ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಸೋದರರು ಮತ್ತು ಪತ್ನಿಯೊಡನೆ ಪರಲೋಕಯಾತ್ರಿ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೧೦೬). [ಪರೈ + ಲೋಕ]

ಪರಲೋಕಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಪರಕರ್ಮ ; ಉತ್ತರಕ್ರಿಯೆ : ಗಾಂಗೇಯನುಂ ಸತ್ಯವತಿಯುಮತ್ಯಂತಲೋಕಾನಲಬಹ್ಯಮಾನಮಾನಕರ್ತವಾಗಿ ಆತಂಗೆ ಪರಲೋಕಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಮಾಡಿ (ಸಂಪದಾ. ೧-೮೦).

[ಪರಲೋಕ + ಕ್ರಿಯೆ]

ಪರಲೋಕದೂರ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಿಂದ ತಿರಸ್ಕೃತನಾದ ವನು, — ಬಹಿಷ್ಕೃತನಾದವನು : ಏಕೆ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಇಹಲೋಕ ದುಃಖಿಯ ಪರಲೋಕದೂರನ (ಜಸಪ. ೬೪). [ಪರಲೋಕ + ದೂರ]

ಪರಲೋಕಸುಖ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಸಂತೋಷ ; ಸ್ವರ್ಗಸುಖ : ವೃಥಾ ಪ್ರಾಣವಧೆಯಂ ಮಾಡು ಪರಲೋಕಸುಖಮಂ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆ ಬುದ್ಧಿ (ಸಂಪದ. ೬೧-೧೦).

[ಪರಲೋಕ + ಸುಖ]

ಪರಲೋಕಿ (ನಾ). ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು ; ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿ : ಪರಲೋಕಿಯ ಮುನ್ನಮಿಲ್ಲಿನೆ ಪರಲೋಕಮತ್ತಣಂ ಬಂದುದು (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೧೨೮). [ಸಂ. ಪರಲೋಕಿನ್]

ಪರಲೋಲಿ, ಪರಳುಮೊಲೆ, ಪರಳೊಲಿ (ನಾ). ಆಗ ತಾನೆ ಮೂಡುತ್ತಿರುವ ಮೊಲೆ ; ಸಣ್ಣ ಮೊಲೆ : ಮುಂಗೊಕ್ಕಿಯ ಪರಲೋಲಿ [ಪಾಶಂ. ಕೊ]ಲಿಯು . . . ಬೆದರ್ ಕಣ್ಣು ನೋಟದ ಬಾಲೆಯರ್ (ಚಿ. ೧೦-೧೯). **ಪರಳುಮೊಲೆ :** ಪರಳುಮೊಲೆಗಳ ಮಿದಿಯಲು ಗಟ್ಟಿಸಿ ನೋಳ್ಳ ಪರಳವೆಣ್ಣುಗಳೊಸ್ತಿಪರು (ಕಂಪ. ೬-೧೬೫). **ಪರಲೋಲಿ :** ಮೂಡು ಮುಚ್ಚಿಯೆಂಬುದೆಳವಣ್ಣು ಪರಲೋಲಿಯೊಳ್ . . . ಅಲ್ಲದಿಲ್ಲವಾ ದೇಶಮೊಳಗೆ (ಉದ್ಯೋ. ೨-೧೪). [ಪರಲ್ + ಮೊಲೆ]

ಪರಶ್ವರ್ (ನಾ). ಕಲ್ಲನ್ನು ಬೀಸಿ ಎಸೆಯುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ ; ಕವಣಿ : ಪಾಮರಿಯರ ಕುಡುವುವಿನ ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿದ ಕುಟುಗಿವೆಗಳ ನಡುವೆ ಕರೆಯಾಲಿಗಳೆಂದುವು ಚಿತ್ರಭವಂ ವಿರಹಿವಿಹಂಗೆ ವನಿಸುವ ಪರಶ್ವರ್ಲೆ ರಡು ಹೆದೆಯ ಮಧ್ಯದ ಹರಿನೀಲದ ಗೋಳಕವಂಬಂಕೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೪೦). [ಪರಶ್ವ+ವಿಶ್ವ]

ಪರವಂಚನೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮೋಸ ಮಾಡುವುದು ; ಇತರರನ್ನು ವಂಚಿಸುವುದು : ಪರವಂಚನೆ ವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಕಲ್ತಾ ಜನಗಳ ನುಡಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಮುಖ್ಯವೆ ಜಗದೊಳ (ಕಾಕುಂ. ೩೧-೧೨೫) ; ಹಗಲಿಲ್ಲ ಪರವಂಚನೆಯ ತಾಮಸ ತನಿಸನ್ನು ತಿಂದು . . . ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಂಚನೆಯ ಭೋರನ್ನಿಡಿಯೊಳಗೆ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡುವವರು, ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ಉದಯ. ೩೪). [ಪರ+ವಂಚನೆ]

ಪರವಣಿಗೆ, ಹರವಣಿಗೆ (ನಾ). ಕೆದರಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ರೀತಿ ; ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ : ಆ ಶಬ್ದವು ಪಾಟುಗಳಾ ಪೋರೆಯೊ ಪೊರಳೆಯಾ ಪುಯ್ಯಗೆ ಮತ್ತಾ ಪರವಣಿಗೆಗಳಾ ಪಟಾಪಾ ಪೊಳೆಗೆಯ್ಯಾ ದುರವನೇವೆಯೊರವಂ (ಜಯ. ೩-೧೪೫). **ಹರವಣಿಗೆ :** ಊರಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಮನೆಯ ಹರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಸರಿಮಾಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸಾಕಾಯಿತು (ರೂಢಿ). [**<** ಪರೈ, +ವಣಿಗೆ]

ಪರವಧು (ನಾ). ಬೇರೆಯವನ ಪತ್ನಿ ; ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಹೆಂಡತಿ : ಪರವಧುದುರ್ವ್ಯಸನಂ ನಿನೆಗೆಂದಮದ್ವಪ್ಪಿಸುವರಾ ಕೆಂಪೆಯ ಕಾಯ್ದೆಯೇಪುತ್ರಿಕೆಯಂ (ಅದಿಪ. ೫-೮೩) ; ಪರವಧುಗಾಸೆಗೆಯ್ಯಾಧಿಕ ಶಾತಕಮೊಂದು ರಘುಪ್ರವೀರನೊಳ್ಳು ರದೊಳದಿರ್ಚದೋಸರಿಸಿ ವಂಚಿಸಿ ಸೀತೆಯನುಯ್ಯಾ ಭೀತಿಯೊಂದು (ಪಂರಾಮ. ೯-೮೯) ; ಕಂಗಳೆಟ್ಟಿಗೆ ಪರವಧುವ ನೆರೆವರು (ಜಯ. ೧೦೩) ; ಬೇಟೆವೇ-ಪರವಧುವಿನಲಿ ಕೈಮಾಟವೇ ಪರವಿತ್ತದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪೪). [ಪರ+ವಧು]

ಪರವನಿತೆ (ನಾ). = ಪರವಧು : ಪರವನಿತೆಗಳಿ ರಣದುರ್ಧರನೆನಿಸಿದವಳು ಭೋಷನಟಾಡುವನುರೇಶ್ವರ ನೀನೇನಟಾಯದನೇ (ಪಂರಾಮ. ೧೪-೧೨೪) ; ಪರವನಿತೆಯರನೊಮ್ಮೆಯುಂ ನೀ ನೋಡದಿರು (೩. ಸತ್ಯ. ೪-೩೫).

[ಪರ+ವನಿತೆ]

ಪರವರತಿ, ಪರವರಸಿ, ಪರವರ್ಷ, ಪರವರ್ಷಿ, ಪರ್ವರ್ಷ, ಪರ್ವರ್ಷಿ, ಪರ್ವಷಿ (ನಾ). ೧. ಪಾಲನೆ ; ಪೋಷಣೆ ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ : ಆ ಪರವರಿಯ ಕಾರಿಲು ಯಾವ ಜಿಕ್ಕಿಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೨೨). **ಪರವರಸಿ :** ೧. ಸಣ್ಣವರಿಗೆ ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಯಾವತ್ತರಿಗೂ ಪರವರಸಿ ಮಾಡುವ ಬಗ್ಗೆ, ತಮ್ಮನ್ನು ಮಹಾದೇವನು ಹೈವಾ ಮಾಡಿ ಇದ್ದಾನೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧೧). **ಪರವರ್ಷ :** ೧. ಈ ದೊಲತ್ತು ಕೊಡುವಂಥಾದ್ದು ಸರಫರಾಣು ಮಾಡುವಂಥಾದ್ದು ಯಾವತ್ತು ತಮ್ಮ ಪರವರ್ಷ ಮಹರ್ವಾನಗಿಯಿಂದಾ ಎಂಬದು ನಮಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಿದೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೩೫). **ಪರವರ್ಷಿ :** ೧. ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ, ಪ್ರಜೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ, ರೈತಪರವರ್ಷಿ ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣದೃಷ್ಟಿಯಿತ್ತು . . . ಖಾವಂದರವರು ವಿಚಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಅಕ್ಷಿ ಯುಪಾಲಿಸಿದ ಕ್ರಮವು ಮೃತ್ಯುವಾಗುತ್ತೆ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೮). **ಪರ್ವರ್ಷ :** ೨. ಏಳಿಗೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ಇಂಗ್ಲೀಷ ಬಹಾದ್ದರ ಕುಂಪನಿ ದೊಡ್ಡ ಸರಕಾರದ ಆಶ್ರಯದ ಒಳಗೆ ಇದ್ದು ಅಬ್ಬು ಹುರಮತ್ತಿನಿಂದ ಪರ್ವರ್ಷ ಆಗುತ್ತಾ ಇದ್ದೇವೆ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೫೩). **ಪರ್ವಷಿ :** ೧. ಅ ಪರ್ವಷಿ ಹೊರ್ತು, ನಾವು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಒಡವ ಮೇಲೆ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೫೩). **ಪರ್ವಷಿ :** ೧. ಭಕ್ತ, ವೇದಾಂತ . . . ಪೋರ ಪರ್ವಷಿ ಇವು ವೊಡಲಾದ ಮುಖ ರಾಯ ಬಾಬುಗಳನ್ನು ಖಾವಂದರವರು ವಿಚಾರಿಸಿ (ಮಹಾವಂ. II, ೫೩).

[← ಪಾರ. ಪರಾವರಿಶ್, ಪರ್ವರಿಶಿ ; ಹಿಂ. ಪರವರಿಶ್, ಪರ್ವರಿಶ್ ; ಮೂ. ಪರಾವರಿಶ್, ಪರಾವಣ್, ಪರಾವರಿಶ್, ಪರಾವರಿಶ್]

ಪರವರಸಿ 'ಪರವರತಿ' ನೋ.

ಪರವರಿ, ಹರವಡಿ, ಹರವರಿ, ಹರಾವರಿ, ಹರುಬರಿ (ನಾ). ೧. ನೆಲೆ ; ನಿವಾಸ ; ಗೊತ್ತು : ಹಸ್ತಿನಪುರಂ . . . ಭೂವನತೆಯ ಕರ್ತಾರದ ಕರಂಡಗೆ ಸೌಖ್ಯದ ಪರವರಿ ಪೊಸವೇಟಿರ್ಕೆ (ಕಾಂಕಿಪು. ೯-೧೩೯) ; ಉರಿಯಂ ಕೆಂದಳಿಗಳ ಭೂಮರಾಜಿಯಂ ಭೃಂಗರಾಜಿ ಕಿಡಿಯಂ ಪರ್ವ ಪೋಲ್ವಿರೆ ಕಾವಿಗೆ ಕಾಮಾಗ್ನಿಯ ಪರವರಿಯನಿಸಿದುವು ಬಂದ ಮಾವಿನ ಮರಂಗಳ (ಅದಿಪ. ೩-೧೩) ; ಆ ನೆಲನಿತುಂ ಸುರಜಾಪದ ಬೆಳಸಿನ ಪ[ಪಾಂ. ಹ]ರವರಿಯನಿಳುಂ ಪಂಡರತ್ನರುಚವಲ್ಲರಿಯಂ (ಪಂರಾಮ. ೧-೩೪). ೨. ಹೆಚ್ಚಳ ; ಅತಿಶಯ ; ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ : ಸರಸತೆ ಕೊರಗದ ವಿದ್ಯೆಯ . . . ಪರವರತೆ ಪೊಣ್ಣದೊಲವಿನ ಪರವರಿ [ಪಾಂ. ಶ್ರೀಯಂ ಬಲ್ಲನುಳ್ಳೊಡಾತನೆ ಬಲ್ಲಂ (ಲೀಲಾ. ೪-೫೧). ೩. ಸಾಗುವಳಿ ಮಾಡುವ ಭೂಮಿ, — ಜಮೀನು, — ನಿವೇಶನ : ಕಲ್ಲಾ ನೇಶ್ವರದಾ ದೇವರ ಪರವರಿಯ ಭತ್ತಮುಂ ಕವಿಲಿಯ ಪಾಲುಂ ಎಯ್ತುಂ X X X ದೇವಾನ್ವೇಷನ ಪಂಜನಮಲ್ಲಾಡೆ ಪೊನೊರ್ವನಾರು ಮುಣ್ಣೊ ಮೊಳ್ಳಂ (ಎಕ. VI, ಕೂಪು. ೩೩-೩ ; ಸು. ೪73 ?). **ಹರವಡಿ :** ೪. ಪ್ರಕಟಣೆ ; ತೋರಿಕೆ ; ಪ್ರದರ್ಶನ : "ಪ್ರಕಟಕ್ಕೆ ಹರವಡಿ" (ಕಬ್ಬಿ. ೫೧) ; "ಹರವಡಿಯನಲ್ ಪ್ರಕಟಂ" (ಕವಿಂ. ೧೯೩) ; ನಾನು ಹೆಸರ ವೇಶ್ಯ ಸೊಳೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹಂಗುರಿಸಿ ಬಿಡಿವಾತು ಮಾಡಿ ಹರವಡಿಯಿಂದ ಹರೆಹದಿದ್ದರೆ . . . ಕೊಸವನನ್ನು ಕಟ್ಟಿರಿ ಮರುಳ್ಳಾಡಿ ಎಳೆತಂದೊಪ್ಪಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ? (ಮಂತ್ರ. ೨೩-೧). ೫. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ; ಪ್ರಾತಿ ; ಕೀರ್ತಿ : "ಹರವಡಿ—ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದಂಥ" (ಗುವಿಮೋ. ೧೩೯). **ಹರವರಿ :** ೧. ದವಾಗ್ನಿಯ ಸಕ್ರಂ ಹರಿಯಂಗಳ ಹರವರಿ ಕೇಸರಿಗಳ ಸರಿ ಪರ್ವದಡವಿ ಪಡೆದುದಗುರ್ವಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೪೩) ; ತೇರ ತಾಣಂ ಕುಸುಮಕುಲದ ನೆಲೆ . . . ಪುಳಿನಾಕೀರ್ಣ ಕೊಳನ ಹರವರಿ ನವಿಲ ನಂದನವನಿಪ್ಪ ಕೇಳೇವನಕ್ಕೆಯ್ತಂದನು (ಹಜಕಾ. ೩-೨೩) ; ವಿರಹಿ ಜನದುರಿ ಮನಸಿಜನ್ನೆದಂದಿನಲಿಗಿ ಹರವರಿ . . . ಎನಿಸರ್ಪಾತನ ಪರಿ ಪೊಸತಾಯ್ತು ಚೈತ್ರಭೂಪಾಲಕನಾ (ನಳಚಂ. ೫೫) ; ಪರವಸಂಪನ ಬೀಡೊ . . . ಚಂದ್ರಮನ ಹರ[ಪಾಂ. ರ]ವರಿಬೊ . . . ಎನೆ ನೆಹಿ ಮೆಹಿ ದುದಾ ಭೂಮಿ (ತೊರಂ. ೧-೩-೯) ; ಹೊನ್ನದ ಹರವರಿಯೊ . . . ಎನೆ ತಿಳಿದ ಪೊಗೊಳನೊಂದು ಚೆಲುವಾಯ್ತು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೧೩-೪). ೨. ಹರಂ ಮಾಡೇಶ್ವರಜ್ವರವನಟ್ಟಿದಂ ಹರಣದೊಳು ಹರವರಿಯ ತಾಪಮಂ ಕಟ್ಟಿದಂ (ಸಂಬರ. ೧೩-೧೧೩) ; ಚಿಂತೆಯ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಹರವರಿಯ [ಪಾಂ. ಸದ]ಪೇದದ ಮದ್ದಿನಲಿ ಹಣಗಿದರು ಪವನಜ ಫಲಗುಣಾದಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೫೩) ; ಕಡಲು ವಿಘೋರ್ವಸುತಿಯದು . . . ಮತ್ಸ್ಯ ಮಕರಾದಿಗಳ ಹರವರಿಯಂ ತೀಕರಗಳಂ ನೋರೆಗಳಂ ಕರಮು ವಿರಾಜಿಸುತಿದುದು (ನಾಗಕು. ೨-೩) ; ಹರವರಿಯ ಮೋಹದಿಂ ಹಿರಿವಾಗಿ ಹಿಗ್ಗುತ್ತ ಸಲಹುತಿರರು ಪುತ್ರನ (ರಾಘ. ೨-೪೩). ೩. ಹಡುವಣ ದೊಂಗನ ಹರವರಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತರು ೧ (ಎಕ. VI, ಕೂಪು. ೩೦-೪೩ ; 1170) ; ತಮು ಹರವರಿಯ ಭೂಮಿಯ ಕಾರಣದ್ದೊ ಯೋಗಗೆ ಪೋಟೊರಗೊಳಂದದ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಗೋತ್ರದ ಶಂಕರಭಟ್ಟಾ ಹಿತಾಗ್ನಿಗಳ ಮಕ್ಕಳು (ಎಕ. XXVII, ೨೮-೩೦ ; 1256) ; ಕಿಳುಂದದ ನಾಡ ಹರವರಿಗಳ ವಳಗೆ ಗಿಡಕಲ್ಲು . . . ಚಿಕ್ಕ ಕೊಡನಾಡ ವಳಗಣ ನಾರವೆ ಅಂತು ಹರವರಿಗಳು ಜನು ಕಳವ ಕಡಿದು ಸಮರ್ಪಿಸಿದಲು (ಮೈ. ೧೯೩೩, ೩೩-೪೪ ; 1380) ; ಕುಪ್ಪವಳ್ಳಿಯೊಳಗಣ ದೇವಿ

ಯಕ್ಕನ ಹರವರಿಯು ನಾಲ್ಕು ಹಣವಿನ ಕುಳದ ಭೂಮಿಯನ್ನು . . .
ತಾಲು ಆ ನಾಗಣಗಲಿಗೆ ಧಾರೆಯನೇಜು ಕೊಟ್ಟ ಶಿಲಾಶಾಸನ (ಮೈ. ೧೯೩೨, ೪೨-೪; ಸಂ. 1418). ೪. "ಹರವರಿ [ಪಾಂ. ಪರಿವಡಿ, ಹರವಡಿ]ಯೆಂದು ಪ್ರಕಟಂ" (ಕತ. ೬೬-೪೭೪). ೫. ಸರಸಿಂಗ ಮೊನೆಯರ ವಿಚಿತ್ರಾನುರಾಗಮಂ ಹರವರಿಯು ನಂದಿಯಣ್ಣನ ಸಕಲ ಭೋಗಮಂ ಬಂದು ನೋಡಲು ನೆರೆದ ಸಕಲ ಸಾಮಂತರಿಂ (ನಂಬರ. ೫-೪೦); ಹರವಾಯನಿಪ ಸರಪಟಿಯು . . . ಹರವರಿಯು ಸಕಲ ಸೌಭಾಗ್ಯಸಂದೋಹದಿಂ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಲಿ (ಗುರುಚಾ. ೬-೧೦). ೬. ವಿಹಾರಸ್ಥಾನ: ರಾಜವೀಥಿ ವಿಪಣಮಾರ್ಗ ಗಣಿಕಾವಾಟಸರಣ ಸಂತಾನಂ ವಸಂತವಲ್ಲಭನ ಹರವರಿಯಂತಿರ್ಪುದು (ಅನಂ. ೧-೧೦೫ ಪ); ಕಾಲನ ಹರವರಿಯೊ ಹೆಬ್ಬಳಸ ಮುತ್ತುವ ವಿಹಗಸಂತಿಯೊ . . . ಹಿಳುಕಟ್ಟರಿಸಿ ಗಟ್ಟರಿಸಿದುವು ದಿಗುತಟವನು ಶರವ್ರಾತ (ಕುಮಾರ. ೪-೧೫); ಜವನ ಹರವರಿಯೊ . . . ಕಪದಿಯ ಕವತೆಯೊ ಕಾಣನು ಸುರಾಸುರಕದನೇಳಿಯಲಿ (ತೊರಣ. ೬-೧೩-೪೦). ೭. ಬಹಳವಾದ ವಿಸ್ತಾರ; ಹೆಚ್ಚಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ;—ಹರವು: ವರಸ್ಪಶ್ಚಕ್ಷಿತ್ವನಿ ಹರವರಿಯು ವಿಶ್ವನಂಬರು (ಮನೋ. ೬-೨೨); ಕಿಜುಕಿಚ್ಚು ಹರವರಿಯು ದಿಂಜದವಿಯು ನಿಮಿಷದೊಳ್ ದಾಮದೂಮಮಂ ಮೂದಲಿದುದೇ (ಸಮ್ಯ. ೧-೪೮). ೮. ಸಮೂಹ; ಗುಂಪು: ದಸೆಗೆಟ್ಟೋಚೂಹ ನಿರ್ಜರ ಹರವರಿಯನ್ನು ಸುರೇಶ್ವರ ನೋಡಿ ಖತಿಗೊಂಡ (ಉತ್ತರಾ. ೨೨-೧). ೯. ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿ; ಚೆದರಿ ಹೋಗಿರುವಿಕೆ: ಮರುತನ ಗತಿ ಜೀವಿತದಿಂದುವಿನಂತರದ ದೇಹನಹಂಗೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಹರವಂ ವೃತ್ತಿಯನಪ್ಪದಜಾಂ ಕಾರಣರೂಪುಗಳಾಗಿ (ಯೋಗಾವಿ. ೨-೧೪). ೧೦. ಚಲನೆ; ಓಡಾಟ: ಪೂರ್ವಸಗದಗ್ರದೊಳಗುದಯವಾದನಾ ತರಣ ಕಣ್ಣಾಲ್ಗೆ ಹರವರಿಯು ಸರಣಿ (ಭಾವಣ. ೬-೧೪). ಹರಾವರಿ: ೨. ಕೊಂಡು ಪ್ರಸಾದ ನಿಂದುದು ಒಗರವೆಂದು ಹರಾವರಿಯಿಂದನು ಭವಿಸದೆ (ವಚನ. 1. ೩೭೪). ೩. ಅಕ್ಷೇತ್ರದ ಚತುರ್ವಿಮೆಯೊಳಗುಳ್ಳ ಹರಾವರಿ ಮುಂತಾದ ವರದಿ ಸಲುವ ಗೇನಿ (ಇಲ. V, ೪೧-೧೩; 1586). ಹರುಬರಿ: ೩. ಕಾರಮಕಿಯ ಹರುಬರಿಯೊಳಗೆ ಕಾರುಕದ ಮನ್ಯ ಕುಂಡುಗದೆಯೊಳಗೆ ದಿಟ್ಟ ದತ್ತಿ (ಮೈ. ೧೯೩೦, ೬೦-೧೩; 1588). ಹರವರಿಯಾಗು=೧. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ಅಧಿಕವಾಗು: ಹರವಂ ಯಾಗಿ ನುಡಿಯನು ಧೈರ್ಯದೊಳು ಮಂದರದಂತಿಹನು ರಾಜೇಂದ್ರ (ಭರಣ. ೨-೨೭); ಹಣಕಾಸಿನ ವೆಚ್ಚದ ಮೊಗ ನೋಡದೆ ಹರವರಿಯಾಗೀ ಯಲ್ಲಹುದು (ಭಕ್ತ. ೪-೧೨-೧೯). ೨. ವಿಶಾಲವಾಗು; ವಿಸ್ತಾರ ವಾಗು; ವ್ಯಾಪಕವಾಗು; ಹರವರಿಯಾಗಿ ಹಲವು ದಿಜ್ಜುಖದೊಳ್ ಸರಕಲಿಸಲಿ ನಿನ್ನ ಯಶೋವಲ್ಲರಿ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೯). ೩. ದಟ್ಟವಾಗು; ಒತ್ತಾಗು: ಹರವರಿಯಾದ ಪೇರದವಿಯೊಳ್ ಕಡು ಕೊರ್ವಿದ ಬೆಳ್ಳ ಮೃಗಂಗಳಂ ಹರಿಹರದಿಟ್ಟಿಯಂ ತಿವಿದು (ಸಳ. ೪೨). ೪. ಚೆದರು; ಕಲಕು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು: ಹಜಾಹಂಜಾಡು ಬಗೆ ಹರವಂ ಯಾದುದಜಾವು ದೀತುಡು ದಿಂಕದೇಳ್ಳಿ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೫-೬೧).

[<ಪರಿ + ಪರಿ]

ಪರವರಿಸು, ಹರವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೊಡ್ಡದಾಗು; ವಿಶಾಲ ವಾಗು: ಸರಮುಖದ ನವಿಲ್ಲದೆ ಪರವರಿಸದೆ ವೃತ್ತಮಾದ ಜಂಘ ಗಳಿ ಭೂವರವಧುವವಳ್ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೧೩-೨೪). ಹರವರಿಸು: ೨. ಅಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು: ಅರವರ್ಗವೆಂಬುದೇವದನ್ನ ಮುರ ದೊತ್ತಿ ಹರವರಿಸಿ ಹಗಿಯಂತೆ ಕೊಂಡು ಕೂಗುವುದು (ಕೃಕ. ೧-೧೩-೪).

[ಪರವರಿ + ಸು]

ಪರವರ್ತನ (ನಾ). ಅನೇಲಿ ಆಗುವಂಥದು; ಅನಂತರ ನಡೆ ಯುವುದು: ಅಹಿಂಸೆಯು ಹಿಂಸೆಗೆ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾದ ವರ್ತನ ವಾದರೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವು ಪರವರ್ತನವು (ಅರ್ಥ. ೬೨). [ಪರ + ವರ್ತನ] ಪರವರ್ದಿಗಾರ್ 'ಪರವರ್ದಿಗಾರ' ನೋ.

ಪರವರ್ದಿಗಾರ, ಪರವರ್ದಿಗಾರ್ (ನಾ). ಸಂರಕ್ಷಿಸುವವನು; ಪರಿಪಾಲಿಸುವವನು; ದೇವರು: ಖುಡಾವಂದ್. ಪರವರ್ದಿಗಾರ ಎಲ್ಲಾ ಒಕ್ಕೇಡು ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಮಧು. ೬೫). ಪರವರ್ದಿಗಾರ್: ಪರವರ್ದಿಗಾರ್! ನನ್ನ ತೋಳುಗಳಿಗೆ ಬಲ ಕೊಡು (ಅನ್ಯ. ೨೧). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮೂ. ಪರವರ್ದಿಗಾರ್]

ಪರವರ್ಷ 'ಪರವರಶಿ' ನೋ.

ಪರವರ್ಷಿ 'ಪರವರಶಿ' ನೋ.

ಪರವಶ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಧೀನವಾದ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಧೀನತೆ; ಪರತಂತ್ರ: "ಪರವಶ [ಪಾಂ. ಸ]ಮುಂಬುದು ಪಾರವಶ್ಯಮೆಂದಿನಿಪರ್ಥಂ" (ಚು. ೧೧೯); ಪರವಶ. . . ದಿಲ್ಲವೂ ದುಃಖಕರ. ಅತ್ಯವಶವಾದುದಲ್ಲವೂ ಸುಖಾಸ್ವದ (ಭಾರ. ೫೪). ೩. ತನ್ಮಯತೆ; ಮಗ್ನತೆ: ಪರವಶದ ಭಕ್ತಿಯಂ ಬಂಧುರ ಲಿಂಗದ ಮುಂದೆ ಕುಣಿದು (ಪ್ರೀ. ೪೪-೧೨). ೪. ಮೈಮರೆವು; ಅನ್ಯಮನಸ್ಸುತೆ: ಒಡಲ ಹಿಡಿದಾಡದಿರು ನುಡಿಯ ಹೋಗಾಡದಿರು ನಡೆಯೊಳೆಚ್ಚುವ ದಿಡದಿರು ಪರವಶದಿ ಧೃವನಗಲದಿರು (ಸರ್ವ. ೩೦೦). ೫. ಜ್ಞಾನ ತಪ್ಪುವುದು; ಬವಳಿ; ಮೂರ್ಛೆ: ಪರವಶದೊಳಿ ದರೋ ಮೇಣ್ಣರಾರ್ಜಿತಾಸ್ತಾಡರಾರೋ ದ್ರೌಪದಿಯಂ ಪಂಥವಿಸುವಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತಿರಲಕ್ಕುಮೆ ಪಸನಸೂನುಗಂ ಪಾರ್ಥಂಗಂ (ಗದಾಯು. ೧-೬೧). ೬. ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವನು; ಬೇರೆಯವರ ಅಂಕಿತ ದಲ್ಲಿರುವವನು; ಉಪಜೀವಿ; ಅಕ್ರಿತ: "ಪರವಾನ್, ಪರಾಧೀನ್, ನಿಶ್ಚಿ, ಪರವಶ. . . ಗೃಹ್ಯಕ:—ಈರ ಹೆವರ ವಶದಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೪೬); "ಪರವಶಂ ನಿಶ್ಚಂ . . . ಪರಶ್ಚಂದನೇನ ಪರರ ವಶದವ ನಕ್ಕು" (ಮಂಗಂ. ೬೮-೭). ೭. ಮಾರುಹೋದವನು; ಮರುಳಾದವನು: ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಪರವಶನಲ್ಲ ಹರವಶಂ (ನಂಬರ. ೮-೫೦). ೮. ಮೂರ್ಛೆ ಹೋದವನು; ಜ್ಞಾನ ತಪ್ಪಿದವನು: ಭೀಷ್ಮನವನಿಗೆ ಕೆಡೆದು ಪರವಶನಾದನು (ಕುಮಾರ. ೨೩-೧೯); ಅರಸುಗಳು ಬಾಯ್ಬಿ ಟಿಯದೇ ನೆಲನೆನುತ ಪರವಶರಾದರಲ್ಲದಿ (ತೊರಣ. ೧-೧೬-೪). [ಸಂ.] ಪರವಶಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಮಾರುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ಮರುಳಾಗಿಮ: ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು . . . ವಿವಾಹವಂತರ ನ್ನಲ್ಲ ಪರವಶಗೊಳಿಸಿದವು (ಮತ್ಸರ. ೧೧೭ ಬೀತಿ).

[ಪರವಶ + ಕೊಳ್ಳ + ಇಸು]

ಪರವಶತೆ (ನಾ). ೧. ಪರಾಧೀನತೆ; ಅಧೀನವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಂಕಿತ ದಲ್ಲಿರುವುದು. ೨. ತನ್ಮಯತೆ; ತಲ್ಲೀನತೆ: ನಿರ್ಭರಪ್ರಣಯಪರವಶತೆಯೆಂ ನೆರೆದ ಕಾದಲರ ಕಾಮಕೇಳಿಕೊಣತದೊಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೦ ಪ); ಚಿಂತಾಪರವಶತೆಯುನಿಪಂ ತಡೆದಿದಿರಬದಾತ್ಯರ್ಥಂಕದೊಳಾ ಕಾಂತಂ ಕುಕ್ಕರೆ (ಪ್ರಸ್ತ. ೩-೬೦). ೩. ಅರಿವು ತಪ್ಪುವಿಕೆ; ಮೂರ್ಛೆ. [ಸಂ. ಪರವಶತಾ]

ಪರವಶತ್ವ (ನಾ). ೧. ಅಧೀನತೆ. ೨. ಮೈಮರೆವು. [ಸಂ.] ಪರವಶವರ್ತಿ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಅಧೀನನಾದವನು: "ಅಧೀನ ನವಾಗಾಯತ್ತಂ ನಿಶ್ಚಂ ಪರವಶವರ್ತಿ" (ಮೃ. ಕೋ. ೧೦೧-೨೧).

[ಸಂ. ಪರವಶವರ್ತನ್]

ಪರವಶೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವಳು ; ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವವಳು : ೩೪ನೇ ಮುನಿಶಕ್ತಿಯನಾಯಕಿಯರ್ ಪರವಶೆಯನಿಪ್ಪು ಮುಮನಾದೊಡಮಾಂ ಸೆಳೆಯಲ್ಪಾರೊಂ ಪಲಮಾ ನಳನಾಂಬಕಿಯತ್ತಣಂದಮನ್ನೀ ಮನಮಂ (ತಾಳುಂಕ. ೩೧-೫೫). ೨. ಮೈಮರೆತಿರುವವಳು ; ತನ್ಮಯಳಾಗಿರುವವಳು : ಸ್ಮರಶರ ಸಂಧಾನಕ್ಕಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣೆ ಲಕ್ಷ್ಮಮಾಗೆ ಸಲ್ಲನನುಬಾಡಾ ಪರವಶೆ ತನ್ನಿಲ್ಲದನೊಂ ಕರೆದರ್ ಬಿಟ್ಟೀಣ ಮಿಟ್ಟುಗರೆಸಂತೀಗರ್ (ತಾಂಕಿಪ್ಪ. ೮-೮೨); ಪರವಶೆ ಪಾದರಿ ವಿಫಲೆ ವಿಹ್ವಲೆ ವಿಪಮೆ ವಿರಹಿ... ತಾಮಸಿಯನಿಪ ಪನಶೆ ಯರ ನುಕಳ್ಳೆ ನಲಿಸಿ ನಿಶ್ಚೈಸಿದೊಡೆ ಬಳಕೆ ಬಳಲಿಕೆ ಬಾರದೆ (ಚೈಮಿಪಾ. ೫-೬೧). [ಸಂ. ಪರವಶಾ]

ಪರವಸ, ಹರವಸ (ನಾ). ೧. ಅಧೀನತೆ ; ಅವಲಂಬನೆ : "ಪರವಸ [ಪಾಪಾಂ.ಶ್ರಮೆಂಬುದು ಪಾರವಶ್ಯಮೆಂದನಿಪರ್ಥಂ" (ಚತು. ೧೧೯). ೨. ಪರವಶತೆ ; ಮೈಮರೆತು : ಕರುಣದಿಂದ ಮುನ್ನು ಮಿಕ್ಕು ಪರವಸ ದಿಂದಂ ಕಣ್ಣೆಗರ್ ಬಂದು (ದಡ್ಡಾರಾ. ೯-೨೬); ಅಂತು ಪರವಸ [ಪಾಪಾಂ.ಶ್ರದೋಳ್ ಮುನ್ನುಮಿಕ್ಕು ಸೈರಿಸಲಾಡದೆ (ಸುಳುಮಾ. ೪-೬೨); ಬಗೆಯ ಬೆರಸದ ಪರವಸ[ಪಾಪಾಂ.ಶ್ರದೋಳಾ ನಗಿಯೊಳೆಡೆಗೊಂಡಮಳ ಜನ್ನದ ಮುಗುಡ ಪಾಂಡವರೊಗಿದರು ಧೊಮ್ಮಾದಿಗಳು ಸಹಿತ (ಕುಮ್ಯಾ. ೧೩-೩೧). ೩. ಬವಳಿ ; ಜ್ಞಾನ ತಪ್ಪುವುದು ; "ಮೂರ್ಛೆ" (ಪ್ರಭಣ್ಣ). **ಹರವಸ :** ೧. ಪರವಶ-ಹರವಸ (ತಮಜ. ೨೫೮ ಪ್ರಯೋ); ಹರವಸದಿಂ ಹದವಬುವೇಂ ಕರುಣಾಳುಗಳೊಳರೆ ಕಾವುದುಯಾದ ಮುನ್ನಂ ಎಂಬ ನುಡಿಯನಾರಿಸುತ್ತೆ (ಚಿಕ್ಕವಿ. ೬-೬೧). ೨. "ಹರವಸಮೆನಲ್ಯೆ ಮೈಮರೆಯುವಿಕೆಯಕ್ಕು" (ಕಶರ. ೧೧೩); ಒಮ್ಮೆ ಹರವಸದಿಂ ಮೂರ್ಛೆಯಾಗುವೆಯಮ್ಮ (೨೫೯. ೧೫೬-೬೯೫); ತನುವನೀ ಕಮ್ಮರಿಗೆ ಕುಡುವೆನೆಂದಾಡುತರೆ ಹರವಸಂ [ಪಾಪಾಂ. ಪರವಶಂ] ಕೈ ಮಿಕ್ಕುದು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨-೬೬); ತೊಡೆದಮು ತರಣೆ ತನುಕಾಂತಿಯನೆನಲು ಹರವಸಕೆ ಹರಹಿನಲಿ... ಉದಯಾರುಣಿಮೆ ರಂಜಿಸಿತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೯-೪೧); ಸೊಡೆಯಂ ಸವಿರೀಂಟುವಂತೆಯುಂ ಹರವಸದಿಂದ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದಂ ಸುಕು ಮಾರನನಾ ಕುಮಾರನಂ (ಚಿಕ್ಕವಿ. ೪-೬೮). ೩. "ಹಮ್ಮದಂ, ಹರವಸಂ, ಮುಚ್ಚಿ-ಈ ೩ ಮೂರ್ಛೆ" (ಕಶಸಾ. ೧೨-೨೬೨). ೪. ಮೋಹಾಂತೀರೇಕೆ : ಹರವಸಮೊಯ್ಯನಾಡೆ... ಪೋದ ಕೂಟಮಂ ಪರಿನಿದಿಯೊ ಚಿತ್ರ ಮೆಳಸಿತ್ತು ರಕಾಂತಪುಪಾಂತಮೋಪರಾ (ಚಂದ್ರಪ್ಪ. ೮-೬೦); ಹರವಸ ದಿಂದ ಚುರ್ಚುರ್ವೆದೊಗಿಲ್ಲ ನ ಬಿರ್ಚುಗಿಯಂ ಕೆಬಲ್ಪು ವರ್ ನರಪತಿಯೊ ಲ್ಪೊಣರ್ಕೆದೊರೆಯ ರಾಯರೆ ರಾಣಿವಾಸಿಯರ್ (ಆಪ್ರತಿ. ೬೯-೧೯). ೫. ಅವೇಶ ; ಅವೇಗ : ಮೃಗಂಗಳೊಳಿಂದು ಪತ್ತಿಸಿದ ಹರಣನ ಗೋರಿಯ ಹರ್ಷದ ಹರವಸದ ಭಾವಪ್ರಪಂಚಮಂ... ಬಂದು ನೋಡ ಲ್ಪೇಬ್ಬಂ (ಅನಂಪ. ೧೧-೩೯ ಪ); ಹರವಸದಿಂ ನಿನಗಿದಿರಾದಗಿಯರೆನಿ ಪ್ಪಾರಾತಿಗ ಹರಣಂ ಹೌದನೆ ಹಾಪರಿ (ಜಯಕಾ. ೮-೩೯); ಅತಿಕಾಯ . ಮೈರಿಯುಸಿರ್ ಸೊಲ್ಲನಾಲೆ ದೀರದ ಹರವಸಂ ತೋಟುಗಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೪-೨೬). ೬. ಮರೆತು ; ವಿಸ್ಮೃತಿ : ರಾಮನು ಪೊಡೆಯಲರನಿಂದ ಉಯಬಾರನೆ ನಿನಗೆ ಹರವಸವೆ (ತೊರರಾ. ೬-೫-೪೦). [**ಪರವಶೆ**]

ಪರವಸಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅವೇಶಹೊಂದು ; ಉದ್ದೀಗಗೊಳ್ಳು : ಪಲ್ಲಳ ಬಣಂಬಿಗಳೊಳ್ ಪರವಸಗೊಂಡು ಮೆಟ್ಟಿಯುಂ ಅಟ್ಟಿಯ ಬೆಟ್ಟ ಫುಟ್ಟಿದಿಟ್ಟಿಡೆಗಳೊಳ್ ನಟ್ಟಿಯುಂ... ಮರ್ಯೋಧನನಂ ಅಜಸಿ ಕಾಣದೆ (ಗದಾಯು. ೬-೨೮ ಪ). [**ಪರವಸ + ಕೊಳ್**]

ಪರವಸತೆ, ಹರವಸತೆ (ನಾ). ೧. ಮೈಮರೆಯುವಿಕೆ ; ಮಗ್ನತೆ ; ತಲ್ಲೀನತೆ ; ಸುರತರುವನ ತನ್ನೆಳೊಳು ಸುರತದ ಪರವಸ[ಪಾಪಾಂ.ಶ್ರೆತಿ

ಯೊಲೊಳಿಗರ್ ಗರುಡ ಗಂಧರ್ವ ಯತ್ನಾ ಮರಾಂಗನೆಯರಿಂ ಕರಮೆಸಿದಿ ಹುಡಮರಾದ್ರಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೨-೧೩). **ಹರವಸತೆ :** ೨. ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಚೋದನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಗಮನ ಕೊಡುವ, (ಕೃತಕವಾದ) ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಂಥ ಸ್ಥಿತಿ : ಹರವಸತೆ (ಹಿಪ್ಪೊಟನಂ) : ಯುದ್ಧ ಸೆರೆ ವಾಸಿಗಳ ತಿರಿದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಅರಿವಳಿಕೆ ವಸ್ತುಗಳು ಇಲ್ಲ ದಾಗಲೂ ಹಲ್ಲಿನ ಚಿಕ್ಕಿತ್ವಗಳಲ್ಲೊ... ಬಳಸಬಹುದು(ಕವಿಕೋ. ೧, ೪೬೨).

[<ಪರವಶತೆ]

ಪರವಸ್ತು (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತತ್ವ ; ಪರತತ್ವ ; ಪರಮಾತ್ಮ : ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ವಸ್ತು ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯವಾಗಿದ್ದಿತು. ಆ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಪರವಸ್ತು ತನ್ನ ರೀತಿಯಿಂದ ತಾನೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ನಾಮವಾಯಿತು (ಅನಂಪ. ಕ. ೨೮೩-೬೮೧); ಗುರುವೆ ಪರವಸ್ತುವು ತಾನೆ ನೋಡಾ(ಅಮಂಪ. ೧೬-೧); ಈಕೆ ಪರವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗುವ ಕಾಲ ಬಂದಿದೆ (ತೂನ್ಯಕು. ೧೦೯); ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯವಾದ ಪ್ರಕಾರ ಪರವಸ್ತುವೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆದಿ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯ (ಇಸ್ಲಾಂಸಂ. ೨೦೫). [ಪರವಸ್ತು]

ಪರವಾ 'ಪರವೆ' ನೋ.

ಪರವಾದಿ (ನಾ). ಪರಮತದ ಪರವಾಗಿ ವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವ ವನು ; ಪರಮತವಾದಿ : ಪರವಾದಿಗಳ ಮೊಗಂಗಳ ಕಂಕುಪಂದಂತೆ ಕಂದಿ ಕುಂದಿರೆ (ಅದಿಪ್ಪ. ೨-೨೩); ಪರವಾದಿಯಂ ದಾಸನನ್ನಾನಾದಿಗಳಂ ಸಂತೋಷಂಬಡಿಸಿ (ಸುಳುಮಾ. ೨-೨೯ ಪ); ಬೇಡವೋ ಪರವಾದೀ ಗಳಹದಿರು (ಬಸವ. ೫೬೯); ಪರವಾದಿಗಳ ಗರ್ವಮಂ ಮುಟಾದು ಜಯಿಸುತ್ತ (ಪ್ರಾಧರಾ. ೭-೨೨).

ಪರವಾದಿಗಳವ್ಯುಗರಾಜ = ಪರಮತವಾದಿಯೆಂಬ ಆನೆಗೆ ಸಿಂಹ ವ್ರಾಯನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಜ್ಞಾನನಿಧಾನದೀಪವರ್ತಿ ಗಳುಂ ಮಂತ್ರವಾದಿಮಕರಧ್ವಜರುಂ ಪರವಾದಿಗಳವ್ಯುಗರಾಜರುಂ (ಕಾಳ. ೯೪-೩-೧೩ ; 1124). **ಪರವಾದಿಜನಭುಜನ = ಪರಮತವನ್ನು ವಾದಿ ಸುವ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸುವವನು, - ಭಂಗಿಸುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು :** ಪರವಾದಿಜನಭುಜನನೆಂಬ ಬಿರುದಿನ ತೊಡರ್ಪುಣ ರ್ಪುಣಸಲೇಳ್ವು ನೀರಭಳ್ಳ ಪರಸ್ಪತಂ ಸಂಪೂರ್ಣಸಂಪ್ರಮದಿಂ ತದಾ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು (ವೃಷಭ. ೩೬-೬೬೫). **ಪರವಾದೀಶರಭೇರುಂಡ = ಪರಿ ಮತವಾದಿಯೆಂಬ ಶರಭಕ್ಕೆ ಗಂಡಭೇರುಂಡದಂತಿರುವವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು :** ಪರವಾದೀಶರಭೇರುಂಡಾ ಪರನಾಮಧೇಯರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ ಶ್ರೀನಿನ್ನ ಶಕ್ತಿತದೇವರ್ (ಸಾಹಿ. XX, ೪೬-೨೬ ; 1072).

[ಸಂ. ಪರವಾದಿನಾ]

ಪರವಾಸಗಿ, ಪರವಾಸಿ, ಪರವಾಸಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮತಿ ; ಒಪ್ಪಿಗೆ ; ಸಮ್ಮತಿ : ಮುನಿಸಾಲಿಯ ಪರವಾಸಗಿ ಸಿಗಬೇಕಾದರೆ ಎರಡು ವರ್ಷ ಕುಡಿಯಬೇಕಾಯಿತು (ಅಳಸಿ. ೨೫೦); ಅವನು ರಾವಣೀ ಕಾಕಾ ಅವರ ಪರವಾಸಗಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರಲ್ಲ (ದೀಪಕ. 11, ೮); ನಿನಗೆ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಪರವಾಸಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇ ತಪ್ಪಾಯಿತು (ಮುತ್ತಿ. ೧೯೧). **ಪರವಾಸಿಗಿ :** ೧. ನಮ್ಮ ಮಾಲು ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಪರವಾಸಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಇನ್ನೂ ವರೆಗೂ ಯಾಕೆ ಮಾರಲಿಲ್ಲ?(ಮುಂಬಪ್ಪಾ. ೨೯ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ತಿವ ಜೋಡ ತನ್ನ ಕೈಲಾಸಕೆ ತಿವಮೂತರನಿಟ್ಟು ಬಾಗಿಲ ಕಾಯುವಡೆ ಬಂದ ಮಂದಿ ಪರವಾಸಗಿ ತಗೊಂಡ ದಿಟಕೊಡ್ತಿ ಅಂದನೊಳ ಯಾಕೆ (ಕನ್ನ. ೧೫೦). **ಪರವಾಸಿಗೆ :** ೧. ಈಗ ನಾಟಕ ಬರೆಯೋದಕ್ಕೆ ನಿಂ ಪರವಾಸಿಗೆ ತಕ್ಕೋಬೇಕೇನು ? (ಸದಸಾ. ೧, ೩೩೨); ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯ ಪ್ರತಿಲೇಖನವು ಪರವಾಸಿಗೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥಿತ ವಾಗಿ ನಡೆಯುವಂಥದು (ಭಾರತ. ೩೪); ಮೊದಲು ನಮಗೆ ಪರವಾಸಿಗೆ

ಯಿಂದ ಸಮಾಪದ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಕಾವಲಿನೊಡನೆ ಹೋಗುವ ಸವಲತ್ತು ಇತ್ತು (ವೇದಮ. ೧೭೪). ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಧಿಕಾರ: ನಮಗೆ ಬಂದೂಕದ ಪರವಾನಿಗೆ ಇರುವದೋ? (ವಿವೇಚ. ೯೮). ೩. ಅಧಿಕಾರಪತ್ರ; ರಹದಾರಿ; ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ; ಸನ್ನದು: ಸೈದುವಹಮ್ಮದು . . . ಬರಹ ಕೊಟ್ಟ ಪರವಾನಿಗೆ ಕ್ರಮ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೪೬-೬; 1763).

[←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಪರವಾನಿಗೆ; ಮರಾ. ಪರವಾನಗೀ, ಪರವಾನಗೀ, ಪರವಾನಗೀ, ಪರವಾನಗೀ, ಪರವಾನಗೀ, ಪರವಾನಗೀ]

ಪರವಾನಾ 'ಪರವಾನೆ' ನೋ.

ಪರವಾನಿಗೆ 'ಪರವಾನಗಿ' ನೋ.

ಪರವಾನಿಗೆ 'ಪರವಾನಗಿ' ನೋ.

ಪರವಾನು 'ಪರವಾನೆ' ನೋ.

ಪರವಾನೆ, ಪರವಾನಾ, ಪರವಾನು, ಪರವಾನೆ (ನಾ). ೧.

ಅಪ್ಪಣೆ; ಅನುಜ್ಞೆ; ಅನುಮತಿ: ಛೋಟಿಯ ಜಾತಿಯವರೊಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಧಾರಿಗಳು ಸಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರಿಯ ಮೇಲೆ ದೂರು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಪರವಾನೆ ಕೇಳಿದರು (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ೪೨). ೨. ಯಾವುದಾದರೂ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಅಧಿಕಾರದ ಪತ್ರ; ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ; ಸನ್ನದು; ನಿರೂಪ: ಸೈದುವಹಮ್ಮದು . . . ಬರಹ ಕೊಟ್ಟ ಪರವಾನಿಯ ಕ್ರಮ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೧೪-೮; 1767); ಅಸಂಖ್ಯಾತ ವಿಸಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಅಧೀನನಿಯಮಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳನ್ನು . . . ಅಪ್ಪಣೆಚೀಟಿ ಅಥವಾ ಪರವಾನಿಗಳೆಂದೂ (ಲೈಸೆನ್ಸ್) . . . ಸೂಚನಾಪತ್ರಗಳೆಂದೂ (ಮಿನಿಷ್ಟ್ರ) ಕರೆಯಬಹುದು (ಕವಿಕೋ. I, ೨೪೬); ಒಂದೆರಡು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅರನುನೆಯ ದೊಡ್ಡಮುದ್ರೆ ಒತ್ತಿರುವ ಪರವಾನೆಯು ಜ್ಞಾನಾಗರ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ತಲೈತು (ಮಾಗ್ಗೀವಿ. ೮೨); ಜೇಬಿನಿಂದ ಒಂದು ಪರವಾನಿಯನ್ನು ತರಿಸಿ ತನ್ನ ಖೋಜಿಯೊಡನೆ ಅವಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದಳು (ಬಂಕಿಮ. ೨೨೨).

ಪರವಾನಾ: ೧. ಪರವಾನಾ—ಪರವಾನೆ (ಹೊಸಗ. ೧೧೨). ೨. ಹೀಗೆ ವಿಲಾಸಿತಿಯಿಂದ ಬಂದ ತಸರೀಫ್ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು . . . ಪರವಾನಾ ಸಮೇತ . . . ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದರು (ಮಹಾಕವಿ. II, ೧೧೪). ಪರವಾನು: ೨. 'ಧರ್ಮಪರವಾನು' ಪರಾ. ಪರವಾನೆ: ೨. ಪಟ್ಟದಿಂದ ಖಂಡೇರಾಯರು ಪರವಾನಿಗಳು ತನ್ನ ಹೆಸರ ಪತ್ರಗಳ ಸಹಾ ಗದಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಘೋಷಿಸಿ (ಪ್ರದ. ೪೭). 'ಧರ್ಮಾನು' ಪರಾ.

[←ಪಾರ. ಪರವಾನಾ; ಹಿಂ. ಪರವಾನಾ; ಮರಾ. ಪರವಾನಾ, ಪರವಾನಾ]

ಪರವಾಸ (ನಾ). ಬೇರೆಯದಾದ ವಾಸಸ್ಥಳ; ಇನ್ನೊಂದು ವಾಸ ಸ್ಥಾನ, —ತಂಗುದಾಣ: ಪರವೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಪರವಾಸ ತಪ್ಪದು (ಗಾಜ). ಸೊಸೆಗೆ ಗೃಹಪ್ರವೇಶ, ಅತ್ತಿಗೆ ಪರವಾಸ (ಗಾಜ).

ಪರವಾಸ ಮಾಡು — ಬೇರೆಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲಸು; ಇನ್ನೊಂದು ಜಾಗದಲ್ಲಿ ತಂಗು: ಪರವಾಸ ಮಾಡಿದರೂ ಸಹವಾಸ ಬೇಕು (ಗಾಜ); ಪರವಾಸ ಮಾಡುವವನ ಭರವಸೆ ಸಲ್ಲದು (ಗಾಜ). [ಪರೈ + ವಾಸ]

ಪರವಾಸುದೇವ (ನಾ). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ದೇವರು; ಪರಮಾತ್ಮ: ಪರಮಪುರುಷನ ಪರವಾಸುದೇವನ ಪುರಂದರನಿಲನ ಅಡಿಸಿದಳೋಡೆ (ಪ್ರಪಂ. ೪-೧೬೬-೬); ಪರವಾಸುದೇವನಿರವಂ . . . ನೆನದಂ (ಚಿವಿ. ೫-೧೧೬). [ಪರೈ + ವಾಸುದೇವ]

ಪರವಿ, ಹರವಿ, ಹರವಿ, ಹರಿವಿ, ಹರಿವೆ, ಹರುವಿ, ಹರುವೆ, (ನಾ). ಕೊಡದಂತಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಪಾತ್ರೆ; ವಾಸಾಲೆ: "ಪರವಿ

ಕಾಯ ಗಜೋತ್ಕರಮುಂ ಘಟಾಂಕಿತಂ" (ಸಾಹಾ. ೧೧೦); ಸಂತೋಷ ದಾಳುರಾ ತೊಂತುವೊಡ ಪರನಿಯಂತೆ ಬಿಟ್ಟು ಪರಯ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೪-೧೫೯); ಪರನಿಯೋತ್ತೀವಿದ ಪಾಲೆಲ್ಲಂ ಇನಿಸಾನುಂ ಪುಳಿ ಪೊದಿ ದನಿತತೊಲೆ ಮುನ್ನಿನ ಗುಣಮುಂ ಸವಿಯುಂ ಕಿಡುವಂತೆ (ಜೀವನಂ. ೧೦೧-೧೦); ಪರನಿಯೊಳಗಿಕ್ಕಿ ಕಳಪುವದರಸನ ನಿಳಟಿಕ್ಕಿ ಕೊಪ್ಪಾಂಡದ ಪಣ್ಣಂ ಪಿರಿದೊಂದಂ (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೩-೩೨). ಹರವಿ: ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಹೊಳೆನೀರನ್ನು ಒಂದು ಘಂಟಿಕಾಲ ತಳ್ಳಿ ಬಿಡಿದೆಯನ್ನು ತುಂಬುತ್ತಿರುವಾಗ ಕೊದ್ದರವಳು ಮೇಲೆ ಹರದಿಯನ್ನು ನೀರಿಗೆ ಅದ್ದಿ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ (ಗದುಪಾ. ೧೫೭). ಹರವಿ: "ಘಟಿ, ಕರೇರ:—ಈ ೨ ಹರವಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೩-೧೬೧); ತಾಳಮರದ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಹಾಲ ಹರವಿ ಯದೊಡೆ ಅದ ಹಾಲ ಹರವಿಯೆನ್ನರು ಸುರಿಯ ಹರವಿಯೆಂಬರು (ಬಸವ. ೯೦); ಕೆಡೆಯದ ಹಾಂಗೆ ಹಿಡಿದನು ಬಸವನಾ ಗೊಲ್ಲತೆಯ ಹರವಿಯನು (ಬಸವ. ೧೦ ಸೂಚನೆ); ಹಾಲು ತುಪ್ಪದ ಹಲವು ಹರವಿ ಗಳ . . . ಕಳವೆಯಕ್ಕಿಯ ಕೂಳ ರಾಶಿಯ ಬಂದಿ ಜೋಡಿಸಿತು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೦-೨೫); ಎರಡು ಬೂದುಗುಂಬಳಾಯಿಗಳಿದ್ದುವು. ಒಂದು ದೊಡ್ಡದು; ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಒಂದು ಹರವಿಯ ಗಾತ್ರವಿತ್ತು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೧೬೯). ಹರಿವಿ: ನೀರು ಹರುವುದಕ್ಕೆ ಹರಿದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಜತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದರು (ಚಂಗಾಳ್ವ. ೭೬). ಹರಿವೆ: ನಿನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಮುದ್ರೆ ಹರಿವೆಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡು (ಪ್ರಪಂ. ೨೧೩-೬); ಧರ್ಮಪುತ್ರ ಹರಿವೆಯಲ್ಲಿರುವ ನೀರಿನೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಸ್ರವಿಸಿ ಹೋಗುವುದು (ಕೃವಾಣ. ೪೬); ಪುಟ್ಟ ಮಡ್ಡಿನ ಕೊಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ತಂದು ಹರಿವೆಗೆ ತುಂಬುವುದು (ಪಾತಕ. ೨೫); ಹಣೇಲುಂಡೆ, ಹರಿವೇಲುಂಡೆ, ನಿನ್ನೆಲ್ಲುಂಡೆ ತಿರುಕಸಾಲೆ (ಗಾಜ). ಹರುವಿ: ಕೈಲ ತುಪ್ಪ ಕರ್ಪೂರ ಹರುವಿಯನಿಟ್ಟು (ಕರಿಕ. ೧೩೪-೩). ಹರುವೆ: ದಿಳುದಿನದ ಗೋತ್ರ ಸಗಣೆಯು ಬರಬೇಕು ಹೇಳಿದನಾಗ ಶಂಕರನು ಅಳೋಚಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊತ್ತರು ಹರುವೆಯ (ಮದೇಸಾಂ. ೨-೭೬).

ಪರವಿತ್ತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಧನ; ಅನ್ಯರ ಹಣ: ಬೇಟೆವೇ ಪರವಧುವಿನಲ್ಲಿ ಕೈಮಾಟವೇ ಪರವಿತ್ತದರಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೪೪).

[ಪರೈ + ವಿತ್ತ]

ಪರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಎದುರಿಗೆ ಇಲ್ಲದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯನ ಚಿತ್ರಣ; ಪರೋಕ್ಷವಾದ ರೂಪಚಿತ್ರಣ: ಅಂತು ಪರವಿದ್ಯೆ ಪರಿಣತಿಯಂ ಮಹಿಮಾ ಪಟಮಂ . . . ಮುಗಿಭನದೊಳಗೆ ನೆರಸಿ ಪೋಪುದುಂ (ಪಂರಾಧಾ. ೪-೮೯ ದ); ಶ್ರುತಿವಿದ್ಯೆ ಮಾತೃವಿದ್ಯೆಂ ಪರವಿದ್ಯೆ ಮೆಂಬ ವಿದ್ಯಪದ್ಧತಿಯುಮಂ . . . ಭಂಗಿಯುಮಂ ಮೃದುರೇಪಾ ವಿಳಾಸಮುಮಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೫-೪೨). 'ಆತ್ಮವಿದ್ಯೆ' ಪರಾ. [ಪರೈ + ವಿದ್ಯೆ]

ಪರವಿದ್ಯಾಭೇದಿನಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮಾಯಾವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆ: ಇವರುಂ ವಿದ್ಯಾಧರಲ್ಲಿಗೆ ವಂದೊಡವರೊಳೊಪಂ ಪರವಿದ್ಯಾಭೇದಿನಿ [ಸಾಕಾಂ. ವಿದ್ಯಾನಿಧಿ]ಯೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಯುನಾ ಮೈತಾಯುಂ ಪ್ರಕಟೆಂಬಾಬ್ಬುದುಂ (ಚಾವುಂ. ೧೮೯); ವಿದ್ಯಾಳನು ಪರವಿದ್ಯಾಭೇದಿನಿಯಿಂದ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಜಯಿಸಿದನು (ಜಿಜ್ಞಾ. ೪ ಪ್ರ. ೭೬೪). [ಸಂ. ಪರವಿದ್ಯಾಭೇದಿನೀ]

ಪರವಿದ್ಯೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಜ್ಞಾನ, —ತಿಳುವಳಿಕೆ; ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ: ಇನ್ನು ಪರವಿದ್ಯೆ. ಅದರಿಂದ ಆ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ತಿಳಿಯುವದಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ . . . ಇಲ್ಲಿ ಪರವಿದ್ಯೆಗೆ ವಿಷಯವೆಂದು ಅಕ್ಷರ ವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ (ಪ್ರಜ್ಞಾ. ೩೨೧).

ಪರವಿಜ್ಯಾಧಿಕ-ಅತ್ಯುತ್ಕಮವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದವನು; ಪಂಡಿತ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಕುಸೂರದಿಕ್ಕುಂಜರಂ ಪರವಿಜ್ಯಾಧಿಕಂ ಸಕಲಕಳಾಧರಂ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೬೧-೧೧; 1109).

[ಪರೈ+ವಿದ್ಯೆ]

ಪರವೂರು (ನಾ).೧. ಬೇರೆಯ ಪಟ್ಟಣ; ಇನ್ನೊಂದು ಊರು: ಪರವೂರಿಂದ ಬಂದು, ನೆಲಸಿದವರಾದರೂ ಅವರಿಗೆ ರಂಗಾಪುರವೆಂದರೆ ಅಧಿವಾಸ (ಅಪನಾ. ೯೬); ಪನ್ನ. ಪರಮಮಿತ್ರರೊಬ್ಬರು ಒಮ್ಮೆ ಪರವೂರಿಗೆ ನನ್ನೊಡನೆ ಬಂದಾಗ (ಮುಂಕುಪ. ೩೬). ೨. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ದುಗೊನ್ನೆಲ್ಲಲ್ಲಿ ಗಲಿಷ್ಠವಾಗಿಲು ಸಹಮುಂ ಎಂಬುಳ್ಳ ಪರವೂರು ಕೂಡಲೆ ಇನಕುಮಂ ಪೊಲಮೇರೆಸಹಿತವಿತ್ತನ್ (ಎಶ. 1X, ಬೆಂಗಳೂ. ೪೩-೧೪; ಸು. 890).

[ಪರೈ+ಊರು (<ಊರ್)]

ಪರವೆ, ಪರವಾ, ಪರಿವೆ, ಪರ್ವಾ (ನಾ). ೧. ಕಾಳಜಿ; ಗೊಡವೆ; ಚಿಂತೆ: ಕಂಡ ಕಂಡಾ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮನ ಜಂಬೆ ಅಂದುಗೊಂಡಿದೆ ಅಪ್ಪಾನ ಮರವೆ ನಿನಗೇನು ಪರವೆ (ಚಿದಾಕೋ. ೩೧-೪); ಶರಧಿಯೊಳು ಮಿಸೊಂದು ಪುಟ್ಟಿಲೇಂ ಸಾಯಲೇಂ? ಪರವೆಯೇನಿಲ್ಲವೆಲೊ (ಮಂಕುಕ. ೫೬೨). ೨. ಎಚ್ಚರ; ಗಮನ; ಲಕ್ಷ್ಯ; ನಿಗಾ: ಸಮ್ಮ ವಾಕ್ಯದ ಪರವೆಯವಿಲ್ಲ (ಅನಂಕಾ. ೧-೫-೩೪); ಓದುತ್ತ ಅವಳು ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯಳಾದಳು. ಮೈಮಲೆ ಪರವೆಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಪ್ರ. ೪೫೦. ೩೧); ಅವರೇ ಇಷ್ಟು ಪರವೆಯಿಲ್ಲದೆ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಸಮಗೇನು ಅಡಗಾಣಿಸಿದೆ? (ಸ್ವ. ೩೬. ೨೪). ಪರವಾ: ೩. "ಸಂಬಂಧ" (ಪಾನಕೋ. ೧೪). ಪರಿವೆ: ೧. ಬರಲಿ ಬರುವುದು; ಸರಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಸರಿಯಲಿ; ನಿನಗೆ ಪರವೆಯೇನಿಲ್ಲೆಲವೊ (ಮಂಕುಕ. ೧೫೦); ಅವಳ ಅಮೋಘ ರೂಪಲಾವಣ್ಯ ಗಳ ಪರವೆಯು ಅವಳು ಮಾಯವಾದ ಮೇಲೆ ದ್ವಿಗುಣವಾಯಿತು (ಪ್ರೀತಾಯ. ೨೮೬). ೨. ನಿನ್ನ ಪರವೆಯ ಇಲ್ಲದಂದದೊಳು ಕೊಲಗು ತಿರುದಿಲ್ಲಲಾ ನಿನ್ನ ಹೇವ! (ಮರದೇ. ೩೩-೧೦); ಅರಿವನು ಎನ್ನುವ ಮನದ ಪರವೆಯೇ ಅರುದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎನಿಸುತ್ತಿರೆ (ಅರಳು. ೧೨೨-೩); ಅವರ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನಳಾಗಿ ನಾನು ಅನೇಕ ಸಲ ವೇಳೆಯ ಪರಿವೆ ಇಲ್ಲದೆ ಕೊತುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ (ಕುಂಕುಪ. ೨೮); ತಾಯಿ ಎಂಕಮ್ಮ ಊಟಕ್ಕಿದ್ದಿಸಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ಪರಿವೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಒಡ್ಡಿಲು. ೪೩). ಪರ್ವಾ: (೪).

ಪರವಾ ಇಲ್ಲ, ಪರವಾಗಿಲ್ಲ, ಪರವಾಯಿಲ್ಲ, ಪರ್ವಾ ಇಲ್ಲ, ಪರ್ವಾ ಗಿಲ್ಲ=ಕಾಳಜಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರವೇಯವಿಲ್ಲ; ಚಿಂತೆ ಇಲ್ಲ; ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲ: ಪರವಾ ಇಲ್ಲ; ನನಗೆ ನಿಂತಿರುವುದೇ ಇಷ್ಟ (ಅಪನ. ೩೫); ಜಿಗಲೂರಿನ ಪರವಾದರೆ ಪರವಾ ಇಲ್ಲ (ಮನಿ. ೧೩೬); ಪರವಾಗಿಲ್ಲ ಒಕ್ಕೇ ಶಕುನ (ಉದುಗೊ. ೫೪); ಪರವಾಗಿಲ್ಲ ಬಿಡಿ ಸಾರ್ (ನಡದಾ. II, ೧೦೨೫); ಇಂದು ಅಭೀಸಿಗೆ ತಪ್ಪಿದರೂ ಪರವಾಯಿಲ್ಲ (ಭಾರತಿ. ೨೮); ಪರವಾಯಿಲ್ಲ ಅವರಿಂದಾದ್ರೇನು, ನಮ್ಮಿಂದಾದ್ರೇನು (ರೂಪಸಂ. ೪೮); ಪರ್ವಾ ಇಲ್ಲ. ನನಗೆ ಅದರಿಂದ ಯಾವ ತೊಂದರೆಯೂ ಇಲ್ಲ (ರೂಪ); ಈಗ ಪರ್ವಾಗಿಲ್ಲ ಮುದ್ದಪ್ಪ (ಕಲಾಸಾ. ೬). ಪರವೆ ಮಾಡು=ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೊಡು; ಗಮನಿಸು: ಹತ್ತುಹೆಜ್ಜೆ ಹೋಗುತ್ತಲೇ ಬೆಕ್ಕೊಂದು ಅಡ್ಡ ಬಂದಿತು. ಇವು ಗಳ ಪರವೆ ಮಾಡದೆ ಮುಂದುವರಿದ (ಉದಕೋ. ೬).

[←ಪಾರ. ಪರ್ವಾ; ಓಂ. ಪರ್ವಾಹ್, ಪರ್ವಾ; ಮರಾ. ಪರವ, ಪರ್ವಾ]

ಪರವೆಣ್ಣ, ಪರವೆಣ್ಣು (ನಾ).-ಪರವಧು: ತೊಡಕ್ಕು ದಿಯದಿರ್ಪ ಚಲಂ ಪರವೆಣ್ಣು ಕೋತೊಡಂಬಡದ ಚಲಂ (ಎಶ. II, ೧೩೩-೨೨; 982);

ನೀಂ ಪರವೆಣ್ಣ ಅನಪ್ಪು ವುದನೆ ಬಯಸುತ್ತೀ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೩); ಪರವೆಣ್ಣ ತಂದನೋ ತಂದನೊ ಪೆರ್ಗಿಡೆ ಪೆರ್ವೆಯೊಂ ನಮ್ಮ ದುರ್ಗಕ್ಕರಸಂ (ಅಸಂಪ. ೧೧-೪೧). ಪರವೆಣ್ಣು: ಹೇಗೆ ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡ್ಯಾನು . . . ಪರವೆಣ್ಣು ಪರವೊನ್ನು ಕರಗತವಾಯ್ತಂದು ಪರಲೋಕ ಭಯ ದಿಟ್ಟು ತಿರುಗುವನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೫೩-೨).

ಪರವೆಂದಿರಣ್ಣ=ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಸಹೋದರನಂತಿರುವವನು; ಪರನಾರೀ ಸೋದರ: ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಪರವೆಣ್ಣಿರಣ್ಣ ನೀಸರಯ್ಯ (ಎಶ. II, ೪೪೫; 900). [ಪರೈ+ಪೆಣ್ಣ]

ಪರವೇತ್ತ್ಯ ಸ್ವ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವವನು; ಅನ್ಯರ ಗೃಹವಾಸಿ. [ಸಂ.]

ಪರವೋಗು (ಕ್ರೈ). ಬೇರೆಯ ಕಡೆ ಹೋಗು; ದೂರದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗು: ಪರಚಕ್ರಮ ಕಯ್ಯವರಲ್ ಕರಚಕ್ರಂ ಪೊಣ್ಣು ಪೋದ ಬೇಗದೊಳ್ ಪರಂ ಪರವೋದಂ (ಪಾಂಕಿಪ. ೬-೧೫೬).

[ಪರೈ+ಪೋಗು (<ಪೋ)]

ಪರವ್ಯ ಪದೇಶ (ನಾ) [ಜೈನ್]ಅತಿಥಿ ಸಂವಿಭಾಗವೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತದ ಅತಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲೊಂದು; ಪಾತ್ರದಾನ ಮಾಡುವಾಗ ತನ್ನ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ "ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಕರೆದು ತನ್ನಿ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದು: ಕ್ರಮದ ಪರವ್ಯಪದೇಶಂ ಸಮತ್ಸರತ್ವಂ . . . ಅತಿಕ್ರಮಮಕ್ಕುಂ ಪಾತ್ರದಾನಮಂ ಕುಡುವೆಡೆಯೊಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨೨). [ಪರೈ+ವ್ಯಪದೇಶ]

ಪರವ್ಯಾಪಾದ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ದ್ರೋಹ ಚಿಂತನೆ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೇಡು ಬಯಸುವುದು: ಪರ ವ್ಯಾಪಾದವಾತ್ಸುತ . . . ನಿಜಾಸ್ವಯಧರ್ಮಕರ್ಮಚ್ಯುತಿಗಳಿವು ದೋಷಾಂಕುರಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೧೪). [ಪರೈ+ವ್ಯಾಪಾದ]

ಪರವ್ಯಾಹ (ನಾ). ಶತ್ರುಸೈನ್ಯ; ವೈರಸೇನೆ: ಉಪಮಾಕೀತದ ಬಿಲ್ಲ ಬಲ್ಲಿ ಸಮಸಂದೊಂದೊರ್ವರೊಳ್ ಪರ್ವ ಪರ್ವ ಪರವ್ಯಾಹಭಯಂಕರಂ ನೆಗೆದು ಪಾದಾರ್ಥಬಿಡೆ (ಸಂಪಭಾ. ೧೧-೧೬). [ಪರೈ+ವ್ಯಾಹ]

ಪರಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. (ಜಗತ್ತಿಗೆ ಮೂಲವಾದ) ಆದಿವಸ್ತು; ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ: ಪರಮಗುಣ ಪರಶಕ್ತಿವಾಗಿರತ್ತರ . . . ಕರುಣಸು ವುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೬-೪೬); ಪರಶಕ್ತಿಯುತನೊಳ್ ಪರಶರಮಹಿಮನೊಳಾಂಕಿ ದಿರ್ಭಕ್ತಿಜ್ಞಾದಿದನೇ (ಶಬರಂ. ೪-೧೧೪); ಭೂಮಿ ಜಲ ಅಗ್ನಿ ಮರುತ್ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನೆಂಬಾರಕ್ಕೆ ಭೂತಾಂಗಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಶಕ್ತಿಯೇ ಕಾರಣವು (ಉದ್ಭವಾ. ೧೩-೬). ೨. ಮಾರ್ವತಿ: ಪೊಳಪೊಳವ ಪರಶಕ್ತಿ ಯಾವನ ನೆಳಲಿನಿಸುತ್ತಿಳು . . . ಅವನನೀಶ್ವರನೆಂದು ಭಜಿಸೆಂದ (ಗಗನಾ. ೧೨-೬೯). ೩. ಶಕ್ತಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ: ಪಾಲಾಸ್ಯ ಕದಂಬ ಪೀಠದೊಳ್ಳಿರಾಜಪ ಪರಶಕ್ತಿ ಯಾವುದೆಂದು ವಿದ್ಯಾಪತಿ ಕೇಳಲೊಡಂ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೫-೩೬ ಪ). [ಪರೈ+ಶಕ್ತಿ]

ಪರಶಿವ (ನಾ). ಈಶ್ವರ; ಪರಮಶಿವ: ಪರಶಿವನೆ ನಿಮ್ಮನಾಂ ಪ್ರಾರ್ಥಿ ಸುಪಂ ಮದ್ವಸವಗುರುವಿನಂತೆಮ್ಮ ನಿನ್ನೊಕ್ಕಿಗಿಹಿಕೊಳ್ಳಯ್ಯ (ಅಪಾಪ. ೫-೧೦-೧೨); ಗುರುವ ಪರಶಿವನು ತಾನೆ ನೋಡಾ (ಅಬಂಧೆ. ೧೬-೧).

[ಪರೈ+ಶಿವ]

ಪರಶು (ನಾ). ಗಂಡುಗೊಡಲಿ; ಕುಠಾರ: "ಪರಶು ಕುಠಾರಾಭಿಖ್ಯಂ" (ನಪ್ಪು ಕೋ. ೪೪-೧೫); ಕೂಂ(ಸಿ)ಗುರು ಶುಕ್ರಾಪೊಳೊಳಾ ರಾಮನನುಗ್ಗ ಪರಶುಪಾಟಿತಂಪುನಂಶಾರಾಮನಂ (ಸಂಪಭಾ. ೧-೧೦೪); ಕೈಯ ಕರಾಳ ಪರಶುವನ್ನೆತ್ತಿ ನೆಲದಲಿ ನೀಳ ಹೊಡೆದನು ಹಿತನ ಕಲೆಯನು (ಒಸಪ. ೮-೧೩); ಖಳರು ಕಕ್ಕಡೆ ಪರಶು ಕೊಂತದಿ ಹೊಳೆವದಾಯುಧ ಕೂಲ

ಶರದಲಿ ಹಳಚಿ ಕಾಡಿತು (ಕಾಕಿರಾ. ೨೦-೧೫); ಹೆರರ ಕೊಲ್ಲಲು ಕತ್ತಿ
ಪರಶು ತೋಮರ ಬೇಕು (ಪಾಂಚಜ. ೪೧-೫). [ಸಂ.]

ಪರಶುಧರ (ನಾ). ೧. ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದವನು. ೨. - ಪರಶು
ರಾಮ : ಪರಶುಧರಂ ಚಕ್ರಧರಂ ಸುರಪತಿ ಭೂಕಾಂತೆ ಕೊಂತಿ
ಯಂದೀ ಪೇಟ್ಟಯ್ಯರ್ ಕೊಡಿ ನಿನ್ನ ಕೊಂದನಾರನೊವನೆ ಕೊಂದನಲ್ಲ
ನಂಗಾಧಿಪತೀ (ಗದಾಯು. ೫-೨೬). ೩. ಗಣೇಶ : "ಪರಶುಧರಂ ಗಣ
ಪತಿ . . . ವಿನಾಯಕಂ ಹೇರಂಬಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪-೧೬); ಪರಶುಧರ
ಗಣಪತಿ ವಿನಾಯಕ ಗಣಾಸ್ಥ ಬಯ (ನಳದಂ. ೨೩೨ ರಗಳೆ). ೧೨, ೨೩, ೨೪ :
ಈ ಮಹಾಪುರುಷಂ . . . ಕ್ರೌಂಚಾರಾತಿಯಾಗಿಯುಂ ಪಣ್ಣುಪಿನಲ್ಲು
ಪರಶುಧರನಾಗಿಯುಂ ದ್ವಿರದಾಸ್ಯನಲ್ಲು (ಜಗದಿ. ೪-೧೦೮). ೪. ಶಿವ.
[ಸಂ.]

ಪರಶುಧಾರ (ನಾ). - ಪರಶುಧರ ೩ : ಗಣಮೂವನೆ ಮಹಾವೇಶ
ದಂತನೆ ನಿಜಗುಣಾಸ್ಥಿತ ಪರಶುಧಾರನೆ . . . ತ್ರಿಜಗವಂದಿತ ಗಣಪ
ಮಾಳ್ವದು ಮಹಿಗೆ ಮಂಗಳವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೪). [ಸಂ.]
ಪರಶುರಾಮ (ನಾ). ಗಂಡುಗೊಡಲಿಯನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದವನು;
ಜಮದಗ್ನಿಯ ಮಗ; ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹತ್ತು ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ
ಒಂದು: ಪರಶುರಾಮನನಂಜಿ ದೀರಕ್ಯಾಗರಮಾಡ ನದೀಜನೇದೊರೆಯನೇ
ದೊರೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೫); ಪರಶುರಾಮನು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಗುಡಾ
ಯಾದನು (ಬಸವ. ೫೬೧); ನರೇಶ್ವರಂ ನೀಂ ತಪಾದೊಟ್ಟಿದ್ದೆ ಪರಶು
ರಾಮನಾರದಿಂದಡ್ಡುತಾ (ಜಗದಿ. ೧-೬೦); ರಾಜನಿಕರಮಂ ತಪಾದೀ
ಯನೇ ಪರಶುರಾಮನೇ ಧರೆಯನವನೇಸುರಗಿ (ಚ್ಯಮಿಭಾ. ೨-೩೬).
[ಪರಶು + ರಾಮ]

ಪರಶುರಾಮಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). "ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಕಲ್ಯಾಣಿಗೆ
ರಾಮನು ದಾನ ಮಾಡಿದ ಎರಡು ಕೊಂಕಣಸ್ಥಳಗಳು"
(ಅನಂನಾ); ೨ ಈಗಿನ ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ: ಉತ್ತರ ಸಹ್ಯಾದ್ರಿ
ಖಂಡವು ಪರಶುರಾಮ ಕ್ಷೇತ್ರದ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಅರಂಭ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೦೦).
[ಪರಶುರಾಮ + ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಪರಶುತರ (ನಾ). "ಕೊಡಲಿಯಾಕಾರದ ಬಾಣ" (ಪಂಪದೀ. ೩೬೯) :
ಪರಶುತರನಿಕರದಿಂ ಕುಮ್ಭಗಿಡಿದವೊಲೊಡನೆ ಕದಿಯ (ಪಂಪಭಾ.
೧೦-೪೪). [ಪರಶು + ತರ]

ಪರಶಿ 'ಪರಿಸ್ಥಿ' ನೋ.

ಪರಶ್ವಧ (ನಾ). - ಪರಶು : "ಪರಶು ಕುತಾರಾಭಿಮುಂ ಪರಶ್ವಧಂ
ಸ್ವಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪೪-೧೫); ಶೂಲ ಪರಶು ಪರಶ್ವ
ಧಾದಿಗಳಾಳುತೊಪ್ಪುವ ಕರಚತುಷ್ಟಯ ಸಾಲಿಸೆಮ್ಮನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧-೧೧);
ಕೃತಾಂತನ ಪರಿಥೆ ದಂಡದ ಪಾಶಪಾಣಿಯನುರು ಪರಶ್ವಧ [ಪಾತಾಂ. ತ, ರ,
ವ]ದ ಹರನ ಮಿತ್ರನ ಗದೆಯ . . . ಸರಿಸದ ಕೈದುಗಳ ಜೊತೆ ಕಾಣ
ಲಾಯ್ತಲ್ಲಿ (ಕೊರರಾ. ೬-೬-೨೨); ಧರೆಯ ನಿಕ್ಷತ್ರವನು ಮಾಡುತ ಪರಶು
ರಾಮನು ಮುನ್ನ ತೊಳೆತೊಳೆದುರುಪರಶ್ವಧವನು ತದ್ಗದ ರುಧಿರವಾರಿ
ಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೬-೨). [ಸಂ.]

ಪರಶಿ 'ಪರಿಸ್ಥಿ' ನೋ.

ಪರಸಿ 'ಪರಿಸ್ಥಿ' ನೋ.

ಪರಸ್ಯ, ಪರಿಸ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ : ಕುಂತಾ
ಯುಧ (?) : "ಪರಸ(ಪರಿಸ) ಪ್ರಾಸ ಒಂದು ಆಯುಧ"
(ತದ್ಕೋ. ೨೪). **ಪರಿಸ್ಯ :** ಪರಸ ಬೋಲೆಯ ಕೋಲೆಸಿವ ಹೆಜ್ಜೆಸರ
ಕೊಡನೆ . . . ಬತ್ತಳಿಕೆಗಳು ನೆರೆದಿದುವವರಲ್ಲಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೫-೧೪).
'ಪರಸ್ಯ' ಪರಾ. [<ಸಂ. ಪ್ರಾಸ]

ಪರಸಂಗ (ನಾ). ಸಮಯ ; ಸಂದರ್ಭ : ಸಮ್ಮ ಓನೆ ಮರ್ಯಾದಿಗೆ
ಧಕ್ಕೆ ಬರುವಂಥ ಪರಸಂಗ ಬಂದಾಗ (ಮನೆಬಿ. ೧೬); ದಣಿ ಮ್ಯಾಗ
ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಟ್ಟಾಕೆ ನಿನಗೊಂದು ಆಪರೂಪ ಪರಸಂಗ ಒಬ್ಬ
ಬಂದರ ಹ್ಯಾಗಲೇ ? (ಮೀದಮ. ೧೩). [<ಸಂ. ಪ್ರಸಂಗ]

ಪರಸಗಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉತ್ಪನ್ನ ಜರುಗುವ ವೇದಿಕೆ : ಕಲ್ಯಾಣದ ತರಣರ
ಪಾವಿತ್ರ್ಯವು ಒಂದು ಕಣದಷ್ಟಾದರೂ ಉಳಿದಿದೆಯೇ ಎಂದು ನಾನು
ಕೇಳುತ್ತೇನೆ. ಬಸವಣ್ಣನ ಪರಸಗಟ್ಟಿಯು ಕಟುಕವೆಂದಿ ; ಕಲ್ಯಾಣವು
ಕಟಕಗೇರಿ (ಜಿಜ್ಞಾ. ೮೯). 'ಪಾದಗಟ್ಟಿ' ಪರಾ.

[ಪರಸಿ (<ಪಂಸಿ)+ಕಟ್ಟಿ:]

ಪರಸತಿ (ನಾ). - ಪರವಧು : ಫಲ ಬೇಕು ತರಣಿಗೆ ಪರಸತಿಯನೊಳ್ಳೆ
ನೆಂಬ (ಬಸವ. ೬೬೬); ಪರಸತಿಯಲ್ಲು ಮತ್ತೊಂದು ಪರಾರ್ಥಮಾದಲ್ಲು
ಮದೀಯ ಬಿತ್ತಂ (ದಶಕು. ೧೨-೧೫); ಪರಸತಿಯ ನೆಜ್ಜೆಗೈಯ
ಮುತ್ತಿತು ನೆರೆದು ಕೋಡಗವಿಂದು (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೩೬); ಪರಸತಿ
ಯೊಲುಮೆ ನಿನಗೆ ಒಪ್ಪಿ ಕೊಡೆವ (ಪುರಂದ. ೧-೧೩೬-೨). [ಪರ+ಸತಿ]

ಪರಸತಿಗಮನ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ಸಹವಾಸ : ಪರಸತಿಗಮನದ
ತಾ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ವಾ. ದಶಾ. ೧೧-೧೫೬). [ಪರಸತಿ+ಗಮನ]

ಪರಸತಿಮೇಳ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಸರ್ಗ ; ಪರಸ್ತ್ರೀಯೊಡನೆ
ಸಹವಾಸ ; ವ್ಯಭಿಚಾರ : ಪರಸತಿಮೇಳ ಲೇಸಲ್ಲನುಕ ದೀಳ್ಕೊಟ್ಟಳು
ನಿಜಾನುಜನ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೪೪). [ಪರಸತಿ+ಮೇಳ (= ಮೇಲ)]

ಪರಸತ್ಯ (ನಾ). ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ನಿಜತತ್ವ ; ಪರಮಸತ್ಯ :
ಅನುಭವವೇ ಪರಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದು (ಪರಪ. ೯೪).
[ಪರ+ಸತ್ಯ]

ಪರಸದನ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮನೆ ; ಅನ್ಯಗೃಹ : ಇವನನು ಪರ
ಸದನದೊಳಗಿಟ್ಟು ಸಾಕಿದ ಗೋಕುಲದೊಳಗೇ (ಕರ್ನಾ. ೩೧೩).
[ಪರ+ಸದನ]

ಪರಸನ (ನಾ). ಪ್ರಶ್ನೆ : ಪ್ರಶ್ನೆ, ಪರಸನ (ಶಬ್ದಾ. ೧೪೬ ಪ್ರಯೋ);
ಪ್ರಶ್ನೆ-ಪರಸನ (ಹೊಸಗ. ೧೧೫). [<ಸಂ. ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಪರಸನೆ (ನಾ). - ಪರಸನ : ಹೊರಸಿನ ಪರಸನೆ ಇಲ್ಲ, ಜಗಕ್ಕೂ ಕೊರತೆ
ಇಲ್ಲ ; ಅದರೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಂಗ ಇರುತ್ತಾಳೆ ? (ಪ್ರೀಮಾಶ್ರ. ೪೧).
[<ಪ್ರಶ್ನೆ]

ಪರಸನ್ನ (ಗು). ೧. ಕೃಪೆಯುಳ್ಳ ; ದಯೆಯುಳ್ಳ ; ಪ್ರಸನ್ನ
ವಾದ : ಪರಸನ್ನ ಹಮವದನ ಚರಣಸರಿಸಿ ಮಧುಕರನು (ವಾದಿಕಾ.
೬೯-೩). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಾಣಿ ಮೊದಲಾದ ದೇವಿ
ಯರು . . . ಪರಗಳನು ಸಾಲಿಸರೆ ಪರಸನ್ನರಾಗಿ ಸರಿಸಾಕ್ಷಿಯ
ಮುಂದೆ ನಿಲಲ್ (ಹಮಚ. ೨೧೪). [<ಸಂ. ಪ್ರಸನ್ನ]

ಪರಸನ್ನೋಹನ (ನಾ). ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಮರುಳುಗೊಳಿಸು
ವುದು, - ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ; ದ್ವಾತಸಿದ್ಧಿಯ ಮಂತ್ರ ಪರ
ವಿದ್ಯಾತಿಯು ವಿಚ್ಛೇದ ರಕ್ಷವಿಧಾನಕ ರಥಮುಕಿ ಯಂತ್ರ ಪರಸನ್ನೋಹ
ನೌಪಧಿಯ ಈತಗಳು ಮೇಳವಿಸಿದರು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೨೨).
[ಪರ+ಸನ್ನೋಹನ]

ಪರಸಮಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮ, ಅನ್ಯಮತ : ಪರ
ಸಮಯದ ಪ್ರಿದೆನಿಸಿದ ಪುರಾಣಮಂ ಜ್ಞಾನರಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯಮದೊಂದಂ ಪರಿಕಿಸಿ
ನೋಟ್ಯಾಗಳ (ಸಮಪ. ೩-೪೨). ಮುಳಿದು ಪರಸಮಯಂಗಳಂ
ವೆಗ್ಗಳಿಸಿ ತಾಗುವ ಪರಸ ನಿಟಲಾನಲನದುದ್ದದ ತಗರು ಬಂದಿದೆ (ಪ್ರಸಥ.
೨೯-೫) ; ಪರಸಮಯನಿಧರ್ಯಮುಧಾಮ ನಿಷ್ಠೆಯ ನೇಮ (ವೀಕ್ಯಾ.
೮-೬-೨) ; ಮೂಳಕುಂ ಪರಶು ಪರಸಮಯವಾರಣಿಕಂ ಭಾಳಲೋಚನನ

ಮುಕುತಗೋತ್ರಜಂಭಾರಿ (ಪ್ರೌಢಾ. ೧೫-೩೪); ಪರಸಮಯದವನ
ನಾಡದೂ ಅಗಲಿ ಶಿವಸಮಯದವನಾದದೂ ಅಗಲಿ ವರ್ತುಗಟ್ಟು ನುಡಿದ
ಕರ್ಮಜೀವಿಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬಾಲ್ಯುಳ ಸುರಿಯದೆ ಮೂಣುವೆ (ಅಖಂಡ. ೨೬೭-೭). ೩. ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಅನ್ಯಮತದ
ವನು; ಅನ್ಯದೈವಗಳೊಡುವಂದದಿ ಪರಸಮಯಮುಖ ಬಾಡುವಂದದಿ
... ತೆರಳಿದನು ಸವಿಲೆಯ ಪುರಾಧೀಶಂ (ಕಂಠವಾ. ೯-೧೧).

ಪರಸಮಯಧ್ವಂಸಕ - ಅನ್ಯಮತಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವ
ವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಶ್ರೀಮತ್ಕುಲಗೊಳ್ಳದೆ ಅರಿಟ್ಟನೇಡಿ
ಪಟ್ಟಿತರ ಪರಸಮಯಧ್ವಂಸಕ (ಎಳ. 11 (R), ೨೩೩-೨; 7).

[ಪರೈ + ಸಮಯಿ]

ಪರಸಮಯಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನು; ಅನ್ಯ
ಮತೀಯ: ಇದುಸೆ ಪರಸಮಯಿಗಳಂ ಮುದದಿಂ ಪಠಕ್ಕೆ ಶರಾರಾಪುಡು
(ಸಮಪ. ೧-೭೧); ಮತ್ತೆಯೂ ಪರಸಮಯಿಗಳು ಬಾಯ್ತುಲಂಚಿಂ
ತೆಂದರು (ಒಸಪ. ೫೩-೬೧); ಬಿಜ್ಜಳನು ... ಪರಸಮಯಿಗಳ ಚಾಡಿ
ಕೇಳಿ ಬಸವೇಶ್ವರನೊಂದಿಗೆ ಲೆಕ್ಕ ವಿಚಾರಿಸಿ ಸೋತು ಹೋದನೆಂದು ...
ಹೇಳಿದುಗಲ್ಲಿ (ಮೂರುಳು. ೯೦). [ಸಂ. ಪರಸಮಯಿನ್]

ಪರಸಾಂಗು (ನಾ). ಸುಮಾರು ಐದು ಮೈಲಿ: ಒಂದು ದ್ವೀಪಕ್ಕೂ
ಮತ್ತೊಂದು ದ್ವೀಪಕ್ಕೂ ಮೂರು ಸಾಲು ಪರಸಾಂಗುಗಳನ್ನು ದೂರ
ವಿರುತ್ತದೆ (ಪ್ರವಾಹ. 1, ೩೦೨). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಪರಸಂಗ್]

ಪರಸಾದ 'ಪಸಾದ' ನೋ.

ಪರಸಿಗಲ್ಲು 'ಪರಸುಗಲ್ಲು' ನೋ.

ಪರಸು, ಹರಸು, (ಕ್ರೈ). ೧. ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡು: ಪರಸುವೆನೆನ್ನ
ದಾಂ ಪರಪೆನೆಂಬುದಿದಾಗದು ಚಿತ್ತನಾಥನೊಳ್ (ಕವಿಾ. ೨-೧೦೭);
ಕರ್ಮಕ್ಷಯಮುಮುಕ್ಷಯದಾನಮುಮುಕ್ಷಯ ಪರಸಿ ಪೋಷಮಟ್ಟು
ಬಸದಿಗೆ ಪೋಷಾಗಳ್ (ವಡ್ವಾರಾ. ೭೮-೨೬); ಭರತೇಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಿಜ
ಪ್ರಿಯಾನುಜನಂ ಬಾಹುಬಲಕುಮಾರನಂ ಪರಮಾಶೀರ್ವಾದದಿಂ ಪರಸಿ
(ಅದಿಪ. ೧೪-೪೬ ಪ); ರಾಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣರುಮಂ ಸೀತೆಯುಮಂ ಪರಸಿ
ಗಗನಚಾರಣರ್ ಪೋಷುದುಂ (ಕಂಠವಾ. ೯-೧೫ ಪ). ೨. ಒಳ್ಳೆಯ
ದನ್ನು ಹಾರೈಸು; ಶುಭ ಕೋರು: ಈತನಂ ಭೋಂಕೆನೆ ಕಂಡ
ಬಿರ್ತು ನೋಟಿಂಬೆರಸು ಪರಸಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು (ಅದಿಪ. ೨-೨೦);
ವೀರಶೈವಿಯುನ ಕೆಯ್ಯಾರೆ ಸುರಾಂಗನೆಯರೊನೆದು ಪರಸುವರವನುಂ
... ಎನೆದುನಂಬರತಳದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾ. ೭೮); ಚೆನ್ನೆಯರಾತಂದಾರತಿ
ಯನೆತ್ತಿ ಪರಸೆ (ಗದ್ಯಾ. ೩-೭೬); ಪುರವರ ಮಹಾಸತಿಯರತಿ
ಭಯಭೂತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದೆ ... ಆರತಿಗಳಂ ನಿವಾಳಿಸಿ ಪರಸಿಸೇಯಂ
ತಳದರಧಿಶೋತ್ಸವದೊಳು (ಚಿ೬ಪ. ೫-೧೬). ೩. ಹರಕೆ ಹೊರು,
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಹರಸಿಕೊಳ್ಳು; ಮುಡಿಪು ಕಟ್ಟು: ಅನಮೇ
ಪರ್ ನೂತನಪ್ರಸ್ತುತ ಸುರಭಿಸುಧಾಕ್ಷೀರಾಧಿಪೇಶಾರ್ಚನೆಯಂ ... ಪ್ರತ್ಯಗ
ಟಂತಾಮನೆಯಂ ರಚನಾಶ್ಚರ್ಯಾಶ್ಚೈವಭೂಷಾರ್ಚನೆಯಂ ಸಮಾಜ
ದಿಂಬಾವಳಿಗೆ ಪರಸಿದರ್ ಮಸ್ತಕಸ್ತವಸ್ತರಾ (ಅದಿಪ. ೧೪-೧೧೪)
ಈರ್ವರುಂ ಭೂತಂಗಳ್ಳಿ ಪರಸಿ ಮುಂಡಕೌಶಿಕನೆಂಬ ಮಗನಂ ಪಡೆದೊಸಂ
(ಚಾಪು. ೨೦೭); ಸಂತಾನಮಿಲ್ಲದುಟ್ಟಿಗದಿಂ ಪುತ್ರಾರ್ಥಿಗಳಾಗಿ ನಾಗ
ಸ್ಥಾನದ ನಾಗಗೌ ಪರಸಲ್ಪಾದರ್ (ಸುಕುನಾ. ೫-೪೪೫); ಪಲವು
ದೈವಕ್ಕೆ ಪರಸಿದೊಡಂ ತನ್ನನಿಕ್ಕಿದೊಡಂ ... ದೊರೆಕೊಳ್ಳದು
(ಧರ್ಮಾ. ೬-೧೬೬ ಅದಿಪ). ೪. ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು; ಧ್ಯಾನಿಸು:
ಪರಸು ಪರಸೆಲವೊ ಕಾಶೀಪುರೇಶನಂ ನೀಡು ಗೋಡನೆಂಬಾಗಳ್ (ವಜ್ರ. ೯-೪೮). ಹರಸು: ೧. ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಶಿವನೆಂದು ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿ

ಕಾಜೂನನ ಬೆರಸೆಂದು ಎನ್ನ ಹರ[ಪಾತಂ.೦]ಸುತ್ತಿ ಹುದು(ಮುಪದೇ.೬. ೩೧-೩೭); ಸರ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯವಳವದಲಿ ನಿನಗೆಂದು ಹರಸಿ ಹಾರೈಸಿ
(ವಿಧರಾ. ೧-೭೦); ಸಂಹರಿಸು ದೈತ್ಯನನೆಂದು ತಾಯ್ ಹರಸಿದಳು
ನಂದನನ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೦-೨೬); ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪಲ್ಲಭೆಗೊರ್ವ ನೊಮ್ಮಗ
ನಾಗಲೆನುಕೆ ಹರಸಿದ (ವೋಪತ. ೧೩-೪೯); 'ಮರಳಿ ಬೀಳ, ಕಂದಾ,
ನನ್ನು ದರದಿ' ಎಂದು ತಬ್ಬಿ ಹರಸೆನ್ನ (ಗಿಳಿವಿ. ೪೭-೫); ಹ[ಪಾತಂ. ಪ]
ರಸಿ ಸೇಸೆಯನಿಕ್ಕಿದಳು ತನ್ನ ಪಲ್ಲಭನ ಸಿರಿಮುದಿಯೊಳು (ಸೋಮಪ. ೨-೧೨೦); ಹರಸುತರಿದು ರಾಮರಾಜ್ಯದೊಳಬಿಳಜನನವಹ (ಕಾಂಠಾ. ೪೪-೫೬); ಮಳೆ ಬಂದು ಬೆಳೆ ಬೆಳೆದು ಧರೆ ತಾಯಲೆಂದು ... ಇಳಿ
ಯೆಳಗೆ ಹರಸಿದವು ಬಾಲಕರು ಬಂದು (ಕನ್ನವಾ. ೭೯). ೩. ಕಂಠಲ
ದೇವಿಯರುಂ ಪದ್ಮಾವತಿವೇದಿಗೆ ಹರಸಿ ಪೆಮ್ಮಾಡಿದೇವನಂ ಹಡೆದು
(ಎಳ. VII, ೩ವನೊ. ೪-೯೨; 1122); ಹರಸಿ ಮಾಡುವುದು ಹರಕೆಯ
ದಂಡ (ಒಸಪ. ೨೨೪); ಪೊಡವೀಶ್ವರಂ ಹಿಂದೆ ಹರಸಿ ಹಾಳಂಬಟ್ಟು
ಹಡೆದ ಸುತನೀತನು (ವಜ್ರಾ. ೧೨-೪೨); ಹರಸೋಡು ತಪ್ಪೋದಿಲ್ಲ,
ತಿರುಂಬೋಡು ಹೋಗೋದಿಲ್ಲ (ಗಾಪ. ೫. ಕೊಂಡಾಡು;
ಸ್ತುತಿಸು; ಹೊಗಳು: ಓತು ತೊಂಡಾಡುತಂ ಹಾಡುತಂ ಹರಸುತಂ
ಹೊಸಹೊಸ ಪಯಿ ಸಿರಿಯ ನೇಮದಳಲರ್ ಕೆಲರು (ಒಸಪ. ೭-೪೨);
ಮರುಳುಪಡೆಗಳು ಉಂಡು ಹರಸಿದವೆಂದು ರಾಘವನ (ಕಾಂಠಾ. ೨೨-೪೯).

ಹರಸಿಕೊಳು, ಹರಸಿಕೊಳ್ಳು = ಹರಕೆ ಹೊರು; ಮುಡಿಪು ಕಟ್ಟು:
ಮಹಾ ಮಹೇಶ್ವರರಿಗರ್ಚನೆಯೈನೆಂದಿರುಳು ಹರ[ಪಾತಂ.೦]ಸಿಕೊಳು
ತಿರ್ಧಳಂದು (ಸೋಮಪ. ೧-೭೮); ತೇರಸಗಣಂಗಳಿಗೆ ನಮಿಸಿಯಪಾರ
ಪಯಿಲಿ ಹರಸಿಕೊಂಡಿಹವು (ಒಸಪ. ೪೮-೧೮); ಹರಸಿಕೊಂಡರು ಗಣಪ
ಯಕ್ಷೇಶ್ವರ ಕಳಾವತಿ ದುರ್ಗಿ ಭುವನೇಶ್ವರಿಗಳಿಗೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೨೧).

[ದೇ. 11 ತದಿ. ಪರಸು, ಪರಾಚ್ಚು; ಕೋತ. ಪರ್ಚ್; ಕೊಪ.
ಪರ್ಚ್; ತುಳು. ಪರಸು = ಆಶೀರ್ವಾದನ, ಹರಕೆ]

ಪರಸು (ನಾ). ಕೊಡಲಿ; ಕುಠಾರ: ಪರಸಿನೊಳೆದೆಯಂ ಸೀಳ್ಳುಂ
ಗಜಂಗಳಂದಿಕ್ಕಿ ಮೆಟ್ಟಿಸಿಯುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೩-೭೩); ಕೊಂತ ಪರಸು
ಕಳ್ಳದಯಾಟಿ ಖಂಡೆಯ (ದೇವಾಂಪ. ೩-೨೦೨); ಆ ಜಾಗೀರದಾರ್ರು
ನನ್ನ ಕರಸಿ ಕೊಳ್ಳು ಎಂದರು. ಹಾರೈ ಹುಡುಗ, ನಾ ಒಳ್ಳೆಂದೆ, ತಾವೇ
ಪರಸು ತಗೊಂಡು ಇಕ್ಕರಿಸಿದರು (ಕನಕ. ೩೬). [←ಸಂ. ಪರಸು]

ಪರಸುರಾಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬತ್ತನ ಹೆಸರು; ಪರಸುರಾಮನ್ ಎಜೆದು
ಬಿಬ್ಬಿನ್ (ಸಾಂ. 1X-1, ೪೦೦-೩; ಸು. ೩ನೆಯ ಕತ). [←ಪರಸುರಾಮ]

ಪರಸುರಾಮಯ್ಯ (ನಾ). ಒಬ್ಬತ್ತನ ಹೆಸರು: ಇವ ಬರೆದೊಂ
ಪರಸುರಾಮಯ್ಯ (ಎಳ. V, ಅ೨೮, ೫-೮; ಸು. ೨15).

[ಪರಸುರಾಮ, + ಅಯ್ಯ.]

ಪರಸೆ 'ಪರಿಸೆ' ನೋ.

ಪರಸೇನೆ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ದಂಡು; ಮೈರಿಸೈನ್ಯ: ಮುಂದಿಹ
ಭೂಪರ ಪರಸೇನೆಯಿಜಾವಲ್ಲಿ ಶೌರ್ಯಗೋಪದಿ ಮೆಜೆವರದ್ದು ತದಿ
(ವರ್ಧಾ. ೭-೧). [ಪರೈ + ಸೇನೆ]

ಪರಸೇನೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಚಾಕರಿ; ಅನ್ಯರಿಗೆ ಮಾಡುವ
ಉಳಿಗ: ಸಂತಂ ಮೃಗಗಣ ವೈತ್ತಿಯನಿಂತಪ್ರಸ್ತುತಮನಜಾಪಿದಂ
ಪರಸೇವಾಚಂತಾವಿಷಾದಿತಾಂತಸ್ತುಂತಂ ಸಂತೈಸಲೆಂದು ತನ್ನಂ ತಾನೇ
(ಕವಿಾ. ೩-೧೪೦); ನಾನು ಪರಸೇನೆಯ ಮಾಡುವೆನಯ್ಯಾ ಜಂಗಮ
ವಾಸೋಹಕ್ಕೆಂದು (ಒಸಪ. ೩೦೮); ಪರವಾಳುತನವನುಗಾಯ್ತು ಪರಸೇವಾ
ಲಭಿಸಿ ಪರಮುನೇತಕೆ ನುಡಿಸಿದಪೆ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೨೫).

[ಪರೈ + ಸೇನೆ.]

ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ (ನಾ). - ಪರಸ್ಪೇನೆ: ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯವು ಧಿಸಂಪಾತಜಯಶ್ರೀಪತಿ ಪತಿಹಿತತಂತ್ರೀಪತಿವತ್ಯಾ ಧಿಸಾಧನಸಿದಂ ಧರಿಯೇತ್ (ಸೌತೃ. XX, ೭೪-೫; 1112).

ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯಭೃದವ = ಶತ್ರುಸೇನೆಗೆ ಭಯಂಕರಸ್ವರೂಪನಾದವನು; ವೈರಿಸ್ಪೃಶ್ಯಕ್ಕೆ ರುದ್ರನಂತಿರುವವನು: ಪೂಜ್ಯನಾ ದ್ವಪದ ಮಂದಿರಮಂ ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯಭೃದವಂ (ಸಂಪಛ. ೩-೭೪).

[ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ]

ಪರಸೋಮ್ಯು (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಸ್ವತ್ತು, - ಆಸ್ತಿ: ಕಟ್ಟಿದರೇನು ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹಿದರೇನು ಮುಟ್ಟುಪರಲ್ಲ ಪರಸೋಮ್ಯುನೆಂದಳು (ಕರಣ. ೩೦೪). [ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ + ಸೋಮ್ಯು]

ಪರಸ್ತ್ರೀ (ನಾ). - ಪರವಧು: ಕೊಲೆಯೆಂಬೊಂದನಸತ್ಯಮೆಂಬೆರಡನು . . . ಪರಸ್ತ್ರೀಯೆಂದು ನಾಲ್ಕುಂದನಾಕುಲಮೆಂದಯ್ಯ ನನಾಕುಳಂ ತೊಟ್ಟ ದೊಡೇಂ ಹೃಲ್ಮಾಸಮೇ . . . ಸಂತಾಪಮೇ ಬೇವಸಂ (ತಾಂತ್ರಿ. ೭-೫); ಒಂದಕ್ಕೊಬ್ಬನೆ ಒಂದಕ್ಕೊಬ್ಬನೆ ಪರಸ್ತ್ರೀ ಪರಧನವೆಂದೇ ಜೂದಿಂಗೆಂಬನೆ (೭೫. ೪೪೬); ಪರಜನಕೆ ದಯೆಯನು ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಲಿ ಧೀತಿಯ . . . ನೀ ವಿರಚಿಸೋ ಬೇಸಮವೋ ಭೂಪಾಲ ಕೇಳೆಂದ (ಕುಮಾರ. ೧-೫೭); ನನ್ನನ್ನು ಪರಸ್ತ್ರೀಯೆಂದು ತಿಳಿದುದರಿಂದ ನೀನು ಹೀಗಾಗಿರುವೆ (ತಾಂತ್ರಿ. ೭೯-೩). [ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ]

ಪರಸ್ತ್ರೀಗಮನ (ನಾ). ಮತ್ತೊಬ್ಬನ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಸಹವಾಸ ಮಾಡುವುದು; ವ್ಯಭಿಚಾರ; ಹಾದರ: (ಕ).

[ಪರಸ್ತ್ರೀ + ಗಮನ]

ಪರಸ್ತ್ರೀಲೋಲ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀ ಲಂಪಟ: ದನುಡೇಜ್ಜಂ ಕುಡಗೇತ ದೊಳ್ ನೀ ಪರಸ್ತ್ರೀಲೋಲಂ (ತಾಂತ್ರಿ. ೧೭-೨೯).

[ಪರಸ್ತ್ರೀ + ಲೋಲ]

ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನ (ನಾ). ಪರಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಲಂಪಟತೆ; ಜಾರತನ; ಹಾದರಿಗತನ: ಪರಸ್ತ್ರೀವ್ಯಸನವೇಯವಸನಯ . . . ಎನಿಸುವನು ಬಿಸುಟು ತದ್ವಿಪರೀತದಲಿ ವರ್ತಮಾನವನೇ ರಾಯನು (ಕುಮಾರ. ೩-೭೧). [ಪರಸ್ತ್ರೀ + ವ್ಯಸನ]

ಪರಸ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿರುವುದು: ವಿವಿಧ ಕ್ರೋಧಾದಾ ಪೇಶದಿಂ ಆತ್ಮಸ್ಥಂಗಳಂ ಪರಸ್ಥಂಗಳಂ ಉಭಯಸ್ಥಂಗಳಂ ಅಶ್ವದಜಾಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೬೦); ಹಾಸ್ಯವು ಅಥವಾ ನಗುವು 'ಆತ್ಮಸ್ಥ', 'ಪರಸ್ಥ' ಎರಡೂ ಅಗಬಹುದು (ಬಂಕಿಮ. ೩೫೧). ೨. ಬೇರೆಯ ಸ್ಥಳದವನು: ಪರಸ್ಥರು ಯಾವ ಪ್ರದೇಶದಿಂದಲೇ ಈ ಹವೆಯೊಳಗೆ ಬರಲಿ . . . ಅರೋಗ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ (ಕಥಾ. ೨೧). [ಸಂ.]

ಪರಸ್ಥಲ, ಪರಸ್ಥಳ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಪ್ರದೇಶ; ಬೇರೆಯ ಊರು. **ಪರಸ್ಥಳ:** ಅಗ್ನಿ ಸಂಯಾಗಿ ಸುಲ್ತಾನಾಬೇಗನು ಎನೋ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಪರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊರಡಲೇಬೇಕಾದ ಏರ್ಪಾಡು ಬಂತು (ಕಂಕಣ. ೧೮೮); ಪರಸ್ಥಳವೋ ಪರದಾಟವೋ (ಗಾಡ). [ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ]

ಪರಸ್ಥಳ 'ಪರಸ್ಥಲ' ನೋ.

ಪರಸ್ಥಾನ (ನಾ). ಪ್ರಯಾಣದ ದಿನ ಪ್ರಶಸ್ತವಲ್ಲದಾಗ, ಅದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಶುಭಕರವಾದ ದಿನದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಯಾಣದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಮನೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವುದು; ಹೊರಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುವುದು: ನಾಳೆ ನನಮಿ, ಅದ್ದರಿಂದ ಇವತ್ತೇ ಪರಸ್ಥಾನ ಮಾಡಿ ಬಾ (ಕೂಳ). [**ಸಂ.** ಪ್ರಸ್ಥಾನ]

ಪರಸ್ವರ (ಗು). ೧. (ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ) ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ರಿಗೂ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ. (ನಾ). ೨. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಂಬಂಧ

ಪಟ್ಟವರು: ಸ್ನೇಹಿತರು ಮುಂತಾದವರ ಭಿಟ್ಟಿಯನ್ನು ತಳೆದಿಟ್ಟುಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಪರಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೩೪). ೩. ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು: "ಪರಸ್ವರಂ, ಮಿಥಃ, ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ, ಇತರೇತರಂ-ಈ ೪ ಬೇಜಿವೇಜಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೫); "ಅನ್ಯೋನ್ಯಮಿತಿತರ ಮಿಥಃ ಪರಸ್ವರಮನಲು ಬೇಜಿಬೇಜಿಂಬುದನು ಸೂಚಿಸಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೯-೧೫). ೪. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ಒಂದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಜಾತಿಪೋಷಿತ್ . . . ಪರಸ್ವರಸಾರಸವಿವಾಲನಂಗಳಿಂದೇ ತಿಳಿದಿದಮೊಂದಿ ನೆಗಬ್ಬಂ ನೆಜಿ ವಾಸ್ತವಭೇದವ್ಯಕ್ತಿಗಳ (ಕಾವ್ಯಾ. ೭೦೬); ಇತರೇತರಕಾರಕ ಸಂಪ್ರತಿ ಪತ್ತಿ ಪರಸ್ವರಂ ಸಮೂಹದೊಳಿಸಿವೊಂದತರಯಗುಣದಿಂ ನಿರ್ಧಾರಕ ಮತ್ತುದು ಸಾರಮೆಂಬ ಸದಲಂಕಾರಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೩೫೪). [ಸಂ.]

ಪರಸ್ವರತೆ (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೊಬ್ಬರು ಪೂರಕವಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸುಂಕ ಸಂಧಾನಗಳು ಅರಂಭವಾದಾಗ ಸುಂಕ ವಿನಾಯಿತಿಗಳ ಪರಸ್ವರತೆಯ ನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಬದಲಾವಣೆಯೊಂದನ್ನು ಹಿಂದುಳಿದಿರುವ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಹಿತದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾಡಲಾಯಿತು (ಅಂತರಂ. ೧೮೨).

[ಸಂ. ಪರಸ್ವರತಾ]

ಪರಸ್ವರಸಂಬಂಧ (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೊಬ್ಬರಿರುವ ಬಾಂಧವ್ಯ; ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ನಂಟುತನ: ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಲಕ್ಷಣ ಪರಸ್ವರ ಸಂಬಂಧಗಳ ನಿರೂಪಣೆ . . . ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ (ದ್ರಾವಿ. V, ಮುನ್ನುಡಿ); ಈಶ್ವರಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರತೆಯೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಅಂಶಗಳು ಇರಬೇಕಾದ ಪರಸ್ವರ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಹೇಳುವಾಗ ಸೌಂದರ್ಯ ಮತ್ತು ಲಾವಣ್ಯಗಳ ವಿಷಯವೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ (ಸಾಂಧಸ. ೧೨೬). [ಪರಸ್ವರ + ಸಂಬಂಧ]

ಪರಸ್ವರಸಾಮ್ಯ (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೊಬ್ಬರಿಗೆ ಇರುವ ಹೋಲಿಕೆ: ಪರಸ್ವರ ಸಾಮ್ಯ ಕಂಡುಬಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವೂ ಇದೆಯೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೩೮). [ಪರಸ್ವರ + ಸಾಮ್ಯ]

ಪರಸ್ವರೋದೀರಿತ (ಗು). ೧. ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಹೇಳಿದ, - ನುಡಿದ. (ನಾ). ೨. [ಜೈನ] (ನಾರಕರು ಒಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರು ಕೊಡುವ) ಐದು ಬಗೆಯ ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅಂತು ಶಾಂಕರ ಮಾನಸ ಕ್ಷೇತ್ರಜ ಪರಸ್ವರೋದೀರಿತ ದನುಹೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬಯ್ಯಂ ತೆಜದ ದುಃಖಂಗಳೊಳದರ್ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರಮಪ್ಪೊಡಮುಸಿರ್ ಪೊತ್ತಂ ಪಡೆಯದೆ (ಅದಿಪ. ೫-೮೮ ಗ); ಶಾಂಕರಂ ಮಾನಸಂ ಕ್ಷೇತ್ರಜಂ ಪರಸ್ವರೋದೀರಿತಂ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತಾಸುರೋದೀರಿತಂಗಳೆಂಬ ಪಂಚಪ್ರಕಾರದುಃಖಂಗಳನನೇಕ ಪ್ರಕಾರದಿನನುಭವಿಸುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೪೬ ಪ).

[ಪರಸ್ವರ + ಉದೀರಿತ]

ಪರಸ್ವೈಪದ (ನಾ). [ವ್ಯಾಕ] ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಪದ; ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯ ಫಲವು ಇತರರಿಗೆ ಸೇರಿದುದೆಂದು ಹೇಳುವ ಪದ. 'ಅತ್ಯನೇಪದ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಸ್ವ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಸೊತ್ತು; ಅನ್ಯರ ಸಂಪತ್ತು: ಪರಸ್ವವಸ್ತುಪಹರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು ಅಪಾಯ (ಅರ್ಕಾಥ. ೩೬).

[ಸಂ.]

ಪರಸ್ವತ್ತು (ನಾ). - ಪರಸ್ವ: ಅದು ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಪವಾದರೂ ಪರಸ್ವತ್ವವೇ? (ನೀತಿಬಂ. 1V, ೨೮). [ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ]

ಪರಹತ್ಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಕೈ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಹಸ್ತ: (ಕ). [ಪರಸ್ಪೃಶ್ಯ]

ಪರಹಸ್ತ (ನಾ). ೧. = ಪರಹಸ್ತ : ಇದು ಪರಹಸ್ತವನ್ನು ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಉಪಪದಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಗುತ್ತದೆ (ಶಾಕುಂತ. ೪೬-೧೬). ೨. (ಅಲಂ) ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಕ್ರಿಯೆ, - ಕೆಲಸ : ಕದನದಲ್ಲಿ ಕಯ್ಯಾರೆ ದೈತ್ಯರ ಸದೆದು ಭೂಭಾರವನ್ನು ಪರಹಸ್ತದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿ . . . ಪಯಣವ ಮಾಡಿದನು ಮುರವೈರಿ ನಿಜಪುಂಗಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೧೬). [ಪರೈ + ಹಸ್ತ]

ಪರಹಿಂಗೆ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ನೋಯಿಸುವುದು ; ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಕಾಡುವುದು : ಖೇರಶೈವನಾದಡೆ . . . ಎಂತೂ ಪರಹಿಂಗೆಯನೆಸಗದಿರಬೇಕು (ಚನ್ನವ. ಕ. ೧೦೬-೨೩೯) ; ಕೊಲುವುದೇ ನೊಂದಿರದೆ ಬಿಕ್ಕಿಂಗಳೆವುದೇ ಪರಹಿಂಗೆ ಲೋಕದ ಹಳವುದೇ ವಧೆ ಶಸ್ತ್ರವಧೆ ವಧೆಯಲ್ಲ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೨೬). [ಪರೈ + ಹಿಂಗೆ]

ಪರಹಿತ (ಗು). ೧. ಉಪಕಾರ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ; ಸ್ನೇಹಪರವಾದ (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ; ಪರೋಪಕಾರ : ಸರಮಹಿತಾ ನಿನಗೇನಹಿತರುಮೊಳರೇ ಸಹಿತ ಪರಹಿತಾಚಾರಪರಾ (ಕವಿಾ. ೧-೪೨) ; ಪರಹಿತಮಿದಾತ್ಮಹಿತಮೆಂಬೆರಡು ಮನುಬಾದಲನೆನುಗೆ ಮಾಡಿದವಂ ನಿತ್ತರಿಸಂ (ಕಾವಂಉ. ೪೪೪) ; ಪುರುಷಾತ್ಮದ ನೆರೆ ಸತ್ಯದ ಕರು ಪರಹಿತಲಕ್ಷ್ಮಿಗಿಕ್ಕಿದಾಣಂ (ಸೌಹಾರ. XX, ೬೬-೨೬ ; 1118) ; ಪರಹಿತದ ನೆಗಟ್ಟು ನಾನಿಂ ಪರಶ್ರೇಯಂ ಪಡೆನೆಂಬ ಮುನಿಪಾ (ಜೀವಸಂ. ೩೫-೧೬) ; ಪರಹಿತದೊಳ್ ನಯುಕ್ತಮದೊಳ್ . . . ನಿನಗಾರ್ ದೊರೆ (ಪುಷ್ಪ. ೧-೪೦) ; ಪರಹಿತ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಹಿತ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ (ಇದೆ). ೩. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನು ; ಇತರರಿಗೆ ಸೌಖ್ಯ ನೀಡುವವನು ; ಪರೋಪಕಾರಿ : ಪರಹಿತನೆಂಬ ಸತ್ಯನಿಧಿಯೆಂಬ . . . ಗುಣೆಯೆಂಬ ಪಟನರಾರಾ ಧೃಕ್ಪ್ರಿಯೋಳ್ (ಮದಕ. ೧-೪೬) ; ಪರಹಿತರಲ್ಲ ಧರ್ಮಪರರಲ್ಲ ದಯಾಸ್ವರರಲ್ಲ ಮರ್ತ್ಯರೊಳ್ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೪-೧೪೫) ; ಪರಹಿತರೊಲ್ಲ . . . ಸಂವರಿಸಿದ ಜೀವನೋಚಿತಧನಂಗಳ ನೀಡುತ್ತಿಗೊಳ್ಳ ತೀವ್ರನಪ್ಪರಸನ ಮಾಟಕ್ಕಿಯಿಂದಮೆ (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೧೧-೬) ; ವೇದವಿದಂ . . . ಅಶೀರ್ವಾದಪರಂ ಪರಹಿತಂ ಪುರೋಹಿತ ನಕ್ಕುಂ (ಶಮದ. ೧೦೫ ಪ್ರಯೋ.). [ಸಂ.]

ಪರಹಿತಚರಿತ (ನಾ). ಪರೋಪಕಾರವೇ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವವನು ; ಇತರರಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೇ ತನ್ನ ಶೀಲವಾಗಿರುವವನು ; ಪರೋಪಕಾರಿ : ಪರಹಿತಚರಿತಂ . . . ವೈದ್ಯಾಂಬು ರಾಸಿ ಕುಳಿತಳನೆನಿಸಿದಂ ದಿಬ್ಬಣ್ಣಂ (ಸೌಹಾರ. XI-11, ೧೨೧-೧೫ ; 1072) ; ವರಗುಣಭರಿತಂ ಪರಹಿತಚರಿತಂ ಬೆಳ್ಳಲದ ನೆಗಟ್ಟ ದಂಡಾಧೀಶಂ (ಕವಿಾ. ೬೪-೧೨-೨೪ ; 1170) ; ಪರಹಿತಚರಿತಂಗೆ ಜಗದ್ಗುರುಗೆ . . . ಮುಕದೆಯ್ತಿ ಮಿಳಂ (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೧೫-೧೨೫). [ಪರಹಿತ + ಚರಿತ]

ಪರಹಿತವ್ಯಸನಿ (ನಾ). ಪರೋಪಕಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತನಾದವನು : ಪರಹಿತವ್ಯಸನಿಗಳಲ್ಲದೆ ದುರ್ಯ್ಯಸನಿಗಳಲ್ಲ (ಅಜಿಪು. ೧-೨೧೮).

[ಪರಹಿತ + ವ್ಯಸನಿ]

ಪರಹಿತಾರ್ಥ (ನಾ). ಪರೋಪಕಾರದ ಉದ್ದೇಶ ; ಬೇರೆಯವರ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಕಾರಣ, - ಗುರಿ : ಪರಹಿತಾರ್ಥಕೆ ಯನ್ನ ಕೋಮಲ ಶರೀರ ಶಿವನಾಕ್ಷಿಗಾಹುತಿಯಾದೊಡೆಗಲಿ (ನವನೋ. ೫-೩೫).

[ಪರಹಿತ + ಅರ್ಥ]

ಪರಹೆಣ್ಣು 'ಪರವೆಣ್ಣು' ನೋ.

ಪರಹೊನ್ನು (ನಾ). = ಪರವಿತ್ತ : ಪರಹೆಣ್ಣು ಪರಹೊನ್ನು ಕರಗತ ವಾಯ್ತೆಂದು ಪರಲೋಕ ಭಯ ದಿಟ್ಟು ತಿರುಗುವನ(ಪುರಂದ. ೧-೧೫೩-೨).

[ಪರೈ + ಹೊನ್ನು, (< ಪೊನ್)]

ಪರಳ್ 'ಪರಲ್' ನೋ.

△ **ಪರಳಿಗೆ 'ಹರಳಿಗೆ' ನೋ.**

ಪರಳು 'ಪರಲ್' ನೋ.

ಪರಳುಗಲ್ಲು 'ಪರಳ್ಳಲ್ಲು' ನೋ.

ಪರಳುಗಾಯಿ 'ಪರಳ್ಳಾಯಿ' ನೋ.

ಪರಳುನೆಲ (ನಾ). ನೊರಜಿನಿಂದ ತುಂಬಿ ಬಿರುಸಾಗಿರುವ ನೆಲ :

ನಡುಮನೆಯ ಪರಳುನೆಲ ಮೈಯೊಳೊತ್ತಿ ನಿದ್ರೆಯ ಕಡಿಸಿತು (ಪುರಂದ. ೬-೨೪). [ಪರಳು (< ಪರಲ್) + ನೆಲ]

ಪರಳುಮೊಲೆ 'ಪರಲೊಲೆ' ನೋ.

ಪರಳೊತ್ತು 'ಪರಲೊತ್ತು' ನೋ.

ಪರಳೋಲೆ, ಹರಳೋಲೆ (ನಾ). ರತ್ನಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕಿವಿಯ ಅಭರಣ ; ಹರಳಿನ ಓಲೆ : ಪರಳೋಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿದುವು ಕರ್ಣದಲಿ (ಕಂಸನಿ. ೨೪-೬೬). **ಹರಳೋಲೆ :** ಹರಳೋಲೆ ಮಕರಿಕಾಪತ್ರ ಮೂಕುತಿ ಸಣ್ಣ ಗಿರೆಯ ತಿಲಕ ಚಿವಿಚಿವಿ (ಭರಣ. ೪೦-೫೬) ; ಹರಳೋಲೆ ಕುಣಿಯಲು ಜಡೆ ಬೆನ್ನ ನೆಲೆಯಲು (ಕಂಸನಿ. ೬-೧೨೩) ; ಹರಳೋಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ . . . ನೀನು ಯಾರ ಮಗಳು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೨೦).

[ಪರಳು (< ಪರಲ್) + ಓಲೆ]

ಪರಳ್ಳೆಲ್ಲು, ಪರಳುಗಲ್ಲು, ಪಳಗಲು, ಹರಳುಕಲ್ಲು, ಹರಳುಗಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಕಲ್ಲಿನ ಚೂರು ; ಚೂರುಗಲ್ಲು : ಧೀಮಾರಣ್ಯದೊಳು ಪರಳ್ಳೆಲ್ಲು ಮುಳ್ಳು ದಿಸಿಲೊಳ್ಳಾಯ್ದ ಬಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಬಜಾಗಾಲಿಂ ಚರಿಸುವ ರವರು (ಶಾಂತೀಶ. ೪-೨೬). **ಪರಳುಗಲ್ಲು :** ೧. ಮೊನೆಗಲ್ಲು ಗುಂಡು ಗಲ್ಲುಗಳರೆಗಲ್ಲುಗಳ್ ಘನವಾದ ಪರಳುಗಲ್ಲುಗಳು . . . ವನಮಾರ್ಗವ ತುಂಬಿದುವು (ಕಂಸನಿ. ೧೪-೪೪). **ಪಳಗಲು :** ೨. ಕಲ್ಲು ತುಂಬಿದ ಭೂಮಿ ; ಹರಳು ಭೂಮಿ (?) : ಶ್ರೀಮನ್ನಾಗ್ನಿವೃಷ್ಟಂ ಚಾವುಣ್ಣ ಗಾವುಣ್ಣಂ ಮುಗುನ್ದದೊಳು . . . ಶ್ರೀಮತ್ತಿಯು ಗೋವರ್ಧನದೇವರ ಕಾಲಂ ಕರ್ಣಿ ಗರ್ವಿಯುಂ ಪಳಗಲುಮುಂ ದಿಟ್ಟಿಂ (ಸೌಹಾರ. XI-1, ೬೪-೪೯ ; 1045) ; II ಇದು 'ಪರಳುಗಲ್ಲು' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತ ವಿರಬಹುದು. **ಹರಳುಕಲ್ಲು :** ೩. ಬೆಲೆಬಾಳುವ ಮಣಿ, - ರತ್ನ : ಚನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಂತೆ ಕೆಲವು ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಹರಳು ಕಲ್ಲುಗಳು ಕಣಗಲ್ಲ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೬೯). **ಹರಳು ಗಲ್ಲು :** ೧. ಬಹಳ ಅಳವಾದ ಅದರ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದ ಹರಳುಗಲ್ಲುಗಳು ಸಹ ಅಲ್ಲದದೆ, ಇದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತ್ವಸ್ತಿಯಿಂದ ಸುಂತು ಮುಕ್ತಿಸಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುವು (ವೀರವತ್ಸ. ೪೬) ; ಹರಳುಗಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹರಿದಂತೆ ಹಿಮಗಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ರೆಟರಟೆನೆ ಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತ ಮೂರು ಕುದುರೆಯ ಗಾಡಿಯೊಂದು . . . ಬಂದು ನಿಂತಿತು (ಪುಷ್ಪ. ೫೫೫).

[ಪರಳ್ (< ಪರಲ್) + ಕಲ್ಲು (< ಕಲ್)]

ಪರಳ್ಳಾಯಿ, ಪರಳುಗಾಯಿ (ನಾ). ಹೀಚು ; ಮಿಡಿ ; ಕಸು ಗಾಯಿ : ಬನದೊಳು ಹಿಮನೆಂಬ ಚೋರ ಮೈದೋಜಿ ಪಾದಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಬೆದಜು ಸೂಜಿಗೊಟ್ಟಿಂದದೆ ಪರಳ್ಳಾಯಿ ಮುಂತಾದ ತಾಜಕಿ ನೆಲಕು ದುರಿದುವು (ವೀರವತ್ಸ. ೪-೪೬). **ಪರಳುಗಾಯಿ :** "ಮಿಡಿಯೆಂದೊಡೆ ಪರಳುಗಾಯಿ" (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೬೬).

[ಪರಳ್ (< ಪರಲ್) + ಕಾಯಿ (< ಕಾಯ್)]

ಪರಳೊಲೆ 'ಪರಲೊಲೆ' ನೋ.

ಪರಾಂಗನಾವಿರತಿವ್ರತ (ನಾ). ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಗ್ಗೆ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತಳೆಯದಿರುವ ನೋಂಟು, - ನಿಯಮ : ಶೋಕಂಗೆಯ್ಯ ಸೀತೆಯಂ ದಶಾಸ್ಥನಂತವೀರ್ಯಕೇವಲಿಗಳ ಚರಣೋಪಾಂತದೊಳ್

ಕೈಕೊಂಡ ಪರಾಂಗನಾದಿವಿವರಣೆ ಭಂಗಮಂ ಬಗೆಯದುಯ್ಯಂ
(ಪರಾಂಗನಾ. ೯-೧೧೩ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಾಂಗನೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯ ಹೆಂಗಸು; ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀ: ಪುನಿಯ
ಯದು ಪರಾಂಗನೆಗಾಟಿಸದು . . . ಧರ್ಮಮದಲಿ ತಡೆವುದಧರ್ಮಂ
(ಅದಿಪ. ೫-೬೯); ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಯ ಬೇಡುವನೆ ಪರಾಂಗನೆಯ ಪಾಪ
(ಸಮಾಜ. ೯-೩೩). ೨. ಕೈವಲ್ಯವೆಂಬ ಸ್ತ್ರೀ: ಕಂಡೆ ಮಕ್ಕಳಿಬ್ಬರೂ
ಪರಾಂಗನೆಯ ನೆರೆದು ಪರಾಪರವಸ್ತು ವಾದುದನೇನೆಂಬೆನುಯ್ಯ (ಸಿದ್ಧೀಪ.
೩೬-೯೫). ೩. ಪರಾಂಗನೆಗೆ ನುಯ್ಯೊಟ್ಟಿರ್ದುರ್ಮಮತ್ಯಂತವಶ್ಯರಿತರ್
. . . ಪಾಪಸರಿಸಲ್ಪಡೆನೆಂಬೆನಾಶ್ಚರ್ಯಮಂ (ಪ್ರಿ. ಪು. ೧-೫೫).

ಪರಾಂಗನಾಪುತ್ರ = ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮಗನಂತಿರುವವನು;
ಅನ್ಯಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಮಗನಂತೆ ವರ್ತಿಸುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು:
ಗೋತ್ರವಿಭೂಷಣಂ ಪರಾಂಗನಾಪುತ್ರಂ . . . ಶ್ರೀಮದಂತಃಪುರವರ್ಗದ
ದಂಡನಾಯಕಂ (ಸಾ. ೫೫. XX, ೬೪-೫; 1100). [ಪರ್ಮ + ಅಂಗನೆ]

ಪರಾಂಬರಿಕೆ 'ಪರಾಮರಿಕೆ' ನೋ.

ಪರಾಂಬರಿಸು 'ಪರಾಮರಿಸು' ನೋ.

ಪರಾಕ (ನಾ). ೧. (ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ,
ಒಂದು ಬಗೆಯ) ಕತ್ತಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉಪವಾಸ ವ್ರತ;
ಮೈಮರೆಯದೆ ಹನ್ನೆರಡು ದಿವಸಗಳು ಮಾಡುವ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ
ರೂಪವಾದ ಉಪವಾಸವ್ರತ: 'ಪರಾಕಕೃತ್ಯ' ಪರಾ.
೩. ದೂರ. ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ. [ಸಂ.]

ಪರಾಕಕೃತ್ಯ (ನಾ). = ಪರಾಕ ೨: ಮಹಾಕಷ್ಟಂಗಳಾದ ತಪ್ಪ
ಕೃತ್ಯ . . . ಪರಾಕ [ಪಾಕಂ. ಪರಾ, ಪರಾಕಾ] ಕೃತ್ಯ ದೇವ
ಕೃತ್ಯ ಯಾವಕೃತ್ಯಾದಿ ಕೃತ್ಯಂಗಳಂ ಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದಿಗಳಲ್ಲಿ
ಅನ್ಯಮಂ ಪಟ್ಟು ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಬುದು ಮಾಡಲಾದುದೇ . . . ತಪವೆನಿಸು
ವುದು (ವಿವೇಕ. ೧೨೨). [ಪರಾಕ + ಕೃತ್ಯ]

ಪರಾಕಾಪ್ತ (ನಾ). ಪರಮಾವಧಿ; ತುತ್ತತುದಿ: ಹೀಗೆ ವಿವಾಹ
ವಿಷಯಕವಾದ ಶ್ರೀಮವು ಅದರ ಪರಾಕಾಪ್ತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ
ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಆದಷ್ಟು ಹೆಜ್ಜೆಗಡೆಗಳು
(ನೀಗಟ್ಟು. ೬೯). [ಸಂ. ಪರಾಕಾಪ್ತ]

ಪರಾಕಾಪ್ತತೆ (ನಾ). = ಪರಾಕಾಪ್ತ: ಇದೂ ಅಜ್ಞಾನದ ಪರಾಕಾ
ಪ್ತತೆಯೇ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೧೦೬); ಸಾಗರೀಕತೆಯ ಪರಾಕಾಪ್ತತೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು
ನಾವು (ಸಾಮಿಸ್ತ. ೧೧೨). [ಸಂ. ಪರಾಕಾಪ್ತತಾ]

ಪರಾಕಾಪ್ತೆ (ನಾ). = ಪರಾಕಾಪ್ತ: ಪರಿತೋಷ ಪರಾಕಾಪ್ತೆಯೊಳ್
ನಿಖಿತಾತ್ಮನಾಗುತ್ತಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೦-೨೧ ಪ); ದೋಷದ ಪರಾಕಾಪ್ತೆ
ಯಿಂದ ಗುಣದ ಪರಾಕಾಪ್ತೆಯು ಜನಿಸುವುದು (ಗುರುನಿ. ೯೪);
ಈ ಕಷ್ಟರೂಪದ ಅವನ ಆನಂದ ಪರಾಕಾಪ್ತೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು
(ಪುನರು. ೩೪೬). [ಸಂ. ಪರಾಕಾಪ್ತಾ]

ಪರಾಕಿ (ನಾ). ಹನ್ನೆರಡು ದಿನ ಉಪವಾಸ ಮಾಡುವ ವ್ರತವನ್ನಾ
ಚರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಪರಾಕ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಅತ
ನವ ಬಿಟ್ಟರೇನೋ ಪರಾಕಿಯಂತೆ ವಿಷಯವ ಬಿಟ್ಟರೇನೋ ಅಶಕ್ತ ಸಪೋಷಕ
ನಂತೆ (ಉರಜಿ. ೧೨೨-೧೧೦); ಯತಿಗೆ ಪರಾಕಿಯಾಯಿತ್ತು ಮಾಯೆ
(ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೪-೨೬); ಇತ್ತೊಡೆ ಬೇಟೆಯೊಡೆ ಕಾಟಮದುಂ
ಬೆಲೆವನ್ನೆ ಬಾಡುಕಂಬತ್ತುವ ಬೇಟೆಮಂ ಸುಡು ಪರಾಕಿಯ ನೋಡಿಮೆಯ
ಗಂಡರ್ವರೊಳ್ ಕಪ್ಪಂ ಕಪ್ಪುರಂತೊಡಿಗೆ [ನಾಣಂ] ನದಂಬು ಅದಷ್ಟು
ನಾಸಿಗಂ . . . ಸುಗ್ಗಿಯಲ್ಲವೇ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೩೬೬); (ಅನಂಪ.
೪-೪೪ ನೋ). [ಸಂ. ಪರಾಕಿನ]

ಪರಾಕಿತನ (ನಾ). ಪರಾಕಿಯೆಂಬ ವ್ರತದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ; ಪರಾಕ
ಕೃತ್ಯದ ವ್ರತಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ: ಸುಭದ್ರೆಯಂ ಸುಲಸೆಯರಿಂ
ದಿವರ್ವೊಡ್ಡು ಸುಗಳಾಗಿ ತರ್ವಾಪ್ತರಣಂಗಳೊಳ್ಪರಿಣತೆವತ್ತಾ ವಿವಾಹ
ಗರ್ವದಿಂ ಕಿಡುಗೊಸುತನದೊಳ್ ಪರಾಕಿತನಮಂ ಕೈಕೊಂಡಿರುತ್ತಿರಲ್
(ಪುಷ್ಪ. ೪-೨೯ ಪ). [ಪರಾಕಿ + ತನ]

ಪರಾಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಉಪೇಕ್ಷಿಸು: ಸಾಕೈ ನಿಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ
ಣ್ಣಂದಿರಿಗನ್ನು ಹಾಕಿ ಹೋಗುವೆವೆಂದು ನೆನೆದ ಹೋರೆಯ ಕಂಡುಬಿಟ್ಟನೆ
ಅವರನ್ನ ಪರಾಕಿಸಿ ಹೋಗಿರೆಯೆಂದ (ಭರಣ. ೪೫-೧೦೪).

[ಪರಾಕು + ಇಸು]

ಪರಾಕು (ನಾ). ೧. ಅಲಕ್ಷ್ಯ; ಉಪೇಕ್ಷೆ; ಉದಾಸೀನತೆ: ಕಾಪುಡುಪ
ರೈದಾಡು ಮಂದಿ ಸಮಾಪದಲಿ ಕಾಡುವರು ಎನ್ನನು ನೀ ಪರಾಮರಿ
ಸದೆ ಪರಾಕಾಗಿಹುದು ಲೇಸಲ್ಲ (ಪಂಸಾ. ೬೪); ಓಲಗೊಳಿದೊ ಮದ
ನಂಗೆ ದಿನ್ನೈಸಲ್ಪರಾಕಾದೊಡೆಂದನು (ಜೈಮಿ. ೩೦-೪೬); ಸುಲಿಂಗವ
ಧರಿಸುವಾಗ ಪರಾಕುವಾದುದೊ (ಕಂಕದಾ. ೬-೧೪). ೨. ಲಕ್ಷ್ಯ;

ಗಮನ: ಅರಸೆ ನೋಡು ಪರಾಕನಲಿ (ಬಜ್ಜರಾ. ೧೦-೨೦); ನುಡಿ
ಯೆಸಿ ಪರಾಕವಗನಿಸಿ ಮಾತಾಡ ಮಂದಿಸನು ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ (ಕಂಕದಾ.
೪-೫೬); ಅಂ ಪರಾಕಿನಂ ಕೇಳುದಿಲ್ಲ, ಅದೇನೆಂದವುದೆಂದ ಪೇಟಾ
(ಮಿತ್ರಗೋ. ೨೫); ಊರಲ್ಲಿರುವ ಮಕ್ಕಳುಗಳೊಡನೆ ಮಕ್ಕಳಾಟಿಕೆಯ
ಪರಾಕಿನಲ್ಲಿ ವಿವಾಹಾಸ್ಥಾನವು ಸಾಗಿದೆಂದು (ವಚನಾ. ೬). ೩. ಎಚ್ಚರಿಕೆ;

ಜಾಗರೂಕತೆ: ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು ಇವೆ-ಎಂದು ಪರಾಕು ತಿಳಿಸದಿದ್ದರೆ
ಅಸಾಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಕಲನ. ೨೨೪). ೪. ಹೊಗಳಿಕೆ; ಸ್ತುತಿ:
ಹೋಳೆಹಿಡಿದು ನೀಡುವೆಯು ಫಲಗೆಯ ಪರಾಕಿನೊಳಗೆ ಕೈಕೊಳುತ
(ಭರಣ. ೧-೬೪); ಇದು ಭೀಮನ ಪಾಲಿನ ಪರಾಕು (ಯಜ್ಞಬ. ೪೫); ಹೈನ
ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾವತಿದೇವಿ ಒಬ್ಬಳು ಅರಾಧ್ಯದೇವತೆ. ಅಪಳ ಉತ್ಸವ

ಪೂಜೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಾದಿಕೆಯ ಪರಾಕುಗಳ ಪತನದಿಂದ (ಜಾನಗೀ. ೧೬).
೫. ಹಿರಿಯರನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ (ಗಮನ ಸೆಕೆಯಲು)
ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಶಬ್ದ: ರಾಯ ಪರಾಕೆಂದು ಕೈವಾರಿಸ ತೊಂಡೆ
ನಾಯ ಪಾಕೆಯರೊಪ್ಪಿದರು (ನೋಪ. ೪-೬); ಪುರಹರ ಪರಬ್ರಹ್ಮ
ಮೂರುತಿ ಪರಾಕು (ನಂದಿಮಾ. ೫-೪೧); ಕೆಯ್ಯಂ ನೆಗಮಿ ಪಂದಿಗಲ್
ಪರಾಕು ಪರಾಕೆಂದು ದಿರುದಾವಳಿಯನ್ನು ಹೊರಿಸುತರಲ್ (ಚಿಕ್ಕದೇ.

೧೩೪ ಪ); ಇಕ್ಕಲದೊಳಂ ಹೆಯ್ಯ ಪರಾಕೆಂದು ನುಡಿದು (ನವಮೋ.
೪-೩೪). ೬. ಮೈಮರೆಯುವು; ಅಜಾಗರೂಕತೆ: (೪).

ಪರಾಕು ಮಾಡು = ಪರಾಕಿಸು: ಪರಾಕು ಮಾಡದೆ ಪರಾಂಬರಿ
ಎನ್ನ ಅಪರಾಧಂಗಳ ಪ್ತಮಿಸೋ (ಪುರಂದ. ೧-೬೩ ಪಲ್ಲವಿ); ಬೇಕಾದರಾಲಿ
ಸುವುದು ಬೇಡವಾಗೆ ಪರಾಕು ಮಾಡುವುದು (ಭರಣ. ೪೦-೧೧೬); ನಾಳು
ಕೇಳು ಪರಾಕು ಮಾಡದೆ (ವಿವಾಹ. ೪೬ ಪಲ್ಲವಿ). ಪರಾಕು ಹೇಳು,

ಪರಾಕ ಹೇಳು = 'ಪರಾಕು' ಎಂದು ಉಗ್ರಾಡಿಸು: ಅರಸರು ಸಾಟ್ಯ
ಭವನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು ಪಂದಿಮಾಗಧರು ಸಾರುತ್ತ ಮುಂದೆ
ಮುಂದೆ ಪರಾಕು ಹೇಳುತ್ತ ನಡೆದಿದ್ದರು (ಕುಂಕುಮ. ೬೪); ಕೀರ್ತನೆಯ
ಸ್ವಾರಸ್ಯಕ್ಕೆ ಭಂಗ ಬರಬಹುದೆಂದು ಪಂದಿಮಾಗಧರು ಪರಾಕು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ
(ಪ್ರೀತಾಯ. ೬೨); ನಿಶೆವಣಿಗೆ ಪರಾಕ ಹೇಳುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಿರುವ ಆ
ಹಿಂದೂ ಯಾವ ಪ್ರಾಣಿಗಳದು? (ನಿಶಿಲು. ೧೬).

[<ಸಂ. ಪರಾಂಚ್/ತಮಿ. ಪರಾಕು; ತುಳು. ಪರಾಕು, ಪರಾಕೆ;
ತೆಲು. ಪರಾಕು]

ಪರಾಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವುದು; ಮೇಲೆ ಬೀಳು
ವುದು; ಆಕ್ರಮಣ. ೨. ಶೌರ್ಯ; ಕಲಿತನ: "ಸಾಹಸಂ ದಲವದಾನಂ

ವಿಕ್ರಾಂತಂ ಪರಾಕ್ರಮಂ . . . ವೀರ್ಯಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೧೨-೪); ಅಯು
ನಯ ಪರಾಕ್ರಮೋಪಾಶ್ರಯಂಗಳಂ ಶ್ರೀಗಡಭೂ ಮಾದಿದ ನಿನ್ನಿಂದ್ರಿಯ
ಜಯಮೇ ಕೂಡೆ ಲೋಕತ್ರಯದಿಂದ ಪೊಗಬಾಸಿದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೯-೩೫);
ಕಡು ಪರಾಕ್ರಮ ಪಿತ್ತ ನೆತ್ತಿಯ ಹಿಡಿದು ನೀ ಗಳಹಿದರೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೧).
೩. ಶ್ರಮ ; ಪ್ರಯತ್ನ ; ಉದ್ಯಮ : (೪). ೪. ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳ
ವನು ; ಬಲಶಾಲಿ ; ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಉರ್ಬ್ಬಿಯೊಳ್ಳುಕಲಮೊಳೊಬ್ಬನೆ
ಗಣ್ಣು ಶ್ರೀಚನ್ನಮನೆನ್ನು ಮೊಳ್ಳಿದೆಯಹ್ ಗೊನ್ನಿಸುತರಿಂ ಪರಾಕ್ರಮನ್
(ಎಂ. XXIV, ೨೬-೭ ; ಸು. ೫೫).

ಪರಾಕ್ರಮಧನ = ಶೌರ್ಯವೇ ಧನವಾದವನು ; ಬಹಳ ಶೂರ ;
ಒಂದು ಬಿರುದು : ರಿಪುಕುಳಪರ್ಬುಕ ಕುಳಿಶಾಯುಧಂ ಪರಾಕ್ರಮ
ಧನನೋ ನೂರ್ಬುಕ ಸಂನಾಹಂ ಸಕಲೋಬ್ಬರೆಯೋಳ್ ಚಟ್ಟಿಸಿಟ್ಟಿ
ಬೀರರ ಬೀರಂ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೫. ೪-೫೮ ; 1147). ಪರಾಕ್ರಮ ಧನಳ =
ಶೌರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು ; ಕೀರ್ತಿಹೊಂದಿದವನು ;
ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಗೆ ಫಲಂ ಜಾಗಂ ವಾಕ್ಶ್ರೀಗೆ ಫಲಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ
ಪರಣಿ . . . ಎಂದಂತಾಗಳುಮುಜಾಜಿಸಗಿದಂ ಪರಾಕ್ರಮಧನಳಂ
(ಪಂಪಭಾ. ೬-೧) ; ಅತನ ತಪ್ಪು ತ್ರಂ ನುಡಿದಂತೆ ಗಂಜ ಪರಾಕ್ರಮ
ಧನಳಂ . . . ಮಹಾಸಾಮಾನ್ಯಂ ಹುಳ್ಳೆಯ ನಾಯಕಂ (ಎಂ. VII (R),
ನಾಗಮಂ. ೧೩೨-೪೬ ; ಸು. 1179). [ಸಂ.]

ಪರಾಕ್ರಮಣ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ದಾಳಿ ; ಅನ್ಯರ ಮುತ್ತಿಗೆ :
ಪರಾಕ್ರಮಣ ತಟ್ಟಿ ಮಾಡಿ ಸಕಲ ಸಂಕ್ರಮಣಗಳಿಗೂ ವಿವಾಚ್ಛೇತ್ರ
ವನ್ನು ಹದಮಾಡುವುದು ಜಿಗುಟು ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಕಾರ್ಯ (ನಲಮು. VI,
ಮುನ್ನುಡಿ) ; ಕನ್ನಡದೇಶ ತನ್ನ ಭಾಷೆಯ ಮೇಲಿದ್ದ ಪರಾಕ್ರಮಣವನ್ನು
ದಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆರೆಯಬೇಕು (ಸಾಂಪ. ೩೬೪). [ಪರೈ + ಅಕ್ರಮಣ]

ಪರಾಕ್ರಮಭೀಮ (ನಾ). ಶೌರ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೀಮನಂತಿರುವವನು ;
ಮಹಾ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಶ್ರೀಮೈಕಾರ
ಚಮೂಪಂ ಸಾಮಜರಿಪುವಿಕಮಂ ಪರಾಕ್ರಮಭೀಮಂ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೫.
೪-೫೨ ; 1147). [ಪರಾಕ್ರಮ + ಭೀಮ]

ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿ (ನಾ). = ಪರಾಕ್ರಮಿ : ಯಾವ ಪುರುಷನು ತಾನೇ
ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾಗಿರುವನು ? (ದೊಲತ. ೧೫) ; ರಾಜ
ಒಡೆಯರು ಅಪ್ರತಮ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು
(ಶ್ರೀರಾಯ. ೫). [ಸಂ. ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿನ್]

ಪರಾಕ್ರಮಹೀನ (ನಾ). ಶೌರ್ಯವಿಲ್ಲದವನು ; ಹೇಡಿ : ತನ
ಸೂನುವಿನ ಸುಳಿವಿರು ಪರಾಕ್ರಮಹೀನರೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೨೯) ;
ನೀನು ಈಗ ನಿಶ್ಚಿತ್ತನಾಗಿರುವೆ ! ಪರಾಕ್ರಮಹೀನನಾಗಿರುವೆ (ಶ್ರೀರಾಯ.
೨೯೧). [ಪರಾಕ್ರಮ + ಹೀನ]

ಪರಾಕ್ರಮಿ (ನಾ). ಶೌರ್ಯವುಳ್ಳವನು ; ಕಡುಗಲಿ ; ವೀರ :
ರವಿಸುತನಂತೆ ಮೋಲಧಿಕದಾಸ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಸಿಂಗದಂತೆ ಮೋಲ್ (ಕಮ. ೨೧೪
ಪ್ರಯೋ). ಮೇದಿನಿಯೊಳಾರಾದೊಡಂ ಮಿಡುಕುಳ್ಳೊಡುನ್ನತ
ಪರಾಕ್ರಮಿ ತಡೆಯಲಿ ನಾಜೆಯನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೨೮) ; ಅವನು
ರಾಮನಂತೆ ವೀರ . . . ಅರ್ಜುನನಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಿ ಎಂದಿವೇ ಕನ್ನಡಿಗರ
ಮನೆಮಾತುಗಳು (ಸಾಹಸ. ೧೫). [ಸಂ. ಪರಾಕ್ರಮಿನ್]

ಪರಾಖ್ಯಾನ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ವೃತ್ತಾಂತ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿ].
ಹೋಲಿಸುವಾಗ ಪರಸ್ಪರ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲದ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು
ಹೇಳುವ ಒಂದು ಅಲಂಕಾರ : ಉಪಮಾನ ಪ್ರತಿಪಸ್ತುರೂಪಕ
... ಪರಾಖ್ಯಾನ . . . ಎಂದಪರಾಭೀವಮಿವಕ್ಕುಂ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೬೫).

[ಪರೈ + ಅಖ್ಯಾನ]

ಪರಾಗ (ನಾ). ೧. ಹೂವಿನ ಹುಡಿ ; ಪುಷ್ಪಧೂಳಿ : "ಕುಸುಮದ
ರಜಂ ಪರಾಗಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೧-೧೧) ; ಪರಾಗರಾಗಮುದಿತಾಶಾಭಾಸ
ಮುದ್ದುನ್ನಧೂನ್ಮದಭ್ಯಂಗಧ್ವನಿ ಮಂಗಳಧ್ವನಿಯೆನಲ್ ಸಾಲ್ಪನ್ನೆಗಂ
ತಾನೆ ತಕ್ಕುದು ಕಾಮಂಗೆ ವಿವಾಹಮಂಟಪಮೆನಲ್ಯಾ ಮಾಧವೀ
ಮಂಟಪಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬) ; ನೂಲ ದುಕೂಲಮೆನುಟ್ಟಿ ಪರಾಗದ
ತಿಲಕವನ್ನಿಕ್ಕಿ (ನಂಬರ. ೧೦-೬೨) ; ನವಪರಾಗದ ತಿಲಕಮಂ ರಚಿಸಿ
ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ವಿವಿಧ ಮುಕುಳದ ಕಂಠಮಾಲೆಯಂ ತಳೆದು . . . ಮಂಜು
ಳಾಂಗಂ ಮೆಚ್ಚಿದನು (ಚಿಬಪು. ೩೫-೫) ; ಕೇಸರಗಳು ಪರಾಗವನ್ನು
(Pollen-grains) ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೪೯). ೨. ಧೂಳು ;
ಪುಡಿ ; ಚೂರ್ಣ : "ರಜದಲ್ಲಿಯುಂ ಪರಾಗಮೆಂಬುದು" (ಪರಾಯನ.
೧೩೫-೨೬). ೩. (ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಉಪಯೋಗಿಸುವ)
ಗಂಧ, ಬುಕ್ಕಿಟ್ಟು ಮುಂಹಾದ ಸುಗಂಧದ ಪುಡಿ. ೪. ಚಂದನ.
೫. ಸೂರ್ಯ ಅಥವಾ ಚಂದ್ರಗ್ರಹಣ. ೬. ಕೀರ್ತಿ ; ಖ್ಯಾತಿ.
೭. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಪರಾಗಕೇಸರ (ನಾ). "ಹೂವಿನ ಗಿಡದ ಪುರುಷಾಂಗ" (ಅನಂನಾ).
[ಪರಾಗ + ಕೇಸರ]

ಪರಾಗಕೋಶ (ನಾ). ಹೂವಿನ ಧೂಳಿಯಿರುವ ಕೇಸರಭಾಗ :
ಪುಷ್ಪಹೀತದಿಂದ ಕೋಲಿನಂತೆ ಅರಂಭವಾಗುವ ಭಾಗವೇ ಕೇಸರದಂಡ
(Filament). ಇದನ್ನು ಪರಾಗದಂಡವೆಂದೂ ಕರೆಯುವರು. ಅದರ
ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಡಿಯಾಕಾರದ ಕೋಶವಿದೆ. ಇದೇ ಪರಾಗಕೋಶ
(Anther) (ಸಸ್ಯಶಾ. ೫೮) ; ಪುಷ್ಪಪರಾಗವಿರುವ ಕೇಸರಭಾಗ ; ಪರಾಗ
ಕೋಶ (Anther, ಇಂಗ್ಲಿಷ್). [ಪರಾಗ + ಕೋಶ]

ಪರಾಗತಿ (ನಾ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು, - ಚಲಿಸುವಿಕೆ : ಪ್ರಗತಿ
ಯಲ್ಲಿಯೇ ಪರಾಗತಿಯ ಕಾಲ್ಪೊಡಕೂ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟಿದೆ (ಕರ್ಣಾಭಾ. ೭).
[ಸಂ.]

ಪರಾಗಪಾಂಸು (ನಾ). = ಪರಾಗ ೧ : ತಾವರೆಯೊಳ್ಳರಾಗಪಾಂಸುಗ
[ಪಾಂಸು. ಸಳ, ಶುಳ] ಮೊಳದುಂಬಿಗಳೊಡನೆ ವಸ್ತ್ರವು ದನುಪುರಜೆಮ
ಕಿಂಕಿಣೀಕಳರವಮುನ್ನೆ ಬಾಲೆಯರದೇಂ ಪೊಜಮುಟ್ಟಿರೊ ನಾಟ್ಯಶಾಲೆಯಂ
(ಮಲ್ಲಿಪು. ೪-೬೦) ; ಕುಸುಮತರುಗಳ್ ಮರುದಾಹುತಿಯಂ ಪರಾಗ
ಪಾಂಸುಪ್ರಸರಂ ಬೆರಸರಲಂ ಸುರಿವಪುಪು (ಜಗದಿ. ೪-೬೦).

[ಪರಾಗ + ಪಾಂಸು]

ಪರಾಗಸ್ಪರ್ಶ (ನಾ). (ಸಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) ಗರ್ಭಾಧಾನಕ್ಕೆ, ಹೂವಿನ
ಧೂಳಿಯನ್ನು ಶಲಾಕಾಗ್ರದ ಮೇಲೆ ಚೆಮುಕಿಸುವುದು ;
ಪರಾಗಸ್ಪರ್ಶವೆಂದರೆ ಪರಾಗಕೋಶದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಪರಾಗವನ್ನು
ಅದೇ ಹೂವಿನ ಶಲಾಕಾಗ್ರದ ಮೇಲಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಹೂವಿನ
ಶಲಾಕಾಗ್ರದ ಮೇಲಾಗಲಿ ಬೀಳಿಸುವುದು ಎಂದರ್ಥ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೬೦) ;
ಗಾಳಿ, ನೀರು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿಗಳು - ಈ ಮೂರು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ
ಪರಾಗಸ್ಪರ್ಶವಾಗುವುದು (Pollination) (ಸಸ್ಯಶಾ. ೬೦).

[ಪರಾಗ + ಸ್ಪರ್ಶ]

ಪರಾಗ್ರಾಪ (ನಾ). ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವ ವಸ್ತು ; ಎದುರಿಗೆ
ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ತೋರುವ ಆಕಾರ : ಅತ್ಯುನ್ನತ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಾಪನು
ಎಂದರೆ ನಮ್ಮೊಳಗಿನ ಸ್ವರೂಪ ; ಅನಾತ್ಮವು ಪರಾಗ್ರಾಪ ಎಂದರೆ ನನಗೆ
ಹೊರಗೆ ಎದುರಿಗೆ ತೋರುವ ವಸ್ತು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೧೬) ; ಐರೋಪ್ಯ
ಜೀವನ, ಲಲಿತಕಲೆಗಳು ಪರಾಗ್ರಾಪದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದರೆ ಭಾರತೀಯ
ಜೀವನ ಲಲಿತಕಲೆಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿವೆ
(ಭಾರತ. ೫೭೬). [ಸಂ.]

ಪರಾಜ್ಯುಖ (ಗು). ೧. ಮುಖವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿದ; ವಿಮುಖವಾದ. ೨. (ಬೆನ್ನು, ಮನಸ್ಸು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು) ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದ. ೩. ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ; ಕಡೆಗಣಿಸಿದ: ಹೀನಮುಖ ಬಹುಮುಖ ಪರಾಜ್ಯುಖ. . . ಬಹುಮುಖದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ಸರೇಂದ್ರನ ಮರ್ತಕ ದುಸ್ಥಾನವಾಗದೆ ಬಿಡದು (ಕುಂಭ. ೮-೩೭). ೪. ವಿರೋಧವಾದ; ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದ. (ನಾ). ೫. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುವುದು; ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆ; ವಿಮುಖವಾಗುವುದು: ಸೋಪನಸ್ತಮಸ್ತು ಕಾಪಿಲಸಿದ್ಧಾಂತಮುಮಂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಮುಮಂ ತೋಜಾ ಲೋಕಮಂ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನಪರಾಜ್ಯುಖಂ ನೂನಿರೆ (ಅದಿಪು. ೯-೯೩); ರಾವಣಂ ವಿಶ್ವವಿನಾಯಕಾಸ್ತ್ರದಿಂದಿಸುವುದುಮಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಿದ್ಯಾಶಿಲೀಮುಖದಿಂ ಪರಾಜ್ಯುಖಮಾಬ್ಜುಧಂ (ಪಂಚಮಾ. ೧೪-೧೭೨ ೮). ೬. ವಿಮುಖನಾದವನು: "ಪರಾಜ್ಯುಖಾ, ಪರಾಜೀನಃ—೨ ಅಧಿಮುಖವಾಗದೆ ಹಿಂದೆ ತಿರುಗಿದವನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೩೧); ಅಂತು ಪೂಜಾಸುಖಪರಾಜ್ಯುಖಂ ಪೂಜ್ಯುಗಳೆತ್ತಿದ್ದೊಳಂದುದಿನಸಂ ಪ್ರಭಾತಮಯದೊಳೊಡ್ಡೊಲಗದೊಳೆರೆ (ಕಾಡಾಪು. ೨೩); ಮುನ್ನನೊರ್ಮೆ ದಶಮುಖಂಗೆ ರಣಮುಖದೊಳೆ ದಿರ್ಜದ ಪರಾಜನಂ ಪರಾಜ್ಯುಖಂ ಮಾಡಿ ಗೆಲ್ಲು ಕುಡೆ (ಪಂಚಮಾ. ೧೧-೧೦೩ ೮); ಬಡತನಗಳಡಿಸಿದೊಡೆ ಬಂಧುಗಳೆಡಹಿ ಕಾಣರು ಭಂಟಿ ತಾನಾದೊಡೆಯು ಬಂದಾಪತ್ತಿನೊಳಗೆ ಪರಾಜ್ಯುಖನೆಯಾಗಿ ನುಡಿಸದವನೇ ಹಗೆ (ಕುಂಭ. ೫-೭೪); ಪುಣ್ಯದ ಅತೆ, ಪಾಪದ ಅಂಚೆ ಅಪನನ್ನು ನಯತಕರ್ಮದಿಂದ ಪರಾಜ್ಯುಖನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ (ಭಾರವ. ೧೧೭). ೭. [ನಾಟ್ಯ] ಹಸ್ತಚಲನೆಯ ಉತ್ತಾನ, ಅಧೋಮುಖ, ಪಾರ್ಶ್ವತಳ, ಅಗ್ರತಳ, ಸ್ವಸಮ್ಮುಖತಳ, ಊರ್ಧ್ವಮುಖ, ಅಧೋವದನ, ಪರಾಜ್ಯುಖ, ಸಮ್ಮುಖ, ಪಾರ್ಶ್ವತೋಮುಖ, ಊರ್ಧ್ವಗತಮುಖ, ಅಧೋಗತಮುಖ, ಪಾರ್ಶ್ವಗತ, ಅಗ್ರಗತ, ಸಮ್ಮುಖಾಗತಗಳೆಂಬ ೧೫ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಉತ್ತಾನ, ಅಧೋಮುಖ ಪಾರ್ಶ್ವತಳ, ಅಗ್ರತಳ, ಸ್ವಸಮ್ಮುಖತಳ, ಊರ್ಧ್ವಮುಖ, ಅಧೋವದನ, ಪರಾಜ್ಯುಖ . . . ಸಮ್ಮುಖಾಗತ — ಈ ಹದಿನೈದು ಕರತಳ ಭೇದಗಳು (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೪ ೮). [ಸಂ.]

ಪರಾಜ್ಯುಖತೆ (ನಾ). ೧. ಮುಖವನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು; ವಿಮುಖವಾಗುವಿಕೆ. ೨. ಹೇವರಿಕೆ; ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು; ಜುಗುಪ್ಸೆ: "ಧರ್ಮಪರಾಜ್ಯುಖತೆ" ಪರಾ.

[ಸಂ. ಪರಾಜ್ಯುಖತಾ]

ಪರಾಜ್ಯುಖಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಡೆಗಣಿಸು; ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಆ ತೃಷ್ಣೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ನಿಪ್ಪಟೆ ನಿರೋಧಿಸಿ ಪರಾಜ್ಯುಖಿಸಿ ನೀಗಿ ಬಿಸುಟವುಗಳೆಂ ನೆರೆ ಮುಕ್ತನಹುದೆ ದುಃಖನಿರೋಧ 35 ಪಂಬ ಮೂರನೆಯರ್ಯಸತ್ಯ (ವೈಕುಂ. ೪೪-೫೭೪).

[ಪರಾಜ್ಯುಖ+ಇಸು]

ಪರಾಜೀನ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದ; ವಿರುದ್ಧವಾದ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡ; ವಿಮುಖವಾದ. ೨. ಪಶ್ಚಿಮದೇಶದಲ್ಲಿರುವ. (ನಾ). ೩. ಬೇರೆಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗುವುದು; ವಿಮುಖವಾಗುವಿಕೆ: "ವಿಪರೀತಂ, ಪರಾಜೀನಂ—ಈ ೨ ಹಿಂದು ಮುಂದಾಗುಹ" (ಪರಾಜ್ಯು. ೧೨೫-೭೨); "ವಿಪರೀತಂ ಪರಾಜೀನಮಂದೊಡದು ಹಿಂದುಮುಂದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರಿನಕ್ಕುಂ" (ಮುಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೫). ೪. ವಿಮುಖನಾದವನು: "ಪರಾಜ್ಯುಖಃ, ಪರಾಜೀನಃ—೨ ಅಧಿಮುಖವಾಗದೆ ಹಿಂದೆ ತಿರುಗಿದವನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೩೧). [ಸಂ.]

ಪರಾಜಯ(ನಾ). ಸೋಲು; ಅಪಜಯ: "ಪರಾಜಯಃ, ರಣಭಂಗಃ—ಕಾಳಗದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೧); ಸಲೆ ಪರಾಜಯ ಜಯವನೀಶ್ವರ ತಿಳಿವ (ಕಾಶೀ. ೨೧-೨೫); ರಾಜಶೇಖರನುಂಗಳೆಂದ ಸ್ವರಗೆ ಪರಾಜಯವಾಯ್ತು (ನೋಹತ. ೮-೪); ಪರಾಜಯವಿದುವೆ ಪರಮಜಯವಿಂದನೆಗೆ! (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೩೯-೧೦೫೨). [ಸಂ.]

ಪರಾಜಿತ (ಗು). ೧. ಸೋತ; ಸೋತು ಹೋದ; ಸೋಲಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ: ಸರಸಿರುಹಮಿಂದುದೀಧಿಪರಾಜಿತ ಶ್ರೀವಿಶಾಸಮಾ ಸನ್ನ ಮುಖಂ (ಕವಿಾ. ೩-೭೧). (ನಾ). ೨. ಸೋತು ಹೋದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಸೋತು ಹೋದವನು: "ಪರಾಜಿತಃ, ಪರಾ ಭೂತಃ—೨ ಸೋತು ಹೋದವನ ಪೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೧); ಈ ಅಂದಿಗರೆ ಹುಡುಗಿಯಿಂದ ಪರಾಜಿತನಾದ ರಾಜಕುಡಿಯನು ಯಾರೆಂಬುದು . . . ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು (ಪ್ರೀತಾಯ. ೫); ಪರಾಜಿತನೆಂದರೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ತಂದೆ ಎಂದು ಇಂದು ಮೊದಲ ಬಾರಿ ತಮ್ಮ ಅನುಭವದಿಂದ ಅವರು ಅರಿಂದಂತಾಗಿತ್ತು (ಹೊಸಕ್ಕಿ. ೪೭). ೩. ವಾತುಲಾಗಮದ ಹನ್ನೆರಡು ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ವಾತುಲ ಉತ್ತರವಾತುಲ ಕಾಲ ಜ್ಞಾನ ಪರಾಜಿತ . . . ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಾಗಮವೆಂದು ವಾತುಲಾಗಮದ ದ್ವಾದಶಭೇದಗಳು(ವಿವೇಕ. ೭೨).

ಪರಾಜಿತಂ ಮಾಡು = ಸೋಲಿಸು: ಅರಜನಯಂ ವಿರಜನಯಂ ಪರಾಜಿತಂ ಮಾಡಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದಂ ಪನ್ನೆರಡುಮನುಪ್ರೇಕ್ಷೆಗಳು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೯೯). [ಸಂ.]

ಪರಾಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜ್ಞಾನ; ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ: ನಿಪ್ರಯೋಳಗಟಾಯದಿದರ್ಶ ಮೂನಿಸನನ್ನಿಸುವ ಮನಶ್ಚೆಯಿಂದಾ ಪರಾಜ್ಞಾನ ದೇಶಿಯಂದೇ ನಂದಿ ಭೃಂಗೀಶಾದಿ ಗಣನಕರದೊಳಗೊಯಾನಂದಿಂ ವರ್ತಿಸಿದ ಪರಸುಜ್ಞಾನವೈ (ವೀಶ್ಯ. ೩-೩-೫೭). [ಸಂ.]

ಪರಾತ, ಪರಾತು, ಪರಾಯತ, ಬರಾತ, (ನಾ). ಅಗಲವಾದ ಹಾಗೂ ಅಂಚುಳ್ಳ ದೊಡ್ಡ ಮರಗೆಯಾಕಾರದ ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆ; ಹರಿವಾಣ: ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪರಾತದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಚೀನಾಂಬರ, ಪಕ್ಷವಸ್ತ್ರ . . . ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಂದು (ಶಾಂತರಾ. ೩೫); ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪರಾತದಲ್ಲಿ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ಸುರದಿ ಕೊಂಡಳು (ಮನಾಸಾ. ೫); ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ದೊಡ್ಡ ಪರಾತದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಒಟ್ಟಿದ ಪಾರದಾಣಯ ರಾಶಿ! (ವೈ. ೧೫೩). ಪರಾತು: ಬಳ್ಳಿಂ ಬದಿಯುವ ಪರಾತಿನ ಮೇಲೆ ಪಟಪಟ ಹನಿಯುದುರಿಸುತ್ತ ಹಿಟ್ಟನ್ನು ನಾವಿದಳು (ಅಸ್ತ. ೩೪); ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಪಂಚಕರಾಗುವ ದುಃಖದ ಭಾರ ಸಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ—ಅವೇದನೆ, ನಿವೇದನೆಗಳ ಪರಾತನ್ನು ತರೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡವು ಭಾರವಾಗದು ಎಂದು ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದೆ (ನಿಬಂಧ. I, ೪೯೯). ಪರಾಯತ: ಆ ನೀರನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಚನ್ನದ ದೊಡ್ಡ ಪರಾಯತಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದರು (ಗುಣಸಾ. ೬೯). ಬರಾತ, : ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಬರಾತಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನಗಳ ತುಂದಿಸಿ ವರಸೆಯಾಗಿ . . . ಇಡಿಸಿದನು (ಕಥಾಮಂ. IV, ೪೧).

[←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪರಾತ್]

ಪರಾತು 'ಪರಾತ' ನೋ.

ಪರಾತ್ಪರ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪರಮ: ಸಾತ್ವಾತ್ ಪರಾತ್ಪರ [ಸಾಶಾಂ. ಪರಾಪರಿ]ಸದಮಳತ ಶಿವರಿಂಗಮಂ ತೋಜಾವಪನಿ ಬನ್ನಿ (೩೫ಪು. ೫೧-೪೦). (ನಾ). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು; ಪರಮಾರ್ಥ: ಪ್ರಸಾದವೇ ಗುರು ಪ್ರಸಾದವೇ ರಿಂಗ ಪ್ರಸಾದವೇ ಜಂಗಮ ಪ್ರಸಾದವೇ ಪರಾತ್ಪರ (ಉಚ. ೧೨೧-೧೦೯);

ಅಯ ಪರಾತ್ಪರತೆ ಅಯ (ಪ್ರಾಧಾ. ೧-೫೩). ೩. ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸ್ಥಾನ ; ಮೋಕ್ಷ ; ಮುಕ್ತಿ ; ಪರಾತ್ಪರ [ಪಾಶಾಂ. ಪರಾ ಪರ] ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಗೆ ಪರಮನ ಸುದ್ದಿಯ ಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದನೊಬ್ಬ (ಬಸವ. ೯೨೬). ೪. ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು ; ಪರಮಪುರುಷ : ಪರಮಭಟ್ಟಾರಕ ಪರಾತ್ಪರ [ಪಾಶಾಂ. ಪರಾಪರ] . . . ಪರಮಾತ್ಮ ಪರಮೇಶ (ಬಸವ. ೨-೧೬) ; ಏಂದು ಪಾಡುಕವಿಲ್ಲದಂದು . . . ಈ ಶತ್ರುಮಾನ್ಯಾದಿ ಪಾಶಾನ್ಯವಿಲ್ಲದಂದು ಅಲ್ಲಿಂದತ್ತ ನೀನೇ ಪರಾತ್ಪರನು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಾತ್ಪರತೆ (ನಾ). ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ಥಾನ : ಮೋಹದ ಈ ಪರಾತ್ಪರತೆಯನ್ನು ನೀವು ಒಪ್ಪುತ್ತೀರಾ ? (ಸಮಜೀ. ೬೧೧). [ಸಂ. ಪರಾತ್ಪರತಾ]

ಪರಾತ್ಮ (ನಾ). ದೇವರು ; ಪರಮಾತ್ಮ ; ಪರಮಹಂಸ ಪರಾತ್ಮ ಪರಮೇಶ್ವರ . . . ಪರೋತ್ತಮ ಕರುಣಿಸುವುದೆಂದ (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೨೬) ; ಸತ್ಯವಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕೃಷ್ಣನು ಮಿಗೆ ತಕ್ಕ ಲಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಅಕ್ಷನ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮ ಪರಾತ್ಮಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥಿಸುವುದೆಂದ (ಅಮೃತ. ೩-೨೨). [ಪ್ರ. + ಅತ್ಮ]

ಪರಾಧಿ (ನಾ). ೧. ಬೇಟೆ ; ಶಿಕಾರಿ. 'ಪಾರದಿ' ಪರಾ. ೨. ಅತಿ ಶಯವಾದ ಮಾನಸಿಕ ಕ್ಲೇಶ. [ಸಂ.]

ಪರಾಧೀನ(ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಅಂಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟ ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಕೈಕೆಳಗಿನ ; ಅನ್ಯರಿಗೆ ಅಧೀನವಾದ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಪರಾಧೀನತೆ : "ಪ್ರಾಪಾರದಲಿ ಸಂತೋಷದಲಿ ಪರಾಧೀನದಲಿ . . . ಕ್ಷಣಾಬ್ಧಿಮುಕ್ತಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೫-೫೦) ; ಮಾನವನು ಪರಾಧೀನನಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಿಗೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಆತ್ಮಾಧೀನನಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕು (ಭಾಷ. ೫೪). ೩. ಬೇರೆಯವರ ಅಂಕೆಯಲ್ಲಿರುವವನು ; ಅನ್ಯರ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟವನು : "ಪರವಾನ್, ಪರಾಧೀನಃ . . . ಗೃಹ್ಯತಃ—ಈ ಹೆಜ್ಜೆ ಮಹದಾತಂ" (ಪರಾಯು. ೫೬-೧೫೬) ; "ಪರವಶಂ ನಿಶ್ಚಿಂ ಪರಾಧೀನನೆಂದೆನಲು . . . ಪರರ ಮಹದವನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೫-೬) ; ಕುದುರೆಮರಿಜಂ ತಳೆದು ಪರಾಧೀನನಾಗಿ ಪಲ ಕೋಟಿರಂಗಳನುಭವಿಸಿದೆ (ಕಾದಂಬ. ೬೨೯) ; ಪರಾಧೀನನಾದರೆ ನರಜನ್ಮ ಹೋದೀತೇ ? (ಗಾದಿ. ೪). (ಅಸ್ತಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ವರ್ಗಾವಣೆ ; ಪರಭಾರೆ ; ಇವತ್ತು ನೀನಪ್ಪ ಸೇರಿಗಾರರ ಅಸ್ತಿ, ಅಸ್ತಿ ಎರಡೂ ಪರಾಧೀನವಾಗುತ್ತವೆ (ಪಪನ. ೨೪). ೫. [ಕಾಮಶಾ] ಸಾಲ್ವು ಬಗೆಯ ರತಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ರತಿಭಾವಂ . . . ಸಾಲ್ವು ಪರಿಣಿ ಸಿರೋಧ ಪರಾಧೀನ ಸ್ವಾಧೀನ . . . ಆಲಿಂಗನ ಚುಂಬನಗಳ ಮೂಡಲ್ಗೆ ಮುಲ್ಲಮುಲ್ಲನೆ ಮೈ ಬಿಸುಸಾಗಿ ಬಿಸುಸುಯ್ಯಾಗಿ ಬಿಚ್ಚನೆಯ ಕಳೆಯಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವದಿಸಿದೊಡೆ ಪರಾಧೀನ ರತಿ (ಕಾಮಶಾ. ೨೬೧). [ಪ್ರ. + ಅಧೀನ]

ಪರಾಧೀನತೆ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವಿಕೆ : ಸಲಹೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಮಕ್ಕಳ ಹುಟ್ಟುಗುಣವಾದ ಪರಾಧೀನತೆ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ (ಶ್ವೇತ. ೫೫೫).

[ಸಂ. ಪರಾಧೀನತಾ]

ಪರಾಧೀನೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವಳು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವಳು : ಅಕೆಯಾದರೋ ಪರಾಧೀನೆ ; ಅಲ್ಲಿ ಗುರುಜನಗಳೂ ಸಮಾಪದದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಕಾಶುಂಕ. ೨೫-೧೪). ೨. [ಕಾಮಶಾ] ಪರಾಧೀನನೆಂಬ ರತಿಭಾವವನ್ನು ಉಳ್ಳವಳು : ಪರಾಧೀನೆ ಕುಸುಮಬಾಣಸನಾಗಮಕೋವಿದೆ (ಜನಪ. ೪-೬೬).

[ಸಂ. ಪರಾಧೀನಾ]

ಪರಾನ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರು ಒದಗಿಸಿದ ಆಹಾರ ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ನೀಡಿದ ಭೋಜನ : ಪರಧನ ಪರಾನ್ಯ ಪರಸ್ಪರಾರಾತಿ ದಡದು (ಸತವ. III, ೧೪೧) ; ವಾಚಿಸದೆ ವೇದಾರ್ಥನಿಷಯವನು . . . ಪರಾನ್ಯ ಪೂರಕ ಶಪ್ತಕನುವಾದ ನೀಚನಕ ಭೂಸುರನ ಕರುಳನು ಕೋಡು ವಳಲ್ಗೆ ಮೃತ್ಯು (ಕುಮ್ಭಾ. ೪-೯೪) ; ಪರಾನ್ಯ ಅವರಿಗೆ ತಪ್ಪಿದ ದಿನವೆಂದು ? (ಪೊಸಕ್ತಿ. ೨೯). ೨. ಬೇರೆಯವರು ನೀಡಿದ ಆಹಾರ ದಿಂದ ಜೀವಿಸುವುದು, —ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವುದು. ೩. ಬೇರೆಯವರು ನೀಡುವ ಆಹಾರದಿಂದ ಜೀವಿಸುವವನು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಊಟಕ್ಕಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವನು : "ಪರಾನ್ಯ, ಪರ ಪಿಂಡಾದಃ—ಈ ೨ ಹೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಕೂಟನುಂಬವಂ" (ಪರಾಯು. ೫೪-೧೯೬) ; "ಪರಿರಾರಿಕ್ಕಿತಂ [ಪಾಶಾಂ. ಹೆಜ್ಜಾರಿ ತಿಂಬವಂ] ಪರಾನ್ಯಂ ಪಾರಧಿಕನಾ ಪರಪಿಂಡಾದನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೯-೧೦). [ಪ್ರ. + ಅನ್ಯ]

ಪರಾಭವ (ನಾ). ೧. ಸೋಲು ; ಅಪಜಯ : ಎಯ್ಯರೆ ಕಲಹ ದೊಳೆನ್ನಂ ಪರಾಭವಂಗಳವರ್ಗಲ್ (ಅವಿಘ. ೧೪-೨೬) ; ಗೋಗ್ರಹಣದಿಂದೇನಾದಿರಂ [ತಾ] ಪರಾಭವನುಂ ಬಿ: ಮಹಾದಿರ್ದರಭೈದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೯-೫೬) ; ಪೂಜ್ಯನ ಪರಾಭವಂ ನಿನಗೆಂತೊ ? (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೬೦-೪೫೦). ೨. ಅಪಮಾನ ; ಅವಮಾನ : ವಿಶಾದಪಾಶೋಹೀನಪಯಸ್ಸು ರಾಜಾಧಿರಾಜನಂ ಪರಾಭವಂಬದಿಸಿದೊಂದು ಬಲದೇವಂ ಬಾರಿಸೆ ಬಾರಿಸೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೬-೯೬ ಪ) ; ಕುರುಕುಲಜೀವಾತ್ಮಕಪರಿಣಾಮವು ಕಾಳ ಹಸ್ತಮುಲ್ಲದೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಕೇಶವಸ್ತಮುಕ್ತುಮೆ ಪರಾಭವಜ್ವಲನಧೂಮ ಕೃಷ್ಣಂ ಕೃಷ್ಣೇ (ಗದಾಯು. ೧-೬೬). ೩. ಅನಾದರ ; ತಿರಸ್ಕಾರ : "ಪ್ರ. (ಅ)ತ್ಯಾಕಾರಃ, ಪರಿಭವಃ . . . ಪರಾಭವಃ . . . ತಿರಸ್ಕಾರಃ—ಈ ೩ ಪರಿಭವಂ" (ಪರಾಯು. ೧೧೬-೧೯) ; "ನಿರಾಕಾರಂ ಪರಾಭವ ಮನಾದರಮೆನಲು ತಿರಸ್ಕಾರಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೬-೬). ೪. ಮರೆಯಾಗುವುದು ; ಅಗೋಚರವಾಗುವಿಕೆ. ೫. ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗುವಿಕೆ ; ವಿಭಟನೆ. ೬. ಅರುವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ನಲವತ್ತನೆಯ ಸಂವತ್ಸರ : ಮತ್ತಮಾ ಪರೂಪವೇ ಪ್ರಭವ ವಿಭವ . . . ಪರಾಭವ ಪ್ಲವಂ . . . ಅಶ್ವಯವೆಂದಜುವತ್ತು ತಿಳಿಸಾಗಿಹುದು (ವಿವೇಕ. ೬೨೧) ; ಪರಾಭವಸಂವತ್ಸರದ ಸ್ವಾನವದ $\times \times \times$ [ಛಾ]ಮವಾರದಂದು (ಕೊಲ್ಲಾಶಾ. ೪೬-೧ ; ?). ೭. ನಾಶ. ೮. ೯ : ಪರಾಭವಂ ಸಂವತ್ಸರ ದೋಳ . . . ಪಂಕ್ತಿಭೇದಂ ರಿಹಿಗೋಳ್ ಅಕ್ಕುಮುಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಗಳೊಳ್ಳಿಲ್ಲ (ಜಗದಿ. ೨-೧ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಾಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೋಲಿಸು ; ಅಪಜಯಗೊಳಿಸು : ಪರಾಭವಿಸಿದಂ ಗುಣಪ್ರಗುಣಹೆಂಡತೋದಂದೊಂ . . . ಸುರೇಂದ್ರಧನು ಮೂದಿದಂಬರಮನಂದು ಪೀತಾಂಬರಂ (ಪರಾಮಾ. ೫-೧೦೧) ; ಹರ ಮಿತ್ರನಂ ಪರಾಭವಿಸಿ . . . ಮಹಾನಾಭನುಜಿ ಬೆಂಕೊಂಡನರಿಬಲವನು (ಜಿಫ. ೬೯-೧೬) ; ನನ್ನನ್ನೇ ವೃಂದೆಯುದ್ದದಲ್ಲಿ ಪರಾಭವಿಸಿದನು (ಗುರುಣ. ೧೦೪). ೨. ಅವಮಾನಗೊಳಿಸು ; ಗೌರವಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ತರು : ಮರೋದರ ಪೂತಕರದೊಳ್ಳರಾಭವಿಸಿ ಕೃಷ್ಣಯನುಯ್ಯ ಪರಾಭಯಿಲ್ಲಿದಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೯). [ಪರಾಭವ + ಅಮೃ.]

ಪರಾಭೂತ (ಗು). ೧. ಸೋತು ಹೋದ ; ಪರಾಭವ ಹೊಂದಿದ. ೨. ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಂಡ ; ಕೀಳಾಗಿ ಕಂಡ. (ನಾ). ೩. ಸೋತು ಹೋದವನು ; ಪರಾಜಿತ : "ಪರಾಜಿತಃ, ಪರಾಭೂತಃ—೨ ಸೋತು ಹೋದವನ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಾಭೂತಿ (ನಾ). ಸೋಲು ; ಪರಾಭವ : 'ಪರಾಭೂತನೆನು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಾಭೂತಿನಿಷು (ಕ್ರ). ಅಪಜಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸೋಲು : ಪರ್ವದತ್ತ ಸಿದ್ಧಿಯೋಳ್ ನೆಗೆಳ್ ಪಯಕವಿಾ ಶಬರನೊಗೆದ ಪರಾಭೂತಿನಿಷು ಕಾರಣದಿಂದ (ಶಬರಂ. ೪-೯೫). [ಪರಾಭೂತಿ+ನಿಷು.]

ಪರಾಭೇದ್ಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಜಯಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯನಾದ ವನು : ಶ್ರೀಕಾಳಿದಾಸಂ ಪರಾಭೇದ್ಯಂ ಮೂಲದೇವಿಗಂ ಮಧುವ ಮಹಾಧೀಶ್ವರಂಗೆ ಜಯಾಪಾತ್ಯಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ (೪೫೪. ೮-೨-೨೬೧ ; 1062). [ಪರ+ಅಭೇದ್ಯ]

ಪರಾಮರಿಕೆ, ಪರಂಬರಿಕೆ, ಪರಾಂಬರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶೀಲನೆ ; ಗಮನಿಸುವಿಕೆ ; ಪರಿಭಾವನೆ : "ಪರಾಮರಿಕೆ (ಪರಾಂಬರಿಕೆ)— ಪರಾಮರ್ಶಿಕಾ" (ತದ್ಧ ೪೩೬. ೨೪). ೨. ಉಪಚಾರ ; ಆರೈಕೆ : ಕೂಸಿನ ಪರಾಮರಿಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಹಿಂಗೆ ಮೈಮರಡು ಇರುತ್ತಾರೆ (ಕಾತ್ಯನಿ. ೬೫-೨೫) ; ದಿನವೂ ಹಿರನ್ನಾಪಾಪದ ಬಂಗಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅಮ್ಮಾವರ ಪರಾಮರಿಕೆ ನೋಡಿಕೊಂಡರು (ದಾಕೂಟ. ೧೦) ; ಹೆಂಗರುಳಿನ ಪರಾಮರಿಕೆ ಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಿಪದ್ದರೂ ಅದೊಂದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸವಾಗದು (ಸಾಹಿ. ೬) ; ತೇವಣ್ಣ ಮಡಿ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡೆ ಎಲ್ಲರ ಪರಾಮರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ವೈ.ನಿ.೧೪೬). ೩. ವಿಮರ್ಶೆ ; ವಿವೇಚನೆ : ಆ ಪ್ರಸ್ತಾವ ದೊಳು ಬಸವರಾಜದೇವರ ಪರಾಮರಿಕೆಯನೇನೆಂಬೆ (ಕೂಸ್ಯಸಂ. ೩೬೫-೩೬). ಪರಂಬರಿಕೆ : ೩. "ಬೇಕ, ನೀಕ—ಅಮರ್ಷಣೆ, ಪರಂಬರಿಕೆ ಯೋಳ್" (ಕಾತ್ಯ. ೨೯೬). ಪರಾಂಬರಿಕೆ : ೧. ಅಖಿಲಶಕ್ತ, ಗಳೂ ಅಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಪರಾಂಬರಿಕೆಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು (ವಿಷ. ೬-೨೪) ; ಮೂರು ಒಳ್ಳೆಯ ಅಭರಣದ ಪಟ್ಟಿಗೆಗಳು ಮಾರಾಟಕ್ಕೆ ಬಂದಿವೆ. ತಕ್ಕಟ ದಾಸನು ತಮ್ಮ ಪರಾಂಬರಿಕೆಗಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಾನೆ (ರಾಕ್ಷಸು. ೪೧).

ಪರಾಮರಿಕೆ ಮಾಡು, ಪರಾಂಬರಿಕೆ ಮಾಡು—ಉಪಚಾರ ಮಾಡು ; ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ವಿಚಾರಿಸು ; ಆರೈಕೆ ಮಾಡು : ಹೀಗೆ ತಮ್ಮ ಕೈಲೆ ಅದಷ್ಟು ಬಡವರ ಪರಾಮರಿಕೆ ಮಾಡಬೇಕು (ಮುಂಬಯ. ೨-೪೮) ; ಚಂಪಕ್ಕ ಮಾಡು ಬಂದು ತುಸು ಪರಾಮರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು (ಗಂವಾಯ. ೧೩೧) ; ಪುಟ್ಟುಳ್ಳೆಯ ಕೇವಲೆಯ ಮನೆತನವು ಅವರನ್ನು ಇಂದಿನವರೆಗೂ ತಮ್ಮ ಮನೆಯವರೇಡೆ ತಿಳಿದು ಅವರ ಪರಾಂಬರಿಕೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ (ಸೇನಾಪ. ೬೯). [ಪರಾಮರಿಕೆ+ಇಕೆ]

ಪರಾಮರಿಸು, ಪರಂಬರಿಸು, ಪರಾಂಬರಿಸು, ಪರಾಮ್ರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಗಮನಿಸು ; ಲಕ್ಷಿಸು ; ಪರಿಶೀಲಿಸು : ಪರಾಮರಿಸು ಮನ್ನಿಸ್ಸನ್ನಯ ಮೂತನೆಯ್ದು ದೈನ್ಯದಿಂದ ನುಡಿದು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಡು ಪಥು ತನ್ನ ಮೋಹದ ನಲ್ಲನೆ (ಸಾಂದಪು. ೧೬-೪೬) ; ಪರಾಕು ಮಾಡದೆ ಪರಾಮರಿಸಿ (ಪಾಶಂ. ಪರಾಂಬರಿಸಿ) ಎನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳ ಶ್ವಮಿಸೊ (ಪುರಂದ. ೧-೬೬ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಪರಾಮರಿಸು ಸ್ವಾಮಿ ಪರಾಕೆಂದು ದಿನ್ನೈಸುವ ಅವಸರದ ಗುರಿಕಾರರ ಕೋರಾಪಲ (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೧-೮). ೨. ಉಪಚರಿಸು ; ಆದರಿಸು ; ಆರೈಕೆ ಮಾಡು : ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಾಗ ಕೆಲಸಗಾರರ ಅನ್ನ-ನೀರುಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯ ಅವರಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ; ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಪರಾಮರಿಸುವರು (ಸೇನಾಪ. ೯೪) ; ಎಷ್ಟುಗೇಗೆ . . . ತಕ್ಕಂಥ ಆಹಾರಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಿಗೆ ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ವೇಳವೇಳಿಗೆ ಮೇವು ನೀರಿನಿಂದ ಪರಾಮರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೧೯). ೩. ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡು ; ವಿಮರ್ಶಿಸು : ಸುಕಾಮ್ಯರೂಪರಸಾರಮಂ ದಿಮಳಮಾನಸತ್ವವಿಯಂತೆವೋಲ್ ವಸುಂಧರೆಯೊಳದೇಂ ಪರಾಮರಿಸ ಬಲ್ಲನೆ ಕಲ್ಪಪಟಪದಾರ್ಪಣಂ (ದಿವ್ಯಪ. ೧-೩೩). ೪. ಪಾಲನೆ ಮಾಡು ; ಹೋಷಿಸು : ಜನರು ಎಷ್ಟು ನೀಚರಾದಾಗ್ಯೂ ದೇವರು ಅವರನ್ನು ಪರಾಮರಿಸದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೪೦). ಪರಂಬರಿಸು :

೧. ಚದುರಿಸಿಕೊಡು ಪರಂಬರಿಸುವರೇ ಸದಮಲಬೋಧಸಂಯುತರು (ಸೇಮಸಂ. ೩೨-೪೩) ; ಗುರುವೆ ದಿನ್ನಹ ಪರಂಬರಿಸು (ಜನರಾ. ೪-೪೬) ; ಭೂಪತಿಯ ಅನ್ಯಾಯ ನಿನ್ನದು ನೀ ಪರಂಬರಿಸು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೬-೩೪). ಪರಾಂಬರಿಸು : ೧. ತದನಂತರಂ ತನ್ನಂ ತಾನೆ ಪರಾಂಬರಿಸಿ ಈ ಪರಿಜನೂರ ರೂಪನೆ (ಪುಣ್ಯಾ. ೬-೪೪ ಪ) ; ಹಿಮವಂತ ದೇವನೀತನು ಪರಾಂಬರಿಸಲೆ ನದಿರಾಜಯೆಂದು ತೋರಿದರು (ಭವಪ. ೩೮-೨೮) ; ಬಹುಚಿತ್ತಮಾಗಿರುವ ಮಂದಾರಮಾಲೆಯಂ . . . ಪರಾಂಬರಿಸದೇಕು (ಸೌಗಂಧಿ. ೧೨೩-೨). ೨. ಇದರಿಂದ ನಿನ್ನ ವಂಶವು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು ಎಂದು ರಾಯರನ್ನು ಪರಾಂಬರಿಸಿದರು (ಸಮೀ. ೪೨). ಪರಾಮ್ರಿಸು : ೧. ತಾವಲ್ಲ ಪರಾಮ್ರಿಸಿ ಅದಂ ನೆರವೇರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು (ಸೌಗಂಧಿ. ೨೨೮-೨). [ಪರಾಮರ್ಶಿಕಾ]

ಪರಾಮರ್ಶ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯುವಿಕೆ ; ಸೆಳೆಯುವಿಕೆ. ೨. ಮುತ್ತಿಗೆ ; ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದು. ೩. ಜ್ಞಾಪಕ ; ನೆನಪು. ೪. ಪರಿಶೀಲನೆ ; ಚಿಂತನೆ : ಪರಾಮರ್ಶ, ಪರಿಭಾವನೆ (Consideration. ಪಾಂನಿ. ೨೧). ೫. ವಿಮರ್ಶೆ ; ವಿವೇಚನೆ. ೬. ತೀರ್ಪು ; ನಿರ್ಣಯ : ಮುಖ್ಯ ನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಯವರನ್ನು ಹಿಟ್ಟು ಇತರ ಯಾರೊಬ್ಬರು ನ್ಯಾಯಾಧಿಕರ ನಿಯುಕ್ತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಭಾರತದ ಮುಖ್ಯನ್ಯಾಯಾಧಿಕಾರಿಯವರ ಪರಾಮರ್ಶವನ್ನು ಕೇಳತಕ್ಕದು (ಭಾಷಾ. ೬೬). ೭. (ರೋಗಿ ಗಳು, ದರಿದ್ರರು, ಸ್ನೇಹಿತರು ಮುಂತಾದವರ) ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ಅಥವಾ ಕುಶಲವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವುದು. ೮. [ತರ್ಕಶಾ] ಅನು ಮಾನ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, — ಜ್ಞಾನ : ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಮಹಿಷಾಸುರವಾದ ಭೂಮವನ್ನುಳ್ಳುದೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ "ಪರಾಮರ್ಶ" ಎಂದು ಹೆಸರು . . . ವ್ಯಾಪ್ತವು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರುವುದೆಂಬ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ "ಪರಾಮರ್ಶ" ಎಂದು ಹೆಸರು (ಭಾಷ್ಯ. ೨೬೧).

ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡು—೧. ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡು ; ವಿವೇಚಿಸು : ರಾಜ್ಯಗಳ ಉಚ್ಚನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರುಗಳೊಡನೆ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಿದ ತರುವಾಯ . . . ನೇಮಕ ಮಾಡತಕ್ಕದು (ಭಾಷಾ. ೬೬) ; ಸರ್ವಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ವಜೀರನಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಕೊಡುವೆನು (ಕಗದ್ಯ. II, ೧೫). ೨. ಆರೈಕೆ ಮಾಡು : "ಉಪಚರಿಸು—ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡು" (ಗಂಗಾಮ. ೪೩). [ಸಂ.]

ಪರಾಮರ್ಶಕ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶೀಲಿಸುವವನು. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಿಾ] ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವವನು : ಇಲ್ಲಿ ಪರಾಮರ್ಶಕನು ರಸಾವೇಶ ದಲ್ಲಿರುವವನು (ಧನ್ಯಾಶೋ. ೧೨೬ ಅಡಿ). [ಸಂ.]

ಪರಾಮರ್ಶಿಸು (ಕ್ರ). ಪರೀಕ್ಷಿಸು ; ಪರಿಶೀಲಿಸು : ಈಗ ನಾನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸು ಕ್ತೇನೆ (ಹಂಕರು. ೬೬) ; ಭೂಮಿಯ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಮ್ಯ ಹೊಸಗಿದ್ದಾಂಶವು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮೂಲವನ್ನೂ ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿದೆ (ಭೂಹುಟ್ಟು. ೯೬) ; ಕೆಲವರಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಾಗಿ ಪರಾಮರ್ಶಿಸುತ್ತಿದೆ (ಭಾರವ. ೧೧೩).

[ಪರಾಮರ್ಶ+ಇಸು]

ಪರಾಮರ್ಶ (ನಾ). ವಿವೇಚನೆ ; ಪರಿಶೀಲನೆ : ಗಮನಿಸುವಿಕೆ ಯೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪರಾಮರ್ಶಗಮಾದವುಗುಮಾ ರೂಢಿಗಂ ಕವಿಶ್ವರ ಮತದಿಂದ (ಪಮದ. ೧೬೯) ; ರಾಜನ ತಾಮಸರ ಮಾತರಿ . . . ಸಾಂದರ್ಭವನ್ನು ಪುಟ್ಟ ಪರಾಮರ್ಶೆಯಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲಾರೆ (ಕಾವ್ಯಕು. ೧೩೨) ; ಅದಿಹ ಮಾತಿನ ಪರಾಮರ್ಶ ಮಾಡಿದರೆ ಅವಳು ನಡೆದದ್ದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮೂಕಜ್ಜಿ. ೧೫೬). [ಸಂ.]

ಪರಾಮೃತ್ಯು (ನಾ). ೧. ಹಾಳಾದುದು : ಅನಂತದೀರ್ಘಕಾಲ ಕ್ಷೇತ್ರ ದೊಳಗಿನೇಳಕಾಲಂ ಪರಾಮೃತ್ಯುವಾದ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗಮಂ ಮುನ್ನಮು ಸಮುಪವೇಶಂಭುತೆ ಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷ್ಮೀವಲ್ಲಭನಾದಂ (ಆದಿಪು. ೧೦-೬೫ ಪ).
 ೨. ಹಾಳು ಮಾಡುವುದು; ಭಂಗಪಡಿಸುವಿಕೆ : ಕಾಕಿಣೀರತ್ನದಿಂದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಿದುರ್ದೋದಂ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯಂ ಪರಾಮೃತ್ಯಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೧-೬೩ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಾನೋತಿ 'ಫರಾನೋತಿ' ನೋ.

ಪರಾಮೃರಿಸು 'ಪರಾಮರಿಸು' ನೋ.

ಪರಾಯ, ಪರಾಯಿ, ಪರಾಯಾ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯ ; ಅನ್ಯ. (ನಾ). ೨. ಅನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಪರಕೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿ : ತುಸು ನೋದ್ರಿ ಮಾರಿ ತಿರುತಿ. ಪರಾಯರಲ್ಲ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನಿಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣು ನಾನು (ಬಾಂಡಾಯ. ೧) ; ಪತ್ತಲಾ ಉಟ್ಟಾಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪರಾಯರಾಕಿ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಬಾಂಡಾಯ. ೪೦). **ಪರಾಯಿ :** ೧. ಇದಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾದಿ ಅರಸುಗಳು ಪರಾಯಿ ಪೋಷಣಗೀಸ್ ತಾಲೂಕು ಗೋವೆ ಒಳಗೆ ಇರುತ್ತಾರೆ (ರಾಜೀಂದ್ರ. ೨೧೩) ; ಪ್ರತಿವರ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಮಾರು ೧೫೫ ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳ ಪರಾಯಿದೇಶದ ವರ್ಷಕವು ಸದಿಯುತ್ತದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೩೯). **ಪರಾಯಿ :** ೧. ಸುತ್ತ ಪರಾಯಾ ಹುದಿಗೆ ಬೆದರಿಕೆ ಹಾಕೋ ಮಾತು ಆಡ್ತಾರೆ (ಜಾಜು. ೨೬).

[←ಹಿಂ. ಪರಾಯಾ, ಪರಾಳ ; ಮರಾ. ಪರಾಯ, ಪರಾಯಾ; ಪಾ. ಪರಾಯ./ಸಂ. ಪರಕೀಯ]

ಪರಾಯಣ (ಗು). ೧. (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಅತ್ಯಂತ ಆಸಕ್ತಿ. ಹೊಂದಿದ ; ತಲ್ಲೀನವಾದ ; ನಿರತವಾದ. (ನಾ). ೨. ಪ್ರಮುಖವಾದ ಉದ್ದೇಶ ; ಪರಮ ಗುರಿ, —ಧ್ಯೇಯ. ೩. ಹೋಗುವಿಕೆ ; ತೆರಳುವಿಕೆ. ೪. ಮೂಲವಸ್ತು, —ಪರಾರ್ಥ : ನೀನೇ ಈ ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೂ ಪರಾಯಣವು (ಕೃಷ್ಣಾಕ್ಷ. ೧೦೬). ಆಕಾಶವೇ ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡದು, ಪರಾಯಣವು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೪೯). ೫. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ; ಪೂರ್ಣವಾದುದು : "ಪರಗಮನಂ ಪಾರಾಯಣ ಪರಾಯಣೋಪಾಖ್ಯಮಾಣಿ. ಸಾಕಲ್ಯಾರ್ಥಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೧೬-೩೧). ೬. (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಬಹಳವಾಗಿ ಆಸಕ್ತ ನಾದವನು ; ತತ್ಪರನಾದವನು ; ನಿರತನಾದವನು : "ತತ್ಪರಃ, ಪರಾಯಣಃ—ಈ ೨ ಅಸಕ್ತಂ" (ಪರಾಜು. ೫೪-೧೯೬) ; ಹಿಮ್ಮೆತ್ತ ವರ್ತ ದೋ ತಪಶ್ಚರಣಪರಾಯಣರಾಗಿಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೧೦೬ ಪ) ; ನಿರಪತಿ ಸಂದಿಕಂ ಶಶಿವರ್ತಿ ಭಕ್ತಪರಾಯಣಂ (ಒಸಪು. ೫೫-೨೪). ೭. ಪ್ರೀತಿ ಸುವವನು : "ಪ್ರೀತಿ ಪ್ರಿಯಂ ಸಹಚರಂ ಪರಾಯಣನಿರಾ ಪ್ರೇಮ ಗೃಹವನಿಷ್ಕಾ" (ಮಂಗಾ. ೬೪-೪). [ಸಂ.]

ಪರಾಯಣತೆ (ನಾ). ಆಸಕ್ತಿ ; ತತ್ಪರತೆ : ಇಂತಹ ಪರಾಯಣತೆ ಯಿಂದ ಅವನು ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲನು (ಅನಾಪ ೫). [ಸಂ. ಪರಾಯಣತಾ]

ಪರಾಯಣತ್ವ (ನಾ). ಮೂಲವಸ್ತು ವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಪರಾಯಣತ್ವವೂ (ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ) ಪರಮಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ (ಆಕಾಶ ಕೃತ) ಹೆಚ್ಚು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೧೯೦). [ಸಂ.]

ಪರಾಯಣಿ (ನಾ) ರಕ್ಷಿಸುವವಳು ; ಆದಿಶಕ್ತಿ : ಆದಿನಾರಾಯಣ ಪರಾಯಣಿ ನಾದಮಯಿ ಗಣಲಕ್ಷ್ಮಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೬). [ಸಂ. ಪರಾಯಣೀ]

ಪರಾಯತ 'ಪರಾತ' ನೋ.

ಪರಾಯತ್ತ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಧೀನವಾದ ; ಪರತಂತ್ರ ವಾದ ; ಪರಾಧೀನವಾದ : ಪರಾಯತ್ತಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಆ ಕೆಲಸ

ವಾಗಲಿಲ್ಲ (ಶೂಭ). (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗುವಿಕೆ ; ಪರಾಧೀನತೆ : ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೆಡಬೇಕಾದರೆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಕಾರಣಗಳು. ಒಂದು ಪರಾಯತ್ತ. ಇನ್ನೊಂದು ಅತ್ಯಾಯತ್ತ (ಅರ್ಯಭ. ೧೬೧). ೩. ಬೇರೆಯರಿಗೆ ಅಧೀನನಾದವನು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಅಂಕಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟವನು : "ಪರವಾನ್, ಪರಾಧೀನಃ . . . ಪರಾಯತ್ತಃ, ಪರಚ್ಯಂದಃ, ಗೃಹ್ಯಕಃ—ಈ ೪ ಹೆಜ್ಜರ ವಶದಾತಂ" (ಪರಾಯು. ೬೫-೧೪೬). [ಸಂ.]

ಪರಾಯಿ 'ಪರಾಯ' ನೋ.

ಪರಾಯಿ 'ಪರಾಯ' ನೋ.

ಪರಾರಿ (ನಾ). ಕಳೆದ ವರ್ಷದ ಹಿಂದಿನ ವರ್ಷ : "ಸಮಾಂತಾಲ್ಪಂ ಪರಾದಾಖ್ಯಮದಕ್ಕುಂ ತಾಂ ಪರಾರಿ ತಕ್ಕುಮಗತಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೩-೧೧). [ಸಂ.]

ಪರಾರಿ 'ಫರಾರಿ' ನೋ.

ಪರಾರ್ಜಿತ (ಗು). ಅನ್ಯರ ಕೈವಶವಾದ ; ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸಿಕ್ಕು : ಪರವಶದೋರ್ವರೋ ಮೇಲ್ವಾರಾರ್ಜಿತಪ್ರಾಣರಾದರೋ ದ್ವೈಪದಿಯಂ ಪರಿಭವಿಸುವಲ್ಲಿ (ಗದಾಯು. ೧-೬೧). [ಪರೈ + ಅರ್ಜಿತ]

ಪರಾರ್ತಿಹರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ವ್ಯಥೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವವನು : ಪರಮಗುಣ ಪರಶಕ್ತಿವಾಗಿತ್ತರ ಪರಾರ್ತಿಹರೇಶ . . . ಕರುಣಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೮೭). [ಸಂ.]

ಪರಾರ್ಥ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಹಿತ ; ಪರೋಪಕಾರ : ಆಪನರ್ಥ ಪರಾರ್ಥವೆಲಿ ಸಂಜೀವನಿಯನ್ನೆದಿಕು ಪರಾರ್ಥದೊಳಾವನನು ನಿರ್ವಾಣ ಮಾಡುದು ಲೋಕ ಮೂಜರಲಿ ಆ ವಿರಿಂಚಿ ಪುರಂದರಾದಿಯ ದೇವತಾಗಿ ವರಿಬ್ಬರೇ ಸಂಭಾವನೀಯರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೦) ; ಪರಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಅರ್ಜುನನ ಮನೋಭಾವದಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಸ್ವಾರ್ಥ ಹುದುಗಿದೆ (ಧಾರದ. ೧೧೭) ; ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕ ಪುರುಷರ ಪ್ರಿಯತ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥ ಅಥವಾ ದಯೆಯಿಂದ ಪರಾರ್ಥ (ಹಿಂದಸಾ. ೬೨). ೨. ಮುಕ್ತಿ ; ಮೋಕ್ಷ (?) : ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಮಂ ಪಡೆದ ಪರಾರ್ಥಮಂ ಶಾಶ್ವತಮೆಂಬುದನುಕ್ತ ಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲದಂದಭಿಧಾನಂ ನಿರರ್ಥಕರಮುಮಾಧಾರರಹಿತಮಕ್ಕು ಮೆಂದುಮಿಲ್ಲದ ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಭಿಧಾನಮನಿಡುವ ಮರುಕಾಪೊಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೩೮ ಪ).

ಪರಾರ್ಥನಿಧಿ = ಪರೋಪಕಾರವನ್ನೇ ನಿಧಿಯಾಗುಳ್ಳವನು ; ಪರೋಪಕಾರಿ ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕೇವಲಾಜ ದಂಡಾಧಿಪನಂ ಪರಾರ್ಥ ನಿಧಿಯಂ . . . ಕೈಯಂ ಮುಗಿದು (ಕಳಾ. ೬೪-೧೨-೨೨ ; 1170).

[ಪರೈ + ಅರ್ಥ]

ಪರಾರ್ಥಕಂಟಿಕ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಹಿತಕ್ಕೆ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಧಕ್ಕೆ, —ಅಡ್ಡಿ ; ಮೃಗಾದಿ ತಾ ಜೋಗಲಿನ್ನು ಪರಾರ್ಥಕಂಟಿಕವಾಗ ರೀತಕ ತೀರ್ಥವೈಸಲಿ ಶಸ್ತ್ರಧಾರಿಯಿಂದೆದನಾ ಮಗಧ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೮೯).

[ಪರಾರ್ಥ + ಕಂಟಿಕ]

ಪರಾರ್ಥಚರಿತ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಹಿತವನ್ನಂಟುಮಾಡುವುದೇ ಆಚಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ; ಪರೋಪಕಾರಶೀಲ : ಜನ ಪೂಜೆಯಂ . . . ನೆಗಲೆಂದು ಪುರೋಹಿತಂಗೆ ಸಜ್ಜನಮಹಿತಂಗೆ ಪೇಟ್ಟು ನಥಿರಾಮನತೇಪಳಲಾಕಲಾಪಕೋಕನದಭವಂ ಪರಾರ್ಥಚರಿತಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧೫-೮೪). [ಪರಾರ್ಥ + ಚರಿತ]

ಪರಾರ್ಥನಿಪುಣ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ದೋಚುವುದರಲ್ಲಿ ಕುಶಲನಾದವನು : ನಕ್ರಪ್ಪರಾತ್ಮನಿಪುಣರೆನ್ನಿ ನೀಚ ಮೂಢಬ್ಬರ ಕರಣವ ರೇಚನಂತಿಪ್ಪಜನಕವಾತ್ರಿತಜನಕಂ (ಕೊಲ್ಲಾ ಶಾ. ೧೦-೨೧ ; 1151). [ಪರಾರ್ಥ + ನಿಪುಣ]

ಪರಾರ್ಥ ಪರ (ನಾ). ೧. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಹಿತಚಿಂತನೆಯಲ್ಲೇ ಮಗ್ನನಾದವನು. ೨. ಬೇರೆಯವರ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ಮೆಚುವವನು. ೩. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ; ಮೋಕ್ಷವಿಚಾರ ಪರ. ೧, ೨, ೩ : ಮತ್ತಮಾ ಸ್ವಪಂ ಸಪ್ತಾಂಗಸಂಗಿಯಾಗಿಯೂ ಸಪ್ತಾಂಗಸಂಗಿಯಲ್ಲು . . . ಪರಾರ್ಥ ಪರನಾಗಿಯೂ ಪರಾರ್ಥ ಪರನಲ್ಲು (ಪ್ರವೃ. ೯-೩೯ ದ). [ಸಂ.]

ಪರಾರ್ಥ ವ್ಯಸನಿ (ನಾ). ಪರಾರ್ಥ ಪರ ೧ : ಪರಾರ್ಥ ವ್ಯಸನಿಯೇ ಸಜ್ಜನನು ಸರ್ವಾರ್ಥತ ಕೇಳಿಂ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೩-೫೮)
[ಪರಾರ್ಥ + ವ್ಯಸನ]

ಪರಾರ್ಥ ಸಾಧಕ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಹಿತಚಿಂತನೆ : ಪರಾರ್ಥ ವ್ಯಸನಿ ಕೆಲಸದಿಂದಲೂ ಪರಾರ್ಥ ಸಾಧಕನೆಮಗೆ [ಪಾಂ. ಸಾಧನತನ] ಪರಮ ಸ್ವಾರ್ಥವೆಂಬರು ಸಂಜನರು (ಸಂಭ. ೩೩-೧೫). [ಪರಾರ್ಥ + ಸಾಧಕ]

ಪರಾರ್ಥ ಸ್ವಹೆ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಆಸಕ್ತಿ, -ಹಂಬಲ. ೨. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಾನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, -ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುವುದು : ಭರತಕ್ಷೇತ್ರದ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಧ್ಯದೇಶಮುಂಟು ಅದಜ ಪಂಪನಭಿವರ್ಣಿಸುವೊಡೆ ವರ್ಣನಕರಂ ಚಿತ್ರದೊಳ್ . . . ಪರಾರ್ಥ ಸ್ವಹೆ ಗುಣವಿಶೇಷದೊಳ್ . . . ಅಕ್ಕುಮಲ್ಲದೆ ಜನಪದದ ಜನಂಗ ಕೊಳ್ಳು (ಜಗದಿ. ೨-೧ ವ). [ಪರಾರ್ಥ + ಸ್ವಹೆ]

ಪರಾರ್ಥ ಹರ (ನಾ). ಶತ್ರುಗಳ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವವನು : ಸಂಜನತಪರಾರ್ಥನಾಗಿಯುಮೆದಗ್ಗ ಪರಾರ್ಥ ಹರಂ ಪ್ರದತ್ತ ಕಾಮನು ಮೆಣಿಸಿದೊ ಕಾಮಮಥನಂ . . . ಎನಿಸಿದನಹೀಂದ್ರ ಭೂಪಣಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೪೪). [ಸಂ.]

ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನ (ನಾ). [ನ್ಯಾಯ] ಬೇರೆಯವರ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗುವ ತರ್ಕ : ಅನುಮಾನತ್ರ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾದರೆ ಅದು 'ಪರಾರ್ಥಾನುಮಾನ' ಎನಿಸುವುದು (ಭಾಕತ್ಯ. ೨೩೩).
[ಪರಾರ್ಥ + ಅನುಮಾನ]

ಪರಾರ್ಥ ಪಹಾರ (ನಾ). ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕದಿಯುವುದು ; ಬೇರೆಯವರ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವುದು : ಜೀನ ಘಾತಾನ್ಯ ತವಚನಪರಾರ್ಥ ಪಹಾರಾನೈನಾರೀಗಮ ಬಹ್ವಾರಂಭ ಪಾರಿಗ್ರಹ ಮೆನಿಸುವವಯ್ಯಂ ಮಹಾಪಾತಕಂಗಳ್ (ಸುಕುಮಾ. ೫-೪೩).
[ಪರಾರ್ಥ + ಅಪಹಾರ]

ಪರಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ : ಪರಮಜನಮಾಲೆ . . . ಮುನಿಮಾಲೆ ನಿರಂತರಮಾಗಿ ಭಸ್ತಮಾಲೆಗೆ ಪರಾರ್ಥಗುಣರತ್ನವಾಲೆಯುಂ ದಯೆಯಿಂದಂ (ಆದಿಪ. ೧-೧೫) ; ಶಾಂತಿ ಜನಜನ್ಮಜಲಧಿಗೆ ಶಾಂತಿಪುರಾಣಮ ಪರಾರ್ಥಗುಣರತ್ನಮಿದಂ ಪೇಟ್ಟಂತು ಕವಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ನೋಂತಂ ಪೆಸರಿಂ ಪುರಾಣಚೂಡಾಮಣಿಯಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೧-೧೨) ; ಪರಾರ್ಥಮಣಿಮಂಡನಂಗಳುಮಂ ದಿವ್ಯವಸನಕುಸುಮ ಮಾಲಾಸಾಲೀಪನಂಗಳುಮನಪಟ್ಟು ಕೆಳದಿಯುಂ ತಾನುಂ ಕೈಗೈದು (ರೀರಾಜ. ೧೪-೨೨). (ನಾ). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ; ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದುದು : "ಪ್ರಧಾನಂ . . . ಪರಾರ್ಥಂ, ಅಗ್ರಂ . . . ಅಗ್ರಿಯಂ—೧೭ ಮುಖ್ಯವಾಗಿಯೂ, ಉತ್ತಮವಾಗಿಯೂ ಇತರರಿಂದ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದಂಥಾದ್ದರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೩೬) ; ಪರಿಹೃತದೋಷಂ ಸಗುಣಂ ಪರಾರ್ಥ ಮುಕ್ತ ಭವತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಂಕರಿಸಿರ್ಕ . . . ಮದೀಯ ಮತಿಮಾನಿಯಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೩). [ಸಂ.]

ಪರಾರ್ಥ (ಗು). ೧. -ಪರಾರ್ಥ ೧. (ನಾ). ೨. ಇನ್ನೊಂದು ಭಾಗ ; ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗ ; ಉತ್ತರಾರ್ಧ : ಪರಾರ್ಥದೊಕ್ಕು ಮುಗಾತ್ತಿ ಲಘುವೊಂದೆ ಬರ್ಕ ಗದ ರಸದೊಡೊಳ್ (ಛಂದೋಲು. ೪-೨೩೨). ೩. (ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾದ) ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆ ; ಕೋಟ್ಯಂತು ಕೋಟಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಯುಃಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ : ಅಂಕಗಳ ಶ್ರೇಣಿ ಹದಿನೆಂಟರ ನರೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರೇಣಿಗಳು ಯಾವುವೆಂದರೆ : ಏಕಂ, ದಶಂ . . . ಅಂತ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಾರ್ಥ (ಪ್ರವೃ. ೧, ೩೫೬). [ಸಂ.]

ಪರಾರ್ಥ (ಗು). ೧. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ; ಶ್ರೇಷ್ಠದರ್ಜೆಯ : ಅಂತು ನರತನುವಿನ ಕೈಯೊಳಭೇದ್ಯಕವಚಮುಮಂ ಚೂಡಾರತ್ನಮುಮಂ ರತ್ನಕಟಿಕಂವೆರಸು ಪಲವುಂ ಪರಾರ್ಥ [ಪಾಂ. ಭೃಗು] ರತ್ನಂಗಳಂ ಕೊಂಡು (ಆದಿಪ. ೧೩-೩೨) ; ಒದವುಟ್ಟಿದ ತಳದಳಸುಪ ತುಡುಗಿಯ ದುಗುಲದ ನಮೇರುದಾಮುಕದೊಳ್ ಪಟ್ಟುಡಿಮದು ಪರಾರ್ಥಕೂಟದ ಬೆಡಂಗೊಡಂಬಟ್ಟು ದಿವ್ಯರಹಮಿಂವ್ರರೊಳಂ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೧೩೦) ; ಪರಾರ್ಥಗುಣಮಾಲೆಯಂ ಪಿಡಿನಂತಾ ವಸ್ತ್ರಮಾಲೆಯಂ ಪಿಡಿದು . . . ತಪೋವನಮಂ ಪುಗುವಂತಾ ಬನಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೪೩ ವ). ೨. ಬಹಳ ದೂರವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರಮುಖವಾದುದು : "ಅಗ್ರಂ, ಪ್ರಧಾನಂ . . . ಪರಾರ್ಥಂ . . . ಅಗ್ರಣೀಃ—ಈ ೧೩ ಮುಖ್ಯಂ" (ಪರಾಯ. ೧೧೫-೫) ; "ಅಗ್ರಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಪುರೋಗ್ರಂ ಪರಾರ್ಥಂ . . . ಮುಖ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಮಂ" (ಮಂಗಂ. ೧೨೩-೪). [ಸಂ.]

ಪರಾವರ್ತ (ನಾ). ೧. ವಿಮುಖವಾಗುವಿಕೆ ; ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆ. ೨. ವಿವಿವಯ. ೩. ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ; ಪರಿಷ್ಕರಣ.

ಪರಾವರ್ತಗೊಳಿಸು = ವಿಮುಖವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಹಿಂದಿರುಗಿಸು : ರಾಘವ ಅಕೆಯನ್ನು ನಾಟಕಗಳಿಂದ ಪರಾವರ್ತಗೊಳಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದೇ ಕಾರಣವಲ್ಲ (ಗಂಮಾಯ. ೧೪೩). [ಸಂ.]

ಪರಾವರ್ತಕ (ನಾ). (ಕಿರಣ, ಬಿಂಬ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು) ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವ ಸಾಧನ : ಗೋಲಾಂತರ ಕಾಚಿನಂತೆ ಧಾತುಗಳ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವುಗಳ ಒಳ ಮೈಯು ಕನ್ನಡಿಯ ಹಾಗೆ ನುಣುಪಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಪರಾವರ್ತಕಗಳು ಹೆಸರುಂಟು (ಮುಂಬಯ. ೩-೯೦). [ಸಂ.]

ಪರಾವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗುವುದು ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ : ಭವಪಂಚಾಮ ಪರಾವರ್ತನದಿಂ ಬಂದು ವಿಂಧ್ಯಾಟವೀಶುಧ್ಯದೊಳ್ ಸೋಮನಾಮಧೇಯ ತಾಪಸಂಗಂ ಕ್ರೀಡತ್ತಿಗಂ ಸೋದಿಲನೆಂಬೀಂ ಮಗನಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೯೧೨). ೨. ಹಿಂದಿರುಗುವುದು ; ವಿಮುಖತೆ ; ಹಿಂದೆಗೆಯುವಿಕೆ. ೩. ಬದಲಾವಣೆ ; ಪಲ್ಲಟ ; ಪರಿವರ್ತನೆ : ಅಬ್ಬಿಯಿಂದಿ ವರ್ಣ ದೇವಿಯರಾ ಕೃತಿಯ ಪರಾವರ್ತನದಿಂ ಮಾನವಸ್ವರೂಪದಿಂ ಪ್ರಿಯಮಿತ್ರಿಯಂ ನೋಡಲ್ಪಂದು (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೧೦೧ ದ) ; ಪಾಪಿಗಳ ಪರಾವರ್ತನಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಾಧು ಇರಬೇಕಾದರು ಏಕೆ ? (ಕಗದ್ಯ. ೧೨೦). ೪. [ವಿಚ್ಛಿ] (ಬೆಳಕಿನ ಕಿರಣಗಳು ಪ್ರತಿಫಲಿತವಾಗಿ) ಹಿಂದಿರುಗುವಿಕೆ ; ಮರುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಹನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಕಿರಣಗಳ ಪಕ್ರೀಭವನದಿಂದಲೂ ಪರಾವರ್ತನದಿಂದಲೂ ಇಂದ್ರಧನುವು ಮೂಡುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯ. ೩-೧೪೬). ೫. [ಜೈನ] ಅಶುಭನಾಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಬಲಾಯಮಂತರ್ಮುಕರ್ಷಣಕಾಲಂ ಪ್ರಮತ್ತಾ ಪ್ರಮತ್ತ ಪರಾವರ್ತನಸಹಸ್ರಂಗೆಯ್ಯು . . . ಅಯುಃಕರ್ಮಮೆನುಬಿಸಿ (ಆದಿಪ. ೧೦-೧೪ ಪ) ; ಮತ್ತಾ ಪ್ರಮತ್ತ ಪರಾವರ್ತನಸಹಸ್ರಂಗಳನಂತರ್ಮುಕರ್ಷಣದೊಳ್ ನಿರ್ವರ್ತಿಸಿ (ಪಾಪ. ೧೩-೧೨೬ ವ). [ಪರಾವರ್ತನ]

ಪರಾವರ್ತನಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ವಿಮುಖಗೊಳಿಸು : ಮಗನ ಮುಂದೆ ಒಮ್ಮೆ ಎಲ್ಲ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ಇದರಿಂದ ಪರಾವರ್ತನ ಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀನಿವಾಸನು ಅನೇಕ ಸಲ ಯೋಚಿಸಿದನು (ರಂಗದೀಪ. ೧೯೪). [ಪರಾವರ್ತನ+ಕೋಳ್, +-ಇಸು.]

ಪರಾವರ್ತನೆ (ನಾ). ೧. - ಪರಾವರ್ತನ ೨ : ಅವನು ನಿದ್ರೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಪ್ಪನಾಡು ಅವನನ್ನು ಅದರಿಂದ ಪರಾವರ್ತನೆ ಹೊಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಬಿಂಜನ್, ೬೨). ೨. - ಪರಾವರ್ತನ ೩ : ಈ ಛಾವನೆಗಳು ಹೇವಾಳದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಹೇವನದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಾವರ್ತನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ದೃಕ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಬರುವದು (ಗೊತ್ತುಗು, ೨೯).

[ಪರೈ+ಅವರ್ತನೆ]

ಪರಾವರ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬದಲಾಯಿಸು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಮಾಡು : ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಪಾನೆ ಹೊಣೆ ಏನೋ ಎನ್ನುತ್ತಿರುವಂತೆಯೂ ಆಗಾಗ ಅವನ ಮುಖಭಾವಗಳನ್ನು ಪರಾವರ್ತಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಅಪನಾ, ೪).

[ಪರಾವರ್ತನ + - ಇಸು.]

ಪರಾವಲಂಬನ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಸರೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ : ಆಶ್ರಯಹೀನವನು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರಾವಲಂಬನ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೬).

[ಪರೈ+ಅವಲಂಬನೆ]

ಪರಾವಲಂಬಿ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು ; ಉಪಜೀವಿ. ೩. - ಪರಾವಲಂಬಿ ಸಸ್ಯ : ಪರಿಶುದ್ಧ ಸಸ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಹಾರ ತಯಾರು ಮಾಡಲು ಸಕ್ರಿಯವು. ಇವು ಸಹಿತ ಪರಾವಲಂಬಿಗಳಿ (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೬); ಪಕ್ಕದ ಪೊದೆಗಳುಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರಾವಲಂಬಿ (Parasite) ಬೆಳೆಯುತ್ತಿತ್ತು (ಹಸುತೂ. ೧೫೨). ೪. ಪರಾಧೀನ ವ್ಯಕ್ತಿ : ನಾವು ಈ ತನಕವೂ ಪರಾವಲಂಬಿಗಳಾದುದು ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು (ಕೈಲಾಶ. ೫೦); ಆರ್ಥಿಕವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ ಪರಾವಲಂಬಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸಂಯುಕ್ತ ಕುಟುಂಬವು ಅವಳಿಗೆ ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿತ್ತು (ಕರ್ನಾಟ. ೬೦).

[ಪರೈ+ಅವಲಂಬಿ]

ಪರಾವಲಂಬಿಸಸ್ಯ (ನಾ). ಆಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇತರ ಸಸ್ಯಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವ ಸಸ್ಯ : ಇವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಪರಾವಲಂಬಿ (Complete-Parasite) ಸಸ್ಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು (ಸಸ್ಯಶಾ. ೧೦೬).

[ಪರಾವಲಂಬಿ + ಸಸ್ಯ]

ಪರಾವಾಕ್ಯ (ನಾ). ಶಬ್ದೋಪ್ಪತ್ತಿಯ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧ ಪರಿ, ಪಶ್ಯಂತಿ, ಮಧ್ಯಮೆ, ವೈಖರಿಗಳೆಂಬುವು ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳು ; ಪರಾವಾಕ್ ಪಶ್ಯಂತೀವಾಕ್ ಮಧ್ಯಮಾವಾಕ್ ವೈಖರೀವಾಕ್ಯೆಯೆಂದು ಚತುರ್ವಿಧಂ (ವಿವೇಚ. ೧೬೯). [ಸಂ. ಪರಾವಾಕ್]

ಪರಾವಿದ್ಯೆ (ನಾ). [ವೇದಾಂತ] ಎರಡು ಬಗೆಯ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲೊಂದು ; ಆಧ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯೆ ; ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ; ಭಾರತೀಯರು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾದುದನ್ನು ಪರಾವಿದ್ಯೆಯೆಂದೂ . . . ಕರೆದರು (ಭಾರತ. ೩೯೬) ; ವೈದಿಕವಾಚ್ಯವಿಶ್ವವು . . . ಪರಾವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಗಳಿಸುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಟುಂಬದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ದೊರೆಯುವಂತಾಯಿತು (ಕ್ರಿಯಾಶಿ. ೯೧).

[ಸಂ. ಪರಾವಿದ್ಯಾ]

ಪರಾವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತು ತಿರುಗಿದ. ೨. ಹಿಂದಿರುಗಿದ ; ವಿಮುಖವಾದ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರತಿಫಲನ ;

ಮರುಳೊಳಿಸುವಿಕೆ. ೪. ಸುತ್ತುವುದು : (೧). ೫. [ನಾಟ್ಯ] ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಶಿರೋಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೧ "ಹಿಂಭಾಗವನ್ನು ನೋಡುವಂತೆ ತಲೆಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದು. ವಿ - ಕೋಪ, ನಾಚಿಕೆ, ಹಿಂದುಗಡೆ ನೋಡುವುದು, ಪರಾವೃತ್ತಾನುಕರಣ ; ಇವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ" (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೨೨೨ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಧುತವಿಧುತಮುಂ . . . ಪರಾವೃತ್ತೋತ್ಪ್ರಾಪ್ತದರ್ಶೋಮುಖಂ . . . ಕೇಳಿ ಸಮಂತು ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ಶಿರೋಭೇದಮೆಂದು ಪೇಳ್ವರ್ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೧-೬೬); ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಮೊಗಮಾಡದದ್ದೆ ಶಿರಮದು ಪರಾವೃತ್ತಂ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೧-೪೪). ೬. ಮೂವತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಅಂಗವಿನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪರಾವೃತ್ತಂ . . . ಸ್ಪಸ್ತಿಕ ರೇಚಿತಮಿಂತುಂ ವಿಸ್ತರ ಮಾಡಂಗಳಾರ ಮೂವತ್ತೆರಡುಂ . . . ವಿರಚಿಸುವಂ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೫-೬). ೭. ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಹಂಫಾಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೧ "ಕಾಲನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಮಂಡಿಯನ್ನು ಊರಿ ಜಂಘೆಯನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲಿಡುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೨೬೪ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಅವರ್ತತ, ಸತ, ಉತ್ಪ್ರಾಪ್ತ, ಉದ್ವಾಹಿತ, ಪರವರ್ತತ, ಸಸ್ಯತ, ಪರಾವೃತ್ತ, ತಿರಸ್ಕೀನ, ಬಹಿರ್ಗತ, ಕಂಪಿತ - ಈ ಹತ್ತು ಹಂಫಾಭೇದಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೨-೧೪೪೪); ಮುಂದಕ್ಕೆ ನೀಡೆ ಸಸ್ಯತಂ ಹಂದದಿ ಪೆಹಗಿಯ್ತು ಧರೆಯನೊಂದ ಪರಾವೃತ್ತ ಮೊಂದಿ ಬಹಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಧರೆಯಿಂದನಿಸುವ ಜಂಘೆಯೇ ತಿರಸ್ಕೀನಾಖ್ಯಂ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೨-೧೪೬). ೮. ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ವಿಧವಾದ ದೇಶೀಯ ಸ್ಥಾನಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೧ "ಒಂದು ಕಾಲಿನ ಹಿಮ್ಮಡಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳೂ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲಿನ ಹಿಮ್ಮಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಕಾಲಿನ ಕಿರುಬೆರಳೂ ಸೇರಿರುವಂತೆ ನಿಂತು ಕೊಳ್ಳುವುದು. [ಪಾದಗಳನ್ನು ಹಿಂದು ಮುಂದು ಮಾಡಿ ಕೊಡಿಸಿ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳುವುದು.]" (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೩೬೦ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಸ್ಪಸ್ತಿಕ, ವರ್ಧಮಾನ, ಸಂದ್ಯಾವರ್ತ . . . ಏಕಜಾನುಗತ, ಪರಾವೃತ್ತ . . . ವೃಷಭಾಸನ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ದೇಶೀಯ ಸ್ಥಾನಕಗಳ್ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೬-೧೨ ಪ) ; ಪದಮೊಂದದ ಮದದೊಳ್ ಬಂದೊದವಿರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪಾದದಂಗುಟಮಿಂತಾ ಪದಮದಕೆ ಮೊದಲ ಪಾದದೊಳು ದಿಸಿದ ಕಿಜುವೆರಲೆ ಪತ್ತಿರೆ ಪರಾವೃತ್ತಂ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೬-೪೨).

ಪರಾವೃತ್ತವಾಗು - ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗು ; ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹಿಮ್ಮೆ ಸಲ್ಲು : ಒಂದು ವರ್ಷದೊಳಗೆ ಛೂಮಿಯಿಂದ ಪರಾವೃತ್ತವಾಗಿ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಸೆಕೆಯು ಸುಮಾರು ೨೮ ಘಟಿಕೆ ಹತ್ತಾದ ಬರ್ಷದ ಕವಚವನ್ನು ಕರಗಿಸುವಷ್ಟು ಮಾತ್ರವುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೨); ಧ್ವನಿಯ ತೆರೆಯು 'ಕ' ಪರಾವರ್ತಕದ ಮೇಲೆ ಆಪ್ತಳಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಪರಾವೃತ್ತವಾಗಿ . . . ಹೋಗುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೬-೯೧). [ಪರೈ+ಅವೃತ್ತ]

ಪರಾವೃತ್ತತಲ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೈದು ವಿಧವಾದ ದೇಶೀಯ ಭೌಮಚಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೧ "ಅಂಗಾಲನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮಾಡಿ ಕಾಲನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನೀಡುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೩೨೧ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) ; ರಥಚಕ್ರ, ಪರಾವೃತ್ತತಲ, ನೂಪುರ . . . ಸಮಸ್ತಲತ ; ಈ ಮೂವತ್ತೈದು ದೇಶೀಯ ಸಂಬಂಧ ಭೌಮಚಾರಿಗಳು (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೬-೧೬ ಪ) ; ಪದಮೊಂದಂ ಪೊಣಗೆ ಸುಮಿದೊಳದವಲ್ ತಲ ಮೂರ್ಧ್ವದಿಂ ಪರಾವೃತ್ತತಲಂ (ಶಾಸ್ತ್ರರಂ. ೬-೬೬). [ಪರಾವೃತ್ತ+ತಲ]

ಪರಾವೃತ್ತವದನ (ನಾ). ೧. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಮುಖ. ೨. ಮುಖವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು ; ವಿಮುಖನಾದ ವನು : ಪೊಸಗೆಂಪು ಪಸರಿಸಿದ ಕಣ್ಣಂ ಬಲ್ಲಿಂ ಬರೆತೆಗಿದು ಮಾನಸಮದನಂ ಪರಾವೃತ್ತವದನನಾಗಿ (ಲೀಲಾಪ. ೪-೧೪೬ ಪ). [ಪರಾವೃತ್ತ + ವದನ]

ಪರಾವೃತ್ತಿ (ನಾ). ಕೊಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ವಿವಿಮಯ : "ಪರಾವೃತ್ತಿ ಮೃದುವಿಮಯನಂ" (ಮೃತ್ಯು. ೩೨-೩೪). [ಸಂ.]

ಪರಾಶಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಮೂಲಶಕ್ತಿ ; ಆದಿ ಪ್ರಕೃತಿ. ೨. [ವೀಶ್ಯ] ಚಿಹ್ನೆ, ಪರಾಶಕ್ತಿ, ಆದಿಶಕ್ತಿ, ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಮತ್ತೆ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಶಿವನ ಆರು ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಶಸ್ತ್ರಚೈಯಂ ಶಿವಂ ನೆನೆಯಲಾಗಿ ಅವನ ಚಿಂತಾಶಕ್ತಿ ತೇಜದ ಸಹಸ್ರಾಂಶದ ವಿಸೂಲಪರಾಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹಸ್ರಾಂಶಭವಸೂವಿಚಾರದಿಂದಾದಿಶಕ್ತಿಯೂ ಸಹಸ್ರಾಂಶದಿಂದಿಚ್ಛೆಯಾಯ್ತು (ವೀಶ್ಯ. ೧-೪-೧೬) ; ತಾಂತ್ರಿಕೀಕರಣಿಯೆಂಬ ಪರಾಶಕ್ತಿಯೂ . . . ನಿವೃತ್ತಿಕರಣಿಯೆಂಬ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯೂ ಎಂದು ಆರು ವಿಧವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳಿರುವುದು (ಶಿವಸೂ. ೪೦-೨೫ ಬೀಶ್ಯ) ; ಈ ಶಕ್ತಿ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆಯೇ ಸಬ್ದದಾನಂದರೂಪಿಯಾಗಿ ಪರಾಶಕ್ತಿ ಎನಿಸಿದೆ (ಚಕ್ರ. ೨೦) ; ಆಗ ಶಿವನೊಳಿರುವ ಶಕ್ತಿಯು ಚಿಹ್ನೆ, ಪರಾಶಕ್ತಿ . . . ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ . . . ಪದ್ಧಿಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿತು (ಭಾರತ. ೨೫೩). [ಸಂ.]

ಪರಾಶರ (ನಾ). ೧. (ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬರೆದ) ವ್ಯಾಸಮುನಿಯ ಹಂದಿಯ ಹೆಸರು ; ಸತ್ಯವಾಗಿ ಪುನಃಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮಂದಿಯು ಪರಾಶರಂ ಪೋದಂ (ಪಂಪ. ೧-೬೪ ಪ) ; ಮುಷ್ಯಗಂಧಿನಿ ದೇವತೆಗಳಾದ ಸಂಗವಾಯ್ತು ಪರಾಶರವ್ರತಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೩) ; ಪರಪರಾಶರ ಭರದ್ವಾಜ . . . ಮುಖ್ಯಮುನಿಗಳಾದ ಕೃತವರದೊಳು (ಚೈವಿಭಾ. ೩೩-೩೪). 'ಪರಾಶರಸ್ಮೃತಿ' ಪರಾ. ೨. ವ್ಯಾಸಮುನಿ : "ವೈಕುಂಠಾಯನಂ ಸತ್ಯವಾದಿ ಪ[ರಾಶರಂ. ಪಾ]ರಾಶರಂ ವ್ಯಾಸಸತ್ಯಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೧೦) ; ಪರಾಶರ . . . ಉಪಮುಖ್ಯ ಮೊದಲಾದವ್ಯಾಪ್ತಿ ಶಿವ ಸಹಸ್ರಮುಖೀಶ್ವರಗೌತಮಾಶ್ರಯಂಗಳು (ವಿನೀಶ. ೧೬೪) ; ಯದುಕುಲ ವಂಶಜ ಪರಾಶರಾಸಹ ದೇವ ರಕ್ಷಿಸು ಸಮ್ಮನು (ಹಂಪಿ. ೧೧). [ಸಂ.]

ಪರಾಶರಪುರಾಣ (ನಾ). ಪರಾಶರಮುನಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಪುರಾಣ ; ಸಸ್ಯಮಾರಪುರಾಣ . . . ಸೌರಪುರಾಣ ಪ[ರಾಶರಂ. ಪಾ]ರಾಶರಪುರಾಣ . . . ಭಾಗವತಪುರಾಣವೆಂಬವೇ ಆಯಾಯ ನಾಮಧೇಯ ಮುಳ್ಳವು ಧರ್ಮಪಿಠಗಳಾದ ಹದಿನೆಂಟು ಉಪಪುರಾಣಗಳು (ವಿನೀಶ. ೪). [ಪರಾಶರ+ಪುರಾಣ]

ಪರಾಶರಸುತ (ನಾ). ಪರಾಶರಮುನಿಯ ಮಗ ; ವ್ಯಾಸ ; ಹಿಮಗಿರಿಯೊಳಿರ್ಧ ಧನಮಂ ಪರಿವೇಶ್ಯದೊಂದು ಆ ಪರಾಶರಸುತಂ ನೇಮಿಸಿದೊಡೆ (ಚೈವಿಭಾ. ೫-೬೦). [ಪರಾಶರ+ಸುತ]

ಪರಾಶರಸ್ಮೃತಿ (ನಾ). ಪರಾಶರಮುನಿಯಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಸ್ಮೃತಿ ; ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಅಶ್ವಿನ್ಯುತಿ . . . ಪರಾಶರಸ್ಮೃತಿ ವ್ಯಾಸ ಸ್ಮೃತಿ . . . ಎಂದಿವೇ ಆಯಾಯ ನಾಮಧೇಯಮುಳ್ಳವು ಧರ್ಮಪಿಠಗಳಾದ ಹತ್ತಿರಂಟು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳವುಗಳಿಗೆ . . . ಕರಿಯುಗ ದಲ್ಲಿ ಪರಾಶರಸ್ಮೃತಿಧರ್ಮದೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ವಿನೀಶ. ೫) ; ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕರಿಯುಗಕ್ಕೆ ಪರಾಶರಸ್ಮೃತಿಯು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂದು ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿದೆ (ಭಾರತ. ೫೩). [ಪರಾಶರ+ಸ್ಮೃತಿ]

ಪರಾಶರಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲದ ಭಿಕ್ಷು, -ಸಂನ್ಯಾಸಿ ; ಪರಿವ್ರಾಜಕ. ೨. ತಪಸ್ವಿ ; ಸಂನ್ಯಾಸಿ : "ಪರಾಶರೀ ಬ್ರಹ್ಮೀ . . . ತಾಪಸಃ—ಈ ತಪಸ್ವಿ" (ಪರಾಯ. ೬೪-೨೫೫) ; "ತಾಪಸಂ . . . ಪರಾಶರಿ ತಪಸ್ವಿಯನಿಹು" (ಮಂಗರಾ. ೬೩-೪). [ಸಂ. ಪರಾಶರಿನ್]

ಪರಾಶ್ರಯ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಪರಾಧೀನತೆ : ಅಲ್ಲಿ ಪರಾಶ್ರಯಂ ಪುಣ್ಯಬಂಧಸ್ವಾಶ್ರಯಂ ಸವಿಶ್ವ

ನಿರ್ವಿಶ್ವಮಂದಿಶ್ರೀಙಂ (ಪರಾಶ. ೧೧೬) ; ಸ್ವಾಶಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದ ಪರಾಶ್ರಯ ಹೀನವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಸಹ್ಯಕರವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ (ಮುಖ್ಯಾ. ೧೧. ೬೩೪೪). [ಪರಶ್ರ+ಆಶ್ರಯ]

ಪರಾಶ್ರಿತ (ಗು). ೧. ಬೇರೆಯವರ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಬೇರೆಯವರ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿರುವವನು ; ಪರಾಧೀನ ; ತಾನು ಪರಾಶ್ರಿತನೆಂಬುದೇ ಒಂದು ಕೀಳರಿಮೆಯಾಯಿತು ಅವನಿಗೆ (೩೩೩). [ಪರಶ್ರ+ಆಶ್ರಿತ]

ಪರಾಶ (ನಾ). ೧. ಹಾಸುಗೆ ಹಾಸುವ, ಕಸ ಬಳಿಯುವ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಮಂತರ ಬಳಿಯಿರುವ ನೌಕರ. ೨. ಸೇವಕ ; ನೌಕರ : ಚೋಪದಾರ, ಮಹಲದಾರ . . . ಪರಾಪರು, ಗೊಲ್ಲ, ಬೋಯಿ . . . ಮುಂತಾದವರು ಅಲಾಹಿದ. ಪಾರ್ಗಿಡ್ ಪೇಷಾಕೀರಿ ಹಾಖಲ್ (ಮಹಾದಂ. ೩, ೨೨೪). [←ಪಾರ. ಹಿಂ. ಪರಾಶ್ ; ಮರಾ. ಪರಾಶ್]

ಪರಾಸನ (ನಾ). ಕೊಲ್ಲುವುದು ; ಕೊಲೆ ; ವಧೆ : "ಪ್ರಮಾಸಣಂ, ಧುಹಣಂ, ನಿಶಾರಣಂ, ನಿಶಾರಣಂ, ಪ್ರವಾಸನಂ, ಪರಾಸನಂ . . . ವಧು—ಈ ಇಂ ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು, ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಪರಾಸು (ಗು). ೧. ಜೀವ ಹೋದ ; ನಿರ್ಜೀವವಾದ ; ಸತ್ತ. (ನಾ). ೨. ಮರಣಹೊಂದಿದ. ವ್ಯಕ್ತಿ : "ಪರಾಸುಃ . . . ಸಂಸ್ಥಿತಃ, ಮೃತಃ—ಈ ಪರಾಸು" (ಪರಾಯ. ೧೦೪-೬) ; ಪುಟ್ಟಿದಾಗಲೆ ಮಾತಾಪಿತೃಯುಗಳಿಗಲ್ಗಾ ನೀಂತುಮಾಗುಳಿದೊಂ ಪರಾಸುಗಳಾಗಿ (ಅದಿಪ. ೫-೪೧ ಪ) ; ಪತ್ನಿ ಪರಾಸುವಾದಳೆ ಗೆತ್ತು ಪರೀತಪತ್ನಿ ಕೊಂದು ಪೋಪುದುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೮ ಪ) ; ಅಂತಾ ಪರಾಕ್ರಮಧನಂ ಹಂ ಪರಾಸುಪತ್ನಿಯುಂ (ವಧವಮಾ. ೫-೪ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಾಸ್ಯಂದ (ನಾ). ಹೇಡಿ : "ಪರಾಜಿತ, ಪರಾಸ್ಯಂದಃ, ಪರಜಾತಃ, ಪರೈಧಿತಃ—ಈ ಹೇಡಿ ಅಳ ಬೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೫). [ಸಂ.]

ಪರಾಸ್ಯಂದಿ (ಗು). ೧. ಪರರ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಕಳ್ಳ ; ದರೋಡೆಕೋರ : "ಪರಮೋಷಿ . . . ಪರಾಸ್ಯಂದಿ ಮಿಳಂ . . . ಎನಿಪ್ಪನಕ್ಕುಂ ಸ್ತೇನಂ" (ಮೃತ್ಯು. ೬೫-೪೧) ; "ಆ ಪಾರಿಪಂಥಿಕಂ . . . ಪರಾಸ್ಯಂದಿ . . . ಮಲಿ ಮುಡನನರ್ ಕಳ್ಳಂಗೆ ನಾಮಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೪). [ಸಂ. ಪರಾಸ್ಯಂದಿನ್]

ಪರಾಸ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆದ ; ಬಿಸಾಡಿದ. ೨. ಹೊರದಬ್ಬಿದ ; ಹೊರದೂಡಿದ. ೩. ಖಂಡಿಸಿದ ; ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ. ೪. ಸೋತು ಹೋದ ; ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೫. ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿದವನು ; ಸೋತವನು ; ದೇವಿಯ ಕೌಶಲದಿಂದೊಂದು ವಿನಾದಿಯಲ್ಲಾ ಏನೊಂದು ಮಂದಿ ಕೊಂಪಣೆಯ ಸಿಪಾಯಿಗಳೂ ಪರಾಸ್ತರಾಗಿ ಹೋದರು (ದೇವೀಜಾ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಪರಾಹ್ಲ (ನಾ). ಹಗಲಿನ ಉತ್ತರಾರ್ಧ ಭಾಗ ; ಅಪರಾಹ್ಲ ; "ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಿಂದ ಸಂಜೆ ತನಕ ಇರುವ ಹೊತ್ತು" (ಗಂಗಾಪ. ೧೪೮). [ಸಂ.]

ಪರಾಳ 'ಫಲಾರ' ನೋ.

ಪರಿ 'ಪಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಪರಿ, ಪಜ್ಜಿ, ಹರಿ, ಹಜ್ಜಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಲಿಸು ; ನಡೆ ; ಸಾಗು : ಅತನಂ ಕೆಂಚು ಕರುಮಾಡದಿಂದಿಡಿದು ಪರಿದು (ವಜ್ರಾರಾ. ೧೧೬-೨೧) ; ಅಂತು ಪೋಜುಮಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಪರವ ಭವಕೃತ್ಪ್ರಾಮಾರಂಗಳು . . . ತನಗೆ ರಾಜರಾಜಕುಮಾರಸ್ವರ್ಗಂ ಮಾಡೆ (ಪಂಪ. ೧೦-೨೩ ಪ) ;

ಮಯಾ ಮುಂಡಂ ರಿಹಿತೇಶೋ ಪಜಾಮ ಪುನ ಬಲಮುಟ್ಟಿ
 × × × ವನದನಾಮಾಸನಾಗಿ[ಬ್ಬ] ಕೈಲನೇಮುಟ್ಟಿ ದನೊ
 (ಸಾ.ಸಾ. ೫೧-೧, ೬೬-೧೦; ಸು. 1045). ಹರಿ: ೧. ತಲೆ
 ಯಿಲ್ಲದ ಮೃಗ . . . ಹಣ್ಣು ಯಿಲ್ಲದೆ ಹರಿಯುತ್ತಾ (ಅವಶಂ. ೧೪೦-೪೧೧);
 ಮುಂದೆ ಹರಿದರು[ಪಾಕಾಂ. ಮುದು] ಕೈಯ ಕಂದಿಯ ಸಂದಣಿಯ
 ಪಡೆವಳರು (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೧-೧೬); ಹರಿವ ಬೆಕ್ಕುಗಿಲೊಳು ಕೋಣಾ
 ಮುಟಸುವ ಚಂದಿನೋ ಭಾಸ್ಕರನೋ (ಭರಣ. ೧-೫೬). ೨. "ಹರಿ
 (ಪರಿ)—ಭಾವನೇ (ಓದು)" (ತಮಾಭಾ); ಸುಡು ಸುಡು ಮನದಿರು
 ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹರಿವುದು (ಬಸವ. ೩೪); ಹರಿದು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು
 ಗಣಗಿ ಚರಣಸರಿಸುಡಮಂ ಕೊಳೆದು (ಹಚಕಾ. ೩-೬); ಹರಿದು
 ಚಿತ್ರವಳುಪಳಕೆ (ಕೊರಂ. ೨-೫-೧೧); ಚೀರುತ್ತ ಅಬ್ಬರಿಸುತ್ತ ನನ್ನನ್ನು
 ತಿನ್ನುವವರಂತೆ ಹರಿದು ಬಂದರು ನನ್ನ ಹಡೆದಮ್ಮ (ಸುಮಂ. ೧೪).
 ೩. ಕೆಂಕಣಕೋದಿಯಂ ಪಡುವ ಮುಂದಾಗಿ ಹರಿದ ಪಳವೆ ಮೇರೆ
 (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೩೨೩-೨೩; 1046); ಹರಿವ ನದಿಯ ತೆರಿಗೆ ಹೋಲ
 ಬಲ್ಲರೆ ಭಕ್ತಿ (ಬಸವ. ೫೫೫); ಉಕ್ಕಿದುದು ತನಿವೀರರಣ ಕೂದಿಕ್ಕು
 ಹರಿದುಮ ರೌದ್ರರಣ (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೧೩-೨೬); ಹರಿವ ನೀರಿನ ತೀರದ ಕುಳತ
 ರೇನು ಬಳಧ್ಯಾನದಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೦-೨). ೪. ಪಾದರಿ ಮಾವು ಹರಿಣಂದನ
 ದಡೆಗೊಳು ಹರಿದಜಿವೆವಮ್ಮ ಕಂತುಕ ಕಣ್ಣೆ ಗೋಚರಿಸಿದುದಿಲ್ಲ
 ವನದೊಳು (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೩೨-೨೫). ೫. ಆ ನರೇಂದ್ರನ ತಲೆ ಸಹಸ್ರ
 ವಿಧಾನದಲಿ ವಿರಿದುದು ಸುಯೋಧನನೇ ಹರಿದುಮ (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೧೪-೪೪);
 ಹರಿ ಹರಿದನ್ನಿ ಭಗ್ನೀಕೃತವಿಷಯನಾಡಂ (ಚಿಬಪ. ೪೧-೨೯);
 ಕಡೆಯೊಳುಬುದೆಗೆಹಗಡೆ ಹರಿದುದರಿದು ಕೊಳ್ಳೆನುತೆ ಕೋಲ್ಕುಬೊಡೊಡೆ
 (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೬-೩೪). ೬. ಇವನ ದೃಷ್ಟಿಗಳೇಗೆ ಬೋನದ ಮೇಲೆ
 ಹರಿವಳೊ ಎನುತ ಕೆರೆಹಿನಲಿ ಬೇಗದಿಂದಲೆ ಮುಚ್ಚಲು (ಒಸಪ. ೫೭-೨).
 ೭. ಹರಿವನಲ ಅಗ್ನಿ ಜಲ ಮೊಳೆದೊಡದೊಂದು ಹುಟ್ಟಿದಳೆಮ್ಮವ್ವ
 (ಅವಶಂ. ೨೧೦-೯೪೬); "ಬೀಸು" (ಅವಶಂ. ಕೋಶ); ಕರ್ಣಪಾರಂಪರೆ
 ಯೋಕೇಶನ ಹೆಸರು ಜಗದಲಿ ಹರಿದುಮ (ಸಂಭವ. ೧೪-೪೧); ಓಲಗೆ
 ಬಂದ ನೃಪಕೋಟಿಕೋಟೀರಪ್ರಭಾಲಹರಿ ಹರಿದು ಮುಸುಕಿತು
 ಪತ್ಮಭಾಮಣಿಪಾಲಗಳ ನಿರತಮಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೬-೨೪). ೧೦. ಹರಿವು
 ತಿಡಿಯೊಸಿನದ ಸಿರಿ . . . ಓಸರಿಸುತದೆ ಮುಕ್ತೈದತನವಲೆ ಸರಮೆ
 ಕಳುಹಿ ಬೇಗ ಪತಿಯೆಡೆಗಿಂದಪಾ ಸೀತೆ (ಕೊರಂ. ೩-೧೨-೩೪).
 ೧೧. ಉಪಪಾತಕ ಮಹಾಪಾತಕಂಗಳ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಂಗಳು ಕೋಟಿಗು
 ಕೋಟಿ ಓಬ್ಬ ತಿವರಣನ ಅಂಗಳವ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಹರಿದು[ಪಾಕಾಂ. ಅಳಿದು]
 ಹೋದವು ನೋಡಾ (ಅವಶಂ. ೨೬೪-೧೩೬೧); ಎಂದಿಗೆನಗೀ ಪೀಡೆ ಹರಿಗು
 ಪುರಂತರಿ ಹೇಳಿ (ಒಸಪ. ೪೫-೪೬); ಹರಿದುಪಳುಲವೆನುತ ಪುರ
 ಕೋತ್ಪದ ಹರುಪದಲಾ ಧನಂಜಯ ಪರಮ ಗಡುಗಿನ ವೀರನಾರಾಯಣನ
 ಕರುಣದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೬೦೫. ೬-೧೧೬); ಪರಮಪುರುಷನ ದೃಷ್ಟಿಪಾತ
 ದಿನರದೆ ಸಂಚಿತ ಸಕಲದುಷ್ಕೃತ ಹರಿ[ಪಾಕಾಂ. ರ, ರೆ]ದುದಿಸಿದಳು ಶಿಲೆಯ
 ಮಧ್ಯದೊಳುಬಲೆ ಗೌತಮನ (ಕೊರಂ. ೧-೧೨-೧೯). ೧೨. ದ್ವಯವಿಡಿ
 ಮಡಕ್ಕೆ ಎರಡಿಲ್ಲದೆ ಮಿಡಲಿಲ್ಲವಾಗಿ . . . ಸಂಸಾರವ ಹರಿವುಕೈ ನಿಕಳಂಕ
 ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನಲ್ಲದಿಲ್ಲವಾಗಿ(ಮೋಳಮಾ. ೧-೧); ಪಾಪಸೋತಮು
 . . . ಪಾಪ ಹರಿವುಲಿಂಗದ ಪೂಜೆಯುತಾ ರಾತ್ರಿಯಂ ಕಳಿದು
 (ಪ್ರಾಕಾಂ. ೧೦-೪೯); ಯುಗಭಾಗ್ಯ ಹರಿವನ್ನ ಸಾವು ಬಾಳ್ಕೆಗಳಿತ್ತು
 ಬಗೆಯುದ್ದಿ(ಪಿತುತೆ ಜ್ವರಿಸುವಾತ (ವಿಹೀಗ. ೩೩-೧೬). ೧೩.
 ಹಾಲಿನೊಳು ನೆಹಿ ಕುಪ್ಪವಿಪ್ಪದ ಹೇಳಿದರೆ ಹರಿಯದು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೬-೧೧);
 ಹರಿದುದಿಲ್ಲದೆ ಬನರ ರಾಯನನನಸಬೇಡುದು (ಕುಪ್ಯಾಭ.

೨-೯). ೧೪. ಗೋಸ್ತಿ ಹರಿದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಇರದಿನ ಹಾದಿ
 (ಮೋಳಮಾ. ೬-೨೪); ಓಲಗೆ ಹರಿದ ಮರುಹಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು
 ಜನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು . . . ನಿನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಪಾದಿಸಿದವರು ! (ಕಪಪ. ೬-೯೩). ೧೫. ಪುರಾಣವನುಬಾಧಲ್ಲಿ ಪುಂಡರ ಸಂಗವ ಹರಿಯಬೇಕು
 (ಮೋಳಮಾ. ೧೬-೬೦). ೨೦. ದಿದಿರೂರ ರಕ್ತಸ ಮೊನೆಯೊಳ್ಳದೇವ ಈ
 ಯಾನೆಯ ಕುದುರೆಯ ದಳದಲು ಹರಿದಿಡಾಯದು ಕಯ್ಯ[ಂ]ಬು ತವಲು
 ದೇವಂಜಿಗೆ ವಿಸ್ತರಗೊಯ್ಯಲು (ಮೃಲಿ. ೧೯೩೨. ೩೨-೨; 1125).
 ೨೧. ಸಾಧ್ಯವಾಗು; ಶಕ್ಯವಾಗು; ಜಂಗಮವು ಲಿಂಗರೂಪವಹ
 ವಿವರವೆಂತೆಂದೆಡೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಲಿಂಗರೂಪೆಂದೆಡೆ ಹರಿಯದು (ಅವಶಂ. ೧೬೦-೬೨೬); ತನಗೆ ಬೇರೆಯುವೆರಡು ಮೂರ್ತಿ ದಿನ ತನಕ ಹರಿಯದ
 ಡುಮ್ಮಳಿ ಮುಜುದಿನ ಬಲೆಯನೊಯ್ಯತ್ತಿ ಹಾಕಲು (ಬಸಪ. ೨೬-೨೨);
 ನಾಳಿನಾಹವ ಮಿಡಲಿಕಂಪುರುಷರಿಗೆ ಅಸದಳವಳಬಲ ಗಾಂಧಿವಿಗೆ ಹರಿಯದು
 (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೯-೫); ಸರಸಿಜಾಸನ ತನ್ನ ಕೈಯಲಿ ಹರಿಯದನಲ್ಲದೆ
 ಕಂಡೆನು ಹರನ ಪದಯುಗವ (ಕೋಗಯ. ೧೧-೫೩); ವೀರ್ಯಗುಣವಿಲ್ಲ
 ದಿದ್ದರೆ ಅಂಥವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಏನು ಹರಿದೀತು ? (ವಚಪ. ೬೬).
 ೨೨. (ಹಾವು ಮೊದಲಾದುವುಗಳಂತೆ) ಮೆಲ್ಲನೆ ಸರಿ; ಹರಿದಾಡು:
 ಹರಿವ ಹಾವಿಂಗೆಂಟೆ ಉರಿಯ ನಾಲಿಗೆಂಟೆ . . . ಪರಸ್ಪರ ಪರಧನವೆಂದೀ
 ಜೂದಿಂಗೆಂಜುವೆ (ಒಸಪ. ೪೪೬); ಹರಿವ ಹಾವನನಾಣಿಯೆಂದೊಡೆ
 ಹರಿಯಲಮ್ಮದು (ಸಾಳ್ವಭಾ. ೪-೧೬); ಸಣ್ಣ ಹುಳವಂತೆ ಹರಿಯುತ
 ಇದ್ದನಾಗ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೧-೨). ೨೩. ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗು; ಬಗೆಹರಿ :
 ಕವಿ . . . ಎಂದಿಗೂ ಹರಿಯದ ಜೀವನಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ
 ರಂಗಮಂದಿರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಕಳಿಸುವನು (ಕಾಪ್ಯಾ. ೧); ಎಲ್ಲಿಗೂ
 ಹರಿಯದಿಹ ಸಂಶಯವೆ (ವಿಹೀಗ. ೬೫); ಈ ರಹಸ್ಯವು ಮುಂದೆ ಹರಿಯ
 ಬೇಕು (ಚೋಪಿ. ೧೨೫). ೨೪. ಹರಿದು ಕೋಡಿಯಲುಂ
 ಖೇರು ಹಮಾದು ಗದ್ದೆಯ ಪಂಥವಾದ ಕಾವಿಂಗೆ ಅತೃಪ್ತನವರು ತಂನು
 ಬಿದ್ದಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಕ್ಷೇತ್ರವನು ತಾಳಕೊಯ್ಲಿ ಕೊಂಬರು (ಎಕ. XII,
 ೩೨೫. ೨-೧೩; 1263).

ಪರಿಪರಿ, ಪರಿಪರಿ, ಪರಿಪರಿ, ಹರಿಹರಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪುರಿಪುರಿ
 ಪರಿಪರಿ ಪೋಪೋಗಿಲೆಲಿ ಪೆಟಿಂಗುಗಿಂಗು(ಕವಿ. ೨-೨೬); ಅವಧಿ
 ಗಳೊಳು ಪಣ್ಣಲಮಾಮಗಮೊಳವಲ್ಲಿಗಣಿಸಿ ಪರಿಪರಿಮ (ಕಂಪಭಾ. ೬-೪೬);
 ಸ್ವಸ್ತಿತ್ರೀ ಮಹೇಂದ್ರಾಧಿರಾಜ ಗಂಗರ ಮೇಗೆ ಪರಿಪರಿಯ(ಎಕ. X,
 ಚಂಪಾ. ೧೧೬-೨; ಸು. 890); ಧರಣೀಶಂ . . . ಪರಿಪರಿದಲ್ಲದಿಗುರುಳು
 ತಿರ್ಧಂ (ಧರ್ಮಾಭ್ಯ. ೩-೨೦೫); ಗೋಪಾಲಕರು ತಮ್ಮೊಳಗೆಡು
 ಬಗೆಯಾಗಿಗಿತ್ತು ಗೆಲವಿಗೆ ಹರಿದುಮ ನಾವಾಡುವೆವು ಬನ್ನಿ. . . ಎನುತ
 (ಬಸಪ. ೩೨-೧೬); ಅಟ್ಟಿ ಪರಿಹರಿದುಮ್ ಬಳುಪು ಕಾಪುರದ ಕಂಗಿಟ್ಟಿ
 ಕಳಿಗುಂದಿ ಮೆಲ್ಲನೆ . . . ಪಶ್ಚಿಮಗಿರಿಯ ತಪ್ಪಲಂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ರವಿ
 ಪದಗಡೆಯೊಳೆಡೆದನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೬-೪). ಪರಿಪಾಟಿ, ಪರಿದಾಟಿ,
 ಹರಿದಾಟಿ- ೧. ಓಡಾಟಿ; ಸುತ್ತಾಡುವುದು: ನಿನ್ನ ರಾಜಾಲಯಂ
 ಹೊಣತಾಗಿ ಮಿಕ್ಕಡೆಯೊಳು ಹಾವಳಿಯ ಪುನವವರ ಪರಿದಾಟಿ ಪಿರಿದು
 ನೇತ್ರಾನಾಟಿನಾದಿಯಾದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮಂಪ್ರರಾಜೀವದಾಡೆಂದು ದಿನ್ನವಿಡಂ
 ಎನುತ (ಚಿಬಪ. ೬-೨೦); ದರ್ಶನದ ಪ್ರತಿವಿಂಬಕ್ಕೊಂದು ಜೀವೈಯಂಬಿ
 ನೆಳಲಿಂಗೊಂದು ಹರಿದಾಟಿ ಉಂಟೆ (ಅವಶಂ. ೨೪-೪೦); ಬೇಡ ಮಂತ್ರಿ
 ಗಳೊಡನೆಹದ ಕಾರ್ಯವ ನೀ ಹರಿದಾಟಿಕೆಹರೆ (ಕುಪ್ಯಾಭ. ೩೦-೩೫). ೨. ಕೊಳಲಾಟಿ; ಬವಣೆ: ಕರಣೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ
 ಪರಿದಾಟಿಮಂ ದಿಡಿಸಿ ಲಿಂಗಾಂಗಸಂಯೋಗದೊಳು ನಿರಿಸುವ ಸಮಾಪ್ತ
 (ಪದ್ಮಾ. ೪-೨೧); ವಿವಿಧ ಸುರಭಿರ ಪರಿದಾಟಿಮಂ ನೋಟಿಮಂ

ವಿವರಿಸುವದೇನಮರೋದಿದರ್ ಕೂದಿದರ್ ಸುರಪಾಲನರೆನೆಯನು
(ಜಿ.ಪು. ೪೬-೫); ದೋಣಿ ದೂರ ದೂರ ಹೋದಂತೆ ಹುಲಿಯನ
ಪರಿದಾಟಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ (ಮರ. ೬೧೯); ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಡೆಯವರಿಗೂ ಪರದಾಟವಾಗುತ್ತಲೇ
ಇತ್ತು (ದೂ. ೧೫೫); ದುಡ್ಡಿದ್ದರೆ ಮರುತ್ತಾ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪರದಾಟಿ
(ಅನಾಥ. ೧೪೨); ಪ್ರವಾಸಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪತ್ರ
ಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿದಲ್ಲಿ ಕಚ್ಚಾಟ ಪರದಾಟಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾದಾವು (ಗಾ. ೧೫
೩೫). ಪರಿದಾಡು, ಪರದಾಡು, ಪರಿದಾಡು-೧. ಓಡಾಡು;
ಸುತ್ತಾಡು; ಸುಳಿವಾಡು; ಅಲೆದಾಡು; ಪುಲಿಗಳ ಮಣುಗಳೊಳ್
ಪರಿದಾಡುವ ಪರುಹರಿಣಿಗಳುಮಂ (ಪಂಪ. ೧-೧೧೫); ಪರಿ
ದಾಡುವ ಸುತನ ಪದಾಂಬುರುಪಂಗಳೊಳುಲಿನ ಪೊನ್ನ ಗೆಜ್ಜೆಯ
ದನಿಯಂತೆ ನಟ್ಟಿನ ವೀಣಾವೇಣುರವಂಗಳೊಳೆಯವಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾ
ಮೃತಮಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೩-೧೧೯); ಎನ್ನ ಕನ್ನಿಗಳಿಗೆ ಪರಿದಾಡು ಕೂಡಲು
ಸಂಗ (ಬಸವ. ೩-೯೬); ಚಿಂತಾರವರು . . . ಬರೀ ಪರದಾಡುತ್ತಿದ್ದ
ರಲ್ಲದೆ, ಅವರಿಗೆ ಅಳಿಯಂದಿರ ಗೋಳೇ ಕೇಳದು (ಮಾ. ೨೦೮);
ಅರಸು ಬಂಟಿನ ಕೆಳಗೆ ಪರಿದಾಡುವದ ಕಂಡೆ (ಮೇ. ೨೩೬-೪೧೯);
ನಂದಮುದ್ರಿತಕಂಠಗಳ ಗೊಂದಲದ ಭೂಷಣಗಳಿ ಗೋವಿಂದ
ರಾಮರು ಮುಖದರಂಗದೊಳಗೆ ಪರಿದಾಡಿ (ನಿಭಾ. ೧೦-೨೩); ಅಟ್ಟ
ಪರಿದಾಡುವದು ಬಟ್ಟೆಯಲಿ ಮೆಚೆಯುವದು . . . ಒಂದು ಸೆರೆ ಹಿಟ್ಟು
ಕಾಣಯ್ಯ (ಸರ್ವ. ೧೯೬). ೨. ಪ್ರವಹಿಸು; ಮಂದಾಕಿನಿ
ಮಾದೇವನ ಜಡೆಗಳ ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯೊಂದಿ ನಂದನದೊಳು ಬಂದು
ಪರಿದಾಡುವ ಬೆಲುವಿಂದ ಕಾಲುಮೆಗಳೊಪ್ಪಿ ದುವು (ಮೇ. ೨೪-೫೬);
ನೊಣ ತನ್ನ ಕುಳ್ಳಿಗೆ ಸಂಗಾತನಿಂದಾಗ ಪರಿದಾಡುತಿಕಳು ಕಾವೇರಿ
(ಕಂ. ೫-೪೨). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಪಸರಿಸು; ಹರಡು;
ಮೋಡನಂ ಮೋಡನೆ ಗಾಡಿ ಪರಿದಾಡೆ ಪೊಸದೇನ ಸೂಸಿ . . .
ಪಡೆದು ಕೃಷಿಯಂ ಕಿರಾತಿಗಳನನಗುವ ನನ್ನ ಸೈನಿಗೆ ಸಾಟಿಯಂಟೇ
(ಪದ್ಮ. ೧-೩೧). ೪. ತೊಳಲಾಡು; ಬವಣೆಪಡು; ಪರಿದಾಡಂ
ಛಿನ್ನಾಪ್ತಿಯಂ ಮುಚಿದು (ಕಳ. ೩೪); ಮಿತ್ರನಾವುತ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ
ನೀಗೊಡಹ ಮುತ್ತಗಳೇಂದ್ರ ಸೂತಿಯಲಿ ಎತ್ತಲೆಂದಜಾಯದೆ ಪರಿದಾಡು
ವಂತೆ ಕೆಳಗತ್ತಲೆ ತೀವಕುರಿಯಲಿ (ಮೇ. ೧೮-೪); ಹೀಗೆ ಪರ
ದಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗಲೇ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ಕಳೆದು ಹೋಯಿತು (ಕಾ. ೪೫೫. ೪);
ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮುಂದೆ ತುಂಬಾ ಪರದಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತಿ (ಮರ. ೧೬೧).
೫. (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ಧಾವಿಸು; ಮುನ್ನುಗ್ಗು; ತಾಮ್ರಧ್ವಜಂ
ಪರಿಸಾದಮಂ ಮಾಡಿ ಪರಿದಾಡುತೆ ಕೂಡೆ ಪರಿಣಾಂಗಳೆಲಬಂ ವಿವರಿ
ಸಿದಂ ಪಾಣಿಂ ಪರಿಕರಿಸಿದುದುಮಂತೆ (ಜೈ. ೨೫-೪೬).
೬. (ದೇಹದಲ್ಲಿ ರಕ್ತದಂತೆ) ಚಲಿಸು; ಪ್ರವಹಿಸು; ಹರಿ ಹರ
ಸಾಮ್ಯದ ವಿಚಾರಪ್ರಕಾರಿ ಆ ಕಾವ್ಯದ ನರನರದಲ್ಲಿ ಪರಿದಾಡುತ್ತಿದೆ
(ಕವಿ. ೧೬೦). ೭. (ಹಾವು ಮುಂತಾದುವುಗಳಂತೆ)
ಸರಿ; ಸರಿದಾಡು; ಹಲ್ಲಿ ಹಾವುಗಳು ಅವನ ಕಾಲ ಮೇಲೆ
ಹರಿದಾಡಿದುವು (ಮಗ. ೪೨). ಪರಿದೋಡು, ಪರಿದೋಡು-೧. ಇಲ್ಲ
ವಾಗು; ವೀಣರಾಗನ ಸ್ವರಗಳೊ ರೀತಿಯಿಡುತು ಹಾಡಿದರು ಕೇಳು
ರಲ್ಲರ ಪಾತಕ ಪರಿದೋಡುವಂತೆ (ಭ. ೧-೬೬). ೨. ಧಾವಿಸಿ
ಓಡು; ಸಾರಿದರೆ ನೂರಾಗಿ ಹರಿದೋಡುತಿಕಳು (ಕವಿ. ೧೧-೬).
ಪರಿವಡಿ, ದಾಪುಗಾಲು; ದಾಟುಗಾಲು; ಧೀಮನು . . .
ತೀಳುವಾಗಿ ಎದ್ದು ವಂದಿಯಿಕ್ಕಿ ಪರನದಿಯಿಂದ ನಡೆದು ಬರಲು
(ಶೃ. ೪೪). ಪರಿದಾಡಿಸು-ಚೆದರಿಸು; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿ ಮಾಡು;

ಬರುತಿದೆ-ಸಡಲಿಸಿ ಮಡದಿಯರುಡಿಯನು ಮುಡಿಯನು, ಬಡಮುಡುಕರ
ಕೊಡೆಗಂ ಪರಿದಾಡಿಸಿ (ಕವಿ. ೨೮-೫). ಹರಿಯು ಬಿಡು-೧.
ಅಲೆದಾಡಿಸು; ತಿರುಗಾಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಒಕ್ಕಿಯ ಪ್ರತ್ಯೆಗಳು
ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹರಿಯು ಬಿಟ್ಟು ಪಾತದಲ್ಲಿ ವಿಮುಖ
ರಾಗಿರುವ ಮಕ್ಕಳ ಅವಧಾನವನ್ನು ಪಾತದ ಕಡೆ ಸೆಳೆಯಲು ಸೆರವಾಗ
ಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷ. ೨೬೬). ೨. ಮುಂದುವರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು;
ಬಿಡುಬಿಡು . . . ಪಿಯರಸಿದಿಯಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ ರಾಜವೀಳಿಗೆ
ಯನ್ನು ಹರಿಯಬಿಟ್ಟು ಮಕ್ಕಳು ಅವಳಿಗುಳಿಯಿಲ್ಲದಾದ್ದರಿಂದ
ಅವಳು ಮರೆಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿರಬೇಕು (ಸಪ. VI, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).
೩. ಮುನ್ನುಗ್ಗಿಸು; ಧಾವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪಾರುಪನಾ
ಕಳದೊಳಗೆ . . . ಸಾಗಿದೊಡಿಸಿದು ಹರಿಯು ಬಿಡುವನು (ಕುಂ. ೨೦೦.
೯-೧೦೧); ಧರಣಿ ಕಂಪಿಸುವ ಸಂಗಮದೇವನ ಹರಿಯು ಬಿಟ್ಟು ಬೇಗ
ದೊಳು (ಕುಂ. ೧೩-೨೩). ೪. ಮುನ್ನುಗ್ಗುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ
ಕೊಡು; ಛಿನ್ನಾಪ್ತಿಯಂಮುಡು ಹರಿಯು ಬಿಡಿ ಸಾಕೆಂದನಾ ಧೀಮ
(ಕುಂ. ೯-೪೦). ೫. ಪ್ರವಹಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪರಮಾತ್ಮನ
ಪಾದದಡೆಗೆ ಭಕ್ತನು ತನ್ನ ಭಾವಗಳ ಪ್ರೇಮಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಹರಿಯು
ಬಿಡುವನು (ಜಗ. ೪). ೬. ಉಚ್ಚಾರಣಾ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿಂದ 'ಪರಿ',
'ಪೂ' ಈ ಎರಡು ಪದಗಳ ಅರ್ಥಗಳೂ ಮಿಶ್ರಣಗೊಂಡು
ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯೊಂದಿದ ಇತರ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಅರ್ಥದ ಗೊಂದಲ ಉಂಟಾಗಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯ.

[ದೇ. ೩ ಕವಿ. ಪರಿ; ತುಳು. ಪರಿ, ಪರಿ; ತೆಲು. ಪರಗು;
ಮರಾಠಿ. ಪರ್ಜಿ, ಪರ್ಜಿ]

ಪರಿ, ಹರಿ, (ಗಾ). ೧. ಚಲಿಸುವುದು; ನಡೆಯುವುದು: (೧).
೨. ಓಟ; ಧಾವಿಸುವುದು; 'ನಿಡುವರಿ' ಪರಾ. ೩. ರಭಸ
ದಿಂದ ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ; ನುಗ್ಗುವುದು: 'ಅನೇವರಿ' ಪರಾ.
೪. ಹರಿಯುವುದು; ಪ್ರವಾಹ; ನೀರಿನ ಹರಿವು; ತಿರುಕ ಕೂಟಂ
ನೀರೊಳ್ ಗರಗರನಪ್ಪಂತು ಕರ್ಣ ಮೇಣುಂಡಪರೋ ಪರಿಯೊಳ್
ಮೇಣುಂಡಪರೋ ಮರುಳೇತಂ ಶ್ರವಣರಾಜ ತಪಮಂ ಕಂಡರ್
(ಧರ್ಮ. ೧-೧೦೬); ಕುಸುಮರಜಾಣಿಕಣಂ ಪರಿಯಂ ಪರಿಯಂ
ತಳರದ ಸಿರಿ ಬಲ್ಲಕುಂದೆನಾಳ್ವೆಸಿದಕೃಂ (ಸಾ. ೧೫. IX-೧, ೨೪೯-೧೬;
1147); ಆಗರದೊಳು ರಸದಾಳಿ ತೆಂಗಾಳಿಯಂ ತಾಗರೊಂದೊಳೊ
ಳೊಂದು ಹಳಚಿ ಮೇಗೋಲು ಕೊಡೆದಿರಸದ ಪರಿಯೊಳೊಕ್ಕುಸಾಗರ ತುಂದಿ
ವಂತಾಯ್ತು (ಮೇ. ೨-೪೮). ೫. (ದೂರದ ಅಳತೆಯನ್ನು
ಸೂಚಿಸುವ) ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ: 'ಪರಿದಾರಿ' ಪರಾ.
೬. ಓಡಾಡುವ ಸ್ಥಳ; ಆ ಗಣೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ಸರಿದೋಡುವುದುಮಾ ಧ್ವನಿ
ಗೀಳು ಕೋಪಾನಳನಂ ಕಣ್ಣಾಣಿಯುಪ್ಪಾನೆಗಾಸೆಗೊಟ್ಟು ಪರಿದು
ಪರಿಯೊಳ್ ನಿಲ್ಲದೆ (ಬಂ. ೨-೫೧೫). ೭. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ;
ಬಗೆ; ಪ್ರಕಾರ: "ವ್ಯಾಕರಣ(ಕೃ)ತಿ, ಭಂಗಿ-ಈ ೨ ಪರಿ"
(ಪರಾಯ. ೧೨೫-೬೬); ಕಾಸತುಗುಸೆಯ ದಾಟಿಯಲಿ x x x
ದೊಳಗೊಡಂ ಸತ್ತ ಪರಿಯಂತೆಂದದೆ (ಇ. VIII, ಸೂರ. ೪೬೬-೪;
ಸು. ೨೨೦); ಎಲ್ಲರ ಗಂಡರ ಪರಿಯಂತೆಲ್ಲ ನೋಡವ್ವಾ ನಮ್ಮ ನಲ್ಲ
(ಬಸವ. ೪೪೯); ಭೃಂಗೀಶ ಪರ್ವನಕೆ ನಿಂದಾಗ ಹೊಸ ಪರಿಯ ಗತಿಗಳಂ
ನಟಿಸಿ ತೋಪುತ್ತಮಿರಿ (ಬಸವ. ೧-೨೫); ಹಿಂದೆ ಗಳಡುವನಿನನು
ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಪರಿಯಲಿ (ಕುಂ. ೧-೧೦); ಈ ಪರಿಯ
ಸೊಬಗಾದ ದೇವರಲಿ ನಾ ಕಾಣೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೬೪ ಪಲ್ಲವಿ).
೮. ಸ್ಥಿತಿ; ಪಾಡು; ಈಗ್ಗೆನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಪರಿಯೇನೆಂದಾಂ ಸರೋಜ

ಮುಖ್ಯ ಮುಕುಳತಾಕ್ಷನಂ ಬೆಸಗೊಂಡೆಂ (ಕಾದಂಭ. ೮೪೧); ಜಾ
ಭೇಂದ್ರಪತಾಕಾ ವಿಧವಡೆ ಏನಗವಿಾ ಪಯ್ಯಾಯ್ತೆ (ಗದಾಯು.
೯-೨೨); ತಿರುಗಿ ಕಂಡನು ಕೃಷ್ಣನ ಪಯಸ್ಸು ಪಡೆದು (ಕುಮಾರವ್ಯಾ.
೩-೩೩); ಪೊಸಪೂರಿಗೆಯ್ತು ಮುಕ್ತಿಯ್ತು ಪೊಸ ನೋಡಿ ಪೊಸದಿದ್ದನೆರ
ಮನೆಯ ಪರಿಗಳಂ ತಿಳಿದು ಸಸಿನಮಾಡೊಡೆ ಮಡುವೆಯೊಸಗೊತ್ತು ದನಲ್ಕೆ
(ಕಾಲಾಂ. ೫೩-೯೧). ೯. ಸೇನೆ; ದಂಡು: ನನ್ನಯಗಂಗೆನ ಪರಿ
ಬನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಹಿಯುಂ ಕುನ್ನಾರುಮನಿಜಾಡು ಹೋಗೆ (ಎಕ. XII,
೩೫೩, ೫೫-೧; ಸು. ೨೨೦); ಕರ್ಪೂರ ಮುರುವಂ ನೋಟವ್ವನ ಪರಿ
ಬನ್ನು ಹೆಮ್ಮಾಗಿಯ ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ (ಎಕ. XII, ೩೫೩, ೧೦-೩;
ಸು. ೨೨೦); ಬೇಡರ ಬೀರನ್ನುನ ಪರಿಯೊಳ್ಳುಬಾರಬಾವಿನೊ X X X
ಪರಿಯೊಳ್ಳುರಗವುಣ್ಣ ಕುಮರಿಯೊಳ್ ಪೆ X X ಜಾಡು ಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಸನ್ನಹ
(ಎಕ. V, ಪಾಸನ. ೨೪-೪; ೨೨೨); ಬನವನೆಯ ಚೆಟ್ಟಿ ನಾಗರಕ್ಕಳ್ಳಿ
ಮುನಿಮ ಪರಿಯನಟ್ಟಿ ಪಡೆ ತೊಡಲ್ಯಾಯನಿಜಾಡು (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ.
೨೩೪-೪; ೨೨೨). ೧೦. ಅಧ್ಯಾಯ; ಪ್ರಕರಣ; ಒಂಬತ್ತು ಪರಿಗಳ
ಒಂದು ಕಾದಂಬರಿ ಇದು (ಸಮಜೀ. ೧. ೫೬೪). ೧೧. ವಿಶೇಷ;
ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃತ; ಅತಿಶಯ: ಪರಿಮಾತ್ರಂ ಫಿನ್ನಲಂಡಂ ಸುರಿಯೆ
ಮದವಳಂ ಮೆಯ್ಯೊಳ್ಳಾಡೆ . . . ನಿಜಾಕುಂಜಮಂ ಪೊಳ್ಳೆಮಿಮಿಡುಕದ
ನಂದತ್ತು (ಬುಧ್ವ. ೧೦-೯೨). 'ಪರಿಗೊಳ್' ಪರಾ. ೧೨. ಬೇಟೆ
ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸಿಗುವ ಜಾಗ, - ಸ್ಥಳ: 'ಪರಿಗೊಳ್' ಪರಾ.
೧೩. ದಾರಿ; ಹಾದಿ; ಮಾರ್ಗ: 'ಪರಿಸಾರ' ಪರಾ. ಹರಿ: ೨.
"ಪ್ರವಣಂ, ದಯನಂ-ಈ ೨ ರಥದ ಹರಿ" (ಹರಾಯು. ೩೩-೨೯೧).
೪. ಹರನ ಹೊಳೆಯ ನೋಡಿ ದುರುಳನು ಸೈರಿಸದಲೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಲಿ ಪೋಗಿ
ಬೆರಳೆಟ್ಟು ಮಧ್ಯದಲಿ ಭರದಿ ಪೋಗುವ ಹರಿಯ ತಿರುಹುವೆನೆಂದು (ವಿವಾಸು.
೪೪-೩); ಭರಿಯ ಮುಂಧರಿಯ ಬದುಕ ನೋಡು-ಹಳ್ಳಿಹೊಳೆಯ,
ರುರಿಯ ಹರಿಯ ಸೆಳವು ಹೊಳವು ಹೊಳವು ನುಣುಪು ರೂಪುಗೊಡುಕ
ಲಿಹುದು (ಮೂರ್ತಿ. ೧೩-೯); ನೀರಿನ ಹರಿಯು ಚನ್ನಾಗಿ ಆಗುವಂಥ
ಸಮತಳಭೂಮಿ (ಕೃಷ್ಣ. ೫೪); ನೀತಿಯು ದುಃಖದ ಕೊನೆಯ
ಮೆಟ್ಟಿಲ್ಲನ್ನೊಂದು ಕಣ್ಣಿನ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಜಾರಿದಳು (ಕನಕ. ೫೧).
೫. 'ಹರಿಯಂತರ' ಪರಾ. ೩. ಇವರು . . . ವ್ಯಾಪಾರದ ಹರಿ
ಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರು (ಕವಚ. ೨೫೩); ಅವನಿಗೆ ಬದುಕು ಮಾಡುವ
ಹರಿಯು ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ (ಗುರುಪ್ರ. ೩). ೯. ಊರ ಹರಿ ಬನ್ನು ಕಾದೊ
ಮಜ್ಜೆವೊಕ್ಕೊನಂ ಕಾಡು ಕುಟ್ಟಿ ನೈರಬಲಕ್ಕೆ ಅದಿರನ್ನಡೆದು ಸತ್ತು
ಯಸವಂ ಪಡೆದಂ (ಎಕ. XI, ಚಳ್ಳಕೆ. ೩-೨; ಸು. ೨೨೨); ನೀತಿ
ಮಹಾರಾಜನ ಹರಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ದುಮ್ಮ ಕಾಟಿಯುನ ಹರಿಯಲ್ . . .
ರಾಜಯನ ಮಗ ಮಾತ . . . ಸತ್ತ (ಸು. ೧೯೩೯, ೩೩-೨; ಸು.
೧೦೩೪). ೧೪. ದೂತ; ಹರಿಕಾರ: ಕೃತಾಂತನ ಹರಿಯಂತೆ ಕದಿದು
ಬೇಟೆಯೊಳೊರ್ವಂ ಬೇಡಂ . . . ಹಿಡಿದನಂತಾ ಪಿಳುಕಂ (ದುರ್ಜೀ. ೩-೩೫). ೧೫. ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಮಾಡಿದ ದಾರಿ;
ಚರಂಡಿ; ಗಟಾರ: "ನೋಡಿ, ಬಟ್ಟಲು, ಗಟಾರು, ಹರಿ" (ಕಂಠು. ೪೧);
ಹೊಲಸುನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಹರಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ
(ಮುಂಬಯ. ೫-೩೩); ಅಲ್ಲರೊ, ಹುಚ್ಚುಗೊಟ್ಟಿಗೋಳಾ, ಮುನಿ
ಮುಂದೆ ಹರಿ ಯಾಕೆ ಕೆದರಾಕೆ ಹತ್ತಿರಲಿ ಅಂತ? (ಕಮ್ಯು. ೯).
೧೬. "ಚಿಕ್ಕ ಚರಂಡಿಯಂತಹ ಹಳ್ಳಿ" (ಕವಚ. ೩-೧೩೩):
ಅವನಿಗಾಗಿ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ಆ ಹರಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೋರಾದಿ
ಸುತ್ತಲಾಯಿ ತಾಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು (ಕವಚ. ೩-೧೩೨). ೧೭.
(ಮನೆಗಳ) ಸಾಲು: ಪಡುವೆಗೇರಿಯ ಪಡುವಣ ಹರಿಯೊ ಮನೆ

ಯೊಂದು ಹಿರಿಯ ಮೂಡೆಗೇರಿಯ ಪಡುವಣ-ಹರಿಯೊ" (ಎಕ. XIII,
೨೧-೪೩, 1204). ೧೮. ಹರಡಿರುವುದು; ಹರಡು: (೪). ೧೯.
ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ; ರಾಶಿ: "ಇಂಗುಳ ತೆರಳ್ . . . ಸಂತೆ ಹರಿ
[ಪಾಂ. ೮] ಬಂಬಲ್ . . . ಜಾಳಿಗೆಯುಮೆನೆ ಕ್ರೀಡಕಾಪ್ಪಿಂ"
(ಕವ್ಯ. ೧೩).

ಪರಿಪರಿ, ಪರಿವರಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) ೧. ಬಹಳ ವಿಧ; ಅನೇಕ
ರಿತೆ: ಮುನ್ನಿನ ಕಲಿವೀರಧೀರರು ಕಾದಿದ ರಣಗಳನು ಪರಿಪರಿಯಲಿ
ಬಟ್ಟಿ ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ . . . ಕಾದಿ ತೋಟಲು ಬಾರದು (ಬಸನ.
೩೩೪). ಪರಿಪರಿಯ ಕಾಯ್ತೆರ ಕಾಯ್ತಾಯ್ ಹರ ಹರಾ ಎನಲಾಗದೇ
(ಬಸವ. ೪೫-೪೨); ಪರಿಪರಿಯ ದಿನ್ನಾ ದೊಳಗರಗಿನ ಮನೆಯ ಮಾಡಿದ
(ಕುಮಾರ. ೪-೩೯); ಪರಿಪರಿಯ ಸಿಂಧ ಸೀಗುರಿ ಪತಾಕಾವಳಯ . . .
ದೊರೆಗಳೆತಂದರು (ಚೈದಿ. ೩೩-೨೩). ೨. ಹರಿಯುವಿಕೆ;
ಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಮನದ ಹರಿವರಿ ಹೊನ್ನ ಮಣ್ಣಿನ ಪರಿತೆಯರೆ ಹೇರಿದ
ಸವ್ಯವನೆಯಲಿದೊಡೆ ದೋಪವೇನು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೩-೫೩). ಪರಿಯ
ಪಾಣ-ಬೇಟೆಯ ಪ್ರಾಣಿ ಸಿಗುವ ಅಥವಾ ಓಡಾಡುವ ಜಾಗ, -
ಸ್ಥಳ: ಸಾರಾಯಣನುಂ ಕಾನಮಂಚಪುರಪರಿಸಾರಂಬೆರಸು ಬೇಟೆಗೆ
ಪೊಟುಮಟ್ಟು ಪರಿಯ ಪಾಣಕ್ಕೆ ಮಂಡು (ಕವಚ. ೫-೪೩);
"ಗೊತ್ತಿನ ಸ್ಥಾನ; ಅನುಕೂಲ ಸ್ಥಾನ" (ಪ್ರಭು). ಪರೋಪರಿ
- ಹಲವು ರೀತಿ; ಅನೇಕ ಬಗೆ: ಪೋಡಿ ಹುಡುಗಿ, ಪರೋಪರಿ
ಯಿಂದ ಕಾದ್ದದ (ಬಾಂಜಾಯ. ೨೩); ಪಾಸಪ್ಪ ಸತ್ತರೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿ
ನೀಮಾಳಿಗೆ ಪರೋಪರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದಳು (ಬಾಬಲ. ೧೩೦).

[<ಪರಿ, ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಪರಿ; ತೆಲು. ಪರಿ, ಪರುಗು,
ಪರುಪು, ಪಟಾ]

ಪರಿ-(ಉಪ). ನಾಮಪದ, ಕ್ರಿಯಾಪದಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಧಿಕವಾಗಿ,
ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಒಂದು
ಉಪಸರ್ಗ. 'ದುರ' - ಹೋ. 'ಪರಿವರಸು', 'ಪರಿವಸ'
ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಕಣೆ, ಪರಿಕಣೆ, ಪರಿಕುಣೆ, ಪರಿಕುಳಿ, ಹರುಕಣೆ (ನಾ).
೧. ಹರಿಯುವ ಜಾಡು: ದಕ್ಷಿಣೋತ್ತರಾಯಣಗೋಳ ಪರಿವ
ರದಿರಥದ ಗಾರಿಯ ಪರಿಕಣೆಯನೆ ಪೊನ್ನ ಕೋಟೆ ಸೊಗಯಿಸಿ
ತೋರ್ಕುಂ (ಕವಚ. ೧-೫೦). ೨. (ನೀರು) ಪ್ರವಹಿಸುವ ಜಾಗ;
ಕಾಲುವೆ: ಪರಿವೇಷದ ತೊಂದಿನವರತಂ ಕರ್ಪೂರರಸದ ಪರಿಕಣೆ ಸುತ್ತಂ
ಪರಿಯಲ್ (ಕಾದಂಭ. ೨೨೩). ಪರಿಕಣೆ: ೩. ಮರದ ಸುತ್ತಲೂ
ನೀರು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟಿ; ಪಾತಿ: "ಅಲಾಲಂ, ಅಲವಾಲಂ
-ಈ ೨ ಮರಕ್ಕೆ ನೀರಿನ ಹರಿಕಣೆ" (ಹರಾಯು. ೩೦-೩೦).
ಹರಿಕುಣೆ: ೩. ಎರಡು ಗಲ್ಲದ ನಯನವಾರಿಯ ಹರಿಕುಣಿಯ ನಿಲಿದನು
ಸಂಜಯನರಸನು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಜಾಚಿದನು ಮಲಗ (ಕುಮಾರ.
೧-೯). ೩. "ಯಾನಮನಲ್ ಸಾರಣಿಯನಲ್ ನೀರ ಹರಿಕುಣಿಯನ್ನೊಳ್"
(ಮಂಗಳ. ೧೩೫-೧೯). ಹರಿಕುಳಿ: ೩. ಹರಿವ ಪರಿಕುಳಿಯಲ್ಲಿ
ಕೈಯನ್ನಿಟ್ಟು ನೋಡಿ ಅದಗಿದ್ದಾನೆಯ ಹಿಡಿದೆ (ಸರ್ವ. ೩೦-೩೧೩).
ಹರುಕುಣೆ: ೧. ಕಂಪಕ ಮಂತ್ರಿಯ ಬೆಂಕಿಲ ಕಂಗಿಟ್ಟು ಹರುಕಣೆ
ಯೊಳು ಸಾಗಿದನು (ಪ್ರಾ. ೧೪-೩೩). 'ಹರಿಕೇಣಿ' ಪರಾ.

[ಪರಿ + ಕಣ,]

ಪರಿಕಥೆ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಒಂದು ಗದ್ಯಕಥಾರೂಪ; "ಒಂದೇ
ಪುರುಷಾರ್ಥದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೆ ಅನೇಕ ವರ್ಣನೆಗಳು ಬರುವುದು
ಪರಿಕಥೆ" (ಧ್ವನಿಶಾ. ೧೪೨ ಅಡಿ): ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಂದೆ

ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ-ಮುಖ್ಯವಾಗಿ-ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವು ಅಖ್ಯಾಯಿಕೆ . . . ಪರಿಕರ, ಕಥಾಸಿಂಹ ಎಂಬಂತೆ ಐದು ವಿಧವಾಗಿದ್ದಂತೆ ಅಗ್ನಿ ಪುರಾಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಶೃಂಗ. ೧೮೦). [ಸಂ. ಪರಿಕರಾ]

ಪರಿಕರ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲಿನ ಜನ; ಪರಿವಾರ; ಪರಿಜನ: ಪರಿಕರಜನ್ಯಕಾನಿಕರದೊಳ್ ಕಳಚಾಪಿನ ಬುದ್ಧಿವಂತೆಯಾ ಪರಣಿ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೨); ರಥ ಪರಿಕರ ಸಹಿತವಾತ್ಮಾನುರಾಗದಲಿ ಚಂಡ ತೇಜದಿ ನಡೆವುತರಲು (ಬಸವ. ೫-೧೪); ಭೂಸುರರ ಸಚಿವರ ಪರಿಕರರ ಭೋಜನಾದಿ ಮಂತ್ರಿಗಳ . . . ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದನು (ಕುಮಾರ. ೨೨-೨೩). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: ದೊರೆತೋಳಸುಗೆ ಏನಗೆ ತಡೆಯದಾ ಪುರುಷರಮೇಶ್ವರನ ನಿರತಪಯಗುಣಪರಿಕರಮುಂ ಕತ್ಯಾಪಿ ಪಾರ್ವತಿಯುಂ ಮಂಗಳಮುಂ (ಅದಿ. ೧೨-೨೩); ವಿಜೃಂಭಮಾಣ ನವನಳಿನ ಪರಿಕರಾಕೃತ್ಯ ಮಧುಕರರಮಣಿಯ . . . ವನಮನೆಯೊ ವಂದು (ಸಂಪದ. ೫-೧೦೨); ಮರವಾಯ್ತು ಪೋಷರ್ . . . ಇವುಪರಿಕರ ಮೆಸಗುಂ ಮುರಾರಿ ನೆಗಹಿದ ನಗದೊಳ್ (ಜಗದಿ. ೪-೨೩). ೩. ಆರಂಭ; ಮೊದಲಾಗುವಿಕೆ; ಪ್ರಾರಂಭ. ೪. ನಡುಕಟ್ಟು; ನಡುಪಟ್ಟಿ. ೫. ಹಾಸುಗೆ; ಶಯ್ಯ: "ಸರ್ಯುಂಕಂ ಪರಿಕರಮೆನೆ ಸರ್ಯುಂಕಿ" (ಮನ್ವ. ೧೦೬. ೫೪-೨೩). ೬. ವಿವೇಚನೆ; ವಿಮರ್ಶೆ: ಅವರನೆ ಲಿನೇಂದ್ರಭಕ್ತಿ ಪೋಷಣ್ಣ ದಯಾರಸಮಿಂಕು ನಾಡೆಯುಂ ಪರಿಕರದಿಂ ಮನಕ್ಕೊಪ್ಪು ಸಾರಿ . . . ಕಳೆಗುಂ ಮಲಕಮೃಗಬಂಧಮಂ (ಅದಿ. ೫-೨೩); ಕಪ್ಪುಮನೆಯೊಂದನ್ನಲದಂತಿಹುದು ಅರಿವ ಪರಿಕರನೆಂತು ಎನಗಿದನದೂಕಿ ಕರುಣವುಡು (ಗಗನ. ೨೨-೪). ೭. ಸಹಾಯಕ; ಸಂಗಡಿಗ: x ಬಂಬಕುಲಾನ್ತ ಕ ದೀರರ ಬಣ್ಣ ಪರಿಕರ ನಕಿಗಂ (ಎಕ. II (R), ೪೪; ಸು. 1000). ೮. ಸೇವಕ ವರ್ಗ: ಭೂಪಾಲ ಮಕರ ಭೃಷಂ ನಡೆಯ ತಡೆವೆಂಬೆಗೆ ಪರಿಕರದ ಪರಿವಾರವನುಮಾಗಿ ವಿಹಿನ ದೊಳು ಹರಿದು ನಡೆಯಲ್ವೆ (ಹಜರ. ೩-೧). ೯. ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸಲಕರಣೆ: "ಪರಿವಾರ, ಪರಿಕರ, ಪರಿಸ್ತಂಭ, ಪರಿಗ್ರಹ:—ಈ ೪ ಪರಿಗ್ರಹಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೧-೧೫೧); ಕೋಕಿಲನ ಕೊರಲ ಮಧುರಧ್ವನಿಯೊಂದಿ ಸಮರ್ಥಂ ತೂಲಿಯ ತಪದಸಕಮನುಜುಗಿಸು ಪೊಡುಕಿದ ಪರಿಕರವೇಕಯಾ (ಗಂಕ. ೩-೩೧); ಗ್ರಾಮಸಪಪರಿಕರಮಿಲ್ಲದಿರೆ ಕಟ್ಟಾಸುರದೊಳು ಗಾಳುಗಡೆ . . . ಬೇಸಹಸದೆ ಬಿನ್ನವಿವುಡು (ಹದಿ. ೩-೨೧); ದಿಳಿಯ ಕಾಗದ, ನಾನಾಬಣ್ಣದ ಪೆನ್ನಿಲ್ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಕರಗಳು ಮೇಚಿನ ಮೇಲೆ ಕೋಡಣೆಗೊಂದಿದ್ದು (ಕುಮಾರ. ೨೨). ೧೦. ಉಗಟಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾದ ವ್ಯಂಜನ; ಮೇಲೆಲೋಗರ: ಪನ್ನಿರ್ಕಂಡುಗಡಕ್ಕೆಯ ಕೊಡುಮು[ನ]ದರ್ಕಿ ತಕ್ಕ ಪರಿಕರಮುಮನೊರ್ ಮನಸಂ ಕೊಂಡು ಪೋಸಂ (ಸಂಪದ. ೩-೨೫ ಪ). ೧೧. (ಪೂಜೆ, ಯಜ್ಞ ಮುಂತಾದ) ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಪಾತ್ರೆ, ಹೂವು, ಧೂಪ ಮುಂತಾದ) ಉಪಕರಣ: ಜ್ಯೋತಿಸ್ವರ್ಗಗಳೊಡೆ ನಾನಾವಿಧ ಪರಿಕರ ದಿವ್ಯಾನ್ವನಾನೀಕದಿಂ ತೀವೆ ಸುರೇಂದ್ರಂ ಸಂಪ ನಂದೀಶ್ವರ ಮಹಿಮೆಯನಾಸಂದದಿಂ ಮಾಡುತಿಹಂ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೨೩); ನೆಗಾರ್ತನ ಪರಿಕರಂಗಳಂ ನೆರವು . . . ಪೋಷಣವಾಸಿಗಳಿಂದಮಾಯ್ತು ಕಳಕಳ ಏನದಂ (ಜಗದಿ. ೪-೪೦); ಮುನಿನಾಥನು . . . ಮರುತಮಿತ್ರ ಕಾರ್ಯದ ಪರಿಕರಂಗಳಂ ಸವಕಟ್ಟು ತಿರಲು ಭೂಪತಿ ಕಂಡನು (ಹಜರ. ೫-೫೪); ಮುಖಪರಿಕರಮಂ ಮಾಡಿಟ್ಟಿ ರಾಗಳಾ ವೇದಿಕೆಯೊಳ್ (ಶೃಂಗ. ೪-೪). ೧೨. —ಪರಿಕರಾಲಂಕಾರ; ೧೩ ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ ಸಂಧಿಯ ಒಂದು ಅಂಗ. ಕಾವ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದ ರತಿ, ಉತ್ಸಾಹಾದಿಗಳು ಇನ್ನೂ ವೃದ್ಧಿ

ಹೊಂದುವುದು : ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ . . . ಪರಿಕರ . . . ಉದಾತ್ತಾದ್ಯುಲಂಕಾರಗಳೊಡಗೂಡಿ (ವಿವೇಕ. ೨೨೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಕರ 'ಪರಿಕಾರ' ನೋ.

ಪರಿಕರಣ (ನಾ). ಸಲಕರಣೆ; ಸಾಮಗ್ರಿ: ಅಭೂತ ಪರಿಕರಣಗಳನ್ನು ಸಯೋಗಿಸಿ, ಬೆಳೆಯ ಉತ್ಪನ್ನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಕಂಕಗಳು ಇಲ್ಲದೇ ಇಲ್ಲ (ಶೃಂಗ. ೨೩); ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮಂಚ ಕುರ್ಚಿ ಮುಂತಾದ ಸಕಲ ಪರಿಕರಣಗಳು ಇದ್ದುವು (ಚಕ್ರ. ೧೨೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಕರಣಿ (ನಾ). ೧. ವಿವಾರಿ; ಸಿದ್ಧತೆ: ಅರಸನೊಯದೆ ದಿಟ್ಟಿಗಿಲಸದ ಪಯಲಾಯಿಕೆ ಎನ್ನ ಮಾಡಿದ ಪರಿಕರಣಿ ಭುವನಿಯಲಣಿಯದೆ (ಪ್ರಭು. ೨೨-೪). ೨. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ; ಮನ್ನಣೆ: ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಿರಾಕರಣೆಯನ್ನದೆ ಪರಿಕರಣೆಯನ್ನದೆ ನಿತ್ಯ ನಿಜವಾದ ಪ್ರಸಾದಿ (ಚನ್ನ. ೪. ೫೩-೧೨೧೫); ಮನ್ನಣೆಯೊಳ್ಳು ತೆಯ ನುಡಿಯೊಳ ಗುಸ್ತುತಿಯನೆಸಗುವುದು ಪರಿಕರಣಿ ತನ್ನ ಪರಿಗುಗ್ಗಡದ ಪರಿಕರಣಿಯನು ಮಾಡತನಿ ಧಿನ್ನವನು ತೋಣುವುದು ರಾಡುರ ಗನ್ನಗತ ಕಳಾ (ಕುಮಾರ. ೧-೩೪). [ಸಂ. ಪರಿಕರಣ]

ಪರಿಕರಶ್ಲೋಕ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] "ಕಾರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪರಿಷ್ಕಾರವನ್ನೊದಗಿಸುವ ಶ್ಲೋಕವೇ ಪರಿಕರಶ್ಲೋಕ" (ಧನ್ಯಾ. ೨೩ ಅದಿ. ೨೩); ಇದನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಪರಿಕರಶ್ಲೋಕ ಕೆಳಗಿನದು (ಧನ್ಯಾ. ೨೩). [ಪರಿಕರ + ಶ್ಲೋಕ]

ಪರಿಕರಾಂಕುರ (ನಾ). —ಪರಿಕರಾಂಕುರಾಲಂಕಾರ: ಎಸೆಯಲದಿ ಪ್ರಾಯವು ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿಯೆ ತಾಂ ಹೊಸ ಪರಿ ಪರಿಕರಾಂಕುರವು (ಕುಮಾರ. ೨೩). [ಪರಿಕರ + ಅಂಕುರ]

ಪರಿಕರಾಂಕುರಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] (ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಗರ್ಭಿತವಾದ ವಿಶೇಷ್ಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ: ವಿಶೇಷವು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ಹೊಸಪರಿಯಿಂದ ತೋರಲು ಪರಿಕರಾಂಕುರಾಲಂಕಾರವೆನಿಸುವುದು. ವಿಸಮಾಭಸಂಬಂಧವಾದರಣ. ನಾಲ್ಕೋಳನೆಂಬಂಥಾ ವಿಶೇಷ್ಯವದದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಯೇ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ವಸಂಬಧಪ್ರಾಯಗರ್ಭ ವಿಹುದು (ಕುಮಾರ. ೨೪); ವಿಶೇಷವು ಸಾಧಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪರಿಕರಾಂಕುರಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಶೃಂಗ. ೨೩೧). [ಪರಿಕರಾಂಕುರ + ಅಲಂಕಾರ]

ಪರಿಕರಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ವಿಶೇಷವು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗರ್ಭಿತವಾಗಿ ತೋರಲ್ಪ ಪರಿಕರಾಲಂಕಾರವೆನುವುದು ಲಕ್ಷಣಾರ್ಥ . . . ತಾಪನಾಶನದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ದರ್ಶನವು ಶೀತಲತ್ವಾಧಿಪ್ರಾಯಗರ್ಭಿತವು (ಕುಮಾರ. ೨೫); ವಿಶೇಷವು ಸಾಧಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಪರಿಕರಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು (ಶೃಂಗ. ೨೩೦). [ಪರಿಕರ + ಅಲಂಕಾರ]

ಪರಿಕರಿತ (ನಾ). ಜೊತೆಗೂಡಿದುದು; ಹೊಂದಿದುದು; ಎರಡರ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕರತರದಿಂದೊಂದೊಂದು ಗೋಪುರ ಪ್ರವಿರಾಜನರಕತಮಣಿ ತೋರಣಪರಿಕರಿತಂ ಪುರವಧುಗೆ ವದನಮಿರ್ಗಂತಿಕಾಂ (ಅದಿ. ೩-೧೦೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡು; ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸು; ಅಣಿ ಮಾಡು: ಅನಘ ದೇಶಿಕ ಕುಲೋತ್ತಮನ ಸಂಪ್ರಮುಕೊಲ್ಲು ವನಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪರಿಕರಿಸಿ ಗುಡಿಗಟ್ಟಿದಳೊ . . . ಎನ್ನಿ ಸುಳಿದಿದಿದಳೆ ಮೊದಲಾದವೂ ಸಹಿಗಂ ತೋರಟಿಗಳ ಮೊದಲವು (ಪದ್ಮ. ೩-೩೪). [ಪರಿಕರ + ಅಂಕುರ]

ಪರಿಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. (ವಸ್ತ್ರ, ಪರಿಮಳ, ಲೇಪನ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ದೇಹವನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ: ಕುಶಲ ಪರಿಕರ್ಮದಿಂದ ಶೃಂಗಾರಗೊಂಡು ಕಲೆ ಬಾಡಿದವನೊಂದಿಗಾಗಿ ಬೇಡುವವರೇ (ಮಲದೇ. ೨೫-೫). ೨. ಅಲಂಕಾರ; ಭೂಷಣ: ನಿರ್ಮಾಣಾಂತರಂಗಕೃತ ಪರಿಕರ್ಮವಿಳಸಿತೆ ತಾಯಿ ಸ್ವೀಕೃತಮೂಲವು ಬೇಡ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೫೩). ೩. ಆರಾಧನೆ; ಪೂಜೆ. ೪. ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ; ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. ೫. ಸೇವಕ; ಆಳು. ೬. [ಗಣಿತ] ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೊತ್ತವನ್ನಾಗಲಿ, ಬೆಲೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಗುಣಾಕಾರ, ಭಾಗಾಕಾರ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಳಿಸುವ ಗಣಿತಕ್ರಿಯೆ: ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಗುಣಿಸುವ ವಿಧಾನವು ಸ್ಥಿರಪಟ್ಟ ಮೇಲೆ, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಪರಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಧಾನಗಳೂ ವಿಪುಲವಾಗಿವೆ. ಸಂಕಲನ, ವ್ಯವಕಲನ, ಗುಣಾಕಾರ, ಭಾಗಾಕಾರ ಎಂಬವು ಸಾಲ್ವ ಪರಿಕರ್ಮಗಳು (ಕವಿಕೀ. ೧, ೨); ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಾದರೂ ಬರೆಯುವ ಕ್ರಮವು ವಿಪುಲವು ಮೇಲೆ, ಅಂಕ ಗಣಿತದ ಸಾಧನ ಪರಿಕರ್ಮಗಳ (operations) ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿಯೇ ಕಂಡುಹಿಡಿದಿರಬೇಕು (ಗಣಿತ. ೩೪); ಗಣಿತವು ಎಣಿಕೆಯಿಂದ ಅರಂಭವಾಗಿ, ಅನೇಕ ವಿಧ ಹೊಸ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಪರಿಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ (operations) ಕುರಿತು ಚರ್ಚಿಸುವುದು (ವಿಜ್ಞಾನ. ೩). ೭. [ಜೈನ] ದೃಷ್ಟಿವಾದಾಂಗದ ಪರಿಕರ್ಮ, ಸೂತ್ರಕೃತ, ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗ, ಪೂರ್ವಗತ, ಚೂಲಿಕಾ ಎಂಬ ಐದು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಲಿಖಿವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಗಣಿತಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಭಾಗ: ಪನ್ನೋದಂಗಮುಮನೇರಪರಿಕರ್ಮಮುಮಂ . . . ಯಥೋಚಿತವಿಧಿಯಿಂದ ನೋಡುವ (ಅದಿ. ೩-೪೦೪); ಪರಿಕರ್ಮಂ ಸೂತ್ರಂ ವಿತ್ತರಿತ ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗಮಾ ಪೂರ್ವಗತಂ ವರದೊಳಿಕೆಯಿಂದಿರುವ ಪನ್ನೇರಡನೆಯಂಗಳಿಗೆ ತೋರ್ಪುಮಯ್ಯವಿಕಲ್ಪಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೪-೪೭). [ಸಂ. ಪರಿಕರ್ಮನ]

ಪರಿಕರ್ಮಾಪ್ತಕ (ನಾ). [ಗಣಿತ] ಸಂಕಲನ, ವ್ಯವಕಲನ, ಗುಣಾಕಾರ, ಭಾಗಾಕಾರ, ವರ್ಗ, ಘನ, ವರ್ಗಮೂಲ ಮತ್ತು ಘನಮೂಲ ಎಂಬ ಎಂಟು ಬಗೆಯ ಗಣಿತ ಕ್ರಿಯೆ: ಈ ಆಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಷ್ಟಕಗಳು, ಸಂಖ್ಯೆಗಳು, ಪರಿಕರ್ಮಾಪ್ತಕ . . . ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳು ಅಡಕವಾಗಿವೆ (ಗಣಿತ. ೨೭೩). [ಪರಿಕರ್ಮ+ಅಪ್ತಕ]

ಪರಿಕರ್ಮಿ (ನಾ). ಸೇವಕ; ಆಳು: ನಿನ್ನನ್ನು ನನ್ನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಪರಿಕರ್ಮಿಯಾಗಿ ನೇಮಿಸುತ್ತೇನೆ (ಮಾರ್ಗ. ೧೪).

[ಸಂ. ಪರಿಕರ್ಮಿನ್]

ಪರಿಕಲಿತ, ಪರಿಕಳಿತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡಿದ, -ಸೇರಿದ: ಯುವರಾಜಕಂಠಿಕಾಪರಿಕಲಿತ ಕಂಠಲಂಕನುಮಾಗಿ . . . ಗಾಂಗೆಯಿಂದ ಸುಖದೊಳರಸುಗೆಯ್ಯುತ್ತಿ ಪನ್ನೆಗೆಂ (ಪಂಪ. ೧-೩೪ ಪ); ವ್ಯಾಕರಣ ಸ್ವರಾಘಂಟಾನೇಪರಿಕಲಿತೋತ್ತರ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಳಂ ಪೌಕೋದಿಸಾಸ್ತಾಮಿ ಚಿತ್ತಂ ಬಾಗಿ ಬಗೆದುರೊಡಂ ಬಂದುದಂದಪ್ರಭಾಗಂ (ವರ್ಧನಾ. ೧೨-೩); ಪರಿಕಲಿತಕವಚಶ್ಚೋದ್ಧರಗಾತ್ರಂ ವೀರರಸಮಾಪರಿಸಿದನೀ ಧರದೊಳ್ಳಿಭು (ಶೃಂಗಾರ. ೧-೪೦). ೨. ಆವರಿಸಿದ; ಸುತ್ತುವರಿದ: ಪರಿಕಲಿತ[ಸಾಕಾಂ. ಗಣಿತ]ಕೀಮುಖ ವಾನರಚಿಹ್ನೆ ಪತ್ರಕುಲಚಿಹ್ನೆಂ ರಿಪುಧೀಕರಮೊಪಕರ್ತಕ ಸಪತರುನಿಪಾಂಕಿದುರ್ದಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಿಯ ರಥಂ (ಗದಾಯು. ೪-೩೪); ಪರಿಕಲಿತ ಗಂಧಕೈಲೋತ್ಪರಮಧ್ಯದೊಳನುರ್ದು ರಂಜಿಪಂಪನಿರಿಯಂ ಕರಿ ಪೋಲಿರಿ (ಪ್ರಪಂ. ೫-೪೩). (ನಾ). ೩. ಕೂಡಿದುದು; -ಸೇರಿದುದು: ಸುರಧನವಳುಸುಮ ಸೌಮನ

ಪರಿಕಲಿತಂ ನಗವನಾಂತುಪವನಂ ನುಂದಿಂದರಸನಿರ್ದಿಗೊಂಡೊಯ್ಯಂಕರಿ ತೀವಿದುದು (ವರ್ಧನಾ. ೯-೨೯). ಪರಿಕಳಿತ: ೧. ಪರಿಕಳಿತ ಕಳಂಕಜ್ವಲನರಸುಜ್ವಲಪರ್ವತಂ ಪೋಲದದೇಂ ವರಕಸ್ತೂರಿ ತಲಕದಿಸುರುತೋ ಭಾಭಾಟಮನಿಸ ನಿನ್ನ ಲಲಾಟಂ (ಕುಸುಮ. ೩-೪೩); ಪರಿಕಳಿತಾಪಹದ್ಯದ್ಯಂ ಪರಿಲಬ್ಧ ಭ್ರಮಣಿನಿಂದ್ಯಂ (ಪಾಂಕೀ. ೫-೧೪೦). ೩. ಕಳ ಪರಿಕಳಿತಂ ಪೃಥ್ವಿ (ಮನ್ಮತ. ೧೩೩-೯೪); ಪರಿಕಳಿತ ಮಪ್ಪಧಸ್ತನ ಪರಿಣಾಮಂಗಳೊರಾಜಿತಾರ್ಥಸ್ಥಿತಪ್ಪರಿಣಾಮಂಗಳ್ಳಮಾ ಮಾಗಿರಲಂತದಧಾಪ್ರವೃತ್ತ ಕರಣಮನಿಕ್ಕಂ (ಪಾಂಕೀ. ೧೩-೧೩). [ಸಂ.] ಪರಿಕಲಿಸು 'ಪರಿಕಲಿಸು' ನೋ.

ಪರಿಕಲ್ಪ (ನಾ). ಕ್ರಮ; ವಿವರಣೆ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಕರಮಸಿದುವು ರತ್ನತ್ರಯ ಪರಿಕಲ್ಪದ ಪರಮರಾಮಚರಿತಂ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಚರಿತಮಚಿತ ತೀರ್ಥೇಶ್ವರಚರಿತಂ ರತ್ನನಿಂದ ಭುವನತ್ರಯದೊಳ್ (ಅದಿ. ೧೨-೪೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಕಲ್ಪಂಗಿಯ (ಕ್ರ). ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ನಿರ್ಧಾರಮಾಡು: ಪರಿಕಲ್ಪಂಗಿಯೊಡನೆ ಕಂಡವಮರಕುಜಂ ಪರ್ಶು ಕುಂದುಕ್ಕಾದಾ ಸಾಗರಂ (ಕುಸುಮ. ೨-೧೩೦). [ಪರಿಕಲ್ಪ+ಕಿಯ]

ಪರಿಕಲ್ಪನ (ನಾ). ನಿಶ್ಚಯ; ತೀರ್ಮಾನ (?): ನವನಿಧ ವೈಶೇಷಿಕ ಗುಣೋಚ್ಚೇದಂ ಪುರುಷಂಗೆ ಮೋಕ್ಷಮೆಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನಮುಂ ಇಲ್ಲದುದೇ ಪ್ರದೀಪನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಪಮಾತ್ಮನಿರ್ವಾಣಮೆಂಬುದು ತಮ್ಮಿಂದಮೆ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಪಟ್ಟಿದಬಾಂ (ತತ್ವಪ್ರ. ೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಕಲ್ಪನೆ, ಪರಿಕಲ್ಪನೆ (ನಾ). ಯೋಜನೆ; ವಿವರಣೆ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇದರಂತೆ, ವಿಜ್ಞಾನ (consciousness)ವೆಂಬುದೊಂದೇ ಸತ್ಯ. ಕ್ಷಣಿಕ ಪ್ರಪಂಚವು (world of phenomena) ಇದರ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ (projection) (ತತ್ವಪ್ರ. ೩೪೦). ಪರಿಕಲ್ಪನೆ: ಮುನ್ ಪಲವು ಸೂಳುವಾ ದೇವಿಯಿಂದ ತಮ್ಮಭೀಷ್ಮತುಡಿಯಾದುದೆಂಬನಾ ದೇವಿಗೆ ತಕ್ಕ ವೃತ್ತಿ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯಂ ಮಾಳ್ಪ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ (ಪಾಂಕೀ. ೯೫-೧೩; 1179).

[ಸಂ. ಪರಿಕಲ್ಪನಾ]

ಪರಿಕಲ್ಪಿತ (ಗು). ನಿಶ್ಚಿತವಾದ; ನಿಗದಿಮಾಡಿದ: ಕೃಷಯ ಮುಖಾರ್ಥಪರಿಕಲ್ಪಿತಸ್ಥಾನ ದೇವತಾರ್ಥನಾದಿ ಕಲ್ಪರಚನಾವಿಧಾನೆಯಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೧೩೪); ಪರಿಕಲ್ಪಿತ ವ್ರತ ಸಮಾಧಿ ಸರಿ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಜಪ ತಪ ನಿಷ್ಕೆ ದೇಹಂ ಬಿಲಗಿಲ್ಲ (ಚ್ಯವಿಭಾ. ೫-೩೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಕಲ್ಪಿಸು (ಕ್ರ). ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡು; ತೀರ್ಮಾನಿಸು: ಜ್ಞೇಯಾ ಕಾರಪರಿಚ್ಛೇದಪರಾಜ್ಞುಮುಪ್ಪ ಚೈತನ್ಯಂ ಮುಕ್ತಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಮೆಂದು ಪರಿಕಲ್ಪಿಸುವರ್ (ತತ್ವಪ್ರ. ೫); ಇದ್ದಿಯ ನೈಜಮಕ್ಕು ಮಂದಿಂಕು ಮಹೀಶಂಕು ಪರಿಕಲ್ಪಿಸುತುಂ ಪದವಿಂದ ನೋಡಿದಂ (ಕುಸುಮ. ೧೩-೧೫). [ಪರಿಕಲ್ಪಿಸು+ಇಸು]

ಪರಿಕಳಿತ 'ಪರಿಕಲಿತ' ನೋ.

ಪರಿಕಲ್ಪನೆ 'ಪರಿಕಲ್ಪನೆ' ನೋ.

ಪರಿಕಾಂಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಬಹಳವಾಗಿ ಆಸೆಪಟ್ಟ; ಅಧಿಕವಾಗಿ ಬಯಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಭಕ್ತ; ಆರಾಧಕ. [ಸಂ.]

ಪರಿಕಾಂಕ್ಷೆ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಆಸೆ; ದೊಡ್ಡ ಬಯಕೆ.

[ಸಂ. ಪರಿಕಾಂಕ್ಷಾ]

ಪರಿಕಾರ (ನಾ). ೧. ಪರಿವಾರ; ಪರಿಜನ: "ಪರಿವಾರಮಾ ಪರಿಸ್ತಂಧಂ ಪಂಗ್ರಹಂ ಪರಿಕಾ[ಸಾಕಾಂ. ವಾ]ರಮಕ್ಕು" (ಸುಂಗರ. ೬೦-೧೫). ೨. (ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸು ಮೊದಲಾದ) ತಿಗ್ಗರಣೆ ಸಂಬಾರ; ಉಪಸ್ಕರ: "ನೇಕವಾರಿ, ಉಪಸ್ಕರಂ- ೫ ೨ ಊಟದ

ಪರಿಕಾರಂ" (ಪಲಾಯು. ೫೩-೧೩೬); ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಕಾರ ಹಾಕಿದ
ತುಪ್ಪದ ಪರಿಮಳವಂತೂ ಹೇಳಿ ತೀರದು (ಸನ್ನಿ. ೯). ೩. "ಪರಿಕಾರ
ವನ್ನು ಉಪ್ಪು, ಮೆಣಸು ಮುಂತಾದ ಸಂಬಾರಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ
ಸಂಸ್ಕರಿಸುವುದು : (೪). [**ಸಂ. ಪರಿಕರ**]

ಪರಿಕಾರ್ಯ 'ಪರಿಕಾರ' ನೋ.

ಪರಿಕಾರ್ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕಾಲುವೆ, -ನಾಲೆ:
ಅ ಲವಣಜಲಧಿಯಂ ಪರಿಕಾಲನೆ ಬಗೆವಂತೆ ಬಗೆದು (ಅದಿ. ೧೨-೪೧);
ಮರಾಳಿ ಪರಿಕಾರ್ಲಾ ಕಾಲಬಟ್ಟು (ಅರ್ಥಸೀ. ೨-೫೪). ಚಂದ್ರ
ಕಾಂತರವದ ಪರಿಕಾಲ್ಕಂ ದಾಂಟಿ (ಉದ್ಭಟ. ೫-೧೫); ತೀವಿ ಬಹ
ಕನ್ನೀರಿಂ ಪರಿಕಾರ್ಲಿರಾಚಕುಂ (ಎಳ. XI, ದಾಮಣ. ೨೯-೪೩; 1424).

[**ಪರಿ+ಕಾರ್**]

ಪರಿಕಾಲುವೆ 'ಪರಿಗಾಲುವೆ' ನೋ.

ಪರಿಕಾರ್ಲೆ 'ಪರಿಗಾಲುವೆ' ನೋ.

ಪರಿಕಾಣ, ಹರಿಕಾರ, ಹರಿಕಾಣ, ಹಣಕಾಣ, (ನಾ).

೧. ಚುರುಕಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಜೋರಾಗಿ ಓಡುವವನು; ವೇಗಶಾಲಿ:
ಪರಿಕಾಣರೋತಂ ಕಾಲ್ವರ್ದಿದಂ. ಕಾದುವರೋತಂ ಮುದ್ದುಲಿ (ಪಮಜ.
೧೩೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಓಡುತ್ತ ಹೋಗಿ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸು
ವವನು; ಸಂದೇಶವಾಹಕ; ಚಾರ; ದೂತ: ಲತೆಯೆಂಬ
ಕುರಂಗಮುಮಂ ಪೊಕ್ಕಿ ಧೌತಾಂಬುತರಂಗಮೆಂಬ ಪರಿಕಾಣನಟ್ಟಿ
... ನೋವುದು ಸಮೀರಣವಾರಣಮಾ ಪ್ರದೇಶದೊಳ್ (ಕಾಮ್ಯವ.
೬೮೯); ಬೇಗಮೊತ್ತರಿಸುತ್ತಂ ಪರಿಕಾಣನಂ ತಿಮಿರಮಂ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ
ಪಾದಂಗಳಿಂದೊರಗಿತ್ತೀನೊಬೊಡೊಮ್ಮೋ ವಿಧು ಮದೋನ್ಮತ್ತೇಛ
ವಿಕ್ರೀಡಿತಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೩೩); ಆಕಾಶಮಂಡಲದೊಳಗೆ ಲೋಕೇಶನ
ಪಟ್ಟಣವಿರ್ಪುದು ನೋಡಾ ಆ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಬಾಗಿಲು ... ಕೇರಿ
ಗಳೊಳಗೆ ಪರಿಕಾಣರ [ಪಾಕಾಂ. ಪಾರಿಕಾರರ, ಪರಿವಾರದ] ಕಟ್ಟಿಕೆ ನೋಡಾ

(ಅಮೋ. ೧೯೯-೨೩); ನಂಬುಗೆಯ ಪರಿಕಾಣನಾಗಿದುರ್, ಆ ಪರಮ
ನನ್ ಬೆಸಕೆಯ್ತು ಎಸಕದಿನ್, ಒಳ್ಳೆತ್ತೆ-ದಿಟಂ, ಆ ಕೆಲವಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಗೊ
ಳ್ಳೆಸಕಂ (ಬದ್ಧ. ೫೧-೧೧೧೫). ೩. (ಆನೆಯನ್ನು) ನಡೆಸಿಕೊಂಡು
ಹೋಗುವವನು: ಪರಿಜನಮುಮಾಪ್ತಜನಮುಂ ಪರಿಕಾಣರುಮೋಚಿದಿ
ಯುಮೊಡವರೆ ... ಆರಣ್ಯಮಂ ಮುಟ್ಟುವಂದನಂದು ನೆರೆಯ್ದಂ

(ಸಂರಾಮ. ೪-೧೧೪); ಆನೆಯ ಪರಿಕಾಣನಂತೆ ಪಲವಂ ಬಿಂಪಿ ...
ಮೆಲ್ಲನಂತೆಂದಂ (ಧರ್ಮಾ. ೩-೩೫); ಆ ಕೈಟಿಟನೆಂಬ ಕಟ್ಟಾಣಿ ...
ಕ್ರೋಧಿನಿಯಂಬಯ್ಯನೆಯ ಮದದೊಳ್ ಮದಕ್ಕಿನಂದ ಕೀನಾಶನಂತೆ
ಮಾಮುಸಕಂ ಮನೆಗೆ ಬರೆ ಮುಂದೆ ಪರಿತಪ್ಪ ಪರಿಕಾಣರ್ ರಾಮಕೃಷ್ಣರಂ
ತೊಲಗು ತೊಲಗನೆ (ಅರ್ಥಸೀ. ೪-೪೪). **ಹರಿಕಾರ:** ೨. ಹರಿಕಾರ

ಬೊಮ್ಮಣಹೆಗ್ಗಡೆ ... ಕೊಟ್ಟಿ ಶಿಲಾಶಾಸನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದರೆ
(ಎಳ. VI, ಶೃಂಗೇರಿ. ೩೩-೧೦; 1418); ಅವನ ಸಂಗಡ ಹರಿಕಾರರ
ಕೂಡಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಹೈದರಾಬಾದಿನ ಅ ಕಾಗದವನ್ನು ನೋಡಿ
ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨೧); ಚನ್ನದ ಕೋಲಿನ ಹರಿ
ಕಾರ ನನಗೆ ಬಂದು ಹೇಳಿ ಹೋದ (ಪಾಂಪರಾ. ೩); ದೇವತೆಗಳ ಹರಿಕಾರ

ಹರಿಸಾಸ್ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ (ಬದ್ಧ. ೫೫, ೫೬೪). ೪. ಪ್ರಯಾ
ಣಿಕ; ಪಾಂಥ: "ಪಾಂಥೆ, ಪಥಿಕ, ಪಂಥನ್ ಈ ೩ ಪರಿಕಾರಂ"
(ಕಾಶ್ಯ. ೨೫೪). ೫. ಮುನ್ನೂರಿನೇ; ಮೊದಲೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸು
ವಿಕೆ: ಈ ಹರ್ಷಭಾವನೆ ಯಾವ ಭಟನೆಗೆ ಹರಿಕಾರನಾಗಿರುವುದೋ,
ಅದು ಯಾವಾಗ, ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕೆಂದಿದೆಯೋ ಹಾಗೇ ಬರಲಿ

(ಕವಿಬಾ. ೨). **ಹರಿಕಾಣ:** ೧. "ಜಂಘಾಳಿ, ಜವನಿ, ವೇಗಿ-

ಈ ೩ ಹರಿಕಾಣಂ" (ಪಲಾಯು. ೫೯-೨೦೩); "ಹರಿಕಾಣಂ ವೇಗಾಯ್ತು
ಶೀಘ್ರಗಾಮಿಕನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೧೨). ೨. ಮುಸಾಳೆ ಕಂತೆ
ಬೀಡಿಸುತ್ತಂ ಪರಿಕಾಣರಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಂ ... ಈ ಮುಸಾಳೆದಿಂ
ಬಾಧೆಯಂ ಮಾಡೆ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೩೧); ಒಲಗದೊಳಗಂಪನಮರಣ
ವಾರ್ತೆಯನಸುರಳೆತ್ತಿತ್ತರನೆ ಸಧಿಯಲಿ ಹರಹಿದರು ಹರಿಕಾಣರೈತಂದಂ
(ತೊರಣ. ೩-೧೯-೧); ಹರಿಕಾಣರ ಮಂಡಿಯಕಾಣರ ಬಲು ಹರಿಕಾಣರ
ಸಬಳಗರ ... ವಾಹಳ ಪುರದ ಪೊಣಗೆ ಕಣ್ಗೆ ಸೆದವು (ಕುಂರಾಂ. ೪-೪೨).
△ ಹಣಕಾಣ: ೨. ಹಣಕಾಣಗ್ಗಿ ಎ[ರೆ]ಮುತ್ತರು ೩ (ಸಾಂ. ೫.
XI-೩, ೪೩-೩೩; 1050).

[**ಪರಿ+ಕಾಣ/ಪಾರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಹರಕಾರ್**]

ಪರಿಕಿಸು, ಪರುಕಿಸು, ಪರ್ಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು
ಕಂಡುಹಿಡಿದು; ಶೋಧಿಸು; ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ಪರಿಕಿಸೋ ಮೃಗೋಪ್ಯವದ
ಕಂಪುನುನೀಕೆಯ ಸುಯ್ಯ ಕಂಪುಮಂ (ಪಂಪರಾ. ೪-೩೦);

ಪರಿಕಿಸೊಂ ವಿಕ್ರಾಂತ ಧನಂ ವಾಸುದೇವದಣ್ಣಾ ಧೀಶಂ (ಸಾಂ. ೫. XI-೩,
೧೦೧-೧೩; 1088); ಪರಿಕಿಸಲು ಪರಮಾತ್ಮ ದಿನಕರ ಹರಿಹರ

ವಿಂಚಿಗಳು ಸೂರ್ಯನ ನೆರೆದು ಸುತಿ ಕೈವಾಸುತ್ತರೆ (ಕುಮಾರ. ೩-೩೧);
ಸುರಪನಾ ಪವನಜನ ಪರಿಯನು ಪರಿಕಿಸಲು ನಿರ್ಮಿತನಾಕ್ಷಣ
ಸುರಸಿಯನು (ತೊರಣ. ೫-೧-೧). ೨. ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡು;
ಯೋಚಿಸು; ಭಾವಿಸು: ಸರಸಿಸಂಭವಂ ... ಅದಿವಿಧ ಮೆ

ಚಿನೇಶ್ವರವಿಧ ಮಿದೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ಪರಿಕಿಸದೇಳೆ ಮೂಢಜನಮೂಢರೊ
ನೂತನಮೊಂದು ಹೈನಮಂ (ಸಮಜ. ೨-೪); ಅಂಬರಕೆ ಪರಿಕಿಸಮಂಟಿ
ಪಂಪ್ರಲೇಪಂ (ವರ್ಧ. ೧೪-೪೫); ಸರ್ವೋನ್ಮಯ ರಕ್ಷೆಗಾ ಶಿಕ್ಷೆ
ಗುಣಿಲ್ಲವರ್ಕೆ ಪರಿಕಿಸಲ್ ನೀವಲ್ಲದಾರುಂಟು (ಪದ್ಮ. ೪-೩); ಹರಿಹರ

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನೆ ... ಕಾಡುವೆನೆಂದು ನೀ ನುಡಿದ ಮರುಕೆ ನಿನ್ನ ನ್ನವಾರು
ನಾನಾಪರಿಯಲಾದಿಸುವವರು ನೀನಿದ ಪರಿಕಿಸದೆ ಗರ್ವದಲಿ ನುಡಿದರೆ
(ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೧). ೩. ಗಮನಿಸು; ನೋಡು; ಲಕ್ಷಿಸು:

ಕರಣವಿಕಾರವೊಂದಿ ಕುಸುಮಾವಳಿ ಮೂರ್ಛಾದನೆಡ್ಡು ಬಂದವುಂ
ಪರಿಕಿಸಿ ಧೀತಿವಟ್ಟು (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೧೧೩); ಬಂಧುಗಳಂ ಬಗೆಯದೆ
ಪುರಜನಮಂ ಪರಿಕಿಸದೆ ಹರಭಕ್ತಿಯೊಳಾತುರದಿಂ ಬಾಗಿವಾದಿಯಂ ಪೊಣ
ಮಟ್ಟು (ಬಸವ. ೨-೪೩); ಬರುತಿರಲಿವರನುನನಗಳಂ ಪರಿಕಿಸಿದರಾ

ರಾಹುಕೇತುಗಳಣವರಾ ಪುಣ ಬಿಟ್ಟು ಬಂದರು ದೈತ್ಯಪಂಕ್ತಿಯನು
(ಸಂಭ. ೫-೧೨೪); ಸ್ಮರನು ಗುರಿಗೊಂಡೆಚ್ಚ ಕಣೆಯೊಂದರಲಿ
ಯೋಗವನುಳಿದು ... ನಾಲ್ಕರೊಳಲಸುತಿಯನು ಪರಿಕಿಸಿದನು

(ಅನಂರಾ. ೧-೧೯-೧೩). ೪. ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸು; ಶುದ್ಧಿಮಾಡು:
ತಿಳಮಂ ಪರಿಕಿಸಿ ವಾಸಿಸು ಬಲುಳ್ಳದಂ ಪುಲ್ಲಪುಷ್ಪಸಂಕುಲದಿಂದೆ ವಿಟಾ
ದಿಣ್ಣಿಯೊಳಾ ಪೂವಂ ಸುಖಿಯಂದದೆ ವಾಸಿಸಣ್ಣಿಗಾ ಬೆಸರಕ್ಕುಂ
(ಲೋಕೋಪ. ೩-೨೨). **ಪರುಕಿಸು:** ೧. ಪರುಕಿಸಿ ನೋಡಲೆಂದು

ಭೂಪತಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತಿನ ಪೀಠಿಕೆ ಹಾಕಿದನು (ಇಪ್ಪ. ೨೩೩).
ಪರ್ಕಿಸು: ೧. ಧರಣೀಂದ್ರಪುರಕ್ಕದೇ(ಂ) ಕೊಂಡೆಂದ ಪರ್ಕಿಸದೆ
ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಪುರವಧಿಕಂ ಕೊಟ್ಟುಕೊಡೆ ಸಮಸ್ತಾ ನನಿಯೊಳಂ
(ಸಾಂ. ೫. IX-೩, ೨೩೦-೨೪; 1169). [**ಪರಿಕ್ರ+ಕಿಸು**]

ಪರಿಕೀರ್ಣ (ಗು). ೧. ಚಿದ್ರದ; ಹರದಿದ. ೨. ತುಂಬಿದ;
ಭರ್ತಿಯಾದ. (ನಾ). ೩. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: "ಭಂಕಂ

ಪ್ರಪೂರ್ಣಮಂಟಂ ನಿಜತಮಾಕಂ ಪರಿಕೀರ್ಣಮಾಚ್ಚ ದನಮನಲು
ಸಂದಯುಕ್ಕು" (ಕುಂರಾ. ೧೨೪-೯). [**ಸಂ.**]
ಪರಿಕೂಟ (ನಾ). ೧. ಪಟ್ಟಣದ ಅಥವಾ ಕೋಟಿಯ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ

ಯಿರುವ ಅಡ್ಡಗಟ್ಟು, -ಕಟ್ಟಿ; "ಕೋಟಿ ಬಾಗಿರಿನ ಹತ್ತಿರ ವಿರುವ ಕಟ್ಟಿ" (ಅನಂಸಾ). ೨. ದೊಡ್ಡ ಬಾಗಿಲು; ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲು: "ಹಸ್ತಿ ನಮಿ, ಪರಿಕೂಟ(೦): -ಈ ೨ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಕಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೪೮-೧೩೩); "ಪರಿಕೂಟಮಾ ಹಸ್ತಿನಮಮನಲು ಪರ್ವಾಗಲಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೬-೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಕೃತ (ಗು). ೧. ಅವರಿಸಿದ; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೨. ಬಳ ಸಲ್ಪಟ್ಟವನು; ಆವೃತನಾದವನು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಒಂದುದಿನಸಮಾಜಿಕವಯಮಹಾರಾಜಂ . . . ಸರ್ವಾಪರಸಭಾ ಮುಖಪದೊಳಂತಃ ಪುರಾಂಗನಾಜನಸಂಗತನವಿಳಪ್ರಧಾನಪರಿವಾರಪರಿಕೃತ ನುಮಾಗಿರೆ (ಚಂದ್ರಶ. ೫-೨೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಕೆ, (ನಾ). ಧಾಳಿ; ಅಕ್ರಮಣ: 'ಬಲ್ವರಿಕೆ' ಪರಾ.

[ಪರಿ + ಕೆ]

ಪರಿಕೆ, (ನಾ). ಪರಿಶೀಲನೆ; ಪರೀಕ್ಷೆ: "ಪರಿಕೆ ಪರೀಕ್ಷೆ" (ಕರ್ಣಾ. ೪); ಪರೀಕ್ಷಾ-ಪರಿಕೆ (ಕಮದ. ೨೩೨ ಪ್ರಯೋ); ಗುತ್ತಿಗೆವಿದವಂತೆ ನೆಹಿ ಸಾಧಿಸಿದಜುಪತ್ತು ಸಾಲುಕೂ ಬಿಡ್ತಿ ಗುಣುಡ್ತಿ ವೃತ್ತ ಕುಚಾನ್ವಿತೆಯರ ಪರಿಕೆಯ ನೋಡು ಚಿತ್ರ ಯುಸಂದರಂಗಣಿಗೆ (ವೋಹ. ೧೬-೧೧); ಎಲೆ ಬೃಹಂದಳಿ ನಿನಗೆ ಕದನ ನಾಟ್ಯದ ವಿವ್ಯಗಳ ಪರಿಕೆಯದ್ದಲ್ಲಿ ಲಲಲರಿಯ (ಕುರಂಗ. ೩೬-೫೬); ನೋಸಲ ಪೊರಿಯಾಯ್ತು ಪಾತದ ಭಾರ ಚಂತೆ . . . ಬಸವಳಿದು ಬಂದ ಸೇದೊನ ಪರಿಕೆ ಸಂತೆ (ಪಂಚನ. ೧೬೫-೨).

[<ಸಂ. ಪರೀಕ್ಷಾ./ಪ್ರಾ.ಪರಿಕೆ, ಪರಿಖ./ತಮಿ. ಪರಿಕೈ; ತುಳು. ಪರಿಕೆ]

ಪರಿಕೆ, (ನಾ). ೧. ಕಂದಕ; ಕೋಟಿಯ ಅಗಳು: ಪರಿಖ-ಪರಿಕೆ (ಕಮದ. ೨೧೧ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಕೊಳ; ಹೊಂಡ: "ಪರಿಕೆ [ಪಾಕಾಂ. ಪಿಯನೆ ದೀರ್ಘಕೆಯನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೫).

[<ಸಂ. ಪರಿಪಾ]

ಪರಿಕೊಳೆ (ನಾ). ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಕೊಳೆ; ಸೋರುವ ಕಶ್ಶಲ; ಕೀವು, ರಕ್ತ ಮುಂತಾದುವು: ಪರಿಕೆಯನಾ ನೀನಾ ಪಾಳುನೆಯಂ ಪರಿಕೊಳೆಗಿಂಬಂ ಪೆಣ್ಣ ಕೊಡಂಬಂ (ಸಾಸಂದ. ೮-೪೬).

[ಪರಿ + ಕೊಳೆ (<ಕೊಳು)]

ಪರಿಕ್ರಮ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವಿಕೆ; ತಿರುಗಾಟ; ಸಂಚಾರ: "ಗತಿ, ವಿಮು: . . . ಪರಿಕ್ರಮ:-ಈ ೫ ನಡೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೦-೪೧); "ವಿಮುಂ ವಿಪಾರಂ ಪರಿಕ್ರಮಂ ಪರಸರ್ಪಮೆನೆ ನಡೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೩). ೨. ತಿರುಗುವಿಕೆ; ಸುತ್ತುವುದು: ಕರಣದ ಬಾಯು ಚಲ್ಲಿಯ ಪರಿಕ್ರಮಕ್ರಮದ ಭಂಗಿಗ್ಗ ನೆಗಟ್ಟಿದೆಯೋ ಸುರ ವಂದಿಗಳಂ ಹೋಹೋಯಿರೆಯನಿಕ್ಕುಮದಾಟಿಮುಂತು ನೀಲಾಂಜನಿಯಾ (ಅದಿಪ್ತ. ೪-೬೯); ಈ ಕೊನೆ ಇಲ್ಲದ ಪರಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯದ ತಂತು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮುಚಲವಾಗಬಹುದು (ಪಂಚ್ಯ ೪೪೦). ೩. ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ: ತ್ರಿಮಯನಕೃತಾಂಘ್ರಿಪರಿಕ್ರಮನೆ ಪರಮೇಶ್ವಿ ವಂದ್ಯನೆ ಪರಮಗುಣನಿಧಿಯ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೧-೬೪). ೪. = ಪರಿಕ್ರಮಸಂಧಿ: ಆ ಸಂಧಿ ಯಾವು ವೆಂದೊಡೆ:-ಸಂಪ್ರದಾನ . . . ಪರಿಕ್ರಮ ಅರಿಪರದೂಪಣ ಸ್ತಂಭೋ ಪನಸುಮೆಂದು ಪೋಡತದಿಧಮಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ರಮಣ (ನಾ). = ಪರಿಕ್ರಮ ೨: "ಪರಿಕ್ರಮಣ"ವೆಂದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಸ್ತುವು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತುವುದು (ಚೋ. ೩೯ ಅಂಟ). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ರಮಸಂಧಿ (ನಾ). [ರಾಜನೀ] ವಿರೋಧಿಗಳೊಡನೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಹದಿನಾರು ಬಗೆಯ ಒಪ್ಪಂದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;

ಕೋಶದ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪತ್ತು ಅಥವಾ ಅದರ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಶತ್ರುವಿನ ಪಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಧಾನ: ಭಂಡಾರ ಮನಕ್ಕೆ ಅದರ್ಪಣಾಧಾಮನಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ದೇಶಪ್ರದ್ವೈಯಂ ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಂಧಿ ಪರಿಕ್ರಮಸಂಧಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೨೦-೨೨).

[ಪರಿಕ್ರಮ + ಸಂಧಿ]

ಪರಿಕ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೋಗು; ತೆರಳು. [ಪರಿಕ್ರಮ + ಇಸು] ಪರಿಕ್ರಮಿಸು (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವರಿಯುವುದು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು: "ಪರಸರ್ಪ, ಪರಿಕ್ರಮಾ-೨ ಅಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ ಬರುವಿಕೆ, ಸುತ್ತಿ ಬರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂಶ. ೩೬೨). ೨. ಸುತ್ತಲೂ ಬೇರೆ ಹಾಕುವುದು ಅಥವಾ ಕಂದಕ ತೋಡುವುದು. [ಸಂ. ಪರಿಕ್ರಮಾ]

ಪರಿಕ್ರಮ್ಯ (ಗು). ಬಹಳವಾಗಿ ಕೋಪಗೊಂಡ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕ್ರೋಧ ಹೊಂದಿದ: ಭವಬದ್ಧ ವೈರಮಂ ತಿಳಿದು ವಿಭಂಗಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪರಿಕ್ರಮ್ಯ ಮನರ್ ನವಮಂಡಮಾಗಿ ಮುಬ್ಬರ್ ನವನಾರಕರಂ ಪುರಾಣ ನಾರಕರಾಗಳ್ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೩-೧೩೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷಿನ್ನ (ಗು). ತೊಯ್ದಿರುವ; ಒದ್ದೆಯಾದ: ಉಚ್ಚಳಿಸಿದ ಪರಿ ಕ್ಷಿನ್ನಾಂಗಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ ಮನೆಯಂ ಪೊಣಮಟ್ಟು ಪೊಡ (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೬೬ ಮ).

[ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷೇಶ (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಸಂಕಟ; ನೋವು: ಹಿಂಸಕಪುರುಷಂ ಈ ಭವದೊಳ್ ವಧಬಂಧ ಪರಿಕ್ಷೇಶಾದಿಗಳಂ ಮುಖಭವದೊಳ್ ಅಶುಭ ಗತಿಯಂ ಪಡೆಗುಂ (ಕತ್ವಪ್ರ. ೨೬೧); ವನನಾಸದ ಪರಿಕ್ಷೇಶಾನು ಸಂತಾಪವನು ದೀಕ್ಷ್ಯಾದಿ . . . ದೇವ ಸಲಹುವುದು (ಕುಮಾರ. ೧೦-೩೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷಯ (ನಾ). ನಾಶ; ಅವನತಿ: ವಿವಿಧಾನ್ಯಭೇದಂಗಳುಂ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಪರಿಕ್ಷಯದೊಳ್ ಪ್ರಜಾಜೀವನೋಪಾಯಹೇತುಗಳಕ್ಕಷ್ಟ ಪಶ್ಯಂಗಳಾಗಿ ಬಿಡೆದಿಗಿರಿಯುಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೬-೭೨ ಮ). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ನಾಶಮಾಡು; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು: ಭವಸಂಯೋಜನ ಗಳನ್ನು ಪರಿಕ್ಷಯಿಸಿ ಸಮ್ಯಕ್ಜ್ಞಾನದ ಬಲದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತಿಯೊಂದಿದ ಭಕ್ಷುಗಳು . . . ಪರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವರು (ಚರ್ಚ. ೧೩).

[ಪರಿಕ್ಷಯ + ಇಸು]

ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತ (ಗು). ೧. ಎಸೆದ; ಕೆದರಿದ; ಚೆಲ್ಲಾಪಿಲ್ಲಿಯಾದ. ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ; ಬಳಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಸುತ್ತುವರಿದುದು: "ನಿವೃತಂ, ವೇಷಿತಂ . . . ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತಂ-ಈ ೫ ಸುತ್ತುಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೪-೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷೀಣ (ನಾ). ೧. ನಾಶ; ಅಳಿವು: ಕುರುಕುಲವಲ್ಲಾ ಪರಿಕ್ಷೀಣ ನಾದ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ "ಪರಿಕ್ಷಿಪ್ತ" ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು (ಪಂಚಾ. ೩೬೩). ೨. ಕಡಮೆಯಾಗುವಿಕೆ; ಕುಂದುವಿಕೆ: ಆಗ ಮಿಲಿಂದರಾಜನು . . . ಅಯುಸ್ಸು ಪರಿಕ್ಷೀಣ ನಾದ ದೇವಪುತ್ರನಂತೆ ಭೀತನಾದನು (ಮದ. ಮಿಲಿಂದ. ೩೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷುಬ್ಧ (ಗು). ಅಲ್ಲೋಲಕಲ್ಲೋಲವಾದ: ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ವಾದ: ಅವಿಧೇಯಕ್ಷತ್ರಸಂವರ್ತನಸಮುಪರಿಕ್ಷುಬ್ಧ ವಾರಾಶೀವೀಡೀ ನಿವಹಂ ಮರ್ಯಾದೆಯಂ ದಾಂಟಿದನೆ (ಸಿದ್ಧಾಂಶ. ೪-೧೩೪); ನೆಹಿ [ಜ] ನುಬ್ಬ ಪಾಯ್ವು ನೆತ್ತರ್ಪಣಿಗೆ ಪರಿಕ್ಷುಬ್ಧ ಬಲಜಲಧಿಯೊಳ್ಳೆಂಬಾವುಪಿ ಮೊಹಿದ ಪಜಾಪ ತೆಲದಿಂ ಗಜಾಗಣೆ ನೆಹಿ ಮೊಹಿದ ಪಜಾದು ವೆರಡುಂ ಬಲದೊಳ್ (ರಾಜರೇ. ೬-೪೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಕ್ಷೇಪ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತಲೂ ಎಸೆಯುವಿಕೆ, -ಚೆಲ್ಲುವಿಕೆ. ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವಿಕೆ; ಬಳಸುವುದು: ಪ್ರಬಲಪುಟಪುಟ

ಪರಿಕ್ಷೇಪಪೂರ್ಣತಾಂತ್ರಿಕಪ್ರಯೋಗವನುಂ (ಗದಾಯು. ೨-೧೮); ಏವಾ ಲತೆಯು ನಿಶಾ[ಸ]ಧೃತಿಯು ದ್ರಾಕ್ಷ್ಯಾಲತೆಯು ಪರಿಕ್ಷೇಪದಿಂದೊದವಿ ಲತೆಯು ಪುಂಡಪದಿಂದಳಂಕರಿಸಿ ನಿಂದ ಸಹಕಾರಲತೆಯು ಬಾಳ್ವೊಂಪ ದೊಳ್ . . . ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಾಗಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೬೬ ಪ). ೩. ವರ್ತುಲ; ಮಂಡಲ; ಪರಿಧಿ. ೪. ಇಂದ್ರಿಯ. [ಸಂ.]

ಪರಿಮಂಡಿತ (ಗು). ನಾಶಮಾಡಿದೆ: ಚಂಡಗಜಗಮನೆ ಪರಿಮಂಡಿತಾ ಘಾತಯಂ ಕಂಡಳೀರಿಂಬೊಳ್ಳ ನಸಿನೆನೋಳಿಯಂ (ಅದಿಪು. ೭-೨೬೦೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಮುಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿಸಿದ; ಕುಂದಣಿಸಿದ: ಅಮಳೋಳಗಣ ಗಣನಾತೀತ ರಮ್ಯಮಣಿಕನಕರಣಪರಿಮುಚಿತಮೃದ್ವಾಕಾರಂ (೪ರ) 10 ಮೊಪ್ಪುಗುಂ (ಪಾಂಚತ. ೩-೬ ೦೪೪); ಮೃತ್ವಾ ಮೃತ್ವಾಫಲಕಪ್ರಕರ ಪರಿಮುಚಿತವಿಳಾಸಸೌಧಾಗ್ರ . . . ಗುಣಾಗ್ರಗಣ್ಯಸಮುದಯಸಮುಂಚಿತ ಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೦೬ ಪ). ೨. ಕೂಡಿಸಿದ; ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ (?): ಉತ್ತೋರಣ ಪರಿಮುಚಿತಾದರ್ಶದಿಂದಾಸ್ತೆ ವೇಲ್ಪತ್ತರಿಮಾಂಬು 15 ಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಪಾಂಥಪ್ರತಟಗೊದವಿಕುಂ ತಪ್ಪುರೀಲಕ್ಷ್ಮಿ ಚೆಲ್ವಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೩-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಚಕ್ರ (ನಾ). ಕಂಡಕದ ವರ್ತುಲ; ಮಂಡಲಾಕಾರವಾದ ಅಗಳು: ಅಂತರಿಗಂಧೀರಮಾದ ಪರಿಪಾಚಕ್ರದಿಂದೊಳಗೆ (ಜಗದಿ. ೨-೧೪ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾತ (ನಾ). ೧. ಕಂಡಕ; ಅಗಳು. ೨. ಹಳ್ಳ ಬಿದ್ದ 20 ಜಾಡು. ೩. ಮಣ್ಣು ಅಗೆಯುವ ಸ್ಥಳ. ೪. ಪುಷ್ಕರಿಣಿ; ಕಲ್ಯಾಣಿ: "ವಾಪಿ ದೀರ್ಘಕ ಪರಿಪಾತಂ" (ಮೃತುಕೋ. ೨೪-೧೫); ಶ್ರೀತರುಣೀಕೇಳಗುಂ ಭೂತಳವಿಭ್ರಾಜಿತಂ ಲಸಜ್ಜೀವನವಿಖ್ಯಾತಂ ತಾನಸವುಡು ಪರಿಪಾತಂ ಪ್ರಭುಪುರುಷನಂದದಿಂದನವರತಂ (ವರ್ಧಪು. ೧-೫೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೆ (ನಾ). ೧. (ಪಟ್ಟಣದ ಅಥವಾ ಕೋಟೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಅಗೆದಿರುವ) ಕಂಡಕ; ಅಗಳು: "ಪರಿಪಾಧಿಮುಂ ಪೀಯಂ" (ಮೃತುಕೋ. ೪೬-೬); ತಜ್ಜ ನಪದಮಧ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಪರಿಪಾವಪ್ರಪ್ರಾಕಾರ ಗೋಪುರಾಬ್ಬಾಲಕಾಂಕೃತಂಗಳಪ್ಪ ರಾಜಧಾನಿಗಳುಂ (ಅದಿಪು. ೪-೬೬ಪ); ಆ ಪುರಸ್ಥಿಯು ರತ್ನಕಂಠಕಾನುಯೋಜಿತವಿಲಾಸಮುಂ ತಳೆದು ಪರಿಪೆಯ ತೆರವೊಯ್ದಿಂದಂ ತೆರಲ್ಪು ತದಿವಿದಿದು ತೆಕ್ಕಿಗಟ್ಟಿದ ಪೊಂದಾಪರೆಯ ರಜದಂತೆ ನೃಪಮಂದಿರಮುಂ ಬಳಸಿದ್ ಪೊಮ್ಮುಗಿಲ್ಲೊ 30 ಗಯಿಸುಗುಂ (ಮುದ್ದಿಪು. ೨-೬೪); ಇಪ್ಪದಪ್ರತಟಮತೋಬಾಚಕ್ರಮುಂ ಸುತ್ತಿ . . . ಪರಿಪಾಂತರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೨-೬೨); ಆ ಪರಿಪೆ ಕಲ್ಯಾಣ ದರಿ ಕಂಗಿರಾಯಿತಲ್ಲಮಗೆ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧೪-೪). ೨. ಕೋಳ; ಕಲ್ಯಾಣಿ: "ಪರಿಪಾ, ದೀರ್ಘಕಾ-ಈ ೨ ದೀರ್ಘಕಾ" (ಪಲಾಯು. ೧೧೧-೫೪); ರಮಣೀಯಮಾದ ವನವಳಯದಿಂದೊಳಗೆ . . . ಈ ನರನಾಥನೆನ್ನಪೊಲೆನುತ್ತಂಭೋಧಿ ತಾಂ ಬಂದು ನಂದನಮುತ್ತಲ್ಲಿಯೆ ನಿಂದವೋಲ್ಪರಿಪೆ ಚೆಲ್ವಂ ದೀಪಾ ಕಳೊಪ್ಪುಗುಂ (ರಾಜಶೇ. ೨-೪೬). [ಸಂ. ಪರಿಪಾ]

ಪರಿಪೇದ (ನಾ). ಬಹಳ ವ್ಯಥೆ; ಅಧಿಕವಾದ ಕಳವಳ, - 40 ದುಃಖ: ಇಂತೀ ಪರಿಪೇದಮೇತೆಜದಿನಾಯು ತ್ತಾನಸಿನೆನ್ನನೀ (ಅನಂತ. ೧೨-೫೫); ಹೇಳು ಮುರಹರ ಬುದ್ಧಿ ಕದಡಿ ಭಂಡಾಳಿಸು ಪರಿಪೇದವೊಸಗಯ ಕೇಳಬಜಾಯೆನು ರಾಜವಾತೆಯನೆಂದನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುಮಾರ. ೧೬-೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ಯಾತಿ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಯಶಸ್ಸು, -ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. [ಸಂ.] 45

ಪರಿಗ (ನಾ). -ಪರಿಘ ೨: ಪರಿಗ ಮುಸಲ ಮುಸುಂದಿಯ ಕಲ್ಮ ಮುದ್ದರ ಕರದೈದು ಬಾಣದ ಹರಿಗೆ ಬೆರಸಿ ಹುಂಕರವೆಮ್ಮ ಕಡಿದಾದಿ ರಗುತದಿ ಸರದಿಯುಂಭಯಪಾಡುದಳವು (ದೇವಾಂಘ. ೪-೫೨).

[<ಸಂ. ಪರಿಘ./ತಮಿ. ಪರಿಕ, ಪರಿಕ್ಕ]

ಪರಿಗ್ಗ (ನಾ). (?) : ಈ ಬೆಸನಪ್ಪೊಡೆ ದೂತರ್ಗ ಭಟ್ಟರ್ಗ ಪರಿಗ್ಗಲ್ಲದೆ 5 ನೀಂ ಮಾಡಲ್ಪಕ್ಕುದಲ್ಲ (ಪಂಚತಂ. ೪೨-೫). [?]

ಪರಿಗಣನೆ (ನಾ). ೧. ಖಚಿತವಾದ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ; ನಿಖರವಾದ ಎಣಿಕೆ. ೨. ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾದ ವಿಚಾರ, -ಆಲೋಚನೆ: ಕವಿಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಲೋಕಭಾವಗಳು ತಮ್ಮ ಪರಿಗಣನಮೌಲ್ಯದಿಂದ ರಸ 10 ಲೋಕದ ಮೌಲ್ಯಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಕವಾಗುತ್ತವೆ (ಸಾಂಧಸ. ೪೨೧).

[ಸಂ.]

ಪರಿಗಣನೆ (ನಾ). ೧. (ಉದ್ದೇಶ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ) ಗಮನಕೊಡು 15 ವಿಕೆ, -ಪರಿಶೀಲನೆ: ಬರವಣಿಗೆಯ ವೇಗದ ಪರಿಗಣನೆ (ಪ್ರದ. ೩೪೯). ೨. ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ; ಎಣಿಕೆ: ನಿಮ್ಮನುಜ್ಜೆಯಲಿ ಚರಿಸುವೆನು ವನ ವಾಸದಲಿ ಗೋಚರಿಸುವೆನು ನೀವ್ ನುಡಿದ ವರಾಪದ ಪರಿಗಣನೆ ಪರಿಯಂತವೆನನು ಕೈಕೆಗಾ ರಾಮ (ಕೊರಂ. ೨-೨-೫೦).

[ಸಂ. ಪರಿಗಣನಾ]

ಪರಿಗಣತ (ಗು). ೧. ಗಣಿಸಿದ; ಎಣಿಸಿದ; ಪರಿಭಾವಿಸಿದ; 20 ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ: ಪರಿಗಣತ ಪರಮಾತ್ಮ ಸಂಘಟಿಸಿದುದು ಭಾಗಿಯಲಿ (ಕೊರಂ. ೧-೬-೫೮). ೨. ನಿಖರವಾಗಿ ಯೋಚಿಸಿದ, - ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದ: (೪). (ನಾ). ೩. ಎಣಿಕೆಗೊಂಡುದು; ಪರಿಭಾವಿತವಾದುದು: 'ಮಾನವನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ನೈತಿಕತತ್ವ ಗಳೂ ಜಗತ್ತಿನ ಭೌತತತ್ವಗಳಿಗೆ ಅನುರೋಧಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿತವಾದುವು (ಮೃತ್ಯು. ೩೦ ಪೀಠಿಕೆ); ಹಾಸ್ಯವು ನವರಸವೆಂದು ನಮ್ಮ ಲಾಕ್ಷಣಿಕ ರಿಂದ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದ್ದರೂ . . . ಮಿಕ್ಕ ರಸಗಳ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೩೪೯). ೪. ಲೆಕ್ಕ; ಎಣಿಕೆ: ದಾಯ ಬಂದುದು ನಮಗೆ 25 ಹೋ ಲೇಸಾಯಿತೇಳು ವಿಶೋಕ ಸಾಕುಳಿದಾಯುಧದ ಪರಿಗಣಿತವನು ಹೇಳೆಂದನಾ ಧೀಮ (ಕುಮಾರ. ೧೮-೧೯). ೫. ಪರಿಭಾವಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಶ್ರೀದೇವಿಯು ಅವರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೇ ಒಬ್ಬಳಂತೆ ಪರಿಗಣಿತಳಾದಳು (ಪ್ರೀರಾಯ. ೨೧೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಗಣಿಸು (ಕ್ರ). ಎಣಿಸು; ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳು; ಭಾವಿಸು; 30 ಯೋಚಿಸು: ಪರಿಗಣಿಸಲಗ್ನೀಂದ್ರನಂಜನರ್ . . . ನೆಗಲ್ಪ ಭದ್ರಾಕ್ಷ ಕೇತುಮಾಲ್ಯಾದಿಗಳ್ಳಿ ಧರೆಯನೊಂಭತ್ತುಭಾಗಂ ಮಾಡಿ ಕೊಡಲು (ಚಿಬಪು. ೧೫-೧೫); ನನಗೆ ಏನು ಅಗುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸದೆ ಅವಳ ಕಿಟಕಿಯ ಬಳಿ ರಾತ್ರಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಳೆದಿದ್ದೇನೆ (ಮಲನಾ. ೧೬೬); ನಮ್ಮಪನವನೆಂದು ಅನ್ಯನು ಅವನೆಂದು ಅಲ್ಪರು ಪರಿಗಣಿಸುವರು (ಇಂಜಾಪ. ೯೧-೪೨); ಈ ದಿನ ಒಂದು ಮಹಾಸುದಿನವೆಂದೇ ನಾವು ಪರಿ 35 ಗಣಿಸಿದ್ದೇವೆ (ಪ್ರತಾಪ. ೫೦). [ಪರಿಗಣನ+-ಇಸು.]

ಪರಿಗತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತುವರಿದ; ಬಳಸಿದ; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ: 40 ಪರಿಗತ ನಿಜಾರಣಿಯೊಳಾ ಗಿರಿಯೊಳ್ . . . ಇಪ್ಪದಾ ಕಟಿಯುಂಗಳಂ (ಅರ್ಧಶೇ. ೪-೧೨೫). ೨. ಅಧಿಕವಾದ; ಹೆಚ್ಚಾದ; ಅವರಿಸಿದ; ತುಂಬಿದ: ನರಪತಿತನಯನನಾಯಕ ತರಕಾಪಾಂಗದೊಳಿ ನೋಡಿ ಕೆಳದಿ ಯರೊಡನಾಂ ಪರಿಗತ ಹಾಸ್ಯದೊಳಿಂ (ಕವಿಾ. ೧-೬೦); ಅದಿಬಾ ನವಿರಳವಾತೂಳಿಪ್ರಮುಖಪರಿಗತತೂಳಿಕಾತಳಮಪ್ಪ ಮನಕ್ಕೊತಾನುಂ . . . ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮೃಧಂ ಮಾಡದೆ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೧೮ ಪ); ಮತ್ತನೂ ವನಂ . . . ಪರಿಗತ ಶಬರೋಪಯುಕ್ತ ಮಾಗಿಯು

ಮದಿಗ್ರಹಸಮಗ್ರಸ್ಥಳಮುಂ (ರಾಜಶೀ. ೫-೭೪ ವ). ೩. ತಿಳಿದ; ಅರಿತು
ಕೊಂಡ. ೪. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ: ಧರಣೀವಲ್ಲಭ ತನ್ನುನಿರೀಕ್ಷಣ
ಕ್ಷಣದೊಳಲರ್ದ ಕಡವಿನ ಮರಗಲ್ ಪರಿಗತರೋವನಾಂಜತೆಯಂ ದೊರೆ
ಮಾಡಿದುದನ್ನ ತನುವುಮಂ ನೆಜೆ ತನ್ನೊಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೨-೯೯);
ನಿಟಲನೇತ್ರನ ನುನುನಿಖಿಯುಬ್ಬಟಿಗೆ ಸಮದೋಡಿಸಿತು ಕಣ್ಣನ ಚಟುಳ
ವಿಕ್ರಮಪವನಪರಿಗತ ಬಾಣಶಿಖರ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೯); ಮರದೊಳೆನೆ
ಛೊಂದು ನೆವದಿಂ ಮರನಡರ್ಗಂ ಶಿಖಿ ದಿವಾಕರಂ ನೀರ್ವೊಕ್ಕಂ ಪರಿಗತ
ದಿಂಬವ್ಯಾಜದಿನರೆ ಹಿಮಾಗಮಮಹಿತನೇಂ ಕಡುಗಲಿಯೋ (ರಾಜಶೀ.
೯-೧೧). ೫. ಹೋದ; ನಡೆದ. (ನಾ). ೬. ಆವರಿಸಿರುವುದು;
ತುಂಬಿರುವುದು: ಪನಪುಲ್ ಪಟ್ಟಿಯ ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಮುತ್ತಿನ ರಂಗವರಿಯು
ಶಿಖನಂ ಮನದೊಳ್ ಜನಯನೆ ಶಿಖಿ ಮಸುಳೆ ವಿನೂತನ ರವಿರಥವಾಂಸು
ಪರಿಗತಂಜೋಲ್ ನಭದೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೧೩). ೭. ಸೇರಿರುವುದು;
ಕೂಡಿರುವುದು: ಅನ್ನೋನ್ನತಪ್ರಜಯಸಂಜಾತಸಂಪತ್ತರಂಪರಾಪರಿಗತ
ಮಾಗೆ ನಿಳಂಬದಂಪತಿಯನೆ ಪೋಲ್ಪು ತದ್ವಂಪತಿಗಳ್ಳಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೯೩೪);
ಸ್ವರಣವಿಚಾರಾಮಂತ್ರಪರಿಗತವನ್ನಿರ್ವಹಿದರೆ ನಿ ಎಂದಿವು (ಕಮಲ.
೩೧೧). ೮. ಹೋದುದು; ನಡೆದುದು: ತುರಗವಿವ ಸಾಳಿನಲಿ
ಕುಂದಿನಿಪುಂಗಿ ಪರಿಗತವಾಗುವು (ಶೂರರಾ. ೩-೨-೧೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಗಲಿತ, ಪರಿಗಲಿತ (ಗು). ೧. ಮುಳುಗಿದ. ೨. ತಟ್ಟನೆ ಕೆಳಗೆ
ಬಿದ್ದು, ಉರುಳಿದ. ೩. ಕರಗಿದ. ೪. ಹರಿದ; ಪ್ರವಹಿಸಿದ:
ಶಿಖಮಹಿಪ್ರಾಸಾದಪರಿಗಲಿತ [ಸಾಹಾಂ. ಪರಿಮಳಿತ] ಸದಮಳವಪ್ರವಾಹ
ನಿಪ್ಪಯಾನ ಪರವರ್ಧತಾನಲ್ಲ ಕಲ್ಪತರುಪಂತ್ರಿ ಸಂತತದರ್ಶಕತ ಪರಿಮಳ
ಭೂತ ಕುಸುಮವಿನರವಿನರದ ಮುಂದಮರಂದರನ ಕದಂಬಕರ್ಮವಿತ ವಿಧು
ರವಿವಿಧನಾಭಮುಂ (ರಾಜಶೀ. ೧೪-೧೦೩ ವ). (ನಾ). ೫. ಹರಿ
ಯುವುದು; ಪ್ರವಹಿಸುವುದು. ೬. ದ್ರವ. **ಪರಿಗಲಿತ:**
೭. ಸೋರಿದ: ಕಂಗೊಳಿಸಿದರುಕುರಹಪರಿಗಲಿತಕ್ಷಣಜಾತಕಲಿತಕಾಯ
ರಣೀಯರ್ (ರಾಜಶೀ. ೩-೫೧). ೮. ಹೊರಗೆ ಬಂದ; ಹೊಮ್ಮಿದ;
ಸೂಸಿದ: ಪರಿಗಲಿತ ಪೂರ್ಣಾಂಧರ್ . . . ಭಲ್ಲನಕರ ನಿಷ್ಕುರಣನದರ್
(ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೯-೧೦೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಗಲಿತ 'ಪರಿಗಲಿತ' ನೋ.

ಪರಿಗಾಲುವೆ, ಪರಿಕಾಲುವೆ, ಪರಿಕಾಲ್ವೆ, ಹರಿಗಾಲುವೆ (ನಾ). -
ಪರಿಕಾಲ್ವೆ: ಭಾಗೀರಥದೀವಿಯರು ಸಾಸಿದವೊಗವಾಗಿ ಸಾಗರವೆರೆದಂತೆ
ರಾಗಿಸ ಪರಿಗಾಲುವೆ ಸಾಸಿದವೊಗವಾಗಿ ಸದ್ವನವ ಸಾರಿದುವು (ಮೋಹತ.
೨-೩೯). **ಪರಿಕಾಲುವೆ:** ಕಾವೇರಿಯು ವಕ್ಷದ ಚಾರುಹಾರನಂಬಂತೆ
ಅನೇಕ ಪರಿಕಾಲುವೆಗಳು ಊರನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಹರಿಯುತ್ತಿರುವುವು
(ಕರ್ಣಾಟ. ೧೫೪). **ಪರಿಕಾಲ್ವೆ:** ಪೀಣ ಮದೆ ಮಾಂಸದೊಟ್ಟಲ್
ಬಸಿಯ ಪರಿಕಾಲ್ವೆ . . . ತದ್ರೂರಂಗದಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ತೀನೆ (ಚಿಬು.
೪೬-೫೬). **ಹರಿಗಾಲುವೆ:** ಬಂದರು . . . ಹೊಳೆಯ ಹರಿಗಾಲುವೆಯು
ಹರಿಹನ ದಿಳಿದ ಸಂದನದುಬ್ಬುಗೊದ್ದಿನ ಕಳಮೆ ಕಡಳಿ ದ್ವಾಸ್ತಿ ಧವಳೇಕ್ಷು
ಗಲನೇಕ್ಷಿಸುತ (ಶೂರರಾ. ೩-೧೨-೨೫).

[ಪರಿ + ಕಾಲುವೆ (<ಕಾಲ್ಪಾಯ್)]

ಪರಿಗಡು 'ಪರಿಗಡು' ನೋ.

ಪರಿಗೀತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ: ಪರಿ[ಸಾಹಾಂ. ರ]ಗ್ವಿಾರ್ಥಂ
ಪೂರ್ವಾಪರದೊಳ್ಳಿವಾಗಳೆಂದುಮೊಂದಜಿಕೊಂಡುಂ ದೊರೆತೊಂದೊಂದ
ದೊಡದು ದುಪ್ಪರಮೆ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಮುಂಬುದಾಪಂ ದೋಷಂ (ಕವಿಂ.
೧-೪೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಗೊಡ (ಗು). ಅತ್ಯಂತ ಗುಪ್ತವಾದ; ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದ:

ರೂಢಿಗಚ್ಚುರಿಯಾಯ್ತಲಾ ಪರಿಗೊಡ ಮೃಗಗಣವಿಲ್ಲವೆದೆ ನಿಮೂರ್ಧನಂ
ಹಿಡಿತನುಯಂದನು ದೂತನೊಡೆಯಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೧೬). [ಸಂ.]
ಪರಿಗೈ ಹೀತ (ಗು). ೧. ತೆಗೆದುಕೊಂಡ; ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ: ಇವರ್ಗಂ
ಪುಟ್ಟಿದೊಂ ಮೃಗಶೃಂಗನೊಬೊಂ ತಾಪಸಕುಮಾರನಾತಂ ಬಾಲಕಾಲಪರಿ
ಗೈಹೀತತಾಪಸಾಚರಣಂ ತಪೋರೂಪವಾಗ್ಗಮಂ ಮೆಚ್ಚದೆ ವಿಧಾಂಧ
ಕಾರಾವಕುಂತಿತ ಸಮೃಗ್ಧ ಜಾನನಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೭-೪೩ ವ); ಬಾಲ್ಯಕಾಲ
ದೊಳ್ ತೊಡಂಗಿ ಪರಿಗೈಹೀತ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತಪರಿಣತನಾದಂ(ಗದಾಯು.
೫-೪೪ ವ). ೨. ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ: ರತ್ನಮಂಡನಾಯೋಗಪರಿ
ಗೈಹೀತ ಸುರೇಂದ್ರ ಕುರೇಂದ್ರಪ್ರಕೃತನಪ್ರಮರೇಂದ್ರನನೆ ಪೋಲ್ಪುಂ
ಸೌಜನ್ಯಕುಂಡಾಂಕುರನಿರ್ವಹುಂ (ಶಾಂತಿ. ೫-೯೪ ವ). ೩. ಒಪ್ಪಿದ;
ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ; ಸಮ್ಮತಿಸಿದ. ೪. ಮದುವೆಯಾದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಗೈ, ಹರಿಗೈ (ನಾ). ೧. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ
ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ; ಗುರಾಣಿ; ಧಾಲು;
ಅಡ್ಡಣ: "ಅಡ್ಡಣಮಂದನಲ್ ಪರಿಗೈ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೧೮); ವೀರ
ದೊಳ್ ಕೂಡಿ ಪರಿಗೈಯುಂ ಬಿಟ್ಟೇಜುಂ ಬೆರಸರ್ಪಂತೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿ
ಸಿಂಹಾಸನಮುಂ ಬಿಟ್ಟೊಡೆಯುಂ ಬೆರಸರ್ಪಂತೆ . . . ಕೊಲ್ಲದ ಪ್ರತ
ದೊಳಂ ಪುಟಿಯದ ಪ್ರತದೊಳಂ ಬೆರಸಿರ್ವುದು (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧೧-೨);
ಪರಿಗೈಗಳಲ್ಲಿ ಕೀಲಿಸಿದ ಗಿಜ್ಜೆಯ . . . ಪರಿ ನಾಡೆಯುಮೊಪ್ಪಿದುದಿವಲಂ
ಗಕೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೩೩); ಮದಿದ ಪೆಣಗಳ ಬಳಿಯೊಳೊತ್ತುವರ್
ಸುತ್ತುವರ್ ಪರಿಗೈಯುಂ ದಿವಿಭಟರು (ಚಿಬು. ೪೨-೩೯); ಖರ ಖಡ್ಗ
ಪ್ರಾಂಶು ವಿದ್ಯುಮೃತಿ ಪರಿಗೈಗಳಂಭೋಧರಂಗಲ್ (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೩).
೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಸುತಿ, ಮೌರಿ, ಜೋಲು, ತಂಬಟಿ,
ಕುರಣ, ಚಿಕ್ಕ, ಪರಿಗೈ, ಕೊಂಬು . . . ಮುಂತಪ್ಪ ಬದ್ಧವಣಂಗಳ ದಿರುಸರಂ
ಎಲ್ಲೆಡೆಯೊಳಂ . . . ಮಾರ್ದನಗುಟ್ಟಿದುದು (ಅಮೃತ. ೩೨-೧೦).
೩. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪರಿಗೈಯ ಬನ್ನಿಗಿಯರ್ ಈ ಊರ್ಗೈ
ಬನ್ನು ಅಂದರೊಳ್ ಭಲವಿನೆ ನಾಲ್ಕೈತ್ತನ ಬಳನ ಕಿಡಿಸಿ ಅಜೈಬ್ಬು
ಮಾಡಿ (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೧೦; ಸು. 800). **ಹರಿಗೈ:** ೧.
"ಪೇಟಿಕಂ, ಭಳಕಂ, ಚರ್ವ, ಅವರಣಂ-ಈ ೪ ಹರಿಗೈ" (ಪರಾಯು.
೩೬-೩೦೩); ಕಾಳಗದಿಡಿದಡೆ ತನ್ನಾಬ್ಬಂಗೆ ಹರಿಗೈಯಂನಿಕ್ಕಿ ಬಂದು
ಕುಂದುರೆಯಂ ರಾಹುತನಂ ಕೊಂಡು ಸ್ವರ್ಗಸ್ತನಾದ (ಸೌಮ್ಯ. IX-೬,
೨೫೩-೯; ಸು. 1149); ಸರಸಿದಲೆಗೊಡೆಯುಂ ಪಿದಿದರಸನ ನೀರ್ವೊಯನೆ
ನಿಂದು ಕುನಿದಾಂತೊರ್ವಳ್ ಮರಕತದ ಹರಿಗೈಯೊಡೆಯನರಂಬನ
ಮುಂದ ಮೆಜೆವ ರಿಯುಪೊಲೆನೆದಳ್ (ಅನಂ. ೭-೪೩); ಹರಿಗೈ ಖಡ್ಗ
ಕಳಾರಿ ಕುಂತದ . . . ವರೂಢಾರೋಹಕರ ದೋಹರದ ಮೇಳದಲಬ್ಬರಿ
ಸುತೊಳಹೊಕ್ಕುನಿಕಾಯು (ಶೂರರಾ. ೩-೩೪-೪೬). ೨. ತಿಗಡಲೊಡ
ಜುಪ ಹರಿಗೈಗಳ ಗೊಜಗಿಪ ಹೆಗ್ಗ ಹಳೆಗಳ . . . ಮಹಾಧ್ವನಿ ಬಗಿದುದೈ
ತಾವರೆಯು ತನಯನೆ ಕಣ್ಣೊಳೊಟಿರವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೪). ೩. ನೊಕ್ಕ
ನೆಗ್ಗಡೆ ಹರಿಗೈಯಲಿತ್ತಿಸಿದನೆರಡು ಜನಮಂದಿರಮುಂ (ಎಳ. VII, ೩೪೩.
೧೦-೪೭; 1083 ?); ಹರಿಗೈಯ ನೆಲವೀಡಿನೊಳು ಸುಖದಿನಾಳುತ್ತಿವ್
(ಎಳ. VII, ೩೪೩. ೩೪-೯೩; 1112 ?); ಹರಿಗೈಯ ಗ್ರಾಮದೊಳು
× × × ಣಿ ಪಾದಪಂಚಪದಾಸಂಸೇವೆಯಂ(ಎಳ. VII, ೩೪೩. ೪೭-೪೭;
ಸು. 1245). ೪. (ಆಲಂ) ಹರಿಗೈಕಾರರ ಸೈನ್ಯ: ಬಲಸಮುದ್ರದ
ಬುದ್ಬದಂಗಳೊ ತಿಳಿಯಲರಿದನೆ ಹರಿಗೈ ಮುಸುಕಿತು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೨೬).

ಹರಿಗೈಯವ - ಗುರಾಣಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವವನು: ಹರಿಗೈಯವ
ರೊಂಬತ್ತು ಬಲ್ಲವು (ಕಾಂತಿ. ೨೮-೩೧); ಬಿಗಿದುಟ್ಟಿ ದಟ್ಟಿಯ ಹರಿಗೈಯ
ಮು ತಜುದಿದರು (ಕುಂಜಸಾಂ. ೧೧-೩೧); ಒಪ್ಪೊಬ್ಬ ದಿಲ್ಲುಗಾರನಿಗೆ

ಏಳು ಏಳು ಮಂದಿ ಹರಿಗಿಯವನನ್ನು ಸವಿಸಿ ಪೂಜೆಗಳನ್ನು ಒಡ್ಡು
ತ್ತಿದ್ದರು (ಕೃಷ್ಣಾಧಿ. ೨೩). [ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಪರಿಗ್ರಹ]

ಪರಿಗಣಾ, ಹರಿಗಣ, ಹರಿಗಣಾ (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನು
ಹಿಡಿದು ಯುದ್ಧಮಾಡುವ ಯೋಧ, — ಶೂರ : ಬಿಲ್ವದ ಪದಲಿಡೆ
ಕಂಡಾರ್ ಪರಿಗಣಾಕರ ತಂದೆ ನಡೆದು ಪಳಂಚಿದು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨೩೧).
ಹರಿಗಣಾ : ಹರಿಕಾರರ ಮಂಡೆಯಕಾರರ ಹರಿಗಣಾಕರ . . . ವಾಹಕ
ಗಳೂ ಏರ್ಪಡಾಗುತ್ತಿದ್ದು (ಸಂಪಾದ. ೧೩೨). **ಹರಿಗಣಾ :** ಕಟ್ಟು
ಬಟ್ಟೆಯ ದಿರುದಿನ ಹರಿಗಣಾಕರ ಪರಿವಿಧಿಯೊಳಗೆ (ಗಿ೦ಕ. ೬-೫೫ ದ);
ಬಂಡವಟ್ಟು ಮಹಾಗೋಗಿರಿಲೆಗೆಂಬವಾಕೆಯ ಪೆಸವೌತ್ತ ಹರಿಗಣಾಕರ
ತಂದೆ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨೧೪); ಅಸಮಾನದ ದಿರುದಿನದ ಹರಿಗಣಾಕರ ಮಹಾ
ದರ್ (ದಶಕ. ೬-೫೪); ಹರಿಗಣಾಕರು ಹಲಗಿಯವರುಬ್ಬರದ ದೊಂಕಣ
ಕಾಣರಾಂಕು ಕೃತಾಂತನಾಲುಮೆ ಪರಧರದಿ ತೀವಿದರು (ಕುಮಾರ. ೪-೪೬);
ಹರಿಗಣಾಕರ ಮಂಡೆಯಕಾರರ ಬಲುಹರಿಗಣಾಕರ ಸಬಳಗರ . . .
ವಾಹಕ ಪುರದ ಪೊಜಿಗೆ ಕಟ್ಟೆ ನೆದವು (ಕುಮಾರ. ೪-೪೨); ಕೊಂಕಣಾಕರ
ಹರಿಗಣಾಕರ ಕೈದುಗಾಕರ ಪಡೆವೆರಸು . . . ತೇರಾಳ್ಳೆ ದಂಡೆತ್ತಿ
ಪೊದರ್ (ಕುಮಾರ. ೪೩-೨೪). [ಪರಿಗಣಾ-ಕಾಣ]

ಪರಿಗಡು, ಪರಿಗಡು, ಹರಿಗಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ರೀತಿ ಕಡು ; ಕ್ರಮ
ತಪ್ಪು : ಅಜ್ಞಾನೇಶ್ವರನು ನೆಲಬ್ಬಂದಿದ ಪರಿಗಡೆಯು ಧೂಳದರ್ಪಣ
ನಿಜಂ ಪರಿಗಟ್ಟಿ ಪಾಸೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಪಡೆಯ ತನು (ದಶಕ. ೩-೧೨). **ಪರಿಗಡು :**
೨. (ಪ್ರವಾಹವು) ಹರಿಯುವುದು ನಿಂತುಹೋಗು ; (ಪ್ರವಾ
ಹದ) ಹರಿವು ಕೆಡು : ತೊಡಗಿ ಪರಿಗಟ್ಟಿವು ಬೆಳ್ಳೆಯಲೋಕ
ಸರಳಿದುವು ಮರುಮರೀಚಿಕಾವಾಹಂಗಳ (ಸಂಪಾದ. ೬-೪೬); ಪರಿ
ಗಡೆ ಕಣ್ಣು ನೀರಜುಮೆಕ್ಕಸರಂಗಳ ತೋರಮುತ್ತಿಗಳ ಪರದವೊಲಾ
ದುವು . . . ಆಕೆಯ ಮೆಯ್ಯಿಸುಪೆಸಳುಂಬಮೋ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೩೩೩).
೩. "ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸು" (ಅನಂಕ). **ಹರಿಗಡು :**
೪. ಚಲನೆಯಿಲ್ಲದಾಗು ; ಓಟಿಲ್ಲದಾಗು : ಮರೆ ಹರಿವಾಡೆ ಹಂದಿ
ಹರಿಗಟ್ಟಿ . . . ಬೇಟೆವನೆಯುಬ್ಬರನುಬ್ಬರನಾಯ್ತರಣ್ಯದೊಳ
(ಸೂಕ್ತ. ೩-೧೧೬). ೫. ಮುಗಿ ; ನಿರ್ಣಯವಾಗು ; ಬಗೆಹರಿ :
ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಮಾತಿಗೆ ಕೊತರೆ ಬೆಳಗಾದರೂ ಹರಿಗಡುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ಪರಿಗ + ಕಡು]

ಪರಿಗೋಳ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಿಡಿದೋಗು ; ಹಿಡು ; ಪಲಾಯನ
ಮಾಡು : ಎತ್ತಮುತ್ತಿದ ಕುಡಿವಾಲಮುಂದೆಸೆಯ ಕರ್ಪುಗಳ ಪರಿ
ಗೊಂಡುನಾಣಿಯೊಳ (ಸಂಪಾದ. ೪-೧೦೪). ೨. ಪ್ರವಹಿಸು ; ಹರಿ :
ಕೊಂಕ ಪರಿಗೋಳ್ಳ ನದೀನದಪಾಳದಿಂ ಮಹೀಶಲಮಹಿಲೋಕದಂತೆಸಿದುದಾ
ಜಗತೀಪತಿಗೋರ್ಧಯಾನದೊಳ (ಅರ್ಧನೀ. ೬-೩); ಪರಿಗೊಂ [ಪಾಕಾಂ.
ಕೊಂ]ಡತ್ತು . . . ಅಂದಿಗರ್ವಾವೆಯರ ಭರದಿಂದಿಕ್ಕಿದ ಮಾಟಿ
ಯಾಯ್ತು ನದಿಯೆಂದೆಂಬನೆ ಗಂ (ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ. ೪-೧೬). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು ;
ಹರಡು : ನನೆಬಿಲ್ಲನ ದೀರಮನೊಲ್ಲ ಪೇಜ್ಜಿನಾಂ ತಿಂಗಳ ಸೊಂಪು
ಗುಂಪುಪಡೆದಿತ್ತೆ ಸಿಗಂ ಪರಿಗೊಂಡುದೆಂದಿನಂ (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೬). ೪. ಅತಿ
ಶಯವಾಗಿ ಹೊಂದು, — ಪಡೆ : ನೆಲಪೊಲೊಮೆಯುಂ ಬಿಡದೆ ನೀನೆ
ನತಾದೊಡೆಯುಂ ಮನೋಭವಾನಲನ ಪೊದಟ್ಟ ಪನ್ನೆಯನಿಹಂ ಪರಿಗೊಂಡ
ಳನಿಪ್ಪ ಭಂಗಿಯಂ ತಳಿದಿರುತಿವುರ್ದಕಳಲಸಿಗ್ಗಿಯುಂ ಕಳಭಾಸಿಗ್ಗಿ ಬಿಟ್ಟು
ಪೊಡೆ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೪೫). ೫. ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಬೇಟೆಗೆ ಸಿಗುವಂತೆ
ಮಾಡು : ಅಡಲಾದಿಸಲ ಪಾಟಾಯಂ ನಿಜಸಲುಂ ಪರಿಗೊಳಲ್
ತೊವರಿಕ್ಕಲೊಳಗಂ ಬರಲ್ . . . ಹರಿಗ ಕೇಳಾನೆ ಬಲ್ಲೆಂ (ಸಂಪಾದ. ೫-೪೧).
[ಪರಿಗ + ಕೊಳ್]

ಪರಿಗ್ರಹ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿಯುವುದು ; ಗ್ರಹಿಸುವುದು. ೨. ತೆಗೆದು
ಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸ್ವೀಕಾರ. ೩. ಪಡೆಯುವುದು ; ಹೊಂದು
ವುದು. ೪. ಮದುವೆ ; ಪಾಣಿಗ್ರಹಣ. ೫. ಹೆಂಡತಿ ; ಪತ್ನಿ.
೬. ಗಂಡ ; ಪತಿ. ೭. ಮನೆತನ ; ಕುಟುಂಬ ; ಸಂಸಾರ ; ನಿಮ್ಮೊಂದು
ವಚನಮಾತ್ರದಿಂ ನಮ್ಮ ಪರಿಗ್ರಹಮುಲ್ಲಂ ಪಲವು ಕಾಲಂ ಪಸಿಯದುದು
ಬಾಲ್ಯಂತರ್ಧಂ ಸಾರ್ವಭೃದು (ಸಂಪಾದ. ೧೬೨-೧೪). ೮. ಆಸ್ತಿ ;
ಸಂಪತ್ತು ; ಐಶ್ವರ್ಯ. ೯. ಸಂಬಂಧ ; ಬಾಂಧವ್ಯ : "ಮುಖ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಬಲುತಂತ್ರದಲಿ ಪರಿಗ್ರಹದಲ್ಲಿ . . . ತಂತುವದು" (ಪುಂಗರಾ.
೧೫೪-೬೬). ೧೦. ಪರಿಜನ ; ಪರಿವಾರ : "ಪರಿವಾರ, ಪರಿಕರ,
ಪಂಪಂಜೆ, ಪರಿಗ್ರಹ—ಈ ೪ ಪರಿಗ್ರಹ" (ಕಲಾಯು. ೫೧-೧೫೧);
ತನ್ನ ಸಂಗಡವರಂ ಪರಿಗ್ರಹಮುನೆಯುರರಾಜದಿ ಹಿಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಂ
ಕಡುಮನೊಳಂದು ಬಿಟ್ಟನಂತಿವು ವಾಚಿಯನಾ ಸ್ವಪೋತ್ತಮಂ
(ಕಾದಂಪು. ೬೨೦); ಕರಣದ ಲೋಕನುಂ [ಪೂಜದ ವಿಧೋ] ಕಣ್ಣುಂ
ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲಿಯುಂ ಸಮಸ್ತಪರಿಗ್ರಹಮುಂ ಮಲೆಗುಳ ಪ್ರಭುಗಳಂ
ತಮ್ಮ ಭರ್ಮವಾಗಿ (ಕಾಳ. ೧೩-೪-೪೬ ; 1093); ಪುಷ್ಕಳಕೃ
ಪರಿಗ್ರಹಗಾತ್ರಧನ್ಯಶ್ರಯಮೆಂಬವಾರ್ಗಮುನಿತ್ಯಂ (ಪುಷ್ಕ. ೧೩-೨೬).
೧೧. ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುವುದು ; ದಯೆ ; ಅನುಗ್ರಹ. ೧೨. ರಕ್ಷಣೆ
ಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಜನ ; ಪೋಷಣೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ
ವರು ; ಆಶ್ರಿತ ಜನ : "ಪರಿಗ್ರಹಂ ಪೋಷಣೆವರ್ಗಮುಂ" (ಮುಕೋ.
೧೨೦-೧೭). ೧೩. ಗೌರವ ; ಮನ್ನಣೆ. ೧೪. ರಾಜ್ಯಭಾರ ;
ಆಡಳಿತ. ೧೫. ವಿನಾಸಲುಪಡೆ ; ಹಿಂಚೂಣಿ ಸೈನ್ಯ : ಕಸರು
ಮಗುಳವನಲಿ ರೊದ್ದದ ಪರಿಗ್ರಹಂ ರಾಸಿನಾನೊರ್ವನುಂ ಲಕ್ಷ್ಯವೆನ್ನು
ಮಗುಣ್ಣು ಹಲಂಬರನಿಜಿದು ಕಾಲಾಳೊಲಾಲಿವೆತ್ತರೆ ಪರಿಗ್ರಹದಿಗ್ಗು
ಮಣ್ಣುಳೆ ಮಹಾ ಸುರಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದ (ಎಳ. XVI, ಪುಮಕೂ.
೧೦೯-೧ ; 1163). ೧೬. ಜಯಿಸುವುದು ; ಗೆಲ್ಲುವುದು. ೧೭.
ಅಂತಃಪುರ ; ರಾಣಿವಾಸ. ೧೮. ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ;
ತಿಳಿವಳಿಕೆ. ೧೯. (ಆನೆ, ದುಃಖ ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ವಿಸ
ರ್ಜನೆ ; ತ್ಯಾಗ : ಪರಿಗ್ರಹವೆಂದರೆ ದುಃಖತ್ಯಾಗವೆಂದಿ
ಯೆಂದ (ಅಶ್ವಸ್ಥ. ೨೧-೧೩). ೨೦. ಶಾಪ : "ಬಯ್ಯುಳ್—ಶಾಪ,
ಪರಿಗ್ರಹ" (ನಾಟಕ. ೪). ೨೧. ಮೂಲ ; ಬುಡ ; ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನ.
೨೨. ಬೀಸಣಿಗೆ. ೨೩. ಸೂರ್ಯ (ಅಥವಾ ಚಂದ್ರ) ಗ್ರಹಣ :
"ತೃಜಮುಂ ಕೀಳ್ಳೆಡೆ ಸಂಜುಂ ನುಚನಮಾಖ್ಯಂ ಸೇನೆಯುಂ
ದಾನಮುಂ ಮೃಜನಂಗೆ ಪರಿಗ್ರಹಾಖ್ಯಂ" (ನಾಟಕ. ೧೬೬).
೨೪. ವಿಷ್ಣು. ೨೫. [ಜೈನ] ಮಮತೆ ; ವಾಂಛಲ್ಯ ; IP ಮಮ
ತೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವಸ್ತುಗಳೂ ಸಹ ಪರಿಗ್ರಹವೆಂದೇ ಭಾವಿ
ಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಇದು ಬಾಹ್ಯ ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಂತರ ಎಂದು
ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಧನ, ಧಾನ್ಯ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಬಂಗಾರ, ಮನೆ,
ಹೂಲಿ ಮುಂತಾದುವು ಬಾಹ್ಯಪರಿಗ್ರಹಗಳು. ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ,
ಕ್ರೋಧಾದಿ ಕಷಾಯ, ಹಾಸ್ಯಾದಿ ನೋಕಷಾಯ ಮುಂತಾದುವು
ಅಭ್ಯಂತರ ಪರಿಗ್ರಹಗಳು ; ಎನಕು ಪರಿಗ್ರಹದ ತೊಡಕುನಿಮನೋ
ದುಃಖಮದಜ ಕುಂದನಿತು ಮನಕೃಷಿತ ಸುಖಮೆಂಬುದಂ ನೆಟ್ಟನೆ ತಿಳಿದಂ
ಜನ್ಮಜಲಧಿಯೊಳ ಮುಂಬುಗುವನೇ (ಅಮೃತ. ೩-೬೨) ; ಕೊಲೆಯೆಂದಪತ್ನಿ
ಮೆಂದು . . . ಪಳಂಚಲಿನ ಪರಿಗ್ರಹಮೆಂದಿವಜೋಕಾಪಪೇಕ್ಷೆಯನು
ಪೇಕ್ಷಿಸು (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೩೪) ; ತನ್ನ ಸದಸ್ಯಕುಂತಲಮಂ ಪಂಚ
ಮುಷ್ಟಿಯಂ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರ ಪರಿಗ್ರಹಂಗಳಂ ಪರಿ
ತ್ಯಾಗಗಿಗಿಯುಂ (ಸಂಪಾದ. ೧೫-೫೬ ದ) ; ಸ್ತ್ರೀ, ಪುತ್ರ, ಧನ, ದ್ರವ್ಯ

ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ತನ್ನವೆಂದು ಮಮತ್ವವನ್ನು ಇಡುವುದರ
ಪರಿಣಾಮವೇ ಪರಿಗ್ರಹವಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೪೬೬). ೨೬. [ನಾಟ್ಯ]
ಇಪ್ಪತ್ತು ಬಗೆಯ ಕರಕರ್ಮಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಧೂನನಮುಂ
. . . ನಿಗ್ರಹಮುಂ ಪರಿಗ್ರಹೋತ್ಪನ್ನಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೧); ಧೂನನ,
ಶ್ಲೇಷ, ವಿಶ್ಲೇಷ, ಕ್ಷೇಪ, ರಕ್ಷಣ, ಮೋಕ್ಷಣ, ಪರಿಗ್ರಹ. . . ತರ್ಜನ-ಈ
ಇಪ್ಪತ್ತು ಕರಕರ್ಮಭೇದಂಗಳ್ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೪-೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಗ್ರಹಣ (ನಾ). ೧. ಹಿಡಿಯುವುದು; ಗ್ರಹಿಸುವುದು :
ಶಾಸ್ತ್ರದಲಿ ವಿವಿಧವಾಕ್ಯಪರಿಗ್ರಹಣವೆಂದಿಹ ಮೇಲಿಲ್ಲೆಂಬ ಮುನಿಕರ್ಕದ
ಘಟಾನಕ ಘಾಡಿಸಿದುದಾ ಯಜ್ಞಮಂಟಪದ (ತೊರಣ. ೧-೬-೪೫).
೨. ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೩. ತಿಳಿದು
ಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ; ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿ : ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅದರ ಶಕ್ತಿಯ
ಅಂತಿಮರಹಸ್ಯವನ್ನು ನಮ್ಮ ವೈಯಕ್ತಿಕಪರಿಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ಅರಸಬೇಕು
(ಸಾಹಿತ್ಯ. ೫೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಗ್ರಹಪರಿಮಾಣವ್ರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮಮಕಾರವನ್ನು
ಕಡಮೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡುವ ನೋಂಪಿ; ವಾಂಛಲ್ಯ
ವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ವ್ರತ : ಸ್ತ್ರೀ, ಪುತ್ರ, ಧನ, ಪ್ರವ್ಯ
ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ತನ್ನವೆಂದು ಮಮತ್ವವನ್ನು ಇಡುವುದರ
ಪರಿಣಾಮವೇ ಪರಿಗ್ರಹವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಮತ್ವಕ್ಕೆಂದು ಮಿತಿಯನ್ನಿಟ್ಟು
ಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಪರಿಗ್ರಹಪರಿಮಾಣವ್ರತವಾಗಿದೆ (ಜೈನಪ. ೪೬೬).

[ಪರಿಗ್ರಹ + ಪರಿಮಾಣ + ವ್ರತ]

ಪರಿಗ್ರಹವಿರತ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಸ್ತ್ರೀ, ಪುತ್ರ, ಧನ
ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಮಮಕಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವಿಕೆ :
ಧನಧಾನ್ಯಾದಿಪರಿಗ್ರಹಗಳು ಬಂಧಕಾರಣವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿ ಉತ್ಸಾಹ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅವುಗಳ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದು ಪರಿಗ್ರಹವಿರತಪ್ರತಿಮೆಯು
(ಜೈನಪ. ೧೧೬). ೨. ಸ್ತ್ರೀ, ಪುತ್ರ, ಧನ, ಧಾನ್ಯಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ
ಮಮಕಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನು; ತನ್ನದು ಎಂಬ ಮೋಹ
ವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು; ತನ್ನ ಸಂಸಾರಿಕವ್ಯವಹಾರ
ಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಗನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ವಿರತನಾದವನು : ಇಂಕು ವರ್ಷಾಂತ
ವ್ರತಂ . . . ಅರಂಭಕಂ ಪರಿಗ್ರಹವಿರತಂ ಅನುಮತವಿರತಂ ಉದ್ದಿಷ್ಟ
ವಿರತನೆಂದಿಂತು ಪನ್ನೊಂದು ವಿಶ್ವಮನುಕೃತ್ಯಾವಕರೋಳ್ (ಸುಕುಮಾ.
೬-೬೬ ವ); ಮಕ್ಕಳು . . . ಸಮರ್ಥರೆಂದು ತಿಳಿಯಲು
ಅವರಿಗೆ . . . ಕಾಟುಂಬಿಕಜನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಘಾರವನ್ನು ಹೊರಿಸು
ವುದೂ ಅದ ಮೇಲೆ ಶ್ರಾವಕನು ಪರಿಗ್ರಹವಿರತನೆನಿಸುವನು (ಜೈನಪ. ೬೬೬);
ಪರಿಗ್ರಹವಿರತ :—ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೊಪ್ಪಿಸು
ವನು (ಭಾರದ. ೧೪೪). [ಪರಿಗ್ರಹ + ವಿರತ]

ಪರಿಗ್ರಹಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಸ್ವೀಕರಿಸು; ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳು :
ಇವರಿಂದಗ್ಗಳಮಾಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸೆನೆಂದಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲ್ಲಿ . . . ನೋಡಲ್ಪ
(ಸಮಪ. ೫-೪೬); ಮಧುರತಾಂಬೂಲವ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ . . . ಚಿಲ್ವಿಂದ
ಲೆಸದಂ ಗಣವರೇಣ್ಯನಾ ನಂಬಿಟ್ಟನು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೬-೫೩); ಕಲೆಯುಂ
ದಮಲಭಾವಜ್ಞರು ತಮ್ಮ ಕಾದಲೆಯರ ಕರೆವ ಸನ್ನೆಯಲಿ ಸಲಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ
ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿರಲೆಗಳಂಗೆಡಗೊಪ್ಪಿದುವು (ನೋಹಕ. ೩-೧೩).
೨. ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು; ಅಂಗೀಕರಿಸು : ಸಿಜಿಯೊಡ್ ಸೀತೆಯಂ ಪಾವಕನ
ಮುಖದಿಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ . . . ಅಯೋಧ್ಯಾಪುರಿಗೆ ದೂವಾಳಿಸಿದನು
(ಜೈನಭಾ. ೧೪-೪); ಗರ್ಭಜಹ್ಮಿಯುಳ್ಳ ಈಕೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಪತ್ನಿ
ಯೆಂದು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲಿ? (ಕಾಳುಂಕ. ೬೬-೨೨).

[ಪರಿಗ್ರಹ + ಇಪ್ಪು]

ಪರಿಗ್ರಾಹ್ಯ (ಗು). ೧. ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ. (ನಾ).
೨. ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿಘ (ನಾ). ೧. (ಬಾಗಿಲನ್ನು ಭದ್ರಪಡಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ)
ಮರದ ಅಥವಾ ಕಬ್ಬಿಣದ ಅಗುಳಿ; ಲಾಕವಿಂಡಿಗೆ : “ಅರ್ಗಳ,
ಪರಿಘಃ—ಈ ೨ ಅಗುಲು” (ಹಲಾಯು. ೫೦-೧೪೫); ಈ ಹೊಸ
ಬಾಗಿಲುಗಳಿಗೆ ಲೋಹಪರಿಘಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಹಿಗ್ಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ, ಅವು
ಅನೆಗಳ ದಾಳಿಯನ್ನೂ ತಡೆದುವು (ಶಾಂತರಾ. ೪೦೦). ೨. ಕಬ್ಬಿಣದ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಕಬ್ಬಿಣದ ಮೊನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ
ಗದೆ : “ಪರಿಘಾತನಂ ಪರಿಘಮನೆ” (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೩೬);
ಎರಡುಂಕೆಲಸುಮನೆರಡುಂ ಕರಪರಿಘದಿನದೊ ಗುರ್ಡ್ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೩೦);
ಮಾಲೆಯ ಬಾಹಾಪರಿಘನಿಶಾಸ್ತ್ರಹತಿಯೊ ಸುರೋಕಪ್ರಾಪ್ತನಾದನಾ
ನಿರ್ಭಾತಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೩೧); ಪರಿಘದಲಿ ಕಾದಿದರು ಹೊಕ್ಕರು
ಹಲಗೆ ಖಡ್ಗದಲಿ (ಕುವ್ಯಾಧಿ. ೪-೫೨); ಪರಿಘ ಎಂದರೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಮುಳ್ಳು
ಗೂರುವ ಉದ್ದವಾದ ಗದೆ (ಸಾಕೇತಂ. ೪೪). ೩. ಗಾಜಿನ ಅಥವಾ
ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆ,—ಹೂಜಿ. ೪. ಮನೆ; ಗೃಹ. ೫. ಕೊಲ್ಲುವುದು;
ವಧೆ. ೬. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು. ೭. ಗಾಯಗೊಳಿಸುವುದು. ೮. ಅರಮನೆ, ಕೋಟೆ ಅಥವಾ ಪಟ್ಟಣದ ಬಾಗಿಲು,—
ದ್ವಾರ. ೯. ಪ್ರಾಕಾರ. ೧೦. ಗೋಪುರ. ೧೧. ಕೊತ್ತಳದ
ಸುತ್ತಳತೆ. ೧೨. ಅಳವಿನ ಪ್ರಧಾನವದ ಕಕ್ಷೆ : ಶಾಸಾಗಯೇ
ಯಾರ ಪಂಚಯತ್ಯಾಗಿ ಹಂಬಲಿಸುವವನಲ್ಲ; ಆದರೆ ತಾವೇ ತನ್ನ ಪರಿಘ
ದಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ, ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸೆರವೋರಂದರೆ ಅವರನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳು
ವವನು (ಗಂಮಾಯ. ೭೪); ನೂರು ತೇಡದ ಗೋಲ ತರುಗುವ ಪರಿಘ
ದಲಿ ಊರುಗೋಲಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ನಕ್ಷತ್ರವೀಧಿ (ನಿಲಮು. ೨೧-೨೩). ೧೩.
ಉದಯದಲ್ಲಾಗಲೀ ಅಸ್ತದಲ್ಲಾಗಲೀ ಸೂರ್ಯಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡ
ಲಾಗಿ ಕಾಣುವ ಮೋಡಗಳ ಸಾಲು : ಪರಿಘಂ ನಿರ್ಭಾತಮುಳ್ಳ
(ಬೃಂ) ಸುರಧನು ಬಡಪಂ ಪಕ್ಷವಾತಂ ತಮೌಘಂ . . . ಎಂಬ ಚಿಹ್ನೆ
ನಿರೆಯಲ್ ಮಾಸಂಗಳೋಳ್ ಪುಣ್ಯಮೊಳವಾದು ಪೇಜರ್ಥಮಂ
(ಅಬ್ಬಮ. ೬-೩೦). ೧೪. [ಜ್ಯೋತಿ] ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ
ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯದು : ವಿಷ್ಣುಫಲ ಸ್ತ್ರೀ . . . ಪರಿಘ ತಿವ . . .
ಎಂದ್ರ ವೈದ್ಯತಿಗಳೆಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಯೋಗಂಗಳುಂ (ವಿನಯ. ೩೨೦);
ಧ್ರುವ ಪರಿಘವೇಕಾದಶದ ಯೋಗಗಳು ಶುಭ (ಗಗತಾ. ೪-೬೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಘಾತ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು. ೨. ಕೊಲ್ಲುವುದು;
ವಧೆ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಪರಿಘ. ೪. ತೆಗೆದು
ಹಾಕುವುದು; ತೊಲಗಿಸುವುದು; ನಿವಾರಣೆ. ೫. ಒಕ್ಕಿದ
ಧಾನ್ಯದ ರಾಶಿ,—ಗುದ್ದೆ : “ಪರಿಘಾತಂ ಬಹುಲೀಘಾತರಾಶಿ”
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೯೫-೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಘಾತನ (ನಾ). ೧. ಹೊಡೆತ; ಪೆಟ್ಟು. ೨. ಕೊಲ್ಲುವುದು;
ವಧೆ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ; ಪರಿಘ : “ಪರಿಘಾತನಂ
ಪರಿಘಮನೆ ಸಿಲ್ಲಣಿಗೆ” (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೩೬); “ಪರಿಘಃ, ಪರಿಘಾತನಃ—
೨ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೆಟ್ಟು ಹಾಕಿದ ಮರದ ಗುಡಿಗೆ” (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೫).

[ಸಂ.]

ಪರಿಘೋಷತ (ಗು). ಶಬ್ದ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ; ಘೋಷಿಸುತ್ತಿ
ರುವ : ಸಾಹಸಿಕಂ ಮುಲಾರಿ ಪುಗುತಂದಂ . . . ಪರಿಘೋಷತಗೀತ
ವಾದ್ಯಸಂದೋಹಮಂ . . . ಶ್ರುತಗೀತಮಂ (ಜಗದ. ೬-೨೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಘೋಷಸು (ಕ್ರ). ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಮೊರೆ,—ಶಬ್ದಮಾಡು :
ನಿರ್ಜಮಾದ ಸೋತರಸಾಧಿ ನಿರ್ಜ ಪರಿಘೋಷನಂದ್ರಿಕೆಯಂ ವಿಧೂ

ದಯ್ಯಾತಮಧಾಧ್ಯಯಂತೆ ಪರಿಭಾಷಣಸುತರ್ದಮ ರಾಸಕೇಶಿಯಾಳ್
(ಜಗದಿ. ೫-೧೧). [ಸಂ. ಪರಿಭಾಷಣ+ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಭಾಷಣ (ನಾ). ೧. ಧ್ವನಿ; ಶಬ್ದ : ಕುರುಕುಲಚೂಡಾಮಣಿ...
ತದ್ವುಕುಲದೀರ್ಘೋಚ್ಚಾಸನು ಪರಿಭಾಷಣಮುನಾಗಿ (ಪಾಶಾಂ. ಪರಿ
ದೀಪನಮಗಿ) ಮೂರ್ಛಾಯಾವಿಜೃಂಭಂ (ಗವಾಯು. ೩-೪೪).
೨. ಆಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾತು; ಅವಾಚ್ಯಶಬ್ದ .೩. ಗುಡುಗು ;
ಮೇಘಧ್ವನಿ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚಯ (ನಾ). ೧. ಗುರುತು; ಮಾಹಿತಿ : "ಸಂಸ್ತವಃ, ಪರಿ
ಚಯಃ-ಈ ೨ ವೊಂದವತಾಂ" (ಪ್ರಬಾಷು. ೧೨೬-೪೪); ಪರಿಚಯ
ವಿಜ್ಞ ಕಂಡಜಾಯಿಯೋ ಸಖ ತೊಟ್ಟಿನಲಿಂತು ದಿಟ್ಟು ಪೋಪರಿ
(ಪಾದಂಭಾ. ೯೦೩); ಪರಿಚಯಮಾದೊಡ್ಡವನರಾಡುವ ಪಾಪನರಲ್ಲ
ಸೇವಿಯೋಳ್ ಪರಿಚಯಪರಲ್ಲ ನರ್ತಕಿಯರ್ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೪-೨); ಅವನ
ಪರಿಚಯವೇ ರಾಯರಿಗೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ (ಕಂಬಡು. ೧೩೪); ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪರಿ
ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ, ಪರಿಚಯವಾದರೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದವನು ಹೇಗೆ
ಸುಸಂಸ್ಕೃತನೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು? (ಭಾರತ. ೫೩೫). ೨. ಸಲಿಗೆ; ಸದರ:
ಪರಿಚಯವೊಂದು ಪರ್ತುಗೇಯೋ ಶುಕನಾ ಕುಸುಮಾವಳೇತನೂನರಿಯು
ಕುಚಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿತಂದೆಜಗಲಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೨೬); ಅವಳಿಗೂ ನನಗೂ
ಪರಿಚಯ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ನಡೆಯಿತು (ಪ್ರಣಯ. ೪). ೩. ಅಭ್ಯಾಸ;
ವ್ಯಾಸಂಗ : 'ಪರಿಚಯಿಸು' ಪರಾ.

ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡು-ಗುರುತು ಮಾಡಿಕೊಡು; ಪರಿ
ಚಯಿಸು : ಒಬ್ಬಬ್ಬರನ್ನಾಗಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು (ಪಶ್ಚಿಮ.
೧೩೪). ಪರಿಚಯವಾಗು-ಗುರುತಾಗು : ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಿಗೆ ಶಬಲಿಯು
ಪರಿಚಯವಾಯಿತು (ಮಹಾಭ. ೧೨೯); ತನಗೆ ಒಬ್ಬಬ್ಬರ ಪರಿಚಯ
ವಾದಾಗಲೂ ಅವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹಾಗೇ ಅಲೋಚಿಸಿದನು
(ಪಶ್ಚಿಮ. ೧೩೪). ಪರಿಚಯ ಹತ್ತು-ಗುರುತು ಸಿಗು : ತಾಯಿಯ
ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅವಳಿಂದ ಮೈ ಸಪರಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ, ಅವನಿಗೆ
ಪರಿಚಯ ಹತ್ತಿತು (ಪಾದಮಾ. ೨೬೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸೇರು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು : ಕತ್ತುಂ
ಯೊಳಂಬ ಪರಿಚಯಂ ಪರಿಚಯೋಳ್ ಪರಿಚಯಂಬಡೆದ ಮದವಟ್ಟಿಯುಂ
(ಅವಿಶ್ವ. ೪-೪೧ ದ). [ಪರಿಚಯ+ಪಡೆ]

ಪರಿಚಯಪತ್ರ (ನಾ). ಒಬ್ಬರನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಪರಿಚಯ
ಮಾಡಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದು ಕೊಡುವ ಪತ್ರ : ಕಿಟ್ಟಿ
ನಗೊಂದು ಕೆಲಸ ಕೊಡಿಸಲು ನೆರವಾಗಬೇಕೆಂದು ಪರಿಚಯಪತ್ರಗಳನ್ನು
ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು (ವಿಷ್ಣು. ೮೫); ಈ ಪರಿಚಯಪತ್ರ ತರುವ ನಮ್ಮ
ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಕೂಡಲೆ, ಅದನ್ನು ಬೇಗ, ಅನುಕೂಲಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡಬೇಕು
(ಪಾದಮಾ. ೨೫೪). [ಪರಿಚಯ+ಪತ್ರ]

ಪರಿಚಯಸ್ಥ (ನಾ). ಪರಿಚಿತನಾದವನು; ಗುರುತಿನವನು : ಕುಸ
ದೊರದಲ್ಲಿದ್ದ ಪರಿಚಯಸ್ಥರ ಮನೆಗೆ ನನ್ನ ಮಡದಿ ಏಕಚ್ಚಾಗಿಯೋ
ಹೋಗಿದ್ದಳು (ಸಂಖರು. ೫೯); ಸಂತೆಯ ಮಾಳವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸುತ್ತುತ್ತಾ,
ಪರಿಚಯಸ್ಥರೊಡನೆ ಹರಟುತ್ತಾ ಇರುವುದರಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತು ಸಂಜೆಗೆ ತಿರು
ಗಿತ್ತು (ಸರ್ವಮಂ. ೪೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಯಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸು; ಗುರುತು ಮಾಡಿ
ಕೊಡು : ಅನಿಲಾತ್ಮಜಂ . . . ಶಾಂತಿಯಂ ಪರಿಚಯಿಸಿದನು ದಶ
ರಥಾತ್ಮಜಗೆ ಕಿಟ್ಟಿಂಧಿಯಂ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೯೦-೧೪೪); ಸೆರೆ ಖಣ್ ಪಳೆಯು
ಮಿತ್ರನಿಗೆ ತನ್ನ ಸೂತನದ್ವಸ್ತ್ರಿಯನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಡಲು ಕುತೂಹಲಿ
ಯಾಗಿದ್ದಂತೆ ನುಡಿದನು (ಪ್ರಣಯ. ೩೬೯). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು :

ಪರಿಶ್ರಮಿಸು : ಚಂದ್ರಾಯುಧದಿ ವಜ್ರಾಯುಧ ರವಿಹಾಸ ಚಂದ್ರಹಾಸ
ದೊಳು ಸಾಧನೆಯಾ ಚಂದ್ರಾದಿತ್ಯರಂತಿರ್ವರವರು ಮನುಜೊಂದ್ವರು ಪರಿ
ಚಯಿಸಿದರು (ಭರತ. ೩೩-೩೪). ೩. ಕಲಿಸು; ಹೇಳಿಕೊಡು :
ಪರಿಪರಿಯಾಯುಧಾಭ್ಯಾಸವನವನಂದು ಪರಿಚಯಿಸಿದನು ದಯದೊಳು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೨೪-೨). [ಪರಿಚಯ+ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಚರ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗಾಡುವುದು; ಸುತ್ತಾಟ. ೨. ಪರಿಚಾರಕ;
ಸೇವಕ : ಅವ ತೆಜದಿಂದವೊಗಲ್ ದೇವರ್ ತಾಮೇಕೆ ತಡೆಯದುಪ್ಪ ವದಿಸ
ರೆಂದಾನಜಾಯವೆಂದು ಪರಿಚರರಾವಳಿ ಮುಕವರ್ಧನಗೆ ತಮತಮಗುಸಿ
ದಾರ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೫೪); ಕೌಶಿಕನ ಪರಿಚರನು ಅವನ ಆಗಮನವನ್ನು
ತಿಳಿಸಿದನು (ಮಹಾಭ. ೧೩). ೩. ಅಂಗರಕ್ಷಕ. ೪. ಸೈನ್ಯದ ಸುತ್ತಣ
ಕಾವಲಿನವನು : "ಪರಿಧಿಸ್ತಃ, ಪರಿಚರಃ-೨ ದಂದಿನ ಸುತ್ತಲೂ
ಕಾದಿರುವ ಪೌರು, ಕಾವಲ್ ಜನರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೫೫).
[ಸಂ.]

ಪರಿಚರಣ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ; ಶುಶ್ರೂಷೆ; ಪರಿಚರ್ಯೆ : ಸದಾ
ವಿನಯದಿಂ ಪರಿಚರಣಕ್ರಿಯೆಗಳೆಸಿಯು (ಬಸವ. ೨೨-೪). ೨.
ಸೇವಕ; ಪರಿಚಾರಕ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚರಿಯ 'ಪರಿಚರಿಯ' ನೋ.

ಪರಿಚರಿಯ, ಪರಿಚರಿಯ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ; ಶುಶ್ರೂಷೆ : ತಾಯಿಗೆ
ಪರಿಚರಿಯೆಯನು ಮಾಡುತಿದ್ದನು ಕಪಟಿಭಾವದಲಿ(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩-೧೬-೨೬).
ಪರಿಚರಿಯು : ೧. ಎನ್ನು ದೇವಾರ್ಜನಿಗೆ ಪೂಜೆಮೊಟ್ಟುಕನೀವುದಾ ಪರಿ
ಚರಿಯಬಡೆಗೆ (ಪಶ್ಚಿಮ. ೬೬. ೩೪-೧೪); ಅಖಿಲಮಾಹೇಶ್ವರರಿಗಿಷ್ಟಾಭ್ಯಾಸಂ
ಗಳಿಂದಾದರೂ ಪರಿಚರಿಯಂಗಳಿಂ ತಣಿಸುತ್ತ (ಮಪು. ೪-೪೬); ಪರಮೇಶ
ದಮಯಂತಿಯನು ನೀಂ ಪರಿಚರಿಯ[ಪಾಶಾಂ. ಯಳನುಪಚರಿಯಂ]
ದಲಿಯನಗೊಲಿಯ ಮಾಡೆಂದುರುತರದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಬಲೆಯರ
ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟ (ಸಕಲ. ೩-೧೪). ೨. ಪೂಜೆ; ಆರಾಧನೆ; ಉಪಾಸನೆ :
ಪಂಚಾಗ್ನಿಯನು ಕ್ರಮದಿಂ ಪ್ರತಿದಿನಂ ಪರಿಚರಿಯ ಮಾಡುವು ಲೇಸ
ಬಯಸುವರೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩-೩೬). [**ಸಂ. ಪರಿಚರ್ಯಾ**]

ಪರಿಚರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡು ; ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡು : ನಾನಾ
ಕುಶಲಶಾಸ್ತ್ರವನು ವಿದ್ಯಾನೀಲವನು ಪರಿ[ಪಾಶಾಂ. ಸೇವಕನುಪ]ಚರಿಸಿ
ಪರಿಣತಿಯಾಗಿ ಸುಖದಿಂದ ಆ ಕುಮಾರಿಯರುತಿರಲು (ಪ್ರಭುಲೀ.
೩-೩೬). [ಪರಿಚರ+ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಚರ್ಯಾ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ; ಶುಶ್ರೂಷೆ : "ಪರಿಚರ್ಯಮೆನೆ ಸೇವೆ
ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗಲಾ. ೪-೨೬); ಅತಿಪ್ರಯತ್ನಪರಿಚರ್ಯಾರಂಭದಿಂ
ಪುತ್ರ ನೀತೆಯುಮಂ ರಾಮನುಮಂ ಸಮಾಹಿತಮನಮಾರ್ಡು
(ಪಂರಾಮಾ. ೩-೧೬೬). ೨. ಬಾಂಧವ್ಯ; ಸಲಿಗೆ; ಸದರ : ರಿಕ್ಕಿಯು
ಬರುವ ಪರಿಯಂತವು ನಮ್ಮ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲ ಸಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದು ದಿಟ್ಟು ದಿಟ್ಟಿರೆ
ತನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಬಂದ ಬಳಿಗೆ ಹೋದೀತು; ಪರಿಚರ್ಯಾದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯಾ
ದರೂ ಇದ್ದೀತು (ಪಶ್ಚಿಮ. ೪). [ಸಂ. ಪರಿಚರ್ಯಾ]

ಪರಿಚರ್ಯಾ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ; ಶುಶ್ರೂಷೆ : "ಪರಿವಸ್ಯಾ, ಪರಿ
ಚರ್ಯಾ, ಶುಶ್ರೂಷಾ . . . ಉಪಚಾರಃ-ಈ ೧೧ ಬೆಸಕೆಯ್ಯವರ್ಕೆ
ಪೆಸರ್" (ಪ್ರಬಾಷು. ೨೧-೧೨೯); ಶರೀರರಕ್ಷಣೆಗಂ ಪರಿಚರ್ಯಾಗಂ ಸಮ
ಯೋಚಿತಕುಶಲರಪ್ಪ . . . ಜನಮಂ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದುಂ (ಮಲ್ಲಪು.
೪-೯೩); ಸರಸಿಜಾನನಿಗಾಯ್ತು ಯತಿಪದಸರಸಿರುಹಪರಿಚರ್ಯಾ [ಪಾಶಾಂ.
ಪರಿಚಯಂ] (ವಿಭಾಗ. ೧೦-೬೨-೩೩); ಪರಿಚರ್ಯಾ ಮನವಾಲ್ತಿಯೆಂದೆಂಬ
ತಕ್ಕಯವಳ್ಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೦-೨೪). ೨. ಪೂಜೆ; ಆರಾಧನೆ.
[ಸಂ. ಪರಿಚರ್ಯಾ]

ಪರಿಚಯಗೀಯು (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಮಾಡು ; ಶುಶ್ರೂಷೆಮಾಡು :

ಏಕೆಂ ಪ್ರೀತಿಪರಿಚಯಗೀಯುತಿರಲಾಂ ಪಾಂತಿಯಂ ಸೇರಿದವನಧ್ಯಾತ್ಮ ಮಂ(ಪ್ರೀತಾಪೂ. ೨೭೬-೨೭೭). [ಪರಿಚಯಗೀಯು(<ಕೀಯು)]

ಪರಿಚಲನೆ (ನಾ). ತಿರುಗುವಿಕೆ ; ಸಂಚಾರ ; ಚಲನೆ : ಬಲದ ಮುನೆಯ ಕರಣವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಳವಳದ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯದ ಪರಿಚಲನಸಂಚದ ತಿಥಿಲಮೂಲಾಧಾರ ಮಾಡುತನ (ಕುಪ್ಯಗ. ೧೦-೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಲನೆ (ನಾ). ೧. = ಪರಿಚಲನ : ಕಳಗ ಚಲನದಿಂದ ಸೀಲೆಂಬಿ ರಾನ್ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ದ್ರವಗಳ ಪರಿಚಲನೆಯಾಗುತ್ತದೆ (ಪ್ರಾಣಿಕಾ. ೧೦೮). 'ರಕ್ತಪರಿಚಲನೆ' ಪರಾ. ೨. ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ ; ಚಾಲನೆ ಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ : ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಗ್ರಹಕ್ಕೆ, ಪರಿಚಲನೆಗೆ . . . 10 ಸಾಕಷ್ಟು ಸ್ವಕಾಶಕಾಶವಿರಬೇಕು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೬) ; ಗ್ರಂಥದಿಂಗಡಣೆ, ಪರಿಚಲನೆಗಳಿಗೆ ಇದು ತುಂಬ ಸುಲಭ ಸುಗಮ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೮). [ಸಂ. ಪರಿಚಲನ]

ಪರಿಚಾಯ್ಯ (ನಾ). ಪರಿಚಾಯ್ಯ, ಉಪಚಾಯ್ಯ, ಸಮಾಹ್ಯ ಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಯಜ್ಞಾಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ಮಂಡಲಾ ಕಾರವಾಗಿ ಉರಿಯುವಂತೆ ರಚಿಸಿರುವ ಹೋಮಾಗ್ನಿ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚಾರ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆ ; ಪರಿಚಯಗೀ : ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ಪರಿಚಾರವ ಮಾಡುವರನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಕಾಣೆ (ಚನ್ನವ. ೪. ೪೩೫-೪೩೬) ; ಸಾರಮತಿ ಯಲಿ ಕಂದಮೂಲಾಪಾರನಾಗಿಂತಲಿಯೇ ಪರಿಚಾರವಂ ಮಾಡುತ್ತಮಿರಲಾ (ಋಷಿ. ೩೪-೭) ; ಗರತಗಲವೆಂದು ಗೆಲ್ಲಗೊಂಡುರ್ಬದೆ ಪರಿಚಾರವೆಂದು ಪಳೆಯದೆ . . . ಏರವಿಸಿದುದನೆನಗುವುದು (ಪದಿಬ. ೩-೩೩). ೨. ಸೇವಕ ; ಆಳು : ಕಂಸಂ . . . ಪರಿಚಾರರಪರಿಚಾರವೆನೆ ನಾಕಿಗಳವಿವೇಕಮೆನೆ. . . ಪಾಸಪಾಯಿಲ್ ಕೂಸನಪ್ಪಳಿಸಿ (ಜವಿ. ೨-೫೩ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಾರಕ (ನಾ). ೧. = ಪರಿಚಾರ ೧ : ಇತರೇಂದ್ರರ ಪರಿಚಾರಕ ಪ್ರಭೃತಿಯಂ ಮುಂದಾದೆ . . . ಸಂತತಮೇನಂದು ಜಿನಾರ್ಥಕಂಗೆಸಿ ದುದೋ ಜನ್ಮಾಧಿಪೇಕೋತ್ಪಮಂ (ಅದಿ. ೩-೪೧). ೨. ಸೇವೆ ಮಾಡುವ ವನು ; ಪರಿಚಾರ ; ಸೇವಕ : "ಪರಿಚಾರಕರ್ಗಚ್ಚುಳಾಯ್ತರೆಂದೆಂಬ ಪೆಸರ್" (ಕೃಷ್ಣ. ೩೫) ; ಅಂತು ಪ್ರಥಮನಾಕನಾಯಕಪ್ರಗೃಹಾಮರರ್ . . . ಅವನತಮಾಣಮಕುಟಿರಾಗಿ ಪರಿಚಾರಕಕ್ಕೈದೊಳ್ ನೆಗಲಿ (ಪಾಂ. ೧೧-೪೪ ಪ) ; ಜಂಗಮವ ಪರಿಚಾರಕರೆಂಬ ಕೇಡಿಗೆ ಬಿಜಗಾ ದೆನಯ್ಯಾ (ಋಷಿ. ೪೧೪) ; ವೈದ್ಯ, ಔಷಧ, ರೋಗಸ್ಥ, ಪರಿಚಾರಕ ಈ ನಾಲ್ಕು ಚಿಕಿತ್ಸಾಂಗವೆನಿಸಿಕೊಂಡುವು . . . ರೋಗಸ್ಥನಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯು ಲ್ಲವನಾಗಿಯು . . . ವೈದ್ಯನಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ ಬಯಸುವವನಾಗಿರುವಂಥಾ ವನೇ ಪರಿಚಾರಕನೆನಿಸಿಕೊಂಬನು (ಸಕವ್ಯ. ೭೩) ; ನಾನು ತಮ್ಮ ಸೇವಕ, ತನುಗೆಷ್ಟು ಮಂದಿ ಪರಿಚಾರಕರನ್ನು ಕರೆತರಲಿ ? (ಮನಸ. ೩೦).

[ಸಂ.]

ಪರಿಚಾರಕತ್ವ (ನಾ). ಸೇವಕತನ ; ಉಳಿಗ ; ಸಕಲಸುರಸಮಾಜಮಂ ಪರಿಚಾರಕತ್ವದೊಳ್ ಯೋಜಿಸಿಯುಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೫೫ ಪ).

[ಸಂ.]

ಪರಿಚಾರಕಿ (ನಾ). ಉಳಿಗವನ್ನು ಮಾಡುವವಳು ; ಸೇವಕಿ ; ದಾಸಿ : ಚಾಪುರದಪದ ಕನ್ನಡಿಯ ಪರಿಚಾರಕಿಯರಿಂ ಕೂಡೆ ಸಂದಣಿ ಸಿದ ದಾಗಿರೋಳ್ (ಪಾಂ. ೮೭೦) ; ಪರಿಚಾರಕಿಯರನ್ನೊಪ್ಪಿರೆ ಕರ ಮಕ್ಕನ ಮನವನೊಂದು ಬೆಸಗಿವೊಂದು ಚೆಚ್ಚರವೆಂದು ಪೇಲ್ವ ಮತ್ತೊಂದರರ್ (ಧರ್ಮಾಪ್ತ. ೩-೫೬) ; ಚಪುರ ಚಪುರಿಯರಪ್ಪ ಪರಿ ಚಾರಕಿಯರುಂ . . . ಭಾನುಮತಿಯಂ ಮಂಗಳವಸದನಂಗೊಳಿಸಲವ 45 ಸರಂಬಡೆದು (ಪುಷ್ಪ. ೮-೫೩ ಪ). [ಪರಿಚಾರಕಿ-ಇ]

ಪರಿಚಾರಗಿತ್ತಿ (ನಾ). = ಪರಿಚಾರಕಿ : ಎಲ್ಲಾರ ಕೈಲೂ ದೊಡ್ಡ ಕೊಳ್ಳೊಳ್ ನಾನೇನು ಪರಿಚಾರಗಿತ್ತಿ ನಾ ? (ಚಂದಕೋ. ೨೩೨).

[ಪರಿಚಾರ-ಗಿತ್ತಿ]

ಪರಿಚಾರಿಕೆ (ನಾ). ಉಳಿಗ ; ಸೇವೆ ; ಪರಿಚಯಗೀ : ಎಲ್ಲಾಗ್ಲೂ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಮಾಡೋದೇ ನಮ್ಮಹೇಬರಾ ಆಯ್ತು (ಚಂದಕೋ. ೨೩೧).

[ಪರಿಚಾರ-ಇತಿ]

ಪರಿಚಾರಿಕೆ (ನಾ). = ಪರಿಚಾರಕಿ : ಕುಂಚದಪದ ದವಕೆಯ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಯೆರಲ್ಲಮಂ ಕಣ್ಣಿ ಕಳೆದೇಕಾಂತದೊಳ್ ಕನ್ನೆಯನಂತೆಂದಳ್ (ಕಂಪು. ೪-೬೧ ಪ) ; ಕೆಲದೊಳ್ ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಪಿಡಿದರ್ಪ ಸ್ವರವರ್ಧನ ವೆರ ವೀಣೆಯಂ ತಾಂ ಕೊಂಡಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೧-೩೫) ; ಪರಿಚಾರಿಕೆ ಯರ್ವರಸತಿಭರದಿಂದಂ . . . ಬರುತಿರ್ಪಾಗಳ್ (ಕ್ರಿ. ಪದಿ. ೨೯-೧೦).

[ಸಂ. ಪರಿಚಾರಿಕಾ]

ಪರಿಚಾರಿಣಿ (ನಾ). = ಪರಿಚಾರಕಿ : ಏಳು ಪರಿಚಾರಿಣೀಜನಂ ಏಳು ಏಳೋಗಣಿಪ್ಪಾ ಪರತೆಯಂ ಏರಂತರಮೋಲಗಿಸುತೊಪ್ಪು ತಿರಿಯರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೬ ಪ) ; ಪರಿಚಾರಿಣಿಯರು ತೊಡೆದು ನಾಟ್ಯಗೃಹದ ಸಿಂಗರಿ ಸಿದರು (ಭರತ. ೧೨-೧೪೫) ; ಸಮ್ಮುಖದ ಪರಿಚಾರಿಣಿಯಾದ ಚಪುರಕಿಗೆ ಏನು ಆಜ್ಞಾ ಪಿಸಿ ಇರುವೆಯಪ್ಪ (ಕಾಕುಂ. ೪೪-೬). [ಸಂ. ಪರಿಚಾರಿಣಿ]

ಪರಿಚಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆ ಮಾಡು ; ಉಳಿಗ ಮಾಡು : ಅಲಸದೆ ಪರಿಚಾರಿಸುವಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲನತರೋಳಂ ಸರಪ್ರಸಂಗೈಯಲು ಸರಸಿಜಭವ ರಾಣಿಯೊಲಿಯದೇಂ ಮಾಣ್ಣಿ ಪಳೇ (ನೀತಿಸಾ. ೨೩).

[ಪರಿಚಾರ-ಇಸು]

ಪರಿಚಿತ (ಗು). ೧. ಕೂಡಿದ ; ಸೇರಿದ : ಇಂದ್ರನಂತೆ ಪರಿಚಿತಸುರಧಿ ರಮ್ಯನವ್ಯತಾರ್ಜಯಂತೆ ವಿಶ್ವ ರಿತಕುಮಲಯಂ (ಚ್ಯಮಿಭಾ. ೨-೧೩). ೨. ತುಂಬಿದ ; ಭರ್ತಿಯಾದ : ಅನರ್ಥರತ್ನಮಣಿಮಕುಟಿಕೀಟಿ ಮಯೂಖಮಾಲಿಕಾಪರಿಚಿತಪ್ರಭಾಕದಂಬಕಪ್ರಕದಿಂದಿತ ವಿಮಾನಧಿಪ್ತಿ ವಿಶಾಸಂ (ಪಾಂ. ೭-೧೩ ಪ) ; ಕರಮಸಿದ್ಧಿಪ್ರದಾತಕನುಪಾದ್ಯಯವಪ್ರ ಮಯಾದರೀಪ್ರಭಾಪರಿಚಿತಪಾಶ್ವಮಗ್ರಭೃತಾಂಬುಧರಂ ವಿಜಯಾರ್ಥ ಭೂಧರಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೨). ೩. ಗುರುತುಳ್ಳ ; ಪರಿಚಯವಿರುವ : ಪರಿಚಿತ ಮರಗಿಡಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ನಿಸರ್ಗದ ಅಗುಹೋಗುಗಳು — ಇವು ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದು (ಪುಷ್ಪ. ೭೩೪). ೪. ಅಪ್ಪವಾದ ; ಸಲಿಗೆಯುಳ್ಳ ; ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ; ಪರಿಚಿತ ಸನಾಧಿರಾಗಾಂಕಂರ ಜಲಸೇಹಂ ವಿರೋಧಿತರುದವದಹನಂ ಪರನೋದಯರವಿಗನಂ ಪರಾ ಕ್ರಮಪದನೆ ವಿಭಿನ್ನರೂಪಕಮಕ್ಕುಂ (ಕವಿ. ೩-೨೨) ; ಪರಿಚಿತ ಚಕ್ರ ವಾಕವಿಭುನಂಗಕನೊಯ್ಯನೆ ಸಿದ್ಧಿಗೈಯ್ಯವಳ್ (ಪಾಂ. ೨೪). 5 ಪರಿಚಿತ ಪರಿಜನಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಪರಿಪ್ಪಂದವೊಂದೊಬಿಲ್ಲನೆ ತನ್ನೊಳ್ ಪರಿನಿಪ್ಪುಮುಣಕ್ಕೆ ಮನಂ ಪರಿಯೆ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೭೩). ೫. ತಿಳಿದ ; ಗೊತ್ತಿರುವ ; ಅರಿತ : ಪರಿಚಿತಾಶೇಷದೇಶಭಾಷನಂ . . . ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನುಮಪ್ಪ ಮಹತ್ತರನ ಕೈಯೊಳ್ ಸನ್ಮಾನದಾನಪುರಸ್ಕರನಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು (ಅದಿ. ೧೪-೪೩ ಪ). (ನಾ). ೬. ಪರಿಚಯವಿರು ವಂಥದು ; ಗೊತ್ತಿರುವುದು ; ಎಲ್ಲಿ ಪರಿಚಿತವಾದ ಪಾದನೇದಧ್ವನಿ ಗಳಲ್ಲಿಗೊಯ್ದು ದಾರುದಾರುಣದ ಕಟ್ಟಿದಗಿಲ್ಲಿಗೇಳ್ತೆಂದೆ ಸೌಮಿತ್ರಿ (ಚ್ಯಮಿಭಾ. ೧೪-೧೧) ; ಈ ಮುಖವು ಪರಿಚಿತವಾದ ಮುಖವಂತೆ (ಪ್ರೀತಾಯ. ೨೪೪). ೭. ಗುರುತುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಪರಿಚಯವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಹಿಂದಿನ ಪರಿಚಿತಯೋರೆ ಕಣ್ಣಿ ಗಾದರೂ ಬಿದ್ದರೆ ಪುನಃ ಸಂಕಟ ದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುಬಹುದೆಂದು ಭಯ (ಪ್ರೀತಾಯ. ೨೧೬) ; ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ "ಏನು ನನಗೆ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಿತವಾದಂತೆ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ

(ಸಂಪದ. 11, ೧೩೧). ೮. ಅತ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಆಪ್ತ: ತ್ರಿವೇದಿ, ಪಟೇಲ, ನಿಯೋಗಿಯವರನ್ನು ಕರೆಯಲು ಅವರವರ ಪರಿಚಿತರು ಬಂದಿದ್ದರು (ಸಮಜೀ. ೩೧೧). ೯. ತಿಳಿದವನು; ಅರಿತವನು; ಸವ್ಯಾಸವ್ಯ . . . ಮಂಡಳಾವರ್ತನಾದಿಗಳನ್ನು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಗವಾನಿಕ್ಷೇಪದೊಳ ಮುಪರಿಚಿತರಾಗಿ ಕಾದುವಾಗಳ್ (ಸಂಪದ. ೧೩-೯೨ ನ); ವ್ಯಾಕರಣ ಪರಿಣತನುಲಂಕಾರಪರಿಚಿತನೇಕರಸನ್ನಿವೇಶನಧಿಧಾನಪ್ರವೀಣನು (ಪಟೇ. ೧-೧೨೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಿತ (ನಾ). ಪರಿಚಯ; ಗುರುತು; ಊರಿನಲ್ಲಿ ಹಸುಗೂಸು ಮೊದಲೊಂದು ಮುಮುಕರವರೆಗೂ ಅವರಿಗೆ ಪರಿಚಿತ ಇತ್ತು (ರಾಯ. ೬೯); ತಮ್ಮ ಊರಿನ ಹುಡುಗ ಹುಡುಗಿಯರ ಪರಿಚಿತ ತನ್ನಿಲ್ಲಿವೇ? (ಮಂಜು. ೩೫); ಕಲಾವಿದ ಬಳಸಿದ ಸಾಧನದ ಪರಿಚಿತ ಜನಕ್ಕೆ ಇರ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಕದ. ೧೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಚಿತ (ನಾ). ಪರಿಚಯವಿರುವವಳೆ; ಗೊತ್ತಿರುವವಳು: ಪರಿಚಿತ ನೀಂ ತಳೋದರಿಗೆ ಮೆಯ್ಯಳಿಯಿಂ ಮನಮಂ ತೊಡಂಕೆ ನಾಂ ತ್ತರಿಪದಿ ನಿರ್ಮಾ ನಿಂದಬಲನಾಜಾಸು (ಆನಂ. ೧೧-೯೩). [ಸಂ. ಪರಿಚಿತಾ]

ಪರಿಚಯವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮುಟ್ಟಿದು; ಮುದ್ದು ಕೊಡು: ಕಂಪಿನ ಪೆಂಪು ಪೊಂಪುಬಾಯಿನಲ್ ದೊರೆತಪ್ಪ ನಮೆರುಮಾಲೆಯಂಪಂ ಪರಿ ಚಯವಿಸಲ್ ಬಯಸಿ ಬರ್ತಲನಾಳಿಕೆಯಂಕೆ (ಪಂಪ. ೫-೩೩); ಪರಿ ಚಯವಿಸಿ ನವಕಳಾಧರಸಮಂ ಪಿರೆ ಪರಭೃತಂ ಚೂಲತಾತರುಡಗಿ ಸೆ ದತ್ತು ಶಾಮಾಕರಂಪಂ ತನ್ನಿ ನಾದನಿಭಸಿತ್ತಾರಂ (ಲೀಲಾವ. ೯-೯೩). ೨. ಮುಟ್ಟು; ಸೋಕು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಪದಾಧಾತಧೂಳಿಪಟಿಲ ಪರಿಚಯವಿಸಿದುದಂಬರವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೪-೪೦).

[ಸಂ. ಪರಿಚಯವಿಸು + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಚಿ, ಪರಿಚಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ, — ಲೇಪನ ವಸ್ತು: ತೀವ್ರ ಕೋಗಿಯ ಕತ್ತರಿಯುಂ ಕತ್ತರಿಯೊಳಂಟಿ ಪರಿಚಿಯುಂ ಪರಿಚಿಯೊಳ್ ಪರಿಚಯಂಬಡೆದ ಮದವಟ್ಟಿಯುಂ ಮದವಟ್ಟಿ ಯೊಳೊಡಂಬಟ್ಟಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮೋಲತಲರಿವಿವಿಚಿತ್ರಪ್ರಲೇಖಿಯುಂ (ಆದಿ. ೪-೪೧ ವ); ಪರಿಚಿಯೊಳೊಡಿಸುವ ಕತ್ತರಿಯುಂ ಮದವಟ್ಟಿದೆಗೆವ ಬೊಟ್ಟಿದುವ ಕುಚಾಂಕರದೊಳ್ ಹಾರಮನೆಕಸುವ[ಯಿ]ರದಿಂ ಸ್ವಾಧೀನ ಪತಿ ಕರಂ ಬಗೆಗೊಂಡಳ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೪-೩೬). **ಪರಿಚಿ:** ಪರಿಚಯ ನಂಟು (?) ಕೆನ್ನೆಗಳೊಳೆಯೊನೆ ನೀವುವ ಚಿನ್ನಪೂವನೋಸರಿಸುವ . . . ಕೆಯ್ಯದೊಂದು ನೆನದಿಂ ಲಲಿತಾಂಗಿಯ ಶಂಕೆಯುಂ ಭಯಂಬೆರಗಿದ ನಾಣುಮಂ ಕ್ರಮದೆ ಹಿಂಗಿಸು (ಸಂಪದ. ೩-೬೬); ತೆಗೆಯುತ್ತಂ ಮೇಲುದಂ ಪರ್ವಲಗೆ ಪರಿಚಿಯುಂ ಹಸ್ತದಿಂದೊತ್ತುತುಂ . . . ಅಬಲೆಯೋರೊರ್ವೊಂದೊಂದು ಪಾಂಗಿಂ ಬಗೆಗೊಂಡೆಟ್ಟನ್ನೆಗಂ ತನ್ನೊಡನೆ ಪರಿ ವನಕ್ರೀಡೆಗೊಂದೆಟ್ಟನಾಗಳ್ (ಜರ್ಮಿ. ೧೪-೪೬). [?]

ಪರಿಚೋದನ (ನಾ). ಓಡಿಸುವುದು; ನುಗ್ಗಿಸುವುದು: 'ಪರಿ ಚೋದಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚೋದಿಸು (ಕ್ರಿ). ಓಡಿಸು; ನುಗ್ಗಿಸು: ಸ್ಕಂದನಾಶ್ವಂಗಳನೊಂದೆ ದೊರೆಯೊಳ್ ಪರಿಯ ಪರಿಚೋದಿಸಿ ಬಾಣಪಾಶಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ ನಿಜಾಸು ವುದುಂ (ಪಂಪ. ೪-೧೦ ವ); ತನ್ನ ರಥಮಂ ಪರಿಚೋದಿಸವೆಟ್ಟು ರಾಮನೊಳ್ ತೊಡರಲೊಡರ್ಪ ಬರ್ಪ ಪದದೊಳ್ (ಸಂಪದ. ೧೪-೧೪೩). [ಪರಿಚೋದಿಸು + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಚ್ಛದ (ನಾ). ೧. ಮುಸುಕು; ಹೊದಿಕೆ; ಆವರಣ: ಅಂಚೆಯ ದುಳೊಳಪರಿಚ್ಛದ ಚಾರುತಲ್ಪದಿಂ ಕಾಂಚನಮಂಚದಿಂ . . . ಮನಂಗೊ ಳಪ ಸೆಡ್ಡಿಗೆ ಮಂಜರದೊಂದು ಲೀಲೆಯುಂ (ಮಲ್ಲ. ೧೧-೧೦೨).

೨. ಹೊದೆಯುವ ವಸ್ತ್ರ; ಮೇಲುಹೊದಿಕೆ: ಅದೇನೆಸಿದಿರೊನೊ ದೇಹದೀಪ್ತಿ ಚಂದ್ರಾತಪಮಂ ಪಳಂಚಲೆಯೆ ನೀಲಪಂಚ್ಚದಿಂ ಹಲಾ ಯುಧಂ (ಸಂಪದ. ೧೩-೧೧). ೩. ಪರಿಚನ; ಪರಿವಾರ: ಕೇಶವನು ಮಾತೃಯಗುರುವಿಯೋಗದೊಳ್ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಸಕಲರಾಜ್ಯಪರಿಚ್ಛ [ಪಾಂ. ಚೈ. ೧]ದಂ ಪ್ರವೃಜ್ಯಪದವಿಯೊಳ್ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನುಮಾಗಿ ತದಚ್ಯುತ ಕಲ್ಪದೊಳ್ ಪ್ರತೀಂದ್ರನಾದಂ (ಆದಿ. ೬-೧೨ ವ); ನಿಜತಾಪಿತ ನರೇಂದ್ರಾತ್ಮೀಚ್ಯಾಸೇನಾಪರಿಚ್ಛದರಪ್ರದವರವೊಳೊಳಂ ಕೃತದಾರಪರಿ ಗ್ರಹಣಂಧ್ರಂ ಯುವರಾಜ್ಯಪದದೊಳ್ ನಿಂದು (ಪಾಂ. ೬-೩೧ ವ). ೪. (ಗೃಹಕೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ವಾತ್ಸ್ರಿ, ಪೀಠ ಮುಂತಾದ) ಉಪಕರಣ; ಸಾಮಗ್ರಿ; ಸಲಕರಣೆ: "ಪಂಬರ್ಹಂ [ಪರಿವಾರಂ] ಪರಿಚ್ಛದಂ . . . ದಿತ್ತರಿಸುವ ಗೃಹೋಪಕರಣೋತ್ಪದಂ" (ಪ್ರಸ್ತ. ೪೦. ೪೪-೩೧); ಅಂತು ಪ್ರಧಾನಪ್ರತ್ಯಯಪ್ಪ ಕಾಮದೇವನಿಲ್ಲದೆ ತದೀಯ ಪರಿಪೂರ್ಣಪರಿಚ್ಛದಮಂ ಪೊತ್ತು ನಿಂದಕಂ ಗೋಡಿ (ಪಾಂ. ೪-೩೩ ವ); ಬಹುಪ್ರಕಾರ ಭಂಗುರಶೃಂಗಜಳಯಂತ್ರಾದಿ ಜಳಕೇಶವಿಳಾ ಸೋಪಯೋಗ್ಯಾಪ್ಯುಚ್ಛಪರಿಚ್ಛದಂಗಳೊಳಂ . . . ಆಬಟಟ್ಟಿ ದಿಟ್ಟಿ ಗೊಲವನೋಲಗಿಪ ಲೀಲಾಸರೋವರಮಂ ರಾಜಹಂಸಂ ಲೀಲಾಪೀಠನ ಸಮೇಶಂ ಪುಗೆ (ಚಂದ್ರ. ೬-೧೧೯ ವ); ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಂಗಳನುರುಪರಿಚ್ಛದ ಗಳನು ಕೊಡಿಸಿದನಾ ಮುನಿವ್ರಜಕೆ (ನಿರ್ಧಾ. ೧೦-೫೪-೨೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛನ್ನ (ಗು). ೧. ಮುಟ್ಟಿದ; ಮರೆಮಾಡಿದ; ಹೊದಿಸಿದ.

೨. ಆವರಿಸಿದ; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛಾದನೆ (ನಾ). ೧. ಮುಚ್ಚುವಿಕೆ; ಹೊದಿಸುವುದು.

೨. ಮುಸುಕು; ಹೊದಿಕೆ. [ಸಂ. ಪರಿಚ್ಛಾದನ]

ಪರಿಚ್ಛಿತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ನಿಶ್ಚಯ; ನಿರ್ಣಯ; ನಿರ್ಧಾರ: ಮುನ್ನ ಮಧೋಲೋಕವರ್ಣದಲ್ಲಿ ರಜ್ಜುಪರಿಚ್ಛಿತ್ತಿ ನಿರೂಪಣಾರ್ಥಂ ವ್ಯವಹಾರ ಪಲ್ಯಾದಿವಿಳಲ್ಪಂ ಪ್ರಸ್ತುತಗಾಢಾಸೂತ್ರಂಗಳಂ ನಿರೂಪಿಸಿ ಪಟ್ಟೊಡಂ (ತತ್ತ್ವ. ೧೬೩). ೨. ಮೇರೆ; ಸೀಮೆ. ೩. ವಿಯೋಗ.

[ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ (ಗು). ೧. ಎರಡು ತುಂಡು ಮಾಡಿದ; ವಿಭಾಗಿಸಿದ.

೨. ಮೇರೆಯುಳ್ಳ; ಮಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ; ಎಲ್ಲೆಯನ್ನೊಳ ಗೊಂಡ: ಪೃಥಿವೀ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳೂ ಕಾರ್ಯರೂಪ ವಾದುವು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇವು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಅಥವಾ ಅವಧಿಯುಳ್ಳ ವಸ್ತು ಗಳು ಎಂಬುದೇ ಪ್ರಮಾಣ (ಭಾ. ೩೦೯). (ನಾ). ೩. ಪರಿಮಿತ ವಾದುದು; ಸೀಮಿತವಾದುದು: ಜೀವನ ಈ ಗುಣಗಳು ಅಪರಿ ಮಿತವಲ್ಲ—ನಿಭುವಲ್ಲ. ಮಿತ—ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೆಂಬುದು ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧ ವಿಷಯ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೨). ೪. ಖಚಿತತೆ; ಖಡಾಖಂಡಿತ: ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿಡದ ಗಳನ್ನು ಯಾಕೆ ತರಿಸುತ್ತೀರಿ? ನಾನು ಅವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಹೇಳಿದನು (ಮುಂಬಯ. ೪-೬೬). ೫. [ನಾಟ್ಯ]ಮೂವತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸಮನಖ ಧನ್ಯಮ ಸಂಭ್ರಾಂತಮನೆಂದೀ ಮೂಜುಕರಣಮಂ ಮಾಡುತ್ತಂ . . . ಸುತ ಕರಣಮಿವೊಂಬತ್ತು ಸ್ತಂಭಿಂ ಕೂಡಲ್ಕೆ ಕೇಳ್ ಪರಿ [ಪಾಂ. ಕಟ್ಟಿ] ಚಿನ್ನಾಪ್ಪಂ (ಲಾಸ್ಯಂ. ೫-೩೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛೇದ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವುದು; ತುಂಡುಮಾಡುವುದು:

ಈಯಪಾಯಕ್ಕೆ ಪಂಚನೋಪಾಯಮಾವುದುಮಿಲ್ಲ ಎನೆಗೆ ಪರಿಚ್ಛೇದಮೇ ಕಾರ್ಯಂ (ಪಂಪ. ೪೫-೯). ೨. ದೃಢನಿರ್ಧಾರ; ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ತೀರ್ಮಾನ, — ನಿರ್ಣಯ: ಪಥಾಶಯಸ್ಥನಾದ ನಿಜಪ್ರಾತೇಶ್ವರನ ಪರಿಚ್ಛೇದಮನಜಾದು (ಸಂಪದ. ೧೦-೪೪ ವ); ನಿಜಜನಕ ಗಮನ

ಪರಿಚ್ಛೇದನುನುಡು ತಿವಿಮುಖಕ್ಕೆ ವಂದ ಪಾದರಸದಂತೆ ನಿಜನಿರ್ಗ
ಧ್ಯಯ್ಯಾಗುಣಂ ದೇವತೆಗೆ ಪೋಗೆ (ಮುಲ್ಲು. ೧೦-೨೬); ಬಂದರ್ ಪರಿ
ಚ್ಛೇದದಿಂ ಕಾರಿಕಾಲಮ್ (ಕಾರಿಕ. ೨೮-೪೪). ೩. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ;
ಸೀಮೆ. ೪. ಪುಸ್ತಕದ ಒಂದು ಅಧ್ಯಾಯ, - ಸರ್ಗ; ಗ್ರಂಥದ
ಒಂದು ಪ್ರಕರಣ: "ಕಾಂಡ: - ಪರಿಚ್ಛೇದವುಂ, ಅಂಬುಂ, ನೀರುಂ"
(ಕಾಶ್ಯ. ೨೫೯); ಮುದ್ರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಹೇರಳ
ವಾಗಿರುವುದು ಯಾವುದೆ. . . ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪರಿಚ್ಛೇದ ವಿಭಜನೆ . . .
ಸಾಲುಗಳ ಅಕ್ಷರ ಒಳಚಾಚುವಿಕೆ (ಮುದ್ರಣ. ೨೦). ೫. ಅವಧಿ;
ಮಿತಿ: ಅವಧಿಯುನಿಲ್ಲದೊಂದು ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದರಹಿತವನಾಂ (ವಿಷ್ಣು. ೧-೪-೧೯). ೬. ವಿವೇಚನೆ: ಪರಿಚ್ಛೇದ ಉಪಪಾಸಂ ಪತ್ತಿ ಚಿತ್ತದೊಳ್ಳಂ
ಚ್ಛೇದಬುದ್ಧಿಯಂ ನೆನೆದು (ಪ್ರವೃ. ೧೨-೨೫೨). ೭. ಒಂದು
ಅಳತೆ, - ಪ್ರಮಾಣ: "ಪರಿಚ್ಛೇದಮಂ ಮಾತ್ರೆಯೆಂಬುದು" (ಪಂಗಾ. ೧೩೯-೬).

[ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛೇದಂಗೆಯ್ (ಕ್ರ). ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡು:
ಪರಿಚ್ಛೇದಂಗೆಯ್ ನಿಜರುಂ ನಿತಂದಿನಿಯರ್ ತಂತಮ್ಮ ಚಿಂತೆನೊನ್ನ ಮಾಡದ
ನೆಲೆಯನೇಜು (ಅಜಿತ. ೬-೧೧೦ ೨). [ಪರಿಚ್ಛೇದ + ಕೆಯ್]

ಪರಿಚ್ಛೇದನ (ನಾ). - ಪರಿಚ್ಛೇದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಚ್ಛೇದಿ (ನಾ). ದೃಢಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಿದವನು; ನಿಶ್ಚಿತ
ವಾದ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಮಾಡಿದವನು: ಪರಮೇಶ್ವರದೀಕ್ಷೆಯಂ
ಮನಂದಿಡೆ ಕೊಂಡಿ ಧರೆಯಂ ಪೊಗಬಾಸಿದನಾದೊ ಪುರುಷರಮೇಶ್ವರ
ಸುತರ್ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಗಳೋ (ಅವಿಶ್ವ. ೧೪-೧೩೯); ಕದನದೊಳ್ ಬೆಂಕೊಂಡು
ಬಾಹಾಬಲೋನ್ನತಿಯಂ ದೀಪಾವೆನೆಂದು ಪೂರ್ವಿಸಿದನೇಂ ಗಂಡಂ
ಪರಿಚ್ಛೇದಿಯೋ (ಪಂಗಾ. ೯-೧೪೪). [ಸಂ. ಪರಿಚ್ಛೇದಿನ್]

ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ತುಂಡುಮಾಡು; ಕತ್ತರಿಸು: (೪).
೨. ದೃಢನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡು; ನಿಶ್ಚಯಿಸು; ತೀರ್ಮಾನಿಸು:
ಕೊಟ್ಟು ಬ[ನ] ಪೊಲ[ಮನ] ಕಾದುವೆನುನ್ನು ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ನಡವಾಗಳ್ಳಿ
ಬಟ್ಟಿಗೊ ನೆಜೆಮ್ಮ ಕಲಿಗಳ್ಳನೆಂದೋ $\times \times \times$ [ಜು]ಯ ಬಾಬಿ ನೆನ್ನು
ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ (ಸೌಜಾ. XI-1, ೨೧-೬; 893); ಇಂದೆಮಗುಣಕ್ಕೆ ಬಗೆ
ಯಿಲ್ಲುಪವಾಸಂಗೆಯ್ದೆ ಮೆಂದು ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ನುಡಿದೊಡೆ (ಮದ್ದಾ. ೧೦-
೪೧-೧೦); ತನ್ನ ನಲ್ಲನ ಕಳೆವರಮಂ ತುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಸಾವಂ
ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ಪಲ್ಲಂ ಸುಲಿಯುತ್ತಿ ಮಿಡ್ ಮಾಡ್ರಿಯಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಾ. ೨-೨೪೨); ನೀನೆನ್ನ ಸೋಂಕಿದೊಡೆ ಸಾಲಗಿಗಿತ್ತು ಸಾವೆನೆಂದು ಪರಿ
ಚ್ಛೇದಿಸಿ ನುಡಿದು (ಪಂಗಾ. ೯-೧೪೪ ೨). ೩. ನಿವಾರಿಸು; ಪರಿ
ಹರಿಸು: ಮನದ ಸಂಶಯಮಂ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಿ ಕಾಯಾರ್ತವಿಶೇಷಾ
ರ್ಥಮಂ ನೆನೆದು ತಿಳಿದಾ ಧರಾಧೀಶ್ವರಂ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆಗೆ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯಾದಂ
(ಮುಲ್ಲು. ೬-೧೧). [ಪರಿಚ್ಛೇದನ + ಇಸು]

ಪರಿಚ್ಛೇತ (ಗು). ೧. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ; ಕಳಚಿದ. ೨. ಕಳೆದು
ಹೋದ; ನಷ್ಟವಾದ. ೩. ಚೆಲ್ಲಿದ; ಸುರಿದ: ಉಗ್ರವೈರಿ
ಸಂಘಾತಕರಂದ್ರದಂದ್ರ ಕಟಕೂಟಪರಿಚ್ಛೇತಭೃಂಗಮಾಳಕಾಸೀಶ
ಮದಾಂಬುಕಂ . . . ಕದನಂ ಕದನತೀಕ್ಷಣ (ಪಂಪಾ. ೧೪-೬);
ಯುವತಿಯರ ಕರಪರಿಚ್ಛೇತಸಲಿಲಂಗಳೊಳ್ ದಿಡೆ ಕೆದಕುವ ಕಿಂಜಲ್ಕದಿ
ನಾಡುದು ಸರೋವರಂ ಕೆಸಿರಳಲಂ (ಕಮದ. ೨೩೦ ಪ್ರವೇ). (ನಾ).
೪. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದುದು: "ಪನ್ನಂ ಪತನಂ ಪರಿಚ್ಛೇತಂ ವಿಗತಾರ್ಥಂ"
(ಮಸ್ತಕೋ. ೧೦೬-೪೪). ೫. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದವನು: ದಿವಿಜವನಿತಾ
ಸವಿಭ್ರಮಧವಾಪಾಂಗಮ ನಿಜಾಯಾರಂಭೋನಿಧಿಯಂ ತವೆ
ಬೀರ್ದುಪಿಸಿ ಕೊಟ್ಟನೆ ದಿವದಿಂದಂ ಶ್ರೀಧರಂ ಪರಿಚ್ಛೇತನಾದಂ

(ಅವಿಶ್ವ. ೫-೯೯); ಅಂತಲ್ಲಿಂ ಪರಿಚ್ಛೇತರಾಗಿ ಬಂದು (ಕಾಂತಿಪು. ೯-೩೮೨).

[ಸಂ.]

ಪರಿಜನ (ನಾ). ೧. ಸೇವೆಮಾಡುವ ಜನ; ಸೇವಕವರ್ಗ:
ಪುರೋಚನಂ ತಮ್ಮಂ ಮುಜಾದಿವನಂ ಧಿದ್ರಿಸುವನೆನಲಾಂ ಮುನ್ನಿನ
ದಿವಸಮೊಳಗಣ ಪರಿಜನಮೆಲ್ಲಮಂ ಪಾರ್ವರನೊಡುವ ನೆವದೊಳಿ ಪೊಟ
ಮಡಿಸಿ (ಪಂಪಾ. ೬-೪೨); ಪರಿಜನಸಂಭ್ರಮಕ್ಕೆ ತಹಿತವರಣದಿ
ನೆಬ್ಬುತುಂ (ಪರ್ವಾ. ೯-೫೯); ಅವಾಂತರವಾದರೆ ಪರಿಜನರನ್ನು
ಕರೆಯಲಿಲ್ಲವೇ? (ಪಾಪಾ. ೧೧೦). ೨. ಸೇವಕ; ಪರಿಚಾರಕ.
೩. ದಾಸೀಸಮೂಹ; ಸಖೀಜನ: ಪರಿಜನಸಹಿತಂ ಮಂಜೋದರಿ
ಬಂದು ಮುನೀಂದ್ರ ರಕ್ಷಿಸೆಂದೊಡಗುವುದಂ (ಪಂಗಾ. ೧೦-೧೬೬);
ವಾರನಾರಿ ಪರಿಜನಪರೀಕ್ಷನುಂ . . . ವನಮಂತ್ರ ರಪುರಸ್ಸುಮಾಗಿ
ಬರ್ಪಗಳ್ಳ (ಚಂದ್ರ. ೬-೪೩೨). ೪. ಸುತ್ತಲಿನ ಜನ; ಪರಿವಾರ:
ಪರಿಜನಮುಂ ಸಖೀಜನಮುಮೆನ್ನನೆ ಚಿಂತಿಸದಂತು ತಂಗಿ ನೀನರು ಕರು
ಮಾಡದೋ (ಕಾದಂಬ. ೫೯೦); ಪರಿಜನದ ಭೂಪನಂತೆ ಪುರದಬಳಾ
ಜನದ ನೆಗೆದ ಹಾಹಾರವಮೆಯ್ದರೆ ಕಿವಿಗೆ (ಪಂಗಾ. ೬-೩೦);
ಪರಿಜನಂಗಳು ಪುರಜನಂಗಳು ನೆರೆದು . . . ಅಳುತ್ತಿರೆ (ಬಸವ. ೪೬-೩೫);
ಅವಳನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಪರಿಜನರು ಬರುವ
ರೆಂದು ಮಾತುಕೊಟ್ಟು (ಕಾವ್ಯ. ೪೬). ೫. ಪೋಷಣೆಗೆ ಒಳ
ಪಟ್ಟವರು; ರಕ್ಷಣೆ ಹೊಂದಿದ ಜನ; ಆಶ್ರಿತ ವರ್ಗ: ಪರಿಜನಕ್ಕೆ
ದೊಡೊಡೆ ಪೊರವುದಂ . . . ಮೊದಲಾಗಿ ಮತ್ತಮುತ್ತಮಗುಣಂ
ಕೊಳವು (ಪಂಪಾ. ೨೯೪-೧); ಪರಿಜನಜೀವನಂ ಸಕಲದೇಶಸಮಾಹಿತ
ವೃತ್ತಿ . . . ಎಂದಿನಂ ಕರಣಗಾಗ್ರತಸ್ಸರರ ಮಾಲೆ ಮನಕ್ಕೆ ಸಗಿತ್ತು
ರೀಲಿಯಂ (ಅನಂಪ. ೨-೨೪).

ಪರಿಜನ ಪಾರಿಜಾತ = ಪರಿಜನರಿಗೆ ಅಥವಾ ಸೇವಕವರ್ಗಕ್ಕೆ
(ಕೇಳಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವ) ಪಾರಿಜಾತವೃಕ್ಷದಂತಿರುವವನು;
ಒಂದು ಬಿರುದು: ಚಾಳುಕ್ಯಾನ್ಯಯಪ್ರಸೂತಂ ಪರಿಜನಪಾರಿಜಾತಂ
ಭೂಪಮಾನ್ಯಾತಂ (ಸೌಜಾ. XX, ೬೧-೪; ಸಂ. 1109). [ಸಂ.]

ಪರಿಜಪನ (ನಾ). ಜಪ: "ಪರಿಜಪನಂಗೆಯ್" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಜಪನಂಗೆಯ್ (ಕ್ರ). ಜಪವನ್ನು ಮಾಡು: ಪರಮನೊಳಗೊಳ
ಗದೊಂದಂ ಪರಿಜಪನಂಗೆಯ್ಯೆಯಂ ನೆಗಟ್ಟು ವ್ಯಾಪ್ತರದಿಂ ನಿಗಾಧತರ
ನಿರ್ದುರರವ ಗುಂಜದ್ದು ಹಾತಕ್ಕೇಯಾದಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೯-೮೬).

[ಪರಿಜಪನ + ಕೆಯ್]

ಪರಿಜು (ನಾ). ೧. ರೂಪ; ಆಕಾರ; ಆಕೃತಿ: "ಪರಿಜಂದನೆ
ರೂಪನಾಮದೋ" (ಕಣಾಕ. ೧೯); ಈ ಪರಿಜೇ ತನುಚ್ಛವಿಯುನೀ
ಪೊಸಪೊವನವೀ ಬೆಡಂಗನೀ ರೂಪುಮನೀ ವಿಳಾಸಮುಮನೇನೊಳ
ಕೊಳ್ಳುಮೊ (ಅವಿಶ್ವ. ೬-೨೦); ಆ ಭಾವಮಾ ಪರಿಜಾ ವಿಭ್ರಮಮಾ
ಬೆಡಂಗು . . . ಏಂ ಮನುಗೊಳಿಸಿಹೋ ಚಾಳುಕ್ಯಕಂದರ್ಪನಾ
(ಗದಾಯು. ೪-೫೦); ಅವನೊಂದೊದವಿದ ರೂಪುಮಂ ಬಯಸಲಾಗಳಿ
ನಾಗನೀಳಂಪಯುಕ್ತವರ್ಗದ ಪರಿಜಂ ದಿಟಂ ಪಡೆವಂ (ಪುಣ್ಯಾ. ೬-೧೧);
ಪರಿಜಂದಲ್ಲಂದದೊಳಂ ನರರಂ ಪೋಲಿ ಪರಕಟಿ ನೀಚರ್ (ನೀಚಮಂ. ೨-೬೬೧). ೨. ಪ್ರತಿಮೆ; ವಿಗ್ರಹ; ಬೊಂಬೆ: ಪೊಸಮುತ್ತುಂ
ಕಡೆದಾ ಪರಿಜನೆ . . . ಕರವೆನೆಂದಂ ಭೂಪತಿ ಪುರಸತಿಯರ ಕಣ್ಣಳ
ಕದಿಂದ (ಜಯಕಾ. ೧೦-೫೬); ಮಿಸುನಿಯ ಪರಿಜೋ ಪೊಸಚಿನ್ನದ
ಕರುಪೊ (ಚಂದ್ರ. ೬-೫೨); ಚಂದ್ರೋಪದ ಪರಿಜಬೆಂಬಂತೆ
ಕಣ್ಣಿತ್ತು ತಿರ್ದರ್ (ಪಾಪಾ. ೪-೧೨). ೩. ಚಿತ್ರ ಪಟ: ತರುಣ
ನಲ್ಲನ ಪರಿಜಲ್ಲ ತೋಪಿನಲು (ಪಾಂಪ. ೧೬-೪೪). ೪. ರೀತಿ;

ಬಗೆ ; ಪ್ರಕಾರ : ಎರಡುಂ ಕರ್ಣದೊಳಂ ಪೊಳೆವ ರತ್ನಮಯಪತ್ರ
ದಿಂದಮಿನದಿಂಬಯುಗಾಂತರತಮನಿಂಬುದಿಂಬದ ಪರಿಜಂ ಪರಿಭಾವಿಸ
ದೇಕೆ ನಿನ್ನಯ ವದನಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೫೯) ; ಸುರತತಿ ದಿಲೀಪ
ರಾಮರ ಪರಿಜೋದಿರೆ ಗುರು ಮನಸ್ಸು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಬೆರಗೊಂದನಿಸಿದ
ರೇನನುಸರಿಸಿದನಳಸಿಂಗರಾಯನದ್ವೈತಚರ್ಯಾಂ (ಚಳವಿ. ೩-೬೯) ; ಎರಡು
ಪರಿಜನವರಡರಿಂ ತುಂಬಿ ಬಹುದೆಂದು : ಮರಿಯ ತಿಂದಾಮೇಲೆ ಎಳೆ
ಸವುತೆಯಂ ಮೆದ್ದು ಮೊರೆದು ಬೊಂದುಳಿಯನ್ನು ಸಾರುತ್ತಲಿಹುದು
(ಕಾಲೀ. ೫೩-೮೧). ೫. ಭಂಗಿ ; ನಿಲವು ; ಶೀವಿ : ಇದು
ಲೀಲಾಂಜಲೀಕವಿಂಜೋಳದ ಪನಿ ಜಿಜಿಗೊಳ್ಳನ್ನೆಗಂ ಪಾಡಲೆಂದೇಜು
ದಳಂ ತೂಗುತ್ತಮಿದ್ವೈತನಯ ಪರಿಜು (ಅದಿಪ. ೪-೯) ; ಶುಭ್ರಾಬ್ಬ ಮಂ
ರಾಜಮರಾಳಂ ರಾಗದಿಂದೇಜುವ ಪರಿಜನ[ಪಾ. ೩೦. ಜದ] ಪೋರ್ . . .
ಸಿಂಹಾಸನಾಸೀನನಾದಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೮೨). ೬. ಅವತಾರ :
'ಪತ್ತುವರಿಜು' ಪರಾ.

ಪರಿಜು ಮಾಡು - ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಮಾಡು ; ಆಕಾರವನ್ನು
ರಚಿಸು ; ವಿನಯದಿಂದ ತಿವನೊಂದು ಪರಿಜು ಮಾಡಲ್ಪಡೆಯಲಗತಜೋಳ
ರೂಪಾಗಿ ತೊಲಿಗೆ ತುಳಿಲ್ಪಯ್ಯು (ಅರಾಜ. ೧-೧-೯೧).

[ದೀ. ೫ ತಮಿ. ಪಂಜು ; ಮಲ. ಪಂಜು ; ತೆಲು. ಪರಸು, ಪರುಸು]
ಪರಿಜುವಡಿ (ಕ್ರಿ). ಆಕಾರವನ್ನು ತಳೆ ; ಆಕೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ;
ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆ : ಶಿವಭಕ್ತಿಯೇ ಮೂರ್ತಿಗೊಂಡಂತೆ ರುದ್ರಯಜ್ಞವೆ
ಪರಿಜುವಡೆದಂತೆ . . . ರೂಪು ವಿರಾಜಿಸಲ್ಪೆ ಬಂದಾ ತಿವಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ
(ಸಾಂಪತ್. ೧೫-೪೪) ; ತದಂಗನೆಯ ಭಾಸುರಮಾದ ವಿಶ್ವಾಸಮಾಡುರಂ
ಪರಿಜುವಡೆದುಮೊ (ಅರಾಜ. ೧-೧೦-೬) ; ಶಶಿಕಳ ಭುವನದೊಳಿ
ಳುವರವರಿಜುವಡೆದುದಯಿಸಿತೆಂಬೊಲೆಸೆದು ಕಳೆಗಳೊಡವರೆಯ ವಿರಾಸಂ
ಬಿತ್ತು ಬಳೆದನವನಿಪತನಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೬೪).

[ಪರಿಜು+ಪಡೆ]

ಪರಿಜುವೆರು 'ಪರಿಜುವೆಲು' ನೋ.

ಪರಿಜುವೆಲು, ಪರಿಜುವೆರು (ಕ್ರಿ). ೧. - ಪರಿಜುವಡೆ : ಪರೋಪ
ಶ್ವವಪ್ರವರ್ತನಂ ಭಾವಿಸಲ್ ಪರಿಜುವೆತ್ತುವೊ ಶಾಂತಿದಾಂತಾಡಿಗಲ್
ನಾಡೆ ಪರಿಕಲ್ಪೆಡೆ ರೂಪುವಡೆದುಮೊ ಎಂದು ಭೂಜನಂ ಕೀರ್ತಿಸುತ್ತಿರೆ
(ಅರಾಜ. ೧-೧-೨). ಪರಿಜುವೆರು : ೧. ಕಡುರಯ್ಯ ಪರಿಜುವೆತ್ತಿಡಿ
ಕಿರಿದ ವಿಟಿಯಂ (ವಿಶ್ವಾತ. ೨-೧೯). ೨. ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪಡೆ :
ನೀಮಗಳ ಗಂಡನಂ ಪೆಂಡೆಯೊಲಾಳ್ ಪನ್ನತಿಳಿಯಂ ಪರಿಜುವೆತ್ತ ದಿಸು
ಗೊರಲ ರತ್ನಸು ಪೂಗುವರತ್ತಿಯಂ (ವಿಶ್ವಾತ. ೩-೩).

[ಪರಿಜು+ಪೆಲು]

ಪರಿಜುಸೊಡರ್ (ನಾ). ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ದೀಪ : ಪರಿಜುಸೊಡ
ರಂತನಂ ದಿಕ್ಕು ನಿಕ್ಕುವಮಲ್ಲ (ಸಾಂಪತ್. ೬-೪೪).

[ಪರಿಜು+ಸೊಡರ್]

ಪರಿಜೆ 'ಪರಿಜೆ' ನೋ.

ಪರಿಜೆದಿಡು (ಕ್ರಿ). ಉಂಬಳೆ ಕೊಡು ; ದತ್ತಿ ಬಿಡು : ಬಾಣಗಾವು
ಣ್ಣಂಗಾ ಕಿರಿಯ ಬವರಿ ಪರಿಜೆಬಿಟ್ಟರ್ (ಮೈ. ೧೯೨೬, ೯೨-೬ ; ?).

[ಪರಿಜೆ ?+ದಿಡು]

ಪರಿಜ್ಞಾನ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಜ್ಞಾನ ; ಕೂಲಂಕಷವಾದ
ಜ್ಞಾನ : ಕಲ್ಪನಾಂಶ . . . ನಿಜವಾಗಿ ಶಕ್ತವೊ ತೀವ್ರವೊ ಆದ ಪರಿ
ಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯ (ಸಾಹಿತ್ಯ. ೮) ; ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರಲೌಕಿಕ ವಿಷಯ
ಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವರು (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೨) ; ಸಮಯ ಸಂದರ್ಭ
ಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನವು ಸಮಗ್ರವಾಗಿರಬೇಕು (ಅರ್ಯಧ. ೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಜ್ಞಾನತೆ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನ ; ಅಧಿಕವಾದ ತಿಳಿ
ವಳಿಕೆ : ಲಾಭಾಲಾಭದೊಳು ಪರಿಜ್ಞಾನತೆಯುಂ ಪುಣ್ಯಪುಣ್ಯದೊಳು
ವಿಚಾರಪುಣ್ಯತೆಯುಂ . . . ಪೀತಲೇಶ್ವರಪರಣಾಮಮಂದಜಾವುದು
(ಪಸಾರ. ೪೧೫). [ಪರಿಜ್ಞಾನ+ತೆ]

ಪರಿಜವ 'ಪರುತವ' ನೋ.

ಪರಿಜವಣೆ 'ಪರುತವಣೆ' ನೋ.

ಪರಿಜವಿಸು 'ಪರುತವಿಸು' ನೋ.

ಪರಿಜಕ್ಕೆ 'ಪಡಡಕ್ಕೆ' ನೋ.

ಪರಿಜೋಣೆ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ
ಕೊಳವೆ ; -ದೋಣೆ : ನನಕಾಂಚನಕೇಶಕೇದಳಂಗಳ ಪರಿಜೋಣೆಯಂ
. . . ಸಮುದಾಡುವ ಜುಟಿಳಂಗಳಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೫).

[ಪರಿ+ಜೋಣೆ (<ದೋಣೆ)]

ಪರಿಣತ (ಗು). ೧. ಬಾಗಿದ ; ಬಗ್ಗಿದ. ೨. ಕೊನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಗೆ
ಬಂದ ; ವಯಸ್ಸಾದ ; ಮುಪ್ಪಾದ : ಪರಿಣತನಿರ್ದರಂತರಿ ಖರೆ
ಕಿರಣಂ ಕಾಲಚಕ್ರಹತಿಯಂ ಕೆಡೆಯಲ್ ಸುರದು ಪರಿದುಣಜಲದಂತರಿ
ಪರಸುತಾರ್ಥಪರಸಂಧಾರ್ಥಾರಂ (ಲೀಲಾಪ. ೧೦-೧೯). ೩. ಮಾಗಿದ ;
ಹಣ್ಣಾದ : ನೀಡಾರಶಕಲಭವಲಪರಿಣತ ಕವಿತ್ವಪೂಜನುಳವುಧುರದಧಿ
ಯುಮಂ . . . ಭರತೇಶನಾರೋಗಿಸಿದಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೨೬ ಪ) ; ಪರಿಣತ
ಗಂಧಶಾಲಿವನಗಂಧದಿನುಲ್ಲುತಾಂಬುಜಾಕರೋತ್ಪರನವಗಂಧದಿಂ . . .
ದಿಶಾಪರಿಧಿಯನ್ನಯ್ಯ ಬಾಸಣಿಸುತಿರ್ಪುದು ಸಾರ್ಥತೆಯಂ ನಿಜಾಪ್ರಿಯೋಳ್
ಸೆರೆದು ಸುಗಂಧಮಂಡಲಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೧೧). ೪. ಪರಿಪಕ್ವಸ್ಥಿತಿಗೆ
ಬಂದ ; ಪ್ರೌಢವಾದ : ಪ್ತಿಪೂಜ್ಯಂ ಜಿತದುರಿತಂ ನುತಸಂಪ್ರತಿಭೂತ
ಭಾವಿಪರಿಣತತ್ವಂ (ಕಾಂಪತ್. ೧-೧೪) ; ಪರಿಣತ ಪ್ರೌಢಿಗಳಿಗಂತೇಕರಣನೆನೆ
ವುದು ಸುಜನರಿಗೆ ನಿಷ್ಕರತೆಗಲ್ಲದೆ ಮನವನೀಯದು ಮಹಿಯ ಮೂಢ ಜನ
(ಕುಪ್ಪಾಳ. ೯-೪೫). ೫. ಬದಲಾಯಿಸಿದ ; ವ್ಯತ್ಯಾಸಹೊಂದಿದ.
೬. ನೈಪುಣ್ಯವುಳ್ಳ ; ಸುರಿತ ; ಸಮರ್ಥವಾದ : ಅನರ
ಪಶೋದಳನಪರಿಣತೋಗ್ರಾಸಿಭಯಂಕರರರ್ (ಪಂಪ. ೧-೨೨) ;
ಪರಿಣತಕವೀಂದ್ರವದನಾಜರದೊಳ್ . . . ರಂಜಿಸೆ ನರ್ತನ ಸರಸ್ವತೀಲಾಸ್ಯ
ಭೇದಮಂ ಜಡನಮಾಯಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೧-೩೪) ; ಅನುಜರವಿವೇಕಿಗಳು ಪರಿಣತ
ಜನರಲಧಿಕನು ನೀ (ಕುಪ್ಪಾಳ. ೨೩-೩೫). ೭. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ ; -
ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೮. ಪರಿಪಕ್ವವಾದುದು : ಆ ಭೂತಂ
ಗಳುಂ ಕಾಯಕಾರಪರಿಣತಂಗಳಕ್ಕುಮಿದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಿಸಿದ್ಧಂ
(ಕಾಂಪತ್. ೪-೧೨೪ ಪ) ; ಪರಿಣತಮನಿಸಿದಂತೇಕರಣತುಷ್ಯಯ ಗುಣ
ಸ್ವಭಾವಂಗಳಂ . . . ಅಧಿಪರ್ಣಸುನಂ (ಕ್ರಂಗಾರ. ೧-೨೬). ೯. ಪ್ರೌಢ
ನಾದವನ್ನು ; ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದವನ್ನು : ಚತುರ್ಜ್ಞಾನನೇತ್ರಂ
ಭೋಂಕನೆ ಕಂಡು ರಹರಹ ಪರಿಣಾಮಪರಿಣತನಾಗಿ ಸಮುದಾಯಮಂ
ಬಂದಿಸಿ (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೪ ಪ) ; ಸರೇಂದ್ರಂ . . . ಪರಿಣಿಷ್ಟ
ಮುಣಕ್ಕೆ ಮನಂ ಪರಿಯ ಪರಿಜ್ಞಾನಿಸಲ್ಪದೇಂ ಪರಿಣತನೋ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೩೬). ೧೦. ವಯಸ್ಸಾದವನ್ನು ; ವೃದ್ಧ ; ಮುದುಕ :
ಶಾಕುಂತಲವನ್ನು ಪುನಃಪುನಃ ಹಿಂದೇಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ . . . ಅದು ತರುಣ
ರಿಗೆ ಪ್ರೇಮಕಥೆ ಪರಿಣತರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಸ್ವಾರ (ಧರ್ಮಸಾ. ೩೬). ೧೧.
ನೈಪುಣ್ಯವುಳ್ಳವನ್ನು ; ನಿಷ್ಣಾತ ; ವಿಶಾರದ : ಅಂಕವರ್ಗ
. . . ಸೋದಶಕ್ತಿಯಿಗಳಂ ಗಾಂಗೆಯಂ ತಾಂ ಮುಂತಿಟ್ಟು ಭೂದಿ ಶಸ್ತ್ರ
ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳಿಪರಿಣತರಂ ಮಾಡಿ (ಪಂಪ. ೧-೨೬ ಪ) ; ಪರಿಣತನ
ಶ್ರುದಿಜಾಂ ಪ್ಯಾಕರಣದೊಳನಯವದಿನಪಣಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಮನುಜ್ಞರವಟ್ಟು
ಭಾವಿಸುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಸಾ. ೪-೩೬) ; ರಾಮಣನ ಮಗನಿವನು . . . ಆದ

ಶೈದುಗಳಾವ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರದರಿ ಪರಿಣತನು (ಶಾಂತಿ. ೨೬-೧೨). ೧೨. ತನ್ನ ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಅಡ್ಡ ವಾಗಿ ತಿವಿಯುವ ಆನೆ: "ಅಡ್ಡ ವಿಜಾಪಾನ ಪರಿಣತಮೆಂಬುದು" (ಜಲಾಪ. ೬೬-೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಣತಪ್ರಜ್ಞೆ (ನಾ). ಪರಿಪಕ್ವವಾದ ಜ್ಞಾನ; ಪ್ರೌಢವಾದ ತಿಳಿವಳಿಕೆ, -ಅರಿವು : ನಾಸ್ತಿಯವರ ಕತೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಪರಿಣತಪ್ರಜ್ಞೆ ಬೇರೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ (ಜೊಸಪ್ಪ. ೨೬೬).

[ಪರಿಣತ+ಪ್ರಜ್ಞೆ]

ಪರಿಣತಮತಿ (ನಾ).೧. - ಪರಿಣತಪ್ರಜ್ಞೆ. ೨. ಪ್ರೌಢವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು : ಆ ನಾಡವರ್ಗಗಳ ಜಮರನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕುಣಿತೋದದೆಯುಂ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗಪರಿಣತಮತಿಗಳ (ಕವಿ. ೧-೨೮).

[ಪರಿಣತ+ಮತಿ]

ಪರಿಣತವಯಸ್ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಾದವನು ; ವೃದ್ಧ : ತರುಣ ವೃಷಂ ಕೆಲವು ತೊಬ್ಬಲರಿ ಕಂಡುದಜಾಂದೆ ಜೈನದೀಕ್ಷೆಗೆ ಮೆಯ್ಯುಂ ತರುಣಜನಗಳೆ, ತರ್ಪರ್. ಪರಿಣತವಯಸ್ಸಗಳಪ್ರವರ್ ಮೆಯ್ಯಾರರ್ (ಅವಿ. ೧೫-೪೪); ಅಂತು ಪ್ರಿಯಪುತ್ರವಿಯೋಗವಿತ್ತಲೀಭೂತ ಚೇತನೆಯುಂ ಮೆಯ್ಯುಂ ನಿಜಾಸಲಾಪದೆಯುಂ ಪರಿಣತವಯಸ್ಸನಾಗಿಯುಂ ಬಾಳಮರಣಮನಿತ್ತಿತ್ತೊಂದು (ಶಾಂತಿ. ೬-೯೧ ವ); ಪರಿಣತವಯಸ್ಸರೆಮಿ ಕೃಷ್ಣಾ ರುಡರೆಮೆಮಗಿಂಬುಕೆಯ್ಯುದುಚಿತಂ (ಗದಾಯು. ೪-೨).

[ಸಂ. ಪರಿಣತವಯಸ್]

ಪರಿಣತಿ (ನಾ). ೧. ಬಾಗುವಿಕೆ; ಬಗ್ಗುವಿಕೆ. ೨. ಪರಿಪಕ್ವತೆ; ಪ್ರಬುದ್ಧತೆ: ಅಂತು ಮನದೊಳೊಗದ ಕಾರುಣ್ಯರಸಮೆ ನೀತಿಯೊಳಾದನುರಕ್ತತೆಯಂ ಕರ್ಚಿ ಕಳೆವುದುಂ ಸ್ವಭಾವಪರಿಣತಿಯೊಳೊಂದು ಸ್ವಕೀಯಾಪ್ರಪುರಷಪರಿಪಕ್ವತೆಯಂತೆಂದಂ (ಸಂರಾಮ. ೧೪-೧೧೩ ವ); ಸತ್ಪ್ರಿಯೆಗಳೊಳಹಂಗೆ ಗರ್ವಿಸಿ ನುಡಿದವಂಗೆ ಸಾಂಗವಮದೇ ಭಕ್ತಿಪರಿಣತಿ[ಪಾಠಂ. ಐಯ] (ಬಸವ. ೨೪-೪೯). ೩. ವೈಶ್ಯತೆ; ಬದಲಾವಣೆ; ರೂಪಾಂತರ: ಕಲಲಭುಸಭೇನ ಬುದ್ಧವಾದಿ ಪರಿಣತಿಯುಂ ನವಮಾಸಾಪಸಾನಸಮಯದೊಳ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷ ಯುಗವೆಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟುಗುಂ (ಅವಿ. ೫-೪೧ ವ); ಬಹುವಚನಸ್ಪರಿತ ಕ್ರಿಯೆಗೇಕತೆ ನಿಜಪರಿಣತಿ[ಪಾಠಂ. ತೆ] ಮೇರ್ ಧಾತುಗೇಕವಚನದೊಳಿತ್ತಂ (ಶಮದ. ೧೨೫). ೪. ಸ್ಥಳತೆ; ಈಡೇರುವಿಕೆ: ಮನಕ್ಕಂತಾನುಂ ಕಾಲಬದ್ಧವತಿಯಂ ನಿವೃತ್ತಿಪರಿಣತಿಯೊಳ ಪರಿಣಮಿಸಿದ ಸುಸ್ಥತೆಯುಂ ಮೃತ್ಯುಂ ಮಾಡದೆ (ಚಂದ್ರ. ೪-೧೪ ವ); ಪುಣ್ಯದ ಫಲದ ಪರಿಣತಿಯೆಂತುಬೋ (ಸಿಂಹ. ೧೦-೧೫-೧೬). ೫. ಫಲ; ಪರಿಣಾಮ: ಕಲುಷಮತಿ ಕಬರನಾದಂ . . . ಉಬ್ಬಕಂ ಬದ್ಧರೋಹದಂ ಬಿಕ್ಕಾದಂ ಅಂತು ಪರಸ್ಪರೋಪಪಾಪಪರಿಣತಿಯುಂ (ಸಂರಾಮ. ೧೦-೯೬ ವ). ೬. ಮುಕ್ತಾಯ; ಕೊನೆ: ವೃಷಭನ ಅನಿಮಿತ್ತ ರೋಷಾವೇಶವಿಷಮತೆ ಗಮಾ ಜರಾದುರ್ಬಲಬಲೀವರ್ಧದುದ್ಧೇಮರಣಾಯಾಸಪರಿಣತಿಗಂ ವಿಷಯಂಬಟ್ಟು (ಚಂದ್ರ. ೨-೨೦). ೭. ಮುಪ್ಪು; ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ. ೮. ನೈಪುಣ್ಯ; ಪ್ರೌಢಿ; ಕುಶಲತೆ: ಕ್ರೀಡೆ ಭಳಂ ಜಾಗಂ ವಾಕ್ಪ್ರೀಡೆ ಭಳಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಪರಿಣತಿ (ಸಂಪಭಾ. ೬-೧); ಕರುಣಾಪೂರ್ವಕಾದಿ ಕರ್ಮಾಂತರಪರಿಣತಿಯುಂ ಪದ್ಧತಂ ಲೋಕದೊಳ್ಳಿತ್ತರಿ ಸರ್ವೇಚ್ಛುಂ (ಎಕ. VII, ೨೨೦, ೧೨೩-೨೨; 1158); ಅಶ್ವಾರೋಹಣ ಪರಿಣತಿಯುಂ ಪರಿಣೋಭನೆದುದು (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೪೨ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಣತಿದೋಷು (ಕ್ರಿ). ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ತೋರು; ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸು: ಪರಿಣತಿದೋಷ ವಾಹಕತನಂ ಬಗೆಗೊಂದುದು ಮಂತ್ರಪುತ್ರನಾ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೪೨). [ಪರಿಣತಿ+ತೋಷು]

ಪರಿಣತವದಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಪರಿಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಗುರುಸ್ವಧಿಯೊಳ್ಳುತ್ವಂ ಪರಿಣತವದಿದರ್ ಸಕವಿದ್ಯಯನೀಗರ್ ಪರಿವಿದಿಯ್ವಂತೆ ಕಳಾಧರನಾದಂ ಶ್ರೀಧರಂ (ಮಲ್ಲ. ೪-೧೩೪); ಪರಿಣತವದಿದಂ ವಿದ್ಯಾಪರಿಕರದೊಳಮಾತ್ಮಸುತನುಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೬೨). ೨. ನಿಪುಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆ: ಆಗಲೊರ್ವಳಂತ ಪುರಕಾಂತೆ ವಯು. ಪರಿಣತಿಯೊಡನೆ ಪರಿಣತವದಿದ ವಚನಜಾತುರ್ಯಮಂ ಮಜೆಯಲರಿಸಿಕೊಂಡೆಂದರ್ (ಮಲ್ಲ. ೪-೮೧). [ಪರಿಣತಿ+ಪದಿ]

ಪರಿಣತವೆಣು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಥಳತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆ: ಸಲವು ಸುಕೃತಮಂತು ಪರಿಣತವೆತ್ತದೊ . . . ಎನೆ ಕುಲವಧು ಕುಮಾರುಗೊಂದಿಹರು (ಹದಿಬ. ೨-೧೮). [ಪರಿಣತಿ+ವೆಣು]

ಪರಿಣತಿಸುಖ (ನಾ). ಕಟ್ಟಿಕಡೆಯ ಸುಖ; ಕೊನೆಯ ಅನಂದ: ಪರಿಣತಿಸುಖಮಂ ಭಾವಿಸಿ ಶರಣಿಗರ್ಹಕ್ತೃವಚನಮಲ್ಲದೆ ಪರಿಣಿಲ್ಲ (ಚಂದ್ರ. ೨-೩೯). [ಪರಿಣತಿ+ಸುಖ]

ಪರಿಣತಿ (ನಾ).ನಿಪುಣೆ; ಚತುರಿ: ಚತುರ್ಮುಖತೆಯುರುಂಸುಭಾಷಿತ ಪರಿಣತಿಯುರುಂ ಎನಿಸಿದ ಕನ್ನಿಕೆಯರೊಡನೆ. . . ವಿಜಯಂಗಿಯ್ಯಂ (ಕಾದಂಬ. ೬೫); ವಿದ್ಯಾನೀಲವನು ಪರಿಣತಿಸಿ ಪರಿಣತಿಯಾಗಿ ಸುಖದಿಂದ ಆ ಕುಮಾರಿಯರುತಿರಲು (ಪ್ರಭುಲೀ. ೩-೩೬). [ಪರಿಣತಿ+ನಿ]

ಪರಿಣತಿ (ನಾ). ೧. ನಿಪುಣತೆ; ಪ್ರೌಢಿ; ಜಾತುರ್ಯ: ಇಭ ಪರಿಣತಿಯೊಳವನುಪವಿಭವದೊಳ (ಎಕ. XIII, ೩೩೦-೯; 929); ತರುಣತೆ ಪೋಗಿ ಜಿನಾಗಮಪರಿಣತೆ ನಿಮಗಾಗಿ (ಅವಿ. ೨-೧೦೧); ವಿನು ಪರಿಣತೆ ನಿನೆಗೆ ಬಾಣಿಯಾನು (ಕವ್ಯಾವಿ. ೧-೨೨). ೨. ಪರಿಪಕ್ವತೆ; ಪ್ರಬುದ್ಧತೆ: ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಮಿಲ್ಲಲಳೆ ತಾನಿದು ಮೈನೆರೆ ದೊಂದು ಸುಗ್ಗಿ ದಿತ್ತರಿಸುಗುವಣ್ಣ ನಿಮ್ಮ ದನೆಯಂ ಕಳೆಯೊಳ ತ್ರಮ ಮುಂಟು (ಸೂಕ್ತಿ. ೮-೪೨೪). [< ಸಂ. ಪರಿಣತಿ]

ಪರಿಣದ್ಧ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತಿದ; ಕಟ್ಟಿದ. ೨. ವಿಶಾಲವಾದ; ಅಗಲವಾದ: ಲೋಕದ ಚಿರ್ದಿಲ್ಲಮನೊಳಕೊಂಡು ರೇಖೆಗೊಂಡ ಲಾಟಲರಾಮನೆ ಪರಿಣದ್ಧಕಂಧರಂ ಯುವರಾಜಕಂಕಾಭರಣಮಂ ಕಟ್ಟುವುದರ್ ನೋಂಕು ತನ್ನ ಚಿಲ್ವನಲ್ಲದೆ ಪೊರೆ ಚಿಲ್ವನಾಸೆವದಂತಾ ದುದು (ಸಂಪಭಾ. ೨-೩೯ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಮ (ನಾ). ೧. ಮುಕ್ತಾಯ; ಕೊನೆ: ಅನ್ನಮುಣ್ಣದ ಬ್ರಹಮಂ ಪರಿಣಮಂ ಮಾಡಿ ದೇವರ ದಿವ್ಯಶ್ರೀಪಾದಮಂ ಪೂಜಿಸುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. XI, ದಾವಣ. ೧೫೫-೨೦; 1124). ೨. ಫಲ; ಪರಿಣಾಮ: ನೋರೆನೆ ರ್ವೀಂಕೃತಿಯ ದಳನಾದಗಳೆಂದೆಂಬ ಶರಧಿಯೊಳು ಮುಳುಗಿ ಮೈಮುಜದ ಪರಿಣಮನೇ (ಕೃಷ್ಣ. ೪-೧೦-೧). [< ಸಂ. ಪರಿಣಾಮ]

ಪರಿಣಮತಿ (ನಾ). ಪ್ರಬುದ್ಧವಾಗುವುದು; ಪ್ರೌಢತೆ: ಬಳಿಕ ಗರ್ಭದೊಳಗೆ ಮೂಟು ಪೊಜಿಗೆ ಮೂಟು ವರ್ತಿಸುವ ಜಾಯತೆ ಅಸ್ತಿತೆ ಪರಿಣಮತಿ [ಪಾಠಂ. ವಿಪರಿಣತಿ] . . . ವಿನಶ್ಯತೆ ಎಂಬಾ ಪದ್ಧಾವಿ ವಿಶಾರದುಂಶ್ಯತನೆನಿಸಿ (ವೀರ. ೨೫೬); ಊರ್ವಿಭೂತಗಳಾರು, ಅಸ್ತಿ, ಜಾಯತೆ, ಪರಿಣಮತಿ . . . ವಿನಶ್ಯತೆ ಎಂಬ ೩ ಶರಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು (ಹಸಾರ. ೩-೬ ಪದ್ಯಾರ್ಥ); ಪರಿಣಮತಿ=ಕೈತವಾಪಸ್ಸೆ ಪಾಟು ವುದು (ಹಸಾರ. ೩-೬ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ). [< ಸಂ. ಪರಿಣಾಮತಿ]

ಪರಿಣಮನ (ನಾ). ಬದಲಾವಣೆ; ಮಾರ್ಪಾಟು; ರೂಪಾಂತರ: ನಿಜನಿರಂಜನಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಯಮನಂ ಗಮನಂ ಪರಿಣಮನಂ . . . ಅದಿ ದ್ವಾದಶಧಾನುಷ್ಯಾ ಸಂ ತಪಮೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೪೪); ಕುಂಬಾರನ ಮಡಿಲೆ, ಕುಡಿಕೆಗಳಿಗೆ . . . ಪರಿಣಮನ ಕ್ರಿಯೆಗಾಗಿ ಒದಗ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಕಾವ್ಯಕು. ೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಮಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಬಾಗು; ವಂದಿಸು; ನಮಸ್ಕರಿಸು:

ಸೋಪಾನಸಂಕ್ರಿಯೆಯುರೂಪದಿನಂಬರಮೆ ಚಿನರಾಜಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಿಣ

[ಪಾಠಂ. ೩೩] ಮಿಸಿದಂತೆ ಸೋಪಾನಸಂಕ್ರಿಯೆಯುರೂಪದಿನಂಬರಮೆ ಚಿನರಾಜಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಿಣ

ಗಳೊಳು (ಅದಿಪ. ೩-೫೩ ಪ); ಅಹ್ಲವಮಾನಸರಾಗಿ ಭಕ್ತರು ಪರಿಣ

ಮಿಸುತರಲು (೩.೫೩ ಪ. ೯-೧೪); ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು ಬರಲು ಮುಕ್ತಾಯ

ಗಳು ಪರಿಣಮಿಸಿದರು ಭಕ್ತಿಯಲಿ (ಪ್ರಭು. ೧೨-೪). ೨. ಬದಲಾವಣೆ

ಯಾಗು; ರೂಪಾಂತರ ಹೊಂದು; ಮಾರ್ಪಾಟಾಗು; ನೀನೆಮ

ಗಿದಿರಂ ಬಂದು ನಂದಿಸಿ ವಿಧಿಯಿಂದರ್ಪಿಸಲೊಡಂ ನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿ

ಸುವೆಂದು ಪೇಟ್ಟುದುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೧-೯); ಆಳಿಗೆ ರಾಮನಲ್ಲಿ

ಮೋಹವು ಕಡೆಗೆ ಕ್ರೋಧವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಕಲಾಧ. ೯೩); ಅಂದ

ಯುನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಾನುದಪನದ ಕಡೆಯು ಮುನ್ನಭವಿಯಾಗಿ ಪರಿಣ

ಮಿಸಿತು (ಪಾಠಂ. ೧೩೩). ೩. ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಮೈದೋರು;

ರೂಪು ತಳೆ; ಹೈಮಾಚಲಮಂಥೋರೂಪದಿಂದಂ ಪರಿಣಮಿಸಿದುದು

. . . ಎನಲ್ ಚೆಲ್ಲದಾಯ್ ಬ್ಬ ಪಂಡಂ (ಪಾಠಂ. ೩೩೪); ಪರಿಣಮಿಸಿ

ದುದಿಲ್ಲಿ ಜಳಸ್ವರೂಪದಿಂದಂ ತಿಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೪೯); ಪರಿಣಮಿಸುಕೊಂ

ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರೂಪದಿಂದಂ ಮಧ್ಯಮೈಕವಚನಂ ವಿಧಿಯೊಳ್ (ಶಮದ. ೨೩೦);

ಕನ್ನದಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಕನ್ನೆಯ ರೂಪಿನಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸಿ (ಸಾಗಂಧ. ೩೯೦-೩೩).

೪. ಉಂಟಾಗು; ಸಂಭವಿಸು; ಅಂತು ಸೂಕ್ತಿಸಿದ ಸೂತ್ರದ್ರಿ

ವೃತ್ತಿ ನಿಜಾತ್ಮವೃತ್ತಿ ಘೋರ್ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೩೪);

ಮನಕೈಂಕಾರನು ಕಾಲಬಿಲ್ಲೆ ನಡೆದಂ ನಿವೃತ್ತಿಪರಿಣತಿಯೊಳ್ ಪರಿಣಮಿಸಿದ

ಸುಸ್ಥಿತಿಯಂ ಮೃತ್ಯಂ ಮಾಡದೆ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೧೪ ಪ); ಅರೆಮೆ ಕೆಕಾರಂ

ಡಬಿದಂ ಪರಿಣಮಿಸುಂ (ಶಮದ. ೨೫೩); ತಾಯಿಯ ಮುದ್ದು, ತಂದೆಯ

ಕಾಣ್ಯ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಮಕ್ಕಳ ಪುರೋಧವನ್ನಿ ಗೆ ಕುಂದಳಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿ

ಸುತ್ತವೆ (ಚಂಗಾಳ್. ೪). ೫. (ಗುಣದಂತೆ) ಪರಿಪಕ್ವವಾಗು; ಪರಿ

ಪೂರ್ಣವಾಗು; (೬). ೬. ಮುಪ್ಪಾಗು; ವಯಸ್ಸಾಗು; (೭).

೭. ಫಲ ಕೊಡು; ಫಲಿಸು; ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗು; ದೊರೆಕೊಳಿಸುವ

ತಕ್ಕಿಯೊಳ್ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಫಲಮನಸ್ತು ಶಸ್ತ್ರತನುತೋತ್ಪತ್ತಿರಹಿತಂಗೆ

. . . ದೊರೆಕೊಳಿಸುವವೋಲ್ (ಅದಿಪ. ೧೫-೧೬). ೮. ಹರ್ಷಗೊಳ್ಳು;

ಸಂತೋಷಿಸು; ತೃಪ್ತಿಯೊಂದು; ವಿನುಳವೃತ್ತಿಗಳ್ ಸರೆ ಕಂಡ

ಮೂಲಫಲದಿಂದೆ ತಡೆದು ಪರಿಣಮಿಸುಕೊಂ (ಗಿಂಕ. ೧-೬೧); ಚೆನ್ನಮಡಿ

ವಳಸಮಳಚಾರಿತ್ತೋನ್ನತಿಗೆ ಭಕ್ತರು ಪರಿಣಮಿಸೆ (ಬಸವ. ೨೧-೪೫);

ಕಲಿಗಲ ದೇವನೀ ಕಮಿಯೆಂದು ಹೊಗಳಿದ ರಾವಣನ ಮಗ ಮೃಗನಗಲ

ದಿಟ್ಟು ಪರಿಣಮಿಸಿ (ಕಾಂಠ. ೩೪-೪೩); ಕುಮತಿ ದುರ್ಜನರು ಪರಿಣಮಿ

ಸದಿರಲೇನಾಯ್ತು (ಪಾಠಂ. ೧-೧೪). [ಪರಿಣಮನ+ಇಸು]

ಪರಿಣಯ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವಧೂವರರನ್ನು ಪವಿತ್ರ

ವಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ನಡೆಸುವುದು. ೨. ಮದುವೆ;

ವಿವಾಹ: "ಉಪಯಾಮ ವಿವಾಹೋದ್ವಾಹ ಪರಿಣಯಂ ವಾಣೀಶನ

ಕಾಪ್ಯ" (ಪ್ರಸ್ತುತೋ. ೫೩-೧೧); ಪರಿಣಯಕ್ಕೆಟ್ಟುಂದೆಲ್ಲಾ ಪುರಜನ

ಪರಿಜನಮನವಿಳವಸ್ತುಗಳೆಂ ಸತ್ಕರಿಸಿ (ಉದ್ಯು. ೪-೪೦); ಪರಿಣಯಮಂ

ನೆಗಳ್ ಸಮಾಪ್ತಿಯಂ ಮಾಡಿ (೩.೫೩ ಪ. ೩೨-೩೯); ನರಚರಿತ್ರದ ರಾಮ

ಭದ್ರಗೆ ಪರಿಣಯ ಮಾಡುಜ್ಜುಗವ ನಿರ್ಧರಿಸಿ (ತೊರರಾ. ೧-೧೨-೩);

ಗುರುಜನವೆಸಗಿದ ಪರಿಣಯವೇ ಸರಿ (ಪಾಠಂ. ೩೧ ಅ೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಯನ (ನಾ). ಪರಿಣಯ ೨: "ಉಪಯಾಮ, ಪರಿಣಯನಂ

. . . ಉದ್ವಾಹಃ-ಈ ೫ ಮದುವೆ" (ಪಾಠಂ. ೪೧-೩೪೧);

ಪರಿಣಯನಾರ್ಥಂ . . . ಅದಿತ್ಯನಾದರದಿಂದಂ ನೆನೆದು ಬರಿಸಿದಂ ಮೂನ

ಮುಖ್ಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೫೩-೧೩); ಪರಿಣಯನ ಸಮಾಪ್ತಂ ದಶಶಿವನಕ್ಷತ್ರಲ್

ಪೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೩೩); ಪರಿಣಯನವೇದಿಕಾಶೇಖರ ಪದ

ಪಂಕರುಹರಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿದಂ ವಧೂವರರನೊಡಗೊಂಡು ಬಂದರ್ . . . ಕುಲ

ವೃದ್ಧರ್ (ಪಾಂಕೀಶ್ವ. ೪-೨೪೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಯನಗೃಹ (ನಾ). ಮದುವೆ ಮನೆ; ವಿವಾಹ ನಡೆಯುವ

ಗೃಹ: ಪರಿಪೂರ್ಣೋತ್ಸವಮುತ್ಸವಮುರೂಪವಾದುದೆಂದಮಾ ಪಥೂ

ವರರಂ ಪೋ ಬದವೇಬಿಂಬಂಕರೂಪದು ಸುರವಾರ್ಷ್ವವಿಲಾಸಪರಿಣಯನ

ಗೃಹಂ (ಅದಿಪ. ೪-೧೯); ಅತಿಶಯಮಾದತ್ತು ಪರಮಪರಿಣಯನಗೃಹಂ

(ತುಷ್ಪ. ೪-೫೧). [ಪರಿಣಯನ+ಗೃಹ]

ಪರಿಣಯನೋತ್ಸವ (ನಾ). ಮದುವೆಯ ಸಮಾರಂಭ; ವಿವಾಹ

ಮಹೋತ್ಸವ: ಪರಿಣಯನೋತ್ಸವಂ ರತಿಗನಂಗನೊಳಾಗಿ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೧೩);

ಪುಷ್ಪದಂತಪುರಾಣದೊಳ್ ಕುಮಾರಪರಿಣಯನೋತ್ಸವ

ಪರಿವರ್ಣನಂ (ತುಷ್ಪ. ೧೨-೧೧೪ ಪ). [ಪರಿಣಯನ+ಉತ್ಸವ]

ಪರಿಣಯೋತ್ಸವ (ನಾ). ಪರಿಣಯನೋತ್ಸವ: ಪರಿಣಯೋತ್ಸವ

ಪೋಷ್ಣಕನಾಗಿ ಶಿಶುಸಾಲದಾನವಂ ಬಂದಿದ್ ಭೀಷ್ಮಕಪುರಕೃತಮುಖ

ನಾಗಿ (ಪ್ರಾ. ೧೦-೫೩ ಪ). [ಪರಿಣಯ+ಉತ್ಸವ]

ಪರಿಣಾಮ (ನಾ). ೧. ಬದಲಾವಣೆ; ರೂಪಾಂತರ;

ಮಾರ್ಪಾಟು: "ಪರಿಣಾಮಮದು ವಿಕಾರಂ" (ಪ್ರಸ್ತುತೋ. ೧೧೪-೨೨);

ಕಾರಕಮುಖದಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿಣಾಮಿಸುವುದಾಗಿ, ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ

(ಶಮದ. ೧೫೩ ಪ್ರಯೋ); ದೀಪಪುಷ್ಪಫಲಂಗಳ್ಗೆ ಮದಿರಾಭಾವದಿಂದಂ

ಪರಿಣಾಮಮೆ (ಗೊಮ್ಮ. ೪-೪); ಪರಿಣಾಮವೆಂದರೆ ಬದಲಾವಣೆ . . .

ಈ ಪರಿಣಾಮವು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಮಸ್ತುವಿನಲ್ಲೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ

(ಹಿಂದಸಾ. ೩೫). ೨. ಕಾರ್ಯದ ಫಲ: ಕಿಷಾಯಾತಂ ನಿರ್ಗದಿಂದ ವಕ್ರ

ಗತಿಪರಿಣಾಮದಿನ್ನುತ್ಪತ್ತಿಚಿತ್ತದಿನ್ನುತ್ಪತ್ತಿ ನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೩ ಪ);

ಗಮನವಿಲ್ಲದೆ ಸುಳಿಯಬಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಗಮನಿಯಾಗಿ ನಿಲಬಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕದೆ ಪರಿ

ಣಾಮ ಅದಕ್ಕದೆ ಸಂತೋಷ(ಅಪಜ್ಞಾ. ೯೯-೪೩); ನಂದನಲಾಭಮಂಥೆ ನಿನ

ಗುಳ್ಳಿನೆಗಂ ಸಮನಿಸದಣಂ ವಿರತಿಪರಿಣಾಮಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೩೫); ಅಂದ

ಮುಂದೆ ನೋಡು ರಾಮನ ಕರದ ಬಾಪದಿಡೆದು ದಿಟ್ಟಿಸು ಹಿಂದು

ಸಂಕುಯ ಬಿಟ್ಟು ಪರಿಣಾಮ ನಿನಗಾಯ್ತು (ಕಾಂಠ. ೧೩-೫೩).

೩. ಪರಿಪಕ್ವತೆ; ಪ್ರೌಢತೆ: ಕರಿಗೆ ಕೇಸರಿ ಮೈರಿ ದುರಂತಕ್ಕೆ ಹರ ಮೈರಿ ಉರ

ವಣಿಸಿ ಬರುವ ಸಂಸಾರದುಃಖಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮ ಮೈರಿ (ಪರ್ವ. ೧೫೧೪);

ಅಮಾಚಿ, ಸನ್ನ ಪರಿಣಾಮ ಸಾಕ್ಷಿಕವಾದುದು. ನಮ್ಮಂಥ ಯತಿಗಳೂ

ನಿನ್ನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಪಡೆಯಬೇಕು (ಪಾಪಜಿ. ೧೩೩).

೪. ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: "ಪರಿಣಾಮಪಥ್ಯ" ಪರಾ. ೫. ಮುಪ್ಪು;

ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ. ೬. ಒಳಿತು; ಕ್ಷೇಮ; ಕಲ್ಯಾಣ: "ಕೀರ ಪರಿಣಾಮ

ಸುಕ ಶಬ್ದ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೩೯); ಬಂದಿರೆ ಪರಿಣಾಮವೆ ಮನೆಯೊಳಗಕ್ಕೆಂದಿ

ರನುನೆ ಮಕ್ಕಳು ಪಡುವೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೨೦); ಗುರುಪಾಪಕಟಗಿದರೆ

ಶಿರಸು ತಾ ಮನೆಯಕ್ಕು ಪರಿಣಾಮವಕ್ಕು ಪದವಕ್ಕು (ಪರ್ವ. ೯೯);

ಅ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ದೌಲತ್ತಿನಿಂದಾಗಿ ಹಣ್ಣು ಹಣ್ಣಾಗಿರುವೆನು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ

ನಾವು ಈಗಿಂದೀಗಲೇ ಉಪಾಯ ಯೋಚಿಸದಿದ್ದರೆ ಪರಿಣಾಮವಿಲ್ಲ!

(ಕೃಷ್ಣ. ೩೪). ೭. ಫಲಿತಾಂಶ: ದೊಡ್ಡನೆಯ ವಕೀಲಿಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು

ಮುಗಿಸಿ ಪರಿಣಾಮ ಈಗ ತಿಳಿದು ಬಂದಿತ್ತು (ಪ್ರಮಾಣ. ೪೩೯).

೮. ಬಾಗುವುದು; ಬಗ್ಗುವಿಕೆ. ೯. ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡುವಿಕೆ;

ಪ್ರಸಾರ. ೧೦. ವಿಸ್ತಾರ; ಹರಡು. ೧೧. ನಿರ್ಧಾರ;

ತೀರ್ಮಾನ: ನಗುತ ರಾವಣ ಪೊದವಿವೆಗೆ ಪರಿಣಾಮವಾಗಲಿ ತಲೆಯ

ತಾಯಿಂದ (ಕಾಂಠ. ೧೩-೪೪). ೧೨. ಅನಂದ; ಹರ್ಷ;

ಸಂತೋಷ: ಲಿಂಗದೊಡನೆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಸಾರಿತ್ತಾಗಿ ಬಂದಿತ್ತೆಂಬ ಪರಿ

ಣಾಮವಿಲ್ಲ ಬಾರದಂಬ ದುಃಖವಿಲ್ಲ (ಒಪಪ. ೨೨೯); ಸೋಮರಾಂಭನ
ಲಾಂಛನರು ಪರಿಣಾಮವಂಕುರಿಸಲ್ಪೆ ಸುಖಗೋಷ್ಠೀಮಧುರವಚನಂಗಳಂ
ಮಾತುಗಳನಾಡುತ್ತ (೭೨೫. ೨೫-೨); ಸುಭದ್ರೆ ನಡೆತಂದು ನೆಲಕೆ ದೂಪ್ತನೆ
ಕೆಡೆದು ಸೆಳೆಯಲಿ ಹಲುದಿದಳು ಕೊಳುಗುಳಕೆ ಕಂದನ ಕಳುಹಿದವರಿಗೆ
ಸಂದುದೇ ಪರಿಣಾಮವೆಂದೆನುತೆ (ಕುನ್ಯಾದ್ರೀ. ೬-೧೩). ೧೩. ಶಂತಿ ;
ಸಮಾಧಾನ : ಎಂದೋ ಮನದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವಹುದನೆಂದೋ (ಒಪಪ.
೨೨); ಎಲ್ಲ ಸಂದುದೇ ಪರಿಣಾಮವೇ ಇನ್ನು ಹೋದನೇ ಮುನಿಸಾಥ
ಕರುಣಿಸಿದೀ ಎಂದು (ಪಪಪ. ೯-೪). ೧೪. ಪ್ರಭಾವ ; ವರ್ಚಸ್ವಿ.
೧೫. ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ : ವೈದ್ಯರು ಕೊಟ್ಟ ಔಷಧಿಗಳ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಅವರ
ಅರೋಗ್ಯ ಸುಧಾರಿಸಿತು (೨೩೩). ೧೬. [ಕಾನ್ಯಮಾ] ಆರೋಗಿ
ಸಲ್ಪಡುವ ವಸ್ತುವು (ವಿಷಯ), ಆರೋಗಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ
ವಸ್ತುವಿನ ರೂಪವಾಗಿ ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದಿ ಪ್ರಕೃತಕಾರ್ಯ
ಕೃಪಯೋಗವಾಗುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರ : ಸಮಾ
ಸೋಕ್ತಿ . . . ಪರಿಣಾಮ . . . ಉದಾತ್ತಾ ದ್ಯುಲಂಕಾರಗೋಷ್ಠಗೂಡಿ
(ವೀಳ. ೨೨೫); ವರ್ಣಿಸುವ ವಸ್ತು ವಸ್ತುವಿನವಸ್ತು ವೆಂದೇ ದಿಬ್ಬಿಗೋಳಿ
ಅದರ್ಶಾದಪ್ಪ ಕಾರ್ಯಮುಮಂ ಪೇಜಿಯೆಂದು ಪರಿಣಾಮವೆನಿವುದು
(ಅಪ್ರ. ೩. ೪೪-೫); ಉಪಮಾನವು ಉಪಮೇಯವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸು
ವುದರಿಂದ ಪರಿಣಾಮವೆಂದು ಹೆಸರು (ಕುಪಲ. ೧೯೬). ೧೭. [ಗಣಿತ]
ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಒಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿದ,
ಆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಿಂದ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾದ,
ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ; ಉಪಸಿದ್ಧಾಂತ : ರೇಖಾಗಣಿತಕ್ಕೆ . . .
ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವು ಬಂದಿದ್ದ ತಾದರೂ ಪ್ಲಾನಭಾಗವನ್ನು ಅಧಾರವಚನ . . .
ಪರಿಣಾಮ (Corollary) ಹೀಗೆ ವಿಂಗಡಿಸಿ ತರ್ಕ ಮಾಡಿ ಇದನ್ನು
ಕಾಪ್ಪದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿ ಪರಮೋಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಮಹಾಕವಿಯೊ
ಯೊಕ್ಕಿಡ್ (ಅಲ್ಪನಾ. ೮೮). ೧೮. [ಜೈನ] ವಸ್ತುವಿನ ಶುಭ,
ಅಶುಭ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಭಾವ,—
ಅವಸ್ಥೆ : ಪರಿಣಾಮವನಂಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪರವರ್ತಿಸುತಿರ್ಪಲ್ಲಿ ಶುಭಪರಿಣಾಮಂ
ಬೆರೆಸೊಸಿದ್ಧಾರ್ಥಗಳುಮಾತ್ ರೌದ್ರದೋ ಮೂಡಿ ಮುಬುಗುತಿರ್ಪದೆ
ಚದುರಂ (ಅಜಿ. ೧೧-೩೯); ಪರಿಣಾಮದ ಪೊಲ್ಲಮೆಗಳ್ ದೊರೆತೊಳೆ
ದಿದೊಡವಿ ಬರ್ ಪಾಪಾಪ್ರವಮಂ ಬರಲಿಯದೆ (ಜೀವನಂ. ೧೫೨-೧).
ಪರಿಣಾಮ ಬೀರು=ಪ್ರಭಾವವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಇವುಗಳ
ಫಲಿತಾಂಶ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಕಲಿವಿನ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮ ದೀರಕಳ್ಳುವು
(ಕಲ್ಪದ. ೩೦೨). ಪರಿಣಾಮ ಮಾಡು=ಪರಿಣಾಮ ಬೀರು : ನದಿಗಳು
ನಾನಾಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಸೇವೆ ಮನವನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮ
ಮಾಡದೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ (ಸನಿ. ೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ (ನಾ). ಫಲಕಾರಿಯಾದುದು ; ಪ್ರಯೋಜನಕರ
ವಾದುದು : ಅಗಸನನ್ನು ಬದಲಿಸುವುದೂ ಗೌಳಿನನ್ನು ಬದಲಿಸುವುದೂ
ಅಷ್ಟ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯೆಂದು ಅನುಭವಿಕರು ಬಲ್ಲರು (ದೀಕೃ. ೩೬);
ಈಗ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಧತಿ ಕ್ರೋರತಮವಾದದ್ದು ; ಪರಿಣಾಮ
ಕಾರಿಯಾದದ್ದಲ್ಲ (ಪ್ರಸು. ೪೩೦); ನೋಡುಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಪರಿ
ಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ತಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅವುಗಳ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು
ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ (ಅದುಸಾ. ೫೦).

[ಸಂ. ಪರಿಣಾಮಕಾರಿನ್]

ಪರಿಣಾಮಗುಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ,
ಜೀವನ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುವ ಗುಣ (?) : ಗಂ × × × ೦
ಬೌದ್ಧವಾದಿ ಪಾದಿ ಕೆಳೆಯೆಂದಿಗು × × × ಮಾನೆಯೆಂದಿರ್ಪು ತಡೆ

ದಹಾದ × × × ದೆಂದೀಕ್ಷಿ ಪರಿಣಾಮಗುಣಮುಕ್ತ ವೇದೋರೆಯನೆಂದೊಡೆ
. . . ಪದದದ್ದಂ ಭಮ್ನಾದೀಯಕೊಡರಿಸದಿರ್ಪಂದಿರ್ಪ ಪರಿಣಾಮ
ಗುಣಂ (ಕೊಲ್ಲಾ ಶಾ. ೧-೨೨ ; ?). [ಪರಿಣಾಮ + ಗುಣ]
ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿವರ್ತಿಸು : ಕುಂಬಾರನು ಮಣ್ಣನ್ನು
ಗಡಿಗೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸುವನು (ಭಾರದ. ೨೩೧).

[ಪರಿಣಾಮ + ಕೋಳ್ + ಇಸ್ತು]

ಪರಿಣಾಮಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಪರಮಾನಂದವನ್ನು ಹೊಂದು :
ಸುರತಸಂಭ್ರಮದ ಚುಂಬನಂಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಳ್ಳಿಯ್ಯಾ ಎನ್ನ
(ಅಖಂಡೇ. ೨೮೬-೪೧). [ಪರಿಣಾಮ + ಕೊಳ್ಳು, (< ಕೋಳ್,)]
ಪರಿಣಾಮಜಲ (ನಾ). ೧. ಸಂತೋಷದಿಂದಂಟಾದ ಕಣ್ಣೀರು ;
ಆನಂದಬಾಷ್ಪ : ತನು ಉದ್ಭಿ ಮನ ಕರಗಿ ಕಂಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಜಲ
ಉಕ್ಕಿ ಕಡಗೋಡಿಸಿರುವುತ್ತು . . . ಅ ನಿಷ್ಕಲ ಪರಮನೊಡನೆ ಬೆರೆದು
(ಅಖಂಡೇ. ೨೦೬-೪೬). ೨. [ವೀಶ್ಯ] ಹತ್ತು ವಿಧವಾದ ಪಾದೋ
ದಕಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ : ಚತ್ವಾರ್ಥ್ಯದ್ಯಮಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ
ಪರಿಣಾಮಜಲವ ಚಿದ್ರಾಂಜದೊಳಗೆ ಪರಿಣಾಮಪಾವದದಿಂದ ತೋಧಿಸಿ
(ಚನ್ನ. ೪. ೮೨-೧೬೬). 'ದಶವಿಧವಾದೋದಕ' ಪರಾ.

[ಪರಿಣಾಮ + ಜಲ್ಮ]

ಪರಿಣಾಮತೆ (ನಾ). ಆನಂದ ; ಸಂತೋಷ : ಕೂಡಿ ಸುಖಬಡೆವುದು
ಜಂಗಮಲಿಂಗದ ವಿಷಯ ಸುಖಬಡೆದು ಪರಿಣಾಮತೆಯೆನೈದುವುದು
ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗದ ವಿಷಯ ಪರಿಣಾಮತೆಯೆನೈದುವುದು ನಿಶ್ಚಯಬಡೆವುದು
ಮಹಾಲಿಂಗದ ವಿಷಯ (ಅಪವ. ೫-೧೨). [ಸಂ. ಪರಿಣಾಮತಾ]

ಪರಿಣಾಮಪಥ್ಯ (ನಾ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹಿತವಾದುದು ; ಕಡೆಯಲ್ಲಿ
ಮಂಗಳಕರವಾದುದು : ಪರಿಣಾಮಪಥ್ಯಮಂ ಸುಖಪರಿಕರಮಂ
ಮೆಚ್ಚದನ್ನರಾರಿ ಮಾತಂ ನಿರತಿಯರಸಮೇತಮಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೫೨);
ಪರಿಣಾಮಪಥ್ಯಮಮಪ್ಪ ಕೃತ್ಯಮಂ ನಿಜಮನಶ್ಚಮರಸಚನ ಸಹ
ಸಮಾರೋಚದಿಂ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರ. ೯-೧೨೬ ನ). [ಪರಿಣಾಮ + ಪಥ್ಯ]
ಪರಿಣಾಮಪ್ರಧಾನ (ನಾ). ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಟ್ಟುವುದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ
ವಾದುದು ; ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದುದು : ಎಲ್ಲ ವಿಮರ್ಶೆಯೂ
ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ ಮೃತ್ತಿನಿಷ್ಠವಾದುದು ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಪ್ರಧಾನ
ವಾದುದು (ಸಾಹಿತ್ಯ. ೩೦೦). [ಪರಿಣಾಮ + ಪ್ರಧಾನ]
ಪರಿಣಾಮರಮಣೀಯ (ನಾ). ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗುವುದು :
ಅವಿನೀತರಾಜಪುತ್ರನೊಳಾಕೋಚಿಸಿದ ಮಂತ್ರದಂತೆ ಪರಿಣಾಮ
ರಮಣೀಯವಾಗದೆ ಕಡೆಯುಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೬ ಬ).

[ಪರಿಣಾಮ + ರಮಣೀಯ]

ಪರಿಣಾಮರಮಣೀಯತೆ (ನಾ). = ಪರಿಣಾಮರಮಣೀಯ :
ಒಂದೇ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಚಿತ್ರ ಇದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಣಕವಿದೆ . . .
ಪರಿಣಾಮರಮಣೀಯತೆಯೂ ಇದೆ (ಸಾಂದಸ. ೩೧೩).

[ಪರಿಣಾಮ + ರಮಣೀಯತೆ]

ಪರಿಣಾಮವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪರಮಸುಖವನ್ನು ಪಡೆ ; ಪರಮಾನಂದ
ವನ್ನು ಹೊಂದು : ಆ ಪಶುಕಾಯವಂ ಕಳೆದು ಆನು ಪರಿಣಾಮ
ವಡೆವಳಯ್ಯಾ (ನೀಲಪ. ೪. ೨೬-೪೦); ನಿನ್ನಂ ಕಂಡು ಬದುಕಿದೆವು
ಪರಿಣಾಮವಡೆದವು (ಸೋಮಚ. ೨-೮೯). [ಪರಿಣಾಮ + ಪಡೆ]

ಪರಿಣಾಮವಾದ (ನಾ). ೧. [ತತ್ತ್ವಶಾ] ಸಾಂಖ್ಯಮತದ
ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳುವ 'ರೂಪಾಂತರ' ತತ್ತ್ವದ ಮತ : ಕುಂಬಾರನು
ಮಣ್ಣನ್ನು ಗಡಿಗೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸುವನು. ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮರೆ
ಯಾಗಿದ್ದ ಗಡಿಗೆಯೂ ಕುಂಬಾರನ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಹೊರಪಡುವುದು

ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯವಾದ, ಇದನ್ನೇ ಪರಿಣಾಮವಾದವೆಂದೂ ಸತ್ಕಾರ್ಯ ವಾದವೆಂದೂ ಹೇಳುವರು (ಭಾರತ. ೨೩೧); ಈ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸುವರ್ಣ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಭೂಪಟದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮದ ಪರಿಣಾಮವೆಂದು ಕೆಲವರು ತಿಳಿಯುವರು... ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪರಿಣಾಮವಾದ, ಮತ್ತೊಂದು ಆರಂಭ ವಾದ (ಹಿಂದಸಾ. ೨೦೬). ೨. [ವಿಜ್ಞಾನ] ಸರ್ವೇವವಸ್ತುವು ಆದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ತಳೆದಿರುವ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಕುರಿತವಾದ; 5 ವಿಶಾಸವಾದ; "ಗರ್ಭಧಾರಣವಾಗುವುದರಿಂದ ಭ್ರೂಣವು ಹೊಸದಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದದ್ದೇ ವಿಶಾಸವಾಗುವುದೆಂದೂ ಹೇಳುವ ವಾದ: ವಿಶಾಸವಾದ" (Theory of Evolution. ಇಂಕನಿ); ಖಗೋಳಜ್ಞರಿಗೆ ಭೂಗರ್ಭಾತ್ಮದ ಪರಿಣಾಮವೂ ದಾರ್ವಿನ್ಯನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಪರಿಣಾಮವಾದವೂ (Theory of Evolution) ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ (ವಿಶ್ವಕ. ೧೦); ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯವು . . . ಪರಿಣಾಮವಾದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೨೨೬). [ಪರಿಣಾಮ + ವಾದ್ಯ]

ಪರಿಣಾಮವಾದಿ (ನಾ). [ವಿಜ್ಞಾನ] ವಿಶಾಸವಾದವನ್ನು ಪ್ರತಿ ಪಾದಿಸುವವನು: ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಕುರಿತು ದೃಷ್ಟಿಭೇದ ಗಳನ್ನು ಇಂದಿನ ಆರಂಭವಾದಿ, ಪರಿಣಾಮವಾದಿ . . . ಮುಂತಾದ ದಾರ್ಶನಿಕರು ಧನ್ಯ ಧನ್ಯ ಕೋನದಲ್ಲಿ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಕೃತವನ್ನು ಕುರಿತು ಸಾಬೀತ್ಪಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು. (ಪರಿಣ. ೬೩ ಕವಿವ್ಯಪರಿಚಯ). [ಸಂ. ಪರಿಣಾಮವಾದಿನ್]

ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] "ಮನಃಪರಿಪಾಕ" (ಆದಿಪ. ಸಂಗ್ರಹ. ೪೩೪): ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿ ದೊರೆತೊಳೆ . . . ಭರತಂಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ಲಕ್ಷಣಪಂಚದಿಂದ ಕೊಟ್ಟಿನವಧಿ ಪುಟ್ಟಿತ್ತಾಗಳೆ (ಆದಿಪ. ೧೫-೨೨); ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿ ಯಿಂದಮಾಹಾರವಾಸಮುಕ್ತಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೯-೪೬ ಪ); 25 ಭರ್ತರಭಕ್ತಿಭರದಿನತ್ಯಾದರದಿಂದ ಪರಿಣಾಮಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪಂದಿಸಿದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೨೧). [ಪರಿಣಾಮ + ಶುದ್ಧಿ]

ಪರಿಣಾಮಶೂಲಿ (ನಾ). ಅಜೀರ್ಣವಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಯಲ್ಲಿ ಆಹಾರವು ತಳೆಯುವ ಮಾರ್ಪಾಟುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವೇದನೆ, - ಸುಲಿತ; ತೀವ್ರವಾದ ನೋವುಂಟುಮಾಡುವ ಅಜೀರ್ಣರೋಗ: ಬಣ್ಣ, ಲವಣ ಸಹ ಕಲ್ಮವಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟು . . . ಸಾಸುಮೆಯಂ ದಿಸಿಗೋರಂದರೆದು ಕಲ್ಮವ ಮಾಡಿ ಕೊಡಲು ಆಮಾತಿಸಾರ, ಉದಾವರ್ತ, ಪರಿಣಾಮಶೂಲಿ ಸಹ ಮಾಣ್ಣಂ (ಸಕವ್ಯ. ೩೧೪). [ಪರಿಣಾಮ + ಶೂಲಿ]

ಪರಿಣಾಮಾಲಂಕಾರ (ನಾ). - ಪರಿಣಾಮ ೧೩: ಪರಿಣಾಮಾ ಲಂಕಾರಮಂಕನಿ . . . ವರ್ಣಿಸುವ ವಸ್ತುವನುಪಮಾನವಸ್ತುವೆಂದೇ ದಿಟಗೊಳಿಸಿ ಅದಜಾಂದಪ್ಪ ಕಾರ್ಯಮುಮಂ ಪೇಟಿಯದು ಪರಿಣಾಮ ಮೊಪ್ಪದು (ಆಪ್ತ. ೪೪-೧). [ಪರಿಣಾಮ + ಅಲಂಕಾರ]

ಪರಿಣಾಮಿ (ಗು). ೧. ಬದಲಾಯಿಸುವ; ರೂಪಾಂತರ ಹೊಂದುವ. (ನಾ). ೨. ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದಿದುದು; ರೂಪಾಂತರ ಹೊಂದಿದುದು: ಪರಿಭಾಷಿಸೆ ಕಾಲತ್ರಯ ಪರಿಣಾಮಿ ಗಳಿಸಿ ನೆಗಟ್ಟು ಮೂಣಂ ಕ್ರಿಯೆಯೊಳ್ ನಿರುತಂ ಪ್ರತಿಪೇಧಕ್ರಿಯೆ ಬರೆ ಭೂತಾರ್ಥದೊಳ್ ಸಲ್ಲುದು (ಕಮದ. ೨೨೨); ಸತ್ಯ, ರಜಸ್ಸು, ತಮಸ್ಸುಗಳುಳ್ಳ ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲಾ ಪರಿಣಾಮಿ ಮತ್ತು ಅನಿತ್ಯವಾದುದು (ಭಾರತ. ೨೩೬); ಕೆಲವರು ಅತ್ಯನಿಬ ವಸ್ತುವನ್ನು ಶಾಶ್ವತ, ನಿತ್ಯ, ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಪರಿಣಾಮಿಯಲ್ಲದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು 40 ಅದನ್ನು ಪರಿಣಾಮಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು (ಹಿಂದಸಾ. ೩೫).

೩. ಬದಲಾವಣೆ; ಮಾರ್ಪಾಟು. ೪. [ವೀಶ್ಯ]"ಲಿಂಗಾನಂದಾಸ್ತು ಭಾವಿ" (ವೋಶಮಾ. ೪೩೪): ನಾನೇಕೆ ಬಂದೆ ಸುಖವ ದಿಟ್ಟು ಬಂದು ದಕ್ಕೆ ಒಂದೂ ಆದುದಿಲ್ಲ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುಖಿಯಲ್ಲ ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಿಯಲ್ಲ (ವೋಶಮಾ. ೩೬-೧೫); ನೀನು ಪರಿಣಾಮಿಯಾದ ಬಸವಾ ರೊಪ್ಪು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಬಸವಾ (ಸೀಲಸ. ೪. ೧೧-೨೬); ಚೇತನಂ ತಾನಾ ಗಿಯುಂ ನಿಶ್ಚೇತನದ ಪರಿಣಾಮಿ . . . ಮಹಾನುಭಾವಪ್ರಜ್ಞ ಮಾನಸನು (ಬಸಪ. ೪-೧೨). [ಸಂ. ಪರಿಣಾಮಿನ್]

ಪರಿಣಾಮಿದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುವ ವಸ್ತು; ಮಾರ್ಪಾಟಾಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥ: ಜೀವ ಪುಷ್ಕಲಗಳೆ ರಡು ಕ್ರಿಯಾಕ್ರಯದ್ರವ್ಯಗಳು, ಪರಿಣಾಮದ್ರವ್ಯಗಳು (ಹಿಂದಸಾ. ೪೧). [ಪರಿಣಾಮಿ + ದ್ರವ್ಯ]

ಪರಿಣಾಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ರೂಪಾಂತರವಾಗು: ಇಂತರ್ಭವದಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿ ಪರಿಣಾ [ಪಾಶಾಂ. ೫] ಮಿಪ್ಪುವ (ಕಮದ. ೯೩ ಪ್ರಯೋ). ೨. ಆನಂದವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹರ್ಷವನ್ನು ತಾಳು: ತಿಪಥಕ್ಕರು ಪರಿಣಾಮಿಸಿದರೆ ಒಡನೆ ನಿವ ಪರಿಣಾಮಿಸುವ ನೋಡಾ (ಮಹಾವೇ. ಬ. ೬೬-೧೬೫); ನಿನ್ನಾಚಾರದನ್ನೂ ಉ ವ್ಯಂದನುಂ ಕೇಳ್ತಾ ಗಳುಂ ಪರಿಣಾಮಿಸುತ್ತಿಹವು (ಬಸಪ. ೪-೬೧); ಅಖಿಲ ಸುರಜಾಲ ಪರಿಣಾಮಿಸರು (ಸವಸೇ. ೫-೧೪). ೩. ವರ್ಧಿಸು; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದು: (ಕ). [ಪರಿಣಾಮಿ + ಇಷ್ಯ]

ಪರಿಣಾಮೋದಕ (ನಾ). - ಪರಿಣಾಮಜಲ ೨: ಪರಿಣಾಮೋದಕ ನಿರ್ವಾಮೋದಕ ಇವೆರಡು ಬಟ್ಟಲಿತ್ತಿ ಸಲಿಸಿದಂತಹ ಜಂಗಮಪಾದೋದಕದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವು (ಚನ್ನ. ೪. ೬೯-೧೬೪); ದಶವಿಧ ಪಾದೋದಕಗಳು: - ಇವು ಗುರುಪಾದೋದಕ . . . ಪರಿಣಾ ಮೋದಕ, ನಿರ್ವಾಮೋದಕ, ಸತ್ಕೋದಕ ಎಂದು ಹತ್ತು ಇರುತ್ತವೆ (ಕವಾಕೋ. ೧೦೪); ಆ ಬಟ್ಟಲಲ್ಲಿಡ್ದ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಮೂರು ಸಲ ಸ್ವೀಕ ರಿಸಿದ್ದೇ ಪರಿಣಾಮೋದಕ (ಕರ್ನಾಕ. ೧೬೬). 'ದಶವಿಧಪಾದೋದಕ' ಪರಾ. [ಪರಿಣಾಮ + ಉದಕ್]

ಪರಿಣಾಯ (ನಾ). ಚಿದುರಂಗ, ಪಗಡೆ ಮುಂತಾದ ಅಟಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಯನ್ನು ಚೆಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು, - ನಡೆಸುವುದು: "ಪರಿಣಾಯ-ಪಗಡೆಕಾಯಿ ನಡೆಸುವುದು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಣಾಶಗ್ನಿ (ಕ್ರಿ). ನಾಶಪಡಿಸು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ಮಹೋನ್ನತಿ ಯಂ ಪರಿಣಾಶಗ್ನಿಗೈದು ಮೇಣ್ ಕೋಧಿಪ ಸದ್ವೃತಾಶರಣಿಯಂ ಪರಿ ಭಂಗಿಸಿ ಕಾಡುತಿರ್ಪುದೀ ಲೋಭವಿದನ್ನ ನಾವಗಮಿದಂ ಸಲೆ ದೂಡು ಶಿವಾ ಮುರೇಶ್ವರಾ (ಅಮೃ. ೪೧). [ಪರಿಣಾಶ + ಗ್ನಿ (< ಕಿಯೆ)]

ಪರಿಣಾಹ (ನಾ). ೧. ಅಗಲ; ಹರಡು; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ: "ಪರಿಣಾಹ, ವಿಶಾಲತಾ-ಈ ೨ ಸುತ್ತು" (ಕಲಾಯು. ೧೩೦-೧೦); ಅದು ಜಂಬೂ ದ್ವೀಪೋಪಮಾನ ವಿಸ್ತಾರಪರಿಣಾಹಪರಿಣಾಮಮಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಆದಿಪ. ೬-೩೪ ಪ); ಕುವಲಯಾಹಿಣೀಭಂ . . . ವಿಂಧ್ಯಭೂಭೃದಾಯಾನುದೂಳಂ ಮಹಾವರಾಹಪರಿಣಾಹದೂಳಂ . . . ಪವನವೇಗದೊಳಮಗುವುಮದ್ಭುತ ಮುಮುನಿಸಿ (ಜಗದಿ. ೬-೩೫ ಪ); ಪೆಸರಿಂದಂತದು ಸರ್ವಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ಪರಿಣಾಹ ದಿಂದ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಸಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೨೪). ೨. ವೃತ್ತದ ಆವರಣರೇಖೆ; ಪರಿಧಿ. [ಸಂ.]

ಪರಿಣೇತಿತ (ಗು). ತುಂಬಿದ; ವ್ಯಾಪಿಸಿದ: ಪಾರಿಜಾತ ಸಂತಾನಕ ಹರಿಹಂದನ ವನಪರಿವೃತಪರಿಣೇತಿಚತವಿಶಾಳಹರಿಣೀಳರುಚಿರುಚಿರವಿರಚಿತ ನೀಳಾಭ್ರವಿಭ್ರಮಕುಟ್ಟಿಮದೊಳ್ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೩-೪೨ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಿಣೇತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತು ಬರಿಸಿದ; ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಬರುವಂತೆ

ಮಾಡಿದ. ೨. ಮದುವೆಯಾದ ; ವಿವಾಹವಾದ : ಒಂದುದಿನವೂ
ಪರಿಶಿಷ್ಟ [ಪಾಠ್ಯಂ. ೧೩] ಪೂರ್ವಾರ್ಧಮಾಶ್ವಯುಜ್ಯಸೌಂದರ್ಯನು . . .
ಅದ ಕುಮಾರನು . . . ಮಹಾರಾಜನ ದೊರೆಯಾಗಿ ಕಂಡು (ಚಂದ್ರಪು.
೪-೧೨ ಪು). ೩. ಪೂರ್ತಿಮಾಡಿದ ; ಮುಗಿಸಿದ. (ನಾ). ೪.
ಮದುವೆಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ವಿವಾಹಿತವ್ಯಕ್ತಿ : ಮದುವೆಯಾದ
ಹೃದಯವಿಹೀನ . . . ಸೂತನ ಪರಿಣಿತರನ್ನಗಲಿಸಿ ವಿರಹಯಾತನೆಗೆ
ಗುರಿಮಾಡುವ (ಪರಿಶ. ೫೨).

[ಸಂ.]

ಪರಿಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಹಿಡಿದ ; ಗ್ರಹಿಸಿದ. (ನಾ). ೨. ಆವರಿಸಿರು
ವುದು ; ಬಳಸಿರುವುದು (?) : ಪ[ಪಾಠ್ಯಂ. ೧೩] ರಿಶಮದೊಂ[ದೊಂ]
ದೊಳಗೆ ಪರಿಣಿತಂ ಕಲಹದೋಷ ಪರ್ವಸಮಕೃಂ ಪಿರಿದಕ್ಕುಮಿನ
ಶರಾಂಕರ ಪರಿವೇಷಂ ಬಿಳ್ಳನಾದೊಡಂ ಮುಖ ಕಿಡುಗುಂ (ಜಟ್ಟು.
೫-೧೫).

[<ಸಂ. ಪರಿಶಿಷ್ಟ]

ಪರಿಶಿಷ್ಟ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ : ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಾಲ್ಪಣ ಸ್ವೇತ
ಸೋರಿಯು ಪಂಪ ಗೀತೆಗೆ ಮೆರೆದವು (ಗೀತೆ. ೨೪). [?]

ಪರಿಶಿಷ್ಟ (ಅ). ೧. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ. ೨. ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ.
ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಮಾಡು = ಅಭಿಮುಖವಾಗಿಸು ; ಎದುರಾಗಿಸು :
ಅಂತುಡಾಸೀನಮಾನಸಂ ಮಸಕವಿಲ್ಲದ ಸಾರ್ವಭೌಮಂ ಪೇರಡ್ಡುಮಾಗಿ
ಕೆಲದ ಚಕ್ರಾಯಾಧನೋಕ್ತ ತಮ್ಮಂಗೆಬಾಹ್ಯವಸ್ತುವಂ ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಮಾಡು
ತ್ತಿರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೧೬ ಪು). [ಸಂ.]

ಪರಿಶಿಷ್ಟನ (ನಾ). ಅತಿಯಾದ ದುಃಖ ; ಬಹಳವಾದ ಕಳವಳ :
'ಪರಿಶಿಷ್ಟನ' ಪರಾ.

[ಸಂ.]

ಪರಿಶಿಷ್ಟನು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ದುಃಖಿಸು ; ಬಹಳವಾಗಿ ಕಳವಳ
ಪಡು : ಹರಣವಳಿದು ಧರಗುರುಳಿದ ಪಕ್ಕಿಯ ಪರಿಯ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟನು
(ಪದ್ಯ. ೨-೩೫); ದಿನವೆಲ್ಲಾ ದುಡಿದರೂ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬದೆ ಪರಿಶಿಷ್ಟನವ
ಬಡಜನಕೋಟಿಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬರಗಾಲವಿಲ್ಲ (ಕಣ್ವ. ೫ ಮೊದಲಮಾತು);
ತಮ್ಮನ್ನು ನಂಬಿ ಕೈಹಿಡಿದ ಜೀವ ಪರಿಶಿಷ್ಟನುಪುದನ್ನು ಕಂಡೆ ಹೃದಯ
ವನ್ನು ಗರಗಸದಿಂದ ಕುಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗಾಯಿತು ಅವರಿಗೆ (ರಂಗವ.
೧೧೮). [ಪರಿಶಿಷ್ಟನ+ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾದ : ಸುಣ್ಣುಣಲಂ ಮಣ್ಣಿಂಟೆ
ಗಿತ್ತ ಮಣ ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಲೋಹರಜಸ್ಸು ಕೃತಕತಳದೊಳ್ ಮೆಯ್ಯುಸೇಡಾಡುವುದುಂ
(ಶಾಂತಿಪು. ೬-೯೧ ಪು). ೨. ದುಃಖ ಹೊಂದಿದ ; ತಾಪ
ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೩. ತಾಪ ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಸಂತಪ್ತ
ವ್ಯಕ್ತಿ : ಹಸಿವಿನ ಬಾಧೆಯಿಂದ ಪರಿಶಿಷ್ಟಳಾದಳು (ಶ್ರೀರಾಯ. ೨೩೦).

[ಸಂ.]

ಪರಿಶಿಷ್ಟ, ಪರಿಶಿಷ್ಟರು, ಪರಿಶಿಷ್ಟರ, ಪರಿಶಿಷ್ಟರು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓಡಿಬರು ;
ಧಾವಿಸು ; ರಭಸದಿಂದ ಮುನ್ನುಗ್ಗು : ಕರುಮಾಡದಿಂದಿಬಾಡು ಪರಿ
ಶಿಷ್ಟನೆಗೆ (ಪದ್ಯ. ೧೧೬-೧೧೭); ಪರಿಶಿಷ್ಟನುನಿತುಂ ತುಂಬದೆ ಪರಿ
ಶಿಷ್ಟನೇವೆನೆಂದು ಕಪ್ಪುರದ ದಿಂಜಿಬೊರೆದ ಕರಕಾಂಬುನಂ ತಳಿದು
(ಅವಿಪು. ೪-೧೬); ರಾಗದಿನಗಳು ನೀಡುಂ ಪರಿಶಿಷ್ಟೋರ್ವಳು ನೋಡಿ
ದಳೊಲ್ಲ ರೂಪವಿದ್ಯಾಧರನಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೧೩); ಶರ್ಮಂ ಪರಿಶಿಷ್ಟ
ನಿಲ್ಲನೆಂದೊಡೆ ಗಿರಿಜೆಯ ಸೌಭಾಗ್ಯದಿರವನಾರ್ ಬಣ್ಣಿಸುವರ್ (ಗಿರಿ.
೩-೯೪). ೨. ನಡೆದು ಬರು ; ಆಗಮಿಸು ; ಸಾಗಿ ಬರು :
ಮನೋಭವನೊಡ್ಡ ಣದಂತೆ ತಂದೆತಂದೆ ಪರಿಶಿಷ್ಟನು ಸೂಸಿದುದು ನೇಸೆಯ
ನಂದು ಪುರಾಂಗನಾಜನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೫). ಮದೀಯಾಂಚಿಕೆಯ

ಮುಂದೆ ಪರಿಶಿಷ್ಟ ದೌವಾರಿಕೆಯರಿಂ . . . ಪರಿಶಿಷ್ಟರೆಯರಿಂ ಕೂಡೆ
ಸಂದಗಿಸಿದ ಬಾಗಿಲೊಳೆಂತಾನುಂ ನುಸುಳ್ಳು ಪೋದಂ (ಶಾಂತಿಪು.
೪೩೦); ಜಗಂಗಳಂ ಬಗೆಯದೆ ನುಂಗಲೆಂದು ಪರಿಶಿಷ್ಟಪುರಂದರತನಾಚ್ಚಿ
ಯಂದವಿಯ ಪಗೆವಡೆಗಿಲ್ಲ ಜೀವನಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೪-೧೫).
೩. ಪ್ರವಹಿಸು ; ಹರಿದು ಬಿರು : ಹಿಮಶೈಲಾಗ್ರದ್ವಿಘಟಾ
ತಂದಮರಾಪಗೆ ಕೆಲಗೆ ಒಂದ ಜಿನದಿಂಬದ ಮೇಲಮಂದಿರೆ ಪರಿ
ಶಿಷ್ಟಮದಜಾಂದಮ ಪಾವನಮಾಯ್ತಿ (ಸಮಪ. ೨-೫೩); ಹುಣ್ಣಿ ಮೆಯ
ಸಸಿಯ ಬಟ್ಟೊಸರ್ಮ ಪರಿಶಿಷ್ಟ ದಿವ್ಯಾನ್ಯತದ ತೋಜಿಯೊ (ಪದ್ಯ. ೧೦-೧೧);
ಕಣ್ವನಿಷ್ಠಾನುರಂಶಪೂರ್ವೋಚ್ಚ ವ್ಯಕ್ತಿ (ರಾಜಶ. ೧-೧೧೮).
ಪರಿಶಿಷ್ಟರು : ೧. ಮತ್ತೆ ಜೋಡಿಸಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟರು ಮುರಿಯೆಚ್ಚು ಪುನರಸಿ
ಹುರುಳುಗಿಡಿಸದವನು ಹರಿದನು ಮತ್ತೆ ಪವನಜನ (ಕುಮಾರ. ೨೦-೧೫);
ಅಲಭ್ಯಭುಜಬಲ ಹಲಗೆ ಮಂದೆಯವಿದು ಪರಿಶಿಷ್ಟರು (ನಿಭಾಗ. ೧೧-
೩೬-೧೬). ಹರಿತರ್ : ೧. ನೆಚ್ಚಿ ಕೇಳು ಹರಿತಂದು . . . ತರುಣ
ಯರ ಹರಣಮಂ ಕಾಯ್ತಿ (ಸಿದ್ಧಪಾ. ೧-೩೫); ಪರಿಶಿಷ್ಟಕರವಿಷೋರಗ
ವಾಗಳೊಂದಂವನೊಡೆ ಹರಿತಂದು (ಪದ್ಯ. ೪೬-೨೧). ೨. ಕಣಜಂಗಳಿಗೆ
ಹರಿತಂದು ಪಡಿಗಳನಳವ ಬಾಚರನಗೆ ಇಂತೆಂದ (ಬಸವ. ೫೩-೧೩).
೩. ಸ್ವರ್ಗಾರಮಿಸಲು ಗಿರಿಯ ತುದಿಯಿಂದೋಸೊಸಿ ಹರಿತರ್ ಹಕ್ಕಿ
ನಾಮನುಕ್ಕುಂ (ಮಂಗಲ. ೩೦-೨). ಹರಿತರು : ೧. ಮಂದಿಯರು
ಹರಿತಪ್ಪ ಕಡುಸಂಭ್ರಮವನೇನೆಂಬೆ (ಬಸವ. ೫-೨೮); ಕಳವಳಿಸಿ ಸಾತ್ಯಕಿ
ಘಟೋತ್ಕಚರುಲಿದು ಹರಿತರೆ (ಕುಮಾರ. ೧-೩೩); ನಂದಾದಿ
ಗೋಪರ ಮೊತ್ತವೀ ಪ್ರಳಯದ ಮಹಾಭಯಾನುತ್ಪಲೇನೇನೆನುತ ಹರಿ
ತಂದು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೧೦-೩೪). ೨. ತೊಪ್ಪ ತೊಪ್ಪನೆ ಪಿರಿಯ ಕಲ್ಲೊಳು
ತಪ್ಪಲಿಡುತಂ ಸೋಡುತಂ ಹರಿತಪ್ಪ ಕೆಲವಾಡುಗಳಂ ಬೊಟ್ಟುಲಿಯ
ಮರನಪ್ಪ ನೆಪ್ಪಿಗಾತನು ಹೊಡೆದು (ಬಸವ. ೨೦-೧೪); ಹರುಷ ಮಿಗೆ
ಹರಿತಂದು ಬಂಡೆಯ ಶಿರದ ಹಲಗೆಯನಡೆದನು (ಕುಮಾರ. ೧೦-೨೭);
ಕಾಮಲತೆ ನೀನಿಂದ ಮುಂದಿಗೆ ಮುಡಿಯೆಂದು ಕೊಡಲಾಗಲಾ ಮಾಲಿಯೇ
ಹಾವಾಗಿ ಹರಿತಂದುದಂ ಕಂಡೆನು (ಸಮಪ. ೬-೪೭). ೩. ತಪ್ಪಿಸಿದ
ಮೈಮೈಗಳಲಿ ಹರಿತಪ್ಪ ರಕ್ತವ ಸುಜಾಮ ಕೆಂಥಳುಪ್ಪರಿಸಿದುದು
(ಕುಮಾರ. ೨-೨೮).

ಪರಿಶಿಷ್ಟರು, ಪರಿಶಿಷ್ಟರ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ಮಹಾದೇವಿಯ
ತದಾಪ್ತರ ಪರಿಶಿಷ್ಟರ ನೆಲಮಕ್ಕಳೆಲದೆ ಸನ್ನ (ಎಕ. XVI, ಮದ್ದಗಿ.
೧೩೩-೨; ?); ಪರಿಶಿಷ್ಟರು ಮುಯ್ಯಿರದಿಲ್ಲನೆ ಪಕ್ಕದಿನ್ನಿ . . .
ಕಾಂತನೋಳ್ ನೆರೆದು ದಸಾಂಗಕಾಂತೆಯೆಂದೊಡೆಮಾಡಿದುದು ತತ್ಪರ್ವ
ದೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೧೦೧). [ಪರಿಶಿಷ್ಟರ]

ಪರಿಶಿಷ್ಟ 'ಪರಿಶಿಷ್ಟ' ನೋ.
ಪರಿಶಿಷ್ಟನು (ಕ್ರಿ). ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸು ; ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸು : ಧಾರ್ಮಜನಂ
ನಿಷ್ಕಮನಮಂ ಪರಿಶಿಷ್ಟನ [ಪಾಠ್ಯಂ. ಪು] ಶಿರಂದಧರ್ಮದೊಳ್ ಮರ್ತನು
ನಂತು ಯೋಜಿಸುಗುಮಾಳ್ವರನೆಂದೊಡೆ (ಪಾಶ್ವ. ೩-೬೯).

[ಸಂ. ಪರಿಶಿಷ್ಟನು+ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಶಿಷ್ಟ (ನಾ). ೧. ಕಾವು ; ಉಪ್ಪು ; ಶಿವ : ಪರಿಶಿಷ್ಟಂ ಕಿಡೆ
ಪುಳಕಾಂಕುರಮೊದವೆ ಲತಾಂಗದೊಳ್ . . . ಪಶ್ಚಿಮಾನಿಲಂ ಸೋಂಕ
ಲೊಡಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೧೪೦); ನವಭವನಲಾರವದಿಂದನೇದೇವಿಯ
ನಿರಾಭುಪರಿಶಿಷ್ಟನುಡಂಗುವವೋಲಿ (ಜಗದಿ. ೨-೨೦). ೨. ಜ್ವರ ;
ತಾಪ : ಚಂದನರಸದಿಂದ ಮಾಗಿಯಾ ನೀರಂದಂ ನಂದದು ಪರಿಶಿಷ್ಟನಳ
ನಿಂದಜಾಂದಂ ನಿನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ಕಾಮಜ್ವರಮಂ (ಕವಿ. ೩-೧೬೪).
೩. ಅತಿಯಾದ ದುಃಖ ; ಬಹಳವಾದ ಸಂಕಟ,—

ಬೇಗುಂದಿ : ಪರಿತಾಪಮನೆನೆಗೆ ನಿಶಾಕರನಾಗಿಹುಗುಂ . . . ಸುರಭಿ
ಸಮಯೋದಿತಂ ಹಿಮಕರನುಲಂ ಪದವನೆಂಬುದಿದು ವಿಪರೀತಂ (ಕವಿಂ:
೩-೩೬) ; ರೌದ್ರಶಾಪಪರಿತಾಪ ವಿಶಾಪದೋಳಾ ಮುಹೀಶ್ವರಂ . . .
ಚಂಕಿಸುತ್ತಂ ಪೊಬಿಲ್ಗೆ ಮಗುಬ್ಬುನೆಂದು (ಪಂಪಾ. ೧-೧೧೨) ; ಒಡ
ದುಟ್ಟಿದರೆ ಕೈಯಾರೆ ಕೊಂದರೆ ಮುಟ್ಟಿದೇ ಕಡುಪಾಪ ಘನಪರಿತಾಪ
ತನಗೆ (ಕುಪ್ಯಾಭೀ. ೩-೨೬) ; ಕಾರ್ಯದವಿನೇಕಮಂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕಾರಣದ
ಪರಿತಾಪಮಂ ಗಣಿಸಿ ಕ್ಷಮಿಸಿಮಪರಾಧಮಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೩೩-೧೩೮).
೪. ಆಯಾಸ ; ದಣ್ಣೆ : "ದವಳ್ಳು, ಪರಿತಾಪ:-೩೨ ಅ ಬಬಿಲಿಕೆ"
(ಪಲಾಯು. ೯೮-೪೪೩). ೫. ಭಯ ; ನಡುಕ. ೬. ಒಂದು
ನರಕದ ಹೆಸರು. [ಸಂ.]

ಪರಿಶಾಪಪಡು (ಕ್ರಿ). ಅತಿಯಾಗಿ ದುಃಖಪಡು; ಬಹಳನಾಗಿ
 ಕಳವಳಗೊಳ್ಳು, — ಬೇಗುದಿಪಡು : ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅಲೆಯುವ
 ದ್ಯೂಷಕಾರಣ ಪಶ್ಚಿಯು ಅವನಿಂದ ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳಾಗಿ ಪರಿಶಾಪ
 ಪಡುತ್ತಾಳೆ (ದುಶ್ಯಾಂ. ೨೦೯); ಮುಂದೆ ದುಷ್ಯಂತನು ಪರಿಶಾಪ
 ಪಡುವಾಗ ನಾನುಮತಿ . . . ಆ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಶಕುಂತಲೆಗೆ
 ಮುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಕಾನ್ಯಾಸ. ೩೩). [ಪರಿಶಾಪ + ಪಡು.]

ಪರಿಶಾಪಶ್ರಾಂತೆ (ನಾ). ಬಹಳವಾದ ದುಃಖದಿಂದ ಬಳಲಿದವಳು;
ಅತಿಯಾದ ಸಂಕಟದಿಂದ ನೊಂದವಳು : ಭವಿಷ್ಯತೆಗೀತೆ; ಮೃತಿ
ಓ ಪರಿಶಾಪಶ್ರಾಂತೆ ! (ಅಪಲ್ಯ. ೧೧೧-೨೪).

[ಸಂ. ಪರಿತಾಮಶಾ, ೦೫]

ಪರಿಶಾಪಿಕಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ದುಃಖವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು; ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು : ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆಗಳು — ೧. ಸಮ್ಯಕ್ಸಂಕ್ರಿಯೆ . . . ೯. ಪರಿಶಾಪಿಕಿ (ಪರದಾಃಪೋಷ್ಪಾವನ) (ಜೈನಧ. ೬೩). 'ಪಂಚವಿಂಶತಿಕ್ರಿಯೆ' ಪರಾ. [೧]

ಪರಿಶಾಸಿತ (ಗು). ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕಳವಳಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ; ಬಹಳವಾಗಿ
 ಸೀಡಿತವಾದ: ತನ್ನ ನಾಣ್ಯವನ್ನೆ ಬಗೆದತನುಪರಿಶಾಸಿತರೇನುಮಾಗಿ
 ತಂತನು ಕರಂಗೀಡೊಗಡೆ ತದ್ವೃತ್ತಾಂತಮಲ್ಲಮಂ ಗಾಂಗೇಯನಜ್ಞಾನು
 (ಪಂಪಭಾ. ೧-೬೧೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಶು (ನಾ). ನೀರನ್ನು ದಾಟುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ;
ನಾವೆ; ಶಿಪ್ಪು : ಹಂಪಮಾನರ ಹೆಂಜುಗಂಪುಕುಹ ಯೆಲರನು ದೋಣಿ
ದುಗ್ಗಿ ಪರಿಶು ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ . . . ನಡದಲಿ (ಇ. 1, ೪೪-೧೪;
1427). [?]

ಪರಿಶುಷ್ಪ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ವಿಯಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಗೊಂಡ, -ತಡೆದ; ಸಂಶುಷ್ಪಿಗೊಂಡ: ಎಸೆಗುಂ ಪದಕಾರಕೋದುಕಾಂಕುರಪರಿಶುಷ್ಪವುಷ್ಪ ಪರಪುಷ್ಪಗಳನ್ನನಿ ನಂದನಂಗಳೋಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೩); ಪರಿ ಶುಷ್ಪಸುರತಸೌಖ್ಯಾಯಮಾನಮಾನಸರಾಗಿ (ಕಾಂಚಿಶ್ವ. ೫-೧೩೪ ವ). ೨. ಸಂತೋಷಗೊಂಡ; ಅನಂದಿಸಿದ. (ನಾ). ೩. ಸಂತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದಿದವನು; ಸಂತುಷ್ಪಿಗೊಂಡವನು: ಆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬಿಗಿಯಾ ಪರಿಶುಷ್ಪನದೆ ನ್ನು ಪಗೆ ಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯನಿತ್ತು (ಹದಕಾ. ೫-೮೩); ಪಂದಿತರು ಪರಿಶುಷ್ಪರಾದರು (ಕಾಕಿಾ. ೧-೬೩). [ಸಂ.]

ಪರಿತುಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸಂತುಷ್ಟಿ; ಸಂತುಷ್ಟ; ಪರಿತೋಷ: ಜಾಣನ
ನೋಡ ಏನ್ನ ನಗಗಣಾ ಪರಿತುಷ್ಟಿ[ಪಾಂ. ತ್ವ]ಯನಪ್ಪ ಕೆಯ್ಯ
ಲಂಕಾನಗರೇಟು. ಪುರಸಮೇರುಬಿಲಾಪವನಂಗಳೇಯಿಮಂ (ಪಂ. ೧೧೨).
೯-೧೩೪). [ಸಂ.]

ಪರಿತುಷ್ಟಿ ವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಂತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂತುಷ್ಟ

ನಾಗು : ಅನ್ಯತಮನುಕುಹಾದಿ . . . ಹದ್ರಸಾದಸುಧಾಸ್ವಾದನಿ
ಗಿಯು ಪರಿತುಷ್ಟಿವದೇದು (ರಾಜಶೇ. ೪-೧೪ ಪ). [ಪರಿತುಷ್ಟಿ + ಪದೇ]
ಪರಿತುಷ್ಟಿವೇಯಿ (ಕ್ರಿ). = ಪರಿತುಷ್ಟಿವದೇ : ಪರಿತುಷ್ಟಿವತ್ತು ಸುರತದ
ಪರಿಶ್ರಮಮನಾಜನರ್ ಕದೀಯಲಕಾಮಂದಿದಿದಿಂ ಪೊದಮುಟ್ಟಿರ್
(ರಾಜಶೇ. ೫-೧೩೫). [ಪರಿತುಷ್ಟಿ + ಪೇಯಿ]

ಪರಿತ್ಯಕ್ತ (ಗು). ೧. ಸಂತ್ಯಕ್ತಿಯಾದುದು; ತನು: ಪದನಂ
ಜಯನಂ ಪಲ್ಲಕಸಿ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ ಬಲಾಹಾರನಂ ಮಾಡಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೫ ಪ).
(ನಾ). ೨. ಸಂತ್ಯಕ್ತಿಯಾದುದು ವ್ಯಕ್ತಿ : ಪರಮಸುಖನಿಲಯನು
ಪರಿತ್ಯಕ್ತರಾಗಿ ಕುಸುಮಾವಳಿದೇವಿಯುಂ ಕಂದರ್ಪದೇವನುಮಿಪ್ಪುಡುಂ
(ಕುಸುಮಾ. ೧೩-೧೧೧ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಕ್ತ (ನಾ). ಸಂತುಕ್ತ; ಸಂತ್ಯಕ್ತ: ಸರ್ವನಾಶಕೃತಿ ಪರಿಮಂ
ಪರಿತ್ಯಕ್ತಿಯನೆಯ್ದ ಲೀಪ್ಪಿವಾರ್ಥವನ್ನಿತ್ತಂ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೧೧೨); ಗುಣ
ದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ (ಬಂಕಿಮ. ೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಕ್ತವಿಜ್ಞಾ (ಕೃ). ಸಂತ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸಂತುಷ್ಟ
ವಾಗು : ಸುರಕಟೀನನವೋದಕಮನೂಡಿ ಮನಂ ಪರಿತ್ಯಕ್ತವಿತ್ತ
(ಕುಸುಮಾ. ೪-೩೮). [ಪರಿತ್ಯಕ್ತ + ವಿಜ್ಞಾ]

ಪರಿಶೋಷ (ನಾ). ೧. ಆಸೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ವಿರಕ್ತಿ : ಅವನಲಿ ದೊರೆತೊಂಬುದೀ . . . ಪರಿಶೋಷವೀ ನಿರ್ವಾಳುಲತೆ (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೦-೨-೩೪). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ತೃಪ್ತಿ; ಸಂತುಷ್ಟಿ; ಕೌರವನ ಛಲ ನೆಂದುದನ್ನು ಹಿಡಿದುನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರಿಸುತ್ತಾ ಪರಿಶೋಷ (ಕುಮಾರ. ೨೩-೩೩). ೩. ಅಧಿಕವಾದ ಆನಂದ, —ಸಂತೋಷ : ಕ್ಷೇಮಂಕರ ಮಹಾರಾಜಂ ಪರಿಶೋಷಪ್ರಾದುರ್ಭಾವವಶತ್ಪ್ರಭೂತಪರಮಪ್ರಸಾದಸ್ಮೇರ ಮುಖಂ ಪ್ರಿಯಾತ್ಮಜಾನನಾರವಿಂದನಿರೋಕ್ಷಜಾನಂತರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೩೬ ಪ). ಪರಿಶೋಷಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯೊಳಿ ನಿಷ್ಠಿತಾತ್ಮನಾಗುತ್ತಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೧೦-೨೧ ಪ); ಕರಣ ನಿರ್ಮಲವಾಯ್ತು ಮನವುಬ್ಬರಿಸಿತಪರಿಶೋಷದೇಳಿಗೆ ಪರಮಸುಖದಲಿ ತನುಪ ಮುದಿದನು (ಕುಮಾರ. ೮-೩). ೪. ಆಸೆ; ಬಯಕೆ : ದ್ವೇಷಂ ವಿರಹಿಗಳೊಳಿ ಪರಿಶೋಷಂ ಮಧುಮತದೊಳಾಗಿ ಬಂದರಾ ಕೆಲರುಂ ಯೋಷಿಜ್ಞ ನಮಲರಂದಿನ ವೇಷಂಗೊಂಡಂತೆ ನೆಜೆದು ಪೂದುದುಡುಗೆಗಳಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೮-೨೩). ೫. ಪಾರಿಶೋಷಕ : ಪಾದ್ರಿಯಿಂದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಪರಿಶೋಷಗಳನ್ನು ಪಡೆದು, ಆತನಿಗೆ ತಾನು ಕ್ರೈಶ್ಚರಾತೆಗೆ ಸೇರುತ್ತೇನೆ ಎಂಬ ನಂಬುಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿ (ಮರಮ. ೫೩೦).

ಪರಿಶೋಷವಾಗು - ಬಹಳ ಸಂಶೋಷವಾಗು ; ಅಧಿಕವಾದ
ಅನಂದವುಂಟಾಗು : ಕೌರವರಾಯನಾಳಲಿ ಪೂಜನಿಯನು ಪರಿಶೋಷ
ವಾಗಲಿ ಸ್ವಪನ ಮಿತ್ರರಿಗೆ (ಉಪ್ಪಾದ್ಯೃತ, ೩-೫೬); ಏತರಿಂದ ಅವನಿಗೆ
ಪರಿಶೋಷವಾಗುವದು ಎಂಬುದೇ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ (ಇಪ.ಕ. ೧೬೫).

[ସଂ.]

ಪರಿತೋಷಂಬಡೆ, ಪರಿತೋಷವಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಬಹಳವಾದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅಧಿಕವಾದ ಅನಂದವನ್ನು ಪಡೆ : ಪರಿತೋಷಂಬಡೆಗಂಜಾವರಸೋಮೇಶ್ವರನಣಿಸುತ್ತು (ಉದ್ಭಟ. ೧೧-೧೧೩). ಪರಿತೋಷವಡೆ : ೧. ಪರಿತೋಷವಡೆಯ ಪ್ರಾಣೇಶನಂಭ್ರಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಪತಿಸದಿ ನಿಂದಿರಲು (ಮೋಹನ. ೪-೨೫). ೨. = ಪರಿತುಷ್ಟಿ ವಡೆ : ಸಿತ ರಾಜಾನ್ನ ಸದ್ಭ್ಯುತ್ಥತೋವೈಗೂಡಿ ನಿರ್ಮಲವಾದ ತೋರ ದುತ್ತುಗಳ ಜನನದ್ವಂದ್ಯ ಕೈಕೊಂಡರು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವೆಂದು ಪರಿತೋಷ ವಡೆದು (ಮೋಹನ. ೩-೫೫). [ಪರಿತೋಷ+ಪಡೆ.]

ಪರಿಶೋಷಣೆ (ಕ್ರ). ಬಹಳವಾಗಿ ಸಂಶೋಷಣೆ,—

ಅನಂದಿಸು : ಕಟ್ಟಾಣನುನಿಗೇಳಿ ಕಡುಮೆಚ್ಚಿ ಪರಿಶೋಷಣೆಯನ್ನು
(ಮೋಹನ. ೩೩-೩೩). [ಪರಿಶೋಷ + ಪಡು.]

ಪರಿಶೋಷಣೆ 'ಪರಿಶೋಷಣೆ' ನೋ.

ಪರಿಶೋಷಣೆ (ನಾ). ಬಹಳ ಸಂಶೋಷಣೆಯಿಂದಾದ
ಕಣ್ಣೀರು; ಅನಂದಬಾಷ್ಪ : ಕರುಣಾಳು ಪರಿಶೋಷಣೆಯುಳ್ಳ
ವಿಶಾಲರೋಚನ ನೋಡಿದನು ತನ್ನ ಪರನೊಲವಿನಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧೧-೧೩).

[ಪರಿಶೋಷ + ಅಶ್ರು]

ಪರಿಶೋಷಿ (ಗು). ೧. ತೃಪ್ತಿಗೊಂಡ; ಸಂತುಷ್ಟಿ ಹೊಂದಿದ.
೨. ಅನಂದಗೊಂಡ; ಸಂಶೋಷಣೆ ಹೊಂದಿದ. (ನಾ). ೩. ಅನಂದ
ವನ್ನು ಕೊಡುವವನು : ಪರಜನಪರಿಶೋಷಿ ಕಾಲದ್ದೇನಿ ನಿರ್ದೋಷಿ
(ಬಸವ. ೭-೪). [ಸಂ. ಪರಿಶೋಷಿನ್].

ಪರಿಶೋಷಿತ (ಗು). ೧. ಸಂಶೋಷಣೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ : ಪರಿಶೋಷಿ
ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಂದಲೂಕರದಕ್ಕುಳ್ಳವನಾದಾನಂದಾನಂದೆಯೊಳಾ ನರಸಂ ಸುನಂದ
ಯೊಳಾ ಪಿರಿಯರಸಿಯೊಳೊಡಗೂಡಿ ಸುಖದಿನಿರಲಿ (ಮಹಾಶೇ. ೨-೩).
(ನಾ). ೨. ಸಂಶೋಷಣೆಯಿಂದಿರುವವನು : ಒಗುವ ಕಂಬನಿಗಳಲಿ
ಕಂಠವ ದಿಗದ ಸೆರೆಗಳ ಸೇರುವಕ್ಕೆಯ ವಿಗತ ಪರಿಶೋಷಿತನು ಪಾವನತರಂ
ಗಿಂತೆಂದ (ತೋರಾ. ೧-೪-೬). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಕ್ತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟ; ತ್ಯಜಿಸಿದ : ಪರ್ವತದೊಳಿರ್ವ
ತಾರ್ಥಲಂ ಜಾತಿಪರನಾಗಿ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಾಹಾರಶರೀರನುಪಶಾಂತಸ್ಥಾನಂತ
ನಿರ್ಮದಂಬುಬಂ . . . ಅಪಾಪು (ಅವಿಶ್ವ. ೫-೧೧೨). (ನಾ). ೨.
ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟವನು; ತ್ಯಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು : ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ, ನೆರೆ ಮುಕ್ತರಲ್ಲಿ,
ಸಲ ಪರಿತ್ಯಕ್ತರಲ್ಲು ಒಂದೆ ಉಕ್ತಿ (ನಿಲಮು. ೩೪-೧೭); ಕೊನೆಗೆ ಪ್ರವಿಾಳೆ
ಯಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನಾಗಿ ಕುಡುಕ ಕರಾಳದ ಮೇಲೆ ಹೊಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡಾಗ
(ಸಮಜೀ. ೧೦ ಪೀಠಿಕೆ). ೩. (ಅಸೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಬಿಟ್ಟವನು;
ತ್ಯಜಿಸಿದವನು : ಕೇಶವನುಮಾತೃಯಗುರುವಿಯೊಳೊಡಗೂಳ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ
ಸಕಲರಾಜ್ಯಪರಿಚ್ಛೇದಂ ಪ್ರವ್ರಜ್ಯಪದವಿಯೊಳ ಪರಿತ್ಯಕ್ತನುಮಾಗಿ
ತದಚ್ಯುತಕಲ್ಪದೊಳ ಪ್ರತಿಪ್ರವ್ರಜ್ಯನಾದಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೬-೧೨೨). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಕ್ತ (ನಾ). ೧. ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರಳಾದವಳು; ಉಪೇಕ್ಷೆ
ಗೊಳಗಾದವಳು : ಈ ಕವಿಪರಿತ್ಯಕ್ತೆಯರ ಪೈಕಿ ಯಾರಿಗೆ ಯಾರು
ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಶ್ರಯ ಕೊಡುತ್ತಾರೆಂಬದು . . . ಅಭಿರುಚಿಯ
ಮೇಲೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ (ನಿರೂಪ. II, ೩೫). ೨. ಗಂಡನಿಂದ ತಿರಸ್ಕೃತ
ಳಾದವಳು; ಗಂಡ ಬಿಟ್ಟವಳು. [ಸಂ. ಪರಿತ್ಯಕ್ತಾ]

ಪರಿತ್ಯಜನ (ನಾ). ಬಿಡುವುದು; ತ್ಯಜಿಸುವುದು; ಪರಿತ್ಯಾಗ :
ಜೀವಂಗಳ . . . ನಾನಾಕಾರ ಪರೋಪಾಧಾನಪರಿತ್ಯಜನಪುರಸ್ಕರಂ
ಪಂಭ್ರಮಿಸುಗುಂ (ಅವಿಶ್ವ. ೧೬-೫೭). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು; ವರ್ಜಿಸು; ತ್ಯಾಗ ಮಾಡು :
ವಹಿಷವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಎಲ್ಲೆಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ (ಅರ್ಜುನ. ೪೨);
ನನ್ನನ್ನೇ ಸಂಭಿ ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದವ ಈ ನಾಯನ್ನು . . .
ನಾನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಲಾರೆನು (ಹಂಕರು. ೧೩). [ಪರಿತ್ಯಜನ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿತ್ಯಾಗ (ನಾ). = ಪರಿತ್ಯಜನ : ಆಗಲಾ ಸ್ವಯಂಬುಧ್ಯಂ . . .
ಬಾಹ್ಯಾಭ್ಯಂತರಪರಿಗ್ರಹಪರಿತ್ಯಾಗಪುರಸ್ಕರಂ . . . ಪ್ರತ್ಯಾಪ್ಯಾಸನಮಂ
ಕೊಟ್ಟು (ಅವಿಶ್ವ. ೨-೫೧); ನೃಪನ ಮೂದಲೆ . . . ಪ್ರತಿಭಟನೆ ನಗೆ
ಸೌಭಟಪರಿತ್ಯಾಗ . . . ಈ ಭೂಮಿಪರ ಮರಳಿತು (ಕುಮಾರ. ೧-೨೩);
ಕಾವೇರಿಯ ಪವಿತ್ರಜಲಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ದೇಹವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ
(ಪ್ರೀತಾಯ. ೨೦೮). [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಾಗಿ (ನಾ). ತ್ಯಾಗಮಾಡುವವನು; ತ್ಯಜಿಸುವವನು : ಭೂ

ಸಂಸರ್ಗಪಥಸಂತಪರಿತ್ಯಾಗಿ (ಪ್ರಸನ್ನ. ೨೧-೩). [ಸಂ. ಪರಿತ್ಯಾಗಿನಾ]
ಪರಿತ್ಯಾಗ್ಯ (ಗು). ಬಿಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ; ವರ್ಜಿಸಲು ತಕ್ಕ
ದಾದ. [ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಾಣ (ನಾ). ೧. ರಕ್ಷಣೆಮಾಡುವುದು; ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ;
ಸಂರಕ್ಷಣೆ : "ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ, ಪರಿತ್ಯಾಣಂ, ಹಸ್ತವಾರಣಂ—೩ . . .
ರಕ್ಷಿಸುವದಕ್ಕೆ ಬೆಸರುಗಳು" (ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ೩೫೫); ಹರಿಯ ಪರಮಾಂಶದಲಿ
ನೀನವತರಿಸಿದೆಯಲಾ ತಂದೆ ಗೋದ್ವಿಜಧರಣಧರ್ಮಮರ ಪರಿತ್ಯಾಣಾ
ರ್ಥದಲಿ ತನುವ ಧರಿಸಿ (ನಿಭಾವ. ೪-೧೩-೨೦); ಈ ಸಣ್ಣ ಭರಣೆಯೊಳಗೇ
ಅ ಸ್ವಧರ್ಮಸಂಸತ್ತು ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪರಿತ್ಯಾಣವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ
(ನಿರೂಪ. II, ೧೪೪). ೨. ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ
ಸಾಧನ; ಕಾಪಾಡಲು ಬಳಸುವ ಸಲಕರಣೆ. ೩. ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ.

[ಸಂ.]

ಪರಿತ್ಯಾಸ (ನಾ). ಹೆದರಿಕೆ; ಅಂಜಿಕೆ : ಅಂತು ಪರಿತ್ಯಾಸನಿಯಾರ್ತ
ಕಿರಾತಸಂಜಾತಮೊಡವರೆ ಪನ್ನತಿಕಿಯಂ ಬರ್ಪಾಗಳಾ (ರಾಜಶೇ.
೫-೧೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿದರ (ನಾ). ಒಸಡಿನ ಚರ್ಮವು ಸುಲಿದು ಹೋಗಿ ರಕ್ತವು
ಒಸರುವ ಬಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಪರಿದರ ಎಂಬ ದಂತಮೂಲ
ರೋಗದಲ್ಲಿ ಎಣರುಗಳು ಒಡೆದು ಅವಾಗಲೂ ದಿದದೇ ರಕ್ತ ಸುಂವದು
(ವೈದ್ಯಸಾ. II, ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಪರಿದಲಿತ, ಪರಿದಳಿತ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಅರಳಿದ;
ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿಶ್ವಸನ ಹೊಂದಿದ : ಪರಿದಲಿತ[ಪಾಠಂ. ೪]ಶ
ಕಮಲದ ಕಂಪುಗಳ . . . ವೈದ್ಯಕೆ ರ್ಭುಳವಿಸಿ ಹೊಯ್ದು ಸೆಳೆದು
ಜನದ ಕಣ್ಣಿನ (ಕುಮಾರ. ೫-೪). ಪರಿದಳಿತ : ೨. ಸೀಳಿದ :
ಪವನಬಲಪರಿದಳಿತಕದಳಿನವಹದಲಿ ನಭ ಧಾತುಗೆಟ್ಟು (ಕುಮಾರ. ೩-೧೦);
ಇಳಿದುದೀ ಕಣನೊಳಗೆ ದಿಗುಮಂಡಲದ ಸಂಧ್ಯಾರಾಗವೆನೆ
ಪರಿದಳಿತ ಚದುರಂಗದಲಿ ಮಸಗಿದುರುಣಜಲರಾಶಿ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಿದಳಿತ 'ಪರಿದಲಿತ' ನೋ.

ಪರಿದಳಿತಧರ್ಮ (ನಾ). ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವವನು;
ಅಧರ್ಮ : ಶಿಶುಘಾತಕನ ಪರಿದಳಿತಧರ್ಮನ ಗತಿಗಳಿ ತಾನಿವೆನಿಂದೇ
ಕೊಲ್ಲದಿರರೆ ಸೂತನಂದನನ (ಕುಮಾರ. ೧೫-೭).

[ಪರಿದಳಿತ (= ಪರಿದಲಿತ) + ಧರ್ಮ]

ಪರಿದಾನ (ನಾ). ಅದಲು ಬದಲು; ವಿನಿಮಯ. [ಸಂ.]

△ ಪರಿದಾರಿ 'ಹರಿದಾರಿ' ನೋ.

ಪರಿದಿಟ್ಟು (ನಾ). ಹರಿದಾಡುವ ದೃಷ್ಟಿ; ಚಂಚಲವಾದ ನೋಟ :
ತರುಣರೋಗಣಕ್ಕೆ ಸರಸೀಕ್ಷಣದ ಸವಿನೋಟಮನುಪದೇಶಿತಂತೆ ದೆಸೆ
ವಡೆದು ಮುಂದಿಟ್ಟು ಪರಿದಿಟ್ಟು ನೆಪಿ ಮೆಜೆಯ (ರಾಜಶೇ. ೧-೧೩೫).
[ಪರಿ + ದಿಟ್ಟು]

ಪರಿದೇವ (ನಾ). = ಪರಿದೇವನ : ಜಾತಿಕಾರಣವಾಗಿ ಜರಾ-ಮರಣ-
ಕೋಶ-ಪರಿದೇವ . . . ಸಂಭವಿಸುವವು (ಬುದ್ಧ. ಪ. ವಿಲಂಬ. ೬೪).

[ಸಂ.]

ಪರಿದೇವನ (ನಾ). ಪ್ರಲಾಪ; ವಿಲಾಪ : "ಕ್ರಂದಿತಂ, ರುದಿತಂ,
ವಿಲಾಪಃ, ಪರಿದೇವನಃ—ಈ ೪ ಅಪ್ಯೈ" (ಕಲಾಯು. ೧೦೫-೧೬); ಪರಿದೇವನ
ಪ್ರಚುರಹಾಹಾರಾಸಮಂ ಕೋಕವಿಹ್ವಲದಿಂ ಕೂಬ್ಬುದಿಗೊಂಡುದಾ
ಕುರುಕುಲಕ್ಕಾ ಪಾಲನಂತಪುರಂ (ಗಜಾಯ. ೧೦-೧೩); ಕುಟಲದಿಂ
ಹಂಸೇನೆಯಂ ನೋಡಲೈತಂದ ಚಟುಲವಿಕ್ರಮಕುಳನ ಪರಿದೇವನವ

ನೋಡಿ (ವೆಂಕಾಟಾ. ೬-೬ ಸೂಚನೆ). [ಸಂ.]

ಪರಿದೇವನಂಗೈ (ಕ್ರಿ). ರೋದಿಸು ; ಗೋಳಾಡು : ದನುಜಾಸ್ತ್ರಯದ ಪರಿಪಾಲನೆಯ ಸ್ವೀಕಾರ ನಿನಗಡನೇಳ್ವನುತ ಪರಿದೇವನಂಗೈದನಾ ದೈತ್ಯಕುಲನಾಥನು (ವೆಂಕಾಟಾ. ೬-೨೬-೨೪).

[ಪರಿದೇವನ+ಗೈ (< ಕೈಯಾ)]

ಪರಿಧಾನ (ನಾ). ೧. (ವಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ಉಡುವುದು ; ಧರಿಸುವುದು. ೨. ವಸ್ತ್ರ ; ಉಡುಪು : "ಉಪಸಂಪ್ಪಾಸಂ, ಪರಿಧಾನಂ, ಅಂತರೀಯಂ, ನಿವಸನಂ—ಈ ೪ ಉಟ್ಟುದು" (ಹಲಾಯು. ೯೦-೩೯೨) ; ಕಂಬುಲತಾಸುಲಿಶಲವಣಾಂಬುಧಿ ಪರಿಧಾನಮಾಗಿ ಚೆಲ್ಲಂ ಪಡೆದೀ ಜಂಬೂದ್ವೀಪಪ್ರಭುಗಿಡು ಪೊಂದೆಸದೊಳ ಸಮದ ಮಳುಟಿ ಮಿರ್ಜಾಂಕಿಳುಂ (ಅದಿ. ೭-೬೨) ; ಪರಿಧಾನಮಂಡವಸ್ತ್ರಂ . . . ಕರದ ಕಮಂಡಲು ತೋರಿಸುತೆರೆ ನಾರದನಿಬುಡು ಬಂದು ನೀರದಪಥದಿಂ ಮುರರಿಪುವಂ . . . ಪರಸುತ್ತುಂ (ಮಹಾಭ. ೭-೪೨) ; ವಿಗದ ರೂಪಂ ತಾಂಯೋಡುತಿರ್ಪಾ ಹರಿಯು . . . ತೋಗಲ ತೆಗೆದುಟ್ಟನಾ ಪರಮೇಶ್ವರಂ ಶಂಕರಂ ಶಶಿಧರಂ ಬಗಿದಿವಂ ಪರಿಧಾನಮುಂ ಮಾಡಿ (ಅಂಜ. ೬-೧೨-೮). ೩. ಮೇಲುಡುಪಿನ ಒಳಗೆ ತೊಡುವ ವಸ್ತ್ರ—ಬಟ್ಟೆ ; ಒಳ ಉಡುಪು. ೪. ಖಡ್ಗದ ಒರೆ. ೫. ಉಪಾಯನ ; ಕಾಣಿಕೆ ; ಉಡುಗೊರೆ : ಜನ್ನೋಪಂತಂಗೆ ಪರಿಧಾನಮನಿತ್ತು ಒಳಗು ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ಶಿವಪ್ರನಾಯಕನಂ ಕೈವಲಮುಂ ಮಾಡಿಕೊಳಬೇಕೆಂದು (ಕಳಸ್ತ. ೬-೩೭) ; ಕೋಂಟಿಯಂ ವೇಡೈಸಿದ ಗುರಮಾನಿಗರ್ಗಂ ಮತ್ತಂ ಕೆಲಂಬರ್ಪಯೋಗಿಗಳ್ಳಂ ಪರಿಧಾನವನಿತ್ತು (ಕಳಸ್ತ. ೭-೪೬). ೬. ಆವರಣ ; ಪರಿಧಿ : ಪರಿಧಾನದಿ ಸುರಿಯುತೆರೆ ತುಂಬುವೆರೆಯ ಕಿರಣ ರಾಶಿ (ಚಂಪನ. ೩-೭). ೭. ನೋಟ ; ದೃಶ್ಯ : ಬೆಳಗಾಗಲು ವಾರಿಧಿಯ ಹೊಂಬುರನೊಡೆದು ಬರುವ ದಿವ್ಯಶರೀರಿ ದಿನಮಣಿ, ಕಣ್ಣುಳಿಟ್ಟಾದ ಪರಿಧಾನ—ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿ ಮೊದಲಿಂದಿಗೂ ತೋರದ ಬಾಳಿನ ಹಿರಮೆಯೊರದು ಅವನ ಮನದಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿತು (ಸಮಜೀ. ೫೯೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಧಾನಕ (ನಾ). ಉಡುಪು ; ವಸ್ತ್ರ : ಖಾಸ ಚಿಪ್ಪಿನ ಲೋಹಬದ್ಧದ ಜೀನಗಲಸದ ಮೃಗನಮದ ಪರಿಧಾನಕದ ಪಾಯುವ . . . ಕೈನೆಗಿಹಿ ನುಬ್ಬಣದ ಜೊತಮಾನ ಕಳ್ಳಸದಸುರರಾವ್ತರು ಬಳಸಿದರು ಖಾಸ (ತೊರಾ. ೬-೨೯-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಧಾನಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧಾರಣೆ ಮಾಡು ; ಧರಿಸು : ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕನು ಸರ್ಪಗಳನ್ನು ರತ್ನಾಭರಣಗಳನಥವಾ ಮುಳುಟಿ ಪರಿಧಾನಿಸಿದರೇನು . . . ಸರ್ವೇಶ್ವರನ ರೂಪದ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದೆ (ನಾರ್ಪ. ೨-೭೯).

[ಪರಿಧಾನ+ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಧಾವನ (ನಾ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ಓಡುವುದು ; ರಭಸವಾದ ಓಟ : ಸ್ವಕೀಯಪರಿಧಾವನವೇಗವಿಭಟವೈರಿಬಾಲಶಟಿನೆಂಬ ಶಕಟಿ ನುಮಂ . . . ಕರೆದು (ಜಗದಿ. ೬-೨೨೨) ; ಪರಿಧಾವನೋದ್ವತ ಧೂಳಿ ಮುಸುಕಿತು ತರಣಮಂಡಲವ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೩). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ಉಜ್ಜುವುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿಧಾವನೆ (ನಾ). —ಪರಿಧಾವನ ೧ : ದುರಿಯೋಧನಾನುಜರು ತೇರ ಸೂತನ ಸೂತನೆಯ ಚಿತ್ತಾರ ಪರಿಧಾವನೆಯ ಧೂಳಿಯಲೋರಣದ ಭಾರಣೆಯಲ್ಲೆ ದಿದರನಿಲಸಂದನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೨೧). [ಸಂ. ಪರಿಧಾವನ]

ಪರಿಧಾವಿ (ನಾ). ೧. ಜೋರಾಗಿ ಓಡುವುದು. ೨. ಅರಿದವತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲವತ್ತಾರನೆಯದು : ಪರಿಧಾವಿ ಸಂವತ್ಸರದ ಅಪಾರ್ಥದ ಪೂರ್ಣಮಿ X X X ದಕ್ಷಿಣಾಯನಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಪರ್ವದಲು

X X X (ಕೊಲ್ಲಾ ಶಾ. ೧೦-೪೧ ; 1192). [ಸಂ. ಪರಿಧಾವಿನಾ]

ಪರಿಧಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ಜೋರಾಗಿ ಓಡು : ಅವಾನ ದಿಕ್ಕಿನೊಳಮಾನಗಂ ಬಿದಕಿ ಜೀವ ಪರಿಧಾವಿಸವೊಲ್ (ಮಂಕು. ೨೨೨).

[ಪರಿಧಾವನ+ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಧಿ (ನಾ). ೧. ಗೋಡೆ, ಆಳ್ವೇರಿ ಮುಂತಾದ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರುವ ಆವರಣ : "ಪರಿಧಿ ಪಾಕಾರ ವಪ್ರನಾಮಂ" (ವಸ್ತು. ೪೬-೬) ; ಪರಿಧಿಯ ಶಿಖರಂಗಳ ಪದ್ಮರಾಗರುಚಿ ಪುದಿದ ತತ್ಪರೀವರದ ಪಯಃಪರಿಪಾ ವಳಯಂ ಮಿಗೆ ದಿತ್ತರಿಪುದು ಪಗರೊಳಮುದಪ್ರಸಂಧ್ಯಾಭ್ರಮಮಂ (ವಧವ. ೧೩-೩೪) ; ಪೊಳೆನ ನೀಲದ ಭಿತ್ತಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಗೆ . . . ಸ್ವಟಿಗದಲಿ ಪರಿಧಿಗಳಹವು ಒಂಭತ್ತು (ಬಿಜ್ಜ. ೧೨-೫೧). ೨. ಚಂದ್ರ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯನ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಪ್ರಭಾಮಂಡಲ ; ಪರಿವೇಷ : "ಪರಿಧಿ, ಪರಿವೇಷ (ಪಾತ್), ಮಂಡಲಂ, ಉಪಸೂರ್ಯಕರ—ಈ ೪ ಪರಿವೇಷದ ಪೆಸರ್" (ಹಲಾಯು. ೪-೪೧) ; ವಳಯವೇಳಜ ಕೋಟಿ ಚಂದ್ರನ ಬಳಸಿ ತೋನುವ ಪರಿಧಿಯಂತದ ಏಳಯವನೆ ತಾರಾಗ್ರಹಂಗಳ ಬಹಳ ತೇಜದಲಿ (ತೊರಾ. ೬-೫೪-೧೫). ೩. ವೃತ್ತದ ಆವರಣ ರೇಖೆ ; ಮಂಡಲದ ಸುತ್ತುಗಿರೆ. ೪. ಪವಿತ್ರವಾದ ಹೋಮಾ ಗ್ನಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇಟ್ಟಿರುವ ಸಮಿತ್ತು. ೫. ಸುತ್ತಲಿನ ಮೇರೆ,— ಎಲ್ಲೆ : ನಾನೆನುವ ಕೇಂದ್ರದಿನ ಹೊರಟಿ ಸತ್ತದ ಪರಿಧಿ ಬಾನಾಚೆ ಹಬ್ಬಿದುದೊ ? (ಮಂಕು. ೧೩೮) ; ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಇರವಿನ ಪರಿಧಿಗೆ ನಾವು ಸಲ್ಲುತ್ತೇವೆ (ಕಾವ್ಯ. ೩೭). ೬. ವೃತ್ತ ; ಮಂಡಲ : ವಿಗತ ದಿಗಿಭವಾಶಾದೇತಮಸ್ತ್ರಂಗತಾಕಂ ಗಗನಪರಿಧಿ ಯಾತಪ್ರಾಣವಾತಂ ಶರೀರಂ ಸೋಗಯಿಸದವೊಲ್ (ಪಂಪ. ೬-೧೫೬) ; ಒಂದು ರೇಖೆಯಿಂದ ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು . . . ವರ್ತುಳ, ಪರಿಧಿ—ವೃತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವುದು (ಭೂಮಿ. ೯). ೭. ದಿಕ್ಕಿನ ತುದಿ ; ದಿಗಂತ ; ಸ್ಥಿತಿಜ : ವಿಶ್ವಪರಿಧಿಯದಲ್ಲೊ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರನಾಚೆ ವಿಶ್ವಕೇಂದ್ರವು ನೀನೆ (ಮಂಕು. ೧೩೬). ೮. ಚಕ್ರದ ಹೊರ ಅಂಚು ; ನೇಮಿ. ೯. ಮರದ ಕೊಂಬೆಯ ತುದಿ,—ಮೊನೆ : "ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿಯಂ ಪರಿಧಿಯೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೪-೨೧) ; "ವೃಕ್ಷಕಾಪಾ ಗ್ರಮಂ ಪರಿಧಿಯೆಂಬುದು" (ಮಂಗಾ. ೧೪೦-೧೧). ೧೦. ಹೊದಿಕೆ ; ಆಚ್ಚಾದನೆ. ೧೧. ಮರ ; ವೃಕ್ಷ. ೧೨. ನೀರು ; ಜಲ : "ಭೂಜ ಮಂಭಸ ಸಾಲಂ ಪರಿವೇಷಮುಂ ಪರಿಧಿಯಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೨೨). ೧೩. [ಗಣಿತ] ಸುತ್ತಳತೆ : ದಿನಗತಿಯನ್ನು ದ್ವಿಗುಣಮಾಡಿದರೆ ಸೂಚಿ ಪ್ರಕ್ಷೇಪ ಸೂಚಿಪ್ರಕ್ಷೇಪಸರ್ಗವನ್ನು ೧೦ ರಿಂದ ಗುಣಿಸಿ ವರ್ಗಮೂಲವನ್ನು ತೆಗೆದರೆ ಪರಿಧಿಯು ಬರುತ್ತದೆ (ತತ್ತ್ವ. ೨೦೦) ; ಜಂಬೂದ್ವೀಪವು ಒಂದು ಲಕ್ಷಯೋಜನ ವ್ಯಾಸವುಳ್ಳ ವೃತ್ತದ ಆಕಾರದಲ್ಲಿದೆಯೆಂದೂ, ಅದರ ಪರಿಧಿ (ಸುತ್ತಳತೆ) . . . ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧಿಕ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ (ಗಣಿತ. ೬೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಧಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು ; ಬಳಸು : ಧಾರಣೆಯೆಂದೆಂಬ ಪರಿಧಿಯ ಮಧ್ಯದ ಸೇರಿದ ರತ್ನಮೇಖೆಯ ಚಾರುಶೃಂಗಾರದಂದದಲಿ ಪರಿಧಿಗೊಂಡು ಪಾರಾವಾರ ರೆಂಡಿತು (ಕಂಪನಿ. ೨-೩).

[ಪರಿಧಿ+ಕೋಲ್]

ಪರಿಧಿಷ್ಠ (ನಾ). ೧. ವೃತ್ತಾಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಪಹರೆಯವರ ಸಮೂಹದ ಒಬ್ಬತ : ಪರಿಧಿಷ್ಠ ; ಪರಿಚರ ;—೨ ದಂದಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಕಾದಿರುವ ಘೌಜು, ಕಾವಲಾಜನರ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೫೫). ೨. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಸುತ್ತಲೂ ನಿಲ್ಲುವ ಸೈನ್ಯದ ಸೈನಿಕ. ೩. ಮೈಗಾವಲಿನವನು ; ಅಂಗರಕ್ಷಕ.

೪. ಸೇನಾಪತಿಯ ಅಥವಾ ರಾಜನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಇತರಿಗೆ ತಲುಪಿಸುವುದು ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಹಾಯಕನಾಗಿರುವ ಅಧಿಕಾರಿ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾಷೆ (ಗು). ನಿವಾರಿತವಾದ; ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಪರಿತ್ಯಕ್ತ: ಪರಿಭಾಷಕೇತುಭೀತಂ ಕುರಂಗಸಪಹಂಸಿ ಮುದವನೆಯ್ಯಂ ಪಂ . . . ಚಂದ್ರಂ (ಅಸಂಪು. ೧-೧೦೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾಷೆ (ಗು). ೧. ತೊಳೆದ; ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸಿದ: ಪರಿಭಾಷಕವಾಕ್ಯಿಯಾಗಿ ವಿಶ್ವತ ಕಳಧಾಪಿಣ . . . ಪೂಜಮುಟ್ಟಳುಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೨-೬). ೨. ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧವಾದ; ಧವಳ. ೩. ಪವಿತ್ರವಾದ: ಪಸರಿಸಿದ ಪರಿಭಾಷಕೇತುಪ್ರಸರದಲಿ ಬೆಳುಪಾಯ್ತು ಜಗ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೫). (ನಾ). ೪. ಪವಿತ್ರವಾದುದು; ಪುನೀತವಾದುದು: ಪ್ರಜ್ಞೆ ನೀಲದಿಂದ ಪರಿಭಾಷವಾಗುವುದು, ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ನೀಲ ಪರಿಭಾಷವಾಗುವುದು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಿನರ್ತನ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ನೃತ್ಯ, -ನಾಟ್ಯ: ಪರಿನರ್ತನಂ ಗಿಯ್ಯತಿ ಸುಖು (ರಾಜಶ. ೧೬-೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಿನಾಳ (ನಾ). ನೀರು ಹರಿದುಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಕೊಳವೆ: ಕರಿಗಣ್ಣುವು ನಜಲಾವಣ್ಯರಸಂ ಪರಿನಾಳಮಿಕ್ಕಿದತ್ತನೆ ತಂದಕ್ಕುರಸುಂದರಿ ಚಂದನರಸಧರತಾಯತಕೇತಕೀದಳದ್ರೋಣಿಗಳಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೯೦).

[ಪರಿ + ನಾಳ (= ನಾಲೆ)]

ಪರಿನಾಳಿಕೆ (ನಾ). -ಪರಿನಾಳ: ಅಪರಿಮಿತಂ ಪೂಜ್ಯವ ಕಾಪ್ತ ಪಯೋಧಾರಾಳಿ ಪರಿವ ಪರಿನಾಳಿಕೆಯೊಂದುಪಮೆಗೆ ಬಂದಿದರ್ವು ಕರ್ಣ ಪೂರನವಕೇತಕೀದಳಂ ಕಾಮಿನಿಯಾ (ಕಾದಂಲು. ೨೨೪).

[ಪರಿ + ನಾಳಿಕೆ (= ನಾಲಿಕೆ)]

ಪರಿನಾಳಿಗೆ, ಹರನಾಳಿಗೆ, ಹರಿನಾಳಿಗೆ (ನಾ). -ಪರಿನಾಳ: (ಪ್ರಧಣ್). ಹರನಾಳಿಗೆ: "ಪ್ರಕಾಲ-ನೀರ ಹರನಾಳಿಗೆ" (ಗಂಗಾಮ. ೨೧೯); ಕಾರೋಗೇಟಿಡ್ ಆಯರ್ನೀಟಿ ಹರನಾಳಿಗೆಯ ತಗಡುಗಳು (ಮುಂಬಯ್ಯ. ೩೪ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ); ಹರನಾಳಿಗೆಯಿಂದ ನೀರು ಹೋರಾಗಿ ದೀಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿ ಮಕ್ಕಳು ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದರು (ರೂಢಿ). ಹರಿನಾಳಿಗೆ: ಸುಮಾರುಪೊಂದು ಮೊಳ ಅರ್ಧವರ್ತುಲಾಕೃತಿಯ ಹರಿನಾಳಿಗೆಯಂತೆ ನಗ್ನನು ಕಟ್ಟಿಯೊಳಗೆ ಬುಡದಿಂದ ಮೇಲಿನವರೆಗೆ ಹಾಕು ವರು (ಕಳಾಗ. ೨೬); ಬಂಗಲೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಳೆಯ ಕರದಿಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಕರೆಯ ಹರಿನಾಳಿಗೆಯಾರದ. ಹಂಡುಗಳನ್ನೇ ಹೊಟ್ಟೆ ದ್ದಾರೆ (ಭೂಮಿಪಾ. ೪೬). (<ಪರಿನಾಳಿಕೆ)

ಪರಿನಿರ್ಮಲ (ನಾ). ಬಹಳ ಸ್ವಚ್ಛವಾದುದು, -ಶುದ್ಧವಾದುದು: ಪರಿನಿರ್ಮಲವಾದ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವ ಕಲೆಗಾರಿಕೆ ಡಿ.ವಿ.ಜಿ. ಅಪರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಂಡಿದೆ (ಸುವರ್ಣ. ೨೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿರ್ಮಾಣ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾದ ರಚನೆ, -ನಿರ್ಮಾಣ: 'ಪರಿ ನಿರ್ಮಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿನಿರ್ಮಿತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ: ಮತ್ತಂ ಮಿಥ್ಯಾ ವಿರಕ್ತಮಾದಕಜಾಯಯೋಗಾಧಿಧಾನಬಂಧಹೇತುಜ್ಞನೀಚಕರ್ಮ ಪರಿ ನಿರ್ಮಿತಚತುರ್ಗತ್ಯುಪಲಕ್ಷಿತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೪೯ ವ); ಚಿತ್ರವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಪರಿನಿರ್ಮಿತಕೃತಿಯಂ ತ್ರಿ:ಪ್ರಪಕ್ಷಿಣಂಗಿಯ್ಯು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೫೬). (ನಾ). ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಚಿತವಾದುದು: ಬಾಹುಬಲಿಪಂಡಿತದೇವ ಪರಿನಿರ್ಮಿತಮಪ್ಪ ಭರ್ಮನಾಥರಾಜೋಳ್ . . . ಪರಿವ್ಯಾಪಣಾನಂ (ಬಾಧಪ. ೧೬-೪೩೬ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿರ್ಮಿಸು (ಕ್ರ). ರಚಿಸು; ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡು: ಪರಿನಿರ್ಮಿಸು

ದತ್ತೊ ಪಂಡರಶ್ವದಿನಮರೀಂದ್ರಚಾಪನಕುರುಂಬಕದಿಂ ಪೆಣೆದತ್ತೊ ಚಿತ್ರ ಮಿಂತಿದು ಬಗೆಗಿಂದಿನಂ . . . ಎಣೆದತ್ತು ಕೀರಮಿಕಹಂಸನಿನಾದವಿದಂಬನಂ ಬನಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೫೫); ಪರಿನಿರ್ಮಿತ ಮೂಜುಡುವ . . . ಶಿಲ್ಪದ ಮೂಲದ ನರನಂ ಪೇಲ್ಪಲ್ಲಿ ಮಾಲ್ಯುಗ ಪ್ರತ್ಯಯಮಂ (ಪಮದ. ೧೯೬); ಸುರಪುರಕಾಂ ಪೋಗಲೊಡಂ ಪುರವರಮಂ ನೀಂ ವನಾಂತರಾಳದೊಳದೊಳ್ ಪರಿನಿರ್ಮಿಸಿರಿಂ (ಸೌನಂದ. ೧-೩೬). [ಪರಿನಿರ್ಮಾಣ+ಇಷ್ಟು]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣ (ನಾ). ೧. [ಜೈನ] ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಅರ್ಹಂತನ ದೇಹಾವಸಾನ: ಇತ್ತ ಚತುರ್ವಿಧದೇವನಿಕಾಯ ಮುಂ ಪುರುದೇವಪರಿನಿರ್ವಾಣಮಹಾಕಲ್ಯಾಣಪೂಜಾರ್ಪಣಾರ್ಪಣಾಧಿಲಾಪಿಯಾಗಿ (ಅದಿಪ. ೧೬-೫೧ ವ); ಪರಿನಿರ್ವಾಣಮನೆಯ್ತಿದ್ದಮುಗದದೆ ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ಮುಂ ತೀರ್ಥಕ್ಕದ್ದರಾ (ಪಾಶ್ವ.ಪು. ೧೬-೧೬೬); ಪರಿ ನಿರ್ವಾಣನವಾಸಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ವಿವಾಹೋತ್ಸಾಹಮಂ ತಾಳ್ದಿದೀಶ್ವರಂ . . . ನಿರಂತರವೊಲ್ಲಿಗೆ ವಿನೇಯಸಂತತಿಗೆ . . . ಜಗಜ್ಜಿಯುಮಂ (ಅಸಂಪು. ೧೪-೬೬). ೨. [ಬೌದ್ಧ] ಬುದ್ಧನ ಇಹಲೋಕಪರಿತ್ಯಜನ, -ನಿರ್ಯಾಣ: ಇಂದು ರಾತ್ರಿಯಂತಿಮಯಾಮದಲಿ ಕಥಾಗತನ ಪರಿ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಲಿಹುದೆಂದರುಹಿ ಬಾರಿ! (ವೈಶಾಖ. ೭೪-೭೪೯); ಅಜಾತ ಶತ್ರು ಪಟ್ಟಕ್ಕಿ ಬಂದ ಎಂಟನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧನ ಪರಿನಿರ್ವಾಣ ನಡೆಯು (ಹತ್ತುಮ. ೬೦). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನಿಗೆ ನಡೆ ಸುವ ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದು; ಅರ್ಹಂತನ ದೇಹಕ್ಕೆ ಮಾಡುವ ಅಂತಿಮಸಂಸ್ಕಾರ: ಅಗಲ್ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣ ಸೂಚನಾಚಿಹ್ನಂಗಳ್ ತಂತಮ್ಮ ಲೋಕಂಗಳೊಳ್ ನೆಗಟಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೨-೩೪ವ); ಅಮರನಿಕಾಯಂ ಸುಖದೀಶ್ವರಂಗೆ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣ ಮಹಾಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡ್ತು ಭಕ್ತಿಯಂ ಬಂದು (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೫೬ ವ). 'ಪಂಚಕಲ್ಯಾಣ' ಪರಾ. [ಪರಿನಿರ್ವಾಣ+ಕಲ್ಯಾಣ]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನು ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆತನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಆರಾಧನೆ, -ಉತ್ಸವ: ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ರಿಯೆಯಂ ಪರಮೋತ್ಕೃಪದಿಂದ ತೀರ್ಥ ಸಕಲವಿನೇಯೋತ್ಕರಮಂದಂ ನುಡೆ ನಜನಜಧರಿಗಳಲ್ಲಿಂದೆ ಕರ್ಮ ಪೋಯ್ತು ಕೃತಾರ್ಥಂ (ವರ್ಧಪ. ೧೬-೪೬). [ಪರಿನಿರ್ವಾಣ+ಕ್ರಿಯೆ]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಷೇತ್ರ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನು ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳ; ಪರಿನಿರ್ವಾಣ ಹೊಂದಿದ ಸ್ಥಳ: ತ್ರಿಜಗತ್ಪ್ರಾಣಿ ನೆನಿಸಿದ ತ್ರೀವಾಸುಪೂಜ್ಯಭಟ್ಟಾರಕರ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ಷೇತ್ರಮಂ ಕಂಡು (ಸುಕುಮಾ. ೪-೪೬ ವ). [ಪರಿನಿರ್ವಾಣ+ಕ್ಷೇತ್ರ]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣವದೆ 'ಪರಿನಿರ್ವಾಣವದೆ' ನೋ.

ಪರಿನಿರ್ವಾಣಪೂಜೆ (ನಾ). -ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕ್ರಿಯೆ: ವಿನಯಂಧರ ಯೋಗಿಗಳ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಅದಿಪ. ೩-೫೪ ವ); ಮಹೀ ಧರನುಂ . . . ಪಡುವಣದೇಯ ದೇವದಾರುವನದೊಳು ವಿನಯಂಧರ ಯೋಗಿಗಳ ಪರಿನಿರ್ವಾಣಪೂಜೆಯಂ ಮಾಡಿ (ಚಾವುಂಪು. ೨೦).

[ಪರಿನಿರ್ವಾಣ+ಪೂಜೆ]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣಮಹೋತ್ಸವ (ನಾ). -ಪರಿನಿರ್ವಾಣಕಲ್ಯಾಣ: ಸುರಲೋಕಾವತರೋತ್ಸವಂ . . . ಪರಿನಿರ್ವಾಣಮಹೋತ್ಸವಂ ಜನ ಕಲ್ಯಾಣಮಯ್ಯಂ ಸವಿಸ್ತರದಿಂದಿರ್ಪು ವರ್ಣಕಂಗಳೆವಣಂ ಭವ್ಯಾಂಗ ಮೇನೊಪ್ಪದೇ (ಅಜಿಪ. ೧-೯೫). [ಪರಿನಿರ್ವಾಣ+ಮಹೋತ್ಸವ]

ಪರಿನಿರ್ವಾಣವದೆ, ಪರಿನಿರ್ವಾಣವದೆ (ಕ್ರ). ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದು: ಕಥಾಗತಂ . . . ಈ ರಾತ್ರಿಯಂತಿಮಯಾಮದಲ್ಲಿ ಪರಿನಿರ್ವಾಣ

ವಡೆದಪಂ (ವೈಶಾಖ. ೭೮-೭೯). ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಪಡೆ : ಬುದ್ಧನು ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಪಡೆದ ನೂರುವರ್ಷಗಳ ನೇಳೆಗೆ ಮೂಲಸಂಘವು ಎರಡಾಗಿ ಒಡೆಯಿತು (ಭಾರವ. ೨೦೪). [ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ + ಪಡೆ.]

ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). - ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಗಿ : ಸರ್ವಾಂಗಮುಲಭರಂ ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಸೌಖ್ಯೋನ್ಮುಖಂ . . . ಪುಷ್ಪಿಯರ್ಧನಾತ್ಮಗುರುಸೌಹಾರ್ದಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೯-೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಭೂಮಿ (ನಾ). - ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಕ್ಷೇತ್ರ : ಅಗ್ರಮಂದಿ ರೋಪಾಂಶನುಯ್ಯಮಂ ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಭೂಮಿಯನಾ ಸುರೋತ್ತಮಂ ಸಂಶಸದಿಂದ ಭಕ್ತಿವರಸಾಗರ್ ಪೂಜಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೯-೩೧).

[ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ + ಭೂಮಿ]

ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಸು (ಕ್ರಿ). - ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಪಡೆ : ಕಥಾಗತನಮ್ಮ ನಗರದೊಳ ಪರಿನಿವೃತ್ತಿಸಿದನಾದೊಡಮೆಮಗೆ ಅವನ ಪಕ್ಷಿಮದಳಾಂ ಕಟಾ ಲಭಿಸಿಲ್ಲ (ವೈಶಾಖ. ೭೮-೭೯). [ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ + ಇಸ್ಯು]

ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ಣವಾದ ವಿರಕ್ತಿ; ಪರಮವೈರಾಗ್ಯ. ೨. ಪರಮವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನು; ವಿರಕ್ತ : ಸಂಸಾರ ಶರೀರಭೋಗಪರಿನಿವೃತ್ತಿಂ ತಪುಸ್ತ್ರೀಯಂ ತೊಟ್ಟಿಲ ಮಗಂಗೆ ಪಟ್ಟಂ ಗಟ್ಟಿ . . . ಜಿನದೀಕ್ಷೆಗೊಂಡಂ (ಪಂಪನಾ. ೨-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ತೀರ್ಥಂಕರನು ಸಂಸಾರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೊರಡುವಿಕೆ : ಕ್ಷೇಮಂಕರಂ ದುರಿತಾರಿಸ್ಸಿನ್ಯಮಂ ಬೆಂಕೊಳಲ್ ಬಗೆನಂತೆ ಪರಮದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೆಯ್ಯೊಳಲ್ ಬಗೆದು ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣೋದ್ಯುಕ್ತನಾದುದಂ . . . ಅಪಾದು (ಶಾಂತಿಪ. ೪-೧೧೩ ಪ); ಎನ್ನ ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣದೊಳ ಪರಿಪಂಥಿಭಾವನುಂ ಪೊದೊಡೊಡಂ ಬಡುವುದೆ ನಿನಗೆ ವಿನಯಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೧೪ ಪ); ನರೇಂದ್ರಂ . . . ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಮನಂ ಪರಿಯ ಪಂಚೈದಿಸಲ್ಲದೇಂ ಪರಿಣತನೋ (ಪುಷ್ಪಪ. ೧೩-೪೭). [ಸಂ.]

ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕಲ್ಯಾಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪಂಡಕಲ್ಯಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ತೀರ್ಥಂಕರನು ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಸಂಸಾರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಹೊರಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಉತ್ಸವ : ಪ್ರಭುವನಗುರು ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕಲ್ಯಾಣಕರದಾಗಮನಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಿವ್ಯಹಂಸರಂ (ಅದಿಪ. ೯-೩೦ ಪ); ಒಂದುದಿವಸಂ ಅದಿದೇವನ ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕಲ್ಯಾಣ ಮತ್ಯಾಸನ್ನಮೆಂಬುದಂ ನಿಜಾವಧಿಯಿಂದಜೊಡು (ಚಾವುಂಪು. ೩೩).

[ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣ + ಕಲ್ಯಾಣ]

ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿ (ನಾ). - ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣ : 'ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿ ಮಹೋತ್ಸವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿಮಹೋತ್ಸವ (ನಾ). - ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣ ಕಲ್ಯಾಣ : ಸುರಲೋಕಾನಕರೋತ್ಸವಂ . . . ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಪ್ರದಿಮಲಂ ಕೈವಲ್ಯಬೋಧೋತ್ಸವಂ ಪರಿನಿವೃತ್ತಿ ಮಹೋತ್ಸವಂ ಜಿನ ಮಹಾ ಕಲ್ಯಾಣಮಯ್ಯುಂ ಸದಿಸ್ತರದಿಂದಿಪ್ಪುವು ವರ್ಣಕಂಗಳನುಂ ಭವ್ಯಾಂಗಮೋನೊಪ್ಪದೇ (ಅದಿಪ. ೧-೯೫).

[ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಾಂತಿ + ಮಹೋತ್ಸವ]

ಪರಿನಿಷ್ಕಿತ (ಗು). ೧. ಪಾರಂಗತವಾದ; ನಿಷ್ಣಾತವಾದ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡ : ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಪರಿನಿಷ್ಕಿತ ವಾಗ್ಮಿ ಭಸ್ಮಕೃಪಾ ವಿವಾಗ್ರಜಿ ದೊರೆತೊಳ್ಳುದುಂಬುದಿದು ಪುಣ್ಯಭಕ್ತ ಕೃತಪುಣ್ಯ [ನೋಲ್] (ಸೌಖ್ಯ. XI-1, ೪೫-೨೪; 800). (ನಾ). ೨. ಪಾರಂಗತವಾದುದು; ನಿಷ್ಣಾತವಾದುದು : ವಿಶ್ವವನ್ನು . . . ಪರಿನಿಷ್ಕಿತವಾದ ವಿದ್ವದ್ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದೊಮ್ಮೆ ಎಚ್ಚಿಪ್ಪು ವಿವೇಚಿಸಿದರೂ

ಬತ್ತಕ್ಕೆ ಅಯಾಸವಾಯಿತೇ ಹೊರತು . . . ಸೌಖ್ಯ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ ! (ವೈಶಾಖ. XXVII ಪೀಠಿಕೆ). [ಸಂ.]

ಪರಿನೀರ್, ಹರಿನೀರು (ನಾ). ೧. ಹರಿಯುವ ನೀರು; ಪ್ರವಹಿಸುವ ನೀರು : ಪರಿನೀರೊಳಗಣ ನೆಲಲಂತೆ ತನ್ನಂ ನೋಡಿ ನಡುಗೆ ಜಾನಕಿ (ಪಂಪನಾ. ೯-೧೩೨); ಪರಿನೀರ ನಡುವನಿಡಿದಂತೆ ಮಂದಿಸಿ ಕುಸುರಿ ದಜಾಯೆ ಸಡ್ಡನೆ ಪುಟಿಯಂತಿದಿವಿತ್ತಾಯಾಶರೀರಂ ದೊರೆತೊಳ್ಳುದು ನಾರಕರ್ಗ ಪಾಪದ ಫಲದಿಂದ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೧೩-೧೪೦); ಅದೇವಮಾತ್ಮಕ - ಮಳೆಯಲ್ಲದೆಯುಂ ಕೆಜೆ ತೊಡೆ ಕಾಲುನೆಗಳ ಪರಿನೀರಂ ಬೆಳೆವುದುಂ (ನೀತಿಪಾ. ೧೪-೪). ೨. ಕಾಲುನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹಾಯಿಸುವ ನೀರು; ಕಾಲುನೆನೀರು : ಸುಂವ ದಾಳಂಬದ ಪಕ್ಷಿ ತನಿರಸದ ಪಂಪೊನರೆ ಪರಿನೀರಾಗಿಯಂಕುರವೊತ್ತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕರ್ದಿನ ಮಡಲ್ಪಳುಮಂ (ಪಂಪನಾ. ೧೧೩-೧೩); ಅಲ್ಲಿ ಮೂಡ ಮೊದಲ ಪಸುಗೆಯ ಪರಿನೀರ ತೋರಿ ಮೂಡಲು ಪಕ್ಕವಾಯ್ತಾಯ ತೆಂಕಲುದ್ದಿಯ ಕಾಲು ಪಡಲು ನಾರಾಯಣಯ್ಯನ ಜೇಷ್ಠಾಂಸದ ಭೂಮಿ (ಕವಿ. ೭೯-೧೩-೨೪; 1088); ಮುದಮೂರೂರಬರಾಜನಕ್ಕೆ ಪರಿನೀರೂರೂರ ತೋರಿಟ್ಟೆ . . . ಅಕ್ಕರ್ ಮದಲಾಂ ರಮ್ಯಂ ತದುವೀತಳಂ (ಕಾವ್ಯಪ. ೨೪೯). ಹರಿನೀರು : ೧. ಕೊಳಲೆಲ್ಲ ಉರಿಯ ಹರಿನೀರು ನರಿಯ (ಸೂರ್ಯಪಾ. ೩೫-೨). ೨. ಪಿರಿಯ ಕೆಜೆಯ ಕೆಳಗೆ ಲಾಲಬಾಗಿಲ ಹರಿನೀರಲ್ಲಿ ದಿಟ್ಟಿದೆ ತೋರಿ ಕೆಂಮಂ ನೂಲಿಪ್ಪತ್ತು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೩೭-೩೪; 1160). ೩. (ಮದುವೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ) ಮುತ್ತೈದೆಯರು ತರುವ ಪವಿತ್ರ ಜಲ : ಮಂಗಳೋದಕ : ಹತ್ತು ಮಂದ್ಯಾಳ ಹರಿನೀರ ತರುವಂಥಾ ಮುತ್ತೈದಿತನ ಕೊಡು ಶಿವನೆ (ಗರತ. ೧೨೩). [ಪರಿ + ನೀರ್]

ಪರಿನೈಸ್ತ (ಗು). ೧. ಇಟ್ಟ; ಇಡಲ್ಪಟ್ಟ : ನಿಜಮಸ್ತಕಪರಿನೈಸ್ತ ಹಸ್ತನನು ಪ್ರಸ್ತುತಬುಧಸ್ತವನಭಾವನಸ್ತನಂ . . . ನೋಡಿ (ಬಸವ. ೩೯-೫೪). ೨. ಹರಡಿದ; ಜಾಚಿದ. (ನಾ). ೩. ಇಟ್ಟಿರುವುದು; ಜೋಡಿಸಿರುವುದು : ನಿಖಿಲೌಪಧಿಪುಂಜತಂ ಪರಿನೈಸ್ತಮದೊಂದು ಪೂರ್ಣಕಲಶಂ ತಳೆದತ್ತತುಳಂ ವಿಶಾಸಮಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೫೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಂತಿ (ನಾ). ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ : 'ಪರಿಪಂತಿವಿಡಿ' ಪರಾ.

[ಪರಿ + ಪಂತಿ]

ಪರಿಪಂತಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಸಾಲಾಗಿರು; ಪಂಕ್ತಿಗೊಳ್ಳು : ಸಾರ್ವದಿವ್ಯ ಸಂಪದಿದೋರಣಂದಿದಿವು ಪರಿಪಂತಿವಿಡಿ . . . ಉಭಯವೀಧಿಗಳು ಮೊಜೆದವು (ಪಂಪನಾ. ೧೦-೩೪). [ಪರಿಪಂತಿ + ವಿಡಿ]

ಪರಿಪಂಥಿ (ಗು). ೧. ಎದುರಿಸುವ; ಹಗೆಯಾದ; ವಿರೋಧಿಸುವ : ಕರ್ದಿನ ದಿಲ್ ತದಗ್ರದೊಳ್ಳು ಮಿಳಿರ್ವ ತಮಾಳಪಲ್ಲವದ ಜಾನುರದೊಪ್ಪರ ವಟ್ಟಮೊಪ್ಪಿ ಬಂದರೆದಿಸುಳೊಂ ಬಸಂದಿದಿವು ಪಾಂಥರನಾ ಪರಿಪಂಥಿ ಮನ್ಮಥಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೧೧೧). (ನಾ). ೨. ಎದುರಾಳಿ; ಶತ್ರು; ಹಗೆ : "ಅಧಿಯಾತಿ, ಅರಾತಿ . . . ಪರಿಪಂಥಿ . . . ದ್ವಿಪತ್- ಈ ೨೪ ಹಗೆ" (ಪರಾಯು. ೩೫-೩೦೧); ಪರಿಪಂಥಿಪನ್ನಗವೈನೇಯ ನೆನಪ ಬಿಡುಳಭೂಪನೊಪ್ಪಿಪ್ಪ ಸಮಯದೊಳುಂ (ಬಸವ. ೬-೩೩); ಬುದ್ಧನು ಅರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ರಕ್ಷಕನೆ ಅಥವಾ ಪರಿಪಂಥಿಯ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿದೆ (ಮಹಾ. ೧೦೫ ಪೀಠಿಕೆ); ತನ್ನ ಮನೋ ರಥದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಂಥಿಯಾಗಿರುವ ರಮಾಕಾಂಶನನ್ನು ದೂರೀ ಕರಿಸುವ ದುರಾಲೋಚನೆಯಿಂದ. . . ಇಂದಿರೆ ಹೇಳಿದನು (ಇಂದಿರ. ೧೭). ೩. ದರೋಡೆಕಾರ; ಕಳ್ಳ : "ಪರಿಪಂಥಿ ಜೋರಕಂ ತಸ್ಕರಂ" (ಮುಕ್ತಿಕೋ. ೩೫-೪೧). [ಸಂ. ಪರಿಪಂಥಿನ್]

ಪರಿಪಂಥಿನಿ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿಯಾದವಳು : ಸುಖಪರಿಪಂಥಿನಿಯುಂ

ದುಃಖೈಕವಾಸನಪ್ರಣಿಯುಂ ಪರಹೃದುಃಖವಾಸನೇಕ್ಷಣಿಯುಂನುಪ್ಪ
ಲಕ್ಷ್ಯಯಂ ಕಾಯುಲುಚ್ಚು ಗಂಗೆಯ್ಚು (ಕಾಪಂಉ. ೩೩೧).

[ಸಂ. ಪರಿಪಂಥಿಭಾವ]

ಪರಿಪಂಥಿಭಾವ (ನಾ). ವಿರೋಧಭಾವ; ಎದುರಾಗುವ ಮನಸ್ಸು;

ಎನ್ನ ಪರಿಪಂಥ್ಯಮೂಲೋ ಪರಿಪಂಥಿಭಾವಮಂ ಪೂರ್ವದೊಡಂಬಡುವುದೆ
ನನಗೆ ವಿನಯಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೪-೧೪೪). [ಪರಿಪಂಥಿ+ಭಾವ]

ಪರಿಪತ್ಯ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಂದ, - ಬೇಯಿಸಿದ. ೨. ಚೆನ್ನಾಗಿ

ಮಾಗಿದ, - ಕಳಿತ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಣ್ಣಾದ; ಸುಖನೋತಮ
ರಂತೆ ಭರದಿನಿಜಗಿದುಮಮೇಯುಪುಪ್ಪಗಂಧಶಾಂತಿವನಂಗಳ್ (ಕಾಂಕಿಪ. ೧-೫೯); ಪರಿಪತ್ಯಫಲಪ್ರಕರಂ ಜರೆಯಂ ಕಿಡಿಸುವುದು (ಪಂಚತಂ. ೨೩೯-೧೧); ಮುಣಿಕನಕರಜಪಾತ್ರಂಗಲೋಕ್ ಪರಿಪತ್ಯ . . . ಫಲ

ಕುಳಂಗಳುಂ ಸೋಗಯುಪ್ಪುದು (ಚಂದ್ರಶ. ೩-೫೪೪); ನಮದಿಂದ ಪರಿಪತ್ಯ
ಪಾದಿಮವನಸರದೊಳಗವಟ್ಟುಗಿಯು ದರಹಸಿತಪಂಕಜಗಳಿತಮಕರಂದದ

ಪೂರ್ವದಲಿ (ಕುಪ್ಪಾ. ೬-೨೪). ೩. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ; ವಿಶೇಷ
ವಾದ ಅರಿವುಳ್ಳ; ಪ್ರೌಢವಾದ; ಪರಿಪತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಸಂಸ್ಕಾರಂ . . .

ಈಶನಂದು ಕೈವಾರದೆ ಬಣ್ಣ ಕುಂ ಬಿಲುಧಮಂಡಲೆ ಪಂಡಿತ ನಾಗವರ್ತನಂ
(ಮನ್ವ. ಕೋ. ೧೧೬-೩೬); ಭೃನ್ಯಾಲೋಕ . . . ಅನಂದವರ್ಧನನ ಪರಿ

ಪತ್ಯಪ್ರತಿಭೆಯ ಫಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಡ್ಡಿಯಲ್ಲ (ಭೃನ್ಯಾಲೋ. XXVII
೩೬೪). (ನಾ). ೪. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಂದಿರುವುದು; ಹದವಾಗಿ

ಬೇಯಿಸಿರುವುದು; ಪರಿಪತ್ಯಮುಧಿನವಂ . . . ಎನಿಸಿದಾಗ ನಿರವದ್ಯಾನ್ಯ
ಮನಶ್ಯಾದರದಂ ತನ್ಮುನಿವರೇಗ್ ನೃಪವರನಿತ್ತಂ (ಕಾಂಕಿಪ. ೩-೫೯). ೫.

ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗಿರುವುದು, - ಕಳಿತಿರುವುದು; ಪರಿಪತ್ಯಮಾದ
ಗರ್ವಗಿನತರುಳುಂ ಕುಂತಿಯುಮನರೆದು ನಸ್ಯಂಗೆಯ್ಚು (ಲೋಕೋಪ. ೯-೧೦೦); ಪರಿಪತ್ಯಂ ಫಲರಾಜಿಸೌಧನಿದಾನೋಜ್ಜ್ವಂಧಿತಂ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿ

ನಾನಾಲಕಾಪಾಲವಿಪುಲಕಾಪಾಹಸ್ತದೊಳ್ ತೋರಿಪುತ್ತಿರೆ . . .

ಚೆಲ್ವಾಯ್ತ ಚೆಲ್ವಾಗಮಂ (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೧೩-೫).

ಪರಿಪತ್ಯವಾಗು = ಪ್ರಬುದ್ಧವಾಗು; ಪ್ರೌಢತೆಯನ್ನು
ಹೊಂದು; ಪರಿಪತ್ಯವಾದ ಮಾನವನ ಹೃದಯವೇ ನಿರ್ಮಲವಾದ

ಸ್ವೇದಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯಸ್ಥಾನ (ಭಾರದ. ೨೪೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಪತ್ಯಂಬಿಜ (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಗು; ಪರಿಪತ್ಯತೆಯನ್ನು

ಹೊಂದು; ಪರಿಪತ್ಯಂಬಿಜ ಪಕ್ಷಂ ನಮದಿನಿಜದು ಸೋವಾ ರಸಾ
ಸ್ವಾದನಂಗೆಯ್ಚು . . . ಗಳಿತದತ್ತಾಪ್ರದೊಳ್ ತಾಪ್ರಮುಂಡಂ

(ಕ್ರಿ. ಪಂ. ೨೪-೪೬). [ಪರಿಪತ್ಯ+ಜಿಜ್ಞಾಸೆ]

ಪರಿಪತ್ಯತೆ (ನಾ). ಮಾಗಿದವಿಕೆ; ಪರಿಣತಿ; ಪರಿಪಾಠ; ಇದು

ಕುಂಬುಜೀವನದ ಭಾವಾನುಭಾವಗಳ ಪರಿಪತ್ಯತೆಯ ಫಲ (ಸಾಹಸ. ೩೪);
ಭಾವದ ಪರಿಪತ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಾಣದ ಕವನಗಳು ಪರ್ವತಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಾಳ

ತೊಡಗಿದವು (ರಂಗರೋ. ೧೩೨). [ಸಂ. ಪರಿಪತ್ಯತಾ]

ಪರಿಪಟ್ಟ 'ಪರಿವಟ್ಟ' ನೋ.

ಪರಿಪತನ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದುವುದು, - ಪಠಿಸುವುದು; ಪ್ರವಚನ

ಪರಿಪತನಕ್ಷಮತೆ ನಾಣಯಂ ತೀರ್ಥಯಾನದಕ್ಷತೆ ಪದಮಂ ಕಿನಿಯಂ
ಜಿನವರಜರಿತಪ್ರವಣಪಟುತೆ ಹಿಂಗದನ್ನಮಾರ್ಜನನಿಜನಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೪-೧೬).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪತಿತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಿದ; ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದ, - ನುಡಿದ;

ಸೌಧಾಗ್ರಪ್ರತ್ಯಗ್ರರತ್ನ ಪಂಜರಮಂಜುಳಕುಸಾರಿಕಾಫಲಕುರುಂಬಪರಿಪತಿತ
ನಿಲಿನದಂನಲೀಲಾಕುಸುಮಾರ್ಜನಕರ್ಣಕುಕಾಂಕರಂಗನಂಗತ . . .

ಗುಣಾಗ್ರಗಣ್ಯಸಮುದಯಸಮುಂಭಿತಮುಂ (ರಾಜಕೇ. ೧೪-೧೦೬೪).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪಡು (ಕ್ರಿ). ಓಡು; ಧಾವಿಸು; ಪರಿಪಟ್ಟೀರಂತಾಕಾಶಮಾಗದ
ಬಂದು ಪಾಡುಬದ ಸಮನಂ ಮುಂದಾಂ ಕಂಡೆ ಕುಂಜಲನಂ (ಕಾಪಂಉ. ೩೧೪).

[ಪರಿ+ಪಡು]

ಪರಿಪಣ (ನಾ). ಮೂಲಧನ; ಬಂಡವಾಳ; "ನೀವೀ, ಪರಿಪಣಂ.

ಮೂಲಧನಂ-೩ ಬಂಡವಾಳದ ಪದವಿ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೪೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಪತ್ಯ (ನಾ). (ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯು
ಅನೇಕ ಮಂದಿಗೆ) ಪ್ರತಿ ಮಾಡಿ ಹಂಚುವ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ

ಪತ್ರ; ಪ್ರಸಾರಣಪತ್ರ; ಸುತ್ತೋಲೆ: ಯುದ್ಧಗಳ ಸಂಕರ
ಈ ರೀತಿ ಪರಿಪತ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಸುದ್ದಿಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು

(ಪತ್ರಿಕಾ. ೬); ಪರಿಪತ್ಯ, ಸುತ್ತೋಲೆ (Circular. ಪತ್ರಿಕಾ. ೧೬).

[ಪರಿ+ಪತ್ಯ]

ಪರಿಪತ್ಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿವ್ರವ್ಯ: "ಪರಿಪಾ-ಪತ್ಯ,
ಗಜಹಿಪ್ಪಲಿ, ಪರಿಪತ್ಯ, ತಾಳೀಸಪತ್ಯ, ಲವಂಗಪತ್ಯ" (ಔಷಧಿ. ೨೪).

[?]

ಪರಿಪಥಿಕ (ನಾ). ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸುವವನು; ವಿರೋಧಿಯಾದವನು;
ಮಹಿಮೆನಾದಂದು ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ಮನುಷ್ಯಾದೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ

ಲಘೋದ್ಭವಂ ಪರಿಪಥಿಕರಾಗಿ ಕಿಡುಗುಂ (ಚಾವುಂ. ೨೨೦).

[<ಸಂ. ಪರಿಪಥಿಕ]

ಪರಿಪಾಂಡು (ಗು). ಅಚ್ಚ ಬಿಳಿಯ; ಬಹಳ ಬಿಳುಪಾದ; ಕಡು
ಬಿಳುಪಿನ: ಒಪ್ಪಿದುದು ಸುಧಾಪರಿಪಾಂಡುವರ್ಣಾದಿಂ ಸುರನರನುಂನ

ಜೀವೀರಂಜಂ ದಿಂಬಮಳುಂಬಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೬೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಂಡುರ (ಗು). - ಪರಿಪಾಂಡು: ಆ ಪರಿಪಾಂಡುರಪ್ರತಿಯಾ
ದ್ಯುತಿ . . . ಈಗದತ್ತ ಪೋದುದೆಂದಾ ಪೃಥಿವೀಶ್ವರಂ ಪಗಲ ತಿಂಗಳ

ನಚ್ಚರಿವಟ್ಟು ನೋಡಿದಂ (ಚಂದ್ರಶ. ೯-೬); ಪರಿಪಾಂಡುರತನುಗೆ ನಿಶಾ
ಕರಕರವೀಡಿತೆಗೆ . . . ಕರದಿಂ ರವಿ ಸೋರಿಕೆ ಹರುಷಮಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದಂ

(ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೩-೨೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಂಸು (ನಾ). ಸುತ್ತಲೂ ಎದ್ದ ಧೂಳು; ಕುರುಗುಬಿ
ಟ್ಟುಳ್ಳ ಪಾಪರಿಪಾಂಸುಪರಾಗಮಿಥಳುಗಳೊಳ್ ಪಾದ್ವೀರೆ (ಕಾಂಕಿಪ. ೧೧-೧೬).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಠ (ನಾ). ೧. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬೆಂದುದು; ಸಂಪೂರ್ಣ
ವಾಗಿ ಬೇಯಿಸಿದುದು. ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಗಿರು

ವುದು, - ಹಣ್ಣಾಗಿರುವುದು. ೩. ಅಪಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸು
ವಿಕೆ; ಅಡುಗೆಮಾಡುವುದು; ಸಂಚಭಿಕ್ಷುಪನು . . . ಚದುರಿ

ನಂದೆ ಪರಿಪಾಠಮಂಗೆಯ್ದೊಲಿದು ಪಂಚನಿಲ್ಲದೆಯಸುರದಂಪತಿಗಳಿಗೆ
ನೀಡೆ (ನವಕೋ. ೯-೫). ೪. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಪರಿಪತ್ಯತೆ: ಶಿವನು

ಜೀವತೋಟಿಯ ಮೇಲಿರುವ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಜೀವಾತ್ಮರುಗಳ ಪರಿಪಾಠಕ್ಕೆ
ಶಕ್ಯಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭಾರದ. ೨೧೫); ಗೀತಾಂಜಲಿಯ

ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತದ ಪರಿಪಾಠವಿದೆ (ಧರ್ಮಸಾ. ೪೨); ನಮ್ಮ
ಜೀವನ ಎಂಬುದು ಅನುಭವಗಳ ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಒದಗುವ

ಪರಿಪಾಠ (ಪಂಕಿ. ೧೨). ೫. (ಕರ್ಮದ) ಫಲ; ಪರಿಣಾಮ:
ಪರಿಪಾಠ ತೋರಿತವೆಂದುಗಳ್ ತನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ಪಾಪಪರಿಪಾಠದಿಂ ತಪ್ಪಂ

ಪಡೆಯ (ಅದಿಪ. ೨-೧೪೪); ಈ ಸಂಯಮ ಸಂಧಾನ ಸಮಸ್ತಯಗಳ
ಧರ್ಮವೂ ಅರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದ ಪರಿಪಾಠ (ಭಾರದ. ೩೬೮).

೬. ಚಾತುರ್ಯ; ಕೌಶಲ. ೭. (ಸಸ್ಯದ) ಬೆಳವಡೆಗೆ;
ಅಭಿವೃದ್ಧಿ: "ಪರಿಪಾಠಂ ಬೆಳವು" (ಮನ್ವ. ಕೋ. ೯೫-೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಕಗೈಸು (ಕ್ರಿ). ಅಹಾರವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸು; ಅಡುಗೆ ಮಾಡಿಸು : ಪರಮಾನ್ನಭಕ್ಷಾಪಾಕಗಳ ಪರಿಪಾಕಗೈಸು (ಪ್ರಾಂ. ೧೪-೩೦). [ಪರಿಪಾಕ+ಕ್ರೈಸು (<ಕ್ರೈಸು)]

ಪರಿಪಾಕಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಹದಗೊಳ್ಳು; ಮಾಗು; ಪರಿಪಕ್ವವಾಗು : ಅವನ ಜೀವನ ಶೋಕದಿಂದಲೇ ಪರಿಪಾಕಗೊಂಡಿದೆ (ಸ್ವರೂ. ೩೧); ಶಾಂತರಸವು ಈ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮೊದಲು ಪರಿಪಾಕಗೊಂಡುದು (ಸಾಹಿ. ೧೫). [ಪರಿಪಾಕ+ಗೊಳ್ಳು (<ಗೊಳ್ಳು)]

ಪರಿಪಾಕಪಕ್ವ (ನಾ). ಪರಿಪಾಕದಲ್ಲಿ ಹಿತವಾದುದು; ಪರಿಪಾಕದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಕರವಾದುದು : ಎನ್ನ ನುಡಿಯೆಂಬುದು ನಿನಗೆ ಪರಿಪಾಕಪಕ್ವಂ (ಶಾಂತ. ೪-೯೪೮). [ಪರಿಪಾಕ+ಪಕ್ವ]

ಪರಿಪಾಕವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹದಕ್ಕೆ ಬರು; ಪರಿಪಕ್ವವಾಗು : ಹೌಮ ಸಸ್ಯದಲಿಂತು ಕಳೆದು ತಮೋಳಗೆ ಹಲಕಾಲ ದಕ್ಷವಿವರ್ಮಾಪಲ ಪರಿಪಾಕ ವಡದಂದದಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧-೧೫). [ಪರಿಪಾಕ+ವಡೆ]

ಪರಿಪಾಕವೆರು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಯು; ಪರಿಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು : ಪರಿಪಾಕವತ್ತ ಮಳಕಜ್ಜಾ ಯವಾ ನೊಗಗಿನಿಂದೊಬ್ಬಳು ಸವಿಸಿದು ಪುಣಲು (ನವಮೀ. ೨೬-೪). [ಪರಿಪಾಕ+ವೆರು (<ವೆರು)]

ಪರಿಪಾಕಹೊಂದು (ಕ್ರಿ). - ಪರಿಪಾಕವಡೆ : ಅವರು ರೂಢಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಾಹಿತ್ಯಜ್ಞಾನವೂ ಅಪರ ಕಳಹದಿಯಾದ ರೋಕಾನುಭವವೂ ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಹೊಸ ಅವರಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಾಕಹೊಂದಿದುವು (ಸಮಾಲೋ. ೬೬); ಶಿಕ್ಷಣಸಂಸ್ಥಾರಗಳಿಂದ ಪರಿಪಾಕಹೊಂದಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಪಾತ್ರಗಳಿಗೆ ರಾಜಮಾಯವಲ್ಲ ಕೊಡತೆಯಿಲ್ಲ (ಕರ್ನಾ. ೬). [ಪರಿಪಾಕ+ಹೊಂದು (<ಪೊದು)]

ಪರಿಪಾಟಿ, ಪರಿಪಾಟು (ನಾ). ವಾಡಿಕೆ; ರೂಢಿ; ಅಭ್ಯಾಸ : "ಪರಿಪಾಟಿ-ರೂಢಿ" (ಗಂಗಾಮ. ೧೯೯); ಮಳೆಗಾಲಗಳನೆಣಿಸುವ ಪರಿಪಾಟವು ಸನ್ನದು ನೆನಗಿದು ಹಿತವು (ಇಂಜಾ. ೩೧-೯೧); "ಸನ್ನ ಗಂಡ ನೈರೋದಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ" ಎಂದು ಹೇಳುವ ಪರಿಪಾಟವನ್ನು ಆಕೆ ಇಂದಿಗೂ ವಿಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ (ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ೧೩೬). **ಪರಿಪಾಟು** : ಇದೇ ಕಾರಣ ಜೀವ ದಿವ ಮಾಲಿನ ವಿಮಾ ಇಳಿಸುವ ಪರಿಪಾಟು ಇಲ್ಲೇ ಬಹಳ ದಿಡ್ಡರುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೨೦೬). [ಪರಿ+ಪಾಟು]

ಪರಿಪಾಟಲು, ಪರಿಪಾಟು (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಬಾಧೆ : ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಹತ್ತು ಹೊತ್ತು ಪರಿಪಾಟಲು ಪಡುವವರು ನಾವು (ಸಾಧಿಗ. ೧೭೦). **ಪರಿಪಾಟು** : ಮರುಳ ಮಾರನುವೆನ್ನೆಯೆಡೆಗೆ ಸರಳನೂಡಿ ಪರಿಪಾಟು ಮಾಡಿದನಬರ (ಕಂಠಿ. ೪-೧೨೯). "ಪರಿಪಾಟಲು" ಪರಾ.

[ಪರಿಪಾಟು+ಅಲು (<ಅಲ್ಯ)]
ಪರಿಪಾಟಿ (ನಾ). ಸಮಾನತೆ; ಸರಿಸಾಟಿ : ರವಿರಥಕುರಗಮು ಮುಚ್ಚಿತ್ತವನುಂ ಪರಿಪಾಟಿಯುಲ್ಲದಿವನುಕೊಳ್ ರೋಮಚ್ಚವಿಗಮನಲ್ ಕಣ್ಣೆಸಿದಿವು ಪಳಕಿನ ಮಂಡಪಂಗೊಳ್ ತುರಗಂಗಳ್ (ಇಗದಿ. ೯-೧೨೦). [ಪರಿ+ಪಾಟಿ (<ಪಾಟು)]

ಪರಿಪಾಟಿ (ನಾ). ೧. ರೀತಿ; ಕ್ರಮ; ವಿಧಾನ : ಸುರಕರು ಕುಡುವಂಬರದೊಳ್ಪರಿಪಾಟಿಚ್ಚಾಯಿ ನೆಯ್ನ ನೂಲಿಂ ರಂಗಿಂ ದೊರೆ ಕೊಳ್ಳದೊಪ ದಿವ್ಯಾಂಬರಂಗಳಿಂದೆಸೆವಲ್ಲಿ ದೊಳಿಗವಸರಂ (ಇಗದಿ. ೯-೧೧೧); ಸೇನಾನಿರತರದೊಳ್ಳೆಗಳು ಪಾಂಚಾಲಕನಾಗಾದುದು ರಂಜಿಸಿತು ಪರಿಪಾ[ಪಾಂ. ಪಾ]ಟಿಯೊಡ್ಡವಡಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೧); ಅಹಿಪತಿ ಕೂರ್ಮರಗ್ಗಳೆ ಪಾಟಿಗಡೆ ತೋಪುಸಿರಲೇ ಪರಿಪಾಟಿಯಲಿ ಭಳಪತಿಗೆ ನಾಲಗೆ ನಾಟದೊಳಲು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದ ರಾಮಸ್ತನಿರವ. (ತೊರಂ. ೪-೬-೨೫); ಅಳಸಿಂಗರಾಯ್ತಾ ಪ್ರಾಚೀನಕ್ರಿಯೆಳ್ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಪಾಟಿಯಂ ಪೇಟ್ಟಂ (ಚಳವಿ. ೪-೫೦). ೨. ರೂಢಿ; ಅಭ್ಯಾಸ; ಪದ್ಧತಿ : ಬಾದವಾದಿಗಿಯೆಂಬ ಗ್ರಾಮಕೀ ಶಿವಯೋಗಿ ಸಾದರದ ಪೋಪ ಪರಿಪಾಟಿಯಂಕಲ್ಲಿಗಂ ಪೋದೊಡನೆ . . . ಏತಂದರು (ಸುಹಾಂತೇ. ೯-೩೧); ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಾಟಿಭಾಗಳ ಹೆಸರನ್ನೋ ದೇವತಾಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನೋ ಹೇಳಿ ರಾಗ ಎಳೆವ ಪರಿಪಾಟಿಯುಂಟು (ಗಾಳ. ೪೪); ನಮ್ಮ ಭರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ . . . ಭಗವಂತನನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುವ ಕ್ರಮಗಳು ರೂಢಿಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಸಮ್ಮೇಳನವೇ ನಮ್ಮ ಜನಾಂಗದ ಪರಿಪಾಟಿಯಲ್ಲಿ . . . ಇಂದಿಗೂ ಸಜೀವನಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ (ಭಾರತ. ೨೨೦). ೩. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ : ಕೋಟಾಸುಕೋಟಿ ಭಕ್ತರ ಮನೆಗಳಲಿ ಪರಿಪಾಟಿಯಂದನುತ್ಪ ಗಂಗಾಜಾಟಿನಗ್ಗದ ಜಂಗಮಾಂಭ್ರಿ ನಮಿಸಿ (ಬಸವ. ೩೫-೫೫); ಕೋಟಿ ಕೋಟಿ ಮನುಷ್ಯಮುಖ ಪರಿಪಾಟಿಯೊಳು ಮೈವಿಧ್ಯಮಗಮುಗಕೀಟಿ ನರದಾಂಪತ್ಯ ತೃಪ್ತಿಯವು ನೋಟಿ (ನೀಸಾರಾ. ೪೬-೨೬೪). ೪. ಅನುಕ್ರಮ; ಪರಿವಿಡಿ : "ಪರಿಪಾಟಿ, ಅನುಪೂರ್ವ . . . ವಿಶಾಯಾಃ-ಈ ೭ ಪರಿವಿಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೨-೫೫); ವಂದಿಪೆ ಹಲಾಯುಧನಿ ಸಾಮವೇದಿಗೆ ಮಲಯರಾಜಂಗೆ ಪರಿಪಾಟಿಯಂ (ಚಳವಿ. ೬-೬-೨). ೫. ಓರಣ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ : "ಪರಿಪಾಟಿದವು" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಟಿದವು (ಕ್ರಿ). ಓರಣ; ತವು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು : ಆ ಪ್ರಾಚೀನಭಯ ಲಲಾಟಪಟ್ಟಿದೊಳ್ ಜಾನುರದ ಕೋಮಲವನ ಪಯಟಿನದಿಂ ಪರಿಪಾಟಿದವು [ಪ್ರ] ಸುಳಿಸುರುಳಿಬ ತುಂದಿಯ ಬುಬಲಂ ತನ್ನ ಬೆಳ್ಳೆಗಳನುಗುಟ್ಟ ಸೆಳುಗುರೆಂಬ ಪೊಂಗೇದಗೆಯ ಕುತ್ತಂಜಾಗಲ್ ಪತ್ತೆಸಾರ್ ಪಂತಿಗೊಳಿಸುವಿನೆಗಂ (ಅನಂ. ೬-೬೯೮). [ಪರಿಪಾಟಿ+ತವು]

ಪರಿಪಾಟು (ನಾ). ಕಷ್ಟ; ಬಾಧೆ : ಪವಿಯೋಗದಿ ದಿದ್ದ ಪರಿಪಾಟುಮುಮನಲ್ಲ ನೆನೆಯದೆ ಸುತನ ನೋಡಿ (ನವಮೀ. ೧೫-೪೬). [<ಪರಿಪಾಟು]

ಪರಿಪಾಟು 'ಪರಿಪಾಟು' ನೋ.
ಪರಿಪಾಟು 'ಪರಿಪಾಟಿ' ನೋ.
ಪರಿಪಾಟು 'ಪರಿಪಾಟಲು' ನೋ.
ಪರಿಪಾಕ (ನಾ). ೧. (ವೇದಗಳ) ಕಂಠಪಾಠ. ೨. ಅಭ್ಯಾಸ; ಪದ್ಧತಿ; ರೂಢಿ : ಜೀವರ ಮೇಲಿನ ಹೂವು ತಪ್ಪಿತು, ಅವಳ ಈ ಪರಿಪಾಕವೆಂದಿಗೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ (ಹೂಪು. ೧೩); ಸುಮಿತ್ರೆ ಹಾಸ್ಯಲಿನ್ನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ಬೆಳಗಿನ ಜಾವಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಓದಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಪಾಕವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದಳು (ವಿವ್ಯಾ. ೨೧೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಡಿ 'ಪರಿಪಾಡಿ' ನೋ.
ಪರಿಪಾಡಿ, ಪರಿಪಾಡಿ, ಪರಿಪಾಳಿ, ಪರಿಪಾಟಿ (ನಾ). ೧. ಅನುಕ್ರಮ; ಪಾಳಿ; ಪರಿವಿಡಿ : ಮುಸಿವನುಮಾಯನುಂ . . . ಪರಿಪಾಡಿಯೆಂದೊಸೆದು ಬಂದಿಹಿ (ಬಂಹು. ೨-೫೯). ೨. ಸಿದ್ಧತೆ; ವಿರ್ಪಾಡು : ಬೇಡುವನು ಪೊಡವಂಟು ದೇವರು ಮಾಡುವುದು ಕಾರುಣ್ಯವನು . . . ಮಾಡಲಾಗ[ದು]ದು ಪರಿಣಯದ ಪರಿಪಾಡಿಯನು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೫೪-೪೧). ೩. ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದುದು; ರಚನೆ; ನಿರ್ಮಿತಿ : ಹೋಡಿಸಿದ ಜಾಂಬೂನದದ ಪರಿಪಾಡಿ [ಪಾಂ. ಪಾ]ಗಳ ಪಲ್ಲವದ ಫಲಯ ಪವಾಡಗಳ ಕೇಶನಕೇಶನವೆಸದವಲ್ಲಲ್ಲಿ (ತೊರಂ. ೫-೨-೨೫). **ಪರಿಪಾಡಿ** : ೪. ರೂಢಿ; ಅಭ್ಯಾಸ; ಪದ್ಧತಿ : ಅದು ಮುಂದೆ ಒಂದು ಪರಿಪಾಡಿಯೇ ಆಗಿ ಹೋಗಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗಂಡನಿರುವಾಗ ಅಭಾಸವಾದೀತೆಂಬ ಭಯ

ಆಳಿಗೆ (ಮುಪ್ಪೂ. ೫೨). ಪರಿಪಾಠಿ : ೨. ಭರತನಧಿಕೃತಪಾಠವನು ಕಾಲುಜ್ಞ ಗದ ಪರಿಪಾಠಿಯಂದೈದವನು ಶೃಂಗೀವೇರತುರವರವ (ತೋರಾ. ೨-೬-೧೧). ೩. ಸಾಲು ; ಪಂಕ್ತಿ : ಪದ್ಯಕಯದಲಿ ಪರಿಪಾಠಿಯಾಯಿತ್ತ ಪಿಳಭೂಷಣಪಾಲಕ ಪರವರುತ್ತ ಮಾಧವಮುಧ್ಯಮಂಗಳಲಿ (ತೋರಾ. ೧-೧೩-೧). ೬. ರೀತಿ ; ಕ್ರಮ : "ಪರಿಪಾಠಿ (ಪರಿಪಾಠಿ)-ಪರಿಪಾಠಿ(ಬೀ)-೦೬೩, ಅಭ್ಯಾಸಕ್ರಮ" (ಪದ್ಯಕೂ. ೨೪) ; ಭಲಪದದ ಪರಿಪಾಠಿಯಂದುಪ್ಪ ವಡಿಸಿದನುಪ್ಪ ರವ ಗರ್ವದಲಿ (ತೋರಾ. ೬-೧೦-೧) ; ಪರಮೇಶ್ವರನ ಲೋಲಕರ ಪಂಚಮುಖದಿಂದ ತೋರಿಸಿತೆ ಪರಿಪಾಠಿಯಿಂದಾಗಮಂಗಳ ಶನವಾದದಿಪ್ಪ ತ್ತೆಂಬಿಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ (ಪಾಸೋ. ೧೦-೧೨೧). ಪರಿಪಾಠಿ : ೩. ಒಸಗೆಗಳಂದು ದಿಟ್ಟ ಶುಕ ಶಾಲಿಕೆಗ್ಗ ಸಲಿಪಾಲುಪಾಲು ರಾಗಿಸಿ ಪದ್ಮಿತಾನಾಮ ಪರಿಪಾಠಿಯನೋಲಿಯಿ ನೋಡೆ (ಪಾಂಕಿ. ೨-೪೪). ೬. "ಪರಿಪಾಠಿಯೋಲಂ ಕ್ರಮಂ" (ಮುಪ್ಪೂ. ೧೩೪-೧೩೨). [ಸಂ. ಪರಿಪಾಠಿ]

ಪರಿಪಾಠನ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ನಾಶ : ಲಘುಕರ್ಮಪರಿಪಾಠನ ಕೃತ್ಯಾಪ್ತಿಮಿತ್ತಂ ದಂಡಕವಾಟಪ್ರದಲೋಕಪೂರಣಕ್ರಿಯೆಗಳಂ ಪ್ರತಿ ಸಮಯಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ (ಪಂರಾಮ. ೧೬-೬೯ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾರ್ (ಕ್ರಿ). ದಾರಿ ಕಾಯು ; ಹಾದಿ ನೋಡು : ಸರಿಸೀರು ಹಾಸ್ಯ ನೀನೇ ಪುರಸೋ ಮಾಜುವಿನ[ಮಿಂಪು] ನಾಮಾ ಬನದೋ ಪರಿಪಾರುತಮಿದರ್ಶನ (ಬಂಪು. ೯-೬೯). [ಪರಿ + ಪಾರ್.]

ಪರಿಪಾತ್ರ್ಯ (ಗು). ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ; ಪಾತ್ರ್ಯದಲ್ಲಿರುವ. [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಲ (ನಾ). ಕಾಪಾಡುವವನು ; ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವವನು ; ಸಂರಕ್ಷಕ : ಸುರುಚಿರಾಗಮತ್ಯವಶಾಸ್ತ್ರಾಪಿರಳಸಂಚಿತಧರ್ಮವ್ಯಗಾರ್ ವಿರತಪರಿಪಾಲ ಪ್ರಮಥವರಪರಿಪವನುಕೂಲ (ಬಸಪ. ೩೪-೬೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಲಕ (ನಾ). = ಪರಿಪಾಲ : ವಿಳಿಪಿಂಚುಬುದ್ಧಿವಪರಿಪಾಲಕರು ನಮ್ಮಿಬಿಬರಿಗೆ ಸದರವೆ (ಶುಷ್ಯಾ. ೩-೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಲನೆ, ಪರಿಪಾಳನೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಪಾಡುವುದು ; ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ : ಪರಮಾರ್ಥಂ ಪರಿಪಾಲನಕರದಿಂದ ಪ ರಾಜತಾಪ್ತಿ ಮಿತ್ತಂ ಕಳೆದಂ ಸರಪತಿವಿಗಮದೋಲೋದನೋಗಿದರಿಯುರ ಮುಪಾಪ್ತಿ ತೋಕಹಿಮುಜಲವನುಂ (ಪಾಂಕಿ. ೧-೯೫) ; ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಪ್ರವಣನಪರಿಪಾಲನೆ, ಸಂವರ್ಧನೆ, ಶುಕ್ಲಾಪಣವೆಂಬ ಪರ್ವಧರ್ಮಗಳೂ ಇದ್ದುವು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೬೧). ೨. ನಡೆಸುವುದು ; ನೆರವೇರಿಸುವುದು ; ಆಚರಣೆ : ಪ್ರಪರಿಪಾಲನದಿಂದನ್ನ ಕಸೌಪ್ಯಾ ಪಾಪಿಯಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೩೦೩) ; ಸತ್ಯಕ್ಕೆ, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ, ಪಿತೃವಾಕ್ಯ ಪರಿಪಾಲನಕ್ಕೆ... ಹರಳೆಗ್ಗೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೪೪-೧೫೪). ಪರಿಪಾಳನೆ : ೧. ಮತಿ(ಪರಿ)ಪಾಳನೆ... ಪ್ರಜಾಪಾಳನೆಮೆಂಬ ಪಂಡದಿಧದೊಳ್ಳದಿ ದುತಿ(ಪರಿ)ಪಾಳನೆಮೆಂಬುದು ಹಿಪಾಹಿತವಿವೇಕಮುಂ ಉಭಯಲೋಕ ಹಿತಮುಂ...ಧರ್ಮಾರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವಿಜ್ಞಾನಮುನುಕ್ಕುಂ (ಪಾವುಂ. ೨೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಲನೆ (ನಾ). ೧. ಕಾಪಾಡುವುದು ; ರಕ್ಷಿಸುವುದು ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು : "ಪ್ರಪಿಪಾಲ ಧನಾಹಿಕಾಯು... ಸೇನೆ ಪರಿಪಾಲನೆ ಕಾಮುಕಿಯಂತು ಭೋಗಮುಕ್ಕು" (ನಾನಾರ. ೧೧೪). ೨. ಪಾಲಿಸುವುದು ; ಪೋಷಣೆ. ೩. ಆಳುವುದು ; "ಆಳಿಕೆ, ರಾಜ್ಯಭಾರ" (ನಾನಾರ. ೧೧೩). ೪. (ಯಾವುದಾದರೂ ಕೆಲಸ ವನ್ನು) ನಡೆಸುವುದು, —ನೆರವೇರಿಸುವುದು. [ಸಂ. ಪರಿಪಾಲನೆ]

ಪರಿಪಾಲಿತ (ಗು). ಪೋಷಣೆ ಮಾಡಿದ ; ಸಲಹಿದ : ವಿನ್ಯಾಸಗರವತೀತ ನಿಂಕನಾಭದಿಧವನುಮಾತ್ಯತ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಪ್ತಿ ಲೋಕಪಾಲ ಪರಿಪಾಲಿತ

ಸಾಹಸನುಂ (ಪಾಂಕಿ. ೧-೬೧ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಲಿಸು, ಪರಿಪಾಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಾಪಾಡು ; ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡು ; ಸಲಹು : ಲೀಲೆಯನದೂ ನೆಲಂ ಪರಿಪಾಲಿಸುವು ಕಣ್ಣೆ ನಾಡೆ ಮೌದ್ಲಂ ಮಾಪ್ಪಂ... ಯವ್ಯಂ (ಪಂಪು. ೧-೯೧) ; ಭೋಜ ರಾಜನು... ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸತ್ಯ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಪರಿಪಾಲಿಸಿ ದಿಗಂತ ವಿಶ್ರಾಂತಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು (ಲರಾಧ. ೬೯). ೨. ಆಳು ; ರಾಜ್ಯ ಭಾರ ಮಾಡು ; ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸು : ಭರಣಿಯನಮಯವದಿಂದಮೆ ಪರಿಪಾಲಿಸಲೆನ್ನ ಭುಜಮೆ ಸಾಲ್ಪುದು (ಪಾಂಕಿ. ೨-೧೩) ; ರಾಜವತಿ ಯಾಯ್ತು ಧರೆ ಕಿಂ ರಾಜರ್ ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತ ಮಿರೆ (ಅಜಿ. ೯-೪) ; ವಿಕ್ರಮಕೌರವನಾಸುನವನಿಯಂ ಪರಿಪಾಲಿಸಿ ಪಡೆದಂ ನಿರ್ವಾಣವನು (ಜಯಕಾ. ೧ ಸೂಚನೆ) ; ಈತನ ತಾಯಿಯಾದ ದೀವಾಂದಿಕೆಯು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಳೆಂದೂ ಅವನಿಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ನೋಳಂಬ. ೫೩). ೩. ನಡೆಸು ; ನೆರವೇರಿಸು : ಜಿನಮಯದುರು ತಿರವನುವೆನು ಭಾಷೆಯಂ ಪರಿಪಾಕಾಂ. ಪ್ರತಿಪಾಲಿಸುವನು (ಒಸಪ. ೪೯-೧೩) ; ಅಚ್ಚೆಯನ್ನು ವಿಚಾರದಿಲ್ಲದೆ ಪರಿಪಾಲಿಸುವುದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿತ್ತು (ರಾಜನ. ೩೯) ; ಪತಿಯ ಅಚ್ಚೆಯನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸು ವುದೇ ಹಿಂದೂಸತಿಯ ಪರಮಧರ್ಮ (ಹಂಕಿ. ೪೩). ಪರಿಪಾಳಿಸು : ೧. ಪಾಳಿಸುತ್ತಿ ಕೊ ಪಿಪ್ಪು ಪರಿಪಾಳಿಕೆ ಜಿಪ್ಪು ವಲಂಕರಪ್ಪ (ಕಮದ. ೨೨೯ ಪ್ರಯೋ). [ಪರಿಪಾಲನೆ + ಇಪ್ಪು]

ಪರಿಪಾಲ್ಯ (ನಾ). ನಡೆಸಲು ಅರ್ಹವಾದುದು ; ಅನುಸರಿಸ ಬೇಕಾದುದು : ಸನಾತನಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಸದ್ಧರ್ಮ, ಸ್ವಧರ್ಮ. ಧರ್ಮವಾದುದರಿಂದ ಪರಿಪಾಲ್ಯವು (ಅರ್ಯಧ. ೧೩೧).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪಾಳನೆ 'ಪರಿಪಾಲನೆ' ನೋ.

ಪರಿಪಾಳಿ 'ಪರಿಪಾಡಿ' ನೋ.

ಪರಿಪಾಳಿಸು 'ಪರಿಪಾಲಿಸು' ನೋ.

ಪರಿಪಾಲು 'ಪರಿಪಾಡಿ' ನೋ.

ಪರಿಪೀಡನೆ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಸುಕುವುದು ; ಹಿಂಡುವುದು ; ಮದ್ದನ : ಗುರುಕುಳಪರಿಪೀಡನಪ್ರರೂಪಾಂಕುರಪುಕಾಹಿತಂತ್ಯ ಪಾನ ಚಿತ್ತೇಶ್ವರಪರಿರಂಥೆ ನಿಮಿತ್ತ ಮೂರ್ಛೋದ್ವೇಗ ಕುರವಕದ್ವಿಗಿ ವಿಪ್ರಲಬ್ಧಿಯೊರ್ವಳ್ (ಲೀಲಾ. ೧೩-೯೩). ೨. ಬಹಳವಾಗಿ ಹಿಂಸಿಸು ವುದು ; ಚಿತ್ರಹಿಂಸೆ : "ಪರಿಪಾಕಾಂ. ರಿಪೀಡನಂ ಸಪತ್ನಾಕರಣ ಮೆನಲು ಲೋಕಗರನು ಬಂಧಿಸಲು ನಾಮಂ" (ಮಂಗೂ. ೧೩೪-೩೨).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪೀತ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಹಳದಿಬಣ್ಣ, —ಹೊಂಬಣ್ಣ ; ದಟ್ಟವಾದ ಬಂಗಾರದ ವರ್ಣ : ಪರಿಪೀತದೇಹದಿಂಬತೆವರಿಸುಂ ಪತ್ತಾಪಯಂಗಳಿವೇಂ ಜಿನನೋ ಪೊದಯ್ದು ಪೋ (ಅದಿ. ೧೦-೯೩) ; ಪರಿಪೀತಮಾಯ್ತು ರತ್ನಾಕರನೇ ಕಳಕನಿನಿಂದವನ ಬುಸಂದಂತಿರೆ ಬದ್ಧವೆನೆ ಗೋದಾವರಿ ಬಂದವತರಿಸಿದುದು ತದಾತ್ಮನುಪದಮಂ (ಪಾದಂಪು. ೧೦೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಪು, 'ಪರಪು' ನೋ.

ಪರಿಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಪರಿಪು ಪಾರಣಿಯುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಿರುಕುಳದಾಥೆಯನ್ನು ಮಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ಗಾವುಣ್ಣರ್ ಪ್ರತಿ ಪಾಳಿಸುವರ್ (ಸೌಖ್ಯ. XI-೬, ೩೪-೫೩ ; 1045) ; ಪರಿಪು, ಪಾರಣಿ ಇವೆರಡೂ 'ತಿಪುಕುಳ'ಗಳು, ಎಂದರೆ ಸಣ್ಣ ತೆರಿಗೆಗಳು (ಕಳಾ. ೪೦೦).

[←-ತಮಿ. ಪೊಪುಪ್ಪು]

ಪರಿಪು, (ನಾ). ಅವಧಿ (?) : ಪೂಜಿಸಿ ಪೂಜವಟ್ಟುಪ್ಪ ವಿರಾಜಿಸಿ (ಬೆ)ದೆಯನಟೂದು ಪರಿಪುಮಂ ದಾಂಬದೆ ನೀನೋಚೆಯ ಬಲ್ಲ ಬ್ಬುಗಳಂ ಯೋಜಿಸಿ ಸಲೆ ಹಿಡಿದು ಮೇಕೆ(ಣ)ಯುಂ ತಪ್ಪಮದಿಂ (ಬಟ್ಟುಮ. ೯-೨೯). [?]]

ಪರಿಪುಷ್ಪ (ಗು). ೧. ಪಾಲನಗೊಂಡ ; ಪೋಷಣೆ ಹೊಂದಿದ : ಅದಾರವಂ ಬೇದಿಯ ಕೃಪಾದೃಷ್ಟಿ ಪರಿಪುಷ್ಪ ಪುಣ್ಯಪಾತ್ರಂ ? (ಚಕ್ರಾಂಗ. ೩೩-೯೮). ೨. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಂಡ ; ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿದ ; ಜೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದ : ಅಪ್ಪದಿಧಳಕ್ಕಿತ್ತಯಾಪರಿಪುಷ್ಪ ಸಚ್ಚೇತನನು (ಬಸಪ. ೩೩-೩). ೩. ಹೇರಳವಾದ ; ವಿಪುಲವಾಗಿರುವ : ಮನಂಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಪರಿಪುಷ್ಪ ಪೂರ್ಣತೆಯ ಪೂಜಿಸಿ (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೩೦). (ನಾ). ೪. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾದುದು ; ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿರುವುದು ; ದೃಢವಾಗಿರುವುದು : ಕಾವ್ಯದ ಜೊತೆಜೊತೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಬೆಳೆದ ಹೊರತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸರ್ವಾಂಗಪರಿಪುಷ್ಪವಲ್ಲ (ರಾಮಾ. ೪೪) ; ಕೋಳುಗಳು ರಕ್ತ ಮಾಂಸಗಳಿಂದ ಪರಿಪುಷ್ಪವಾಗಿದ್ದು, ನೆಲ್ಲನ್ನು ಮಿದಿಯಿನ ಒಸೆಗಳಂತೆ ಕೋರುತ್ತಿದ್ದು (ಕಪಪ. ೩-೩೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಪುಷ್ಪಿ (ನಾ). ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ; ಬೆಳವಣಿಗೆ : ಆಯಾ ಪಾತ್ರಗಳ ಪರಿಪುಷ್ಪಿಗೆ ಬೇಕಾದ ರಸಾವೇಶ, ಭಾವ . . . ಅಭಿಯು ಇವು ಪ್ರತಿ ಯೊಬ್ಬ ವೇಷಧಾರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಂದಿತು (ಯಕ್ಷಗಾ. ೧೦) ; ರಸ ಭಾವಗಳ ಪರಿಪುಷ್ಪಿಯಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯ ಅಕ್ಕಕವಾಗಿಲ್ಲ, ನೀಕಲಾಗಿಲ್ಲ (ಸಂಜುಂಡ. ೧೫೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂಜಿಸು (ಕೆ). ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆರಾಧಿಸು ; ಅಧಿಕವಾಗಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡು : ನೀನೆ ಪೂಜ್ಯರೆಮಗೊಂದು ದಿವ್ಯವಸನಪ್ರಸವಾ ಭರಣಿಗಳಿಂದಮೂದರಮಮರ್ವತು ತದ್ಗುಳಮಂ ಪರಿಪೂಜಿಸಿದಂ ಸುರೇಶ್ವರಂ (ಆದಿಪ. ೩-೧೧೨) ; ನೀಜೆಪ್ಪಲಿಂಗಮಂ ಪಾತಕದೊರರಾಗಿ ಪರಿಪೂಜಿಸರ್ವಪರನ್ಯದೈವಮಂ ಭಾತಕರಲ್ಲಿವರ್ ಪರಮಲಿಂಗಗಳಂತು ಶಿವಾಮುರೇಶ್ವರಾ (ಅಮೃತ. ೨೫). [ಪರಿಪೂಜನು + ಇಸು.]

ಪರಿಪೂತ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶುದ್ಧಗೊಂಡ, -ನಿರ್ಮಲವಾದ : ಅರುಣಾತ್ಮರಶ್ಮಿಯಂ ಪಸರಿಸಿ ಚಿತ್ರವರ್ಣರುಚಿಗಳ ಪರಿಪೂತ ಖಗಪ್ರಸೂತಿ ರಾಜಿಸುವುದು ಜಾಪದಂತೆ ಭುವನಸ್ತುತ ದಕ್ಷಿಣಶಕ್ತಿ ಮಾನಗಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೩-೫೯) ; ಕೇತಿದೇವಂ ಬಸವರಾಜನು ಪ್ರೀತಿಯುಂ ಭೀತಿಯುಂವೆರಸಿ ಪರಿಪೂತಚೇತರಾಗಿ ಮಾತೆಯ್ಯಂಗಿಣಗಲೊಡನೆ (ಬಸಪ. ೩೩-೫೩). ೨. ಪವಿತ್ರವಾದ ; ಪಾವನವಾದ : ತುರಗಂಗಳೇ ! ನೀಮುಂ ಧನ್ಯರ ; ನೀತಾಳಲಾಕ್ಷವೀಕ್ಷಣಪರಿಪೂತಗಾತ್ರರಲ್ಲಿ ! (ರಾಮಾಶ್ವ. ೨೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂರ (ನಾ). ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ; ಸಂಪೂರ್ಣತೆ : 'ಪರಿಪೂರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂರಿತ (ಗು). ೧. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವ ; ತುಂಬಿರುವ : ಪರಿಪೂರಿತಾನುತಕಿರಣರುಚಿಯಂ ರುಚಿಸುವ ಚೇತರ ಸೇರಿ ಮರ್ದಂ ಗೀಳಸುದ್ದೆ (ಬಸಪ. ೧೧-೧೦). (ನಾ). ೨. ಆವರಿಸಿರುವುದು ; ತುಂಬಿರುವುದು : ತದುಜ್ಜ್ವಲರಶ್ಮಿದಿಪ್ತಿ ದಿಗ್ವಿಪರಸಭೋವಿಭಾಗ ಪರಿಪೂರಿತಮಾಗಿರೆ (ಆದಿಪ. ೪-೫೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂರಿಸು (ಕೆ). ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆವರಿಸು ; ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬು : ಸುರವಂದಿಪ್ರಜಯಜೀಯರವಂ ಪರಿಪೂರಿಸಿತ್ತಾಶಾಂ ಬರವಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೪-೩೩). [ಪರಿಪೂರ + ಇಸು.]

ಪರಿಪೂರ್ಣ (ಗು). ೧. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬಿದ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬಿದ ; ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡ : ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯ ಬಿಡವನಧಾರೆ

ಕೆಳದಿಂ ಪಾಯ್ತುರ್ತುಮಂ . . . ಚಕ್ರಿಯ ಮನಂಗೊಂಡಿತ್ತು ಮುಕ್ತದ್ವಿಪಂ (ಆದಿಪ. ೧೨-೫೪) ; ರಚಿತವದಪ್ರಸನ್ನ ಪರಿಪೂರ್ಣರಸೋಚಿತಂ . . . ಕಾಳಿದಾಸನುಮನೇಳಿಸಿಕೇ ಕೃತಿ ಸಾಗವರ್ವಸಾ (ಭಂಡೋಬು. ೧-೩) ; ಪರಿಪೂರ್ಣಗರ್ಭಭರದಿಂ ಬರಲಾಜದೆ ನಿಂದೊಡ್ಡಿದ ನದಿಯಂ ಜಲಮಂ . . . ಎಚ್ಚಿದುಮಂ ಕರಣಿಯಂದೆ ಕರಣಿಗಿಳೇಂದ್ರಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೯-೩೩) ; ತರುಣಶಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಮನಾಗಳಾದಂತೆ ಹರುಷವರಿ ಹೊರೆಯೇಣು ಹಿಗ್ಗಿದಳರಸಿ (ಶಾಂತಿ. ೪೩-೧೨). ೨. ಪೂರ್ಣವಾದ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ; ಸಮಗ್ರ : ಪರಿಪೂರ್ಣತತ್ವಮುತ್ಪನ್ನ ಮುರಜಪ್ಪನಿಯಂಪಮಾ ವರ್ಣವರದಂ ಪೋ ಬರವೇಳಂಬಂಕಿರ್ಮದ ಸುರಸಾರಸ್ವಿ ವಿಲಾಸಪರಿಯುನಗೃಹಂ (ಆದಿಪ. ೪-೧೯) ; ಅಂಕು ಪ್ರಧಾನಪ್ರಕೃತಿ ಯಪ್ಪ ಕಾಮದೇವನಲ್ಲದೆ ತದೀಯ ಪರಿಪೂರ್ಣಪರತ್ವದಮಂ ಪೊತ್ತು ನಿಂದಳಂ ನೋಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೪-೨೩ ಪ). (ನಾ). ೩. ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬಿದುದು ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭರ್ತಿಯಾದುದು : ಪರಿಪೂರ್ಣತೋತಗೃಹಂ . . . ಎನೆ ತನಗಾದೋರೆಯೆನೆ ಮೈತ್ರವಜನರಸುಗಿಯೊ ಪ್ಪಿದೊಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೪-೧೫೧) ; ಬಯಲಂ ನಿಜಕೇಶರರುಚಿಯಂನಲರ್ಕೇ ಲ್ಲಂದರಸಿ ಬಸಕ್ಕಂ ಬಯಕ್ಕೆ ಸಿರಿ ಪರಿಪೂರ್ಣಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೩-೩೨) ; ಕಂಗಳುಂ ದಾಪ್ಪಾಂಬುಪರಿಪೂರ್ಣಂಗಳು (ಬಸಪ. ೪೦-೩೪). ೪. ಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು ; ಸಮಗ್ರವಾದುದು : 'ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಧೋಗಮನಲ್ವೆ ನೆಪೆವಣಿಗೆ' (ಮಂಗಳಾ. ೧೩೪-೩೨) ; ಸತ್ತು ಚಿತ್ತು ಅನಂದ ನಿತ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಅಖಂಡವೆಂಬ ಅಣು ಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತವಾದ ಮಹಾಲಿಂಗವೇ ಪತಿ (ಅಮಂಡೇ. ೨೩೪-೧). ೫. ಲೋಪದೋಷಗಳಿಲ್ಲದವನು ; ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು : ನಿತ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣನಪ್ಪ ಪರಶಿವಚಿತ್ತಾಚರತೆಯಿಂದ ಪರಮಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಉದಯಿಸಿದಳು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೩-೪೪) ; ಪರಿಪೂರ್ಣನಪ್ಪನದ್ವಯನುರು ತರಮಹಿಮಾಂಕಂ (ವೃಷಭ. ೩೩-೧೧೪) ; ನಿರುತ ಪರಿಪೂರ್ಣಂಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣದಿರುಗಲೆಲ್ಲಿ (ಗಗನಾ. ೧೯-೩೪).

ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗು - ೧. ಲೋಪದೋಷವಿಲ್ಲದವನಾಗು ; ಉತ್ತಮವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗು : ಓದಿನಿಂದ ಮನುಷ್ಯ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗು ತಾನೆ (ವಿಶಾಖ. VI ವಿಚಾರವರ್ಣನ). ೨. ಮರಣ ಹೊಂದು ; ಸಾಯು : ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾರಂಜ್ಞ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳು ಪರಿಪೂರ್ಣರಾದಲ್ಲಿ ಪಂಪಾಕ್ಷೇಪದಲ್ಲ . . . ಶ್ರೀವಿದ್ಯಾರಂಜ್ಞಪುರವಾಗಿ ಮಾಡಿ ದಾಸ ಭಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಪಾಮ್ನಶಾಸನ (ಮೃ. ೧೯೩೩. ೨೪-೩೩ ; 1987). **ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗು, ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗು - ೧.** ಪೂರ್ಣವಾಗು ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗು : ಅಕ್ಕರಂಗಳೇಕರಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಳಾರ ಪರ್ಯಂತಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿರ್ಪುವು (ಕಮದ. ೪ ದೃಷ್ಟಿ) ; ಇನ್ನೂ ಚಿಕ್ಕಿತ್ತಯ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲ (ಕವೀಶ. ೨೦೦). ೨. ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು ; ಮುಕ್ತಾಯವಾಗು ; ಸಮಾಪ್ತವಾಗು : ಪರಮನ ಚರಮಕಲ್ಯಾಣಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಮಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೨-೩೩ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ (ನಾ). ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಗೊಂಡಿರುವ ಚಂದ್ರಬಿಂಬ ; ಹುಣ್ಣಿ ಮೆಯ ಚಂದ್ರ : ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನಂ ತಿಗ್ಗು ರೋಚಿಯಂ . . . ಆ ಕಾಂತೆ ನಿಶಿಯ ಕಡೆಯೊಳ್ ಕಂಡರ್ (ಪುಷ್ಪಪ. ೩-೧೨೦). [ಪರಿಪೂರ್ಣ + ಚಂದ್ರ.]

ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿರುವಿಕೆ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಸಮಗ್ರತೆ : 'ಅಧೋಗತಿ, ಪರಿಪೂರ್ಣತಾ—ಈ ೨ ನೆಪೆವಣಿಗೆ' (ಪರಾಯು. ೧೨೪-೩೦). ೨. ಲೋಪದೋಷಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದು : ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯುಮನುಷವನ ನಿರೂಪಯ್ಯತ್ತ

ಯುಗಮಂ . . . ದಿಶ್ವರಿವುದು ನಿಗಮಾಂಶತಯಮುಮಾಗಮತತಿಯಂ
(ವೃಷಭ. ೩೫-೧೯); ದೇವದ ಜನರಿಗೆ ಹೊಸಜೀವನವನ್ನು ಎರೆದು, ಅವರು
ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನೂ ಪರಮಾರ್ಥವನ್ನೂ ಪಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ
ಪ್ರತಿಭಕ್ಷಣದ ಗುರಿ (ರಾಮರಾ. ೩೮); ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯೆಂಬುದು ಮಹಾ
ದೇವನಿಗೆ ವಿಶಾಲವಾಗಿರುವಂತಹುದು (ಶಕ್ತಿವಿ. ೧); ಪ್ರಕೃತಿಯೂ
ಯಾವುದೋ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸಂತತವಾಗಿ
ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ (ಬ್ರಹ್ಮಸೂ. ೨೯ ಸೀತೆ). ೩. ಸಂತ್ಯಕ್ತಿ.

[ಸಂ. ಪರಿಪೂರ್ಣತಾ]

ಪರಿಪೂರ್ಣತೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಹೊಂದು, - ಪಡೆ :
ನಾ ಪದವಿವದನಂಗಳ ಭೂಪತಿಗೇಳಿಯ್ಯನೆ ತಡವಿದೊಡಾತ್ಮನೆ ಪರಿ
ಪೂರ್ಣತೆವಡೆದುದು (ಶ್ರೀಭೂ. ೧೯-೩೭). [ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ+ಪಡೆ.]

ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವ (ನಾ). ೧. - ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ೧ : ಅಪೂರ್ಣತೆಯಂ -
ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಮಂ (ತಮದ. ೪ ಬೀಳೆ). ೨. - ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ ೨ : ನೀನ
ದನಜಮನಾಗ ನೀನಾಗವಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯ ತೋರುತ್ತಾ ಅದೀಗ ನಿನ್ನ ಪರಿ
ಪೂರ್ಣತ್ವದ ನೆಲೆ (ಅವತಂ. ೧೩೫-೭೪೮); ನಿನ್ನ ಅದಿಪುಧ್ಯಾವಸಾನ
ಅಮರಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನು ಅದಿರಳಜ್ಞಾನಸಂಬಂಧಿಗಳಪ್ಪ ಗಣಾಧೀ
ಶ್ವರರು ಇಲ್ಲದಂದು (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ (ನಾ). = ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ : ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಗೆ
ಚಂದ್ರಕೆ ಹಿರಿದೆನೆಂತೊಲ್ಲ . . . ಪತ್ನಿಯರ್ಪಳುವದಿಂದಂ (ಶ್ರೀಪದ.
೫೧-೪). [ಪರಿಪೂರ್ಣ+ತೆ]

ಪರಿಪೂರ್ಣಾಂಗಿ (ನಾ). ಕುಂದಿಲ್ಲದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳು; ಲೋಪ
ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳು : ಮಗಳ್ಳಿರಲು
ವರನಿಬಂ ಸಿಂಯ್ಯ ನೀಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಾಂಗಿಯ್ಯ ಶ್ರೀದತ್ತೆಯೆಂಬ ಮಗ
ಳಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದ್ದು (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೩೩೪). [ಸಂ. ಪರಿಪೂರ್ಣಾಂಗೀ]

ಪರಿಪೂರ್ಣಾವಧಿ (ನಾ). ಕೊನೆ ಮುಟ್ಟಿರುವ ವಾಯಿದೆ; ಪೂರ್ಣ
ಗೊಂಡ ಅವಧಿ : ಪರಿಪೂರ್ಣಾವಧಿದವಸಾಯಂತನಸಮಯದೊಳ್
ಶ್ರೀವಿಜಯನಿರ್ವ ಚಕ್ರಶಾಲೆಯೊಳಗಣ ಸಿಂಹಾಸನದೊಳ್ . . . ವೈಕ್ರ
ವಪ್ರತಿಮೆ ಶ್ರೀವಿಜಯನಾಸ್ಥಾನದೊಳೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೨೮೪).
[ಪರಿಪೂರ್ಣ+ಅವಧಿ]

ಪರಿಪೂರ್ಣೆಂದು (ನಾ). - ಪರಿಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ : ಪರಿಪೂರ್ಣೆಂದುವಿ
ನಂದವಿಂಧದರಣೇನಾಥಂ . . . ಸುತನಾದಪಂ ನೀಗೆ ಪಂಕೇಜಾತ
ಪತ್ನೀಕ್ಷಣೇ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೩-೩೩); ಪರಿಪೂರ್ಣೆಂದುವ ಗೆಲಿಂ
ದರಸ್ಮಿತಸ್ತೀರವಕ್ರಶತಿಯೊಳ್ ಮತ್ತೊಂದರ ಕೆಲೆಯನಿಸಿತೆನೆ ಸುಂದರ
ಮಾಯ್ ನೃಪಮಾಗಿ ಪೆಂನೊಸಲವರ್ತಾ (ಪುಷ್ಪಪು. ೩-೫೩).
[ಪರಿಪೂರ್ಣ+ಇಂದು]

ಪರಿಪೂರ್ತಿ (ನಾ). ೧. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ; ಪೂರ್ಣವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, -
ಬೆಳವಣಿಗೆ : ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಕಥಾರೀಪದ ಸತ್ಯವು ತನ್ನ ಪರಿಪೂರ್ತಿ
ಯನ್ನು ಪಡೆದು ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ರಾಘವಾಂಶನು ಅದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವವಾದ
ಪ್ರತಿಭೆಯ ಎರಳ ಹೊಯ್ದಿದ್ದಾನೆ (ತನೂ. ೧೦೮). ೨. ಮುಕ್ತಾಯ ;
ಕೊನೆ : ದಿಡೆದ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಗಳಸದವನೊಡನೆ ಪರಿಪೂರ್ತಿಗಳನೆಯ್ಯಿ
ತಡೆಯದೀಗಲೆ ಕಂದ . . . ಕಡೆಯೊಳಾಂ ತಿಳುಹಿದನೆಲೆ ನೀ ನಿನ್ನ
ಗೆಯ್ಯಾರು (ಬಸವ. ೪೭-೨೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೇಲವ (ಗು). ೧. ಬಹಳ ಚೆಳ್ಳದಾದ, - ಸಣ್ಣದಾದ.
೨. ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ, - ನಾಜೂಕಾದ. (ನಾ). ೩. ಸುಗಂಧ
ಪೂರಿತವಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ ; ಕೊನ್ನಾರಿಗಿಡ್ಡೆ : "ಉಟಿ
ನ್ನಟಿಂ, ದಾಶಪುರಂ, ವಾನೇಯಂ, ಪರಿಪೇಲವಂ . . . ಕೈವರ್ತೇ,

ಮುಸ್ತಕಂ-೪ ತುಂಗಮುಸ್ತದ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೪೨).

[ಸಂ.]

ಪರಿಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ಧಾಳಿ ಮಾಡು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು; ಮುತ್ತ
ನಿಧಿಮುಲ್ಲಂ ಪಂಪೋಗಿ ಕಾದೊಡೆ ಆತನ ತಮ್ಮಂ ಬೆನಮಯ ಸಗ್ಗಿ ಯಾದವರ್
(ಮೈಸೂ. ೧೯೨೩, ೩೩-೩; ೨ನೆಯ ಪತ).

[ಪರಿ+ಪೋಗು, (< ಪೋ,)]

ಪರಿಪೋಷ (ನಾ). ಅಧಿಕವಾದ ಪೋಷಣೆ : ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಥಾ
ನಿರೂಪಣೆಗಿಂತಲೂ ರಸಪರಿಪೋಷಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ (ಭಾಷಣೀ. ೩) ;
ವ್ಯಥಾಭಾರಗಳೇ ಅಂತರಿಕ ಪರಿಪೋಷ, ಅನುಭಾವಗಳೇ ಬಹಿರಂಗವ್ಯಾಪಾರ
ಎಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು (ಸಾಹಿ. ೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೋಷಕ (ನಾ). ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವವನು; ವಾಲಿಸುವವನು;
ಸಲಹುವವನು : ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತರ ಹಲವು ಅರಸುಮನೆತನಗಳಂತೆಯೆ
ನೊಳಂಬರೂ ಸರ್ವಭವ್ಯಪರಿಪೋಷಕರಾಗಿ ಬೆಳಗಿದವರೆಂದು ಹೇಳಬಹು
ದಾಗಿದೆ (ಸೂಚಂ. ೭೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೋಷಣ (ನಾ). ೧. ಸಲಹುವುದು ; ಪೋಷಿಸುವುದು ;
ಸಂರಕ್ಷಣೆ. ೨. ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವವನು ; ಸಂರಕ್ಷಿಸುವವನು :
ಪ್ರಣಾತಿಸಲು ಗುರುಭಕ್ತಿ ಪರಿಪೋಷಣಸತುಕಗುರುಭಕ್ತಿ ಗುಣಭೂಷಣನೆನಲು
ಗುರುಭಕ್ತಿಯಲಿ ಗುರುಭಕ್ತ ನೊಪ್ಪುವನು (ಬಸವ. ೩೯-೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೋಷಣೆ (ನಾ). ಬೆಳವಣಿಗೆ ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ನಿರ್ಗಮಣನೆ
ಮತ್ತು ಶೃಂಗಾರರಸಪರಿಪೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ . . . ಲೋಕಾ
ನುಭವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವದರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕವಯಿತ್ರಿಯರು ತಮ್ಮ
ಕೌಶಲ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಕಸ. ೯). [ಸಂ. ಪರಿಪೋಷಣ]

ಪರಿಪೋಷಿತ (ಗು). ಅತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದ, - ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ :
ಪರಿಪೋಷಿತಾಶಾಧೀನನಂ ದುಃಕ್ರತುಯುತನಸರಾಧದಶತನ ಎನ್ನನೇನಂ
ಮಾಡಿಕೊಂಬೆನೊ (ಬಸವ. ೬೦-೫೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಪೋಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ವುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸು, - ವಾಲಿಸೆ
ಮಾಡು : ಪ್ರಾಣೋಪಹಾರದಿಂದ್ರಿಯಸಮೂಹವೆಲ್ಲಂ ಪರಿಪೋಷಿಸಲ್ಪಡು
ವಂತೆ (ವಿನೀಶ. ೧೦೧). [ಪರಿಪೋಷಣ+ಇಸು]

ಪರಿಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ಅಳತೆ ; ಪ್ರಮಾಣ : ಆ ನರಕದಿಲಗಳೆಲ್ಲ
ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾ ನಾಲ್ಕುಲಕ್ಷಪರಿಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಯುಂ (ಸುತಮು. ೧೧-೪೧ ಸ);
ಆ ವಿಷಮಾಹಿಯ ವಿಷಮುಖಪಾಪವೆಂ ಪಾಪಾತಿರ್ಪ ಖಗುಳಮುಂ . . .
ಬೇವುದು ಯೋಜನಪರಿಪ್ರಮಾಣಾಂತರದೊಳ್ (ಖಗಿ. ೩-೮೦) ;
ಆ ಮಹಾಕಲ್ಯಾಣದ ವಿಸ್ತಾರ ಹನ್ನೆರಡುಯೋಜನ ಪರಿಪ್ರಮಾಣ
(ಮೋಕ್ಷಮೂ. ೨೩ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆ ; ಪುನಃ ಪುನಃ
ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆ : ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆಂದರೆ ಬಾರಿಬಾರಿಗೂ ಕೇಳುವುದು
(ಅನಾಸ. ೨೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ (ನಾ). - ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ : ಇಲ್ಲದ ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಲು ನಿವರಿಸಿ
ದಿಂದ ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ನಿರುತ್ತರಗೊಳಿಸಿದನು (ರಾಘವ. ೪೭ ಕಥಾಸಾರ);
ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಪ್ರಣಿಪಾತ, ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ, ಸೇವೆ ಎಂದಿರ ಮೂರು ಒಪ್ಪಂದ
ಗಳಿರುವುವು (ಅನಾಸ. ೨೯). [ಸಂ. ಪರಿಪ್ರಶ್ನೆ]

ಪರಿಪ್ಲವ (ಗು). ೧. ಚಂಚಲವಾದ ; ಹುಲ್ಲುವಾದ ; ಅಸ್ಥಿರ
ವಾದ. (ನಾ). ೨. ಅತ್ತಿತ್ತ ಚಲಿಸುವುದು, - ತಿರುಗಾಡುವುದು.
೩. ಅಲ್ಲಾಡುವುದು ; ಅಲುಗಾಟ. ೪. ನಡುಗುವುದು ; ಕಂಪಿಸು
ವುದು. ೫. ಚಂಚಲತೆ ; ಅಸ್ಥಿರತೆ : "ಲೋಲಂ, ಚಪಲಂ . . . ಪರಿ
ಪ್ಲವಂ . . . ಸಂಚಲಂ-ಈ ೪೦ ಸಂಚಲಂ" (ಪದಾರ್ಥ. ೧೧೫-೧೦);

ಅವಲೋಕನಂ ವಿಷಯಪರಿಪ್ಲವಂ (ಮನೋವಚನಕಾಯಾನಿಯಮಂ ಪಾರಿಪ್ಲವಂ) ಮುನಿಶಿಲ್ಪದ ಮೂಲಾಂ ಭುವನಮನಲಗಮವ ಸಮತೆ ಸಮನಿಸಿ ದಪುಡೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೯). ೩. ಈಜುವುದು. ೩. ತೇಲುವುದು. ೪. ತೊಂದರೆ ; ಕಾಟ ; ಹಿಂಸೆ ; ಪರಿಹರಿಸಿ ಕೊಡುವೆನು ಮಜ್ಜ ಪಾಟಿ ಚ್ಚರ ಪರಿಪ್ಲವವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ಲಾವಿಕ (ಗು). ೧. ತೇಲುತ್ತಿರುವ. ೨. ತಲ್ಲೀನವಾಗಿರುವ ; ಆವೃತವಾದ : ಅಮರರೋಷದರ್ಶನಾಂತರೋತ್ಪನ್ನ ರಾಗಸಾಗರೋ ದಾರಪೂರಪರಿಪ್ಲಾವಿಕಾಂತರಂಗಂ . . . ಈಶಾನಕಲ್ಪದ ಚೈತ್ಯಾಲಯಂ ಗಳನಚ್ಚಾಟಿ (ಅದಿಪು. ೨-೩೯೮); ಕರಟಿಕಟಿಗಳ ಕುದುಳಕಧಾರಾಪೂರ ಪರಿಪ್ಲಾವಿಕ ಸಕಳಭೂತಳಮಪ್ಪ ನಾಲ್ಕುಲಕ್ಕೆ ಭದ್ರಹಸ್ತಿಯುನುನೊಂದು ಮಾಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೫೭೮); ಅಂಕು ದಿವ್ಯಸುಖಪರಂಪರಾಪರೀಶಾಂಗ ನನಂಗರಾಗರಸಪೂರಪರಿಪ್ಲಾವಿಕಾಂತರಂಗನಚ್ಚಾಟಾಮರೇಶ್ವರಂ ನಂದೀ ಶ್ವರದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಪರಿವಾರಾಮರೇಶ್ವರರ್ ಸಹಿತಂ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೧೫೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ಲುತ (ಗು). ೧. ತುಂಬಿದ ; ಒಳಗೊಂಡ. (ನಾ). ೨. ತುಂಬಿ ದುದು ; ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು : ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಷಯಪರಿಪ್ಲುತ ವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ (ಭಾರತ. 1 ಮುನ್ನುಡಿ); ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ವಿಚಾರಪರಿಪ್ಲುತವಾಗಿದ್ದು ವಿಚಾರಮಂಥನಕ್ಕೆ ಎಡೆಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿವೆ (ದ್ರಾವಿ. ೨೪೫). ೩. ತುಂಬಿದವನು ; ಒಳಗೊಂಡವನು : ಚಿದಾಶಾಶದಲ್ಲಿ ಬಹುಂಶ ಪರಿಪ್ಲುತ ನಾದ ರವಿಯಂಥ ಕವಿತಾರಕಗಳು ಬಹಳ ವಿರಳ (ಕಾವ್ಯಕು. ೫೭). [ಸಂ.]

ಪರಿಪ್ಲುಷ್ಪ (ನಾ). ಸುಟ್ಟುದು ; ದಗ್ಧವಾದುದು : ಕಷ್ಟಂ ಮುಖಾ ನಳಪರಿಪ್ಲುಷ್ಪಂ ಚಿಃ ಗತಿತಪ್ಪಯಂ ಪ್ರಾಚಗಿ (ಅದಿಪು. ೯-೫೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಬಂಧನ (ನಾ). ತಡೆ ; ನಿರ್ಬಂಧನ : 'ಪರಿಬಂಧಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಬಂಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಡೆ ; ನಿರ್ಬಂಧಿಸು : ಇಸಿ ಮುತ್ತಿ ಮುಸುಳಾ ಪರಿಬಂಧಿಸಿದುವು ಸರಂಭಕರಂಗಮಂಗಳಂ . . . ಅವನ ಸರಲ್ಲಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೭೫). [ಪರಿಬಂಧನ+-ಇಸು.]

ಪರಿಬದ್ಧ (ಗು). ಧರಿಸಿದ ; ಉಳ್ಳ ; ಕೂಡಿಕೊಂಡ : ಬಳಕ ಯೋಜನೆಗಂಧಿಯಲ್ಲಿಂದಿಳಿದನೆಪ್ರಶ್ನಾಮನುರುಪಿಂಗಳಚ್ಚಾಟಾಪರಿಬದ್ಧ ವೇದ ವ್ಯಾಸಮುನಿರಾಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಬರ್ಹ (ನಾ). ೧. ಉಪಕರಣ ; ಸಲಕರಣೆ : "ಉಪಕರಣಂ, ಪರಿಬರ್ಹಃ, ಪರಿಚ್ಛದಃ-ಈ ೩ ಉಪಕರಣಂ" (ಪಲಾಯು. ೫೧-೧೫೧); "ಪರಿಬರ್ಹಂ ಪರಿಚ್ಛದಂ ನೆರಹಿದುಪಕರಣಮುಕ್ಯು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫). ೨. ರಾಜಲಾಂಛನ ; ರಾಜಚಿಹ್ನೆ : ನಿಜಾನುಜಕನ್ಯಾಸ್ತುತಮುಕ್ತವ ಧ್ವಜದ ಕೋಟಿಪರಿಬರ್ಹವಿರಾಜಮಾನ ರಾಜಮಂದಿರಮಂ ಮಜ್ಜಿ ದಿಚ್ಚಿ ಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೭೫೮). ೩. ಸೇವಕಜನ ; ಪರಿಜನ. [ಸಂ.]

ಪರಿಬವಣೆಗೆ (ನಾ). ತಿರುಗುವಿಕೆ ; ಸುತ್ತುವಿಕೆ : "ಪರಿಬವಣೆ-(ಗಿ)- ಪರಿಪ್ರಮಣ-ಸುತ್ತಾಟ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೪); ಕುಲಾಲಚಕ್ರದ ಪರಿ ಬವಣೆಯು ಪಾಡಿನಲಿ ಕಾಂತಸುತವನಗೆ ಮೈಯನಿತ್ತನು ನೀಡಿ ಭುಜ ಯುಗವ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೭೯). [ಪರಿಬವಣೆ+-ಇಗ್ಗೆ]

ಪರಿಬವಣೆ (ನಾ). ೧. ನಿರಂತರವಾದ . ಸುತ್ತಾಟ, -ಅಲೆದಾಟ : ಕುರಗ ರಥವಮಗಿಲ್ಲ ವಿಸಿನದ ಪರಿಬ[ಪಾಶಾಂ. ಭವಣೆಗಿವರೇಕೆ ಬೆಸ ಗೊಳು ಭೀಮ ನೀನೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩). ೨. ತೊಳಲಾಟ ; ಕಳ ವಳ : ಭರೆಯೊಳಮಾತ್ರ ಬೀಳರ್ ಸರಳಕೋಟಿಗಳ ಪರಿಬವಣೆಯು

ಪುದದನಣಿದಾ ವಿಭೂತಿಯಂ ಧರಿಸಿ ತ್ರಿಪುಂಡ್ರದಿಂ ಸ್ನಾನಮಂ ಬಿಡದೆ ಮೂಳುದು (ಲಂಕಾ. ೪೧-೧೩); ಅಯುದನೆ ನೀಂ ನಿನಗಿದೇಕೆ ಪರಿಬ ವಣೆ ಬಿತ್ತದರೆ (ರಾಮಾಸಂ. ೩-೫-೨೬). [<ಸಂ. ಪರಿಪ್ರಮಣ]

ಪರಿಬೃಥ (ನಾ). ಮುಖಂಡ ; ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಊರುಗಳನುಡಿಸಿ ನೊದವೆಂ ಕೌರವಪರಿಬೃಥನ ಮುಳುಟಿಮಂ (ಗದಾಯು. ೧-೪೦); ಪಂಚ ಪದನಂಗಂ ಶಾಕ್ತರಪರಿಬೃಥನೆನಿಗಂ ವಿರಕ್ತಿಯಪ್ಪಂಕು ಮಾಲ್ಪುದಿಂತಿಡು ಕಟ್ಟಂ (ಪಂಚತಂ. ೬೯-೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಬ್ರುಡ (ಗು). ಸಾಂದ್ರವಾದ ; ದಟ್ಟವಾದ : ಶ್ರೀಮದಮರೇಂದ್ರ ರುಂದ್ರರಿಪ್ರಾ ಮಣಿಗಣಕರುಣಕಿರಣಪರಿಬ್ರುಡಚರಣಂ (ಸೌಖ್ಯ. ೫೫, ೮೬-೧ : 1). [<ಸಂ. ಪರಿಬೃಥ]

ಪರಿಭಂಗ (ನಾ). ೧. ಮುರಿಯುವುದು ; ಭಂಗಿಸುವುದು. ೨. ಕೇಡು ; ನಾಶ : ಪಂಭಂಗಂಗಳೆಂದಂ ಇಲ್ಲದಿಹ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣ ನೀಡಿಸಿದ ಮರು ಬಗೆವರೆ (ಬಸವ. ೧೪-೬೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಭಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಾಶಮಾಡು ; ಹಾಳುಮಾಡು : ಕೋಧಪ ಸದೃಶಾಚರಣೆಯಂ ಪರಿಭಂಗಿಸಿ ಕಾಡುತಿರ್ಪದೀ ಲೋಭವಿದನ್ನನು (ಅಮೃತ. ೪೧). ೨. ಸೋಲಿಸು ; ಅಪಜಯವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು : ದುರುಳವೇದಾಂತಿ ಮತ್ತೋರ್ಪಂ . . . ಪರಮಧರ್ಮವ ನಿರಾಕರಿಸುತಂ ಸಂಚರಿಸುತಿರುವದಂ ತಿಳಿದು ಸಭೆಗೆರಿದಾತನಂ ಕರಿಸಿ ಪರಿ ಭಂಗಿಸಿದನು (ಕುವಾಪು. ೯-೩೨). [ಪರಿಭಂಗ+-ಇಸು.]

ಪರಿಭಂಜಿಲು (ಕ್ರಿ). ನಾಶವಾಗು ; ಅಳವನ್ನು ಹೊಂದು : ಕ್ರಿಸ್ತರ ಮೊನ್ನೆ ತಾಪಸನ ಕಿಂಚಿನ್ಯಾತ್ರಕೋಪಾಗ್ನಿಯಿಂ ಪರಿಭಂಜಿತ್ತು (ಕವ್ಯ. ೯೪-೩-೩೨ ; 1124). [IP ಇದು 'ಪರಿಭವಂಜಿಲು' ಎಂಬುದರ ಅಸಲಿಖಿತವಿರಬಹುದು]

ಪರಿಭವ (ನಾ). ೧. ಗಮನ ಕೊಡದಿರುವುದು ; ತಿರಸ್ಕಾರ ; ಅನಾದರ : "ಪ್ರ(ಅ)ತ್ಯಾಕಾರಃ, ಪರಿಭವಃ . . . ತಿರಸ್ಕಾರಃ-ಈ ೭ ಪರಿಭವಂ" (ಪಲಾಯು. ೧೧೭-೧೧೯). ೨. ಅವಮರ್ಯಾದೆ ; ಅಗೌರವ ; ಅವಮಾನ : ಏನುಮನುಷ್ಯಯದೆ ಪರಿಭವಾ[ನಿ]ಲನಿಂ ಕೋಪಾನಲನಿರ್ಮಾಡಿಸಿ ನಡೆದದಾಗಿ ಕಾಯ್ದು ನೊಳ್ [ಮಿ]ಡುಗಿ ತೋಡಂ ವೃ ಕೋದರನಲ್ಲಿಗೆ ಮದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೦೮); ಅಸಹ್ಯಪರಿಭ ವಾನಲದದಹ್ಯಮಾನಗಾತ್ರಿಯುಮಾಗಿ (ಗದಾಯು. ೧-೫೫೮); ಆ ನಂಗಳನು ಸಂಹರಿಸಿ ನಿನ್ನಯ ಪರಿಭವಾಗ್ನಿಯ ನಂದಿಸುವೆ ನಿಶ್ಚಿಂಪನಾ ಪಾರ್ಥ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೧). ೩. ಸೋಲು ; ಪರಾಜಯ : ಭೂಪತಿಗೆ ಕಪ್ಪವನಿತ್ತವನೀಶನತ್ತಲಿಂ ಪರಿಭವಮಂ ಕಟಲ್ಪುವುದು (ಕವಿಾ. ೧-೧೧೪); ಪರಿಭವದ ಪೋಷೆಯನಾಂತಿರ್ದಾರಾತಿಗಳ್ಳಕ್ಕೆ . . . ಬಾಲ್ಯಂ ಗಂಡರೂಪಿನೊಳ್ ಗಂಡನಲ್ಪು ಪೆಂಡಿಯೆ ಪಲಂ (ಅದಿಪು. ೧೨-೯೬); ಕಡಲ ಸುಂಗಿದ ಕಪ್ಪಿನ ಪರಿಭವ ನವಸಾಸಿರ ಸಿಡಿಲು ಹೊಯ್ದ ಬಯಲಿಗೆ ಬಣ್ಣವುಂಟಿ (ಅವತಂ. ೯-೩೫); ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರ ಪರಿಭವವು ಜೀವಂಗೆ ಪಕ್ಕವೆ ಎಂದನಾ ಕಣ್ (ಕುವ್ಯಾದ್ವೀ. ೨-೬೩). ೪. ದುಃಖ ; ಕ್ಲೇಶ ; ಕಷ್ಟ : ಪ್ರಣಯನೀಡಿಯೋಗಪರಿಭವಾನಲದಹ್ಯಮಾನಮಾನನ ಸಪ್ತ ಶ್ರೀವಿಜಯಸುಮಂ ಭಂಗಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೬-೩೬) ; ಎನಗಾದೊಂದು ಪರಿಭವನುನಾಗಿ ದೊಡುದವಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೯೪) ; ನಿಜಗೋಕುಲದ ಪರಿಭವವನಾ ಸಂಕ್ಲೇಶಸಂಸ್ಥಿತಿಯ ಶೋಕವನು ಕಾಣುತ್ತ . . . ಕೃಪಾ ಕರನು ದೈತ್ಯಾಪಹರಣಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದನು ಮನವ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬-೧೧) ; ಎನ್ನ ಪರಿಭವವ ಚ್ಚುಗಿದ ಶ್ರೀ ಗುರುವಿಗೆ ನಮೋನಮಃ ಎಂದೆನಯ್ಯ (ಅಮಂಡೇ. ೧೯-೭).

ಪರಿಭವಮಾಗು, ಪರಿಭವಮಾಗು-೧. ಸೋಲಾಗು ; ಅಪಜಯ

ವೃಂಟಾಗು : ಎನ್ನ ಸನ್ನಿಗೀತೆ ಪರಿಭವಮಾಯ್ತೆಂದು ಭರ್ತುಹಂ
ಚಿಂತಿಸಿದಂ (ಗದಾಯು. ೮-೨೯); ತರುಣ ಪರಿಭವವಾಯ್ತೆಂಬಾ ನೀ
ಮರಳಿ ಹೋಗಂಗಳನೆ ಬಾರಿಯ ನೆರೆಗೆ ಹೋದನು ತಮ್ಮ ನನ್ನಯ
ಪುರವನಾಯಕನು (೨೨೦೦. ೨೨-೨೩). ೨. ಅವಮಾನವಾಗು ;
ಅಗೌರವವಾಗು : ಅರಸ ನೀ ಮುಂದಿರಲು ನನಗೇ ಪರಿಯ ಪರಿಭವ
ವಾಯ್ತು (೨೨೦೦. ೩೪-೪೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಭವಂಗಿಯು, ಪರಿಭವಗ್ನಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೀಗಲೆ ; ಅಲ್ಲಗಲೆ :
ಪರಿಭವಂಗಿಯುಳ್ಳ ಕೋಟಿಸೂರ್ಯಪ್ರಭೆಯನುರುದರ್ಶನಾಂತರದೊಳಗೆ
ತನ್ನ ಪದಿರೊಡನೆ ಹಿಡಿದು ಕೊಳೆಯಲ್ಪೆ (ಅರಾಜ. ೪-೩-೫). **ಪರಿಭವಗ್ನಿ :**
೨. ತಾತ್ಪಾರ ಮಾಡು ; ತಿರಸ್ಕಾರವನ್ನು ತೋರು : ತರವಜಾಯದೆ
ಕಲೆಯೊಳು ಕೊತ್ತು ಲಾರಿಸಿ ಪರಿಭವಗ್ನಿಯ ಪಳವಳು (ಪದಿ. ೩-೨೯).
[ಪರಿಭವ + ಗ್ನಿಯು (< ಕ್ರಿಯಾ)]

ಪರಿಭವಂಬಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅವಮಾನಗೊಳಿಸು ; ಅವಮರ್ಯಾದೆ
ಮಾಡು : ನನ್ನ ನಿನಳು ಪರಿಭವಂಬಡಿಸಿದುದು ಸಾಲ್ಗುಂ (ಶಂಭಾ.
೨-೩೪ ನ). [ಪರಿಭವಂಬಡು + ಇಸ್ಯು]

ಪರಿಭವಂಬಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದು : 'ಪರಿ
ಭವಂಬಡಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಕಷ್ಟಪಡು ; ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ಹೊಂದು :
ನಾವಿಾತನ ಕೆಯ್ಯೊಳಮ ಪರಿಭವಂಬಟ್ಟೆಂದು ಮುಂ ಭಕ್ಷುಕಳ್ಯಮ
ದಿಂದೇಕದರಾಗಿ ಬಾರದ ಭವಂ ಬಂದದಮೇಂ ಪೇಟದೇ (ಸುಕುಮ.
೪-೨೯). [ಪರಿಭವ + ಪಡು]

ಪರಿಭವಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪರಾಜಯವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಸೋಲು :
ಮುಖಪಂಕ್ತಿ ಯಿದೆ . . . ಸುಧಾಕರಮಂಡಲಂಗಳಂ ಪರಿಭವಿಪಾಳಿಯರ್
ಪರಿಭವಂಬಡೆದರ್ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಪಾತದಿಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೪೪).
[ಪರಿಭವ + ಪಡೆ]

ಪರಿಭವಗ್ನಿ 'ಪರಿಭವಂಗಿಯು' ನೋ.

ಪರಿಭವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಸಡ್ಡೆಯಿಂದ ಕಾಣು ; ಅನಾದರವನ್ನು
ತೋರು ; ಅಲಕ್ಷಿಸು : ಕರ್ವಾಕ್ಷಯಾರ್ಥಂ ತಪಂಬಟ್ಟಾತನನಿಳಿಸಿ ಪರಿ
ಭವಿಸಿ ಮುಟ್ಟುಗಿಡಿಸಿ ನುಡಿಯಲ್ಪಡೆಂದು ಬಾರಿಸಿದೊಳಂ ಜಯಾವತಿ
ಕಣ್ಣಿ ಬಾರಿಸಿದೊಡೆ (ಮದ್ದಾರ. ೪೩-೧೩); ದಿವತಂಪುನೊಳ್ಳೊರೆಯೆನಿ
ಪಳಮನದನ್ನಂ ಪರಿಭವಿಪುಡೆ ಕಂಡು ಕನ್ನೆಯಂ ಯುವರಾಜಂ (ಕಾದಂಬ.
೩೦೧); ಅಂತರ್ದೋಷದನೆ ದೋಷಂಗಿಯು ರೋಷಗ್ರಹಾವೇಶನಾಗಿ
ನಿಷ್ಕಾರಣಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನೋಡಿಸಿದೆ (ಪಂಚತಂ. ೩೩-೧೦); ಪಾರ್ಥನ
ಕೆರಳಿದರೋ . . . ಪ್ರಜಂಪ್ರಕೃತಭೈರವನ ಪರಿಭವಿಸಿದರೊ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧-೯). ೨. ಅವಮಾನಗೊಳಿಸು ; ಅವಮಾನವಾಗು
ವಂತೆ ಮಾಡು : ಚಾಣಾಕ್ಯನೆಂಬ ಭಟ್ಟನಂ ನಂದಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನೂಂಕಿ
ಯಟ್ಟಿ ಕಳೆಯಿಸಿದೊಡೆ (ಮದ್ದಾರ. ೩೫-೩); ಆತನ ಮೇಲ್ಪಾಯ್ದೊಡೆ
ಪಡೆಮಾತೆಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ಕಳವನುಡ್ಡತನನ್ನಂ (ಪಂಚಮಾ. ೯-೪೪);
ಹೀನರಂ ಪರಿಭವಿಸಿದುದಂ . . . ಎಂದಿವು ನೊಡಲಾದುವೆಲ್ಲಂ ಪ್ರತ್ಯ
ಕ್ಷೋಪಚಾರವಿಸೆಯೆಂಬುದು (ಪರಾರ. ೩೩೪); ಇವನು ತಮ್ಮಯ್ಯ
ನನು ನೆಹಿ ಪರಿಭವಿಸೆನೇ ಚಿಕ್ಕಂದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೨೩). ೩.
ಸೋಲಿಸು ; ಅಪಜಯವನ್ನು ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು : ಅವ
ರಿನದಂ ಪರಿಭವಿಸುವೆಂದು ಪೊಂಗುಗುಂ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವಂ (ಸಮಪ. ೫-೧೧೩);
ಮಂಜೀರದ ಮಧುರಧ್ವನಿಯಂ ಭೋಜತಪೋಮಯನನಭವನಂ ಪರಿ
ಭವಿಸಂ (ಗಿಂ. ೩-೩೩); ಅವರನೊಂದೇ ನಮಿಸದಲಿ ಪರಿಭವಿಸಿ ನಡೆರೆ
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೪); ರವಿಸುತನ ಸೂನುವಂ ಪರಿಭವಿಸಿ . . . ಮಹಾ
ರಥರನೊಂದೇ ರಥದೊಳಾ ಸುರಭನೊಡೆದುಳಿದನು (ಚಿದ್ರಿ. ೧೪-೫).

೪. ಮಿಾರು ; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು : ಶಶಿರುಚಿಯಂ ಪರಿಭವಿಸಿ ನಭಮನ
ದುಳವು ನರೇಂದ್ರತಾಪಸತಪೋಮಯೂಪಾವಳಿಗ್ (ಶಂಭಾ. ೪-೧೦);
ಮುಖಪಂಕ್ತಿ ಯಿದೆ . . . ಸುಧಾಕರಮಂಡಲಂಗಳಂ ಪರಿಭವಿಪಾಳಿಯರ್
ಪರಿಭವಂಬಡೆದರ್ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರಪಾತದಿಂ (ಜಗದಿ. ೧೩-೪೪); ಗರುಡನಂ
ಪಂಹಾಸಂಗಿಯು ಪವನನಂ ಪರಿಭವಿಸು . . . ಚಾತ್ಯತ್ವಂಗಳ ಪಳಯಮಂ
ಸೋಂಕದ (ಗಿಂ. ೩-೫೫ ನ); ಹರಿಯುರದೊಳೆಸೆವ ಕೌಸ್ತುಭದಿರವಂ
ಪರಿಭವಿಸಿ ಮುಚಿದುದದು (ರಾಜಕೀ. ೫-೨೩). [ಪರಿಭವ + ಇಸ್ಯು]

ಪರಿಭಾಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪರಿಕೀಲನೆ ಮಾಡು ; ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸು :
ಲೋಕದೊಳು ತ್ರಿಗುರುಕರಸ್ತರುಕನದಿ ಪರಿಭಾಗಿಸಲು ಕುಲಪೊಂದೆಯಲಾ
(ಬಸವ. ೫೩-೩೯). [< ಪರಿಭಾವಿಸು]

ಪರಿಭಾಗೆ (ನಾ). ಸರಿಯಾದ ವಿಭಾಗ, -ವಿಂಗಡನೆ : ಚಕ್ರ
... ಹಿಂಗುಗಳನು ಪರಿಭಾಗಿಸು ಮಾಡಿಯಂದಿಲ ತಕ್ರದಿಂದಿರದೆ
ಮರ್ದಿಸಿ (ಸಂಕ್ರ. ಸಾಂ. ೯). [ಸಂ. ಪರಿಭಾಗೆ]

ಪರಿಭಾವ (ನಾ). ಅಲೋಚನೆ ; ವಿಚಾರ ; ಚಿಂತನೆ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾವಕತ್ವ (ನಾ). ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು ; ಅಲೋಚನೆ :
'ನಿಸ್ಸಂಗಪರಿಭಾವಕತ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾವನೆ (ನಾ). = ಪರಿಭಾವ : ಎಲ್ಲ ಮಾನಸಿಕ ಪರಿಭಾವನೆಯು
ಅನುಕರಣಗಳೇ (ಸಾಂ. ಸಂ. ೧೨೪); ರಾ. ಸರಸಿಂಹಾಚಾರಿ ವಿವರಣೆ
ಪರಿಭಾವನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೨೨೩). [ಸಂ. ಪರಿಭಾವನೆ]

ಪರಿಭಾವಿತ (ಗು). ೧. ಅಲೋಚಿಸಿದ ; ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿದ :
ಸಮುಚಿತಕ್ಕಿಡೋಪದೂಷ್ಯ ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಪರಿಭಾವಿತ ಚಕ್ರವೃತ್ತಿ
ಯಭೈಂಗಮಳಿನಕವಿತಾಗುಣೋದಯತ್ರಿ ಸಮುನಿಸುಗುಂ ಸತತಾಥಿ
ಯೋಗದಿಂದಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪೯೩). ೨. ತಾತ್ಪಾರ ಕೊಡು ; ಅವ
ಮಾನಗೊಂಡ. ೩. ಹೊಂದಿರುವ ; ಒಳಗೊಂಡ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಯೋಚಿಸು ; ವಿಚಾರ ಮಾಡು ;
ಅಲೋಚನೆ ಮಾಡು : ಪರಿಭಾವಿಸಲೆನ್ನಿದಪಂಹಾರ್ಯಮೊನ್ನಿ
ದೊಂದು ಮರಣಂ ಪರಣಂ (ಕಾದಂ. ೪೩೫); ತನ್ನ ಮನದೊಳ ಪರಿಭಾವಿ
ಸಿದಂ ದಶಾನನಂ (ಪಂಚಮಾ. ೧೪-೪೧); ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಯೋಗಪಾಪಮುಠು
ನಾಲ್ಕು ವಲಂ (ಪಮದ. ೩೨); ಜೀವನಕಮಲಿನಂ ಶಿವಂ ಪರಿಭಾವಿಸುವಡೆ
ನಿರ್ಮಳಂ (ಬಸವ. ೫೧-೨೩). ೨. ಗಮನ ಕೊಡು ; ಲಕ್ಷಿಸು : ಅವ್ಯ
ಕ್ರಮಯವದೊಳಂ ಕುಮಾರನನ್ನಿತಿತಿಯನುದ್ವಾಸಿಸುತದ್ವೇಷಂ ಪರಿ
ಭಾವಿಸು ನೀಂ ಚಕ್ರಮೊಳೊಡ್ಡುತರಮಂ (ಕಾದಂ. ೪೧೯);
ದೇವಿಯ ಮೊಲೆವಾಲಂ ಪರಿಭಾವಿಸಲಾರಯ್ಯಳಂಜಳಳ್ (ಗಿಂ. ೩-೧೦೦);
ಈ ವಿಜ್ಞಾನನಮಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಸಂತೈ ನಡೆ ಸಮುನ್ನತಸತ್ವಾ (ರಾಜಕೀ.
೩-೧೩೨). ೩. ಸೊಜ್ಜುವಾಗಿ ನೋಡು ; ಚಿಂತಿಸಿ ತಿಳಿ ; ಗ್ರಹಿಸು :
ದೇವ ಭವಸ್ಥಿತಿಯಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿಯುಂ ವಿರತಿಭಾವಮನಗಾದುದೇಂ
(ಪಂ. ೩-೩೪); ಅರೆಯೊಳು ಬೈತೊಂದು ಜಾರುವಿಗ್ರಹವನು
ವರಕಿರ್ದಿ ಪರಿಭಾವಿಸುತ್ತೆ ಕದಿದೊಟ್ಟು ಸುತ್ತಣ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶಿಲೆಯನು ಹಿಡಿಸಿ
ಹೊರತೆಗೆವನು ಮತ್ತೆ (ಇಂಚಾಪ. ೧೩೪-೩೩); ರಾಮನು ಕವಿದೃಷ್ಟಿ
ಯಿಂದೊಳು ಈ ದೃಕ್ಯವನ್ನು ಪರಿಭಾವಿಸಿಲ್ಲನು (ಸಮಾಲೋ. ೧೦೨).
೪. ನೋಡು ; ಲಕ್ಷಿಸು : ಗಿರಿಭವನವೊಂದಿರದನಾ ಹರಸುತನ
ತೌತ್ಯುತ್ಯದಿ ಪರಿಭಾವಿಸೆನೆಂದು ಹಮ್ಯಾತದಿಂದಿರಿದಂ (ತೃಪ್ತಿ.
೩೩-೨). ೫. ಪರಿಗಣಿಸು ; ಎಣಿಸು : ಪರಿಜನದೊಳಗೊರ್ವನೆಂದು
ದೇವಿಯರೆನ್ನಂ ಪರಿಭಾವಿಪುದು (ಕಾದಂಬ. ೧೩೪); ಅವನು ಮೈದಿಡೆಗಿ
ಪರಿಭಾವಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು (ಹಿಂಕರು. ೪೩). ೬. ತೋರಿಸು ; ತನ್ನಿಬೆ
ಮಾಡು : ಎಮ್ಮ ಕುಲಕ್ಕನು ಕೊಲಮಾದ ಕನ್ಯಾರತ್ನವನೇ ಪಟ್ಟಣ

ಪ್ರಾಂತ್ಯದೊಳೊಳ್ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಬರ್ಪುದೆಂದು ಬಿಡೆ (ಸಂಪದ. ೪-೫೧) ;
ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪರಿಭಾವಿಸುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಲಿ ವ್ಯವಧಾನವಾಗಲಿ
ಅವನಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾರವಿ. ೧೫೦). ೩. ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟು : ಬೋಲ
ರಸಂ ಲಭಿಸಿಕ್ಕಿಯೆಂಬವಂ ಬೆರಸಿ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಭೂಪಮಂ ಕುಡೆ
ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಪುಷ್ಪಚಂದಿನಮ ಸಾದಕ್ಕುಂ (ರೋಕೋಪ. ೩-೫೬).

[ಸಂ. ಪರಿಭಾವನೆ + -ಅಸ್ಯ.]

ಪರಿಭಾಷಣ (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು; ಸಂಭಾಷಣೆ:
ಸ್ವೂಹಮಗುಚಿತಪರಿವಿಪ್ರದೋಳಲಂಕರಿಸಿ ನೆಜೆದ ರಾಜನ್ಯಕಮಂ
ವರಹವಿಷಮ್ಯದುಮಿರೋಳನ ಪರಿಭಾಷಣದಿಂದಮಾದಮಾದಿಸುತ್ತಂ
(ಅದಿಪ. ೪-೨). ೨. ಬಹಳ ಮಾತನಾಡುವುದು; ಹೆಚ್ಚು ಮಾತ
ನಾಡುವುದು. ೩. ಬುದ್ಧಿವಾದ; ಹಿತವಚನ. ೪. ತಿರಸ್ಕಾರದ
ಮಡಿ; ನಿಂದೆ; ತೆಗಳಿಕೆ. ೫. ನಿಯಮ; ಕಟ್ಟಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭಾಷಿತ (ಗು). ಹೇಳಿದ; ವಿವರಿಸಿದ; ನಿರೂಪಣೆಮಾಡಿದ:
ಪರಮಜನಪರಿಭಾಷಿತಮಪ್ಪ . ಸಕಳಶ್ವಾಸಕವ್ಯಕಂಗಳಂ . . . ಪಂಥ
ಮಹಾಕವ್ಯಾಣಂಗಳಮಂ ಸಾಮೋದ್ವೇಶಂಗೆಯ್ಯ (ಅದಿಪ. ೩-೪೦ವ).
[ಸಂ.]

ಪರಿಭಾಷೆ (ನಾ). ೧. ಲಕ್ಷಣನಿರೂಪಣೆ; ವ್ಯಾಖ್ಯೆ; ವಿವರಣೆ.
೨. (ಕಲೆ; ಶಾಸ್ತ್ರ, ವಿಜ್ಞಾನ ಮುಂತಾದ) ಶಾಂತ್ರಿಕವಿಷಯ
ಗಳಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಪದವಿನ್ಯಾಸ; ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ನುಡಿಗಟ್ಟು:
ಈ ವಿದ್ಯಾಧರತ್ರೇಯಂ ಪರಿಭಾಷೆಗಳ್ ನಿನ್ನವಾಗದೆ (ಶಾಂತಿ. ೩-೪೩ವ);
ಶಾಸ್ತ್ರ ಕೇಳಿದ್ದ ಯಾವುದೋ ವ್ಯಾಖ್ಯಾರಾಗಾರದ ಮಾತಿನ ಕನಗರ್ಥವಾಗದ
ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು (ಮರಮ. ೩೪೨);
ಕನ್ನಡದ ಹೆಚ್ಚುಗೇ ಕೋಚು ಮೂಡಿದಂತೆ ಹೊಸ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು
ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸಾಹಿತ್ಯ. XIII ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).
೩. ನಿಂದೆ; ತೆಗಳಿಕೆ; ಅವಪಾದ: ಭರತಜರೋಳುನ್ನಿಲ್ಲದ ಪರಿಭಾಷೆ
ಯಸುಂಟೆನುಡಿ ನೆಜೆಗಡಿಯಿಟ್ಟಂ ಕುರುರಾಚಿಂ (ಗದಾಯು. ೬-೩೪).

[ಸಂ. ಪರಿಭಾಷಾ]

ಪರಿಭಾಸಿ (ಗು). ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ; ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ;
ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವ; ಅಜಿಗೀತುವ ಸೈನ್ಯಸಮಾವಾಸದಿನಧಿಕರೊಪ್ಪಿ
ಕೋಣಾದುಮ ಮುರೀಚಾವಿಷ್ಯತಹಾರೀತವನಾಪಳಪರಿಭಾಸಿ ಮಲಯ
ಭರ್ತಕಟಿಕಂ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೧೧). [ಸಂ. ಪರಿಭಾಸಿನ್]

ಪರಿಭಿನ್ನ (ನಾ). ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು; ವಿಭಿನ್ನವಾದುದು:
ಅ ಕೊನಂತೆ ಪರಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟಿ ವೇಧಿಸಿಕೊಂಬ
ಮಸ್ತು ಒಂದಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಖಂಡನೆಯ ಪತ್ರದ ಅಂದಿಕಾಕರಣವಂತೆ . . .
ಲಿಂಗವು ಭಿನ್ನರೂಪಣೆ (ವೋಳಮಾ. ೧೨೪-೪೪೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಭೂತ (ಗು). ೧. ಅವಮಾನಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ; ಉಪೇಕ್ಷೆಗೊಳ
ಗಾದ; ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೨. ಜಯಿಸಿದ; ವಿಜೃಂಭಿತ: ಅಭರಣ
ಪ್ರಭಾಪರಿಭೂತಪ್ರಭೂತಜ್ಯೋತಿಪ್ರಭಯಂ ಜ್ಯೋತಿಪ್ರಭಯಂ ಪ್ರತಿ
ದಾರಂ ಮಗಧಾಧಿರಾಜಾಧಿಮುಖಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೫-೧೦೫ವ).
(ನಾ). ೩. ಅವಮಾನಿತನಾದವನು; ತಿರಸ್ಕಾರ ಹೊಂದಿದವನು:
ಶಾಸುಪ್ತ ನಾಗಿ ಜೊರಂ ಪರಿಭೂತಕಕ್ಕುಂ (ಚಾಪಂ. ೨೩೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಭೂತಿ (ನಾ). ಅನಾದರ; ತಾತ್ಸಾರ; ಅಸಡ್ಡೆ: "ಪರಿಭೂತಿ
ನಿಕಾರಮನಾದರಂ ತಿರಸ್ಕಾರಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೧೧೧-೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಭೃತ (ಗು). ಕಾಪಾಡಿದ; ಸಲಹಿದ; ರಕ್ಷಿಸಿದ: ಪರಿಭೃತ
ವಂಶನೂರ್ಜಿತನುಡಾತ್ತಮನಂ . . . ನಮಗೆ ನಂದನನಾಪಂ (ಅನಂ. ೪-೧೨೪).
[ಸಂ.]

ಪರಿಭೇದ (ನಾ). ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಅಂತರ: ಈಶಗಳು ಕೌಂತೇಯ
ಮಾದ್ರೇಯಾತಿಶಯ ಪರಿಭೇದರಹಿತಖ್ಯಾತರೆಂದರು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೦).

[ಸಂ.]

ಪರಿಭೋಗ (ನಾ). ಸಂತೋಷಾನುಭವ: ಕಟಗೇಯ ಪುಂಜಮಂ
ಕಂಡುಡುಂಡಮಮ್ಪುತ ಮಧುಜೇವನ ರುಜಾಹರಾದಿ ಸಾರದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲದ
ಅಸಾರದ್ರವ್ಯವಿಕಲ್ಪಗಳೆ ಮನುಷ್ಯಗುಣಭೋಗಪರಿಭೋಗಹೇತು
ಗಳಕ್ಕುಂ (ಚಾಪಂ. ೧೪); ಉಪ(ಸಂ)ಭೋಗಪರಿಭೋಗಂಗಳಂ
ತೋಷಂ ನೀತಿಯ ಮನಮಂ ರಂಜಿಸುಪೊದವರ್ಗಳುಪಭೋಗಾದಿ ಮಸ್ತು
ಗಳಂ ಬಿಂಬಿರುಕ್ಕುನನೀಕಪ್ರೊಡಂ ಕಾಣಲ್ಪಾರದು (ಚಾಪಂ. ೩೦೩).

[ಸಂ.]

ಪರಿಭ್ರಂಶ (ಗು). ೧. ಬೀಳುವ; ಪತನ ಹೊಂದುವ. (ನಾ).
೨. ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಿಕೆ; ಪತನ: ಧರ್ಮಪಂಥಂಶಕಾರಕಳವಾದೀ
ವದುದೋ ಸ್ವಪರಧರ್ಮಪ್ರಚ್ಛೇದನಪರಿಪಾಲನಂ ಸ್ಥಿತೀಕರಣಂ(ಶತ್ರು. ೨೬೫);
ದಿವಸದೊಳಗಿತ್ತಾಂವಿಕಾಸವುಮಂ ತೇಭಾಳಿಕಾಪ್ತುದಿಂದು
ಪಂಥಂಶವುಮಂ ಪೇಟಲ್ಪಾಗದು ಸವವಾಯಂ ಸಮನಿಸಿರ್ಪೊಡಂ ಸತ್ಯತಿ
ಯೋಳ್ (ಕಾವ್ಯ. ೪೩೫). ೩. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. [ಸಂ.]

ಪರಿಭ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಅಲೆದಾಡುವಿಕೆ; ಸುತ್ತಾಟ; ತಿರುಗಾಟ:
ಮೃಗಯಾಪರಿಭ್ರಮಶ್ರಮೋಕ್ತಿಶಸ್ತ್ರೀದಜಲಲಪಹಾರಿಯುಮಾಗಿ ಬಂದ
ಮಂದಾನಲಕ್ಕೆ ಮೆಯ್ಯುನಾಟುಸುತ್ತಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೫೩ವ).
೨. ಚಲನೆ; ಅಲುಗಾಟ: ಬಾಹುಪರಿಭ್ರಮಂಗಳೊಳ್ ಬೆದರದೆ
ಶ್ರಸ್ತ್ರಸ್ಥದೊಳೊಡಂಬದೆ ನರ್ತಿಸುವಲ್ಲಿ . . . ಅದೇಂ ಪದಕಮಾಡುಡೊ
ದಿವ್ಯವರ್ಧೂತವಂಬಕಂ (ಅದಿಪ. ೩-೧೨೫). ೩. ಭ್ರಾಂತಿ; ಮೋಹ.

[ಸಂ.]

ಪರಿಭ್ರಮಣ (ನಾ). ೧. ಅತಿಶ್ರಮ ಓಡಾಡುವುದು; ಸುತ್ತಾಡು
ವುದು; ಅಲೆದಾಟ: "ಪರಿಭ್ರಮಣದೊಳು ಜಲಾಪಕದೊಳು ಸುಲಾ
ಯೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಕಟ್ಟಮಂ. ೧೧೬); ನಿಜಪರಿಭ್ರಮಣದಿಂ ರಣಮಪ್ಪೆದೆಂದು
ಭೂಭುಜನೊಲ್ಲ ನಿಲ್ಲ ರಥಮಂ ನೀರಜಮಪ್ಪ ನಿಜಮನೋರಥದ ನೆಲವಿಂದೆ
(ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೦-೨೩); ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಪರಿಭ್ರಮಣವಲ್ಲದೆ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೩೧-೨೪೪);
ಇವುಳು ಸಾನಾಸ್ತಪ್ಪ ಕಾನನಗಿರಿಪರಿಭ್ರಮಣಕ್ಕೆಚಿಂತಾಭರಿತನಾದೆನು
(ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೪). ೨. ಸುತ್ತುವುದು; ತಿರುಗುವುದು: ಈಶಂ ಮಹಾ
ಖಲನಂಬೊಂ ವಿದ್ಯಾಧರನೇಕಭವಪರಿಭ್ರಮಣದಿಂ ಬಂದೀಶಾನಕಲ್ಪ
ದೊಳ್ ದೇವನಾಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೪-೧೫೧ವ); ಅನೇಕಭವಪರ್ಯಾಯಪರಿ
ಭ್ರಮಣದಿಂ ಬಂದು ಪುಟ್ಟುಕುಂ ಕಡೆಯೊಳುತ್ಯಾಪ್ತಾಯುಷ್ಯಮನೆಯ್ತು
ನೆಜೆಯೆನುಪ ನೆಜವಿ ಭವಪರವಶಾನೆಯೆಂಬುದು (ಸುಕುಮಾ. ೬-೬ವ); "ಪರಿ
ಭ್ರಮಣ" ನೆಂದರೆ ಪನ್ನ ಅಕ್ಷದ ಸುತ್ತಲೂ ತಾನೇ ತಿರುಗುವುದು(ಚೋಳವಿ. ೨೪
ಅದಿ. ೩). ೩. ಭ್ರಾಂತಿ; ಭ್ರಮೆ: ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲದೆ ನಿನಗಿರುವ ಭರ್ಮ
ಸೂನು ಮತಿಗಿಟ್ಟಿದೆನೆ ತಿಳಿದವ ಪ್ರಥಾ ಪರಿಭ್ರಮಣ [ಶಾಂತಿ. ಭ್ರಮದೆ]
ನಿಮಗಟ್ಟಿ ಕೆಂದಮರೇಂದ್ರಸೂನುಂ ಜಜೆದು ಸೌಧಂ ನುಡಿದೊಡಿಕೆಂದನು
(ಚೈದಿಭಾ. ೧೦-೨೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಭ್ರಮಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತ ಬಾಳು; ತಿರುಗು: ಕ್ರಮ
ದಿಂದಂ ಬಂದು ಪರಿಭ್ರಮಣಂಗೆಯ್ದು[ಶಾಂತಿ. ದ್ವು]ಲ್ಲಿ ಮಂಪರಾದ್ರಿಗೆ
ರತೋತ್ತಮಕುಂಡಲಯುಗಮನೆ ಪರ್ಣವಿದುಂದಿನ ಅಂದ್ರಸೂರ್ಯ
ಮಂಡಲಮನೆಗುಂ (ಅದಿಪ. ೨-೪). [ಪರಿಭ್ರಮಣ+ಗೆಯ್.]

ಪರಿಭ್ರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ತಿರುಗು; ಸುತ್ತ: ಹೀವಂಗಳ . . . ಸಾನಾ
ಪರೋಪಾದಾನಪರಿತ್ಯಜನಪುರಸ್ಕರಂ. ಪರಿಭ್ರಮಿಸುಗುಂ (ಅದಿಪ.

೧೬-೨೭ ವ); ತರೆಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಣೆ, ಪರಿಭ್ರಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು (ಸೂರಜ. ೪೦).

[ಪರಿಭ್ರಮಣ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಮಂಡನ (ನಾ). ವಿಶೇಷವಾದ ಕೋಠಿ; ಅಧಿಕವಾದ ಸೌಂದರ್ಯ; ಕಂಡು ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯರು ಕೃಷ್ಣನಮಂಡಸೌಖ್ಯಗೋದಧಿಯ ಪರಿಮಂಡನದ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದರು ಲೋಕವಿಭ್ರಮವ (ಸಭಾಗ. ೧೦-೫೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಂಡಲ, **ಪರಿಮಂಡಳ** (ನಾ). ೧. ವೃತ್ತ; ವರ್ತುಲ. ೨. ಸುತ್ತಗಟ್ಟಿರುವುದು; ಪರಿವೇಷ: 'ಪರಿಮಂಡಲಗೊಳ' ಪರಾ. **ಪರಿಮಂಡಳ**: ೧. 'ಪರಿಮಂಡಳಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಮಂಡಲಗೊಳ (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತಗಟ್ಟು; ಬಳಸು: ಕಂಡನೊಪ್ಪಿ ಹುದೊಂದು ಭಾಮಂಡಲ ಪರಿಮಂಡಲಗೊಂಡಾಡಿದನೆಗೆ (ಧರಣ. ೬೬-೫೦). [ಪರಿಮಂಡಲ + ಕೊಳ]

ಪರಿಮಂಡಲಿಸು, **ಪರಿಮಂಡಳಿಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ಸುತ್ತ ಹಾಕು; ತಿರುಗು: ಪರಿಮಂಡಲಿ[ಪಾಶಾಂ.೪]ನಿದರು ಕಾಣದಲಿ ಜಂಘೆಯ ಲುಳುಯಿ ಲವಕಾಣದಲಿ ಮೆಚ್ಚಿದರು ಭೀನು ಕೌರವರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೨). **ಪರಿಮಂಡಳಿಸು**: ೨. ಆವರಿಸು; ಸುತ್ತಗಟ್ಟು: ರಾವುತರು ಕೈನಿಲುಕಿದರು ಮುತ್ತಿದರು ಪರಿಮಂಡಳಿಸಿ ಬೊದ್ವಿಬಾದಾರಿದರು ಸಿಕ್ಕಿದನು ಹಗೆಯನುತ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೪೪); ಬೆಳಗು ಬೆಳಗನು ತಿವಿದು ಪರಿಮಂಡಳಿಸಿ ಪರಮಕೃಪಾಳು ಜನವಪ್ಪಲನು ಮೈದೋಡಾದನು (ಸಭಾಗ. ೬-೪-೨೭). [ಪರಿಮಂಡಲ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಮಂಡಳ 'ಪರಿಮಂಡಲ' ನೋ.

ಪರಿಮಂಡಳಿತ (ಗು). ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿದ; ಜಿನ್ನಾಗಿ (ಎಳೆದು) ಬಗ್ಗಿಸಿದ: ಫಡ ಹೋಗಿನುತ ಪರಿಮಂಡಳಿತ ಕೋದಂಡ ನೆಡ್ತನು ಕರ್ಜನರ್ಜನನ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೨-೬೪). [ಸಂ. ಪರಿಮಂಡಲಿತ]

ಪರಿಮಂಡಳಿಸು 'ಪರಿಮಂಡಲಿಸು' ನೋ.

ಪರಿಮರ್ದನ (ನಾ). ಜಜ್ಜುವುದು; ಕುಟ್ಟುವುದು: 'ಪರಿಮರ್ದಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಮರ್ದಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಜಜ್ಜು; ಕುಟ್ಟು: ಮಂಡ ತಿವಿ ಮಂಡ... ಸೈಂಧವನಹಿತ ಪರಿಮರ್ದಿಸಿ ಕಂಡು ವಾರಿಯೊಳಿರದವನದ ಸೊಕ್ಕುಮುಬಾ ವುದೊಂದಜ್ಜಿರಿಯೇ (ಖಮದ. ೨-೧೬೬). ೨. ಹಿಂಡು; ಹಿಸುಕು; ಮರ್ದನ ಮಾಡು: ಪರಿಮರ್ದಿಸುವುದು ಮಕ್ಕೂರರಸಪುನಂಜಾಗಿ ಹಿಡಿದು ನೆಲದೊಳೆ ಲವಣಂಬೆರಸೊಡಗೊಂಡು ಪೂಸುಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೬೧). ೩. ಅರೆ; ನುಣ್ಣು ಗೆ ಮಾಡು: ಕಂಬದ ಬೂದಿಯೊಳ್ಳಿ ಕಾಗಿ ಪರಿಮರ್ದಿಸಿ ಸೀಸದಿನಂತದನೊಂದಿರೆ ಪೂಸಿದೊಡಂ ನರೆ ಕಂಯವಾಗಿ ಸೊಗಯಿಸಿ ಕೋಕೊಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೫೦). ೪. ನಾಶ ಮಾಡು; ಧ್ವಂಸ ಮಾಡು: ಸೈಗಾಲನಂ ನೀಂ ಭೂರದೊಳೆ ಪರಿಮರ್ದಿಸಿ ನಿನ ಗಡ್ಡುತ ದೊರೆಕೊಂಡಪುದನನ ಸೂರ್ಯದತ್ತವರೊಳಂ (ಜಗದಿ. ೪-೨೧).

[ಪರಿಮರ್ದನ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಮಲ, **ಪರಿಮಳ** (ನಾ). ೧. ಕಂಪು; ಸುವಾಸನೆ; ಸೌರಭ: ಪರಿಮಲವರ ಪಟ್ಟಿಗಾಣರ ತಾಂಬೂಲಿಗರ ತಿಲ್ಲಿಗರ ಗಂಧಿಗರ... ಅಂಗದಿಯರ್ಪದ್ಧಿ (ಪ್ರೀತಾಬ. ೧-೭೯). **ಪರಿಮಳ**: ೧. "ಅಮೋಘ, ಪರಿಮಳ, ಸೌರಭ್ಯಂ, ಸುಗಂಧಿತಾ-ಈ ಕಂಪು" (ಪರಾಯ. ೧೨-೬೭); ಉಪಕೂಲಗೆ ಬಯ್ಯಿಟ್ಟಿ ಬಯ್ಯೆಯ ಕಿಟ್ಟಿನಂದಿತ್ತು... ನನೆಯೊಳಗಣ ಪರಿಮಳದಂತಿದ್ದಿತ್ತು (ಖಮದ. ೧); ನಿಶ್ಚಾಸಪವನನಂ ಪರಿಮಳಮಂ ದೀಪುನ ವಧೂವರರಾಗವಿಷಯವಲ್ಲರಿ ಫಲಿತಮಾದುದು (ಜಗದಿ. ೨-೫೬ ವ); ಪರಿಮಳಮನೆಗೆ ಸಿಗೆ ಏತ್ತರಿಸುವ ನನೆಗಣಿಕೆಂದೆ... ಮಂಡಿಸುದಂ

(೧೦೪. ೭-೭೦); ಗರಳಾಂಬುಜದ ಪರಿಮಳಕೆ ಗುಡನು ಹಿಂದಿಯಾದರೆ ಸೇರುವುದೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೭. ೯-೪೪). ೨. (ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು) ಅರಿಯುವುದು: "ಸಮ್ಯದ್ವಾ; ಪರಿಮಳ-ಈ '೨' ಮಿದಿವುದು" (ಪರಾಯ. ೧೨೭-೪೪); "ಸಮ್ಯದ್ವಾಪನೆ ಪರಿಮಳವನರು ಮಿದಿವುದಕ್ಕು" (ಮಂಗಾ. ೧೩೪-೩೪). ೩. ಸುಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಸ್ತು; ಸುಗಂಧವುಳ್ಳದು: ಹಲವು ಪರಿಮಳಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರಗಂಧದ ಸನ್ನಿಧಿಯಲು ಪರಿಮಳವಾಗವೆ (ಖಮದ. ೧೫೦). ೪. (ಆಲಂ) ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಹೂವು: ಕದ್ದಿನ ಬಿಲ್ಲು ಮೂಡಿ ಪರಿಮಳವಲ್ಲಿ ಅಂಬ ಮೂಡಿ ನಿರ್ದೋ ಬಲ್ಲಾಳೆ (ಪದಕಂ. ೨೭-೯೭).

ಪರಿಮಳಮದಕ - ಸುಗಂಧಪೂರಿತವಾದ ಜಲ; ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ನೀರು: ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಮೂಡಿದಾಳಕ್ಕೆ ಪರಿಮಳಮದಕವನದವರಾರಯ್ಯ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦-೩) [ಸಂ.]

ಪರಿಮಳಿತ, **ಪರಿಮಳಿತ** (ಗು). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ; ಸುಗಂಧಪೂರಿತವಾದ: ತಾರುಣ್ಯತತಿ ಅತಿಮಧುರಪೂರಪೂರಾತ ನಿಧುವನಪರಂಪರಾಪರಿಮಲಿ[ಪಾಶಾಂ.೪]ವನಾದ ತರೀರದ ಸಹಜಸುರಧಿ ಗಂಧಮಂ ಗಂಧವಹಂಗೊಳ್ಳಕಳಗುಡುವಂತಿರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದಿರೆ ಕಂಡು (ಪದ್ರಪ್ತ. ೪-೭೯ ವ). **ಪರಿಮಳಿತ**: ಪರಿಮಳಿಸೌಂದರೀ ಬಾಧಾರ ಗಂಧಂ... ಈ ಮರುವಂ ಕರ್ಜಾಳಮುಮಿರೆ. ಮರುಳ್ಳವ ಕೆಸುಮ ಉಚಯದೊಳೆ ಪಾಯ್ಕಳಿಗಲ್ (ಅದಿಪ್ತ. ೧೧-೧೨೭); ಪರಿಮಳಿತ ಪವಮಾನನಾಡುಂಬೊಲನೊ ಹಂಪ್ರಮನ ಹರವರಿಯೊ? (ಕಡರಾ. ೧-೬-೯); ಪರಿಮಳಿತಪುಷ್ಪಾಪಚಯದಿ ದಾಮನ ರೆಚ್ಚಿ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೪೧-೧೧೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಳಕೆ (ನಾ). ಹೆಚ್ಚಾದ ರಭಸ, -ಆವೇಗ: ಉದ್ವಿವ ಮದ ಮುಖನ ಪರಿಮಳಕೆ ಮುಲಾದುದು ಗಿಂತರುವ್ರಜವ (ಕುವ್ಯಾ. ೪೧-೪).

[ಪರಿ + ಮಳಕೆ]

ಪರಿಮಳ 'ಪರಿಮಲ' ನೋ.

ಪರಿಮಳಂಜೋಗು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆ ಹೋಗು; ಸುಗಂಧವು ಇಲ್ಲವಾಗು: ಪರಿಮಳಂಜೋದ ಬಳಿಕಲ್ಲಂ ಮುಡಿಪೂದ ಪರಿಮಳೋಡೆ ನಾಡೆ ಧನಮಿಲ್ಲದವರೊಡನೆ ನೆರಿದಿಪ್ಪಡಲ್ಪು ಬೆರೆವೆನ್ನಿ (ಪ್ರೀತಾಬ. ೨೨-೧೫೨).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಘೋಗು (< ಘೋ)]

ಪರಿಮಳಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಸೇರಿಸು, - ಬೆರೆಸು; ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟು: ರುಚಿಪ್ರದವಾಗಿರುವುದೇ ಪರಿಮಳಕಟ್ಟಿದ ಅಡಿಯು ಗುಣ (ಸಕವ್ಯ. ೬೩). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಕಟ್ಟು]

ಪರಿಮಳಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂಪುಗೊಳಿಸು; ಸುಗಂಧಿತವಾಗು ವಂತೆ ಮಾಡು: ಮೂಗಸೆಯೊಳೆ ಹೂವು ಕೈಗಳನರಡನು ಪಂಪುಳ ಗೊಳಿಸುವುದಲ್ಲೆ (ಇಂಜಾಪ. ೩೯-೩೩).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಕೊಳ + ಇಸ್ಯ]

ಪರಿಮಳದಳೆ (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಪಡೆ: ಕಳಮುಕ್ತೇಕ್ರದಿಕ್ಕಿಲದ್ದಿ ಪರಿಮಳದಳೆ ನೀಲಾಬ್ಜದ ಕಿತ್ತು (ಮೋಹತ. ೫-೨೪). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಕಳೆ]

ಪರಿಮಳದಿರುಕೆ (ನಾ). ಪರಿಮಳವನ್ನು ಆಯ್ದು ಸಂಗ್ರಹಿಸು ವಂತಹುದು; ಭ್ರಮರ; "ಮಂಜಿ" (ಜಮ. ೪. ೧, ೨೬).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ದಿರುಕ (< ದಿರುಕೆ)]

ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ಸುಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಸ್ತು; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪದಾರ್ಥ; ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ: ಪರಿಮಳದ್ರವ್ಯಗಳು ಪರನಾಡುಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವವು (ಮುಂಬಯ. ೯-೧೫೭);

ಪರಿಮಳವ್ಯುಗಕ್ಕೆ, ಹಸನಾಗದೆ ರೇಖೆ, ತವರೆ (ಭೂಗೋಳ. ೯೫).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಪ್ರವ್ಯ]

ಪರಿಮಳವ್ಯುಗಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧಧ್ವನಿವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಿಂಕೆ; ಕಸ್ತೂರಿಮೃಗ: ಕೃತ್ಯ ಸೌರಭ್ಯ ಮಾಂದ್ಯ ಮೊಬ . ತ್ರಿವಿಧಮದವ್ಯದ್ಧ ಮಾದ ಪನ್ನೀರು . . . ದಿವ್ಯಮಾಲ ಪರಿಮಳವ್ಯುಗ ಕಪೂರವೃಕ್ಷ ಹಿಮಾದಿ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ . . . ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿ (ದೀಪ. ೨೨೮). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಮೃಗ]

ಪರಿಮಳವಂತ (ನಾ). ಸುಗಂಧದಿಂದ ಕೂಡಿದುದು: ಪರಿಮಳ ವಂತಮಪ್ಪ ಕರುಗುಲಲತಾಳೆಯ ಪೂಗಲ್ಲಮಂ ಸರಭದಿಂದ ಕಂಡು ವರೋದಯಾಗಾಂಭ್ರಿಸರೋಜಯುಗ್ಮಮಂ . . . ಪೂಜಿಸಿ. (ಮಹಾಶೇ. ೨-೨೫). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ವಂತ]

ಪರಿಮಳವಾರಿ (ನಾ). ಸುಗಂಧಧ್ವನಿವನ್ನು ಬೆರೆಸಿದ ನೀರು; ಪನ್ನೀರು: ಪರಿಮಳವಾರಿಯಂ ಜಲಕವಾಗಿ . . . ದಿವ್ಯವಾಮದಮನೆ ದೀಪಾವಗ್ಧದ ವಿವಗ್ಧಿಯರೊಪ್ಪಿರೆ ದೇವಿ ರಂಜಿಪಾ (ರಾಜೇ. ೯-೪೧).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ವಾರಿ]

ಪರಿಮಳವಾಸ (ನಾ). ವಾಸನೆ ಕಟ್ಟಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಸುಗಂಧದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವ ವಸ್ತ್ರ: ಪರಿಮಳವಾಸದೊಳಗೆ ಮುಖ ಮೈ ಬದಿ ಬೊರಿಸಿ . . . ಪರಿಹರಿಸುವ ಪದ್ಧತಮವ (ಕಂಸಜಿ. ೬-೧೩೬).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ವಾಸ]

ಪರಿಮಳವೆರೆ (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡು; ಸುಗಂಧದಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರು: ಪರಿಮಳವೆರೆಯಿಂದ ದಿವ್ಯಪುಷ್ಪ ಪರಿಮೋಡಿತಹರುಷ ದರಿ ಸರಗಟ್ಟಿ ಬೆರೆಗೆ ಮಾಲುನ ಮಾಲಿಗಾತಿಯಿಂದ ನಾಣಿನ ಬಣ್ಣ ಪನು (ಕಂಸಜಿ. ೨-೪೬). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಬೆರೆ]

ಪರಿಮಳವೆಣು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಸುಗಂಧವನ್ನು ಹೊಂದು: ನೆಲದ ಧುಮೇಶರೋಳು ಪರಿಮಳವೆಣು ರಂಜಿತ ಮುಡಿ ವಾಳವಸರವೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹ. ೩-೧೬); ಕಡುಪರಿಮಳವೆತ್ತಿ ಹಾಕಿ ಸಂಪದಿಯ ಮೊತ್ತದ ಪೂಮಾಲಯೋಲಗಾರೆಯ ಸುತ್ತಲೊಪ್ಪಿದುಮಹಾ ಖುಲಿ. (ಕಂಸಜಿ. ೪-೧೦). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಏಣು]

ಪರಿಮಳವೊಣು (ಕ್ರಿ). ಸುಗಂಧವನ್ನು ಹೊರಸೂಸು; ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ಹಿಲ್ಲು, -ಬೀರು: ಅಂಗನೆಯರು . . . ಮುಗುಳಂಬನ ಮುಡಿಗೆಮುಂದ ಪರಿಮಳವೊಣುವ ಪೂದೊಂಬೆಯಂತಿಹರು (ಕಂಸಜಿ. ೬-೯೪). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಒಣು]

ಪರಿಮಳಶಾಲಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುಗಂಧಪೂರಿತವಾದ ಬತ್ತ, -ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ನೆಲ್ಲು; ಗಂಧಶಾಲಿ: ಶಾಲಿಗಳಂ ಬಹುಪರಿಮಳಶಾಲಿಗಳಂ ನಿಳುಕುಮುದಸೌಗಂಧ್ಯತ್ಯ ಶಾ ಶಾಲಿಗಳಂ ರುಚಿನುಚಿತಶಾಲಿಗಳಂ ಬೆಳೆದ ನೆಲನೆ ಪೊಲನಾ ನೆಲದೊಳ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೧೪). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಶಾಲಿ (= ಶಾಲಿ)]

ಪರಿಮಳಾಂಬು (ನಾ). -ಪರಿಮಳವಾರಿ: ಸುಪ್ರಸಾರಾ ಯುಪಗಮಿ ಮಾಡಿದೊಲದಿಂದ ಪರಿಮಳಾಂಬು ಮುಚ್ಚು ನಮಂ (ರಾಜೇ. ೯-೧೨).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಅಂಬು]

ಪರಿಮಳಿತ 'ಪರಿಮಲಿತ' ನೋ.

ಪರಿಮಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರು; ಸುಗಂಧಪೂರಿತ ವಾಗಿರು: ಹಾಲು ಕಾಯವೊ ಪರಿಮಳಿಸವೊ ಹಾಲು ಕಡು ದಿಸಿ ಯಾದವೊ (ಬಸವ. ೧೪-೪); ಒಗುವ ನಶ್ವಾಸದರಿ ದತದಿಕ್ಕುಗನು ಪರಿ ಮಳಿಸುವು (ಪೂರಾ. ೩-೪-೫೫); ಪರಿಮಳಿಸುವ ನೇವಂತಿ ವರಪಾರಿಹಾತ ಸಂದ್ಯಾವಹ ಮೊದಲಾದರೊಪ್ಪಿದುವು ಬಸದೊಳಗೆ (ಕಂಸಜಿ. ೫-೯೯).

[ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + -ಅಂಬು]

ಪರಿಮಳಿಸು (ನಾ). ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದು; ಸುಗಂಧಪೂರಿತವಾಗಿರುವುದು: ಕೀಳುಹ, ಪರಿಮಳಿಸುಹ . . . ಎಂದಿವು ವಿಷಯಗಳು (ನಾಟಕ. ೪).

[ಪರಿಮಳಿಸು + -ಹೃ (<-ಪೃ)]

ಪರಿಮಳೋದಕ (ನಾ). -ಪರಿಮಳವಾರಿ: ಮುಚ್ಚುನದ ಮನೆಗೆ ವಿಷಯಂಗಿದ್ದು . . . ಪರಿಮಳೋದಕದಿಂದ ಮುಚ್ಚುನಮಾಡಿ (ಸಂಜಿ. ೧೦-೩೬). [ಪರಿಮಳ (= ಪರಿಮಲ) + ಉದಕ]

ಪರಿಮಾಣ (ನಾ). ೧. ಅಳೆಯುವುದು; ಅಳೆ ಮೆಳುವುದು.

೨. ಅಳೆ; ಪ್ರಮಾಣ: ಕದ್ದ ಹದಾಯಸ್ಕದ ಪರಿಮಾಣವು ತದ್ವಶಾ ಪ್ರಮಾಣಮನುಷ್ಯಂ (ಜಾತಕ. ೯-೧); ನಿರಾಪರಣಗಗನದೇಶ್ವಿ ಶಾವ ದ್ವಪ್ರಕಾಶಪರಿಮಾಣಪ್ರದೀಪಕ್ಕೆ ಶರಾವಮಾನಿಶಾವರಕಾದ್ಯಾಪರಣ ವಶದಿಂದ ತಪ್ಪರಿಮಾಣಶಯಂತಂಕೆ . . . ವಿಶತ್ವಮುಂಟು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೮); ಅಪಮಾನಶೋಕ ನೆಲಿಸುಪ್ಪದಾ ನಿಶ್ಚಿತನಾಮಂ ಪಂಚವರ್ಣ್ಯತ ಪರಿಮಾಣಂ (ಪ್ರಮದ. ೩೬). ೩. ಮೊತ್ತ; ಗಾತ್ರ: ಬಹು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪರಿಮಾಣದ ಚನ್ನವನ್ನು ಕಾಮನುಧಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿ ದ್ಯುಕ್ ಮೂಡುವುದೇ ರೂಢಿ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩೬). ೪. ಭಾರ; ತೂಕ: ಶಾಣಮುಂದು ನಿಶ್ಚಯಂ ಪರಿಮಾಣಮುಮರದಂ (ಪ್ರಸ್ತುತೋ. ೧೨೫-೪೪). ೫. -ಪರಿಮಾಣ ಪರಿಗ್ರಹವ್ರತ: ಕಡುಮೋಹಮತ್ತಿ ಪುಗಲೆಂದೊಡರಿಸಿ ಪರಿಮಾಣ ಮೆಂಬ ಸುವ್ರತದೊಳ್ಳಂ ಪಡೆಮಾಡಿ ಕೆತ್ತು ನಿಲ್ಲುದು (ಜೀವಸಂ. ೧೫೫-೯).

[ಸಂ.]

ಪರಿಮಾಣಿತ (ನಾ). ಅಳೆ; ಪರಿಮಾಣ: ನಿರಾಪರಣಗಗನದೇಶ್ವಿ ಶಾವದ್ವಪ್ರಕಾಶಪರಿಮಾಣಪ್ರದೀಪಕ್ಕೆ ಶರಾವಮಾನಿಶಾವರಕಾದ್ಯಾ ವರಣವಶದಿಂದ ತಪ್ಪರಿಮಾಣಶಯಂತಂಕೆ . . . ವಿಶತ್ವಮುಂಟು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೨೩೮). [ಸಂ. ಪರಿಮಾಣತಾ]

ಪರಿಮಾಣಪರಿಗ್ರಹವ್ರತ (ನಾ). [ಜೈನ] ಅವಶ್ಯಕತೆಗೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕೆಂಬ ವ್ರತ: ಇರೆ ಕುಸ್ಸು ನಿವೇಶನ ಧನ ವರಧಾನ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಮುಖ್ಯಮೊಂದಿವು ಪವಣೆಂದಿರೇಣಾಸು ವುದು ಮತ್ತಂ ಪರಿಮಾಣಪರಿಗ್ರಹವ್ರತಕ್ಕಜಾರಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೧೬). [ಪರಿಮಾಣ + ಪರಿಗ್ರಹ + ವ್ರತ]

ಪರಿಮಾಣವಾಚಕ (ಗು). ೧. ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ:

ಕೆಲವು, ಪಲವು ಎಂಬ ಪರಿಮಾಣವಾಚಕ ಶಬ್ದಗಳು ಬಹುತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಪುಂಪ್ರೀರೂಪಗಳನ್ನು ಬಹುವಚನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನೋಡಬಹುದು (ಕೃಷಿ. ೩೪). (ನಾ). ೨. ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು: ಪಲವು, ಎಲ್ಲವು ಮೊದಲಾದವು ಇದೇ ಬಗೆಯ ಗುಣವಾಚಕಗಳು. (ಇದನ್ನು ಪರಿಮಾಣವಾಚಕಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವು ಮುಂಟು) (ಮಧ್ಯಮ. ೨೬). [ಪರಿಮಾಣ + ವಾಚಕ]

ಪರಿಮಾಣವ್ರತ (ನಾ). -ಪರಿಮಾಣಪರಿಗ್ರಹವ್ರತ: ಇನಿತುಂದ ಗ್ಗಳಂ ಮಾಡೆನೆಂಬ ಪರಿಮಾಣ(ಜಾಮ?)ವ್ರತಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಂದು ನೆಗಬದ ಗ್ರಹಸ್ಥನ ಮೇಗಿಯಂ . . . ಮೋಹರಾಜಸುಂ ಪರಿಯದೇಕಿಪಂ (ಜೀವಸಂ. ೧೫೫-೧೬). [ಪರಿಮಾಣ + ವ್ರತ]

ಪರಿಮಾಣಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಳೆ ಮೆಳುವು; ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿ: ಆ ರಿಂಗದ ವ್ರತಮಂ ಬಳಸಿ ಸೂತ್ರದಿಂದಲಿದಾ ಸೂತ್ರಮಂ ಗೋಮುಖದ ತುದಿಗೆ ರಿಂಗದ ಮಸ್ತಕಕ್ಕೆ ಹಿಡಿದು ಸಂಗೊಂಡು ಮೇಲಾ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಶಕ್ತಿಯಧೀಕರಮಂ ಪರಿ[ಪಾಕಾಂ. ಪ್ರ]ಮಾಣಿಸಿ (ದೀಪ. ೧೦೧); ಅಳೆ ಮೆಳುವು; ಪರಿಮಾಣವಾಗಿ, ಮೊತ್ತವಾಗಿ,-

ನಿರೂಪಿಸು ; ಪರಿಮಾಣಿಸು (Quantify. ಇಂಕ್ವಾಂಟೈಸ್).

[ಪರಿಮಾಣ + ಇನ್ಯು]

ಪರಿಮಾಪನ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ; ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನಿವಾರಣೆ ; ಪರಿಹಾರ : ಘೋರತರಸಂಸಾರೋಗಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತ ಪರಿಮಾಪನಪರಿಮಾಪನಂ. (ಆರಾಜ. ೧-೧೨-೭); ನನ್ನ ದುಷ್ಟಕೃತ್ಯದ ಪರಿಮಾಪನವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳದ ಹೊರತು ನನಗೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲದಾಯಿತು (ಮೋಕ್ಷಾ. ೪೦); ದೈವನು ಸ್ವದರಿದ್ರೆ, ಅಗೀಗ ರೋಗಗಳನ್ನು. ಅವಕಿಡುವ ಪರಿಮಾಪನ (ಚಿಂತನ. ೭೯-೪). ೩. ರದ್ದುಮಾಡುವುದು ; ತೆಗೆದುಹಾಕುವುದು : ಪ್ರವಿಶಿಸ್ತಾ ಅಧಿಕಾರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪರಿಮಾಪನ ಅಧಿನಯಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಸಮಸ್ತ ಅಧಿನಯಮಗಳನ್ನೂ ಈ ಮೂಲಕ ನಿರಸನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ (ಭಾಷಾ. ೨೪೧). ೪. ಜೇನುಹುಪ್ಪು ದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಕ್ಷ್ಯ ; ಮಧುವುಸ್ತಕ.

[ಸಂ.]

ಪರಿಮಾಪನೆ (ನಾ). ೧. ನೀರನ್ನು ಚೆಮುಕಿಸುವುದು. ೨. ನಿವಾರಣೆ ; ಪರಿಹಾರ : ಅತ ಎಲ್ಲರ ಸಮಕ್ಷಮವಾಗಿ ಅನ್ಯಾಯ ಪರಿಮಾಪನೆಗೆ ಮೊರೆಯುತ್ತಾನೆ (ಗಾಂಧಿ. ೧೫೦); ಇದು ನಾನು ನೀನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಹಾನಿಯ ಪರಿಮಾಪನೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ (ಜಯಂತ. ೨೦೭).

[ಸಂ. ಪರಿಮಾಪನ]

ಪರಿಮಿತ (ಗು). ೧. ಅಳತೆಮಾಡಿದ ; ಅಳಿದ. ೨. ಮೇರೆಯುಳ್ಳ ; ಸೀಮಿತವಾದ ; ಎಲ್ಲೆ ಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ : ಪರ್ಯಟನಂ ತಾನಿರ್ಯಾಜಯಾರ್ಥಂ ಪರಿಮಿತವತ್ಸಿ ತ್ವಿಯಮಂ (ವಸು. ೧೨-೨೬); ಅಂಬುಧಿ ಪ್ರಪರಿಮಿತಾವನೀಶವರೋದಂಬರದ ಕೀರ್ತಿಯಂ ತಳಿದ ನಾನಾ ಮುನಿಕಂದಾಧಿನಾಥ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಮುನಿಸುತಿಯಂ . . . ಪಂಚಂದ್ರ ರಾಯಂ ತಂದನೊಂದೊಂದು ತೇಜವಂ ಕೊಡಬೇಡುವೆನೆಗೆ (ಪಂಚಾ. ೪-೨೦); ಪರಿಮಿತಯೋಗಯೋಗ್ಯತರಮಪ್ಪ ನದೀನದಮುಖ್ಯತ್ವಹಿತವಿರ ಶಿರಿಯೋ. . . ಇದರ್ಯೋಗಮಂ ನಿರವಿಸಿ (ಅನಂತ್. ೯-೧೧೩); ಪರಿಮಿತಾಕ್ಷರತೆಯೋಪರಿಮಿತಾರ್ಥ ರಚನೆಯಲಿ ವಿರಚಿಸುವುದು ಕವಿಯ ಚತುರತೆ (ಬಸವ. ೧-೨೨). ೩. ಮಿತವಾದ ; ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲದ : ಭಾರತೀ ಪತಿ ಚತುರಪರಿಮಿತೋದಾರಗಂಭೀರಭಾಷಿತಂಗಳಿಂ ದಿನ್ನ ಪಂಗೆಯ್ಯ (ಜಗದಿ. ೧-೬೬); ಪರಿಮಿತ ನಾಜಿವಾರಣಪದಾತಿವರೂಢಕವಲಕಾಮಿನೀ ಪರಿಚಿತ ರಾಜಪುತ್ರನಿಚಯಂ . . . ಈಶ್ವರಸುತೆ ಬರೆ (ಅನಂತ್. ೧೧-೪೦); ಪರಿಮಿತಪುರೋಹಿತಸಚಿವಹಿತಪರಕರಾವ್ಯತನಾಗಿ ನಡೆತಂದು (ಬಸವ. ೫-೫೨). ೪. ಹೊಂದಿಸಿದ ; ಹೋಡಣೆ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೫. ಮೇರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ; ಸೀಮಿತವಾದುದು : ನಿರುಪಮ ದಿಂದ ಪರಿಮಿತವುಪ್ಪಂ ತಿರೆ ಯತಿ ಯತುನಿಯಂ ಬರೆ ಪರಾಕ್ಷಾ ಭರೆಯೊ ತದತ್ತಂ ಕರಮನಿವತ್ಪರಿತೆ (ಭಂದೋಂಬು. ೫-೨೫೪); ಮಾನವನ ಇತಿಹಾಸ ದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಅಯುಸ್ಸೂ ಚಕ್ರಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಪರಿಮಿತ (ಬುಕ್ಕಾರ. ೯೩ ೬೬೦೪); ನಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಗಳು ಪರಿಮಿತ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೫೨). ೬. ಮಿತ ವಾಗಿರುವುದು ; ಹೆಚ್ಚಾಗದಿರುವುದು : ಹಿತವಾಗಿಯೆ ಬಂದು ನೀ ಪರಿಮಿತದಿ ಹೋದದಾನು ಕೇಳುಬೆ (ಕೌರಾ. ೧೪-೪೭); ಮೇಲೆ ಸಂತ್ಯಸಿ ದನು ಧರ್ಮಸ್ಥಪಾಲನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆ ಮೂರಹರನಾಲಯಕೆ ಪರಿಮಿತದೊಳ ಋಣನನ್ನ ಕರೆಸಿದನು (ಕುಸ್ತಾ. ೫-೪). ೭. (ರಹಸ್ಯಸಮಾ ಲೋಚನೆಗೆ) ಮಿತವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವುದು ; ಪರಿಮಿತಕೆ ತನ್ನಾಪ್ತ ಸಚಿವರ ಕರೆಸಿಕೊಂಡನು (ಕುಸ್ತಾ. ೧೧-೨೦); ಪರಿಮಿತಾಲಯಕೆಯು ಪರಿಮಾಪನದಲೀರಿಯಲಿ . . . ಭಕ್ತಿಯೊತ್ತಾ ದರಣಿಯನು

ಕೈಕಳುತಲಿದನು (ಪ್ರಭು. ೧೬-೨). ೮. [ಗಡೆತ] ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ : ಎಕ್ಕಂ, ದಾಹಂ . . . ಪರಿಮಿತ, ಮಹಾಪರಿಮಿತ ಈ ೪೦ ಸ್ಥಾನದ ಉಗ್ಗಡಣೆ (ವ್ಯವಹಾ. ೮); ಸಾಗರ ಮಹಾಸಾಗರ ಪರಿಮಿತ ಮಹಾಪರಿಮಿತ . . . ಇವು ೩೨ ವ್ಯಭಂಜನೆ ಹೆಸರುಗಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೨-೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಿತಪರಿಗ್ರಹ (ನಾ). - ಪರಿಮಾಣಪರಿಗ್ರಹವುತ : ಕೊಲ್ಲದ ಪುನಿವಾದ ಕಳ್ಳದ ಸ್ವದಾರಸಂಕೋಪಂ ಪರಿಮಿತಪರಿಗ್ರಹ ಮಿಂಕಯ್ಯ ಮುಖಪ್ರಕಂಗಳಂ ಕೊಂಡೆಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೨೨-೧೬).

[ಪರಿಮಿತ + ಪರಿಗ್ರಹ]

ಪರಿಮಿತವ್ಯಕ್ತಿ (ನಾ). ಮಿತವಾಗಿ ಬರುವ ಮಳೆ ; ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆ ಯಿಲ್ಲದೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಬರುವ ಮಳೆ : ಪರಿಮಿತವ್ಯಕ್ತಿ ಭಾಗ- ಇಲ್ಲಿ ೪೦೦೦೦೦೦ ಅಂಗುಲಗಳವರೆಗೂ ಮಳೆ (ಭೂವಿಜ್ಞ. ೨೫೬).

[ಪರಿಮಿತ + ವ್ಯಕ್ತಿ]

ಪರಿಮಿತಾಯು (ನಾ). ೧. ದೀರ್ಘವಿಲ್ಲದ ಆಯುಷ್ಯ ; ಅಲ್ಪ ಆಯುಷ್ಯ. ೨. ಅಲ್ಪಕಾಲದ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನುಳ್ಳವನು ; ಅಲ್ಪಾಯುಷಿ : ಮನುಷ್ಯಪರಿಮಿತಾಯುಗಳಪ್ಪ ದವಾಂದ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಂ ಗಳನೊಡನೊಡನೆ ದೇಶಕಾಲಬಲೋಪಾಯದಿಂ ಸೇವಿಸುಗೆ (ಮದಕ. ೧-೫೪ ಪ). [ಪರಿಮಿತ + ಆಯು]

ಪರಿಮಿತಿ (ನಾ). ೧. ಅಳತೆ ; ಪ್ರಮಾಣ. ೨. ಎಲ್ಲೆ ; ಮಿತಿ ; ಸೀಮೆ : ಕನ್ನಡದ ಉಪಭಾಷಾಪರಿಮಿತ್ತವನ್ನು ನನ್ನ ಪರಿಚಯದ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ್ದೇನೆ (ದ್ರಾವಿ. ೩೮೩); ಈ ಹಿಂದೆಮಂದಿನ ಪರಿಮಿತಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನದು ನಿಶ್ಚಿತ, ಮುಂದಿನದು ಅನಿಶ್ಚಿತ (ಸಾಹಿ. ೧೫೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಿತಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸು ; ಮಿತಿಗೊಳಿಸು : ಭಾಷಣೀತೆಯಾದರೋ . . . ತನ್ನ ಎಲ್ಲೆ ಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಪರಿಮಿತಿಗೊಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಭಾಷಾ. ೧೪). [ಪರಿಮಿತಿ + ಕೊಳ್ಳು + ಇನ್ಯು]

ಪರಿಮಿಲಿತ, ಪರಿಮಿಲಿತ (ಗು). ಸೇರಿದ ; ಕೂಡಿದ : ಪರಿಮಿತಪ್ರಕಾ ಪರಿಮಿಲಿ [ಪಾಕಾಂ. ೪]ತ . . . ಪರಂಪರೋತ್ತರರೂಪ ನಿರೂಪ ಚಿತ್ರಿತು (ಬಸವ. ೬೧-೪೫). **ಪರಿಮಿಲಿತ :** ಕನ್ನರಮಿಥುನಸುಖಪರಿಮಿಲಿತಗೀತ ಶ್ರವಣನನ್ನು ತಪ್ಪಳಿಸುವ ಮರಾಳವೆನೆಂದು ಗಣಪುರೋದ್ಯಾನ (ಕುಸ್ತಾ. ೨೨-೨೭). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಿಲಿ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾದ ಬೆರಕೆ, -ಮಿಶ್ರಣ : ಕುಂಕುಮಪರಿ ಮಿಲಿತ ನೀರಂ ಕರದಿಂ ಮೇಲೆ ಬೆರೆ (ಪದ್ಮಾರ. ೪-೨೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಿಲಿತ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆರಕೆಯಾದ, -ಬೆರೆತ : ಸಡುಕಿಂಕ ಮಾದುಡೊಂದಡೆ ನವಕುಂಕುಮದ್ರವದಿನರ್ವಿಪ ಕರ್ಪಿಡಿರ್ಪನಾಳ್ವ ದೊಂದಡೆ ಪರಿಮಿಲಿತಾದ್ರ್ಯ ಮಹೀರಸದಿಂ ಸರಸೀವಿಭಾಗದೊಳ್ (ಪಾಂಕಿಪು. ೪-೨೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಮಿಲಿತ 'ಪರಿಮಿಲಿತ' ನೋ.

ಪರಿಮುಕ್ತ (ಗು). ಬಿಟ್ಟಿರುವ ; ಕಟ್ಟಿದಿರುವ : ಚಾಸಚ್ಯುತರಸಪಗ ಪಾಹನರ ಪರಿಮುಕ್ತ ಕೇಶಿಗಳ ಗಡಿಹೀನರ . . . ಇಬುವುದು ಧರ್ಮನೀ (ಕುಸ್ತಾ. ೨೩-೬೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಮುತ್ತು (ನಾ). ೧. ಅವರಿಸುವುದು : 'ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಳ್' ಪರಾ. ೨. ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ; ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು : 'ಪರಿಮುತ್ತು[ತ್ತು]ಯೆನೆ ಸೆಳೆವುದಕ್ಕು' (ಕಬ್ಬಿ. ೭೦); 'ಕವರ್ದು ದೀಬ್ಬುದು ಸುಲಿದುದೆನಲು ಪರಿಮುತ್ತು ನಲವತಂಕು ಸೆಳೆವುದು ಪೆಸೆಗೆ' (ಕಬ್ಬ. ೧೦೦. ೬೪). [ಪರಿ + ಮುತ್ತು]

ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅವರಿಸು; ಆಶ್ರಮಿಸು; ಹಬ್ಬು : ಭೂಭವನಮುನುಷುಮಂ ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಳ್ ಕಟ್ಟಲೆಯ ಭಯದಿಂ (ಪದ್ಯ. ೬-೨೬೨); ಅನುಪಮಸುಗಂಧಿನವಜಾನನಮಂ ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಳ್ ಮಂದಮ ರಕ್ಷಾವಿನಿಯೋಗಕ್ಕಿಕ್ಕಿದ ಕಾಂಚನಜಂಪಕಮಲ್ಲೆ ಸತಿಯ ನಾಸಾಮುಕುಳಂ (ಪದ್ಯ. ೬-೪೯). ೨. ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು; ಬಗ್ಗೆ ಹಾಕು: ಕಂದರ್ಪದೇವನಂ ಕಂಡು ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಂಡು ಪೂರ್ವಕ ಕಂಡುತುರ್ಗಿನಂ ಜದಿದು(ಲೀಲಾವ. ೧೧-೪೪); ಉಳಿದುದ್ದುತ್ತರ... ದುರ್ಗಂಗಳಂ ಕುಟುಪಿಂದಂ ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಂಡು ಪುರಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡು (ಪದ್ಯ. ೫-೫೧). ೩. ಸೋಲಿಸು; ತಿರಸ್ಕರಿಸು: ಕತ್ತರಿಸಿ ಜಂಪ್ರ ಕಳೆಯಂ ಪತ್ತಿಸಿದಂತೆಸೆವ ಸತಿಯ ಸುಲಿಪಲ್ಲವನಂ ಮುತ್ತಿನಿಲಾಸಮಂ ಪರಿಮುತ್ತುಗೊಳ್ಳಾ[ಸಾಕಾಂ. ಗಳೊಳ್ಳಾ]ಬ್ಬದೆಂಬುದೊಂದಕ್ಕರಿಯೇ (ಮಲ್ಲ. ೬-೬೫). [ಪರಿಮುತ್ತು + ಗೊಳ್]

ಪರಿಮುತ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹೂವು; ಅದಿಮುತ್ತು; "ವಸಂತದೂತಿಕೆ" (ಪ್ರಥಮ). [ಪರಿ + ಮುತ್ತಿ]

ಪರಿಮೃತ (ನಾ). ಸತ್ತು ಹೋದವನು; ಪುರಣ ಹೊಂದಿದವನು: ಪರಿಮೃತನಾದನೆ ವಿಮೃತ ಬಹುಪ್ರತೋದಾತ್ತಯಶಂ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೧೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಮೃತ್ಯ (ನಾ). ಶುದ್ಧಮಾಡಿದುದು; ಶುದ್ಧವಾದುದು: ಎಸೆನ ಶಶಿ ತಾರಿಗಳು ಕಾಂತಿಪ್ರಸರದಲಿ ಪರಿಮೃತ್ಯವಾದುವು ದೇವಿಗಳೆಂಬೇ ನಂದಿನಚ್ಚುತನುದಯದುಕ್ಕವವ (ವಿಭಾಗ. ೧೦-೨-೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಮೇಯ (ಗು). ೧. ಅಳಿಯಲ್ಲದವ. ೨. ಅಳಿಯಬೇಕಾದ. ೩. ಅತ್ಯಂತ ಅಲ್ಪವಾದ. ೪. [ಗಣಿತ] (ಮೊತ್ತ ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ) ಭಾತಮೂಲಚಿಹ್ನೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ನಿರೂಪಿಸ ಬಹುದಾದ: ಸಮೀಕರಣಗಳ ಪರಿಮೇಯ (rational) ಮೂಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತಿ ಇದ್ದು, ದ್ವಿಭಾಜಕ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅನಿರ್ಧಾರ್ಯ ಸಮೀಕರಣವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದಿಡುಗುವುದರಲ್ಲಿ ಅವರು ಜಯ ಗಳಿಸಿದ್ದರು (ಕಪ್ಪ. ೪೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಮೋಷ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನ; ಕಳ್ಳವು. [ಸಂ.]

ಪರಿಮೋಷಿ (ನಾ). ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುವವನು; ಕಳ್ಳ; ಚೋರ: "ನಿಕಾಗಾರಿಕೆ, ತನ್ನರ, . . . ಪರಿಮೋಷಿ, ಪಾರಂಥಿಕ, ಸ್ತ್ರೀನ: -ಈ ೧೦ ಕಳ್ಳಂ" (ಹಲಾಯು. ೫೬-೧೪೬); "ಪರಿಮೋಷಿ ದಮ್ಮು . . . ಹುರ್ಮ ಮಲಿಮು ಚನ್ನಪ್ಪ ನಕ್ಕುಂ ಸ್ತ್ರೀನಂ" (ದಮ್ಮ. ೪೩೬. ೬೫-೮೧). [ಸಂ. ಪರಿಮೋಷಿನ್]

ಪರಿಮ್ಲಾನ (ಗು). ೧. ಕಳೆಗುಂದಿದ; ಕಾಂತಿಹೀನವಾದ: ಅರಸನರಿಯು ಪರಿಮ್ಲಾನಮುಖಮನುಸತಿಸ್ತಯಸ್ಪಾರಿಕ ವಿರೋಚನವಾಗಿ ನೋಡಿ (ಮಲ್ಲ. ೪-೬). ೨. ಬಳಲಿದ; ಆಯಾಸ ಗೊಂಡ: ಪರಿಮ್ಲಾನಸಖೀಮುಖಾಬ್ಬ ಮನಭೀಕ್ಷಿತ ಸ್ವಲ್ಪಪಾಂಗದಿಂಗಿತಂ ಮಾನಸದೊಳ್ಳೊಡರ್ಪದುದು ತನ್ನೊಳದೊಳ್ ಜಳಕೇಳಿಯಾಂಪುದಂ (ರಾಜತೀ. ೧೦-೬೦). ೩. ದುರ್ಬಲವಾದ; ಬಲಗುಂದಿದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಮ್ಲಾನತೆ (ನಾ). ೧. ಬಾಡಿರುವಿಕೆ; ಕಳೆಗುಂದಿರುವಿಕೆ: ಅಗಲಾಚಾರಧೂಪಗ್ರಹಣಾಂಜನಕ್ಕೆ ದಸಮಾಕುಲಾಕ್ಷಿಪರಿಮ್ಲಾನ (ಕಾ) ದೀಪಾಂಕು(ಲೀಲಾವತ). ಕರ್ಣಪೂರವಾಟಗಳಂದಲೆಲುಮುಖಮಂದಳ ಜ್ಯೋತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯೊಂದು ಲೀಲಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗಾಣಾಸಮಾಗರಿ(ಪಂ. ೨೪. ೬-೧೪). ೨. ಆಯಾಸ; ದಡವು; ಬಳಲಿಕೆ: ಪಥಿಕಾ ಮಲ ದಿಲ್ಲೆನಲ್ ಪರಿಮ್ಲಾನತೆ ಸ್ವತು ಬಟ್ಟಿನಡೆಯಲ್ಪಡೆಯಲ್ ವಿಷಯಾಂಕ ರಾಳದೊಳ್ (ಮಲ್ಲ. ೨-೨೪); ಜಾನಕಿಯರ್ಪತೋಕೆಯ ಸಮೀಪ

ದೊಳದ್ . . . ಕುಜರಾಣಿಯನೊವದ ಕಿಟ್ಟನಿಲ್ಲ ರೂಪಾನಿಲವಾತದಿಂ ತಪಸತಾಪದಿನಂದಿಕ್ಕಿಗ್ಗಲಂ ಪರಿಮ್ಲಾನತೆಯಕ್ಕು ಮೆಂದುಬಿಡಿದಂ ಕೆಲವಂ ಪದನಂಜಯಾತ್ಮಜಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೨೪). [ಪರಿಮ್ಲಾನ + ತೆ]

ಪರಿಯ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ: ಪಾರಿಜಾತವು ಪರಿಯ ವೃಕ್ಷವು . . . ಕರಿಯ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರೇಮದೊಳ್ ವನವೊಪ್ಪಿತು (ಗೋದಾಡು. ೨೪). [?]

ಪರಿಯಂಕ (ನಾ). ೧. ಹಾಸುಗೆ; ಶಯ್ಯೆ: ಪೇನಿಯಹ ಪರಿಯಂಕದಲಿ ನಿಜವಾಸಿಯಹ ಶಿಷ್ಯನಿಯಲಿ ನಿರ್ದೋಷಿಯಹ ಪಕ್ಕಕ್ಕಿಯಲಿ ಮೋಹದಲಿ ತಾಯೆನಿಸಿ ವಿಸು ಕಾರ್ಯಕೆ ಮಂತ್ರಿಯನಿಸುವ ಮೈಸಿರಿಯನುಳ್ಳ ಪಳು ರಾಣೀವಾಸವೆಂದೆನಿಸುವಳು (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೪೦); ಅರುಣೋದಯ ದಲ್ಲಿ ರಂಗನಿಂಜೆ . . . ಪರಿಯಂಕದಲ್ಲಿಯ ಶಿವನು ಕಾಣದೆ ಪಿರದಲ್ಲಿ ಕಳವಳಿಸದಳು (ಕಾಮಕ. ೬-೧); ಭಾಳಲೋಚನನ ಸರ್ವಾಧರಣಮಂ ನೀನು ಹರಿಯ ಪರಿಯಂಕವೆಂಬ ದೀಳುಮಾತನು . . . ಕೀಳಿ (ನೀಲೋಪ. ೧೬-೫). ೨. ಮಂಚ; ಪಲ್ಲಂಗ: "ಶಯನಮಾ ಪರಿಯಂಕಮಾ ಶಯ್ಯೆಯನೆ ಮಂಚಮೆನಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫); ಅಗಲೆಮ್ಮ ಸುಡಿ ಪ್ರಮಾಣಮದಾಗೆ ಎಮ್ಮ ಮಳನನೆ ಮೈದುನರಯೋಗವೇ ಪರಿಯಂಕ ತೂವಿದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟವಲಾ (ಬಸವ. ೬೯-೬೧); ಸಾರಸುಣಿಪರಿಯಂಕ ಪರಿ ಸಂಸ್ಕಾರದಲಿ ಮುಲಗುವ ಮಹಿಪತಿ ನೀರೊಳಗೊಳಗುವನು (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೪೦); ಪರಿಯಂಕಜಾತ ಚೀತ್ಯತಂ . . . ಸುರುಚಿರೋಷ್ಣ ದೃಂದ್ಯ ತಪ್ಪೀತ್ಯತಂ ಕರಮಾಪ್ತಲ್ ಗಣಕಾಜನಂಗಳೊಲವಿಂ ಸಂಘೋಗಮಂ ತಾಳಿದರ್ (ಪ್ರಥಮ. ೨೪-೧೪೧). ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ; ಮೇನೆ: "ಪರಿಯಂಕ-ಪರ್ಯಂಕ-ಮಂಚ, ಪಾಲಕಿ" (ಪದ್ಯ. ೪೩. ೨೪). ೪. (ಆಲಂ) ವಾಹನ: ಹರಿಯ ಪರಿಯಂಕಮೆಂಬಂಕ ಪತ್ರಾನ್ವಿತಂ . . . ಪರಮ ಯೋಗೀಶರಂತಕಾಂತಿಯೊಂದೊಪ್ಪುವತ್ತೊಂದು ಪಟವೃಕ್ಷವು . . . ಎಸೆಯಲು (ಸದನೋ. ೪-೬೪). [< ಪ್ರಾ. ಪರಿಯಂಕ. /ಸಂ. ಪರ್ಯಂಕ]

ಪರಿಯಂಕ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಂತಂ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಂತರ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಂತರ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಂತರ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಂತ್ರ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರಿಯಟಿಣ 'ಪರಿಯಟಿನ' ನೋ.

ಪರಿಯಟಿನ, ಪರಿಯಟಿಣ (ನಾ). ೧. ಚಲನೆ: ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭಿಯ ಲಲಾಟಪಟ್ಟದೊಳ್ ಚಾಮರದ ಕೋಮಲಪವನಪರಿಯಟಿನದಿಂ ಪರಿಪಾಟಿ ದಪ್ಪ[ಪ್ಪ] ಸುಳುಗುರುಳೆಂಬ ತುಂದಿಯ ಬುಬಲಂ . . . ಪಂಕಿ ಗೊಳಸುವಿನಗಂ (ಅನಂಪ. ೬-೬೯). ೨. ಸಂಚಾರ; ತಿರುಗಾಟ; ಅಲೆದಾಟ: ವಿಟಿನಂತೆ ಕಾಂತಾರಕಲಸದ್ವಿಲಾಸಪರಿಯಟಿನ [ಸಾಕಾಂ. ಪರ್ಯಟಿನ]ದಿಂದೊಪ್ಪಿದುದು . . . ಮಹಾಧ್ವರತುಂಗಮಂ (ಜೈಮಿಥಾ. ೨೫-೬). **ಪರಿಯಟಿಣ:** ೩. ಆ ಸಮಯದಲಿ ಬಂದನೊಬ್ಬನು ಭೂಸುರನು ಸಕುತೂಪನು ಬದುದೇಶಪರಿಯಟಿಣವಾಸಾಭ್ಯಾಸಶಿಕ್ಷೆಯಲಿ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೧-೨); ಲಂಕಾಪುರದ ಸಿರಿ ಸೀರಮದಾ ಕಾರ್ಪರಿಯ ಪರಿಯಟಿಣ [ಸಾಕಾಂ. ಐಯನ, ಯಟಿನ]ಪ್ರಚಂಡ ಸುಮಾಲ್ಯವಂತಂಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೪-೨೫). [<ಸಂ. ಪರ್ಯಟಿನ]

ಪರಿಯಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು (?): ನಾಡ್ ಅಳ ನಿಜವಿತ್ತನ ಪರಿಯಟ್ಟು (ಮೈ. ೧೯೨೪. ೧೦೪-೨; ?).

[ಪರಿ? + ಅಟ್ಟು]

ಪರಿಯಾಣ 'ಪರಿಯಾಣ' ನೋ.

ಪರಿಯರ 'ಪರಿಯಾರ' ನೋ.

ಪರಿಯಪ್ಪಿ 'ಪರ್ಯಪ್ಪಿ' ನೋ.

ಪರಿಯಪ್ಪಿ ಗೆಯ್ 'ಪರ್ಯಪ್ಪಿ ಗೆಯ್' ನೋ.

ಪರಿಯಳ 'ಪರಿಯಾಣ' ನೋ.

ಪರಿಯಾಣ, ಪರಿಯಣ, ಪರಿಯಳ, ಪರಿವಾಣ, ಪರ್ಯಾಣ,

ಪರ್ಯಾಣ, ಪರ್ಯಾಳ, ಹರಿಯಾಣ, ಹರಿಯಾಣ, ಹರಿವಣ,

ಹರಿವಾಣ (ಸಾ). ೧. ಪಟ್ಟಿ; ತಾಟು: ಅಗಲಾಗಳುಸುಖಿಯು

ಬೆನ್ನೊಳ್ ಹಿರಿಯ ಪರಿಯಾಣಮುನಿಟ್ಟಿದಂ ತೆಳ್ಳನೆ ತೀವಿ ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡೆ

(ಮಹಾಕಾ. ೬೪-೨೧); ದೇವರಾರೋಗತೆಯು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ

ಮುಂದಿದರ್ ಪರಿಯಾಣಮಂ ತೆಗೆದು ಇನ್ನೊಂದು ಪರಿಯಾಣಮಂ ತನ್ನ

ಎಂಬ ಕಪ್ಪವ ನೋಡಾ (ಪನ್ನವ. ೪೨-೬); ಕನಕದಿಂ ಸಮೆದ ಪರಿಯಾಣ

ದೊಳ್ ಮನವೊನೆದು ಪೊಸ ಪೊಂಗಳಂ ತೀವಿ (ನಂಬರ. ೧೬-೧೬);

ಪ್ರಾಣಲಿಂಗಕ್ಕಳುಕುಂ ಪರಿಯಾಣದಲಿ ಪೊಸಪೊಸ ಪದಾರ್ಥಕ್ರೀಣಿಯಂ

ಲೇಸಾಗಿ ಗಣಿಸಿ (ಬಸವ. ೬೬-೧೧); ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪರಿಯಾಣದ ಮೇಲಿರಿ

ಸಿದ . . . ಎಳ್ಳುಂಡೆಯಂ (ಪ್ರಾಣಪಂ. ೬-೬೬); ತಾನು . . . ಚನ್ನದ

ಪರಿಯಾಣದಲ್ಲಿ ಪೂಜಾಮೃತವನುಣ್ಣು ತ ಎನ್ನಂ ಕದವಿನ ಮಹಿಯಲ್ಲಿ

ಕುಳ್ಳಂನಿ ಒಡೆದ ಓಡಿನಲ್ಲಿ ಅಂಬರಿಯನೊಲೆಯಲು (ಭಸವ. ೪೦-೬೪).

೨. ಕೊಳಗದಪ್ಪಲೆ ಮುಂತಾದ ಸಾಧನ; ಭಾಂಡ; ದೊಡ್ಡ

ಬಾಯಿಯ ಪಾತ್ರೆ: "ಪುರಸಾಕ್ರಮನೆ ಪರಿಯಾ[ಪಾಕಾಂ. ಪಾ]ಣ

ಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೬೬-೨೫); ಮಹಾಭನವಪ್ಪ ಬೋನವನು

ಒಂದನುವಿನ ಪರಿಯಾಣದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಗುರುಲಿಂಗವು ಒಳಗಾದ ಲಿಂಗ

ವಾರೋಗತೆಯು ಮಾಡಿ ಮಿಕ್ಕುದು ಪ್ರಸಾದವೆ (ದೇವಾನ. ೫೦-೯೯).

೩. ನೈವೇದ್ಯ; ಎಡೆ: ಕಬ್ಬ ಸ್ವರ್ ರೂಪ ರಸ ಗಂಧಗಳ ವಿವರಿಸಿ

ಕಳೆದು ಪ್ರಾಣಲಿಂಗ ನಿಮಗೆ ಪರಿಯಾಣವ ಮಾಡಿದನೋ ಅಯ್ಯ (೩ವಗೀ.

೧೨೫-೬೨೦). ಪರಿಯಾಣ: ೧. ಪರಿದ ತಲೆಗಲೆಯ ಪರಿಯಾಣಮಾಗೆ

ಪುಲಮಿತ್ತದ ಬೋನಮಾಗಿ ಸಿರಿಯ ಮಹಿಮೆಯಂ ಮಹಿಯಲೇ

ನಾತಾದೊ ಬನದೊಳಿರ್ಪರವಾ ಪಾಂಡವರಾ (ಪಂಪಾ. ೬-೨೪);

ಪರಿಯಾಣದ ಬಾಣಿಸಿ . . . ಮಂಡವಿಯ ವಿವಾಸನವಾಸಂಗಳಿಂದಂ

(ಕಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೪೬); ಪರಿಯಾಣವೆ ಭಾಷನವೆಂಬರು ಪರಿಯಾಣ

ಭಾಷನವಲ್ಲ (ಬಸವ. ೪೬೬); ಕೆಲಕೊತ್ತು ಚಿತ್ರಕೇ ಪರಿಯಾಣ

[ಪಾಕಾಂ. ೪]ಮಂ ನೈವೇದ್ಯನಾರೋಗಿಸಲ್ ಕರೆ ಮಂಜುಭೋಷೆಯಂ

ದರಿಸಿಗೆ ಬೋನಮತ್ತಲಾಲಿದತ್ತಮರೇಂದ್ರಮಹತ್ತರೀಜನಂ (ಅನಂಪು.

೪-೪೫). ೨. ಪರಿಯಾಣ ತಳಿಗೆ ಕನ್ನಡಿ ಗಿಣ್ಣಿ ಬಾದಿಯಾಗಿದ್ದ ನಾನಾ

ತೆಜದ ಪರಿಯಾಣದ ಸಾರಿನಿಂದ . . . ಕಂಚುಗಾಣರ ಪಸರವೊಪ್ಪಿದುದು

(ಸಾಂದಪು. ೧೨-೬೬). ೪. ಮುಚ್ಚುವ ಸಾಧನ; "ಮುಚ್ಚಳ;

ಶ್ರಾವೆ" (ಪ್ರಭಾ. ಪರಿಯಳ: ೧. ತಳೆದನಿಮಿಷವಧುಗಳ ಕಣ್ಣಿಳಿ

ಸಿದರ್ . . . ಸುವರ್ಣಮಯಪರಿಯಳಮಂ ಭಕ್ಷ್ಯೋಪಪಂಚ ಹರಮಿಲ

ಸಿತಮಂ (ಪಂಪಾ. ೧೬-೯೧); ಕಪ್ಪುರದ ಪಂಕ್ತಿ ಕದ ತೊಡವನೊಳ

ಕೊಂಡು ಪೊಳವ ಪಳುಕಿನ ಪರಿಯಳಂ [ಪಾಕಾಂ. ೫೦]ಗಳುಂ (ಪರ್ವಪು.

೫-೬೬); ಕೆಂಬರಲ ಪರಿಯಳಂ [ಪಾಕಾಂ. ೫೦]ಗಲೊಳ್ಳಿಳಿದ ಮಂಗಳ

ಮಣಿದೇವಂಗಳ ಬೆಳಗು . . . ಪರಕಲಿಸಿದುದೆಂಬಂತೆ ಸಂಜೆಗಿಂಪು ರಂಜಿ

ಸಿತ್ತು (ಪಾರ್ವತ. ೧೦-೧೨). ೩. ಜನ್ನಿ ಗೆಯಾವಂ ಪರಿಸಿದ ಪೊನ್ನಂ

ಪರಿಯಳ [ಪಾಕಾಂ. ೫]ಮನೊಯ್ಯ ಕಳ್ಳರನಂತಿಂ ತನ್ನದು ಗಡ ಮನೆದೈವದ

ಸನ್ನಿಧಿಯ ನೋಡೆ ಮನೆಯ ಕುನ್ನಿ ವಿಶೇಷಂ (ಪಸಾರ. ೯೬೬).

ಪರಿವಾಣ: ೧. ಒಡೆಯರ ಸಹಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿವಾಣ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿರು

ಕೊಂಡು ಉಂಬ ಸಮಗ್ರಾಹಕನಲ್ಲಯ್ಯಾ (ಸರ್ವಪ. ೪೬-೨೪೫);

ಕುಮಾರರಂ ಪಂತಿಯೊಳಿರಿಸಿ ಪಾಯಸಮಂ ಪರಿವಾ[ಪಾಕಾಂ. ಯಾ]ಣಂ

ಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಬಡಿಸಿ (ಪುಣ್ಯಪು. ೩-೪೨); ಮಿಂಚುವ ಪರಿವಾಣಾ ಇಂಬು

. . . ಪಂಚಾರತಿ ಗಂಟೆಗಳಿಂದ ಮೆಚುವೆವು ಕಂಚುಗಾಣರ ಪಸರಗಳು

(ಕಂಪದಿ. ೬-೬೯); ಮುಖ್ಯಭೋಜನದ್ರವ್ಯವಾ ತರುಣಿಯರು ಪೊಸ

ಮಿಸುಗಿ ಪರಿವಾಣದೊಳು ತೀವಿಯರದೆ ತಂದೀಯಲು (ಸದನೋ.

೧೯-೨೯); ಬೀಸಿದನ್ ಬೊಗಕೆ ಮೋದಿ ಪರಿವಾಣಮಂ (ಪ್ರೀರಾಮಾ.

೧೦೦-೧೧). ೪. ಪರಿವಾಣ ಮುಚ್ಚಿದ ಕುಡಿಗಳಿಗೆ ಕಣಕದ ಲೇಪ

ಹಾಕಿ ದಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿದ (ಚಪ್ಪ. ೨೪೧). ಪರಿಯಾಣ: ೧. ಅಂತು

ಪೊನ್ನದ್ದೆಗಳೆಗಳ ಮೇಲಳಂಕರಿಸಿದ ಚಂದೊನ್ನ ಸಿರಿಯ ಪರಿಯಾಣಂಗೆಂ

ಪೊಂದಾವರಗೊಳಸಲದಂತೆ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭೋಜನಲಕ್ಷ್ಮಿ ವಿವಾಸ

ಭವನಕ್ಕಾ ರಾಜಹಂಸನುಂ . . . ಬಿಂಬುಂಗೆಯ್ತು (ಸುಳುಮಾ.

೧೧-೨೯); ಸುವರ್ಣಪರ್ಯಾಣಂ [ಪಾಕಾಂ. ಪರಿಯಾಣ]ಗಳೆಂದುಮುಖ

ಮಯೊಮಮಾಣಕ್ಕದೀಪಕರಣಾರಾಣತ ಮರಕತಮಂಜುಷ್ಣಿಗಳೆಂ

(ಪಂಪಾ. ೧೨-೨೫). ಪರಿಯಾಣ: ೧. ಹೊಲೆಯರಲ್ಲ ಚಕ್ಕ

ದೊಡ್ಡ ಪರನ್ನದ, ಪರ್ಯಾಣ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗೌಡರ ಮನೆಬಾಗಿಲಿನಿಂದ

ಹೋಲಿಗೆ ಹಾಕಿಸಿಕೊಂಡು ತೃಪ್ತರಾಗಿ ನಡೆದರು (ಗ್ರಾಮಾಯ. ೨೬೫).

ಪರಿಯಾಣ: ೩. ಶ್ರೀ ಬಾಳೇಶ್ವರದೇವಗ್ನ್ ಗಾವುಂಡ ಅಲುನ

ತೊಕ್ಕುಲು ದೇವರ ಪರ್ಯಾಳಕ್ಕೆ ಸೊಂದಗೊಲ ದೇವಗೌಡನ X X ಲಿ ಬಿಟ್ಟ

ದಣ (ಸಾಧನ. IX-೬, ೧೬೬-೫೬; 1093). ಹರಿಯಾಣ: ೧.

ಅಕ್ಕಿಯಂ ಹೂಸು ಯೆಣ್ಣೆಯನು ತೆಗೆಯೊಟ್ಟಿ ಮಿಕ್ಕ ಹರಿಯಾಣವ

ನುಡು ತೊಡು ಪಾಪುಗಿಯನೆಂದು ಚಕ್ಕ ಹರಿಯದ ಬಾಲೆ ಪಲ್ಲಭನನ

ಗಲ್ಲಳರಿಂದ ವಿಳಕೆಗೊಂಡಳು (ಪಟಪಾ. ೪-೪೬); ಮರದ ಹರಿಯಾಣ

ದೊಳುಂಡಂ (ಕಮದ. ೨೪೧ ಪ್ರಯೋ); ರಾಜಾನ್ನದಕ್ಕಿಯ ಸಾಲ

ಹರಿಯಾಣದ . . . ವಿವಿಧ ಭಕ್ಷ್ಯವಳಿಯ ಬಾಣಸದೊಳಗೆ ಬಂದಳು

ಮತ್ತ ಗಣಗಮನೆ (ಕುಣ್ಯಾ. ೩-೬೬); ಹೇಮದ ಸಾಲ ಹರಿಯಾಣ

ಗಳ ಸುವರ್ಣದ ಪಟ್ಟಿ ಬಟ್ಟಿಲುಗಳ . . . ಸಾಲೆಸಿದವಾ ಭನನಾಂತರಾಳ

ದಲಿ (ಕೊರಂ. ೬-೫೫-೬೪); ಸೊಡರ ಸುಳಿಸಿದರು ಹರಿಯಾಣಿ (ಪುರಂ.

೬೬-೫೯). ಹರಿಯಾಣ: ೧. ಹರನ ಚಿಗಣಗಿರಿಯ ತೋಳ್ಯಾಲೆಯಂ

ತರಿಸಿ ಹರುಷದಿಂದ ಹೊನ್ನ ಹರಿಯಾಣವೊಳಗಿರಿಸಿ (ನಂಬರ. ೯-೬೬);

ಕ್ರಮವರಿಸಿ ಹೊಸ ಹೊನ್ನ ಪರಿಯಾಣಮುನಿಷವದಿಸಿ ಪಂಚ

ಪಕ್ಷಾನ್ನಮನಮಳದೇವಾನ್ನ ದಿವ್ಯಾನ್ನಂಗಳಂ ಬಡಿಸಿ (ಬಸವ. ೪-೧೪);

ಗಲೂಡು ಸೊಣ್ಣಪ್ಪನು ಕೊಟ್ಟ ಉಪಕರಣ ಹರಿಯಾಣ ಅಡ್ಡಗೆ

(ಎಕ. IX, ವೆಂಗಳೂ. ೯೦-೪; ಸು. 1400). ಹರಿವಣ: ೧. ಮಂತ್ರಿ

ಮಾಂಸದ ಹೊರಳೆಯಲಿ ರಣಭೂತದೊಳಿಗೆ ಹರನ [ಪಾಕಾಂ. ಯಾ]ಣವ

ನಿಟ್ಟಂತೆ ಹೊಸ ಪರಿಯಾಯ್ತು ರಣಭೂಮಿ (ಕೊರಂ. ೫-೬-೧೬);

ತರಿಸಿದನು ನವರತ್ನಖಚದ ಹರಿವಣವ (ಕೋಗಯ. ೯-೬೪); ನಗುತ

ಸುರಲನೆಯರು ಸಿಂಹಿಯ ದಿಗದು ಹೊತ್ತರು ಹರಿವಣಂಗಳ (ಅಂಬಕಾ.

೪೫-೪೦). ಹರಿವಾಣ: ೧. ಅಗಮನೆ ಹರಿವಾಣವಾಗಿ ಪುರಾಣವೆ

ಓಗರವಾಗಿ ಉಂಬಾತ ವೇದವಾಗಿ (ಕೋಲಾಂ. ೫-೧೨); ದೇವರಿಗೆ

ಬೆಳ್ಳಿಯ ಹರಿವಾಣವನೂ ಕೊಟ್ಟು (ಎಕ. IX, ಪನ್ನ. ೬೫-೬; 1278);

ಅರತಿಯ ಹರಿವಾಣ ಸುಳಿದುದು ಸಾಲು ಸೊಡರಗಳ (ಕುಣ್ಯಾ. ೬-೯೬);

ಅವಳು ಹೊನ್ನ ಹರಿವಾಣದ ಮೇಲೆ ಮೃದುವಾದ ರೇಶ್ಮಿಯ

ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಾಸಿದಳು (ಪಾಪು. ೪೦). ೩. ಇಪ್ಪಳೆ ಅವನೊಬ್ಬನು

ಪ್ರ X X ಕೃತಿ ಮಾಡಿ ಅಳವಿಂಥವರು ಕರಿದೇವರ ಹರಿವಾಣಕಿ ವಿಸವನ್ನಿಕ್ಕಿದು

(ಎಕ. VII, ಪನ್ನ. ೫-೧೩; 1263 ?); ಯಾ ಭಮ್ರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟ

ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದರೆ ಯಾ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಗಳ ಪರಿವಾಣಕ್ಕೆ ವಿಷವನ್ನಿಟ್ಟವರು (ಎಳ. XIV, ೨೨-೨೩; 1588). ೩. ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡುವ ದಿನನಿ ತುಂಬಿದ ತಳಿಗೆ: ಶ್ರೀರಂಗನಾಥದೇವರ ತಳಿಗೆ ಒಂದು ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಪರಿವಾಣ ಒಂದು (ಎಳ. XIV, ೨೨-೨೩; 1529); ಇವೆರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟು ಪರಿವಾಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು (ಎಳ. VII, ೨೨-೨೩; 1588 1). ೩. (?): ಸಾಕೆ ಆದ ಗಣಕಿಯರ ವೀರರ ಪರಿವಾಣದಾದ ರೀತರ ದಿಂಕದಂಕವಾಟರ . . . ಪರ್ವತರ ಮೊತ್ತದೊತ್ತರದ ತಿಂಥಿಯುನೊತ್ತರನಿ ಇಟ್ಟನಿಸಿದ ಕಟ್ಟಣಕದಾಸ್ಥಾನದೊಳು (ಬಸರ. ೬-೨೧).

ಪರಿವಾಣದಾರಕಿ - ತಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಆರತಿ: ಸುಪತಿಯರ ಪರಿವಾಣದಾರಕಿಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ . . . ಒಪ್ಪಂಬದೊ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೨೪); ಅದರ ರಥವೇಣದನ್ನು ನೃತ್ಯದ ತರುಣಿಯರ ಪರಿವಾಣದಾರಕಿಗಳ ವಿಶಾಸದರಿ (ತೊರಣ. ೧-೧೬-೧೭).

[ಪದ್ಯ: + <ವಾಣ: ?/ತಮಿ. ಅರುವಾಣ; ತುಳು. ಪರಿಯಾಣೊ, ಪರಿಯಾಣೊ; ಪರಿವಾಣೊ, ಅರಿಯಾಣೊ, ಅರಿವಾಣೊ; ತೆಲು. ಪರಿಯಲ, ಪರಿವಾಣ, ಅರಿವಾಣ./ಪ್ರಾ. ಪರಿವಲ, ಪರಿವರಿ]

ಪರಿಯಾಣ (ನಾ): ಜೇನು; ತಡಿ: ಪುನರವಸಾಧಿಸುವ ಶ್ರೇಣಿ ಪೂಲಂ ಕವನೆಯ ಮುಣಿಯ ಪರಿಯಾಣದಿಂ ಕೋರ್ಕೆವತ್ತಿಯರೆ ತಂನೊಂಪಾನೆಯಂ ಸೇವುಣ ಪ್ರಬಲಮಂ ನೂಂತಿ ದೆಂನಟ್ಟಿ ಕೊಂದಂ. (ಸೌಹೃ. IX-1, ೩೪೦-೪; 1224). [<ಸಂ. ಪರ್ಯಾಣ]

ಪರಿಯಾಣಪೀಠ (ನಾ). ತಟ್ಟಿಯನ್ನಿಡುವ ಪೀಠ; ಅಡ್ಡದಿಗೆ: ಪರಳೆ ಪಾಸು ಗಡ್ಡಿಯನ್ನುತ್ತಲಿ ನೀ ಪರಿಯಾಣಪೀಠವನಿಸು (ಆನಂಜ. ೫-೫೪). [ಪರಿಯಾಣ + ಪೀಠ]

ಪರಿಯಾಣ (ನಾ). ಸಂಚಾರ; ತಿರುಗಾಟ. [ಸಂ.]

ಪರಿಯಾಪ್ತ (ನಾ). ಸಾಕಷ್ಟಾದುದು: ಭವಭಯಸಾಗರಕ್ಕೆ ತನ್ನಂಪಿ, ಕಮಲಪರಾಗಚಿಂತಾಪೋತವೇ ಪರಿಯಾಪ್ತವು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨೫-೩೪). [<ಸಂ. ಪರ್ಯಾಪ್ತ]

ಪರಿಯಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಸಂತ್ಯಸ್ತಿ; ತುಷ್ಟಿ: ಎನಗೆ ನಿಮ್ಮಡಿಗಳ ಕೃಪಾ ರೋಷನವರೇ ಪರಿಯಾಪ್ತಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೬). [<ಸಂ. ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ]

ಪರಿಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಅನುಕ್ರಮ; ಸರದಿ; ಪರಿವಿಡಿ: "ಅನುಪಾತ್ಯಯಮುಂ . . . ಪರಿಯಾಯಮನುಗತಿ ವಿಶಾಯಮೆನಲು ಸುಪರಿವಿಡಿಯನಿಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೪); ಪರದೇಶಮಂಡಲವನಿರವ ನೊಂದನೆ ಮಾಡಿ ಪರಿಯಾಯಪರೀಕ್ಷೆಯನೊಲಿದು ನೋಡುತ್ತ (ಚನ್ನ. ೪. ೪೪೬-೪೪೭); ಮಾಯದಧಿರಂಜನೆಯ ರಚನೋಪಾಯದಲಿ ಗೋತ್ರ ಪ್ರವರಪರಿಯಾಯವಲಿ ಪವಳಿಗಿದರು ಪಾಪನತಪೋಧನನ (ತೊರಣ. ೧-೫-೪೪). ೨. ರೀತಿ; ಬಗೆ; ಕ್ರಮ: ಗುರು ಲಿಂಗ ಜಂಗಮಕ್ಕೆ ವಾಣೀಹವ ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಪರಿಯಾಯವ ನೋಡಿರಿಯ್ಯಾ (ಸರ್ವ. ೧೪೬-೬೧೪). ೩. ಬದಲು; ವ್ಯತಿರಿಕ್ತತೆ: ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡುದಕ್ಕೆ ಪರಿಯಾಯವೇ ಕುಟಿಲಿ (ಕೊಡ್ಲೊಬ. ೯-೧೧). ೪. ಬದಲಿ ರೂಪ, ಆಕಾರ; ಪರ್ಯಾಯರೂಪ: ಬಯಲ ರೂಪಿನ ವಸ್ತು ಜೀವವದಕೆ ಗುಣನುತದಿಂದಣುವು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ನುಯಗಿಟ್ಟ ನರಸುರರಾದಿಯಾಡಾಕಾರ ಜಯಗಳದಲಿ ಪರಿಯಾಯ (ಕುಚ. ೬೬-೧೨೩). [<ಸಂ. ಪರ್ಯಾಯ]

ಪರಿಯಾರ, ಪರಿಯರ (ನಾ). ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ವಿನಾಯಿತಿ; ಕಂದಾಯ ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ರಿಯಾಯಿತಿ: ಭೂತಕರ್ಮಗ್ನಿ ಕಾಲಿಗ್ನಾಪಿ ಸರ್ವ ಪರಿಯಾರ ಪರಿಗ್ರಹದಿನ್ನು ಪಾಣಿಗ್ರಹಣಂ ಕೆಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಮೈ. ೧೯೪೧, ೧-೩೨; 643 1); ಕಾದು ರೂಸಾಗರ

ಪರಿಯಾರಂ ಕೊಟ್ಟನ್ (ಸೌಹೃ. IX-1, ೩೯೨-೫; 8ನೆಯ ಶತ); ಪರಿಯಾರಮಾನ್ಯದಿಸಿದೊನ್ನ ಇಮ್ಮಾಹಾಪಾತನಕ್ಕೆ (ಎಳ. XIV, ತಿರುಮ. ೨೫೩-೪; ಸು. 8೦೦); ಆದ ಮನ್ನೆಲ್ಲ ಪರಿಯಾರ ಇಲ್ಲ ಕೊಡಂಗಿಯಲ್ಲ (ಸೌಹೃ. IX-1, ೨೪-೫೦; 936). ಪರಿಯರ: ಮೂಡಿಯ ಮೊದಲೊಕ್ಕೊಟ್ಟು ಕ್ಷೇತ್ರವರಿಯರ ಮಾಳ್ವದನ್ನು ಕೇರಿ ಸಮಸ್ತಂ ಕೆಡಿಗೆ ಪದಿನೇಯ ಮತ್ತರ್ (ಕಾ. II, ೪-೧೫; 918); ಮಾನ್ಯಕಾಣ ಮೂಣು ಶ್ರಾಹಿಗೆ ಪರಿಯರ ಗದ್ಯಾಣವನಿಜುವರ್ (ಸೌಹೃ. IX-1, ೬೬-೨೯; 992); ಒನೆದಿತ್ತ ಮೂರ್ತನಮಾ ಬಸದಿಯ ಸೂಳಿಗೆ ವಿಶೇಷದಿಂ ಪರಿಯರನ್ನುಂದಸತುದಲಿಮೈಂದಿ ಕರವದಮಿವಾಕೂಳ್ಳಾಳಗೈಯ್ಯ ಕಳಭೋಗದಿವ (ಸೌಹೃ. XI-1, ೫೨-೬೬; 1007). [<ಸಂ. ಪರಿಹಾರ] ಪರಿಯಾರವಿಡು (ಕ್ರಿ). ತೆರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿನಾಯಿತಿಯನ್ನು ಕೊಡಿಸು; ಕಂದಾಯದಲ್ಲಿ ರಿಯಾಯಿತಿ ಕೊಡು: ಕೋಟಿಮು ಮಣ್ಣು ಮ ಪಟಿಯ ಬಟ್ಟನೆ ಪರಿಯಾರವಿಟ್ಟಮ್ (ಎಳ. IV, ೧೬೩೩. ೬೦-೮೨; ಸು. 890). [ಪರಿಯಾರ + ವಿಡು]

ಪರಿಯಿಡು, ಪರಿಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ವೇಗವಾಗಿ ಹೋಗು, ಧಾವಿಸು; ಮುನ್ನುಗ್ಗು: ಜವಗಿಡಿಸಲಾ ಜವನಂ ಪರಿಯಿಟ್ಟು ಮುತ್ತಿದಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೧೬೨); ದಿವಿಪರಾಜನಿಂದನೆಗೆ ರಾಜರಾಜಾಧಿ ಪೇಕಮಂ ಮುಣಿಯಸುವೆನ್ನಗೀಗಲ್ ಪರಿಯಿಡುವನೆಂದು ತನ್ನೊಳ್ ಲಿಪ್ಪಿಯಿಸಿ (ಜಗದಿ. ೪-೬೪೪); ಭರದಿನರಮನೆಗೆ ಪರಿಯಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿದಾನೆ ಗಳ ದಂತಕಾಂತಿಯಂ ಕಿಟ್ಟು ಕಳೆದುಂ (ವರ್ಧ. ೬-೬೨); ಕೆಲಕೆವೇಗೆ ದಿಂದ ಪರಿಯಿಟ್ಟು ಕೆಲರ್ ನಡೆತಂದು ಮಂಟಪಸ್ಥಳದ ವಿಶಿಷ್ಟವಿಪ್ಪರ ದೊಳೊಡ್ಡದು ರಾಜಕರಾಜಸಂಕುಲಂ (ಸಚಂ. ೩೦೮); ಭರದಿಂ ಹೆತುರಂಗಬಲಂ ಬೆರಸಧಟೆಂದುರ್ ಕೊರ್ಪ ಪರಿಯಿಟ್ಟುಗಲ್ ಧರೆ ಕಂಪಿಸೆ ಕಲಿಕಾಮನ ಪುರಮಂ ಮುಳಿಸಿದೆ ಮುತ್ತಿದಂ ಗಿರಿಶಕುತಂ (ಕ್ರಿಪು. ೫-೬); ಪೊದಳು ಪಾಯ್ತು ಪರಿಯಿಟ್ಟು ವಾಯುರೆಯಂ ಹಯ ದ್ವಯಂ (ರಾಜಕೇ. ೧೩-೯೧). ೨. ಪ್ರವಹಿಸು; ಹರಿ: ಅಪ್ಪ ಪ್ರವಾಹಂ ಪರಿಯಿಡೆ ಪುಳಕಂ ಪೊಣ್ಣೆ (ರತ್ನಾ. ೬೦); ಬೆಮರ್ ಕರಂ ಪರಿಯಿಡೆ ಗದ್ದದಂ ಸುಳಿಗೊತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಾ. ೬). ೩. ಧಾಳಿ ಮಾಡು; ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕು; ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗು: ಪರಿಯಿಟ್ಟೇ ಬಪ್ಪನೇ ಬಪ್ಪನೆ ಕಡುಮುಳಿಸಂ ಗಂಗೆಪರ್ಯಾಧಿರಾಯಂ ನಿರುತಂ ತಾನೆನ್ನು ಚೋಳಂ ಮದಮನುಡುಗಿದಂ (ಸೌಹೃ. IX-1, ೧೧೮-೧೪; 1057); ಮೂಜನೆಯ ದಿವಸದಂದು ಶತ್ರುಳ್ಳಂ ನಂದ್ಯಾವರ್ತಪುರಕ್ಕೆ ಪರಿಯಿಟ್ಟು ಪಲಂಭರರಸುಮಕ್ಕಳಂ ಕೊಂದು (ಪಂರಾಮಾ. ೪-೨೨೪); ಪರಬಲಮಂ ಪರಾಕ್ರಮಿಸಲೆಂದರೆ ಗೌಡನುದಗ್ರಕೋಪದಿಂ ಪರಿಯಿಡೆ (ಎಳ. XI, ಚತ್ರದು. ೧೩-೧೬; 1124 1). ಹರಿಯಿಡು: ೧. ಮೇಪುಗಾಡಿಂ ಹಕ್ಕಿವಲಿಗೆ ಪರಿಯಿಡುವ ಹರಿಣೇಗಣದ ಕಡೆವಾಯೊಳರೆಮಲ್ಲು ಬಾಡೆಳಿಗುಂಕೆಯೆಸ್ಟಳಂ ಸೆಳೆದು ತಂದಾ ಬಯಲೊಳ್ ಬಳ್ಳವಸೆಯಂ ಪೊಸೆಯಿಸಿಯುಂ (ಪಂಪ. ೪-೪೪). ೩. ಶ್ರೀಮುತ್ತಿಭುವನಮಲ್ಲ ಪೊಯ್ಯಳ ದಿಟ್ಟಿದವ ತಳಕಾಡ ಹರಿಯಿಟ್ಟಿಡೆ ಅದಿಯಮುನಿದಾನ್ತು ಕಾದಿ (ಮೈ. ೧೯೩೪, ೧೨-೪; 1117); ಕದಿದ ದಿದ್ಯಾಮದೋತ್ಪಾಟನೆಕ್ಕೆ ಪರಿಯಿಡುವ ಬಲಪೋ (ಸದ್ಗ. ೨-೪೦). [ಪರಿ + ಇಡು]

ಪರಿಯಿಸು, ಪರಿಸು, ಹರಿಯಿಸು, ಹರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಓಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ಓಡಿಸು; ನುಗ್ಗಿಸು: ತದ್ರಥಮಂ ಹಂ ವಾಯುವೇಗದಿಂ ಪರಿಯಿಸೆ ತಾಗಿದಂ ಪರಿಗನಂಕದ ಪೊಂಕದ ಸುಪ್ರತೀಕಮಂ (ಪಂಪಾ. ೧೧-೬೬); ನರಪತಿ ಕೈಲಸಂ ಬೆಸೆ ಪೂರ್ವಸೇನೆಗೆ ಸೂಚಿಯಾನೆಯಂ

ಪರಿಯುಸಿ ಗೆಲ್ಲಂ (ಗದಾಯು. ೨-೪೬); ತನ್ನ ರಥಮಂ ಲಂಕೇಶ್ವರ
ನಿರ್ದೋಷದ್ವಂದ್ಯವು ಪರಿಯುಸಿದನದೇಂ ಪ್ರತಾಪಿಯೋ ಪವನಸುತಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೩-೧೨೬); ಪರಿಯುಸೆ ಕೀಟಾ ಪಾಯ್ತು ರಥಯೂಥ
ರಥಾಂಗದ ನೇಮಿಭಾತದಿಂ ಧರಣಿ ಸುರುಳ್ಳು ಕಂಪಿಸೆ (ಕಾಂತೀಶ್ವ. ೮-೬೪);
ಪರ್ವಾಪ್ತು . . . ಬಂದಿಯನು ಪರಿಯುಸೆ ಪುಳಿಬಿಕ್ಕು ದಿಯಾದುದು
(ಸಾಕ್ಷ್ಯಾ. ೨೦-೮೩). ೨. ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು; ಪ್ರವಹಿಸು
ವಂತೆ ಮಾಡು; ನೋಯಲ್ ಕೊಡಗೊಂಡು ತಿರ್ಪಿ ಬಚ್ಚಲನೆರ್ದೊಂಬಿ
ದೊಳ್ ಪರಿಯುಸಲ್ . . . ಬಗೆದುದಂದು ಜನಂ ಪುನಃಂದ್ರಿಕಾಂಬುವಂ
(ಅವಿಶ್ವ. ೬-೪೫); ಅಮೃತಾಣ್ಣವನು ಮೇರುವಿನ ಮೇಲಿಳಾ
ವನಕೆ ತಿರ್ಪಿ ಪರಿಯುಸಲಿಂದ್ರಂ ಸಮದೇರಿವೊಲ್ (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೯);
ಮುಗಿತ್ತಲೆಯ ಕೊಳದ ಕಟ್ಟಿನೊಡೆಯುತ್ತೆ ಕರ್ಬೊನಲ ಪರಿಯುಸುವಂತೆ
ಮುರುಬು ಸಡಿಲಿಸಿ ದೀಸಿದಳ್ ಕೇಶಪಾಶಮಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೩೩-೪೬).
ಪರಿಸು; ೧. ನಿರಿಯೊಡೆಯಂ ಕೀಟಾಕಾಗಿರಲರಿವನೆ ಪರಿಸುತಂ
ಕಿರಿಟಿಯ ರಥಮಂ (ಸಮಗ. ೪-೧೪೪); ಅಮಲಾಸನಂ ಹಂಸಿಯಂ
ಕಮಲಾಂಬಕಂ ಬೇಗದಿಂ ಗರುಡನ ಒತ್ತರಿಪ ಸಕಲ ಸಂರಂಭದಿಂದೊಳು ಪರಿ
ಸುತ್ತಿರಲ್ (ಚಿತ್ರಾ. ೧೬-೧೬); ಹಂಪಿಯನಶ್ವದಂದದ ಪೇಟೆಗನೇಟೊ
ನೊಳು ಕೊಲಗುಭಯವೀಧಿಗಳ ಪರಿಸುವ ದಿರುದಿನ ರಾಯರಾಪುರವ ಸಿಂಗರ
ವಾಂಕ ಕೇರಿಯೊಪ್ಪಿಹುವು (ಕಂಪ. ೩-೫೮). ೨. ಪರಿಸುಗುಮಿಲ್ಲಿ
ಭೋಗರವ ನೆತ್ತರ ಪರ್ವೊನಲಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೪-೨೩೬);
ಇಳಿಯನೀರದಿಮಾಡಿದ ಪಾದ ಜಪನ ಬಾಂಭೊಳೆಯ ಪರಿಸಿದಂಪ್ಪಿ ಜಪನ
(ನೋಹತ. ೧೪-೧೯); ರಕ್ತದ ಬಲುಗಾಲುಮೆಯ ಪರಿಸಿದರು (ಕಂಪ. ೧೫-೫೪). ೩. ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡು;
ನಡೆಯಿಸು; ಕಳುಹಿಸು; (೪). ಹರಿಯಿಸು; ೧. ಹಂ ರಥಮಂ
ಹರಿಯಿಸುತಂ ತೆರಳ್ಪ ತತ್ವಮನೆ ಪೇಯ್ತು ಗಡ ಕಾದಿಸಿದಂ (ಸಮಗ. ೧೦-೧೬೨); ಆನೆಯಂ ಮಗುರ್ಚಿ $\times \times \times$ ಹರಿಯಿಸಿ ಕಾದಿ ಮೇಲಾಳ
ಪ್ಪರ ಕೊಂಡು . . . ಜೋಳವಾಳೆಯ ನೆಲೆದ ದಾಸಿ (ಮೃಗ. ೧೯೩೪, ೧೨-೬; 117). ೪. ಕಳೆ; ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ನಿವಾರಿಸು;
ಹಿಂತಾಡ ದುಸ್ಸಹವಸ್ಥಾಂತರ ಸಂತತಿಯನಾಗಳನುಭವಿಸುತಮಿರ್ಪಂ
ದರ್ಪ ಚೈತನ್ಯಮನಂತಾಗಳೆ ಹರಿಯಿಸುತ್ತ ಮೂರ್ಛಾವೇಗಂ (ಕಾಂಪು. ೯೨೮); ನೆಗಟ್ಟುಳಮಂ ಹರಿಯಪನೆಂಬರ್ಪಿಯಂವದಿಲ್ಲಿಗೆ ವಂದೆಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೦); ಪರಧನಹರಣನ ಹರಣಮಂ ಹರಿಯಪ ಪರಣತೆ
ಯನುರವಣಿಸಿ ದೆನ್ನೊಳೆ ಪರಿದು (ವರ್ಧ. ೨-೪೮ ವ). ೫. ತಿರುಗಿಸು;
ಹೊರಳಿಸು; ಅಲ್ಲಿಂದ ಎಡಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣನ್ನು ಹರಿಯಿಸಿದರೆ
ಮತ್ತೊಂದು ಸುಂದರ ತಾರಾಗುಚ್ಚವು ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ (ನವ್ಯ. ೪);
ಪಾಶ್ರ್ವಗಳ ಮತ್ತು ಇತರ ಸಲಕರಣೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಹರಿಯಿಸಬೇಕು
(ಅಮೃ. ೩೨). ಹರಿಸು; ೧. ಕಳ್ಳರು ಕದ್ದು ಹರಿಸಿ ಹಂಗಾದಿನೊಳು
ಪಶುನುಚೆಯವಂ (ಸಾಸಂ. ೩-೧೫೫); ಬಹಳಮದಗಂಧೇಭಮಂ ವಿಗ್ರಹ
ಸುವನ ಮೇಲಕೆ ಹರಿಸಿ ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಲ್ಲು (ಬಸವ. ೨೧-೩೪); ಧರ್ಮಜ
ನೆಲ್ಲಿ ಮೋಹರದಗವನತ್ತರೆ ರಥವ ಹರಿಸು (ಕುಮಾರ. ೨-೩೦);
ಹರಿಸಿದಂ ಬೇಗದಿಂ ಮನನರೂಢಮಂ ಕೆಲಬಲದ ಮನ್ನೆಯರ ಗಡಣದಿಂದೆ
(ಜೈಮಿ. ೪-೨೬). ೨. ಲೋಕನತಪ್ತವಾರಿಯನು ಭೂಚಕ್ರದೊಳು
ಹರಿಸುವ ದುಕ್ಕಿಯ ಕಂಡು (ಪೋಹತ. ೧೦-೧೪). ೩. ಬದಪಾರದ
ದೊಡವಿಯರ ಪರಿಸದೆ . . . ಮನವೊಲ್ವಾಗಳ ನೆರೆಯಲ್ ದೊರೆಕೊಳ್ಳ
ರತಮ ಸಂಕಲ್ಪರತಂ (ಕಾಂಪು. ೩೧೪); ಬೇಡ ಹರಿಸಿದರಖಿ ದೆಸೆದೆನೆಗೆ
(ಕುಮಾರ. ೪-೪೪); ಹರಿಸುತಂ ತನ್ನ ಮೋಹರವನ್ನೊಡೆ . . .
ವರೂಢಮಂ ಹರಿಸುತಂತಾ ಬುಟ್ಟುವಾಹನಂ ಪಾತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು

ಕಣೆಗಲೆಯಂತೆ (ಜೈಮಿ. ೨೨-೨೫). ೪. ಹಪದೊಳಾದ ಕಡುಚೆಲ್ಲಿಂದಂ
ತಾಂ ಸಂದಭಮಂ ಹರಿಸಿ ದಿಟಂ ಸುದಗಿತವಡೆದು ಭೋಗಿಪುದು ತತ್ಪಲಮಂ
(ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೩೨); ಹರಿಯ ಮದವಂ ಹರಿಸುವಂ ಗಡ
(ಬಸವ. ೨೩-೨೨); ಮಾಸವಾಣಿತ್ಯಾತನಂಗದ ದೋಷ ಹರಿಸಲು ಬಳಿಕ
ರಾಜ್ಯಮಹೀಶ ಮಾಡಿದನಖಿಭಾರತವಂಕಮಧ್ಯದಲಿ (ಸಂಘ. ಪರಿ. ೩೧೩-೪೪); ಎನ್ನ ತಾಪತ್ರಯಂಗಳಂ ಹರಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸು (ಚಿತ್ರಾ. ೧-೧);
ಹರಿಸಲಪ್ಪದೆ ನರರು ಮತ್ಸರಯ ಸಂಕಟನ? (ಮಂಕು. ೨೦೧). ೫.
ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ತೌಲನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕನ್ನಡ ಕವಿ
ಗಳೂ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಹರಿಸಲಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೧೩ ಹನ್ನೆ). ೬. ತೀರಿಸು;
ಮುಟ್ಟಿಸು; ಅದರನ್ನು ಸಾಲವನ್ನು ಹರಿಸಲೊಂದುಪಾಯವುಂಟು
(ದೇವೀ. ೧೨೬). [ಪರಿ-+ಇಸು]

ಪರಿಯುಕ್ತ (ಗು). ಸೇರಿದ; ಕೂಡಿದ; ಪರಿಯುಕ್ತವಜ್ರಿಯಂ
ಸುರಪುರದಂತೆ ವಿಭೂತಿಶೋಭೆಯಿಂದಾ ದಿವೀಶ್ವರನಂತೆ ಕಣ್ಣಿನಂದಜ್ಜರಿ
ವತ್ತುದು ಸೊಕ್ಕಾಣವಾಸದ್ವಾರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಯುಡುಗು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರವಹಿಸುವುದು ನಿಲ್ಲು; ಹರಿಯುವುದು
ನಿಂತು ಹೋಗು; ಜನನಂ ಶಿರಮೊಳ್ಳಲೆ ತಾಳ್ಳಿ ದಾನಚಂಪಾಮಣಿ
ನಿರ್ಭರಗೋದಾನರಿಯಂ ಪುಗೆ ಪರಿಯುಡುಗಿದುದು (ಸಾಂ. IX-1, ೫೨-೨೧; 1007); ಪರ್ವೊಳೆ ಪ(ಪಾಶಂ. ಪಿ)ರಿಯುಡುಗದ ಸಿರಿಯನೊಳ
ಕೊಂಡು ಭೂಮಂಡಳಕ್ಕೆ ಮಂಡನಮಿಸಿ ರಂಜಿಸಿರ್ಪುದು (ರಾಜಕೀ. ೬-೨೪ ವ). [ಪರಿ-+ಉಡುಗು]

ಪರಿಯೋಗ (ನಾ). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇರುವುದು; 'ಪರಿಯೋಗಿಸು'
ಪರಾ. ೨. ಚುಚ್ಚುಮಾತನ್ನಾಡುವುದು; ಕೊಂಕುನುಡಿ;
"ಪರಿಯೋಗಮದುಪಾಲಂಭಮನೆ ಚುನ್ನವಾದಿ ಬೆಸಗೊಂಬುದಕೆ
ಪರಿಸೇಕ್ಕುಂ" (ಮಂ. ೨೭-೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಯೋಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇರಿಸು, —ಕೂಡಿಸು; ಪೂಗಣ
ಯವನ ಕಿಚ್ಚು ನೂರ್ಮದಿಯಾಗಿ ಮುಂದೆಯಪಾಯವಂ ಪರಿಯೋಗಿಸು
ವುದು (ಬಸವ. ೪೫-೩). [ಪರಿಯೋಗ+ಇಸು]

ಪರಿರಂಜಿತ (ಗು). ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ, —ಶೋಭಿಸುವ;
ಶ್ರೀಶ್ವ ನಸಂಕುಂಕುಮರಜಸ್ವತಿವೀರಪನಗಭಸ್ತಿ ಪರಿರಂಜಿತ ನಿಜೋನ್ನತವಿತಾ
ಲೋರಸ್ತುಲಪರಿಸ್ಪರಿತಕೌಸ್ತು ಭವಿಭೂಷಣರುಚಸ್ತಬಕಿತಾಖಿಳನಭಂ . . .
ಎನೆದಂ ಪುಣಪತ್ನಂ (ಜಗದ. ೧-೫೦). [ಸಂ.]

ಪರಿರಂಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಶೋಭಿಸು; ಸಂಜೆ ಪಂ
ರಂಜಿಸುತಿರ್ದುದಪೂರ್ವಶೋಭೆಯಂ (ಪುಷ್ಪ. ೮-೯೪); ಲವಣಾಂಬುಧಿ
ಚಿಲ್ಲಂದವತ್ತುದು ಭೂಮಂಡಲಮೆಂಬಿಂದುವನೊತ್ತಿ ಬಳಸಿ ಪರಿರಂಜಿತ
ಪರಿವೇಷಂ ತಾನೆಂಬಂತೆ (ಜಮಕಾ. ೧-೨೯); ತೆರಿವೊಯ್ಲಿಂ ಕಂಪಿಸದಣ
ಪದಿನಳಲ್ ಪರಿರಂಜಿಸೆಯಂ (ರಾಜಕೀ. ೬-೨೪ ವ). ೨. ಅಧಿಕವಾಗಿ
ಅನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡು, —ಆಹ್ಲಾದಕರವಾಗಿರು; ಪರಿರಂಜಿಸು
ತಿರ್ದುದನುರಾಗಮೆಂಬ ಬೆಳೆಸಿರಿ ಬೆಡಂಗಂ ದೀಪಲು (ಸಾಂ. ೧೪-೬).

[ಪರಿ-+ರಂಜಿಸು]

ಪರಿರಂಭ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪುಗೆ; ಆಲಿಂಗನ; ಅಂತು ಸದ್ವಸ್ತಂಶಾಸಿತ
ಲೋಹಪುತ್ರಾಪರಿರಂಭಸಂಭವಪ್ಪೋಷಗಲಜ್ಜಾಂಗಲ . . . ಸಾಕ್ರಂದ
ತ್ವಸ್ತರಪರಿಗತರ್ ಸೈರಿಸಲಾಜದ ತಡದಡಿಸಿ ಪರಿತಂದು (ಅವಿಶ್ವ. ೫-೮೬ ವ);
ಮಾರುತಿ ಮುಕುಳಿತಹಸ್ತಾಂಬುಜಂ ವೀರಲಕ್ಷ್ಮೀಪರಿರಂಭೋತ್ಸಾಹದಿಂದಾ
ಬೆಸನನಿಬಳಂ ತಂದೆಯಂ ಬೇಡಿಕೊಂಡಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೨೧೩);
ಮೇಳದ ಚದುರಂತುಟೊಂದು ಪರಿರಂಭದ ಸಂಭ್ರಮಮುಂತುಟೊಂದು
ಕೂಟದ ಪರಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯೊಡಗೂಡೆ ಮುರಾರಿಗೆ ಕೊಡತುತ್ಸವಂ

(ಇ.ವಿ. ೧೧-೫೬). ೨. ಸಂರಂಭ; ಸಂಭ್ರಮ; ಸಡಗರ: ಭರತಾಗ್ರಹಣೆ ಯಾವರಾಜ್ಯಾಧಿಪತ್ಯಮಂ ವಿರಚಿಸಿದ ಭೂಸುರರ ಬಾಂಧವರ ಜನಗೊಳಲು ಹರುಷದಿಂದಿಲ್ಲರುತ್ತರಮಿತ್ತ ಪರಿರಂಭ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ವಿದಿತಮಲ್ಲ (ವಂಶಾಂ. ೨-೧-೩೮). [ಸಂ.]

ಪರಿರಂಭಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪು; ಆಲಿಂಗಿಸು: ತಡ್ವಾಗ್ವಧುಪಂ ಪರಿರಂಭಂಗೆಯ್ ಪಂ ವಿರಿಂಟಿ (ಪ್ರ.ಪದಿ. ೯-೪೧). [ಪರಿರಂಭ + ಕೆಯ್^೧]

ಪರಿರಂಭಣ (ನಾ). = ಪರಿರಂಭ ಧಿ: "ಆಲಿಂಗನಂ, ಉಪಗೂಹನಂ, ಪರಿರಂಭಣಂ . . . ಕ್ರೋಡೀಕರಣಂ-ಈ ೩ ಅಪ್ಪಿ ಕೊಳು" (ಜಲಾಯು. ೯೩-೪೧೪); ನಿಜಭುಜವಿಷಯಲಕ್ಷ್ಮೀಪರಿರಂಭಣಪ್ರಕಟನದಕ್ಷದಕ್ಷಿಣವಿಷಯ ವಿಸ್ತೃತವಸ್ತುಮುಂ (ಅದಿಪ್ತಿ. ೧೪-೯೦ ವ); ಜೀವಂ ನಿನ್ನಯ ಪರಿರಂಭಣದ ಬರಿದುದಲ್ಲ (ಕಾಪು. ೩೮೯); ಪರಿರಂಭಣಂ ಚಂಬನಂ . . . ಪ್ರಹರಣಂ ಗಳು ರಹಿಪ್ರಾರಂಭದೊಳು ಪರಿಸಿ (ಜಲಾ. ೪-೩೫). [ಸಂ.]

ಪರಿರಂಭಣಂಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). = ಪರಿರಂಭಂಗೆಯ್: ಉರದೊಳೆಳೆಮುತ್ತಿ ನೊಚ್ಚರವನೇಳೆದುವಂತೆ ಪರಿರಂಭಣಂಗೆಯ್ (ಸಾಂಪತ್ಯ. ೧೪-೪); ಪರಿರಂಭಣಂ ಗಾಢಪರಿರಂಭಣಂಗೆಯ್ ಮುತ್ತಿನೊಚ್ಚರವನ ಪಿರಿಯುರದೊಳೆಳೆದನೆ . . . ಪೋದಳು (ರಾಘ. ೧೬-೩೧).

[ಪರಿರಂಭಣ + ಕೆಯ್^೧]

ಪರಿರಂಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಪ್ಪಿ ಕೊಳು; ಆಲಿಂಗಿಸು: ಕೃಪಾಪಾರ್ಥಿಯೊಳೆಳೆ ಮುಳುಂಗಿಸಿ ಪರಿರಂಭಿಸಿ ಮುದ್ದಿಸಿ ತುತಿಸಿ (ಉದ್ಯ. ೩-೩೦).

[ಪರಿರಂಭಣ + ಇಸು]

ಪರಿರಕ್ಷ (ಗು). ಬಹಳ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ: ಪರಿರಕ್ಷದಿವಾಕರಭಾಸುರ ಬಿಂಬಮದಿಂಬುವೆದುದು (ರಾಘ. ೧೨-೩೧). [ಸಂ.]

ಪರಿರಕ್ಷ (ನಾ). ಗಮನ; ಕಾಳಜಿ; ನಿಗಾ: ಕೊಡುಗಟ್ಟುತ್ತಮ ವಸ್ತುವಂ . . . ಪರಿರಕ್ಷಮಾಗಿ [ಪಾಪಾಂ. ಪರಿರಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ] ವನಿತಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಭೂಪಾಲಕಂ (ಮದಕ. ೮-೩೨). [ಸಂ.]

ಪರಿರಕ್ಷಕ (ನಾ). ಧಿ. ಕಾಪಾಡುವವನು; ಸಂರಕ್ಷಕ: "ಶರಣಂ ಪರಿರಕ್ಷಕನು" (ಮುಕ್ತಿಕೋ. ೧೩೩-೧೩೬). ೨. ಕಾವಲುಗಾರ.

[ಸಂ.]

ಪರಿರಕ್ಷಣ (ನಾ). ಧಿ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಲಹುವಿಕೆ, ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ: ವ್ರತಪರಿರಕ್ಷಣಂ ತೀಲಂ ಸಾಕಾರ ಒರಾಕಾರ ವಿರಹಿತಮುಪಪಾಸಂ (ಪಾಂಕಿ. ೬-೪೯ ವ); ಭಾರತಸಂವಿಧಾನದ ಮತ್ತೆ ವಿಧಿಯ ಪರಿರಕ್ಷಣ, ಸಂರಕ್ಷಣ ಮತ್ತೆ ಪ್ರತಿರಕ್ಷಣ ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದೊ . . . ಪ್ರತಿಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ (ಭಾಷಾ. ೩೦). ೨. ಹಾದಿ ಕಾಯುವುದು; ಪ್ರತಿಕ್ಷೆ. [ಸಂ.]

ಪರಿರಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಾಪಾಡು; ಸಲಹು; ಪಾಲನೆ ಮಾಡು: ದುರ್ಗ ಸಿಂಹನನಕುಲಪ್ರತಾಪಪರನಂ ಪರಿರಕ್ಷಿಸುತಿರ್ಳನಾರತಂ (ಪಂಚತಂ. ೨-೨೨); ಪರಿರಕ್ಷಿಸದೀ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆರಡಂ ಬಗಿದಳವಂಗೆ . . . ಪಾಪಂ ಸಾಗುಂ (ಎ.ವಿ. XXVIII, ೫-೬೩; 1982); ಪರಿರಕ್ಷಿಸಿ ದೇವೇಂದ್ರನ ಶರಣ ಶರಣನ ತನತ್ರತಯಂ . . . ಮುಲ್ಕಂಭ್ಯಪುರದೊಳೆಳೆಬಲನದೊಂ (ಪಂಪಮಾ. ೧೦-೧೪೫); ಸತ್ಯಭೂಷಣರಿಯಿಸುವಲಭುಗುಣಪ್ರಾಭೇಂದ್ರಪದಂ ನಮ್ಮಂ ಪರಿರಕ್ಷಿಸುಗೆ (ಜಮಾ. ೧-೯). [ಪರಿರಕ್ಷಣ + ಇಸು]

ಪರಿರಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧಿ. ಉಂಟುಮಾಡು ಮುರಹರಂ ತನ್ನ ನೇರದ ಪಿರಿಯ ಕರಿಯನತಿಭರದಿಂದ ಪಿಡಿದ ಮೊಸಳೆಯ ಕೊಡ ಸಾಸದಿಂ ಪರಿರಚಿಸಿ ಯುದ್ಧಮಂ ತಪ್ಪುದು (ಸಾಂಪತ್ಯ. ೧೬-೩೫). ೨. ಅಲಂಕರಿಸು (?): ಉಚಿತದಲಿ ಸಮುದಿಗಳನು ಪರಿರಚಿಸಲಾಪೋಲ್ವಿಸುವೆ (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೫).

[ಪರಿ- + ರಚಿಸು]

ಪರಿರಮಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರೀಡಿಸು; ಭೋಗಿಸು: ಸೌಂದರವಚ್ಚುಜವ್ವನೆ ಯದೊಳು ಪರಿರಮಿಸುವನಿಗೆ ಮುತ್ತುಂಟಿ (ಭರತ. ೩೬-೧೨).

[ಪರಿ- + ರಮಿಸು]

ಪರಿರಾಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಶೋಭಿಸು; ಒಪ್ಪು: ನಡುವಿರುಳು ನವಿದಿರಿದ್ದು ತನುವಿನೊಳು ಪರಿರಾಜಿಸಲು (ರಾಘ. ೧೬-೬೪).

[ಪರಿ- + ರಾಜಿಸು]

ಪರಿರುಂದ್ರ (ನಾ). ಬಹು ದೊಡ್ಡದು; ಮಹತ್ತಾದುದು: ಪರಿರುಂದ್ರಂ ಭೂತಿಸಾಂದ್ರಂ ಕುಡುಗೆಮಗೆ ವಿತಂದ್ರತ್ಯಮಂ ಶ್ರೀವೈಷೇಂದ್ರಂ (ರಾಘ. ೧-೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಲಂಬಿ (ಗು). ನೇಲುತ್ತಿರುವ; ತೂಗಾಡುವ: ವಿಲಂಬನಾಭನ ಮನಳು ಪಡಿದುದು ಮುಕ್ತಾಜಾಲಪರಿಲಂಬಿದೊಲದುಳಲಪತಾಕಾ ವಿರಾಜಮಾನವಿಮಾನಂ (ಅದಿಪ್ತಿ. ೪-೮೫).

[ಸಂ. ಪರಿಲಂಬಿಸ್]

ಪರಿಲಕ್ಷಿತ (ಗು). ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡಿದ; ಎಣಿಕೆ ಮಾಡಿದ; ಪರಿಗಣಿತವಾದ: ಅತಿಸತಮೇಳಲಕ್ಷ ಪರಿಲಕ್ಷಿತೋಜನದುದ್ದಮನ್ನೂ ನೀಕ್ಷಿತಿಯ ಸಾಮವೇದಮದು ಗೋಪುರವಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸುಂ ಪಯುಪತಿದಿತೆಯೊಳ್ (ಜಲಾ. ೧-೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಲಗ್ನ (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೇರಿದ, ಕೂಡಿದ: ಅವನಿಪಜನಕ್ಕೆ ವಂಶಮನಸ್ತಗುಣೋತ್ಪರದಿ ನೆನೆಯ ಜನನೀಕುಳವಂಶ[ವಿ]ಶ್ರಾಂತ ಪರಿಲಗ್ನ ಕೀರ್ತಿಗಯದೆನ್ನೆನೆ ವಿಮಳಾನ್ವಯಾಧಾಮಂ ಭೀಮ (ಕಾ. ೫೦-೪೧-೩೬; 11 ನೆಯ ಶತ). [ಸಂ.]

ಪರಿಲಬ್ಧ (ಗು). ಗಳಿಸಿದ; ಹೊಂದಿದ; ಪಡೆದ: ಪರಿಲಬ್ಧಾ ಗಣ್ಯಶುಣ್ಯ ಪ್ರಜೆಯನುಪಚಿತ್ರಾಜ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯರಾಗೋತ್ಕರಂ . . . ಒಪ್ಪಿರುತಿದಂ (ಪಾಂಕಿ. ೪-೨೯೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಲಿಪ್ತ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸವರಿದುದು, ಬಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟುದು: ಪರಿಲಿಪ್ತಂ ಹಂಚಂದನಂ ಹರಿಯ ಚಿತ್ತಾಹ್ಲಾದಮಂ ಮಾಡಿ ತಾಳ್ದರೆ ತನ್ನಾನುಮಂ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೧೪-೯೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಲುಲಿತ, ಪರಿಲುಲಿತ (ಗು). ಧಿ. ಪ್ರಪ್ತಬ್ಧವಾದ; ಕಡೆದಿದ; ಕಲಕಿದ. **ಪರಿಲುಲಿತ:** ೨. ಬೆರೆತ; ಕೂಡಿದ; ಮಿಶ್ರಿತವಾದ: ಕರದ ಬನುಜಾನ ಹೊಯ್ಲ ಕಜ್ಜಳಪರಿಲುಲಿತ ನಯನಾಂಬುಗಳ ಕಾಶಂಪ ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯರು ನೆರೆದುದು (ಕುನ್ಯಾ. ೧೧-೧೫); ಶರಣಾಂಘ್ರಿನಿಮರದ ಪರ್ಣಮಂಜುರುಚಿಯೊಳಗೆ ಪರಿಲುಲಿತಕಾಯನಾಗುತೆ ತೊಂಬೊಳೆವ ತಚ್ಚರಣಸಂತತಿಕ್ಯಪಾಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತೆ (ಆರಾ. ೧-೧-೬೪). ೩. ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ; ಹೊಮ್ಮುತ್ತಿರುವ: ಪರಿಲುಲಿತ [ಘ]ರ್ಮಜಲಮಂಜರಿ . . . ಇವಳ ರೋಷಮಂ ವಕ್ರವಿದಿ ವಲಂ ಕನ್ನಡಿಕುಂ (ಕಾನ್ಯಾ. ೬೯೦); ನೈಪಕುಮಾರನ ಹೃದಯದಂತಸ್ಸಾರವನು ಸಾರದನು ಕೇಳುತ್ತ ಹರುಷಜಲಪರಿಲುಲಿತ ನೇತ್ರದಲಿ ಸದಮಳನನ್ನಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೪-೬-೧); ಭಕ್ತಿರಸಪರಿಲುಲಿತಸ್ಥಾಂತಂ ಸ್ತುತಿಗಿಯ್ದಂ ವಾಕ್ಯಾಂತಂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಂ (ವಿಷ್ಣು. ೫-೧-೩೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಲುಲಿತ 'ಪರಿಲುಲಿತ' ನೋ.

ಪರಿಲೂಪ (ಗು). ಕತ್ತರಿಸಿದ; ತುಂಡರಿಸಿದ: ಪರಿಲೂಪದೈತ್ಯ ಪ್ರಸರಗನಾಳೀವಿಸ್ಪೃತರುಧಿರಬಂಧುಗಳ . . . ತೊರಳೆಯ ತೊಂಗಲಿ ನೊಳಂದನೆವ ಚಕ್ರವ ನೋಡಿದನು ದೈತ್ಯಾ ಕೋಪದಲಿ (ಕುನ್ಯಾ. ೬-೩೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಲೇಸು (ನಾ). ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾದುದು, ಉತ್ತಮವಾದುದು: ರೀಲಿ ಪರಿಲೇಸುವಡೆಯಲ್ಯೆ (ರೇನೂ. ೩-೪೪). [ಪರಿ- + ಲೇಸು]

ಪರಿವಕ್ತೃ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪಕ್ಷಿ: ಪರಿವಕ್ತೃ ಕೆಪ್ಪ ಕೀಲುನ ಹಂಗೆ ಹರಡೆಯು (ಅಬ್ಬಲೂ. ೩-೨೫). [ಪರಿ?+ಪಕ್ಷಿ]

ಪರಿವಟ್ಟು, ಪರಿಪಟ್ಟು, ಪರಿವಟ್ಟು (ನಾ). ೧. ಕೆಲವು ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು (ಗೌರವಸೂಚಕವಾಗಿ ಭಕ್ತರ) ತಲೆಯ ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟುವುದು, - ಸುತ್ತುವುದು: (೪). ೨. "ಶಿರಸ್ತ್ರಾಣ, ರುಮಾಲು" (ಕಸ್ತೂರೀ. ೫೮೬): "ಪರಿವಟ್ಟು- ಪರಿಪಟ್ಟು = ತಲೆಬಾಗು" (ತದ್ವ್ಯಕೂ. ೨೪). ಪರಿಪಟ್ಟು: ೩. ಮೇಲಿನ 'ತದ್ವ್ಯಕೋ' ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. ಪರಿವಟ್ಟು: ೧. ದಿವ್ಯ ಸ್ವಯಂವ್ಯಕ್ತ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನೆ ದೃಷ್ಟಿ. . . ದೇವಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನೆ ತಿಳಿಯದಿಂ ನಡುಸಿ ಸ್ತುತಿ ಸೀರ್ವಪ್ರಸಾದ ಪರಿವಟ್ಟುಗಳಂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲು (ಅರ್ಚನಾ. ೧೯-೫೦ ಪ). [<ಪ್ರಾ. ಪರಿವಟ್ಟು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೇಷ್ಮೆ ವಸ್ತ್ರ./ಸಂ. ಪ್ರತಿಪಟ್ಟಿ/ತಮಿ. ತೆಲು. ಪರಿವಟ್ಟು]

ಪರಿವಟ್ಟು 'ಪರಿವಟ್ಟು' ನೋ.

ಪರಿವಡೆಯ (ನಾ). (?): ತಂಪುಡಿಭಾಗದ ಪರಿವಡೆಯ ಪ್ರಾದ ಮೂಲದ ಭೂಮಿಯಿಂದ (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೩೦, ಮಂಗಳೂರು. ೫೨೩-೩೨; 1975). [?]

ಪರಿವಡಿ, 'ಪರಿ' ಪರಾ.

ಪರಿವಡಿ 'ಪರಿವಿಡಿ' ನೋ.

ಪರಿವಡಿಗೆಯ 'ಪರಿವಿಡಿಗೆಯ' ನೋ.

ಪರಿವಡಿದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪು: ಪ್ರಿಲೋಕೈಕವಂದ್ಯಂ ಪ್ರಿಲೋಕಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿಯಂ ಪರಿವಡಿದಪ್ಪು ಪರಿವಡಿಗೆಯ್ಯುದಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೧-೬೬ ಪ). [ಪರಿವಡಿ (<ಪರಿವಿಡಿ)+ತಪ್ಪು.]

ಪರಿವಡಿ 'ಪಟುವಡಿ' ನೋ.

ಪರಿವತ್ಸರ (ನಾ). ೧. (ಮುನ್ನೂರ ಅರವತ್ತೈದು ದಿನಗಳಿರುವ) ಪೂರ್ಣವರ್ಷ; ಅಧಿಕಮಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಂವತ್ಸರ: ಪರಿವತ್ಸರಾಧಿಪತ್ಸರ ಕ್ಷಯವತ್ಸರಾದ್ಯನೇಕ ಪರ್ಯಾಯಮಾಸಿಭೂತಮಾ (ವಿವೇಕ. ೩೨೧); ಸಂವತ್ಸರ ಪರಿವತ್ಸರ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪರಿಭ್ರಮಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಈ ಕಾಲಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸಕಲಲೋಕಗಳೂ ನೆಲಸಿವೆ (ಮಹಾ. ೨೫೫). ೨. ಒಂದು ವರ್ಷದ ಹೆಸರು: ಇಡಾವತ್ಸರ, ಅನುವತ್ಸರ, ಪರಿವತ್ಸರ ಎಲ್ಲ ಅಮೃತ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ನಿತ್ಯಾನಿಮಿತ್ತಗಳ ಕಾರಣ (ಜೀವಾನ್. ೬೨). [ಸಂ.]

ಪರಿವರಿ 'ಪರಿ' ಪರಾ.

ಪರಿವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಳಸು; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು: ನರಗೌ ಮೃಯುಕ್ತಿ ಪರಿವರಿಸಿ ಮಂಚದ ಕೆಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿಪುದಂ (ಸಾಂಪ. ೫-೨೦); ಪರಿವರಿಸ ಕಾಳ್ಕಡ್ಡು ಮುಂದುಗಡೆ ಕಾಲ್ಕಡ್ಡು ಕಪ್ಪು ಬಲಗಡೆ (ಸಮ್ಯಕ್. ೨-೪೬); ಇಂದುವದನೆಯರು . . . ಗೋವಿಂದನು ಪರಿವರಿಸಿ ನಿಂದರು ಕೂಡೆ ಸಮಕಳಿಸಿ (ನಿಭಾ. ೧೦-೨೩-೨೬). [ಸಂ. ಪರಿವರಣ+ಇಸ್ಯು.]

ಪರಿವರ್ಜನ (ನಾ). ೧. ಬಿಡುವುದು; ತ್ಯಜಿಸುವುದು: 'ಪರಿವರ್ಜಿಸು' ಪರಾ. ೨. ಕೊಲ್ಲುವುದು; ವಧೆ: "ಪ್ರಮಾಣಂ . . . ಪರಿವರ್ಜನಂ, ನಿರ್ವಾಸನಂ . . . ವಧೆ:—ಈ ೨೦ ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳು" (ನಿವೃತ್ತಿ. ೨೬೨). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ಜಿತ (ಗು). ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟ; ದೂರ ಮಾಡಿದ: ಸ್ತ್ರೀಪುಸ್ತಕ ಪುಸ್ತಕಮೃಗಪಶುಪರಿವರ್ಜಿತ ವಿವಿಕ್ತಸ್ಥಾನಗಳೊಳ್ ನೆಲಸುವ ವಿವಿಕ್ತಾ ವಾಸಮೆಂಬುದು ನೆಯ ತಪದೊಳಂ ನೆಜೆದು (ಅನಿತ್ಯ. ೬-೩೦೮). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ಜಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು: ಪರಿಯ ನಂದಿಗಳ ನಿಜ ತನುವಂ ಪರಿವರ್ಜಿಸಿಯಾ ವ್ಯಾಜದೆ ಹರಿಧಾಮಕ್ಕೆಯ್ (ದಿವ್ಯ. ೧೪-೨೩.

[ಪರಿವರ್ಜನ+ಇಸ್ಯು]

ಪರಿವರ್ಣನ (ನಾ). ಸೊಗಸಾದ ವಿವರಣೆ; ಉತ್ತಮವಾದ ಬಣ್ಣನೆ: ಆ ಪುರಾಣಕ್ಕೆಂ ಲೋಕಾಕಾರಕಥನಮುಂ . . . ನಗರ ಸಂಪತ್ತಿವರ್ಣನಮುಂ . . . ಎಂದಿಕವಯವಂಗಳೆಂಟಕ್ಕುಂ (ಅನಿತ್ಯ. ೧-೪೨೮). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ತ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವುದು; ಸುತ್ತಲೂ ಸಂಚರಿಸುವುದು; ತಿರುಗುವುದು. ೨. ಅಲೆದಾಟ; ಸಂಚಾರ. ೩. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಅಂತ್ಯಕಾಲ; ಪ್ರಳಯ: "ಸಂವತ್ಸಾ, ಪರಿವರ್ತಾ . . . ಮಹಾ ಪ್ರಳಯ:—ಈ ಪ್ರಳಯಕಾಲಂ" (ಹಲಾಯು. ೨೦-೧೧೬); "ಮಹಾ ಪ್ರಳಯಮೆಂದನಲು . . . ಸಂವತ್ಸಾಮೆನಲು ಪರಿವರ್ತಮೆಂದನೆ ಜಗ ವಿನಾಶಮಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೧-೧೨). ೪. ಒಂದು ವರ್ಷ, - ಸಂವತ್ಸರ. ೫. = ಪರಿವರ್ತಿತ ೪: ಒಗ್ಗಿದ್ದುಳ್ಳಿಕ್ಕಿತಮದು ತಾಂಬಗೆ ಪರಿವರ್ತಂ ಕನಿಪ್ಪದಿಂ ಪೊಟಮಡಲುಂ (ಅಸ್ತರಂ. ೪-೯). ೬. [ಜೈನ] ಅಪಾರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವರ್ಗಾದಿಯಾದ ಹದಿನಾರು ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ತನ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗುವಿಕೆ: ಇಂತಹಾರಸಂಸಾರ ಚಕ್ರಪರಿವರ್ತನದೊಳಗೆ . . . ಪುಟ್ಟ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೩೮). ೨. ಅತ್ಯ ಇತ್ತ ಚಲಿಸುವುದು; ಚಲನೆ. ೩. ವಿಶ್ವದ ಅಂತ್ಯಕಾಲ; ಪ್ರಳಯ: "ಸಂವತ್ಸಾನದೊಳು ಪರಿವರ್ತನಮದೋರಂತೆ ಸಲುಗುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೪೦-೪). ೪. ವಿನಿಮಯ: ಅದಲುಬದಲು: (ಲೋಕಸ. ೧೨೫). ೫. ಬದಲಾವಣೆ; ಮಾರ್ಪಾಟು: ಚತುರ್ದಿಶಿ ಲಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ ಯೋನಿಮುಖಂಗಳೊಳಾವರ್ತನ ಪರಿವರ್ತನದಿಂ ದುರಿತ ವರ್ತಿಯಾಗಿ ನಮೆವ ಸಂಸಾರಜೀವಕ್ಕೆ . . . ಮುಖಪುಂಗವಂ ಪ್ರಸಾದಂ ಗೆಯ್ದು (ಸುಕುಮಾರ. ೫-೩೨೮); ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಮಲ್ಲದೆ ಸಲೆ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ ಪರಿವರ್ತನವಿಲ್ಲೆನಿಕುಂ ಪುರಾಂತ್ಯದೊಳು" (ಜಗದಿ. ೯-೧೦೪); ಪರಿವರ್ತನ ವೆಂದರೆ ಬದಲಾವಣೆ. ಇದು ಕಾಲದ್ರವ್ಯಕ್ಕುಳ್ಳ (ಹಿಂದಸಾ. ೮೨); ಇದು ವರೆಗೆ ಬರಿಯ ಲತೆಯಾಗಿದ್ದ 'ಅದು', ಕವಿಯ ಅಂತ್ಯಗತಪ್ರತಿಭೆಯ ಸ್ವರ್ಮಾತ್ರದಿಂದ 'ಜಿಲುಪೆ' ಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನ ಹೊಂದಿದೆ (ಭಾವಗೀ. ೮). ೬. ತಲೆಕೆಳಗು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ; ಪಲ್ಲಟ: "ಚಲನಂ ಸಂವತ್ಸಮುಂ ಪಲ್ಲಟಂ ವ್ಯಸನಂಗಳ್ ಪರಿವರ್ತನಾಖ್ಯ" (ನಾನಾರ. ೧೫೯). ೭. [ಜೈನ] ದ್ರವ್ಯ, ಕ್ಷೇತ್ರ, ಕಾಲ, ಭವ್ಯ, ಭಾವಗಳೆಂಬ ಐದು ಬಗೆಯ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸಂಸಾರ: ಸಂಸಾರಂ ಸಂಸಾರ: ಪರಿವರ್ತನ ಮೆಂದೊಡೇಕಾರ್ಥಂ . . . ದ್ರವ್ಯಪರಿವರ್ತನಂ ಕ್ಷೇತ್ರಪರಿವರ್ತನಂ ಕಾಲ ಪರಿವರ್ತನಂ ಭವಪರಿವರ್ತನಂ ಭಾವಪರಿವರ್ತನವೆಂದು ತತ್ಪರಿವರ್ತನಂ ಪಂಚವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೮೬); ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಪರಿಭ್ರಮಣ ಮಾಡುವ ಜೀವಗಳಿಗೆ ದ್ರವ್ಯ . . . ಭಾವ ಎಂಬ ಐದು ವಿಧದ ಪರಿವರ್ತನಗಳಾಗು ತ್ತವೆ (ಜೈನ. ೩೧೬-೩೨೪). ೮. [ವಿಜ್ಞಾ] ವಿದ್ಯುತ್ ಪ್ರವಾಹದ ಗತಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ: ಪರಿವರ್ತನದಿಂದ (Commutator) ತಿರುಗಿದಾಗ ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರವಾಹದ ದಿಕ್ಕನ್ನು →→ಈ ಬಾಣಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ (ಅಲ್ಪಸಾ. ೨೩೬). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ತನಕರಣ (ನಾ). [ಕಾಮಶಾ] ರತಿಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ: ತರುಣ ಮಗುಳ್ಳೊಡಗಿರುತೆ: . . . ಅಶ್ರುತೆ ನೆರೆಯಲ್ ಪರಿವರ್ತನ ಕರಣಂ (ಜನಪ. ೯-೩೬); ಈ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ತನ್ನ ಎರಡು ತೊಡೆಗಳ ನೆಗಲಿಸಿ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು ಹರುಷದಿಂ ರಮಿಸಿ ಪರಿವರ್ತನಕರಣಂ (ಕಾಮಶಾ. ೨೩೬). [ಪರಿವರ್ತನ+ಕರಣ]

ಪರಿವರ್ತನಕಾಲ (ನಾ). ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವ ಸಮಯ:

ಒಂದು ಜೀವವು . . . ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನಕಾಲದ ಒಳಗೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿರುಗಿ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದು (ಜೈನಪ. ೩೧೬).

[ಪರಿವರ್ತನ + ಕಾಲ]

ಪರಿವರ್ತನಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರೈ). ಬದಲಾವಣೆಯಾಗು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದು : 'ಈ ಜೀವಿಯಿಂದ' ಎಂಬುದು ಅತ್ತಣೆ ಎಂಬ ರೂಪದ ಪರಿವರ್ತನಗೊಂಡ ರೂಪವೆಂದು ಕೋರುತ್ತದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೨೨೮).

[ಪರಿವರ್ತನ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಪರಿವರ್ತನಶೀಲ (ಗು). ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ; ಮಾರ್ಪಾಡಾಗುವ ; ಸನ್ನ ಅಂಥತೆಯು ಸನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಒಂದು ಅಂಜನ ತೊಡೆದುಬಿಟ್ಟು ಸನ್ನನ್ನು ಈ ಪರಿವರ್ತನಶೀಲಸಂಸಾರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಕರೆ ದೊಯ್ದಿದೆ (ಇಪ್ಪಕ. ೨೧೨). [ಸಂ.]

ಪರಿವರ್ತನೆ (ನಾ). ೧. ಬದಲಾವಣೆ ; ಮಾರ್ಪಾಟು : ಮಾರ್ಗ ಮೂಡಾಾಗಿರುತ್ತಿರುವ ಸಂಪೂರ್ಣಾಧನ ಗುರುಪರಿಚಯ ಪರಿವರ್ತನೆ ಗಳಿಂದಿಗತನಗಳೆದು ತಿರುಗಿ ಬಂದೊಡೆ ಸಾಲ್ಪನೆಯ ಮತ ಬೊರಕಲರಿ ವುದೆ ಕಲೆಗಳನು ಸಂವರಿಸುವ ಸರೋತ್ತಮರಿಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೮೮) ; ಕಾವೇಯ ಮನಮಂದಿರದಲ್ಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಮಿತಿಯಿರಲಿಲ್ಲ (ಕಾವೇ. ೩೬) ; ಪೈರುಗಳ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಎರಡು ಮಾತು ಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು (ವ್ಯಮ. ೩೪). ೨. ಬಳಕೆ ; ಚಾಲ್ತಿ ; ಪ್ರವರ್ತನೆ : ಹಿಂದಿನ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿವರ್ತನೆ ಧರಿಗೆ ಬಂದ ಪರಿಯಂ ನೀಂ ವಿತ್ತರಿಸು (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೧-೧೫).

ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗು = ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದು ; ಮಾರ್ಪಾ ಟಾಗು : ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಅಷ್ಟೇ ವೇಗವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗುತ್ತಿವೆ (ಒಲ್ಲದ. ೨೯೩). [ಸಂ. ಪರಿವರ್ತನ] ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರೈ). ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ಮಾಡು ; ಮಾರ್ಪಾಡಿಸು : ತಂದೆಯ ವೇಸ್ಟ್‌ಬೇಸೆಟ್ ದ್ಯಾಸ್ತಿಟ್ಟಿ (Waste Paper basket)ನ್ನು ತಮ್ಮ ಹಡಗನ್ನಾಗಿ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಗೊಳಿಸಿದುದು (ಮೊಗ್ಗ. ೫೯).

[ಪರಿವರ್ತನೆ + ಕೊಳ್ಳು + ಇಸು]

ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರೈ). ಬದಲಾವಣೆಯಾಗು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದು : ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವವಾದರೂ ಹೀಗೇ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ದೊಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ (ಹಳ್ಳಿ. ೧೦೬) ; ಕಾತ್ಯಾಯ ಳಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನಿಯಾಗಿ ಹೃದಯ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಂಡು ಮತ್ತೆ ಕಾತ್ಯಾಯಪುತ್ರನೆಯ ನರ್ತನಬಹುದೆಂದು . . . ಯೋಚಿಸಿದ್ದನು (ಕನಕ. ೧೯೭).

[ಪರಿವರ್ತನೆ + ಕೊಳ್ಳು (< ಕೊಳ್ಳು)]

ಪರಿವರ್ತಿತ (ಗು). ೧. ಬದಲಾವಣೆಯಾದ ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದಿದ. ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿದ, - ಹೊರಳಿಸಿದ : ಪರಿವರ್ತಿ ತಾನರೋಚನನಿರತಂಗಳ . . . ತುರಗರತ್ನ ಹೇಷಾರವಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣುವು ಹಂಗಳ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೭೩). (ನಾ). ೩. ಬದಲಾವಣೆಯಾದುದು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದಿದುದು : ಅಸಂಸ್ಕೃತವರ್ತನೆಗೆ ಪರಿವರ್ತಕವಾದ ರಾಜ್ಯ ಸುಸಂಸ್ಕೃತಜೀವನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಕಲ್ಪಿತ ವಾದವು (ಪುಷ್ಪ. ೧೧೪ ಬೀಳೆ) ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ ವಿವರಣೆಯೆಂದರೆ, ಕೆಲವುಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದ್ರಾವಿಡ . . . ಮೂಲಸ್ವರಗಳು ಪರಿವರ್ತಕವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು (ದ್ರಾವಿ. ೧೩೨). ೪. [ನಾಟ್ಯ] ನಾಟ್ಯ ಹಸ್ತಕರಣ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೯ "ವ್ಯಾವರ್ತಿತಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಗ್ಗಿರುವ ಬೆರಳುಗಳನ್ನು ಅದೇ ಕ್ರಮದಿಂದ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತ ಕೈಯನ್ನು ಎದೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತರುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨೮೬

ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಅನೇಷ್ಠಿತ, ಉದ್ದೇಷ್ಯ, ವ್ಯಾವರ್ತಿತ, ಪರಿವರ್ತಿತ— ಈ ನಾಲ್ಕು ಹಸ್ತಕರಣಭೇದಗಳ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೪-೬ ವ). ೫. ಹಸ್ತ ಜಂಘಾಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ; ೧೯ "ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತಿರುಗದಂತೆ ಜಂಘೆಯನ್ನು ಅಡ್ಡಲಾಗಿ ಮಾಡುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨೩೪ ಗದ್ಯಾನುವಾದ) : ಅವರ್ತಿತ, ಸತ . . . ಪರಿವರ್ತಿತ [ಪಾಶಾಂ. ನಿರ್ವರ್ತಿತ] . . . ಕಂಪಿತ—ಈ ಹಸ್ತ ಜಂಘಾಭೇದಗಳ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨-೧೪೪ ವ) ; ಹಿಸರಿಸದೆಯಡ್ಡೆಮಾಣಿ ಪರಿವರ್ತಿತಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೨-೧೪೬). [ಸಂ.] ಪರಿವರ್ತಿಸು (ಕ್ರೈ). ೧. ಬದಲಾವಣೆಯಾಗು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದು : ದ್ರವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕಾಲಭವಭಾವಂಗಳೊ ಮಹಿದಪ್ರೊದಂ ಪರಿವರ್ತಿಸದೆ ಬೇಟೆವೇಟೆ ಪರಿವರಿಸಪ್ಪದೆ ಪುಟ್ಟುವುದು ಚಕ್ರಪರಿವರ್ತನ ಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಮ. ೬-೩ ವ) ; ಸಿರಿಗೆ ದಂದ್ರತಿ . . . ಯೌವನಕ್ಕೆ ಮಧಿಪಾತಮೆನುತ್ತಿರೆ ಕಂಡುಂ ಕೇಳ್ದುಂ ಗಡ ಪರಿವರ್ತಿಸರಾತ್ಮಹಿತದೊಳತಿ ದುರ್ಮತಿಗಳ (ಚಂದ್ರ. ೨-೩೭). ೨. ನಡೆ ; ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿರು : ವನಧಿಪೋಷಿಧಿಪ್ರವಿತಸಂಖ್ಯೆ ಶಕಾವನಿಪಾಳಕಾಲಮಂ ನೆನೆಯೆನೆ ಚಿತ್ರ ಭಾಸು ಪರಿವರ್ತಿಸೆ . . . ತಾತ್ಪ್ರದಂ ಜನನುತನಿನ್ದರಾಜನನಿಶಾಮರೆ ರಾಜಮಹಾವಿಭೂತಿಯಂ (ಎಕ. II, ೧೩೩-೧೫೩ ; ೨೮೨). ೩. ಹಿಂದಾದ ಮೇಲೊಂದಿರಂತೆ ಬರು ; ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಬರು : ಎರಡು ಯುಗ ಪೊಂದೆ ಕಲ್ಪಂ ಶುಕ್ಲಕ್ಕೆ ಪಕ್ಷಪಕ್ಷಗಳಪೋಲ್ ಪರಿವರ್ತಿಸುಗುಂ (ಪಂಜ. ೧-೫೯). ೪. ವರ್ತಿಸು ; ಇರು ; ಉಳಿ : ಪುರುಷನಿಧಿ ದಾಸಿ ಮಾಡಿದ ವರಧನ್ಯುಂ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರುಳ್ಳನೆ ಪರಂ ಪರಿವರ್ತಿಸುವನ್ನಾಗಿರೆ ಬರೆದಂ ಚಾಮುಂಡರಾಯನೀ ಶಾಸನಮಂ (ಸಾಹಿ. XI-1, ೯೨-೯೪ ; 1054). ೫. ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡು ; ಮಾರ್ಪಾಟು ಮಾಡು : ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ವಭಾವ ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ಯಂತ್ರವೆಲ್ಲೆಯಾದರೂ ಉಂಟೇ ? (ಹಳ್ಳಿ. ೧೧೪) ; ಕಳ್ಳನನ್ನೂ ಪರಿವರ್ತಿಸಬಹುದು (ದೇಶಭ. ೪೪) ; ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳ ಕೇಂದ್ರೀಕರಣ, ಅವುಗಳನ್ನು ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದು . . . ಮೊದಲಾದ ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಜ್ಞಾನಗಳು ಸಂಶೋ ಧನೆ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಕಾಲಯ. ೯೧). ೬. ವಿನಿಮಯಮಾಡು : "ಅದಲು ಬದಲು ಮಾಡು ; ಪರಿವರ್ತಿಸು" (Commute. ಪತ್ರಿ. ೨೧).

೭. ಅನುವಾದ ಮಾಡು ; ಭಾಷಾಂತರಿಸು : ಈ ಗೀತಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಅಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಗೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದಾಗ ಅಂಗ್ಲಿಯರು ಪಟ್ಟಿ ಉತ್ಪಾದ, ಅನಂದ ವರ್ತಿಸಲಸದಳ (ಧರ್ಮ. ೨೧). [ಪರಿವರ್ತನೆ + ಇಸು] ಪರಿವರ್ಧಕ (ನಾ). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು : ಸಂದಧಿಪತಿಯಂ ದೋಷಾಕರನಂತರ್ಮಲಿನನಾಗಿರಿಯಂ ಪಿಣಿಸುಗುಂ ಪರಿಣತಕಲಾಕಲಾಪಂ ಪರಿವರ್ಧಕ[ತ]ಮಕ್ಕುಮೆನಿರುದ್ಧಾತ್ಮಕ[ಮುಂ] (ಕವಿ. ೩-೩೫). ೨. ಕುದುರೆಯನ್ನು ಸಾಕುವವನು ; ಕುದುರೆಯ ಪಾಲಕ ; ಕಾಸ್ತಾರ : ಕತ್ತಿಭಾಮಂಡಲಗಳ ಹಿಮ ಸ್ವರೂಪಿಂ ಲಬ್ಧ ಸಂಜ್ಞೆಯಾಗಿ ಮರುಳ್ಳೊಂಡಂತೆ ಇಂದ್ರಾಯುಧಮಿರ್ತೆಗೆ ಪರಿತಂ ಪರಿವರ್ಧಕಹಸ್ತದಿಂದ ತೆಗೆದು (ಕಾವೇ. ೬೦೩). [ಸಂ.] ಪರಿವರ್ಧಿತ (ಗು). ೧. ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ ; ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾದ : ಶನಿಮುನಿಪ್ರಾಸಾದಪರಿಣತ ಸದಮಳಜಪ್ರನಾಹನಿಪ್ರಯಾಸಪರಿವರ್ಧಿತಾನಲ್ಲ ಕಲ್ಪತರುಪಂಕ್ತಿ ಸಂತತದರದಳ ಪರಮಳಭಿತಕುಸುಮನಿಸರನಿಸರದ ಮಂದಮರಂದರಸ ಕದಂಬಕರ್ದಮಿತ ವಿಧು ರನೀಧಿಸನಾಥಮುಂ (ರಾಜೇ. ೧೪-೧೦೬ ವ). ೨. ಹೆಚ್ಚಾದ ; ವೃದ್ಧಿಯಾದ. [ಸಂ.] ಪರಿವರ್ಧಿನಿ (ನಾ). = ಪರಿವರ್ಧಿನೀವೆಟ್ಟಿ : ಶರ ಕುಸುಮ ಭೋಗ ಭಾಮಿನಿ ಪರಿವರ್ಧಿನಿ ವಾರ್ಧಕಂಗಳೆಂಬಾಹುತೆಜಂ (ಭಂಡೋ. ೫-೨೫ ಅಡಿ) ; ಇದು ಶರ, ಕುಸುಮ, ಭೋಗ, ಭಾಮಿನಿ, ಪರಿವರ್ಧಿನಿ,

ವಾರ್ಧಕ ಎಂದಾರು ವಿಧವು (ಶೃ.ಪಿ. ೧೫). [ಸಂ. ಪರಿವರ್ಧನೀ]
ಪರಿವರ್ಧನಿಷಟ್ಟಿ (ನಾ). - ಪರಿವರ್ಧನೀಷಟ್ಟಿ: ಪಾದಗಲೆರಡ
 ಜೊಳುತರದರಡು ಪಾದದ ಜೋಡತ ಜೋಡತಮಾತ್ರೆಯು . . .
 ಕೇಳಿಂಪಿದು ನಿಶ್ಚಯ ಪರಿವರ್ಧನಿಷಟ್ಟಿ (ಭಂದೋಲು. ೫-೨೫೯ ಅಡಿಟ).

[ಪರಿವರ್ಧನಿ+ಷಟ್ಟಿ]

ಪರಿವರ್ಧನೀಷಟ್ಟಿ (ನಾ). [ಭಂದ] ಒಂದು ಷಟ್ಟಿದಿಯ ಹೆಸರು;
 "ಚತುರ್ವಾತ್ರಾಣವು ಒಂದೆರಡು ನಾಲ್ಕುಯ್ಯನೆಯ ಪಾದ
 ಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು, ಮೂರಾರನೆಯ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಆರಾರೂ
 ಒಂದು ಗುರುವೂ ಒಂದರೆ ಪರಿವರ್ಧನೀ ಷಟ್ಟಿದಿಯಾಗುವುದು"
 (ಶೃ.ಪಿ. ೧೬). [ಸಂ. ಪರಿವರ್ಧನೀ ಷಟ್ಟಿ]

ಪರಿವರ್ಧನು (ಶೃ). ೧. ಬೆಳೆ; ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದು;
 ಮುನ್ನವಿವಾತನು ಮಾತೃಕಾಸ್ತನಾದಿಂ ಪರಿವರ್ಧನಿ ಬಳಕೆಯು ನವನೀ
 ಮಂ ಹಂಪದಿಂದಂ ಬಳಿಯದೆ (ಆರಾ. ೨-೮-೬೬). ೨. ಅಭಿ
 ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸು; ಕನ್ನಿಯೋ ವಸತ್ಯ ಮುಫಲಕ್ಷಿಯನಗ್ಗದ ಲಕ್ಷಿ
 ಯಾದುಪೆಂಬನ್ನವರಂ ವಿವಾಸರದಿಂ ಪರಿವರ್ಧನುಮಂ ವನಾಳಿಯಂ . . .
 ದನುಜನಂವನೆ ಬಂದಳೊಂದು ಲೀಲೆಯಿಂ (ಜಗ. ೧೬-೧೦೦).

[ಪರಿವರ್ಧನು+ಇಸು]

ಪರಿವರ್ಧ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವ ವಸ್ತು; ಬಳಸಿರುವುದು.
 ೨. ಪರಿಜನ; ಪರಿವಾರ. ೩. ಉಪಕರಣ; ಸಲಕರಣೆ; ಸಾಧನ:
 "ಪರವ[ಪಾಣಂ. ಬ]ರ್ಹಂ ಪರಿಜ್ಞದಂ ನೆರಹಿದುಪಕರಣಮಕ್ಕು"
 (ಮಂಗರಾ. ೬೦-೧೫). ೪. ರಾಜಲಾಂಛನ, - ಚಿಹ್ನೆ. ೫. ಸುಸಜ್ಜಿತ
 ವಾಗಿರುವುದು; ಓರಣ. ೬. ಸಂಪತ್ತು; ಆಸ್ತಿ; ವರ್ವರ್ಯ.

[ಸಂ.]

ಪರಿವಹ (ನಾ). ಅವಹ, ಪ್ರವಹ, ಉದ್ವಹ, ಸಂವಹ, ವಿವಹ,
 ಪರಿವಹ ಮತ್ತು ಪರಾವಹ ಎಂಬ ಏಳು ಬಗೆಯ ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ
 ಒಂದು; ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ ವಾಯು;
 ೧೧ ಗಗನ, ಸ್ವರ್ಗ, ವಾಯು, ಅನಿಲ, ಪ್ರಾಣ, ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರ
 ಮತ್ತು ಜೀವ ಎಂಬ ಏಳು ಬಗೆಯ ವಾಯುಗಳೂ ಉಂಟು:
 ಕಾರಾಣವಹ ನಡೆಯು ಪರಿವಹ ಪವನನ ಮಾರ್ಗವಿದು (ಶಾಕುಂ. ೧೦೦-೧೬೯).

[ಸಂ.]

ಪರಿವಳಯ (ನಾ). ಸುತ್ತಣ ಪ್ರದೇಶ: ಮುಖ್ಯಗಣನಾಯಕರು
 ತಡ್ಡುಪಗಳನೆ ಧರಿಸಿ ಹಿಂತೆ ಹಿಂತೆಮ ಪರಿವಳಯಮಂ ಕಾಯ್ದುಕಿಹರ್
 (ಲಾ. ೧೬-೬); ಚರು ತಿಲದ ರಾಶಿಗಳ . . . ಪರಿವಳ[ಪಾಣಂ. ೪]
 ಯದಾಮಿತ್ಯಗಳ ಪರಿಕರದ ವಿಧಿಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಭಾರದಲಿಸಿದುದು ಯಜ್ಞ
 ವಾಟಿಕೆ ರಾಜಸೂಯದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨-೨೦). [ಸಂ. ಪರಿವಳಯ]

ಪರಿವಾಣ 'ಪರಿಯಾಣ' ನೋ.

ಪರಿವಾದ (ನಾ). ೧. ನಿಂದೆ; ಬಯ್ಯುಳು; ತೆಗಳಿಕೆ: "ಪರಿವಾದ
 ಮದವಣ್ಣವಾದಮದುಪಕ್ಕೋಶಮನೆ ನಿಂದೆಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೨೬-೪); ಪರಿವಾದಂ ಪೈಶೋನಂ ಪರಮರಹಸ್ಯಪ್ರಕಾಶಕರಣಂ ಕೂಟಾ
 ಕ್ಷರ[ನಿಧಿ]ನಕ್ಷೇಪಾದ್ಯಪದರಣಂ ಸತ್ಯವ್ರತಕ್ಕುತಮಮಕ್ಕುಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೬-೯); ಆ ದುರಾಗ್ರಹಿ ಲೋಕಜನಪರಿವಾದಪದಾರ್ಥತನತ್ರವಿನೋದ
 ಕರ್ತಮಮಗ್ನನೊಡ್ಡಿದನಾ ಧನಂಜಯನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೧೪); ಆ
 ಮುರಹರನ ಪರಿವಾದಮಂ ಮುಳ್ಳುದೇಕೆಂದು ದೇಶಿಕೋತ್ತಮನುಸಿರು
 ತಿರ್ದನೊಲದಿಂ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೬-೬); ಪರಪರಿವಾದಮಂ ನೆಗಳುದೇ ಜಪಂ
 . . . ಎನೆ ದುರ್ಜನತಾಪನೇಂ ಕೃತಾರ್ಥನೋ (ರಾಜಶೇ. ೧-೪೦).
 ೨. ದೂರು; ಅಪವಾದ; ಆರೋಪಣೆ: "ಅಪವಾದಃ, ಉಪ

ಕ್ರೋಶಃ, ನಿರ್ವಾದಃ, ಅಪವಾದಃ, ಪರಿವಾದಃ, ಗರ್ಹಾ, ನಿಂಹಾ,
 ಜುಗುಪ್ಸಾ-ಈ ೪ ಅಪವಾದದ ಸಾಮಂ" (ಪರಾಯಾ. ೨೪-೧೪೬);
 ನೆಗಟ್ಟು ಕುಲದ ಚಲದೊಳ್ಳಿನ ಭೂಪನನನಗೆ ಕೇರನಸಗಿಂದೊಡೆ ಸದ್ವಿನಯ
 ಮುಲುದುರ್ತಿ ಕುಲಹೀನನೆಂಬ ಪರಿವಾದವಿಾಗಳೆನಗಾಗಿರದೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೪); ಪರಿವಾದಕ್ಕಂಜಿ ತಾಂ ಮಾನಸಿಕೆಯನಧಿಕಂ ತಾಳ್ವಿ ಮೇಲಾಗಿ
 ವಿಶ್ವಂಭರೆಯಂ ನಿಶ್ಚೇಶದಿಂ ತಾಳ್ವಿದ ಹರಿಯನಿಸಂ ವಿಶ್ವಮಾದಿತ್ಯದೇವ
 (ಎಕ. VII, ೨೪೦. ೧೦೦-೧೦; 1129); ಅದಿಬೊಮ್ಮೆ ಮಗುವುತನ
 ಸಂಪಾದಿಸುಯಂಬುದು ಮೃತಾಪರಿವಾದವಿದು (ಕೊರಂ. ೧-೮-೬೪).
 ೩. ವಿಣೆ ಮುಂತಾದ ತಂತೀನಾದ್ಯಗಳನ್ನು ನುಡಿಸಲು ಉಪ
 ಯೋಗಿಸುವ ಸಲಕರಣೆ, - ಸಾಧನ. [ಸಂ.]

ಪರಿವಾದಕ (ನಾ). ೧. ಆರೋಪಣೆ ಹೊರಿಸುವವನು; ದೂರು
 ಹೇಳುವವನು. ೨. ವಾದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಸುವವನು. ೩. ಒಂದು
 ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯ: ಅಗಲ್ ನಾಕಲೋಕವಾದ್ಯಂಗಳೊಳನೇಕಭೇದಂ
 ಗಳಳ್ಳು ಪವಾದಕ ಪರಿವಾದಕ ವಾದ್ಯಂಗಳೊಳ್ . . . ಗೀತಂಗಳನ್ನಕ್ಕು
 ದೊಳೆ ನೆಗಟೆ (ಅದಿಶ. ೬-೧೧೯ ಪ). "ಉಪವಾದಕ" ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿವಾದಲಿಲ (ನಾ). ನಿಂದಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನು; ನಿಂದಕ:
 ವೇದಕರ್ಮದಿರೋಧಿಗಳು ಪರಿವಾದಲಿಲರು . . . ನಿನ್ನಂಗೆದೇಶದ ಸಿರಿಯ
 ಕೇಳೆಂದ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿವಾದಿನಿ (ನಾ). ೧. ಏಳು ತಂತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ
 ವಿಣೆ: "ಪರಿವಾದಿನಿ ವಲ್ಲಕಿ ವಿಫಂಜಿ ವಿಣಾನಾಮಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೬೯-೨೪); "ತಂತಿ ತಾವೇಬಾರಲು ಪರಿವಾದಿನಿಯನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೨೪-೬); ನೃತ್ಯಂ ನೆತ್ತ ಮೊಗಟು ಪರಿವಾದಿನಿನಾದಿಕಮೆಂಬನೇಕಭೇದಪ್ರಕರ
 ವಿನೋದದೊಳಿ ಸತಿಗೆ ಪೊತ್ತಂ ಕಳೆವರ್ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೧-೫೧); ಮದನ
 ಪರಿವಾದಿನೀನಾದದಿನ್ನಗಳಮೊಪ ನಿನ್ನ ನುಡ್ಡುಡಿ ಪೊಪಪೊಡ್ಡುಬೊಡೇ
 ಕಾಯತ್ತಮದಾಗದೆ ಕಳೆವಲಕ್ಷಿ ಸಮದಕೋಕಿಲಕುಲದೊಳ್
 (ಪಂಪಭಾ. ೬-೬೧); ಬಳಿಕ ವಿಪಂಜಿಕೆ ಚಿತ್ತಿಕೆ . . . ಪರಿವಾದಿನಿ ಕಿನ್ನರಿ
 . . . ಕಾಲಕೀಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತು ಮೂಟು ತಂತ್ರೀವಾದ್ಯಂಗಳಲ್ಲಿ
 (ವಿವೇಕ. ೨೫೬); ನೂರುತಂತಿಗಳನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದ
 ವಿಣೆ, ತಂತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇಳುವರಿ ಹೊಂದುತ್ತಾ ಬಂದು ಎರಡು ತಂತಿ
 ಗಳ 'ಸಕುಲ', ಮೂರು ತಂತಿಗಳ 'ಕಿನ್ನರಿ', ಏಳು ತಂತಿಗಳ 'ಚಿತ್ರಾ'
 ಮತ್ತು 'ಪರಿವಾದಿನಿ', ಒಂಭತ್ತು ತಂತಿಗಳ 'ವಿಪಂಜೀ' ಎಂಬ ಹೆಸರು
 ಗಳಿಂದ ತಂತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರು ತೋರುತ್ತದೆ (ಸಂಗೀತಂ. ೩೧೧).

೨. ಅಪವಾದವುಳ್ಳ ಹೆಂಗಸು. [ಸಂ. ಪರಿವಾದಿನೀ]

ಪರಿವಾಪ (ನಾ). ೧. ಉಪಕರಣ; ಸಲಕರಣೆ. ೨. ಬಿತ್ತುವಿಕೆ;
 ಬಿತ್ತನೆ ಮಾಡುವುದು. ೩. ಜಲಾಶಯ; ಕೊಳ. ೪. ಕ್ಷೌರ;
 ವಸನ. ೫. ಸೇವಕ; ಪರಿಚಾರಕ. [ಸಂ.]

ಪರಿವಾಪಿತ (ಗು). ೧. ಕ್ಷೌರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ; ಬೋಳಿಸಿದ. (ನಾ).
 ೨. ಕ್ಷೌರಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಮುಂಡನ ಮಾಡಿದುದು:
 "ಮುಂಡಿತಂ, ಪರಿವಾಪಿತಂ-೨ ಬೋಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು" (ಸಿದ್ಧಾಂಶ. ೩೪೬).
 [ಸಂ.]

ಪರಿವಾರ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತಲಿನವರು; ಅನುಯಾಯಿಗಳು;
 ಪರಿಜನ: "ಪರಿವಾರಃ, ಪಂಕರಃ, ಪರಸ್ತಂವಃ, ಪರಿಗ್ರಹಃ-ಈ ೪ ಪರಿ
 ಗ್ರಹಂ" (ಪರಾಯಾ. ೫೧-೧೫೧); ಪರಿವಾರವಾರವನತಾಪರಿವ್ಯಕ್ತನಮನೆ
 ಯೊಳರಸಂ . . . ಒಪ್ಪಿರೆ ವಿನೋದದಿಂದಿರುಮುಂದದಿಂ (ಕವಿಾ. ೨-೧೦);
 ಪರಿವಾರಮುಂ ಪಡೆಯುಂದೆರಸು . . . ಪೊಲಲಂ ಪೊಲಮಟ್ಟು
 ವಿಂಧ್ಯಾಟಿಗೆ ಪೋಗಿ (ವದ್ನಾರಾ. ೧೫೯-೫); ಹರನೀವ ಕಾಲಕ್ಕೆ

ಸಿರಿಯು ಬೆನ್ನಲಿ ಬರ್ಕು ಹರಮು ಹೆದ್ದೊ ಬೆನ್ನಲಿ ಕೆಳಗೆ ತುಂಬಿದಂತೆಯ್ಯಾ . . . ಅರಸು ಪರಿವಾರ ಕೈವಾರ ನೋಡಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೧೩೯); ಪುರ ಜನಪು ಪರಿವಾರ ಪರಿಜನ ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರುಗಳರಸಿಯುರಿಯು ಹೊಗು ಪುರ ನೆನೆಯ ಮನದುವಟ್ಟಿಳಿದಿ ಬೆಂದಿಹರು (ಕಾಶ್ಯಾ. ೪೪-೩೭). ೨. ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವುದು; ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಬಳಸಿರುವುದು : ಹೀಗೆ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಸುತ್ತಿ ತಿರುವ ಗ್ರಹವೂ ಸೂರ್ಯನ ಪರಿವಾರದಲ್ಲಿದೆ (ಸತ್ತ. ೪೫). ೩. ಗುಂಪು; ತಂಡ; ಸಮೂಹ : ಕರ್ತೃಧನರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಮಾಣಿಗಳಾಹಾರದಾನಕ್ಕೂ ಪಾವುಳ ಪರಿವಾರದ ಜೀವಿತಕ್ಕೂ . . . ಕೊಟ್ಟ ಅಲ್ಲಿಯ ಫಲೆಯ ಮತ್ತರು ೫೦ (ಸಾಂಜೇಡ್. ೩-೨೩ ಪ; 1047); ದ್ರಾವಿಡಭಾಷಾಪರಿವಾರ ಜಗತ್ತಿನ ಹಿರಿಯ ಭಾಷಾವರ್ಗಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ 10 ಐದನೆಯ ಅಥವಾ ಅರನೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ (ದ್ರಾವಿ. ೨ ಹನ್ನೆಲ). ೪. ಕುಟುಂಬ; ಸಂಸಾರ : ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೇಲೆ ಹೆಣ್ಣು ಹುಟ್ಟಿ ಪರಿವಾರವು ಬೆಳೆದು ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು (ಸಂಜೆ. ೧).

ಪರಿವಾರ ಪರಿಶೋಷಣೆ-ಪರಿಜನಕ್ಕೆ ಸಂತೋಷವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಪರಾಂಗನಾಪರಾಜ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿನಯ ವಿಭೂಷಣಂ ಪರಿವಾರಪರಿಶೋಷಣಂ (ಸೌಖ್ಯ. VI, ೫೬೧-೩೩; 1070). ಪರಿವಾರ ಸಮುದ್ದರಣೆ-ಪರಿಜನರನ್ನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡುವವಳು; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಕರಿಕಾಲಸರಸ್ವತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪಾರ್ವತಿ ಪರಿವಾರ ಸಮುದ್ದರಣೆ (ಸೌಖ್ಯ. XX, ೩೧-೪; 1094). [ಸಂ.]

ಪರಿವಾರದೇವತೆ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಧಾನದೇವತೆಯ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಇತರ ಅಧೀನ ದೇವತೆಗಳು. ೨. (ಆಲಂ) ದೊಡ್ಡ ಅಧಿಕಾರಿಯ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರಧಾನದೇವತೆ : ಅವನು ಮಂತ್ರಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಪರಿವಾರದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಬೆಳೆದಿದೆ (ರೂಢಿ).

[ಪರಿವಾರ+ದೇವತೆ]

ಪರಿವಾರದೇವಿ (ನಾ). [ಚೈತ್ರ] ಕಲ್ಪಾದಿಗಳ ಇಂದ್ರರ ವಿಮಾನ ಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಚರ್ಯೆ ಮಾಡುವ ಸ್ತ್ರೀ : ಚಾರುವಿಲೋಲಕಟಾಕ್ಷಪಾಕ ಸೌಂದರಪರಿವಾರದೇವಿಯುರಾ (ಅದಿಪ. ೩-೪). [ಪರಿವಾರ+ದೇವಿ]

ಪರಿವಾರಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಮುಖ್ಯದೇವತೆಯ ಪರಿವಾರದ ಮೂರ್ತಿ : ಪರಿವಾರಮೂರ್ತಿಗಳಾದ ಗರುಡ, ಅಂಜನೇಯ, ವೃಷಭ, ಮೊದಲಾದ . . . ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಪಡಿಸಿದಾಗ (ಭಾರವ. ೪೦).

[ಪರಿವಾರ+ಮೂರ್ತಿ]

ಪರಿವಾರಾಂಗನೆ (ನಾ). ಪರಿವಾರಸ್ತ್ರೀ; ಪರಿಚಾರಿಕೆ : ಪರಿವಾರಾಂಗನೆಯರ್ ಮನಃಪ್ರಿಯಸಖಂ ಮೇಧಾವಿಳಂ ಪಶ್ಯದೋಳ್ ಬರೆ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೪೦); ಪರಿವಾರಾಂಗನೆಯರ್ . . . ಎತ್ತಲೂ ಬಳಸಿ ತನ್ನಂ ಬರ್ವಿಸಂ ಬಂದಳಾ ಸ್ಮರಣಶ್ರೇಷ್ಠ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯೊಪಪನ್ನಂ ನಾಯಕಾಗೌರವಂ (ಅನಂಪ. ೨-೪೬); ಪರಿವಾರಾಂಗನಾಕರತಳಪರಿಕಳಿತವಿಧಾರ್ಥನಾ ವಿಶೇಷಂ ಬೆರಸು ಪ್ರಮದವನಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೭೪ ಪ).

[ಪರಿವಾರ+ಅಂಗನೆ]

ಪರಿವಾರಿಕೆ (ನಾ).-ಪರಿವಾರದೇವಿ : ಸ್ವಯಂಪ್ರಭಿಗಂ ರಾಣೀವಾಸದ ಕನ್ನವಾದೋಳ್ ಪರಿವಾರಿಕಾ (ದಾಸಾರಿಕಾ) ಸಮೇತುರನಂ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೫-೩೯ ಪ). [ಸಂ. ಪರಿವಾರಿಕಾ]

ಪರಿವಾರಿಕ (ಗು). ಬಳಸಿದ; ಆವರಿಸಿದ; ತುಂಬಿದ : ಬಾಣ್ಯವಾರಿ ಧಾರಾಪುರಪರಿವಾರಿಕ ಪಲ್ಲವನೇತ್ರಿಯಂ (ಗವಾಯ. ೧-೫೫). [ಸಂ.]

ಪರಿವಾರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸೇನೆ ಮಾಡು; ಪರಿಚರ್ಯೆ ಮಾಡು : ಅಬ್ರಿಯಚ್ಚೆಯಜಾಮಂ ಪರಿವಾರಿಸಿ ಪಾಟಿಮೋದಲಚ್ಚರಸಿಯರಾದ 45 ಲಚ್ಚರಸಿಯರ್ ಮನದಿಚ್ಚೆಯನಿಚ್ಚೆಗೆಯ್ಯಲಚ್ಚರಸಿಯರೆಂದೊಡೆವೊಗೆ

ಬ್ಬುದೋ ಜಿನಚಂದ್ರವಿಭೂತಿಲೀಲೆಯಂ (ಶಾಂತಿ. ೭-೭೪).

[ಪರಿವಾರ+ಇಸು]

ಪರಿವಾಸ (ನಾ). ೧. ತಂಗುವಿಕೆ; ವಾಸಮಾಡುವಿಕೆ. ೨. ಪರಿ ಮಳ; ಸುಗಂಧ : ಕೆದಪಾದ ಪಿಷ್ಠಾಕರದೊಡವಿದ ಪಂಪಾಶಾಂ. ಬ] ವಾಸಶೋಷಾದಿಂದಳವಡೆ . . . ಪದಪಂ ಪುಟ್ಟಿಸಿದುಬಿಟ್ಟಳಂ ನೃಪಸದನಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೪-೨೭). [ಸಂ.]

ಪರಿವಾಹ (ನಾ). ೧. ತುಂಬಿ ಹೊರಸೂಸುವುದು : ಲೌಹಿಕ್ಕಮ ನಂಬುಧಿಪರಿವಾಹಮನವನೀಶನೇಜ್ ತತ್ತಬಿನ್ನ ಪಸಂದೋಹಮುಜಗಿದು ಪಧೀಶಗಾಹತಕಾಲಾಗುರುದ್ರುಮಂ ಬೆರಸಾಗಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೭೪), ಕದಪನಂಗೈಗಿತ್ತು ತಲೆಗುತ್ತಿದಳು ನಯನೋದಕದ ಪರಿವಾಹದಲಿ ನೆನೆಯ ಮಹಿಳೆಯಿದ್ದಳು ಬಹಳಮೋನದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೪೬). ೨. ಕೆರೆ ಭರ್ತಿಯಾದಾಗ ಹೆಚ್ಚಿನ ನೀರು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಲು ಮಾಡಿರುವ ಮಾರ್ಗ; ಕೋಡಿ : "ಪರಿವಾಹಮನೆ ಜಲೋಚ್ಚಾಸ ಮನೆ ಕಡೆಗೋಡಿ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೩-೧೫). [ಸಂ.]

ಪರಿವಾಹಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬಗೆಯ ಶಿರೋ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ, ಮೌನ, ಹರ್ಷ, ವಿಚಾರ, ವಿಸ್ಮಯ, ಮುಗುಳ್ಳಗೆ, ಪ್ರಿಯಾನುಕರಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಾಗ ತಲೆಯನ್ನು ಚಕ್ರದಂತೆ ಎಡಕ್ಕೂ ಬಲಕ್ಕೂ ಸುತ್ತುಸುವುದು : ಚಂದದ ಚಕ್ರಂಜೋಲ ಸುತ್ತೊಂದಕ್ಕೊಬಲದ ಶಿರಮ ಪರಿವಾಹಿತಮುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರಂ. ೧-೪೨). [ಸಂ.]

ಪರಿವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ನಿಯತವಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿ; ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ವಾದ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸು : ವೇದೋಕ್ತಮಾರ್ಗಮಂ ಪರಿ ವಿದಿಮ . . . ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಉದ್ವಿ. ೪-೫೬ ಪ); ಪರಿ ವಿದಿಮ ಸಕಲಂತ್ರಂ ಪರಮಪದಿತ್ರಂ ಏತಾಂಶ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಂ ವಿರಚಿ ಸುವನದಟಿನೀ ಜೌಂಡರಸಂ ಕರ್ತಾಟಿವಂಶ್ಯಂ ಗಾರರಸಂ (ಸಕಲಂ. ೪); ತನಯ ಕೇಳ್ ತನುವೃತ್ತಿ ಜೀವೇಶ ಮೋಕ್ಷಂಗಳನು ಏನಗೊರೆವೆನು ಪರಿ ವಿದಿಮ (ಕೃಷ್ಣ. ೧೪೪); ಮೂಲವನು ಪರಿವಿದಿಮ ನಮಗದ ಹೇಳಬೇಕೆಂದೆ ನಲು (ಅಂಬಿಕಾ. ೩-೫೭); ಪರಿವಿದಿಮ ಪೇಳುವೊಡೆ ಸಾಲದು ಪರ್ಲ ಪತ್ತು (ಪಾರಸ. ೧೭-೩೪೩). [ಪರಿ+ವಿಡಿ]

ಪರಿವಿಡ್ತಿ, ಪರಿವಿಡಿ, ಹರಿವಡಿ (ನಾ). ೧. ನಿಯತವಾದ ಕ್ರಮ; ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದ ಕ್ರಮ; ಅನುಕ್ರಮ : "ಪರಿಪಾಟಿ, ಅನುಪೂರ್ಣ . . . ವಿಶಾಯ : -೩೩ ಪರಿವಿಡಿ" (ಪರಾಯ. ೧೨೨-೫೫); ದೇವ ಪನಿತೆಯರೆ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳದಿ[ಪಾಶಾಂ. ಪರಿವಿಡಿಯೊಳದಿ, ಪರಿವಿಡಿಯೊಳದಿ] ಗುಟ್ಟಿಯುಂ ದೇವಗಡಿಕೆಯರೆ ಕೊಳೆ ಪಾಡೆ ಧನಮುಟ್ಟಿಯುಂ (ಅದಿಪ. ೭-೨೭ ರೇಳೆ); ಇಂತಿವು ಪರಿವಿಡಿಯಂದಯ್ಯ ತೀಚಾರಮಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾ. ೬-೧೪); ಅಕ್ರಮದೊಳೊಮ್ಮೆ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಲೊಮ್ಮೆ . . . ಅಚ್ಚಿಸುತ್ತ (ತಿರು. ದೇ. ೫-೭); ಪರಿವಿಡಿಯ ದಿನ ವೇಳೆದಟ್ಟಿಸದಿರು (ಬಸವ. ೧೪-೬); ಅಪರೋಳಗೊಟ್ಟನನು ನಮ್ಮೊರ ದಾಸನ ಪರಿವಿಡಿಯ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ತದ್ವಿಸ್ತುರನ ತಾಯ್ಕೊಟ್ಟಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೪). ೨. ರೀತಿ; ಬಗೆ; ವಿಧ; ಪ್ರಕಾರ : "ತರ : -ಪರಿವಿಡಿ" (ಕಾಳ್ಯ. ೩೭); ವೈದಿಕಪರಿವಿಡಿಯಿಂದ ಮಧುಪರ್ವಾದಿ ಪೂಜೆಗಳಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಿದರು ಸಹರಾ ಚರ ಜಗತ್ಪತಿಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೭); ಸುರಪದೊಳು ಚರಿಸುವ ವೇದಸ್ತ್ರೀ ಯರಿಗೆ ವಿಲಾಸವಿಪ್ರಮದ ಪರಿವಿಡಿಗಳನು ತಿಳುವನೆಂಬಂದದಿ ತರುಣಿಯಾದಿ ದಳಯ್ಯುಲೆಯ (ಜೀವಂಶಾ. ೧೪-೩೭); ಮುಗುಳ್ಳೆನೆಯನ ಶಕ್ತಿಗಿಡಿಸ ಪರಿವಿಡಿಯಂ . . . ಅಗಮಮಂ ವ್ಯಕ್ತೀಕರಿಸುವಪಾಧ್ಯಾಯರನಾಂ ಭಕ್ತಿ ಯನಧಿವಂದಿಸುವಂ (ಜಯಾ. ೧-೪); ಅಗಳುಮೆನಿಗೆ ಜಿನಾಗಮ

ರಾಗಂ ಸಮುಖಮಗಿ . . . ಗುರುಚನರ ಜೇಬ್ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಂ
(ಕವ್ಯಾ. ೨೩೪ ಪ್ರಯೋಗ); ಕಿರಣಮುನಸಹಸ್ರವಿಲ್ಲದ ಕರಣಿ ಸುರಪರ
ಪರಿವಿಡಿಯೊಲುರುಕರದ ವೀರರ ದೇವನುಡುಂದೆನುಕ ಬೆರಗಾಪ (ಕೋಗಯ. ೧೧-೨೩). ೩. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ; ಶ್ರೇಣಿ : ಸಮುಚಿತಾಸನಮೋ
ಕ್ತಮದಿಂ ಕುಳ್ಳಿಡ್ ಪಟ್ಟಸಹಸ್ರಯರ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳಂ (ಗಿಂಕ. ೨-೧೦೫೫); 5
ಸುಧಾಧಿಪತಿಗಳ ಪರಿವಿಡಿಗಳೆಂದುಭಯ ವೀಧಿಗಳು ಮುಹಿತವು (ಹರ್ಷಾ. ೧೦-೩೪); ಬೆಳುಗೊಡೆಯ ಮಿಳಮ ಪತಾಕೆಗಳ ಪರಿವಿಡಿಯ . . . ಸೌಧ
ಗಳಲವನಯ ಕೊಡಿಯೆನೆ ರಂಜಿತು ಪುರವು (ಕೊರಣ. ೧-೧೩-೪);
ಛಿಲ್ಲ ಪೆನ್ನಡೆಯನೊ ಪರಿವಿಡಿಯ ಕೋಟಿಗಳ ತರಿದೊಗೆ ಕೆಂಗುಗಳ
ಮೆರೆದ ಕಾಲಾರು (ಕಾಲಾರ. ೪೬-೬೬). ೪. ಪರಂಪರೆ : ಭರತ . . .
ಪುರೂರಪರಂಪರಮುನ್ನೆಗಂ ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದೆ ಬಂದ ಪರಿವಂಶಮದೀಗಳವಂದಿ
ರಂದೆ ನಿತ್ತರಿಸುವುದಕ್ಕಂ (ಪಂಪಾ. ೬-೧೩); ಪರಿವಿಡಿಯ ಕೇಳರಸ
ಮೊದಲರಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೧೫); ಸಸಪ್ತಮೂರನು ಸರಿಸುರಸಂಭವನ
ಸಥಿಯರಿ ಸುರಮುನೀಂದ್ರರ ಪುಷ್ಪವರಿ ನಿಮ್ಮನ್ನಯಗತದ ಪರಿವಿಡಿಯ
ರಘುವಂಶವನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು (ಕೊರಣ. ೧-೧೩-೬). ೫. ರೂಢಿ;
ಬಳಕೆ; ಅಭ್ಯಾಸ : ಪಿರಿಯರಿಸಿಯ ಪಟವೇಟದ ಪರಿವಿಡಿ ಮಗುಬ್ಬಂ
ಕೊನುಕು (ಕಾಂಕಿ. ೯-೫೨); ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವಿರ್ಮದು ಚರಮ
ದೊಳನ್ನೆದರಮುಬಾದ ಪುರುಷಾರ್ಥದೊಳಾಡೆನುವುದು ತಕ್ಕುದವೆಂಬಂ
ಪರಿವಿಡಿಯಂ ತಪ್ಪಲಾಗಮೇಂ ಬಂದಪುದೇ (ಪಂಪಾ. ೬-೧೨೯).
೬. ವರ್ಗ; ದರ್ಜೆ : ಪರಿವಿಡಿಯಂದೆಮಂಕಿವರವರ್ ಪೆಟಗಿರ್ಪದನು
ತ್ತು ಮಾ ಮಹೀವರನರವೇಬ್ಬ ನೇಮಿಸುತರಲ್ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೪೩);
ಅರಸನೊದಿಗಂಕದವನೀಶ್ವರನವರವರುಚಿತಮಾನ್ಯದ ಪರಿವಿಡಿಯಲುಡು
ಗೊಡುಗಳರಿ ವಿನಯೇಪಪಾರದಲಿ ಹಿರಿದು ಮುನ್ನಿ ಕಳುಹಿದನು (ಕೊರಣ. ೧-೬-೬೧). ೭. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ : ಉರುಳುವ ಶಿರದ ದೀಳುವ
ಭಟರ ಮೆದಗೇವಾನೆ ಕುದುರೆಗಳ ಪರಿವಿಡಿಯಂತಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೨೯);
ಮದಕರಿಯುತ್ತು ಪರಧೀರರೆಂಬಿಸಾಸಿರದ ಪರಿವಿಡಿಯಹ ಪೌಟ ಪಾನಗೆ
ಕೋಟಾದ ನೆಣೆ ಕಲಿಯಬುದುಬ್ಬವಾಸ (ಕಂನಡಿ. ೧೧-೪೬). ೮. ಅಚ್ಚು
ಕಟ್ಟು; ಓರಣ; ಸೊಗಸು : "ಅಣಿ = ಪರಿವಿಡಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೩೩);
ತದನಂಶರದಿರದಾಕೆಯನು ದಾಪ್ತಧಾತ್ರೀತನೂಣಿ ಪರಿವಿಡಿಯೊಳ್ ತಂದಿ
ರೊಳ್ ನಿಡುಸಿ (ಕಾಂಕಿ. ೫-೧೨೧); ನೆರುಧಿರಮಾನೋಪಹಾರದ ಪರಿ
ವಿಡಿಯ ಪರಿಭಾವಕುದ್ಧಿಯ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಲೊಲಿಸಿದನು ತಪ್ಪಾಧೀನ
ಕೆಯ (ಕೊರಣ. ೬-೨೦-೪೦); ಕಳೆಗೆ ಸಿಂಹಕೇಶ್ವರಂತ್ರಿ ಪಟ್ಟಾಂಕುಕ
ಹಯ ಕರಿ ರತ್ನ ಮೊದಲಾದ ಕಪ್ಪವ ನೈಪನೀವ ಪರಿವಿಡಿಯೆನೆದುದಾ ಸಭಿ
ಯೊಳು (ಪ್ರಭು. ೬-೨೨); ಸುರಪನಾಸ್ಥಾನಮಂಟಪದ ಶೃಂಗಾರದ ಪರಿ
ವಿಡಿಯನು ಸೋಲಿಸುತ . . . ಪರಚಿತ್ರಕಾಲೆಯೊಬ್ಬಿದುದು (ಕಂನಡಿ. ೬-೩೧). ೯. (ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿಯ) ಗ್ರಂಥ ವಿಷಯದ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ;
ವಿಷಯ ನಿರ್ಣಯಿಸುವಾಗ ಗ್ರಂಥದ ಶಿರೋನಾಮ, ಮುನ್ನುಡಿ, ಪ್ರಸ್ತಾ
ವನೆ, ಪರಿವಿಡಿ, ಅಧಾರಗ್ರಂಥಗಳ ಪಟ್ಟಿ . . . ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ
ವಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧೩). ೧೦. ಅಧ್ಯಯನ;
ವ್ಯಾಸಂಗ; ಪರಿವಿಡಿಯು ಕಾಪಸಕುಮಾರಕರೊಳ್ ಸ್ವತಿಯೂಧಮಂ
ನಿರಂತರಮೊಳಗೊಡಿ ವಾದಮನೆ ತಪ್ಪದೆ ಮಾಬ್ಬಿದು . . . ರಾಜ
ಕುಳ[ಬಾಲಕ]ಪಾಲಕಂ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೧೩೫). 'ಪರಿವಿಡಿಗಿಯರ್'
ಪರಾ. ಪರಿವಿಡಿ : ೧. ಕೆರನೂರ ಮಹಾಜನಂ ಅಯ್ಯದಿಂಬರ್ಗಂ
ಇಪ್ಪತ್ತು ಗದ್ಯಾಣಿ ಪೊನ್ನೊಟ್ಟಿ ಪಡೆದರ್ ಎಚ್ಚಲೊಂನ್ನು ಪರಿವಿಡಿಯಂ
(ಎಚ್. X. ಕೋಲಾರ. ೫೬-೧೨; ಸು. ೨೨೨); ಮುರರಿಪುಗೆ ಸೂಯುಸೊಲೊಳಿ
ಬರೆ ಕರದೊಳು ಕಂಪುಚಕ್ರಮುದ್ದ ರಪದೊಂ ಪೆಸಗಾಳ್ಪುಪ್ಪಿಡಾ

ವಪು ಮೂರ್ತಿಭೇದಮಾ ವೈಷ್ಣವರೋಹ (ಸಮಪ. ೪-೧೩೪); ಗುರು
ದೇವರು ಬಳಕೆ ಪಾಗರ ಹಿರಿಯರೊಳು ಪರಿವಿಡಿಯ ಸುಡಿದರು (ಸಂಕಪ. ೫-೬೦). ೨. ಪರಪಿತೃಕಂ ಹಸಿತಂ ಸುಂದರ ಮನ್ನಸಲಸಕಮುಚಿತರಂಗಿತ
ಮುಂದೀ ಪರಿವಿಡಿಯ ಬಾಲಕೇಲಿಯ ಕರಮ ಮರುಳ್ಳಿದುದು ತಾಯುಮಂ
ತಂದೆಯುಮಂ (ಅದಿ. ೪-೩೪). ಪರಿವಿಡಿ : ೧. ಆಚಾರ್ಯ
ಸ್ವಾಮಿ ಮಾಡಿ ಹಂದರಿಗೆ ವಿಟ್ಟು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಪಾಪಪೂಜೆಗೊಟ್ಟ
ಗದ್ಯಾಣಿ ನಾಲ್ಕಾರು (ಕಾ. IV, ೨೫-೨೧; 1054).

ಪರಿವಿಡಿಯಂಕ = ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ಹೋರಾಟ, - ಕಾಳಗ :
ಪರಿವಿ[ಪಾಪಂ. ಪ]ದಿಯಂಕದಂಕಿ ಪೂಜೆಮಟ್ಟದೆ ಸೂಯಾಪೂಜ್ಯದಬ್ಬ
ಸಿಡಿಲರೆ . . . ಪೋರ್ದವಾನೆಗಳ (ಪರ್ವ. ೪-೫೩).

[<ಪರಿವಿಡಿ./ಕೆಲು. ಪರಿವಿಡಿ]
ಪರಿವಿಡಿಗಾಣ (ನಾ). ಸರದಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಕಾವಲು ಮಾಡುವ
ವನು; ಪಹರೆಗಾರ : ಒಣಿಗಳನುಗಿದ . . . ಕತ್ತಿ ದಾಳುಗಳ ಪರಿವಿಡಿ
ಗಾಣರು ಹಂಸುಕಿಡರು (ಕಂನಡಿ. ೧೧-೧೪೬). [ಪರಿವಿಡಿ + ಕಾಣ]
ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್, ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ (ಕ್ರಿ.). ೧. ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ
ಪರಿಮಾ; ಹೇಳು; ಒಪ್ಪಿಸು; ನಿವೇದಿಸು : ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್
ಸೊಂದಿಗಿ ತಂದೆಯ ತಾಯ ಸಮೀಪದೊಳ್ ತನೂಪರಯ ರತೋಪ
ಯುಕ್ತರುತಮಂ (ಕಾಂಕಿ. ೪-೪೫; ರಸರ. ೪-೧೬೬ ನೋಡಿ); ಜಿನರ ಮುಂದೆ
ಜೈನಾಗಮಮಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯರೆ ಹಂದನದ ರಸದಿ ಹಂದನದ ದೇವರಂ
ಪೂಜಿಸರೆ (ಅದಿ. ೬-೪೧); ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ ರಾಜಕುಳನೋಪನ ಸಾಹಸ
ಮಾಲೆಯಂ . . . ಬಾಪ್ಪದಿನಂದಭಿಷೇಕಪೂಜೆಯಂ ವಿರಚಿಸಿ ಭಾವಿತಾತ್ಮೆ
ಮಹಿದಳ ಪತಿಗಂಗೆನೆ ತನ್ನ ನೆಲೆಯಂ (ಶೃಂಗಾರ. ೩-೬೬).
೨. ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸು; ಕ್ರಮಪಡಿಸು : ಮುನ್ನಂ ಪರಿಣಾಮಜೆದರ್
ಸಕಳವಿದ್ಯಯನೀಗಲ್ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ಕೆ ಕಳಾಧರನಾದಂ ಶ್ರೀಧರಂ
(ಮಲ್ಲಿ. ೪-೧೩೪). ೩. ಪುನರಾವರ್ತನೆಗೊಳಿಸು; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ
ನಡೆಸು; ಪುನರಾವರ್ತಿತು : ಪೋದ ಕೂಟಮಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್
ಬತ್ತಮೆಳಿಸಿತ್ತು ರತಾಂಕನು ಪಾಂಕನೋಪರಾ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೦).
೪. ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡು; ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡು; ಸರ್ವಾಗ ಮುಲಧಾರ
ಗೊಂಡು ಶಿಲಾಕಳದ ಮೇಗಿದಾಳಗಮಮಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ಕುತ್ತು
ಮುಘಮಂ ಭಾವಿಸುತ್ತಂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯದೊಳ್ ಕುಂಞಿದೊಳಂ . . .
ಕೆಯು ಮೃಗವಿದ್ಯಾದೊಂದು ಬಗೆದು (ಪದ್ಯಾರ. ೯೬-೩); ಸಕಲಕೃತ
ಮುಮಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ಕಿಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದುದು ವಾಗ್ಗಲಮೆಂಬುದು
(ತಪ್ಪಾ. ೧೧೪); ಶ್ರುವಿದರೊಳ್ ಭರದಿಂ ನಿಜಕಸ್ತವಿದ್ಯೆಯಂ ಪರಿವಿಡಿ
ಗಿಯ್ ರಾಜಸುತರೊಪ್ಪುಗುಮಾ ಪುರಗೋಪುರಂಗಳೊಳ್ (ಇಗದಿ. ೨-೧೬);
ಗುಡುಮುಖದೊಳು ಕುಮಾರಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ ಪನತೀತನಾ
ಭ್ಯಾಸುರದವಿವಿದ್ಯಗಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೪-೫೬). ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್;
೧. ತ್ರಿಲೋಕಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಎಂಬುದಂ ಮೃದುಮಧುರಗಂಧೀರಸ್ಥರದಿಂ
ಭಟಾರ್ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ಕು (ಪದ್ಯಾರ. ೨೪-೧೦); ತ್ರಿಲೋಕವಂದ್ಯಂ
ತ್ರಿಲೋಕಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿಯಂ ಪರಿವಿಡಿವಪ್ಪದೆ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ಕುಮಂ (ಸುಕುಮಾ. ೧೧-೬೬ ನ); ಪಾಕಮಂ ಪರಿವಿಡಿಗಿಯ್ ರಾಜಕುಳಪೂಜಾ ಮನೋಹರ
ಯಾನದಿಂದೆ ಸಂಚರಿಸ ಮರಾಳಪೂಜಾ . . . ನೋಕ್ಕುರ ಮನಮಂ ಪಳಂ
ಚೆರಿಯುತೀ ನಜುಗುನ್ನಮೆ ರಂಜಿತಂ (ಕಾ. V, ೨೩-೧೪; 1147).

[ಪರಿವಿಡಿ + ಕಿಯ್]
ಪರಿವಿಡಿಯುಷು (ಕ್ರಿ.). ಕ್ರಮ ತಪ್ಪಿಸು; ಅತಿಕ್ರಮಿಸು;
"ಪರಿವಿಡಿಯುಷು ಸಿದ್ಧವೊ ಸೂಂಕಿದುದು" (ಕಂನಡಿ. ೧೩೪).
[ಪರಿವಿಡಿ + ಇಯಾ]

ಪರಿವಿಡು, ಹರಿವಿಡು, ಹರಿವಿಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹೋಗಲು ಬಿಡು; ಹೋಗುಗೊಡು: ಮೂಗೂಡು ಕೈಕಾಲ್ಪಟ್ಟು ಬಾಯ್ಕಟ್ಟಿರಂ ಪರಿ ಬಿಟ್ಟು...ತನಂ ಬಟ್ಟಾದಿ ಬಿಟ್ಟೋದಿದಂ (ಚಳವಿ. ೫-೨೨). ಹರಿವಿಡು: ೨. ಏಕಾಗ್ರವಾಗಿರು: ತನ್ನೆಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೃತಿಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಹರಿದಿಟ್ಟದ್ದಾನೆ (ಚಳವಿ. ೧೨೮). ೩. ಹಾಯಿಸು; ಹರಿಯಿಸು: ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮುಡುಕಿಯ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಹರಿದಿಟ್ಟು (ಮಣ್ಣು. ೪); ಬಿಸರು ಒರೆಸಿಕೊಂಡು ಮುಟ್ಟೊಂದು ಕಡೆಗೆ ವಿಚಾರ ಹರಿದಿಟ್ಟು (ಅಪರಾ. ೨೫೪). ೪. ಮುಂದುವರಿಸು: ಅನನು...ಪ್ರಚಾರಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಕಾರಿಯಾಗಿ ಹರಿದಿಟ್ಟನು (ಭಾರಣಿ. ೧೩). ಹರಿವಿಡು: ೧. ಕಡುವೇಗದಿಂದೊಂದು ಬಾಣಮಂ ಹರಿವಿಡಲ್ ಬೇಗದಿಂದ ಬಿಂಬಿತ್ತ ಸರಳರಳಿಯಂ ಕೆಡೆಸಿತಾಕ್ಷಣದೊಳು (ಚಿಬಿಪು. ೩೨-೨೪).

[ಪರಿ+ವಿಡು]

ಪರಿವಿತ್ತಿ (ನಾ). ತಾನು ಮದುವೆಯಾಗದೆ ಮದುವೆಯಾದ ತಮ್ಮನನ್ನುಳ್ಳ ಅಣ್ಣ: "ಪರಿವಿತ್ತಿ - ೧ ತಪ್ಪಾಯಾನ್ - ಅಂಥಾ ಪರಿವೇತ್ತನೆಂಬ ಪಾಪಿಷ್ಠನ ಅಣ್ಣನ ಹೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೩೩).

[ಸಂ.]

ಪರಿವಿತ್ತು (ನಾ). = ಪರಿವಿತ್ತಿ: ಪಿರಿಯರ್ಗೆ ಮುನ್ನಮೆ ಮದುವೆಯಾದ ಪರಿವೇತ್ತರುಂ ಪರಿವೇತ್ತರ್ಗೆ ಪಿರಿಯರಾದ ಪರಿವಿತ್ತುಗಳುಂ (ಭಾರಣಿ. ೩೪೨-೪೫). [ಸಂ. ಪರಿವಿತ್ತ]

ಪರಿವಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟು; ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟು: ಪರಿವಿಷ್ಟಾ ಖಿಲರಾಜಲೋಕಮುನಿತುಂ ದತ್ತಾನನಾತ್ಮೀಯದಿಂಬರುಮಾಗೀತನಧೂತ ಪೂರ್ವತರರೂಪಂ ನಾಡೆಯುಂ ನೋಡೆ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೫೯); ಪರಿವಿಷ್ಟ ಸ್ವಸ್ತ ಕರ್ಮಾಪ್ತಕಮಲದಳದಿಂದ ಕೆಳ್ಳುಗಳ್ ಪೋಬಿಟ್ಟುವಾದಂ ಚರಮಾಂಗ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದೊಯ್ಯನೆ ತನುಕೆಗೆ ಪಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪಂ ಹರಿಸಂ ಬಿಟ್ಟೊಪ್ಪೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨). (ನಾ). ೨. ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟುದು: "ನಿವೃತ್ತಂ, ವೇಷ್ಟಿತಂ, ಪರಿವಿಷ್ಟಂ, ವಳಯಿತಂ ಪರಿವೃತ್ತಂ - ಈ ೫ ಸುತ್ತಲ್ಪಟ್ಟುದು" (ಪಠಾಯು. ೧೧೪-೨೩). [ಸಂ.]

ಪರಿವಿಸರ (ನಾ). ನಮೂರು; ಗುಂಪು: ಎಸೆದುಬದ್ಧರವರದರದಿ ಮುಖದಸತಿಯುಳಿಸಲಯದಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ . . . ಪರಿವಿಸರದಮಳ ಸುಖಕುಂಭಪ್ರಸರದಲಿ ತದ್ಧಿಧಿಹಿತಯಜ್ಞೋಪಕರಣದಲಿ (ತೊರಣ. ೧-೩-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿವಿಸ್ತರ (ನಾ). ಹರಡುವಿಕೆ; ಹಬ್ಬುವಿಕೆ; ಪಸರಿಸುವಿಕೆ: ಕರ್ತುರದ ಪರಿಪರಯ ಕಡೆಸಾಲ ಪರಿವಿಸ್ತರದ ಧೂಪದ ಧೂಮಗಂಧೋ ತ್ವರಸಮುದ್ರದೊಳದ್ದ ನೊಲ್ಲದ ಪಥವ ಪವನಾನ (ತೊರಣ. ೧-೧೩-೫).

[ಸಂ.]

ಪರಿವೀಕ್ಷಣಿ (ನಾ). ಪರಿಶೀಲನೆ; ಸಮೀಕ್ಷೆ: ಈ ಶತಮಾನದ ಪ್ರಾರಂಭದ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಭಾಷೆಗಳ ಪರಿವೀಕ್ಷಣೆ ನಡೆಸಿದ ಜಿ. ಎ. ಗ್ರಿಯೆರ್ಸನ್ ಪಂಗುಭಾಷೆಯನ್ನು ಕುಯಿಭಾಷೆಯೊಡನೆ ಸಮೀಕರಿಸಿದ್ದನು (ದ್ರಾವಿ. ೧೩೨). [ಸಂ. ಪರಿವೀಕ್ಷಣಾ]

ಪರಿವೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರಿ). ನೋಡು; ಪರಿಶೀಲಿಸು; ಸಮೀಕ್ಷಿಸು: ಅಕ್ಷೂಣರಥಂ ತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಂ ಹರಿಪಕ್ಷಿಲಕ್ಷಮಾ ಪಾಪಾತಂ ಲಕ್ಷಾಲ್ಪಮದಂ ಪರಿವೀಕ್ಷಿಸಲರಿದುಬದಿರ್ಬಿ ಕಾದುವರೊಳರೇ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೧೦೬); ಪರಿವೀಕ್ಷಿಸುವುದು ನೀಮೆಂದರಸಂ ವಸುದೇವನ ಸ್ವಯಂನರಸದನಕ್ಕಿರ ದಾಗಲೊಯ್ಯ ಸದ್ವಿಸ್ತರವಿಭವಂ ನೈಪತಿಶಕರಪರಿವೃತ್ತನಿದರ್ಫಂ (ವೇಮಿಪು. ೩-೧೬೫). [ಪರಿವೀಕ್ಷಣಿ+ಇಸು]

ಪರಿವೀಜನ (ನಾ). ಗಾಳಿ ಬೀಸುವುದು; ಗಾಳಿ ಹಾಕುವುದು:

ಕುರುಕುಲಜೂಡಾಮಣಿ ನಿಜಗುರುಗಳ ನಯನಾಂಬು ತಳವ ಜಲಮಾಗಿರೆ ತದ್ಗುರುಗಳ ದೀರ್ಘೋಚ್ಚಾಸಮ ಪರಿವೀಜನ[ಪಾಠಾಂ. ಘೋಷಮು] ನಾಗೆ ಮೂರ್ಛಯಿಂದಬ್ಬತ್ತಂ (ಗದಾಯು. ೩-೪೪). [ಸಂ.]

ಪರಿವೇತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟು. ೨. ಹರಡಲ್ಪಟ್ಟು.

[ಸಂ.]

ಪರಿವು, ಹರಿವು, ಹರಿಹು, ಹರುಹು, (ನಾ). ೧. ಹರಿಯುವಿಕೆ; ಪ್ರವಹಿಸುವಿಕೆ. ೨. ನೀರೋಟೆ; ಪ್ರವಾಹ: ಪಿರಿಯ ಪರಿ [ಪಾಠಾಂ. ರಿ]ವುಗಳ ಸುತ್ತಿದ ಪರಿಕಾಲ್ಪ ತುಂಬಿದವುಗಳ ತಿವಿದ ಪೊಕ್ಕರಣೆಗಳ ನೆಹಿದ ಕೆಹೆಗಳ ಸರೋವರಂಗಳ ಬೆಡಂಗುಂದಲಿ ಪುರ ದೊಳ್ (ಮುಕುಮಾ. ೯-೫೧); ಮೊಹಿಮೊಹಿದು ಘೂರ್ವಿಸುವ ಪರಿವುಗಳ ಮುರಿವುಗಳ . . . ಗಂಗೆವನಿಹೆ ಬಂದಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೯-೫). ಹರಿವು: ೧. "ಸ್ರೋತಸ್ = ನದಿಯ ಹರಿವು" (ನಾಚರಾ. ೬); ಬನಕಾಂತನ ಮನೆ ನೀರುಹರಿವಿಗೆ ಎದುರಾಗಿತ್ತು (ನಿಳಜೀ. ೪೦); ನೀರಿನ ಹರಿವಿನಲ್ಲಿ ತೇಲ ಬಿಟ್ಟು ಅವುಗಳ ಸಾಗುವಿಕೆಯನ್ನೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಒಡ್ಡಿಲು. ೨). ೨. ನೋರೆ ಮೊರೆಗಳನುಳಿದಳುಕೆ ಉರುಳಿರುವ ತೆರೆಗಳಂತೆ ಹರಿವಿನೋಳಿ ನದಿಸಂತೆ ಮರೆ ಮರೆಸುತೆ ಹರಿವುದು (ವಿಜೀ. ೧೨-೧೯). ೩. ಧಾಳಿ; ಮುತ್ತಿಗೆ; ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವುದು: ದೀರ ಬಯನಾಡ ಹರಿವಿನಲು ಕಾದಿ ಕಳ್ಳರಟ್ಟಿ ದೀರಪದಕೆ ಸಂದರು (ಮೈಸಿ. ೧೯೪೧, ೨೩-೩; 1951). ೪. ಸ್ಥಿತಿ; ಸ್ವರೂಪ: ತ್ರಿವಿಧಭಕ್ತಿಗೆ ನೀವೇ ಕಾರಣವಾಗಿ ಬಂದಿರಿ ಪ್ರಮಥರು ಸಹಿತ ಮುಟ್ಟಿ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗದ ಹರವ ತೋಜುಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಮಿತ್ತ (ಚನ್ನ. ೨೦-೪೪). ೫. ಚಾಂಡಲ್ಯ; ಅಸ್ಥಿರತೆ: ಚಿತ್ತದಲಿ ಹರಿವಿಲ್ಲದಿದ್ದ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ದಲ್ಲದರ್ಥವದಿಲ್ಲದಿದ್ದುದೇ ಹೆದಜಲೇಕೆ (ಬಸಪು. ೨೬-೨). ಹರಿಹು: ೬. ಚಲನೆ; ನಡೆ; ಓಟ: ಸ್ಯಂದನಂ ಶಕಟಂ . . . ಚಕ್ರಿಯಿಂದನಲ್ ಭಂಡಿಯಕ್ಕನಣ ಹರಿಹು ಪ್ರವಹಣಂ ಡಯನಮೆಂದೆನಕ್ಕುಂ (ಮಂಗರಾ. ೪೪-೨೩). ಹರುಹು: ೪. ಇವನು ಕಾಮುಕರ ಹರು ಹನಗೀಕರಿಸಿ ನಮ್ಮನು ಕರಕರಿಸಲ್ಪಿತಂದ ಮಹಿ ಗೋಚರಿಸುತಿದೆ (ತೊರಣ. ೩-೬-೩೧). 'ಪಜುವು' ಪರಾ. [ಪರಿ+ವು]

ಪರಿವುಪಯ್ (ಕ್ರಿ). ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರು; ಧಾಳಿಮಾಡು: ಶ್ರೀ ನೋಲನಾಡ ಕುಡಲುರ ನಿಗಳಂಕಮಲ್ಲ ಚಂಗಾಳ್ಳ ಪರಿವುಪಯ್ನು (ಎಳ. IV, ಹಗ್ಗ. ೧೦೪-೬; 1937).

[೪ಇದು 'ಪರಿವುಪಾಯ್' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಣಿತವಿರಬಹುದೆ?]

ಪರಿವೃಥ (ಗು). ೧. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ; ಪ್ರಮುಖವಾದ: ಪರನು ಬ್ರಾಹ್ಮಪ್ರಭಾವಂ ಮನುಜ ಪರಿವೃಥಾಕಾರಮಂ ತಾತ್ಕತ್ತಿಂಬಂತಿರೆ (ಎಳ. V, ಬೇಲೂರು. ೧೬-೫೬; 1136); ಉಪ್ಪೇವಲ್ಯನಾತ್ಮಾನನಿಪರಿ ವೃಥಾಪ್ರಥಮಂ ಮಂತ್ರಂ (ಎಳ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೩೧-೧೧೯; 1137); ಹಸ್ತಕಲಿತಸುದರುಶನೋರ್ಧ್ವಗಧಸ್ತಿ ಲವಳಮಿತಾರ್ಕಪರಿವೃಥವಿಸ್ತರಣ ಚಿತ್ತಿಸು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೦-೩೪). (ನಾ). ೨. ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಸಳ ನೀಲ ಜಾಂಬವ ಹನುಮತ್ತಮುಖ ನಿಖಿಲಖಚರ ಪರಿವೃಥರುಮಿರ್ತುಡುಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೨-೧೩ ವ). ೩. ಒಡೆಯ; ಪ್ರಭು: "ಆರ್ಯಾ, ಪರಿವೃಥ, ಸ್ವಾಮಿ . . . ಅಧಿಪತಿ - ಈ ೧೦ ಒಡೆಯಂ" (ಪಠಾಯು. ೫೬-೧೪೪); ತಾಂ ತನ್ನ ಕೈಯ್ಯಾಳೆ ಕಟ್ಟಿದಂ ಕುರುಪರಿವೃಥಂ ಕರ್ಣಂಗಾ ವೀರನಟ್ಟಿದ ಪಟ್ಟಮಂ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೫೨); ಈ ಪರಿಯೊಳಗಿಹಳನಾಗಿ ತ್ರಿಪುರವನಾ ಪರಿವೃಥನಾಳುತಿರಲು (ಪ್ರತಿಪಾಂ. ೬-೬೪); ಜಂಗಮಪರಿವೃಥಪ್ರಾಣಾಂಗ ಹರಹರ ಜಂಗಮಾ ವೀರತಾರ್ಕಪ್ರಾಣ (ಬಸಪು. ೩೬-೫೩); ಪ್ರಮಥಪರಿವೃಥಂ ಪಾತು

ಪ್ರಕಾಶನದೊಳಗೆ (ಪದ್ಯಾರ್ಥ. ೫-೩೩). [ಸಂ.]
ಪರಿವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತುವರಿದ; ಬಳಸಿದ; ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ: ಪರಿವೃತ್ತವೆಂಬುದು ಪರಿವರತಮಧ್ಯಸ್ಥತೆಯನ್ನು ಜಂಬುದ್ವೀಪದ ಬುರುಡಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಕರ್ತೃಕೆಯಿರುವಂತೆ ತಳೆದೇ ಸುಮೇರು ಸಿರಿಗೆಡೆಯಾಯ್ದೇ (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೪೪); ಪರಿವೃತ್ತವನಿತಾಲೋಚನಮರೀಚಿ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಸೋಪಾನಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಕಾಂಕ್ಷನೋಪರಣ (ಕುಸುಮ. ೪-೪೨); ಪರಿವೃತ್ತಪ್ರಾಕಾರವಂ ಗೋಪುರವನ್ನಿಟ್ಟು . . . ಶಿವರಾತ್ರಿ ನೇಮವನು ಹರುಷದಿಂದ ಸರಿಸಿದನು (ಬಸವ. ೫೩-೩೦); ಕೃತ್ತಿಯು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ, ವಿವಿಧಪರಿವೃತ್ತವಿವಿಧವಿವಿಧ ಗಡ್ಡೆಕೋಗಿನಲ್ಲಿ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೫೩-೧೪೩೧). ೨. ಹರಡಿದ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ; ಅವೃತ್ತವಾದ: ಪರಿವೃತ್ತ ಸ್ವಪಂಚಗದೇವಮಾರ್ಗಾಂತರಗತೋಪ ವಿಶೇಷಯಾನ ಪಾತ್ರಂ (ಕವಿ. ೩-೨೩೦); ಪರಿವೃತ್ತಪಲ್ಲವಾಂತರದೊಳಗಡೆ ಪಲ್ಲವ ಮಧ್ಯದೊಳ . . . ನಿಜವನೀಡನಾಯಮನೆಯ ಸುತ್ತುಲಂ ವಿರಚಿಸಿ ನಿರ್ಧಯಂ ಪಲವುಮಿರ್ಪವು ಕೀರಣಂ ನಿರಾಕುಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೨೩). (ನಾ). ೩. ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟುದು; ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು: ಆ ತರ್ಯಗೋಳದ ನಟ್ಟನಡುವೆ ಬವಣಬಲಧಿಪರಿವೃತ್ತಮಾಗಿ (ಅದಿ. ೧-೪೮ ಪ); ಭೋಗೀಶ್ವರನಂ ಉರಗಪತಿ ನೋಡಲೆಯ್ದು ಮರುಪರಿವೃತ್ತವಾದ ತೆಜೋದೊಳಗಡೆ ಕೋಟಿ (ಪದ್ಯಾರ್ಥ. ೧-೫೪); ಮರೆದುಡನ್ನೆಗಂ ವನರಮೃಗಿರಿಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಿವೃತ್ತಮಾಗಿ . . . ರಾಜಪರೋಪದೇಶ ಮುಂದೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೨೪-೪೩). ೪. ಹರಡಿರುವುದು; ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದು: ಪರಿವೃತ್ತಮಾಗಿ ಬಹು ಬಲಯಾನಸಮುದ್ರವ ರೇಣುಜಾಲಂ . . . ಬೆರಸು ದಿಶಾವಳಿ ಬಹುಗುಣೋದರಮಂ ಪುದಿದಾಕ್ಷಣಂ ಪುನುಕ್ತಿರೆ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೦-೨೦೧). ೫. ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಮಿಗೆ ವಾತಗುಲ್ಮಪರಿವೃತ್ತರಾಗಿಯು . . . ಸೋಗಯಿಪೇಶಾಕಿ ಗಳೆನಿಸಿ ಶಿವನೊಲಿಸಿದ ಮುನೀಶ್ವರರು ಕಣ್ಣೆರೆದರು (ಪದ್ಯಾರ್ಥ. ೩-೩೩); ಯಮತನುಜನಧಿಕನು ಹಿಂದಿಬಾರದಮಾಣನಿಬಲ್ಲಿದನು ಪಾರ್ಥವ ವಿಮಳವಿಗ್ರಹ ಲೇಸು ಸಕಲ ಮಹೀಶಪರಿವೃತ್ತರು ಯಮಕರಿದಕಿಚ್ಚಿಲು (ಕುಪ್ಯಾ. ೮-೨೦); ಮೊಗಸಾಲೆಯೊಳ್ಳುತಿಯುಭಟಪಟಲಪರಿವೃತ್ತ ನೋಲಗಂಗೊಟ್ಟು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೩೧ ಪ).

ಪರಿವೃತ್ತೇಷಃ = ಸುತ್ತುವರಿದ ಆಕಾರದ ರೇಖೆ; 'ರ' ಕಾರ: ಪರಿವೃತ್ತೇ ಫಲೋಪಶ್ಯ-ಶ್ರೇಣಿ-ಕೇಣಿ (ಕಮ. ೨೩೧ ಪ್ರಯೋ).

[ಸಂ.]

ಪರಿವೃತ್ತ (ಗು). ೧. ತಿರುಗಿದ; ಸುತ್ತುದ. ೨. ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ; ಹಿಮ್ಮುಖವಾದ. ೩. ಸುತ್ತುವರಿದ; ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟ. ೪. ಗುಂಡಾದ; ದುಂಡಾಗಿರುವ; ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾದ: ಒದವಿದ ಕರ್ಪನೆಯ ಪರಿವೃತ್ತಪಯೋಧರಡೂಡುಕಕ್ಕೆ ಮಾಡದೆ . . . ಬಳೆದೊಂದು ಗರ್ಭಮೆ ಮನಂಗೊಳಲಾರ್ತಮ ಮುಂದಯಾನೆಯಾ (ಅದಿ. ೮-೪೩); ತುಡುಗನ ಮೊತ್ತ ಮುಸುಕಿದವಧಿಕತರುಷದಲಾ ಮುರಾಂತಕನ ಸುತ್ತು ನಿಂದಿದ್ದೀಕ್ಷಿಸುತ ಪರಿವೃತ್ತಲೋಚನಗಳಿ ಮೋಹನ ಮೂರ್ತಿಯನು (ನಿಭಾ. ೧೦-೧೩-೧೩). ೫. ಕೊನೆಗೊಂಡ; ಮುಕ್ತಾಯ ಹೊಂದಿದ. ೬. ವಿನಿಮಯವಾದ; ಅದಲುಬದಲು ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೭. [ಭಂಡ] ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಮಕಗಳು ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಬಂದಿರುವುದು: ಪರಿವೃತ್ತಂ ಸಂದಪ್ಪಂ ನಿರಂತರಾವಳಿ ಸಮುದ್ರ ಮೊಂದಿವು ಮೊಪಲಾಗಿರೆಯಮಕಭೇದಂ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೫೩). ೮. [ನಾಟ್ಯ] ನೂರೆಂಟು ಬಗೆಯ ಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೦ "ಕೈಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವಂತೆ ಬಂದಿರುವ ಸುತ್ತುಸುತ್ತು, ಸೂಚಿ

ಪಾದದಿಂದ ಬದ್ಧ ಚಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುತ್ತುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೩೦೧ ಗದ್ಯಾನುವಾದ): ಎರಡುಕರಮೂರ್ಧ್ವಸುಂದರಿ ದೊರೆವೆದರಿ ಬದ್ಧ ಚಾರಿಯಂ ಪದಸೂಚಿಯನುರುತರದೆ ಮಾಡಿ ತಿರುಗಿಸಿ ತಿರುಪಂಗೋಳ ತಾಂ ಸಮಂತು ಪರಿವೃತ್ತಮಿದುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೪-೧೩೪). [ಸಂ.]
ಪರಿವೃತ್ತಂ ಬೇಣು (ಕ್ರ). ವರ್ತುಲಾಕಾರವನ್ನು ತಳೆ-ಹೊಂದು: ಪರಿವೃತ್ತಂ ಬೆತ್ತ ಬಿಂಬಂ ಪಡುವಣ ಕಡಲೊಳ್ಳಿಂದಿಸಲ್ . . . ಸತ್ಯಾಂಜನ ದಮರುಗಪಂಚಿದ್ವಾಸಂಭೋಜಮಿತ್ರಂ (ಪ್ರೀತಿ. ೨-೧೧೪).

[ಪರಿವೃತ್ತ + ಬೇಣು]

ಪರಿವೃತ್ತತೆ (ನಾ). ವರ್ತುಲಾಕಾರ; ದುಂಡಾಗಿರುವಿಕೆ: ಪರಿವೃತ್ತತೆಯಿಂದ ನುಣ್ಣಂ . . . ಪರಿವೃತ್ತ ತಾಳಪಳದೊಳ ದೊರೆಯಿಸುಗುಮವಳ ಪುನರಯೋಧರಯುಗಳಂ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೩೩೪).

[ಸಂ. ಪರಿವೃತ್ತತಾ]

ಪರಿವೃತ್ತರೇಚಿತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಅಂಗಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೦ "ನಿಕಂಬ, ಸ್ವಸ್ತಿಕರೇಚಿತ, ವಿಸ್ತೃತ, ಅಕ್ಷಿಪ್ತ, ಲತಾವೃಕ್ಷಿಕ, ಉನ್ನತ, ಕರಿಹಸ್ತ, ಭುಜಂಗ ತ್ರಾಸಿತ, ಅಕ್ಷಿಪ್ತ, ನಿಕಂಬ ಈ ಕರಣಗಳನ್ನು ಭ್ರಮರದೊಡನೆ ಎಂಟುದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ಮಾಡಿ ಮೊದಲ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕರಿಹಸ್ತ, ಕಟೀಭಿನ್ನ-ಈ ಕರಣಗಳ ಪಾದಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು" (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೩೧೪ ಗದ್ಯಾನುವಾದ): ನುತಿವಡೆದ ಭುಜಂಗತ್ರಾಸಿತಮಾತ್ರಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೊಪ್ಪುತಿರ್ಪ ನಿತಂಬಂ ಸತಿ ಕೇಳ ಭ್ರಮರಾಪ್ತಿಯೊಳಂ ಯುತದಿಂದೆಣ್ಣೆ ಸಿಕ್ಕಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಮಿರಲ್ . . . ಮೇಣ ಕಟೀಭಿನ್ನ ಮುಮಂ ಪದವಂ ಮಾಡಲ್ ಪೆಸರಂ ಪುದಿದುದು ಪರಿವೃತ್ತರೇಚಿತಾಪ್ತಿ ಮಿದೆಂದುಂ (ಶಾಸ್ತ್ರ. ೫-೩೪). [ಸಂ.]

ಪರಿವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗುವುದು; ಸುತ್ತುವುದು. ೨. ಹಿಂತಿರುಗುವುದು; ಮರಳುವುದು. ೩. ಸುತ್ತುವುದು; ಬಳಸುವುದು. ೪. ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೫. ವಿನಿಮಯ; ಅದಲು ಬದಲು: "ಪರಿವೃತ್ತಿ, ವಿನಿಮಯ, ವೈಮೇಯ-ಈ ೩ ಗುಣಾಡುಹಂ" (ಕಲಾಯ. ೪೪-೪೧೪); "ಪರಿವೃತ್ತಿ ವಿನಿಮಯಂ ಮಾಜಾಟಮೆಂದೆನಿಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೨-೨). ೬. ಬದಲಾವಣೆ; ರೂಪಾಂತರ; ಮಾರ್ಪಾಟು: ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಾಷೆಯೇ ಆಗಲಿ ಅಥವಾ-ಉಳಿವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಪರಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ . . . ಹೊಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಉಚ್ಚಾರವನ್ನೂ ಪಡೆಯುವುದು (ಭಾರ. ೪೩೦); ಅಪಾರವಾದ ಕಾವ್ಯಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಕವಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮ. ಇವನ ಇಷ್ಟದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಇಡಿಯ ವಿಶ್ವವೇ ಪರಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ (ಧನ್ಯಾ. ೨೨೪); ಈ ಪರಿವೃತ್ತಿ ಹೊಸಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ (ಸಂಶೋಧ. ೪೪). ೭. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬರುವುದು; ಪುನರಾವೃತ್ತಿ: ಉಪಮಿತಾಕ್ಷರಮೆಲ್ಲಿಯುಮೇಕರೂಪ ಪರಿವೃತ್ತಿಯೊಳೊಂದಿದ ಮಾಯ್ಯೆಯೆಂದುಪಚಿತಮುಸುಕ್ಕುಂ (ಕವಿ. ೧-೧೪೩). ೮. ಕ್ರಾಂತಿ. ೯. (ನಾಟಕದಲ್ಲಿ) ಧಟ್ಟನೆ ಆಗುವ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ಪರಿವರ್ತನೆ: ರುದ್ರನಾಟಕದ ಆಕರ್ಷಣೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಬಲಾಂಶಗಳಾದ ಪರಿವೃತ್ತಿಗಳು (Peripetia) ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟಾನಗಳು (Anagnorisis) ವಸ್ತುವಿನ ಅಂಗಗಳೇ ಸರಿ (ಅರಿ. ೩೩); ನಾಟಕದಲ್ಲಿ . . . ಬದಲಾವಣೆಯೇ ಪರಿವೃತ್ತಿ (Peripety) ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಅರಿ. ೪೪). ೧೦. [ಕಾವ್ಯಮಾ] ಅಲ್ಪ ಮತ್ತು ಅಧಿಕ ವಸ್ತುಗಳ ವಿನಿಮಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ: ಪರಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ ನಿರುಪಮಾರ್ಥ

ಸ್ವರೂಪವಿಧಿಯುಪದೇಶಂ (ಕವಿಾ. ೩-೧೫೮); ಒಂದಂ ಕೊಟ್ಟೊಂದಂ ಕೊಳ್ಳಂದಂ ಪರಿವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದಕ್ಕುಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೪. ೬೧೬); ನ್ಯೂನಾಧಿಕದಿಂ ಪರಸ್ಪರ ವಿಧಿಯು ಪೇಳಿ ತಾನಾಗುವದು ಪರಿವೃತ್ತಿಯುಂ (ಕುಸಲ. ೧೦೨). ೧೧. ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ಬಾರದಂತೆ, ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಬದಲು ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಹಾಕುವುದು: 'ಪರಿವೃತ್ತಿಸಹತ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೃತ್ತಿಸಹತ್ಯ (ನಾ.) [ಕಾವ್ಯಮೀ] ರಚನೆಯಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ತೆಗೆದು, ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವ ಬೇರೆ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಕೃತ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಬಾಧಕ ವಾಗದಿರುವಿಕೆ: ಮಮ್ಮಟನ ಮತದಲ್ಲಿ "ಪರಿವೃತ್ತಿಸಹತ್ಯ"ವೇ ನಿರ್ಣಾಯಕ; ಎಂದರೆ, ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಕಡೆ ಇರುವ ಪದಗಳನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಅದೇ ಅರ್ಥ ಕೊಡುವ ಬೇರೆ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಲಂಕಾರವು ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟರೆ ಅದು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರುತು; ಆಗಲೂ ಹಾಗೇ ಉಳಿದರೆ ಅದು ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಗುರುತು (ಕೃಷಿ. ೨೫೧). [ಸಂ.]

ಪರಿವೃದ್ಧಿ (ನಾ.) ಬೆಳವಣಿಗೆ; ವೃದ್ಧಿ: 'ಪರಿವೃದ್ಧಿವೆಳು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೃದ್ಧಿವೆಳು (ಕ್ರಿ.) ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದು; ವೃದ್ಧಿಯಾಗು: ಪರಿವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ದೀಪ್ತವಿಧಿಯುರಸ್ಥಳದೊಳೇ ಮುನೀಂದ್ರನ ಹೃದಯಸ್ಥರವಮಳಸತ್ಯಮೆನೆ ಮುನಿವರನೊಳ್ ಯಜ್ಞೋಪವೀತತಃ ಸೋಗಯಿಸುಗುಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೮). [ಪರಿವೃದ್ಧಿ + ವೆಳು]

ಪರಿವೆ 'ಪರವೆ' ನೋ.

ಪರಿವರಸು (ಕ್ರಿ.) ಹೊತೆಯಾಗಿರು; ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರು; ಯುಕ್ತವಾಗಿರು: ಪದ್ಯದೊಳ್ಳರಿವರಿಸರ್ಪ ಧಾರತಿಯ ಸಾರತೆಯಂ ಗೆರೆಗೊಂಡು . . . ವಿಸ್ತರಿಸುವ ಮಾಕಿಯಕ್ಕನ ಜನಂ ಮಸುಧಾತಳಸೇವ್ಯನಲ್ಲದೇ (ಎಫ. V, ಹಾಸನ. ೬೯-೭೫; 1155). [ಪರಿ- + ವರಸು, (<ವರಿಯಸು)]

ಪರಿವೆಸ, ಹರಿವೆಸ (ನಾ.) ಪರಿಚರ್ಯೆ; ಸೇವಾಕಾರ್ಯ: ಉಸುರೆ ದಿವೀಶ್ವರಂ ಪರಿವೆಸದಮರರ್ ದಾದಿಕಾಪವೆಸದಮರರದೇಂ ಬೆಸಗಲಿಗಲ್ ಬರ್ಪರೊ ಮಾನಸವೇಗರ್ ಪವನವೇಗರಿರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಅಜಿ. ೫-೭೬). **ಹರಿವೆಸ:** 'ಹರಿವೆಸಗೆಯ್' ಪರಾ. [ಪರಿ- + ವೆಸ]

ಪರಿವೆಸಗೆಯ್, ಪರಿವೆಸಗೆಯ್, ಹರಿವೆಸಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ.) ಸೇವೆ ಮಾಡು; ಪರಿಚರ್ಯೆ ಮಾಡು: ಸಕಳಾಮರರ್ ಪಯೋನಾಹಕ ರಮಯರಲ್ಲಿ ಪರಿವೆಸಗೆಯ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೨-೧೩೪). **ಪರಿವೆಸಗೆಯ್:** ಗುಣಾನ್ವಿತಾಮರರ್ ಪರಿವೆಸಗೆಯ್ವರಿಂಜನಜಾಯಂ ಪೊಗಬಲ್ ಸುರರೋಕಸೌಖ್ಯಮಂ (ಅದಿ. ೩-೨); ವಿರಟಸುವಳ್ ಸಮಂತುಚಿತಮಂಗಳಮಂ ಶಟ ಸಾಕಿನಾಯಕಂ ಪರಿವೆಸಗೆಯ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೩-೪೭). **ಹರಿವೆಸಗೆಯ್:** ಹರಿವೆಸಗೆಯ್ವರಚ್ಚರಸೆಯರ್ ಬಗೆದಾಗಲೆ ಕೂರ್ತು ಬರ್ಪರಚ್ಚರಸೆಯರಿಚ್ಚೆಯಂ ಸಲಿಸಿ ಮೆಚ್ಚೊ ದೋಲಗಿಸುತ್ತು ಮಿರ್ಪರಚ್ಚರಸೆಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೭). [ಪರಿವೆಸ + ಗೆಯ್]

ಪರಿವೆಸಗೆಯ್ 'ಪರಿವೆಸಗೆಯ್' ನೋ.

ಪರಿವೆಸವೋಗು (ಕ್ರಿ.) = ಪರಿವೆಸಗೆಯ್: ಪರಿವೆಸವೋಗುಚ್ಚರಸೆಯರ್ ಪ್ರತಿವೋ ಸಮನಾಗಿ ಪಾಡಲಚ್ಚರಸೆಯರ್ . . . ಎಂದೊಡೆ ವೋಗುಬ್ಬದೊ ಜನಹಂವ್ರವಿಭೂತೀಲೆಯಂ (ಶಾಂತ. ೬-೭೫). [ಪರಿವೆಸ + ವೋಗು (<ವೋ)]

ಪರಿವೇಣ (ನಾ.) [ಬೌದ್ಧ] ವಿಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಮಿಸಾಲಾದ ಕೊಠಡಿ: ಅವನು ಈಗ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪರಿವೇಣದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವನು (ಬುದ್ಧ. ೪. ಮಿರಂದ. ೨೪); ಒಂದು ದಿನ ಉಪಾಸಿಕೆ ಸುಪ್ರಿಯೆಯು ಅರಾಮಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ವಿಹಾರದಿಂದ ವಿಹಾರಕ್ಕೂ ಪರಿವೇಣದಿಂದ ಪರಿವೇಣಕ್ಕೂ ತಿರುಗಿ . . . ಭಿಕ್ಷುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಳು (ಬುದ್ಧ. ೪. ೨೩). [←ಪಾಲಿ. ಪರಿವೇಣ]

ಪರಿವೇತ್ಯ (ನಾ.) ಅಣ್ಣನು ಮದುವೆಯಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ತಮ್ಮ: ಭರಣಿಯನನ್ನು ಸಾಂ ಧರಿಸಿದೊಡೆ ಜಗದಲ್ಲಿ ಪರಿವೇತ್ಯವೆಂಬ ನಾಮವನಾಂಜನು (ಪ್ರೀತಾ. ೩-೧೬). [ಸಂ. ಪರಿವೇತ್ಯ]

ಪರಿವೇತ್ತ (ನಾ.) = ಪರಿವೇತ್ಯ: "ಪರಿವೇತ್ತಾ . . . ಅಣ್ಣನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೇ ಇರುವಾಗಲೇ ತಾನು ಮದುವೆಯಾದ ತಮ್ಮನು ಪರಿವೇತ್ತನೆಂಬ ಪಾಪಿಷ್ಠನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೩೩); ಪಿರಿಯರ್ಗೆ ಮುನ್ನಮೇ ಮದುವೆಯಾದ ಪರಿವೇತ್ತರುಂ (ಭಾರತಾಂ. ೩೪-೨೪೫). [ಸಂ. ಪರಿವೇತ್ಯ]

ಪರಿವೇದಕ (ನಾ.) = ಪರಿವೇತ್ಯ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೇದನ (ನಾ.) ೧. ಅಣ್ಣನಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ತಮ್ಮನ ಮದುವೆಯಾಗುವುದು. ೨. ಮದುವೆ; ವಿವಾಹ. ೩. ಸಂಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ. ೪. ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ. ೫. ಲಾಭ; ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ೬. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಿಗಾಗಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು; ಗೃಹಾಗ್ನಿಸಂರಕ್ಷಣೆ. ೭. ಸುತ್ತಲೂ ಹಬ್ಬುವಿಕೆ. ೮. ಚರ್ಚೆ; ವಿಮರ್ಶೆ. ೯. ವೃಥೆ; ನೋವು. [ಸಂ.]

ಪರಿವೇದನೆ (ನಾ.) ವೃಥೆ; ವೇದನೆ; ನೋವು: ಅಲಳುತರ ಪರಿವೇದನಾವಿಹೃತ ಕಂಕಗತಾತ್ಮನೂರ್ವಸ್ಥರಿತ ದೀರ್ಘಶ್ವಾಸನಿದ್ದನು ಕೌರವರ ರಾಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨). [ಸಂ. ಪರಿವೇದನಾ]

ಪರಿವೇದಿ (ನಾ.) ತಿಳಿದವನು; ಅರಿತವನು: ಪರಿವೇದಿ[ಪಾಶಾಂ. ಜೈದಿ] ನಗರದೊಳ್ ನಾಗರಕಂ (ಅನಂ. ೭-೯೨; ಸೂಕ್ತಸು. ೪-೩೦೮ ನೋ). [ಸಂ. ಪರಿವೇದಿನಾ]

ಪರಿವೇಲಿ (ನಾ.) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಗೋನದರ್-ಪರಿವೇಲಿ" (ಒಪ. ೫೧); "ವಲ್ಲೂ-ಪರಿವೇಲಿ" (ಒಪ. ೧೪೫). [?]

ಪರಿವೇಶ (ನಾ.) = ಪರಿವೇಷ ೬: ಅದಿತ್ಯೇಂದುಗಳನಾವರಿಸಿತಾ ಪರಿವೇಶ[ಪಾಶಾಂ. ೫]ಪತಿಭರ್ತರೊಳಗಲಂ ದೀಪಿದನು (ಬಸ. ೬೧-೧೧). [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷ (ನಾ.) ೧. ಸುತ್ತವರಿದಿರುವಿಕೆ; ಬಳಸಿರುವಿಕೆ. ೨. ಆವರಣ; ಪರಿಧಿ; ವಲಯ: "ಪರಿಧಿಯೆನೆ ಪರಿವೇಷಮಕ್ಕು" (ಮಂಗಳ. ೧೧-೩); ಮುಕುಟವ್ಯಾಲಗ್ನರತ್ನಪ್ರಭಾಪರಿವೇಷಂ ಲಲಿತಾಂಗ ಚಾಪುರಜಯಂ ಮಾಡಿತ್ತು ದಿಕ್ಪಕ್ರದೊಳ್ (ಅದಿ. ೬-೧೨೦); ಪರಿವೇಷದ ತೊಂದಿನವರತಂ ಕರ್ಪೂರರಸದ ಪರಕೆ ಸುತ್ತಂ ಪರಿಯಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೨೩); ವಿದ್ವಾಮರತ್ನಬುದ್ಧದಾಭೇನಂಗಳೋಳಿಯಿಂದಸೆವ ನೀರಾಕರಂ ಭೂಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಪರಿವೇಷದಂತೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧-೧೩); ಪದರಜದ ಪರಿವೇಷದಲಿ ಹೂಳಿದುದು ನಭನೆಣ್ಣೆಸೆದು . . . ಪದವಧುಗಳನು ಪರಿವರಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೨-೬). ೩. ವರ್ತುಲ; ವೃತ್ತಾಕಾರ. ೪. ವರ್ತುಲದ ಸುತ್ತಗಿರೆ, -ಆವರಣರೇಖೆ; ವೃತ್ತದ ಸುತ್ತಳತೆ. ೫. ಮುಕುಟ; ಕಿರೀಟ: "ಪರಿವೇಷಂ ಮುಕುಟೋತ್ತಮಾಂಗವಸನಂ ವೇಷಾಧಿಧಾಸಂ" (ನಾಪಾರ. ೨೪). ೬. ಸೂರ್ಯ

ಅಥವಾ ಚಂದ್ರನ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಬೆಳಕಿನ ವಲಯ, ಪ್ರಭಾವಳಿ: "ಪಂಥಿ, ಪರಿವೇಷ (ಸ್ವಾತ), ಮಂಡಲಂ, ಉಪಸೂರ್ಯಕಂ—ಈ ೪ ಪರಿವೇಷದ ಪರಮಾ" (ಪಲಾಯು, ೮-೪೧); ಹಿಂದೆ ಗೃಹದೊಳಗೆ ಇಂದಂಜು ಸೌರೇಂದುಗಳ ಪರಿವೇಷಂ ದೊರೆತೊಂಡೊಡ್ಲ ಮನುಜಂ ಗಕ್ಕುಂ ಪ್ಪಯವ್ಯಾಧಿ (ಪಾತಕಿ, ೨೧-೨೩); ರವಿಬಿಂಬಮನೊಳ ಕೊಂಡು ಪೊಳವ ಪರಿವೇಷದವೊಲ್ (ಮಲ್ಲಿಪು, ೧-೩೨); ಕುದುರೆಗಳು ಮುಗ್ಗಿದವು ಪರಿವೇಷದಲಿ ಸಪ್ತಗೃಹದ ವಕ್ರತೆ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಕೆ (ಕುವ್ಯಾಕ, ೮-೨೩); ತೋಜುತಾ ಕಪಿಸೇನೆ ಪರಿವೇಷದವೊಲಯ್ಯಮನ (ತೋರಾ, ೩-೩೭-೪). ೩. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಗೃಹಮಂಡಲದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಂಡುಬರುವ ವೃತ್ತಾಕಾರವಾದ ಗುರುತು: ಗೃಹ ದಿರೆ ಪರಿವೇಷದೊಳಾ ಗೃಹಮಂ [ಕ್ರೂರಗೃಹಂ] ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವೊಡಂಪ್ಪ ಹರಂ (ಪಾತಕಿ, ೭-೧೯). ೪. ವಾತಾವರಣ; ಪರಿಸರ; ಸನ್ನಿವೇಶ: ಸರಿಯಂಗಡಿಯ ಉನ್ನತ ಪರಿವೇಷದಲ್ಲಿ ವರ್ಷದ್ವೇಷದ ಅಮಾನುಷಪ್ರತಿ ಅವನಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಪೂಜ್ಯ, ೨೯೦); ಅಕ್ಷಾಂಶ ೩೦೦ ಗಳಿಂದ ೪೫೦ ಗಳ ವರೆಗೆ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶಗಳು ವಾಡ್ಜುಮಾರುತಗಳ ಪರಿವೇಷ (Belts) ದಲ್ಲರುತ್ತವೆ (ಭೂವಿಜ್ಞ, ೧೪೫). [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷಂಗಳೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ತೇಜೋವಲಯವನ್ನು ಹೊಂದು; ಪ್ರಭಾವಳಿಯನ್ನು ಪಡೆ; ಗುಡಿಗಟ್ಟು: ತರಳತವ್ಯತ್ವಮಾಕ್ತಿ ಪರಿಕರಮೇಕಾಂತಕಾಂತಮೇಕಾಪಕೆ ಕಂಧರದೊಳಮದ್ದುಯೆ ಪೋಲ್ವುದು ಪರಿವೇಷಂಗಳೊಂಡ ಚಂದ್ರನಂ ಮುಖಜಂದ್ರಂ (ಅದಿಪ್ತ, ೪-೩೩); ನೆರದೋಲಗಿಪಮರನರೋತ್ತರಜಲಧರವಳಯದೊಳಗೆ ಕಾಂತಿಯ ಪುದುವಿಂ ಪರಿವೇಷಂಗಳೊಂಡ ನಿಶಾಕರನಂ ಪೋಲ್ವಂ ಕುಮಾರನೊಡೊಲಗದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು, ೧೦-೪೬); ಅಂತು ಪೊಪಮಟ್ಟು ಪರಿವೇಷಂಗಳೊಂಡ ಚಂದಕಿರಣನಂತೆ ಕುಂದಲಿತಕೋದಂಡನಾಗಿ (ಪಂರಾಮಾ, ೯-೩೨); ಮಣಿಪರಮಪ್ರಸಾದಕುಟಿಕೋಟಿಗಳ ಮೆಹಿಯೆ ಬಹುರತ್ನಕದಂಬ ಕಾಂತಿ ಮಂಡಳಿನಿ ಪರಿವೇಷಂಗಳೊಂಡ ರವಿಮಂಡಲದ ಹಿಂಬುಗಳಂತೆ ತಕ್ಕನೆ ತೀವಿ ಕಿಕ್ಕಿಜಾಗಿದುದು ಕುಳ್ಳಿದ್ . . . ರಾಜಪುತ್ರರ ಪಂಕ್ತಿ ಗಳೊಳಂ (ಗಿರಕ, ೨-೧೦೫೨). [ಪರಿವೇಷ + ಕೊಳ್.]

ಪರಿವೇಷಣ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು; ಬಳಸುವುದು: ಸ್ಥಂಧಿಲ ಪಂಸ್ತರಣ ಪರಿವೇಷಣ . . . ಮುಖಾಂತಾತ್ಮಾದಿಗಳಂ ಸಮರ್ಪಕ ನಾಗಿ ದೇವಮುಖನೊಸಿ (ವೀತಕ, ೧೩೬). ೨. ಉಲಟಕ್ಕೆ ಬಡಿಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷ್ಯನ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವಿಕೆ; ಅವರಣವಾಗುವಿಕೆ: ಅಪ್ಪಮಾಚಂದ್ರಾಕ್ರತಿಯೊಳಮಪ್ಪಮಂಗಳಪರಿವೇಷ್ಯನದೊಳಂ ನೆರೆದು (ಅದಿಪ್ತ, ೭-೭೩೨). ೨. ವತುಲ; ಮಂಡಲ: ಮಿಗೆ ವಿಸ್ತರದಿ ನೊಪ್ಪಂಬತ್ತಿಹುದು ಸಿಂಗರದ ಗೋಪುರ ಸಾಲಪರಿವೇಷ್ಯನಗಳಿಂದ ಮದ್ದು (ಶಂಕವಾ, ೧-೪೫). ೩. ಹೊದಿಕೆ; ಆಚ್ಛಾದನೆ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವುದು; ಬಳಸಿರುವುದು: 'ಪರಿವೇಷ್ಟಿಗೊಳ್' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷ್ಟಿಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುವರಿ; ಬಳಸು: ಅಧಿಕವಾಗುವಂ ವನಧಿ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಗೊಂಡಿರ್ಪಂತೆಯೆತಿಥಾತದಗುಳು ಕಂಗೊಳಿಸಿದರ್ದು (ಸಮೋ, ೨-೨೭). [ಪರಿವೇಷ್ಟಿ + ಕೊಳ್.]

ಪರಿವೇಷ್ಟಿತ (ಗು). ೧. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ; ಬಳಸಿದ: ಗಂಧಾ ರೋದಸ್ತತ್ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತಮೇದಿನಿಯೊಳ್ ವೆಣ್ಣುಮಯ್ಯನಳಲಂಕಗುಣಂ (ಭಂದೋಜು, ೧-೧೪); ಪರಿವೇಷ್ಟಿತ ನೃಪಸಂಕುಲಕಿರೀಟಮಣಿಗಣ ಪುಣ್ಣಟ ಟಾಂಚಿತಹರಿವಿಪ್ಪರನಾ ವಜ್ರಾಯುಧಭೂಪದನಂಕೋಲಗ

ದೊಳೆಡಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ, ೧೦-೧೪). (ನಾ). ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿರುವುದು; ಬಳಸಿರುವುದು: "ವಳಯತಂ ವೇಷ್ಟಿತಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತಂ ಪರಿಕ್ಷಪ್ತಮನೇ ಸುತ್ತಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ, ೧೨೯-೧೩). ೩. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು; ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು: ಕರಿಣೀಕಂಗಳೆಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತನಾಗಿ ತಿಳಿದರೆ ಕೋಳದೊಳಗೆ ಕ್ರೀಡಿಸುವ ಸೋರ್ವಾಸೆಯುಮಂ (ಮದ್ದಾರಾ, ೫೪-೧೩). ೪. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟವನು: ಕುಲಾದ್ರಿಪರಿ ವೇಷ್ಟಿತನಂ . . . ಕಮಲಾಧರಾಮನಂ ಇಂತಪ್ಪ ಮಗನಂ ನೀನೋಳಂ ಪಡೆವೆ (ಪಂಪಭಾ, ೧-೧೪೧); ಕುಳಮಂತ್ರಿಪರಿವೇಷ್ಟಿತಂ ಸೌಜನ್ಯ ಕಂದಾಂಕುರಂ ಪೊಕ್ಕನಂತರಮಪ್ಪಾಹ್ನಿ ಕಮಹಾಪುಟಮೆವಂ ಚಿಣೇಶ್ವ ರಂಗೆ ನಿರ್ವಾಹಿಸಿ (ಶಾಂತಿಪು, ೪-೭೫); ಉಲೂಕಂ ವೇದಪಾರಾಯಣಂ ಗೆಯ್ಯ ಸಬ್ಬಪ್ಪರಿಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತನಾದಾಚಾರ್ಯನಂತೆ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದಂ (ಅದ್ವೈತ, ೨೨-೧). [ಸಂ.]

ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುತ್ತುಗಟ್ಟು; ಬಳಸು: ಅಂತು ಮೂವತ್ತಿ ವರಂದ್ರಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿ ಬರೆ (ಶಾಂತಿಪು, ೧೦-೩೨); ಸೆರೆದುಜುಗಲ್ಪ ಯ್ಯಿಲ್ಲಮನರದದರೆ ಇರಲ್ಲತಾಮಿತಾನದಿತ್ತಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿದ್ ಪರಿಣತ ಸುರತರುತಂ ಪೋಲ್ವು ಸೊಗಯಿಸಿದೊಂ ಮುನಿಪಂ (ಶಾಂತಿಪು, ೨೪೦); ಅಮೃತಾಂಶುರೇಖೆ ನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯಂ ಬಳಸಿದಂತೆ ಪರಿವಾರದಧೂಪಸುತಿ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿರೆ ತರುಣಿ ಮಾಡಿದಲ್ ನಯನಕುಮಲಯಾನಂದಮಂ (ಮಲ್ಲಿಪು, ೩-೯೯); ದರಹಸಿತಹವಾದ ಮುಖರಸ ಪರಿದು ಬರುತ ಕುಣಾದ್ರಿ ತಡೆಯಲು ತಿರಿಗಿ ಬರುತ್ತಿಲ್ಲನ ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸಿದುದೆಂಬಂತೆ . . . ತೋರಮುಕ್ತಿನ ಸರದ ಸಮುದಯ ಸೊಗಸುತಿರ್ದುಪು (ಪ್ರಕುಲೀ, ೪-೧೦). [ಪರಿವೇಷ್ಟಿಸು + ಇಸು.]

ಪರಿವೇಷ್ಟ್ಯ (ನಾ). (ಹವಿಸ್ಸು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಆರ್ಪಿಸುವವನು: ಮರುದ್ವೇಷಂಗಳೇ ಪುತ್ರಿಜರಾಗಿಯುಂ ಮರುತರೇ ಪರಿವೇಷ್ಟ್ಯ ಗಳಾಗಿಯುಂ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರ್ದರು (ಭಾರತಾಂ, ೨೯-೧೯೬). [ಸಂ.]

ಪರಿವೊನಲ್, ಪರಿವೊನಲು, ಹರಿಹೊನಲು (ನಾ). ಪ್ರವಹಿಸುವ ನದಿ; ಹರಿಯುವ ಹೊಳೆ: ಪರಿವ ಪರಿವೊನಲ ಹಿಮಶೀತರಂಗಳೊಳ್ ಪುದಿದ ಮಂದಮರುತಂ (ಶಾಂತಿಪು, ೯-೭೯); ದಾಳಿಂಬದ ಪಳ್ಳಿ ತನಿರದ ಪರಿವೊನಲ ಪರಿಣೀರಾಗಿಯುಂಕುರವೊತ್ತಿ ಬೆಳಿಯುತ್ತಿದ್ ಕರ್ವಾ ಮಡಲ್ವ ಳುಮಂ (ಪಂಚತಂ, ೧೧೭-೧೬); ಪರಿವೊನಲಂ ಬಿಲಂಗಳೆನರೊದಿನಲ್ಲಿಯ ತಕ್ಕರೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಕ, ೧-೭೦); ಪರಿದು ನೆಲೆಯುರ್ದು ಪರಿವ ನೈಲ್ ಪರಿವೊನಲ್ ಪೊನ್ಮಾಲ್ಪು ನಾಡೆಲ್ಲದಡಿ ಬೆಳತಪನದಾದಪುತ್ತು (ಬದ್ಧಪ್ರ, ೪೫-೯೭೭). **ಪರಿವೊನಲು:** ಸುರುಟರಪಲ್ಲವಪಾಣಿಯ ತನುತನು ಪಿರಿದುಂ ನಡುಗಿ ಮನೋಹರಮಾದುದು ಪರಿವೊನಲೊಳ್ಳಿಲ್ಲದ ನವಮೋಹನಲತೆ ಕಂಟಸುವಂತೆ (ಇಯಾ, ೪-೨೦); ಹರಿಗಳ್ ಮೇಳೊಡೊಡೆ . . . ವೀರರವನೆ ಪರಿವೊನಲಾಗಿ ವರುಪದಂತಿರ್ಪ ರಣಮಂ ಕಂಡು ವೀರರ ಮನಶ್ಚಾತಕಂ ನಲಿದುದು (ಚಿಟಪು, ೩೪-೩೬). **ಹರಿಹೊನಲು:** ಹರಿಹೊನಲಾದುದರಂಜಲ (ಉತ್ತರಾ, ೬-೩೬); ಮೇಗರವಳ್ಳಿ ಸೀಮೆಯ ಜನಮನದ ಹರಿಹೊನಲಿನಲ್ಲಿ ಕಂತಿ, ಗುತ್ತಿ, ತಿಮ್ಮಿಯರ ನೆನಪೂ ಕೊಟ್ಟ ಹೋಯಿತು (ಮರಮಂ, ೭೩೩).

[ಪರಿ + ಪೊನಲ್]

ಪರಿವೊನಲು 'ಪರಿವೊನಲ್' ನೋ.

ಪರಿವ್ಯಾಧ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಜಲಸಸ್ಯ; ನೀರು ಹಬ್ಬಿಗಿಡ: "ಪರಿವ್ಯಾಧ, ವಿಜುಲ . . . ನಾಡೀಯಾ, ಅಂಬು ವೇತಸೇ—೪ ನೀರುಹಬ್ಬಿಗಿಡ" (ವಿಜ್ಞಾಂಶ, ೧೧೪). ೨. ಬೆಟ್ಟ ದಾವರೆ; ಕೊಸಗು: "ದ್ರವೋತ್ಪಲ, ಕೇಳಕಾರ, ಪರಿ

ವ್ಯಾಧಿ-ಈ ೩ ಕೊಸಗಿನ ಮರ" (ನಾಚರಾ. ೧೦೮); "ಮೃಮೋತ್ಪಲಃ, ಕರ್ಷಕಾರಃ, ಪರಿವ್ಯಾಧಃ-೩ ಬೆಟ್ಟತಾನರೇ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೨೫). [ಸಂ.]

ಪರಿವೃಜನ (ನಾ). ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ತಿರುಗಾಡುವುದು, -ಸಂಚರಿಸುವುದು: 'ಪರಿವೃಜಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿವೃಜಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು; ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗು; ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯು ಪರಿವೃಜಿಸಿ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದನು (ಬುದ್ಧಪ. ೧೧); ಹಲವರು ತಾವು ಪರಿವೃಜಿಸಿದವರೂ ತಮಗೆ ಧರ್ಮೋಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ಪರಿವ್ರಾಜಕರನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ತೀರ್ಥ. ೨೧). ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಸಂಚರಿಸು. [ಪರಿವೃಜನ+-ಇಸ್ಯ.]

ಪರಿವೃಜ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ತಿರುಗಾಡುವುದು; ಪರ್ಯಟನ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುವುದು. ೩. ತಪಸ್ಸುಮಾಡುವಿಕೆ; ತಪಶ್ಚರಣ; ಪ್ರತಿಧರ್ಮಾಚರಣೆ: "ಪರಿವೃಜ್ಯಾ, ಪ್ರತಾದಾನಂ, ಪ್ರವೃಜ್ಯಾ, ಗತೀ-ಈ ೪ ತಪಂಬುದು" (ಪಲಾಯು. ೧೨೮-೨೯). [ಸಂ. ಪರಿವೃಜ್ಯಾ]

ಪರಿವ್ರಾಜ (ನಾ). ೧. -ಪರಿವೃಜ್ಯೆ ೩: "ಗತಿ ಪರಿವ್ರಾಜಂ ಪ್ರತಂ ಋಯಮನೇ ತಪಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೫-೩೬). ೨. -ಪರಿವ್ರಾಜಕ. [ಸಂ.]

ಪರಿವ್ರಾಜಕ (ನಾ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಚತುರ್ಥಾಶ್ರಮಿ: ಜಯಕೀರ್ತಿವೆಸರ ಮಗನಾಗಿ ರಾಜ್ಯಂಗೈಯ್ದು ಜನಕಸೂರಿಪಾಶ್ವರೋಹ ಪರಿವ್ರಾಜಕನಾಗಿ ಸಮಾಧಿಸುತ್ತಂ (ಪಂರಾನಾ. ೧೦-೯೮ ಪ). ೨. ಪರ್ಯಟನ ಮಾಡುವ ಸಂನ್ಯಾಸಿ; ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ ಸಂನ್ಯಾಸಿ, -ವಿರಕ್ತ: ಭಾರದ್ವಾಜನೆಂಬ ಮಗನಾಗಿ ಪುಟ್ಟ ಕನಕದಂಡಿಯೆಂಬ ಪರಿವ್ರಾಜಕನಿಗೆ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ನಾನಾದೇಶಂಗಳಂ ವಿಹಾರಿಸುತ್ತಂ (ಪಡ್ವಾರಾ. ೬೯-೯); ಪರಿವ್ರಾಜಕನಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿ ಲಭಿಸಿಕೆ? (ಸವತಿ. ೨೩); ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಪರಿವ್ರಾಜಕರಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ (ಭಾರದ. ೨೦೫). [ಸಂ.]

ಪರಿವ್ರಾಜಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ; ವಿರಾಗಿಣಿ: ಅನೇಕ ಪರಿವ್ರಾಜಿಕಾಸಮಾಜಂ ಸುತ್ತಮೋಲಗಿಸುತ್ತಿರಲ್ (ಕಾಂಠಲು. ೧೬೬); ಭರತಪ್ರಸಂಗಮಂ ಮಾತ್ರ ಪರಿವ್ರಾಜಿಕೆಯರ ತ್ರಿಗ್ರಾಮಂಗಳಂ ಮುಟ್ಟಿ ಪಾಡುಪ ನಾಯಕಿಯರ ಸಂಭ್ರಮದ ಸಂದರ್ಭೋಹ (ಕ್ರಿಷ್ಣ. ೧೬-೧೯೧ ಪ). ೨. ಪರ್ಯಟನ ಮಾಡುವ ಸಂನ್ಯಾಸಿನಿ. [ಸಂ. ಪರಿವ್ರಾಜಿಕಾ]

ಪರಿಶಂಕಿಸು (ಕ್ರ). ಹೆದರು; ಭಯಪಡು: ತಮ್ಮ ಮದಕ್ಕು ಸಿದ್ಧರಾಕ್ರಮಿಸುತೆ ದುರ್ಜನಿಗೆ ಪರಿಶಂಕಿಸಲೇಕೆ ದುರುಕ್ತಿ ಧೀತಿಯಂ (ನಳದಂ. ೬). [ಪರಿಶಂಕಿ+-ಇಸ್ಯ.]

ಪರಿಶಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಅನುಮಾನ; ಸಂಶಯ: ಗಿರಿವರಾತ್ಮನೆಯರಸನಿರವನ್ನಿಲ್ಲವನಜು ಪರಿಶಂಕೆಗೊಳದೆ ಮುಂದಕೆ ನಾಗುತಿರೆ (ಮೃಧರಾ. ೬-೩೬). ೨. ಹೆದರಿಕೆ; ಭಯ: ಗಂಧಶಾಲಿವನಮಂ . . . ಕಂಪಿಸಾಸಿಗೆ ಮುಸುಂಕಿದ ಭೃಂಗಕದಂಬಕಂ ಕೃಷೀವಲತತಿ ಕೀರಪೋಶ ಪರಿಶಂಕೆ[ಪಾಶಾಂ. ಸಂಖ್ಯೆ]ಯಿರುವನ ನೀಲಬೀಲಸಂಕುಲದೊಳೆ ಕೂಡೆ ಬಾಸಣಿಸಿತೆಂಬಧಿಕಂಕೆಯುನುಂಟುಮಾಡುಗುಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೯೪). [ಸಂ. ಪರಿಶಂಕಾ]

ಪರಿಶಮನ (ನಾ). ಉಪಶಮನ; ನಿಗ್ರಹ: 'ಪರಿಶಮಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಶಮಿಸು (ಕ್ರ). ಉಪಶಮನಗೊಳಿಸು; ನಿಗ್ರಹಮಾಡು: ಸರ್ವಕರಣದಿ ನಿಂತು ತಾಮಸೀವೃತ್ತಿಯನು ಪರಿಶಮಿಸಲು (ಮಲದೇ. ೫೯-೧೨). [ಪರಿಶಮನ+-ಇಸ್ಯ.]

ಪರಿಶಾಸನ (ನಾ). (ತನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಇತರರು ಮೀರಲಾರದಂತಹ ಪ್ರಭಾವವುಳ್ಳ) ರಾಜ; ಅರಸ: ಪರಿಶಾಸನನ ಸಂಜ್ಞೆಯಲಿ ಬಳಕಾ ಕೀಶಬಲ ಬರುತ್ತಿದುರ್ದಗಣತಭೂಮಿಯಗಲವಲಿ (ತೋರಾ. ೪-೬-೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಶಿಷ್ಟ (ಗು). ೧. ಉಳಿದ; ಮಿಕ್ಕ. ೨. ಪೂರ್ತಿಯಾದ. ಮುಗಿದ. (ನಾ). ೩. ಉಳಿದಿರುವುದು; ಮಿಕ್ಕಿರುವುದು: ಇಷ್ಟಕಾಚೆಯನದಿಂ ರಾಜಿಸಿತು ಬಳಸಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟದಿಂದೊಪ್ಪಿದುವು ಪಲವು ವೇದಿಗಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೩-೩೬). ೪. ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ: ಪರಿಶಿಷ್ಟ-ಪ್ರಯೋಗಸಾರಮಂಟು ತಬ್ಬಾರ್ಥನಿರ್ಣಯಂ (ತಮದ. ಪಂ. ೨); ಪರಿಶಿಷ್ಟ . . . ಮೂಲಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದಲಾರವೆಂದು ತೋರಿ ಬಂದಿರುವ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ಪಂ. ೨೬೫). ೫. ಮೂಲಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ, ಗ್ರಂಥದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ; ಅನುಬಂಧ; ಅನುಸೂಚಿ: ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ೧೯ನೇ ಪಾನಿನಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ದಾಖಲು ಆದೆ, ಅದರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪರಿಶಿಷ್ಟವು (ಪಾನು. ೨೪೪, ೨೪೫, ಕಲಮು. ೨೪) (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೯೦ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ). [ಸಂ.]

ಪರಿಶಿಷ್ಟವರ್ಗ (ನಾ). ಅನುಸೂಚಿಯಲ್ಲಿ ದಾಖಲಾದ ವರ್ಗ; ಅನುಸೂಚಿತ ಪಂಗಡ: ನಮ್ಮ ಸರ್ಕಾರವು ಪರಿಶಿಷ್ಟವರ್ಗದವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸವಲತ್ತುಗಳನ್ನು ನೀಡಿದೆ (ರಾಧಿ). [ಪರಿಶಿಷ್ಟ+ವರ್ಗ]

ಪರಿಶೀಲಕ (ನಾ). ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳಿಸುವವನು; ಪರಿಶೀಲನೆಮಾಡುವವನು: ಈಗ ಕರಡುಪ್ರತಿ ಓದುವವರು ಇರುವಂತೆ ಹಿಂದೆ ಪರಿಶೀಲಕರು (Revisers) ಇರುತ್ತಿದ್ದರು. . . ಪರಿಶೀಲಕರು ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಮಾತೃಕೆಯೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೋ ತಿದ್ದು ಪಾಟುಗಳನ್ನೋ ಗುರುತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರತ. ೩೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೀಲನೆ (ನಾ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡುವುದು; ಕೂಲಂಕಷವಾದ ವಿಚಾರಣೆ: "ಅವಲೋಕನ, ಪರಿಶೀಲನ, ಸಮೀಕ್ಷ" (Survey. ಪತ್ರಿಕೆ. ೮೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೀಲನೆ (ನಾ). -ಪರಿಶೀಲನೆ: ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನ ದಳದ ಪರಿಶೀಲನೆ ಎಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಲ್ಲ (ಸವತಿ. ೪೮). [ಸಂ. ಪರಿಶೀಲನೆ]

ಪರಿಶೀಲಿಸು (ಕ್ರ). ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನೋಡು; ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡು: ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಅವೆಲ್ಲೊಂದು ರೂಪು ಕೊಡುವಾಗಲೂ ಅಷ್ಟೇ ಚತುರತೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಶ್ವದ. ೨೮೦); ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ (ಸಮಾಲೋ. ೧೨೪). [ಪರಿಶೀಲನ+-ಇಸ್ಯ.]

ಪರಿಶುದ್ಧ (ಗು). ೧. ದೋಷವಿಲ್ಲದ; ಪವಿತ್ರವಾದ: ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕವಿಲ್ಲದಿದ ಬಾಲಕನಿಗೆ ಪರಿಶುದ್ಧ ಸಾಲಗ್ರಾಮುತಿಯ ಸಂಸರ್ಗ ದಿಂದುದ್ದ ತದ ಸಾಪ್ರಾಜ್ಯವದವಿ ಕೈಪಾದರ್ಪ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೬೮). ೨. ನಿರ್ಮಲವಾದ; ಕಲ್ಮಷವಿಲ್ಲದ: ಪರಿಶುದ್ಧ ಪಕ್ಷದ್ವಯಂಗಳಂ ಸದ್ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ವರಿತಾದಿ ಧಾವತ್ಯದಿಂ ಸುಗತಿಯಂ . . . ಶೋಭಿದಳದ ವರರಾಜದಂಶದಂದದಲಿ ತದ್ದೇಶದೋ ಧರಣೀಶರಾಜಹಂಸರ್ ವಿರಾಜಿಸು ವರ್ (ಸಂಪ್ರಮಾ. ೧೫-೩೧). ೩. ವಿಮೋಚನೆ ಮಾಡಿದ: ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದ. ೪. (ಸಾಲ ಮುಂತಾದುವನ್ನು) ತೀರಿಸಿದ:

ಸಲ್ಲಿಸಿದ. (ನಾ). ೫. ದೋಷವಿಲ್ಲದುದು ; ಶುದ್ಧವಾದುದು ; ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ತುರಗಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೩೪-೧೪) ; ತಥಾಗತನ ಮಯ್ಯುಜ್ಜವಿಂತೆರಡುಸೂತ್ರಾನಂದ ಅನವಾತವಾಗುವಿದೆ, ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗುವಿದೆ (ವೈಶಾಖ. ೭೩-೨೩೪). ೬. ಶುದ್ಧತೆ ; ಪವಿತ್ರತೆ ; ವಿಶ್ವವಧೆ ಮೊದಲಾದ ಬಹುಪಾಪಸಂಚಿತಂ ಪ್ರಪ್ರದಂ ಪೋಗಿ ಪರಿಶುದ್ಧಮಹುದು (ಚೈಮಿಭಾ. ೩೪-೨೩). ೭. ಪವಿತ್ರನಾದೆ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ದೋಷದೂರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ; ಮಧ್ಯರಾಯರ ನೆನೆದು ಪರಿಶುದ್ಧರಾಗಿರೂ (ತುರಗಂ. ೧-೨೦೯ ಪಲ್ಲವಿ) ; ಪವಿತ್ರತೆ, ಪ್ರಯತ್ನತೆ, ಪೂಜೆ-ಪವಿತ್ರನಾದವನ ಹೆಸರುಗಳು, ಪರಿಶುದ್ಧನು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೨೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ಶುದ್ಧತೆ ; ಪವಿತ್ರತೆ ; ದೋಷದೂರವಾಗಿರುವಿಕೆ ; ಭಕ್ತಿಯೋಳ್ ವಿಭಾವನೆ ಪರಿಶುದ್ಧಿಯೋಳ್ ಪ್ರಕರಣಂ ಸಮಸಂದರಿ (ಶಾಂತಪು. ೭-೩೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಶುದ್ಧಿ (ನಾ). ದೋಷವಿಲ್ಲದವಳು ; ಪವಿತ್ರಳಾದವಳು ; ಸೀತೆ ಭೂತಳದಡಾಯೆ ಪರಿಶುದ್ಧಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೧-೬೩).

[ಸಂ. ಪರಿಶುದ್ಧಾ]

ಪರಿಶುದ್ಧ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಣಗಿದ ; ನಿರ್ದ್ರವವಾದ ; ಪರಿಶುದ್ಧಪರ್ವತಸ್ತಾದಿ ರಸಂ ಮಮೂರಮೆನಿಸ್ಕುಂ (ಪ್ರಸುತೋ. ೮೧-೩೪). ೨. ಸೋರಿಗಿದ ; ಮುರುಟಿ ಹೋದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಶ 'ಪರಿಸ್' ನೋ.

ಪರಿಶೇಷನ (ನಾ). ೧. (ನೀರನ್ನು) ಚೆಮುಕಿಸುವಿಕೆ ; ಸಿಂಪಡಿ ಸುವಿಕೆ. ೨. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಊಟಮಾಡುವ ಮೊದಲು ಊಟ ದಿಲೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ನೀರನ್ನು ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿ ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು : ಯಥಾವಿಧಿಯಾಗಿ ಅನ್ನವು ಶುದ್ಧಿಯಾಗಿ ಪರಿಶೇಷನವು ನಡೆದು ಕೇಶವಾಚಾರ್ಯರ ಊಟ ಸಾಂಗವಾಗಿ ನೆರವೇರಿತು (ಗರುಡಾ. ೭೯). [<ಸಂ. ಪರಿಶೇಷನ]

ಪರಿಶೇಷ (ನಾ). ಉಳಿದಿರುವುದು ; ಉಳಿಕೆ ; ಬಾಕಿ : ಆದ್ಯಕ್ಷರದಿಂದ ಬರೆ ಪದನಾಲ್ಕುಂ ಸ್ವರಮಿಂ ಪರಿಶೇಷಂ ವ್ಯಂಜನಂಗಳರೆಮಾತ್ರೀಗಳ್ (ಶಾನ್ತಪು. ೬) ; ಪರಿಶೇಷಂ ರಾಜ್ಯಚಿಹ್ನಂ ತನಗೇನೆ ಮದವಸ್ತಿಂಧುರ ಶ್ರೇಣಿಯಂ . . . ತಾನಿತ್ತಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೫-೧೩) ; ಐದುಸಾವಿರ ತುರಗ ಪಯದಳವೆಂಬಿಸಾವಿರವರಡುಸಾವಿರ ರಥವಿದರಿಮೋಹರದ ಪರಿಶೇಷ (ಶಾನ್ತಪು. ೫-೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಕ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತದುಃಖ ; ಸತ್ಯಪಾಮೂಲಿ ಮದಿಪ್ಪ ಮೂರ್ತಿಯ ಮಹಾಜನದುಕ್ತಿಗಳಂ ವಿನೋದದಿಂದ ಕೇಳದೆ ಗೈವುತರ್ಪ ಪರಿಶೋಕದ (ಅನುಕ. ೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧ (ನಾ). ತಿದ್ದುಪಾಟು ; ತಿದ್ದುಪಡಿ ; ಪರಲೋಕದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಧರ್ಮ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಕೈಕೊಂಡು ನಾನಾ ಪರಿಶೋಧಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯ. ೬-೪).

[ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧಕ (ನಾ). ೧. ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವವನು ; ಗೊತ್ತು ಹಚ್ಚುವವನು. ೨. ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ತಿದ್ದಿ ಸರಿ ಪಡಿಸುವವನು : ಒಬ್ಬ ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶೋಧಕರಾಗಿವಾರಿ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧನ (ನಾ). ೧. ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು ; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸುವುದು. ೨. ಶೋಧಿಸುವುದು ; ಸೋಸುವುದು. ೩. ಪರೀಕ್ಷೆ ; ತನಿಖೆ. ೪. ತಿದ್ದುಪಡಿ ; ತಿದ್ದುಪಾಟು. [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧನಿ (ನಾ). ಪರಿಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಪೂರಕ :

"ಸಮ್ಯಾಗ್ನಿ ಪರಿಶೋಧನೆಯೆಂಬಲ್ ಕಸಕಲಿಸಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೩೦-೧೫). [ಸಂ. ಪರಿಶೋಧನೀ]

ಪರಿಶೋಧನೆ (ನಾ). ಸಂಶೋಧನೆ : ವಿವರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಸ ಪರಿಶೋಧನೆಗಳು ಮೊದಲು ನಡೆಯಬೇಕು (ಭಾತವಿ. ೬).

[ಸಂ. ಪರಿಶೋಧನ]

ಪರಿಶೋಧಿತ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ ; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸಿದ. ೨. ಶೋಧಿಸಿದ ; ಸೋಸಿದ. ೩. ತಿದ್ದುಪಾಟುಮಾಡಿದ ; ತಿದ್ದುಪಡಿಯಾದ. ೪. ಹುಡುಕಿದ ; ಶೋಧನೆಮಾಡಿದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಧಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸು ; ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು. ೨. ಶೋಧಿಸು ; ಸೋಸು. ೩. ತಿದ್ದು ; ಸರಿಪಡಿಸು. ೪. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸು : ಅದಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತರವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಸುಲಲಕ ಪರಿಶೋಧಿಸುವನು (ಸೋತ್ರಮ. ೨೩) ; ಓದು ಬರಹ ಕಲಿಯಲು ನಾವು ಯೋಗ್ಯರೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಪರಿಶೋಧಿಸತಕ್ಕವರು ವಿದ್ವಾಂಸಗಳು (ಶಾಲಯಾ. ೪೦).

[ಪರಿಶೋಧನ+ಇತ್ಯು]

ಪರಿಶೋಭನ (ನಾ). ರಮಣೀಯತೆ ; ಶೋಭೆ : 'ಪರಿಶೋಭಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಭಿತ (ಗು). ೧. ಸುಂದರವಾದ ; ರಮಣೀಯವಾದ. (ನಾ). ೨. ಶೋಭಿಸುವುದು ; ರಮಣೀಯವಾದುದು. ೩. ಶೋಭೆಗೊಳಿಸುವಂತಹುದು ; ಕಂಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವಂತಹುದು : ನಭದಂತೆ ಕುಜಯುತಂ ದ್ವಿಜನಂತೆ ವಂಶಪರಿಶೋಭಿತಂ . . . ಆಗಿ ತಚ್ಛೈಲಮಸಿದಿರ್ಮಾಡು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೦-೫). ೪. ಶೋಭಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಸಕಲದೇವದೀಕ್ಷಾಗುರು ಅನಂತದೇವಗಣಪರಿಶೋಭಿತಂ . . . ಶಿವಲಿಂಗದೊಳ್ ಪುಗಲ್ (ಸಂಬರ. ೮-೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಶೋಭಿಸು (ಕ್ರಿ). ಕಂಗೊಳಿಸು ; ಶೋಭಿಸು : ಭೂದೇವ ಕುಲದೊಳಗೆ ಎನನ ವಿಪ್ರನದಾರು ಪರಿಶೋಭಿಸುವುದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯ ವೇತನ ದನೆಯೊಳು (ಕುನ್ಯಾ. ೧೩-೪೯) ; ಪರಿಶೋಭಿಸಿತು ಮುಂದೆ . . . ಕಮಲಕುಮಲಯವಿರಾಜಿತೀಕರಂ ಪದ್ಮಾಕರಂ ಚಿಲೈನೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೫-೪) ; ಪರಿಶೋಭಿಸುವ ನೀತಾಂಬರ . . . ವರಕಂಠ ಚಕ್ರಾಂಕಿತನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹನ ಕಂಠಳಿಂತು (ಕಂಪವಿ. ೪-೫೧).

[ಪರಿಶೋಭನ+ಇತ್ಯು]

ಪರಿಶೋಭಿ (ನಾ). ಸೌಂದರ್ಯ ; ರಮಣೀಯತೆ : ಅಯತರಂಗ ವಲ್ಲಿಪರಿಶೋಭಿಯಂ . . . ಸುಂದರರಾಜಮಾರ್ಗಮಂ ಶ್ರಿಯು ನಿವಾಸನುಂ ಪುಗೆ ನೈಪೇಶ್ವರಕನ್ಯಕೆಯುಂ ಕುಮಾರನುಂ (ಶಾಂತಪು. ೬-೪). [ಸಂ. ಪರಿಶೋಭಾ]

ಪರಿಶೋಭಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಚೆಲುವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಅಂದವಾಗು : ಪಕ್ಕುರುಲ್ಲಿಗಳಂ ಪರಿಶೋಭಿವಡೆದು ಪರನ ತುರಂಗಸಂಘದಿಂ (ರಾಜಶೀ. ೧೩-೭೭ ಪ) ; ಕಮಲಕುಮುದದ ಲತಾಂತಂಗಳಿಂದ ಪರಿಶೋಭಿವಡೆ ದಿದುರ್ದಾ ಕಾಸಾರ ಕಂಗೊಳಿಸುತೆ . . . ಒಪ್ಪಿರೆ (ಸಮೋ. ೮-೨೯).

[ಪರಿಶೋಭಿ+ಪಡೆ]

ಪರಿಶೋಭಿನೆಂಬ (ಕ್ರಿ). ಪರಿಶೋಭಿವಡೆ : ಪರಿಶೋಭಿನೆತ್ತ ನಾಗೋತ್ಪರದಿಂದನವರತಮಲ್ಲಿ ಮಿಸುಗುವ ಸಸಿಯಂ ಮೊರೆವತ್ತ ಗಂಗೆ ಯಿಂಧೀಶ್ವರನ ಜಟಾಜೂಟದಂತೆ ಜನಪದಮೆಸಗುಂ (ಪಾರ್ಶ್ವಪು. ೧೩-೧೦೦) ; ಪೌತ್ತಿಕಲಸತ್ಕಲಂ ಪರಿಶೋಭಿನೆತ್ತು ಬಜ್ಜರದ ಕವಾಟಿ ಮೊಂದೆ ಕರಮೊಪ್ಪಿದುದೀಶಸಭಾನೀಕೇತನಂ (ಕುಂಪು. ೧-೭೦).

[ಪರಿಶೋಭಿ+ನೆಂಬು]

ಪರಿಶ್ರಮ (ನಾ). ೧. ಬಳಲಿಕೆ; ದಡೆವು; ಆಯಾಸ: ಜಾದಿ ಯೊಳ್ ಮನಗಿದ ಕಂಪು ಕಂಪನೊಳೊಂಡಲೆವೊಂದಲ[ರಿಂದಿ]ವಂದು ಪಾಣಸುವುವುದಗ್ಗು ವೀರಭಟರಾದವಳೇಳಿಪರಿಶ್ರಮಂಗಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೪); ಅರಸನುಪವಾಸಪರಿಶ್ರಮಮನರವನೆಗೆ ಪಂದಶ್ರಮದೊಳೆ ಕಳೆದು (ಶಾಂತಿ. ೬-೬೬); ಕಾಂಡನುನಿಯ ಮಿನನಂ ವ್ಯಥಾ ಪರಿಶ್ರಮವಲ್ಲೆ ಸ್ವಕಾಮಚ ಕರದೊಳರೆ? (ಚಿತ್ತಾಂಗ. ೪೦-೧೦೯೧). ೨. ಅನುಭವ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ: ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಪರಿಶ್ರಮವಿತ್ತು (೪೪ಮ. ೬೨). ೩. ಸತತವಾದ ಸಾಧನೆ; ನಿರಂತರವಾದ ಅಭ್ಯಾಸ: ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪರಿಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹೋಗಲಿ, ರಂಜಯವಾದರೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದವನು ಹೇಗೆ ಸುಸಂಸ್ಕೃತನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನು? (ಧಾರವ. ೫೩); ಅವರು ಪರಿಶ್ರಮ—ದಕ್ಷತೆಗಳಿಂದ ಇಲಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆಸಬಲ್ಲರು (ಜೀವನ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಶ್ರಾಂತ (ಗು). ದಡೆದ; ಆಯಾಸ ಪಟ್ಟ; ಸೀತಾನದೀತರಂ ಗಾಲಿಂಗಿತ ಸಂತಾನಲತಾಲತಾಂತಸುರಧಿತರು ಮೃದಾರವನವೀಧೀವಿಹಾರ ಪರಿಶ್ರಾಂತವಮಾನುಷ್ಯಕನಿಂ ಮದೀಯಾಂಗಸಂಗತಪರಿಶ್ರಾಂತವನಾಜಾ ಸುಪಂ (ಅದಿ. ೨-೧೪೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಶ್ರಾಂತಿ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆ; ಆಯಾಸ; ದಡೆವು. [ಸಂ.]

ಪರಿಶ್ರಾಂತೆ (ನಾ). ಬಳಲಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವಳು; ಆಯಾಸ ಪಟ್ಟಿರುವವಳು: ಆ ಮುನೀಂದ್ರಪ್ರಭಾವದೂತಾಹೂತವಸಂತಪಲ್ಲಭ ನವೀನಸಂಯೋಗದಿಂ ಪರಿಶ್ರಾಂತೆಯಾದುದ್ಯಾನಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ನೆಜುಸುಯ್ಯ ಬೆನಿಸಿ ಪಸರಿಸುವ ತಂಗಾಳಿಯುಂ (ಚಂದ್ರ. ೨-೧೧೪೮). [ಸಂ.]

[ಸಂ. ಪರಿಶ್ರಾಂತಾ]

ಪರಿಶ್ರುತ (ಗು). ೧. ಕೇಳಿದ; ಆಲಿಸಿದ. ೨. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ; ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ. (ನಾ). ೩. ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು; ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದುದು: ಈ ಪದ್ಧತಿ ಪರಿಶ್ರುತವಮದು ಬಳಕೆ: ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿನಗಿಂದು ಕೀರ್ತಿ (ತೊರಾ. ೧೨-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಷಂಚನೆ (ನಾ). ಪರಿಶೇಷನ ೨: ಎದ್ದು ಬಿಡುವ ಎಂದರೆ ಪರಿಷಂಚನೆ ಕಟ್ಟಿಯಾಗಿದೆ (ಸಂಸ್ಕಾರ. ೧೩೬). [ಸಂ. ಪರಿಷಂಚನ]

ಪರಿಷಜ್ಜನ (ನಾ). ಸಭೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜನ; ಸಭಾಸದ ಜನ: ಅಂಜನಾಸುತನಿರೋಧದಿಂದ ರಘುಜಂಗೆ ಹರ್ಷಮಾದುದು ಪರಿಷಜ್ಜನಕ್ಕೆ ಪರಮೋತ್ಸವವಾದುದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೧-೧೬೨); ಭೂಭುಜನೊಂದು ಕೋಟಿಯುಂ ಮೆಚ್ಚಲಾದೀನನೆಂದು ಪರಿಷಜ್ಜನಮುಂದುವಿರುತ್ತು ಮಿಸಗನಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೫-೪೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಷತ್ತು (ನಾ). ೧. ಸಭೆ; ಸಮ್ಮೇಳನ; ಗೋಷ್ಠಿ: "ಸಮಾಜ: . . . ಪರಿಷತ್, ಸದ:—ಈ ೬ ಸಭೆ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೩-೬೦); ಸಂವೀಕ್ಷಣೆಗೈದು ನೆರೆದಿರ್ಪ ಪರಿಷತ್ತು ನಿಶ್ಚಯ ತರಲೊಳಲ್ಪತ್ತು (ಪ್ರೀತಿಯಾ. ೪೬-೫೧). ೨. ಸಂಘ; ಸಂಸ್ಥೆ: ಈಚೆಗೆ ಗದ್ದುಗೆ ಕಲೆಗಾಗಿ ಒಂದು ಪರಿಷತ್ತು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೆ (ರೂಢಿ. ೩. ಓಲಗ; ಒಡ್ಡೋಲಗ; ಆಸ್ಥಾನ: ಅಚ್ಚುತೇಂದ್ರಂ . . . ಅಂತರ್ಮಾಧ್ಯ ಬಾಹ್ಯಪರಿಷತ್ಕಟಿತವಿಭವನುಂ . . . ಆಗಿ (ಅದಿ. ೬-೧೬೮); ಅಂತರ್ಮಾಧ್ಯಬಾಹ್ಯ ಪ್ರೀತಕಾರ ಪರಿಷತ್ಕಾರಕರನಾಗಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾ ಸಂಪನ್ನನಾದಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೩೧೪); ಪರಿಷದ್ವಾಚಕಂಭಮಂಭರ ವಿಭೂಷಾಶ್ಚಯ್ಯಾಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಪಿರಮಂ ಭೇದಿಸರಾರ್ಪದಿಲ್ಲವಾದುದಾಗಳ್ ವೇದಿಕಾಭ್ಯರ್ಥದೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೬-೬೨). ೪. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ. ೫. (ಪರಾಮರ್ಶಿಸಿ ಸಲಹೆ ಕೊಡುವವರ) ಮಂಡಲಿ; ಸಮಿತಿ. ೬. ಕೆಸರು; ಪಂಕ: "ಪರಿಷಜ್ಜನಬಾಳ ನಿಷದ್ವರ ಕರ್ಪಮು

ಶಾದ" (ವಸ್ತು. ೨೩-೨೪). [ಸಂ. ಪರಿಷದ್]

ಪರಿಷದ್ವಲಯ (ನಾ). ಸಭೆ; ಸಭಿಕ ಸಮುದಾಯ: ಪರಿಷದ್ವಲಯದ ಲೋಕಪಾಲಪರಿಷದ್ವಲಯಂ ಪರಿಷದ್ವಲಯದ ಕಾಂತಾರಂ ಹರಿ ನಿಲಿಲ್ಲದ ಮದೀಯ ಗೋಳುಲಮಫಲಂ (ಜಗದಿ. ೩-೯೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಷನ್ಮಂದಲಿ (ನಾ). ಪರಿಷದ್ವಲಯ: ಪರಿಷನ್ಮಂದಲವಿಂಶನಂತ ಪರಿಷನ್ಮಾಂಶಪ್ರಬುದ್ಧ ಪ್ರಮೋದರಸಾವೇಶದಿ ನಿಂದುದು (ಅನಂಪ. ೯-೫೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಷಿಂಚನೆ (ನಾ). ಪರಿಶೇಷನ ೨: ಅವರು ಪರಿಷಿಂಚನೆ ಮಾಡಿ ಉಟಿಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ. ಪರಿಷಿಂಚನ]

ಪರಿಷಿಕ್ತ (ಗು). ಸುತ್ತಲೂ ಆವರಿಸಿರುವ, ಹರಡಿರುವ: ದಾವಾನೇಶವಿಶಿಖಾನಿಕರಪರಿಷಿಕ್ತ ನೀಳಾಳವರ್ಣಂ ಮೇಘವರ್ಣಂ ಮುಳಿದು (ಪಂಪ. ೨೪೧-೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಷೆ 'ಪರಿಸೆ' ನೋ.

ಪರಿಷೇಕ (ನಾ). ಚಿಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಪಡಿಸುವುದು; ಸಿಂಚನೆ: ಕುಂದದಳಧವಳನ್ನ ಪದಶನೇಂದುಹೋತ್ಸಾ ಮೃತಾಚ್ಚುಜಳ ಪರಿಷೇಕಂ ಮಾಡಿಸುವಂತಾದುದು ಸ್ವಪನವನೆಯೊಡೊಳಗೆ ಬಳಿದ ಲೋಕಾನಳನಂ (ಅದಿ. ೩-೪೯); ಧರಣೇಶ್ವರ ಪಳನಾಮೃತ ಪರಿಷೇಕದ ಗರ್ಭಭೂಮಿಯೊಳ್ ತೀರ್ಥಕರಾಂಕುರಮುದಯಿಸಿದಂತಾಗಿರೆ ಪರಮೇಶ್ವರಿ ಮಗನನಂದು ಪತ್ತಂತೊಸೆದಳ (ಅದಿ. ೩-೧೫); ಸ್ವರದಾತಾಚ್ಚಳನಂ ಮಧಾರಸುತಪ್ರೀತ್ಯವಾರಿಪರಿಷೇಕದಿನೆಂದರೆ ಕಿರುಗುಂ ಭೋಗಾಹೋತ್ಸವರಪಾತದಿನೆಂತುಮಂತದೇಂ ಮುಟ್ಟುಗುಮೇ (ಚಂದ್ರ. ೨-೪೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಷೇಚನ (ನಾ). ೧. ಪರಿಶೇಷನ ೧. ೨. ಪರಿಶೇಷನ ೨: ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಪರಿಷೇಚನ ಮಾಡಿ ಉಟಿಮಾಡತೊಡಗಿದರು (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪರಿಷೇಚನೆ (ನಾ). ಪರಿಶೇಷನ ೨: ಇವರು ಪರಿಷೇಚನೆ ಮಾಡಿ ಪ್ರಾಣಾಹುತಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ . . . ಹುಡುಗರು ಎಡೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಪದ್ಧತಿ ಇಲ್ಲ (ಮಾಮಾ. ೪೬). [ಸಂ. ಪರಿಷೇಚನ]

[ಸಂ. ಪರಿಷೇಚನ]

ಪರಿಷ್ಕರಣ (ನಾ). ೧. ತಿದ್ದಿ ಸರಿಪಡಿಸುವಿಕೆ; ತಿದ್ದುಪಡಿ; ಪರಿಷ್ಕಾರ: ಆರ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಸಾರವನ್ನು ಪ್ರಭಾವಯುತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಗಳ ಪರಿಷ್ಕರಣ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ನಡೆಯಿತು (ಮಲ್ಲಾ. ೧೦೩ ೫೦೪); ಸಂಪಾದಕನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ: ಸ್ವೀಕರಣ (Acceptance), ಸಂದೇಹ (Doubt), ವರ್ಜನ (Rejection), ಪರಿಷ್ಕರಣ (Alteration) ಎಂದು (ಕನ್ನ. ಸಂ. ೧೬೬). ೨. ತಿದ್ದುಪಡಿ ಮಾಡಿದುದು; ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದುದು: ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆಯ ಪರಿಷ್ಕರಣಗಳು (ಶೂನ್ಯ. ೩೫). ೩. ಸುಧಾರಣೆ: ಬ್ರಹ್ಮಸಮಾಜವನ್ನು ಸೇರಿ, ಅವರ ಮತವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿ ಇಂದಿರಿಯೂ ಸುಂದರೇಶನೂ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಪರಿಷ್ಕರಣ ದಲ್ಲಭರಾಜಿಯುಳ್ಳ ಅನೇಕ ಶ್ರೀಮಂತರೂ ಪ್ರಭುಗಳೂ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರು (ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ. ೧೦೨); ಸ್ತ್ರೀಯು ಪುರುಷನ ಅರ್ಧಾಂಗಿಯೆಂದು ಸಾರಿ, ಸಮಾಜಪರಿಷ್ಕರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಿದನು (ಶ್ರೀಗಂ. ೧೫೪). ೪. ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಶುದ್ಧಮಾಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕರಣಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಸುಧಾರಣೆ ಮಾಡು; ತಿದ್ದು: ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಿಡು ಪರಿಷ್ಕರಣಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ (ಗ್ರಂಥಾಲ. ೧).

[ಪರಿಷ್ಕರಣ + ಕೊಳ್ಳು + ಇಸ್ತ]

ಪರಿಷ್ಕರಣಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸುಧಾರಣೆ ಹೊಂದು : ಸದ್ಭಾವನೆ
ಗಳಿಂದ ಪರಿಷ್ಕರಣಗೊಂಡ ಅಂಥ ಸಮಾಜ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅಕ್ಕುತ್ಸ ಮವಾದ
ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲದು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೬೬).

[ಪರಿಷ್ಕರಣ+ಕೊಳ್ಳು, (<ಕೊಳ್ಳು)]

ಪರಿಷ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಿದ್ದು ; ಪರಿಷ್ಕಾರವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು :
ನಮ್ಮ ಜೀವನ ತತ್ವವನ್ನೇ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ ಜೀವನದ ಪ್ರಗತಿಗೂ
ನಾಡಿನ ಸಂಪದಭಿದ್ರವ್ಯಗೂ ನೆರವಾಗುವಂತೆ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು
ನಮ್ಮ ಧೈರ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು (ಶಿಕ್ಷಣ. ೨೪) ; ಇವನು . . . ಅರಿಷ್ಟಾ
ಖಲಿನ ಪರಿಶ್ರಮ ಅರದ್ವಿಭಾಷಾಂತರವನ್ನು ತಿದ್ದಿ ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ
(ಇಸ್ಲಾಂ. ೨೧೪). ೨. ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು ; ತಯಾರುಮಾಡು.
೩. ಶೃಂಗಾರಮಾಡು ; ಅಲಂಕರಿಸು. ೪. ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸು ;
ಮುಗಿಸು. ೫. ನಯಮಾಡು ; ಮೆರುಗುಕೊಡು. ೬. ಸ್ಪುಟ
ವಾಗು ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗು ; ಅರುಣೋದಯಕ್ಕೆ ಕತ್ತಲೆ ಹರಿದು ಬೀಳು
ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದಂತೆ ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಗಿ (ವಚನ. ೩೬-೧೩೮).

[ಪರಿಷ್ಕರಣ+ಇಸು]

ಪರಿಷ್ಕಾರ (ನಾ). ೧. ತಿದ್ದುಪಡಿ ; ಸುಧಾರಣೆ ; ಪರಿಷ್ಕರಣ :
'ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳ್ಳು' ಪರಾ. ೨. ಅಲಂಕರಿಸುವಿಕೆ ; ಶೃಂಗಾರ
ಮಾಡುವಿಕೆ. ೩. ಅಲಂಕಾರ ; ಭೂಷಣ : "ಪರಿಷ್ಕಾರ ;
ಭೂಷಣಂ—ಈ ಅಲಂಕಾರಂ" (ಪರಾಧ್ಯಾಯ. ೮೯-೩೮೬). ೪. ಮುಗಿಸು
ವುದು ; ಪೂರ್ಣಮಾಡುವುದು. ೫. ನಯಗೊಳಿಸುವಿಕೆ ;
ಮೆರುಗು ಕೊಡುವಿಕೆ. ೬. [ಬೌದ್ಧ] ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಉಪಯೋಗಿಸ
ಬಹುದಾದ ನಾಲ್ಕು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ ವಸ್ತುಗಳು : (೧) ಬಟ್ಟೆ, (೨)
ಊಟ, (೩) ಮಲಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಆಸನ, ಮತ್ತು (೪) ಕಾಯಿಲೆ
ಬಂದಾಗ ಬೇಕಾದ ಓಷಧಿ—ಎಂಬ ಈ ನಾಲ್ಕು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದ
ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ 'ಪರಿಷ್ಕಾರ'ಗಳೆನ್ನುವರು (ತೀರ್ಥತ. ೧೧೯).

ಪರಿಷ್ಕಾರ ಮಾಡು=೧. ತಿದ್ದು ; ಪರಿಷ್ಕರಿಸು : ಗ್ರಂಥವನ್ನು
ಪರಿಷ್ಕಾರ ಮಾಡಿದೆ ; ಹೊಸ ಬೆಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದೆ (ಭದ್ರನಾರಾಯಣ.
XV ಸಂಪಾದಕರ ಮಾತು). ೨. ಮುಗಿಸು ; ಇತ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸು :
ನನಗೂ ನಿನಗೂ ಒಂದು ವಿವಾದವಿರುತ್ತದೆ ; ಅದನ್ನು ಪರಿಷ್ಕಾರ ಮಾಡಿ
ಕೊಂಡು ನೀನು ವಿವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು (ಪ್ರವಾ. ೨೪).
ಪರಿಷ್ಕಾರವಾಗು=ಒಪ್ಪುವಾಗು ; ಓರಣ ಹೊಂದು : ಈ ವಿಷಯ
ಗಳು ಆಕೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಟ್ಟನೆ ಹೊಳೆದವು. ಅಷ್ಟೇ ಬೇಗನೆ ವಿಷಯ
ಗಳೂ ಪರಿಷ್ಕಾರವಾದವು (ಶಾಂತಲಾ. ೩೬೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕಾರಕ (ನಾ). ತಿದ್ದುಪಡಿ ಮಾಡುವವನು ; ಪರಿಷ್ಕರಿಸು
ವವನು : ಇವಕ್ಕೆ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ರಹಿತಾರರೋ ಇಲ್ಲದೆ ಪರಿಷ್ಕಾರಕ
ರೆಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೋ ಕಾರಣ (ಭಾರತ. ೩೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕಾರಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಸುಧಾರಣೆಯಾಗು ; ತಿದ್ದುಪಡಿ
ಹೊಂದು : ಅಧುನಿಕ ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನದ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಪರಿಷ್ಕಾರ
ಗೊಂಡು, ಆ ಭ್ರಮೆ ನಿರಸನಗೊಂಡಿದೆ (ದ್ರಾವಿ. VI ಮುನ್ನುಡಿ).

[ಪರಿಷ್ಕಾರ+ಕೊಳ್ಳು, (<ಕೊಳ್ಳು)]

ಪರಿಷ್ಕೃತ (ಗು). ೧. ತಿದ್ದುಪಡಿ ಮಾಡಿದ ; ಸುಧಾರಣೆಗೊಳಿಸಿದ :
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಶ್ನಾವಳಿಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಇತರರು ಪರಿಷ್ಕೃತ ಪ್ರಶ್ನಾವಳಿ
ಗಳನ್ನೋ ಹೊಸ ಪ್ರಶ್ನಾವಳಿಗಳನ್ನೋ ರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ (ಶಿಕ್ಷಣ. ೬೦೫).
'ಪರಿಷ್ಕೃತ ಮುದ್ರಣ' ಪರಾ. ೨. ಶೃಂಗಾರ ಮಾಡಿದ ;
ಅಲಂಕರಿಸಿದ : ಅಪೂರ್ವಪ್ರವಾಳಂಕಮಧೂಳಮಾಲಾ(ಭಾ)ಪರಿಷ್ಕೃತ
ಚಂಚಲ್ಪಂಚರತ್ನಮಯದಾಮಾಧಿರಾಮ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ನಚಂದ್ರಪ್ರಭೆಗೆ

ಜ್ಯೋತಿ ಸೋಲ್ಯಂತೆ ಜ್ಯೋತಿಃಪ್ರಭೆ ಸೋಲ್ಯ (ಶಾಂತಿಪ. ೫-೧೫೫೮).

೩. ಸುತ್ತುವರಿದ ; ಬಳಸಿದ. ೪. ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ; ತಯಾರು
ಮಾಡಿದ. ೫. ಒಪ್ಪಗೊಳಿಸಿದ ; ನಯಮಾಡಿದ. ೬. ಶುದ್ಧ
ಗೊಳಿಸಿದ ; ಪರಿಶುದ್ಧ ಮಾಡಿದ. (ನಾ). ೭. ಅಲಂಕೃತ
ನಾದವನು : "ಮಂಡಿತ, ಪ್ರಸಾಧಿತ, ಅಲಂಕೃತ, ಭೂಷಿತ,
ಪರಿಷ್ಕೃತ—ಅಲಂಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನ ಜಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೯೮);
ರಣವಿಜಯಸವನಸಮಣಭೂಷಣಪರಿಷ್ಕೃತನಾಗಿ ತಿರುವಿನ ಗೀತೆಯವನು
ನೇವರಿಸಿದನು ಸಂತೈಸಿ ಸಂಹನವ (ಕುವಾ. ೩-೪೮). ೮. ಸುಧಾರಣೆ
ಹೊಂದಿದವನು : ಭಾರತದ ದಿವ್ಯಸಂಸ್ಕೃತಯ ಸಂದೇಶದಿಂದ ಪರಿಷ್ಕೃತ
ರಾಗಿ ವಿಶ್ವಪ್ರೇಮವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರೆ . . . ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಕವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ
ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ (ಮುಕ್ತಾರ. ೪೪ ಬೀಳಿಕೆ). ೯. ಶುದ್ಧನಾವವನು ;
ಪವಿತ್ರನಾದವನು : ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಪರಿಷ್ಕೃತನಾಗಬೇಕು. ಅಗ
ಚಿತ್ತತ್ವವು ವಿಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕೃತಮುದ್ರಣ (ನಾ). ತಿದ್ದಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಅಚ್ಚು ಮಾಡಿ
ದುದು ; ಶೋಧಿಸಿ ಮುದ್ರಿಸಿದುದು : ಸಂಪಾದಕನು ಪರಿಷ್ಕೃತ
ಮುದ್ರಣದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ವಿಮರ್ಶನೋಪಕರಣಗಳ ವಿವರಣೆ
ಯೊಂದಿಗೆ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಅರಂಭಿಸಬೇಕು (ಭಾರತ. ೯೪).

[ಪರಿಷ್ಕೃತ+ಮುದ್ರಣ]

ಪರಿಷ್ಕೃತಿ (ನಾ). ಅಲಂಕಾರ ; ಭೂಷಣ : ಚಂದ್ರಕಾಂತಿಯಂ
ಕನಕಪರಿಷ್ಕೃತಿದ್ಯುತಿತ್ಯತಾತಪಿ ನೀಂ ತಡೆಯೆಂದರಾಳಿಯರ್ (ರಾಜಕೀ.
೩-೮೮). [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕಂಗ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ಪುಗೆ ; ಅಲಿಂಗನ : "ಅಲಿಂಗನಂ,
ಉಪಗೂಹನಂ, ಪರಿರಂಭಣಂ, ಪರಿಷ್ಕಂಗಃ . . . ಕ್ರೋಧೀಕರಣಂ—
ಈ ೩ ಅಪ್ಪಿ ಕೊಳುಪ" (ಪರಾಧ್ಯಾಯ. ೯೩-೪೧೪) ; ಆತ್ಮಜಪರಿಷ್ಕಂಗಾ
ಮೃತಾಸ್ವಾದಸೌಖ್ಯಮದೆಂತುಂ ದೊರೆಕೊಂಡಿಲ್ಲ (ಪಾದಂಭ. ೩೪೭) ;
ಅಂತು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ್ ತನ್ನೂಭವರಂಗಪರಿಷ್ಕಂಗಸುಖಾನುಭವದಿಂದ
ತಣೆದು (ಪರಾಧ್ಯಾಯ. ೧೩-೨೨ ವ) ; ಕಳಾಢಿಲಯಂ ಮಾಡಿದನೊಲ್ಲ
ತುಂಬನಪರಿಷ್ಕಂಗಪ್ರಪಂಚಂಗಳಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೪೦). ೨. ಸೋರಿಕೆ ;
ಸ್ಪರ್ಶ : ಆ ತಣ್ಣಿಲರ್ . . . ಮೃದುಪರಿಷ್ಕಂಗದಿಂದ ಪರಿಶ್ರಮವುಗುಣಿಸು
ತೊಲಗಿಸಿ ತರುಣೀಜನಮೆಯ್ದೆವೆಂದಾ ಕೊಳನ ತಡಿಯೊಳ್ ನೆರೆದು ನೀರೆ
(ಶೀಲಾಪ. ೧೩-೧೧೩ ವ). [ಸಂ.]

ಪರಿಷ್ಕಂಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಅಲಿಂಗಿಸು ; ಅಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳು : ಊರ್ಮೀ
ಶಾಗ್ರಜಂ . . . ಪರಿಷ್ಕಂಗಿಸಿದನಾಂಜನೇಯನ ಪವಿತ್ರ ಗೋಪುರ
ಗಾತ್ರಮಂ (ಶ್ರೀರಾಮ. ೫೩೮-೨೮೧). [ಪರಿಷ್ಕಂಗ+ಇಸು]

ಪರಿಸ್ತ 'ಪರುಸ' ನೋ.

ಪರಿಸ್ತ 'ಪರಸ್ತ' ನೋ.

ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ
ದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಭೇದ ; ಒಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯವನ್ನು
ಒಂದುಕಡೆ ನಿಷೇಧಿಸಿ ಅದನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ
ಹೇಳುವುದು : ಒಂದು ವಸ್ತುವಂ ಒಂದರಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧನಂ ಮಾಡಿ
ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಧಾನನುಂ ಮಾಡಲ್ಪೆ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಲಂ
ಕಾರವೆನಿಸುವದು (ಕುವಾ. ೧೦೪) ; ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾನೊಂದು
ಪದಾರ್ಥವಿರುವುದೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಅದೇ ಪದದ ದೋಷರೂಪವಾದ
ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಷೇಧಿಸುವುದೇ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳು
ವುದು (ಶೈವಿ. ೨೫೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಸಂಖ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ಎಣಿಸುವುದು ; ಗಣನೆ ; ಎಣಿಕೆ :

ಪರಿಸಂಖ್ಯಾತವೆನಲು ಸುರಪತಿ ವಿಕ್ರಿಯೆಯನಾದ ಭುಜಕೋಟಿ
ಗಣದಿಂದಾಂಶುಕೊಂಡು ಪೋಲ್ವಂ ಸುರತರು ಪನ್ನಂದಮಂ ಸುರೇಂದ್ರಾ
ಚಳದೊಳ (ಸೀಮಿಪು. ೪-೧೪೦). ೨. ಓಟ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆ; ಮೊತ್ತ;
ತೊಲಗದು ಪುಟ್ಟಕೋಟಿ ಪರಿಸಂಖ್ಯೆವರಂ ಪರಮಾಯು (ಅದಿಪು. ೧-೫೨);
ಕಂದಿನಪರಾಜರಾಪಣಕರಪರಿಸಂಖ್ಯಾಕ್ಷರಂ ಪೊದಬ್ಬಿಸೆಯ ಗಣಾಂತರಂ
ಪದಚ್ಚುರೂರ್ಧ್ವಂ ಪರಿಸ್ಪಟಂ (ಭಂದೋಬು. ೩-೨೧೫).
೩. ಆವೃತ್ತಿ; ಬಾರಿ: ಕ್ಷಿಯೊಳಗುಳ್ಳ ಭೂಭುಜರ ದಿತ್ತು ಮೊದಲಿಗಿ
ಮುನ್ನ ಮೇಳದಂತಹಪರಿಸಂಖ್ಯೆಯಿಂ ತಂದಿ (ಸಂಪಭಾ. ೨-೪೫).
೪. -ಪರಿಸಂಖ್ಯಾಲಂಕಾರ: ಸಮಾಸೋಕ್ತಿ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ . . .
ಪರಿಸಂಖ್ಯೆ ವಿಕ್ರಮ . . . ಉದಾತ್ತವೆಂಬ ಅಜವತ್ತೈದಲಂಕಾರಂಗಳಿಂ
ದೊಡಗೊಡಿ (ದೀಪಿಕ. ೧೬೯); ಒಂದರಲಿ ಜರಿದಂತಹ ವಸ್ತು
ಮತ್ತೊಂದರಲಿ ಸಂಧಿಸಿ ಪೇಳಿ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾ (ಕುಸಲ. ೧೦೪).

[ಸಂ. ಪರಿಸಂಖ್ಯಾ]

ಪರಿಸಂಗ, ಹರಿಸಂಗ (ನಾ). ೧. -ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ ೧: ಈಶ್ವರ-
ಈಸರ, ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ-ಪರಿಸಂಗ (ಜೊಸಂಗ. ೧೧೫). **ಹರಿಸಂಗ: ೧.**
ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ-ಹರಿಸಂಗ (ಪ್ರಬಾಸು. ೧೫೧ ಶ್ಲೋಕ). ೨. -ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ
೨: "ಹರಿಸಂಗ-ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ-ಅಲಿಂಗನ, ಸ್ವಕ" (ತದ್ವಕೋ. ೪೯).

[<ಸಂ. ಪರಿಷ್ಕಂಗೆ]

ಪರಿಸಂಭ್ರಮ (ನಾ). ಸಡಗರ; ಉತ್ಸಾಹ: ಕೋಳ ನಖವ್ರಣಕೊ
ಗದ ಬಾಳೆಗಳಂ ನೋಲ್ವು ಬಾಳೆ ಕನ್ನೀನೆಂಬಾಕೋಳವುನೊಡನೆ ಸರೆ
ನೈಪಮಾಳಿಗೆ ಪಡೆದಳು ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಪರಿಸಂಭ್ರಮಮಂ (ಪಾಂಕಿಪು. ೪-೪೩).

[ಸಂ.]

ಪರಿಸಂಸ್ಕಾರ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಜ್ಜು ಗೊಂಡುದು: ಸಾರಮಣ
ಪಯಂಕಪರಿಸಂಸ್ಕಾರದಲಿ ಮಲಗುವ ಮಹಿಷಕಿ ನೀರೊಳೊಪಗುವನು
(ಕುನ್ಯಾಸ. ೩-೪೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಸಪ್ತ 'ಪರುಸಪ್ತ' ನೋ.

ಪರಿಸಮಾಪ್ತ (ಗು). ೧. ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡ, -ಗ್ರಹಿಸಿ
ಕೊಂಡ: ಆ ಮಹಾಬಲಂ ಬಾಲಕಾಲದಿಂ . . . ಪರಿಸಮಾಪ್ತಸಕಲ
ಕಲಾವಿಜ್ಞಾನಮಧಿಗತಾಶೇಷಶಾಸ್ತ್ರನುಂ ಪರಿಣತ ಸಕಲಶಸ್ತ್ರನುಮಾಗಿ
(ಅದಿಪು. ೧-೬೬ ಪ); (ನಾ). ೨. ಕೊನೆಗೊಂಡುದು; ಮುಗಿದುದು:
ಪರಿಸಮಾಪ್ತ [ಪಾಂಕಿ. ಪಿ.] ಸವನಾರ್ಜನಸ್ತವನಸಮಯಾನಂತರಂ
(ಅದಿಪು. ೬-೧೦೬ ಪ); ಎರಡುಂ ಕಾಲಮುಮುನೀ ಮಾರ್ಗದಿಂ
ಸಮಯೋಕ್ತರವೃದ್ಧಿಯಿಂ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಮಾಗಿ ನೆಜಮೆಯೈಸುವುದು
ಕಾಲಪರಿಸಮಾನಮೆಂಬುದು (ಸುಕುಪಾ. ೬-೬ ಪ); ಸನ್ನ ಜೀವನವೆಂಬ
ನಾಟಕವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪರಿಸಮಾಪ್ತವಾಗಲೇಬೇಕು (ಗುರುಸ. ೪೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ (ನಾ). ಕೊನೆ; ಮುಕ್ತಾಯ: ಅಂತಿಮದ್ರವ್ಯನಾಂದ
ಸ್ಮೃತ್ಯಮನಾದಿದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯೊಳ್ (ಪಾಂಕಿಪು. ೧೦-೬೫ ಪ); ಅಜಾಯ
ವಾರಂಧಿಸಿದವಿಡಲಿ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯ ಕಂಡೆ ನೆಜೆ ಕೃತಾರ್ಥರು ವಿಶ್ವ
ಶತವಡ್ಡಿಸಿದಿರವು (ಕುನ್ಯಾಸ. ೯-೧೧); ಸನ್ನ ಕಥೆಯು ಸುಖಾಂತವಾಗಿತ್ತು.
ಹಲಧರನದು ಮುಖಾಂತ. ಆದರೆ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಆಗಿತ್ತು
(ಕಲಕ. ೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಸರ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲೆ; ಮೇರೆ; ಸರಹದ್ದು. ೨. ಇರವು;
ಸ್ಥಿತಿ. ೩. ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಸನ್ನಿವೇಶ, ಆವರಣ, ಪ್ರದೇಶ, ಜನ
ಮುಂತಾದುವು: ಗುಣಾಣ್ಣವಂ . . . ಪಂಥವಳವಯ್ಯಾತದೊಳ್
ಗಂಗಾನದೀಪುಣೆಪರಿಸರಪ್ರದೇಶದೊಳ್ ಮಹಾದೊಡಗುವೈರಾಪತದಂಕೆ
ತಂದಿ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೧೧೦ ಪ); ಪರಮಪತಿವ್ರತೆಯೆಡ್ಡ ಬಳಿಯೊಳಾ

. . . ಸರಪತಿ ಸಾವಿತ್ರಿ ಗಾಯತ್ರಿಯರುಮಾ ಪರಿಸರದೊಳು ಬಳಸಿದರು
(ಪದಿಬ. ೨-೧೬); ಕಡುಗಲಿ ಚಿಕ್ಕದೇವೇಂದ್ರ ಪಡೆವಳರಾವೆಡೆಗೆ ನಡೆವರಾ
ಪರಿಸರದೊಳ್ ಪೊಡವಿ ಪೊಜೆಯುಬುಟಿ ಸೊಗಮಂ ಪಡೆವಂ ತಾನೆಂದು
ಬೆರ್ ಪೆಂದಿದಿಸೆಗುಂ (ಅಪ್ರಕ. ೧೧೨-೨೨); ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸಾಹಿತ್ಯಕ
ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡವು ಸಂಸ್ಕೃತಜನ್ಯವೆಂದು ಕಲ್ಪನೆ
ಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಶ್ವರ್ಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ (ಭಾಷಾಶಾ. ೪೫).
೪. ಹತ್ತಿರ; ಸಾಮೀಪ್ಯ; ಸನಿಹ: "ಗ್ರಾಮಾಂತಿಕಂ, ಉಪಶ್ಯುತಿ,
ಪರ್ಯಂತಃ, ಪರಿಸರಃ ಕ(ಪ)ಟಿ-ಈ ೫ ಊರ ಜೊ(ಜಿ)ರಂ
(ಕರಾಯು. ೪೩-೧೦೪); ವಿಲಾಸಮಂದಿರಪರಿಸರನಂದಲತಾಪೀತನಂ
ಗಣಿಪಂತೆ (ಅದಿಪು. ೪-೬೨ ಪ); ಆರೋಕಪುರದ ಪರಿಸರದ ಪರ್ವತದ
ಮೇಲೆ . . . ಮುನಿಗಣ ಪೂಜ್ಯರ್ ಪೂಜ್ಯ ನಾಲ್ಕುತಿಂಗಳನಿರ್ವರ್
(ಸಂರಾಮಾ. ೧೫-೪೬ ಪ); ಯಮುನಾಹೃದದ ಪರಿಸರಪ್ರದೇಶದೊ
ಳಕ್ಕೂರಂ ನಿಜವರೂಢಮಂ ನಿಲಿಸಿ (ಜಗದ. ೫-೧೦೨ ಪ); ಪರಧನು
ಸ್ಥೋಟಿಯಲಿ ಮಿಂದೀಶ್ವರಪದಾಂಬುಜಕೆಲಿ ತಪ್ಪರಿಸರದ ಪಂಚ
ತಟಾಳದಲಿ ಪುನ ಮಳರೂಪದಲಿ ಸುರವಧುಗಳಲವರ ಶಾಪವ ಪರಿಹರಿಸಿ
(ಕುನ್ಯಾಸ. ೧೯-೧೫). ೫. ಹರಹು; ವಿಸ್ತೀರ್ಣ. ೬. ನಿಯಮ;
ವಿಧಿ. ೭. ಸಾವು; ಮರಣ.

ಪರಿಸರ ಮಾಲಿನ್ಯ = ಜನರು ವಾಸಿಸುವ ಸ್ಥಳದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಣ
ಪ್ರದೇಶ, ವಾಯು, ಜಲಾಶಯ ಮುಂತಾದುವುಗಳಲ್ಲಿ
ಉಂಟಾಗುವ ಕಲ್ಮಷ, -ಕೊಳೆ: ಕೈಗಾರಿಕೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿದ ನಗರಗಳಲ್ಲಿ
ಪರಿಸರಮಾಲಿನ್ಯವು ಅಧಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). [ಸಂ.]

ಪರಿಸರಣ (ನಾ). ೧. ಓಡುವುದು; ಓಟ; ಧಾವಿಸುವುದು.
೨. ಚಲನೆ; ಪ್ರಸರಣ. ೩. ಸನ್ನಿವೇಶ; ಪರಿಸರ: ಮನೋಹರ
ವಾದ ಪರಿಸರಣ . . . ಶಿಷ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಹಾಸ್ಯರಂಜಿತವಾದ ಸಲ್ಲಾಪ-
ಇದರಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳು ಮಗ್ನರಾಗಿದ್ದಾರೆ (ಸಂಕು. ೨೪); ಈ ಮಕ್ಕಳು
ಕಲೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಚೆಲುವನ್ನು ತಮ್ಮ ಸುತ್ತಣ ಪರಿಸರಣದಲ್ಲಿಯೇ
ಗುರುತಿ . . . ತಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಉಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದರು (ಸಾಂಧಸ.
೧೦೨); ತಾನು ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಪರಿಸರಣದ ಹಳೆಯ ರೀತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲೋ
ಇನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ (ತತ್ವಶಾ. ೫೭೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಸರ್ಪ (ನಾ). ೧. ನಡೆಯುವುದು; ಚಲಿಸುವುದು: "ಗತಿ,
ವಿಖಿ, ವಿಹಾರಿ, ಪರಿಸರ್ಪ, ಪರಕ್ರಮ:-ಈ ೫ ನಡೆಹ"
(ಕರಾಯು. ೧೨೦-೪೧); "ವಿಖಿಂ ವಿಹಾರಂ ಪರಕ್ರಮಂ ಪರಿಸರ್ಪಮೆನೆ
ನಡೆ" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೦-೧೬). ೨. ಸುತ್ತುಗಟ್ಟುವುದು;
ಬಳಸುವುದು. ೩. ಅನುಸರಿಸುವುದು; ಹಿಂಬಾಲಿಸುವುದು.
೪. ಹುಡುಕುವುದು; ಅರಸುವುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿಸರ್ಪಣ (ನಾ). -ಪರಿಸರ್ಪ ೧: "ಪರಿಸರ್ಪಣಂ ವಿಹಾರಂ ಪರಿ
ಕ್ರಮಂ ವಿಖಿಂ" (ಮುಕ್ತಕೋ. ೧೧೨-೯). [ಸಂ.]

ಪರಿಸರ್ಯ (ನಾ). ೧. ನಡೆದಾಡುವುದು; ಸಂಚಾರ: "ಪರಿಸರ್ಯಾ
ಪರೀಸಾರೇ-೨ ತಿರುಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೩). ೨. ಬಳಸಾರುವುದು;
ಸಮೀಪಿಸುವುದು. ೩. ಸೇನೆ; ಕೈಂಕರ್ಯ; ಪರಿಚರ್ಯ.

[ಸಂ. ಪರಿಸರ್ಯ]

ಪರಿಸೀಮೆ (ನಾ). ಎಲ್ಲೆ; ಗಡಿ: ಜಯಪಾಲನ ಕಪಟಕಾರಸ್ಥಾನ
ವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಅವನ ಸ್ವಭಾವಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಬಲಿದಿದ್ದು ಲಗ್ನದ ಪರಿ
ಸೀಮೆಗೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದ್ದರು (ಜಯಂತ. ೨೯೪); ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪಾಂಕಿ
ರಸವು ಅದರ ಪರಿಸೀಮೆ (ಸಾಹಿತಿ. ೩೬). [ಸಂ. ಪರಿಸೀಮಾ]

ಪರಿಸು 'ಪರಿಯಿಸು' ನೋ.

ಪರಿಸುಪ್ತಿ (ನಾ). ನಿದ್ರೆ; ನಿದ್ರೆ: ಸುರತಶ್ರಾಂತಿಯೋಪಶಾಂತಿ
ಪರಿಸುಪ್ತಿಯನೆಯ್ತು ಸುಖದೊಳಾಸರೆ (ಗಂಕ. ೮-೭೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಸೂತ್ರ (ನಾ). (ದೇವಸ್ಥಾನದ) ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಅವರಣೆ;
ಪ್ರಾಕಾರ; ಪೌಳಿ: ಕಲಿಯಮ್ಮರಸಂ ನಂದಾದಿವಿಗಿ ಬಿಟ್ಟು
ಪರಿಸೂತ್ರದ ಮನೆಗಳ ಮೂವತ್ತು (೧೫. XIX, ೧೮೨-೩೩; 1045);
ಗದ್ದೆಯ ಕಮ್ಮ ಮೂವತ್ತು ದೇವರ ಪರಿಸೂತ್ರದಾಗ್ಗೆಯದೆ ಗೋಟಂ
ತೆಂಕ (ಕಚ. ೧೩-೪-೧೨೨; 1093); ಚೈತ್ಯಾಲಯದ ಸುತ್ತಲಾಯು
ಮುಂದಣ ಪರಿಸೂತ್ರದ ಸುತ್ತಣ ಸರೋವರಂಗಳೊಳಲರ್ಥ ತಾವರೆಯು
ತನಗಂಪಂ ತಟ್ಟಿಸಿ ತೀಡುವ ತಣ್ಣಳೆಯ ಸೋಂಕಿಂ (ಪಂರಾಮಾ.
೩-೪೭ ಪ); ದೇವ ನಿಮ್ಮರಮನೆಯ ಪರಿಸೂತ್ರದೊಳೊರ್ವ ಸಂಕಿರಿನಾಟಿ
ಯರಿಂಬನರ್ಥರತ್ನ ಮಂ ಕಂಡೆಂ (ಸಂಚರ. ೧೨-೭೦). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಪರಶಿ, ಪರಷೆ, ಪರಸ, ಪರಸೆ, ಪರಶೆ, ಪರಷೆ, ಪರಸೆ,
ಪರಸೆ (ನಾ). ೧. (ಉತ್ಪನ್ನ, ಜಾತ್ರಿ ಮುಂತಾದ ಸಂದರ್ಭ
ಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರುವ) ಜನಸಂದಣಿ; ಜನರ ಗುಂಪು: ವನತತಿಗಳುಂ
ಮಾರ್ಗಸಂದೋಹಮುಂ ತಿಂಚಿ ಮನಮೊಲ್ವು ಬರುತಿರ್ಪ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ನೆಲೆ
ನೋಡುತೆ (ಅರಾಜ. ೫-೩-೪); ಪರಿಸೆ ಬಹಳವಿಲ್ಲ ಕಿಟಾಡು ಕೊಡಿದುದು
ಪನ್ನೆರಡುಲಕ್ಷದೊಳಿದ್ದುದಾಗ (ಭರಣ. ೧೩-೧೧೩); ಶ್ರೀಶೈಲಕ್ಕೆ ಪೋಪ
ಪರಿಸೆಯೊಡನೆ ಒರ್ವ ಜಂಗಮಮೂರ್ತಿ ಬಂದು (ಭರಣ. 1, ೨೩೫);
ಧೂರಾಣಿ ಗಂಗೆಯ ನಿನ್ನೆಗೆ ನೆನಪುಹೋದನಾ ಶುಭಗಳಿಗೆ ಇಳಿದಂದೆ
ನಿನ್ನೆಯ ದಡದಿ ಮುನ್ನಮೆಮ್ಮ ಪರಿಸೆಯ ಸರಣಿ? (ಗಿರಿವಿಂ. ೧೧-೪).

೨. ಜಾತ್ರಿ; ಉತ್ಸವ: ಮುಳುವಾಯ ಮೂಡಣ ಪರಿಸೆಯ
ಹನುಮಂತದೇವರವರ ಗುಡಿಯ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದಲಿ (೧೫. X, ಮುಳುವಾ.
೩-೧; 1521); ಅರಸ ಒಳ್ಳೆವರಂತೆ ನಿರಸವಾಡಲಿ ಬೇಡ ವರುಷದ
ಮಾತು ಮನದಾಗಿ ಇಟುಕೊಂಡು ಪರಿಸೆಗೊಡಲಿ ತೆಗೆದಾರು (ಹಮಪ.
೧೪); ಅಲರ ಪರಿಸೆಯಲಿ ನಿನ್ನೆ ನಾ ಪಾರ್ವನೊಸಗೆಯನುಡನೆ! (ಗಿರಿವಿಂ.
೩೪-೩); ಗುಡಿಯ ಅ ಮಾರ ಒಂದು ಪರಿಸೆಯಂತೆ ಕಂಡಿತು (ಸಮತ.
೭೮). ಪರಶಿ: ೩. ಪರಶಿ ಸೇರುವುದು ಇನ್ನೂ ಮೂರುದಿನವವಿತ್ತು
(ಚಿಂಕಾಳ್. ೩೪೪). ಪರಷೆ: ೩. (ಎಸಮ್ಮ. 1, ೨೩). ಪರಸೆ: ೩.
‘ಪರಸಗಟ್ಟಿ’ ಪರಾ. ಪರಸೆ: ೧. ‘ಪರಸೆ (ಪರಿಸೆ(ಶಿ))—ಪರಷತ್’
(ತದ್ವಕಾ. ೫೧); ಹತ್ತರ ಕೂಡ ಹನ್ನೊಂದು, ಪರಸೇ ಕೂಡ

ಗೋವಿಂದ (ಗಾಜಿ). ೩. ಈ ಪರಸೆಯನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಕೃಷ್ಣ
ಜ್ಞಾನರೂ ಹೋದರು (ಮಘಾ. ೭೦). ಪರಿಶಿ: ೩. ಈ ಸಲ ಶಿಟ್ಟಿ
ಕಿರಿಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಪರಿಶಿ ಆಗುವುದಿ (ದೂರಸ. ೭೫). ೩. ಗುಂಪು;
ಸಮೂಹ: ಹರಮಯದಿ ಹರಮಯದಿ ಸರಸಿಜತರಳಮಯ ಶಿವಮಯದಿ
ಸರ್ವಸ ಪರಿಸೆಯಂತೆಮ ರೋಹಣ ತೆರನಾಗಿ ಗೋಮಯದಿ ಮೆರೆವ
ನೇರಾವನದ ಸೊಂಪಿನ ತೆರನ ಮಿತ್ರರಿಗಾಗ ರಘುಪ್ರಿಯಕರದಿ ಪೇಳುತ

ಲಿರುವ ಸಮಯದೊಳು (ಜಿರಾಮಾ. ೪೦೪-೨೧). ಪರಿಸೆ: ೧. ಬಸವ
ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಯೆಂದೆಯ್ಯುವ ಪರಿ[ಪಾಪಂ. ೧೦]ವೆಯನೆ ಭೂತಳಂ
ಬೆಸಲಾದುದೆಂಬ ವಿಭಾತಿಯಲಿ ನೆಲೆ ತೀವಿ ಸಂದಣಿಸುತ್ತ ಬಪ್ಪವರು
(ಬಸಪ. ೩-೧೩); ಅಂತರದೊಳು ದೂರೆ ಮಂತ್ರಿಮಾನ್ಯರು ಬರೆ ಪಿಂತೆ
ಬಂದಿಳಿದುದು ಪರಿಸೆ (ಗೊಮ್ಮ. ೩-೪೨). ೩. ಓಹೋ—ಶ್ರೀಶೈಲದ
ಪರಿಸೆ! ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನ ಮೈಯಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನ ಸಂಚಾರವಾಯಿತು! (ಭರಣ.
೮೩); ಹಳ್ಳಿಯ ಹೈದಯವನ್ನು ತುಂದಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತ
ಸಂದರ್ಭ ಪರಿಸೆ (ನಿಬಂಧ. 1, ೪೧೪). ೪. ಪರಿಸತ್ತು; ಸಭೆ;
ಸಮಿತಿ: ಅಧಿಕಾರವುಳ್ಳ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು . . . ಏನೂರಾರರು ಇತ್ಯಾದಿ,
ಪರಿಸೆ, ಅಧ್ಯಕ್ಷ, ಬಾಳಿಕೆಯವರು (ಕುಳುನಾ. ೨೭೧). ೫. [ಬೌದ್ಧ]

ಭಿಕ್ಷುಗಳು, ಭಿಕ್ಷುಣಿಯರು, ಉಪಾಸಕರು ಮತ್ತು ಉಪಾಸಿಕೆಯ
ರೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಗದವರ ಸಭೆ; ನಾನು ಪರಿಸೆಗೆ ಬಂದು ತಲೆಯ
ನೆಚ್ಚನನ್ನು ತೆಗೆದರೆ, ಅದನ್ನು ನಾನು ಶಿರಸಾ ಮಾಡಿದ ಅಭಿವಾಸನ
ವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು (ಬುದ್ಧ. ಪ. ೧೨೯); ಆ ಪರಿಸೆಯಲ್ಲಿ ರೋಹಣನು
ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲದುದನ್ನು ಕಂಡು, ಅಶ್ವಗುಪ್ತನು ಆತನನ್ನು ಸಮಾಧಿ
ಯಿಂದ ಕರೆಯಿಸಿದನು (ಬುದ್ಧ. ಪ. ಮಿಲಿಂದ. ೨೧). ಪರಿಸೆ: ೧.
ವೃಷಭಧ್ವಜದ ಗಾಢದಿಂ ಶ್ರೀಪರ್ವತದ ಪರಮೆ ಬರುತಿರ್ಪದು (ಸಿದ್ಧಾ.
೨-೩೮); ನಿಟಲರೋಹನ ಬಹ ಪರಮೆಯುಳ್ಳ ಟದ ದೊಂದಣಿಗಲಿಸಿ ಬಂದ್ವೆ
ಸಿರಿಗಿರಿಯೊಳಿರದೆ (ಬಸಪ. ೧೮-೯); ಘನವೈಭವವೆತ್ತು ಸದಗಂಪ ಪರಮೆ
ಯೊಳ ವಿನುತೆಯೊರ್ವಳ್ ಪರಶೆ ಸಿದ್ಧೇಶನದಿಗಂಡು . . . ನಮಿಸುತೆ
(ಮಹಾವಿ. ೧೪-೯೯). ಪರಿಸೆ: ೧. ಬರುತಿರ್ಪ ಪರಮೆಯಂ ಕಂಡು
ಸತ್ಕರಿಸಿ (ಸಾಂದಪ. ೧೧-೩೪); ಸಕಲದೇವ ಪರಮೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು
ಸಿದ್ಧಂಗೆ ವಂದಿಸಿ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೩-೩). ೨. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಲಿಂಗನ ತೇರ
ಪರಮೆಗೊಡಾಗಳಾ ಪದ್ಮಾಪತಿಯ ತನ್ನ ಪುರುಷನಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡೈತಂದು
(ಜಿಜ್ಞಾ. ೩೩-೩೪).

[<ಪ್ರಾ. ಪರಸಾ./ಸಂ. ಪರಷತ್./ತಮಿ. ಪರುಚ್ಚಿ; ತುಳು.
ಪರಶಿ, ಪರಸಾ, ಪರಶಿ, ಪರ್ಶ; ತೆಲು. ಪರಸ, ಪರಸ]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಬಮ್ಮಯ್ಯನಾಯಕರು
ಪರಿಸೆಯ ಮೇಲೆ ಬಂದಾಗ ದೇವಯನ ಮಗ ಹರಗಾವುಣ್ಣ ಪಲರನಿಟಾದು
(ಮೈ. ೧೪೨೮, ೪೧-೩; ?). [?]

ಪರಿಸೆನಡೆ (ಕ್ರಿ). (ಬೇಟೆಯ ಜನರ) ಗುಂಪಿನೊಡನೆ ಹೋಗು:
ಒರ್ವ ಯತೋಮತಿ ಮೃಗಯಾನಮಾಮನಂ ಪರಿಸೆನಡೆದು ಮೃಗಮಂ
ಪಡೆದು (ಯಶೋಜ. ೩-೫೭). [ಪರಿಸೆ + ನಡೆ]

ಪರಿಸೆನೋಟಿ (ನಾ). ಉತ್ಸವದ ನೋಟ, ದೃಶ್ಯ: ಪರಿಸೆ
ನೋಟವೊ, ಹೊಳೆಯಲೂಟವೊ . . . ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ ಮಾಯವಾದುವು
(ಇಂಗೀತ. ೮೭-೪). [ಪರಿಸೆ + ನೋಟ]

ಪರಿಸೇಕ (ನಾ). ಚಿಮ್ಮುಕಿಸುವುದು; ಸಿಂಚನೆ: ‘ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯಾ’
ಪರಾ. [<ಸಂ. ಪರಿಸೇಕ]

ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯಾ (ಕ್ರಿ). ಚಿಮ್ಮುಕಿಸು; ತಳಿ: ಸ್ವೀಕರಣಂ ಪರಿಯಲ್ಕೀ
ಯದೆ ಬಟಾಯಂ ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯೆ) ಪಾಲೊಳಂ ತುಪ್ಪದೊಳಂ
(ಅಶ್ವ. ೧೨-೧೧). [ಪರಿಸೇಕ + ಕಿಯಾ]

ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯು (ಕ್ರಿ). ಚಿಮ್ಮುಕಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ತಳಿಸು:
ಗುರುಗಳ ಬಂದು ಶಿವಾಂಭ್ರವಾರಿ ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯು . . . ಬಾಲಂ
ಗೊಲ್ವು ಮಾಹೇಶ್ವರಾವರಣರ್ ಮಾಡಿಸಿದರ್ ಮಹೋತ್ಸವದಿನೊಪ್ಪಲ್
ಜಾತಕಮಾರ್ಗಂಗಳಂ (ರಾಜಶೇ. ೪-೫೭). [ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯಾ + ಸು]

ಪರಿಸೇಕಿಸು (ಕ್ರಿ). = ಪರಿಸೇಕಂಗಿಯಾ: ಸುರಭೂಪದ ಬಣ್ಣಂ ಮೇಣರ
(ರೆ)ನೇಬಾಲ ಪಣ್ಣ ಬಣ್ಣ ವಾದೊಡೆ ಪುಣ್ಣಂ ಪರಿಸೇಕಿಪ್ಪುದು ವೈಶ್ವಾ
ನರಚಾರ್ಣಾಮುನಿರೈವೇಡ ತದನಂತರದೊಳ್ (ಅಶ್ವ. ೧೨-೧೨).

[ಪರಿಸೇಕ + ಇಸು]

ಪರಿಸ್ಥಂದ (ನಾ). ೧. ಸೇವಕ; ಆಳು: ‘ಶ್ರೀಪ್ರಾ. ಪರಿಸ್ಥಂದಿ-
ಈ ೨ ಕೂಲಿಕಾಜಿಂ’ (ಹಲಾಯು. ೩೧-೨೧೪); ‘ಕೂಲಿಕಾಜಿಂ ಪರಿಸ್ಥಂ
[ಪಾಪಂ. ಸ್ವಂ]ದನಕ್ಕುಂ’ (ಮಂಗರಾ. ೭೦-೧೫). ೩. ದಾಸ್ಯ;
ಸೇವಕತನ: ಅವರ್ಗೆ ಬಹು ವ್ಯಾಪಾರಮುಮವರ್ಗೆ ಪರಿಸ್ಥಂದಮುಂ
ಪರಿಗ್ರಹಮುಂ ಬೇಡವರಂ ಸಂಕುಚಿತದ ಸಂವದಿಸಿ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ
ಮಾಲ್ವುದು ಸರಪಂ (ಮದಕ. ೮-೭೫). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಲನ (ನಾ). ಅಪ್ಪಳಿಸುವಿಕೆ: ಸುಭಾರೂಢ ಕುರಂಗಮವೇಗ

ಬಲಪಕ್ಷಿ ಮರಮುರಟೆಕೆಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗಿಂತವಿಷಯವರದಿಗಿಂತ[ಸ್ವನ]ಮುಂ
(ಸಂಪನ್ಮೂಲ, ೧೩-೫೧೭). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಗು). ಜಾರಿ ಬಿದ್ದು : ಅ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ
ಪರಿಸ್ಥಿತಿ[ಪಾಪಂ.೪]ತ ಪದವಿನ್ಯಾಸದಿಂದಂಚೆಯಂ ಪಳಂಚಲದ
ತಣ್ಣುಬಾಳ ತಾಣಮುಮುಂ (ಪಂಪಂ. ೯-೧೨೦ ಪ); ನಡುಗುತೆ
ನೀನಿರಲೆ ಭಯದಿಂದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಪಾಪಂಚೆಯಾಗೆಗೆಗಳನೆಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳ
ತೀವಿರ ದೈನ್ಯದೊಳಾ ವಿಲೋಕನಂ ದಿದದೆಯೆ ಸುಟ್ಟನಗ್ಗಿ ದಯೆಯಿಲ್ಲದೆ
(ಧ್ವನಿ. ೧೨೪). **ಪರಿಸ್ಥಿತಿ:** ಮೇಲಿನ 'ಪಂಪಂ' ಪುರೋಗದ
ಪಾಪಂಚರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ 'ಪರಿಸ್ಥಿತಿ' ನೋ.

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತಲೂ ಹರಡುವುದು, —ಹಾಸುವುದು:
ಸಮಿತ್ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ . . . ಮೂರ್ವಾಯವ ಹಸ್ತ ಬಂಧನಾದಿ ಸತ್ಪ್ರಿಯ
ಗಳಂ ಜೋಮುಮಂ ಮಾಡುತಿದರ್ (ಗಿರಿ. ೧೦-೯೭ ಪ); ತೋತೋಳಿ
ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಸೂತ್ರಾಪರಿಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ದೆಸೆಯುಜ್ಜಲನೆ ಪರಬಲಧಿಗೆ ತಿಖಿ
ಯುತ್ಪಾದದದಲಿ (ನಿರ್ಭಾಗ, ೧೦-೪೭-೨೦). ೨. ಸುತ್ತಲಿನ
ಪ್ರದೇಶ; ಪರಿಸರ: ಕೋಣತ್ರಯದ ಕುಂಡದಲಿ ಅಸುರವಿಪ್ರಾಪ್ತ
ಯಥರ್ಪಣವೆಸೆವ ಮಂತ್ರಾಗಮದಿ ಸಂಸ್ಥಾಪಿಸಿದನಸ್ತ್ರಾಪ್ತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ
ದಲಿ ಹುತವಹನ (ತೋರಾ. ೭-೪೨-೪); ವೆಂಕಟಪ್ರಸಾದಕರಂ
ಕಡಿತದ ಜಾವದೊಳಾ ಕುಳಿರಿಗೆ ಪೊರಗೈದದಂತೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳವಾಟಂಗಳಂ
ಬದ್ಧಂಗೆಸಲು (ಕಳಸ. ೭-೪೭); ಕಟ್ಟಿಸಿದವರ ಮನಸ್ಸು ಹೃದಯ
ವಿಶಾಲತೆಯೂ ಎಷ್ಟು ಸುಂದರವೂ, ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದೂ, ಅಷ್ಟು ಸುಂದರ
ಅ ದೇವಾಲಯ; ಅಷ್ಟು ವಿಶಾಲ ಅದರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೫).
೩. ಹೋಮಾಗ್ನಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಇಟ್ಟ ದರ್ಭೆ: ಮುಂಟಪದ
ನಡುವಣ ವೇದಿಯೆ ಜೋಮದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಸುತ್ತುಂ ಕುಳಿದ್ ವಿಪ್ರ
ಸಂಕುಳದಿಂ (ನಂದರ. ೭-೩೩); ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಮೇಲೆ ದರ್ಭೆ, ಸಮಿತ್,
ಅಜ್ಜಪಾತ್ರೆ, ಅರ್ಘಪಾತ್ರೆ ಇವುಗಳನ್ನಿಟ್ಟು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೦೭).
೪. ಹೋಮಾಗ್ನಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ದರ್ಭೆಯನ್ನು ಇಡುವುದು:
ಸ್ಥಂಧಿಲ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ . . . ಅಭಿಮುಖೇಕರಣ ಮುಖಾಂತರಾದಿಗಳಂ
ಸಮರ್ಪಕನಾಗಿ (ವಿವೇಕ. ೧೩೭). ೫. ಕಾರಣ; ಮೇಜುಕಟ್ಟು:
ಕಸ್ತುರಿ ಜವಾದಿಗಳ ಸಾರಣೆಯ ಕುಂಕುಮಪರಿಸ್ಥಿತಿ . . . ಸಭೆ
ಸಮಸ್ತಸೌಭಾಗ್ಯದಿಂದೊಪ್ಪು ತಿರಲು (ಜೈಮಿ. ೧೩-೨೩). ೬. ಕದ;
ಬಾಗಿಲು: ಅಶ್ವನೆಯ ಮಿಗಿಸುವಲ್ಲ ದೇಹದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನಗಿಸ
ಜೇಳೆಂದು ಪೇಳಿದಳು (ನೋಹ. ೩೪-೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಹೊದಿಕೆ; ಆಚ್ಚಾದನೆ. ೨. ಆನೆಯ
ಬೆನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೊದಿಸುವ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ:
"ವರ್ಣ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಮು, ಕುಂಠ, ಕುಂಠ, ವಸುತಂ—ಈ ೫ ಪರಿ
ಸ್ಥಿತಿಮುಂ" (ಕಲಾಯು. ೫೧-೧೫೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಇರವು; ಸ್ಥಿತಿ; ಅವಸ್ಥೆ: ಪದ್ಧತೋದರದ
ಕಡೆಯಂದರೇ . . . ಬೇತ್ವಾರ ಕೇಳಿದಾಗ ಮನೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ
ಬದಲಾಗಿ ಹೋಯ್ತು (ಪದ್ಮ. ೧೪೩); ಇಲ್ಲಿಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯೇ
ಬೇರೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು (ಮೂಲಾ. ೪೨). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಮಿಡಿತ; ಕಂಪನ. ೨. ಚಲನೆ;
ಅಲುಗಾಟ: ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದಹೇತುಕವಾಗಿ
ಬರ್ಹ ಕರ್ಮದ ಬರವಾಸ್ತವಮೆಂಬುದು (ಅ. ೧೦-೩೩೪); ಪರಿಸ್ಥಿತಿ
ರೂಪಕ್ರಿಯೆ ಕ್ಷೇತ್ರಕೃತಂಗಳು ಕಾಲಕೃತಂಗಳು ಪರತ್ವಾಪರತ್ವಗಳ
ಪ್ರತಿ (ತತ್ವ. ೨೪೧); ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಪರಿಣಾಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ

ಇದರಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ (ತತ್ವ. ೨೩೨). ೩. ಪರಿವಾರ; ಪರಿಜನ:
"ಪರಿವಾರ, ಪರಿಕರ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಪರಿಗ್ರಹ—ಈ ೪ ಪರಿಗ್ರಹಂ"
(ಕಲಾಯು. ೫೧-೧೫೧); ಮರದೊಳಗಣ ಕಿಚ್ಚು ಮರವನು ಸುಟ್ಟು
ಇದಿರನು ಸುಟ್ಟು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹರಿಯುತ್ತ (ವಚ. ೩೯೫-೧೬);
ಆನುಂ ಪ್ರಲಂಬಪ್ರಸಾದನನುಂ ಯಾದವಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದಮುಮುಂ ಮುಂದಿ
ಟ್ಟೊಡಗೊಂಡು ಪೋದವು (ಜಗ. ೯-೪೪ ಪ). ೪. ಸಾಧನ;
ಸಲಕರಣೆ: "ಪರಿಬರ್ಹಂ . . . ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ದಿಕ್ತರಿಸುವ ಗೃಹೋಪ
ಕರೋಣೋತ್ಪರಂ" (ದ್ರಾವಿ. ೪೪-೨೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಆದಿರುವಿಕೆ; ಕಂಪನ: ನಿಜದತ್ತಿಪಾತ್ರಿ ದತ್ತಿ
ಭುಜಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದನೋಗಿಯೆ . . . ಎಯ್ದದಂ ಗೋಕುಲಮುಂ (ಜಗ. ೫-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಗು). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ; ವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡ. (ನಾ).
೨. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದು: ಅಚ್ಚರಸೆಯರಾದಿ
ಸಂಧ್ಯಂಗಗಳನ್ನೆತ್ತಾಂಗರಸಭಾವಾಭಿನಯಗಳಿಂದ್ರಂ ಶ್ರೀದೇವೆಗೆ
ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೆಂಬಂತೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮಾಡಿ (ಶಾಂತಿ. ೭-೩೨ ಪ);
ಕಂದಿನಪರಾಜರಾವಣಕರಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದಪೊದ್ದು ಸೆಯೆ ಗಣಾಂತರಿತಂ
ಪದಚ್ಚುರೂಪ್ಯಂ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಭಂದೋ. ೩-೨೧೫); ಒಯ್ಯನೆ
ಯೆನೆ ನೆಟ್ಟನೆಯೆನೆ ನೆಟ್ಟನೆಯೆನೆ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುಮಿವಜ್ಜಿಲ್ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ
ಬಾರ್ಹವಿಧಾನಂ (ಶಮ. ೩೦೭). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ಅ). ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ; ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ: ಪಂಪನ ಪೊನ್ನನ
ಪೇಟ್ಟ ಕಬ್ಬದೊಳ್ ನೆಟ್ಟೆಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ನೆಟ್ಟೆಯದಿರ್ದುದುಮಂ
ನುಡಿಯ್ದು ಬಲೆ ಕಡೆಹೆಯೆ ನೆಟ್ಟು ದಂ ಕವಿಚತುರ್ಮುಖನಾಗಮ
ವೇದಿಯುತ್ತು ದಂ (ಕವಿ. ೧೨-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ನಡುಗುವಿಕೆ; ಕಂಪನ. ೨. ಮೊಗ್ಗು
ಬಿಡುವಿಕೆ; ಮೊಗ್ಗುಗುವಿಕೆ. ೩. ಮೇಲಕ್ಕೆ ಚಿಮ್ಮುವಿಕೆ.
[ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಅಲುಗಾಟ; ಚಲನೆ: ಪಂಪಂಕದನೂ
ಮೊದಲ್ ನೆಟ್ಟು ಕಾಂಚಿಯ ನುಣ್ಣುರಂ . . . ಎತ್ತಲುಂ ನಲಿದು
ನರ್ಹಿದತ್ತು ವಿಲಾಸಿನೀಜನಂ (ಚಂದ್ರ. ೩-೯೫). ೨. ಹೊರ
ಹೊಮ್ಮಿದುದು: ಮಂಜೀರಳ ಮಂಜುಳನ್ನು ದುಸಿಂಜಪರಿಸ್ಥಿತಿ
ಮೆಸೆಯೆ (ಶಾಂತಿ. ೭-೩೩). ೩. ಹೊಳೆಯುವಿಕೆ; ಪ್ರಕಾಶಿಸು
ವಿಕೆ: ಖರಕಾಣಕವದಿಂ ಮಣ ಗುರುತೇಜೋವೃತ್ತಿ ನೆಟ್ಟುಪೋ
ಲಕ್ಕುಂ ನಿಮ್ಮರವಾಕ್ಯಾ ಪಾಣಪರಿಸ್ಥಿತಿಂ ಕೈತಿರತ್ತದೊಳ್ ಸಮುಜ್ಜ್ವಲ
ಭಾವಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಬೆಂಕಿಯ ಕಣ; ಕಿಡಿ: ಬೆಸಗಿದನು
ಚಕ್ರವನು ಧಾರಾವಿಸರಧೂತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಪ್ರಸರತೇಜಃಕಣಪರಿಸ್ಥಿತಿ
ಸಮ್ಪಶಕಭಾನು ದೆಸೆದನೆಗೆ ದುಪ್ಪಾಳಿಸುವ ಬೆಳಗಸೆಯ ಬಂದು ಸುನೀತ
ಕಂಠದ ಬೆಸಗೆ ದಿದಲೆಗಿದುದು ಹಾಯ್ದು ತಲೆ ನೆಟ್ಟುಳಿಕೆ (ಕ.ವ್ಯಾ. ೧೦-೩೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದು; ಜನುಗುವುದು.
೨. ಪ್ರವಾಹ. ೩. ಪರಿವಾರ; ಪರಿಜನ. ೪. ಕೇಶಾಲಂಕಾರ.
[ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ೧. ಹರಿಯುವುದು; ಪ್ರವಹಿಸುವುದು.
೨. ಜನುಗುವುದು; ತೊಟ್ಟಿಡುವುದು. [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ (ನಾ). ಮಾದಕ ಪಾನೀಯ: ಮದ್ಯ: "ಮೈರೇಯಂ
. . . ಪರಿಸ್ಥಿತಿ [ಪಾಪಂ.೪]ವನೆ ಕಲ್ಮಸನೆ ಕಲ್ಮಸಕ್ಕು" (ಮಂಗಳಾ.

೩೫-೮). [ಸಂ. ಪರಿಸ್ತುತ]

ಪರಿಸ್ತುತ (ಗು). ಜನುಗಿದ; ಸೃವಿಸಿದ. [ಸಂ.]

ಪರಿಸ್ತುತ (ನಾ).-ಪರಿಸ್ತುತ: "ಮಧು . . . ಪರಿ(ಸ್ತು)ತು, ತಾ. ಮದಿರಾ . . . ಮಧು-ಈ ೨೪ ಕಳ್ಳು" (ಪಠ್ಯ. ೫೫-೧೭೪).

[ಸಂ. ಪರಿಸ್ತುತ]

ಪರಿಹರ (ನಾ). ನಿವಾರಣೆ; ಪರಿಹಾರ: ಎನ್ನ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಪರಿಹರವಾವುದೋ (ಬಸವ. ೪೫-೩೪); ಮುಳ್ಳು ಕೊಗ್ಗಿಯಂ ಕಷಾಯ ವಿಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಪರಹರಣ ಕುಂಠಿಯ ಚೂರ್ಣದಂ ಹಾಕಿ ಕೊಡಲು ಗ್ರಹಣೆ ಪರಿಹರ (ಸಪ್ತ. ೩೩೬); ಶಂಕೆಗೈವರಿಗಿಂತು ದ್ವೈತದ ಶಂಕೆ ದೋರುತ್ತಿಹುದು ಪರಿಹರನುಂ ಕಟಾಕ್ಷದಲರುಹಬೇಕು (ಗಣ. ೧೩-೪೬).

ಪರಿಹರವಾಗು-ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಕಳೆ: ನಿನ್ನ ದರುಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲಿ ನಾನು ಪೂರ್ವದ ತಂದ ಫಲವು ಇಂದು ಪರಿಹರವಾಯಿತು (ಗೋ. ೨೦-೪೬). [ಸಂ. ಪರಿಹರ]

ಪರಿಹರಗೈಸು (ಕ್ರ). ನಿವಾರಣೆಮಾಡು; ಕಳೆ: ಅಜನಿಯಲಿ ದಿಶ್ಚ ದಲೆ ಬೆಳೆದಿಹ ಗಿಡದ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಸಲಹೇವರ ಒಡಲೊಕ್ಕಪ್ಪಾ ಮಯವ ಪರಿಹರಗೈಸುವೆಂದದಲಿ (ಜಗದಾ. ೩೭೦). [ಪರಿಹರ+ಗೈಸು (<ಕೈಯ್ಯ)]

ಪರಿಹರಣ (ನಾ). ೧. ನಿವಾರಿಸುವುದು; ತಪ್ಪಿಸುವುದು; ತಡೆಯುವುದು. ೨. ಬಿಡುವುದು; ತೊರೆಯುವುದು; ತ್ಯಜಿಸುವುದು: 'ಪರಿಹರಿಸು' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಹರಣೆಯ (ಗು). ೧. ತೊರೆಯಬೇಕಾದ; ದೂರ ಮಾಡಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ತೊರೆಯಬೇಕಾದುದು; ದೂರ ಮಾಡತಕ್ಕದು: ಕರಣೆಯವಿಷ್ಟು ಕರಣಮಕರಣೆಯಮುನ್ನಿಷ್ಟು ಕರಣ ಮಂದಿ ನಯಮಾಡರಣೆಯಮಲ್ಲದುದು ಪರಿಹರಣೆಯಂ ಭಾವಿಸುಂಗೆ (ರಾಜ. ೧೩-೧೩). [ಸಂ.]

ಪರಿಹರಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ನಿವಾರಿಸು; ನೀಗು: "ಪರಿಹರಿಸಿವು ದಕ್ಕೆ ತೀರ್ಚಿಂಬ ನುಡಿಯಕ್ಕು" (ಕಬ್ಬ. ೩೭); ಬಾಲ್ಯಕ್ಕೊಳಾದ ತೃಪ್ತಿಯಂ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಮುಗಮರಿದಾಗಿಯುಂ (ಕಾಂ. ೪೪೮); ಎತ್ತಲಾನುಮರ್ಥಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ತನಗೆ ಬಂದನರ್ಥಮಂ ಪರಿಹರಿಸಲ್ ಬಹುದು (ಪಂಚತಂ. ೫೪-೧೬); ಸೋಕಿದವರ ದುರಿತವ ಪರಿಹರಿಸುತ ಶ್ರೀ ಕಾವೇರಿಯೊಪ್ಪಿಹಳು (ಕಂಸ. ೨-೧೬). ೨. ಬಿಡು; ತ್ಯಜಿಸು; ತೊರೆ: ಅನರಸುಗೈಯ್ಯ ಪಟುವಗೈಯನದಂ ಪರಿಹರಿಸಿದನಾತನನೀ ಕಿಂಟಿ ಗೆರೆನಗೆ ಪಟ್ಟವಂ ಮಾಡುವನೇ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೨೪); ಪರಿಹರಿಸಿ ಪೋಗಲಕ್ಕುಮೆ ಕರುಣೆದೊರ್ವನನಾಥೆಯಂ ಭಕ್ತಿಯಂ (ಕಾಂ. ೪೨೩); ಸಂಜೀವಕನಂ ಪರಮಸ್ತೇಹಿತನಂ ಪರಿಹರಿಸುವ ನಲ್ಲಿಂ ಸಮಸ್ತಗುಣಸುಯುತನಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೦೨-೧೪); ಕುರು ಕುಲೋದ್ಧಾರಕನು ಮಾದ್ರೇಶ್ವರನೆನಿಸಿ ವಿಖ್ಯಾತಿ ಬಂದುದು ಪರಿಹರಿಸ ದಿರು ಮಾವ ಎಂದೊಗಿದನು ಚರಣದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೫-೩೫).

೩. ದೂರಮಾಡು; ದೂರಪರಿಸು: ಪರಿಹರಿಸುವುದುಂ ಕೆಲಬಲ ದೊಳಿಡ ಪಸಾಯಿತರುಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿ (ಅನಂ. ೧೧-೪೬); ಮಾರುತಸುತನು ಕೌರವರಾಯನನುಜರೆ ಸೀಳಿದನು ಕಳಶಜನ ಪರಿಹರಿಸಿ [ಪಾಂ. ನವಪುಟ, ಪರಿಭವಿ] (ಕುಮಾರ. ೧೨ ಸೂಚನೆ); ಪಾಡು ವಡಿಪರಿದು ಪರಿಹರಿಸದೆ ಚಿನ್ನವಾಡದೆ ಮನೆವಾಳ್ತಿಯನು ಮಾಡುವುದವರ ಸಮ್ಮತದಿಂದ (ಪುಟ. ೪-೧೩); ವಿದ್ಯೆಯ ಶೃಂಗಾರವಿದ್ದರು ಖಳರನು ದೂರದೊಳಿಡ ನೀವು ನಮಿಸಿ ಹೆಡೆಯೊಳು ರತ್ನವೆ ಇದ್ದರು ಹಾವನು ನಲಿವಂತೆ ನಾವು ಪರಿಹರಿಸಿ (ಪಂಚ. ೬೫-೧೪). ೪. ತಡೆಗಟ್ಟು;

ನಿಲ್ಲಿಸು; ತಪ್ಪಿಸು: ಪರಲೋಕಾರೋಹನಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿದವಲ್ಲಿ ನೋಡಿದೊಂದಿಗಲು ದಾಹರಿಸುವ ತೊಂದಿಂ ಖಡಿಯಪರಿಸುಗಳೆಡೆವಿಡದೆ ಮೇಘದಂಬರತೆಯಂ (ಕಾಂ. ೪೫೫); ಪರಿಹರಿಸಿ ಪಾಟಿಯಂ ಪಾಟಿ . . . ನಿಜಸುತನಂ ಕರುಮಾಡಂಬುಗಿಸಿದವಳ್ ಕರುಣಂಗೆಟ್ಟಾ ಕೈಕೈ ಕಲ್ಲಿ ದೊಯಕ್ಕುಂ (ಪಂ. ೩-೧೬೪); ಉರಗನರದಿವಿಜಾದಿಗಳಿಗಿದು ಪರಿಹರಿಸಲಳವಲ್ಲ . . . ಮರಣ ಜನಿಸಿದ ಬಳಿಕ ತಪ್ಪದು (ಕುಮಾರ. ೭-೨೪). ೫. ತೆಗೆದುಹಾಕು; ತೆಗೆದುಬಿಡು: ಪರಿಹರಿಸಿ ಯವಣಮನಾ ಸ್ವರಂಗವು ನಾಡಿಯಂಬುವಕ್ಕುಂ (ಕಾಂ. ೧೨); ಕರಮಸಿಯೆ ಮುನ್ನಿನ ದಿನಂ ಶಂಕರನನರ್ಪಿಸಿ ಮಹಾದಿವನ ಪರಿಹರಿಸಿದಾ ಪತ್ರ್ಯನಿನ್ನಿನಾಪೋಹಿಲನು ತಂದು ನಿರತದಿಂದದನೇ ಪ್ರಸಾದಸ್ಪುರಣ ಭಾವದಿನನಂಭವಿಸುತಿರೆ (ಬಸವ. ೪೩-೩೬). ೬. ಕಳೆ; ಮುಗಿಸು: ಮಹಾದಿವನ ಪೇದಾವನೆಯ ಸಾರ್ವರು ಬಳಿಕ್ಕವರಲ್ಲಿ ರಜನಿಯ ಪರಿಹರಿಸಿ ದಾಂಟಿದರು ನಡಿಯನು (ಪಂ. ೨-೪-೪). ೭. ನಾಶಮಾಡು; ಧ್ವಂಸಮಾಡು: ನಿರವಿವರಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಬಾಬ್ಬದಿಂದದಜಾಪೆ (ಚಾಪು. ೧೦); ಪದಗಂಗಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿ ಭಾಷೆ ಕಿಪ್ಪಿಕ್ಕುಭಕ್ತಿಯನಲರಿಸುವ ಭಾಷೆ (ಬಸವ. ೩-೩); ಉ(ವು)ರಿ ಕೋರದೊಳುವಯಿಸಿದೊಡೆ ಕರುಗುಗು ಮುಳ್ಳುರ್ಥವೆಲ್ಲಮೆರಡುಂ ರಂಧ್ರಾಂತರಮುರಿದೊಡಾಕ್ಷನಂ ಪರಿಹರಿಸುಗುಮಾ ತುರಗರತ್ನಂ (ಅಶ್ವ. ೪-೬೬); ಧುರದ ಪ್ರಯುಕ್ತತಾಂಶ ನನು ಪರಿಹರಿಸಿದವು (ಕುಮಾರ. ೩-೬೬); ಹರಿಗೆ ಮಿಥ್ಯತ್ವದಾಮಯ ಕುಂದೆ ಮೃಗಕುಲ ಪರಿಹರಿಸಿದವು ವೈರಿಗಳ (ಪಂಪ. ೮-೫೭). ೮. ಮೀರು; ಉಲ್ಲಂಘಿಸು: ಪರಿಹರಿಸೆಯಮ್ಮ ನುಡಿಯಂ ಗುರು ವಚನಮುಲಂಘನೆಯಮೆನ್ನದೆ (ಪಂ. ೩-೧೪). ೯. (ಸಾಲದಂತೆ) ತೀರಿಸು; ಸಂದಾಯ ಮಾಡು: (೪). ೧೦. ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳು; ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳು: (೪). ೧೧. ನಿವಾರಣೆಯಾಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು; ಇಲ್ಲವಾಗು: ಪರಿಹರಿಸಿ ಪೋಗಿ ಮಾಯಾಸ್ವರೂಪ ಮಳವಜಾದಿಲ್ಲ ಪೇಚರಪತಿ (ಪಂ. ೧೦-೩೧); ದುರಿತಮಿರ ಪ್ರಭಾವಂ ಪರಿಹರಿಸಿದು ದೇವ ನಿನ್ನ ಮುಖಚಂದ್ರಮುನಿಂ (ಧರ್ಮ. ೧-೩೩); ಗರುಡಮತದಲಿ ಸರ್ಪವಿಷ ಪರಿಹರಿಸುವುದು ದುರ್ಜನ ವಡೊಳಿನ್ನರಮಹಾವಿಷಕಾಪ ಗಾರುಡವಾಪ ಸುಂತ್ರಮುಖ (ಕುಮಾರ. ೪-೨೩). ೧೨. ಪಾರುಮಾಡು; ರಕ್ಷಿಸು: ಇರದೆ ಹರಿತಂದಳು ಜಯದ್ರಥನರಸಿ ಸ್ವಪತಿಯನೊಸಿ ಸ್ವಪತಿಯ ಹೊರಗೆ ನೀ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕುದು ಪತಿಯನೆಂದೊಗಿದಳು ಚರಣದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೬-೩೦). ೧೩. ಬಗೆಹರಿಸು; ಇತ್ಯರ್ಥಮಾಡು: ಮರಣ ಸ್ತಂಭವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮರಣ ಪಾಠ್ಯಂಗಳಲ್ಲದೆಡೆಯಲಿ ಪರಿಹರಿಸುವುದ ಕಾಣೆನೆಂದರು ಚರರು ಭೂಪತಿಗೆ (ಕುಮಾರ. ೮-೫೦).

ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು, ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳು-೧. ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳು; ಹರಿದವಳುಮಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡು [ಪಾಂ. ಹಸರಿಸಿ ಕೊಳುಕಂ] . . . ಕೊಂಡು ಕೊನೆವುಕ್ತರ್ ತಾಯ್ತಂದೆಗಳಂ ಕಂಡು (ನಂದ. ೨-೫೪); ನಿನೊಂದು ಪೆಸರ ಪೋಲ್ಪೆಯೊಳಂದಜಾವಿಳಂ ತನ್ನ ಪಾತಕಕೋಟಿಯಂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡಂ (ಚೈವಿ. ೧೫-೩೬). ೨. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಪರಿಹರಿಸು ಬಿಲುಗಾಣನಾದರೆ ಪರಿಹರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ ಪವನಜ ಬಿಜುಗಣಿಯಲಿರದೆಚ್ಚ ನಕಿತನ ಧನುವ ಸಾರಥಿಯ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೩೬) [ಪರಿಹರಣೆ-ಇಷ್ಟು]

ಪರಿಹರಣೆ (ಗು). ೧. ದೂರಮಾಡಬೇಕಾದ; ನಿವಾರಣೆ ಯಾಗಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೨. ಬಿಡಬೇಕಾದುದು; ತ್ಯಜಿಸ

ಬೇಕಾದುದು : ಯೂಕಾಥೀತಿಯಿಂದಲಿರಂ ಪರಿಹಾಸವ್ಯಮು ಮೇಣ
ಜೀರ್ಣಭವದಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಜ್ಯಮೇ ತಾಜ್ಯಮೇ (ಚಂದ್ರ. ೧-೪೫).

[ಸಂ.]

ಪರಿಹಾಸ (ಗು). ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಈಡಾದ; ನಗೆಪಾಟಲಿಗೆ
ಗುರಿಯಾದ; ಸ್ವಕೀಯ ಮಹನೀಯಗಾಂಭೀರ್ಯಪರಿಹಾಸಸುಧಾ
ಶರಧಿಪುರೈಮೇಖಲಾಕಲಿತ ಪರಿಹಾಸವಲಯವರಿತ . . . ರುವೀಧಿ
ಸನಾಥಮುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೪-೧೦೬ ಏ). [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾರ (ನಾ). ೧. ತೊರೆಯುವುದು; ತ್ಯಜಿಸುವುದು.
೨. ದೂರ ಸರಿಸುವುದು; ದೂರ ಮಾಡುವುದು. ೩. ಕಳೆ
ಯುವುದು; ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು; ನಿವಾರಣೆ: "ಪ್ರತಿಕ್ಷಪ್ತ
ವೆನಲು ಪರಿಹಾರಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರ. ೧೨೮-೯); ಪಾತಕ ಮಹಾ
ಪಾತಕವ ಮಾಡಿದವನು ಸದ್ವೃತ್ತರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರೊಕ್ಕ ಪ್ರಸಾದವ
ನಾಯ್ದುಂಡರೆ ಸಕಲಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ಪಾತಕ ಪರಿಹಾರವು (ಬಸವ. ೪೬೯);
ಎನ್ನ ಭಕ್ತಿವಿಹೀನತೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಂತಹುದೋ (ಬಸವ. ೬೦-೫೭);
ಅಜೀರ್ಣಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಸುಲಭಯುಕ್ತಿ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೧೪); ಎಲ್ಲಾ
ದೋಷ ಬಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರ (ಗಾಥ). ೪. ದ್ರವ್ಯಸಹಾಯ: ಬೆಂಕಿಯ
ಅಪಭಾಷದಲ್ಲಿ ಸತ್ತವನಿಗೆ ಸರ್ಕಾರ ಪರಿಹಾರ ನೀಡಿತು (ರೂಢಿ). ೫.
ಉತ್ತರ; ಸಮಾಧಾನ: ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರ
ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೮೫); ಜಗತ್ತಿನ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆ
ಯೊಂದಕ್ಕೆ ರಾಜಾರವರ ಹೊಗೆರಹಿತ ಒಲೆ(ಚೂಲಾ)ಯು ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ
ಪರಿಹಾರವನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ (ಅಮೃತ. ೧೯). ೬. ನಷ್ಟವನ್ನು ತುಂಬಿ
ಕೊಡುವಿಕೆ; ನಷ್ಟಭರ್ತಿ: (Compensation. ಪಕ್ರ. ೨). ೭. 'ಪರಿಹಾರದ್ರವ್ಯ'
ಪರಾ. ೭. ಅಪರಾಧದ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ
ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆ; ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ. ೮. ತೆರಿಗೆಗಳಿಂದ ದೊರೆ
ಯುವ ವಿನಾಯಿತಿ: ಎಲೆಯ ಹೊಣೆ ಪರಿಹಾರ ೫೦ ಹಸುಂಬೆ
ಪರಿಹಾರ ೫೦ (ಎಚ್. VII, ೩೨೩. ೮೮-೯೬; 1203). ೯. ಅನಾದರ;
ತಿರಸ್ಕಾರ; ಅವಜ್ಞೆ. ೧೦. ದಾಸ; ಕೊಡುಗೆ. ೧೧. ಔಷಧಿ;
ಮದ್ದು: ಅವರ ಮನೋರೋಗಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವೇ ಇಲ್ಲ (ರೂಢಿ).
೧೨. [ಜೈನ] "ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಭೇದ-ಕೆಲವು ಕಾಲಾವಧಿಯಿಂದ
ಸಂಘದಿಂದ ಬೇರೆ ಮಾಡುವುದು" (ಜೈನಶಾ. ೧೬೨).

ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡು-ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡು; ವಿನಾಯಿತಿ
ಯನ್ನುಂಟುಮಾಡು: ಸಾಸಿರಬೇಜುವತ್ತಿಗೆ ಪೆಜ್ಜುಂಕೆ ಬಿಡ್ತೊಡೆ
ವಡ್ಡ ರಾವುಳವೊಳಗಾಗಿ ಸುಂಕವಿಲ್ಲಂ [ಪರಿಹಾರಂ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಂ (ಎಚ್.
xxviii, ೫-೫೧; 1082). ಪರಿಹಾರವಾಗು-೧. ನಿವಾರಣೆ
ಯಾಗು: ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರ
ವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಹಿಂದೂಗಳ ನಂಬಿಕೆ (ಸಸಿ. ೧೨). ೨. ಬಗೆಹರಿದು;
ಇತ್ಯರ್ಥವಾಗು: ಆದರೆ ಸಮಸ್ಯೆ ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಸುಲಭವಾಗಿ ಪರಿಹಾರ
ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ (ದ್ರಾವಿ. ೨೬೧). [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾರಕ (ನಾ). ೧. ನಿವಾರಣೆಮಾಡುವಂತಹುದು; ಪರಿಹರಿಸುವುದು;
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಆನಂದಮಯವು, ಆನಂದಪೂರ್ಣವು,
ಸರ್ವಸಂಕಯಪರಿಹಾರಕವು (ನಚರ. ೬೯). ೨. ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವವನು;
ಪರಿಹರಿಸುವವನು. ೩. ತೋಳುಬಂದಿ; ಬಾಹುವುರಿ.
[ಸಂ.]

ಪರಿಹಾರಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). = ಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿ: ಪರಮಾರೋಚನ
ದೊಳ . . . ಪರಿಹಾರಕ್ರಿಯೆಯೊಳ . . . ನಿಬಿಡಕಾಯೋತ್ಸರ್ಗ
ದೊಳ ಶುದ್ಧಿ ತಲ್ಲಿರ್ದೋಪಪ್ರಕಾರಸಾರಕವಮಂ ತತ್ಪ್ರಪಸಂ ತಾಳಿದಂ

(ಸುಕುಮಾರ. ೪-೧೫). [ಪರಿಹಾರ+ಕ್ರಿಯೆ]
ಪರಿಹಾರದ್ರವ್ಯ (ನಾ). ೧. (ಪ್ರವಾಹ, ಪ್ರಾಮ, ಯುದ್ಧ
ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದಂಟಾದ ನಷ್ಟಗಳಿಗಾಗಿ) ಪರಿಹಾರ
ರೂಪವಾಗಿ ಕೊಡುವ ನಿಧಿ; ನಷ್ಟವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಡುವ
ಹಣ; ನಷ್ಟಭರ್ತಿ ಹಣ: ಮೊದಲ-ಯುದ್ಧದ ತರುವಾಯ ಸೋತ
ಜರ್ಮನಿಯ ಮೇಲೆ ಹೇರಲಾದ ಪರಿಹಾರದ್ರವ್ಯ (Reparation)
ತೀರುವೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ . . . ಬ್ಯಾಂಕು ಒಂದನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂದು
ಶಿಫಾರಸು ಮಾಡಿತು (ಅಂತರ. ೧೪೪). ೨. ಸರ್ಕಾರ ಮುಂತಾದ
ಸಂಸ್ಥೆಯು ಬೇರೊಬ್ಬರ ಭೂಮಿ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು
ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಅವುಗಳ ಒಡೆಯನಿಗೆ
ಕೊಡುವ ದ್ರವ್ಯ: ನಮ್ಮ ಜಮೀನಿನ ಮೂಲಕ ರಸ್ತೆ ಹಾದುಹೋದ
ದರಿಂದ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ನಮಗೆ ಐದು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಪರಿಹಾರದ್ರವ್ಯ
ದೊರೆಯಿತು (ರೂಢಿ). [ಪರಿಹಾರ+ದ್ರವ್ಯ]

ಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪ್ರಾಣವಧೆ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ
ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾ
ಗುವ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ವಿಶುದ್ಧಿ; ಚಾರಿತ್ರ್ಯಶುದ್ಧಿ: ಸಾಮಾ
ಯಿಕಚೈದೋಪಸಾಧನಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿ . . . ಅಸಂಯಮವಿಲ್ಲದಿಂ
ಸಂಯಮಂ ಸಪ್ತವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭). [ಪರಿಹಾರ+ವಿಶುದ್ಧಿ]

ಪರಿಹಾರಶುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಪರಿಹಾರವಿಶುದ್ಧಿ: ಸಾಮಾಯಿಕಚೈ
ದೋಪಸಾಧನಪರಿಹಾರಶುದ್ಧಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸಾಂಪರಾಯ ಯಥಾಪ್ರಾಪ್ತ
ಚಾರಿತ್ರ್ಯಭೇದದಿಂದ ಪಂಚವಿಧಂ (ಅದಿ. ೧೦-೬೬ ಸ). [ಪರಿಹಾರ+ಶುದ್ಧಿ]

ಪರಿಹಾರ್ಯ (ಗು). ೧. ಬಿಡಬೇಕಾದ; ತೊರೆಯಬೇಕಾದ.
೨. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ. ೩. ಒಯ್ಯಬೇಕಾದ; ತೆಗೆದು
ಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕಾದ. ೪. ಬೇರೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ;
ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಬೇಕಾದ. (ನಾ). ೫. ತ್ಯಜಿಸಬೇಕಾದುದು; ಬಿಡ
ಬೇಕಾದುದು: ಗ್ರಾಮ್ಯಾಶಾಸನಗಳ ಮಾರ್ಗಯುಗಳ ಪರಿಹಾರ್ಯಂ
ಗಳ (ಆಮಿ. ೨-೪೨); ಪರಿಹಾರ್ಯಂ ದಿನದೊಳ ಸಮಸ್ತಶುಭ
ಕಾರ್ಯಕ್ಕಂ ವ್ಯತಿರೇಕವೂ ಪರಿಣಂ ವೈದ್ಯತಿ (ರೋಚೋ. ೧-೨೪).
೬. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅಭರಣ: ಕೈಬಳೆ;
ಕಂಕಣ: 'ಪಾರಿಹಾರ್ಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾಸ (ನಾ). ೧. ವಿನೋದ; ಸರಸ; ಹಾಸ್ಯ: ಭೀಮಸೇನ
ನನುಮತದೊಳ ನರ್ತನಚಟನೆಯ ಪರಿಹಾಸಕೀರ್ತಿಲನುಮನಿಸಿದ
ವಿದೂಷಕನೆಂದಂ (ಗದಾಯು. ೨-೮ ಸ); ಪರಿಹಾಸಮೊಪ್ಪಮಾದರಮೇಲೆ
ಗೀತಮಕ್ಕ ರಗೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲದಿರೆ ನಾಡ ಕೋಟಿಲೆಯ ಕೊಟ್ಟಿರವನು ಸೊಳವನೆ
ಯಲ್ಲ (ರೀಲಾ. ೨-೪೧); ಪರಿಹಾಸವಿವಿಧಕೀರ್ತಿಪರಿಣತಮತಿ
ವಿಪ್ರವಂಶಸಂಭೂತಂ ನೋಡೆ ರಸಾರ್ಥವಾಣಿ ಸಾಧುಸ್ವರೂಪನೊಪಂ
ವಿದೂಷಕಾಖ್ಯಮನಾಳ್ಕುಂ (ಶೃಂಗರ. ೪-೧೦); ಪರಿಹಾಸಚರ್ಚೆಗೆಲ್ಲಾ
ಶರಣರ್ ಸಗುರ್ತಿದರ್ (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೪೯-೧೨). ೨. ಅಣಕ;
ಕುಚೋದ್ಯ: ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಮುಳಿಸುನೆನಿಸಿದ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ಪಸರಿಸಿ
ಪರಿಹಾಸವಚೋವಿಳಾಸದಿನಿಂತೆಂದಂ (ಪಂರಾ. ೧೦-೨೬೧ ಸ); ನಿಶಾಂತ
ವಸಭ್ಯಸಂಗದಿಂದ ದ್ವೈತವಿನೋದವನ್ನಿರಗುಣಂ ಪರಿಹಾಸವಚೇಪ್ಯವೃತ್ತಿ
ದುರ್ಗತಿ ದುರಾಗ್ರಹಂ ಹೃದಯದೊಳ ಸೆಲಿಸುತ್ತ ಸಳಕ್ಷಿತೀಶನಾ
(ಸಚಂ. ೫೦೨). ೩. ವಿನೋದ ಮಾಡುವುದು; ನಕಲಿ
ಮಾಡುವುದು. ೪. ಅಪಹಾಸ್ಯಮಾಡುವುದು; ಅಣಕಮಾಡು
ವುದು. ೫. ಉಲ್ಲಾಸ; ಹರ್ಷ: ಪರಿಹಾಸಹೇತುಭಾವನೆ ದೊರೆ
ಕೊಳ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಹಾಸ್ಯಮಂ ಬರಸಂ (ಶೃಂಗರ. ೧-೬೬). ೬. ನಗೆ;

ನಗಿ. ೩. ಹಾಸ್ಯಗಾರ; ವಿಮೂಷಕ: "ಪರಿಹಾಸ, ದ್ರವ್ಯ, ನಮಃ—ಈ ೩ ಮೇಳದಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೩೧-೨೭೮); ತನ್ನಯ ಮೊಗವ ಡೊಂಕಿಸಿ ನಕ್ಕು ಪರಿಹಾಸನನ್ನಿಗರನು ನಗಿಪಂಕಿ (ಭೃಷ. ೬೩-೧೩೨). ೪. [ಕಾನ್ಯಮಿ] ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಹಾಸ್ಯರಸದ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವ: ರತಿ ಪರಿಹಾಸಂ . . . ವಿಷಯಾಶಯತ್ವಂ ಪ್ರತಿನಯತ ಸ್ಥಾಯಿಭಾವಮಿವ ತಾಮುಕ್ಯಂ (ಕಾನ್ಯಾ. ೭೯೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾಸಕ (ನಾ). ೧. - ಪರಿಹಾಸ ೩: "ಸಬ್ಬ ವಕಾಃ ಪರಿಹಾಸಕಂ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೯); ಪರಿಹಾಸಕರಿಗಿಂತ ಜ್ಞಾನಜನಾಹನಗಳಿಗೆ ಎಚ್ಚರ (ಒಪ್ಪು. ೫೯-೨೪); ಕರಣಕರು ಮಾಂತ್ರಿಕರು . . . ಪರಿಹಾಸಕರು ವೈಶಾಳಿಕರು ರಂಜಿಸಿತು (ಕುಮಾರ. ೨-೨೬); ನಾದಿ ವಾಗ್ಮಿಕ ಭಟ್ಟ ಪರಿಹಾಸಕ . . . ಗಾಯಕ ನಟವರಂದೆದುದೊಡ್ಡೋಲಗಂ (ಪ್ರಾ. ೧೪-೫); ಅವನ ಜೊತೆಗೆ, ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕೋರಿಸಿ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವ ಪರಿಹಾಸಕರೂ ಇದ್ದರು (ನಾಗಶಾ. ೪೬). ೨. ವಿನೋದ; ಹಾಸ್ಯ: ಕರುಣೆ ನೀನೆಂಕು ಕರೆದೆಯೆಂದು ಸಭೆಯೆಲ್ಲ ಪರಿಹಾಸಕನ ಮಾಡಿದರು (ಜೀವಂಜನಂ. ೩-೩೦); ಜಗದೀಶ್ವರನು ಪ್ರಯಾವಿಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯರನು ಪರಿಹಾಸಕನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ವಚನ. ೨೬). [ಸಂ.]

ಪರಿಹಾಸಕೇಳಿ (ನಾ). ವಿನೋದದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಟ್ಟಿ, - ಲೀಲೆ: ಪರಿಹಾಸಕೇಳಿ ಕೂಪನ ಬರವಂ ನೆನೆಯುತ್ತ ಮಿರ್ಪದಧರಾಣಿ (ದ್ರಂಗಾರ. ೪-೭೧); ಪರಿಹಾಸಕೇಳಿಯು ತಿರುಕಲಕಳಾಳೇಳಿಯು . . . ಜಿನದೊಡೆ ಸತಿಯನವರೊಸೆಯಿಸಿದರೆ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೪೨).

[ಪರಿಹಾಸ+ಕೇಳಿ (= ಕೇಳಿ)]

ಪರಿಹಾಸಗೈ (ಕ್ರಿ). ವಿನೋದ ಮಾಡು; ಹಾಸ್ಯಮಾಡು: [ಬಣ್ಣನೆ]ವಾತಾಡುವ ಪರಿಹಾಸಗೈವ ಗಾಡಿಕಾತಿಯರು ಗಣನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಜೋಡುಗೂಡಿರುವರು ಕೂರ್ಮಯೋಳು (ಪದ್ಯ. ೧-೧೬).

[ಪರಿಹಾಸ+ಗೈ (< ಕೈ)]

ಪರಿಹಾಸಗೋಷ್ಠಿ (ನಾ). ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಡಿದ ಗೋಷ್ಠಿ; ವಿನೋದಗೋಷ್ಠಿ: ಪರಿಹಾಸಗೋಷ್ಠಿಗಳನ್ನು ಹರವರಿಯಾಗಿ ನುಡಿಯನು ಧೈರ್ಯದೊಳು ಮಂದದೊಡೆಹನು ರಾಜೇಂದ್ರ (ಭೃಷ. ೨-೨೭).

[ಪರಿಹಾಸ+ಗೋಷ್ಠಿ]

ಪರಿಹಾಸಿ (ನಾ). ಹಾಸ್ಯಮಾಡುವಂತಹುದು: ಒನ್ನ ಸಕಳಕಳಾಧರ ಮಂಡಲೋಪಮಾನ ಗಂಧಧಿಗ್ರೀತನ ದಿಜ್ಜಾಗಳಪೋಲಫಲಕಪರಿಹಾಸಿಯನಿವ ಕಪೋಲಯುಗಲೋದಯಾಡಳನು . . . ಜೋರೆ (ಪಾಂ. ೫-೧೩೬ ವ). [ಸಂ. ಪರಿಹಾಸಿನ್]

ಪರಿಹಾಸ್ಯ (ಗು). ೧. ಹಾಸ್ಯಸ್ಪದವಾದ; ಅಣಕಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಾಗುವ. ೨. ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುವ; ಅಣಕ ಮಾಡುವ: ಪರಿಹಾಸ್ಯಪಂಡಿತರು ಪುಣ್ಯಶಾಸ್ತ್ರೀಕರು ಪೌರಾಣಿಕಜನರು (ಕುಕ. ೭-೧೦). (ನಾ). ೩. ವಿನೋದ; ಹಾಸ್ಯ: ಪರಿಹಾಸ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿಯಲು, ಹುಡುಗಿಯ ರಿಲ್ಲರೂ ಕಿಲಕಿಲನೆ ನಕ್ಕರು (ವಿಜಯ. ೪೧).

ಪರಿಹಾಸ್ಯಂ ಮಾಡು, ಪರಿಹಾಸ್ಯ ಮಾಡು. ಅಣಕಮಾಡು; ಗೇಲಿಮಾಡು: ಪರಭೂಪಾಲರ ಬಾಳಂ ಪರಿಹಾಸ್ಯಂ ಮಾಡುವಂತೆ ಹಸನಂಗಿಯು (ಪದ್ಮಾ. ೨-೨೭); ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆ ಬೈಚಿಟ್ಟಿ ಸಿಹದ ವೇದನೆಯು ತಾನೆ ತಾನಾಗಿ ನಂತು ಆತನನ್ನು ಕೇಳಿ ಪರಿಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು (ಚತು. ೧೦೬).

[ಸಂ.]

ಪರಿಹೃತ (ಗು). ೧. ಬಿಟ್ಟು; ತ್ಯಜಿಸಿದ: ಪರಿಹೃತಸಪ್ತವ್ಯಸನಂ ನಿರಂತರೋಪಾಸ್ಯಮಾನಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಸನಂ (ಪಂಚತಂ. ೨೧-೧೯); ಪರಿಹೃತ ಜಲಮಾಗಿ ಜಲಾಕರಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುದೊಬ ತೆಜದಿಂ ಮನೆಗಾಜರ ಪರಮೆನುವುದಾ ಪುರವರದೊಳು ನವರತ್ನಕಾಂತಿಕೆಯೆಂದಂ (ಪಾಂ. ೧೨೨). ೨. ಹೊರದೂಡಿದ; ದೂರಮಾಡಿದ: ಪರಿಹೃತಸಾರಿಕಾ ಶುಕಶಿಶುನೃಪಂ . . . ಎನಿಸ ಮಂತಣಸಾಲಿಗೆ ಬಂದಂ (ಜಗದಿ. ೧೫-೪೬). ೩. ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿದ; ಪರಿಹರಿಸಿದ; ಕಳೆದ: ಪರಿಹೃತತ್ವವ್ಯವಹಾರಸಂ ದ್ವಿಜಸ್ಸುಹಿತಂ . . . ಎಂದಿನಂ ಸುರುಚಿರ ಮಾಡ ಸನ್ಮುಖಯ ಮಾನಸದೊಳು ನೆಲಿಸಿದ ಹಂಸಿಯಂತಿರೆ (ಕಾಂ. ೨೫೦); ಪರಿಹೃತನಪನದರಿದ್ರ ಶೂರಗುಣಶೃಂಗಾರಹಾರ (ಒಪ್ಪು. ೬೬-೬೭). ೪. ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ; ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡ. ೫. ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ; ಒಯ್ದ. ೬. ಅಪಹರಿಸಿದ. ೭. ಹಿಡಿದ. ೮. ನಿರಾಕರಿಸಿದ; ತಳ್ಳಿಹಾಕಿದ. ೯. ನಾಶಗೊಂಡ; ಧ್ವಂಸವಾದ: ನಿರಸತಾಕಾಂತನಂ ಪರಿಹೃತತ್ವತಾಂತನಂ . . . ಪೂಜಿಸಿದನೊಲೆಯಂ (ಪಾಂ. ೧೩-೫೧ ರಗಳ). (ನಾ). ೧೦. ನಿರಾಕರಣೆ; ತಿರಸ್ಕಾರ: "ಪರಿಹೃತಂ ಪ್ರಖ್ಯಾತಮಪವಿತ್ಯಮನಿ ನಿರಾಕೃತಿ" (ಮಂ. ೧೨೮-೯). ೧೧. ನಿವಾರಣೆಯಾದುದು; ಪರಿಹಾರವಾದುದು: "ಪ್ರ(ತ್ಯಾ)ಖ್ಯಾತಂ . . . ಪರಿಹೃತಂ-ಈ ೩ ಪರಿಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೭-೧೪). [ಸಂ.]

ಪರಿಹೃತಿ (ನಾ). ೧. ದೂರ ಮಾಡುವುದು; ತೊಲಗಿಸುವುದು. ೨. ತೆಗೆದುಹಾಕುವುದು; ನಿವಾರಿಸುವುದು. ೩. ನಾಶ; ಧ್ವಂಸ: ಪರಿಹೃತಿಯ ಕರ್ತವ್ಯವೆನುತುಚ್ಚರಿಸಿದನು ಮೌರ್ವಿನಿವಾಸಸ್ವರಿಕ ವಿಮಳಪ್ರಣವಮುಖಪರಸೂಕ್ತಸಂತತಿಯ (ಕುಮಾರ. ೨೦-೨೪). [ಸಂ.] ಪರಿಹೃತಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪಿಸು; ತಡೆಹಾಕು: ಅಡ್ಡಿ ಪಡಿಸು: ಕರವಕ್ರ ಪಣ್ಣುತರೆ ತಂದೆ ಜಿನಗೊಳೆ ನೋಡುತ್ತಿರ್ಪದೇ ಪರಿಹೃತಿಗೆಯ್ದೆ (ವೃಷ. ೯-೪೪). [ಪರಿಹೃತಿ: ಕೈಯ್.]

ಪರೀಕ್ಷಕ (ಗು). ೧. ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ: ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡುವ; ತನಿಖೆ ಮಾಡುವ. (ನಾ). ೨. ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವವನು; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲನೆ ನಡೆಸುವವನು; ತನಿಖೆ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ: "ಪರೀಕ್ಷಕ. ಕಾರಣಕೆ-ಈ ೨ ವಿಚಾರಸಂ ತಿರ್ಮವಾತಂ" (ಹಲಾಯು. ೬೪-೨೬೫); ರತ್ನಪರೀಕ್ಷಕನಾಂ ಕೃತಿರತ್ನ ಪರೀಕ್ಷಕನನೆಂದು ಫಣಪತಿಯ ಫಣಾರತ್ನಮುಮಂ ರತ್ನನ ಕೃತಿರತ್ನ ಮುಮಂ ಪೇಜರ್ ಪರೀಕ್ಷಕನೆಂದೆಂದೆಯೇ (ಗದಾಯು. ೧-೪೪); ಒಮ್ಮೆಯಂತೂ ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕನೇ ಪರೀಕ್ಷಕನಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಆಲ್ಲಮನೇ ಪರೀಕ್ಷಕನಾಗುತ್ತಾನೆ (ರೂಪ. ೧೨೨). ೩. (ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನಲ್ಲ) ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಿಗಳ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವವನು: ಮೌಲ್ಯಮಾಪಕ: ಆಗ ಪರೀಕ್ಷಕರ ಭಸ್ಮ ತೆಗೆದು ಸುಳಿಯುಪಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ (ಪದ್ಯ. ೩೫೨). [ಸಂ.]

ಪರೀಕ್ಷಣ (ನಾ). ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದು; ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು: "ಉಪಧಾ. ಪರೀಕ್ಷಣಂ-ಈ ೨ ಅರಯ್ಯ" (ಹಲಾಯು. ೧೨೫-೨೨); ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಅಳವಾದ ಪರೀಕ್ಷಣ ತರಿದೋರಿ, ಇನ್ನೂ ಮೆಲ್ಲಟ್ಟಿದ ಕಾದಂಬರಿಗಳನ್ನು . . . ಕೊಡಲಿ (ಪಾಸಮಾ. ೧೭೨). [ಸಂ.]

ಪರೀಕ್ಷಾಕೇಂದ್ರ (ನಾ). ಪರೀಕ್ಷಿಸುವವನಲ್ಲ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲು ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಳ: ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆ ಪರೀಕ್ಷಾಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ (೧೦೦). [ಸಂ.]

ಪರೀಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿ (ನಾ). ಶಿಕ್ಷಣಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ, —ಅಧಿಕಾರಿ : ಈ ವರ್ಗ ಅವರು ಪರೀಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಪರೀಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿ]

ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಿ (ನಾ). ಶಾಲಾ ಕಾಲೇಜುಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ : ಆ ಕಾಲೆಯಿಂದ ಸಲಹೆ ಮತ್ತು ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಿಗಳು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ (ರೂಢಿ).

[ಸಂ. ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಿ]

ಪರೀಕ್ಷಿತ (ಗು). ೧. ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾದ; ಪರೀಕ್ಷಿತನಿಗೆ ಗುರಿಯಾದ : ಇಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಕನೂ-ಪರೀಕ್ಷಿತ ವಸ್ತುವೂ ಎರಡೂ ಒಂದಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬಿಡುತ್ತವೆ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೪೩). (ನಾ). ೨. ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಈಡಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ : ಒಮ್ಮೆಯಂತೂ ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕನೇ ಪರೀಕ್ಷಕನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಲಮನೇ ಪರೀಕ್ಷಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ (ಶೂನ್ಯತಾ. ೧೨೨). ೩. ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಕಲ್ಲು; ಒರೆಗಲ್ಲು; ನಿರ್ದಿಷ್ಟ : “ಪರೀಕ್ಷಿತಂ ವೇತ್ತಿಯನಲೋಕಂ” (ಮಂಠಾ. ೧೦೫-೧೪). [ಸಂ.]

ಪರೀಕ್ಷಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸು; ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು : ಆತನ ಬುದ್ಧಿಯು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡಿದೆ ಭಟ್ಟಮಂಡಪದೊಳೇ ಶಿಕ್ಷಣಕರನು ಬರೆದು ಪೋದಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೪೪-೪); ಧರ್ಮಪುತ್ರನು ಮನೆಯಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡಲೊಡಂ (ಸಂಪದಾ. ೩-೩ ವ); ಗುಣದೋಷಮಂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಿಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡೆ ತಾವೆ ಪೇಟುವೆ (ಗದಾಯು. ೧-೪೭); ಹೂಡೋಂಟಿಗಳನು ಹೊಕ್ಕು ಚೆಲುವನಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಂ (ಬಸವ. ೨೨-೭). ೨. (ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಾಧಿಕಾರಿಯು) ಪರೀಕ್ಷಾರ್ಥಿಗಳ ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸು; ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡು : ಪ್ರಾಥಮಿಕಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಅಧ್ಯಾಪಕರೇ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ (ರೂಢಿ). [ಪರೀಕ್ಷೆ+ಇಸ್ಯು]

ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ (ನಾ). ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು; ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದು : ಉಪಕ್ರಮ-ಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಅರಸು ಮಂತ್ರಿಗಳ ಚಿತ್ತಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಂ (ನಾಟಕಾ. ೪).

[ಪರೀಕ್ಷಿಸು+ಇತ್ಯ (←ಪ್ರ)]

ಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ೧. ಆಳವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆ; ತಪ್ಪು ಒಪ್ಪುಗಳ ವಿಮರ್ಶೆ, —ವಿವೇಚನೆ : “ಪುಣ್ಯವನಮಂದೊಡೆ ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಮಣ್ಣುನುಕ್ಕುಂ” (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೪೨); ಅದುಮಂ ನೀಮೆ ಪೇಟುವೆಂದವ ರೋಳ್ ಪರೀಕ್ಷಾಕ್ಷಮೋದಾರವೀರವಾಕ್ಯಂಗಳಂ ನುಡಿಯುತ್ತಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪-೧೦೨ ವ); ದೇವಿವ್ರತ ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡಲು ಉಪದೇಶ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಾಯಕನರಕ ಎಂಬುದು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಪಡೆನದ ಸೂಚನೆ (ಬಸವ. ೯೧); ಲಕ್ಷಿತವಾದ ಸಮುವಿಗಾ ಲಕ್ಷಣಮಂಟೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ವಿಚಾರಂಗೆಯ್ದುಡೆ ಪರೀಕ್ಷೆಯುಕ್ಕುಂ (ವಿನೀತ. ೨೦). ೨. ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಪತ್ರಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ಅಥವಾ ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು; ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಕ್ರಮ : ಈಚೆಗೆ ಎಲ್ಲ ದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವ ಯತ್ನ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ (೨೨೭. ೩೩೫). ೩. ರೋಗವನ್ನು ಅದರ ಚಿಹ್ನೆಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತು ಮಾಡುವಿಕೆ; ರೋಗಗನಿದಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ : “ನಿದಾನ, ಪರೀಕ್ಷೆ” (Diagnosis. ಪಾಠ. ೨೯); ಬಿಡುಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ನಿಮ್ಮ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸುತ್ತೀನಿ (ಮನೋನಂ. ೧೩೭). ೪. [ನ್ಯಾಯ]

ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಕಠಿಣಪ್ರಯೋಗಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾಡುವ ವಿಚಾರಣೆ, —ತನಿಖೆ.

ಪರೀಕ್ಷೆ ಕೊಡು-೧. ವಿಚಾರಣೆಗೊಳಗಾಗು : (೪). ೨. ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಜಯಪ್ರದವಾಗಿ ತೀರ್ಗಡೆ ಹೊಂದು; ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಉತ್ತೀರ್ಣವಾಗು : (೪). ಪರೀಕ್ಷೆ ತೆಗೆ-ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು : (೪). ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು-ತಪಾಸಣೆ ನಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡು : ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ದವಾಖಾನೆಗೆ ಬಂದು . . . ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು (ಮನೋನಂ. ೧೩೪). ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡು-೧. ಪರೀಕ್ಷಿಸು; ಪರಿಶೀಲಿಸು; ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡು : ಪರೀಕ್ಷಕ-ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವವನು (ಗಂಗಾಮ. ೨೦೦); ಸಾಹಿತ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟ (೨೨೭. ೩೬೧). ೨. ರೋಗಗನಿದಾನವನ್ನು ತಿಳಿ, —ತಪಾಸಣೆ ಮಾಡು : ಮಗುವನ್ನತ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಲೋಸುಗ ನನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿಸಿಕೊಂಡೆ (ಮನೋನಂ. ೧೩೫). [ಸಂ. ಪರೀಕ್ಷಾ]

ಪರೀಕ್ಷೆಗಾರ (ನಾ). ಪರಿಶೀಲಿಸುವವನು; ಪರೀಕ್ಷಕ; ತಜ್ಞ : (೪).

[ಪರೀಕ್ಷೆ+ಗಾರ (←ಕಾಙ)]

ಪರೀಕ್ಷೆವಂತ (ನಾ). ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುವವನು; ಒರೆ ಹಚ್ಚಿ ನೋಡುವವನು : ಸಮರತಿ ಸಮಕಳಿ ಸಮಸುಖ ಸ್ವಾನುಭಾವ ಹಿರಿದು ಕಿಟಾಡಾದುದನಾರೂ ಅಜಿಯರು ಪಾಪಾಪಪರೀಕ್ಷೆವಂತನಂತೆ ಗುರು ವಿಲ್ಲದವರಂತಿರಲಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯ ಗುರುವುಳ್ಳವರ ನಿಜ ವಿಂತುಟು (೩.೩೭. ೯೨೭); ಸುರ್ವಾಮನೋರಿದುಂ ಕಡಿದುಂ ಕಾಸಿಯುಂ ಪೂಯ್ಯಂ ನೋಡಿ ಪರೀಕ್ಷೆವಂತಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಂತೆ ದೇವರಂ ತಪಮಂ ಧರ್ಮಮಂ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ . . . ಕೈಕೊಳ್ಳುದುಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧೦-೩೯ ವ).

[ಪರೀಕ್ಷೆ+ವಂತ]

ಪರೀಕ್ಷೆ (ಗು). ೧. ಕಳೆದ; ತೀರಿಹೋದ; ಗತಿಸಿದ. ೨. ಅಗಲಿದ; ಹೊರಟುಹೋದ. ೩. ಸುತ್ತುವರಿದ; ಬಳಸಿದ : ವನಧಿಪರೀಕ್ಷಾಭೂತದೊಳಿಡೆನೆ ಸೋಲದ ಗಂಡಂ (ಸಂಪದಾ. ೧-೨೭); ಪರೀಕ್ಷೋದ್ಯಾನೋದ್ಯಮಕ್ಕೆ ತೆರಳುತ್ತಿದ್ದಿ ನಿಜಯಸ್ವರೂಪಂಗಳ ತನ್ನೊಳ್ ಪೋಯೆ . . . ತದ್ವಪ್ರಮೇಸಗುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೧-೬೪); ಅಂಬುಧಿಪರೀಕ್ಷ ವಸುಮತಿಯನಾಳುವ ಸ್ವಪದಂಬಕೋಟೀರವುಂಡಿತ ಪದಂ (ಭಾಷಣ. ೩-೩೭); ಚತುರಂಭೋಧಿಪರೀಕ್ಷಾಭೂತದ ಭೂಪರ್ ಕಪ್ಪನುಂ ತರ್ಪರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೩-೩೫). ೪. ಆವರಿಸಿರುವ; ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ : ಮತ್ತಮ ಭುಕರನಿರದ್ಭುಂಕಾರಪರೀಕ್ಷದಿಗಂಕರಾಳದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೭೭ ವ). ೫. ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ; ಪರೀಕ್ಷನವಪೂಗ ನಾಗವನಕರ್ಬುರಾಶೋತ್ಕರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೫-೯೩). ೬. ವಲಸೆಗೊಂಡ; ಸ್ವಾಮ್ಯ ಪಡೆದ. (ನಾ). ೭. ಕೂಡಿರುವುದು; ಹೊಂದಿರುವುದು : ಬಹಿರಂಶರ್ವಗತೀತಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತಾಪ್ತಮಂಗಳ ಸವಧಿಪರೀಕ್ಷಮುಂ (ಚಾವುಂ. ೪೪). ೮. ಆವೃತನಾದವನು; ಸುತ್ತುವರಿದವನು : ಸಾಮಾನ್ಯ ತ್ರಯಸ್ತುಂಕರೋಳಕಪಾಲಪಾರಿಷದಾತ್ಮ ರಕ್ಷಕಾಭಿಯೋಗ್ಯಕಿಲ್ಮಿಸಿದಾಡಿ ಪರಿವಾರಪರೀಕ್ಷರಾಗಿ . . . ಬರೆವರೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೩ ವ); ಅತ್ಯರಕ್ಷಕಾಭಿಯೋಗ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತಮಾನಿತಾ ಮರಾದಿ ಪರಿಜನಪರೀಕ್ಷನುಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೪ ವ). ೯. ಹಿಡಿತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವನು : ಭೀತನಸ್ತುಗಪಾವಕಪರೀಕ್ಷನಂ . . . ಭೂತೀತನಾಥ ರಕ್ಷಿಸೊಲಿಂ ಶರಣಾಗತಪಜ್ರಪಂಜರಾ (ಸಚಂ. ೫೯೩); ದನುಜನಾ ಗೋವಿಪ್ರವರವಧಿ ತನಗೆ ಹಿತವೆಂದೇ ನಿರಂತರ ನೆನಪುತರ್ದನು ಮೃತ್ಯು ಪಾಶಪರೀಕ್ಷನೆಂದೆನಿಸಿ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೪೭). [ಸಂ.]

ಪರೀಕ್ಷೆ (ನಾ). ದೋಷ; ನಾವೆ: "ಪರೀಕ್ಷೆ ದೋಷ" (ಮಂಗರಾ. ೭೩-೭೬); "ದೋಷಂ ಪರೀಕ್ಷಂ . . . ದೋಷಯಂದನಲ" ನಾವೆ ಯಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೧೨೦-೪). [?]

ಪರೀಕ್ಷಾಪೆ (ನಾ). ಪರಿತಾಪ; ಕಳವಳ: "ದನಧು ಪರೀಕ್ಷಾಪಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೭೩-೭೪). [ಸಂ.]

ಪರೀಧಾವಿ (ನಾ). ಅರುಪತ್ತು ಸಂವತ್ಸರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಅ ವರುಷವೇ ಪ್ರಥಮ . . . ಪರೀಧಾವಿ . . . ಅಕ್ಷಯವಂದಪುನತ್ತು ತಿರು ಸಾಗಿಡು (ವಿನೇಶ. ೩೨೧). 'ಪರೀಧಾವಿ' ಪರಾ. [ಸಂ. ಪರೀಧಾವಿನಾ]

ಪರೀಧಾವ (ನಾ). ತಿರಸ್ಕಾರ; ತಾತ್ಪಾರ; ಅನಾದರ: 10 "ಅನಾದರ, ಪರಿಧಾವ, ಪರೀಧಾವ, ತಿರಸ್ಕಾರ . . . ಅಸೂಕ್ಷ್ಮಣಂ . . . ೯ ತಿರಸ್ಕಾರದ ಪರಿಯಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಪರೀರಂಭಣ (ನಾ). ಅಲಿಂಗನ; ಅಪ್ಪುಗೆ: 'ಪರೀರಂಭಣಂಗೆ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರೀರಂಭಣಂಗೆ (ಕ್ರಿ). ಅಲಿಂಗಿಸು; ಅಪ್ಪು: ಪುಸರಹ ಪರೀ 15 ರಂಭಣಂಗೆ ತಿರದಗ್ರವಾಪ್ರಾಣದಿಂದ ಸಂಭವಗೊಂಡವು ತಾತ್ಪಾರದ ದಿಂದ (ಸಂಕಾರಾ. ೨-೧೦-೩೫). [ಪರೀರಂಭಣಂಗೆ (< ಕಿಯಂ)]

ಪರೀವರ್ತ (ನಾ). ಬದಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ; ವಿನಿಮಯವ್ಯವಹಾರ: 20 "ಪರಿದಾನಂ, ಪರೀವರ್ತ, ನೈವೇದ್ಯ, ಧಯಮಃ-೪ ಒಂದು ಬಗೆ ದನಸು ಕೊಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆ ದನಸು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೯೭). [ಸಂ.]

ಪರೀವಾದ (ನಾ). ಅಪವಾದ; ನಿಂದೆ; ದೂರು: "ಅಪವಾದಂ ಕ್ಷೇಪಂ ನಿಂದೆ ಪರೀವಾದಂ ವಿಗರ್ಹಣಂ ಕುತ್ಸಾರ್ಥಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೮೦-೮೪); ಆ ಕಲ್ಪಿತವೇದನೆಗಿಂತ ಈ ಪರೀವಾದದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗು ವುದು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆ? (ಅಪಮಾ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಪರೀವಾಹ (ನಾ). ೧. = ಪರಿವಾಹ ೧. ೨. = ಪರಿವಾಹ ೨: "ಪರಿವಾಹಃ, ಜಲೋಚ್ಚಾಸಃ-ಈ ೨ ಕಡೆಗೋಡಿ" (ಹಲಾಯು. ೧೧೨-೫೫). [ಸಂ.]

ಪರೀಷದ (ನಾ). ೧. ತಾಳಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ; ಸಹಿಸುವುದು. ೨. ತಡೆ; ಅಡ್ಡಿ; ಎಡರು: ತ್ರಿಪುರದ ಸುತ್ತುವಳಿಯದೊಳ್ಳಲ್ಲಿ ಜಿತ್ತರ 30 ದಿಂದ ಪರೀಷದ [ಸಂಕಾರ. ಪರೀಷದ]ವೆನಿಸುವ ಕೊತ್ತಳಗಳು ರಾಜಿಪುರು (ತ್ರಿಪುರಾಂ. ೪೪). ೩. [ಜೈನ] ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನಾರ್ಜನೆಗೆ ಇರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಅಡ್ಡಿ, -ಉಪದ್ರವ: ಸಹಿಸುವಂ ನೀರಚ್ಚ ಮೊದಲಾಗಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪರೀಷದಂಗಳುಮಂ ಸೈರಿಸಿ (ಮದ್ದಾರಾ. ೧-೮); ಅಳುವು ಪರೀಷದಾನಳವಿಕೆಗಳ ಕೊಳ ಧೈರ್ಯಮಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೨-೫೯); ಪರೀಷದ[ಭ]ಟಿರಂ ಬಂಟಿಸುವಂತೆ ಕಾಪಿನ ಬಂಟಿರಂ ಬಂಟಿಸಿ (ಸುಳುಮಾ. ೧೧-೮೩ ವ); ತೂಳ್ಳಿ ಪರೀಷದಂ ಗಳಂ ಮೇಳಿಸಿದಂ ಜಯಾಂಗನೆಯನೇಕವಿಹಾರದೊಳಾ ಮುನೀಶ್ವರಂ (ಪಂಜರಾ. ೧೬-೬೧); ಧೈರ್ಯಂ ಘೋರತಪಃಪರೀಷದಸಮೂಹ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೊಳ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೧-೩). 'ದ್ವಾವಿಂಶತಿಪರೀಷದ', 40 'ಪರೀಷದಜಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರೀಷದಜಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ತಪಸ್ಸಿಗೆ ವಿಘ್ನಗಳಾಗಿ ಬರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಬಗೆಯ ಉಪದ್ರವಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು; ತೀವ್ರ 45 ನಾಗಿ ಹಸಿವು, ನೀರಡಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಬಾಧೆ ಉಂಟಾದರೂ ಶಾಂತವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು; 10 "೧. ಹಸಿವು ಸಹಿಸು ವುದು. ೨. ಬಾಯಾರಿಕೆ ತಡೆಯುವುದು. ೩. ಚಳಿ ಸಹಿಸು

ವುದು. ೪. ಬಿಸಿ ತಡೆಯುವುದು. ೫. ಸೊಳ್ಳೆ, ನೋಣ 5 ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಕಡಿತವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೬. ಬಟ್ಟೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬೆತ್ತಲೆಯಿರುವುದರಿಂದಾಗುವ ತೊಂದರೆ ಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೭. ಅರತಿ-ಅಪ್ರೀತಿಯ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೮. ಹೆಂಗಸರಿಂದಾಗುವ ಬಾಧೆಯನ್ನು ತಡೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದು (ಸ್ತ್ರೀ ಸಹವಾಸ ಬಿಡುವುದು). ೯. ಒಂದೇ ಕಡೆ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ನಿಲ್ಲದೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವುದು; ಆಗ ಉಂಟಾಗುವ ಬಾಧೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೦. ಮಲಗುವ ಕಡೆ ಆಗುವ ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೧. ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಆಗುವ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ೧೨. ಬೈಗುಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ೧೩. ಹೊಡೆತವನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೪. ಯೋಚನೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಕಷ್ಟನಿಷ್ಕರಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು. ೧೫. ಬೇಡಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಸಿಕ್ಕದಿದ್ದರೆ ಖೇದಪಡದೆ ಸಹಿಸುವುದು. ೧೬. ತನ್ನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ತಕ್ಕ ಮಹಿಮೆಗಳು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೭. ರೋಗ ಬಂದರೆ, ದೇಹದ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಭಾವಿಸಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳದೆ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೮. ಮುಳ್ಳು ಕಲ್ಲು ತಾಕಿದ ನೋವನ್ನು ಸಹಿಸುವುದು. ೧೯. ತನ್ನ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಅಹಂಕಾರ ಪಡದೆ ಇರುವುದು. ೨೦. ತನಗೆ ಇನ್ನೂ ಉತ್ತಮ ಜ್ಞಾನ ಬರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ ಎಂದು ತನ್ನ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕೊರಗ 20 ದಿರುವುದು. ೨೧. ಸೂಕ್ಷ್ಮವ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾದೀ ತೆಂದು ಮೈಕೊಳೆಯದೆ ಅದರಿಂದಾದ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಸಹಿಸು ವುದು. ೨೨. ಜನ ತನಗೆ ಪುರಸ್ಕಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ತಾಳಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು" (ಅದಿಪ್ತ. ಸಂಗ್ರಹ. xxxiii, ಬೀಳಿಕೆ); ಧಯತಿಯನಾರ್ ವಿಜಾಪರಾ ಭಯಮೇವದೊ ಮುಟ್ಟಿದಡೆಗೆ ಸೈರಿಸುವುದೆ ಕೇಳಾ ನಯವಿದೆ ಪತ್ತ ಪರೀಷದಜಯಮೆ ತಪಂ ತಪಕೆ ಬೇಟೆ ಕೋಡರಡೊಳವೆ (ಯತೋಚ. ೧-೪೯); ಗುರಿ ಸಾಧಿಸುವಾಗ ಬರುವ ಹಸಿವು, ಬಾಯಾರಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ತೊಂದರೆಗಳು ಪರೀಷದಗಳು. ಅವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದೇ ಪರೀಷದಜಯ (ಅದಿಪ್ತ. ಸಂಗ್ರಹ. xxxiii, ಬೀಳಿಕೆ). [ಪರೀಷದ+ಜಯ]

ಪರೀಕ್ಷಿ (ನಾ). ೧. ಪರೀಕ್ಷೆ; ತನಿಖೆ. ೨. (ಶ್ರಾದ್ಧಭೋಜನ ಕ್ಯಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು) ಶ್ರಾದ್ಧೆಯಿಂದ ಹುಡುಕುವಿಕೆ, -ಅನ್ವೇ 35 ಸಿಸುವಿಕೆ: "ಪರ್ಯೇಷಣಾ, ಪರೀಕ್ಷಿ, ಅನ್ವೇಷಣಾ, ಗವೇಷಣಾ -೪ ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಧನಂತ್ರೀಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಶ್ರಾದ್ಧೆಯಿಂದ ಹುಡುಕುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೨೪). ೩. ಗೌರವ; ಮರ್ಯಾದೆ. ೪. ಇಷ್ಟ; ಒಲವು. ೫. ಉಪಚಾರ; ಪರಿಚಯ; ಸೇವೆ: "ಪರಿವಸ್ಯಾ, ಪರಿಚರ್ಯಾ . . . ಪರೀಕ್ಷಿ, ಸೇವಾ . . . ಉಪಚಾರಃ-ಈ ೧೧ ಬೆಸಕೆಯ್ದುದರ್ಕ ಪೆರಾ" (ಹಲಾಯು. ೨೧-೧೨೯). [ಸಂ.]

ಪರೀಸಾರ (ನಾ). ಸುತ್ತಾಡುವುದು; ತಿರುಗಾಡುವುದು; ಸಂಚಾರ: 40 "ಪರಿಸರ್ಯಾ, ಪರೀಸಾರಃ-೨ ತಿರುಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೩). [ಸಂ.]

ಪರೀಹಾರ (ನಾ). (ತೆರಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ) ವಿನಾಯಿತಿ: 'ಪರೀಹಾರಲೇಖ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರೀಹಾರಲೇಖ (ನಾ). (ತೆರಿಯಿಂದ) ವಿನಾಯಿತಿ ಮಾಡಿರು ವುದನ್ನು ನೂಚಿಸುವ ದಾಖಲೆ: ಪರಿದಾನಲೇಖಗಳು; ಪರೀಹಾರ 45 ಲೇಖಗಳು . . . ಇವು ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಶಾಸನಪ್ರಭೇದಗಳಾಗಿವೆ (ಕಶಾಖ. ೪೫). [ಪರೀಹಾರ+ಲೇಖ]

ಪರೀಕ್ಷಾಸ (ನಾ). ವಿನೋದ; ಪರಿಹಾಸ: "ಪ್ರವಾ, ಕೇಳಿ, ಪರೀಕ್ಷಾಸ: . . . ನಮೂನಾ-೩ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ಪರಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೪). [ಸಂ.]

ಪರು, (ನಾ). ೧. ಕಬ್ಬು, ಬಿದಿರು ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಗೆಣ್ಣು; ಪರ್ವ: "ಗ್ರಂಥಿ, ಪರ್ವ, ಪರು-೩ ಬಿದಿರು ಗೆಣ್ಣುಗಳ ಪರ್ವಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೫೦). ೨. ಸ್ವರ್ಗ. ೩. ಪರ್ವತ. ೪. ಸಾಗರ. [ಸಂ.]

ಪರು, (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡಿನ ಒಂದು ಬಗೆ: ಪರುಪಂಚಾಶತ್ರಿಕ ವಿದ್ಯಾಪದಂ ಬಿಜಯವಿಧವಾದಿಯಲ್ಲಿ ರಂಗುರಕ್ತಿ ರೀತಿಯೋಪಾ . . . ಪಾದಿ ಮೋಹಿಸುವ ಗಾಯಕರಿಂ (ವಿನೋ. ೧೯೦). 'ಪರು,' ಪರಾ. [?]

ಪರು, (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು; IP ಅಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಹಿಂದೂಪುರ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶ: ಪರುವಿಷಯೇ ಪರಿಟಿ ಭೋಗೇ ಕುರಲೂರನಾಮಗ್ರಾಮೋ ದತ್ತ (ಮೃತ. ೧೯೧೫, ೧೪-೧೩: 400). [IP ಇದು 'ಪರುವಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಣಿತವಿರುವುದು]

ಪರುಕಿಸು 'ಪರಿಕಿಸು' ನೋ.

ಪರುಜು, 'ಪರಜು' ನೋ.

ಪರುಜು, (?) (ನಾ). (?): ಸಿಂಧುವಿನವೋಲೂರವುತ್ಪತ್ತಿಯಾದುದು ಒಬ್ಬ ಸಿಂಧು ಪರುಜುಂ ಮಾಡಿ ದಳ ಚಲನವಾಯ್ತು ಸುರವ್ಯಂದ ನೋಡುತ್ತಿರಲು ಭಯೋಳು (ತುರಂಗ. ೪೩-೩೩). [?]

ಪರುಟವ 'ಪರುಪವ' ನೋ.

ಪರುಟವಣಿ 'ಪರುಪವಣಿ' ನೋ.

ಪರುಟವಿಸು 'ಪರುಪವಿಸು' ನೋ.

ಪರುಪವ, ಪರಿಪವ, ಪರುಟವ (ನಾ). ೧. ವಿಸ್ತಾರ; ವಿಶಾಲತೆ; ಹೆರಡು: "ಪರುಪವಮೇನ ವಿಸ್ತರಂ" (ಭಾರಣ. ೧೪). ೨. ಅತಿಶಯತೆ: ಮುರಿಮುರಿಂದ ಕೊತ್ತಳದ ಸಾಲಿನ ಪರುಪವದ ಹುಲಿಮುಖದ ಬಾಗಿಲ . . . ಕಾಂತಿ ರಂಜಿಸಿತು (ಸಚ. ೧-೨೦). ೩. ಹೆಚ್ಚಳ; ಅಧಿಕೃತ; ಸಾಂದ್ರತೆ: ಪಾತಕದ ಪರುಪವಂ.ರಿತವದ ಮುಖದ ಮಹಿಳಾಧಿಪ ಸುಯ್ಯು ನೋಂದನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೩). ೪. ಹಿರಿಮೆ; ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ: ಮೇಲೆ ನಿಮ್ಮಾತ್ಮಜರಿಗವನಿಯ ಪಾಲನೆಯ ಪರುಪವದ ಪಟ್ಟವ ಪಾಲಿಸುವರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೧೩-೩೩); ನೆರೆ ಚತುರ್ಧರಲೋಕಲೋಕದ ಹಿರಿಯರಿಮ್ಮುಹೇಳಿ ಕೇಳಿಯ ಪರುಪವದೊಳ್ಳತಂದ ವಿತರಣಮಂತ್ರಿ ವಿತರಣನು (ಅಂಬಿಕಾ. ೧೨-೧೨). ೫. ಭದ್ರತೆ; ದೃಢತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದುದು: ಮತ್ತೆ ಮದವಂಕುರಿಸಿ ಪಲ್ಲವಿಸಿತ್ತು ದಕ್ಷಂಗರಸುತನದ ಪದಸ್ಥಿತಿಯ ಪರುಪವದ ಸಿದ್ಧಿಯಲಿ (ನಿಭಾಗ. ೪-೧-೧೩). ೬. ಸಿದ್ಧತೆ; ವಿಪರ್ಯಾಯ; ತಯಾರಿ: ಕರೆಸು ಧೌಮ್ಯಾದಿಗಳನ್ನಿಯ ಪರುಪ [ಪಾಂಟಿ]ವನ ಮಾಡೆಂದು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೪); ಕನ್ಯೆಯನಾಗಿ ನೃಪದ್ವಿರವನಾ ಪೂಜಾಧಿಪನದ ಪರಿವಿಯ ಪರುಪವನಲ್ಲದ ಮಹಾದು ಕುಳ್ಳಿದ (ನಿಭಾಗ. ೫-೧-೧೫); ಪರುಪವವೊಳಗೊಳಗೆ ಪುಟ್ಟಿದುದು ಗಾಲವಮುನಿಪನಾಚ್ಚೆಯಲಿ (ಅಂಬಿಕಾ. ೪೮-೧೩). ೭. ಹೇಳಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು; ನಿರೂಪಿಸಿದುದು: ಪಾಂಡವರರಿಸಿ ಬೆಸಗೊಳಲೀಕೆ ಪಾರ್ಥನ ಪರುಪವದ ಮಾತುಗಳನೆಂಥ ನಗೆಯ ಮೊಳೆ ಮಿನುಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೪೮). ಪರಿಪವ: ೩. ನಾರಿಯರು . . . ಹೊಸಲಿ ಹೊರಳಿದರು ವಿದಿಧಪ್ರಳಾಪದ ಪರಿಪವನೊತಟಾದರೋ ವರ್ಣಿಸುವೆನೆಂದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೩). ೪. ತೀವ್ರ; ಸೊಗಸು;

ಬೆಡಗು: ಪಾಪಲೋಕ ವಳಯಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವ ಮುಂ ಪರಿಪವದೊಳ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮುನಿಸಿದ ತುರಂಗದ ಭಂಗಿಯಿಂದಮಾ ಹರಿಯ ಮನಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಗತಿ ಮಾಡಿ ಮಹೋತ್ಸವಮುಂ ತುರಂಗಮುಂ (ಮಹಾಣೀ. ೬-೧೩೦). ಪರುಟವ: ೧. ವಿದ್ಯುತ್ಪ್ರಯಮಸ್ವಗುಣ ಕೇಸರದ ಪರುಟವದೊಳು ಸ್ಥಾಪಿತಂ (ಲಚಿಂ. ೨೩-೨೩). ೨. ತಾಯಿ ಗರ್ಭಾದಿನಯ್ಯದಿಯ ಪರುಟವದ ರಕ್ತೆಯಂತೆ (ರೇವಣ. ೧೦೧-೫೪). ೩. ಮಹಾ ಪರಿಜನಂ ಪರಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯಪ್ರಸಾದತರು ಬಾಹತ್ತರಂ ಉಯೋಗ ಪರುಟವದೊಳಬಲದಿ ಮುಂದೆ ಪಂದಿಸುವುಕೆ (ಲಚಿಂ. ೩೧-೩೪). ೪. ರೂಢಿ; ರೀತಿ; ಬಗೆ: ನರರ ಪರುಟವದ ಭಾಷಾಂತ ಬರಹವಲ್ಲ ಕರ ಹೊಸತು ದೇವಲಿಖಿಯಹುದು (ಲಚಿಂ. ೩೧-೪೪); ನಿಮೋಳಿ ಮಾನುಷರ ಪರುಟವವಿಲ್ಲ [ಪಾಂಟಿ. ೧೩೪ ದಿಟ ಮಾನುಷರ ಪರುಪವವಿಲ್ಲ] ನಿವಾರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೩೧); ಪರುಪವಮಾನ ಪರರೊಡ್ಡವದ ಪರುಟ[ಪಾಂಟಿ. ೪]ವದ ಹೆರಡು ಹೊಗದಗ್ಗಲಿಕೆ (ತೋರಾ. ೧-೧-೧೦).

[<ಪ್ರಾ. ಪರಿಟಿ. ನ./ಸಂ. ಪರಿಪಾ. ಪನ./ತೆಲು. ಪರಿಪವ] ಪರುಪವಣಿ, ಪರಿಪವಣಿ, ಪರುಟವಣಿ (ನಾ). ೧. ವಿಸ್ತಾರ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ: ಸಂಧ್ಯಾರಾಗದ ದೇವಾಂಗದ . . . ಪದ್ಮರಾಗದ ಪಾವುಡದ ಪರುಪ[ಪಾಂಟಿ. ೬]ವಣಿ ಪಸರಿಸಿ . . . ಪರಮ ನೆರೆದು ತರಂಗೊಂಡ ತುರಂಗಸಂಘಾತದಿಂ (ರಾಜಶೀ. ೬-೧೧ ವ). ೨. ವಿಶದ; ವಿವರ: ನಾಯಕನು ಪರುಪವಣಿಯಾಗಿ ಹೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದನು (ಮಲ್ಲಿ. ೨೫೪). ೩. ಸಿದ್ಧತೆ; ವಿಪರ್ಯಾಯ; ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಆ ಮಂದಿರನಿಷಾಯಕೆ ಬಾಗಿಲೊಂದು . . . ಹೊಜಗೆ ಮುದ್ರಿಸಿ ಕಿಚ್ಚಿ ಚುಚ್ಚುವ ಪರುಪವಣಿಯಲಿ ಮಿಳ ಪುರೋಚನನೊಂದು ನಿರ್ಮಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೦); ಸಚರಾಚರಂಗಿರಲಳವದಿಕೆ ಮಾಡಿದ ಪರುಪವಣಿ ಚೆನ್ನಾಯ್ತು ಚತುರಾಸನನ ಚದುರನಲಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨-೩); ಅವನೀಶ್ವರರ ಮಾನುಷತೆಯ ಪರುಪ[ಪಾಂಟಿ. ೬]ವಣಿ ವಿಜಯಂಗಿ ಸೇರಿತು (ತೋರಾ. ೧-೩-೨೪); ಪಿಂದು ಪೂಜೆಗೆ ಅಸ್ತಶಸ್ತ್ರದ ಪರುಪವಣಿ ನಿಷ್ಕೆಯಲಿ ಕುಳಿತ ದುರುಳ ಮೈರಾವಣನ ಕಾಣುತಲಿ (ಉತ್ತ. ೩೪-೩೩). ೪. ಪದ್ಧತಿ; ಕ್ರಮ: ಇರಲಿ ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕಗಳ ಪರುಪವಣಿಯಿಹಪರಗಳೆರಡೂ ಪರಯ ಸದ್ಗತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಿ ಕುಮಾರಕನಿ (ಉತ್ತ. ೪-೨೪) ೫. ಸಡಗರ; ಅಡಂಬರ: ವೈದಿಕವರ್ಗನಿಷ್ಠರ ಪದವಿಗಳ ಪರುಪವಣಿಯನ್ನು ಕಲಿಪಾರ್ಥ ನೋಡು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೪೦); ಬಂದನು ರಾಮನೃಪ ತನ್ನ . . . ಬಾಂಧವರಾ ಪರುಪವಣಿಯಲಿ (ರಾಮಚ. ೨೮-೯೯); ತಾನೂ ಅರಳಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುತಾ 'ವಿಶೇಷವಾದ ಪರುಪವಣಿಯಿಂದ ತಾನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಇಷ್ಟು ಮರಕ್ಕೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತಾ (ಮಾಸುರಾ. ೧೩೯); ಪದ್ಮಾಸನನ ಸಭೆಯ ಪರುಪವಣಿ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ್ದು (ರಾಜಸೂ. ೩). ೬. ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟು; ಅಣೆ; ಒಪ್ಪು: ಇವಳಿಂದ ವರ್ಣಸಲ್ಲ ಪಟ್ಟ ಅದಿಗೆ ಊಟದ ಪರುಪವಣಿ ಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ್ದ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು . . . ನಗುತಿದ್ದರು (ಅದೂಟ. ೧೧೪); ಊಟ, ತಿಂಡಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಪರುಪವಣಿ ಹೆಚ್ಚು (ರೂಢಿ). ಪರಿಪವಣಿ: ೩. ಅಸ್ತದೇವರ ದೇಸಿಯ ಬೀಯದ ಪರಿಪವಣಿ ಗದ್ಯಾಪಯ್ಯ (ಸಾ. ೫೫. XX, ೧೦೧-೫೨; 1128); ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಳುಹಿಸುವ ಪರಿಪವಣಿಯೇ? (ಪ್ರೀತಾಯ. ೧೫೧). ಪರುಟವಣಿ: ೩. ಪರಿಕರದ ಪರುಟವಣಿಯಲಿ . . . ನಿಯೋಗಿಗಳಾಪ್ತಜನಸಹಿತದಿವರು ವನವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨೧). ೫. ಒಂದೆಡೆಯೊಳ್ ಪರುಟವಣಿಯ ಗಾನದ ನಡ್ಡಣಿಯ . . . ದೇವಾಂಗನೆಯರ ಗೊಂದಲಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೩-೨೪); ಹಬ್ಬದ ಪರುಟವಣಿಯಿಂದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಗೆಳೆಯರನ್ನು ಮಾರಿ ಕೋಟಿಸ

ಬೇಕೆಂದು ಹೆಂಗಸರು ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಹಾರಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜು
ಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವರು (ಚಿನ್ನಬೀ. ೩).

ಪರಿಶವಣಂ ಮಾಡು = ಸಜ್ಜು ಮಾಡು; ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸು :
ಹಿರಿಯನಳ ಮನೆಯೊಳಿಲ್ಲ ಪರಿಶವಣಂ ಮಾಡಿ ಪೇಜ್ಜು ಕಳುಹಿ
(ಧರ್ಮಪ. ೨-೪೮). [ಪರಕವನ-ಅನ್ಯ]

ಪರಕವಿಸು, ಪರಿಶವಿಸು, ಪರುಟವಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ತೋರಿಸು;

ಕಾಣಿಸು; ಮೂರ್ತಿಸ್ತರವಿಸರವನೇಕಪ್ರಕಾರದ ನಾಟಕಗಳಂ ಪರಕವಿಸು
. . . ತ್ವರಿತದಿಂ ತೋರ್ಪರ್ (ಪದ್ಯರಾ. ೬-೬೩); ಪರಿಪರಿಯ ತಿವಲಿಂಗೆ

ಭಕ್ತಿಯ ಪರಕವಿಸಿ ಕಾಲನ ನಿವಾರಿಸಿ ಹರನನೊಡ್ಡ ತಗೊಂಡ ತಿವತರಣರಿಗೆ
ಶರಣಾರ್ಥಿ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೧-೬). ೨. ನೆರವೇರಿಸು; ನಡೆಸು; ಸುರ

ಮುನಿಯ ನುಡಿದಿದು ಲಗ್ನವ ಪರುಕ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದರು (ತೊರರಾ.
೧-೧೬-೨೪); ವಂದಿಸುತೆ ಪೂಜೆಯಂ ಪರಕವಿಸಿ ತಿರುವ ಮುದದಿಂದ

ಪದದೇಗೆ ಸಾರ್ಥಿ (ರಾಘ. ೨-೩೫). ೩. ಉಂಟುಮಾಡು;
ಬದಗಿಸು; ನಿಜಸುಖಮನೋವನೆಯೊಳ್ ಪರಕವಿಸುವ ಸುಜ್ಞಾನದ

ತಿರುಳಿನಲಿನೆದತ್ತು ಮೂರ್ತಿ ಪಂಪಾಂವಿಕೆಯಾ (ಉದ್ಯುಟ. ೬-೪೦); ವರುಷ
ಹದಿನಾಜಾರಿ ಮೃತ್ಯುವ ಪರುಕ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದುದು ಕರ್ಮಗತಿ

(ಕುನ್ಯಾ. ೧೪-೧೬); ಅಜುಹುವಜುಹುಗಳನಾ ಮಂಗಳಿಯ ಚಿತ್ರ
ದೊಳು ಪರಕವಿಸಿ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೪-೬೧); ಮಿತ್ರನೆನಗಿಂದೆನಿಸುವೀ

ಮೃಗಪುತ್ರನನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ತನಗೆ ಪರತ್ರಗತಿಯನು ಪರಕವಿಸಿದ್ಯೆ
(ನಿಭಾಗ. ೫-೫-೪೩). ೪. ವಿಪ್ರರಿಸಿ ಹೇಳು; ವಿವರಿಸು; ನೀ

ಪರಕವಿಸು ನಿರ್ಜರರಿಗೆ ಬಂದ ಸಂತಾಪವಿದನು (ನೋಹತ. ೫-೧೪);
ಸೈವನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ ಪರಕವಿಸಿ ನೀವೆಂದ ಮಾತನು ವರಸಭಾಮಧ್ಯದಲಿ

ನುಡಿಯಲ್ಪೆ (ಸಳ. ೮-೧೯). ೫. ಅವರಿಸು; ಮುತ್ತು;
ಮಹಾಪಾತಕನೆನ್ನ ಪೊಳಲ ತಾ ಪರಕವಿಸಿಕೊಂಡತುಳಯುದ್ಧವನು

ನಾನಾಪರಿಯೊಳು ಮಾಡುತಿರಲು (ಅಂಜನ. ೧೩-೨೬೯). ೬. ವಿವರಿಸು
ಮಾಡು; ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು; ಅಣಿಗೊಳಿಸು; ಕರೆದು

ಭೀಮನ ಸಕಳನನು ಸಂಗರಕ್ಕೆ ಧೃಷ್ಟದ್ಯುಮ್ನ ದ್ವಪದರ ಪರು
ಕವಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು ಸೌಭದ್ರರಿಗೆ ಪದಿಬಲವ (ಕುನ್ಯಾದ್ಯಾ. ೫-೬೨);

ಮಂಜುರಮಂತ್ರಿಯುಲಾಪೆ ಬೀಜಾಳ ಮುಂತಾದವಂ ಪರಕವಿಸಿ
(ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೧-೩೪); ಕದನಕ್ಕೆ ಸುರಪತಿಯ ಚತುರಂಗಬಲಗಳ

ಪರಕವಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು (ಉತ್ತರ. ೬-೨೪). ೭. ಸಿದ್ಧವಾಗು;
ತಯಾರಾಗು; ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯೊಳುಹುಡುಗುವಣಿಯಲಿ ಪರಕವಿಸಿದನು

ಗುರುಸೂನು (ಕುನ್ಯಾಗ. ೯-೧೪). ೮. ನೇಮಕ ಮಾಡು;
ಗೊತ್ತು ಮಾಡು; ನಿಯಮಿಸು; ದೇವಕಿಯಂ ತರಿಸಿ ಕಾಪುಪೇಜ್ಜಾರಿಸಿ

ಹಿತರಂದುಹಿತರುಮಪ್ಪ ಪರಿಚಾರಕಿಯರಂ ಪರಕವಿಸಿ (ಅರ್ಧನೇ.
೬-೨೮೮); ಪರಕವಿಸಿದರೆ ಪದಪುರ ಗುರುವೆನಲುಡ್ಡಾತ್ಮಜರಿಗಳಂ

ಮುತ್ತಿಜರಂ (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೩೦); ಕರೆದು ಪಡುನಲು ಕಲಿಸುಪೇಣನ
ಪರುಕ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದನು (ತೊರರಾ. ೪-೮-೧೨); ಕಾವಲ್ಗೆ ರಥ

ಮತ್ತಗಜ ಹಯ ಪದಾತಿಗಳ ಸಂದೋಹಮಂ ಸುತ್ತಲಂ ಪರುಕ
[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿ (ಚಿದ್ರಿಭಾ. ೫-೨೦). ೯. ರಚಿಸು; ಕಟ್ಟು;

ಮುಂಗಡೆಗೆ ಚಪ್ಪರವನಕ್ಕಂಕವಿಸ್ತಾರದಿಂ ಪರಕವಿಸಿ (ಸೌಂದರ್ಯ. ೧೩-೨೬);
ಪರುಕ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದರು ವಿವಿಧ ದ್ರವ್ಯದ ಸರಸಿಗಳ ಸಂನೇಶದಲಿ

ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಯಂತ್ರದ್ರೋಣಗಳ ಜುಟಾಳಸೂತ್ರಗಳ (ತೊರರಾ. ೧-೬-೮);
ನನ್ನನುಜೆಯಿಗ್ಗೆ . . . ರನ್ನ ಚಿನ್ನದೊಳು ಪೊನ್ನಯ್ಯಲ ಪರಕವಿಸು

(ಧರ್ಮ. ೪೪-೨೫); ಹೋಳಿಯ ಹಬ್ಬದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಿಡಲಿಕ್ಕೂ
ಹಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ 'ಪಾಡುಗಟ್ಟ' ವನ್ನಾಗಿ 'ಪರು

ಕವಿಸಿ'ಬಹುದೇ (ಕರ್ಣಾಜ. ೪೫). ೧೦. ಹುಟ್ಟಿಸು; ಸೃಷ್ಟಿ
ಮಾಡು; ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡು; ಧರೆಯೊಳಗೆ ತರುಲತೌಷಧಿ ವೀರು

ಧಂಗಳ ಪರಕವಿಸಿದನು (ನಿಭಾಗ. ೬-೪-೬); ದುರುಳದಯೋಧನರ
ನೂರ್ವರಂ ಪರಕವಿಸಿ ಧರೆಯೊಳಗೆ (ತುರಂಗ. ೬-೬೧). ೧೧. ಸಲ್ಲಿಸು;

ಹಿಟ್ಟಿಸು; ಸಂದಾಯ ಮಾಡು; ಎಮ್ಮ ಗೃಹದೈವಕ್ಕೆ ಪರಕೆಯಂ
ಪರಕವಿಸುವೆಂ (ಮಹಾವಿ. ೬-೪). ೧೨. ಪುರಸ್ಕರಿಸು; ಮನ್ನಿಸು;

ಉಗ್ರಸೇನತನೂಭವನುತ್ಸಾಹರಸವಶತನಾಗಿ ತನ್ನ ಮಲ್ಲವಲ್ಲಭರ್
ನಾಲ್ವರುಮಂ ಪೋಷಣಮಂ ಕೊಟ್ಟು ಪರಕವಿಸಿ (ಮಹಾನೇ. ೬-೬೬೮);

ತರಿಸಿದನು ಪೋಗಲಸವಾಯಂ ಪರಕವಿಸಿ ಕನ್ನಾತ್ಮಸತಿಯಳ (ಸಂಭವ.
೧೦-೨೩); ಪಿರಿಯೊಳಗೆವೆಟ್ಟ ರಾಣಿಯ ಪರಿಚಾರಕಿತ್ತ ರನ್ನಪೊನ್ನೊ

ಡವೆಗಳಂ ಪರಕವಿಸಿ ಕಳುಹಿದಂ (ಚಿವ. ೪-೪೬). ೧೩. ರಂಜಿಸು;
ತೋರಿಸು; ಅರಸ ಬಂದನು ಮಹಿಮಾಚಿತ್ತೇಸರಿಯ ಪೀಠದ

ನಡದಿನು ನಿಜಚರಣನೇಮೆಯಲಿಸಿದರೊಡಹುಟ್ಟಿದರು ಪರುಕ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿ
(ಕುನ್ಯಾ. ೧೦-೬); ಕಡಗಿಲೆ ದವನ ದಿರಿದ ಕೆಂಜಾಣಿಯೆಂಬುವ

ಪುಷ್ಪದಂಗೆಡಿ ಪರಕವಿಸಿದುದೇನೆಂಬೆ (ದೋಹತ. ೬-೧೫).
೧೪. ಫಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ತನ್ನನಿಶಾಪಶಕ್ತಿಯಂ ಪರಕವಿಸಿ

ಲಿಪ್ಪಿಯಲಿಯಾ ಮಂರಹರನ ಮಾಯೆಗೆ ಸಿಲುಕಿ ಮದಿದರು ಸಕಲ
ಯಾದವರು (ತಿಮ್ಮಪಾ. ೧-೬೨). ೧೫. ವಿಜೃಂಭಿಸು; ಸುರಪದ

ವನಾ ನಮಪರಾಯನು ಪರಕವಿಸಿ ಕೈಕೊಂಡನು (ತಿಮ್ಮಪಾಂ. ೬-೮೬).
೧೬. ಪೀಠವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ರತ್ನಸವಗೆ ಖಗರಾಜಂಗೆ

ಪೇಳ್ವ ಪೊಕ್ಕುಳು ಭೀತಿಸದಂತೆ ಚೊಕ್ಕುಟವಾಗಿ ನೀ ತಳರೆಂದು ಬಳಕವೆ
ಪಕ್ಕೆಯ ಪರಕವಿಸಿದನು (ದೋಹತ. ೪೨-೬). ಪರಿಶವಿಸು :

೫. ವಡಬಾಗಿ . . . ನೆಜೆ ಪದವಿಜಾಂಡದಲ್ಲಿ ಪರಿಶವಿಸಿ ತುಂಬಿ
ಮಡಲಿಜಾದ ಕತ್ತಲೆಗಡಲನುರುರೊದ್ದಿದಿಂ ಪೀರ್ದು (ನಿಶೋ. ೪-೪೫).

೬. ಸಮುದ್ರವಿಜಯಮಹಾರಾಜಂ ಸ್ವಾಸ್ತೀಯ ಸಾಮಂತ ಮಹಾ
ಸಾಮಂತ ತದಾಯಿತ ಪಸಾಯಿತ ಪ್ರಭುತಿ ಪರಿವಾರಕ್ಕುಚಿತಾಗಾರಂಗಳಂ

ಪರಿಶವಿಸಿ (ಮಹಾನೇ. ೬-೧೩೬ ಪ); ಅ ದೇವರ ಅಮೃತಪದಿಗೆ ದಾರೆಯ
ನೆಜೆಂದು ಪರಿಶವಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಪದಿಅಕ್ಕಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನಪ. ೬೫-೧೨;

1278). ೮. ಚಿತ್ರ ಕಾಂಡನಚಿತ್ರ ತ್ರಿದಿವೆ ಸುತ್ತಾಮೆಯೆಂಬ
ನಾಲ್ವರ್ವಿವಯರಂ ದೀಪಂಗಳಿಗೆ ಪರಿ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿಯುಂ

(ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ್ರ. ೧೦-೧೪ ಪ). ೧೨. ವಿನೋದವಿಷಯರಪ್ಪ ಕುಟ್ಟಿ ಪಾಮನ
ಬಧಿರ ಕಿರಾತಾದಿ ಜಡಜನಂಗಳುಮಂ ಪರಿಶವಿಸಿ . . . ಅಳವಿಗಿರಿದೆನಿಸಿ

ಬಟುವಟುಗೊಟ್ಟು (ಮಹಾನೇ. ೯-೧೧೪ ಪ). ಪರುಟವಿಸು :

೨. ವನದೊಳ್ ತಿವಲಿಂಗಾರ್ಚನೆಯಂ ಪರುಟವಿಸಿ ಪರಮೋತ್ಸಾಹದಿಂ
ನಿಜಪುರಮಂ ಪೊಕ್ಕು (ಪದ್ಮಾರ. ೪-೩೬ ಪ). ೩. ಸಲ್ಲರಿತ ರತ್ನಪ್ರಭಾ

ಪೂರ್ವ ಪರುಟ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದಂ ಕನಕಗಿರಿಗೆ ಕನಕಾರ್ಪಣವ ವಿರಚಿಸು
ವನಂತೆಯಾ ನಂದಿ ಸದ್ಭಕ್ತಿಯಂ ಪುರಹರಗೆ (ನಂದಿಮಾ. ೧೬-೪೩).

೪. ಹೋಗಬೇಡಲ್ಲಯ್ಯಾಯತವಾಗಿ ಬೇಗದಿ ದೇವನೊರ ತಾನಾಗುತಿದೆ
ಯೆಂದೊಡಮಾದರು ಪದಿಯಜರು ಪರುಟವಿಸಿ (ಕಂಠದಾ. ೨-೪೮).

೮. ಸತತಂ ಕುಬೇರನನು ನಟ್ಟಿನ ಕೊಟಾರಿಕೆಗೆ ಪರುಟವಿಸಿಕೊಂಡಾಂ
ಬರುತ್ತೊಡಗೊಂಡು ಬಹೆನು (ನೋಹತ. ೧-೫೩); ಬೀದವರಿದೊ . . .

ಕರುಮಾಡವಿನಗಿದೆಂದು ಪರುಟ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿದನು ಪಾಂಬಾಲ
(ಕುನ್ಯಾ. ೧೨-೬); ತಿಪ್ಪರ ಪರುಟ[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ವಿಸಿ ಕಳುಹಿದನು

ಪಾವುಡಸಹಿತ ಪಾರ್ಥಿವರ ಪುರಗಳಿಗೆ (ತೊರರಾ. ೧-೬-೯). ೯. ಮನೆ
ಯನು ಅರಗಿನಲಿ ಪರುಟವಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೧೦-೧೫).

೧೨. ಮರುಳುತಂಕರಗೈಕ್ಕಪದವಿಯ ಪರುಟವಿಸಿ ಕೊಟ್ಟುಲದಿನಂದಿ

ಪೆರುಷವ್ಯಾಹರಣಿ (ನಾ). ೧. - ಪರುಷವಾಕ್ಯಂ. ೨. ಕರ್ಕಶ
ವಾದ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ೩. ಕಠೋರವಾದ ಮಾತು

ಗಳಾಗಿವೆ (ಸಪ್ತ. ೧೨೦). [ಪರಸ+ಕಲ್ಯ]

ಪರಸಗಲ್ಲು 'ಪರಸಗಲ್' ನೋ.

ಪರಸನ, ಪರಿಸನ, ಪರಶನ, ಪರುಷಣ, ಪರುಷನ, ಸ್ವರುಶಣ, ಸ್ವರುಶನ (ನಾ). ೧. ಸೋಂಕು; ಸ್ವರ್ಶ: ಪರು[ಪಾಕಾಂ.೦]ಸನ ಸೇಮುನೇಸಗುತ್ತುರುತರ ಮುದಮಾಳ್ತು ಶರಣನದಿವಾನರಿಗಾದರದಿಂ ನಸುಬಾಗುತೆ ನಿಂದಿರೆ (ವೃಷಭ. ೪೧-೨೪). ಪರಿಸನ: ೧. "ಪರಿಸನ-ಸ್ವರ್ಶನ" (ತದ್ವ. ೨೪); ನಿನ್ನ ಶಿವಲಿಂಗಮೂರ್ತಿಯನಮರಕುಲ ಮಲ್ಲಮುಂ ತಮ್ಮ ಕರದಿಂದ ಪರಿಸನಮನೊಲವಿನಿಂ ಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿ (ಆರಾಧ. ೧-೩-೧೫). ಪರಶನ: ೧. ಪ್ರಭಮದಲ್ಲಿ ಪರಶನ [ಪಾಕಾಂ. ಪರುಷ, ಸ್ವರ್ಶನ]ನೆಂಬ ಪರುಶನಗುಣದಿಂದ ಪಾದೋದಕ (ಚನ್ನ. ೨. ೬೪೧-೧೪೪೧); ಗೌರಿವಲ್ಲಭಾಯ ನಮೋಯೆನುತೆ ಮೂಡುಸೂಳು ಕೈಮುಟ್ಟಿ ಪರುಶನವನಾಚರಿಸಿ ವಂದಿಸಿ (ಬಸವ. ೪-೪); ಬೆವರ ಬಿಂದು ಗಡಣಂಗಳವುಮೊಡನೆ ಪರುಶನ ಪರುಶನದಿನೊಗೆಯೆ (ಸಿದ್ಧ. ೨೩-೩೦); ಲಿಂಗವೇ ದರುಶನವು ಲಿಂಗವೇ ಪರುಶನವು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೫೦). ಪರುಷಣ: ೧. 'ಪರುಷಣಂಗೆಯ್' ಪರಾ. ಪರುಷನ: ೧. ಪರುಷನದಿಂ ಶೀತೋಷ್ಣ ವನಜಾದು ಇಚ್ಛೆಯ ಕಾಲವನಜಾದು ಪರುಷನದಿಂ ಲಿಂಗ ಪರುಷನಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿತನ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಶನೋದಕವು (ಉರಶ. ೧೧೩-೧೪೭); ಪರುಷನದ ದೇವರನು ಬಳಸಿ ಬಳಸಿ ಬರುತ್ತ . . . ಸಲವು ತಾವುಗಳರಲು (ಬಸವ. ೬೦-೩೨); ಪರುಷವಂತಂತೆ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಗುರುವಿನ ಪರುಷನವೆ ಮೋಕ್ಷ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೯೬). ಸ್ವರುಶಣ: ೧. ಹಂಕರ ಸ್ವರುಶಣದೊಳೆದ್ದ ನುಜನಂ ನೋಡಿ (ಪುರಂ. ೬೪-೩೪). ಸ್ವರುಶನ: ೧. "ರಣಮುಂ ಮುಟ್ಟಿ ಪೂದುಂ ತಾಂ ಸ್ವರುಶನಮೆನಿಕುಂ" (ನಾನಾ. ೧೫೬). ೨. [ವೀಶ್ಯ] ಗುರುವು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಕೊಡುವ ದೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಶಿಷ್ಯಮಸ್ತ ಕದೊಳಂ ದಕ್ಷಿಣಪಸ್ತಮಂ ಮಡಗುತ ಪರಿವನನಾವಾಹನಂ ಮಾಡುವಾ ದೀಕ್ಷೆ ಸ್ವರುಶನಂ (ವೀಶ್ಯ. ೬-೬-೬೫). [<ಸಂ. ಸ್ವರ್ಶನ]

ಪರಸವೇದಿ, ಪರುಷವೇದಿ (ನಾ). ೧. ತನ್ನನ್ನು ಸೋಕಿದ ಇತರ ಲೋಹಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನವನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಿಲೆ; ಸ್ವರ್ಶಮಣಿ: ಮೇರು[ವ] ಪೊನ್ . . . ಪರಸವೇದಿಯ ಕಣ ಭಂಡಾರದೊಳುಂಟೆನೆ ಕುಡುವನಿವಾರಿತ ದಾನಕ್ಕೆ ಪೋಲ್ವರಾರ್ ಬದ್ಧಿಗನಂ (ಪಂಪ. ೧-೨೪); ಮೂವಿ ಪರಸ ವೇದಿಯಂತೆ (ರೇಣು: ೫-೫೦). ಪರುಷವೇದಿ: ೧. "ಪರುಷವೇದಿ - ಸ್ವರ್ಶವೇದಿ = ಲೋಹವನ್ನು ಚಿನ್ನ ಮಾಡುವ ಕಲ್ಪ" (ತದ್ವ. ೨೪); ಕಬ್ಬುನ ಪರುಷವೇದಿಯಾದರೆನು ಕಬ್ಬುನ ಹೋಗದೊಡಾ ಪರುಷವದೇಕೊ (ಬಸವ. ೪೦೦); ಪರಮಪವಿತ್ರನ ಪರುಷವೇದಿಯ ತೊಟ್ಟಿಲೊಳಿಟ್ಟು . . . ಹೋಗುಳಮಂ ಶ್ರುತಿಗೊಡಿ ಪಾದಿದರ್ (ಆನಂ. ೬-೬); ಪರಕರತಸ್ವರ್ಶನಂ ವಿಸ್ತರಿಸುವಡೆ ತಾಂ ಪರುಷವೇದಿ ಗಳಿರವನಘನಂ ಪ್ರಸಂಗತಿ ಮುಕ್ತಿಗಾರವು (ಬಸವ. ೩೧-೧೯). ೨. ಇತರ ಲೋಹಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನವನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ಸಿದ್ಧಿಯ ಸಾಧನೆ: ಪರುಷವೇದಿಯ ಸಾಧಿಸಹೋದರೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಘನವಾಯಿತ್ತು (ಆನಂ. ೧೦೧-೪೫೬); ಪರುಷವೇದಿಯ ಬಲ್ಲ ಪಿರಿಯ ಸಿದ್ಧರಿಗಪಿರಿಯ

ನೆನಸುವ ಖರ್ಚರನು (ಭೈರವ. ೧, ೩೨೫). [<ಸಂ. ಸ್ವರ್ಶವೇದಿನ್]

ಪರಸಿ 'ಪರಿಸಿ' ನೋ.

ಪರೂಷಕ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಣ್ಣಿನ ಮರ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೆತ್ತ; ವಾನೀರ; ಹುಬ್ಬಿ: "ಪರೂಷಕಾಹ್ವಯಂ ಶಾಖಾಕಂ" (ಸಪ್ತ. ೨೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಪರೂರ್ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪರೂರ ಎಲ್ಲದಿಮ್ಮರು

ಸಲಿಸುಪೋರ್ (ಎಕ. III, ನಂಜನ. ೬೪-೬; ಸು. ೮೭೦?). [?+ಊರ್]

ಪರಿ, ಹರಿ, (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ವಿಸ್ತರಿಸು: "ಪರಿ-ಪ್ರಸಾರಣೇ (ಹರಡು), ಕಾಲ್ಯೇ ಚ (ಚಿಕ್ಕಗಾಲು)" (ತಮಢಾ); ಪರಿದಿರೆ ರಾಗಂ ತನ್ನೊಳ್ಳಿರುತರಂ ಗಗನವಿಪರಮೊಪ್ಪಿತ್ತಾದಂ ನರಪಾರಿಜಾತಕುಸುಮೋತ್ಕರ ಸಾಂದ್ರಪರಾಗವಿಸರ ಪಿಂಜರಿತಂಬೋಲ್ (ಕವಿಂ. ೧-೧೦೨); ವೀಟನ ಸಾವು ಕತೆಯಾಗಿ ಪರಿದುಡು ಮೂಡುವೀ ಲೋಕದೊಳಗೆಲ್ಲ (ಸೌಕಂ. IX-1, ೩೧-೧೫; ೧೯೬); ಪುನಿಮದಿಯಂ ಮದೀಯಜನಲಂ ನುಡಿದಂದು ಜನಾಪವಾದವೆನ್ನೆಗೆಮನಗಲಂ ಪರಿಗುಂ (ಪಂರಾಮ. ೬-೧೧೪); ಹರನ ಶರಭಂಗಳು ನರಲೋಕ ದೇವೇಂದ್ರರು ನೆರೆದು ಪರಿದು ಬಿಜ್ಜಳನ ಪುರದ ಪಲವು ರಾಜವೀಧಿಗಳೊಳು ಸುಳಿವಪ್ಪ ಗಳು (ಬಸವ. ೪-೬೦). ೨. (ಬಳ್ಳಿ ಅಥವಾ ಬೇರಿನಂತೆ) ಹಬ್ಬಿ ಕೊಳ್ಳು; ಹಬ್ಬು: ಪವಳದ ಬಳ್ಳಿಯ ತುಣುಗಲ್ಲು ವಣಿಲ್ಲದ ತಳ್ಳು ಬೆಳೆದು ಕುಡಿದಿಟ್ಟು ಪರಾರ್ಣವತಬಿಡೊಳ್ಳಿದಪುದೆಂಬವೊಲೆಸಿದತ್ತು ಸಾಂದ್ರಸಂಧ್ಯಾರಾಗಂ (ಕಾದಂಪು. ೨೬೩); ಸಭಾಂತರಾಳಮಂ ಸುರಭಿರಾಂಗದೀಪ್ತಿ ಪುದಿಯಲ್ ಯಮುನಾಸದಿಯೊಳ್ ಸುಕ್ಕಿವಲಂ ಪರಿದವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋಟ (ನೇಮಿಪು. ೪-೨); ದಸೆಯೆಂಬಿಂ ಪಿಟ್ಟು ಸುತ್ತುಗ್ಗಲಮನೆ ಪರಿದಿರ್ಪಳ್ಳಿಗೊಂಬೇಟಿ ಯಿಂದಾಗನಮಂ ಪೊತ್ತಿರ್ಪ ಮೇಲೊಂದಿನ . . . ಮಟ್ಟುಜಾತಮಂ ಕಾಂತೆ ಸಾರ್ಪ್ (ದಶಕು. ೨-೪೬); ಭಳಭಳಿಸಿ ಬಳೆದು ಬಳ್ಳಿವರಿದು ಪರಿದು ಪಸರಿತ ಕಟಾಕ್ಷರಬಿರುಚಿಯೆಂಬ ವದನವಿಧಾವಿಮಳಪ್ರಭಾಪಟಲಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೬೨). ೩. ಬೆದರು; ಹರಿ: ನೃತ್ಯವಾದ್ಯಗೀತಾತೋದ್ಯಂಗಳೊಳ್ ಕಿಟಾದುಂ ಬೇಗಮದೋಲಗಮಮುಂ ಪರಿಯೆಲ್ಲೇಟು (ಪಂಪ. ೩-೪೧೫); ಪರಭೂಪಾಳಾನ್ತ ಕಾರಂ ಪರಿಯೆ (ಸೌಕಂ. IX-1, ೧೧೪-೧೯; ಸು. ೧೯೭); ಪೇರೋಲಗಮಂ ಪರಿಯೆವೇಳ್ವಿಲ್ಲರಂ ಕಳುಪಿ (ಬಸವ. ೬-೩೭); ನಿಜಪಿತನ ಜನನತಿಮಿರಂ ಪರಿಯೆ . . . ಸೌಂದರಗಣಾಧೀಶ ನೆಂದೆಂಬ ದಿನಮಣಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಸಾಂದಪು. ೫-೪೨). ೪. ಇಲ್ಲವಾಗು; ಹೊರಟುಹೋಗು: ನಿನ್ನ ಮರುತ್ತನಕ್ಕೆ ಮುನ್ನಮೆ ಬೇಸತ್ತು ಬಿಟ್ಟು ಪರಿಗ್ರಹಮೆಲ್ಲಂ ಪರಿದು ಪೋದುದು (ಪಂಪ. ೧೩೧-೪); ನಿಷಧನಗದ ನೆಗೆದ ಕೆಂಬೊಳುನೊಳ್ ಪಳಂಚಿ ರಂಜಿಸಿದ ಸಂಜೆ ಪರಿಯೆ (ಪಂರಾಮ. ೧-೬೧ ಪ); ಕಟಾದ ಸುಖಂಗಳಂ ಪರಿದ ಜವ್ವನಮಂ ದೊರಕೊಳ್ಳದರ್ಥಮಂ . . . ಮಗುಟಾಸೆ ಮಾಡಿಯುಮ್ಮಳಿಸುವರೇಕೆ ಮಮರ್ತಿಕಳ್ (ದಶಕು. ೧೪-೨೬); ದಿಸಿ ವಡೆದಾ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮಿಂಗಳು ದಿಸಿ ತಾಗಿ ಬಾಯ್ದಿಡುವುದನು ಅಸಿಯಳು ಮುಟುಕದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ನೋಡಲ್ಪಾಗ ಪಸಿ ತಾಪ ಪರಿದುದಾ ಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೯-೪೫). ೫. ನಾಶವಾಗು; ಅಳಿ: ಮಲಹರಾಣುಸ್ವರಣಮಂ ನೆಗಳೊಡ್ಡದಾ ಕಲುಷಂ ಪರಿಯದು (ಪದ್ಮಂ. ೧೧-೯೪); ಅಸುರರ ಸಂತತಿಯುಂ ಮುಂ ತೀವಿದ ಕೃತಕಧ್ಯಾಂತಮುನಾ ಜಯಭೂಪತಿ ದಿನಕರಪರಮಂ ಬಿಡಲೊಡನೆ ತಾಂ ತೆಳ್ಳನೆ ಪರಿದತ್ತು (ಜಯಶಾ. ೬-೩೩). ೬. ಕೆದರು; ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗು; ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು; ಪೊದಟ್ಟು ಕಬಂಜಿರಂ ಪರಿದು ಪರ್ವ (ಅನಿಪು. ೧೨-೧೪); ಲಲಾಟದೊಳ್ಳರಿದ ಕುರುಳ್ಳಳಂ ವಿರವವಿಹ್ವಲಿಯಾಗಿ ಲತಾಂಗಿ ತಾಳುವಳ್ (ಕಾದಂಪು. ೩೩೩). ೭. ಕಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಕದಡಿಹೋಗು: ಬರಿದ ವಿಚಿತ್ರಪ್ರನಿಹಯಂ . . . ಶಶಿಕಾಂತದ ಕೇರ್ಗಲ ಸೀರ್ವೊಸಲ್ಲಳಿಂ ಪರಿಯೆ (ಪಂರಾಮ. ೧-೧೧೬); ಪರಿದ ತಿಳಕಮನೆ ಕಂಡೆನೆದರೆ ಕೊಟ್ಟು ಪ್ಪಂಡಸಾದದಾಗುಗ್ಗನ್ನಡಿಯೊಳ್ ತರಕಾಕ್ಷಿ ತಿರ್ದಿರ್ಪ ಚಿಚ್ಚರದಿಂ - ಮತ್ತೊಂದು ಪಾದ

ಮಂಟುಬಿದಿಂಬಂ (ಅರ್ಥನೇ. ೩-೧೦೧); ಬರೆಪದೆ ಬಣ್ಣವು ಪರೆಯೆ
ಕಪೋಲದಿಂದಿರುಳಿದೆ ಕಂಬಗುರುತಿದೊ ತಿಳಿಯಾ (ಶಾಕುಂ. ೮೯
ಅಂಟ). ೮. ಚೆಲ್ಲಾ ಪಿಲ್ಲಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರು; ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿರು;
ಕರುಣದಿಂದ ಕುಂಚದ ಕೋಲೊಳ್ ಪರಿದರ್ಪ ಪಣ್ಣಳಂ ಕೂಗಿನ ಮುಂದೆ
ಸಾರ್ಪತ್ತಂ (ಪದ್ಮಾ. ೯-೧೯); ಖೇರರ ಚೆನ್ನರ ಸಂದ ಚೆನ್ನ ಪೊಂಗರ
ಕಲೆ ತಾಟಪಣ್ ಕದಪಾದಂತೆ ನಿರಂತರಮಾಜಿರಂಗದೊಳ್ ಪರಿದರಿ
(ಪಂಪಾ. ೮-೧೦೬); ತುಣುಕಾರ್ತಿಯಾರ್ ತಿಳಿದು ತಂದು ಪಾಟುತನಕ್ಕೆ
ಪರಪೆ ಪರಿದು ಕೋರಿದರ್ ಕಪಾಯ ನೆಯ್ದುಲ್ಲಳಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೫೯ ನ);
ನೆತ್ತರಾವರಸ ಪರಿದ ಮುತ್ತುಗಳು ತನ್ನ ಬರವಿಗೆ ವಸದೇವತೆಯಿಟ್ಟ
ರತ್ನಾಂಜುಳಿಗಳಂತಿರೆ. (ಸಂಪರ. ೧೮-೨೨); ಪರಿದರ್ಪ ನವಗ್ರಹಮಂ
ಕರಮೊಳ್ಳಳಿದಿಳಿಗೆ ತಂದು ಬಲ್ಲಂ ತೋರ್ಪಂ ತರಲಾತನಗುಲಿಗೊಳ್
ಪಿರಿದುಂ ನವರತ್ನದೂಂಗುರಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಪ್ರಪಂ. ೧೮-೪೩).
೯. ಅಗಲವಾಗು; ಅರಳು; ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು; ಕೂಡಿ ಮುಚ್ಚುಪಣ
ಧ್ವನಿಗಾಡುವ ಸೋಗಿಗಳ ಪರಿದ ಸೀಲಿಯ ಕಣ್ಣಿಂ ಮಾಡುವ ಕನ್ಯಕೆಯಂ
ನಡೆ ನೋಡಲ್ ಕಣ್ಣಿಂ ಮಾಡುವಂದಿನಂ ಸೊಗಯಿಸುಗುಂ (ಪಾಂಪು. ೩).
೧೦. ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸರಿ; ಚೆಲಿಸು; ಜಾರುದತ್ತ ನೋಡವಂದ ಪರದರಂ
ಪರೆಯಲೀಯದೆ ನೆರವಿಕೊಂಡು ಬರೆ (ನೇಮಿಪು. ೪-೭೦ ನ); ತವ
ಮುನಸರೋಜಾತದಿಂ ಕ್ಷೀರಧಾರಾಕಾರಂ ಕಾಂತಿಪ್ರವಾಹಂ ಪರಿದು
ಬರುತಿದೊ ಓದಿಕುಂ ಪಾಪಮಂ ಮೇರ್ (ಮೈಸೂಮ. ೨-೩೧).
೧೧. ಕೊಡು; ಸೇರು; ಒಂದಾಗು; ಪರಿವಿಡಿಯಿಂದಂ ಸಂಸ್ಕೃತ
ರಂಗುಪರಂ ದಿಜ್ಜಿಗಲ್ಲ ರೋಳ್ ಮತ್ತ ವರೊಳ್ ನೆರಿದಂ ಕಾಮದೆ ನಂದಂ
ಪರೆಯಂ ಸರ್ವಾರ್ಥಗಿದ್ದ ನದರೊಳಗೊಂದುಂ (ಸೌನಂ. ೨-೩೩).
೧೨. ಬೆಳಗಾಗು; ನಸುಕು ಹರಿ; "ಪರೆ-ಪ್ರಸಾರಣೀ (ಹರಡು),
ಕಾಲ್ಕೀಚ (ಬೆಳಗಾಗು)" (ಪಂಪಾ); ಮರಿತಘನವಿರಮೇತ್ತಂ ತೆರಳು
ಜನನವನಮಂಗಲಕ್ಕಿಗಿದಾಗಳ್ ಪರಿವಂತಾದುದು ಕಾಲಾಗರುಧಾಪಶ್ಯಾಮ
ಧೂಮಮಾತ್ರ ಪೋನುಂ (ಅದಿಪು. ೭-೭೯). ಹರೈ: ೧. ಹರಿದು
ಮೋಹಿಸುವೀ ಚರಾಚರ ನೆರಿದು ನಿಮ್ಮಯ ರೋಮಕೂಪದ ಹೊರೆ
ಯೊಳಗೆ ಹೊಳೆದಾಡುತಿದುದು (ಕುಮಾರಭ. ೩-೩೨); ರಾಜಾಧಿರಾಜರ
ರಾಜಸಭೆಯೊಳಗೆ ಹರಿ[ಪಾಪಾಂ.೦]ದುದೀ ವೃತ್ತಾಂತವು (ತೊರಂ. ೨-೧-೨೧);
ಹರೆಯಬೇಡುದು ಕೀರ್ತಿ ಭುವನಾಂತರಗಳಲಿ ದೆಸೆಗಳಲಿ
(ನಿಭಾಗ. ೧೦-೭೮-೩೪). ೨. ಸಾರಿದ್ಧ ಬ್ರಹ್ಮನೋಲಗ ಹರಿ [ಪಾಪಾಂ. ೦]
ಯಿತ್ತು (ಅಪಪಂ. ೫೫-೨೩೫); ದೆಸೆಯರೆಲ್ಲರ ಹರೆಯವೇಳ್ವಂ
ಸನ್ನೆಯಿಂದೊಲಗವಂ (ಕುಮಾರ. ೩-೧೪); ಹರನ ಬೀಳ್ಕೊಂಡವಿಳ
ದಿವಿಜರು ಹರಿದುದು (ಕುಮಾರ. ೮-೧); ಹರಿದುದೋಲಗವಾ ಸಮಯದಲಿ
(ತೊರಂ. ೪-೭-೨೭). ೪. ಗೊಹೇಶ್ವರನ ಶರಣರ ನಿಲವ ಕಂಡ ಬಳಿಕ
ಮಹಿಮೆ ಬೆಳಗ ಕಂಡ ಕತ್ತಲೆಯಂತೆ ನೋಡ ನೋಡ ಹರೈವುದು (ಅಪಪಂ. ೨೨೮-೧೮೩೪);
ಅತಂಗಿ ತಾಂ ತಗಿರಿದಜು ಬಡತನ . . . ಹರೈವುದು
(ಪಂಪಾ. ೩-೧೨); ಗುರು ಬರ್ಪದೊ ನೋಡಿದೊಡೆ ಕಣ್ಣ ಪಾಪವದು
ಹರೈವತೆ (ಪದ್ಮಂ. ೮-೭೦); ಹರುಷ ಬಲಿದುದು ಮನದ ಸಂಶಯ
ಹರಿದುದು (ಕುಮಾರಭ. ೭-೩೪); ಹರಿದುವು ತಾರೆಗಳ್ಳಿರಿದುವು
ಕೋಳಿಗಳು (ಕಂಪ. ೯-೨೦೪). ೧೩. ಹೊಟ್ಟೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು
ಚೆಲಿಸು; ದೇಳು; ತೇವಳು; ಇನ್ನು ಬಗ್ಗಿಕೊಂಡು ಹರೆಯಬೇಳು
. . . ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲಬೇಡು (ಸ್ವಪ್ನ. ೨೯). ೧೪. ದೂರವಾಗು;
ದೂರಕ್ಕೆ ಹೋಗು; ಹರಿ[ಪಾಪಾಂ.೦]ದ ನಡೆ ಬಲೆಯ ಹಸರಸು
(ಪಂಪಾ. ೫-೨೪). [ದೇ. ೧೧ ತಮಿ. ಮಲ. ಕೊಡ. ಪರ]

ಪರೈ, ಹರೈ (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ; ನಸುಕು; ಅರುಣೋದಯದ

ಕಾಲ; ಪರೆಯ ಭಾನೂದಯದೊಳ್ಳತ್ತಲೆಯನ್ನಿರೆ ರಿಪುಗಳ್ಳತ್ತಲೆ
ವಸರಾದುದಾತನೊಕ್ಕಲ್ಪಿಸುಂ (ಸೌನಂ. ೫೧-೧, ೪೫-೫; ೨೩೦).
ಹರೈ: ಇತ್ತ ಮುದದಿಂದ ಬಂಧುಪ್ರೀತರಂ ಹರೆಯ ಹೊತ್ತ ಬೊಳಗೆಳ್ಳು
. . . ಮನೆಗೆ ಪೋಗಿ (ಸಮ್ಯಕ್. ೫-೪೯); ಆಸೆಯನುದಿಸಮೇತವನ್ನೆ
ತೀವುತೆಯುಂ ಸಂಜೆಯನ್ನೆ ಇರುಳೊಳಾದೊ ಹರೆಯ ಮುನ್ನ ಬರಿಯ
ಮರಿಗೆಯನಿಳಿಪುದು (ಗಿಳಿಂ. ೩೮-೩); ಬಾಳ್ ಬಂಜೆಯಾಗಿಹುದು;
ಹರೆಯು ಬೆಳಗುವ ಮುನ್ನ ಸಂಜೆಯಾಯ್ತು (ಪಂಪಾ. ೯೯-೨೨).

[<ಪರೈ]

ಪರೈ 'ಪಜ್ಜಿ' ನೋ.

ಪರೈ 'ಪೊರೈ' ನೋ.

ಪರೈ, ಹರೈ (ನಾ). ೧. ಮರದ ಕೊಂಬೆ, -ರೆಂಬೆ: ಪರ್ವರಂ ಪರೆ
ಮುರಿದುರುಳುವಯ್ಯ (ಪ್ರೀತಾ. ೪೦೩-೧೪). ಹರೈ: ೧.
"ಶ್ವಾಖಾ-ಮರದ ಹರೆ" (ಶಾಕು. ೯); ಹೂವಿನ ಅಸೆಗಿಂದೀ
ಮರದೇರಲು ಸಂಪಿಗೆ ಹರೆ ಗಟ್ಟಿಯಲ್ಲ (ಪಂಪ. ೫೪-೧೪); ಮುಖಕ್ಕೆ
ಹರೆ ಗೀರ ನೆತ್ತರು ಸೋರಿದ್ದು ಅನಗಗೆ ಗೊತ್ತೇ ಇರಲಿಲ್ಲ (ಮಲಮ.
೫೭೩); ಅದರ ದೃಷ್ಟಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮರವನ್ನೇರಿ ಮರದ ಹರೆ
ಯನ್ನು ಕಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು (ಪಂಪಂ. ೨೩). ೨. (ಕರಾ) ಬಿದಿರಿನ ಗಂಟುಗಳಲ್ಲಿಯ ಟಿಸಿಲು: ಬೇರಿಗೆ
ನಲ್ಲಿಸುವ ಹರೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಸವರಬಾರದು (ರೂಢಿ).

ಪರೈ (ನಾ). ಪರಾ, ಪಶ್ಯಂತೀ, ಮಧ್ಯಮಾ ಮತ್ತು ವೈಖರೀ
ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಾಚ್ಛಯರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಪರೆಯೇ ಮಾನಸ
ಭಕ್ತಿ ಚಾಕ್ಷುಷಪದಂ ಪಶ್ಯಂತಿಯೇ (ಶಕ. ೧೩೫-೯೩). [ಸಂ. ಪರಾ]
ಪರೈಕಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). (ಹಣೆಯನ್ನು) ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಕಟ್ಟು:
ತಪತ್ರೀ ನಲವಿದೆ ತಾನೆ ಪರೈಕಟ್ಟದ ಪಟ್ಟಿವಿದಂದಿನಂ ತ್ರಿಪ್ರಾಣಾಚಂ
ನಿಭೂತಿಯೆನಿದತ್ತು ಮುನೀಂದ್ರವಿಶಾಲಪಾಲದೊಳ್ (ಕುಮಾರ.
೧-೧೨೨).

[ಪರೈ + ಕಟ್ಟು]

ಪರೈಗಡಿ, ಹರೈಗಡಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿ ಚೆಲ್ಲು; ತುಂಡರಿಸಿ
ಹರಡು: ವರುಣೋದ್ರವನೆಚ್ಚ ಸರಲ ಸಂದೋಹವ ಪರೈಗಡಿದಾ
ಪೇಚರನು ಪುರಹರ ತ್ರಿಪುರನಸಲೆಂದು ನಿಂದಾ ಪರಿಯೊಳೆನಿದನಾಣಿ
ಯೊಳು (ಅಪಪಂ. ೩-೧೪೫); ನಿಮಿಷದೊಳ್ಳ ರೆಗಿದಿನನಿತು ಚತುರಂಗಮಂ
(ಚೈಮಿಭಾ. ೨೦-೧೩). ಹರೈಗಡಿ: ೧. ಭಗವತ್ಸನುಬರ ಹರೈಗಡಿದು
ಹೊಗರಂಬ ಸುರಿದನು (ಕುಮಾರಭ. ೩-೩೧); ಹರೈಗಡಿದು ಬೊದ್ದಿರಿದು
ಸವರದಂ ಸೀಳಿದಂ (ತುರಂಗ. ೫೨-೧೫). ೨. ನಾಶಮಾಡು:
ತತ್ಪ್ರವನು ವಹ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯನು ರೋಗವನು ತತ್ತತ್ಕಾಲದಲಿ ಹರೈಗಡಿದು
ದಿದ್ದರೆ ಬಳಿಕಸಾಧ್ಯವಲಾ (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೪-೪೩); [ಪರೈ + ಕಡಿ]

ಪರೈಗಣ್ಣು (ನಾ). ಕಣ್ಣು ಗುಡ್ಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪೊರೆ ಬರುವ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ರೋಗ: ಮಂಗಳವಳ್ಳ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಅರಸಿನ ಇನಂ . . .
ಜೀನುತುಪ್ಪದಿ ಹಚ್ಚಲು ಪರೈಗಣ್ಣು ಪೂಣ್ಣಂ (ವಿವಿ. ೧೩೫); ಅಳಿ
ಗಣ್ಣು ಪರೈಗಣ್ಣು (ಕುಮಾರ. ೪-೨೪೨).

[ಪರೈ (<ಪೊರೈ) + ಕಣ್ಣು (<ಕಣ)]

ಪರೈಗಳಚು 'ಪೊರೈಗಳಚು' ನೋ.

ಪರೈಗಳೆ 'ಪರೈಗಳೆ' ನೋ.

ಪರೈಗುಡು (ಕ್ರಿ). (ತಮಿಳಿಯಂತೆ) ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಮಾಡು;
ನಾದ ಹೊಮ್ಮಿಸು: ಗಾಳಿತೆರು ರೆಕ್ಕಗಳ ದೀನಿ ಪರೈಗುಡುವ ಜಯ
ವಿಲಾಸ (ಅರಳು. ೨೧೬-೩).

[ಪರೈ (<ಪಜ್ಜಿ) + ಕುಡು (<ಕೊಡು)]

ಪರಪದಿಭಟ್ಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಅರೇದಗೋತ್ರಂ
ಪರಪದಿಭಟ್ಟಗ್ಗೇ ಕೊಳನೆಯೊಳ ಬ್ರಹ್ಮದೇಯಂ ಕೊಟ್ಟವಾ (ಎಕ. IV,
ಎಕತೆ. ೩೦-೩೮; ಸು. 890). [?+ಭಟ್ಟ]

ಪರಪು 'ಪರಪು' ನೋ.

ಪರಪು 'ಪರಪು' ನೋ.

ಪರಪೂತು (ನಾ). ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು; ಮುಂಜಾವ;
ನಸುಕು: ಡಂಗುರಮು ಪೊಯ್ಯುವ ತೊಂದಿ ಪರಪೂತುಹೊಳೆದೊ
ಬೇಂಟೆಪಯಂ ಪೊಯ್ಯಾರ್ (ಸಮಶ. ೩೮೨-೩೯, ಅನುಬಂಧ. I).

[ಪರ + ಪೂತು (< ಪೂತು)]

ಪರಬಿಡು 'ಪೊರೆವಿಡು' ನೋ.

ಪರಿಯ 'ಪಯ' ನೋ.

ಪರಿಯ 'ಪರಯ' ನೋ.

ಪರಿಯಸು, **ಪರಯಸು**, **ಹರಿಯಸು** (ಕ್ರಿ). ೧. ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ
ಮಾಡು; ಪ್ರಚುರಪಡಿಸು: ಸಲ ಪುರಾಣಜೊಡಾನುಣಿಯೆಂದುಪ
ತಮದಿಂ ಬರೆಯಿಸಿ ಮಲ್ಲಪಯ್ಯನುಂ ಪುನ್ನಮಯ್ಯನುಂ ಪರಿಯಸಿದರ್
(ಕಾಂಕಿ. ೧-೩೮); ತಮ್ಮತಿವರರುಂ ಪೊನ್ನಗನಂ ಬರೆಯಿಸಿದರ್
ಸಕಳೋರ್ವಿಗ ಪರಿಯಸಿದರ್ ಸಲ ಪುರಾಣಜೊಡಾನುಣಿಯಂ (ಅಜಿಪು.
೧-೩೮). ೨. ಇಲ್ಲವಾಗಿಸು; ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡು: ಸಂಧ್ಯಾ
ಪ್ರದೀಪಸಂಜನಿಹಿದ್ಯಾಂಜನಮಿದಿಹಿ ಕೌಶಿಕಂಗಳ ಕಳ್ಳ ತಮಿರಮಂ
ಪರ [ಪಾಣಂ. ರ]ಯಿಸೆಯಂ (ವರ್ಧಪ. ೩-೨೯); ಪರ[ಪಾಣಂ.
ದಂ]ಯಿಸಿದಂ ಪುಂವೇದದ ಪುರಾಣತತ್ವಮರಬೊಡನೆ ನೋಕಮರಮನತ್ತರ
ಪರಿಯಮಯುತಂ ಹಾಸ್ಯರತ್ನರೂಪೋಕಭಯಜಿಗುಪ್ಪಾಹ್ಯಮಂ
(ಸಾಕ್ಷರ. ೧೫-೧೫೦). ೩. ಚೆದರಿಸು: ತುಂದಿಗಳ ಬಂಟಲ್ಲಪ್ಪಂ
ಕಡ್ಡುಟ್ಟು ನೋಡುವ ಕಾಂತೆಯರ ಕಡೆಗಣ್ಣು ಬೆಳಗಿಂ ಪರಿಯಸಲುಂ
(ದಶಾನ. ೨-೯). **ಪರಯಿಸು**: ೧. ಸುರಭೇನು ತೊರೆದಿಭಿಷ್ಯಮಂ
ಕೊಡೆದನೆಲು ಧರಗಿತ್ತು ವಿತ್ತಮಂ ತಾಂ ಪರಯಿಸಿದಂ ಜನಮನಗ್ರಜಂ
ಹೂಯಂಮಂ (ಸಾಕ್ಷರ. IX-1, ೨೪೯-೨೯; 1147). ೪. ಮುಗಿಸು;
ಬರಬಾಸ್ತು ಮಾಡು; ಮುಕ್ತಾಯ ಮಾಡು: ತೊಟವಾಳಂಗೆ
ಪಸಾಯಮನಿತ್ತು ಪಟ್ಟವನೆಯಂದೇಶೋಲಗಮಂ ಪರ[ಪಾಣಂ. ರ]
ಯಿಸಿ (ರಾಜಕೀ. ೧೦-೫). **ಪರಿಯಿಸು**: ೨. ದುರಿತಮನುರಿಯ ದೈನ್ಯ
ಮನೊಂದೊಂದನೆ ಸುರನದಿ ವಿಧು ಸುರಭೂಜ ಹರ [ಪಾಣಂ. ರ]ಯಿಸವಲ್ಲ
ಮೊಕ್ಕದರಂತಿವಲ್ಲವ ಪರಹಸಲು ನೆರೆದಪವೆ (ಕುರಾಣಂ. ೧-೪೯).

[ಪರ + ಇಸು]

ಪರಿಯುಚ್ಚು 'ಪೊರೆಯುಚ್ಚು' ನೋ.

ಪರೇಂಗಿತ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಸೂಚನೆ ಕೊಡುವುದು;
ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸನ್ನೆ ಮಾಡುವುದು. ೨. ಬೇರೆಯವರ
ಮನೋಗತ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ಸಾಧುಸಮಾಧಿ ಪರೇಂಗಿತಬೋಧಂ
ನಿರ್ವಾಹಮುಪ್ಪದಂಕದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ (ಕಾವ್ಯ. ೩೩೪). [ಪರ + ಇಂಗಿತ]

ಪರೇಂಗಿತಜ್ಞ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಊಹಿಸಿ
ತಿಳಿಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಆಶಯವನ್ನು ಅರಿಯುವ
ವ್ಯಕ್ತಿ: ಗುರುದೇವ ದ್ವಿಜಭಕ್ತಂ ತರುಣನಯಸ್ಕಂ ಪರೇಂಗಿತಜ್ಞನು
ವಾರಂ (ಸಂಚಿತಂ. ೨೧೩-೨೨); ಪರೇಂಗಿತಜ್ಞಳಲ್ಲದ ಇಂದ್ರಾಣಿ ಅದನ್ನು
ಅರಿತರಲ್ಲವೆ? (ಹೊಸಸ್ತ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಪರೇಂಗಿತೆ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಹೆಸರು: ಭೃಂಗ
ಜಾತಿ ಪರೇಂಗಿತೆ [ಪಾಣಂ. ಪರೇಂಗಿತೆ] ಎಂಬೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಗಾಂಧಾರ
ಸ್ವರದಿಂದುದಿದವು (ವಿವೇಕ. ೧೮೬). [?]

ಪರೇಡ್ 'ಪರೇಡು' ನೋ.

ಪರೇಡು, **ಪರೇಡ್**, **ಪರೇಡ್**, **ಪರೇಡು** (ನಾ). ಸೈನ್ಯ, ಪೋಲೀಸು
ಮುಂತಾದವರು ಮಾಡುವ ಪ್ರದರ್ಶನ: ನಾನು ಹೊರಡುತೀನಿ.
ಪರೇಡಿಗೆ ಹೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ (ಸಾಕ್ಷರ. ೨೬). **ಪರೇಡ್**: ಪರೇಡ್
ಜಾಗವೆಲ್ಲಾ ಜನರಿಂದ ತುಂದಿ ಹೋಗಿ, ಪರೇಡ್ ನಡೆಯುವುದೇ
ಕಪ್ಪವಾಯಿತು (ದ್ವಿಪ. ೪೩). **ಪರೇಡ್**: ಮಿಲಿಟರಿ ಪರೇಡ್
ನಡೆದಾಗ ಆ ಹೆಂಗಸು . . . ತುಂಗಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಬಿದ್ದಳು
(ಗೋಪುರ. ೮೬); ಅವಳು ಪರೇಡ್ ಮೈದಾನದಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕನು ನಿಲ್ಲುವಂತೆ
ನಿಂತುದಿಲ್ಲ (ಜೀವಾತ್ಮ. ೨೦೫). **ಪರೇಡು**: ಶಾಲೆಯ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲ
ಪರೇಡಿಗೆ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಹೊರಬಿರು (ರೂಪ). [← ಇಂ. Parade]

ಪರೇತ (ಗು). ೧. ಸತ್ತ; ಗತಿಸಿದ. ೨. ಅಗಲಿದ; ದೂರ
ವಾದ. (ನಾ). ೩. ಹೇಣ; ಶವ: "ಪ್ರೇತ, ಪರೇತ, ಕುಣಕ,
ತವ:—ಈ ಕ ಪ(ಹೆಣಂ" (ಹಲಾಯ. ೧೦೪-೬). ೪. ಸತ್ತವನು;
ಮರಣ ಹೊಂದಿದವನು: "ಪ್ರೇತಂ ಮೃತಂ ಪರಾಸು ಪರೇತಂ"
(ಮಸ್ತುಕೋ. ೫೯-೪೫). ೫. ಭೂತ; ಪಿಶಾಚಿ; ಪ್ರೇತ:
ಅತು ಮರಳಿದು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿ ಪರೇತವಿಧವನಲಾ ಎನುತ ಭಲಚೇತನನು
ಸಲೆ ಚಂದಿಯಾದನು ಕಳನ ಚೌಕದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೫); ಲಯಕಾಲ
ಸ್ಥಿದಿವಸರೊಡೊಪರೇತಗಣಸಹಿತ (ತೊರಂ. ೩-೫೩-೪೨); ಜೀವನ
ರಸವರತು ಹೋಗಿ ಜೀವಿ ಬರೆ ಪರೇತವಾಗಿ ಸಾನುಭೂತಿಯಾಗಿರು!
(ಅನೇಕ. ೧೪-೧೩). [ಸಂ.]

ಪರೇತಕೃತ್ಯ (ನಾ). ಸತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ವಿಧಿ;
ಅಂತ್ಯಕ್ರಿಯೆ, ಸಂಸ್ಕಾರ: ಐವರು ಸುತರು ಸಹಿತ ಕಂತಿ ಮಿಂದು
ಪರೇತಕೃತ್ಯವನು . . . ಮಾಡಿಸಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೨೫); ತಂದೆ ನಮ
ಗೀತನು ಕಣಾ ವಿಧಿಯಿಂದ ವಿಹಿತಪರೇತಕೃತ್ಯವ ಮಾಡಬೇಕು (ತೊರಂ.
೩-೧೩-೧೦). [ಪರೇತ + ಕೃತ್ಯ]

ಪರೇತಪತಿ (ನಾ). ಸಾವಿನ ಒಡೆಯ; ಯಮ: ಶಿವನಂ ಭಜಿಸು
ತೊಲಿಸಿ ಪರೇತಪತಿಯಂ ಗೆರೆದು ಕಾಮ್ಯಾರ್ಥಂಗಳಂ ಪಡೆದ (ಬಸವ.
೪೧ ಸೂಚನೆ); ವಿಶೇಷೇತ ಪರೇತಪತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮವರಾಧಿಗಳು
ಕಾಂಡವ್ರಾತದಲಿ ತೊಳೆದರು ಮನೋರಥಕರ್ತೃರ್ಮಮವ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೩೧);
ಪರೇತಪತಿ ಶಂಕರ ವಿರಿಂಚಾದಿಗಳೆಸದಳದ ಯೋಜುಧಾನನ
ರಾಜಧಾನಿಯಲಾ ತವಿಸ್ತಿಯಲಟಿಸಿ ಕಂಡನು ಮಾತೆಯನು (ತೊರಂ.
೫-೨೨). [ಸಂ.]

ಪರೇತವನ (ನಾ). ಹೇಣಗಳನ್ನು ಸುಡುವ ಜಾಗ; ಮಸಣ;
ಶ್ಮಶಾನ: ಎನ್ನ ಮೆಯ್ಯ ಮುಗಂಧಕ್ಕೆ ಪೇಸಿ ಕಂಡವೆಲ್ಲಮೆಲೆದು
ಕಳೆಯ ಪರೇತವನಭೂಮಿಯೊಳ್ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಂಗಳಿಂದ ಪುದಿದಿರಿಸಿ
ಪೋಗಿ (ಅದಿಪ. ೩-೩೪); ಹೊಲಗೇರಿ ಪರೇತವನವಸಗವನೆ . . .
ಎಂಬೆದಿಗಳುಟವೋಸೊಗೇಳಲ್ (ಲೋಕೋ. ೧೨-೫೩); ವಿಚಳಿಟ್ಟ
ತಾನಳಕಿಪಾವಳಿದಿದ್ದುಮನ್ನ ಪರ್ವವಂತಿ . . . ಆ ಪರೇತವನ
ಮಂಜುಧಿಯಂತಿ ಭೀಕರಂ ಕರಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨೧); ನಿಧಿಯಂ ಲಯ
ಸನ್ನಿಧಿಯೆಂದು ತನ್ನ ಕೇಳುವನಮಂ ಪರೇತವನಮಂದವಣೇಶನನಂ
ಸಮಂತು ಸಂಭಾವಿಸಿದಂದು ಭಾವಿಸದನೊಂದನೆ ದಂದುಗದಿಂದಗಲ್ಲದಂ
(ಚಂದ್ರ. ೯-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರೇತವಿಭು (ನಾ). = ಪರೇತಪತಿ: "ಯಮನರ್ಕಸುತಂ . . .
ಪರೇತವಿಭು ದಂಡಧರಂ . . . ಅಂತಕಂ ಕೀನಾಶಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ.
೪-೪೧). [ಸಂ.]

ಪರೇತಾಧಿಪ (ನಾ). = ಪರೇತಪತಿ: ಪರೇತಾಧಿಪಕುಲಾಪಾದಪಾಲಂ

ಬನಾಪಠನಪ್ರಸೇ ಕಾಪಾಲಿಯೇ ಬಲ್ಲನು (ಭಾಷಣಂ. ೯-೬). [ಸಂ.]
ಪರೇಲ್ (ನಾ). ಇಸ್ವೀಟಿನ ಆಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಮೂರಲೆ
ಆಟ: ಪರೇಲ್ ಆಟದ ಪ್ರಸಾದ್ ಬಂದ (ಜಂಗಮ. ೧೩೫). [?]
ಪರೇಶ (ನಾ). ಪರದೈವ; ಪರಮೇಶ್ವರ: ಪರಮಪುರುಷನಾ
ಪರೇಶನುದರಕಾಹರದಲಿ ಧರಿಸಿ ಮೆಜಿ ಪರವಿಂದವದನೆಯ ಸಿರಿಯ
ಬಣ್ಣ ಪನೇನು (ಕಾಶೀಂ. ೧-೬೫); ರಕ್ತಸು ರಂಗ ಪಿಪೆ ಗಳೆಯನ ಪರೇಶ
(ಕಶನಾಂ. ೧೦-೫೬). [ಪರೈ+ಈಶ]

ಪರೇಶ್ವರ (ನಾ). = ಪರೇಶ: ಗಣೇಶ್ವರಾಯ ಮುನೀಶ್ವರಾಯ
ಪ[ಸಾಂ. ಸು]ರೇಶ್ವರಾಯ ನಮೋ (ಬಸವ. ೬೧-೪೬).

[ಪರೈ+ಈಶ್ವರ]

ಪರೇಷ್ಟುಕೆ (ನಾ). ಹಲವು ಸಲ ಈದ ಹಸು; ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ
ಕರು ಹಾಕಿದ ಹಸು: "ಹಲವು ಸುಯುಕ್ತಕು ಪ[ಸಾಂ. ಪ]ರೇಷ್ಟುಕೆ
ಯೆನಿಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೫೪-೪). [ಸಂ. ಪರೇಷ್ಟುಕಾ]

ಪರೈಥಿಕ (ನಾ). ೧. ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಪೋಷಣೆ ಹೊಂದಿದ
ವ್ಯಕ್ತಿ: "ಪರಜಾತೆ, ಪರೈಥಿಕ-ಈ ೨ ಹೊಜಿಕುಳಿ" (ಹಲಾಯು. ೫೪-೧೯೬). ೨. ಸೇವಕ; ಆಳು: "ಪರಾಚತೆ, ಪರೈಯೆ, ಪರಜಾತೆ, ಪರೈಥಿಕ-೪ ಹೇದೀ ಆಳ ಪೆಸರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೧೨).
೩. ಕೋಗಿಲೆ. [ಸಂ.]

ಪರೋಕ್ಷ (ಗು). ೧. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ; ಅಗೋಚರವಾದ;
ದೃಷ್ಟಿಯ ಆಳವಿಗೆ ಮಾರಿರುವ. (ನಾ). ೨. ಕಣ್ಣಿಗೆ
ಕಾಣದಿರುವುದು; ಅಗೋಚರವಾಗಿರುವುದು; ದೃಷ್ಟಿಗೆ ದೂರ
ವಾಗಿರುವುದು: ಸಜವಸಮೂಹಂ ಮಚ್ಚಿ ಸಮಾಲೋಚನಗೋಚರ
ಚರಾಚರಂಗೆ ಪರೋಕ್ಷಮೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಲ್ಲೆಯೆಂದು ಪರಮಾನಂದ
ದಿವ್ಯಭವಂದಿಸಿ (ಶಾಂತಿ. ೨-೬೦ ಪ); ನಿನ್ನಿಂದಂ ಪರೋಕ್ಷದೊಳ್
ಬಾಚಿನೆಂಬರ್ (ಮದಕ. ೧೦-೬೫); ತಮ್ಮನ ರಣಮಂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲೇಕ್ಷಿಸಿ
ಪೋಗೆ ಪರೋಕ್ಷದೊಳ್ ದಶಾನನನೀಚಿತಂದನಾಂ ಜನಕನಂದನೆಯೆಂ
(ಪರಮಾ. ೯-೧೪೧); ಮತ್ತರೋಕ್ಷದಲಿ ಕುಲವ ನಿನುದ್ದರಿಸು
(ಕುಮ್ಯಾ. ೨೧-೫೫). ೩. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥ;
ಇಂದ್ರಿಯಗೋಚರವಲ್ಲದ ವಸ್ತು: "ಅತೀಂದ್ರಿಯಮಪ್ಪುದು
ಪರೋಕ್ಷಂ" (ಮುಕ್ತೀ. ೬೧-೨೪); ನಮಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ವಸ್ತುಗಳು
ಕಾಲಿಂದಲಾಗಲಿ ದೇಶದಿಂದಲಾಗಲಿ ಬಹುದೂರವಾಗಿ ಮರೆಯಾಗಿದ್ದರೆ
ಅನಕ್ಕೆ ಪರೋಕ್ಷಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಬ್ರಹ್ಮಭಾ. ೨-೧೪). ೪. ಸಾವು;
ಮರಣ: ದೀನಕಲ್ಪಾಸಮುದ್ರಂ ಮನುಚರಿತಂ ಮಹೇಶ್ವರೈಸ್ತಪನಿನ್ನ
ಪರೋಕ್ಷದೊಳಾ ಮಹಾತ್ಮನಾ ಜನನಿ ಮಹೇಶ್ವರನಾನುದೆ ಕೊಳಂ...
ಮುಕುನ್ದಭವನಂಗಳಿಂದಿನೆ ಮಾಡಿ (ಎಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೩೮-೨೬; ಸು-
೩೨೦); ದತ್ತನುಂ ನಂದಿಪೇಣನುಂ ಎಂಬರ್ ತಂದೆಯ ಪರೋಕ್ಷದೊಳ
ಕ್ಷಣಕನಕರಾಶಿಯಂ ಬಸನಕ್ಕೆ ತವಿಸಿ ಬಿಯಂ ನಡೆಯದಿರೆ (ಶಾಂತಿ. ೯-೯೦ ಪ); ಆಳಿದರಳನೆ ಭವಪರೋಕ್ಷದೊಳುಳವನೇ ನಿನ್ನರೊ ಭರಗಾನಳುಪು
ವನೆ (ಕುಮ್ಯಾ. ೨೧-೫೬). ೫. ಗುಟ್ಟು; ರಹಸ್ಯ: ಶೀತ
ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವದೆ ಅಜ್ಞಾನರಹಿತವಾದ ಪರೋಕ್ಷವೆನಿಸುವದು
(ನಾನಾ. ೨೪-೧೪). ೬. [ಜೈನ] ಎರಡು ಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣ
ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; "ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ
ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನ" (ಜೈನಶೀಲ. ೧೬೩); ಪರೋಕ್ಷಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಭಿ
ಧಾನ ದ್ವಿವಿಧಪ್ರಮಾಣಮುಕ್ತುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೩); ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ,
ಪರೋಕ್ಷವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಮೊದಲನೆಯದು ನಿರ್ಮಲವಾದ ಸ್ವಪ್ನ
ವಾದ ವಿಶದವಾದ ಜ್ಞಾನ. ಅವಿಶದವಾದ ಜ್ಞಾನ ಪರೋಕ್ಷ (ಹಿಂದಸಾ.

೪೫). ೭. [ವಿಶಿಷ್ಟ] ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಜ್ಞಾನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು;
ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ವೇದ್ಯವಾಗದುದು: ವಿಷಯಸಂಬಂಧದಿಂದ ಸಂಶಯ
ನಿಶ್ಚಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪರೋಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ
ದ್ರವ್ಯವೆಂದೂ ಕ್ಷಣಿಕವೆಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೩೯).

[ಸಂ.]

ಪರೋಕ್ಷಕ್ರಿಯೆ (ನಾ). ಅಪರಕ್ರಿಯೆ; ಸಂಸ್ಕಾರ: ಮಹಾಣ್ಣ
× ಪರೋಕ್ಷಕ್ರಿಯೆಯಂ ಗೆಯ್ಣ ಕಲ್ಲು ನಿಜಾಸಿದನ್ (ಎಕ. IV (R),
ವಿರಯ. ೧೪೪-೬; 1008). [ಪರೋಕ್ಷ+ಕ್ರಿಯೆ]

ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ (ನಾ). ೧. ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ತಿಳಿವು; ಪರೋಕ್ಷ
ವಾದ ತಿಳಿವು; ಅತ್ಮನ ಅಸ್ತಿತ್ವವುಂ ಪೇಶ್ವ ತುತ್ಯಾಚಾರ್ಯವಾಕ್ಯ
ವಿಶ್ವಾಸದಿಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನುಂಟೆಂದು ತಿಳಿವುದೇ ಮೊದಲ ಅಸತ್ಯಾನರಣ
ನಿವರ್ತಕವಾದ ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆನಿಸುವುದು (ವಿವೇಕ. ೪೩).
೨. = ಪರೋಕ್ಷ ೬: ಸ್ವಪ್ನವಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನವು ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆನಿಸು
ವುದು (ಜೈನಧ. ೩, ಮುನ್ಸೂದಿ); ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಹಾಯ
ದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವು ಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು (ಜೈನಧ. ೨೯೬).

[ಪರೋಕ್ಷ+ಜ್ಞಾನ]

ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ (ನಾ). ೧. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲದ ಸಾಕ್ಷಿ, - ಅಧಾರ:
ಅಪರೋಕ್ಷವಾದ ಅತ್ಮಾನುಭೂತಿಯನ್ನು ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ
ಅಳಿದು ನೋಡುವ... ವಿಮರ್ಶನಾಸಕ್ತಿ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಆರನೆಯ
ಶತಮಾನದ ಸುಮಾರಿಗೆ ಆರಂಭವಾಗಿರಬೇಕು (ಭಾರತ. ೧೨೧).
೨. = ಪರೋಕ್ಷ ೬: ಪರೋಕ್ಷಂ-ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಂ
(ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೫೩). [ಪರೋಕ್ಷ+ಪ್ರಮಾಣ]

ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪೂಜ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮರಣಾ
ನಂತರದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸುವ ಗೌರವ: ಧನುರ್ಕೀರ್ತಿಸಾರಂ
ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂ ಮಾಡಿಸಿದರ್ (ಎಕ. XII, ಗುಪ್ತ. ೫೬-೧೨; 979);
ದೀಚೆಗುವು ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂ ನಿವಿಧಿಯ ಕಲ್ಲು ನಿಜಾಸಿದಂ (ಎಕ. IV
(R), ಹುಣಸಾ. ೪೩-೪; 1013); ಅಜ್ಞಂದಿರಂ ಸಂಸ್ಕಾರಿಸಿ ಜಳದಾನ
ಕ್ರಿಯೆಯಂ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಮುಮಂ ಮಾಡಿ ಯುರ್ಬುಗ್ಗಂ ಕಲ್ಲಂ
ನಿಜಾಸಿದದಲ್ಲಿ (ಎಕ. VIII, ಸೊರಬ. ೧೬೫-೨೧; 1156); ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ
ಹೊಯ್ಸಳನು ತನ್ನ ತಮ್ಮ ಉದಯಾದಿತ್ಯದೇವನ 'ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ'
ಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲ್ಲವತ್ತಿ ಎಂಬ ಊರನ್ನು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿ...
ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ (ಕಶಾ. ೨೧೦).

[ಪರೋಕ್ಷ+ವಿನಯ]

ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ (ನಾ). = ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ: ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಾರ್ಥ
ವಾಗಿಸಿದ ದೀರಗಲು (ಎಕ. II (R), ೫೫೪-೬; 13ನೆಯ ಶತ).

[ಪರೋಕ್ಷ+ವಿನಯ]

ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). [ಜೈನ] ಪೂಜ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ
ಅವರ ಮರಣಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸು: ತಮ್ಮ
ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಿಗರ್ಪಣೆಗೊಂದ ಕುಲದ ಪರೋಕ್ಷವಿನಯಂಗಿಯೊ ದೇವರ್ಗ್ಗಿ
ಕೊಟ್ಟ ಭೂಮುಣಲದೊ × ವಿನೆ ನೂಲು ಬತ್ತದ ಮಣ್ಣುಂ (ಎಕ. III
(R), ಗುಂಡುಕೀ. ೫೬-೪; 1049).

[ಪರೋಕ್ಷವಿನಯ+ಕಿಯ]

ಪರೋಕ್ಷಸಾಕ್ಷಿ (ನಾ). = ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಮಾಣ: ಗ್ರಂಥವಿಮರ್ಶಕನು
... ಪಾಠರೂಪವನ್ನು ಬಾಡ್ಯ ಅಥವಾ ಪರೋಕ್ಷಸಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದ
ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ (ಭಾರತ. ೪೩). [ಪರೋಕ್ಷ+ಸಾಕ್ಷಿ]

ಪರೋಟಾ (ನಾ). (ತುಪ್ಪ ಹಚ್ಚಿ ಬೇಯಿಸಿದ) ಒಂದು ಬಗೆಯ

ಗೋಧಿರೊಟ್ಟಿ : ಬಿಸಿನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದವು. ಅನಂತರ
ಪರೋಟಾ ಭೋಜನವಾಯಿತು (ಅಬೂಬ. ೫೬).

[←ಹಿಂ. ಪರಾಕಾ, ಪರಾಕಾ]

ಪರೋಟು 'ಪರಡ್ತಿ' ನೋ.

ಪರೋತ್ತಮ (ನಾ). ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು; ಪರದೈವ :
ಪರಶಂಕರ ಪರಂಜೋತಿಯ ಪರೋತ್ತಮ ಕರುಣಿಸುವುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೮೬). [ಪರೈ + ಉತ್ತಮ]

ಪರೋತ್ಸುತಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರ ಉತ್ಕರ್ಷ; ಇನ್ನೊಬ್ಬರ
ಅಭಿವೃದ್ಧಿ : ಮುಕುನಿ ವಿಘ್ನೇಶನಂ ತಿಳುವದಂಬು ಪರೋತ್ಸುತಿ ತತ್ತ
ರಂಗಸಂಕುಳವು . . . ಎನೆ ಮೇರೆದಪ್ಪಿದ ರತಾಮೃತವಾರ್ಧಿಯನೀನಿ
(ಶಾಂತಿ. ೬-೧೨೦). [ಪರೈ + ಉತ್ಸುತಿ]

ಪರೋಪಕಾರ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮಾಡುವ ನೆರವು.—
ಸಹಾಯ : ಪರೋಪಕಾರಕಾರಣಪರನಪ್ಪನಂ ಮನದೆ ಮೆಚ್ಚದರಾರಧಿ
ಮಾನಯಪ್ಪನಂ (ಕವಿ. ೧-೧೨೬); ಪರೋಪಕಾರವಿಧೂತಿ ಶಿವಧೂತಿ
ಕರುಣಾರಸಾರ್ಧದಯಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೧೦-೧೫).

[ಪರೈ + ಉಪಕಾರ]

ಪರೋಪಕಾರಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ನೆರವು ನೀಡುವವನು;
ದಯಾಪರ : ನೈಪತೀ ಪರೋಪಕಾರೀ . . . ರಿಪುರ್ಗಮನರಿದು
ಗೆರೈಯಾಗಾಹವದೋಳ್ (ಕವಿ. ೨-೨೪). [ಸಂ. ಪರೋಪಕಾರಿನ್]

ಪರೋಪಜೀವಿ (ನಾ). ಬೇರೆಯ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ
ಬದುಕುವ ಜೀವಿ; ಪರಾವಲಂಬನದಿಂದ ಜೀವಿಸುವ ಮನುಷ್ಯ,
ಸಸ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ ಮುಂತಾದವು : ಕೀಟಗಳು . . . ಪರೋಪಜೀವಿ
ಗಳಂತೆ ಒಂದೇ ಆಶ್ರಯಜೀವಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಕೀಟ. ೪).

[ಪರೈ + ಉಪಜೀವಿ]

ಪರೋಪದೇಶಪಾಂಡಿತ್ಯ (ನಾ). ತಾವು ಆಚರಿಸದೆ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ
ಮಾತ್ರ ಬೋಧನೆ ಮಾಡುವ ಪಾಂಡಿತ್ಯ—ವಿದ್ವತ್ತು :
ಈ ಪರೋಪದೇಶಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬರುತ್ತದೆ
(ರಂಗರೋ. ೫೪). [ಪರೈ + ಉಪದೇಶ + ಪಾಂಡಿತ್ಯ]

ಪರೋಕ್ಷಿ (ನಾ). ಬೆರಲೆ; ಜೊಂಡಿಗೆ : "ಪರೋಕ್ಷಿ, ತೈಲ
ಪಾಯಿಕಾ—೨ ಹೆಂಡೇಮೂಗಕ್ಕಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೬೧).

[ಸಂ. ಪರೋಕ್ಷಿ]

ಪರ್ಕಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಕೆರೆಬಸುರಿ ಮರ :
"ಪರ್ಕಟಿಯೆನಲು [ಪಾಶಾಂ. ಪರ್ಕಟಿಕೆನಲು] ಬಸುರಿಯಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ.
೨೬-೨೦). [ಸಂ. ಪರ್ಕಟಿ]

ಪರ್ಕಿಸು 'ಪರಿಕಿಸು' ನೋ.

ಪರ್ಗಣ 'ಪರಗಣೆ' ನೋ.

ಪರ್ಗನೆ 'ಪರಗಣೆ' ನೋ.

ಪರ್ಗುಣ 'ಪರಗಣೆ' ನೋ.

ಪರ್ಚಿಸು, (ಕ್ರ). ಚಾಡಿಹೇಳು; ದೂರುಹೇಳು : ಎನ್ನಯ
ಸೊಬಗಂ ಗಿಲ್ಮಳ್ ಕನ್ನಿ ದಲಂದೆಂದು ರತಿಯ ಪರ್ಚಿಸುತಿರ್ಪಳ್ ತನ್ನಯ
ನಲ್ಲನಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೧೩೫). [ಪರ್ಚು + ಇಸು]

△ ಪರ್ಚಿಸು, 'ಪಚ್ಚಿಸು' ನೋ.

ಪರ್ಚು, ಪಚ್ಚು, ಪಚ್ಚು (ಕ್ರ). ೧. ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳು;
ಹಿಪುಮಾತಾಡು; ಹಿಪುಗುಟ್ಟು : "ಪರ್ಚು (ಅರ್ಚು)—ಅನ್ಯಕ್ತ
ಧ್ವನಿ (೩ಸುಗುಟ್ಟು)" (ಕಮಧಾ); ಅನಂತನಾಶೋಕನವಪ್ರವಾಕರುಚಿ
ಮುಕುನಿ ರೂಪುಗೊಂಡವೊಲೆರಡಂ ಕಿವಿಗಳೊಳಮಾಯಮಂ ಪರ್ಚುವ

ಕಲ್ಪಿತ ತೆಜದಿನೆಸೆದು ದಾಸ್ತ್ಯಾಯಿಕೆಯೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೩-೬೬); ಉದ್ಭವ
ನಾಗರ್ದ ಕಂಸಂ ಪದಿಯಜನಂ ಕರೆದು ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪರ್ಚುವುದಂ
(ಅರ್ಧನೀ. ೮-೬೩ ಪ); ಸಿಂಗಾರಮ್ತು :—(ಬಾಗಿ, ಆತನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ
ಪರ್ಚುತೆರುವರು) (ದಿಟ್ಟ. ೧೬-೧೯). ೨. ಚಾಡಿ ಹೇಳು; ಹಿಪು
ತಾಡು : ಮುಲ್ಲನೆ ಮೇಳಿಸಿ ಪರ್ಚುವ ಲಲ್ಲಯಿಸುವ ಪೆಜರನಟ್ಟ
ದೂಜುವ ಪಲವುಂ ಪೊಲ್ಲಮೆಯಂ ಕಲಿಸುವ ಮುನಿಯಲ್ಲಿ ಜಿನೋಕ್ತಿಯನೆ
ಕೇಳಲಾಗದು ಚತುರಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೬-೨೧೨); ವಿಶಾಂತದೊಳ್
ರದಂ ಬಳಕ್ಕಪ್ಪ ಗೌಪನಂಸದಂತೆ ಕಿವಿವೊಕ್ಕೇನಾನುಮಂ ಪರ್ಚದಂ
(ಅನಂ. ೧೩-೪೦). ೩. ಗುಟ್ಟುಮಾಡು; ಕಿಚಿಕಿಚಿ ಎಂದು
ಶಬ್ದಮಾಡು : ಅಜಿತುವ ಶಿವಗಣಂಗಳ ಪರ್ಚುವ ಮಂಕದರಾರ್ಪ
ಮಾಲಿನಿಯರ . . . ನಲಿಪ ಬೇತಾಳಂಗಳ ಕೋಲಾಹಲಂ ಬಿಡುಸಾಗಲಾ
(ರಾಮಾ. ೧೩೨-೨೨). ಪಚ್ಚು, ೧. ಹಚ್ಚನೆ ಗುಟ್ಟುಮಾಡು
ಲೋಗರೊಳಚ್ಚಿತ್ತಿದ ತೆಜದಿ ನೆರವು ತೊಟ್ಟು ರೊಳಾಗಲಾ ಪಚ್ಚುವ
[ಪಾಶಾಂ. ಪರ್ಚಿದ] ಕಾಮಿನಿ ತಪ್ಪಲೊಡರ್ಪವಳಟ್ಟಿ ಪೆಜರೊಳಾದೊಡೆ
ನಿರತಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೧೧; ಮದಕಿ. ೮-೩೬ ನೋ); ಅರಸಿ ಮದನ
ವೀಣೆಯ ಕಿವಿಯಂ ಪಚ್ಚುವುದಂ (ಚಂದ್ರ. ೬-೯೨ ಪ); ಕರೆಯಲ್ಪಡದೆ
ಹೀಳಮರ್ಧಕನುಮೆನ್ನಂ ಪಚ್ಚುವಂ (ಅನಂ. ೬-೮). ೨. ಪಚ್ಚು :
೨. ಅಪಾನಯೋವೋರೂ ಅಬಿವಲ್ಪಬ್ಬುದೋರ್ × × ಮನದೆ
ನೆನೆವೋರುಂ ಅಬಿಮನೆನ್ನು ಪಾದೇಸಂ ಕೊಡುಮೋರುಂ ಪಚ್ಚುಮಹಾ
ಪಾತಕಸಂಯುಕ್ತರಪ್ಪೊರ್ (ಎಳ. VI, ಕೊಪ್ಪ. ೩೪-೪; ಸು. 675 ?).

ಪರ್ಚಿ ಪೇಲ್, ಪಚ್ಚಿ ಪೇಲ್ = ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳು,—
ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳು : ಪಗೆವರಂ ನಾಳೆ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ಲುವೆಂದು ಹಿತೋಪ
ದೇಶಂಚೆರಸು ಜಳಮಂತ್ರೋಪದೇಶಮಂ ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪರ್ಚಿ ಪೇಲ್ವು
ಕುರುಹಿತಾಮಹಂ ಸಂಜಯನಂ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಲ್ಲಿಗೆ . . . ಅಟ್ಟ
(ಪಂಚಭಾ. ೧೩-೬೦ ಪ); ತೊಟ್ಟನೆ ಭೂಕಾಂತೆಗೆ ಪರ್ಚಿ ಪೇಲ್ವು
ತೆಜನಾಯ್ತೀರಂತೆ ಪುಷ್ಪೋಪಹಾರನಿಕಾಯಕ್ಕೇಜಿಗ್ಧ ಮಾದ್ಯದಳಿ
ಝಂಕಾರಸಾರಸ್ವನಂ (ಶಾಂತೀ. ೩-೧೨೨); ನಳಂ ನಿನಗಿಂದನಳಂ
ದಿಟಕ್ಕಿನಲಾ ಮದನದವಾಗ್ನಿಯೊಳ್ ತನುವನಾಗಳೆ ನೀಗುವಳೆಂದು
ಪರ್ಚಿ ಪೇಟದೆ ಸಖಿಯರ್ ಸಮಂತು ದಮಯಂತಿಗೆ ಮಾಬ್ಬರನೇಳ
ಶೈತ್ಯಮಂ (ನಳಚಂ. ೧೯೬); ಉಂಬ ತಾಣದಿಂದ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ
ಪ [ಪಾಶಾಂ. ಪಿ, ಮ, ಮು]ಚ್ಚಿ ಪೇಳ್ವಂತೆ ಕಂಠು ಪಂಚಾಕ್ಷರಿಯ ನೇಮಿಸಿ
. . . ಹೋದನು ದೇವ (ಪ್ರಭುರೋ. ೯-೧೪). ಪಚ್ಚಿವಚ್ಚಿ = ಹಿಪು
ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ; ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳಿ : ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಸುರಗಣೆಯೆಲ್ಲೆಲ್ಲದ
ದೇವಿಯರ್ಕಳಗಲರುಸಿರ್ಪತ್ತಿಲ್ಲ ನಮಗವರೆ ಜಗತೀಪಲ್ಲಧನಂ ಪಚ್ಚಿವಚ್ಚಿ
ಮೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡರ್ (ಅಜಿತ. ೬-೧೦೦).

△ ಪರ್ಚು, 'ಪಚ್ಚು' ನೋ.

ಪರ್ಚು, ಪಚ್ಚು (ನಾ). ಗುಟ್ಟುಮಾಡು; ಕಿವಿಮಾಡು;
ಹಿಪುಮಾಡು : ಸುಕರಂ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡೆ ದೇವ ಪೆಜತೀಂ ಸಂಜೀವಕಂ
ದಾನಪಾವಕನಾದಂ ಭವದಿಪ್ಪನೇವಳಗಣಕ್ಕೇಂ ಪರ್ಚುವೇಂ [ಪಾಶಾಂ.
ಪಚ್ಚಮೇಂ]ಮಂಕಣಂ (ಪಂಚತಂ. ೯೩-೨೩); ಪಕ್ಕಿಗಳ ನೆರವಿಯೊಳ್
ಬೆರ್ಚು ಹಕ್ಕಿಸುವ ಮಂತ್ರದೊಳೆ ಪರ್ಚು (ಬಂಪು. ೧-೧೯). ಪಚ್ಚು :
ವಿರೋಧಿ ಬೆಗರ್ತುಗೊಂಡನಸುಮಂಜಿದಯ್ಯಂದಂ ಕಾದಲ್ಕಿ ಪೂಣ್
ಪೂಡರ್ಪಿನಂದನೆ ಬಲು[ಕ]ದಕ್ಕೇ ಪ[ಚ್ಚು] [ಪಾಶಾಂ. ಪ್ಚಂ] ಮಂಕಣಂ
ತೊಡೆದನ್ನನೀಯ[ನುವರದೊಳೇಂ] ದಿಟ್ಟಕ್ಕಾಂ ಸಾಲ್ವನಾರ್ ನೆರೆ
ದಾನೆಯಂ (?) (ಧರ್ಮ. ೪-೨೬); ಶಿರಿಯಂ ನೋಡೆ ಶುಭೇತರ
ಗ್ರಹಗಣಂ ವರ್ಪಕ್ಕಿ ತಲ್ಲಗ್ಗಾತನರಂ ಸಂಜಯಮೇನೊ ಪೊಂದುಗುಮ

ದಕ್ಕೇಂ ಪಟ್ಟ[ಪಾಣಂ. ಪಂಚ]ದೇಂ ಮಂತ್ರಣಂ (ಜಾತಕ. ೬-೧೬).

[<ಪರ್ವತೋ]

ಪರ್ವತೋಳ್ 'ಪಚ್ಚುಗೊಳ್' ನೋ.

ಪರ್ವತಗುಡು 'ಪಚ್ಚುಗೊಡು' ನೋ.

ಪರ್ವತಗೊಂಟಿ 'ಪಚ್ಚುಗೊಟಿ' ನೋ.

ಪರ್ವತಗೊಡು 'ಪಚ್ಚುಗೊಡು' ನೋ.

ಪರ್ವತಗೊಳ್ 'ಪಚ್ಚುಗೊಳ್' ನೋ.

ಪರ್ವತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಮರದರಿಸಿನ:

"ಹೀತದ್ರಿ, ಕಾರೇಯಕ: . . . ದಾರುಹಂದ್ರಾ, ಪರ್ವತೀ-೭ ಮರದರಿಸಿನ, ಕಸೂರಿಅರಿಸಿನವೆಂದು ಕೆಲವರನ್ನುವರು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೫). [ಸಂ.ಪರ್ವತೀ]

ಪರ್ವತಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಮೋಡ, -ಮೇಘ:

ದಂತಕಾಂತಿಯಂ ಗೊಂಚಲ್ಪಿಂಚೆಂದು ಗರ್ಜನೆಯಂ ಪರ್ವತಸ್ಯಜನ್ಮಧ್ವನಿ

ಯೆಂದು ಮುಂದುಗೊಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟನೆ . . . ಬೆಗಡುಗೊಂಡು ತಳವಾ

ತರುಣಮರಾಳಂಗಳೆಂ (ರಾಜಕೀ. ೧-೧೦೨ ವ). 'ಪರ್ವತಸ್ಯಗರ್ಜನ'

ಪರಾ. ೨. ಗುಡುಗಿನ ಶಬ್ದ; ಮೇಘಧ್ವನಿ: "ಅಭ್ರಗರ್ಜನೆಯ

ಪರ್ವತಸ್ಯವೆಂಬುದು" (ಮಂಗಳಾ. ೧೪೧-೧೬). ೩. ಮಳೆ; ವರ್ಷ:

ಅಮರಸಂಪ್ರದ್ಯಪತ್ರೋದಗ್ರಲೀನವಹಂ ಪರ್ವತಸ್ಯಮೋಹಪ್ರಮುಖತು

ಮಹಿಸೀಸಂಕುಲಂ ಯಾಮಿನೀಸಂಭವತುಂಭನ್ಮಂದಿರಂ ನಿಂದುದು ಹಿರರುಟಿ

ರೋತ್ತಾಳಮಂಥೋದಪಾಳಂ (ಅನಂತ್. ೯-೭). ೪. ಮಳೆಯ

ಅಧಿದೇವತೆ; ಇಂದ್ರ: "ಇಂದ್ರ: . . . ಗೋಪತೀ: . . .

ಪರ್ವತಸ್ಯ: . . . ಮೇಘವಾಹನ:—ಈ ಕ್ಷಿಪ್ರದೇವೇಂದ್ರನ ಪರಾ"

(ಹಲಾಯ. ೧೦-೫೨); ಸೂರ್ಯಪುತ್ರಿಯಾದ ಶ್ರದ್ಧೆಯು ಪರ್ವತಸ್ಯನೆಂತೆ

ಬಲಕಾಲಿಯೂ ಪೂಜ್ಯನೂ ಆದ ಸೋಮನನ್ನು ದ್ವಲೋಕದಿಂದ

ತಂದಳು (ಪುರ್ವಾ. ೫೨). ೫. ಪರಮಾತ್ಮ; ವಿಷ್ಣು: "ಪರ್ವತಸ್ಯ:

ಪರಮಸ್ಯ ಜನ್ಮಮುಕ್ತಿ ಪರ್ವತಸ್ಯ:—ಜನನವಾಗುವ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಜನ್ಮ

ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಪರಮನ ಸೇವಾರ್ಥ ಹುಟ್ಟುವ ಪದಾರ್ಥಗಳುಳ್ಳವನಿಗೆ

ಪರ್ವತಸ್ಯನೆಂದು (ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು) ಹೆಸರು. ಈ ಪರ್ವತಸ್ಯತರೂಪವು

ವಾಸುದೇವನು (ಹಸಾರ. ೬-೨ ತಾತ್ಪರ್ಯ). ೬. ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯ

ರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ; ಧಾತಾ ಆರ್ಯಮಾ ಮಿತ್ರ ವರುಣ ಇಂದ್ರ ವಿವಸ್ವಾನ್

ಪರ್ವತಸ್ಯ ಪೂಷ ಅಶ್ವಮಾನ್ ಗಭಸ್ತಿ ಮಾನ್ ತ್ವಷ್ಟು ವಿಷ್ಣು ಗಳೇಬವರೇ

ಶ್ರಮದಿಂ ದ್ವಾದಶಾದಿತ್ಯರು (ವಿವೇಕ. ೨೧೫). [ಸಂ.]

ಪರ್ವತಸ್ಯಗರ್ಜನ (ನಾ). ಮೋಡದ ಗರ್ಜನೆ; ಗುಡುಗಿನ ಶಬ್ದ:

ಆಗಲವನ ಗರ್ವಗರ್ಭಂಗಳಪ್ಪ ನಿರ್ಭರೋಕ್ತಿಗಳಂ ಕೇಳ್ವು ಕುಮಾರಂ

ಪರ್ವತಸ್ಯಗರ್ಜನಮಂ ಕೇಳ್ವು ಕೇಸರಿಕುಮಾರನಂತು ಕೇಳದೂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೭೪ ವ).

[ಪರ್ವತಸ್ಯ + ಗರ್ಜನ]

ಪರ್ವತಸ್ಯಜಪ (ನಾ). ಮಳೆಗೋಸ್ಮರವಾಗಿ ಮಳೆಯ ಅಧಿ

ದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾಡುವ ಜಪ, -ಪ್ರಾರ್ಥನೆ: ಸಕಾಲ

ದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬರದಿದ್ದರೆ ಪರ್ವತಸ್ಯಜಪ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮಳೆ ಸುರಿಯು

ವುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಜನರಲ್ಲಿದೆ (ರೂಢಿ). [ಪರ್ವತಸ್ಯ + ಜಪ]

ಪರ್ವತಸ್ಯಾಸ್ತ್ರ (ನಾ). ಮಳೆಯ ಅಧಿದೇವತೆಯನ್ನು ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ

ಬಿಡುವ ಅಸ್ತ್ರ; ಮೇಘಾಸ್ತ್ರ; ವರುಣಾಸ್ತ್ರ: ಅರ್ಜುನನು . . .

ಪರ್ವತಸ್ಯಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಬರಿಸಿ ವಾಯುವ್ಯದಿಂದ ಗಾಳಿಯನ್ನು

ಎದ್ದಿಸಿದನು (ಮಹಾಭ. ೨೩). [ಪರ್ವತಸ್ಯ + ಅಸ್ತ್ರ]

ಪರ್ವತಿ (ನಾ). ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮತ್ತು ಆ ಭಾಷೆ

ಯನ್ನಾಡುವ ಒಂದು ಜನಾಂಗ: ಪರ್ವತಭಾಷೆ ಅಸಂಸ್ಕೃತ ಅಥವಾ

ಶ್ರಾವಣಭಾಷೆಗಳ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕ

ಪಂಗಡವೆಗೆ ಅರ್ಹವಾದ ಭಾಷೆ (ದ್ರಾವಿ. ೧೪೨).

ಪರ್ವ (ನಾ). ೧. ರೆಕ್ಕೆ; ಪಕ್ಷಿ; ಗರಿ: 'ಪರ್ವತನು' ಪರಾ.

೨. ಎಲೆ; ದಳ; ಪತ್ರ: "ಬರ್ಹಂ, ಪರ್ಹಂ, ದಳಂ, ಪತ್ರಂ,

ಪಲಾಶಂ, ಭವನಂ, ಭವ:—ಈ ಏಳು ಮರದ ಎಲೆ" (ಹಲಾಯ. ೩೧-೩೧);

ಆಯತರಂಗವಲ್ಲಿಪರಿಶೋಭಯುನಂಚಿತಚಾರುಕೀರ್ಣಪರ್ವಾ

ಯುಧಪಾಳಿತೋರಣವಿರಾಜಿತಮಂ . . . ಅನಂದಿತಸುಂದರರಾಜಮಾರ್ಗಮಂ

ಶ್ರೀಯಂ ನಿವಾಸಮಂ ಪುಗೆ ಸ್ವಪೇಶ್ವರಕನ್ಯಕೆಯುಂ ಕುಮಾರನುಂ

(ರಾಂಕ. ೬-೪); ವಸ್ತುವಿಪ್ರ ಭೇದವ ಬಲ್ಲನೆಂದರೆ ಪರ್ವದೊಳಗಿಪ್ಪ

ಪಟ್ಟಿಯಂತೆ . . . ಅದು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ಬಾಕೆದು (ಮೋಳಮಾ. ೬-೨೦);

ನಾಗವಲ್ಲಿಯ ಹಿಂದು ಮುಂದನು ನೀಗಿ ಕಳೆಯದೆ ಚೂರ್ಣಪರ್ವತಾಗ

ವಿಲ್ಲದೆ ದಂತಧಾವನಪರ್ವವನು ಸವಿದು ಭೋಗಿಸುವೊಡೆ . . . ಅವನನು

ನೀಗಿ ಕಳೆವಳು ಭಾಗ್ಯವಧು (ಕುವ್ಯು. ೩-೫೯). ೩. ವೀಳೆಯದೇಲೆ;

ನಾಗವಲ್ಲಿ: ಸ್ಥೂಲವದಿಕೆಯಾದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರ್ವವಾದಂತೆ ಕಾರಣ

ಚೂರ್ಣವಾದಂತೆ ಮೂಳು ಕೂದಿದ ಮತ್ತೆ ಬಣ್ಣವಾಯಿತ್ತು ರಜ

(ಮೋಳಮಾ. ೧೦೮-೧೨೦); ಪೊಂಬರಿಯಾಡಿ ಪೋಳ್ವನೆಯವಡೆದಿದ್

ಸಂಬಳಿಯು ಪರ್ವಚೂರ್ಣ ಕೊಂಬ ಕರ್ಪೂರಕರಂದವ ಸ್ವರನ ತಲೆಗಿಂದಿ

ನೊಳ್ ತಂದಿರಿಸಿದರು (ಮೋಹತ. ೧೬-೨೭). ೪. ಮುತ್ತಿಗೆದ

ಮರ; ಪಲಾಶ: "ಪಲಾಶ, ಕಿಂಕುಕ, ಪರ್ಣ, ವಾತಪೋತ:—

೪ ಮುತ್ತಿಗೆದ ಗಿಡ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೮). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ

ಕ್ರೀಮಿ (?): ಕುಂಭು ಘುಣ ಮತ್ಯುಣ ದಂಶ . . . ಇಂದ್ರಗೋಪ

ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಕಸಪಾದ ಕ್ರಿಮಿಕೀಟಕಾದಿ ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಂಗಳ ಸ್ಪರ್ಶನ ರಸನ

ಘ್ರಾತೇಂದ್ರಿಯದೋಧಕಲಿತಂಗಳಪ್ಪವು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೯೮). [ಸಂ.]

ಪರ್ವಕುಟಿ (ನಾ). ಎಲೆ, ಹುಲ್ಲು, ಗರಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ

ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮನೆ; ಪರ್ವಶಾಲೆ; ಎಲೆವನೆ: ಶಿಕ್ಷಣನವರವರ

ಪರ್ವಕುಟಿಗಳಿಗೆ ಕಳುಹಿ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೪೩-೩೧); ತಾನೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೂ

ಸಂಧ್ಯಾಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪರ್ವಕುಟಿಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಂತೆ . . .

ಕನಸು ಕಂಡಳು (ಶಾಂಕಲ. ೨೩೭). [ಪರ್ವ + ಕುಟಿ]

ಪರ್ವಕುಟೀರ (ನಾ). = ಪರ್ವಕುಟಿ: ಪರ್ವಕುಟೀರದೊಳ್ ತಲೆ

ತಳ್ಳದೊಳಿರ್ದು . . . ಸುಖಸಮಾಧಿಯನಾಂತೆಸದಂ ಮುನೀಶ್ವರಂ

(ದಶಕ. ೮-೫೪); ಅವಳ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಪಂಕ್ತಿಯಿಂದ ಗುಡಿಸಲಿನ

ಎದುರು ಸುಂದರ ಕೈತೋಟವು ನಿರ್ವಿಟ್ಟು ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಪರ್ವಕುಟೀರ

ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಹೇಮಂತ. ೯೧). [ಪರ್ವ + ಕುಟೀರ]

ಪರ್ವಗೃಹ (ನಾ). = ಪರ್ವಕುಟಿ: ಶಿಕ್ಷಿಯುವಂತೆ ಕವಿದುವು

ಕಡಲ ತೀರಮಂ ಪರ್ವಗೃಹಗಳ ಚರ್ವಾಧಾದಿತಂ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೫೪೪-೧೧೬).

[ಪರ್ವ + ಗೃಹ]

ಪರ್ವತನು (ನಾ). ಗರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶರೀರ; ರೆಕ್ಕೆಪುಕ್ಕು

ಗಳಿರುವ ಮೈ; ಪಕ್ಷಿಯ ದೇಹ: ಕೂಗೋಣ್ಣಿ . . . ಪರ್ವತನು

ವಾಗಿ, ಹರಪರ್ಯಂತ ವೆರಗಿ ಮಿರುಮಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಿರ್ದನಂ ಗರಿಮೆಯುನಂ

ಕಂಡು ಸಂತೋಷಿಸಿತು ಶಕುನಮಂಗಳಕೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೩೯೨-೩೯೧).

[ಪರ್ವ + ತನು]

ಪರ್ವದ್ರಮ (ನಾ). ಮುತ್ತಿಗೆದ ಮರ; ಪಲಾಶ: ಏರಿದನು

ಸೌಮಿತ್ರಿ . . . ವಿರಳಪರ್ವದ್ರಮದ ಪುಷ್ಪಿತಶರೀರದಾ ಸ್ವರ್ಗಜುಂದಿತ

ಸಾಲದನ್ನು ತಲೆದ ಕರದ ಗೋಪುರಕೆ (ಪ್ರೀತಮಾ. ೧೫೬-೧೪೬).

[ಪರ್ವ + ದ್ರಮ]

ಪರ್ವಪುಟಿ (ನಾ). ಎಲೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದೊನ್ನೆ; ಪತ್ರಪುಟಿ:

ಮುನಿಕುಮಾರಂ ಕೃತಸ್ತಾನನಾಗಿ . . . ಎನ್ನಂ ಪರ್ವಪುಟದೊಳ
ತಳದು ನಿರ್ವಹಿತ ನಯಮರಪ್ಪ ಮುನಿಕುಮಾರಂ ಬೆರಸು ನಿಜಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ
ಪೋಗಿಪೋಗಿ (ಕಾದಂಬ್ರ. ೨೧೪). [ಪರ್ವ+ಪುಟ]

ಪರ್ವಪುಟ (ನಾ). - ಪರ್ವಪುಟ: ಪರಪುಷ್ಪದಂತೆ ಪುಗಲೆಂಬರ
ಮಾತಂ ಮಿಡು ಬ್ರಹ್ಮಣಂ ಪೋಕ್ಕು ಸರೋವರಮಂ ಮೊಗದಂ ಜಲಮಂ
ಸರೋಜದಿಸ್ತೀರ್ಣಪರ್ವಪುಟಕಾಹಸ್ತಂ (ಪಂಜಮಾ. ೬-೧೦೫).

[ಪರ್ವ + ಪುಟ]

ಪರ್ವಭವನ (ನಾ). - ಪರ್ವಕುಟ: ರಘುಭೂಪಾಲಕನು ರಿಪು
ವಿಜಯವಿಭವದ ಲೀಲೆಯಲಿ ನಿಜಪರ್ವಭವನಕ್ಕೆ ಬರಲು (ಕೊರಂ. ೩-೬-೧).

[ಪರ್ವ + ಭವನ]

ಪರ್ವಭೋಜನ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಯನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು. ೨. ಗಿಡದ
ಎಲೆಗಳನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಮೇಕೆ, ಆಡು
ಮುಂತಾದುವು. [ಪರ್ವ + ಭೋಜನ]

ಪರ್ವಮಂದಿರ (ನಾ). - ಪರ್ವಕುಟ: ಕೊರನೆಯ ಶ್ರೀನೃಸಿಂಹನು
ಬಂದು ಹೊಕ್ಕನು ಪರ್ವಮಂದಿರದ (ಕೊರಂ. ೩-೧-೪೪).

[ಪರ್ವ + ಮಂದಿರ]

ಪರ್ವಮಾಲೆ (ನಾ). ಎಲೆಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಸರ,
ಹಾರ: ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ಗೊಟೆ, ಬೋದು, ಕಿಡಕಿ, ಮಾಡ,
ಜಂತಿಯ ಈ ತುದಿಯಿಂದ ಆ ತುದಿ, ನಾವು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಈ ಪರ್ವ
ಮಾಲೆಯಿಂದ ಆಲಂಕೃತವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು (ದೀಪಕ. II, ೨).

[ಪರ್ವ + ಮಾಲೆ]

ಪರ್ವಲಭು (ನಾ). [ಜೈನ] (ಮೇಲಿನಿಂದ ಬೀಳುವಾಗ ಪೆಟ್ಟು
ತಾಗದಂತೆ) ಶರೀರವನ್ನು ಎಲೆಯಷ್ಟು ಹಗುರಗೊಳಿಸುವ
ವಿದ್ಯೆ: ನೊಂದು ನಿತ್ತರಿಸಲಾಜದ ಭೋಜನ ದಿಟ್ಟು ತಾಂ ಮಹೀತಳೆ
ದೀಯುತ್ತಂ ನಮ್ಮ ನೋವಿಂಗಾಜದೆ ಪರ್ವಲಭುವೆಂಬ ವಿದ್ಯೆಯಂ
ಬೆಸುವುದುಂ (ಪಾಂಪು. ೪-೯೬ ವ); ಪ್ರಜ್ಞಪ್ತಿ ಕಾಮರೂಪಿಣಿ . . .
ಪರ್ವಲಭು . . . ಅಭೋಗಿನಿಯೆಂದಿವು ಮೊದಲಾಗಿ ಕುಲವಿದ್ಯೆ
ಜಾತಿವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಿವಿದ್ಯೆಗಳೊಳ ಸಂಪನ್ನನಾಗಿದು (ಪಾಂಪು. ೧೯೬).

[ಪರ್ವ + ಲಭು]

ಪರ್ವಲಭುವಿದ್ಯೆ (ನಾ). - ಪರ್ವಲಭು: ತನ್ನ ಕರ್ಣಕುಂಡಲಮಂ
ಬಾಳಕನ ಕರ್ಣಯುಗಲಂಗಳೊಳಮುಟ್ಟಿ ಪರ್ವಲಭುವಿದ್ಯೆಯನೀಡಾಡಿ
ಪೋಷಿಸಿದುಂ (ಪಂಜಮಾ. ೪-೧೯ ವ). [ಪರ್ವಲಭು + ವಿದ್ಯೆ]

ಪರ್ವವಿಕ್ರಯ (ನಾ). ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಮಾರುವವಳು:
ನರ್ತಕಿಯ ನಾಟಕಿಯ ಪರ್ವವಿಕ್ರಯಿಯ . . . ಸೈರಂಧ್ರಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ
ದಿಂದಿಬರೊಡನಾದೊಡೆ ಬಾಲೆಯರ್ತನೆ ದುರಾಚಾರಮಂ ಕಲೆವರು
(ಚೈಮಿಭಾ. ೫-೫೪). [ಪಂ. ಪರ್ವವಿಕ್ರಯಿನ್]

ಪರ್ವಶಾಲೆ (ನಾ). - ಪರ್ವಕುಟ: "ಯತಿಕುಟೀರಕ್ಷಮದು ಪರ್ವ
ಶಾಲೆ" (ಪಶ್ಚಿಮೋ. ೪೮-೨೦); ಮಲ್ಲನೆ ನಿನ್ನ ಪರ್ವಶಾಲೆಗೆ ಮುನಿ
ವಿಜಯಂಗಿಯ" (ಪಶ್ಚಿಮೋ. ೪-೫೪); ಚಿತ್ರಮಯವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿತು ಪರ್ವಶಾಲೆ
ಶತಪತ್ರೋಚಿತನೆಗೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೯-೪೨). [ಪರ್ವ + ಶಾಲೆ]

ಪರ್ವಾಸ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸುವಾಸನೆಯ ಸಸ್ಯ;
ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ: "ಪರ್ವಾಸ, ಕಂಜರ, ಕುಟೀರಕ:- ೩
ಕಗ್ಗೊಲೆಗಿಡದ ಹೆಸರು, ಕಾಮಕಸ್ತೂರಿ ಗಿಡ" (ಸುವಾಂಕಿ. ೧೩೦).
೨. ತುಳಸಿ. [ಸಂ.]

ಪರ್ವಾಹಾರ (ನಾ). - ಪರ್ವಭೋಜನ. [ಪರ್ವ + ಆಹಾರ]
ಪರ್ವ 'ಪರತ' ನೋ.

ಪರ್ವ 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪರ್ವಲ 'ಪರ್ವಲ' ನೋ.

ಪರ್ವಲ, ಪರ್ವಲ, ಪಟ್ಟಲ (ನಾ). ೧. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು:
ನರಯಣನ ಪಾನಗೊಟ್ಟ ಪಟ್ಟಲ ದೇವಯಾನ ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ನಕ್ಷಿ
ಮಕರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನರಪಟ್ಟಿಗಳೊನ್ನು (ಸೌಖ್ಯ. XI-೩, ೩೫-೧೦;
೨೩೩). ಪರ್ವಲ: ೨. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು; ೩ ಈಗಿನ
ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹದಲಿ: ಶ್ರೀಭೈರನರಕ್ಷಣಯದ್ವಾರಪ್ಪ
ನಿಗ್ರಹ ವಿ(೩)ಪ್ರಪ್ರತಿಪಾಳಕರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತ್ಪದ್ವಲನಾಲ್ಕುಯಾರ್ಪ್ಪ
ದಿಮ್ಮರ್ (ಇಳ. XII, ೯೨-೧೨; 1084). ಪಟ್ಟಲಿ: ೨. ಲೋಕ
ದೊಳಗೆ ನೆಗಟ್ಟ ಪಟ್ಟಲ ಸದಾ[ದಿ]ವಿಜರೇಂ ಕೃತಾರ್ಥರೊ (ಇಳ. XIII,
೯೨-೧೪; 1084). [?]

ಪರ್ವಪ್ಪ (ನಾ). ಸಂಪ್ರದಾಯ; ಪದ್ಧತಿ: ಇದು ಪೂರ್ವಿಕರಿಂದ
ಬಂದ 'ಪರ್ವಪ್ಪ' (ಸಮಾಚಾರ. ೧೩೬). [?]

ಪರ್ವ, ಪದ್ಮ, ಹದ್ಮ, ಹರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಹಕ್ಕಿ; ಗೃಧ್ರ: "ಪರ್ವನ ಗೃಧ್ರಂ" (ಕವಿಕಂ. ೬೮);
ಸುಭದ್ರೆಯಪ್ಪ ವ್ಯಂತರದೇವತೆ ವಿಭಂಗಜ್ಞಾನದಿಂದಜುಡು ಬಲಾಶ
ರಿಸಿಯರಂ ಕಂಡು ಪಗೆಯಂ ನೆನೆದು ಪರ್ವನ ರೂಪಂ ಕೈಕೊಂಡು ಬಂದು
ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಗಿರ್ದು ಕಣ್ಣಂ ತೋಡಿಸಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೩೮-೪); ನಿನ್ನಂ
ಕೊಂದನೆ ಬಿಸಿಲಾಂ ನಿನ್ನಂ ತೆಗೆಯದೆಯುಮನನೆ ಕರುಳಂ ಪರ್ವಂ
ಮುನ್ನುಂಗಿಸಿ ನೋಡದೆಯುಂ ಮುನ್ನಮೆ ಯುವರಾಜ ನಿನ್ನನಾಂ
ನೋಡಿದನೇ (ಪಂಪು. ೧೩-೫೬); ತೊಡರ್ಪಂಸೈನ್ಯಂ ಬೆನ್ನಿತ್ತೊಡಹು
ಯನಾಂತೊಡದನ್ನೆ ಪರ್ವಂಗೆ ಬಿಡುನಿಕ್ಕುವನೀಗಲ್ (ಚಂದ್ರಪು.
೧೦-೮೪); ಹರಣಂ ಹಮ್ಮಿಸಿ ಪರ್ವದಗಿಡುರಿಯಂತೆ ಮಿಡುಮಿಡನೆ
ಮಿಡುಕಿ (ರಾಜಕೀ. ೧೩-೧೦೪ ವ). ೨. ಗರುಡ; ಗರುಡ:
"ಪಕ್ಕಿಗಳಾಣ್ಣಂ" ಎಲರುಣವೆಗೆಯಂ, ಪರ್ವ-ಈ ೩. ಗರುಡಂಗೆ
ಪೆಸರ್" (ಕರಸಾ. ೪೬-೧೨); ತೊಳಗುವ ಸಂಕುಂ ಪಾಟುಂಬಳೆ
ನೇರ್ಪಡೆ ಪರ್ವನೇಣು ಬಂದೊಲವಿಂ ಪಜ್ಜಳಪ ಮುಗಿಲೆಡೆ
ಯೊಳೆದೊಂ ಪಳಕಳಿಸುವ ತೊಡವನಾಂತು ಸಿರಿವೆನ್ನರಸಂ (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೯೨);
ಅಂಬುಜನಾಭನ ಪರ್ವ ಕಾಶೀಯನ ನವಿಲ್ . . . ನಿಂಧ್ಯವಾಸಿನಿಯ
ಮೃಗಾರ ನಾಯಿಗಂದಲ್ಲವು ಸಾಹಸಮಲ್ಲದೇವನ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೨೩).
'ಪರ್ವದೇರ' ಪರಾ. ಪದ್ಮ: ೧. "ದಾಕ್ಷಾಯಿ, ೩.
ಗೃಧ್ರ:-ಹದ್ದಿನ ಹೆಸರುಗಳು, ಪದ್ಮ" (ಸುವಾಂಕಿ. ೧೫೯); ದೈತ್ಯನ
ಪೃಥುಕಿರೇಟಾಗ್ರದೊಳ ಪದ್ಮ ಕುಳ್ಳಿರಲುಮಾವಿಪ್ರಮಂಮು ತಿಳಿಯದೆ
ತೆರಳ್ದನಸುಲಂ ಮರಣಕಥನಮಂ ತಿಳಿಯಲೀವುದೆ ಮನದಹಂಕೃತಂ
(ಚೈಮಿಭಾ. ೪೮-೬); ಪದ್ಮ ಕಾಗೆಗಳೆಂತೊ ಸಾಕ್ಷಿಕಮಪರ್ವಯ ತಪೋಬನ
ದೊಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೯); ಮುಳಿದು ಪದ್ಮನಿಂದಾ ಪರಕುಪಾಣಿಯುಂ
ಮುಂದೆನಗೆ ನಡದಾ ಪ್ರಯಾಗದೆಡೆಗೆ (ಪರಕು. ೩೯-೨೬). ೨.
'ಪದ್ಮದೇರ' ಪರಾ. ಹದ್ಮ: ೧. "ಪಕ್ಷಿಪ್ರಾಣಂ ಗೃಧ್ರಮನೆ
ಹದ್ಮ" (ಮಂಗರಾ. ೫೨-೯೧); ಅಂಬರಾಂತರದಲಾಡುವ ಹದ್ಮ ನಲೋಡು
ಕಣ್ಣುನಂ ನೋಡಿದನಗ್ಗಿ ತಂತೆ ಮಿಗಿಲೆಚ್ಚ ನೆಗಲ್ಲಿಯ ಪಯಿಪುಷ್ಪಮಂಪಂ
(ಎಳ. VI, ೨೦೯೩. ೩೧-೨೦; 1154 ?); ಆಕಾಶದಲಾಡುವ ಹದ್ಮ
ನೊಂದು ಸರ್ಪ ನುಂಗಿತ್ತ ಕಂಡೆ (ಆದವ. ೩೫-೧೦೦); ಹದ್ಮ ಕಾಗೆಯ
ಮನೆಗೆ ಪಾಣವಿದ್ಯದೊಳ ಗಣವನುತ ಬೊಬ್ಬಡುಹದ್ಮದೊಬಲ
(ಕುವ್ಯಾಚ್ಯು. ೩-೪೩); ಮೇಳವಿಸಿದವು ಧೂಮಕೇತು ದಿಶಾಳಿಯಲಿ
ರಥಕೇತುಂದದ ಮೇಲೆ ಹದ್ಮದಿಗದವು ಕಲಿ ಖರದೂಪವಾದಿಗಳ
(ಕೊರಂ. ೩-೫-೮); ಪಾಪು ಹೊಡೆದು ಹದ್ಮಗೆ ಹಾಕಿದ ಪಾಗೆ (ಗಾಡ).

೨. ಹದ್ದು ಎನ್ನ ವಾಹನವಂತೆ ಹಾವು ಎನ್ನ ಹಾಸಿಗೆಯಂತೆ
ಹದ್ದು ಬೆಣ್ಣೆಯ ನಾ ತಿಂದಿನಂತೆ (ಪುರಂದ. ೨-೧೯-೫). ಹರ್ಮು :
೧. 'ಹಡೆಹರ್ಮು' ಪರಾ.

ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣು - ೧. ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು ;
ದೂರದೃಷ್ಟಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಕಣ್ಣು : ಅವನ ಕಣ್ಣು ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣಿನ
ಹಾಗೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೨) ; ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಎಷ್ಟು
ಬೇಗ ಈತ ಗ್ರಹಿಸಿದನಲ್ಲ ! ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅವನದು ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣೇ !
(ಬಸವ. ೫೭). ೨. ಕೆಟ್ಟದೃಷ್ಟಿ : ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭೂಗತರಾದ ದೇಶ
ಶ್ರೀಮಿಗಳು ಸರಕಾರದ ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ದೀರ್ಘ ಕಿರುಕುಳವನ್ನೆಸಗುತ್ತಲೇ
ಬಂದರು (ಕುರುಕಾ. ೧೫೦) ; ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಈ ಹೊಲಗಳ ಮೇಲೆ
ಸತ್ಯನಾಥರಾಯರ ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣು ಕುಳಿತಿತ್ತು (ಮನ್ಮಥ. ೭). ಹದ್ದಿನ
ದೃಷ್ಟಿ - ಹದ್ದಿನ ಕಣ್ಣು ೨ : ಸಿದ್ಧಬಸವನ ಹದ್ದಿನ ದೃಷ್ಟಿ ಆ ಬಡವನ
ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು (ನಾಥೋರೇ. ೧೨೭). ಹದ್ದಿನ ಪಾಲಾಗು - ಸಾಯು ;
ನಾಶವಾಗು : ನಮ್ಮ ಯಜಮಾನನು ರಾಜಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಈ
ಕಡೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ಹದ್ದಿನ ಪಾಲಾಗುವೆ
(ಶಾಕುಂತ. ೭೭-೭). [ದೇ. ೩ ತಮಿ. ಪರುನ್ನು ; ಮಲ. ಪರುನ್ನು,
ಪರನ್ನು ; ತೆಲು. ಬಂದು ; ಕೊಡ. ಪದ್ದೀ ; ಕೋತ. ಪದಾ]

ಪರ್ಮದೇರ, ಪದ್ಮದೇರ (ನಾ). ಗರುಡನನ್ನು ವಾಹನವಾಗಿ
ಉಳ್ಳವನು ; ಗರುಡವಾಹನ ; ವಿಷ್ಣು : "ಅರಲೊಡೆಯಂ,
ಎಲರುಣಬಳ್ಳಿಗಂ, ಪಾಣುಂಬಳಿಗೈಯಂ, ಪರ್ಮದೇರಂ . . .
ಕಾನಯ್ಯಂ - ಈ ೧೨ ವಿಷ್ಣುಗೆ ಪೆಸರ" (ಕಶನಾ. ೪೭-೯) ; ಪರ್ಮ
ದೇರನ ನೇಮದಿಂದ ಮೈಗಣ್ಣು ವಂ ಪದ್ಮನಂತ್ಯೆತಂದು ಕಾಣ್ಣಂತೆ ಜನಕನು
ಪೊದ್ದಿ ಪಂದಿಸಿ . . . ಗಮ್ಯಗಿಯನದರೆ (ವಂಕರಾ. ೧-೨೦-೩೩).
ಪದ್ಮದೇರ : ಪದ್ಮಾಂಗನಾಗಿ ಭೂತಾತ್ಮಮಾಲೆಯ ಧರಿಸಿ ಪದ್ಮದೇರನ
ಸಲ್ಲನೊಂಬತ್ತುಪದ್ಯದಿಂದ ನುತಿತುತ (ಪ್ರಾಥರಾ. ೨-೪೫).

[ಪರ್ಮ + ಕೇರ್ಮ + ಅ.]

ಪರ್ಮವೇರ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇರು ; ಗರುಡಪಾತಾಳದ
ಬೇರು.

ಪರ್ಮವೇರ ಕಲ್ಮ - ಗರುಡಪಾತಾಳದ ಬೇರಿನಿಂದ
ತಯಾರಿಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಂದವಾದ ಔಷಧ ; ಮರೆಯೋಜ
ರೊಡವಿದರ ಪರ್ಮವೇರ ಕಲ್ಮಮಂ ಸಲವಿಂ ತಿಮಿರಿದರ ಸಂಜೆಯು
ಲೆಂದು (ಕಾಲೂರ. ೧೦೪-೨೧೦). [ಪರ್ಮ + ಬೇರ]

ಪರ್ನ 'ಪನ್ನ' ನೋ.

ಪರ್ನಕರ್ಪೂರ (ನಾ). ಪಚ್ಚಕರ್ಪೂರ : ಪಸುರುಳಿದ ನಾಗಪಲ್ಲಿಯ
ಪರ್ನಕರ್ಪೂರದೇವ ಜೋರ್ನಾಪ್ಪ ಭಾಗದ ಕ್ರಮಂಕಮುನು ಪೊನ್ನ ಸಂಬಳಿಗೆ
ಯೊಳಗೆ ತಿವಿ (ಪರಮೋ. ೧೪-೧೭). 'ಪನ್ನೆಗಪ್ಪುರ' ಪರಾ.

[ಪರ್ನ (< ಪನ್ನ) + ಕರ್ಪೂರ]

ಪರ್ನಕುಟಿ 'ಪನ್ನಗುಡಿ' ನೋ.

ಪರ್ನತಾಲೆ (ನಾ). ಎಲೆವನೆ ; ಪರ್ನಕುಟಿ : ಪರಿವಾ ಸರಸ್ವತಿಯು
ದಿಂಬದೋರ್ ಪರ್ನತಾಲೆಯ ರಚಿಸಿಕೊಂಡು ತಪಸಂ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಿದರು
(ಮರಂಗ. ೪೪-೭). [ಪರ್ನ (< ಪನ್ನ) + ತಾಲೆ]

ಪರ್ಪಟಿ (ನಾ). ೧. ಹಪ್ಪಳ ; ಪಪ್ಪಡ : "ಪಪ್ಪಳ(ಡ) - ಪರ್ಪಟಿ"
(ತದ್ಯ ಕೋ. ೨೪). ೨. ಕೆಬರುಡಿಯ ಎಲೆಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಔಷಧಿಸಸ್ಯ : "ಪರ್ಪಟಿ-ಪವುಣ" (ಪಂಡಿತ. ೨೦೫).

[ಸಂ.]

ಪರ್ಪಟಿಕ (ನಾ). - ಪರ್ಪಟಿ ೨ : ಕೃತ್ತಿ ಕಂಟಕಿ ಪಾಂಸು ಪರ್ಪಟಿ

[ಪಾಶಾಂ.ಟಿ]ಕವಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೨-೭೪) ; ಕೆಗೆಟಿ ಕುಡಿಯಿಸುಗೆ ಶಿವ
ಕಳವಿಗೆ ಬಾಳಂ ಕಕ್ಕೆ ಮುಸ್ತಿ ಪರ್ಪಟಿಕಂ ಮುಟ್ಟಿ ಗೆಯಂದಿವಿಳುವುಂ
ಪೈತ್ತಿಗಜ್ಜರಂ ದಾಹಮುಂ ಪ್ರಳಾಪಮುಮುಟಾಗುಂ (ಲೋಕೋಪ.
೯-೧೪). [ಸಂ.]

ಪರ್ಪಟಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : "ಬಸರಿ ಪರ್ಪಟೀ
ಪ್ಪಕ್ಕಾಪ್ಪಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೩೩-೨). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಸುವಾಸನೆಯ ಮಣ್ಣು. [ಸಂ.ಪರ್ಪಟೀ]

ಪರ್ಪರ (ನಾ). ಕರ್ಕಶ ; ಕರೋರ ; ಗಡುಸು : "ಪರ್ಪರಮೆನೆ
ಕರ್ಕತದೊಳ್" (ಕರ್ಕಾಶ. ೩೭). 'ಪರ್ಪರಿಕೆ' ಪರಾ. [?]

ಪರ್ಪರಿಕೆ (ನಾ). ಕರ್ಕಶತೆ ; ಕರೋರತೆ ; ಗಡುಸುತನ :
"ಪರ್ಪರಿಕೆ - ಕರ್ಕಶತೆ" (ತಮದ. ಪರಿ. ೨) ; ಬಂದಿರದವರ್ಗದಿರಂ ನಡೆ
ತಂದಿರಂ ತಮ್ಮನಾತನಣ್ಣಂ ತಾಂ ನೋಡೆಂದು ನಿಜಸೂತನಜಾಪೆ
ಮುಕುಂದನ ಪರ್ಪರಿಕೆ ಮುನಿಸನೊದವಿಸೆ ಮನದೊಳ್ (ಶಾಂತಿಪ.
೪-೪೧) ; ತೇಲ್ವರನೊಂದು ಪೊಡರ್ಪಿನ ಪರ್ಪರಿಕೆಯ ರೋಸದ ದೀರದ
. . . ಸದಗದದ ದಬವುದಿದಿಂ ಬಂದು ಮುಕ್ತಿಮುಕ್ತಿ ಅಜಗುಲಿಜೀವಾ
ತ್ಮನಂ ಸೆಣೆವಿದಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೯-೨೦) ; ಜೀಯಾ ಅದೇನಾಯಸಂ
ಮುಳಿಸಿಂ ಕೀಬರ ಕೈಯ ಪರ್ಪರಿಕೆಯಿಂದೇನಾಯ್ತಾ ನೀಂ ಮುನ್ನಸ್ಸೆ
(ಮೈಸೂನು. ೪-೪೧). 'ಪರ್ಪರಿಕೆಗಿಡು' ಪರಾ.

[ಪರ್ಪರ + ಇಕೆ]

ಪರ್ಪರಿಕೆಗಿಡು (ಕ್ರಿ). ಕರ್ಕಶತೆ ಇಲ್ಲವಾಗು ; ಕರೋರತೆಯನ್ನು
ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಪರ್ಪರಿಕೆಗಿಡದೆ ಕಲಿವಪುಷ್ಪರನಿರಾಂತೊಡಾಂತು
ವಲಲಂ ತಳಮಂ ಮೂರ್ಪೊಸಿದು ತಳ್ಳು ಕ[ನ್ನ]ರರ್ಪನೆಗಮವುಂ[ತಿ]
ಸಿಂಹನಾದದಿನಾದರ್ಪಂ (ಸಂಪಭಾ. ೪-೫೮).

[ಪರ್ಪರಿಕೆ + ಕಿಡು (< ಕೆಡು)]

ಪರ್ಪರಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಸೂರ್ಯ. ೨. ಅಗ್ನಿ. ೩. ಕೊಳ,
ಕೆರೆ ಮುಂತಾದ ಜಲಾಶಯ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಪಾಟಿಕ, ಪರಪಾಟಿಕ, ಪರಪಾಪ್ಪಕ, ಪರ್ಪಾಪ್ಪಕ (ನಾ).
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಔಷಧಿ ಸಸ್ಯ ; ಪರ್ಪಟಿಕ : "ಜರಕಾ - ಪರ್ಪಾಟಿಕ"
(ಒಷಧಿ. ೫೪) ; ಬಳ್ಳಿದುಜುಟಿ ನೆಲಬೇವು ಮುಸ್ತಿ ಪರ್ಪಾಟಿಕದಿಂ
ಕುಡಿದಿಬಿಟಿ ಕಟಿಕರೋಹಿಯದಪ್ಪೋಳಿಗೆ ಕೆಡಿಕುಮಲ್ದೆ ಪಿತ್ತಜ್ವರಮಂ
(ಕಲ್ಯಾಣ. ೩-೩೨) ; ಪರ್ಪಾಟಿಕದ ಕಷಾಯಮದೊಪ್ಪುವರುಷ್ಕರ
ದೊಳಾದ ತೋಫೆಯಮಂತಾ ದರ್ಪಮನಾಗಳೆ ತೊಲಗಿಪ್ಪದೊಪ್ಪುವ
ಮುತ್ತದ ಕಷಾಯಮುಂ ಮೇರ್ ಕಳೆಗುಂ (ಪುನು. ೨-೧೦೧) ; ಭದ್ರ
ಮುಸ್ತಿ, ನೈದಿಲ ಗೆಡ್ಡೆ . . . ಶ್ರೀಗಂಧ, ಪರ್ಪಾಟಿಕ, ಇವೂ ಕಷಾಯವ
ಕೊಡಿಸಲು ಪಿತ್ತಜ್ವರ ಹರ (ವೈದ್ಯಸಾ. ೧, ೫೮). ಪರಪಾಟಿಕ :
ಸೊಪ್ಪುಗಳು : ಅಗಸೆ . . . ತುಂಬೆ, ಬಟಗಿನ, ಪರಪಾಟಿಕ, ದೊಡ್ಡ ಗೋರ
(ಪದ್ಮಗು. ೨೩೭). ಪರಪಾಪ್ಪಕ : (ಕ). ಪರ್ಪಾಪ್ಪಕ : ದ್ರಾಕ್ಷಿ
ಹಣ್ಣು, ಅಮರದ ವಳ್ಳಿ, ಪರ್ಪಾಪ್ಪಕ, ಭದ್ರಮುಸ್ತಿ, ಕಟಿಕರೋಹಿನಿ,
ಕಕ್ಕೆಹಣ್ಣು ಇವಂ ಸಮಾನ ಕಷಾಯವಿಕ್ಕಿ ಕೊಡೆ ಹಳೆಯ ಜ್ವರ,
ಪ್ರಲಾಪ, ಮೂರ್ಛ, ನೀರ ದಾಹ ಮುಂತಾಗಿ ಮಾಡುಂ (ಸಕವೈ. ೧೨೩).
ಪರ್ಪಾಟಿಕದ ಚೂರ್ಣ - ಪರ್ಪಾಟಿಕದಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಭಸ್ಮ :
ಪರ್ಪಾಟಿಕದ ಚೂರ್ಣ - ಬಿಳಿಗಡೆ, ಜೀರಿಗೆ ಸಹ, ಹಳೇನೀರಿನಲ್ಲರಿದು
ಕದಡಿ ಕುಡಿಯೆ ಮೂರುದಿನಕ್ಕೆ ದಾಹಜ್ವರ ಬಿಡುವುದು (ಸಕವೈ. ೭೭).

[< ಸಂ.ಪರ್ಪಟಿಕ]

ಪರ್ಪಾಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಕುಂಡಲಿ - ಪರ್ಪಾ . . .
ಪರ್ಪಾಣಿ, ಹೇರಾಣಿ" (ಒಷಧಿ. ೩೫). [?]

ಪರ್ವಾಪ್ಯಕ 'ಪರ್ವಾಟಕ' ನೋ.

ಪರ್ವ, ಪಟ್ಟ, ಪರ, ಪರುವ, ಹಬ್ಬ (ನಾ). ೧. ಸಂಕ್ರಮಣ, ಹುಣ್ಣಿ ಮೆ ಮುಂತಾದ ಪುಣ್ಯಕಾಲ; ಪರ್ವಕಾಲ: ಉತ್ತರಾಯಣ ಸಂಕ್ರಾಂತಿಯೊಳ್ ಕೂಟಭಟ್ಟರ ಕಾಲಂ ಕಬ್ಬು ಧಾರೆಯೆನಿಸಿದಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಿರ್ ಪಿಡಿನತ್ತ ಪರ್ಬದಕ್ಕೆ (ಎಕ. IV, ಚಾಮರಾ. ೧೮-೧೬; 1000); ಉತ್ತರಾಯಣಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಪರ್ಬನಿಮಿತ್ತದಿಂ ಮೂಲಸ್ಥಾನ ನಂದಿಕೇಶ್ವರದೇವರ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆಂ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಂ ಮಾಡಿ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೨೫-೨೬; 1019); ಸೋಮಗ್ರಹಪರ್ಬನಿಮಿತ್ತಂ ಪುರಾಣದ ಭಟ್ಟಪ್ರತಿಗೆ ಸರ್ಬಸಮಸ್ತಮಾಗಿ ಪಡೆದ ರೇವತಾಸಭಟ್ಟರ ಕೆಯ್ಯಂ ಬಡಗ ಬಿಟ್ಟು ಪಿರಿಯ ಕೋಲ ಮತ್ತ[೩] ಮನೆಯ ನಿವೇಶನ ೧ (ಸಾ.೫೫. XX, ೬೨-೧೦; 1111). 'ಪಂಚಪರ್ಬ' ಪರಾ. ೨. (ಸಂತೋಷದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ) ಉತ್ಸವ; ಸಮಾರಂಭ: "ಪರ್ಬ(ಬ್ಬ)-ಪರ್ವ=ಉತ್ಸವ" (ತದ್ವ.೫೬. ೨೫); ಬರಸದ ಪರ್ಬ[ಪಾಂ.ವರ್]ದೊಳಂ ಪರಿಹರಿಸಿದೊಡಂ ಪುಣ್ಯಮೆಂಬ ರಿಂದೊಡೆ ಸರಿ ಕೊಕ್ಕುರಿ ಪಿಡುಮೂಸನುಂ ಪರಿಹರಿಸಿದ ಪುಣ್ಯಾಧಿಕಕ್ಕೆ ಸರಿಯೇ ಕುಲಜರ್ (ಸಮಪ. ೬-೯೦); ಅತಿಪಯದೊಳೊಪ್ಪುವುಳ್ಳಿಯ ಪರ್ಬಮಂ ಕರಂ ಪ್ರತಿವತ್ಸರಂ ಮಾಡುತಿರ್ಪೊಂಡಿದು ಭರಂ ನೇಮವೆನಲು (ಬಸವ. ೧೧-೨೦೬); ಅಂಗವಾಂಕಳಕ್ಕರರಿ ಪರ್ಬಂಗರಾದೆ ತಲೆ ಗಳೊಳು . . . ಲಿಂಗವಂತರ ಪಾದರಕ್ತಾಸಂಗವಾಗಿಹ ಕುಣಿಕೆಗಳನತಿಸಾಂಗ ಮಾಗಲು ಭ೦೩ ಸಿಫಸಿತಾಂಗರಂಗದಲಿ (೬೫೫. ೫೬-೪); ಆ ಸಮಯ ದೊಳೊರ್ವಂ ವಿಟಂ ವೇಶ್ಯಾಲಯದ ಪರ್ಬಕ್ಕೆ ವಧಿಸಲ್ಪಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲು ಜಾಯಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಪುರವೀರ್ಯೊಳ್ ಪರ್ಬಗರ್ (ವ್ಯ.ಪವಿ. ೧೬-೮ ವ). ೩. (ಆಲಂ) ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ; ತೃಪ್ತಿ: ಕೊರ್ಪದ ಶಾಕ್ವರನಂ ಭುಜಗರ್ಬದ ಪಿಡಿದಡಸಿ ಸೀಳ್ದು ಜುಗರ್ಬದಗುರ್ಬಾರ್ಪ ಕೊರ್ಪರೆ ಕೊಂಡಾಂ ಪರ್ಬಂ ಮಾಡನೆ ಸೈಗಾಲ ನಾಳೆಯ ನಿವಗಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೩೨-೯); ಪುನದ ಮನ್ನಣೆವತ್ತ ಮಾತ್ಸಂ ವಿನುತಿಸಲು ಜಿಡೆಗಳ ಪರ್ಬವು ಅನುಭವಂ ನೋಡಿದಡೆ ಕಂಗಳ ಪರ್ಬವಾಯ್ತೆ ಮಗೆ (೬೫೫. ೫-೫೦); ಪಡೆವುದು ಬಣ್ಣಗಬ್ಬಮದು ನಿರ್ಭರದೀ ಕಿನಿಗಲ್ಲಿ ಪರ್ಬಮಂ (ಚಳವಿ. ೧-೧೨). ಪೆಬ್ಬ: ೧. ಬಂದಪುದ್ಯುಗಾದಿ ದೀವಳಿಗೆ ಸಂಕ್ರಮಣಂ ಗಳೆಂದು ಪಬ್ಬವನೆಸಗಿ ಮಿಂದುಂಡು ಸುಖಿಯಪ್ಪೆಂ (ವೆಂಕಟಾ. ೧-೩೬-೧೬). ೩. ಬೋಳ್ಳಿಸಿ ತೆತ್ತು ಕಾವನ ಕೇಳಿಯೊಳನುವೆತ್ತು ಪೊರೆವ ಪುರುಳಿಗನಂ ಕಾಂ ಮೇಳ್ಳಿಸುವ ದೊಡುಗಣಂ ಸೂಳಿಗಮವರಬ್ಬಿಯರ್ಗ ಮಪ್ಪುದು ಪಬ್ಬಂ (ಚಳವಿ. ೬-೧೧೬). ಪೆರೆ: ೪. ಪರ್ವಕಾಲ, ಉತ್ಸವ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಅಂಗವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಔತಣ; ಸಮಾರಂಭನೆ: ಹೋದ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಪರ ಮಾಡಿದಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದಿದ್ದಿರಾ? ನೀವು ನೀವೇ ಆಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಉಂಡಿರಿ! (ನನ್ನೂರು. ೬೮); ಬರೆಗೆಟ್ಟ ದೇವರಿಗೆ ಪರ (ಔತಣ) ಮಾಡಿದಂತೆ (ಸುಪರ್ಣ. ೬೮). ೫. ಗ್ರಂಥಿ; ಗಂಟು; ಗಿಣ್ಣು: "ಪರುವ(ಪರ)-ಪರ್ವ(-ನ್)-ಗ್ರಂಥಿ" (ತದ್ವ.೫೬. ೨೪). ಪೆರುವೆ: ೨. ಬಾಗಿಲ ಬಿಡುವಾಗ ವಿನಂದ ಮಲಸಜ್ಜ ಬಾಗಿಲ ಬರಮ ನಮ ಶರಣು ಉಳಿದು ಬಂದ್ರ ಹೇರಿನ ಪರುವ ನಿಮಗಂದ (ಲೋಕಗೀ. ೨೦೬). ಹಬ್ಬ: ೧. "ಹಬ್ಬ-ಪರ್ವ(-ನ್)-ಪರ್ಬ" (ತದ್ವ.೫೬. ೪೮); ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ತಂದ ಹರಕೆಯ ಕುಟು ತೋರಣಕ್ಕೆ ತಂದ ತಳೆರ ಮೇಯತ್ತು (೬೫೫. ೧೨೯); ಸಂಗ್ರಾಮಮುಖದಲಿ ಬಿಲ್ಲ ಹಬ್ಬದ ಕುಟ್ಟಿ ನಿನಗೇಕೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರೀ. ೧೩-೬೩); ಹಬ್ಬ ತಪ್ಪಿದರೆ ಹೋಳಿಗೆ ತಪ್ಪಿತೇ? (ಗಾದೆ). ೨. ಪುತ್ರ ಹುಟ್ಟಿದ ದಿನನ ಹಾಲಿನೊಟದ ಹಬ್ಬ

ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಮಗನ ಉಪನಯನ ನಾಳೆ ಅರ್ಚಿಯಾಗಿದೆ ಬದುಕು ಸಾಯ ಲಾಣಿನು (ಪುರಂದ. ೨-೬೧-೪); ಒಬ್ಬರಿಬ್ಬರಿಗಲ್ಲ ತವಗಿಲ್ಲ ಹೊಸತೊಂದು ಹಬ್ಬ ಬಂದಂತೆ ನಲಿದರು ಹಬ್ಬವೇನಧಿಕವಂತಿರಲೊಂಡು ಮದುವೆಯ ದಿಬ್ಬವನೆ ರಾಗಿಸಿದರು (ಭರಣ. ೬-೬೯). ೩. ನಡೆ ಜೀಯ ತದವೇಕೆ ಕಣ್ಣೆ ಹಬ್ಬವ ಮಾಡುವೆಯೆ ತೋಟುವವು (ಹಳಕಾ. ೫-೬); ಒಪ್ಪಂಬಡೆದಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮುತತಿ ಮಾಡ್ಬುದು ನೋಟ್ಟಿರ ಕಣ್ಣೆ ಹಬ್ಬಮಂ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೪೪); ಉದ್ಬಿದಲ್ಯೆ ಮಧುರನಡನದ ಹಬ್ಬದಲಿ ನಿನ್ಯಾತನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೨೮); ನೋಡು ನಾರದ ನಿನ್ನ ಕಣ್ಣೆ ಹಬ್ಬವನಿಂದು ಮಾಡುವನಾಹವದೊಳಗೆ (ಮೋಹತ. ೬೬-೫೬). ೪. ಸಾರಥಿಯ ಶಿವ ಕೊಟ್ಟನಾದೊಡೆ ಮಾರಿ ಗುಟ್ಟಸವಾಗದಂತಕನೊರು ತುಂಬದೆ. . . ಹಬ್ಬವಾಗದೆ ಭೂಂಬೇತಾಳರಿಗೆ ಹೋಹುದೆ ಬಿಡದೆ ರಣವು (ಕುವ್ಯಾ. ೨. ೫-೨೫); ಇಂದು ಮಾರಿಗೆ ಹಬ್ಬ ವಾಯಿತು ಕುರಿಗಳಡಗುಗಳ ತಿಂದು ಭೂತಪ್ರೇತ ದನೆಯಲಿ (ಕಾಂಕಾ. ೧೯-೪೨). ೬. (ಆಲಂ) ಶಿಕ್ಷೆ; ಶಾಸ್ತಿ: ಗಡಣಸುವ ಸಾರಥಿ ಯನೊಬ್ಬನ ಪಡೆದನಾದೊಡೆ ಕೊರವೇಂದ್ರನ ಪಡೆಗೆ ಹಬ್ಬವ ಮಾಡುವನು ತೋಟುವನು ಕೈಗುಣವ (ಕುವ್ಯಾ. ೨. ೨೪); ಅ ದುಷ್ಟ ಮತ್ತೆ ಬಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಸಯಾಗಿ ಹಬ್ಬ ಆಗಬೇಕು (ರೂಢಿ). ಹಬ್ಬದೊಟ, ಹಬ್ಬದ ಉಟ-ಉತ್ಸವ, ಸಂತೋಷದ ಸಂದರ್ಭ ಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಿಹಿ ಉಟ: ನಾನು ಹಬ್ಬದೊಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು ತಡವಾಯಿತು (ರೂಢಿ); ಹಬ್ಬದ ಉಟ, ಹರವಾಣದ ವೀಳ್ಯ (ಗಾದೆ). ಹಬ್ಬ ಮಾಡು=೧. ಹಬ್ಬವನ್ನು ಆಚರಿಸು; ಉತ್ಸವ ವನ್ನು ನಡೆಸು: ಎಲ್ಲರನು ಕರೆಕರೆದು ಹಬ್ಬ ಮಾಡು (ಸಿಲಮು. ೨೨-೨೪); ಹಾಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಹಬ್ಬ ಮಾಡು (ಗಾದೆ). ೨. ಶಿಕ್ಷೆ; ಶಾಸ್ತಿಮಾಡು: ಮನೆಗೆ ಬಾ, ಅಮ್ಮ ನಿನ್ನೆಗೆ ಹಬ್ಬ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ (ರೂಢಿ). ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನ=ಪರ್ವಕಾಲ, ಪೂಜೆ, ಉತ್ಸವ ಮೊದ ಲಾದ ಸಂತೋಷದ ದಿನ: ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಏಕಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಧುಪಾನ ಮಾಡೋಣ (ಆರ್ಯ. ೮೦); ಅನೇಕ ಹಬ್ಬಗಳು ಮರೆತೇಹೋಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ (ನನ್ನೂರು. ೬೧೬). ಹಬ್ಬ ಹಾಡಿ=ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನ: ಹಬ್ಬ ಹಾಡಿಯ ದಡೆಯೊಳುಂಡೆವೆ ಉಟ್ಟಿವೇ ನಿನ್ನಯ ಮನೆಗೆ ಬಂದು (ಬಸವ. ೪೦-೩೫). ಹಬ್ಬ ಹುಣ್ಣಿಮೆ=ಹಬ್ಬಹರಿದಿನ: ಕಾಡುಮೇಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಸೋಲಿಗರು ಹಬ್ಬಹುಣ್ಣಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ. ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು ತೀರ ಅಗತ್ಯ (ದ್ರಾವಿ. ೪೦೦). [<ಸಂ.ಪರ್ವ./ಪಾಲಿ.ಪಬ್ಬ] ಪರ್ವತ, ಪರುವತ (ನಾ). ದೊಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟ; ಪರ್ವತ; ಗಿರಿ: "ಪರ್ವತ-ಪರ್ವತ" (ತದ್ವ.೫೬. ೨೫); ಪರಸಿ ಪರ್ವ ಗೊಂದಳು ನಿಂದ ತಮಸ್ತ ಮಮಂ ತೆರಳ್ಳಿ ಬಂದೊಸಿದಿನೇಣುಂದಂತು ದಯಪರ್ಬಕಮಂ . . . ಸಿಂಘವಿಪ್ರರಮನೇಣಾದನಾ ಜಯಸಿಂಘವಲ್ಲಭಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦. ೧೨೫-೧೫; 1019); ವರದನಾಳದಿಂ ದಿಗಮುಳ್ಳು ದದಿಂದುಂಡುಕೇಸರಂ ಗಳೆಂದುರುಘನಭೃಂಗದಿಂ ಕನಕಪರ್ಬತಕರ್ಪಣೆ ಕೂರ್ಮ್ಯವೃಂದದಿಂ ಪರವನೆ ನೆಯ್ತುಲಂತೆಸವ ಧಾತ್ರಿಯನಾದಿಸರಾಹರೂಪದಿಂ ಧ೦೩ದನಾವನಾ ಹಂಹರಂ ಪರಿಪಾಲಿಸುಗೀ ಸುಧರ್ಮಮಂ (ಎಕ. XI, ದಾಮಣ. ೫೯-೬; 1280); ಪಬ್ಬ ತಳೆ ವಜ್ರಾಸ್ತ್ರ ತಿಮಿರದ ಹಬ್ಬುಗೆಗೆ ರವಿವಾಣ ಹಾವು ಗಳೊಬ್ಬುಳಿಗ ಗರುಡಾಸ್ತ್ರವನು ಗಂಧರ್ವಪತಿಯೆಚ್ಚ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೯-೩೫). ಪೆರುವತ: ಪಾವನನ ಪರುವತನ ಪರುವತನ ಪಾವನನ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರದಿ ಪಾಳ್ಳ (ಅಪ್ಪಾಸ್ತೀ. ೧೧೪). [<ಸಂ.ಪರ್ವತ]

ಪರ್ವತಾವಳಿ (ನಾ). ೧. ಪರ್ವತಗಳ ಸಮೂಹ. - ಸಾಲು.

೨. ಕಾಳಾಮುಖರ ಒಂದು ಶಾಖೆಯ ಹೆಸರು : ಪರ್ವತಾವಳಿ
ವಿಕುಲಧರ್ಮಾತ್ಮೀಯಕಾಳಂದರಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತುರುದ್ರಶಕ್ತಿಪಂಡಿತರ
ಶಿಷ್ಯರು ದಸಧರ್ಮಾನಿರ್ಮಿತರಪ್ಪ ಶ್ರೀನೋಮೇಶ್ವರಪಂಡಿತರ ಶಿಷ್ಯರು
(ಸೌಖ್ಯ. XI-II, ೧೯೮-೧೨ ; 1123). [**<ಸಂ.ಪರ್ವತಾವಳಿ**]

ಪರ್ವತ 'ಪರ್ವತ' ನೋ.

ಪರ್ವತ 'ಪರವು' ನೋ.

ಪರ್ವತ 'ಪರವು' ನೋ.

ಪರ್ವತ 'ಪರ್ವತ' ನೋ.

ಪರ್ವತ 'ಪರ್ವತ' ನೋ.

ಪರ್ವತ 'ಪರ್ವತ' ನೋ.

ಪರ್ವತ (ನಾ). "ಬೆತ್ತದಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಒಂದು ಗುರಾಣಿ"
(ಕುರಿಹಾ. ಕೂತ) : ಕುಳಿವಿದ್ದವ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಪರ್ವತ
ವನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಪಾತುರೇಶ್ವರನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕುಣಿಯ
ಲಾರಂಭಿಸಿದ (ಕುರಿಹಾ. ೧೨೬). [**<ಕೂತ. ಪರ್ವತ**]

ಪರ್ವತ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ ; ಪಲ್ಲಂಗ : "ಪರ್ವತಕೇ,
ಕುರುನಂ, ಪರ್ವತ-ಈ ೩ ಮಂಚಂ" (ಪಲಾಯ. ೫೧-೧೫೨) ;
ಕಡ್ಡೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪರ್ವತಕೇಶವನು ಪರ್ವತಕೇಶವನು ವಿಕ್ರ
ಮಾಂಕಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೬) ; ಲಲನೆಯಂ ಪರ್ವತಕೇಶವನು ಕುಳಿರಿ
ತಾಂ ನಲವು ಮಿಗೆ ಬೋಳ್ಳಿಸಿ (ಪಲಾಯ. ಪರಿ. ೨೧೦). ೨. ಹಾಸಿಗೆ ;
ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆ. ೩. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ. ೪. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ
ಬಟ್ಟೆ ; ಕಟಿಬಂಧ. ೫. ಆಶ್ರಯ ; ಆವಲಂಬನೆ : ಸೆಳೆತೋ
ವೀಶ್ವರ ನಾಕಿನಾಯಕಚಮೂಪಯ್ಯಪಾತ್ರಂ ಶ್ರೀಸಾಕ್ಷಿನಾಗಳ್
ಬಲಗೈಯ ನೋಡಲ್ಪಡದ ಕೆಲವು ಪರ್ವತಕೇಶವನು ಸಾಚ್ (ಕಾಂಕಿಪ.
೮-೧೨೩). ೬. [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ ; ೧೦ ಬಲ
ಪಾದವನ್ನು ಎಡತೊಡೆಯ ಮೇಲೂ ಎಡಪಾದವನ್ನು ಬಲ
ತೊಡೆಯ ಮೇಲೂ ಇಟ್ಟು ಕೂಡುವುದು : ಅರಬ್ಬ ಮುಖಪದ್ಧತಿಯಂ
ನಿಡಿದು ಪರ್ವತಕೇಶವನು ಮರಲ್ಪ ಕರಪಲ್ಲವದ್ವಿತಿಯಮಂ ಬೆಡಂ
ಗಟ್ಟಿಸಂ ನಿಂತರದೋಧಿ ಕೂಡಿದ ಚತುರ್ವಿಧಾರಾಧನಾಪುರಸ್ಕರೆಯಂ
ಸಮಾಧಿವಿಧಿಗಂ ಮನಂದಂದೋಧಿ (ಸುಕುಮ. ೯-೧೫). 'ಪರ್ವತ
ಕಾಸನ' ಪರಾ. [**ಸಂ.**]

ಪರ್ವತಕಾಸನ (ನಾ). - ಪರ್ವತಕೇಶವನು : ಕತ್ತಮಾಪ್ತಕರಾ
ತೋಕಮಹೀರುಹತವಿಕಾಳಿಪಾಪುಕದೋಳು ಉತ್ತರಾಧಿಪುಮಿನಾಗಿ
ಕುಳಿಮು ಸಮುತ್ಪಾದಿತವಸ್ತುಭರಣನಾಗಿ ಪರ್ವತಕಾಸನವಂಗ್ರಹದಿಂ
... ಚಿತ್ರೀದೀಕ್ಷೆಯಂ ತಾಳಿದಂ (ಕಾಂಕಿಪ. ೮-೧೨೨ ಪ) ;
ಸುಖಸ್ಥಿಯಾಗಿದ್ದು ಲಾವಣಮಾಡ ಯೋಗಯೋಗ್ಯಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ತುದ್ದಾಸನ
... ಪರ್ವತಕಾಸನ ಪದ್ಧಾಸನ ... ಅರ್ಧಾಸನಾದಿಯಂಭಿತ್ಯಾಲ್ಯಾ
ಸನಭೇದಗಳಂ ಕತ್ತಬ್ಬಣ್ಣವುಪಕರವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯತನುಕೂಲ
ತೆಯಂ ನಿರ್ಧರಿಸಿ (ವಿನೀತ. ೧೫೦). ೧೦ ಇದನ್ನು 'ವೀರಾಸನ'
ವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. [**ಪರ್ವತಕೇಶವನು**]

ಪರ್ವತಕೇಶ (ನಾ). ಮಂಚ ; ಪಲ್ಲಂಗ : ಸ್ವಕೃತಪರಿಣಯನ
ಮಣಿಪುತ್ರಗಳಮುಖ್ಯಂಗರಪ್ಪಪರ್ವತಕೇಶಿಯಂ ಸುತ್ತಾಂಕಗಳನೇಣೀ
ಪ್ರಕಾಂಡಮಂ ... ಅಭರಣತೇಜವನಂಬರಚರೇಶ್ವರಪ್ರಭು ಹುಗಳ್ಳಿ
ಬುಣಬುಗೊಟ್ಟಿಂ (ಪರ್ವತ. ೬-೯೯). [**ಸಂ. ಪರ್ವತಕೇಶ**]

ಪರ್ವತ (ನಾ). ೧. ಎಲ್ಲೆ ; ಗಡಿ ; ಮೇರೆ : "ಅನಧಿ ಪರ್ವತ
ಮಾ ನೀಮಯಾಳಾಟಮನೆ ತೊಲಮೇರಿಯು" (ಮಂಗಾ. ೫೬-೧) ;

ಸೋಮಕುಳ್ಯದ್ವೈತರಂ ತಳ್ಳಿಜಾಯದೆ ಚತುರಂಭೋಧಿಪರ್ವತಂ ತಮಂ
ಧಾರಣೆಯಂ ತಾಂ ಪೋಗಿ ಬಾಯ್ಕೇಸದೆ . . . ಒರ್ವಂ
ಗುಣಮುಂಟೆಂದುಂ ಪಟ್ಟಿಪರ್ವತನಣಮೆ ನಿರುದ್ಯೋಗಿಯಂ ಭೂಪನೆಂಬಲ್
(ಸಂಪಾ. ೪-೧೧). ೨. ಹತ್ತಿರ ; ಸಮೀಪ ; ಬಳಿ : ಜನಪತಿ
... ಕುಳಿರೆ . . . ವೇತ್ತಿ ಮಿಡ್ವರ್ಧರಂ ಪರ್ವತದಲ್ಲೊಪ್ಪುಗುಂ
(ಲಾಸ್ಯರಂ. ೧-೩೫). ೩. ಊರಿನ ಸಮೀಪ ; ಗ್ರಾಮದ ಹತ್ತಿರ :
"ಗ್ರಾಮಾಂತಿಕಂ, ಉಪಶಲ್ಯಂ, ಪರ್ಯಂತಿಕ, ಪರಿಸರ, ಕ (ಪ್ರ)ಟಿ-
ಈ ೫ ಊರ ಹೋ(ಜಿ)ರೆ" (ಪಲಾಯ. ೪೬-೧೦೪). [**ಸಂ.**]

ಪರ್ವತ (ಅ). ವರೆಗೆ ; ತನಕ : ಅ ಸುಖ ದೊರಕೋದೊಡವಂ
ಗಪ್ಪು ದು ತೃಪ್ತಿ ಸಾಸಿರಬರಿಸಪರ್ವತಂ (ಪದಿ. ೨-೧೨) ; ರಾಯನ
ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೀಳಿಸಿ ಅತನನ್ನು ಅಮರಣಪರ್ವತಂ ಕುರುದನನ್ನಾಗಿ
ಮಾಡಿದಿರಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಧಾನಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು (ಕೃಷ್ಣ. ೬) ;
ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಅದರ ಅನಧಿ ೬ ಪರ್ವತಗಳ ಪರ್ವತಂ (ಕೃಷ್ಣ. ೧೮೫).
[**<ಪರ್ವತ**]

ಪರ್ವತ (ಅ). - ಪರ್ವತ : ಕಾರ್ಯವೆಮಗಿದುವೆ ಶಿವ
ಪದಪರ್ವತಂಪರಮಮೋಘಮುಧ್ಧರಿಸಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿಹಪ್ಪಿದ್ವಾ
ಚಾರ್ಯೋಪಾಧ್ಯಾಯಸರ್ವಸಾಧುಗಳೆಮ್ಮಂ (ಅದಿ. ೧-೬) ; ಕೇಶವನ
ಶಬ್ದ ಮಣಿಪರ್ವತಮುಂ ಸೂರ್ಯೋದಯಮೇರುನಾರಿಪರ್ವತಂ ಪರಿದು
ನಿಲ್ಪನಾಕಳಿದಿಂದಂ (ಕಮದ. ೪ ಸಮಾಪ್ತಿಪಾತ್ಯ). [**ಸಂ.**]

ಪರ್ವತರ, ಪರಿಯಂತರ (ನಾ). ೧. (ಕಾಲ ಅಥವಾ
ದೂರದ) ಅನಧಿ ; ಅಂತರ : (ಕ). ಪರಿಯಂತರ : ೧. ನಾನು
ನೀವು ಬರುವ ಪರಿಯಂತರದಲ್ಲಿ ಯಲ್ಲಿ . . . ಇದೇನೆ (ಕೇಶ. ೫-೬) ;
ಹದಿನೈದು ದಿವಸಗಳ ಪರಿಯಂತರವೂ ಮಹೋತ್ಸವಮಂ ಮಾಡಿಸುವೆ
(ಕಗದ್ಯ. ೩). ೨. ಅನಂತರದ ಸಮಯ ; ಅಮೇಲಿನ ಕಾಲ :
ಧಾರ್ಮತನದಿಂ ಕಾದಿ ಕೂಡುವೆನಾರ್ತ ಪರಿಯಂತರದಲಾ ಶ್ರೀಮೂರ್ತಿ
ಯನು ಮೂಡಲಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಮುಕುತಿಯಿಲ್ಲ (ಕೌರಾ. ೨೬-೧೯).

[**<ಸಂ. ಪರ್ವತ**]

ಪರ್ವತರ, ಪರಿಯಂತ, ಪರಿಯಂತಂ, ಪರಿಯಂತರ,
ಪರಿಯಂತರಂ, ಪರಿಯಂತ್ರ, ಪರ್ಯಂತರಂ (ಅ).
- ಪರ್ವತ : ಹೊಳೆ ಪರ್ವತರ ಒಟ್ಟಿ, ದೊರೆ ಪರ್ವತರ ದೂರು
(ಗಾದೆ). ಪರಿಯಂತ : ನಡುಗಲು ತೊಡಗಿ ಮಧ್ಯಮಾರಾತ್ರಿ
ಪರ್ಯಂತ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಈ ತೆಬಿರೋರ್ಚಿಸುತ್ತಂ ಇರುತ (ಕುರು. ದೇ.
೬-೧) ; ನಡುಹಗಲುಪರ್ಯಂತ ಕಾಳಿಗೆ ದಿಡಿದೆ ಬಲುಹಾಯ್ತು
(ಕುಮಾರ. ೧೦-೨೨) ; ನಿಮ್ಮನ್ನಯಗತ ಪರಿವಿದಿಯ ರಘು
ವಂಶವನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದನು ವಿಮಲಾಗ್ನಿವರ್ಣನ ನಿಧುಪಮದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
ಪರಿಯಂತಾದಿಕಾಲದಲಿ (ಕೊರಂ. ೧-೫-೬). ಪರಿಯಂತಂ :
ಪಾಲಿಸಿದಳಂತು ನಡೆಸುದಿಗಳಂ ಕಲಿವಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಂತಮಾ ಶಿಶುವನು
(ಶ್ರೀಮಿ. ೨೮-೧೯). ಪರಿಯಂತರ : ಹೋಕ ರಕ್ತಮಿನ ಜೀನನು
ಮೂರು ತಿಂಗಳ ಪರಿಯಂತರ ಮಾರಾಟವಾಗದೆ ಉಳಿದರೆ . . . ಮಜೂರಿ
ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವೆವು (ಮುಂಬವ್ಯಾ. ೩). ಪರಿಯಂತರಂ : ಇಂತು
ಕಟಕದೊಳೆಳೆದಿನಪರಿಯಂತರಂ ತಾನೆಯ್ನೆ ಮೆಚಿದೊ (ಪಸಪ.
೫೨-೪೩). ಪರಿಯಂತ್ರ : ಹಾಗವನು ಅರ್ಧಗಾಣಪರಿಯಂತ್ರ
ಮಾಡಲು (ಭಾಸ್ಕರ. ೧೮-೩) ; ಪೂರ್ಣವನಯವಂಗಳು ಪೊರವ
ಪರಿಯಂತ್ರ ದಯಮಾಡದೆ ಒಡೆದು ಕೆಡಿಸಿದ ಪಾಪಿ (ಕುರಂಗ. ೩-೧೫) ;
ಹೆಬ್ಬರಳಿನ ಬುಡ ಮೊದಲಾಗಿ ಕಿರುಬೆರಳ ಪರಿಯಂತ್ರ ರೇಖೆಯಿರಲು ಆ
ಸ್ತ್ರೀಯ ಪರಿಧಾತಕಿಯಾಗುವಳು (ಸಾಮುಲ. ೧೨೯). ಪರ್ವತರಂ :

ಮುಳಿದು ಕರ್ಣಜನಿಸಲ್ಪಾತನಂ ಸುಕ್ತಿಸು ಸುಳಿಗಾಳಿಯುಂದದಿಂ
ಕಣಿಗಲರಿಗಲಿಪರ್ಯಂತರಂ ಸಂಗರದೊಳು (ಚೈವಿಧಾ. ೨೩-೧೬).

[< ಪರ್ಯಂತಂ]

ಪರ್ಯಂತರಂ 'ಪರ್ಯಂತರ' ನೋ.

ಪರ್ಯಂತಿಕ (ನಾ). ಪರ್ಯಂತಿನ ಮಾಡುವವನು; ಸಂಚಾರಿ;
ಪ್ರವಾಸಿಗ: ಶಾಂತಿಭಕ್ತಿಗಾಗಿ ಬಂದ ಜನರಲ್ಲದೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ
ಮಾಡಿದ ಅರಬ್ಬಿ ಪರ್ಯಂತಿಕರು ದೇಶವನ್ನೂ ದೇಶದ ಜನರನ್ನೂ ಕಂಡು
ಅಚ್ಚರಿಯನ್ನೇ ಪಟ್ಟರು (ಭಾಷ್ಯ. ೩೬೪); ಮಧ್ಯವಿಹಿಯದ ಮರು
ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವೊಬ್ಬ ಪರ್ಯಂತಿಕರು . . . ಎಷ್ಟೋ ಸಮೃದ್ಧ ಶಾಲಿ
ನಗರಗಳು ಮರಳು ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ
(ಸಿಖಂಧ. ೧, ೩೨೧). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಂತಿನ (ನಾ). ೧. ಸಂಚಾರ; ತಿರುಗಾಟ; ಸುತ್ತಾಟ:
ವಿಶಾಮನಂದಿಯುಮಾಯುರವಸಾಸದೊಳ್ ಸತ್ತ ನೇಕಭವಗವನಪರ್ಯಾ
ಟನದಿಂ ಬಂದೈರಾವತತೀರದ ಕಾನನದಾಶ್ರಮದೊಳ್ . . . ಭಾಜನ
ನಾದೊಂ (ಶಾಂತಿ. ೬-೬೨ ಪ); ಅವನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಅನೇಕ ದೇಶಗಳನ್ನು
ಪರ್ಯಟನ ಮಾಡಿ, ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತನ್ನು ಪೆಟ್ಟು ಸಿಕ್ಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಸದವಕಾಶ
ಗಳು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬಂದವು (ಸಸ್ಯ. ೬೯). ೨. [ಚೈನ] ಚರಿಗೆ
ಗಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಮಾಡುವ ಸಂಚಾರ, - ತಿರುಗಾಟ: "ಪರ್ಯಟನಂ
ತಾಣೀರ್ಯಾಚರ್ಯಾರ್ಥಂ ಪರಿಮಿತವ್ರತಸ್ಥಿತಿವಿಮಂ" (ಮನ್ವು. ೪೦-೩೬). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಟನೆ (ನಾ). - ಪರ್ಯಟನ ೧: ಈ ಪರ್ಯಟನೆಯು
ಅವನಿಗೆ ಬಹಳ ಲಾಭದಾಯಕವಾಯಿತು (ಮೃಗಜ. ೧೯).

[ಸಂ. ಪರ್ಯಟನ]

ಪರ್ಯಣ 'ಪರಿಯಾಣ', ನೋ.

ಪರ್ಯನುಯೋಗ (ನಾ). ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು
ಖಂಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಾಡುವ ಪ್ರಶ್ನೆ; ಅಕ್ಷೇಪಕ್ಕಾಗಿ
ಮಾಡುವ ಪ್ರಶ್ನೆ: "ಪರ್ಯನುಯೋಗಃ, ಉಪಾಲಂಛಃ-ಈ ೨
ಜುನ್ನವಾದಿ ಬೆಸಗೊಳುತ" (ಪಲಾಯು. ೨೫-೧೫೩). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಯ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವರಿಯುವಿಕೆ; ಬಳಸುವಿಕೆ.
೨. ಅವಧಿ ಮುಗಿಯುವಿಕೆ; ಕಾಲ ತೀರುವಿಕೆ. ೩. (ಕಾಲ)
ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುವಿಕೆ; ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವಿಕೆ. ೪. ಬದ
ಲಾವಣೆ; ಮಾರ್ಪಾಟು; ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ೫. ತಲೆಕೆಳಗಾಗಿರುವ
ಸ್ಥಿತಿ; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ; ವೈಪರೀತ್ಯ. ೬. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ
ಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನು ಬಿಡುವಿಕೆ, - ಮೀರುವಿಕೆ: "ಪರ್ಯಯಃ,
ಅತಿಕ್ರಮಃ, ಅತಿಪಾತಃ, ಉಪಾತ್ಯಯಃ-೪ ಕಟ್ಟಿಯನ್ನು ಮೀರಿ
ಹೋಗುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೬). ೭. ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಅಲಕ್ಷಿಸು
ವಿಕೆ, - ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವಿಕೆ. ೮. ಕ್ರಮವನ್ನು ತಪ್ಪುವಿಕೆ: "ಅತಿ
ಪಾತಃ, ಪರ್ಯಯಃ, ಉಪಾತ್ಯಯಃ-೩ ಕ್ರಮವನ್ನು ತಪ್ಪುವಿಕೆ.
ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೆ ಕೆಲವು ಭಾಗವನ್ನು ಮರೆತು ತಪ್ಪುಹೋಗುವಿಕೆ"
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೨೬). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಯಣ (ನಾ). ೧. - ಪರ್ಯಯ ೧. ೨. ಕುದುರೆಗೆ
ಹಾಕುವ ಜೀನು; ತಡಿ; ಹಲ್ಲಣ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯವಲೋಕನ (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡುವಿಕೆ; ಗಮನ
ವಿಟ್ಟು ನೋಡುವಿಕೆ: ಈರ್ಯಮಾರ್ಗಪರ್ಯವಲೋಕನ ಮಂದ
ಮಂದಗಮನನಿರತರವಧಿಬೋಧಾನಧೂತರೂಪದರ್ಶನಕ್ಷಮಿತ ಸಂದೇಹ
ಸಂದೋಹರ್ (ಶಾಂತಿ. ೬-೬೦ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯವಸಾನ (ನಾ). ೧. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ; ಮುಕ್ತಾಯ:
ಸಂದ ಭರ್ಮಮೆ ಪಲಂ ಪೊತ್ತೆತ್ತುಗುಂ ಮುಕ್ತಿ ಪರ್ಯವಸಾನಂಬರಮಾ
ನುಪಂಗಿಕಳಲಂ ಭೂಪೇಂದ್ರ ದೇವೇಂದ್ರರಾಜ್ಯವಿರಾಸಂ ಪೆಜತಲ್ಪು ನಂಬು
(ಆದಿಪು. ೨-೬); ಸುಬಳಮಾಡಾರಾಜನೊಂದದಿವಸಂ . . . ಮಂತ್ರ
ಮೇಳಾಪಕದೊಳಿರ್ದು ತತ್ಪಾರ್ಯಾಳೋಚನತಾಪ್ತರ್ಯಪರ್ಯವಸಾನ
ದೊಳ್ ಮಜ್ಜ ನಂಬುಗುತ್ತಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೨ ಪ); ಇಂಥ ಅಭಾಸದಲ್ಲಿ
ಪರ್ಯವಸಾನವಾಯಿತು 'ನೆಯ್ದಿಲಾಪದರಣ' (ಹಸುಪೊ. ೩೬೪).
೨. ನಿರ್ಧಾರ; ನಿರ್ಣಯ; ನಿಶ್ಚಯ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯವಸಾಯಿ (ನಾ). ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವಂತಹುದು;
ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುವಂತಹುದು: ಮನುಷ್ಯನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಮಾಜ
ಸಾಧಕಗಳಾಗುವಂತೆ ತಿದ್ದುವುದು-ಎಂದರೆ ಪರೋಪಕಾರಪರ್ಯವಸಾಯಿ
ಗಳಾದ ಗುಣಭಾಗಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿ, ಲೋಕಕಂಟಕಗಳಾಗುವ
ಗುಣಭಾಗಗಳನ್ನು ಅಣಗಿಸುವುದು ರಾಜ್ಯದ ಎರಡು ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದು
(ರಾಜ್ಯಾಂಗ. ೩೩). [ಸಂ. ಪರ್ಯವಸಾಯಿ]

ಪರ್ಯವಸಿತ (ಗು). ೧. ಮುಗಿದ; ಕೊನೆಗೊಂಡ. ೨. ನಾಶ
ವಾದ; ಕಳೆದ. ೩. ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯವಸ್ಥೆ (ನಾ). ವಿರೋಧ; ಪ್ರತಿಭಟನೆ: "ಪರ್ಯವಸ್ಥಾ,
ವಿರೋಧನಂ-೨ ಹಗಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೩).

[ಸಂ. ಪರ್ಯವಸ್ಥಾ]

ಪರ್ಯಷ್ಟಿ, ಪರಿಯಷ್ಟಿ (ನಾ). ಸೇವೆ; ಉಪಚಾರ: ಕಾನನ
ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತರುಂದ್ರಗಿರೀಂದ್ರಶೃಂಗದೊಳ್ ಅತ್ಮಪರಪರ್ಯಷ್ಟಿ ನಿರಾಪೇಕ್ಷ
ರಾಗಿ . . . ಉತ್ತರಾಶಾಭಿಮುಖರಾಗಿ ಪೋಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೬-೬೧ ಪ);
ಪರ್ಯಷ್ಟಿಯನನವರತಂ ಮಾಪ್ಪ ಶೀಲೋತ್ಪರಂ ಕೂಡಿದೆ ವೈಯಾಪ್ಯತ್ಯ
ಮೆಂದಿರ ಹವದೊಳೆಸಗಿದಂ ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಂ (ಸುಕುಮಾ.
೪-೧೬); ಒಡವರ್ಪೇಂ ಬೆಸನೆಂಬ ಕೈಗುಡುವ ತೀರ್ಥಕ್ಕಯ್ಯ . . .
ಇದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ಕಂದಮೂಲಫಲಮಂ ಕಂದೀವ ಪರ್ಯಷ್ಟಿಯಂ ಪಡೆಗುಂ ತುಷ್ಟಿ
ಯನಂತು ವೃದ್ಧಯತಿಗಳ್ಳಾಸ್ಥಾನದೊಳ್ ವಾನರಂ (ಜಮಿ. ೧೬-೫೫).
'ಪರ್ಯಷ್ಟಿಗೆಯ' ಪರಾ. ಪರಿಯಷ್ಟಿ; 'ಪರಿಯಷ್ಟಿಗೆಯ'
ಪರಾ. [< ಸಂ. ಪರೀಷ್ಟಿ]

ಪರ್ಯಷ್ಟಿಗೆಯ್, ಪರಿಯಷ್ಟಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಸೇವೆಯನ್ನು
ಮಾಡು; ಉಪಚರಿಸು: ಅಂತು ಪಯೋಬಾಲಕನಂ ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧ
ನುಮಪ್ಪ ಜಗದ್ಗುರುಗೆ ಸುರಸಮುದಯಂ ಪರ್ಯಷ್ಟಿಗೆಯ್ಯಾತ್ತಿರೆ
(ಶಾಂತಿ. ೧೦-೪೬ ಪ); ಅತ್ತೀಯ ಬಹಿರಂತಃಪುರವಿಶಾಸಿನಿಯರಂ . . .
ರಮಣೇರತ್ನ ವನಕಂಕರಿಸಲುಂ ವಧೂಜನರ ಸಹ್ಯವ್ಯಾಪಾರಾಂತರಂ
ಳೀಳನುಕರಿಸಿ ಪರ್ಯಷ್ಟಿಗೆಯ್ಯಲುಂ ನಿಯೋಜಿಸಿ ಪೋಗಲ್ಪೇಬ್ಬು
(ವಧವಾ. ೧೧-೩೫ ಪ); ಪ್ರಾಯೋಜಕಮಂ(ನ)ಮಂಗೆಯ್ಯ ಮಹಾ
ಪುರುಷಂಗೆ ಪರ್ಯಷ್ಟಿಗೆಯ್ಯಲ್ಲೇಡೆಂದು (ಪೇಬ್ಬು) ಭಟಾರದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾ
ದಾಗಲೊಂದು ದೆಸೆಗೆ ಪೋದರ್ (ಜೀವಸಂ. ೧೧೨-೧೪). ಪರಿಯಷ್ಟಿ
ಗೆಯ್: ತಪೋಧನಗಿರದ ಗದ್ದುಗೆಗಳಂ ಕಟ್ಟಿ ಧೂಪದೀಪಂಗಳುಮಂ
ಕೊಟ್ಟು ಪರಿಯಷ್ಟಿಗೆಯ್ಯ ಪಟುತರ ಮರ್ಕಟಸಮೂಹಂಗಳುಮಂ
(ಸಂಚಿತಂ. ೪೯-೨೧). [ಪರ್ಯಷ್ಟಿ + ಕೀಯ್]

ಪರ್ಯಸ್ತ (ಗು). ೧. ಕೆದರಿದ; ಹರಡಿದ. ೨. ಆವರಿಸಿದ;
ಸುತ್ತುಗಟ್ಟಿದ. (ನಾ). ೩. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗ
ಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಸ್ವರಹಸ್ತ, ಪರ್ಯಸ್ತ, ಸೂಟೇವಿಧ . . .
ಸ್ವಸ್ತಿ ಕರೀಚತ-ಈ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಂಗಹಾರಂಗಳ ಪೆಸರು (ರಾಸ್ಯರಂ.
೫-೬ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). - ಪರ್ಯಾಯ ೩ : ನಿಲಸತ್ತ ಲಭ್ಯತೆಯು . . .
ಪ್ರಕಟಿತ ನಿಲಸತ್ತ ಕರಣ್ಯ ಕರಣ್ಯಗಳಿಂದ ಕರಣ್ಯಗಳ ಕ್ರಮದ ಕರಣ್ಯ
ರಂಜನೆ ಪರ್ಯಾಯವೆಂಬುದರಿಂದ ಕರಣ್ಯ ಪರ್ಯಾಯ (ಲಾಸ್ಯರಂ.
೫-೧೧). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ಮಂಜೆ; ಪಲ್ಲಂಗ. [ಸಂ.]
ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ತಪಸ್ವಿಯ ಹಾಸುಗೆ: "ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ,
ಪರಕರ, ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ- ಈ ೩ ತಪಸ್ವಿಯ ಹಾಸುಗೆ" (ಪರ್ಯಾಯ.
೬೪-೨೫೬). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಹಾಸುಗೆ; ಶಯ್ಯ: "ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ
ಪರಕರವೆನಿಸಿ ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ" (ಪರ್ಯಾಯ. ೫೪-೨೬). ೨. ಸೊಂಟಕ್ಕೆ
ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಟ್ಟೆ; ಕಟ್ಟುಬಂಧ. [ಸಂ. ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ]

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ಅಂಜಿಕೆ; ಹಲ್ಲಣ: ಪದಭಾಷಣದಿಂದ
ಬಹುಮಧೋಲೋಕಂ ಭಯಂ ಮರ್ಯಾದೋಲೋಕಂ ಪೋಷ್ಯ
ಮದೂರ್ಯೋಲೋಕಂ ಮತ್ತಾಯದ್ವೈತಭ್ರಾಂತಿಯೆಂಬುದೆಂಬಂ
ತೆಯಂತದೇಂ ಭವನನುಂ ಪರ್ಯಾಯ[ಪಾಠಂ. ನಿವಾರಣೆ]ಕುಲಂ
ಮಾಡಲಾರ್ತದೊ ಮರ್ಯಾದನ ಭೀಮನೇನರ ಗದಾಯುದ್ಧಂ
ಪ್ರಭಾಭ್ರಾಂತಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೪-೧೦). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ, 'ಪರಿಯಾಯ,' ನೋ.

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ಕುದುರೆಯ ಜೀನು; ತಡಿ; ಹಲ್ಲಣ:
"ಪರ್ಯಾಯ, ಪರ್ಯಾಯಂ-ಈ ೨ ಹಲ್ಲಣಂ" (ಪರ್ಯಾಯ. ೭೩-೨೪೪);
ಕಣ್ಣಂ ಮರನುಂ ತೋಪ್ಪ ಪಕ್ಕರೆಯಿಕ್ಕೆ ಪೋಳೆವ ಪೋನ್ನ ಪರ್ಯಾಯಂ
ಗಲಮಸೆಯ ಪೋಪಿಯಾಯ್ ಪೋಳೆಯನೆ ದಿಸಿಲ್ಲ ದುರೇಗಳ ಪೋಳೆ
ವಂತೆ ಪೋಳೆವ ಕಡುಗುದುರೇಗಳಮಂ (ಪಂಪ. ೧೦-೫೧ ಪ); ಎರಡುಂ
ಲಕ್ಕಂಬರಂ ಸುತ್ತಿಬಿಡುರನಿಸ್ಸಾಹದಿಂ ಪನ್ನೆರಳಸಾಸಿರವತ್ತಶ್ರೀಣ
ಮೇಲಪ್ಪವಡೆಯ ಮಣಪರ್ಯಾಯದಿಂ ತೋಕ್ಕೇವತ್ತೆಯರೆ (ಎಳ. XI,
ದಾಸ. ೨೫-೩೨; 1224). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ಜೀನನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು; ಹಲ್ಲಣ
ದಿಂದ ಸಜ್ಜಾದುದು; ಚಂದ್ರಾಪೀಡದೇವಂ . . . ಯಥಾಸ್ಥಿತ
ಪರ್ಯಾಯವುಪ್ಪಂದ್ರಾಯಧವನೇದಾ ಮಹಾಶ್ವೇತಾಶ್ರಮಮಂ
ಪೋಕ್ಕು (ಕಾಂಡ. ೫೪೧). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯತೀತ (ಗು). ಅತಿಶಯವಾದ; ಅಧಿಕವಾದ; ಪರಮಾ
ಶ್ವರ್ಯಪರ್ಯಾಯತೀತ ತೀತಕಂಪಂಚರಸು (ಶಾಂತಿ. ೧೦-೭೫ ಪ).
[ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ (ಗು). ೧. ಪಡೆ; ಹೊಂದಿದ; ಗಳಿಸಿದ. ೨.
ಮುಗಿದ; ಕೊನೆಗೊಂಡ. ೩. ಸಮಗ್ರವಾದ; ಸಂಪೂರ್ಣ
ವಾದ: ಉತ್ತಮಶ್ರಮಾದರ್ಪ . . . ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾ [ಪಾಠಂ.
ಚರ್ಯಾಪರ್ಯಾಯ]ಪರ್ಯಾಯ ದಶಧರ್ಮಗಳಂ ಕೈಕೊಂಡು (ಅದ್ವೈ.
೬-೨೦ ಪ). ೪. ತುಂಬಿದ; ಭರ್ತಿಯಾದ. ೫. ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು
ಹೊಂದಿದ; ತಣೆದ: ಅಂತು ಸಹಸ್ರಲೋಚನಂ ಪರ್ಯಾಯಸಹಸ್ರ
ಲೋಚನನಾಗಿ ಸಹಸ್ರಪತ್ರಾಯತನೇತ್ರನಂ ನೋಡಿ (ಜಗದಿ. ೪-೧೦೧ ಪ).
(ನಾ). ೬. ಮುಗಿದುದು; ಕೊನೆಗೊಂಡುದು: "ಕೃತಮೆಂಬುದು
ಪರ್ಯಾಯಂ" (ಪರ್ಯಾಯ. ೧೩೯-೧೩೬). ೭. ತುಂಬಿರುವುದು;
ಭರ್ತಿಯಾಗಿರುವುದು: ಅದರ ಮೂಲ್ಯ ಅದರೊಳಗೆ ಪರ್ಯಾಯ
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ನಿಲಂಧ. II, ೨೫೩). ೮. ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದವನು:
ಧರ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನಭ್ಯಾಸಗಿಯಾಗ ಪರ್ಯಾಯನಾಗಿರುವನ್ನೆ ಏಕಲವ್ಯನಾ
ಭಿಷ್ಣುಕನರಂ (ಪರ್ಯಾಯ. ೨೬-೨೫); ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸಂಪೂರ್ಣ

ಎನಿಸುವ ಮಾನವನು 'ಪರ್ಯಾಯ'ನಾದರೆ ಕುರುಡ, ಮೂಳ,
ಹಳವ, ಹುಚ್ಚ, ಇತ್ಯಾದಿ ಕೊರತೆಗಳುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನು 'ಅಪರ್ಯಾಯ'
ನೆನಿಸುವನು (ಜೈನ. ೨೯೪). ೯. ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು:
"ತಣೆವುದು ಸಾಹಿತ್ಯಂ ತರ್ಪಣವೆನಿಸುಗುಮಾಶಿತಂ ಭವಂ ಪರ್ಯಾಯಂ"
(ಮನ್ವ. ೧೩. ೯೩-೩). ೧೦. ತೃಪ್ತಿ; ತಣೆವು: "ಪರ್ಯಾಯಂ,
ಉಪಸಂಪನ್ನಂ, ತೃಪ್ತಿ, ಸೌಹಿತ್ಯಂ-ಈ ೪ ತಣೆವು" (ಪರ್ಯಾಯ.
೫೪-೧೬೧). ೧೧. ಹೇರಳವಾದುದು; ಯಥೇಷ್ಟವಾದುದು:
"ನಿಕಾಮವೆನಿಸಿ ಪರ್ಯಾಯಂ" (ಮನ್ವ. ೧೦೫-೪೨). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ (ಅ). ೧. ಕೂಡಲೆ; ತಕ್ಷಣ. ೨. ಮನಃ
ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪರ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ
ಜೀವ: ಪ್ರಥಮಪ್ರಾಣಿಯೊಳು ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕರ್ಗಂ ಅಪರ್ಯಾಯಕ್ಕರ್ಗಂ
ಶ್ವಾಯಿಕಮುಂ ಶ್ವಾಯೋಪಶಮಿಕಮುಮುಂಟು (ಪರ್ಯಾಯ. ೯);
ಅಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದರಪರ್ಯಾಯಶ್ವಾಯೋಪಶಮಿಕವೆಂದಿಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನಪ್ತಿ
ಕಾಯಂಗಳ . . . ಅಲ್ಲಿಯೆ ಸಾಯುತ್ತುಂ ಪುಟ್ಟುತ್ತುಮಿಕುಂ
(ಮಲ್ಲಿ. ೧೩-೧೫೪). 'ಪರ್ಯಾಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಜೀವ (ನಾ). - ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕೆ: ಜೀವವು ತನ್ನ
ಶಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವೆನಿಸುವಷ್ಟು ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದು
ವುದು. ಈ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಯಾವ ಜೀವವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊಂದಿರು
ವುದೋ ಅದು 'ಪರ್ಯಾಯ' ಜೀವವು (ಜೈನ. ೨೯೪).

[ಪರ್ಯಾಯ + ಜೀವ]

ಪರ್ಯಾಯತೆ (ನಾ). ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವಿಕೆ;
ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ: ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಒಬ್ಬರು ನಡೆದ ಯಾರಿಗಾದರೂ
ಶ್ರೀ ಅರವಿಂದರ ಕಾವ್ಯ-ಕಲಾಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪರ್ಯಾಯತೆ, ನಿರ್ವಿಕಾರ
ದೃಷ್ಟಿಗಳು ಅಚ್ಚರಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿರುವು (ಪರ್ಯಾಯ. ೧೦೯).

[ಸಂ. ಪರ್ಯಾಯತೆ]

ಪರ್ಯಾಯಯೋಗ (ನಾ). ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮುಗಿಸಿದವನು,
ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದವನು: ತನ್ಮುನೀಂದ್ರಂ ಪರ್ಯಾಯಯೋಗಂ
ಕೆಯ್ಯನೆತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಯಥೋಕ್ತವಿಹಾರದಿಂ ಮಾನೋಪವಾಸದ ಪಾಠ
ಯೋ ರತ್ನಪುರಮಂ ಚರಿಗೆವುಗೆ (ಶಾಂತಿ. ೯-೨೧ ಪ).

[ಪರ್ಯಾಯ + ಯೋಗ]

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಹೊಂದಿರುವುದು; ಪಡೆಯುವುದು.
೨. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ. ೩. ಯೋಗ್ಯತೆ; ಅರ್ಹತೆ. ೪. ತೃಪ್ತಿ;
ತುಷ್ಟಿ: ಸುಪ್ರಂ ಪ್ರಬುದ್ಧನೆನಿಸಿ ಪರ್ಯಾಯಸಂತುಷ್ಟರೂಪಾದಿಂ
ಪಡೆದು ಸುಖಾವಾಪ್ತಿಯನಡವಿದಂ ಪರತ್ವಪ್ರಿಯನುಪಪಾತಕಶ್ಚ
ದೊಕ್ಕಳದಂ (ಮಲ್ಲಿ. ೧೧-೩೩). ೫. ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವಿಕೆ;
ತುಂಬಿರುವಿಕೆ. ೬. ಸಾಕಷ್ಟಾದುದು; ಯಥೇಷ್ಟವಾದುದು.
೭. ಹೊಡೆತದಿಂದ ರಕ್ತಸ್ರವಿಕೆ, -ರಕ್ತಣಿ ಮಾಡುವಿಕೆ:
"ಪರ್ಯಾಯ, ಪರಿತ್ಯಾಜಂ, ಹಸ್ತವಾರಣಂ-೩ ಕೊಲ್ಲುವದಕ್ಕೆ
ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದವನನ್ನು ಅಡ್ಡಹಾಕಿ ಹಿಡಕೊಂಡು ಕೊಲ್ಲಲ್ಪಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ
ವನನ್ನು ಕೊಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಹಾಗೆ ಭಯವಿಟ್ಟು ರಕ್ತಸ್ರವದಕ್ಕೆ ಪೆಸರಾಗಲು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೩೫೫). ೮. ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ; ಸ್ವಂತರಕ್ಷಣೆ. ೯. [ಜೈನ]
ನಾಮಕರ್ಮಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಶರೀರದ ಇಂದ್ರಿಯ
ಮೊದಲಾದ ವುಧ್ಲರ ರಚನೆಯು ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿರುವುದು; IP
ಇದರಲ್ಲಿ ಆರುವಿಧ. ೧. ಆಹಾರಪರ್ಯಾಯ. ೨. ಶರೀರ
ಪರ್ಯಾಯ. ೩. ಇಂದ್ರಿಯಪರ್ಯಾಯ. ೪. ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸ

ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ. ೫. ಭಾಷಾಪರ್ಯಾಪ್ತಿ. ೬. ಮನಃಪರ್ಯಾಪ್ತಿ : ಸುಖಗ ಮುಖಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕತರೀರಾಯಶಸ್ತ್ರೇರ್ಥನಾದೇಯನಿರ್ಮಾಣ ಪರ್ಯಾಪ್ತಿ [ಸಾಂ. ಪರ್ಯಾಪ್ತ, ಅಪರ್ಯಾಪ್ತಿ] ನೀಚೈರ್ಗೋತ್ರಂ ಗಳೆಂಬ ದ್ವಿಸಪ್ತತಿಪ್ರತ್ಯಯಗಳಂ ನಿರವಶೇಷಂ ಕಿಡಿಸಿ (ಅದಿಪ. ೧೬-೪೯ ವ); ಆಹಾರಕ ಶರೀರಾದ್ರಿಯುಬಾಹ್ಯಾಸ್ಪೃಶನಿಶ್ಚಾಸಭಾಷಾಪರ್ಯಾಪ್ತಿ ಯೆಂದಾಣು ಪರ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಕ್ಕುಂ (ಪಸಾರ. ೧೪೦). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಸುತ್ತುವುದು; ತಿರುಗುವುದು; ಭ್ರಮಣ. ೨. ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದರಂತೆ ವರಸೆಯಾಗಿ ಬರುವುದು; ಅನುಕ್ರಮ; ಪರಿವಿಡಿ: "ಪಂಚಾಬೀ . . . ಪರ್ಯಾಯಃ, ವಿಶಾಯಃ—ಈ ೭ ಪರಿವಿಡಿ" (ಪಲಾಯ. ೧೨೨-೫೫); ಅಂತು ಶಿಲಾಪಟ್ಟದೊಳ್ ನಿರಂತರಂ ಸೂರ್ಯಾರಾತ್ರಿಪ್ರತಿಮಾಪರಂಪರೆಯಂ ಪರ್ಯಾಯದಿಂದಮನುಷ್ಯ ಸುತ್ತುಂ (ಶಾಂ. ೧೧-೧೦೪ ವ); ಪ್ರಧಾನ ಜ್ಯೋತಿರೀರಭಾರವನ್ನು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಎರಡು ಕಾಲಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ದಿಡುಪ್ಪ, ನಡುನಡುವೆ ಕೆಮ್ಮುಪ್ಪ, ಪ್ರತ್ಯೋತ್ತರಗಳನ್ನು ವಾಚಿಸಿದನು (ಪುನಯ. ೧೦೪). ೩. (ಕಾಲ, ಅವಧಿ ಮೊದಲಾದುವು) ಮುಗಿ ಯುವಿಕೆ; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವಿಕೆ. ೪. ನಿಶ್ಚಿತ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಉಂಟಾಗುವಿಕೆ; ಕ್ರಮವಾದ ಆವೃತ್ತಿ; ಪುನರಾವರ್ತನೆ. ೫. ಸರದಿ; ಬಾರಿ; ಪಾಳೆ. ೬. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾದ ರಚನೆ, ವ್ಯವಸ್ಥೆ: ಇನ್ನೀಯೆರಡುಂ ಪರ್ಯಾಯದ ಮತ್ತರಿಪ್ಪಕ್ಕೊಂದುಮಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸುವವರ್ಗ್ . . . ಸಾಸಿವ್ವರ್ಗ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈರ್ಗಯುಭಯ ಮುಖಗೊಟ್ಟ ಪ(ಫ)ಳಮಕ್ಕು (ಇಚ. XVIII, ೩೯-೩೧; ೨೨೨); ದೇವರ ಪೂಜಗೆ ಧೀವಗೊಂಡಿಂ ಬಡೆಗಣ ಪೂದೋಣ್ಣಂ ಮತ್ತರು ೩ ಆ ಪ್ರತಿಬದ್ಧದ ಮನೆ ನಿವೇಶನ ೩ ಅನಿರಡುಂ ಪರ್ಯಾಯದ ಮೂಣುಂ ಸ್ಥಳದ ನೆಲಂ ಕಾಲಮತ್ತರು ಸಾಸಿರದ ನಾಲ್ಕುತ್ವಿದು (ಕಳಾ. ೯-೩-೩೦೫; ೧). ೭. ಮಾರ್ಗ; ಬಗೆ; ರೀತಿ: ಆಮುಂ ಪಲವುಂ ಪರ್ಯಾಯದಿಂ ಪೇಚ್ಚೊಡಂ ಕೇಳ್ವನಿಲ್ಲಿಗೆ ತಕ್ಕುದಂ ನುಡಿದು ದೇವಿಯ ರಿಂತಾನುಮೊಡಂಬಡಿಸುವುದನೆ (ಪಂರಾನಾ. ೧೪-೧೨೨ ವ). ೮. ಸಮಾನಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಬೇರೆ ಶಬ್ದ: ಅರ್ಥಾಜನಪ್ರಭೇದಾ ನಿಯೋಗಮನೇಯಿ ಪಾಲಿಮೋತ್ರಮುನೀಂದ್ರಂ ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಪೇಚ್ಚು ದಂ ಶಾಂ ಪರ್ಯಾಯದಿನಣಿಯ ಪೇಚ್ಚುನಧಿನವಚಂದ್ರಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೫-೩೦); ಇದು ಇಲ್ಲಿ "ವರ್ಣನೆಗೆ ಅಕ್ಕ" ಮೆಂಬಿದರ ಪರ್ಯಾಯವಾದ "ಅಲಂಕಾರಕ ವಾಣಿ" ಯೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಭೃಗ್ಯಾಚಾರ. ೫೨ ಅ೪). ೯. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೧೦. ಬೇರೆ ಕ್ರಮ; ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿ: ಪಾಂಡವರ್ ಮರ್ಯಾದಾಪರದಲ್ಲಿ ಮೆಯ್ಗರೆದು ಸಂದೊಂದಿದೊಡಂ ಕಾಣೊದಿಂ ಪರ್ಯಾಯಂ ಪೆಣತುಂಟಿ ತಪ್ಪುರದ ಗೋವ್ವಂದಂಗಳಂ ಕೊಂಡೊಡಾ ತೌರ್ಯಾಸ್ಪೃಶರದರ್ಶ ಸೈರಿಸರವರ್ ಬಂದಾಂತರ್ವರ್ ನಿಶ್ಚಯಂ (ನೇಮಿಪು. ೧೦-೧೩೩); ತಮ್ಮ ನಾಡು-ನುಡಿಯ ಬಗೆಗಿನ ಪೆಟ್ಟಿನ ವ್ಯಾಸಂಗಳ್ಳೆ ಇದು ಪರ್ಯಾಯ ದಿಂದಲಾದರೂ ಉತ್ತೇಜನಕಾರಿಯಾದೀತೆಂದು ನಂದಿದ್ದೇನೆ (ಕರ್ಣಾಪೂ. XII, ಬೃಹ. ೧). ೧೧. ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪ: ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿರಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಇರುವ ಉದಾಹರಣೆ ಅನರ ಜೀವನವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದಿದೆ (ಪೂಜ. ೪೧); ದ್ರವ್ಯವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅನಿಶ್ಚಿತವಾದುದಾದರೂ ಅಸಂಖ್ಯಪರಿವರ್ತನಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವೆನ್ನುವರು. ಕೊಡ, ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದುವು ಮೃತ್ತಿಕೆಯ ಪರ್ಯಾಯಗಳು (ಚ್ಚಿ. ೧). ೧೨. ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಗುಣ, ಲಕ್ಷಣ. ೧೩. ಅವಕಾಶ; ಸಂದರ್ಭ. ೧೪. (ಕರಾ)

ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಸಲುವಾಗಿ, ಎರಡು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಉತ್ತರಾಧಿ ಕಾರದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಉತ್ಸವ: ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ನಡೆವ ಪರ್ಯಾಯ, ಪಡುವಿದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಜರಗುವ ದಕ್ಕಿಬಲಿ . . . ಇವುಗಳು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾದುವುಗಳಾಗಿವೆ (ಕುಳುಣಾ. ೨೫೩); ತಮ್ಮ ಸರದಿಗೆ ಬಂದ ಐದನೇ ಪರ್ಯಾಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಬಕ್ಕ ಪಟ್ಟದ ಶಿಷ್ಯರಾದ ವೇದವೇದ್ಯರಿಗೊಪ್ಪಿಸಿ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾವು ಸ್ವಾದಿ ಯಲ್ಲಿ—ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವಂತೆಯೇ ಪರ್ಯಾಯೋತ್ಸವವನ್ನು ನಡೆಸಿ ದರು (ಕಳವಿ. ೧೩೬). ೧೫. ರಚನೆ; ನಿರ್ಮಾಣ. ೧೬. ಅಂಶ; ಭಾಗ; ವಿಭಾಗ: ಇಂದಿರಾ, ಯುಗಳಾಂಗುರಿಯು, ರಾಧಾರಾಣೀ— ಇವು ಮೂರೂ 'ವಂಗದರ್ಶನ'ದ ಮೊದಲ ಪರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧೮೭೨ ರಿಂದ ೧೮೭೫ ರವರೆಗೆ ಬಂದ ಸಣ್ಣ ಕಾಂಬರಿಗಳು (ಬಂಕಿಮ. ೧೧೬); ಇದು ಎರಡನೆಯ ಪರ್ಯಾಯ (ನಡವಾ. I, ೪೪೩). ೧೭. ವ್ಯತ್ಯಾಸ; ತಾರತಮ್ಯ: ಯಾಗೇನು ಹಜ್ಜಬೇಳು. ಇದರ ಪರ್ಯಾಯನ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಹ್ಯಾಂಗ ಮಟ್ಟೀದ ಹಾಂಗೆ ಬೆಳೆದದ. ಅತು ಮರಾ ಬೆಳೆ ಥಾಂಗ! (ವೈ. ೪೫). ೧೮. [ಕಾವ್ಯಮಿ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ೨ ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಗಳಿವೆ: 1. ಒಂದು ವಸ್ತುವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರು ವಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು. ಉದಾ: ಬಾಲೆಯ ಮುಖಕಾಂತಿ ಸರಸಿಜವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಮೇಲೆ ಚಂದ್ರನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿಹುದು (ಕುಮಲ. ೧೦೧). 2. ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳು ಇರುವುವೆಂದು—'ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹವಿತ್ತು, ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಮರಳು ಇದೆ' ಎಂಬಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವುದು. ಉದಾ: ಪೊರೆದಕೊಂಗೆಣವರ್ಮರಾ ಬಯಕೆ ಬಲ್ಲಾಳಕುಳುಂಬರ್ತಲುಂಗರುಮಂದಿಂಗಳವರೊಳ್ಳು ದುಂಗದೇರವೆಂಬಂತಿದುರ್ದಿಂದಿಂತು ಸಾದರದಿಂ ಕನ್ನಡರಾಯ ರಾಳ್ಳಿನೆಗಮಿ ಕರ್ಣಾಟದೇಶಂ ಕರಂ ಹರಿಸಂಚಿತ್ತುದು (ಅಶ್ವ. ೯೮-೨೧): ಒಂದಕ್ಕೆ ಪಲವಾಕ್ಯಯಕ್ರಮದಿ ಪೇಳಲ್ಳಿ ಪರ್ಯಾಯವು (ಕುಮಲ. ೧೦೧). 'ಪರ್ಯಾಯಾಲಂಕಾರ' ಪರಾ. ೧೯. ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಯ ಒಂದು ಬಗೆ; ೨ ಬೇರೊಂದು ಕಾರ್ಯದ ನೆಪ ವನ್ನು ಒಡ್ಡಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು. ಉದಾ: ಬನ ದೊಳಗೆ ನೋಡಿ ಪೊಸಮಾವಿನ ಗೊಂಚಲನಕ್ಕು ನಿನಗೆ ತಂದವ್ವೆಂ ನೀನಿನಿತೊಂದು ಬೇಗಮಂ ನಿನ್ನಿನಿಯನ ಪಕ್ಕದೊಳಿರೆಂದು ಸಖಿ ತೊಲಗುವುದುಂ (ಕಾವ್ಯ. ೩೨೨): ನುಡಿಯದೆ ಮನದರ್ಥಮನದು ನುಡಿದಂತಿರೆ ನುಡಿದ ನುಡಿಯ ಪರ್ಯಾಯಂ (ಕಾವ್ಯ. ೩೨೧).

ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ—ನೇರವಾಗಿ ಅಲ್ಲದೆ; ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ: ತುಂಗಕ ವ್ಯಾಪ್ತರ ಬಗ್ಗೆ ಅವರು ಮುಖ್ಯಾಧ್ಯಾಪಕರ ಮುಂದೆ ಪರ್ಯಾಯ ವಾಗಿ ದೂರಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ರಂಗಗೋ. ೫೨); ನೇರವಾಗಿ ಆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಬದಲು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮಹಾ. ೩೩೧). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಂದತ್ತು (ಕ್ರಿ). ಕ್ರಮವನ್ನು ತಪ್ಪು; ರೀತಿಗಳು: ಅಲೋಚತ್ರಯಮಧ್ಯದೊಳ್ ಮಧ್ಯಮಲೋಕಮೆಂಬ ಪೆಸರಂ ಪಡೆದು ಪರ್ಯಾಯಂದಪ್ಪದೇಂ ಸುತ್ತಿಪಾದುಳೊ ವಲಯಾಕಾರದೊಂದೊಂದ ನತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಂ (ಅದಿಪ. ೧-೪೪). [ಪರ್ಯಾಯ+ತಪ್ಪು.]

ಪರ್ಯಾಯದ್ವೀಪ (ನಾ). "ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ನೀರಿನಿಂದ ಆವೃತ ವಾದ ಅಥವಾ ಸಮುದ್ರದೊಳಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಕೊಂಡಿರುವ

ಭೂಭಾಗ: ಪರ್ಯಾಯದ್ವೀಪ; ದ್ವೀಪಕಲ್ಪ" (Peninsula. ೧೦೪೩): ಕೊಂಚ ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೀರಿನಿಂದ ಸುತ್ತುಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಭೂಭಾಗವು "ಅರ್ಧದ್ವೀಪವು (Peninsula. ಪರ್ಯಾಯದ್ವೀಪ, ದ್ವೀಪಕಲ್ಪ)" ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೦). [ಪರ್ಯಾಯ+ದ್ವೀಪ]

ಪರ್ಯಾಯನಾಮ (ನಾ). ಒಂದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು, - ಬೇರೆ ಹೆಸರು: ಸುಪ್ತವನೇ ಸಹಾಯಂಗೆ ಪರ್ಯಾಯನಾಮಂ (ಮಸ್ತು ೪೩೬. ೧೦೦-೧೧); ಅಕ್ಕರಮೆಂದು, ವರ್ಣಮೆಂದು, ತುದ್ಧಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯನಾಮಂ (ಶಮ. ೨ ವ್ಯಕ್ತಿ). [ಪರ್ಯಾಯ+ನಾಮ]

ಪರ್ಯಾಯಪದ (ನಾ). ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ, ಅದೇ ಭಾಷೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದ; ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಶಬ್ದ; ಪ್ರತಿಪದ: ಈ ಶಬ್ದಗಳೂ ಧರ್ಮಶಬ್ದವೂ ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳೆಂದೇ ಅವಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು (ಅರ್ಯಧ. ೩); ಸೌಂದರ್ಯ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥ, ಅದರ ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗುವ, ಚಾರುತ್ಯ, ಲಾವಣ್ಯ, ಲಾಲಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳಿಗಿರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಮೀರಿದುದು (ಸೌಂದರ್ಯ. ೪೮). [ಪರ್ಯಾಯ+ಪದ]

ಪರ್ಯಾಯಪಾಠ (ನಾ). ಗ್ರಂಥದ ಒಂದು ಪಾಠಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುವ ಬೇರೆ ಪಾಠ; ಪಾಠಾಂತರ: ಎರಡು ಪಾಠಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾಂತರವಾದ ಮೂಲವಿರುವ ಆದರೆ ಒಂದರಿಂದೊಂದು ಜನಿಸಿದ ಪರ್ಯಾಯಪಾಠ (Alternate Readings) ಗಳೆಂದಾಗ ಅಯ್ಯಯು ತುಂಬ ಮುಪ್ಪರವಾಗುತ್ತದೆ (ಭಾರತ. ೩೩). [ಪರ್ಯಾಯ+ಪಾಠ]

ಪರ್ಯಾಯಪಾರಿಶೋಷಕ (ನಾ). ಸ್ಪರ್ಧೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ವರ್ಷ ಗೆದ್ದವರಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ವರ್ಷ ಗೆದ್ದವರಿಂದ ತರಿಸಿ ಕೊಡುವ ಬಹುಮಾನ; ರೋಲಿಂಗ್ ಶೀಲ್ಡ್ ಅಥವಾ ಕಪ್ಪು: ರಾಷ್ಟ್ರಪಾಪಕಪ್ಪರ್ಧೆಗಳನ್ನು ವಿಜೃಂಭಿಸಿ ಪರ್ಯಾಯಪಾರಿಶೋಷಕಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. . . ಇವೆಲ್ಲ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಸ್ಥಾಪನೆಗೂ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೂ ನೆರವಾಗುತ್ತದೆ (ಕೀರ್ತ. ೩೨೦). [ಪರ್ಯಾಯ+ಪಾರಿಶೋಷಕ]

ಪರ್ಯಾಯವಚ (ನಾ). = ಪರ್ಯಾಯ ೧೯: ಪದವಿಪ್ರಾರ್ಥಮ ನಾದೊಡಂತದನೆ ಮಾಡಲ್ ಬೇಡದೊಂದಾಗಲಂತದು ಪರ್ಯಾಯವಚಂ (ಉದಯಾ. ೫೦). [ಪರ್ಯಾಯ+ವಚ]

ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದ (ನಾ). = ಪರ್ಯಾಯಪದ: ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದದೊಳ್ ತಾತ್ಪರ್ಯದಿವಿವರಣೆಗಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಪರ್ಯಾಯಲೋಚಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಾ ಹಾಯ್ದುಮಿದೆಂದನಧಿಕವೊಳಧಿಯೊಳಪರರ್ (ಮಸ್ತು ೪೩೬. ೨-೩). [ಪರ್ಯಾಯ+ಶಬ್ದ]

ಪರ್ಯಾಯಸ್ಥ (ನಾ). (ಉಡುಪಿಯ ಮತದಲ್ಲಿ) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪರ್ಯಾಯಸ್ಥರೆಂತೆ, ಒಂದೊಂದು ಮನೆಯವರು, ತಮ್ಮ ಸರಿದಿ ಬಂಜಾಗ. . . ಅರು ಕ್ಷೇತ್ರ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸು ತ್ತಾರೆ (೪೪೩. ೩). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಾರ್ಥಿಕನಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ದ್ರವ್ಯಾರ್ಥಿಕನಯ ಮತ್ತು ಪರ್ಯಾಯಾರ್ಥಿಕನಯಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಬಗೆಯ ನಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಿಶೇಷ, ಪರ್ಯಾಯ, ವ್ಯಾವೃತ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಭೇದಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ:

ಪರ್ಯಾಯಾರ್ಥಿಕನಯದಿಂದ ಭಾಸನಕ್ಷೀಪಮಣಿಯೆಂಬುದು (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೧). 'ನಯ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಾಲಂಕಾರ (ನಾ). = ಪರ್ಯಾಯ ೧೯: ಒಂದು ವಸ್ತು ಮೊದಲೊಳಿಸಿ ತಾಣಮಂ ದಿಟ್ಟಿ ಪೆಜಪಜಿಕೊಂದೊಂದು ತಾಣಮಂ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸೇರಿತೆಂದು ಪೇಟಿಯೆಂದು ಪರ್ಯಾಯಾಲಂಕಾರಂ. . . ಒಂದು ತಾಣದೊಳ್ ಜುಮಾಯಂ ಪೆಜಪಜಿಕೊಂದೊಂದು ವಸ್ತುಗಳ್ಳಂಬಂಧಿಸಿದುದಂ ಪೇಟಿಯೆಂದುವುಂ ಪರ್ಯಾಯಾಲಂಕಾರಂ (ಅಪ್ರ. ೧. ೯೮-೯); ಒಂದು ವಸ್ತುವಿಗೆ ಪರ್ಯಾಯದಿಂದನೇಕವಾದ ವಸ್ತುಗಳ್ಳಿಯಾತ್ರಯವ ಮಾಡಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ ಪರ್ಯಾಯಾಲಂಕಾರವೆನುಪುದು (ಉಪಲ. ೧೦೧). [ಪರ್ಯಾಯ+ಅಲಂಕಾರ]

ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. [ಕಾವ್ಯಮೀ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ; ಹೇಳಬೇಕಾದ ವಿಷಯವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳದೆ ಪ್ರಕಾರಾಂತರವಾಗಿ ಚಿಂತಾರದಿಂದ ಹೇಳುವುದು; ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ: ಪೇಟಕೃತ್ಯಮಂ ಪ್ರಕಾಶಮಾಗಿ ಪೇಟಿ ಪೆಜಿಕೊಂದು ಪೆಜದೊಳಂದಮಾಗಿ ಪೇಟಿಯೆಂದು ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಂ (ಅಪ್ರ. ೩. ೩೩-೪). ೨. ಬೇರೊಂದು ಕಾರ್ಯದ ನೆಪವನ್ನು ಒಡ್ಡಿ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಅಲಂಕಾರ: ಬಗೆದರ್ಥಮನಜಾಪದ ಮೆಲ್ಲಗೆ ತಿರ್ದುಪ ಬಗೆಯನದಣಿ ನೆಪದಂ ಪೆಜಿಕಂ ನಿಗದಿಸುವುದು ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಗತಾಲಂಕಾರಂ (ಕವಿಂ. ೩-೧೩೧). [ಪರ್ಯಾಯ+ಉಕ್ತಿ]

ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ (ನಾ). ೧. = ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ ೧: ಉಸಿರ ಲಪ್ಪರ್ಥಮಂ ಪ್ರಕಾಶಮಾಗುಸಿರದೆ ರೈಯನಾದ ಮಗುಳ್ಳೊಂದು ಬಗೆಯೆಂದೊಸಿರಲಮ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಯೆನುಕೊಂ (ಸರಪ. ೫೩). ೨. = ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿ ೨: ಮಗುಳ್ಳೊಂದು ಕಷ್ಟಮಂ ನೆಪಗೆಯ್ಯು ಇಷ್ಟಮಂ ಸಾಧಿಸಿ ಇದುವುಂ ಪರ್ಯಾಯೋಕ್ತಿಯೆನುಕೊಂ (ಸರಪ. ೫೩). [ಪರ್ಯಾಯ+ಉಕ್ತಿ]

ಪರ್ಯಾಯೋಚನೆ, **ಪರ್ಯಾಯೋಚನೆ** (ನಾ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸುವಿಕೆ: 'ಪರ್ಯಾಯೋಚಿಸು' ಪರಾ. **ಪರ್ಯಾಯೋಚನೆ**: ತನ್ನ ತಂಗಿಯ ಸುತಾರೆಯ ಸ್ವಯಂವರವಿವಾಹಕಲ್ಯಾಣಕಾರ್ಯಪರ್ಯಾಯೋಚನೆ ವಿರಾಮದೊಳ್ ಶ್ರೀವಿಜಯಂ ಮೊದಲಾಗಿ ವಿಶ್ವಂಭೂಧೀಶತನೂಜ ಸಮಾಜಮಂ ಬರಿಸಿ (ಕಾಂಕಿಪ. ೬-೨೨ ಪ). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ, **ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ** (ಗು). ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಿದ; ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ: ಅಂತು ಮಹಾಬಲವಿಚರೇಂದ್ರಂ ಸ್ವಯಂಬುದ್ಧನೆ ತನಗೆ ಪರಮವಿಶ್ವಾಸ ಭೂಮಿಯಾಗಿ ತತ್ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತಾಂ. ಕೋಚಿತಕಾರ್ಯಪರ್ಯಾಯ ಸಾನನುಂ ಮನೋಭಿಲಷಿತವಿಷಯಸುಖಾನುಭವನಿರತನುಮಾಗಿ ಮೂವ ತ್ತಾ ಜಾಲಕ್ಕೆ ಪುಟ್ಟಂ ರಾಜ್ಯಂಗೆಯ್ಯಿ (ಅನಿಪ. ೨-೨೩ ಪ). **ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ**: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯೋಚಿಸು, **ಪರ್ಯಾಯೋಚಿಸು** (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡು; ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡು; ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸು: ವಚನಗಳು ಯಾವ ಪ್ರಕರಣ ದಲ್ಲುಕ್ತವಾಗಿವೆ, ಹಿಂದಣ ಮುಂದಣ ಪಾಠಗಳೇನು ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರ್ಯಾಯೋಚಿಸಬೇಕು (ಅರ್ಯಧ. ೪); ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸರಕಾರವೂ ಸಮಾಜವೂ ಪರ್ಯಾಯೋಚಿಸಬೇಕು (ಗೋತ್ರಾ. ೧೦೩).

ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತಃ : ಗುಣಗುಣಿಗೊಂಡು ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ ಮನಂ ಮುಗುಟ್ಟು . . . ಅಬ್ಬಿಯೇಳಾ ಕನ್ನೆಯಂ ಕನಕಶಾಂತಿಯೊಳ್ ನೆರವಿದಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೬ ಪ); ಸುಯೋಧನನು ಮಾಗಳಾಪ್ತಿಯೊಮಾತ್ಮನಕರಮಂ ಕರೆದು ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತವುಂ (ನೀತಿಪು. ೧೦-೧೬೬). [ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ-೧೫೫]

ಪರ್ಯಾಯ (ನಾ). ೧. ಅಂತ್ಯ; ಮುಕ್ತಾಯ. ೨. ಸುತ್ತುವಿಕೆ; ತಿರುಗುವಿಕೆ. ೩. ಹಿಂದುಮುಂದಾದ ಕ್ರಮ; ವಿಪರೀತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಾರ (ನಾ). ೧. ಬಿದಿರಿನ ಅಡ್ಡೆ; ಕಂಬಿ; ಕಾವಡಿ. ೨. ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಭಾರ; ತಲೆಹೊರೆ: "ವಿವಧಾ, ವಿವಧಾ, ಭಾರಾ, ಪರ್ಯಾಯಾರಾ-ಈ ೪ ತಲೆಹೊರೆಯಿ" (ಪರ್ವಾಯ. ೧೨೫-೬೬). ೩. ಸಾಗಿಸುವುದು; ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು: "ಪರ್ಯಾಯಾರ, ವಿವಧ-ಹೊರೆಯ ಹೊತ್ತು ಎಡೆಯಾದುವದು" (ನಾಟಕ. ೪). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯ 'ಪರಿಯಾಣ' ನೋ.

ಪರ್ಯಾಯೋಚನ 'ಪರ್ಯಾಯೋಚನ' ನೋ.

ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ 'ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತ' ನೋ.

ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತು 'ಪರ್ಯಾಯೋಚಿತು' ನೋ.

ಪರ್ಯಾಯತ್ವ (ನಾ). ಕಾತರಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ; ತವಕಗೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಕೂಡ ಈಗ ಅವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಪರ್ಯಾಯತ್ವ ನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ (ಭೃಗುಶ್ಲೋ. ೬೪ ಅಡಿಬಿ); ಆ ರಾಜಕೀಯನ್ನು ನೋಡಿದುದು ಮೊದಲಾಗಿ. ಶಕುಂತಲ ಪರ್ಯಾಯತ್ವಕಳಾಗಿರುವಂತಿದೆ (ಶಾಕುಂತ. ೩೪-೧೬). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯದಂಚನ (ನಾ). ಸಾಲ; ಪುಣ: "ಅಪಮಿತ್ಯಕಂ, ಉದ್ಧಾರಾ, ಪುಣಂ, ಪರ್ಯಾಯದಂಚನಂ-ಈ ೪ ಸಾಲಂ" (ಪರ್ವಾಯ. ೯೪-೪೧೪). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ (ನಾ). ಸೇವೆ; ಶುಕ್ರಾಪ್ತೆ; ಉಪಚಾರ: "ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ ಶುಕ್ರಾಪ್ತಾಂ" (ಮೃತ್ಯುಶ್ಲೋ. ೫೬-೬೫). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ (ನಾ). = ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ: "ಉಪಚಾರಂ ಸೇವನ ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ ವರವಸ್ತು ಭಕ್ತಿ ಶುಕ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥಂ" (ಮೃತ್ಯುಶ್ಲೋ. ೨೦-೧೪). [ಸಂ. ಪರ್ಯಾಯಪಾಸ್ತಿ]

ಪರ್ಯಾಯಪ್ತಿ (ನಾ). ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುವಿಕೆ; ಬಿತ್ತನೆಯ ಕಾರ್ಯ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಪಿತ (ಗು). ೧. ಹಿಂದಿನ; ಹಳೆಯದಾದ: ಪರ್ಯಾಯಪಿತ ಜಂಡನಾಂಗರಾಗಧೂಸರೋರುದಂಡನುಂ ಕುಂಕುಮಾಂಗರಾಗಹಿಂಜರ ರೂಪನುಂ . . . ಅಪ್ಪ ಕೇಯೂರನಂಬ ಗಂಧರ್ವಕುಮಾರಂ ಬೆರಸು ತರಳಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯೪೬). (ನಾ). ೨. ಹಳೆಯದಾದುದು: ಅತ್ಯಾಶನ ಅತಿಪಾಸ ಉಗ್ರಪ್ರತಿಗ್ರಹ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟ ಪರ್ಯಾಯಪಿತ ನಿಷಿದ್ಧ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಂ ವರ್ಜಿಸುವದು (ವಿವೇಕ. ೧೩೪); ಅನ್ನವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಗೆ ಅಪಾರವಾಗಿ ಜೀರ್ಣವಾಗಿ ಪರ್ಯಾಯಪಿತವಾಗುವುದು (ಮಹಾಣ. ೨೯೪). [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಪಣ (ನಾ). [ಜೈನ] ಭಾದ್ರಪದಶುದ್ಧ ಪಂಚಮಿಯಿಂದ ಚತುರ್ದಶಿಯ ವರೆಗೆ ನಡೆಸುವ ಒಂದು ವ್ರತದ ಹೆಸರು; ದಶಲಕ್ಷಣ: 'ಪರ್ಯಾಯಪಣಪರ್ವ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪರ್ಯಾಯಪಣಪರ್ವ (ನಾ). = ಪರ್ಯಾಯಪಣ: ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ 'ದಶಲಕ್ಷಣಪರ್ವ'

ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪರ್ವಕ್ಕೆ ಜೈನಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾಯಪಣ ಪರ್ವವೆಂದೂ ಹೆಸರಿದೆ (ಜೈನಪ. ೫೬೧). 'ದಶಲಕ್ಷಣ' ಪರಾ.

[ಪರ್ಯಾಯಪಣ + ಪರ್ವ]

ಪರ್ಯೇಷಣೆ (ನಾ). ೧. ಶ್ರಾದ್ಧ ಭೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ನನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಹುಡುಕುವಿಕೆ: "ಪರ್ಯೇಷಣಾ, ಪರೀಕ್ಷಾ, ಅನ್ವೇಷಣಾ . . . ಗವೇಷಣಾ-೪ ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಮಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಹುಡುಕುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೨೪). ೨. ಸೇವೆ; ಪರಿಚರ್ಯೆ. [ಸಂ. ಪರ್ಯೇಷಣಾ]

ಪರ್ಲು 'ಪರಲು' ನೋ.

ಪರ್ವ (ನಾ). ೧. ಜೋಡಣೆ; ಸೇರಿಕೆ; ಬೆಸುಗೆ: ಪಿಡಿದುಪರ್ವ ಬಾಳ ಕಿಡಿಗಳನ್ನೊಡನೊಡಸರೆವೊತ್ತಿ ತೊಟ್ಟಿ ಸನ್ನಿವೃತ್ತಿಯಲ್ಲೊಡರಿಸಿ ದೊಡವಳ ಪ[ಪಾತಂ. ೧, ಸ]ರ್ವಂ ಬಿಡೆಯಂದರಿಸುವಂತಿಯೊಡನೆ ಕಾದಿದರೆಬಿರಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೯). ೨. (ಕೆಟ್ಟು, ಬಿದಿರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ) ಗೆಣ್ಣು; ಗ್ರಂಥಿ: "ಗ್ರಂಥಿ, ಪರ್ವ, ಪರುಸ-ಈ ೩ ಗಂಟು" (ಪರ್ವಾಯ. ೩೧-೩೫); ಎಲರಿಂದಂ ಕಂಪಿಸು ತ್ತಿರ್ವ ಕರ್ಪಿನ ಕೋಲುಳ್ ಬಿಡದೊಂದನೊಂದೊರೆಸೆ ಪರ್ವಾಭಾತ ದಿಂದುರ್ಬಿ ಭೋರಿಸೆ ಪಾಯ್ಪರ್ ರಸಪ್ರವಾಳಚಯಂ (ಪರ್ವ. ೨-೯); ಪರ್ವಂ ಪ್ರತಿ ಮೂಡಿದ ಕಾಯ್ ಕೊರ್ಪಿ ನೆಲಂದಾಗಿ ನೆಗೆದು ತಮ್ಮಯ ತಾಯನುರ್ವಯೊಳ್ ಮುಂಡಾಡುವಗುರ್ವಂ ತಾಳಿದವು (ಮಹಾಣ. ೧೪-೧೫). ೩. ಶರೀರದ ಕೀಲು, -ಅಸ್ಥಿ ಸಂಧಿ: "ತದಂಗುಳಿಗಳೊಳಾದ ಸಂಧಿ ಪರ್ವಮನಿಕ್ಕುಂ" (ಮೃತ್ಯುಶ್ಲೋ. ೬೯-೧೧). ೪. (ಮಹಾಭಾರತ ದಲ್ಲಿರುವಂತೆ) ಗ್ರಂಥದ ವಿಭಾಗ: ಹೇಗೆ ಒಂದು ವಂಶ ಅಥವಾ ಬೊಂದಿನಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪರ್ವಗಳಿರುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ಪರ್ವಗಳಿವೆ (ಭಾರವ. ೯೫). ೫. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಅಷ್ಟಮಿ, ಚತುರ್ದಶಿ ಮತ್ತು ಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ದಿನಗಳು, ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಗ್ರಹಣಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲ; ಪುಣ್ಯ ಕಾಲ; ಸಂಧಿಕಾಲ: "ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಶ್ವಾಂತ ಸಂಧಿ ಪರ್ವಮನಿಕ್ಕುಂ" (ಮೃತ್ಯುಶ್ಲೋ. ೧೬-೬); ಅನಶನಿಧಿಯಂ ತಿಂಗಳಿನ ನಾಲ್ಕು ಪರ್ವದೊಳ ಮಾಪ್ತ ಪೂಜಾವಿಧಿಯಂ ಮನನೊಸಿದಿಪಂ ನಾಲ್ಕನೆಯ ನೆರೆಯವಂ ಪೋಷಧೋಪವಾಸಿಯನಿಕ್ಕುಂ (ಸುಕುಮಾರ. ೬-೨೯); ಕಡುಬೆಟ್ಟ ಬೇಸಗೆ ಮಾಗಿ ಮಳೆಗಾಲದೊಳು ಪರ್ವದಲಿ ನೆಟ್ಟಿನೋರ್ವನೆ ಬೈಗಿನಿಂ ರವಿ ಪುಟ್ಟುವನ್ನೆಗೆ ಜಾನ ಜಪವಳಬಟ್ಟು ನಿಲುವಾ ಪಾಲಕೀರ್ ನನೋಸ್ತು[ಗ್ರಿ]ಹಗುವೆನು (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೧-೨೨). 'ಪರ್ವಸಂಧಿ' ಪರಾ. ೬. ಸಂಕ್ರಮಣ ಮೊದಲಾದ ಪುಣ್ಯಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ತರ್ಪಣ ಮೊದಲಾದುವು. ೭. ಭಾಗ; ವಿಭಾಗ. ೮. (ಸಂತೋಷದ ಸಂದರ್ಭ, ಪುಣ್ಯಕಾಲ ಮೊದಲಾದುವು ಗಳಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುವ) ಹಬ್ಬ; ಉತ್ಸವ: ದೀಪಾವಳಿಯ [ಪರ್ವಕ್ಕೆ ದೇವರ ಸೊಡರಿಗೆ ಗಾಣದಲೊಮ್ಮಾನೆಣ್ಣೆ (ಪಾಶ್ವತ. XX, ೧೪-೬: ೧೪೦); ಮಾಂ ಹೊಕ್ಕು ಮನೆಯೊಳ್ ಪರ್ವಂ ಗಡ (ಅನಂಪು. ೧೧-೬೨); ಬರಿಸುವುದೊಂದೊರೊಳಿರ್ಪನುಪಚಾರವೆರಸಿ ಪಾರಣ ಪರ್ವಗಳಿಗೆ (ಪದ್ಮಿ. ೫-೨೯); ಹರಶರಣರೇ ಕೃತಿಯನಂಗೀಕರಿಸಿ ರಾಲಿಸಿ ಕೇಳಿ ಕಡೆಯೊಳು ಪಿರಿದು ಪರ್ವಂಗಳನೊಡರಿ ಸಂತೋಷದೊಳು ಸುಖಿಸಿ (ಶಂಕವತ. ೧೬-೬೯). ೯. (ಆಲಂ) ಸಂತೋಷ; ಆನಂದ: ಪುರಸ್ಕೃತೆತಂದು ದೇವ ಪಡೆ ಪೌರಜನಗಳ ಕಣ್ಣೆ ಪರ್ವಮಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೪೪೬); ಮಾನಿಯರ್ ಕೆಲರ ಮದನಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತಿರೆ ವಿಂಧ್ಯವಾಸಿನೀಸ್ಥಾನಮನೆಯ್ದರಾ ಪಡೆದು ನೋಬ್ಬರ ಕಣ್ಣಳ ಪರ್ವಮಂದಿನಂ (ದಶಕು. ೧೨-೨೨).

ಪರ್ವದ ಕೋಣೆ-ಹಬ್ಬ, ಉತ್ಪನ್ನ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾರಾಧನೆಯ ಸಲುವಾಗಿರುವ ಕೊಠಡಿ : ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾರದೋ ಮನೆಯ ಜಗುಲಿಯೋ ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿಯ ಪರ್ವದ ಕೋಣೆಯೋ ಸಾಕಲ್ಲವೆ ? (ಬೆಳುಮ. ೬೫). [ಸಂ. ಪರ್ವನಾ]

ಪರ್ವಕಾಲ (ನಾ). ೧. = ಪರ್ವ : ಪರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ವಣಿ ಪನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು (೨೩೬). ೨. ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಕಾಲ ; ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಸಮಯ ; ಸಂಧಿಕಾಲ : ಇದು ಸಮೃದ್ಧಿ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪರ್ವಕಾಲ-ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೊಂದು ಪರ್ವಕಾಲ (ರಾಜ್ಯೋತ್ಸವ. ೬). ೩. ಉತ್ಪನ್ನದ ಕಾಲ ; ಹಬ್ಬದ ಸಮಯ : ಹಿಂದೆ ಎಂದು ಕಂಡಿರದ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸ ಪರ್ವಕಾಲವೆಂದು (ನಿಲಮು. ೩೬-೧೪) ; ಇದು ಹರ್ಷ-ಹೆಮ್ಮೆ ಪಡಬೇಕಾದ ಕಾಲ. ಈ ಪರ್ವಕಾಲ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಜನಕ್ಕೆ ಬರುವ ಯೋಗ ? (ಹೊಸಪ್ಪಿ. ೩೪) ; ಶಿವಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ನಾಳೆ ನಾದಿದ್ದು ಏನಾದರೂ ಪರ್ವಕಾಲವೆ ? (ಕಾಂತಲಾ. ೨೪೩). ೪. ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಕಾಲ ; ಏಳಿಗೆಯ ಕಾಲ : ಕ್ರಿ. ಶ. ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಎಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದ ವರೆಗೂ ಇರುವ ಕಾಲ ವಾಸ್ತವಿಕೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಂದು ಪರ್ವಕಾಲವೆಂದು ಎಣಿಸಬಹುದು (ಮೈಸೂರು. ೬೫). [ಪರ್ವ + ಕಾಲ]

ಪರ್ವಣಿ (ನಾ). ೧. = ಪರ್ವ : ಪ್ರತಿರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ನಕ್ಷತ್ರ ರಾಶಿಯನ್ನು ಜನರು ಅಲಕ್ಷಿಸುವರು ; ಅದೇ ಪರ್ವಣಿಯಂತೆ ಅವು ನೂರಾರು ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬಂದರೆ ಜನತೆಗೆ ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ದೈವಿಕತೆಯು ಹೊಳೆಯುವದೆಂದು ಮತ್ತೋರ್ವ ಕವಿಯು ಹೇಳಿದ್ದನು (ಜಿಲ್ಲಾ. ೫೨) ; ಅನಾವಾಸ್ಯೆಯು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪರ್ವಣಿಯು. ಅಂದು ಚಂದ್ರ ಸೂರ್ಯರ ಭಿಟ್ಟಿ (ಭಾರತಂ. ೩೫೭). 'ಪರ್ವಸಂಧಿ' ಪರಾ. ೨. ಗೆಣ್ಣು ; ಅಸ್ಥಿಸಂಧಿ : ಅಂಗುಷ್ಠದ ಪರ್ವಣಿಯಂತೆ ತೊಡಗಿ ಕಿಟುಕುಣಿಕೆಯ ಮೊದಲ ಪರ್ವಣಿವರೆಗೆ (ಪೂರ್ವ. ೩೫೩) ; ನೆಟ್ಟ ನಂಗುರಿ ಅನಾಮಿಕ ಮೂಲ ಪರ್ವಣಿಗಿಟ್ಟು ಅಂಗುಷ್ಠದ ಬಳಿಕ (ಪೂಜ್ಯ. ೧೦-೫೦). ೩. ಉತ್ಪನ್ನ ; ಹಬ್ಬ : ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗವೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಪರ್ವಣಿ (ಅನ್ನ. ೧೬೦). ೪. ಶುಭಕಾಲ ; ಸುಸಮಯ ; ಸುಸಂದರ್ಭ : ದೇವ ಏನಿಡಪೂರ್ವ ಪರ್ವಣಿ ! (ಪ್ರಾಂಜಲ್. ೧೭-೧೩) ; ಸಮ್ರಾಟನ ರಾಜಧಾನಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿ, ಸಣ್ಣ ಬೀರೇಗೌಡನ ಹಳ್ಳಿಯ ವರೆಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪನ್ನದ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವ ಪರ್ವಣಿ ! (ಬಂದಯ. ೮೭). [ಸಂ. ಪರ್ವಣೀ]

ಪರ್ವಣಿಕಾಲ (ನಾ). ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಲ ; ಶುಭಸಮಯ : ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಾಗ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪರ್ವಣಿಕಾಲ ಬಂದಿತ್ತು (ಸದ್ಯ. ೧೩). [ಪರ್ವಣಿ + ಕಾಲ]

ಪರ್ವತ (ನಾ). ೧. ದೊಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟ ; ಗಿರಿ ; ಶೈಲ : "ಅಚಲಃ . . . ಗೋತ್ರಃ, ಪರ್ವತಃ . . . ಅದ್ರಿಃ, ಕುಪ್ರಃ-ಈ ೧೪ ಬೆಟ್ಟ" (ಹಲಾಯು. ೨೭-೧೧) ; ಮತ್ತಿತ್ತ ಜಯಾವತಿಯು . . . ಸತ್ತು ಮೊಗ್ಗಲಗಿಯೆಂಬ ಪರ್ವತದೊಳಗೆ ಹೊಪ್ಪಲಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟಿದಳು (ಮಧ್ಯ. ೧೦. ೪೮-೨) ; ವಾರಾಧಿ ಪರ್ವತಂ ಪುರಮಧೀಶ್ವರನುದ್ಭವನಂ . . . ವಿರೋಧಿ ಜಯಂಗಳೆಂದಿವಂ ಸೂರಿಗಳಂಗೆಮೆಂದು ಕೃತಿಯೊಳಗೆ ಪದನೆಯೆಂಬನೆಯ್ಬ ಬಟ್ಟೆ ಪರಾ (ಸೂಕ್ತಿ. ೧-೩೬). ೨. ಶ್ರೀಶೈಲ : ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಕೇ[ದಾರ]ವೆಂಬ ಮೂಲಸ್ಥಾನ . . . ಕರಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಪರ್ವತವೆಂಬ ಮೂಲ ಸ್ಥಾನ (ಬಸವ. ೩೯೪) ; ಎಲ್ಲಿನು ಪರ್ವತದಲಿಂ ಪೆಸರು ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ನೆಂಬುದು (ಸಿದ್ಧ. ೨೨೨-೪೨). ೩. ಕಲ್ಲು ; ಬಂಡೆ. ೪. [ಗಣಿತ] ಎಳು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಂಕೇತ : ಸ್ವರ ಸಾಗರ ಪರ್ವತಾದ್ರಿಯೇಬಣ

ನಾಮಂ (ನೃಪ. ೯-೭) ; ನೂರುಪರ್ವತವಂಜ ದಿಡದಲೆ ಜಾರು ವೃಂದಾವನದಲಿ ವಿಸ್ತಾರ ಆರಾಧನೆಯು ತೊಲಗದೆ ವಾರವಾರಕೆ ಆಗು ತಿಪ್ಪುದು (ವಿದಾಕ್. ೫೭-೪). [ಸಂ.]

ಪರ್ವತಕಾಕ (ನಾ). ಕಾಗೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಕ್ಷಿ ; ಡೊಂಬಕಾಗೆ : (೪). [ಪರ್ವತ + ಕಾಕ]

ಪರ್ವತನಾಥ (ನಾ). ೧. ಬೆಟ್ಟಗಳ ಒಡೆಯ ; ಹಿಮವಂಶ. ೨. ಕೈಲಾಸಪರ್ವತದ ಒಡೆಯ ; ಶಿವ : ಉತ್ತಮೋತ್ತಮದುನ್ಮತ ಶ್ರೀವತ್ಸ ಸಿಂಗಿರಿಗಳೆಯನಲು ಪ್ರಭವತ್ವ ಪುರವಂ ರಚಿಸಿ ಪರ್ವತನಾಥನಂ ತಂದು ಇತ್ತ ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯೊಳಿರಿಸಿ (ಬಸವ. ೯-೧೩).

ಪರ್ವತನಾಥನಲುಗ = ೧. ಪರ್ವತನಾಥನ ಮಗ ; ಮೈನಾಕ : (೪). ೨. ಕೈಲಾಸನಾಥನ ಮಗ ; ಶಿವನ ಪುತ್ರ : ಇಳಿಯಲಣಿಯೊ ಎನ್ನ ಹೆಸರನು ತಿಳಿದು ನೀ ನೋಡಂತುಮುಲ್ಲದೆ ಬಳಿಕ ಪರ್ವತನಾಥನಲುಗನು ಜಾರವನೆ (ಬಸವ. ೩೪-೨೧). [ಪರ್ವತ + ನಾಥ]

ಪರ್ವತಬಾಣ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಬಾಣ, -ಅಸ್ತ್ರ : ಪರ್ವತಬಾಣದಿನೆಚ್ಚೊಡಗುವರ್ವಿರೆ ಪರ್ವತಪ್ರತಾಪಂ ನಭಮಂ ಪರ್ವಿ ಬರೆ (ನೇಮಿ. ೧೨-೧೩೬). [ಪರ್ವತ + ಬಾಣ]

ಪರ್ವತಬಾಳೆ (ನಾ). ಕತ್ತಾಳೆ ; ದೆವ್ವಬಾಳೆ : ಮುಡಿಸಿದ್ದ ಗೊರಟೆಹೂಗಳ ಹಳದಿಯ ನಡುವೆ ಕೆಂಪು ಪರ್ವತಬಾಳೆಯ ಹೂಗಳೂ ಭೂತಾಳೆಯ ರಕ್ತವರ್ಣದ ಎಲೆಯ ರೂಪದ ಹೂಗಳೂ ರಂಜಿಸಿದ್ದವು (ಮಲಮ. ೪೮). [ಪರ್ವತ + ಬಾಳೆ (< ಬಾಯಿ)]

ಪರ್ವತರಾಜ (ನಾ). = ಪರ್ವತನಾಥ ೧ : ಸಮುನ್ನತ ರಾಜಲೀಲೆಯಂ ದೀಜುತೆ ಪೂರ್ವಪಶ್ಚಿಮಕೆ ಪರ್ವದ ಪರ್ವತರಾಜನೊಪ್ಪುಗುಂ (ಗಿರಿ. ೧-೫೦) ; ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯಂ ಧೀರಂ ಪರ್ವತರಾಜನೊರ್ಮೆ ಪಡೆದಂ (ಕಮ್ಮರ. ೨-೬). [ಪರ್ವತ + ರಾಜ]

ಪರ್ವತವಳಿ, ಪರ್ವತಾವಳಿ (ನಾ). [ಶೈವ] ಕಾಳಾಮುಖ ಶೈವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಶೈಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಪಂಗಡ : ನೈಋತ್ಯ ತಪೋಧನರ್ಥಾಕಾಳಾಮುಖ ಪರ್ವತವಳಿಯು ಶ್ರೀಭುವನಪಟ್ಟಿ ತದೇವರ ಶಿಷ್ಯರಾ (ಸಾಂ. ೫. ೫೧-೫೨ ; ೧೧೩-೧೧೪ ; ೧೦೭೫). **ಪರ್ವತಾವಳಿ :** ಅವರ ಗುರುಕುಲಮೆಂತೆಂದರೆ ಕಾಳಾಮುಖಪರ್ವತಾವಳಿ ತಪೋ ನೀ(ನಿ)ಷ್ಠಾ ಪರರನ್ನಿಸಿ ನೆಗಳ್ಳ ಕೊಟ್ಟಿ ನ ಮೃಣಾಲದೇವರವರ ಶಿಷ್ಯಮಾ ರುದ್ರಕೃತಿ ದೇವರು (ಎಂ. XIX, ೨೩೨-೨೫ ; ೧೧೮೦).

[ಪರ್ವತ + ಬಳಿ (< ಬಾಯಿ) ?]

ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು, -ಪಂಕ್ತಿ : ಸಂಜೆಯ ಸೂರ್ಯನು ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಯ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಇಡಕೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಜೋಮದು. ೩೩) ; ಪರ್ವತಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿ ಪಂಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ "ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿ (Range)" ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೧).

[ಪರ್ವತ + ಶ್ರೇಣಿ]

ಪರ್ವತಾಧೀಶ್ವರ (ನಾ). = ಪರ್ವತನಾಥ ೧ : ಮೇರುವಿನ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಣ ಜಲಧಿಯಂ ಪಶ್ಚಿಮವಾರ್ಧಿಯಂ ಪರ್ವದ ಪರ್ವತಾಧೀಶ್ವರಂ ಗಿರಿರಾಜನೆಂಬ ನಾಮದಿಂದೊಪ್ಪದಿಪ್ಪುಮೆಂಬ ಪುರ ದೊಳಿರ್ದು (ಗಿರಿ. ೧ ಕಥಾಂಭ). [ಪರ್ವತ + ಅಧೀಶ್ವರ]

ಪರ್ವತಾರೋಹಣ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಹತ್ತುವುದು ; ಪರ್ವತ ವನ್ನು ಏರುವುದು : ಕಾಲುನದಿಯಿಂದ ಪರ್ವತವನ್ನೇರುವುದೆಂದರೆ ಅದು ಬಹಳ ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸ . . . ಅದುದರಿಂದ ಪರ್ವತಾರೋಹಣವು ಸಾಹಸದ ಕೆಲಸಗಳ ಸಾಲಿಗೆ ಸೇರಿದೆ (ಕಪ. ೬-೯೧).

[ಪರ್ವತ + ಅರೋಹಣ]

ಪರ್ವತಾರೋಹಿ (ನಾ). ಪರ್ವತಾರೋಹಣವನ್ನು ಮಾಡುವವನು; ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಏರುವವನು: ಸದಾ ಮಂಜಿನಿಂದ ಮೇಘಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಅದರ ಉನ್ನತ ಶಿಖರಗಳು ಎಲ್ಲೋ ಕೆಲವು ಧೀರ ಪರ್ವತಾರೋಹಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪರಿಚಿತ! (ಸಾಂಪ್ರ. ೨೬); ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಪರ್ವತಾರೋಹಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಂಡರು (ಕಪಪು. ೬-೯೨). [ಪರ್ವತ + ಅರೋಹಿ]

ಪರ್ವತಾವಳಿ (ನಾ). ಬೆಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು, - ಪಂಕ್ತಿ: ಈ ಪರ್ವತಾಪಟಲ ಸರಾಸರಿ ಎತ್ತರ ೨೦೦೦ ಫೂಟು (ಕಪಾ. ೫). [ಪರ್ವತ + ಅವಳಿ (= ಅವಲಿ)]

ಪರ್ವತಾವಳಿ 'ಪರ್ವತವಳಿ' ನೋ.

ಪರ್ವದಿನ (ನಾ). [ಜೈನ] ಪೂಜೆ, ಪ್ರತ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ದಿನ: ಪರ್ವದಿನಗಳೊಳಗೆ ಪ್ರಕಂಠನೋಡ ಗೂಡಿ ನಂದಿಮುಗೆ ಮೆಟ್ಟಿಲಿಳಿತ್ತರ ಕೇಳಿವಾವಿದಂ ತಿಳಿಯ ಗಣಾಧಿಪರ್ ಬೆಸನೆ ಝಂಪ್ರಜೇಂದ್ರಸಭಾಂತರಾಳದೊಳ (ಅದಿಪು. ೧೫-೧೧); ಇಂದು ಪರ್ವದಿನಮುಪ್ಪು ಪೂಂ ಜೀವಿಯುದಯಸಮಯದೊಳ ಸುಂಗಳಾಲಂಕಾರಾಲಂಕೃತಿಯಾಗಿ . . . ಅರ್ಚಿಸಿ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೬೪ ಪ). [ಪರ್ವ + ದಿನ]

ಪರ್ವದಿನ (ನಾ). - ಪರ್ವದಿನ: ಪರ್ವದಿನದೊಳಪೂಜಿಸುವುದಾನು ಮಹರ್ಗುಣಾತ್ಮಕಮಂಜುಷುಂ ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಂ (ಪದ್ಮಾಂ. ೪-೧೪). [ಪರ್ವ + ದಿನ]

ಪರ್ವಭಾಗ (ನಾ). ತರೀರದಲ್ಲಿ ಮೂಳೆಗಳು ಜೋಡಣೆಯಾಗಿರುವ ಭಾಗ; ಅಸ್ಥಿಸಂಧಿ: ಗರ್ವದಿ ಕೊರ್ಮಿಹರಗುರ್ವ ಮರ್ವಿ ಪರ್ವತ ಗುರುತು ಪುಣ್ಯವ ದುರ್ವಾರಪತ್ನ ಬಿಲ್ಲನುಕದನ್ನ ಪರ್ವಭಾಗದೊಳು ಲಿಲ್ಲು ಮಹನವಿಗೊ (ಪಂಪ. ೨೯೪-೧೯). [ಪರ್ವ + ಭಾಗ]

ಪರ್ವರ್ಷ 'ಪರವರತಿ' ನೋ.

ಪರ್ವರ್ಷಿ 'ಪರವರತಿ' ನೋ.

ಪರ್ವರ್ಷಿ 'ಪರವರತಿ' ನೋ.

ಪರ್ವಸಂಧಿ (ನಾ). ಚಂದ್ರನು ಬದಲಾವಣೆ ಹೊಂದುವ ಕಾಲ; ಹುಣ್ಣಿಮೆ ಮತ್ತು ಪಾಡ್ಯಕ್ಕೂ ಆನುವಾಸ್ಯೆ ಮತ್ತು ಪಾಡ್ಯಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಕಾಲ: "ಪರ್ವಸಂಧಿ: . . . ಪಾಡ್ಯಮಿ ಹುಣ್ಣಿಮೆಗಳಿಗೂ, ಆನುವಾಸ್ಯ ಪಾಡ್ಯಗಳಿಗೂ . . . ಯಾವುದು ಮಧ್ಯಕಾಲವೋ ಅದರ ಪರಮ" (ಸಿದ್ಧಾಂ. ೩೬). [ಪರ್ವ + ಸಂಧಿ]

ಪರ್ವಳಿಸು (ಕ್ರ). ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹಾಯು; ಕೆಲಕ್ಕೆ ಸರಿ: "ಪರ್ವಳಿ [ಪಾಪಂ. ಪರ್ವ] ಸಿತನಲ ಕೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಯ್ದು" (ಭಾರಣ. ೩೬). [? + ಇಸ್ಯ]

ಪರ್ವಾ 'ಪರವೆ' ನೋ.

ಪರ್ವಿಸು, ಪರ್ವಿಸು, ಪರ್ವಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಹರಡುವಂತೆ ಮಾಡು; ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು: ಋಷಿಗಳೀರ್ತಿಯಂ ದಿಗಂಬರ ಧರಣೀಕಳಾಪಯೋಗಾದನು ಪರ್ವಿಸಿದಾ ಕವೀಂದ್ರರಂ ವಿರಹಿತಕಂದ್ರರಂ ಪೊಗುಡಂಗೆ ಕಾತ್ಯಾಯಣಿ ಕೂರ್ವಳಿ (ಪರ್ವ. ೧-೧೬). ೨. (ಬಳ್ಳಿ ನೊಡಲಾದುವನ್ನು) ಹಬ್ಬುವಂತೆ ಮಾಡು: ಲತಾಂಗಿ ತಾಂಗಿ ಲತಾಂಗಿಗಳೊಳಗೆ ನಡೆ ನೋಡಿ ಸಲ್ಲಪಟ್ಟ ದಯೆ ರತ್ನಭೂಷಣದ ಚಿಲ್ಲಸುಳಾಗದ ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿಯಂ ಹೃದಯದೊಳಂ ಪರ್ವಿಸುವುದುಂ ತಳೆವಳ್ ಪುಳಕಾಂಕುಂಗಳಂ (ಮದ್ವ. ೪-೬೪); ಅತನುದಾಹದಲಿ ಬಸವಳದ ಸಂಕರಿಯ ನೋಡಿ ಸಿತಗಳನ ಸುತನು ಪಡೆನಾಮೃತವ ಕೊಡು ಮಿತ್ರತಮೋಹಲತೆಯ ಒರಿಸಲು ತಪುತಾಪವಡಗಿತು (ಸಾಂಪ್ರ. ೪೩).

೧೩-೩೪). ೩. ಉಂಟು ಮಾಡು; ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡು: ಧರಿಯೊಳ್ ಶಾಲೂರಸಂಘಂ . . . ಉರ್ವೀಧರಚಕ್ರಪ್ರಾಂತದೊಳ್ ನಿರ್ಭೂರತತಿ ತಟೀವ್ಯೂಹದೊಳ್ ಪೂರವಾರಂ ವಿರಹಿವ್ರಾತಂ ಬಿಗುರ್ವಂತೊಡನೊಡನೆ ರುತಂ ಪರ್ವಿಸುತ್ತಿ ದುರ್ವೆತ್ತಂ (ಪಾದಂ. ೫೩೨); ಒರ್ವಳನೊಡಗೂಡಿ ದಣವನಾ ಸೈವನೊಮ್ಮೆ ಸರ್ವರ ನೆರೆದು ದಣವನು ಪರ್ವಿಸುವನು ಸುರುಳಿಸುವನು ಕಾಮನ ಸಾರ್ವಭೌಮನು ನಾಡೆ ನರನೇ (ಭರಣ. ೧೦-೧೩೧). **ಪರ್ವಿಸು:** ೧. ಮಲಯಜಗಂಪ ಮೆಯ್ಯೊಳಗೆ ಪರ್ವಿಸುವ ಕೋಮಲೆಯರು ತಮ್ಮ ಜಪ್ಪನವ ಬೆಲೆಗಟ್ಟಿನರೆ (ನೋಹತ. ೧೪-೯೪). ೪. ಪ್ರಚುರಪಡಿಸು; ಪ್ರಚಲಿತಗೊಳಿಸು; ಜನಜನಿತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು: ಕಬ್ಬಿಗರಾನುಸಿದ ಕಾವ್ಯಂ ತದ್ವಿ ಪರ್ವಿಸುವುದು ಭೂತಳದಿ (ನೋಹತ. ೧-೨೨). **ಹಬ್ಬಿಸು:** ೨. ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬಿಸಬಹುದು. ಅನೇಕ ಕಡೆ ಗುಡಿಸಲು, ಮನೆಯ ಸೂರುಗಳ ಮೇಲೆ ಹಬ್ಬಿಸುತ್ತಾರೆ (ತರಣ. ೨೪). ೩. ತಬ್ಬಿ ತಂದದ್ದು ಗಟ್ಟಿಗಳಾಗಿ ಹಬ್ಬಿಸುತ ಕೈದಿವಿಗಳಂತೆ ಹಬ್ಬಿಸಲು ಪ್ರಭೆ ದೆಸೆಯೊಳಾ ವರಿಸಲ್ವೆ (ಒಪಪು. ೧೬-೨೦); ಗನ್ನಗದುಳುಗಳ ಕಳೆದು ಗರ್ವವ ಬಿಟ್ಟು ಹನ್ನಸಗಳನು ಹಬ್ಬಿಸದೆ ತನ್ನ ಬಾಳಿಕೆ ಬಡವನ ಬಗೆಯೆಲ್ಲ ಬಿನ್ನವಿವುದು ವಿನಯದೊಳು (ಹದಿಬ. ೩-೨೨). ೪. ತಂಕರ ಮಂಗಳೂರಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೆ, ಗಣಿಸು ಸೂರಿಯಾದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ, ಶ್ಯಾನುಭಾಗರು ಊರಲ್ಲಿಲ್ಲ ಹಬ್ಬಿಸಿದ ವಾರ್ತೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದ (ಚಿಗುಳ. ೧೪೪). ೫. ಹಬ್ಬಿಸು; ಹರಡು; ವಿಸ್ತಾರಗೊಳ್ಳು: ಕನಕದಲಿ ರಜತದಲಿ ಬಲುಗಟ್ಟುನದ ಲೊಂದೊಂದಕ್ಕೆ ತತಯೋಜನದ ಕೊಹುಗಳೆಡೆಗೆ ಹಬ್ಬಿಸುವಮಳ ತೋರಣದ ವಿಸುತ ನಗಂಗಳಾದುವು (ಕುಮ್ಭಾ. ೬-೧೦). [ಪರ್ವ (< ಪರವು) + ಇಸ್ಯ]

ಪರ್ವು, 'ಪರವು,' ನೋ.

ಪರ್ವು, 'ಪರವು,' ನೋ.

ಪರ್ವುಗೆ, ಪರ್ವುಗೆ, ಹಬ್ಬಿಗೆ, ಹಬ್ಬುಗೆ, ಹಬ್ಬುಗೆ (ನಾ). ೧. ಹರಡು; ವಿಸ್ತಾರ; ವಿಶಾಲತೆ: ಚರಣದ ಕಾಂಚಿಯಂ ಗುರು ನಿತಂಬದ ಪರ್ವುಗೆಯಿಂದ ಮಧ್ಯಮಂ . . . ಕರಸೋರುಹದೊಳ್ ಕದಪಂ ಲಲಾಟದೊಳ್ ಪರಿದ ಕುರುಳ್ಳಂ ವಿರಹವಿಹ್ನರೆಯಾಗಿ ಲತಾಂಗಿ ತಾಳ್ವು ಬಳ್ಳಿ (ಪಾದಂ. ೩೩೩); ಪುರ್ವಂಬ ಜವಳಿಗಟ್ಟಿನ ಕರ್ವಿನ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಬಿಗಿದ ಮಧುಕರಮಾಲಾಸುರ್ವಿಯನೆ ಮುಗಿದ ಕಣ್ಣಳ ಪರ್ವುಗೆಯೊಳ್ ಮೊಳೆದುದನರ ತಬ್ಬಿಮೆದುಬುಗಲ್ (ಯತೋ. ೨-೩೬). **ಪರ್ವುಗೆ:** ೧. ಗರ್ವದಿಂದಿಂದು ನೆಲನಗಲದೊಳ್ ನಡೆವ ಬಾಕುರ್ವಾಲಂ ಪಯುಜ ಪಯುಜದೊಳೆ ಮಂಡಂಗಳಂ ಪುನರ್ವರ್ತಂಗಳಂ ಸಕಲ ಪೋರಾ ರಣ್ಯದ ಪರ್ವುಗೆಗಳಂ . . . ಪರ್ವುಗಳೆಗಳಂ ದಾಂಟಿ ಕೈಲಾಸಪುರವ ರಾಜ್ಯದ ವಳಿತಮಂ ಪೊಕ್ಕುದು (ಚಿಬಪು. ೪೪-೬); ರತ್ನಾಕರಂ ಕಳುಹಿದ ಕುಲಾದ್ರಿಗಳ ಪರ್ವುಗೆಗಳೇ ಕರಮಿವಹುವೆನಲ್ಲೆ ದೊರೆಗಳೆಮ್ಮ ಬಕು ತರ್ದವು ಮಹಾಣ್ಣದೊಳು (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೪). ೨. ಆವರಿಸುವಿಕೆ; ಹರಡುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪಿಸುವಿಕೆ: ಅನಕಧ್ವನಿಯ ಪರ್ವುಗೆಗೀ ಕಮಲೋದ್ರವಾಂಡವಿಟ್ಟಿದೆಯನೆ ದಂಕವಲ್ಲದನುಜಂ ನಡೆತಂದು . . . ನೋಡಿದಂ (ಜಗದಿ. ೯-೬೬); ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ತನು ನೋಕಿಡ ಪುಳಕಾಂಬುವರ್ವ ಪರಿಯ ತನುವಿನೊಳು ಕೊರ್ವಿ ಬೆಳೆದ ಕೋಮಾಂಚನ ಸಿರಿಯೊಂದು ಪರ್ವುಗೆಯನು ಪೇಳಲಾಯೆ (ಅಂಜನ. ೪-೧೧೪); ಬೈಗಿನ ಮುತ್ತುಪೊಟ್ಟಿನ ಬೆಂದಿಸಿಲ ಪರ್ವುಗೆಯ ಬೆಳಗಿನೊಂಥರಿದಂ ತಾವಕೆ ಯುದ್ಧವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೧೦). **ಹಬ್ಬಿಗೆ:** ೩. ಮೆಟ್ಟಲು; ಸೋಪಾನ: ಹಯಾತನು ದೀದಿಯ ಬಾಗಿಲಿನ ಹಬ್ಬಿಗೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸು

ಬಂದಿದ್ದು . . . ನಾನು ಅರ್ಧ ಹಬ್ಬಿಯನ್ನು ಇಳಿದೆ (ಚಂಪಾ. ೩೧).
ಹಬ್ಬುಗೆ : ೧. ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕದ ಮೊಬ್ಬುಗಳ
 ಏಕಾದಶಿ ನಭದೊಳಗೊಬ್ಬನೇ ರವಿ ತೋಳಿ ಬೆಳಗುವವೋಲು . . . ಧರ
 ಯೊಳಗೊಬ್ಬನೇ ಮರ್ಯಾದೆಧನನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿಂದೆನಿಸಿ ತೋಣುವನು
 (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೯); ತಿರುಗಿದನು ಬಲಕಾಗಿ ಹರಭೂಧರವನೇಳಿವೆ
 ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಹರವಯ ಯೋಜನವೈದಿಹಳತೆಯ . . . ನುಣಮಂದಿರವ
 ಕಂಡನು ಕುಂಭಕರ್ಣ ಕಾಚರೇಶ್ವರನ (ತೊರಣ. ೫-೨-೩೩); ಉದ್ಬಿ
 ದರದೇವದೇವದೊಡಲ ಬಾಗಿವ ಬೆನ್ನ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಪಚ್ಚಳದ ಸೆಳೆದ ಬಾಲದ
 ತೋನೆಯ . . . ಗದ್ದಿನಾಯ್ಕಳ ಹಾಸನುಗಿದು ದಿಡೆ ಪಂದಿಗಳನುಬ್ಬರಿಸಿ
 ತುಡುಕಿದುವು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೮-೪೬). ೨. ಹೊಗೆಯ ಹಬ್ಬುಗೆ ಸತ್ಯ
 ಲೋಕವನುಗಿದುದುರನಾಲಗೆಯ ಗರವೊಟ್ಟಿಗೆಯ ತೋಳಲಿ ಕೆರಳಿತು
 ತ್ತೀಸುಕೋಟಿಗಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೫೬); ಅನವರತ ಸರಸಗೋಷ್ಠಿಗೆ
 ನೆರೆದ ಏರ್ಪಡಾಂಗಳನೆಯರಂಗಳ್ಳು ವಿವಿ ಹಬ್ಬುಗೆಯ . . . ಪೇಳಿನಲ್ಲೆಹಿವ
 ಕನಕಾಚಲಂ ಪಟ್ಟನೆದುದು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೧); ಕಬ್ಬಿಗಿಯ ಕೊರಿದುವ
 ಹೊಗೆನ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಕಿಡಿ ತುಂತುಡೋದ್ದವದೊಬ್ಬುಗೆಯ
 ಹೊಜೆಯ ಕಾಲಾರ ಕವಿವ ಮೇಲಾಯ . . . ಬೊಟ್ಟಿ ಮಿಗಲಬ್ಬರಿಸಿ
 ನುಡಿದನು (ಕೃಷ್ಣಾ. ೨೪-೪೪). ೪. ಬೆಳೆಯುವಿಕೆ; ಬೆಳೆವಣಿಗೆ:
 ವಿಗಡ ಮುನಿ ಇಲ್ಲುಲನ ವಾತಾಪಿಗಳ ಮದಿಸಿ ವಿಂಧ್ಯಗಿರಿ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಏರಿಸಿ
 ದಗಸ್ತುಚರಿತವ ಮುನಿವ ವರ್ಣಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾ. ೯-೧೩). ೫. ಆಧಿಕ್ಯ;
 ಹೆಚ್ಚಳ; ಅತಿಶಯತೆ: ಭಯರಸದ ಹಬ್ಬುಗೆಯಲುದ್ದಿದ ತೋಕ
 ದೊಡ್ಡನ ಮುಗಿಲು ಕಳೆದುದು ಕುರುಬಲದ ಕಂಬನಿಯ ದಿಟವಳೆಯ
 (ಕುವ್ಯಾ. ೨೦-೩೬). ೬. ಸಾಲು; ಪಂಕ್ತಿ; ಶ್ರೇಣಿ: ರಾಘವಾ
 ನುಜನ ಉದ್ಬಿಸಿದರೆದಬಲನ ಸರುಹಿನ ಹಬ್ಬುಗೆಯ ಹರಹಿನಲಿ ತೆಗೆಹಿನ
 ತೆಬ್ಬುಗಳ ಸಂಧಿಸಿದ ಸರಳನ ಸನ್ನೆವಾತಿನಲಿ (ತೊರಣ. ೩-೩-೧೦); ತಡೆ
 ತಗ್ಗು ತೆವರದೇಕಿಲ್ಲವುಂಬಾದರು ಪಡೆವಳ್ಳ ಸವಣು ಬಂದಿದಾಳ ಕಡಂಬೇಗ
 ದೊಳು ಬಂದು ತೇಜಿಯಗಳ ದಾಂಬಿ ತುಡುಕಿ ತಾ ಗಿರಿಯ ಹಬ್ಬುಗೆಯಾ
 (ಭರಣ. ೨೯-೫೫). **ಹಬ್ಬುಗೆ :** ೧. "ವಲಂ, ವಲಿ, ವಲು, ವಲನಂ,
 ವಲನೇಯಂ-ಈ ೫ ಹಬ್ಬುಗೆ" (ಕಾಶಕೃ. ೧೧೩).

[ಪರ್ವು(<ಪರವು)+ಗೆ]

ಪರ್ವುಗೆಡು, ಪರ್ವುಗೆಡು, ಹರಹುಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಿಸ್ತಾರವು
 ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕುಗ್ಗು; ಸಂಕುಚಿತವಾಗು; ಅದಿರ್ದುಮ
 ಪಕ್ಷಿಮಾನಗಳನುಗುಣಿಸಿ ಕೆಮ್ಮುಗಿಲುಬೆ ಪರ್ವು[ಪಾಶಾಂ.ಬು]ಗೆಟ್ಟುದು
 ಕುಡಿಯುಂಟು ಸಂಚಳಿಸಿ ಸಂಚಳಿಸುತ್ತ (ಚಂದ್ರ. ೪-೪೬).
ಪರ್ವುಗೆಡು : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು
 ನೋಡಿ. **ಹರಹುಗೆಡು :** ಅವಕೃಷ್ಟಮನೆ ಹರಹುಗೆಟ್ಟುಬಿಡುಕು
 (ಮಂಗಳ. ೧೩೩-೨೯). [ಪರ್ವು(<ಪರವು)+ಗೆಡು]

ಪರ್ವುಗೆಡೋಣು (ಕ್ರಿ). ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು; ಆವರಿಸು; ವ್ಯಾಪಿಸು:
 ಬಯಲೋ ಪರ್ವುಗೆಡೋಣು ನುಡ್ಬಸಲೋ ಪಯೋಣು . . .
 ತಾಳವನದೊಳ ಕಾರ್ಕಕ್ಕಮಂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಥಾಸಾರ
 ನಿಪಾತಮುಟ್ಟುಮದು ಮೇಘೋನುಕ್ತ ಧಾರಾರವಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೩೩).

[ಪರ್ವುಗೆ+ತೋಣು]

ಪರ್ವುಗೆವೊ (ಕ್ರಿ). ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ವೈಶಾಲ್ಯವನ್ನು
 ಪಡೆ: ಉದ್ಬಿವದಿಂ ಪರ್ವುಗೆವತ್ತಂಕಂಗಳಾಂಕಪ್ರಕರದ ಪಸಂಪ್ತಂಕೆ
 ಮುಂಗಾಲ್ಕುಂದಂ ಮುಗಿಲಂ ಮುಟ್ಟುಪ್ಪದಂಬಂತಹವದಿದೀಳ
 ಬಂದುದಿಂಪ್ರಾಯಾಧಾಶಂ (ಕಾದಂ. ೪೫೬). [ಪರ್ವುಗೆ+ವೊ]

ಪರ್ವುಗೊಳ್, ಪರ್ವುಗೊಳ್, ಹಬ್ಬುಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ೧. ದೊಡ್ಡ

ದಾಗು; ಹಿರಿದಾಗು; ಅರ್ಜುನವಾಕ್ಯ ಪರ್ವುಗೊಂಡ ದಿಲ್ವದವಿದ
 ಗರ್ಜತಂ ಸುರಿವ ಸಾಯಕನದ್ವು ಪವಾಯ್ತು ಸಾಲ್ವನಾ (ಚೃ. ೧೮-೯೦).
ಪರ್ವುಗೊಳ್ : ೨. ನೀಡಿಕೊಳ್ಳು; ಚಾಚಿಕೊಳ್ಳು; ನೀಳ
 ವಾಗು: ವಿಸ್ತಾರಿಸಿ ಪರ್ವುಗೊಂಡ ನಿರುಗೊಂಬುಗಳಿಂದಸಿದುರ್ದಾ
 ವನಂ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೧೬೪). **ಹಬ್ಬುಗೊಳ್ಳು :** ೩. ಹರಡಿ
 ಕೊಳ್ಳು; ಹಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು; ವಿಸ್ತಾರವಾಗು: ಕರ್ನಾಟಕನೇಮ
 ಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಡವಿಯು ಬಹಳ ಹಬ್ಬುಗೊಂಡಿತ್ತು (ಮುಂಬಯಿ.
 ೫-೧). [ಪರ್ವು(<ಪರವು)+ಕೊಳ್ಳು]

ಪರ್ವುಕೆ (ನಾ). ಶರೀರದ ಪಾರ್ಶ್ವದ ಎಲುಬು; ಪಕ್ಕೆಲುಬು:
 "ಪರ್ವುಕಾ, ಪಾರ್ಶ್ವಾಸ್ಥಿನಿ-ಪಕ್ಕದ ಎಲುಬಿನ ಹೆಸರುಗಳು"
 (ವಿದ್ಯಾಂ. ೧೮೯). [ಸಂ.ಪರ್ವುಕಾ]

ಪರ್ವು (ನಾ). ಕಂತೆ; ಕಟ್ಟು; ಸಿವುಡು: ಬೆಳೆದ ತೆನೆಗಳನ್ನು
 ಕುಡುಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊಯ್ದು 'ಪರ್ವು'ಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಬಿಡು . . . ಗಾಳಿ
 ಯಲ್ಲಿ ತೂರುತ್ತಿದ್ದರು (ಅಲ್ಪನಾ. ೪೯). [ಸಂ.]

ಪರ್ವು (ನಾ). ಪರ್ವಿಯಾದೇಶದ ಹೆಸರು; ೧೦ ಈಗಿನ ಇರಾಣದೇಶ:
 ಪರ್ದದ ಹಿರಿಯರಸುಕುಲಂ . . . ಕುಡುರಿಯಡರಿ, ದಿಲ್ಲ ಹಿಡಿದು,
 ಮೆರೆಮೆರಿಯುತ ನಡೆದರೇ! (ಪಾರು. ೩-೫೦).

[<ಗ್ರೀಕ್. ಪಾರ್ಸ/ಸಂ. ಪರ್ಸ = ಪರ್ವಿಯಾದೇಶದವನು]

ಪರ್ವು (ನಾ). ತೊಗಲು ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಣ
 ವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಣ್ಣ ಚೀಲ: ಅವಳು ಮಾತನಾಡದೆ ತನ್ನ ಪರ್ವು
 ನಿಂದ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ ತೆಗೆದು ನನ್ನ ಕೈಗಿತ್ತಳು (ದೀಪದ. ೧೦೪).

[<ಇಂ. Purse]

ಪಲ್, ಪಲು, ಪಲ್ಲು, ಹಲು, ಹಲ್ಲು (ನಾ). ೧. ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿರುವ,
 ಆಹಾರವನ್ನು ನುರಿಸುವ ಅಂಗ; ದಂತ: ಬಾಯೋಳ ಕವಿಕೆ
 ಗಳಂ ಪಲ್ಲಳಂತೆ ಮಾಡಿ (ವಿದ್ಯಾಂ. ೧೧೪-೧೬); ಒಗ್ಗಿಪ್ಪ ಪಲ್ಲುಕಾ
 ನೆಗೆಮೊಗದ ಸದೃಶತೆಯನಾಗಳರ್ಪಿಸಿದ ಪೊದಬ್ಬಗಲದ ಚೆಲ್ಲಿನ ಮೊಲ್ಲೆಯ
 ಮುಗುಳ್ಳಳನಿಳಿಸಿರೆ ಗುಣಾರ್ಣವಂ ಸೊಗಯಿಸಿದಂ (ಸಂಪದ. ೨-೯);
 ಪಲ್ಲಳ ಬಣಬೆಗೊಳ್ ಪರವನಗೊಂಡು ಮೆಟ್ಟಿಯಂ (ಗದಾಯು.
 ೬-೨೮ ಪ); ಪಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಪುರಿಯಂ ನುಮಿಲ್ಲದ ಸಿಂಹಮುಮೆನುಕು ಬಲ್ಲಿತಾ
 ದೊಡಮೇಗಿಯ್ಯದು (ಭರಣ. ೧೩-೧೫೪). ೨. ಯಂತ್ರದ
 ಚಕ್ರಗಳ ಎಣು,—ಅರೆ: ಕುಣಿಕಲ್ಗಾರಿ ನೊಗಂ ಪಲ್ಲುಯುಟ್ಟುನಿ
 ಸೊಂಡ [ಪಾಶಾಂ.ಬ್ಬಸೊಂಡ, ಬ್ಬ ಸೊಂಡ]ನೊಂದು ತೆಪೆಯದ ತೆವದಿಂ
 ಗಣಕೆಯ ಬಂದಿಯನೊಡವೊಲನಯರದೊಡದಂ ಪ್ರತಾಪಿ ಕೃಷ್ಣ
 ಕುಮಾರಂ (ಅರ್ಧನೀ. ೩-೩೩). **ಪಲು :** ೧. 'ಪಲುಗಿರಿ' ಪರಾ.
ಪಲ್ಲು : ೧. "ಪಲ್ಲು ಜಂತಮನೆ ರದನಮಕ್ಕು" (ಪುಮಂ. ೩೧);
 ಶಬರಾವಳಿಯ ಬಲುಸಿದಿರವು . . . ಮೆಚಿದಿದುದು ಸಿಂಗದ ಪ[ಪಾಶಾಂ.
 ಹ]ಲ್ಲ ತೋರಣದಿ (ಪಾಶ್ವ. ೫-೫). **ಹಲು :** ೧. ಜಗುಳ್ಳ ಹಲು
 ಗಳ ಹಾಯಿದಲುಗಳ . . . ಮುಟ್ಟಿನ ಮುಗುಡನೀಕನು (ಕುವ್ಯಾ. ೧-೩೫);
 ತೂರ್ಪಣವಿಯಂಬಸುರೆ . . . ಹಲುಗಳ ಮೆಸೆವುತೈದಿವಳು
 (ತೊರಣ. ೩-೪-೧). **ಹಲ್ಲು :** ೧. "ರದನಾ, ದತನಾ, ದಂತಾ—
 ಈ ೩ ಹಲ್ಲು" (ಪಾಶಾಂ. ೧೩೨); ಹಾವಿನ ಬಾಯಿ ಹಲ್ಲು ಕಳೆದು
 ಹಾವನಾದಿಸ ಬಲ್ಲದೆ ಹಾವಿನ ಸಂಗವೇ ಲೀಸು (ಮಹಾದೇ. ೬. ೩೪-೧೫೬);
 ದಿಟು ಬಿ ಕೈದುಗಳರಿಗಿಂದ ಹಲ್ಲುಗಳ . . . ಪಾಯದಳದಬ್ಬರದ ಭಂಗವನೇನ
 ನೆಂಬೆನು ವೈರಿಸೇನೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪-೩೪); ಪಲ್ಲದ ವಗೆ ಕಡಲೆ
 ಯಿಲ್ಲ, ಕಡಲೆಯಿದ್ದ ವಗೆ ಹಲ್ಲಲ್ಲ (ಗಾಪ). ೩. ಎಣೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಲು:
 ನಿಟ್ಟಿಯ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಅಂತರವಲ್ಲದೆ ಕೀಳು ಮೇಲುಂಟಿ (ಮೇಳವಾ.

೧೭೧-೭೩೯); ನಿಜ್ಯಣಿಕೆಯನ್ನು ಹಟ್ಟಿ ಹಲ್ಲಿಗೊಟ್ಟುನಂತೆ ಎನ್ನೋ ಮಂದಿ ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳತನಕ ಸಾಲಾಗಿ ಕೂತಿದ್ದರು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೧೪೬). ೪. ಬಾಚಣಿಗೆ, ಗರಗಸ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲಿನಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಮೊನೆ: ಬಾಚಣಿಗೆಯ ಹಲ್ಲುಗಳು ಮುಂದು ಹೋಗಿವೆ (ರೂಢಿ); ಗರಗಸದ ಹಲ್ಲುಗಳು ಬಹಳ ಚೂಪಾಗಿವೆ (ರೂಢಿ).

ಪಲ್ಪುಟಗುಟ್ಟು, ಹಲುಹುಟಗುಟ್ಟು = (ಚಳಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ) ಹಲ್ಲು ಶಬ್ದ ಮಾಡು: ಮೂರನ ಮೂರನೆಯ ತುಂಡುಗಳು ಪಲ್ಪುಟಗುಟ್ಟಿದವುಮೆಂಬಂತೆಯುಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೧೯); ಪಲ್ಪುಟಗುಟ್ಟುತ್ತದೆ ವಾನರಾಳಿ ನಡುಗುತ್ತಿದ್ದತ್ತು. ಕಾಪಾಗ್ರದೊಳ್ (ಕುಸುಮಾ. ೭-೧೩); ಮಳೆವೊನೆಲೊಳಗೆ ನಂದು ಹಸಗುಂದುತುಂ ನಡುಗುತೊಡನೊಡನೆ . . . ನಾಡೆ ಪಲ್ಪುಟಗುಟ್ಟುತುಂ (ಅರಾಚ. ೧-೯-೬); ನಡುಗಿ ಹಲುಹುಟಗುಟ್ಟಿ ಬಾಗಿಲೊಳು ನಿಂದಿರಲು (ಇಳರ. ದೇ. ೫೨-೯). ಪಲ್ಲಂ ತಿನ್ = (ಕೋಪದಿಂದ) ಹಲ್ಲುಕಡಿ: ಎಲ್ಲಮಂ ತಿಂದು ತನೆಯದೆ ಪಲ್ಲಂ ತಿಂಬಂ (ಪಂಪಭಾ. ೩-೨೫೨); ಸೋಸಗೆ ಪಲ್ಲಂ ತಿನ್ನುತ್ತೆ ನೆತ್ತಿಯಂ ಪೊಯ್ಯು ಕೊಳ್ಳುತ್ತೆಯರುಮಂ (ರೀಲಾಜ. ೫-೧೧೪ ಪ). ಪಲ್ಲಿಲ್ಲದವ = ಸೂರ್ಯ: "ಪಗಲೆರೆಯನನಲು ಪಲ್ಲಿಲ್ಲದವನನಲು ದಿನನಾಥನಕ್ಕುಂ" (ಇಳರ. ೬೧). ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ನೋಡು = ೧. (ಪ್ರಾಣಿಗಳ ವಯಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿಯಲು) ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡು: ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಎಮ್ಮೆ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದ (ಗಾಥೆ). ೨. ಮನುಷ್ಯನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸು: ನಾನು ಸಲಿಗೆ ಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕೆ ಅವನು ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಬಂದನು (ರೂಢಿ). ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ಮಾತಾಡು = ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಹತ್ತೋಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಮಾತನಾಡು: ಹಲ್ಲು ಹಿಡಿದು ಮಾತಾಡು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪಂಪಾಮ ನೆಟ್ಟ ಗಾಗೊಡ್ಡಿಲ್ಲ (ರೂಢಿ).

[ದೇ. ೧೧ ಕಮಿ. ಮಲ. ಕೋಲಾ. ನಾಯ್ಕ. ಗಡಬ. ಗೊಂಡಿ. ಪಲ್; ಕುಳು. ಪರು; ಕೊಡ. ಪಲ್ಲೇ; ತೆಲು. ಪಲು, ಪಲ್ಲು, ಪನ್ನು; ಕುಳ. ಪಲು, ಪಡು; ಕುವಿ. ಪಲ್ಲು; ಕುರುಪ್. ಪಲ್; ಮರೈ. ಪಲು; ಪರ್ಜಿ. ಪಲ್]

ಪಲಿ, ಪಲವು, ಹಲಿ, ಹಲವು (ಪ). ಬಹಳ; ಅನೇಕ: ಬಾಹುಬಲಿ ಭರತನಂ . . . ಮಲ್ಲಯುದ್ಧದೊಳ್ ಪೊಣರ್ದು ಪಲಗಾ[ಸಾಕಾಂ.ಪಾ]ಯಂಗಳೊಳ್ ಪೊಣರ್ದು ಕಾಂತ್ವಾದಾಗಳ್ (ಬಾವುಂ. ೪೯). ಪಲವು: ತಾನುಂ ಪಲವುಂ ಎಸುವತ್ತು (ಎಳ. VIII, ಸೂರಬ. ೧೦-೮; ಸು. ೩೦೦); ಪಡೆ ಪಲಪಪ್ಪ ವಾಸುಕಿಮಹೋರಗನಂ ಕಡೆಗಟ್ಟ ಮೂಡಿ ಪಾಲ್ಲದಲನುಪಾಯದಿಂ ಕಡೆಯ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೮ ಶೂದ್ರಕ); ಪಲವುಂ ತೆಜದ ಬಾಡುಗಳುಂ ತುಯ್ಯಲುಂ . . . ಮಹಾದೇವಿ ಬಡ್ಡಿಸಿದೊಡೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೮-೧೫); ಸಿಕ್ಕಿದ ಕಳ್ಳನಂತೆ ಪಲವಂ ನೆನೆಯುತ್ತುಂ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೧-೧೪೪); ಪಲವೊಳವದ್ಭುತವ್, ಅದೊಡಮದ್ಭುತವ್ ಇನ್ನರದೊಂದುದ್ ಮೂನವನಿನ್ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೬-೩೦೯). ಹಲಿ: 'ಹಲಿಕಾಲ' ಪರಾ. ಹಲವು: ದೇವನೊಬ್ಬ ನಾಮ ಪಲವು (ಬಸವ. ೬೧೫); ಸಾಯಕದ ಹೊದೆ ಹಲವು ಶಲ್ಯಗೆ ದೀಯುವಾದವು (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೪-೪); ಹಲವು ಪಾಪಂಗಳ ಹದಗೆಡಿಸುವ ಮಂತ್ರ (ಪುರಂದ. ೨-೨-೧).

ಪಲಪಲವು (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಪಲಪಲವು ಕಳವಕಂ ಆರುಮಿಂತೆಂ ದಜಾಯರ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೧-೧೪); ನನ್ನೊಳಗು ಪಲಪಲವು ಕಳವಕ ಮನುಸಿರುತ್ತೆ ತಾನ್ ಕೂಗಿಪತ್ತಿನಗೆ (ಅಂತಿಗೊ. ೧೧-೨೦೮). ಪಲಂಬರ್, ಪಲಂಬರು, ಪಲಂಬ್, ಪಲಂಬರು, ಪಲರ್, ಪಲರು,

ಹಲಂಬರ್, ಹಲಂಬರು, ಹಲರು, ಹಲವರು = ಹಲವು ಮಂದಿ; ಅನೇಕ ಜನ: ಅತನುಂ . . . ತನ್ನೊಳಗೆಗಳಪ್ಪ ಪಲಂಬರ್ ಮಾಣ ಗಳ್ಳೆರಸು ಪೊಪುಬೊಳ್ಳುಟ್ಟುಡುತ್ತಿರೆ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೩-೨೨); ಪಲಂಬರ್ [ಸಾಕಾಂ.ಪಲರುಂ, ಪಲಂಬರುಂ] ಮ್ಹಣ್ಪರಾಜರಂ . . . ಮುಂದಿಟ್ಟು (ಅದಿಪ. ೧೩-೩೯ ಪ); ನಿನ್ನಂ ಪಿಡಿದು ತರಲೆಂದು ಪಲಂಬರನ್ನೆಬ್ಬಿದೊಡೆ (ಕಾದಂಬ. ೭೩೯); ಅರಸುಗಳ್ಳಲಂಬರು ಸಹ ಜಿನದೀಕ್ಷೆಯ ಧರಿಸಿ (ಪಾಂಪೀ. ೫-೮೩); ನೇಸಹ ಬಯಾಯ ಪಲಂಬರಸರಸುಗೊಯ್ಯುತಿರ್ದರ್ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೭-೮); ಪಲಬರ್ಕಾಂತೆಯರೊಲ್ಲ ಪೋದರ್ (ಕಾದಂಬ. ೭೫೧); ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ ಭೂಪಣಮಗೇ ಪಲಂಬರುಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂಪ್ಪರ್ (ಎಳ. VIII, ಸೂರ. ೧೦೯-೫೨; 1042); ಸೋಮಪಂಪದಲರಸುಗಳು ನಿನ್ನಿಮರಿದ್ವರು ಪಲಂಬರು (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೫-೩೧); ಕಂದೆ ಕೀಳಿ ಸಾಚುವ ಪಲರ್ ಪಡೆವಳ್ಳರೆ ಮಾತುಗಳ್ ಮನಂಗೊಂದಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೪೯); ಪಲರ್ದು ಕಾದಿದರ್ ಮೆಯ್ಯಲಿಗಳ್ (ಗದಾಯಾ. ೪-೫೫); ಪಲರುಂ ಚೀಯೆಂದಿನಂ ಸೊಸಿದಂಜಲವುಳ್ಳನಾವಗಂ ಬೆಡಕಿ ತಿಂದು (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೫೬); ಕಂಜಾಕ್ಷಿಯರೆ ಪಲರಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತನಾ ಚಾರುದತ್ತ ನಥವೀಕ್ಷಿಸಿದಂ (ನೇಮಿಪ. ೪-೪೬); ಪಲರು ಮುನ್ನಿನ ಪಾಂಧವರು (ಹದಿಬ. ೧-೪೧); ಭದ್ರಬಾಹುಸ್ವಾಮಿಗಳುಂ ಮೊದಲಾಗಿ ಹಲಂಬರಾ ಚಾರ್ಯಪ್ರೋದಿಂ ಬಳಿಯಂ ಸಮಂತಭದ್ರಸ್ವಾಮಿಗುಂದಿಯಿಸಿದರ್ (ಎಳ. VIII, ನಗರ. ೩೭-೧೪೪; 1147); ಕಾದಿ ಹಲಂಬರಂ ಕೊಂದು (ಎಳ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೧೫೭-೭; 1195); ಫನಪೌರುಷದಲೆಚ್ಚಾದಿನಂ ಹಲಬರ ಕೂಡೆ ಸುಕುಮಾರ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೬-೧೨); ಹಲಬರುಂಟೀ ರವಿಗಳಿಗಿತ್ತಲೆಯ ಮೊತ್ತಕೆ (ತೊರರಾ. ೩-೭-೩೧); ಮಾಚಿದೇವನು ಹಲರುಮೆಚ್ಚ ಪಲ್ಲರ ಇಣಾದು (ಎಳ. IX, ಬೆಂಗಳೂ. ೨೫-೪; ಸು. 1140 ?); ನಾಯಕವಾದಿಗಳು ಹಲರೆಂದು ಬೆಂಗೊಟ್ಟೊಡಿದನೆ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೬-೧೩); ಕಾಪಿನ ಹಲರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರವನು ಕೊಡದೇಕು ಯೆಂದು ಚಿತ್ತೈಸಲಾಗಿ (ಎಳ. XX, ೮-೩೪; 1556); ಅರಸಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಹೊತ್ತು ಹಿತವಂ ನುಡಿದ ಮನುಷ್ಯರ್ ಹಲವರುಂಟು (ಪಂಪತಂ. ೧೦೨-೧೩); ಹಲವರು ಅದನ್ನು ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ರೀತಿಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು (ಮುಂಬಯಿ. ೪-೪೦); ಪಲಕೆಲವು = ಅನೇಕ: ಕೊಂಡಾಡುತಂ ಸಂತಸುಖದಿಂ ಪಲಕೆಲವು ದಿನವನಿಾ ತೆಜದೊಳೆರೆ (ಬಸವ. ೬-೮೯); ಭೂಮಿಯ ಚರಾಚರವ ನುದ್ದರಿಗೆ ಪಲಕೆಲವು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮಂ ಕೋಪಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೨ ಸೂಚನೆ). ಪಲರಂಡೆ ಗಂಡ = ಅನೇಕ ಜನರನ್ನು ಅಂಜಿಸುವ ವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ದೀರಕ್ರೀತ್ಯ ಗಜರಾಜಮಲ್ಲ ಪಲರಣ್ಣ ಗಣ್ಣ ಶ್ರೀಮತ್ಪಲ್ಲದಂಕಕಾಣ ದೇವನ ಪೆಗ್ಗಿಡೆ (ಎಳ. X, ಮುಳಬಾ. ೫೯-೬; ಸು. ೩೦೦ ?). ಪಲರೊಡೆ ಗಂಡ = ಹಲವರನ್ನು ಹೆದರಿಸಿ ಪಿಡಿಸುವ ವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪಲರೊಡೆ ಗಣ್ಣ ಇಣಾವ ನೊಂಬಣ್ (ಎಳ. XII, ೩೦೨. ೨೮-೨೮; 943); ಪಲರೊಡೆ ಗಣ್ಣ . . . ಕಾಳಿಗ ಮಲ್ಲಂ ನನ್ನಿಯ ಗೆಂಗೆಂ (ಎಳ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೧೭-೫; ಸು. 1015). ಪಲರ್ಮೆಚ್ಚಿ ಗಂಡ = ಬಹು ಜನರು ಮೆಚ್ಚುವ ವೀರ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಮಹಾದಂಡನಾಯಕ ಪಲರ್ಮೆಚ್ಚಿ ಗಣ್ಣ (ಎಳ. IV, ಹಗ್ಗ. ೧೦೪-೧೬; 1037). ಪಲವುಂ ನಾಲಗೆಯುಳ್ಳವಂ = ಅನೇಕ ಜಿಹ್ವೆಗಳನ್ನುಳ್ಳವನು; ಆದಿಕೇಷ: ಪಲವುಂ ನಾಲಗೆಯುಳ್ಳವಂ ಬಗೆವೊಡೆಂದುಂ ಬಣ್ಣ ಸಲ್ವಾಜನಾ ನೆಲನಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೧೯). ಹಲವಾರು = ಬಹಳ; ಅನೇಕ: ಅನಗೆ ಈ ಕೆಲವವನ್ನು ಮಾಡಲು ಹಲವಾರು ತೊಂದರೆಗಳಿವೆ (ರೂಢಿ).

[ದೀ. ೧ ಕವಿ. ಮಲ. ಪಲ; ಕುಳು. ಹಲವು; ಕೆಲು. ಪಲು]
ಪಲೃ, ಪಲೃ (ನಾ). ೧. ಹಣ್ಣು; ಫಲ. ಪಲೃ: ೧. ಫಲಾರಕ್ಕೆ
 ಪಕಾರಂ . . . ಫಲಂ-ಪಲಂ, ಫಾಲ-ಪಾಲ (ಕಮದ. ೨೫೫ ಪ್ರಯೋ);
 ವರದಕರಾಂಬುಜಂ ಮುಖೇವ ಕಿಯು ಪ[ಪಾಂ. ೫]ಕಂ ಕಡುಯು
 ಮಾಡತೋಳರಡಲಿ ಬಿಲ್ಲ ಕೋಲ ಪೂಸದೇನೆ ವಿಳಾಸಮನಾಂಕ ಯುಕ್ತಿ . . .
 ಮಾಡುಗನಂತನುತಿಪ್ರಕಾಶಮಂ (ಅನಂತ್. ೧-೯). 'ಮಾದುಪಳ'
 ಪರಾ. ೨. ಕತ್ತಿ; ಮಿಡ್ಗ. ೩. ಕತ್ತಿಯ ಅಲಗು, -ಮೊನೆ.
 ೪. ರೋಫ: "ಪಳಮಂತದಪ್ರಶ್ನಂ ಪಳಮಕ್ಕುಂ ಪು[ರ]ಸ್ತಿ
 ಪಳಮನಕ್ಕುಂ ರೋಫಂ" (ಮುಕ್ತೋ. ೧೩೪-೯೫). [**ಸಂ. ಫಲ**]
ಪಲೃ, ಪಳ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ತೂಕದ ಪ್ರಮಾಣ; ಮೂರು
 ತೊಲ; ಮೂರು ರೂಪಾಯಿ ತೂಕ; ೧೦ ಈ ವಿವರಣೆಯ
 ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಭೇದಗಳಿವೆ: "ಸಿಕ್ಕಿಸರ್ದೇಶಿಯರಡುಮನೊಂದು
 ಪಾಗಮವು ನಾಲ್ಕಾಗಿ ಪಳಮನಕ್ಕುವು ಪಳಂ ತೂಕಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುವೀರೊಂಗೆ
 ಪಲಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೧೦೪-೧೧); ಅರಿಸಿನದ ಹೇಟು ಗರ್ಭಿ ಪಲ
 ೫ (ಪೌ. ೧೫. 1X-1, ೧೩೨-೩೨; 1108); ನಾಲ್ಕುಂ ಕರ್ಕಂ ಪಲಂ
 (ಮೃದಾ. ೪-೨೫); ಅನುದಿನವೊಂದು ಪಲ ಗುಗ್ಗುಳವನೊನೆದು
 ಮನಸಿಹಾಂಗೆ ಮೂಜುವೇಳೆಯೊಳಗೊಳಿಸುವಂ (ಆರಾಡ. ೨-೮-೩೩).
 ೨. ಒಂದು ಕಾಲದ ಪರಿಮಾಣ; ಫಲಿಗೆಯ ಅರುವತ್ತನೆಯ
 ಒಂದು ಭಾಗ: ೩೦-ಪಲ=೧ ಫಲಿಕೆ (ನಾಡಿ)=೨೪ ಮಿನುಟಗಳು
 ಅಥವಾ ನಿಮಿಷಗಳು (ಚ್ಯೋ. ೩೦೧); ಒಂದು ಪಲವೂ ಸಾವಕಾಶ
 ಮಾಡದೆ ತಟ್ಟನೆ ಎದ್ದು ಎದುರಿಗೆ ಕುಳಿತನು (ಸಣ್ಣ. VII, ೩೩).
 ೩. ದ್ರವವನ್ನು ಅಳೆಯುವ ಒಂದು ಅಳತೆ. ೪. ಅಡಗು;
 ಮಾಂಸ: "ಪಲಲಂ, ಜಾಂಗಲಂ, ಮಾಂಸಂ, ಪಲಂ . . . ಪರಸಂ-
 ಈ ಲ ಮಾಂಸಂ" (ಹರಾಯು. ೧೦೪-೯), ಪುಳುವೆಕೆ ಕೀವೇಣುವುದು
 ಮಿಗೆ ಕೊಳವುದಾ ಪಲ ಪತ್ರ ನೀವದ ಕೊಳಬಹುದೆ (ಕಂಕದಾ. ೧೪-೨೮).
 'ಪಲಾನ್ಸ' ಪರಾ. ೫. ಹುಲ್ಲು; ತೃಣ. ೬. ಒಂದು ಬಗೆಯ
 ಸಸ್ಯ: "ಪಾಂಡುತರು:-ಪಲ, ಕಹಿಪಡಲ" (ಒಷಧಿ. ೯೪). ಪಳ್ಯ:
 ೨. ಒಂದು ಪಳವು ಅತನಿಗೆ ಸಂವತ್ಸರದಂತೆ ತೋರಿ (ಕುಕು. ೧೫೩);
 ಐದು ಪಳವಾಯಿತು, ಹತ್ತು ಪಳವಾಯಿತು, ಗಳಿಗೆಯಾಯಿತು
 (ಕನ್ನಡಿ. ೧೩೩). [**ಸಂ.**]
ಪಲಂಕಪ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸಭಕ್ಷಕ; ರಾಕ್ಷಸ. ೨. ಗುಗ್ಗುಳ.
 ೩. ಮುತ್ತುಗದ ಮರ; ಕಿಂಕುಕ. ೪. ಸಿಂಹ. [**ಸಂ.**]
ಪಲಂಕಪಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನೆಗ್ಗಿಲು:
 "ಪಲಂಕಪಾ . . . ಗೋಕ್ಷುರಕ; ವನಶೃಂಗಾಟ:-ಈ ೩ ಪಲ್ಲೇರು
 ಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು, ನೆಗ್ಗಿಲು ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೪).
 ೨. ಅರಗು: "ಪಲಂಕಪಾ-ಅರಗು" (ಒಷಧಿ. ೯೨). [**ಸಂ. ಪಲಂಕಪಾ**]
ಪಲಂಗೆ 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲಂಗು 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲಂಬು 'ಪಲಂಬು' ನೋ.
ಪಲಕ (ನಾ). ಫಲಿಗೆಯ ಅರುವತ್ತನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗ; ಪಲ:
 ಒಂದೇ ಒಂದು ಪಲಕದ ಅವಕಾಶದಲ್ಲಿ ಅಸೀಮ ಅಂತರವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು!
 (ಇಪ್ಪ. ೪೫೫). [**ಸಂ. ಪರ. ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಲಕ**]
ಪಲಕಾಲ, ಪಲಕಾಲ, ಪಲಗಾಲ (ನಾ). ದೀರ್ಘಸಮಯ;
 ಬಹುಕಾಲ: ಪ್ರೀತಿಯಂ ಪಲಕಾಲವಾ ರಘುಜಾಕನೇನ ಧರ್ಮಾರ್ಥ
 ಕಾಮವನೋತು ಸಾಧಿಸಿ (ಸಾತ್ವಭಾ. ೧-೨೩). **ಹಲಕಾಲ:** ಜೀವಿ
 ಸನ್ನನು ದೂರ ದಿಸುಟಳು ಮೃತ್ಯು ಬಳಿದಿನಂತು ಪಲಕಾಲ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪.

೧೪-೨೫); ಕರುಣೆ ನಿಲ್ಲದು ಪಲಕಾಲವೀ ಜನರೊಳ (ಮೀಗೀ. ೧೪-೩).
ಹಲಗಾಲ: ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪಲಗಾಲ
 ವಾಯಿತು (ಪಾರ್ಥಸು. ೫ ಮುಸ್ತುಡಿ); ಹಲಗಾಲ ಮಳೆ ಹೊಯ್ದು ರೂ
 ಮುತ್ತುಗಕ್ಕೆ ಮೂರೇ ಎಲೆ (ಗಾದ). [**ಪಲ + ಕಾಲ**]
ಪಲಕಾಲಂ, ಪಲವುಕಾಲಂ (ಅ). ದೀರ್ಘಕಾಲದ ವರೆಗೆ; ಬಹು
 ಕಾಲದ ವರೆಗೆ: ಸಂದನಂಬರಸಂ ಪಲಕಾಲಮರುಗಿಯುಕ್ತಿರೆ
 (ವದ್ನಾರಾ. ೩೫-೬); ಪಲಕಾಲಮಗಲ್ಲ ಸಲ್ಲಂಮರುಮೊಂದೆಡೆಯೊಳ
 ಕೊಡಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೪ ವ); ಮೆಚ್ಚಿದಿಚ್ಚಿಯಂ ಪಲಕಾಲಂ ಪರ್ವಸು
 ಶ್ರಮಿದುರ್ (ವರ್ಧಾ. ೧೦-೧೯ ವ). **ಪಲವುಕಾಲಂ:** ಪಲವುಕಾಲಂ
 ಪುಮವಾಚಿಷ್ಟಾಡಲಾತ್ಮನೊಡನೆ ಪೋಗದೆ ಕಡೆಗಣಿಸುವುದೊಂದುಬಾದರಂ
 ನಂಬುವುದೇ (ಅದಿಪ. ೩-೩೧). [**ಸಂ. ಪಲಕಾಲ**]
ಪಲಕಿ 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲಕೀರೇಸೊಪ್ಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸೊಪ್ಪು: ಜೀವ
 ಹಾರೇಬಳ್ಳಿ, ಪಲಕೀರೇಸೊಪ್ಪು (ಮೃದಿ. ೪೪-೪೩೦).
 [**ಪಲಕೀರೊ + ಸೊಪ್ಪು**]
ಪಲಕು 'ಪಲುಕ್ಕು' ನೋ.
ಪಲಕ್ಕು 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲಗಂಡ, ಪಳಗಂಡ (ನಾ). ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಗಾರೆ ಮುಂತಾದುವು
 ಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು: "ಪಲಗಂಡನೆನೆ ಮುಚ್ಚಿಗಂ"
 (ಮಂಗರಾ. ೧೧೧-೪). **ಪಳಗಂಡ:** "ಲೇಪಕಂ ಪಳಗಂಡಂ"
 (ಮುಕ್ತೋ. ೩೫-೮೩). [**ಸಂ.**]
ಪಲಗಣ್, ಪಲಗಣ್ಣು (ನಾ). ೧. ಹಲವು ಕಣ್ಣು; ಅನೇಕ
 ಕಣ್ಣು: ದ್ವಿಗುವಿಂಗೆ . . . ಪಲವುಕಣ್, ಪಲಗಣ್ (ಕಮದ. ೧೩೩
 ಪ್ರಯೋ); ಪಲಗಣ್ಣಿಯೊಂದೆಡ ಪೂರ್ವದಿಶಾಧೀಶ್ವರನೆಂಬದಿನಕವಿಭಾ
 ಜಿಸಿದಂ ರಾಜಪ್ರಭರಾಜಸುತಂ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೯). **ಪಲಗಣ್ಣು:**
 ೨. ಕಣ್ಣಿನ ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ: ನೀರುಗಣ್ಣು ಜಾರುಗಣ್ಣು
 ಮಂಜುಗಣ್ಣು ಪಲಗಣ್ಣು (ಕುಕು. ೩೨೮). [**ಪಲ + ಕಣ್**]
ಪಲಗಣ್ಣು (ನಾ). (ಮೈಯಲ್ಲಿ) ಹಲವು ಕಣ್ಣು ಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ
 ದವನು; ಇಂದ್ರ; ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷ: "ಪಲಗಣ್ಣಂ ಪುರುಷೂತ
 ನಿಂದಿರಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೪); ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದನಂತವರ ಪಳ್ಯದೊಳ ಪಲಗಣ್ಣಂ
 (ಕಬ್ಬಿ. ೧೩೩); ಪಲಗಣ್ಣನ ಪಟ್ಟದ ಸತಿ ಸಗ್ಗದ ಲಲನೆಯೊಳ
 ಗೋಲಗಮಿಪೊಂಕೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೧೯).
ಪಲಗಣ್ಣು ಪದ=ಇಂದ್ರಪದವಿ: ಶಿವನಿಂದ ಪಲಗಣ್ಣು ಪದವ ಪಡೆದನೆ
 (ಪ್ರಾಧಾ. ೪-೯೨). **ಪಲಗಣ್ಣು ಬಿಲ್=ಇಂದ್ರಧನು;** ಕಾಮನ
 ಬಿಲ್ಲು: ಪಲಗಣ್ಣು ಬಿಲ್ಲೊಲುಮಿದುರ್ ಕಣ್ಣುಳ್ಳುವನ ಚಕ್ರಬಂಧದ
 ಲರ್ಪಂಡೆಯಂ ಕಂಡೆನ್ (ಸಂಸಪ. ೩೫-೬). [**ಪಲಗಣ್ + ಬಿಲ್**]
ಪಲಗಣ್ಣು 'ಪಲಗಣ್' ನೋ.
ಪಲಗಿ, ಹಲಗಿ, ಹಳಗಿ (ನಾ). ೧. ಮರ, ರೋಡ ಮುಂತಾದುವು
 ಗಳ ಅಗಲವಾದ ಹಾಗೂ ತೆಳುವಾದ ಸೀಳು: ತೇರ ಪಲಗಿಯಂ
 ಮೆಟ್ಟಿಯಂ ಪೋಗಿವೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೩ ವ); ಪಡಗೊಡೆಯ ಪಲಗಿ
 ಯೊಂದಂ ಪಿಡಿದು . . . ತಡಿಯೊಂದೆ (ವಕು. ೨-೮೪); ರತ್ನ ತೆತ್ತಿ
 ದಮಲ ಬೋದಿಗೆ ರೋವೆ ಪಲಗಿಯೊಳ್ಳುತ್ತಿನ ಕುಡ್ಡುಗಳ್ ಮುಖೆಯ
 (ಮೋಹ. ೧೩-೧೫); ನೆಲಗಟ್ಟಿನ ಪಲಗಿಯುಪ್ಪಳಿಸಿದ ಸೊಪ್ಪುಳಂ
 ಕೇಳುತ್ತೆ (ಚಕವಂ. ೩೪-೩). ೨. ಚದುರಂಗ, ಪಗಡೆ ಮೊದಲಾ
 ದುವುಗಳ ಹಾಸು ಮತ್ತು ಅವರ ಒಂದು ಸುತ್ತಿನ ಅಟ: ಆ ಪಲಗಿ
 ಯುಮಂ ಸೋಲ್ತು ಮಹೀಪತಿ ಚಲಿದಂ ಬುಲಕ್ಕೆ ಸೋಲ್ತಂ ಗಡಮಾ

ದ್ರೌಪದಿಯುಮಂ (ಪಂಪಾ, ೭-೪); ವಸಂತಕಳೆಯುಂ ತಾ[ನುಮೊ]
 ದ್ವಿಯಾದಿದರಂತಾದಿವಾಗಳು ಬಾರುದತ್ತನೊಂದೆರಡು ಪಲಗೆಯಂ ಗೆರೆ
 (ಬಂಹಂ. ೩-೭೦ ಪ); ಪೂದಿದ ಪಲಗೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲವಂ ಪುಷ್ಕರನೊಲ್ಲಾಡಿ
 ಗೆಲರ್ (ಸೃಜಂ. ೫೦೬); ಪಣಿತೆಗಂ ಪುರುಷಂಗಮಿವೆ ಲೋಕಕನುಸಾರಿ
 ಯೊನ ಪಾರಿಗಳಾಗಿ ಸುಪ್ರಸಾದಿಗಳೇವರನುಮಿನಂ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯಮಂ
 ಪಲಗೆಯಂ ಮಾಡಿಯಂತಿಪರ್ಪದಸಕದಿಂದ (ಅರಣ್ಯ. ೨-೪-೩).
 'ನೆತ್ತವಲಗೆ' ಪರಾ. ೩. ಚಿತ್ರ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು
 ಬರೆಯಲು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಮರ, ಲೋಹ ಮುಂತಾದುವು
 ಗಳ ಸಾಧನ, -ಭಿತ್ತಿ: ಒಂದು ಚಿತ್ರಾಕೃತಿಯುಮಂ ಮಾಡಿಸುವನೆಂದು
 ಪಲಗೆಯೊಳ್ ರೇಖಿಸೊಂಡು (ಮದ್ದೂರ. ೧೦೯-೬); ಪಲಗೆಗಳೊಳ್
 ಪಲವು ತೆಜದ ಪರ್ಣಶ್ರಮದಿಂ ಪಲವುಂ ರೂಪಂ ಬರೆಗಂ
 (ಬಂಹಂ. ೩-೨೫); ಶಶಿಮುಖಿಯ ಚಿತ್ರವೆಂಬುದು ರಶಿಕಲೆಯ ಪಲಗೆ
 (ಭರಣ. ೧೦-೧೨೦). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗುರಾಣಿ, -ಹರಿಗೆ:
 ಯುದ್ಧದ್ದುಳ್ ಉದಕೇಲಿಬ್ಬದವೆಂಬುವಾಳು ಬಗೆಯುಳ್ಳ ಟ್ಟುಬ್ಬವಲ್ಲ ನಿ
 ಮಿನ್ ಮುಣುಮೋಗೀಶ್ವರನುಳ್ಳ ಕದಿ ತಣದ (ಸೌಖ್ಯ. IX-೬, ೩೯೨-೩;
 ೧ನೆಯ ಶತ); ಪಲಗೆಗಳಂ ಪೊಳೆಯಿಸಿ ಕಡಿತಲೆಯಂ ಜಡಿದು (ಜಗದಿ.
 ೧೨-೧೬); ಕಳ್ಳದ ಕಡಿತಲೆ ಪಟ್ಟಿ ವೆಂಕುಡಿದಿದೊಕ್ಕಯ್ಯಂ ಪಲಗೆ
 ಬೆಲದಾಗಿ ಎಳ್ಳಿಗರ ಮೇಲೆ ಚಿಮ್ಮುವ ಚಮರನ ಲೆಕ್ಕವ ಮಾಡುವರಾರು
 (ಮೋಹ. ೪೦-೧೫). ೩. ೪: ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ
 ಣ್ಯಯ ಪಲಗೆ ಬರೆ ಕಾವ್ಯಕಲಾಪರಿಣತಿಯೊಳ್ ಮಿಲ್ಲ ಪರಿಣತಿಯೊಳ್
 ಭಾಳನೆತ್ತನೆನಿಸಂ ಜನ್ಮಂ (ಅನಂಪ. ೧-೫೪). ೫. ಒಂದು ಬಗೆಯ
 ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ತಮಟೆ: "ಪಲಗೆ-ಫಲಕ=ಹಲಗೆ, ಚೋಲು"
 (ತದ್ವಿ. ೨೫). ಹಲಗೆ: ೧. ರಕುತದ ಭಾರೆ ನಾಡಿತು ರಥದ
 ಹಲಗೆಗಳ (ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ. ೩-೨೬); ೨ ಕಾಯಿ ಬೆಂದು ಕಡುಗಿರಾರದ
 ಹದನನಬಾಡಿಳುಹಿ ಹಲಗೆಯೊಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸೂಪಾ. ೫-೨೬);
 ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಹಲಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಕೊಟ್ಟಿಗಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬಾ
 (ಪ್ರಶ್ನ. ೬೧). ೩. ಹಲಗೆಯನೀಯದೆಯುಂ ಮುಣುಮಲಗೆಯನೀಯದೆ
 ಯುಮಣ್ಣ ಪೊದಪನೆಂಬೀ ಗೆಲವು ಗೆಲವಲ್ಲ ದಾಣೀ
 ನೆಲನಂ ನಿನಗೀಯನೆಂಬುದಂ ಭರ್ಮಸುತಂ (ಮಹಾಣೀ. ೧೦-೧೧);
 ಓಡಲೇಕಿನೊಂದು ಹಲಗೆಯನಾಡಿ ನೋಡುವನೆಂಬೊಲು
 ಕೈಮಾಡಿದನು (ಕುಮಾರ. ೨-೩೪); ವಿಗಡ ಪುಷ್ಕರನೈವನು ಗೆಲಿದನು
 ಹಲಗೆಯೊಂದಣಿ (ಸೃಜಂ. ೪-೨೯). ೩. ಧರೆ ಹಲಗೆ ವೃದ್ಧಿಯಾದುದು
 ಧರಣಿಯ ಮೇಲಿಡ್ ಮರನ ಲೆಕ್ಕನೇ ಗಡಾ (ಭಂಜೋಂಬಂ. ೧-೩೦
 ಅಡಿಪದ್ಯ); ೪ ಕಡವರದ ಮೇಲೆ ಕವಿದಿಡ್ ಶಾಸನದ ಹಲಗೆಗಳಂ
 ತೆಗೆದೊಡಿ (ಪುಣ್ಯಪ್ರ. ೩-೬೪ ಪ); ನಭೋಂಗಣದ ಹಲಗೆಯ ಮೇಲೆ
 ದೀಪ್ತಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೆತ್ತಿರುವ ಪದ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸೊಗಸಾದುದು
 ಬೇರೊಂದಂಟಿ (ಚ್ಯೋತಿದಿ. ೫). ೪. ಸಮಚಿತ್ತವೆಂಬ ನೇಮದ
 ಹಲಗೆಯು ಸಿದ್ಧವು ಶಿವಚಿತ್ತವೆಂಬ ಕೊರಲಗ ಕೊಂಡು (ಬಸವ. ೩೨೫);
 ಕತಾಯ ಮಸೆವ ಹಲಗೆಯ ಬಲಿವ ಸುರಗಿಯ ಬಸಿಯ ಬೆಳಸುವ ವೀರ
 ಭಟರೊಪ್ಪಿದರು ಕಟಕದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೫-೩೪); ಹರಿಗೆ
 ಕತ್ತಿ . . . ಹಲಗೆಯನು ಭರದೆ ಸಿದ್ಧವು ಪರಿವಾರ ನಡೆದುದು
 (ಅಂಜನ. ೩-೬೨); ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ ಮುಟ್ಟುಗಳ, ಹಲಗೆ
 ಕತ್ತಿಯನು (ಇಂಗೀತ. ೧೩-೨೪). ೫. ತಟಕಂಕಟ ಧಿಕ್ಕಟ
 ತಟಕನಿಸುವ ಹಲಗೆಯ ಶಬ್ದಂ (ಕುಂಬಣ. ಪ. ೨೫೪-೨೮);
 ಹಳ್ಳಿಗರು ಚೊಳ್ಳು, ಹಲಗೆ, ದಮ್ಮಡಿ, ದಪ್ಪು, ಟುಮರೆ
 ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸಿಯೂ . . . ಕುಣಿಯುವವನು

ಕರ್ನಾಟಕದ ಕುಂಬಾ ಈಗಲೂ ನೋಡಬಹುದು (ಕನ್ನಡ. ೩೦).
 ಹಳಗೆ: ೫. ವಾದ್ಯ ಹಳಗೆ ಮದ್ದಳ ೨ (ಸೌಖ್ಯ. IX-೬, ೪೬೦-೫೨; 1482). [**ಪಂ.ಫಲಕ**]

ಪಲಗೆಗಂಟಿ (ನಾ). (?) : ಮನೆದಾಣಮುಂ ಪಲಗೆಗಣ್ಣಂ ಮೊದಲಾಗಿ
 ಕಲನೆಯುಂ ಪಡೆಗಣ್ಣು ಸೀಮೆ ಪೆರಮುಲಿ ಪಡುವಣ್ಣು ಸೀಮೆ ತಣವಳ್ಳಿ
 (ಎಂ. XXI, ೨೯-೧೧; ೧ನೆಯ ಶತ). [?]

ಪಲಗೆಗಟ್ಟು (ನಾ). ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಮಾಡಿದುದು :
 ಅರಲ್ ಕಾವರಿಯ ತನ್ನಲೆಯ ಪಲಗೆಗಟ್ಟು ನೋವಂಗಳೊಳಗಣ ಕಪ್ಪುರ
 ವಳಿನಳವಟ್ಟಿ ಜಗಲಿಗಳ ಮೇಲೆ ಪಸರಿಸಿದ ಕುಸುಮದಸಲು ಪಸೆಗಳೊಳಂ
 (ಚಂದ್ರ. ೩-೯೫ ಪ); ಸಂದುವಿಡಿದಂತೆ ತರಂಗೊಳಿಸಿ ರಚಿಸಿದ
 ಕರ್ಣಕಾತದ ಪಲಗೆಗಟ್ಟು ನಡೆಯದೆಯೊಳವಟ್ಟಿ ಎಸಗ್ಗಲಂ ನೆಗಸಿ
 (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೩೧೪). [**ಪಲಗೆ+ಕಟ್ಟು**]

ಪಲಗೆಜೂಜು (ನಾ). ಪಗಡೆಯ ಜೂಜು : ಪಲಗೆಜೂಜಾದಿಂದ
 ಸೂಳೆಯೊಂ (ಅರ್ಧಣೀ. ೫-೩೬). [**ಪಲಗೆ+ಜೂಜು**, (<ಜೂಜು)]

ಪಲಗೆರ್ದೆಯ (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯಂತಹ (ವಿಶಾಲವಾದ) ಎದೆ
 ಯುಳ್ಳವನು : ಪಲಗೆರ್ದೆಯಂ, ನಿಡುವನೆಯಂ, ನುಣ್ಣುಡೆಯಲ್
 (ಕವಾ. ೩. ೩೪ ಪ್ರಯೋ). [**ಪಲಗೆ+ಎರ್ದೆ+ಅ**]

ಪಲಗೆವಿನ್ನಣ (ನಾ). ಗುರಾಣಿಯನ್ನೊಡ್ಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ
 ಕೌಶಲ : ಗುರಾಣಿಯೊಳಗೆ ಪಲಕೆಂಬವಳಾಗಿವಿನ್ನಣಂಗಳೊಡನೆ ಕಾಮನ
 ಪರ್ವತದಂತೆ ಮೊರಚಿತ್ತಿಹಿಯೊಳ್ ಸಿದೆಯುತ್ತುಮಿಡ್ ಕಡುಗಲಿ
 ಕೇಳ್ವಂ (ಅನಂಪ. ೧೧-೪೪ ಪ). [**ಪಲಗೆ+ವಿನ್ನಣ** (<ವಿನ್ನಣ)]

ಪಲಗೋರು (ನಾ). ವ್ಯವಸಾಯದ ಒಂದು ಉಪಕರಣ; ಹತ್ತ
 ರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತರವರೆಗೂ ಹಲ್ಲುಗಳಿರುವ ಕುಂಟೆ; ಜಂತಗುಂಟೆ;
 ಹೆಲುಬೆ: ನಾಲ್ಕುಬೆರಳು ಅಗಲವಾಗಿ ಮೊನೆಯಾದ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು
 ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಇಪ್ಪತ್ತರವರೆಗೂ ಅದರ ಅನುವರಿತು ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು
 ಹಾಸಿರುವ ಕುಂಟೆಗೆ ಅಲಕುಕುಂಟೆ ಹಾಗೂ ಪಲಗೋರು ಎಂಬ ಹೆಸರು
 (ಕೃಷಿಪ್ರ. ೫೬).

[<ಪಲ್+ಗೋರು./ತೆಲು. ಪಲಗೋರು, ಪಲಗಾರು]

ಪಲಚ್ಯೋಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಉರಿನ ಹೆಸರು : ವೈಶಾಖಾರ್ಣ
 ಮಾಸ್ಯಮ್ ಪಲಚ್ಯೋಗೆ ನಾಮಗ್ರಾಮಂ (ಮೈಸೂ. ೧೧೧೪, ೧೨-೧೩;
 ೧ನೆಯ ಶತ). [?]

ಪಲಟಣ, ಪಲ್ಲನು, ಪಲ್ಲನು (ನಾ). ಸೈನ್ಯದ ದಳ; ಪದಾತಿ
 ದಳದ ತುಕಡಿ; ಪಟಾಲಂ: ರಣಮಸ್ತಕಾನನ ಅ ಎರಡೂ
 ಪಲಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಯಾವತ್ತು ಪ್ರಕಾರದ ಆಯುಧಗಳಿದ್ದವು
 (ಕನ್ನಡಿ. ೩೧೬). **ಪಲ್ಲನು:** ಇಂಗ್ಲೀಷರು ತಮ್ಮ ಭರಂಗಿ ಬಂದೂಕು
 ಗಳನ್ನು ಹಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಅವರ ಪಲ್ಲನುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ
 ದಿಟ್ಟನು (ಒಡಕ. ೩೯). **ಪಲ್ಲನು:** ಪೋರಿಸರು ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ತಮ್ಮ
 ಪಲ್ಲನುಗಳ ಸಮೇತ ಬಂದು (ದುಸಾರ. ೩೪). 'ಪಟಾಲಂ' ಪರಾ.

[<ಪೋರ್ಚು. ಇಂ. Platoon./ಹಿಂ. ಪಲ್ಲನ್; ಮರಾ.
 ಪಲಟನ್, ಪಲಟನ್]

ಪಲತೀಗೆಬಳ್ಳಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ : (ಮೈಸೂ.
 ೫೦-೯೯೪). [**ಪಲತೀಗೆ+ಬಳ್ಳಿ**]

ಪಲತುಡುಂಕು (ಕ್ರಿ). (?) : ಗೊಟ್ಟಿಗಾಯಣಿಯರ. ಕಾಯಿಗಳ್ಳಿ
 ತರೆದೊಗುವ ನೆವದಿಂ ಕೊಡಂಕೆಯೊಳ್ ಪಲತುಡುಂಕುಲಾಯದ
 ಪಸುಳಿದುಂದಿಗೆ ಕನ್ನವರದ ಚೆನ್ನೆಯ್ತುಲ ಮುಳರೆಂದರಸಮಂ ಸಾಚ್
 ವಂಕೆಯುಂ (ಅನಂಪ. ೪-೬ ಪ). [?]

ಪಲತೆಲ (ನಾ). ಹಲವು ರೀತಿ; ಅನೇಕ ಬಗೆ: ಇಂತು ಪಲತೆಲದ ಕೋಟಿರಗೊಳುತರ್ಪಣಂ (ಶಾಂತಿಪೂ. ೮೯೪); ಕೆಲಬರ್ ಪಲತೆಲದಿಂ ಜದಿಯೆ (ಸುಕುಮಾರ. ೪-೬೦); ಜಗದಧಿಪಲ್ಲಭನಂ ಲಡ್ಡುಗೆಯಿಂ ಪಲತೆಲದ ಪುಷ್ಪದಿಂ ನಾನಾ ಪತ್ರಗಳಿಂ ಪೂಜಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೧೦೭).
[ಪಲ_೧ + ತೆಲ_೧]

ಪಲದಿನಸ (ನಾ). ಅನೇಕ ದಿನ; ಬಹಳ ಕಾಲ: ಪಲದಿನಸಂ ಸ್ವಾಪ್ಪಡೆಯದೆ ಕರೆವುದರ್ಕಾಗೆವಟ್ಟು ಮಾತಟ್ಟಿದ ಕೆಳೆಯನೆಮ್ಮಪ್ಪಿಯ ನೊಡಂಬದಿಸಲಣ್ಣನೆಂದು ಪೋಗಲ್ವೆಯ್ತು (ಶಾಂತಿಪೂ. ೮-೭೭ ಪ); ಪಲದಿನಸ ನಿಲಾಂಜನೆಯೊಳಿಂತೊಲಿದಿರುತೆ (ಸಾಕ್ಷ್ಯಭಾ. ೧೪-೪೯).
[ಪಲ_೧ + ದಿನಸ]

ಪಲದೇಹಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ತಗಡೂರಿಗೆ ಸಲುವ ಸ್ತಳಸಂಕ . . . ಮನೆವಳ ಅಡದೇಹಿ ಸಕದೇಹಿ ಪಲದೇಹಿ . . . ಸರ್ವ ಸ್ವಾಂಮ್ಯವನು ಆಗುಮಾಡಿ (ಎಕ. III (R), ಸಂಜನ. ೩೩೮-೧೩; 1530).
[ಪಲ_೧ + ದೇಹಿ]

ಪಲಪಗಲು 'ಪಲವಗಲು' ನೋ.

ಪಲಪರಲು (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆಯ ಹರಳು, -ರತ್ನ: ಬಲುವಸದ ತೊಡವು ಪಲಪರಲು ಮಿಸುನಿವಸನ ಪರಿಯಣದಂಗಡಿಯ ಸಾಲ್ಮುಸುಗ ಲೊಪ್ಪಿದುದಾ ಪೊಳಲು (ನೀವಿ:ಸಂ. ೧-೮೨).
[ಪಲ_೧ + ಪರಲು (< ಪರಲ್)]

ಪಲಪು (ನಾ). "ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹೊಸಿದು ಅದನ್ನು ಮೂಗುದಾರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಾಗ ಮಾಡಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಉಂಗುಟ, ಕುಣಿಕೆ" (ಸನ್ನೂರು. ಕೋಶ): ಪಲಪು ಹಾಕಿದ ಹೊಸಹಗ್ಗ ನಾಗನಾಸದ ಮೇಲಿಟ್ಟಿದ್ದೀನಿ; ಕಪ್ಪತ್ತಿನ ಹಗ್ಗ ಕಿತ್ತೊಡರೆ ಹಾಕು (ಸನ್ನೂರು. ೨೪೬).
[← ತೆಲು. ಪಲುಪು]

ಪಲಬಗೆ 'ಪಲವಗೆ' ನೋ.

ಪಲಬಿರುದು (ನಾ). ಅನೇಕ ಪದವಿ, -ಗೌರವ: ತೊಂಗಲ್ಪಂಟಿಯ ಜೋಡುಕೊಡ ಜಗಜಂಪಿನ ಸತ್ತಿಗಿಯ ಪಲಬಿರುದುಗಳ್ಳಿತ್ತವೆಯೆ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ಪ).
[ಪಲ_೧ + ಬಿರುದು]

ಪಲಬು 'ಪಲುಂಬು' ನೋ.

ಪಲಮಾತು 'ಪಲವಾತು' ನೋ.

ಪಲಮೊಗ (ನಾ). ಅನೇಕ ದಿಕ್ಕು; ಹಲವು ದಿಶೆ: ದೆಸೆದೇಸಿಗಳಂ ಮೊಗನೊಗಿದು ಮೊಗಸಿ ಪಲಮೊಗದೊಳವ್ವಳಿಸಿ ಪುಟನೆಗೆನೆಗಿದು ನೆಗಳ್ಳು . . . ಎಲ್ಲರಂ ದೆಹಿಸತೊಡಗಿದುದು ದಕ್ಕುರಿ ನರನ ಬಲದೊಳು (ಚೈವಿಭಾ. ೮-೩೯).
[ಪಲ_೧ + ಮೊಗ]

ಪಲರೂಪು, ಪಲವುರೂಪು (ನಾ). ಹಲವು ರೂಪು; ಅನೇಕ ಆಕಾರ: ರತಿ ಪಲರೂಪಾಂತಂತೆನಿಸ ಸುರಸುರಿಯರ್ ಕಳಸ ಕನ್ನಡಿ ಎದಿದಿರೊರೆ (ಶಬರ: ೫-೫೭ ಪ). **ಪಲವುರೂಪು:** ದಿನಪನುಪಟಿಳ ದಿಂದ ನೆಲೆಗೆಟ್ಟು ಪಲವುರೂಪನೆ ತಾಳ್ದು . . . ಕಾರೊಡಲ ಬೇಡವದೆ ಬೇಟೆಗೆ ಬಿಸಿದೊಳ್ಳೆತರುತಿರ್ದುದು (ಚೈವಿಭಾ. ೨೪-೪೦); ಪಕ್ಷಿಮಾ ಜಲಂ ಪಲವುರೂಪಾಂತು ನಡೆಗೊಳ್ಳಂತೆಯುಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೭೭ ಪ).
[ಪಲ_೧ + ರೂಪು]

ಪಲರ್ಮ (ನಾ). ಅನೇಕ ಸಲ; ಹಲವುಸಾರಿ: "ಒಮ್ಮೆ . . . ಪಲರ್ಮ-ಇವು ಎಣಿಸುವ ಸೂಚ್ಯವರ್ತವು" (ಕಶಸಾ. ೬೮-೫೩೦); ಸಮಸ್ತವಸ್ತುವಂ ಕುಡುವ ಪಲರ್ಮಿಯಂ ಪರಸಿ ಸೇನೆಯನಿಕ್ಕುವ . . . ಬಹುಪ್ರಕಾರಜನಸಂಕಟನೊಪ್ಪಿದುದಾ ಪ್ರಮಾಣದೊಳ್ (ಅದಿಪ. 45)

೪-೫೬); ಮನೋಭವನಂ ತೆಗೆದಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪಲರ್ಮಿಯುಂ ಪರಸಿ (ನೇವಿ:ಪು. ೭-೧೩೨ ಪ); ಒಂದು ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯಾವಾಚಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವತ್ತಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮೆ ಸೇರುವುದು . . . ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಪಲರ್ಮ (ಕೃಷಿ. ೫೨).
[< ಪಲ_೧ + ರ್ಮ]

ಪಲಲಿ 'ಪಲವಲ' ನೋ.

ಪಲಲಿ (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸ; ಬಾಡು: ಲಲನಾರೂಪಮುದಿಗುಂ ಪಲಲಮಯಂ (ಉಸಾರ. ೨೮-೧೬೬); ಮತ್ಸ್ಯ ಹರಿಣಪಲಲಂಗಳಂ . . . ಆ ವನತೆಯೊಳು ಕೂಡಿ ತಿಂದು (ವೀಶ್ಯಪು. ೨-೬-೧೫); ಎಲುಗಳ ರಾಸಿ ಪಂದಲೆಗಳ ಇಡುಗೂಡೆ ಪಲಲದ ಪುಂಜ (ಗೊಮ್ಮಪ. ೭-೯೫).
೨. ಕೆಸರು; ಕೊಚ್ಚಿ. ೩. ದೈತ್ಯ; ರಾಕ್ಷಸ. [ಸಂ.]

ಪಲವಂಗ, ಹಲವಂಗ (ನಾ). ಹಲವು ರೀತಿ; ನಾನಾ ಬಗೆ: ಪಲವಂಗದಲಿ ಕೊಂಡಾಡುವರು (ಬಸವ. ೨೫-೩). **ಹಲವಂಗ:** ಹಲವಂಗ ಗುಣದವನೊಬ್ಬರಸು ತಲೆಯಲ್ಲದವನೊಬ್ಬ ಪ್ರಧಾನ (ಪುರಂದ. ೩-೧೭೭-೧); ಹಂಬರಿಸುತ ಹಲವಂಗದಿ ಹಗಲಿರುಳೆಂಬುದ ತಿಳಿಯದಳಲುತ (ಕಶಸಾಂ. ೩೪-೮೩).
[ಪಲ_೧ + ಅಂಗ]

ಪಲವಂದ, ಹಲವಂದ (ನಾ). = ಪಲವಂಗ: ತಿವನ ಚಾರುಕೃಪೆಯಂ ಪಡೆವುದೆ ಮಂತ್ರವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಪಲವಂದದಿಂದಂ . . . ಒಡಂಬಡಿಸಿ (ಪದ್ಮರಾ. ೧೦-೨೧೪); ಪಲವಂದದಿಂದಾತ್ಮರಿರಲೊಂದೆಂಬುದಾಗದದು ಯುಕ್ತಿಯಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂದೋಜಾ ಭೇದವಿಹುದಾಗಿ (ಅನುಸಾ. ೩-೪). **ಹಲವಂದ:** ಗುರುವು ಈ ತೆರದಿಂದಲಿರಬೇಕೆಲ್ಲದಲಿ ಹಲವಂದ ವೀಳುವ ಗುರುವೆ (ಜಜ್ಞಪು. ೮೩-೩೩); ನಾಡಿನ ಹಲವಂದದ ಮುನ್ನಡೆಗಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ (ಮೋಳಮಾ. ೧೫೩ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ).
[ಪಲ_೧ + ಅಂದ]

ಪಲವಕ್ಕೇನಿ (ನಾ). ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಹೆಸರು: ತತಃ ಪಲವಕ್ಕೇನೀ ನೀಮ್ನಾ ಮರ್ (ಎಕ. VIII, ಸೂರಬ. ೩೩-೮; ಪು. 420). [?]

ಪಲವಗಲು, ಪಲಪಗಲು (ನಾ). = ಪಲದಿನಸ: ಹರನ ಸಾಹಸ ಕಂಜದೆ ಪಲವಗಲು ಮುತ್ತುರ ಪಡಿಬರಿಸಿ ಪೋರಿದುದು (ಹದಿಬ. ೨-೪೪). **ಪಲಪಗಲು:** ಪಲಪಗಲಿಂದವೆ ಕೀಲಿಸಿ ಕೆತ್ತಿದ ಕುಲಿರದ ಪಡಿಯ ನೋಡಿದನು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೬-೬೪).
[ಪಲ_೧ + ಪಗಲು (< ಪಗಲ್)]

ಪಲವಗೆ, ಪಲಬಗೆ (ನಾ). = ಪಲವಂಗ: ಅಲಸದೆ ನಾಣ್ಯದಂಜದೆ ಹುಳುಕದೆ ಪೇಳು ಪಲವಗೆ ಕಬ್ಬದೊಳ್ಳುಗಳ (ಹದಿಬ. ೧-೨೯). **ಪಲಬಗೆ:** ಸುವರ್ಣಪಳೆಯ ಪಳದಿಯ ಜೋನೆಗಳೆಯ ಪಲಬಗೆಯ ಪಲ್ಲಣದ ಪಳ್ಳಜಲ್ಲಿಯ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪಾವುಡದ ಪರಂಶವಣಿ ಪಸರಿಸಿ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೧ ಪ); ಪಲಬಗೆಯ ಬಲೆಗಳೆಂದಂ . . . ಎಸಗೆ ಬೇಟೆ ಗಳಂ (ಪಾಲಾಸ್ಯ. ೩-೮-೧೧).
[ಪಲ_೧ + ಬಗೆ]

ಪಲವಣ್ಣ (ನಾ). ಅನೇಕ ವರ್ಣ: ಪಲವಣ್ಣದ ಗಮನಗೆಯು ಕೋಟಿಗೆ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿದರೆಂಬಂತೆ ಸಲಿ ಮುಲುವವು ಬಣ್ಣ ಪರಿಯ ಹಂಗೆಗಳು ಬಳಸಿ ಕೋಟಿಯ ಮೈವಸದೊಳು (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೦-೩೯).
[ಪಲ_೧ + ಬಣ್ಣ]

ಪಲವಯಣ (ನಾ). ಅನೇಕ ದಿನದ ಪ್ರಯಾಣ: ಪಲವಯಣದ ಮೇಲೆ ಜನನಿಯ ನೋಳ್ವೆಂ (ಜೀವಂಸಾಂ. ೧೫-೩೯). [ಪಲ_೧ + ವಯಣ]
ಪಲವರಿ (ನಾ). = ಪಲವಂಗ: ನೆಲಕೆ ಬಾಗಿದ ಪಲವಯಣ ದೆಂಕಣಿ ಕಸಣಿ . . . ತಳೆಯ ಮರದ ಗೊಂದಲದ ಸಂವರನೆಯಿಂದಾ ಕೋಟಿ ಕಣ್ಣೊಪ್ಪಿತು (ಸಮ್ಯಕ್. ೮-೨೮).
[ಪಲ_೧ + ವರಿ]

ಪಲವರ್ಥ, ಹಲವರ್ಥ (ನಾ). ಅನೇಕ ಅರ್ಥ; ಹಲವು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ: ಒಂದು ಕುಳ್ಳಿ ಪ[ಸಾಕಾಂ. ಹ]ಲವರ್ಥಮಂ

ಪ[ಸಾಕಾಂ.ಹ]ಲವರ್ಧಕೋಂದು ಶಬ್ದಂ ನುಡಿವ ಬೆಡಗುವಿಂ ಸಾನ್ವಾರ್ಥ
ಮೆಂದು ಪೇಟಿಕ್ಕಿಂ (ಮಂಗಳಾ. ೧೩೮-೧). **ಹಲವರ್ಧ :** ಮೇಲಿನ
ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಪಲ + ಅರ್ಧ]
ಪಲವಲ, ಪಲಲಿ, ಪಲ್ಲಲ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಕೊಳ, -ಹೊಂಡೆ :
“ಪುರಹೊಸಲ್ ಬೆಂಚೆ ಪಲವಲಮೆನಲ್ ತಾನಲ್ಪಸರಸಿ” (ಕಬ್ಬಮಂ. ೩೬).
ಪಲಲಿ : “ಬೆಂಚೆ ಪಲವಲಮೆನಲ್ ತಾನಲ್ಪಸರಸಿ” (ಕಬ್ಬಶ್ವ. ೧೨).
ಪಲ್ಲಲ : “ಪಲ್ಲಲಮೆಂದುಂ ಬೆಂಚೆಯೆಂಪು ಅಲ್ಪಸರಸಿ” (ಕಶಸಾ.
೫೩-೧೩೦). [**ಸಂ.ಪಲ್ಲಲ./ಪ್ರಾ.ಪಲ್ಲಲ**]
ಪಲವಸತಿಗೆ (ನಾ). ಚಿಗುರು, ರತ್ನ ಮುಂತಾದುವುಗಳಿಂದ
ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಕೊಡೆ, -ಛತ್ರಿ : ಕನಕದಂಡದ ಚವಕ ಸದಕ
ಹಳತಾದದೆ ಹೊಸತ ಮಾಡಿಸುವನು ದೇವರ ಪಲವಸತಿಗೆ ಹಜಾದದೆ ಹೊಸ
ಪಟ್ಟಿಗಳ [ಹೊಲ್ವಿ]ಳ್ಳುದನು (ಸಾಕಾಂ. IX-ii, ೪೧೬-೪೪ : 1977).
[P ಇದು ‘ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆ’ ಎಂಬುದರ ಅಪರಿವಿತ್ತ]
ಪಲವಾಡು (ಕ್ರಿ). ಹಲವು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳು ; ಹೆಚ್ಚು ಮಾತ
ನಾಡು ; ಬಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಮಾತಾಡು : ಈ ಸುರಸಭೆಯೊಳ್ ಪಲ
ವಾಡು[ಪಾಕಾಂ.ದು]ವೆನ್ನ ಸಾಲಗೆ ಬಲಸ್ತನೊರ್ಮಗೆ ಜೀಯ ದೇವೆಂದ
ಪುದೇ (ಅದಿಪ. ೧೨-೧೦೧) ; ಅಂತು ನೊಂದು ನೋಡಿ ಪಲಂಬಿ ಪಲವಾಡಿ
(ಗದಾಯು. ೫-೪ ಪ) ; ನೊಂದು ಪಲಂಬಿ ಪಂಬಲಿ ಮೇಣ್ಣಲವಾಡಿ
ಬಳುಡು ಬಾಡಿ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೧೩೪). [**ಪಲ + ಅಡು**]
ಪಲವಾತು, ಪಲಮಾತು, ಪಲವುಮಾತು, ಹಲವುಮಾತು (ನಾ).
ಅನೇಕ ಮಾತು ; ಹೆಚ್ಚು ಮಾತು : ಪಲವಾತದೇನಿಲ್ಲಿಯ ಮಡಗಿದಂ
ರಸಮನೊಲವಿನಂ ಕುಡುವುದನೆ (ಅರಾಚ. ೨-೧೩-೨೦). **ಪಲವಾತು :**
ಮಾತುಕಾಡತನದಲಿಂದ ಪಲವಾತವೇತಕೆ (ಬಸವ. ೩-೫೬).
ಪಲವುಮಾತು : ಈ ಪಲವುಮಾತೇತಕವನತಿಹಾಸಿ (ಬಸವ.
೨೪-೩೯) ; ಪಲವು ಮಾತೇನೈವರೊಡವುಟ್ಟಿದರು ಸನ್ನೆ ತರು (ಸಾಕಾಂ. ೧-೪೬). **ಹಲವುಮಾತು :** ಹಲವುಮಾತೇನೊಂದೆ ಸಾಲದೇ
(ಸಾಕಾಂ. ೨೫-೩೨). [**ಪಲ + ಮಾತು**]
ಪಲವು ‘ಪಲ’ ನೋ.
ಪಲವುಕಾಲಂ ‘ಪಲಕಾಲಂ’ ನೋ.
ಪಲವುಪಾಯ (ನಾ). ಅನೇಕ ಉಪಾಯ : ವಿಧುಹಾಸನಂ
ಪಲವುಪಾಯದಿಂದಿಗ ಸಾಂ ಪಧಿಸದಿದೊಡೆ ತನ್ನ ಸಂತತಿಗೆ
ಧಯನಾಳ್ವಧಿಕಸಂಪದವಾಗದು (ಜೈವಿ. ೩೧-೩೭).
[**ಪಲವು(<ಪಲ) + ಉಪಾಯ**]
ಪಲವುಮಾತು ‘ಪಲವಾತು’ ನೋ.
ಪಲವುರೂಪು ‘ಪಲರೂಪು’ ನೋ.
ಪಲವುಸೂಳ ‘ಪಲಸೂಳ’ ನೋ.
ಪಲವುಸೂಟ ‘ಪಲಸೂಟ’ ನೋ.
ಪಲವೆದೆ (ನಾ). ಹಲವು ಸ್ಥಳ ; ಅನೇಕ ಕಡೆ : ಪಲವೆಯೊಳ
ಮುಯುರಂ ಪಿಯುರುನಂ ಕಾದಿ ಗೆಲ್ಲ ಪಲವೆದೆಗಳೊಳಂ ಮಹಾಧ್ವಜಮು
ನೆತ್ತಿ ಮಹಾದಾನಂಗೆಯ್ದು ನೆಗಲ್ಲ ಗಂಗೆವಿದ್ಯಾಧರಂ (ಎಲ. II,
೫೯-೧೦೧ : 974). [**ಪಲವು(<ಪಲ) + ಎದೆ**]
ಪಲವೆಣೆ (ನಾ). ಹಲವು ರೀತಿಯ ಯೋಚನೆ ; ಹಲವು ಬಗೆಯ
ಅಲೋಚನೆ : ಮಿಕ್ಕ ಸೂಯರ ನೆರವಿ ಗಜಬಜನೆ ಕಂಡಿಳೆಯೊಳೊಳ್ಳ
ನೊಡಲಂ ಬಟ್ಟುವಾಹನಂ ಮೃತಕಲ್ಪನಾಗಿ ಪಲವೆಣೆಯಿಂದೆ (ಜೈವಿ. ೨೪-೪೫).
[**ಪಲವು(<ಪಲ) + ಎಣೆ**]
ಪಲವೇಂಟೆ (ನಾ). ಹಲವು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ : ಇಂತು ಪಸ್ತುತಿತೆಯಂ

ಪಲವೇಂಟೆಯನಾಡಿ (ರಾಜಶೇ. ೫-೧೧೪ ಪ). [**ಪಲ + ಬೇಂಟೆ**]
ಪಲವೋಡು (ನಾ). ಹಲವು ರೀತಿಯ ವಿದ್ಯೆ, -ಅರಿವು : ಪಲ
ವೋಡುಗಳಿಂದ ಪಲವುಗೈವುಗಳಿಂದ . . . ಬೆಲೆವಡೆದಿರ್ಪನೆಂದೆನುವಳಲ್ಲ
(ಹದಿಬ. ೧-೩೩). [**ಪಲ + ಓಡು**]
ಪಲಸ ‘ಪಲಸು’ ನೋ.
ಪಲಸರ (ನಾ). ೧. ಹಲವು ಎಳೆಗಳುಳ್ಳ ಸರ : ಮನೋಹರಪುಷ್ಪಗಳ
ಎಕ್ಕಸರ ದುಸರ ಪಲಸರ ದಂಡೆ ಬಾಸಿಗೆ ವಿವಿಧಮಾಲಾಬಣ್ಣಗಳು (ಜೈವಿ. ೮-೧೦). ೨. ಹಲವು ಬಗೆಯ ಮಾಲೆ : ವಿಲೇವನಚಂದನಾಂ
ಗಿಂದಿ ರಾಮಂಚದ ವೀಜನಂ ಪಲಸರಂ ಪದಿಗಂ ರತಿಗೇಹಮೊಪ್ಪುಗುಂ
(ಮನ್ವಿ. ೧೦-೩). [**ಪಲ + ಸರ**]
ಪಲಸಿಗೆ, (ನಾ). ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವಿಕೆ ;
ಫಲಿಸಿಕೆ : ಈ ಊರಿಗೆ ನಾವು ಬಂದದ್ದು ಸಮಗೆ ಆಗಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಹಳ್ಳಿಗಾಡ
ವಾಸ ಸಮಗೆ ಪಲಸಿಗೆ ಇಲ್ಲ (ಮಾದುರಾ. ೧೯೬). [**ಪಲಿಸಿಕೆ**]
ಪಲಸಿಗೈ, ಪಲಸುಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು : ಶ್ರೀಲೋಕಜಿ
ಯರಸರ್ ಬನವಾಸಿ ಪನ್ನಿಚ್ಚಾಸಿರಮುಂ ಪಲಸಿಗೆ ಪನ್ನಿಚ್ಚಾಸಿರಮುಂ
ಮಾಳ್ವಲೆವನುಜುಸಾಸಿರಂ . . . ಆಳೆ (ಎಲ. VII (S), ೩೩೦.
೩೩೪-೫ : 992). **ಪಲಸುಗೆ :** ಮಲವರೋಪದಂದಪ್ರಮರ ದಿಪ್ಪುವ
ವೀರಭೋಜಿಯಂ ಕರಂ ಪಲಸುಗೆನಾಗೊಡದಿಂ ಸೊಗಯಿಸಿದ್ದೊಡೊ
ಕಲ್ಪಮಹೀಜದಂದದಿಂ (ಕಕುಲ. ೫-೫ : 994). [?]
ಪಲಸು, ಪನಸ, ಪನಸು, ಪಲಸ, ಹಲಸು, ಹಳಸು, (ನಾ).
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ಮತ್ತು ದಪ್ಪವಾದ ಮುಳ್ಳಿನಂತಹ
ಒರಟು ಮೇಲ್ಮೈಯುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಸಿಂಹಿಯಾದ ತೋಳೆಗಳುಳ್ಳ
ಅದರ ಹಣ್ಣು : ಬೇವೊಡಿದು ಕಾಯ್ದು ಪಲಸೆಳಸೇರ್ಪಿನಲಂ ಕಜಿವ
ತೆಂಗು (ಪರಾಪಾ. ೧-೧೧೨) ; ಎಳಗಾಯ್ದೊಡೆ ತಲ್ಪ ತೆಂಗು ಜೀರಿಂ
ತುದಿಮುಟ್ಟಿ ಕಾಯ್ದು ಪಲಸೆಂಬಿವು ಕುಂದವು ನಂದನಂಗಳೊಳ್ (ಮ.ವಿ.
೨-೧೫) ; ಪಲಸು ಮುಂತಾದ ಪಣ್ಣಳ ಮೆದ್ದು (ಮೋಹತ. ೪೨-೧೪).
ಪನಸ : “ಪನಸಂ ಹಲಸು” (ಮಂಗಳಾ. ೩೬-೧೬) ; ಪನಸಾಮ್ನ
ಕದಳಿ ನಾರಂಗ ಸಾಕೀರೀಫಲಾಮೃತಾಸ್ವಾದದ ತಣ್ಣನೆ ತಣೆದು (ಅದಿಪ.
೧೧-೬೯) ; ಪನಸಾಮ್ನ ನಾರಂಗ ದಾದಿಮುಫಲಂಗಳಂ . . . ಪೂಜಿಸಿದಂ
(ಕಪ್ಪ. ೯-೫) ; ಪನಸಂ ದ್ರಾಕ್ಷೆ ಜಂಬು . . . ಕಣ್ಗೆಸೆವು
(ಜೈವಿ. ೧೯-೬) ; ನಾರಿಕೇಳ (ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ) ಮತ್ತು ಪನಸ
(ಹಲಸು) (ಪ್ರವಾಣ. I, ೨೦೫). **ಪನಸು :** ಅಮೃಂ ಬೆಳಲಿಂಗುಳಂ
ಪನಸು ನಿಂಬಂ ಜಂಬು ಜಂಬೀರಕಂ (ಕಾವ್ಯಾ. ೧೦೪೦ ರೂಪಕ) ;
ಕದಳಿ ದಾದಿಮು ಮಾತುಳಂಗೆ ಪನಸಿಂ ದೇಸಂ ಕರಂ
ನೋಡಿಕ್ಕುಂ (ಕಂ. I, ೪೯-೬ : 1423) ; ನೆಜೆ ಕಾತ ಪನಸುಗಳ . . .
ಸೊಗಸು ಸೇಳಿದುದು ಮನವನು (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೨೬). **ಪಲಸ :**
“ಪಲಸ (ಸು)-ಪನಸ” (ಕದ್ರ. ೨೫) ; ನೆಲ್ಲಿ ಕಡವೀಚಲ್ ಮಾರು
ತುಂಬುರ್ಪಳಲ್ ಪಲಸಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೨೩). **ಹಲಸು :** “ಪನಸ,
ಕಂಟಿಕೀಫಲ, ಹಲಸು-ಈ ೩ ಹಲಸು” (ನಾಚಿ. ೧೦೮) ; ಕಬ್ಬು
ಬಾಳೆ ಹಲಸು ನಾರಿವಾಳಕ್ಕೆ ಸಿಹಿನೀರನೆಜಿದನರಾಯ್ಕ (ಮಹಾದೇ.ಬ.
೧೦-೩) ; ಫಲಭಾರತ್ರಿಯ ಸೊಂಪಿಂದೊಲೆವ ಹ[ಪಾಕಾಂ.ಪ]ಲಸುಗಳ
(ಕಾಮದಾ. ೧-೮೯) ; ಸುಲಭದಾನಿಯ ಪೋಲ್ವು ಪರ್ಗೊನೆಯೊಳು
ಕಾತ ಹಲಸಿನ ಮರಗಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಮೋಹತ. ೨೪-೪೬). **ಹಳಸು :**
“ಪನಸ, ಕಂಟಿಕೀಫಲ ಹಳಸು” (ನಾಚಿ. ೩).
[ದೇ. II ತಮಿ. ಪಲವು, ಪಲಾ, ಪಿಲಾ. ಮಲ, ಪಿಲಾವು, ಪ್ಲಾವು.
ಕೊತ. ಪಲವಾ ; ತುಳು. ಪಿಲ, ಪಿಲ್ಲ ; ಕೊಡ. ಪಿಲ ; ತೆಲು. ಪನಸ.

ಪರ್ಜೆ. ಪೆನಚ್; ಗದಬ. ಪನಿಕ್; ಕುವಿ. ಪರ್ಜೆ, ಪನ್ನೆ./ಸಂ. ಪನಸ, ಪಲಸ, ಪನಸ, ಪಲಸ./ಪ್ರಾ. ಪನಸ]

ಪಲಸುಗೆ 'ಪಲಸಿಗ್ಗೆ' ನೋ.

ಪಲಸುವಣ್ (ನಾ). ಹಲಸಿನ ಹೆಣ್ಣು : ಒದವಿದ ಪಲಸುವಣ್ ಮೃದಂಗವಾ ಕರ್ಣಕಾರದ ಪೂನೆ ಪೊಂದಾಳವು (ಪದ್ಯರಾ. ೮-೨೪).

[ಪಲಸು+ಪಣ್ಣ]

ಪಲಸೂಳ್, ಪಲವುಸೂಳ್, ಪಲವುಸೂಟು, ಹಲವುಸೂಳ್(ನಾ).

ಅನೇಕ ನೇಳೆ; ಹಲವು ಬಾರಿ : ಭುವನಾಧಿಕರಪ್ಪಗುಣಪಿನ್ನರ ಪದಯುಗಕಾಂ ಪಲಸೂಳಿಗು ವನು(ಜಯಕಾ. ೧-೨). ಪಲವುಸೂಳ್ :

ಬೆನ್ನುಗಳಂ ಪಲವುಸೂಳ್ ಮುರಿಮುರಿದು ಕೊಳುತ (ಜಸಪ. ೫೨-೧೨).

ಪಲವುಸೂಟು : ಸರ್ವಜ್ಞರ್ ಬೆಸಸೆ ಪಲವುಸೂಟುಮೆಲ್ಲಂ ಕೇಳ್ದಡಾದೆವು (ಅದಿಪ. ೧೨-೧೦೫ ಪ). ಹಲವುಸೂಳ್ : ಹಲವು ಸೂಳ್ ಶೀತೋಷ್ಣ ನಿರ್ಮಲಕಲಿರದಧಿಪೇಕಂಗಳಂ ಕೋಮಳಮಹಾಶಿವ

ಲಿಂಗದಂಗೆಂ ಕಂದುವುದೊ (ಜಸಪ. ೩೫-೧೨).

[ಪಲ + ಸೂಳ್ (< ಸೂಟು)]

ಪಲಹಾರ 'ಫಲಾರ' ನೋ.

ಪಲಾಂಡು (ನಾ). ಈರುಳ್ಳಿ; ನೀರುಳ್ಳಿ : "ಉಳ್ಳ ಗೃಂಜನಂ ಲತಾನಂ ಲಸೋನಂ ಪಲಾಂಡುವಳ್ಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೫); ಪಲಾಂ

ಡುವುಮಿಂಗುಂ ಘನಸಿಂಹಮೂಲಕಂ ಮುನ್ನಿನ ನಿಶಿಯೊಳೊಡರ್ಬಿದಾ ಪದಾರ್ಥಂ ಮತ್ತಂ . . . ಅಗವು ವಿಧಿಯೊಳ್ (ವಿಷ್ಣು ಪ. ೩-೩-೧೬೬);

ಪಲಾಂಡುವೊಳುಂಟೆ ಪಟೇರಸೌರಭಂ (ಪ್ರಪವಿ. ೧೯-೩೧); ಬಂದದಲಿ ಶಾಕವನು ಮಾಡುವೆವೆಂದು ಸೀಳ್ದಿರಿಸಿದ ಪಲಾಂಡು ಸುಗಂಧವನು

ಸೇವಿಸತ (ಪಲಾಂಡು. ೨). [ಸಂ.]

ಪಲಾನಾ 'ಫಲಾನ' ನೋ.

ಪಲಾನೆ 'ಫಲಾನ' ನೋ.

ಪಲಾನ್ನ (ನಾ). ಮಾಂಸವನ್ನು ಬೆರೆಸಿ ಮಾಡಿದ ಅನ್ನ : ಮೃದು ಪಲಾನ್ನವಿದೊ ಕಮ್ಮಿಗೆ ಮೂಗನೊಲಿಸುತಿದೆ (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೧೫೬-೧೦೬).

[ಪಲ + ಅನ್ನ]

ಪಲಾಯನ (ನಾ). ೧. ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋಗುವಿಕೆ; ಪರಾರಿ : ಕವಿಜರ್ಜುನನೋಡದಿರು ಕ ರವ ಪಲಾಯನವಳೆಟೆ ಪಾರ್ಥಿವರ

ಪಂಥವೆ ಮರಳಿ ನಿಂದಿರು ಕೊಲುವುದಿಲ್ಲೆಂದ (ಕುವ್ಯಾಪಿ. ೮-೬೫); ಸಾಯ ಬಿದ್ದರ ಬಿಟ್ಟು ಕೆಲರು ಪಲಾಯನಂಗಳ ಹೂಡೆ (ಕಾಶಿಂ. ೨೦-೬೦).

೨. ಕುದುರೆಯ ಜೀನು.

ಪಲಾಯನಮಂತ್ರ ಜಪಿಸು = ಓಟ ಕೀಳು; ಓಡು : ರಾಜನ ರಣಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಲೇ ಶತ್ರುಗಳು ಪಲಾಯನಮಂತ್ರ ಜಪಿಸಿ

ದರು (ರೂಢಿ). ಪಲಾಯನ ಮಾಡು = ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿ ಹೋಗು; ಪರಾರಿಯಾಗು : ಅರೋಚಿಸಿದ್ದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಭಾವಗಳೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿಗೋ ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದ್ದುವು (ನಂಟದ. ೩೯); ಹೇಳದೆ ಕೇಳದೆ

ಪಲಾಯನ ಮಾಡಿದನು (ಬಂಕಿಮ. ೪೧). ಪಲಾಯನ ಸೂಕ್ತವನ್ನು ಹೇಳು = ಪಲಾಯನಮಂತ್ರ ಜಪಿಸು : ಅವರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವುದರೊಳಗೆ ನಾನೇ ಪಲಾಯನಸೂಕ್ತವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭವು

ಮರಳಿ ಬಂದೊದಗಿತು (ರಾಜಾಮ. ೬೯). ಪಲಾಯನ ಸೂಕ್ತ ಪಠಿಸು = ಪಲಾಯನಮಂತ್ರ ಜಪಿಸು : ಬೆದರಿ ಬಾಣಸಿಗರು ಪಲಾಯನಸೂಕ್ತ

ಪಠಿಸಿದ್ದಾಗಿತ್ತು (ಕಂಬಹ. ೨೦). [ಸಂ.]

ಪಲಾಯನಗೈ (ಕ್ರಿ). ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿ ಹೋಗು : ಅನಿಲಗಳು ಪಲಾಯನಗೈಯಲು ತಕ್ಕವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭೂಮಿ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ

ಕಡೆಗೇ ಬಲವಾಗಿ ಎಳೆದು ಆಕರ್ಷಿಸಿದೆ (ಅಶಾ. ೧೯).

[ಪಲಾಯನ+ಗೈ (< ಕೆಯ್)]

ಪಲಾಯನಪಂಡಿತ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಹೇಡಿ : ರಣನಾಟಕ ಪಲಾಯನಪಂಡಿತರು ನೀವೆಂದನಾ ಮಗಧ (ಕುವ್ಯಾಪಿ. ೨-೮೮).

[ಪಲಾಯನ+ಪಂಡಿತ]

ಪಲಾಯನವಾದ (ನಾ). ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನೂ ಎದುರಿಸದೆ ಅವುಗಳಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ :

ಇಕ್ಕಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಮಕ್ಕಿ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪಲಾಯನವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ). IP ಇದು ಇಂಗ್ಲೀಷಿನ

'Escapism' ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಅನುವಾದ. [ಪಲಾಯನ+ವಾದ]

ಪಲಾಯನವಾದಿ (ನಾ). ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನೂ ಎದುರಿಸದೆ ಅವುಗಳಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವವನು : ಕತೆ

ಗಳಲ್ಲಿ, ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಸಿಕ್ಕಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಮನುಷ್ಯ ಪೆದ್ದ, ಪಲಾಯನವಾದಿ (ಪೂಜಪ್ಪ. ೧೩೧).

[ಸಂ.ಪಲಾಯನವಾದಿನ್]

ಪಲಾಯನಸೂಟಿಕಾಣ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಹೇಡಿ : ಏಜುವದೆ ದವರನು ಪಲಾಯನಸೂಟಿಕಾರರನವರ ದಳದಲಿ ತೋಟಾ ಹೇಳುವರೆನ್ನ

ಹವಣೆ (ಕುವ್ಯಾದ್ರಿ. ೧೬-೨೮).

[ಪಲಾಯನ+ಸೂಟಿಕಾಣ (< ಸೂಟಿಕಾಣ)]

ಪಲಾಯಿಗ 'ಪಳಾಯಿಗ' ನೋ.

ಪಲಾಯಿತ (ನಾ). ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿಹೋದವನು; ಪರಾರಿ ಯಾದವನು. [ಸಂ.]

ಪಲಾರ 'ಫಲಾರ' ನೋ.

ಪಲಾಲ, ಪಳಾಳ (ನಾ). ೧. ಹುಲ್ಲು; ತೃಣ : ನಮಗಿದು ಪಲಾಲಭಾರಂಜೋರಿ ಮಹೀತಲಭಾರಂ (ಅದಿಪ. ೧೪-೩೩).

೨. ಪೈರಿನ ಕಾಂಡ, -ದಂಟು : ತನಯನಂ ಪಡೆಯದೆ ಬಾಳ್ವನ ಸಂಸಾರಮಸಾರಂ ತೆನೆಯಿಲ್ಲದ ನವಪಲಾಲದಂತೆರೆ ಧರೆಯೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೩-೬೫).

೩. (ಆಲಂ) ನಿಸ್ಸಾರವಾದುದು; ಜೊಳ್ಳು; ಟೊಳ್ಳು : "ಪಲಾಲ, ನಿಪ್ಪಲಾ-ಫಲವಿಲ್ಲದ ಹೊಟ್ಟು, ಜಳ್ಳು"

(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೮೦); ಅರೆಯ ಧರ್ಮವೊಂದೆ ಶರಣೆನ್ನ ಪಲಾಲಮು ನೊಲ್ಲೆನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರಮೆ ಸಾಲ್ಕುಂ (ಪದ್ಯಾರಾ. ೧೪೩-೨೪); ಪಲರೊಳ್ ಬಜುವಾತುಗಳಂ ಪಲರ್ವೆ ಬತ್ತರಿಸಿ ನುಡಿದು ಮನಮೊಳಳುಂಬಂ

ನಲಿವನನೇಂ ನರನೊಬ್ಬದೆ ಪಲಾಲಮನವೇಬ್ಬುವಾತನಂ ಮಾನಸರೊಳ್ (ಪೀತಮೂ. ೨-೧೫೬).

೪. ಜೊಳ್ಳುಮಾತು; ವೈರ್ಥವಾದ ನುಡಿ : ಬೇಜೊಂದು ಪಲಾಲಮಂ ಗಬಟಿ ಜಾತುಯಕ್ಕೆ ಮುಯ್ಯಾಂ ಪುಡೇ (ಸುಕುಮಾ. ೧೦-೧೧೪).

ಪಳಾಳ : ೧. ಸುತ್ತಿದ ಪಳಾಳ [ಪಾಶಂ.ಲಾಲ]ವರ್ತಿಯಂ ಕಳೆದು ಭಬ್ಬರಳರ ಪಾದಮೂಲದೊಳ್ ತಂದಿಕ್ಕುವುದುಂ (ಜಾವಂತ. ೩೪೬).

೩. ಪಲವು ಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳೊಳಂ ಪಳಾಳಮಂ ಬಿಸುಟು ಸಾರಮಂ ತೆಗೆದು (ಜಾತಕ. ೧-೧೮).

೪. ಒಳಗಜಾಯದೆ ಪೊಟಗಜಾಯದೆ ಪಳಾಳಮಂ ನುಡಿದ ನಿಮ್ಮ ನುಡಿ ಗೆಮಗೀಗಲ್ ಮುಳಿಯದೆಡೆಯಿಲ್ಲ (ಅದಿಪ. ೯-೧೦೫); ಕುತರ್ಕಾಳಾಪ ಸಂಸ್ಕಾರಮಂ ಪಿಡಿದೇನೆಂದು ಪಳಾಳಮಂ ಗಬಪುವೈ (ವರ್ಧಮಾ. ೧೪-೧೪).

೫. ತಕ್ಕು; ವೋಸ : "ಪಳಾಳಂ-ತಕ್ಕು" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨); ಲಲನೆಯರ ಚರಿತಮುನಿಮಂ ಪಳಾಳಂ (ಪಾಶ್ವರ್ಥ. ೪-೫); ಅಸೆಯ ಪಳ್ಳಿ ಪಳಾಳದ ವಾಸಂ ಜತ್ತಕದ ಜನ್ಮಭೂಮಿ . . . ಇದನೆ

ಸೂಳಿಗೇಂ ಕಣ್ಣೆಸೆಕುಂ (ವೀರವಿ. ೬-೯೬). [ಸಂ.]

ಪಲಾವ್, ಪಲಾವು, ಪುಲಾವು (ನಾ). ೧. ಮಾಂಸದ ಅನ್ನ; ಬಿರಿಯಾನಿ. ೨. ತರಕಾರಿ, ಮಸಾಲೆಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಭಾತು, -ಅನ್ನ: ಈಚೆಗೆ ಮದುವೆಯ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಲಾವ್ ಮಾಡಿಸುವುದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ (೨೩೫). **ಪಲಾವು:** ೧. ನೀರುಳ್ಳ, ಮೇಣು ಹಾಕಿದ ಕುರಿಕಾಲಿನ ಸಾರು ಅಥವಾ ಒರಟಾದ ಕುರಿಮಾಂಸದ ತುಂಡು ಸೇರಿದ ಪಲಾವು (ಸಗಡೊ. ೨೩೧); ಕೆರಿಸಿದ್ದನೆ ಗಟ್ಟಿದ ಅಡು ಸಾಬರೆ ಅದೇಗಿಯ ಪಲಾವಿನ ವಾಸನೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತ ವಾಗಿ . . . ವಾಯುವುಂಡಲದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸುತ್ತ (ಮಲಮ. ೪೪೯). **ಪುಲಾವು:** ೧. ಸಾಹೇಬರು . . . ಪುಲಾವು ತಿನ್ನದ ದಿನವಿಲ್ಲ (ಜಾರುದಾ. ೪೫). [**ಪಾರ. ಪಲಾವ್, ಪಿಲಾವ್; ಹಿಂ. ಪುಲಾವ್; ಮರಾ. ಪುಲಾವ್, ಪುಲಾವಾ**]

ಪಲಾವು 'ಪಲಾವ್' ನೋ.

ಪಲಾಶ (ನಾ). ೧. ಎಲೆ; ಪತ್ರ: ಪಲಾಶವಾಸನಿಸ್ಸುರಿಕಮರಾಳ ನೊಂದು ಶಿಶುವಾಗಿರೆ ಬಾಣತಿಯಂತೆ ಕಣ್ಣದೇಂ ಸುರುಚರಮಾಯ್ತಾ ನೀರಜನಿ (ರಾಜಶೇ. ೨-೬೩). ೨. ಮುತ್ತುಗದ ಮರ; ಕೆಂಪುಕ: "ಮುಟ್ಟುಗಮನೆ ಪಲಾಶಂ" (ಕವಿಕಂ. ೫೭); ಅದು . . . ವಿವಾಹ ಗೇಹದಂತೆ ಸಮಿಕ್ಕು ಶಕುನುಮಶಮಿಪಲಾಶೋಪಶೋಧಿತಮುಂ . . . ಎನಿಪುದು (ಕಾದಂಭು. ೧೦೦); ಅರ್ಘ್ಯಪಾನೀಯಪಲಾಶಕಾಂಡಕುಶ ಕುಸುಮದತ್ತನಪ್ರಶಸ್ತಿ ಕೆಡೆನುಡಿಯೆ (ಪಂರಾಮಾ. ೬-೧೨೫ ಪ). ೧, ೨: ಮಧುಮಧುಪಾನಪ್ರಮತ್ತಾ ಟಿವೀಪಿಂಜರಿತಾಸ್ತಾಡಂಬರಂ ಪೂಕೆಸೆದುದಸದಳಂ ಪೋತ್ಪಲಾಶಂ ಪಲಾಶಂ (ಅನಂಭ. ೬-೭೬). ೩. ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವವನು; ರಾಕ್ಷಸ. ೨, ೩: ರಂಜಿಸಿದುದೆಸೆವ ಪೂಗೊಪಿಂಜಂ ದಕ್ಷಿಣಾಯಾತಮರುನ್ನೊಪ್ಪಲಾಶಂ ಪ್ರಸವಕ್ಕುತಘನಾಳೀ ಪಲಾಶಂ ಪಲಾಶಂ (ಜಗದಿ. ೧೪-೨೪). ೪. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಕಾಡುಅರಿಸಿನ; "ವನಹರಿದ್ರಾ" (ಪಂಡಿತ. ೨೪೫). ೫. ಕಾರ; ಕಟ್ಟು. ೬. ಕಹಿ; ತಿಕ್ಕ: "ಪತ್ರಮುಂ ಮುಳುಮುತ್ತಂ ಕಟ್ಟು ತಿಕ್ಕಮೆಂದಿವು ಪಲಾಶಾಪ್ಪಂ" (ಸಾನಾರ. ೧೪೮). [**ಸಂ.**]

ಪಲಾಶಪರ್ಣ (ನಾ). ಮುತ್ತುಗದ ಎಲೆ; ಪಲಾಶಪರ್ಣವೆ ಪಾತ್ರ ಭೋಜನ ಕಂದಮೂಲಭಲ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೧೬-೧೨).

[**ಪಲಾಶ+ಪರ್ಣ**]

ಪಲಾಶಪತ್ರ (ನಾ). -ಪಲಾಶಪರ್ಣ: ಪಲಾಶಪತ್ರದೋಳ್. ದನನದ ನಿಡುಪೊವುಮಂ ಮರುಗದ ಕುಡಿಯುಮಂ . . . ತಂದು ಮುಂದಿಬುಪಿ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೫-೪೯). [**ಪಲಾಶ+ಪತ್ರ**]

ಪಲಾಶವೃಕ್ಷ (ನಾ). -ಪಲಾಶ: "ಮುಟ್ಟುಗಮೆಂದು ಪಲಾಶವೃಕ್ಷಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೦-೬೨). [**ಪಲಾಶ+ವೃಕ್ಷ**]

ಪಲಾಶವೃತ್ತಿ (ನಾ). ೧. (ಎಲೆಗಳಿಂದ) ಹಸುರಾಗಿರುವಿಕೆ. ೨. ರಾಕ್ಷಸರ ವರ್ತನೆ. ೧, ೨: ಮಧುಪಾನಪ್ರವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದು ತುಂದಿಗಳೋ ಪ[ಲಾ][ಪಾಂಂ.ರಾ]ಶವೃತ್ತಿಯೆಂಬುದರಣ್ಯಂಗಳೋ ಪರ್ಣಸಂಕರಭುಂಬುದು ಚಕ್ರಕರ್ಮಂಗಳೋಲ್ಲದೆ ಪೆಟನೆಡೆಯೊಳ್ಳ (ಪರ್ಥಮಾ. ೧-೪೫ ಪ). [**ಪಲಾಶ+ವೃತ್ತಿ**]

ಪಲಾಶಶಾಲೆ (ನಾ). ಎಲೆವನೆ; ಪರ್ಣಕುಟೆ: ಬಡುದಿನಸಂಗಳನು ನೋಕಿದನು ನೈ ಪತಿ ಪಲಾಶಶಾಲೆಯಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೨೩-೪).

[**ಪಲಾಶ+ಶಾಲೆ**]

ಪಲಾಶಿ (ನಾ). ೧. ಎಲೆಗಳುಳ್ಳದು; ಮರ: "ನೃಕ್ಷ: . . . ಪಲಾಶೀ, ದ್ರುಃ, ದ್ರುಮಃ, ಅಗಮಃ-೧೩ ವೃಕ್ಷಗಳ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೧೦). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ. ೩. ಒಂದು

ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಮಟೆ: "ಪಲಾಶಿಕಾ, ಪಲಾಶೀ-ಈಯೆರಡುಂ ಅಂಬಟೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೨). [**ಸಂ.ಪಲಾಶಿನ್**]

ಪಲಾಸಿ, ಪಲಾಸಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪಲ್ಲ ಪತ್ತೀ-ಪಲಾಸಿ" (ಒಷಧಿ. ೧೪೮). **ಪಲಾಸಿ:** ೧. "ಖುರುಪರ್ಣ-ಫಲಾಸಿ, ಎತ್ತುನಾಲಗೆ" (ಒಷಧಿ. ೪೪). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಅಮಟೆ; ಅಂಬಟೆ: "ಅಮ್ನಾತಃ-ಫಲಾಸಿ, ಅಂಬಟೆ" (ಒಷಧಿ. ೧೧). [**ಪಲಾಶಿ**]

ಪಲಿಕಿನಿ, ಪಲ್ಕಿನಿ (ನಾ). ನರೆತ ಕೂದಲುಳ್ಳವಳು; ಮುದುಕಿ; ವೃದ್ಧಿ: ಉರವ ಕೋಟದ ನರೆವ ಪಲಿಕಿನಿಯ ಪ್ರೌಢತೆಗೆ ನಗುತ ಚೋದ್ಕಂಬಟ್ಟನು (ಪ್ರಭುಪ. ೪-೧೪೬). **ಪಲ್ಕಿನಿ:** ಬಹು ಗಾಡವಾತಂ ಕಲಿತ ಪಲ್ಕಿನಿಯು ಶುಕನಂತೆ ನುಡಿಯುಂಟು ನಡೆಯಿಲ್ಲದೆ (ಪ್ರಭುಪ. ೬-೧೦೫). [**ಸಂ.ಪಲಿಕೀ**]

ಪಲಿಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. -ಪಲಿಕಿನಿ: "ವೃದ್ಧಾ, ಪಲಿಕ್ಕೀ-೨ ಮುದಿಕಿಯ ಹೆಸರುಗಳು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೧೬೦). ೨. ಚೋಚ್ಚಲುಗಟ್ಟದ ಹಸು: "ಪಲ್ಕಿನೀ (ಪಲಿಕ್ಕೀ), ಬಾಲಗರ್ಭಣೀ-ಈ ೨ ಎಳೆದನೆಯಾವು" (ಪಲಾಯು. ೪೬-೧೧೮). [**ಸಂ.ಪಲಿಕ್ಕೀ**]

ಪಲಿತ, ಪಳಿತ (ಗು). ೧. (ಕೂದಲು) ಬೆಳ್ಳಗಾದ; ನರೆತ: ಪಲವು ದುರ್ನಾಳಗರ್ಭಿಣಿಯರುಂ ಗುಮಿಗೂಡಿ ಪಲಿತಕೇಶಗಳ ಕೆಂಗುರು ಲ್ಲಳ ಕೆದರ್ಡಲೆಯ ಶತವಿಕಾರಗಳ ತೋಂ . . . ಕಕ್ಕುಲಿತಗೊಳಿಸದರ್ (ವೆಂಕಾಶಾ. ೫-೧೦-೧). ೨. ಮುಪ್ಪಾದ; ವಯಸ್ಸಾದ: "ಪಲಿತ ಕಾಯ" ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಬಿಳಿಯ ಕೂದಲು; ನರೆ: "ಜರಿ ಪಲಿತವೆನೆ ನರೆ" (ಮಂಗರಾ. ೯೫-೬); ಗರುಗಂ ಫಲತ್ರಯಂ . . . ನಾರ ನಾಳದೊಳರೆದಿಂಬಿನ ಪೂಸೆ ಪಲಿತ ಭರ್ಗಯಮಕ್ಕುಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೪೯); ಬಾಲನೆಂಬಿನ ಮೇಲೆ ಪಲಿತದ ದೀಡು ಬಿಟ್ಟಿದೆ ಪಳಿತತನುವಿನಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೫-೨೧). ೪. ಮುಪ್ಪು; ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ: ವಕ್ಕು ಕುಟಿಲಾ ರಾಧನಂ ವಲಿತ ಪಲಿತನಾಶಂ ಕಾಲವಂಭನಾಭ್ಯಾಸಯೋಗಂ . . . ಬಯಸುವ ವಿಕಾರಿಸಿದ್ಧರು ಸರಿಯೆ ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗೆ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೧-೯). **ಪಳಿತ:** ೩. ನಿಜಪಳಿತದರ್ಶನೋತ್ಪನ್ನ ಬೋಧನರ್ಪಣೀಗೇ ರಾಜ್ಯಮಂ ಕೊಟ್ಟು . . . ನಿರ್ವಾಣಕ್ಕೆ ಸಂದಂ (ಚಾವುಂಭ. ೬೫); ಅಂತಿದರ್ಶದ ಜರಾಂಗನಾದೂತಿ ಲಲಿತಮಂ ಪೊತ್ತಿ ದ್ವ ಪಳಿತಮಂ ಕಂಡು (ಪರ್ಥಮಾ. ೧೦-೬ ಪ). ೫. [ಜೈನ] ಒಂದು ಕಾಲಮಾನ: ಅಪಮೃತ್ಯುವಿರಹಿತಂ ಮೂಢಿ ಪಳಿತಮಯುಷ್ಯಮುದ್ದಮಜುಸಾಸಿರಿ ಬಿಲ್ಲಪಸಾರಿತ ಮುಲ ಮೂತ್ರಾದಿ ಪರೀಪದೋಪಮಪಳಿನಂ ದಂಪತಿಯಾ (ಪಂರಾಮಾ. ೧-೬೨); ವರ್ಗಗಳೊಂದೊಂದುಮೆರಡು ಮೂಞು ಪಳಿತೋಪಮಂ ವಾಲ್ಮರಾ ಭೂಮಿಗಳು (ರತ್ನಕ. ೨-೬ ಪ). [**ಸಂ.**]

ಪಲಿತಕಾಯ (ನಾ). ಮುದಿಯಾದ ದೇಹ; ವಯಸ್ಸಾದ ಶರೀರ: ಪಲಿತಕಾಯಕುರುಸಿಯನು . . . ನಿರಿಸುವುದಿಳೆಯೊಳ್ಳದೆ ಜಾಣರಾದ ವರರಸ ಕೇಳು (ಕುಪ್ಯಾಕ. ೬೦೫. ೬-೯೩). [**ಪಲಿತ+ಕಾಯ**]

ಪಲಿತಶ್ಚಕ್ರು, ಪಳಿತಶ್ಚಕ್ರು (ನಾ). ನರೆತ ಮಿಸೆ; ಬೆಳ್ಳಗಾದ ಮಿಸೆ: ಸಿಷ್ಯಾತಕೇಶೋರ್ಣಸಂಜಾತ ಪಿಂಜರವರ್ಣ ಪಲಿತಶ್ಚಕ್ರು ಕೂರ್ಚೋಪನಿಬ್ಧ ವೃದ್ಧ ಕಂಚುಕಿಂಜಯಮುಂ (ಪಂಧ್ರಪ. ೬-೯೬ ಪ). **ಪಳಿತಶ್ಚಕ್ರು:** ಪಳಿತಶ್ಚಕ್ರುಮಾಜೋಚ್ಚಕೂರ್ಣವದನಂ (ಕುಸುಮಾ. ೧೧-೬). [**ಪಲಿತ+ಶ್ಚಕ್ರು**]

ಪಲಿತಾಂಕುರ, ಪಳಿತಾಂಕುರ (ನಾ). ನರೆತ ಕೂದಲು: ಧರಣೀಶಕುತಂ ಪಲಿತಾಂಕುರಮಿಲ್ಲದೆ ವೃದ್ಧನಂದಿಂಬಾಚರಿಸಂ

(೨೨೨ ಪು. ೨-೨೩). ಪಳಿತಾಂಕುರ : ಕುಬೇರಸಿಟ್ಟಿಯ (ಧನವಿತ್ತ) ಶಿರೋದಾಹರಣೆ ಪಳಿತಾಂಕುರವುಂ ಧನವತಿ ಕಂಡು ನಿಮಗೆ ಬಲು ಒಂದುದಂದು ಸುತುಂ ತೋರಿಸಿದೊಡೆ (ಸಾವುಂಪು. ೩೧).

[ಪಲಿತ+ಅಂಕುರ]

ಪಲಿತೌಷಧ (ನಾ). ಬಿಳಿಯ ಕೂದಲನ್ನು ಕಪ್ಪಾಗಿ ಮಾಡುವ ಔಷಧಿ : ಇದು ಜೋರರದ್ರ್ಯಾಂಜನವಿದು ವೈದ್ಯಾಂಗನೆಯರೆನಿಸ ಪಲಿತೌಷಧವೆಂತಿಂದು ಕ.ಮನ ಕಾರಲಗಿಸಿದುದು . . . ಅಂಧಕಾರ ಮಹಾರಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೦). [ಪಲಿತ+ಔಷಧ]

ಪಲಿಪಟ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾ ತನ ಹೆಸರು : ಸನ್ನವಿಲ್ವಾದಿಯರಾ ಮಗನಾ ಪಲಿಪಟ ಎಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗಾಯುಕ್ತೇಷಾದೊನ (ಎಇ. 1X, ೨೦-೮; 800).

[?]

ಪಲಿಯಿಸು, ಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಫಲ ತೋರು ; ಪರಿಣಾಮ ಕಂಡು ಬರು : ಪಲಿತದಿಂದ ವೈದ್ಯವಿಕ್ಯತಂ ದೊರೆತೊಂಡೊಡೆ ಪತ್ತುತಿಂಗೊಳ ಪಲಿಯಿಸುಮಾ ಮುಹೀರುಹಕೆ ಸತ್ತಿಗಿಯಂ ಪಿದಿವಲ್ಲಿ ರುದ್ರನಂ ನಿಲಿಸಿ ಯಥೋಕ್ತ ಮರ್ಚು . . . ಕೆಯ್ಯನೊಸದಿತ್ತೊಡೆ ಪಿಂಗುಗುಮಾ ಮಹಾದ್ವಿತಂ (ಲೋಕೋಶ. ೪-೫೫). ಪಳಿಸು : ಬಳಿಗುಂ ಸಂತಸ ಮುಣ್ಣುಗುಂ ಬಗಿಯರಲ್ಲಂ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಸಲ್ಲಂ ವಚಂ ಪಳಿಕುಂ ಗೈಮ (ಚಿಕಿ. ೫-೧೦೬). [

ಪಲಿಸು]

ಪಲು 'ಪಲ' ನೋ.

ಪಲುಂಬು, ಪಲಂಬು, ಪಲಬು, ಪಲುಬು, ಪಲ್ಪು, ಹಲಬು, ಹಲುಂಬು, ಹಲುಬು (ಕ್ರಿ). ೧. ದುಃಖವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳು, ತೋಡಿಕೊಳ್ಳು ; ಪ್ರಲಾಪಿಸು : ತನ್ನ ಪ್ರಾಣವಲ್ಲಭೆಯೊಡನಿರ್ಪಂದಿನ ಮುಳಿಸೊಸೆಗೆಗಳಂ ನೆನೆದು . . . ತನ್ನೊಳ ಪಲುಂ[ಪಾಪಂ. ಲಂ]ಬು ತರಿಸಂ ಕಂಡು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೭ ಪ); ಕನವರಿಸುವ ಗೋಬ್ಬಿಹೆದವ್ವ ಪಲುಂ[ಪಾಪಂ. ಲಂ]ಬುವ ನುಡಿ ವಿರಸಮುಪಪ್ರಾಪ್ಯೋಳಿಯಂ ವೆಂಪುಂ ಫಲಮಂ (ಲೋಕೋಶ. ೧೨-೫೪); ಆರಿಗೆ ಪೇಳೆನಾರಿಗೆ ಪಲುಂಬುವೆನಾರಿಗೆ ತೋರ್ಪೆನೆನ್ನ ಸಂಸಾರದುರಾಪ್ರದುಃಖಭಯಮಂ (ಕತಕ. ೩-೨೩). ೨. ದುಃಖಪಡು ; ಅಳು ; ರೋದಿಸು : ಸಂಗನಂ ತಳ್ಳಿಸಿ ಪಳವಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಗೋಳಿಟ್ಟು ಅಲಿಟ್ಟು ಶಿವದಿಟ್ಟು (ಒಸರ. ೪-೩೯); ಕಂಭನಿಡುತೆಯ್ದು ಕಾಲ ಮೇಲ್ವೆಡೆದು ಪಲುಂಬಿದರು (ಭರಣ. ೬೧-೭೯). ಪಲುಂಬು : ೨. ಮರುಳಾವಂತೆ ಮಲ್ಲಣೆ ಮಲ್ಲಣೆಯೆಂದು ಪಲುಂಬುತ್ತ ಮಿರ್ವಾ ಮಲ್ಲಣನ ಮೃದುದೈನೋಕ್ತಿಗಳಂ ಕೇಳ್ದು (ಉದ್ಭಟ. ೧೨-೫೭ ಪ); ಏಕೆ . ಚಂತಿಸುವರೇಕೆ ಪಲುಂಬುವರೇಕೆ ನೋವರೋ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೧೧೨೫). ಪಲಬು : ೨. ಪಲಬಗೆಯೊಳು ಪಲಬುತನ್ನೆದಾರಿವಿದಿದಂತಿಹಳೊ (ಕರ್ಣವೈ. ೨-೧೯). ಪಲುಬು : ೧. ವಿರಹದ ಪಲುಬುವಳಳುವಳು ಮುಂದುಗಿದುವಳು (ಕಂಸದಿ. ೯-೨೦೫). ೨. ಮೂರನ ಪೂಗೋಲು ತಾಗಿತಂದದಿಟ್ಟು ನಾರಿ ಹಮ್ಮುಪಳು ಪಲುಬಿ (ವರ್ಧಭ. ೫-೧೫). ಪಲ್ಪು : ೧. ಪಲ್ಪಿದರ್ ಸೌಶರ್ವ ಚಿತ್ರಾಂಗದನ ರಣದಿ ಗಿಲ್ವ ಪ್ರಕಾಸರಾಶ್ವರಿಯೇನೊ . . . ಎಂಬು ಖಚೇರೇಂದ್ರ ಮರುಗೆ (ಜಿನಮು. ೨೭-೪). ಹಲಬು : ೨. ಹವಳದ ಮುದಿಯ ಮ್ಯಾಲೆ ಹುಲ್ಲಿನ ಹೊರಿ ಹೊರಿಸಿ ಹಲಬುವ ತನಕ ಬಿಡಬಾರದ (ಕನ್ನಜಾ. ೩೫೬). ಹಲುಂಬು : ೨. ಹಳವಿಸಿ ಹಲುಂಬುತ್ತ ಪಾತ್ರೆಯಂ ಕರೆವುತಂ ಇರೆ ಕಂಡು (ತಿರುರ. ದೀ. ೧೯-೫). ಹಲುಬು : ೧. ಒಳಗೊಳಗೆ ಮಗನ ಗುಣಮಂ ಹಲುಬುತಿರಲು ಬೈದಪಳೆಂಬರು (ಹಜಕಾ. ೧೨-೧೨). ೨. ಹಂಬಲಿಸಿ ಹಲಬಿ ಘನತಾಪ ಮನಮಂ ನಟ್ಟು ನೊಂದು (ಒಸರ. ೧೧-೭೮); ಬಾ ಮಗನೆ

ಮೊಗದೋಟೆನುತ ಹಲಬಿದನು ಕಲಿ ಪಾರ್ಥ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೮ ಸೂತನಿ); ಹಿಂದುವನ್ನು ಹಿಂದು ರಕ್ಷಿಸದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತಾರು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಹಲಬಿದಳು (ಒಂಕಮ. ೩೦೧).

ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸು, ಹಲಬಿ ಹಂಬಲಿಸು : ದುಃಖವನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡು ಅಳು ; ಪ್ರಲಾಪಿಸು : ಕಿಟಾಡುಂ ಬೇಗಮುಟಾ ಮರುಳಂತು ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸಿ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೭೪ ಪ); ಮನದೊಳ ಚಂತಿಸಿ ಪಲುಂಬಿ ಪಂಬಲಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಪು. ೩-೨೧೬); ಅನ್ನಾಹಾರ ಗಳನು ತೋರೆದು ಹಲಬಿ ಹಂಬಲಿಸಿದನು (ಪಾಲಕ. ೪೭೯).

[ದೀ. ೫ ತಮಿ. ಪುಲಮ್ಪು ; ಮಲ. ಪುಲಮ್ಪು ; ಕುಳು. ಪಲಂಬು ; ತೆಲು. ಪಲುಮು, ಪಲವು]

ಪಲುಕಿಸು (ಕ್ರಿ). ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಬಳುಕಿಸು : ಇಲ್ಲಿ "ಕ" ಎಂಬುದನ್ನು ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ಪಲುಕಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ತಲ್ಲಣದ ಸಡುಕವೂ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೦೫).

[ಪಲುಕು+ಇಷ್ಟು]

ಪಲುಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ಮಾತನಾಡು ; ನುಡಿ : ನಿಜವನ್ನು ಪಲುಕವ್ವ ಕನ್ನೆಳುವೂರಿ (ಆದೂಟ. ೨೦). ೨. (ಧ್ವನಿಯು) ಬಳುಕು ; ಮಿಡಿ : ವೀಣೆಯ ಪಲುಕು ಪಲುಕಿದಂತಾಯಿತು (ಎಳಕ. ೭೫). ೩. ಹಾಡು ಹೇಳು ; ಗುಣುಗುಡಿಸು : ಮೆಲುದನಿಯಲ್ಲಿ ಜೋಳ ಕನ್ನೆಯರ ಭಂಗವನು ಪಲುಕಿದರವಳು ಮಲಗುವಂಥವಳೆ, ಈ ಮಾಯಾಂಗನೇ? (ದೀಪಮ. ೨೩-೧೨). ೪. (ಆಲಂ) ಅಪಶಕುನ ವನ್ನು ನುಡಿ : ಒಳ್ಳೆಯ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವಾಗ ಏನಾದರೂ ಪಲುಕಬೇಡ (ರೂಢಿ).

[ದೀ. ೫ ತಮಿ. ಪಲುಕ್ಕು ; ತೆಲು. ಪಲುಕು, ಪಲ್ಪು]

ಪಲುಕ್ಕು, ಪಲಕು (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] (ಧ್ವನಿಯು) ಬಳುಕು ; ಮಿಡಿತ ; ಕಂಪನ : ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ಸ್ವರ ತಿರುವುಗಳೂ, ಪಲುಕುಗಳೂ . . . ಮೆಚ್ಚುಗಿಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟುವು (ಸಂಗೀತ. ೧೨೦); ನಿಮ್ಮ ಶಾರೀರದಲ್ಲಿ ಪಲುಕಿಲ್ಲ (ವಾಮನ. ೯೩); ಅವನು . . . ಹಾಡಿನ ಪಲುಕುಗಳನ್ನು ಕೂಡ ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ (ಅಲಹೂ. ೭೧). ೨. (ಆಲಂ) ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಚನೆ; ಅಂತ ರಾರ್ಥ ಕಲ್ಪನೆ ; ಜನಪದಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದುಮಾಡು ಪಲುಕೂ ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭಾವಗೀತೆಯೇ (ಅನುಕ. ೩೭). ಪಲಕು : ೧. ರಾಜನ . . . ಸತತ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಪಲಕುಗಳು, ನೆರವಲಗಳು ಲೀಲಾಜಾಲವಾಗಿ ನುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಸಚಿಪಾ. ೫೯).

[<ಪಲುಕ್ಕು/ತೆಲು. ಪಲುಕು, ಪಲ್ಪು]

ಪಲುಗಿರಿ 'ಪಲ್ಲಿರಿ' ನೋ.

ಪಲುಗುಣ, ಪಲ್ಪುಣ, ಫಲುಗುಣ, ಫಲ್ಪುಣ (ನಾ). ಪಾಂಡವ ರಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯವನು : ಅರ್ಜುನ : ಫಕಾರಕ್ಕೆ ಪಕಾರಂ . . . ಫಲ್ಪುನ-ಪಲುಗುಣ (ರಮದ. ೨೫೫ ಶ್ಲೋಕ). ಪಲ್ಪುಣ : ನೀಲ ಧ್ವಜಂ ತಾನೆ ತುಜುಗಿದಗ್ಗದ ಸಕಲಬಲಸಹಿತ ನೂಕಿದಂ ಪಲ್ಪು[ಪಾಪಂ. ಫಲುಗು, ಫಲ್ಪು]ಣನ ಪಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಚೈವಿಂ. ೮-೩೬). ಫಲುಗುಣ : ಹಿಡಿನೆನಾಗಳೆ ಧರ್ಮನಂದನನ ಬಂದು ಫಲುಗುಣನದ್ದ ವಿಪಲಿ (ಕುಮಾರವ್ಯಾ. ೧-೩೫). ಫಲ್ಪುಣ : ನೆನೆಯದೆ ಕಜ್ಜದ ಬಿಣ್ಣಂ ಮಂಜಿವಯರ್ ನೀನೊರ್ವನೆಂಬ ಹರಿಗಮಸಾಧ್ಯಂ ಮನುಜಪ್ರಾಕಾರಾಂಕ ನೊಳಬರುಮೊಂದಾಗಿ ತಾಗುವಂ ಫಲ್ಪುಣನೊಳ (ಕಾವ್ಯಸಾ. ೪೦೪).

[<ಸಂ.ಫಲ್ಪುನ]

ಪಲುಬಿ, ಹಲುಬಿ (ನಾ). ನವಿಲು ; ಮಯೂರ : ಪುಲಿಯ

ಚರ್ಮದ ಪಲಂಬಿಯ ಗಜಾಯ ತೋಳ ಕಚ್ಚೆಯ ತೊಂಗಲ್ಲೆಯು
. . . ಪಲಂಬಿಯುಗಳಿಗೆ ವರ್ಷದ (೧೦-೧೧ ವ). ಹಲಂಬಿ:
ಹಲಂಬಿಯ ಗಜಾಯ ಮಸ್ತಕದೊಳಗಿರದಂತು (ಜ್ಞಾನಪ. ೨೩-೫೪).
೫ ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಕೇಕಿ' ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದ.

[ಪಲಂಬು (< ಪಲಂಬು) + -ಇ]

ಪಲಂಬು 'ಪಲಂಬು' ನೋ.

ಪಲಂಬುಗೆ 'ಪಲ್ಮು'ಗೆ ನೋ.

ಪಲಂಬೂರಿ 'ಪಲ್ಮೂರಿ' ನೋ.

ಪಲಂಬು 'ಪಲ್ಮು'ಗೆ ನೋ.

ಪಲಿಗ (ನಾ). (?): ಆಪ್ತಿಯ ಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಹನಗವನಮನ
ಪಲಿಗ ದೀಪನೋಬನ ರಾಜ್ಯದೊಳ ತುಣುಗೊಳೆ ಕಾದಿ ಸತ್ತ (ಎಕ.
X, ಗೋರೀಪ. ೮೫-೩; ಸು. 920). [?]

ಪಲ್ಮಡಿ 'ಪಲ್ಮಡಿ' ನೋ.

ಪಲ್ಮಿನಿ 'ಪಲಿಕಿನಿ' ನೋ.

ಪಲ್ಮಿರಿ 'ಪಲ್ಮಿರಿ' ನೋ.

ಪಲ್ಮಚ್ಚು 'ಪಲ್ಮಚ್ಚು' ನೋ.

ಪಲ್ಮಡಿ, ಪಲ್ಮಡಿ, ಹಲಕಡಿ, ಹಲ್ಮಡಿ, ಹಲ್ಮಡಿ, ಹಲ್ಮಕಡಿ
(ಕ್ರಿ). ೧. (ಆಕ್ರೋಶ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ) ಹಲ್ಮನ್ನು ಕಚ್ಚು;
ಹಲ್ಮು ಮನೆ: ಉಗ್ರಕೋಪದಿಂದ ಮಾರ್ಪಡೆ ತನ್ನ ಸೇವನಕಳಿ
ಮಗನೊಂದು ಪಲ್ಮದಿಯು ತರಲ್ವೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೩೧-೩೦). ಪಲ್ಮಡಿ :
೧. ಪೇನಂತೆ ತಲೆಯಂ ಪತ್ತಿ ಪಲ್ಮದಿವರ್ (ಧರ್ಮಪು. ೩-೩೩).
ಹಲಕಡಿ : ೧. ಆ ಮಳಕರುಡ . . . ಘಂಘಂನೆ ಹಲಕಡಿದು
[ಪಾಪಂ. ಹಲದಿನುತ] . . . ಝದಿಬಿಟ್ಟಿನಕುಲನ (ತೊರಣ. ೧-೧೦-೧೫). ಹಲ್ಮಡಿ : ೧. ಅವರು ಸೇವಕನ ಉದ್ವಿಗತನವನ್ನು
ಕಂಡು ಹಲ್ಮದಿದು (ರೂ. ೧). ಹಲ್ಮಡಿ : ೧. ಮಡಮಡನೆ ಹಲ್ಮದಿಯಂತಿ
. . . ಅಡಮಿಯಲ್ಲಾ ಭಳಿ ಮಾಡಿದಳು (ಕರ್ನಾ. ೨೯೩). ೨. (ಚಳಿ
ಯಿಂದ) ಹಲ್ಮು ಸಾಲು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಕುವಂತೆ ನಡೆಗು :
ಚಳಿಯಿಂದ ಹಲ್ಮದಿದು ನಡುಗಿ ಗಡಗಡನೆ (ಕಾಲೂರ. ೩೩-೧೪೩).
ಹಲ್ಮಕಡಿ : ೧. ಪ್ರೀತಿಸು . . . ಹಲ್ಮಕಡಿಯಂತೆ ನುಡಿದನು
(ಮಹಾತ್ಮ. ೯೪). [ಪಲ್ಮ + ಕಡಿ]

ಪಲ್ಮದಿರ್ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಕಾಂತಿ, ಹೊಳಪು: ಭರದ ನುಡಿದಂ
ಶಿಶುವಿನೊಡನೆ ಪಲ್ಮದಿರ್ಗಡಿ ದರಹಾಸಮಾಜುತಿರಲು (ಅಂಜ. ೨-೧೧-೩೨). [ಪಲ್ಮ + ಕದಿರ್]

ಪಲ್ಮಚ್ಚು, ಪಲ್ಮಚ್ಚು, ಹಲ್ಮಕಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಪಲ್ಮಡಿ ೧.
೨. ಕೋಪವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು, -ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು: ಪಲವಂ
ಸೂಯಲಿಂದು ಪಲ್ಮಚ್ಚ ಕಲ್ಲಸರದಿಂದ ಸಿಲ್ಮುವಳಿದು ಮಣ್ಣು ದುಂ (ಸಂಜಕಂ. ೧೨೩-೧೨). ಪಲ್ಮಚ್ಚು : ೧. ಬಾಗಕ್ಕೆ ಮುಯ್ಯಾಂಪರೇವದೆ ಪಲ್ಮಚ್ಚು
ವರ್ (ಎಕ II, ೧೩೩-೩೪; 982). ೨. ಕಾಲ್ವೆ ಬೀಳುತುಂ
ಪಲ್ಮಚ್ಚು ದೈನ್ಯವಚನಗಳಿಂದ . . . ಉಸಿರಿ ಮೈಗರೆವೊರ್ವರ್ (ಚಿವಪು. ೨೪-೨೩). ಹಲ್ಮಕಚ್ಚು : ೧. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲ ಕೊಡದಿರಲಾರೆನೆಂದು
ಹಲ್ಮಕಚ್ಚು ದನು (ಕಾಲೂರ. ೯ ಕಥಾಸಾರ).

ಪಲ್ಮಚ್ಚ ಸೈರಿಸು = ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳು, -
ತಾಳಿಕೊಳ್ಳು; ತಪ್ಪಿರು: ಸಸುನಂ ಮೋದುವೊಲೆ ಮೋದ
ಯುಮದಂ ಕಂಡಂತೆ ಪಲ್ಮಚ್ಚ ಸೈರಿಸಿದಂ ನಿನ್ನಯ ಸನ್ನಿಗಿನ್ನವರಂ
(ಸಂಜಕಂ. ೩-೫೪). ಹಲ್ಮಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು = ಸುಮ್ಮನೆ ಸಹಿಸಿ
ಕೊಂಡಿರು: ಒಂದು ಕಡೆ ಹಲ್ಮಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರೋಕೆ ಅವಳ ಕೈಯಿಂದ

ಆಗಿಲ್ಲ (ಕ:ಸು. ೨೦). [ಪಲ್ಮ + ಕಚ್ಚು]

ಪಲ್ಮಚ್ಚು (ನಾ). = ಪಲ್ಮಲಿ ೧: ರಿಂಕಿದ ಕುಚ ತೋಳುಗಳ ಗಲ್ಲ
ದೊಡೆಯ ಸಮಾಕಂತ ಪಲ್ಮಚ್ಚದವೇ ಸೋಂಕಿದ ಮೂಳನದಾವನೊ
ತೋಟೊಂದು ಝಂಕಿಸಿದಳು ತಾಯಿ ಮಗಳ (ಮೋಹ. ೧೮-೩೩).

[< ಪಲ್ಮಚ್ಚು]

ಪಲ್ಮಲಿ, ಪಲ್ಮಲಿ (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಮು ನಾಟದ ಗುರುತು.
೨. [ಕಾಮಶಾ] ಪ್ರಣಯಪರವಶರಾದ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರು ರತಿ
ಕ್ರೀಡೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಹಲ್ಲಿನ
ಕಚ್ಚು; ದಂತಕ್ಷತ: ಮುಟ್ಟಿ ಬಿಡದ ಮೈ ಕಿಟಕಿದು ಪಲ್ಮಲಿಯುಟ್ಟು
ಯಿಲ್ಲದ ಬಾಯುಟ್ಟು . . . ಎಸೆದುವು ಜೋಡರ ಸುಸಿಲೋ (ಉದ್ವಿ. ೪-೧೩). ಪಲ್ಮಲಿ : ೧. ಒರ್ವನುಕುಲನವು ಬಂಧುರ ಗರುಡ
ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಂ ಬಂದು ಸಡಗರದಿ ಪಿಯಾರಗನೆಯ್ಲಿ ಕರ್ಚಿದ ಪಲ್ಮಲಿಯು
ನಡೆನೋಡಿ ನಿಶ್ಚಿಂತಿ ನುಡಿದಂ (ಅಂಜ. ೨-೧೦-೧೩).

[ಪಲ್ಮ + ಕಲಿ]

ಪಲ್ಮಲಿ, ಹಲಗಲಿ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಮುಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕು;
ಹಲ್ಮು ಕೀಳು: ನಡುಗಿ ಪೊಡವಡುವುದು ಮೋಟಿಯಿಡುವುದು
ಮೇಕಣ್ಣು ಪಿಡಿದು ಪಲ್ಮಲಿದುಂ ಪಾವದಿಗನಿಪವನ ಮೆಯ್ಯಂ ಕಿಡಿಪಲ್ಮ
ತಪುವೆ ತಮ್ಮ ನಟ್ಟಿನ ನಾಗರ್ (ಸಮಜ. ೯-೮೧). ಹಲಗಲಿ :
ಲಯಕ್ಕೆ ತಾಂತನ ತಲೆಯ ನರೆಯರಿಗೊಯ್ದು ಕಡುಹಿನ ಕಾಲಭೈರವನ
ಹಲಗಲಿದ . . . ತಾಮಸರಿದು (ತೊರಣ. ೩-೩-೩).

[ಪಲ್ಮ + ಕಲಿ]

ಪಲ್ಮಲಿ 'ಪಲ್ಮಲಿ' ನೋ.
ಪಲ್ಮಲಿ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಬಣ್ಣ; ಹಲ್ಲಿನ ಬಣ್ಣ: ಮತ್ತಿ
ಯೆಲೆಯಂ ತಾಂಬೂಲದಲೆಯೆಂದು ಮೆಲ್ಲು ಪಲ್ಮಲಿಗಾಸೆಗಿಯ್ಯನುಮಂ
. . . ಪೋಲ್ಮುಂ (ಧರ್ಮಪು. ೧೧-೩೫). [ಪಲ್ಮ + ಕಲಿ]

ಪಲ್ಮದಿಗಿರಿ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಮು ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರು; ಅಪಹಾಸ
ನಾಗಿರು: ಜಪ್ಪನೆಗಾಳಿ ನಡೆ ಮುದುಪಂತೆ ಪಲ್ಮದಿಗಿರಿ
(ಧರ್ಮಪು. ೧೩-೩೯). [ಪಲ್ಮ + ದಿಗಿರಿ]

ಪಲ್ಮಿರಿ, ಪಲುಗಿರಿ, ಪಲ್ಮಿರಿ, ಪಲ್ಮುಗಿರಿ, ಹಲಗಿರಿ, ಹಲ್ಮಿರಿ,
ಹಲ್ಮಿರಿ, ಹಲ್ಮಕಿರಿ, ಹಲ್ಮಗಿರಿ (ಕ್ರಿ). (ನಗು, ದುಃಖ,
ಆಸೆ, ದೈನ್ಯ, ನೋವು, ಕೋಪ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾವಗಳನ್ನು
ಸೂಚಿಸುವಾಗ) ಹಲ್ಮು ಬಿಡು; ಹಲ್ಮು ಕಿಟಿ: ಒಳಕೊಳ್ಳೊಡು
ಪಲ್ಮಿರೊಳವಾಲಂಗೊಂಡು ಮೊರೆದ ಭವಕನ ತೆಪದಿ (ಕಾಮ್ಯಸ. ೨೪೪); ಪುರ್ವಕ್ಕೆ ಪಲ್ಮಿರಿದು ಹುಟ್ಟುಂಟು ಕಿರಾಕಾಂತೆಯರಂ
ಮಿಗೆ ನಗಿಸುತ್ತಾ ಮರ್ಕಟಪ್ರಕರದಿಂದ (ಗಿಂಕ. ೧-೧೨೮ ವ); ಅರಸ ಕೀಳವನ
ಬಾಣದ ಪಾತಿಗರ್ಜಾನಂ ಕೊರಗಿದಂ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಮಿರಿದನಾ ಕಪಿ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೨೩-೪೦). ಪಲುಗಿರಿ: ಕತ್ತಿಗಳಂತೊಡಲಿ ಕೋಡಗಗಳಂತೆ
ಪಲುಗಿರಿ (೩.ಸರ. ೮-೧೦೧); ಕಂಗಳಂ ಮೆಳ್ಳಿಸುತ ಪಲುಗಿರಿ [ಪಾಪಂ.
ಪಲ್ಮಿರಿ]ದುಂಟುಬಿಂಗಳನೂ ನಡೆವುತ (ಬಸವ. ೧-೪೯). ಪಲ್ಮಿರಿ:
ತೆಳ್ಳಿಯಿಲ್ಲದ ಎತ್ತು ಬಿಕ್ಕಿ ಪಲ್ಮಿರಿದಂತೆ (ಗಾದ). ಪಲ್ಮುಗಿರಿ:
ಪಲ್ಮುಗಿರಿ ಪುರ್ವಕ್ಕೆ ಬೆರಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿರಗವನು ತುಣುಕಿ (ಅಂಜ. ೨-೮೦). ಹಲಗಿರಿ: ನಿಂದಿದ್ ಶಿವನ ಪರಣಿಗೊ ಹಲಗಿರಿವುತಂ (ತಿದ. ೩. ೧೫-೧೮); ಪಾರ್ಥನ ಕೋಟಾ ಕೊಡುವನು ತನಗೆ ಹೇಳದೆ ಬಿಡದೆ
ಹಲಗಿರಿದೈ (ಕಾಮ್ಯಕ. ೯-೨). ಹಲ್ಮಿರಿ: ಅಪನು ಪ್ರೀತಿಯನಾಗಿಡು
ಯಾರ ಹಂಗಿಗೊ ಹಲ್ಮಿರಿಯೆಲೆಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿರಲಿಲ್ಲ (ಪಸರು. ೧೧೩).
ಹಲ್ಮಿರಿ: ಈಗ ಮತ್ತೆ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು . . . ಹಲ್ಮಿರಿಯತ್ತಿ

ರುಬೆ (ಕವಿ. ೪). ಹಲ್ಲುಕಿರಿ: ಅವನು ಅವಳ ಮುಂದೆ ಹೇಗೆ ಹಲ್ಲು ಕಿರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ (ಮುರುಕು. ೭). ಹಲ್ಲುಗಿರಿ: ನೋಡಿದ್ದು . . . ಬಡಕೋಡಗಗಳು ಹಲ್ಲುಗಿರಿವಾ ಸಂಭ್ರಮಗಳನ್ನು (ಕಾಕಿಂ. ೧೭-೧೮); ಅರುಮಿಲ್ಲದ ವಿಸ್ತರಣೆ ಹಾಳೂರ ಕೋಳಿ ಕಾಲ ತಗಲಿಸಿ ದಾರಿಗರಿಗವ ಹಲ್ಲುಗಿರಿವಂದದಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ . . . ಬಲೆಗೆ ಬಿದ್ದವಗಾರು ಗತಿ (ಅಮೃತ. ೨-೭೧). [ಪಲ್ + ಕಿರಿ]

ಪಲ್ನಿರಿಸು, ಹಲುಗಿರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲು ಬಿಡುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅದಿಗದಿಗೆ ಪಳವಿಯ ಹನುಮನಂ ಪಲ್ನಿ[ಪಾಶಂ. ಹಲುಗಿರಿ]ಯ . . . ನೋಡುಬಿಡನು (ಚ್ಯುಮಿ. ೨೫-೨೯). ಹಲುಗಿರಿಸು: ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾಶಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಪಲ್ನಿರಿ + ಇಮ್ಯು] ಪಲ್ನಿಹಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಮಹೋತ್ಸವಸಮಯೇ ಮುಣ್ಣಿಕಲ್ಲು ಗ್ರಾಮಸ್ಥ ಪಲ್ನಿಹಿಗ್ರಾಮಸ್ಥ ಚ . . . ರಾಜಮಾನೇನ ದತ್ತಾ (ಇಳ. XI, ೬೭-೧೬; 7ನೆಯ ಶತ 7). [?]

ಪಲ್ನುಟ್ಟುಹ (ನಾ). ಹಲ್ಲನ್ನು ಉದುರಿಸುವಿಕೆ: ನಿಶಾರ, ವಿಪ್ರಕಾರ-ಪಲ್ನುಟ್ಟುಹಂ ನೊಡಲಾದುದು (ನಾಚಿಂ. ೪). [ಪಲ್ + ಕುಟ್ಟುಹ]

ಪಲ್ನುಣ 'ಪಲುಗುಣ' ನೋ.

ಪಲ್ನುತ್ತು (?) (ಕ್ರಿ). (?): ಪಟುಗಳ ಪರ್ಬಿಯಲಾಗಿ ದರ್ಶನವಾಂ ಪಲ್ನುತ್ತು ಲೀಲೆಂದಿನಂ (?) ಕುಟುಂಬಗಳ ತೀವಿರೆ ಗೋರೆಯಾಯ್ತು ನೆಲಸಂಬಾಶಂಕೆಯಂ ಮಾಟ್ಟುನಂ ಪುಟುಪೊಲ್ಪಾಯ್ ಮೃಗಂಗಳೋಡಲವ ಕಾಶಂ ಶಾಸನದೊಂದಿನಂ ಸುಬಾದಂಭೋನಿಧಿ ಮೇರೆದಟ್ಟಿದ ತೆಜಂ ಬಂದಪ್ಪನೀಕಾಣ್ವಂ (ಕಾಪ್ಪನಾ. ೪೬೫ ಶೂದ್ರಕ). [?]

ಪಲ್ನುನು 'ಪಲಟಿಣ' ನೋ.

ಪಲ್ನಿ, ಪರಟಿ, ಪೈಟಿ (ನಾ). ತಲೆಕೆಳಗಾಗುವಿಕೆ; ಲಾಗ. ಪರಟಿ, ಪೈಟಿ: (೨).

ಪಲ್ನಿ ಹಾಕು-೧. ತಲೆ ಕೆಳಗಾಗಿ ನೆಗೆ; ಲಾಗ ಹಾಕು: ಅನರಲ್ಪಾ ಎತ್ತರಕ್ಕೆ ನೆಗೆದಾಡಿದರು. ಪಲ್ನಿ ಹಾಕಿದರು (ಕಾಲಮ. ೧೨೧). ೨. (ಆಲಂ) ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷಣಾಗು; ನಪಾಸಾಗು: ಅವನು ಸಂಯಾಗಿ ಓದದೆ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಪಲ್ನಿ ಹಾಕಿದ (ರೂಢಿ). ಪಲ್ನಿ ಹೊಡೆ, ಪರಟಿ ಹೊಡೆ-೧. ಪಲ್ನಿ ಹಾಕು; ಲಾಗ ಹಾಕು: ಎದುರಾಳಿಯೂ ಚೆಂಡೂ ಇಬ್ಬರೂ ಪಲ್ನಿ ಹೊಡೆಯುವರು (ಕುಟುಂಬ. ೬೫); ಮೇಲಿನಿಂದ ಪರಟಿ ಹೊಡೆಯುವುದು (ಅಡೂಟ: ೧೬೫). ೨. = ಪಲ್ನಿ ಹಾಕು ೨: ಮಾಟ್ಟುಗಳನ್ನೇ ಪಲ್ನಿ ಹೊಡೆದ ನನಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಧೈರ್ಯನಾದರೂ ಶ್ರೀಮವು ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂಜರಿಯಲು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ (ಚಗುಬ. ೧೦೧). [←ಮರಾ. ಪಲಟಿ, ಪಲಟಾ. / ತಮಿ. ಪಲ್ನಿ; ತೆಲು. ಪಲ್ನಿ. ಪಲ್ಲಟಿ]

ಪಲ್ನುನು 'ಪಲಟಿಣ' ನೋ.

ಪಲ್ನಿನ್, ಪಲ್ನಿನು, ಪಲ್ಲುದಿನು, ಹಲುದಿನು, ಹಲುದಿನು (ಕ್ರಿ). ೧. = ಪಲ್ನಿಡಿ ೧: ಒಂದು ದಿವ್ಯಧ್ವನಿಯಾಗಬೇಡೋಗೊಗೆದುದನೆ ಕೇಳದಧರ್ಮಿ ದಿವ್ಯಕ್ಕೆ ಪಲ್ನಿನುತ್ತುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೭-೧೪ ಪ). ೨. (ಕುದುರೆ, ಹಸು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಯಾವುದಾದರೂ ರೋಗದಿಂದ) ಹಲ್ಲನ್ನು ಕಡಿ, -ಅಗಿ: ಎಸದಿನ ಪಾಲಂ ದುಗ್ಗಾಜ್ಜು ಸಮಸ್ತಕಮಟ್ಟು ಕೊಡೆಯ ಪಲ್ನಿಂಬುದನೋಡಿಸುಗಂ (ಲೋಕೋಪ. ೯-೬೧); ಬಿಟ್ಟುಂ ಮೆಯ್ಯುಂ ಕರ್ಕುಂ ಪಲ್ನಿಂಗುಂ . . . ಅಪ್ಪೊಡಂ ಶಾಂ ಪುರಗಂ ಗ್ರಹಣತನಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೧೬-೧೬). ಪಲ್ನಿನು: ೧. ತಿಳಿದದ್ದು ಪಲ್ನಿನುತ ಹುಟ್ಟುಗಳ ಗಂಟಿಕ್ಕಿ (ಕುರಂಗ. ೪೭-೧೯). ಪಲ್ಲುದಿನು: ೧. ಮಾತ ಕೇಳಿ ಪಲ್ಲುದಿನುತ ನಿವ್ರಾವರಣೆಯವಳ

ಗಿಲ್ಲಕಾಳರು ಬಂದರಂದು (ಕ್ರಿ. ಶಾಂ. ೧೬-೧೭೫). ಹಲುದಿನು: ೧. ಕಡುನೋಂದು ಹರಿತಂದು ಹಲುದಿಂದು ನುಡಿದನು (ನೋಮಚಿ. ೨-೬೧). ಹಲುದಿನು: ೧. ಮಾಯೆಯಿಂದ ಹಲುದಿನುತಲಕಿಳೋರತರ ರೂಪಾಂತು ಮಾಯದಿ ಕ್ರೂರವೇಡರ ಬರುತಲೆರೆ (ಸಸತ್ಯ. ೭-೨೪); ಹರಿತಂದನನು ಹಲುದಿನುತ ಹರಿತಂದೊಡದನತಿರಥನ (ಕೋರಂ. ೬-೨೯-೭). [ಪಲ್ + ಹಿನು]

ಪಲ್ನಿನು 'ಪಲ್ನಿನ್' ನೋ.

ಪಲ್ನಿಟಿ, ಹಲುಡೆಟಿ, ಹಲ್ತೆರೆ (ಕ್ರಿ). = ಪಲ್ನಿರಿ: ಮಾಂಸರಸಮಂ ಸವಿದಾದುವ ರಕ್ತಸಗ ಪಲ್ನಿಟಿಡ ಮರುಳ್ಳಂ (ಎಳ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೪; 1042); ಸಾಳೇಜಂಫಂ ಕರಂ ಪಲ್ನಿಟಿಡು ನಡುಗಿ ಹಟ್ಟಿಂ ದು ಪುರ್ವಕ್ಕಿತ್ತಾಗಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೯-೨೯). ಹಲುಡೆಟಿ: ಮಾಯಾ ಮೋಹದಲಿ ಮೈಮುಟಿಡು ವಿಷಯಸುಖಂಗಳಿಗೆ ಹಲುಡೆಟಿಡು . . . ನಿನ್ನನೊಯಿದು ಮೂಢಜನ (ನಿಭೇಗ. ೧೦-೫೨-೨೯). ಹಲ್ತೆರೆ: ಹಳೆದು ಹಲ್ತೆರೆದು ಅಣಕಿಪರೊ (ದಿವ್ಯಾ. ೪೪-೭). [ಪಲ್ + ಹೆಟಿ]

ಪಲ್ನಿಡಿ, ಪಲ್ನಾಡಿ, ಪಲ್ನಿಡಿ, ಹಲುಮಿಡಿ, ಹಲ್ನಿಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ೨ ಬೇಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಈಗಿನ ಹಲ್ನಿಡಿ: ಪೆತ್ತ ಜಯನಾ ವಿಜಯರಸನ್ನೆ ಬಾಳ್ವಟ್ಟು ಪಲ್ನಿಡಿಲುಂ ಮೂಟಾವಳ್ಳಲುಂ ಕೊಟ್ಟಾರ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೬೬, ೧೬-೧೨; 450). ಪಲ್ನಾಡಿ: ಪಿರಿಯ ಮುಗುಳಿಯ ಕೊಮಾರಯ್ಯನಂ ಪಲ್ನಾಡಿಯ ಮನ್ನಮ್ . . . ಇನ್ನವಾರದ ವಿಟಿಯ್ಯನಂ ಮಣ್ಣಂ (ಎಳ. VI, ಚಕ್ಕಮ. ೩-೧೪; 899 ?). ಪಲ್ನಿಡಿ: ಅತ್ಯಂತಪ್ರಾಚೀನ. ಕನ್ನಡ ಪಲ್ನಿಡಿಶಾಸನ (ದ್ರಾವಿ. ೪೧). ಹಲುಮಿಡಿ: ಪಲು ಮಿಡಿಯ ದೇವಿಸೆಟ್ಟಿಯ ಮಗ (ಮೈಸೂ. ೧೯೬೬, ೪-೧; 1528). ಹಲ್ನಿಡಿ: ಸು. ೪೫೦ರ ಹಲ್ನಿಡಿಶಾಸನವೇ ನಮಗೆ ದೊರಕಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಕನ್ನಡ ಶಾಸನ (ಕಶಾಪ. ೭). [?]

ಪಲ್ನಾಡಿ 'ಪಲ್ನಿಡಿ' ನೋ.

ಪಲ್ನಾಣಿಕ, ಹಲಮಾಣಿಕ, ಹಲುಮಾಣಿಕ, ಹಲುಮಾಣಿಕ್ಕ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ನಾಯಿಬೇಲ: ಜೀರಣಿಯಂ ಪಲ್ನಾಣಿಕಮೋರಂತಿರೆ ಕುದಿಯ ಮತ್ತೆ ದಿವ್ಯಾಪಧಿಗಳ್ (ಋಷಿದ. ೧೬-೫೬). ಹಲಮಾಣಿಕ: "ಗೋಪ-ಹಲಮಾಣಿಕ" (ಒಷಧಿ. ೫೦). ಹಲುಮಾಣಿಕ: "ಗೋಳಗೊಂಟಿಯೆನ ಹಲುಮಾಣಿಕಂ" (ಮಂಗಳಾ. ೬೫-೧೬); "ಕಂಟಿಪಾದ-ಹಲುಮಾಣಿಕಾ" (ಒಷಧಿ. ೨೬). ಹಲುಮಾಣಿಕ್ಕ: (೨). [?]

ಪಲ್ನಿಗ (ನಾ). ಕೋರೆಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸಿಂಹ, ಹುಲಿ, ಆನೆ, ಹಂದಿ ಮುಂತಾದ (ಹಿಂಸ್ರ) ಪ್ರಾಣಿ: ಮೇಸಿಂ ಪುಲ್ನಿಗಮುಂ ಬೆಳ್ಳಿಗಮುಂ ಪಲ್ನಿಗಮುಂ ತಣಿದುವಯ್ಯ ಕಾಪಿವ ಪೊಲದೊಳ್ (ಅನಂಪ. ೧೧-೬೯). [ಪಲ್ + ಗಿಗ]

ಪಲ್ನಿಡಿ 'ಪಲ್ನಿಡಿ' ನೋ.

ಪಲ್ನುಟಿ, ಹಲ್ಲುಮುರಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಲ್ಲು ಮುರಿ; ಹಲ್ಲು ಮುರಿದು ಹೋಗು: ಜೀಯಂಜೀ ಕಾಂಕೆ . . . ಪರಪಾದದ್ದಂದ್ವದಿಂ ಪಲ್ನುಟಿಯೊಡೊಡೆ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿಡ್ ದಂಕೋತ್ಪರವೆಲ್ಲಂ ಬಿಟ್ಟು ದಂಬಂತಿ ಕಳೆದವು ವೃದ್ಧಂಗೆ ದಂತಂಗಳೆಲ್ಲಂ (ಜಾಧಪ. ೫-೬೬). ಹಲ್ಲುಮುರಿ: ೨. ಹಲ್ಲನ್ನು ಮುರಿದು ಹಾಕು, -ಉದುರಿಸು: ಹಲ್ಲು ಮುರಿಯುತ್ತೇನೆಂದು ಹೆದರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅವನು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ (ರೂಢಿ). [ಪಲ್ + ಮುಡಿ] ಪಲ್ನುಗ, ಪಲುಮ್ನುಗ (ನಾ). = ಪಲ್ನಿಗ: ತರಳಾಕ್ಷಿ ಪಲ್ನುಗದ

ಬಾರಿಯೋಳ್ ಬಿಟ್ಟು ಮೋ ತರುಣಿಯನ್ನೂ ಕಾಣದತಿಥಿಯುಂಗಳೊಳ್ ಮೋ (ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೧೧೯ ರಗಳೆ). ಪೆಲುಮೈಗೆ : ಪಲುಮೈಗೆ ಚೆಲ್ವಿಗೆ ಪುಲುಮೈಗೆ ಬಂದವು ನಲವಿಂದ ಕಾಪಿನ ಪೊಲಕೆ (ಅನಂಶ. ೧೭-೯).

[ಪಲ್ + ಮೈಗೆ]

ಪೆಲ್ಯೋರೆ, ಪಲುಮೋರೆ, ಪಲ್ಲುಮೋರೆ, ಹಲುಮೋರೆ, ಹೆಲ್ಯೋರೆ (ಕೆ). ೧. (ಕೋಪದಿಂದ) ಶಬ್ದ ಬರುವಂತೆ ಹಲ್ಲನ್ನು ಕಡಿ : ಕುರುಬಲಕ್ಕೆ ಮಿಟ್ಟು ಪೆಲ್ಯೋರೆವಂತೆ ಮೊರೆದು ಪರಿವ ತನ್ನ ಕಿಸುವೊನ್ನ ರಥಮುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೯೭ ಪ); ಜಯಾಂಗನೆ ಪೆಲ್ಯೋರೆದಪಳನೆ ಪರಿಮವು ಜೀರ್ಗವುತ್ತುಂ ಚಕುರೋತಿಲಕ್ಷರಥಂಗಳ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೦-೧೨೯); ಕೋಪದಿಂದ ಪುನಿದು ಪದ್ವಿನಿ ಪೆಲ್ಯೋರೆವಂದಮಾಯ್ತು (ಕುಸುಮಾ. ೪-೧೬). ೨. ಧ್ವನಿಮಾಡು; ರಿಬ್ಬೀಂಕರಿಸು : ಅಳ ದಿರಿದಿಡ್ಡ ಜಾದಿಯೋಳ ಪೆಲ್ಯೋರೆಯುತ್ತಿರೆ ಹಂಸೆ ಪೂತ ಪೂಗೊಳದೊಳ್ ರಾಗಿಸು ತ್ತಿರೆ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೭೦); ಜಾವಳಿಪ ರಾಜಶುಕವ್ರಜಮಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ತು ಪೆಲ್ಯೋರೆವ ಮುದಾಳಿಯು ಸಖಿ ಸಾರದಿರಾ ಮರನಂ ವಸಂತದೊಳ್ (ಕಾವ್ಯಾಪ. ೩೬೭). ಪೆಲುಮೋರೆ : ೧. ಮೂನಳಸುವಳಸಿ ಸುತ್ತಿದುರ್ ದಂಭೋಧಿಯೆಂಬಂತೆ ಗಂಧೀರಾರಾವದಿಂದ ಪಲು[ಪಾಶಾಂ.ರ]ಮೋರೆವ ಮೊಲೆನೆಗುಂ ಸುತ್ತಿ ಪಾಣಿಯುಖೇಯಂ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೫೭); ದಿವಾಕರ ನಂದನನು ಪಲುಮೊರೆದು ಪಾತಿಯೊಳವರನಿಂತೆಂದ (ಕುಸುಮಾ. ೬೦೫. ೪-೫). ಪೆಲ್ಲುಮೋರೆ : ೧. ಕೆರಳ್ಳ ಸಿಂಗಮೋ ಪೆಲ್ಲುಮೋರೆವ ಕೃತಾಂತನೊ (ಪರ್ವತ. ೭-೬). ಹೆಲುಮೋರೆ : ೧. ಒರ್ವ ನಸೂಳ ತರುಪಲಿಗೆ ಹಲುಮೋರೆದಳು (ಸೋಮಚ. ೨-೪೧); ಗರಳ ವಿಲ್ಲದ ಕುಟತಪಣಿ ಹಲುಮೋರೆದು ಮಾಡುವುದೇನು (ಕುಸುಮಾ. ೧೬-೫೫). ಹೆಲ್ಯೋರೆ : ೧. ಕೆರದ ಕೆರವಾಳುದಿಯೆ ದಿಡೆ ಹೆಲ್ಯೋರೆದು ಭದರಲಿ ಗದೆಯ ಕೊಂಡಬ್ಬರಿಸಿ (ಕುಸುಮಾ. ೬-೫೧).

[ಪಲ್ + ಮೋರೆ]

ಪೆಲ್ಯೋಳಿ (ನಾ). ಆಗ ತಾನೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರುವ ಹಲ್ಲು ; ಮೊಳೆ ಹಲ್ಲು ; ಝಣರಿಸಲ್ ಪೊಂಗಿಡ್ಡೆ ಪೊಂದೊಂದು ಪೆಲ್ಯೋಳಿ ಚೆಲ್ವಾಗಿದೆ ಮುಮ್ಮವಿಣಾ ನಗುತ್ತೇಳ್ತಂದವ್ವುಮಂ ಮಾತೆಯಂ (ರಾಜಕೀ. ೪-೭೩).

[ಪಲ್ + ಮೋಳೆ]

ಪೆಲ್ಯೆ, ಪೆಲ್ಯೆ (ನಾ). ೧. ತರಕಾರಿ ; ಕಾಯಿಪಲ್ಯ : ಬಲಿ, ಪಲ್ಯ ತಂದೆಯಾ . . . ಈಗಾದರೂ ಬೇಗ ಹೋಗಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ಬಾ (ರತ್ನಧ್ವ. ೧೭೪). ೨. ಉಟದಲ್ಲಿ ನಂಜಿಕೊಳ್ಳಲು ತರಕಾರಿ ಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಜನಪದಾರ್ಥ ; ತಾಳದ : ಮೇಲೋಗದ ಸಳದ್ದ ಪಲ್ಯಗಳ ರಾಕೇಂದುವದನೆಯರೆಡೆಮಾಡುವ ಸ್ವಪ ಯಾಗವನೇನ ಬಡ್ವೆ ಪೆನು (ಮೋಹ. ೧೪-೯); ಪರಿಪರೆಯ ಕಾಯ್ತಲ್ಯ ಕಲಸೋಗರಗಳೊಬ್ಬಟ್ಟಿಂಚೆ ಚಕ್ಕುಲಿ (ಅರ್ಜುನ. ೧೭-೭೨). ಪೆಲ್ಯೆ : ೧. ಈ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಪೆಲ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚುವ ಈಳಿಗೆ ಇಟ್ಟಿದೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೭೩); ಹತ್ತು ತರಹದ ಪೆಲ್ಯೆ ಕೂಡಿ ಕುದಿಸಿದ ಅದಿಗೆ ರುಚಿಯೆಂದು ಹೇಳುವರು (ಸಲಮು. ೨೨-೧೫); ಕಾಯಿಪೆಲ್ಯೆ, ಕೋಪಂಬರಿ ಮೊದಲಾದ ಪೆಲ್ಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು (ಕೃಷ್ಣಪ್ರ. ೨೦೮). 'ಕಾಯಿಪೆಲ್ಯೆ' ಪರಾ. ೨. ನಾಗನ ಗಂಟಿನಲ್ಲಿ ಚಪಾತಿ ಪೆಲ್ಯೆ ಇತ್ತು (ಕಪಪ. ೩-೭೩); ಬಾಳೆಯ ಹೂ ಹಾಗೂ ದಿಂದಿನ ಪೆಲ್ಯೆ ರುಚಿಕಟ್ಟು (ಸುತ್ತುಮು. ೪೦); ಸಾರನ್ನು ಬಡಿಸುವಾಗ ಅದು ಹರಿದು ಪೆಲ್ಯೆಯನ್ನು ಸೇರಿದರೆ ಕ್ಷಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆ ? (ಕುಡ್ಡು. ೧೩).

ಪೆಲ್ಯೆ (ನಾ). ೧. (ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಯ) ಧಾನ್ಯವನ್ನು ತುಂಬುವ ಚೀಲ. ೨. ಒಂದು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆ.

೩. [ಜೈನ] ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಎಣಿಕೆಯುಳ್ಳ ಒಂದು ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣ; ೧೨ ಇವು ಮೂರುಬಗೆ. ೧. ವ್ಯವಹಾರಪಲ್ಯ. ೨. ಉದ್ಧಾರಪಲ್ಯ. ೩. ಅದ್ಧಾರಪಲ್ಯ : ವ್ಯವಹಾರಪಲ್ಯಾಧಾರ ಪಲ್ಯಮುದ್ಧಾರಪಲ್ಯಮೆಂದು ಪಲ್ಯಂಗಳ್ ಮೂಡುತೆಜನಕ್ಕುಂ (ಅಜಿತ. ೩-೧೫ ಪ); ಅನ್ವರ್ಥಸಂಜ್ಞಾ ಸಮಸ್ಥಿತ ವ್ಯವಹಾರೋದ್ಧಾರಾ ದ್ಧಾರಭೇದದಿಂದ ಪಲ್ಯಂ ತ್ರಿವಿಧಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೧೭೫); ಭೋಗಮನುಷ್ಯಾ ಯಾರ ಬಾಲ್ಯ ಪಲ್ಯಗಣನಂ ಪೆಲ್ಯೋಪಮಂ . . . ಅನಂತಕಲ್ಪಜ ರೊಳಾಯುಃಪಿಂಡಂ (ಅನಂಪ. ೯-೨೬). [ಸಂ.]

ಪಲ್ಯಂಕೆ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ ; ಪರ್ಯಂಕ : "ಮಂಚ, ಪರ್ಯಂಕ, ಪಲ್ಯಂಕ, ಖಟ್ಟಾ-೪ ಮಂಚ, ಪಟ್ಟಿಮಂಚ, ಚಪ್ಪದ ಮಂಚ, ತೂಗುಮಂಚ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೨೧೦). ೨. ಪಲ್ಲಕೆ ; ಪಾಲಕೆ.

[ಸಂ.]

ಪಲ್ಯಂಕಾಸನ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಸನ ; ಅರ್ಧಪದ್ಮಾಸನ : ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನುಂ ನಿಶಿದ್ಧನಿಬದ್ಧ ಪಲ್ಯಂಕಾಸನನು ಮಾಗಿ (ಅಜಿತ. ೯-೭೬ ಪ); ಅಂತುತ್ರಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಪಲ್ಯಂಕಾಸನ ದೊಳೆ ಕುಳ್ಳಿದುರ್ (ಶಾಂತಿಪ. ೧೧-೧೦೩ ಪ); ಪಲ್ಯಂಕಾಸನದೊಳ್ ಮೂವರುಂ ಯಥಾಕ್ರಮಮಿರ್ಪರ್ (ಪರಾಸೂ. ೧೦-೧೪೭).

[ಸಂ.]

ಪಲ್ಯೆಯನ (ನಾ). ಹಲ್ಲಣ ; ಜೀನು : "ಪಲ್ಲಣಮುಮೆಂದು ಪಲ್ಯೆಯ ನಕ್ಕುಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೭). [ಸಂ.]

ಪೆಲ್ಯೋಪಮ (ನಾ). = ಪಲ್ಯೆ ೩ : ಪೆಲ್ಯೋಪಮ ದಶಮಭಾಗಾ ಯುಷ್ಯನುಮಪ್ಪಗ್ರಿಮಕುಳಧರಂ ಪ್ರತಿಪ್ರತಿಯೆಂಬಂ (ಅಜಿತ. ೬-೫೨ ಪ); ನಿಜಾಯುಃಪೆಲ್ಯೋಪಮತ್ರಯಾವನಾನಮಯ್ಯ ರಿಯುಂ ಕಾಮಾಂಧರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪ. ೭-೧೦ ಪ). 'ತ್ರಿಪೆಲ್ಯೋಪಮ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪೆಲ್ಲ (ನಾ). ದಂತಗಳನ್ನುಳ್ಳದು ; ದಂತಿ ; ಆನೆ : 'ಪಲ್ಲಮುಣಾ' ಪರಾ. [ಪಲ್ + ಅ.]

ಪೆಲ್ಲೆ (ನಾ). ದುಂಬಿ ; ಆಳಿ : "ಪಲ್ಲಮೆನೆ ಪರಮ" (ಕಚರ. ೬೦); ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಮಲ್ಲಬಾದಿರಿನ ಪಲ್ಲ ಬಲ್ಲಾಗಿ ಕಲ್ಲದಾಡುವ ತೆಲ್ಲೆಯಿಸಿದ ಮಲ್ಲ ಗಿಳಿಯ ಸವಿನುಡಿಗಿ ಪಲ್ಲಬಿದ ಘಟ್ಟಜಮಲ್ಲಣಯ ಗಂಡುಗೋಗಿರಿಯಂಚರಕ್ಕೆ ಪಲ್ಲಣಯ ಬೆಲ್ಲಂಗೋರ್ದಿಲ್ಲನ ಮಲ್ಲಿಗೆಸರಲ ಜಲ್ಲಣಗೆ ತಲ್ಲಣಗೊಂಡು ಸಾವಗಿಸುವ . . . ಬಿಡ್ಡೋದರರುಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೩-೩).

ಪೆಲ್ಲ 'ಪಲ್ಲವಿ' ನೋ.

ಪೆಲ್ಲ (ನಾ). ಧಾನ್ಯದ ಒಂದು ಅಳತೆ ; ನೂರು ಸೇರು : ಭತ್ತ ಎಳರೆಗೆ ಹದಿನಾರು ಪಲ್ಲ ಹಾಕಿ (ಚಿತ್ರ. ೨೫); ಒಂದು ಪಲ್ಲ ಸಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದಿ (ನಾಡಗೀ. ೧೯೦).

[< ಪಾ. ಪಲ್ಲ./ಸಂ. ಪಲ್ಯ./ತೆಲು. ಪಲ್ಯಾ./ಮರಾ. ಪಲ್ಲ]

ಪೆಲ್ಲಂಕೆ 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.

ಪೆಲ್ಲಂಗ, ಪನ್ನಂಗ, ಪಲಂಗ, ಪಲಂಗು, ಪಲಕೆ, ಪಲಕ್ಕಿ, ಪಲ್ಲಂಕ, ಪಲ್ಲಂಗು, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಪಾಲಂಕೆ, ಪಾಲಕೆ, ಪಾಲಪಿ, ಪಾಲಿಕೆ, ಪಾಲ್ಕಿ, ಪಾಲ್ಕಿ, ಪಾಲ್ಕಿಕೆ (ನಾ). ೧. ಮಂಚ ; ಪರ್ಯಂಕ : "ಪಲ್ಲಂಗ-ಪಲ್ಯಂಕ-ಮಂಚ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೫); ಪೆಟ್ಟಿಗೆ, ಕಪಾಟ, ಪಲ್ಲಂಗ ಮುಂತಾದವು ಗಳು (ಮುಂಬಯ. ೧೪೨); ಹಾಗೆಯೇ ಪಲ್ಲಂಗದ ಮೇಲೆ ದಿಮ್ಮಕೊಂಡ (ಪಾಶ್ವಲ್ಯ. ೪೦). ಪೆನ್ನಂಗ : ೧. "ಪನ್ನಂಗ (ಪಲಂಗ) -ಪಲ್ಯಂಕ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೪). ೨. ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ರಥ ಮುಂತಾದುವು ಗಳ ಮೇಲ್ಬಟ್ಟು, -ವಿತಾನ : ಆ ಟ್ಟಿರಾದೇವಿಯೆಂಬ ಕುಮಾರತಿಯ

ಪಲ್ಲಟಿಸುಗಳಿಗೆ ಇರಿಸಿ ಪಂನಂಗವಂ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ದಿಳಿಯ ಸುರಿತಾನರ
ಮನೆಗೆ ಕೊಂಡುಹೋಗಿ ಆ ಸುರಿತಾಳ ಮಹಾರಾಯರ ಮುಂದೆ
ಪಲ್ಲಟಿಯಂ ಮುಂದಿರಿಸಿ ಪಂನಂಗವಂ ತೆಗೆದು ತೋರಲಾಗಿ (ಮೃ. ೮೦.
೧೯೩೧, ೧-೧೧; 1910); ನಸುಕಂದಿ ಮುಖ ತೋಚುತ್ತಿದೆ ನಿವಗಿಂದಿಷ್ಟು
ದಿಸಲು ತಾಗಿದುದುಹದಕೆಲಾ ಪಿಸುಣರು ದಟ್ಟದ ಪನ್ನಂಗಗಳ ನಿವಗೆಸಗಿ
ಶಿಲ್ಪಹುದೆಂದು ನೋಂದ (ಭೃಷ. ೨೩-೭೯); ಪನ್ನಂಗದೊಳಗೆ ಹವಲವ
ಹಾಕೋನ ನನ್ನ ಅಣ್ಣ ಚುಂಚಯ್ಯನ ನೆನೆದೇನೆ (ನನ್ನೂರು. ೨೪). ೩.
ಮಂಚವಿರುವ ಕೊಠಡಿ; ಮಲಗುವ ಕೊಠಡಿ: ಕೊಚ್ಚಕ್ಕಿ ಅಂತಾ
ಸುರಿಹಲ್ಲೆಂದೇ ವಾರಿ ತೆಗೆಯ ಪನ್ನಂಗದ ಅಗಣೆಯ (ಗೌರವ. ೭).
ಪಲಂಗ: ೧. ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪಲಂಗದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು
ಅವರನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು (ಇತ್ತೀ. ೨೦). ಪಲಂಗು: ೧.
ರಾಯ್ ಪಲಂಗು ಬೇಕೇನು (ಸತೂರ. ೧೩) ಪಲಕಿ: ೪. ಉತ್ಸವ,
ಮೆರವಣಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನೂ ಮಾನ್ಯರನ್ನೂ
ಕುಳಿರಿಸಿ, ಮನುಷ್ಯರು ಹೊರುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಾಹನ:
ಪಲಕಿ ಉಂಬಳಿಯ ಸಾಸನ (ಎಳ. III, ಮಂಡ್ಯ. ೩೩-೨೧; 1576);
ತಿರುಮಲರಾಜನಾಯಕರ ಪಲಕಿಯ: ಉಂಬಳಿಗೆಗೊಡಗೊಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ
ವಾಗಿ (ಎಳ. III (R), ನಂಜನ. ೨೦೮-೧೩; 1586). ಪಲಕ್ಕಿ: ೪.
ಆ ಪಲಕ್ಕಿಯ ಉಂಬಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟವಾಗಿ (ಮೃ. ೮೦. ೧೯೩೩,
೪೩-೩; 16ನೆಯ ಶತ). ಪಲ್ಲಂಕ: ೧. ಪಲ್ಲಂಕದ ಮೇಲೆ ಪವಡಿಸಿದ್ದ
ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ತಾನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವುದು ಕನಸು ಎಂದೆನ್ನಿಸಲೇ ಇಲ್ಲ
(ಹೇಮಕೂ. ೧). ಪಲ್ಲಂಗು: ೧. ಪಲ್ಲಂಗಿನ ಬುಡಕ್ಕೆ ಲಾಠಿಯು
ಬಿದ್ದಿತ್ತು (ನಾಳಭ. ೨೧). ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ: ೪. ಸೀತೆಯ ಸುರುಚಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ
ದಿಜಯಂಗೈಸಿ ಪರುತಿರಲು (ಶಾಂತಾ. ೪೩-೧೪); ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ
ಅಂದದಿಂದೇಜಿಯರಸುಮಕ್ಕಳ ಬಲುಸಂದಣಿ ಪೊಣಮುಟ್ಟಿದು
(ಶ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೩೩); ಎಡಕ ನಂದೀಕೋಲ, ಬಲಕ ಪಲ್ಲಕಿ (ಕನ್ನ. ೯).
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ: ೪. ಜಗದ ಮೋಹಿತ ವಿಂಶಿನೆಗಳು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ
ಸಾಚಾರರು (ನೋಹತ. ೨೪-೪); ಬಂದುದಷ್ಟು ಜೋಳದಿರಾಗಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ
ಜೇಯಿಂದನೆರೇಬಾದಳೊನೆದು (ಭರಣ. ೧೯-೧೪೨); ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ
ಮೇಲೇಜಾ ರಾಯರ ದೇವ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಪೋಗುತಿರಲು (ಅನಂ. ೪-೩).
ಪಾಲಂಕಿ: ೪. ಕಂಕರೊಡೆಯರಾ ಪಾಲಂಕಿಯಲ್ಲಿಹಾರು (ನೀಶ್ಯ. ೨೦
೮-೪-೪). ಪಾಲಕಿ: ೪. ಪಾಲಕಿ ಹೊತ್ತು ನಡೆದರು . . .
ನಿಜನಿಕೇತನಕೆ (ಜಿಣಾ. ೫-೭); ಮೊಗಲ ಸೈನಿಕವೇಷದಿಂದ ಪಾಲಕಿಯ
ಹತ್ತಿರದಿದ್ದ ಅವಳನ್ನು ಪಾರು ಮಾಡುವ ಪಾರಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ
ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು (ಬಂಕು. ೨೧೯); ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಕಿರ ಕ್ಷೇತರ ಹೊರೋರು
ಯಾರು? (ಗಾದೆ). ಪಾಲಪಿ: ೪. ಪಾಲಪಿಯ ಮಧ್ಯದೋಳ್
ಕೃಷ್ಣೇಂದ್ರನು ರೂಢಿಮಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಂದದಿ ಪೊಳೆಯುತಿಪ್ಪವನು
ನಾಡಾದಿಗಳು ನೋಡಲಮ್ಮರೆ (ಅರ್ಜುನ. ೨೪-೫೦). ಪಾಲಿಕೆ: ೪.
ಏರಯ್ಯ ನೀವು ಪಾಲಿಕೆಯ (ಕುಮಾರಾಂ. ೧೫೩). ಪಾಲ್ಕಿ: ೪.
ಕೈಕೆ ಬಳಕನ್ನೆಗಂ ಪಾಲ್ಕಿಯೋಳ್ ಕುಳಿತು (ಪರಕು. ೪೩-೧೯);
ಟೀಪುಸಲ್ತಾನರ ಅವರಂಗು ಎಂಬ ಪಾಸಾ ಪಾಲ್ಕಿ ಪಾಸಾ ಕತ್ತಿ ಸಹ
ಅಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೫೧); ನಿಮಗೆ ಪಾಲ್ಕಿ ದೋಯಿಗಳನ್ನು
ಕರೆಯಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹುವೆನು (ದೇವಿಜಾ. ೧೫೮). ಪಾಲ್ಕಿ: ೪.
ನಾಲ್ಕು ಹಣವುಳ್ಳವಳ ಪಾಲ್ಕಿಯಲಿ ಮೆಚ್ಚಿದಿಕ್ಕು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೨೩೯).
ಪಾಲ್ಕೆ: ೪. ಬೆಳ್ಳಿ ಸಾಮಾನದ ಪಾಲ್ಕೆ ಮುತ್ತಿನ ಕಂಠಿ ಬಂಗಾರದ
ಕೊಡೆ . . . ಜಾಮದಗಳು (ಎಳ. VI, ಚಕ್ಕಮ. ೧೦೯-೩೫; 1717).
'ಪರ್ಯಂಕ' ಪರಾ.

ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ=ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿರಿಸಿ
ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡುವ ಸಮಾರಂಭ.—ಉತ್ಸವ: ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಉತ್ಸವ
ಹೊರಟಿದೆ. ನೋಡಿ ಬರುವ ಬಾ (ಮಗಮಾಂ. ೯೫). ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ
ಉಂಬಳಿ=ಹಿಂದೆ ಗೌರವಾರ್ಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಗೌರವದ
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದ ಉಂಬಳಿ: ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯ
ಉಂಬಳಿಗೆ ಕೊಡಗೊಳಾಗಿ ಕೊಟ್ಟವಾಗಿ (ಮೃ. ೮೦. ೧೯೩೩, ೩೩-೧೨;
1588). [\leq ಸಂ. ಪಲ್ಲಂಕ./ಪ್ರಾ. ಪಲ್ಲಂಕ]

ಪಲ್ಲಂಗು 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ: ಸಾರಂಗವಟ್ಟಿ . . .
ಪಲ್ಲಕಿ ನಲ್ಲೂರ ತೆಳಗಾವಿಯೆಂಬಾ ಸೀರೆಗಳಂ ಸತಿಯರೊಲೆಯೊಳುರುಪಿದ
ರಾಗಳ (ಪ್ರಿ. ಪ್ರ. ೧೦-೨೮). ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ: ಕಂಠ ಪೊರೆಯ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ
[ಪಾಕಾಂ. ಕಾಪೋತಿ ಪಾಲಕಿಯು] ಕಂದವಾರದ ಸೀರೆ ಕೈಬರಹದ
ಬಣ್ಣ ದಂದವನೇನ ಬಣ್ಣ ಸುವ (ಅಮುಸಾಂ. ೪-೯). [?]

ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ 'ಪಲ್ಲಂಗ' ನೋ.
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ 'ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ' ನೋ.
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಮಧುರಾ—ಜೀನಕ,
ಅಸಡಿ, ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ, ಗರುಗ" (ಒಷಧಿ. ೧೧೪). ೨. ಪೈರಿನ ತೆನೆ;
ಹೊಡೆ: ಮುಸುಕಿನ ಜೋಳದ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಹಾದಿನ (ರೂಢಿ). [?]
ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಹರುಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ: "ಪಲಾಪ್ಪಾಯಾ
—ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಹರುಡೆ" (ಒಷಧಿ. ೯೨). [ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ + ಹರುಡೆ (< ಹಪುಡೆ)]
ಪಲ್ಲಟಿ (ನಾ). ೧. ಬದಲಾವಣೆ; ಮಾರ್ಪಾಟು; ವ್ಯತ್ಯಾಸ:
ಲಲಾಟದಲ್ಲಿ ವಿಭೂತಿ ಬರಲಿಕೆ ಪಾಪ ಪಲ್ಲಟವಾಗಿದೆ (ಬಸವ. ೭೩); ಮಾತು
ಪಲ್ಲಟವಾಯ್ತು (ಬಸವ. ೩೭-೧೧); ತನವಿಗಾಪ್ಪಾಯನದಿನಂತರ್ಮನಕೆ
ಪಲ್ಲಟವಾಯ್ತು (ಕುಮಾರ. ೩-೩೩); ಎನ್ನ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಂಗಳೆಲ್ಲ ಪಲ್ಲಟಿ
ವಾದುವಯ್ಯ (ಅಮಂಡೀ. ೧೦೩-೩೪). ೨. ತಲೆಕೆಳಗು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ;
ತಿರುವುಮುರುವು: "ಪಲ್ಲಟಂ ಬೀಬಾ" ಪರಾ.
[< ಪ್ರಾ. ಪಲ್ಲಟಿ, ಪಲಟಿ./ಸಂ. ಪರಿವರ್ತ./ತುಳು. ತೆಲು. ಪಲ್ಲಟಿ]
ಪಲ್ಲಟಿಂ ಬಾಯ್ (ಕ್ರಿ). ಬದಲಾಯಿಸು; ಮಾರ್ಪಾಟು
ಮಾಡು: ಸೊಬ್ಬದ ಕೂಟಂ ಪಲ್ಲಟಿಂ ಬಾಯ್ ಬಾಯ್ತುಕಂ
(ಚಂದ್ರ. ೪-೩೮). [ಪಲ್ಲಟಿ + ಬಾಯ್]
ಪಲ್ಲಟಿಂ ಬೀಬಾ (ಕ್ರಿ). ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿ ಬೀಳು; ಅವ್ಯವಸ್ಥೆ
ಯಾಗು: ಒಂದೊಂದೆಯೊಳುದಿದು ಪಲ್ಲಟಿಂ ಬಿದಾ ಸುರ್ವಗಿಟ್ಟ
ಪಲ್ಲಂ . . . ಪಿಸುಣ್ಣೇಬ್ಬ ಜೀರ್ಣತಾಣ್ ಸ್ಥಳಗುಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೩೫ ಪ).
[ಪಲ್ಲಟಿ + ಬೀಬಾ]
ಪಲ್ಲಟಿಂ ಬೋಗು (ಕ್ರಿ). ಅದಲುಬದಲಾಗು; ವ್ಯತ್ಯಸ್ತವಾಗು:
ಮರಳಿ ಬರೆ ಲಿಂಗದ ಕದಂಬದೊಡನ್ನೆತಂದು ಪೀಕೆಂಗಳೊಳ್ ಪಲ್ಲಟಿಂ
ಬೋಗಿ ನೆಲಸಿದವು (ಚಿಬ್ರ. ೫೭-೨೩). [ಪಲ್ಲಟಿ + ಪೋಗು (< ಪೋಗಿ)]
ಪಲ್ಲಟಿಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಬದಲಾಯಿಸು; ಅದಲುಬದಲು
ಮಾಡು: ಅಲ್ಪ ಪ್ರಾಣ ಮಹಾಪ್ರಾಣ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಪಲ್ಲಟಿಗೊಳಿಸಿ
ದಾಗಲೂ ಹಲವೆಡೆ ಅರ್ಥಭೇದವಿದೆ (ಸಂತೋಷ. ೭೭).
[ಪಲ್ಲಟಿ + ಕೊಳು (< ಕೊಳ್ಳು) + ಇಸು]
ಪಲ್ಲಟಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡು; ಮಾರ್ಪಾಟು
ಮಾಡು; ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಗೊಳಿಸು: ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ಕಸವರಮುತ್ತುದ
ನಾರಯ್ಯ ಪಲ್ಲಟಿಸಲಿಯದೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಂ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೧೨೩-೩);
ಎತ್ತಿ ಕೊಂಡ ಪ್ರತಿಯಂ ಪಲ್ಲಟಿಸದೆಯುಂ (ಸಂಪಾ. ೧೪-೩೦ ಪ);

ಧಾತು ಮಾತು ಪಲ್ಲಟಿಸಿದರೆ ಗಮನಿಸಿದ್ದೆಯೆಂದು (ಅವಶಂ. ೬೧-೨೬೬); ಭಾಳಲಿಪಿಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ಪಲ್ಲಟಿಸಿ ಬರೆದರೆ ಹೇಳಿ ಪಲವೇನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೩-೨೪). ೨. ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಳ್ಳು; ಮಾರ್ಪಾಟು ಹೊಂದು; ಬದಲಾವಣೆಯಾಗು; ಪಲ್ಲಟಿಸುತ್ತಾ ಪೂಗುಡಿಗಳೆಂ ಗಿರಮುಲ್ಲಿಗೆ ಪರದಾಗಮನಪ್ರವೇಶದೊಳ್ (ಪಾಧಪ. ೪-೬೫). ೩. ತಿರುವುಮುರುವು ಮಾಡು; ತಲೆಕೆಳಗು ಮಾಡು: (+).

[ಪಲ್ಲಟಿ + ಇಸು]

ಪಲ್ಲಣ, ಪಲ್ಲೇಣ, ಹಲ್ಲಣ, ಹಲ್ಲಳ (ನಾ). ೧. ಕುದುರೆ, ಎತ್ತು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಬಿನ್ನಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತಡಿ; ಜೇನು: "ಪಲ್ಯಯನಮಂದೆನಲೆ ಪಲ್ಲಣಂ" (ಚಕುನಿ. ೧೪); ಕುದುರೆ ಯಿಂದಿಡು ಪಲ್ಲಣಮಂ . . . ಕಬ್ಬಿಡು (ಮದ್ದುರಾ. ೧೬೨-೧೯); ನಡಗರದೇವ್ವಿಯೊಂ ಕಳಕಳಧ್ವನಿಯೊಂ ಬೆರಸಾಡುವಂತೆರಬ್ಬದೆಯೊಳ ಮಾಗಲೊರೊದಲೆ ಪಲ್ಲಣದಿಕ್ಕಿ ಪುದಲ್ಲಳಲೊಳಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೩೬); ತೊಳಗುವ ಪೊನ್ನ ಪಲ್ಲಣದ ನುಣ್ಣಿಳಗಾಗನಮಂ ಮುಸುಂಕೆ (ಕವ್ಯಾ. ೨೦೪). ೨. ಅಂಬಾರಿ: ಅನು ಪಲ್ಲಣಮನಾಡು ಪೊತ್ತು ಕೊಳಲಾದೊಂಬಂತೆ (ಪಸಾರ. ೪೪೨). **ಪಲ್ಲೇಣ:** ೧. "ಪಲ್ಯಯನ-ಪಲ್ಲೇಣ, ಹಲ್ಲೇಣ" (ಪೂನುಗ. ೧೧೬). **ಹಲ್ಲಣ:** ೧. "ಪರ್ಯಾಪ್ತಂ, ಪಲ್ಯಯನಂ, ಇವು ಹಲ್ಲಣ" (ನಾಚರಾ. ೧೩೪); ಮಾಮರದದಿಯೊಳ್ ಹಲ್ಲಣಮಂ ಬಿಟ್ಟು (ಪಂಚತಂ. ೧೨೦-೯); ಹೊನ್ನ ಹಲ್ಲಣದ ರನ್ನದ ಪಕ್ಕರಕ್ಕೆಯ . . . ಪಾತ್ಯತ್ತಂಗಳ ವಳಯಮುಂ (ಗಿಂಕ. ೩-೫೫); ಹಕ್ಕರಿಗಳ ಹಲ್ಲಣದ ಕವಡದ ಸೀಸಕದ . . . ಕಣೆಯ ಹೊಣೆ ಜಾಚಿ ದವು ಕಟಿಳಾಚಾರ್ಯನಿಂದಿನಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೫-೧೯). **ಹಲ್ಲಳ:** ೧. ಗುಳವನುಕೊಡವಾನೆಗಳು ಹಲ್ಲಳವ ಬಿಡೆ ಭುಟ್ಟಿಸಿದವು ಹಯಕುಳ (ಕುವ್ಯಾ. ೫-೩). [**ಪಂ.ಪಲ್ಯಯನ**]

ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು ಸು (ಕ್ರಿ). ಜೇನು ಹಾಕಿಸು; ತಡಿ ಹಾಕಿಸು: ಖಚರಂ ಪಿಡಿಸಿಟ್ಟು ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು ಸಿಕ್ಕೊಂಡುಮೇನೊ ಮುಖಲೀನ ಖಲೀನ ಕಶಾಧಿಪಾತದಂ ತೊಟ್ಟನೆ ನೋವನೆಯ್ದಂ (ಪಂಪನಾ. ೪-೧೧೫). [**ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು + ಇಸು**]

ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಜೇನು ಹಾಕು; ತಡಿಹಾಕು: ಅಡ ಪೋರಂಗಳಂ ಕೊಂಡು ಕೀಟಿಟ್ಟಲೆದು ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು ನಡೆಯಿಸಿ (ಬಂಪರ. ೪-೩೪); ಸುಲಕ್ಷಣಗುಣಧಿಗಳ ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು ಬಂದಿದಂವು . . . ಕುರಂಗಂ (ಪುಷ್ಪ. ೫-೧೦). [**ಪಲ್ಲಣಂಗೆಟ್ಟು + ಇಸು**]

ಪಲ್ಲಣಿಸು, ಹಲ್ಲಣಿಸು, (ಕ್ರಿ). ೧. ಜೇನು ಹಾಕು; ತಡಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸು: ಪಲ್ಲಣಿಸಿದಿದ್ರಾಯುಧಮಂ ಗೃಹೀತನಮಾ ಯೋಗನಾಗಿ (ಪಾಂಪ. ೪೨೫); ಪನ್ನಾ ನೆಯಂ ಪಲ್ಲಣಿಸು ಕುದುರೆಯಂ ಪೂಡು ಕೇರಂ (ಪಗಡಿ. ೬-೩೫); ಪಲ್ಲಣಿಸಿ ತಂದಂ ಪಾಡಲೋತ್ತಂಸ ನೊರ್ಪಂ . . . ವಿಜಯಕ್ರೀಡೆಗೇಹಮಂ ಪಾಡಮಂ (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೬೩). **ಹಲ್ಲಣಿಸು:** ೧. ಹಲ್ಲಣಿಸು ಪಾಚಿವ್ಯಾಹಮಂ ಕೂಡೆ ಪೂಡು ರಥವ್ರಾಹಮಂ (ಗಿಂಕ. ೬-೫೫); ಹಲ್ಲಣಿಸಿದ ಪಾರುವ ವಿದೆ ಮಗನೆ (ಪಪಾ. ೧೨-೩೦ ರ೧೪); ಪಾರಿದಗದವು . . . ಹಲ್ಲಣಿಸಿದ ಹಯಕುಳ (ತೊರಾ. ೨-೩-೫೧). ೨. ಧರಿಸು; ತೊಡು: ಹೊನ್ನ ಹೊನ್ನು ಮಣ್ಣು ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ಒಡವೆ ಅಭರಣಂಗಳ ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬಂದು ಸರ್ವರಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶವ ಹೇಳುವರು ವೇಷಧಾರಿ ಗಳು (ಮದ್ದುರಾ. ೪೯-೬೯); ವೇಷವನು ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಸಾನಾಡೇಶದೇಶವ ತೊಳಲಿ (ಸದ್ಗುರು. ೨-೧೪); ಪುರಜನನ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಕೋಡಿಗರಂತೆ ವೇಷಮಂ ಹಲ್ಲಣಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಜವಿರತ್ತರಂತೆ ದೇಶಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಳಿದು

(ಭಸವ. ೩೪-೨೬). ೩. ಸಜ್ಜಾಗು; ಸಿದ್ಧವಾಗು: ಹಲ್ಲಣಿಸಿದುದು ಯಾವದರ ಪಡೆ . . . ಗಂಧೀರಭೇರಿಯ ಬಹಳ ರಭಸದಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೬೦); ಹಲ್ಲಣಿಸಿ ಹರಿತಂದು ನೋಡರವಲ್ಲಿಗೆಲ್ಲಿಗೆ ನಿಂದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨). [**ಪಲ್ಲಣ + ಇಸು**]

ಪಲ್ಲಮರಿ 'ಪಲ್ಲಮಟು' ನೋ.

ಪಲ್ಲಮಣ, ಪಲ್ಲಮರಿ, ಪಲ್ಲವರಿ (ನಾ). ೧. ಆನೆಯ ಮರಿ; ಮರಿಯಾನೆ: "ಪಲ್ಲಮಣ = ಆನೆಯ ಮರಿ" (ಪಂಪ. ಪರಿ. ೨); ಪಿಡಿಯ ಮಲಲ್ ಪಿಡಿ ಸ್ವಕ್ಕದೊಳದಡಿದ ಪಲ್ಲವಕೆ ಪಲ್ಲಮಟು ನಿಕ್ಕುವುದಂ ಕಡೆಗಣ್ಣುಳ್ ಕಂಡೊಂದಿಭಮುದಿತ್ತುದು ಸಾದ್ರ್ಯಸಲ್ಲಕೀ ಪಲ್ಲವಮರಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೪೫); ಸಂಗಳಿಸಿತೊಂದು ಪಲ್ಲಮಣ ತಾಯ್ವಿಡಿಗಂತುಮಂತಸ್ಸುಮಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೬೫); ಅದೊಂದು ಪಲ್ಲಮಟು ಲಲ್ಲಿಯ ಚಲ್ಲಮನೇನೊಡರ್ಪತೋ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೧೧೪). ೨. ಆನೆ: ಅಡಿಯಿಡುವುವು ಪಲ್ಲಮಟುಯ ಮಟುಗಳ ವನದೊಳ್ (ಪಂಪ. ೩-೪೩). **'ಪಲ್ಲಮಟುರಕ್ಕಸ'** ಪರಾ. **ಪಲ್ಲಮರಿ:** ೧. ಕರಿ ಪಲ್ಲಮರಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಕೆಸರಿ (ಸಾಂಪ. ೪-೧೬). **ಪಲ್ಲವರಿ:** ೧. "ಪಲ್ಲವರಿಯಂದೆನಲ್ಪಾನೆಮರಿಯಕ್ಕು" (ಕಚರ. ೬೧).

[**ಪಲ್ಲ + ಮಟು**]

ಪಲ್ಲಮಟುರಕ್ಕಸ (ನಾ). ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸನ ಹೆಸರು; ಗಜಾಸುರ: ಇದಿರಾಂತ ಪಲ್ಲಮಟುರಕ್ಕಸನ ಸದ್ದು (ಕಚರ. ೫-೯).

[**ಪಲ್ಲಮಟು + ರಕ್ಕಸ**]

ಪಲ್ಲಯಿಸು 'ಪಲ್ಲವಿಸು' ನೋ.

ಪಲ್ಲಲ 'ಪಲವಲ' ನೋ.

ಪಲ್ಲವ, 'ಪಲ್ಲವ' ನೋ.

ಪಲ್ಲವ (ನಾ). ೧. ಬೆಗುರು; ತಳಿರು: ಪೊಂಗೊಡನಂ ತಮಾಳ ಪಲ್ಲವದೊಳೆ ಮುಚ್ಚಿದೊಳೆ ಚೂಕುಕಮಾಂತು ಕರ್ಪನಾಕೆಯಾ (ಪಂಪಭಾ. ೧-೧೨೫); ಅಲತಾಂಗಿ ಲಕ್ಷಿಸಿ ತನುವಂ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಕಾಂತುಕ ಪಲ್ಲವದಿಂ ಮುಸುಂಕುವಳ (ಪಾಂಪ. ೪೯); ಪಾಸುವ ಪಲ್ಲವದೊಲಿರೆ ಕೇಸರಿಗಂಪು (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೧೧೯). ೨. ಮೊಳಕೆ; ಅಂಕುರ. ೩. ಮೊಗ್ಗು. ೪. ಅಲತೆಗೆ. ೫. ಹುಲ್ಲಿನ ಗಂ. ೬. ರೆಂಬೆ; ಕೊಂಬೆ. ೭. ಮುಂಗೈ. ೮. (ಬಾವುಟದ) ಬಟ್ಟೆಯ ಚುಂಗು; ವಸ್ತ್ರದ ತುದಿ: ಶಿಲ್ಪಿಯದ ಪಲ್ಲವನಯ ಮುಟಿದುದು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೨೬. ೩-೪). ೯. ವಿಟ; ಕಾಮುಕ: ಮುರ್ದಿಕಾಲಕನೊಳೀಂ ಮನಂದಿ ದನೋ ಬನದೊಳ್ಳಹಾರಪಲ್ಲವಂ (ರಾಜಶೇ. ೯-೫೪); ತಂದೊಡಲ್ಲದೆ ಪೊಸ ಪರ್ಪಮಂ ನೆಗಲ್ಪದಾಗದು ಮದ್ಭೂತದೇವತಾಳ ಕಾಯ್ದು ಮೆಟಿಕೊಂಡು ಬಲ್ಲುಟಾಯನಿಕ್ಕುತೆ ಪಲ್ಲವ ಮಾಡೆ ಪರ್ಪಮಂ (ಪೃಷಡಿ. ೧೬-೧೯). ೧೦. ತೋಳ ಬಂದಿ. ೧೧. ಬಳೆ; ಕಂಕಣ. ೧೨. ಬಲ; ಶಕ್ತಿ. ೧೩. ಹರಡಿರುವಿಕೆ. ೧೪. ಶೃಂಗಾರ ಕೇಳಿ. ೧೫. ವೀಣೆ. ೧೬. ರತ್ನಸಮೂಹ. ೧೭. ಬಾಲದಂತೆ ನೀಳ ವಾದ ಕೊದಲು. ೧೮. ಆನೆ. ೧೯. ಬಾಲಕ. ೨೦. ಶಬ್ದ ಸಮೂಹ: "ತಳಿರುಂ ವಿಡ್ವಮು ವೀಣೆ ರತ್ನನಿಷಯಂ ಲಾಂಗೂಲಕೇಶಂ ವಿಟಂ ಕಳಭಂ ಶಬ್ದಸಮೂಹ ಬಾಲಕವಿಂಕುಂ ಪಲ್ಲವಾಪ್ತಂ" (ಸಾನಾರ. ೧೩೧); "ಬಾಲೆಯರು ಪವಳ ಗಜ ಜನಜಾಲಂ ವಿಟ ತಳಿರು ವೀಣೆ ರತ್ನಂ ಮಕ್ಕಳು ಜೋಲು ಪಲವವಿರುಂ ದಶದೇಗೆ ಪಲ್ಲವವರ್ಗಲೇ ಭೂಮಿ ಯೊಳಂ" (ಪಾನಾಶಂ. ೧೫೦). ೧೧ ಹದಿನೈದರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತರ ವರೆಗಿನ ಅರ್ಥಗಳು ವಿಚಾರಾರ್ಹವಾದುವು. ೨೧. ಒಂದು ರಾಜವಂಶದ ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಆ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು; ಕೇಳುಪಲ್ಲವರಂ

ಕಾದೇಜಾದು ಪತ್ರಜಯನಾ ವಿಜಯರಸನ್ನ ಬಾಳ್ವೆಬ್ಬ ಪಲ್ಲವಿಲು ಮೂಡು
ವಳ್ಳುಲಂ ಕೊಬ್ಬಾರ್ (ಮೈ. ೧೯೩೩, ೧೬-೧೧; ೪೩೦); ಪಲ್ಲವ
ಭಯಗೊಣ್ಣೋಡದಿರ್ (ಎಕ. II, ೫೯-೧೧೩; ೨೭೪); ಪಲ್ಲವ . . .
ಕುರುಪ್ಪ ಮರುಪ್ರಭೃತಿಭೂಪಾಲಕರಿಂ ಭಯಾನಕದಸಮುಂ . . .
ನೆಗುತ್ತುಮಿರೆ (ಜಗದಿ. ೨-೩೯ ಪ); ಕಿಕ್ಕಿಜುಗಿಜುಗು ಕುಳ್ಳಿದ್ ಬಾಳ
ಗ ಕೆ ಚೋಳ ಕೇರಳ ಪಾಂಡ್ಯ ಪಲ್ಲವ . . . ಮೊದಲಾದ ರಾಜಪುತ್ರರ
ಪಂಕ್ತಿಗಳೊಳಂ (೧೦೯, ೨-೧೦೫ ಪ). ೨೨. ಒಂದು ದೇಶದ ಹೆಸರು :
ಪಲ್ಲವ ಪಾರಿಯಾತ್ರಪ್ರಭೃತಿ ಸಾನಾದೇಶಯೋಷಿದ್ನೀಯಮಾನಸೌಭಾಗ್ಯ
ಗೀತನುಂ (ಪಂ. ೪-೪೦ ಪ). ೨೩. [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತು
ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ೧೦ "ಎರಡು ಪತಾಕ
ಹಸ್ತಗಳನ್ನೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಸುತ್ತ ತೋಳುಗಳನ್ನು ಮೇಲ
ಕ್ಕೆತ್ತಿ ನೀಡಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಸುತ್ತ ಕೈಗಳನ್ನು ಸ್ವಸ್ತಿಕದಂತೆ
ಹಿಡಿಯುವುದು" (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨೫೦ ಗದ್ಯಾನುವಾದ); ಚತುರಸ್ತ್ರ . . .
ಪಲ್ಲವ . . . ವರಿತ, ಲಲಿತ-ಈ ಮೂವತ್ತು ನೃತ್ಯಹಸ್ತಗಳ್
(ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೪೪ ಪ).

ಪಲ್ಲವತ್ರೀತ = ಪಲ್ಲವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಶಿವನಂತಿರುವವನು;
ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ಯ ಪಲ್ಲವತ್ರೀತ . . . ಶ್ರೀವೀರಬಲ್ಲಾಳ
ದೇವರಸರು . . . ಪ್ರಿತ್ತೀರಾಜ್ಯಂಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. III (R),
ಗುಂಡು ಪೇ. ೪೦-೬; 1320). ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ಯ = ಪಲ್ಲವರ ವಂಶದಲ್ಲಿ
ಸೂರ್ಯನಂತಿರುವವನು; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಪಲ್ಲವಾದಿತ್ಯ
ಪಲ್ಲವತ್ರೀತ . . . ಶ್ರೀವೀರಬಲ್ಲಾಳದೇವರಸರು . . . ಪ್ರಿತ್ತೀರಾಜ್ಯಂ
ಗೆಯುತ್ತಮಿರೆ (ಎಕ. III (R), ಗುಂಡು ಪೇ. ೪೦-೬; 1320). [ಸಂ.]
ಪಲ್ಲವಕ (ನಾ). ೧. ಚಿಗುರು; ತಳಿರು. ೨. ಅಕೋಕ ವೃಕ್ಷ.
೩. ವಿಟ; ಜಾರ; ಕಾಮುಕ: "ಪಲ್ಲವ[ಪಂಚಾಂ. ೬]ಕನಾ ವಿಟಂ
ವೇಶ್ಯಾವರಂ ಭುಜಂಗಂ ಬೊಜಗನಕ್ಕುಂ" (ಮಂಗರಾ. ೭೧-೧೪);
ರುಕ್ಕಿಯಾ . . . ಅದಿವಳಿಗಳ್ ಪಲ್ಲವಕಮನೇಪ್ರಮೋದಮಂ ಪೆಚ್
ಸುಗುಂ (ಜಗದಿ. ೧೦-೧೯); ಆ ಬೆಡಂಗಿನ ಕೇರಿಯೊಳ್ ಪಲ್ಲವಕಾನಂದ
ಇಧಿಯಾಗಿಯುಂ ಮದನಗುಣಶೀಲಮುಖಾಸ್ತದಮಾಗಿಯುಂ . . .
ವರ್ಣಸುತ್ತುದೊನೊರ್ವ ವಿಟನಾಯಕಂ (ಪದ್ಮಾ. ೨-೭೧ ಪ). ೪. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಮೀನು. ೩, ೪; ಆ ನದಿ . . . ಪಲ್ಲವಕಮಯಮಾಗಿಯುಂ
ಪಣ್ಯಾಂಗನಾವಾಟಮಲ್ಲು (ಪ್ರಿ. ೨-೨೫ ಪ). ೫. ಒಂದು ದೇಶದ
ಹೆಸರು; ಪಲ್ಲವರ ನಾಡು: ಚೇರ ಕೊಂಕಣ ಪಲ್ಲವಕ ಹಮ್ಮಾರ
ಜಾಳಾಂತ್ರ್ ದ್ರವಿಳ ಕಾಶ್ಮೀರ ಬಾಹ್ಯ . . . ದೇಶಂಗಳೊಳಿಸೆನ
ಜಂಗಮವು ಭಕ್ತಾಳಿ (೬೫೨. ೬-೧೯). [ಸಂ.]

ಪಲ್ಲವಗ್ರಾಹಿ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಆಳವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು;
ಪೆಜನೊರ್ವನೊಲ್ಲ ಮೊಲಿಯುಮೊಂದೆಡೆಯೊಳ್ಳಿಲ್ಲದ ಪಲ್ಲವಗ್ರಾಹಿ
ನೋಡಂಬಾಡನೆ ಬಂದು ಕಾಲ್ಪಿದಿವುದುಂ (ಮಲ್ಲ. ೭-೪೧).

[ಸಂ. ಪಲ್ಲವಗ್ರಾಹಿನ್]

ಪಲ್ಲವಜಂಗಮ (ನಾ). ವಿಟನಾದ ಜಂಗಮ: ಪಲ್ಲವಜಂಗಮಂ
ಪವನಧೂತಿಯ ಗೀತದೊಳಿರ್ (ಪ್ರ. ಪದಿ. ೪-೨೦).

[ಪಲ್ಲವ + ಜಂಗಮ]

ಪಲ್ಲವತಟಾಕ (ನಾ). ಒಂದು ಉರಿನ ಹೆಸರು: ಉತ್ತರತಃ
ಬೆನ್ನುಮ್ಬಾಬ್ಬುಣಸೆಪ್ಪಟ್ಟಸಹಿತಂ ಪಲ್ಲವತಟಾಕಮಿತ್ತಾಗ್ರಮಸ್ತ ನಾನು
ಧೇಯಂ (ಎಕ. VII (R), ಮಂಡ್ಯ. ೩೫-೩೬; 713).

[ಪಲ್ಲವ + ತಟಾಕ]

ಪಲ್ಲವನೇತ್ರ (ನಾ). ಚಿಗುರಿನಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವಳು:

ಅನವರತಬಾಪ್ಪ ವಾರಿಧಾರಾಪೂರಪಂವಾರಿ ಪಲ್ಲವನೇತ್ರಿಯುಂ (ಗದಾದು.
೧-೫೫ ಪ). [ಸಂ. ಪಲ್ಲವನೇತ್ರಾ]

ಪಲ್ಲವಪಂಡಿತ (ನಾ). ಪಲ್ಲವಗ್ರಾಹಿ: ಪಹಿಲವನು ವೇದ್ಯಸುವದೆ
ನರಹಿತವೆಗಳೇ ಭಟರ ಪಡಿಯಡಬಹುದೆ ಪಲ್ಲವಪಂಡಿತರ ಸತ್ಯತಾಸಿಗಳ
ಗತಿಯ (ಕುಮ್ಭ. ೨೩-೬). [ಸಂ.]

ಪಲ್ಲವಭಂಗ (ನಾ). ಚಿಗುರನ್ನು ಕೊಯ್ಯುವುದು: ಲತಾಂಗಿ . . .
ರಣರಣಕವ್ಯಥಾವ್ಯಜನಪಲ್ಲವಭಂಗವಾದಪ್ಪುದೆಂಬಂ ನಡುಗುವಂತೆ
ಇಡುಸುಯ್ಯ ಗಾಳಿಯಂ ನಡುಗುವ ಲತಾನುಂಟದೊಳಿರ್ (ಕಾದಂಬ. ೩೩೪).
[ಪಲ್ಲವ + ಭಂಗ]

ಪಲ್ಲವರಿ 'ಪಲ್ಲಮುಣಿ' ನೋ.

ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಚಿಗುರು, ರತ್ನ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ
ಅಲಂಕರಿಸಿದ ಭಿತ್ತಿ.-ಕೊಡೆ: ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆ ಸಂಕಂ ಝಲ್ಲಕ
ಜಯಮಂಗಳಂಗಳಂ ಚೋಳಮಹೀಪಲ್ಲಭನತ್ತಡೆ (ಎಕ. VI, ೨೧೬-೧೦;
1037); ವಾರುಪನ ಬೆನ್ನೆವಾಯ್ತು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೈದಿವಿಗಳೆ ಕಲ್ಲೆಯ್ಯ
ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆ ಮೇಲ್ಮನೆಗೆ (ಸಂಬರ. ೧೦-೪೯); ಸುತ್ತ ಮೆದಿದವು
ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆಯ ಸಾಲಗಳು ಬಿರುದಿನ ಕತ್ತರಿಯ ಹೀಲಿಗಳ
ಝಲ್ಲರಿ ಮುಸುಕಿದವು ಗಜನ (ಕುಮ್ಭ. ೩-೬). ೨. (?)
ಕೆಲಬರ್ ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆಗಳಂತೆ ಪೊಳೆನ ಪಲ್ಲವಸತ್ತಿಗೆಗಳನತ್ತಿಯಾಂ
(ಲೀಲಾವ. ೧೧-೫೪ ಪ). [ಪಲ್ಲವ + ಸತ್ತಿಗೆ]

ಪಲ್ಲವಹಸ್ತ (ನಾ). [ನಾಟ್ಯ] ಮೂವತ್ತು ಬಗೆಯ ನೃತ್ಯಹಸ್ತ
ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಎತ್ತಿದ ಬಾಹುಗಳೆಂ ಮಿಗೆ ಬತ್ತಿರಪ ಪತಾಕಹಸ್ತಮವು
ವ್ಯಾವಹಂಚೆತ್ತಂ ಪಸರಿಸಿ ಮಿಗೆ ಪರವೃತ್ತಂ ಸ್ವಸ್ತಿಕಮವಾಗೆ ಪಲ್ಲವ
ಹಸ್ತಂ (ಲಾಸ್ಯರಂ. ೨-೫೬). [ಪಲ್ಲವ + ಹಸ್ತ]

ಪಲ್ಲವಾಚಾರಿ (ನಾ). ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು: ಪಲ್ಲವಾಚಾರಿ ಲಿಕಂ
(ಎಕ. II, ೨೧-೫; ಸು. 700). [ಪಲ್ಲವ + ಆಚಾರಿ]

ಪಲ್ಲವಾಯುಧ (ನಾ). ಚಿಗುರನ್ನು ಆಯುಧವನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು;
ಮನ್ಮಥ: ಪಲ್ಲವಾಯುಧನು ಥೇ ಥೇ ನಾನು ನೆನಮದು ಹೊಲ್ಲ
ವೆಂದೊಳಗೆ ಹೇಸಿದನು (ಭರಣ. ೫೧-೧೧೪). [ಪಲ್ಲವ + ಆಯುಧ]

ಪಲ್ಲವಿ, ಪಲ್ಲ, ಪಲ್ಲವ (ನಾ). ೧. [ಸಂಗೀತ] ಹಾಡಿನ ಅರಂಭ
ದಲ್ಲಿದ್ದು ನುಡಿದೊಂದು ಸಲ ಪುನರಾವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುವ ಭಾಗ:
ಲಿಂಗತ್ರಯ ವಚನತ್ರಯ . . . ಸಂಗೀತದೊಂದೊಂದನೆ ಹಿಂಗದೆ
ನಿಡಿದೊರೆವುದೆಂಬೆ ಪಲ್ಲವಿ ಪದದೊಳ್ (ಕವಿ. ೩-೩೩); ಗಾನಸೌಧದ
ಕಳಶವೇ ಪಲ್ಲವಿ . . . ಗಾಯಕನ ವಿಶಾಲಮನೋಧರ್ಮದ ಅಳಕೆ
ಗೋಲು ಪಲ್ಲವಿ (ಸಂಗೀತಂ. ೯೧); ಈ ರೀತಿಯ ಸಮಯಸ್ಪೃಹ
ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಐದು ಅಂಗಗಳಿವೆ. ಆಲಾಪನೆ, ತಾನ, ಪಲ್ಲವಿ, ಇರವಲ್ ಮತ್ತು
ಸ್ವರ (ಸಂಗೀತ. ೧). ೨. (ಆಲಂ) ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುವ ಮಾತು;
ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯ ಹೇಳಿಕೆ: ಐದು ನೀನು ಮುಂದೆನು ಎನುವ
ಪಲ್ಲವಿಯನು (ಇಂಜಾನ. ೧೪೩-೯೬); ಮಹಳೆಹೊರ ಪಥಗಳನ್ನು
ಎಂಬುದು ಅವರ ಉಪದೇಶದ ಪಲ್ಲವಿ (ಭಾರತ. ೩೩೩); ನಾನು ಅವನ
ಸಂಗ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಅವಳ ಪಲ್ಲವಿಯಾಯಿತು (ಅಶ್ವ. ೬೨). ಪಲ್ಲ: ೧. ಒಂದು ಹಿಗ್ಗಿನ ಪಲ್ಲ, ಹಲವು ಸುಡಿಯಲಿ ಹರಿಯ
ಆಟ ಪಾಟಿದ ಹಾಡು ಕಳಸವಿಟ್ಟಂತೆ! (ಉಯ್ಯಾಲ. ೪೨-೬). ಸುತ್ತಲಿನ
ನಾಲ್ವರು ಹುಡುಗರು ಪಲ್ಲಾ ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ (ಅನಂತ. ೬೨). ಪಲ್ಲವ:
೧. ಪದವಿಡುವದೊಳ್ ಪಲ್ಲವದೊಳ್ ಪದವೊಳುಭಯಗುಣ ಸಮ
ನಾಗಲ್ ಪಲ್ಲವಿತ ಕೀರ್ತಿಯಾದಪುದು (ಭಂದೋಬ. ೧-೪೬ ಅಡಿಪದ್ಯ).
[ದೇ. || ತಮಿ. ಮಲ. ತೆಲು. ಪಲ್ಲವಿ. / ಸಂ. ಪಲ್ಲವಿ = ರಾಗಾಂಗರಾಗ]

ಪಲ್ಲವಿಕ (ನಾ). ೧. ವಿಟ. ೨. ಮಿಾನು. ೧, ೨: ಆ ಮಹಾರ್ಣವಂ . . . ಗಾಣಕಗೀತರಾಜಿಯಂತೆ ಪಲ್ಲವಿಕಸಂತಾಸಕ್ರೀಡಾ ಪ್ರಪಂಚಯಂ . . . ಚತುರ್ಮುಖನಂತೆ ಸರಸ್ವತೀಪತಿಯುಮೆನಿಸಿದುದು (ಜಗದಿ. ೧-೪೪ ದ). 'ಪಲ್ಲವಕ' ಪರಾ. [ಸಂ.]

ಪಲ್ಲವಿಕೆ (ನಾ). ಹರಡಿರುವುದು; ಜನಸಮೂಹ: ಸಕ್ರಮದ ಸಾಕಿಯ ಪಲ್ಲವಿಕೆ ಪರನಡೆದುದಮಳಪ್ರಣವನುಯವಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೭-೩೫). [ಪಲ್ಲವಿಸು+ಇಕೆ]

ಪಲ್ಲವಿಕ (ಗು). ೧. ಚಿಗುರಿದ; ಕುಡಿಯೊಡೆದ: ಪಲ್ಲವಿಕ ಮುಳುಕುವಿಸ್ತಾರಿತ ರವನ್ಯಾಶೋಕಮಹೀರುಹಮುಂ (ಅದಿಪ. ೧೦-೪೧); ಚಿತ್ರ ಪಲ್ಲವಿತಾನುರಾಗಂಚಿತ್ತ ಕನ್ನದ ಬೊಮ್ಮಿದೇವನುದಾತ್ತಭಕ್ತಿಸ್ಥಿತಿಯೊಂದಿನ ಪರ್ಯಾಯಕರ್ಮ (ಬಸವ. ೩೧-೩೧); ಪಲ್ಲವಿಕ ನವಚೂತ ತರು ಬೇಸಗೆಯ ರುಳಕೆ ನಿಲ್ಲದನವಳಿದು ಜೋಲ್ವಂತೆ (ಚಿದ್ರಿ. ೨೧-೩೬). (ನಾ). ೨. ಚಿಗುರಿದುದು; ಕುಡಿಯೊಡೆದುದು: ಅನುರಕ್ತಾಶೋಕಪಲ್ಲರಿ ಪಲ್ಲವಿಕಮಾಗಿಯುಂ . . . ವಸಂತ ಸಮಯದೊಳ (ಮಲ್ಲಿ. ೫-೨). [ಸಂ.]

ಪಲ್ಲವಿಸು, ಪಲ್ಲಯಿಸು, ಪಲ್ಲೈಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಚಿಗುರು; ಕುಡಿಯಿಡು: ನೆಲೆಮಾಡಂಗಳನೆಣೆದ ನೀಲೆಯರಲಕ್ಕ ಕರಾಗರಂಜಿತ ಪದಪಲ್ಲವಂಗಳನನವಳಮೆಲ್ಲಂ ಪಲ್ಲವಿಸಿದಂತೆಯುಂ (ಶಾಂಕ. ೪೭೪); ನವಸಹಕಾರದಂಕುರದಿನಕುರಿನಿತ್ತು ಪೊದೆಯು ನೀಳ್ವ ಪಲ್ಲವತೆಯಿಂದ ಪಲ್ಲವಿಸು . . . ಮನೋಜಮನೋರಥದ್ರಮಂ (ಅಜಿಪ. ೬-೧೧); ರತಿಯ ರಾವಣ್ಯರಸಪ್ರವಾಹದಂ ಪಲ್ಲವಿಸದ ಚೂತವನಮಿಲ್ಲ (ಪರಾಮಾ. ೧-೧೦೬ ವ); ತಳಕ್ಕೆ ನೀರನೊಡೆದರೆ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿತ್ತು ನೋಡಾ (ಬಸವ. ೪೨೦). ೨. ಚಿಗುರಿಸು; ಚಿಗುರನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸು: ಅಶೋಕೆಯನೊಡೆದು ಪಲ್ಲವಿಸೆಂಬ ಹಾದರಿಯ ನೆಲಕ್ಕೆ ಪರಿಣಂಗಳಂ ಹೊಡೆಯೆಂಬ ಕೆಲಸದ ನೆವದಂ . . . ಕೆಳದಿಯರೆಲ್ಲರಂ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕಳುಹಿ (ಸಂಜಿ. ೧೪-೩೯). ೩. ಹರಡಿಕೊಳ್ಳು; ವಿಸ್ತರಿಸು; ಹಬ್ಬಿಕೊಳ್ಳು: ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಪಡುಪರುತನ ಪಲ್ಲವಿಸಿತ್ತು (ಮೋಳಿಮಾ. ೪-೧೦); ಶಿವಭಕ್ತಿ ಚಿತ್ರದೊಳು ನಳನಳಿಸಿ ಸಂತಸದೆ ಹರನೊಲವು ಕರಣದೊಳ್ ಪಲ್ಲವಿಸಿ (ಮೊಳಿ. ೬೯-೨೨); ಅರುಣಾಧರಕಾಂತಿಯ ಮಿಗೆ ಪಸರಿಸಿ ಹಿಂದು ಪಲ್ಲವಿಸದಂತೆನಿದು ಪರಮಣುಂಜಲಗಳ ರುಚಿ (ಪ್ರಭು. ೪-೧೬); ಪುಲ್ಲರನ ಮಾರ್ಗಲ ವನದೊಳು ಪೊಕ್ಕು ಚೆಲ್ಲವರಿದು ಪೀಡಿಸಲು ಪಲ್ಲವಿಸಲು (ಮೋಹ. ೬-೧೦). ೪. ಹೆಬ್ಬಿಸು; ಹೆರಡು: ಪ್ರಿದಿಭಕ್ತಿಯನೆಲ್ಲೆಡೆಯೊಳುಂ ವಸುಮತಿಗೆ ನೆಲೆ ಪಲ್ಲವಿಸಿ ಬಾ ಹೋಗು (ಬಸವ. ೩೬-೫೫). ೫. ಅಗಲ ಮಾಡು; ಅರಳಿಸು: ತಂದು ಸುರಪನ ಭತ್ತವನು ನಲವಿಂದ ಪಲ್ಲವಿಸಿದರು (ಸಂಭವ. ೨೦-೧೩೬).

೬. ಅರಳು; ವಿಕಾಸವಾಗು: ಪಾರಿಜಾತಾವಳಿ ನೋಲ್ವವರ್ಗ ಕರಂ ಮಗುಯ್ದು ಪಲ್ಲವಿಸಿದುವೆನಿಸಿದುವು ತಳದ ವೆಳ್ಳುಂ ಕೆಂಪುಂ (ಶಾಂಕ. ೧೦-೨೪); ಪುಷ್ಪ ಪಲ್ಲವಿಸಿದೆ ಹೊಕ್ಕುಳಲಿ (ಪುರಂದ. ೨-೩೬-೨). ೭. ಕಾತರಿಸು; ಸಂಭ್ರಮಿಸು: ನಿನ್ನ ಜವ್ವನಕೊಬ್ಬಿನಲಿ ಮುಣಿದು ಪಲ್ಲವಿ [ಪಾಶಾಂ. ತಲ್ಲಣ]ನಿ ನೀ ಕಾಮಿಸಿದೊಡೆ (ಪ್ರಭು. ೬-೧೮). ೮. ನಿಮಿರು: ಹರ್ಷಪ್ರಸರದಲಿ ರೋಮಾಳ ಪಲ್ಲವಿಸಿದುದು (ಸಂಭವ. ೩೨-೨೯). ೯. ಮೂಡು; ಮೊಳೆ: ಭೃತರಾಷ್ಟ್ರಂಗೆ ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ನೆನಪಾಯ್ತು ಧಿಕಶೋಕೋದ್ರೇಕ ಪಲ್ಲವಿಸೆ . . . ತನ್ನೊಳು ಹಿರಿದು ಚಿಂತಿಸಿದ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧-೫೪); ಮುನ್ನಿನ ಅಭುತವಳಿದುದು: ಪೌರುಷತೆ ಮಾನ ಪಲ್ಲವಿಸಬಲಾಸಹಜಲಜ್ಜಿ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೫೮-೧೬೦೫). ೧೦. ಕೂಡಿಸು; ಸೇರಿಸು; ಕಟ್ಟು: ಕರಪಲ್ಲವದಿ ನೇವರಸು

ಕುಳುಕು ಕೊರಳನಾರೈದು ಬಲ್ಲಿದನು ಫಲುಗುಣನು ತಿರುವನು ಪಲ್ಲವಿಸಿದನು (ಸಂಭವ. ೨೦-೪೧). **ಪಲ್ಲಯಿಸು:** ೧. ಕಲ್ಲ ದಿಕ್ಕಿ ನೀರ ನೆಚ್ಚಿದಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಯಿ[ಪಾಶಾಂ. ವಿ]ಸುವದೇ (ಮದೇವ. ೨೬೪-೧೭). **ಪಲ್ಲೈಸು:** ೧. ಲತೆ ಪಲ್ಲೈಸುವ ಬಗೆ ಮಾಡೊ ಪ್ರೀತಿಯಲಿ (ಮೋಹ. ೩-೫); ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಯು ಮೇಯ್ದೊತ್ತೋ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಡಲೆಯ ಗಿಡಗಳು ಪಲ್ಲೈಸುತ್ತಿದ್ದವು (ಜಗದಿ. ೧೩೫). ೩. ಆ ಕೆಂಡಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿರೂಪದ ಉರಿ ಪಲ್ಲೈಸುವಂತೆ (ಅಪರೀ. ೬೨); ಅಧಿಕ ಕ್ರೋಧಶಿಖಿ ಪಲ್ಲೈಸಿತೆಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೫೫); ಚಿಂತಾರಾಶಿಯಂ ಗಾಂಧಾರಿಯರ್ಪ ಸಮಯದಿ ಕುಂತಿಗಾ ಶತ್ಕಂಗಳೊಳ್ ಸುತನಾದ ವಾತ್ಸ ಪಲ್ಲೈಸಲದ ಕೇಳಿ ಬಲಿಯದ ಮುನ್ನ ಸೈರಿಸದ ಗರ್ಭಮಂ ಪೊಸದಳಾಗ (ಲಕ್ಷ್ಮ. ೧-೨೫-೩೬). ೧೦. ಐಂಚೆಗಳ ಹಮ್ಮಿದರಾನೆಯಲಿ ಸತ್ತಿ ಗೆಗಳನು ಪಲ್ಲೈಸಿದರು ಮೇಲೆಸೆವ ಕಳಶದಲಿ (ಸಳ. ೯-೫೭); ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾಣ ಸಂಸಗೆಯರಳ್ಳ ಮೂಲೆ ಪಲ್ಲರಿತಾಗಿಯರುಗಳ ಪಲ್ಲೈಸಿದ ಜಡಮುಡುಗೊಳಗೆ ಬಹುಕೋಲ್ಪಾಸದೊಳೊಪ್ಪಿದುವು (ಕಂಸ. ೨೧-೧೯). ೧೧. ಹೆಚ್ಚಾಗು; ವೃದ್ಧಿಸು: ಪೂಜೆಗೈವಾ ರಭಸ ಪಲ್ಲೈಸಿತೇವೇಳ್ವನು (ಲಕ್ಷ್ಮ. ೪-೬-೩೪). [ಪಲ್ಲವೈಸು+ಇಸು]

ಪಲ್ಲಹರಕಿ (ನಾ). (?): ಕಳಂಗೆಜ್ಜೆಗಳಯ್ಯ ಪಲ್ಲಹರಕಿ ಪರಕಿಯ ಮಗಳ ಕಳಂಗೆಜ್ಜೆ (ಎಕ. XI, ಪಾಮ. ೧೭-೪; ೩೩೯). [?]

ಪಲ್ಲಳಿ (ನಾ). ನೊರೆ; ಬುರುಗು: ತುರಗಚೆಯಂ ತರಂಗತತಿ ಬೆಳ್ಳೊಡೆ ಪಲ್ಲಳಿಗಳ ಗಣಾಳಿ ಭೀಕರಮಕರವ್ರಜಂ (ಪ್ರಪಂ. ೨೪-೩೮೫).

ಪಲ್ಲಾಟು (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲು ಒಣಗಿಹೋಗು, —ನಿರ್ದ್ರವವಾಗು: ಎತ್ತ ಕಯ್ಯಾದಿದುಮಾಗಳ ಕಾಲುಡಿದುಂ ಬಬಲ್ವ ಪಲ್ಲಾಟು ಪೊಡಪು ಗೆಟ್ಟುಸಿರಲಪ್ಪೊಡಮಾಟದೆ ಪೋದೊಡೆ (ಪಂಸಭಾ. ೩-೫೮).

[ಪರ್ಲ+ಅಟು]

ಪಲ್ಲಿ, ಹಲ್ಲಿ (ನಾ). (ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ) ಸರಟದ ಜಾತಿಯ ಕೀಟಾಹಾರಿ; ಗೌಳಿ: ಕೆಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯೊಡೆದ ಪಲ್ಲಿಯ ತತ್ತಿಯೊಳಗಿಡ ಮುಟು ಕೆಲದೊಳಿಡ ಮುಕ್ಕಮಂ ಹಿಡುಕೊಳ್ಳುಬಂ ಕಂಡು (ಜಾವಂ. ೬೧); ಪಲ್ಲಿ ಪಾವು ಪವರಣೆ ನವಿಲಾಪೋಡೆಂದಿವು ಕಷ್ಟಂ ಮನೆ ಮಾಡುವ ನೆಲನನಗುಟೆ ಕಾಣೊಡೆ (ಲೋಕೋ. ೩-೧೫); ಪಲ್ಲಿಯಂತೆ ಕೇರಂ ಪತ್ತು ತುಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧-೧೬೦); ಶೋಭಾತು ವಾಯಸನೆಡೆಗೆ . . . ದೂಟಾತು ಬಲದ ಭಾಗದೆ ಪಲ್ಲಿ (ಮೋಹ. ೬-೨೫). ಹಲ್ಲಿ: "ಮುಸಲೀ, ಗೃಹಗೋಧಿಕಾ—ಈ ಪಲ್ಲಿ" (ಪಾಟಾ. ೧೧೩); ಹಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ತಾ ಕಾಲನ ನುಂಗಿತು (ಪುರಂದ. ೩-೯೩-೨). IP ಈ ಅರ್ಥದ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಾಯಶಃ ದ್ರಾವಿಡಭಾಷೆಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರಬಹುದು. [ದೇ||. ತಮಿ. ಮಲ. ತುಳು. ಕೊಡ. ಪಲ್ಲಿ; ತೆಲು. ಪಲ್ಲಿ, ಪಲ್ಲಿಯ, ಪಲ್ಲಿ, ಬಲ್ಲಿ/ಸಂ. ಪಲ್ಲಿ, ಪಲ್ಲಿ]

ಪಲ್ಲಿ (ನಾ). ೧. ಊರು; ಗ್ರಾಮ: ತೆಲುಗು ಹಾಗೂ ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಪಲ್ಲಿ' ಎಂದರೆ 'ಹಳ್ಳಿ'—ಗ್ರಾಮ (ಪರಸ. ೧೨೦). ೨. ಮನೆ; ನಿವಾಸ. ೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಳ್ಳಿ: ದಾವಣಗೆಟ್ಟದ ಕುದುರೆ ಗುತ್ತಮನುಪ್ಪ ಜೇವಣಿಯನಿಕ್ಕಿ ಬಳಕ ಒಪದ ಹುಲ್ಲ ಪಲ್ಲಿಯ ಹಾಕಿಸುವ ರಾಯರಾವುತರೊಪ್ಪಿದರಲ್ಲಿ (ಪ್ರೀಪಾ. ೧೩-೧೦೯); ಪಲ್ಲಿಯ ಹುಲ್ಲೊಳದಗಿ ಭೀತಗೊಂಡಾಗ . . . ಪಲ್ಲ ಕಿರಿದೇನೆಂಬೆ (ಕಂಸ. ೧೫-೯೪).

[ಸಂ. ಪಲ್ಲಿ]

ಪಲ್ಲಿಲಿ, ಹಲ್ಲಿಲಿ (ನಾ). ೧. ಹಲ್ಲು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ಬೊಟ್ಟುಬಾಯಿ ಯಾಗಿರುವುದು. ೨. ಸೂರ್ಯ: "ನಿಸವಗೆಯ ತಾಪರೆಗಳಯ . . . ದಿಸುಗದಿರ ಪಲ್ಲಿಲಿ ಜವನ ತಂದೆ ಜಗುನೆಯ್ಯನೆನಲ್ವ ಸೂರ್ಯ

ನಾಸುಂ* (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೫). (ಗು). ೩. ಹಲ್ಲು ಇಲ್ಲದ, —ಉದುರಿ
ಹೋದ: 'ಪಲ್ಲಿವಾಯ್' ಪರಾ. ಹಲ್ಲಿ: ೩. 'ಹಲ್ಲಿ
ಬಾಯಿ' ಪರಾ. [ಪಲ್+ಇ೦೩]

ಪಲ್ಲಿಬಾಯಿ 'ಪಲ್ಲಿವಾಯ್' ನೋ.

ಪಲ್ಲಿವಾಯ್, ಪಲ್ಲಿಬಾಯಿ, ಹಲ್ಲಿಬಾಯಿ (ನಾ). ಹಲ್ಲು
ಇಲ್ಲದ ಬಾಯಿ; ಬೊಚ್ಚು ಬಾಯಿ: ಪೊಂಗಳಂ ಸುಂಜೊಡಮಾಕೊ
ಸೈಂಸುಮರಾತನ ಪಲ್ಲಿವಾಯ್ ನಾತಮಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೧೦೦);
ಸೋಗಯಿಸುಗುಮೆ ಪಲ್ಲಿವಾಯಿಗಿಲಿಗಂಧಂ ಸಮಂತು ಕೊರಿಲಿ
ಳುಡುಗೋಲಾ (ಕಾಮ್ಯಪ. ೨೫೬). ಪಲ್ಲಿಬಾಯಿ: ಕಬ್ಬನ್ನು
ಹಗಿಯಲು ಪಲ್ಲಿಬಾಯವನಗಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಕಬ್ಬು ರಸಹೀನವಾಗುವುದೇ
(ಕಾಲಾಂ. ೧೧ ಅಭಿಪ್ರಾಯ). ಹಲ್ಲಿಬಾಯಿ: ನೋಡದೊ: ಬತ್ತಿದ
ಹಲ್ಲಿಬಾಯಿ, ತೆರೆ ಸುಕ್ಕಿದ ನೋಗದಾ ಬಡತಾಯಿ! (ಕೋಗಿಲೆ.
೭೮-೧೬). [ಪಲ್ಲಿ+ಬಾಯ್]

ಪಲ್ಲಿನಾಯ (ನಾ). ಹಲ್ಲು ಉದುರಿ ಹೋದವನು; ಬೊಚ್ಚು;
ಬೋಡ: "ಪಲ್ಲಿನಾಯನೆಂಬ ನುಡಿ ಬೋಡನೋಳ" (ಕರ್ಣಾಸಿ. ೨೬).

[ಪಲ್ಲಿನಾಯ್+ಅ೦೩]

ಪಲ್ಲಿಕಳುಸ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿ ನುಡಿಯುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಹೇಳುವ
ಶಕುನ: ಪಲ್ಲಿಕಳುಸನ ಕೇಳು ರಾಯ (ಕರಣೀ. ೪೨೩). 'ಹಲ್ಲಿಕಳುಸ'
ಪರಾ. [ಪಲ್ಲಿ+ಕಳುಸ]

ಪಲ್ಲಿಸರ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿಯ ಹಾಗೆ ಲೋಚಗುಟ್ಟುವಿಕೆ: ಸಖಿಯಂ
ಸಂಕೇತಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಪಲ್ಲಿಸರಂದೋಚುಂತೆ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ನಡೆದೊಯ್ದುಳ್
ದೊಕಿ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೧೪೪). [ಪಲ್ಲಿ+ಸರ೦]

ಪಲ್ಲಿಸು (ಕ್ರ). ಕಚ್ಚು; ಕಡಿ: ಇಲ್ಲ ದೇವರು ನೀವು ಕೊಂಡಡೆಯು
ಭಾಗ ಮೆಲ್ಲಕಲ್ಲುಕಳಿಗಳೆಗಳು ಪಲ್ಲಿಸಿಯೆಂದುವು ನಮ್ಮ ಚೆಂದುಟಿಯ
ನೆಂಬಲ್ಲಾ ಸದಿಂದ ನುಡಿದಳು (ಭರಣಿ. ೧೧-೬೬). [ಪಲ್+ಇ೦೩]

ಪಲ್ಲಗಿರಿ 'ಪಲ್ಲಿರಿ' ನೋ.

ಪಲ್ಲದಿನು 'ಪಲ್ಲಿನ್' ನೋ.

ಪಲ್ಲಮೋರೆ 'ಪಲ್ಲೋರೆ' ನೋ.

ಪಲ್ಲಿ_೧ 'ಪಲ್ಲಿ_೧' ನೋ.

ಪಲ್ಲಿ_೨, ಹಲ್ಲಿ_೨ (ನಾ). ೧. ತಕ್ಕಡಿಯ ಪದಡಿ, —ತಟ್ಟೆ: ಪುರ
ದೊಳಗುಳ್ಳ ದಿಂಡುಗಳ ವಸ್ತು ಚಯಂಗಳನೊಟ್ಟಿ ನಿಟ್ಟಿಸಲ್ ಧರಣಿಯಂತೆ
ಪಲ್ಲಿ ದಿಡದಿಡ್ಡದಚ್ಚರಿವಟ್ಟು . . . ನವರತ್ನ ವಿಭೂಷಣಾಳಿಯಂ ಹರುಷ
ದಿನಕ್ಕೆ ನೋಡಲದು ಮುನ್ನಿನ ಮಾಳ್ಕೆಯೊಳವರ್ವದ್ದುತಂ (ಕ್ರಿ.ಪದಿ.
೮-೬೧). ಹಲ್ಲಿ_೨: ೧. ತಂದಿಕ್ಕಿದಂ ತ್ರಾಸಿನೋಳಗೆ ಕೌಪಂ ನಗುತೆ
ಇಕ್ಕೆ ನೆಲಸಂ ಹತ್ತಿ ತೊಂದೆಸೆಯ ಹಲ್ಲಿಯದು ಮಿಕ್ಕು ನೆಗೆಯತ್ತು ತಾರಾ
ಪಥೆ ಮತ್ತೊಂದು (ಅನೀರ. ೬೬. ೮೬-೧೩). ೨. ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ
ಬಿಲ್ಲೆ; ತೆಳುವಾದ ಪಟ್ಟಿಕೆ: ಮುತ್ತು ತೀರ್ದ ಪಳಿಕಿನ ದೊಡ್ಡ
ಭರಣಿಯಂತೊಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಮಾ ಬಾಯ್ ಮುಟ್ಟುರಿಸಿದ್ ಕರ್ಪುರದ
ಹಲ್ಲಿಯಂತೆಸೆಯ ಶಶಿ ಬಿಲ್ವಾಯ್ತು ಚಂದ್ರಾತಪಂ (ಚು.ಪ. ೮-೨೩);
ಮಿಸಿಲನ್ನಿ ನೀರ ಕೆಳಗೆ ಬೀಚುಕಲ್ಲಿನ ಹಲ್ಲಿಗಳು ಅಮಗಳಂತೆ ದಿದ್ದಿರುವುದು
ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ (ಸ್ವಪ್ನಪೂ. ೧೩). ೩. (ತರಕಾರಿ, ಹಣ್ಣು ಮುಂತಾ
ದುವುಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ) ಚೆಕ್ಕಿದಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಬಿಲ್ಲೆ: ಉತ್ತರಿಸಿ
ಕುಂಬಳದ ಕಾಯ ಮೇಲಣ ಹಸುರ ಕೆತ್ತಿ ಹಲ್ಲಿಯ ಮಾಡಿ ಕುಯಿದು
(ಸೂಪಾ. ೫-೬೨). ೪. ಅಟಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಕಲ್ಲು, ಓಡು
ಮುಂತಾದುವುಗಳ ಹಲವೆ; ಚಾವು: ಗಗನವನಿತೆಯಚ್ಚಾಡಲ್ಪೆ
ಪಸರಿಸಿದ ನಕ್ಷತ್ರಗವದಿಕೆಯೊಳುಹಿಟ್ಟಿದೊಂದು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಹಲ್ಲಿಯೊ

[ಪಾಪಾಂ. ರಣಕದ ಹಲಗೆಯೊ] . . . ಎನಿಸಿತ್ತು ಶಶಿಬಿಂಬವು (ಪದ್ಯಾ.
೩-೮೩); ಗಡುಗು ಹಿಡಿದವನೆ ಸದಾಗುಡಂ ಸೆಂಡು ಜಗಿಹಲ್ಲೆ ಬೊಹರಿ
ಗಳಾಟದಲ್ಲಿ ಮನಗೊಂಡಾದಿ . . . ಕೆಟ್ಟುಹೋದೆಯಲ್ಲ (ಸಮ್ಯಕ್
೧೦-೮); ಕೆಲರು ಸೂರ್ಯನ ಸೇವೆ ಹಲ್ಲಿಯಂ ಮಾಡುರು
(ವೀಶ್ವ. ೩-೪-೧೧). ೫. (ಸಣ್ಣ ಕರುಗಳಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸುವುದ
ಕ್ಕಾಗಿ) ಅಂಗೈದಪ್ಪವಾಗಿ ಅಂಗೈಯಷ್ಟೇ ಅಗಲವಾಗಿ
ಮಾಡುವ ಕೈರೊಟ್ಟು: ಬೋನಮನೋಡೆದು ಹಲ್ಲಿಯ ಮಾಡುವ
ಪಟ್ಟಿಯಂ ಪಟಾಡು ಚಂಡಂ ಮಾಡುವ ಕಟ್ಟಿಗ್ಗರಂತೆ ಶಾಶ್ವತಮಲ್ಲದ
ಶರೀರಮಂ ಕಿಡಿದು ರತ್ನತ್ರಯಂಗಳಂ ಕಿಡಿಸುವುದು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲ
(ಧರ್ಮಾರ್ಜು. ೮-೧೬೨). ೬. (ಕುದುರೆ, ಎತ್ತು ಮುಂತಾದ
ಪ್ರಾಣಿಗಳ) ಗೊರಸಿಗೆ ಬಡಿಸುವ ಲಾಳ: ಕುದುರೆಹಲ್ಲೆಗಳೆಂದ
ಪ್ರಥಮೆಯ ಮಾಡಿಸ್ತಿ ಈಗ (ಶೂದಾ. ೬). ೭. ರತ್ನ, ವಜ್ರ ಮೊದ
ಲಾದುವುಗಳ ಹರಳು: ಮೂಗುಬಟ್ಟಿನಲ್ಲಿದ್ದ ವಜ್ರದ ಹಲ್ಲಿಯನ್ನೆರೆದು
ಕುಡಿದುಕಿಡುವನೆಂದು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿಕೊಂಡಳು (ಕಥಾ. ೧೮೨). ೮.
ಮಗುಚುಗೈಯ ತುದಿ: (೧). ೯. ಹೇನುಗೂಡು, —
ಹುಟ್ಟು: ಹೇನ ಹಲ್ಲಿಗೆ ಕಲ್ಲು ಒಗಿದಾಗ ಅವು ಹೇಗೊಡುತ್ತ ಸಿಕ್ಕುತ್ತ
ಹಾರಾಡುವಂತೆ . . . ಹಳ್ಳಿಗರು ಹೊರಟುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಣ್ಣಮ.
೧೦೪). 'ಹಳ್ಳಿ' ಪರಾ. [ಹೇ.೩ ಹಳು. ಪಲ್ಲಿ]

ಪಲ್ಲಿಣ 'ಪಲ್ಲಿಣ' ನೋ.

ಪಲ್ಲಿರು (ನಾ). ನೆಗ್ಗಿಲುಗಿಡ: "ಪಲಂಕಪಾ, ಇಕ್ಷುಗಂಧಾ . . .
ವನಶೃಂಗಾಟಿ:—೨ ಪಲ್ಲಿರುಗಿಡದ ಹೆಸರುಗಳು, ನೆಗ್ಗಿಲು ಹೆಸರುಗಳು"
(ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩೪). [←ತೆಲು. ಪಲ್ಲಿರು]

ಪಲ್ಲಿಸು 'ಪಲ್ಲಿವಿಸು' ನೋ.

ಪಲ್ಲಿತ್ತು_೧ (ಕ್ರ). ೧. ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಡಿ: ಚಿತ್ತಭವಂ ಬಿಲ್ಲಂ ಗೊಲೆ
ಗೆತ್ತಿದನಿಸಲೆಂದು ದಿರಿಯಯಂ ದಿರಿಯಗೆ ಪಲ್ಲಿತ್ತುವ ತೊದಿಂ ಬಿಲ್ಲನೆ
ಯೊತ್ತುವ ಮಾಧವಿಯ ನನೆಯ ಮೊನೆಯಂಬುಗಳೆಂ (ಮುಲ್ಲ. ೫-೮).
೨. [ಕಾಮಶಾ] ದಂತಕ್ಷತವನ್ನು ಮಾಡು: ಉಯ್ಯಲಾಡುವಲ್ಲಿ
ಪೂಜನಾಟ ಕದಲಿಸುವುದನು ಎಲೆಗಡಿನಲ್ಲಿ ಪಲ್ಲಿತ್ತುವುದನು . . . ಕಲಿ
ಯುತ್ತಿರುವುದನು ಕಂಡನು (ಪದ್ಯಾ. ೪೮-೨೨). [ಪಲ್+ಒತ್ತು]

ಪಲ್ಲಿತ್ತು_೨, ಹಲ್ಲಿತ್ತು (ನಾ). ೧. [ಕಾಮಶಾ] ದಂತಕ್ಷತ:
ಕೆಂಪುಮೋರುವ ಹಾಗೆ ಕಡ್ಡು ತೆರೆ ಪ್ರವಾಳಮಣಿ ಹಾಗೆ ಅದು ಪಲ್ಲಿತ್ತಿನ
ಕುರುಡು ಮೇಲೆ ತೋರುವುದು (ಕಾಮಶಾ. ೨೨೪). ಹಲ್ಲಿತ್ತು:
೧. ಎರಡು ಹಲ್ಲಿತ್ತುಗಳ ನಡು ಕೆಂಪು ಅಗುವ ಹಾಗೆ ಹಲ್ಲುಗಳಂ
ಸಾಲು ತೆಗೆದು ಒಂದೊಂದು ಕ್ಷತದ ನಡುವೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ಷತಮಂ
ಬೆರಸುವುದು (ಕಾಮಶಾ. ೨೨೪). ೨. ಹಲ್ಲು ಶೂಲೆ, —ನೋವು:
"ಹಲ್ಲಿತ್ತು = ಹಲ್ಲುಬೇನೆ" (ಜಾಣಕೋ. ೫೫). [ಪಲ್+ಒತ್ತು]

ಪಲ್ವರಸೆ 'ಪಲ್ವರಸೆ' ನೋ.

ಪಲ್ವರಸೆ, ಪಲ್ವರಸೆ (ನಾ). ಹಲ್ಲಿನ ಜೋಡಣೆ, —ವರಸೆ: ಪೆಂಪು
ದಳದ ಪಲ್ವರಸೆಯ ನೋಡನಾಕಾರ (ಮದಿಕ್ಕಾ. VI, ೧೬೨೬).
ಪಲ್ವರಸೆ: ಪಲ್ವರಸೆಯಂ ಕರ್ಣಾಂತಲೋಚನಂಗಳಂ (ಸಾಗಂಧಿ.
೮-೧೬); ಮೂವಿನ ಹುಪ್ಪ ಗೊಂಚಲುಗಳು ಪಲ್ವರಸೆ (ಸಾಗಂಧಿ.
೧೮೧-೬). [ಪಲ್+ವರಸೆ]

ಪಲ್ವಲಿ (ನಾ). ಸಣ್ಣ ಸರೋವರ; ಕೊಳ: "ವೇಶಂಕ, ಪಲ್ವಲಂ,
ತಲ್ವಂ-ಈ ೩ ಕೊಳವೆ" (ಪದ್ಯಾಯು. ೧೧೧-೫೩); ಒಂದು ಪಲ್ವಲಿ
ಪ್ರಾಂತದೊಳ್ ಕಾಂತಾರಕಳಭಪ್ರಾಯಪೋತ್ತಿಸಂತಾನೊಳಗೆ . . .
ಸೋಗಿಯಿಸಿತ್ತುತ್ತೇಕರಂ ಸೊಳರಂ (ಚಂದ್ರ. ೫-೫೮); ಇಲ್ಲಿಯ

ಪಲ್ಲೋದಕಕೃಷ್ಣಕುಸುರೋದಕಮರ್ದನೆಯೇ (ಪದ್ಯಾ. ೧೩-೩೯);
ಜಕ್ಕಂದೊಳಲಿ ಪಲ್ಲುಮಂ ಕುದಕಂ ಕದಳಿಪನಮಂ ಪುಗುವಂತೆ ಪೊಕ್ಕು
(ಚಿವಂ. ೨೯-೧೦). [ಸಂ.]

ಪೆಲ್ವು 'ಪಲುಂಬು' ನೋ.

ಪೆಲ್ವೆಸಗೆಯ್ಯೆ (ನಾ). ರಶ್ಮೀಕೀಡಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ತುಟಿ ಮೊದ
ಲಾದುವನ್ನು ಕಚ್ಚುವಿಕೆ: ತುಡುಕಿ ತುಡುಂಬನೀಡಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ
ಯೆಂದಲರ್ವಾನೋಳ್ ಪಡ್ಲದಿ ಸುಕಿಲ್ಲ ಪಾಯ್ತಡಮ್ ಪೆಲ್ವೆಸೆ
[ಸ]ಗೆಯ್ಯೆಯ ಕೈಮೆಯಿಂದ ಸೈವದಿಸುತ (ಚಿವಂ. ೩-೨೫೪).

[ಪಲ್ + ಚಿಕ್ಕ + ಗೆಯ್ಯೆ (< ಕೈಮೈ)]

ಪೆಲ್ವುಲಿ, ಪಲುಸುಲಿ (ಕ್ರಿ). ಹಲ್ಲು ಶಿಕ್ಕು; ಹಲ್ಲುಜ್ಜು;
ಹಲ್ಲನ್ನು ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸು: ತೃಂಗಾರಂಗಿಯೊಡಂ ಪಲ್ಲುಲಿಪೊಡಮು
ಜ್ಜಿದಂ . . . ಕಾಣಲಿಯಲಾಗದು ವಧುವಂ (ಮದಕ. ೧೦-೫೦);
ಪಳಿಕೆನ ಭತ್ತಿಯನೊಲಿಂ ನಳಿನಾಕ್ಷರಿಯೊ ನೋಡಿ ಪಲ್ಲುಲಿಯಲ್
ನಿರ್ಮಲಮಾದೊಡಮುಧರಜ್ಜುನಿಗಳ ಪೊಳೆವಿಂದರೂಪನಾಗಿ ಸುಲಿಯು
ತ್ತಿರ್ಪರ್ (ಬಾಧಪ. ೧-೧೪೨); ಪಲ್ಲುಲಿಯದಿಪ್ಪುಂಡೇಕಭುಕ್ತಂಗಳಂ
ಬೆರಗಿ ಮೂಳಕಸೇನೆಯೊಗಿ ತಪದೊಳ್ಳಾಮೇಧಕಂತೀರವಂ (ಕಾ. ೧,
೪೯-೨೨; 1425). ಪೆಲುಸುಲಿ: ಕುವಯನು ಪಲುಸುಲಿಯಲಿಕೆ
ಮಾಧವನು ಮುದುಪನನೆನ್ನ ಕಳುಹಿದನು (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೩೦-೪).

[ಪಲ್ + ಸುಲಿ]

ಪೆವ (ನಾ). ೧. ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೂರುವಿಕೆ, -
ಶುದ್ಧಿಮಾಡುವಿಕೆ: "ಪವನಂ ನಿಷ್ಪಾವಮಂತೆ ಪವಂ" (ಮಸ್ತಕೋ.
೧೧೪-೨೧); "ನಿಷ್ಪಾವ, ಪವನಂ, ಪವನ-೩ ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು
ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡುವಿಕೆ, ತೂರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೩೬೪). ೨. ಕೆಸರು; ಕೊಚ್ಚಿ.
೩. ದನದ ಸಗಣೆ. [ಸಂ.]

ಪೆವದಿ (ನಾ). ನೆಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸಿನ ನಡುವೆ ಹೊಕ್ಕುಗಳನ್ನು
ನೇಯುವಾಗ ಎರಡು ಬಾರಗಳ ನಡುವೆ ಲಾಳಿಗೆ ಸ್ಥಳ ಬರುವಂತೆ
ಮಾಡಲು, ನೆಯ್ಯೆಯವನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಒತ್ತುವ ಮರದ ಕಾಲು
ಮಣೆ: ಕಾಲ ಪವದಿಗಿತ್ತಿ, ಕೋಲ ಕಂಬಿಗಳೆಳೆದು ನೂಲೆಳೆದು ಲಾಳಿ
ತಿವಸೂತ್ತ ಪೋಣಿಸಲು ನೀಲಪಾದವ ಲಿಂಗುಟ್ಟಿ (ಕನ್ನಡಾ. ೧೯೬).

[← ಮರಾ. ಪಾವದಾ]

ಪೆವದಿಸು, ಪವಳಿಸು, ಪವ್ವಳಿಸು, (ಕ್ರಿ). ಮಲಗು; ಒರಗು:
ಗಂಗಾತರಂಗಧವಳಮಕೊಲಪ್ರಜ್ಞ ದಾಚ್ಚಾದಿತಮ್ಪದುತಲದೊಳ್ ಪವ
ದಿಸಿ (ಆದಿಪ. ೩-೨೧೪); ಇಂತಿದು ನೈವನಾರೋಗಿಪ ಪವಳದ ನೆಲೆ
ಯಿದು ಪವದಿಸಿದ್ ಹಂದನತಲ್ವಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೦೩); ದಳ್ಳಯಿ
ಮಂಚದೊಳ್ ಪವದಿಸಿದ್ವಿ (ಗುಳ. ೪-೬೬); ನಿರುತವನು ತಾವ್
ನುಡಿದು ಪವದಿಸಿ ಭರದಿ ನಿದ್ರೆಯೊಳರಲಿಕ್ಕಾಗಲೆಯಿರುಳು ತೊಡಗಿತು
(ಸಂಭವ. ೨೩-೫೦); ಪವದಿಸು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನೀನು ಭವರೋಗವೈದ್ಯ
ಭಕ್ತರ ನಿಧಿಯೆ (ಪರಂ. ೩-೧೩೧ ಪಲ್ಲವ). ಪೆವಳಿಸು: ತೋಳಿನಲ್ಲಿ
ಬಿಗಿಟ್ಟ ಪವಳಿಪ್ರೀಲಕುಮಿ ತೈಲೋಕ್ಕಮಾತೆ (ವಿನಾಶ. ೧೧-೩);
ಪಚ್ಚಿ ಕರ್ಪೂರದ ಪುದಿಯ ರಾಶಿಗಳೊಳ್ ಪವಳಿಸಿದು (ಸಂಗಂಧ. ೪೩೩-೬);
ಲವಲೇಶಮಾನುಮಿರದಿರೆ ಕಯ್ಯ ಜೀವನದಿ ಪವಳಿಸಿನೇ ಸರನು ?
(ಮಂಕುತ. ೪೬೦). ಪೆವ್ವಳಿಸು: ವಿಕಾರ್ಣವದ ಮಧ್ಯದಲಿ ವಿಸು
ದಂತಿರುವಾಲದಲೆಯೊಳು ತಿರುವಿನಿ ಪವ್ವಳಿಸಿ ಸುಳಿಯುವ ಬಿಸರುಪಾಕ್ಷ
(ಗಗನಾ. ೫-೨೧). 'ಉಪ್ಪವದಿಸು' ಪರಾ.

[ಪವದಿ (IP ← ಪಾ. ಪವದ್ಧಾ) + ಇಸ್ಯ./ತಿಲು. ಪವದಿಂಚು,
ಪವಂಚು, ಪವ್ವದಿಂಚು, ಪವ್ವಂಚು]

ಪೆವಡೆ 'ಪಾವುಡೆ' ನೋ.

ಪೆವಣ್, ಪವಣ, ಪವಣು, ಹವಣ, ಹವಣು (ನಾ).

೧. ಅಳತೆ; ಲೆಕ್ಕ; ಪ್ರಮಾಣ: "ಪವಣಂ ಪುಮಾಣಂ"
(ಕಳಸಾ. ೬೯-೫೭೭); ದಾಯಿಗರತ್ತಣನಪ್ಪಪಾಯಕೋಟಿಗೆ ಪವಣಿಲ್ಲ
(ಸಂಪಥಾ. ೭-೨೧); ಆತಂ ಮನಮೊಸೆದು ನೋಡುತಿರ್ಪುದಣಾಳಣ
ಮಜಾದಿಲ್ಲ ಪೊಟ್ಟಿನ ಪವಣಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೦೦); ಉಂಡ ಮೇಲೆವಾಲ
ಪವಣಂ ಕೊಂಡು ಬಿಸುಟ್ಟೊಡಲ ಪವಣಿದು ಪವಣಂದಾರ್ಕಂಡು
ಮನಂಗೊಂಡು ಪವಣೊಂಡಲಿಪುವ ಇದರನಾದಿಕಾಲಕ್ಕಿಂತಿಯಂ
(ಸುಕುಮಾ. ೬-೪); ಪವಣಿಲ್ಲದ ಭವನಮಿತಿಗೆ ಪವಣಂ ಮಾಡುತ್ತೆ ಮುದ
ಯಿಪುದು ಸಮ್ಯಕ್ತಂ (ವರ್ಧಪ. ೧೧-೭೨). ೨. ಶಕ್ತಿ;
ಸಾಮರ್ಥ್ಯ; ಯೋಗ್ಯತೆ: ಬಲದ ಪವಣನಿತಿಗಿಂತಿದಾನಿಯಂ
(ಸಂಭವ. ೧೦-೫೯); ಇವನಿಂದಂ ಕಂಡಂ . . . ಲೋಕದ ಪವಣ
ನೆನುತ್ತುಂ ಯತೋಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮೇವರ್ಚ್ಚಿ (ಎಳ. VII, ೩೨೩. ೬೪-೪;
1112 ?); ಪವಣಂ ನೋಡದ ನಾಡೆಯಂ ಸೆಣಿಸಿ ಮುನ್ನೆ ಕೈಕೈಯಂ
ಪಕ್ಕಿ ನೋವನರ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸೀಯನಪ್ಪ ನುಡಿಯಂ ಕೇಳಾಗಳ್
(ಧರ್ಮನಾ. ೨-೨೯). ೩. ಕಟ್ಟಳೆ; ನಿಯಮ: ಯೋಗಿಯ
ವೋಲ್ ಪವಣಂ ಕಡೆಗಣಿಸದಿರ್ಕುಂ (ಚಿವಂ. ೩-೧೨). ೪. ಸಮಾನ;
ಸರಿಸಾಟಿ: ಅಜಪಂಟಿಗಿನ್ನ ದಾನದೇಗೀ ಜಗದೊಪ್ಪವಣಿಲ್ಲದೇಂ ಕೃತಾ
ರ್ಥನೊ ನೊಕ್ಕುಂ (ಎಳ. VII, ೩೨೩. ೧೦-೪೩; 1085 ?); ನಿಮ್ಮ
ಪುರಾಣದ ಪುಸಿಯದಣ ಪ[ಪಾಣಂ. ಹ]ವಣಿ ಪೇಟಿಂ (ಧರ್ಮಪ.
೫-೧೪೪); ಮರುಳೆ ಕೇಳ್ ಪವಣಂಗೆ ಬಪ್ಪನೇಯಂಧಕಾಸುರಹರಂ
ಕಾಲಹರ ಕಾಮಹರನು (ಲಚಿಂ. ೧೫-೧೦). ೫. ಶಕ್ಯವಾದುದು;
ಸಾಧ್ಯವಾದುದು: ಸಜ್ಜನಿಕವಾದಿದ ಸನ್ನತರ್ಯಾಮುರ್ತಿಗಂ
ಬಗೆಯೆನಿ ಬಣ್ಣಪವಣಿ ಸಾಹಜೆ ಕೆಂಗನ ನಾಡಲಂಪಿನಂ (ಸಾಹಾ. IX-೩,
೨೦೬-೨೯; 1122); ಬಣ್ಣಸಲ್ ಪವಣಿ ರೂಪಂ ಭೂಪನರ್ಥಾಂಗಿಯಾ
(ಅನಂಥ. ೨-೧೬); ಆತನ ಬಲ್ಲಂ ಪೊಗಬಿಟ್ಟಡೆನ್ನ ಪವಣಿಲ್ಲ
(ಕಟ್ಟಕಾ. ೧೬೯); ಎರಡನೆಯ ಮೃದ ಹಮ್ಮಾರನ ನುತಿಯನ್ನ ಶಿಥಿಲ
ಮತಿಗಂ ಪವಣಿ (ಹಮ್ಮಾರ. ೧-೨೪). ೬. ಕ್ರಮ; ರೀತಿ:
ಒಗಿದುರಿಲಿಂಗದೊಂದು ಪವಣಂ ಪರಿಭಾವಿಸಲ್ (ಸಮುತ. ೪-೭೫);
ಅವರವು ಸ್ವರ್ಗ ಗಿರ್ಗದ ಪದವಿಗಳ ಪ[ಪಾಣಂ. ಹ]ವಣಿ (ತಿರು. ದೇ.
೯-೧೩); ಪವಣಿಯೆ ಪುರುಳುನೊಪ್ಪಿರೆ (ಚಿವಂ. ೧-೨೨). ೭.
ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾದುದು; ಹದವಾದುದು; ಒಪ್ಪವಾದುದು:
ಸಕ್ಕದಂಗಳ ಪವಂ ಪವಣಾಗಿರೆ ಮೆಲ್ಲುವೆತ್ತು ದಾಂಗುಡಿವಿಡುವಂತೆ
ನೀಳ್ವು ನೀಲಿ ಪೇಟ್ಟುಮ ನೀತಿ ನಿರಂತರಕ್ರಮಂ (ಕವಿ. ೧-೧೪೯);
ಸ್ವುಟವಾದಂ ಪವಣಾಗಿ ಹಾಕ್ಕುಭಯಂ ಬೆಲ್ಲಾಗಿ (ಅರ್ಧನೀ.
೧-೧೦). ೮. ಚಳಕ; ಕೌಶಲ; ನೈಪುಣ್ಯ: ಇಸುಪವರ್ಗಳ
ಕೈಯೊಳ್ ನಿಟ್ಟಸಬಾರದು ತುಡುವ ಬಿಡುವ ಪವಣಂತಾರ್ಗಂ (ಕಟ್ಟಕಾ.
೨೬೪). ಪವಣ: ಕ. ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನ: "ನಿರದಣಿಕೆಯನಲ್
ಸಂದ ಪವಣವೆಂದಣಿಗೆ ಬುಧರ್" (ಭಾರತಿ. ೫೪); "ಪವಣ-ಪ್ರಮಾಣ-
ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೫). ೧೦. ಕಾರಣ; ಹೇತು:
ತನಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನೋಪಮಾನ ಸಂಜನಿಸುವ ಭಾವನರ್ಥಾಪತ್ತಿ
ಭನಶಬ್ದವೆಂಬಿವು ತಾಪಾಣು ಪವಣಂಗೆನಿಸಪ್ಪನನು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ
(ಪರಜೋ. ೩-೧೬-೨). ೧೧. ಹಂಚಿಕೆ; ಯೋಜನೆ; ಉಪಾಯ:
ಅವನು ಇದರ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಪವಣವನ್ನೂ ಹೇಳಿದನು (ಮಂಜು.
೫೬). ಪವಣು: ೧. ಕೆಳಗಣಂಟಳುಹ ತೊಡಗಿಯ ಜಲವು ತುಂಬಿ
ಹುದದಣ ಭಾತವು ತಿಳಿಯಲಿಪ್ಪತ್ತೈದುಕೋಟಿಯ ಪವಣ ಪಡೆದುದು

(ಕುಮಾರ. ೩-೨೩). ೫. ಇದರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇರೆಯಲಾಲಿಸಲೆನೆಗೆ
ನಿನಗೆ ಪವಣಿ (ಪದ್ಯಂ. ೧೧-೧೩೧); ನರರ ಪವಣಿ ಕೀರ್ತಿಪಡೆ ಬಸವರಸ
ನಿಮ್ಮಂ (೩.೫. ೧-೯); ಮಹತ್ವಮಂ ತಿಳಿಯರಣ ಹರಿ ಸುರಪರು
ನರದೇಹಿಯನ್ನ ಪವಣಿ (ಕೂಟ. ೯-೩೫). ೬. ಎಲ್ಲಾ ಜೀವ
ದೊಳಂ ದಯಮುಂಕುಡೆ ಸದ್ಗು ಮಗವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪವಣಂ. . . ರಕ್ಷಿಸು
ತಿಪ್ಪಂ (ಗನ್ನ. ೩-೨೦೭). ೭. ಪವಣೆಂದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪೊನ್ನಗಳ
ಲಧಿಕಸ್ತುನತೆಗಳನು ನೋಡುತ್ತರಿ. . . ಅನಿರಲದ ಸಂತಸದಲಿದರು
(ವಂಶಂ. ೫-೩-೨೪). ೮. ಸಂಧಿ; ಸಮಯ; ಅವಕಾಶ:
ದಿವದ ರಾತ್ರಿಯಯರರು ಜಾನದ ಪವಣನಲಿ ಹಸ್ತಿಯ ನೆರವದು
(ಕಕ್ಕ. ೯-೫೧). ೯. ಸ್ಥಿತಿ; ಇರವು; ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದೆ
ಯಕಟಿಕೆಯೋ ಗಡಾ ಸತ್ತನೆಂದಿ ಪವಣೆಂದಂ. . . ರಕ್ಷಿಪ್ಪದೆನ್ನಂ
(ರಕ್ತ. ೪೦). ಹವಣಿ: ೧. ಗುರುಗುಂಜಿಯ ಹವಣದ ಗುಳಿಗೆಯ
ಕಟ್ಟಿ (ಸಾತ್ಯ. ೩). ೨. ಆ ಮಹಾಬೇಳೆಗಳ ಕೆಂಗಳಲ್ಲಿ ಜಿಹ್ವೆಹಿಂಗದೆ
ನೋಡಿದರೆ ಎನ್ನಂಗದ ಹವಣ ಹೊಣಿಗೆ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು (ಲಿಂಗಮ.
೧೯-೭೬). ೩. ಅವರಿಂದ ಹಲವರ ಹವಣಗಳಿಗೆ ಧಕ್ಕೆ ತಗಲ ಹತ್ತಿ
ಅವರ ಪ್ಲಾವಿತ್ಯವನ್ನು ಅದಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚು ಜನರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಲಾರಂಭ
ವಾಯಿತು (ಕಕ್ಕ. ೪೪). ಹವಣಿ: ೧. ಎಲವೊ ನಿನ್ನಯ ಬಾಯ
ಹವಣೆಗಳವಡದ ಬಲುದುತ್ತುನಂಗಿಗಳಲಿ ಧರಿಸಿದೆ (ತೊರಂ. ೩-೮-೬).
೨. ಉಳಿದವರ ಹವಣಾವುದೆಂದಾ ವಸಿಷ್ಠ ಮುನಿಕುಲಕಿಲಕೆನಲಬು
(ಹಚ. ೨-೨೦); ಸಾತ್ಯಕಿ ಹವಣನೆಯಾದ ಹೊಕ್ಕು ಸಿಕ್ಕಿದ
(ಕುಮಾರ. ೩-೬); ಮನನನು ತನ್ನ ಹವಣಿಗೆ ಮೀರಿದ್ದನ್ನು . . .
ಬಯಸಿ ದೈವದ ಕಾಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಾನೆ (ಕಾಪ್ಯ. ೧). ೩. ಮನಮನ
ತಾರ್ಕನೆಯ ಕಂಡು ಅನುಭವಿಸಲು ನೆನಪೇ ಭವನಮದಲ್ಲದೆ ಅದು
ಹವಣಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುದೇ ಎಲೆ ಅಪ್ಪ (ಮಹಾದೇ. ೩. ೪೪-೧೦೨). ೪.
ಕಸುಗಾಯಂ ಹಿಡುಕಿದೇನು ಹಣ್ಣಿಗೆ ಹವಣವುಡೇ (ದನ್ನ. ೪. ೪.
೫೪-೧೧೬). ೫. ಅದಲಿ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇನುವಡೆ ಭವತಕಿಗೆ ಹವಣಲ್ಲಿ
(೩.೫. ೪-೫೧); ಭೀಷ್ಮನ ಬೆಗಡುಗೊಳಿಸಲು ಹರನ ಹವಣಲ್ಲಿ
(ಕುಮಾರ. ೩-೧೨); ಈತ ನಿಮ್ಮನು ನುತಿಸುವನೆಂದೆನುರಗೆರೆ
ನಾಣನು ನನ್ನ ಹವಣಿ (ಮೋಹ. ೨೫-೧೦); ಚಿದುರರ ತಲೆವನೆ
ತದ್ವವನೋಕ್ಷಸಂಪದನ ಬಣ್ಣ ಸಲೆನ್ನ ಹವಣಿ (ಭರಣ. ೧-೨೧). ೬. ಕೆಲವ
ಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಎನ್ನ ವಿಚಾರದ ಹವಣ ನೀನೇ ಬಲ್ಲೆ (ಸಿದ್ಧ. ೪. ೩.
೩೨೬-೧೦೫೪); ನೀವೆನ್ನ ಮನದ ಹವಣನಾರಯ್ಯಲೆಂದನುಗೆಯ್ದಿರಿ
(ಹಚ. ೪-೨೪); ಮಾತಿನ ಹವಣ ನೀ ಬಲ್ಲೆ ಹೇಳಿನ್ನೆಗೆ ಕರ್ತವ್ಯವನು
ಮಾಣಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೨೪); ಇನ್ನೀ ಹವಣೆಂದವೆ ಬಳಿದೊಡೆ ನಿಮ
ಗೆನ್ನಾಣಿ (ಜಯಕಾ. ೫-೪). ೭. ಎನ್ನ ಕಣ್ಣು ಕೀ ಪಂಕರ ಹವಣು
(ಗಣೇಶ. ೩-೧೩೬). ೮. ಸವಿಗೂಟಕಡನ ಕಾಣದೆ ಕೊಂಡೆಯುವ
ಹವಣನೆಣಿಸಿ ಮುಟ್ಟುವಂದ (ಪ್ರೀತಾಲ. ೫-೬೨); ನಿಮಗೀ ಹವಣು
ತಿಳಿಯದು (ತೊರಂ. ೨-೧-೩೩). ೯. ಜಾನವರಡಲಿ ಹವಣನಲಿ ಹರಿ
ದಶ್ವತನುಜನೊಳಾಯ್ತು ಬಲಸಮರ (ತೊರಂ. ೩-೧೬-೧೫); ಹವಣ
ನಾರಯ್ಯ ಲಂಚಮಂ ಮೊದಲೆ ಕೊಂಡು (ಚಲ. ೩-೬). ೧೦. ಸಮಾನನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ;
ಸರಿಸಾಟಿಯಾದವನು: ಜಯಪ್ರಭನು ನಿನ್ನವನ ಹವಣಿ (ಕುಮಾರ. ೧೦-೪೬). ೧೧. ತಕ್ಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ
ದಲ್ಲಿದ್ದವು; ಸಾಕಷ್ಟು: ಉಳಿದ ತೋಟದ ಗಿಡ್ಡೆಗಳನು ಹಂದಿಗೆ
ಹವಣು (ಹಚ. ೩-೬೪). ೧೨. ಪ್ರಯತ್ನ; ಉದ್ಯೋಗ: ದಿವಿಜರೆ
ಮುಯ ಹಗೆಗಳವರಿಗೆ ಹವಣನೇ ಕ್ರತುಗಳಲಿ ಮಾಡುವ ಹವಣು ಸಾಕು
(ಉತ್ತ. ೩. ೨೬-೨೭).

ಪವಣಂ ಮಿಲು, ಹವಣು ಮಿರು = ಅತಿಶಯವಾಗು; ಮಿತಿ
ಮಿರು: ಸವಿನೂತನಮರ್ಧ ಪರಿಕಾಲ್ ಕಿವಿಯಾಯಿಂ ಪೊಕ್ಕು
ಮಿಕ್ಕು ಬಗೆಗಿಡು ಪೊಡೆಯಲ್ ಪವಣಂ ಮಿಲು ಪೊನ್ನಲ್ಪರಿದವನೀಂದ್ರ
ನೊಳುಡುಗಿತ್ತು ಸಂತಸಸಿಯಂ (ಚಲ. ೪-೪೪); ಈ ಹವ್ಯಾಸವು ತನ್ನ
ಹವಣು ಮೀರದಂತೆ ಮಾತ್ರ ದಕ್ಷತೆ ಪಡಿಸಬೇಕು (ಕಕ್ಕ. ೧೦).
ಪವಣ್ಣಾಡು, ಹವಣು ಮಾಡು = ೧. ಗಣಿಸು; ಲೆಕ್ಕಿಸು: ಆತಂ
ನಿನ್ನ ಮಾತನೆ ಪವಣ್ಣಾಡಿ ಪೇಟ್ಟು ದಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಂ (ಅದಿ. ೨-೪೩ ಪ).
೨. ಸರಿಯೆಂದು ತಿಳಿ; ಅನುಮೋದಿಸು: ನೆರೆದ ಜನಪದನಮದನೆ
ಪವಣ್ಣಾಡಿ ಕೂಡೆ ದುರ್ಯೋಧನಂ ಮಸಗಿ ಚಕುರಂಗಸಾಧನಮಂ ಬೆಸನೆ
(ನೇಮಿ. ೯-೧೦೭ ಪ). ೩. ಉಪಾಯವನ್ನು ಹೊಡು: ಒಂದು
ಹವಣು ಮಾಡಿ ತೆಗೆದೆ ಬಲಿಯನ್ನು (ಸುಮಂ. ೩೫).

[<ಪ್ರಾ. ಪವಣ, ಪಮಾಣ./ಸಂ. ಪ್ರಮಾಣ]

ಪವಣಿ 'ಪವಣ' ನೋ.

ಪವಣಂಬಟ್ಟಿ (ನಾ). ಉಚಿತವಾದ ದಾರಿ; ಪುಜುಮಾರ್ಗ:
ಪವಣಂಬಟ್ಟಿ, ಮುಗುಳುಂಬುಗುಳು (ಕಬ್ಬಾ. ೩೫ ಪ್ರಯೋ).

[ಪವಣ + ಬಟ್ಟಿ]

ಪವಣಿ, ಹವಣರಿ, ಹವಣಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಸತ್ತ್ವವನ್ನು
ತಿಳಿ; ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು; ಗುಪ್ತ ಪವಣಿಯಾದೆ
ಬೆಸಗೊಳೆ ನೆಣಸಿಂ (ಚಂದ್ರ. ೧-೫೬). ೨. ಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿ;
ರೀತಿಯನ್ನು ಅರಿ: ಕಡುಕೆಂಪಿನ ಹಣ್ಣು ಮೇಲೆದೇಂ ಕಾಣಿಸದೊಡೊ
ಪ್ಪವರೆ ಬಲ್ಲವರ್ ಬಾಯ ನೀಂ ಮುಚ್ಚು ನಿಗಿಪ್ಪ ಹಳದಿಯ ಕಾಯ
ಹಣ್ಣಾದ ಬಳಿಕ ಪವಣಾದಿನ್ನು ಪಚ್ಚಿಯಾದು (ಚಲ. ೧೦-೪೭).
೩. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಾಣು; ಸಂಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸು: ಪದ್ಮ
ನಾಭನ ಪದದೊಲೆಯಂ ಪಡೆದು ಪವಣಾತು ಪೆಣ್ಣಂ ಸಿದ್ಧಪೆನ್
(ಅದ್ಭು. ೧೦-೩). ೪. ಹದವನ್ನು ತಿಳಿ: ಪ[ಸಾಕಾಂ. ಹ]
ವಣಾಡುತ್ತರೆಂಗುಡುವ ಮೆಚ್ಚುವ ಮಾತಿನ ಗೊಟ್ಟಿ ಕೇಳ್ವ. . .
ಮನದಬ್ಬಿಯಂ ಬರೆವ ಚಿತ್ರಮವಳ್ಳಿ ವಿಷ್ಣುರೂಪಮಾದುವು (ವರ್ಧ. ೪-೪೫);
ಪವಣಾದಿಕ್ಕಿಯೋಗರಮಂ. . . ತುತ್ತುಗಳ ಸವಿಡೆವಂತು
ಪೊಂಬೆಸಣ ಸೂಪವನೊಪ್ಪುವ ಮಾದುರಂಗಳಂ ಯುವತಿ ತೆರಳ್ಳಿ ಬಡ್ಡಿ ಸಿದಳ್
(ದಕ. ೧೩-೧೩೦); ಪವಣದನುಪಾಡಪ್ಪಿ ಮೊಗಗೊಡೆ ಪವಣಾಡು
ಜೊಂದಿಸುತೆ (ಸಾತ್ಯ. ೪-೧೦). ಹವಣಿ: ೧. ಮಸ್ತುಗಳೊಳಂ
ತಿರುವ ಸೆಳೆತಗಳ ಹವಣಿತು ಸೊಗಲೆ ನನಸಂಭೂತಗಳ ನಿಲಿಸುವಂವು
(ಮಲೆ. ೪೪-೫). ೩. ಬವರದಲಿ ಸಿಲುಕಿದುವ ಹವಣಿದು ತೋಳ
. . . ಹೇಳ್ವ (ಕಲ. ೧೩-೬). ೪. ಕಾಯಕ್ಕೆ ಹವಣಿತು ಸಾಧನ
ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಸೋಪಾನಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದನು
(ಪ್ರಮ. ೯). ಹವಣಿ: ೧. ಎದೆ ಮಾಡುವಬಲೆಯೊಂದು
ರಾಯ ತುತ್ತಿದುವನ್ನದೊಳಗೊಂದು ತುತ್ತ ತುಡುಕಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು
ಪೋಗಿ ಪೆಂಗಳೆಲ್ಲೆಯೆಡೆಮಾಡಿದರು ಹವಣಾಡು (ಭರಣ. ೪-೧೦೪).
೨. ವನಪಾಲನಾಗಲೆ ಹರುಷದಂ ಹಂದು ಹೋಗಿ ಹವಣಾಡು ಭೂತಕವತಿ
ಹಂಶ್ಯಂದ್ರರಾಯನಂ ಕಂಡು (ಹಚ. ೧೩-೧೩). [ಪವಣ + ಅಣಿ]
ಪವಣಿಕೆ, ಪೋಣಿಕೆ, ಪೋವಣಿಕೆ, ಹವಣಿಕೆ (ನಾ). ೧.
ಜೋಡಣೆ; ಹೊಂದಿಕೆ: ಸ್ಥೂಲಗು ಬಾಣದಲಿ ಹಂಗನ ಕವಲುಗು
ಬೋಳೆಯಲಿ ಕಣಲಿಗೆ ಪವಣಿಕೆಯ ವಿಶಿಖದಲಿ. . . ಎಚ್ಚಾದಿರು
ಬನಮಧ್ಯದಲಿ ಹಲಕಾಲ (ಅಂಜಾ. ೩೦-೩೧). ೨. ನೋಸ; ತಂತ್ರ;
ಕಸಟೆ: ಪವಣಿಕೆಯ ಭಿಕ್ಷುಕಂ ತಾಸಾಗಿ ಸೀತೆಯಂ ಕಡ್ಡಿಯನ್ನು
(ಪರ. ೨-೯). ಪೋಣಿಕೆ: ೩. ಪೋಣಿಸುವಿಕೆ: ನನ್ನ ಕವನ

ಕೋರಬಹುದು ಬಯಸಿ ಮಾತ ಪೋನೇ (ಗಂಗಾತ. ೬೮-೧೨);
 ಕನ್ನಡದ ಸತ್ಯವೂ ತಿರುಳೂ ಪೋನೇಯ ಕಣ್ಣು (ಕುಸುಮ. ೯೯).
 ೪. ಪೋನೇಸಿದುದು; ಸರಗೊಳಿಸಿದುದು; ಸೂತ್ರ-ಅವನೋಚನೇ,
 ಪೋನೇಯೋ (ಕಾಶ್ಯ. ೨೮೬). ಪೋನೇಕೆ: ೧. ಕೋರದ
 ಕೋರ ಮುಕ್ತಿನ ಮೊತ್ತಂ ಪೋನೇಕೆನಡೆದುದೆಂದಿನಮಾ ಪರವನಕೆ
 ಯರದೇಂ ಮನಂಗೊಳಿಸಿದರೋ (ಅನಂಪು. ೬-೫೪). ಹವನೇಕೆ:
 ೫. ಹಂಚಿಕೆ; ಯೋಜನೆ: ಬುದ್ಧಿಯುಂಗಳೆ ನಲಿ ಸೌಕುಮಾರ್ಯವು
 ಕಂದಿ ನಿಲಲು ಬಾಳುವ ಹವನೇಯು ವಿಫಲವಹುದು (ಪಯಣ. ೫೮-೧೪);
 ತಪ್ಪು ಹೊಂಸಬಹುದೆಂದು ಸುಲಾಸನ ಹವನೇಕೆ (ದೊಲತ. ೪೧);
 ಜೀಮ್ನ ದಂಪತಿಗಳೂ ಸ್ವಾಮಿವಾಸರೋಡನೆ ನಿಲ್ಲುವ ಹವನೇಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ
 (ಸಮಜೀ. ೩೦ ೫೦೪). ೬. ಹಿಡಿತ; ಹತೋಟಿ: ಮನೆಯಲ್ಲಿ
 ಮನವ ಕೊಲ್ಲಬಿಗಿತ್ತಿ ತನ್ನ ಜೋಕೆಯ ತೂಕದಲ್ಲಿ ಕೂಗಾಡುವಳು.
 ಮೈಯ ಹವನೇಕೆ ಮಿಗಿಲು (ಉದ್ಯೋ. ೩-೧೦). ೭. ಸಿದ್ಧತೆ;
 ತಯಾರಿ: ಸ್ವಲ್ಪ ಸುತ್ರೆದಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನೇಸರ ಸಡು
 ನೆತ್ತಿಗೆ ಬರುವ ಹವನೇಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ (ನೀರಕ್ಷ. ೧೪೯); ಜಗತ್ತಿನ ಇನ್ನೊಂದು
 ಭಾಗವಾದ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬದುಕು ಸಾಗಿಸುವ ಹವನೇಕೆಯಾಗಿತ್ತು
 (ಮಹಾತ್ಮಾ. ೨೬). [ಪವನಾ+-ಇಕೆ]

ಪವನೇಗ (ನಾ). ಚೆಲ್ಲರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ (?): ನೀರಿಯಂ ಕೊಂಡು
 ಮೂವನ ಪವನೇಗರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬರಿಸಕ್ಕೆ ಹಾಗವೊಂದು (ಕಾ. ೧೭
 ೨೧೨೯; ೧೧೪೭). [ಪವನಾ ?+-ಇಕೆ]

ಪವನೇಗಿ, ಪೋನೇಗಿ, ಪೋಹನೇಗಿ, ಪೋಣಿಗೆ (ನಾ). ೧. ಕೂಡಿಕೆ;
 ಹೊಂದಾಣಿಕೆ: ಅವಳರಗಿಯೊಳು ನುಡಿದಾಡಲಾ ಮಾತ ಪವನೇಗಿ
 ಮಾಡಿಕೊಂಡೊಂದು ಕವಿತೆ ಮಾಡಿದರಿವರನ್ನಿಪುಣಿಯೆರೆಂದು (ಧರಣ.
 ೬-೬೮); ಯುವತಿಯುಂಗೆ ಗರ್ಭಜಡ್ಡಂ ಪವನೇಗಿಯೊಳೊಪ್ಪಿದುದು
 ಸೌಖ್ಯದಿ (ಶಂಕರ. ೧೬-೨೫). ೨. ರಚನೆ; ಬಂಧ; ನಿರ್ಮಾಣ:
 ಇವಳು ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರನಾಟಕಗಳ ಪವನೇಗಿಯರದ ಬಲ್ಲವಳು (ಪದಿಬ.
 ೧-೨೫). ೩. ಪೋನೇಸುವಿಕೆ; ಸರಗೊಳಿಸುವಿಕೆ: ಮನ
 ಉಳ್ಳನ್ನಕ್ಕೆ ಪವನೇಗಿಯ ಹಂಗು ಬಿಡದು (ಮದನ. ೨೬೧-೬).
 ೪. ಪೋನೇಸಿದುದು; ಸರ; ಸೂತ್ರ: ಉರಿಯ ಮನೆಯ
 ಪವನೇಗಿಯು ಮಾಡುವುದ ಕಂಡೆನಯ್ಯ. (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೫ ೧೬೮-೯೯೧);
 ಒರೆ ತೂಕ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಸರಿಯರೊಪ್ಪಬಿಟ್ಟುರುತರದ ಪವನೇಗಿಯು ಮಾಡಿ
 ಕಂಡೊಳು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತು ಪರಣರು (ಗುರುಮೋ. ೨-೧೫೧).
ಪೋನೇಗಿ: ೪. "ಸೂತ್ರಂ, ಸೂತ್ರತಂ, ಸೂತ್ರಣಂ, ಸೂತ್ರಣೇಯಂ-
 ಈ ೪ ಪೋನೇಗಿ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೮೬); ಸೂತ್ರವು ಅಡುವಂದದಿ ಹೊಸ
 ಮುತ್ತುಗಳ ಹೆಜ್ಜೆವಿಟ್ಟು ಪೋನೇಗಿಯು ತೆರದಿ (ನಂದಿರೀ. ೧-೨೬).
ಪೋಹನೇಗಿ: ೪. ಸೊಕ್ಕಾಸೆದಲೆಯ ಮನೆಯಂ ತಂದು... ಸರದ
 ನೇಣದ ಪೋಹನೇಗಿಯಂ ಹಸಮಾಡಿದ ಎಕ್ಕಾವಳಿಗಳನುರಾಗದಿಂ
 ತಂದು (ಸಮ್ಯಕ್. ೧೦-೬೪). **ಪೋಣಿಗೆ:** ೫. ಒಳ್ಳೆಯ ರೀತಿ;
 ಅಚ್ಚು ಕಟ್ಟು; ಓರಣ: ಅಟ್ಟಿದನು ಚರರನು ನೃಪತಿ ಗುಡಿಗಿರೆಯ ಪೋಣಿಗೆ
 ಯೊಳುರೆ ಕಟ್ಟಿ ಶುಭಕರ ಕಾಣಿಸಿಯೆ ಲಿಖಿತದಲಿ ತಳುವದೆ ಯಾಣವಾಹನ
 ವೇಗದಿಂದೈತಮದು ಪುರಿಗುತ (ಅಂಬಾ. ೪೮-೨೪). [**ಪವನೇಕೆ**]

ಪವನೇಸು, ಪೋನೇಸು, ಪೋಹನೇಸು, ಹವನೇಸು (ಕ್ರಿ).
 ೧. ಅಳತೆ ಮಾಡು; ತೂಗು: ಪವನೇಸುವನಾನಾ ವೈಶ್ಯಕುಲನ
 ಧನಸಂಕುಲಮಂ (ಕುಸುಮ. ೯-೪೪); ರೆಕ್ಕವಿಡಲ್ ತಟ್ಟಂ ನೆಡೆಯವು
 ಪವನೇಸರನೆ ಕಂಡರಾರೊ ಕಾಲದ ಪವನಂ [ಪಾಕಾಂ.ಕಡೆಯಂ]
 (ಸಂರಾಮ. ೧-೫೪); ಬಳ್ಳಿಯೊಳಕದುದಯ ಜಳಮುಳ್ಳನುಮನಾರೊ

ಪವನೇಸಲ್ ನೆಣೆವನ್ನಲ್ (ಎಕ. ೧೭, ೬೪೫-೪೪; ಸು. ೧೧೫); ಪವನೇಸು
 ವಾಙ್ಮುಂಡಲ ಸಮಾನದ ತೀವಿದೊಡಂ ತದಂಗನಾಪವಹಳುಚಾಗ್ಗಮಂ
 ಕುಸುಕುತಿದುಮ . . . ಸರೋತ್ತರಂ (ಕುಸುಮ. ೫-೫೬೪).
 ೨. ಲೆಕ್ಕ ಹಾಕು; ಎಣಿಸು: ಜವದಿಂದಾಗಸದೊಳ್ ಪಾಟುವ
 ಪಕ್ಕಿಯುಂಕುಂಕುಗಾಣಲಣಮಾಡದೆ ತೇಂಗುವುದು ಪತಾಕಾಗ್ರದೊಳನೆ
 ಪವನೇಸಲಾನಾಯನಕುಳಮಂ ತಪ್ಪಲಮಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೦-೨೫);
 ಪವನೇಸುವದೊಡನುತ್ಪರ್ಣ ತಾಸ್ತ್ರಂಗಳಿಂ ತಮತಮಗೆ ಹೊಗಳುತ್ತೊಪ್ಪುವ
 ಪುರಾಣಂಗಳಿಂ (ವೀರರ. ಪ. ೪೮೨-೧). ೩. ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸಿಗು;
 ಎಣಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡು: ಆ ಮುನೀಂದ್ರಂ ಬಂದೆನೆಬೊಂದಾನಂದಂ
 ಕೈಮಿಕ್ಕು ತನ್ನಗರೇಮಂದಿರನ್ನಂದಂಗಳೊಳ್ ತಂದಿ ಪವನೇಸದೆ ಮರ್ತ್ಯ
 ಮೂರ್ತಿಯಂ ಕೈಕೊಂಡು ಪೊಪ್ಪೊಡ್ಡುದುಂಬಂತೆ ಪುರಜನಂಗಳ್ . . .
 ಪೊಪ್ಪಮಟ್ಟು ಬಂದರ್ (ಪಾಧಪ. ೬-೧೬೪); ನೆಲುಗಳ ನೆರ್ಪನವ
 ಪಾತಕದ ಮನದೊಳುಳ್ಳವ ಹರುಸರಸವನಾ ಕಾದಂದಿನೀವನಿಕೆ
 ಯವರೋಕಿಸುತ್ತಮಾನಂದಾಶ್ರುವಾರಿ ಕಂದೆಹದೇನೆ ಮುಂಬಗಿಳು
 ಪವನೇಸದೆ ಸುಂಯ (ಸಾಕ್ಷಾ. ೨೬-೧೯). ೪. ಹೊಂದಿಸು;
 ಜೋಡಿಸು; ಕೂಡಿಸು: ಧನಧಾನ್ಯಕ್ಷೇತ್ರನಿವೇಶನಕುಪ್ಪಪ್ರಭೃತಿ
 ವಸ್ತುವಂ ಪವನೇಸಿಕೊಂಡು (ವರ್ಧಮಾ. ೬-೧೨); ಕೇವಲ ಹಿಂದುಹಿಂದು
 ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪವನೇಸಿ ವಕ್ರವೇಷ ಕೊಡಿಸಿ "ಸರಕರೂಪ ಕೊಡಿಸಿ" ಎನ್ನು
 ತ್ತಾರಲ್ಲ (ಗಾಳಪ. ೧೮೪). ೫. ಮಣೆ, ಮುತ್ತು, ಹೂವು
 ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಸರಗಟ್ಟಲು ದಾರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು,—
 ಅಳವಡಿಸು: ಅರಿಗಿನ ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ಉರಿಯ ನೇಣ ಕಟ್ಟಿ ಹಿರಿಯ
 ರೆಲ್ಲರು ಪವನೇಸಲಾಯರು (ಮೋಹನ. ೧೭೪-೬೫೪); ವೆಜ್ಜೆ ವಿಲ್ಲದ
 ಮನೆಯ ದಾರವಿಲ್ಲದೆ ಪವನೇಸುವ . . . ನಿಮ್ಮ ಕರಣನ ಪರಿಯ ನೋಡಾ
 (ಅವಶಂ. ೧೮೦-೪೧೧); ಕುಶಲವಹ ದಾರದಿಂದ ಪವನೇಸಲೆಗಳೆಕಾದ
 ವಿಪ್ರತ್ತೊಂದಲ (ವೀಶ್ಯ. ೬-೭-೨೦); ಸೊಣಿಯಲ್ಲಿ ದಾರ ಪವನೇಸುವ
 ಹವನೇಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ (ದೇಶನ್ಯ. ೧೨). ೬. ಸಿದ್ಧ ಮಾಡು; ಅಣಿ
 ಗೊಳಿಸು: ಪವನೇಸಿ ಜನೇಂದ್ರಮತದಿಂ . . . ಸಹಸ್ರಯೋಜನದವ
 ಗಾಹದಿನೆಸೆವುದೀ ನಗಂ (ಪ್ರಪ್ಪ. ೧೦-೫೫); ಸಭಾಮಂದಿರವನಮರ
 ವರ್ಧಕಿಗಳೆಂದ್ರನ ನೇಮದಿಂದ ಪವನೇಸುತಿದೊರು (ಶ್ರೀರಾಮ. ೪೨-೬೯).
 ೭. ಓದಗಿಸು, ಪೂರೈಸು: ಪವನೇಸು ವಿಪ್ರಲಯಂ ಸ್ವಂಭವಂ
 ಜೀರಿಗಿಯನರೆದು ಕುಡಿ (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪-೧೨); ಭುವನಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ
 ಯನುತಂ ಪವನೇಸಿದಂ ಸೆಡಿಸ ಬುದ್ಧಿಯಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶಂ (ದಶಾ. ೪-೮);
 ಪಲವಗಿಯೊಳು ಪವನೇಸಿಯವಳೆಚ್ಚಿಯ ಸಲಿಸಿ ಸಂಕಸಗೊಳಿಸುವುದು
 (ಪದಿಬ. ೪-೨೬). ೮. ಸಾಧಿಸು: ದೈರವ ಪವನೇಸಿ ಭಂಗಬಡುವನು
 (ಕರ್ಣಪ್ಪ. ೬-೯). **ಪೋನೇಸು:** ೪. ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆ ಒಂದು
 ವಚನಸಂಕಲನ, ವಚನಗಳನ್ನು ಸಂಭಾಷಣೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪೋನೇಸಿರು
 ವುದು ಇದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ (ಕೂಸುಕು. ೨೫). ೫. ವಿರಳವಿಲ್ಲದ ಮನೆಯ
 ಪೋನೇಸಾಕಾಂ.ಪವನೇಸಿ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೪೫-೧೦೫); ಶತಿಕರಣಮು
 ನಾಯ್ಕಾಯ್ತೊಳ್ಳೆಸೆಯಲ್ ಪೋನೇಸಿದ ತೊಡ ಮುಕ್ತಾಹಾರಂ (ದಶಕು.
 ೬-೪೦); ಹುಡುಗಿಯರಿಗಾಗಿ ಸೂಜಿಗೆ ದಾರ ಪೋನೇಸುವುದು, ನಿಂಬೆ
 ಹಣ್ಣಿನ ಒಟ್ಟಿ ಇವು ಸಡೆವವು (ಕಪಪ. ೪-೬೪). ೯. ದಾರವನ್ನು
 ಸೂಜಿಕಡೆ ನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸು: "ಕೋ-ಸೂತ್ರಪ್ರವೇಶಿ (ಪೋನೇಸು)"
 (ಕುಸುಮ). ೧೦. ಚುಚ್ಚು; ನೆಡು; ನಾಟಕೊಳ್ಳು; ಕಡುಗಾದ
 ತೂಲನೆದೆಯಲ್ಲಿ ಪೋನೇಸಲು ಬೆನ್ನೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೊನೆದೋಡು (ವೀಶ್ಯ. ೪-೧೯-೬೫). **ಪೋಹನೇಸು:** ೫. ಹಲವು ವಿತ್ತಮಂ . . . ಜಿನ
 ದತ್ತ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ ಗುಣಂಗಂಡರಂತವಕೆ ರತ್ನವನು ಪೋಹನೇಸುವಂತೆ

(ಸಮ್ಯಕ್, ೧೦-೨೨). ಹವಣಿಸು : ೧. ಸೇನನ ವೀರವ ಹವಣಿಸದೆ ಸಹಸ್ರಜಿಹ್ವೆಯುಳ್ಳಂ ನೆರೆಯಂ (ಎಳ. XI, ದಾಸನ. ೪-೪; ಸು. 1265); ಭುವನದೊಳು ತನಗಧಿಕಬಲದಲಿ ಹವಣಿಸಲಿಕೆತೆಯಿಲ್ಲ (ಸಂಭ. ೨೮-೨೧); ತನ್ನ ತುಳಭಾಗ್ಯವ ಹವಣಿಸುವರಾರು (ನಿಭಾಗ. ೫-೩-೩); ಶಿವಶಿವಾ ಶರಣನೇಳ್ಳಿಯ ಹವಣಿಸಲ್ಪಡೆವೇ (ಶಂಕರ. ೧೫-೪೧). ೨. ಇವರು ಕೆಲಗಲೆ ಜೀಯ ಸೀತಾಯುವತಿಯರನನು ನರನೆ ನೀನೀ ಹವಣಿಸಲಿ ಹವಣಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಕಾಣನುರುಪಥವ (ತೊರರ. ೩-೧೯-೫); ಅವನೆಯು ವನಪ ವನವು ಬಳಸಿದುದಾ ದಿವಿಜಾಯ ಪುರವರವ ಹವಣಿಸಬಾರದನಂ ತಾನುಬಂಧಿಯೆಂಬವು ನನದ ಕಮಲಪಂಚಗಲು (ಪ್ರತಿಸಾಂ. ೪-೩೮). ೪. ಅವರ ಮನವನೊರೆದು ನೋಡುವನೆಂದು ಹವಣಿಸಿದನೊಂದು ವೇಷವ ತರಿದೊಳೊಂದು (ತುರು. ದೇ. ೧೦-೮); ಸಾಗರವನಾ ಮುನಿ ಹವಣಿಸಿದ ಜಲರದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೯-೧೨); ಇಂತೆಂದನಾ ಹನುಮಂತ ಹವಣಿಸಿದುಚಿತವಚನದಲಿ (ತೊರರ. ೫-೩-೩೫). ೩. ವಧಿಮುಖ ಮರನ ಹವಣಿಸಿ ಶಿರವ ಗಡಿಯೆಂದವುಳ್ಳನಿದರೆ ಬಿದ್ದ ವಧಿಮುಖನು (ಕಾಂ. ೩೨-೩೮). ೩. ಹವಣಿಸಿದನು ಭಳೆ ಬಿಸಿಲು ದಿವಿಜರ ಬಲಕೆ ಶ್ರೀರಾಮ (ಉತ್ತರ. ೩-೫೫); ಬಾಯಿಗೆ ಸದಿಯಾಗುವಂತೆ ಹಾಲು ಗಂಜಿಗಳನ್ನು ಹವಣಿಸಿ (ನಂಟರು. ೩೪). ೧೧. ಪ್ರಯತ್ನಿಸು; ತೊಡಗು; ಧೂತೂರು ತರತರದ ಹಂಚಿಕೆಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹವಣಿಸುತ್ತಾರೆ (ಮುಂಬಯ. ೪-೧೯); ವಿಷ್ಣು ವರ್ಮನು . . . ವೈಜಯಂತೀ ರಾಜ್ಯಕ್ಕಧಿಕಾರಿಯಾಗಲು ಹವಣಿಸುತ್ತಿದ್ದನು (ಕರ್ನಾಟ. ೧೨). ೧೨. ಮೊದಲುಮಾಡು; ಆರಂಭಿಸು; ಹವಣಿಸಿನ್ನೀ[ಪಾಪಾಂ. ಹವಣಿಸುಯೆನು] ತಪವನೀ ಮಿಥ್ಯಾಪದ ಕೊಲ್ಲದ ಮುನ್ನ ಸಂಕ್ಷೇಮವನು ಮಾಡು (ನಿಭಾಗ. ೪-೩-೪೩). ೧೩. ಒದಗು; ಉಂಟಾಗು; ದಿವಸುಭಯದ್ವಿಯನೊಲವಿಂ ತನಿ ಜನಂಜ್ಞೆಯನೆ ಸದೆಯಲೆಂದುಜಾಕೆ ಕಡೆಯಲ್ ಹವಣಿಸಿದ ವಿಷಮನನುಕರಿಸುವ ತೆಜದಿಂದುದಯಮುಳಿದು ತಲೆ ದುಡು ತಮವುಂ (೧೦೮. ೪-೩೪). ೧೪. ಸಿದ್ಧವಾಗು; ಅಡೆಯಾಗು; ಅತಿಂದ್ರಾಕಾರವದೇದಭವನ ಕಂಡು ರಕಿರಾಜ ಹವಣಿಸಿ ನಿಂದ (ಮೋಹ. ೩-೩೩). ೧೫. ಅಂಕೆಗೆ ತರು; ಅಧೀನಕ್ಕೊಳ ಪಡಿಸು; ನೆಲನನಳೆಂದೀ . . . ಜಲನಿಧಿಗಳೇ ಗಗನವೀ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪ[ಪಾಪಾಂ. ಪ]ವಣಿಸಿದ ಬಿಲಿತದ ವಿಭುವಿಗೆ ದಟ್ಟಿ ಬಳುಕುನಡಿ ನೆಲ್ಲದೆ ಗಳೆಂದಿವು ತಿಳವವರ ಮನನಿಗೆ ಮಜೆ ತಾನಲ್ಲವೇ (ತೊರರ. ೧-೮-೩೩); ಹವಣಿಸಿ ಹಲವು ಕಟ್ಟುನವ ತಾಡಿವ ತನ್ನ ತವರವ ತಡಕೊಂಬುನಂದೆ (ಮೋಹ. ೪೧-೪೯). ೧೬. ವಿವರಿಸು; ತಿಳಿಸು; ಆ ಭಕ್ತನೊಳಗೆ ಜಂಗಮವದಗಿ ಆ ಜಂಗಮದೊಳಗೆ ಭಕ್ತನದಗಿ ಇದೇನೆಂದು ಹವಣಿಸುವ ನಯ್ಯ ಎರಡೊಂದಾದ ಭನವ (ಬಸವ. ೫೨೪); ಹವಣಿಸಲಾವನನು ನೆರೆಯವು ನಿರಂತರ ನಿಗಮಕೋಟಿಗಳು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೯೦-೨೩).

[ಪವಣ್ + ಇಸು]

ಪೆವಣು 'ಪವಣ್' ನೋ.

ಪೆವಣುದೋಟು 'ಪವಣ್ಣೋಟು' ನೋ.

ಪೆವಣ್ಣುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸಿ ಕಟ್ಟು; ಹವಣಾಗಿ ಕಟ್ಟು : ಅಪರಾಂಭೀಧಿಕರಂಗಮಂಬ ತೊನಲೊಳ್ ತ್ರಿಂಶದ್ಭುಜವಾದಿಂದ ಪೆವಣ್ಣುಟ್ಟದ ದೋಟಿಯಂ ಕೊಳಿಸಿ (ಅನಂ. ೩-೩೩).

[ಪವಣ್ + ಕಟ್ಟು]

ಪೆವಣ್ಣುಬಾ, ಹವಣುಗಳಿ (ಕ್ರಿ). ಅಳತೆ ಮೀರು; ಮಿತಿ ಮೀರು : ಕಣ್ಣುಡತೆಗಳಿಂದಾಕೆ ಪವಣ್ಣುಬಾಬಾ ಬಾಪ್ಪವಾಯಿಂ ಸುರಿಯುತ್ತಂ (ಕಾದಂಬ. ೫೧೮). ಹವಣುಗಳಿ : ಹವಣುಗಳಿದ ಕುರಂಗಕೋಟಿ

ಗಳಮಯವದಿನೊಯ್ಯಾರದಿಂ ತಳದುಳವು (ಕುಮಾರ. ೩-೨೯).

[ಪವಣ್ + ಕಟ್ಟು]

ಪೆವಣ್ಣೆಡು (ಕ್ರಿ). ಹವಣು ತಪ್ಪು; ಅಳತೆ ತಪ್ಪು : ಅನಯಂ ಪುಟ್ಟಿದೆಯುಂ ಪವಣ್ಣೆಡದೆಯುಂ ತಂತಮ್ಮ ತೇಜಪ್ರಭಾವನೆ ಮೆಯ್ಯೋಡದೆಯುಂ (ಪರ್ವ. ೩-೫೯).

[ಪವಣ್ + ಕೆಡು (< ಕೆಡು)]

ಪೆವಣ್ಣೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡು; ಎಣಿಸು; ಗುಣಿಸು ಸತ್ತು ಮಾಯ. ಲೋಧಿಗಳ ಪವಣ್ಣೊಳ್ ಮನುಜರಿಕಳನಾದೊಡಮೇಂ ಸಮರ್ಥನೇ (ಎಳ. VII, ೩೮೦. ೧೫೧-೩೫; 1047); ಉಂಡ ಮೊಲೆಬಾಲ ಪವಣಂ ಕೊಂಡು ಬಿಸುಟ್ಟುಡಲ ಪವಣಿದು ಪವಣಂದಾರ್ಕಂಡು ಮನಂಗೊಂಡು ಪವಣ್ಣೊಂಡುಬುವು ಜಡರನಾದಿಬಾಲಸ್ಥಿತಿಯಿಂ (ಸುಕುಮಾ. ೩-೮). [ಪವಣ್ + ಕೊಳ್]

ಪೆವಣ್ಣೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). - ಪವಣ್ಣೊಳ್ : ಕನಕನಂದಿನುನೀಂದ್ರನ ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ವಿದ್ಯಾವಳಿಯಂ ಪವಣ್ಣೊಳೊಡಂಬುಜಸೊನುಗಳಂಬ ಮಾವಗಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧-೨೨); ಇಂತನಿಬರುಂ ಪೊಗಟ್ಟುದುಂ ರಾಯಂ ಮಗನ ಮೈಮೆಯಿಂದುರ್ಕುವ ಸಂತಸಮಂ ಮನದೊಳ್ ಪವಣ್ಣೊಳಿಸಿ ನುಡಿದಂ (ಚಕವಿ. ೫-೩೩). [ಪವಣ್ಣೊಳ್ + ಇಸು]

ಪೆವಣ್ಣುಡಿ (ನಾ). ಹವಣಾದ ಮಾತು; ಉಚಿತವಾದ ನುಡಿ : ಅಳಿದೊಡುರ್ಕದಂ ಕುಡುವನಂತೆ ಪವಣ್ಣುಡಿಯಿಂದೆ ಭನ್ಯರಂ ತಿಳುವ (ಅಶಕ. ೪೮-೧೦೩). [ಪವಣ್ + ನುಡಿ]

ಪೆವಣ್ಣೋಟು, ಪವಣುದೋಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳತೆಗೆ ಸಿಕ್ಕು; ಅಳವಿಗೆ ಬರು; ತನದಾಯುಷ್ಯದ ಕುಂದದಂದದ ಬಿಯಂಗಿಯುಂ ಪವಣ್ಣೋಟುದುದ್ದವದೇ ತೋಂತೆನಿಸ್ತು ರೂಪಿನ ಮನಂಗೊಂಡಿರ್ಪ ಲಾವಣ್ಯದೊಪ್ಪುವ ನೇಪಥ್ಯದನುರ್ಕೆ ನಿಲ್ಲವನಿಮಿಷೇಂದ್ರಾದಿಗಳ್ಳಿಂದೊ ಡಾರ್ಗವು ನಿಲ್ಲುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೩-೮). ಪೆವಣುದೋಟು : ೨. ಉಚಿತವಾಗು; ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸು; ಸಹಿಯನೇಗದ ನುಡಿಯ ಪವಣುದೋಟದ[ಪಾಪಾಂ. ಉವ] ನಡೆಯ . . . ಕುಲಯಂಬಳದ ಸೌಪ್ಪವವಳೆ ಕೊಂಕಡೆ (ಜನನ. ೩-೩೧). [ಪವಣ್ + ಕೋಟು]

ಪೆವಣ್ಣುಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹೊಂದಿಸು; ಹೋಲಿಕೆ ಮಾಡು : ಪವಣ್ಣುಡಿ ಪೊಡೀತನನೀತನೆ ಪೊಲ್ಲನನ್ನರಾರ್ (ಪಂರಾಮ. ೧೧-೧೦೩).

[ಪವಣ್ಣುಡೆ + ಇಸು]

ಪೆವಣ್ಣುಡು (ಕ್ರಿ). ದೊಡ್ಡ ಆಕಾರವನ್ನು ಪಡೆ; ಅತಿಶಯವಾಗು : ನುಣ್ಣುಬಾಲೊಳಗದಿರ್ನುತ್ ಪವಣ್ಣುಡೆ ಕಟ್ಟಲಿಸಿ ಬೆಳೆದು ಬಳಸಿದೊಡದಂ ತಣ್ಣೆಳಗನೀಯ ಬೆಳಕಿಗಣ್ಣೆಳಗೊಳಪೊಕ್ಕು ಹವಳೆ ಕಳಿಕೆಯನಾಯ್ಕಾ (ಪಂರಾಮ. ೩-೧೦೫). [ಪವಣ್ + ಪಡು]

ಪೆವಣ್ಣುಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಳವಡು; ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗು : ಚಿನ್ನದ ಸನಂಗಮಪೂರ್ವದ ಮೊಚ್ಚಿಯುಂ ಪವಣ್ಣುಡೆದ ಸುಪರ್ಣಪಾರಿವದ ಕುಪ್ಪಸನೊಪ್ಪ . . . ಸೂಳೆಯರೊಪ್ಪಿ ತೋಜಾದರ್ (ಪಂಪ. ೯-೧೦೩). ೨. ನಿಗದಿಯಾಗು : ಕಣ್ಣುಳುಂ ಲಲಿತಾಂಗದ ನುಣ್ಣುಳುಂ . . . ಪವಣ್ಣುಡೆಪೊಡತಕ್ಕಮಾದುದು (ಕುಮಾರ. ೩-೯೩).

[ಪವಣ್ + ಪಡೆ]

ಪೆವಣ್ಣುಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ಎಣಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸು; ನಿಗದಿ ಮಾಡು : ಭಗವದ ಲೆಕ್ಕಮಂ . . . ದೆಸೆಯಂತಮಂ ಪವಣ್ಣುಗಿಸಲೆಟ್ಟುಲಂಗಳ ಮದದ್ವಿಪವಾಹವರೂಢಿಕಂಕರಾದಿಗಳ ಪವಣ್ಣುಳಂ ಪವಣಿಸಲ್ ಬಗಿದರ್ಪನೆ ಗಾಂಪನಾಗನೇ (ಪಂರಾಮ. ೧೩-೧೧).

[ಪವಣ್ + ಗಿಸು (< ಪೊಗಿಸು)]

ಪವನ (ನಾ). ೧. (ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು) ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೂರುವಿಕೆ; ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುವಿಕೆ: "ನಿಷ್ಪಾಪಃ, ಪವನಂ, ಪವಃ—೩ ಧಾನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಗಾಳಿಗೊಡ್ಡುವಿಕೆ, ತೂರುವಿಕೆ" (ಸಿದ್ಧಂತಿ. ೩೬೪). ೨. ಗಾಳಿ; ವಾಯು: "ಪವನಃ, ಶ್ವಸನಃ, ವಾಯುಃ . . . ಮಹಾಬಲಃ—೩ ಅಂ ಗಾಳಿಯ ಪವನ" (ಪಲಾಯು. ೧೪-೬೫); "ಎಲರಿನಲ್ ಪವನಂ" (ಪಪು. ೧೦). ೩. ಉಸಿರು; ಶ್ವಾಸ: ಕಲೀ ಕೆಳಗಾಗಿ ನಿಂದರತಾನ; ಹಿಂಗಟಿ ಮಣಿತಾನ; ಮುಂಗಟಿ ಮಣಿತಾನ; ಪವನ ಬರಿಸತಾನ (ಜಟ್ಟಪೂ. ೪೧). ೪. ಗಾಳಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ; ವಾಯುದೇವತೆ: "ಪವಮಾನಂ . . . ಪವನಂ ಪ್ರಭಂಜನಂ . . . ಸಮಿರಣಂ ಪ್ರಪದಶ್ಚರಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೪-೪೪); ಪವನಂಗೆ ಪುಟ್ಟಿದಂ ರಾಘವನಣುಗಾಳ್ (ಗದಾಯು. ೩-೪೧); ಕೊಡೆಮೆ ಶಕ್ರನ ನಾಮಮಂ ಕುಡುಕೆ ನೀರೋಳ್ ಮುಟ್ಟುನೆಂ ವಹ್ನಿಯಂ . . . ಎಯುನೆಂ ಪವನನಂ (ಜಗದಿ. ೩-೨೧). [ಸಂ.]

ಪವನಗತಿ (ನಾ).—ಪವನಜವ: ಪವನಗತಿಪ್ರಯುಕ್ತಂಗಳ್ . . . ಸಭವಪೂರಿಸದಪ್ಪ ಮಿಗೆ ಪದಿನೆಯುಕೋಟಿ ಜಾತ್ಯಶ್ಚಂಗಳ್ (ಪಾರ್ಶ್ವ. ೪-೬೫). [ಪವನ+ಗತಿ]

ಪವನಜ (ನಾ). ೧. ವಾಯುಪುತ್ರ; ಹನುಮಂತ; ಅಂಜನೇಯ: ಅದೇಗಡನಮೊ ಪವನಜಂಗೆ ಮಗಮಮುಂಬೇ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೬೩). ೨. ಭೀಮ: ಪವನಜನಂದೆ ಕೌರವಕುಲಂ ಪಡಲಿಟ್ಟುಪೊಲಕ್ಕುಂ (ಪಂಪಾ. ೧೦-೬೩); ಪವನಜನಾಸ್ತಮುಲ್ಕಿದವನಾನನಮುಪ್ಪೊಡೆ ಮುಟ್ಟಿಮಿದುರ್ ನೋಡುವುದೆ ಮದೀಯವಕ್ರಮನೆ (ಗದಾಯು. ೯-೩೩); ಒಗ್ಗರೆಗಳ ಸೌರಭಕೆ ತೀವುದು ನಿಪ್ಪ ಪವನಜನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೩). ೩. ಅಗ್ನಿ: [ಸಂ.]

ಪವನಜವ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ವೇಗ; ವಾಯುವೇಗ: ಪವನಜವದೆ ಪವನಜ ಪಂದಂ (ಗದಾಯು. ೩-೨೪); ಪರಮಭಾಗವತಂ . . . ಪವನಜವಾಸ್ತಪರಭದ್ರಿಯುಂದಂ ಗೋಕುಲಮಂ (ಜಗದಿ. ೫-೬೩); ಪವನಜವಮಂ ಮುಂಬಿ ಪಾಣಿಗಳೋಟಿಂಗೊಂಡುವು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩೦-೨). [ಪವನ+ಜವ]

ಪವನಜೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ; ಇಂಗುಳ: "ಪವನಜೆಯಂಗುಳಂ" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೩೩). [?]]

ಪವನತನಯ (ನಾ).—ಪವನಜ ೨: ಪವನತನಯನ ಮಿತ್ರಿಯ ರ್ಜಾಯಿ ಹವಣ ಕಂಡರು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೨೫). [ಪವನ+ತನಯ]

ಪವನತ್ರಯ (ನಾ). [ಜೈನ] ಭೂಲೋಕವನ್ನು ಸುತ್ತಿರುವ ಭನೋದಧಿ, ಭನವಾತ ಮತ್ತು ತನುವಾತವೆಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಗಾಳಿಗಳು: ಭವನಂ ಪವನತ್ರಯಾವ್ಯತಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧-೫೬). [ಪವನ+ತ್ರಯ]

ಪವನದಿತಿ (ನಾ). ವಾಯುವಿನ ದಿಕ್ಕು; ವಾಯವ್ಯ: ಬಗ್ಗುಡದ ಪವನದಿತಿಯಳು (ಕಾ. V, ೨೬-೬೩; 1147). [ಪವನ+ದಿತಿ]

ಪವನನಂದನ (ನಾ). ೧. = ಪವನಜ ೧: ಮನದಿಂ ಬೇಗಂ ಪುಟ್ಟಿದಂ . . . ಬನದೊಳಗೆ ಪವನನಂದನನಂದ್ವಗುಣನಿಸತೋಳಕಥಾತ್ರೀರುಹದಿಂ (ಪಮಜ. ೧೦೬ ಪ್ರಯೋ). ೨. = ಪವನಜ ೨: ಕುರುಕುಳನಂದನಂ ಪವನನಂದನಂಬ ಮದಾಂಧಗಂಧಸಿಂಧುರಮೆ ಕುಣುತ್ತ ಪಾಯಿ ಪಡಲಿಟ್ಟುರೂಪಾದು (ಪಂಪಾ. ೧೩-೧೨); ಅಲಗಿನಲಿ ಮಡುಗದಲಿ ಕೊಯ್ದರು ಪವನನಂದನ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೦-೫೦). [ಪವನ+ನಂದನ]

ಪವನನಿರೋಧ (ನಾ). ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದು; ಶ್ವಾಸಬಂಧನ: ಪವನನಿರೋಧಮಿಲ್ಲದ ಗೋಷ್ಠ ಪುಟಾದಿ ನಿರುತ್ತ

ಮಿಲ್ಲದ . . . ಸಾಪಮೋದತ್ತಭವಂಗೆ ಗಧೀರತಾಯುತಂ (ವರ್ಧಪ. ೧೬-೨೬). [ಪವನ+ನಿರೋಧ]

ಪವನನಿರ್ಭಾತ (ನಾ). ಬಲವಾದ ಗಾಳಿ; ಬಿರುಗಾಳಿ: ಉಲ್ಕಾಪಾತ ಪವನನಿರ್ಭಾತಂ ಕೊಡಿದೊಡೊಂದಿ ಬಂದೊಡಂ ರೌದ್ರಪಂದತೂಕರ ಮುಹೂರ್ತಮಾಗಡೆ ಸಾಯುಂ (ಜಾತಕ. ೩-೯). [ಪವನ+ನಿರ್ಭಾತ]

ಪವನಪಥ (ನಾ). ವಾಯುವಾರ್ಗ; ಆಕಾಶ: ಪವನಪಥದಂತೆ ಮಂದಂ ಶ್ರವಣೋದಯಮಾಗೆ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೩-೯೫); ಅಂತು ಪವನಪಥದಿಬಿಡು ಬಂದಾ ಮುನೀಶ್ವರರ ಪದಕುಶೇಶಯಂಗಳನಕೀವ್ಯ ದಿವ್ಯಾರ್ಜನಾನಿಜಯದಿನರ್ಚಿಸಿ (ನೀಮಿಪು. ೪-೧೧೧ ವ); ಪವನಪಥಂ ಪ್ರಸನ್ನತರಮಾಯು (ಪಾಂಪೀಶ್ವ. ೪-೪೨). [ಪವನ+ಪಥ]

ಪವನಪುತ್ರ (ನಾ).—ಪವನಜ ೩: ನೀವೀ ಪವನಪುತ್ರನನುಸರ ದೊಳೆಂತಳಟಿ ಜಯಿಸುವಿರಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೩೨). [ಪವನ+ಪುತ್ರ]

ಪವನಭಕ್ಷಣ (ನಾ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು; ಹಾವು; ಸರ್ಪ: ಕಚ್ಚುವ ಮಹಾಪ್ರಭೇಶ್ವರಾಂಶದ ಪವನಭಕ್ಷಣರಾಣಿ (ಬಸವ. ೪೬-೩೦). [ಪವನ+ಭಕ್ಷಣ]

ಪವನಯೋಗ (ನಾ). [ಯೋಗ] ಉಸಿರನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯುವುದು; ಶ್ವಾಸಬಂಧನ: ರುದ್ರ ಲೆಕ್ಕವ ಮುಟ್ಟಿದು ಜಪವ ನೆನಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಈಶ್ವರ ಪವನಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾದ (ಅವಶಂ. ೧೧೪-೫೧೪). [ಪವನ+ಯೋಗ]

ಪವನಯೋಗಿ (ನಾ). ಪವನಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡುವವನು,— ಸಾಧಿಸುವವನು: ಪವನಯೋಗಿಗಳ ಪ್ರಪಂಚಿಗಳೆಂದೆಂಬೆ ಲಯಯೋಗಿಗಳ ನಾಯಿಗಿಂತ ಕಡಿ ಎಂಬೆ (ಸಿದ್ಧೇಶ. ೧೧೫-೩೫೪). [ಪವನ+ಯೋಗಿ]

ಪವನವಾರ್ತ (ನಾ). ಗಾಳಿಸುದ್ದಿ; ವದಂತಿ: ಬಪ್ಪೊಸಗಿಯ ಪವನ ವಾರ್ತೆಯು ಸುಳಿಯಲಾಗಲ್ಲಿಗಲಿಗಂ (ಪರಶು. ೩೩-೧). [ಪವನ+ವಾರ್ತ]

ಪವನವೇಗ (ನಾ). ೧. ವಾಯುವೇಗ: ನಡೆದು ಪರಮಂಡಲದ ರಾಯರ ಜಡಿದು ಕಪ್ಪವ ತಪ್ಪ ಶಿವರ ಗಡಣವೆಸೆದು ಪವನವೇಗದ ರಾಯಭಾಂಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೪೩). ೨. ವಾಯುವೇಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ನಿಂ ಬೆಸಗಲಿಗಳ್ ಬರ್ಪರೊ ಮಾನಸವೇಗರ್ ಪವನವೇಗರುಳುಂ ಪಗಲುಂ (ಅವಶ. ೫-೬೬). [ಪವನ+ವೇಗ]

ಪವನಸಖ (ನಾ). ವಾಯುವಿನ ಮಿತ್ರ; ಅಗ್ನಿ: ಪವನಸಖ ನಿರಿದೊಳೊದವಿದ ನವನೀಶಂ ಕರಗುವಂತೆ (ನನ್ನಜಾ. ೩-೨೨). [ಪವನ+ಸಖ]

ಪವನಸಾಧಕ (ನಾ).—ಪವನಯೋಗಿ: ಪವನಸಾಧಕರೆಲ್ಲರು ಕಳವಳು ಹೋದರು (ಚನ್ನವ. ೪. ೧೧೦-೨೪೪). [ಪವನ+ಸಾಧಕ]

ಪವನಸುತ (ನಾ). ೧. = ಪವನಜ ೧: ಪವನಸುತನೇ ನಡೆದು ಪವನಪಥಂ ನೆಣೆಯದೆಂದಿನಂ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೦-೩೩). ೨. = ಪವನಜ ೨: ಪವನಸುತಂಗೆ ಪಾಸಿಗಿಳೊರ್ವರುಮಿಲ್ಲ (ಪಂಪಾ. ೧೨-೧೨೧); ಪವನಸುತಂ ಗಡೆಗೊಳೆ ಗಾಂಧಿ ಬಿಲ್ಕೊಳೆ ಕೆಯ್ದು ಗೊಳ್ಳ ಮಾಳೋಳ್ಳದಲಿರ್ ಭವನದೊಳ್ಳಿ (ಗದಾಯು. ೩-೧೩); ಬಂದನೊಬ್ಬನು ಪವನಸುತನ ಪುಳಂದನು . . . ಜೀಯ ಚಿತ್ತವಿಸೆಂದು ದಿನ್ನಹ ಮಾಡಿದನು ಕಲಿಧೀಮಸೇನಂಗೆ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೩-೧೫). [ಪವನ+ಸುತ]

ಪವನಪದಿ (ನಾ). ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತ: ಪವನಜನ ಕೈಸನ್ನಿಗಳ ಘನಪವನಪದಿಯಲಿ ಲಹಂ ಮಸಗಿತು ಬಹಳ ಬಲಬಲಧಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೧-೨೦). [ಪವನ+ಪದಿ]

ಪವನಹಸ್ತ (ನಾ). ಗಾಳಿಯನ್ನು ಬೀಸುವ ಕೈ.

ಪವನಹಸ್ತವೆಂದು = ಕೈಯಿಂದ ಗಾಳಿ ಬೀಸು : ಪನ್ನೀನಲಿ ನೋಡೋಳದು ಪವನಹಸ್ತವೆಂದು ಮಾಡಿ ಕಯ್ಯಾರಿ ಕಡ್ಡೆರದು ನೋಡೆ ಮಾಡಾಡೆಂದು ಅಸುರಾರಿ ಗಲ್ಲವಿದಿದು . . . ಮುನ್ನಿವ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೩೪). [ಪವನ + ಹಸ್ತ]

ಪವನಾಧ್ಯ (ನಾ). ಗಗನ ; ಆಕಾಶ ; ಹರಿಯಿಲ್ಲದ ಪವನಾಧ್ಯಂ ಹರಿ ನೀರಿಲ್ಲದ ಗೋಳುಲಮುಳುಕು (ಜಗದಿ. ೩-೪೫) ; ಪವನಾಧ್ಯದೊಳ್ ಸುಲುಕ ಭಾನು ಕೃತಾನುನಿನಾಶೆಯಂ ಪಗರ್ ನಡೆಯದೊಡೆಂತು ನಿತ್ತರಿಪರೆಯನುತಾದುದು ಮಾತುಡಂಬರಂ (ಪುಷ್ಪಪು. ೬-೫೦). [ಪವನ + ಅಧ್ಯ]

ಪವನಾಶ (ನಾ). = ಪವನಾಶನ ೩ : 'ಪವನಾಶನಾಶ' ಪರಾ [ಸಂ.]

ಪವನಾಶನ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಯೇ ಆಹಾರವಾಗಿರುವಿಕೆ : ಅಪರಿಸಿದ ಕಲ್ಪತರುಣಾನದೊಳ್ ಪವನಾಶನಂ . . . ದೇವವಧೂ ಸನ್ನಿಪದೊಳೆ ಸಂಯಮಮೊಪ್ಪೆ . . . ತಪಮಿದ್ ಪರ್ (ಶಾಕುಂ. ೧೦೩-೧೩೫). ೨. ಗಾಳಿಯನ್ನು ಆಹಾರವಾಗಿ ಸೇವಿಸುವಂಥದು : ಹರನ ಕೊಳಂಗಾಭರಣವಾದುರಗ ಪವನಾಶನವೊಸುವಂತೆ (ಕುಮಾರ. ೩-೧೨೩). ೩. ಹಾವು ; ಸರ್ಪ : "ವಿಷಧರ, ದಂದರೂಕ, ಪವನಾಶನ . . . ಭುಜಂಗಮು—ಈ ಪಾವನ ಪೆರ" (ಪರಾಯು. ೧೦೫-೧೪). [ಪವನ + ಅಶನ]

ಪವನಾಶನಪತಿ (ನಾ). ಸರ್ಪಗಳ ಒಡೆಯ ; ಅದಿಶೇಷ : ಅವರ ಪ್ರಕಾಶದ ವಿವರವನುಪೊಳೆ ಭುವನವ ನೆಲೆ ತಳೆದಸೆವ ಪವನಾಶನ ಪತಿಗಲ್ಲದೊಡ ಕವಿನವಹಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಹುದೆ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೫-೫೫). [ಪವನಾಶನ + ಪತಿ]

ಪವನಾಶನಾಶ (ನಾ). ೧. ಹಾವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂಥದು ; ಗರುಡ : "ವಿವರಂಗಾಶ . . . ಪವನಾಶನಾಶ . . . ಕಶ್ಯಪನಂದನ : (ಚ) —ಈ ೧೦ ಗರುಡನ ಪೆರ" (ಪರಾಯು. ೬-೩೧). ೨. ನವಿಲು. [ಸಂ.]

ಪವನಾಶಿ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿಯನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳುದು ; ಹಾವು : ಪವನಾಶಿಗಳಾದವರಂ ಪವನಾಶಿಗಳಂ ಬಳಿಕ್ಕೆ ಕಂಡಂತಂಜುತವರಂ ಮುಟ್ಟಿದೆ (ಕಂದಕ. ೧೦೨). ೨. ಗಾಳಿಯನ್ನೇ ಆಹಾರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಯೋಗಿ : ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಿ. [ಸಂ. ಪವನಾಶಿನ್]

ಪವನಾಹಾರ (ನಾ). = ಪವನಾಶನ ೩ : ನೀನಾರ್ತು ಪಡಿದು ಮಜ್ಜೆವಾನಿಲನಂ ಹೀವ್ರದುಚಿತವಲ್ಲದೆ ತನುವಂ ಮಾನವನೆಯ್ದುದು ಚತವಿ ಕೀನಾಶಪ್ರತಿಭೆಯೇಕೆ ಪವನಾಹಾರಾ (ಪ್ರವಚ. ೬೦೦). [ಪವನ + ಆಹಾರ]

ಪವನು, ಪೌನು (ನಾ). ಇಂಗ್ಲೆಂಡಿನ ಇಪ್ಪತ್ತು ಪಿಲ್ಲಿಂಗ್ ಬೆಲೆ ಬಾಳುವ ಒಂದು ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯ ; ಸವರನ್ನು : ಮಗುವಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪವನ ಒಂದು ಸರ ಮಾಡಿಸುವ (ಸನ್ಯಾಸ. ೨) ; ಹತ್ತಿಪ್ಪತ್ತು ಪವನು ಚನ್ನವಾದರೂ ಮೈಮೇಲೆ ಹಾಕದೆ ಇರಲಿಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆಯೇ ? (ಸ್ವಪ್ನಕೋ. ೧೧೬) ; ನನ್ನ ಪವನಗಳನ್ನು ನೀರಿಗೆ ಹಾಕಿ ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಉಳಿಸುತ್ತೀ (ಪರಾವ. ೧೫). **ಪೌನು :** ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸ ನೊಬ್ಬನು ಒಂದು ಘಂಟೆಯ ಕಾಲದ ಕಚೇರಿಗೆ ನೂರುಗಟ್ಟು ಪೌನುಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬಲ್ಲನು (ಗಾಂಕ. ೪).

[← ತುಳು. ಪವನ್./ಮರಾ. ಪವನ್./ಇಂಗ. Pound]

ಪವಮಾನ (ನಾ). ೧. ಗಾಳಿ ; ವಾಯು : "ಪವನ . . . ಪವಮಾನ . . . ಮಹಾಬಲ :—ಈ ೨೦ ಗಾಳಿಯ ಪೆರ" (ಪರಾಯು. ೧೦೫-೧೪).

(ಪರಾಯು. ೧೪-೩೫) ; ಪವಮಾನಂ ತೇದಹ್ತು (ಮಲ್ಲಿಪು. ೯-೫೪) ; ಮುಂ ದಿಸಜೋಬ್ಬವಂ ಸಮದನಂಬುದಮಂ ಪವಮಾನಧೂಮ ತೇಜೋಬುಗಳಿಂದಮಂಬ ನುಡಿ ಸತ್ಯಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೩೩) ; ಕದುಪರಿಮಳದ ಪಸರದ ಸೊಗಸು ತೀವಿತು ವಿಮಳಪದ್ಮಾಕರದ ಪವಮಾನ (ಕುಮಾರ. ೨೩-೧೩). ೨. ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸುವಂಥದು. ೧, ೨ : ಪವಮಾನನಾಗಿಯುಂ ಕುರಿಂಗವಾಹನನಲ್ಲ . . . ಎಂದು ವಕ್ರೋಕ್ತಿಯಿಂದ ತೋರುತ್ತುಂ (ಜಗದಿ. ೪-೧೦ ಪ). ೩. ಗಾಳಿಯ ಅಧಿದೇವತೆ ; ವಾಯುದೇವತೆ : "ಪವಮಾನಂ ಶ್ವಸನಂ ಗಂಧನಹಂ . . . ಪೃಷದಶ್ಚಂ" (ಮಸ್ತಕೋ. ೪-೪೪) ; ಪವಮಾನ ಪ್ರಿಯನಂದನಂ . . . ಮಹಾಧನ್ಯ ಕಾದುಮರಾರಾತನಂ (ಪರಾಮಾ. ೧೩-೨೨೧). ೪. [ಭಂದ] ಎರಡು ಲಘು ಮತ್ತು ಒಂದು ಗುರುವಿರುವ ಗಣ ; ಸಗಣ (ಉ—) : ಪವಮಾನಸತುಷ್ಕಯುತಂ ಯತಿಯುಂ ದಿವಸಾಧಿಪರೋಲಿ . . . ತೋಟಕಂ (ಭಂದೋಂಬು. ೨-೧೨೩). [ಸಂ.]

ಪವಮಾನಜ (ನಾ). = ಪವನಜ ೨ : ಪ್ರಜನ ಮಧು ಭಾವಿಸಲು ಪವಮಾನಜನು ತಿರುಗಿಟ್ಟನೆ (ಕುಮಾರ. ೫-೩). [ಸಂ.]

ಪವಮಾನತನೂಜ (ನಾ). = ಪವನಜ ೨ : ಪವಮಾನತನೂಜನ ದೊಂದು ಬಲ್ಲು . . . ತನೂಜೊಪ್ಪುವುದೆನೆ ಪಾಣಿವಕ್ರತಮನಲ್ಲನೆ ಮಜ್ಜೆಲಸಾಮಿ ಲೋಕದೊಳ್ (ಎಕ. 1V, ಸಾಗಮಂ. ೪೩-೩೩ ; 11೨9). [ಪವಮಾನ + ತನೂಜ]

ಪವಮಾನನಂದನ (ನಾ). = ಪವನಜ ೨ : ಬಿಲುದುಡುಕಿ ಪವಮಾನ ನಂದನನಳವಿಗೊಟ್ಟನು . . . ಘಾಯವಡೆದನು ಘೋರಸಮರದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೩೧). [ಪವಮಾನ + ನಂದನ]

ಪವಮಾನಸುತ (ನಾ). ೧. = ಪವನಜ ೧ : ಪವಮಾನಸುತಂ ಸಂಧಿಸಿದ್ವೈಯಂ . . . ವಿಯುಚ್ಚರಪಟು ಕೆಲಕೆ ಘೋಗಲ್ಲಗೆದಂ (ಪರಾಮಾ. ೧೧-೩೩). ೨. = ಪವನಜ ೨ : ತುರಗರಥಸಾರಥಿಗಳನು ಹೊಯ್ದೊರಗಿದನು ಪವಮಾನಸುತನು (ಕುಮಾರ. ೧೫-೫೦). [ಪವಮಾನ + ಸುತ]

ಪವಮಾನಹೋಮ (ನಾ). ಪವಮಾನವೆಂಬ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹೋಮ ; ೧೦ ಮುಗ್ಗಿದದ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಆರುನೂರ ಹತ್ತು ಪವಮಾನ ಮಂತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಾರ್ತಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಜಪಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಈ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಘೋಷಿಸಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಹೋಮ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. 'ಪೂಯತೇ ಅಸೌ ಪವಮಾನಃ' ಎಂದು ಅದರ ವೈಶ್ವಕ್ತಿ : ಅವರ ಎಂಬತ್ತನೆಯ ವರ್ಷದ ಹುಟ್ಟುಹಬ್ಬದಂದು ಪವಮಾನಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರು (ರೂಢಿ). [ಪವಮಾನ + ಹೋಮ]

ಪವರೆ (ನಾ). ಕುಡಿಯುವುದು ; ಪಾನ : "ಪವರಮೆನಲ್ ಪಾನಂ" (ಭಾರಣಿ. ೨೩). [?]

ಪವರಣೆ 'ಪಾವರಣೆ' ನೋ.

ಪವರ್ಗ (ನಾ). -[ವ್ಯಾಕೃ] ಪಕಾರದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ 'ಪ ಫ ಬ ಭ ಮ' ಎಂಬ ಐದು ಅಕ್ಷರಗಳ ಗುಂಪು : ಪರಿಜನಪಳವ್ ಕ್ಷೇತ್ರೋತ್ಕರಬಂಧುಸಮೂಹಭವನಮಹಿಳಾವಳಿಯೆಂಬರುತರ ಪವರ್ಗ ಚಿಂತಾಪರಿಗತನಪವರ್ಗಚಿಂತೆಯೊ ಮಾಡುಗುಮೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೧೩-೪೨) ; ಈ ವರ್ಗಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕವರ್ಗ . . . ಪವರ್ಗ ಎಂದು . . . ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ (ಮಧ್ಯಮ. ೧೩). [ಸಂ.]

ಪವಲ್ಯ 'ಪೌಲ್ಯ' ನೋ.

ಪವಳ, ಹವಳ (ನಾ). ೧. ಒಡವೆಗಳಿಗೂ ಅಲಂಕಾರವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಮಣಿ; ನವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ವಿದ್ಯುಮು: "ಪ್ರವಾಳಮ ಪವಳಂ" (ಚತು. ೩೩); ನೀಲದ ತಲೆನವಿರುಮಂ ಪವಳದ ಬಾಯ್ಲಿ ಉಯುಮಂ ಮುತ್ತಿನ ಪಲ್ಲುಮಂ . . . ಕಾಮಾದೇವ ಸ್ವಯಂ ಲರಂಜಿನ ಶಕ್ತಿಗಳಮನೊಂದು ಮಾಡಿ . . . ಪೆಣ್ಣಾದಿಂದ (ಪಂಪ. ೪-೬೫೮); ಪವಳದ ಚಪ್ಪರವನ್ನಿ ಮುತ್ತಿ ಮಾಣಿಕದ ಮೇಲುಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿ (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೩೫-೩೬); ಪವಳದ ಬಳ್ಳಿ ಪರ್ವಿದುದೊ (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೧೩); ಪವಳದಧರದ ಲಲನೆಯರು ಗಾಂಧಾರಿದೇವಿಯ ಬಳಸಿನಿ ನಡೆತಂದರು (ಸಂಭ. ೨೦-೧೯). ೨. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಕುದುರೆ: "ಕುರಗವರ್ಣಂ ವಿಳಯದಾಗಿ ಕರ್ತನೊಕ್ಕು . . . ರತ್ನವರ್ಣ ತಾನರೆ ಪವಳನಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೧-೧೪). ಹವಳ: ೧. "ವಿದ್ಯುಮಂ ಪವಳಮಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೪೩-೪೧); ಹೂವಿನ ಪದಿಗೆ ಜಾತಿಹವಳಕ್ಕೆ ತೊಲಿಗೆ ತಾ ೧ ಕಂದಕ್ಕೆ ವೀಸ ೧ ಯದ ಆಶಂಪ್ರಾಕ್ರತಾರಂಬರಂ ಸಲಿಸುವರು (ಎಕ. II, ೨೪೧-೨; ಸು. 1175); ತೆಗೆಸಿದನು ಗಜದಂತಮಯ ಪಟ್ಟಿಗೆಗಳನು . . . ಹವಳದ ಮಂಡನನು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೫-೪೫); ಕಳಗಣ ನಕ್ಷತ್ರ ಹವಳದಂತೆ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದಿಂದ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ (ಸತ್ಯ. ೪).

ಪವಳಬಾಯ ಪಕ್ಕಿ = ಹವಳದಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ಮೂತಿಯ ಪಕ್ಷಿ; ಗಿಣಿ: ಅಕ್ಕಿ ನೀನೇಳೇಳು . . . ಚಕ್ಕನೆ ಕಣ್ಣಿಯೆಂಬ ಪವಳಬಾ[ಸಾಕಾಂ.ವಾ]ಯ ಪಕ್ಕಿ ನುಡಿಯಲೆಕ್ಕವಳು(ಪ್ರೀತಾಲ. ೨-೨೯).

[<ಪ್ರಾ. ಪವಾಲ./ಸಂ. ಪ್ರವಾಲ]

ಪವಳದುಟಿ, ಹವಳದುಟಿ (ನಾ). ಹವಳದಂತೆ ಕೆಂಪಾಗಿರುವ ತುಟಿ: ಪವಳದುಟಿಯ ಪೂಸಪಟಮೆಗುರುಳ್ಳ ಕುವಲಯನೇತ್ತದ . . . ಯುವತೀರೂಪದ ಚಿತ್ರಮನಾ ಸುಕುಮಾರಂ ನೋಡಿದನು (ಜಯಕಾ. ೩-೧೦); ಪವಳದುಟಿರಾಗಮಂ ಮಿಗುವ ನಿರ್ಮಲರದಚ್ಚಿವಿಗಳೊಪ್ಪಿರೆ ಮೆಚಿದರು . . . ಬಾಲಕಿಯರು (ಚಿಬ್ಬ. ೩-೧೩). ಹವಳದುಟಿ: ಪಾಂಜಾತಗಳು ಮುದ್ದುಗರೆಯುವು ಪವಳದುಟಿಗಳಿಂದ (ಹಾಡುಸಾ. ೨೬-೨). [ಪವಳ + ತುಟಿ]

ಪವಳದೊಂಡೆ, ಹವಳತೊಂಡೆ, ಹವಳದೊಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೊಂಡೆ; ಕೆಂಪುತೊಂಡೆ: ಸತ್ತೇರಕಂಚುಕಂ ಸುಪರೇಕ್ಷಿತವಾ ಪವಳದೊಂಡೆಯಂತಿವರ್ತೊಳ್ ಸಂರಕ್ಷಿತನೈ ಪರುಚೂರ್ಣಮುನೀಶ್ವರಿ ಮತ್ತೀ ಪ್ರಯೋಗಮಂ ಮಾಲ್ಕಿ ಬುಧಂ (ಖಮದ. ೫-೯೧). ಹವಳತೊಂಡೆ: ಕಾಚತೊಂಡೆಯ ಬೇರು, ಹವಳತೊಂಡೆಯ ಬೇರು . . . ಸಮಾನಂಗೊಂಡು ಚೂರ್ಣವಂ ಮಾಡಿ . . . ಸಸ್ಯ ಮಾಡಲು ಪದಿನಾಲ್ಕು ಬಗೆ ಮೊಲನಾಗರವ್ಯಾಧಿ ಗುಣವದು (ವಿದ್ಯವಿ. ೯೯). ಹವಳದೊಂಡೆ: "ಗಾಂಗೀರಕಾ—ತುರುನೆ, ಹವಳದೊಂಡೆ" (ಓಷಧಿ. ೪೮). [ಪವಳ + ತೊಂಡೆ]

ಪವಳವಣಿ (ನಾ). ಹವಳದ ಮಣಿ: ಪವಳವಣಿಯ ಮೇಲ್ಕಟ್ಟಿನ ಸೊಬಗಿಂದ ಭುವನೇಶ್ವರಿಯೊಪ್ಪಿದುದು (ಕಂಸ. ೩-೩೫).

[ಪವಳ + ಮಣಿ]

ಪವಳವಣ್ಣ (ನಾ). ಹವಳದ ಬಣ್ಣ; ಕೆಂಪುವರ್ಣ: ನವರತ್ನಗಳ ಪೊಕ್ಕಾದ ಪವಳವಣ್ಣದ ಲೋವೆಗಳೊಡೊಪ್ಪಿತು ಭುವನೇಶನೋಲಗಾಲೆ (ಕಂಸ. ೨೦-೨೩). [ಪವಳ + ಬಣ್ಣ]

ಪವಳವಲಗೆ (ನಾ). ಹವಳದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಹಲಗೆ: ಪಟ್ಟಿಗಳ

ಕಂಬಗಳೆಂ ಪವಳವಲಗೆಗಳ ಮುಚ್ಚಳ್ಳಕೆಂ ನೀಲಮಣಿಯ ಲೋವೆಗಳೆಂ . . . ಕೇಂಕೇರಿಯೊಳ್ ಪಟ್ಟಿದುವು ಗೃಹಗೃಹವ್ವಾರಂಗಳೊಳ್ ಮಹಾಮೇರುವೆಗಳೇನೆಂದನು (ಚಿಬ್ಬ. ೫-೩). [ಪವಳ + ಹಲಗೆ]

ಪವಳವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹವಳದ ಬಳ್ಳಿ: ಚಲಿಪ ಕೇತನತೆಯ ಸುಳಿಯ ಸಲದ ಸಾಲ ತೊಳತೊಳಪ ಪವಳವಳ್ಳಿಗಳ . . . ಸೇನಾಸಮುದ್ರವನಾಗ ಪುರಜನಂ ನಿಟ್ಟಿಸಿದುದು (ಚಿಬ್ಬ. ೪೨-೧೪). [ಪವಳ + ಬಳ್ಳಿ]

ಪವಳವಾಯ್ (ನಾ). ಹವಳದಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ಬಾಯಿ: ಬಂಡರ್ ಪವಳವಾಯ ತರ್ವಾಯ ತೊಂಡೆಯೊಳ್ಳೊಂಡಿರ್ (ಜಗವಿ. ೪-೧೨೩).

[ಪವಳ + ಬಾಯ್]

ಪವಳವಾಯ್ (ನಾ). ೧. ಹವಳದಂತೆ ಕೆಂಪಾದ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳ ವೃಕ್ತಿ. ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೀನು: ಸಿಟ್ಟು ವಳವಾಯಂ ಹೈದಲುಂ ಬಾಳೆ ಹೆಗ್ಗರಲುಂ (ಪ್ರೀತಿ. ೫೭-೪); ಗಟಾಮೀನೋಗುಡಿ ಗೆಂಡೆಮೀನೈ ವಳವಾಯಂ ಬಾಳೆಮೀನೈ ವುಮೀನು (ರಾಜಕೀ. ೫-೧೧೫). [ಪವಳವಾಯ್ + -ವೃ]

ಪವಳವಾಯ್ಪಿಣಿ (ನಾ). = ಪವಳದುಟಿ: ಮಿಸುಗುವ ದಾಳಿಂಬದ ದಿತ್ತಿನ ನವರಸಮಂ ಪೊಳವ ಪವಳವಾಯ್ಪಿಣಿಗೊಡಿಸುಗಿಯ ತಳಿರೊಳ್ಳಲಗಿ (ಜಯಕಾ. ೨-೨೯). [ಪವಳ + ಬಾಯ್ಪಿಣಿ]

ಪವಳಿ 'ಪೌಲ್ಯ' ನೋ.

ಪವಳಿಸು 'ಪವಡಿಸು' ನೋ.

ಪವಾಡ (ನಾ). ಅಮಾನುಷಕಾರ್ಯದಿಂದಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಘಟನೆ; ಸಾಮಾನ್ಯಮಾನವನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ; ಅಘಟಿತಘಟನೆ; ಅದ್ಭುತ: ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ಪವಾಡದ ಮೆಚಿದು ಹಗರಣದ ಚೋದದಂತಾಯ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ (ಜಮ. ೮೯೧); ರೂಢಿ ಮಚ್ಚಲು ಹಲವು ಸರಿಯ ಪವಾಡಗಳ ಮೊಳವುತ (ಪ್ರಭುಲಿ. ೯-೨೭); ತೇರಸರ್ ತೊಡೊಳ ಪವಾಡಂಗಳಂ ಮಾಡಿ ಕೈಲಾಸಮಂ ಪೊಕ್ಕರು (ಚಿಬ್ಬ. ೫೫-೪೭); ಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಆದರ್ಶಮಾನವ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ತತ್ವಪ್ರಾ. ೩೨೫).

[?/ತಮಿ. ಪಾವಾಟಮ್; ತೆಲು. ಪವಾಡ, ಪಾವಾಡ; IP ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು ಎರಡರಲ್ಲೂ 'ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿ ವೃಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ನಾಲಗೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ' ಎಂಬರ್ಥವಿದೆ]

ಪವಾಡ, 'ಪಾವುಡ' ನೋ.

ಪವಾಡಪುರುಷ (ನಾ). ಅತಿಮಾನುಷಕಾರ್ಯವನ್ನೆಸಗುವ ವೃಕ್ತಿ: ಅತನುಂ ಪುಹಾಬಸನನುಂ ಮಿಸುಗುವ ಪವಾಡಪುರುಷರ್ ಗಡೀಕ್ಷಿತನೆಂದು ಕರಣೈತರುತಿರರು (ಚಿಬ್ಬ. ೬-೪೮); ಈ ದೇಶದ ಜನರು ಪವಾಡಪುರುಷರಾದ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ್ದರು (ಪಂಜ. ೩೫). [ಪವಾಡ + ಪುರುಷ]

ಪವಾಡಿ (ನಾ). ಹೊಗಳುಭಟ್ಟಿ; ಸ್ತುತಿವಾಕ್ಯ; ವಂದಿ: ಮತ್ಸ್ಯ ಕೇಳಯರು . . . ಪವಾಡಿಗಳ ಕಳಕಳದ ಕೈವಾರದಲಿ ಕವಿದರು ದ್ರೋಣನಿರಲಿ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೬-೩೦).

[<ಮರಾ. ಪವಾಡಾ, ಪೋವಾಡಾ = ಹೊಗಳಿಕೆ]

ಪವಾಡಿ (ನಾ). (?): ಭೂತದಿಂದಿರುವುದೊಡನೆ ನಿಜಪುರುಷದ ಲೊಡಗಿದ ಪವಾಡಿಗಳ ಗುಣವ ರ್ಪುಡಿಸಿದರೆ ಸಮಷ್ಟಿಯ ಹಣಿತವಲಿ ಮುಂದಿರದನಗಲೆ ಕೂಡೆ 'ಜೊಪಟಿ ಬೊಮ್ಮಗಡವಿದನು'ವರಾರು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೯-೧೫); ತಾಯಿಮಗಳಲ್ಲೊಳನೆ ಜಲನಿಧಿ ಬಾಯಿ ದಿಡೆ ಗರ್ಹಿಸುವ ನಿರ್ಸಾಳಾಯತದ ಸೊಲೊಡಗೆ ಸಯಣದ ಪವಾಡಿಯಲಿ

[ಸಾಕಾಂ. ಪಯಣದ ಮೇಲೆ ಪಯಣದಲ್ಲಿ] (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೩೧). [?]

ಪವಿ (ನಾ). ೧. ಇಂದ್ರನ ಆಯುಧ ; ವಜ್ರಾಯುಧ : "ಪವಿ, ಅಶನಿ . . . ಶಂಖ—ಈ ೧೨ ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧದ ಪೆಸರಾ" (ಹಲಾಯು. ೧೧-೫೬) ; ಪವಿಯಂ ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪವಿತ್ರನಾದನೆ ಸುರೇಂದ್ರಂ (ಅಜಿತ. ೪-೬೨) ; ಘನ ದರ್ಶೋನ್ನದ್ಧ ಜೌದ್ಧಕ್ಷಿಧರ ಪವಿಯಾಬನ್ನ ನೀಬನ್ನ ನೀ ಬನ್ನನೆ (ಎಕ. 11, ೧೪೦-೧೪೫ ; 1143). ೨. ವಜ್ರ ; ಹೀರ : ಒಗ್ಗಿದಿದ್ರಾತ್ರಾದ್ರಿಯೆಂಬಂತೆ ಪವಿಯು ಸ್ತಂಭದೋಳ್ ಸಂಜೆಯೋಳ್ . . . ಭಗವಂತ ಸ್ವೀಕರಣದೊಡನೆ (ರಾಜತೀ. ೬-೨೮). 'ಪವಿಗಲ್' ಪರಾ. ೩. ಸಿಡಿಲು ; ತನ ಅಬಂಧಿತಕೀರ್ತಿಯುಂಟಾದದ್ದರಿಂದ ಗಿರಿ ಪವಿಕೋಟಿ ಪಲ್ಯಾಖ್ಯ ದೇಶಿಕೇಂದ್ರಂ ನೋಡೆ ವಿವಿಧವೈಭವದಿನ್ದ (ಅರಾಜ. ೧-೧-೪೬) ; ವಿಧಿಯು . ಧಿಯು ಪವಿಯು ಘಾತಕೆ ಸಿಲುಕಿ . . . ಬೆಂದುದಳದನ್ನೆಸಲೆ? (ಪ್ರೀತಾಪಾ. ೧೬೧-೫೧೫). ೪. ಬಂಡಿಯ ಚಕ್ರದ ಪಟ್ಟಿ. [ಸಂ.]

ಪವಿಗಂದಿ (ನಾ). ವಜ್ರದ ಕಂಬ ; ನಡವಳಿಕೆಯಿಂದ ಪೊಡವಿಯನ್ನು ಸಗ್ಗಿಸ ಪವಿಗಡಣ ಪವಿಗಂದಿಯೊಡನೆ ಚಕ್ರರಥವಿತೆ (ಸಮೋ. ೨-೨೬). [ಪವಿ+ಕಂಬಿ]

ಪವಿಗಲ್ (ನಾ.) ವಜ್ರದ ಕಲ್ಲು ; ತೋರ ಪವಿಗಲ್ಲಂ ಬೆಳಗುತ ವಿರಾಜಿಸಲು (ಸಮೋ. ೨-೨೬). [ಪವಿ+ಕಲ್]

ಪವಿಘಾತ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧದ ಹೊಡೆತ ; ವಜ್ರಾಘಾತ : ಬರುತೆ ಕಂಡನಘಟಲದ ಪವಿಘಾತಘಟನನೊಪ್ಪದಿಯೆನು (ಚೈಮಿಘಾ. ೬-೧). [ಪವಿ+ಘಾತ]

ಪವಿತ್ರ (ಗು). ೧. ಶುದ್ಧವಾದ ; ನಿರ್ಮಲವಾದ. ೨. ಪುಣ್ಯಕರವಾದ ; ಪಾವನವಾದ : 'ಪವಿತ್ರಗಾತ್ರ' ಪರಾ. (ನಾ). ೩. ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನ ; ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುವ ಸಾಮಗ್ರಿ. ೪. ಶುದ್ಧವಾದುದು ; ನಿರ್ಮಲವಾದುದು : "ಕುಚ, ಮೇಘಂ, ಪವಿತ್ರಂ, ಪುಣ್ಯಂ, ಪಾವನಂ—ಈ ೫ ಶುದ್ಧಮಪ್ಪ ವಸ್ತು" (ಹಲಾಯು. ೨೨-೧೩೨). ೫. ಪುಣ್ಯಕರವಾದುದು ; ಪಾವನವಾದುದು : ನೀರೋ ಪಂಚಮಜಲಧಿಯ ನೀರೆ ಪವಿತ್ರಂ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೬೪) ; ಸ್ಮರಣ ಪುಟ್ಟ ಧಾರಣೆಗೆ ಕಾಶ್ಯಪಗೋತ್ರವೀಂ ಪವಿತ್ರನೋ (ಪುಷ್ಪ. ೧೨-೧೫) ; ಸನಾತನವೂ ಪವಿತ್ರವೂ ಎಂದು ನಂಬಲಾಗಿದ್ದ ಹಲವು ಅಂಶಗಳು ಅವರ ಅದರ್ಶವಾಗಿದ್ದವು (ಪ್ರವ. ೯). ೬. ದರ್ಭೆ : "ದರ್ಭೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪವಿತ್ರವೆಂಬುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೩೩-೧೩೪). ೭. ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಗುರದ ಬೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯ ಗಂಟುಹಾಕಿರುವ ದರ್ಭೆಯ ಉಂಗುರ : ಮೇಲಾದಂ ಮುಳಿದು ಮೆಯ್ಯುಡೊಡೂಳೊ ಜಿಲ್ಲು ಮುಂಬಾಲೆಯಂ ತಿರಿವಿ ನೂಂಕಿ ಪವಿತ್ರಮುನಿಟ್ಟು ಪಚ್ಚೋಲೆ ಪಚ್ಚೋಲೊಡಂಬಡೆ (ಕಾವ್ಯಾ. ೨೨೧) ; ಧನದನೊಲ್ ತಿವನ ಸೊರು ವ್ಯಪಥನೊಲು ಪುಣ್ಯಚರತರು ಪವಿತ್ರದೊಲ್ ಉತ್ತಮಾಂಗರು (ಹಲ. ೪-೧೪) ; ನೀನೇ ಬಾ. ಪವಿತ್ರ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮುಂದಿನ ಕೆಲಸ ಮಾಡು (ಸಂಪದ. ೪೪೬). ೮. ಉಂಗುರದ ಬೆರಳು ; ಅನಾಮಿಕೆ : "ಸಂಗ ಳಿಯಂಗಳು ಮನಲು ತರ್ಜನಿಯು ಮಧ್ಯಾಂಗುಲಿ ಪವಿತ್ರಂ ಕನಿಷ್ಠೆಯೊಂದೆ ಬೆರಲಿಗೆ ಪೆಸರಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೦). ೯. ಕಿವಿಯ ಒಂದು ಅಭರಣ : "ಪವಿತ್ರಂ—ಒಂದು ಕಿವಿದುಡುಗೆ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೨) ; "ಪವಿತ್ರನೆ ಕಿವಿದುಡಿ" (ಕಲ್ಯಾಣ. ೪೪). ೧೦. ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ; ಜನಿವಾರ. ೧೧. ಪರಿಶುದ್ಧನಾದವನು : "ಪವಿತ್ರ, ಪ್ರಯತಃ,

ಪುತಃ—ಪವಿತ್ರನಾದವನ ಹೆಸರುಗಳು, ಪರಿಶುದ್ಧನು" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೨೨೯). ೧೨. ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಉತ್ಸವ : ಸಾಗರೇಶ್ವರದೇವರಿಗೆ ಪವಿತ್ರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹಾಗೆ (ಕಳಾ. ೩೫-೪೪-೮ ; 1148). 'ಚೈತ್ರಪವಿತ್ರ' ಪರಾ. ೧೩. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರೋಗ : ಸ್ಥಿರೇಷು ಚ—ಪವಿತ್ರ ನೊಡಲಾದ ಬಲಿತ ರೋಗಗಳೊಳಗೆ (ವಿವಿ. ೧೩೩).

ಪವಿತ್ರದ ಉಂಗುರ—ದರ್ಭೆಯುಂಗುರದಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಚಿನ್ನ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಉಂಗುರ : ಅವರ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರದ ಉಂಗುರಗಳು ಹೊಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು (ಕಳಾ. ೧). ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳು—ದರ್ಭೆಯ ಉಂಗುರವನ್ನು ತೊಡುವ ಬೆರಳು ; ಅನಾಮಿಕೆ : ರೋಗಾದ್ಯುಪದ್ರವಶಾಂತ್ಯಾರ್ಥಮಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಪವಿತ್ರದ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಕಳೆಯಬೇಕು (ಸಂಗಂ. ೩೯೧-೧೬). [ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರಕೆ (ನಾ). (ವಿನಾಸಿನ) ಬಲೆಯ ದಾರ : "ಶಣಸೂತ್ರಂ. ಪವಿತ್ರಕಂ—೨ ಬಲೆಯ ಹಗ್ಗ, ಬಲೆಯ ಹುರಿ" (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೪೧).

[ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರಕಾಯ (ನಾ).—ಪವಿತ್ರಗಾತ್ರ : ಆ ಪ್ರಸಾದದ ಕೊಂಬು ಪ್ರಸಾದಿ ಪವಿತ್ರಕಾಯನು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ಧಾಂತಿ. ೬೯-೨೩೪).

[ಪವಿತ್ರ+ಕಾಯ]

ಪವಿತ್ರಗಾತ್ರ (ನಾ). ಪಾವನವಾದ ದೇಹವುಳ್ಳವನು : ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಾಧಿಧಾನ ಮುಕ್ತೋಪವೇಶದಿಂ ಪವಿತ್ರಗಾತ್ರಮಾದಿ (ಅದಿಪ. ೧೫-೧೧ ಪ). [ಪವಿತ್ರ+ಗಾತ್ರ]

ಪವಿತ್ರಗ್ರಾವ (ನಾ). ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಶಿಲೆ ; ಹಸನಾದ ಕಲ್ಲು : ಆ ವನದಶೋಕತರು ನುತಪಾವನಸಿಕೃತಕಳಪದೇಶಪವಿತ್ರಗ್ರಾವದೊಳ್ . . . ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳಂ ಕಳೆದು (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೬೪). [ಪವಿತ್ರ+ಗ್ರಾವ]

ಪವಿತ್ರತೀರ್ಥ (ನಾ). ಮಂಗಳಕರವಾದ ನದಿ,—ಸರೋವರ ; ಪಾವನತೀರ್ಥ : ವರಪದ್ಮಾದಿ ಪವಿತ್ರತೀರ್ಥ ಸರಸೀಪುಣ್ಯೋದಕ ಸ್ನಾನಮುಂ . . . ಆಯ್ತು (ಪುಷ್ಪ. ೧೧-೬). [ಪವಿತ್ರ+ತೀರ್ಥ]

ಪವಿತ್ರತೆ (ನಾ). ಪಾವನತೆ ; ಪರಿಶುದ್ಧತೆ : ಜಾಹ್ನವಿಗೆ ರವಿಸತಿಗೆ ನೂಲುನುಡಿ . . . ಸಂತ ಪವಿತ್ರತೆ ತೇಜವೆಂಬವೊಂದೆ (ಬಸಪ. ೪-೩೦) ; ಅವನನ್ನು ನಿನ್ನ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದು ನಿನ್ನ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಪಂಚಸಲಿಕ್ಕೆಂದು (ಹಳ್ಯಾ. ೧೧೩). [ಸಂ. ಪವಿತ್ರತಾ]

ಪವಿತ್ರದಿನ (ನಾ). ೧. ಪಾವನವಾದ ದಿನ ; ಶುಭದಿನ : ಮತ್ತೊಂದು ಪವಿತ್ರದಿನದೊಳ್ ವಿಶ್ವಸೇನಮಹಾರಾಜನು ಮೈರಾಮಹಾ ದೇವಿಯುಂ ಭಗವತ್ಪಿಂಜಾಸನಾಸನ್ನ ಪರ್ವಿಗಳ ಮುಕುಳಿತ ಕರಲಮಳರಾಗಿ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೯ ಪ). ೨. ಉತ್ಸವ : ಹತ್ತು ಚೈತ್ರದಿನ ಮೂಜು ಪವಿತ್ರದಿನ ಮೂಜು ಸಂಕ್ರಮಣವೆರಡು ಪ್ರಥಮ ಉತ್ಸಾಹದೊಡೆಯರಡು (ಎಕ. V (R), ತರುಮ. ೪೪-೪೧ ; 1276). [ಪವಿತ್ರ+ದಿನ]

ಪವಿತ್ರಾಂಗುಲಿ (ನಾ). ದರ್ಭೆಯ ಉಂಗುರವನ್ನಿಡುವ ಬೆರಳು ; ಅನಾಮಿಕೆ : ತಾಂ ಗೇಣನೊಳು ಪವಿತ್ರಾಂಗುಲಿಗೆ ಗೋಕರ್ಣಮಂಗು (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೦). [ಪವಿತ್ರ+ಅಂಗುಲಿ]

ಪವಿತ್ರಾತ್ಮ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ; ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣವುಳ್ಳವನು : ಎಲೈ ಅಗ್ನಿಯೇ . . . ನೀನು ಪವಿತ್ರಾತ್ಮನು (ಮುಕ್ತಾರ. ೧೫). [ಪವಿತ್ರ+ಆತ್ಮ]

ಪವಿತ್ರಾರೋಹಣ (ನಾ). ದೇವರಿಗೆ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಏರಿಸುವ ವಿಶೇಷ ಉತ್ಸವ : ಗಡ್ಯಾಪ್ತನೊಡನೆ ಶ್ರೀಸ್ವಯಂಭು ಕಲಿದೇವಸ್ವಾಮಿದೇವರ ಪವಿತ್ರಾರೋಹಣಂ . . . ಬಿಟ್ಟರು (ಕೊಲ್ಹಾ. ೫-೧೧ ; 1076). [ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರತ (ಗು). ಪಾವನಗೊಂಡ; ಶುದ್ಧಗೊಂಡ: ಸಗೃಹಿಮ
ನಿಜ್ಜಿಗಿಪ್ಪುಪೊಲಿದುಡಲ್ಪಿ ಜನಪವನಪವಿತ್ರತಕಟಿಕಂ (ಅದಿಪು.
೨-೩೧). [ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರೀಕರಣ (ನಾ). ಪಾವನಗೊಳಿಸುವುದು; ಶುದ್ಧಗೊಳಿ
ಸುವುದು: ಅಂತು ಭರ್ಮಕ್ಷೇತ್ರಪವಿತ್ರೀಕರಣವಿಹಾರಾನಂತರಮನಂತ
ಜತುಸ್ಪಯಪ್ರಸುಪರಪ್ರಸ್ತ[ನುಂ] (ಕಾಂಕಿಪು. ೧೨-೨೯ ಪ). [ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪಾವನಗೊಳಿಸು; ಶುದ್ಧಮಾಡು:
ಗಂಗಾನದೀಹೃದಂಗೋಳ ಪಾತಾಳಮೂಲಂಬರಂ ಮುಯಿಗಿ ನಿಜ
ಗಾತ್ರಮಂ ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸಿಯಂ (ಜಂದ್ರಪು. ೯-೫೫ ಪ); ಅಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ
ಪತಿತರನ್ನು ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುವ ಸತ್ಯಸತ್ಯಪೂರ್ವಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ನಿಷ್ಕಾಮ
ತಪೋಬಲವನ್ನು ಧಾರೆ ಎರೆದಂತಿದೆ (ಬದುಟ್ಟು. ೧೨).

[ಪವಿತ್ರೀಕರಣ+-ಇಸು]

ಪವಿತ್ರೀಭೂತ (ಗು). ಪಾವನವಾದ: ತ್ರಿಭುವನೈಕ ಪವಿತ್ರೀಭೂತ
ಮಹಾಪೂತಜಿನಾಲಯಮು ನಿರತಿಶಯಭಕ್ತಿ ಪುರಸ್ಕರಪೂಜಾವಿಚಿತ್ರವಿರಚ
ನಾದಿ ಸಂಪದಾಸ್ತದಮಾಗಿಯುಂ (ಅದಿಪು. ೪-೫೨ ಪ). [ಸಂ.]

ಪವಿತ್ರ (ನಾ). ಪವಿತ್ರಾಗುಲಿ. [ಸಂ. ಪವಿತ್ರ]

ಪವಿತ್ರೋದಕ (ನಾ). ಶುದ್ಧವಾದ ನೀರು; ಮಂಗಳಕರವಾದ
ಜಲ: ಎಂತು ನಿನ್ನ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಮೆಚ್ಚಿಸುವೆನೋ . . . ಪವಿತ್ರೋ
ದಕದಿ ಪಾದ ತೊಳೆವೆನೆಂತೆಂದರೆ ಪಾವನೆಯಾದ ಗಂಗೆ ಪಾದೋದ್ಭವೆ
(ಪುರಂದ. ಧಾ. ೧-೧೨೩-೧). [ಪವಿತ್ರ+ಉದಕ]

ಪವಿಧರ (ನಾ). ವಜ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದವನು; ಇಂದ್ರ:
ಪವಿಧರನ ಸಭೆಯೊಳಗೆ . . . ಧರಣಿಪನ ಕಥನವೇ ಕಥನ (ಹಜಾ.
೧೪-೩೧); ಪವಿಧರನ ಭಯಂಕರಿ ಸರದರ್ಶನದೊಳಿಹ ಮೈನಾಕದ
ವಿಶಾಲವದನಿಳು (ಬಸವ. ೧೮-೨೭); ಅನೋರ್ವಪಗರ್ವೋರ್ವೀಧ್ರ
ಸಂಭೇದನಪವಿಧರನಿಬಂಧಂ (ರಾಜಶೇ. ೬-೧೬). [ಸಂ.]

ಪವಿಪಂಜರ (ನಾ). ೧. ವಜ್ರದ ಪಂಜರ. ೨. (ಆಲಂ) ಭೇದಿಸ
ಲಾಗದ ರಕ್ಷೆ: ಅಂಜದಿರು ಕಮಳಾಕ್ಷಿ ಭಾಮೈನಿರಂಜನನು ನಿನಗಿಂದು
ಸುತಿಪವಿಪಂಜರನಲಾಯಿಸುತ ಹಾಯ್ದನು ಪವನಸುತರಥಕೆ (ಕಾಮ್ಯಾ. ೨೨-೩೨). [ಪವಿ+ಪಂಜರ]

ಪವಿಭ್ಯನ್ನಣಿ (ನಾ). ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿ: ಚಂದಳಿ ಚಂದಿರಗಾಮಿಯ
ನೂತನಾಂಬರಂ ಸುಳಿಯದೆ ನಿಂದ ತುಂಬಿಗಳ ಸಾಲ ಪವಿಭ್ಯನ್ನಣಿಮಾಲೆ
(ರಾಜಶೇ. ೯-೫೪). [ಸಂ.]

ಪವಿಮೂರ್ತಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ; ಮಂಗಳವಳ್ಳಿ:
“ಕಾಂಡೇರಿ ಪವಿಮೂರ್ತಿ ತೃಂಬಲೆಯುಳ್ಳಿವಳ್ಳಿ ಮಂಗುರವಳ್ಳಿ” (ಮಂಗಾ.
೪೩-೪೩). [ಸಂ.]

ಪವುಂಚಿ ‘ಪೌಂಚಿ’ ನೋ.

ಪವುಜು ‘ಫೌಜು’ ನೋ.

ಪವುಡ ‘ಪ್ರವುಡ’ ನೋ.

ಪವುತಿ ‘ಪೌತಿ’ ನೋ.

ಪವುರ (ನಾ). ಪ್ರಜೆ; ಪೌರ: ಪವುರ ಕಲಕಲ ಶೂರರಾತಿಗಳ
ಕೇಳುತಕಿಭಾರಣೆಯ ಕೋಪದಿಂದೊಲಗಕೆ ನಡೆತಂದು (ಪಂಪಾ. ೬-೧೯-೨). [**<**ಸಂ. ಪೌರ]

ಪವುಳಿ ‘ಪೌಳಿ’ ನೋ.

ಪವ್ವಗೆ, ಪೌವಗೆ (ಅ). ಹಠಾತ್ತನೆ, ಅಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಎಂಬರ್ಥ
ಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ: “ಪವ್ವಗೆ
ಯೆಂದು, ಕಲ್ಪನೆಯೆಂದು ಅಕಸ್ಮಿಕಂ” (ಕಶಸಾ. ೫೮-೨೨೨).

ಪೌವಗೆ: ಪೌವನೆ, ಪೌವಗೆ (ಶಬ್ದಾ. ೫. ೪೯ ಪ್ರಯೋ).

[ಪವ್ವಂ+-ಅಗ್ನಿ]

ಪವ್ವನೆ, ಪೌವನೆ, ಹವ್ವನೆ, ಹೌವನೆ (ಅ). ಪವ್ವಗೆ: “ಪವ್ವ
ನೆಂದು ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನುತ್ತಿ ಪರಿಯೊಳುಸಿರೆ . . . ಅಕಸ್ಮಿಕಮುಂ
(ಕವಿಕಂ. ೧೩೩); ಅದಜಿ ಕಲ್ಪಿದ್ ಪವ್ವನೆ ಸೀಳಿ (ಕಬ್ಬಿ. ೩೦೦);
ಪರಮನಿರದೆ ಪವ್ವನೆ ಬಂದಂ (ಪವ್ವಾರ. ೨-೯). **ಪೌವನೆ:** ಪಾರಿತು
ಧೃತಿ ಪೌವನೆ ತಲೆದೋರಿತು ತಾರಳ್ಯಂ . . . ಮಿತಿ ಮೀರಿತು ಸಂತಾಪ
ಮಾಗಳಾ ನಳನ್ಯಪನಾ (ದ್ರೂಪ. ೧-೬೯). **ಹವ್ವನೆ:** ಈ ಹಸಿರು
ಓಳಗಳ ನಡುವಿನ ಜಾಗದಲ್ಲಿ . . . ಹವ್ವನೆ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿತ್ತು
(ಮೂರುದಾ. ೯೦). **ಹೌವನೆ:** ಹೌವನೆಯಾಕಸ್ಮಿಕ ಭಯಭಾವಿತವಂ
ತಿಂತುಗಳ ಪದಾಪೂರಣದೊಳ ಕೋವುವು (ಕಮದ. ೩೧೪).

ಪವ್ವನೆ ಪಾಲು, ಪೌವನೆ ಪಾಲು, ಹವ್ವನೆ ಪಾರು, ಹವ್ವನೆ ಪಾಲು,
ಹೌವನೆ ಪಾಲು—೧. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಹಾರು; ಹಠಾತ್ತಾಗಿ
ಮೇಲಕ್ಕೆ ನೆಗೆ: ಅರನೇಜಾಲ ಗೊಂಚಲಂ ಕಟ್ಟಿದೊಳ ಕಂಡು
ತಾನುಂ ಸಾರಿಗೆಯುಮಿರದೆ ಪವ್ವನೆ ಪಾಲು ನೆಳಗೊಂಬನಡದರ್
(ರಾಮಾ. ೫೪-೭). ೨. ಅಧಿಕವಾಗಿ ತುಡ್ಡಿ-ಮಿಡಿ; ಹೆಚ್ಚಾಗಿ
ಕಂಪಿಸು: ಮತ್ತಿದು ಪೆಣತೇನನುತ್ತ ಮೆದೊ ಪವ್ವನೆ ಪಾಲು (ಕಾಂಕಿಪು.
೮೯೯); ತಪ್ಪರೋವರದೆದೊ ಪವ್ವನೆ ಪಾಲುಪಂತೆ ಪಾಡುಡುವು . . .
ತದ್ವಿಹಗುಳಂ (ಗದಾಯು. ೬-೧೬); ಎಳೆಹುಲ್ಲೆಯಂತೆದೊ ಪದಂದದಿ
ಪವ್ವನೆ ಪಾಲು (ಚಿಟಪ. ೧೯-೮೨); ಸಿಂಹನಾದದಿಂದಿಲ್ಲಯ ಜಳಚರಂಗಳೆದೊ
ಪೌವನೆ ಪಾಲುಪನ್ನಗಮಾರ್ದ (ಪಂಪಾ. ೧೩-೭೬ ಪ); ಈ ಮಾತನ್ನು
ಕೇಳಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸನ ಎದೆ ಹವ್ವನೆ ಹಾರಿತು (ರಂಗರೋ. ೨೦೬); ಪುರಕೆ
ಪೋದಪೆನೆಂದು ನುಡಿಯೆ ಪರಮೆಯ ಮನಂ ಬೆವಟಾ ಹವ್ವನೆ ಪಾಲು
. . . ಮೂರ್ಛಾಪೋಗಲ್ಪಿ (ನಂಬರ. ೧೬-೭೫); ತಪ್ಪನ್ನಿಗೆ ಹಮ್ಮುಸಿ
ಹವ್ವನೆ ಪಾಲು ಮೂರ್ಛಿಸಿದುದಾ ಜನಚೆಯಂ (ಪದ್ಮರಾ. ೬-೩೧). ೩.
ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಹೋಗು: ನಿನ್ನಗಿದಿರಾದಗಿಯರೆನಿಸ್ವಾರಾತಿಗಳ ಹರಣಂ
ಹೌವನೆ ಪಾಲು (ಜಯಕಾ. ೮-೩೯). ‘ಹೌಹಾರು’ ಪರಾ.

[ಪವ್ವಂ+-ಅಗ್ನಿ]

ಪವ್ವಕರ್ಮ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು: ಭಾರವ್ಯಾಜಗೋತ್ರ
ಪವ್ವಕರ್ಮ ಎಕ್ಯಂಶಿ (ಇಚ. VII, ೧೪೮-೪೨; ೬೬೮).

[ಪವ್ವಂ+ಕರ್ಮ]

ಪವ್ವಳಿಸು, ‘ಪವಡಿಪು’ ನೋ.

ಪವ್ವಳಿಸು, ಹವ್ವಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಉದ್ದೇಗದಿಂದ ಕೂಡಿರು:
ಲೋಹಸೂಟಗಳಪೋಲ್ ಕನುರೋಮ . . . ಮಹೋನ್ನತಕಂಠ
ವೆತ್ತಿ ಪ[ಪಾಪಾಂ.ಹ]ವ್ವಳಿಸುತಲುಕೊ ಸೊರ್ಕ ಬರುತಿರ್ದುದು
‘ಧೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಪ್ರಶ್ನಿ. ೨೩-೬೦). **ಹವ್ವಳಿಸು:**
೨. ಹಾತೊರೆ; ಕಾತರಿಸು: ವೆಗ್ಗಳವೆನಪ ಹಸಿವಡಗದಿರೆ ಹವ್ವಳಿಸಿ
ನೋಡುತಲಿದ್ದನು (ತಿಮ್ಮ. ೯-೧೮); ಇಂದುವಂ ಮುಡಿಯೊಳಿರೆ
ಕಂಡು ಭೂಪಣದುರಗವ್ಯಂದ ಹವ್ವಳಿಸಿದಪವು (ಪದ್ಮರಾ. ೧೮-೧೨).
೩. ಹೌಹಾರು; ಹೆದರು: ತಳವಳಗೊಂಬ ಪೌರರು . . . ಪವ್ವಳಿಸಿ
ಕಳವಳಿಸುವ ಕಾಂತೆಯರು ತೀವಿದುದಾ ಪೋಲೊಳಗಿಲ್ಲಿ ನೋಡಿದರು
(ಶ್ರೀಪಾಲ. ೪-೨೫); ಹರಿವೆಸರಿಗೆ ಹವ್ವಳಿಸುವಾನೆಯು ಹಿಂದು ತರಹರಿ
ಪುದಯದ ಕಂಡು (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೦-೩೪). [?+-ಇಸು]

ಪತಿಗೆ ‘ಪಸುಗೆ’ ನೋ

ಪಶು (ನಾ). ೧. ಹಸು; ಗೋವು: ಪಶುವಿನ ಜಿಹ್ವೆಯೊಳ
ಪೊಲೆಯುರಬೊಡೆಯೊಳ ಸುಧೆ ದೇವಿ ಪದ್ಮದೊಳ ಮಿಸುಗುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿ

ಪೂರ್ವ ಸೇವಕಪೂರ್ವ (ಧರ್ಮಸ್ಮೃ. ೯-೯೦); ಕೂಟಿಯಂಬ ನುಡಿ
ತುಂಬುಮೇಯೊಳು ಪಶುಕರ್ಮ (ರಾಮವಿ. ೨-೨೧). ೨. ದನ ;
ಕಾಲ್ಪುಡೆ : ಬಲಿವಟ್ಟಿದ ಪಶು ತನ್ನ ಹಿಂದಿನವನಂತೆ (ಬಸವ. ೩೩೫);
ಪಶುವಿಲ್ಲದ ವ್ಯವಸಾಯ, ಶಿಶುವಿಲ್ಲದ ಮನೆತನ (ಗಾದ). ೩. ಪ್ರಾಣಿ;
ಜೀವಿ : ಪಶುತಾಪಶುಪಂಥಕವರ್ಗವ್ಯಾಪ್ತವಾಸೋದ್ವೇಶದೇಗೊಳ್ ತರಯು
ಸುತುಂ (ಸುತುಮಾ. ೪-೮). ೪. ಕ್ರೂರವೃತ್ತಿ ; ದುಷ್ಟ ಪ್ರಾಣಿ :
"ಪಶುಃ, ಶ್ವಾಪದಃ-ಈ ಎರಡು (ಜೀವಿ) ಕೋಟ್ಯುಗಂಗಳ"
(ಕಲಾಯು. ೩೯-೮೦). ೫. ಬಲಿಯನ್ನಾಗಿ ಕೊಡುವ ಪ್ರಾಣಿ :
ಕೌರವೇಶ್ವರನೀತಂ ಪಶುವಾಗಿ ಬೇಳ್ತೆಂ (ಗದಾಯು. ೮-೪೬). ೬. ಒಂದು
ಬಗೆಯ ಸಸ್ಯ : "ಪಾವನೀ-ತುಳಸಿ, ಪಶು, ಸೂರ್ಯಭಕ್ತ, ಕಿತ್ತೀಲಿ,
ಹಿಂತಾಳ" (ಒಪ್ಪ. ೯೫). ೭. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ ; ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿ :
ನಿಖಳ ದಿವಿಜಾತಿಗಳು ಪಶುಗಳಲಾ ವಿರಂಜನ ವಿಗಡತನದಲಿ ಕೆಟ್ಟರಳಬಿ
(ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೨೩). ೮. [ಶೈವ] ಜೀವಾತ್ಮ ; ಜೀವಿ : ಈ
ವಿಶ್ವವನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಜೀವಿಗಳು. ಇವರಿಗೆ
ಪಶುಗಳೆಂದು ಹೆಸರು (ಭಾರವ. ೩೦೭); ಪತಿಯೇ ಪರಮಪಿತನು . . .
ಪಶುನೇ ಪುರುಷನು, ಜೀವಾತ್ಮನು (ಹಿಂದಸಾ. ೨೯೬). [ಸಂ.]

ಪಶುಕರ್ಮ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ; ಮೃಗ
ಸ್ವಭಾವದಿಂದಿರುವುದು. ೨. ಪ್ರಾಣಿ ಬಲಿ ; ಪಶುಬಲಿ.

[ಪಶು + ಕರ್ಮ]

ಪಶುಕರ್ಮಜೀವಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಬಲಿ ಕೊಡುವವನು ;
ನಿಜಮಹತ್ವವನ್ನಾಡಾಗಿ ಪಶುಕರ್ಮಜೀವಿಗಳು ಕೃತಿದಾಹಿರರುಗಳ
ತಾವಿಹಗೆ ಪಶುಪತಿಗಳಹೇ (ಬಸವ. ೫೪-೬).

[ಪಶುಕರ್ಮ + ಜೀವಿ]

ಪಶುಕರ್ಮಿ (ನಾ). = ಪಶುಕರ್ಮಜೀವಿ : ಭರಣಿಯೊಳು ಪಶುಕರ್ಮಿ
ಯಾಗಿಹ ನರನೇಶ್ವರನೊತೆ ಪಶುಪನ ಚರಣವಂ ಪೂಜಿಸದ ಪಶುಜೀವಿ
ಗಲರಥಮಂದಿರ (ಬಸವ. ೫೦-೪೬). [ಪಶು + ಕರ್ಮಿ]

ಪಶುಗಡಹಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬಲಿ ಕೊಡುವವನು ;
ಯಜ್ಞ ಮಾಡುವವನು : ನೂಲು ಪಶುಗಡಹಿಗೆ ಸುರೇಂದ್ರನು ಮಾಡು
ವನು ಗದ್ದುಗೆಯ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೬-೮೪).

[ಪಶು + ಗಡಹಿ (< ಕಡಹು) + ಇ.]

ಪಶುತನೂದಕ (ನಾ). ದನದ ಗಂಡು ; ಗೋಮೂತ್ರ ;
ಪಶುತನೂದಕದಂತೆ ಮೂಲು ವಕ್ರಮನುಳ್ಳ ಗೋಮೂತ್ರಗತಿಯಂ
(ತತ್ತ್ವಶ್ರ. ೧೦೧). [ಪಶು + ತನು + ಉದಕ]

ಪಶುನೈವೇದ್ಯ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಯ ಬಲಿ : ಆಯುಧವರೇಣ್ಯ . . .
ನಿನ್ನ ನೋಟಿಯ ಬಲ್ಲೆನಾಂ ತೊಟ್ಟಿ ಮೇಲಾ ನಿನ್ನ ಬಲಿಗೆ ಪಶುನೈವೇದ್ಯ
ವಿಟ್ಟಂತೆಯ ದಿಟಂ ಆರಾತಿಯಸು (ಪ್ರೀರಾಮಾ. ೮೦೫-೧೩೨).

[ಪಶು + ನೈವೇದ್ಯ]

ಪಶುಪ (ನಾ). ೧. ಪಶುಗಳ ಒಡೆಯ ; ವ್ಯಪಕ ; ನಂದೀಶ್ವರ :
ಈ ಪಶುಪನರನೆಯ ಶಂಭುದ್ವೇಶನಾಮಂ (ಬಸವ. ೨-೬). ೨. ಜೀವಿ
ಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು ; ಶಿವ : ನಿರ್ಮಲಂ ನೀಂ ದುರ್ಮಲಂ ನಾಂ
. . . ನೀಂ ಪಶುಪ ನಾಂ ಪಶುವು (ಬಸವ. ೨೨-೬೦). ೩. ದನ
ಕಾಯುವವನು ; ದನಗಾಹಿ ; ಗೋಪಾಲ. [ಸಂ.]

ಪಶುಪತಿ (ನಾ). ೧. = ಪಶುಪ ೨ : "ಈಶಾನ, ಶಶಿಶೇಖರ,
ಪಶುಪತಿ . . . ನೀಲಲೋಹಿತಃ-ಈ ೪೫ ಮಹಾದೇವರ ಪೆರ್ವಾ"
(ಕಲಾಯು. ೩-೧೧); ಪಶು ನಾನು ಪಶುಪತಿ ನೀನು (ಬಸವ. ೫೩);
ಪಶುಪತಿಯ ಶರಣನುತೆ ಸುಖದಿ ನಲಿದೋವುತುಂ (ಸಂಚರ. ೯-೧೪೨);

ಸುತನನಿತ್ತೆನು ನಿನಗೆ ಲೋಕತ್ರಯದಲಿ ಬಲುಗೈ ಕಣಾ ಪಶುಪತಿಗೆ
ಪುರುಷೋತ್ತಮಗೆ ಸರಿಮಿಗಿಲೆಂಬ ಸಂದೇಹ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೪-೬೦).
೨. ಒಬ್ಬಾತನ ಹೆಸರು : ಅಳಪಗಣಪಶುಪತಿ ಮಾಡುತ್ತಿಣಾಪಥ ಬಹು
ಶಹವನಾಹವದು[೪] ಪಶುಪ್ರದಾನ ಶೌರ್ಯೋದ್ಯಮಭರಿತೋ[ನ್ದಾನ]
ಪಶುಪತಿಯನ್ನು ಪೂಗಬಿ (ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೧೬-೬ ; ಸು. 450).

[ಪಶು + ಪತಿ]

ಪಶುಪಾಲ (ನಾ). ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನು ; ಗೋಪಾಲ :
ಅಂತು ಶಾಕ್ತವರನಾಗಿ ಕೆಳ್ಳಳಿಸಿ ಕೆಳದೊಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಕಂಸನಟ್ಟ
ದಂಷ್ಟನಂ ಅಧಿನರಿಸ್ವನಂ ಕೊಂಡಂತೆ ಕೊಲ್ಲದೆ ಪಶುವೆಂದು ಪೇಸಿ
ಪಶುಪಾಲನಪ್ಪ ಕಾರಣದಿಂದ ಕರುಣಿಸಿ (ಅರ್ಧನೀ. ೪-೨೦ ಪ); ಕೋಲ
ಕೋಕಾಳವನ ನೋಡೆಮ್ಮೇಳಿಗೆಯ ಭುಜಬಲವನಿದು ಪಶುಪಾಲರಲಿ
ಪರಿಭೂತವಾಯ್ತು (ನಿಭಾಗ. ೧೦-೬೦-೧೨). [ಸಂ.]

ಪಶುಪಾಲಕ (ನಾ). = ಪಶುಪಾಲ : ಶಕರು ಖಡ್ಗೋಪಪ್ರತಾಪರು
. . . ಪಶುಪಾಲಕ ಪುಳಿಂದರು ಕಂಕಣಾಹ್ವಯರು ಸಕಲವಸ್ಯಗಲ್ಪಿದ
ನೋತುಡು (ಕುವ್ಯಾಕ. ೩-೫೧); ಕಲಿ ಚಂದಯಂ ಪಶುಪಾಲಕಂ
ಕಲ್ಲಯಂ ಘನಗಾರುಡಂ ಮೃಗಯಾಚರಂ ಪಟು ಚೋಮಯಂ (ವ್ಯಪ. ೬-೩೮); ಅವನು ಪಶುಪಾಲಕನಾಗಿದ್ದನು (ಮಹಿಮ. ೯೪). [ಸಂ.]

ಪಶುಪಾಲನ (ನಾ). = ಪಶುಪಾಲನೆ : ಪಶುಸಂಹಾರ, ಪಶುಪಾಲನ,
ಪಶುಯಜ್ಞ . . . ಪಶುಭಕ್ಷಣದಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮಾನವಜಾತಿಯ ಪಶುವಿನ
ಆವೇಶವನ್ನು ತನ್ನ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರೆ ಅಶ್ವರ್ಯವಲ್ಲ
(ವಿಜಯಂ. ೮೨). [ಪಶು + ಪಾಲನ]

ಪಶುಪಾಲನೆ (ನಾ). ದನಕರುಗಳನ್ನು ಸಾಕುವುದು : ಪಶುಪಾಲನೆ
ಪಶುಪತಿಯ ಉಪಾಸನೆಯಾಗಿ ಶಾಶ್ವತವಾದದಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡು
ತ್ತದೆ (ಶರಣ. ೨೧೬); ವ್ಯವಸಾಯದ ಹೊತೆಗೆ ಇನ್ನೆರಡು ಉದ್ಯಮ
ಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ಕುರಿಸಾಕಣೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಪಶು
ಪಾಲನೆ (ಕಲಾ. ೩೬೩). [ಪಶು + ಪಾಲನೆ]

ಪಶುಪ್ರದಾನ (ನಾ). ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಶುವನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವುದು ;
ಅಳಪಗಣಪಶುಪತಿ ಮಾಡುತ್ತಿಣಾಪಥ ಬಹುಶಹವನಾಹವದು[೪] ಪಶು
ಪ್ರದಾನ ಶೌರ್ಯೋದ್ಯಮಭರಿತೋ[ನ್ದಾನ] ಪಶುಪತಿಯನ್ನು ಪೂಗಬಿ
(ಮೈಸೂ. ೧೯೩೬, ೧೬-೬ ; ಸು. 450). [ಪಶು + ಪ್ರದಾನ]

ಪಶುಬಂಧ (ನಾ). ಯಜ್ಞ ಪಶುವನ್ನು ಬಲಿಗಾಗಿ ಬಲಿಗಂಬಕ್ಕೆ
ಕಟ್ಟುವುದು : ಪಶುಬಂಧ[ಪಾಪಂ. ಬಂಧನ]ಕ್ಕೆ ತಂದ ಹೋತಿನ ತಲೆ
ಯನಾ ದಕ್ಷನ ಮುಂಡದ ಮೇಲಿರಿಸಿ ಪ್ರಾಣಮಂ ವೀರೇಶ್ವರಂ ಕೊಟ್ಟಿಂ
(ನನ್ನಜಾ. ೬-೯೯ ಪ). [ಪಶು + ಬಂಧ]

ಪಶುಬಲಿ (ನಾ). ಜೀವಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ; ಪ್ರಾಣಿಬಲಿ :
ಇಕ್ಕಲಿಕೆ ಪಶುಬಲಿಯನ್ನಿವ ನೋಕ್ಕಿ ಬಂದವನು (ಕೌಟಿ. ೩೬-೧೬).
[ಪಶು + ಬಲಿ]

ಪಶುಬುದ್ಧಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ;
ಮಾನವನಲ್ಲದಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು : ವಿಜ್ಞಾನಿ "ಪಶುಬುದ್ಧಿ"
ಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡರೆ ವಿಶ್ವದ ವಿನಾಶ ಶಕ್ತವಾಗಿದ್ದ (ವಿಶಾಸ. iv,
ವಿಚಾರದರ್ಶನಂ). [ಪಶು + ಬುದ್ಧಿ]

ಪಶುವುತ (ನಾ). = ಪಶುಬುದ್ಧಿ : ಶಿವ ಬೇಜಿ ಇವು ಬೇಜಿ ಎಂಬ
ಅಜ್ಞಾನಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಗಳ ಪಶುವುತವರನನಗೊಮ್ಮೆ ಕೋಪದಿರಾ
(ನಂದೇ. ೩೩-೨೦೯); ಬೆಳಗ ಕತ್ತಲೆಯೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯ ಬೆಳಗೆಂಬ ಪಶು
ಮತದ ಪಾಪಂದಿಗಳು ನೀವು ಕೇಳಿರೇ (ಘನವ. ೧೬-೧೫).

[ಪಶು + ವುತ]

ಪಶುಯಜ್ಞ (ನಾ). ಪಶುಬಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞ : ಅಗ ಪಶುಯಜ್ಞವಿರಲ್ಲವೆಂದ ಮೇಲೆ ಸ್ತೂಪದ ಹೋಲಿಕೆ ಸರಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ (ಭಾರದ ೨೦೮). [ಪಶು+ಯಜ್ಞ]

ಪಶುವರ್ತನೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ ; ಅಮಾನುಷವಾದ ನಡತೆ: ಪೋಲೀಸರ ಈ ಪಶುವರ್ತನೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಹೀಗೆ . . . ತಮ್ಮ ಸರಿದ ಯಾವಾಗ ಬರುವುದೋ ಎಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ನಿಂತರು (ಸರ್ಗಮಂ. ೧೫೦). [ಪಶು+ವರ್ತನೆ]

ಪಶುವಿಧಿ (ನಾ). = ಪಶುಯಜ್ಞ : ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ, ಪುಂಸವನ, ಮದುವೆ, ಉಪನಯನ, ಸಮಾವರ್ತನ, ಪಶುವಿಧಿ (=ಯಜ್ಞ), ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ದಾನವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ (ಕಶಾ. ೩೮೨). [ಪಶು+ವಿಧಿ]

ಪಶುವೃತ್ತಿ (ನಾ). = ಪಶುವರ್ತನೆ: ಮನುಷ್ಯ ಮನುಷ್ಯನೊಡನೆ ಇಂಥ ಪಶುವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನಲ್ಲ! (ಹಳ್ಳದಾ. ೮೮). [ಪಶು+ವೃತ್ತಿ]

ಪಶುವೈದ್ಯ (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ರೋಗವನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸಲು ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ಚಿಕಿತ್ಸಾಶಾಸ್ತ್ರ. ೨. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ರೋಗಕ್ಕೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬಲ್ಲ ವೈದ್ಯ. [ಪಶು+ವೈದ್ಯ]

ಪಶುವೈದ್ಯಶಾಲೆ (ನಾ). ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯ ; ದನಗಳ ಆಸ್ಪತ್ರೆ: ಪಶುವೈದ್ಯಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಟಾಮಿಯನ್ನು ವೈದ್ಯರು ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರು (ಕಪ. ೩-೩೬). [ಪಶುವೈದ್ಯ+ಶಾಲೆ]

ಪಶುವ್ರಜ (ನಾ). ದನಗಳ ಹಿಂಡು; ಗೋಸಮೂಹ: ಸುತ್ತ ಗೋವರ ಸನ್ನೆಯಲಿ ಪುರದತ್ತ ಮಾಂದಾದವು ಪಶುವ್ರಜವುತ್ಪರನು ಮುಳುಗಿದನು ಪಂಕೋಪಪ್ರವಾಹದಲಿ (ಕುಮ್ಭ. ೬-೪೯). [ಪಶು+ವ್ರಜ]

ಪಶುಸಂಗೋಪನೆ (ನಾ). = ಪಶುಪಾಲನೆ: ಮಾನವನ ಜೀವನ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಸಂಗೋಪನೆಯೂ ಒಂದು (ರೂಢಿ). [ಪಶು+ಸಂಗೋಪನೆ]

ಪಶುಸ್ತನಿ (ನಾ). ದ್ರಾಕ್ಷೆಯ ಹಣ್ಣು ; ಗೋಸ್ತನಿ: "ಹಾರ ಹೂರಂ ಪಶುಸ್ತನಿ ಮೃದ್ವೀಕೆ ದ್ರಾಕ್ಷೆ" (ಮಂಗರಾ. ೩೪-೧೦). [ಪಶು+ಸ್ತನಿ]

ಪಶ್ಚಾತ್ಕರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳು ; ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ನೂಳು : ಓರಿದಾಯಾಸದೆ ಗುಣಮಂ ದೊರೆತೊಳಿಸಿದೊಡಂ ಮಿಲಂಗೆ ಗುಣಮಂ ಪಶ್ಚಾತ್ಕರಿಸಿ ಗುಣಯಂ ವಿಭೇದಿಸ ಪಂಕೀಕ್ಷ್ಣ ಮುಖಂಗೆ ಸೂಚಿಯಂತರಿ ಸಹಜಂ (ಶಬರಂ. ೧-೧೬). [ಪಂ. ಪಶ್ಚಾತ್ಕರಣ+-ಇಷ್ಯ]

ಪಶ್ಚಾತ್ಕಾಲಿ (ನಾ). ಮುಖನ ಕಾಲ ; ಅಪರವಯಸ್ಸು : ಪೃಥ್ವಿಯೆಲ್ಲಮನಾಳು ಪಶ್ಚಾತ್ಕಾಲದೊಳಿನಾನುಮೊಂದು ವೈರಾಗ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿ ಮಗಂಗೆ ರಾಜ್ಯಪಟ್ಟಂಗೆಟ್ಟ (ಸತ್ಯಾಂ. ೯೪-೨೨). [ಪಂ.]

ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ (ನಾ). ತಪ್ಪು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನಂತರ ಮರುಗುವಿಕೆ ; ತಪ್ಪಿನ ಅರಿವಾಗಿ ವಿಷಾದಪಡುವಿಕೆ: "ವಿಪ್ರತಿಸಾರಾಃ, ಅನುಶಯಾಃ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಾಃ, ಅನುತಾಪಾಃ-ಈ ೪ ಅನುಶಯಂಬಡುವುದು" (ಹಲಾಯು. ೧೧೯-೩೧); ಜನಮಂದಂತುಟಿ ಭಾವಿಸದನಯಮನಾಂ ನೆಗಬ್ಬಿ ನೆಂದು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಂ ತನ್ನಗಧಿಕಮಾಗೆ... ತಳದನಂದುಬೈಗಮಂ (ಸಂರಾಮಾ. ೧೫-೬೬); ಉತ್ತರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಶಾಂತರೆಗೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಹುಟ್ಟಿತು (ಶಾಂತಲಾ. ೧೨೪). [ಪಂ.]

ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡು (ಕ್ರಿ). ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ಮರುಗು,-ವಿಷಾದ ಪಡು : ಮಾನವನು ತನ್ನ ಅನಾಚಾರ ಮತ್ತು ಮರಾಚಾರಗಳಿಗೆ ಪಶ್ಚಾ

ತ್ತಾಪ ಪಡುವುದರಿಂದ ಶುದ್ಧನಾಗಿ ಭಗವದನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣಾತ್ಮನಾಗುವನು (ಶ್ರುತಿ. ೧೦೨); ಇದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡಲಾರೆ (ಮಲೆನಾ. ೩). [ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ+ಪಡು]

ಪಶ್ಚಾದ್ವೀಪ (ನಾ). ಕಾರ್ಯವು ಕೈಮೀರಿದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ತಿಳಿವಳಿಕೆ; ಅನಂತರ ಬರುವ ಅರಿವು: ಪಶ್ಚಾದ್ವೀಪೇಕದಿಂದೂ ನೋಂದು . . . ಮರಣಾಂತವೇ ತನಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆಂದಾ ಕಟಾಹ ದೊಳ್ಳುದಿವೆನ್ನ ಯೊಳ್ಳಿಲ್ಲ ನಾ ರಿಶಿತನು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೩೯); ಏನು ಗತಿ ಯಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಎಂದು ಹೆದರಿ, ಪಶ್ಚಾದ್ವೀಪೇಕದಿಂದ ಪ್ರಚೋದಿತಳಾಗಿ ಅವಳು 'ಮನೆ'ಗೆ ಓಡಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಳು (ಮಲೆನು. ೩೯೪). [ಪಂ.]

ಪಶ್ಚಿಮ (ನಾ). ೧. ಹಿಂಭಾಗ; ಬೆನ್ನು: "ಬೆನ್ನದು ಪಶ್ಚಿಮಂ ಪೃಷ್ಠ ಮುಕ್ಕು" (ಮಂಗರಾ. ೯೬-೧೩); ಮುಜಾದವೆ ಕಾಲ್ನರ್ . . . ಅಂತೆ ಪಶ್ಚಿಮಂ ಪಟಾಡುವೆ (ಬಂಹರ. ೧೩-೬೨). ೨. ಸೂರ್ಯನು ಮುಳುಗುವ ದಿಕ್ಕು; ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕು: ಪಶ್ಚಿಮಮಂ ಮಿಥುನ ತುಳಾಕಂಭಮಾಳ್ಕಂ (ಜಾತಕ. ೧-೨೪); ತುಲಾ ಮಿಥುನ ಕಂಭಯೂ ೩ ರಾಶಿಯೂ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕು (ಭಾಸ್ಕರ. ೩೮-೬); ಒಂದು ಭೂಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಎದುರಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡರೆ . . . ಎಡಭಾಗವು ಪಶ್ಚಿಮವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಭೂಗೋಳ. ೧೩). ೩. ಕೊನೆಯದು; ಕಡೆಯದು. ೪. [ಯೋಗ] ತುತ್ತತುದಿಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಚಕ್ರ; ಸಹಸ್ರಾರ: ಮಹಾಪ್ರಸಾದಮಂ ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದೆ (ಭಸನ. ೩೯-೫೬).

ಪಶ್ಚಿಮರಾಯ = ಪಡುವಣಭಾಗದ ಒಡೆಯ; ಒಂದು ಬಿರುದು: ಗಿರಿದುರ್ಗಮಲ್ಲ ಪಶ್ಚಿಮರಾಯ ಭೋಜದೇವ ದಿಸಾಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಮತು ಪ್ರತಾಪಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸಿಂಗಣದೇವ (ಎಚ್. XXX, ೯-೬; ಸಂ. 1220). [ಪಂ.]

ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟ (ನಾ). (ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ) ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಘಟ್ಟಗಳ ಸಾಲು: ಭಾರತದ ನದಿಗಳು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನಕಾರಣವೆಂದರೆ ಪಶ್ಚಿಮಘಟ್ಟಗಳ ಸಲುವಾಗಿ ನೀಳುವ ಅತಿರಯ ಪ್ರಮಾಣದ ಮಳೆಯೇ (ದಭಾ. ೩). [ಪಶ್ಚಿಮ+ಘಟ್ಟ]

ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕತಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕಿನ ದೇವತೆ; ವರುಣ: "ವರುಣಂ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕತಿ" (ಪಶ್ಚಿಮೋ. ೪-೪೩). [ಪಶ್ಚಿಮ+ದಿಕ್ಕತಿ]

ಪಶ್ಚಿಮನಾಡಿ (ನಾ). [ಯೋಗ] ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು: ಮಯೂರನಾಡಿ . . . ಪಶ್ಚಿಮನಾಡಿ . . . ಸಂಕೋಷನಾಡಿ ಇಂತೀ ನಾಡಿಗಳೊಳಗಾದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ನಾಡಿ ಜೀರ್ಣಪರ್ಣದಂತೆ (ಶರಣ. ೪೮೦). [ಪಶ್ಚಿಮ+ನಾಡಿ]

ಪಶ್ಚಿಮಬುದ್ಧಿ (ನಾ). = ಪಶ್ಚಾದ್ವೀಪ: ಕಾರ್ಯ ಕಟ್ಟು ಕೈಮೀರಿದ ನಂತರ ಉಂಟಾಗುವ ಪಶ್ಚಿಮಬುದ್ಧಿಯೆಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ? (ರೂಢಿ). [ಪಶ್ಚಿಮ+ಬುದ್ಧಿ]

ಪಶ್ಚಿಮಸಲ್ಲೇಖನ (ನಾ). [ಜೈನ] ನಾಲ್ಕು ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಜೀವಿತದ ಕೊನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಸಲ್ಲೇಖನ ವ್ರತ: ಸಾಮಾನ್ಯಿಕ ಪೋಷಣೀಪವಾಸಮುಮುಪ ಭೋಜಪರಿಭೋಗಾದಿ ತಿಥಿಸಂವಿಭಾಗಮೂಂ ಪಶ್ಚಿಮಸಲ್ಲೇಖನಮುಮುಂಬ ನಾಲ್ಕುಂ ಶಿಕ್ಷಾವ್ರತಮುಂ (ಚಾವುಂ. ೧೯೨).

[ಪಶ್ಚಿಮ+ಸಲ್ಲೇಖನ]

ಪಶ್ಚಿಮಾಚಲ (ನಾ). ಪಡುವಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಪರ್ವತ; ಅಸ್ತಗಿರಿ: ರಂಜಿಸುವ ಪಶ್ಚಿಮಾಚಲಕಿರಾತಂ ತೊಟ್ಟ ಗುಂಜಾಭರಣವೊ . . . ಪೇಳಿಸಲ್ವಾ ಬೈಗುಗೆಂಬೆನೆದುಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೪೩).

[ಪಶ್ಚಿಮ+ಆಚಲ]

ಪತ್ನಿಮಾಧಿ (ನಾ). - ಪತ್ನಿಮಾಧಿ: "ಪಡುವಟ್ಟುಂ ಪತ್ನಿಮಾಧಿ [ಪಾಠಂ. ಪತ್ನಿಮಾಧಿಲಂ]" (ಕಶಸಾ. ೪೯-೫೧); ಇನಮದಯಿಸಲಿ ಪತ್ನಿಮಾಧಿಯೊಳನಲನೊಮ್ಮೆ ಹಿವನಾಂತುವಾಗಲಿ . . . ಸಜ್ಜನರುಗಳು ನುಡಿದರಡನಾಡರು ಮನ ವಚನ ಕಾಯದಲಿ)ಕುಪ್ಯಾಃ. ೩-೧೨೩); ರವಿ ಪತ್ನಿಮಾಧಿ[ಪಾಠಂ. ಪ್ನಿ]ಯಂ. ಮುಚ್ಚಿಗೋಳ ತಮಸ್ತೋಮಮವನಿ ಯಂ ಮುಸುಕಿತು (ಚೈಮಿಭಾ. ೮-೪೯). [ಪತ್ನಿಮು + ಅಧಿ]

ಪತ್ನಿಮಾಧಿಮುಖ (ನಾ). ೧. ಪಡುವಣದಿಕ್ಕಿಗೆ ಎದುರಾದುದು; ಪತ್ನಿಮದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮುಖವಾಗಿರುವುದು; ಪತ್ನಿಮಾಧಿಮುಖವಾಗಿ ಸುತ್ತಿದ್ದರೂ . . . ಹಿಂದೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ (ಸಕ್ತ. ೩೯). ೨. ಪತ್ನಿಮದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮುಖ ಮಾಡಿರುವವನು; ತುರಂಗರತ್ನ ಮನೇಷಾ ಪತ್ನಿಮಾಧಿಮುಖನಾಗಿ ನಂದು ಭರತೇಶ್ವರಚಕ್ರವರ್ತಿ ಗೆರೆಂದು ಸಾತೀಕಂ . . . ಭರದಿಂದಂ ದಂಡೋರ್ ತಾಟಿಸಿದೊಡೆ ವಿಜಯಾರ್ಥಾ ಚಲಂ ತೊಟ್ಟನಾಗಳ್ ಬಂದತ್ತು (ಅಮೃ. ೧೩-೩೫ ಪ); ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಂ ಪತ್ನಿಮಾಧಿಮುಖನಾಗಿ ಪಯಣದ ಮೇಲೆ ಪಯಣಿಯೋಗಿ (ಶಾಂತಿ. ೧೧-೧೦ ಪ). [ಪತ್ನಿಮು + ಅಧಿಮುಖ]

ಪತ್ನಿಮಾರ್ಥಗೋಳ (ನಾ). ಪತ್ನಿಮದ ಕಡೆಗಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಅರ್ಥಭಾಗ; ಪತ್ನಿಮಗೋಲಾರ್ಥ: ಪತ್ನಿಮಾರ್ಥಗೋಳದಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯ ಎರಡರಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವಾರ್ಥಗೋಳದಲ್ಲಿರುವ ಭೂಮಿಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ (ಭೂಗೋಳ. ೧೩).

[ಪತ್ನಿಮು + ಅರ್ಥಗೋಳ (= ಅರ್ಥಗೋಲಂ)]

ಪತ್ನಿಮೋದಧಿ (ನಾ). ಪಡುವಣ ಕಡಲು; ಪತ್ನಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಸಮುದ್ರ: ಸೇನೆ ಮೂಡಣ ಜಲಧಿಗಾಂತು ಪತ್ನಿಮೋದಧಿಯೆಂಬ ರಭಸದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾಃ. ೧-೬೪). [ಪತ್ನಿಮು + ಉದಧಿ]

ಪತ್ನಿವ 'ಪಚ್ಚಿಮ' ನೋ.

ಪಶ್ಯಂತಿ (ನಾ). ಪರಾ, ಪಶ್ಯಂತೀ, ಮಧ್ಯಮಾ, ಮೈಖರೀ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಾಚ್ಛಿಯರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು; ಪರಾ ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪವಾದ ನಾದವು ನಾಭಿಪ್ರದೇಶದವರೆಗೂ ಚಲಿಸಿದಾಗ ಅದರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶಬ್ದ: ಅನ್ನಮಯ ಯಂತ್ರಮೂಲದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಂತ್ರಗಳ ಪಶ್ಯಂತಿಗಳ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೩೧೩-೨೩೧); ಇದೇ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪಶ್ಯಂತೀ, ಮಧ್ಯಮಾ, ಮೈಖರೀ-ರೂಪಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಛಿಯ ವನ್ನು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸುವಳಾದಾಗ್ಯೂ ಸಮಷ್ಟಿರೂಪದಲ್ಲಿ "ಪರಾ" ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಳು (ಭಾರತ. ೨೨೨); ಶಬ್ದ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯ, ಸಂವಿತ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಮೂಲಾಧಾರದಲ್ಲಿ ಪರಾ ಆಗಿ ರೂಪ ಪಡೆದು ಮಧ್ಯ ಪಶ್ಯಂತಿಯಾಗಿ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಬಂದು ಮಧ್ಯಮ ಆಗಿ ಉಚ್ಚಾರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಕೇಳಬಲ್ಲ ಮೈಖರ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ (ಸಮ್ಯಸು. ೩೧). [ಸಂ. ಪಶ್ಯಂತೀ]

ಪಶ್ಯತೋಹರ (ನಾ). ಎಲ್ಲರೂ ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಕದಿಯುವವನು; ದರೋಡೆಕೋರ; ಹಗಲುಗಳ: "ನೋಡೆ ನೋಡೆ ಕಳುವನಂ ಪಶ್ಯತೋಹರನೆಂಬುದು" (ಪರಾಯಾ. ೫೬-೧೪೪).

[ಸಂ.]

ಪಸ್ಯ, ಪಸವ್ಯ, ಪಸವು, ಹಸ್ಯ (ನಾ). ೧. ಬರ; ಹ್ವಾಮ; ದುರ್ಭಿಕ್ಷ: "ಪಸಂ ಬಜಂ" (ಕರ್ತಾಃ. ೬೧); ಪರವೇಷದೊಳ್ ಗ್ರಹವ್ಯಯಮಿರೆ ಕದನಂ ಪ್ರಗ್ರಹಂಗಳೆರೆ ಪಸಮಂ . . . ಆಕೃಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೩೫); ಅನ್ಯತಂ ಭಯಂ ಪಸಮೆಂಬ ಮಾತು ಪೂರ್ವದು (ವರ್ಧಮಾ. ೩-೫೩); ಬೇಗಂ ಕಿಡುವ ಮಾನಸವಾಲ್ಮೀಕಿ ಮಾರಿಯ ಮೇಲೆ ಪಸಮೆಂಬಂತೆ ಜನನೆಂಬ ಸಾತಕಂ . . . ಎಡೆಯೊಳೆ

ಮುಜಾಮುಜಾದಯ್ಯಂ (ಜೀನಸಂ. ೬-೯). ೨. ಇಚ್ಛೆ; ಬಯಕೆ: "ಬಾಕುಳಿ, ಮೊಗಸು, ಪಸಂ, ಇಚ್ಛೆ-ಈ ೪ ಇಚ್ಛೆ" (ಕಶಸಾ. ೫೭-೨೩೩); ಪೂಸಪೂವಿನ ಪೂಸದುದುಗೆಯ ಪಸವೋದಿದಿಲ್ಲ (ಅಮೃ. ೭-೭೦); ನೆರೆಗದಿರಂ ಧಾರೋಷ್ಯಂನುಡಿದು ಮನದ ಪಸವೋದಿ ತನು ತಡೆದು (ಅನಂಪ. ೭-೮೦ ಪ); ಎನ್ನ ಕಣ್ಣು ಪಸವೋಡುವಂತು ಮಾಡಿ ದೊರಗಂ ತಮ್ಮೊಳ್ ಕೂಡುವಂತೆ ಮಾಡ್ತೆಂ (ಬಂಪಂ. ೯-೪೧ ಪ); ಅಳಿಯ ಪಸವನದರ ಸಂದೂಗೆ ಮಿಗುಗುಮೆಯವನ ಸೊಗಸಂ? (ಗೀವಂ. ೨೭-೧೫). ೩. ಅತ್ಯಾಸೆ; ಅತ್ಯಪೇಕ್ಷೆ: 'ಪಸವಡು' ಪರಾ. ೪. ಆತುರ; ಕಾತರ; ತವಕ: "ಉರನಗಿಯರ್ಥ ದೊಳ್ ಪಸ" (ಪ್ರಮುಂ. ೬೩). ೫. (ಆಲಂ) ಹಸಿವು; ಹ್ವುಧೆ: 'ಪಸವಡು' ಪರಾ. ಪಸವ್ಯ: ೧. ಪನ್ನಿರಡುವರ್ಪಂಬರಿಗಮಾ ನಾಡೊಳ್ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಪಸವಮಕ್ಕುಂ (ಪಡ್ವಾರಾ. ೮೮-೧೦). ಪಸವು: ೧. ಜ್ಞಾನಬಾಂಧ್ಯಂಗಳಂ ಪ್ರತಿಪಾಳಿಸಿ ಬಡಗ ನಾಡ ಪಸವು ತಿಳಿದುದು (ಪಡ್ವಾರಾ. ೯೦-೧೩); ಇಂಚೆಯ ಪಸವಿನ ಬಜದ . . . ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದ ಪದದೊಳ್ . . . ನಿಂದಿಯ ಕೆಯ್ಯಿ ದಿ ಮೊಲಾದುವಾ ನಾಡೊರ್ಗಲ್ (ಪಂಪಾ. ೮-೫೧); ಪಸ[ಸ]ವಿನೊಳನ್ನ ಮಂ ಪಸಿದು ಬಂದವರ್ಗಕ್ಕುವ . . . ರಣಕ್ಕೆ ಶುಚಿತ್ವಮನಪ್ಪು ಕೆಯ್ಯ (?) ಮಾನಸಿಕೆಯ ನಾಲ್ವರುಂ ನಮಗೆ ವಂದ್ಯರ್ (ಗದಾಯಾ. ೪-೫೯); ಕಳವು ಪಿಸುಣ್ ಪಸವು ಬಜಂ . . . ಕುತ್ತಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ಪ್ರಯೋ). ಹಸ್ಯ: ೧. ಈ ನೆಲಂ ನೆಲಿಯ ಭೂಭಾರಮನ್ನಿಳಿ ಪುವೆಂ ಕಯ್ಯ ಹಸಮಂ ಕಳಿದುಕೊಂಡೆ ನಾನೊಲಿದಿಂದು (ಇಹರ. ೬೬. ೪೦-೮); ಹಸ್ಯದ ಹಸಂ ಹಜಾವಂತೆ ಪೂಜಿಸಿದನೋಡಿಯಿಂ ರಾಜೇಂದ್ರನು (ಹಜಕಾ. ೩-೬೮); ಹಸವಿಲ್ಲ ಜನಕೆ ಬೆಳೆಯಂ ಹಸವಿಲ್ಲಗಲರ್ಗಲಿಂದೆ ಹಕ್ಕಿಗೆ ಬಸದಿಂ ಹಸವಿಲ್ಲಂದೆನೆ ಮುತ್ತನ ಹೊಸವೂರ್ ಎಸೆವುದು ಸಮಸ್ತ ಸೌಖ್ಯಾವಾಸಂ (ಎಕ. V, ಅರಸೀ. ೧೦೮-೪೫; 1255); ತನ್ನ ಕಯ್ಯ ಹಸವೊಸಿಂ ತಪ್ಪಿದು ನೆತ್ತರ ಕಡಲಂ ಹರಿಸಿ (ಮೃತ. ೧೯೩೭, ೩೧-೬; 1310).

[ದೇ. ||ತುಳು. ಪಂಜ; ಕೋಕ. ಪಜ್ಜ; ತೊಡ. ಪೊರ್ಜ್ಞಾ]

ಪಸ್ಯ, ಪಸನು, ಹಸ್ಯ, ಹಸನ್, ಹಸನು (ನಾ). ೧. ಮನೋಹರ ವಾದುದು; ಚೆಲುವಾದುದು; ಅಂದವಾದುದು. ೨. ನಿರ್ಮಲ ವಾದುದು; ಶುದ್ಧವಾದುದು; ಸ್ವಚ್ಛವಾದುದು: 'ಪಸ ಗೋಳಸು' ಪರಾ. ಪಸನು: ೩. ಒಳ್ಳೆಯದು; ಉತ್ತಮ ವಾದುದು; ಮೇಲಾದುದು: ಪಸಗಿಣ್ಣಿರವಳಿಸುವ ಬಜುಬೆಸಗಿ ನೊಳ್ಳನೆಗೆ ಸಂದು ಬೆಸವುವುದೊಂ ಪಸುಸೊಲದ ದಿಸುನೆತ್ತರ್ಬಗಿನರೆ ಯುಸಿವೊಲದ ಬಾಲ್ಯಿಯೇ ಪಸನಲ್ಲೆ. (ಚಮ. ೬-೧೪೬). ಹಸ್ಯ: ೧. "ನಿಗರ . . . ಹಸ . . . ಪಂವಡೆದುದು-ಈ ೧೪ ಮನೋಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೫-೨೧೧). ೨. ಮಿಸುಕಲಾರದ ಜಸಂ ಬೆಸಸಲಾರದ ಹಸಂ (ವಂಕಾ. ೪-೯-೨೫). ೩. ನೆಗಡಿಗೆ ಕೊತ್ತಂಬರಿಕಷಾಯ ಹಸ (ರೂಢಿ). ೪. ಅಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ; ಚೆನ್ನಾದ ಅಡಕೆ; ಹದವಾದ ಕ್ರಮುಕ: ಶೇಖರಿಸಿದ್ದ ಕದರಡಕೆ ಬರಿಯ ಬೆಟ್ಟ ಗೋಟು . . . ಸ್ವಲ್ಪ ಹಸ ಮತ್ತು ದಳಗಳನ್ನಾದರೂ ಬೆರೆತೆ ನೂಡದಿದ್ದರೆ . . . ತನಗೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ (ಪರಿಮ. ೪೩೮); ಕೋಟದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅಡಕೆ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಬೆಟ್ಟಯಷ್ಟು-ಹಸ ಎಷ್ಟು (ಹೂಸಪ್ಪಿ. ೨೪೮). ಹಸನ್: ೫. ಸ್ವಚ್ಛತೆ; ಶುದ್ಧತೆ: ಹಸನಿಲ್ಲದಳ ಮನವಾರ್ತೆ ತಿಪ್ಪಿಯ ಕಸದಂತೆ ಇಹುದು (ಸರ್ವಪ್ಪ. ೧೭೨೪). ೬. ಸರಿಯಾದುದು; ಸಮರ್ಪಕವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು: ಬಸವನೇಕವಿಕೆ

ಯಾದನು . . . ದೀನರಂ ಮಾಡಿದನೆ ಜಂಗಮವ ಪಸುಧೆಯೊಳು
ತಾನೀವವಂ ಗಡೆ ಹಸನವ್ವೆ ನುಡಿ ಈ ನುಡಿಯನಾಲಿಸುವರೇ ಶಿವಭಕ್ತರು
ಗಳೆದೊಡವಪಹುದಲ್ಲ (ಬಸವ. ೨೨-೪೭); ಅವರದು ಅವಂಗೇ
ಹಸನ, ನಮ್ಮದು ನಮಗೇ ಹಸನ (ನಾಥವ. II, ೭೪). ೭.
ಶ್ವೇಮ; ಹದುಳ; ಕುಶಲ; ನೆಲವೆಲ್ಲವು ಮನಣ ಮನಣ
ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಹಸನ (ಸೂರ್ಯವಾ. ೪೦-೧೬). ಹಸನು :
೧. ಹಸನಾದ ಹೆಣ್ಣು ಮೇಲೆ ಕುಸುಮವ ತಂದಿಕ್ಕಿ ಶಶಿಮುಖಿಯರಿಗಿಲ್ಲ
ಬಸುಡು ಮಾಡಿದನೀತ (ಪುರಾಣ. ೧-೯೧-೨). ೨. ರಸವಪ್ಪವಂ ಜಿಹ್ವೆ
ಮುಖದಿಂದಲರ್ಪಿಸಲು ಹಸನಪ್ಪ ರುಚಿಯ ಪ್ರಸಾದವನು ಭುಂಜಿಸಲು
(ವೀರಶೈವೀ. ೧೧೦-೨೯೦); ಹಸನಪ್ಪ ಗುರುವಿನುಪದೇಶದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ
ವಶವಾಗದಿಹುದೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪); ಹಸನಲ್ಲದ ಕುಲದೊಳ್ ಪುಟ್ಟಿದಳ
ಕೂಡಿ ಮುಧೇಶ ಪುರವನ್ನೆದಿದನು (ಜನರಾ. ೩-೯೯). ೩. ಹಸನನುಳಿ
ದುಸುರಿದಡೆ ಬಾಯ ತೆಪ್ಪಿಯಲಂಟೀ ಬಳಿಕ (ಬಸವ. ೪೦-೨೪); ಹಸನು
ವರ್ಣವಿಭೇದಪದ್ಧತಿ ಸಸಿನ ವೈದಿಕಮಾರ್ಗ ನಿನ್ನಲಿ ಪಸುಮಾತೀತ ಕೇಳು
ಜನಪಾಲನೆಯ ಪರಿ ಲೇಸು (ತೊರಾ. ೧-೯-೨೩). ೭. ಹಸನಾಗಿ
ಬದುಕುವಡೆ ಕುಶಲನೆಂದನಿಸುವಡೆ . . . ಹಸಿದರಿಗೆ ಅಸನವನು ಇಕ್ಕು
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೭೪೨); ದೇವಕೀದೇವಿಯರು ಮೊದಲಾದ ಶಶಿವದನೆಯರು
ಬಂಧುಮರ್ಗವು ಹಸನೆ (ಕೋಗಯ. ೧೨-೧೯). ೮. ಹಿಳಿತು; ರೇಸು;
ಹಿತ : ಹಗಿಯ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹಸನ ಕೊಡುವುದೆ (ಕುಮಾರ. ೪-೪೪);
ಅಸಿಧಾರೆಯ ಜೀನ ನೆಕ್ಕೆ ನಾಲಗೆಗದು ಹಸನೆ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೪-೭೯).
೯. ಹದ; ಹವಣು : ಹಸಿದಾರ್ಥವಿಸುವ ಹುಲಿಯ ಮೀಸೆಯ ಮಜಾ
ಶಕ ಬಂದಲುಗಿದಂತೆ ಹಸನಬಾಯದೆ ಕಣಕಿದ ವೈರಿಬಲವನು ದೆಸೆಬರಿ
ಗೊಡು ಹೋಗು (ಕಂಪ. ೧೭-೨೪).

ಹಸನಾಗು = ೧. ಚೆಲುವಾಗು; ಸುಂದರವಾಗು; ಮನೋ
ಹರವಾಗು : ಹಸರತ್ನ ಖಚಿತವಾಟಬಂಧಗಳಿಂದ ಹಸನಾಯಿತು
ಕೃಷ್ಣನಗರ (ಮೋಹತ. ೨೯-೨೬). ೨. ನಿರ್ಮಲವಾಗು;
ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗು : ಹಸನಾಯ್ತು ನಿನ್ನ ಮನ . . . ಕಂದತಿಸಂಕಸ
ವಾಯಿತು (ವೀರಶೈವೀ. ೧೦೨-೬). ೩. ಚೆನ್ನಾಗು; ಉತ್ತಮ
ವಾಗು : ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸ ಹಸನಾಗುತ್ತದೆ (ರೂಢಿ).
ಹಸ ಮಾಡು, ಹಸನ ಮಾಡು, ಹಸನು ಮಾಡು - ಚೆಲಕ್ಕುಟ
ಗೊಳಿಸು; ಸ್ವಚ್ಛವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸು :
ಅ ಹೊಲನಂ ಹಸ ಮಾಡಿ ಬಿತ್ತವ ಪರಿ ಇನ್ನಾವುದಯ್ಯಾ
(ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೫-೫೬೪); ಗುಡಿಯ ಹೊದಿಸಿ ಹಸ ಮಾಡುವ
ಳಳನ ಕೆತ್ತವ ಮೇಟೆಯಂ ನೆಡುವ . . . ಗೊಂದಲಂ ಕುಡಿಯರುಗಳೊಳ
ಗೊಪ್ಪಮಂ ಪಡೆದುದು (ಸಮೃತ್. ೧-೨೪); ಅದನ್ನು ಹಸನ ಮಾಡು
ವವರು ಹೆಣ್ಣುಳುಗಳು (ಬೆಳಾ. ೯); ಅಕ್ಕಿ ಹಸನ ಮಾಡುವುದು . . .
ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು (ಪ್ರತಿಬಂ. ೨೪); ಬೆಕ್ಕು ಅಂಗಾಲಿಂದ
ಮೈಯನ್ನು ಹಸನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ (ಮುಂಬಯಿ. ೩-೩೧);
ಸರಗು-ಕಸರು ತುಂಬಿದ ಜೋಳ; ಹಸನು ಮಾಡಿದರೆ ಅರು ಚೆಲಾಕಿ
ಗಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಬಹುದು (ಜನಜೀ. ೨). [ದೇ. || ಕೆಲಂ. ಪಸನು]
ಪೆಸಂಗೊಳ್, ಹಸಗೊಳ್ಳು (ಕ್ರಿ). ಚೆನ್ನಾಗು; ಒಳ್ಳೆಯದಾಗು;
ಅಮೂಲ್ಯ ಮುನ್ನೀರೋಳ್ ಪೆಸಂಗೊಂಡೆ ತೇಜಂ ನೆಗಬ್ಬುದು
(ಚವಿ. ೩-೮೨). ಹಸಗೊಳ್ಳು : ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಬಿಸು ಕಸುವಿನಲಿ ಬೆಳೆ
ವುದೊ ಅ ಬದುಕು ಹಸಗೊಂಡು ರಸವಾಗಲಿ (ನಿಲಮು. ೨೨-೧೪).

[ಪಸ + ಕೊಳ್;]

ಪೆಸಂದ್ 'ಪಸಂದು' ನೋ.

ಪೆಸಂದ 'ಪಸಂದು' ನೋ.

ಪೆಸಂದು, ಪೆಸಂದ್, ಪೆಸಂದ (ನಾ). ೧. ಒಳ್ಳೆಯದು;
ಚೆನ್ನಾದುದು : ಅದು ಅಷ್ಟು ಪೆಸಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಅನಾಥ. ೧೬೬);
ಗರ್ರನೆ ತಿರುಗಿದ್ದಂತೂ ಬಹು ಪೆಸಂದಾಯಿತು (ಮಲ್ಲ. ೩೨). ೨. ಅಚ್ಚು
ಕಟ್ಟು; ಒಪ್ಪ : ಮುದ್ದರಾಜರವರು ಮಡಿಕೇರಿಯೆಂಬ ಜಾಗ ಪೆಸಂದು
ಮಾಡಿ (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೨); ಆ ಸರದಾರರು ಪೆಸಂದು ಮಾಡಿದಂಥ ಮಾರ್ಗ
ವನು ತಾವು ಒಡಂಬಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೬೬). ಪೆಸಂದ್ : ೧. ಈ
ನಮೂನೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ನಿಮಗೆ ಪೆಸಂದ್ ಬಿದ್ದೀತು (ದೇಶಸ್ಥಿ.
೧೦೬); ಬಂಗಲೇ ಕಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಜಾಗಾ ಮಾತ್ರ ಬಹಳ ಪೆಸಂದ್
ಅಂದಿರೇ ನೋಡ್ತು ಧಣೀಶ! (ಜನಜೀ. ೧೫೬). ಪೆಸಂದ :
೧. ಒಬ್ಬರ ಪಸ್ತುವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪೆಸಂದವಲ್ಲ
(ಅಳಸಿ. ೨೬). ೨. ಅಂದ; ಚೆನ್ನು : ನೀನು ಭಾರಿ ಪೆಸಂದವಾಗಿ
ಕಾಣುತ್ತೀಯೆ (ಕುಡಿಕೂ. ೧೪೪).

ಪೆಸಂದ ಬೀಳು = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣು; ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿ ತೋರು;
ನಿನಗೆ ಪೆಸಂದ ಬಿದ್ದರ ನೀ ತೋಗೋ (ಗಂಧಾಯಿ. ೨೬೯).

[← ಪಾರ. ಹಿಂ. ಪೆಸಂದ್]

ಪೆಸಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಹಸನುಗೆಡು; ಹದಗೆಡು : ತಂದೆಯನ್ನೊಪಂ
ಕಿಡುಂದೆಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ನಿಮ್ಮನೊಸೆದೋವಿದರಾ ಚಿಂದಮನಜಾತವರೊಳ್
ಪೆಸಗೆಡದವೊಲ್ ಮೆಜೆದಪುದಿರದೆ ಪರಪಂತ್ರತೆಯಂ (ಚವಿ. ೪-೧೭೯).

[ಪಸ + ಕೆಂಪು]

ಪೆಸಗೆರಿಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹುಲ್ಲು : ಪೆಸಗೆರಿಕೆ, ಅಕ್ಕಿಬಲ್ಲಾ
ಹುಲ್ಲು, ಮೇಲ್ಗೆರಿಕೆಹುಲ್ಲು (ಮೈಸೂ. ೨೬-೫೨೦).

[ಪಸ + ಕರಿಕೆ (< ಕಟುಂಕೆ)]

ಪೆಸಗೆಡಿಸು, ಹಸಗೆಡಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಸೋಲಿಸು; ಪರಾಜಯ
ಗೊಳಿಸು : ಪೆಸಗೆಡಿಸಿ ಕೆಳದಿಬದುಂ (ಅಪ್ರ. ೩. ೧೧೦-೧೪೧).

ಹಸಗೆಡಿಸು : ೧. ಮೀಟು ಬಂದವರುಗಳನು ಹಸಗೆಡಿಸಿಯೆ ಕಾಡು
ತಿರುವು (ಪ್ರತಿಪಾಂ. ೪-೪೫); ತಿವಿದವರನು ಹಸಗೆಡಿಸಿದನು ಬೇಗದೊಳು
(ಕುರಾಸಾಂ. ೧೩-೧೪); ಅಸಮಾಕ್ಷ ದಕ್ಷಮುಖಿಕ್ಷ ಲೋಕಾಧ್ಯಕ್ಷ ಹಸ
ಗೆಡಿಸಿದಂ ಶಬರನೆಮ್ಮನು (ಚಿಬ್ಬ. ೫೬-೫೭). ೨. ಹಾಳು ಮಾಡು;
ನಾಶ ಮಾಡು : ಹಾಡಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಬುತ್ತಿಯನು ಹಳಿಸಿ ಹಸಗೆಡಿಸಿದನು
(ಅಂಕರಾ. ೩೦). ೩. ನಿವಾರಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು : ಹಸವು ತೃಷೆಯು
ನಿದ್ದೆ ಮೊದಲಾದ ಹುಲುನ ಹಸ[ಸ]ಗೆಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಅಸಮ
ವೈಭವನೆ ನನ್ನೆದೆಯೊಳಗಿರು (ಪುರಾ. ೧೫-೧೪೩). ೪. ದಿಗ್ಭ್ರಮೆ
ಗೊಳಿಸು : ನೋಡುವವರರ ಹಸಗೆಡಿ[ಪಾಂ. ಗಡಿ]ಸುತಲಿ ತಾರಗೆಯ
ದೆಸೆಗೆಡಿಸುತ ಮಸೆದಂಬು ಪರದುದಂತವರ (ಪರ್ವಜ. ೬-೧೧೬).

[ಪಸಗೆಡು + ಇಸು]

ಪೆಸಗೆಡು, ಹಸಗೆಡು, ಹಸಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಂದ ಕೆಡು;
ರೂಪ ಕೆಡು : ಪೆಸಗೆಟ್ಟು ರವಣನು ಬಣಬೆಸನಿಗನೊಳ್ಳನೆಗೆ ಸಂದಂ
ಬೆಸವಬುವದಣಂ ಪಸುಸೂಲದ ಬಿಸುನೆತ್ತರ್ಬಸವರೆಯುನಿರ್ಣದ
ಬಾಲ್ಯಿಯೇ ಪಸನಲ್ಲೇ (ಚವಿ. ೬-೧೪೬). ಹಸಗೆಡು : ೨.
ಸಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು; ಹದಗೆಡು : ಕಂದಿವಾಸನಂ
ಕದಡಿ ಹಸಗೆಟ್ಟು ಮನಮಿರೆ ವಿಷಾದಂ ಪುಟ್ಟಿ ಕರಂ ಶಂಕರಂಗಳ್ಳಂಕಿ
ಸಿದಳು (ವೃಷಭ. ೯-೧೦೦). ೩. ಕುಗ್ಗು; ಬಾಡು; ನಿಶ್ಚೇದ
ವಾಗು : ಅಲರ ದಿಬ್ಬನೆಗೆಯಂ ಬೀಸೆ ಬೀಸರಂಜೋದಂತೆ ಹಸನಂ
ಹಸಗೆಡೆ . . . ಬಿಸುಸುಯ್ ಬೀದಿವರೆಯೆ (ರಾಜಕೀ. ೬-೯೨ ಪ).
ಹಸಗೆಡು : ೧. ಬಿಸಿಲೊಳು ತಿರುನೆ ತಿರುಗಿದ ಕಾರಣ . . . ನಿನ್ನ

ಕೋಮಲತನು ಹಸಗಿಟ್ಟು ಬಡಬಡವಾಯ್ತು (ನೇಮಿಸಂ. ೮-೭೨); ಹಸಗಿಡೆ ಭಾನು ಕಂಪಿಸೆ ಗಾಳಿ ಭಯಂಕರಮಾದುದಾಹವಂ (ಹಮ್ಮಿರ. ೩-೫೦). ೪. ಸೋಲು; ಪರಾಜಯಗೊಳ್ಳು: ದೇವರ ಶರಹತಿ ಗಾಣದೆ ಹಸಗಿಟ್ಟು ಹಂದಿ ಮೃಗಾಕಾರದ ಧರಿಸಿದನು (ವೀರಶ. ೨-೪೨); ಎಸೆವಾಳು ಕುದುರೆ ಗಣಗಳ ನೋಡರದಲಿ ನುಸುಳಲಾಣದೆ ಪ್ರವಮಾನ ಹಸಗಿಟ್ಟು ಮಂದಗತಿಯನ್ನೆದಿದನು (ಕಂಠವಿ. ೧೭-೨೯). ೫. ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು; ಕೆಟ್ಟುಹೋಗು: ಅವಗುಣಗಳ ಸಂಗದಿಂ ಕುಲಂ ಹಸಗಿಟ್ಟು ನಾಮಿಕೆಯರಾದರಲ್ಲದೆ ಸಂಗವಾರ ಕುಲಮಂ ಕೆಡಿಸದು (ಹಳಕಾ. ೭-೩); ಹಸಗಿಟ್ಟುಕೆನ್ನೀ ಕಾಯ್ (ಪ್ರಥಂಜ. ೨-೧೦೦); ಕಸ ಕೋಕಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು . . . ಮನೆಸಾಮಾನುಗಳು ಹಸಗಿದುವು (ಗೃಹವಿ. ೧೬೯).

[ಪಸ್ಯ + ಕೆಡು.]

ಪಸಗಿಯೆ (ನಾ). ಹಸನಾದ ಕಾಯ್, ಕೆಲಸ: ಪಸಗಿಯೆಯ ಚಳಕದ ಸಂತಸವಡಂ (ಚಳವಿ. ೬-೧೧೫). [ಪಸ್ಯ + ಗಿಯೆ (< ಕೈ ಮೈ)]

ಪಸಗಿಯೆ ವಾತು (ನಾ). ಹದುಳವಾದ ಮಾತು; ಸವಿಮಾತು: ಕೆಲದೊಳ್ ಕೆಳಗಿರುತ್ತೆ ಪಲಪಲವುಂ ಪಸಗಿಯೆವಾತುಗೊಂಬುಳಿಲ್ಲ (ಚಳವಿ. ೬-೧೩೧). [ಪಸಗಿಯೆ + ಮಾತು.]

ಪಸಗೊಳಿಸು, **ಹಸಗೊಳಿಸು**, **ಹಸನುಗೊಳಿಸು** (ಕ್ರಿ). ಹಸನು ಮಾಡು; ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸು; ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡು: ಸತ್ಯವಿಗಳಂ ನಿಮ್ಮ ಬಾಲಕನ ತೊಡಲ್ಪಡಿ ತಪ್ಪಿ ತಿದ್ದಿ ಪಸಗೊಳಿಸುವುದೊಲಿದು (ಸಮೋ. ೧-೧೬); ಬುಧಜನರು ಜರೆಯದೆ . . . ತಿದ್ದಿ ಪಸಗೊಳಿಸಲಹುದು (ಸಮೋ. ೩೪-೪೫). **ಹಸಗೊಳಿಸು**: ಕಾಳನ್ನು ಹಸಗೊಳಿಸಿ ತೆಗೆದಿಟ್ಟು (ರೂಢಿ). **ಹಸನುಗೊಳಿಸು**: ಬಾಳನ್ನು ಹಸನುಗೊಳಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವವರು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದು (ಜಗದಾ. ೩೬). [ಪಸ್ಯ + ಕೊಳು + ಇಸು.]

ಪಸದ 'ಪಸಾದ' ನೋ.

ಪಸದನ, **ಹಸದನ** (ನಾ). ೧. ಸಿಂಗರಿಸುವಿಕೆ; ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುವಿಕೆ: "ಪಸದನ (ಪಚ್ಚು, ಪಚ್ಚಿ)-ಪ್ರಸಾಧನ=ಅಲಂಕರಣ, ಶೃಂಗರಿಸುವಿಕೆ" (ಪದ್ಯಕೋ. ೨೫). ೨. ಅಲಂಕಾರ; ಶೃಂಗಾರ: ಎನ್ನ ಮದುಮೆಯಂದು ಪ್ರಪಮದಿವಸದ ಪಸದನಮನೆಗೆ ತೋಪಲ್ಪೆಯು ಮೊಂಡು ಬೇದಿದೊಡಂ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಂ ನೆಟಪಲ್ ಬಂದೆಂ (ವಡ್ತಾರಾ. ೧೬-೧೫); ಮಾಸಿದಂದಮುಂ ಪಸದನಂತೆ ಕಣ್ಣೆಸಿದು ತೋಪಾದುದು (ಪಂಚಭಾ. ೩-೬೧); ಅಂತಳಾಕೆಯಾ ಪಸದನದೊಳ್ ಜಗತ್ತಿತ್ತಯುಚಿತ ವಿಮೋಹನಶಕ್ತಿಯೇಬ್ಬಿಯೆಂ (ಚಂದ್ರಪ. ೬-೬೬). ೩. ವೇಷ, ಭೂಷಣ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕರಣಸಾಧನ; ಒಡವೆ; ತೊಡವು: "ಪಚ್ಚುಂ ತೊಡವುಂ ಪಸದನವೆನಲಾಭರಣಂ" (ಕವಿಕಂ. ೧೭೪); ನಿನಗಾಶ್ರಮಾದ ಪಸದನಮನಮೊಲ್ಲಮಪ್ಪ ವಸ್ತುವನೊಂದು ಪುಸ್ತಕದೊಳ್ ಮಡಗಿಟ್ಟನೆಂದು ಪೇಟ್ಟು ರೋಕಾಂತರಿತನಾದಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೯೨-೨೧); ಪಸದನದೆ ಕೋಮಲೆ ನೊಗಯಿಸಿದಳ್ (ಪುಸ್ತಕ. ೫-೯೬). **ಹಸದನ**: ೧. ಪ್ರಸಾಧನ, ಹಸದನ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೬೦ ಪ್ರಯೋ.).

[< ಸಂ. ಪ್ರಸಾಧನ./ಪ್ರಾ. ಪಸಾಹಣ]

ಪಸದನಂಗಿಯೆ, **ಪಸದನಂಗೈ**, **ಪಸದನಂಗಿಯೆ**, **ಪಸದನಗೈ** (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲಂಕರಿಸು; ಶೃಂಗಾರ ಮಾಡು: ದಿವ್ಯಾಭರಣ ಭೂಷಣಗಳಂ ಪಸದನಂಗಿಯೆಲ್ಲ (ಜ್ವಾಲಿ. ೧೪-೧೧೬ ವ); ತಮ್ಮ ಪರಕರ್ಮ ಕಾಲಮಂ ಮೊಣೆದು ನೆಟೆಯೆ ಪಸದನಂಗಿಯೆ (ವರ್ಧಪ. ೬-೯ ವ); ವಸುಧೆಯಂ ಪಾಪಾಲ್ಪ ರಾಗಮುಗುಮೆಳ್ಳುಗಳ್ ಪಸದನಂಗಿಯೆ (ಚಿವಪ. ೫-೧೨). **ಪಸದನಂಗೈ**: ೧. ಪೆತ್ತಿನಕೆ ತಗುವಂತೆ

ಮೇಣ್ ಚೆಲ್ವರಳುವಂತೆನ್ನ ಪಸದನಂಗೈ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೧೮-೪೯೬). **ಪಸದನಂಗಿಯೆ**: ೨. ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ವರಕುಂಕುಮಾಂಗಿ ಮೃತ್ತಿ ಕಭೂಷದರ್ಪಣಕರ ಪಸದನ ಗಿಯೆತ್ತೆಂದು ಕರಮೆಸಿದಳು ಪೂರ್ಣಶಯ ತಾರಾಳಯ ಧರಿಸಿದ ಸಂಜೆವೆಣ್ಣೆಂಬಂತೆ (ಪ್ರಭುತಿ. ೧೧-೭೧). **ಪಸದನಗೈ**: ೩. ಮೋಹನ ವಾಂಕು ಲಕ್ಷಣಂಜಿತ್ತು ಪಸದನಗೈದು ಕಡುಗೊಬಗಿನಂ ಮಂಡಿಸುವ ಲರಿತಾಂಗಮಂ . . . ಕಂಡುಕಂಡೈ ಮನದನೆಯದಜಂತೆ ತಾನುಂ ಚಿತ್ರವಾಗಿದಾನ್ಯೆ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೪-೧೧). [ಪಸದನ + ಕೆಯ್.]

ಪಸದನಂಗೈ 'ಪಸದನಂಗಿಯೆ' ನೋ.

ಪಸದನಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಶೃಂಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳು; ನೆಟೆಯೆ ತೊಟ್ಟುಟ್ಟು ಪಸದನಂಗೊಂಡಿರ್ ದೇವಗಣಶೆಯರನೆ ಪೋಲ್ಪಯ್ಯೊ ವರ್ಧರಸಿಯರ್ (ವಡ್ತಾರಾ. ೪೧-೬); ಚಕ್ರಧರ ಜಲಕ್ರೀಡಾಪ್ರಾರಂಭಮಂ ಕಂಡು ನೀರಾಟಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪಸದನಂ ಗೊಂಡು ತಂಡತಂಡದಿಂ ಪುಗುವಾಗಳ್ (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೩೬ ವ); ನಿನಗತ್ಯಾಸಂದಂ ಮಾಡುವನೆಂದೀ ನೆವದಿಂದೆಯೆ ಪಸದನಂಗೊಂಡಿರ್ (ಪಂಚತಂ. ೬೬-೮); ಪಸದನಂಗೊಂಡು ನಿಜೇಶನಲ್ಲಿಗೆ ವಂದು (ನೇಮಿಪ. ೧-೧೩೧ ವ). [ಪಸದನ + ಕೊಳ್.]

ಪಸದನಂಗೊಳಿಸು, **ಪಸದನಗೊಳಿಸು** (ಕ್ರಿ). ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡು; ಶೃಂಗರಿಸು: ಪ್ರಸಾಧನಶಾಲೆಯೊಳ್ ಸ್ವಯಂಪ್ರಭೆಯನಾನೆ ಪಸದನಂ ಗೊಳಿಸುತ್ತು ಮಿದುರ್ (ಅದಿಪ. ೪-೧೧ ವ); ತರಿಸಿ ಬೊಂಬೆಯನೊಂದಂ . . . ನೆಟೆಯೆ ಪಸದನಂಗೊಳಿಸಿ (ಧರ್ಮಾಮೃ. ೩-೧೦); ವಿನಾಶಿಯ ಮನೋರಥಮಂ ಪುಣ್ಯಫಲದಿಂ ಪಸದನಂಗೊಳಿಸುವಂತೆ ಪಾಪಾಂಗೊಳ್ಳಂತೆ . . . ಶರ್ವಾಣಿಗೆ ಶೃಂಗಾರಂಗಿಯೆ (ಗುಣ. ೫-೭೬ ವ); ಅಂಗಜನ ಬಾಣವನೆ ಮನೆದೊಪ್ಪವಿಟ್ಟಂತೆ ಕಂಗಡ್ಡ ಮಾಡ ಕಾಂತೆಯನೆಯ್ನ ಪಸದನಂಗೊಳಿಸಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೨೬-೪). **ಪಸದನಗೊಳಿಸು**: ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಕುಸುಮಸುಗಂಧದಿಂ ಪಸದನಗೊಳಿಸಿ (ಸಾಲ್ವಭಾ. ೩೬-೯೦); ಜವದಿ ಪಸದನಗೊಳಿಸು (ಜಗದಾ. ೯೫). [ಪಸದನಂಗೊಳ್ + ಇಸು.]

ಪಸದನಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಶೃಂಗಾರ ಗೊಳ್ಳು: ಪೊಸ ಗಂಧಸಿಂಧುರಂಗಳಂ ಬಂಧುರಮೆನೆ ಸಿಂಗದೆ ಸಿಂಗರಿಸಿ ಗಜಾರೋಹಕರ್ ಪಸದನಂಬಡೆದೇಣು (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೬೫ ವ). ೨. ಅಲಂಕಾರವಾಗು; ಶೃಂಗಾರವಾಗು: ವಸುಧೆಗೆ ಬಿಸವಂದ ಮನೀವ ಪಸದನಂಬಡೆದ ಪೊಸ ಪಸುವರ್ಪಂದೊಡನೆಗೆ ಮಿಗೆ ಮಿಸುಗು ತ್ತಿದುಡು (ರಾಜಶೇ. ೮-೫ ವ). [ಪಸದನ + ಬಡೆ.]

ಪಸದನಂಗಿಯೆ 'ಪಸದನಂಗಿಯೆ' ನೋ.

ಪಸದನಗೈ 'ಪಸದನಂಗಿಯೆ' ನೋ.

ಪಸದನಗೊಳಿಸು 'ಪಸದನಂಗೊಳಿಸು' ನೋ.

ಪಸನು 'ಪಸ್ಯ' ನೋ.

ಪಸಯಿತ 'ಪಸಾಯ್' ನೋ.

ಪಸರು, **ಹಸರು**, **ಹಸರು** (ಕ್ರಿ). ಹರಡು; ವ್ಯಾಪಿಸು; ಹಬ್ಬು: ಪಸರ್ಪಂ, ಪಸರ್ಪಂ; ಪಸರ್ಪನಂ, ಪಸರ್ಪನಂ (ಶಬ್ದಾನು. ೫೧೧ ಪ್ರಯೋ.). **ಪಸರು**: ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಉಂಡ ಅಮೃತ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಪಸರುವುದು (ಬಾಬಲ. ೮೨); ಒತ್ತಬರದಿಲ್ಲದ ಪಸರದೆ, ಮುಸಿ ಇಂಗುವಂತೆ, ಶ್ಯಾಮ ರಾಯನ ಪ್ರಕರಣದ ಹಕೀಕತ್ತನ್ನು ಖಾದರ ಪಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಂಡ (ವೀರಶ. 11, ೧೬೨). **ಹಸರು**: ಅಗ ಎಳೆಬಿಸಲು ಹಿತವಾಗಿ ಸೊಂಪಾಗಿ ಹಸರುತ್ತಿತ್ತು (ಒಡ್ಡಿಲು. ೨). [**< ಪಸರ**]

ಪಸರ, **ಹಸರ** (ನಾ). ೧. ಹರಡುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪ್ತಿ; ವಿಸ್ತರಣ:

“ಪೆಸರ (ಪ್ರಸಾರ)-ಪ್ರಸರ = ವಿಸ್ತರಣೆ” (ತದ್ಭ. ಕೋ. ೨೫); ಅಸಂಗಿಯ ಕೆಂಪು ಬಾಳೆಯ ಪಸುರ್ಪ . . . ಸುತ್ತಲೂ ಪಸರಿಸಿ ಪರ್ವಿ ಮಾಡಿಕದ ಪಟ್ಟಿಯ ಪೊನ್ನು ಬೆಳ್ಳಿಯ ಪಸರದ ಬೆಳ್ಳಿನಮ್ಮದಿನೆ (ಪುಸ್ತಕ. ೯-೨೦). ೨. ಗುಂಪು; ಸಮೂಹ: “ಬಂಬಲ್ . . . ಪೆಸರಂ . . . ಗೊಂದಲ” (ಉಂದಲ್)-ಈ ೪೦ ಸಮೂಹಂ” (ಕಶಪಾ. ೫೬-೨೨೨); ಕೆಡೆದ ರುಲ್ಲರಿಗಳ . . . ಕಡಿಯ ರಣನೆಯ ರಾಶಿ ಯನುನಂಗಡಿಯ ಪಸರವಿದನಲು ನುಜಿದುದು ಕೂಡೆ ರಣಭೂಮಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೫-೨೦); ಪೂರ್ವದ ಪಸರದ ಮುಂದೆ ಕಲ್ಲು ವನೋದಿ ಪೇಳ್ವದ ರಸಿಕನೆ (ಪರ್ವ. ೧-೨೧). ೩. ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಮಾರಾಟ ಕೈಡುವ ಸ್ಥಳ; ಅಂಗಡಿ: “ಪೆಸರ-ಪ್ರಸರ = ಸಮೂಹ, ಅಂಗಡಿ” (ತದ್ಭ. ಕೋ. ೨೫); ಪಂಚರತ್ನದೊಳೆ ನೆಜಿದ ಪಸರದಿಂ ತೋರಣಂ ಗಳೊಳೆ ತೋಡರ್ ಪಸರದಿಂ ನೆಜಿಯ ಸೊಗಯಿಪಾಯೇಕಳಕ್ರಮಂ ಮುಚ್ಚಿದಂ ಹರಿಗಂ (ಪಂಚಭಾ. ೨-೨೨); ಸಕಲರತ್ನಂಗಳ ಪಸರದಿನೆನಿದು ದಲ್ಲಿ ವಿಪಣಿಪದಂಗಳ (ಕಾಡಂ. ೨೯೩); ಸೊಗಯಿಸಿದುದು ತೋಳಪ ಕಂಚುಗಾಜರ ಪಸರಂ (ರಾಜರ. ೨-೧೦೨). ೪. ಅಂಗಡಿಯ ಸರಕು: ಎಸೆದ ಬಹುರತ್ನರಾಶಿಯ ಪಸರಂಗಳಿನವಳಿ ಬೀದಿಗಳ ಪಲವುಂ ರಂಜಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಪಂಚತಂ. ೧೪-೧೦); ಸೋಂಬನಂಗಡಿಯಂತೆ ಪಸರಮಿಲ್ಲದೆ (ಧರ್ಮಾ. ೨-೧೫೫); ಮೊಸರು ಇಲ್ಲದ ಉಟಿ ಪಸರವಿಲ್ಲದ ಹರದ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೦೧೬). ೫. ತೋರ್ಕೆ; ಪ್ರಕಾಶ: ಸಚರಾಚರಂಗಳು ಪಸರಕ್ಕೆ ಬಾರದಂದು . . . ಅನು ನೀನು ಇಲ್ಲದಂದು ಅಂದೇನೊ ಇಂದೇನೊ (ಅದಮ. ೧-೧). ೬. ಸಂಭಾವನೆ; ಉಡುಗೊರೆ; ಕಾಣಿಕೆ: “ಉಪಹಾರಮನಲ್ ಪಸರಂ” (ಭಾರ. ೨೨). ೭. ಸುಲಭ ವಾದುದು; ಹಗುರವಾದುದು: ಏಂ ಪಸರಮೇ ಕರ್ಮಸುಹೃ ದ್ವಂಜನಂ (ಪರ್ವ. ೧೦-೪೧). ೮. ಸಲಿಗೆ; ಸದರ: “ಪಸರಂ ಗೊಡು” ಪರಾ. ೯. ಅವಕಾಶ; ಆಸ್ವದ: “ಪಸರಂಬಡೆ” ಪರಾ. ೧೦. ಆಶ್ರಯ; ನೆಲೆ: ಗಾಂಗೇಯನ ನುಡಿಯೊಳವಸರಮಂ ಪಸರಮಂ ಪಡೆಯದೆ (ಪಂಚಭಾ. ೧-೬೫ ವ); “ಪಸರಮಂ = ಸಲಿಗೆ ಯನ್ನು” (ಪಂಚದೀ. ೨೮). ಹೆಸರ: ೧. ಹಸರದ ಹಸರದ ಭಕ್ತಿಯ ಪಸರಿಸಿ 'ನಾವು ಗುರುವೆಂಬಿರಿ (ಚನ್ನ. ಕ. ೫೨೪-೧೧೩೨); ಕಣ್ಣೆ ಸೆದನು ಬಿತ್ತದಡಿಯ ಹಸರದೊಳಗೆ ಜೊಕ್ಕು ಹೊಡಕರಿಸುವ ಸಿಂಗಿಸುವಿನಂತಾ ವೀರರಾಮ (ಕುರಾಸಾಂ. ೪೩-೬೯); ಅನುಮಂದರಸ್ಥಾಯಾಪಂಜಮದಿಂದ ತಾರಸ್ಥಾಯಾಪಂಜಮದ ತನಕ ಅದರ ಹಸರವಿತ್ತು (ಸಂಗೀತ. ೪೫). ೨. ಅ ಮಾದ್ರೀತನಂದಿನ ಹಸರವನು ಹರಗಿದವನರ್ಜುನನಗತಾಸ್ತದಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೨-೪೯); ಗಿಡಗಿಡದ ಬುಡದಲ್ಲೆ ತರಗಿಲೆಯ ಹಸರ (ಕುಪ್ಯಾ. ೪೧-೧೯). ೩. ಅ ಊರ ಹಸರದ ಸಂಕನಂ ಆಚನ್ಯಾಕ್ರವಾಗಿ ನಡೆವನ್ನಾಗಿ . . . ಬಿಟ್ಟು ಧರ್ಮ (ಮೃ. ೧೯೨೮, ೫೬-೨; 1380); ಹೇಮನೇದಿಯ ವಿವಿಧ ರತ್ನಾಳಯ ಹಸರದಲಿ ಅ ಮಹಾಪುರವೆನಿದುದು (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೮-೧೧); ಕಾಲಗತಿ ಬದಲಿಸಿದಂತೆ . . . ಹಸರದ ಇನ್ನಿತರ ಒಡವೆಗಳ ಮೇಲೂ ಅವನಿಗೆ ಮೋಹ ಬೆಳೆಯಿತು (ಕುಡಿಕೂ. ೩೦). ೧೦. ಅದನೇನೆಂದವಂ ಹೇಸಿಕೆಯ ಹ[ಪಾಂ.ಪ]ಸರಮಂ (ಪಿಂಡೋರ. ಕ. ೫೦೫-೯); ಮೈತಿಕದ ಹರವರಿ ಹುಸಿಯದ [ಪಾಂ.ಪ]ಸರ ಕೃತಕದ ಕೇಂ . . . ಎಂದಿನಿಪ ಸೂಳೆಗೀಡಿಯ ಹೊಕ್ಕನಾದಯ್ಯನು (ಸೋಮಚ. ೨-೧೮). [ಪ್ರಾ. ಪಸರ./ಸಂ. ಪ್ರಸರ]

ಪೆಸರಂಗಿಯ (ಕ್ರಿ). ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸು; ಹರಡು: ರಸ ಭಾವಾಭಿಯಂಗಳಂ ಭುಜಲತಾಭೂಷಾಪನೇತ್ರೋತ್ಪಲಪ್ರಸರಂಗಳ ಪೆಸರಂಗಿಯುಪ್ಪಿರೆ (ಅದಿ. ೬-೧೨೩); ಗಂಧೇಭವರ್ಗಂ ಪಸರಂ

ಗಿಯೊ ನೊ ಶಂಭು (ಪಂಚಭಾ. ೪-೪೯). [ಪಸರ + ಕೆಯ್ಯ]

ಪೆಸರಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಸಲಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡು; ಸದರವನ್ನು ನೀಡು: ಇವಂದಿಗ್ ಪೆಸರಂಗೊಟ್ಟಿನಪ್ಪೆಡೆ ಮುನ್ನಿನಂತುಕಿ ಕಿಡವರ್ (ಪದ್ಯಾ. ೩-೧೫); ಬಾಬ್ಬನ್ನಮಿಂದ್ರಿಯಾಳಿಗೆ ಪೆಸರಂಗೊಟ್ಟುಂ ಮೆಯ್ಯಿಟ್ಟದವೊಲುಟ್ಟುಂ ದಂ ಒದ್ದೆಗಿಯು ಸುಮಿಸುಂ ಪಡೆಯಾ (ಶಾಂತಿ. ೮-೧೩೪); ಅನಿವಂದಿಸಾಧರಿಸಿ ಪೆಸರಂಗೊಟ್ಟಿನಪ್ಪಡೆನಗೆ ಸುಸರ ಮಾಗಿ ಬೆಸಕೆಯ್ಯಲಜಾಯರ್ (ಸುಕುಮಾ. ೨-೫೨ ಪ). [ಪಸರ + ಕೊಡು]

ಪೆಸರಂಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). = ಪಸರಂಬಡೆ ೧: ಬಿಸುಸುಯ್ಯಂ ನಸುಗಂದಿ ಬಾದಿದಧರಂ ಕಣ್ಣೇರ ಬಾನಳ್ಳಂ ಬಸಿವಾಸ್ಯಂ ತಳಯ್ಯ ಪಣ್ಣೆ ಪಸರಂ ಗೊಂದಿರ್ ಗಂಡಕ್ಕಂ . . . ಪಿಸುಕಾದಿತ್ತಸಮಾಸ್ತನಪ್ಪಹಿತಿಯಂ ತತ್ಕಾಮಿನೀರೂಪಕಂ (ಲೀಲಾ. ೪-೧೪೩). [ಪಸರ + ಕೊಳ್]

ಪೆಸರಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹರವಾಗು: ಪಲ್ಲವಪ್ರಸರದೊಳೆಯ್ಯ ಕಣ್ಣೆ ಪಸರಂಬಡೆದೊಪ್ಪುವ ಕೆಂಪು (ಅದಿ. ೧-೬೬); ಪಥಿಕನದ ಕಣ್ಣಂ ಮನಕ್ಕಂ ಪಸರಂಬಡೆದು ನೆಜಿ ಸೊಗ ಯಿಸುವ ಸರಸಸರಿಸೇರುಹಾರಂಗಳೊಳ್ (ಶಾಂತಿ. ೧-೫೬ ವ); ಪುಟ್ಟಿಸಿದ ಪುಸಿವಡೆಯಂ ಕಡು ಮೊದಿರೆ ಪಸರಂಬಡೆದಾಣೆ ಕುಂದುರೆ ತೇರಾಳ್ಳಳುಮಂ (ಕಬ್ಬಾ. ೨೪೯). ೨. ಸಲಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಸದರವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅನಂದಿಪಸರಂಬಡೆದು ತಂತಮ್ಮ ಕಲಿತ ರೂಪ ಶೌರ್ಯ ನಿಭವಂಗಳಂ ವಾಚಾಲರಾಗಿ ಬಣ್ಣ ಸುತ್ತಮಿರೆ (ಕಾಡಂ. ೨೬೨); ಸೂರ್ಯಮಿತ್ರನಾತನ ಪಸರಂಬಡೆದು . . . ಪೊಗಟ್ಟು (ಸುಕುಮಾ. ೩-೬ ವ). ೩. ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆ; ಅನುಕೂಲತೆ ಯನ್ನು ಹೊಂದು: ಮಯ್ಯನಾಗಳಾಜುಸಲೆಂದು ಪಟ್ಟರ್ ಗರ್ಭೇಶ್ವರಿ ಯಲ್ಲಿಗೆ ದೂತನಟ್ಟಿ ಪಸರಂಬಡೆಯದೆ (ಶಾಂತಿ. ೮-೪೩ ವ).

[ಪಸರ + ಪಡೆ]

ಪೆಸರಂಬೆಜು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹರಡಿ ಕೊಳ್ಳು; ವ್ಯಾಪಿಸು: ಪಸರಂಬೆತ್ತಲುಂ ಬೇವ್ವೊಂದು ಬೆಳೆದು ಶಾಮಾನುಶಾಮಾಳಿ ನೀಳ್ಗೆನ್ನೆನೆಗೆ ತಳುಕೊಪ್ಪೆ (ಎ. ೪. ೪, ಬೇಲೂರು. ೧೬-೨೩; 1136); ಮಂಗಳೋತ್ಸಾಸಗಾನಂ ಪಸರಂಬೆತ್ತಮುಣ್ಣು ತ್ತಿರೆ ಪಂಜಯಮಂ ಮಾಡಿದಂ (ನೇಮಿ. ೮-೬೫). ೨. ಅತಿಶಯ ವಾಗು; ಹೆಚ್ಚಾಗು: ಸೋಗಿಯಂ ನೂಲ ತೊಂಗಲೆನೆಯಂ ಕಣ್ ಕೆನ್ನೆಯಂ ಭ್ರೂಲತಿಕೆಗಳರಮಂ ಸಂಚಿತ್ತಾರಹಾರಂ ಪಸರಂಬೆತ್ತ ಮೋರಂತಲೆಯ ಭರತನ ನೋಡಲ್ಪೆತಂದತೊರ್ವಳ್ (ಅದಿ. ೧೧-೧೬); ಪಾಂಡುಮಹಿಪಂ ತಣ್ಣಾತಕಮೋತ್ಸವಂ ಪಸರಂಬೆತ್ತಿರೆ ಮಾಡಿ (ನೇಮಿ. ೩-೫೬); ಪಸರಂಬೆತ್ತಿ ಪಾಣಿ ಪಲ್ಲವಚರೀಂದ್ರಂಗಳ್ಳುಂ ಪೊಂಗಳಂ ಮೊನೆಯಧರನೀಯನೆ (ವೃಷ. ೮-೩೫). [ಪಸರ + ಬೆಜು]

ಪೆಸರಣಿ, ಹೆಸರಣಿ (ನಾ). ಹರಡುವಿಕೆ; ವ್ಯಾಪಿಸುವಿಕೆ: ಜೀವಪ್ರಸರ ವಿದ್ವದು ದುಃಖಸೌಖ್ಯದ ತಾರತಮಯಲಿ ಉಸುರ ಪಸರಣಿವಿಲ್ಲದನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮದ ಭೀತಿಯ ಬೇಗೆ ಮಿಗೆ ಡಾಹಿಸುವುದೈ (ಕುಪ್ಯಾ. ೧೪-೧೨೮). **ಹೆಸರಣಿ**: ನಿಪ್ರಸರವೆಸುಗಿಯ ನಿಶಿತ ಬಾಣಾವಳಿಯ ಬೆಂಬಳಿಯ ವಿಹಲದೋಷದ ಬೆಳಗುಗಳ ಹೊಂಬೆಸನ ಹಿಳುಕಿನ ನುಲಿ ಗಣಿಗಳ ಹಸರಣಿಯ ಹಮ್ಮುಗಿಯಲಿಮಿಗಿಲಾಯ್ತು ರಣರಥ (ಶೀರಂ. ೬-೪೪-೨೬). [ಪ್ರಾ. ಪಸರಣ./ಸಂ. ಪ್ರಸರಣ]

ಪೆಸರಾಯ (ನಾ). ಅಂಗಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ: ರಾನುಗಿಯ ಪಸಿಗೆ ಪೆಸರಾಯವನು ಯಾ ಮರಿಯಾದೆಯಲು ಧರ್ಮಗಾರಿಯವನು ನಡೆಸರು (ಎ. ೫. ೫೬, ಹೊಕ್ಕಲ್ಕ. ೩೫-೧೬; 1403 ?). [ಪಸರ + ಅಯ್ಯ]

ಪೆಸರಾಯಿ (ನಾ). = ಪೆಸರಾಯ : (ಮೈಗಡಿ. IV, ೭೪೨).

[< ಪೆಸರಾಯ]

ಪೆಸರಿಕೆ, ಹಸರಿಕೆ (ನಾ). ೧. = ಪೆಸರಣ : ಪರಮಕದ ಪೆಸರಿಕೆಯ ಕುಸುಮೋತ್ಪತ್ತಿ ಸಸುಮಿಡಿಗಾಯ . . . ಭೂಜದಿನೆಸೆದುಮಾಡುನ (ತೋರಣ. ೧-೯-೧೨). ೨. ಸಮಾಚಾರ ; ಸುದ್ದಿ ; ವಾರ್ತೆ : 5 ಲೋಪಿಸದೆ ಸೂಚಿಸಲು ವೇಳ್ತಿನೆ ತಾಪದಿ ಮಗುಳ್ಳಿಗೈತಂದಿ ಪೆಸರಿಕೆಯ ನರುಹೆ ಮುನಿ ಮರುಗುತ್ತ ತಿಳಿದೆದ (ಕಾವೇನು. ೩೨-೧೪). ಹಸರಿಕೆ : ೧. ಕಲ್ಯಾಣವಿಭವದಿನೆಸೆದುಮಾ ಮಣಮಯವಿವಾಹದ ವೆಸತಿ ಮುಕ್ತಿನ ಜ ಕದಲಿ ವಿಮಲಾಂಕುರಾರಾಪಣದ ಹಸರಿಕೆಯಲಿ (ತೋರಣ. ೧-೧೬-೩೬); ಕೋರಗಿದಾನನೋಸರ್ವ ನಯನೋದಕದ ಸುಯಲಿನ ಹಸರಿಕೆಯಲೈತಂದ 10 ರುಳು ದಶಾಸ್ಕನರಮನೆಗೆ (ತೋರಣ. ೬-೧೨-೧).

[ಪೆಸರ+ಇಕೆ]

ಪೆಸರಿಗ, ಹಸರಿಗ (ನಾ). ೧. ಹೆರಡುವವನು ; ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವವನು : ಪೊಕ್ಕಂ ಕಿಸುರಳುಂ ಪಿಸುಣ ಪೆಸರಿಗಂ ನೈ ಪೆಸರಿಯಂ (ಪಂಜರಾ. ೩-೧೯). ೨. ಅಂಗಡಿಕಾರ : ಪೆಸರಿಗನ ನೋಟಂನಿಂದ 15 ಮಾರುತನು ರಾಯನ ನಗರದಲಿ ತಾ ಸಂಚರಿಸುತಿದನೆಂದು (ಕುಮಲ. ೬). ಹಸರಿಗ : ೩. ಪ್ರದರ್ಶನಕಾರ : ಬಸವನಾದೊಡೆಯಂದ್ರಜಾಲದ ಹಸರಿಗ ಮರುಳಾದನಾತನ ಗಣನೆ ಸಮಗೀತೆನುತಲಿದ್ದುದು ಜಂಗಮ ಸ್ತೋಮ (ಪ್ರಭುಲೀ. ೨೩-೯). [ಪೆಸರ+ಇಗ]

ಪೆಸರಿಸು, ಹಸರಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ವಿಸ್ತಾರವಾಗು ; ವ್ಯಾಪಿಸು ; ಹೆರಡಿಕೊಳ್ಳು : [ಸುರಪತಿ]ಯ ಕಾಲ್ಪಿಡವಂದಮುಖಿಸಿದವು ಪೆಸರಿಸಿನ ಕಿರಣಂಗಳ (ಪಂಜರಾ. ೧೨-೧೦೮); ಕಣ್ಣಳ ರುಚಿ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪೆಸರಿಸಿರಿ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೧೮); ಮಿಂಚಿನ ಕುಡಿವಳಿಗೆ ದೆಸೆದೆಸೆಗೆ ಪೆಸರಿಸುತಡಸಿ ಬಂದುದು ಜಾಪವಾ ರಭೂಭೂಪದ್ಧೆಗೆ (ತೋರಣ. ೩-೬-೫೦). ೨. ಹೆರಡು ; ಹಬ್ಬಿಸು ; ವ್ಯಾಪಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು : ತನ್ನ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಯಶಮಂ ಪೆಸರಿಸಿ ತಾಯ್ತಂದೆಗೆ ಸಂತೋಸಂ ಮಾಡಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೭೪-೨೦). ೩. ಅಧಿಕವಾಗು ; ಹೆಚ್ಚಾಗು : ಸಿರಿ ಕುಳ್ಳಿ ಸಂತಸಂ ಪೆಸರಿಸಿ (ಅರ್ಧನೀ. ೧-೩೦); ಅರಮನೆಯೊಳಗೆ ಪೆಸರಿಸಿ ತತುಳೋಕದ ಜಲಧಿ (ಕುಮಾರ. ೭-೮); ಅತನ ಕರುಣವನ್ನಲಿ ಪೆಸರಿಸಿದೊಡದು ಲೇಸು (ನಳ. ೩-೪೨). ೪. ಅಧಿಕಗೊಳಿಸು ; ಹೆಚ್ಚುಮಾಡು : ಒಸಿದೊಲುನೆ ಪೆಸರಿಸಿ ಕುಡಲಿದೊಂ ಜನೇಶನಂತೇಕೆ ಕಲಾದು ಪೋದನೋ ಪೇಟಾಂ (ಕವಿ. ೨-೩೬). ೫. ಬಿಚ್ಚಿ ಹೆರಡು ; ಹೆರಡು : ವಿಷಯವೆಂಬ ಹಸರನೆನ್ನ ಮುಂದೆ ತಂದು ಪೆಸರಿಸಿದೆಯಯ್ಯಾ (೭ನನ. ೫೧); ಪರದಂ ಮಾಡುವ ಬಂಡಮಂ ಪೆಸರಿಸದೊಡಂ ಭವಂ ಕರ್ಮಪಾಂ ಕೆಡಿಸುವ ಮಹಾವ್ರತಮಂ ತನ್ನೊಕ್ಕನ 35 ರಿಸದೊಡಂ ಆತಂಗೆ ಪಣಮಾಗದು ಈತಂಗೆ ಗುಣಮಾಗದು (ಜೀವನಂ. ೮೧-೬); ನಾರ ಸೀರೆಯಂ ಪೆಸರಿಪ ಕಂದಮೂಲಫಲಮಂ ತರೆ ಪೋಪ . . . ಮುನಿಮುಖ್ಯಕುಮಾರಸಮೂಹಮೊಪ್ಪುಗುಂ (೧೦೮. ೧-೩೪). ೬. ಅಗಲವಾಗಿಸು ; ಹಿಗ್ಗಲಿಸು : ಸುಟ್ಟು ಕಾಯಿಗಳ ನಡುವೆ ಸೀಕಿ ಪೆಸರಿಸಿಯುಪ್ಪನಿಟ್ಟು (ಸೂಪಣ. ೪-೨೪). ೭. ಕೈಗೊಳ್ಳು ; ಆಚರಿಸು ; ಪಾಲಿಸು : ಜೀವಗಳ್ಳರ ದೇವ ಪೆಸರಿಸಿದನು ಪಲಾಯನದ (ಕುಮಾರ. ೪-೮). ೮. ಉಂಟಾಗು : ನನಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತಾರವ ಪೆಸರಿಸಿ (ಸುಕುಮಾರ. ೧೦-೫). ಹಸರಿಸು : ೧. ಸ್ವಪ್ನಿಯಲ್ಲದ ತುಂಬಿ ಹಸರಿಸುವ ನಿಸ್ಸೀಮ ಸದ್ಭಾವ (ಮಲೆವೇ. ೫೨-೫); ಉಸಿರು ಹಸರಿಸಲಿ ಕಮ್ಮಲರ ನೀಳಸತನಿ ! (ನಲ್ಕೆ. ೫೯-೪). ೨. ಬಲೆಯ ಹಸರಿಸುವ 45 ಸೊಪ್ಪುಳವನಾಲಿಸುವ . . . ಪುಳಿಂದರು ಕಂಡರಂದೊಂದು ಸೊಕ್ಕಿದಳುಲನ

(ಹಜಾರ. ೩-೨); ಮಣ್ಣಿನಾನೆಯ ನಿಲಿಸಿ ಹಗ್ಗವ ಹಗ್ಗ ಹಸರಿಸಿ ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಕರಿ ಹೆಣ್ಣಿನಪ್ಪುವೆಂದು ಬಂದಾ ಕುಳಿಯ ದೀಳ್ತಂತೆ (ನಿಭಾ. ೧೧-೧೪-೨೧); ನಗೆಮೊಗದ ಬೆಳಗಿನ ಬೆಳಸ ಜೊನ್ನವ ಹಸರಿ ಸುತ . . . ಅಮರಿಯರು ಸೊಗಯಪರು (ಸಾಕ್ಷಿ. ೩೨-೧೬). ೩. ತಲೆದಡವಿ . . . ನುದಿಯ ಹದ್ದಿ ಹಸರಿಸಿ ದಳವೇಟುವ (ತಂಕಳಂ. ೭೧). ೪. ಉತ್ಪರ್ವವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಉತ್ತೇಜಿತವಾಗು : ಪೆಸವೋಡುವಿನಂ ಹರಣಂ ಹಸರಿಸುವಿನವೊಂದಂತೆ ಬೆಳ್ಳಂಗಳುಂ ಬಿಸಿಲುಮನೇನೆಸೆದುಮಾ ಪೊ ಪೊಸನೆಯ್ಲಿಲ ಪೂವುಮಲದ್ ಕಾವರೆ ವೂವುಂ (ಲೀಲಾವ. ೫-೨೬). ೧೦. ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು ; ಮೈದೋರು : ಸುರನಂದನದ ಹೊಂಗೇದಗೆಯ ತುಣುಬಿನಲಿಬಿಕ್ಕಿ ಹೊದಂದೆಗಳ ಹಾರಾವಳಿ ಸಹಿತ ಹಸರಿಸಿದನಸುರೇಂದ್ರ (ತೋರಣ. ೬-೨೦-೧೫).

[ಪೆಸರು(< ಪೆಸರ್)+ಇಸು]

ಪೆಸರು 'ಪೆಸರ್' ನೋ.

ಪೆಸರೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಸಾಮಾನ್ಯ ; ನಾಡಾಡಿ : ಕಂಟಲಗೆ ಪೆಸರೆಯ ದೊರೆಗಳು ಪಾಸೆಯ (ಕುರಾಸಾಂ. ೫-೫೦); ಅದಿಯಳುಪುವ ಪೆಸರೆಯ ರಾಯರ ಗಂಡ ಕೂಡಿ ಕುಡಕವನೆಣಿಸುವ ನಾಡಪಿಯರ ಗಂಡ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೨-೨೨). [< ಪೆಸರ್]

ಪೆಸಲು (ನಾ). ೧. ಭಾಗಿಸುವುದು ; ಭಾಗಾಕಾರ : ಮತ್ತರು ಪೆಸಲಾಗಿರೆ ವಂಭತುಂ ಶತಕಂಭವನಿಪುದಳತೆಯೊಳ್ಳಂ ದಿತ್ತರಿದೊಡಿಸಿ ಕೊಳು (ಭಾಸ್ಕರ. ೨೮-೧). ೨. ಭಾಗವಾಗುವುದು ; ಭಾಗ ಗೊಳ್ಳುವುದು : ಪೆಸು, ಪೆಸಲು, ಭಾಗಂಗೊಳು . . . ಇಂಪಿಪುಂ ಭಾಗಂಗೊಂಬುದಕ್ಕೆ ಪೆಸರು (ವ್ಯಾಕರ. ೧೨-೧೩). ೩. ಭಾಗ ; ಪಾಲು : ಬಾಚಿಬಿಟ್ಟೋಡೆಯಂ ತೆಂಕಲು ಅಳ್ಳನ ಪೆಸಲು ಸರ್ವ್ ಬಾಧಾಪರಿಹಾರವಾಗಿ ದಿಟ್ಟಿ ಕೋಂಬಿ (ಹೈಲಸ. V, ೮-೩೬; 1088).

[ಪಸು+ಆಲ(< ಅರ್), ತದಿ. ಪಯಲ]

ಪೆಸಲುಪೋಗು (ಕ್ರಿ). ಭಾಗವಾಗು : ನಾನಾಪರಮಾಣುಗಳನಪೇಕ್ಷಿಸಿ ವ್ಯಾಪಕಮಪ್ಪು ದು ಪೆಸಲುಪೋಗದು (ಪಸಾರ. ೮೦).

[ಪೆಸಲು+ಪೋಗು(< ಪೋ)]

ಪೆಸಲೆ, ಹಸಲೆ (ನಾ). ೧. ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲು ; ಹೆಸುರು ಹುಲ್ಲು : ಪಚ್ಚೆಯ ಪೆಸಲೆಯ ಪೆಸರನಸಕಲಾದು ನಿಬಿಡ್ ನೆಲವಡಲಿಯ ಜಾಗಂ ಗಳುಂ (ಅದಿ. ೮-೧೫ ವ); ಅಜಾನ ಹೇಳುವೆಲ್ಲರು ಮಜಮಯ್ಲಿ ದಿದ್ದು ಮೂಜಲೆ ಹಿಡಿದರಲ್ಲಾ ಅದು ಬಾಯಿಗೆ ಪೆಸಲೆ ಕೈಗೆ ಕಳಂಕು (ಮೋಳಮಾ. ೧೬೯-೩೩೦); ಪಸುಗಪ್ಪಿಂ ಸುತ್ತಲುಂ ಕಲ್ಪಲಿಪ ಪೆಸಲೆ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೩೬); ಪೊಸಸುಸಿಲೊಳ್ ಸಸಿದ್ವಿ ನಿಮಿಸುವಿನ ಪೆಸಲೆ ಯೆಸೆದುದು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೩-೧೭). ೨. ಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದ ನೆಲ ; ಹುಲ್ಲುಗಾವಲು : ಮುಂದಾ ಬಸವಂ ಪೆಸಲೆಯಂ ಪುಗುವಂತೆ ಜಗುನೆಯಂ ಪೊಕ್ಕು ಪಾಯ್ತು ಪೋಗಿ (ಅರ್ಧನೀ. ೩-೪೩ ವ); ಪೆಸಲೆಗೆ ಬಂದ ಪುಲ್ಲೆಯನರಳಿ ಸೆಯೊಳ್ ಕಿಟುವೇಡರರ್ಪಾರಾಡಿಸಿ (ರಾಜೇ. ೫-೧೦೬); ಪೆಸಲೆಯೆಡೆಗೈತಂದ ಪೆಸಪುಲ್ಲೆಯಕ್ಕಿಳ ಪೊಸಬೇಟವಂ ಕಂಡು (ವೆಂಕಾ. ೩-೬-೫೫); ಪುರಿಯೊಡಲ ಪೊತ್ತವರ್ ಪೆಸಲೆಯೊಳ್ ಕುಕ್ಕಿದರ್ (ಕಾಲಾರ. ೧೦೨-೨೦೬). ಹಸಲೆ : ೧. ಕಲುಪಾಳಿ ಯೆಲೆಗೊಯ್ತು ಬೆಳೆದ ಹಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ಜಲವಾಗಿರಿಸಿ ಮುಟ್ಟಿದ ನೊಂದಟಾಂ (ಕಣ್ಣರ. ದೇ. ೧೩೫-೧೬); ಹಸುರು ಹಸಲೆಯ ಮೇದು ಮೋದಗೊಂಡ ಬಗೆರೆ (ಭಾರಂಗ. ೩೧-೨೨). ೨. ನಳಲ ಹಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ನಲಿನಲಿದು ತಪ್ಪುಗಾಲಿಕ್ಕಿ ಕ್ರಿಭಂಗಿಯಿಂದಂ ನಿಂದು (ಅನಾರ. ದೇ. ೧೮೧-೧೨); ಹಸಲೆಗೊಳೊಸೆದು ಮಯ್ಯಳಕಣುಗಳ 45

(ಕುಸುಮಾ. ೧೪-೨೯ ಪ); ಚನ್ನಸೆವೆ ಮೂವರದ ತನ್ನ ಕಲ ಹೊಸ ಹಸಲೆಯೊಳು ವೇಣುವಿರಚವಹ ಉನ್ನತವನಪ ಮೃದುತರಾಸನವನಪ್ಪು (ಸಿದ್ಧೇಶ್ವ. ೨೧-೬೬); ಹೊಸದಾಗಿ ಮೊಳೆತಿದ್ದ ಹಸುರು ಹಸಲೆಯ ಮೇಲೆ ಮಕ್ಕಳೂ ನಾಯಿಗಳೂ ನೆಗೆಯುತ್ತ ಅಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದವು (ಪುನರು. ೧೪೨).

ಪಸಲೆಗವಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಸುರು ಮುಸುಕು; ಹಸುರಾಗು : 5
ಬಿಸಿಲ್ಲ ಪಸಲೆಗವಿದು ಪಸುರ್ವಳಗಿಂದೆನ ಪ ಬಾಲಕದಳವನದೊಳ್
. . . ಹಿಮಗೃಹಮನವನಿಪಾಲಂ ಕೆಂದಂ (ಕಾದಂಬ. ೨೦೯); ಮರಕತ ರತ್ನಾಂಗದ ರತ್ನಿರಾಚಿಯಂ ಪಸಲೆಗವಿದ ಭುಜಶಿಖರದೊಳಾ ಭರಣೇಶಂ ಶಾಂಗುಪುದಶ್ಚಯಂ ಲತಾಂಗಿಯರ ಚಕಿತಹಂಕೇಕ್ಷಣಮಂ (ಮಲ್ಲಪ. ೯-೨೫). ೨. ಹುಲ್ಲು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳು; ಕೆಸಣಂ ಕುಟಿಯಂ 10
ನಾನಲಿಸಿದಾಗೆ ಕೊಂಕಿ ಪೋದ ಬಟ್ಟೆಗಳೆಲ್ಲಂ ಪಸಲೆಗವಿದು ಸೈಕರಿ (ಲೀಲಾವ. ೫-೪೧). [ಪಸಲೆ + ಕವಿ]

ಪಸವ್ವ (ನಾ). ಕಾಮಾತುರನಾದವನು; ಕಾಮುಕ: ಪರಲಲನೆಗಳಿ ಬಿಡೆ ಬಪ್ಪರಸುತ್ತಂ ಬಂದ ಪಸವ್ವ [ಪಾಕಾಂ. ಪ]ನಂ ಪಾಂಬನಶ್ಚಯ್ಯಾಗಿ ಕಾದುತಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೪-೨೦); ಅಶೇಷಭಾಸುರಕಳಾಸಮಗ್ರಿಯನವಳಂ 15
ಪಸವಂ [ವಂ] ನಿಶಾಟಿನೂರ್ವಂ ಶಿಕಿಕೆಯಂ ರಾಡು ಪಿಡಿದ ತೆದಿಂದ ಪಿಡಿದಂ (ಪರ್ವಮಾ. ೧೩-೨೪). [ಪಸವ್ವ + -೨೭]

ಪಸವ್ವ 'ಪಸ' ನೋ.

ಪಸವಡು (ಕ್ರಿ). ೧. ಅತ್ಯಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು, -ಪಡೆ ಪೂತ ಸುರಿಯು ಮುಗುಳಂ ಪಸವಟ್ಟಂತೊರ್ವಳ್ ತನಗೆ ಸಂಗಿಂ 20
ಲಂಬಣಕ್ಕಮಟ್ಟಿಯ ಕೊಯ್ದುಳ್ (ಅದಿಪ. ೧೧-೯೯); ಸೂಬ್ಬಾ ಬೋಳ್ ಪಸವಟ್ಟಂದೊಳೆ ಮುಸುಣು ಮುತ್ತಿದುವಳೆಗಲ್ (ಪಂಜಮಾ. ೭-೧೪೧). ೨. ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕೊಡು; ಹಸಿದಿರು: ಪುಲಿ ಪಿರಿದಂ ಪಸವಟ್ಟುಂ ಮೆಲಲೇಂ ಬಗೆವು . . . ಪುಲ್ಲಂ (ನೀತಿಮಂ. ೧, ೧೧೭). 25
[ಪಸವ್ವ + ಪಡು]

ಪಸವಳಿ (ಕ್ರಿ). ಇಚ್ಛೆಯು ನಾಶವಾಗು; ಬಯಕೆಯು ಅಳಿ: ಪಸವಳಿದ ಬಗೆ ಬಿಕ್ಕು ದಪ್ಪ ಕೀಳ್ಳಲಿಕೆ (ಕಾಲೂರ. ೩೩-೩೪). 30
[ಪಸವ್ವ + ಅಳಿ (< ಅಟಾ)]

ಪಸವಾತು (ನಾ). ಸವಿಮಾತು; ಸರಸವಚನ: ಪಸಿದೆಯೇಬಿಲೆ ಕಂದ ಪಗಲಿಲಾತಂದುದೆಂದುವಿರ್ವ ನಾತೆಯೊಳುರವಣಿ ಬಿಸುಬಿಸುನುಡಿ 30
ಗಳಂ ಪೊಡಗಿಯಿ ಸುನ್ನ ಪಸವಾತನೊಸಿದಾರಿಪುದು (ಚಳವಿ. ೬-೧೫೬ ಸಾಂಕತ್ಯ). [ಪಸವ್ವ + ಮಾತು]

ಪಸವು 'ಪಸ' ನೋ.

ಪಸಬ್ಬ (ನಾ). (?): ಎಸಬ್ಬ, ತಮಬ್ಬ, ಪಸಬ್ಬ, ತುಬಲ್ (ಶಬ್ದಾನು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಪಸಾದ, ಪರಸಾದ, ಪಸದ, ಹಸದ, ಹಸಾದ, ಹಾಸಾದ (ನಾ). ೧. ಅನುಗ್ರಹ; ದಯೆ: "ಪಸಾದ-ಪ್ರಸಾದ = ಅನುಗ್ರಹ, ಉಡು 40
ಗೊರೆ" (ತದ್ವ. ೨೫); ಭರಾತಳಮಂ ನಿನಗಿತ್ತು ನಿನ್ನ ಕೊಟ್ಟಿದನೆ ಪಸಾದಮೆಂದು ಪೊಡೆನಟ್ಟು (ಪಂಜಮಾ. ೧೩-೬); ಜನಪತಿ ಸಾಜದಿಂದಮೆ ಪಸಾದಮನಾದಮೆ ಮಾಡುತಿದನಾ ವನಿತೆಯ ಮೇಲೆ (ಕಾದಂಬ. ೨೭೯); ವಿದೂಷಕನರಸನ ಮಂಜುತಲೋಚನಾಂಕು ಮನದನುಮತಿಯಂ ಮುಂದಿಡೆ ಭೋಂಕನೆ ಕೈಗುಡುಮಂದೊಳೆ ಪಸಾದಮೆನುತೆ ಪೊಡೆನಡು ತೆಬ್ಬಂ (ಅನಂಪ. ೬-೪೯). 'ಪಸಾಯ' ಪರಾ. ಪರಸಾದ: 45
೨. ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಹೂವು, ನೈವೇದ್ಯ ಮುಂತಾದುವು: ಗುರುಸರೇಣು ಪರಸಾದ ಕೊಳ್ಳಲು ಹಿಂಕಿಯರು ಬರಬೇಕು (ಸಿದ್ಧಪ. ೨-೬೬); ದೇವರ ಮುಂದಿನ ಪರಸಾದ ನಾ ಆದ . . . ನಮ ಜೀವ

ಹೋದಾವ ಕೈಲಾಸಕ (ಮಲ್ಲಗ. ೨೬); ತಗದು ಇದಿರಿ ಸುಭಗಕ್ಕಾ ಪರಸಾದಾನ (ಗಂಗಾಸಾ. ೯೬). **ಪಸದ:** ೧. ಬೆಸನಂ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮಾಂಕಂ ಬೆಸನೆ ಪಸದಮೆನ್ನಾನ್ತು ಕೊಡು (ಸಾಹಿ. 1X-1, ೧೭೨-೨೬; 1106). **ಹಸದ:** ೧. ಅಸುರರಾವುದನೆಂದದಕೇ ಹಸದಮೆಂಬುದು (ನಿಭಾ. ೪-೬-೧೬). **ಹಸಾದ:** ೧. "ಉಸಿರಲ್ಪಂತಾ ಪ್ರಸಾದಮಕ್ಕು ಹಸಾದಂ" (ಕವಿಕಂ. ೨೬೨); ಎನ್ನಗೆ ದೇವಿ ಹಸಾದಮೆನೇಕೆ ಮಾಡಿದಳು (ಕಾದಂಬ. ೨೬೧). ೨. ದೊರೆತಂದ ಹಸಾದಮೆಂದುಣ್ಣು ಗೊಡಗಿದ (ಮಂಕು. ೬೦೧). ೩. ಹಿರಿಯರ ನುಡಿಗಿ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಮಾತು: ಅಮಾತ್ಯನಿಕರಮುಖ್ಯಂ ಹಸಾದಮಂದಿಂತೆಂದಂ (ಪಂಚಕಂ. ೨೫೪-೧೬); ಹಸಾದಮೆಂದು ಮುನಿಪತಿಗೆ ಪೊಡೆಮಟ್ಟಿಬ್ಬು ನೃಪಶಕ್ತಿ 5
ನಿಜಶಿಬಿರನಿವೇಶಿತನಾಗಿ (ಕುಸುಮಾ. ೧೫-೧೬ ಪ); ಹೋದ ಬಾಣವ ಮರಳಿ ಕೊಡದಿರು ಮಾದು ಕಳೆ ವೈರವನೆನಲ್ವ ಹಸಾದಮೆಂದನು (ಕುಸುಮಾ. ೧೦-೩೫); ಜೀರು ಹಸಾದವನುತ . . . ನಾಲ್ಕೆ ಸೆಯಲಿ ಬಲುಪಾಜ ದಾಯವನುತು ಮಾಡಿದರು (ಕಂಜವಿ. ೧೩-೨೦). **ಹಾಸಾದ:** ೩. ಜೀಯ ಹಾಸಾದೆಂದು ನುಡಿವುತ (ಜನಭಾ. ೩-೬೧); ಜೀಯ ಹಾಸಾದವೆಂದ (ಜನಮು. ೫-೧೬).

[< ಸಂ. ಪ್ರಸಾದ./ಪ್ರಾ. ಪಸಾದ]

ಪಸಾಯ (ನಾ). ೧. ಉಡುಗೊರೆ; ಬಹುಮಾನ; ಮೆಚ್ಚು: "ಪಸಾಯಮುಮೆನುಡುಗೊಣ" (ಕವಿಕಂ. ೧೫೧); ನೋಡಿಯುಂ 20
ನುಡಿದುಮಟ್ಟುತ್ತುಂ ಪಸಾಯಂಗಳಂ ಕೆಲಕೆಲ್ಲಂ ಭರತೇಶನಾರೋಗಿಸಿದಂ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಾರಮಂ (ಅದಿಪ. ೧೧-೨೬); ಅಬ್ಬನೇಶ್ರ ಪಜ್ಜಳ ಪ ಕಟಾಕ್ಷರೋಚಿಯ ಪಸಾಯಮುನಿಪತಿಗೊಯ್ದುಳ್ಳುಯಿಂ (ಕುಸುಮಾ. ೫-೧೧೪); ಕಮಲಾಯತಾಂಬಕಿ ಚಕ್ರಸೇನನ ಕರೆಸಿದಳು . . . ವಸ್ತ್ರಾಭರಣ ಪಸಾಯವಿತ್ತುಳು (ಕುಸುಮಾ. ೬-೯೯). ೨. ಅನುಗ್ರಹ; ದಯೆ; ವರ: ನೀನುಮಾ ದೇವಿಯ ಪಸಾಯದಣಗಿನ ಕೂಸಪ್ಪುದಣಾಂ ನಿನ್ನವಸ್ತ್ರೆಯಂ ಕಂಡು (ಲೀಲಾವ. ೧೦-೨ ಪ). 'ಪಸಾದ' ಪರಾ. [< ಪ್ರಾ. ಪಸಾಯ./ಸಂ. ಪ್ರಸಾದ]

ಪಸಾಯಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ನೀಡು; ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಕೊಡು: ಆ ಪಣಕಾಂಕೆ ದೂಕಿಗೆ ಪಸಾಯಂಗೊಟ್ಟು (ವೃಷವಿ. ೪-೨೫). 30
[ಪಸಾಯ + ಕೊಡು]

ಪಸಾಯಂಬಡೆ (ಕ್ರಿ). ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ಪಡೆ; ಪುರಸ್ಕಾರವನ್ನು ಹೊಂದು: ಪಸಾಯಂಬಡೆವರಸರ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರ ನಿಬರುಮಟ್ಟಿರ್ (ಪಂಜಮಾ. ೪-೧೧). [ಪಸಾಯ + ಪಡೆ]

ಪಸಾಯತ 'ಪಸಾಯ' ನೋ.

ಪಸಾಯದಾನ (ನಾ). ಮೆಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟುದು: ಪಟ್ಟದಾನೆಯ ಬದಗಂ ದಿನದಕೆ ಪಾಡುತ್ತಿರೆ . . . ತಿಳಿದಾರಿಸಿ ಮೃಗಲೋಚನೆ ಮುಟ್ಟಿದ ಮನನುನೆ ತೊಟ್ಟನೆ ಪಸಾಯದಾನಂಗೊಟ್ಟುಳ್ (ಯಶೋಚ. ೨-೨೮). 35
[ಪಸಾಯ + ದಾನ]

ಪಸಾಯನ (ನಾ). (ಒಡನೆ, ವಸ್ತು ಮುಂತಾದ) ಉಡುಗೊರೆ: "ಪಸಾಯನಮೆಂದು ಉಡುಗೊಣ" (ಕವಿಕಂ. ೬೦-೩೨); ಪುಗನ ಕದಪಂ ಕರ್ಚಿ ಪಸಾಯನಮಂ ಕೊಟ್ಟು (ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೨-೯೧); ಮನ್ನದೆಯ ರಸಿಗಳ್ ಪಸಾಯನಮುಟ್ಟು (ಗಿರಿಕ. ೪-೧೦೨ ಪ); ನಿಮ್ಮಡಿವಾರಗಳ ಕಂಡು ದನಂತಪಸಾಯನಮೆನೆಗೆ (ಅಂಜನ. ೧೪-೧೩೨); ಅಂಗದಂ . . . ರಾಯಂಗೆ ಕಾನಿಸಿಕೊಂಡು ಪಸಾಯನಮನೊಟ್ಟು 40
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೪೨-೬). [< ಸಂ. ಪ್ರಸಾದನ]

ಪಸಾಯನಂಗೊಡು (ಕ್ರಿ). - ಪಸಾಯಂಗೊಡು: ಕಮಣಿ . . .

ಸೀಮಂತಕಮಯವೆಂಬುದುಮರಸನವಳ್ಳಿ ಪಸಾಯನಂಗೊಟ್ಟು ಪರಮಾ
ನಂದಮಂ ತಳೆದು (ವಚನ. ೧-೩೯ ವ). [ಪಸಾಯನ+ಕೊಡು.]

ಪಸಾಯನದಾನ (ನಾ). = ಪಸಾಯದಾನ : ಕಾಪಾಡಿದ ನೋಡು
ಆ ದೇವರು . . . ಬ್ರಿಟಿಷರಿಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಪಸಾಯನದಾನ ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ
(ಅಗಸ್ಯ. ೨೪). [ಪಸಾಯನ+ದಾನ]

ಪಸಾಯಿತ 'ಪಸಾಯ್ತು' ನೋ.

ಪಸಾಯಿತಿಕೆ (ನಾ). ಪಸಾಯಿತನ ಕೆಲಸ : ಪಟಪಟದ
ಪಸಾಯಿತಿಕೆಗಳೊಳಗೆ $\times \times \times$ ದೇವ ಸಮನ್ವಲಿದು ಹೇರಣಾಕೆ
ಪಸಾಯಿತನುಡೆವಣವಣಾದಿಂಬಳಕಂಡುವಿದುವೆಂಬಂ ಲಕ್ಷ್ಮಂ (ಎಣ.
XIII, ೩೨೧-೨೦ ; 1126). [ಪಸಾಯಿತ(<ಪಸಾಯ್ತು)+ಇತಿ]

ಪಸಾಯಿತೆ 'ಪಸಾಯ್ತು' ನೋ.

ಪಸಾಯ್ತು, ಪಸಯಿತ, ಪಸಾಯತ, ಪಸಾಯಿತ (ನಾ).

೧. ರಾಜನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಅವನ ಬಳಿಯಿರುವ
ಒಬ್ಬ ಅಧಿಕಾರಿ : ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿಗೆ ಮುನ್ನಮೆ ಪ್ರಧಾನರುಮಂ
ಪಸಾಯ್ತುರುಮನಟ್ಟಲಾಗದು (ಪಂಚತಂ. ೪೨-೯) ; ರಾಯಮುರಾರಿಯ
ಮನದಂನೇಪ್ಪ ಸಚನಂ ನೆಗಲ್ ಪಸಾಯ್ತನ[ನೋ]ಸೆದು (ಕಳ. ೮.
೭೫-೧೨-೩೩ ; 1170) ; ನಾನಾದಿಗಂತದ ಧರಣಪರು ಸಚನರು
ಪಸಾಯ್ತುರು ನೆರೆದುದು (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೩೧) ; ತನ್ನ ಗಿಳಿಗಳ
ಮುಣಗೊಗಲೆಗಳ ಪಸಾಯ್ತರಿಂ ಕೊಡಿ ಭೋಂಕನೆಟ್ಟು ಇದಿವೆಂಬಂ
(ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೭-೧೪). ಪಸಯಿತ : ೧. ಭುವನ್ನೈಕಮಲ್ಲದೇವನ
ಭವನದೊಳಂ ತಾನೆ ಮಾನಸಂ ತಾನೆ ಮಹಾವ್ಯವಸಾಯಿ ತಾನೆ ವಿಜಯ
ಪ್ರವರ್ಧಕಂ ತಾನೆ ಪಸಯಿತಂ ಲಕ್ಷ್ಮನ್ಯಪಂ (ಎಕ. VII, ೩೪೦.
೧೩೬ ; 1068) ; ಕ್ರೈಶೋಕ್ಯಮಲ್ಲವಲ್ಲಭನಾಳಿಸಿದರೊಳಗೆ ಮಿಕ್ಕ
ಪಸಯಿತನಂ ಮಿಕ್ಕಾಳಂ ಮಿಕ್ಕಣ್ಣನ ಬಲ್ಲಾಳಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ
ಪೆಟರನಣುವರುಮೊಳರೇ (ಸುಕುಮಾ. ಪರಿ. ೧-೧೨). ಪಸಾಯಿತ :

೧. ಪಸಾಯತವರಸು ಪರಿತಂದು (ಪಂಚತಂ. ೨೭೦-೭) ; ಗೋಬಾಟ್ಟು
ಪುಯ್ಯಲ್ಪುವ ಪಸಾಯತರಪ್ಪ ಲೆಂಕವರ್ಗಮುಮಂ . . . ಕಂಡು
(ವರ್ಧಮಾ. ೫-೯ ವ). ಅಖಿಳದಳನಾಯಕರ ಕರೆಕರೆದು ಕದನ
ಪಸಾಯತರಿಗಿತ್ತನು ನೃಪತಿ ಕರ್ಪುರದ ವೀಳಿಯವ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೧೪-೯).

ಪಸಾಯಿತ : ೧. ವಿರಹವಿಧುರದ್ವಯನಾಗಿಯುವವಂ . . .
ಪಸಾಯಿತರೊಳಂ ನುಡಿಯದೆ . . . ಹೇಮಕೂಟಮಂ ನೆನೆಯುತ್ತಮಿದರ್
(ಕಾದಂಬ. ೨೭೨) ; ದಾಯಿತರಿಂ ಪಸಮಾತ್ರ ಪಸಾಯಿತರಿಂ ಸುಭಟೆ
ಚೀಟಿಕ ಪ್ರಕಟೆ ಮಹಾನಾಯಕರಿಂ ನಿರುಪಮಾಕೋಭಾಯಿತ
ಮಾಯ್ತೊಲಗಂ (ಕುಸುಮಾ. ೩-೮೪) ; ಬಂದುದಿರಲೋಲಗಕೆ ರಾಯನ
ಮಂದಿ . . . ಸಚನ ಪಸಾಯಿತರು ಸಹಿತ (ಕುವ್ಯಾಕ. ೫-೫) ;
ಕೊತ್ತಳದ ಮೇಲೆ ಅರಮನೆಯ ಮನ್ನೆಯರು, ಪಸಾಯಿತರು,
ದಹಾಯಿತರು . . . ನಿಂತಿದ್ದರು (ರೂಲೇಖ. ೩). ೨. ವಂದಿ ; ಮೂಗಧಃ
ಶಯ್ಯಾಸದನಗಪಾತ್ರಮನೋಯ್ಯನೆ ಪೊಕ್ಕುಲಿದು ನೃಪನ ಸುಖನಿಧಿಯ
ಕಿಯ್ಯಂ ಕೊಲಗಿಸಿತು ಮಿಗೆ ಪಳಮಯ್ಯ ಪಸಾಯಿತರಪೋಲಾ ಪ್ರಭಾತ
ಸಮೀರಂ (ಪುಷ್ಪತ. ೮-೨೦). ೩. ಮೆಚ್ಚುಗೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾದ
ಪ್ರಾಣಿ ; ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರವಾದ ಪ್ರಾಣಿ : ಅಯೆಗೆಗೆ ನೀರುಣ್ಣುರೆ
ಜಾಯಿಲಮರಸನ ಪಸಾಯಿತಂ ಕೋಡೆರಡುಂ ಕೋಡು ಸೆಳೆದಪ್ಪ
ಮಹಿಷನ್ಯಾಯಂ ನಿರೆ ಕೊಂಡುದು (ಮಂಜೋಷ. ೩-೩೩).

[<ಸಂ. ಪ್ರಸಾದಿತ ?./IP 'ಆಯ್ತು' ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯದಿಂದ
ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವ ಶಬ್ದ ರೂಪಗಳ ಸಾವ್ಯುದಿಂದ ಈ ರೂಪ ಬಂದಿರ
ಬಹುದು]

ಪಸಾಯಿತೆ 'ಪಸಾಯ್ತು' ನೋ.

ಪೆಸಿ, ಹಸಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಹಾರವನ್ನು ಬಯಸು ; ಹಸಿವು
ಉಂಟಾಗು : ತಾಯಪ್ಪ ಪೆಣ್ಣುಲಿ ಪಲವುದಿನಸಮಾಹಾರಮಂ ಪೆಜಿದೆ
ಪಸಿಡು ಮಮ್ಮಲ ಮುಣಗುತ್ತಿದರ್ . . . ಪರಿತಪ್ಪದಂ ಕಂಡು
(ವಡ್ತಾರಾ. ೪೪-೧೦) ; ಮೇಲ್ವಾಯ ಕರಂ ಪಸಿದ ಪುರುಳ್
ವಿಟಾಕಿನಿಗಲ್ ಬೇಯುತ್ತಮಿದ್ ಪೆಣನಂ ನಾಯಗಿವಂತುಗಿದು
ತಿಂದುವು (ಕಾವ್ಯಾಸ. ೫೩೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪಸಿದಾಣವೇದಿಹ ಬಡನ
ನಾನುಣಲಿತ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೫-೭೨) ; ಪಸಿದ ರಕ್ಕೆಯಂ
ಕಳೆಗೊಳ್ಳ . . . ಎಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೩-೧೩೪) ;
ಪಸಿದೊಡಂಬುಜಭವಾಂಡಮಂ ಕಳಟಿ ಭಕ್ತಿಸುವ . . . ವಿಷಮ
ಪ್ರಮಥಗಣವೈದುತಿರ್ದುದು (ಚಿಪ್ಪ. ೪೧-೪೯). ೨. ಉಪವಾಸ
ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡು ; ಉಪವಾಸವಿರು : ಕೆಜಿಯ ಗಾವುಣ್ಣ
ಪಸಿದು ದೇಗುಲವ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ೩೨೨. ೨೨-೪ ; 963).

ಹಸಿ : ೧. "ಹಸಿ-ಕ್ಷುಧಾಯಾಂ, ಪ್ರವದ್ರವ್ಯೇ ಚ" (ಕಮಠಾ) :
ಒಡಲುಗೊಂಡವ ಹಸಿವ ಒಡಲುಗೊಂಡವ ಹಸಿವ (ದೇವಾ. ೫೯-೧೨೩) ;
ಹಸಿದು ನಾವೈತಂದರೇ ಪರಿ ಮಸಗಿ ಕುಣಿದಾದೊಡ . . . ತನಗೆ
ತಣವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೧೨) ; ಹಸಿದಿದುಂ ತಿನಲೊಲ್ಲದೆ . . .
ವಿಸುಸುಯ್ಯತೆ ಹಳವಳಿಪರಿಗಿಯಂ ಕಂಡಳ್ ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ಜಯಕಾ.
೨-೩೩). ೩. (ಅಲಂ) ತೀವ್ರಾಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು :
ಅನನು ಹಸಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಅವಳ ಕಡೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ

ಪಸಾಯ್ತು, ಪಸಾಯಿತೆ (ನಾ). ರಾಣಿಯ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರ
ಳಾದವಳು : ಸಖಿಯರ ವಿಳಾಸಿಯರ ಪಸಾಯ್ತಿಯರ ತರಿಸಿಕೊಟ್ಟನು
(ಕುವ್ಯಾಸ. ೧೩-೧೨). ಪಸಾಯಿತೆ : ಇವಳ ಪಸಾಯಿತೆ ಮನೋ
ಹರಿಗೇಯದೊಂದು ಕಾಡ್ಕೆ (ಕಾದಂಬ. ೩೯೨) ; ಅವದಿರ
ಪಸಾಯಿತೆಯರಿಗೆ ಪದಿಗವ ನೀಡ ಸಲ್ಲರು ಸೋಮಯಾಜಿಗಳು (ಕುವ್ಯಾ. ೮-೯) ;
ಮುಣಬೂರ ರಾಜನಂದಿನಿ ತನ್ನ ನಟ್ಟನ ಪಸಾಯಿತೆಗೆ
ಬೆಸಸಲ್ . . . ಶೃಂಗಾರಗೈದಳಾ ಅಳಿ ಅಚ್ಚರವಡುತೆ (ಚಿತ್ರಾಂಗ.
೧೪-೯೯೪). [ಪಸಾಯ್ತು+-ಎತ್ತ]

ಪೆಸಾರ, (ನಾ). ೧. ಅಂಗಡಿ : ಅಲ್ಲ ಬೆಲ್ಲ ಅರಿಸಿನ ಮೊದಲಾಗಿ
ಕೆಜುಕುಳವೆಲ್ಲವಂ ಪಸಾರಕ್ಕೊಂದೊಂದ ಕೊಟ್ಟರು ಹತ್ತಿಯ ಪಸಾರಕ್ಕೆ
ಹಿಡಿಸುತ್ತಿದು ಕೊಟ್ಟರು (ಸಾಣಾ. XX, ೨೪೪-೭೪ ; 1228) ;
ಪಸಾರಕ್ಕಿರದಳೆದು ಕೊಟ್ಟರ್ (ಮುಂಬರಾ. X, ೨೩೯-೭೩ ; 1228) ;
ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಮುತ್ತುರತ್ನಪಸಾರಗಳು (ನೈಕುಂದ. ೪-೪೫).
೨. (ಅಂಗಡಿಯ) ಸರಕು : ಅನುಭಾವವೆಂಬುದೇನು ದೀದಿಯ
ಪಸಾರವೆ (ಚನ್ನವ. ೩೩-೪). ೩. (ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸರಕನ್ನು)
ಹರಡಿ ಇಡುವಿಕೆ ; ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಇಡುವಿಕೆ : ಮನೆ ನೋಡಾ
ಬಡವರು ಮನ ನೋಡಾ ಘನ . . . ಪಸಾರಕ್ಕನುಬಿಲ್ಲ ಬಂದ
ತತ್ಕಾಲಕ್ಕುಂಟು (ಬಸವ. ೩೨೫) ; ನಿಮ್ಮೊಳಗಿದ ಲಿಂಗೈಕ್ಯವ
ಪಸಾರಕ್ಕಿಕ್ಕುವ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳೆತ್ತ ಬಲ್ಲಯ್ಯ (ವಚನಾ. 11, ೪೪೪) ;
ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಂಡರೂ ಕೈಗೆ ಸಿಗದಂತೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಒಡವೆಗಳ ಪಸಾರದ
ಉದ್ದೇಶವೇನಿರಬಹುದು ? (ಬಾಳಬ. ೪೦).

[<ಪ್ರಾ. ಪಸಾರ./ಸಂ. ಪ್ರಸಾರ]
ಪೆಸಾರ, 'ಪನಸಾರೆ' ನೋ.
ಪೆಸಾರಿ (ನಾ). ಔಷಧವೈದ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರುವವನು :
ಹಿಂಜಾರಿಯರು ಪಸಾರಿಯರು . . . ಮೊದಲಾದ ನಾನಾಜಾತಿ
(ಸಾಂಗಧಿ. ೧೩೫-೯). [ಪೆಸಾರ(<ಪನಸಾರೆ)+ಇತಿ]
ಪೆಸಾರೆ 'ಪನಸಾರೆ' ನೋ.
ಪೆಸಿ, ಹಸಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಅಹಾರವನ್ನು ಬಯಸು ; ಹಸಿವು
ಉಂಟಾಗು : ತಾಯಪ್ಪ ಪೆಣ್ಣುಲಿ ಪಲವುದಿನಸಮಾಹಾರಮಂ ಪೆಜಿದೆ
ಪಸಿಡು ಮಮ್ಮಲ ಮುಣಗುತ್ತಿದರ್ . . . ಪರಿತಪ್ಪದಂ ಕಂಡು
(ವಡ್ತಾರಾ. ೪೪-೧೦) ; ಮೇಲ್ವಾಯ ಕರಂ ಪಸಿದ ಪುರುಳ್
ವಿಟಾಕಿನಿಗಲ್ ಬೇಯುತ್ತಮಿದ್ ಪೆಣನಂ ನಾಯಗಿವಂತುಗಿದು
ತಿಂದುವು (ಕಾವ್ಯಾಸ. ೫೩೬ ಶೂದ್ರಕ) ; ಪಸಿದಾಣವೇದಿಹ ಬಡನ
ನಾನುಣಲಿತ್ತಂ (ಪಂಚತಂ. ೫-೭೨) ; ಪಸಿದ ರಕ್ಕೆಯಂ
ಕಳೆಗೊಳ್ಳ . . . ಎಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೩-೧೩೪) ;
ಪಸಿದೊಡಂಬುಜಭವಾಂಡಮಂ ಕಳಟಿ ಭಕ್ತಿಸುವ . . . ವಿಷಮ
ಪ್ರಮಥಗಣವೈದುತಿರ್ದುದು (ಚಿಪ್ಪ. ೪೧-೪೯). ೨. ಉಪವಾಸ
ವ್ರತವನ್ನು ಮಾಡು ; ಉಪವಾಸವಿರು : ಕೆಜಿಯ ಗಾವುಣ್ಣ
ಪಸಿದು ದೇಗುಲವ ಮಾಡಿಸಿದಂ (ಎಕ. VII, ೩೨೨. ೨೨-೪ ; 963).

ಹಸಿ : ೧. "ಹಸಿ-ಕ್ಷುಧಾಯಾಂ, ಪ್ರವದ್ರವ್ಯೇ ಚ" (ಕಮಠಾ) :
ಒಡಲುಗೊಂಡವ ಹಸಿವ ಒಡಲುಗೊಂಡವ ಹಸಿವ (ದೇವಾ. ೫೯-೧೨೩) ;
ಹಸಿದು ನಾವೈತಂದರೇ ಪರಿ ಮಸಗಿ ಕುಣಿದಾದೊಡ . . . ತನಗೆ
ತಣವಹುದೆ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೪-೧೨) ; ಹಸಿದಿದುಂ ತಿನಲೊಲ್ಲದೆ . . .
ವಿಸುಸುಯ್ಯತೆ ಹಳವಳಿಪರಿಗಿಯಂ ಕಂಡಳ್ ಕಮಲಾಕ್ಷಿ (ಜಯಕಾ.
೨-೩೩). ೩. (ಅಲಂ) ತೀವ್ರಾಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದು :
ಅನನು ಹಸಿದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಅವಳ ಕಡೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ

(೨೦೨). [ದೇ. || ತಮಿ. ಪಟ; ಮಲ. ಪಯಿ, ಪೈ]

ಪೆಸಿ, ಪಸಿವು, ಪಸು, ಹಸಿವು (ನಾ). ೧. ಆಹಾರದ ಬಯಕೆ; ಹುಣ್ಣಿ: "ದ್ರವದ್ರವ್ಯ ಪುತ್ತುಗಳೊಳ್ ಪ[ಪಾಪಂ. ಹುಣ್ಣಿ] (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೦); ಕಾಣಲೊಡಂ ಪಸಿಯುಂ ತೃಪೆಯುಂ ಕೆಡುವುದು ರಸಕುದ್ಧಿಯನಾ ಮುನೀಂದ್ರಚಂದ್ರನ ಮುಖಮಂ (ಅನಂಪು. ೯-೧೧೧); ದಿಸಿವಡೆದಾ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಮಿಂಗಳು ದಿಸಿ ತಾಗಿ ಬಾಯ್ತುಡುವುದನು ಅಸಿಯಳು ಮುಳುಕದಿಟ್ಟಿಯಲಿ ನೋಡಲ್ಯಾಗ ಪಸಿ ತಾಪ ಪರಮದಾಕ್ಷಣದಿ (ಮೋಹತ. ೯-೪೫). ಪಸಿವು: ೧. "ಗ್ರಾಸೇಚ್ಚಂ ಪುಡ್ಡುಭುಕ್ತಗಳ್ ಪಸಿವೊಳುಂ" (ಪಸುಕೋ. ೯೩-೪); ಪಸಿವುಂ ನೀರಬಿಟ್ಟಿ ದಾಹ ಪಾತಂ ಸೂರೆ ನೋವಲಾಗೊಡೆಯ ವೇದನೆಗಳಂ ಸೈರಿಸಿ (ಮಹಾರಾ. ೫೨-೮); ಕೆಲದೊಳ್ ಪುಳಿದಿದುರೆ . . . ಸರೆ ಪಸಿವಂ ಮುಟ್ಟಿದು ತಡೆದು ಬೇಡಂ ಬೇಡಂ (ಗಿರಿಕ. ೧-೧೧೬); ನರದೇಹದಿವಳೆ ಪಸಿವಾಲಸ್ಯ ನಿಧಿಗಳ್ ವರಿಸಿಪ್ಪುವು (ಚಿ.ಪು. ೧-೩೪); ಪಸಿವು ನೀರದಿಳಿಯಂ ನೋವು ಸಾವಂ ಕಂಡುಂಡು ದಡೆದು ರೋಸಿದಿರಿ (ಪ್ರೀತಿಯಾ. ೩೬೮-೧೬೯). ಪೆಸು: ೧. ನನ್ನಯ ಪೆಸರಂ ನೆನೆದವನುನ್ನತ ನೀರದಿಳೆ ಪಸುಗಳಂ ನೀಗುಗೆ ತಾಂ (ಹಾಲಾಸ್ಯ. ೧-೯-೩೬); ಕೊಡರುತ್ತ ಹೃದಿಗಳನಡಗಿಸುತ ಪಸು ಸೃಷೆಗಳದಿಗಿ ತನು ಕೃಪಿಸುವಂದದಿ ನಿರಾಹಾರಮಡು ತಪದೊಳಿರ್ಗಿ (ಪಂಪಾಂ. ೧-೧೨-೩೪). ಹೆಸಿವು: ೧. ಹಸಿವು ತೃಪೆಯುಳ್ಳತನು . . . ತಿರುಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೋತನು (ಪಂಪಾಂ. ೧೬೬-೧೪); ಹಸಿವಾದರೆ ಉರೊಳಗೆ ಭಿಕ್ಷುನ್ನಂಗಳಂಟಿ (ಮಹಾದೇ. ೩೬೯-೧೯೯), ಹಸಿವು ಪುನವಾಯ್ತೆಂದು ಕುಡಿದರೆ ವಿಪವ (ಕೌರಾಂ. ೩೮-೧೧); ಹಸಿವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಉಣಬಡಿಸಿದರೆನು ಫಲ ? (ಮಹಾ. ೩). ೨. (ಆಲಂ) ಇಡ್ಡೆ; ಬಯಕೆ: ಅವರ ಜ್ಞಾನದ ಹಸಿವು ತೀವ್ರವಾಗಿತ್ತು (೨೦೨).

[<ಪೆಸಿ]

ಪೆಸಿ, ಪಸಿ, ಹಸಿ (ನಾ). ೧. ಹೊಸದು; ತಾಜಾ: ಪಸಿಯ ತೊಪಲ ತಿದಿಯೊಳ್ ಪುದಿದು ಪುಟಿಪಾಕಂ ಸುಡುವರುಂ (ಅದಿಪು. ೫-೪೫ ಪ); ನೋಡಿದಲ್ . . . ಪಸಿಯ ಪೊಸಜವ್ವನೆಯರ್ (ಅದಿಪು. ೯-೩೬); ಪಸಿಯ ದಿಸಿದಿಸಿನೆತ್ತರುಗುವ ರುಂಡದ ಸರಂ ಕಂತದಲಿ ರಿಂಗಣಗುಣಯುತಾಡೆ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೮೧-೨೩೪). ೨. ತೇವ; ಒಡ್ಡೆ; ಅದ್ರ್ವತೆ: "ದ್ರವದ್ರವ್ಯ ಪುತ್ತುಗಳೊಳ್ ಪ[ಪಾಪಂ. ಹುಣ್ಣಿ] (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೦); ಮಹೋಳ್ ಮಾಡಿದ ಪಸಿಯ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ತೆಕ್ಕನೆ ತೀವಿದ ರಸಮಂ ಕಿಟ್ಟಿನ ಮೇಗಿದಲ್ (ಚಾವುಂಪು. ೧೩೬); ಸಚ್ಚತುಧಾನ-ಪಸಿಯಪ್ಪುದಣಾಂ ಮುಟ್ಟಿದಾಹಾರಮನೀವುಪುಂ (ತಸೂಪು. ೨೪೩). ೩. ಪೂರ್ತಿ ಬಲಿಯದ ಕಾಳು; ಎಳೆಯ ಕಾಳು: ಪೊಡೆಯಂ ಕೊಯ್ಲು ಧಾನ್ಯವಟಸುವ ಪಸಿಯಂ ಕುಟ್ಟಿಯಕ್ಕಿಯಣುವ . . . ದಿತ್ತದೆ ಸಸಿಯಂ ನೋಡುವ ಕಟ್ಟಿಗ್ಗನಂ ಪೋಲ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೨-೨೪). ೪. ಹಸುರುಬಣ್ಣ: ಪಸಿಯ ನೀತ್ರಮಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದಂತೆ ಪಸುಪುನಡೆದ ನೆಲದೊಳ್ . . . ಉಪಾತ್ರಯಂ ಬಡೆದಳಂಕರಿಸುವಿದ್ರಗೋಪಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಾಂ. ೬-೨೫ ಪ); ಕಪಟದಿಂದಿ ವಿರಾಸಿನಯಾದ ವೇಷಮಂ ನೆನೆಯಿಸಿದಪ್ಪುದಿರೆ ಪಸಿಯ ಬಣ್ಣ ಮಿವಳ್ಳನೆ ಚೆಲ್ಲನಾಳ್ವು ಮುಟ್ಟನೆ ನಡೆತರ್ ನೀಲಮಂಗಳಪ್ರಕೀಯಂದ ದಿನಾದವೊಪ್ಪಿದಲ್ (ಕಾಂಡಪು. ೩೮); ಪಸಿಯ ಬಣ್ಣಂ, ದಿಳಿಯ ಕಬ್ಬಾ (ತಮದ. ೧೬೮ ಪ್ರಯೋ). ೫. ಒಣಗಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸುವುದು, ಕಾಯಿಸುವುದು, ಸುಡುವುದು ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವಂತಹುದು. ೬. ಅಸಹಿಸ್ತೃತ ವಾಗಿರುವಿಕೆ; ಅಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಿಕೆ: ತುಣುಗಾತ

ನಿಗೆ ಮನವೆಂದೆ ಪಚ್ಚನೆ ಪಸಿಯ ಗೋವನ್ನೆ (ಪಂಪಾಂ. ೬-೫೨). 'ಪೆಸು' ಪರಾ. ಪೆಸೆ: ೨. ಪದಿಗದ ಪುನೀರ್ಪಗೊಡುವ ಪಾಟಿ ಯಿಂದನತಿಯಿಂದಿ ಪಿಡಿವರೆಯೊ ಪೊಸಮದಿಮೆಯುಂ (ಚಿವಿ. ೬-೧೨೦); ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೊಳೆದು ನೀರಿನ ಪಸಿ ಅರಲು ದಡಬೇಕು (ಅಜುಸಾ. ೮೨); ಮೇಲಿನ ಗದ್ದೆಗಳಿಂದ ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದೆಗಳಿಗೆ ಒರತೆಯ ಪಸಿಯು ಬಂದಿತ್ತು (ಬಾಳಗಿ. ೧೧೦). ೩. ಬಿಡ್ಡು: ಮಾರಾಟದ ಹುಡಿ ಎಳೆದರೆ ಕಣ್ಣು ಹೋಗುವುದೇ ಸರಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಪಸಿಯೇ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ (ಪಳಮ. ೧೫). ೪. ಸತ್ತ್ವ; ತಥ್ಯ; ತಿರುಳು: ಈ ದಿನ ಅನನನ್ನು ಪೂರಾ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರು. ಏನೂ ಪಸಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬಗೆ ಬರುವುದೇ ಬೇಡಾನ್ನು (ಪ. ೧೦೫). ಹೆಸಿ: ೧. ಹಸಿಯ ಸತ್ತರು ಬಸಿದು ಹೋಗುವಾಗ ಕುಸುಮನಾಭನ ನಾಮ ನೆನೆಗೊಡದರೆ ಮನ (ಪುರಂದ. ೧-೧೪೨-೪). ೨. "ಉನ್ನಂ, ಕ್ಲಿನ್ನಂ-ಈ೨ ಹು?ಸಿ[ಹುಣ್ಣಿ] (ಹಲಾಯು. ೧೨೬-೮೨); ಕುತೆಯ ಕಯ್ತಲಿ ಪಿಡಿದು ಹಸಿಯ ಛೋತ್ರವ ಪೆಗರೊಕ್ಕಿಕ್ಕೊಂಡು (ಕುಮಾರಾ. ೬-೧೩೧); ಹಸಿಯ ಚರ್ಮಗಳ ಚರ್ಮಾಪುಗಳ ಮೆಟ್ಟಿದಸಕವೆಡೆಸಿದನೊಳಗೆ (ಭರಣ. ೧೨-೧೩೯). ೩. ಅರಿಯ ಖಂಡದಿ ಹಸಿಯ ಸುಂಟಿಗೆವೆರಿಸಿ ಭೂತಾವಯು ದಡೆಸಿದ (ಕುಮಾರಾ. ೮-೪೨); ಹಸುಳೆ ನೋಡಿ ವನಂಜೆಯೊಳಗಣ ಹಸಿಯ ಹಾಲನು ಕುಡಿದ (ಸಾತ್ಯಭಾ. ೨೧-೪೯); ಕೆಲವು ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ಹಣ್ಣುಹಂಪುಗಳನ್ನು ಹಸಿಯಲ್ಲೇ ತಿನ್ನಬಹುದು (ಅಜುಸಾ. ೬೬). ೪. (?): ನೋಸಲ ಕಣ್ಣು ಹಸಿಯನಿಪ್ಪುದಸಮನಯನಿಡುವ ಭೂತಿ (ವಿಭೂರ. ೪-೬).

ಪಸಿಯಡಕೆ, ಹಸಿಯಡಕೆ = ಒಣಗಿಸದೆ ಅಥವಾ ಬೇಯಿಸದೆ ಇರುವ ಅಡಕೆ; ಹಸಿಯಾದ ಅಡಕೆ: ಪಸಿಯಡಕೆಯ ನಾರಂಗದ ಮಿಸುಗುವ ಸನ್ನಾದುಳಲದ ಫಲನಕರದಿಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೦-೨೪); ಹಸಿಯ ಬರಿಯೋರ್ವು ಕಸವಿಲ್ಲ ಮುಸುರೆ ಇಲ್ಲ ಹಸಿಯಡಕೆ ಸಿಪ್ಪೆ ಮೊವಲಿಲ್ಲ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೫೬). ಪಸಿಯ ಬಿಸಿಲ್ = ಎಳೆಯ ಬಿಸಿಲು: ಮಿಸುಪ ನವತರುಣತರಣಯ ಪಸಿಯ ಬಿಸಿಲ್ ಮಸಗೆ . . . ಪೊಸದಾವರೆಪೂವನೋವಿ ಭಾವಿಸಿ ತಿಪುದಲ್ (ಗಿರಿಕ. ೫-೫೯); ದಶನಕಾಂತಿ ಶಶಿಮಂಡಲದ ಪಸಿಯ ಬಿಸಿಲಂ ಪೀಡಿದವರಿಯಸಲಿಂತೆಂದರ್ (ಪುಣ್ಯಾಪ್ಪ. ೧-೩೫ ಪ). ಪಸಿಯರಿಸಿನದ ಕೊಂಬು = ಒಣಗಿದಿರುವ ಅರಿಸಿನದ ಕೊನೆ: ಕದಿಕ್ಕಿದ ಬೆರಲ ಕೊಂಡಿಕ್ಕಿಗಳಂ ಪಸಿಯರಿಸಿನದ ಕೊಂಬುನಿಡಿದು ಸುಣ್ಣಂಜೊಡೆದೊಡದಿದಂತಾಗಿ (ಅರ್ಧನೀ. ೫-೨ ಪ). ಹಸಿದಡ್ಡ = ಏನೇನೂ ತಿಳಿಯದವನು; ಮರು ಅಜ್ಞಾನ: ನಗರದೊಳಗಿನ ಹಸಿದಡ್ಡ ಕೊಡಲು ಪಿಡುವನು, ಬರೆಯುವನು (ನೀರಾ. ೬೬). ಹಸಿಬಸಿ = ತೇವವಾಗು; ಅದ್ರ್ವವಾಗು; ನೀರು ಸುರಿಸು: ಜಾರು ತುಂಬ ಸಿಡಿಮಿಡಗೊಂಡು . . . ಕಣ್ಣು ಪಿಳುಕಿಸಿ ಅಪು ಹಸಿಬಸಿವಂತಾಗಿರಲು ಸುಮ್ಮನೆ ದುರುದುರು ನೋಡ ಹತ್ತಿದಳು (ಇಪ್ಪಕ. ೨೮೮). ಹಸಿಬಸಿ = ೧. ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಬೆಂದುದು; ಸರಿಯಾಗಿ ಬೇಯದಿರುವುದು: ವನದಿ ಮಹಾ ಮೃಗಗಳ ಕೊಂದು ಹಸಿಬಸಿ ತಿನಬೇಕು ಸವಿಸಿದು (ರಾಮಕೋ. ೧೬); ಹಸಿಬಸಿ ತಿಂದು ಹೊಟ್ಟೆ ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ (೨೦೨). ೨. ಅರ್ಧಮರ್ಧ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು; ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳದವನು: ಅತನು ಹಸಿಬಸಿ. ಈಗಲೇ ಅಳಿಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರದರೆ ನಾಳೆ ನಾನು ಸಾಹೇಬರ ಮುಂದೆ ತಲೆ ಕೆಳಗೆ ಹಾಕಬೇಕಾಗುವದು (ಕುಂಜಂ. ೨೨). ೩. ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ; ಅಪಕ್ವಬುದ್ಧಿಯ: ಇಂಥಾ ಹಸಿಬಸಿ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಕೋಪರ್ಪಕನ ವಿಚಾರಗಳು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ

ಚಿದವೆಂಬುದು ಮೇಲೆ; ಕಾಣುತ್ತದೆ (ಮುಂಜಿಯು. ೫-೧೪೩).
ಹಸಿಯ ತುರುಕು = ಸ್ವರಣೆಯಿಲ್ಲದ ಮುಸಲ್ಮಾನ; ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಯ
ಮುಸಲ್ಮಾನ : ಹಸಿಯ ತುರುಕನವೋಲು ಕತ್ತಿಯ ಕೊಸರಿ
ರೂಪಕವಾಗಿ ಕೊಸರಾವನೋಡಲ ನೇವರಿಸಿ (ಅಮೃತ. ೨-೫೩).
ಹಸಿಯ ಹೊಲೆಯ = ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಲ್ಲದ ಹೊಲೆಯ ; ತಿಳಿವಳಿಕೆ
ಯಿಲ್ಲದ ಹೊಲೆಯ ; ಪಶುವನುಬ್ಬಸಗೊಳಿಸಿ ವಧಿಸುವ ಹಸಿಯ
ಹೊಲೆಯರ . . . ಹಸಿವ ಹೊಲೆಯರ ನುಡಿಗಳಂ ಹೋಲುವುದೆ
(ಜಸಪ. ೫೫-೧೪). ಹಸಿಯುಟ್ಟಿಗೆ = ಕೇವಲ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿದ
ಇಟ್ಟಿಗೆ ; ಸುಡದೆ ಇರುವ ಇಟ್ಟಿಗೆ : "(ವಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸಿದ)
ಹಸಿಯುಟ್ಟಿಗೆ; ಹೆಂಟಿ" (Adobe. ೨-೪೫). ಹಸಿಸುಳ್ಳು = ಅಪ್ಪಟ
ಸುಳ್ಳು ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಖಿಯಾದುದು : ಅವರು ಹೇಳುವುದೆಲ್ಲಾ
ಹಸಿಸುಳ್ಳು (ರೂಢಿ).

[ದೇ.೫ ಹಮಿ. ಪೈ ; ಮಲ. ಹಸಿ, ಪಯಿ, ಪೈ ; ತುಳು. ಪಜೆ ;
ತೆಲು. ಪಚ್ಚು, ಪಸಿ]

ಪಸಂದಿ (ನಾ). ಚಿನ್ನ ; ಬಂಗಾರ (?) : ಮೊಡ ಮುದಿಯು
ಪಸಿನ್ನದೀಪಗಳ (ಸೌಖ್ಯ. ೧೯೪೧, ಜಮ್ಬುಲಮಡುಗು. ೪೪೫-೫ ; ?).

[ದೇ.೫ ತೆಲು. ಪಸಂದಿ, ಪಯಂದಿ, ಪೈಂದಿ]

ಪಸಿಕಿ 'ಪಸುಗೆ' ನೋ.

ಪಸಿಕಿ 'ಪಸುಗೆ' ನೋ.

ಪಸಿಗೆ 'ಪಸುಗೆ' ನೋ.

ಪಸಿದೊಗಲ್ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಚರ್ಮ ; ಆಗ ತಾನೇ ಸುಲಿದ
ತೊಗಲು : ಪಸಿದೊಗಲ [ಪಾಠಂ. ಪಂದೊವಲ] ಧೋತ್ರದಿಂದೊಟ್ಟಿ
ಯಲುಗಳ ಕುಂಡಲಂಗಳಿಂದ (ಪ್ರಮಿಷಾ. ೧೩-೨೪).

[ಪಸಿ + ತೊಗಲ್ (< ತೋಲ್,)]

ಪಸಿಮೆ (ನಾ.) ಹಸಿಯಾಗಿರುವಿಕೆ ; ತೇವದಿಂದ ಕೂಡಿರುವಿಕೆ ;
ಅದ್ವೈತ : ಅಡಕೆ ಒಣಗಿಲ್ಲ, ಇನ್ನೂ ಪಸಿಮೆ ಇದೆ (ರೂಢಿ).

[ಪಸಿ + -ಮೆ]

ಪಸಿಯೊರಟು (ನಾ). ೧. ಅಚ್ಚು ಒರಟುತನ ; ಶುದ್ಧ
ಅಸಂಸ್ಕೃತತೆ : ಪಸಿಯೊರಟು ತಂದೆಗೊಗಿದಾ ಮಗಳ ಪಸಿಯೊರಟಿನೋಗೆ
ತಮಾ ತೋಡುಗುನಾ (ಅಂತಿಗೊ. ೨೨-೪೫೪). (ಗು). ೨. ಶುದ್ಧ
ಒರಟಾದ ; ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಸಂಸ್ಕೃತವಾದ :
ಏಗಳಂ ನ್ಯೂಸವನ್ ಪಸಿಯೊರಟು ಮನದವನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೦-೨೦೧).

[ಪಸಿ + ಒರಟು (< ಒಜಂಟು)]

ಪಸಿರ್ 'ಪಸುರ್' ನೋ.

ಪಸಿರ್ಗಲ್ 'ಪಸುರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಪಸಿವು 'ಪಸಿ' ನೋ.

ಪಸಿವೆಲು (ಕ್ರಿ). ಹಸಿವುಂಟಾಗು ; ಪ್ಲುಧ್ಯಾಧೆಯುಂಟಾಗು :
ಪಸಿವೆತ್ತು ಮಸಗಿ ಬಂದು ಬಿಲಂಕೊಳಗಡೆಜುಂಪೆಗಳಂ
ಮೊಗಮಿಟ್ಟು ದಿಯೂದಿ ತನಯದೆ . . . ಕೆಲಕೆಲೆದು ಕುಸ್ತಿಯಾರ್ತಿ
ಕೊಡು ನಲಿದಾಡುವ ಭಲ್ಲೂಕನಿಕಾಯದಿಂ(ಗಿಳ. ೧-೧೨೪ ದ).

[ಪಸಿ + ಪೆಲು]

ಪಸು, ಪಂಚು, ಪಚ್ಚು, ಹಂಚು, ಹಚ್ಚು (ಕ್ರಿ). ಪಚ್ಚು
(ಭೂತಕ್ಕು). ೧. ವಿಭಾಗಿಸು ; ಪಾಲುವುದು : "ಪಸು-ವಿಭಜನೆ
(ವಿಭಾಗ ಮಾಡು), ಜೀವಧನೇ ಚ (ಹಸು)" (ಜಮಾಫಾ ; ಮುಳಿದೆಟ್ಟೊಡೆ
ಸೌಳನೆ ಸೀಳು ಪಚ್ಚುಮೋಲಾದುದು ವಂದಧಾರ ಗಜಮಾತ
ನೊಡಲೆರಸಂದು ಪಾರ್ಥಣಂ (ಪಂಪಾಫ. ೧೩-೪೩) ; ತಂದೆಂಬುಸಹಿತವಿದೆ

ದೇವ . . . ನನ್ನ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಸರಿಯಾಗಿ ಪಸುವೆಂ [ಪಾಠಂ. ಹಚ್ಚುವೆ,
ಹಸುವೆಂ] ನೋಡಾ (ಕಣ್ಣ. ದೇ. ೧೩೦-೨೩) ; ಪಲವು ಕವಿತ್ಯಗಳೆಂದೊ
ಸಿಂಜುತೆ ಪಸುತುಂ ಅಳೆವರುಚುವ ಬೆಮೆಯನ್ನಂ ಕಳೆಯದು
(ಸಂಪ. ೩-೧೨). ೨. [ಗಣಿತ] ಭಾಗಾಕಾರ ಮಾಡು :
ಭಾಗಿಸು ; ಪಂಚಾಹರಾಶಿಯಂ ಪಸು[ಪಾಠಂ. ಶಿ. ಸಿ] ದಿವಾರಾತ್ರಿ
ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಂ (ಜಾತಕ. ೨೪-೩೧). ಹಂಚು ; ೧. ಅಖಿ
ದೇಶಮಂ ನಿಶ್ಚಯಂ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಪಂಚ ನಿಮಿತ್ತಪೆಂ (ಪರಬ. ೩೯-೪೯).
೨. ವಿತರಣೆ ಮಾಡು : ಸಮರಲಂಪಟಿಚ್ಚು ಪಂಚ[ಪಾಠಂ. ಪಚ್ಚು]
ದರ್ ಕಾಕಜಂಬುಕತಕಿಗೆಂಪುಭಟಿರ ಮುಂಸಗಳ (ಜಿಜ್ಞ. ೧೩-೧೩).
ಹಚ್ಚು ; ೧. ಪಚ್ಚು[ಚ್ಚು] ಪರಿಕಲಿಸಿ ಚಿನ್ನಂ ಮುಚ್ಚರೆ ಮುಡಿ
(ಕಾವ್ಯಸಾ. ೯೩೩ ತೂದ್ರ.೪) ; ಎನಗಂ ಪಾಂಡುಗಮಿಲ್ಲ ಭೇದಮೇಳಿಯಂ
ಪಚ್ಚಾಲ್ಮಂ (ಪಂಪಾಫ. ೧೩-೯) ; ದಿವ್ಯಹಿಂದಮನೊಂದಂ . . .
ತಂದಾದರದಿಂ ಪಚ್ಚು[ಪಾಠಂ. ಪಂಚ] ಪೆಂದಿಂಸಂಗಿತ್ತಂ (ಧರ್ಮಪ.
೯-೫೩). ೨. ಬಲನದನೇಳುರುಬುಕಿತ ಸುಭಟಿರಂ ಪಚ್ಚು ವರ್
ಭೂತನೇತಾಳನಕೆ (ಜಿಜ್ಞ. ೨೪-೧೪). ಹಂಚು ; ೧. ನಾನು
ತಂದನ್ನವನು ಜನನಿಯು ಹಂಚಿ (ಪಂಪ. ೨೩-೨೨) ; ಹೊಸಪಾಗಿ
ಕಣ್ಣು ಕೊಡೆ ಕತ್ತಿಯ ಹಾಕಿಯುಳ್ಳಿ ತಲೆಗೂಡಲನ್ನು ಹಂಚಿ ಗಂಟಿಕ್ಕಿ
(ಭಾಮಣಿ. ೨೩). ಹಚ್ಚು ; ೪. (ತರಕಾರಿ ಮುಂತಾದುವು
ಗಳಂತೆ) ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಹೋಳುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡು ;
ತುಂಡರಿಸು : ನರನ . . . ನಡುಸರಗಿಟ್ಟಿಬವು . . . ಚುಚ್ಚಿದವು
ಕೂಡೆ ಫಟ್ಟಿಚ್ಚಿದವು ಸೀಳಾಗಿ ಹ[ಪಾಠಂ. ಪ]ಚ್ಚಿದವು (ಪ್ರಮಿಷಾ.
೧೩-೧೪) ; ಉಗುರುಗಳಿಂದ ಗೀರಲೂ . . . ಹಚ್ಚಲೂ ಮಿಟಿಲೂ
ಬಹುದು (ಅಸಂಪ. ೨) ; ಹಚ್ಚಲಿಕ್ಕಿ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಮುಂಗೈ
ಕಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆ (ಗಾಡ).

ಪಂಚಂಪಾಡಾಗು = ಒಡೆದು ಚೂರಾಗು : ಹರಿಹಂಚಾಗು :
ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾದರೆ ಅಸ್ತಿ ಪಂಚಂಪಾಡಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಹಿಸ್ಸೆಗೆ ಐವತ್ತು
ವರಹಗಳ ಕಂದಾಯ ಸಲುವ ಭೂಮಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಪಾರುಧಾ. ೩೯) ;
ಪಂಚಂಪಾಡು ಮಾಡು = ಚೂರುಚೂರು ಮಾಡು : ನಾಳ
ಜನರೊರಲ್ಪ ಪಂಚಂಪಾಡು ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಪಾಪಾಪಾದಿಯಲಿ ಬಂದು
(ರಾಮನೋ. ೩೫). ಪಂಚಿ ಕೊಡು, ಪಚ್ಚಿ ಕೊಡು, ಹಂಚಿ ಕೊಡು,
ಹಂಚಿ ಕೊಡು, ಹಚ್ಚಿ ಕೊಡು = ವಿಭಾಗಿಸಿ ಕೊಡು ; ಪಾಲು
ಮಾಡಿ ಕೊಡು : ನಿನಗೆ ಭಾಗ್ಯಮಿಲ್ಲದೊಡಂ ನನ್ನ ನೆರೆಮನೆಯವರ
ಭಾಗ್ಯಮಂ ಪಂಚಿ ಕೊಡ : [ಪಾಠಂ. ಪಂಚಿ ಕೊಡು, ಪಚ್ಚಿ ಕೊಡು] ಪೆಂ
(ಧರ್ಮಪ. ೧-೪೫ ದ) ; ಪಾರ್ವತಿಗೆ ವೇದಮಂ ಪಚ್ಚಿ ಕೊಟ್ಟಿಭವ
ಸರ್ವಾಪರಾಧಂಗಳಂ ಪ್ಲಮಿಸು (ಜಿಜ್ಞ. ೫೩-೩೮) ; ನೆರೆದ
ಯಾಚಕರಿಗೆ ಹಂಚಿ ಕೊಡುವ ಚಿನ್ನವರದೊಟ್ಟುಹರು (ಪೋಪಾ.
೩-೨೪) ; ರಾಗರಸದೊಳನವರತ ಕಾದಲರ ಸಂಭೋಗಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಲೆನುತ
ಅಗಮಜ್ಜರು ಹಂಚಿ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಪೇಟೆಯ ಭಾಗದಂಗದಿಗೊಟ್ಟಿದುವು
(ನೋಪತ. ೩-೧೨) ; ಸುಖ ಮಂದಿಗೆ ಅಗುವಂತಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಂಚಿ
ಕೊಡುತ್ತೇನೆ (ಅಪರಾ. ೧೦೪) ; ಸಂದ ನಾಡುಂ ಬೀಡನಂದಿರದೆ ಹಚ್ಚಿ
ಕೊಟ್ಟು (ಕಾಮರಾ. ೩-೫೩) ; ರಾಜ್ಯಮಂ ಹಚ್ಚಿ ಕೊಡು ಪಾಂಡವರಿಗೆ
(ಕುರಂಗ. ೪೧ ಸೂಚನೆ). ಪಂಚುಪಟು, ಹಂಚುಹಟು - ಚೂರು
ಚೂರಾದುದು ; ಹರಿ ಹಂಚಾದುದು : ಅಂತು ಎದೆಗಿಳಿದವಜಾಂಜಿ
ಕಿಡಮಿಸಿಯಾಗಿ ಕರಿಕುಮೋದನ್ : ಪಂಚುಪಟುಯಾಗಿ ಬಲಮುಡುಗಿದನ್
(ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೦-೪೧೪) ; ಪಂಚಭೂತಂಗಳೊಳಸಂಕಟವೆನಜಾಯದಲೆ ಹಂಚಿನೆ
ಹಿಡಿದು ತಿರುಂಬು ಜ್ಞಾನಿ ತಾ ಹಂಚುಹಟುಯಹನು (ಸರ್ವಪ್ರ. ೩೪೮).

ಪಂಚುಪಟಿ ಮಾಡು, ಹಂಚುಂಹಟಿ ಮಾಡು, ಹಂಚುಹಟಿ ಮಾಡು = ಚೂರುಚೂರು ಮಾಡು; ಪುಡಿಪುಡಿ ಮಾಡು; ಸಾಶ ಮಾಡು: ಪಂಚುಪಟಿ ಮಾಡಿ ಪಡೆಗುಂ ಪಂಚತ್ವಮನಾನ ಗತಿಯೊಳಂ ಜಪಂ (ಮಲ್ಲಿಕ. ೧೩-೧೫೬); ಪಂಚತಿ ಮುಟ್ಟಿ ಪಂಚುಪಟಿ ಮಾಟ್ಟುಂ ನಾರಕಾನೀಕಮಂ (ಅನಂಪ. ೯-೪೧); ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕಮಂ ವಂಚನೆಯಂ ಪಾಪದೋಷಮಂ ಕೊಲೆ ಹೊಲೆಯಂ ಸಂಚಲಿಸದ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿಯ ಹಂಚುಂಹಟಿಮಾಟ್ಟು ದನ್ನದಾನವೆ ಸ್ಥಲಂ (ನೀತಿಪಾ. ೬೨೬); ಮೋಟಂ ನೀರ್ಗೂಡಿನಂತೆ ಹಂಚುಹಟಿ ಮಾಡಿ ಕಡಿಸದೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೪-೪); ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ಸಪ್ತಧಾತು ಹಂಚುಹಟಿ [ಸಾಕಾಂ.ಹಟಾಹಂಚು] ಮಾಡಿ ಕಾದಿಹನಯ್ಯ (ಒಸಪ. ೪೬). ಪಚ್ಚಿಕೊಳ್, ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳು, ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ = ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳು; ಹಿಸ್ಸೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು; ಮುನ್ನ ತನ್ನ ಮಾಡಿದ ಕರ್ನಾದುದಯದಿಂದೆಯ್ದವ ಸಾವುಮಂ ನೋವುಮಂ ಪಟಪಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳು ಮೊಂದೊಡೆ ಪಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳರೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೬-೯೬); ಪಂಚೇಕರಣವೃತ್ತನ ನಿನ್ನ ಸಾಲಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಂಡೆನ್ನ ಸಾಲಿಪುದು (ಮೋಹಪ. ೨೪-೨೬); ಉತ್ತಮ ಮದ್ಯಮಾದಮನುಲೆಲ್ಲ ಹಂಚಿಕೊಂಡು . . . ಅನುಭವಿಸೂದು (ಎಕ. X (S), ಕೋಲಾರ. ೩೧-೧೧; 17ನೆಯ. ೨೨); ಮಿಕ್ಕ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಉಳಿದವರು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳೋಣ (ರಾವಿಜ. ೬೬); ಲಗ್ನೆಯನೊಡ್ಡಿ ಕೊಂಡೆಯನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸೆಂಧುಪಟ್ಟಾದವ ಮಕ್ಕಳ ಮರುಳ್ಳಳ ತಂಡ ರಂಜಿತಲ್ಲಲ್ಲಿ (ನೀಮಿಸಂ. ೮-೯೮). ಪಚ್ಚುಣ್ = ಹಂಚಿಕೊಂಡು ಉಟಿ ಮಾಡು; ನಾಗಜೀಯರುಂ ಸಾಮ್ಯಭಾಗಿ ಗಳಾಗಿ ಪಚ್ಚುಣ್ ಬರುತಂ (ಎಕ. XII, ನಂಜನ. ೪೪-೪; 1113). ಹಂಚಿ ಬಿಡು = ಪಾಲುವುದು ಕೊಡು; ಭಾಗಮಾಡಿ ಕೊಡು: ರೈತರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು . . . ಅದನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆ ಹಂಚಿ ಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅವನು ನಿರ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು (ಪುನಯ. ೨೯೯). ಹಂಚಿ ಹಾಯ್ತು = ಹಂಚಿಬಿಡು: ಕುಳದ ವೃತ್ತತೆಯ ಕೊಟ್ಟಳು ಕೋಕಪಕ್ಷಿಗೆ ಕಳದ ಭಾರವ ಕೊಟ್ಟು ನವಿಲ್ಲ ಪಚನ ಸುಸ್ತರ ತನಗೇಕೆಂದು ಶುಕುಕ ನಿಜಯಕ್ಕೆ ಹಂಚಿ ಹಾಯ್ತಿದಳು (ಮೋಹಪ. ೯-೩೦). ಹಂಚಿ ಹೋಗು = ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗು; ಚೂರು ಚೂರಾಗು: ಉಪನಿಪತ್ತಿನ ಅಖಂಡನಿಕರಸಪುರುಷೋತ್ತಮನು ಇಂದು ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಹಂಚಿ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ (ಭಾರದ. ೪೬); ಬಿಕಾರ ಹಲವು ಧ್ವನಿಗಳಾಗಿ ಹಂಚಿ ಹೋಯಿತು (ದ್ರಾವಿ. ೩೩೧).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪಳು; ಮಲ. ಪಗು; ತುಳು. ಪಗಿ; ತೆಲು.

ಪಗುಲು; ಕುಂ. ಪಪ್ಪ]

ಪೆಸು 'ಪಸಿ' ನೋ.

ಪೆಸು, ಪಚ್ಚಿ, ಹಚ್ಚಿ, ಹಸು (ನಾ). ೧. ಹಸುರು; ಹಸುರುಬಣ್ಣ: 'ಪಸುಂಬುಲಿ' ಪರಾ. ೨. ಎಳೆಯದು; ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನದು: 'ಪಸುಗೂಸು' ಪರಾ. ೩. ಸುಗಂಧವನ್ನು ಸೂಸುವ ಎಲೆಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗಿಡ: "ಗೌಪದಿ-ದೀಯ ಗಡಾಕೆ, ಪಸು, ಅರಳಿ" (ಒಪ್ಪ. ೫೧). ಪಚ್ಚಿ: ೧. "ಜಾಗವಸುರನೆ ಪಚ್ಚಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೬೦). 'ಪಚ್ಚಿದೋರಣಿ' ಪರಾ. ೩. 'ದೇವಕಳಿಕಂ ಪಚ್ಚಿಯಳ್ಳು' (ಮಂಗರಾ. ೪೦-೩೦); ಮರುಗ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪಚ್ಚಿ ಮೂಡಿ ವಾಳಕ್ಕೆ ಪರಿಮಳದುದನವನಿವರವರಾಯ್ತು (ಮಹಾದೇ. ೩. ೧೦-೩). ವನಪಾಲಂ ಕಾಣ್ಯಗೃಹಂ ವಿಚಲಿದಲರಂ ಪಚ್ಚಿಯಂ ಬಾಳವಣ್ಣಿ ಕೊನ್ನೆಯಂ (ರಾಜಶೇ. ೧೦-೨). ೪. ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮರಕತ: "ಪಸುಮರಲನೆ ಪಚ್ಚಿ" (ಚತುನಿ. ೧೧೦); ತಂತಮ್ಮ ಮನೆಯ

ಮುಂದಣ ಪಚ್ಚಿಯ ಜಗಲಿಗಳೊಳಂ . . . ತಂಡತಂಡೆ ನೆರದಿರ್ವ ಪೆಂಡವಾಸದೊಳ್ಳೊಂದಿರಂ ಕಂಡು (ಪಂಪ. ೪-೪೪ ಪ); ಶುದ್ಧಸ್ಥಿತಿಗಳ ನೆಲಗಟ್ಟಿಂ ಪಚ್ಚಿಯ ಕಂಬಂಗಳಿಂ . . . ಒಪ್ಪುವ ಕೈತ್ತಿಮಡೈತಾ ಲಯಂಗಳಂ ಕಣ್ತನೆವಿನಂ ನೋಡುತ್ತಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೧೪೫); ಪಚ್ಚಿಯ ಮಣಗೋಪುರದಿಂದೊಡ್ಡ ಕಂಪುಗಳಿಂದಮಂಡಳದ ಮೈಗಂ ಮೆಚ್ಚು ವಳವುಳ್ಳ ಸುತ್ತಂ ಸಚ್ಚಿಯ ಬಂದಳು ಬಳಸಿ ಬೆಚ್ಚನೆ ಸುಯ್ಯಂ (ಪಾಶ್ವರ್ಪ. ೧೬-೬೬). ೫. (ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ) ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ಕಾಯಿ: ಪಚ್ಚಿಯಂ ನೀಂ ಪವಣಲಿತ್ತಾಡು ನಿನ್ನ ಪಳದಿಯ ಕಾಯಿಳವು ಮೊದಲೆ ಹಣ್ಣಾದುವು (ಚಿಬಿ. ೧೦-೪೬ ೮); ಬಚ್ಚ ನಾಲಗೆಯ ದೀಳೆಂದು ಹಾಸಂಗಿಯಂ ಪಚ್ಚಿಯ ವಿದೂಷಕನುಳ್ಳಿದಂ (ಜೈಮಿಭಾ. ೬-೩೧). ೬. ಹಸುರು ಬೆಳೆ; ಪಯಿರು: ಬಾಳ ಬದಣ ಮುಂತಾದ ಏನುಳ್ಳ ಕೀಳುಪಚ್ಚಿ ತ್ಯುಕಾಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಧಾನ್ಯದ $\times \times \times$ (ಎಕ. VII, ೨ನೆಯ. ೬೧-೨೮; 1431). ೭. (ಹಣ್ಣು, ಕಾಯಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳ) ಹಸುರಾದ ಹೊರ ಭಾಗ; ಸಿಪ್ಪೆ: ಮಿಗೆ ಬಲಿದ ಕಗ್ಗುಂಬಳದ ಕಾಯಿ ಗೇಣುಗೇಣುಗಲದಲಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೊಂಡದ ಪಚ್ಚಿಯಂ ತೆಗೆಯದೆ (ಸೂಪಶ. ೫-೧೨). ೮. ಹೊಸ ದಾಗಿರುವುದು; ತಾಜಾ: (೪). ೯. ಕಪೂರ: "ಪಾಲೇಯ ಮೆನಲು ಘನಸಾರಮನೆ ಪಚ್ಚಿ" (ಮಂಗರಾ. ೯೯-೨೨). 'ಪಚ್ಚಿತ್ತೆಲ' ಪರಾ. ೧೦. ಕಪ್ಪು; ಶ್ಯಾಮಲ ವರ್ಣ: 'ಪಚ್ಚಿದೇವರು' ಪರಾ. ೧೧. ಮನುಷ್ಯರ ಹಣೆ, ಕೈ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಚಿತ್ರ ಬರೆದು, ಹಸುರುಬಣ್ಣ ತುಂಬಿ ಚುಚ್ಚುವುದು ಮತ್ತು ಹಾಗೆ ಚುಚ್ಚಿ ಆದ ಗುರುತು: (೪). ಹಚ್ಚಿ: ೩. ಪೆಸುಗುಟಿಗೆ ಹೊದೆಸುರ(ಳ)ಲ್ಲ ಹಚ್ಚಿಯಲೆ ಮೊಣಸಿಗೆ . . . ಉರುತರದ ವಿಪ್ರಹಾರಂಗಳ ಬೆರಸಲವ(ದ)ಂ (ಪುನದ. ೧೩-೧೦೯). ೧೧. ಹೊದೆ ಕಟ್ಟಿ ತೂಗು ಗುದ್ದಿಲು ಸೀಳು ಹೋಳೆಂಬ ನುಡಿ ಬಾಳೆಯಲ್ಲೊಡೆಗೆಜೆಯಲ್ಲಿ ತೊಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡೆ ನರಿಯ ಬಿಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೈಯ ಹಚ್ಚಿಗಳಲ್ಲಿ ತಂತುವಾಯರ ನೂಲೊಳಂ . . . ಅಲ್ಲದಂತಾ ನಾಡೊಳೆಂದುಮಿಲ್ಲ (ಚೇರನು. ೨-೮); ಎಡದ ಗಲ್ಲದ ಮೇಲೆ ವಸುದಳ ತಾಮರಸದ ಹಚ್ಚಿಯ ಬೊಟ್ಟಿಸುವಂತೆ (ಹನುಮ. ೩೫); ಅವರು ಮುಂಗೈ ಮೇಲೆ ಕುಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಲತಾಕಾರದ ಹಚ್ಚಿಯ ನಸುಹಸುರು ಬಣ್ಣವು ಅವರ ಗೌರವಣ್ಯಕ್ಕೊಂದು ಅಭರಣವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಾನೂಯ. ೨೪). ಹಸು: ೨. 'ಹಸುಗೂಸು', 'ಹಸುಮಗು' ಪರಾ. ೩. 'ರೋಹಿಣೀ-ಸಿವನ್ಮಿ, ಹಸು, ಅಳಲಿ . . . ಜಟಾ ಮಾಂಸಭೇದ' (ಒಪ್ಪ. ೧೪೦). 'ಪಸಿ' ಪರಾ.

ಪಚ್ಚಿಯ ಸಾರ = ಉತ್ತಮವಾದ ಮರಕತಮಣಿ; ಪಚ್ಚಿಸಾರ: ಮುತ್ತಿನ ಮುಜಾದ ಲಂಬಣಂಗಳೊರಸಿಲ್ಲ ಪಚ್ಚಿಯ ಸಾರದ ಕೋರಣಂ ಗಳಂ ನುಗುಳುತ್ತಂ ಬಂದು (ಅದಿಪ. ೪-೨೫ ಪ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪಳು, ಪಚ್ಚಿ; ಮಲ. ಪಳ, ಪಳು; ತುಳು, ಕೊಡ. ಪಚ್ಚಿ; ಕೋಕ. ಪಳ; ತೊಡ. ಪೊಚ್ಚ]

ಪೆಸು, ಹಸು, ಹಸುವು (ನಾ). ೧. ಆಕಳು; ಗೋವು: "ಮುಧೆ ದಿವಂ . . . ಪಸುವೆಂದಿನಿತಹೊಳಂ ವರ್ತಿಸುಗುಂ ಗೋ ಶಬ್ದಂ" (ವಸ್ತುಕೋ. ೧೩೫-೧೦೪); ಇದನುಂವಾತ ಕಿಷಿಯಂ \times ಕೋಡಿಯು ಮನುಷ್ಯರು ಪಸುವುಮ್ಪಾರು $\times \times \times$ [ಕೊನ್ನೋನವ] ನ್ನಮ್ಮೊಟ್ಟಿ ಯಾನ್ತಂಗೆಯುವು $\times \times \times$ ಮಾಡಿ ಕೊನ್ನೋ[ಂ] (ಸೌತ. XI-1, ೬-೨೬, 837); ಕುಡುವುದು ಪಸುವಿನ ಪಾಲಂ (ಅಶ್ವ. ೧೦-೧೫); ಪಸುವಿನಪಮಲ ಸುರಧೇನು ಮರನೆಂದಿನಪದಮ ಕಲ್ಪದ್ರುಮಂ

(ಚಿಪ್ಪು. ೧-೧೨). ೨. ದನ; ಕಾಲ್ನಡೆ: ಅಸಿತೇಂದೀವರಲೋಲ
ಲೋಚನೆಯನಂದಂತಾ ಸಭಾಮಧ್ಯದೊಳಿ ಪಸುವಂ ಮೋದುವವೋಲೆ
ಮೋದೆಯುಂ (ಪಂಪಭಾ. ೭-೫೮). ೩. ವ್ರಾಣಿ; ಜೀವಿ: 'ಪಸು
ಪತಿ' ಪರಾ. ೪. (ಆಲಂ) ಅಜ್ಞಾನಿ; ಜ್ಞಾನಹೀನ: "ಜೀವ
ಧನ ವಿಭಜನಾಜ್ಞಾನಿಗಳೇಳಂ ಪಸು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೦); ವಿಸು
ಮುಜಾಯದ ಪಸುವನೆ ಕೇಳಲಾಜ್ಞಾನೆಂದೆನುತ ಮನದಿ ನೋಯರವರು
(ಶಾಂತೀಶ. ೪-೯೬). ಹೆಸು: ೧. "ಹಸುವೆನಲ" ಗೋವು
(ಕಶಕ. ೧೧೪); ಬಡಹಸುವಂ ಕೆಡೆಯದಂತು ರಕ್ತಸವೇಡಾ (ಸಮಪ.
೯-೬೧); ವಿದು ಪರಿಯ ಬಣ್ಣವ ತಂದು ಕೊಟ್ಟರೆ ನಾಲ್ಕುಮೊಲೆಯ
ಹಸುವಾಯಿತ್ತು (ಮಹಾಭೀ. ಬ. ೫೭-೧೪೧); ಕಪಿಯದಿಹ ಹಸುವಿದ್ದು
ಕಪ್ಪವು (ಸಂಭವ. ೨-೭೨); ಹಸುವಿಗಿಟ್ಟಳು ಜಾಲುಹಿಗರೆ ಮಿಸುಮಿದ್ದಿಯ
ಗಂಡಗೆ ಹಾಕಿ (ಪುರಂದ. ೧-೧೧೧-೬). ಹೆಸುವು: ೧. ಗೋಕುಲಂ,
ಗೋಧನಂ-೨. . . ಅಕಳ ಹಿಂಡು, ಹಸುವುಗಳ ಮಂದೆ (ಸಿದ್ಧಾಂತ.
೨೯೧). [**ಪ್ರಾ. ಪಸು./ಸಂ. ಪರು**]

ಪೆಸುಂಗಣ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಗರಿ; ಹಚ್ಚನೆಯ ಗರಿ: ಪಚ್ಚನೆ
ಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅದಿಯುತ್ಪನ್ನಿಲ್ಲಾಗಿ-ಪಸುಂಗಣ, ಪಸುರಾದ
ರೆಂದಾಯ್ತು (ತಮದ. ೧೮೨ ಪ್ರಯೋ). 'ಪಸುಂಗರಿ' ಪರಾ.

[**ಪಸುರಾ_೨+ಗಣ**]

ಪೆಸುಂಗಾಯಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು (?): ಗಣಗೂರಾ
ನರೆನವರುಂ ಬೆಳ್ಳಮಣೆಯರುಂ ಸನ್ನಿಗಾಲಾ ಪುಟ್ಟರುಂ ಬುಟ್ಟರುಂ
ಪಸುಂಗಾಯ ಕಲ್ಪಾ ತರುದಿರವರುಂ ಇ ಪೊಲನಂ ನಡೆಯಿಸಿದೋರ್
(ಎಕ. XVI, ಗುಟ್ಟ. ೭೫-೫೯; 733). [?]

ಪೆಸುಂಗುರಿ (ನಾ). ಹಸಿಯ ಕಾಳು, ತರಕಾರಿಗಳಿಂದ ತಯಾರಿ
ಸಿದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವ್ಯಂಜನ; ಪಚ್ಚಡಿ: ತಾಳದ ಪಳೆದ
ಪಸುಂಗುರಿ ಸಾಸನೆ ಸೀಕರಣೆ ಹೊರಪಾನ ಪಳೆಯುವೆಂಬ ನಾನಾಧನ
ರುಚಿಯ ಶಾಖೆಗಳುಂ (ಧರ್ಮಪಾ. ೨-೭೮). 'ಕೋಸುಂಬರಿ',
'ಗುಗ್ಗುರಿ', 'ತಿಂಗುಟಿ' ಪರಾ. [**ಪಸುರಾ_೨+?**]

ಪೆಸುಂಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; IP ಧಾರವಾಡ
ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈಗಿನ ಅಸುಂಡಿ: ಇಟ್ಟಿಗೆ ಪಸುಂಡಿ ಮುಗುಳಿ ಪರಸ್ತ
(ಇ.ಆ. VII, ೨೨೦-೨೯; 658); ಚನ್ನಪ್ರಭಭಾರಾಪ್ರಸುಂಡಿಯ
ನಳ್ಳಂಪ್ರರಸಿದ್ದಿಯಳುತ್ತಿರೆ (ಸೌಜಾ. XI-1, ೩೪-೮; 925);
ಪಸುಂಡಿಗೆ ಪೋದ ಬಟ್ಟಿಯಂ ತೆಂಕ (ಸೌಜಾ. XX, ೧೮-೪೧;
980). [?]

ಪೆಸುಂಡಿಗೆಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು; ಪಸುಂಡಿಗೆಟಿಯಾ
ತೆಂಕಾಯ್ ಕಡೆಗೋಡು ಪಳ್ಳಗೆಟಿಯಾ ಪಳ್ಳಮ್ (ಮೈಸೂ. ೧೯೨೪,
೮೦-೧೧೧; 799). [**ಪಸುಂಡಿ+ತಿಟಿ**]

ಪೆಸುಂಬೆ, ಪಸುಬೆ, ಹೆಸುಂಬೆ, ಹಸುಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ
ಪಕ್ಷಿ; ಶಕುನದ ಹಕ್ಕಿ; ಪರದೆ ಪಸುಂಬಂ ಮೈನಂ ಎರಳೆ ನವಿಲ್ಯಾಗಿ
. . . ಇವು ಪೋಗೆ (ಅಲೇಶೋಶ. ೧೨-೧೬); ಪೂಗಿದುವಂ ಸಾರ್ಧಮ
ಗಂಡುಪೋದಗೆ ಪಸುಂಬಂ ಕಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟಿ ಬಂದದೊಳ್ಳಿಪ್ಪದೊಳಾಂದು
ನೇಜಾತು (ಅನಂಪ. ೧೩-೭೨); ಪೋಳಂ ಸರಟಿಂ ಸಾಲ್ವಂ ಪಸುಂಬಂ
ಪರದೆ ಶಿವಿ ಶುಕಂ ತದ್ವನಾಂತಸ್ತಮಿಕುರ್ಗಂ (ಶಬಂ. ೩-೩೩). **ಪೆಸುಬೆ:**
"ಜಂಜುಕಮನಲು ಪಸುಬನೆನಿಸುತ್ತು" (ಮಂಗಂ. ೫೨-೮); ಒಮ್ಮೆ
ಅಶ್ವನರಿಸಿದ ಉರುಳಿನಲ್ಲಿ ಪಸುಬವೊಂದು ಎರಗಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಿತು
(ಕುಡಿಶಾ. ೯೩). **ಹೆಸುಂಬೆ:** ಹರಣ ಧಾತೆನಲು ಗಿಳಿ ಹಸುಂಬ
[ಪಾಪಂ. ಪಸುಂಬೆ]ಗಳ ಗಣಾಯಂತಪ್ಪ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ನಾನುಮುಕ್ಕುಂ

(ಮಂಗಂ. ೧೩೧-೨೨). **ಹಸುಬೆ:** ಪರದೆ ಹಸುಬಂ ಹಿಮಣ ಹೆಬ್ಬಕ್ಕೆ
ಗಿಡುಗ . . . ಹಕ್ಕಿಗಳ ಮಕ್ಕಳಿಹಿಯುವಂತಾದುದು (ಕಜಕಾ. ೫-೪೩);
ನೆಲೆಯಿಂದಂ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಥಾನದೊಳೆ ಹಸುಬನುತ್ಪಾದಿದಂ . . . ಉಲಿದೋಜಿರ್
ಬಾಯ್ಕಂ (ಮಮದ. ೩-೮೬); ಪರದೆ ಕೆಡಜಾತು ಬಲದಲಾದಯದಲೂರಿ
ಯಲೊಡಜಾತು ಹಸುಬನೆದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೧೩-೨); ಹಸುಬ
ಹಾಲ್ಪಕ್ಕೆ ಮುಂತಾದ ಶಕುನವಕ್ಕಿಯುಸುರ್ದುಪ್ಪು ಶುಭವಚನಗಳ
(ನಾಗಕಂ. ೩-೩೩); ಹಸುಬ ಪಲ್ಲಿಗಳ ಬಾಯ್ಕೂಗ ಮುಚ್ಚುವರೆ
ಸಾಕೆಂದ (ಭರಣ. ೫೦-೭೦). [**ದೇ. II ತೆಲು. ಪಪ್ಪ**]

ಪೆಸುಂಬರಿ (ನಾ). ಹಸಿಮೊಣಸಿನಕಾಯಿ (?): ನೀರುಳ್ಳಿಯ
ಮಾಮಿದಿಗಳ ಪಸುಂಬರಿಯ ಸವಿದಗನಿ ಬಾಡುಗಳ ನೆಲದೊಳೆಂ ಬೇಯಿ
ಸಿದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸಂ. ೧೩-೨೯). 'ಪಸುಂಗುರಿ', 'ಪಸುಪೂರಿ' ಪರಾ.
[**ದೇ. II ತೆಲು. ಪಪ್ಪ, ಮಿರಿಯ**]

ಪೆಸುಂಬುಲ್ (ನಾ). ಹಸುರು ಹುಲ್ಲು: ಬಾಣಂದ ಪನ ಬಿಟ್ಟೊಡಲ್ಲದೆ
ಮುತ್ತಂತೆ ಪಸುಂಬುಲ್ ಕಾಣ್ಪುದಿದು (ಕಾಣ್ಕಾ. ೧-೨-೬).

[**ಪಸು_೨+ಪುಲ್**]

ಪೆಸುಂಬೆ, ಪಸುಬೆ, ಹಸಿಬೆ, ಹಸುಂಬೆ, ಹಸುಬೆ, ಹಸುವೆ (ನಾ).
೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚೀಲ; ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾಯಿಯಿದ್ದು
ಭುಜದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡಾಗ ಎರಡೂ ಕಡೆ ಬರುವಂತಹ
ಉದ್ದನೆಯ ಚೀಲ; ಇಬ್ಬೊಟ್ಟಿಯ ಚೀಲ: ಮರ್ದುಗಳಂ ಪಸುಂಬೆ
ಯೊಳ್ ತೆಳ್ಳನೆ ತೀವಿ (ಪದ್ಮಾರಾ. ೬೯-೧೬); ಕೈಗೆ ತೊನಲುಟಾಯಲ
ಗುರ್ವಿಸಿದುದು ತೀವಿದ ಗುಳ್ಳೆಯ ಪಸುಂಬೆಯಂ [ಸೋ]ರ್ಚದಂತೆ ತನು
ಕೀಳಕನಾ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೭೭); ಜೀವಂ ಬೆಂಬಿದದೀ ಪಂದೊನಲ
ಪಸುಂಬೆಯೊಳೆಯೊಡಲೊಳಾಸ ಸುಖಾರ್ಥಪುದೋ (ಅಜಪ. ೭-೫೪);
ತೊಗಲ ಪಸುಂಬೆಯೊಳ್ಳೊಲಸಿನೋವರಿಯೊಳ್ . . . ತನುವಿನೊಳ್ಳೊವಿ
ದಿಹಪನಾತ್ಮಂ (ಅಪಪ. ೪೪). ೨. ಒಂದು ಹಸಿಬೆ ಚೀಲದಲ್ಲಿ
ಹಿಡಿಯುವಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ: ಮುಮ್ಮುರಿಭದ್ರಿಣ್ಣದ ಪಸುಂಬೆ
ಯೊಳ್ಳಿಣ್ಣ (ಇ.ಆ. V, ೩೪೩-೩೪; 1093); ಪಣಮೊಂದಂ ಧ್ರುವನಾಗಿ
ಪಸುಂಬಿಗೆ ಹಾಗವನೆಪಕದೆ ಕರ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಳೆಯುನಿತ್ತರ್ (ಸೌಜಾ. IX-1,
೧೬೫-೬೧; 1099). **ಪೆಸುಬೆ:** ೧. 'ಪಸುಬೆವಳ' ಪರಾ. ೨.
ನೂಳೆಗೇರಿಯ ಬಣಜಿರು ಪಸುಬಿಗೆ ಹ(ಹಾ)ಗವ ಬಿಟ್ಟರು (ಇ.ಆ.
VI, ೩೪-೩೪; 1109). **ಹಸಿಬೆ:** ೧. ವಾಸರು ದೇವರ ಹಸಿಬೆ
ಯನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು . . . ಬರುವುದು ಅನಾಥೆಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ
ಕಾಣಿಸಿತು (ಕಥಾ. ೫೯); ಅಂಜೆಯ ಹಸಿಬೆಯನ್ನು ಹೆಗಲಿಗೇರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟವನಿಗೆ
ಹೊರಟ (ದೀಪಕ. 71, ೮೬); ಹೊರದಲ್ಲಿ ಹಸಿಬೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು
ಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ತಂದೆಯನ್ನು ಚಿದಾನಂದನು ಗುರುತಿಸಿದನು
(ಮುಕ್ತೈ. ೨೩೦). **ಹಸುಂಬೆ:** ೧. ಪ್ರಿಥ್ವಿಯ ಹಸುಂಬೆಯಾಗಿ
ಅಸ್ಥಲೋಕಪಾಳಕರೇ ಗೊಂಬಾಗಿ ವಾಸುಗಿಯೇ ಬಳಸಾಗಿ ಭಣಿತುಳಂಗಳೇ
ಬಾರವಾಗಿ-ಬೀಳ್ತೊಪೊಳನಮುಂಬೆಯಾಗಿ (ಎಕ. VII, ೨೪೨೦, ೧೧೮-೩೦;
1054); ಭವಿಗಳು ನೆಗಪಲಾಪದ ಹಸುಂಬೆಯಂ ಜರೇಶ್ವರಶ್ವತ್ತಿ
ಲೊಕ್ಕಿಯೆಂಬೂರೊಳಗೆ ಮೊದಲ ಬೇಲಾಳದೇವಂ (ವಿಶ್ವ. ೮-೪-೩೨);
ಭರೆಯೊಳು ಹಸುಂಬೆಯಂ ಮಡಗಿ (ಗುರುಚಾ. ೧೪-೯). ೨. ರಾಮೇಶ್ವರ
ದೇವರಂಗಭೋಗಕ್ಕೆ ಹಸುಂಬೆ[ಗೆ] ಹಾಗವಂ ಸ್ವಾಯಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟರು
(ಸೌಜಾ. XX, ೭೮-೩೧; 1118); ಅಡಲೆಯ ಹೇಜಾಂಗೆ ೨೦೦
ಹಸುಂಬೆಗೆ ಆಯ್ತು (ಎಕ. II, ೩೪೯-೩೬; 1159); ಆಯ್ಕೂರ್ವರು
ಬಿಟ್ಟ ಸುಂಕ ಹಸುಂಬೆಗೆ ವಿನಸ್ತೊಂದು ಹೇರಂಗೆ ವಿನಂ ಕಾಣೆ (ಎಕ. VII,
೨೪೨೦, ೨೩೬-೮೩; 1174). **ಹಸುಬೆ:** ೧. ಬಂದವ ತುಂದಿದ

ಹಸುಬೆ ಕೊಂಡವನ ನುಂಗಿತ್ತು (ಮೋಳಿನಾ. ೨೪೩-೭೯೪); ಬಸವ ಹಸುಬೆಯ ಸಿಟ್ಟಿಯಾಗಿ ತಳೆದುತೆ (ಪ್ರಭು. ೭-೧೦೧); ಹಸುಬೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತಿಂಡಿಯ ಗಂಟು ದಾಂಯದ್ದಕ್ಕೂ ಅವನಿಗೆ ಜ್ಞಾಪಕ ಬರುತ್ತಿತ್ತು (ಕಳಹು. ೪). ೨. ಆ ಹಸುಬೆಗೆ ಯಡಕೆ ಹತ್ತು (ಎಕ. VI, ೪೩೦೦. ೯೬-೮೧; 1141); ಅರವಾನೆಗೆ ಹೇಟಾಂಗಿ. ನೂಜ ಎಲೆ ಹೊಜೆಯ $\times \times$ ಹಸುಬೆಗೆ ಅಡಿಕೆ ೨ ಭತ್ತಕೆ ಸೋಡಿಗೆ ಭತ (ಎಕ. VII, ಮೊಪ್ಪಳ. ೧೦೮-೫೬; 1203); ಎಲೆಯ ಹೇಟಾಂಗಿ ೫೦. . . ಹಸುಬೆಗೆರಡಕೆ ಈ ಧರ್ಮನ ಹಲರು ನಡಸಿದರು (ಎಕ. XI, ಮೊಪ್ಪಳ. ೩೪-೩೯; 1322). ೩. ಹಸುಬೆಯ ಗುರುತಿರುವ ಕಲ್ಲು; ಹಸುಬೆಯ ಕಲ್ಲು; ಗುಂಡಿನಲಿ ಬರದ ಮುಕ್ಕೊಡೆ ಹಸುಬೆ ನಟ್ಟ ಅಲ್ಲಿ ಕೆಂಕ ಹಿರಿಯ ಬಿಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲ ಹಾಸಣಿಗಲ್ಲು (ಎಕ. II, ೩೩೪-೩೦; 1282); ಶ್ಯಾಲೆ ನಗರಿ ಜಾಡನಾದ ಹಿಡಿದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೋಟು ಹೇಲ ಮೇಗಲ ಹಸುಬೆ ಬೆಳ್ಳಿ ಮೂಡಿ ಬೆಳಗನೆ ಜಾನದಲ್ಲ ಯಳಂದಿರ ನಾಗಕೋರ್ಮನ ಹೆಡೆಯ ತುಳುವನರು (ಮಾತಾ. ೩-೧). ಹಸುಬೆ : ೧. "ಮೂಲೀ=ಹಸುಬೆಯಂ, ಗೋಟುಂ" (ಕಾಶ್ಯ. ೨೬೨).

ಪೆಸುಂಬೆಯ ಸೇಸೆ, ಪೆಸುಂಬೆ ತೇನೆ=ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ಹಸುಬೆಹೇಲದ ಸರಕಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ (?) : ಅಯ್ಯಾವ್ವರುಮಿಟ್ಟು ಪೆಸುಂಬೆಯ ಸೇಸೆಯಲಾ-ಪಾಗಮುಮಂ ಅಂಗದ ಯಲು ಸೊಟಿಗೆ ಭತ್ತಮ ಬಿಟ್ಟರ್ 'ಸೌಖ್ಯ. IX-೧, ೧೩೯-೩೯; 1074); ಗವಜಾಶ್ವರದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಕಾಲದೊಳ್ಳಾದಿದಾಯಸ್ಥಾನಮನೆನ್ನೊಡೆ ಪೆಸುಂಬೆತೇನೆ ದಣ್ಣಂ ದೋಷ $\times \times \times$ (ಪಾಸಪ. ೭೭-೨೩; 1005). ಹಸುಂಬೆಯರು=ಹಸುಬೆಹೇಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಮಾರುವವರು : ಇನ್ನು ಸೀವಳಿ ಗಂಧಹುಡಿ ಹಸುಂಬೆಯರಪ್ಪ ತಿಟ್ಟಿಯರು ಮೈವಹಂಪರು (ಸರವೋ. ೨-೪೭). ಹಸುಂಬೆಯ ಕಲ್ಲು=ಹಸುಬೆಯ ಗುರುತಿರುವ ಗಡಿಕಲ್ಲು; ೨ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಮುದ್ರೆ, ಮುಕ್ಕೊಡೆ, ವಾಮನ ಮುಂತಾದ ಮುದ್ರೆಗಳಿರುವ ಕಲ್ಲುಗಳಿವೆ : ಚತುರ್ವಿಧವಾದ ಹಸುಂಬೆಯ ಕಲ್ಲನೂ ನೆಡಿಸಿ (ಎಕ. IX, ಚನ್ನ. ೭೧-೩೨; 1331).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ಪಚುಮ್ಪು; ಮಲ. ಪಯಿಮ್ಪು; ತುಳು. ಪಸುಂಬೆ, ಪಸಂಬೆ, ಪೈಂಬೆ]

ಪೆಸುಂಬೆವಣಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ : ಅಂಕವಣಂ ಪೆಸುಂಬೆವಣಿಮಂದಿಫತಾಳಾಳ (ಎಕ. XIII, ೩೩೩-೭೦; 7).

[ಪೆಸುಂಬೆ+ಪಣ]

ಪೆಸುಗೊಸು, ಹಸುಕೊಸು, ಹಸುಗೊಸು (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮಗು; ತೀರ ಚಕ್ಕ ಮಗು : ಪಸುಸೆ ಜರಾಯುಪಟಲಂ ಪಸುಗೊಸು ಗಳೊಡಲೊಳವನಗಲ್ಲು ವ ಮತಿಮಂ ವಸುಮತಿಗಟಾಪಿ . . . ಪ್ರಕಟಿಸಿದಂ (ಅದಿಪ. ೬-೬೫); ಪಸುಗೊಸು ಪಾಲ್ನು ದಿವಂತೆ ಪಲ್ಲಿಬೆಮ್ಮ ಪುಲ್ಲಂ ಮೇವಂತೆ (ಧರ್ಮಪು. ೧೪-೪); ನಿಮ್ಮನಿಬರೊ ಪಸುಗೊಸುಗಳನ್ನ ಪಹಂನಿ ಮಿಗೆ ಘಾಸಿನೂದಿದಡೇನು ಫಲವನಗೇಗಲ್ (ಬಸಪ. ೫೨-೩೭); ಪಸುಗೊಸು, ತಾಯಿಲ್ಲ (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೨೧-೪೨೯). **ಹಸುಕೊಸು :** ಅಲದ ಮರನ ಹಸುಕೊಸು ನುಂಗಿತು (ಪುರಂದ. ೨-೧೯-೫); ಕೋಮಲ ವಾದ ಹಸುಕೊಸು, ಇಲ್ಲವೆ ನಿರ್ಗರ್ತಕ್ಕಿಗಲಾದ ನದೀನಿರ್ಗರಗಳು, ಗುಡುಗು ಮಿಂಚುಗಳು, ಗಾಳಿ ಮೋಡಗಳು ಯಾವ ಸಹಜತೆಯಿಂದ ವರ್ಷಿಸುವುವು (ಪರ. ೩೧). **ಹಸುಗೊಸು :** ಹಸುಗೊಸು ಬಸುಟಾ ಬಾಣತಿ . . . ಎಂಬವರ ಹಿಡಿದು ತಿಂಬ . . . ದೊಳಯ್ಯ ಕೇತಯ್ಯ ಗಳೆಂಬ ನೂಟುಮಡಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೊಡಲಸಂಗಮದೇವ ಶರಣೆಂಬ

ದೊಂಬು ದಡಿ ಸಾಲದೆ (ಒಸಪ. ೫೫೫); ಹಸುಗೊಸಿನಂತೆ ಹಸುತಂ ಮಿಗೆ ಸೋಂಕಿಲೊಕ್ಕೊಪ್ಪ ಪುಷ್ಪಮಂಜರಿ ಪೊರಳುತ್ತುದಿವರ್ ಲತೆಯಂ ಲಲಿತಾಂಗಿ ಮರಳು ನೋಡಿದರ್ (ಲೀಲಾವ. ೭-೩೫); 'ಆ ಹಸುಗೊಸು ಗಳು ತಾಯಿಯ ಇಂಪಾದ ಹಾಡನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ನಿಡ್ಲೆ ಹೋದರು (ಮಣಿ. ೭೧). [ಪಸು+ಕೊಸು]

ಪೆಸುಗೊಸುತನ (ನಾ). ಎಳೆಯತನ; ಹಸುಳಿತನ : ಪಸುಗೊಸು ತನದೊಳಂ ಪಾಹಸವತಿಮಾನುಷವತೀಂದ್ರಿಯಂ ನಿಶಗದಟಾಂ ಬೆಸಗೊಂಡಪಿ ಪೊಂದಂ . . . ಕೃಷ್ಣ (ಜಗದಿ. ೪-೧೦೯); ಪುಟ್ಟಲೊಡನೆ ಪಸುಗೊಸು ತನಂ ಪಟಾಪಟ್ಟಿದು (ಜಯಕಾ. ೧೩-೪೮). [ಪಸುಗೊಸು+ತನ]

ಪೆಸುಗೆ, ಪಂಚುಗೆ, ಪತಿಗೆ, ಪಸಿಕೆ, ಪಸಿಕೆ, ಪಸಿಗೆ, ವಸಿಗೆ, ಹಸಿಗೆ, ಹಸುಗೆ, ಹಸುಗೆ, ಹಸೆಗೆ (ನಾ). ೧. ವಿಭಾಗ; ಹಂಚಿಕೆ; ಪಾಲು : ಕೀಟೊಕ್ಕಲ್ ಪಸುಗೆಗೆ ಮೂವತ್ತು ಮತ್ತರುಮೊನ್ನೆ ತೋಟಮುಮಗ (ಸೌಖ್ಯ. IX-೧, ೭೭-೨೩; 992); ಪಂದಿದಿಯ ಕೇಳಿ ಪ್ರಸಾದವಸುಗೆ ಯನಿತ್ತು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೮-೩೧); ಏಳೆಯಜುವೆಯಿಂದ ಸೋದಿಸಿ ಪಲ ಪಸುಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳುತ (ಸೂಪರಾ. ೩-೪೦); ಕೂರ್ಮಯಿನನೆಗೆ ತಿನವದಿಸುವಾ ಪಸುಗೆಯ ಚಕ್ಕಲಿಯಂ ಗಾರಿಗೆಯಂ . . . ನಿಶಗಂ ಪಾಲಿತ್ತು ಮೊದ ಲೊಕ್ಕಿಸುವಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೮೮-೨೫). ೨. ವಿವೇಕ; ವಿವೇಚನೆ : ನೃಪ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾಟಿಯ ಪಸುಗೆಯ ನುಡಿಗೆ ಪರಮಾರ್ಥನಾಗಿ (ಪಂಪ. ೧೨-೧೭೬ ಪ); ಬಗೆಯದೆ ಪಾಟಿಯಂ ಪಸುಗೆಯಂ ಗುಣ ಹಾನಿಯನಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಂ ಬಗೆಯದೆ ಬಂದ ದೂದವಿಗೆ ಚಿತ್ತಮನೊಪ್ಪಿಸಿ ಕೊಟಿದಾಸೆಯಂ ಬಗೆದರ್ (ಪಂಪ. ೪-೧೧); ಅಂತುಸಿರ್ವರ್ ಪಂತವಾತುಗಳ ಪಸುಗೆಗೊಳ್ (ಅಶ್ವ. ೭೧-೧೫). ೩. ಹಂಚುವ ಗುಣ; ದಾನಶೀಲತೆ; ಔದಾರ್ಯ : ಕರ್ಣನೊಳ್ಳ ನಮಂ ವಿಕ್ರಮ ದುರ್ಲಭಂ ಪಸುಗೆಯಂ ಕೇಳುತ್ತಿ ಬಂದು (ನೇಮಿಪು. ೯-೭೭); ೪. ಉಚಿತವಾದುದು; ಯೋಗ್ಯವಾದುದು; ತಕ್ಕುದು : ಪೆಪ್ಪಯ್ಯ ಲನಾರಯ್ಯದೊಳಸರಪುದನ್ನ ಗಂಡುಗೊಸುತನಕ್ಕೆ ಪಸುಗೆಯಲ್ಲು (ಜಂದ್ರ. ೮-೭೭ ಪ). ೫. ಔಚಿತ್ಯ; ಯುಕ್ತತೆ : ಮಾತಿನ ಪಸುಗೆ ಪಸುಗೆವಡೆತ್ತನೆ ನುಡಿದಂ ಮಧುರಮೃದುಗಂಧೀರಧ್ವನಿಯಂ (ಅದಿಪ. ೨-೧೦); ಏಡದೆ ಬಣ್ಣ ಸಗುಂ ಜಗಮೆಯ್ತೆ ಕೂಡೆ ರಾಜನಿನತೇಜನಂ ಪಸುಗೆಗೋಜನನಾಶ್ರಿತಳೆ ಭೂಜನಂ (ಎಕ. XVI, ೬೨-೩೯; 1081). **ಪಂಚುಗೆ :** ೧. 'ಪಂಚುಗೆಗೊಳ್' ಪರಾ. **ಪತಿಗೆ :** ೧. ಆತಗಂಡಿ ಜಾತ್ರೆಯಲಿ ಫಲವಾತದಿ ನಿಶಿಲಿ ಪತಿಗೆಯನು ತರಲು (ಬಿಜ್ಜ. ೪೫-೩೬). ೨. ವಸ್ತುವಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆ : ಗೊಲ್ಲರ ಹಟಿಗೆ ಮಂ ಕುರುಬರ ದೊಡಿಗೆ ಮಂ . . . ಪತಿಗೆ ಮುಂತಾದು ಸಂಶ್ರುಯಲ್ಲಿ ಪಾಸಿಗೆ ಸಕಲ ಬಿಹಾರದಲು (ಎಕ. XVI, ಗುಬ್ಬ. ೭೪-೬೧; ಸು. 1672). **ಪೆಸಿಕೆ :** ೨. ಏರಾ[ಡ]ವಿಲ್ಲ ಸುಂಕವಿಲ್ಲ ಪೆಸಿಕೆಯಿಲ್ಲ (ಸೌಖ್ಯ. XV, ೨೬೪-೨೨; 1646). **ಪೆಸಿಕೆ :** ೩. (?) : ಕರುಣಕಧರೆಯ ಮಹಾ ಜನತನ ಸಲುವುದು ಧರೆಯ ಪಸಿಕೆ ಪಳಿಗೆಗಲಾ (ದೇವಪ. ೩-೧೩೧). **ಪೆಸಿಗೆ :** ೨. ತೋಟಪಟಿಯಲು ಗಾಣೆಗರ ಯಂಣೆ ಪೆಸಿಗೆಯಿಷ್ಟನು ಕೊಟಿಲು (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೪೭೭-೩೩; 1508); ಸಂತೆ ಪಸಿಗೆ ಮೂಲೆ ವೀಸ ಸಹಾ ಕೊಡಬೇಕು (ಎಕ. XI, ಮೊಪ್ಪಳ. ೭-೪೫; 1568); ಸಂತೆ ಪಸಿಗೆ ಗುಡಿ ಮುಂದಣ ಮನೆ ವಾರ ಸಹ (ಮೈ. ೧೯೨೯, ೭-೨೧; 1673). **ವಸಿಗೆ :** ೨. ಮಲಪುರದ ಅಂಗದಿಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸಂಭೆಯ ಪಸಿಗೆಯ ಸರ್ವಮಾನ್ಯದ ಐ[ಟ್ಟು] ಸೂರ್ಯನಾರಾಯಣದೇವಂಗಿ ಕೊಟಿ ಧರ್ಮಾಶಾಸನದ ಕ್ರಮವೆಂತೆಂದೆ (ಸೌಖ್ಯ. IX-ii, ೫೨೩-೧೩; 1528). ೨. ಇದು 'ಪಸಿಗೆ'ಯ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು.

ಹಸಿಗೆ : ೧. ನಾಡಲ್ಲೂ ನೆರೆದು ಕೂಡಿ ಮಾಡುವ ಗುಣಸಮೂಹ ಬೀಡ ಪಶುವನೆಯ ಕೂಡಿ ಹಸಿಗೆಗೆ ಬಂದಂತೆ (ಸಂಕಲನ. ೪೩); ಧಾರುಣೀಶ್ವರಿ ರತ್ನಮಯಭಂಡಾರಸಹಿತ ಗಜಾಶ್ವರಥ ಪರಿವಾರವನು ಮಾಡಿದನು ಹಸಿಗೆಯನೆರಡುಭಾಗವನು (ಕುಮಾರ. ೮-೭೯); ಅಯ್ಯ ನಸಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಗ್ರಾಮದ ಹಸಿಗೆಯ ವಿವರ (ಸೌಖ್ಯ. IX-11, ೫೪-೧೫; 1532); ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹಸಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಂಡವರ ಸಂಗಡ ಅನುವಾಗಿರಿ (ಭೀಷ್ಮ. ೧೪೬). **ಹಸುಗೆ :** ೧. ಗದ್ದೆಯ ಎರಡು ಹಸುಗೆಯ ಪೊಂಬತ್ತು ಭಂಡಿ ಭತ್ತದ ಸ್ತಂಭ (ಕಾ. V, ೩೨-೩೫; 1215). **ಹಸುಗೆ :** ೧. ಮಹಾಜನಗ್ರಾಮ ಹಸುಗೆಗೆ ಬಂದಾಲದ ಹಾಡವಂ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟ ಕಂಬವೇಬಿಡುರುಮು . . . ಕೊಟ್ಟು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೨೯೫-೨೯; 1172); ಕರೆಸಿ ಪಾಂಡುಕುಮಾರಕರನೀ ಭರೆಯ ಹಸುಗೆಯ ಮಾಡಿ ಕೊಡು (ಸಂಭವ. ೨೧-೬೬); ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಬಂದು ತಂತಮ್ಮ ಹಸುಗೆಯು ಮನದವನೆಯ ಕೈಯಾಣಿ ಕೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೬೬-೧೧); ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕಡನೆಯೊಂದನ್ನು ಕೊಂಡು ಹಸುಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ (ಕಾಸೂರು. ೧೪೪). **ಹಸಿಗೆ :** ೧. ಶ್ರೀಮನ್ಮದ ಭೂಮಿ ಹದಿನೆಂಟರ ಹಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ . . . ಮತ್ತರು ಸಾಲ್ಕು (ಸೌಖ್ಯ. IX-1, ೩೨೯-೫೬; 1209). P ಇದು 'ಹಸುಗೆ'ಯ ಅಪರಿಚಿತವಿರಬಹುದು.

ಪಸುಗೆಗೊಳ್ಳಂಡಂ = ಹಂಚುವ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು ; ದಾನವೀರನಾದವನು ; ಒಂದು ಬಿರುದು : ಘನವ್ಯವಹಾರವನಾಸ ಕಲಿಮುಟ್ಟಿಗಣ್ಣು ಪಸುಗೆಗೊಳ್ಳಂಡಂ . . . ಶ್ರೀಮತ್ ಸೇನವಾರಂ (ವಕ. VI, ಚಿಕ್ಕಮ. ೭೬-೮; ಸು. 1060 ?). **ಪಸುಗೆಯ ಇಲಾಖೆ =** ಪಡಿತರ ವಿಭಾಗ ; ರೇಷನ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಆಡಳಿತ ವಿಭಾಗ : ಹಸುಗೆಯ ಇಲಾಖೆಯೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮೇಲ್ವಿಚಾರ ಹೋಗಿ ಇಲ್ಲ (ಭ್ರಮಾಸ. ೩೩). [ಪಸುಗೆ + ಗೆ]

ಪಸುಗೆಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು ; ವಿವೇಚನೆ ಯಿಲ್ಲದಾಗು : ಒರ್ವರೊರ್ವರಂ ನಂಬದ ಬಗೆಯಿಂ ಕನಕಾಸ್ತಾದ ಮಿಲ್ಲದೆಯಂ ಮರುಳ್ಳಸಗಿ ಪಸುಗೆಗೆಟ್ಟು ಪಯಿ ಬದಿಗೆಗಳನ್ನಿಕ್ಕೊಂಡು (ಆರ್ಧನೀ. ೪-೧೧೪ ದ). [ಪಸುಗೆ + ಕೆಡು]

ಪಸುಗೆಗೊಳ್, ಪಂಚುಗೆಗೊಳ್, ಹಸುಗೆಗೊಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಭಾಗವನ್ನು ಪಡೆ ; ಪಾಲನ್ನು ಹೊಂದು : ಒಸಗುತ್ತದನೊಡ ಬಡುಸಳು ಪೆಣ್ ಗಂಡು ಪಸುಗೆಗೊಂಬನು ಬಲ್ಮಿಯೊಳು (ಹಜಿ. ೫-೧೦); ಎಮ್ಮಂದಿಗಿಂತಂತು ಪಸುಗೆಗೊಂಡು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೪೩-೧). ೨. ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳು ; ಭಾಗವನ್ನಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಬೇಂಟೆಯಾದ ಮೈಗಂಗಳಂ ನೀಮ ಪಸುಗೆಗೊಂಡು ಹಬ್ಬಮಂ ಮಾಡಿ ಉಣೆ (ಹಂಪ್ರಸ. ೩೯-೧೧). **ಪಂಚುಗೆಗೊಳ್ :** ೧. ವಿಂಶತೀಕಂಗೆ ಲೇಶಮಂ ಪಂಡುಗೆಗೊಂಡ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ (ಭಾರತಂ. ೫೪೧). **ಹಸುಗೆಗೊಳ್ :** ೧. ಕತ್ತಲೆ ಹಸುಗೆಗೊಂಡು ಮಲಯಭೂಧರದಪರಭಾಗವನು (ತಿಮ್ಮ. ೬-೧೦೮). [ಪಸುಗೆ + ಕೊಳ್]

ಪಸುಗೆದಪ್ಪು (ಕ್ರಿ). = ಪಸುಗೆಗೆಡು : ಪೂಜ್ಯರುಮೇಲೆ ಪೇಟ್ಟುಸುಗೆ ದಪ್ಪುಮಾ (ಆರ್ಧನೀ. ೨-೫೩). [ಪಸುಗೆ + ಪಪ್ಪು]

ಪಸುಗೆನೀಡು (ಕ್ರಿ). ಹಂಚು ; ವಿತರಣೆ ಮಾಡು ; ಪಾಲನ್ನು ಕೊಡು : ಪಸುಗೆ ನೀಡಂಕಂಗಳಂ ಸತಿಯರ್ಗಿ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೪-೩೫೪). [ಪಸುಗೆ + ನೀಡು]

ಪಸುಗೆವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಪೀಚಿತ್ಯವನ್ನು ಪಡೆ ; ಯುಕ್ತವಾಗು : ಮಾತನ ಪಸುಗೆ ಪಸುಗೆವಡೆತ್ತನೆ ನುಡಿದಂ ಮಧುರಮೃದುಗಂಭೀರ

ಧ್ವನಿಯಂ (ಆವಿಷ್ಕ. ೨-೧೦). [ಪಸುಗೆ + ಪಡೆ]

ಪಸುಗೆವೋಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಪಾಲಾಗು ; ಹಂಚಿ ಹೋಗು. ೨. (ಆಲಂ) ಕುಗ್ಗು ; ಕಡಮೆಯಾಗು ; ಕ್ಷೀಣಿಸು : ದಮಿತಾಂ . . . ಪಸುಗೆವೋಗದ ಕಾರ್ಯಮುಮಂ ಸೂಚಿ ವೋಗದೇಜುಮಂ . . . ಪೂಜಿಸುವನೆಂದು ತಪಾಸಂದು (ಶಾಂತಿ. ೪-೩೬ ಪ); ಮಕರಂದಂ . . . ಮನದೊಳೆ ಬೆರ್ ಬಸುಮಲ್ಲದ ಬೇವಸದ ಬಿಟ್ಟು ಪಸುಗೆವೋಗೆ ಲಾಘವಮನಪ್ಪು ಕೆಯ್ಯಂತಿರೀಪದನ್ನಿಷಿತವದನಾರವಿಂದನಾಗಿ (ರೀಲಾಪ. ೪-೫೬ ಪ). [ಪಸುಗೆ + ವೋಗು (< ಪೋ)]

ಪಸುನೋರೆ (ನಾ). (ಹುಲ್ಲಿನ ರಸದಿಂದ) ಹಸುರಾದ ನೋರೆ : ಏಣಿಸ್ತಕ್ಕದಿಂ ಸೂಸಿದ ಪಸುನೋರಿಯಂ ನಾಂದು ನಿಂದತ್ತುಗಂ ಸೂಕರ ಪೋತವ್ಯಸ್ತಮಾಸ್ತು ಸುರಭರಸರಣಿ ಕಾಕರಂ ಮಾತರಿಶ್ವಂ (ರೀಲಾಪ. ೬-೧೦೪). [ಪಸು + ನೋರೆ]

ಪಸುಪತಿ (ನಾ). ಜೀವಿಗಳ ಒಡೆಯ ; ಶಿವ : "ಪಸುಪತಿ-ಪಶುಪತಿ = ಶಿವ" (ತದ್ಭ. ೨೫. ೨೫); ಪೂರ್ವಪದಂ ತದ್ಭವಮಾದುರ್ದೇ . . . ಪಶುಪತಿ-ಪಸುಪತಿ (ಶಮದ. ೨೮೯ ಪ್ರಯೋ.). [ಪಸು + ಪತಿ]

ಪಸುಪುಲ್ಲಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಹುಲ್ಲೆ ; ಮರಿ ಜಿಂಕೆ : ಪಸಲೆಯೆಡೆಗೈ ತಂದ ಪಸುಪುಲ್ಲಿಯತ್ತಿಗಳ ಪೊಸಬೇಟೆನುಂ ಕಂಡು ಪಾರ್ದು . . . ಕೆಡಪುಲಿ ಕೈರಾತಿಯು (ವಿಂಶತೀ. ೩-೬-೫೫). [ಪಸು + ಪುಲ್ಲಿ]

ಪಸುಪೂರಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಿನಿಸು (?) : ಬಾಲ್ಯಕ್ಕೆ ಪೊಸತಪ್ಪ ಪಸುಪೂರಿ [ಪಾಕಾಂ. ಪಸುಂಪತಿ, ಪಿಸುಂಭೂರಿ]ಗಳ ಮಿಸುಪ ಪುಳಿಗೆ ಬಾಯೊಣಿತು ಪಾತಂತಿರಿ ತಿಂದು ಕೈಗರ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚಿ ಹರಿಹರಿ ಎನ್ನು ತೆದ್ದು (ಪುಣ್ಯಾಸ್ತ. ೩-೪೪ ದ). 'ಪಸುಂಗುರಿ, 'ಪಸುಂಬರಿ' ಪರಾ.

[? + ಪೂರಿ]

ಪಸುಪೂನ್ 'ಪಸುಪೂನ್' ನೋ.

ಪಸುಬ 'ಪಸುಂಬ' ನೋ.

ಪಸುಬಿ 'ಪಸುಂಬಿ' ನೋ.

ಪಸುಬೆವಳ (ನಾ). ಹಸುಬೆಚೀಲದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹುಂಬಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವನು ; ವೈಶ್ಯ ; ವ್ಯಾಪಾರಿ : "ಪಸುಬಿ ನಳನೆಂದು ವೈಶ್ಯನು" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೩೩); ಎತ್ತ ನೋಡಿದಡತ್ತ . . . ಕಸ್ತೂರಿ ಜವಾದಿ ಕುಂಕುಮ ಚಂದ್ರವಿಕ್ರಿಯದ ಪಸುಬೆವಳರುಗಳ ಥರದ (ದುಕ್ಕಾಂಗ. ೩-೨೨). [ಪಸುಬೆ (< ಪಸುಂಬಿ) + ವಳ]

ಪಸುಮಗ, ಹಸುಮಗ (ನಾ). ಎಳೆಯ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಗ ; ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗ : ನಿಂ ನಿಷ್ಕರುಣೆಯೊ ಪಸುಮಗನೆನ್ನದೆ ಮುತ್ತಾಣ್ಣನೆನ್ನದೆ . . . ಕೊಂದಪಂ ಯಮರಾಜಂ (ಆವಿಷ್ಕ. ೧೦-೨೫). **ಹಸುಮಗ :** ಕರ್ಮಮಂ ಕೂರ್ತು ಮಾಡಿದ ಕಾಲವುಂ ಕಾಲಂ . . . ಹಸುಮಗನಾದ ಕಾಲವಾ ಪ್ರಾಯದಪ್ಪಾ ಕಾಲವು (ದೀಪ್ಯ. ೪-೫-೪೬); ಹಸುಮಗನಾದ ಪುರಂದರವಿಠಲ (ಪುರಂದ. ೧-೧೬೦-೩); ಪ್ರೀತಿಯ ಭರದಿಂದ ಆ ಹಸುಮಗನನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಕೊಂಡು . . . ಹರಸಿ ಹೊರಟುಹೋದನು (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೩೬); ಹೂಡುವುದು ಹೊಸಬಂಡಿ, ಹೊಡೆಯುವನು ಹಸುಮಗ (ಹಳ್ಳಿಬಾ. ೩೪). [ಪಸು + ಮಗ]

ಪಸುಮಗು, ಹಸುಮಗು (ನಾ). = ಪಸುಗೂಸು. **ಹಸುಮಗು.** ಪಸುಮಕ್ಕಳ, ಹಸುಮಕ್ಕಳು (ಬಹುವು); ಪಸುಮಕ್ಕಳಂ ಗೋಳ ತಗುಳ್ಳಂತೆ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೨-೬೧); ಹಸುಮಕ್ಕಳೊಡನಾಟಿ ಶಿವಭಕ್ತಿಯಾ ಬೇಟೆವಾಗಿ (ಸಾಂದಪ. ೩-೧೦); ಹಸುಮಕ್ಕಳ ತಿರೋಮಣಿಯ ಸಿಂಗರದ ಕಣೆಯ (ಚಿಂಪ. ೫-೨೮); ಹಸುಮಕ್ಕಳಾದಿದರ ಹಸನವ್ವ ಅಂಗಳ (ಜನಗೀ. ೩೧); 'ಯುಗ-ಯುಗಗಳ ಹಣೆಬರವನ ಒರಸಿ

ಮನ್ಮಂತ್ರರಗಳ ಭಾಗ್ಯವ ತೆರೆಸಿ . . . ಹೊಸಗಾಲದ ಹಸುಮಕ್ಕಳ ಹರಸಿ ಹಕ್ಕಿ ಹಾರುವೆ ನೋಡಿದಿರಾ ? (ಗಂ. ೫೭-೪). [ಪಸ್ಯು + ಮಗು] ಪೆಸುಮುಟ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಮರಿ; ಸಣ್ಣ ಮರಿ; ಶಾಬ: ಇಸೆ ಪಸು[ಪಾಪಾಂ.ಕು]ಮುಟ ಯೋನಿಮುಖಪ್ರಸವಕ್ಕುಲಿಸದವೋಲೇಬ ಬಾಯಿ ತಾನೊಂದನು ವರಸು ಬೀಟ್ಟುದುಂ (ಯೋನಿ. ೩-೫೬).

[ಪಸ್ಯು + ಮುಟ]

ಪೆಸುಮೊಗ, ಹಸುಮೊಗ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಮುಖ; ಗೋಮುಖ. ಹಸುಮೊಗ: ಶನಿ ತಾನೆ! ಸಾಧುವಿದು ಹಸು ಮೊಗದ ಹಸಿದ ಹುಲಿಯಂತೆ (ಕಂಪು. ೪೩-೮).

ಪಸುಮೊಗದ ಬಗ್ಗೆ - ಗೋಮುಖವ್ಯಾಘ್ರ; ಸಾಧುವಿನಂತೆ ತೋರುವ ದುಷ್ಯ, - ಕಪಟ: ಪಸುಮೊಗದ ಬಗ್ಗೆನಾ ಖೂಳನ್ (ಪ್ರೀತಾಮಾ. ೨೫೫-೩೬೧). [ಪಸ್ಯು + ಮೊಗ]

ಪೆಸುರ್, (ಕ್ರಿ). ಹಸರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು; ಹಸುರಾಗು: "ಪಸುರ್-ಹಂತಭಾವೇ" (ಕಮಧಾ); ಕಿರಣಗಳೆ ಕಾವುಗಳೆನೆ ಹದವತ್ಯಂ ಗಳೆ ಪಸುರ್ ಪಸುರೆಯೆನೆ ತೋರ್ಪರುಣದಿನಮಣೆ ಬಯಲಾ ವರೆಯೆನೆ ಪೋಲ್ವಿದನಪರಗಿರವರಿದೊಳ್ (ಕಾಪ್ಯಾ. ೮೮೦ ಶೂದ್ರಕ); ಪೋಲವ ಮರೀಂದ್ರಗೋಪದ ಪಸುರ್ ಕೆಳವುಳ ತತ್ತ್ವ ಕಾಮುಗಳಿಲ್ಲ (ಸಂಪಭಾ. ೩-೨೫); ಮಿಂಚು ಕಣ್ಣೋಳ್ ಮೊಳೆಕುದು ಧೃತಾಪಲಕೆ ಪೊನ್ನ ಪಸುರ್ ಕಡು (ಅರ್ಧಾ. ೪-೩೦).

ಪೆಸುರ್, ಪಸಿರ್, ಪಸುರು, ಹಸರು, ಹಸಿರು, ಹಸುರು (ನಾ). ೧. ಪಚ್ಚಿಬಣ್ಣ; ಹರಿದ್ವರ್ಣ; ಮರಕತವರ್ಣ: "ಶ್ಯಾಮಂ, ಶ್ಯಾಮಂ . . . ಹರಿತ್-ಈ ೩ ಪ(ಹ)ಸುರ್" (ಹಲಾಯು. ೧೨೧-೪); ಜಾಗಂಗಳ ಪಸುರ್ಗಳೆನೆಯ ರತ್ನದ ಕೇರ್ಗಲ್ ಜಾಗಂ ಬೊಯ್ದಂತೆ ಪರಭಾಗಂಬಡೆದವು ಮಿಹಗೇಹಾಂತರದೊಳ್ (ಅದಿಪು. ೪-೩೧); ಮಿಸುಕ ಕದಳೀನನಂಗಳ ಪಸುರಿಂ ಬಾಸಣಿಸಿ ದೆಸೆಗೆ ಪೊಸ ನಂಜ್ಜಿಳಗಂ ಪಸಿರಸುವ . . . ನಗರ ಸೊಗಯಿಸಿ ತೋರ್ಕುಂ (ಕಾಡಂಪು. ೨೯೯); ಗಗನದ ಚರಿಸುವ ಗಿಳಿಯ ದೇಹಚ್ಚವಿ ಮಿಗೆ ನಮ್ಮ ಪಸುರ್ಗಳೆ ಯಹುವೆ (ಕಂನವಿ. ೫-೩೫). ೨. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣ; ಅರಿಸಿನದ ಬಣ್ಣ: 'ಪಸುರ್ವೊನ್' ಪರಾ. ೩. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ; ಕಾಳವರ್ಣ: ಮಗಮಗಿಸಿತ್ತು ಕಪ್ಪುಯು ಕಿತ್ತಲಗಂತದು ಪಲ್ಲ ಮಿಂಚು ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಕುಲುಂಬು ಮೆಯ್ಯ ಪಸುರೊಟ್ಟಿ ದುಡಾತನ ವಾರಿಯೆಂದು ವೇಳೆಗೆ ಬರು ತಿರ್ದಪಂ ಸಿತಗನೆಂಬುದುಮಂಜಿ ಬೊಜಂಗನೆರ್ದೊ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಪೊಪುಮಟ್ಟು ಪೋಗೆ (ರೀಲಾಪ. ೨-೫೬). 'ಪಸುರ್ವಾಸೆ' ಪರಾ. ೪. ನೀರಿಬಣ್ಣ; ನೀಲವರ್ಣ: 'ಪಸುರ್ಗಟ್ಟು' ಪರಾ. ೫. ಎಳೆಹುಲ್ಲು; ಗರಿಕೆ: (೬). ೬. ಸಸ್ಯಸಂಪತ್ತು; ಪೈರು: 'ಪಸುರಾದಾಯ' ಪರಾ. ೭. ಒಂದು ಬಗೆಯ ರತ್ನ; ಪಚ್ಚಿ; ಮರಕತ: 'ಪಸುರ್ಗಂಕಣ' ಪರಾ. ೮. ಎಳೆತನ; ಬಲಿಯು ದಿರುವಿಕೆ: (೯). ೯. ಹೊಸತನ; ತಾಜಾ; ಸವೀನತೆ: (೧). 'ಪಚ್ಚಿ', 'ಪಯಿರ್', 'ಪಸಿ', 'ಪಸ್ಯು' ಪರಾ. ಪೆಸಿರ್: ೧. 'ಪಸಿರ್ಗಲ್' ಪರಾ. ೧೦. (ಆಲಂ) ಯೌವನದ ಕೆಚ್ಚು, - ಶೌರ್ಯ: ಪರಿಯಸುವೆನೆಂಬ ಪಸಿರ್ಗಗುಮಿಯಾತಿ ವರ್ತಿಯಂ. ನಲವರ್ ಮಾದಲುಮಂಕುತಮಿಲ್ಲದಂಕಿಸಲುಂ ನಿನಗೆ ತೀರ್ಪಡು (ಅರ್ಧಾ. ೫-೧೧೫೫). ಪೆಸುರು: ೧. ಪುರನಂಬ ನಾರಯಾ ಪಸುರ ಪಟ್ಟಿಯನುಟ್ಟಿ ತೆಜದಿಂದ ಶಾಲಿಯ ಗದ್ದೆ ಪಿರದು ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಂಭ್ರಮವನೇನೆಂಬೆ (ಕಂನವಿ. ೫-೩೩); ಎನಿತು ಪಸುರೊಳ್ ತೆರಮದನಿತು ಮಂಜಳ ಕೆಂಪದನಿತು ನಾಲಗೆ

ನುಡಿಯದಿರ್ಪ ಪೊಗರೆನಿತು ? (ಕಾಲಾಕ. ೧೧೯-೨೫೦). ೨. ಇಂಗಿದಧರಂ ಪಸುರ ದಂತಂಗಳುಂ ಬೆಳರ್ ಕಂಗಳುಂ ಬೆರೆತ ಮೊಗಮುಂ . . . ದಂಗಳಂಧದಿಂ ತುಂಬರೆ (ಪುಜಾಪಿ. ೬-೪೯). ಹಸರು: ೧. ಅಂಪ ವಾಡಾ ಹಸರು ಮೇಲ್ಪುದಿಯನುಟ್ಟಿಲು ಮೂತಿ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾ. ೧೬). ಹಸಿರು: ೧. ಏನು ಹಸಿರು! ಏನು ಹಳದಿ! ಸುತ್ತು ಮುತ್ತು ನೋಡು ಕೆಳದಿ! ಹುಲ್ಲು ಹೂವು ಆದರೇನು, ಹುಲ್ಲು ದುದ್ದಿನಲ್ಲಿವೆ (ಸೂರ್ಯ. ೩೩-೧); ಮೈಹಸಿರು ಕೆಂಚೊಡು ಕರೆಯ ಕೊರಳು ಪಚ್ಚಿ, ಮಾಡಳ, ಕೆಚ್ಚ ನೀಲ ಹರಳು (ಗಂಗಾತ. ೨೮-೧೧). ೨. ಹಸಿರನೇರುವ ಹಗಲ ಬೆಳಕಿನೊಳು ಬೆರೆತಂತೆ ಸಂಜೆಮುಗಿಲಿನ ಮಳಲೊಳೊಳುಗಿಸುವಂತೆ . . . ನನ್ನ ರಿನೀ ಮನೆಯೊಳಂಜಿಯಡಗಿರುವಂಥ ಮುದವಾಪ್ಪಗೆ ಸನ್ನೆಗೈವನು ಹೊರಗೆ ಬೆಲುವುದೋ ಬಳಯ ಸಾರಿಬ ಪರಿ (ಮಲದೇ. ೫೧-೧). ೩. ಮಳೆಯುಂ ಎಳೆಯುವ ತೇರಿಗೆ ಹಸಿರು ಏದಿ ಏರಿಗೆ ಹಸಿರು ಸೇರದೆ ಊರಿಗೆ ಹಸಿರು ಚಾಚದೆ ವಾರಿಗೆ (ಗಂಗಾತ. ೧೨-೪). ೪. ಉಲ್ಲಾಸದ ಹಚ್ಚನೆಯ ಹಸಿರು ಅಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸದು (ಹಾಕುತ್. ೯೯). 'ಹಸಿರು ವಾಡೆ' ಪರಾ. ೯. ಜೀತನ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಚಿದ್ರೂಪಿಯೇ, ನಲವೆ. ನಿನ್ನ ಹಸಿರಾರುವುದು ನುಡಿತೇರು ಹರಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನೀ, ದಿನಬಳಕೆ ನುಣ್ಣು ಮಾತಿದು ತೋರ ಅಂದಿದಕೆ ನಲುಗಿಸದೆ ನಿನ್ನ ಹಿಡಿಯೆ (ಮಲದೇ. ೪೩-೨); ಅವರು ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹಸಿರಾಗಿದೆ (ಗೂಢ). ಹಸುರು: ೧. "ಶ್ಯಾಮಂ ಶ್ಯಾಮಂ ಪಲಾಶಮ್ ಪರಿದಾ ಮ [ಭ]ಮೇನೆ ಹಸುರು" (ಮಂಗರಾ. ೧೩೧-೨೧); ಹಸುರುಮೈ ಹಾವಿನಾಥರಣ ದಿಡುಮಂಡೆ . . . ರುಂಡಮಾಲೆ ಗಣಗಮನ ಕೆಂಪಿನ ಪುಷ್ಪ ಸರಮೇಪ್ಪುವಾ . . . ದೇವಾಂಗನೆಯರೈತಂದು ಕಂಡರಪ್ರತಿಮ ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನನು (ಸಿದ್ಧರಾ. ೪-೮); ಹಕ್ಕಿಯಿಂಪು; ಹಸುರ ನೊಂಪು; ಅಲ್ಲಿ ಚಳಿಯು ಕಚ್ಚದು (ಅನೇ. ೧೩-೧೬). ೨. ವಿಷಯವೆಂಬ ಹಸುರನನ್ನ ಮುಂದೆ ಪಸರಿಸಿದೆ ಯಯ್ಯಾ (ಬಸವ. ೫೧); ಬಸವನಂದರೆ ಪಾಪ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟು ಹೋಗುವದು ದಿಸಿಲಿಗೆ ಹಸುರೊಳೆಸದಿರ್ಪ ಹಸಿಯಾಣು ಹುಸಿದು ಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೯೪); ಒಣಹುಲ್ಲಿನ ನಡುವೆ ಹಸುರು ದೆಳೆದು ಇಣಕಿ ನೋಡುತ್ತಿತ್ತು (ಯೋಧಪು. ೧). ೩. ಅವರು ಕೆಂಪು-ಹಸುರನ ಬಳಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಿ ದ್ದಾರೆ (ಗೂಢ). ೪. ಚರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಚ್ಚಿ; ಅನಾಗಂಕರು ಹೇಗೆ ಮೈಗೆ ಬಣ್ಣ ಬಳಿದುಕೊಂಡು ಹಸುರು ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಅಕ್ಕಂತ ಹೆಮ್ಮೆಪಡುತ್ತಾರೆಯೊ . . . ಹಾಗೆಯೇ ನಮ್ಮ ವಿಲಾಯತಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಾವು ಮೈಮೇಲೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಂಡು ದಂಧದಿಂದ ದಾಪುಗಾಲು ಹಾಕುತ್ತ ನಡೆಯುತ್ತೇವೆ (ನಿಬಂಧ. ೧, ೨೮೩).

[< ಪಸುರ್,]

ಪೆಸುರಂಗಿ, ಹಸುರಂಗಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಅಂಗಿ: ತರ್ಗಗಳ ಮೇಕವತ್ತ ತಲೆಕಟ್ಟು ಲತಾಂಪದ ಮಾಲೆ . . . ಪಸುರಂಗಿಗೆ ಪೀಲಿಯ ಪಕ್ಕಜಲ್ಲಿ . . . ಒಪ್ಪಿ (ಕಬಳಂ. ೩-೧೩). ಹಸುರಂಗಿ: ಹಸುರಂಗಿಗಳ ತೊಟ್ಟನು . . . ಕಿರಾತವೇಷದ ವಿಗಡ ದೇವರ ದೇವ (ಕುಪ್ಯಾ. ೫-೨೮).

[ಪಸುರ್, + ಅಂಗಿ]

ಪೆಸುರಾದಾಯ (ನಾ). ಬೆಳೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಆದಾಯ: ಶುಕ್ರಸಾರ ಸಂಘಿಯಲಾ ಹುಟ್ಟಿ ವಂಥಾ ಸುಂಕ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಪಸುರಾದಾಯ ಸರ್ವಾದಾಯವನೊ ಇ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಅ(ಂ)ಮೃತವರಿಗೆ . . . ಧಾರನೇರಿ ಕೊಡಿಸಿದ ಸಂಘೆಯ ಸರ್ವಾದಾಯದ ಧರ್ಮಶಾಸನ (ಸಾಹಿ. IX-II, ೫೮೪-೧೫; 1538).

[ಪಸುರ್, + ಆದಾಯ]

ಪೆಸುರಿದಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರಿನಿಂದ ತುಂಬು, - ಕೂಡು: ಪಸುರಿದಿದು

ಕಣಕಮಂ ಕರ್ತ ಸೊಲ್ಲರೇ ಪಾಲ್ಪಂದಿ ಕಾಯ್ತಲಂಗೂಡಿ ಪೊಂಬೆಕಸಾಗಿ
ಪಲವು ಪಯಿಂ ನೆಟ್ಟ ಗರ್ದಗೊಟ್ಟಿವು (ಪದ್ಯರಾ. ೪-೧೨).

[ಪಸುರ್_೨ + ಇಡಿ_೨]

ಪೆಸುರು 'ಪಸುರ್_೨' ನೋ.

ಪೆಸುರುಗೊಳು 'ಪಸುರ್ಗೊಳ' ನೋ.

ಪೆಸುರುಡಿಗೆ, ಹಸುರುಡಿಗೆ, ಹಸುರುಡುಗೆ (ನಾ). ಹಸುರು
ಬಣ್ಣದ ಉಡುಪು; ಹಸುರಿನ ಉಡುಪು; ೧೦ ಹರಕೆಯು ನೆರ
ನೆರಿದಾಗ ಉಡುವ, ಬೇವು ಮೊದಲಾದ ಸೊಪ್ಪಿನ ಉಡುಗೆ
ಎಂಬರ್ಥದ ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲಿದೆ: ಸಾನುರಾಗದೊಳುಟ್ಟಿ ಪಸುರು
ಡಿಗೆಯನೆ . . . ನಗರಮಂ ಬಳಸಿದುಪನಂಗಳ್ಳಿಪುವು (ಜೈಮಿಭಾ. ೧-೨೨); ಪುರಲಕ್ಷ್ಮಿ ತನ್ನೊಳಗಿರುವಿಗಿಪ್ಪಾರ್ಥ ಪರಕೆ ಕೈಗೂಡೆ ಸಂಕಸದೆ
ಹಿರಪುಟ್ಟಿ ಪಸುರುಡಿಗೆಯೊಂದಿನಲಾ ವರ ವನ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿಹುದು
(ಕಂಸವಿ. ೨-೪೦). ಹಸುರುಡಿಗೆ: ಹೊಲದ ಹಸುರುಡಿಗೆ, ನೇತ್ರಾ
ಪತಿಯ ಮೂಲೆ ಮರಗಾಳಿ ಸಾರುತುಹುದಿಂತು ಕವಲೀಲೆ (ಕಂಪು. ೩೧-೩).

ಹಸುರುಡುಗೆ: ಚಗುರಿತು ತಾಯ್ತಲದ ಹಸುರುಡುಗೆಯೊಡಲಂ
(ಕಾಲೂರ. ೪೫-೩೩). [ಪಸುರು (< ಪಸುರ್_೨) + ಉಡಿಗೆ (< ಉಡುಗೆ)]

ಪೆಸುರುಡೆ, ಹಸುರುಡೆ (ನಾ). = ಪಸುರುಡಿಗೆ: ಬನದವಿ . . .
ಪಸುರುಡೆಯನುಟ್ಟು ಪೊಂದೊಡವೆಗಳ ತೊಟ್ಟು . . . ಕಾದಿಪಳೊ
ಎಂಬಂತೆ ತೋರುತಿದೆ (ಚಂದ್ರಸ. ೩೧-೧೦). ಹಸುರುಡೆ:
ಹಸುರುಡೆಯ ಬನದವಿ ಕೇರಿ ಕೇರಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಬಿಗಾಳ. ೩೪);
ನಿಲತಾಯಿಯು ಮತ್ತೆ ಹಸುರುಡೆ ಉಟ್ಟು ಕಳಕಳಿಸಿದಳು (ದೀಪಾಂಕ. ೩).

[ಪಸುರು (< ಪಸುರ್_೨) + ಉಡೆ_೨]

ಪೆಸುರುವಣೆ 'ಪಸುರ್ವಣೆ' ನೋ.

ಪೆಸುರುವೊಗರ್ (ನಾ). ಹಸುವಿನ ಕಾಂತಿ; ಹಸುರುಬಣ್ಣದ
ಭಾಯೆ: ಕೊವಿ ನಳನಳಿಸಿ ನೀಳುಜೆ ಬೆಳೆದ ರಸದಾಳೆಗರ್ವಗಳ
ಸೋಗಿಗಳ ಪಸುರುವೊಗರಾಗಸಕೆ ಪರ್ವತಹುದಾ ನಾಡೊಳ್ಳಿಯುಂ
(ಜೈಮಿಭಾ. ೩-೫). [ಪಸುರು (< ಪಸುರ್_೨) + ಪೊಗರ್_೨]

ಪೆಸುರುಳಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವು ಹೋಗು, -ಮಾಸು: ಪಸುರುಳಿದ
ನಾಗವಲ್ಲಿಯ ಪರ್ವತಪೂರದಸೆವ ಚೂರ್ನಪ್ಪಭಾಗದ ಕ್ರಮಕಮಮ
ಪೊನ್ನ ಸಂಬಳಿಯೊಳಗೆ ತಿವಿ (ನವಮೋ. ೧೪-೧೩).

[ಪಸುರು (< ಪಸುರ್_೨) + ಉಳಿ (< ಉಳು)]

ಪೆಸುರಲೆ ಹಸುರಲೆ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಎಲೆ: ಹರಿದಪ್ಪಂಗಳೆ
ಪಸುರ್ ಹಸುರಲೆಯನೆ ತೋರ್ಪರುದಿನಮಣೆ ಬಯಲ್ಪಾಪರೆಯನೆ
ಪೊಲ್ಲಿದಂ (ಕಂಪು. ೮೮೦ ಶ್ಲೋಕ); ಆಭರಣದೊಳಗರ್ಚಿದ
ಪಚ್ಚೆಯ ಪಸರಿನ ಪಸುರಂ ಪಸುರಲೆಗೆತ್ತೆಕಸುವ ವಲ್ಲಭಹರಣಾಬಕಂಗಳೆ
(ಕಾದಂಬ. ೨೫); ಪಸುರಲೆಗಳ ಏಟ್ಟು ತನಗದ್ವಿನೋಳಗಣ ರಸವ
ಕೊಂಬಾಣಿಗಳಂತೆ . . . ಕೆಲರು ಭೇದಿಸಿ ನಿಜಸುಖವ ಭೋಗಿಪರು (ಭರಣಿ.
೧-೧೦೩). ಹಸುರಲೆ: ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೋಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೇವ
ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಸುರಲೆಯು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆಯಾಗಿ
ಕೊಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ (ಪದ್ಯಮ. ೩೨); ಮಳೆ ಕೊಡುವ
ಬಿಟ್ಟಿಗಳ ಮೊಲೆಯುಂಡು ಹಸುರಲೆಯ ತಳವಿದು ನೆಲದ ದಾರಿಯು
ನೋಳ್ವ ಚಿಲುನೆ (ಕಾಲೂರ. ೨೩-೩).

ಹಸುರಲೆಯ ಗೊಬ್ಬರ = ಹಸುರು ಎಲೆಗಳನ್ನು ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ
ಬೆರೆಸಿ ಕೊಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿ ತಯಾರಿಸುವ ಗೊಬ್ಬರ:
ಹಸುರಲೆಯ ಗೊಬ್ಬರ-ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉಳುನಾಗ . . . ಹಸುರಲೆ
ಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಬೆರೆಸಿದರೆ ಈ ಎಲೆ ಕ್ರಮೇಣ ಕೊಳೆತು ಅದ

ರಲ್ಲಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮಣ್ಣಿಗೆ ಸೇರಿ ಸಸ್ಯಾಹಾರವಾಗುವುದು
(ಪದ್ಯಮ. ೩೨). [ಪಸುರ್_೨ + ಎಲೆ_೨]

ಪೆಸುರಲೆವಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ವೀಳೆಯದೆಲೆಯ ಬಳ್ಳಿ;
ಹಂಬು: ಇರ್ತಡಿಗಾಲುವೆಯಿಂದನೆ ನೆಜೆ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆದ ಚೆಂದಂ
ಗೊಳ್ಳಾಳೆಯಡಕೆ ಪಸುರಲೆವಳ್ಳಿ (ಜಯಕಾ. ೧-೩೪).

[ಪಸುರ್_೨ + ಎಲೆವಳ್ಳಿ]

ಪೆಸುರಸಳು (ನಾ). ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ದಳ, -ಪಕಳೆ: ತಳದೊಳೊ
ಪ್ಪುವ ಪಸುರಸಳ ರೋಚಿಯಂ ನಡುವೆ ತೊಳಪ ಕೆಂದಳದ ದೀಧಿತಿಯಿಂದ
. . . ಹೊಳೆಹೊಳೆನ ಕೋಕನದಪಂಕ್ತಿಗಳ ಬಣ್ಣಂ . . . ಕೊಳದೊಳಾ
ರಾಜಿಸಿತು ತುಹಿನಗಿರಾಜನಂದನೆಯ ಕಣ್ಣೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೫-೧೦).

[ಪಸುರ್_೨ + ಎಸಳು (< ಎಸಳು)]

ಪೆಸುರಣಕೆ (ನಾ). ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ರೆಕ್ಕೆ: ಬಿಸಿಲೆಸಕದಿಂದ ಕೊರಗಿದ
ದೆಸೆವೆಣ್ಣಳ ಬಿಸುಪನಾಟುಪಂತಿರಿ ಗಿಳಿಗಳ ಪಸುರಣಕೆಯೆಂಬ
ಬಾಬಿಯ ಪೊಸ ಬಿಜ್ಜಣಿಗೆಗಳೆನೆಸಗಿಪುವು ತಣ್ಣಲರಂ (ಕಾದಂಬ. ೧೩೦).

[ಪಸುರ್_೨ + ಎಣಕೆ (< ಎಣಕೆ)]

ಪೆಸುರೇಣು (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡು; ಹಸುರಾಗು:
ದೆಸೆ ಪಸುರೇಣು ಪಚ್ಚೆಯೊಳೆ ಮುಟ್ಟು ಮುಸುಂಕಿದ ಮಾಲ್ಕಿಯಾದುದು
(ಸಂಪದ. ೩-೨೨); ಕಳಮಾವಳಿ ನಳನಳಿಸಿ ಬೆಳೆದು ಪಸುರೇಣು ಲಸ
ದ್ವ್ಯವನಿತೆಗೆ ಧಾತ್ರಂ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಪೊದೆಯಿಸಿದ ಹರಿತಪಟದಂಕಿರ್ಕುಂ
(ಗಂಕ. ೨-೧೨); ಪಸುರೇಣಾದ ಕಾಯ್ತಲವೆಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಪಣ್ಣಿನೆಗಳವೆಲ್ಲಿ
ಯಲ್ಲಿಯೆನೆ ಸೋಲಿಸುಗುಂ ಬಿಡದಾನೆನಂ ಬನಂ (ಕಂಪು. ೩೨); ವಿರೆಹಿ
ವ್ರಾತಕಳಲೇಣು ಪೊಲನೆ ಪಸುರೇಣು . . . ಕಾಮುಕವೇಡಾಳ್ವೆ
(ಸಾಕ್ಷಿಭಾ. ೨೩-೧೪). [ಪಸುರ್_೨ + ಎಣು (< ಎಣು)]

ಪೆಸುರ್ಗಂಕಣ (ನಾ). ಮರಕತದ ಬಳೆ; ಪಚ್ಚೆಯ ಬಳೆ:
ನೂಪುರವಂ ಪದಕ್ಕೆ . . . ಪಸುರ್ಗಂಕಣಮಂ ನಳಿತೋಳ್ಳಿ ಪತ್ತಲೇಪಾ
ಪರಿಶೋಭೆಯಂ ನಿಜಕಪೋಲತಳಕ್ಕೆ ಕುಡಣ್ ಮನೋಜಸಂತಾಪನಕಪ್ಪ
ಮಾತುರಿಸಿದಪ್ಪುದು ಮನ್ನನಂ (ಸಂಪದ. ೯-೧೩೩).

[ಪಸುರ್_೨ + ಗಂಕಣ]

ಪೆಸುರ್ಗಂಬ (ನಾ). ೧. ಹಸುರಾದ ಕಂಬ. ೨. (ಆಲಂ)
ಬಾಳೆಯ ಕಂಬ: ಕುಳಿರ್ವ ಬಾಳದ ಬೇರ್ಗಳ ಕೇರ್ಗಂಕಂ ಲತಾವಳಿ
ಯನೆ ಸುತ್ತಿಗೊಂಡ ಪಸುರ್ಗಂಬದಿಂ (ಕಾದಂಬ. ೪೫೪).

[ಪಸುರ್_೨ + ಕಂಬ (< ಕಂಬ)]

ಪೆಸುರ್ಗಟ್ಟು, ಹಸಿರುಗಟ್ಟು, ಹಸುರುಗಟ್ಟು, ಹಸುರ್ಗಟ್ಟು
(ಕ್ರಿ). ೧. (ವಿಷದಿಂದ ಆಫವಾ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ರಕ್ತವು ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿ,
ಚರ್ಮವು) ನೀರಿಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗು; ನೀರಿಗಟ್ಟು: ಈ ಚಮ್ಮುಗೆ
ಸುಲಿದು, ಬೆನ್ ಪಸುರ್ಗಟ್ಟು (ಆತ್ಮಶಾ. ೩-೯೫). ಹಸಿರುಗಟ್ಟು:
೨. ಹಸುರು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು: ಅದರ ಮೇಲ್ಬಾಗ ಹಸಿರು
ಗಟ್ಟುತ್ತ (ರಂಗರೋ. ೧೪). ಹಸುರುಗಟ್ಟು: ೧. ಹಸುರುಗಟ್ಟುತು
ಕೋಳು (ಬಲುಮೆ. ೩೫-೧೩). ಹಸುರ್ಗಟ್ಟು: ೨. ಹಸುರ್ಗಟ್ಟುತೊ
ಕವಿಯಾತ್ಮಂ ಹಸುರ್ಗಟ್ಟರ್ ಬಡಲಿನಲಿ! (ಪ್ರಕಾ. ೩೪-೩).

[ಪಸುರ್_೨ + ಗಟ್ಟು]

ಪೆಸುರ್ಗಣಿ (ನಾ). ಹೊಸದಾದ ಹೂವಿನ ಬಾಣ; ಕೋಮಲ
ವಾದ ಬಾಣ (?): ಕುಸುಮಸರನ ಪಸುರ್ಗಣಿಯ ಪೊದೆಗೆ ಪುರುಡಿಸುವ
ಹಾಗದ ನೆಲೆಯ ಹಡಲಗೆಗಳೂಂ (ಪದ್ಯಪು. ೩-೩ ನ).

[ಪಸುರ್_೨ + ಗಣಿ]

ಪೆಸುರ್ಗಪ್ಪು (ನಾ). ದಟ್ಟ ಹಸುರಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಪ್ಪು;

ಸಾಂದ್ರವಾದ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ : ಪಸುರ್ಗಪ್ಪಿಂ ಸುತ್ತಲೂ ಕಪ್ಪುಲಿಪ ಪಸಲಿಯಾಕಾಸಮಂ ಮಧ್ಯದೊಳ್ ತೋಳುನಿ ತೆಕ್ಕಂ ತಾಳ್ಪು ಚಂದ್ರೋ ಪಳಂ (ಪುಷ್ಪ. ೩-೬೬). [ಪಸುರ್ಗ್+ಕಪ್ಪು (<ಕಪ್ಪು)]

ಪಸುರ್ಗರಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣ ದ ಗರಿ : ಬಂದರಿಗದಪ್ಪವಾ ಪ್ರೀತಿ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಬಸಮೆಚ್ಚ ಕೆಮ್ಮಿನೆಯ ಪಸುರ್ಗರಿಯ ಕಣಿವೆನೆ ನಿಲವೆಂದು ದಂಡು (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೫೩-೧೪೫). 'ಪಸುಂಗರಿಯ' ಪರಾ.

[ಪಸುರ್ಗ್+ಗರಿ (<ಗಣಿ)]

ಪಸುರ್ಗಲ್, **ಪಸಿರ್ಗಲ್**, **ಪಸುರ್ಗಲ್ಲು**, **ಹಸುರುಕಲ್ಲು** (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ರತ್ನ; ಮರಕತ; ಪಚ್ಚಿ : "ಪಸುರ್ಗಲ್ಲಿನೆ [ಪಾಣಂ. ಮರಲನೆ] ಪಚ್ಚಿ" (ಚಮು. ೧೧೦); ಬಾಳತ್ವಾಂಗಲೆಂದೆ

ಸುಗುಂ ಪಸುರ್ಗಲ್ ಕಾಂತಿಯಂ ಮೃಗೀಬಾಳಕಂ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೨-೬೬).

ಪಸಿರ್ಗಲ್ : ಸಿದ್ಧರಸದ ಬಲದೊಡನೆ ಬಜ್ಜರಗನಿ ಪಸಿರ್ಗಲ್ಲನೆ ಸಸಿಗಲ್ಲೊಡು ಮೆಚುಗುಮಾ ನಿರಿತಬಿದೊಳ್ (ಚಮು. ೩-೩೦).

ಪಸುರ್ಗಲ್ಲು : ಅಂಗಚ್ಚು ವಿಯ ಪೊರೆ ಸೂಸಿ ಪಸುರ್ಗಲ್ಲೊಳಂ ಪೊಳೆಯ ಬಸಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ರುಕಾಂತೆ ಮೆರೆಯೆ (ಸಮೋ. ೧೩-೪೧).

ಹಸುರು ಕಲ್ಲು : ನೀಲಗಿರಿಯಿಂದ ತರಿಸಿದ ಹಸುರುಕಲ್ಲು, ಅಮೃತಕಿರ . . . ಬ್ರಹ್ಮಿಯ ಆತ್ಮಾದಿ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಭಾರತ. ೧೪).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಕಲ್ (<ಕಲ್)]

ಪಸುರ್ಗಲ್ಲು 'ಪಸುರ್ಗಲ್' ನೋ.

ಪಸುರ್ಗವಿಲ (ನಾ). ಹಸುರು ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಕಪಿಲವರ್ಣ ; ಸಾಂದ್ರವಾದ ಕಂದುಬಣ್ಣ : ಪಸುರ್ಗವಿಲವಾದ ನೀಪದ ಕುಸುಮ ಮುಮಂ ದೆನೆಗೆ ಕಂಪೆತ್ತವ ರೋದ್ರಪ್ರಸವಮುಮಂ . . . ಮುಸುಪಾ ಮುಕ್ತಿದುವಳಿಗಲ್ (ಪಂಪಾ. ೩-೧೪೧).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಕವಿಲ್ (<ಕವಿಲ್)]

ಪಸುರ್ಗಬಾ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳು : ಪಸುರ್ಗಲ ಜಗರಿಯೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದುದು ಚೆಂಬೊನ್ನ ಪಟ್ಟಿನೆ ಪಸು ರೆಲೆಯಂ ಮುಸುಕಿದ ತಾನರೆಗೊಳದೊಳ್ ಪಸುರ್ಗಬಾದು ಮರಲ್ಲರಲ್ಲ ಪೊಂದಾಪರೆಪೋಲ್ (ಪಂಪಾ. ೫-೧೩೨).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಕಬಾ]

ಪಸುರ್ಗಾಯ್, **ಹಸರುಕಾಯಿ** (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಕಾಯಿ ; ಬಲಿಯದ ಕಾಯಿ ; ಎಳೆಗಾಯಿ : ತೋರಣಗಟ್ಟಿದಂತೆ ಪಸುರ್ಗಾಯ್ ದಂಬಗಳಿಂ ಕಣ್ಣೊಳೆ ಕಾಂಗುನುರಂಗಳುಂ (ಚಮು. ೩-೪೨ ವ).

ಹಸರುಕಾಯಿ : ಕ್ಷಾರಕ, ಜಾಲಕ:-೨ ಹಸರುಕಾಯಿ, ಹಸರು ಮಗ್ಗು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೧೪).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಕಾಯ್]

ಪಸುರ್ಗಾವು (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಕಾವು; ಹಸುರಾದ ಕಾಂಡ : ಅಜದವಸುಳಿಗಳು ಅನುವಂ ಪಡೆದವು ತತ್ಪ್ರಣಾಜಿಯ ಕೊನೆಗೊಳದ ಹರಣಲದ ಪರಲನೆ ನನೆವಿಲ್ಲನ ಪಸುರ್ಗಾವಿನ ಮಿಗಸೊಕ್ಕಿನ ಪೊಸಮಿಂಟೆಯನೆ (ಚಯಾ. ೧-೩೯).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಕಾವು]

ಪಸುರ್ಗಡು (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಗಿಡ : ನಾಟರ್ದ ಪಸುರ್ಗಡು ಪುಷ್ಪಲಯ ವೃಕ್ಷವಾಟದೊಳ್ ಕುಸುಮಸೌರಭಳಿ ಉಟವರಿದ ತುಂದಿಗಳ ದೊಂದಿ . . . ಒಪ್ಪಿದುವು (ದೋಪ. ೫-೨೫).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಗಿಡು]

ಪಸುರ್ಗೂಳ್, **ಪಸುರುಗೂಳು**, **ಪಸುರ್ಗೂಳು**, **ಹಸುರ್ಗೂಳು** (ನಾ). ನಿವಾಳಿ ತೆಗೆಯಲು ಬಳಸುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣದ ಅನ್ನ : ಮಡದಿಯರ್ ಪಸುರ್ಗೂಳ್ಳಾರತಿ ನಿವಾಳಿಸಲ್ (ಪರಶು. ೮-೨೧).

ಪಸುರುಗೂಳು : ಇಳಿದರಾನೆಯನುಬಲೆಯರ ಹೊಂದಳಿಗೆ ಗಳ ಪಸುರು[ಪಾಣಂ.ಮೃ]ಗೂಳ ದೀಪಾವಳಿಯ ಸಾಲಿನ ಸೇನೆಗಳ ಸೂಸುಗಳ ಸೊಗಸಿನಿರಿ (ತೊರಾ. ೧-೧೬-೪೪).

ಪಸುರ್ಗೂಳು :

ಬಾಲೆಯರ ಹೊಂದಳಿಗೆಗಳ ಪಸುರ್ಗೂಳುಗಳ ಪಸಂಕೆಯ ಮಡದೀಪಾಳ ಸುಳಿದವು (ತೊರಾ. ೧-೬-೧೩). **ಹಸುರ್ಗೂಳು** : ಹಸುರ್ಗೂಳ ಹರವಾಣಗೊಳು ತುಂದಿ . . . ಪವಳಿಸಿದರಚ್ಚುತನಂಭಿಗಲರಿ (ದೋಪ. ೪೨-೨೬). [ಪಸುರ್ಗ್+ಕೂಳ್ (<ಕೂಳ್)]

ಪಸುರ್ಗೂಳು 'ಪಸುರ್ಗೂಳ್' ನೋ.

ಪಸುರ್ದಳಿರ್ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಎಲೆ ; ಚಿಗುರು : ಪಸುರ್ದಳಿ ರೋಳಿಯೋ ಶುಕನಿಕಾಯದೊಂಕೆಯ ನೂಲೆಯೋ (ಕುಸುಮಾ. ೯-೫೬); ಮುಂದೆ ಪಸುರ್ದಳಿದೊಂಗಳಿಂದ ತೋರವಹಮುಪ್ಪುದೊಂದು ಪಸ ಮಿದುರದು (ಪರಶು. ೫-೧೪).

[ಪಸುರ್ಗ್+ತಳಿರ್]

ಪಸುರ್ದನೆ (ನಾ). ೧. ಹಸುರಾದ ತೆನೆ. ೨. ಪಚ್ಚಿಯ ತೆನೆ : ಮುಂದೆಸೆಯೊಳ್ ಗೋರಂಜಿಯ ಮರುಗದ ವನನದ ಪಸುರ್ದನೆಯ ಗೊಚ್ಚ ಗೆಯ ಜಾದಿಯ ಮುಡಿವಾಳದ ಮದಿಯ . . . ಗಿಡುಗಳ ಪಂಕಿಗಳ್ (ರಾಮಾ. ೪೩-೮).

[ಪಸುರ್ಗ್+ತೆನೆ]

ಪಸುರ್ದೋರಣ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ತೋರಣ ; ಹಸುರೆಲೆಯ ತೋರಣ : ಪಸುರ್ದೋರಣ ಪಳಿ ಗುಡಿ ಸಂತಪವಣಿ ಪೊಸಮುತ್ತಿನ ಬಜ್ಜವುರಂ ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದೆ ತೋಳುನಿ (ಚಯಾ. ೨-೫೯); ದೊರೆಗಾದ ಪುತ್ರೋತ್ಪನ್ನಕೆ ಪಸುರ್ದೋರಣಂ ಕಟ್ಟಿ ಪಟ್ಟಿವನ ಸಿಂಗರಿಸಿ (ಚಂದ್ರ. ೩೯-೬).

[ಪಸುರ್ಗ್+ತೋರಣ]

ಪಸುರ್ನನೆ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಮೊಗ್ಗು ; ಕಾಯಿಮೊಗ್ಗು : ಪಸುರ್ನನೆಯೊಳದ ಮಲ್ಲಿಗೆತಂ . . . ಪೊಸಮಾವುಗಳಂ ಬಸಂತ ಮೆಸೆದವು (ಅದಿಪ. ೧೧-೪೩).

[ಪಸುರ್ಗ್+ನನೆ]

ಪಸುರ್ನನೆಯೊಳು (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಮೊಗ್ಗನ್ನು ಕಾಣಿಸು ; ಕಾಯಿ ಮೊಗ್ಗನ್ನು ಹೊಂದು : ಮಲ್ಲಿಗೆ ಪಸುರ್ನನೆಯೊಳುಮದು (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೦೪).

[ಪಸುರ್ನನೆ+ತೋಳು]

ಪಸುರ್ನೆಲ, **ಹಸುರ್ನೆಲ** (ನಾ). ಹುಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಸಸ್ಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಹಸುರಾದ ಭೂಮಿ, -ನೆಲ : ಅರಹಟ್ಟಿಗಳೆವು ? ನಿನ್ನವಲ್ಲ ! ಪೂಗಳ ಪರಾಗದಿಂದಿಡಿದ ಪಸುರ್ನೆಲದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಕಾರನು ಮುದ್ರಿಸಿದ ತೆರದಿ ತೋರುತೆನೆ (ಚಂದ್ರ. ೪೨-೬).

ಹಸುರ್ನೆಲ : "ಶಾಸ್ತ್ರಕಂ, ಪರಿತಂ—ಈ ೨ ಹಸುರ್ನೆಲಂ" (ಪರಾಯ. ೨೬-೪).

[ಪಸುರ್ಗ್+ನೆಲ]

ಪಸುರ್ಪತ್ರ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಎಲೆ : ಪಸುರ್ಪತ್ರ ಮುರುಟುವವು ಹಿಮಕೆ (ಸಮೋ. ೬-೩೪).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಪತ್ರ]

ಪಸುರ್ಪು (ನಾ). ೧. ಹಸುರುಬಣ್ಣ ; ಮರಕತ ವರ್ಣ : "ಜಾಗಮೆಂದುಂ ಪಸುರ್ಪಂದುಂ ಮರಕತವರ್ಣಂ" (ಚಮು. ೫೬-೨೧೯); ಪಂಯ ಪಸುರ್ಪು ಬೆಳ್ಳದೆರೆ ಬಲುಗುಳೊಳ್ ಪೊರೆದೊಡು (ಅದಿಪ. ೧೧-೧೦೬); ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಕುಸುಮದ ಬೆಳ್ಳು ಮಾವಿನ ಪಸುರ್ಪು ಮದಾಳಿಯ ಕರ್ಪು (ಸುಕುಮಾ. ೯-೪೮); ನಂದನಂ ತಳಿದುವು ಕೂಡೆ ಕೆಂಪಿನ ಪಸುರ್ಪಿನ ಕರ್ಪಿನ ಬೆಳ್ಳಿನಂದಮಂ (ಗಿಳಿ. ೬-೩೯); ಬಾಟಿಯ ಪಸುರ್ಪು ತಮಾಳದ ಕರ್ಪು . . . ಸುತ್ತಲೂ ಪಸರಿಸಿ (ಪುಷ್ಪ. ೯-೩೦).

೨. ಹಸುರು ಬೆತ್ತದಿ : ಕಾಮನ ಕರವಾಳ ಕೂರ್ಪು ವಿರಹಾಹಿಯ ಕೊಳ್ಳ ಪಸುರ್ಪು ಜೀಯ ಭಾಪಿಸಿದುದಂಗಳಾರ ಕರಣಾಭಿನಯಂಗಳ ನೇಪು ನೀಜಿಯಾ (ಮಲ್ಲಿಪ. ೮-೫೬).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಪು]

ಪಸುರ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಪಡೆ : ಪುಯ ನೇತ್ರಮಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದಂತೆ ಪಸುರ್ಪುವಡೆ ನೆಲದೊಳ್ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪರಲ್ಲಂ ಬರಿಗಿಡದಂತೆ ಉಪಾತ್ರಯಂಬದಿವಳಂಕರಿಸುವಿದ್ರಗೋಪಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಾ. ೬-೨೫ ವ).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಪುವಡೆ]

ಪಸುರ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಪಡೆ : ಪುಯ ನೇತ್ರಮಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದಂತೆ ಪಸುರ್ಪುವಡೆ ನೆಲದೊಳ್ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪರಲ್ಲಂ ಬರಿಗಿಡದಂತೆ ಉಪಾತ್ರಯಂಬದಿವಳಂಕರಿಸುವಿದ್ರಗೋಪಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಾ. ೬-೨೫ ವ).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಪುವಡೆ]

ಪಸುರ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಪಡೆ : ಪುಯ ನೇತ್ರಮಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದಂತೆ ಪಸುರ್ಪುವಡೆ ನೆಲದೊಳ್ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪರಲ್ಲಂ ಬರಿಗಿಡದಂತೆ ಉಪಾತ್ರಯಂಬದಿವಳಂಕರಿಸುವಿದ್ರಗೋಪಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಾ. ೬-೨೫ ವ).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಪುವಡೆ]

ಪಸುರ್ಪುವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಪಡೆ : ಪುಯ ನೇತ್ರಮಂ ಪಚ್ಚವಡಿಸಿದಂತೆ ಪಸುರ್ಪುವಡೆ ನೆಲದೊಳ್ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪರಲ್ಲಂ ಬರಿಗಿಡದಂತೆ ಉಪಾತ್ರಯಂಬದಿವಳಂಕರಿಸುವಿದ್ರಗೋಪಂಗಳುಮಂ (ಪಂಪಾ. ೬-೨೫ ವ).

[ಪಸುರ್ಗ್+ಪುವಡೆ]

ಪಸುಪುನಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಹಸುರಾಗು : ಅತಿಭಾರವನ್ನಾಡುತ್ತ ಪಸುಪುನಿ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಂ (ವ್ಯಾಕ. ೪-೧೫); ತೋಗುವ ದಂಡವೇಲೆ . . . ಪಸು[ಪುನಿ. ೫]ಪುನಿ ಪಟ್ಟಿಯು ನಿಶೋಲವನ್ನಾಡುತ್ತ ಪುನಿಯಾದರಾದರೂಕಾಂತೆ ಯರ್ (ಪುನಿ. ೨-೧೦). [ಪಸುಪುನಿ + ಪುನಿ]

ಪಸುಪುನಿ 'ಪಸುಪುನಿ' ನೋ

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಮಿಡಿಗಾಯಿ : ಕಾಂತೆವಾರದ ಕಾಂತೆಯುಮಂ ಪಸುಪುನಿಯ ಪಟ್ಟಿವರಮುಮಂ . . . ಮನೋ ಹರಮನೆ ಸಮದಂ ಪಸುಪುನಿಗೆ ಪಸದನಂಗೊಂಡು (ಪುನಿ. ೨-೧೧೪); ತನಗೊಂಡು ಕರ್ಪು ಸಾಲದೆ ಮುಜಾದುಂಬಿ ಸಾಲದೆ ಪಸುಪುನಿ ಸಾಲದೆ (ಕರ್ಪು. ೧೧೨). [ಪಸುಪುನಿ + ಮಿಡಿ]

ಪಸುಪುನಿ, ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುವಾಣಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿದ ಚಪ್ಪರ : ಪಸುಪುನಿ ಪಸುಪುನಿಯಿಂದ ಪುನಿಯಾಗಿ (ಪುನಿ. ೯-೧೨೬); ಪಸುಪುನಿ ಜಗಲಿ ಪಟ್ಟಿಯ ಪಸುಪುನಿ . . . ಎನೆ ದಿವ್ಯವು ರಾತ್ರಿಮುಖಿಯ ದೀಪನೋತ್ತರಂ (ಪುನಿ. ೨-೨೬); ಪಸು ಪುನಿ ನೃಪನ ಕಣ್ಣದೊಂ ರಂಜಿಸೋ (ಪುನಿ. ೨-೪); ಪಸದನಂ ಬಡೆದ ಪುನಿ ಪಸುಪುನಿಯೊಳಗೆ ಮಿಗೆ ಮಿಸುಗುತ್ತಿರ್ದುದು (ಪುನಿ. ೨-೫೨). ಪಸುಪುನಿ : ಮನಂಗೊಳಪ ವಿತಾನಪಂಕ್ತಿ ಪಸು ಪುನಿಯೊಳೊಲಿದೊಡೆಯಾದುಯರ್ (ಪುನಿ. ೧-೧೦೬).

[ಪಸುಪುನಿ + ಪುನಿ]

ಪಸುಪುನಿ 'ಪಸುಪುನಿ' ನೋ.

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಹಕ್ಕಿ : ಗಿಣಿ : ಪಸುಪುನಿ ಗಿಣಿಗೆ ಗವುಜು ಪರದೆ ಹಂಗೆ ಹಸುಬ ಕರೆಯ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಬಿಸಗಿದರನು ಪೋಗಲೊಡನೆ ಗೂಡುಗಳ ಬಂದವವದಿಂದ ಸಾರಿದವು (ಪುನಿ. ೧೨-೪೯). [ಪಸುಪುನಿ + ಪುನಿ]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ ; ಹಸುರುವಸ್ತ್ರ : ಮೇಲ್ಬಟ್ಟಿನ ಪಸುಪುನಿಯೊಳೊಳಿಗಳ ಸುಬಾಯಿ ಗಗನದೊಳಾ (ಪುನಿ. ೨-೧೬); ಕೆಂಪಿನೆ ದುಕಲಾಂಬರದ ಪಸುಪುನಿಯ ಗುಡಿಗೆಳಂ (ಪುನಿ. ೨-೨೦); ಅನೇನಬಟ್ಟು ಪಸುಪುನಿಯೊಳೊಳಿ ನಂದನಾಳಿಯೊಪ್ಪಿದುದು (ಪುನಿ. ೧-೬೧); ಪಸುಪುನಿ ಪುಟ್ಟು ಕರೆಯ ರುಪ್ಪಿ ಕಟ್ಟಿದ ಮಿಸುಗುಪಟ್ಟು ಸಿಂಧವಂತೆ . . . ಕಣ್ಣಿನವು ಹೊಂದಾವರೇಳಂ (ಪುನಿ. ೨-೪೬). [ಪಸುಪುನಿ + ಬಟ್ಟೆ]

ಪಸುಪುನಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರಾಗು : ಒಪ್ಪುವ ಪಸುಪುನಿ ಬಟ್ಟೆಯ ಗಳೊ ಲೆಲುವನಕ ಬಾಳೆಯಲೆಗಳೊ . . . ಎನಲ್ಪಿ ಪೆಂಪಂ ತಾಳಿದುದು (ಪುನಿ. ೨೬-೪೧). [ಪಸುಪುನಿ + ಪುನಿ]

ಪಸುಪುನಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರುಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದು ; ಹಸುರಾಗು : ವಸುಪುನಿಯ ನೇತ್ರಾಂತವನೆ ನೇತ್ರಕ್ಕೆಸಿದು ಮಿಸುಗಿ ಪಸುಪುನಿಯು ನಂದನ . . . ಹಂದ್ರವನಸಂತತಿಗಳಾ (ಪುನಿ. ೨-೪೬).

[ಪಸುಪುನಿ + ಪುನಿ]

ಪಸುಪುನಿ, ಪಸುಪುನಿ, ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ೧. ಹಸುರು ಬಣ್ಣದ ರತ್ನ ; ಮರಕತ ; ಪಟ್ಟಿ : "ಜಾಗವರಲ್, ಪಸುಪುನಿ-೨ ಮರಕತ" (ಕರ್ಪು. ೫೦-೫೯); ಪುರುಪರತ್ನಕ್ಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಡೆ ಸಾಮಾನ್ಯಮಾಣಿಯಂ ಪಸುಪುನಿಯಂ ದೊರೆಯಲ್ಪವೆಂಬಂತೆ (ಕರ್ಪು. ೪-೪೪); ಸೋಗಿನೆಯು ಪಸುಪುನಿಯಂಗೆರಗನೊಪ್ಪಿಯಂ ಕರ ತಾವಿಗಳ್ಳು ಮಾರ್ಪಡೊರ್ಪಾ (ಪುನಿ. ೨-೬೬); ಓರಣದಿ ಕೀಲಿಸಿ ಪಟ್ಟಿ ಕೆಸುವ ಪಸುಪುನಿಯೆಂಬ ತೊದಿ ನಳನಳಿಸುತ ಮುಜಾಗಿ ಬೆಳೆದ

ಬಹಿರುದ್ಯಾನಂ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದುದು (ಪುನಿ. ೧-೪೫). ಪಸುಪುನಿ : ೧. "ಪಸುಪುನಿ ಜಾಗವರಲೆನೆ ಮರಕತಂ" (ಪುನಿ. ೬೯).

ಪಸುಪುನಿ : ೧. ಪಸುಪುನಿ ಕಂಕಣಂಗೆಂಚೆರವೊಡನೊಪ್ಪಿ ಮಾಡಿದುದು . . . ಸುತ್ತಿದಳು ಕರೆಯಂ ಕೃತಮೆಂಬ ಶಂಕೆಯಂ (ಪುನಿ. ೪-೬೬). ೨. ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ಮಣಿ ; ಕರಿಮಣಿ : ಪಸುಪುನಿಯ ನಪ್ಪಿದಮುಬಾಯದಂತು ಜಾಗಂಗೆಯ್ಪು (ಕರ್ಪು. ೨-೧೦೪); ಮನೆಯೆಂಬ ಪಸುಪುನಿಯಂ ತುರಂಗಮೆಂಬ ತುರಂಗಮುಮಂ . . . ಉಬಾಯದಂತೆ ತಂದು (ಕರ್ಪು. ೧೧-೫೫). [ಪಸುಪುನಿ + ಮಣಿ]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ೧. ಹಸುರುಬಣ್ಣ : "ಜಾಗಮೆನಲ್ಪಿದು ಸಂಗತಿ ಪಸುಪುನಿ ಮೆಂದು ಧರೆಯೊಳ್ ನಿರುತಂ" (ಕರ್ಪು. ೧೦೬). ೨. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ ; ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣ. ೩. ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣದವನು ; ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣದವನು ; ವಿಷ್ಣು : "ಪಸುಪುನಿ ಪೊಡೆಯಲರಂ" (ಕರ್ಪು. ೩೧). [ಪಸುಪುನಿ + ಬಣ್ಣ]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ರತ್ನ ; ಪಟ್ಟಿ ; ಮರಕತ ಮಣಿ : ಪಸುಪುನಿ ಜಗಲಿಯೊಳ್ ರಂಜಿಸಿದುದು ಬೆಂಬೊಪ್ಪ ಪಟ್ಟಿವನೆ (ಕರ್ಪು. ೫೦-೫೨); ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವೆವುನಾ ದೇಶದೊಳು ಭೂಮಾತೆ ಧರಿಯೊಳಿ ಪಸುಪುನಿ ತೊಡಿಯಂತೆ (ಪುನಿ. ೨-೪); ಪಸುಪುನಿ ಭಾಗ್ಯವೆನಪ ಸುರತರುಗಳಂ (ಪುನಿ. ೧-೨೬); ತೊಡ ವಿನ ಕೆಂಬರಲ್ ಪಸುಪುನಿ ಸಾಲೈಗಳಿಂದ್ರಜಾಪಮಂ ಪಡೆಯ (ಪುನಿ. ೧-೪೫). [ಪಸುಪುನಿ + ಪರಲ್]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆ ; ಹಸುರುಗು : ಬೆಳೆವೊನೊಪ್ಪಿದುದು ಮುಧಾಸತಿ ಕೈಗೆಯ್ ವಿರಾಜಪ ಪಸುಪುನಿನ ದಂತೆ (ಪುನಿ. ೧-೨೪); ಮುಧಾರಮಣಿ ವಿರಾಜದಿ ಕೈಗೆಯ್ ಪಸುಪುನಿನವೆಂಬಂತೆ ಮುಸುಕಿ ಬೆಳೆದ ಬೆಳೆಗೆಯ್ವನಕ ರಂಜಿಸುತವನಾ ದೇಶದೊಳು (ಪುನಿ. ೧-೪೪). [ಪಸುಪುನಿ + ಪಸದನ]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹಸುರುಬಣ್ಣದ ಬಾವುಟ ; ಹಸುರು ನಿಶಾನಿ : ಪೊಂಗೊಂಟಿಯ ತೆನೆಯ ಪಸುಪುನಿಯ ಕಾಂತಿ . . . ಯಮನೆಗೆಯರ ಸಂಗಮಂ ಜನಿಸಿತಾಗಮೋಳೆನಾಶ್ವಯಮೆಂಬಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದುದು (ಪುನಿ. ೧೧-೬೬). [ಪಸುಪುನಿ + ಪಸದನ]

ಪಸುಪುನಿ (ನಾ). ಹೊಕ್ಕುಳ ಮೇಲಿನ ಕಪ್ಪಾದ ಕೊದಲಿನ ಸಾಲು ; ಬಾಸೆ : ಪಸುಪುನಿ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದಿದ್ದ ಸಮಾಜಯದ ನಡೆದು ಕುಚನಗಾಂತರದೊಳ್ ಪೊಕ್ಕು ಸಿರಿಕೆ (ಪುನಿ. ೬-೪).

[ಪಸುಪುನಿ + ಬಾಸೆ]

ಪಸುಪುನಿ (ಕ್ರಿ). ಹಸುರಿನಿಂದ ಕೂಡು ; ಹಸುರಾಗು : ಪಸುಪುನಿ ಮೂವಿಂ ಬೇವಿಂ ಪರಿಮಳಂ ಬೆತ್ತ ಸುರಹೊನ್ನೆಯಂ ಹೊನ್ನೆಯಂ . . . ಕಾನನಂ ಕಣ್ಣಿನದು (ಪುನಿ. ೧೬-೫೪). [ಪಸುಪುನಿ + ಮಿಡಿ]

ಪಸುಪುನಿ, ಹಸುರುಹುಲ್ಲು (ನಾ). ಹಸುರಾದ ಹುಲ್ಲು ; ಗರಿಕೆ : ಬೆಳೆದ ಪಸುಪುನಿ ದಾಸಿಯೊಳಿ ಸಾರ್ಪ ಮರಕತದೊಡ್ಡಂಗಳ್ಳಿನ ಕಾರ್ಪ ವ್ಯಂಗಂಗಳ್ ಕಲ್ಲಿನ ಕನಲುತ್ತು ಮಿರ್ಪು (ಕರ್ಪು. ೯-೨೬); ಪಸುಪುನಿ ಮೇದು ಸಂದೊಂದೆಯೊಳೊಳಿ ದೊರೆಯಲ್ಪದೊಳ್ ಕೊರ್ಪ ಕೆಟ್ಟಲ್ ಕುಸಿವನ್ನಂ ಬೀಗಿ ಪಾಲಂಬಿಪಾವಿಡೆ ನೊಲಿಯಂ . . . ಮೇಲ್ಬಟ್ಟು ತುಂ ನಿದುದು ವನಮಹಿವ್ಯಂದಮಾನಂದದಿಂದ (ಪುನಿ. ೬-೧೫೬); ಪಸುಪುನಿ ಮೇಯುತಂ ಮಂಜುಶಾಸ್ತ್ರದೊಳ್ ಕಣ್ಣೊಳಿಸಿದೊ ದೊಂದು ಹರಿಣ (ಪುನಿ. ೨-೬೯). ಹಸುರುಹುಲ್ಲು : ಮೂವರು ಹುಳಿ ಅಂತ ಹಸುರುಹುಲ್ಲು ಹಿಂದಿನಂತೆ (ಸಂಪ.).

[ಪಸುಪುನಿ + ಪುನಿ]

ಪೆಸುರ್ವೆಳಗು (ನಾ). ಹೆಸುರುಬಣ್ಣದ ಕಾಂತಿ; ಹೆಸುರಿನೆ ಪ್ರಭೆ: ಬಿಸಿಲ್ಲ ಪೆಸಲೆಗವಿದು ಪೆಸುರ್ವೆಳಗಿಂದಿಪ ಬಾಲಕದೇವನ ದೊಳ್ (ಕಾದಂಬ. ೨೦೯); ಗಿಳಿ . . . ಪೆಸುರ್ವೆಳಗಂ ಪಸರಿಸುತುಂ ಮಿಸುಪ ಪೆಸಲೆಯ ಪೆಸೆಯೊಳ್ ಮನಂಗೊಳಿಸ ಕುಮಾರಪಾಲಪೂರ್ಜರನಂ ಕಂಡು (ಬುದ್ಧಿ. ೬-೧೨೬.೫); ಪೊಸಮಾವತೋಕೆಯೊಳ್ . . . ಗಿಳಿವಿಂಡು ಬನಸಿರಿಯೊಳು ಮೆಸೆದು ಮೊಂದೊಂದೊಳ್ ಮೂವನಂಗಳನ ದಸೆಯಂತೆ . . . ಪೆಸುರ್ವೆಳಗಿ[ಪಾಪಂ.೫]ನಂತೆ ಕೆಂಪುತಂ ಪಳದಿ ಪಳಕುಪಟ್ಟಿಗಳ ಬಣ್ಣದಿಂದೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೪-೪).

[ಪಸುರ್ವೆ + ಬೆಳಗು]

ಪೆಸುರ್ವೆಳ್ಳು (ನಾ). - ಪೆಸುರ್ವೆಳಗು: ಪೊಯ್ಯಾರಿಂ ಪೊಜಮಡು ನಂತೆ ಲತಾವಿಟೆಪಂಗಲ್ ಇಜಮಾವ ಪೆಸುರ್ವೆಳ್ಳು ನೋಳೆಯ್ಯ (ಕಾದಂಬ. ೪೨೯). [ಪಸುರ್ವೆ + ಬೆಳ್ಳು]

ಪೆಸುರ್ವೊಡೆ (ನಾ). ಹೆಸುರುಬಣ್ಣದ ಹೊಡೆ; ಹೆಸುರು ತೆನೆ: ಮುಗುಳುಹೊಡೆಗಳೆಹೊಡೆ ನೆಜೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏಗುರುವ ಹೊಡೆ ಪೆಸುರ್ವೊಡೆಯ ಒಗುಮಿಗಿದುಲಿ ಹಾಲುಮುಂಬುಡನೆಯ ಶಾಲಿ ಸೊಗಸ ನತ್ತವು ನೋಳ್ವರಿಗೆ (ಕಂಠಿ. ೫-೬೨). [ಪಸುರ್ವೆ + ಪೊಡೆ]

ಪೆಸುರ್ವೊನ್, ಪೆಸುರ್ವೊನ್, ಪೆಸುರ್ವೊನ್ (ನಾ). ಹಳದಿಬಣ್ಣದ ಚಿನ್ನ; ಶುದ್ಧವಾದ ಬಂಗಾರ; ಅಪರಂಜಿ: ವಾರುವದ ಬೋರುಗುದುರೆ ಗಳ್ ಪೂದಿದ ಪೆಸುರ್ವೊನ್ನ ರಥಮನೇಜು . . . ಗಾಂಗೇಯನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೫೬.೮); ಪೆಸುರ್ವೊನ್ನ ಜಗಲಿ ಪಚ್ಚಿಯ ಪೆಸುರ್ವಂದರ್ . . . ಎಸೆದರ್ದವು ರಾತ್ರಿಮುತಿಯ ಬೀದಿನೊಳಿತ್ತಂ (ಕಾವ್ಯಾವ. ೨೩೬).

ಪೆಸುರ್ವೊನ್: ಪೊಸಮಸೆಯ ಬಾಲ ಪೊಳೆಪುಂ ಪೆಸುರ್ವೊನ್ನಾ[ರ]ತಿಯ ತೊಳಗಿ ಬೆಳಗುವ ಮಿಂಚುಂ ದೆಸೆದೊಳ್[ಳೊ]ಳೆದಿರೆ (ಪದ್ಯಮಾ. ೪-೪೩).

ಪೆಸುರ್ವೊನ್: ಬಿಸುಗಲ್, ಪೆಸುರ್ವಂದರ್, ಪೆಸುರ್ವೊನ್ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೬ ಉದಾ). [ಪಸುರ್ವೆ + ಪೊನ್]

ಪೆಸುರ್ವೊನ್ 'ಪೆಸುರ್ವೊನ್' ನೋ.

ಪೆಸುರ್ವೊನ್ನ ಮೊಲು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು (?): ಗೋವಿನರಂ ಸಬ್ಬಿ ಮೂನೂಜುಂ ಕುಣುಂಗಿಲ್ ಆಯ್ಕೊಜುಮಂ ಪ್ರತಿ ಪಾಲಿಸುತ್ತಿರೆ ನನಗುನ್ನದ ಪೆಸುರ್ವೊನ್ನ ಮೊಲಾಯಿಂ (ಎಳ. IX, ದೇವನ. ೪೨-೬, ಸು. ೨೦೦ ?). [?]

ಪೆಸುಳಿ, ಹೆಸುಳ (ನಾ). ಎಳೆಯವನು; ಚಿಕ್ಕವನು; ಶಿಶು: ಪುಳುರೆ [ಪಾಪಂ. ಶಿಶುಗಳೆ] ನಮಗೇತಳ್ ಗಡನಿವೆ ಭಿಕ್ಷುನ್ನಂಗಳಂ ನೀನುಕೊಳ್ಳಿದು ಧರ್ಮವೇ ಕರೆಯ್ ತನೊಭವನ (ಬಸವ. ೨೪-೬೩). **ಹೆಸುಳ:** ಬದುಮರ್ಪದ ಹೆಸುಳ[ಪಾಪಂ. ೪] ವನವತ್ತ ಕಪವತ್ತ (ಪುರಂದ. ೨-೬೦-೧); ಮನುಮಥನು ತನ್ನನದಿ ಸರ್ವಮಂ ಗ್ರಹಿಸಿದಂ ಹೆಸುಳನಂದವ ಬಗೆದಿರೆ (ಸಮೋ. ೧೨-೨೫); ಹಾದಿಗಾಣದ ಹೆಸುಳನನು ಸಂತ್ಸುಜಿಸಿ ಪೋಗುವರೆ (ರಘುಪಂ. ೪-೧೨). [<ಪಸುಳ]

ಪೆಸುಳಿ, ಹೆಸುಳಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಮಗು; ಎಳೆಯ ಕೂಸು; ಶಿಶು: ಪಾಲ್ಕುಳ್ಳ ಪ[ಪಾಪಂ. ಹೆ]ಸುಳಿಗಳಂ ಕೊಂಡು ಬಾಯೆಂದು ಪೇಲ್ವು ಬೆಸನಂ ಚಾಣೂರನುಲ್ಲಂಗಿನಗೆ ಬೆಸಲೇಂ ತಳ್ಳುಡೇ ಕಂಸ ರಾಜಾ (ಅರ್ಧಶತ. ೪-೬೦; ಕಾವ್ಯಮ. ೫೧೦ ನೋ); ಪ[ಪಾಪಂ. ಹೆ]ಸುಳಿಗೆ ತಳ್ಳ ಮುಟ್ಟು ನಮಿದಲ್ವ (ಅನಂಪ. ೫-೬೪); ನೀಂ ಪೆಸುಳಿ ಪೋಗು (ಚಿಬಪ. ೪೦-೪); ಪೆಸುಳಿಯೆಂದು ಸೈರಿಸಿದೆ (ಚೈಮಿಭಾ. ೪-೩೪); ಕೊಡಲಿತು ಮುಡ್ಡು ಪೆಸುಳಿ! (ಕಂಠಿ. ೬೫). ೨. ಎಳೆಯದು; ಚಿಕ್ಕದು: 'ಪೆಸುಳಿಗಳಿ', 'ಪೆಸುಳಿಗೋಗಿಲೆ'. ಪರಾ. ಹೆಸುಳಿ: ೧. ಎಸಳ ನೋಗಿಲ ಹೆಸುಳಿಯಂ ರುಂಕಾರರವದಿಂ ಜೋಗುಳಂಬಾದಿ

ತರಂಗದಿಂ ತೋಗಿ (ಗಿಳಿ. ೨-೬೧.೮); ಒಬ್ಬನೆ ಹೆಸುಳಿ ಹೊಕ್ಕುಮ ವೈರಿನೋಹರವ (ಕಾವ್ಯಾವ್ಯಾ. ೫-೫); ಹೆಸುಳಿ . . . ಪಶುಮೃಗಗಳು ಗಾನಸತೆ ನೋಲುವವು (ಭಂಜ. ೧-೮೬); ಕಿವಿಗೆ ನುಸುಳಿ ಹೆಸುಳಿ ಯಿಂಪು (ಗಿಳಿವಿಂ. ೯೫-೫೫).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪಜಲ್, ಪೈಜಲ್, ಪಯಲ್, ಪೈದಲ್, ಪೈಯಲ್; ಮಲ. ಪೈತಲ್; ತುಳು. ಪಸಿ-ಹುಡುಗ]

ಪೆಸುಳಿಗಾಳಿ (ನಾ) ಎಳೆಯ ಗಾಳಿ; ಮಂದಮಾರುತ: ಬೀಸುವ ಚಾಮರತತಿ ಪೆತ್ತುದು ಪೆಸುಳಿಗಾ[ಪಾಪಂ. ಭಾ]ಳಿಯನು (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೩-೬೫). [ಪಸುಳಿ+ಗಾಳಿ]

ಪೆಸುಳಿಗಿಳಿ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಗಿಳಿ; ಮರಿಗಿಳಿ: ಪರಿವ ಪೆಸುಳಿಗಿಳಗಳ ನುಣ್ಣೂರಿಂ ಪಜಿಗುಟ್ಟುವ ಪರಪುಟ್ಟ . . . ಶಶಿಕಾಂಠದ ಪರಲೆಯ ನೊಸರ್ವ ಕೊಳದ ಸುಭಗತೆಯಂ ಪಜಲೆಯನುಜಿ ಪಾಜುಸುವುದು ನಂದನಕಾ ನಂದನದಿರವು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೬). [ಪಸುಳಿ+ಗಿಳಿ]

ಪೆಸುಳಿಗೊರಲ್ (ನಾ). ಮಗುವಿನ ಗಂಟಲು; ಶಿಶುವಿನ ಕಂಠ: ಪೆಸುಳಿಗೊರಲಿಂ ಪೊಣ್ಣೆಂದಂತೆಹುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಮಂ (ಚಂದ್ರಸ. ೩೬-೧೨). [ಪಸುಳಿ+ಕೊರಲ್]

ಪೆಸುಳಿಗೋಗಿಲೆ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಕೋಗಿಲೆ; ಮರಿಕೋಗಿಲೆ: ಅಕೋಕೆಯ ಕೊನೆದಳರನುಜಿಸಿತ್ತು ಪೆಸುಳಿಗೋಗಿಲೆಗಳಂ ಪೊರೆವ ವೀಣಾಪನಾದಯರಿಂ . . . ಅತಮನೋಹರಮಾದ ವೇಶ್ಯಾವಾಟಂ ಕಣ್ಣೆಸಿದಿರ್ಪುದು (ಬುದ್ಧಿ. ೧-೬೪.೮). [ಪಸುಳಿ+ಕೋಗಿಲೆ]

ಪೆಸುಳಿತನ, ಹೆಸುಳಿತನ (ನಾ). ಎಳಮೆ; ಬಾಲ್ಯ; ಚಿಕ್ಕಂದ: ಪೆಸುಳಿತನದೊಳ್ ಪ್ರಜವಮಂ ಶರಣಗಣಕೆ ಬೋಧಿಸುವನೇ ಕುನರ ನೆಂಬೊಲ್ ತೊದಲ್ವಾತು ರಂಜಿಸುವು (ಚಿಲಪ. ೫-೪೧); ಪೆಸುಳಿತನದಂ ದಿಂದ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದನ್ನೆಗಂ ಬಿಪಜನಾಭನ ಭಕ್ತಿ ದೊರೆಕೊಳದ ಮನುಜರಂ ನನುನಗುವ ಧವಳದೊಳ್ಳಿಂ ಚಂದ್ರಹಾಸನವನಿಳಿಭೂಮಂಡಲದೊಳು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨೪-೬೧). **ಹೆಸುಳಿತನ:** ಹೆಸುಳಿತನದಲಿ ಹರನ ಮಗನಾ ವಿಷಮದೈತ್ಯನ ಸೀಳಿ ಬಿಸುಡನೆ (ಕಾವ್ಯಾವ್ಯಾ. ೫-೨೫); ಹೆಸುಳಿತನ ವಿಳುವರ್ಪಗಳ ದಯಸ್ಸಿನವರೆಗೆ (ಕ್ರಿಯಾ. ೨೯). [ಪಸುಳಿ+ತನ]

ಪೆಸುಳಿದಳಿರ್ (ನಾ). ಎಳೆಯ ಚಿಗುರು: ಪೆಸುಳಿದಳಿರ ಪಾಸಿನ ಮೇಲೊಪಗಿಸಿ ಪೊಸಗಪ್ಪುರವಳಿಕಂ ಪೊಸೆದುದಿಂ . . . ಸಖೀಜನಮುಪ ಚರಿಸಿದುದಾಗ (ಜಯಕಾ. ೪-೩೯). [ಪಸುಳಿ+ತಳಿರ್]

ಪೆಸುಳಿದಿಂಗಳ್ (ನಾ). ಬಾಲಚಂದ್ರ: ಗೆರೆನೆಯ ಕಿರಿಯೊಡಲ ಪೆಸುಳಿದಿಂಗಳ್ ದಿನಂ ದಿನದಿನಂ ಬಲೆವಂತೆ (ಪ್ರೀಪಾಲ. ೧೬-೪೩೫). [ಪಸುಳಿ+ತಿಂಗಳ್]

ಪೆಸುಳಿವಿಸಿಲ್, ಹೆಸುಳಿಬಿಸಿಲು (ನಾ). ಎಳೆಬಿಸಿಲು; ಹೊಬಿಸಿಲು: ಪ್ರಾಕಾರದ ಮಣಮಯವ ಪ್ರಾಕಾರದ ಪೆಸುಳಿಬಿಸಿಲ ಮಸಕದಿನರುಳುಂ ಕೋಕನದಮುಡುಗವು (ಅನಂಪ. ೧-೧೦೨); ಇದು ಪೆಸುಳಿಬಿಸಿಲ ಮಸಕದಿನಸಲ್ವಾಸುಪ ಪೊಸದಾವರೆಯ ಪಸೆಯೊಳಸದಮೆಸೆವ ಸರಸಿಯದಿದಳಿರ್ . . . ಸಮದ ಕಾವನ ಗಿಲ್ಲಂ (ಕಲ್ಯಾ. ೩೪೯ ಗದ್ಯ); ಪೆಸುಳಿಬಿಸಿಲ 'ಪ್ರವಾಹಂಗಳೆತ್ತಲುಂ ಪರಿವಿನಂ ದಿನಪಸುದಯಂಗೈದು ಬರುತಿರ್ದನು (ಚೈಮಿಭಾ. ೯-೧೪). **ಹೆಸುಳಿಬಿಸಿಲು:** ಹೆಸುಳಿಬಿಸಿಲ ಹೊನ್ನ ಲೀಲೆ ಹೆಸುರ ಕಡಲ ತದ್ವರೆ (ಅನಕೇ. ೪೨-೨).

[ಪಸುಳಿ+ಬಿಸಿಲ್]

ಪೆಸುಳಿವೆಣ್ಣು (ನಾ). ಎಳೆ ಹುಡುಗಿ; ಬಾಲಕಿ: ತನಮಾವಣ್ಣೆ ನ ಮಧುರತೆ ಕಾಯೊಳು ಜನಪುಟ್ಟ ರೆತನಿ ಎಳೆಯ ವನಿತೋಳಲ್ಲದೆ ಪೆಸುಳಿ ವೆಣ್ಣೆ ನೊಳುಂಟೆ (ಜೀವಂಪಾ. ೧೯-೯೬). [ಪಸುಳಿ+ವೆಣ್ಣು (< ಪೆಣ್)]

ಪಸೆ, 'ಪಸೆ' ನೋ.

ಪಸೆ, ಹಸೆ (ನಾ). ೧. ಮದುವೆ ಮೊದಲಾದ ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಹಾಸು, —ಅವನ, —ಮಣೆ : ಮೂವತ್ತೆರನು ಮಕ್ಕಳ ಕೂಸುಗಳಂ . . . ಒಂದೆ ಪಸೆಯೊಳ್ ಮದುವೆನಿಜಿಸಿದಳ್ (ಮದ್ದಾ. ೪೫-೧೮); ಪಸುರ್ವಂದರ್ ಪಸೆ ನೇದಪಾಠಗರವಂ . . . ಮಂಗಳತರ್ಯನಾದಮೆನೆಯುತ್ತಿ ಪಸೆಗಂ ಚಕ್ರಿ ರಾಗಿಸಿ ಕೆಯ್ಯಾರೆ ಜೊಡಂ ಗುಣಾರ್ಣವಮಹೀಪಾಲಂಗಳೂ ಕನ್ನೆಯಂ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೨೫); ಜೋಯಸನ ಮಗಳ್ [ಪಸೆಯ ಮೇಲೆ] ರಂಜೆಯಾದಳ್ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧೨-೩೮); ಇರ್ವರ್ತನ್ನೆಯರು ಮನೆಯೊಳಿರಬೊಳಗೊಂದೆ ಪಸೆಯೊಳಿರಿಸಿ ಪಾಣ್ಯಹಣಂಗೆಯ್ದು (ಬಂಹರಿ. ೨-೩೪ ಪ). ೨. ಹಾಸಿದುದು; ಹಾಸುಗೆ; ಹಾಸು : ಉರುಳ್ಳ ಪೂವಿನ ಪಸೆಯೊಳ್ ಪೊರಲ್ಪದನು ಕೆಯ ಬರ್ವೆಯರಂ ಗುಣಾರ್ಣವಂ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೪೦); ಕುರ್ವಲ್ವದ ಲರಿಸು ಪಸೆಯ ಮೇಲೊಳಿರಿದಂ (ಕಾದಂಬ್ರ. ೯೦೫); ಬೆಂಬಿನ ಪರಿಯ ಮೇಲೆ ವಿರಚಿಸಿದ ಚೆನ್ನೆಯ್ದಿಲೆನು ಪಸೆಗಳಮಂ . . . ನೋಡುತ್ತೆ (ಪಂಪಭಾ. ೨-೧೩ ಪ); ವಸಂತಂಗೆ ಪೂಜತರ್ಗಗಳ ಪಸೆಯಂ ತಂದಿಕ್ಕಿ (ಗಿರಿ. ೪-೧೫೭ ಪ). ಹಸೆ : ೧. ಹಸೆಯ ಮೇಲಣ ಮಾತ ಬೆಸಗೊಳಲಟ್ಟಿದರೆ ಶಿಶಿಧರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿದರೆಮ್ಮವರು (ಮಹಾದೇ. ೬. ೨೫-೪೪); ಮುತ್ತಿನ ಸೇನೆಯೊಳೆಸೆವ ರತ್ನಂಗಳು ತತ್ತಿದ್ ಹಸೆಯ ವಿಪ್ಪರದಿ ಹತ್ತಿದ ಪಂಪಗಳ ವಿಗ್ರಹಂಗಳು ತತ್ತಿದಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು (ಮೋಹನ. ೧೩-೭೨); ಈಶ್ವರಂ ಶಿವಗೊಡಿ ಹಸೆಯೊಳಗೆ ಮಂಡಿಸಿದನು (ಜಿ.ಪು. ೩೭-೫೮). ೨. ಸೆಟ್ಟಿಗುತ್ತಂ ತನ್ನ ಬಿಟ್ಟಾಯಮಂತೆಂದೊಡೆ ಹಸುಂಬೆಯನಿಕ್ಕುವಲ್ಲಿ ಹಸೆಯ ಜವಳಿ ಗಂಧರ ಬಟ್ಟಲು ಒಂದು ಗೋಂಬು ವಿಚಾರಂಗೆಯ್ದ ಪರಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಾಪಣಂ ಹೊಂಗೆ ಹಾಗಂ (ವಿ. XIX, ೩೮-೩೦; 1144); ಕ್ರೀಡಾವನದ ಹೂವಿನ ಹಸೆಯೊಳ್ ಮಯ್ಯ ನೇಡಾಡಿ (ಸಂಪದ. ೧೨-೧೧೩); ನೀರೇಜದ ನಿಟ್ಟಿಸಲು ಹಸೆಗಳಿಂದೆಯೆ ವಿರಚಿಸಿದ ಲತಾಮಂಟಪಮಂ ಕಂಡು (ಕಮನಾ. ೫-೯೭ ಪ); ಹುಬಾಳೆಯಲೆಯ ಹಸೆಯಲಿ ಮಲಗಿಸಿದರು (ಕಾಲಾ. ೧೮೩-೪೧೫). ೩. ರಂಗವಲ್ಲಿಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಚಿತ್ರರಚನೆ: ಇಂದು ರಘೋತ್ಸವ, ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಹಸೆ ಹಾಕಬೇಕು (ರೂಢಿ).

[<ಪಾಸು, /ಕುಳು.ಪಜೆ]

ಪಸೆ, (ನಾ). ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಮಾತು; ಕಾಡುಹರಟೆ; ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಮಾತು : ಹುಸಿಯನೇ ಹೊಸೆದು ಪಸೆಯನೇ ಕೊಟ್ಟ ಪು ಪತಿಯ ಅನುಭಾವಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಳಯಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಹೋದರು ನೋಡಾ (ಸಿದ್ದೇ. ೧೧೫-೩೫೬); ಅಜಾವಿಂಗೊಡೆಯರ್ . . . ಪಸೆಯ ನಾರೊಳಂ ನುಡಿಯರ್ (ಸೀತಮಂ. II, ೧೫೪).

ಪಸೆಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸುಗೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು : ಕೂರ್ಗನ ಗಳಡಗಿದುನಿಕ್ಕಿಯೊಳಸುರೇಂದ್ರನಸವಳೆದು ವಸುಧೆಯಂ ಪಸೆಗೆಯ್ದು ನು (ಚೈ. ಮಿ. ೨೨-೧೪). [ಪಸೆ + ಕೆಯ್.]

ಪಸೆಗೊಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸು : ಅಂಗಜಾತಂಗೆ . . . ಶೃಂಗರಿಸಿ ಶಶಿಕಾಂತ್ಯನಯದೊಳು ಪಸೆಗೊಳಿಸಿ (ಸಮೋ. ೧೩-೫೨). [ಪಸೆ + ಕೊಳು (<ಕೊಳು) + ಇಸು.]

ಪಸೆಜಗತಿ (ನಾ). ಹಸೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುವ ವೇದಿಕೆ; ಹಸೆಯ ಜಗಲಿ : ಮದುವೆಯ ಪಸೆಜಗತಿಯನೇಜುವಂತೆ (ಚಕವಂ. ೫೪-೨೧).

[ಪಸೆ + ಜಗತಿ]

ಪಸೆನಿಲ್, ಹಸೆನಿಲ್ (ಕ್ರಿ). (ವಿವಾಹದ) ಹಸೆಮಣಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲು : ಮದುವೆಯಾಗು : ವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳು :

ಶಂಭು ಕೂರ್ತು ಪಸೆನಿಂದಂ ತನ್ನಹಾದೇವಿಯೊಳ್ (ರಾಜಶೇ. ೩-೯೦); ಪಸೆನಿಂದಾತ್ಮತೆಯೊಂದಮಾಳ್ ಮುಡಿಯಂ ಕೊಯ್ಯಾಯನೇ ಬೇಡೆ ತಾಪನಾತಂಗುಜೆ ಮಾನಕಂಜಂ (ವ್ಯವ. ೪-೩೫); ದೇವಿಯರು ಮತ್ತೆ ತಪವಾಚರಿಸಿ ಪರಮೇಶನನ್ನೊಲಿಸಿ ಪಸೆನಿಂದಾದಾಯ್ತು (ಸಾಗರಿ. ೪). ಹಸೆನಿಲ್ : ಹಸೆನಿಂದು ಕಂಪಿಲರಾಯಗಾನು ಬಂದವಳಲ್ಲ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೧೧೮); ನೋಡುತ್ತೆಯ . . . ಹಸೆನಿಂದನ ಕಥೆಯ ಮೃಗಾಕ್ಷಿ ಪೇಳುವನು (ರಾಮ. ೨೦-೯). [ಪಸೆ + ನಿಲ್]

ಪಸೆನೀರು (ನಾ). ತಂಪಾದ ನೀರು; ತಣ್ಣೀರು : ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಪಸೆನೀರನ ತೋಡುಗಳು (ಪೂಜ. ೩೩).

[ಪಸೆ (<ಪಸೆ) + ನೀರು (<ನೀರ್)]

ಪಸೆಯಿಡು (ಕ್ರಿ). ಪೀಠವನ್ನು ಇಡು : ಕರಣೆಂದು ಬಿಜಯಮಾಡಿಸಿ ಪಸೆಯಿಟ್ಟು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ವಿಭೂತಿ ವೀಳಯವಿತ್ತು (ಕ್ರಿ.ಪು. ೧೯-೩೩).

[ಪಸೆ + ಇಡು]

ಪಸೆಯಿರ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ಹಸೆಮಣಿಯ ಮೇಲಿರು : ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿ ತಿರು : ನವರತ್ನ ವಿಭವಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯೊಳು ಪಸೆಯಿರ್ (ಗುರುಚಾ. ೫-೧೩). ೨. — ಪಸೆನಿಲ್ : ಪಸೆಯಿರ್ದಂ ಗರುಡವೇಗೆ ನೃಪನಂದನೆಯೊಳ್ (ತಮ. ೫೩ ಪ್ರವೇಶ); ಕನಕಲತೆ ಕಾಂತಿಮತಿಯೊಡಗೂಡಿ ಸೌಂದರಂ ಮಿನುಪವನಿಯೊಳ್ ಪುಟ್ಟ ಪರಮನಾಚಯೊಳೆಸೆವ ವಿನಯನಿಧಿಯಂಗಳಂ ದೊಳೊಲ್ಲ ಪಸೆಯಿರ್ ಕಥೆಯ ಕೇಳಿ (ಕರಾಚ. ೪-೬ ಸೂಚನೆ).

[ಪಸೆ + ಇರ್]

ಪಸೆವಣೆ, ಹಸೆವಣೆ, ಹಸೆವಣೆ (ನಾ). ಮದುವೆ, ಮುಂಜಿ, ಅರತಿ ಮುಂತಾದ ಶುಭಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ವಧುವರರು, ವಟು ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಕೂರಿಸುವ (ಚಿತ್ತಾರದ) ಮಣೆ, —ಪೀಠ : ಮಿಸುಪ ರತ್ನದ ಪಸೆವಣೆಯ ಮೇಲೊಳಗಾಯ ಸುಮಾರೂತ್ಯೊಳೊಡಿಸಿ (ಉದ್ಭ. ೮-೫೪ ಪ). ಹಸೆವಣೆ : ತರಿಸಿ ಹೊಸ ಹಸೆಮಣೆಯೊಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಕಮಲಾಕ್ಷಿಯರು . . . ನೇವರಿಸಿದರು ಸೆಕ್ಕುಗುಗಳಲಿ ಶಶಿ ಮುಖಿಯ ಸಿರಿಮುಡಿಯ (ತೋರಾ. ೧-೧೪-೧೩); ನೀನೂ ಬಂದು, ಹಸೆಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಜೊತೆಲಿ ಕೂತರೆ ತಾನೆ ಆಗೋದು ? (ಮರಳ. ೧೦೨); ಅವನನ್ನು ಹಸೆಮಣೆಯ ಬಳಿಗೆ ಕರೆತಂದರು (ಕವಿ. ೫೦). ಹಸೆವಣೆ : ಸುರರ ಮುಂಡಗಳ ಹಸೆವಣೆಗೊಳ್ ಕುಳಿತು ಕೆಂಗುರುಳ ಬಣ್ಣದ ಬಾಸಿಂಗಗಳಂ ಧರಿಸಿ . . . ಮರುಳ ಮದವರ್ತನೆಯರ್ ವೀರ ನಿಜಾದ ಸಮರಾಂಗಣದೊಳು (ಜಿ.ಪು. ೩೨-೨೦). [ಪಸೆ + ಮಣೆ]

ಪಸೆವರಿಸು (ಕ್ರಿ). ಹಾಸನ್ನು ಹರಡು; ಹಸೆಯನ್ನು ಹಾಕು : ಪೊಕ್ಕು ಮಕುಟಬದ್ಧ ಪರವೃತ ಕರುಮಾಡದೊಳ್ ಮುನ್ನಂ ಪಸೆವರಿಸಿದ ಮೃಗಾಧಿರಾಜವಿಷ್ಣುರದೊಳ್ ಕುಳ್ಳಿರ್ (ಕಾಂಕಿ. ೧೧-೪೩ ಪ).

[ಪಸೆ + ವರಿಸು (<ವರಿಯು)]

ಪಸೆವಾಸು (ಕ್ರಿ). ಹಸೆಯ ಮಣೆಯನ್ನು ಹಾಸು : ಪೀಠವಿಡು : ರಂಗವಲಿಯಿಕ್ಕಿ ತೋರಣ ಮುಂಗುಡಿಯುಮನೊಪ್ಪೆ ಕಟ್ಟಿ ಪಸೆವಾಸಿ ಮಹಾಸುಂಗಳಕಳವದಿರಿದೊಂದು (ಜೀವನಂ. ೧೯೬-೨೯).

[ಪಸೆ + ವಾಸು]

ಪಸೆವಾಸು (ನಾ). ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಸುವ ಬಟ್ಟೆ, —ವಸ್ತ್ರ : ಮಿಸುಗುವ ಚೌಕದ ಮುತ್ತಿನ ಪಸೆವಾಸಿನ ಪಟ್ಟವಲಯ ದುಗುಲದ ರುಚಿರ್ ಪಸೆನೆ ಪೊಂಜಗಲಿ ವಿರಾಜಿಸುತಿದೊಂದು (ಜಗ. ೧೦-೯೫).

[ಪಸೆ + ವಾಸು]

ಪಸೆವಿಡಿ, ಹಸೆವಿಡಿ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸುಗೆ ಹಿಡಿ : ಕಾಯಿಲೆ ಮಲಗು : ಮದುವೆಗೊಳಗಲುವ ಪಸೆವಿಡು ಮದುವೆಗಳ ಕುರಿವೊಡಲಿಸಂ

ಪೊರಕೆ ಬಾಯ್ತುಡುಕಲಿರುಳು (ಕಾಲಾಫ. ೧೪೨-೨೦೮). ಹಸೆಹಿಡಿ : ಅರು
ತಿಂಗಳು ಹಸೆಹಿಡಿದಿದ್ದ ಪರಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿ (ಒಪ್ಪಿ. ೧೪೫); ಅಪ್ಪರಲ್ಲಿ
ಅತನ ಹೆಂಡತಿ ಗಂಭಿ ಜ್ವರದಿಂದ ಹಸೆಹಿಡಿದಳು (ಮುಂಗಾಮು. ೬೧);
ಮನೋವ್ಯಾಕುಲದಿಂದ ಅರೋಗ್ಯ ಕೆಟ್ಟಿತು. ಹಸೆಹಿಡಿದಳು (ದೇವಮ. ೪೬).

[ಪಸೆ + ಹಿಡಿ]

ಪಸೆನೆಣ್ (ನಾ). (ಮದುವೆಯ) ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂರುವ
ಹೆಣ್ಣು; ಮದುವಣಗಿತ್ತಿ; ಪಸೆನೆಣ್ ಸಪ್ಪ ಕನ್ನೆಯನತಿಶಯಾನಂದ
ದೊಸಗೆಯಂ ಕರೆದು (ಕಮಾಪ. ೭-೧೪೪). [ಪಸೆ + ನೆಣ್]

ಪಹಡಿ, ಪಾಡಿ, (ನಾ). ೧. ಸಣ್ಣ ಗುಡ್ಡಗಳಿರುವ ಪ್ರದೇಶ;
ಬಯಲ ಗದ್ದೆಗಳು ಬರುವ ದಾಲುಯಿತ ಅಯದ ಪಹಡಿ ಕುಂಪುರಿಯೆಂಬ
ಬಯಲೋಳಗೆ (ಪಾಡಿ. ೧೪೨೯, ಕಾಕಾಲ್. ೫೧೯-೧೦; ?).
೨. [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು: ರಾಮಕೃಷ್ಣ . . .
ಪಹಡಿ . . . ಮಧ್ಯಮಾನತಿಯೆಂಬ ಮೂವತ್ತಾಳು ರಾಗಗಳೇ ಮುಖ್ಯ
ವಾಗಿ . . . ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ (ವಿವೇಕ. ೨೬೪). **ಪಾಡಿ:**
೨. ರಾಗ ಪಾಡಿ, ಅದಿತಾಳ (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೨).

[←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಹಾಡಿ./ಸಂ. ಪಹಾಡಿ, ಪಾಡಿ]

ಪಹಡು (ನಾ). ಗುಡ್ಡ; ಸಣ್ಣ ಬೆಟ್ಟ; (ಕ).

[←ಹಿಂ. ಮರಾ. ಪಹಾಡ್]

ಪಹಣಿ, ಪಾಣಿ, (ನಾ). ೧. ಬೆಳೆಯ ಅಂದಾಜನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ
ವುದು; ಬೆಳೆಯ ಲೆಕ್ಕ; ಪಹಣಿಯನ್ನು ಚಕ್ಕು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ
ಬಾಂದೂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಒರಿಸ್ಸಾಭಾಗವನ್ನಾದರೂ ಅಮಲ್ಪಾರ್ತು ಅಜಮಾ
ಯಿಷಿ ಮಾಡಬೇಕು (ಕುಸಿ. ೧೫೪); ನಾಡಗದು ಪಹಣಿ ಬರೆಯುವುದಕ್ಕೆ
ಅಗಮಿಸಿದ್ದಾಗ ಅಪರೊಂದಿಗೆ ಅಹೋಬಲರಾಯರೂ ಬಂದಿದ್ದರು
(ಜಹಮ. ೧೨೧). ೨ (ಶಾಸ್ತ್ರಭೋಗದಲ್ಲಿರುವ) ಬೆಳೆಯ ದಾಖಲೆ
ಪುಸ್ತಕ; ಕಡತ: ಪಾತೆಯನ್ನು ಬೇರೆ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿರುವುದು, ಪಹಣಿ
ಯಲ್ಲಿ ವಾಳಿಗೆ ಬದಲು ತೆಂಗಿನ ಫಸಲು ಎಂದು ಬರೆಯುವುದು . . . ಇವು
ಸಮ್ಮರ ಶಾಸ್ತ್ರಭೋಗದ ಕಿತಾಪತಿಗಳು (ಸಮ್ಮರ. ೧೪೪); ಕುಳಿತ್ತಲ್ಲಿಂದಲೇ
ಪಹಣಿ ಎಂಬ . . . ಸಂಸ್ಥೆ ಕಂತೆ ಒಂದನ್ನು ಗೀಚುತ್ತಿದ್ದರು
(ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೭೨). **ಪಾಣಿ:** ೧. ಹಕ್ಕು-ರಹಸ್ಯರಹಸ್ಯ ಪಾಣಿ ಸನ್ನೆ
ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾಡಸಬೇಕು (ವೀರಪ. ೧೧, ೧೦೩).

[←ಮರಾ. ಪಾಹಣಿ]

ಪಹಣಿಕಲ್ಲು (ನಾ). ಪಾತೆದಾರನ ಜಮೀನಿನ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು
ಸೂಚಿಸಲು ಇರುವ ಕಲ್ಲು; ಬಾಂದು: ಗ್ರಾಮಸ್ಥಿಕರರುಗಳು
. . . ಜಮೀನುಗಳ ಹದ್ದು ಬಾಂದು ಪಹಣಿಕಲ್ಲು ಇತರ ಗುರ್ತುಗಳನ್ನು
ಕಾಪಾಡುವಿಕೆ ಮತ್ತು . . . ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಗಮನಕೊಡಬೇಕು
(ಗ್ರಾಮಾ. ೨೦೪). [ಪಹಣಿ + ಕಲ್ಲು (<ಕಲ್ಯಾ)]

ಪಹಣಿಲೆಕ್ಕ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜಮೀನುದಾರನ ಜಮೀನಿನ
ಅಳತೆ, ಬೆಳೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಮೂದಿಸಿರುವ ದಾಖಲೆ
ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿರುವ ಲೆಕ್ಕ; ಮೊನ್ನೆ ಪಹಣಿಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ದಾಖಲೆ
ತರಲು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದ (ಬಾಂಧ್ಯ. ೧೬). [ಪಹಣಿ + ಲೆಕ್ಕ]

ಪಹರಣಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಮದ್ದಳೆ ಬಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು
ರಿತಿ, -ಬಗೆ: ಕೊಡರದ ಪಹರಣಿಯಂ ಪಯದೊಡನುಗ್ಗುವುದು
. . . ನಡ್ಡಣಿಯರಾಟಮೇನಣ್ಣರೆಯೋ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೫-೭೫); ಜತಿ
ಮೋಕೆ ತುಡುಳು ಪಹರಣಿ ಗತಿ ಗಮಕಂ . . . ಬೆಡಂಗಿಸಿತುಂ ಸಂಗತಿ
ನಡೆಯ ಪಾಡನಕಳಾವತಿ ಬಾಚಿಸುಕಿಡಾಳಿತು ಮುರಜಮನೊವಳಾ
(ಶಾಂತೀಶ್ವ. ೧೩-೨೨೭); ಆ ಸಮಯದೊಳ ಮದ್ದಳೆಗಂ ಮದ್ದಳೆಯಂ

. . . ಚಮತ್ಕಾರ ತುಡಿತು ರಿಗ್ಗುವನೆ ಪಹರಣಿಗಳೆಂಬ ನಾನಾಶಬ್ದಂ
ಗಳಂ ಬಾಣಸಿ (ಧರ್ಮಸ. ೨-೨೩೮); ಬಾಚಿಸಿದನೊವಳನಮರ
ಮದ್ದಳೆಯಂ ಲೀಲೆಯೊಳು ತುಡುಳು ಪಹರಣಿ ರಿಗ್ಗುವನೆ ಮೋದಿಗಳನು
(ಗೋಮಟಿ. ೩-೧೭). [←ಪ್ರಾ. ಪಹರಣ./ಸಂ. ಪ್ರಹರಣ]

ಪಹರಿ, ಪಾರಿ, (ನಾ). ೧. ಕಾವಲು ಕಾಯುವವನು; ಕಾವಲು
ಗಾರ; ಪಹರಿದಾರ: ಇದೇ ಈಗ ಸೆರೆಮನೆಯ ಪಹರ ಎಳು ಹೊಡೆ
ದಿದ್ದಾನೆ (ವಿವೇಕ. ೨೪೪). ೨. ಕಾವಲು ಕಾಯುವುದು;
ಗಸ್ತು; ಪಹರೆ: ಭಕ್ತರ ಮಂದಿರಕ್ಕೆ ಹೂ ಕಾಯಿ ಹಣ್ಣು ಹುಲ್ಲು
ಹೊಡೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಬೊಕ್ಕಸ ಪಹರ ಪಾತಿತನ ಬಾಗಿಲು ಮುಂತಾಗಿ
ಕುಶ್ಯವೆಯ ಮಾಡಿ ಉಂಬಾಗ ಒಡೆಯರೆಸಿಕೊಂಬ ಕುಡುಗುಣಿಗಲ್ಲಿ
ಯದೋ ನಿಜಜಂಗೆಮಸ್ತಲ (ವೀರಪ. ೪೩-೧೪೦); ಕನ್ನಮಂ
ತದ್ದರಾಕಾಂತ್ಯಾಹಕ್ಕೆ ಪಹರಣದ ಪಹರೆಯ ಸುಭಟಿರಂತದಂ ಕೆಂಡು
ಹೆಡಗೈಗಟ್ಟು (ಪ್ರೀತ್ಯಾ. ೧೦-೧೧); ಉಲವ ಪಕ್ಕಿಯ ಪಹರೆಯೊಳು ಗಿಳಿ
ಪದಿಯೊಳು (ವೀರಪ. ೨-೨೧). 'ಪಹರೆ' ಪರಾ. ಪಾರಿ:
೧. ಹರಣ ಮೋಹನದ ನಿಧಿಯಂ ಪುತ್ತುವೆನಿಸಿ ಫಣಿ ಪರಿಕೆಸೆ ಸದಾ
ಕಾದುಕೊಂಡಿರಂತಿ ದೊಡಂ ಸುತಮಬಲಾಶ್ರಯದೊಳಿಡಾ ಕಾರಣದಿ
ನೆಚ್ಚುಬಾಳೆಯೇ ಕಾಯಾಮೆಂದು ತರತರದ ಘಂಟೆ ಪಾರಿಗಳಂಜಿಟ್ಟಿರೆನೆ
. . . ಕಟಿಸೂತ್ರಮೊಪ್ಪಿತಗಜಾತೆಯ ತನೂದರದೊಳು (ಜಿಜ್ಞಾ. ೩೭-೧೪).
೨. ಪಾರಿ ಪಹರಣದೊಳಿಂದ ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೇರಿಕೇರಿಯೊಳು ತಿರುಗುವ
ವೀರಭಟಾಳೆಯಿಂದೆನೆದುದಾ ಕುಮ್ಮಟಿದಾರಭಟೆ (ಕುರಾಸಾ. ೩೮-೭೭);
ಪಾರಿಯ ಪಟುಭಟಿರುಗಳು ಸುತ್ತಿದರಾಳುವೇರಿಯ (ವೀರಪ. ೧೧-೨೦);
ಪಾರಿಯ ತಿರುಗುವರೊಡನು ದಿನ ರಾತ್ರಿಯಲಿ (ಜಿಜ್ಞಾ. ೫೧-೩).

[←ಹಿಂ. ಪಹರಿ./ಸಂ. ಪ್ರಹರಣ್]

ಪಹರೆ, ಪಹಾರೆ, ಪಾರಾ, ಪಾರಿ, ಪಾಹರೆ (ನಾ). ೧. ಕಾವಲು;
ಗಸ್ತು: "ಪಹರೆ(ಪಾರೆ)-ಪ್ರಹರ=ಕಾವಲು" (ತದ್ವ. ಕೋ. ೨೫);
ದೈತ್ಯಾಂಗನೆಯರು ಕೈಬಿಡಾಯುದ್ಧದಿಂದ ಪಹರೆಯೊಳಿರೆ ಭಯದಿ
(ಹಸುಮ. ೯೫); ಅರಮನೆಗೆ ಸುತ್ತ ಪಹರೆ ಇಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೧೬);
ಉಭಯಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ರಾವುತರ ಪಹರೆ (ಪ್ರೀರಾಯ. ೪೩).
೨. ಕಾವಲುಗಾರ: (ಕ). ೩. ಮೂರುಘಂಟೆಗಳ ಅವಧಿ;
ಜಾವ: (ಕ). **ಪಹಾರೆ:** ೧. ಹೊರಮಗ್ಗುಲಿಗೆ ಅರಬಜನರ
ಪಹಾರೆಯದೆ (ಮಂಜುಳ. ೪). **ಪಾರಾ:** ೧. ಗ್ರಾಮದ ಸುತ್ತ
ಪಾರಾ ನಿಲ್ಲಿಸಿಬಿಟ್ಟು (ರಾಜೇಂದ್ರ. ೩೧); ಸೇವಕನು ನಾಲ್ಕು ಕಣ್ಣು
ಗಳಿಂದ ಪಾರಾ ಕಾಯುವವನಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದನು. (ಕಾಬರ್ಯ. ೩೦);
ಯಾವಾಗಲೂ ಅವಳ ಸುತ್ತಲೂ ಪಾರಾ (ವಿವೇಕ. ೧೧೪). **ಪಾರಿ:**
ಅರಮನೆಯ ಸುತ್ತ ಪಾರಿ ಇರುತ್ತಿತ್ತು (ರೂಢಿ). **ಪಾಹರೆ:** ೪.
ಹೊತ್ತು: ವೇಳೆ; ಕಾಲ: ಬ್ಯಾಸಿಗಿ ಹೊಡೆದದ್ದ ದಿಸಲಿನ ದೇರೆ
ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಪಾಹರೆ ಯಾರಿಗಿಲ್ಲ ಹ್ವಾರೆ (ಸೋಗೀ. ೮೨-೧೦).

ಪಹರೆ ಮಾಡು=ಪಹರೆಕೊಡು: ಗುಡಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಪಹರೆ
ಮಾಡುವನು (ಗಂಗಾಸಾ. ೩೧); ಪಹರೆ ಮಾಡುವ ಪೋಲೀಸರು
(ಮುಗ್ಧ. ೧೫). ಪಹರೆಯವನು=ಕಾವಲುಗಾರ; ಗಸ್ತಿನವನು:
ಮಂಕುಹಿಡಿದವನನ್ನು ನಗಿಸಿ ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಾಗ ಈ ಪೋಲೀಸನ
ಪಹರೆಯವನಿಗೆ 'ಅಯ್ಯೋ' ಅನಿಸಿತ್ತು (ಸದಮಾ. ೧೧, ೧೦೬೦);
ರಾತ್ರಿ ಪಹರೆಯವನು ಬಾರಿಸಿದ ಗಂಟೆಯ ಸದ್ದು . . . ಎಚ್ಚರಿಕೆ
ಕೊಟ್ಟಿತು (ಮನಸಿ. ೧೦೦).

[←ಹಿಂ. ಪಹರಾ; ಮರಾ. ಪಹಾರ, ಪಹಾರಾ./ಪ್ರಾ. ಪಹರ./ಸಂ.
ಪ್ರಹರ]

ಪಹರೇಕೊಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿರು; ಗಮ್ಮ ತಿರುಗು: ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾವಲುಗಾರರು ಪಹರೇಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಪ್ರಾಂ.ಮ. ೧೨೯); ಕಾರ್ಖಾನೆಯ ಬಾಗಿಲು ಬಾಗಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪಹರೇಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು (ಮಂಜ. ೧೫೯).

[ಪಹರೆ + ಕೊಡು]

ಪಹರೇಗಾರ (ನಾ). - ಪಹರೆ ರಿ: ವಿಜ್ಞುಗತ್ತಿ ಹಿಡಿದ ಪಹರೇಗಾರನು ಬಂದು ಅರಿಕೆ ಮಾಡಿದ (ಪಾ.ಪು. ೪೯).

[ಪಹರೆ + ಗಾರ, (<-ಕಾಟ)]

ಪಹರೆಯಿರು (ಕ್ರಿ). ಕಾವಲಿರು; ಕಾಯು: ಭಟರು ಅವನ ಹಿಂದೆಯೇ ಬಂದು . . . ಅವನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತ ಅವನ ಮೇಲೆ ಪಹರೆಯಿದ್ದರು (ಪಾ.ಪು. ೧೬). [ಪಹರೆ + ಇರು, (<-ಇರ್)]

ಪಹರೇಕರಿ (ನಾ). ಕಾವಲುಗಾರ; ಚೌಕೇದಾರ; ಗಸ್ತಿನ ಸಿವಾಯಿ: ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ ಪಹರೇಕರಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಸಂತಿಯ ವಿಸಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚಯವು ಬಂತು (ಮಂಜ. ೧೪೦).

[<-ಮರಾ. ಪಹಾರೇಕರಿ]

ಪಹಾರೆ 'ಪಹರೆ' ನೋ.

ಪಹಿಲವಾನ 'ಪೈಲವಾನ' ನೋ.

ಪಹಿಲ್ವಾನ್ 'ಪೈಲವಾನ' ನೋ.

ಪಳ, 'ಪಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಳ, 'ಪಲ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಳ, 'ಪಲ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಳಂಕು 'ಪಳುಂಕು' ನೋ.

ಪಳಂಚಲಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾಗು; ಅವಳಿಸು; ಬಡಿ: "ಪಳಂಚಲಿ ತಾಂ ಪೊರ್ವದೊಳೆನಾಮದೊಳ್" (ಕರ್ಣಾ. ೧೬); ಸೀಮಾವಿನಾದದಿಂದ ತದ್ಭಾವಿಜರೋರೋವರಂ ಪಳಂಚಲಿವೆದೊಳ್ ಸೀಮೆಗಳ ತೊಡರ ನುಡುಗಿಸಿ ಸೀಮಂಕರನೆಂಬುದೊಂದು ಪೆಸರಂ ಪಡೆದಂ (ಅದಿಪ. ೬-೫೭); ಚಕ್ರಗೊಟ್ಟದ್ದೆದ ನೃಪರಂ ಪಳಂಚಲಿದು (ನಂಜೇ. ೩-೧೫; 1047); ದಿಗಧಿಪರಂ ಪಳಂಚಲಿವ ವಿಕ್ರಮದೇಶ್ವರಿ (ಎಳ. V, ಅರಸೀ. ೬೨-೭೦; 1177). ೨. ಅಲ್ಲಾಡು; ಅಲ್ಲಾಗಾಡು: ನೆಲೆಪೊಟ್ಟನೊಳೊಟ್ಟು ಪಳಂಚಲಿವ ಕುರುಳೋಳಿಯುಂ (ಅದಿಪ. ೪-೪೧ ವ); ತೊಡರ್ವಮರ್ವ ಬಾಳನಲ್ಲದ ತುಡುಗೆ ಪಳಂಚಲಿವ ಪಂಚಜದೆ (ಪಂಪ. ೨-೪). ೩. ಮುಟ್ಟು; ಮೋಳು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು: ಈ ಏಕತನೂಷಿಯನು ತನ್ನಮಂಗಳಾನಕಧ್ವನಿ ದೇಯಂ ಪಳಂಚಲಿನಂ ನೆರವಿಗಳೆ ಪಪ್ರಜಂಘ ನೊಳ್ (ಅದಿಪ. ೪-೨೬); ಪಾಡುವ ಗೇಯದೊಂದು ಮುಲ್ಲಾಲಿ ಕಿವಿಯಂ ಪಳಂಚಲಿಯೆ (ಧರ್ಮಪು. ೩-೧೬೪); ಕೀರ್ತಿಶ್ರೀ ದಿಶಾಭಾಗದೊಳ್ ಪರಿದಾಶಾಗಜಮಂ ಪಳಂಚಲಿಯೆ (ಎಳ. VII, ೨ನನೊ. ೪-೨೨; 1122); ಬಳಸಿ ಬಳಸಂದು ಪಳಂಚಲಿದೊಲಿದು ಪಕ್ಕಮಂ ಬಿರ್ಚಿ ಲಲ್ಲಿಗೆಯ್ದುತ್ತು ಪಾರಿವಂ ಪಾರಿವದೊಳ್ (ಗುಳ. ೨-೫೨). ೪. ಹೊಳೆ; ಧಳಧಳಿಸು: ಅಲುಗೆ ಕುರುಳ್ ತೊಡವು ಪಳಂಚಲಿಯೆ ತಳತ್ತಳಿಸಿ ಪೊಳೆಯೆ ತನುರುಚಿ (ಧರ್ಮಪು. ೬-೧೮೬). ೫. ಕಾಡು; ಪೀಡಿಸು; ಹಿಂಸಿಸು: ಕೊಲೆಯೆಂದಸತ್ಯಮೆಂದು . . . ಪಳಂಚಲಿವ ಪಂಗ್ರಹಮಂದಿಸವಿಳಾಡ ಪೇಕ್ಷೆಯನುಪೇಕ್ಷಿಸು (ಸುಕುಮ. ೬-೭೮); ದಿರಯಿಗಳಂ ಪಳಂಚಲಿವ ತಣ್ಣಲರ್ (ಪುಷ್ಪ. ೨-೨೫). ೬. ಮೀರು; ಕೀಳುಮಾಡು: ವಿಳಾಸಮಂಬರಚರಾಸುರಕಾಂಕೆಯರೊಲರಂ ಪಳಂಚಲಿಯೆ (ಅದಿಪ. ೧-೭೨); ಜಳನಿಧಿಯಂ ಪಳಂಚಲಿವನೇಕಕಟಾಕದಿನ್ (ಸೌಂದ. IX-೬, ೨೬೭-೨೧; 1160); ಆಶ್ರಯದ್ವ್ಯಯಂ ಪಳಂಚಲಿದು ಕುಂದಬ್ಬಾಯಿಯಂ ಮಿಕ್ಕು (ಪಂಪ. ೧-೬೬); ಚಂಚಲಾಕ್ಷಿಗಳ ಪಾಳಂ ಬಳ್ಳಿಮಿಂಚಂ

ಪಳಂಚಲಿಯೆ (ಪದ್ಮ. ೩-೩೦). ೭. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು: ವಿಸಂಭೇನಾದವಿಗಲ್ಲಳಂಚಲಿವುತ್ತು ದೃಢದಲ್ಪೆ ಸಾಲ್ಪುದಿದೆ ತನ್ನಂಧಮಾರಂ ಸೋಲಿಸಲ್ (ಕಾದಂ. ೬೫೨); ಭೀರಿಯ ಭಗನಿಪಾದಂ ದೆಸೆ ಮುಟ್ಟಿ ಪಳಂಚಲಿಯೆ (ರಾಮಾ. ೫೦-೨). ೮. ಸುಳಿದಾಡು; ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳು: ಅಬ್ಬಣಿಸುಳ್ಳಿಗೊಂಡಲಂಪುಗಳ್ ಕನಸಿನೊಳಂ ಪಳಂಚಲಿವು[ವೆ]ನ್ನೆದೊಳ್ (ಪಂಪ. ೪-೧೦೬). ೯. ಗರ್ವಪಡು; ಬೀಗು: ಮೊಕ್ಕಳಮೇಲೆ ನೀಂ ಪಳಂಚಲಿದವೆಯಲ್ಲ ಸೊಬ್ಬದೆಯ ಲಪ್ಪದು ಕಾಣ ಮಹಾಚರಂಗದೊಳ್ (ಪಂಪ. ೧೦-೨೩).

[ಪಳಂಚು + ಅಲ]

ಪಳಂಚಾಡು (ಕ್ರಿ). ತಿರಸ್ಕರಿಸು; ಹೀಗೆಳೆ: ಹರಹಾಸದ್ಯುತಿಯಂ ನಿರಾಕರಿಸಿ ಗಂಗಾಸಿಂಧುಕಲ್ಪಿಲಶೀತರಮಂ ನಿಂದಿಸಿ ಸಿಂಧುವಾರ ಕುಸುಮಶ್ರೀಯಂ ಪಳಂಚಾಡಿ ಭಾ[ಪಾಪಂ.ಚಲ್] ವಿಭಾ[ಸುರ ಚಂದ್ರಾಂಶುವಿಳಾಸಮಂ ತೆಗಬ್ಬು ಮುಕ್ತಾಹಾರವಿಸ್ತಾರದಂಬರಮಂ ಮಿಕ್ಕು ಬೆಳವು ಮಜ್ಜಳಯಶಂ ಶ್ರೀಗಂಡಮೂರ್ತಂದನಾ (ಕಾವ್ಯ. ೪೬೬).

[ಪಳಂಚು + ಅಡು]

ಪಳಂಚಿಸು, ಪಳಚ್ಚಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. ಕುಟ್ಟು; ಬಡಿ: ಸಂಬಳ ಗೋಲಿಂದಿರದೆ ಪಳಂಚಿಸಿದಳ್ ಜರ್ಮಾರರವಮೊಗೆಯಲ್ಪೆ ನೈಪಸಭಾ ಕುಟ್ಟಿಮಮಂ (ಕಾದಂ. ೬೪). ಪಳಚ್ಚಿಸು: ೨. ಪ್ರಕಾಶಮಾನ್ಯ ವಾಗು; ಬೆಳಗು: ತವೆ ಸುಮನ್ವದ ಗುಡಿಯು ರವಿ ಪಳಚ್ಚಿಸಿದವೊಲು ರಂಜಿಸಲು (ಪುಷ್ಪ. ೬-೧೩೦). [ಪಳಂಚು + ಅಸು]

ಪಳಂಚು, ಪಣಂಚು, ಪಳಚು, ಹೂಚು, ಹಳಚು, ಹಳಚ್ಚು, ಹೊಣಚು (ಕ್ರಿ). ೧. ತಾಗು; ಬಡಿ; ಹೊಡೆ; ಅವಳಿಸು: "ಪಳಂಚು-ಸಂಘಟ್ಟಿನೇ" (ತಮಫಾ); ಗಗನಮನೇನದರ್ದವೊ ಜಯನ ಶರಂಗಳ್ ಸಿಡಿಲು ಮಿಂಚಂ ಪಳಂಚಿ ಸಂಕಳಿಸುವಿನಂ (ಅದಿಪ. ೧೩-೬೩); ತನು ತನುವಂ ತಡುಂಬೆ ಮಿಗೆ ಕೂರಿಸಿ ಕೂರಿಸಿಯಂ ಪಳಚ್ಚು (ಎಳ. VII, ೩ಕಾಂ. ೨೪೨-೨೪; 1169); ಎರಡು ಬೆಳಗು ಪಳಂಚಿಯೊಂದಾದ ಪಾಂಗಿನಂ (ಪದ್ಮ. ೧೩-೫೯); ಕರಿ ಕರಿಯೊಳ್ . . . ಪದಾತಿ ಪದಾತಿ ಯೊಳ್ ಘನಂ ಗಿರಿ ಗಿರಿಯಂಕೆವೊಲಿಗೆ ಪಳಂಚಿದುದು (ಪದ್ಮ. ೩-೪೮). ೨. ತಾಕು; ಸ್ಪರ್ಶಿಸು; ಮೋಳು: ಒಯ್ಯನಾಜಾ ಬಂದು ಕಿವಿಯೊಳ್ ಪಳಂಚಲಿದೊಯಂ ಹಿಡಿದಲಾಗುವ ಸೀಯನಪ್ಪ ಗೀತಾತೋಷ್ಯ ನಾದಕ್ಕಂ (ಅದಿಪ. ೨-೪೧ ವ); ಮಂಗಳವೃತ್ತಂಗಳೊಳೊಯ್ಯ ನೊಯ್ಯನಾಜಾ ಬಂದೆದೊಯಂ ಪಳಂಚುವ ಸಂಗೀತರವಾಳಣಾನೊಳಂ (ವರ್ಧಮ. ೫-೪ ವ); ತೂರ್ಯಘೋಷಮವಶ್ಯಂ ದೇಯಂ ಪಳಂಚಿ (ಪುಷ್ಪ. ೧೩-೭೩). ೩. ಆಕ್ರಮಿಸು; ಮುತ್ತು; ಮೇಲೆ ಬೀಳು: ಕಾಡೊಳ್ ಬೀಡವದೆ ಪಳಂಚಲೊಡವಂದ ಪರದ ರೆಲ್ಲರುಂ ಸಂಚಳಿಸೆ (ನೇಮಿಪ. ೪-೭೦ ವ); ತವಳದೆ ಪಳಂಚಿದುತ್ತು ಕಾಲ್ತೀಗದಾನೆಗಳ್ (ಪುಷ್ಪ. ೨೬-೧೩); ಎದ್ದು ಸಭದೊಳ್ಳಳಂಚುವ ರೊಮ್ಮ ಭೂತಳದೊಳಿದ್ದು ಹೆಣಗುವರೊಮ್ಮ (ಚೈವಾ. ೨೨-೨೯); ವೈರದಿಂ ಪಾರಿಧಿಯೊಳ್ಳೊಕ್ಕು ಭೂರಿಭೂಧರಂಗಳ್ಳಂಚಲಿದು ಪಟುಕೆ ಯಿಂದಿಡಿರ್, ನಿಂದವೆಂಬಂತೆ ಸಾರ್ತಂದು (ರಾಜಶ. ೧-೧೦೨ ವ). ೪. ಕೂಡು; ಬೆರೆ; ಸೇರು: ಕುರುಳ್ಳೊಳ್ ಸುಬಾಡು ಮುಂದೊಂ ದಿರ್ ಸೌಭಾಗ್ಯಘಂಟೆಗಳೊಂದಿಂಚರದೊಳ್ ಪಳಂಚಿ ಸುಬಾಡುತ್ತಂದೊಂದು ಮಂದಾನಿಳಂ (ಪಂಪ. ೪-೮೦); ಮಣಿಮಯಚಿತ್ರಧ್ವನಿಗಳ ದೀಪ್ತಿ ಗಳೊಳ್ ಏಕದೇಹದೀಪ್ತಿಗಳ್ ಸೊಸಿ ಪಳಂಚಿ ಸಂಚಳಿಸೆ (ಸುಕುಮ. ೯-೧೮); ಚಂಚಲತನ ಬೀಡ ದೆತ್ತ ಮಗನೊಳಂ ಪಳಂಚದೆ ದಿದು ಕಂದಯರಿಸಿ (ಕುರಾಸಾಂ. ೩೨-೧೨೩). ೫. ಪ್ರಕಾಶಿಸು; ಹೊಳೆ: ಪೊಸಮಸಿಯ

ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮರಸಮಾಜದ ಕಣ್ಣು ಕೊಳ್ ಪಳಂಚಿ ರಂಜಿಸಿ (ಕಾಂಪು. ೬-೨೨ ಪ); ರತ್ನದೀಧಿಶಿಯೊಳೊಂದಿ ಪಳಂಚುವ ಬಳ್ಳಿವಾಡದೊಂ. ಕಳಸದ ಮತ್ತವಾರಣದ ತೋರ್ಪಿಕೆಂ (ಧರ್ಮಸು. ೫-೪೫); ಪೊಸಮಿಂಚಿನ ಪೊಲ್ ಪಳಂಚುತಾಯದಿಂದಿದೆಯೆಂದು ತುಂಬಲಾಳ್ಳಳ . . . ಧ್ವನಿ ಪ್ರಶಾಸನದಿಂದಾ ಬಲ್ಲಕೇನಗರಂ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತ ಮಿದುರ್ದಾ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೪೦ ಪ); ನವ್ಯಹೇಮತೋರಣ ಕಳಶ ಕನ್ನಡಿಯ ಪೊಳಪು ಪೊಂದಿಸಿಕೊಳ್ ಪಳಂಚುತಲೆ (ರುಕ್ಮಾಂಗ. ೩-೧೧). ೩. ವ್ಯಾಪಿಸು; ಆವರಿಸು; ತುಂಬು; ದೇಹಚ್ಚಾಯೆಯುಂ ರತ್ನಕುಂಡಲ ಭೂಷಾರುಚಿಯುಂ ಪಳಂಚಿ ದನೆಯುಂ . . . ಬಂದಂ ಪ್ರಭಾ ಮಂಡಲಂ (ಸಂಕಾಮ. ೪-೯೦); ಅಂಭೋರವಮೊಗೆಯ ಪಳಂಚುತ್ತ 5 ಸಕ್ಷತ್ರಮಾಗಾಂತರಮಂ (ಜಗದಿ. ೬-೬೨); ಪಂಚರತ್ನದ ಕೊಡೆ ವಿದಿದಂತೆ ನಭದ ಪಳಂಚಲು ಮಳುಟಿದ ಕಾಂತಿ (ನಾಗಕು. ೧೨-೪೩); ತನುದ್ಭೂತಿಯಾಗಸಮಂ ಪಳಂಚಿ (ಕಮನಾ. ೧-೩.) ೩. ಮಿರುರು; ಕೀಳುಮಾಡು; ಅತಿಶಯಿಸು; ನಿರುಪಮಾದೇಹದೀಪ್ತಿಗೊಳಕ್ಕೆ ಯಿನೆಯ್ ಪಳಂಚಿ ಮಿಂಚುವಾಭರಣದ ಮಿಂಚು (ಅದಿಪ್ತ. ೨-೫); ಮಿಸುಗುವ ರದಿಬಿಂಬಂಗಳ್ಳದಲಗುಗಳಂ ಪಳಂಚಿ ಮಿಂಚುವ ಕಾಂತಿ ಪ್ರಸರದೆ . . . ಪೊಲಿಸುವಂಬರತಲೊಳ್ (ಕಾಂಪು. ೪೩೬); ದಿವ್ಯ ಭೂಷಣಮಂಚ ರುಪ್ರಭೆಯಂ ಪಳಂಚಿ (ಜಗದಿ. ೧-೪೧); ಮಿಂಚಂ ಮಿನುಗುವ ಸಂಚಲಕೆಯೊಳಿ ಪಳಂಚಿ ಗೆಲುವ ಚಟುಲಾಕ್ಷಗು (ಜಯಕಾ. ೨-೨). ೪. ಸಾಗಿಸು; ನಡೆಸು; ಹಾರೆಯಿರ್ . . . ಉಪಕಾಂತ ರೊಳ್ಳಂಚಕೇಳೇಪ್ರಪಂಚಮಂ - ಪಳಂಚುತ್ತ ಸಿದ್ಧಾರ್ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೧೦೬ ಪ). ೫. ಚಿಮ್ಮು; ಸಿಡಿ; ಹಾರು; ಚಿಮ್ಮಿದುದು 10 ಜಿಂಕೆನುರಿಯೊಂದು ಹೊದರೊಡಲಿಂದೆ . . . ತಿಂಕವಣಿಯಂ ಪಳಂಚುವ ರತ್ನತಲೆಯಂತೆ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೩-೬೪). ೧೦. (ಆಲಂ) ತಪ್ಪು; ಎಡೆಯು; ಬಲ್ಲರ ಕಿವಿಗಳ್ಳ ಮಾರಣದ ಮಂಜರಿಯಾಗಿ ಪಳಂಚದೊಡು ವಕ್ಕರಿಗರ ಜಿಪ್ಪಿಗಿಂಪಮರ್ ನೂತತರಾಮೃತಧಾರೆಯಾಗಿ (ಉದ್ಭಟ. ೧-೧೨). ಪಳಂಚು: ೧. ಕಡಿಕಡಿಯನುತುಂ ಬೊದ್ಬಿಟ್ಟಡುರ್ವಮಲ ಮುಚ್ ಪಳಂಚಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಾಗ್ (ವೀರವಿ. ೫-೩೧). ಪಳಚು: ೧. ಮುದ್ದರನನುಡಲದೆಯನಡು ಪಳಚಿ ಬಸವಳಿಯಿಸಿತು (ಶೇಷಂ. ೧೪-೪೪). ೩. ಮುಂಡದೊಳು ಬೆಳಗುತ ಪಾತಾಳದ ಫಣಿಸನ ಭಣಾವಳಿಯ ರತ್ನವ 15 ಪಳಚಿದುವು (ಕಂನವಿ. ೨೦-೨೩). ೧೧. ಕಾದು; ಸೇನು; ಯುದ್ಧ ಮಾಡು; ಕರವಾಳ ಖಡ್ಗ . . . ಪಳಚುವ ಮಹಾವೀರರ (ಸಾಂಪು. ೪-೩೬); ತಿರಿಯರಡು ತಂತಮ್ಮೊಳು ತಾಕಿ ಪಳಚುವುದನು ಕಂಡು (ಶೇಷಂ. ೧೪-೩೧); ಪಾರ್ವತಿಯ ಪತಿಯೊಡನೆ ಪಳಚಿ ಬೊದ್ಬಿಟ್ಟವ ವೀರವನನಗೆ ಪಾಲಿಸು (ವೀರೈ. ೨-೧೨-೨೦). ೧೨. (ಗಾಳಿಯು) ಬೀಸು; ಸುಳಿ; ಕುಳಿರಂ ಮಾಡ್ ಪಳಚಲಮ್ಮದು ಗಾಳಿ (ಸಂವಿಜ. ೨-೨೨). ೧೩. ಕಣ್ಣನ್ನು ಮಿಟುಕಿಸು; ಎನೆ ಬಡಿ; ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಡೆ; ಎಣಿಗ್ ಪಳಚುವಕ್ಕ ನಿಮಿಷಂ ನಿಮೇಷಮಿಕ್ಕು (ಮಂಕಾ. ೪೪-೩). ಹಣಚು: ೧೪. ಎದುರಿಸು; ಪ್ರತಿಭಟಿಸು; ಹಂಯ ಹಣ[ಪಾಪಂ. ೪]ಟಿ ಗದಾಯುಧವನ್ನೇಶ್ವರನ ಜಹಿದಜಗರವನ್ನೊಪ್ಪನ ಪಂಚನಿ ರುಜುರೋಹಿತನ . . . ಧರಿಸಿದಿಬಲರಿದುರ್ದಾದಿವಮಹೋಗ್ರ 20 ತೇಜದಲಿ (ತೊರಂ. ೬-೧೦-೯). ಹಳಚು: ೧. ಕಲ್ಲಂ ತಾಗಿದ ಮಿಂಚಿಯಂತೆ ಬಿಟ್ಟುಂ ಹಳಚದ ಭೈತ್ರದಂತೆ ಹೆಜಸಾರ್ವ ನಿಂದಂ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೬೫ ಪ); ಹಳಚುವನಿಗಳ ಮಿಂಚುಟಿಲು (ಕುಮಾರ. ೨-೨೬); ಸಾಗರಲೆ ಸಾಗರವು ಹೊಯಿಕ್ಕೆಯಾಗಿ ಹಳಚದವೊಲು ಹಳಚಿದರು (ಕಮನಾ. ೧-೫೦); ಹೆಲನರಾ ನಾನೆ ಮುಂಬುಮುಂದಿಗಿನಿತು

ಸಂಪ್ರಿಯಲಿ ಮುಂದಣ್ ನೂಂಕಿದುದಿದಿರ್ ಪಾರಸಿಕನಾವೆಗಳ ಹಳಚಿ ? (ಪಾರಸಿ. ೧೪-೩೨೫). ೩. ಸಂಗ್ರಾಮಭೂಮಿಯೊಳು ಹಳಚಿದವರನರೆ ಭೂಗೇಯೊಳಿವಾವು (ಪ್ರಪಂ. ೧೪-೧೫೬); ಹಳಚಿದರು ತಗರಂತೆ ಗಜದವೊಲೊಲೆದು ನಿಂದರು . . . ಕಡಿತಲೆಗಾಣುರುಭಯದಲಿ (ಕುಮಾರ. ೪-೩೫); ಅತಿಶಯಿಸುರವಣಿ ಹಳಚಿದನು ಹಂದಪ್ಪತನುಜನ ಸಳನ 5 ನೀಲನ . . . ದ್ವಿದದ ಪಟುಭಟಿರ (ತೊರಂ. ೬-೩೪-೫೧); ದೊರೆದೊರೆ ಗಳು ಮೋಹರಿಸಿ ಉರುವಣಿಯಂ ಬಂದಂ ಹಳಚಿದರು (ಕುಮಾರ. ೧೩-೧೧೦). ೩. ಹಳಚಿತು ಸೂರ್ಯೋದಯಮಿಾ ಸ್ಥಳಶಿಲ್ಪಂ (ಸೂಕ್ತಸು. ೯-೪೩); ಹಾಲಂತೆ ಹಳಚಲೊಪ್ಪುವ ಜೊನ್ನೆನ ಕಂಡು (ಜನಕಾ. ೪-೧೦೬). ೧೩. ಅಜಂಕೋಟಿಬ್ರಹ್ಮರು ಮದಿವಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಗೊಂದು ದಿನ ವಾಯಿತ್ತು ನಾರಾಯಣರೊಂದುಕೋಟಿ ಮದಿವಲ್ಲಿ ರುದ್ರನ ಕಣ್ಣೆನೆ ಹಳಚಿತ್ತು (೬೫೫. ೫೪೧); ಕಣ್ಣೆನೆ ಹಳಚಿ ನೋಡಿದುದಿಲ್ಲ ಮಗನ 10 ಲಾವಣ್ಯವನಂದಳಲಿದಳು (ಮೋಹ. ೪-೮೦); ಕಣ್ಣೆನೆ ಹಳಚುವಪ್ಪ ಹೊಳವನೂಳಿಗನಣ್ಣು ಗಳೊಳ್ಳು ಮಾಡುವರು (ಭರಣ. ೧೬-೪೪). 'ಎನೆ ಹಳಚು' ಪರಾ. ೧೪. ಅಸುರಾಂತಕಂ . . . ಕಂಡುದಂ ಕಾಣ್ಣಿನಂ ಹಳಚಿ ನೋಡುವೆನೆನುತೊಡುವ ಸುರಾವಳಿಯಂ ಕೂಡಿ ಹುರಿಗೈದನು (ಜಿಪ್ಪ. ೩೧-೨೪); ನಾರಿ ತಾನಿನಳಿವು ಬಲುಗೈವೀರವನಮಂ ಮರಕೆ ರೆಂದೇ ಸೈರಿಸಿದರಾನೈದೆ ಮಿದುರ್ದಾ ಹಳಚವೇಳ್ಳು (ಅಂಬಿಕಾ. ೨೪-೪೯). ೧೫. ಅಲ್ಲಾಡು; ಅಲುಗಾಡು; ನಾಳಿಕೇರದ ಫಲಗೊಂಡಲು ಘಾಳಿಯಿಂದವೆ ಹಳಚಿ ಹೊಂಬಾಳಿಗಳ ಮೇಲಿಳಿದ ಪನ್ನೊನೆಯೊಳಿದು (ಕೊಲ್ಲಾಚ. ೨೫). ಹಳಚ್ಚು: ೧೧. ತಿರನಿನ್ನಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಣೆಯಾದೆ 15 ನಿಲಲರದೆಮೊದನೆ ಹಳಚ್ಚು ತುದು (ಕುಮಾರ. ೯-೬೩). ಹೊಣಚು: ೧೩. ದೇಹಕಾಂತಿಗುಂದುವಣ . . . ಎನೆ ಹೊಣಚದೆ ಬಿಟ್ಟು ನೋಡುವಣ, ವೈದ್ಯರುಗಳ ಮಾತ ನಿರಾಕರಿಸುವಣ, ಹೀಗಿದ್ದರೆ ನಿನ್ನೇಜ ಗ್ರಹವಂದಣವುದು (ಪ್ರಪಂ. 11, ೩೪).

ಪಳಂಚು, ಹಳಚು (ನಾ). ೧. (ಒಂದಕ್ಕೊಂದು) ತಾಗುವಿಕೆ; ಬದಿಯುವಿಕೆ. ೨. ಹೊಳಪು; ಕಾಂತಿ. ಹಳಚು.

ಪಳಂಚಿನುಂಗುರ, ಹಳಚಿನುಂಗುರ = ೧. ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗಿ ಜಣಜಣಿಸುವ ಕಾಲುಂಗುರ, - ಸದ್ದಾಗುವ ಕಾಲುಂಗುರ: ಅಂತಪಾರಪುಣ್ಯಪಣ್ಯಾಂಗನಾಜನಕ್ಕೆ ಪಂಚರತ್ನದಪಾಯನಮುನಿತ್ತು ಪಳಂಚಿನುಂಗುರದ ನೂಪುರದ ನೂಲ ತೊಂಗಲ ಸಂಕಲಯ . . . ವಿವಿಧೋಪಾಯನ ರತ್ನಪಟಲಿಕೆಗಳಂ ಖಡ್ಗದನೆ ಬರೆ (ಸಂಕಾಮ. ೫-೧೨೬ ಪ); ಕಳೆದು ಪಳಂಚಿನುಂಗುರವನೇಜ ಮುಸುಂಕಿ ಮರಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಮೇಖಳಿಯೊಳದಂಗುವಂತೆ ನಿಜಾಯಂ ಸೆಜಗಿಂ ಪೊದುದುಟ್ಟು ಜೂತಿ ಕೈಕೊಳಸಿದ ಬಟ್ಟಿಯಿಂದಡಸಿ ನಿಂದೊಡನುಮಾಯನಲಮ್ಮದಂಪ್ರಿಯಂ ತಳದೊಳದೊಂಕುತಂ ನಡೆದು ಕಾಹಿನ ಗೇಹಮನೊರ್ವಳಿಯ್ದಳಾ 35 (ಸೂಕ್ತಸು. ೪-೧೪೫); ಕನಕಕಾಂಚಿದಾಮದ . . . ಕಾಲ ಹಳಚಿ ನುಂಗುರದ ಶೃಂಗಾರಂ ಪಳಚ್ಚುನಾಗಿ (ಧರ್ಮಪ. ೨-೨೩ ಪ). ೨. ಹೊಳಪಿನ ಕಾಲುಂಗುರ; ತಳತಳಿಸುವ ಕಾಲುಂಗುರ: ಕಾಲ ಪಳಂಚಿನುಂಗುರದ ಮೆಲ್ಲಲಿಯಿಂದಮೆ ಪೇಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಲೀಲಾಲಸ ಯಾನಮಂ (ಜಾಧಪ. ೬-೧೧೪). ಹಳಹಳಚು ಮಾಡು - ಶುದ್ಧ ಮಾಡು; ನಿರ್ಮಲಗೊಳಿಸು; ಹೆಸೋದಕದ ಕೆಜದಿ ಹಳಹಳಚು ಮಾಡಿ ನವಪರಿಮಳಂಗಳನಿಕ್ಕಲಂತದುವೆ ಧಾರಾಂಬುವೆನಿಸೆ ಕಡುಸೊಗಸು ದಳದಿಪ್ಪದ (ಸೂಪಂ. ೨-೪೨). [**ಪಳಂಚು**]

ಪಳಂಬೆ 'ಪಳಂಬೆ' ನೋ.

ಪಳಂಬೆ, ಪಳಂಬೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ (?):

ಉತ್ತರತಃ ಬೃಗ್ವೇದೋಪ ಪದುವ ಗಣಗೋಪ ಪಳಮ್ನ ಪುಣ್ಯಸೇಯ
(ಎಳ. XII, ಸುಪ್ತ. ೬೧-೯೩; ೧೧೨). ಪಳಂಪೆ : ದೀರ್ಘದಕೋಲ್ಲಿಯ
ಪಳಮ್ನಯಾಲೆ (ಎಳ. XVIII, ೩೬೬-೨೧; ಸು. ೧ನೆಯ ಪಳ). [?]

ಪಳಕ, (ನಾ). ೧. ಉಪಯೋಗ; ಬಳಕೆ : (೨). ೨. ಅಭ್ಯಾಸ;
ರೂಢಿ : (೩). ೩. ಪಳಗಿಸುವಿಕೆ; ತರವೇತಿ : ನಾಣೀ ಪದವಿಗೆ
ಮತ್ತಾರನ್ನೂ ತಿದ್ದಿ ಪಳಕ ಮಾಡಿಲ್ಲ (ದೇವೀಜಾ. ೧೧೦). 'ಪಳಗು'
ಪರಾ. [ದೇ. || ತಮಿ. ಮುಲ. ಪುಲಕ್ಕ.]

ಪಳಕ, (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಯುಧ (?) : ಬತ್ತೀಸಕದಿಯ
ಬಾಹರ ಪುಟದ ಗುಳವದ ಕಣಂಗಳ ಕುಳಪದಳಂ ಪಳಕದ ಬಾರದವುಳ್ಳ
ಕಿಟಿಯಂ ತುಂಬಲ ಸಂದರಂ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಸಂಗಳು ನೆಗದ ಪನ್ನಿರದವರ್ಕ
ದಿಂಬಂಗಳನೊಕ್ಕು ಕೆಗೆದು ಮೇಲೊಟ್ಟಿ ಕೊಂಡಂತೆಯೂಂ (ಅನಂಪು.
೧೪-೬ ಪ). [?]

ಪಳಕಕಾಣ (ನಾ). ಪಳಕವೆಂಬ ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದವನು (?) :
ಅತಿರಥರ ಮಹಾರಥರ ಅರ್ಧರಥರ ಸಮರಥರ ಪಳಕ (ಪಾಶಾಂ. ಪಳ, ಪಳ,
ಬಳ) ಕಾಣರ ಆರಕಾಣರ ಸಮವೆ . . . ಇತ್ಯುಕ್ತ ಸಿಗುರಿಯ ದೀಪವಂ
ಚಾಸುರದ ವಿಚಿತ್ರವಿಭ್ರಮದಿಂ ಸಾಂದರಪರಮಾಳಿ ದಿಜಯಂಗಿಯ್ದಿರಲು
(ಸಂಜಿವ. ದೇ. ೩೪೮-೯), [ಪಳಕ_೨ + ಕಾಣ]

ಪಳಕು, 'ಪಳುಂಕು' ನೋ.

ಪಳಕು, 'ಪಟಕ' ನೋ.

ಪಳಕೆ (ನಾ). ಸಲಿಗೆ; ಬಳಕೆ : ಎಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ. ಮಾಯನಾದುವು
ಹಳೆಯ ಪಳಕೆಯ ಮುಖಗಳು (ಕಂಗೀತ. ೪೭-೩); ಗೌರಿಯ ಪಳಕೆಯ
ಬಳಕೆಯ ಜಾಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅದು . . . ಅರಸಾದಿ ಅರಚುವುದು (ಸದವಾ.
II, ೮೯೬); ಹೊಸಮುಖವಲ್ಲ. ಚರಪರಿಚಿತ ಪಳಕೆಯ ಮುಖ (ಸುಪ್ರಸ.
೭೭). 'ಪಳಕೆ', 'ಬಳಕೆ', 'ಹಳಕೆ' ಪರಾ. [< ಪಳಗು + ಕೆ]

ಪಳಕಳೆ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಮಿತ್ರ, - ಗೆಳೆಯ; ಬಹಳ ಕಾಲದ
ಸ್ನೇಹಿತ : ನನ್ನ ಸಂಚಿಕೆಯ ಪಳಕಳೆಯವನು (ಮೂರುನಾ. ೧೧೧-೪೩೯).
[ಪಳ (< ಪಳುದು) + ಕೆ_೨]

ಪಳಕ್ಕನೆ (ಅ). ತಟಕ್ಕನೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ : ಕಣ್ಣುಳಗಿಂದ
ಪಳಕ್ಕನೆ ನೀರು ಚಿಮ್ಮಿದವು (ರಂಗರೋ. ೧೭೪); ಪಳಕ್ಕನೆ ಬೆಂಕಿಯು
ಬೆಂದು ಮುಂದೆ ಹಾದುಹೋದಂತೆ ಅರವಾಯ್ತು (ದೇವತಾಂ. ೫೬).
[ಪಳಕ್ಕ_೦ + ಅನೆ_೨]

ಪಳಗ 'ಪುಗ್ಗ' ನೋ.

ಪಳಗಂಡ 'ಪಲಗಂಡ' ನೋ.

ಪಳಗಬ್ಬಿಗೆ 'ಪಲಗಬ್ಬಿಗೆ' ನೋ.

ಪಳಗಲು 'ಪರಳ್ಳಲು' ನೋ.

ಪಳಗಾಟಿ (ನಾ). ಪಳಗುವಿಕೆ; ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ : ಮದರಾಸಿನ
ಪಳಗಾಟದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋದಂತಹ ಅವರ ರೀತಿನೀತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡು . . .
"ಎಷ್ಟು ಬೇಗನೇ ಪಟ್ಟಣದ ನಾಗರಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರಿ ?" ಎಂದ ನಾನು
(ಪತಿ. ೧೬). [ಪಳಗು + ಅಟಿ]

ಪಳಗಿಸು, ಹಳಗಿಸು (ಕ್ರಿ). ೧. (ಪ್ರಾಣಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು)
ಅಂಕೆಗೆ ತರು; ಹತೋಟಿಗೆ ತರು; ಸಾಧುಮಾಡು; ರಾಯ
ನಪ್ಪಜೆಯ ಮೇರೆ ಗಣಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಮಾದ ಹೆಣ್ಣಾನೆಹಿಂಡುಗಳಂ
ಹಿಡಿದು ಪಳಗಿಸಿ (ಸಾಗಂಧ. ೨೫೭-೧೬); ಹಿಡಲ ಪಳಗಿಸುವವು, ರವಿಯ
ಸೆರೆಹಿಡುವವು (ಮಲೆಜ. ೪೪-೧); ಮನುಷ್ಯನು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪಳಗಿ
ಸಿದ್ದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ (ಸಮಾಲೋ. ೨೩೪). ೨. ರೂಢಿ ಮಾಡು;
ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸು; ಒಗ್ಗಿಸು : ನಾವು ಅದನ್ನು ಬಹಳ

ಜನರು ಇರುವ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಪಳಗಿಸಬೇಕು (ಪಾಲಮ.
೨೦೧); ಕೈಯನ್ನು ಪಳಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬರೆದನೆನ್ನ
ಬಹುದು (ಕಾವ್ಯಸ. ೫೬); ಅವರೇ ನಮ್ಮ ಹಳೆಯ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಈ
ಹೊಸಹೊಸ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಪಳಗಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕವರು (ಪಾಪಿಶ. ೬೬).
೩. ಬಳಸಿ ಹದಕ್ಕೆ ತರು, - ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುವಂತೆ
ಮಾಡು : ಪಾದರಿಯ ಹೂವಿನಿಂದ ನೆಜೆ ಪಳಗಿಸಿದ ಮಡಕೆಯೊಳಗೆಹಿಡಿದು
ಮತ್ತಾ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯಿಟ್ಟು (ಸೂಪಶಾ. ೨-೧೬). ೪. ತರಬೇತು
ಮಾಡು; ತಯಾರುಗೊಳಿಸು : ಸಾಮಾಜಿಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು
ಪಳಗಿಸುವಾಗ, 'ಅವರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗುಣಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವವಿಹಿತವೆನಿಸು
ವಂತೆ ಬೆಳಸಬೇಕೆಂಬುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ' (ಕಲ್ಪದ. ೬೮). ಹಳಗಿಸು :
೧. ಹಳಗಿಸಿದ ದುಲಿಯ ಹಸಿವೆಗೆ ಹೋತನುವಂತೆ, 'ಇವರ ನೆತ್ತರ ಕೃಷಿಗೆ
ನಿರ್ದೋಷಿ ಈತನನ್ನೇಯುವುದೆ ನಿಶ್ಚಯಂ' (ಗೋಲ್ದಾ. ೪-೨೧೧).

[ಪಳಗು + ಇಸು_೨]

ಪಳಗು, ಪಳುಗು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹತೋಟಿಗೆ ಬರು; ಅಂಕೆಗೆ ಬರು:
ಹಕ್ಕಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಪಳಗಿದ್ದು ವೆಂದರೆ . . . ಅವು ಅವನ ಸುತ್ತ
ಕೋಳಮಂಗಳಂತೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವು (ಪ್ರವಾ. II, ೫೨); ಅವು
ಕಚ್ಚುತ್ತವೇನು? ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ. ಅವು ಪಳಗಿವೆ (ಪಾಲಮ. ೪೨).
೨. ರೂಢಿಯಾಗು; ಅಭ್ಯಾಸವಾಗು; ಬಳಕೆಯಾಗು :
ಎಷ್ಟೋ ಪದಪ್ರಯೋಗಗಳು ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಪಳಗಿ
ಸಾಧುವೆನಿಸಬಲ್ಲವು (ಸಂಶೋಧ. ೪೬); ವಾಸ್ತವಿಕವೂ ಪರಿಣಾಮ
ಕಾರಿಯೂ ವಿವೇಚಯುತವೂ ಆದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪಳಗುವಂತೆ
ಸಹಾಯ ದೊರೆಯಬೇಕು (ಕಲ್ಪದ. ೬೭೨); ನೋಡಿ ಪಳಗಿದ
ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಈ ನೋಟಗಳೆಲ್ಲವೂ . . . ಕಂಗೊಳಿಸುವುವಲ್ಲವೆ!
(ಚ್ಯೋಪವಿ. ೬೭). ೩. ತರಬೇತಾಗು; ನುರಿ; ಪರಿಣತಿಯೊಂದು:
ಚಿತ್ರಣಕ್ತಿಯ ಇಷ್ಟು ಪಳಗಿದ ಕೈಯಾಗಿದೆ ಈ ಜಾನಪದ ಕವಿಯದು!
(ಕನ್ನಜಾ. ೧೪೪); ಅವಳ ತಂದೆ ಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದ ಮನುಷ್ಯರು
(ದೂರಸ. ೧೦೯); ಕೈ ಮತ್ತಷ್ಟು ಪಳಗಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಹಾಗಿತ್ತು
(ದೂರಪಟ್ಟ. ೯೯). ೪. ದದಕ್ಕೆ ಬರು; ಪಾಡಾಗು; ಈ ಲೇಹ್ಯವಂ
ಮತ್ತೊಂದು ಪಳಗಿದ ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು (ಸಕವ್ಯ. ೩೯೩).
ಪಳುಗು : ೪. ಪಳಗಿದ ಮಡಕೆಯೊಳ್ ಸುರಿದು ಬಾಯಿಗೆ ಮುಚ್ಚಳ
ಮುಚ್ಚಿ (ಪಾಶ್ವಸಾಂ. ೧೪); ಒಂದು ಸೇರು ಒಳ್ಳೆ ಜೈಯನ್ನು ಪಳಗಿದ
ಮಣ್ಣು ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಹುಯಿದು (ಸಕವ್ಯ. ೬೦).

ಪಳಗಿದ ಕೈ - ನುರಿತ ಕೈ : ಕಳವಿಸಿ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಯುವನದಾ
ಪಳಗಿದ ಕೈ (ಇದ್ವಳ. ೪೨೪).

[ದೇ. || ತಮಿ. ಪುಳು; ಮುಲ. ಪುಲಕ್ಕು]

ಪಳಗಂಪು (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪದ್ಮರಾಗ, - ಕೆಂಪುಮಣಿ :
ಎಳೆನೀಲ ಪಚ್ಚಿ ಪಳಗಂಪು ಮುತ್ತುಗಳ ನಿರ್ಮಲಕಾಂಕ್ಷಿಯಿಂದೆಸೆವ
ಪುಷ್ಪಕಂಠದ ತಿಳಿಗೊಳನುಂ ಬನಂ ಪದ್ಮಮುಂ ಜೊನ್ನಮೆಂದು
ಮಿನ್ ಮೃಗಮುಳಿ ಚೋರಂಗಳು ಪೋವ ಚಂಚಲಸ ಕವಿವೊಲಿವ
ನೋಟಗಳ ಕೋಮಳಯರ್ (ಚಿ. ೨೨. ೫-೧೫). [ಪಳ : + ಕೆಂಪು]

ಪಳಚನೆ 'ಪಳಚ್ಚನೆ' ನೋ.

ಪಳಚು 'ಪಳಂಚು' ನೋ.

ಪಳಚ್ಚನೆ, ಪಳಚನೆ, ಹಳಚನೆ (ಅ). ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ; ನಿಚ್ಚಳ
ವಾಗಿ; ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ : "ಪಳಚ್ಚನೆಮಂ ಪಳಚ್ಚನೆಮಂ ನಿರ್ಮಲಂ"
(ಕಶಸಾ. ೫೬-೨೧೪); ನೆರೆದಹದಿಂದ್ರರ ತನುಪರಿಕರದ ನೆಲಲ್ಗಳ
ಪಳಚ್ಚನೆಸಿದರಿ (ಅನಂಪು. ೬-೩೭); ತೀರ್ದಿರ್ ಕೋವ ಜಲದೊಳ

ಪಳಚ್ಚಿನೆದಿದ್ ತನ್ನ ನೆಲಲಂ . ತನ್ನೊಪಳಿಗೆತ್ತು ಮುಂಬಾಗಿ
ಕಾಣದೆ ಪಳವಳಗಾದಿರ್ದುಳಿರುಳಿ ವಿರಹವಿಹಂಗಂ (ಅಜಿತ, ೬-೬೨);
ಪೊಂಬಲಪುಂ ಪಳಚ್ಚಿನಮ್ಮ ಪದಂ ತೊಳೆದಂತೆ ಸೊಂಪು ಪೊಂಪುಲನೆ
(ಅನಂಪು, ೬-೯೧); ಬೆಳುವನನದಿಂದಾ ಕೊಳೆನುಲೆ ಕಂಗಳಿಗೆ ಪಳಚ್ಚಿ
ನೊಪ್ಪಿ ಬಳು (ಚಂಪ್ರ, ೨೦, ೨೪-೧೦). ಪಳಚೆನೆ: "ಗಮ್ಮನೆ ತಾಂ
ಜಳಕನೆಂದು ಪಳಚೆನೆಯೆನ್ನಲ್" (ಕವಿಕಂ, ೧೦೧); ಪಳಚನೆ ಪೊಳೆವೆಳ
ವೆಂದಿರ ದಿಳಿಯಲರ್ಗಣ್ಣು ವರೆ ಬೆಲ್ಪನೆಳುಕುಬಾಗಿಂಡಂತರ್ದರ್ ತೊಳ
ಗಿದುವು (ಲೀಲಾಸ, ೯-೬೬); ಬೆಳ್ಳಿಂಗಳ ಓರಿಗೆ ಸರಿಗನರ್ಪವು ಪಳಚನೆ
ಕವಿಭಾಳನೆತ್ತನಿಡುವ ಪದಂಗಳ್ (ಅನಂಪು, ೧-೫೦); ಧರ್ಮಲಪಾದ
ಲಲಿತಾಂಗದಿಂದ ಪಳಚೆನೆನೆದಳೊಪ್ಪವಿಟ್ಟ ಪರಂಜಿಯ . . . ಬೊಂಬೆಯಂತೆ
(ಚಂಪ್ರ, ೨೦, ೧೨-೪೧). ಹಳಚೆನೆ: ಹಸನಾಗಿ ಹಳಚೆನೆನೆ ಪಾಲ
ಧಾರೆಯೊಳೆನೆದು ಜಿನನ ದಿವ್ಯಾಂಗ (ಚಂಪ್ರ, ೨೦, ೨೪-೧೫೬); ಸಾಧ್ಯ
ಮಾದ ಒಂದೇ ಮರ್ಯಾದನು ವಿಕ್ರಮರಾಯರು ಹಳಚೆನೆ ಕಂಡು . . .
ಓದಿಯನು ಸೈವಡೆದುಕೊಂಡರು (ಬಿಟ್ಟು, ೨೧೩-೯).

ಹಳಹಳಚೆನೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಹಳಹಳಚೆನಾದುದಾಶಾವಲಯ
(ಸಮ್ಯಕ್, ೧-೧೯); ರಾಜವೀಧಿಗೆ ಬಂದು ಹಾಲಂತೆ ಹಳಹಳಚೆನೆ
ಹೊಳೆವ ಹುಣ್ಣಿ ಮೆಯ ತಿಂಗಳ ಬೆಳಗಿನೊಳ್ (ಸಮ್ಯಕ್, ೨-೧೦೨);
ಹಳಹಳಚೆನೆ ಪೆಣ್ಣು ರೂಪಿನ ಚೆಲ್ವ ಪುತ್ರಿಗಳೆನೆದು ಪುತ್ರಿಯೊಳು (ಭರಣ,
೧೨-೨೨). ಪಳಚ್ಚಿನಾಗು = ನಿರ್ಮಲವಾಗು; ಪ್ರಕಾಶಮಾನ
ವಾಗು; ಸರೋಜಕುಮುದೋಜ್ವಲಮಾಗಿ ಕೊಳಂ ಪಳಚ್ಚಿನಾಗಿರೆ ಶಶಿವತ್ಸಿ
ಬಂದುದತಿರ್ಮಲನೀರವಪ್ಪ ತಾರದಂ (ಕಾದಂಬ, ೬೩೨); ಪಳಚ್ಚಿ
ನಾಯ್ತು ಗಗನಂ ಮೇಘವ್ರಜಂ ಪೋಗಿಯುಂ (ಕುಸುಮಾ, ೬-೪೨);
ತೆಂಬಲರೂಪಿತ್ತು ಪಳಚ್ಚಿನಾದುವು ಸರೋಜದ್ಯಂಬುಗಳ್ ನಂದನಾವಲಿ
ಸೊಂಪೇಜುದು (ವ್ಯವಹಿ, ೩-೧೪). [$\text{ಪಳ}(\text{ಪಳದು}) + \text{ಚೆನೆ}$]

ಪಳಚ್ಚಿ ಸು 'ಪಳಂಚೆಸು' ನೋ.

ಪಳಕ 'ಪಣತ' ನೋ.

△ ಪಳದಿ 'ಹಳದಿ' ನೋ.

ಪಳದು 'ಪಲದು' ನೋ.

ಪಳದೆ 'ಪಳದ್ಯ' ನೋ.

ಪಳದೇಗುಲ (ನಾ). ಹಳೆಯ ದೇವಸ್ಥಾನ: ಹೇರಡವಿಯಲ್ಲಿ ಪಳ
ದೇಗುಲದ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ವೈಂಭುಮವದೊಂದು ರಾಜೋಪಚಾರದಿಂದಾರಾಧ
ನೆಯ ಮಾಡಿ (ರಾಘವ, ೬-೨೨). [$\text{ಪಳ}(\text{ಪಳದು}) + \text{ದೇಗುಲ}$]

ಪಳದ್ಯ 'ಪಳದ್ಯ' ನೋ.

ಪಳನುಡಿ 'ಪಲನುಡಿ' ನೋ.

ಪಳಪಳ 'ಪಲಪಲ' ನೋ.

ಪಳಪಳನೆ 'ಪಲಪಲನೆ' ನೋ.

ಪಳಪಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಭ್ರಮೆಗೊಳ್ಳು; ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದು:
ತಳಮವು ತಳಿವು ಬೆರಲಿವು ಕಳೆಗಳಿವು . . . ನಿಂದಜಾಯದೆ ಕೋಮಳ
ಪೂಗೊಯ್ಯಡಿಯೊಳ್ ಪಳಪಳಿಸದಳಿಮುಗ್ಧಿ (ಶಾಂತೀಶ್ವ, ೧೦-೧೨೬).
'ಹಳಪಳಿಸು' ಪರಾ. [ಪಳಪಳ + ಇಸ್ಯ]

ಪಳಬ, ಹಳಬ (ನಾ). ೧. ವಯಸ್ಸಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಹಿರಿಯ:
ಮಾಂಧಾತಂ ಪಳಬಂ ಶ್ರಮನಗರದರ್ಗಿ ಪೊದಿದಂ (ಸೌಂದ, ೧೧-೪೩);
ಬಧ್ರವಾಹನನ ಕಂಡು, ಪೋರೈಗೆ ಬೆರಗುಗೊಂಡರಾ ಸೇನೆಯಲಿ
ಪಳಬರಾದವರೆಲ್ಲರುಂ (ಚಕ್ರಾಂಗ, ೪೧-೨೨೦೮). ಹಳಬ: ೨. ಬಹು
ಕಾಲದಿಂದ ಪರಿಚಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ: ಹಳಬರಾಗಿಯಾಯಿರುವ
ವೇಗಶಾಲಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರಂ ಕರಸಿ (ಸಾಗಂಧ, ೬೬೬-೧೨); ಹಳಬನೊ

ಹೊಸಬನೊ ನೀನು (ಪಂಚಾಂಗ, ೬೪-೨೪). ೩. ಗೌಡ ಹಾಗೂ
ಶಾಸ್ತ್ರಭೋಗರ ಕೈಕಳೆಗಿರುವ ಒಬ್ಬ ಗ್ರಾಮಸೇವಕ;
ಕುಳವಾಡಿ: ಗೌಡ ಶಾಸ್ತ್ರಭೋಗರ ಕೈಕಳೆಗೆ ತಳವಾರೆ, ಪಟ್ಟಣಸೆಟ್ಟ,
ಹಳಬರು ಮೂಂತಾದ ಕಿರುಕುಳ ಕಾನುದಾರಿರುತ್ತಾರೆ . . . ಹಳಬರು
ಊರಿನ ಕಾವಲುಗಾರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ (ಕವಾಗಿ, ೩೬೬); ಹಳಬನು ಊರಿನ
ಕಾವಲುಗಾರನಿರುವನು (ವಿಜಯ, ೫೫); ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿ ಚಾವಡಿ
ಯನ್ನು ಹಳಬ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಬಿದ್ದಿರುತ್ತಾನೆ (ಗಾಳಿಗು, ೫).

[ಪಳ(ಪಳದು) + ಬ್ಬ]

ಪಳಬದ್ದ (ನಾ). (?): ಪಗಿಂ ಪಾಲುಗಂ ಪರಿಭವಕ್ಕರಿ ಪಲನಗಂ
ಪಾಗುಡಕ್ಕಂ ಪಳಬದ್ದಕ್ಕಂ ಮೈನಾಹಿಕಸಂಬಂಧಕ್ಕಂ ಮೈತ್ರಕ್ಕಂ . . .
ಮಹಾಸಮುದ್ರದೊಳ್ ಮಹಾನದಿಗಳ್ ಕೊಡುವಂತೆ (ಪಂಪ, ೯-೯೫೨);
"ಪಳಬದ್ದಕ್ಕಂ = ರಾಘ ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆದು
ದಕ್ಕೂ" (ಪಂಪ, ೩೩೬). [?]

ಪಳಮಂಜರಿ (ನಾ). [ಸಂಗೀತ] ಒಂದು ರಾಗದ ಹೆಸರು:
ಲಲಿತ ಸಾಳಂಗೆ ಸಾವೇರಿ ಗುಜ್ಜರಿ ಗೌಳ ಪಳಮಂಜರಿಗಳೆಂಬ ವಿವಿಧರಾಗಂ
ಗಳಂ ಬಳಸಿ ಪಾಡಿಸಿದನು (ಜೈವಿಭಾ, ೨೧-೫೭).

[$\text{ಪಳ}(\text{ಪಳದು}) + \text{ಮಂಜರಿ}$]

ಪಳಮಾತು 'ಪಳವಾತು' ನೋ.

ಪಳಮೆ 'ಪಲಮೆ' ನೋ.

ಪಳಮೊರೆ, ಹಳಮೊರೆ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆ; ವಂಶಾನುಕ್ರಮ:
ಅಯ್ಯನೆಯನ್, ಆ ಮರ್ದನ್, ಪರ್ದದ ಕಳಂಕಂ, ಪಳಮೊರೆಯ
ನಾಣ್ಯ ಸಿದೊಡೆ (ಪಾಳಸ, ೨೯-೬೬೫). ಹಳಮೊರೆ: (Ancestry,
ಇಂಕಣ). 'ತಲೆಮೊಟೆ' ಪರಾ.

[ಪಳ(ಪಳದು) + ಮೊರೆ(ಮೊಟೆ)]

ಪಳಯತಾಣ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಪಳಯಟ್ಟಾಣ
ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನ ಭಾಡಲಿಗ್ರಾಮನುಧಿಸತಿ (ಸಾ. XIX, ೬೪-೨೩; 687).
[? + ತಾಣ(ತಾಣ)]

ಪಳಯಿ (ಗು). ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ: ಮೂಜನೆಯ ವಂಶಕ್ಕೆ ಪ
ಯೆಂದೊದಿಗುಂ ನೂಜಿಕೆ ಪಳಯಿಗುದಿಗೆ ಮುಯಾದಿಯಲಿ ಪುತ್ತು
ಸಿದ್ಧಾಯವನು ಕಲ ಮೇಲೆ ಮಡಗನವರು (ಎಕ, XIV, ೩೫೨,
೬೨-೨೪; 1309).

[IP ಇದು 'ಪಲಯಿ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಿದೆ]

ಪಳಯಿಗೆ 'ಪಲಯಿಗೆ' ನೋ.

ಪಳಯಿಸು, ಪಳವಿಸು, ಹಳವಿಸು, ಹಳಿಸು (ಕ್ರಿ). ಪ್ರಲಾಪಿಸು:
ಗೋಳಾಡು: ತಮ್ಮ ಗಂಡರಂ ಕೊಳುಗುಳದೊಳಜಸಿ ಕಾಣದೆ
ಬಾಯಬಾದು ಪಳಯಿಸುತ್ತಂ (ಪಂಪ, ೧೪-೪೨); ನೆನೆದಲ್ಲೆಯೆ
ಕಂಡಬಲಾಣ್ಣಿ ಕೋಕರಸದಿಂ ಪಳಯಿಸಿದಳೊಂಕೆ ತನ್ನ ಚೊಚ್ಚಲ
ಮಗನಂ (ಗದಾಯು, ೧೦-೧೪); ನೀವೇರಿ ನಿಮಿತ್ತ ಪಂಬಲಿಸಿ ಪಳಯಿಸು
ತಿರ್ದಮಿರಿ (ಸೌಂದ, ೧೬-೬೧); ಅತನ ರಾಣಿ ಶಿವ ಬಸಿಪಾಸೊಂದುದಿಂ
ನೊಂದು ಪಳಯಿಸಿ . . . ಮಹಾಮಹಿಮೆಗೆ ಹಮ್ಮದಂಬೊಳವಳ್
(ರಾಮಾಣ, ೬೬-೧); ಬಡನಾಯಿಯು . . . ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಮೊಗ ಮಾಡಿ
ಪಳಯಿಸತೊಡಗಿತು (ಕೋಗಿಲೆ, ೫೦-೨೨). ಪಳವಿಸು: ಅಂತು
ಪುಯ್ಯಲಿಟ್ಟೊಳಜ ಪಳವಿಸಿ ಬಾಯಬಾದಟ್ಟ ಸುತಾರೆಯಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ,
೬-೩೩೨); ಆ ಬಳಂ ಬಾಯ್ಬಟ್ಟ ಪಳವಿಸಿ ಪ್ರಕಾಸಂಗಿಯೊ ಸುಯ್ಯ
ವಿಳಕನಾಗಿ ಮುಗಿಟ್ಟು (ಸೇವಿಪು, ೧೪-೧೦೦೦); ಕೇಳವನದ ತರುಲತಾ
ವಿಹಂಗಮಂಗಳ್ಗೆ ಪೇಟ್ಟು ಪಳವಿಸಿಯುಂ (ಪರ್ವತ, ೯-೬೧೨);

ಸಂಗನಂ ಪಳಿಸಿ ಪಳವಿಸಿ ಪಲಂಬಿ ಗೋಳಿಟ್ಟು (ಬಸವ, ೪-೩೪).
 ಪಳವಿಸು: ಪರಿಯುತ್ತು ಪಳವಿಸುತ ಬಾಯ್ ಬತ್ತಲೊಬಲುತ್ತು
 (ಸಿದ್ಧರ, ೨-೪೩); ಬದುಕೇಕೆಂದು ಹಳವಿಸಿ ಮಜುಗೊತ್ತಿಲ್ (ಕಾಶಿ, ೨೯-೨೩);
 ಅಳಲಿದರು ಬಳಕೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರು ಹಳವಿಸುತ ಪಲವಂಗದಲಿ
 (ಕೊರ, ೨-೩-೨೩); ಮೂರ್ಛ ತಿಳಿದು . . . ಹಳವಿಸಿದನು ರಾಯನು
 (ಕುರಾ, ೪೦-೯೫). ಹಳಿಸು: ಸುಳವ ಸಮೀರ ಪೊಂಪುಳವ ಚಳೋರ
 ನುಮ್ಮಳವ ರಾಜೀವನುಬ್ಬೆಳ್ಳು ಬಳನಧಿ ಸಂತಸದಳವ ನೀಲಾಬ್ಬದಿಂ
 ಹಳಿಸುವ ಚಕ್ರವಾಳಗಳು (ಭೃಗವೇ, ೨-೩೧). [**ಪ್ರಲಾಪಿಸು**]
ಪಳರಸ (?) (ನಾ). (?): ಕಂಬಳದೊಳ್ಳರಸಮಂ ಮೊಹಂ
 ಕೊಳಲಂಬುಳ್ಳಮೊಸಿರ್ ನಾಯ್ಕಳೆಕವಿಪಮಬುಗಂ (ಪದ್ಯಪ, ೧೩-೩೪).
 [?+ರಸ]

ಪಳವಡ (?) (?). (?): ಒಳಗಿರ್ ಬಡವೆ ಮೇಲಿಂಗಮಾಯ್ತು
 . . . ಚಿಲ್ಲಸಳವವಿ ಮುಂಡನಕೆ ಹೆಡೆ ಮೂಡೆ ಸಂತಕಂ ಪಳವಡದ
 ರೋಮುಕಾಟಿ ಪೊಳವ ರನ್ನಂ ವಿಗದ ಕಂಠಯಗೊಪ್ಪಿರಲು . . . ಶುದ್ಧ
 ಶಂಭುರೊಪಾಡಿರರು (ಲಿಂಗಪ, ೨೨-೩). [?]

ಪಳವಳಿಗೆ, ಪೊಳವಳಿಗೆ, ಹೊಳವಳಿಗೆ (ನಾ). (?): ಜೈತ್ರ
 ಪವಿತ್ರಂಗಳ ಸೋಮದೇವರುಗಳಿಗೆ ದಿನ ಹದಿನಾಲ್ಕಕ್ಕಂ ಎನ್ನೆ ಹತ್ತು
 ಕೊಳಗದ ಇಬ್ಬಳ ಪಳವಳಿಯ ಪತ್ನಾನ್ನಕ್ಕೆ ಕೊಳಗ ಹತ್ತು . . .
 ಹೋಮ ಪಳವಳಿಗೆಗೆ ಸಲಗೆ ಒಂದು ಕೊಳಗ ಹತ್ತು (ಎಳ, ೩೩, ತಿರುಮ, ೧೦೧-೫೯: 1276); ಕಂಡಂವರೆನ್ನೆ ಸೆಯಲೊಪ್ಪುವ . . . ಹೂವಂಟೆಗಳ
 ಪಳವಳಿಗೆಗಳ ನನಯುಂಡೆಗಳ ಸಿಂಗರದೊಪ್ಪುವ ಶಸ್ತ್ರಮಂಟಪವ
 (ಅಕ್ಕಾ, ೩-೩೧). **ಪೊಳವಳಿಗೆ:** ಜೈತ್ಯಾಲಯಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ
 ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಂ ಮಾಡಿಸಿ ಜಯಘಂಟಿ ಜಾಮರ ಪೊಳವಳಿಗೆ ಗೀತ ವಾದ್ಯ ನೃತ್ಯ
 ಶ್ರೀಬಲಿ ಮುಂತಾದ ವೈಭವಂಗಳಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿಯಂ ಮಾಡಿಸಿ (ನೋಂಪಳ, ೨೨-೩).
ಹೊಳವಳಿಗೆ: ಹೊನ್ನಾನೆಗಲ್ಲಿಂದ ಹೊಳವಳಿಗೆಯ ಸಾಲು
 ಗನ್ನದಿಯಿಂದ . . . ಸಂಪನ್ನಗೃಹಗಳು ಮೆಹಿದುವು (ಭೃಗವೇ, ೧೫-೨೪).
‘ಧಳವಳಿಗೆ’. **‘ಪಳವಳಿಗೆ’** ಪರಾ. [?]

ಪಳವಾತು ‘ಪಲವಾತು’ ನೋ.

ಪಳವಾನ್ (ನಾ). ಹಿಂದಿನಿಂದ ಇರುವ ಆಕಾಶ; ಸನಾತನವಾದ
 ಗಗನ: ಪಳವಾಣಿ ಪೊಸಲರೇ ತಳಮಳಿಯ ಚಿಲ್ಲು ಬೆಳೆಯ
 (ಮೊಂಗವ, ೪೫-೧೩). [ಪಳ (<ಪಲದು)+ವಾನ್]

ಪಳವಿಗೆ ‘ಪಲಯಿಗೆ’ ನೋ.

ಪಳವಿಸು ‘ಪಳಯಿಸು’ ನೋ.

ಪಳವು ‘ಪಲುವ’ ನೋ.

ಪಳವೆ ‘ಪಲವೆ’ ನೋ.

ಪಳಸು ‘ಪಲಸು’ ನೋ.

ಪಳಸುಗೊಳು (ನಾ). ಹಳಸಿದ ಅನ್ನ: ಪಾಲುಂಬುವರ್ ಪಳಸು
 ಗೊಳಗಿಟ್ಟುಸುಡರೆ (ಪದ್ಯಕ, ೧೨-೨೨).

[ಪಳಸು (<ಪಲಸು)+ಕೊಳು (<ಕೊಳು)]

ಪಳಹ, ‘ಪಳದ್ಯ’ ನೋ.

ಪಳಹ, ‘ಪಲಹ’ ನೋ.

ಪಳಹಗಾಣಾಕೆ (ನಾ). ಮದ್ದಳೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ವಿದ್ಯೆ,—
 ಕೌಶಲ: ಅಪಳಹಗಾಣಾಕೆಯಾಂತಂ ಮಿಳರ್ನ ಮಿಂಚನವೊಲುಂ
 ಪೊಳವ ಚಂಗುರಿದೊಯಂ ನೀನೆ ಕಲಿಸಿದವನೆಂತಪ್ಪ ಗಾರುಡಿಗನೋ
 (ಪ್ರಭು, ೫-೧೪೩). [ಪಳಹ (<ಪಲಹ)+ಗಾಣ+ಕೆ]

ಪಳಹರೆ (ನಾ). ೧. ಬಾವುಟ; ಧ್ವಜ: ತೇನ ತುರಗನನು

ಮಂದಿಸಿದನಾ ಪಳಹರದ ಹನುಮಂಗೆಬಗಿದನಾ (ಕುಮಾರ, ೯-೩೩);
 ಪಳಹರಗಳಿತ್ತಿದವು ಮುತ್ತಿನ ಮಲಕು ಜಲ್ಲರಿ ಬಿಮ್ಮಿದವು (ಅಂಬಾ, ೨೫-೪೩). ೨. ಧ್ವಜಸ್ತಂಭ: ಪಳನೆಯನಂಗಳಂ ಕುಸುಮಸಾಯಕ
 ನೊಪ್ಪಿರೆ ಕೊಳು ಮಾಡಿದಂ ಹಲವಿಗೈದಂ ತನೂದರೆಯಪಾಂಗಮೋಚಿ
 ಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದಂ ಪಳಹರದಂ (ಸಳಪಂ, ೩೩೧). ೩. ಬಟ್ಟೆ; ವಸ್ತ್ರ:
 ಸಕಳಾಯುಧಸಂಭೃತಂಗಳಪ್ಪ ಟಂಚಿಗಳ ಕಾಂಚನದ ಪಳಪಳಹರಂಗಳ
 ಕವಳಾಕನಕದಂದದ ಕೆಂಗಣ್ಣೆಗಳೊಳು ಕೋಪ ಕೋರದೋ?
 ಮರಂಗಳ (ಮಹಾಣೀ, ೧೨-೪೩ ಪ). [**ಪಳ+?**]

ಪಳಹರವೇಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬೇಟೆ: ಗೋರವೇಂಟಿ
 ಪಳಹರವೇಂಟಿ ಪಟವೇಂಟಿ ವಿದ್ಯಾಧರರ ವೇಂಟಿ ಚಿತ್ರವೇಂಟಿ . . .
 ಮೊಳಿವುತಿನ್ನಂಟು ಕೆಳದುಚಿತವೇಂಟಿಯನಾದಿದಂ (ಹಳಾ, ೫-೪೯).

[IP ಇದು ‘ಪಳಹದ ಬೇಂಟಿ’ ಎಂದಿರಬಹುದೇ?]

ಪಳಾಯಿಗೆ, ಪಲಾಯಿಗ (ನಾ). ಹಲಗೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನು;
 ಹರೆಕಾರ: ಭವ್ಯಜನಕ್ಕೆ ಬೆಸಸುವೆಂತಿಗಳ ಪಳಾಯಿಗ ನಮಗಿರ್
 ಮಾತಂ ಕರಸ್ತ ಶಾನಮಾತ್ರದೊಳೆ ಮುರಸಂ ನಿರಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂ ನುಡಿದಂತೆ
 (ಪ್ರಾಪಾ, ೩-೨೩). **ಪಲಾಯಿಗ:** ವಸುದೇವನೊರ್ವನಾ ಪಲಾಯಿಗನ
 ಕಯ್ಯ ಪೂಜಮಂ ಕೊಂಡು ಪ್ರವರಣಪ್ರಾಸಂಗ್ಯಂ ಪ್ರವೋದಮನೊಪವಿಸಿ
 . . . ದಾಡಿಸುತ್ತಮಿರ್ಪಲ್ಲಿ (ಮಹಾಣೀ, ೫-೩೪ ಪ). ‘ಪಟಗ್ಗ’ ಪರಾ.

[ಪಳಾಯಿ (<ಪಲಹ)+ಇಗ]

ಪಳಾರ ‘ಫಲಾರ’ ನೋ.

ಪಳಾವಳಿ (ನಾ). ಹಣ್ಣುಗಳ ಗುಂಪು; ಫಲಗಳ ಸಮೂಹ:
 ಇಲಾಪಿದ ಪಳಾವಳಿಗಳುಂ ಕೊಳ್ಳು ಬಿಲ್ಲುಗಳುಂ (ಲೀಲಾವ, ೩-೩೪ ಪ);
 ಲೇಸಿನ ಪಳಾವಳಿಯ . . . ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು (ಸಮೋ, ೧೦-೨೦).

[ಪಳ (<ಪಲ)+ಅವಳಿ (=ಅವಲಿ)]

ಪಳಾಸ ‘ಪಾಳಾಸ’ ನೋ.

ಪಳಾಸ್ತಿ (ನಾ). ೧. “ಬಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಬಳಿದಿರುವ, ಕರೀರ
 ಶಾಖದಲ್ಲಿ ಚರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುಲಾಮು, ಟಿಷ್ಠ
 ಲೇಪ: ಪಳಾಸ್ತಿ; ಪಟ್ಟಿ” (Plaster. ಇಂಕನ). ೨. ಗಾಯದ
 ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟುವ, ಟಿಷ್ಠಿಯ ಲೇಪ ಮಾಡಿದ ಬಟ್ಟೆಯ ಪಟ್ಟಿ:
 “ಗಾಯದ ಮೇಲೆ ಹಚ್ಚುವ ಮುಲಾಮು ಪಟ್ಟಿ, ಮೊದು; ಪಳಾಸ್ತಿ”
 (Patch. ಇಂಕನ). [←ಇಂ. Plaster]

ಪಳಾಳ ‘ಪಲಾಲ’ ನೋ.

ಪಳ, ‘ಪಲಾ’ ನೋ.

ಪಳ, ‘ಪಲಾ’ ನೋ.

ಪಳ, ‘ಪಲಾ’ ನೋ.

ಪಳ, ‘ಪಲಾ’ ನೋ.

ಪಳ, ‘ಪಲಾ’ ನೋ.

ಪಳ, ‘ಪಲಾ’ ನೋ.

ಪಳ (ನಾ). ಪದ್ಧತಿ; ಸಂಪ್ರದಾಯ: ಪಳಮಂಜಳಿಯಂ

ದೊಡ್ಡಂಗೆ ದೂಳಿಸಿದರು (ಕಾಲರ, ೧೪೩-೩೨೧). [?]

ಪಳಕ ‘ಪಟಕ’ ನೋ.

ಪಳಕು ‘ಪಟಕ’ ನೋ.

ಪಳಕುಗಮ್ಮರಿ (ನಾ). ಸ್ಥಳಿಕದ ಕೊಳ್ಳ: ಪಳಕುಗಮ್ಮರಿ ಪಟ್ಟಿ
 ಯಜುನೀಲದ ಗಡಿ ಕಾಲಿಕದೊಡೆ ಮಾನಕದ ಪಳಕದೀಡಾರ ರನ್ನದ
 ಕೋಡುಂಗಲ್ಪೊಳಗಿಹವಾ ತಿಖರಿಯೆಳು (ಶ್ರೀಪಾಠ, ೪-೩೯).

[ಪಳಕು (<ಪಟಕ)+ಕಮ್ಮರಿ]

ಪಳಕುಗಾಳಾಂಜಿ (ನಾ). ಸ್ಥಳಿಕದ ಪೀಕದಾಪಿ:

ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷನ ಗಂಡೂಪೋಷಕಮನಾನಲ್ಯ ಪಳಕುಗಾಳಾಂಜಿದಳೆದ
ಮುಲಾಬಾಗದವರ (ಚರಮಂ. ೧೦೨-೧೩).

[ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ಕಾಳಾಂಜಿ]

ಪಳಿಕುದಟ್ಟಿ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದ ಹರಿವಾಣ : ಪದವನಕ್ಕಂದು
ಪಳಕುದಟ್ಟಿಯೊಟ್ಟಿ ಕತ್ತರಿಯೊಟ್ಟಿ (ಚರಮಂ. ೮೬-೨೦)

[ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ಪಟ್ಟಿ]

ಪಳಿಕುಮಣಿ, ಪಳಕುವಣಿ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದ ಮಣಿ : ಕತ್ತಾಕ್ಷ
ಮನಪಾಯದ ಮುನ್ನಮಪಾರ್ಥಂ ರಂಜಿಸದ ಪಳಕುಮಣಿಯೊಳೊರಿದೇ
(ಚರಮ. ೧-೧೪); ಈರ್ಪ ಕಿಲುಬುಗಳು ತೊಳೆದು ಹೋಗಿ ಅವರ
ಬಗೆಗಳು ಪಳಕುಮಣಿಗಳು ತಾದುವು (ಧೂಮು. ೩೫). ಪಳಕುಮಣಿ :
ಪಳಕುವಣಿನೆದ ಕಂಕದ ವಿಳಸದ್ದು ದ್ರಾಕ್ಷಮಾಲೆ ಪಳೆಯುಡೆ ಸುರಿಪಲ್
. . . ಮಿಸುಗೆ (ಸ್ಮರಣ. ೩೩-೧೬); ತೆತ್ತಿಸಿದ ಪಳಕುಮಣಿಯೊಳೆಯನೆ
ನೀರ್ಗುಳ್ಳೆಸಾಲೆಸೆದುದು (ಚಕ್ರಸ್ಮ. ೪೧). [ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ಮಣಿ]
ಪಳಿಕುವಣಿ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದ ಹಣಿ : ಪೂಸಕಾಯ್ತು ವಿಧುಡಿಂಬ
ಮಧ್ಯದಂಕಂ ಪಳಕುವಣಿಯೆಡೆ ಕಾಳೆಯಂಕೆ (ಚಿಬು. ೯-೨೫).

[ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ಪಣಿ]

ಪಳಿಕುವಾಸಣಿ, ಪಳಕುವಾಸಣಿ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದ ಹಾಸುಗಲ್ಲು :
ತರ್ಕ ತರುಣತಮೂಲತರುವನದ ತಳದ ತಟ್ಟೆಳು ಪಳ[ಪಾಣಂ.೪]ಕು
ವಾ[ಪಾಣಂ.ಪಾ]ಸಣಿಯ (ರಾಜಕ. ೧-೧೩೦). ಪಳಿಕುವಾಸಣಿ :
ಮೇಲಿನ ಪ್ರಯೋಗದ ಪಾತಾಂತರವನ್ನು ನೋಡಿ.

[ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ಪಾಸಣಿ]

ಪಳಿಕುವೆಸ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಿದುದು ; ಸ್ವಟಿಕದ
ರಚನೆ-ಶಿಲ್ಪ : ತಳರ ಕಾನಣಂಗಳಲ್ಲಿ ಪಳಿಕುವೆಸದ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪರಿವ
ತೊಡೆಯ ತದಿಗಳಲ್ಲಿ . . . ಕೂಡಿ (ಕವಿ. ೩೪೪).

[ಪಳಕು(<ಪಟಿಕ)+ವೆಸ]

ಪಳಿಕೆಯ 'ಪುಲಿಕೆಯ' ನೋ.

ಪಳಿಗಪ್ಪುರಿ, ಪಳಿಗಪ್ಪುರ (ನಾ). ಹರಳುಹರಳಾದ ಕಪೂರ ;
ಪಚ್ಚುಕಪೂರ : ಪಳಿಗಪ್ಪುರವನಿರಾ ಪೂಸವಾಯಿ ಸುಳಿ ಕವ್ವಿದು
ವಾದೆಲರ್ (ಇಯಾ. ೪-೪೦). ಪಳಿಗಪ್ಪುರ : ಎಳೆಯಲ್ಲೊಂಗಳಿ
ಕಂಜೀವು ಮಾಡಲದ ತಳರು ಮೂವಿನಕಾಯಿ ಕೇದಗೆಯ ಹೂವಿಕ್ಕಿ
ಪಳಿಗಪ್ಪುರದ ತಳೆದು (ಸೂಪ. ೫-೩೪). [<ಪಳಿಕು+ಕಪ್ಪುರಿ]

ಪಳಿಗಪ್ಪುರ 'ಪಳಿಗಪ್ಪುರ' ನೋ.

ಪಳಿಗುಡಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಟ್ಟೆಯ ಧ್ವಜ :
ಪಲ ಪಸೂರ್ಪೇರಣ ಪಳಿಗುಡಿ ಸಂಕಸವು ಪೂಸಮುತ್ತಿನ ಬಣ್ಣವುರಂ
ಮನೆಮನೆದಪ್ಪದ ತೋಧಿಸಿತು (ಇಯಾ. ೨-೫೯); ಪಳಿಗುಡಿಗೆ ಬಳಗ
ಗಂಡ ಚೆಲ್ಲನು ತಳದ ಸಿಂಧುಗಳ ಸಾಲಿಂದ ಮಿಳಿಮ ಪತಾಳಿಗಳಿಂದಾ
ನಗೂ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು ಕಡುರೆಯ್ಯವಾಗಿ (ಪಂಪ. ೧೨-೮).

[ಪಳಿ(<ಪಟಿಕ)+ಗುಡಿ]

ಪಳಿಗುಡು 'ಪಳಿಗುಡು' ನೋ.

ಪಳಿಗೆ, ಹಳಿಗೆ (ನಾ). ಎಣ್ಣೆ ಮೊದಲಾದ ದ್ರವಗಳ ಒಂದು
ಅಳತೆ-ಪ್ರಮಾಣ : x x x ಕ್ಕೆಂ ಸೊಳಸ ೧ ಬಿ ಲೆಕ್ಕದ ದಿಟ್ಟಿ ಪಳಿಗೆ
೧ (ಸೌಖ. XX, ೧೩೪-೫೩ ; 1192); ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಪಳಿಗೆ
ಯೆಣ್ಣೆಯ ತಾವನುನುದಿಂದಿತ್ತರಾಣಂದ್ರಾಕ್ಷ್ಯಂ (ಕೊಲ್ಲಾ. ೨೦-೩೦ ; 1285); ಸಂತೆ ಪೆಲಿಗೆಳ ಪಳಿಗೆ ಪಸಿಗಿಗಳನು (ದೇವಾಂ. ೫-೧೯೪); ಸಂತೆಯ ಪಸಿಗೆ ಪಳಿಗೆಯನೊ . . . ಧಾರೆಯೆನೆಜವು
ಕೊಟಿಗೊ (ಸೌಖ. IX-11, ೫೫೩-೧೨ ; 1392). ಹಳಿಗೆ : ಶಿಕ್ಷಣ

ಗೊತ್ತಳಗಳು ದೇವರ ನಂದಾದೀವಿಗೆಗೆ ಗಾಣಂಗಳೊಂದೊಂದು ಹಳಿಗೆ
ಯೆಣ್ಣೆಯಂ ಕೊಟ್ಟರು (ಎಂ. V, ೧೯-೩೩ ; 1161); ಇನ್ನೊಬ್ಬ
ಶಿಕ್ಷಣರ ಕೊತ್ತಳಗಳು ಗಾಣಕ್ಕೆ ಹಳಿಗೆವೊಂದು ದಿಟ್ಟರು (ಸೌಖ. XV,
೧೨೯-೫೩ ; 1176).

ಪಳಿಗೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಸ್ತ್ರ : 'ಪಳಿಗೆ-ಪಟಿಕಾ-ವಸ್ತ್ರ
ವಿಶೇಷ' (ಕವಿ. ೩೩. ೨೫). [<ಪಂ.ಪಟಿಕಾ]

ಪಳಿಗೊಡು, ಪಳಿಗುಡು (ಕ್ರ). ಒಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ
ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಕೊಡು, -ನೀಡು : ಮಿಶವಣಿನ ಶಿರಕ್ಕೆ ಪಳಿಗೊಡ
ದಿರ್ವಳೇ (ಭಾವ. ೯-೪೨). ಪಳಿಗುಡು : ಈತನ ಶಿರವನಂದೀ
ಶಿವಶಿರಕ್ಕೆ ಪಳಿಗು[ಪಾಣಂ.ಗೊ]ಡುವುದು (ರಾಜಕ. ೧೪-೧೪ ಪ).

[ಪಳಿ(<ಪಟಿಕ)+ಕೊಡು]

ಪಳಿತ 'ಪಲಿತ' ನೋ.

ಪಳಿತಂಕೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ತಪಸ್ಸಿನ ಭಂಗಿ (?) : ಪಳ
ತಂಕೆ ತಾಸ್ತವಮೂಡಾನ್ (ಎಂ. 11, ೧೧೩-೪ ; ಸು. 700);
ಪದುಳಿಗುಂದದಿರ್ವ ಪಳಿತಂಕದ ಚೆಲ್ಲ ಸಡಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ ಕರ್ನದ ದಿಗಿಪೊಯ್ಯ
ನೊಯ್ಯನೆ ಸಡಿಲ್ಲದು (ಸುಕುಮ. ೯-೧೩). [?]

ಪಳಿತಕ್ಕು, 'ಪಲಿತಕ್ಕು' ನೋ.

ಪಳಿತಾಂಕುರೆ 'ಪಲಿತಾಂಕುರೆ' ನೋ.

ಪಳಿದೆ 'ಪಳಿದ್ಯ' ನೋ.

ಪಳಿದ್ಯ, ಪಳದೆ, ಪಳದ್ಯ, ಪಳಹ, ಪಳದೆ, ಪಳಹ, ಪಳಿದ್ಯ
(ನಾ). ಮೊಸರು ಅಥವಾ ಮಜ್ಜೆಗೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುವ
ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮೇಲೋಗರ : ಪಂಪಯ್ಯ ಮೇಲೋಗರಮಂ ಪಾನ
ಪಳಿದ್ಯಂಗಳಂ ಮಾಡಿ (ಧರ್ಮ. ೨-೪೩೨); ಪಳಿದ್ಯ ಕೊವೆ ತುಪ್ಪ
(ಎಂ. VIII, ೩೬೪೫. ೧-೪೪ ; 1431); ಪಂಪಯ್ಯ ತಾಳಲುಪ್ಪಿನ
ಕಾಯ್ ಪಳಿದ್ಯ ಕಚ್ಚರಿ ದಾಳುಕಂಗಳ . . . ನೀಡಿಸಿದನು (ಚಿಬು.
೫-೩೦); ಕುಂಬಳಸಂದಿಗೆ ಪಳಿದ್ಯ ಮುಂತಾದುವನಂಬುಪಾಸ್ತಿಯರಿಕ್ಕ
ಲಾಗ (ಪಾಪ. ೨-೧೪೦). ಪಳದೆ : ಪಳದೆಯ ಮೇಲೆ ಇವರ
ಪ್ರೀತಿಯ ಬಹಳ ಇರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ 'ಪಳದೆ'ಗಳೆಯೆಂಬ
ಚೀಜೆಯ ಉಪನಾಮವು ಬಂದಿದೆ (ಕರ್ಪ. ೩೯). ಪಳದ್ಯ : ಹೆಸರು
ತೋಯ ಪಳದ್ಯ ಕಲಸುಮೇಲೋಗರ (ದೊಂಕಾ. ೧೯೪೦, ಕುಮು.
೧೧೩-೩೩ ; 1475); ಪಳದ್ಯವ ಬಡಿಸಲು ಚಪ್ಪರಿಯುನಿರ್ದರಾಗ
(ಗೋಮುಖ. ೨-೧೨೯); ಪಳದ್ಯ ಕಾನಿ ಉಣ್ಣಲು ದೀಪನಮಕ್ಕುಂ
(ವಿವಿ. ೪); ಭಮಭಮಭಮಾಂಕ ತಂದಿ-ತರ್ಕ, ಪಾಯಸ-ಪಳದ್ಯ,
ತುಂಬಿ ತುಂಬಿ ಸುಮ್ಮನುಮ್ಮನೆ ತುಳುಕಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದವು (ಪತ್ನಾ.
೧೫); ನೀಲಕಂಠನ ಮದುವೆಗೆ ನೀಲಿಸೊಪ್ಪಿನ ಪಳದ್ಯ (ಗಾಡ).
ಪಳಹ : ಸಾಸವ ಶಿಖರಿಣ ಪಳಹಂ ಕೀಸಿದ ಹುಳಿಯುಲ್ಲದೊಗ್ಗುನುಪ್ಪಿನ
ಕಾಯ್ (ಪಳಹಂ. ೪೪೩). ಪಳಿದೆ : ಹಸಿಯ ಅಲ್ಲವು ಲೇಸು
ದಸಿಯ ಪಳಿದೆಯು ಲೇಸು (ಸರಪ. ೧೧೧೩); ಕಿಚ್ಚಿ ಬೋನವು
ಪಚ್ಚಿ ತಾಳಲು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಳಿದೆಯು ಉಪ್ಪದ ಬಣ್ಣ (ಕರಕ. ೮೩-೧೬).
ಪಳಹ : ತಾಳದ ಪಳಹ ಪಸುಂಗುರಿ ಸಾಸವ ಸೀಕರಣ . . . ಎಂಬ
ನಾನಾಧನರುಚಿಯ ತಾಪಂಗಳಂ (ಧರ್ಮ. ೨-೩೮). ಪಳಿದ್ಯ :
'ಮಲ-ಪಳಿದ್ಯ' (ಕರ್ಪ. ೮-೨೩); ಮಜ್ಜೆಗೆಡದ್ಯ ಸಹ (ಎಂ. VII,
೩೨೩. ೩೧-೩೧ ; 1431).

ಪಳಿಸುಡಿ 'ಪುಲಿಸುಡಿ' ನೋ.

ಪಳಿಮುರಿಯಾದೆ (ನಾ) ಪ್ರತಿಯರ್ಯಾದೆ : ಆ ಪಂಪಮನದವರು
ತಮ ಪಳಿಮುರಿಯಾದೆಯ ಹೊಂಪನ ಕೆಳೆಯನು ಆರಮನೆಗೆ ಕೊಟಿ ಆ

ಪಳೆಯಣ್ಣದೊಡೆಯರಿ ಬಹುಕಾ ಕಾಟಗಡ್ಡಾನ ನೂಟ ಅಯಿವತ್ತು
ಹೊಂನನು (ಸೌ. ೧೨, ೧೫-೧೬, ೧೫೯-೧೬ ; 1463).

[ಪಳ್ಯ(<ಪಡ್ಯ)+ಮರಿಯಾದೆ]

ಪಳೆಯಣ್ಣ (ನಾ). ಒಬ್ಬತನ ಹೆಸರು : ಐನೂವಾರ್ವತ್ತಾರಿಯ
ಮಗ ಪಳೆಯಣ್ಣ (ಎಳ. ೫, ಚಿಕ್ಕಬ. ೨೬-೯ ; 880).

[ಪಳ ? + ಅಣ್ಣ]

ಪಳೆಯಣ್ಣ 'ಪಡಿಯಣ್ಣ' ನೋ.

ಪಳೆಯಂಡೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ
ತಯಾರಿಸಿದ ಉಡುಪು : ಪಳೆಯಂಡೆ ಸುಲಿಪಲ್ಪಿತ ಉಡುಪಿನ
ಭಸವದ ವಿಲೇವಸಂ (ಸೃ. ೫೬, ೩೬-೧೬). [ಪಳ್ಯ(<ಪಡ್ಯ)+ಉಡೆ]

ಪಳಿಲಣ್ಣ (ನಾ). ಅಪವಾದದಿಂದಂಟಾದ ನಾಚಿಕೆ ; ನಿಂದೆ
ಯಿಂದಾದ ನಾಚಿಕೆ : ಪಳಿಲಣ್ಣಯಂ ತೊರೆದು ಬಿಂಕದಿಂ ಕನಕಲಂಕಾ
ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಲೆಯತ್ತಿ ಸಲ್ಲಂಕೆಪೋಲ್ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೪೩೪-೨೦೩).

[ಪಳ್ಯ(<ಪಡ್ಯ)+ಲಣ್ಣ]

ಪಳಿವೀಡು (ನಾ). ನಿಂದೆಯ ನೆಲೆ ; ದೂಷಣೆಯ ಬೀಡು :
ಪಳಿವೀಡು ಕೊಳ್ಳಿ ಬಗೆ. ಸಾಲ್ಗುಮಾ ಪಳಿವೀಡು, ಸೋಲ್ಗುಮಂ
(ಪ್ರೀತಾನಾ. ೩೪೧-೫೨೧). [ಪಳ್ಯ(<ಪಡ್ಯ)+ವೀಡು]

ಪಳಿವು 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಳಿವೊಣ್ಣಸು (ಕ್ರಿ). ದೋಷವನ್ನುಂಟುಮಾಡು : ಸ್ವಧರ್ಮದಿಂ
ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ಸಕಲಪ್ರಕೃತಿಹಾತ ಚಾತುರ್ವರ್ಣಮಂ ಬಿಡದೆ ಪೊರವಲ್ಲಿ
ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಂಗಳ್ಳಿ ಪಳಿವೊಣ್ಣಸದೆ ಉರ್ವಿಯಂ ಸವಸಹಸ್ರಾಬ್ದಮಂ
ಪಾಲಿಸಿದಂ (ಚೈ. ಮುಘಾ. ೧೪-೧೫). [ಪಳ್ಯ(<ಪಡ್ಯ)+ವೊಣ್ಣಸು]

ಪಳಿಸಂಕು ? (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಶಂಖ (?) : ಜಡಿನ
ಕಳೆಯು ಉಕ್ಕದ ಕೊಂಬು ಪಳಿಸಂಕು ಒಡನೆ ತಂಬಟ ದನಾಮಿಗಳ
(ದೇವಾಂಪ. ೩-೨೦೮).

[IP ಇದು 'ಪಳಿಸಂಕು (= ರೇಖೆಗಳುಳ್ಳ ಶಂಖ)' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿಚಿತ
ವಿರಬಹುದು]

ಪಳಿಸು 'ಪಲಿಯಿಸು' ನೋ.

ಪಳಿದ 'ಪಳಿದ್ಯ' ನೋ.

ಪಳಿದತ 'ಪಟುಹತ್ತ' ನೋ.

ಪಳಿದತ್ತ 'ಪಟುಹತ್ತ' ನೋ.

ಪಳಿದತ್ತ (ನಾ). [ಅಶ್ವಶಾ] ಕುದುರೆಯ ಮೊಳಕಾಲಿನ ಕೆಳಭಾಗ ;
ಜಂಘೆಯಂ ಕೆಲಗೆ ಪಳಿದತ್ತ(ತ್ತ)ಮಂಟ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ ಪಳಿದತ್ತ(ತ್ತ)
ಮನಾಶ್ರಯಿಸಿದುದರ್ ಕೂರ್ಚಮಂಟ ಪೆಸರಕ್ಕುಂ (ಅಶ್ವಶಾ. ೪೪-೨೨).

[?]

ಪಳು 'ಪಟುವ' ನೋ.

ಪಳುಂಕು, ಪಣಂಕು, ಪಳಂಕು, ಪಳಕ್ಕು (ಕ್ರಿ). ೧. ನೂಕು ;
ತಳ್ಳು : "ಪಳುಂಕು (ಪಟುಕು)-ಪ್ರೇರಣೆ (ನೂಕು)" (ಕಮಾಧಾ) ;
"ಪ[ಪಾಪಂ. ಪು]ಳುಂಕಿದನೆನಲ್ ಸೂಂಕಿದಂ" (ಕಬ್ಬಿಕ್ಕ. ೯೧).

೨. ಒತ್ತು ; ಅದುಮು : ಗಳದೊಳಾ ತೋಳ ಮೊದಲ್ ಪಳಂಕಿ...
ಬೆರೊಳಿ ವಸ್ತ್ರಸ್ಥಳಮಂ ಪಳಂಕಿ (ಅನಂಪ. ೩-೧೪). ಪಣಂಕು :

೩. ಒತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿ : ಮಣಿಯದವುಂಕಿ
ಸೊಕ್ಕದರಿ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಕುತ್ತ ಪಳಂಕ ನಟ್ಟ ಕಂಪದ ಪಣಂಕುವಿಟ್ಟಿಗಳ
(ವರ್ಧಮ. ೪-೩೫). ಪಳಂಕು : ೩. "ಪಳಂಕು-ಗಾಢಸ್ವರ್ಣೇ (ಒತ್ತಿ
ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳು)" (ಕಮಾಧಾ). ೪. ಒತ್ತಿರು ; ಅದುಮಿಕೊಂಡಿರು :

ಪೂಸಿದ ಕುಂಕುಮಮನಸುಂ ದೀಪರಮಾಗಿದು ಮೊಲ ಪಳಂಕವು

(ಬಂಪ. ೩-೧೪). ಪಳಕ್ಕು : ೫. ಚರ್ಮುರಿತವಾಗು ;
ನುಗ್ಗು ಗು : ಪಳಗಿಯನೇಜು ಗಾಳಿಯ ವಹದಂದಂಬರಾವತಿಯಂಬೂರ್ಗಿ
ವಂದಿಬುದೊಡೂರವರ್ ಕಂಡು ಪಳಕಿದ ಮೆಯ್ಯಂದದಂ ಧನ್ಯಪಾತ್ರೆ
ಯಂದಬಾಡು ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತಿದರ್ . . . ಎಂದೊಡೆ (ಬಂಪ. ೪-೧೫ ವ).

[ದೇ. ೧ ತುಳು. ಪಳಂಕು]

ಪಳುಕ 'ಪಟಿಕ' ನೋ.

ಪಳುಕಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ : ಜಾಲಿ ಜಾನೆಯು ಬೋರೆ
ತರೆಯು . . . ಬಿದಿರು ಚಿತ್ರಂ ಪಳುಕಿ ತೆಂಗು ತರುಣಾಲ ಶಲಮೆಳೆಯ
ಬಹುಲತೆಗಳ ಕಕ್ಕಿ ಕಕ್ಕಿರಿತ ಕಾನನದೊಳು (ಸಂಪೋ. ೪-೯). [?]

ಪಳುಕು 'ಪಟಿಕ' ನೋ.

ಪಳುಕುಗಲ್ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕಶಿಲೆ : ಗೋಪಿಯರ್ ಕುಳಿಗಲ್ಲಣಿಯ
ಮೇಲೆ ಪಾಲ್ತಿನೆಗಳಂ ಪುಂಡಿಸಿ ಪಳುಕುಗಲ್ದಿದು ಕುಟ್ಟಿ ಕುಟ್ಟಿಕ್ಕಿಯಂ
ಜಾಣಮರೆ ಸಮೆದು (ಪದ್ಯಂ. ೪-೧೫). [ಪಳುಕು(<ಪಟಿಕ)+ಗಲ್]

ಪಳುಕುಗಳಕ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದ ಕಲಶ-ಕೊಡ : ಜಾಪಲಾಂಜಿಕೆ
ಯರು ಪಳುಕುಗಳಕವಿದಾ ಪಾನೆಯಪಾಲೆಯೊಳು ನಿಂದು ನೀರಣಿಯ
ಸಾರಿಯರ ಪಾಪಣ್ಣನ ಸುಂದರಲೋಚನದಿಂದ ಕುಂದದೀಂಟುತ ಪಳಿಕರು
ಜಲಪಾನ ಸಾಕೆಂದೆನ್ನರಾ ಬಟ್ಟಿಗಳೊಳು (ವರ್ಧಮ. ೧-೫೪).

[ಪಳುಕು(<ಪಟಿಕ)+ಕಳಕ (= ಕಲಶ)]

ಪಳುಕುಗೊಡ (ನಾ). = ಪಳುಕುಗಳಕ : ಪಳುಕುಗೊಡದೊಳಗೆ
ಪೊಣಗುಜ್ಜಿಕಪಂತಜೋಗತಿಯಂತಿರೆ (ರಾಜಶೀ. ೧೩-೫೫) ; ಒಳಗಿರ್
ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವದು ತಾನೆ ಪಳುಕುಗೊಡದೊಳು ದೀಪದ ತೆಜದಿ (ಕೃಷ್ಣ.
೪-೧೬-೩). [ಪಳುಕು(<ಪಟಿಕ)+ಕೊಡ]

ಪಳುಕುವಣಿ 'ಪಳಿಕುವಣಿ' ನೋ.

ಪಳುಕುವಲಿಗೆ (ನಾ). ಸ್ವಟಿಕದ ಹಲಗೆ : ಆ ಕ್ರೀಡಾಶೈಲಂ
ಗೊತ್ತಿ ನೋಳ ಬಳಸಿದ ಪಳುಕುವಲಿಗೆಯ ನೆಲಗಟ್ಟುಂ (ಚಳವಂ. ೪೫-೫).

[ಪಳುಕು(<ಪಟಿಕ)+ವಲಿಗೆ]

ಪಳುಕುವಾಸಣಿ 'ಪಳಿಕುವಾಸಣಿ' ನೋ.

ಪಳುಗಾಡು (ನಾ). ದಟ್ಟವಾದ ಕಾಡು ; ದಟ್ಟವಿ : ಓಕೊಂಡ
ನಾತನುಂ ಪಳುಗಾಡೊಳೊಡೊಡ ಬರುತೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೨೫೦-೩೦೪).

IP ಇಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣೆಗಾಗಿ ಒಂದೇ ಅರ್ಥದ ದ್ವಂದ್ವಶಬ್ದ
ಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. [ಪಳು(<ಪಟುವ)+ಕಾಡು]

ಪಳುಗು 'ಪಳಗು' ನೋ.

ಪಳುಗೋಂಟಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮರ ; ವನದುರ್ಗ :
ಈ 'ಮರಗತ್ರಯ'ವನ್ನು 'ಬೆಟ್ಟಗೋಂಟಿ', 'ಕಡಲ್ಗೋಂಟಿ', 'ಪಳು
ಗೋಂಟಿ' ಅಥವಾ 'ನೆಲಗೋಂಟಿ' ಎಂದು ಹೇಳುವರು (ಕರ್ನಾಟ. ೪).

[ಪಳು(<ಪಟುವ)+ಗೋಂಟಿ]

ಪಳುವ 'ಪಟುವ' ನೋ.

ಪಳುವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಕಾಡುದಾರಿ : ಮರೆಯ ಪಳುವಟ್ಟಿಯಂ ಕೊಂಡು
ನೆಡೆರೆ (ಪ್ರೀತಾನಾ. ೧೪೩-೨೧೧). [ಪಳು(<ಪಟುವ)+ಬಟ್ಟಿ]

ಪಳುವು 'ಪಟುವ' ನೋ.

ಪಳುವಣಿ (ಕ್ರಿ). ಕಾಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿರು ; ಗಿಡಮರಗಳಿಂದ
ಅವೃತವಾಗಿರು : ಕುತ್ತಜಾಗಿದಾ ಹೆಮ್ಮೆಗಳಂ ಸುಡುತ ಬಳವತ್ತ
ಬೆಟ್ಟವ ಸೀಳ್ಳು ಸೆಕ್ಕಿಗಳಿವುತ ಪಳು[ಪಾಪಂ.ಮುಳು, ಮುಲು]ವತ್ತ
ನೆಲನಂ ಕಂಕುವರಿಸುತ್ತ . . . ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಿತ್ತು ದಾವಾನಳಂ (ಜಳಕಾ.
೧೦-೫).

[ಪಳು(<ಪಟುವ)+ಪಣಿ]

ಪಳಿ 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಳೆಂಕ, ಪಳ್ಯಂಕ (ನಾ). (ಉಕ) ೧. ಪಂಡಿತ. ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಉಡಾಳ: ನಿನ್ನ ಮೊಮ್ಮಗ ಏನೋ ಆ ನಾಟಕ ಅಡೋ ಪಳೆಂಕರ ಸಹವಾಸಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಾನೆ ಅಂತ ಕೇಳೇನಿ (ಗಂಗಾಪಾ. ೧೧೨); ಈ ನಮ್ಮ ಪಳೆಂಕ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಯಾಂಗೆ ಗೊತ್ತು! (ಸಮರ್ಪ. ೫೩೩). **ಪಳ್ಯಂಕ:** ೨. ಒಬ್ಬ ಭೋಜ್ಯಾ ಮುದುಕ ಯಜಮಾನನ ಇಬ್ಬರು ಪಳ್ಯಂಕರು ಗಂಟುಬಿದ್ದು . . . ಮಸಲತ್ತು ನಡಸಾರ (ಹೊಸಪಾ. ೧೧೮). [?]

ಪಳೆಗನ್ನಡ 'ಪಟಗನ್ನಡ' ನೋ.

ಪಳೆಗರ್ಪಡ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಬಟ್ಟೆ: ಪಳೆಗರ್ಪಡಮಂ ಕರ್ಪಡ ಚಳಕದ ಕರಮತ್ತು ಶಸ್ತ್ರಚಾರನವಿದ್ಯಾಬಳವತ್ತು (ಪ್ರಸವ. ೧೨-೨೦). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕರ್ಪಡ]

ಪಳೆಗಾಲ (ನಾ). ತೀರ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲ; ಪುರಾತನಕಾಲ: ಪಳೆ [ಪಾಕಾಂ.ಳ]ಗಾಲದಂಬರ ಬೀಳದಂತವನಿಗೆ ನಳಿನಜನೋದಾಂಕಗೊಟ್ಟು ಕಳಧಾತದ ಕಂಭಮಂಸೆಸಿದು ಮಿಯತ್ತಳವೆ ಹೊಂದಿಸುತ್ತವೆರಾದ್ರಿ (ಕುರಾಪಾ. ೨-೩). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕಾಲ]

ಪಳೆಗೆರ್ಪು, ಹಳೆಕೆರ, ಹಳೆಗೆರಹು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಎಕ್ಕಡ; ಜೀರ್ಣವಾದ ಪಾದರಕ್ಷೆ; ಹರಿದ ಮೆಟ್ಟು: ಮಿಜುಪ ಭಕ್ತರ ಕಂಡೊಡವರದಿಗೆ ಸಂತಸದ . . . ನಂದಿಸುತ್ತವರ ಪಳೆಗೆರ್ಪು ಗಳನೊಸೆದು ನೆಜೆ ಪೊಲ್ಲು ಕೊಡುತೆ (ಅಂಜ. ೧-೩-೧೧). **ಹಳೆಕೆರ:** ಎರೆಯಿಲ್ಲದಾರಂಬ ದೊರೆಯು ಇಲ್ಲದ ಊರು ಹರೆಯು ಹೋದವಳ ಒಡನಾಟ ನಾಯಿ ಹಳೆಕೆರನ ಕಡಿದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೩೩೫). **ಹಳೆಗೆರಹು:** ನಾಯಂತೆ ಕಟ್ಟು ಬೊಗುಳುವ ಕುನ್ನಿಗಳ ಬೆಂದ ಬಾಯನಾ ಪುಲ್ಕಸರ ಹಳೆಗೆರಹಿನಿ ಹೊಡೆಸಿ (ವೀಶ್ಯಪ. ೩-೨೩-೧೧).

[ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕರ್ಪು]

ಪಳೆಗೊಂಡೆ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಎತ್ತು; ಮುದಿಬಸವ: ಪಳೆಗೊಂಡೆ ಬಳ್ಳ ಪೊಸಪುಲಕ ಪೊಪಪೊಳ್ ತನ್ನನೆತ್ತುವವರಿಲ್ಲದೆ ಮೇಣ್ಣುಳು ತ್ರಿರ್ದಪುರು (ಪ್ರಸವ. ೧೦-೩). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಗೊಂಡೆ]

ಪಳೆಗೊಳ್ಳಿ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಕೊಳ್ಳಿ; ಉರಿದು ಆರಿದ ಕೊಳ್ಳಿ: ಪಳೆ[ಪಾಕಾಂ.ಳ]ಗೊಳ್ಳಿಗಳ ಭಸ್ಮದೊಡೆದೊಡುಗಳ . . . ಸುಡುಗಾಡೊಳು (ಚೈವಿಭಾ. ೩೧-೫೫). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕೊಳ್ಳಿ]

ಪಳೆಗೊಜಡು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಮೋಟುಮರ; ಹಳೆಯ ದಿಮ್ಮಿ-ಕೊರಡು: ಎಲರೊಲಪಕೆ ನನೆವೋದಳಲತೆ ಮುಲ್ಲನೊಲೆಂತೆ ಮೊಲು ಪಳೆಗೊಜಡು ಅಲುಗದು (ಪ್ರೇಪಾ. ೧-೨೨).

[ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕೊಜಡು(<ಕೊಜಡು)]

ಪಳೆಗೋಜು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಚಿಂದಿ; ಹರುಕಲು ಬಟ್ಟೆ: ಪೊಸ ಮಿಸುನಪದನವ ಮಿಸುಟು ಬೇಗದೆಗಪೇಕ್ಷಿಸುಂತೆ ಪಟ್ಟಾವಳಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಪಳೆಗೋಜು[ಪಾಕಾಂ. ಲಿ]ಗಂ ಬಸಿದು ಬೀಳ್ತಂತೆ (ನಂದಿಮಾ. ೨೨-೧೩). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕೋಜು]

ಪಳೆಗೌದಿ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಕೌದಿ-ಹಚ್ಚಡ: ಆರಾಜೊದಿನೊಂದರುಸೆ ಗೊಟ್ಟು ಪಳೆಗೌದಿಯಂ ಬಿದಿಸರ್ (ಕೊಟ್ಟಿಬ. ೮-೧೮).

[ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಕೌದಿ(<ಕಪುದಿ)]

ಪಳೆದುಪ್ಪ, ಹಳದುಪ್ಪ (ನಾ). ೧. ಹಳೆಯ ತುಪ್ಪ: ಕುಳಂಗೆ ಪಳೆದುಪ್ಪ ಪೊಪದೊಡಂ ಸದೋಳುತಂ ಸೊಗಸನೆಯದೇ (ಸದ್ವರಾ. ೧-೪೬). **ಹಳದುಪ್ಪ:** ೨. ಹೆಸಧಿಯಂತೆ ಬಳಸುವ (ಒಂದು ಬಗೆಯ) ಹಳೆಯ ತುಪ್ಪ: ಅಪ ಮೈಗಂದಿಯೊಳು ರಕುತವ ಕೋಧಿಸುಕ ಹಳದುಪ್ಪವನು ತೊಡೆದಾಡರಿಸಿದುದು ಮೈದ್ಯಸಂತತಿ ವೀರ

ಭಟರುಗಳ (ಕುವ್ಯಾಭಾ. ೩-೪೧). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ತುಪ್ಪ]

ಪಳೆನುಡಿ 'ಪಟನುಡಿ' ನೋ.

ಪಳೆನೆಲ್ಲು (ನಾ). ಹಳೆಯ ನೆಲ್ಲು-ಬತ್ತ: ಜಿನ ವನಪಾಕ್ಷ ಮನ್ನೂ ಕಿನಂ ಪಳೆನೆಲ್ಲು ಪತಂಗ ಪಂಕಜಾಸನ ಮುನಿ ವೃಷ್ಟಿ ಕಾಮಿನಿಯಜಾದಿ ಗಳಂತಜಶ್ಚು ಮಕ್ಕು (ನಾನಾರ. ೪೮).

[ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ನೆಲ್ಲು(<ನೆಲ್ಲ)]

ಪಳೆಯು 'ಪಟದು' ಪರಾ.

ಪಳೆಯಾಜು (ನಾ). ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು: ಪಳೆಯಾಜಿಕ್ಕೇವ ನಾಟನ್ನಿಜಾದು ಮಡಿಸಿದೊಂ ಪಾಣ್ಡಿನನ್ (ನಿಶ. XI, ಚತ್ರದು. ೩೩-೩೩; ೨೨೭). [?]

ಪಳೆಯುಳಿಕೆ, ಹಳೆಯುಳಿಕೆ (ನಾ). ಹಿಂದಿನಿಂದ ಉಳಿದು ಬಂದುದು; ಪ್ರಾಚೀನ ಅವಶೇಷ: "ಭೂಪದರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ರಾಸಾಯನಿಕ ಅಥವಾ ಇತರ ಮಾರ್ಪಾಟನ್ನು ಹೊಂದಿದ (ಸಾ., ಚರಿತ್ರಪೂರ್ವಾಯುಗದ) ಸಸ್ಯ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಿಯ ಅವಶೇಷವೆಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದ ಪದಾರ್ಥ(ದ): ಪಳೆಯುಳಿಕೆ(ಯ); ಜೀವ್ಯವಶೇಷ (ದ)" (Fossil. ೧೦೪೬); ಈ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗೆ ಉಪ್ಪುಜೀವಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೂಲಾಧಾರ (ಪ್ರಾಣಶಾ. ೧೧); ಪ್ರಾಚೀನಮಾನವ . . . ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮೇಣ ಉತ್ತಮಮಾರ್ಪಾಟುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲುಪಕ್ರಮಿಸಿದ್ದ ಎಂಬ ವಿಷಯಗಳು ಅವನು ಬರೆದ ಚಿತ್ರ, ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಆಯುಧಾದಿ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ (ಕವಿಕೋ. I, ೩೧೧); ಅಂಥ ಒಂದು ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗೆ ವಿದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೇ? (ಒಂಟದ. ೧೪). **ಹಳೆಯುಳಿಕೆ:** ಇವು ಅವಶೇಷಗಳು, ಹಳೆಯುಳಿಕೆಗಳು (ಕಪಾಪ. ೧೨೨).

[ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ಉಳಿಕೆ(<ಉಳುಕೆ)]

ಪಳೆವಾತು 'ಪಟವಾತು' ನೋ.

ಪಳೆವೆಸ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಕೆಲಸ; ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ: ಪಾಣಿನಿ ಪೂಜೆಪಗ್ಗ ಪುರಾಣದ ಭಟ್ಟಿಗ್ಗ ಪಾತ್ರಪಾವುಳತೆಗಂ ಮಾಡದ ಮಿಣ್ಣು ಸ್ಫಟಿಕಶ್ರೇಣಿಯ ಪಳೆವೆಸನ ಪೊಸತು ಮಾಡುವುದಕ್ಕುಂ (ಪಾಂಶ. IX-1, ೧೫೩-೫೩; 1083). [ಪಳೆ(<ಪಟದು)+ವೆಸ]

ಪಳೆವೊಳ್ಳಲೆ (ನಾ). ಮುಂಜಾನೆ; ಬೆಳಗಿನ ಜಾವ: ಪಳೆವೊಳ್ಳಲೆ ಯೊಳ್ ಸುಂದರವಿಳಸಿತಪದಮಂ ಸಮರ್ಪನೆಗೆಯ್ದುದು ಮತ್ತಳುರ್ದೊ ನಡುನೇಹದಿಂ ಗುಣುಳಯನ ಪದದೊಳ್ ವಿರಾಜಿಪುದು ನೀನೆಂದಂ (ಪಾಲಾಪ್ಯ. ೧-೪-೧೦೧).

[IP ಇದು 'ಪಳೆವೊಳ್ಳಲೆ' ಎಂಬುದರ ಅಪರಿವಿಡಿಬಹುದು]

ಪಳ್ಯು 'ಪಟಕ' ನೋ.

ಪಳ್ಯು 'ಪುಟ್ಟಿ' ನೋ.

ಪಳ್ಯು ವನೆ 'ಪುಟ್ಟಿವನೆ' ನೋ.

ಪಳ್ಯು 'ಪಟ್ಟು' ನೋ.

ಪಳ್ಯಳಿ (ಕ್ರಿ). (?): ದಲಿಂ, ಪಳಂ, ಹೋ ಹೋ ಪಳ್ಯಳಿಂ ಜಗದ್ವ್ಯತಿಕರಕ್ರೇಡಾವಿನೋದಂ ಜಿನಂ (ಕಪ್ಪುನು. ೫೩ ಪ್ರೋ.). [?]

ಪಳ್ಯಂಕ 'ಪಳೆಂಕ' ನೋ.

ಪಳ್ಯ, ಹಳ್ಯ (ನಾ). ೧. ನೀರಿನ ಸಣ್ಣ ಪ್ರವಾಹ; ಚಿಕ್ಕ ನದಿ; ತೊರೆ: ಕಂದಮೂಲಭಲಂಗಳಂ ತಿಂಡ ತೊಜೆಯ ಪಳ್ಯದ ನೀರ್ಗಳಂ ಕುಡಿದು (ಪದ್ಯಾರಾ. ೯೦-೨೨); ನೆಣದ ಪಳ್ಯಂಗಳಂ ಪಾಯ್ತುಂ ನೆತ್ತರ ತೊಜೆಗಳಂ ಬಂಟಿಯುಂ . . . ಪೋಗಿವೋಗಿ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೫೩ ೪); ಪಲವುಂ ಪಳ್ಯ ಸಮುದ್ರವೈ (ಸೋಮೇಶ. ೧); ಪರಮಳದ

ಪನ್ನೀರ ಪಳ್ಳಿಮಂ ಪಾಂಬಲಾಪದ ಬಾಲಮರಾಳಂಗಳಂ (ಗಂ. ೨-೬೧ ೮); ಕೆಜೆ ಕೊಳ ಪಳ್ಳಿ ಬಾವಿ ಮೊದಲಾದವನೇಂಬಿಯಂ (ಪಾಲಾಸ್ಕ. ೧-೯-೬). ೨. ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶ; ಎತ್ತರವಲ್ಲದ ಜಾಗ: (೨). ೩. ತಗ್ಗು; ಗುಂಡಿ: ಎತ್ತಿತ್ತಲುಂ ಪಳ್ಳಿಕೊಳ್ಳ ಮುಳ್ಳವನಕಳಂ (ಚಿ.ಪು. ೪೯-೬೧); ಮಡುಗಿಡು ಸರು ದರಿ ಪಳ್ಳಂ. . . 5 ಕುತ್ತುಲು ನಾನಲ್ಲ ಕೊಳೆದವಿದೋಡಿತ್ತು ಪಂದಿ (ಕು.ಕಂ. ೪-೨೩); ಪಳ್ಳದಿಂಟೆ ಕಿಣುದೆಜೆಗೆಜೆಗಳ್ (ಚಿ.ಪು. ೧-೧೫). ಹಳ್ಳಿ: ೧. ಮೂಡಲು ಹಳ್ಳನೆ ಮೇರೆ (ಸೌ.ಪು. VII, ೩೬೪-೧೬; 1085); ಕೃಷಿಯಾದರೆ ಕೊಳೆ ಬಾವಿ ಹಳ್ಳಿಗಳುಂಟು (ಮಹಾಪು. ಬ. ೬೯-೧೯೯); ಕಾನನದ ಹಳ್ಳದ ಶಿರೋಚ್ಚಯ ಸಾಸು (ಕು.ಪು. ೬೦೫. ೧೪-೨೪); 10 ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಸರಿ ಜರಿ ಹಳ್ಳ ಬರೆಗಳು ಕಲ್ಲ ಪಡೆಗಳು ಗುಹೆಗಳು (ಕಂ.ಪು. ೧೮-೪೩); ಹಗ್ಗೂದಿದರೆ ಹಳ್ಳ, ತೆನೆಗೂದಿದರೆ ಬತ್ತ (ಗಾ.ಪ). ೨. ಅವರ ಗದ್ದೆ ಹಳ್ಳದ್ದಿರುತ್ತದರಿಂದ ನೀರು ಯಾವಾಗಲೂ ನಿಂತಿರು ತ್ತದೆ (ರೂ.ಪ). ೩. ಯಾವ ಆನೆಯು ಶಿರೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳವಾಗಿ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ . . . ಅತ್ಯಂತ ಮದೋದಕವಂ 15 ಸ್ತುತಿಸುವದು (ಸೌ.ಗಂ. ೨೬೯-೩); ಅವರು ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಚಪ್ಪರದ ಕಂಬ ನೆಡಲು ಹಳ್ಳ ಕೋಡಿದಾರಿ (ರೂ.ಪ).

ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬೀಳು-೧. ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳು: ಕೋಳ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ದಿದ್ದರೆ ಅಳಗೊಂದು ಕಲ್ಲು (ಗಾ.ಪ). ೨. ಮೋಸ ಹೋಗು; ಬೇಸ್ತು ಬೀಳು: ಕಿಳದೂ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಮೂರ್ತಿಗಳು ನಾನಲ್ಲ (ಚಿ.ಪು. ೬೬). ಹಳ್ಳಗೂಡಿ ಹೋಗು=ನಾಶವಾಗು: ನಾಟಕ ಸಿನೆಮಾ ಧಾಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಹಿಂದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಹಳ್ಳಗೂಡಿ ಹೋಗಬಹುದು (ರೂ.ಪ). ಹಳ್ಳ ಹಿಡಿ=ಹಾಳಾಗು; ನಾಶವಾಗು; ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗು: ನಮ್ಮ ಧರ್ಮ ಹಳ್ಳಾ ಹಿಡಿದು ಹೋಗುವ ನೋಡ್ರಿ ಬೇಕಾದರೆ (ಹೂ.ಸಂ. ೪); ನಮ್ಮಪ್ಪ ಹಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟ ನೌಕರಿ 20 ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹಳ್ಳಾ ಹಿಡೀತದ್ದು (ಗಂ.ಪಾ. ೬೬).

[ದೇ.|| ತಮಿ. ಪಳ್ಳಿಮ್; ಮಲ. ಪಳ್ಳಿ; ತುಳು. ಪಳ್ಳಿ, ಪಲ್ಲ; ತೆಲು. ಪಲ್ಲ]

ಪಳ್ಳಿಗಟ್ಟಿ, ಹಳ್ಳಗದ್ದೆ (ನಾ). ತಗ್ಗಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಗದ್ದೆ; ತಗ್ಗಿನ ಗದ್ದೆ: ಇಪಗೊಣ್ಣಿನ ಬರೆಯ್ನೆ ಮಟ್ಟ ಕಟ್ಟಿದ ಕೊಡಗಿ ಪಳ್ಳಿಗಟ್ಟಿ ನಾಲ್ಕುಗ್ಗ (ಎ.ಕ. IV, ಹೂ.ಪು. ೧೧-೧೦; 1020). ಹಳ್ಳಿಗದ್ದೆ: ಹಳ್ಳಗದ್ದೆಗಳಾಗಿ ಕುಳ್ಳವರೆಡತ್ತಾಗಿ ಒಳ್ಳೆ ಗುಣ ದವಳು ಗೊಣಿಯಾದರಾ ಮನೆಗೆ ಬಳ್ಳದಲಿ ಹೊಣ್ಣು (ಸರ್ವಪ. ೧೬೧೬).

[ಪಳ್ಳಿ+ಗಟ್ಟಿ]

ಪಳ್ಳಿನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾವ್ಯಯ; ತಟ್ಟಿನೆ; ಕೂಡಲೆ; ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ: ಜನಕಜಿಗಾಸೆಗೆಯ್ನೆ ಸುಕ್ಕುತಲ್ಪಯದಿಂ ಜಲವರ್ಷವಿದ್ದು ಪಳ್ಳಿನೆ ಬೆಜಿಂಗೆ (ಪಂ.ಪಾ. ೧೧-೧೫೬). [ಪಳ್ಳಿ+ಅನೆ]

ಪಳ್ಳಿವಳ್ಳಿ 'ಬಳ್ಳಿವಳ್ಳಿ' ನೋ.

ಪಳ್ಳಾಳ್ಳಾ ಪಂದೆ (?) (ನಾ). (?): ಸಪನ್ನಿರಾಟ್ಟು ಕಿಣುದೆಜೆಯು ಮುದು ಸಳ್ಳಾಳ್ಳಾಪನ್ನರು ಎಷ್ಟು ದಿದ್ದ ಕುತ್ತುಟ್ಟುಗಾಮಾಣ್ಣರುಮ್ 40 ದಿದ್ದ $\times \times \times$ ಣ್ಣಿತ್ತಿ (ಎ.ಕ. XVI, ಸಂ. ೧೨೩-೧೦; 788). [?]

ಪಳ್ಳಿ, ಹಳ್ಳಿ, ಹಳ್ಳಿ (ನಾ). ೧. ಚಿಕ್ಕಲೂರು; ಗ್ರಾಮ: ಗುವಳಾಲಗೊಣ್ಣು ನಾಣಸ ಆಳಿ ನೇಗೂರಂ ಪೊಂಪುಲಂ ಆಳಿ ತುಳುಕೊಳಿ ಪಳ್ಳಿ ಅರಕ್ಕಮನ್ ತುಳುವಿಟ್ಟು ವಿಟ್ಟುಮಾನಾಣ (ಎ.ಕ. X, ಮುಳಬಾ. ೨೬೫-೨; ಸು. 860); ಇಲ್ಲಿಗನೊಡೊಡೊ ಮೂತಂಗರೆ ಪಳ್ಳಿಯುರ್ಪ 45 ಪಲ್ಲಿಗನ್ನಾಳ್ಳ ನೊಡೆಯಂ (ಪಾ.ಪಂ. ೬೬೯); ಮೂಳ ಗೊಲ್ಲರೆ ಪಳ್ಳಿ

ಯಲಿ ಕಟ್ಟಾಳಲಾ (ಕು.ಪು. ೬೦೫. ೧೧-೧೫); ಒಳ್ಳೆಲುದೆಗಿದಿಹ ಪುರ ಪಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮವ ಹೊಕ್ಕು ಸೂಜಿಯನಾದಿಕೊಳುತ (ಕಂ.ಪು. ೧೨-೮). ೨. ನೆಲಸುವಿಕೆ; ತಂಗುವಿಕೆ: 'ಪಳ್ಳಿರ್' ಪರಾ. ಹಳ್ಳಿ: ೧. ಸಾಂಧಿಯ ಬಲದಿಂದ ನಾ ನೆಲ ನೀರುಗಳ ಮೇಲಿಂದಲೆ ದೂರದಾ ಹೊಳಲುಗಳ ಹಳಗಳ ಸಾರಿ ಬೇಗನೆ ಹಾಯುವೆ (ಕು.ಪು. ೨೯-೬). ಹಳ್ಳಿ: ೧. ಹಟ್ಟಿಕಾಣರಹ ಹಳ್ಳಿ ಘೋಷಂ (ಮಂ.ಗಂ. ೫೫-೧೦); ನೀನು ಮೇರ್ ಗೋವಳರ ಹಳ್ಳಿಯ ಭಟನೋ (ಕು.ಪು. ೬೦೫. ೧೧-೩೬); ಮೂರುಮನೆಯ ಹಳ್ಳಿಯಲರಿ ಅಲ್ಲೊಂದು ಜಾನದಿ ಕಾಣಲೇ ಬೇಕು (ಗಾ.ಗಂ. ೧೨); ಒಳ್ಳೆಯವರ ಮಾನೆ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತು (ಗಾ.ಪ). 10 ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿ (ಕೂಡುನುಡಿ): ನಾಟಕಲಯ ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೀಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ (ಅ.ಪಂ. IV, ಮುನ್ನುಡಿ); ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿ, ಮನೆಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜನದ ಮಾತೇ ಮನದ ಮಾತಾಗಬೇಕು (ವಿಜಯಂ. ೧೯); ಅಟವೆಂದರೆ ಸುತ್ತಿನ ಹಳ್ಳಿಪಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಜನರು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು (ಹುಟ್ಟು. ೪೩). ಹಳ್ಳಿಯ ಗೌಡ=೧. ಚಿಕ್ಕ ಊರಿನ ಪಟೇಲ. ೨. ಗ್ರಾಮೀಣ; ಗಾವಿಲ; ಹಳ್ಳಿಗ: ಗೌಡದೇಶದ ರಾಯನವನೆನೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಗೌಡನೆಂದೆನಿಸಿ ಸಾಗಿದಳು (ಭರತ. ೫೫-೯೩). [ದೇ.|| ತಮಿ. ಮಲ. ಪಳ್ಳಿ; ತುಳು. ಹಳ್ಳಿ; ತೆಲು. ಪಲ್ಲಿ, ಪಲ್ಲಿ; ತೊಡ. ಪುಳ./ಸಂ. ಪಲ್ಲಿ, ಪಲ್ಲಿ]

ಪಳ್ಳಿ (ನಾ). (ಕರಾ) ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ; ಇಬ್ಬರು ಹುಡುಗ ರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಎಡಗೈಯನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಎಡಗೈಯಿಂದ ಹಿಡಿದು, ಇತರರು ಬಿಡಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದರೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಂತೆ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಆಡುವ ಆಟ: ಪಳ್ಳಿ ಅದರೂ ತಳ್ಳಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗದು (ಗಾ.ಪ). [←ತುಳು. ಪಳ್ಳಿ]

ಪಳ್ಳಿಕೆ (ನಾ). (?): ಖಣ್ಣು ಸ್ಥಿತಿಮುಮುತ್ರಮನ್ನೆವೇಡ್ತಮನು ದಿನಂ ಸಲ್ಪಿನಗಂ $\times \times \times$ ಸ್ವಾಶ್ವರಮಾ ಬಳಯ ಪಳ್ಳಿಕದ ಸಮನೊನ್ದಂ 25 (ಎ.ಕ. VII (S), ಕರಾ. ೩೪೫-೪; ಸು. 1100). [?]

ಪಳ್ಳಿಕಾಣಿ, ಹಳ್ಳಿಕಾರ, ಹಳ್ಳಿಕಾಣಿ (ನಾ). ೧. ಹಳ್ಳಿಯವನು; ಗ್ರಾಮವಾಸಿ: ಗಾವುಣ್ಣ ಕಾಡಿಯಣ್ಣ ಹ್ಣಿ ಮೂಗಣ್ಣು ಗಣ್ಣು ಹ್ಣಿ ಪಳ್ಳಿಕಾಣಿ ತುವಣ್ಣ ಹ್ಣಿ ಮೂಗಣ್ಣು ಗಣ್ಣು ಹ್ಣಿ (ಸೌ.ಪು. IX-1, ೨೬-೧೫; 350); ಆ ಪಳ್ಳಿಕಾಣನ ಕೊಡಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು (ಭೃ.ಪು. I, ೨೮೨). ಹಳ್ಳಿಕಾರ: ೧. ಹಳ್ಳಿಕಾರನಲ್ಲ ಹಾದಿಕಾರನಲ್ಲ ಭದ್ರ ಚಿನ್ನಮ್ಮ ಮಗನಲ್ಲೇ ಜಾಣೆ (ಸಾ.ಪದ. ೩೪). ೨. ದನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉತ್ತಮವಾದ ತಳಿ: ಅವರ ಘನೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಹಳ್ಳಿಕಾರ ಜಾತಿಯ ಹಸು (ರೂ.ಪ). ಹಳ್ಳಿಕಾಣಿ: ೧. ಧರಣಪಾಲರ ಮಧ್ಯದಲಿ ಭಾಸ್ಕರನು ಗಡ ತುಣು ಹ[ಪಾ.ಪಂ.ಪ]ಳ್ಳಿಕಾಣರ ಪುರದ ಭಾಸ್ಕರನೇ ನಲ್ಲಾ (ಕು.ಪು. ೪-೧೬); ಹಳ್ಳಿಕಾಣನ ಕುಣುಹ ಕವಿಕವಿಯನಂತ 30 ಮೋಎಂದುವ್ವಿ ಬೊಬ್ಬಿಹುಡು (ಕೊರಂ. ೩-೬-೪); ಹಳ್ಳಿಕಾಣರು ಕಾಣುತೇ ಪಂ ತಲ್ಲನೆಸುವಲ್ಲಿ (ಸಿ.ಪಾ. ೩-೪-೧೪). [ಪಳ್ಳಿ+ಕಾಣ]

ಪಳ್ಳಿಕೊಟೆ (ನಾ). ಹಳ್ಳಿಯ ಪಾತಶಾಲೆ; ಗ್ರಾಮದ ಸ್ಕೂಲು: ಎಲ್ಲಾ ಪಳ್ಳಿಗೊಳಂ ಪಳ್ಳಿಕೊಟೆಗಳ ಕಲ್ಪಿಸಿಯಂ (ಮಂ.ಪ. ೧೦೬-೩೬); ಆ ಗ್ರಾಮದ ಪಳ್ಳಿಕೊಟೆ(School)ದ ಅಯ್ಯನವರಿಗೆ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸೆಂದು ಮೊರದಿದ್ದಳು (ಕಳ.ಪ. ೪೨೬). [ಪಳ್ಳಿ+ಕೊಟೆ]

ಪಳ್ಳಿಗ, ಹಳ್ಳಿಗ (ನಾ). ೧. ಪಳ್ಳಿಕಾಣಿ ೧: ಕಳ್ಳರುಮೊಡೆಯ ರುಮೊಂದಿರೆ ಪಳ್ಳಿಗರೇಗೆಯ್ವರೆಂಬ ನುಡಿಗೆಯ್ವರ್ (ಚಿ.ಪು. ೬-೨೬೬). ಹಳ್ಳಿಗ: ೧. ಇವಲ್ಲ ಹಳ್ಳಿಗರಿಂದ ಬಂದ ಕಾಣಿಕೆಗಳಾಗಿದ್ದವು

(ಹಬ್ಬ ಬ. ೨); ಈ ರತ್ನವನ್ನು ಒರ್ವ ಕಗ್ಗ ಬಡ ಹಳ್ಳಿಗನ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಒದಗಿದೆ (ಪಂಚ. ೫); ಇನ್ನು ಮೇಲಾದರೂ ಹಳ್ಳಿಗರನ್ನು ಹಿಡ್ಡುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು (ಹುಟ್ಟುಹ. ೧೮೬). ೨. (ಆಲಂ) ದಡ್ಡ; ಹೆಡ್ಡ; ಯಾವನೋ ಹಳ್ಳಿಗನು ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿರೋಧಿಸಿದರೇಕೆಂದು ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು (ಜಾಣ. ೨೦೨). [ಪಳ್ಳಿ + ಇಗ]

ಪೆಳ್ಳಿರ್ (ಕ್ರಿ). ತಂಗು; ನೆಲಸು: ಪಳ್ಳಿರಲ್ಲಿಂದವರ್ಗವಾದೊಳ್ಳು ನೀರಿ ಕಂಚಿ ನೆಗಟ್ಟಿಯು ವಾರಣಾಸಿ (ಪಂಚ. ೯-೪೩). P 'ಇರಲ್ಲಿ ಪಳ್ಳಿ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಪದದ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ವಿಚಾರದೇಯ. [ಪಳ್ಳಿ + ಇರ್]

ಪೆಳ್ಳಿವರ್ (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಗುಂಪುಕೂಡಿ ಬರು; ಒಟ್ಟಾಗಿ ಬರು: ಮುನಿದ್ರಂಗೆ ಸುರಾಂಗಳನಾತು ಸುರೇಂದ್ರಾವಾಸದಿಂ ಪಳ್ಳಿ ವಂದು ನಿತಾಂತಂ ನೆರಿದಿರ್ದರಂಬರದೊಳ್ (ಭರ್ಮಾ. ೮-೧೯೫).

[ಪಳ್ಳಿ + ಬರ್ (<ಪರ್)]

ಪೆಳ್ಳಿವೋಗು (ಕ್ರಿ). (ಆಲಂ) ಗುಂಪಾಗಿ ಹೋಗು; ವಲಸೆ ಹೋಗು: ವನಜಾಣಕಮ ಪೆಳ್ಳಿವೋಪ ತೆಲದಿಂ ಕಿಟ್ಟರ್ಮ ಭೂಪಂ ಪೋವನಮಂ ಪುತ್ರಕಳಶಮಿತ್ರಸಹಿತಂ ಪೊಕ್ಕಂ (ಅಜಿತ. ೪-೮೩); ಆ ಬಾಲೆ . . . ನೂಮರಡಿ ಸುಡುವ ವಿರಹಪರಿತಾಪಕ್ಕೆ ಕಣ್ಣಳೆದೆ ನಾಳ್ಯದಿ ವೋದಂತೆಯುಂ ಪ್ರಾಣಂಗಳ ಪೆಳ್ಳಿವೋ[ಪಾಪಂ. ಶ್ರೀರೋಡ್]ದಂತೆಯುಂ . . . ಮುಚ್ಚಿವೋಗಿರ್ಪುದುಂ (ರೀಲಾಪ. ೧೦-೬೦ ಪ).

[ಪಳ್ಳಿ + ವೋಗು (<ವೋ)]

ಪೆಜಿಗು (ಕ್ರಿ). ಭೂಮಿಯನ್ನು ಹರಕೆ ಹೊಡೆ; ಹರಗು. ಪಜಿಗ ಕೊಳ್ = (ಆಲಂ) ಮೂಲೋತ್ಪತ್ತಿನ ಮಾಡು; ನಾಶ ಮಾಡು: ಪಜಿಮುಚ್ಚಿ ಗಂಡ ಮಾಕ್ಕೊಳ್ಳರ ಗಂಡ ಬ[ಂ]ಟಿಸಾಸಿವ್ವರ ಬಣ್ಣಮಾಸಳಿಯ ಬಂದು ತುಟುವ ವಗುಬ ಪಜಿಗ ಕೊಂಡು ಸುರಲೋಕ ಪ್ರ[ಪ್ರ]ನಾದಂ (ಕಾ. 11; ೧೬-೫; 1126). [<ಪರಗು]

ಪೆಜಿಣೆ 'ಪಜಿಣೆ' ನೋ.

ಪೆಜಿಪಟುಸು (ಕ್ರಿ). ಸ್ಪರ್ಧಿಸು; ಪೈಪೋಟಿ ಮಾಡು; ಮೇಲಾಟ ಹೊಡೆ: ಬಣ್ಣದ ಪಜಿಪಟುಸಿ ನೆಹಿ ಬೆಟ್ಟದವುಟು ಅಡಕಣ ಬಾಯಿ ವೋಣಿಮಾಡಿ ಕಿಣ್ಣಿಧಿ ಮಾಂನಪನೆ ಸುಭಟಿಜೂಡಾರತ್ನ ಕಳ್ಳ ಭೂಪಾಲಕನು (ಸಾ. ೫೬, ೫೯-೬೬, ೧೬೮-೨೫; 1127); ಪಜಿಪಟುಸುವ ಭೂಪಾಲರನದಿನೆನ್ನದೆ ತತ್ತಲದಡುಡು (ವೀರೇಶ. ೧-೨೫).

[ಪಜಿಪಟು + ಇಸ್ಯಂ/P. ತಮಿ. ಪಜಿಪಟು = ಅವಸರಪಡು, ಆತುರ ಕೊಳ್ಳು]

ಪೆಜಿಪಟುಸುಹ (ನಾ). ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವಿಕೆ; ಪೈಪೋಟಿ; ಮೇಲಾಟ: "ಸ್ಪರ್ಧಾ, ಸಂಭವಾ:—ಈ ೨ ಪಜಿಪಟುಸುಹ" (ಹಲಾಯ. ೧೩೦-೧೦೧). [ಪಜಿಪಟುಸು + ಹ್ತ (<—ಪ್ತ)]

ಪೆಜಿಮೆ, ಪರಮೆ, ಪಜಿಮೆ (ನಾ). ೧. ದುಂಬಿ; ಭ್ರಮರ: "ಅಲರ್ಕ್ಕು, ಬಂಡುಣೆ, ಪಜಿಮೆ . . . ಮುಯ್ಯಾರಿ—ಈ ೩ ಭ್ರಮರಂ" (ಕಶಾ. ೫೫-೧೯೮); ಪಪ್ಪಕಮಾಗಿರೆ ಪಜಿಮೆಗಳುಪ್ಪಯಣಂಗೆಯ್ಲು ವಂದು ಪೊಸಮಲ್ಲಿಗೆಯೋ (ಅಜಿತ. ೬-೨೧); ಪಜಿಮೆಗಳ ಕಟ್ಟಿನಿಂದ ಮಿಡುಗುವ ಕೆಂಡಕದ ಕೆಂಪಿನಿಂದಾವಿಮಾಗುಟು ಬಿತ್ತಿಸಿದಂತಾದಂ ಮಿಡುಗುಂ ಹಿಂದಪ್ಪ ಪುಪ್ಪಮಾಪಾನಹಂ (ಜಾಧಪ. ೧-೧೩೦); ಗಂಧಕೆ ಪದವಿಹಗುವ ಪೊಸಪಜಿಮೆಗಳ ಪಸುಳಿಯಿಂಚರಮೊಟ್ಟಿ ದುವು (ಜಯಕಾ. ೯-೪); ಪಜಿಮೆಯಂತೆ ಕೊಡಿದ ಮುಂಗುರುಳುಂ (ಅಮೃತ. ೮-೧೨). ಪರಮೆ: ೧. ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಪರಮೆಯರಗಿದೊವುಲ್ಲಾ ಸದೊಳು (ಕುಕ.

೬೯-೩); ಪರಮೆಗಳ ನೇಣಿ ಹರನೀಲಮಣಿಕೇರಣದ ಸಿಂವಡೆಯಿ (ಕೇಶವಾ. ೭-೩೧); ತುಂಬಿ ಮೊರೆದು ಪರಮೆಯನು ಕರೆಯುತಿದೆ ತುಂಬುಬಾಳಿಗಾಗಿ (ಪದ್ಯ. ೫೨-೯). ಪೆಜಿಮೆ: ೨. ಹಕ್ಕಿ; ಪಕ್ಷಿ: ಪಜಿಮೆಗೋಟಿದ ಆ ಪುಜುಪಪಮನ್ . . . ಈಗಲ್ ಇದೆ ಕೊಳ್—ಇಟುವನ್ (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೧೬-೩೨೬); ದೀಪುಕೆ ಪುನೀನ್ ಪೆಜಿಮಾ ಬಲೆಯನ್, ಹಿಡಿವನ್ ತಿಳಿಬಾನ್ ಪಜಿಮೆಗಳನ್ (ಅಂತಿಗ. ೧೬-೩೨೨).

[ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಪಜಿಮೆ; ಮಲ. ಪಜಿಮೆ = ಪತಂಗ]

ಪೆಜಿಮೆವಸುಳಿ (ನಾ). ದುಂಬಿಯ ಮರಿ; ಮರಿದುಂಬಿ: ಮುನಿ ನಿವಹದ ಸದಪಂಕಜಕೊಗುವನಾಂ ಪಜಿಮೆವಸುಳಿಯಂತೆ (ಜಯಕಾ. ೧-೧೦). [ಪಜಿಮೆ + ವಸುಳಿ]

ಪೆಜಿಮೆವಟು (ನಾ).—ಪಜಿಮೆವಸುಳಿ: ಪರಸ್ಪರಟ್ಟಿದ ಕಪ್ಪದ ಕರಿಗಳ ಮಡಹಳಮುನುಂಡು ಕಂಪೇಣದ ತದ್ಧರಣೀಶ್ವರಾಂಗಣದೊಳ್ ಪಜಿಮೆವಟುಯಾದುವು ಪಜಿಮೆವಟುಗಳ ಬಳಗಂ (ಪಂಪ. ೬-೩೩); ಪರಮುಳಕ್ಕೆ ಪಜಿಮೆವಟುಯಾದುವ ಪಜಿಮೆವಟುಗಳ ಕ್ಕುಣಕ್ಕಾರಸಾರ ದಿಂದತಿವಿಚ್ಛಿತ್ತೋಭಿವತ್ತಿಪ್ಪುದು (ಕುಸುಮಾ. ೨-೬೧ ಪ); ನಜುಗಂಟಿ ಗಾಸೆವಟ್ಟಿಟಗಲಾಟದ ಪಜಿಮೆವಟುಗಳಾದುತ್ತಿರಲು (ಸಾಂದಪ. ೬-೨೫); ಬಂದಿನಿಲವುಡಿಯಿಂ ಪೊರೆದ ಪಜಿಮೆವಟುಯಂ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೨-೩೬).

[ಪಜಿಮೆ + ವಟು]

ಪೆಜಿಮೆವಿಂಡು (ನಾ). ದುಂಬಿಗಳ ಗುಂಪು; ಭೃಂಗಗಳ ಸಮೂಹ: ಮಗಮಗಿಪ ಮೈಗಂಪು ಪಜಿಮೆವಿಂಡಂ ಸಾಲಿದನೆ ದಿಟ್ಟಿಗೆ ನೆಸಿದೋ (ಪದ್ಯ. ೩-೩೧); ವಿಜಾಡ ಕಮ್ಮುರ್ಗಳ ದೇವಾರ್ ನೆಗೇಣುಸಗೊಡದೆಯಂಜಲಿಸಿ ಹೇಣಾದ ಪಜಿಮೆವಿಂಡುಗಳ ಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ನೇಣುಲ ಪಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟಿ ದುವು (ನೋಹ. ೨೪-೪೫). [ಪಜಿಮೆ + ವಿಂಡು] ಪೆಜಿಲೆ, ಹರಲೆ, ಹಜಿಲೆ (ನಾ). ಅಪವಾದ; ನಿಂದೆ: ಶಿಶಿಪಾಂಪದ ಪರಲೆಯನೊಸರ್ವ ಕೊಳದ ಸುಭಗತೆಯಂ ಪಜಿಲೆಯನುಟು ಪಾಟುಸುವುದು ನಂದನಕಾ ನಂದನದಿರವು (ಜಯಕಾ. ೧-೪೬). ಹರಲೆ: ಹರಲೆ ನಿನ್ನ ಬದುಕಾಯಿತು (ಶ್ರೀಕೃಪಾ. ೩೪); ಕ್ಷುದ್ರಜನರು ನಿರರ್ಥಕವಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಹೆಸರಿಂದ ಹರಲೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ (ಸತ್ಯಲಮಿ. ೧೪೮). ಹಜಿಲೆ: ಹಜಿಲೆಯೊಳು ತಂದಿಕ್ಕಿತ್ತೆನ್ನ ದಂದಿನ ಭಕ್ತಿ (ತಿರು. ದೇ. ೨೧-೧೬); ಎಂದೆಂದಿಗ್ಗಿನ್ನೇ ತಲೆಗೆ ಹಜಿಲೆ ಬಪ್ಪದಿಂದವನೇಳ್ವ ವೇಳೆಯೊಳು (ನೇಮಿಪಂ. ೧೪-೮೬); ಎಮ್ಮ ತಲೆಗೆ ಹಜಿಲೆಯು ತಪ್ಪದುಟಿವೇ (ಸಮೃ. ೧೦-೩).

[<ಪಜಿ ?]

ಪೆಜಿಮೆ 'ಪಜಿಮೆ' ನೋ.

ಪೆಜಿ, ಪರಿ, ಹರಿ, ಹಜಿ (ಕ್ರಿ). ೧. ಕಡಿ; ಕತ್ತರಿಸು; ತುಂಡುಮಾಡು: "ಪಜಿ—ವಿಚ್ಛಿತ್ತ (ಹಂ), ಭೂಪಣಿ ಹಾ (ಶಮಧಾ); ಪಜಿಮೆ ಮಿಟು ಕುಂತಕಂಗಳಂ ಪುತ್ತಿನೊಳಗೆ ಮಡಗಲೆಂದು ಕಯ್ಯಂ ಕುತ್ತಿದೊಡೆ (ಜಾಧಪ. ೧೬); ತನ್ನ ಜಗದ್ವಿಲಾಸ ಸಾಕಾದದೆ ಮತ್ತೆ ತಾನೇ ಪಜಿವನದಜ ಮಯಾಪಾಕವನು (ಮಹಾದೇ. ಬ. ೧೦-೪); ಕೊರಲ ಕಂಕಿಯಂ ಪಜಿಮೆ (ಜಯಕಾ. ೨-೩೬). ೨. ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು; ತುಂಡಾಗು; ಸೀಳಿಹೋಗು: ಮುಳುಮ ತನಗರ್ಘ್ಯ ಮೆತ್ತಿದ ತಲೆಯೊಳಿದೆ ತಿಣುಕ ತಿಣುಕ ಪಜಿಮೆಗಳ ಕಳಕಳು ನಗಂತಮಿದು (ಪಂಪ. ೬-೬೪); ಪಜಿಮೆ ಹಿರಂಗಳಂ ಕೆಡಣು ವಿದ್ವರ್ ಗಜಂಗಳಂ (ಎಕ. VIII, ಸಾಗರ. ೧೦೯-೨೬; 1042); 'ಪ್ರಿಹರಂ ಪೊಡೆಯ ತೋಳ್ಪಜಿಮೆ ಭೀಕರಗಜಾಸುರನೋ (ಹಳಕಾ. ೬-೨೦); ಕೈ ಪಜಿಮೆ ಗಣೇಂದ್ರನಂತೆ ಬರುತಿರ್ದುದು ಭೀಕರನೊಂದು ಸೂಕರಂ (ಶಾಪಕಾ. ೧೧೧೨). ೩. ಬಲವಂತದಿಂದ ಕೀಳು; ಕೆತ್ತು ಹಾಕು;

ತರಿ : ನನೆಗಳ ಗೊಂಬೆಲಂ . . . ಸೊನೆ ಸುರವನ್ನೆಗಂ ಪಟಾದು ನೋಯಿಸಿ
ಕಾದಿದವು . . . ಮೃದುಪುಷ್ಪಸ್ತುಬ್ಧಗಳಂ ಪಟಾದವು (ಅದಿಪು.
೧೧-೧೩೦). ೪. ಕೆತ್ತುಹೋಗು ; ಜಗುಳು : ಉಡೆವನೆ
[ಪ್ರ]ಪಾಂ.ವೆಜಾಯದೆ ಮುನ್ನಮೆ ತೊಡಗಿ ಚಲಂ ನೆಗುಳಿ (ಪಂಪಾ.
೧-೪೬). ೫. ಬೇರೆಯಾಗು ; ಬೇರ್ಪಡು : ಕೇಡ ತೊಡರಂದೆ
ನಾನ್ ಪಟಾದು ಬಿಡುಗಡೆಯನಾಸಲ್ವ ಸಕ್ಕುಂಟು ನನಗೆ (ಅಂಕಿಗೊ.
೧೯-೩೪೮). ಪರಿ : ೬. ಪರಿಹರಿಸು ; ನಾಶಮಾಡು : ಚಿಂತಾ
ತೆಯನು ಪರಿಹರಿಸೋಯೆನಲ್ . . . ಮೂಡಲೊಳು ಮುಂಬೆಳಗು
ತೋರಿದುದು (ವೆಂಕಾ. ೫-೫-೨೪). ಹರಿ : ೭. ಸೆರೆಯ ಹರಿ,
ಅರಿಯದ ಹುಟ್ಟಿಳಿಸು ಹುದಿಯಲ್ಲಿ (ಪಾಂಚಜ. ೫-೪). ೮. ಅದಾವ
ಪುಷ್ಪಗಳೋ . . . ಬಾಗಿ ಒಂದೆರಡನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡೆ (ಚಿಂತುಟಿ.
೧೫). ೯. ನಾಶವಾಗು ; ಹಾಳಾಗು : ಜೀವರು ಒಲಿದರೆ ಜೀವನ
ಬಲೆ ಸಹ ಪೊರೆವುದು ತೋಟಿಯ ಹಾಗೆ ಮುನಿದರೆ ಹರಿವುದು
ಕೋಟಿ ಕೊತ್ತಳ ಸಹ ಜೀವರ ನೂಲಿನ ಹಾಗೆ (ಇಂಜಾಪ. ೨೧೦-೪೦).
ಹಜ್ಜಿ : ೧. ಹಜ್ಜಿಯನೆ ದಾಸನ ವಸ್ತ್ರವ ಉಣ್ಣನೆ ಚೆನ್ನಯ್ಯನ
ಸಂಗಾತ (ಬಸವ. ೪೩೨) ; ಏಜಿಯಾದಿಗಿಯಲಿ ಮಲ್ಲಗಂಟಿನ ಸೆಜಿಗ
ಮೋಹಿಸಿ ಬೆರಳ ದರ್ಜೆಯ ಹಜ್ಜಿಯ ಬಿಸುಟನು (ಕುಪ್ಪಾಚ್ಚಿ. ೯-೧೫).
೨. ತೀರು ; ಮುಗಿ : ನೂಜಿನೋದಿ ನೂಜಿ ಕೇಳಿದರೇನು ಅಸೆ ಹಜ್ಜಿ
ಯದು ರೋಷ ಬಿಡದು (ಬಸವ. ೬೫೬) ; ಎನ್ನ ಕರ್ನಾ ಹಜ್ಜಿಯತ್ತು
(೧.ಸವ. ೭೯೬).

ಪಟಾವಜ್ಜಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ) : ತನ್ನ ಭೀಕರಗದಾಘಾತಯೋಳ್ ಪಾಟಾ
ಪಟಾವಜ್ಜಿಯ ಪೆಜೆಗೆಡೆದು ತಾಟವಜ್ಜಿಯ ತಾಂಭೋಜಾವಳಿಗಳ . . .
ಶೈಗುಪ್ತಿ ನೋಡಿಯಂ (ಗದಾಯು. ೬-೨೪ ಪ). ಪಟಾದಿಕ್ಕು =
ಜೊರು ಜೊರು ಮಾಡು ; ಧ್ವಂಸ ಮಾಡು : ಪಟಾದಿಕ್ಕು ಮೋಹ
ಪಾಸದ ತೊಡರಂ (ಎಳ. II, ೧೪೧-೬೬ ; 1139) ; ಪೊಟಗಣ ಮಯಾ
ಪ್ರಮೆಯಂ ಪಟಾದಿಕ್ಕು (ಪಟಪಂ. ೨-೯೫) ; ಪಿರಿಯ ಅವಶೇಷಗಳನ್
ಪಿಕ್ಕು ಪಟಾದಿಕ್ಕುವುದು (ಬದ್ವಪ್ರ. ೫೫-೧೧೪೬). ಪಟಾದಿಡು,
ಪರಿಡು = ಕೆತ್ತು ಹಾಳು ; ನಾಶ ಮಾಡು : ಪಟಾದಿಟ್ಟ ದಿಟ್ಟಿಯ
ಬಳಿಕೊಪ್ಪನ ಕಾಲ ಮುಟಾದಿಟ್ಟ (ಪೋಹತ. ೧೨-೬೬) ; ಸವತಿಯರವ
ರುಮಾ ಕೃತಿಗಳೆ ಬೇರ್ಪಂದಿಪ್ಪ ವೈರದ ಬೇರೆ ಪಟಾದಿಟ್ಟವರೊಂದೆನಿಸಿ
ಯೊಪ್ಪವರು (ಹದಿ. ೧-೫೯) ; ಚಿಂತಾತೆಯನು ಪರಿಹರಿಸೋಯೆನಲ್
. . . ಮೂಡಲೊಳು ಮುಂಬೆಳಗು ತೋರಿದುದು (ವೆಂಕಾ. ೫-೫-೨೪).
ಪಟಾದು ಹತ್ತಿಸು = ಹರಿದು ಮತ್ತೆ ಅಂಟಿಸು ; ತದ್ವಾಪ್ರವಾಗಿಸು :
ಜಂಬಿನಿದರ್ ಸ್ವರೂಪ ನಾಂಗುಲೀಳದ ಕುಸುಮಂಗಳಂ ಪಟಾದು
ಪಟ್ಟಿಸಿದಂತೆವೊಲೊಪ್ಪಿ ತೋರ್ಪಿನಂ (ಕಾಪ್ಪಾ. ೬೬೬ ರೂಪಕ) ;
ವಸುದೇವನ ದೇಹಮನಗೆನ್ನೆಯಂತೆಯಂ ಪಟಾದು ಪಟ್ಟಿಸಿದಂತೆಯಂ
ಮೊಕ್ಕಳವಿವಾ ಮಕ್ಕಳೇಕಾದುವೆಂದು ಬೆಕ್ಕಸಂಬಟ್ಟು ನೋಡೆ (ಅರ್ಧನೀ.
೫-೨ ಪ). ಪಟಾಪಟ್ಟಿ ಮಾಡು = ಪಟಾದಿಕ್ಕು ; ಇಜಾವರು ಪಟಾದರು
ಕೋಟೆದರು ಮೂಗನು ಜರಿಟೋಟಿ ಜೋಡುದಗಲೆಯ ಪಟಾಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿ
ರಾವುತರ ಮೈಯಲಿ ಬಲುಸುರಗಿಗಳನು ಸೆಕ್ಕಿದರು (ಕಂಠಿ. ೬-೬೪).
ಹರಿದರೆ ಹತ್ತುವ = ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿವರಿಸ್ತೆ : ಹರಿದರೆ
ಹತ್ತುವನ ಸಹಮೂಲವಂ ಮೊಸರಿನಲ್ಲೆರಡು ಸುಂಗಿಸಲು ಜೊಟ್ಟಿಬೇನೆ,
ಗ್ರಹಣ ಸಹ ನಿಲ್ಲುಂ (ಸತ್ಯ. ೩೫೩). ಹಜ್ಜಿಕೊಳ್ಳು, ಹರಳಿಕೊಳ್ಳು =
ಹರಿದುಕೊಳ್ಳು ; ಕೆತ್ತುಕೊಳ್ಳು : ಬರುತೇನು ತಂದೆ ಬಜಾಗ್ಗಲಿ
ಬಂದೆ ಪರನಂದೆಗಳ ಕಟ್ಟಿ ಹಜ್ಜಿಕೊಂಡೇನೆಂದೆ (ಪುರಂದ. ೨-೫೬-೧) ;
ಕುದುರೆಯು ಕಟ್ಟಿದ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹರಳಿಕೊಂಡು ಓಡಿ ಹೋಗಿತ್ತು

(ಮುಂಬಯಿ. ೪-೭೯) ; ಜವರಾಯ ಬಾಳೆಯ ಸುಳಿಯ ಹರಳಿಕೊಂಡ
(ಸನ್ನೂರು. ೧೩೫) ; ಅವನನ್ನು ಹರಳಿಕೊಂಡು ತಿಂಬುವ ಹಾಗೆ ನೋಡು
ತ್ತದೆ (ಫಲಸಂ. ೧). ಹಜ್ಜಿದರೆ ಹತ್ತಿಸುವ = ಹರಿದರೆ ಹತ್ತುವ :
ಚೆನ್ನೆಗ್ಗಿಲು ಹಜ್ಜಿದರೆ ಹತ್ತಿಸುವ (ಅದನ್ನು ಪರಡೆ ಎನ್ನುವರು) ಈ
ಎರಡನ್ನು . . . ಅರೆದು (ದಿವ್ಯ. ೧೫೬).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪಟಾ ; ತುಳು. ಪರಿಪು, ಪರ್ಪು ; ಕೊಡ. ಪಂ ;
ತೆಲು. ಪಟುಳು, ಪೆರುಳು]

△ ಪಟಾ, 'ಪರಿ' ನೋ.

ಪಟಾ, ಹಜ್ಜಿ (ನಾ). ೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ ; ಹರಿಯುವಿಕೆ.
೨. (?) : ಬೀಸುವಲ್ಲಿಯ ಬೀಸಲಪಾದೆಯಲ್ಲ ಪಟಾಯನಾ ದಿಟ್ಟ
ಮುರಿವಲ್ಲಿ ಕಡುಪಿನೊಳ್ ಮುರಿದಯ್ (ಎಳ. II, ೧೩೩-೧೨೬ ; 982).
ಹಜ್ಜಿ : ೩. ಕತ್ತರಿಸಿದುದು ; ಚೂರಾದುದು ; ತುಂಡಾದುದು ;
ಹಜ್ಜಿ ಹತ್ತು ಹೊಲಿವುದೊಂದೇ ಸೂಜಿ (ಸರ್ವದ. ೧೨೩-೬೩೨).
'ಹಜ್ಜಿಮುಟಾ' ಪರಾ.

ಪಟಾವಜ್ಜಿ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ). ಪಟಾವಜ್ಜಿಯಾಗು = ೧. ಚೂರು
ಚೂರಾಗು ; ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾಗು : ಜಳಕೇಳೆಂದು ಬಂದೋಲಾಡುವ
ಮಾಳವನಿಲಾಸಿನಯರ ಪರೋಲೆಯ ಪೊರ್ಪಳಿಯೋಳ್ ಪಟಾವಜ್ಜಿಯಾದ
ಪರ್ವರೆಯೋಳ್ (ಪಂಪಾ. ೧೬) ; ಗದಾಪರಿಪುಷ್ಪಹಾರದಿಂ ಪಟಾವಜ್ಜಿ
ಯಾಗಿ . . . ದಿಟ್ಟಿರಿಬಲಂಗೆ ಭೇಟವೆ ನಿನ್ನ ಬೀರಮಂ (ಗದಾಯು. ೨-೩) ;
ಜವದಿಂ ಪೋದಿನನ ವರೋಧವಾಜಿಗಳ ಮೊಗದೊಳೊಗದ ಪೋನಂಗಳ್
ವಾಯುವರದೆ ಪಟಾವಜ್ಜಿಯಾಗಿದುಳವು ಗಗನಾಂಗಣದೊಳಿನ್ನಿದುವು
ಭಗಣಂಗಳ್ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೨೪) ; ಬಿದಿರ ಕೊನೆಯ ಕೋಳ್ಗೆ ಪಟಾವಜ್ಜಿ
ಯಾದ ಮುಗಿಲ ಪೊಜಿಯಂ ಸುರಿವ ಮುತ್ತುಗಳಂ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೩೪).
೨. ಭಂಗಹೊಂದು : ಪಟಾವಜ್ಜಿಯಾಯ್ತು ಪಜ್ಜಳಿಸ ಮೆಯ್ಯಳ
ಗಿಂಗೆಳಮಿಂಚಿನೆಲ್ಲದಾರಜಾವಧಿವರ್ಷಪರ್ ಸತಿಯ ರೂಪಿನ ರೂಢಿಸಿದೊಂದು
ಗಾಡಿಯಂ (ಧರ್ಮನಾ. ೩-೫೩). [**ಪಟಾ**]

ಪಟಾ (ನಾ). ೧. ಅಲಂಕಾರ ; ಶೃಂಗಾರ ; ಭೂಷಣ : "ಪಟಾ-
ವಿಚ್ಛಿತ್ತೆ (ಹಂ). ಭೂಷಣೇ ಚ" (ಪಂಪಾ). ೨. ಸಂತೋಷ ;
ಹಿಗ್ಗು : "ಪಟಾವಡಿಸು" ಪರಾ. [ದೇ. II ತಮಿ. ಪಟಾ = ಚಿಟ್ಟ]

ಪಟಾಕೋಳ್ (ಕ್ರಿ). ೧. (ಹೂವು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕೀಳು ;
ತಿರಿ : ಪರಿಮಳಪರೆದೊಸ ದಿವ್ಯಪುಷ್ಪವ ಪಟಾಕೊಂಡುಹರಿಸುವದರಿ
ಸರಗಟ್ಟಿ ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರುವ ಮಾರಿಗಾತಿಯರವ ನಾನೇನ ಬಣ್ಣವೆನು
(ಕಂಠಿ. ೨-೪೩). ೨. ಕೆತ್ತುಕೊಳ್ಳು : ಮೂಡಲದನೆವೊ ರತ್ನದ
ಹಜ್ಜವ ಗಾಡಿಯೊಳಿನಗಲಂಕರಿಸಲ್ಪಗೆಮಾಡದೆ ಪಡುಗಡೆವೆಣೆಟ್ಟಿಸಿ
ಕಿಣಿಸಿದವ ಪಟಾಕೊಂಡು ನೋಡದೆ ನೂಂಕಲ್ (ಕುಪ್ಪಾಚ್ಚಿ. ೪-೬).

[ಪಟಾ + ಕೋಳ್]

ಪಟಾಗಡ್ಡ (ನಾ). ಹರುಕುಗಡ್ಡ : ಮಾಡಗನ ಪಟಾಗಡ್ಡ ಮನದಗ
ಯ್ಯೋಳು ಪಿಡಿದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೧೦-೧೪೫) ; ನೂರಿವಾಯರ್
ಹೋಲ್ಕುಟ್ಟಿ ಪೆಮೂಗರಲ್ಲ ಕಿಮಾಸೆ ಕೆದರ್ ಪಟಾಗಡ್ಡಂ (ಪ್ರಸಾದಿ.
೧೧-೬೧). [ಪಟಾ + ಗಡ್ಡ]

ಪಟಾಗಲ್ 'ಪಟಾಗೋಲ್' ನೋ.

ಪಟಾಗೋಲ್, ಪಟಾಗಲ್, ಪಟಾಗೋಲು, ಪಟುಗಲ್, ಪಟು
ಗೋಲ್, ಪಟುಗೋಲು, ಹರಗಲು, ಹರಗೋಲು, ಹರಿಗಲು,
ಹರಿಗೋಲು, ಹರುಗೋಲು, ಹಜಗೋಲು, ಹಜಾಗೋಲು,
ಹಜುಗಲ್, ಹಜುಗೋಲ್, ಹಜುಗೋಲು (ನಾ). ನೀರನ್ನು
ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಸಾಧನ ; ನಾವೆ ; ದೋಣೆ :

ಪಟುಗೋಲೆ (ಪಟುಗೋಲೆ) ಕುಳ್ಳಿಡ್ (ಕನುಡ. ೧೩೩ ಪ್ರಯೋಗ); ಪಟುಗೋಲೆ ಮುಳುಗಿಸುವ ಸೀತಾನದಿಯಂತೆಯೆ (ಭಾರತ. ೮೪-೫೫). ಪಟುಗಲ್ : ನಾರೀಜನಕೆ ಪಟು[ಪಾಟಂ. ೫೦] ಗಲೆಂದೇಜಲ್ . . . ನೀರಾಟಮಾಡಲ್ ನೆಜಿಗುವನೆ ಪೊದಟ್ಟು ತ್ತು ಹಂದ್ರಾಂಪುಜಾಲಂ (ಪಾಟಂ. ೪೨೨). ಪಟುಗೋಲು : ಪಟುಗೋಲು, ಪಡಗು : . . . ಮುಂತಾದವು ಅವರು ನೀರ್ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತಿಳಿದವರಾಗಿದ್ದರೆಂದೂ . . . ಸಾರುತ್ತನೆ (ಭಾಷಾ. ೨೫೬). ಪಟುಗಲ್ : ಪಟುಗಲ್ ಕೆ ಪಾಯಲ್ . . . ಸವಿನೋಡಲ್ ಬಗ್ಗುವೆನೆ ನವ ಹಂದ್ರಿಕೆಯಂ (ಪರ್ವನಾ. ೮-೪೦); ಸುಬಾದುದು ಸುಬಾಯಿಗಳಿಗೂ ಪಟುಗಲಂತೆ ಪಾತಕನ ಮನಂ (ಪರಾಪಾ. ೯-೪೧). ಪಟುಗೋಲ್ : ಮೊಗಯಲ್ ಕೊಡಗೊಂಡು . . . ಪಟುಗೋಲ್ ಕುಳ್ಳಿ ಪಾಯಲ್ (ಅಪು. ೬-೪೫); ಪಟುಗೋಲಿಲ್ಲದೆ ತೊಟ್ಟಿಯಂ ಪಾಯ್ತಿನೆಂಬ ಪಡ್ಡುಪಸಿಯಿಗ್ಗೆ ನಂ ಪೊಲ್ಯಂ (ಧರ್ಮಾ. ೧-೬೬); ಪರ್ಮಾಲ್ ಕೊಳ್ಳುಪಳಾ ಮುನಿಪುಂಗವಂಗೆ ತೊಟ್ಟಿನೆ ಪಟುಗೋಲಿನೊಡ್ಡಿ ದ್ವಧಮಸ್ತಿನಮಾಂಕು (ಮಹಾಸೇ. ೧೬-೧೧). ಪಟುಗೋಲು : ಪಟುಗೋಲೊಳುಣಿ ಡಿಲ್ಯು ವಡೆದು ಕುಳ್ಳಿಡ್ (ಸಿದ್ಧಾ. ೧೫-೨೨); ದಿಕ್ಕೋದರಿ ಕಣ್ಣೋಲ ಮನಮರ್ಬದಲ್ ಪಟು[ಪಾಟಂ. ೫೦]ಗೋಲೊಳ್ ಪೊಪಂತೆ ಗಗನ ಮೆಂಬಂಬುಧಿಯೊಳ್ (ಕನುಡ. ೧-೪೬). ಹರಗಲು : ಮಳೆ ಬಂದರೆ ಬರಲಿ. ಹೊಳೆ ತುಂಬದೇ. ಹರಗಲಿಗೆ ಬೇಕೆ ಹಿಡಿ ಹೊನ್ನು (ಕಲ್ಯಾ. ೬೬); ದೇಹವನ್ನು ಹರಗಲಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಸತ್ತವನ ಸಹೋದರನು ದಡಕ್ಕೆ ಹೋದನು (ಮಲನಾ. ೧೧೬). ಹರಗೋಲು : ಒಂಟಿ ಹುಟ್ಟಿನ ಹರಗೋಲಿನಂತೆ ಎನ್ನ ಪಾಡು (ಅಂತರಾ. ೪೫); ಕೆಸರಿಗೆ ಹರಗೋಲು ಬೇಕೆ ? (ಗಾಡ). ಹರಿಗಲು : ಇವನು ಹರಿಗಲಲ್ಲಿ ಹೊಳೆ ದಾಟಿದೇಳು (ಕಲಸೆ. ೧೦೦); ಎಷ್ಟು ಸಲ ಹರಿಗಲದಾಗಿ ತಿರಿಗಿಸಿ ಅಯ್ಯೋರನ್ನೆ ! (ಅಪು. ೨೧೬). ಹರಿಗೋಲು : ಹೊಳೆಯಲಿಹ ಹರಿಗೋಲು ಸದ್ಯ ಮುರಿದು (ಪುರಂಗ. ೪೬-೨೯); ಹರಿಗೋಲನೇರಿಸಿ ಹಂನ ಪ್ರವಾಹದೊಳುಳಿಸುವುದು ನಿನ್ನಗೊಪ್ಪ (ಪಾಕಂ. ೬೪ ಅಡು); ಇವರು ಹರಿಗೋಲು ಹತ್ತಿದರು (ನೀತಿಪಂ. II, ೧೧). ಹರುಗೋಲು : ರೊಳೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳತ ಹರುಗೋಲ ಹಾಕಿ ದಾಟಿಸಿ (ಎಳ. VII, ೩೨೫. ೩-೯; 1671); ಕಲ್ಲಿನ ಹರುಗೋಲಿನ ಮೇಲೇರಿದ ಅದ್ಭುತ (ಪುರಾ. ೧೩೮). ಹಟಗೋಲು : ಹಟಗೋಲ ಸೂಳೆಯ ಕೆಜನೆರಡು ಒಂದಯ್ಯ ಹಟಗೋಲನೇಜಾದವನಿಳಿಯ ಬೇಜಿಂಬು ಹರಿದೇಜಾಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೯೧). ಹಟಗೋಲು : ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸಾಗರವ ದಾಂಟುವರೆ ಅಜುಹೆಂಬ ಹಟಗೋಲನಿಕ್ಕಿ . . . ಸುಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸಟ್ಟುಗವ ಹಿಡಿದು (ಕಾಸ್ಯಂ. ೧೨೬-೩೬); ಹುಜುಗವೆಗ್ಗು ನೀರಿಂಗೆ ಹಟಗೋಲ ಹಾಯ್ತುಸಬೇಡೆಂದು . . . ತೊಡೆದ ಲೋಚನವ (ನೋಪ. ೪-೪೬); ಗೋಪ್ಯವಹಲಕೆ ಹಟಗೋಲದೇತಕೆ (ಜೈಮಿಭಾ. ೧೨-೧೪). ಹಟುಗಲ್ : ನಾರಾರೋಹ, ನಾವಿಕ:-ಈ ೨ ಹಟುಗಲೇವಾವಾತಂ (ಕಲಾಪು. ೬೫-೨೬೬); ಹಟು ಹಟುಗಲಂತೆ ಸುಸಿಲ್ಪಿಣಿಯಂ ದಾಂಟಿಸಲಾಜದೆ (ರೀಲಾ. ೨-೧೧೬ ೮). ಹಟುಗೋಲ್ : ಅಸನಾಸ್ತನೇಜಲೆಂದಿಟ್ಟ ಹೊಸ ಹಟು[ಪಾಟಂ. ೫೦]ಗೋಲೊಂಬಂತೆ ಘಂಗೆ ವಟ್ಟಿರೆಂದು ಕಣ್ಣೆ ರಂಜಿಸಿತು (ಕ್ರಿ.ಪಾಲ. ೧೦-೫೬); ಅಂಬುಧಿಯ ದಾಂಟುವಂಗೆಕೆ ಹಟುಗೋಲ್ ಸೀಮೆಯೆಂಬುದಂ ಮಿಣಾದೀ ಸಿಸ್ಸೀಮ ಸಿದ್ಧರಾಮಂಗಿಪ್ಪರಿಂಗಮೇಕೆ (ಅಪು. ೫೬-೯೧). ಹಟುಗೋಲು : ತುಂಬಿದ ತೊಟ್ಟಿಯ ಹಾಯ್ತು ಹೆವೆಂದು ಹಟುಗೋಲನೇಜುವ ಅಡ್ಡುಗಳು ನೀವು ಕೇಳೇ (ಅಪು. ೪೦-೬೬೦); ದಿಡು ಮರೀಚಿಯ ತೊಟ್ಟಿಗೆ

ಹಟುಗೋಲಿಡುವರುಂಟೆ (ಕುಮ್ಭಾ. ೪-೩೮); ಪಾರಾಶರವ್ರ. . . ಹಟುಗೋಲೊಳಗಂದಿತ್ತಿಯ ನೆರೆದನು (ಕಂಸದ. ೯-೧೪೮). ಹರುಗೋಲ ತೆರು = ಒಂದು ಬಗೆಯ ತೆರಿಗೆ; ನಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವ ತೆರಿಗೆ : ಯಾ ಆರು ಮಂದಿಗೂ ಹರುಗೋಲ ತೆರು ಸಹಾ ದಟ್ಟಿನೆ (ಎಳ. VII, ೩೨೫. ೩-೨೯; 1671). ಹರುಗೋಲ ಹಣ = ಹರುಗೋಲ ತೆರು : ದಂಡ ಹರುಗೋಲ ಹಣ ಬಾನಲಿ ದಿರಾಡ ಮಂಡೆ ಹುಟ್ಟುವ ಪೂರ್ವಾದಾಯ ಸಹವಾಗಿ (ಮೈ. ೧೯೩೪, ೨೬-೨೨; 1430). [ಪಟು + ಕೋಲ್] ಪಟುಗೋಲು 'ಪಟುಗೋಲ್' ನೋ. ಪಟುತಿನ್, ಹಟುತಿನ್ (ಕ್ರಿ). ಹರಿದು ತಿನ್ನು; ಕಿತ್ತು ತಿನ್ನು : ಪೊಯ್ಯಾಡಿ ಮಡಿದ ಕಲಿಗಳ ಕರಂಗಳಂ ಪೊಯ್ಯಳೆದು ಪಟುತಿನ್ ಮರುಳ್ಳಳ್ (ಜೈಮಿಭಾ. ೮-೩೬). ಹಟುತಿನ್ : ಕೊಣಾಡಲ್ಲರ ಮುಂದೆ ರಚ್ಚಿಗಳೆಯುತ್ತಂ ಕಿತ್ತು ಮೈಯಿಲ್ಲನಂ ಹಟುತಿನ್ದು (ಸೋಮೇಶ. ೬೬); ಹಕ್ಕಿ ಹಾಲ್ತಿನೆಯ ಹಟುತಿನ್ದು ಕಂಕಿಯನು ಇಕ್ಕಿ ಹೋದಂತೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೮೬). [ಪಟು + ತಿನ್] ಪಟುದಲೆ, ಹಟುದಲೆ (ನಾ). ೧. ತರಟುದಲೆ : ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯೂ ಕೂದಲು ಸಮನಾಗಿಲ್ಲದಿರುವ ತಲೆ : ಸಲೆ ಮಾಂಸಿ ನಲ್ಲಿ . . . ಕೋಪ್ಪ ಮೆಂಬಿನಂ ಕಟುಯಂದಂ ತಲೆಯಂ ಪೂಸಲೊಡಂ ಪಟುದಲೆ ನಿಟುದಲೆಯಕ್ಕು (ಲೋಕೋ. ೯-೫೨); ಪಟುದಲೆ ಕುಟುಂಬಸಲಬ ಗಣ್ಣೊಲಿವಾಯ್ ಹಪ್ಪಳೆಮೂಗು (ಯೋಜ. ೨-೬೮). ಹಟುದಲೆ : ೧. ಎಲವಲವೊ ಮೂರುತಿಯಕ್ಕಿಗಡ್ಡದ ಹಟುದಲೆಯ ರಣಮೂಢ ಸಿಲುಕಿದಲಾ (ಕುಮ್ಭಾ. ೧೩-೬೧). ೨. ಕತ್ತರಿಸಿದ ತಲೆ : ಹಟುದಲೆಯು ಬೊಮ್ಮಂಗೆ ಕುಟುದಲೆಯು ದತ್ತಂಗೆ . . . ಸರಿಯಹರೆ ಹರಿಗೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೨೨೦). [ಪಟು + ತಲೆ] ಪಟುದೊವಲ್, ಹರಿದೊಗಲು, ಹಟುದೊಗಲು (ನಾ). ಕತ್ತರಿಸಿದ ಚರ್ವ : ಜೀರ್ಣಮಾಗಿ ತನು ಕೂರಲಗಿನ ಪಟುದೊವ ಲೊಳಿದ್ವಂತಾ ಮುನಿಪಂ (ಅನಂಪ. ೧೨-೩೪). ಹರಿದೊಗಲು : ಹರಿದೊಗಲು ನೆಣವಸೆಯು ಖಂಡದಿಂ . . . ರಣಜಯಂ ರಂಜಿಸಿದುದು (ಪುರಂಗ. ೫೬-೩೯). ಹಟುದೊಗಲು : ಹಟುದೊಗಲು ನೆತ್ತರನು ಕಾಣಸಲಜಾಯದೊಯೆಂದೊಣಲಿ ಧರಣೆಯಲೊಣಗಿದರು ಕೈದುಗಳಂದಿದು ದಾಡೆಗಳು ನೆಜೆ ಮುಟಾದು (ನಿಭಾ. ೬-೫-೬); ಜುಜುಜುಜುಪ ಕರುಳುಗಳ ಖಂಡದ ಹಟುದೊಗಲು ತೊಡೆ ತೊಳ್ಳಳಲಿ ಹೆಡ್ನೊಟ್ಟಿಗಳಾ ವಪು (ನಿಭಾ. ೧೦-೮೬-೮). [ಪಟು + ತೊವಲ್ (< ಕೋಲ್)] ಪಟುನಂಟಿ (ನಾ). ಕಡಿದು ಹೋದ ನಂಟುತನವುಳ್ಳವನು; ದ್ವೇಷವುಳ್ಳ ನಂಟು : ಪೊಪಪೊಲೊಳಪೂರ್ವರ್ ನೆಜೆದೊಳ್ಳಲ್ಪನದ ಪರ್ಮಯೊಳ್ಳಲಿಗರ್ ಪೇರಣಿಕೆಯ ಶಶಿಸೂರ್ಯ್ಯಾರ್ ಪಟುನಂಟಿರ್ (ಅಪು. ೫-೮೬). [ಪಟು + ನಂಟಿ] ಪಟುಪಡಿಸು 'ಪಟುವಡಿಸು' ನೋ. ಪಟುವಡು 'ಪಟುವಡು' ನೋ. ಪಟುಪಾಟು (ನಾ). ಹರಿದು ಹೋಗಿರುವುದು; ತುಂಡಾದ ಅವಸ್ಥೆ : ಸಿರದ ಮುಂಡಾಸವ ಸೀಳ್ವಿಕ್ಕಿ ವಗಲೆಯ ಪಟುಪಾಟಿ ಮೂದಿದರಾಗೆ (ಕಂಸದ. ೧೫-೪೬). [ಪಟು + ಪಾಟು (< ಪಾಡು)] ಪಟುಬಾರ (ನಾ). ಒಂದು ಪಂಗಡದ ಹೆಸರು (?) : ಕೊತ್ತನೂರಾ ಕುಸ್ತಪ್ಪಡಿಗಳುಂ ಪಟುಬಾರರುಂ ಬಾಣಗುನ್ನೂರಾ ದೇವದಿಗಳುಂ (ಎಳ. XVI, ೧೦೬. ೬೫-೫೬; 733). [?] ಪಟುಮಾಣಿ 'ಪಟುವಾಣಿ' ನೋ.

ಪಟುಮುಖಗೊಳ (ಕ್ರ). ಸಂಭ್ರಮಗೊಳ್ಳು; ಸಡಗರಗೊಳ್ಳು; ಕಂಪಿಸುವ ಕೈ ಕಮಳವೆಂಬ ಪಟುಮುಖಗೊಳ ಬಹುಕರಿಯಾದುದು ನೂಡಿ ಸಾಕುವಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡೆಯುವಾಗಳು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೪-೩೬); ಪಟುಗೆ ಬೆರಗಿನ ಕಸತ್ತೆಯ ರಹಿತ ಪಟುಮುಖಗೊಳವೆಂದಾಳೆನಾಳೆ (ರಾಜಶೇ. ೧೩-೪೫ ಪ). [ಪಟುಮುಖ (< ಪಟುಮುಖ್ಯ) + ಕೊಳ್ಳು]

ಪಟುಮುಖಗು (ನಾ). ಹರಿದ ಮುಖಗು; ಹರುಕಾದ ಮುಖಗು; ಕೆಲಬಗ್ಗೆ ನೋಡಲಂತೆ ನಿಡುಮುಖಗು; ಕೆಲಬಗ್ಗೆ ಪಟುಮುಖಗು; ಕೆಲಬಗ್ಗೆ ನಿಡುಗಣ್ (ಅದ್ಭುತ. ೪೪-೩). [ಪಟು + ಮುಖಗು]

ಪಟುಯಾಳನ (ನಾ). ಕಳೆದುಹೋದ ಕಲಿತನ, -ಪೌರುಷ: ಪಟುಯಾಳನದೊಂದಿಗಿರುವುದು ಮೆಯ್ಯೆರ್ ಪೋಗಿ ಪರವನ ಮನೆಯಂ ತರುವಂತನದೊ ಪೋಕ್ಕೊಡೆ ಕುಟು ಸಾಸಂಪಲ್ಲಿ ಸಾವು ನಿಪ್ಪಯಮಕ್ಕುಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೩-೨೩). [ಪಟು + ಆಳನ]

ಪಟುಯಿಡು (ಕ್ರ). ಕತ್ತರಿಸು: ಚಕ್ರದಿಂದ ನಾಲ್ಕುಕಾಲುಮನೂ ಮೊದಲ ಪಟುಯಿಟ್ಟು (ಸಿದ್ಧಾಂತ. ೧೩-೧೪). [ಪಟು + ಇಡು]

ಪಟುಯಿಸು, ಪಟುಸು, ಹರಿಸು, ಹಟುಸು (ಕ್ರ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು ವಂತೆ ಮಾಡು; ಭೇದಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು. ೨. ಕತ್ತರಿಸು; ಭೇದಿಸು: ಇವರೇ ತಿರಂಗಳಂ ಪಟುಯಿಸಲೊಡ್ಡೆನೆಂದೆ ಪಾಪಗನಲ್ ಹಂ ಬಾಣಕೋಟಿಯಂ ಪಟುಯಿಸಿ (ಚೂ. ೪-೩೪). ೩. ಕೂದಲನ್ನು ಕೀಳಿಸು; ಲೋಚನ ಮಾಡು: ತಲೆಯ ರೋಮಂಗಳೆಲ್ಲಮಂ ಪಟುಯಿಸಿ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೧೩೫). ಪಟುಸು: ೩. ಸೈಂಸಿ ತಲೆಯಂ ಪಟುಸಿಕೊಂಡು (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೧೩೬). ೪. ನಾಶಮಾಡು; ಹಾಳುಮಾಡು: ಭವಪಾಶಮಂ ಪಟುಸಿ ದವನೋ (ಬಸವ. ೪೦-೪೪). ಹರಿಸು: ೫. (ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳು ವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು) ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡು; ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡು: ಅವಳು ಬಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಮೂರು ಗಳ ಬಟ್ಟೆ ಹರಿಸಿದ್ದಾಳೆ (ರೂಪ). ಹಟುಸು: ೨. ವರಮೃಗಂ ಗಳನುಗ್ರಹದಿಂದ ಹಟುಸಿ ಶಿವಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ (ಬಸವ. ೩೪-೩೧). [ಪಟು + ಇಸು]

ಪಟುಯಿಸು, ಹಟುಯಿಸು (ಕ್ರ). ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಬಾಣವನ್ನು ಬಿಡು; ತುಂಡಾಗುವಂತೆ ಬಾಣವನ್ನು ಹೊಡೆ: ಒಂದೆ ದಿವ್ಯಶರದಿಂದ ತಿರಮಂ ಪಟುಯಿಟ್ಟು (ಪಂಪ. ೧೧-೩೪); ದಿಲ್ಲ ಗೊಣೆಯುಮಂ ಪಟುಯಿಟ್ಟುಂ ಸಾರಥಿಯಂ ಕೆಡೆಯೆಟ್ಟುಂ (ಪಂಪ. ೧೧-೫). ಹಟುಯಿಸು: ದಿವ್ಯಶರದಲಿ ಕಲವೆರಡೆ ಹಟುಯಿಟ್ಟುಡಾಗಳೆ ಕೆಡೆದವನಯಲಿ (ಕುವ್ಯಾಪ್ರ. ೩-೫೪). [ಪಟು + ಇಸು]

ಪಟುವಡಿಸು, ಪಟುಪಡಿಸು (ಕ್ರ). ೧. ಕತ್ತರಿಸು; ಭೇದಿಸು. ೨. ನಾಶಮಾಡು: ತುಗಲೆ ಪೋಗಿ ಪೂಗೊಳನಂ ಮುತ್ತಿ ದುಯೋಧನನಂ ಪೊಟಮಡಿಸಿ ಪಗೆಯಂ ಪಟುಪಡಿಸುವುದು (ಗದಾಯು. ೩-೩೮ ಪ); ಪಗೆವನನಾಪ ಬಗೆಯೊಳಮಾಪ ತೆಪದಿಂದ ಪಟುಪಡಿಸುವುದು ನಯಂ (ನೀತಿ. ೧೩-೧೪೨ ಪ). ಪಟುಪಡಿಸು: ೨. ಅಪಾವಗಮಂ ಪಟುಪಡಿ ಸಲ್ಪ ಹಲಾಯುಧ ನೋದಿದವನೊಳಗೆ ತೋಟು ಬಿಡು ಕೌರವನಂ (ಗದಾಯು. ೩-೩೧); ಹೋದನಂ ಕೀಲ್ಪಡಿಸಿ ಬಾಣನಂ ಪಟುಪಡಿಸಿ ಮಗಧನಂ ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಸಗಧನಂ ನೃಕ್ಕರಿಸಿ (ಚೂ. ೧೩-೧೧೪ ರಗಳೆ); ಭವಪಾಶಮಂ ಪಟುಪಡಿಸಿ ವಿಮೋಹಮನಳಂಕೆಗಿಡಿಸಿ ನರೇಂದ್ರಂ . . . ಪರಿನಿಷ್ಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ಮನಂ ಪರಿಯೆ ಪರಿಚ್ಛೇದಿಸಲ್ಪದೇಂ ಪರಿಣತನೋ (ಅಪ್ಪ. ೧೩-೩೫). ೩. ಸವೆಸು; ಮುಗಿಸು; ತೀರಿಸು: ಸದ್ವಿಷ್ಣುಭವದೊಳಾತ ಪಟುಪಡಿಸುವ ಕರ್ಮತಯ (ದ್ವಾದಶಾ.

೫೧-೧೩೨೪). ೪. ಭಂಗವುಂಟುಮಾಡು: ಮುಂಕೊಂಡ ಮಹಾ ವ್ರತಮಂ ಪಟುಪಡಿಸದ . . . ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟುನಿಂತ ಸಾಧುಸಮಿತಿಗೆ ಸಮತೆಯೊಳಿಗುವೆನು (ಚಯಕ. ೧-೫). ೫. ಹೋಗಲಾಡಿಸು; ಪರಿಹರಿಸು; ನಿವಾರಿಸು: ವ್ಯಾಧಿಯಾದಂದಮಾಗಿದೊಡಂ ಸದ್ವೈದ್ಯರಿಂ ನೋಡಿಸಿ ಪಟುಪಡಿಸಂ (ಸುಕುಮ. ೧೧-೩೪); ಎಳೆವುದು ಕಾಂಚಿಕವೊಂದಂ ಪಟುಪಡಿಸುಂ(ಗುಂ) ನಿಲ್ಲ ಬೇರ ವಿಷಮಾ ಕ್ಷಣದಿಂದ (ಪುನ. ೨-೪೧). ೬. ಬಿಡು; ತೆಗೆ: ಅಬಿಮುಖನಾಚರಿಸ ಭರ್ಮಮಂ ಪಟುಪಡಿಸು ದಿಟವನೆ ನುಡಿದ ಭರ್ಮವನೆಯಾಚರಿಸು (ಸಮ್ಯಕ. ೧-೫); ಜನನಿಜನಕರು ಬಂಧುಬಳಗವೆಲ್ಲವ ಬಿಟ್ಟು ವಿನುಕಮುಖ ಬುದ್ಧಸಮಯಮಂ ಪಟುಪಡಿಸಿ . . . ನಿನ್ನ ಬೆಂಬಳೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ದೇಸಿಗನಾದನೀಗಲೆನ್ನಾ ಮನದಾಣ್ಣನೆಂದು ಮುಟುಕಂಬಡೆಯದೆ (ಸಮ್ಯಕ. ೪-೪೩). [ಪಟು + ಪಡು + ಇಸು]

ಪಟುವಡಿಸು (ಕ್ರ). ಸಂತೋಷಪಡು: ಪರಾಗಪುಂಜದೊಳ ಪಟುವಡಿಸುತ್ತ ಭೃಂಗನಿಶು ನೀರಜದೊಳ ನಿಜಪಾಂಸುಕೇಳಿಯಂ [ಯಂ] (ಚಂದ್ರ. ೩-೩೧); ಭಾಗೀರಥಿಯ ಬಾವನವನಿಸಿದುತ್ತರದಿಬಾಕೊಲದಲಿ ಪಟುವಡಿ [ಪಾಪಾಂ. ೦] ಸಿ ಮುನಿಶಕರ ನೆರದಿರಲು (ನಿಭಾಗ. ೧-೩-೧೪). [ಪಟು + ಪಡು + ಇಸು]

ಪಟುವಡು, ಪಟುಪಡು, ಹಟುಪಡು (ಕ್ರ). ೧. ಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗು; ತುಂಡಾಗು: 'ಪಟುವಡಿಸು' ಪರಾ. ೨. ನಾಶ ವಾಗು; ಇಲ್ಲವಾಗು: ಇದೊ ಪೂರ್ವಜನ್ಮಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನುಂ ಪಟು ವಟ್ಟಿದ್ದಿಲ್ಲ (ಪಂಪ. ೨೩೨-೪); ಪುದಿವೆಂಟುಂ ಕರ್ಮಬಂಧಂ ಪಟುವಡೆ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೧-೨). ೩. ಕಡಮೆಯಾಗು; ಕುಗ್ಗು; ಕ್ಷೀಣಿಸು: ಮುಟುಗೆ ಶರೀರಂ ಕಣ್ಣ್ ಪೊಟಮಡೆ ಮೇಲ್ವಾಸಮತ್ತೆ ಸಡೆದೊ ಬಲಂ ಪಟುವಡೆ ಜೊಮ್ಮನೆ ಜೋಲ್ವುಂ (ಧರ್ಮಪ್ರ. ೪-೧೩೨). ೪. ಬವಣೆಪಡು; ಭಂಗಪಡು: ಒರ್ಕಡತಿ ನೀಗ್ ಪಟು ವ[ಪಾಪಂ. ಪ]ಟ್ರೀಯ ಪಣ್ಣೆಲೆಯ ಮುಟುಗೆ ದೇಸಿಗರಂ ದೇವರ್ ಕೊಡೆಯಮಾಟ್ರೀ (ಚಮ. ೨೪ ಪ್ರಯೋ; ತಬ್ಬಾಣ. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ನೋಡಿ). ಪಟುಪಡು: ೧. ಎನ್ನ ಮಿತ್ರನಪ್ಪ ಮೂಷಕ ದಿಂದಲ್ಲದೀ ಪಾಶಬಂಧನಂ ಪಟುಪಡದು (ಪಂಪ. ೨೪೧-೧೪); ಸೂಸುವ ಕುಂಠಳಂ ನಸು ಬಬಿಲ್ಲ ಕುಟಂ ಪಟುಪಟ್ಟಿ ಹಾರಮಬ್ಬಾಸವ ದೊಳ್ ತೊಡರ್ ನಟುಸುಯ್ . . . ಭಯಮಂ ತಡಿದೊ ಬಿಟ್ಟುಮಾತ್ಸಾ ಸುರಮುಟ್ಟಿನಂ ಗಗನದಿಂದ ಸತಿ ಭೋರಕೆನೆ ಮಿಲ್ಲುಕುರ್ವಿಯೊಳ್ (ದಶಕು. ೧೨-೧೪೧); ಅವರ ದುಷ್ಕರ್ಮಪಾಶಂಗಳು ಪಟುಪಟ್ಟು ಪೋಗಲೆಂದೆಧಿಕ ವರಮಿತ್ತು (ಚಂದ್ರ. ೩೨-೨೪). ೨. ಮೆಯ್ಯ ಮಮತ್ವಂ ಪಟುವಡೆ ಪಟುಪಟ್ಟು ಪೋದುದಸು ಮೈಯಿಂದಂ (ಸುಕುಮ. ೧೨-೪೨); ಮಜ್ಜಮಯಕೋದಂದಂ ಕಡಿಕಂದನಾಗೆ ಪಟುಪಡೆ ಪೊಡಪು ಹೇಮ ಪ್ರಭಂ ಹತಪ್ರಭನಾದಂ (ಪಂಪ. ೩-೩೦); ಬೋಧದೊಂದೆಸಕದಿಂದ ಪಟುಪಟ್ಟು ಪಾಪಪಾಂಶುಗಳ್ (ಚಂದ್ರ. ೧೧-೧೩); ಮನೋ ಧೈಯಂ ಪೊದಟ್ಟು ಪಾಂಗುಟಿ ಪಟುಪಟ್ಟು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲವನುಲ್ಲದೆ ಮಿಟ್ಟು (ಸುಕುಮ. ೧೩-೨೩). ೩. ತೋಕುಳದಿಂದ ಕೂಸುವುದ ಮನದಿಂದ ಧೈರ್ಯಮುಂ ಪಟುಪಟ್ಟುದು (ಕಾಂಕಿ. ೪-೩೪ ಪ). ೪. ಪಟುಪಟ್ಟಿ ಪಗೆವರಂ ಸೆಜಿ ಪಟುಪಡಲೂಮಾಯದವರನವರ್ಗಳ ಬಾಬಾಳಾಳಾ ನಿಟುಸಲ್ ಬಗಿದೈ (ಪಂಪ. ೪-೪೫); ಇಂತೀ ಬಗೆಯೊಳ್ ಪಯಂ ಘಾಸಿರ್ ಪಟುಪಟ್ಟುಬದು (ಚೂ. ೨-೧೧೫). ೫. ಮುಗಿ; ತೀರು: ಮೂಗಿನೊಳುಸುರಂಬ ಮುಟು ಪಟುಪಟ್ಟುದು ನಿಜ್ಯೆಟಿಂ (ವರ್ಧಮಾ. ೫-೫); ತಿಂಕಗಿ ಬಡತನಮೆಂದಂ ಪಟುಪಟ್ಟಿದ್ದಿಲ್ಲದೇ

ನಡ್ಡಿಯೋ (ಧರ್ಮಪು. ೪-೮೪); ಅಯುಷ್ಯಂ ಪಟುಪಡುವಾಗಲೆ
ಬಿರ್ಚವಂತೆ ಮುಟುಗುವ ಮರುಕಿಂಗಾರಯ್ಯ ವಿಭವಂ ಮುಟುಭವಂ
ಸಾಡೆಯುಂ ಮೃರ್ಘಮಲ್ಲೇ (ಚಂದ್ರಪು. ೪-೧೮). ೩. ನಿವಾರಣೆ
ಯಾಗು; ಪರಿಹಾರವಾಗು; ಓವುಮುನುಂ ಶುಂಕಿಯುಮುಂ
ಸೇವನೆ ಪಟುಪಡುಗುಮಾವನಂ ಕಫರೋಗಂ (ಲೋಕೋಪ. ೪-೧೬);
ಪಟುವಡೆ ಸೇವೆ ಪಿಂಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಪಡುಕಸಂಗನತ್ತಿ ನಿಂದು ನೀರೆಯವ
ಹಳ್ಳಿಪಾಂಗಿಯರ ಕೊಂಕದ ಕೋಳ ಮೊದಲಿ (ಅನಂತ್. ೧-೮೬); ಮುಗ್ಧ
ನಿಂಕಪರ ಶಂಕೆ ಚಿತ್ತದಿಂ ಪಟುವಡುವಂತು ಬಾಲನಿನಂ ಪಟುಸಂದೋಡೆ
(ಕೃಷ್ಣಪು. ೧೧-೩೧); ಆ ಪರದಂ ತಂದಾ ತಂದನಮುಂ ನೃಪಕಿಣಿಯ
ದಾಹಜ್ವರವೆಯೊಂದೆ ನಿಂದುಪ್ಪ ಪಟುವಡೆ (ಧರ್ಮಪು. ೪-೧೦). ೬.
ನಿಂತು ಹೋಗು; ಕೊನೆಗೊಳ್ಳು; ಆ ನುಡಿ ಪಟುವಡೆ ಮುಕಿದು
ನೋಡುಗುಂ ಕೆಳದಿಯರಂ (ಪಂಪಭಾ. ೪-೫೬); ಬರದಿನ ಮಾತು
ಮಂತ್ರಿಸುತನೊಬ್ಬದಿಪ್ರಪಾಂ.ವುಟ್ಟಿದನೆಯ್ಯ ಕಂಡು (ಕಾದಂಬ. ೪೫೧). ೭. ಕಾಣದಾಗು; ಅಡಗು; ಮರೆಯಾಗು; ಇಂತೋಗಿದು
ಪರದ ಪಾಂಸುಪಟಿಲಂ . . . ಕುದುರೆಗಳ ಲಾಠಾಜಲಜಾಲಕದೊಳಂ
ಪಟುವಡಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೬೦೫). ಹಟುವಡೆ: ೨. ನಿಜಾರಿಯಂಬ
ನಾನು ಹಟುವಟ್ಟು ಕರ್ಮವಿಲ್ಲವು ಹೋಗಲದು ತಾನೆ ನಟಿ ಮೋಕ್ಷ
ನಿರ್ಧರಿಸಾತ್ಮ (ಭರಣಿ. ೬೪-೮೬). [ಪಟು + ಪಡು]

ಪಟುವಡೆ, ಪರಿವಡೆ (ಕ್ರಿ). ಸೊಗಸಾಗಿರು; ಶೋಭಿಸು;
ರಂಜಿಸು: "ನಿಗರ, ನಟ್ಟಿ . . . ಪಟುವಡೆದುದು-ಈ ೧೪ ಮನೋ
ಹರಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೫-೨೧೧); ಪಕ್ಕಿಗಳ ಪೆರ್ಚದ ಸರಂಗಕಿಂ ಹರಣಂ
ಬಡೆದಂತೆ ಪಟುವಡೆದು ತಿಂತಿವಡೆದ ಪೇರಡವಿಯೊಳ್ (ಕಬ್ಬಿ. ೨೧೬);
ಪಟುವಡೆದು ಕಣ್ಣು ಪ್ರದೇವನ ವರವಿರೋಚನೆಯುಗ್ಯಮೇ ಶಿವನನ್ನಯುಗ
ಮಾಗೆ (ಬಸವ. ೧೪-೮೫); ಭುಲ್ಲವಿಸಿ ಹಯಪದಸಮೂಹವ ಬಿಡಿದವು
ಸಕ್ರಮದ ಪಾಳಿಯ ಪಲ್ಲವಿಕೆ ಪಟುವಡೆದುಡಮಳಪ್ರಣವಮಯವಾಗಿ
(ಕುಮಾರ. ೬-೩೫). **ಪರಿವಡೆ:** ಕೆಲರು ಬಳಲು ಮಲಗಿನ ವಿಶ್ರಾಂತಿ
ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಪರಿವಡೆಮೊದಲಿಯೂ . . . ಇರುವರು (ವಿಗಡ. ೬-೨೩).

[ಪಟು + ಪಡೆ]

ಪಟುವಟು, 'ಪಟು' ಪರಾ.

ಪಟುವಟು, 'ಪಟು' ಪರಾ.

ಪಟುವಟು, ಪಟುವಟು (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಆಟ;
ಹಾರುಗುವೈ: "ಪಟುವಟುಯೆನಲು ಹಾಯಗುವೈ" (ಕಬ್ಬಮಂ. ೫೬);
"ಪಟುವಟುಯೆನೆ ಪೆಗಲ ಪತ್ತುವಾಟಂ" (ಕದಿಕಂ. ೨೨೬); ಕೀಟಾ
ಪಾಟಾ ಬವಣಗೊಂಬ ಮುಟುವಕ್ಕಿಗಳನಟ್ಟಿ ತಡುಡಿ ಪಿಡವಲ್ಲಿ ಪಟುವಟು
ಯಾಟಿಮಂ . . . ಕಬ್ಬರ್ (ಚಿತ್ರಮಂ. ೪-೧೪). ೨. (ಆಲಂ)
ಸಡಗರ; ಸಂಭ್ರಮ (?): "ಅವನೀಪಾಲರ್ ಕೆಯ್ಯಯ್ಯಲೆಂದು
ಪಟುವ[ಪಾಪಂ. ಮು]ಟುಯಾದರ್ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೨). ೩. "ಪಟುವಟು
ಯಾಡು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪಟುವಟುಯಂ + ಆಡು ಎಂದು ಆಟ
ವೆಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಟಕ್ಕಾಗಿ ಮಕ್ಕಳು ಪಡುವ
ಸಡಗರ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆಯೆಂದು
ಭಾವಿಸಬೇಕು" (ಪಂಪದೀ. ೧೧೦). **ಪಟುವಟು:** ೧. "ಪಟು
ಮುಟುಯೆಂದು ಪೆಗಲಂ ಪತ್ತುವಾಟಂ" (ಕಶಸಾ. ೬೪-೫೫); ಪಟು
ಮ[ಪಾಪಂ. ಮು]ಟು ಪಾಟುಂಬಿಕೆ ಮರಗರೂ ಕುಡಲ್ ಸೆಂಡು . . . ಪೊಣ
ಗುಂಡೆಂದಿನಾ ಮುರಹರನಲ್ಲರಿಗಾಡುತುಂ ಬರಲ್ (ಕಾದಂಬ. ೬೬೬;
೫೫೬. ೪-೪೪ ನೋಡಿ); ಮುಂಬರಿದೊತ್ತಿ ಮುಕ್ತಿ ಗಟು ಗೆಲ್ಲದ ಹೆಲ್ಲದ
ಪಟುವಟುಯ ಗಂಡರನೆತ್ತಂ ಪಿಂಡುಗಿಡೆಪುತಂ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೧೪೫-೪).

೨. 'ಪಟುವಟುಗೊಳ್' ಪರಾ.

ಪಟುವಟುಯಾಡು, ಪರಿಮಟುಯಾಡು, ಪಟುವಟುಯಾಡು =
೧. ಹಾರುಗುವೈ ಆಟವನ್ನು ಆಡು: ಪರನ್ನಪರಟ್ಟಿದ ಕಪ್ಪದ
ಕರಿಗಳ ಮದಜಳಮುನುಂಡು ಕಂಪೇಟಾದ ತದ್ಧರಣೇಶ್ವರಾಂಗವೊಳ್
ಪಟುವಟುಯಾಡುವು ಪಟುವಟುಗಳ ಬಳಗಂ (ಚಂದ್ರಪು. ೬-೩೬);
ಬೆಮರ್ತವಯವದೊಳ್ ಪಟುವಟುಯಾಡುವಂತೆ ಪರದವು ವಿಳೋಕನಂ
ನೃಪವರನಾ (ವರ್ಧಪು. ೬-೬); ಧುರದೊಳ್ಳುಮುಟುಯಾಡುವ ತೆಟ
ದಿಂದುಡಿಮಿಡಿದನೆಂಬ ನಿಯಮಂ ದೊಷಂ (ಕಮದ. ೧೪ ಪ್ರಯೋ.).
೨. ಸಂಭ್ರಮಗೊಳ್ಳು; ಸಡಗರಿಸು: ಯುದ್ಧದೊಳು ಪರಿಮಟು
ಯಾಡುವಟ್ಟಿಗಳ (ಎಕ. VIII, ಸೂರೂ. ೧೩೨-೨೪; 1151); ನಿಡು
ಸುಯ್ಯ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಪಟುವಟುಯಾಡುವ ಮಧುಕರನಿಕರಂ (ನಿರಂ.
೫-೩೬ ನ); ಪರಿಮಳದೊಳ್ ಪಟುವಟುಯಾಡುವ ಮುಟುದುಂದಿ
(ಅನಂತ್. ೬-೪೫ ನ); ಮೃಗಮಡಕಿಲಕದ ಪರಿಮಳಕ್ಕೆ ಬೆರೆಸಿ ಪಟುವಟು
ಯಾಡುವ ಮುಟುದುಂದಿಗಳ ಬಂಬಲಂ ಪೊಡೆವ ಕರಕಳಂ . . . ಕಮ
ನೀಯಮಾಗೆ (ರಾಮಾತ್ಮ. ೫-೧೪ ನ).

ಪಟುವಾಯ್, ಹಟುವಾಯ್ (ನಾ). ೧. ಹರಿದು ಹೋಗಿರುವ
ಬಾಯಿ; ಹರುಕುಬಾಯಿ. ೨. ಗುಟ್ಟನ್ನು ರಟ್ಟು ಮಾಡುವ
ಬಾಯಿ; ಒಡಕುಬಾಯಿ: "ಪಟುವಾಯ್ತನ" ಪರಾ.
ಹಟುವಾಯ್: ೧. ಮುಟಾದ ಹಾವಸೆಹಲ್ಲ ಹಟು[ಪಾಪಂ.ಟು]
ವಾಯ ತುಟುಚೆಗಳು . . . ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಿರಲು (ವಾಗೀರ. ದೇ.
೨೫೪-೨೬). [ಪಟು + ಬಾಯ್]

ಪಟುವಾಯ್ (ನಾ). ಹರುಕುಬಾಯಿಳ್ಳವನು; ಒಡಕುಬಾಯಿ
ಯವನು: ಚಿಕ್ಕರಿಗಂ ಪಟುವಾಯಂತುಡ್ಡಳನಕ್ಕುಗ್ರಕೋಟಿ
ಮೂರ್ತಿ (ಸಮಸ. ೬-೧೦೬). [ಪಟುವಾಯ್ + ಅ]

ಪಟುವಾಯ್ತನ (ನಾ). ಗುಟ್ಟನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳದ ಸ್ವಭಾವ:
ನಿಜೆ ನಿನ್ನ ಬೆನ್ನನೇನೆಂದಟಾಯ್ ನೀನಿಹಟುಂದೆ ಬೆನ್ನಿಲ್ಲೆಂಬ ಪಟು
ವಾಯ್ತನದಿಂದೆನೆಂದಟಾಯದೆ ಗಟುವುಪರ ನುಡಿಗಳಂ ಕೈಕೊಳ್ಳಾ
(ಧರ್ಮಪು. ೫-೧೮೬). [ಪಟುವಾಯ್ + ತನ]

ಪಟುವು, ಹರಿವು, ಹರು, ಹರುವು, ಹಟುವು, ಹಟುವು (ನಾ).

೧. ಕತ್ತರಿಸುವಿಕೆ; ತುಂಡುಮಾಡುವಿಕೆ; ಹರಿಯುವಿಕೆ:
(*) ೧೨ ಪಕಾರಾದಿಯಾದ ಶಬ್ದದ ಘನಮರುಜವು ಕಾವ್ಯ
ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ದೊರಕದಿರುವುದು ಪರಿಶೀಲನಾರ್ಹ. ತಮಿಳು
ನಲ್ಲಿ 'ಪಟುವು' ಶಬ್ದವು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಹರಿವು: ೨.
ಕೊನೆಗಾಣಿಸುವ ಉಪಾಯ; ಪರಿಹಾರದ ದಾರಿ: ರಥವತ್ತಿ
ನೂಕಿ ಬರೆ ಕರ್ಣನಂ ಕಾಳಗದಿ ಗೆಲ್ಲಲು ಪಿನಾಕಿಗಸದಳ ಬಿದ್ದ ಕಾಲದೋಕ್ಕೀ
ಹರಿವ ಕಾಣೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದನು (ತುರಗ. ೬೦-೨೬). ಹರು:
೨. ನಾನೇನೋ ಒಂದು ಹರು ನೆನೆದಿದ್ದೀನಿ . . . ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ದೋಡೆ
ಗಂಡೀರಿ ಹೋಕಿ ದಾಟಿದಿಟ್ಟಿ, ನಮ್ಮನ್ನಾರೂ ಮೂಸಿ ನೋಡಲಿಲ್ಲ
ಅಮ್ಮಾಲೆ (ಮಲಮ. ೬೮೦). ಹರುವು: ೨. ವರುಷಪ್ರತಿ ಸಡನೋ
ದಕೆ ಹರುವಿಲ್ಲದ ನಿಮಿತ್ತ ನಿವಗೆ ನಾವೆಲ್ಲರು ಒಪ್ಪಿ . . . ಗುಣದ
ಮಾಡಿದವು (ಸೌಹ. IX-II, ೪೬೦-೧೫; 1463). ಹಟುವು: ೨.
ತಾನೇ ವಿವೇಕದಲಿ ಜನಪನಳುಕಿಗೆ ಹಟುವ ಮಾಡುವನು (ಪ್ರಭುರೀ.
೧೦-೧೦). ೩. ಪರಿಹಾರ; ನಿವಾರಣೆ: ಇಂದ್ರಮುಖ್ಯರ ಹಳೆಯ ಶಾಪಕೆ
ಹಟುವ ಕಂಡನು (ಸಂಭಸ. ೩೬-೪೫); ಪ್ರಶ್ನೆಸಾಗರದ ಅಂತಗಾಣದೆ
ಹಟುವ ಹೇಳದೆ ಚಿಂತಿಸಿದನು (ನಿರ್ಭಾಗ. ೧೧-೨೦-೨೬); ತಾತನ
ಮಂತ್ರಯಕೆ ಹಟುವಹುದು ರಾಘವ ಭೀಷ್ಮರಂತೆ ಕೀರ್ತಿ ಸ್ಥಿರವಹುದು

(ಶ್ರುತಿಭಾ. ೨೬-೫೮). ೪. ನಾಶ; ಅಳಿವು: ನಾವ್ ನರರು ದಿಟ
ತಾಪಸರು ತೀರ್ಥಾಚರತನ್ನಾರಾದರೇನೆಮಾಗಾಯ್ತು ಹಜುವು (ತೀರಂ. ೨-೫-೧೪); ರಾವಣರಾಜನಿಗೆ ನಾನಾವ ಬಗೆಯೊಳು ಪೇಳಿದೊಡೆ
ದೇವಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಕಳುಹಿಬಿಟ್ಟವನಿಗೆ ನೀವು ಹಜುವನೆಸುವುದು (ರಾಮಾ. ೧೫-೫೬); ಉಂಬ ಮನುಷ್ಯನು ತುತ್ತು ತುತ್ತಿಗೆ ತುಂಬುವುದು ದಿಡ್ಡದೊಳ
ದನ್ನದ ಪಂಜಲಳುಲು ಮನಸಿಗತಿಸುವವನು ಹುಂಧಿಯೆಂಬ ತಿಂಬ
ವೈರಿಗೆ ಹಜುವನು (ನಿಭಾ. ೧೧-೨-೫೧). ೫. ಕೊನೆ; ಅಂತ್ಯ;
ಮುಕ್ತಾಯ: ನಾನುಹುತ್ತುಲನುತ್ತು ಬಂದು ಭಾವಳ್ಳುಗಮುಪಾದ
ಮೂರ್ತಿಯ ಕಂಡೆ ನೋಡಾ ಎನ್ನ ಅಜಾವಿನ ಹಜುವ ಕಂಡೆ ನೋಡಾ
(ಅನಂ. ೧೬೬-೬೫೨); ಕೆಜೆಯ ಕೆಜದಲಿ ಸಿದ್ಧೇಂದ್ರನು ತಿರೆ ಬಂದು
ಹಜುವಿಲ್ಲವನುತ ಕರೆಯೊ ಒಡ್ಡ ರೊಟೆಯನಂ ಕೊಜುಕೊಲಿಗೊಂಡನೋ
ನಾಳೆ ಮಿಕ್ಕುವನೆಯ ಬಾರದೇ ಎಂಬನ್ನೆಗಂ (ಸಿದ್ಧರಾ. ೯-೬೯).
ಹಜುವು: ೨. ಇವರೆಲ್ಲರ ಹಂಗಿಗೆ ಹಜುವ ಕೇಳಿದೊಡಂಜಿ
(ಕಲ್ಯಾಣಂ. ೪೪); ಏನು ಹಜುವಿಲ್ಲದೆ ಕಳವುಗೈದಾ ನಿಮಿತ್ತದಿ
ಪೊಲರಸನಾ ಭಾನುದತ್ತನು ಪುತ್ರನು ನಾನೆಂತು ಕೊಲಿಸುವನು
ಎಂದು ಪೊಲರಿಂ ಹೊಲವದಿಸಿ (ಸತ್ಯಭಾ. ೨೦-೨೯); ಮುಂದೆ ನಿನಗೆ
ಹಜುವ ಹೇಳಕಲ್ಯಾಂಡು ದೇವತೆ ನನಗುಂಟು ತಾಳು (ಭರಣ. ೪೬-೧೪೭). ೪. ಕಂಡೊಡು ಮುನಿ ನೋಡಿದೊಡೆ ತನಗೊಡು
ಹಜುವನು (ಕುವ್ಯಾ. ೩-೧೬); ದುರುಳ ಬಲುಹಿಂದೆನ್ನನೆಳೆದರೆ
ಕೆರಳಿದರು ಗಂಧರ್ವರಿತಗೆ ಹಜುವ ಕಂಡರು (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೯. ೬-೯೭). ೫. ಹಜುವಾಗಿ ಹೋಯ್ತು ಭವಮಾಲೆ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೪೫೮).
೬. ತೊಂದರೆ; ಕೇಡು; ಅಪಾಯ: ಉಂಟು ತೋಜಾರಿ
ತೋಜಾದಡೆ ನಮಗೆ ಹಜುವೇನು ಗಂಟಿಲಂ ಕೊಯ್ಯೋ (ಲಿಂಗಮ. ೩೦-೪).

[ಪಟು_೧+ವ]

ಪಟುವೆಣು (ಕ್ರಿ). = ಪಟುವೆ: ಹರಿಣಕಸ್ಯಯೋಳ್ ಬಣ್ಣವರಂ
ಪಟುವೆತ್ತದು ಬಗೆ ಮರುತ್ತನ್ನವರಂ (ಚಂದ್ರ. ೪-೬೬ ರಗಳೆ).

[ಪಟು_೨+ಪಟು_೧]

ಪಟುವೊಣು (ನಾ). ಪುಕ್ಕವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ಹೊರಸು,-
ನಾರಿವಾಳ: ಕಿಟುವದಿಗಾಲದಂದುಬಿದನೋಪಳನಾನವಳಂದೆ ಗಂಡರಂ
ಪಟುವೊಣು[ಪಾಠಂ.ನಾ]ಗೆ ಮಾಡುವಳ್ (ಜಮಿ. ೧೬-೧೩೪).

[ಪಟು_೧+ಪೊಣು]

ಪಟುಸೀರೆ (ನಾ). ಹರಿದ ಬಟ್ಟೆ; ಚಿಂದಿ: ತೊಟ್ಟನೆ ಪಟುಸೀರೆಗಳಂ
ಬಿಟ್ಟುಗಿರೆ ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿಲೊಳ್ ತೀವಿಸಿದಂ (ಭರಣಮ್ಯ. ೯-೧೬೨).

[ಪಟು_೧+ಸೀರೆ_೧]

ಪಟುಸು 'ಪಟುಯಿಸು' ನೋ.

ಪಟುಕ, ಹರುಕ, ಹಜುಕ (ನಾ). ೧. ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಡಿದು
ಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ: 'ಹಜುಕು' ಹೋ. ೨. ನಾಶಕಾರಕನಾದ
ವ್ಯಕ್ತಿ: ಪಟುಕನಧಟ ಸಾಸಿರಬಾಹುಪಿತನನ್ನ ಕಿಜುಕಾಂಕನೊಳು
ತಾದಾತಿದನು (ನೋಪ. ೩೫-೩೮). ೩. ಕ್ಷುದ್ರವ್ಯಕ್ತಿ: ಕೀಳು
ಮನುಷ್ಯ; ನೀಚ: ಪಾರ್ವತೀಶರದೊಳೊಗದವನಲ್ಲ ಸಲಾಪಿಯೋನು
ಗಾದ ಪಟುಕ ಗಾಜುಗಿದೆಯ ಬೇಡ (ನೋಪ. ೩೪-೧೪). ಹರುಕ:
೩. ಬಿಳಿಗಲ್ಲ ಪುರಿಯ ಪೊಸರೋಗರಮೆನುತ್ತೆ ಪ್ರಿಯದಳಿದುಂಡು
ಪ್ರಾಣಗಳ ದಿದನ ಹರುಕನ ತೆರದೊಳು (ನಂಕಾ. ೨-೩೫-೧೯).
ಹಜುಕ: ೩. ಹಜುಕನೇ ನೀನೊಳು ರಾಯರೊಳುನುತ ನ್ನಪ
ನಿಮ್ಮಯ್ಯ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೨೧); ಹಜಾದ ಹಜುಗೋಲು ಹೊಲ್ಲ ಹಜುಕನ
ಕೆಳೆ ಹೊಲ್ಲ (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೬೦೬). [ಪಟುಕು+-ಅ_೧]

ಪಟುಕು, ಹರುಕು, ಹಜುಕು, ಹಜುಕು (ನಾ). ೧. ಹರಿದು
ಹೋದ ಬಟ್ಟೆ, ಕಂಬಳಿ ಮುಂತಾದುವು; ಚಿಂದಿ; ಜೂಲು:
(೪). (ಗು). ೨. ಘನತೆಯಿಲ್ಲದ; ದೊಡ್ಡ ತನದಿಂದ ಕೂಡಿರದ:
'ಪಟುಕ' ಪರಾ. ಹರುಕು: ೧. ಆಕೆಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಿಲ್ಲದೆ
ಹರುಕೇ ಗತಿಯಾಗಿದೆ (ರೂ. ೨). ೨. ಅವರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಎಂಜೂ ಹರುಕು
ಮಾತುಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ (ರೂ. ೨). ೩. ಬಟ್ಟೆ ಮೊದಲಾದುವು
ಹರಿದು ಉಂಟಾದ ತೂತು,-ರಂಧ್ರ: ಆಕೆಯ ತಲೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟ
ಗಂಟಿನ ಹರುಕಿನಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯಲ್ಲಾ ಸುರಿದು ಹೋಯಿತು (ರೂ. ೩).
೪. ಘನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ; ದೊಡ್ಡ ಸ್ತಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ: ಸಭಾ
ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆತ ಹಾಗೆ ಹರುಕು ಹರುಕಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬಾರ
ದಾಗಿತ್ತು (ರೂ. ೩). ಹಜುಕು: ೩. ಕಂಬಳಿಯ ಹಜುಕಿನಲ್ಲಿ ಬತ್ತೀಸ
ಕೋಟಿ ದೇವಕಳೆಲ್ಲರೂ ಸಿಕ್ಕಿ ಅಳಲುತ್ತು ಬಳಲುತ್ತುದಾರೆ (ನೋಪ. ೪. ೫೪೮-೩೦೪). ಹಜುಕು: ೫. ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಳೆದು
ಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ; ದೂರವಾದವನು: ಹಜುಕುಗಳು ನಾವ್ ನೂಪು
ಮಕ್ಕಳು ಹೊಜಿಗೆ ಬಡುಕುವೆನ್ನೆಸರೇ (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೬೩).

ಹರುಕುಮುರುಕು-೧. ಭಿನ್ನಭಿನ್ನವಾದುದು; ಭಗ್ನ;
ಮುರುಕಲು: ಭಾವನೆಗಳು ಹರುಕುಮುರುಕಾಗಿದ್ದವು (ಮುನಿಮಾ. ೨೦). ೨. ಸಂಪೂರ್ಣವಲ್ಲದುದು; ಅರೆಬರೆ: ಹರುಕುಮುರುಕಾಗಿ
ಅಡುವ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮಾತು (Broken-English. ಇಂಕನ). [**ಪಟು_೧**]

ಪಟುಗಲ್ 'ಪಟುಗೋಲ್' ನೋ.

ಪಟುಗೋಲ್ 'ಪಟುಗೋಲ್' ನೋ.

ಪಟುಗೋಲು 'ಪಟುಗೋಲ್' ನೋ.

ಪಟುಣೆ 'ಪಟುಣೆ' ನೋ.

ಪಟುಣೆ, ಪಟುಣೆ, ಪಟುಣೆ, ಹಜುಣೆ, ಹಜುಣೆ (ನಾ).

ನಾರುಬಟ್ಟೆ; ನಾರುಮಡಿ (?): ಪಟುಣೆ[ಪಾಠಂ.ಹಜುಣೆ]ಮಡಿ
ಯಾಗಿಯುಂ ಬಲ್ಲಸ್ತಮಾಗದು (ಭರಣಮ್ಯ. ೧೧-೧೬೬). ಪಟುಣೆ:
ಪೊನಂಪತ್ತು ಮೆಯ್ಯಂ ಪೆಂದಿರತ್ತ ಪರ್ವಾಳ್ ಅವರ್ ಓಡುವ ಮೃಗದ
ಮೇಲೆ ಪಟುಣೆ[ಪಾಠಂ. ಪರುಣೆ, ಪಟು(ವ)ಣೆ]ಯುಂಕಿದಂತೆ ಮಿಗೆ
ಬಿರ್ಚುವರಾ (ಜೀವನಂ. ೧೪೨-೧೬). ಪಟುಣೆ: ಪಟುಣೆ[ಪಾಠಂ.
ರುಣೆ]ಯಂ ಪಡೆದೊಡಂ ಕುಟುವದಿಯಂ ಪಡೆದೊಡಂ ಕಲ್ಪನಂಪತ್ತರೇ
ವಿಷ್ಣುವಸ್ತ್ರಾಭರಣಂಗಳಂ ಕೊಳ್ಳೆಂದು ಮುಂದಿಕ್ಕಿದೊಡೆ (ಸುಕುಮಾ. ೭-೨೬ ಪ). "ಹಳೆಯ ಬಟ್ಟೆ?" (ಸುಕುಮಾ. ಕೂತ); [ಕಲ್ಪನ
ನನ್ನಿಯಂತೆ] ಪಟು[ಪಾಠಂ.ಪುರು]ಣೆಯ ಕೋಟಿಯಂತೆ . . . ಪೊಣ
ಗಕ್ಕೆ ರಂಜಿಸುವ ಬಹಿರಾಕಾಪದ ದೊಂಬನೊಲ್ಲದೆ (ಭರಣಮ್ಯ. ೪-೯೪).
ಹಜುಣೆ: ನನ್ನಿಯರಲ್ಲಿ ಕಸವಂ ಬಿಡುವಂತೆ ಹಳೆದಾಪ ಹಜುಣೆ
[ಪಾಠಂ. ಹರಿಣೆ]ಯಂ ಪೇಸಿ ಪೊಣಮದಿಪಂತೆ . . . ಬಿಡಲು (ಪಿಂಜೋರ. ೫. ೫೦೪-೩). ಹಜುಣೆ: ದುಕೂಲನುನೀಡಾದ ಹಜುಣೆಯ[ಪಾಠಂ.
ಬಣ್ಣಮ]ನುಡುವ . . . ಗಾಬಿಲನಂತಾಗಿ (ಭರಣಮ್ಯ. ೧೪-೧೦೬).

[ದೇ. II ?]

ಪಟುವಿ (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಎಳೆಗೊಡಲೂಮ್ಪಾಣಾ
ಯಾಚಿಗೊಡಲೂಪ್ಪಾಣವಿ ಶ್ರೀಪುರಮಿತಿ ಚತುರ್ಥ ಗ್ರಾಮೇಷಾ (ಎಳ.
X, ಗೋಲೇಬಿ. ೪೬-೪೬; 762). [?]

ಪಟುವಿನಾಡು (ನಾ). ಒಂದು ನಾಡಿನ ಹೆಸರು: ಪಟುವಿನಾಡ
ವೆಂದೂ ಪೊನ್ನೆಯೊಳ್ಳಿಟ್ಟು (ಮೈ. ೧೯೩೨, ೪೮-೯; 860); ಪಲ್ಲ
ವಾದಿತ್ಯಂ ಪ್ರಿತ್ವೀರಾಜ್ಯಗ್ರಿಯುತ್ಯಂ ಪಟುವಿನಾಡವೆನ್ನೂ ಪೊನ್ನೆಯ
ಳಿಟ್ಟು (ಸಾಂ. IX-1, ೪೧-೧೧; 11ನೆಯ ಶತ). [ಪಟುವಿ+ನಾಡು]

ಪಟಿ, ಪರೈ, ಹರೈ, ಹಜಿ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಹಲಗೆ; ತಮಟೆ; ೧೦ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಪದಗಳು ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಪಲ್ಲಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪದಗಳ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಏಕಾಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ: "ಪಟಿ ಬದ್ಧನಮೆಂದು" (ಕರ್ನಾಟಕ. ೬೮); ಎಕ್ಕಮದ್ದಳೆಯ ಕೊಬಲ ರುಂಕಾರದ ಪಟಿಗಳ ಮುಂದೆ ಬಾಜಿಸುತ್ತಂ ಬಬಾಡುಂ ಕಾಪಿನವರ್ ಪರೆ (ಮಹಾಕಾ. ೮೦-೧೧); ಪೊಲಲ್ಲಿಂ ಚೋದ್ಯಂಬಟ್ಟು ಬದ್ಧನದ ಪಟಿಗಳಂ ಪೊಯ್ತು (ಕಂಪು. ೬-೩೧ ಪ); ಪಟಿಯ ಪೆರ್ಗಲೆಯ ಪಳಹದ . . . ಭೂರಿನಾದಂ ದನೆ ಮುಟ್ಟಿ ಪಳಂಕರೆಯ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೧). ಪರೈ: ತಮಟೆ, ಪರೆ, ಹಲಗೆ, ವಮಡಿ, ಧಕ್ಕಿ (ಕಂಪು. ೮೨); ಒದಗಿಪ್ಪ ಪರೆ ಕೊಂಬು ಮುರಿಕೊಂಬುಗಳ ಮೊಳಗು ಪದವಿನಂ ವೀಗರಂ ಕರೆದುರಿಯಾತಿತ್ತು (ಕಾಲಾಶ್ವ. ೧೪೬-೩೧೮). ಹರೈ: ಕಾಳಿ, ಹರೆ, ಕೊಂಬುಗಳ ವಿಳಿ, ಮೊಳಗಿ, ವಿಳಿ (ಇಂಗೀತ. ೧೬-೧); ಭೀರಗಳು ದಾಜಿಸಿದವು; ಹರೈಗಳು ಭೋರಂದು ಮೊರೆದವು (ಭಾಮಹಿ. ೨೧); ಜನ ಹರೆ, ದೋಣು, ತಮಟೆ, ಕಳಕೆ, ಕೊಂಬುಗಳ ಸಮೇತ ಕಗ್ಗಲಿಗೆ ಹೋಗಿ . . . ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದ ರಂತೆ (ಸನ್ನಾರು. ೬೦). ಹಜಿ: ಈ ಪ್ರವಿಧನ ಹೊಜಿಗು ಮಾಡಿ ಹಜಿಯ ಹೊಯಿಸಿ ಕುಜುಹ ಪೂಜಿಸುವರೆ ಮೆಚ್ಚ ಕೊಡಲ ಸಂಗಮದೇವ (ಬಸವ. ೨೦೬); ಬೊಬ್ಬಿಡಿದವೇಳೆಂಬಿಸಾಸಿರೆ ತಂಪಿ ಪಂಚಮದ ಹಜಿಗಳಜಿದವು (ಹಜಿ. ೫-೧೧); ಬೊಬ್ಬಿಡಿದವೊಡನುಬ್ಬಿಳ್ಳ ಲಗ್ನಿಯ ಹಜಿಗಳಬ್ಬರವಾಯ್ತು ಕರ್ಣನ ಶಸ್ತ್ರ ಪೂಜೆಯಲಿ (ಕುವಾಸ. ೮-೮); ವಿವಿಧವಾದಕರೋಳಗದೋರ್ವನ ಹೆಗಲ ಹಜಿವೊಂದ ತವಕಿಸದೆ ತೆಗೆಕೊಂಡು (ಸಾಶ್ವ. ೧೮-೫೫).

ಹಜಿಯವ = ಹರೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನು: ಈ ಗಜವಿಜಿಗಂಜಿ ಹಜಿಯವ ಸತ್ತು ಎಣ್ಣೆಯ ಗದಿಗೆಯ ಒಡೆಯ ಹಾಕಿದ (ವೀರಮಾ. ೯೧-೬೬೦). [ದೀ. ಕವಿ. ಪಟಿ; ಮಲ. ಪಟ; ಕೊಡ. ಪರೆ; ಕೋತ. ಪರ್; ಕೊಡ. ಪರ್; ಗೊಂಡಿ. ಪರೆ]

ಪಟಿ (ನಾ). ೧. ನಿಂದ್ಯವಾದುದು: ಪರಿವ ಪಸುಳಿಗಳ ನುಣ್ಣೂರಲಿಂ ಪಟಿಗುಟ್ಟುವ ಪರಪುಟ್ಟಿದ ಪಾಡುವ ಪಟಮವನಾಯ ಪಲವೀನ ಗುಣದಿನಮರಮಹೀಶಾತವನು ಪಟಿಯೆಂಬ ಕುಜಾತದ ಶಶಿ ಕಾಂತದ ಪರಲೆಯನೊಪ್ಪ ಕೋಳದ ಸುಭಗತೆಯಂ ಪಟಲೆಯನುಜಿ ಪಾಟಿಸುವುದು ನಂದಪಳಾ ನಂದನದಿವು (ಇಯಕಾ. ೧-೪೬). ೨. ನಿಂದೆಗೊಳಗಾದವನು: ಉಜುವ ಕಾಯಪನ್ನೆಲ್ಲನೊಲ್ಲದೇಳ್ಳಿಯ ಕೊಡಿದಭಿಮಾನವನುಳಿದು ಪಟಿಗಳಂದದಿ ತಿರುದುಂಬಿದನೇಳಿದು ನೆಲೆ ಸಂತಸದಿ ಬಯಸುವೆ (ಕರ್ಣಪ. ೯-೯).

ಪಟಿಕಾಣಿ, ಹರಕಾರ, ಹರಕಾಣಿ, ಹಜಿಕಾಣಿ, ಹಜಿಗಾಣಿ (ನಾ). ತಮಟೆ ಬಿಡಿಯುವವನು; ಹರೆ ಬಾರಿಸುವವನು: ಮತ್ತರೊನ್ನು ಪಟಿಕಾಣಿಗ್ಗಂ ಪಾಡುವಗ್ಗಂ (ಇವ. ೧೫೦, ಹಾಸುಗ. ೧೨೪-೬೪; ೨೩೦); ಪಟಿಕಾಣಿಗ್ಗಂ ಪಾತ್ರಕ್ಕಂ ದೇಸಿಗ ಭಾತ್ರಭೋಜನಕ್ಕಮೆಂದು . . . ಕುಡೆ (ಸಾಹಿ. IX-1, ೮೦-೧೫; 1018); ಕಪ್ಪದಿಗನಾಗಿ ಬಂದಂ ತಪ್ಪದೆ ಪಟಿಕಾಣನಾಗಿ ನಿಂದೆ (ಬಂಪ. ೫-೧೬); ಅಜ್ಜಾ ತಳುಕುಂ ಪಟವಾದನಮೆ ಜೀವನಮಾರ್ಗ ಪಟಿಕಾಣಿಗೆ ಕುಮಾರಿಯಂ ಕುಡುವುದುಬಿಡಮಲ್ಲ (ಮಹಾಶೀ. ೫-೬೯ ಪ). ಹರಕಾರ: ಮೂಲ ಸ್ಥಾನದವರಿಗೆ ಸಾಕು ಮತ್ತರು ಕೆಳ ದೇವರ ಕೆಳಯ ಬಡಗಿಯಲು ಹರಕಾರ ಸೋಮ ದಿಟ್ಟ (ಸಾಹಿ. IX-1, ೨೯೧-೬೮; 11ನೆಯ ಶತ). ಹರಕಾಣಿ: ಹಾಡುವಗ್ಗಂ ಹರಕಾಣಿಗ್ಗಂ . . . ಇನ್ನಿಬರ ಜೀವಿತಂ

ಬಡ್ಡಿಯಲು ನಡೆವಂತಾಗಿ (ಶಾಸಪ. ೪೬-೫೨; ಸು. 12ನೆಯ ಶತ). ಹಜಿಕಾಣಿ: ಶ್ರೀಮೂಲಸ್ಥಾನದವರಿಗೆ ಭೋಗವಂ ಮಾಡುವ ಹಜಿಕಾಣಿ ಭೋಗೋಜಂಗೆ (ಎಕ. XI, ದಾಸನ. ೧೧-೬೮; 1068); ಬೆದ್ದಲು ೨೦೦ ಹಜಿಕಾಣರಿಗೆ (ಎಕ. XV, ಬೀಲಾಡು. ೬೪೬-೧೧೧; 1283). ಹಜಿಗಾಣಿ: ಹಜಿಗಾಣನಲ್ಲಿವನುಜಿಗಾಣನೆನುತದೆ ಬೀಗಾಗಿ ನಾಡ ಮನ್ನೆಯರು . . . ಓಡಿದರು (ನೀಮಿಸಂ. ೧೨-೮೪).

[ಪಟಿ + ಕಾಣಿ]

ಪಟಿಕಾಣಿಯ (ನಾ). ಹರಕಾರನ ಭೂಮಿ; ತಮಟೆ ಬಾರಿಸುವವನ ಹೊಲ: ಊರಿಂ ಕೆಂಕರ್ ಮೂಜುವದಿನ ಪೊಲ ದೊಳ್ ಪಟಿಕಾಣಿಯುತ್ಪಮೂಗವತ್ತು (ಸಾಹಿ. XI-1, ೧೧೬-೬೫; 1073).

[ಪಟಿಕಾಣಿ + ಕೆಯ್]

ಪಟಿಕೆಜಿ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಊರಿನ ಹೆಸರು: ಕಾಯಾಲರ ಪಟಿಕೆಜಿ ಬಸವಯ್ಯ (ಎಕ. III, ಸಂಜನ. ೯೬-೫; 898 ?). ೨. ಒಂದು ಕೆರೆಯ ಹೆಸರು: ಹಡುವಗ್ಗಂ ಪಟಿಕೆಜಿಗೆ ಕೆಂಕಳೋಡಿಯಲಿ ಗಟ್ಟಿ ಮತ್ತರ್ ೧ (ಎಕ. VII, ಹೊನ್ನಾಳ. ೧೦೭-೧೬; 1049).

[ಪಟಿ + ಕೆಜಿ]

ಪಟಿಗೆ (ನಾ). = ಪಟಿಕಾಣಿ: ಪೂವಣಿಗಂ, ಪಟಿಗಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೧೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಟಿ + ಗೆ]

ಪಟಿಗುಟ್ಟು, ಹಜಿಗುಟ್ಟು (ಕ್ರಿ). ೧. ಹರೆಬಡಿ; ತಮಟೆ ಹೊಡೆ: ಶ್ರೋತ್ರಿಯರುಂ ಪಟಿಯರುಂ ಪಟಿಗುಟ್ಟಿ ಪಶುಯಾಗಂ ಗಿಯು (ಪಂಚತಂ. ೬೨-೬); ಪರಮೋತ್ಸವದಿಂ ಪಟಿಗುಟ್ಟಿ ವಿಚ್ಛೇದಂ ಕುಣಿದವು ಭೂತಕೋಟಿ (ಪಂಚಮಾ. ೧೦-೧೪೪); ಪಟಿಗುಟ್ಟಿ ಮಾಸ ವಳದಂಕಂ ಬಾಸೆಯಂ ಸಾಜಿ (ಅನಂಪ. ೨-೨೯). ೨. ಧ್ವನಿ ಮಾಡು: ನಾಡವನ್ನು ಹೊಮ್ಮಿಸು: ಪಸರಿಣಿ ಜಾದಿಯ ಹೊಂಪಂ ಮಿಸುಪರ್ ಪಟಿಗುಟ್ಟಿ ಕೊರಳ ಸರಮಂ ಕುಕಿಲೆಂದೆಣಿಗೆ ಕೊಳವಕ್ಕಿ (ಪುನು. ೬-೫೨); ನುಣ್ಣೂರಲಿಂ ಪಟಿಗುಟ್ಟುವ ಪರಪುಟ್ಟಿದ ಪಾಡುವ ಪಟಮೆ ವಟಿಯ (ಇಯಕಾ. ೧-೪೬). ಹಜಿಗುಟ್ಟು: ೨. ಕುಟಿ ಮಿಡುಕು ಶ್ರೀ ಹಲು ಹಜಿಗುಟ್ಟುತೆ . . . ನಿಲುತುಂ (ಭೃಂಗೀರ. ಹ. ೪೬೬-೬೦).

[ಪಟಿ + ಕುಟ್ಟು]

ಪಟಿಗುಲ (ನಾ). ಹರೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನ ಕುಲ; ಹೊಲೆಯ ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಂಗಡ: ಪರಮಭಕ್ತನೆನಿಸಿ ನೆಜಿ ನಾಯನಟ್ಟಿಂಬ ಪಟಿಗುಲಮೊಳೊಗೆವುದೆನ್ನಜಿ (ಸಾಸಂಪ. ೬-೫೫). [ಪಟಿ + ಕುಲ]

ಪಟಿಮೆ (ನಾ). ಒಂದು ವಂಶದ ಹೆಸರು: ಸ್ವಪ್ತಿ ಶ್ರೀಮತ್ ಪಟಿಮೆಯರ ಕುಲದ ಹೊರೆಯರ ಮಾರಣ್ಗಂ ಅನ್ನವೈಯಕ್ಕಂ ಪುಟ್ಟಿದ ಪರಶಾತಜ್ಞ (ಎಕ. IV, ಗುಂಡು ಹೀ. ೮೪-೧; ಸು. 1000 ?). [?]

ಪಟಿಯ, ಪರಿಯ, (ನಾ). ೧. ಮಾದಿಗ; ಹೊಲೆಯ: ದಿನ್ನನಯದ ಪಟಿಯಂಗೊಸಿದಿರೋಡೆಗೆ ಕಾಮುಣರಿಕ್ಕುವರೊಡಂ ಬಡಿಂ ಮಾಲೆಯಕ್ಕುವನ್ನರುಮೊಳರೇ (ಬಂಪ. ೫-೧೫). ೨. (?): ಅಗಳ ಪಾಣ್ಣೆಯನ ಮೇಗೆ ಎಬ್ಬ ಪಟಿಯುಜಾಟಾಟಾಡೊ (ಎಕ. X, ಶ್ರೀನಿವಾ. ೬೦-೯; 800 ?). ಪರಿಯ: ೧. "(ದ. ಇಂದಿಯಾ ದಲ್ಲಿ) ಕೀಳುಜಾತಿಯವನು; ಪರಿಯ; ಹೊಲೆಯ; ಮಾದಿಗ; ಅಂತ್ಯಜ" (Pariah ಇಂಕಾ). [ದೀ. ಕವಿ. ಪಟಿಯ; ಮಲ. ಪಯಾ]

ಪಟಿವದಿಗ (ನಾ). = ಪಟಿಕಾಣಿ: ಮಾಲೆಯಂ ಜೀವಿಸಂ, ಮಾರ ವದಿಗಂ . . . ಪಟಿವದಿಗಂ, ಪೂವದಿಗಂ (ಕಬ್ಬಾಸು. ೪೧೬ ಪ್ರಯೋ).

[ಪಟಿ + ವದಿಗ]

ಪಟಿವೊಯ್ತು (ನಾ). ಹರೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಸಮಯ;

ಸಾಯಂಕಾಲ: ದಯಾಭದ್ರರೀತಿ ರಸಿಯರ್ . . . ಜಿನಾಲಯ
ದೊಳಾಪಾಧಮಾಸದ ಹತುರ್ದಿಯ ದಿವಸದಂದು ಪಟು ಪೊಟ್ಟು ಬಂದು
ಹೋಗುಗೊಂದಿರ್ (ದತ್ತಾಂ. ೨೭-೨೪). [ಪಟು + ಪೊಟ್ಟು]
ಪಟು, ಪಳೆ, ಪಳೆ, ಮಲೆ, ಹಳೆ, ಹಳೆ, ಹಲು, ಹಲು
(ಸಪೂರಣ). 'ಪಟು' ಎಂಬ ನಾಮಪದಕ್ಕೆ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ
ಬರುವ ಅದೇಶರೂಪ: 'ಪಟುಗನ್ನಡ', 'ಪಟುಗಲಿ' ಪರಾ. ಪಳೆ:
'ಪಳಗಬ್ಬಿಗ' ಪರಾ. ಪಳೆ: 'ಪಳೆಗನ್ನಡ', 'ಪಳೆವಾತು'
ಪರಾ. ಪಟು: 'ಪಟುನವಿರ' ಪರಾ. ಹಳೆ: 'ಹಳಗನ್ನಡ',
'ಹಳವಾತು' ಪರಾ. ಹಳೆ: 'ಹಳೆಗನ್ನಡ', 'ಹಳೆವರ' ಪರಾ.
ಹಲು: 'ಹಲುಗೊಂಬೆ' ಪರಾ. ಹಲು: 'ಹಲುಗೊಂಬೆ'
ಪರಾ.

ಪಟು (ನಾ). (?): ದೇಗುಲಂ ಮಾಡಿಸಿ ಈ ಕಟ್ಟು ಪಡಿಸಲಿಸರೆಂದು
ಕೊಟ್ಟು ದು ಯಾ ಪಟು (ಎಳ. VII, ೨೪೦. ೨೪೪-೨; ೨೦೭). [?]

ಪಟುಲಗು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಖಡ್ಗ ಭಾರೆ, -ಕತ್ತಿಯ ಬಾಯಿ:
ಪೂಸುಗ್ಗಿ, ಪೂಸಲಡಕೆ, ಪಟುಗಲಿವೆ, ಪಟುಲಗು (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೪
ಪ್ರಯೋ). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಅಲಗು]

ಪಟುಲಿ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಎರಿ, -ಒಡ್ಡು: ಅಗ್ನೇದವ ದೆಸೆಗೆ ಸೀಮೆ
ಕುಳಪ್ಪಗಿಲೆಯ ಒಳಗಣ ಪಟುಲಿಯ (ಎಳ. IX (3), ಬೆಂಗಳೂ.
೧೫೧-೩೫; ೩೭೨). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಲಿ(<ಲಿ)]

ಪಟುಗಾಸು (ನಾ). (?): ಪಟುಗಾಸಿನ ಪೊನ್ನ ಗಂಟೆಯುಪೊಲೊಟ್ಟಿ
ದುಂದು ಪಟುಗಾಸುಮಂಡಲಂ (ಅದಿಪ. ೩-೭೦). 'ಪಟುಗಾಸು'
ಪರಾ.

[IP ಇದು ಕವಿಗಳ 'ಪಟುಗಾಸು' (=ಹಳೆಯ ಕಾಲದ ನಾಣ್ಯ),
ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು]

ಪಟುಕೆ 'ಪಟುಕೆ' ನೋ.

ಪಟುಗ, ಪಳಗ (ನಾ). ಒಣಗಿದ ಎಲೆ; ತರಗಿಲೆ: "ಪಟುಗಂ =
ಒಣಗಿದಲೆ" (ಕಮದ. ಪರಿ. ೧); "ಪಟುಗಮನರೊಣಗಿದಲೆ" (ಸಂಜೀವ. ೪);
ನಡೆಗಟ್ಟು ಪಡೆವಟ್ಟು ಕೊಟಗಂ ಪಟುಗದ ನೆರೆಯ ಮಹಿಯುಪೊಲೊಳ್
ಕಾಂಟಿದತ್ತು (ರಾಮಾಶ್ವ. ೧೩೫-೨೪). ಪಳಗ: ಪಳಗಂ ತಿಂದಿರ್
ನೀಡಂ ಪಟುಗರೆ ಮರುದಾಹಾರದಿಂದೊಟ್ಟಿ ಕೋಪ್ (ಪಾಪ್ಯಾಶ್ವ. ೯೩);
ಕೆಂದಳರ ನಳನಳಿ ಪಳಗಂಕುಡಿದರ್ ದನಿ (ಸಂಸಪ. ೩೧-೨).

[ದೇ.೩ ಕವಿ. ಪಟುಪ್ಪು = ಹಟ್ಟಾದ ಎಲೆ]

ಪಟುಗ್ಗ (ನಾ). ಪಟುಹವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಾರಿಸುವವನು:
ಪಟುಯವರಲ್ಲಿ ವಂದವರೊಳ್ ಸಂಭಾಷಿಸುತದುದರ್ ಪಟುಗನ ಕಯ್ಯ
ಪಟುಹಮಂ [ಕೊಂಡು ಬಾಡಿಸುತಿದರ್ (ಬಂಹಂ. ೫-೧೨ ನ).

[<ಪಟುಹ + -ಗ್ಗ]

ಪಟುಗನ್ನಡ, ಪಳಗನ್ನಡ, ಹಳಗನ್ನಡ, ಹಳೆಗನ್ನಡ (ನಾ).
ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಕನ್ನಡ: ಪಟುಗನ್ನಡಮಂ ಪೊಲಗಿದಿಸಿ ನುಡೆವರಾಗಪ್ಪ
ಬಲಹೀನರ್ (ಕವಿ. ೧-೪೪); ಪಟುಗನ್ನಡಂ ಪುಡುಂಗೊಳೆ ಕೊಟ
ಸಕ್ಕದಮಂ ತಗುಟ್ಟು ಪಾಣ್ ಕಿಡೆ ಮುತ್ತಂ ಮೆಲಸಂ ಕೋದಂಕರಿ
ಪೊಟ್ಟುಗದಿಗಳ ಕವಿ ಬುಧರನೊಳೊಳಿಸುಗುಮೇ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೫೫).
ಪಳಗನ್ನಡ: ಒಳಗನ್ನಡ ಬೆಳಗನ್ನಡ ಪಳಗನ್ನಡ ದೇಶಿಯಂಗಳಾ
ಕನ್ನಡಮಂ ತಿಳಿ (ಕವಿ. ೪-೨). ಹಳಗನ್ನಡ: ಸಡಗನ್ನಡಕ್ಕೆ
ಹಿಂದಿನದು "ಹಳಗನ್ನಡ" (ಕೃಷಿ. ೧); ಹಳಗನ್ನಡದ ನಿಯಮದಂತೆ
ರಾಮಂಗಿ ಅತಂಗಿ, ಅವಳ್ಳಿ-ಎಂದಾಗುವುದಪ್ಪ (ಸಂಜೀವ. ೬೧).
ಹಳೆಗನ್ನಡ: ತಿಲುಗಲಿ ನಾಗರದ ಲಿಹಿ ಗ್ರಂಥಲಿಹಿ ಹಳೆಗನ್ನಡದ

ಲಿಹಿ ಪ್ರಾವಿಳಲಿಹಿಯು . . . ದೊಡರಾದ ಹಲವು ಲಿಹಿಗಳನೋಡ
ಬಲ್ಲಗ್ಗಲದ ಕರಣಕರಂ ಕರಿಸಿ (ಬಸಪ. ೫-೫೩); ಈ ಹೊಸಗನ್ನಡಯ್ಯ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಹಳಗನ್ನಡದ-ಅಡ್ಡಗನ್ನಡದ ಕೆಲವು ಸಾಲುಗಳು . . . ಮಿಸು
ಗುತ್ತದೆ (ಕಾಲಾಂ. ೩ ಹರಳ). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕನ್ನಡ]

ಪಟುಗಟ್ಟು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯ; ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯ: ಎಸೆಯದೆ
ಪೊಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿ ಪಟುಗಟ್ಟುಮನಾಸಗಮೆಮುಂದಂ ಬಾಡಿಸಿ (ಕಾಂಕಿಪ.
೧೫-೭೬); ಪಟುಗಟ್ಟುಮೆಲ್ಲಮಂ ಕಟ್ಟಿಸಿ ತಿಂದು ಕುಂಬಳದ ಮಾಲ್ಯೂಯ
ಮಾಡುವನೆಂಬ ಸಾಸಿಗಂಕಟ್ಟಿ ಪೊಟ್ಟು ನಿರ್ವಹಿಪುದೇನಂದಾಯ್ತು
ಮಹಾಪ್ರಬಂಧಮಂ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೧-೩೬). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಟ್ಟು]

ಪಟುಗಟ್ಟಿಗ, ಪಳಗಟ್ಟಿಗ (ನಾ). ಹಿಂದಿನ ಕವಿ; ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿ:
ಪಟುಗಟ್ಟಿಗನುಗದಿ ದೊಡನೆ ಪಟ್ಟಿವಿಟ್ಟು ಕಟ್ಟುವಂ ಕವಿಗಳ ನೇಪದಿಂದೆ
ಕುಣಿದೇಡಿಸಿ ಪೋಡಗನೊಂದು ನಕ್ಕಪಂ (ಅನಂಪ. ೧-೪೬). ಪಳಗಟ್ಟಿಗ:
ವಿಭಕ್ತಿ ಸಮಾಸ ಶಿಥಿಲಗಳಾ ಪಳೆಯನೇನುಂ ಪಾಡುಗವಿಗಳೊಳು
ವಿಚಾರಸ ಸಲ್ಲವೆಂಬಗ್ಗಲದ ಪಳಗಟ್ಟಿಗರ [ಪೇಳ್ವೆಯಂ] ಕೊಡಿ ವಿರಚಿಸದೆ
(ಸಾತ್ವಭಾ. ೧-೪೫). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಟ್ಟಿಗ]

ಪಟುಗಲಿ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ವೀರ; ಅನುಭವಿಯಾದ ಯೋಧ:
ಕುಟ್ಟು ಕಯ್ಯಳವಿಯ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕಿಡಿದು ಬೆಸೆಯ್ದು ಪಟುಗಲಿಗುಮಂ . . .
ನೋಡಿ (ಗದಾಯ. ೯-೩೪ ನ). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಲಿ]

ಪಟುಗಳ್ಳು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಹೆಂಡ: ಪಟುಗಳ್ಳಂ ಕುಡಿದುರ್ಕಿ ನೋರ್ಕಿ
ಕಡಪುಕ್ಕೋರೊವರೊಳ್ ಪೋರ್ದು ಪೊಯ್ದುಲಿಯುತ್ತಂ (ಲೀಲಾವ.
೨-೧೨೭). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಳ್ಳು(<ಕಳ್ಳು)]

ಪಟುಗಲುವೆ (ನಾ). ಹಳೆಯ ನೆಲ್ಲು, -ಬತ್ತ: ಪಟುಗಲುವೆಯ ಕೂಲ್
ತಿವುಡುಗಳೆದ ತೊವೆಯ ತೊನೆ (ಕಾವ್ಯಾಂ. ೨೪೧); ಪೊಸ ಅಡಕೆ,
ಪಟುಗಲುವೆ (ಭಾಷಾಭೂ. ೧೪೪ ಪ್ರಯೋ). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಲುವೆ]

ಪಟುಗಾಂಪೆ (ನಾ). ಮುದಿ ದಡ್ಡ; ವಯಸ್ಸಾದ ಮೂರ್ಖ:
ಪಟುಗಾಂಪರ ನುಡಿ ಮುತ್ತಂ ಮೆಲಸುಂಗೋದಂದಂ (ಕಾಂಕಿಪ.
೧೦-೧೪೧). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಗಾಂಪೆ]

ಪಟುಗೊಂಟಿಣೆ, ಹಲುಗೊಂಟಿಣೆ (ನಾ). ವಯಸ್ಸಾದ ಕುಂಟಿಣೆ,-
ತಲೆಹಿಡುಕೆ: ಜಿಲ್ಲದೊಳೆ ನುಡಿದು ಪೊಸಸಯಿಲ್ಲಮನಿತ್ತಗಲೆ
ನೂಂಕಿ ಕಳೆದಂ ಚದುರಂ ನಲ್ಲರೊಳೆ ನೆರೆಯಲೀಯದ ನಿರ್ಗಟ್ಟೆಯ ಲಕ್ಷಿ
ಯೆಂಬ ಪಟುಗೊಂಟಿಣೆಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೧೩-೧೫). ಹಲುಗೊಂಟಿಣೆ:
ಹಲುಗೊಂಟಿಣೆ ಶಿಕ್ಷಿದರ್ ಮೃಗಾಕ್ಷಿಯಂ (ಕಾಂಕಿಪ. ೧೧-೭೭).
[ಪಟು(<ಪಟು) + ಕುಂಟಿಣೆ]

ಪಟುಗೊಲ್, ಹಲುಗೊಲ್ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಅಹಾರ;
ತಂಗಳನ್ನೆ / ಈ ಪಟುಗೊಲ್ ಪಂದೆಗಲ್ಲಂದಿನಕೇಶಕಂದಿಯುಳಿಯ್ದು
ನೀತವಿದಲ್ಪು (ಚಳವಿ. ೫-೪೫). ಹಲುಗೊಲ್: ಕಾಮಿಮಾರುಂ
ಪೋಗಿ ತಿರತಂದೆಜಲು ಹಲುಗೊಲ್ಪಂದೆನ್ನಂ ಸಲಹೆ (ಪೂರ್ವಪ. ೨೧).
[ಪಟು(<ಪಟು) + ಕೂಲ್]

ಪಟುಗಿಯ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಹೊಲ: ಅಸವಸದಿಂ ಪಟುಗಿಯುಂ
ಕಸಮಂ ನೋಡಿಸದೆ ಬಿತ್ತಿದೊಕ್ಕಲಿಗನವೇಲ್ ಸಸಿಯಂ ನೋಡಿ
ತಳೋದರಿ ಬಿಸುಸಯ್ಯಂ ಬಯ್ಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಬಿದಿಯಂ
(ಕಾವ್ಯಾಂ. ೪೫೪). [ಪಟು(<ಪಟು) + ಕಿಯ]

ಪಟುದು, ಪಳದು, ಹಳದು, ಹಳದು, ಹಲುದು (ನಾ). ೧. ಹಳೆ
ಯದು; ಹಿಂದಿನದು; ಪೂರ್ವಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು: "ಹೀರ್ಣಂ,
ಜರತ್, ಪುರಾಣಂ . . . ಪುರಾತನಂ-ಈ ೩ ಪ(ದ)ಬದು" (ಕರಾಂಯ.
೧೧೫-೨೬); ಪೂಸತುಂ ಪಟುದುಮನೂದು ಪರಿಯಸಲ್ ನೀನೆ ಬಲ್ಲ

(ಸಂಪದಾ. ೫-೪೬ ವ); ಪಟುತು ಪಟುತೆವು ಪಟುಗೊಳಗು ಸಮ
ಮುಟ್ಟುಮುಟ್ಟುತುಮುಟ್ಟು ನಿಪಾತಿಸಿ ಪಡೆಗುಮುಮುಟ್ಟುಗೊಳಗಿಂಗೆ
ಸಂಗದಿಂ ಸಮನಿಸುತುಮುಟ್ಟುದೇಶಂ (ಕಾವ್ಯಾನ. ೨೩೯). ಪಟುತು :
೦. ಪಟುತೆವು ತೆಗೆದೊಳಿಯುಗುಂ (ಕಾಲಾಂ. ೧೮೭-೪೨೫). ಹಟುತು :
೦. ಛಂದಛಂದ ನವಬಂಧ ಪಡೆದು ಬಂದಿಹವು ಹಳತ ಮರೆಸಿ (ಅರಳು. 5
೨೪೪-೨೦); ಹಳತೂ ಹಟುಗೆ ಬರಲಿ, ಹೊಸತೂ ಬರಲಿ (ಒಂಟಿದ. ೩೪);
ಹಳತಾಗಿ ತೇಪೆ ಹಾಕಿ ರಿಪೇರಿ ಮಾಡುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅದಿವೇಶ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ
(ಕೂಪ್ಯ. V. ಮುನ್ನು). (ಗು). ೨. ಹಳೆಯ; ಪ್ರಾಚೀನ : ಹಳತು
ಗೆ ಗಿಲಿ ಅಮೃತ ಗುಣ ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಸಮಾರಾಧನೆ ದತ್ತಿಹ ಸಹಗಂ...
ಅಂತ್ತು ಹಳತು ೨೩೦ (ಮೃತಂ. ೧೯೪೩, ೫೦-೨೫; 1682); ಹಳತು
ಗ೩೩೦ ಅಪ್ಪಾರಪಲ್ಲೂ ದುಡೇ ಹಳತು ಅರುವರೆ ಪರಹಾವಂನ್ನು...
ನುಟ್ಟಿದ ದಾನಕಾಸನ (ಮೃತಂ. ೧೯೩೩, ೩೧-೪೦; 1737). ಹಳತು :
೦. ಹಳದು ಮಿಗು ಹೊಸದಿಲ್ಲ, ದಿಳಿದು ಮಿಗು ಬಣ್ಣ ದಿಲ್ಲ (ಗಾದೆ).
ಹಟುತು : ೦. ಹಟುಪ್ಪ ಮಾತೃಕೃತೃಮುಕ್ಕುಂ (ಮಂಗಳ. ೨೩-೨).
ಪಟೆಯಂತೆ-ಹಿಂದಿನಂತೆ; ಮೊದಲಿನಂತೆ : ಮತ್ತೆ ಮರವಟ್ಟಾಗಿ
ಕ್ರಮಿಗಳ ಮೊತ್ತದಲಿ ಜನಿಸುವರು ಮನುಷ್ಯ ಸತ್ವವಹ ಪಟೆಯಂತೆ
ಪನ್ನಯ ಭಕುತಿಯಿಲ್ಲದಡೆ ಸುತ್ತಿ ಬಹ ಚಕ್ರದಲಿ ಸಾವುತ ಮತ್ತೆ
ಮುಟ್ಟುವ ಮುಖಸಾಗರದುತ್ತರಜವನು ಕಾಣದಿಹ ನರನಾಮಸುನಿಂದ
(ಸಿಧಾಗ. ೧೧-೧೭-೪೨); ತಣ್ಣದಿರನಪ್ಪಯದ ಪಾಪನ ಪುರಂಗಮದು
ಪೆಣ್ಣು ಮರೆಯಾಗಿ ಪೆಣ್ಣುಲಿಯಾಗಿ ಪಳೆಪಾಕಂ. ಕ್ರಿಯಂತೆ ಕಳೊಳಿಸು
ವನುಲಾಪ್ತಮಾಗಿಯಾಪ್ಪಯದಿಂಪ್ರೀ ರಾಜ್ಯಮಂ ಪೊಕ್ಕುದು (ಪ್ರಮಿಭಾ. ೧೫
ಸೂಪನ). ಪಟೆಯ ಮಾಳ್ತೆ-ಹಿಂದಿನ ರೀತಿ; ಮೊದಲಿನ
ಬಗೆ : ದೇಶದೊಳಗಿಲ್ಲದಿತ್ತೆಲ್ಲಮಾವಗಂ ಪಟೆಯ ಮಾಳ್ತೆ
ಪೊಲಾದುದು ಗಂಗರಾಜನಂ (ಎಳ. II, ೭೩-೩೭; 1118). ಪಟೆಯ
ರೋಗ-ಹಳೆಯ ರೋಗ; ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಬೇರೂರಿರುವ
ವ್ಯಾಧಿ : ಪಟೆಯ ರೋಗಕೌಪಧಂಗೊಳಲ್ ನವರೋಗಮೊಲಿದು
ಬಂದಂತೆ (ಚಿಬಪ. ೩೩-೭). ಪಟದಾಗು-ಹಳಸಿ ಹೋಗು; ರುಚಿ
ಗೆಡು : ಕಾಂತಿಯುಗ್ಗನುರಾಗಂ ಪಟದಾಗಿ ಪುರುಷರೌಪಧಿಗಳಿಯುಪೊಲ್
ಮನಕ್ಕೆ, ಹೇಯಮಂ ಪುಟ್ಟುಸುಗುಂ (ಪಶು. ೪-೯೫). ಪಟೆಯ,
ಪಟೆಯ, ಹಳೆಯ-ವಯಸ್ಸಾದವನು; ಹಿರಿಯ; ವೃದ್ಧ :
ಮುನ್ನಂ ಪಟೆಯರುಮನಾಪ್ತರುಮಂ ಪೊಟಿಕ್ಕಿ (ಪಂಪಕಂ. ೧೩೯-೧೯);
ಪುರೂಷಗಳಣ ಭವಜನರುಂ ಪಟೆಯರುಂ ಪ್ರಧಾನರುಂ... ಬಾಗಿ
(ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೪-೨೦೬); ಸಂದಾಯಿಯೆಂಬ ಪಟೆಯನ ಕೈಯೊಳಾಗಳಿ
ಕೊಟ್ಟಿ, ಶಿರಗೊಯ್ದು ಪಳಗೀವುದನೆ (ಭದ್ರವೇ. ೧-೨೬೪); ಅಂದಿಂಗೆಳೆಯ
ನೀನು ಹಳೆಯ ನಾನು (ಬಸವ. ೨); ಹಳೆಯರನು, ಸೇವಕರನಾಪ್ತರೆ
ಬಳಗವನು ನಿಜಮಂತ್ರಿವರ್ಗವನುಳಿದು ತಾನನುಚಿತದ ಮರ್ಣನರುಗಳ
ಪಾಲಿಸಿದ ಫಲವು ಕೈಯೊಡನಾಯ್ದು (ಜೀವಂಜ. ೪-೩೩); ಹಳೆಯನಹೆ
ಸರಿಗೊಡಲೊಂದಿಲ್ಲ (ಸಿಧಾಗ. ೫-೭೪). ಪಟೆಯ ಪಾಡಿ-ಹಳೆಯ
ಸೈನ್ಯ; ಹಿಂದಿನ ಸೇನೆ : ಅಂತು ಬಿಡಂಗುವತ್ತು ನಡೆವ ಪುಸವಡಿಯ
ಪೊಗೆ ಪಟೆಯ ಪಾಡಿಯಂ ಕೂಡಿಕೊಂಡು... ನಡೆದಂ ಕಾವಂ
(ಕಲ್ಯಾ. ೨೦೮). ಪಟೆಯ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆ-ಹಳೆಯದಾದ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆ :
ಕನಲ್ಲ ಕಂಡದ ಮೇಲೆ ಪಟೆಯ ಬೇವಿನೆಣ್ಣೆಯೊಳ್ ಕೊಯ್ದುಕ್ಕಿದ
ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿಯ ಕಂಟಸಂತೆ... ಬೇವ ಪೊಂಗಳ ಕ[ಂ]ಪು ನಾಟುವುದೇ
ಸೈರಸಲಾಹದ (ಪಂಪದಾ. ೧೩-೭೧ ವ). ಪಟೆಯ ಸೀರೆ, ಹಳೆಯ
ಸೀರೆ, ಹಳಸೀರೆ, ಹಟೆಯ ಸೀರೆ-ಹಳೆಯದಾದ ಬಟ್ಟೆ;
ಹಳತಾದ ವಸ್ತ್ರ : ಪಟೆಯ ಸೀರೆಯಂತೆ ಗುಣದೊಳ್ ನೂನಮಾಗದ

(ಧರ್ಮಾಪ್ಯ. ೫-೯೯); ಅವಳು ಬಟ್ಟೆ ಮಾಡಿದ ಹಳೆಯ ಸೀರೆಯನ್ನು
ಬಟ್ಟಿದ್ದಳು (ರೂಢಿ); ನನ್ನ ಹಳೇ ಸೀರೆ ಹಂದೂ ಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ);
"ಪಟಿಚ್ಚರಮಂಟುಡು ಹಟೆಯ ಸೀರೆ" (ಕಲಾಯು. ೯೦-೩೪೬);
"ಪಟಿಚ್ಚರ, ಜೀರ್ಣವಸ್ತ್ರ-ಹಟೆಯ ಸೀರೆ" (ನಾಟರಾ. ೪). ಹಳೆಪೈಕ,
ಹಳೆಯ ಪಯಕ, ಹಳೆಯ ಪೈಕ, ಹಳೆಪೈಕ-೦. ಹೆಂಡತಿಯು
ವುದೇ ಕುಲವೃತ್ತಿಯಾಗುಳ್ಳ ಒಂದು ಜಾತಿ ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ
ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ; ಈಡಿಗ : ಹಳೆಪೈಕವರ ಗ್ರಾಮಾಂತ್ಯಗಳಿಂದಾ
ವರುಷ ರಿಕ್ಕಿ ಮರ್ಣ (ಎಳ. XII, ಮದ್ದಗಿ. ೩೧-೩; 1688); ಹಳೆಪೈಕರು-
ಇವರು ಕಾಪಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿಯ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ
ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತಾರೆ (ಕಲಾಗ. ೧೩೩); ಯಳವರ್ತಿ ಹಳೆಪೈಕನ
ಗಿರಿಯನೆಂಬ ದಂಡಿಗೆ ದಾಸನ ಮೈಮೇಲೆ ದೇವತೆಯು ಬಂದು...
ಪೂಜಿಸಿದಳಂತೆ (ಚಕ್ರಪಾ. ೩); ನಮಗೋಸ್ಕರ ಸಮ್ಯ ಹಳೆಪೈಕ
ವರರು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆ? (ಸುಮತಿ. ೩೮). ೨. ಒಂದು
ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಿಚಾರಕವರ್ಗ : ತಂಮ್ಮ ಸೆಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಲಕಿಗಳಿಂದ
ಸಿಕ್ಕರಾಗಿರುವ ಮಹಾರಾಜವಂಶದವರು, ಸಾಮನ್ಯರು... ಹಳೆಯ
ಪಯಕದವರು ದಕ್ಷಿಣಾಯಕರು (ಚಿಬ್ಬ. ೩೦-೪); ತಳುವದೆ ಬೆಟ್ಟದ
ಜಾನೋಂದ್ರ ಸಾಕಿದ ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ನಾಯಕರು ಒಳಹೊಕ್ಕು ವೈರಿ
ಮಾರ್ಗಲವನು ಸದೆದಾಗ ಕಳಿಕೊಳವನು ಮಾಡಿದರು (ಕಂನಡಿ. ೩-೩೯);
ಎಳದು ಮೃಗವನು ಕೊಲ್ಲ ಹಳೆಯ ಪೈಕದ ಮಂದಿ ಒದಗೆ (ಕುಮಾರಾಂ. ೧೪೪). [ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪು. ಕುಳು. ಪರ; ಕೊಡ. ಪಳ]
ಪಟನವಿರ್, ಪಟನವಿರ್ (ನಾ). ೦. ಹಳೆಯ ಕೂದಲು :
ಪಂದಿಗಳಂ ಪಟನವಿಕ್ಕಿದುವು (ಪಂಪದಾ. ೫-೩೮); ಮೂಡತೆಯೆಟ್ಟಿಹಗಿದ
ಮಾಟಿಯಂ ಪುನವಿರ್ ಮೊದಲಿಂದ ಕುಟ್ಟು ಬೆಳ್ಳವಿರ್ ಕುಟಾಗಿ
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೩೭). ಪಟನವಿರ್ : ೨. ನರಕ ಕೂದಲು :
ಪಟನವಿರ್ದಂ ಮೆಯ್ಯಂ ಪಟಮಂ ಬೆಳ್ಳಿಗಳಾಗಿ ತಿಳಿದಿರ್ದವು
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೯೩). [ಪು. (<ಪಟು)+ನವಿರ್]
ಪಟನೀರ್, ಹಳೆನೀರು (ನಾ). ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ಶೇಖರಿಸಿಟ್ಟ
ನೀರು; ಹಳೆಯ ನೀರು : ಸಾರಮುನಿಪುತ್ರರೆಯು ಬೇರಂ
ಸ್ತಂಭವನುಮುಕ್ಕಂ ಪಟನೀರೊಡೊರೆತೆ ಕಿಸುಪೊನ್ನೊಳ್ ಜಾಪಾಸಿ
ಕೊಂಡೆಚ್ಚಿ ನೇತ್ರರೋಗಂ ಕಿಡುಗುಂ (ರೋಗೋಪ. ೯-೬೮); ಸೀರ್ಪ
ಪುನೀರ್ಗಳನ್ನೊಪ್ಪಿಸಲಾಹದೆಯ್ಕೆ ಕಂಟಿಕಿಸಿ ಮುಗುಟ್ಟು ದಪ್ಪಿದು (ರೀಲಾನ. ೧೨-೩೮); ಪಟ[ಪಾಕಾಂ. ಎಳೆ]ನೀರಿಂದ ಮರ್ದಿಸಿ ಹಳೆಯದೊಳಂ ಪೂಸಿ
ಕಿಟಾಯ ಕಂಟಿಜದ ದಿತ್ತಂ ಕೊಟಿಪಾವಿನ ತೂರ್ಯನ ವಿಷಮುಟುಗುಂ
(ಪುಮದ. ೧೦-೩೮). ಹಳೆನೀರು : ಪಾಡಕ್ಕೆ ಹಳೆನೀರಂ ಬೆಟ್ಟಗೆ ಮಾಡಿ
ಕುಡಿಯ ಕೊಡುವುದು (ಸಕಪ್ಪ. ೩೩). [ಪು. (<ಪಟು)+ನೀರ್]
ಪಟನುಡಿ, ಪಳನುಡಿ, ಪಳೆನುಡಿ (ನಾ). ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಮಾತು;
ವೇದ : ಪಟನುಡಿಯಂ ಪರ್ವದ ಮುನಿಗಳ ಪೊಗ್ಗುನಮಂದು ಕುವರನಾಡ
ಪೊಲಾದಂ ನಿಳಯಂಗೆ ನಿಮಿಲಗುಣದೊಳ್ಳಿ ಕೆಯಂಗಳಿಗೊರಾರ್ಯಮರ್ಯಂ
ಗೀಗಳ್ (ಚಿಬಿ. ೪-೧೯); ಪಟನುಡಿಯಂ ಬಟುಸಂದು ಪರವುಂ ಪಗಲ್
ತಿರೆಯಂ ಪೊರೆಯಂತೆ (ರಾಮಾಪ್ತ. ೩-೧೧). ಪಳೆನುಡಿ : ಕಾವ
ಪಳನುಡಿಯೊಡೆಯನ ವಾಹನನು ನೀನು (ಮೀಗೀ. ೨೧-೩). ಪಳೆನುಡಿ :
ರಂಗ ನಿನ್ನಯ ಸಂಕುಗೊರಲ ಗೋಚರದಿಂದ ಹಿಂಗುಗಳ ಗಡ ಭವಪಾತ
ಹಿಂಗಿಂಬ ಪಳೆನುಡಿಯುಳ್ಳವನ್ನೆದೆಯೊಳು ಮುಂಗುಡಿಗಟ್ಟಿರುತಿರ್
(ಶತನಾಂ. ೩-೧೪). [ಪು. (<ಪಟು)+ನುಡಿ]
ಪಟಪಟ, ಪಳಪಳ, ಪಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಅನುಕರಣ ಶಬ್ದ :
ಪಟಪಟಯೆಂದೇರಿಕಲ್ಲುಳಿದಿರ್ದವು ನಳದಿಂ (ಪಮದ. ೫೪ ಪ್ರಯೋಗ).

ಪೆಳಪೆಳ: ಮುಟ್ಟಿತ್ತಿ ಹಾಳುವಾಗ ಏನೋ ಪಳಪಳ ಹೊಳೆಯುವುದನ್ನು ಕಂಡಳು (ಪ್ರಾ.ಗಮ. ೧೦೬). ಪಟ್ಟುಟಿ: 'ಪಟ್ಟುಟನೆ' ಪರಾ.

ಪಟುಪಟನೆ, ಪಳಪಳನೆ, ಪಟ್ಟುಟನೆ (ಅ). ಒಂದು ಅನುಕರಣಾ ವ್ಯಯ: ಕನಕಪ್ರಾಸಾದಪಂಕ್ತಿಗಳ ಪಟುಪಟನೆ ಬೆಳಗುವ ನೋಡಗಳ ನಾದಿತ್ವನ ಸಂಟಿರೆಂದು ತಮೋರಾಜಕಂ ಮುಳಿದು ಸಿಂಹಿಯ ಬೆಳಗಿನ ಸಿಂಹಿಯ ಮನೆಗಳನ್ನವಾದುವು (ಪಂಪಭಾ. ೪-೪೯ ಪ); ಕೆಯ್ಯಾ ವಿಗಿಗಳ ಪಟುಪಟನೆದಿರೆ (ಪಾಂಕಿಪ. ೪-೬೪). ಪೆಳಪೆಳನೆ: ಮರುಳ್ಳಾಳುಮಂ ಪಳಪಳನೆಮೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡಿ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ನಗುವ ವೀರಭಟ್ಟರ ಪಂದಲೆ ಗಳು (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೧೧೬ ಪ); ಪಳಪಳನೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿರೆ ಮೂಕುಗಳ ಮುತ್ತುಮಳೆ ಕಡುಬದವನಂತಾದನರ್ಜುನಂ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೬೫-೪೫೬). ಪಟ್ಟುಟನೆ: "ಪಟುಪಟನೆ, ಪಟ್ಟುಟನೆ-ವಿರರಾರ್ಥಂ" (ತಮದ. ಪಂ. ೧).

[ಪಟುಪಟನೆ-ಅನಿ.]

ಪಟು (ನಾ). ಸರೇಕ ಕೂದಲಿಗೆ ಹಚ್ಚುವ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ; ಕಲಪು: "ಪಟು (ಪಟು) - ಸರೇಕಕ್ಕುವ ಕಪ್ಪು" (ತಮದ. ಪಂ. ೧); ಪಟು, ಪಟುಪಟು (ಪಟುಪಟು. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). [?]

ಪಟುಮುಳ್ಳೆ (ನಾ). ಹಳೆಯದಾಗಿ ಮರೆತುಹೋದುದು: ಪಟ್ಟಿನೊತ್ತೆದೇಡೆಯುಮಂ ಗಂಟಿಕ್ಕುವಂತೆ ಪರಂಪರಮುಂ ಪಟು ಮುಳ್ಳೆಮಾಡ ನಟ್ಟುಂ ಪುನರ್ನವಂ ಮಾಡ್ತಿ ಬಗೆಯಂ ಎನ್ನೊಂದಿಟ್ಟಿದ ನೆಮ್ಮರಸಂ (ಪಾಂಕಿಪ. ೫-೬೦ ಪ).

[ಪಟು (<ಪಟು) + ಮುಳ್ಳೆ (<ಮುಳ್ಳೆ)]

ಪಟುಮೆ, ಪಳಮೆ, ಹಳಮೆ (ನಾ). ಹಳೆತನ; ಪ್ರಾಚೀನತೆ; ಪುರಾತನತೆ: ೧೯೦ ಪಟುಮೆಯನೆ ನೋಡು ಕೀಡು ಕೆಡೆನಾದಿದನೆ (ಪಂಪಕಂ. ೧೦೬-೪); ಪಟುಮೆಯ ದೇವರ ಮೇಲೆಂಪಯ್ . . . ಮುಳ್ಳೆ ದಪ್ಪಯ್ ! (ಬದ್ಧಪ್ರ. ೨೨-೪೬೫). 'ಪಟು' ಪರಾ. ಪಳಮೆ: ಪಳಮೆಯಾಳದ ಕಣ್ಣಿನೆ ಕಣ್ಣು ನೆಟ್ಟು (ಪೂರ್ವಕಂ. ೧೬-೧೬). ಹಳಮೆ: ಬಳಸಲಿ ಬಂದಿದರ ಕಾಣುತನು . . . ಹಳಮೆಯ ಮಹಾತ್ಮರನು ಪರಮಕವಿಗಳನು (ಅಂಗೀಕ. ೯೬-೪); ಭಾರತದೇಶದ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಇರುವಪ್ಪು ಹಳಮೆ, ಹಿರಿಮೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಬೇರೆ ಯಾವ ದೇಶಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ (ಭಾರತ. ೪೧೬); ೬ನೆಯ ಶತಕದ ಬಾದಾಮಿಶಾಸನವು ಪ್ರಿದಿಯ ಹಳಮೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಲ್ಲದೆ . . . ಒಟ್ಟು ಕಲೆಯ ಕಟ್ಟು ಚಕ್ರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ (ತಮದ. ೧). [ಪಟು (<ಪಟು) + ಮೆ.]

ಪಟುಯಿಂಗಿ (ನಾ). (?): ×× ನಮಸ್ಕ ನೆತ್ತರೊಗೊಡೆ[ಬ್ರಾ]ಹ್ಮ ಮುಖವಕ್ಕೆ ××× ವ ಪಟುಯಿಂಗಿ[ಗೊ]ಡ್ಡೆ ಬಾಲ್ಯನಿನ್ನೇ ವೃತ್ತ[ಂ]ಗಳಂ ಸರಿಸುತ್ತ (ಪಾಂಕಿ. XI-೧, ೧೦-೧೦; ೩೬೪). [?]

ಪಟುಯಿಗೆ, ಪಳಯಿಗೆ, ಪಳವಿಗೆ, ಪಟುವಿಗೆ, ಹಳಯಿಗೆ, ಹಳವಿಗೆ, ಪಟುಯಿಗೆ, ಹಟುವಿಗೆ (ನಾ). ಧ್ವಜ; ಪತಾಕೆ; ಬಾವುಟ: "ಪಟುಯಿಗೆಯೆಂದು ಕೇತನದೊಳಂ" (ಕರ್ಣಾಟ. ೬೯); ಪಟುಯಿಗೆ ಏಲ್ಪಡೆ ದೀರಜ ಪಟುವಿಗೆಯು ಉಪಾಸಲೆಂದೆ ಹರಿವಶ್ವನುಪ್ಪುನುಪ್ಪೇಗೆ ಯೆಚ್ಚು (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೨೦೯); ದಿನಕರನ ಪಯಂ ಗಗನಾಧ್ವ ಪೇದಮಂ ಪಟುಯಿಗೆಗಳ ತಣ್ಣಲರ ತೀಟಿದಂ ತೊಲಗಿಸುಗುಂ (ಪಂಪಾ. ೧-೧೧೬). ಪೆಳಯಿಗೆ: ಸಾರದಿರಿತ್ತಲು ಮುಳಿದದೆ ಮೂಗಿಗಳ ಕಾವ್ವರೆಂದು ಕಲಿಯಂ ದೇವಾಗಾರದ ಪಳಯಿಗೆ ಮೂರದೆ ಬಾಗಿಳುವನ್ನ ಕೊಮ್ಮಡಿ ಪಾತೋದೊಡ್ಡಂ (ಪಾಂಕಿ. IX-೨, ೧೫೪-೪೬; 1092); ಮಿಳಮ್ ಪಳಯಿಗೆ . . . ಜಾಮರಣಿಯಾದಿಂದೆ ಸಿಂಗಸಿದರ್ ಭಳಭಳಪ ಮಣಿರಥಾವಳಿಗಳು ಪಳಂಜಿದವು (ಪಾಂಕಿ. ೨೫-೧೬); ಕರಪಾದೆ ಸನ್ನಯಿಸುತ್ತಂ ಬಂದಿನ ಪಳಯಿಗೆಯನ್ನೆತ್ತಿಸುತ್ತೆ ಸಿದ್ಧಿರಾಂ

(ವೃ.ಪದಿ. ೬೬-೪). ಪೆಳವಿಗೆ: "ಪಳವಿಗೆ ಕೇತನಕೆ ನಾಮು" (ಭಾರತ. ೪೧); ಬಗಿದು ಪಾತಾಳಮಂ ಮುಟ್ಟುವಗಳೊಡ್ಡದಿಂ ನೆಗಳ್ಳಂಬರ ದೊಳೆಸೆದ ಪ[ಪಾಂಕಿ.ಪ]ವಿಗಿಗಳೊಡ್ಡದಿಂ (ವಿಪಾಂಕಿ. ಪ. ೨೪೧-೨); ಪಟುಪಟು ತೊವ ಪಳವಿಗೆಯ . . . ರಥದೊಳಗೆ ಒಂದನು ಶಕ್ರಸಾರಥಿ ನುಡಿಸಿದನು ಸರನ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೪-೧೪); ಪಳವಿಗೆಯ ಹನುಮನಂ ಪಲ್ಲಿರಿಂ ಹರೆಯನೆಚ್ಚು . . . ಸಾತ್ಯಕಿ ಬಭ್ರುವಾಹನಾದಿಗಳನುಜಿ ನೋಡಿಸಿದನು (ಚಿ.ವಿ.ಪಾ. ೨೫-೬೯). ಪಟುವಿಗೆ: "ಪಟುವಿಗೆ (ಪಟುಯಿಗೆ) ಕೇತನಂ" (ತಮದ. ಪಂ. ೧); ಅನೇಕ ಪ್ರಾಸಾದದ ಮೇಲೆ ಚಕ್ರದ ಪಟುವಿಗೆಗಳಂ ಪುಣ್ಯಗುಲಂ ಬಂಬಲ್ಲಳುಮಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ (ಪಂಪಭಾ. ೬-೪೦ ಪ); ಪೂಂಬಾಟಿಯ ಪಟುವಿಗೆಗಳೊಳಂ . . . ಸೊಂಪುವಡೆದ ಕಂಪಿನ ಪೊಲಲೆಂಬ ದೀಡು ಬಗೆಗೊಳುಮಕ್ಕುಡಂ (ಚಿ.ವಿ.ಪಾ. ೧೧೪); ಪಟ್ಟವಣಿಯಂ ಪಟುವಿಗೆಯಂ . . . ಮೇಲ್ಕಟ್ಟುಂ ಒಳ್ಳೆಯದು ಮೂಟಾಗದವನುಮಾಗಿಯಂ ಪಣಿಯದೆ (ಚಿ.ಪಂ. ೪೫-೨೧). ಹಳಯಿಗೆ: ರಾಜಮುಡೆ, ನಾಡ ಹಳಯಿಗೆ ಮತ್ತು ನಾಡ ಶಾಸನ ಇವುಗಳ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದರಲ್ಲಿ . . . ಪ್ರಾಣದನ್ನೇ ಪಣ ವಾಗಿಸುವುದು (ಪಪ. ೬-೪೪); ಚೋಳರ ಹಳಯಿಗೆಯನ್ನು ಇತಿಹಾಸ ಹೊಯ್ಸಳ ಹಳಯಿಗೆಯನ್ನು ಏರಿಸಿದ ಸಂಭ್ರಮ ಸಡಗರಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ ವಾಯಿತು (ಪಪ. ೬). ಹಳವಿಗೆ: ಹೊಳೆದ ಸಿಂಧ ಪತಾಕೆ ಹಳವಿಗೆ (ಕಾಂಕಿ. ೧೬-೪೧); ನವಲೇಖದೊಡದ ಹಳವಿಗೆಯ ಪದವಲಿಗೆಯಲಿ ಹಾಯ್ದುದು ಪನ್ನಗನ (ಕುವ್ಯಾ. ೬೦೫. ೧೦-೪೧); ಬಾಲದಲಾ ವರೂಫದ ಹಳವಿಗೆಯ ಕಂಠದಲಿ ದಿಗಿದು (ತೊರಂ. ೬-೨೨-೧೬); ದಳದ ಸಿಂಗಾಳ ದಲಿ ಬಿರುದಿನ ಹಳವಿಗೆಯನ್ನೆತ್ತಿ ಸಲಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೬-೧೨). ಹಟುಯಿಗೆ: ಉಚ್ಚೂಡಾ, ಆವಡೂಡಾ-ಈ ೨ (ಪಂಪದಿಯಂ) ಹಟುಯಿಗೆಯ ಮೇ(ಎ)ಲೆ ಮೊಗದ ಕೆಲಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕುಂಚಂ (ಪಟಾಯ. ೬೫-೬೦೪). ಹಟುವಿಗೆ: ಗರುಡನಂತೆ ಹಾವಿನ ಪಟುವಿಗೆಯನಾರಯ್ಯ ನೋಡಿಯಂ (ಗದಾಯ. ೬-೨೪ ಪ); ಹಟುವಿಗೆ ನಮ್ಮದೀ ರಥಮದಪ್ಪೆಡೆ ನಮ್ಮದು (ಕುವ್ಯಾ. ೧೨-೫೧). [<ಪಟು. ಪಟಾಯ. /ಸಂ. ಪತಾಕೆ]

ಪಟುಪ 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಟುವಂಡು (ನಾ). ಶೇಖರವಾಧ ಮಕರಂದ; ಸಂಗ್ರಹಗೊಂಡ ಮಧು: ಕುಮುದಕೇಸರದ ರಜದೊಳದ ಹರಣಯುಮಂ ಕೀಟಲಾಪದ ಪಟುವಂದಿವೊಕ್ಕೊಂಡುನೆಗೆದು ಪೊರಳ್ಳು ನರಳ್ಳು ಮೊರೆವ ಮುಡುಂಬಿಗಳ ಗಣಿಯಂ ಗಿಜ್ಜನೆ ತೆಗೆದು ನೆಗಟಿಯಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೨೦ ಪ).

[ಪಟು (<ಪಟು) + ಬಂಡು.]

ಪಟುವಿಗೆ, ಹಳಹಗೆ (ನಾ). ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಶತ್ರುವಾಗಿರುವವನು; ಬಹಳಕಾಲದ ವೈರಿ: ಪಟುವಿಗೆಗಳಾರುಮಂ ಗೆಲ್ಲಳವಿಂ ಕೈಯಿಕ್ಕಿ ಒಂದ ಕಲಿಯೆಂದುಂ ತನ್ನೊಳಗಂ ಪೊಣಗಂ ತೋಡದ ಬಟ್ಟಾಯಂಗೆಣಿ ಗಿರ್ದಾ ಬಾಬ್ಬದೀ ಮೂಲೊಳಂ (ಚಿ.ವಿ.ಪಾ. ೨೬೦). ಹಳಹಗೆ: ಕೆಳೆಯನೇ ಹಳಹಗೆಯೆಯಂಬಪ್ಪೇಲ್ ಮಳೆಕಡೆಗೆ ಮಲೆನಾಡುಗಳ ನೋಡಿ ಹಿನ್ನಡೆಯುತ್ತಿರಲು (ಕಾಲಾ. ೫೬-೯೨). [ಪಟು (<ಪಟು) + ಪಿಗೆ.]

ಪಟುವಟ್ಟಿ (ನಾ). ಹಳೆಯದಾಗಿ ಸವೆದ ದಾರಿ: ಬಿಟ್ಟುಗಳೆಡೆ ನುಗ್ಗಿ ಪಟುವಟ್ಟಿವೊಲಗೆ (ಪಪ. ೬-೬೬).

[ಪಟು (<ಪಟು) + ಬಟ್ಟಿ.]

ಪಟುನರ, ಹಳೆನರ, ಹಳೆನರ (ನಾ). ೧. ಬಹುಕಾಲದಿಂದಿರುವ ಮರ. ೨. ಹಳೆಯದಾದ ಮರದ ಕೋಳ: ೧೫೫ ಪಟುನೋನಿಗಂ ಕೋಳಂ ನೆಲಸಿತ್ತೆನ್ನ ಕರದೊಳಲ್ಲದೆ ಕೇಳಾಪನ್ನೊರ್ವರ ಬಗೆವನೆ ನೋಡೆನ್ನಳವನೆನುತ್ತು ನುಗ್ಗಿದಂ ಪಟುನರಂ (ಪಪ. ೯-೬೧).

ಹಳೆಮರ: ೧. ಸಮ್ಮ ಮನೆಯ ಎದುರನಲ್ಲೊಂದು ನೂರುವರ್ಷ
 ಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದಿನ ಹಳೆಮರವಿದೆ (೨೫೫). ಹಳೆಮರ: ೨. ಒಣಗಿದ
 ಮರ; ಒಣಮರ: ಒಬ್ಬ ದರು ಶಾಕೀಳವು ದಲಿಟ್ಟಿರುವ ಹಳೆಮರನೂರಿ
 ಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟು ಬೊಬ್ಬದೊಬ್ಬರಿನದು ನಾಲ್ಕುಮೈಗಳಿ (ಕೊರಾ.
 ೫-೩-೯). [ಕಬ್ಬಿ (< ಕಬ್ಬದು) + ಮರ]

ಪುನರ್ (ನಾ). ಹಳೆಯದಾದ ಹಲ್ಲು ; ಸವೆದ ಹಲ್ಲು : ನೆರವರಿ
 ಬೇರ್ಪಟ್ಟ ಪುನರ್ ಕೆರೆಗಳ ತುಂಬಿಗಿಡ್ ಮೆಯ್ (ವಚನ. ೮-೧೨).

[ಪಟ, (<ಪಟದ್) + ಪಲ್]

ಪುನಃಸಂಗೀತ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಹರಿಗೋಲು; ಜೀರ್ಣಾವಾದ ದೋಷ: ಇಬ್ಬದೇಲುಮೂಲಂ ಗಂಧರ್ವಳಲಿಂಬುಡು ತನಗೆ ಮುತ್ತು ಮುದುಗೂಂಬಿಣಿ ತಾಂ ಕಲಾ ನರ್ಸಾ ಮುತ್ತುದ ಪತ್ತಲಿ ಪುನಃಸಂಗೀತ ಪಟಾದ ಭೀರಿ ನೀರಾ ತೆಗೆದ ಕೊಳಂ (ಸೂಕ್ತ.ಸು. ೮-೩೪೨).

[ಪಟ್ಟಿ (<ಪಟ್ಟಿ) + ಪಟ್ಟಿಗೋಲ್]

ಪಟವಾಡ (ನಾ). ಕುಗ್ರಾಮ; ಬೇಟೆರಾಕುಗ್ರಾಮ:
ಪಟವಾಡಯ್ಯನೇ ಬೇಡಿಯಂ ಕುಡದ ನಾನೇನೆಂದು ಸಂಧಾನಮಂ
ಗಡಾಯಿಪ್ಪೆ (ಪಂಪಭಾ. ೧೩-೨೫). [ಪು. (<ಪುಮು)+ವಾಡ.]

ಪುಲವಾತು, ಪಳವಾತು, ಪಳವಾತು, ಪಳೆವಾತು, ಹಳವಾತು, ಹಳೆವಾತು (ನಾ). ೧. ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ನುಡಿ ; ವೇದ : "ಓದು, ಪುಲವಾತು, ದೇವಂ, ಸುತಿ-ಈ ಆ ವೇದಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೭-೨೪೨) ; ಜಗದೀಶ್ ಶ್ರೀಚರದೇವಣಿ ಹಿರಿಯರಿಲ್ಲ ತ್ತಾ ನುಮುಂಬಾ ದೊಡಂ ಬಗೆಗೊಳ್ಳಂ ಪುಲವಾತನೊಳ್ . . . ಮೆಯ್ಯಾಡಿದನ್ನೆಲ್ಲಿಯಂ (ಗೀತಗೋ. ೨-೫) ; ಒಂದೆದೆಯೊಳ್ ಪುಲವಾತಂ ನುಡಿಯುತೆ ಜನ್ನ ದಾರಮಂ ಪೊಸೆಯುತಿರ್ಪಾ (ಅದ್ವೈತ. ೧-೧೦). ೨. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ನುಡಿ ; ಐತಿಹ್ಯ : "ಪುಲವಾತು-ಐತಿಹ್ಯಮೆಂಬುದು" (ಪಲಾಯು. ೨೪-೧೪೭). ಪಳವಾತು : ೨. ಅಂಗಗುಣ ಲಿಂಗತ್ವ,

ಯಿತ್ತು. ಲಿಂಗಗುಣ ಅಂಗಕ್ಕಾಯಿತ್ತು ಇವೆಲ್ಲ ಭಾವಸಂಕಲ್ಪವಿಲ್ಲವು
ಅಂಗಲಿಂಗಮೆಂಬುದು ಪರಮಾತ್ಮ (ಸಿದ್ಧವ. ಕ. ೪೧೭-೪೨೪).

ಪಳೆವಾತು: ೧. ಹೋಲೋಡಲ ಸಮವಾಯುನ್ಯಯ ಸೀಗುಗದಿಸಂ
 ಸೀಳ್ ಪಳವಾತಿಗೊಳಗಾದಾಗಿ ತನ್ನ ಬಾಳ್ವಿಕೆಯಗುಡದ ಮೂವಟ್ಟು
 ಯ್ಯಮೊಗದ ಶಿವ ಸುಮಾನದಿಂ ಸಲಹುಗೆ (ಸಂವತ್ಸಾ. ೨೧-೨೪); ರವಿ
 ಚಂದ್ರರ್ ಗಾಲಿಗ್ ಸಾಧಿ ವಿವಿ ಪಳಪಾಕಾಂ.ಳೆವಾತಪ್ಪಂ (ಕವಿಕಂ.
 ೨-೧೨); ಪಳವಾತನನುಸರಿಸದಿವ ವಿದ್ಯಯಂದದಿಂ ಕೊಳಪ ಸಂಸ್ಕಾರ
 ವಿರಹವಾಣಿಯಂದದಿಂ (ವೆಂಕಾಂ. ೫-೮-೨). ಪಳೆವಾತು: ೧.

“ಪಳಿವಾಣಿನಿಕ್ಕು ಮೊದಲ” (ಕಪಲ. ೬೬); ಪಳಿವಾಣುಗಳಿಗೆ ಸೋಣಗಗಳಾಗಲಿವೆಂದು ವ್ಯುತ್ಪಂಜನಯೋಗಿಸ್ಸಿದೊ (ಭಕ್ತಿಸ. ೩. ೨-೨); ಪಳಿವಾಣಿನಧಿಕೆಯು . . . ಆರಾಧನೊಡನೆ ಮೀರಿ ಬಳಸುವರೆ (ವೆಂಕಣಾ. ೨-೪-೬).

ಹಳವಾತು: ೧. ಹಳವಾತೆ ಮುಸಿ ತೊಳೆದು 'ಹೊಳೆಹೊಳೆದು' ಮುಕ್ತನ ಹೊಳೆ ಹರಿದು ಬಂದಂತೆ ಹೊಸದಾಗಿದೆ (ಮುಕ್ತಕಂ. ೯-೪೩).

ಹಳೆಮಾತು: ೩ ಮರೆಯುವಷ್ಟು ಹಳೆಯದಾದ ವಿಷಯ :
ಅದು ನಮಗೆ ದಕ್ಕಿ ಹಳೆಮಾತು ಆಗಿಹೋಯಿತು (ರೂಢಿ).

[పటి, (<పటించు) + మాళు,]

ಪುನಾವಾಸ (ನಾ). ಹಿರಿಯ ಮನುಷ್ಯ; ವಯಸ್ಸಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಕಳೆದುಹೋಗಿದ ನರಪಶುಕೃಪವನುವ ಪುನಾವಾಸನಂ (ಕದ. ೬೩ ಪ್ರ.೧೬); ಎಳೆದು+ಪಿಣಿ, ಎಳೆವಣಿ, ಏವಂ ಬೆಳೆವೊಲಂ . . . ಪುನಾವಾಸಂ (ಕದಾ ನು. ೯೧ ಪ್ರ.೧೬).

[పటి (<పటదు) + మానిశ, (<మానుశ)]

ಪುನಾವನಿ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಬಾವಿ : ಮರ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಮನೋಮಂ-
ಪುನಾವನಿಯೊಳ್ ಪೊಯ್ದು (ವದ್ವಾರಾ. ೭೦-೮); ಪುನಾವನಿಯ ನೃದಂತೆ
ಕೃಷ್ಣಲಗದಂಗಳುಂ (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೭-೭೮); ಓಡಿ ಬಿದರ್ ಪುನಾವನಿಯ
ಮಧ್ಯದ ಕಾಸಮೂಲಮಂ ತೊಟ್ಟನೆ ಪತ್ತಿ (ಧರ್ಮಪ. ೧-೭೯).

[ಪಟ, (<ಪಟದು) + ಪಾಠ]

ಪಟವಾವಿಗೆ (ನಾ). - ಪಟವಾವಿ: ಧರ್ಮಮರದ ಪುರಿಗೊಡುಗಳೊಳೆ
 ಕಟ್ಟಿದ ಕೃಷ್ಣಪುರೀಚಪ್ಪಂಗಳಿನಹಿಯಲಾದ ಕಾಡ ಪಟವಾವಿಗೆಗಳೊಳೆ
 (ಕಾದಂಬ. ೨೬೬). (ಪು: (<ಪಟದು) + ವಾವಿಗೆ)

ಪಟವಿಗೆ 'ಪಟಯಿಗೆ' ಸೋ.

ಪುನಿ, ಪುನಿ, ಹುನಿ (ನಾ). ೧. ಬಹುಕಾಲದ ಪಂಚಂಧಃ
ಹಳೆಯ ನಂಟು : ಪಂಥವಕ್ಕು ಪುನಿಗಂ ಪಾಗುಡಕ್ಕು ಪುಬದ್ದಕ್ಕು
... ಮೋಕ್ಷಕ್ಕು ಮಹಾಸಮುದ್ರೋ ಮಹಾಸದಿಗ್ ಕೂಡುವಂಕೆ
(ಪಂಪಧಾ. ೯-೯೫ ಪ); ದ್ವಾರದೊಳಿಡ್ಡ್ ಜನಾದೊನನ ಪುನಿಯ
ಕಳಕೂರ್ಯಮಂಗಳಕಾರ್ಯದೊಳ್ ಕೊನೆನಲಂಕಿಸಲಟ್ಟಿದಂ (ನೀತಿಮಿತ್ರ.

೩-೧೩೩ ವ); ವಕಾರಕ್ಕೆ . . . ಪುನಃ, ಎಳವೆ (ಪುನಃ. ೨೦೧ ಪ್ರಯೋಗ). ಹಳವೆ: ೧. ಪುನಃಪುನಃಪುನಃ ಮುನ್ನಿನ ಪಳಪಳ ನೆಲಳಾಗದ ಪಾಪಾಪಪುನಃಪುನಃಪುನಃ ತಾನೆಳಳಿ ಪಿಡಿದವನೆ ಭೂಪಂ (ಎಳ. XI, ಪಾಪಂ. ೪೪-೪೫; 1161). ಹಳವೆ: ೨. ಹಳೆಯತನ; ಹಳವೆ: ಮುನಃಪಳಪಳಂಟಿ? ತಾನೆಳಳಂಟಿ ಹಳವೆ? (೧೪೬೦. ೩೦-೪೪); ಪಾಪಾಪಪುನಃಪುನಃಪುನಃಪುನಃ ಪಳಪಳ ಹಳವೆಯಿಂದ ಎಳಿ ಪೊದಕಂಪು ತಿರುಪಿ ಪಾಪಂ . . . ಪಾಪಾಪಪುನಃ (ಪಾಪಾಪ. ೪೩೦). 'ಪುನಃ' ಪರಾ. [ಪುನಃ (& ಪುನಃ)+ವೆ]

ಪುನಃವೇಟಿ (ನಾ). ಹಳೆಯದಾದ ಪ್ರಣಯ : ಮನಃಪ್ರಭು ಮಾಸರಿಂದ
ಪುನಃವೇಟಿಮಾಣ್ಯಯ ದಿಶ್ಯತೀತ್ಯಯಂ ಪುನಃಪ್ರಭು (ಶಾಂಕರ,
೧-೯೧); ಪುನಃವೇಟಿದ ಪುನಃವೇಟಿದ ಸುಸಿಲಿನದಂ ಪಡೆದುಬೆಳೆಗೆ ಬೆಳಗವ್ವಾ
ಗರ್ (ಅಶ್ವತ್ಥ. ೩-೭೫); ಮಕ್ಕಳನ್ನಾವಗಮಿಸಿ ಬೇಟಿಮೆ ಸಾಲು ಮೆಂದು
ಪು[ಷಾಶಾಂ. ಬಾ]ವೇಟಿಮಂ ಪುಟಗೀತಕ್ಕು ಪಡೆಗೆ ಹಾರಂ ಪುನಃ
ವೇಟಿಮಂ ಪುಯು ಕೊಳಲುಂ (ಅರ್ಧನೇ. ೫-೨ ಮ).

[ಪಟ, (<ಪಟದು)+ಬೇಟ, (<ಬೇಂಟ)]

ಪುರುಷ, ಪುಷ್ಪ, ಪುಷ್ಪ, (ಕ್ರ). ೧. ಹಳೆಯದಾಗು ;
ಹಳತಾಗು : "ಪುಷ್ಪಸಿಂಧು ಜರಾಸಂಧಃ" (ಕರ್ಣಾಣಿ. ೭೪).

೨. ಆಕರ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ; ನೀರಸವಾಗುವ: ಇಂದಿನ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಕಂಡು ಸ್ವಾರ್ಥದೋ ಗಾಂಧೀಪದವೇಂ ಪಟ[ವಾಣಂ. ಬಳ] ಸಿತೋ (ಲೀಲಾವ. ೨-೯೪); ಜಾಯ್ ಸದಗಿಟ್ಟು ಜೊಂಬನಂ ಪಟುವಿದ

ಮುಚ್ಚು ಮಗ್ಗಲಿಲ್ಲ ನಾಡು ದಿಯುಂ ನೆಗಾಗೆ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೮-೩೯) ;
 ನಮಿಧರತೊಡುತನಾಳದಿನೆಂದು ಪಲಸಂದು ಬೀಟಂ (ಕಮದ. ೨೪೪
 ಪ್ರಯೋಗ) ; ಪೊಲ್ಲನೆನ್ ಮನೆನೊಳೊಡುಪಾಸಿನೊಳ್ ಕೂಡೆ, ನೀನೊಲ್ಲ
 ತೊಂಟುಪಾಸಿ ಯೆನು ಪಾಸು ಪಾಸು ಗಾಗುನುದಲೆ ಬೆಳೆಗಮ್ (ಅಂಕುರ.

೩೦-೬೧). ಪಳಸು: ೩. ಅಹಾರದ ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ರುಚಿ ಕೆಡು; ಅಹಾರವು ಹುಳಿಯಾಗಿ ನಾರು: 'ಪಳಸುಗೂಳು'.

ಪರಾ. ಹಳಸು : ರಿ. ಮೂಳು ಹಳಸದ ಮುನ್ನು ಕೈಗಲು ಸೋತು
ಕೆಳದವೆ (ಕುಪ್ಪಾವಿ. ೪-೭೬) ; ಇಂದಿದ್ದದ್ದು ನಾಲಿಗೆ ಹಳಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ
ಕುಪ್ಪಾವಿ. ೪-೭೬ ; ಇಂದಿದ್ದದ್ದು ನಾಲಿಗೆ ಹಳಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆ

ಪ್ರ. ೨೨. ಸ್ವಾಮಿ ಕಾಲವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವು ಹೇಳುವ ಹಕ್ಕುಸಹುದೇಯ
ಪ್ರ. ೨೩. ಸ್ವಾಮಿ ರಾಯರು ಪ್ರಚಾರಪಡಿಸಿದವರಲ್ಲ (ಕೆಂ.ಪು. ೧೨೧).
ಪ್ರ. ೨೪. ಸ್ವಾಮಿ ಕಾಲವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವು ಹೇಳುವ ಹಕ್ಕುಸಹುದೇಯ

(ಅಂಜಾಪ. ೨೨೫-೧೧); ಖಾನಿಯಲ್ಲಿ ಹಳಸಿದ ತಿಂದಿ (ಚಂಪು. ೬-೧೪);

ನಾಯಿ ಹಸಿದಿತ್ತು, ಹಿಟ್ಟು ಹಳಸಿತ್ತು (ಗಾಂಧಿ). ೪. ಹಾಳಾಗು; ಕೆಡು; ಹಸಗೇಡು: ಹಳಸಿದಗ್ಗುಳಿಕೆಗಳ ಮಿಸಲುಗಳಿಂದ ಬಿರುದಿನ... ೪ಳಸಳದ ಕನಸುಗಳೆಲ್ಲಿದ್ದು ರಾಯನಾಸ್ತಾನ (ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೨೦); ಹಳಸಿದುದು ಯಜ್ಞಗಿಜ್ಜದ ಮಾತು (ಚಟಪ. ೩೧-೨೮); ನೆಲದೊಳೊರ ಗಿರ್ಜವಳ ರಮಣನ ಹಳಸಿದೊಡಲನು ತೋರಾ (ರಾಮಾಸಂ. ೩-೩-೧೬); 5 ಚಾಲುಕ್ಯರ ಮನಸ್ಸು ಹಳಸುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೊಯ್ಸಳರಾಜ್ಯದ ಹಿರಿಯರೂ ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದರು (ಸಪತಿ. ೧೬೫).

[ಪಟು (<ಪಟು) + -ಸು]

ಪಟು, ಪಳಹ, ಪಟಕ, ಪಟವ, ಬಟಪ (ನಾ). ೧. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ; ಪಟಹ: "ಪಟಹಂ ಪಟಪಾಧಿಧಾನೋಳಾ" 10 (ಕರ್ಣಾ. ೪೦), ಪಟಹದ ರುತಿ ಮೊಟಗರ್ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೨-೬೧); ಪಟಗನ ಕಯ್ಯ ಪಟಹಮಂ [ಕೊಂ]ಡು ಬಾಣಿಸುತಿದ್ಧಂ (ಬಂಹರಿ. ೫-೧೨ ವ). ೨. ಬೇಟೆಹಾಗೂ ಕಳ್ಳತನದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, ಗಾಳಿಯು ನುಗ್ಗದಂತೆ ಕನ್ನಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ (ಹಮಟಿ ಯಂತೆ ಅಗಲವಾಗಿರುವ) ಚರ್ಮದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಧನ ವಿಶೇಷ: "ಪಟಹಂ-ಬೀಂಟಿಯ ತೆರೆ; ವಾದ್ಯವಿಶೇಷಂ" (ಕಮದ. ಪಂ. ೧); 15 ಸೋಪಿನ ತೋಪಿನ ಪಟಹದ ಕೋಪಿನ ಪಾಳವದ ಗೋರನೇಂಟೆಗೆ... ನಡೆಕಂಡರಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಪುಕಂದರ್ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೧೦೪); ವಿಳಸಿಯೋಗ ಚೂರ್ಣತತಿ ಕರ್ಕಟರಜ್ಜು... ಪಟಹಮುನಿಪು ಪಾಯಶಕಮಂ ಕಳೆದು... ಕನ್ನಗಿತ್ತ ಸಹಿತಂ ಪೊಡುಪಟ್ಟಿಂ (ದಶಕು. ೮-೯೩); ಕನ್ನದಿಂ 20 ಗಾಳಿ ಬಾರದಂತೆ ಮುಚ್ಚುವ ಪಟಹಮಂ ಕನ್ನದೊಳ ಸಂದಿಸಿದ ಕಲ್ಲಂ ತೆಗೆವಿರ್ಕುಟಂ ಮತ್ತ ಮನೇಕಜಾಯ್ಸಾಧನಂಗಳಂ ಕೊಂಡು... ಎಲ್ಲರು ತಿದ್ಧಂ (ದಶಕು. ೮-೯೩ ವ). ಪೆಹ: ೧. ಉಲಿಯುತಿದ್ಧದ ಪಳಹಮಂಕು ನಿರಸೇಕ್ಷೆಯಿಂ (ರತ್ನಕ. ೧-೪ ವ); ಪಳಹದ ಕಂಪದ ಕಡಕೆಯ ನಿನದಂ ಮೊಳಗುತ್ತಿರೆ ದಡಿಸೆಯೊಳ (ವೃಷಭ. ೫-೨೨ ರಗಳ); ಪರ್ಗಾಳಿಯ ಪಳಹದ ಕೊಟಲ ತಂಬಟಿಯ... ಭೂರಿನಿನಾದಂ ದೆಸೆ ಮುಟ್ಟಿ ಪಳಂಚಲೆಯೆ (ರಾಮಾಶ್ವ. ೫೦-೧). ಪೆಟಕ: ೧. ವಸುದೇವ ನೋರ್ವನಾ ಪರಾಯಗನ ಕಯ್ಯ ಪಟಕ[ಪಾಕಾಂ. ಸಕಳಳ]ಮಂ ಕೊಂಡು... ಬಾಣಿಸುತ್ತಿಮುಪ್ಪಾಲ್ಲಿ (ಮಹಾಣೀ. ೫-೩೪ ವ). ಪೆಟವ: ೧. "ದಿಂದಿಸಾಧಿಧಾನಂ ಪುಮಂ" (ಮಸ್ತುಕೋ. ೬೯-೨೬); ಪಟವದ ತಿವಳಿಯ ಬುಂಕದ ಮೊಳಸಿನ ಹೇಕಿರದ ಸಿವಿಟಿ ಸಿಪ್ಪಿನ ಬುರುದಿಂದೆಲದ ಪಟಹದರ್ (ಅಜಿಪು. ೫-೩೨); ಕರಡೆಯ ತಾಳದ ಪಟವದ ಮದ್ದಳೆಯ ಮಿಕ್ಕ ವಾದ್ಯಮುನೊಳವೇ (ಗದಾಯು. ೩-೪೯); ಕೊಟಲ ಪಟವದ ಪಲವುಂ ಗಿರುಗಟಿಯ ಸಿವುಟಿ ಸಿಪ್ಪಿನ ಕೊರಗಿನ ಕನ್ನರದ ಸರಮೆ ಸರಮಾ ಪೊಟಲೊಳ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೦೪). ಬಟಪ: ೨. ಅ 30 ಕಳ್ಳರ್... ತನ್ನ ತಂದ ಪೊನ್ನ ಪುಡಿಳೆಯುಮನುಬಾಯುಮಂ ಬಟಪಮುಮಂ ಅಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟದ್ ಭಟ್ಟನ ಮುಂದೆ ತಂದಿಕ್ಕಿ (ಪಂಚಕಂ. ೨೩೨-೬). [<ಪ್ರಾ. ಪದಹ./ಸಂ. ಪಟಹ./ತೆಲು. ಬಟಪ, ಬಟ್ಟ]

ಪಟು, ಪಳಿ, ಹಳಿ, ಹಲು, (ಕ್ರ). ೧. ದೂಸಿಸು; ನಿಂದಿಸು; ಬಯ್ಯು: "ಪಟು-ನಿಂದಾಯಾಂ, ವಸ್ತುವಿಶೇಷೇ ಚ" (ಕಮಧಾ); ಪಟಾಗಿ 40 ಮೇಣ ಪೊಗಲ್ಗೆ ಮೇಣ ನೆವಮಿಲ್ಲದೊಡಂತು ಕೈಗುಯೆ ಬಗ್ಗಿಸುಗೆ (ಕವಿರಾ. ೧-೧೩೬); ಭೂತಕಂ ಪಟಾಯಿ ತೇಜಮೆ ಕೆಟ್ಟಪುದು (ಸಂಪಥಾ. ೯-೧೪); ಮುಳಗುಂ ಮುರಾರಿ ಪಾಕ್ತತಿ ಪಟುಗುಂ (ಪಂಚಕಂ. ೧೩೫-೬). ೨. ನಾಯಿಯನ್ನು ಅಟ್ಟು-ಓಡಿಸು: "ಪಟಾಯನಲ್ ವರವಸ್ತದಲ್ಲಿ... ಕುನ್ನಿಯಂ ಪೊಡವಡಿತ ನುಡಿಯೊಳಂ 45 ವರ್ತಿಸರ್ಕಾಂ" (ಸಂಜೀವ. ೧೪). ೩. (ಆಲಂ) ಮೀರು;

ಅತಿಶಯಿಸು: ವಿಭೂಷಣಕಾಂತಿ ಸುರೇಂದ್ರಭಾಷಮಂ ಪಟಾಯಿ (ಚಂದ್ರಪ. ೧೦-೨೬); ಕಾಂಚನಕುಂಭಮಂ ಪಟುವ ಪೆರ್ವೊಳಿಯಂ ನಸುಬೋಡುತುಂ (ಉದ್ಭಟ. ೧೦-೬೪); ಪಟಾಯಂ ಪಟುಬೊಪ್ಪುವ ಪೊರ್ಕುಟಾಂದೆ... ಒಪ್ಪುವಳ (ಕಲ್ಪಕಾ. ೧೨೧). ಪೆಳಿ: ೧. ತನಗೆ ಕವಿಪ್ಪಮಿಲ್ಲ ಪೆಟರಂ ಪಳ[ಪಾಕಾಂ. ಜಜಿ]ದಲ್ಲದೆ ನಿಲ್ಲನಾಕನೊಳ ಮುನಿವುದನೀತಿ (ಗಿರಿಕ. ೧-೨೯); ಬಡವರಾದವರನು ಪ[ಪಾಕಾಂ. ಹ]ಳಿಯ ದಿರೆಚ್ಚುಟಾಕೆ (ಪುರಂದ. ಭಾ. ೫-೯೬-೪); ಪರಿಚಾರಮೆಂದು ಪಳಿಯದೆ 5 ಹಿಂದು ಕಿಟಾದುಗಳ ಭೇದವನೇಕೆಸದೆ ನಿರವಿಸಿದುವನೆಸಗುವುದು (ಹದಿಬ. ೩-೩೩); ಪಳವುದು ಲೋಕಂ ತಂದೆಯ ನಿಳಿಯದೆ ಪಟಯುಳ್ಳ ಸತಿಯುಮಿರೆ (ಪಾಕುಂಕ. ೩೬-೧೧೬). ೩. ಪಂಚಶರಮಂ ಪಳವ ಸುಟ್ಟರಲ್ (ಕಾರರ. ದೇ. ೨೪೯-೧೬); ಮುಖಂ ಮುಕುಂದರವಂ ಪಳಿದುದು (ಚಟಪ. ೫-೪೪); ಮಾದಳಿರ ಪಳವ ಚೆಂದುಟಿಯ ಸವಿಗೆ... ಬಯಸಿ (ಚೈಮಿಭಾ. ೩-೧೦); ಪಂಚಬಾಣನ ಚೆಟ್ಟ ಪಳವ ಜಯಂತನನಂಟೆ ಗಮನೆಯುಟಿದಳು (ಕಂಸಪಿ. ೯-೧೯೯). ಹಳಿ: ೧. ಕಳಬೇಡ ಕೊಲಬೇಡ... ತನ್ನ ಬಿಟ್ಟ ಸಬೇಡ ಇದಿರ ಹಳಿಯಲು ಬೇಡ ಇದೆ ಅಂತರಂಗಶುದ್ಧಿ ಇದೆ ಬಹಿರಂಗಶುದ್ಧಿ (ಬಸವ. ೨೩೫); ರೋಗಿ ಹಳದೊಡೆ ಹಾಲು ಹಳೆಯಪ್ಪುದೆ (ಹಳಕಾ. ೧-೨೬); ಅವ ಹಿರಿಯರ ಹಳದಿನೋ ಪುನಾ ವ ಧರ್ಮವ ತುಳಿದನೋ (ಕಾರಾ. ೩೦-೪೩); ಸಲ್ಲವೊಂದು 10 ನಿನಗಿಡುದು ವಿಶ್ವವೈಷ್ಣವೋಳಂತು ಹಳೆಯದಿರು ನಿನ್ನಿರವ (ಮಂಕುಕ. ೫೩೨). ೩. ಇಳಿಗೆ ನಳಕೂಟರ ಜಯಂತರ ಚೆಲುವ ಮದನನ ರೂಪ ರೇಖೆಯ ಹಳವುದಾ ನಳಸ್ತವನ ನಿಜಸೌಂದರ್ಯ ಲೋಕವರಿ (ಸಳಹ. ೨-೩೬). ಹಲು: ೧. 'ಹಲುಸು' ಪರಾ.

[ದೇ. ಕೆ. ಕಮಿ. ಮಲ. ಪಟು; ಕೊಡ. ಪಳ]

ಪಟು, ಪಳಿ, ಪಳಿವು, ಪಟುವು, ಹಳಿ, ಹಳಿವು, ಹಲು, ಪಳಿವು (ನಾ). ೧. ಅನ್ಯಾಯವಾದ ಆರೋಪ; ನಿಂದೆ: "ಕೆಗಲ್ಗಾ, ಪಟು... ಅಣಕಂ-ಈ ೩ ನಿಂದೆ" (ಕಶಸಾ. ೫೭-೨೫೬); ತನ್ನ ಮುಂ ಗಿಯು ಪಾಪಮುಮಯಶಮುಂ ಪಟುಯಂ ಪೊಲ್ಲಮುಯಮುಂ 25 ನಿರಗಿದಂ (ದಡ್ಡಾರಾ. ೧೬೭-೨೬); ಲೋಕದ ಪಟು ಪೊಡದೆ ಮಾಣ್ಣ ಧರ್ಮಾಯದ್ದ ದೊಳಸಗಿಂ (ಅದಿಪು. ೧೪-೧೦೨); ಚಿತ್ತಭ್ರಾಂತಿಯುಮಂ ಹಳಿಯ ಪಟುಯುಮಂ ಹಿಂಗಿಸಿದರ್ (ಪಂರಾಮಾ. ೧೬-೫೬). ೨. ನಾಯಿಯನ್ನು ಅಟ್ಟುವುದು, ಓಡಿಸುವುದು: "ಪಟು-ಧಸ್ತ ವಿಶೇಷಂ; ದೂಷಣಂ; ನಾಯಿ ಸೋಪುವುದು; ಲೋಹದ ಘಟ್ಟಿ" (ಕಮದ. ಪಂ. ೧); ಅಂತು ಪರಿದು ನೆರೆದ ರಾಜನುಕಮಂ ಪಟು [ಪಾಕಾಂ. ಕ್ರಿ]ಯಂತೆ ಪರಾಯನಕಿಲಮ್ನಾಡಿ ಹೇಮಪ್ರಭನಂ ಮುಟ್ಟಿದುದು (ಪಂರಾಮಾ. ೩-೫೪ ವ). ಪೆಳಿ: ೧. ಅಳಿಬಿಟ್ಟದೆ ನೆಗಟ್ಟಿರಿಯು ವಸ್ತುರಪುರಮಂ ಪಳಿಗಳ್ಳದಳವ ಪಾತಕರವರ್ಗಗಳಳನೆ 30 ನರಕಗತಿಗೆ (ಸೌಂಜ. XX, ೪೭-೬೯; 1074); ಗೋವಳತಿ ಗೋಪಿಯ ನಂದನ ಕಂದನಾದನೆಂಬಾ ಪಳಿಯಲ್ಲಮಂ ಕಳೆಯಲ್ (ಕೊಲ್ಗಾಕಾ. ೯-೩೪; 1147); ಪಳಿನಾಂತ ಲವಣಾಶ್ಚಿ ಸಂಜಾತವಿದ್ದು ಮನನಿಳಿಸಿ (ಸಂದಿಮಾ. ೮-೩೬); ಸಮ್ಮಯ ಕುಲದ ಯಶಸ್ವಂದ್ರಿಯ ಪಾಳ್ಳಿಯು, ಪಳಿಯ ಕರ್ದೊಗಳಂ ಮತ್ತಿ (ಚಿತ್ರಾಂಗ. ೫೯-೧೬೩೪). ಪಳಿವು: ೧. ಕಳವು ಪುಸಿ ಹಾದರ... ಪಳವು ನಂಜನ ಜಾತಿಸಂಕರ ಕೊರೆ ವಿರೋಧವು ವಿಕ್ರಮನಾಯಾಳಗಳೆಂಬವು ನಿನ್ನೊಳ್ಳಲೆ ರಾಯ(ಕುವ್ಯಾಸ. ೧-೪೫); ಕಾರ್ಪಣ್ಯಮಳವು ಪಳನನ್ಯಾಯ... ಕರ್ಕಳಂಗಳವು ಮೊಳದೋಪವು (ಚೈಮಿಭಾ. ೨-೫); ಪುರಜನರ ವಿಜಯನಿಗಿ ತಡೆದ ಜಾತಿರಾಜರ ಪಳವ ನೊಳಕೊಂಡೆ (ಪ್ರೀರಾಮ. ೩-೫೦); ಪಳವಾಯಿತು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲಕೆ

(ಕೋಶ. ೧೯-೧೦). ೩. ನಿಂದಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುವಂತಹುದು; ಹೀಯಾಳಿಕೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗುವಂತಹುದು: ನಿನ್ನ ನಿತಂಬಕ್ಕೆ ಪುನಃ ಸ್ಥಳಂ ಪವು ನಿನ್ನ ಬಟ್ಟೆದೊಡೆಗೆ ಬಾಳೆ ಬಹಿಷ್ಕಾರಂ (ಸಂಚರ. ೧೪-೧೮). ಪಟುವು: ೧. "ಪಟುವೆಂದೆನೆ ನಿಂದೆ" (ಚತು. ೪೬); ಪಟುವನ್ಯಾಯವ ನೋಡದನ್ಯರೊಳೆ ದೂಟುಟ್ಟಿಲ್ಲರಂ ಬಾಧಿಪಾ ತಳವಾಟಂ ಬೆಳವಾರನ್ನೆ (ಸೋಮಶ. ೬೬); ಕಳವು ಪಿಪುಣ್ ಪವು ಬಟಂ ಪಟುವು ವಲಸೊಲಸು ಕುತ್ತು ಮಿಲ್ಲಾ ನಾಡೊಳ್ (ಶಬ್ದಾ. ೧೪೦ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ). ಹಳೆ: ೧. ಹಳನೇಹದುದೆಂದು ಎಳಸಿ ಹೋಗುವನೆಗ್ಗೆ ಕಳವಳ ವಳ್ಳು ಹಳೆಯಳ್ಳು (ಸರ್ವಜ್ಞ. ೧೪೦೬); ಕಳ್ಳನೆಂಬ ಹಳೆ ಮರಸಲೇಂ ನೀ ಕಳ್ಳರ ನಡು ತೂಗಾದಿದೆಯಾ? (ಗೀತೆ. ೪೧-೯); ಅಯ್ಯೋ ನಿಮಗೆ ಇಂಥ ಹಳೆ ತರೋದು ನನ್ನ ಹಳೇಲಿ ಬರೆದಿತ್ತಲ್ಲ (ಚರಣ. ೨೧೧). ಹಳೆವು: ೧. ಹಳವು ಹೊಡೆದ ತಿಳಿವಿನಲ್ಲಿ ಕಳೆ ಕಡ್ಡುಹೆದು ಉಳಿದ ನಿಜದ ಶೇಷ ಶ್ರೀಗುಹೇಶ್ವರ ನಿಮ್ಮ ಬಸವಣ್ಣ (ಅನಂ. ೨೯೨-೧೩೦೫); ರಕ್ಷಿಸನ ಹಳವಂ ಕೇಳಲೆನಗೆಂತು ಸೈರಿಸಲ್ಪುಪ್ಪದೇ (ಇಚ್ಛಾ. ದೇ. ೧೦೬-೬); ಭ್ರಮಿಯುವನು ನೋ ಹಳವ ತಹನೀ ಶ್ರೋತ್ರಿಯರ ಕುಲಕೆ (ಸಂಭವ. ೩೧-೧೪); ನಿಮ್ಮಯ ನುಡಿಗೆ ಹೊದ್ದದು ಹಳವು (ಕೋಶ. ೧-೯-೨೬). ೪. ಕೊಂದರೆ; ಕೇಡು; ವಿಪತ್ತು: ಪಲವು ದೇಶಗಳೆಲ್ಲ ದುರ್ಭಕ್ಷದಿಂದಳೆಯೆ ಹೂವಿಲ್ಲದಿರ್ಬಾ ಗೌತಮಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುನಿಪಶ್ಚೇಜದಿಂದ (ಲಾಚಂ. ೨೪-೩). ಹಟುವು: ೧. "ನಿಷಮ ದುಷ್ಟಮ ಗರ್ಹ್ಯ ಎಂಬಿವು ಪಟುವಿನೊಳ್ ಅಶ್ವು" (ನಾಟಕ. ೪).

[<ಪಟು./ತಮಿ. ಮಲ. ಪಟು]

ಪಟು, ಹಳೆ, ಹಟು (ನಾ). ೧. ಲೋಹದ ಫಟ್ಟು ಅಥವಾ ಕಂಬಿ: "ಪಟು = ವಸ್ತುವಿಕೇಷಂ; ದೂಷಣಂ; ನಾಯ ಸೋಪವುಡು; ಲೋಹದ ಫಟ್ಟು" (ಶಮದ. ಪಂ. ೧); "ಪಟುಯೆನಲ್" ವರವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ದೂಷಣದಲ್ಲಿ ಲೋಹಮಂ ಕರಗಿಸಿದ ಫಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಕುನ್ನಿಯಂ ಪೊಟವದಿಸ ನುಡಿಯೊಳು ವರ್ತಿಸುಳಂ (ಸಂಜೀವ. ೧೪). ಹಳೆ: ೧. ಕಾದ ಲೋಹದ ಹಳೆಯವೊಲು ಕೆಂಪಾದವಸುರರ ಮೋಹಿಗಳು (ಕುಪ್ಯಾ. ೬-೨೪); ಹೊಳಕಿದುದು ಕಿರಣಾಳಿ ಹೇಮದ ಹಳಗಳಿ . . . ಮಣ ಹನ್ಯಾದಿ ಹಂಕಿಗಳ ಸೊಗಸಿನಲಿ (ಕೋಶ. ೫-೨-೨೪). ೨. ಉಗಿ ಬಂಡಿಯ ಸರಳು; ರೈಲುಕಂಬಿ: ಹೂರೊ ಹಳ ಕಿತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಹದ್ದಿ ಉಳಿಸುತ್ತಾರೆ (ಹಾಸುಹೊ. ೨೪); ಹಳೆಯ ಮೇಲೋಡುತಲಿದ ರೈಲು (ಅಂದ್ರಪಿ. ೧೦೫-೧೪). ೩. ಬಂಡಿಯ ಗಾಲಿಯ ಕಟ್ಟಿಣದ ಪಟ್ಟಿ, -ಪಟ್ಟಿ: ಕಮ್ಮಾರರು ಗಾಲಿಗೆ ಹಳೆಯನ್ನು ಬಿಗಿಯುವಾಗ (ಮುಂಬಯಿ. ೫-೧೧೫); ಒಂದರ ಹಳೆ ಬಿಟ್ಟದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದರ ಅಚ್ಚು ಮಣೆದು ಹೋಗಿದೆ (ಬೆಳಗಾ. ೧೬೬); ಹಳೆ ಕಟ್ಟಿಲು ತಂದಿಟ್ಟಿದ್ದ ಒಂದು ಗಾಡೆಕಟ್ಟೆ ದಿಕ್ಕಿ ಹೊಡೆದು, ಅದನ್ನು ಮೈ ಮೇಲೆ ಬೀಳಿಸಿ ಕೊಂದಿದ್ದನು (ಮಲಮ. ೨೪೪). ೪. ಹಳಕು; ಚೂರು; ಹರಳು: ಪಟ್ಟಿಗಳ್ಳರದ ಹಳೆಯನೊಡವಾ ಭೂಳೆಯಂ ಹರಹಿ (ಪದ್ಯಂ. ೪-೯೨); ಪಾಟಿಯೊಳೆಯುಟ್ಟಿನ ಹಳೆಯ ತಡಹಿಕೊಂಡು ಗೊಂದಲದ ಸಂಭಾರವುಂ ಮತ್ತಿ . . . ಮಡಕೆಯೊಳಿಸಲದು ತುಂಬುವಾಳೆಗಾಯ್ತೆಸರಾದವು (ಸೂಪಕ. ೪-೬೪). ೫. ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದುವುಗಳ ಗಡ್ಡೆ, -ಗರಣೆ; ಧೈಂಡಿ: ನನ್ನ ಅಪರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಡಿಸಿದ ಪಳೆ ಮೊಸರು ಸೊಗಸಾಗಿತ್ತು (ದೂಧ). ಹಟು: ೧. ಮೇರುವಿನ ಹಟುಗಳೇಂ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆನ್ನಾಕೆ ವಜ್ರಧಾರಿಗಳೆಂಬೆಂಕಾರಿಸಿ ಸಲಿಸದೊಡೆಂದು ಬಲಾಂಗಿ ದಿವಿಜಾರಿ ರಾಯಸಂ ಬರೆಯಿಸುವಂ (ಅನಂ. ೧೬-೪); ಕಾಯ್ತ ಕರ್ಬೊನ್ನ ಪಟುಗಳೆಂದೇವರಿಯನಮರ್ಬುವುದುಂ (ಶಾಂತೀಶ್ವ.

೯-೧೧೦ ವ). ೪. ಅಕುಂಚಿತವಾದ ವಾಮಸಾದಾಂಗವ್ಯದೊಳ್ ತೊಡರ್ ಪಾದುಕದ ಪಲ್ಲೆಯಂ ಪದ್ಮರಾಗದ ಪಟುಯೊಳುಪಿ ತ್ರಿಭಂಗಿ ಸಂಗಣೆನೆ ನಿಂದು (ಮಹಾಶೇ. ೧೪-೬೨ ವ). 'ಫಳೆ' ಪರಾ.

ಹಳಹಳೆ (ದ್ವಿರುಕ್ತಿ): ಹಳಹಳೆಯೇಳ್ಳ ಮುಗಿಲ್ಲ ಹೊರೆಯೊಳು ಕೂಡುವೆವಾಂಬಟ್ಟಿಗಾದರಲ ಲಲಿತಾಂಗಸೌರಭ್ಯವ ತಲೆವೊಣೆವೊತ್ತು ಸುಳವ ಗಾಳಿಗೆ ಮೈಯನಿತ್ತ (ಶ್ರೀಪಾ. ೪-೬೬); ನನ್ನ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹಳಹಳೆಯಾದ ಮೊಸರನ್ನು ಹಾಕಿದರು (ಚಂಗಾಳ್. ೫೮).

ಪಟು, ಪಳೆ, ಪಟು (ನಾ). ೧. ಕಸ; ಕೊಳೆ; "ಕಳೆ" (ಚತು. ೪. ೧, ೬೦). ಪಳೆ: ೨. ಮೈರು ಕಟಾವಾದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವ ಕೊಳೆ: ನಟ್ಟು ಕಡಿಸಿ ಹಸನ ಮಾಡಿದರೂ ಆಹಮಾಸು ಇಷ್ಟೇ ಹಣ ವೆಚ್ಚವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಳೆ ಅರಿಸುವುದು ಬೇರೆ (ಕಥಾಗ. ೨೬೬). ಪಟು: ೧. "ದಿಂಜದೊಳ್ ಕಸದೊಳಂ ಪಟು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩).

ಪಟು, ಪಡಿ, ಪಳೆ (ನಾ). ಒಂದು ಬಗೆಯ ಉತ್ತಮವಾದ ಬಟ್ಟೆ: "ತೆಗಲು ವಾಸ ಪಟುಯೊಳು" (ಶಬ್ದಮಂ. ೧೧೩); ಅರ್ಥ ಗಪ್ಪಡಮಂ ಕುಸುಟ್ಟು ಪಟುಯಂ ಸಯುಟ್ಟು ಕೊಂಡಿರಿಂ (ಪಡ್ಯಾಂ. ೯೩-೧೩); ಪಟು ಚತ್ರಾವಟು ಹೋಗಂ ಪಟುಯಂ ದೇವಾಂಗಮೆಂಬ ವಸನಂಗಳನೇಂ ಗುಡಿಯುಸುವವೊ ಮದಿವಳ್ಳನ ಪಟುಯತನನೆ ಪೋಲ್ತು ವಿಶದವಸನಾಂಗಕುಳಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೫-೩೪); ಚೀನದ ತಳವಟ್ಟಿಯ ಪಟು ಯ ಮಟುಯ ದೂಸಿಗವಸರಂ (ಲೀಲಾವ. ೬-೧೯). ಪಡಿ: "ಪಳೆ (ಪಡಿ) - ಪಟಿ = ಬಟ್ಟೆ" (ತದ್ಯಕೋ. ೨೫). ಪಳೆ: ಚಿತ್ರದಣ್ಣಂ ಪಳೆಯಿಸೆವ ರ್ಪುಳಂಬಂ ಗಡೇನ್ದಂ ತುರಂಗಂ (ಎಚ್. XIII, ೩೩೦-೧೩; ೨೨೨); ಅಯ್ಯೋವ್ವರು ಬಿಟ್ಟು ಭರ್ವಮಂಕೆನೆ ಆನೆ ಮೂಡಕ ಪಳೆ ಪಕ್ಕಾ ನಳೆ ಅಡಕೆ ಮೆಳಸುಂ (ಕಾ. V, ೩೩-೫೩; ೧೧೭೬); ಪಳೆಯು ನುಟ್ಟನು ಮಲ್ಲಗಂಟಿನಲಿ (ಕುಪ್ಯಾ. ೩-೬೯); ಮಲಯಜದಣ್ಣು ಪೊಂದೊಡಿಗೆ ಪಟ್ಟಿಯ ಬಟ್ಟೆ ಪಳೆಯು ಚಲ್ಲಣ (ಕುರಾಸಾಂ. ೧೧-೩೬).

[<ಸಂ. ಪಲಿ]

ಪಟು 'ಪಡಿ' ನೋ.

ಪಟುಕೆಯ್ 'ಪಟುಕೆಯ್' ನೋ.

ಪಟುಕೆಯ್, ಪಳಿಕೆಯ್, ಪಟುಕೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ೧. ದೂಷಣೆ ಮಾಡು; ಹೀಯಾಳಿಸು; ನಿಂದಿಸು: ಪಟುಕೆಯ್ ತೊಟ್ಟುನುಟು ದಂಕುಟುಡ ಮಹಾಪುರುಷರಜಾಯದಬಾದರೆ ಸಿರಿಯಂ (ಕವಿರಾ. ೩-೧೬೫); ಪಟುಕೆಯ್ ಬಂದು ನಲ್ಲಕ ಮುಳಸನೊಳೊಂಡು (ಅದಿಪ್ತ. ೧೨-೨೯ ವ); ಶಿವಪ್ರಕರಮನೇನಗಲ್ಲಿದನೊ ಭರ್ಮಮನೇಂ ಪಟುಕೆಯ್ ನೋ (ಸುಕುಮಾ. ೯-೧೦೨); ಚೋಳನಂ ಪಟುಕೆಯ್ ಮೂಳವನುಟುಕೆಯ್ ಲಾಳನಂ ಜೋಡಾಡಿ (ಜಗದಿ. ೧೬-೧೧೪ ರಗಳೆ). ೨. ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡು; ತಪ್ಪು ಮಾಡು: ಇಂ ವಿಷಯ ಸುಖಕ್ಕೆಜಗಂ ಪಟುಕೆಯ್ ತೊಟ್ಟುನುಟುವಂತುಟುವಂ (ಅದಿಪ್ತ. ೨-೪೨); ಅಳಿಸಿ ಪಟುಕೆಯ್ ಪನಂ ದೀಸಿ ಬಿದಿರ್ದಿಕ್ಕಿ ಕರೆವುದು (ಲೀಲಾವ. ೧೪-೪೪). ಪಳಿಕೆಯ್: ೧. ಪಳಿಕೆಯ್ [ಪಾಶಾಂ. ಕೈವಂ] ಮಿಳನೆಂದಾಂ ಮುಳಯಂ (ಶಬ್ದಂ. ೧-೧೯). ೩. (ಆಲಂ) ಅತಿಶಯಿಸು; ಮಾರು: ಸರಸಿಯಂ ಪಳಿಕೆಯ್ ನಾಥಮಂಡಲವಲ್ಲಿ (ಕಾರಿ. ದೇ. ೨೮೯-೧೩). ಪಟುಕೆಯ್: ೧. ವಿಶ್ವೇಶನೇನಿತ್ತೊಡಂ ಪಟು ಕೆಯ್ ಪರುಣಂ ಕರಂ ಕರುಣಿದಂ ಲಲ್ಲೆನೆ ತಾಪೊಲ್ಲಾ (ಸೂಕ್ತಿಸು. ೪-೧೩೧).

[ಪಟು + ಕೆಯ್]

ಪಟುಗಳು (ಕ್ರಿ) ದೋಸರಹಿತವಾಗು; ನಿಂದೆಯಿಲ್ಲದಿರು:

ಅಪಮಂತ್ರಾರ್ . . . ಪಾಪಹರಣಗುಣವೆನಿಸಿದ ಮಹಿಮೆಯ ಪಟು
ಗಟಾದ ಪರಮಕೋಟಿಯೊಳರ್ಪಾರ್ (ಶಾಂತಿಪು. ೯-೧೨೪).

[ಪಟು + ಕಟು]

ಪಟುಗಾಳಿಗ (ನಾ). ಪ್ರತಿಯಾದ ಯುದ್ಧ, -ಕಾಳಗ: ಅಟು
ಮರುಳಾದಂತಾ ಲತೆಯೊಳ್ ಪಟು[ಸಾಶಾಂ. ಬು]ಗಾಳಿಗಂಗಾದಿ ಬರೆವರೆ
(ಸಂಪದ. ೫-೧೨ ವ). [ಪಟು (< ಪದ್ಯ) + ಕಾಳಗ]

ಪಟುನುಡಿ (ಕ್ರಿ). ನಿಂದೆಯ ಮಾತನ್ನಾಡು; ಅಪವಾದವನ್ನು
ಹೊರಿಸು; ದೂಷಿಸು: 'ಪಟುನುಡಿಹ' ಪರಾ.

[ಪಟು + ನುಡಿ]

ಪಟುನುಡಿ, ಪಳಿಪುಡಿ (ನಾ). ನಿಂದೆಯ ಮಾತು; ಅಪವಾದ;
ದೂಷಣೆ: ವಿಜ್ಞಾನವಿಕಲಂ ಪುಪ್ಪಾಯಂ ಎಂಬುದು ಮೊದಲಾಗಿ
ಪಟುನುಡಿಯಂ ಸ್ಥಿರಿಸುವನುಂ (ತತ್ತ್ವಪ್ರ. ೩೩೬). ಪಳಿಪುಡಿ:
ನೀವಲ್ಲ ಪಳಿಪುಡಿಯ ಬಳಿಯಲೆಂದೇ ಕೇಳಿಗೊಂದಿರಾ ಹೇಳಿ? (ನಡವಾ.
I; ೪೫೦). [ಪಟು + ನುಡಿ]

ಪಟುನುಡಿಹ (ನಾ). ದೂಷಣೆಯ ಮಾತನ್ನಾಡುವಿಕೆ; ನಿಂದಿಸು
ವಿಕೆ: "ಅವರ್ಣವಾದ, ಪಟುನುಡಿಹ" (ತನೂಪು. ೨೧೪).

[ಪಟುನುಡಿ + ಹೆ (< ಪಟು)]

ಪಟುಯತ 'ಪಟುಹತ್ತ' ನೋ.

ಪಟುಯತ್ತ 'ಪಟುಹತ್ತ' ನೋ.

ಪಟುಯಟ 'ಪಡಿಯರೆ' ನೋ.

ಪಟುವಾವುಗೆ (ನಾ). ಮಂಚವನ್ನು ಇಡಲು ಮಾಡಿದ ಎತ್ತರದ
ಪೀಠ, -ನೇದಿಕೆ: "ಪಟುವಾವುಗೆಯ ಪಲಂ ಪ್ರತಿಪಾದುಕಂ"
(ಸಂಜೀವ. ೧೯); ಪಳಿಕಿನ ಪಟುವಾವುಗೆಯಂ . . . ರಂಜಿತ ರೆನ್ನದ
ಸೇವಂಪದ ಮೇಲೆ ಲೀಲೆಯಂ ಕುಳಿದರ್ಪ (ಸಂರಾಮಾ. ೩-೭೫);
ನಿಶ್ಚಯಸಕ್ತಿಯ ನಿರಮಂಪದ ಕೆಲಗೆ ಪೊಳೆವ ಪಟುವಾವುಗೆಯಂಕೆ
ಪಳಿಪುಡಿನಾದಪಳಿಪುಡಿನ ಸಮಾಧಿಶಿಲಾಪಟ್ಟಿಕಮುಂ (ಅನಂಪು.
೧೪-೩೦ ವ); ಕರಾರಕ್ಕೆ . . . ಪ್ರತಿಪಾದುಕಂ-ಪಟುವಾವುಗೆ (ತಮದ.
೨೧ ಪ್ರಯೋ). [< ಸಂ. ಪ್ರತಿಪಾದುಕಂ]

ಪಟುವು 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಟುವೊಂದು (ಕ್ರಿ). ಅಪವಾದವನ್ನು ಹೊರಿಸು; ನಿಂದೆಗೊಳ
ಗಾಗು: ಪಿತ್ತರ್ ಪಟುವೊಂದದವೊಲಿತ್ತಿರೆಯೊಳದಂಗೆ ಬಾಬ್ಬುದುತ್ತಮ
ವಲ್ಲ (ಚಳವಿ. ೩-೨೮೫). [ಪಟು + ಫೊಂದು (< ಫೊಂದು)]

ಪಟುಹತ (ನಾ). ತಡೆ; ವಿಘ್ನ: "ಪಟುಹತ ಪ್ರತಿಹತವದಕ್ಕು"
(ವಿವರಂ. ೨೪೩). [< ಸಂ. ಪ್ರತಿಹತ]

ಪಟುಹತ್ತ, ಪಳಿಹತ, ಪಳಿಹತ್ತ, ಪಟುಯತ, ಪಟುಯತ್ತ,
ಪಳಿಹತ (ನಾ). ೧. ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಬರುವವನು;
ಪ್ರತಿನಿಧಿ: ಕರಾರಕ್ಕೆ-ಪ್ರತಿಹತ್ತಂ-ಪಟುಹತ್ತಂ; ಪ್ರತಿಪಾದುಕಂ-
ಪಟುವಾವುಗೆ (ತಮದ. ೨೧ ಪ್ರಯೋ). ಪಳಿಹತ: ಅವರ ಪಳಿಹತರು
ಕೋಟಪ್ರಿಯ ಬಿಡಾಂಕರದ ಪಿರ್ಗಡೆಗಳು (ಕಂ. IV, ೨೨-೩೫;
1024); ವ(ಧ)ಮ್ಯಕಾಯೋದ್ದೇಶದಿಂ ತನ್ನ ಪಳಿಹತಂ ನಿಂಗರಸನಂ
ಕರೆವು (ಎಂ. XVIII, ೧೯೧-೩; 1104); ಮೊದಲ ಪಟ್ಟಿಯ
ಪಳಿಹತ ಮಹಾದೇವಣ್ಣನು (ಎಂ. XIII, ೩೨೨-೫೫; 1126)

೨. ಪ್ರತಿನಿಧಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಸಂಕ: ಶ್ರೀಕರಣಗಳು ಪಳಿಹತವಂ
ದಿಟ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿನರ್ಪಂ ಸಲ್ಲಂತಾಗಿ ದಿಟ್ಟ ಸ್ಥಿತಿ (ಮೈಲಂ. ೧೯೪೦,
೧-೭೫; ಸು. 1900). ಪಳಿಹತ್ತ: ೧. "ಪಳಿಹತ್ತ (ಪ್ರತಿಹತ್ತ)-
ಪ್ರತಿಹತ್ತ = ಪ್ರತಿಧಿ" (ತದ್ವಕೋ. ೨೫); ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಪಳಿಹತ್ತ

ಮಾಡಿ (ಮಂತ್ರ. ೧೨-೮). ಪಟುಯತ: ೧. ಪಟು . . . ದೇವಾಂಗಳ
ಮಂಟ ವಸನಂಗಳನೇಂ ಗಟಾಯಿಸುವವೊ ಮದಿವಲ್ಲನ ಪಟುಯತನನ
ಪೋಲ್ತು ವಿಶದವಸನಾಂಗಳುಜಂ (ಅದಿಪ. ೫-೩೪). ಪಟುಯತ್ತ:
೧. "ಪಟುಯತ್ತ [ಸಾಶಾಂ. ಪಟುಹತ್ತ] ಮೊಂದು ಪ್ರತಿಹತ್ತಂ" (ಕಕಸಾ.
೩೩-೩೫೩). ಪಳಿಹತ: ೧. ಅವರ ಪಳಿಹತ ಪಾಕಣ್ಣನು (ಎಂ. XI,
ದಾವಣ. ೧೪೧-೩೧; 1065). [< ಸಂ. ಪ್ರತಿಹತ್ತ]

ಪಟು, 'ಪಟುವ' ನೋ.

ಪಟು (ನಾ). ಮಿತಿ; ಮೇರೆ; ಎಲ್ಲೆ: 'ಪಟುಗಟು' ಪರಾ.

[ದೇ. II ತಮಿ. ಪಟು = ಚೌಕಟ್ಟು]

ಪಟು, 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಟುಗಟು (ಕ್ರಿ). ಮೇರೆ ಮಾರು; ಅತಿಶಯಿಸು: ವಿಚಾರಕ್ಕೆ
ಪವಣ್ಣಳಿದ ಗುಣದಿಂ ಕರಂ ಪಟುಗಟುದುದು ದಯೆ (ಶಾಂತಿಪು. ೧೦-೯೯);
ಜಾನಕಿಯನುಜಿ ಸೆವೆವಿದಿದು ಬದುತ್ತು ಮಾಕೆಯ ಪಟು[ಸಾಶಾಂ. ಬು]
ಗಟಾದ ಗಾಡಿಯಂ ನೋಡಿ (ಸಂರಾಮಾ. ೯-೧೩೦ ವ); ಅಲಿಲರದ
ಗೃಹಾತನ ವಿಯೋಗದೊಳಾಗಿ ಮನಕ್ಕೆ ಮೊಕ್ಕಳಂ ಪಟುಗಟುದಿದರ್ ತನ್ನ
ನಿರಿಯಂ ಮರುಳೂತಿ ದಿಸುಟ್ಟು (ಪಾಶ್ವಾ. ೪-೫೦)

[ಪಟು + ಕಟು]

ಪಟುವ, ಪಳವು, ಪಳು, ಪಳುವ, ಪಳುವು, ಪಟು, ಪಟುವು,
ಹಳವು, ಹಳವು, ಹಳು, ಹಳುವ, ಹಳುವು (ನಾ). ೧.
ಕಾಡು; ಅರಣ್ಯ: ನಿಮಗಿನ್ನು ಮ್ಮಳಿವೇಡ ಪಟುವೊಳ್
(ನೀಮಿಪು. ೧೦-೪೪). 'ಪಟುವಗಿಟ್ಟು' ಪರಾ. ಪಳವು: ೧.
ಸ್ಥಿರತ್ವದೊಳು ದಿದರ ಪಳವುಂ ಪಲ್ಲಕ್ಕುದಿವುಂ (ಸಾಶಾಂ. IX-೩, ೧೨೧-೪೩;
1057). ಪಳು: ೧. "ಪಳುವನೆ ಕಾಡು" (ಕಕರ. ೫೪);
ಕೇಡಳುಕೆಯ ಪಳುವನೇಂ ಪಳಯ ತಪ್ಪಿ (ಕಾಲರ. ೪೯-೭೨).
ಪಳುವ: ೧. ಈ ದಟ್ಟ ಪಳುವದಲಿ ಮುಕುಂದನಂ ಕರೆವರಾರ್ ?
(ಜಂಪ್ರಸ. ೩೩-೧೧). ಪಳುವು: ೧. ಪುರಹರಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕೋಟಿಯ
ನಾದೊಡೆ ದಿಗಂಬರನಾಗಿ ಪಳುವಿನೊಳ್ ಕಿರುಗಿದನದೇರ್ತೆ (ಅರಾಜ.
೩-೧೧-೪); ಕೋಪದಿಂದ ಪಳುವಿನೊಳಿಂತಿರಿಸಿ ಪೋದಂ (ಕಾಮಕ.
೨-೩೫). ಪಟು: ೧. "ಪಟುವೆಂದು, ದಿಂಜನೆಂದು ಅದವಿ"
(ಕಕಸಾ. ೫೦-೪೧); ಈ ಪಟುವಿನೊಳೆನ್ನರಸನಂತು ದಿದಿಯೆ ತಂದಿಕ್ಕು
ವುದೇ (ಸಂಪದ. ೨-೨೨); ಮಗಳೇ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಮನೆ ಬಗೆವಂದೆನಗಿಟ್ಟಿ
ತಿಂಬ ಪಟುವಾಯದು (ಧರ್ಮಾಪ್ಪ. ೩-೨೪೩); ಬಗೆಗೆ ಸುಖದುಃಖಮುಂ
. . . ಪಟು ಪೊಲುಲು ಪಗೆ ಕೆಳೆಯುಂ ಸಮನೆನೆಯಾ ಯೋಗಿಗೆ
ಸಮಕೆ ಸಮಂತು ಸಮನಿಸಿತ್ತು ಸಮಗ್ರಂ (ಪುಷ್ಪ. ೧೪-೧೭).
ಪಟುವು: ೧. ಪಟುವಂ ಕಡಿದನೊಕ್ಕಲಿಗಂ (ತಬ್ಬಾಸು. ೨೦೪
ಪ್ರಯೋ); ಕಿರ್ತಂ ಗಾಳಿಯುಮೊಂದೇ ಪೆರ್ತುಗಿಯೋ ಬೆರಸಿ
ಪಟುವಿನೊಳಿಡಮರನಂ ಚುರ್ಚುಪವೊಲ್ (ಚಳವಿ. ೨-೪೩). ಹಳವು:
೧. ಬಟುಬಯಲು ಇದು, ಹೋ ಅಥಂದ ತಾನರ್ಪುನ ಹಳವು
(ಅರಕಂ. ೧೯೫-೩); ಅದವಿ, ಹಳವು, ಗಡ್ಡೆ (ಕಂಸು. ೪೩).
ಹಳಿವು: ೧. ಅವ ಹೊಲದಲು ಹಳವ ಕಡಿದುತ್ತ ಹದಂ ಬೇಡೆದನ
ಲಾಗದು (ಎಂ. XII, ತಪಟ. ೨-೧೭; 1263). ಹಳು: ೧.
ಮಹಾಅರಣ್ಯವಾಗಿಯಾದ ಹಳುವನೊ (ಎಂ. VII, ತಮೊ. ೩೦-೩೧;
1413 ?); ಹೊಳೆಯ ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ಕಂಕು ಹಳೆಯ ನೆನಪನು
ಮನಕೆ ತಂದೆನು: ಹಳುವ ತಂದಿದ ಗೋಳ ಹೊಳಲನು, ಹದಂ ಕಂಬನಿ
ಕಾಲ್ಪಿಯ (ಮಾಂದಳ. ೨೩-೭). ೨. ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕಾಡುಗಡೆ:
ವರ್ಷ ವರ್ಷವೂ ಹಳು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದು ಬಣಗಿ ಹೊದಿಸಿದ್ದ ಹೆಂಚುಗಳಲ್ಲಿ

ಅರೆಪಾಲು ಮುಟ್ಟಿ ಹೋಗಿದ್ದವು (ಮಲಮ. ೨೭). ಹಳುವೆ: ೧. ಹಳುವದಲಿ ಗಿರಿಮರದಲಿ ದಾವಾಗ್ನಿ ಮಧ್ಯದಲಿ ಸಿಲುಕಿದಡೆ ಬಿದಿಸುವನರೇ ಪ್ರಕೃತ ಪೂರ್ವಾದತ್ತಪುಷ್ಪವಳಿಗಳೆಂಬುದು ತನ್ನೊಳಾದುದು (ಕುಮಾರ. ೪-೨೫); ನಾನಾಹಳುವನನು ಬಳಸಿದರು ಬಂದರು (ತೋರಾ. ೩-೧-೧೨); ರಘುವರಂ ಸೀತೆಯಂ ಹಳುವಳಟ್ಟಿದ ಬಳಿಕ ಪಿರಿದು ಕಳ್ಳುಲತೆಯಂ ತಳಿದು... ಕುಳ್ಳುಪಿಸಂ (ತೇಪರಾ. ೫-೧); ಅವನಿರುವ ಹಳುವ ನಗರೋಪವನನಂದನ (ಯಶೋಧ. ೫). ಹಳುವು: ೧. ಪಾಂಡವರು ಹಳುವಿನೊಳಗೆ ಹನ್ನೆರಡುನರುಪಮಿರ್ದು ಬಳಕೆಲ್ಲಿಗಿದ್ದು ಪರು (ನೇಮಿಸಂ. ೨೫-೧೨೪); ಈ ದ್ವೀಪದ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ... ದಟ್ಟವಾದ ಹಳುವುಗಳೆಂಬು (ಮೂಲಯು. ೪-೨೦೧); ಹಳುವು ಅಡೆ ಕೆರೆವುದು (ಮೂಲಕ. ೪೫-೩). [ದೇ. ೫ ತಮಿ. ಮಲ. ಪಟುವ]

ಪಟುವಗಿಚ್ಚು (ನಾ). ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು; ದಾವಾಗ್ನಿ: "ಪಟುವ ಗಿಚ್ಚು ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ನಿಶ್ಚಯ" (ಚಪು. ೧೧೧). [ಪಟುವ+ಕಿಚ್ಚು]

ಪಟುವಗೆ (ನಾ). (ಆಲಂ)- ಕಾಡುಬುದ್ಧಿ; ಕೆಟ್ಟಮನಸ್ಸು; ದುರ್ಬುದ್ಧಿ: ಆಕೆಯವನ ಮನದ ಪಟುವಗೆಯನಾ[ಯ]ದಂತೆ ಗೆಯ್ಯನೆಂದು (ಪಂಪಭಾ. ೫-೬೩ ವ); ಅನರಸುಗೆಯ್ಯ ಪಟುವಗೆಯನದಂ ಪರಿಹರಿಸಿದಂ (ಪಂಪಭಾ. ೧೨-೧೨೯). [ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಬಗ್ಗೆ]

ಪಟುವಡು (ಕ್ರಿ). ಕಾಡನ್ನು ಸೇರು; ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಹೋಗು: ದಶರಥಂ ತಪಂಬಟ್ಟಿದುಮಂ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ್ ಪಟು[ಪಾತಾಂ. ಬಾ] ಮಟ್ಟಿದುಮಂ ಚರವಚನದಿಸಿದುದು (ಪಂಪಾ. ೮-೫ ವ).

[ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಪಡು]

ಪಟುವಲಿ (ನಾ). ನಿರ್ಜನಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಳುವ ಅಳು; ಅರಣ್ಯರೋದನ: ಅನೊಳಳೆ ಬಡವ ಬಟುವಯಾದಂ. ಉ: ! ಪೋಕ ಪಟುವಲಿನೇಂ? (ರಾಮಾ. ೪೦-೬).

[ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಅಲಿ]

ಪಟುವಲು (ನಾ). ಕಾಡುದಾರಿ; ಅರಣ್ಯಮಾರ್ಗ: ಪಟುವಲುಯಂ ತಗುಳ್ಳವರ್ ಬೇಗನೊಲೆಚ್ಚ ಪರಾಳಿಗಳ್ ಛುಲಾಛುಲನೆ ಪಾಯೆ (ಪಂಪಭಾ. ೮-೧೦೫). [ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಬಲು]

ಪಟುವು 'ಪಟುವ' ನೋ.

ಪಟು 'ಪಟು' ನೋ.

ಪಟುನರೆ (ನಾ). (ಆಲಂ) ಹಳೆಯದು; ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು; ಪುರಾತನವಾದುದು: ಮಗಳುವನ್ ಪಟುನರೆಯ ವಿಧಿ ಬಡಿದು ನರಲಿಸುತ್ತ (ಅಂತಿಗಾ. ೪೪-೯೧೧). [ಪಟು(<ಪಟುವ)+ನರೆ]

ಪಟುನವಿರ್ 'ಪಟುನವಿರ್' ನೋ.

ಪಟುಯ 'ಪಟುವ' ಪರಾ.

ಪಟುಯುಪ್ಪು (ನಾ). ಬಹಳದಿನಗಳಿಂದ ತೇವರಿಸಿ ಹಳೆಯ ದಾದ ಉಪ್ಪು: "ವಸುವಿನಲ್ ಪಟುಯುಪ್ಪು ನಿಕ್ಕು" (ಪಂಪಭಾ. ೪೩-೪೧). [ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಉಪ್ಪು]

ಪಟುಯೆಲೆ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಎಲೆ; ಹಣ್ಣೆಲೆ: ಪಟುಯೆಲೆ ದೋಷ ತ್ರಯಮಂ ಕಳಿಸವೊಲೆಲೆಯೆಲೆ ಕಲಿಪ್ಪುವದೆ (ಉದ್ಯು. ೧೦-೭೩).

[ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಎಲೆ]

ಪಟುಯೊಲೆ (ನಾ). ಹಳೆಯ ಪ್ರೀತಿ; ಹಿಂದಿನ ಒಲುಮೆ: ಪಟುಯೊಲೆಯನ್ ಬಿಮುಟನ್ (ಅಶ್ವತ್ಥಾ. ೩೨-೩೩೫).

[ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಎಲೆ]

ಪಟುವುಣ್, ಹಳೆಹುಣ್ಣು (ನಾ). ಹಳೆಯ ಗಾಯ: ಪವಿಯ ಮುಖಭಾತದಂ ದೋಷವೇದ ಪಟುವುಣ್ ಜಿಗುಟಿಯಂ ದಿಟ್ಟವುಣ್

(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೩-೪೦); ಪಟುವನಕ್ಕುಮಗಿಣ್ ಕಲಹಂ ದೊರೆತೊಂಡುದಿಲ್ಲಿ ಮೊದಲಪವಿಯಂ ದೋಷಲಹವನಂದಂ ಪಟುವು[ಪಾತಾಂ. ಬಪ್ಪು]ಣ್ಣಲಿ ಯೋಡೆವಿನಮುರ್ವಿ ಕೊರ್ವಿದರ್ ಕಡಂಗಲಿಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೧೦-೬೨). ಹಳೆಹುಣ್ಣು: ಹಳೆಹುಣ್ಣಿಗೆ:—ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪು, ಕಲುಪು ಇವಂ ಅರೆದು ಬಿಸಿದುದಿ ಕಟ್ಟಲು ಗುಣ (ವಿವಿ. ೭೭).

[ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಪುಣ್]

ಪಟುವೆಣ್ (ನಾ). ಹಿರಿಯಳಾದ ಹೆಣ್ಣು; ಅನುಭವಸ್ಥಳಾದ ಹೆಂಗಸು: ಪಟುವೆಣ್ಣು ಸಗವ ತೆವಿನೆಸಗಲಾರ್ಪಳ ಪೊಸವೆಣ್ (ಉದ್ಯು. ೧೦-೬೪). [ಪಟು(<ಪಟುವ)+ಪೆಣ್]

ಪಟು (ಕ್ರಿ). (?): ಪದಪಾಕಕ್ಕೊಳಗಾಗೆ ಬಾಗಿಲದ ರಾಜಾನ್ನಾನ್ನ ದೊಳು ಘಾಸಿಯಾಗದುದಂ ಸಜ್ಜುಕವಾಲ ಪುಟ್ಟಮೂಸರಂ ತಂದಿಕ್ಕಿ ಪಟುತ್ವ ನುಗ್ಗಿದ ಕರ್ಗಾಯ್... ಕಟ್ಟಿದುದಂ ಕಾಮಿನಿ ತಂದಂ ನೀಡೆ ಕಲಸುಂಗುಳಂ ಕರಂ ರಾಗದಿಂ (ಮಹಾಸೇ. ೧೩-೪೯). [?]

ಪಟು, ಪಕ್ಕಿ, ಪಕ್ಕಿ, ಹಕ್ಕಿ (ನಾ). ೧. ಹಾಸುಗೆ; ತಯ್ಯಿ: "ಪಟು-ತಯ್ಯನಂ, ತಯ್ಯನಸ್ತಾನಂ" (ತಮದ. ಪಂ. ೧); ಈ ತಪೋಧನಗೆ ನಿಪಾತಮಪ್ಪೆಡೆಯೊಳ್ ಪಟುಗಿಡೆಮಾಡಿ ಕಂಡೆಂದು ಪೇಟ್ಟು (ಪಂಪಭಾ. ೬೩-೧೧); ನೀಡಾರಕರನು ಪಟು[ಪಾತಾಂ. ಕೈ]ಗೆ ಸಾರಲೊಡಂ ಮಗುಟಿ ಮರ್ಬು ಪರ್ವಿತ್ತಾಗಳ್ (ಲೀಲಾ. ೩-೯); ಮೇಲ್ವಾಯ್ದೊಂ ಪಟುಗುಯ್ದು ತಟುಗುವೆನೋ (ಚಳವಿ. ೬-೨೧೩). ೨. ಮಲಗುವ ಸ್ಥಳ; ವಿಶ್ರಮಿಸುವ ಜಾಗ: "ಪಟುಯೆನಲ್ ತಯ್ಯನ ಸ್ಥಲಾಯ್ದಯಂ" (ಕರ್ಣಾ. ೭೪); "ತಯ್ಯನಮುಂ, ತಯ್ಯನದ ಉ[ಎ]ಡೆಯೊಳುಂ ಪಟು" (ಸಂಜೀವ. ೧೫). ೩. ನೆಲೆ; ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ: ಕಕ್ಕನ ಪಟು ಕಾಳಿಯ ತವರ್ ಕವರಂಗಿಡೆ... ಬೆಲೆವೊಳ್ ಬೀದಿಯದೊಂ ಪೊದಟ್ಟು ದೋ (ಚಳವಿ. ೬-೭೪). ೪. ಹಕ್ಕಿಯ ಗೂಡು: ಬಟಾಯ ಗೂಡೊಳಗೆ ಮುಖ ಕವರ್ದ ಪಟುಯನ್ ಕಂಡೊಡನೆ ಬೀಟ್ಟಂತೆ ಬೀಟ್ಟುಳ್ (ಅಂತಿಗಾ. ೨೦-೪೧೨). ಪಕ್ಕಿ: ೧. "ಪಕ್ಕಿಯೆನೆ ತಯ್ಯನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿತಂ. ೧೪೬); ಉದಯಾದ್ರಿಯ ಸೆಜ್ಜರಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಬರುತಿರ್ಪ ದೇವಗಜದಂಗೆಮುರೇಚಯ ಭಂಗಿವೆತ್ತಿರಲ್ ಬಗೆಗೊಳಿಸುತ್ತ ಚಂದನಸಂದೊಡೆದಂದದೆ ಪೂರ್ವದಿಪ್ಪು (ಚಳವಿ. ೧೬-೧೦೩); ತುಡುಗಿದ ತನುತಾಪದಿಂದೆ ಪಕ್ಕಿಯ ಕಳರ್ ತಲಗಿಲೆಯಾಗಿ ತೋಟಸಲು (ನೋಡ. ೨೮-೧೬). ೨. "ತಯ್ಯ ಮನೆಗಳೊಳ್ ಪಕ್ಕಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೦).

೩. ಇದೆ ಸರ್ವವ್ಯುಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಕ್ಕಿಯೆಂದು... ಬೇಂಟೆಯಾಡುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಭಾಷಣಂ. ೫-೧೦); ವಿಪುಲಧರ್ಮವಾಸ ವಿಪುಲಪುಣ್ಯದ ಪಕ್ಕಿ (ಪ್ರಭುತಿ. ೨-೧೧). ೪. ಅಕ್ಕುಲಿಳ್ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರ್ವ ವಿಹಂಗವೀಧಿ ಬೇತೆಸುವ ಮಾರುತಂ ನಸುಕಲಂಕುವ ಸಾಂಧ್ಯಮಯೂಖಲೇಖಿಗಳ್ (ಗಿಂಕ. ೪-೬೬); ತಾಳತು ಕೆಂಪನಪರದಿಕ್ಕು ಪಕ್ಷಿಜಾಲ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರದವು (ಬೇವಂಪಾಂ. ೫-೨); ಪಜ್ಜಳನೆ ಪಡುಗೊತ್ತು ಪಕ್ಕಿ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರಿ (ಸನ್ಮು. ೧-೩೬). ೫. ಮೃಗಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಇಕ್ಕೆ: ಮೃಗಮಂ ಗಾಳಿಯನಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕಿಯಂ... ನಿಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಗೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩). ಪಕ್ಕಿ: ೧. ಕನಕರದ ತ್ವನೆಯಿಂದೆ ಚಂಡಾಲ ರಾಜೊಡಂ ಮಿಸುಪ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಕರೆವರಬಾರಿಗಳ್ (ಅರಾ. ೨-೫-೪೦).

೨. "ಪಕ್ಕಿಯೆನೆ ತಯ್ಯನಮಕ್ಕುಂ" (ಕವಿತಂ. ೧೪೬); ಉದಯಾದ್ರಿಯ ಸೆಜ್ಜರಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಬರುತಿರ್ಪ ದೇವಗಜದಂಗೆಮುರೇಚಯ ಭಂಗಿವೆತ್ತಿರಲ್ ಬಗೆಗೊಳಿಸುತ್ತ ಚಂದನಸಂದೊಡೆದಂದದೆ ಪೂರ್ವದಿಪ್ಪು (ಚಳವಿ. ೧೬-೧೦೩); ತುಡುಗಿದ ತನುತಾಪದಿಂದೆ ಪಕ್ಕಿಯ ಕಳರ್ ತಲಗಿಲೆಯಾಗಿ ತೋಟಸಲು (ನೋಡ. ೨೮-೧೬). ೨. "ತಯ್ಯ ಮನೆಗಳೊಳ್ ಪಕ್ಕಿ" (ಶಬ್ದಮಂ. ೪೦).

೩. ಇದೆ ಸರ್ವವ್ಯುಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಕ್ಕಿಯೆಂದು... ಬೇಂಟೆಯಾಡುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಭಾಷಣಂ. ೫-೧೦); ವಿಪುಲಧರ್ಮವಾಸ ವಿಪುಲಪುಣ್ಯದ ಪಕ್ಕಿ (ಪ್ರಭುತಿ. ೨-೧೧). ೪. ಅಕ್ಕುಲಿಳ್ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರ್ವ ವಿಹಂಗವೀಧಿ ಬೇತೆಸುವ ಮಾರುತಂ ನಸುಕಲಂಕುವ ಸಾಂಧ್ಯಮಯೂಖಲೇಖಿಗಳ್ (ಗಿಂಕ. ೪-೬೬); ತಾಳತು ಕೆಂಪನಪರದಿಕ್ಕು ಪಕ್ಷಿಜಾಲ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರದವು (ಬೇವಂಪಾಂ. ೫-೨); ಪಜ್ಜಳನೆ ಪಡುಗೊತ್ತು ಪಕ್ಕಿ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರಿ (ಸನ್ಮು. ೧-೩೬). ೫. ಮೃಗಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಇಕ್ಕೆ: ಮೃಗಮಂ ಗಾಳಿಯನಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕಿಯಂ... ನಿಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಗೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩).

ಪಕ್ಕಿ: ೧. ಕನಕರದ ತ್ವನೆಯಿಂದೆ ಚಂಡಾಲ ರಾಜೊಡಂ ಮಿಸುಪ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಕರೆವರಬಾರಿಗಳ್ (ಅರಾ. ೨-೫-೪೦). 'ಪಕ್ಕಿವನೆ' ಪರಾ. ಹಕ್ಕಿ: ೧. ತೊಡುವುದಾದೊಡೆ ಭೂತಿ ಹಕ್ಕಿಯ[ಪಾತಾಂ. ಮಲಗುವ] ಹಾಸ ನೋಡಿದೊಡೆ ಕಡವನಗಳೆಡ ವಾಸ ವಾದೊಡೆಯಡವಿಯು (ಪ್ರಭುತಿ. ೨೦-೨೦). ೩. "ಇಕ್ಕೆ... ಹಕ್ಕಿ, ಗಡಿ, ಗಡುಡಿ, ಅಗರಂ-ಈ ೧೫ ಅಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆರಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೯-೨೯೦); ಹರನ ಹರುಪದ ಹಕ್ಕಿ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪರಿಣಾಮದ ಪಸರ

೩. ಇದೆ ಸರ್ವವ್ಯುಗಪಕ್ಷಿಗಳ ಪಕ್ಕಿಯೆಂದು... ಬೇಂಟೆಯಾಡುತ್ತಿರ್ಪಂ (ಭಾಷಣಂ. ೫-೧೦); ವಿಪುಲಧರ್ಮವಾಸ ವಿಪುಲಪುಣ್ಯದ ಪಕ್ಕಿ (ಪ್ರಭುತಿ. ೨-೧೧). ೪. ಅಕ್ಕುಲಿಳ್ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರ್ವ ವಿಹಂಗವೀಧಿ ಬೇತೆಸುವ ಮಾರುತಂ ನಸುಕಲಂಕುವ ಸಾಂಧ್ಯಮಯೂಖಲೇಖಿಗಳ್ (ಗಿಂಕ. ೪-೬೬); ತಾಳತು ಕೆಂಪನಪರದಿಕ್ಕು ಪಕ್ಷಿಜಾಲ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರದವು (ಬೇವಂಪಾಂ. ೫-೨); ಪಜ್ಜಳನೆ ಪಡುಗೊತ್ತು ಪಕ್ಕಿ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಸಾರಿ (ಸನ್ಮು. ೧-೩೬). ೫. ಮೃಗಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ; ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಇಕ್ಕೆ: ಮೃಗಮಂ ಗಾಳಿಯನಿರ್ಕೆಯಂ ಪಕ್ಕಿಯಂ... ನಿಲ್ಲಂದದಿಂ ಬಗೆದಾಗಳ್ (ಪಂಪಭಾ. ೫-೪೩).

ಪಕ್ಕಿ: ೧. ಕನಕರದ ತ್ವನೆಯಿಂದೆ ಚಂಡಾಲ ರಾಜೊಡಂ ಮಿಸುಪ ಪಕ್ಕಿಗೆ ಕರೆವರಬಾರಿಗಳ್ (ಅರಾ. ೨-೫-೪೦). 'ಪಕ್ಕಿವನೆ' ಪರಾ. ಹಕ್ಕಿ: ೧. ತೊಡುವುದಾದೊಡೆ ಭೂತಿ ಹಕ್ಕಿಯ[ಪಾತಾಂ. ಮಲಗುವ] ಹಾಸ ನೋಡಿದೊಡೆ ಕಡವನಗಳೆಡ ವಾಸ ವಾದೊಡೆಯಡವಿಯು (ಪ್ರಭುತಿ. ೨೦-೨೦). ೩. "ಇಕ್ಕೆ... ಹಕ್ಕಿ, ಗಡಿ, ಗಡುಡಿ, ಅಗರಂ-ಈ ೧೫ ಅಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಪೆರಂ" (ಕಶಸಾ. ೫೯-೨೯೦); ಹರನ ಹರುಪದ ಹಕ್ಕಿ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಪರಿಣಾಮದ ಪಸರ

(ಶ್ರಮುಲಿ. ೨-೨೬); ದುರ್ನೀತಿಯ ಹಕ್ಕು ಹಾಸ್ಯದ ಹೊಲಂ . . .
ಗಣಕಾಪ್ರತೋಳಿ ತಾಂ (ಹವ್ಯಾ. ೨-೮೨); ಹದಿರ್ ಚದುರುಗಳ ಹಕ್ಕು
ಮೋಹನದಕ್ಕಿಯನಿವ ವೇಶ್ಯಾಶ್ರಯಂ ಮುಂದೆ ಕಡುಚೆಲ್ವಾದುದು
(ಚಲಪ. ೧೧-೩೭). ೪. ಹಕ್ಕಿಯಿಂದಗಲ್ಲ ಚಕ್ರಂ ಹೂವನನುವಳಿ
. . . ನಲಿವ ಜಾರಿಯರು ಸಂಜೆಯೊಳು ರಂಜಿಸಿದರು (ಹವ್ಯಾ. ೩-೭೭).
೫. ಕೇಳಿದನು ಮೃಗದಿಕ್ಕಿ ಹಕ್ಕಿಯ ಗಾಳಿಯನು (ಕುವ್ಯಾ. ೪-೧೨);
ಹಕ್ಕಿಗೆಯ್ದವು ಹಲ ಮಿಗಗಳ್ (ಸಮ್ಯಾ. ೧೦-೨೪); ಇತ್ತಲಿದೆ
ಹುಲ್ಲೆಗಳ ಹಕ್ಕು; ಮರಿಗಳಕ್ಕಿ (ಚಂದ್ರ. ೨೮-೧೦); ಮೃಗಗಳನ್ನು
ಬಿಂಬತ್ತಿ ಅವುಗಳ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದನು (ಮಣಿ. ೨೨).
೬. ದನಕರುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಸ್ಥಳ; ಕೊಟ್ಟಿಗೆ; ದೊಡ್ಡಿ :
“ಹಕ್ಕಿಯನಲ್ ಮೃಗಾಲಯದೊಳಪ್ಪುದು” (ಕರ್ನಾ. ೫೦); ಒಕ್ಕಲಿಗನ
ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದನದ ಹಕ್ಕಿಯೊಳಗೆ . . . ಅಡಗಿಕೊಂಡಿತು (ಮುಂಬಯಿ.
೪-೪೨); ಹಕ್ಕಿಯನ್ನು ಬಳಿದು ಹಸೆ ಮಾಡಿದಳು (ಎರಸೆ. ೫೮).

[<ಪಟ್ಟು/ತುಳು. ಪರ್ಕ; ತೆಲು. ಪಕ್ಕ]

ಪಟ್ಟಿಗೆಡು (ಕ್ರಿ). ಅಶ್ರಯ ತಪ್ಪು; ನೆಲೆಯಿಲ್ಲದಾಗು :
ದಗಿವೊಯ್ದರೆಯು, ಪಟ್ಟಿಗೆಟ್ಟ ನಯ . . . ಗಜಬಜದ ಸಂಚಾರಂ
ಬಲ್ಲಿರಿದಾಯ್ತು (ರಾಮಾ. ೪೪-೮). [ಪಟ್ಟು + ಕೆಡು]

ಪಟ್ಟಿಗೆಯ್ (ಕ್ರಿ). ಮಲಗು; ವಿಶ್ರಮಿಸು : ಇನ್ನ ಕುಳಮುಘ
ದೊಳೊಯ್ಯನೆ ಪಟ್ಟಿಗೆಯ್ ನಾನೆಳಸಿ ಸುಖಂಗಳಂ ಸವಿವ ಕಾಲಮು
ದೊಡೆನಗಪ್ಪುದಂಗನೇ (ಕಾವ್ಯಾ. ೫೭೫). [ಪಟ್ಟು + ಕೆಯ್]

ಪಟ್ಟಿತಟ್ಟಿಸು ? (ಕ್ರಿ). ಗಾಢವಾಗಿ ಅಪ್ಪು; ಬರಸೆಳೆ(?) :
“ಪಟ್ಟಿತಟ್ಟಿಸಿದಂ = ತಡಹಟ್ಟು ಮಾಡಿದಂ” (ತಮದ. ಪರಿ. ೧);
ಪಟ್ಟಿತಟ್ಟಿಸಿದನೆಂಬಲ್ಲಿ ತಡಹಟ್ಟು ಮಾಡಿದನೆಂಬರ್ಥಂ (ತಮದ.
೧೯ ಪ್ರಯೋ.). [ಪಟ್ಟು ? + ತಟ್ಟಿಸು]

ಪಟ್ಟಿವನೆ, ಪಕ್ಕಿವನೆ, ಪಕ್ಕಿವನೆ (ನಾ). ಮಲಗುವ ಮನೆ;
ಶಯ್ಯಾಗೃಹ : “ಸೆಡ್ಡೆ ವನೆ, ಪಟ್ಟಿವನೆ—ಈ ೨ ಶಯ್ಯಾಗೃಹಂ”
(ಕಶನಾ. ೬೦-೬೧೩); ಬೆಳಗಪ್ಪ ಸಮಯದೆಯೊಟ್ಟಾಯ್ತುನೆ
ಪಟ್ಟಿವನೆಯಂ ಪೊಣಮಟ್ಟು (ಉದ್ಯ. ೧೦-೧೩೩ ಪ). **ಪಕ್ಕಿವನೆ** :
“ಪಕ್ಕಿವನೆಯನ್ನಲದು ತಾನಕ್ಕು ಶಯ್ಯಾಗೃಹಕ್ಕೆ ನಾಮಂ” (ಕವಿಕಂ.
೧೪೬); ಪಕ್ಕಿವನೆಗಾಗಿ ನಡೆತಂದಳು ರಾಯನ ರಾಣಿ (ಸೂಜನೋ. ೨-೮);
ಪಕ್ಕಿವನೆಗೆ ನಡೆತಂದಳಂಜನೆದೇವಿ (ಅಂಜನ. ೮-೮೧). **ಪಕ್ಕಿವನೆ** :
ಕ್ಕಿವಿಡಿದವನಂ ಪಕ್ಕಿವನೆಗವಕ್ಕೊಂಡೊಯ್ದಳ್ (ವೀರವಿ. ೬-೬೭).

[ಪಟ್ಟು + ಮನೆ]

ಪಟ್ಟಿವೆಟ್ಟು, ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟು, ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟು (ನಾ). ಸೂರ್ಯನು
ವಿಶ್ರಮಿಸುವ ಬೆಟ್ಟ; ಪಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟು; ಪಡುವೆಟ್ಟು :
ಪೊಂದಿಸಿಲಾದುದು ಪೊದ್ ಪಟ್ಟಿಮೆಟ್ಟುಮ[ಸಾಂ. ಪಕ್ಷವೇದಿಯ]ನರ್ಥಂ
(ಪಂರಾಮಾ. ೧೧-೧೭೩). **ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟು** : ನಭೋಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಕಲಪ್ರಕಾಶಮಂ
ಮೊಟ್ಟಗಟ್ಟು ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟದಿಟ್ಟದೆಗೆ ಕಳಸಿದ ಕಟ್ಟೀವದ ಪೊಟ್ಟಿಳಮಿದಂವಿನಂ
ದ್ಯುಮಣಿ ಚರನಾಚಕಿರೋಮುಜಯಪ್ಪುದು (ವರ್ಧಾ. ೬-೨೩ ಪ);
ಚಿಂಗೊಡೆಯಂತಿರ್ದವು ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟದದೊಳ್ ನೀರಾರರುಣ್ಣಂಡಲಂ
(ಸೂಕ್ತಿಸು. ೯-೧೨). **ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟು** : ಅಂತು ಕಾದಿ ಕಡೆಗಾಲದ
ಬುಸುಡಲ ಬಳಗದೊಳ್ ಕೊಡರ್ ಪಕ್ಕಿವೆಟ್ಟುಗಳ ತಟ್ಟಿಯಂತೆಯುಂ
(ಚಂದ್ರ. ೧೦-೮೬ ಪ). [ಪಟ್ಟು + ಬೆಟ್ಟ]

ಪಟ್ಟಿಸಾರ್ (ಕ್ರಿ). ಹಾಸುಗೆಯನ್ನು ಸೇರು; ಮಲಗು :

ನಿದ್ರಾಕುರನಾಗಿ ಪಟ್ಟು[ಪಾಂ. ಕ್ಕಿ]ಸಾರ್ವಂತರಿ ಸಾರ್ವಂ ಚಂದ್ರನಪ
ವೇಲಾವನಮಂ (ಕಾಂಠು. ೧೩೧). [ಪಟ್ಟು + ಸಾರ್]

ಪಟ್ಟು, ಹಟ್ಟು (ನಾ). ಹಟ್ಟಿಗೆ ಬಂದ ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಹೊಗೆ
ಹಾಕಿ ಹಣ್ಣು ಮಾಡುವುದು,—ಅಡೆಹಾಕುವುದು,—ಮಾಗಿಸು
ವುದು : (ಕಿ). **ಹಟ್ಟು** : “ಹಟ್ಟು = ದೂವೆಯೊಳ್ ತುಲಂ ಪುಟ್ಟ
ಕ್ರಿಯೆ” (ತಮದ. ಪರಿ. ೧). ೧೯ ಈ ಶಬ್ದರೂಪಗಳ ಬಗೆಗೆ
ಸಿದ್ಧವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ. [?]

△ **ಪಟ್ಟು** ‘ಪರ್ಕು’ ನೋ.

ಪಟ್ಟು, ಪತ್ತಿ, ಪರ್ತಿ, ಪಲ್ಟಿ, ಹತ್ತಿ (ನಾ). (ಬೀಜಸಹಿತವಾದ)
ಅರಳಿ; ಕಾರ್ವಾಸ; ತೂಲ : “ಪಿಚಪ್ಪು, ಬಾದರಿ, ಕಾರ್ವಾಸ—
ಈ ೩ ಪಟ್ಟು (ಹತ್ತಿ)” (ಪಲಾಯ. ೩೪-೪೯); ಮಳವೆಗೆ ಪಟ್ಟು
ಪದಿನಾಡು ಪಲಂ (ಎಚ. IX, ೨೨-೭; 800); ಬಂದಿಗಳೊಳ್
ಪಟ್ಟು[ಪಾಂ. ಕ್ಕಿ]ಯುಂ ಧಾನ್ಯಮಂ ತೀವಿಕೊಂಡು ಪೊಟಲೆ
ಮಾಟಲೆಂದು ಪೋಪನ್ನೆಗಂ (ವರ್ಧಾ. ೭೬-೧೧); ಕಪ್ಪದಕ್ಕಿ
ಪಟ್ಟಿಯುಂ ಬ್ರಹ್ಮಲಿಂಗಭುಗ್ ಕೊಟ್ಟಿದು (ಮೈ. ೧೯೪೬,
೨೮-೧೯; 1032). **ಪತ್ತಿ** : ಪತ್ತಿಯಂ ಕಿಚ್ಚು ತಗುಳ್ಳಂತೆ
(ಧರ್ಮಾ. ೨-೭೧); ನಾಚೆಯುಂ ನೂಲಂ ಪತ್ತಿಯುಮಂ
ಸಂಗ್ರಹಂಗೊಯ್ದು (ಬಂಜಂ. ೪-೧೦ ಪ); ಪತ್ತಿಸುವನಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದ
ಪತ್ತಿಯಂ (ತಂತ್ರದಾ. ೪-೩೧). **ಪರ್ತಿ** : ಒಕ್ಕಲು ಪಣಂ ಮೂಟು
ಪರ್ತಿಯ ಮಳವೆ ಪನ್ನೆರಡು ಇನ್ನಿನುಮಂ ಪರಿಪಕ್ವಿ ಬಿಟ್ಟರ್
(ಎಚ. XVI, ೩೩೧-೨೧; 1077). **ಪಲ್ಟಿ** : ಮುಷಿಪೊಕ್ಕ ಬಳಕೆ
ಕಲ್ಪವದುಲುವೆಂಬುದು ಪಲ್ಟಿಯೊಟ್ಟಲಿಗೆಯ ತೆಜದಿಂತುಣಿ ಬುಡದಪ್ಪುದು
(ವಿಷ್ಣು. ೧-೨-೧೭೫); ಕಿರ್ಕು ಪಲ್ಟಿಯ ರಾಸಿಯಂ ದೊಡ್ಡಿ ಬಿಡುವಂತೆ
(ಧಾರಣಾ. ೧-೪). **ಹತ್ತಿ** : “ಹತ್ತಿ ಕಾರ್ವಾಸಂ ಪಿಚಪ್ಪುಮಾ
ಬಾದರಿಂ ಅರಳಿ ಪಿಚು ತೂಳಕಾಪ್ಪಿಂ” (ಮಂಗರಾ. ೩೮-೨೩); ಸಲುವುದು
ಹತ್ತಿಯಡಳಿಯಲೆ (ಎಚ. VIII, ಸೂರಬ. ೩೨೮-೬೨; 1159); ಭರಣಿ
ಹತ್ತಿಯ ಶಮನದಂದದಿ ವರಮುನಿಗೆ ತಾನಾಗಿ (ಕುವ್ಯಾ. ೨೫-೨೪);
ಎಡೆಗೆಡೆಗೆ ಹತ್ತಿಗಳ ಹೊಣೆಗಳ ಹೊಡಚಿದರಳೆಯ ಸುತ್ತಿದರು (ಕೊರಂ.
೫-೮-೮); ಹತ್ತಿ ತೂಗುವಲ್ಲಿ ನೊಣಕ್ಕಿ ಉಪವಾಸ (ಗಾಡ).

[ದೇ. II ತಮಿ. ಮಲ. ಪರುತ್ತಿ; ತುಳು. ಕುಂ. ಕುಮಿ. ಪರ್ಕ :

ತೆಲು. ಪತ್ತಿ, ಪ್ರತ್ತಿ; ಕೊಡ. ಪರತಿ]

ಪಟ್ಟುಂಗಟ್ಟು (ನಾ). (?) : ಒನ್ನಡಿ ಪಾಣಿಯಂ ನಿಬುಂ ಒನ್ನತ್ತಿ
ದಿವಸಂ ಪಟ್ಟುಂಗಟ್ಟು ತಮಸಿ ಮೂಟೆ ದಿವಸಂ ವೇಸನೆ ಈ X X X ರಿ
ಉಟ್ಟುದು (ಎಚ. III, ಮೈಸೂರು. ೫೫-೮; ಸು. 740). [?]

ಪಟ್ಟಿಯಮಟ್ಟು (ನಾ). ಒಂದು ಊರಿನ
ಹೆಸರು; ೧೯ ಈಗಿನ ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹತ್ತಿಮತ್ತೂರು :
ಪಟ್ಟಿಯಮಟ್ಟು ಪುರದ ನೂಟಾರ್ಪದಿವೊರುಮಿಟ್ಟು ದಯೆಗೆಯ್ಯ ಕಚ್ಚ
ವರ ಕಾದಮ್ಮನ ಪುಷ್ಪರಂ ಬಿಡಿಸಿದೊಂ (ಇಚ. XII, ೨೨೫-೮; 916).

ಪತ್ತಿಯಮತ್ತಲು : ಪತ್ತಿಯಮತ್ತಲರದ ದೊಡ್ಡನೊರು ಕಿಟಾಯ
ಸಿಂಹರದ ಸಾಯಿರಮತ್ತರ್ ಪೊಲನಂ (ಎಚ. III, ೨೩೪-೪೫;
ಸು. 1070). [ಪಟ್ಟು + ? + ಪುರ]

ಪಟ್ಟು ‘ಪರ್ಕು’ ನೋ.

ಪಟ್ಟು ‘ಪಟಪಟ’ ನೋ.

ಪಟ್ಟುಬನೆ ‘ಪಟಪಟನೆ’ ನೋ.

ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರದ ಉದಾರ ಧನಸಹಾಯದಿಂದ ಕನ್ನಡಿಗರ
ಬಹುದಿನಗಳ ಬೇಡಿಕೆಯಾಗಿದ್ದ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನ ಎಂಟು ಸಂಪುಟಗಳು
ಈಗ ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಂಡು ನಿಮ್ಮ ಕೈಸೇರುತ್ತಿವೆ.

ಸಮಸ್ತ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಈ ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಲು ನೆರವು
ನೀಡಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಕೃತಜ್ಞತಾಮೂರ್ವಕವಾಗಿ
ಸ್ತರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಡಾ. ನಲ್ಲೂರು ಪ್ರಸಾದ್ ಆರ್. ಕೆ.

ಅಧ್ಯಕ್ಷರು

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು